

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

W

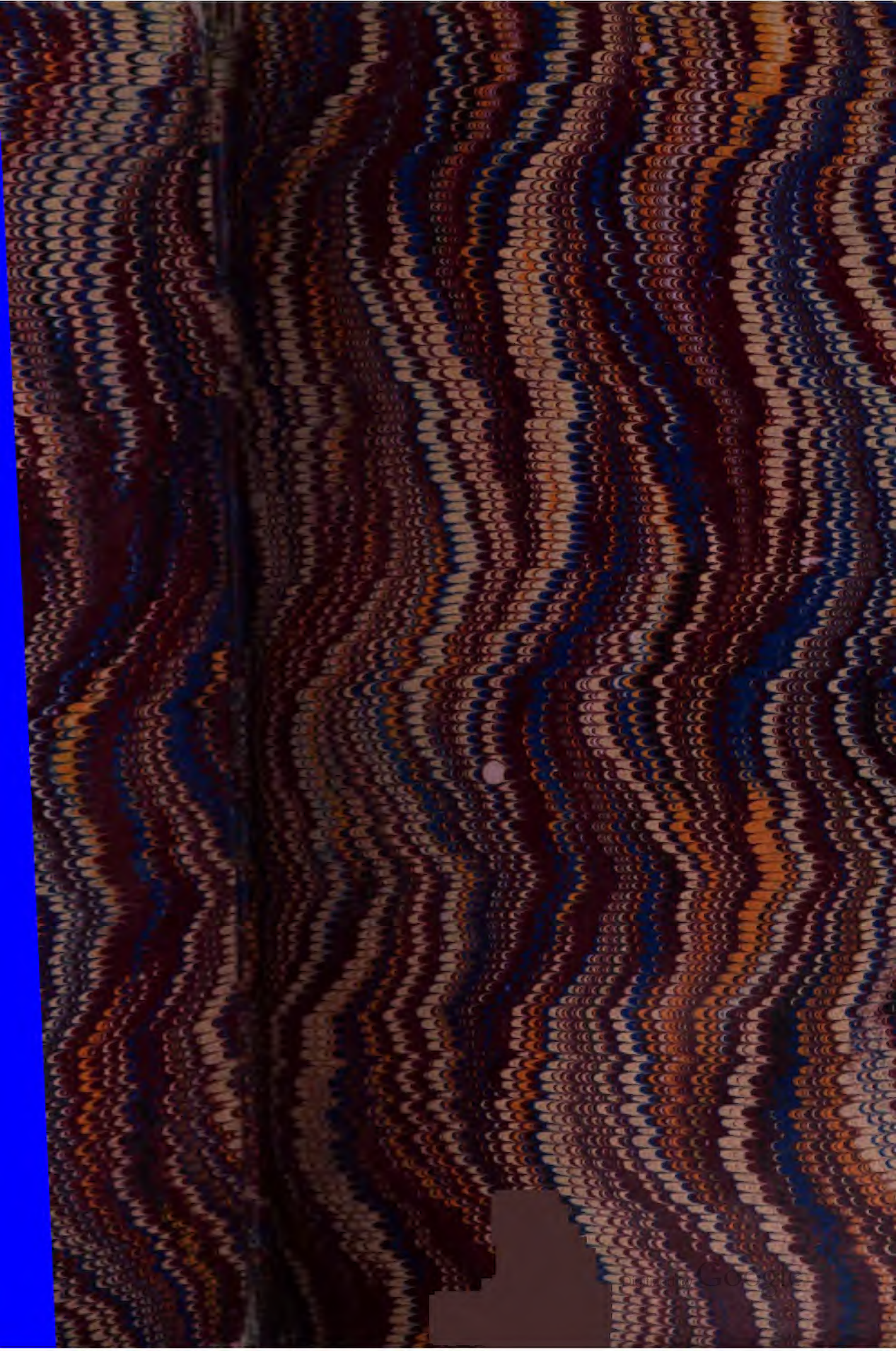
Undergraduate Reading Room.

2. J. F. G.

MS. 2. 5

U

Undergraduate Reading Room.

2.

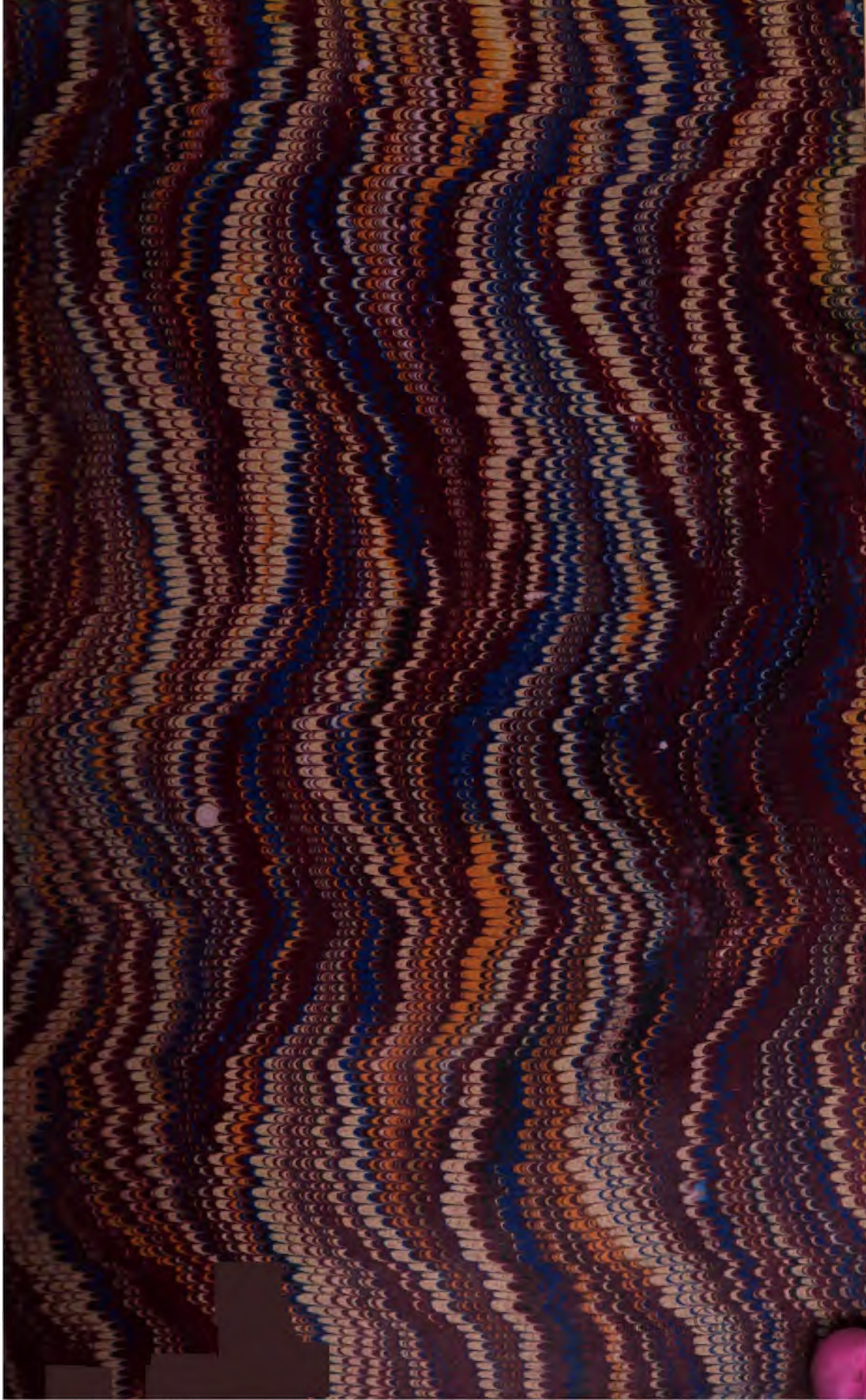
J.

JG

50 B. 2. V

600047744W

29168

d.

7

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

XENOPHONTIS

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT

PARISUS. — ENCELEBANT FIRMIN-DIDOT, VIA JACOB, 56.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ

XENOPHONTIS

- SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT

GRÆCE ET LATINE

CUM INDICIBUS NOMINUM ET RERUM

LOCUPLETISSIMIS

PARISIIS

EDITORE AMBROSIO FIRMIN-DIDOT

INSTITUTI FRANCICÆ TYPOGRAPHO

VIA JACOB, 56

M DCCC LXXVIII

PRÆFATIO.

In Xenophonte, quem post Homerum edebamus anno MDCCCXXXVIII, conspectum est qua mente *Bibliothecæ græcæ* modo inchoatæ talem potissimum typorum et chartarum formam destinaverimus. Tum primum enim, post duo sæcula, lectores hujus scriptoris opera nacti sunt uno volumine comprehensa, eoque ad usum habili, non prægrandi, quale illud quo Xenophon unum esse volumen desierat anno MDCXXXV. Omnes autem, qui severioribus student literis, quotidiano usu comprobatum habent quantum et temporis et operæ compendium faciant in unum compacta tenentes vel unius viri scripta omnia vel plurium argumenti similis. Idem commodi hominibus eruditis paullo post attulerunt Polybii et Luciani editiones nostræ, singulis voluminibus et ipsæ hoc et præterito sæculo tum primum comprehensæ. Translationem vero latinam si sunt qui despiciant, homines in paucis doctissimi, at plurimis illa, ubi hæsitant, est instar annotationis aut commentarii : cui quidem rei, quantum fieri poterat, sedulo prospeximus, vel dictionis latinæ temperamento, vel addita alio caractere explicatione brevissima.

Græca quo auspice ediderimus, ita significabat præfatio : « Ut Xenophonteis scriptis sua, quantum ejus hodie fieri potest, redderetur forma et integritas, jam magnus criticorum numerus laboraverat, quum ad hoc opus se conferret LUDOVICUS DINDORF. Is primus librorum manu exaratorum auctoritatem justa lance pensitavit, et tam rerum narratarum quam Attici sermonis cognitione eximia, dum alii editores fluctuabant per plurima, ipse orationem Xenophontis ad veræ criticæ normam constituit. Itaque præstantissimi viri recensionem sic repræsentamus, ut perpauca aliorum, velut Dobræi, inventa suis locis inserta legas. » Verum ille si satisfacit aliis, non satisfacit sibi. Nam ex illo tempore novis usque subsidiis conquisitis, novis usque studiis indefessus Xenophontem suum excutiebat et aliorum studia accendit, inter quos eminent COBETUS et HIRSCHIGIUS. Jam absumptis quæ parata fuerant exemplis, formas nostras prelo subjicere noluimus nisi collatas cum editionibus criticis quæ Oxonii, Lipsiæ et Leidæ per hos viginti annos prodierant. Unde permulta nunc emendatius leguntur quam olim et orationem referunt *api Attica* dignissimam. Abstinenda autem manus erat ab iis locis quos critici interpolatos judicant et sanare conantur ejectis vocabulis nonnullis, etiam multis, atque adeo versibus pluribus deletis : nihil enim eorum quæ meliores codices præbent consensu, expelli poterat et a serie abesse lectore non monito. Eadem de causa nonnulla quæ probabiliter transponuntur, traditum ordinem tenere maluimus, ut in libello de Lacedæ-

moniorum Republica, ubi Haasius (in ed. Berol., 1833) capitis 2 §§ 10 et 11 ponit post § 2; ibidem sectionis 9 extrema verba, *Δελδοται . . . λαμβάνει*, initio ejusdem sectionis, ut jam sequentia verba, valde corrupta, *Καὶ ὁ; πλειστον; . . . ἐβραχύνεσθαι*, intelligantur de annua verberatione adolescentium ad aram Dianæ. In fine capitis 4 ponit capitis 10 sectiones 1, 3, 2 (hoc ordine; post capitis 11 § 3 assumit capitis 13 sectionem 8 et primam phrasin sectionis 9. Post ejusdem capitis 11 § 6 ponit capitis 13 § 9, a verbis, *Καὶ πικρὰ ἐβόησαν*; denique caput 15 post caput 12; nam caput 14 pro epilogo haberi debet. De Atheniensium Republica frustra quæсивimus dissertationem G. A. Sauppîi.

« Interpretationes latinæ quo græcis multo quam olim integrrioribus responderent, multis modis corrigendæ et refingendæ erant, adeo ut vix una alterave minorum sectionum sine mutatione discesserit: nihilominus ipsa oratio et vertendi modus singularum auctores etiamnum prodit. Quas Hutchinsonus condidit *Cyropædiæ*, *Anabaseos* et *Agésilæ*, ad verbum pænè expressæ sunt, sed paullo artificiosius scriptæ, et operosioris elegantiae quam græca Xenophontis. Liberius vertit Leonclavius, propius ad archetypum suum accessurus, nisi Livii imitatio eum nimis sæpe in alienas loquendi formas abduceret. Qua cum libertate, quæ sententiarum redderet summam, modum mutaret et ordinem enuntiatorum, non diffitemur nobis multum fuisse luctandum. *Memorabilem* sive potius *Commentariorum* interpres Anglus Edwards tam aperta levitatis vestigia ostendit, ut tandem pœniteret nos ipsius potissimum, utpote recentissimam, translationem ad refingendum elegisse. Denique in scriptis *de re equestri* et *venatica* si nostra interpretatio plurimum differt a veteribus, haud paullo melius procedens, ejus rei gratia habenda est primum Couriero, qui Equestria Xenophontis excellentissime et emendavit, et vertit gallice, et explicavit; successorique ejus in Germania, Friderico Jacobs filio, qui paucos illius errores correxit, plurima explicuit latius et apparatu ex antiquis scriptoribus collecto ampliore; deinde T. W. Lenzio, qui venationis peritissimus multa in Cynegeticis primus recte intellexit. » (*Ex præf.* 1838.)

Indices nominum et rerum in singulos fere libros satis diligenter condiderat Schneiderus, negligentius in Historiam Græcam, quæ rerum gestarum ut plurimum brevissime indicatarum vim ingentem complectitur. Hujus igitur indicem plane novum confecimus: reliquarum scriptionum indices jam editos auximus et emendavimus. Seriem rerum in quoque libro tractatarum habes in Argumentis quæ sequuntur. — Anno MDCCCLX exeunte.

XENOPHONTIS OPERUM ARGUMENTA.

CYRI DISCIPLINA.

LIBER I.

CAPUT I. Ostendit auctor operis procenilo non adeo difficile videri hominibus imperare, modo quis eorum naturam cognitam prudenter tractare sciat. Quam in rem Cyri affert exemplum, atque ita commode ad narrationem instituendam transit. — **CAP. II.** Cyri genus et corporis animique dotes ejusdemque educatio puerilis ad leges Persarum instituta, quarum ratio et præstantia explanatur. — **CAP. III.** Duodecim annos natus Cyrus ad avum profectus est, apud quem multa pueriliter quidem, sed ingenue atque ita dixit et fecit ut egregiam mentis et animi indolem ostenderet omniumque amorem sibi conciliaret. — **CAP. IV.** Exactis pueritiæ annis gravitatem et verecundiam induit : æquales obsequio et comitate sibi devincit, inter quos unice tenetur equitandi et venandi studio. Sedecim annos natus tirocinium ponit et documentum artis imperatoris edit adversus Assyrios. In Persas redeuntem deducunt Medi magno comitatu, quorum unus ejus pulchritudine captus ægre ab eo discedit. — **CAP. V.** Transactis modeste et strenue legitimis usque ad ætatem virilem annis Cyrus a Persis præficitur exercitui qui Cyaxari mittitur auxilio contra Assyrios. Ejus oratio ad mille duces exercitus sui. — **CAP. VI.** Cyrum proficiscentem prosequitur Cambyses et cum eo disserit de officiis imperatoris et singulatum quidem de rerum divinarum cura et de precibus ad deos certa lege faciendis 1 — 6, de industria et cura efficiendi ut quisque modestus et probus reperiat et ut commeatus suppetat exercitui 7 — 11, de multiplici boni imperatoris scientia 12 — 14, de tuenda bona exercitus valetudine et de exercitationibus hanc in rem instituendis 15 — 18, de artibus quibus effici possit ut milites non modo coacti et inviti, sed volentes ac lubentes imperatori pareant 19 — 25, de variis artibus superandi hostes 26 — 43, de divinatione in rebus suscipiendis adhibenda 44 — 46.

LIBER II.

CAPUT I. Cyaxares suas hostiumque copias recenset Cyro et pugnae armorumque genus quod sit ostendit. Cyrus autem ab eo impetrat ut Persis advenientibus nova arma ad bellum feliciter gerendum fieri jubeat. Concionibus de mutando armorum genere habitis Persæ omnes iisdem quibus homotimi armis ornantur. Cyrus meditationes campestris instituit, et virtutis præmiis propositis studia contentionum honestarum excitat. — **CAP. II.** Convivantium sermones ita moderatur Cyrus ut et delectent et prosint. Ergo cum narrationes de fatuitate et vecordia Persarum privatim institutorum redarguantur ab Aglaitada, Cyrus narrantium jocos defendit. Inde post seria quædam de

præmiis distribuendis rursus ad ludum sermones revocat. — **CAP. III.** Causa de præmiis in concione agitur. Cyrus rem ad deliberandum proponit. E procerum ordine Chrysantas statuit ut in ea re virtutis singulorum ratio habeatur. Ex plebeis Pheraulas optima oratione idem suadet, simulque decernit dignitatis et virtutis judicium esse Cyro permittendum. Totas centurias Cyrus ob singulares exercitationes ab ipsis institutas epulo excipit. — **CAP. IV.** Legatis ab Indorum rege ad Cyaxarem missis Cyrus arcessitus dat responsum. Cyaxari suadet idem ut Armeniorum rex, qui defecerat, ad officium redigatur, et probata re sub venationis specie cum exercitu ad fines ejus accedit.

LIBER III.

CAPUT I. Armeniæ rex cum suis capitur, et judicii quadam forma defensio a filio in fidem conditionibus æquis recipitur. Regis Armeniorum et filii ejus paratum obsequium. — **CAP. II.** Chaldaeos pariter oppressos Cyrus sibi et Armeniis socios adjungit, et utrisque volentibus montes occupatos ipse tenet : quos munire instituit. Legatos ad Indorum regem de pecunia in belli sumptus mutuo sibi danda mittit. — **CAP. III.** Cyrum redeuntem excipiunt honorifice deducuntque abeuntem Armenii. Ornatis et excitatis militibus Cyrus persuadet Cyaxari ut jam in hostium regionem educatur exercitus : in qua prædando et cuncta vastando accedunt ad hostes. Assyriorum et Cyri diversa in castris collocandis ratio. Cyaxaris intemptiva pugnandi cupiditate refutata Cyrus principes Persarum ad fortitudinem cohortatur ; Assyrius omnem suum exercitum ; quod sero ab hoc et frustra fieri pluribus docet Cyrus. Magno animo Persæ impetum faciunt in Assyrios, qui amissis suorum multis in castra repelluntur.

LIBER IV.

CAPUT I. Cyrus ob victoriam reportatam deos et milites honore afficit. De hostibus, qui nocte castra deseruerant, persequendis capitur consilium. Rem impedire conatur Cyaxaris livor et ignavia : sed ab eo impetrat Cyrus ut Medi, qui sponte velint, ipsum sequantur. — **CAP. II.** Interim Hyrcaniorum legati de societate cum Persis inunda veniunt : quos duces itineris secutus Cyrus cum suis omnibus et cum maxima parte Medorum proficiscitur, Hyrcanosque in fidem recipit. Hostium aggrediendorum et persequendorum modum docet, quos oppressos nullo resistente maxima clade afficit. Cyrus per servos captivos parat commeatum et summa cura providet ut socios in hostibus persequendis jam occupatos sibi devinciat. — **CAP. III.** Persarum res equestris decernitur. — **CAP. IV.** Captivi ut contineantur sub imperio, dimittuntur liberi. — **CAP. V.** Cœna sumitur et castra custodiuntur. Cyaxares cognito suorum discessu iratus mittit qui confestim illos redire jubeat : sed Cyrus nuntium retinere studet. Mittitur nuntius cum mandatis in Persas ut novos milites mittant, sed cum litteris idem ad Cyaxarem. De præda

dividenda ita Cyrus agit ut equi et omnia quæ ad rem equestrem pertinent, Persis ad instituendum equitatum cedant. — CAP. VI. Gobryas ab Assyrio deficit ad Cyrum. Medi de præda divisa referunt.

LIBER V.

CAPUT I. Cyrus de præda sibi tributa ornat alios. Panthea, forma et virtute excellens mulier, custodienda committitur Araspæ: qui cum adversus Cyrum egregie disputasset de amore, suamque adversus ejus illecebras jactasset firmitatem, ad extremum vehementi capitur amore Pantheæ. Cyrus de bello persequendo certus, explorat Medorum et sociorum voluntatem, utrum secum manere velint: qui omnes haud dubitanter respondent se ab eo non esse discessuros. — CAP. II. Cyrus proficiscitur ad Gobryam: hic se et sua omnia tradit Cyro. Gobryas in castra invitatus Persarum cenam admittitur. Cyrus a Gobrya et Hyrcanio exquirat quæ nova sociorum auxilia possit adsciscere; et si via propter Babylonem ducat, non refugiendum, sed nunc maxime illuc iter dirigendum esse docet. — CAP. III. Assyria denno vastata præda maxima pars tribuitur Gobryæ. Cyrus ad Babylonem accedit et Assyrium ad pugnam, sed frustra provocat. Gadatas, regulus sub Assyriorum ditione agens, sed per vim a rege castratus, ad Cyrum transit et aliud castellum dolo occupatum ei tradit. Cadusios et Sacas cum Cyro se conjunxisse paucis significatur, qui majores copias, ut et Hyrcanii, ad bellum educunt. Gadatas ad oppida sua defendenda proficiscitur, et Cyrus suos hortatur ut ei auxilium ferant docetque quomodo agmen ad iter nocturnum institui velit. Quibus de causis Cyrus militum duces nominatim appellavit exponitur. Ejus cura et solertia in itinere instituto conficiendo. — CAP. IV. Gadatas a periculo vulneratus servatur a Cyro. Cadusii temere versus Babylonem excurrunt et amisso duce magnam contrahunt cladem. Quos Cyrus humaniter monet et meliora edocet, simulque cum novo eorum duce hostes ulciscitur. Partem conventum de parcendo agricolis. Gadatas relicto domi præsidio cum exercitu Cyri proficiscitur. Cyrus exponit cur in itinere non prope Babylonem, sed aliquo spatio remotus præterire velit. Castellis tribus potitur. — CAP. V. Cum novi milites, de quibus nuntius cum mandatis missus erat, e Perside ad Cyaxarem venissent, hic invitatu Cyri cohibentius in ejus castra proficiscitur, quod cum suis exercitibus Medorum agris molestus esse non vult. Cyrus obviam Cyaxari procedit cum equitatu. Altercatio inter Cyaxarem et Cyrum. Cyaxares reconciliatus deducitur in tabernaculum et donatur a suis. Dum Cyaxares cum suis cenat, Cyrus in concione amicorum refert de bello duce.

LIBER VI.

CAPUT I. Ante Cyaxaris tabernaculum congregati socii rogant Cyrum ne dimittat exercitum. Egresso jam Cyaxare decernitur bellum esse proseguendum. Cyrus suadet ut castellis hostium sublati a suis nova exstruantur. Probato illo consilio Cyrus capit loca hibernis idonea. Equitatus Persarum augeatur et instituitur curus falcati. Araspæ, qui Pantheam violare conatus erat, ignoscit Cyrus, eundemque ad hostes simulata fuga jubet transire. Abradatas accessit a Panthea: idem Cyri rem curulem adjuvat. Ploustra cum turribus ædificat Cyrus. — CAP. II. Indorum legati mittuntur a Cyro ad Assyrium speculandi causa. Cyri studium in apparando bello et exercendis mi-

litibus. Indorum narratio de hostium copis perturbat milites Cyri, quorum metum sedant conciones Cyri et Chrysantæ. Decreta expeditione statim suscipienda Cyrus edicit de rebus, quibus præter arma exercitus debeat esse instructus ad iter. — CAP. III. Describitur ordo agminis, et imprimis planstrorum et impedimentorum. Cyrus e paludatoribus, quos intercepti jubet, de statu hostium querit. Araspas redit et exponit de acie hostium. Accuratius describitur acies Cyri. — CAP. IV. Armis ornatur exercitus, imprimisque Abradatas munere Pantheæ, quæ simul virum gravissimis verbis ad fortitudinem hortatur. Cyrus duces convocatos denno ad spem victorie excitat.

LIBER VII.

CAPUT I. Prandio sumto et sacris rite factis Cyri exercitus omne fausto procedit. Cum jam uterque exercitus est in conspectu, obequitat Cyrus et suos excitat totamque prælii inmundi rationem docet. Croesus tribus phalangibus invadit Cyri aciem, sed ejus utrumque cornu primo impetu fugatur. Abradatas hostes incurrit, et cum nonnullis suorum cadit. Egyptiorum globus cum fortiter resistit, pedem referunt Persæ. Egyptii tandem, cum a tergo adortus esset Cyrus, caduntur undique, sed in fidem acceptis assignantur sedes. Quid in hoc prælio plurimum valuerit, breviter commemoratur. — CAP. II. Sardibus captis Cyrus Croesum custodiri jubet et ob prædandi libidinem castigat Chaldaeos. Croesum arcessitum humaniter salutatur, et ejus consilio de urbe non diripienda paret. Exponit Croesus de oraculis Apollinis sibi datis et suam incusat imprudentiam. Cyri clementia erga Croesum. — CAP. III. Cyrus audita morte Abradate furis et splendidum parat: eumque Panthea prope mortuum gladio incubuisse, utrique amplissimum poni jubet monumentum. — CAP. IV. Carum controversias callide componit Adasius. Phrygiam minorem domat Hystaspes. Cyrus cum Croeso ejusque thesauris profectus Sardibus in itinere Phrygibus, Cappadocibus, Arabibusque bello subactis petit Babylonem. — CAP. V. Babylonem corona cingit et inde se caute recipit. Quasi ad obsidendam urbem fossa lata profundaque circumducitur. Urbs tandem, Euphrate in fossas derivato, vno somnoque sepulta capitur. Res capte urbis ordinantur. Callida ratione Cyrus instituit ut amici intelligant ipsum raro in conspectum populi venire debere. Artabazus dum exponit quibus de rebus ipse adhuc Cyri consuetudine trui non potuerit, summam rerum a Cyro gestarum repetit. Chrysantas existit suavorum quæ Cyrus maxime expelebat. Corporis custodes eligit Cyrus eunuchos. Satellites regie et præsidium urbicum instituit. Cyri oratio ad amicos de disciplina procerum constituenda.

LIBER VIII.

CAPUT I. Chrysantas assentitur Cyro et persuadet alios observantiam cultumque regis. Munera palatini instituntur a Cyro. Quibus artibus efficeret ut saepe in regie atrio comparerent optimates. Ut eosdem ad virtutis studium excitaret, ipse virtutem coluit omnem. Se suosque exercuit venando, suum et amicorum cultum habitumque ad splendorem instituit, servituti sub ipsius imperio additos ab armorum usu et ab omni liberali exercitatione removit. Principes ne quid novarum rerum molirentur, elicit amore civium, quem sibi conciliavit ita, ut magis sibi quam inter se essent amici: et id quidem variis usus artibus. — CAP. II. Multis principum cibos de sua mensa

mittebat, aliis eos ornat donis, omnino se benevolum et liberalem adversus eos praebebat: etiam medicos constituebat, qui aegrotantes curarent. Eodem consilio, ut aliquid dissensionis inter eos aleretur, certamina instituit. — CAP. III. Pompa Cyri primum e regia prodeuntis ad loca sacra. Sacris praectis habentur ludii equestres. Pheraulas cum homine plebeio e Sacis colloquitur de divitiarum pretio, eique omnia bona sua donat ita, ut ipse ab eo quantum satis sit ad victum et cultum accipiat. — CAP. IV. Amicos excipit convivio Cyrus, ubi joci liberales non desiderantur. Nuptiis Hystaspae cum Gobryae filia conciliatis ceteros convivas cum muneribus dimittit. Socios partim domum dimittit partim secum Babylone manere concedit, quos omnes tam duces quam milites muneribus ornat. Amicis et proceribus convocatis omnes suas copias et opes ostendit. — CAP. V. Cyri in Persidem proficiscentis agmen et castrorum ratio describitur. Cyrus ad Cyaxarem devertitur, a quo filia et Media dotis loco ei offertur. Cambysis auctoritate pacta fiunt jurata inter Persas Cyrumque de regno Persico. Cyaxaris filiam ducit uxorem Cyrus. — CAP. VI. Satrapas provinciarum constituit, quibus eandem morum disciplinam commendat, quae apud ipsum in urbe obtinet. Legatos instituit, qui cum exercitu provincias obeant; angaros item seu veredarios disponit per stationes, qui epistolas summa celeritate quocumque perferant. Asia inde a Syria usque ad mare rubrum Aegyptoque domita habitare instituit modo Babylone modo Susis modo Echatanis. — CAP. VII. Somnio admonitus se parat ad discessum ex hac vita. Cyri morientis oratio ad filios et amicos. — CAP. VIII. Epilogus commemorat a Cyri institutis defecisse Persas posteriores et deteriores esse factos.

CYRI EXPEDITIO.

LIBER I.

CAPUT I. Cyrus minor, Dario patre mortuo, ob Tissaphernis calumniam apud Artaxerxem fratrem regem periclitatur de vita. Sed vix matris interventu precibusque liberatus et in satrapiam, cui a Dario praefectus erat, remissus, regni cupiditate non minus quam fratris odio incitatus bellum parat, sed clanculum, multis copiis tum barbarorum tum Graecorum sub diversis titulis undique comparandis, et callide suo consilio dissimulando. — CAP. II. Sardibus, quo copiae conveniant, proficiscitur per Lydiam, Phrygiam majorem, Lycaoniam et superatis Ciliciae faucibus pervenit Tarsum castris quatuor et triginta, intra dies quinque et quinquaginta, iter parasangarum ducentarum viginti duarum emensus. Celenis conjungit Clearchus suas copias cum Cyro: celebrant Lycæa Arcades Peltis: tum advenit Epyaxa Cilicum regina, cujus hortatu ad Tyrræum instituitur cursu exercitus, in qua barbaris terroris jocularium incutiunt Graeci: Danae duo occidunt Persae perfidi: Tarsi Syennesis rex Ciliciae tandem reconciliatus Cyrum pecuniis adjuvat. — CAP. III. Tarsi dies viginti morari Cyrum coegit Graecorum seditio, qui, suspicati expeditionem esse adversus regem, Clearchum progredi cogentem lapidibus fere obruerunt. Hic, dum cedit militibus, simulatque se ipsorum sententiam secuturum esse, reconciliat sibi militum animos; qui, cognita difficultate invito Cyro domum discedendi, Clearchum aliosque nonnullos

mittunt, qui de consilio hujus expeditionis interrogent Cyrum. Hic, re vera dissimulata, cum respondisset, se contra Abrocomam quandam ducere: Graeci, spe stipendii augendi sibi facta, in gratiam redeunt cum Cyro. — CAP. IV. Inde Cyrus proficiscitur Issos; ubi simul appellit classis Cyri Lacedaemoniorumque cum septingentis Lacedaemoniis duce Chirisopho, et ad Cyrum adveniunt quoque quadringenti Graeci, qui ab Abrocoma defecerant. Hinc superatis facile et sine ullo impedimento Ciliciae Syriaeque portis, quas Abrocomas deseruerat, per Syriam iter facit Cyrus et venit Myriandrum; ubi Xenias et Pasio, navibus clanculum consensens, Cyro deserto domum revertuntur: quorum discessum Cyrus aequo animo ferre videtur. Inde trajecto Chalo castra metatur in vicis Parysatidis: ubi ad fontes Dardacis venit, praetorium et paradisum Belesis Syriae satrapae devastat. Inde cum Thapsacum et ad Euphratem venisset; suae expeditionis consilium operit Graecis, qui ejus promissis excitati tandem Euphratem trajiciunt, initio facto a Menone. — CAP. V. Tum per Mesopotamiae Arabiam juxta Euphratem quanta cum celeritate poterat, iter facit, saepe non sine magna viae difficultate et jumentorum strage ob pabuli inopiam. Tandem cum e regione Charmandae exercitus consedisset frumentum commeatumque comparandi gratia: Clearchus dum per Menonis castra equitat, propemodum lapidibus obruitur a militibus iratis propterea, quod paulo ante militem caedi jusserat. Hinc cum res ad seditionem et praelium spectaret, interventu et oratione Proxeni et maxime Cyri animorum impetus reprimitur lisque composita conquiescit. — CAP. VI. Tum Orontes Persarum nobilissimus, qui jam bis cum Cyro in gratiam redierat, tertium deficere ad regem conatur: sed, insidiis per hominem, quem certum putabat, proditiis, comprehenditur, et sceleris convictus, de sententia Clearchi aliorumque, quos Cyrus convocaverat, capitis damnatus, clam e medio tollitur. — CAP. VII. Babyloniam ingressus Cyrus, cum regem postridie affore suspicaretur, copias lustrat et instruit media ipsa nocte: Graecos hortatur iisque praemia promittit magnifica. Inde acie instructa progressus superat facile, nempe impediende, fossam a rege ductam. Silano haruspici, cum ejus vaticinium probasset eventus, solvit praemium promissum, et opinans, regem pugnandi consilium abjecisse, iter facit negligenti. — CAP. VIII. Tandem praeter opinionem Artaxerxes cum exercitu egregie instructo appropinquat. Cyrus igitur et Graeci trepidant et, ne imparati opprimantur, celeriter arma expediunt aciemque instruunt. Graeci, qui, quamquam Cyro invito, dextrum obtinent cornu juxta Euphratem, statim primo impetu facile barbaros sibi oppositos in fugam compellunt. Cyrus vero, cum et ipse hostes in fugam convertisset, suis hostem cupide persequentibus, paucis stipatus fidelibus amicis, dum cupidius pugnat regemque ipsum petit, interficitur. — CAP. IX. Continetur hic Cyri encomium moresque ejus honesti describuntur. Etsi fato impeditus regno potitus non est: ob virtutem tamen regno dignissimus judicatus est. Puer adhuc optima Persarum disciplina institutus brevi aequalibus praestitit modestia, erga seniores obsequio, equitandi studio, arcus tractandi et jaculorum mittendorum peritia, et ferarum vel ferocissimarum venandarum studio. Adultus et a patre satrapa constitutus egregia virtutis specimina edidit. Fidem enim datam sancte servavit: in amicitia colenda fuit constans: ut in justitia exercenda sceleribusque puniendis severissimus, ita erga bonos fortesque viros munificentissimus et rem honeste acquirentium adjutor existit

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

XENOPHONTIS

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT

PARISUS. — EXCULBANT FIRMIS-DIDOT. VIA JACOB. 56

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ

XENOPHONTIS

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT

GRÆCE ET LATINE

CUM INDICIBUS NOMINUM ET RERUM
LOCUPLETISSIMIS

PARISIIS

EDITORE AMBROSIO FIRMIN-DIDOT

INSTITUTI FRANCÆ TYPOGRAPHO

VIA JACOB, 56

M DCCC LXXVIII

PRÆFATIO.

In Xenophonte, quem post Homerum edebamus anno MDCCCXXXVIII, conspectum est qua mente *Bibliothecæ græcæ* modo inchoatæ talem potissimum typorum et chartarum formam destinaverimus. Tum primum enim, post duo sæcula, lectores hujus scriptoris opera nacti sunt uno volumine comprehensa, eoque ad usum habili, non prægrandi, quale illud quo Xenophon unum esse volumen desierat anno MDCXXXV. Omnes autem, qui severioribus student literis, quotidiano usu comprobatum habent quantum et temporis et operæ compendium faciant in unum compacta tenentes vel unius viri scripta omnia vel plurium argumenti similis. Idem commodi hominibus eruditis paullo post attulerunt Polybii et Luciani editiones nostræ, singulis voluminibus et ipsæ hoc et præterito sæculo tum primum comprehensæ. Translationem vero latinam si sunt qui despiciant, homines in paucis doctissimi, at plurimis illa, ubi hæsitant, est instar annotationis aut commentarii : cui quidem rei, quantum fieri poterat, sedulo prospeximus, vel dictionis latinæ temperamento, vel addita alio caractere explicatione brevissima.

Græca quo auspice ediderimus, ita significabat præfatio : « Ut Xenophonteis scriptis sua, quantum ejus hodie fieri potest, redderetur forma et integritas, jam magnus criticorum numerus laboraverat, quum ad hoc opus se conferret LUDOVICUS DINDORF. Is primus librorum manu exaratorum auctoritatem justa lance pensitavit, et tam rerum narratarum quam Attici sermonis cognitione eximia, dum alii editores fluctuabant per plurima, ipse orationem Xenophontis ad veræ criticæ normam constituit. Itaque præstantissimi viri recensionem sic repræsentamus, ut perpauca aliorum, velut Dobræi, inventa suis locis inserta legas. » Verum ille si satisfacit aliis, non satisfacit sibi. Nam ex illo tempore novis usque subsidiis conquisitis, novis usque studiis indefessus Xenophontem suum excutiebat et aliorum studia accendit, inter quos eminent COBETUS et HIRSCHIGIUS. Jam absumptis quæ parata fuerant exemplis, formas nostras prelo subjicere nolimus nisi collatas cum editionibus criticis quæ Oxonii, Lipsiæ et Leidæ per hos viginti annos prodierant. Unde permulta nunc emendatius leguntur quam olim et orationem referunt *api Attica* dignissimam. Abstinenda autem manus erat ab iis locis quos critici interpolatos judicant et sanare conantur ejectis vocabulis nonnullis, etiam multis, atque adeo versibus pluribus deletis : nihil enim eorum quæ meliores codices præbent consensu, expelli poterat et a serie abesse lectore non monito. Eadem de causa nonnulla quæ probabiliter transponuntur, traditum ordinem tenere malimus, ut in libello de Lacedæ-

moniorum Republica, ubi Haasius in ed. Berol., 1833, capitis 2 §§ 10 et 11 ponit post § 2; ibidem sectionis 9 extrema verba, Ἀγλαῶτα . . . ἀποβάνει, initio ejusdem sectionis, ut jam sequentia verba, valde corrupta, Κὼς ὁς παρσῶσι . . . ἐθροζίνεσθαι, intelligantur de annua verberatione adolescentium ad aram Dianæ. In fine capitis 4 ponit capitis 10 sectiones 1, 3, 2 (hoc ordine: post capitis 11 § 3 assumit capitis 13 sectionem 8 et primam phrasin sectionis 9. Post ejusdem capitis 11 § 6 ponit capitis 13 § 9, a verbis, Κὼς παρσῶσι παρσῶσι: denique caput 15 post caput 12: nam caput 14 pro epilogo haberi debet. De Atheniensium Republica frustra quæсивimus dissertationem G. A. Sauppîi.

« Interpretationes latinæ quo græcis multo quam olim integrioribus responderent, multis modis corrigendæ et refingendæ erant, adeo ut vix una alterave minorum sectionum sine mutatione discesserit: nihilominus ipsa oratio et vertendi modus singularum auctores etiamnum prodit. Quas Hutchinsonus condidit *Cyropædiæ*, *Anabaseos* et *Agesilai*, ad verbum pæne expressæ sunt, sed paullo artificiosius scriptæ, et operosioris elegantiae quam græca Xenophontis. Liberius vertit Leonclavius, propius ad archetypum suum accessurus, nisi Livii imitatio eum nimis sepe in alienas loquendi formas abduceret. Qua cum libertate, quæ sententiarum redderet summam, modum mutaret et ordinem enuntiatorum, non diffitemur nobis multum fuisse luctandum. *Memorabilem* sive potius *Commentariorum* interpres Anglus Edwards tam aperta levitatis vestigia ostendit, ut tandem pœniteret nos ipsius potissimum, utpote recentissimam, translationem ad refingendum elegisse. Denique in scriptis *de re equestri* et *venatica* si nostra interpretatio plurimum differt a veteribus, haud paullo melius procedens, ejus rei gratia habenda est primum Couriero, qui Equestria Xenophontis excellentissime et emendavit, et vertit gallice, et explicavit; successorique ejus in Germania, Friderico Jacobs filio, qui paucos illius errores correxit, plurima explicuit latius et apparatu ex antiquis scriptoribus collecto ampliore; deinde T. W. Lenzio, qui venaticis peritissimus multa in Cynegeticis primus recte intellexit. » (*Ex præf.* 1838.)

Indices nominum et rerum in singulos fere libros satis diligenter condiderat Schneiderus, negligentius in Historiam Græcam, quæ rerum gestarum ut plurimum brevissime indicatarum vim ingentem complectitur. Hujus igitur indicem plane novum confecimus; reliquarum scriptionum indices jam editos auximus et emendavimus. Seriem rerum in quoque libro tractatarum habes in Argumentis quæ sequuntur. — Anno MDCCCLX exeunte.

XENOPHONTIS OPERUM

ARGUMENTA.

CYRI DISCIPLINA.

LIBER I.

CAPUT I. Ostendit auctor operis procenulo non adeo difficile videri hominibus imperare, modo quis eorum naturam cognitam prudenter tractare sciat. Quam in rem Cyri affert exemplum, atque ita commodè ad narrationem instituendam transit. — CAP. II. Cyri genus et corporis animique dotes ejusdemque educatio puerilis ad leges Persarum instituta, quarum ratio et præstantia explanatur. — CAP. III. Duodecim annos natus Cyrus ad avum profectus est, apud quem multa pueriliter quidem, sed ingenue atque ita dixit et fecit ut egregiam mentis et animi indolem ostenderet omniumque amorem sibi conciliaret. — CAP. IV. Exactis pueritiæ annis gravitatem et verecundiam induit: æquales obsequio et comitate sibi devincit, inter quos unice tenetur equitandi et venandi studio. Sedecim annos natus tirocinium ponit et documentum artis imperatoriae edit adversus Assyrios. In Persas redeuntem deducunt Medi magno comitatu, quorum unus ejus pulchritudine captus ægre ab eo discedit. — CAP. V. Transactis modeste et strenue legitimis usque ad ætatem virilem annis Cyrus a Persis præficitur exercitui qui Cyaxari mittitur auxilio contra Assyrios. Ejus oratio ad mille duces exercitus sui. — CAP. VI. Cyrum proficiscentem prosequitur Cambyses et cum eo disserit de officiis imperatoris et singulatim quidem de rerum divinarum cura et de precibus ad deos certa lege faciendis 1 — 6, de industria et cura efficiendi ut quisque modestus et probus reperiatur et ut commeatus suppetat exercitui 7 — 11, de multiplici boni imperatoris scientia 12 — 14, de tuenda bona exercitus valetudine et de exercitationibus hanc in rem instituendis 15 — 18, de artibus quibus effici possit ut milites non modo coacti et inviti, sed volentes ac lubentes imperatori pareant 19 — 25, de variis artibus superandi hostes 26 — 43, de divinatione in rebus suscipiendis adhibenda 44 — 46.

LIBER II.

CAPUT I. Cyaxares suas hostiumque copias recenset Cyro et pugnae armorumque genus quod sit ostendit. Cyrus autem ab eo impetrat ut Persis advenientibus nova arma ad bellum feliciter gerendum fieri jubeat. Concionibus de custodiendo armorum genere habitis Persæ omnes iisdem quibus homotimi armis ornantur. Cyrus meditationes campæstres instituit, et virtutis præmiis propositis studia conventionum honestarum excitat. — CAP. II. Convivantium veronem ita moderatur Cyrus ut et delectent et prosint. Ergo cum narrationes de fatuitate et vecordia Persarum privatim institutorum redarguantur ab Aglaitada, Cyrus narrantium jocos defendit. Inde post seria quædam de

præmiis distribuendis rursus ad ludum sermones revocat. — CAP. III. Causa de præmiis in concione agitur. Cyrus rem ad deliberandum proponit. E procerum ordine Chrysantas statuit ut in ea re virtutis singulorum ratio habeatur. Ex plebeis Pheraulas optima oratione idem suadet, simulque decernit dignitatis et virtutis judicium esse Cyro permittendum. Totas centurias Cyrus ob singulares exercitationes ab ipsis institutas epulo excipit. — CAP. IV. Legatis ab Indorum rege ad Cyaxarem missis Cyrus accessit dat responsum. Cyaxari suadet idem ut Armeniorum rex, qui defecerat, ad officium redigatur, et probata re sub venationis specie cum exercitu ad fines ejus accedit.

LIBER III.

CAPUT I. Armeniæ rex cum suis capitur, et judicii quadam forma defensus a filio in fidem conditionibus æquis recipitur. Regis Armeniorum et filii ejus paratum obsequium. — CAP. II. Chaldaeos pariter oppressos Cyrus sibi et Armeniis socios adjungit, et utrisque volentibus montes occupatos ipse tenet: quos munire instituit. Legatos ad Indorum regem de pecunia in belli sumptus mutuo sibi danda mittit. — CAP. III. Cyrum redeuntem excipiunt honorifica deducuntque abeuntem Armeni. Ornatis et excitatis militibus Cyrus persuadet Cyaxari ut jam in hostium regionem educatur exercitus: in qua prædando et cuncta vastando accedunt ad hostes. Assyriorum et Cyri diversa in castris collocandis ratio. Cyaxaris intempestiva pugnandi cupiditate refutata Cyrus principes Persarum ad fortitudinem cohortatur; Assyrius omnem suum exercitum; quod sero ab hoc et frustra fieri pluribus docet Cyrus. Magno animo Persæ impetum faciunt in Assyrios, qui amissis suorum multis in castra repelluntur.

LIBER IV.

CAPUT I. Cyrus ob victoriam reportatam deos et milites honore afficit. De hostibus, qui nocte castra deseruerant, persequendis capitur consilium. Rem impedire conatur Cyaxaris livor et ignavia: sed ab eo impetrat Cyrus ut Medi, qui sponte velint, ipsum sequantur. — CAP. II. Interim Hyrcaniorum legati de societate cum Persis inunda veniunt: quos duces itineris secutus Cyrus cum suis omnibus et cum maxima parte Medorum proficiscitur, Hyrcaniosque in fidem recipit. Hostium aggrediendorum et persequendorum modum docet, quos oppressos nullo resistente maxima clade afficit. Cyrus per servos captivos parat commeatum et summa cura providet ut socios in hostibus persequendis jam occupatos sibi devinciat. — CAP. III. Persarum res equestris decernitur. — CAP. IV. Captivi ut contineantur sub imperio, dimittuntur liberi. — CAP. V. Corna sumitur et castra custodiuntur. Cyaxares cognito suorum discessu iratus mittit qui confestim illos redire jubeat: sed Cyrus nuntium retinere studet. Mittitur nuntius cum mandatis in Persas ut novos milites mittant, sed cum litteris idem ad Cyaxarem. De præda

mittebat, aliis eos ornatu donis, omnino se benevolam et liberalem adversus eos praebebat: etiam medicos constituebat, qui aegrotantes curarent. Eodem consilio, ut aliquid dissensionis inter eos aleretur, certamina instituit. — CAP. III. Pompa Cyri primum et regia prodeuntis ad loca sacra. Sacris peractis habentur ludi equestres. Pheraulas cum homine plebeio e Sacis colloquitur de divitiarum pretio, eique omnia bona sua donat ita, ut ipse ab eo quantum satis sit ad victum et cultum accipiat. — CAP. IV. Amicos excipit convivio Cyrus, ubi joci liberales non desiderantur. Nuptiis Hystaspae cum Gobryae filia conciliatis ceteros convivas cum muneribus dimittit. Socios partim domum dimittit partim secum Babylone manere concegit, quos omnes tam duces quam milites muneribus ornat. Amicis et proceribus convocatis omnes suas copias et opes ostendit. — CAP. V. Cyri in Persidem proficiscentis agmen et castrorum ratio describitur. Cyrus ad Cyaxarem devertitur, a quo filia et Media dotis loco ei offertur. Cambysis auctoritate pacta fiunt jurata inter Persas Cyrumque de regno Persico. Cyaxaris filiam ducit uxorem Cyrus. — CAP. VI. Satrapas provinciarum constituit, quibus eandem morum disciplinam commendat, quae apud ipsum in urbe obtinet. Legatos instituit, qui cum exercitu provincias obeant; angaros item seu vedarios disponit per stationes, qui epistolas summa celeritate quocumque perferant. Asia inde a Syria usque ad mare rubrum Aegyptoque domita habitare instituit modo Babylone modo Susis modo Echatanis. — CAP. VII. Somnio admonitus se parat ad discessum ex hac vita. Cyri morientis oratio ad filios et amicos. — CAP. VIII. Epilogus commemorat a Cyri institutis defecisse Persas posteriores et deteriores esse factos.

CYRI EXPEDITIO.

LIBER I.

CAPUT I. Cyrus minor, Dario patre mortuo, ob Tissaphernis calumniam apud Artaxerxem fratrem regem periclitatur de vita. Sed vix matris interventu precibusque liberatus et in satrapiam, cui a Dario praefectus erat, remissus, regni cupiditate non minus quam fratris odio incitatus bellum parat, sed clanculum, multis copiis tum barbarorum tum Graecorum sub diversis titulis undique comparandis, et callide suo consilio dissimulando. — CAP. II. Sardibus, quo copiae convenerant, proficiscitur per Lydiam, Phrygiam majorem, Lycaniam et superatis Ciliciae faucibus pervenit Tarsum castris quatuor et triginta, intra dies quinque et quinquaginta, iter parasangarum ducentarum viginti duarum emensus. Celanis conjungit Clearchus suas copias cum Cyro: celebrant Lycæ Arcades Peltis: tum advenit Epyaxa Cilicum regina, cujus hortatu ad Tyriceum instituitur excursio exercitus, in qua barbaris terrorem jocularium incutiunt Graeci: Danae duo occidunt Persae perit: Tarsi Syennesis rex Ciliciae tandem reconciliatus Cyrum pecuniis adjuvat. — CAP. III. Tarsi dies viginti morari Cyrum coegit Graecorum seditio, qui, suspicati expeditionem esse adversus regem, Clearchum progredi cogentem lapidibus fere obruerunt. Hic, dum cedit militibus, simulatque se ipsorum sententiam secuturum esse, reconciliat sibi militum animos; qui, cognita difficultate invito Cyro domum discedendi, Clearchum aliosque nonnullos

mittunt, qui de consilio hujus expeditionis interrogent Cyrum. Hic, re vera dissimulata, cum respondisset, se contra Abrocomam quendam ducere: Graeci, spe stipendii augendi sibi facta, in gratiam redeunt cum Cyro. — CAP. IV. Inde Cyrus proficiscitur Issos; ubi simul appellit classis Cyri Lacedaemoniorumque cum septingentis Lacedaemoniis duce Chirisopho, et ad Cyrum advenit quoque quadringenti Graeci, qui ab Abrocoma defecerant. Hinc superatis facile et sine ullo impedimento Ciliciae Syriaeque portis, quas Abrocomas deseruerat, per Syriam iter facit Cyrus et venit Myriandrum; ubi Xenias et Pasio, navibus clanculum conscensis, Cyro deserto domum revertuntur: quorum discessum Cyrus aequo animo ferre videtur. Inde trajecto Chalo castra metatur in vicis Parysatidis: ubi ad fontes Dardacis venit, praetorium et paradisum Belesis Syriae satrapae devastat. Inde cum Thapsacum et ad Euphratem venisset; suae expeditionis consilium operit Graecis, qui ejus promissis excitati tandem Euphratem trajiciunt, initio facto a Menone. — CAP. V. Tum per Mesopotamiae Arabiam juxta Euphratem quanta cum celeritate poterat, iter facit, saepe non sine magna viae difficultate et jumentorum strage ob pabuli inopiam. Tandem cum e regione Charmandae exercitus consedisset frumentum commeatumque comparandi gratia: Clearchus dum per Menonis castra equitat, propemodum lapidibus obruitur a militibus iratis propterea, quod paulo ante militem caedi jusserat. Hinc cum res ad seditionem et praedium spectaret, intervenit et oratione Proxeni et maxime Cyri animorum impetus reprimatur lisque composita conquiescit. — CAP. VI. Tum Orontes Persarum nobilissimus, qui jam bis cum Cyro in gratiam redierat, tertium deficere ad regem conatur: sed, insidiis per hominem, quem certum putabat, proditiis, comprehenditur, et sceleris convictus, de sententia Clearchi aliorumque, quos Cyrus convocaverat, capitis damnatus, clam e medio tollitur. — CAP. VII. Babyloniam ingressus Cyrus, cum regem postridie affore suspicaretur, copias lustrat et instruit media ipsa nocte: Graecos hortatur iisque praemia promittit magnifica. Inde acie instructa progressus superat facile, nemine impediende, fossam a rege ductam. Silano haruspici, cum ejus vaticinium probasset eventus, solvit praemium promissum, et opinans, regem pugnandi consilium abjecisse, iter facit negligenter. — CAP. VIII. Tandem praeter opinionem Artaxerxes cum exercitu egregie instructo appropinquat. Cyrus igitur et Graeci trepidant et, ne imparati opprimantur, celeriter arma expediendi aciemque instruunt. Graeci, qui, quamquam Cyro invito, dextrum obtinent cornu juxta Euphratem, statim primo impetu facile barbaros sibi oppositos in fugam compellunt. Cyrus vero, cum et ipse hostes in fugam convertisset, suis hostem cupide persequentibus, paucis stipatus fidelibus amicis, dum cupidius pognat regemque ipsum petit, interficitur. — CAP. IX. Continetur hic Cyri encomium moresque ejus honesti describuntur. Etsi fato impeditus regno potitus non est: ob virtutem tamen regno dignissimus judicatus est. Puer adhuc optima Persarum disciplina institutus brevi aequalibus praestitit modestia, erga seniores obsequio, equitandi studio, arcus tractandi et jaculorum mittendorum peritia, et ferarum vel ferocissimarum venandarum studio. Adultus et a patre satrapa constitutus egregia virtutis specimina edidit. Fidem enim datam sancte servavit: in amicitia colenda fuit constans: ut in justitia exercenda sceleribusque puniendis severissimus, ita erga bonos fortesque viros munificentissimus et rem honeste acquirentium adiutor existit.

liberalissimus : atque omnis generis liberalitate amorem aliorum sibi reconciliavit verissimum. — CAP. X. Ariæum fugientem dum persequitur Artaxerxes, politur Cyri castris et ea diripit : unde, collectis copiis dispersis, redit contra Græcos in suo cornu victores : qui, consilio regis cognito, hostes insequi desinunt, et, conversione aciei facta, regis impetum sustinere sese parant. Hic vero, circumducto suo exercitu, instruit aciem eadem parte, qua ab initio prolii. Græci multo alacrius, quam ante, impetu facto, facile barbaros in fugam compellunt omnes, sed eos persequi non possunt, nocte impediti, et simul ignari, quid Cyro venerit, quod nec ipse adsit, nec alium mittat. Ergo, re deliberata, tandem ad impedimenta redeunt : ubi cum comneatus a regis esset directus, noctem transigunt impransi omnes, et plerique incognati.

LIBER II.

CAPIT. I. Postero die mane cum Græci jam in eo essent, ut castra moverent : adveniunt missi ab Ariæo, qui eos certiores facerent de Cyri morte, et Ariæi fuga consilioque revertendi in Ioniam postrodiæ. Clearchus per legatos invitat ad se Ariæum, eique defert imperium Persarum. Sub meridiem missa legatione rex jubet Græcos arma tradere, atque iis, si subsistant, offert inducias, si perrexerint, minuitur bellum. Græci legatos cum responso forti dimittunt. — CAP. II. Ad Ariæum arcescentem, qui oblatum Persarum imperium rennerat, tandem, re deliberata, Græci ingruente nocte proficiscuntur, et sub noctem mediam adveniunt. Hic federe rite inito consultant de reditu. Ariæus via alia quam qua ascenderint, quamvis longa, ut comneatum habeant, idque celeriter ab initio, ne rex assequatur, descendendum esse suadet. Itaque, luce orta, inde proficiscuntur; et, dum sub vesperam vicis Babylonie appropinquant, castra regia in propinquo esse intelligunt. Clearchus quidem copias itinere defatigatas et fractas inedia adversus hostes non ducit, nec tamen a via cepta declinat, atque cum sole occidente in vicis a regis directos pervenit : in quos pars exercitus devertit, ceteri sub dio pernoctare coguntur. Panicus terror, qui nocte invaserat milites, Clearchi consilio sedatur. — CAP. III. Rex, qui pridie satis superbe ac ferociter poposcerat, ut Græci armis traditis se ipsi dederent, nunc horum audacia percussus mittit legatos de federe. His Clearchus negat, fore opus esse Græcis, sed proelio, quoniam non habeant unde prandeant. Paulo post idem legati regis responsum referunt de comneatu comparando, dum fedus ictum fuerit. Clearchus, de consilio ceterorum, respondet, se oblatum accipere conditionem; atque ita, duribus Persis, cum exercitu proficiscitur ad fedus faciendum et comneatum comparandum, venitque tandem in vicis, vino, palmulis aliisque rebus refertos. Triduo post Tissaphernes cum comitibus nonnullis advenit, et in colloquio cum Græcorum ducibus jactata sua erga Græcos benevolentia querit ex illis, quamobrem arma tulerint adversus regem, rogatque ut lenius respondeant, quo facilius ipse regis iram sedare possit. Cui Clearchus ceterorum verbis respondet, se non ad bellum regi inferendum profectos esse, sed Cyri calliditate deceptos tandem in hanc necessitatem delatos, ut Cyrum bene de ipsis meritum sine animi ingrati crimine non deserere possent; se vero nunc, Cyro e medio sublato, nec regi nec ejus regioni vim ullam allaturos esse, nisi injuria lacessiti essent, sed domum discessuros. Tissaphernes tandem triduo post redit et fedus facit

ita, ut Persæ quidem sine dolo malo Græcos in patriam deducant comneatumque suppeditent; Græci vero sine vi comneatum vel emanant, vel sine agrorum devastatione ipsi sumant. — CAP. IV. Dum Græci expectant reditum Tissaphernis, qui domum eos e pacto deducat; interim Ariæus, spe venie a rege impetrandæ facta, fit animo alieniore erga Græcos. Hi igitur, cum omnia suspecta essent, nolunt Tissaphernis adventum operiri, sed statim domum abire : sed multis de causis id fieri posse negat Clearchus. Tandem advenit cum copiis Tissaphernes; et omnes quidem ingrediuntur iter, sed Græci ob suspiciones seorsim, et seorsim quoque castra metantur : atque ita intra Media murum non procul Babylone ingrediuntur, et mox duobus Tigridis canalibus trajectis Sitacen oppidum in ripa Tigridis situm perveniunt. Inde, vano metu de insidiis Persarum delusi, trajecto Tigride primum, mox Physco amne, perveniunt Opim oppidum; ad quod regis frater spurius obviam factus cum copiis multis, quas Susis et Lebathanis contra Cyrum auxilio regi adducebat, Græcos prætereuntes cum admiratione magna spectat. Inde, sex dierum iter per loca Mediae deserta emensi, in Parysatidis vicis, quos Tissaphernes in Cyri contumeliam diripiendos tradidit, perveniunt, et inde, quinque dierum in sinistra Tigridis ripa itinere facto, ad Zabatum annem. — CAP. V. Ibi quum triduum commorantur et suspicio insidiarum augetur : Clearchus in colloquio cum Tissapherne luculenter docet, Persis non esse justam causam ulla Græcorum insidias metuendi. Nam fedus esse jurejurando sancitum, et Tissaphernis amicitiam cum Clearcho tum ceteris Græcis non una de causa esse utilissimam; quemadmodum nec Græcorum amicitiam Tissapherni esse inutilem. Tum Tissaphernes, homo nequam et fraudulentus, negat, Græcos recte metuere Persarum insidias. Nam cum regi tot tantæque præsto sint Græcos perdendi, si velit, subsidia, stultum fore, si confugeret ad fraudem ac perjurium, præsertim cum Græcorum amicitia prosit plurimum. Clearchus igitur simulata amicitia deceptus, postrodiæ ipse cum quatuor prætoribus et viginti lothagis, ut cognosceret, quis esset qui Græcos criminaretur (nam ita Tissaphernes scelestus promiserat, se auctorem culpæ indicaturum esse) ad Tissaphernis prætorium securus se confert. Verum hic, signo dato, prætores simul intus comprehenduntur omnes et ad regem ad supplicium abducuntur, atque lothagi foris trucidantur cum ducentis militibus. Mox Ariæus alique Persarum proceres ad castra Græcorum adveniunt, et verbis regis poscunt, ut arma tradantur : sed frustra. — CAP. VI. Prætorum interentorum describitur ingenium. Clearchus Laco quidem belli acque peritissimus ac studiosissimus fuit, spretis vitæ commoditatibus et suavitatibus. In periculis subeundis alacer et prudens; in comneatu militibus comparando diligens : in disciplina militari exercenda severissimus, adeo ut eum magis quam hostem metuerent milites, sed parum amarent : et omnino non tam ad parendum quam ad imperandum natus erat. Proximus Broctius inclavescenti cupidus a puero, et disciplina Gorgie sophistæ usus est. Hinc, ut honestis artibus gloriam, opes et divitias sibi pareret, apud Cyrum militare suscepit. Erat animo leni ita, ut ille magis milites, quam hi ipsi revererentur. Unde factum est, ut boni quidem eum amarent, sed ejus facilitate abuterentur improbi. Contra Meno Thessalus pessimis præditus erat moribus : luci cupidus; perjurus; mendax; fraudulentus; magis amicorum quam hostium insidiator, homines perditos suspiciebat, probos vexabat, amicos irridebat; quicumque in decipiendo, malisque artibus

minus exercitatus erat, hunc tamquam rudem et indotum spernebat; obtrektor optimi cujusque, et militum suorum corruptor. Ariæ corpus suum prostituebat, et ipse imberbis Tharypam barbatum turpiter amabat. Cum ceteris quidem prætoribus non est occisus, ob prodicionem, at postea gravi supplicio excruciatu perit, ut homo sceleratus. In Agia Arcade et Socrate Achæo nec virtutis bellicæ laudem nec amicitie fidem desideravit ullus.

LIBER III.

CAPUT I. In Græcorum exercitu ducibus orbatō fit omnium conturbatio summa. Tandem Xenophon, qui cur illi expeditioni interfuerit, paucis narratur, somnio commotus reipublicæ, quam omnes ceteri negligebant, consulere aggreditur. Convocatis igitur primum Proxeni lothagis persuadet, ut ceteros ad virtutem excitent et novis ducibus creatis viam vi repellant. Unus Apollonides, cum ignave repugnet, suo loco movetur et turpiter abigitur. Ceteri duces superstites omnes sub mediam noctem conveniunt. Hos Xenophon mascula oratione hortatur, ut ipsi sint bono animo, et militum animos confirmet, atque novis ducibus constitutis nihil prætermittant, quod ad hostium vim et injuriam propulsandam pertineat. Xenophontis sententia ab omnibus comprobata, novi duces statim creantur. — CAP. II. Tum fere sub lucem concione militum advocata primum Chirisophus breviter, sed graviter adhortatur, ut nunc aut fortiter vincant, aut pulcre moriantur. Deinde Cleanor, regio perjurio, perfidia Tissaphernis et Ariæ cum suis defectione commemorata, ipse quoque paucis ad fortiter pagandum adhortatur. Denique prodit Xenophon ad concionandum pulcris armis ornatus. Hujus oratio luculenta est tripartita. Primum enim militum animos confirmat, et docet, Deos, qui sint barbaris ob perjurium irati, ipsis esse propitios: majorem virtutem superasse Darii Xerxisque copias ingentes: ipsos paucis diebus ante Artaxerxem vicisse. Quare quo animo pro Cyri imperio nuper pugnarint, eodem, imo majori, nunc pro sua ipsorum salute esse dimicandum; præsertim cum barbarorum ignaviam sint experti. Deinde tollit impedimenta, quæ obstat videbantur, quod Tissaphernem non amplius habeant ducem itineris; quod rex non præbeat commeatum; quod interjecta sint flumina altissima; quod, nisi satius foret domum proficisci, facile in ipsius regis terris sedes figere possent. Denique ostendit modum itineris faciendi et prælii ineundi. Opus esse autem, ut planstra tentoriaque comburantur, et vasa, nisi quæ belli usus requirant, abiciantur; ut nunc duces sint multo vigilantiores, et milites dicto audientiores; ut hæc omnia statim, nulla cunctatione interjecta, peragantur. Hac sententia, hortante Chirisopho, ab omnibus comprobata, idem Xenophon monstrat rationem agminis ducendi, et quinam duces singulis agminis partibus præsent. — CAP. III. Cum Græci in eo essent ut proficiscerentur, advenit Mithridates cum triginta equitibus queritque, quid consilii cepissent. Hi cum, domum abeundi, respondissent; ille ostendere conatur, invito rege hoc fieri non posse. Sed homo fit suspectus Græcis, qui, sæpe decepti, decernunt, ne unquam, quandoque sint in hostico, pacem aut inducias cum rege inane. Tum, trajecto Zabato, reddit idem Mithridates cum ducentis equitibus et levis armaturæ militibus quadringentis, et repente adortus agmen extremum Græcorum, qui hoc die laborant. Quare cum tandem in vicos venissent; Xenophontis consilio celeriter et funditores

et equites instituuntur ad hostes arcendos. — CAP. IV. Postridie idem Mithridates cum majoribus copiis Græcos in itinere adortus, nunc facile telis repellitur, multis suorum amissis. Quo facto Græci ad Tigrim amnem perveniunt, et ad Larissam urbem desertam castra ponunt; ad Mespila urbem die sequenti. Postridie ipse Tissaphernes cum copiis ingentibus adortus, sed vi telorum depulsus non nisi extra telorum jactum sequitur. Verum idem triduo post in campo lacessens Græcos coegit rationem agminis paululum immutare. Hoc modo per quatuor dies itinere facto, quinto per colles Græci ascendentes et descendentes gravius urgentur ab hoste, donec vicos occuparunt. Inde et vulneratorum et frumentandi causa demum quarto die profecti, mox ob hostium impetum devertere in vicum coguntur; ex quo post hostium discessum sub vespem profecti, per noctem tantum itineris spatium faciunt, ut hostes demum die quarto ipsos assequantur. Hi cum collem occupassent et angustias viæ obsedissent, tandem consilio ac virtute Xenophontis inde deiciuntur. — CAP. V. Tempore pomeridiano repente redeunt barbari, occidunt palantes per agros prædatores et vicos comburant. Quibus depulsis, Græcorum duces de itinere consultant: nam hinc erat Tigris, qui sine ponte transiri non poterat, illinc montes Carduchorum prærupti. Consilio Rhodii cujusdam de ponte ex utriusque faciendo repudiato, postridie itinere paululum retro facto, et ex captivis diligenter regionum circumjectarum natura explorata, decernunt per Carduchorum montes facere iter.

LIBER IV.

CAPUT I. Inde prima luce fines Carduchorum ingressi Græci totum diem ascendendo et descendendo consumserunt, ita tamen ut agmen extremum non nisi leviter lacessere barbaris, quippe quibus res ex improviso acciderat. Altero die mane, jumentis supervacuis et mancipiis relictis, quo expeditiores per montes et angustias iter facerent, pergunt, sed non sine præliis. Die sequenti quamquam gravis orta erat tempestas; tamen ob commeatus penuriam iter necessario faciunt, idque celeriter; unde agmen extremum valde vexatum est a barbaris insequentibus. Cum tandem sub vespem ad locum arduum, a barbaris penitus obsessum, pervenissent; captivum alterum ipsis aliam commodiorem viam indicare cogunt. — CAP. II. Sub noctem clam duo millia selectorum ad jugum occupandum alia via mittuntur. Hi barbaros mane oppressos fugant, et adeo ascendendi copiam faciunt ceteris cum Chirisopho Græcis. Xenophon vero cum impedimentis et agmine extremo eadem via, qua pridie selecti illi, proficiscitur: sed quamquam summo ducis prudentissimi consilio et diligentia usus erat; non tamen sine gravi clade sese inde emergit. Postridie etiam cum barbaris graviter urgentibus et lacessentibus iter per montes fecissent; tandem in vicos campestris ad Centritem amnem perveniunt. — CAP. III. Ad Centritem amnem cum tandem, itinere septem dierum molestissimo et periculosissimo per Carduchorum montes confecto, pervenissent, et liberius respirare cœpissent: nova difficultas ac sollicitudo obiecta est. Nam transitum per amnem tria impedire videbantur; barbarorum multitudo in ripa ulteriori, fluminis altitudo et impetus, atque Carduchi a tergo instantes. Xenophontis solliciti somnium postridie habet exitum. Vado enim casu reperto, exercitus transit; et barbari adversi fugantur, et insequentes arcentur, non sine summa dum Græcorum, et in his Xenophontis, prudentia, ac

multitum vi et virtute. — CAP. IV. Inde Armeniam ingressi et superatis Tigris fontibus post aliquot dierum iter perveniunt ad Teleboam amnem, in Armeniam occidentalem. Ibi cum Tiribazo, regionis satrapa, uti petierat ipse, inducias faciunt. Sed nihilominus homo statim sequitur cum multis copiis et insidias struit. Quare, vicis relictis, coguntur sub dio pernoctare et nivis ingentis incommoda tolerare. — CAP. V. Ne iterum hostium copiae convenirent, inde postridie coguntur proficisci. Sed hic per aliquot dies summum valetudinis, salutis et vite discrimen adeunt ob vim frigoris, nivis altitudinem ac necessitatem inedie, hostibus insequentibus. Tandem in vicis omnibus copiis refertos perveniunt, ubi per dies septem tante vivunt et corpora egregie curant. — CAP. VI. Octo diebus post inde, praefecto vici duce viae, proficiscuntur, sed triduo post cum dux viae, male habitus a Chirisopho, clam aufugisset, sine duce aberrant, et septimo tandem die perveniunt ad Phasin amnem. Inde bidui itinere confecto appropinquant montibus, quos Chalybes, Taochi et Phasiani obsident. Igitur consilio habito, Xenophontis hortatu selecti nonnulli noctu mittuntur ad juga hostibus vacua clam occupanda, ut postridie mane hostes adoriantur. Quo facto Graeci, barbaris fugatis et montibus superatis, descendunt in planitiem et in vicis omnis generis bonis refertos devertunt. — CAP. VII. Agrum Taochorum, a quibus omne frumentum in loca munita comportatum erat, ingressi inopia commeatus laborare coeperunt Graeci, donec tandem et Xenophontis consilio et virtute nonnullorum militum castellum expugnant et magna ibi pecorum multitudine potiuntur. His solis aliter necessario exercitus per septem dies, quibus agrum Chalybum, qui omnium barbarorum fortissimi laudantur, peragrat. Inde progressi ad Harpasum amnem perveniunt; et, itinere quadridui per Scythinorum fines confecto, in vicis triduum commeatus comparandi causa commorantur. Hinc post quatuor dierum iter perveniunt Gymniam urbem opulentam. Hic ipsis regionis praefectus ducem viae mittit, qui Gracos iter quinque dierum emensos ducit in Thechen montem, ex quo summa cum laetitia mare prospectant. Quare ille dux multis muneribus donatus remittitur domum. — CAP. VIII. Agro Macronum, quibuscum fœdus faciunt, intra sex dies peragrato, ad Colchorum montes adveniunt, ubi barbaros instructos offendunt. His vero acie victis ac fugatis, in vicis omni rerum genere refertos descendunt; atque qui mel quoddam ibi gustaverant, hi per aliquantum temporis mente viribusque destituuntur. Inde biduo post tandem ad mare et Trapezuntem urbem Gracorum descendunt. Hic intra triginta dierum spatium ex Colchorum agro prædas agunt, sacris faciendis vota olim nuncupata Diis solvunt, et ludos gymnicos celebrant.

LIBER V.

CAPIT. I. Cum de reliquo itinere consultatur; Antileontis sententiam de itinere maritimo comprobant omnes. Ergo ad naves conquirendas mittitur Chirisophus. Tum Xenophon, quid interim sit faciendum, docet, commeatum ex hostico esse comparandum, sed caute ac diligenter: non singulis esse egrediendum, sed universis, sed tamen ita, ut semper pars exercitus idonea ad castra tutanda relinquatur: naves præternavigantes esse retinendas; et, nisi sat navium conquiri possit, civitatibus maritimis imperandum, ut viam muniant. Omnia comprobatur multitudo, sed mentionem de via munienda et itinere pedestri faciendo non ferre potest. Hinc ad na-

vigia deducenda mittitur Dexippus Lacedaemonius, sed cum nave aufugit; contra Polyocrates Atheniensis fidem praestat. — CAP. II. Interea ad commeatum, qui deficiebat, comparandum, Trapezuntis ducibus pars copiarum dimidia exit adversus Drilas, gentem bellicosissimam, et loca montana accessuque difficilia incolentem. Ab initio nihil fere prædae capiunt Graeci, quoniam Drila locis, quae capi posse videbantur, incensis, discesserant. Tandem vero ad urbem valde munitam, in quam hostes cum suis confluerant omnes, perveniunt: expugnant eam, præter arcem, et omnibus direptis, et urbe ipsa, ut tutum haberent discessum, incensa abeunt, sed non sine magna difficultate, redeuntque salvi in castra omnes. — CAP. III. Cum Chirisophi reditum cum navibus, ob frumenti penuriam, diutius Trapezunte expectare non possint Graeci: agrosque mulieresque navibus paucis, quas ipsi interim nancisci potuerant, impositos, Phileio ac Sophaneto ducibus, cursu maritimo devehunt; ipsi vero pedestri itinere trium dierum perveniunt Cerasuntem. Ibi decem dies morati, exercitum recensent, et pecuniam ex captivis venditis reductam partiuntur. Xenophon dimidium alterum suae portionis consecrat Apollini Delphico; alterum vero, ut depositum, tradit Dianae Ephesiae adituro. Inde postea in Elide Peloponnesi non procul ab Olympia agrum emit, et adificat fanum Dianae Ephesiae, ad forum templi Ephesini, instituitque sacrum quotannis concelebrandum. — CAP. IV. Cum ventum esset ad fines Mossynocorum, qui locis munitis freti Gracos a transitu prohibere audent: cum alia Mossynocorum gente adversus communes hostes initur societas. Hi socii, quibuscum Graeci nonnulli imprudenter, prædandi causa, se conjunxerant, primum clade affecti repelluntur. Postridie autem Xenophon ipse, cum animos militum confirmasset, suos et barbaros scite instructos ducit contra hostes, eosque vincit et fugat. Quo facto, castella duo una cum hominibus comburantur, urbs, caput regni, diripitur, et alia nonnulla loca aut vi expugnantur, aut in fidem recipiuntur. Sub finem capituli mores plane barbari Mossynocorum describuntur. — CAP. V. Mossynocorum terra octo castris peragrata, agrum Chalybum transgressi, veniunt in fines Tibarenorum, quibuscum de haruspicum auctoritate fœdus faciunt, et biduo post ad Cotyora urbem adveniunt: ubi per dies quinque et quadraginta commorati, commeatum partim ex finitima Paphlagonia, partim ex ipsorum Cotyorensium agris prædando sibi acquirunt. Sinopensium legato de injuria Cotyorensibus illata temere querenti et Graecis stulte minitanti Xenophon graviter, libere et audacter respondet, et adeo legatos ad meliorem mentem revocat. — CAP. VI. De sententia legati Sinopensium praefertur iter maritimum terrestri per Paphlagoniam. Xenophontis consilium de urbe in Ponto condenda comprobatur quidem exitis, sed impeditur cum Silani vatis dolo ac calumnia, tum ducum quorundam invidia, atque vanis Heraeclotarum pollicitationibus de stipendio. Cedit igitur; et auctor fit, ut universi simul proficiscantur, invito Silano. Tum naves quidem mittunt Heraeclotae, sed pecunie ad stipendium nihil. Hinc duces isti, qui spem rei antea fecerant militibus, metunt, apertuntque Xenophonti, sibi nunc placere ejus consilium de sedibus in Ponto figendis. Quare cum se rem ad milites relaturum esse negasset Xenophon: isti ipsi primum lothagos in suam adducere sententiam conantur. — CAP. VII. Quod consilium cum milites rescivissent; Neo Lacedaemonius ejus auctorem esse Xenophontem criminatur. Hinc cum metuendum esset, ne vim inferrent; concione advocata, docet pri-

num luculenter Xenophon vanitatem istius criminatio-
nis. Deinde queritur de collapsa disciplina militari,
eamque exemplo crudelitatis effrenisq; licentiae, quod
in Colchorum legatos et rerum venalium curatores edide-
riat, ostendit: quare si hoc malum latius serpat, peri-
culum esse, ne diis hominibusque inuis reddatur exer-
citus universus. Hac oratione commoti decernunt, ut
istorum scelerum auctores causam dicant, et si qui post-
hac hujus generis facinora ausi fuerint, in eos gravis-
sime animadvertatur. Præterea imprimis Xenophontis
actoritate exercitus lustratur. — CAP. VIII. Cum de-
creto exercitus duces muneris sui redderent rationem:
nonnulli eo ingrati animi progressi sunt, ut ipsum inno-
centissimum Xenophontem injuriæ ex petulanti insolent-
ique animo illatæ accusarent, criminantes se temere
ab illo verberatos esse. Verum facile hanc criminatio-
nem diluit ita, ut concedat quidem, se interdum, neces-
sitate urgente, vi ac verberibus usum esse, salutis cum
universæ tum ipsorum, qui de vi conquererentur, causa,
sed ex petulantia nullo modo.

LIBER VI.

CAPIT. I. Cum Paphlagonum legatis, quibus præsentibus
in convivio varii generis saltationes armatæ celebrantur,
pace ac societate facta, Cotyrius tandem universi solvunt,
et prospero vento usi ad Harneum Sinopes portum
appellunt; ubi dies quinque morati ad unum Xenophon-
tem totius exercitus imperium deferunt; sed, illo pruden-
ter recusante, summæ rerum præficitur Chiriosophus
Lacedæmonius, modo redux. — CAP. II. Chiriosopho
igitur duce universus exercitus inde Heracleam navigat.
Ibi seditione orta, ejus imperio sese primi subtrahunt
Arcades cum Achæis. Itaque exercitu trifariam diviso,
pars una, eaque maxima, fuit Arcadum et Achæorum,
qui sibi decem prætores creant; altera Chiriosophi; Xeno-
phontis tertia. — CAP. III. Sed hic mox cognitum est,
quod dicunt, concordia res parvas crescere, discordia
dilabi maximas; atque primum Arcadas, seditionis
auctores, sui consilii et cupiditatis poenitere cepit. Hi
enim navibus coactis primi profisciscuntur, ut soli, si fieri
possit, occupent prædam; et in portu Calpes egressi
Bithynos quidem ab initio opprimunt et agunt prædam;
sed mox, una alterave cohorte a barbaris caesa et fugata,
ceteræ in colle quodam obsidentur: ubi haud dubie de
illis actum esset, nisi Xenophon, qui in itinere de calami-
tate Græcorum acceperat, cum suis strenue auxilio
venisset, et strategemate usus barbaros ita terruisset,
ut, obsidione sublata, adventum ejus non exspectare sus-
tinerent. Postridie igitur salvus cum Arcadibus venit
ad Calpes portum, quo jam Chiriosophus cum suis copiis
salvus advenerat. — CAP. IV. Milites, metuentes ne ad
Calpes portum urbs conderetur, nolebant castra ponere
loco tuto et urbi exstruendæ idoneo. Postridie cæcis
sepultis decernunt, ut capitale foret, qui posthac de co-
piis distrahendis referre auderet. Ad commeatum, quo
jam laborabant, comparandum egredi cupientibus exta
non addicunt. Veruntamen Neo duo millia hominum
prædatam educit; sed ab equitatu Pharnabazi quingentis
caesis, ceteros, qui in montem confugerant, tandem in
castra reducit Xenophon. — CAP. V. Periculo moniti
tandem milites castra in loco munito poni munisque
patiuntur. Tum cum litasset Xenophon, præsidio
castris relicto, copias instructas educit: quæ, mortuis
in via sepultis et præda in vicis capta, barbaros instru-
ctos in colle quodam conspiciunt. Hinc acie instructa
arte nova, pergunt adversus hostes, ac valle impeditiori

superata, quam ut transirent Xenophontis auctoritas
effecerat, pugnam conserunt, et tandem barbaros vin-
cunt fugantque, quos ne longius persequantur, nox et
itineris longitudo ad castra usque impedit. — CAP. VI.
Victa Pharnabazi manu et fugata, jam undique ex Bithy-
norum agro prædas agunt. Interim advenit Cleander
Spartanus harmosta, et cum eo simul Dexippus, homo
perfidus ac scelestus. Iste dum, a nonnullis instigatus,
prædæ partem subvertere cupit, a milite quodam impe-
ditur; quem dum ad Cleandrum abducit; superveniente
Agasia et hortante a militibus fugatur. Quapropter
Cleander, imprimis a Dexippo irritatus, minitatur, sese,
nisi sibi ad puniendum Agasias et miles gregarius traditi
essent, effecturum esse, ut universi a Græcis urbibus
prohibeantur. Xenophon igitur, cui istæ minæ haud
contemnendæ videbantur, persuasit et Agasias ipsi et
ceteris omnibus, ut Cleandri imperata facerent eumque
quovis modo sibi reconciliarent. Ergo rei illi causam
dicunt apud Cleandrum, quem verbis lotius exercitus
omnes strategi et lochagi orant, ut impune dimittat reos,
deferuntque ita ad eundem summum exercitus imperium.
Hinc, quod rogant, impetrant: sed Cleander, sacris
prohibentibus, imperium illud suscipere non potest. Ergo
exercitus sub prioribus ducibus, per Bithynos itinere fa-
cto, cum præda multa Chrysopolin Chalcedoniæ per-
venit.

LIBER VII.

CAPIT. I. Anaxibius classi Spartanæ præfectus Pharnabazi
promissis perductus, Græcos ut ex Asia trajiciant Byzan-
tium, spe stipendii facta pellicit, sed, qui est mos improbo-
rum hominum, nihil, quod promiserat, præstat. Idem
ut Byzantium exoneret his copiis, iterum fraude utitur
promittens, sese copias urbe egressas recensiturum esse
et daturum unde vivant. Verum egressis, portis clau-
sis, nihil præstat, sed jubet prædam agere ex Thracum
vicis et ita abire in Chersonesum ad Cyniscum. Hinc
irritati milites, portis effractis, vi irrumpunt in urbem:
sed eos placat Xenophon, ut, nulla vi facta, iterum Byzan-
tium exeant. Hic Cæratades quidem ipsis se ducem offert,
sed paucis diebus post repudiatur homo vanus. — CAP.
II. Dum duces inter se de reliquo itinere dissident, in-
terim multi de exercitu dilabuntur milites: quæ res grata
accidit Anaxibio Pharnabazi pollicitationibus corrupto.
Hinc idem Aristarcho novo Byzantii harmostæ mandat,
ut quotquot de Cyri exercitu reperisset Byzantii vende-
ret. Verum cum se a Pharnabazo negligi, et Aristar-
chum ab eodem promissis ad Græcos illos perdendos
perductum esse sensisset: mutata repente sententia
arcessit Xenophontem hortaturque, ut quam possit
celerrime dispersos colligat Perinthum et inde eos-
dem in Asiam reducat. Sed rem impedit Aristarchi
improbitas, apud quem ut apud ceteros Spartanos tum
omnia argento venalia erant. Ergo non mirum, quod,
ut Pharnabazo gratificaretur, Xenophontem ipsum tollere
studeret. Igitur Xenophon in summa rerum inopia et
difficultate, qua milites premi videbat, cum selectis
profisciscitur ad Seuthem, ut conditionem, qua is Græcos
apud sese stipendia merere vellet, cognosceret. — CAP.
III. Græci, præter Neonem Laconem cum suis, condi-
tionibus Seuthæ comprobatis, ad illum tendunt; aque fœ-
dere contracto, duces convivio more Thracum quod deli-
gentius describitur, excipiuntur. Inde sub noctem
mediam contra hostes profisciscuntur, quos postridie
imparatos et imprudentes opprimunt, et magnam man-
cipiorum pecorumque prædam faciunt. — CAP. IV. Vicis

hostium a Seuthe combustis, Græci in Thynorum campo castra ponunt, et frigore niveque vexantur. Qui in montes confugerant, a Seuthe per captivos evocantur, ut se dedant; sed non nisi homines imbelles parent, juvenes vero in vicis ad radices montis remanent. Hinc cum selectis eos adoritur Xenophon: quorum plerique in montem refugiant, sed qui capiuntur, hos jaculis confodit omnes Seuthes. Brevi montani isti simulant, se fedus inituros esse; sed nocte repente invadunt Græcos, a quibus in fugam compulsi, tandem fidei Seuthæ se suæque committunt. — *Cap. V.* Heracles, præda vendita, reddit, sed militibus non omne stipendium solvit: ergo reprehenditur a Xenophonte, qui quod sibi destinatum erat, ceteris ducibus distribui jubet. Hinc homo perfidus non solum apud Seuthen obdretat Xenophontem, sed et cum imperio exercitus prorsus privare conatur, quamquam frustra, Timasione et quibusdam aliis ducibus palam adversantibus. Tum rursus a Seuthe exorati Græci adversus Thracas Salmydessi oram, nautis tantopere periculosam, incoletas proficiscuntur, eosque in Seuthæ potestatem redigunt omnes; qui jam opibus et copiis ingentibus auctis, non tamen stipendium promissum solvere cepit. Unde Xenophonti incedenti succensent milites, et Seuthes ipse ejus consuetudinem vitare studet. — *Cap. VI.* Cum Lacedæmonii misissent, qui Græcos ad Thimbronem adjuvandum contra Tissaphernem invitarent: nec Seuthes Heraclicis hortatu commotus eos retinuit, nec Græci ipsi rem detrectarunt. In his vero Arcas quidam Xenophontem gravissime accusat culpamque stipendii nondum a Seuthe soluti in eum conferri. Verum Xenophon egregie causam suam agit, et ostendit primum, Græcos ipsos sua sponte ad Seuthen profectos esse: tum, procul abesse ut stipendium militum intervalesset, ut ne ipse quidem tantum, quantum ordinis ductor, accepisset: deinde non recte posse conquiri de sua sorte, etiamsi nihil stipendii accipiant, quia sine Seuthe per hiemem non habuissent unde viverent: denique esse eos admodum ingratos, et beneficiorum a se acceptorum et promissorum sibi factorum prorsus immemores. Quo facto, Xenophon a Charmino Spartano et Polyrate Atheniensi defenditur. Paulo post Seuthes per interpretem suum rogat Xenophontem, ut ipse cum mille militibus gravis armaturæ apud sese remaneat, præsertim cum periculum ei a Lacedæmonis imminet. Xenophon vero sacris factis cum exercitu discedere statuit. — *Cap. VII.* Græcis vicis maritimos diripientibus venit Medosades cum Medoci regis legato ad Xenophontem et, minis additis, poscit ut inde discedant. Xenophon, ingrati animi crimine objecto, ire jubet ad Spartanorum legatos. Hi vero a Xenophonte subornati respondent, se cum copiis inde discessuros esse, simulatque stipendii reliquum solvisset Seuthes. Rogatu tandem Medosadis Xenophon de stipendio agendo ad Seuthen mittitur. Hic argumentis variis docet Seuthæ utile esse solvere quod debebat, hominique persuadet. Xenophon igitur acceptum et relatum stipendium tradit distribuendum Spartanis. — *Cap. VIII.* Exercitu trajecto Lampsacum Xenophonti fit obviam Euclides haruspex, et cum intellexisset, ei ne viaticum quidem esse, ut domum venire posset, auctor est, ut Jovi Milichio sacra faciat. Tandem Pergamum cum venisset Xenophon, et Asidatum Persam cum præda ingenti cepisset, exercitum tradit Thimbroni.

HISTORIA GRÆCA.

LIBER I.

CAPUT I. Post infelicem in Hellesponto pugnam Athenienses iisdem in locis, cum Alcibiades venisset subsidio, prospera fortuna utuntur. Tissaphernes in Hellespontum profectus Alcibiadem comprehensum in custodiam conjicit: unde ille noctu elapsus petit Clazomenas. Thrasyllus Athenas navigat ad novas copias et naves petendas. Cum Lacedæmonii Athenienses denno petere vellent, his auxilio venit Alcibiades, quo duce pugna ad Cyzicum feliciter pugnata est, in qua cecidit Mindarus. Inde cum Athenienses e Cyzico, Perintho, Scythia pecunias coegissent, munita Chrysopoli portorium instituerunt. Afflictis Lacedæmoniorum rebus succurrit Pharnabazus. Interim prætoribus Syracusanorum domi abrogatum imperium: in Thaso ejecti qui rebus Lacedæmoniorum studerent: Athenis adtem Agis admovet exercitum, quem minus armis quam minis Athenienses repellunt. Eodem anno Carthaginienses magno exercitu aggressi duas urbes Græcas ceperunt. — *Cap. II.* Thrasyllus cum classe Samum petit. Inde in Asia nonnulla feliciter gerit, sed Ephesum aggressus a Tissapherne et Syracusanis defensam afflictum magna clade. Rursus ad Lesbum navibus quatuor Syracusanorum captis navigavit Sestum, ubi erant reliquæ Atheniensium copiae. Hinc universus exercitus Lampsacum se contulit ad hiberna, in quibus Alcibiades duce adversus Abydum expeditione suscepta Pharnabazum vincunt, et aliis locis Persarum terras vastant. — *Cap. III.* Athenienses Chalcidionem, qui ad Lacedæmonios defererat, oppugnant. Eam infeliciter defendere conatur Hippocrates Lacedæmoniorum hamosta. Quare cum hic in pugna occidisset, Athenienses cum Chalcidionis et Pharnabazo, qui his auxilio venerat, parum inerat. Mox eodem modo Byzantium oppugnant a Lacedæmonis occupatum: quod cum capi non potuisset, a Byzantiis ipsis et Lacedæmonis quibusdam absente Clearcho hamosta in manus Atheniensium, quos clam noctu intro miserant, traditur. — *Cap. IV.* Reduentes e Perside Lacedæmoniorum legati cum omnia quæ voluissent a rege se obtinuisse dicerent, Athenienses quoque se istuc deduci cupiebant: sed diu a Pharnabazo et Cyro lusi tertio demum anno ad suum exercitum reducti sunt. Alcibiades cum animos civium a se non alienos videret, seque audisset imperatorem esse creatum, Athenas demigravit ibique summum copiarum Atheniensium imperium demandatum accepit. Hinc profectus est Andrum et Samum. — *Cap. V.* Lacedæmonii interim Persarum opibus adjuti ad bellum Lysandro duce se instruebant, classe ad Ephesum subducta. Jam cum Alcibiades Notium profectus a navibus discessisset, Antiochi temeritate Athenienses infelici pugna quindecim naves amiserunt. Id cum Alcibiadis culpe domi tribuerent, in ejus locum subfectus est Conon. — *Cap. VI.* Lysandro successor missus Calliataidas. Simultas inter utrumque. A Cyro cum huic non statim pecunia numeraretur, e Mileto et Chio accepit unde stipendia suis daret. Hinc statim Methymnam expugnavit et inde Cononem ad Mytilenem obsedit. Quod cum perlatum esset Athenas, magnam classem Athenienses ei miserunt subsidio. Cum hac reliquisque Atheniensium copiis Calliataidas congressus ad Arginusas ipse in mari perit: naves autem ejus aut demerse aut capte. Eleonius tamen callide cum reliquis elapsus est. — *Cap. VII.* Sed quia

prætores Atheniensium suos qui perierant in pugna e mari non sustulerant, capitis omnes sunt damnati, frustra quoque eos defendit Euryptolemus.

LIBER II.

CAPUT I. Interim Eteonicus in Chio penuria laborabat, ita ut ejus milites conspiratione facta Chium diripere vellent. Sed eos prudenter colibuit et accepta a Chiis pecunia iis solvit stipendium. Sed tamen Chii reliquique Lacedæmoniorum socii alium imperatorem, et Lysandrum quidem, petierunt. Lacedæmonii autem iis miserunt Aracum Lysandro adjuncto legato. Lysander a Cyro pecunia instructis exercitū stipendium solvit, et expugnat Cedreis Cariae civitate Atheniensium socia, navigat Rhodum. Athenienses autem Chium et Ephesum transmittunt et se parant ad pugnam navalem. Tum Lysander Hellespontum petit et Lampacum expugnatam militibus diripiendam dedit. Athenienses item illos persecuti ad Hellespontum contendunt, et ad Ægospotamos spreto Alcibiadis, qui prope habitabat, consilio, cum Lysandro infelicissima pugna configunt, imparati ab illo oppressi. Conon cum novem navibus Cyprum ad Evagoram fugit: reliqua omnia capta. Athenienses omnes sunt necati. — CAP. II. Paralus navis cum nuntium de calamitate pertulisset Athenas, cives omnia parant, ut certam obsidionem tolerarent. Mox a Pausania, Lacedæmoniorum rege, et Lysandro terra marique diu obsessis, cum multi fame morerentur, pax convenit his legibus ut naves nonnisi duodecim haberent, exsules revocarent, diruerent muros longos et Lacedæmonis omne imperium traderent. — CAP. III. Imperio Athenarum triginta viris tradito Lysander Samum expugnat et magna et toto bello pecunia ditatus Spartam redit. Trigintaviri cum leges conscribere deberent, magistratibus novis constitutis et præsidio harmostaque a Lacedæmoniis expedito pro lubitu optimum quemque ad mortem ducebant. Critias princeps Trigintavorum cum e collegis Theramenem maxime haberet adversarium, lenius quippe sentientem, ne huic populus se applicaret, re cum reliquis composita, tria millia civium legit qui summam rempublicam defenderent: reliquos arma tradere jubent. Hinc Theramenem in senatu Critias prodicionis accusat. Egrege se defendit ille adeo ut senatus eum absolvere velle videretur. Sed calumnia usus Critias et armatis hominibus hominem ad supplicium abstrahi jubet. — CAP. IV. Tum Thrasybulus Thebis, quo multi Atheniensium exsules se contulerant, cum paucis profectus Phylem castellum occupat, et crescente suorum numero mox tyrannorum copias ad oppugnationem Phyles profectas vincit. Hi, ut haberent perfugium, Eleusina occupant, incolis nefaria fraude circumventis. Jam Thrasybulus noctu Piræum occupat, et mox in Munychia fundit adversarios; qua in pugna cecidit Critias. Tandem populus abrogato Trigintavorum imperio Decemviros creat. Cum in Piræo exsules se magis magisque confirmarent, rursus Lysander accitu maxime triginta virorum cum fratre navarcho venit, ut exsules terra marique obsessos ad deditionem compellerent. Quæ res cum ex sententia succedere videretur, Pausanias invidens Lysandro, nomine quidem subsidio ei venit, sed re ipsa Thrasybulo. Itaque post levia cum ipso prælia clam ad utriusque factionis Athenienses misit, eosque permovit ut Lacedæmoniorum arbitrio se suæque ad restituendam concordiam permitterent. Lacedæmonii ergo miserunt quindecim legatos, qui cum Pausania res Atheniensium his conditionibus composuerunt, ut hi inter se pacem haberent et ad sua quisque negotia præter magistratus redirent; si qui eorum

qui fuissent in urbe, tutum sibi in ea locum non putarent, iis potestas esset Eleusina migrandi. Paulo post cum hi ex Eleusine bellum moverent, eorum ducibus circumventis Athenienses lege ἀμνηστίας discordias omnes sustulerunt.

LIBER III.

CAPUT I. Cyro auxilia Lacedæmoniorum petenti adversus Artaxerxem fratrem Samius navarchus tutum ad Ciliciam præstat iter. Græcis Asiaticis contra Tissaphernem auxilio mittunt Lacedæmonii Thimbronem, cui Athenienses adjungunt equites, quos in bello perire cupiebant. Sic mediocriter instructus Ionicas civitates utcumque tuetur. Jam Græcis Cyri nuper sociis cum Thimbrone conjunctis hic audacior factus etiam in campo cum Tissapherne congregiebatur. Ceterum plures civitates sponte se ei adjungebant; imbecilliores quasdam vi expugnabat. In oppugnanda Larisa quæ dicitur Ægyptia cum frustra hæreret, jussus est ab ephoris cum exercitu transire in Cariam. Thimbroni succedit Dercyllidas, imperator callidissimus, qui cum Tissapherne se conjungit, et sic unum tantum habet hostem Pharnabazum. Mania Zenis hyparchi uxor mortuo marito impetrarat a Pharnabazo ut satrapiam mariti servaret, et egregie omnes res suas gesserat. Sed eam interfecit Midias filiae maritus ejusque ditionem invasit. Ad quem ulciscendum cum se pararet Pharnabazus, venit Dercyllidas et complures urbes in ditionem accepit. Cebrenem vero cum oppugnare vellet, cives invito urbis præfecto ei se tradunt. Hinc adversus Midiam profectus Scepsin et Gergitha urbes ejus insigniores astu occupavit, et magnis quas Mania collegerat pecuniis ditatus Midiae paterna bona concessit, milites ejus sibi addixit mercenarios. — CAP. II. Hinc Pharnabazus cum eo facit inducias; ipse per hiemem Bithynorum Thracum regionem vastat. Vere redeunte ad Dercyllidam venerunt domo legati, qui imperium ei prorogarent militumque laudantem virtutem et integritatem Dercyllidas cum ex iisdem audisset legatos e Chersoneso petiisse a Lacedæmoniis ut muro Thracas a Chersoneso arcerent, rursus cum Pharnabazo pactus inducias istuc est profectus, et muri opere strenue perfecto rediit in Asiam et Atarneam a Chiorum exsulis occupatam vi expugnavit eamque ita ornavit ut in eam, quoties istuc veniret, commode posset divertere. Inde abiit Ephesum. Legati a Græcis Asiaticis Lacedæmonios docent, Tissaphernem ita posse cogi ut sibi libertatem redderet, si Caria, ubi ejus esset domicilium, infestaretur. Jubent ergo Ephori Dercyllidam istuc transire. Venerat tum in eandem Cariam cum Tissapherne Pharnabazus: quos cum Dercyllidas accepisset Mæandrum rursus transiisse, transit et ipse. Instruxerant Persæ exercitum, ut Lacedæmonios, quos securos et dispalatos insequi putabant, imparatos opprimerent. Sed Dercyllidas cum propius accessisset, re cognita confestim suos ad pugnam instruxit. Sed Tissaphernes metu Græcorum misit qui illum ad colloquium invitarent. Deinde pax servata his conditionibus ut rex civitatibus Græcis libertatem daret, Lacedæmonii harmostas ex iisdem revocarent et e regis ditione abirent. Domi interim propter antiquas injurias Lacedæmonii bellum intulerunt Eleis. Sed Agis rex jam in hosticum ingressus terræ motu, quasi dei monitu, abterritus exercitum dimisit. Rursus insequenti anno idem Eleos petiit, eorumque regionem misere vastavit. Redeunte æstate Elei pacem petentes obtinuerunt iniquis conditionibus. — CAP. III. Mors Agidis et contentio Agesilai cum Leotyichide; cui ille ut justior regni successor prælatus est. Agesilaus cum fere annum obtinuisset

imperium, periculosa exstitit adversus Spartanos conspiratio Cinadonis, qui se non inter principes Spartanorum haberi aegre ferebat. Sed ephori in auctores callide comprehensos animadvertentur atque ita depulerunt periculum. — CAP. IV. Cum nuntiatum esset Lacedaemone magnam in Phœnice ornari classem, ad expeditionem in Asiam se paravit Agesilaus, adjuncto Lysandro. Cum autem Agamemnonis exemplo Aulide sacra facere instituisset, à Boeotarchis contumeliose impeditus Ephesum navigavit. Agesilaus cum aperuisset Tissapherni se ad liberandas Græcas in Asia civitates venisse, inducias hic iurejurando interposito pactus, dum a rege illud conficeret, bellum comparavit : sed religiose fidem servavit Agesilaus. Interim Græci Asiatici Lysandrum ita observabant ut ipse regis, Agesilaus privati hominis speciem haberet. Sensit Lysander ea re offendi Agesilaum petiitque ab eo ut sibi alibi aliquid numeris gerendum assignaret. Missus ergo in Hellespontum etsi Agesilao non inutilem se praebebat, tamen non magnam ab eo inibat gratiam. Tissaphernes novis a rege missis copiis superbus bellum indicit Agesilao, ni ex Asia excedat. Sed Agesilaus nihil territus in Phrygiam irrupit et magna præda potitus est. Cum per aliquod tempus tuto illam regionem depopulatus esset, casu concurrunt equites Agesilai cum Pharnabazi equitibus, quos ille pene victores in fugam conjecit pedestri exercitu. Insequenti die cum sacra fecisset infausto omine, versus mare se convertit et equitatu maxime se instruere cepit. Invenit vere Agesilaus Ephesi summo studio bellum paravit. Deinde postquam calliditatem Tissaphernis eluserat, armis etiam eum superavit. Ipse Tissaphernes cum in pugna non adfuisset, Artaxerxes proditiōnis insinulatum misso Tithrauste interfici jussit. — CAP. V. A Tithrauste cum Agesilaus ex Asia discedere juberetur, et hic potius regem ipsum adoriri meditaretur, quinquaginta talentis ille Græcos in Europa corripuit, ut bellum Lacedaemoniis inferrent. Callide rem instituerunt, qui pecunias illas acceperant, ita ut ipsi Lacedaemonii bellum movere et Thebanos petere coacti essent. Sed infeliciter illa expeditio cessit. Interfecto enim ad Haliartum Lysandro rex ipse Paissanias sponte cum exercitu abiit : qui absens crimine proditiōnis damnatus Tegeæ morbo mortuus est.

LIBER IV.

CAPUT I. Spithridatis suasu Agesilaus in Paphlagoniam profectus cum Otye rege init societatem : eum matrimonio jungit Spithridatis filiam. Hiberna constituit Dascylii. Hic cum Herippidas prædatum egressus Spithridati res captas abstulisset, hic noctu cum suis clam ad Ariæum abiit. Mox Apollonophanes Cyzicenus, hospes et Pharnabazi et Agesilai, perfecit ut hi venirent in colloquium, in quo Pharnabazus hanc tulit conditionem ut si a rege Persarum alius ejuspiam imperio subjiçiat, cum Agesilao societatem faciat, sin ipsi summum imperium committatur, bellum strenue cum Agesilao gerat. Delectatus ejus oratione Agesilaus spondit se statim ex ejus ditione abiturum, et concessit in campum Thebes. Sed cum magna moliretur adversus regem, revocatur domum ad defendendam patriam. — CAP. II. Itaque adjunctis ex Asia sociis eodem itinere rediit quo Xerxes ad bellum Græciæ inferendum iverat. Interim cum Corinthii cum sociis de belli ratione consultarent, Lacedaemonii jam in agrum processerant Sicyoniorum. In pugna socii Lacedaemoniorum cedunt præter Pelleneos, ipsi vincunt et victores sociorum redeuntes cadunt. — CAP. III. Nuntiatur hæc pugna Agesilao, qui continuo civitatibus Asiaticis eandem nun-

tiari jubet. In Thessalia vexatur a Boeotiorum sociis : sed equitibus suis Thessalos ipsos equitatu maxime valentes vincit. Ad Boeotiam accedenti nuntius affertur de infelici pugna navali : quo dissimulato effecit ut in levi prælio Lacedaemonii superiores discederent. Pugna ad Coronæam, in eaque virtus Agesilai. Finito bello decimam partem prædæ consecravit Apollini. — CAP. IV. Apud Corinthios ultimo Eucleorum die optimates pacis cupidi ab adversariis necopini caduntur. Ab eo tempore cum tota civitas sub Argivorum ditionem ventura videretur, Pasi-melus et Abimenes in præsiidiis ad portus constituti noctu Praxitam Lacedaemonium Sicyonem cum suis adductum intra muros recipiunt. Insequuto die facta pugna vincunt Lacedaemonii, qui deinde parte murorum longorum diruta et Sidunte Crommyoneque capta munierunt Epiticiam. Inde conductitio milite utrinque bellatum. Iphicrates irrupit Phliumtem : Phliasii sponte accessunt Lacedaemonios iisque civitatem suam tuendam tradunt. Athenienses muros Corinthiorum dirutos reliquunt : quos Agesilaus rursus demolitur. — CAP. V. Postea cum Piræo portu Corinthii opes suas tuerentur, rursus Lacedaemonii Agesilao duce bellum iis intulerunt. Hic cum reperisset portum illum magno præsidio munitum, callide fecit ut præsiidarii discederent ipsique occupandi portus facultatem præberent. Occupavit et castellum : quo facto ii qui Heraeum confugerant sponte se suaque ipsi dediderunt. Ejus letitiam turbavit nuntius de mora Lacedaemoniorum deleta. Nam Amyclaos ad celebranda Hyacinthia ituros peltastæ Iphicrate duce paucis exceptis conciderunt. Agesilaus deinde relicta ad tuendum Lechaicum mora domum est profectus. — CAP. VI. Cum Calydonii Achaeorum socii ab Acarnanibus bello peterentur, denuo Lacedaemonii duce Agesilao excitantur ad opem Achaëis ferendam. Cum his ergo conjunctus Agesilaus Acarnaniam vastavit eorumque copias fudit. Nullam tamen cepit urbem. Quare cum minus satisfecisset Achaëis, promisit se insequenti anno bellum redeintegraturum, atque ita domum rediit. — CAP. VII. Initio veris cum bellum sibi a Lacedaemoniis instare viderent Acarnanes, cum his societatem, cum Achaëis pacem fecerunt. Lacedaemonii autem bellum adversus Argivos decernunt : quos Agesipolis repente oppressos vehementer afflixit. Magna vero audacia proxime ad urbem accessit et magnum iis saepe terrorem incussit. — CAP. VIII. Interim Pharnabazus et Conon, per insulas et urbes maritimas harnostis Lacedaemoniorum expulsi, multos sibi socios adjunxerant. Abydum vero et Sestum tenebat Dercyllidas neque Pharnabazus eas urbes illi eripere poterat. Initio anni Pharnabazus cum Conone magna classe ad Peloponnesum accedit et multa maritima vastat. Inde se recipiens Cythera occupat, et harnosta præsidioque ibi relicto Istrum Corinthi petit, ubi socios confirmat et pecunia ornat. Hinc cum rediret domum classem reliquit Cononi : qui, ut promiserat, deinde muros longos Piræiceque munitionem magna ex parte restituit. Lacedaemonii hæc re audita Antalcidam mittunt, qui Tiribazo exponeret quid rerum pecunia regia gereretur, pacemque cum rege faceret. Exponit hic mandata et offert, ut omnes insulae et civitates Asiaticae sint liberae. Miscrant et Athenienses reliquique legatos, quibus illa conditio videbatur iniquissima. Tiribazus Lacedaemoniis clam pecunia instructis Cononem conjecit in vincula et profectus ad regem de his rebus retulit. Rex mittit Strutham ad res maritimas gerendas. Hic favebat Atheniensibus : unde Lacedaemonii adversus eum mittunt Thimbronem, sed infausto successu. Ad exsules Rhodiorum restitutos popularemque statum tollendum Lacedaemonii

mittunt Ecdicū navarchum; Diphridam autem adversus Struthiam. Ecdico Lacedæmonii subsidio cum navibus mittunt Teletium, Athenienses adversus illos Thrasybulum. Hic omīssa Rhodo Thracum reges dissidentes conciliavit, et deinde Byzantio et Chalcedone recuperata Lesbū navigat et Mytilenis, quæ sola urbs Atheniensibus fida manserat, confirmatis ad Methymnam Lacedæmonios vincit. In Thrasybuli ab Aspendiis occisi locum sufficiunt Athenienses Agyrrhium, et in Hellespontum, ubi Lacedæmonii Anaxibio duce multa mollebantur, mittunt Iphicratem. Qui post levia prœlia cum accepisset Anaxibium cum suis Antandrum abiisse, noctu Abydum trajecit et redeuntē ex insidiis oppressit. Anaxibius ipse fortiter pugnans cecidit: ejus autem copię partim fuga elapsę partim cęsę sunt.

LIBER V.

CAPUT I. *Eginetas* Lacedæmoniorum permissu ex Attica prędas agentes oppugnant Athenienses. Horum classem *Teletias* Lacedæmonius fugat. Honores *Teleutias* a militibus habuit. Successit ei *Hierax*, et huic *Antalcidas*, qui *Nicolocum* mittit Abydum. Interim *Eunomus* pręfectus classis Atheniensium cum ab *Egina* noctu profectus Atticam accederet, *Gorgopas* Lacedæmonius cum decem navibus modico intervallo tacite insecutus eum opprimit, et captis quatuor *triremibus* *Eginam* redit. Eodem *Chabrias* deinde noctu vectus insidias ponit. Re animadversa *Gorgopas* cum *Eginetis* aliisque ei occurrit: sed ipse cum multis *Eginetarum* cadit: reliqui diffugiunt. Hinc rursus *Teletias* missus magno militum gaudio excipitur. Hic cum duodecim navibus ipsum *Piræeum* nocto invadere ausus, aliquot navibus abreptis *Eginam* reversus et pręda nautis et militibus stipendiā numeravit. *Antalcidam* Athenienses in errorem inducti frustra persequuntur. Ipse contra *Thrasybulum* *Collytensem* cum octo *triremibus* capit. Postea navalibus copiis ita est sanctus ut totius maris videretur habere imperium. Jam Athenienses pacis quam belli cupidores facti. Simul et Lacedæmonii et *Argivi* de pace cogitare cęperunt. Habebat eo tempore *Tiribazus* ejus conditiones a rege acceptas, quarum caput erat, ut omnes Gręcę civitates et insulę exceptis paucis sui essent juris. Placebat conditio omnibus pręter *Thebanos*: quos tamen *Agessilaus* belli terrore coegit ut *Boeotiis* civitatibus *αὐτονομίαν* redderent. Pari modo *Corinthios* et *Argivos* communi *fœderi* subjecit. — CAP. II. Jam in socios etiam dubiæ fidei Lacedæmonii animadvertere cęperunt et primo *Mantiniensium* urbem penitus sustulerunt. Jam exsules *Philasiorum*, temporibus usi, ad Lacedæmonios de rebus suis confugiunt. Hi per legatos *Philiuntem* missos rogant ut illos restituant. *Philasii*, qui cognatos exsulum aliosque rerum novarum studiosos timerent, eos confestim revocant, et iis bona sua publice restitunt. Legati *Acantho* et *Apollonia* missi Lacedæmonem *Olynthiorum* impotentiam accusant et quid periculi ab illis immineat ostendunt. Statim igitur Lacedæmonii adversus illos mittunt *Eudamidam* cum copiis, quas e proximo cogere potuerant, et hujus fratrem cum reliquis *Phœbidae* subsequi jubent. Hic cum processisset ad *Thebas*, quę civitas discordia civili tum laborabat, *Leontiades* alterius factionis princeps ei arcem tradidit et deinde confestim adversarium ut patrię hostem abstrahi jussit. Hinc contendit *Spartam*. Lacedæmonii, et *Agessilaus* maxime, hoc factum placebat, miseruntque qui de *Jamēnia* judicarent. Hoc interfecto *Leontiades* cum suis *Thebas* tenens magnis ad bellum *Olynthiacum* co-

piis Lacedæmonios juvit, pręsertim cum *Teutiam* *Agessilai* fratrem harmostam misissent. Expeditio ipsa feliciter cessit, et quamquam initio dubia fuerat victoria fortiter pugnantibus *Olynthiis*, tamen cum pręlium prope urbem committeretur, viderenturque Lacedæmonii esse irrupturi, cesserunt tandem *Olynthii*, et multis suorum amissis in urbem se receperunt. — CAP. III. *Teutias* cum ad vastandos *Olynthiorum* agros egressus audacius eorum equites excurrere vidisset, primo *Tlemonidam* in eos impetum facere jubet, mox cum hic multis suorum amissis cecidisset, ipse cum omnibus copiis eos ad muros usque persequitur. Sed erumpentes *Olynthii* eum prosternunt Lacedæmoniosque omnes partim fuga disjiciunt, partim concidunt. Majorem postea adversus *Olynthios* exercitum duce *Agessipolide* mittunt. Interim *Philasii* cum exsulis fidem non pręstarent, hi ad Lacedæmonios confugiunt eosque ad bellum excitant. Jam *Agessilaus* *Philiuntē* obsidet et callide benignitate necessarios exsulum elicit ex urbe et ad partes suas traducit. Interea *Olynthios* vexat *Agessipolis*; sed paulo post morbo mortuus refertur in patriam. *Philiunte* *Delphion* quidam cum trecentis diu obsidentes vexat: sed tandem penuria victus agit de ditione. Lacedæmoniorum civitas totam rem commisit *Agessilai* arbitrio. Hic quamquam debebat esse irator, tamen magna humanitate adversus *Philasios* ea in re usus est. *Olynthii* in fidem recepti. — CAP. IV. *Thebanis* vero penam dederunt Lacedæmonii. Nam pauci quidam *Thebani* clam facta conspiratione occisis tyrannis *Cadmeam* cum *Atheniensibus* accitis invadunt et Lacedæmoniorum pręsidium ad ditionem cogunt. Morte multant Lacedæmonii harmostam qui *Cadmeam* *Thebanis* reddiderat. Jam vero cum *Agessilaus* ætatem excusaret, adversus hos bellum *Cleombroto* mandant. Qui cum fere nihil egisset, reliquit *Thespiis* cum tertia sociorum parte *Sphodriam* harmostam, domumque rediit. Inusitata procella in ejus reditu. *Thebani* ne soli bellum haberent cum Lacedæmoniiis *Sphodriam* corruerunt, ut in Atticam irrumperet. Hoc ille facit insciis Lacedæmoniiis, atque arcessitus, cum in judicio capitali non comparuisset, tamen ob virtutes et merita in patriam, vel potius deprecante apud *Agessilaum* *Archidamo*, absolutus est. Commovit hoc Athenienses ut jam *Boeotios* omni ope juvarent. Lacedæmonii autem rursus *Agessilaus* duce bellum iisdem inferunt. Sed hic non multis rebus gestis domum rediit, *Thespiis* relicto *Phœbida* harmosta. Hic primo multum agri vastabat *Thebanorum*. Sed ad pugnam *Thebani* profecti eum prosternunt ejusque exercitum cędunt et fugant. *Agessilaus* suscepta adversus *Thebas* expeditione simularat se primo *Thespias* venturum. Hoc falso nuntio decepti *Thebanos*, et alia loca atque ipsi putarant ingressus multa depopulatus est, priusquam illi rebus suis subsidio venire possent. Deinde cum accessissent, versus ipsas *Thebas* deflectens eos permovit ut cursu ad urbem magno anfractu contenderent. Scritę eos usque ad mœnia persecuti, revertentibus inde *Thebanis*, celeriter se recipiunt. *Tropæum* igitur statuunt *Thebani*. Postero die *Agessilaus* abiit *Thespias*. Ibi discordias civiles sedavit, et inde cum suis domum est profectus. *Thebani* duas *triremes* frumentę entum emittunt *Pagasas*. Has cum frumento et trecentis hominibus capit *Alcetas* Lacedæmonius *Oreum* *Eubocę* tenens captosque in arce includit. Sed commodam nacti occasionem ipsi arcem occupant: quo facto civitas defecta a Lacedæmoniiis, neque amplius *Thebani* frumento caruerunt. Morbus *Agessilai*. *Cleombrotus* adversus *Thebas* profectus cum *Cithærone*

ab hostibus dejectus esset, reversus est exercitumque dimisit. Jam suasa sociorum Lacedæmonii magnam classem parant, qua maxime re frumentaria intercluderent Athenienses. Sed hi Chabria duce victores navibus annonariis tutum Athenas cursum præstiterunt. Mox et Broutiorum rogatu classem sexaginta navium Timotheo duce adversus eos miserunt. Timotheus civitates circa Coreyram aequitate sibi adjunxit. Contra eum Lacedæmonii mittunt Nicolochum, hominem valde audacem, qui a navibus nondum satis instructus infeliciter pugnavit.

LIBER VI.

CÆPIT I. Interim ad Phocenses bello petitos a Thebanis proficiscitur Cleombrotus. Eodem fere tempore Lacedæmonem venit Polydamas Pharsadus, civitatis sue princeps, petiturus auxilia adversus Iasonem hominem potentissimum, qui vel precibus vel armis Pharsalum sibi adjungere vellet. Lacedæmonii cum ei non possent satisfacere, redux cum Iasone rem composuit ita, ut ille, quod cupierat, totius Thessaliæ constitueretur imperator. — CAP. II. Athenienses cum viderent Thebanorum opes augeri, suas minui, pace cum Lacedæmoniis facta Timotheum revocant domum. At hic in reditu simul exsules Zacynthiorum in sedibus suis reponit: unde sequenti anno novum bellum. Ob Timothei factum Lacedæmonii suis et sociorum opibus magnam classem exornant Mnasippo duce ad Coreyram Atheniensibus eripiendam. Quo facto cum Coreyrai undique inclusi fame premerentur, Atheniensium auxilium implorant, qui post alios iis miscunt Iphieratem. Sed antequam hic adveniret, Mnasippi temeritate factum ut Coreyrai tacta eruptione Lacedæmonios magna clade afficerent. Ipse etiam Mnasippus in pugna cecidit, reliqui metu adventantis Iphieratis Leucadem profugerunt. Laudatur Iphierates et ejus disciplina nautica. Cum venisset Coreyram, decem triremes a Dionysio Syracensis Coreyram missas capit. Jam pluribus Coreyra navibus auctus ipsam Laconicam petere cogitabat. Laudatur tota ejus expeditio. — CAP. III. Athenienses a Thebanis offensi optimum putabant eos invitare ad pacem cum Lacedæmoniis faciendam. Itaque et ipsi cum sociis legatos Spartam miserunt, et Thebani, Broutiorum omnium, ut ipsi quidem volebant, nomine juraturi. Postquam Callistratus ille præter alios oratores dixerat, his legibus pax convenit ut Lacedæmonii harmostas undique revocarent, exercitus omnes dimitterent, civitatibus libertatem redderent, liceret, si quis hæc migraret, succurrere violatis. Jurarunt itaque Lacedæmonii suo sociorumque nomine, Athenienses autem per se, ut et ipsorum civitates sociæ. In Thebanis vero res manebat ambigua. — CAP. IV. Thebani cum civitatibus Boætiæ libertatem non redderent, Cleombrotus ephorum jussu adversus eos e Phocide profectus improvise adventu Creusin urbem et duodecim triremes cepit, et deinde ad Leuctra castra metatus est. Non longo intervallo castra posuerant Thebani. Utrisque autem commodum videbatur pugnare. Sed infausta omnia ceciderunt Lacedæmoniis, ita ut gravissima clade affligerentur, et plus mille suorum amissis in fugam se darent. Ephori de hac re certiores facti collectis undique copiis Archidamum subsidio mittunt. Thebani vero Athenienses permovere student ut hoc tempore tam commodo penas a Lacedæmoniis repant. Sed ab his minus benigne excepti Iasonem excitant. Hic cum venisset in Broutiam tam Lacedæmonios quam Thebanos prudenti oratione a

bello deterruit. Itaque illi Archidamo obviam profecti domum redierunt. Iason per Phocidem rediens præter alia ut in hostico hostiliter facta Heracleæ munitiones diruit, ut tutior ipsi pateret transitus in Græciam. Pythia celebrare parat Iason luculenta victimarum copia. Sed dum Phæaciorum equites lustrat, a septem adolescentulis quasi de controversia quadam eum accedentibus interficitur. Ei succedunt in imperio fratres Polydorus et Polyphron, et his deinceps Alexander. Hic sævus et domi et foris fraude uxoris periit. Ex quo Tisiphonius imperium tenebat quo tempore hæc scribebat Xenophon. — CAP. V. Cum Peloponnesii etiamnum auspiciis Lacedæmoniorum sequerentur, Athenienses agebant cum civitatibus ut se legibus pacis Antaleidæ obstringerent. Fecerunt hoc quos convocarant omnes præter Eleos, qui civitates quasdam liberas dimittere volebant. Mantineenses rursus in unam urbem invitis Lacedæmoniis coeunt. Apud Tegeatas Callibus universum concilium Arcadum constituere volebat: illi adversabatur Stasippi factio. Orto inde bello Mantineensibus cum Callibio conjunctis Stasippus cum suis periit. Penas a Mantineensibus repetitum Lacedæmonii mittunt Agesilaum. Sed quamquam interim illi Orchomeniis rursus bellum inferabant, tamen Agesilaus cunctandum ratus, cum hostes in campo potestatem sui non facerent, in Laconicam reversus dimisit exercitum domumque rediit. Thebani ab Arcadibus vocati cum Agesilaum viderent abuisse domum, domum et ipsi redire volebant: sed multorum precibus et cohortationibus victi in Laconicam irruerunt et vastatis agris prope accesserunt ad urbem. In hoc tumultu Lacedæmonii Helotes armati et sociorum auxiliis de imperio decertare parant. Locant et insidias: e quibus hostes oppressos in fugam verterunt atque ita terruerunt ut ab urbe discederent. Interim et Athenas miserunt legatos, qui opem ejus civitatis implorarent, in quorum oratione illud maxime movit Athenienses, quod Lacedæmonii olim Thebanorum auctoritati obstitant, neque passi erant Atheniensium civitatem plane excindi. Proius autem admirabilis erat oratio Proclis Phliasii. Denique miserunt Iphieratem cum omnibus copiis, cujus tamen opera tum fere fuit nulla, feliciterque videtur cessasse quod sponte Thebani domum redierunt.

LIBER VII.

CÆPIT I. Jam nova legatio Lacedæmoniorum venit Athenas deliberatum quibus legibus societas esset inecunda. Hic etsi prudens Proclis oratio magna laude ab omnibus excepta est: suaserat autem ut Athenienses mari, Lacedæmonii terra gererent imperium: tamen in Cephisodoti sententiam decreverunt ut alternis per quinos dies utrique summam rerum tenerent. Lacedæmonii cum Atheniensibus ad Corinthum congregati difficillimam Onci montis partem defendendam suscipiunt. Sed Thebani sub diluculum oppressos inde dejiciunt, et deinde cum Arcadibus, Eleis et Argivis conjuncti multa vastant: Corinthum vero invasuri graviter accipiuntur. Interim a Dionysio veniunt triremes viginti. Cum ergo a Corinthio ad mare Thebani agros obsiderent, Atheniensibus et Corinthiis nihil audentibus, quinquaginta fere Dionysii equites illos mire vexatos fatigabant. Paucis post diebus Thebani redeunt domum. Jam vero Lycomedes Mantineensis magnos Arcadibus injicit spiritus, eosque deterruit, ne amplius sub Thebanis agerent, sed commune imperium postularent. Hinc facti sunt Thebanis invisi, et ob similem arrogantiam Eleis. Distractis jam eorum animis venit ab Ariobarzane cum magnis pecuniis

Philiscus et Thebanos Lacedæmoniosque convocavit Delphos ad pacem restituendam. Hic cum Messenen Lacedæmonii liberam dimittere nollent, ad bellum iis faciendum Philiscus magnum exercitum paravit. Auxilia iterum mittit Dionysius. Cum his et Lacedæmoniiis Archidamus Caryas expugnat et incolas omnes trucidat, deinde vastat Parrhasiorum agros. Jam Cissidas dux Siculorum cum protectionem pararet, hostes reditum ejus intercludere conabantur : sed ab Archidamo incredibili clade sunt affecti, salvis omnibus ad unum Lacedæmoniiis. Thebani imperium Græcorum dudum affectantes Pelopidam mittunt ad regem : qui consilio et eloquentia impetravit ab eo ut pacis formulam scriberet, ex qua Messene a Lacedæmoniiis libera esset, Athenienses naves sabuoceret, reliquæ civitates hæc armis defenderent. In hanc formulam cum Corinthii jurare nollent, complures aliæ civitates hujus exemplum secutæ conatum Thebanorum fecerunt irritum. Epaminondas civitates Achæae partibus Thebanorum adjungere cupiens bello eas petit. Sed cum optimates statim cum eo se conjungerent, nihil aliud nisi fœdus cum iis pepigit, ex quo socii Thebanorum essent in omni bello. Hi civitatum principes cum oppressa populari factione Lacedæmoniiis staderent, Arcades in medio constituti accipiti premebantur periculo. Apud Sicyonios Euphron populare imperium, ut videri volebat, instituit, sed reipsa tyrannidem occupavit. — CAP. II. Philasii autem ab Argivis et Sicyoniis comiteatu privati firmam cum Lacedæmoniiis amicitiam tuebantur. Hujus fidei et vero etiam fortitudinis plura documenta etiam e superioribus annis proferuntur ab auctore, in quibus illud, quod cum ipsorum exsules ab Eleorum Arcadumque manu adjuti dolo in urbem irruissent et captam jam tenerent acropolin, eos inde effugere et partim e muris desilire coegerunt. — CAP. III. Aneas Arcadum dux Sicyoniis domestico malo laborantibus cum exercitu succurrit ; et in acropolin convocatorum principes et exsules non publice ejectos. Euphron statim confugit in portum, eumque tradit Lacedæmoniiis. Postea cum Thebani Sicyoniam acropolin tenerent, in Bœotiam profectus cum Thebanis de tota Sicyonis urbe sibi tradenda agere volebat. Sed in ipsa Carmea a civibus quibusdam suis occisus est. — CAP. IV. Oropum, sociam Atheniensium civitatem, exsules occupant. Arcades suasu Lycomedis de societate cum Atheniensibus agunt eamque obtinent. Eodem tempore Athenienses frustra Corinthii imperium affectabant. Cum vero Corinthii de rebus suis jam magis solliciti laborarent, fœdus fecerunt cum Lacedæmoniiis et Thebanis hac lege ut quantum in ipsis esset ab omni bello abstinerent. Eodem tempore Dionysius junior Lacedæmoniiis misit duodecim triremes, quibus illi adjuti Sellasiam oppugnaverunt. Elei Lasionem Arcadum urbem, ut antiquitus suam, occupant. Arcades igitur bellum iis faciunt, ea quidem usi felicitate, ut in ipsam urbem Elidem penetrarent, ex qua tamen mox sunt ejecti. Discordia Elei dudum laborabant. Unde Arcades ab alterutra factione adjuti facilius reliquos superabant. Postea cum Achæi ad societatem Eleorum accessissent, et eorum urbem cum præsidio tuerentur, Arcades nova expeditione suscepta cum accepissent Pellenses Elidem tueri, Olorum occuparunt, e quo ipso tamen vi sunt expulsi. Nova expeditio Arcadum feliciter cedit. Jam Lacedæmonii ab Eleis excitati ad bellum adversus Arcadas Archidamo duce Cromnum occupant, præsidioque relicto domum redeunt. Arcades statim Cromnum obsident. Denuo igitur mittitur Archidamus : sed rem gerit infelicitè. Interim ipsi Elei exsules vincunt et Pylum expugnant.

Jam Lacedæmonii noctu Cromnum profecti vallum occupant et suos ex urbe evocant. Sed cum Arcades concurrerent, plus centum præsidiariorum in eorum venerunt potestatem. Sequitur tempus ludorum Olympicorum, quos Arcades cum Pisatis apparare cœperant. Sed Elei prope Olympiam inusitata fortitudine cum iis confluerunt, et pene e loco sacro dejecerunt. Sed tamen cum postridie vallo et fossa locum viderent munitum, ulterius periclitandum non rati Elidem redierunt. Cum Arcadum principes pecunia Olympicis sacris dicata abuterentur ad numerandum Eparitis stipendium, Mantineenses primi, post et alii huic sacrilegio obsistere cœperunt. Hinc magni motus. Nam illi acris causam acturi Thebanorum auxilia requirunt. Publico tamen decreto Thebani rogati sunt, ne jam copias in Arcadiam mitterent, et pax cum Eleis restituta est. Jam convivia securi et læti Tegeæ celebrabant. Sed principes illi et præfectus quidam Thebanorum quam plurimos convivantium comprehensos in custodiam duxerunt. Plurimi autem inprimis Mantineensium, qui præter ceteros custodiri debebant, cum elapsi essent, res aliter atque illi voluerant, cecidit. Inprimis Thebanus ille ab Arcadibus domi accusatus laborabat. Sed Epaminondas ejus causæ favens durum dedit legatis responsum ; bellum Bœotios Arcadiæ illaturos, quod sine ipsorum auctoritate pacem fecissent. — CAP. V. Epaminondas cum primum potuit cum sociis transit in Peloponnesum, et frustra expectatis Atheniensibus, quos interciperi cogitabat, Tegeam profectus est. Hic ubi audierat Agesilaum jam domo cum copiis exiisse, recta contendit Spartam, quam vacuum occupasset nisi Agesilaus re audita mature recurrisset. Ad urbem autem Epaminondas confligit infausto Marte, atque inde celeriter Tegeam rediit, missis Mantineam equitibus. Eodem paullo ante venerant Atheniensium equites, qui opportunissimo tempore acerrime pugnantes conmeatum Mantineensium servarunt. Epaminondas bis superatus delere hoc dedecus decrevit. Itaque confirmatis animis militum se ad novum prælium paravit : et delusis aliqua cunctatione hostibus, conferto in cunei formam agmine eorum aciem perrupit et ad fugam compulit. Jam ipse cadit : sui victoria uti nesciunt : itaque a victis multi caduntur : denique victoria utriusque partis fuerit dubitari ceptum est. Ceterum hoc tanto lotius pene Græciæ conflictu nihil confectum est : contra major quam ante fuerat rerum perturbatio exstitit.

AGESILAUS.

CAPUT I. Agesilai genus nobile ; patriæ dignitas ipsiusque virtus, ob quam regio munere dignus est habitus. Res ejus in Asia gestæ, in quibus præter artes militares, maximamque in bello prudentiam, pietatem adversus deos, æquitatem et clementiam adversus homines ostendit, modestiam denique adversus magistratus Lacedæmoniorum ipsum revocantium. Additur ad has laudes illud, quod concordiam in civitatibus Græcorum Asiaticis restauraverit. — CAP. II. Copiis in Europam trajectis cum in itinere a Bœotiiis eorumque sociis lacesseretur, hos in fugam conjecit. Paulo post ad Coroneam eosdem gravi prælio vicit, et salvus rediit in patriam. Pari virtute bellum postea gessit cum Argivis et aliis Græcis civitatibus. Postea cum Lacedæmoniorum res pugna Leuctrica concidisse viderentur, tamen rursus præter opinionem hostes est ultus. Contra eosdem ipsam urbem

Spartanam aggressos patriam prudenter et fortiter defendit. Cum jam propter aetatem ad militiam imbecillior videretur, legationibus maxime obeundis pecunias in subsidium patriae collegit. Sed tamen senex octoginta annorum ab Aegyptiorum rege auxilio vocatus, mox ab eodem offensus, adversarium ejus in regno constituit, atque ita socio Lacedaemoniis adjuncto et pecuniis ab eo acceptis, patriae non parum profuit. — CAP. III. Maximis Agesilaus virtutibus fuit praeditus. — CAP. IV. pietate adversus deos, justitia, — CAP. V. continentia, — CAP. VI. fortitudine et sapientia. — CAP. VII. Demonstratur deinde amor Agesilai erga cives et adversus Graecos omnes, et odium ejus adversus barbaros. — CAP. VIII. Agesilai comitas, spiritus regius, frugalitas; quae virtutes aliaeque his affines comparantur cum vitis regis Persarum, — CAP. IX, X. ut Agesilaus tanto excellentior appareat. — CAP. XI. Sententis brevibus quasi principia virtutis omnis Agesilai explicantur, exordio a pietate sumto.

HIERO.

CAPUT I. Ostendit Hiero plures voluptates per sensus percipere privatos homines quam tyrannos. Hos enim minus interesse posse spectaculis rebusque oculis pascentibus: neque magis aurium suavi sensu delectari: tandem enim qua vel maxime hominum aures mulceantur, tyrannis tribui suspectam: cibos potusque quamvis exquisitos parum suavitatis offerre, cum creber usus et copia afferat fastidium: odores suavissimos quibus ungantur, magis sentiri ab aliis quam a regibus ipsis: in re amatoria denique eosdem longe inferiores esse privatis. — CAP. II. Illas voluptates e sensibus captas Simonides dicit esse exiguas et majores res commemorat quarum fructu tyranni videantur beatiores. Sed contra Hiero docere instituit, tyrannidem esse splendidam miseriam et maximis bonis tyrannos carere, plurima mala experiri. Foris enim et domi ab hostibus et insidiatoribus obsessos esse: atque bellorum incommoda quae sint habere communia cum liberis civitatibus, sed commodis quae percipiuntur ex bello non item frui. — CAP. III. Amicitiae verae commoda, quae omnium consensu maxima esse censentur, non pertinere ad tyrannos. Parum etiam fidei illos habere posse cognatis, a quibus tyranno saepe struantur insidiae. Metuendum porro illis esse, ne per cibos potusque venenosos clam tollantur: et tantum abesse ut tyrannicida puniatur a civitate, ut praemiis potius ornetur. — CAP. IV. Ob opes, quas possidere videatur tyrannus, ejus conditionem non esse meliorem: eum molestius et periculosius per vim et injuriam eas acquirere cogi: et vix tantas posse cogere, quantae ad sumtus necessarios requirantur. — CAP. V. A viris porro bonis eum timere: quos si tollat, ipsi relinqui homines pravos et serviles. Denique etsi suae utilitatis causa patriam amare debeat, cives tamen imbelles reddere: itaque milites externos mercenariosque praeferre cogi. — CAP. VI. Vitam jucundam Hiero, quam privatus egerit, comparat cum miseria et metu, in quo versetur, postquam regnum sit adeptus. — CAP. VII. Cum Simonides dixisset, certe honorem, qui tam gratus et optatus vulgo videatur hominibus, tyranno haberi: ostendit Hiero, verum et gratum honorem non nisi a benevolis haberi, cujus adeo omnino sit expertus tyrannus, quia hic ab invitis, servis et metuentibus exprimitur. Tum Simonidi miranti, cur tyrannis, si sit tale tantumque malum, non deponatur, respondet Hiero, istud malum quamvis intolerabile, tamen non sine

jactura salutis posse abjici. — CAP. VIII. Ostendit Simonides, tyrannum facilius, quam privatum, posse sibi aliorum conciliare benevolentiam. Nam cuncta benevolentiae signa gratiora proficisci a tyranno, quam a privato. Obicit Hiero, plura negotia necessario obeunda esse tyranno, quae pariant odium. — CAP. IX. Respondet ad hoc Simonides isti incommodo ita occurrere posse a tyranno ut negotia vulgo grata ipse administret; quae facile otiosant, ea per alios gerenda curet. Atque praemiis studia et emulationes civium debere excitari, ut res civitati utiles alacriter et libenter administrent. — CAP. X. Invidiam ex mercenariis militibus ita declinari ostendit Simonides, si tyrannus eos alat ad hominum petulantium injurias coercendas, salutem non modo suam, sed omnium civium, tuendam, agricolae pecoraeque contra latrones defendenda, incursiones hostium arcendas, expeditionem adversus hostes suscipiendam, amicorum res tutandas et hostium opes frangendas. Propter talem et tam multiplicem usum, quem praestant satellites, necesse ut cives stipendia solvant libenter. — CAP. XI. Addit Simonides, tyrannum etiam de suis rebus debere ad publicos usus conferre, et omnino nulli rei parere ut civitatem reddat quam beatissimam.

MEMORABILIA.

LIBER I.

CAPUT I. Crimini primo Socrati publice obiecto respondetur ita ut Socratem neque contentorem patriorum deorum neque novorum auctorem fuisse doceatur. — CAP. II. Crimini alteri occurrunt et demonstratur Socratem juventutem et discipulos non corripisse. — CAP. III. Delinere docetur Socratem et verbis et factis totaque vitam fuisse ut et ipse honeste viveret et alios ad honestatis studium excitaret: primum igitur precando, sacrificando et deorum voluntate exploranda rectum fuisse deorum cultorem; deinde in cibo, potu venereque temperantia studuisse. — CAP. IV. Deos esse atque hominibus consulere demonstratur. — CAP. V. Temperantia commendatur. — CAP. VI. Antiphontem sophistam obloquentem sibi victum habitumque tenuem et gratis docendi consuetudinem refellit Socrates. — CAP. VII. Quomodo Socrates ab jactantia averterit homines.

LIBER II.

CAPUT I. Socratis de voluptate et temperantia cum Aristippo Cyrenaeo disputatio. — CAP. II. Lamprocleum filium matri iratum placat et pietatis causas docet. — CAP. III. Fratres invicem sibi iratos placat, et concordiam commendat Socrates. — CAP. IV. De amicitiae pretio. — CAP. V. Explorare se quomque, quanti ab amicis aestimari possit, et ut magni aestimetur, elaborare debere. — CAP. VI. De amicis cum diligendis tum conciliandis. — CAP. VII. Quomodo amicorum inopia et angustiis occurrere debeamus et consilio et opera, docetur delinere usque ad finem libri; hoc vero capite exemplo colloquii cum Aristarcho habiti. — CAP. VIII. Euthereum mercede operam locantem ad convenientius vite genus eligendum hortatur. — CAP. IX. Critonem a sycophantis tutum reddit. — CAP. X. Amicorum indigentiae occurrendum esse beneficiis docet.

LIBER III.

CAP. I. Quid et quantum imperatori scire sit necessarium, Socrates docet. — CAP. II. Ostenditur summum imperatoris officium esse eos quibus praeit reddere beatos. — CAP. III. Cuidam praefecto equitum creato demonstrat Socrates in officio ejus esse ut et equos et equites meliores efficiat. — CAP. IV. Socrates docere conatur bonam choragum et oeconomum posse etiam esse bonum imperatorem. — CAP. V. De revocandis ad pristinam fortitudinem et felicitatem Atheniensibus. — CAP. VI. Glauconem imperitum adolescentem a capessenda republica avertit Socrates. — CAP. VII. Charmidem verecundantem ad capessendam rempublicam cohortatur Socrates. — CAP. VIII. Captiosus Aristippi quaestionibus de bono et pulcro respondet Socrates. — CAP. IX. Sententiae Socratis variae de fortitudine, de sapientia, de temperantia aliisque virtutibus et rebus. — CAP. X. Cum artificibus de ipsorum arte disserit, atque ita prodesse iis studet Socrates. — CAP. XI. Cum Theodota meretrice de arte amatorum alliciendorum confabulatur Socrates. — CAP. XII. De bona valetudine, firmitate et robore corporis per exercitia gymnastica quaerendis. — CAP. XIII. Varia Socratis commemorantur apophthegmata. — CAP. XIV. Sermones Socratis convivales frugalitatem commendant.

LIBER IV.

CAP. I. Exponit artes varias quibus Socrates juvenes allicebat, eorumque ingenia diversamque indolem tentabat, explorabat, et disciplina sua ad virtutem capessendam formatos excitabat omnes. — CAP. II. Continuat narrationem antecedentis capitis exemplo Euthydem, quem sapientiae suae opinione inflatum tam diu interrogando versat Socrates, donec confiteatur omnium se illarum rerum quas antea callere existimaverat esse plane ignarum. — CAP. III. Socrates non prius ad rem publicam juvenes aut quameunque artem capessendam incitandos esse statuebat quam eorum animus fuisset praecipis ad virtutem formati, cujus fundamentum sit pietas erga deos. Igitur Euthydemum docet hoc capite deos hominibus consulere et propterea colendos esse. — CAP. IV. Juris civilis et naturalis fontes et causas aperit Socrates cum Hippia sophista disputans. — CAP. V. Intemperantiae mala ostenduntur. — CAP. VI. Artem bene et recte de re quacunq[ue] proposita disserendi docet familiares suos Socrates. — CAP. VII. Demonstrat Socrates quid et quantum in arte quaque, velut geometria, astronomia, arithmetica, medica, discendum sit, adeo ut quaestionibus intellectu difficilibus usuque inanibus neglectis, eas res tantum cognoscere jubeat quae ad vitam domesticam civilemque recte instituendam gerendamque pertinent. — CAP. VIII. Demonstratur Socratem capitali iudicio condemnatum minime mendacii de daemonio sibi significante, si quid sit omittendum aut faciendum, coargui. Ad extremum fit brevis repetitio argumentorum quae per hos commentarios sunt tractata.

APOLOGIA SOCRATIS.

Cum vulgo ab iis, qui de morte Socratis exposuerant, magniloquentia quidem ejus commemorata easet, sed causae non allatae cur ille iudicibus non supplex factus fuerit, immo eos dictis factisque irritaverit ad se

damnandum : conatur magistrum a stulta pertinacia et a vano animi fastu vindicare, ostenditque, Socrati tunc melius visum esse mori quam diutius vivere. Refert igitur primo sermonem, quem Hermogenes cum Socrate ante iudicium habuerat. Hic enim admonitus ab illo, negat se apud iudices causam dicturum esse, non modo quod semper ab omni abstinuerit injuria, sed quod saepius etiam de causa cogitare volenti deus sibi obstitit, quia sine dubio bene de se actum sit, si jam moriatur. In iudicio causam suam agens ostendit, mirum sibi videri, quod a Melito reus sit factus religionis contemptae et juventutis corruptae; cum tamen sacra fecerit in altaribus publicis, a deo admonitus sit de rebus suis, ab Apolline laudem maximarum virtutum adeptus sit, eamque verissimam propterea, quod a corporis voluptatibus abstinerit, alieni non appetens mercedem pro disciplina exegerit nullam, discendi cupiditate semper flagarit, multis viris bonis gratus acceptusque fuerit, paucis contentus vixerit, et nullius mores depravarit. Quamobrem damnatus a iudicibus litem aestimare, ut innocentiae suae sibi conscius, noluit : sed implete ac turpitudine testibus iudicibusque objecta laetus et iudicio abiit. Amicos e iudicio secum discedentes a lacrimis abstinere ac laetari potius jubet : Apollodori vero stultam querelam venuste nec sine risu castigat. Anyti, accusatoris sui, filium praedicat ad grave et exitiosum aliquod vitium esse prolapsum : quod evenit.

OECONOMICUS.

CAP. I. Socrates de oeconomia disputaturus principia disputationis subtiliter ponit ostenditque esse artem et eam quidem quae in administranda domo sive sua sive aliena cernatur : ad domum referendum esse quidquid bonorum quis possideat : in bonis vero numerandum esse quo quis sic uti possit ut fructus inde percipiat, scientiam autem solam rei familiaris administrandae non sufficere ad laudem boni patrisfamilias, nisi quis sit liber a pravis cupiditatibus, quia qui istis indulgeat sit servus et bonorum quae habet faciat jacturam. — CAP. II. Festive ostendit Socrates Critobulo homini satis lauto se esse divitem, ipsum valde pauperem. Qua re excitatus Critobulus vehementer ab eo contendit ut se modum augendae rei familiaris doceat. Respondet Socrates se istam artem non callere, sed alios ei esse monstraturum unde eam discere possit, si velit. — CAP. III. Socrates auctor est Critobulo ut vitam institutaque inspiciat eorum qui rem vel male vel bene administrent. Esse enim ait qui aedes bonas sumptibus exiguis, esse qui malas multis extruant : alios ordine neglecto multiplici suppellectili uti male; alios curia bene et commode : aliorum servos vinctos aufugere, aliorum libenter manere et opus facere sedulo : alios ab agricultura pauperes fieri, alios inde locupletari : alios ob studium rei equestria ad egestatem redigi, alios inde multum lucri facere : aliorum uxores ad rem augendam conferre, aliorum ad imminuendam : se et monstrare posse homines qui reliquas artes scienter exerceant : sellularias quidem animum et corpus frangere et repudiandas esse; sed belli gerendi et agri colendi artes unice convenire Critobulo. — CAP. IV. Ad commendandam rem militarem et agriculturam Socrates exemplo regis Persarum utitur, et narrationem addit de Cyri minoris erga agriculturam studio, propter quod Lysander aliquando eum admiratus sit. — CAP. V. Laudatur agricultura quod studium illius sit jucundum, rem augeat, corpora corroboret et ad militiam apta reddat, doceat

justitiam et liberalitatem, artesque pariat et alat. Opponit Socrati Critobulus calamitates quibus cunctae res in agro studiose cultae et feliciter florentes sint obnoxiae. Respondet ille deos esse colendos et placandos ut res in agro gerendas prospere procedere jubeant. Deinde repetitis summatis iis quae ante de natura et praestantia agriculturae disputatae erant, exemplum ei proponit Ischomachi, viri et patrisfamilias egregii. — Cap. VI, VII. Narrato eleganter modo quo Ischomachum convenerit et ad colloquium invitarerit Socrates, ille suum cum uxore recens nupta colloquium narrat et ita officium bonae matrisfamilias omne exponere incipit. Et prima quidem praecepta haec sunt: materfamilias sit temperans et casta; perita vestis conficienda; lanae tractanda et pensi sui cuique ancillae assignandi; res a viro domum comportatas tueatur ac dispenset; liberos nutriet; instar reginae apum servo et ancillae suum cuique opus tribuat; servorum valetudinem curet; familiam domi doceat et prudenter gubernet. Commode inseritur locus communis de fine conjugii. — Cap. VIII. Uxori demonstrat Ischomachus ordinis ac dispositionis rerum domesticarum utilitatem et praestantiam, et pro ratione aedium et diversitate partium aedificii assignat vestibus variis, calceis, armis, instrumentis, vasis loca idonea. Ancillam penariam Ischomachus et uxor legunt probam et formant honesta et indulgenti disciplina. Sed monet Ischomachus has curas inutiles esse, nisi ipsa materfamilias rerum ordinem servet: plura enim ipsam negotia sustinere debere quam servos. — Cap. IX, X. Narrat Ischomachus quomodo uxorem a faciei fucandae et corporis nimium ornandi studio revocavit. — Cap. XI. Cum Socrates audire vellet quibus factis Ischomachus perfectae virtutis laudem sibi paraverit, exponit hic, quia felix omnium rerum successus a divino numine pendeat se primum deos colere, deinde operam dare, ut sit corpore sanus et robustus, ut honores consequatur in civitate, benevolentiam amicorum sibi conciliet, salutem in bello tueatur et divitias honeste pariat. — Cap. XII. Transitur ad boni villici virtutes. Narrat autem Ischomachus villicos a se legi eos quos speret sibi redditum in benevolos et rerum agendarum studiosos; repudiari homines imtemperantes, somnolentos et libidinosos; reliquos autem corrigi aut ad officium revocari oculo domini saepe praesentis et cuncta lustrantis: — Cap. XIII. omnes ceterum institui, quid, quando et quomodo quaeque res sit administranda, et arte adeo imbui aliis servis imperandi. Ut vero integros se praesent, — Cap. XIV. nec bona heri subvertant, leges publicas ostendit ad hanc rem accommodari; in quibus eas, quae ad justitiam spe praemiorum alliciant. — Cap. XV. Ad ipsius agriculturae praecepta transit Ischomachus, et hic primum ostendit illam per se esse cognitu facilem, et a rusticis ob mores ingenuos quibus sint praediti libenter tradi quicquid interrogentur: illos enim hoc in genere praestare artificibus, qui vel invidia vel lucro ducti studiose celent quae in quaque arte sint praestantissima. — Cap. XVI. Disputatur de soli natura et de modo illius cognoscendae, et quando quaque ratione novalis debeat exerceri, moveri et purgari. — Cap. XVII. De satione traduntur haec: frumentum esse serendum posteaquam solum pluvia tempore autumnii satis sit irrigatum, idque variis temporibus; terra tenuiori minus seminis mandandum esse; segeti injicienda esse sarcula, quorum usus explicatur. — Cap. XVIII. Agitur de frumenti praeparatione, quae cernitur in metendo, triturando per jumenta, et ventilando per ventilationem. — Cap. XIX. De ratione arborum, inprimis vitium, ficuum et olearum plantandarum quadam traduntur, veluti de

mensura scrobium, de natura soli, de planta terrae immitenda et terra aggerenda. Socrates igitur cum miraretur quod haec jam tenuisset, cumque suspicaretur sibi de ceteris quoque artibus praecepta cognita esse: Ischomachus confirmat quod ante docuerat, agriculturam esse facillimum et ab ipsa natura doceri. — Cap. XX. Rursus sub finem cura, solertia et diligentia in omni re rustica commendatur, doceturque, quod nonnulli detrimentum inde capiant, id fieri non inscitia rei cognitu facillimae, sed negligentia et socordia. — Cap. XXI. Clausula est hujus argumenti: cum agricultura ipsa facile discatur, difficillimam esse artem homines ita imperio tractandi, ut sponte et libenter imperata faciant. Ad eam auctoritatem adpiscendam, sive sis villicus, sive procurator sive dominus, opus esse ingenio et disciplina, quin imo divino quodam bono, quod sine summa virtute nemini contingat.

CONVIVIIUM.

CAPUT I. Convivium Athenis instituerat tempore Panathenaeorum magnum Callias, homo ditissimus, in honorem Autolycei ab ipso amati et tum paneratio victoris. Ad illud etiam Socrates cum familiaribus nonnullis vocatur. Convivae cum accubuissent, omnes capti forma Autolycei vel admirationem suam vel amoris quendam sensum facile vultu et gestu ostendebant. Eorum silentium interrupit Philippus scurra, qui intromissus a Callia, ut una cenaret, aliquos jocos parasiticos protulit, ut convivae exhilararet; sed frustra ab initio: unde sat ridicule de fortuna sua conquestus est. — Cap. II. Mensis remotis venit ad comessionem Syracusanus cum tibia, saltatrice et puero formoso, qui scienter et cithara caneret et saltaret. Jam cum Callias ob liberalitatem et elegantiam convivii laudatus unguento quoque convivae delectare vellet, Socrates, qui semper e loco, tempore et personis materiam sermonis fructuosi capiebat, negat illud sexui virili convenire et ostendit cujus generis odores adolescentes et viri spargere debeant. Cum porro puella mirifice saltaret, ait muliere ingenium non esse deterius virili, dummodo colatur disciplina. Eadem cum saltationem periculi plenam edidisset, disputare incipit cum Antisthene virtus utrum possit doceri. Denique cum puer scite saltasset, docet saltationis utilitatem et necessitatem. Philippus pueri puellaeque saltationem imitari ridicule conatur et satis defatigatus sitiensque poscit majorem phialam. Unde Socrates mediocrem vini usum commendare aggreditur, et ut minutis poculis bibatur suadere. — Cap. III. Cum tibiae lyraeque cantu delectari viderentur convivae, Socrates ait honorificentius esse si sermonibus habendis sibi met ipsi prodessent seque delectarent quam si ex puellis cantantibus caperent voluptatem. Haec singuli rogati aperuerunt qua facultate sibi quisque excellere videretur et quae re sibi maxime placeret. — Cap. IV. Convivae hic deinceps reddunt rationem rei ob quam quisque maxime sibi placeat. Callias jactat artem qua homines efficiat justiores, quam dandis non praeceptis sed numis exerceat. Niceratus praedicat se, Homeri carmina cum teneat memoria, versibus Homeri posse res humanas fere omnes comprobare. Critobulus pulchritudinem suam jactat, cujus ope homines ad multas virtutes adducat. Charmides recenset paupertatis suae commoda; Antisthenes contra licet pauperimus divitias suas praedicat. Hermogenes amicis certis gloriatur, sub quibus intelligit deos sibi propitios. Phi-

typus scurræ quod agat, vehementer sibi placet; quia omnes beati se invitant ad cœnam reddantque partorum bonorum participem. Syracusanus suam felicitatem collocat in boninum stultitia, qui præstigiis et spectaculis delectati dent ei unde commodè vivere possit. Socrates denique demonstrat præstantiam et utilitatem lenocinii h. e. artis hominum benevolentiam sibi aliisque conciliandi. — CAP. V. Narratur certamen lepidum plenamque facetiarum de pulchritudine inter Critobulum satis formosum et Socratem insigniter deformem, qui more suo h. e. ironice, suam commendat formam, oculos exstantes, sinum nasum, os amplum, crassa labia, et omnino similitudinem cum Silenis Naiadum filiis: atque cum victus discessisset, iudices corruptos esse jocose queritur. — CAP. VI. Hermogenem adhuc tacentem Socrates de vi καπορίας rogans non sine joco excitat ad sermocinandum. Syracusanus offensus Socrati convicium facere incipit. Sed partim Socratis modestia partim Antisthenis interpellatione convicatoris importunitas reprimitur et confutatur. — CAP. VII, VIII. Socrates de amore venereo disputaturus jocose de nequitia Antisthenis et molestiis quas sibi exhibeat conquestus honestiorem Calliae amorem laudat atque hinc docere aggreditur admirabili cum gravitate et copia, quanto præstantior sit amor pueri ortus ex ejus indole et animo quam is qui e palchra corporis forma et ex obscenis cupiditatibus oriatur. — CAP. IX. Saltatio mimica exhibet Bacchi cum Ariadne congressum et convivium concludit.

habeant leges, et cur jura cogantur petere Athenis. — CAP. II. Obscurius locutus auctor de terrestribus Atheniensium copiis ostendit quæ commoda illis proficiscantur e maris imperio. Communia sive publica quedam ad usum fructum populi instituta. Rursus de commodis e maris imperio. In populari imperio fœdera facilius impune violantur quam in paucorum principatu. Populus perstringi et maledictis affici sinit quos odit. — CAP. III. De causis cur socii difficulter Athenis jus suum consequantur. In seditionibus aliarum civitatum quas partes tueatur et tueri debeat populus Atheniensis. Queritur an democratiæ timendum sit ab ἀντιπολις.

DE VECTIGALIBUS.

CAPUT I. De terræ Atticæ natura ad redituum rationes augendas aptæ. — CAP. II. De modo augendi numerum inquilinorum. — CAP. III. De commodis quæ sint concedenda mercatoribus ut eorum negotia civitati prosint. — CAP. IV. De argentifodinarum in Attica copiis. Quomodo ex argentifodinis fructus ad rem publicam redire possit. Respondetur ad ea quæ quis modo dictis et superioribus opponat. — CAP. V. Ad tuenda vectigalia pacè opus esse ostenditur. — CAP. VI. Commemorantur commoda perfectis rebus illis, de quibus dictum est, ad civitatem redundatura, additurque non sine numine deorum ista esse instituenda.

RESPUBLICA LACEDÆMONIORUM.

CAPUT I. Instituta Lycurgi de conjugio et de procreatione sobolis. — CAP. II. De puerorum educatione. Quatenus Lycurgus amorem masculorum concesserit. — CAP. III. De adolescentium disciplina. — CAP. IV. De institutis virorum et provectorum ætate. — CAP. V. De phiditiis sive de convictu publico. De corpore pro modo cibi exercendo. — CAP. VI. De cura et usu communi liberorum, servorum et bonorum. — CAP. VII. Liberis hominibus omne læci studium interdixit Lycurgus, et ea sola exerceri jussit quibus civilitas libertas constat. — CAP. VIII. Obedientiam magistratibus et legibus præstandam cum aliis rebus Lycurgus impressit Spartanis, tum auctoritate Apollinis Delphici. — CAP. IX. Ignavos et imbelles ignominia multiplicis generis notavit Lycurgus, adeo ut homines honestam mortem turpi vitæ præferrent. — CAP. X. De judio senibus in senatum legendis subeundo. Sapienter Lycurgus omnibus civibus necessitatem imposuit omnes civiles virtutes colendi. — CAP. XI. De acie Laconica. — CAP. XII. De re castrensi. — CAP. XIII. De auctoritate et munere regis in bello et de tota belli gerendi ratione. — CAP. XIV. De depravata Lycurgi disciplina. — CAP. XV. Jura et commoda regis et pacta singulis mensibus a rege et civitate renovata.

DE RE EQUESTRI.

CAPUT I. Quomodo quis indolem generosi pulli spectare debeat, ne circumveniat in emtione. — CAP. II. De educandis pullis. — CAP. III. De ratione spectandi equi victoris. — CAP. IV. De cura ipsius domini circa equum. — CAP. V. De cura et negotiis equisonis. — CAP. VI, VII. De ratione equum conscendendi et de insidendi ratione. De variis cursibus, quibus equum oportet exerceri. — CAP. VIII. Quomodo equus sit erudiendus ut transiliat fossas, decurrat per declivia, exsiliat in montana. De ratione meditationis equestris ad belli usum, et maxime quæ a binis equitibus hanc ad rem fieri possint. — CAP. IX. Equi feroces quomodo sint tractandi. — CAP. X. De freni ratione et usu ad equi habitum et speciem efformandam. — CAP. XI. Qui equi et quomodo possint erudiri, ut subinde anteriora magnifice in altum extollant. — CAP. XII. De armis equestribus et de jaculorum missione.

HIPPARCHICUS.

CAPUT I. Summatim perstringuntur officia magistræ equitum. Quomodo magister equitum perficere possit, ut sit justus equitum numerus, equi commodi, boni et modesti equites, et probabiles tribuni. — CAP. II. De ordine equitum ad itinera omnis generis collocandorum. — CAP. III. De ratione et ordine decursionum, quæ per urbem et per gymnasia, partim religionis partim lustrationis causa, instituendæ sunt. — CAP. IV. De itineribus in bello faciendis. Varia præcepta belli caute gerendi, apta maxime copiis exiguis. — CAP. V. Variæ hostium decipiendorum artes. — CAP. VI. Quomodo dux efficere possit, ut et

RESPUBLICA ATHENIENSIIUM.

CAPUT I. Docere instituit populum Atheniensem callide res componere, ut statum popularem conservet. De servorum et peregrinorum apud Athenienses conditione. Documenta quedam socordiae, iniquitatis et pravitatis Atheniensium. Cur boni viri in sociis civitatibus a populo Atheniensi vixentur. Socii cur non concedatur ut suas

amore et auctoritate apud suos valeat. — CAP. VII. Docetur, adversus hostes (Thebanos) opus esse magistro equitum inprimis prudenti et callido, qui sui potestatem nunquam faciat, neque pugnae discrimini paucitatem suam committat, sed levibus incommodis hostes fatiget eorumque vires frangat. — CAP. VIII. Interposita cohortatione ad exercendas artes militiae terrestri necessarias continuantur superioris generis praecepta. Quid faciendum sit ut adversus equites pari numero feliciter decertes. — CAP. IX. Quomodo mille hominum equitatus Atheniensibus confici possit. Clausulae loco pius deorum cultus commendatur.

CYNEGETICUS.

CAPUT I. Commendatio venationis ab inventoribus diis et cultoribus hominibus, quorum principes cum laude virtutis commemorantur. — CAP. II. Qualis venator leporum ejusque minister esse debeat et qualia retia. — CAP. III. De duplici canum (leporariorum) genere, Castoriorum et

vulpinorum, et de vitiis eorum in forma et habitu corporis et in ratione investigationis. — CAP. IV. De virtutibus canum in habitu et forma corporis et in ratione investigandi. Quo tempore et quæ in loca, canes exercitationis causa domo educi debeant. — CAP. V. De leporum vestigiis, cubili, forma et natura. Tanguntur quaedam leges venationis: deinde exponitur de canum vinculis reliquaque ornatu et de tempore investigationi leporum apto. — CAP. VI. De habitu et officio custodis retium. De habitu venatoris, et de tota investigandi, persequendi et capiendi leporis ratione. — CAP. VII. De catulis procreandis, educandis et instituendis ad venandum. — CAP. VIII. De leporibus venandis per hiemem. — CAP. IX. De hirculis et cervis venandis. — CAP. X. De apris venandis. — CAP. XI. De venandis leonibus, pardis, similibusque belluis. — CAP. XII. De usu venationis ad bellum. De usu venationis ad tuendam rem familiarem et ad exercendam omnem virtutem. — CAP. XIII. De sophistis, vanis sapientiae et virtutis tradendae professoribus. Moneantur juvenes, ne exemplum sequantur eorum, qui rei publicae administrandae nomine et publicas et privatas pecunias abripiunt, et ut venationis potius disciplina ad virtutem parandam utantur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ.

BIBLION A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐννοιά ποθ' ἡμῖν ἐγένετο ὅσαι δημοκρατίαι κατελύθησαν ὑπὸ τῶν ἄλλως πως βουλομένων πολιτεύεσθαι μᾶλλον ἢ ἐν δημοκρατίᾳ, ὅσαι τ' αὐτὰς μοναρχίαι, ὅσαι τε βασιλείαι ἀνήρηνται ἤδη ὑπὸ δέμων, καὶ ὅσοι τυραννεῖν ἐπιχειρήσαντες οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ταχὺ πάμπαν κατελύθησαν, οἱ δὲ, κἂν ὀπισσονοῦν χρόνον ἄρχοντες διαγένηται, θαυμάζονται ὡς σοφοὶ τε καὶ εὐτυχεῖς ἄνδρες γενημένοι. Πολλοὺς δ' ἐδοκοῦμεν καταμεμαθηκέναι καὶ ἐν ἰδίοις οἰκίοις τοὺς μὲν ἔχοντας καὶ πλείονας οἰκέτας, τοὺς δὲ καὶ πάνυ ὀλίγους, καὶ ὅμως οὐδὲ τοῖς ὀλίγοις τούτοις πάνυ τι δυναμένους χρῆσθαι πειθομένοις τοὺς δεσπότας. (2) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις ἐνενοοῦμεν ὅτι ἄρχοντες μὲν εἰσι καὶ οἱ βουκόλοι τῶν βοῶν καὶ οἱ ἱπποφόροι τῶν ἵππων, καὶ πάντες δὲ οἱ καλούμενοι νομεῖς ὧν ἂν ἐπιστατῶσι ζῶων εἰκότως ἂν ἄρχοντες τούτων νομίζοντο· πάσας τοίνυν τὰς ἀγέλας ταύτας ἐδοκοῦμεν ὅρᾳ μᾶλλον ἐβελούσας πείθεσθαι τοῖς νομεῦσιν ἢ τοὺς ἀνθρώπους τοῖς ἄρχουσι. Πορεύονται γὰρ αἱ ἀγέλαι ἢ ἂν αὐτὰς εὐθύνοισιν οἱ νομεῖς, νέμονται τε χωρία ἐφ' ὅποιον ἂν αὐτὰς ἐφύωσιν, ἀπέχονται τε ὧν ἂν αὐτὰς ἀπειρήσῃ· καὶ τοῖς καρποῖς τοίνυν τοῖς γιγνομένοις ἐξ αὐτῶν ὥσπερ τοὺς νομέας χρῆσθαι οὕτως ὅπως ἂν αὐτοὶ βούλωνται. Ἐτι τοίνυν οὐδεμίαν πώποτε ἀγέλην ἡσθήμεθα συστᾶσαν ἐπὶ τὸν νομέα οὕτε ὡς μὴ πείθεσθαι οὕτε ὡς μὴ ἐπιτρέπειν τῷ καρπῷ χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ χαλεπώτεραί εἰσιν αἱ ἀγέλαι πᾶσι τοῖς ἄλλοφύλοις ἢ τοῖς ἄρχουσι· τε αὐτῶν καὶ ὠφελουμένοις ἀπ' αὐτῶν· ἄνθρωποι δὲ ἐπ' αὐθέντας μᾶλλον συνίστανται ἢ ἐπὶ τούτους οὓς ἂν αἰσθῶνται ἄρχειν αὐτῶν ἐπιχειροῦντας. (3) Ὅτε μὲν δὴ ταῦτα ἐνεθυμούμεθα, οὕτως ἐγινώσκομεν περὶ αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπων πεφυκότι πάντων τῶν ἄλλων ζῶων εἰη βῆον ἢ ἀνθρώπων ἄρχειν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνενοήσαμεν ὅτι Κῦρος ἐγένετο Πέρσης, ὅς παμπούλους μὲν ἀνθρώπων ἐκτίστατο πειθομένους αὐτῷ, παμπούλας δὲ πόλεις, παμπούλας δὲ ἔθνη, ἐκ τούτου δὴ ἡναγκαζόμεθα μετανοεῖν μὴ οὕτε τῶν ἀδυνάτων οὕτε τῶν χαλεπῶν ἔργων ἢ τὸ ἀνθρώπων ἄρχειν, ἂν τις ἐπισταμένως τοῦτο πράττῃ. Κῦρος γοῦν ἴσμεν ἐβελήσαντας πείθεσθαι τοὺς μὲν ἀπέχοντας παμπούλων ἡμερῶν ὁδόν, τοὺς δὲ καὶ μη-
νῶν, τοὺς δὲ οὐδ' ἑωρακίτας πώποτε αὐτὸν, τοὺς δὲ καὶ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ.

XENOPHONTIS

CYRI INSTITUTIO.

LIBER I.

CAPUT I.

Subiit aliquando nos cogitatio, quot democratiae ab iis eversae fuerint, qui alio quodam reipublicae statu, potius quam populari, uti vellent; quotque item monarchiae, quotque oligarchiae a populo jam sublatae: et quot tyrannidem aggressi, eorum alii quidem vel statim prorsus sint de imperio dejecti, alii vero, si modo imperium, quantumcunque id tandem fuerit ad tempus, retinere valuerint, in admiratione sint, tanquam qui et sapientes fuerint et felices viri. Quin et multos animadvertisse videbamur, quorum alii quidem in privatis aedibus famulos vel complures, alii vero perpaucos haberent: cum tamen fidem domini ne his quidem paucis in omnibus possent uti obedientibus. Ad haec autem cogitabamus, et bubulcis in boves, et in equos illis, qui eos pascunt, esse imperium, omnesque adeo pastores qui vocantur, posse eorum, quibus praesint, animalium dominatores jure existimari: atque videre videbamur greges hosce omnes libentius pastoribus parere, quam principibus suis homines. Greges enim illi et pergunt quocunque eos pastores dirigant, et per ea pascuntur loca, in quae eos dimittant, et ab iis abstinent, a quibus eos arceant: quinetiam fructibus, qui ex ipsis proveniunt, pastores ita, ut ipsi voluerint, uti sinunt. Jam vero nullum unquam gregem adversus pastorem coivisse accepimus, quo vel minus ei pareret, vel fructu uti non permetteret: imo etiam omnibus aliis infestiores sunt greges, quam iis, qui et in eos imperium habent, et ex iis capiunt commoda: homines vero contra nullos magis consurgunt, quam quos imperium in se moliri senserint. Haec igitur cum in animo versaremur, ita de iis statuimus, ea esse hominem natura, ut facilius illi sit aliis omnibus animantibus, quam hominibus, imperare. Sed postquam cogitavi-
mus Cyrum exstitisse Persam, qui permultos quidem homines, per multas civitates, per multasque nationes sibi haberet obsequentes, tum vero mutata sententia coacti sumus existimare, quod imperare hominibus neque in impossibilem sit neque difficilem factu numero, modo quis perite id agat. Cyro certe quidem novimus libenter paruisse alios qui complurium dierum, alios qui etiam mensium iter ab eo distarent, alios item qui nullo unquam tempore illum ad-

εἶδόντας οὐδ' ἂν ἴδοιεν, καὶ ὁμοῦς ἤθελον αὐτῶ ὑπακοῦειν. (4) Καὶ γὰρ τοι τοσοῦτον διήνεγκε τῶν ἄλλων βασιλείων καὶ τῶν πατρίους ἀρχὰς παρεληφτόων καὶ τῶν δι' ἐαυτῶν κτησαμένων, ὥστε δὲ μὲν Σκύθης καί περ παμπόλλων ὄντων Σκυθῶν ἄλλου μὲν οὐδενὸς δύναϊτ' ἂν ἔθνοος ἐπάρχει, ἀγαπῶν δ' ἂν εἰ τοῦ ἐαυτοῦ ἔθνους ἄρχων διαγένοιτο, καὶ ὁ Θραξ Θρακῶν καὶ ὁ Ἰλλυριὸς Ἰλλυριῶν, καὶ ἅλλα δὲ ἔθνη ὡσαύτως ὅσα ἀκούομεν τὰ γούν ἐν τῇ Εὐρώπῃ εἶτι καὶ νῦν αὐτόνομα εἶναι λέγεται καὶ λελῦσθαι ἀπ' ἀλλήλων· Κύρος δὲ παραλαβὼν ὡσαύτως οὕτω καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνη αὐτόνομα ὄντα ἡρμηθεὶς σὺν ὀλίγῃ Περσῶν στρατιᾷ ἐκόντων μὲν ἡγήσατο Μήδων, ἐκόντων δὲ Ὑρακίων, κατεστρέψατο δὲ Σύρους, Ἀσσυρίους, Ἀραβίους, Καππαδόκας, Φρύγας ἀμφοτέρους, Λυδοὺς, Κἶρας, Φοίνικας, Βαβυλωνίους, ἥρξε δὲ Βακτριῶν καὶ Ἰνδῶν καὶ Κιλικίων, ὡσαύτως δὲ Σακῶν καὶ Παρλαγόνων καὶ Μαριανδυνῶν, καὶ ἄλλων δὲ παμπόλλων ἔθνων, ὧν οὐδ' ἂν τὰ ὀνόματα ἔροι τις εἰπεῖν, ἐπῆρξε δὲ καὶ Ἑλλήνων τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καταβάς δὲ ἐπὶ θάλατταν καὶ Κυπρίων καὶ Αἰγυπτίων. (5) Καὶ τοίνυν τῶν ἔθνων τούτων ἥρξεν οὕτε αὐτῷ δημογλώττων ὄντων οὕτε ἀλλήλοις, καὶ ὁμοῦς ἐδυνάσθη ἐπικεῖσθαι μὲν ἐπὶ τοσαύτην γῆν τῇ ἐαυτοῦ φύβῃ, ὥστε καταπλήξαι πάντας καὶ μηδὲνα ἐπιχειρεῖν αὐτῷ, ἐδυνάσθη δὲ ἐπιθυμίαν ἐμβαλεῖν τοσαύτην τοῦ πάντας αὐτῷ γαριζεσθαι ὥστε καὶ τῇ αὐτοῦ γνώμῃ ἄριστον κυβερνᾶσθαι· ἀνῆρξατο δὲ τοσαῦτα πόλιν ὅσα καὶ διελεῖν ἔργον ἐστίν, ὅποι ἂν τις ἄρξῃται πορεύεσθαι ἀπὸ τῶν βασιλείων, ἤντε πρὸς ἑω ἤντε πρὸς ἐσπέραν ἤντε πρὸς ἄρκτον ἤντε πρὸς μεσημβρίαν. (6) Ἡμεῖς μὲν δὲ ὡς ἄξιον ὄντα θαυμάζεσθαι τοῦτον τὸν ἄνδρα ἐσκεψάμεθα τίς ποτε ὦν γενεάν καὶ ποῖαν τινὰ φύσιν ἔχων καὶ ποῖαν τινὲ παιδείαν τοσοῦτον διήνεγκεν εἰς τὸ ἄρχειν ἀνθρώπων. Ὅσα οὖν καὶ ἐπυθόμεθα καὶ ἡσθήσοιαι δοκοῦμεν περὶ αὐτοῦ, ταῦτα πειρασόμεθα διηγῆσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πατὴρ δὲ λέγεται ὁ Κύρος γενέσθαι Καμβύσου Περσῶν βασιλέως· ὁ δὲ Καμβύσης οὗτος τοῦ Περσείδων γένους ἦν· οἱ δὲ Περσεῖδαι ἀπὸ Περσεὺς κληῖονται· μητρὸς δὲ δημολογεῖται Μανδάνης γενέσθαι· ἡ δὲ Μανδάνη αὕτη Ἀστυάγου ἦν θυγάτηρ τοῦ Μήδων βασιλέως. Φύνη δὲ ὁ Κύρος λέγεται καὶ ἄρεται εἶτι καὶ νῦν ὑπὸ τῶν βαρβάρων εἶδος μὲν κάλλιστος, ψυχὴν δὲ φιλανθρωπότηατος καὶ φιλοκαθέστατος καὶ φιλοτιμότηατος, ὥστε πάντα μὲν πόνον ἀνατλήναι, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομεῖναι τοῦ ἐπαινεῖσθαι ἕνεκα. (2) Φύσιν μὲν δὲ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς μορφῆς τοιαύτην ἔχων διαμνημονεύεται· ἐπαίδευσθε γὰρ ἐν Περσῶν νόμοις. Οὗτοι δὲ δοκοῦσιν οἱ νόμοι ἀργεσθαι τοῦ κοινῷ ἀγαθοῦ ἐπιμελούμενοι οὐκ ἐνθὲν θένεπεν ἐν ταῖς πλείσταις πόλεσιν ἀρχονται. Αἱ μὲν γὰρ πλείστα πόλεις ἀρεῖσαι παιδεύειν ὅπως τις ἐθέλει

spexerant, alios demum, qui bene noverint ne fore quidem ut viderent; ac nihilominus tamen ei obedire voluerunt. Is etenim usque adeo ceteris regibus antecelluit, tum iis qui paternos principatus acceperant, tum iis qui ipsi per se acquisivissent, ut Scythia quidem, quamvis permagnus sit Scytharum numerus, nullam aliam gentem ditioni suae subicere possit, satis vero sibi ducat, si in suam imperium tenere perseveret; et Thrax in Thracas, et Illyricus in Illyricos; quod ipsum de reliquis itidem nationibus audimus: nam in Europa quidem gentes etiam nunc suis aiunt legibus vivere, et minime consociatas esse: Cyrus autem, cum nationes Asiae suis similiter legibus utentes acceperat, cum exigua Persarum manu profectus, Medis Hyrcanisque non invitis praefecit: subegit vero Syros, Assyrios, Arabas, Cappadocas, Phrygas utrosque, Lydos, Caras, Phoenices, Babylonios: imperavit etiam et Bactriis et Indis et Cilicibus; et Sacis itidem et Paphlagonibus et Mariandynis, aliisque compluribus gentibus, quarum ne nomina quidem quis possit referre: atque Graecos Asiam incolentes, Cyprios quoque et Aegyptios, cum ad mare descendisset, in potestatem suam redegit. His igitur imperavit gentibus, quibus neque cum ipso, neque inter se, lingua erat communis: et tamen potuit tantum terrarum nominis sui terrore pervadere, ut omnes percelleret, nemoque adversus ipsum quidquam moliretur: ac tantum omnibus gratificandi sibi desiderium injicere valuit, ut semper ipsius arbitrio regi cuperent. Tot autem nationes sibi devinxit, quot vel percurrere operosum fuerit, quocumque quis ire a regia cōperit, sive ad orientem, sive ad occidentem, sive ad septentriones sive ad meridiem. Nos quidem certe, cum sit hic vir admiratione dignus, dispeximus, quo tandem genere ortus, quali praeclitus ingenio, quave institutus disciplina, adeo in hominibus imperandis excelluerit. Quaecumque igitur de illo et audivimus et percipisse videmur, haec enarrare conabimur.

CAPUT II.

Ac Cyrus quidem patre natus esse dicitur Cambyse, Persarum rege: Cambyse autem hic Persidarum genere natus erat; at Persidae a Perseo nomen habent: matre vero consentitur fuisse Mandane; quae quidem Mandane erat Astyagis, Medorum regis, filia. Fuisse autem Cyrus natura fertur, atque hoc etiam tempore a barbaris decantatur, specie quidem pulcherrimus, animo vero humanissimus, disciplinae studiosissimus, et honoris cupidissimus; adeo ut laudis gratia laborem omnem perferret, omneque adiret periculum. Animi certe indole ac forma tali ornatus fuisse traditur: institutus vero est secundum Persarum leges. Haec autem leges a cura publici commodi initium sumere videntur: nec eodem modo, quo pleraque civitates, curam illam auspicantur. Etenim plurimae civitates unicuique liberos suos, prout

τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας, καὶ αὐτοὺς τοὺς πρεσβυτέρους ὅπως
θέλουσι διάγειν, ἔπειτα προστάτουσιν αὐτοῖς μὴ κλέ-
πτειν, μὴ ἀρπάζειν, μὴ βία εἰς οἶκλαν παρίναν, μὴ παλεῖν
ὅν μὴ δίκαιον, μὴ μοιχεύειν, μὴ ἀπειθεῖν ἀρχοντι, καὶ
τὰλλα τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως· ἣν δέ τις τούτων τι παρα-
βαίνει, ζημίαν αὐτοῖς ἐπέθεσαν. (3) Οἱ δὲ Περσικοὶ νό-
μοι προλαβόντες ἐπιμελονται ὅπως τὴν ἀρχὴν μὴ τοιοῦτοι
ἔσονται οἱ πολῖται οἱ πονηροῦ τινος ἢ αἰσχροῦ ἔργου
ἐρίσθαι. Ἐπιμελονται δὲ ὧδε. Ἔστιν αὐτοῖς ἐλευ-
θερία ἀγορὰ καλούμενη, ἐνθα τὰ τε βασίλεια καὶ τὰ ἄλλα
ἀρχεῖα πεποιήται. Ἐνταῦθεν τὰ μὲν ὄνια καὶ οἱ ἀγο-
ραῖοι καὶ αἱ τούτων φωναὶ καὶ ἀπειροκαλαίαι ἀπεληλαν-
ται εἰς ἄλλον τόπον, ὡς μὴ μιγνύηται ἡ τούτων τύρβη
τῇ τῶν πεκαυδευμένων εὐκοσμῇ. (4) Διήρηται δὲ αὕτη
ἡ ἀγορὰ ἢ περὶ τὰ ἀρχεῖα εἰς τέτταρα μέρη· τούτων δ'
ἓστιν ἐν μὲν παισίν, ἐν δὲ ἐφήβοις, ἄλλο τελείοις ἀνδρά-
σιν, ἄλλο τοῖς ὑπὲρ τὰ στρατεύσιμα ἐτηγεγονόσι. Νόμος
δὲ εἰς τὰς ἑαυτῶν χώρας ἕκαστοι τούτων πάρεσιν, οἱ
μὲν παῖδες ἑμια τῇ ἡμέρᾳ καὶ οἱ τέλειοι ἄνδρες, οἱ δὲ
γραιτέροι ἥνικ' ἂν ἑκάστῳ προχωρῇ, πλὴν ἐν ταῖς τε-
ταγμέναις ἡμέραις, ἐν αἷς δαὶ αὐτοὺς παρεῖναι. Οἱ δὲ
ἐφηβοὶ καὶ κοιμῶνται περὶ τὰ ἀρχεῖα σὺν τοῖς γυμνη-
τικαῖς ὅπλοις πλὴν τῶν γεγαμηκώτων· οὗτοι δὲ οὔτε ἐπι-
ζητοῦνται, ἂν μὴ προῤῥήθῃ παρεῖναι, οὔτε πολλὰς
ἀπεῖναι καλόν. (5) Ἀρχοντες δ' ἐφ' ἑκάστῳ τούτων τῶν
μερῶν εἰσι δώδεκα· δώδεκα γάρ καὶ Περσῶν φυλαὶ διή-
ρηνται. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς παισίν ἐκ τῶν γραιτέρων
ῥηγμένοι εἰσὶν οἱ ἂν δοκῶσι τοὺς παῖδας βελτίστους ἀπο-
δεκνῆναι, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐφήβοις ἐκ τῶν τελείων ἀνδρῶν οἱ
ἂν εὖ τοὺς ἐφήβους βελτίστους δοκῶσι παρέχειν, ἐπὶ δὲ
τοῖς τελείοις ἀνδράσιν οἱ ἂν δοκῶσι παρέχειν αὐτοὺς μά-
λιστα τὰ τεταγμένα ποιοῦντας καὶ τὰ παραγγελλόμενα
ὑπὸ τῆς μεγίστης ἀρχῆς· εἰσι δὲ καὶ τῶν γραιτέρων
προσέταται ἡγήμονες, οἱ προστατεύουσιν ὅπως καὶ οὗτοι
τὰ καθήκοντα ἀποτελέσωσιν. Ἄ δὲ ἑκάστῳ ἡλικίᾳ προ-
τέταται κοινὴν δεγηγρόμεθα, ὡς μάλλον ὅλῳν γένηται
ἢ ἐπιμελονται ὡς ἂν βελτίστοι εἴεν οἱ πολῖται. (6) Οἱ
μὲν δὲ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι
μανθάνοντας δικαιοσύνην· καὶ λέγουσιν ὅτι ἐπὶ τοῦτο
ἔρχονται ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμε-
νοι. Οἱ δὲ ἀρχοντες αὐτῶν διατελοῦσι τὸ πλεῖστον
τῆς ἡμέρας δικάζοντες αὐτοῖς. Γίνεται γάρ δὴ καὶ
παισὶ πρὸς ἀλλήλους ὥσπερ ἀνδράσιν ἐγκλήματα καὶ
κλοπῆς καὶ ἀρπαγῆς καὶ βίας καὶ ἀπάτης καὶ κακολο-
γίας καὶ ἄλλων ὁσῶν δὴ εἰκός. Οὗς δ' ἂν γνῶσι τούτων
πᾶσαι, τιμωροῦνται. (7) Κολάζουσι δὲ καὶ οὗς
ἂν ἐδίκως ἐγκαλοῦντας εὐρίσκωσι. Δικάζουσι δὲ καὶ
ἐγκλήματος ὃ ἕνεκα ἄνθρωποι μισοῦσι μὲν ἀλλήλους
μάλιστα, δικάζονται δὲ φρίστα, ἀχαριστίας, καὶ ὅν ἂν
γνῶσι δυνάμενον μὲν χάριν ἀποδιδόναι, μὴ ἀποδιδόντα
δὲ, κολάζουσι καὶ τοῦτον ἰσχυρῶς. Οἰονταὶ γάρ τοὺς
ἀχαρίστους καὶ περὶ θεοῦ ἂν μάλιστα ἀμελῶς ἔχειν
καὶ περὶ γονέας καὶ πατρίδα καὶ φίλους. Ἐπεισθαὶ δὲ
ὅμοι μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ καὶ ἡ ἀναισχυντία· καὶ

ipse voluerit, educare permittentes, atque ipsis senioribus
pro arbitrio vitam agere, eis praescribunt ne furentur, ne
rapiant, ne in domum aliquam vi ingrediantur, ne quem
injuste percutiant, ne adulterium committant, ne magi-
stratus imperium detrectent, et reliqua itidem his consimilia :
quod si quis in horum aliquo delinquat, poenas in eum statu-
unt. At Persicae leges hoc antevertentes, diligenter curant
ab initio tales ne sint cives, qui pravam aliquam sedamve
rem appetant. Curant autem hoc modo : Est illis forum quod
vocator Liberale, ubi et regia, et aliae magistratuum aedes
sunt exstructae. Hinc venalia quaeque, et circumforanei at-
que eorum clamores et ineptiae alium in locum sunt reje-
ctae; ne horum turba cum decoro illorum ordine, qui sunt
instituti, misceatur. Est autem hoc ipsum forum, ad pa-
latia situm, in quatuor partes divisum; quarum una pueris
est attributa, altera ephebis, tertia viris, quarta eis, qui
jam militares annos confecerint. Atque lege ad sua loca
singuli horum adsunt, pueri quidem et viri, prima luce :
seniores vero, quando cuique commodum sit, exceptis die-
bus statutis, quibus oportet eos adesse. At ephebi cubant
etiam ad palatia cum velitaribus armis, praeter eos qui ux-
orem habent : hi autem ne requiruntur quidem, nisi denun-
tium fuerit, ut adsint; nec tamen saepius abesse decorum
est. Harum autem cuiusque partium duodecim sunt praesi-
des (nam et in duodecim tribus Persae sunt divisi); et pue-
ris quidem praesunt delecti quidam ex senioribus, qui opti-
mos eos reddituri videantur : ephebis autem, ex viris, qui
hos effecturi optimos existimentur : et viris, qui eos reddi-
turi putentur paratissimos ad ea exsequenda, quae a summo
magistratu constituta fuerint et imperata : sunt etiam senio-
rum praesides delecti, qui ideo praesunt, ut ipsi quoque sua
persolvant officia. Quae vero cuique aetati facienda praeci-
pantur, enarrabimus, quo magis perspicuum fiat, qualem
adhibeant curam, ut cives sint quam optimi. Pueri igitur
ad scholas ventitantes, in iustitia discenda versantur; aliunt-
que ipsi se huius rei causa venire, quemadmodum apud nos
qui literarum discendarum gratia. Horum vero praesides
maximam diei partem in iure dicendo consumunt. Fiunt
etenim inter pueros quoque, quemadmodum inter viros,
accusationes mutuae, et de furto, et de rapina, et de vi, et
de fraude, et de maledictione, et de aliis, uti par est. Quos-
cunque autem in horum aliquo deliquisse noverint, eos pu-
niant. Castigant etiam quoscunque injuste alios accusasse
deprehenderint. Ac iudicium de eo quoque exercent cri-
mine, cujus causa homines quam maxime quidem se invi-
cem oderunt, in ius vero minime vocant, scilicet ingrati-
tudine; et quemcunque cognoverint posse referre gratiam,
qui tamen non refert, hunc etiam severe admodum puniunt.
Arbitrantur enim ingratos et deos imprimis, et parentes, et
patriam, et amicos negligere. Ingrati autem animi vitium
maxime comitari videtur impudentia : etenim haec ad turpia

αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχροῦ ἡγεμονία.
(8) Διδάσκουσι δὲ τοὺς παῖδας καὶ σωφροσύνην· μέγα δὲ συμβάλλεται εἰς τὸ μακρὸν αἰετῶσαι αὐτοὺς ὅτι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους δρῶσιν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν σωφρόνως διδάσκοντες. Διδάσκουσι δὲ αὐτοὺς καὶ πείθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν· μέγα δὲ καὶ εἰς τοῦτο συμβάλλεται ὅτι δρῶσι τοὺς πρεσβυτέρους πειθόμενους τοῖς ἀρχουσιν ἰσχυρῶς. Διδάσκουσι δὲ καὶ ἐγκρατεῖς εἶναι γαστρός καὶ ποτοῦ· μέγα δὲ καὶ εἰς τοῦτο συμβάλλεται ὅτι δρῶσι τοὺς πρεσβυτέρους οὐ πρόσθεν ἀπιδόντας γαστρός ἕνεκα πρὶν ἢ ἀρῶσιν οἱ ἀρχοντες, καὶ ὅτι οὐ παρὰ μητρὶ σιτοῦνται οἱ παῖδες, ἀλλὰ παρὰ τῷ διδασκάλῳ, ὅταν οἱ ἀρχοντες σιμῇσιν. Φέρονται δὲ οἰκοῦν σίτον μὲν ἄρτον, ὄψον δὲ κάρδαμον, πσιὲν δὲ, ἣν τις διψῇ, κώθωνα, ὡς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀρύσασθαι. Πρὸς δὲ τοῦτοις μακρύνουσι καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. Μέχρι μὲν δὴ ἑξ ἢ ἑπτακαίδεκα ἐτῶν ἀπὸ γενεᾶς οἱ παῖδες ταῦτα πράττουσιν, ἐκ τούτου δὲ εἰς τοὺς ἐφήβους ἐξέρχονται. 9 Οὗτοι δ' αὖ οἱ ἐφήβοι διδάγουσιν ὧδε. Δέκα ἐτὴ ἀπ' οὗ ἂν ἐκ παίδων ἐξέλθωσι κοιμῶνται μὲν περὶ τὰ ἀργεῖα, ὡς περ προεῖρηται, καὶ φυλακῆς ἕνεκα τῆς πόλεως καὶ σωφροσύνης· δοκεῖ γὰρ αὕτη ἡ ἡλικία μάλιστα ἐπιμελείας δεῖσθαι· παρέχουσι δὲ καὶ τὴν ἡμέραν αὐτοὺς τοῖς ἀρχουσιν χρῆσθαι, ἣν τι δέονται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ. Καὶ ὅταν μὲν δέη, πάντες μένουσι περὶ τὰ ἀργεῖα· ὅταν δὲ ἐξίη, βασιλεὺς ἐπὶ θήραν, τὰς ἡμιτελεῖς φυλάς καταλείπει· ποιεῖ δὲ τοῦτο πολλάκις τὸ μῆνος. Ἔχειν δὲ δεῖ τοὺς ἐξιόντας τόξα καὶ παρὰ τὴν φαρέτρην ἐν κολεῷ κοπιᾶν ἢ σάγαριν, ἑτι δὲ γέβρον καὶ παλὰ δύο, ὥστε τὸ μὲν ἀφείναι, τῷ δ' ἂν δέη, ἐκ χειρὸς χρῆσθαι. (10) Διὰ τοῦτο δὲ δημοσίᾳ τοῦ θηρᾶν ἐπιμελῶνται καὶ βασιλεὺς ὡς περ καὶ ἐν πολέμῳ ἡγεμόν αὐτοῖς ἐστὶ καὶ αὐτὸς τε θηρᾶ καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖται ὅπως ἂν θηρῶσιν, ὅτι ἀληθεστάτη αὐτοῖς δοκεῖ αὕτη ἡ μελέτη, τῶν πρὸς τὸν πόλεμον εἶναι. Καὶ γὰρ πρῶτ' ἀνίστασθαι ἐθίζει καὶ ψυχὴν καὶ θάλην ἀνέχεσθαι, γυμνάζει δὲ καὶ ὁδοπορίας καὶ δρόμους, ἀνάγκη δὲ καὶ τοξεύσαι θηρίον καὶ ἀκοντίζειν ὅπου ἂν παραπίπτῃ. Καὶ τὴν ψυχὴν δὲ πολλάκις ἀνάγκη θήγεσθαι, ὅταν τι τῶν ἀλκιμῶν θηρίων ἀνίσταται· πσιεῖν μὲν γὰρ δῆπου δεῖ τὸ ὁμῶς γινώσκον, φυλάττειν δὲ τὸ ἐπιπερὸν ὥστε οὐ βῆδιον εὐρεῖν ἐν τῇ θήρᾳ τί ἄπεισι τῶν ἐν πολέμῳ παρόντων. 11 Ἐξέρχονται δὲ ἐπὶ τὴν θήραν ἄριστον ἔχοντες πλείον μὲν, ὡς τὸ εἶδος, τῶν παίδων, τᾶλλα δὲ ὅμοιον. Καὶ θηρῶντες μὲν οὐκ ἂν ἀριστήσαιν, ἣν δὲ τι δεήσει ἢ θηρίου ἕνεκα ἐπικαταμῖναι ἢ ἄλλως βουλῇσιν διατρέψαι περὶ τὴν θήραν, τὸ ἄριστον τοῦτο δειπνήσαντες τὴν ὑστεραίαν αὖ θηρῶσι μέχρι δειπνῶν, καὶ μίαν ἡμέραν τούτῳ τῷ ἡμέρα λογιζονται, ὅτι μιᾶς ἡμέρας σίτον δαπανῶσι. Τοῦτο δὲ ποιεῖσι τοῦ ἐθίξεσθαι ἕνεκα, ἵνα ἐάν τι καὶ ἐν πολέμῳ δεήσει, δύνωνται τοῦτο ποιεῖν. Καὶ ὄψον δὲ τοῦτο ἔχουσιν οἱ τελευτῶντες, ὅτι ἂν θηράσωνται, εἰ δὲ μὴ, τὸ κάρδαμον. Εἰ δέ τις αὐτοὺς σίεται ἢ ἐσθίειν ἀρδῶς, ὅταν κάρδαμον μόνον ἔχωσιν ἐπὶ τῷ σίτῳ, ἢ πῖ-

quaque dux maxima esse videtur. Temperantiam quoque pueros docent : ad temperantiam vero discendam plurimum id eos adjuvat, quod ipsos etiam seniores vident totos dies temperanter vitam agere. Docent porro eos magistratibus parere : quam item ad rem multum confert, quod et seniores magno studio magistratibus obtemperare cernunt. In cibo etiam ac potu continentes esse docent : ad quod item præstandum id magnopere conducit, quod vident seniores ipsos non prius ventris causa discedere, quam præsides eos dimiserint; quodque non apud matrem pueri, sed apud præceptorem, vescuntur, quando id eis præsidēs significarint. Ferunt autem domo pro cibo quidem, panem, pro obsonio, nasturtium : ad potandum vero, si quis sitiāt, cothone, ut de fluvio hauriant. Ad hæc sagittare discunt et jaculari. Et quidem ad sextum septimumve ac decimum ætatis annum hæc agunt pueri : ex eo autem tempore ad ephēbos abeunt. Ii rursus ephēbi hoc modo degunt : decem annis, postquam ex pueris excesserint, cubant quidem circa palatia, quemadmodum jam dictum est, cum civitatis custodiendæ, tum temperantiæ gratia (videtur enim hæc ætas potissimum cura indigere) : ac interdiu etiam magistratibus utendos se præbent, si quid agendum sit pro republica : et si tempus ita postulet, omnes circa palatia morantur; cum vero rex venatum exit, id quod sæpius unoquoque mense facit, dimidiam ibi custodiæ partem relinquit. Habeant autem exeuntes oportet arcus cum phætreā, ac copidem in vagina, vel securim : præterea scutum, et paltā duo, ut et alterum emittant, et altero, si sit opus, cominus utantur. Idcirco autem venatui publice dant operam, et rex, perinde ac in bello, se ducem eis præstat, venaturque ipse, et, ut alii veniunt, curam adhibet, quod videtur hæc verissima esse bellicæ discipline exercitatio. Etenim assuefacti diluculo surgere, et frigora caloresque perferre; itinēribus quoque exercet atque cursu; necessarium etiam est feram, ubicunque occurrerit, sagitta jaculoque petere. Sæpe etiam acui animum in venatione necesse est, cum valentior aliqua bestia contra sese objecerit : ferire enim propius accedentem oportet, et ab irruente cavere; adeoque haud facile invenias, quid in venatione desideretur eorum quæ fiunt in bello. Exeunt autem in venationem, prandium secum ferentes copiosius quidem, ut par est, quam sit puerorum, alioquin simile. Ac dum venantur, nequaquam pranderint : sed si quid opus fuerit feræ causa præstolari, aut aliter venationi immorari velint, prandium id cernati, postridie rursus ad eandem usque venantur; amboque hos dies pro uno suppetant, quod unius diei cibum consumant. Hoc autem faciunt consuescendi causa, ut, si quid facto opus fuerit in bello, id etiam præstare possint. Quicquid vero qui hæc sunt ætate, venando ceperint, id hi obsonium habent; sin minus, nasturtium. Si quis autem eos existimat injucunde edere cum nasturtium solum adhibeant ad panem, vel bibere inju-

νεν ἀηδῆς, ὅταν ὕδωρ πίνουσιν, ἀναμνησθήτω πῶς ἡδὺ μὲν μᾶζα καὶ ἄρτος πεινῶντι φαγεῖν, πῶς δὲ ἡδὺ ὕδωρ δεψῶντι πλεῖν. (12) Αἱ δ' αὖ μένουσαι φυλαὶ διατρέψουσι μελετῶσαι τὰ τε ἄλλα ἃ παῖδες ὄντες ἔμαθον καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν, καὶ διαγωνιζόμενοι ταῦτα πρὸς ἄλληλους διατελοῦσιν. Εἰσὶ δὲ καὶ δημόσιοι τούτων ἄγῳναι καὶ ἄθλα προτίθεται. Ἐν ἧ δ' ἂν φυλῇ πλείστοι ὥσι δαμονέσονται καὶ ἀνδρικώτατοι καὶ εὐπιστότατοι, ἐκπαινοῦσιν οἱ πολῖται καὶ τιμῶσιν οὐ μόνον τὸν νῦν ἀρχοντα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅστις αὐτοὺς παῖδας ὄντας ἐπαίδευσεν. Χρῶνται δὲ τοῖς μένουσι τῶν ἐφήδων αἱ ἀρχαί, ἣν τι ἢ φρουρησάι δεήσῃ ἢ κακούργους ἐρευνῆσαι ἢ ληστὰς ὑποδράμειν ἢ καὶ ἄλλο τι ὅσα ἰσχύος τε καὶ τάχους ἔργα ἐστὶ. Ταῦτα μὲν δὴ οἱ ἐφηβοὶ πράττουσιν. Ἐπειδὴν δὲ τὰ δέκα ἔτη διατελέσωσιν, ἐξέρχονται εἰς τοὺς τελείους ἀνδρας. (13) Ἀφ' οὗ δ' ἂν ἐξέλθῃσι χρόνου οὗτοι αὐτοὶ πάντες καὶ εἰκοσὶν ἔτη ὧδε διάγουσι. Πρῶτον μὲν ὥσπερ οἱ ἐφηβοὶ παρέχουσιν ἑαυτοὺς ταῖς ἀρχαῖς χρῆσθαι, ἣν τι ἐξ ἡπὲρ τοῦ κοινοῦ ὅσα φρονούντων τε ἡδὴ ἔργα ἐστὶ καὶ ἐτι δυνάμενων. Ἦν δὲ ποὺ δέη στρατεύεσθαι, τότε μὲν οἱ οὕτω πεπαιδευμένοι οὐκέτι ἔχοντες οὐδὲ παλὰ στρατεύονται, τὰ δ' ἀγγέμαχα θπλα καλούμενα, θώρακά τε περὶ τοῖς στέροιν καὶ γέβρον ἐν τῇ ἀριστερᾷ, οἷον περ γράζονται οἱ Πέρσαι ἔχοντες, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ μάχαιραν ἢ κοπίδα. Καὶ αἱ ἀρχαὶ δὲ πᾶσαι ἐκ τούτων καθίστανται πλὴν οἱ τῶν παίδων διδασκαλοὶ. Ἐπειδὴν δὲ τὰ πάντες καὶ εἰκοσὶν ἔτη διατελέσωσιν, εἴησαν μὲν ἂν οὗτοι πλεῖον τι γεγονότες ἢ πεντήκοντα ἔτη ἀπὸ γενεᾶς· ἐξέρχονται δὲ τῆνικαῦτα εἰς τοὺς γεραιτέρους ὄντας τε καὶ καλούμενους. (14) Οἱ δ' αὖ γεραιτέροι οὗτοι στρατεύονται μὲν οὐκέτι ἔξω τῆς ἑαυτῶν, οἴκοι δὲ μένοντες δικάζουσι τὰ τε κοινὰ πάντα καὶ τὰ ἴδια. Καὶ θανάτου δὲ οὗτοι κρῖνουσι, καὶ τὰς ἀρχὰς οὗτοι πάσας αἰροῦνται· καὶ ἣν τις ἢ ἐν ἐφήβοις ἢ ἐν τελείοις ἀνδράσιν ἑλλίπτῃ τι τῶν νομίμων, φαίνουσι μὲν οἱ φύλαρχοι ἕκαστοι καὶ τῶν ἄλλων ὁ βουλόμενος, οἱ δὲ γεραιτέροι ἀκούσαντες ἐκκρίνουσιν ὃ δὲ ἐκκριθεὶς ἄτιμος διατελεῖ τὸν λοιπὸν βίον.

15. Ἵνα δὲ σαφέστερον δηλωθῇ πᾶσα ἡ Περσῶν πολιτεία, μικρὸν ἐπιπείναι· νῦν γὰρ ἐν βραχυτάτῳ ἂν δηλωθεῖ διὰ τὰ προειρημένα. Λέγονται μὲν γὰρ Πέρσαι ἀμρὶ τὰς δώδεκα μυριάδας εἶναι· τούτων δ' οὐδεὶς ἀπελγίστατι νόμῳ τιμῶν καὶ ἀρχῶν, ἀλλ' ἔστι πᾶσι Πέρσαις κέμπειν τοὺς ἑαυτῶν παῖδας εἰς τὰ κοινὰ τῆς δικαιοσύνης διδασκαλεῖα. Ἄλλ' οἱ μὲν δυνάμενοι τρέφειν τοὺς παῖδας ἀργούντας πέμπουσιν, οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι οὐ πέμπουσιν. Οἱ δ' ἂν παιδεύονται παρὰ τοῖς ἱγμοσίοις διδασκαλοῖς, ἔξιστον αὐτοὺς ἐν τοῖς ἐφήβοις πεπιστευέσθαι, τοῖς δὲ μὴ διαπαιδευθεῖσιν οὕτως οὐκ ἔστιν. Οἱ δ' ἂν αὖ ἐν τοῖς ἐφήβοις διατελέσωσι τὰ νόμιμα ποιοῦντες, ἔξιστι τούτοις εἰς τοὺς τελείους ἀνδρας συναλίσσθαι καὶ ἀρχῶν καὶ τιμῶν μετέχειν· οἱ δ' ἂν μὴ διαγένηνται ἐν τοῖς ἐφήβοις, οὐκ ἔρχονται εἰς τοὺς τελείους. Οἱ δ' ἂν αὖ ἐν τοῖς τελείοις διαγένηνται ἀπεπληροῖται, οὗτοι τῶν γεραιτέρων γίνονται. Οὕτω

cunde, cum aquam potent, recordetur is, ut suavis sit maza panisque ei qui esuriens edit, et ut dulcis sit aqua ei qui sitiens bibit. Ac tribus quæ domi manent operam consumunt tum in ceteris artibus, quas pueri didicerunt, colendis, tum in sagittis jaculisque mittendis; atque in his summa contentione assidue se exercent. Sunt etiam publica horum certamina, et præmia proposita: et in quacunque tribu plurimi sint peritissimi et fortissimi et fidelissimi, non modo eum, qui in præsentem eorum est præses, laude et honore afficiunt cives, sed illum etiam qui eos, dum adhuc pueri essent, instituit. Utuntur vero magistratus his qui remanent ephebis, si quid vel presidio fuerit opus, vel investigandi fuerint malefici, vel comprehendendi latrones, vel etiam aliud quidpiam eorum agendum fuerit, quæ sunt roboris ac celeritatis opera. Hæc igitur agunt ephebi. Sed postquam hos decem annos compleverint, ad viros transeunt. A quo autem tempore ex ephebis excesserunt, hi rursus annos quinque et viginti ita degunt: Primum quidem, quemadmodum ephebi, magistratibus utendos se præbent, si horum quidquam postulet reipublicæ ratio, quæ per eos effici possint, qui et jam prudenti sint animo et integris adhuc viribus. Sicubi vero militatum exire oportuerit, non jam arcus, qui hac ratione instituti sunt, nec palta in expeditione gestant; sed arma quæ ἀγγέμαχα vocantur, thoracem nimirum circa pectora, et scutum in sinistra (quemadmodum Persæ pingi solent), in dextra gladium vel copidem. Et magistratus quidem omnes ex his constituuntur præterquam puerorum magistri. At postquam hos quinque ac viginti annos exegerint, fuerint sane hi annos amplius paulo quinquaginta nati: tunc vero transeunt in eorum ordinem, qui et sunt, et appellantur, seniores. Et seniores quidem hi non amplius extra patriam militant, sed domi manentes, tum publica omnia tum privata exercent iudicia. Etiam capitis supplicia decernunt illi, iidemque magistratus omnes eligunt: ac si quis, vel inter ephebos, vel inter viros, in eorum aliquo deliquerit, quæ legibus constituta sunt, trium præsidem unumquemque deferunt, et ex aliis qui voluerit: seniores vero, re cognita, ordine movent; et qui ordine motus est, reliquum vitæ tempus infamis traducit.

Ut vero clarius pateat universa Persarum reipublicæ ratio, paulo altius rem repetam; nunc enim, propter ante dicta, quam paucissimis exponi poterit. Persæ dicuntur esse circiter centum viginti millia: horum nemo lege ab honoribus ac magistratibus arcetur, sed licet Persis omnibus ad publicas iustitiæ scholas liberos suos mittere. Et quidem qui possunt liberos in otio alere, mittunt; qui non possunt, non mittunt. Iis autem, qui apud publicos magistros instituti sunt, licet inter ephebos juvenilem ætatem transigere; hac vero ratione non edoctis interdictum est. Et qui inter ephebos continenter ea, quæ leges jubent, peregerint, his licet in virorum societatem transire, magistratuumque ac honorum esse participes: qui vero contra inter ephebos tempus suum non exegerint, ad virorum classem non admittuntur. Qui porro inter viros vitam reprehensioni minime obnoxiam degerint, seniorum ii in ordinem cooptantur. Ita igitur hi

μὲν δὴ οἱ γεραίτεροι διὰ πάντων τῶν καλῶν ἐληλυθότες καλίστανται καὶ ἡ πολιτεία ἐστὶν ἡ Περσῶν καὶ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῇ, ἥ οὖνται γρόφμενοι βέλτιστοι ἂν εἶναι. (16) Καὶ νῦν δὲ ἐτιθέμεναι μαρτύρια καὶ τῆς μετρίως διαίτης αὐτῶν καὶ τοῦ ἐκπονεῖσθαι τὴν οἰκίαν. Αἰσχρὸν μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ νῦν ἐσθὶ Πέρσαις καὶ τὸ ἀπομύττειν καὶ τὸ ἀπομύττεσθαι καὶ τὸ φύσης μεστοὺς φαίνεσθαι, αἰσχρὸν δὲ ἐστὶ καὶ τὸ ἰόντα πού φανερόν γενέσθαι ἢ τοῦ σὺρῆσαι ἕνεκα ἢ καὶ ἄλλου τινὸς τοιούτου. Ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἐδύναντο ποιεῖν, εἰ μὴ καὶ διαίτη μετρία ἐχρῶντο καὶ τὸ ὑγρὸν ἐκπονούντες ἀνέλισκον, ὥστε ἄλλῃ πρὶ ἀποχωρεῖν. Ταῦτα μὲν δὴ κατὰ πάντων Περσῶν ἐχρῶμεν λέγειν· οὗ δὲ ἕνεκα ὁ λόγος ὁρμήθη, νῦν λέξομεν τὰς Κύρου πράξεις ἀρχόμενοι ἀπὸ παιδός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Κύρος γὰρ μέχρι μὲν δωδέκα ἐτῶν ἢ ὀλίγω πλείον ταύτῃ τῇ παιδείᾳ ἐπαιδεύθη, καὶ πάντων τῶν ἡλικίῳ διαφέρων ἐφαίνετο καὶ εἰς τὸ ταχρὺ μανθάνειν ἃ δεῖ καὶ εἰς τὸ καλῶς καὶ ἀνδρείως ἕκαστα ποιεῖν. Ἐκ δὲ τούτου τοῦ χρόνου μετεπέμψατο Ἀστυάγης τὴν ἐαυτοῦ θυγατέρα καὶ τὸν παῖδα αὐτῆς· ἰδεῖν γὰρ ἐπεθύμει, ὅτι ἤκουε καλὸν καγαθὸν αὐτὸν εἶναι. Ἐρχεται δ' αὐτῇ τε ἡ Μανδάνη πρὸς τὸν πατέρα καὶ τὸν Κύρον τὸν υἱὸν ἔχουσα. (2) Ὡς δὲ ἀφίκετο τάχιστα, καὶ ἔγνω ὁ Κύρος τὸν Ἀστυάγην τῆς μητρὸς πατέρα ὄντα, εὐθὺς οἷα δὴ παῖς φιλόστοργος ψύσει ἡσπάζετο τε αὐτὸν ὥσπερ ἂν εἴ τις πάλαι συντετραχμένος καὶ πάλαι φιλῶν ἀσπάζοιτο· καὶ ὁρῶν δὴ αὐτὸν κεκοσμημένον καὶ ὀρθοκλινὸν ὑπογραυτὴ καὶ γρόφματος ἐντρέβει καὶ κόμης προσθέτους, ἃ δὴ νόμιμα ἦν ἐν Μήδοις· ταῦτα γὰρ πάντα Μηδικὰ ἐσθὶ, καὶ οἱ πορφυροὶ χιτῶνες καὶ οἱ κἀνδυες καὶ οἱ στρεπτοὶ περὶ τῇ δέξερ καὶ τὰ ψέλια περὶ ταῖς χερσίν, ἐν Πέρσαις δὲ τοῖς οἴκοι καὶ νῦν ἐστὶ πολλὸ καὶ ἐσθλότες φαυλότεραι καὶ δίκαιται εὐτελέστεραι· ὁρῶν δὴ τὸν κόσμον τοῦ πάππου, ἐμβλέπων αὐτῷ ἔλεγεν, Ὡ μῆτερ, ὡς καλὸς μοι ὁ πάππος. Ἐρωτώσης δὲ τῆς μητρὸς αὐτὸν πότερος δοκεῖ καλλίων αὐτῷ εἶναι, ὁ πατὴρ ἢ οὗτος, ἀπεκρίνατο ἄρα ὁ Κύρος, Ὡ μῆτερ, Περσῶν μὲν πολλὸ καλλιστος ὁ ἐμὸς πατὴρ, Μήδων μὲντοι ὅσων ἐώρακα ἐγὼ καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐπὶ ταῖς θύραις πολλὸ οὗτος ὁ ἐμὸς πάππος· καλλιστος. (3) Ἀντασπάζόμενος δὲ ὁ πάππος αὐτὸν καὶ στολὴν καλὴν ἐνέδυσε καὶ στρεπτοὺς καὶ ψέλιας ἐτίμα καὶ ἐκόσμη, καὶ εἰ που ἐξέλκοντο, ἐφ' ἵππου χρυσοχαλίνου περιέχεν, ὥσπερ καὶ αὐτὸς εἰώθει πορεύεσθαι. Ὁ δὲ Κύρος ἄτε παῖς ὢν καὶ φιλόκαλος καὶ φιλότιμος ἤδετο τῇ στολῇ, καὶ ἵππευεν μανθάνων ὑπερέχειν· ἐν Πέρσαις γὰρ διὰ τὸ χαλεπὸν εἶναι καὶ τρέφειν ἵππους καὶ ἵππευεν ἐν ὁρεινῇ οὕτῃ τῇ γῶρᾳ καὶ ἰδεῖν ἵππον σπάνιον. (4) Δειπνῶν δὲ ὁ Ἀστυάγης σὺν τῇ θυγατρὶ καὶ τῷ Κύρῳ, βουλόμενος τὸν παῖδα ὡς ἡδιστα δειπνεῖν, ἵνα ἤσπον τὰ οἴκαδε πολλοῖ, προσήγαγεν αὐτῷ καὶ παροψιδας καὶ παντοδαπὰ ἐμβάσματα καὶ

constituuntur seniores, qui omnis iter honesti confecerunt : estque hac reipublice ratio, et cura, qua Persae utentes putant se posse optimos evadere. Quin hoc etiam tempore testimonia exstant et moderati eorum victus, et quod per labores cibum digerere solebant. Turpe enim hac etiam tempestate apud Persas habetur expuere, nasum emungere, et flatus videri plenos : turpe item ducitur si quis ire quoquam conspiciatur vel mejendi, vel alius hujusmodi rei causa. Haec autem facere non possent, nisi et medico uterentur victu, et humores laborando consumerent, ita ut ii alio quopiam secederent. Et haec quidem habemus quae de Pesis omnibus dicamus : nunc Cyri res gestas, cujus gratia narratio instituta est, exponemus, a pueritia ejus initio sumpto.

CAPUT III.

Cyrus ad annos usque duodecim, aut paulo plus, hac erat disciplina institutus, antequamque omnibus aequalibus tum celeriter, quae oporteret, discendo, tum praecclare singula ac viriliter exsequendo. Ex eo autem tempore filiam suam accersivit Astyages, ejusque filium : hunc enim videre percipiebat, quod pulchrum eum esse ac bona praeditum indole audiret. Et venit ipsa Mandane ad patrem, Cyrum quoque filium secum perducens. Et simul ac pervenisset, Cyrusque Astyagem matris patrem esse cognovisset, continuo, ut puer erat a natura pio erga parentes affectu, eum amplexatus est veluti si quis jam etiam una educatus, jamque olim amans amplexaretur. Et cum eum videret oculorum pigmentis, colore infrieto, ascititisque comis ornatum, ut Medorum ferebat consuetudo : haec enim omnia Medica sunt, et purpureae tunicae, et candyes, et torques ad collum, et armillae ad manus ; apud Persas vero domi degentes, hoc etiam tempore multo tum vestes sunt viliores, tum victus tenuiores : cum videret ergo avi ornatum, intuens in eum : O mater, inquit, quam pulcher meus est avus ! Matre vero eum interrogante, uter pulchrior ipsi videretur, paterne, an ille ; respondit utique Cyrus : Persarum quidem, o mater, longe pulcherrimus est pater meus, Medorum vero, quotquot equidem vidi cum in viis tum ad portas, multo formosissimus est hic meus avus. Astyages autem vicissim eum amplexatus, et pulchra stola induit, et torquibus armillisque honestavit atque ornavit : ac si quo equitaret, eum in equo, cui aureum esset frenum, circumducebat, quemadmodum et ipse proficisci consueverat. At Cyrus, ut qui puer erat elegantiae honorisque studiosus, delectabatur stola ; et cum equitare disceret, mirum in modum latatus est : nam in Persia, eo quod difficile est tum equos alere, tum equitare, cum montosa sit regio, vel videre equum rarissime datur. Cum vero cornaret Astyages una cum filia et Cyro, velletque puerum quam suavissime cenare, ut domestica minus desideraret, apponebat ei paropsidas omniariaque condimenta et

βρώματα. Τὸν δὲ Κύρον ἔφασαν λέγειν, Ὡ πάππε, ὅσα πράγματα ἔχεις ἐν τῷ δείπνῳ, εἰ ἀνάγκη σοι ἐπὶ πάντα τὰ λεκάνια ταῦτα διατείνειν τὰς χεῖρας καὶ ἀπογεύεσθαι τούτων τῶν παντοδαπῶν βρωμάτων. Τί δέ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, οὐ γὰρ πολὺ σοι δοκεῖ κάλλιον τοῖς δὲ δείπνον εἶναι τοῦ ἐν Πέρσαις; Τὸν δὲ Κύρον πρὸς ταῦτα ἀπακρίνασθαι λέγεται, Οὐχί, ὦ πάππε· ἀλλὰ καὶ ἀπλουστερά καὶ εὐθυτέρα παρ' ἡμῖν ἡ δδός ἐστίν ἐπὶ τὸ ἐμπλησθῆναι ἢ παρ' ὑμῖν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἄρτος καὶ κρέα εἰς τοῦτο ἀγεῖ, ὑμεῖς δὲ εἰς μὲν τὸ αὐτὸ ἡμῖν σπεύδετε, πολλοὺς δὲ τινας ἐλιγμούς ἄνω καὶ κάτω πλανώμενοι μολίς ἀρικνεῖσθε ὅποι ἡμεῖς πάλα ἤκομεν. (6) Ἄλλ', ὦ παῖ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, οὐκ ἀχθόμενοι ταῦτα περιπλανώμεθα· γευόμενος δ', ἔφη, καὶ σὺ γνώσῃ ὅτι ἡδέα ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ σέ, φάναι τὸν Κύρον, ὁρῶ, ὦ πάππε, μυσταττόμενον ταῦτα τὰ βρώματα. Καὶ τὸν Ἀστυάγην ἐπερέσθαι, Καὶ τί νι δὴ σὺ τεκμαίρομενος, ὦ παῖ, λέγεις; Ὅτι σε, φάναι, ὁρῶ, ὅταν μὲν τοῦ ἄρτου ἔβῃ, εἰς οὐδὲν τὴν χεῖρα ἀποφύωμενον, ὅταν δὲ τούτων τινὸς θίγῃς, εὐθὺς ἀποκαθαίρῃ τὴν χεῖρα εἰς τὰ χειρόμακτρα, ὥς πάνυ ἀχθόμενος ὅτι πλέα σοι ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο. (6) Πρὸς ταῦτα δὴ τὸν Ἀστυάγην εἰπεῖν, Εἰ τοίνυν οὕτω γινώσκεις, ὦ παῖ, ἀλλὰ κρέα γε εὐωχοῦ, ἵνα νεανίας οἴκαδε ἀέλθῃς. Ἄμα δὲ ταῦτα λέγοντα πολλὰ αὐτῷ παραφέρειν καὶ θήρια καὶ τῶν ἡμέρων. Καὶ τὸν Κύρον, ἐπὶ ἑώρα πολλὰ τὰ κρέα, εἰπεῖν, Ἥ καὶ δίδως, φάναι, ὦ πάππε, πάντα ταῦτά μοι τὰ κρέα ἐτι βούλομαι αὐτοῖς χρῆσθαι; Νῆ Δία, φάναι, ὦ παῖ, ἔγωγέ σοι. (7) Ἐνταῦθα δὴ τὸν Κύρον λαβόντα τῶν κρεῶν διαδιδόναι τοῖς ἀμφὶ τὸν πάππον θεραπευταῖς, ἐπιλέγοντα ἑκάστῳ, Σοὶ μὲν τοῦτο ὅτι προθύμως με ἱκεῦναι διδάσκεις, σοὶ δὲ ὅτι μοι παλτὸν ἔδωκας· νῦν γὰρ τοῦτο ἔχω· σοὶ δὲ ὅτι τὸν πάππον καλῶς θεραπεύεις, σοὶ δὲ ὅτι μου τὴν μητέρα τιμᾷς· ταῦτα ἐποίει ἕως διεδίδου πάντα ἃ ἔλαβε κρέα. (8) Σάκx δὲ, φάναι τὸν Ἀστυάγην, τῷ οἰνοχῶ, ὃν ἐγὼ μάλιστα τιμῶ, οὐδὲν δίδως; ὃ δὲ Σάκx ἀρα καλὸς τε ὢν ἐτύχανε καὶ τιμὴν ἔχων προσάγειν τοὺς δεομένους Ἀστυάγους καὶ ἱπποκλύειν οὐς μὴ καιρὸς αὐτῷ δοκοῖν εἶναι προσάγειν. Καὶ τὸν Κύρον ἐπερέσθαι προπετῶς ὡς ἂν παῖς μηδέπω ἱποπτήσων, Διὰ τί δὴ, ὦ πάππε, τοῦτον οὕτω τιμᾷς; καὶ τὸν Ἀστυάγην σκώψαντα εἰπεῖν, Οὐχ ὁρᾷς, φάναι, ὥς καλῶς οἰνοχοεῖ καὶ εὐσχημόνως; Οἱ δὲ τῶν βασιλέων τούτων οἰνοχόοι κομψῶς τε οἰνοχοοῦσι καὶ καθαρεῶς ἐγγέουσι καὶ διδῶσι τοῖς τρισι δακτύλοις ὀχρῶντες τὴν φιάλην καὶ προσφέρουσιν ὡς ἂν ἐνδοῖεν τὸ ἐκπῶμα εὐληπτότατα τῷ μέλλοντι πίνειν. (9) Κέλευσον δὴ, φάναι, ὦ πάππε, τὸν Σάκx καὶ ἐμοὶ δοῦναι τὸ ἐκπῶμα, ἵνα κατὰ καλῶς σοι πιεῖν ἐγγίαις ἀνακτῆσωμαι σε, ἣν δύνομαι. Καὶ τὸν κελεύσαι δοῦναι. Λαβόντα δὴ τὸν Κύρον οὕτω μὲν δὴ εὖ κλύσαι τὸ ἐκπῶμα ὥσπερ τὸν Σάκx ἐώρα, οὕτω δὲ στήσαντα τὸ πρόσωπον σπουδαίως καὶ εὐσχημόνως προσενηγεῖν καὶ ἐνδοῦναι τὴν φιάλην τῷ πάππῳ ὥστε τῇ μητρὶ καὶ τῷ Ἀστυάγει πολὺν γέ-

fercula. Ibi Cyrum dixisse ferunt : Quantum, ave, tibi est in cœna negotii, si tibi necessarium sit ad omnes istas patulas manus extendere, et epulas hasce omnigenas degustare! Quid? inquit Astyages; nonne hæc tibi videtur cœna multo elegantior quam Persica? Cyrum autem ad hæc respondisse ferunt : Nequaquam, ave; sed longe simplicior apud nos ac rectior est ad explendam famem via, quam apud vos. Nam panis et caro nos ad hoc deducunt : vos eodem quidem, quo nos, tenditis, sed per multas quasdam ambages sursum deorsumque vagantes, vix eo tandem pervenitis, quo nos jamdudum venimus. Verum, o fili, dixit Astyages, haud ægre circum hæc vagamur : sed et tu, si gustaveris, inquit, senties hæc esse suavia. At vero vel te ipsum, ave, aiebat Cyrus, hasce epulas fastidire video. Et Astyagem interrogasse ferunt : Unde, fili, conjecturam capiens, hoc ais? Quod te, inquit, video, cum panem tetigeris, nulla re manum abstergere : cum vero horum aliquid attigeris, statim ad mantilia manum purgas, quasi moleste admodum feras, quod istis plena fuerit. Ad hæc subdidit Astyages : Si ergo ita, fili, sentis, carnibus saltem vescere, quo strenuus adolescens domum redeas. Simulque hæc locutus, multas ei tam ferarum quam cicurum animalium carnes adferri jussisse perhibetur. Cyrus autem, cum eam carniū copiam vidisset, Num, inquit, ave, das mihi has omnes carnes, ut iis pro arbitrio utar? Profecto, inquit ille, has ego tibi do, fili. Ibi Cyrum aiunt inter avi ministros acceptas carnes distribuisse, cum simul hæc fere unicuique diceret : Hoc tibi quidem do, quod alacri animo me doces equitare : tibi hoc, quod paltum mihi dedisti : nam hoc ego nunc habeo : tibi vero, quod avo præclare servis : tibi quoque, quod matrem meam honore prosequeris : atque ita faciebat, quoad omnes, quas acceperat, carnes distribuisse. Sacæ vero, inquit Astyages, pincernæ, quem ego maximo in honore habeo, nihilne das? Sacas autem is et pulcher erat, et eoungebatur munere, ut eos, quibus Astyage convento opus esset, adduceret, et quos adducere minus opportunum ipsi videretur, arceret. Tum Cyrus, ut puer nihil adhuc veritus, temere interrogavit : Cur, ave, tanto istum in honore habes? Cui Astyages dixit jocabundus : Nonne vides, inquit, quam belle quamque venuste pocillatoris munus obeat? Et horum sane regum pincernæ vinum eleganter miscent, et perpolite infundunt, ac tribus digitis phialam vehentes præbent, offeruntque ita, ut hausturo poculum commodissime capiendum porrigant. At ille, jubeto, inquit, ave, Sacam mihi quoque poculum tradere, ut et ipse tibi potum belle miscens te mihi, si possim, conciliem. Atque is dare jussit. Cyrus autem cum accepisset, ita sedulo poculum eluit, quemadmodum Sacam fecisse viderat : jam etiam vultu ita composito, serio venusteqe quodammodo phialam avo porrexit atque tradidit, ut multum matriac Astyagi ri-

λοιτα πρᾶσθαι. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Κύρον ἐκγελάσαντα ἀναπληρῆσαι πρὸς τὸν πάππον καὶ φιλοῦντα ἄμα εἰπεῖν, Ὁ Σάκκα, ἀπολώλας ἐκβαλῶ σε ἐκ τῆς τιμῆς τὰ τε γὰρ ἄλλα, φάναι, σοὶ κάλλιον οἰνορρόσω καὶ οὐκ ἐκπίομαι αὐτὸς τὸν οἶνον. Οἱ δ' ἄρα τὸν βασιλέων οἰνορροί, ἐπειδὴν διδῶσι τὴν φιλήν, ἀρύτταντες ἀπ' αὐτῆς τῷ κυάθῳ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐγγεχήμενοι καταβόρρῳσι, τοῦ δὲ εἰ φάρμακα ἐγγέοιεν μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς. (10) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Ἀστυάγης ἐπισκώπτων, Καὶ τί δὲ, ἔφη, ὦ Κύρε, πάλιν μιμούμενος τὸν Σάκκην οὐκ ἀπεβόρρῳσας τοῦ οἴνου; Ὅτι, ἔφη, νῆ Δία ἐδεδοίκεν μὴ ἐν τῇ κρατῆρι φάρμακα μεμιγμένα εἶναι. Καὶ γὰρ ὅτε εἰστίσας σὺ τοὺς φίλους ἐν τοῖς γενεθλίοις, σαρῶς κατέμαθον φάρμακα ὑμῖν αὐτὸν ἐγγέαντα. Καὶ πῶς δὲ σὺ τοῦτο, ἔφη, ὦ παῖ, κατέρησας; Ὅτι νῆ Δι' ὑμῆς ἐώρων καὶ ταῖς γυνώμασι, καὶ τοῖς σώμασι σφαλλόμενους. Πρῶτον μὲν γὰρ ἂ οὐκ ἔχτε ἡμᾶς τοὺς παῖδας ποιεῖν, ταῦτα αὐτοὶ ἐποιοῖτε. Πάντες μὲν γὰρ ἄμα ἐκεκράγετε, ἐκαννίνατε δὲ οὐδὲ ἐν ἀλλήλων, ἤδετε δὲ καὶ μάλα γενεθλίοις, οὐκ ἀκροώμενοι δὲ τοῦ ἄγοντος ὠμνύετε ἄριστα ἄδων λέγων δὲ ἕκαστος ὑμῶν τὴν ἐκουστὴν βῶμην, ἐπεὶ ἀνασταίητε ὀρχησάμενοι, μὴ ὅπως δογείσθαι ἐν βῶμῳ, ἀλλ' οὐδ' ὀρθοῦσθαι ἐδύνασθε. Ἐπεδελήσθη δὲ παντάπασιν σὺ τε ὅτι βασιλεὺς ἦσθα, οἱ τε ἄλλοι ὅτι τὸ ἄρχον. Τότε γὰρ δὲ ἔγωγε καὶ πρῶτον κατέμαθον ὅτι τοῦτ' ἄρ' ἦν ἡ ἱστορία ὃ βουεῖς τότε ἐποιοῖτε. Οὐδέποτε γούν ἐγνωσάτο. (11) Καὶ ὁ Ἀστυάγης λέγει, Ὁ δὲ σὺς πατήρ, ἔφη, ὦ παῖ, πῶς οὐ μεθύσκειται; Οὐ μὲν Δι', ἔφη. Ἀλλὰ πῶς ποιεῖ; Διψῶν παύεται, ἄλλο δὲ κακὸν οὐδὲν πάσχει οὐ γὰρ οἶμαι, ὦ πάππε, Σάκκας αὐτῷ οἰνορροῖ. Καὶ ἡ μήτηρ εἶπεν, Ἀλλὰ τί ποτε σὺ, ὦ παῖ, τῷ Σάκκᾳ οὕτω πολυεμεῖς; τὸν δὲ Κύρον εἰπεῖν, Ὅτι νῆ Δία, φάναι, μισθὸ αὐτὸν πολλῆς γὰρ με πρὸς τὸν πάππον ἐπιθυμῶντα προσδράμεῖν οὕτως ὁ μικρότατος ἀποκρίνεται. Ἀλλὰ ἱκετεύω, φάναι, ὦ πάππε, δός μοι τρεῖς ἡμέρας ἄρξει αὐτοῦ. Καὶ τὸν Ἀστυάγην εἰπεῖν, Καὶ πῶς ἂν ἄρξῃς αὐτοῦ; καὶ τὸν Κύρον φάναι, Στάς ἐν ὥσπερ οὗτος ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ, ἔπειτα ὅποτε βούλοιτο παρίσταναι ἐπ' ἄριστον, λέγουμαι ἂν ὅτι οὕτω δυνάτον τῷ ἄριστῳ ἐνταγεῖν σπουδάζει γὰρ πρὸς τινας· εἴθ' ὁπόταν ἔλθῃ ἐπὶ τὸ δεῖπνον, λέγουμαι ἂν ὅτι λοῦσται ἐπειδὴν δὲ πάντο σπουδάζει φανεῖν, εἰπομαι ἂν ὅτι παρὰ ταῖς γυναιξὶν ἔστιν ἔως παρατείναναι τοῦτον ὥσπερ οὗτος ἐμὲ παρατείνει ἀπὸ σοῦ κολύων. (12) Τσακύντας μὲν αὐτοῖς εὐθυμίας παρείχεν ἐπὶ τῷ δεῖπνῳ τὰς δὲ ἡμέρας, εἰ τινας αἰσθάντο δεόμενον ἢ τὸν πάππον ἢ τὸν τῆς μητρὸς δαδῶν, χαλεπὸν ἦν ἄλλον φράσαι τοῦτο ποιήσαντα· ὅτι γὰρ δύναιτο ὁ Κύρος ὑπερέχειν αὐτοῖς χαρίζομενος.

13. Ἐπεὶ δὲ ὁ Μανδάνη παρεσκευάζετο ὡς ἀποῦσα πάλιν πρὸς τὸν ἄνδρα, εἰδὼς αὐτῆς ὁ Ἀστυάγης καταλιπεῖν τὸν Κύρον. Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι βούλοιτο μὲν ἅπαντα τῷ πατρὶ χαρίεσθαι, ἄκοντα μέντοι τὸν παῖδα χαλεπὸν εἶναι νομίζειν καταλιπεῖν. (14) Ἐνθα δὲ ὁ

sum concitaret. Atque ipse etiam Cyrus effuse ridens ad avum exsiliit, simulque cum osculans dixit, Periisti, Saca; ego te de munere dejiciam: nam et in ceteris pincernæ officio praelarius, quam tu, fungar, et vinum non ipse ebibam. Regum enim pincernæ, cum phialam tradant, aliquantum vini cyatho ex ea haustum, in sinistram manum infundentes, absorbent; ea quidem de causa, ut, si venenum infuderint, nihil hoc ipsis prosit. Tum vero joculariter Astyages inquit, Cur, Cyre, ceteris in rebus Sacam imitans, vinum non absorbuisti? Quod profecto metueram, ait, ne venena essent in cratere mista. Etenim cum tu amicos in natalitio convivio exceperis, plane deprehendi venenum vobis cum infudisse. At quoniam pacto, inquit ille, tu, fili, hoc intellexisti? Quod profecto videbam, inquit, vos et mente et corpore titubare. Primum enim, quæ nos pueros facere non sinitis, ea ipsi faciebatis. Nam omnes simul clamabatis, cum vosmet mutuo plane non intelligeretis: quin et ridicule admodum canebatis: et cum eum qui caneret minime audiretis, jurabatis tamen optime canere. Et cum quisque vestrum robur suum predicaret, postquam saltaturi exsurgebatis, non modo non ad numerum saltare, sed ne erecti quidem stare poteratis. Eratisque penitus oblit, et tu, quod rex esses, et alii, quod tu ipsorum princeps. Et quidem ego tunc primum didici, æqualiter loquendi licentiam hoc utique esse, quod vos eo tempore faciebatis: nunquam enim tacebatis. Et Astyages ait, At pater tuus, fili, cum bibit, nonne inebriatur? Non profecto, inquit. Quomodo ergo agit? Sitire desinit, nec aliud quidquam mali patitur: non enim, opinor, ave, Sacas ei pocula ministrat. Ibi mater ait, Quid vero cause est, cur Sacam usque adeo oppugnes? Quoniam profecto, inquit Cyrus, eum odi: nam me sapius ad avum accurrere percipientem, impurissimus iste prohibet. Sed obsecro te, inquit, ave, da mihi ut triduum ego imperium in ipsum exerceam. Et Astyages ait, Quanam vero ratione ei imperitares? Respondit autem Cyrus, Stans equidem, quemadmodum iste, in aditu, deinde ubi ad prandium vellet ingredi, dicerem, nondum fieri posse ut prandio interesset: nam cum quibusdam de seriis rebus agit. Post ubi ad cornam veniret, dicerem, quod lavatur. Sin magno edendi desiderio teneretur, dicerem, eum esse apud mulieres; donec hunc ego ita cruciem, ut ipse me cruciat, ab aditu ad te prohibens. Talia quidem illis oblectamenta in cœna præbebat: interdum vero, si qua re aut avum aut avunculum indigere perciperet, haud facile erat ut aliorum quisquam in ea peragenda ipsum anteverteret: mirifice enim lætatur Cyrus, si qua in re eis gratificari posset.

At cum jam Mandane reditum ad virum suum pararet, orabat eam Astyages, Cyrum ut relinqueret. Ea vero respondit, se velle quidem patri in omnibus gratificari, verum tamen difficile esse existimare, puerum invitum relinquere.

Ἀστυάγης λέγει πρὸς τὸν Κύρον, Ὁ παῖ, ἢν μένης παρ' ἐμοῖ, πρῶτον μὲν τῆς παρ' ἐμὲ εἰσόδου σοι οὐ Σάκας ἀρξῇ, ἀλλ' ὅπότεν βούλῃ εἰσιέναι ὡς ἐμὲ, ἐπὶ σοὶ ἔσται· καὶ χάριν σοι εἶσομαι ὅσω ἂν πλεονάκεις εἰς ἡς ὡς ἐμὲ. Ἐπειτα δὲ ἵπποις τοῖς ἐμοῖς χρῆσθαι καὶ ἄλλοις ὅποσους ἂν βούλῃ, καὶ θῆαν ἀπίης, ἔχων ἀπὲρ οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς. Ἐπειτα δὲ ἐν τῷ δειπνῶ ἐπὶ τὸ μετρίως σοι δοκῶν ἔχειν ὅποιαν ἂν βούλῃ ὁδὸν πορεύσθαι. Ἐπειτα τὰ τε νῦν ὄντα ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία δίδωμί σοι καὶ ἄλλα παντοδαπὰ συλλέξω, ἃ σὺ ἐπειδὴν τάχιστα ἵππεύειν μάθῃς, διώξῃς, καὶ τοξεύων καὶ ἀκοντίζων καταβαλεῖς ὥσπερ οἱ μεγάλοι ἄνδρες. Καὶ παιδᾶς δέ σοι ἐγὼ συμπαίκτηρας παρέξω, καὶ ἄλλα ὅποσα ἂν βούλῃ λέγων πρὸς ἐμὲ οὐκ ἀνυψήσεις. (15) Ἐπεὶ ταῦτα εἶπεν δ' Ἀστυάγης, ἡ μήτηρ διηρώτα τὸν Κύρον πότερον βούλοιο μένειν ἢ ἀπέναι. Ὁ δὲ οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ ταχὺ εἶπεν ὅτι μένειν βούλοιο. Ἐπερωτηθεὶς δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς μητρὸς διὰ τί, εἰπεῖν λέγεται, Ὅτι οἶκοι μὲν τῶν ἡλίκων καὶ εἰμὶ καὶ δοκῶ κράτιστος εἶναι, ὃ μῆτερ, καὶ ἀκοντίζων καὶ τοξεύων, ἐνταῦθα δὲ οἶδ' ὅτι ἵππεύων ἦτον εἰμὶ τῶν ἡλίκων· καὶ τοῦτο εὖ ἴσθι, ὃ μῆτερ, ἔφη, ὅτι ἐμὲ πάντῳ ἀνιῶ. Ἦν δέ με καταλίπης ἐνθάδε καὶ μέθω ἵππεύειν, ὅταν μὲν ἐν Πέρσῃσι ὦ, οἷμαί σοι ἐκείνους τοὺς ἀγαθοὺς τὰ πεζικὰ βραδίως νικήσειν, ὅταν δὲ εἰς Μήδους ἔλθω, ἐνθάδε πειράσσομαι τῷ πάππῳ ἀγαθὸν ἵππεύων κράτιστος ὢν ἵππευσι συμπαρῆναι αὐτῷ. (16) Τὴν δὲ μητέρα εἰπεῖν, Τὴν δὲ δικαιοσύνην, ὃ παῖ, πῶς μαθήσῃ ἐνθάδε, ἐκεῖ ὄντων σοι τῶν διδασκάλων; καὶ τὸν Κύρον φάναι, Ἄλλ', ὃ μῆτερ, ἀκριβῶς ταῦτά γε οἶδα. Πῶς οὐ οἶσθα; τὴν Μανδάνην εἰπεῖν. Ὅτι, φάναι, ὁ διδάσκαλός με ὡς ἤδη ἀκριβοῦντα τὴν δικαιοσύνην καὶ ἄλλους καθίστη δικάζειν. Καὶ τοίνυν, φάναι, ἐπὶ μιᾷ ποτὲ δίκῃ πληγὰς ἔλαβον ὡς οὐκ ὀρθῶς δικάσας. Ἦν δὲ ἡ ἑστὴ τοιαύτη. (17) Παῖς ἑστὴ μικρὸν ἔχων χιτῶνα ἐκδύσας αὐτὸν τὸν μὲν ἑαυτοῦ ἐκείνου ἡμφίεσε, τὸν δὲ ἐκείνου αὐτὸς ἐνέδυ. Ἐγὼ οὖν τούτοις δικάζων ἔργων βέλτιον εἶναι ἡμῶν τοῖς τὸν ἀρμόζοντα ἐκάτερον χιτῶνα ἔχειν. Ἐν τούτῳ αὖ με ἐπαισεν ὁ διδάσκαλος, λέξας ὅτι ὁπότε μὲν τοῦ ἀρμόττοντος εἴην κριτῆς, οὕτω δέοι ποιεῖν, ὁπότε δὲ κρίναι δέοι ποτέρου ὁ χιτῶν εἴη, τοῦτ' ἔφη σκεπτέον εἶναι τίς κτῆσις δικαία ἐστὶ, πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κακτῆσθαι. Ἐπειτα δὲ ἔφη τὸ μὲν νόμιμον δίκαιον εἶναι, τὸ δὲ ἀνομιμον βίαιον· σὺν τῷ νόμῳ οὖν ἐκέλευεν αἰεὶ τὸν δικαστὴν τὴν ψῆρον τίθεσθαι. Οὕτως ἐγὼ σοι, ὃ μῆτερ, τὰ γε δίκαια παντάπασιν ἔδω ἀκριβῶς ἢν δέ τι ἀρα προσδέωμαι, ὁ πάππος με, ἔφη, οὕτως ἐπιδιδάξει. (18) Ἄλλ' ὡς ταῦτα, ἔφη, ὃ παῖ, παρὰ τῷ πάππῳ καὶ ἐν Πέρσῃσι χάριαι ὁμολογεῖται. Οὗτος μὲν γὰρ τῶν ἐν Μήδοις πάντων ἐκείτων δεσπότην πεποιήκεν, ἐν Πέρσῃσι δὲ τὸ ἴσον ἔχειν δίκαιον νομίζεται. Καὶ ὁ σὸς πρῶτος πατὴρ τὰ τεταγμένα μὲν ποιεῖ τῇ πόλει, τὰ τεταγμένα δὲ λαμβάνει, μέτρον δὲ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὁ νόμος ἐστίν.

Tum vero ad Cyrum ait Astyages : O fili, si apud me maneris, primum quidem in me adeundo Sacas tibi non implebit, sed in tua erit potestate, ad me, quandocunque volueris, accedere; et quo saepius accesseris, eo maiorem, inquit, tibi gratiam habebō. Deinde equis meis uteris, et aliis quocunque volueris; et cum abibis, duces tecum quos ipse volueris. Insuper vero, in cœna, ad id quod intra mediocritatem consistere tibi videbitur, quamcunque libebit viam tenebis. Præterea, et quæ nunc in hortis sunt feras tibi dō, et alias cujusque generis colligam, quas tu, cum primum equitare didiceris, agitabis, et tum sagittis tum jaculis, quemadmodum grandes viri consuevere, prosternes. Collusores porro tibi pueros præbebo; et alia quæcunque mihi velle te dixeris, nunquam non impetrabis. Hæc cum dixisset Astyages, interrogavit Cyrum mater, manerene vellet, an abire. Hic autem nihil cunctatus est, sed celeriter, velle se manere, respondit. Rursus vero a matre interrogatus, quamobrem; dixisse perhibetur, Quoniam domi quidem, mater, æquillum et sum et videor esse præstantissimus, sive sagittis sive jaculis mittendis : hic autem probe novi me meis æqualibus equitando inferiorem esse, id quod, certo scias, mater, ait, me vehementer torquet. Quod si me hic reliqueris, et equitare didicero, cum quidem apud Persas fuero, puto me illos pedestrium certaminum peritos facile superaturum : cum vero huc ad Medos venero, bonorum equitum factus præstantissimus eques, avo auxilia ferre conabor. At justitiam, inquit mater, quomodo hic, fili, addisces, cum tui illic sint magistri? Responditque Cyrus, Equidem hanc, mater, accurate calleo. Qui id tibi cognitum est? inquit Mandane. Quoniam me magister, ait, ut qui justitiam perfecte jam tenerem, vel aliis me iudicem constituit. Atque adeo, inquit, quadam aliquando in lite plagas accepi, ut pote qui minus recte judicassetem. Erat autem causa huiusmodi : Puer grandis, qui parvam habebat tunicam, alium parvum puerum, cui magna erat tunica, exuit; ac suam quidem illi circumdedit, illius autem ipse vestem induit. Ego igitur horum causam judicans, statui ambobus esse melius, ut uterque tunicam sibi congruentem haberet. At hic me verberavit magister, qui diceret ita faciendum esse, siquando de eo quod congrueret iudex essem constitutus : cum vero judicandum fuerit, utrius esset tunica, hoc, inquit, considerandum esse, quæ possessio iusta sit, utrum ut is qui vi abstulit haberet, an qui a se factam, emptamve possideret. Deinde subiciebat, id esse justum, quod legibus constitutum esset; quod vero contra leges, violentum : quare secundum legem jubebat sententiam semper esse a iudice ferendam. Ita ego sane, mater, ait, jura omnino accurate calleo : quod si quid forte præterea mihi opus fuerit, avus, inquit, hic meus id me insuper docebit. At qui, fili, inquit, non eadem justitiæ ratio apud avum et apud Persas est consensu pari recepta. Hic enim omnium apud Medos se dominum constituit; apud Persas vero id justum ducitur, æquo ut quisque jure cum ceteris vivat. Ac tuus adeo pater primus ex præscripto præstat, quæ præstat civitati; præscripta etiam accipit : ac norma ei,

Ὅπως οὖν μὴ ἀπολῇ μαστιγούμενος, ἐπειδὴν οἴκοι ἦς, ἀνὰ παρὰ τοῦτου μαθὼν ἔκχες ἀντὶ τοῦ βασιλικοῦ τὸ τυραννικόν, ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ πλεῖον οἰεσθαι χρῆναι πάντων ἔχειν. Ἀλλ' ὅ γε σὸς πατὴρ, εἶπεν ὁ Κύρος, δεινότερός ἐστιν, ᾧ μᾶλλον διδάσκειν μείον ἢ πλεῖον ἔχειν. Ἡ οὖν ὁρᾷς, ἔφη, ὅτι καὶ Μήδους ἀπαντας δεδιόχων ἐκαστοῦ μείον ἔχειν; ὥστε ὕψους, ὡς ὅ γε σὸς πατὴρ οὐτ' ἄλλον οὐδένα οὕτ' ἐμὲ πλεονεκτεῖν μαθόντα ἀποπέμψει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τοιαῦτα μὲν δὲ πολλὰ ἐλάλει ὁ Κύρος· τέλος δὲ ἡ μὲν μήτηρ ἀπῆλθε, Κύρος δὲ κατέμεινε καὶ αὐτοῦ ἐτρέφετο. Καὶ ταχὺ μὲν τοῖς ἡλικιωταῖς συνεκίχρατο ὥστε οἰκείως διακίεσθαι, ταχὺ δὲ τοὺς πατέρας αὐτῶν ἀνέστητο, προσίων καὶ ἐνδοχῶς ὧν ὅτι ἡσπάζετο αὐτῶν τοὺς υἱεῖς, ὥστε εἴ τι τοῦ βασιλείως δέοντο, τοὺς παῖδας ἐκέλευον τοῦ Κυροῦ δεῖσθαι διαπραΰσθαι σφίσιν. Ὁ δὲ Κύρος, εἰ δέοντο αὐτοῦ οἱ παῖδες, διὰ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ φιλοτιμίαν περὶ παντὸς ἐποιεῖτο διαπραΰεσθαι. (2) Καὶ ὁ Ἀστυάγης, ὅ, τι δέοντο αὐτοῦ ὁ Κύρος οὐδὲν ἐδύνάτο ἀντέχειν μὴ οὐ χαρίζεσθαι. Καὶ γὰρ ἀσθενήσαντος αὐτοῦ οὐδέποτε ἀπέλιπε τὸν πᾶνπον οὐδὲ κλαίων ποτὲ ἐπαύετο, δηλῶς τε ἦν πᾶσιν ὅτι ὑπερεφροβέτο μὴ οἱ ὁ πᾶνπος ἀποθάνῃ καὶ γὰρ ἐκ νυκτὸς εἰ τινος δέοντο Ἀστυάγης, πρῶτος ἡσθάνετο Κύρος καὶ πάντων ἀοκνότατα ἀνεψίχα ὑπερητήρων ὅ, τι οἴοιτο χαρίζεσθαι, ὥστε παντάπασιν ἀνεκτίχρατο τὸν Ἀστυάγην.

3. Καὶ ἦν μὲν ἴσως ὁ Κύρος πολυλογώτερος, ἅμα μὲν διὰ τὴν παιδείαν, ὅτι ἡναγκάζετο ὑπὸ τοῦ διδασκάλου καὶ διδόναι λόγον ὧν ἐποίει καὶ λαμβάνειν παρ' ἄλλων, ὁπότε δικάζει, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ φιλομαθὲς εἶναι· πολλὰ μὲν αὐτὸς αἰ τοὺς παρόντας ἀνθρώπους πῶς ἔχοντα τυγχάνει, καὶ ὅσα αὐτὸς ὑπ' ἄλλων ἐρωτῶτο, διὰ τὸ ἀγχινοῦς εἶναι ταχὺ ἀπεκρίντο, ὥστε ἐκ πάντων τούτων ἡ πολυλογία συνεκίχρετο αὐτῷ ἄλλ'. ὥσπερ γὰρ ἐν σώμασιν, ὅσοι νέοι ὄντες μέγας ἐλαχὺν, ὅμως ἐμφανέται τὸ νεαρόν αὐτοῖς, ὁ κατηγορεῖ τὴν ὀλιγοετίαν, οὕτω καὶ Κυροῦ ἐκ τῆς πολυλογίας οὐ θράτος διεκρίνετο, ἀλλ' ἀπλότης τις καὶ φιλοστοργία, ὥστ' ἐπεθύμει ἂν τις εἴ τι πλεῖον ἄκοῦεν αὐτοῦ ἢ σιωπῶντι παρεῖναι.

4. Ὡς δὲ προήγεν αὐτὸν ὁ χρόνος σὺν τῷ μεγέθει εἰς ὕψος τοῦ πρόσχρον γενέσθαι, ἐν τούτῳ δὲ τοῖς μὲν λόγοις βραχυτέροις ἐχρήτο καὶ τῇ φωνῇ ἡσυχαιτέρᾳ, αἰδοῦς δὲ ἐνεπίμπατο ὥστε καὶ ἐρυθραίνεσθαι, ὁπότε συντυγχάνει τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τὸ σκυλακώδες τὸ πᾶσιν ὁμοίως προσπίπτειν οὐκ ἐν ὁμοίως προσηπὲς εἶχεν. Οὕτω δὲ ἡσυχαιτέρως μὲν ἦν, ἐν δὲ ταῖς συνουσίαις πάνπαν ἐπίχρησι. Καὶ γὰρ ὅσα διαγωνίζονται πολλὰκις ἡλικίαι πρὸς ἀλλήλους, οὐχ ἃ κρείττων ἦδει ὧν, ταῦτα προῦκαλεῖτο τοὺς συνόντας, ἀλλ' ἅπερ εὖ ἦδει ἐκαστὸν ἥτονα ὄντα, ταῦτα ἐξήρχετο φάσκων κάλλιον αὐτῶν ποιήσεν. καὶ κατῆρχεν ἥδη ἀναπρῶτον ἐπὶ τοὺς ἵππους ἡ διατοξευόμενος ἡ διακοντούμενος ἀπὸ

non animi libido, sed lex est. Cave igitur, ne flagris caesus pereas, cum domi fueris, si redeas, pro regia, tyrannicam disciplinam ab hoc eductus, ejus quidem disciplinæ hoc proprium est, ut statuat, plus oportere unum quam alios omnes habere. At iste certe pater tuus, inquit Cyrus, aptior est omnino, mater, ad docendum ut minus, quam ut plus, quis habeat. Annon vides, ait, cum Medos omnes minus habere docuisse quam se? Quare noli metui, ne pater hiece tuus vel me, vel alium quendam ita eductum a se dimittat, ut plura, quam alii, possidere studeat.

CAPUT IV.

Hujusmodi quidem multa loquebatur Cyrus: tandemque mater abiit, remansit Cyrus, ibique educabatur. Et quidem in aequalium suorum consuetudinem brevi se insinuavit ita, ut familiariter iis uteretur; brevique sibi eorum patres cum visendo devinxit, tum manifeste ostendendo se filios eorum valde diligere; adeo ut si qua in re regis ope indigerent, filios Cyrum rogare juberent, ut id sibi conficeret. Cyrus autem, quicquid eum rogarent pueri, pro humanitate sua gloriæque cupiditate, illud supra omnia spectabat, ut effectum daret. Atque Astyages ipse, quicquid ab eo Cyrus peteret, recusare nihil poterat, quo minus ei gratificaretur. Etenim cum agrotaret, nunquam ab avo discedebat, neque plorare unquam desinebat: ac palam omnibus erat ipsum valde pertimescere, ne moreretur avus. Noctu etiam si qua re Astyages indigeret, primus sentiebat Cyrus, et omnium impigerimus exsilebat subministraturus omnia quæ grata fore putaret: adeo ut Astyagem penitus sibi devinxerit.

Et erat quidem Cyrus paulo fortasse loquacior, partim ob institutionem, quod a magistro et eorum quæ fecerat rationem reddere cogebatur, et ab aliis accipere, quoties jus diceret; partim quod, cum discendi studiosus esset, de multis ipse rebus solebat eos, quibuscum erat, interrogare, quomodo se haberent; et ad ea quæcumque alii ab ipso quærent, ob ingenii acumen, continuo respondebat: ita ut ex his omnibus loquacitas ei colligeretur. Sed quemadmodum in corporibus, quotquot in adolescentia grandes facti sunt, apparet tamen in iis juvenile quiddam, quod amorum paucitatem arguit: ita quoque ex Cyri loquacitate non auidacia perlucebat, sed simplicitas et magna quædam ad amorem propensio: ut ex eo quis plura adhuc audire magis optaret, quam tacenti adesse.

Postquam vero tempus cum una cum aucta corporis mole ad fatetatem produserat, quia pubertatem jam attingeret, tum paucioribus quidem verbis, voceque sedationi utebatur; atque verecundia adeo plenus erat, ut etiam crubesceret, cum obvis fieret senioribus: nec jam amplius catulorum illum morem, quo nempe omnibus similiter assultando solent alludere, temere itidem retinuit. Atque ita quietior sane fiebat, at in congressibus omnino pergratus. Nam quæcumque inter aequales sæpenumero solent esse certamina, in his non ad ea socios suos provocabat, quæ se melius tenere noverat, sed in quibus se inferiorem esse certo sciret, eorum auctor erat, se melius illis facturum inquires: jamque adeo in equos insilire incipiebat, vel ja-

τῶν ἵππων οὕτω πάνυ ἔποχος ὢν, ἡττώμενος δὲ αὐτὸς ἐφ' αὐτῶν μάλιστα ἐγέλα. (6) Ὡς δ' οὐκ ἀπεδίδρασκεν ἐκ τοῦ ἡττᾶσθαι εἰς τὸ μὴ ποιεῖν ὃ ἡττώτο, ἀλλ' ἐκλινομένο ἐν τῇ πειρᾶσθαι αὐτὸς βέλτιον ποιεῖν, ταχὺ μὲν εἰς τὸ ἴσον ἀφύκειο τῇ ἵππικῇ τοῖς ἡλιξί, ταχὺ δὲ παρῆι διὰ τὸ ἔρῃν τοῦ ἔργου, ταχὺ δὲ τὰ ἐν τῇ παραδείῳ θηρία ἀνῆλῶκει διώκων καὶ βάλλων καὶ κατακαίων, ὥστε δ' Ἀστυάγης οὐκέτ' εἶχεν αὐτῷ συλλέγειν θηρία. Καὶ δὲ Κύρος αἰσθόμενος· ὅτι βουλόμενος οὐ δύναται ὁ ἥτονα πολλὰ παρέχειν, ἔλεγε πρὸς αὐτόν, Ὡ πάππε, τί σε δεῖ θηρία ζητοῦντα πράγματα ἔχειν; ἀλλ' ἐὰν ἐμέ ἐκτέμῃς ἐπὶ θήραν σὺν τῷ θεῷ, νομῶ ὅσα ἂν ἴδω θηρία, ἐμοὶ ταῦτα τρέφεσθαι. (8) Ἐπιθυμῶν δὲ σφόδρα ἐξίμεναι ἐπὶ τὴν θήραν οὐκέθ' ὁμοίως λιπαρεῖν ἐδύνατο ὥστερ παῖς ὢν, ἀλλ' ἀκνηρότερον προσήει. Καὶ ἂ πρόσθεν τῷ Σάκῃ ἐμέμφετο ὅτι οὐ παρίει αὐτόν πρὸς τὸν κάκπον, αὐτὸς ἤδη Σάκας ἐαυτῷ ἐγγίγνετο· οὐ γὰρ προσήει, εἰ μὴ ἴδοι εἰ καιρὸς εἴη, καὶ τοῦ Σάκα ἐδεῖτο πάντας σημαίνειν αὐτῷ ὅποτε ἐν καιρῷ εἴη εἰσιέναι καὶ ἁπτόεσθαι ἐν καιρῷ· ὥστε δὲ Σάκας ὑπερφίλει ἤδη αὐτόν, ὥστερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες.

7. Ἐπεὶ δ' οὖν ἔγνω δὲ Ἀστυάγης σφόδρα αὐτόν ἐπιθυμῶντα ἔξω θηρᾶν, ἐκτέμπει αὐτόν σὺν τῷ θεῷ καὶ φύλακας συμπέμπει ἐφ' ἵππων πρεσβυτέρους, ὅπως ἀπὸ τῶν δυσχωρίων φυλάττοιεν αὐτόν καὶ εἰ τῶν ἀγρίων τι φανίηθαι θηρίων. Ὁ οὖν Κύρος τῶν ἐπομένων προθύμως ἐπυνθάνετο ποιοῖς οὐ χρὴ θηρίοις πελάζειν καὶ ποῖα χρὴ θαρβύοντα διώκειν. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι καὶ ἄρκτοι πολλοὺς ἤδη πλησιάσαντας διέφθειραν καὶ κάπροι καὶ λέοντες καὶ παρδαλεῖς, αἱ δὲ ἑλαφοὶ καὶ δορκάδες καὶ οἱ ἀγριοὶ ὄες καὶ οἱ ὄνοι οἱ ἀγριοὶ ἀσινεῖς εἰσιν. Ἐλεγον δὲ καὶ τοῦτο, τὰς δυσχωρίας ὅτι δεοὶ φυλάττεσθαι αὐτὸν ἥ τὰ θηρία· πολλοὺς γὰρ ἤδη αὐτοῖς τοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. (8) Καὶ δὲ Κύρος πάντα ταῦτα ἐμνήσθαι προθύμως· ὥς δὲ εἶδεν ἑλαφὸν ἐκπηδήσαν, πάντων ἐπιλαθόμενος ὢν ἤκουσεν ἐδίωκεν οὐδὲν ἑλὼς ὁρῶν ἢ ἐπιτῆ ἔρευγε. Καὶ πῶς διαπηδῶν αὐτῷ δὲ ἵππος πίπτει εἰς γόνατα, καὶ μικροῦ κάκεινον ἐξετραχέλισεν οὐ μὴν ἀλλ' ἐπέμεινεν ὁ Κύρος μόλις πως καὶ δὲ ἵππος ἐξανέστη. Ὡς δὲ εἰς τὸ πεδίον ἦλθεν, ἀκοντίσας καταβάλλει τὴν ἑλαφον, καλὸν τι χρῆμα καὶ μέγα. Καὶ δὲ μὲν ἐπὶ ὑπερέχαιρεν· οἱ δὲ φύλακες προσελθόντες ἐκιδόρουν αὐτόν καὶ ἔλεγον εἰς οἷον κίνδυνον ἔλθοι καὶ ἔρασαν κατερεῖν αὐτόν. Ὁ οὖν Κύρος εἰστίκει καταβεβηκὸς καὶ ἀκούων ταῦτα ἠνῆστο. Ὡς δ' ὁρῶντο κραυγῆς, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὸν ἵππον ὥστερ ἐνθουσιῶν, καὶ ὥς εἶδεν ἐκ τοῦ ἀντίου κάπρον προσφερόμενον, ἀντίος διαίνει καὶ διατεινόμενος εὐστόχως βάλλει εἰς τὸ μέτωπον καὶ κατέσχε τὸν κάπρον. (9) Ἐνταῦθα μέντοι ἤδη καὶ δὲ θεὸς αὐτῷ ἐκιδόρειτο, τὴν θρασυτητα ὁρῶν. Ὁ δ' αὐτοῦ λοιδορομένου ὅμως ἐδεῖτο ὅσα αὐτὸς ἔλαβε, ταῦτα ἔασαι εἰςκαμίσαντα δοῦναι τῷ πάππῳ. Τὸν δὲ θεὸς εἰπεῖν φασιν, Ἄλλ' ἦν αἰσθηταὶ ὅτι ἐδίωκες, οὐ σοὶ μόνον λοιδορήσεται, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ ὅτι σε εἶλον.

cula, vel sagittas ex equis emissurus, cum necdum equo firmiter insidere admodum sciret: quod si vinceretur, ipse sibi plurimum ridens illudebat. Et cum, propterea quod superaretur, haudquaquam defugeret ea agere in quibus fuerat inferior, sed assidue in experiendo versaretur, si rursus posset eadem melius facere, brevi quidem assequutus est, ut equitando par esset aequalibus; brevi etiam, ob rei studium, a tergo eosdem reliquit: brevi denique feras quae in hortis erant, persequendo, feriendo, interimendo confecit; ita ut Astyages unde feras ei colligeret amplius non haberet. Cyrus autem cum sensisset, non posse avum, tametsi cuperet, vivas sibi feras praebere, ita eum saepe alloquebatur, Quid opus est, ave, tibi molestiam in conquirendis feris creari? si modo me cum avunculo venatum emiseric, putaverim, quascunque feras videro, eas te mihi alere. Cum autem vehementer cuperet ad venationem egredi, non amplius ita, ut cum puer esset, efflagitare poterat, sed cunctantius avum adibat. Et quae antea Sacae vitio vertebat, quod eum ad avum non admitteret, in iis jam sibi ipse fiebat Sacas; non enim adibat, nisi praevidisset, an esset tempestivum: Sacamque rogabat, omnino sibi significaret, quando accedendi tempus esset, et quando non esset; itaque jam Sacas eum, perinde atque omnes alii, mirifice diligebat.

Postquam igitur cognovit Astyages vehementer eum extra hortorum septa venari cupere, emittit eum una cum avunculo, et custodes simul mittit in equis aetate provectiores, qui eum a locis impeditis servarent, atque a ferocioribus bestiis, si qua appareret. Cyrus igitur alacri animo comites percunctatus est, quibusnam feris appropinquandum non esset, quasve oporteret audacter insequi. Ibi autem dicebant, ursos complures olim qui propius ad eos accesserant, dilaniasse, itemque leones et apros et pardos: cervas autem, et capreas, et oves silvestres, et asinos silvestres, nihil nocere. Addebant et illud, impedita loca nihilo minus quam bestias esse cavenda; multos enim aliquando una cum ipsis equis per praerupta loca praecipites corruisse. Haec sane Cyrus omnia prompte disciebat: ut vero cervam exsilientem vidisset, oblitus omnium quae audierat, insequabatur, nihil aliud spectans, quam qua fugeret. At equus ejus nescio quomodo prosiliens concidit in genua, parumque abfuit quin et illum de collo praecipitarit: verum enimvero Cyrus cum quadam difficultate inhæsit, et equus exsurrexit. Postquam autem in planitiem venit, cervam jaculo vibrato sternit, pulchram sane bestiam magnamque. Ipse igitur gaudio exsiliabat: at custodes, cum adequitassent, eum objurgabant, indicabantque quantum in periculum devenisset: et ad avum rem se delaturos aiebant. Itaque Cyrus, cum ex equo descendisset, constitit, et haec audiens angebatur. Sed ubi clamorem exaudisset, in equum rursus, antheo tanquam furore actus, insiliit: et cum primum aprum ex adverso irruentem cerneret, obviam equum incitat; jaculoque perite contorto, frontem ferit, aprumque prostravit. Ibi vero eum avunculus etiam, visa ejus audacia, reprehendit. At ille tamen ab eo ita reprehendente petiit, ut quaecunque ipse cepisset animalia, ad avum afferre atque ei dare se permitteret. Avunculum autem dixisse ferunt, At si te haec insequentum esse sentiat, non te solum, sed me etiam, qui

Καὶ ἦν βούληται, φάναι αὐτὸν, μαστιγώσάτω, ἐπειδὴν γε ἐγὼ δῶ αὐτῷ. Καὶ σύ γε, εἰ βούλει, ἔφη, ὦ θεῖε, τιμωρησάμενος ὅτι βούλει ταῦτα ὅμως χάρισάι μοι. Καὶ ὁ Κυαξάρχης μέντοι τελευτῶν εἶπε, Ποίει ὅπως βούλει· σὺ γὰρ νῦν γε ἡμῶν ἔοικας βασιλεὺς εἶναι. (10) Οὐτὼ δὲ ὁ Κύρος εἰσκομίσας τὰ θηρία ἐδίδου τε τῷ πάππῳ καὶ ἔλεγεν ὅτι αὐτὸς ταῦτα θηράσειεν ἐκεῖνῳ. Καὶ τὰ ἀκόντια ἐπέδεικνυε μὲν οὐ, κατέθηκε δὲ ἡματιωμένα ὅπου ὄρετο τὸν πάππον ὀψεσθαι. Ὁ δὲ Ἀστυάρχης ἄρα εἶπεν, Ἄλλ', ὦ παῖ, δέχομαι μὲν ἐγὼ γε ἡδέως ὅσα σὺ δίδως, οὐ μέντοι δέομαι γε τούτων οὐδενός, ὥστε σε κινδυνεύειν. Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Εἰ τοίνυν μὴ σὺ δέη, ἵκετέω, ὦ πάππε, ἐμοὶ δὸς αὐτὰ, ὅπως τοῖς ἡλικιωταῖς ἐγὼ διαδῶ. Ἄλλ', ὦ παῖ, ἔφη ὁ Ἀστυάρχης, καὶ ταῦτα λαβὼν διαδίδου ὅτῳ σὺ βούλει καὶ τῶν ἄλλων δόσσα θέλεις.

11. Καὶ ὁ Κύρος λαβὼν ἐδίδου τε ἄρας τοῖς παισὶ καὶ ἅμα ἔλεγεν, Ὡ παῖδες, ὡς ἄρα ἐφλυαροῦμεν ὅτε τὰ ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία ἐθρῶμεν ὅμοιον ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι οἷον περ εἰ τις δεδεμένα ζῶα θρῶῃ. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν μικρῷ χωρίῳ ἦν, ἔπειτα καὶ λιπῶν καὶ ψορῶν, ἔπειτα καὶ τὸ μὲν αὐτῶν χωλὸν ἦν, τὸ δὲ κολοβόν· τὰ δ' ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ λιμῶσι θηρία ὡς μὲν καλὰ, ὡς δὲ μεγάλα, ὡς δὲ λιπαρὰ ἐφαίνετο. Καὶ αἱ μὲν ἔλαφοι ὥσπερ πτηνὰ ἦλλοντο εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ δὲ κάπροι ὥσπερ τοὺς ἀνδρας ψασι τοὺς ἀνδρείους ὁμοίως ἐζέροντο· ὑπὸ δὲ τῆς πλατύτητος οὐδὲ ἀμαρτεῖν οἶόν τ' ἦν αὐτῶν· καλλίως δὲ, ἔφη, ἔμοιγε δοκεῖ καὶ τεθνηκότα εἶναι ταῦτα ἢ ζῶντα ἐκεῖνα τὰ περιωκοδομημένα. Ἄλλ', ἄρα ἂν, ἔφη, ἀρεῖεν καὶ ὑμεῖς οἱ πατέρες ἐπὶ θήραν; Καὶ βραδύως γ' ἂν, ἔφασαν, εἰ Ἀστυάρχης κελεύει. (12) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Τίς οὖν ἂν ἡμῖν Ἀστυάγει μνησθεῖς; Τίς γὰρ ἂν, ἔφασαν, σὺ γε ἰκανώτερος πείσαι; Ἄλλ' αὖτὼ τὸν Δία, ἔφη, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅστις ἀνθρώπος γεγένηται οὐδὲ γὰρ οἷός τ' εἰμὶ λέγειν ἐγὼ γε οὐδ' ἀναβλέπειν πρὸς τὸν πάππον ἐκ τοῦ Ἰσσοῦ εἶτι δύναιμαι. Ἦν δὲ τοσοῦτον ἐπιβῶν, δέδοικα, ἔφη, μὴ παντάπασι βλάψῃς καὶ ἡλίθιος γένωμαι· παιδάριον δὲ ὦν δεινότητος λαλεῖν ἐδόκουν εἶναι. Καὶ οἱ παῖδες εἶπον, Πονηρὸν λέγεις τὸ πρᾶγμα, εἰ μὴδὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἂν τι δέη δυνήσει πράττειν, ἀλλ' ἄλλου τινός τὸ ἐπὶ σὲ ἀνάγκη ἔσται δεῖσθαι ἡμᾶς. (13) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κύρος ἐδόχθη, καὶ σιγῇ ἀπελθὼν διακελευσάμενος ἑαυτῷ τολμᾶν εἰσέλθην, ἐπιβουλεύσας ὅπως ἂν ἀλυπότατα εἴποι πρὸς τὸν πάππον καὶ διαπράξειεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς παισίν ὧν ἐδίδετο. Ἠρξάτο οὖν ὧδε·

Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ πάππε, ἦν τις ἀποδρῶ τῶν οἰκῶν σε καὶ λάβῃς αὐτόν, τί αὐτῷ χρῆσθαι; Τί ἄλλο, ἔφη, ἢ δῆσας ἐργάζεσθαι ἀναγκάσω; Ἦν δὲ αὐτόματος πάλιν ἐλθῇ, πῶς ποιήσει; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ μαστιγώσας γε, ἵνα μὴ αὐθις τοῦτο ποιῇ, ἐξ ἀρχῆς χρῆσθαι; Ὡρα ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, σοὶ παρασκευάζεσθαι εἴη ὅτῳ μαστιγώσεις με· ὡς βουλεύομαι γε πῶς σε ἀποδρῶν λαβὼν τοὺς ἡλικιωτάς ἐπὶ θήραν. Καὶ ὁ Ἀστυάρχης, Καλῶς,

permiserim, objurgabit. Etiam verberet, inquit ille, si quidem ita volet, postquam hæc ei dederim. Quin tu quoque, ait, avuncule, si libet, quodvis supplicium de me sumito, modo mihi gratificeris. Et Cyaxares sane tandem inquit, Ut voles, facito: quippe tu jam quidem rex noster esse videris. Atque ita Cyrus, illatis feris, et dabat avo, et se has illi venatum esse dicebat. Jacula vero non ille quidem ostendebat, cruenta tamen ibi deposuerat, ubi avum ea visurum putabat. Astyages autem inquit, Libenter equidem, fili, accipio, quæcunque mihi donas; sed horum tamen nullius sic egeo, ut tibi propterea periculum adeundum sit. Et Cyrus ait, Si ergo tu non eges, obsecro te, ave, ea mihi da, ut inter æquales distribuam. Sume vero, fili, respondi Astyages, et hæc, et ex aliis quæcunque volueris, et inter quos tibi visum fuerit distribue.

Itaque Cyrus ea sumpta et pueris dabat, et simul dicebat: O pueri, ut vero nugabamur, cum feras illas in septis horum venaremur: simile enim mihi quidem esse videtur, quemadmodum si quis ligata animalia venaretur. Primum enim in angusto erant loco; deinde tenues et scabiosæ; et alia quidem earum clauda erat, alia mutila: sed quæ in montibus feræ sunt et pratis, quam sunt pulchræ, quam magnæ, quam nitidæ visæ! Atque cervæ quidem, tanquam volucres, ad eorum saltu tollebantur; apri vero quemadmodum fortes viros facere dicunt, adversi prope ferebantur; et præ latitudine fieri non poterat, ut ab eis aberrares: pulchriores denique, ait, mihi quidem hæc bestię videntur esse vel mortuæ, quam vivæ illæ septis incluse. Num vero, inquit, vos etiam parentes venatum ire permitterent? Et facile quidem, aiunt illi, si Astyages jubeat. Et Cyrus inquit, Quis igitur nobis de hac re Astyagem adoret? Quisnam, dixerunt illi, magis ad persuadendum te fuerit idoneus? At profecto, inquit, ego quidem quihomo factus sim nescio: neque enim avum alloqui possum, neque jam amplius ex æquo quasi jure respicere. Quod si tantum pudori huic meo accesserit, vereor, inquit, ne hebes fatuusque omnino fiam: at puerulus cum essem, in loquendo acerrimus esse videbar. Tum dicebant pueri, Male comparatam rem narras, si ne nostra quidem causa, ubi quid opus fuerit, quicquam agere poteris, sed, quantum in te est, id nobis ab alio quodam necessario sit petendum. Hæc cum audisset Cyrus, animo angebatur: et cum tacitus abiisset, seque ipse ad audendum hortatus esset, ingressus est, re secum deliberata, qua ratione avum quam minima cum molestia alloqueretur, sibi ac pueris, quæ peterent, conficeret. Sic igitur orsus est:

Dic mihi, inquit, ave, si famulorum quis aufugerit, et eum prehenderis, quid de eo facturus sis? Quid aliud, ait, quam ut vinctum opus facere cogam? At si sponte sua ad te redierit, quid facies? Quid aliud, inquit, quam ut eo verbis caso, ne hoc iterum faciat, posthac ut antea rursus utar? Tempus ergo tibi fuerit, inquit Cyrus, parare quo me verberes, quippe qui consilium inierim qua ratione aufugiam, adsumptis ad vendandum meis æqualibus. Et Astyages, Per-

ἐξη, ἐποίησας προειπών· ἐνδοθεν γὰρ ἀπαγορεύω σοι μὴ κινεῖσθαι. Χάριεν γὰρ, ἐφη, εἰ ἔνεκα κρεαδῶν τῇ θυγατρὶ τὸν παῖδα ἀποδοικαλήσασμαι. (14) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κῦρος ἐπείθετο μὲν καὶ ἔμεινε, ἀνιάρως δὲ καὶ πενθερῶς ὧν σωπῇ διήγεν. Ὁ μόντοι Ἀστυάγης ἐπεὶ ἔγνω αὐτὸν λυπούμενον ἰσχυρῶς, βουλόμενος αὐτῷ χαρίζεσθαι ἐξάγει ἐπὶ θήραν, καὶ πεζοὺς πολλοὺς καὶ ἱππίας συναλίσσας καὶ τοὺς παῖδας καὶ συναλάσας εἰς τὰ ἱππασίμα χωρία τὰ θηρία ἐποίησε μεγάλην θήραν. Καὶ βασιλικῶς δὲ παρὼν αὐτὸς ἀπηγόρευε μηδένα βάλλειν, πρὶν Κῦρος ἐμπλησθῇ θηρῶν. Ὁ δὲ Κῦρος οὐκ εἰς καλῶν, ἀλλ' εἰ βούλει, ἐφη, ὧ πάππε, ἡδέως με θηρᾶν, ἄρες τοὺς κατ' ἐμὲ πάντας διώκειν καὶ διαγωνίζεσθαι ὅπως ἕκαστος κράτιστα δύναιτο. (15) Ἐνταῦθα δὴ ὁ Ἀστυάγης ἀφίησι, καὶ στὰς ἐθεῖτο ἀμιλλωμένους ἐπὶ τὰ θηρία καὶ φιλονεικούντας καὶ διώκοντας καὶ ἀκοντίζοντας. Καὶ Κύρω ἤθετο οὐ δυναμένῳ σιγᾶν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀλλ' ὥσπερ σκύλακι γενναίῳ ἀνακλᾶζοντι ὁπότε κλησιάζοι θηρίῳ καὶ παρακαλοῦντι ὀνομαστὶ ἕκαστον. Καὶ τοῦ μὲν καταγελῶντα αὐτὸν ὁρῶν εὐφραίνεται, τὸν δὲ τινα καὶ ἐπαινοῦντα αὐτὸν ἡσθάνετο οὐδ' ὅπως τι οὖν φρονεῖ. Τέλος δ' οὖν πολλὰ θηρία ἔχων ὁ Ἀστυάγης ἀπέμει. Καὶ τὸ λοιπὸν οὕτως ἦσθη τῇ τότε θήρᾳ ὥστε αἰεὶ ὁπότε ὀνὼν τε εἴη συνεξῆι τῷ Κύρῳ καὶ ἄλλους τε πολλοὺς παραλάμβανει καὶ τοὺς παῖδας Κύρου ἔνεκα. Τὸν μὲν οὖν πλείστον χρόνον οὕτω διήγεν ὁ Κῦρος, πᾶσιν ἡδονῆς μὲν καὶ ἀγαθῶ τινος συναιτίος ὢν, κακοῦ δὲ ὁδονός.

16. Ἀμφὶ δὲ τὰ πάντα ἡ ἐκακίδεκα ἐτη γενομένου αὐτοῦ ἔως τοῦ Ἀσσυρίων βασιλέως γαμεῖν μέλλων ἐπεθύμησεν αὐτὸς θηρᾶσαι εἰς τοῦτον τὸν χρόνον. Ἀκούων οὖν ἐν τοῖς μεθωροῖς τοῖς τε αὐτῶν καὶ τοῖς Μήδων πολλὰ θηρία εἶναι ἀθήρευτα διὰ τὸν πόλεμον, ἐνταῦθα ἐπεθύμησεν ἐξελθεῖν. Ὅπως οὖν ἀσφαλῶς θηρῶν, ἱππίας τε προσλαβε πολλοὺς καὶ πελταστὰς, οἵτινες ἐμείλλον αὐτῷ ἐκ τῶν λασιῶν τὰ θηρία ἐξελθὼν εἰς τὰ ἐργασίμα τε καὶ εὐχλατα. Ἀφικόμενος δὲ θπου ἦν αὐτοῖς τὰ φρούριμα καὶ ἡ φυλακή, ἐνταῦθα ἐδειπνοποιοῖτο ὡς πρῶτὴ τῇ ἑσπερίᾳ θηρᾶσων. (17) Ἡδὴ δὲ ἐσπέρας γενομένης ἡ ἐκδοχὴ τῇ πρόσθεν φυλακῇ ἔρχεται ἐκ πόλεως καὶ ἱππείας καὶ πεζοί. Ἐδοξεν οὖν αὐτῷ πολλὴ στρατιὰ παρῆναι· δύο γὰρ ὁμοῦ ἦσαν φυλακαὶ, καὶ πολλοὺς [τε] αὐτὸς ἦκεν ἔχων ἱππίας καὶ πεζοὺς. Ἐβουλευσατο οὖν κράτιστον εἶναι λεηλατῆσαι ἐκ τῆς Μηδικῆς, καὶ λαμπρότατόν τε ἂν φανῆναι τὸ ἔργον τῆς θήρας καὶ ἱερῶν ἂν πολλὴν ἀφρονίαν ἐνόμιζε γενέσθαι. Οὕτω δὲ πρῶτὴ ἀναστὰς ἦγε τὸ στράτευμα, καὶ τοὺς μὲν πεζοὺς κατέλειπεν ἐθρόους ἐν τοῖς μεθωροῖς, αὐτὸς δὲ τοῖς ἱπποῖς προσλάσας πρὸς τὰ τῶν Μήδων φρούρια, τοὺς μὲν βελτίστους καὶ πλείστους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἐνταῦθα κατέμεινε, ὥς μὴ βοηθοῖεν οἱ φρουροὶ τῶν Μήδων ἐπὶ τοὺς καταθέοντας, τοὺς δ' ἐπιτηδείους ἀφῆκε κατὰ φυλάς ἀλλοδαποὺς καταθεῖν, καὶ ἐκέλευε περιβαλομένους δρω

belle, inquit, fecisti, qui prædixeris : ex ædibus enim ne te moveas veto. Nam bella res fuerit, inquit, si carunculae gratia, filiae meae filium evagari sinam. Hæc cum audisset Cyrus, parebat ille quidem ac manebat : sed mœstus erat, tristisque vultu, ac perpetuo silebat. Astyages autem, ubi eum vehementius dolore affici intellexerat, volens ei rem gratam facere, venatum proficiscitur : et multis peditibus equibusque, ac pueris etiam, coactis, ferisque in loca equitabilia compulsiis, magnam venationem instituit. Quin et ipse regio cum apparatu præsens, veluit ferire quenquam, priusquam Cyrus feriendo satius esset. At Cyrus eum alios prohibere non passus est : sed, Si vis, inquit, ave, jucunde me venari, sine omnes meos æquales insequi et certare, ut quisque optime possit. Tum vero permisit Astyages ; stansque spectabat decertantes contra feras, studioseque inter se contententes, persequentesque, et jaculantes. Atque Cyro delectabatur, qui præ voluptate allere non posset, sed, generosus tanquam catulus, clamorem ederet, cum feræ appropinquaret, et unumquemque nominatim appellans exhortaretur. Valde etiam gaudebat, cum eum hunc quidem deridere, illum vero sine ulla prorsus invidia laudare sentiebat. Tandem discessit Astyages, multas feras secum habens. Postea adeo venatione illa delectatus est, ut semper, quoties quidem liceret, cum Cyro exiret, assumptis tum multis aliis, tum pueris, Cyri gratia. Et hoc sane modo maximam temporis partem traducebat Cyrus, omnibus voluptatis quidem ac boni alicujus auctor, mali autem nemini.

Cum vero circiter quindecim sedecimve annos haberet, regis Assyriorum filius, uxorem ducturus, ipsemet id temporis venari cupivit. Itaque quod audiret in suis ac Medorum finibus plurimas esse feras, quippe quas nemo propter bellum venaretur, isto exire impendio voluit. Ut igitur tuto venaretur, et equites et peltastas complures assumpsit, qui feras e locis silvestribus in culta planaue depellerent. Cum autem eo pervenisset ubi castella ipsius erant et custodia, ibi cenam parari jussit, ut qui postridie mane venaturus esset. Et cum jam advesperasceret, ex urbe veniunt qui custodiæ priori succederent, tam pedites quam equites. Quapropter ipsi numerosus adesse visus est exercitus, cum binæ quidem una essent custodiæ, multique, quos ipse secum duxerat, equites peditesque. Itaque re deliberata statuit optimum esse Medorum ex agro prædas agere ; atque ita tum venationis opus illustrius visum iri, tum magnam animalium copiam futuram existimavit. Mane igitur surgens, exercitum educit ; ac pedites quidem in finibus confertos relinquit ; ipse vero cum equitatu ad castella Medorum proventus, optimos secum habens atque plurimos equites, substitit, ne Medorum præsidarii milites suis contra eos qui populabundi discurrerent auxilium ferrent ; idoneos autem quosdam tributum dimisit, ut alii alio discurrerent : atque hos corripere jussit quidquid habuerit

τις επιτυχῶς ἐλάυνειν πρὸς ἑαυτόν. Οἱ μὲν δὲ ταῦτα ἐπραττον.

18. Σημανθέντων δὲ τῷ Ἀστυάγει ὅτι πολέμιοι εἰσιν ἐν τῇ γῶρᾳ, ἐξεβήθει καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ ὅρια σὺν τοῖς περὶ αὐτόν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὠραύτως σὺν τοῖς παρατυροῦσιν ἱππόταις, καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ ἐσήμεναι πᾶσιν ἐκβόηθαι. Ὡς δὲ εἶδον πολλοὺς ἀνθρώπους τῶν Ἀσσυρίων συντεταγμένους καὶ τοὺς ἱππέας ἡσυχίαν ἔχοντας, ἔστησαν καὶ οἱ Μῆδοι. Ὁ δὲ Κύρος ὁρῶν ἐκβόηθουντας καὶ τοὺς ἄλλους πασσοῦν, ἐκβόηθαι καὶ αὐτὸς πρῶτον τότε ὅπλα ἐνύου, οὐποτε οἰόμενος· οὕτως ἐπεθύμει αὐτοῖς ἐξοπλίσασθαι· μάλα δὲ καλὰ ἦν καὶ ἀρμόζοντα αὐτῷ ἃ ὁ πάππος περὶ τὸ σῶμα ἐπεποιήτο. Οὕτω δὲ ἐξοπλισάμενος προσήλασε τῷ ἱππῳ. Καὶ ὁ Ἀστυάγης ἐθαύμασε μὲν τίνος καλεῦσάντος ἦκει, ὅμως δ' εἶπεν αὐτῷ μένειν παρ' ἑαυτόν. (19) Ὁ δὲ Κύρος ὡς εἶδε πολλοὺς ἱππέας ἀντίους, ἤρετο, Ἦ οὕτοι, ἔφη, ὦ πάππε, πολέμιοι εἰσιν, οἱ ἐφεστῆχαι τοῖς ἱπποῖς ἡρέμα; Πολέμιοι μέντοι, ἔφη. Ἦ καὶ ἐκείνοι, ἔφη, οἱ ἐλαύνοντες; Κάκεινοι μέντοι. Νῆ τὸν Δί', ἔφη, ὦ πάππε, ἀλλ' οὐδ' ὅν πονηροί γε φαινόμενοι καὶ ἐπὶ πονηρῶν ἱππαρίων ἄγουσιν ἡμῶν τὰ χρῆματα· οὐκοῦν γὰρ ἐλαύνειν τινὰς ἡμῶν ἐπ' αὐτόν. Ἀλλ' οὐχ ὁρᾷς, ἔφη, ὦ παῖ, ὅσον τὸ στίφος τῶν ἱππέων ἔσθηκε συντεταγμένον, οἷον ἐπ' ἐκείνους ἡμεῖς ἐλαύνομεν, ὅποτε μόνον ἡμᾶς πάλιν ἐκείνοι· ἡμῖν δὲ οὐπω ἡ ἰσχυρὴ πάρεστιν. Ἀλλ' ἦν σὺ μένης, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ ἀναλαμβάνης τοὺς προσβοηθούοντας, φοβήσονται οὗτοι καὶ οὐ κινήσονται, οἱ δ' ἄγοντες εὐθὺς ἀρήσουσι τὴν λείαν, ἐπειδὴν ἴδωσί τινὰς ἐπ' αὐτοὺς ἐλαύνοντας.

20. Ταῦτ' εἰπόντος αὐτοῦ ἐδοξέ τι λέγειν τῷ Ἀστυάγει. Καὶ ἡμὰ θουμάζον ὡς καὶ ἔρρονει καὶ ἐργηγόρει καλεῖται τὸν υἱὸν λαβόντα τᾶσιν ἱππέων ἐλαύνειν ἐπὶ τοὺς ἄγοντας τὴν λείαν. Ἐγὼ δὲ, ἔφη, ἐπὶ τούτῳ, ἦν ἐπὶ σὲ κινῶνται, ἐλῶ, ὥστε ἀναγκασθῆναι ἡμῖν προσέχειν τὸν νοῦν. Οὕτω δὲ ὁ Κυζάρης λαβὼν τῶν ἐβρωμένων ἱππων τε καὶ ἀνδρῶν προσελάνει. Καὶ ὁ Κύρος ὡς εἶδεν ὁρμωμένους, ἐξορμαῖ καὶ αὐτὸς πρῶτος ἡγείτο τάχως, καὶ ὁ Κυζάρης μέντοι ἐρείπετο, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οὐκ ἀπελείποντο. Ὡς δὲ εἶδον αὐτοὺς πελάζοντας οἱ λεηλατοῦντες, εὐθὺς ἀφέντες τὰ χρῆματα ἐφυγον. (21) Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Κύρον ὑπετέμνοντο καὶ οὐς μὲν κατελάμβανον εὐθὺς ἔπαιον, πρῶτος δὲ ὁ Κύρος, ὅσοι δὲ παραλλάξαντες αὐτῶν ἐφθασαν, κατόπιν τούτους ἐδίωκον, καὶ οὐκ ἀνίσταν, ἀλλὰ καὶ ἥρουν τινὰς αὐτῶν. Ὡς περὶ δὲ κύων γενναῖος ἀπειρος ἀπρονοήτως φέρεται πρὸς κάπρον, οὕτω καὶ ὁ Κύρος ἐφέρετο, μόνον ὁρῶν τὸ παιεῖν τὸν ἀλίσκόμενον, ἄλλο δ' οὐδὲν προνοῶν. Οἱ δὲ πολέμιοι ὡς ἐώρων πονούντας τοὺς σφετέρους, προῦκίνησαν τὸ στίφος, ὡς παυσομένους τοῦ διωγμοῦ, ἐπεὶ σφᾶς ἴδονεν προορμήσαντας. (22) Ὁ δὲ Κύρος οὐδὲν μᾶλλον ἀνίει, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χαρμονῆς ἀνακαλῶν τὸν θεῖον ἐδίωκε καὶ ἰσχυρὰν τὴν φυγὴν τοῖς πολέμοις ἰσχυρῶς

quisque obvium, et ad se abigere. Et hi quidem hæc agebant.

Cum autem Astyagi nuntiatum esset, hostes jam esse in ipsius agro, ipse etiam cum illis quos secum habuit, opis ferendæ causa ad limites excurrit; quod et filius itidem fecit cum equitibus qui tum forte aderant; aliisque omnibus auxilio ut venirent imperavit. Cum vero vidissent magnam Assyriorum multitudinem simul instructam, et equites quietem agentes, substitērunt etiam Medi. Cyrus autem videns alios quoque totis viribus ad opem ferendam egredi, egreditur et ipse auxilium laturus, tum primum arma indutus, quod nunquam speraverat: tam cupiebat cum armis istis in prælium exire: erant autem perpulchra atque ipsi belle congruentia, quæ avus ei ad legendum corpus faciendâ curaverat. In his igitur egressus, equo advectus est. Et eum cum vidisset Astyages, miratus ille quidem est cujus jussu veniret; sed tamen ei dicebat, ut apud se maneret. Cyrus autem, cum conspexisset multos equites adversos, interrogabat, Num isti, inquiens, ave, hostes sunt, qui equis quiete insident? Hostes profecto, ait is. Num et illi, qui huc cursant? Et illi sane. At enimvero, inquit, ave, ignavi esse videntur, et ignavis insidere equulis, qui nostras tamen res diripiunt: itaque nostrum aliquos oportet impetum in eos facere. At non vides, fili, inquit, quanta equitum turma constiterit instructa! qui, si nos in illos irruiamus, ipsi nos iterum subeundo intercipient: nobis vero nondum satis copiarum adest. Verum si tu maneat, inquit Cyrus, et eos qui subsidio veniunt adsumas, metuent hi, neque se movebunt: illi vero qui res nostras auferunt, prædam mox dimittent, ubi quosdam impetum in se facere viderint.

Hæc cum protulisset, visus est Astyagi aliquid dicere. Et simul admiratus et prudentiam ejus et vigilantiam, filium jubet assumpta equitum manu in eos ducere, qui prædam agerent. Ego vero inquit, in hos, si contra te se commoverint, impetum faciam; adeo ut animum nobis attendere cogantur. Itaque Cyaxares, robustissimis et equis et viris assumptis, in hostem fertur. Ac Cyrus, ut hos cum impetu exeuntes vidit, statim una se proripit: atque ipse primus celeriter ducebat, et Cyaxares sane subsequebatur, atque alii non procul erant relictī. Eos autem ut appropinquantēs viderunt ii qui prædas agebant, continuo relictis rebus in fugam sese conjiciebant. At qui circa Cyrum erant hos subeundo intercipient, et quoscunque assequerentur statim feriebat, et in primis Cyrus: quotquot autem declinato cursu eos antevertendo effugerant, hos a tergo persequerentur, nec intermittebant, sed ex eis quosdam ceperunt. Sicut autem canis generosus, inexpertus, temere in aprum fertur, ita et Cyrus ferebatur, solum hoc videns ut deprehensum feriret, ac nihil aliud prospiciens. Hostes vero, cum suos laborantes cernerent, agmen promoverunt, arbitrati fore ut ii persequi desidererent, postquam ipsos contra irruere vidissent. At Cyrus nihil propterea de contentione remittebat, sed præ gaudio avunculum inclamans, insequeretur; et, acius urgens, hostes in effusam fugam vertebat

κατέγων ἐποίει· καὶ ὁ Κυαξάρης μέντοι ἐφείπετο, ἴσως καὶ αἰσχυρόμενος τὸν πατέρα, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ εἶποντο, προθυμότεροι ὄντες ἐν τῷ τοιοῦτῳ εἰς τὸ διώκειν καὶ οἱ μὴ πάντῃ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀλχιμοὶ ὄντες. Ὁ δὲ Ἀστυάγης ὡς ἑώρα τοὺς μὲν ἀπρονοήτως διώκοντας, τοὺς δὲ πολεμίους ἀθρόους τε καὶ τεταγμένους ὑπαντῶντας, δαΐσας περὶ τε τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Κύρου μὴ εἰς παρεσκευασμένους ἀτάκτως ἐμπεσόντας πάθοιεν τι, ἤγειτο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους. (23) Οἱ δ' αὖ πολέμιοι ὡς εἶδον τοὺς Μήδους προκινήθεντας, διατεινόμενοι οἱ μὲν τὰ κατὰ οἱ δὲ τὰ τόξα εἰστήκεισαν, ὡς ἂν ἐπειδὴ εἰς τοῦτο μὲν γὰρ ἀφίκοιτο στησιζόμενοι, ὥσπερ τὰ πλείστα εἰσέθεσαν ποιεῖν. Μέχρι γὰρ τοσούτου, ὅπότε ἐγγύτατα γίνοντο, προσήλθον ἀλλήλοις, καὶ ἠκροβολίζοντο πῶλ' αἰχμῇ μέχρι ἑσπέρας. Ἐπει δὲ ἑώραν τοὺς μὲν σφετέρους φυγῇ εἰς ἑαυτοὺς φερομένους, τοὺς δ' ἀμφὶ τὸν Κύρον ἐπ' αὐτοὺς ὁμοῦ φερομένους, τὸν δὲ Ἀστυάγην σὺν τοῖς ἵπποις ἐντὸς γιγνόμενον ἤδη τοξομάτος, ἐκάλινουσιν καὶ φεύγουσιν. Οἱ δὲ ἄτε ὁμόθεν διώκοντες ἀνὰ κράτος ἤρουν πολλοὺς καὶ τοὺς μὲν ἀλίσκομένους ἔπεισον καὶ ἵππους καὶ ἀνδρας, τοὺς δὲ πύπτοντας κατέλαβον καὶ οὐ πρόσθεν ἔστησαν πρὶν ἢ πρὸς τοῖς πεζοῖς τῶν Ἀσσυρίων ἐγένοντο. Ἐνταῦθα μέντοι δαΐσαντες μὴ καὶ ἐνέδρα τις μεῶν ὑπεῖν, ἐπέσχον. (24) Ἐκ πύου δὲ ἀνῆγεν ὁ Ἀστυάγης, μάλα χαίρων καὶ τῇ ἱπποκρατίᾳ, καὶ τὸν Κύρον οὐκ ἔχων, διὰ τὴν γλῆσιν αἰτίον μὲν ὄντα εἰδὼς τοῦ ἔργου, μαινόμενον δὲ γιγνώσκων τῇ τῶμῃ. Καὶ γὰρ τότε ἀπόντων οἰκαδε μόνος τῶν ἄλλων ἐκεῖνος οὐδὲν ἄλλο ἢ τοὺς πεπτωκότας περιελαύνων ἔπιπτο, καὶ μάλις αὐτὸν ἀφελκύσαντες οἱ ἐπὶ τοῦτο ταχθέντες προσήγαγον τῷ Ἀστυάγει, μάλα ἐπιπροσθεν ποιούμενον τοὺς προσάγοντας, ὅτι ἑώρα τὸ πρόσωπον τοῦ πάππου ἡγριωμένον ἐπὶ τῇ θῆᾳ τῇ αὐτοῦ.

25. Ἐν μὲν δὴ Μήδοις ταῦτα ἐγγένητο, καὶ ὅτε ἄλλοι πάντες τὸν Κύρον διὰ στόματος εἶχον καὶ ἐν λόγῳ καὶ ἐν ῥῆματι, ὅτε Ἀστυάγης καὶ πρόσθεν τιμῶν αὐτὸν τότε ὑπερεπέκλειχτο ἐπ' αὐτῷ. Καμδύσης δὲ ὁ τοῦ Κύρου πατὴρ ἤδετο μὲν πυνθανόμενος ταῦτα, ἐπεὶ δ' ἤκουσεν ἔργα ἀνδρὸς ἥδη διαχειριζόμενον τὸν Κύρον, ἀπεκάλει δὲ, ὅπως τὰ ἐν Πέρσῃσι ἐπιχώρια ἐπιτελοῖ. Καὶ ὁ Κύρος δὲ ἐνταῦθα λέγεται εἰπεῖν ὅτι ἀπιέναι βούλοιο, μὴ ὁ πατὴρ τι δέχοιτο καὶ ἡ πόλις μέμφοιτο. Καὶ τῷ Ἀστυάγει δὲ ἰδοὺς ἀναγκαῖον εἶναι ἀποπέμπειν αὐτόν. Ἐνθα δὲ ἵππους τε αὐτῷ δοὺς οὗς αὐτὸς ἐπεθύμει λαβεῖν καὶ ἄλλα συσκευάσας πολλὰ ἔπεμπε καὶ διὰ τὸ φιλεῖν αὐτόν καὶ ἄμα ἑλπίδας ἔχων μεγάλας ἐν αὐτῷ ἀνδρὰ ἴσασθαι ἱκανὸν καὶ φίλον ὡφελεῖν καὶ ἐχθρὸς ἀνίστην. Ἀπιόντα δὲ τὸν Κύρον προὔπεμπον ἑπτακτῆς καὶ παῖδες καὶ ἡλικίαι καὶ ἄνδρες καὶ γέροντες ἐπ' ἵππων καὶ Ἀστυάγης αὐτὸς, καὶ οὐδὲνα ἔρασαν ὅτι οὐ δακρύοντ' ἀποστρέφισθαι. (26) Καὶ Κύρον δὲ αὐτὸν λέγεται σὺν πολλοῖς δακρύοις ἀποχωρῆσαι. Πολλὰ δὲ δῶρα διαδοῦναι φασιν αὐτὸν τοῖς ἡλικιώταις ὃν Ἀστυάγης αὐτῷ ἐδεδώκει, τέλος δὲ καὶ ἦν εἶχε

Cyaxares quidem subsequēbatur, patrem fortasse reveritus; et ceteri quoque subsequēbantur, cum promptiores tali in rerum statu sint ad persequendum etiam illi, qui non admodum in adversos hostes animosi sunt. At Astyages, cum hos quidem inconsiderate persequi videret, hostes vero confertos instructosque occurrere, sollicitus et de filio et de Cyro, ne in paratos incomposite delapsis adversi quid accideret, in hostes confestim duxit. At hostes rursus, ut viderunt Medos se promovisse, intentis alii paltis, alii arcubus, constiterunt, quod fore putarent ut et illi subsisterent, ubi ad teli jactum pervenissent, quemadmodum plerumque facere consueverant. Nam ad hoc usque intervallum, cum quam proxime ad alteros alteri accederent, contra se mutuo provehebantur, ac sæpe ad vesperam usque missilibus procul sese invicem adpetebant. At postquam et suos fuga ad se ferri cernerent, et Cyrum cum suis prope a tergo ipsos insequentem, et Astyagem cum equitatu esse jam intra teli jactum, inclinant et fugiunt. Illi vero, utpote qui e propinquo persequēbantur, multos summis adnixi viribus ceperunt; et quoscunque prehenderent, tam equos quam viros, feriebant, et quotquot caderent interimebant; neque prius constitere quam ad Assyriorum peditatum pervenissent. Hic vero, ne majores aliquæ subessent insidiæ veriti, substiterunt. Tum igitur Astyages suos reduxit, equestri victoria magnopere lætatus; nec quid de Cyro diceret habebat; quod illius quidem facinoris ipsum auctorem fuisse sciret, sed audacia furem animadverteret. Etenim tum ceteris domum abeuntibus, solus ille nihil aliud quam eos qui cecidissent circumequitando spectabat: adeoque illi, quibus id negotii datum erat, vix eum inde abstractum ad Astyagem deduxerunt, qui quidem eos ipsos, qui se adducerent, sibi prætereundum studebat, quod avi vultum sæviorem factum cerneret ob spectationem suam.

Et hæc quidem apud Medos contigerunt; et Cyrum cum alii omnes in ore, sermone, et cantilenis habebant, tum Astyages, apud quem vel antea erat in honore, jam stupefactus eum suspiciebat. Hæc vero Cambyses, Cyri pater, cum audisset, gaudebat ille quidem; at ubi accepisset eum viri jam obire munia, revocavit, ut patria Persarum instituta absolveret. Atque Cyrus tum dixisse fertur, abire se velle, ne quid pater egro ferret, et civitas de se quereretur. Quare visum est Astyagi necesse esse eum dimittere. Illi igitur cum et equos illi, quos ipse voluit sumere, donasset, atque alias res omnigenas comparasset, dimisit, tum quod eum amaret, tum quia magnam in eo spem haberet, virum fore idoneum et ad afferendum amicis adjumentum, et ad molestiam inimicis exhibendam. Abeuntem vero Cyrum universi, et pueri, et æquales, et viri, et senes, equis vecti, atque adeo Astyages ipse, deducebant; ac neminem omnium fuisse dicunt quin lacrimans reverterit. Et Cyrum quoque ipsum multis cum lacrimis discessisse traditum est. Et multa eum inter æquales munera distribuisse ferunt, de his nempe quæ ipsi dederat Astyages; ac demum, exuta quam

στολήν τὴν Μηδικὴν ἐκδύνατ' αὐτοὶ τινι, διηλθὼν ὅτι τοῦτον μάλιστα ἡσπάζετο. Τούς μέντοι λαθόντας καὶ δεξαμένους τὰ δῶρα λέγεται Ἀστυάγει ἀπενεγκεῖν, Ἀστυάγην δὲ δεξάμενον Κύρου ἀποπέμψαι, τὸν δὲ πάλιν τε ἀποπέμψαι εἰς Μήδους καὶ εἰπεῖν, Εἰ βούλει, ὦ πάππε, ἐμὲ καὶ αὐτὸς ἰέναι ὡς σὲ μὲν αἰσχυρόμενον, ἔα ἔρπει εἰ τῷ τι ἐγὼ δέδωκα. Ἀστυάγην δὲ ταῦτα ἀκούσαντα ποιῆσαι ὥσπερ Κύρος ἐπέστειλεν.

στ. Εἰ δὲ δεῖ καὶ παιδικῷ λόγῳ ἐπιμνησθῆναι, λέγεται, ὅτε Κύρος ἀπῆει καὶ ἀπηλλάττοντο ἀπ' ἀλλήλων, τοὺς συγγενεῖς φιλοῦντας τῷ στόματι ἀποπέμπεσθαι αὐτὸν νόμῳ Περσικῷ· καὶ γὰρ νῦν ἐτι τοῦτο ποιοῦσι Πέρσαι· ἀνδρὰ δὲ τινα τῶν Μήδων μάλ' ἀκαλὸν καὶ ἀκαλὸν ὄντα ἐκπεπληγῆσθαι πολὺν τινα χρόνον ἐπὶ τῷ κάλλει τοῦ Κύρου, ἥνίκα δὲ ἑώρα τοὺς συγγενεῖς φιλοῦντας αὐτόν, ὑποκεισθῆναι ἐπεὶ δὲ οἱ ἄλλοι ἀπῆλθον, προσελθεῖν τῷ Κύρῳ καὶ εἰπεῖν, Ἐγὼ μόνον οὐ γινώσκεις, ὦ Κύρε, τῶν συγγενῶν τῷ δὲ εἰπεῖν τὸν Κύρον, Ἦ καὶ σὺ συγγενὴς εἰ; Μάλιστα, φάναι. Ταῦτ' ἄρα, εἰπεῖν τὸν Κύρον, καὶ ἐνέωρας μὲν πολλὰς γὰρ σε δοκῶ γινώσκειν τοῦτο ποιοῦντα. Προσελθεῖν γάρ σοι αἰεὶ βουλόμενος, ἔρη, καὶ μὴ τοὺς θεοὺς ἡσχυρόμεν. Ἀλλ' οὐκ ἔδει, φάναι τὸν Κύρον, συγγενὴ γὰρ ὄντα· ἅμα δὲ προσελθόντα φιλεῖν αὐτόν. Καὶ τὸν Μῆδον φιληθέντα ἐρέσθαι, Ἦ καὶ ἐν Πέρσαις νόμος ἐστίν οὗτος συγγενεῖς φιλεῖν; Μάλιστα, φάναι, ὅταν γὰρ ἴδωσιν ἀλλήλους διὰ χρόνον ἢ ἀπώσιν ποι' ἀπ' ἀλλήλων. Ὡρα ἂν εἴη, ἔρη ὁ Μῆδος, μάλ' ἔστιν σε φιλεῖν ἐμὲ ἀπερχόμεναι γὰρ, ὡς ὅρα, ἥδη. Οὗτω καὶ τὸν Κύρον πάλιν φιλήσαντα ἀποπέμψαι καὶ ἀπέναι. Καὶ ὁδὸν τε οὕτω πολλὴν διηγύσθαι αὐτοῖς καὶ τὸν Μῆδον ἔχειν πάλιν ἰδρῶντι τῷ ἵππῳ καὶ τὸν Κύρον ἰδόντα, Ἀλλ' ἦ, φάναι, ἐπελάθου τι ὧν ἐδούλου εἰπεῖν; Μὰ Δία, φάναι, ἀλλ' ἔγωγε διὰ χρόνον. Καὶ τὸν Κύρον εἰπεῖν, Νῆ Δ', ὦ σύγγενες, δι' ὀλίγου γὰρ. Ποίου ὀλίγου; εἰπεῖν τὸν Μῆδον. Οὐκ οἶσθα, φάναι, ὦ Κύρε, ὅτι καὶ ὅσον σκαρδαμύττω χρόνον, πάντω πολὺς μοι δοκεῖ εἶναι, ὅτι οὐχ ὅρῳ σε τότε τοιοῦτον ὄντα; Ἐνταῦθα δὲ τὸν Κύρον γελᾶσαι τε ἐκ τῶν ἐμπροσθεν διακρύων καὶ εἰπεῖν αὐτῷ θαρσύνειν ἀπώντι, ὅτι παρέσται αὐτοῖς ὀλίγου χρόνου, ὥστε ὅρα·ν ἐξέσται καὶν βούληται ἀσκαρδαμυκτί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ μὲν δὲ Κύρος οὕτως ἀπελθὼν ἐν Πέρσαις ἐνιχυτὸν λέγεται ἐν τοῖς παισιν ἐτι γενέσθαι. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ παῖδες ἔσχωπτον αὐτόν ὡς ἡδυπαθεῖν ἐν Μήδοις μεμαθηκόσι ἔχειν· ἐπεὶ δὲ καὶ ἐσθίοντα αὐτὸν ἐώρων ὥσπερ καὶ αὐτοὶ ἡδέως καὶ πίνοντα, καὶ εἴ ποτ' ἐν ἐορτῇ εὐωχίᾳ γένοιτο, ἐπιδιδόντα μᾶλλον αὐτόν τοῦ ἑαυτοῦ μέρους ἡσθάνοντο ἢ προσδεόμενον, καὶ πρὸς τούτοις δὲ τὰλλα κρατιστεύοντα αὐτὸν ἐώρων ἑαυτῶν ἐνταῦθα δὲ πάλιν ὑπέπετρεσσον αὐτῷ οἱ ἥλικες. Ἐπεὶ δὲ διελθὼν τὴν παιδείαν ταύτην ἥδη εἰσῆλθεν εἰς τοὺς ἐφήβους, ἐν

habebat stola Medica cuidam hanc dedisse, quod indicio erat se hunc in primis diligere. At illos, cum sumpsisset libentique animo accepissent munera, ad Astyagē ea detulisse fertur; Astyagēque recepta itidem ad Cyrum referenda curasse; hunc autem in Mediam denuo ea cum his verbis remisisse, Si me vis, ave, iterum ad te pudore minime confusum venire, sinito habere si quid ego cuipiam largitus sum: atque his auditis Astyagē fecisse, quemadmodum Cyrus nuntiari jusserat.

Quod si mentio sermonis blanditias pueriles spirantis sit facienda, fertur, cum Cyrus abiret, et a se invicem discederent, cognatis ore Cyrum, more Persico, osculatos dimisisse; etenim hoc etiam tempore id facit Persie: virum autem quandam Medum, admodum sane probum et honestum, longo tempore Cyri pulchritudinis amore fuisse perculsum; et cum cognatos eum osculantes videret, substitisse: alii vero postquam abiissent, accessisse ad Cyrum, dixisseque, Me solum ex cognatis, Cyre, non cognoscis? Cui dixisse Cyrum: Num et tu cognatus es? Maxime, respondisse illum. Idcirco utique, dixisse Cyrum, me defixis oculis intuebaris: videor enim hoc te sapius facere animadvertisse. Enimvero cum nunquam non te accedere vellem, profecto, ait, me pudebat. At non oportuit, dixisse Cyrum, pudore te deterreri cum cognatus esses: simulque cum accessisset eum osculatus est. Et Medus, accepto osculo, interrogasse fertur, Estne et Persis in more osculari cognatos? Maxime, dixisse Cyrum, cum ex intervallo temporis alii alios videant, vel a se invicem aliquo discedant. Tempus igitur tibi fuerit, inquit Medus, me iterum ut osculeris: jam enim, uti vides, abeo. Atque ita cum Cyrus denno eum osculatus esset, dimisit, atque ipse etiam abiit. Cumque illi nondum longam viam alter ab altero digressi essent, ecce Medus sudante equo revertitur. Quem cum vidisset Cyrus, Num quid eorum, inquit, es oblitus, quae mihi dicere velles? Non profecto, ait; sed temporis ex intervallo venio. Brevi quidem, hercle, mi cognate, dixit Cyrus. Qui brevi? dixit Medus. Nonne nosti, inquit, Cyre, mihi perlongum esse videri tempus, quo vel conniveo, quod te talem interea non adspiciam? Ibi vero et risisse Cyrus fertur post priores lacrimas, et illum abeuntē mo esse animo jussisse; brevi enim se ipsis adfuturum: itaque si voles, ait, tibi licebit, oculis me non conniventibus intueri.

CAPUT V.

Cyrus igitur hoc modo reversus, in Persia annum adhuc inter pueros egisse perhibetur. Ac primum quidem eum illecebant pueri, ut qui apud Medos delicate vivere edoctus venisset. At postquam eum et comedere suaviter, quemadmodum ipsi solebant, et bibere vidissent, et si quando festo die lautius injiceretur epulum, eum aliis potius de portione sua largiri, quam quid amplius requirere sensissent; atque adeo ad haec, in ceteris etiam rebus omnibus eum ipsis longe praestare animadvertissent: tum enim vero contra aquales eum reverebantur. At postquam, cursu hujus institutionis absoluto, jam ad ephēbos transit, inter hos

τούτους αὐτὸν ἐδόκει κρατιστεύειν καὶ μελετῶν ἃ χρῆν καὶ κερτερῶν καὶ αἰδούμενος τοὺς πρεσβυτέρους καὶ πεινόμενος τοῖς ἀρχουσι.

2. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὁ μὲν Ἀστυάγης ἐν τοῖς Μήδοις ἀποθνήσκει, ὁ δὲ Κυαξάρης ὁ τοῦ Ἀστυάγου παῖς, τῆς δὲ Κύρου μητρὸς ἀδελφός, τὴν βασιλείαν ἔσχε τῶν Μήδων. Ὁ δὲ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς καταστρεφόμενος μὲν πάντας Σύρους, φύλον οὐ μικρόν, ὑπήκοον δὲ πεποιθμένον τὸν Ἀραβίων βασιλέα, ὑπηκόους δὲ ἔχων ἤδη καὶ Ὑγκανίους, πολιορκῶν δὲ καὶ Βακτρίους, ἐνόμizεν, εἰ τοὺς Μήδους ἀσθενεῖς ποιήσσει, πάντων γε τῶν περὶ ῥαδίως ἄρξειν· ἰσχυρότατον γὰρ τῶν ἐγγύς φύλων τούτων ἐδόκει εἶναι. (3) Οὕτω δὲ διαπέμπει πρὸς τοὺς ἑρ' ἑαυτὸν πάντας καὶ πρὸς Κροίσον τὸν Λυδῶν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν Καππαδοκῶν καὶ πρὸς Φρύγας ἡμετέρους καὶ πρὸς Παρλαγόνας καὶ Ἰνδοὺς καὶ πρὸς Κέρας καὶ Κίλικας, τὰ μὲν διαβάλλων τοὺς Μήδους καὶ Πέρσας, λέγων ὡς μεγάλα τε εἴη ταῦτα ἔθνη καὶ ἰσχυρά καὶ συνεστηκότα εἰς τὸ αὐτὸ καὶ ἐπιγαμίας ἀλλήλοισι πεποιημένοι εἶεν, καὶ κινδυνεύουσιν, εἰ μή τις αὐτοὺς ῥῥάσας ἀσθενώσῃ, ἐπὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν ἔθνων ὥντας καταστρέψασθαι. Οἱ μὲν δὲ καὶ τοῖς λόγοις τούτοις πειθόμενοι συμμαχίζον αὐτῷ ἐποίουντο, οἱ δὲ καὶ δώροις καὶ χρήμασιν ἀναπειθόμενοι· πολλὰ γὰρ καὶ ταῦτα ἦν αὐτῷ. (4) Κυαξάρης δὲ ὁ τοῦ Ἀστυάγου παῖς ἐπεὶ ἡσθάνετο τὴν τ' ἐπιβουλὴν καὶ τὴν παρασκευὴν τῶν συνισταμένων ἐφ' ἑαυτὸν, αὐτὸς τε εὐθέως βασιλεύοντα ἀντιπαρεσκευάζετο καὶ εἰς Πέρσας ἐπεμπε πρὸς τε τὸ κοινὸν καὶ πρὸς Καμβύσῃν τὸν τὴν ἀδελφὴν ἔχοντα καὶ βασιλεύοντα ἐν Πέρσαις. Ἐπεμπε δὲ καὶ πρὸς Κύρον, δεόμενος αὐτοῦ πειρᾶσθαι ἀρχοντα εἰσεῖν πᾶν ἀνδρῶν, εἰ τινες πέμποι στρατιώτας τὸ Περσῶν κοινόν. Ἡδὲ γὰρ καὶ ὁ Κύρος διατετελεχώς τὰ ἐν τοῖς ἐγγύς· δέκα ἔτη ἐν τοῖς τελείοις ἀνδράσιν ἦν. (5) Οὕτω δὲ δεξαμένον τοῦ Κύρου οἱ βουλευόντες γεραίτεροι αἰρῶνται αὐτὸν ἀρχοντα τῆς εἰς Μήδους στρατείας. Ἐδόσαν δὲ αὐτῷ καὶ προσελέσθαι διακοσίους τῶν δημοτίμων, τῶν δ' αὖ διακοσίων ἑκάστῳ τέτταρας ἔδωκαν προσελέσθαι καὶ τούτους ἐκ τῶν δημοτίμων γίνονται δὲ οὕτω χίλιοι· τῶν δ' αὖ χιλίων τούτων ἑκάστῳ ἑταζαν ἐκ τοῦ δήμου τῶν Περσῶν δέκα μὲν πελταστὰς προσελέσθαι, δέκα δὲ σπενδοθήτας, δέκα δὲ τοξότας· καὶ οὕτως ἐγένοντο μύριοι μὲν τοξόται, μύριοι δὲ πελτασταί, μύριοι δὲ σπενδοθήται· χωρὶς δὲ τούτων οἱ χίλιοι ὑπάρχον. Τοσαύτῃ μὲν δὲ στρατιᾷ τῷ Κύρῳ ἐδόθη. (6) Ἐπεὶ δὲ ἡρέθη τάχιστα, ἤρχετο πρῶτον ἀπὸ τῶν ἑσθῶν καλλιερησάμενος δὲ τότε προσήρπειτο τοὺς διακοσίους. Ἐπεὶ δὲ προσελόντο καὶ οὗτοι δὲ τοὺς τέτταρας ἑκάστοι, συνέλεξεν αὐτοὺς καὶ εἶπε τότε πρῶτον ἐν τούτοις τάδε·

7. Ἄνδρες φίλοι, ἐγὼ προσελόμεν μὲν ὑμᾶς, οὐ νῦν πρῶτον δοκιμάσας, ἀλλ' ἐκ παλίων ὁρῶν ὑμᾶς ἃ μὲν καλὰ ἡ πόλις νομίζει, προθύμως ταῦτα ἐκπονούντας, ἃ δὲ αἰσχρὰ ἡγεῖται, παντελῶς τούτων ἀπεχομένους. Ἐν

item maxime excellere visus est, et exercendo quæ oportebat, et tolerando quæ opus erat, et seniores reverendo, et magistratibus parendo.

Procedente vero tempore moritur apud Medos Astyages; et Cyaxares, Astyagis filius, matrisque Cyri frater, Medorum imperio politus est. Rex autem Assyriorum, cum Syros omnes, gentem non parvam, subegisset, Arabum regem imperio suo subjecisset, subditos jam et Hyrcanios haberet, Bactriosque obsideret, existimavit, si Medorum vires debilitasset, facile se finitimis omnibus imperaturum: hæc enim natio inter vicinas alias potentissima esse videbatur. Itaque nuntios ad subditos suos universos, et ad Cræsum, Lydorum regem, et ad regem Cappadocum, ad Phrygas utrosque, ad Paphlagonas, ad Indos etiam, et ad Caras Cilicasque mittit, et Medos Persasque apud illos in invidiam et crimen vocat, cum diceret magnas esse has fortesque gentes, et viribus consiliisque conjunctas, et affinitatibus mutuis devinctas, ut periculum esset, nisi quis eas antevertendo debilitaret, ne nationes alias adortæ singulas, omnes everterent. At illi, partim his verbis persuasi, partim muneribus ac pecuniis adducti, harum enim magna ei aderat copia, societatem belli cum eo ineunt. Cyaxares vero, Astyagis filius, cum et insidias eorum et apparatus adversus se conflatum animadverteret, statim et ipse quæcunque poterat parabat, et nuntios in Persiam tum ad rempublicam, tum ad Cambysem, qui sororem ipsius in matrimonio habebat, et in Persia regnabat, legavit. Atque etiam ad Cyrum mittebat, rogans eum daret operam, ut si quos Persarum respublica missura esset milites, eorum ipse veniret imperator. Jam enim Cyrus, exactis decem inter ephebos annis, in virorum numerum erat adscitus. Itaque Cyro munus suscipiente, seniores consiliarii imperatorem eum ad expeditionem Medicam deligunt. Et potestatem ei fecere ducentos de eis qui ὁμότιμοι vocantur allegendi: horum vero ducentorum unicuique permiserunt, ut quatuor viros ejusdem ordinis adsciret: ita hi mille fiunt: horum autem mille unicuique concesserunt, ut ex Persarum plebe decem peltastas, funditores decem, decem sagittarios allegeret. Atque hoc modo sagittariorum decem millia, peltastarum decem millia, funditorum decem millia confecta sunt; præter hos autem erant mille illi. Tantus igitur Cyro datus est exercitus. At ille cum primum electus esset imperator, a diis primum est auspicatus; sacrisque litatis, tum demum ducentos illos adscivit. Postquam vero et horum singuli quatuor legissent, eos convocavit, et hæc primum ad eos verba tunc fecit Cyrus:

« Allegi vos equidem, viri amici, non qui nunc primum vos probaverim, sed qui viderim vos inde usque a pueritia ea, quæ civitas honesta censet, studiose facere, prorsusque ab iis abstinere, quæ illa turpia esse ducit. Quibus

δ' ἐνεκα αὐτὸς τε οὐκ ἄλλον εἰς τὸδε τὸ τέλος κατέστην καὶ ὑμεῖς παρακλήσεσθαι, δεήσασθαι ὑμῖν βούλομαι. (8) Ἐγὼ γὰρ κατενόησα ὅτι οἱ πρόγονοι χεῖρους μὲν ἡμῶν οὐδὲν ἐγένοντο ἀσκήντες γόνυ κἀκείνοι διετέλεσαν ἄπερ ἔργα ἀρετῆς νομίζεσθαι. (9) Ὅ, τι μέντοι προσεκτήσαντο τοιοῦτοι ὄντες ἢ τῷ τῶν Περσῶν κοινῷ ἀγαθῷ ἢ αὐτοῖς, τοῦτ' οὐκέτι δύναμαι ἰδεῖν.

(10) Καίτοι ἐγὼ οἶμαι οὐδεμίαν ἀρετὴν ἀσκήσθαι ὑπ' ἀνθρώπων ὡς μηδὲν πλείον ἔργουσι οἱ ἐπὶ τοῖς γενόμενοι τῶν πολεμῶν, ἀλλ' οἱ τε τῶν παρυστάκων ἡρόντων ἀπεργόμενοι οὐχ ἵνα μηδέποτε εὐδρανηθῶσι, τοῦτο πράττουσιν, ἀλλ' ὡς διὰ ταῦτα τὴν τῆν ἐγκατέειχεν πολλὰ κἀπὶ αἰς εἰς τὴν ἐπαίτα γόνυ εὐδρανηθῶμενα οὕτω παρασκευάζονται. οἱ τε λέγειν προθυμότεροι θανάτου γενέσθαι οὐχ ἵνα εὖ λέγοντες μηδέποτε παύσωνται, τοῦτο μελετῶσιν, ἀλλ' ἐλπίζοντες τῷ λέγειν εὖ πείθοντας ἀνθρώπους πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ διακράξασθαι. οἱ τε αὖ τὰ πολέμικα ἀσκήντες οὐχ ὡς μαχόμενοι μηδέποτε παύσονται, τοῦτ' ἐκπορεύονται, ἀλλὰ νομίζοντες καὶ οὕτω τὰ πολεμικὰ ἀγαθὰ γενόμενοι πολλὴν μὲν δόξαν, πολλὴν δὲ εὐδαιμονίαν. μεγάλας δὲ τιμὰς καὶ ἐκαστοῖς καὶ τῇ πόλει περιέβειν.

(11) Εἰ δὲ τινες ταῦτα ἐκπονήσαντες πρὶν τινα καρπὸν ἀπ' αὐτῶν κομίσασθαι περιεῖδον αὐτοὺς γῆρας ἀδυνατοὺς γενομένους, ὅμοιον ἔμοιγε δοκῶσι πεπονθέναι ὅσον εἴ τις γεωργὸς ἀγαθὸς προθυμότητις γενέσθαι καὶ εὖ σπείρον καὶ εὖ φυτεύειν, ὅπως καρποῦσθαι ταῦτα δεῖ, ἐωήτων καρπὸν ἀσπυρόμενος εἰς τὴν γῆν πάλιν καταρβείναι καὶ εἴ τίς γε ἀσκητὴς πολλὰ πονήσας καὶ ἀξιόνομος γενομένος ἀναγώνιστος διατελέσειεν, οὐδ' ἂν οὕτως μοι δοκῇ δικαίως ἀνάξιος εἶναι ἀφροσύνης. (12) Ἄλλ' ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, μὴ πάθωμεν ταῦτα, ἀλλ' ἐπειπερ σύνισμεν ἡμῖν αὐτοῖς ἀπὸ παιδῶν ἀρχόμενοι ἀσκητὰς ὄντας τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἔργων, ἵσμεν ἐπὶ τοῖς πολέμοις, ὅς ἐγὼ σαφὲς ἐπίσταμαι (αὐτὸς ἰδὼν) ἰδιώτας ὄντας ὡς πρὸς ἡμῖς ἀγωνίζεσθαι. Οὐ γὰρ τί πῶς οὕτοι ἱκανοὶ εἰσιν ἀγωνιστῆαι, οἱ ἂν ταξέωσι καὶ ἀκοντίζωσι καὶ ἱππεύωσιν ἐπιστημόνους, ἣν δὲ πῶς πονήσαι δεῖ, τοῦτο λέγουσιν, ἀλλ' οὕτοι ἰδιώται εἰσι κατὰ τοὺς πόνοους, οὐδέ γε οὔτινες ἀγρυπνήσαι δεῖον ἡττῶνται τοῦτου, ἀλλὰ καὶ οὕτοι ἰδιώται κατὰ τὸν ὕπνον, οὐδέ γε οἱ ταῦτα μὲν ἱκανοί, ἀπαίδευτοι δὲ ὡς γὰρ καὶ συμμάχους καὶ πολέμιους χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ οὕτοι δῆλον ὡς τῶν μεγίστων παιδευμάτων ἀπείρους ἔχουσιν. (13) Ὑμεῖς δὲ νυκτὶ πρὶν ὅσπερ οἱ ἄλλοι ἡμέρα δύνασθ' ἂν χρῆσθαι, πόνοος δὲ τοῦτο ἔργον ἡμέρας ἡμερόνους νομίζετε, ἡμέρας δὲ ὅσπερ οἱ ἄλλοι διακράσας, ὑδροποσίαν δὲ βῆρον τῶν λεόντων φέρετε. καλλίστων δὲ πάντων καὶ πολεμικώτατον κτήμα εἰς τῆς φύξης συγκροτήσας ἐπανοδόμενοι γὰρ μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις ἄπαι χεῖρετε. Τοῦς δ' ἐπαίνων ἐραστὰς ἀνάγκη κατέσθαι τὰ αἶτια καὶ διὰ τοῦτο πάντα μὲν πόνον πάντα δὲ κίνδυνον ἡδέως ὑποδύσθαι. (14) Εἰ δὲ ταῦτα ἐγὼ λέγω περὶ ὑμῶν ἄλλῃ γινώσκων, ἐμυτὸν ἐξαπατῶ. ὅτι γὰρ μὴ τοιούτων ἐκπονήσεται παρ' ὑμῶν, εἰς ἐμὲ τὸ εὐλείπον ἔχει. Ἀλλὰ

vero de causis et ipse munus hoc non invitatus susceperim, et vos advocaverim, vobis exponere libet. Majores ego nostros nihilo nobis deteriores fuisse animadverti; quippe qui se nunquam non in iis, quae virtutis studia ducuntur, exercuerint: quid tamen emolumenti tales qui essent vel Persarum civitati publice, vel sibi privatim acquisiverint, hoc nequaquam perspicere possum. Atqui ego quidem arbitror nullam ab hominibus virtutem coli, ut qui prohi evaserint nihilo meliore sint conditione quam inertes: sed qui a voluptatibus in presentia oblati abstinent, non, ut nulla unquam gaudia percipiant, hoc faciunt, sed ut in posterum propter hanc continentiam multiplici gaudio fruantur, ita sese comparant: quique dicendi vi student excellere, non, ut orate dicendi finem nunquam faciant, hoc meditantur, sed quod fore sperant ut, cum dicendi facultate in suam multos homines sententiam adducant, multa magnaquo assequantur commoda: sique iidem qui res bellicas tractant, non, ut pugnare nunquam desinant, hunc laborem sustinent, sed quod hi quoque arbitrantur, si peritiam rei militaris adepti sint, multas se opes, multam felicitatem, magnos honores tum sibi tum patriae acquisituros. Quod si qui studiose in his versati, per negligentiam sese senectute imbecilles reddi siverint, priusquam fructum ex eis aliquem perceperint, illis ejusmodi quidpiam usu venisse mihi quidem videtur, ac si quis agricola, postquam peritus esse studuisset, bene serendo, bene item plantando, cum tandem fructus eum ex his colligere oporteat, eos minime comportatos, in terram rursus decidere patiat. Si quis itidem athleta multum postquam laboris hauserit, et idoneus ad victoriam adipiscendum evaserit, in certamen nunquam descenderit, neque is mihi quidem jure liberandus dementiae culpa videtur. At nobis, viri, idem nequaquam usu veniat: sed cum ipsimet nobis consilii sumus, inde usque a pueritia nos et in honestarum et laudabilium actionum studiis exercitatos esse, eamus in hostes, quos ego, quippe qui spectaverim, certo scio adversum vos pugnandi rudes esse. Nequaquam enim idonei sunt praedictores, qui vel sagittandi, vel jaculandi, vel equitandi sunt periti, labores vero perferre si quando oporteat, hic deficiant; verum hi quod ad labores attinet, rudes sunt: neque ii certe, qui vigilandum cum sit, vigiliis succumbunt; sed et hi rudes sunt, somnum quod attinet: neque ii sane, qui ad haec quidem praestanda sint idonei, ignari vero quomodo se et erga socios et hostes gerere oporteat: sed et hos maximum disciplinarum rudes esse constat. At vos, opinor, nocte perinde atque alii die uti potestis: labores autem ad jucunde vivendum duces esse existimatis; fame tanquam obsequio omnino utimini; et aquae potum facilius quam leones ipsi fertis; pulcherrimam denique omnium possessionem et bellatoribus aptissimam in animos vestros condidistis; quippe qui laude magis quam omnibus aliis rebus gaudetis. Laudis autem amatores necesse est ejus adipiscende gratia laborem omnem, omne periculum libentissime subire. Quod si haec ego de vobis, aliter ac sentiam, dico, memetipsum fallo: nam si contigerit ut vosmet tales non praestetis, in me quicquid defuerit recidet. Verum et ex-

πιστεύω τοι τῇ πεύρα καὶ τῇ ὑμῶν εἰς ἐμὲ εὐνοίᾳ καὶ τῇ τῶν πολεμίων ἀνοίᾳ μὴ ψεύσειν με ταύτας τὰς ἀγάθας ἐλπίδας, ἀλλὰ θαρρόντες δρῶμεθα, ἐπειδὴ καὶ ἐκποδὼν ἡμῖν γαγῆνται τὸ δοῦναι τῶν ἀλλοτρίων ἀδίκως ἐπίσταται. Νῦν γὰρ ἔρχονται μὲν οἱ πολέμιοι ἄρχοντες ἐδίκων χειρῶν, καλοῦσι δὲ ἡμᾶς ἐπικούρους οἱ φίλοι· τί οὖν ἐστὶν ἢ τοῦ ἀλέξασθαι δικαιοτέρον ἢ τοῦ τοῖς φίλοις ἀρήγειν κάλλιον; (14) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκεῖνο οἴομαι ὑμᾶς θαρρεῖν, τὸ μὴ παρημεληκότα μετὰ τῶν θεῶν τὴν ἔξοδον ποιῆσθαι· πολλὰ γάρ μοι συνόντες ἐπίστασθε οὐ μόνον τὰ μεγάλα ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ πειρούμενον αἰετὸ θεῶν δρᾶσθαι. Τέλος εἶπε, τί δεῖ εἶτι λέγεμαι; ἀλλ' ὑμεῖς μὲν τοὺς ἀνδρας ἐλόμενοι καὶ ἀναλαβόντες καὶ τὰλλα παρασκευασάμενοι ἴτε εἰς Μήδους· ἐγὼ δ' ἐκπελθὼν πρὸς τὸν πατέρα πρόειμι δὴ, ὅπως τὰ τῶν πολεμίων ὡς τάχιστα μαθῶν οἶά ἐστι παρασκευάζωμαι, ὅτι ἂν δέωμαι, ὅπως ὡς κάλλιστα σὺν θεῷ ἀγωνιζώμεθα. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἔπραττον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Κῦρος δὲ ἔλθων οἶκαδε καὶ προσευξάμενος Ἔστιά πετρώη καὶ Διὶ πατρώῳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ὠρμάτο ἐπὶ τὴν στρατείαν, συμπροῦπεμπε δὲ αὐτὸν καὶ ὁ πατήρ. Ἐπειδὴ δὲ ἔξω τῆς οἰκίας ἐγένοντο, λέγονται ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ αὐτῷ αἰσίοι γενέσθαι. Τούτων δὲ φανέντων οὐδὲν ἄλλο εἶτι οἰωνιζόμενοι ἐπορεύοντο, ὡς οὐδένα λήσοντα τὰ τοῦ μεγίστου θεοῦ σημεῖα.

2. Προϊόντι δὲ τῷ Κύρῳ ὁ πατήρ ἤρχετο λόγου τοιοῦτο· ὦ παῖ, ὅτι μὲν οἱ θεοὶ σε ὑπὸ τῆς καὶ εὐμενείας ἐμπέμπουσιν καὶ ἐν ἱεροῖς δῆλον καὶ ἐν οὐρανίοις σπουδαίως γινώσκουσιν καὶ αὐτόν. Ἐγὼ γάρ σε ταῦτα ἐπιτήδεος ἰδὺς ἐξάμην, ὅπως μὴ δι' ἄλλων ἐρμηνέων τὰς τῶν θεῶν συμβουλίας συνείης, ἀλλὰ αὐτὸς καὶ ὁρῶν τὰ δροτὰ καὶ ἀκούων τὰ ἀκουστά γινώσκῃς καὶ μὴ ἐπὶ μάντεσιν εἶης, εἰ βούλοιντό σε ἐξαπατᾶν ἕτερα λέγοντες παρὰ τὰ παρὰ τῶν θεῶν σημαίνόμενα, μηδ' αὖ, εἰ ποτε ἄρα ἐνευ μάντεως γένοιτο, ἀποροὶ θεοῖς σημεῖοις, ὅτι χρῆτόν γε, ἀλλὰ γινώσκων διὰ τῆς μαντικῆς τὰ παρὰ τῶν θεῶν συμβουλευόμενα, τούτοις πείθοιο. (3) Καὶ μὲν δὴ, ὦ πάτερ, ἔφη ὁ Κῦρος, ὡς ἂν ἴλεω οἱ θεοὶ ὄντες ἡμῖν συμβουλεύειν θέλωσιν ὅσον δύναμαι κατὰ τὸν σὸν λόγον διατελῶ ἐπιτελούμενος. Μέμνημαι γάρ, ἔφη, ἀκούσας ποτὲ σου ὅτι εἰκότως ἂν καὶ παρὰ θεῶν πρακτικώτερος εἴη ὡς περ καὶ παρὰ ἀνθρώπων δεστικὴ μὴ ὁπότε ἐν ἀπόροις εἴη, τότε χολακεύοι, ἀλλ' ὅτε ἀρίστα πράττει, τότε μάλιστα τῶν θεῶν μεμνῶτο· καὶ τῶν φίλων δ' ἐφ' ὅτ' ἡ γρηῃναι ὡσαύτως οὕτως ἐπιμελεσθαι. (4) Οὐκοῦν νῦν, ἔφη, ὦ παῖ, διὰ γε ἐκεῖνας τὰς ἐπιμελείας ἦσαν μὲν ἔρχη πρὸς τοὺς θεοὺς δεησόμενος, ἐλπίζεις δὲ μέλλον τεύξεσθαι ὡς ἂν δέη, ὅτι συνειδέναι σαυτῷ δοκεῖς οὐκ ὀπίωτο; ἀμελήσας αὐτῶν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς πρὸς φίλους ὄντας μοι τοὺς θεοὺς οὕτω διάκειμαι. 15, Τί γάρ, ἔφη, ὦ παῖ, μέμνησαι ἐκεῖνα ἃ

perientia, et benevolentia erga me vestra, et hostium amentia fretus confido, bonas hasce spes me non frustraturas. Fidentibus igitur animis proficiscamur, praesertim cum hoc procul a nobis absit, ut aliena per injuriam appetere videamur. Hostes enim nunc adveniunt, qui primi bello lacessunt: amici vero nos ad opem ferendam arceant. Quid ergo vel justius est quam vim propulsare, aut honestius quam amicis opitulari? At vero ea vos de causa non paulo fidentiores esse arbitror, quod nimirum diis minime neglectis expeditionem hanc parem. Nam cum multum mecum versemini, non modo res magnas, sed etiam parvas aggredientem, initium a diis semper me facere novistis. Tandem ait, Quid pluribus verbis opus est? At vos lectis quidem assumptisque viris, ceterisque rebus paratis, ad Medos pergite: ego vero ad patrem reversus, eo utique jam proficiscor, quo de rebus hostium quam celerime quales eae sint edoctus, quicquid potero vobis parem, ut quam praeclearissime, deo juvante, dimicemus. » Et illi quidem haec agebant.

CAPUT VI.

Cyrus autem domum reversus, precatusque Vestam patriam, et Jovem patrium, ceterosque deos, in expeditionem profectus est: eumque pater etiam deducebat. Ac postquam domo egressi essent, fulgura tonitruaque fausta ei oblata fuisse perhibentur. Quae cum apparuissent, alio praeterea nullo captato augurio perrexere, quasi neminem maximi dei signa latere possent.

Cyrum vero progredientem pater hujusmodi verbis allocui capit: Quod quidem, fili, dii te propitii atque benigni dimittunt, cum ex sacrificiis constat tum coelestibus signis: id quod et ipse etiam nosti. Haec ego enim te de industria edocui, ut ne per alios interpretes deorum consilia intelligeres, sed ea, et quae videnda sint videns, et quae audienda audiens, cognosceres, et ab harolis non penderes, qui te, si vellent, decipere possent, alia dicentes quam quae divinitus portenderentur: neve rursus, si quando harolus non adesset, quid de signis divinis statuendum esset ambigeres; sed vaticinandi arte percipiens quae divinitus consulerentur, eisdem obtemperares. Et Cyrus quidem, Pater, inquit, ut dii propitii nobis consulere velint, quantum potero ex oratione tua nunquam non curabo. Memini enim ex te aliquando audisse, merito illum etiam a diis, quemadmodum et ab hominibus, aliquid facilius impetrare, qui non tunc demum, cum adducitur in angustias, aduletur, sed cum felicissima utitur fortuna, tunc deorum maxime meminerit: et amicorum etiam aiebas eodem modo habendam esse curam. Ergo jam, fili, inquit, nonne libentius deos accedis supplicaturus, propter illa tua in eis colendis studia, et speras te magis ea quae petieris consecuturum, quod tibi sic concius esse videris ut qui nunquam eos neglexeris? Sane quidem, pater, inquit, sic erga deos sum affectus ut qui mihi amici sint. Quid enim, fili, inquit, meministin'

οὕτως ἐδόκει ἡμῖν ὡς ἄπερ δεδόκασιν οἱ θεοὶ μαθόντας ἀνθρώπους βέλτιον πράττειν ἢ ἀνεπιστήμονας αὐτῶν ὄντας καὶ ἐργαζομένους μᾶλλον ἀνυτεῖν ἢ ἀργούντας καὶ ἐπιμελομένους ἀσφαλέστερον [ἂν] διάγειν ἢ ἀφυλακτοῦντας τούτων, παρέροντας οὖν τοιούτους ἑαυτοὺς οἷός σε, οὕτως ἡμῖν ἐδόκει δεῖν καὶ αἰτεῖσθαι τὰ γὰρ παρὰ τῶν θεῶν; [6] Ναὶ μὰ Δία, ἔφη ὁ Κύρος, μέμνημαι μέντοι τοιαῦτα ἀκούσας σου καὶ γὰρ ἀνάγκη ἦν με πείθεσθαι τῷ λόγῳ καὶ γὰρ οὐδὲ σε λέγοντα αἶψά ὡς οὐδὲ θέμις εἶη αἰτεῖσθαι παρὰ τῶν θεῶν οὕτε ἱππεύειν μὴ μαθόντας ἱππομαχούντας νικᾶν οὕτε μὴ ἐπιστραμένους τοξεύειν τοξεύοντας κρατεῖν τῶν ἐπιστραμένων οὕτε μὴ ἐπιστραμένους κυβερνᾶν σώζειν εὐχεσθαι καὶ κυβερνῶντας, οὐδὲ μὴ σπεύροντάς γε εἶπεν εὐχεσθαι καλὸν αὐτοῖς φρεσίναι, οὐδὲ μὴ φυλακτομένους γε ἐν πολέμῳ σωτηρίαν αἰτεῖσθαι παρὰ γὰρ τοὺς τῶν θεῶν θεσμούς πάντα τὰ τοιαῦτα εἶναι· τοὺς δὲ ἀθέμιστα εὐχομένους ἡμοῖος ἐρῆσαι εἰκὸς εἶναι παρὰ θεῶν ἀτυχεῖν ὥς περ καὶ παρὰ ἀνθρώπων ἀπραχεῖν τοὺς παράνομα δομένους.

7. Ἐκείνων δὲ, ὦ παῖ, ἐπελάλῃς ἅ ποτε ἐγὼ καὶ σὺ ἐλογίζομεθα ὡς ἱκανὸν εἶη καὶ καλὸν ἀνδρὶ ἔργον, εἴ τις δύναιτο ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἂν αὐτὸς τε καλὸς καὶ γὰρ δὲ δικαίως γένοιτο καὶ τὰ ἐπιτήδεια αὐτός τε καὶ οἱ οἰκέται ἱκανῶς ἔχοιεν. Τὸ δὲ τούτου μεγάλου ἔργου ὄντος οὕτως ἐπίστασθαι ἀνθρώπων ἄλλων προστατεύειν ὅπως ἔξωσι πάντα τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλεῖν καὶ ὅπως ἔσονται πάντες οἷός σε, τοῦτο θαυμαστόν δήπου ἐφάνητο ἡμῖν εἶναι. 8. Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ὦ πάτερ, μέμνημαι καὶ τοῦτό σου λέγοντος συνεδόκει ὅς τις καὶ ἐμὸς ὑπερμέγας εἶναι ἔργον τὸ καλῶς ἀρχειν καὶ νῦν γ', ἔφη, ταῦτά μοι δοκεῖ ταῦτα, ὅταν πρὸς αὐτὸ τὸ ἀρχειν σκοπῶν λογίζομαι· ὅταν μέντοι γε πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους ἴδωμ καταναρῶσθαι οἷος ὄντας διακρίνοντα ἀρχοντας καὶ οἷος ὄντας ἀνταγωνιστὰς ἡμῖν ἔσονται, πάντο μοι δοκεῖ αἰσχρὸν εἶναι τὸ τοιούτους αὐτοὺς ὄντας ὑποτιθεῖν καὶ μὴ θελεῖν ἰέναι αὐτοῖς ἀνταγωνισμένους ὡς, ἔφη, ἐγὼ αἰσθάνομαι ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἡμετέρων φίλων τούτων ἡγουμένους δεῖν τὸν ἀρχοντα τῶν ἀρχομένων διαφέρειν τῷ καὶ πολυτελέστερον διαιπεῖν καὶ πλεόν ἔχειν ἔνδομ χροστίον καὶ πλείονα χρόνον καθεύδειν καὶ πάντα ἀπονώτερον τῶν ἀρχομένων διάγειν. Ἐγὼ δὲ οἶμαι, ἔφη, τὸν ἀρχοντα οὐ τῷ βραδυσταλεῖν χρῆναι διαφέρειν τῶν ἀρχομένων, ἀλλὰ τῷ προνοεῖν καὶ φιλοσοφεῖν προθυμομένον. [9] Ἀλλὰ τοι, ἔφη, ὦ παῖ, εἴναι ἔστιν ἂν οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἀγωνιστέον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα, ὅν οὐ βραδυν εὐπρόως περιγενέσθαι. Αὐτίκα δήπου οἶσθα ὅτι εἰ μὴ εἴη τὰ ἐπιτήδεια ἢ στρατιὰ, καταλύσεται σου εὐδὲς ἢ ἀρχή. Οὐκ οὖν ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ πάτερ, Κυαζάρης φησὶ παρέξειν τοῖς ἐντέθειν ἰούσι πᾶσιν ὅπως ἂν ὦσι. Τούτοις δὲ σὺ, ὦ παῖ, πιστεύων ἔρχῃ τοῖς παρὰ Κυαζάρης χρήμασιν; Ἐγὼ γε, ἔφη ὁ Κύρος. Τί δὲ, ἔφη, οἶσθα ὅπως αὐτῷ ἔστι; Μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Κύρος, οὐ μὲν δή.

illa, de quibus inter nos aliquando conveniebat? nimirum, ea quae dii largiti sunt, homines si didicerint, melius facturos, quam si eorum sint imperiti; et si operentur, plus effecturos, quam si sint otiosi; et si curam adhibeant, securius vitam acturos, quam si horum sint negligentes: adeoque praebentes seipsos quales oportet, sic nobis videbatur oportere quoslibet bona a diis petere. Profecto, inquit Cyrus, memini quidem ex te haec audisse: et sane necesse erat huic tuo sermoni adsentiri. Etenim novi te dicere solitum, ne fas quidem esse a diis petere vel eos, qui equitandi artem non didicerint, ut equestri praelio victoriam adipiscantur: vel eos, qui sagittare nesciant, ut sagittandi peritos sagittando superent; vel gubernandi rudes precari, ut naves gubernando servent: vel eos, qui frumentum non serant, poscere, bonum ut sibi nascatur frumentum: vel denique eos, qui in bello sibinon caveant, salutem petere: huiusmodi enim omnia esse contra leges divinas: eos vero, qui ea quae non fas sit precantur, par esse aiebas aequae a diis optata non consequi, atque ab hominibus nihil impetrare eos, qui ea quae legibus adversantur rogant.

Horum vero, fili, ait, oblitus es, quae aliquando inter nos argumentando concludebamus: sat magnum scilicet ac praecuratum esse hominis opus, si quis studio suo perficere possit, ut et ipse gnavior honestus probusque evadat, et ut omnium ad victum necessariorum affatim sit tum ipsi tum familiae. Jam vero, cum hoc adeo magnum opus esset, scire etiam hominibus aliis praeesse ut omnia ad victum necessaria illis abunde suppetant, et tales ut sint omnes quales oportet, id sane nobis admirandum esse videbatur. Profecto memini, pater, inquit, hoc quoque te dicere: itaque mihi simul videbatur mzens arduumque esse opus, recte imperare. Et nunc quidem, ait, idem de his mihi videtur, cum ad ipsum munus imperatorum respiciens mecum ipse considero: cum vero in alios homines intueor perspexerim, quales sint qui in imperio permanent, et quales qui nobis adversarii futuri sunt, omnino mihi tupe videtur, huiusmodi quosdam formidare, ac non libenter ad certamen cum iis incedendum procedere; quos ego, inquit, intelligo, ab amicis hisce nostris initio facto, existimare, oportere principem a sibi subiectis in eo differre, ut et sumptuosius coequet, et domi plus auri habeat, et diutius dormiat, et omnino magis otiose quam subditi degat. Ego autem, ait, arbitror, principem non desidiose vitam agendo a subditis distare debere, sed et rebus suis alacri animo prospiciendo et laboribus studiose tolerandis. At vero, fili, inquit ille, sunt quaedam, in quibus non cum hominibus certandum est, sed cum ipsis rebus, quas quidem haud facile est commode superare. Ac primum quidem nosti, inquit, nisi exercitus commeatum habeat, imperium tuum statim ruiturum. At qui haec, pater, inquit, Cyaxares praebiturum se dicit omnibus hinc prolescentibus, quotquot fuerint. Ergo tu, fili, ait, iter ingrederis his opibus quae sunt apud Cyaxarem confisus? Sic, equidem, inquit Cyrus. Quid autem? ait, noli! quantae sint illi opes? Minime profecto, inquit Cyrus.

Ὅμως δὲ τούτοις πιστεύεις τοῖς ἀδελοῖς; ὅτι δὲ πολλῶν μὲν δεήσει, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα νῦν ἀνάγκη δαπανᾶν, ἐπεὶ οὐ γινώσκεις; Γινώσκω, ἔφη ὁ Κύρος. Ἦν οὖν, ἔφη, ἐπιλίπη αὐτὸν ἡ δαπάνη ἢ καὶ ἐκὼν ψεύσεται, ὦ παῖ, πῶς ἄρ' ἔξει τὰ τῆς στρατιᾶς; Ἀπλὸν ὅτι οὐ καλῶς. Ἀτάρ, ἔφη, ὦ πάτερ, σὺ εἰ ἐνορᾷς τινα πόρον καὶ ἀπ' ἐμοῦ ἂν προσγενόμενον, ἕως ἔτι ἐν φιλῇ ἐσμέν, λέγε. (10) Ἐρωτᾷς, ἔφη, ὦ παῖ, ποῦ ἂν ἀπὸ σοῦ πόρος προσγίνωτο; ἀπὸ τίνος δὲ μᾶλλον εἰκός ἐστι πόρον προσγενέσθαι ἢ ἀπὸ τοῦ δύναμιν ἔχοντος; Σὺ δὲ πεζὴν μὲν δύναμιν ἐθέλοντε ἔχων ἐρχῆ ἀνθ' ἧς οἶδ' ὅτι πολλαπλάσιαν ἄλλην οἷα ἂν δέξαιο, ἱππικὸν δὲ σοι θπερ κράτιστον, τὸ Μήδων, σύμμαχον ἔσται. Πόσον οὖν ἔθνος τῶν περὶξ οὐ δοκαῖ σοι καὶ χαρίζεσθαι βουλόμενον ὑμῖν ὑπηρετήσῃ καὶ φοβούμενον μὴ τι πάθῃ; ἂ ἤρῃ σε κοινῇ σὺν Κυαξάρῃ σκοπεῖσθαι μήποτε ἐπιλίπη τι μὲν δὲ ὦν δεῖ ὑπάρχειν, καὶ ἔθους δὲ ἐνεκα μηχανᾶσθαι προσδοῦ πόρον. Τότε δὲ πάντων μάλιστα μοι μέμνησο μηδέποτε ἀναμίνειν τὸ πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια ἔξ' ἂν ἡ χρεῖα σε ἀναγκάσῃ· ἀλλ' ὅταν μάλιστα εὐπορῇς, τότε, πρὸ τῆς ἐπορίας, μηχανῶ. Καὶ γὰρ τεύξῃ μᾶλλον παρ' ὧν ἂν δέῃ μὴ ἔμπορος δοκῶν εἶναι, καὶ ἔτι ἀναίτιος ἔση παρὰ τοῖς σαυτοῦ στρατιώταις· ἐκ τούτου δὲ μᾶλλον καὶ ὑπ' ἄλλων αἰδοῦς τεύξῃ, καὶ ἥν τινας βούλῃ ἢ εὖ ποιῆσαι τῇ δυνάμει ἢ κακῶς, μᾶλλον ἕως ἂν ἔχῃσι τὰ δέοντα οἱ στρατιῶται ὑπηρετήσουσιν σοι, καὶ πιστικωτέρους, σάφ' ἴσθι, λόγους δυνήσῃ τότε λέγειν θτανπερ καὶ ἐνδείκνυσθαι μάλιστα δύνῃ καὶ εὖ ποιεῖν ἱκανὸς ὦν καὶ κακῶς. (11) Ἄλλ', ἔφη, ὦ πάτερ, ἄλλως δὲ μοι καλῶς δοκεῖς ταῦτα λέγειν πάντα, καὶ ὅτι ὦν μὲν νῦν λέγονται λήψεσθαι οἱ στρατιῶται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐμοὶ τούτων χάριν εἰσεται· ἴσασι γὰρ ἐφ' οἷς αὐτοὺς Κυαξάρης ἀγεται συμμαχικός, ὅ, τι δ' ἂν πρὸς τοῖς εἰρημίοις λαμβάνῃ τις, ταῦτα καὶ τιμὴν νομισοῦσι καὶ χάριν τούτων πλείστην εἰκὸς εἶδέναι τῷ δίδόντι. Τὸ δ' ἔχοντα δύναμιν ἢ ἐστὶ μὲν φίλους εὖ ποιῶντας ἀνταφελείσθαι, ἔστι δὲ ἐχθροὺς ἔχοντα πειρᾶσθαι τίσασθαι, ἔπειτα ἀμελεῖν τοῦ πορίζεσθαι, οἷε τι, ἔφη, ἥττον τι τοῦτο εἶναι αἰσχρὸν ἢ εἰ τις ἔχων μὲν ἄγροῦς, ἔχων δὲ ἐργάτας οἷς ἂν ἐργάζοιτο, ἔπειτα ἐμὴν τὴν γῆν ἀργοῦσαν ἀνωφελῆτον εἶναι; Ὡς γ' ἐμοῦ, ἔφη, μηδέποτε ἀμελήσοντας τοῦ τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις συμμηχανᾶσθαι μήτ' ἐν φιλῇ μήτ' ἐν πολεμίᾳ οὕτως ἔχει τὴν γνώμη.

12. Τί γὰρ, ἔφη, ὦ παῖ, τῶν ἄλλων ὧν ἐδόκει ποτ' ἡμῖν ἀναγκαῖον εἶναι μὴ παραμελεῖν ἢ μέμνησαι; Οὐ γὰρ, ἔφη, μέμνημαι ὅτε ἐγὼ μὲν πρὸς σέ ἦλθον ἐπ' ἀργύριον, ὅπως ἀποδοίην τῷ φάσκοντι στρατηγεῖν με πεπειδευμέναι, σὺ δὲ ἅμα διδοῦς μοι ἐπηρώτας ὠδέπας, Ἄρά γε, εἶπες, ὦ παῖ, ἐν τοῖς στρατηγικοῖς καὶ οἰκονομίας τί σοι ἐπειμήσθῃ ὁ ἀνὴρ ὃς τὸν μισθὸν φέρεις; οὐδὲν μέντοι ἥττον οἱ στρατιῶται τῶν ἐπιτήδεων δέονται ἢ οἱ ἐν οἴκῳ οἰκᾶται. Ἐπεὶ δ' ἐγὼ σοι λέγων τάληθ' εἶπον ὅτι οὐδ' ὅτιον περὶ τούτου ἐπειμήσθῃ, ἐπέρου με πάλιν εἰ τί μοι ὑγίειας περὶ ἢ βί-

Et hisce tamen incertis, ait, fretus es? Quod autem multis tibi erit opus, ac magnos etiam alios sumptus jam necesse est impendere, illud non vides? Video, inquit Cyrus. Quod si ergo deficiat illum sumptus suppeditandi copia, vel etiam sciens fallat, quomodo tibi sese res exercitus habuerint? Certe non bene. Ceterum tu, pater, ait, si quam parandae copiae rationem, quae a me quoque possit adferri, perspicis, eam mihi, dum adhuc in regione pacata sumus, exponito. Hoc, fili, quaeris, ait, ecqua possit abs te etiam copiae parandae ratio proficisci? a quonam vero magis convenit copiae parandae rationem adinveniri, quam ab eo qui exercitui praesit? Tu vero cum iis pedestribus copiis hinc discedis, quas, sat scio, cum aliis longe majoribus non commutares: equitatus autem Medorum, qui sane est praestantissimus, tibi belli socius erit. Quam ergo nationem finitimam putas, et gratificandi studio, et damni metu, non omnia vobis subministraturam? quae quidem te communiter cum Cyaxare considerare oportet, ne quid unquam eorum vos deficiat, quae adesce debeant; atque etiam assuescendi causa redditus rationem excogitare. Hoc vero maxime omnium mihi memineris, ne unquam rationem res necessarias comparandi excogitare differas, donec ipsa te coegerit necessitas: sed cum maxime rebus omnibus abundes, tunc potius aliquam, ante inopiam, excogita. Nam et magis consequeris ab illis a quibus petes, cum non indigere videaris, et praeterea culpa apud milites tuos vacabis: hac autem ratione magis etiam ab aliis reverentiam consequeris: et si quos copiis tuis vel juvare volueris vel laedere, impensius, dum res necessarias habebunt milites, tibi navabunt operam: et oratione, mihi crede, magis ad persuadendum apta te nunc usum, cum maxime etiam demonstrare poteris te et ad juvandum et ad laedendum esse idoneum. At Cyrus, Pater, inquit, cum aliis de causis praecclare mihi haec omnia dicere videris, tum etiam quod quae modo milites accepturi sunt, eorum nemo mihi istorum nomine gratiam sit habiturus (sciunt enim quibus conditionibus Cyaxares eos ad belli societatem accersat): quicquid vero praeter promissa illa quis accipiet, id et honori sibi ducent, et consentaneum est maximam pro eo largienti gratiam eos habituros. Qui autem copias habeat, quibus et beneficia in amicos conferens ab iis vicissim ipse commodi aliquid percipere possit, possit et experiri ut si quos habeat hostes ab iis poenas expetat, negligens ut is deinde sit in comparandis opibus, an minus, inquit, hoc turpe putas, quam si quis cum agros habeat, habeat operarios iis colendis idoneos, nihilominus terram incultam sinat esse inutilem? Itaque sic de me sentias velim, ait, nunquam me in conquirendis rebus exercitui necessariis fore negligentem, nec in amicorum, nec in hostium regione.

Quid vero, fili, ait, aliorum, quae nobis aliquando videbantur necessario non spernenda esse, an meministi? Quidni meminerim, inquit? quando ego ad te argenti petendi causa veniebam, quod ei persolverem qui se arte imperatoria me instituisse diceret; tu vero simul id mihi dans, hoc fere modo me interrogabas, Num, aiebas, fili, vir iste, cui mercedem defers, in explicandis imperatoris officiis ullam etiam de ratione domesticae rei administrandae mentionem fecit? nihilo sane minus milites rebus ad victum necessariis indigent, quam qui domi sunt famuli. Cum vero ego tibi, vera dicens, respondissem, illum hac de re ne quidquam sane memorasse, rursus ex me quaerebas, ecquid mihi de bona

μης ἐλεξεν, ὡς δεῖσον καὶ τούτων [ὡς περ καὶ] ὑπὲρ τῆς στρατιᾶς τὸν στρατηγὸν ἐπιμελεῖσθαι. (12) Ὡς δὲ καὶ ταῦτα ἀπέφησα, ἐπήρουν με αὐτὸν πάλιν εἰ τινας τέχνας ἐδίδαξέ με ὡς ἂν ἕκαστα τῶν πολυμικῶν ἔργων κράτιστοι ἂν οἱ σύμμοχοι γίνοντο. Ἀπορήσαντος δέ μου καὶ τούτου ἀνέκρινας αὐτὸν καὶ τότε εἰ τί μ' ἐπαίδευσεν ὡς ἂν δυναίμην στρατιᾷ προθυμίαν ἐμβαλεῖν, λέγων ὅτι τὸ πᾶν διατρέχει ἐν παντὶ ἔργῳ προθυμία αἰθυμίας. Ἐπεὶ δὲ καὶ τούτου ἀνένευσον, ἤλεγες αὐτὸν εἰ τινα λόγον ποιῶνται διδάσκων περὶ τοῦ πείθεσθαι τὴν στρατιάν, ὡς ἂν τις μάλιστα μηχανῶτο. (13) Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο παντάπασιν ἄρρηκτον ἐφαίνετο, τέλος δὲ με ἐπήρουν ὅτι ποτὲ διδάσκων στρατηγίαν φησὶ με διδάσκεις. Κἀγὼ δὲ ἐνταῦθα ἀποκρίνομαι ὅτι τὰ τακτικά. Καὶ σὺ γελάσας διήλθες μοι παρατιθεῖς ἕκαστον ὅτι οὐδὲν ὄφελος εἴη στρατιᾷ τακτικῶν ἄνευ τῶν ἐπιτηδείων, τί δ' ἄνευ τοῦ ὑγιαίνειν, τί δ' ἄνευ τοῦ ἐπιστάσθαι τὰς εὐρημένας εἰς πόλεμον τέχνας, τί δ' ἄνευ τοῦ πείθεσθαι. Ὡς δὲ μοι καταρτάνεις ἐπὶ οὐκίας ὅτι μικρόν τι μέρος εἴη στρατηγίας τὰ τακτικά, ἐπερομένοιο μοι εἰ τι τούτων σὺ με διδάξαι ἱκανὸς εἴης, ἀπόντων με ἐκέλευσας τοῖς στρατηγικοῖς νομιζομένοις ἀνδράσι διαλέγεσθαι καὶ πυθέσθαι πᾶν ἕκαστα τούτων γίνεσθαι. (14) Ἐκ τούτου δὲ ἐγὼ συνῆν τούτοις οὓς μάλιστα φρονίμους περὶ τούτων ἤκουον εἶναι. Καὶ περὶ μὲν προῤῥης ἐπείστην ἱκανὸν εἶναι ὑπάρχον ὅτι Κυζάρης ἐμεῖλε παρέξειν ἡμῖν, περὶ δὲ ὑγείας, ἀκούων καὶ ὁρῶν ὅτι καὶ πόλεις αἱ γράζουσαι ὑγιαίνειν ἱατροὺς αἰροῦνται καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν στρατιωτῶν ἐνεκεν ἱατροῦ ἐξάγουσιν, οὕτω καὶ ἐγὼ ἐπεὶ ἐν τῇ τέλει τούτῳ ἐγενόμην, εὐθὺς τούτου ἐπεμελήθη, καὶ οἶμαι, ἔφη, ὦ πάτερ, πάντων ἱκανοὺς τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἔχειν μετ' ἐμυτοῦ ἀνδρα. (15) Πρὸς ταῦτα δὲ ὁ πατήρ ἔφη, Ἀλλ', ὦ παῖ, ἔφη, οὕτω μὲν οὓς λέγεις, ὡς περ ἱματίων βαγύντων εἰσὶ τινες ἡπικταί, οὕτω καὶ οἱ ἱατροὶ, ὅταν τινὲς νοσήσωσι, τότε ἴωνται τούτους· σοὶ δὲ τούτου μεγαλοπρεπέστερα ἔσται ἡ τῆς ὑγείας ἐπιμελεία· τὸ γὰρ ἀρχὴν μὴ κάμνειν τὸ στρατεύμα, τούτου σοὶ δεῖ μέλειν. Καὶ τίνα δὲ ἐγὼ, ἔφη, ὦ πάτερ, ὅδον ἴδων τούτο πράττειν ἱκανὸς ἔσομαι; Ἦν μὲν δὲ ποῦ χρόνον τινὰ μέλλῃς ἐν τῇ αὐτῇ μένειν, ὑγεινοῦ πρῶτον δεῖ στρατοπέδου μὴ ἀμελεῖσθαι· τούτου δὲ οὐκ ἂν ἀμάρτοις, ἐάν περ μέλλῃ σοι. Καὶ γὰρ λέγοντες οὐδὲν παύονται οἱ ἄνθρωποι περὶ τῶν νοσηρῶν χωρίων καὶ περὶ τῶν ὑγεινῶν· μάρτυρες δὲ σαφεῖς ἑκατέρους αὐτῶν παρίστανται τὰ τε σώματα καὶ τὰ χρώματα. Ἐπειτα δὲ οὐ τὰ χωρία μόνον ἀρκεῖ σκεῖσθαι, ἀλλὰ μνησθῆναι σὺ πῶς πειρᾷ σαυτοῦ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ὑγιαίνης. (16) Καὶ Κύρος εἶπε, Πρῶτον μὲν νῆ Δία παίρωμαι μηχανήσασθαι ὑπερεμπέπλησθαι δύσφορον γὰρ. Ἐπειτα δὲ ἐκπονώ τὰ εἰσιόντα· οὕτω γὰρ μοι δοκεῖ ἥ τε ὑγίεια μᾶλλον παραμένειν καὶ ἰσχυρὰ προσγενέσθαι. Οὕτω τοίνυν, ἔφη, ὦ παῖ, καὶ τῶν ἄλλων δεῖ ἐπιμελεῖσθαι. Ἦ καὶ σχολή, ἔφη, ἔσται, ὦ πάτερ, σωματοῦν τοῖς στρατιώταις; Οὐ μὰ Δί', ἔφη

corporis valetudine ac robore dissenuisset; uti de quibus imperatorem pro exercitu commodo sollicitum esse oporteat. Hoc etiam cum negassem, me rursum interrogabas, eequam me procurandi rationem docuisset, ut socii in quolibet munere militari praestantissimi evadant. Hoc quoque a me denegato, denuo percunctatus es, numquid me erudiisset quo pacto possem exercitui alacritatem injicere; quippe qui diceres in omni suscipiendo opere inter alacritatem et abjectionem animi discrimen esse maximum. Ubi hoc etiam abnuissem, sciscitatus es tu rursum, numque sermone praecepta tradidisset de concilianda exercitus obedientia, qua quis potissimum ratione id possit efficere. Cum vero de hoc quoque nihil omnino esse dictum pateret, postremo interrogabas, quid tandem docendo disciplinam imperatoriam se mihi tradere diceret. Tum autem respondi ego, Rationes instruendi exercitus. Risisti hic tu quidem, et singulis istis propositis, mihi percutiendo ostendisti, exercitus instruendi artem in militibus nihil proficere, absque rebus ad victum necessariis: quid autem absque firma valetudine? quid absque illarum artium scientia, quae ad belli usum sunt inventae? quid absque obedientia? Cumque adeo perspicuum mihi fecisti, rationem aciei instruendae exiguam quandam esse muneris imperatorii partem, atque ego rogassem, an tu idoneus es, es qui me quidpiam horum doceres, ut abire hortatus es et illis cum viris dissererem qui rei imperatoriae periti haberentur, deque ipsis percunctarer quo pacto horum singula fierent. Ex eo igitur tempore cum illis ego versatus sum, quos in primis esse harum rerum prudentes audiebam. Ac de victu quidem mihi persuasum est satis id futurum, quod Cyaxares nobis sit praebiturus: de bona vero valetudine, quod et audirem et viderem tum civitates eas, quae quo bene valeant operam dant, medicos eligere, tum imperatores militum gratia medicos elucere, ita et ego, postquam mihi munus hoc mandatum fuit, statim in hujus rei curam incubui: et opinor, ait, pater, viros me artis medicae admodum gnaros mecum habere. Ad hoc pater respondit, Verum, fili, inquit, medici, quos dicis, isti, quemadmodum sunt vestium laceratarum sarcinatores quidam, ita et ipsi tum demum, cum aliqui in morbum inciderint, medentur his: at ea quae tibi incumbet bonae valetudinis cura eo quod exercent medici officio praeclatior erit; hoc enim tibi curae esse oportet, ne exercitus omnino in morbos incidat. Et quamam via, pater, ait, incedens, hoc praestare potero? Nimirum si diutius in eodem loco sis mansurus, primum negligendum tibi non erit ut castra in regione ponas salubri: quod quidem facile adsequeris, si curae tibi fuerit. Etenim nunquam loqui desinunt homines tam de morbidis locis quam salubribus: testes autem evidentes his utrisque adsunt, tum corpora tum colores. Deinde, regiones considerare non satis erit, sed ad memoriam revocare debes quo pacto studeas tui ipsius curam gerere, ut recte valeas. Et Cyrus inquit, Primum quidem, hercle, operam do ne unquam nimium me pleam; nam grave et molestum est: deinde qui intrarunt cibos laborando digero: ita enim mihi videtur et valetudo magis permanere firma, et robur accedere. Ita igitur, fili, inquit, et aliorum curam agere oportet. Num et otium, pater, ait, militibus ad exercenda corpora suppetet? Imo vero, respondit pater,

δ πατήρ, οὐ μόνον γε, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. Δεῖ γὰρ δὴ-
που στρατιάν, εἰ μάλ' αἰ πράξειν τὰ δέοντα, μηδέποτε
παύεσθαι ἢ τοῖς πολεμίοις κακὰ πορύνουσιν ἢ ἑαυτῇ
ἀγῆθ'· ὡς χαλεπὸν μὲν καὶ ἕνα ἄνθρωπον ἀργὸν τρέ-
φεσθαι, πολλὸν δ' ἔτι, ὃ παῖ, χαλεπώτερον οἶκον θλον,
πάντων δὲ χαλεπώτατον στρατιάν ἀργὸν τρέφειν.
Πλείστα τε γὰρ τὰ ἐσθίοντα ἐν στρατῷ καὶ ἀπ' ἐλαχί-
στων δρμώμενα καὶ οἷς ἂν λάθῃ ἀσφιλέστατα χρώμενα,
ὥστε οὐδέποτε ἀργεῖν δεήσει στρατιάν. (18) Λέγεις σὺ,
ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι ὥσπερ οὐδὲ γεωργοῦ
ἀργοῦ οὐδὲν ὄφελος, οὕτως οὐδὲ στρατηγοῦ ἀργοῦ οὐδὲν
ὄφελος εἶναι. Τὸν δὲ γε ἐργάτην στρατηγὸν ἐνὸν, ἔφη,
ἀναδέχομαι, ἢν μὴ τις θεὸς βλάβῃ, ἅμα καὶ τὰ ἐπιτή-
δεια μάλιστα ἔχοντας τοὺς στρατιώτας ἀποδείξειν καὶ τὰ
σώματα ἀρίστα ἔχοντας παρασκευάσειν. Ἀλλὰ μέντοι,
ἔφη, τό γε μελετᾶσθαι ἕκαστα τῶν πολεμικῶν ἔργων,
ἀγῶνας ἂν τινὰς μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ πάτερ, προειπὼν
ἐκάστοις καὶ ἄλλα προτιθεὶς μάλιστ' ἂν ποιεῖν εὖ ἀσκεῖ-
σθαι, ὥστε ἕκαστα ὅποτε δεοῖτο ἔχειν ἂν παρεσκευασμέ-
νως χρῆσθαι. Καλλίστα λέγεις, ἔφη, ὦ παῖ· τοῦτο
γὰρ ποιήσας, σάφ' ἴσθι, ὥσπερ χοροὺς τὰς τάξεις αἰεὶ
τὰ προσήκοντα μελετώντας θεάσθαι.

19. Ἀλλὰ μὲν, ἔφη ὁ Κῦρος, εἰς γε τὸ προθυμίαν ἐμβα-
λεῖν στρατιώταις οὐδὲν μοι δοκεῖ ἱκανώτερον εἶναι ἢ τὸ
δύνασθαι ἐλπίδας ἀγαθὰς ἐμποιεῖν ἀνθρώποις. Ἄλλ',
ἔφη, ὦ παῖ, τοῦτο γε τοιοῦτόν ἐστιν οἷον περ εἰ τις κύνas
ἐν θήρᾳ ἀνακαλοῖτο αἰεὶ τῇ κλήσει ἥ περ ἔταν τὸ θηρίον
ὀρεῖ. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον προθυμίας εὖ οἶδ' ὅτι ἔχει
ἐπακουσάσας ἢν δὲ πολλάκις ψεύδεται αὐτάς, τελευ-
τᾶσαι οὐδ' ὅποτεν ἀληθῶς ὀρῶν καλῇ πείθονται αὐτῷ.
Οὕτως καὶ τὸ περὶ τῶν ἐλπίδων ἔχει· ἢν πολλάκις προσ-
δοκίας ἀγαθῶν ἐμβαλὼν ψεύδεται τις, τελευτῶν οὐδ'
ὅποτεν ἀληθεὶς ἐλπίδας λέγῃ ὁ τοιοῦτος πείθειν δύναται.
Ἀλλὰ τοῦ μὲν αὐτὸν λέγειν ἂ μὴ σαφῶς εἰδείῃ φείδεσθαι
δεῖ, ὦ παῖ, ἄλλοι δ' ἐνέτοι λέγοντες ταῦτα ἂν διαπράτ-
τουν· τὴν δὲ αὐτοῦ παρακλῆσειν εἰς τοὺς μεγίστους
κινδύνους δεῖ ὡς μάλιστα ἐν πίστει διασώζειν. Ἀλλὰ
καὶ μὴ τὸν Δία, ἔφη ὁ Κῦρος, καλῶς μοι, ὦ πάτερ, δο-
κεῖς λέγειν, καὶ ἐμοὶ οὕτως ἥδιον. (20) Τό γε μὲν
πειθόμενους παρέχεσθαι τοὺς στρατιώτας οὐκ ἀπείρω-
ς μοι δοκῶ αὐτοῦ ἔχειν, ὦ πάτερ· σὺ γὰρ με εὐθύς τοῦτο
ἐκ παιδίου ἐπαίδευσεν σαυτῷ πείθεσθαι ἀναγκάζων· ἔπει-
τα τοῖς διδασκάλοις παρέδωκας, καὶ ἐκείνοι αὐτὸ τὸ αὐτὸ
τοῦτο ἔπραττον· ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς ἐφήβοις ἦμεν, ὁ ἄρχων
τοῦ αὐτοῦ τούτου ἰσχυρῶς ἐπεμελεῖτο καὶ οἱ νόμοι δέ
μοι δοκοῦσιν οἱ πολλοὶ ταῦτα δύο μάλιστα διδάσκειν,
ἀρχεῖν τε καὶ ἀρχεσθαι. Καὶ τοῖνυν κατανοῶν περὶ
ταύτων ἐν πᾶσιν ὄρεῖν μοι δοκῶ τὸ προτρέπον πείθεσθαι
μάλιστα ὅν τὸν μὲν πειθόμενον ἐπαινεῖν τε καὶ τιμᾶν,
τὸν δὲ ἀπειθοῦντα ἀτιμάζειν τε καὶ κολάζειν. (21) Καὶ
ἐγὼ μὲν γε τὸ ἀνάγκη ἐπείσθαι αὐτῇ, ὦ παῖ, ἡ δόδος ἐστίν,
ἐπεὶ δὲ τὸ κρεῖσσον τούτου πολλὸν τὸ ἐκόντας πείθεσθαι
ἄλλῃ ἐστὶ συντομωτέρα. Ὅν γὰρ ἂν ἡγήσωνται περὶ
τῷ συμφέροντος ἑαυτοῖς φρονιμώτερον ἑαυτῶν εἶναι,

non modo otium erit, sed etiam necessitas id postulabit.
Nam certe oportet exercitum, si officio suo sit satisfactorius,
nunquam desinere vel hostibus damna vel sibi ipsi commoda
adferre. Etenim difficile est vel unum hominem otiosum ali;
multo etiam difficilius, fili, est, totam familiam; omnium
vero difficillimum, exercitum otiosum alere. Plurima enim
sunt in exercitu quæ comedunt, et ut quæque tenuissimo
commeatu instructa in bellum feruntur, ita quæcunque cepe-
rint, iis largissime utuntur: idcirco nunquam convenit exer-
citus esse otiosus. Dicis tu, pater, inquit, ut mihi vide-
tur, quemadmodum iners agricola nulli sit usui, ita et im-
peratorem desidem nulli esse usui. Atqui ego quidem im-
peratorem, ait, industrium polliceor (nisi quis deus obstat)
id præstaturum ut et rebus necessariis milites abundent, et
corporibus sint quam optime affectis. Verum enimvero
quod ad exercitationem, ait, singularum rerum bellicarum
attinet, arbitror, si quis certamina quædam singulis indicat,
et præmia proponat, eum maxime effecturum ut in singulis
bene exercitati evadant, ita ut, ubi opus fuerit, iis paratis
uti possit. Optime dicis, fili, inquit: nam hoc si feceris, cer-
to scias, ordines te militum, tanquam choros, in iis quæ
officii ratio postulat semper occupatos spectaturum.

At vero, inquit Cyrus, ad alacritatem militibus injiciendam
nihil mihi magis idoneum esse videtur, quam bonas posse
spes in animis hominum excitare. Verum, fili, ait, hoc sane
tale est, ac si quis in venatione canes eadem semper in-
clamet voce, qua, cum feram videt, utitur. Nam primum
quidem, sat scio, alacriter obediunt: sin frequenter eas
decipiat, tandem ne tum quidem obsequuntur ei, cum
feram vere conspiciens clamando hortetur. Sic etiam se
habet illud de spe excitanda: si sæpius quis injecta bonorum
expectatione fallat, is ad extremum, etiam cum veras spes
afferat, persuadere non potest. Iis utique imperatorem ipsum
dicendis, quæ non certo sciverit, abstinere, fili, oportet;
at alii si invitati ea dicant, idem quod ipse vult effi-
ciant: suam vero incitationem ad summa pericula sive quam
maxime dignam servare oportet. At enimvero, pater, in-
quit Cyrus, et mihi recte dicere videris, et sic facere me
magis juvat. Atqui qua ratione fieri possit ut obediens
sint milites, mihi, pater, nequaquam ignorare videor. Tute
enim hoc me statim a puero docebas, cum tibi ipsi parere
cogeres; deinde magistris me tradidisti, atque illi quoque
idem hoc agebant. Deinde, cum jam inter ephebos versati
sumus, præfectus noster hujus ipsius rei curam enixe admo-
dum agebat; quin leges etiam pleræque videntur mihi hæc
duo maxime docere, imperare scilicet et esse sub imperio.
Quapropter equidem de his cogitans, in omnibus videre
mihi videor hortamen ad obediendum efficacissimum id esse,
si is qui dicto audiens est et laude et honore, contumax au-
tem et ignominia et supplicio afficiatur. Ad efficiendum
sane, inquit, ut necessitate coactus quis pareat, hæc, fili,
via est: verum ad id quod hoc multo melius est, ut nempe
ultro pareant homines, alia via est magis compendiarie.
Nam quemcunque existimant seipsis in iis conficiendis quæ

τούτω οἱ ἄνθρωποι ὑπερηζώως πεύθονται. Γνώεις δ' ἂν ὅτι τοῦθ' οὕτως ἔχει ἐν ἀλλοῖς τε πολλοῖς καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς κήνουσιν, ὡς προθύμως τοὺς ἐπιτάσσοντας ὅτι χρὴ ποιεῖν καλοῦσιν καὶ ἐν θαλάττῃ δὲ ὡς προθύμως τοῖς κυβερνήταις οἱ συμπλέοντες πεύθονται καὶ οὗς γ' ἂν νομίσωσι τινες βέλτιον ἑαυτῶν ὁδοὺς εἰδέναι, ὡς ἱσχυρῶς τούτων οὐδ' ἀπολείπεσθαι θέλουσιν. ὅταν δὲ οἴωνται πεύθόμενοι κακὸν τι λήψονται, οὕτε ζημίαις πάνυ τι θέλουσιν εἶκιν οὕτε δόροις ἐπαίρεσθαι. Οὐδὲ γὰρ δόρα ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ κακῷ ἔχον οὐδεὶς λαμβάνει. (22) Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ πάτερ, εἰς τὸ πεύθόμενος ἔχειν οὐδὲν εἶναι ἀνυσιμώτερον τοῦ φρονιμώτερον δοκεῖν εἶναι τῶν ἀρχομένων. Λέγω γὰρ οὖν, ἔφη. Καὶ πῶς δὴ τις ἂν, ὦ πάτερ, τοιαύτην δόξαν τάχιστα περὶ αὐτοῦ παρασχέσθαι ἂν δύναίτο; Οὐκ ἔστιν, ἔφη, ὦ παῖ, συντομωτέρα ὁδὸς περὶ ὧν ἂν βούλη δοκεῖν φρόνιμος εἶναι ἢ τὸ γενέσθαι περὶ τούτων φρόνιμον. Καθ' ἓν δὲ ἕκαστον σκοπῶν γνώσῃ ὅτι ἀληθὴ λέγω. Ἦν γὰρ βούλη μὴ ὧν ἀγαθὸς γεωργὸς δοκεῖν εἶναι ἀγαθὸς ἢ ἵππους ἢ ἱατρὸς ἢ ἀλκμήτης ἢ ἄλλ' ὅτισιν, ἐννοεῖ πάντα σε δεῖν αἰ μαχεῖσθαι τοῦ δοκεῖν ἐνεκα. Καί εἰ δὴ πείσαις ἐπαίνειν τί σε πολλοὺς, ὅπως δόξαν λάβῃς, καὶ κατασκευᾷς καλὰς ἐφ' ἕκαστον αὐτῶν κτήσῃ, ἀρτί τε ἐξῆπατῆρός εἴης ἂν καὶ ὀλίγῳ ὕστερον, ὅπου ἂν πείραν δόξης, ἐξεληλεγμένος εἴης ἂν καὶ προσέτι καὶ ἀλαζῶν φαίνῃς. (23) Φρόνιμος δὲ περὶ τοῦ συνίστειν μέλλοντος πῶς ἂν τις τῷ ὄντι γένοιτο; Ἀλλοι, ἔφη, ὦ παῖ, ὅτι ὅσα μὲν ἔστι μαθόντα εἰδέναι μαθὼν ἂν, ὡς περὶ τὰ τακτικά ἐμαθες ὅσα δὲ ἀνθρώποις οὕτε μαθητὰ οὕτε προσορτὰ ἀνθρωπίνῃ προνοίᾳ, διὰ μακρὰς ἂν παρὰ θεῶν πυνθανόμενος φρονιμώτερος ἄλλων ἂν εἴης ὅ, τι δὲ γνώεις βέλτιον ὢν πράττειν, ἐπιμελούμενος ἂν τούτου ὡς ἂν πράττει. Καὶ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι οὗ ἂν δέξῃ φρονιμωτέρου ἀνδρός ἢ τὸ ἀμελεῖν. (24) Ἀλλὰ μέντοι ἐπὶ γε τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ὅπερ ἔλυμεν ἐν τοῖς μεγίστοις δοκεῖ εἶναι, δὴλον ὅτι ἡ αὐτὴ ὁδὸς ἥ περ εἴ τις ὑπὸ τῶν φίλων στέργουσι ἐπιθυμῇ, εὖ γὰρ οἶμαι δεῖν ποιῶντα φανερόν εἶναι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, ὦ παῖ, χαλεπὸν, τὸ αἰετὶ δύναισθαι εὖ ποιεῖν οὗς ἂν τις θέλῃ· τὸ δὲ συνεζόμενόν τε φαίνεσθαι, ἣν τι ἀγαθὸν αὐτοῖς συμβαίνει, καὶ συναχθόμενον, ἣν τι κακὸν, καὶ συνεπικουρεῖν προθυμώμενον ταῖς ἀπορίαις αὐτῶν, καὶ προσφοβούμενον μὴ τι σφαλῶσι, καὶ προνοεῖν πειρώμενον ὡς μὴ σφάλλονται, (ἐπὶ) ταῦτά πως δεῖ μάλλον συμπαρομαρτεῖν. (25) Καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων δὲ, ἣν μὲν ἐν θέρει ὥσι, τὸν ἀρχοντα δεῖ τοῦ ἡλίου πλεονεκτοῦντα φανερόν εἶναι, ἣν δὲ ἐν χειμῶνι, τοῦ ψύχους, ἣν δὲ διὰ μόχθων, τῶν πόνων· πάντα γὰρ ταῦτα εἰς τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων συλλαμβάνει. Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ πάτερ, ὡς καὶ καρτερώτερον δεῖ πρὸς πάντα τὸν ἀρχοντα τῶν ἀρχομένων εἶναι. Λέγω γὰρ οὖν, ἔφη. Θάρρει μέντοι τοῦτο, ὦ παῖ· εὖ γὰρ ἴσθι ὅτι τῶν ὁμοίων σωματίων οἱ αὐτοὶ πόνοι οὐκ ὁμοίως ἄρουντός τε ἀνδρός καὶ ἰδιώτου,

sibi sint utilia prudentiorem, huic homines libentissime parent. Hoc autem ita se habere, cum in multis aliis, tum certe in agrotantibus licet animadvertere, qui libentissimo animo id praecepturos accersunt quod faciendum sit; itidemque in mari, gubernatoribus perquam libenter parent qui una navigant; quos item arbitrentur aliqui melius quam se vias nosse, ab iis ne sint a tergo relictis totis viribus enituntur; cum autem futurum putant uti ex obedientia detrimenti quid capiant, tum vero nec suppliciis admodum cedere, nec donis excitari volunt. Neque enim dona quisquam suo damno libens accipit. Dicis tu, pater, ait, nihil ad hoc, ut suos quis obsequentes habeat, efficacius esse, quam ut sibi subjectis prudentior videatur. Dico id equidem, inquit. At quo pacto, pater, possit aliquis opinionem ejusmodi de se quam primum exhibere? Nulla est, inquit, fili, via magis compendiaria, quam ut, quibus in rebus prudens videri volueris, in iis revera prudens sis. Quod si haec singulatim consideres, vera me dicere intelliges. Nam si, bonus agricola cum non sis, bonus videri velis, vel eques, vel medicus, vel tibicen, vel aliud quidpiam, quam multa machinari tibi opus fuerit, ut talis videare, cogita. Et si quidem tum multis te ut laudent persuaseris, quo hanc de te opinionem excites, tum paternos ad horum quaelibet apparatus acquisiveris, jam sic demum eris deceptor, et paulo post, ubi periculum tui feceris, in fraude deprehensus etiam eris, et praeterea vanus videberis. Prudens autem in eo quod profuturum est quo quispiam pacto revera fiat? Nimirum si ea, inquit, fili, quaecumque discendo cognosci possunt, didiceris, quemadmodum aciei instruenda autem jam didicisti: quaecumque vero nec ab hominibus disci possunt, nec providentia humana prospici, de iis si per vaticinationem a diis certior factus fueris, ceteris prudentior eris: si denique, quod ut fiat satius esse intellexeris, id ut fiat curam adhibueris. Id enim faciendum curare, quod fieri oporteat, prudentioris est viri, quam negligere. At vero ad conciliandam eorum quibus praesumus benevolentiam (quod quidem ego in maximis duco) eadem est haud dubie via, qua utendum est illi qui ab amicis diligi cupiat. Dandum enim operam puto ut palam sit beneficus. Sed hoc quidem, fili, difficile est, posse semper, quoscunque velit quispiam, beneficiis afficere: at ut una gaudere videatur, si quid eis prospere eveniat, et una dolere si quid adversi, et prompto esse animo dubiis eorum rebus una succurrendis, et sollicitus ne qua in re labantur, et studiose providere ne infelicis successu rem gerant, haec ad benevolentiam parandam majorem in modum debent adesse. Jam vero in rebus gerendis, si per aetatem sint gerendae, oportet imperatorem palam se solis maxime patientem exhibere; sin per hiemem, frigoris; et si laborandum sit, laborum: nam haec omnia ad conciliandum eorum quibus quis praesit amorem conducunt. Dicis tu, pater, inquit, oportere imperatorem omnia tolerantius pati quam eos qui sunt sub ejus imperio. Id utique dico, inquit. Tu tamen, fili, ait, bono sis animo: certo enim hoc scias, labores eosdem similibus corporibus, imperatoris scilicet et privati, aequae graves non esse; sed ipse

ἀλλ' ἐπικουφίζει τι ἡ τιμὴ τοὺς πόνους τῶ ἀρχοντι καὶ αὐτὸ τὸ εἶδέναι ὅτι οὐ λανθάνει ὅ,τι ἂν ποιῇ.

α. Ὅπως δέ, ὦ πάτερ, σὺ ἤδη ἔχοιεν μὲν τὰ ἐπιτήδεια αἰ στρατιῶται, ὑγιαίνουσιν δέ, πονεῖν δὲ δύναιντο, τὰ δὲ πολεμικὰ τέχνας ἡσυχρότεες εἶεν, φιλοτίμως δ' ἔχουσιν πρὸς τὸ ἀγαθὸ φαίνεσθαι, τὸ δὲ πείθεσθαι αὐτοῖς ἦσαν εἴη τοῦ ἀπειθεῖν, οὐκ ἂν τηλικαῦτα σωφρονεῖν ἂν τίς σοι δοκοῖ διαγωνίζεσθαι βουλόμενος πρὸς τοὺς πολεμίους ὥς τάχιστα; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, εἰ μέλλοι γε κλεῖον ἔχειν· εἰ δὲ μὴ, ἔγωγε δοῦμαι οἰοῖμην καὶ αὐτὸς βέλτιον εἶναι καὶ τοὺς ἐπομένους βελτίονας ἔχειν, τόσῳ ἂν μέλλον φυλαττοίμην, ὥσπερ καὶ τὰλλα ἃ ἂν οἴωμεθα κλεῖστου ἡμῖν εἶναι, ταῦτα περὶ ὧμεθα ὥς ἐν ἐχυρωτάτῳ ποιεῖσθαι. (27) Πλείον δ' ἔχειν, ὦ πάτερ, πολεμίων πῶς ἂν τις δύναιτο μάλιστα; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, σάξει τοῦτο φαῦλον, ὦ παῖ, οὐδ' ἀπλοῦν ἔργον ἐρωτᾷς, ἀλλ' εὖ ἴσθι ὅτι δεῖ τὸν μέλλοντα τοῦτο ποιῆσειν καὶ ἐπιβουλὸν εἶναι καὶ κρυψίνου καὶ δολερὸν καὶ ἀπατεῶνα καὶ κλέπτην καὶ ἄρπαγα καὶ ἐν παντὶ πλεονέκτην τῶν πολεμίων. Καὶ ὁ Κύρος ἐπιγελάσας εἶπεν, ὦ Ἡράκλεις, οἷον σὺ λέγεις, ὦ πάτερ, δεῖν ἄνδρα με γενέσθαι. Οἷος ἂν, ἔφη, ὦ παῖ, δικαιοτάτος τε καὶ νομιμώτατος ἀνὴρ εἴης. (28) Πῶς μὴν, ἔφη, παιδὸς ὄντας ἡμᾶς καὶ ἐγῆθους τῶν ἀντιπάλων ἐδιδάσκατε; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, καὶ νῦν γε πρὸς τοὺς φίλους τε καὶ πολίτας ὅπως αἰ γε τοὺς πολεμίους δύναισθε κακῶς ποιεῖν οὐκ οἶσθα μνησθάνοντας ὑμᾶς πολλὰς κακουργίας; Οὐ δῆτα, ἔφη, ἔγωγε, ὦ πάτερ. Τίνος μὴν ἕνεκα, ἔφη, ἐμνησάνετο τοῦτο; Τίνος δ' ἕνεκα ἀκοντίζεις; τίνος δ' ἕνεκα δολοῦν ἐς ἀγρίους καὶ πλέγμασι καὶ δρύγμασι; τί δὲ εὐάφους πεδύγραις καὶ ἀρπεδόνοις; τί δὲ λείουσι καὶ ἀρκτοῖς καὶ παρδαλεῖσιν οὐκ εἰς τὸ ἴσον καθιστάμενοι ἐμάχεσθε, ἀλλὰ μετὰ πλεονεξίας τινὸς αἰεὶ ἐπειράσθε ἀγωνίζεσθαι πρὸς αὐτά; ἢ οὐ πάντα γινώσκεις ταῦτα ὅτι κακουργίαι τέ εἰσι καὶ ἀπάται καὶ δολώσεις καὶ πλεονεξίαι; (29) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, θηρίων γε ἀνθρώπων δὲ εἰ καὶ δόξαίμι βούλεσθαι ἐξαπατῆσαι τινα, πολλὰς πληγὰς οἶδα λαμβάνων. Οὐδὲ γὰρ τοξεύειν, οἶμαι, ἔφη, οὐδ' ἀκοντίζειν ἀνθρώπων ἐπετρέπομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἐπὶ σκοπὸν βάλλειν ἐδιδάσκομεν, ἵνα γε νῦν μὲν μὴ κακουργοῖτε τοὺς φίλους, εἰ δὲ ποτε πόλεμος γένοιτο, δύναισθε καὶ ἀνθρώπων στοχάζεσθαι. Καὶ ἐξαπατᾶν καὶ πλεονεκτεῖν οὐκ ἐν ἀνθρώποις ἐκπαιδεύομεν ὑμᾶς, ἀλλ' ἐν θηρίοις, ἵνα μὴδ' ἐν τούτοις τοὺς φίλους βλάπτωτε, εἰ δὲ ποτε πόλεμος γένοιτο, μηδὲ τούτων ἀγόμενασθαι εἴητε. (30) Οὐκοῦν, ἔφη, ὦ πάτερ, εἴπερ χρήσιμά ἐστιν ἀμφοτέρ' ἐπίστασθαι, εὖ τε ποιεῖν ἀνθρώπους καὶ κακῶς, καὶ διδάσκειν ἀμφοτέρω ταῦτα εἶδει ἐπ' ἀνθρώποις. (31) Ἀλλὰ λέγεται, ἔφη, ὦ παῖ, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων γενέσθαι ποτὶ ἀνὴρ διδάσκαλος τῶν παίδων, ὃς ἐδίδασκεν ἅρα τοὺς παῖδας τὴν δικαιοσύνην ὥσπερ σὺ καλεῖς, μὴ ψεύδεσθαι καὶ ψεύδεσθαι, καὶ μὴ ἐξαπατᾶν καὶ ἐξαπατᾶν, καὶ μὴ παρβαλλεῖν καὶ διαβάλλειν, καὶ μὴ πλεονεκτεῖν

bonos labores nonnihil leviores facit imperatori, et quod intelligat, minime latere, quicquid ipse agat.

Ubi vero, pater, res necessarias jam habeant milites, recte valeant, labores perferre possint, in bellicis artibus exercitati sint, et obnixè strenui videri cupiant, et denique facere imperata quam detrectare ipsis sit jucundius, nonne jam tum sapere tibi quis videretur, si cum hoste quam primum configere vellet? Ita profecto, inquit, si quidem superiori conditione sit futurus: sin minus, ego certe quanto et meliorem me esse existimaverim, et meliores mecum habere, tanto magis caverem: quemadmodum et alia, quæ a nobis plurimi æstimanda esse putemus, ut quam maxime in tuto sint, operam damus. At qua potissimum ratione possit quis, pater, meliori esse quam hostes conditione? Non hercle, inquit, non jam de levi, fili, neque simplici repercontaris: sed certo scias oportere eum qui præstaturus hoc sit, et insidiatorem esse, et mentis suæ occultatorem, et fraudulentum, et veteratorem, et furem, et raptorem, et in quavis re plus quam hostes habendi appetentem. Et Cyrus ad ea ridens ait, Dii boni, qualem esse me virum tu, pater, oportere dicis! Qualis, inquit, si fueris, fili, et justissimus sis et legum observantissimus. At qui fit, ait, ut, pueri cum essemus et ephēbi, his contraria nos doceretur? Immo, inquit, etiam nunc profecto, erga amicos utique et cives: hostes vero ut lædere possitis nonne nosti multas vos didicisse nequitias? Minime equidem, pater, inquit. "Cur ergo, ait ille, sagittare discebatis? cur, jaculari? cur, sues agrestes retibus et foveis fallendo captare? cur, cervos pedicis et laqueis? cur cum leonibus et ursis et pardis non æquo Marte pugnabatis, sed aliqua semper conditione superiori adversus hasce feras certare nitibamini? annon animadvertitis hæc omnia nequitias esse, et fraudes, et dolos, et melioris conditionis captationes? Sunt hercle, inquit Cyrus, adversus feras quidem; at hominum quenquam si modo decipere velle viderer, multas me plagas accipere solitum novi. Neque enim sagittis, opinor, pater inquit, nec jaculo hominem vobis ferire permisimus; sed scopum petere docebamus non quidem ut in præsens noceretis amicis, verum si quando bellum obortum sit, etiam homines ictu certo ferire possetis. Atque adeo fallacis utendi et meliorem aliquam conditionem præripiendi ratione non in hominibus vos institimus, sed in feris, nec his quidem artibus ut amicos læderetis; at si quando bellum sit obortum, neque in his inexercitati essetis. Atqui, pater, inquit, si utraque scitu sunt utilia, tam bene quam male facere hominibus, hæc etiam utraque erant in hominibus docenda. Fertur utique, fili, ait ille, tempore majorum nostrorum virum quendam fuisse puerorum magistrum, qui nimirum justitiam pueros doceret, quemadmodum tu quoque jubes, et injustitiam; non mentiri, et mentiri; non fallere, et fallere; non calumniari, et calumniari; non aliis præripere commodum,

καὶ πλεονεκτεῖν. Διόριζε δὲ τούτων ἅ τε πρὸς τοὺς φίλους ποιητέον καὶ ἅ πρὸς ἐχθρούς. Καὶ ἐτι δὲ ταῦτα ἐδίδασκεν ὡς καὶ τοὺς φίλους δίκαιον εἶναι ἐξαπατᾶν ἐπὶ γε ἀγαθῷ καὶ κλέπτειν τὰ τῶν φίλων ἐπὶ γε ἀγαθῷ. ³² Καὶ τὰδε διδάσκοντα ἀνάγκη καὶ γυμνάζειν ἦν πρὸς ἀλλήλους τοὺς παῖδας ταῦτα ποιεῖν, ὥσπερ καὶ ἐν πάλῃ φασὶ τοὺς Ἑλλήνας διδάσκειν ἐξαπατᾶν, καὶ γυμνάζειν δὲ τοὺς παῖδας πρὸς ἀλλήλους τούτο δύνασθαι ποιεῖν. Γενόμενοι δὲ τινες οὕτως εὐφρεῖς καὶ πρὸς τὸ εὖ ἐξαπατᾶν καὶ πρὸς τὸ εὖ πλεονεκτεῖν, ἴσως δὲ καὶ πρὸς τὸ φιλοκερδεῖν οὐκ ἀφρεῖς ὄντες, οὐκ ἀπέμνηστον οὐδ' ἀπὸ τῶν φίλων τὸ μὴ οὐκ πλεονεκτεῖν αὐτῶν πειρᾶσθαι. ³³ Ἐγένετο οὖν ἐκ τούτων βήρυξ, ἥ καὶ νῦν χρημύθια ἐστὶ, ἀπλῶς διδάσκειν τοὺς παῖδας, ὥσπερ τοὺς οἰκέτας πρὸς ἑμᾶς αὐτοὺς διδάσκουμεν, ἀλληθύνειν καὶ μὴ ἐξαπατᾶν καὶ μὴ πλεονεκτεῖν, εἰ δὲ παρὰ ταῦτα ποιοῖεν, κολλᾶζειν, ὅπως σὺν τοιούτῳ ἔθει ἐθισθέντες προχότεροι πολίται γένοιτο. ³⁴ Ἐπεὶ δὲ ἔχρουν τὴν ἡλικίαν ἦν σὺ νῦν ἔχεις, ἤδη καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολέμιους νόμιμα ἐδόκει ἀσφαλὲς εἶναι διδάσκειν. Οὐ γὰρ ἂν ἐτι ἐξανεχθῆναι δοκεῖτε πρὸς τὸ ἀγροῖσι πολίται γενέσθαι ἐν τῷ αἰδεῖσθαι ἀλλήλους συνεθεραμμένον ὥσπερ γε καὶ περὶ ἀφροδίτων οὐ διαλεγόμεθα πρὸς τοὺς ἄγαν νέους, ἵνα μὴ πρὸς τῇ ἰσχυρᾷ ἐπιθυμίᾳ αὐτοὺς ῥαδιουργίας προσγενομένης ἀμέτρως αὐτῇ γρῶντο οἱ νέοι. ³⁵ Νῆ Δί', ἔφη ὡς τοίνυν ὀφθαλμῷ ὄντα ἐμὲ τούτων τῶν πλεονεκτησίων, πατέρ, μὴ εἰδόν, εἴ τι ἔχεις, διδάσκειν ὅπως πλεονεκτῆσθαι ἐγὼ τῶν πολεμίων. Μοχλῶ τοίνυν, ἔφη, ὁπόση ἐστὶ δύναμις, τεταγμένοις τοῖς αὐτοῦ ἀτάκτους λαμβάνειν τοὺς πολέμιους καὶ ὀπλισμένους ἀόπλους καὶ ἐργηγοροῖσι καθεύδοντας, καὶ φανεροῦς σοι ὄντας ἀφανῆς ὡν αὐτοὺς ἐκείνοις, καὶ ἐν δυσχωρίαις αὐτοὺς γιγνομένους ἐν ἐρυμνῇ αὐτοὺς ὡν ὑποδέξῃ. ³⁶ Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, τις τοιαῦτα, ὦ πατέρ, ἀμυράντωντας δύναται ἂν τοὺς πολεμίους λαμβάνειν; Ὅτι, ἔφη, ὦ παῖ, πολλὰ μὲν τούτων ἀνάγκη ἐστὶ καὶ ὕμης καὶ τοὺς πολέμιους παρασχεῖν. Σιτοποιεῖσθαι τε γὰρ ἀνάγκη ἀμφοτέρους, κοιμᾶσθαι τε ἀμφοτέρους, καὶ ἐοθεῖν ἐπὶ τὰ ἀνγκαῖα σκεδόν ἅμα πάντας ἀποχωρεῖν δεῖ, καὶ ταῖς ὁδοῖς ὁποῖαι ἂν ὅσαι τοιαύταις ἀνάγκη χρῆσθαι. Ἄ γρή σε πάντα κατανόουντα ἐν ᾧ μὲν ἂν ὕμης γυνώσκῃς ἀθηνεστάτους γιγνομένους, ἐν τούτῳ μάλιστα φυλάττεσθαι, ἐν ᾧ δ' ἂν τοὺς πολεμίους αἰσθάνῃς εὐχειροτάτους γιγνομένους, ἐν τούτῳ μάλιστα ἐπιτίθεσθαι. ³⁷ Πότερον δ', ἔφη ὁ Κύριος, ἐν τούτοις μόνον ἔστι πλεονεκτεῖν ἢ καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ; Καὶ πολὺ γε μάλλον, ἔφη, ὦ παῖ, ἐν τούτοις μὲν γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πάντες ἰσχυροὶς φυλακᾷς ποιοῦνται, εἰδότες ὅτι δέονται. Οἱ δ' ἐξαπατῶντες τοὺς πολέμιους δύνανται καὶ διαρῆσαι ποιήσαντες ἀφυλάκτους λαμβάνειν καὶ διωξαι παραδόντας ἑαυτοὺς ἀτάκτους ποιῆσαι καὶ εἰς δυσχωρίαν φυγῇ ὑπαγαγόντες ἐνταῦθα ἐπιτίθεσθαι. ³⁸ Δεῖ δὲ, ἔφη, ὦ παῖ, φιλοκαθῆναι σε τούτων ἀπάντων ὄντα οὐχ οἷς ἂν μάθῃς τούτοις μόνους χρῆσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποιητὴν εἶναι

et praeipere. Distinguebat etiam quamnam horum *erga* amicos, quae adversus inimicos facienda essent : praeterea autem etiam haec docebat, amicos decipere, ipsorum bono quidem, justum esse; et amicorum res, ipsorum quidem bono, furari. Haec qui docebat pueros ad ea inter se facienda exercuerit etiam necesse erat; quemadmodum et in lucta circumveniendi rationem Graecos docere aiunt, atque etiam exercere pueros ut inter se hoc facere possint. Itaque cum nonnulli natura essent ingeniosi et ad scite decipiendum, et ad aliis aliquid scite praecipiendum, ac fortasse etiam ad lucrandi studium non inepti essent, nec ab amicis quidem abstinebant, quo minus eis aliquid praeripere conarentur. Factum est igitur inde decretum, quo nunc etiam utimur, ut simpliciter docerentur pueri, quemadmodum servos docemus erga nos veraces esse, et non fallacis uti, nec furari, nec quidquam alicui plus habendi desiderio cupere : si quid autem contra haec facerent, ut castigarentur; quo nimium mansuetiores, his moribus ad-suefacti, cives existerent. At postquam ea essent aetate, qua tu jam nunc es, tunc sane iis et iura adversus hostes servanda tuto tradi posse putabant. Non enim amplius co- offerri posse videmini, ut cives feri evadatis, cum ita simul nutriti et educati sitis, ut vos mutuo revereamini : sicuti de rebus veneris ad valde juvenes verba non facimus, ne accedente ipsis ad vehementem libidinem facilitate ex disciplina, immoledge huic libidini indulgent juvenes. Ita profecto, ait Cyrus; quapropter me, cum sero accedentem ad discendum rationes illas praecipendi commoditates, pater, docere, si quid habes, ne recusato, quo ego meliori sim, quam hostes, conditione. Igitur enitere, inquit, quantum potes, ut cum tuis instructis hostes non instructos deprehendas; et cum armatis, inermes; et cum vigilantibus, dormientes; et abs te conspectos, cum ipsi te non videant; et ut difficultatibus locorum impeditos, ipse in loco munito constitutus, excipias. Et quoniam modo, pater, inquit, possit aliquis hostes in huiusmodi erroribusprehendere? Quoniam, fili, ait, multa talia cum vobis tum hostibus accidere necesse est. Nam utrosque cibum parare necesse est, utrosque etiam somnum capere, ac mane ad factu necessaria simul fore omnibus secedendum est; et viis, qualescunque fuerint, talibus uti necesse est. Quae te omnia considerantem oportet, ubi quidem vos maxime imbecillos esse animadverteris, ibi summa cautione uti; ubi vero posse senseris hostes facillime opprimi, ibi potissimum eos adoriri. Num vero in his duntaxat, ait Cyrus, meliori esse conditione licet, an etiam in quibusdam aliis? In aliis, et sane multo magis, inquit, fili : nam in his quidem plerumque omnes cautiones adhibent accuratas, quippe quas necessarias esse intelligant. Qui vero hostibus fallendis operam dant, possunt eos et, injecta fiducia, incautos opprimere, et, concessa se insequendi facultate, eorum ordines perturbare; et cum fuga simulata paulatim in difficilia loca perduxerint, ibi aggredi. Oportet autem te, fili, inquit, qui haec omnia discendo callere cupis, non, quaecumque didiceris, his solis uti, sed ipsum etiam ma-

τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους μηχανημάτων, ὥς περ καὶ οἱ μουσικοὶ οὐχ ὥς ἂν μάθωσι τούτοις μόνον χρῶνται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα νέα μέλη πειρῶνται ποιεῖν. Καὶ σφόδρα μὲν καὶ ἐν τοῖς μουσικοῖς τὰ νέα καὶ ἀνθηρὰ εὐδοκίμει, πολὺ δὲ καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς μᾶλλον τὰ καινὰ μηχανήματα εὐδοκίμει· ταῦτα γὰρ μᾶλλον καὶ ἐξαπατῶν δύνανται τοὺς ὑπεναντίους. (38) Εἰ δὲ σύ γε, ἔφη, ὦ παῖ, μηδὲν ἄλλο ἢ μετενέγκῃς ἐπ' ἀνθρώπους τὰς μηχανὰς αἷς καὶ πάνυ ἐπὶ τοῖς μικροῖς θηρίοις ἐμχανῶ, οὐκ οἶει ἂν, ἔφη, πρόσω πάνυ ἑλᾶσαι τῆς πρὸς τοὺς πολεμικούς πλεονεξίας; σὺ γὰρ ἐπὶ μὲν τὰς ὀρνίθας ἐν τῷ ἰσχυροτάτῳ χειμῶνι ἀνίστάμενος ἐπορεύου νυκτός, καὶ πρὶν κινεῖσθαι τὰς ὀρνίθας ἐπεποίητό σοι αἱ πάγαι αὐταῖς καὶ τὸ κεινήμενον χωρίον ἐξείκαστο τῷ ἀκινήτῳ· ὀρνίθες δὲ ἐπεπαίδευντό σοι ὥστε σοὶ μὲν τὰ συμφέροντα ὑπηρετεῖν, τὰς δὲ δημοφύλους ὀρνίθας ἐξαπατᾶν· αὐτὰς δὲ ἐνθόρουνες, ὥστε ὄρνῃ μὲν αὐτάς, μὴ ὄρᾶσθαι δὲ ὑπ' αὐτῶν· ἡσπύχεις δὲ φθάνειν ἑλκων ἢ τὰ πτηνὰ φεύγειν. (39) Πρὸς δ' αὖ τὸν λαγῶ, ὅτι μὲν ἐν σκότει νέμεται, τὸν δ' ἡμέραν ἀποδιδράσκει, κύνας ἑτρεφες αἱ τῇ ὁσμῇ αὐτὸν ἀνείρυσκον· ὅτι δὲ ταχὺ ἔφρευγεν, ἐπαὶ εὐρεθείη, ὅλλας κύνας εἶχες ἐπιτετηθευμένας πρὸς τὸ κατὰ πόδας αἰρεῖν. Εἰ δὲ καὶ ταύτας ἀποφύγοι, τοὺς πόρους αὐτῶν ἐκμανθάνων καὶ πρὸς οἷα χωρῖα φεύγοντες αἰροῦνται οἱ λαγῶ, ἐν ταύτοις δίκτυα δυσόρατα ἐνεπατάννυνες ἂν, καὶ τῷ σφοδρῶς φεύγειν αὐτὸς ἐαυτὸν ἐμπεσὼν συνῆδει. Τοῦ δὲ μηδ' ἐντεῦθεν διαφεύγειν σκοποῦς τοῦ γιγνόμενου καθίστης οἱ ἐγγύθεν ταχὺ ἐμμελλον ἐπιγενήσιον· καὶ αὐτὸς μὲν σὺ ὅπισθεν κραυγῇ οὐδὲν ὑστερίζουσῃ τοῦ λαγῶ βοῶν ἐξέπληττες αὐτὸν ὥστε ἀφρόνως ἀλίσκεσθαι, τοὺς δὲ ἔμπροσθεν σιγᾶν διδάξας ἐνεδρεύοντα λαμβάνειν ἐποίησας. (41) Ὡς περ οὖν προεῖπον, εἰ ταῦτα ἐβελήσας καὶ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις μηχανᾶσθαι, οὐκ οἶδ' ἔγωγε εἰ τίνα λίποις ἀνθρώπων πολεμίω. Ἦν δέ ποτε ἄρα ἀνάγκη γένηται καὶ ἐν τῷ ἰσοπέδῳ καὶ ἐκ τοῦ ἁφαντοῦς καὶ ὥπλισμένους ἀμφοτέρους μάχῃν συνᾶπειν, ἐν τῷ τοιούτῳ δὲ, ὦ παῖ, αἱ ἐκ πολλοῦ παρεσκευασμένοι πλεονεξία μέγα δύνανται. Ταύτας δὲ ἐγὼ λέγω εἶναι τῶν στρατιωτῶν εὐ μὲν τὰ σώματα ἡσπυμένα ἦ, εὐ δὲ αἱ ψυχαὶ τεθηγμέναι, εὐ δὲ αἱ πολεμικαὶ τέχναι μεμελετημέναι ὥσιν. (42) Εὐ δὲ χρή καὶ ταῦτο εἰδέναι ὅτι ὁπόσους ἂν ἀξίους σοὶ πείθεσθαι, καὶ ἐκείνοι πάντες ἀξιώσουσι σὲ πρὸ ἐαυτῶν βουλευέσθαι. Μηδέποτε οὖν ἀφροντίστως ἔχε, ἀλλὰ τῆς μὲν νυκτός προσκόπει τί σοι ποιήσουσιν οἱ ἀρχόμενοι ἐπειδὴν ἡμέρα γίνηται, τῆς δὲ ἡμέρας ὅπως τὰ εἰς νύκτα κάλλιστα ἔξει. (43) Ὅπως δὲ χρή τάττειν εἰς μάχην στρατιάν ἢ ὅπως ἄγειν ἡμέρας ἢ νυκτός ἢ πατείας ὁδούς ἢ ὀρενὰς ἢ πεδινὰς, ἢ ὅπως στρατοπεδεύεσθαι, ἢ ὅπως φυλακὰς νυκτερινὰς ἢ καὶ ἡμερινὰς καθιστάναι, ἢ ὅπως προάγειν πρὸς πολεμίους ἢ ἀπάγειν ἀπὸ πολεμίων, ἢ ὅπως παρὰ πόλιν πολεμίαν ἄγειν ἢ ὅπως πρὸς τεῖχος ἄγειν ἢ ἀπάγειν, ἢ ὅπως νάπη ἢ ποταμούς διαβαίνειν, ἢ ὅπως ἱππικὸν φυλάττεσθαι ἢ ὅπως ἀκοντιστὰς ἢ το-

chinationum esse adversus hostes opificem : quemadmodum et musici non iis tantum, quos didicere, modis utuntur, sed alios etiam facere conantur. Ac vehementer quidem cum in musicis quæ nova sunt et florida, probantur, tum vero multo magis in rebus bellicis novæ machinationes laudantur : hæ enim facilius hostes decipere possunt. Quod si tu quidem, filii, ait, nihil aliud in homines transferas, quam eas molitiones quas cummaxime adversus bestias minutas excogitabas, nonne te, inquit, plurimum in rationibus, quibus hoste superior evadas, inveniendis profecturum putas? Nam tu quidem hieme surgens sævissima, ad captandas aves noctu ire solebas; et priusquam aves se commoverent, jam eis erant abs te posita in hunc finem retia, et quem moveras locus erat immoto persimilis : quædam autem tibi aves erant ita edoctæ, ut tuis quidem commodis servirent, sui vero generis aves in fraudem pellicerent : ipse in insidiis ita te abdebas, ut illas tu quidem cerneres, ab illis vero cerni non posses : curam etiam adhibuisti, ut volucres prius trahendo anteverteres, quam fugerent. Rursus autem adversus leporem, quod is in tenebris pastum quærat, interdiu vero fugit, canes alebas, quæ eum odoratu investigarent. Quoniam vero, postquam fuerit inventus, celeriter in fugam se conjiceret, canes alias habebas ad eum vestigiis persequendo capiendum institutas. Quod si et has effugerent lepores, edoctus eorum meatus, et ad quæ potissimum loca fugere soleant, in illis retia visu difficilia tendebas, ac, dum concitate fugeret, illapsus in ea lepus ipse se in ea induebat. Atque uti ne hinc etiam aufugeret, speculatores ejus quod accideret constituebas, qui e propinquo celeriter accurrendo supervenirent illi : et tu quidem ipse a tergo clamorem ad leporem usque pervenientem tollens, ita territabas eum, ut improvide procurrens caperetur; eos autem, quos ab anteriori parte in insidiis collocatos silere jusseras, latere faciebas. Quamobrem, ut aiebam antea, si hujusmodi quædam adversus homines etiam moliri volueris, haud equidem scio, an ullum ex hostibus superstitem relicturn sis. Quod si aliquando necessitas obveniat, ut et in æquo campi, et Marte aperto, et armatis utrisque prælium conserendum sit, in hoc certe, filii, rerum statu, adjumenta quibus superiores evadamus, multo ante comparata, plurimum valent. Hæc autem esse dico, cum corpora militum probe fuerint exercitata, animique probe exacuti sint, et militares artes probe excultæ. Præterea hoc etiam certo scias necesse est, quoscunque ceaseas æquum esse tibi parere, eos item omnes existimatuos æquum esse, ut tu rebus eorum consulas. Nunquam igitur curam abjicias, sed noctu provideas quid subjectos imperio tuo facere velis, ubi dies advenit; interdiu vero, quo pacto se res nocturnæ quam optime sint habituræ. Qua vero ratione oporteat exercitum ad pugnam instruere, quo pacto vel interdiu vel noctu, vel per angustas vel latas, vel per montosas vel campestras vias ducere, quo pacto metari castra, quo pacto nocturnas vias ex-cubias constituere, quo pacto ad hostes accedere vel ab hostibus recedere, quo pacto propter urbem hostilem iter facere, quo pacto exercitum ad murum adducere vel abducere, quo pacto saltus vel fluvios transire, quo pacto a copiis equestribus vel a jaculatoribus vel a sagittariis cavere : et si qui.

βότας, καὶ εἰ γε δὴ σοι κατὰ κέρας ἄγοντι πολέμιοι ἐπιφανείην, πῶς γὰρ ἀντικαθιστάναι, καὶ εἰ σοι ἐπὶ φάλαγγος ἄγοντι ἄλλοθεν ποθεν οἱ πολέμιοι φαίνονται ἢ κατὰ πρόσωπον, ὅπως γὰρ ἀντιπαράγειν, ἢ ὅπως τὰ τῶν πολεμίων ἂν τις μάλιστα αἰσθάνοιτο, ἢ ὅπως τὰ σὰ οἱ πολέμιοι ἤμισα εἰδείην, ταῦτα δὲ πάντα τί ἂν ἐγὼ λέγοιμι σοι; ὅσα τε γὰρ ἔγωγε ἤδειν, πολλάκις ἀκήκοας, ἄλλος τε θύστις ἐδόκει τι τούτων ἐπίστασθαι, οὐδένος αὐτῶν ἡμελῆκας οὐδ' ἀδελφῆς γεγέννηται. Δεῖ οὖν πρὸς τὰ συμβαίνοντα, οἴμαι, τοῦτοις χρῆσθαι ὅποιον ἂν συμμέρειν σοι τούτων δοκῇ.

11. Μᾶθε δέ μου καὶ τάδε, ὦ παῖ, ἔφη, τὰ μέγιστα· παρὰ γὰρ ἱερὰ καὶ οἰωνοὺς μήτ' ἐν ἑαυτῷ μηδέποτε μήτ' ἐν στρατιῇ κινδυνεύσας, κατανόων ὡς ἄνθρωποι μὲν αἰρουῦνται πράξεις εἰσάζοντες, εἰδότες δὲ οὐδὲν ἀπὸ ποίας ἔσται αὐτῶν τυχάνει. (12.) Γυνόσκεις δ' ἂν ἐξ αὐτῶν τῶν γιγνομένων πολλοὶ μὲν γὰρ πόλεις ἐπεισαν καὶ ταῦτα οἱ δοκούντες σωφρονεῖν εἶναι πολέμον ἄρᾶσθαι πρὸς τοῦτους ὅφ' ὧν οἱ πεισθέντες ἐπιθέσθαι ἀπόλονται· πολλοὶ δὲ πολλοὺς ἠύξησαν καὶ ἰδιώτας καὶ πόλεις ὅφ' ὧν αὐξήντων τὰ μέγιστα κακὰ ἔπαθον· πολλοὶ δὲ οἷς ἐξῆν φίλοις χρῆσθαι καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ πάσχειν, τοῦτοις δουλοῖς μᾶλλον βουλευθέντες ἢ φίλοις χρῆσθαι, ὅφ' αὐτῶν τούτων δίκην ἔδοσαν πολλοὺς δ' οὐκ ἔρκεσαν αὐτοῖς τὸ μέρος ἔχουσι ζῆν ἡδέως, ἐπιθυμήσαντες δὲ κύριοι εἶναι πάντων, διὰ ταῦτα καὶ ὧν εἶρον ἀπέτυγον· πολλοὶ δὲ τὸν πολυεύκτον πλοῦτον κατακτησάμενοι, διὰ τοῦτον ἀπόλονται. (13.) Οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη σοφία οὐδὲν μᾶλλον οἶδε τὸ ἀρίστον αἰρεῖσθαι ἢ εἰ κληρούμενος ὅ, τι λάχοι τοῦτό τις πράττει. Θεοὶ δὲ, ὦ παῖ, αἰεὶ ὄντες πάντα ἴσασιν τὰ τε γεγεννημένα καὶ τὰ ὄντα καὶ ὅ, τι ἐξ ἐκείνου αὐτῶν ἀποθνήσκει, καὶ τῶν συμβουλευσάντων ἀνθρώπων οἷς ἂν θεωρῶσι προσημαινουσιν ἅ τε χρῆ ποιεῖν καὶ ἅ οὐ χρῆ. Εἰ δὲ μὴ πᾶσιν θελοῦσι συμβουλευεῖν, οὐδὲν θαυμαστόν· οὐ γὰρ ἀνάγκη αὐτοῖς ἔστιν ὧν ἂν μὴ θέλωσι ἐπιμελεῖσθαι.

dem tibi exercitum in cornua explicatum ducenti se ostendant hostes, qua ratione eis sit obsistendum; et si tibi eum phalangis in morem instructum ducenti ex alia quavis parte, quam a fronte, appareant, quo pacto duendus sit in eos exercitus: qua quis ratione possit quid hostes rerum agant cognoscere vel tu quid instituas hostes minime sciant: haec, inquam, omnia quid ego tibi commemorem? Nam et quaecumque ego noveram, audisti sapius; atque alii si qui horum aliquid callere videbantur, eorum neminem neglexisti, nec imperitus evasisti. Quapropter ad quaelibet, opinor, eventa his uti oportet monitis, quaecumque ex istis tibi quovis tempore ex usu potissimum fore videbuntur.

Haec etiam ex me, fili, maximi sane momenti discito: nunquam vel ipse solus, vel cum exercitu, contra quam sacra monent et auguria, periculum adieris; illud cogitans, homines conjecturis nixos res gerendas suscipere, et plane nescios esse unde boni aliquid sit ipsis eventurum. Id quod ex ipsis rerum eventibus intelligas licet. Multi enim iique sapientissimi habiti, civitatibus persuaserunt, ut bellum adversus eos moverent, a quibus illi, qui alios invadere persuasi fuerant, sunt deleti. Multi multos et privatos homines et republicas ad majora provexerunt, a quibus promotis gravissima mala passi sunt. Multi, cum eos, quibus amicis uti poterant, collatis in ipsos et acceptis beneficiis, servorum quam amicorum loco habere maluerint, iisdem poenas dedere. Multi vita jucunda cum partis alicujus possessione conjuncta non contenti, cum omnia suam in potestatem redigere cuperent, idcirco iis etiam quae possidebant exciderunt: multi denique aurum tantopere votis omnium expetitum adepti, ob hoc ipsum perire. Itaque humana quidem sapientia nihilo magis quod optimum est deligere novit, quam si quis, sortibus ductis, hoc agat, quod ei sorte obtigerit. Verum dii, filii, immortales omnia norunt, praeterita, et presentia, et quis singulorum futurus sit exitus: et hominibus eos consulentibus, quibus quidem sunt propitii, quae suscipienda vel non suscipienda sint, ante significant. At non omnibus eos consulere velle, minime mirum videri debet; neque enim necessitate sunt coacti illorum curam gerere, quos benevolentia sua complecti nolint.

BIBAION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τοιαῦτα μὲν δὴ ἀφίκοντο διαλεγόμενοι μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Περσίδος· ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς ἀετὸς δεξιὸς φανεῖς προοργεῖτο, προσευξάμενοι θεοῖς καὶ ἤρωσι τοῖς Περσίδα γῆν κατέχουσιν ἰλεως καὶ εὐμενεῖς πέμπειν σφᾶς, οὕτω διέβηκον τὰ ὅρια. Ἐπειδὴ δὲ διέβησαν, προσήνυχοντο αὐτοῖς θεοῖς τοῖς Μηδῶν γῆν κατέχουσιν ἰλεως καὶ εὐμενεῖς δέχεσθαι αὐτούς. Ταῦτα δὲ ποιήσαντες, ἀσπαζάμενοι ἀλλήλους ὥσπερ εἰκὸς, ὁ μὲν πατὴρ πάλιν εἰς πόλιν ἀπῆλθε, Κύρος δὲ εἰς Μήδους πρὸς Κυαξάρην ἐπορεύετο. (2.) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο ὁ Κύρος εἰς Μήδους πρὸς τὸν Κυα-

LIBER II.

CAPUT I.

Ac talia quidem disserentes Persidis usque fines pervenire: cum autem aquila dextra iis visa praecederet, deos et heroas precati terrae Persidis praesides, ut se propitii benignique dimitterent, fines ita demum transierunt. Postquam vero transiissent, rursus deos precati sunt Medicae terrae praesides, uti se propitii benignique exciperent. His peractis, mutuo se complexi, ut par erat, ad urbem pater rursus revertēbat, Cyrus in Mediam ad Cyaxarem proficiscebatur. Cum autem ad Cyaxarem Medorum in regione pervenisset Cyrus, primum se, ut par erat, mutuo com-

ἐξήρην, πρῶτον μὲν ὥσπερ εἰκὸς ἡσπάσαντο ἀλλήλους, ἔπειτα δὲ ἤρετο τὸν Κύρον ὁ Κυαξάρης πόσον ἄγοιτο στρατεύμα. Ὁ δ' ἔφη, Τριμυρίους μὲν, οἱ καὶ πρόσθε ἐφίκταν πρὸς ὑμᾶς μισοφόροι· ἄλλοι δὲ καὶ τῶν οὐδεπώποτε ἐξελθόντων προσέρχονται τῶν δημοτῶν. (3) Πόσοι πάντες; ἔφη ὁ Κυαξάρης. Οὐκ ἂν ὁ ἀριθμὸς σε, ἔφη ὁ Κύρος, ἀκούσαντα εὐφράνειεν· ἀλλ' ἐκεῖνο ἐννόησον, οἱ οἵτινες ὄντες οὗτοι οἱ ὁμότιμοι καλούμενοι πολλῶν ὄντων τῶν ἄλλων Περσῶν βραδύως ἀρχοῦσιν. Ἀτὰρ, ἔφη, δεῖ τι αὐτῶν, ἢ μάτην ἐφοβήσης, οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἐρχονται; Ναι μὰ Δι', ἔφη, καὶ πολλοὶ γε. (4) Πῶς τοῦτο σαφές; Ὅτι, ἔφη, πολλοὶ ἥκοντες αὐτόθεν ἄλλος ἄλλον τρόπον πάντες ταῦτ' ἀκούουσιν. Ἀγωνιστέον μὲν ἄρα ἡμῖν πρὸς τοὺς ἄνδρας. Ἀνάγκη γὰρ, ἔφη. Τί οὖν, ἔφη ὁ Κύρος, οἱ καὶ τὴν δύναμιν ἐλεξάς μοι, εἰ οἶσθα, πόση ἡ προσώστα, καὶ πάλιν τὴν ἡμετέραν; ὅπως εἰδότες ἀμφοτέρας πρὸς ταῦτα βουλευσόμεθα ὅπως ἂν ἀρίστα ἀγωνιζόμεθα. Ἄκουε δὴ, ἔφη ὁ Κυαξάρης.

5. Κροῖστος μὲν ὁ Λυδὸς ἀγεῖν λέγεται μυρίους μὲν ἱππέας, πελταστὰς δὲ καὶ τοξότας πλείους ἢ τετρακιςμυρίους. Ἀρτακάμαν δὲ τὸν τῆς μεγάλης Φρυγίας ἀρχὸντα λέγουσιν ἱππέας μὲν εἰς ὀκτακιςχίλιους ἀγεῖν, λογχοφόρους δὲ σὺν πελτασταῖς οὐ μείους τετρακιςμυρίων, Ἀρίδαιον δὲ τὸν τῶν Καππαδοκῶν βασιλέα ἱππέας μὲν ἑξακιςχίλιους, τοξότας δὲ καὶ πελταστὰς οὐ μείους τριςμυρίων, τὸν Ἀράβιον δὲ Ἀραγδὸν ἱππέας τε εἰς μυρίους καὶ ἄρματα εἰς ἑκατὸν καὶ σφενδονητῶν ἀμφοτέρω τι χρῆμα. Τούς μέντοι Ἕλληνας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἰκῶντας οὐδὲν πω σαφές λέγεται εἰ ἔπονται. Τούς δὲ ἀπὸ Φρυγίας τῆς πρὸς Ἑλληνιστὸν συμβαλεῖν φασὶ Γάζαρον ἔχοντα εἰς Καύστριον πεδίον ἑξακιςχίλιους μὲν ἱππέας, πελταστὰς δὲ εἰς διςμυρίους. Κῆρας μὲντοι καὶ Κίλικας καὶ Παρλαγόνας παρακληθέντας οὐ φασιν ἔπεισθαι. Ὁ δὲ Ἀσσυρίος ὁ Βαβυλωνῶν τε ἔχων καὶ τὴν Ὀλλην Ἀσσυρίαν ἐγὼ μὲν οἶμαι ἱππέας μὲν ἄξει οὐκ ἐλάττωως διςμυρίων, ἄρματα δ' εὖ οἷδ' οὐ μείω διακοσίων, πεζοὺς δὲ οἶμαι παμπολλούς· εἰθίει γοῦν ὅποτε δεῦρ' ἐμβέλλοι. (6) Σὺ, ἔφη ὁ Κύρος, πολεμίους λέγεις ἱππέας μὲν εἰς ἑξακιςμυρίους εἶναι, πελταστὰς δὲ καὶ τοξότας πλείον ἢ εἴκοσι μυριάδας. Ἄγε δὴ τῆς δυνάμεως τῆς σῆς τί φῆς πλῆθος εἶναι; Εἰσὶν, ἔφη, Μήδων μὲν ἱππεῖς μὲν πλείους τῶν μυρίων· πελτασταὶ δὲ καὶ τοξόται γέγονιν· ἂν ὥς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας καὶν ἑξακιςμυρίοι. Ἀρμενίων δ', ἔφη, τῶν ὁμόρων ἡμῖν παρέσσονται ἱππεῖς μὲν τετρακιςχίλιοι, πεζοὶ δὲ διςμυρίοι. Λέγεις σὺ, ἔφη ὁ Κύρος, ἱππέας μὲν ἡμῖν εἶναι μείον ἢ τὸ τρίτον μέρος τοῦ τῶν πολεμίων ἱππικοῦ, πεζοὺς δὲ ἀμφοτέρω ἡμίσεις. (7) Τί οὖν; ἔφη ὁ Κυαξάρης, ὀλίγους νομίζεις Περσῶν εἶναι ὅς σὺ φῆς ἀγεῖν; Ἄλλ' εἰ μὲν ἀνδρῶν προσεῖ ἡμῖν, ἔφη ὁ Κύρος, εἴτε καὶ μὴ, αὐθις συμβουλευσόμεθα· τὴν δὲ μάχην μοι, ἔφη, λέξον ἐκάστων ἥτις ἐστὶ. Σχεδὸν, ἔφη ὁ Κυαξάρης, πάντων ἡ αὐτὴ τοξόται γὰρ εἰσι καὶ ἀκοντισταὶ οἱ τ' ἐκείνων καὶ οἱ ἡμέτεροι. Οὐκοῦν ἀκροβολίζεσθαι ἀνάγκη ἐστὶ τοιούτων γε τῶν

plexi salutarunt : deinde Cyrum interrogabat Cyaxares, quantum exercitum duceret. Cyrus autem, Triginta quidem millia, inquit, qui et antehac mercede conducti ad vos venire consueverunt : præter hos ex eorum etiam ordine qui ὁμότιμοι vocantur, qui nullo unquam tempore domo sunt egressi, alii quidam adveniunt. Quam multi? ait Cyaxares. Numerus sane tō, inquit Cyrus, cum eum audieris, non admodum delectabit; verum illud tecum reputes velim, paucos hosce, qui ὁμότιμοι appellantur, in ceteros Persas, multi sint licet, facile imperium obtinere. Verum, inquit, numquid iis tibi opus est? an sine causa timuisti, neque veniunt hostes? Immo veniunt illi profecto, ait, et multi quidem. Qui hoc constat? Quod cum multi, inquit, inde veniant, alius alio modo, omnes tamen eadem referunt. Est ergo nobis cum viris certandum. Id utique poscit necessitas, ait Cyaxares. Cur igitur, inquit Cyrus, non mihi dixisti, si nosti, et hostium copiae, quæ adveniunt, quantæ sint, et item nostræ? ut cognitis ambabus, quo pacto optime bellum geramus, pro earum ratione deliberemus. Audi vero, inquit Cyaxares :

Croesus quidem ille Lydus ducere fertur equites decies mille, peltastas et sagittarios plures quadraginta millibus. Artacamam autem, magnæ Phrygiæ principem, equitum circiter octo millia, hastatos cum peltastis non pauciores quadraginta millibus ducere perhibent : Aribæum, Cappadocum regem, equites ad sex mille, sagittarios et peltastas laud pauciores triginta millibus : Aradum Arabem, et equites ad decies mille, et currus fere centum, et funditorum ingentem quandam copiam. De Græcis vero, qui Asiam incolunt, nihil certi est allatum, an sequantur, necne : eos autem qui e Phrygia sunt propter Hellespontum sita, Gabædum ducem coacturum aiunt ad Caystri planitiem, sex quidem millia equitum, peltastas circiter decies mille. Caras vero, et Cilices, et Paphlagonas, licet arcessiti sint, non sequuturos aiunt. Quod autem ad Assyrium attinet, qui et Babylona, et reliquam Assyriam possidet, ducturum eum equidem arbitror equites non pauciores viginti millibus ; currus, sat scio, non pauciores ducentis ; pedites vero, ut opinor, permultos : sic certe consuevit, cum fines nostros invadit. Dicis tu, inquit Cyrus, hostium equites esse ad sexagies mille, peltastas vero et sagittarios plures ducentis millibus. Age vero, quem tuarum copiarum ais esse numerum? Medorum, inquit, sunt equites plures decem millibus ; peltastæ et sagittarii in nostra utique regione fortasse fuerint sexagies mille. Ab Armeniis, inquit, qui nobis sunt finitimi, equitum millia quatuor aderunt, peditum viginti millia. Dicis tu, inquit Cyrus, equites nostros tertia parte equitatus hostium esse minores, pedites vero dimidiam circiter eorum peditatus partem. Quid igitur? ait Cyaxares, paucosne adeo Persas esse arbitraris, quos ducere te dicis? Verum nobis, inquit Cyrus, an præterea milite sit opus, nec ne, posthac deliberabimus : mihi autem, inquit, quæ sit singulorum pugnae ratio exponito. Prope omnium, ait Cyaxares, est eadem. Nam illorum et nostri milites sagittarii sunt et jaculatores. Cum ergo, ait Cyrus, huiusmodi sint arma, eminus pugnare necesse erit. Necesse sane

ὅπλων ὄντων. (8) Ἀνάγκη γὰρ οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν ἐν τούτῳ μὲν τῶν πλείονων ἡ νίκη· πολλὰ γὰρ ἂν θῆπτον οἱ ὀλίγοι ὑπὸ τῶν πολλῶν τιτρωσκέμενοι ἀναλωθείησαν ἢ οἱ πολλοὶ ὑπὸ τῶν ὀλίγων. Εἰ οὖν οὕτως ἔχει, ὦ Κύρος, τί ἂν ἄλλο τις κρίνεται εὖροι ἢ πέμπειν εἰς Πέρσας, καὶ ἅμα μὲν διδάσκειν αὐτοὺς ὅτι εἴ τι πείσονται Μηδοί, εἰς Πέρσας τὸ θεινὸν ἔχει, ἅμα δὲ αἰτεῖν πλεῖον στρατεύματα· Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη ὁ Κύρος, εὖ ἴσθι, οὐδ' εἰ πάντες ἔλθοιεν Πέρσαι, πλήθει γε οὐχ ὑπερβαλοῦμεθ' ἂν τοὺς πολεμίους. (9) Τί μὲν οὖν ἄλλο ἐνορᾷς ἅμεινον τούτου; Ἐγὼ μὲν ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰ ἔρχομαι, ὥς τάχιστα ὅπλα ἐπινοήσῃμι πᾶσι Πέρσαις τοῖς προσιοῦσιν οἵαπερ ἔρχοντες ἔρχονται οἱ παρ' ἡμῶν οἱ τῶν δημοτῶν καλοῦμενοι. Ταῦτα δ' ἐστὶ θύραξ μὲν περὶ τὰ στέρνα, γέβρον δὲ εἰς τὴν ἀριστεράν, κοπίς δὲ ἡ σάγχρις εἰς τὴν δεξιάν· κἂν ταῦτα παρασκευάσῃς, ἡμῖν μὲν ποιήσεις τὸ ὁμόσε τοῖς ἐναντίοις ἵεναι ἀσφαλέστατον, τοῖς πολεμίοις δὲ τὸ φεύγειν ἢ τὸ μένειν αἰρετώτερον. Τάττομεν δὲ, ἔφη, ἡμᾶς μὲν αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς μένοντας· οἱ γὰρ μὲν τὰν αὐτὸν φεύγωσι, τούτους ὑμῖν καὶ τοῖς ἵπποις νέμεομεν, ὥς μὴ σφολάξωσι μήτε μένειν μήτ' ἀναστρέψωσιν. (10) Κύρος μὲν οὕτως ἔλεξε· τῷ δὲ Κυαξάρῃ ἔδοξε τε εὖ λέγειν, καὶ τοῦ μὲν πλείους μεταπέμπεσθαι οὐκέτι ἐμέμνητο, παρασκευάζετο δὲ ὅπλα τὰ προεξηρημένα. Καὶ σχεδὸν τε ἔτοιμα ἦν καὶ τῶν Περσῶν οἱ δημοτικοὶ παρέρχαν ἔρχοντες τὸ ἀπὸ Περσῶν στρατεύμα. Ἐνταῦθα δὲ εἰπεῖν λέγεται ὁ Κύρος συναγαγὼν αὐτούς·

II. Ἄνδρες φίλοι, ἐγὼ ὑμᾶς ὁρῶν αὐτοὺς μὲν καθωπλισμένους οὕτω καὶ ταῖς ψυχαῖς παρασκευασμένους ὡς χειρὰς συμμίζοντας τοῖς πολεμίοις, τοὺς δὲ ἐπομένους ὑμῖν Πέρσαις γνωσέσθαι ὅτι οὕτως ὁπλισμένοι εἰσὶν ὥς ὅτι προσωτάτω σταχέντες μάχεσθαι, ἔδειστα μὴ ὀλίγοι καὶ ἔνθρωποι συμμάχων συμπίπτοντες πολεμίοις πολλοῖς πᾶσι τε. Νῦν μὲν οὖν, ἔφη, σώματα ἔχοντες ἀνδρῶν ἔχετε οὐ μεμπτά· ὅπλα δὲ ἔσται αὐτοῖς ὅμοια τοῖς ἡμετέροις· τάς γε μέντοι ψυχὰς θήγειν αὐτῶν ὑμῖν ἐπὶ τὸν ἔργον. Ἀρχόντος γὰρ ἐστὶν οὐχ ἑαυτὸν μόνον ἀγαθὸν παρέχειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχομένων ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται. (12) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δ' ἡσθήσαν μὲν πάντες, νομίζοντες μετὰ πλείονων ἀγωνισέσθαι εἰς δὲ αὐτῶν καὶ ἔλεξε τοιάδε·

13. Ἀλλὰ θυμαστά, ἔφη, ἴσως δοῶ λέγειν, εἰ Κύρῳ συμβουλεύσω τι εἰπεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν τὰ ὅπλα λαμβάνωσιν οἱ ἡμῖν μέλλοντες συμμάχεσθαι· ἀλλὰ γνωσέτω γὰρ, ἔφη, ὅτι οἱ τῶν ἱκανωτάτων καὶ εὖ καὶ κακῶς ποιεῖν λόγον οὐτοὶ καὶ μάχισται ἐνδύονται ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκούοντων· κἂν δόξα διδῶσιν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἂν μείω τυγχάνῃ ὄντα ἢ τὰ παρὰ τῶν ὁμοίων, ὅμοιος μείζωνος αὐτὰ τυχῶνται οἱ λαμβάνοντες. Καὶ νῦν, ἔφη, οἱ Πέρσαις παραστάται ὑπὸ Κύρου πολλὰ μάλ' ἵκοντο ἢ ὅσα ὑμῶν παρακαλοῦμενοι, εἰς τε τοὺς δημοτῶν καὶ κατὰ κράτος βελτιστέρως σφίσιν ἡγήσονται· ἔχουν τούτο ὑπὸ βασιλείᾳ τε παιδὸς καὶ ὑπὸ στρατηγῶν

erit, ait Cyaxares. Hic igitur, inquit Cyrus, illorum erit victoria, qui numero plures fuerint: multo enim citius a pluribus pauci, vulneribus confecti, perierint, quam a paucis plures. Si ergo, Cyre, inquit, sic se res habeat, quid aliud melius quis reperire possit, quam ad Persas uti mittamus, et simul eos doceamus, calamitatem ad Persas penetraturam, si Medis adversi quid acciderit, simulque maiorem exercitum postulemus? At hoc quidem, inquit Cyrus, certo scias nos multitudine hostes non superaturos esse, etiamsi Persae universi veniant. Quid igitur aliud, quod melius hoc sit, vides? Equidem, inquit Cyrus, si essem qui tu, quam primum Persis omnibus huc venientibus ejusmodi fabricanda curarem arma, qualibus instructi veniant e nostris ii, qui ὁμοῖοι appellantur. Ea vero sunt, lorica circum pectus, in manu laeva scutum, in dextra copis vel securis: haec si paraveris, efficies ut nobis cum hostibus congrédi tutissime liceat, et hostibus ipsis foret optabilius fugere, quam subsistere. Ac nos quidem ipsos, ait, adversus eos collocamus qui subsistent: ex iis autem quicunque fugerint, hos vobis et equitibus attribuimus, ut eis nec restare vacet, nec converti. Cyrus quidem ad hunc modum disseruit: et Cyaxari visus est recte dicere, isque adeo nullam de pluribus arcessendis mentionem faciebat amplius, sed arma, de quibus modo dictum, parabat. Ac ea cum prope jam parata essent, Persarum adierant ὁμοῖοι, ducentes cum qui a Persis mittebatur exercitum. Ibi tum Cyrus haec, iis convocatis, verba fecisse perhibetur:

« Ego vos quidem, amici, cum sic et ipsos armatos, et animis piratos viderem, ut qui manus cum hostibus conseruerint essetis, Persas vero, qui vos sequuntur, ejusmodi armis instructos animadvertem, ut in hostem pugnare, nisi ab eo quam longissime collocati, non possent, veritatem sum ne, si pauci consisteretis, et belli sociis destituti in magnam hostium multitudinem incideretis, adversi quid vobis eveniret. Jam vero et corpora, inquit, viro- rum hand culpanda vobiscum una adducentes adestis; et illis arma nostris similia futura sunt. Ut autem eorum exacuatur animi, eae scilicet nostrae erunt partes. Est enim ejus cui imperium est, non seipsum modo bonum praebere, sed eorum etiam quibus praestit curam gerere, ut illi quam optime evadant. » In hunc modum Cyrus quidem loquutus est: ii vero gavisī sunt omnes quod se plures in pugna socios habituros arbitrantur; unus autem ex iis huiusmodi etiam verba fecit:

« Equidem fortasse, ait, mira quaedam proferre videbor, si consilium Cyro dare velim, ut aliquid pro nobis dicat, cum arma sumpserint ii quos belli orationes habituri sumus. At enim sentio, inquit, eorum orationes quibus et ad beneficium praestandum et ad ledendum maxima est facultas, plurimum in audientium animos penetrare: tales etiam si munera largiantur, licet viliora sint iis quae a parvis conditionis hominibus offeruntur, tamen ea pluris aestimant accipientes. Jam vero Persae adlites, inquit, multo majori jucunditate afficientur, si Cyrus ipse eos advocaverit, quam si nos advocaremus: et in eorum qui ὁμοῖοι appellantur ordinem cooptati, beneficium hoc stabilius sibi fore existimabunt, si et a filio regis et ab imperatore proficiatur,

γενόμενον ἢ εἰ ὅρ' ἡμῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο γίγνεται. Ἀπει-
ναι μέντοι οὐδὲ τὰ ἡμέτερα χρῆ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ δεῖ
τῶν ἀνδρῶν θῆγειν πάντως τὸ φρόνημα. Ἡμῖν γὰρ
ἔσται τοῦτο χρησίμουν, ὅτι ἂν οὗτοι βελτίονες γένωνται.
(14) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος καταθείς τὰ ὅπλα εἰς τὸ μέσον
καὶ συγκαλέσας πάντας τοὺς Περσῶν στρατιώτας ἐλεγε
τοιαῦτα·

15. Ἄνδρες Πέρσαι, ὑμεῖς καὶ ἐφυτε ἐν τῇ αὐτῇ
ῥῆμιν καὶ ἐτρέφητε, καὶ τὰ σώματά τι οὐδὲν ἡμῶν
χείρωνα ἔχετε, ψυχὰς τε ὑμῖν προσήκει οὐδὲν χείρωνα
ῥῆμιν ἔχειν. Τοιοῦτοι δ' ὄντες ἐν μὲν τῇ πατρίδι οὐ
μετιέχετε τῶν ἰσῶν ἡμῖν, οὐχ ὅρ' ἡμῶν ἀπελαθέντες,
ἀλλ' ὑπὸ τοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἀνάγκην ὑμῖν εἶναι πορίζε-
σθαι. Νῦν δὲ ὅπως μὲν ταῦτα ἔχετε ἐμοὶ μελήσει σὺν
τοῖς θεοῖς· ἔξεστι δ' ὑμῖν, εἰ βούλοισθε, λαβόντας ὅπλα
ἑάπερ ἡμεῖς ἔχομεν εἰς τὸν αὐτὸν ῥῆμιν κίνδυνον ἐμ-
βαίνειν, καὶ ἂν τι ἐκ τούτων καλὸν κἀγαθὸν γίγηται,
τῶν ἑωϊῶν ῥῆμιν ἀξιοῦσθαι. (16) Τὸν μὲν οὖν πρόσθεν
χρόνον ὑμεῖς τε τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ ἦτε καὶ ἡμεῖς,
καὶ εἰ τι χείρους ἡμῶν ταῦτα ποιεῖν ἦτε, οὐδὲν θαυμα-
στόν· οὐ γὰρ ἦν ὑμῖν σχολὴ ὥσπερ ἡμῖν τούτων ἐπιμε-
λεῖσθαι. Ἐν δὲ ταύτῃ τῇ ὀπλίσαι οὐδὲν ἡμεῖς ὑμῶν
πρόσχομεν. Θώραξ μὲν γε περὶ τὰ στέρνα ἀρμόζων
ἐκάστω ἔσται, γέβρον δὲ ἐν τῇ ἄριστερᾳ, ὃ πάντες εἰθί-
σμεθα φορεῖν, μάχαιρα δὲ ἡ σάγαρις ἐν τῇ δεξιᾷ, ἥ δὲ
καίεν τοὺς ἐναντίους δεῖσθαι οὐδὲν φυλαττομένους μὴ τι
πλόντες ἐξαμάρτωμεν. (17) Τί οὖν ἂν ἐν τούτοις ἔτε-
ρος ἑτέρου διαφέρει ἡμῶν πλὴν τολμῆς; ἦν οὐδὲν ὑμῖν
ἥτιον προσήκει ἡμῶν ὑποτρέφεσθαι. Νίκης τε γὰρ
ἐπιθυμῶμεν, ἥ τὰ καλὰ πάντα καὶ τὰ ἀγαθὰ κτᾶται τε καὶ
σώζει, τί μᾶλλον ἡμῖν ἢ ὑμῖν προσήκει; κράτους τε, ὃ
πάντα τὰ τῶν ἡττόνων τοῖς κρείττοσι δωρεῖται, τί εἰκὸς
ἡμεῖς μᾶλλον ἢ καὶ ὑμεῖς τούτου δεῖσθαι; (18) Τέλος
εἶπεν, Ἀκηκόατε πάντα· ὁρᾶτε τὰ ὅπλα· ὁ μὲν χρήζων
λαυδανέων ταῦτα καὶ ἀπογραφέσθω πρὸς τὸν ταξίαρχον
εἰς τὴν ὁμοίαν τάξιν ῥῆμιν· ὅτω δ' ἀρκεῖ ἐν μισθοφόρου
γῶρᾳ εἶναι, καταμενέτω ἐν τοῖς ὑπηρετικῶς ὅπλοις.
(19) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ Πέρσαι
ἐνόμισαν, εἰ παρακαλούμενοι ὥστε τὰ ὁμοία ποιοῦντες
τῶν αὐτῶν τυγχάνειν μὴ ἐθέλησους ταῦτα ποιεῖν,
δικαίως ἂν διὰ παντός τοῦ αἰῶνος ἀμχανοῦντες βιο-
τεύωιν καὶ οὕτω δὴ ἀπογράφονται πάντες, ἀνελαβόν τε
τὰ ὅπλα πάντες.

20. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πολέμιοι ἐλέγοντο μὲν προσεῖναι,
παρῆσαν δὲ οὐδέπω, ἐν τούτῳ ἐπειρᾶτο ὁ Κύρος ἀσκεῖν
μὲν τὰ σώματα τῶν μεθ' αὐτοῦ εἰς ἰσχύν, διδάσκειν
ἂν τὰ τακτικά, θῆγειν δὲ τὰς ψυχὰς εἰς τὰ πολεμικά.
(21) Καὶ πρῶτον μὲν λαβὼν παρὰ Κυζέαρου ὑπηρέτας
προέταξεν ἐκάστοις τῶν στρατιωτῶν ἱκανῶς ὧν ἐδέ-
οντο πάντα πεποιημένα παρασχεῖν· τοῦτο δὲ παρα-
σκευάσας οὐδὲν αὐτοῖς ἄλλο ἐλεοῖται ἢ ἀσκεῖν τὰ ἀμυλ-
τῶν πολεμῶν, ἐκεῖνον δοκῶν καταμαθηκέναι ὅτι οὗτοι
κρείττοισι ἑκαστὰ γίγνονται οἱ ἂν ἀφίμενοι τοῦ πολλοῦ
προσέχειν τὸν νοῦν ἐπὶ ἐν ἔργον τράπνυνται. Καὶ αὖ-

quam si a nobis ad hunc ipsum gradum promoverentur. Neque
vero illa abesse debent quæ nostri sunt muneris : sed
omnino quovis modo virorum animos exacuere oportet.
Quicquid enim illorum virtuti accesserit, id e re nostra
fuerit. » Itaque Cyrus, armis in medio depositis, atque
omnibus Persarum militibus convocatis, hujusmodi oratio-
nem habuit :

« In eadem, Persæ, nobiscum regione vos et nati estis
et educati; et corpora quidem nostris nihilo deteriora ha-
betis, animosque adeo ut nostris nihilo ignaviores habeatis
consentaneum est. Tales autem cum sitis, in patria qui-
dem pari nobiscum conditione non eratis, non quod a no-
bis inde repulsi essetis, sed quod vobis victum quaeritare
necesse esset. At nunc ut hæc quidem omnia quæ ad vi-
tam sunt necessaria vobis suppetant, mihi curæ erit, diis
juvantibus : vobis autem licet, siquidem ita libuerit, sum-
ptis qualia nos gestamus armis, [etiamsi nobis aliqua in re
deteriores sitis,] idem nobiscum pugnae periculum adire : et
si quid inde præclari et eximii obtigerit, paria nobiscum præ-
mia, tanquam qui iis digni fueritis, consequi. Enimvero
tempore anteacto, vos quoque sagittarii et jaculatores, quem-
admodum et nos, fuistis : quod si in sagittis jaculisque
mittendis minus quam nos periti eratis, minime mirum id
videri debet; neque enim vobis his artibus studiose ope-
ram dare, perinde ac nobis, otium erat. At in hoc armaturæ
genere, nihilo nos potiores vobis erimus. Nam unicuique
aptus erit thorax circa pectus, in læva manu scutum, quod
omnes gestare consuevimus, in dextra gladius vel securis,
qua ferendi nobis erunt hostes, minime verentibus ne ictus
nostri aberrant. Quid igitur est in his, quo alius nostrum
alii præstare possit, præter audaciam? quæ vos non mino-
rem quam nos animis fovere decet. Nam et victoriam ex-
petere, quæ bona ac præclara omnia parat et conservat, cur
nos magis quam vos deceat? et cur victricis potentia, quæ
facultates devictorum omnes victoribus donat, nobis opus
esse magis quam vobis, rationi sit consentaneum? Tandem
dixit, Audistis omnia : arma omnia cernitis; iis qui indiget,
ea capiat, nomenque apud cohortis præfectum profertendo in
eundem nobiscum ordinem adscribatur : cui vero mercena-
rii militis locum tenere sat est, is servilibus armis maneat
indutus. » Hæc Cyri verba fuerunt. Quæ cum audissent
Persæ, jure se arbitrabantur omnem deinde artem in
rerum inopia et egestate acturos, si invitati ut pares sus-
cipiendo labores eadem consequerentur præmia, non pa-
ruissent : itaque omnes nomina sua sunt professi, omnes-
que adeo arma acceperunt.

Interea vero dum hostes adventare dicerentur, necdum
tamen adessent, Cyrus suorum corpora ad robur exercere
nitebatur, et eos quæ ad disciplinam militarem pertinent
docere, et ad res bellicas animos acuere. Ac primum qui-
dem acceptis a Cyaxare ministris, Imperavit eis ut singulis
militibus abunde omnia, quibus opus esset, parata suppe-
ditaret : quod cum ita curasset, nihil aliud ipsis militibus
agendum reliquit, quam ut in rebus bellicis sese exercerent;
quippe qui illud sibi videretur animadvertisse, singulis ni-
mirum eos in rebus effici præstantissimos, qui misso facto
plurimum studio, ad unam rem animum converterent. Quin

συσκηρίαν. ἔχον γὰρ οἱ μὲν ταξίαρχοι ὑφ' ἑαυτοῖς τὰς τάξεις πεποσημένους ὥσπερ ὅποτε εἰς ἓνα πορεύονται ἡ τάξις, οἱ δὲ λοχαγοὶ τοὺς λόγους ὡς αὐτῶς, οἱ δὲ δεκάδάρχοι τὰς δεκάδας καὶ οἱ πεμπάδάρχοι τὰς πεμπάδας. (27) Τὸ δὲ διακρίβουσι τὰς τάξεις σφόδρα ἐδόκει ἐν τῷ ἀγαθὸν εἶναι καὶ εἰς τὸ μὴ ταράττεσθαι, καὶ εἰ παρὰ τῆς ἐξουσίας καταστῆναι, ὥσπερ γε καὶ λίθων καὶ ξύλων ἂν δέη συναρμολογήσθαι, ἔστι καὶ ὅπως οὖν κατασκευασμένα τῇ συναρμολογίᾳ αὐτὰ εὐπετέως, ἂν ἔχῃ γνωρίσματα ὥστε εὐδελον εἶναι ἐξ ὅποιας ἑκάστον χώρας αὐτῶν εἶσιν. (28) Ἐδόκουν δὲ ὠφελεῖσθαι αὐτῶν ὁμοῦ τρεφόμενοι καὶ πρὸς τὸ ἦττον ἀλλήλους ἐθέλειν ἀπολιπεῖν, ὅτι ἐώρα καὶ τὰ θηρία τὰ συντρεφόμενα δεῖνδον ἔχοντα πόθον, ἣν τις αὐτὰ διασπᾷ ἀπ' ἀλλήλων. (29) Ἐπεμελετο δὲ καὶ τοῦτο ὁ Κύρος ὅπως μήποτε ἀνέρωτοι γενόμενοι ἐπὶ τὸ ἀριστον καὶ τὸ δεῖπνον εἰσίναν. Ἡ γὰρ ἐπὶ θήραν ἐξάγων ἰδῶντα αὐτοῖς παρεῖχεν, ἡ παιδίαν τοιαύτας ἐξεύρισκεν αἱ ἰδῶντα ἐμελλον παρέχειν, ἡ καὶ πρᾶξαι εἰ τι δεόμενος τύχοι, οὕτως ἔγχετο τῆς πράξεως ὡς μὴ ἐπ' ἀνίονεν ἀνιδρωτὶ. Τοῦτο γὰρ ἡγεῖτο καὶ πρὸς τὸ ἡδέως ἐσθίειν ἀγαθὸν εἶναι καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν καὶ πρὸς τὸ δύνασθαι πονεῖν καὶ πρὸς τὸ ἀλλήλους δὲ προτιμώμενους εἶναι ἀγαθὸν ἡγεῖτο τοὺς πότους εἶναι, ὅτι καὶ οἱ ἵπποι συμπονοῦντες ἀλλήλους προτιμώμενους συνεστήχασιν. Πρὸς γε μὴν τοὺς πολεμίους μετ' ὀλιγονόστοις γίνονται οἱ ἂν ἐνδεῶσι αὐτοῖς εὖ ἡσυχάζοντες.

30. Κύρος δὲ αὐτῶν σκηνὴν μὲν κατασκευάσατο ὥστε ἐκτὴν ἔχειν οὐς καλοῖται ἐπὶ δεῖπνον. Ἐκάλει δὲ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ταξιαρχῶν οὐς καιρὸς αὐτῶν δοκοῖται εἶναι, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν λοχαγῶν καὶ τῶν δεκαδάρχων τινὰς καὶ τῶν πεμπαδάρχων ἑκάλει, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν στρατιωτῶν, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὴν πεμπάδα ὅλην καὶ δεκάδα ὅλην καὶ λόχον ὅλον καὶ τάξιν ὅλην. Ἐκάλει δὲ καὶ ἐνίμα καὶ ὅποτε τινὰς ἰδοὺ τοιοῦτόν τι ποιήσαντας ὁ πάντας ἐβόλατο ποιεῖν. Ἦν δὲ τὰ μὲν παρατιθέμενα αἱ ἴσα αὐτῶν τε καὶ τοῖς καλουμένοις ἐπὶ δεῖπνον. (31) Καὶ τοὺς ἀμφὶ τὸ στρατεύμα δὲ ὑπηρετάς ἰσομοίρους πάντων αἱ ἐποιοῦτο οὐδὲν γὰρ ἦττον τιμᾶν ἄξιον εἶναι αὐτῶν εἶναι τοὺς ἀμφὶ τὰ στρατιωτικὰ ὑπηρετάς οὔτε κηρύκων οὔτε πρέσβων. Καὶ γὰρ πιστοὺς ἡγεῖτο δεῖν εἶναι τοὺς καὶ ἐπιστήμονας τῶν στρατιωτικῶν καὶ συνετοὺς, κροῖται δὲ καὶ σφοδροὺς καὶ ταχεῖς καὶ ἀκίτους καὶ ἀταράκτους. Πρὸς δ' ἔτι ἂν οἱ βέλτιστοι νομιζόμενοι ἔχουσιν ἐγγίνωσκεν ὁ Κύρος δεῖν τοὺς ὑπηρετάς ἔχειν καὶ τοῦτο ἀσκεῖν ὡς μὴδὲν ἀναίνοιντο ἔργον, ἀλλὰ πάντα νομιζοῖεν πρέπαι αὐτοῖς πράττειν ὅσα δ' ἔργων κροῖσται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἀεὶ μὲν οὖν ἐπεμελετο ὁ Κύρος, ὅποτε συσκηνοῖεν, ὅπως εὐχαριστότατοι τε ἅμα λόγοι ἐμβληθήσονται καὶ

ΛΕΩΡΟΦΟΝ.

juvari. Nam praefecti cohortium perinde sub se dispositas cohortes habebant, ut cum procedant in cohorte singuli; manipulorum item doctores, manipulos: decuriones itidem decurias: et quinque virorum praefecti, quiniones. Ordines autem accurate cognitos habere, utile admodum ei videbatur esse, tum ut ne perturbarentur, tum ut, si quando perturbarentur, citius in ordinem restitui possent: quemadmodum sane et lapides et ligna, quae coagmentanda sunt, utcumque fuerint disiecta, facile quis coagmentare possit, si qua habeant indicia, quae manifestum faciant, cujus eorum unumquodque sit loci. Hoc porro ipsi videbantur ex convictu capturi commodi, ut minus alii alios deserere vellet; quod videret etiam bestias, quae una pascuntur, miro sui desiderio teneri, si quis eas a se invicem divellat. Hoc quoque Cyro curae erat, ut nunquam, nisi prius sudassent, ad prandium cenamve accederent. Nam vel eos in venationem eductos ad sudorem usque exercebat, vel ejusmodi ludos excogitabat, qui sudorem elicerent; vel si qua etiam res ipsi forte agenda esset, ita se ducem in ea agenda praebuit, ut absque sudore non redirent. Hoc enim et ad excitandam edendi dulcedinem, et ad valetudinem, et ad laborum tolerantiam utile putabat. Quin ad hoc etiam conducere labores arbitrabatur, ut inter se mansuetiores essent, propterea quod et equi eosdem labores inter se sustinentes, placidius eodem stare loco consueverint. In hostes vero etiam redduntur animosiores, qui sibi ipsis consocii sunt, quam egregie se exercuerint.

Cyrus autem tabernaculum sibi instruendum curavit, quod eorum capax esset, quos ad cenam invitaret. Et invitabat plerumque cohortium praefectos, quos ipsi visum esset opportunum: nonnunquam ex manipulorum praefectis et decurionibus et quinque virorum praefectis quosdam; quosdam etiam aliquando ex militibus; aliquando etiam quinionem totum, totam decuriam, totum manipulum, cohortem denique totam invitabat. Invitare autem atque eos honore excipere solebat, cum cerneret aliquos ejusmodi quiddam fecisse, quod ab omnibus fieri volebat. Semper vero et ipsi et ad cenam invitatis eadem apponebantur dapes. Et exercitus etiam ministris aequas semper partes distribuendas curabat: nam castrenses illos ministros non minus honore dignos existimabat quam praefectos ac legatos. Etenim fideles hos esse debere putabat, rerumque quae ad milites pertinent peritos, et intelligentes, quin etiam gnaros, et celeres, et impigros, et intrepidus. Praeterea autem censebat Cyrus, ea ministris istis inesse debere, quaecumque viris qui optimi habentur adsint, et huic sese adsuafacere, ut nullum opus detrectent, sed existiment decere se omnia agere quaecumque jusserit imperator.

CAPUT II.

Cyrus certe quidem semper operam dabat, ut, cum in eodem tabernaculo una essent, et jucundissimi simul sermo-

παρορμῶντες εἰς τὰ χάθον. Ἀφίκετο δ' οὖν καὶ εἰς τόνδε ποτὲ τὸν λόγον. Ἄρα γε, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἐνδεέστεροί τι ἡμῶν διὰ τοῦτο φαίνονται εἶναι οἱ ἑταῖροι ὅτι οὐ πεπαίδευται τὸν αὐτὸν τρόπον ἡμῶν, ἥ οὐδὲν ἄρα διοίσειν ἡμῶν οὔτε ἐν ταῖς συνουσίαις οὔτε ὅταν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς πολέμιους δέξῃ; (2) Καὶ ὁ Ὑστάσπης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἄλλ' ὅποιοι μὲν τινες ἔσονται εἰς τοὺς πολέμιους οὕτω ἔγωγε ἐπίσταμαι ἐν μέντοι τῇ συνοσίᾳ δυσκόλοι καὶ μὰ τοὺς θεοὺς ἐνίοι αὐτῶν φαίνονται. Πρῶτον μὲν γε, ἔφη, Κυξάρχης ἐπεμψεν εἰς τὴν τάξιν ἐκάστην ἱερεῖα, καὶ ἐγένετο κρεῖα ἐκάστῳ ἡμῶν τρία ἢ καὶ πλείω τὰ περιφερόμενα. Καὶ ἤρξατο μὲν δὴ ἀπ' ἐμοῦ ὁ μάγειρος τὴν πρώτην περίοδον περιφέρειν· ὅτε δὲ τὸ δεύτερον εἰσῆλθε περίοδον, ἐκέλευσα ἐγὼ ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἀρχεσθαι καὶ ἀναπλῆν περιφέρειν. (3) Ἀνακραγῶν οὖν τις τῶν κατὰ μέσον τὸν κύκλον κατακειμένων στρατιωτῶν, Μὰ Δι', ἔφη, τῶνδε μὲν οὐδὲν ἴσον ἔστιν, εἴγε σφ' ἡμῶν γε τῶν ἐν μέσῳ οὐδεὶς οὐδέποτε ἄρξεται. Καὶ ἐγὼ ἀκούσας ἡγρήσθην εἴ τι μείον δοκῶν ἔγενε, καὶ ἐκέλευσα εὐθὺς αὐτὸν πρὸς ἐμέ. Ὁ δὲ μάλα γε τοῦτο εὐτάκτως ὑπήκουσεν. Ὡς δὲ τὰ περιφερόμενα ἦκε πρὸς ἡμᾶς, αἵτε οἵμαι ὑστάτους λαμβάνοντας, τὰ μικρότατα ληλειμμένα ἦν ἐνταῦθα δὴ ἐκείνους πάνυ ἀναλίσκει ὁ δῆλος ἦν καὶ εἶπε πρὸς ἐαυτὸν, Τῆς τύχης τὸ ἐμὲ νῦν κληθέντα δεῦρο τυχεῖν. (4) Καὶ ἐγὼ εἶπον, Ἀλλὰ μὴ φρόντιζε· αὐτίκα γὰρ σφ' ἡμῶν αὖ ἄρξεται, καὶ σὺ πρότερον λήψῃ τὸ μέγιστον. Καὶ ἐν τούτῳ περιέφερε τὸ τρίτον, ὅπῃ δὴ λοιπὸν ἦν τῆς περιτορᾶς, κἀκεῖνος ἔλαβεν κατ' ἰδοῦν αὐτῷ μείον λαβεῖν· κατεβᾶλεν οὖν ὁ ἔλαβεν ὡς ἕτερον ληψόμενος. Καὶ ὁ ἀρχηγὸς οἰόμενος αὐτὸν οὐδὲν εἶτι δεῖσθαι ὄψον, ὄργιστο παρὰ φέρων πρὶν λαβεῖν αὐτὸν ἕτερον. (5) Ἐνταῦθα δὴ οὕτω βαρεῖος ἦνεν καὶ τὸ πάθος ὥστε ἀνήλωτο μὲν αὐτῷ ὁ εἰληφέν ὄψον, ὁ δὲ εἶτι αὐτῷ λοιπὸν ἦν τοῦ ἐμδάμματος, τοῦτο πως ὑπὸ τοῦ ἐκπεπληγμένου καὶ τῇ τύχῃ ὁρμήσθαι δυσχεροῦς ἀνέπαιρξεν. Ὁ μὲν δὴ λοχαγὸς ὁ ἐγγύτατα ἡμῶν ἰδὼν συνεκρότησε τῷ χεῖρι καὶ τῷ γέλωτι κῆρυκνέτο. Ἐγὼ μὲντοι, ἔφη, προσποιούμην βήττειν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἡδονάμην καταχεῖν τὸν γέλωτα. Τοιοῦτον μὲν δὴ σοι ἕνα, ὦ Κύρε, τῶν ἐταίρων ἐπιδεικνύω, ἔφη. Ἐπὶ μὲν δὴ τούτῳ ὥσπερ εἰκὸς ἐγέλασαν. (6) Ἄλλος δὲ τις ἐλεξε τὸν ταξίαρχον, Οὗτος μὲν δὴ, ἔφη, ὦ Κύρε, ὡς εἰσιν οὕτω δυσκόλως ἐπέτορην. Ἐγὼ δὲ, ὡς σὺ διδάξας ἡμᾶς τὰς τάξεις ἀπὸ πεμψῆς καὶ ἐκέλευσα διδάσκειν τὴν ἐκαστοῦ ἑκαστον τάξιν ἀπὸ τῶν ἐμαυτοῦ, οὕτω δὴ καὶ ἐγὼ, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι ἐποιοῦν, εἰθὼν ἐδιδάκων ἕνα λόγον. Καὶ στήσας τὸν λοχαγὸν πρότερον, καὶ τάξας δὴ ἐπ' αὐτῷ ἄνδρα νεανίαν, καὶ τοὺς ἄλλους ἥ ὥσπερ δέειν, ἔπειτα στὰς ἐκ τοῦ ἐμπροσθεν βλέπων εἰς τὸν λόγον, ἦνίκα μοι ἐδόκει καιρὸς εἶναι, προέβην ἐκέλευσα. (7) Καὶ ὁ ἀνὴρ σοὶ ὁ νεανίας ἐκεῖνος προσέβην τοῦ λοχαγοῦ πρότερος ἐπορεύετο. Κἀγὼ ἰδὼν εἶπον, Ἄνθρωπε, τί ποιεῖς; καὶ ὡς ἔφη, Προέργουαι ὥσπερ σὺ κείνους. Κἀγὼ εἶπον,

nes, et qui ad præclarum aliquid eos incitarent, injicerentur. Itaque hunc etiam aliquando in sermonem incidit: Num, viri, ait, socii illi propterea nobis aliquanto inferiores esse videntur, quod ea, qua nos, non sunt disciplina instituti? an nihil a nobis different, neque in congressibus, neque cum dimicandum erit cum hostibus? Et Hytaspes suscipiens dixit, At quales quidem in hostes futuri sint ego certe nondum scio; verumtamen in familiarum consuetudine ex iis quidam, profecto, morosi plane videntur. Super quidem, inquit, Cyaxares ad singulas cohortes animantium corpora mittebat, et unicuique nostrum tres aut plures carnis, quæ circumferebatur, portiones obvenerunt. Et coquus quidem a me exorsus est, cum prima eam circuitione circumferebat: cum autem secundo ingrederetur ut circumferret, jussi ego eum ab ultimo ordiri, et vice versa circumferre. Ibi tandem militum quidam in media corona discumbentium exclamans, Nulla profecto, ait, hic est aequalitas, si a nobis, qui sumus in medio, nemo unquam incipiet. Quod ego cum audissem, moleste tuli, videri medios deteriori esse conditione, ac eum ad me statim accessivi. Paruit in hoc ille mihi perquam modeste. Cum autem ea quæ circumferebantur ad nos pervenissent, quippe quibus ultimo sane loco sumendum esset, minimæ partes relictæ erant; tum ille palam visus est magno mœrore affici, et secum ipse, O iniquam meam fortunam, qui jam huc sim accessitus! Et ego aiebam, Ne sis sollicitus: statim enim a nobis incipiet, ac tu primus capies quod maximum erit. Et coquus interim tertium circumferebat quod solum sane circumferendum restabat: atque ille sumpsit; deinde visus est sibi minorem justo portionem accepisse; abiecit igitur quod sumpserat, velut aliud sumpturus. At coquus, qui eum nihil quicquam obsonii egere putaret, abiit atque alius ferula prius adferebat, quam ille aliud sumpsisset. Hic enimvero usque adeo graviter hunc casum tulit, ut, cum absumptum esset quod acceperat obsonium, etiam quod ei reliquum erat intinctus, stupefactus jam iratusque fortunæ, id præ impatientia everteret. Id quidem cum proximus nobis manipuli præfectus videret, manibus complois risui indulgebat. Ego vero, inquit, tussire me simulabam, neque enim ipse risum continere potuissem. Ejusmodi sane, inquit, Cyre, quendam e sociis tibi nostris ostendo. Hic omnes quidem, ut par erat, riserunt. Et alius quidem ex cohortium præfectis, Hic quidem, Cyre, inquit, in morosum ita, ut videtur, incidit. Ego vero, postquam tu nos rationes ordinum a te edoctos dimisisses, ac jussisses uti quisque suam cohortem ea doceret, quæ abs te didicissemus, atque ita ipse, inquam, quemadmodum et alii fecere, discedens abs te manipulum unum erudiebam. Et cum manipuli præfectum loco primo statuissem, ac post hunc quidem strenuum quendam juvenem collocassem, ceterosque, quo quemque loco disponendum putabam, stans deinde ab anteriori parte, versusque manipulum respiciens, cum opportunitatem mihi visum esset, progredi jussi. Ac protinus juvenis ille progressus ante manipuli præfectum, prior incedebat. Quod ego cum viderem, Quid, inquam, agis, homo? Et ille, Progredior, ait, quemadmodum tu jubes. Atqui ego, inquam, non te solum, sed omnes, pro-

Ἄλλ' οὐκ ἄρ' αὖ σὲ μόνον ἐκέλευον ἀλλὰ πάντας προΐεσαι. Καὶ δὲ ἀκούσας τοῦτο μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς λογίτας εἶπεν, Οὐκ ἀκούετε, ἔφη, λοιδορουμένου; προΐεσαι, ἔφη, πάντας κελεύει. Καὶ οἱ ἄνδρες πάντες παρελθόντες τὸν λοχαγὸν ἤσαν πρὸς ἐμέ. (8) Ἐπεὶ δὲ ὁ λοχαγὸς αὐτοὺς ἀνεχώρειεν, ἐδυσφόρουν καὶ ἔλεγον, Ποτέρῳ δὴ πείθεσθαι χρή; νῦν γὰρ ὁ μὲν κελεύει προΐεσαι, ὁ δ' οὐκ ἔσθ'. Ἐγὼ μὲντοι ἐνεγκὼν ταῦτα πρῶτος ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ καταχωρίσας εἶπον μηδὲνα τῶν ὁπισθεν κινεῖσθαι πρὶν ἂν ὁ πρόσθεν ἡγῇται, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ὁρᾶν πάντας, τῷ πρόσθεν ἔπασθαι. (9) Ὡς δ' εἰς Πέρσας τις ἀπὼν ἦλθε πρὸς ἐμέ καὶ ἐκέλευσέ με τὴν ἐπιστολὴν ἣν ἔγραψα οἰκᾶδε δοῦναι, ἀγῶν, ὁ γὰρ λοχαγὸς ἤδει ὅπου ἔκειτο ἡ ἐπιστολὴ, ἐκέλευσα αὐτὸν δραμόντα ἐνεγκάειν τὴν ἐπιστολὴν, ὁ μὲν δὴ ἔτρεχεν, ὁ δὲ νεανίας ἐκείνος εἶπετο τῷ λοχαγῷ σὺν αὐτῷ τῷ θώρακι καὶ τῇ κοπίδι, καὶ ὁ ἄλλος δὲ πᾶς λόχος ἰδὼν ἐκείνον συνέτρεχε· καὶ ἤκον οἱ ἄνδρες φέροντες τὴν ἐπιστολὴν. Οὕτως, ἔφη, ὃ γε ἐμὸς λόχος ἐκρίβοι σοὶ πάντα τὰ παρὰ σοῦ. (10) Οἱ μὲν δὴ ἄλλοι ὡς εἰκὸς ἐγέλων ἐπὶ τῇ δορυφορίᾳ τῆς ἐπιστολῆς ὁ δὲ Κῦρος εἶπεν, Ὡ Ζεῦ καὶ πάντες θεοί, οὓους ἄρα ἡμεῖς ἔχομεν ἄνδρας ἐταίρους, οἳ γε εὐθεράπευτοι μὲν οὕτως εἰσιν ὥστε εἶναι αὐτῶν καὶ μικρῶ ὀφει [πολλοὺς] φίλους ἀνακτήσασθαι· πιθανοὶ δ' οὕτως εἰσὶ τινες ὥστε πρὶν εἰδέναι τὸ προσταττόμενον πρότερον πείθονται. Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα ποίους τινὰς χρή μᾶλλον εὐξασθαι ἢ τοιαύτους στρατιώτας ἔχειν. (11) Ὁ μὲν δὴ Κῦρος ἅμα γέλων οὕτως ἐπήνεσε τοὺς στρατιώτας. Ἐν δὲ τῇ σκηνῇ ἐτύχχανε τις ἓν τῶν ταξίαρχων Ἀγλαϊτάδας ὄνομα, ἐπὶ τὸν τρόπον τῶν στρυφνοτέρων ἀνθρώπων, δὲ οὕτως ποῶς εἶπεν· Ἦ γὰρ οἶε, ἔφη, ὦ Κῦρε, τούτους ἀληθῆ λέγειν ταῦτα; Ἀλλὰ τί μὴν βουλόμενοι, ἔφη ὁ Κῦρος, ψεύδονται; Τί δ' ἄλλο γε, ἔφη, εἰ μὴ γέλωτα ποιεῖν θέλοντες; ὑπερὸν δὲ λέγουσι ταῦτα καὶ ἀλαζονεύονται. (12) Καὶ ὁ Κῦρος, Εὐφήμει, ἔφη, μὴδὲ λέγε ἀλαζόνες εἶναι τούτους. Ὁ μὲν γὰρ ἀλαζῶν ἔμοιγε δοκεῖ ὄνομα κείσθαι ἐπὶ τοῖς προσποιουμένοις καὶ πλουσιωτέροις εἶναι ἢ εἰσὶ καὶ ἀνδρειωτέροις καὶ ποιήσιν ἢ μὴ ἱκανοὶ εἶναι ὑποσχενομένοις, καὶ ταῦτα φανεροὶς γιγνομένοις ὅτι τοῦ λαβεῖν τι ἕνεκα καὶ κερδαίνειν τοιοῦτον. Οἱ δὲ μηχανώμενοι γέλωτα τοῖς συνοῦσι μῆτε ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει μῆτε ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἀκούοντων μῆτε ἐπὶ βλάβῃ μηδεμίᾳ, πῶς οὐχ οὗτοι ἀστείοι ἂν καὶ εὐχάριτες δικαιοπρεπὸν ὀνομάζοντο μᾶλλον ἢ ἀλαζόνες; (13) Ὁ μὲν δὴ Κῦρος οὕτως ἀπελογήσατο περὶ τῶν τὸν γέλωτα παρασχόντων· αὐτὸς δὲ ὁ ταξίαρχος ὁ τὴν τοῦ λόγου χαρτίαν διηγησάμενος ἔφη, Ἦ που ἂν, ἔφη, ὦ Ἀγλαϊτάδα, εἰ γε κλαίειν ἐπιρωμμάς σε ποιεῖν, σφόδρ' ἂν ἡμῖν ἡμίμου, ὥσπερ ἔνοι καὶ ἐν ᾧδαις καὶ ἐν λόγοις οἰκτρὰ ἔτα λογοποιοῦντες εἰς δάκρυα πειρῶνται ἄγειν, ὅποτε γε νῦν καὶ αὐτὸς εἰδὼς ὅτι εὐφραίνειν μὲν τί σε βουλόμεθα, βλάψαι δ' οὐδέν, ὅμως οὕτως ἐν πολλῇ ἀτιμίᾳ ἡμᾶς ἔχεις. (14) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀγλαϊτάδας, καὶ δικαιοῦς γε, ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ κλαίειν καθίζοντος τοῦ

gredi jubebam. Id ille cum audisset, ad socios manipulares conversus, Annon auditis, ait, objurgantem? jubet, inquit, omnes progredi. Tum viri omnes manipuli praefectum praetergressi, ad me venerunt. Cum autem manipuli praefectus eos priorem in locum redire vellet, stomachabantur, et dicebant, Ultri parendum erit? jam enim hic progredi jubet, ille velat. At ego haec aequo ferebam animo, et cum de integro in suum quemque locum ferebam animo, et cum de integro prius commoveret, edicebam, quam anterior praecederet; sed unum hoc spectarent omnes, ut anteriorem sequerentur. Quidam vero in Persiam profecturus cum ad me veniret, et abs me postulatet, ut epistolam ei darem, quam domum mittendam scripseram; atque ego cum juberem manipuli praefectum (is enim quo loco sita esset epistola norat) ad epistolam eam adferendam currere; ille quidem cursui se dabat: juvenis autem ille manipuli praefectum, cum ipso thorace copideque, sequebatur: reliquos item universus manipulus, illum intuens una currebat: atque adeo viri venire epistolam ferentes. Sic demum, inquit, meus quidem manipulus omnia accurate tenet abs te imperata. Ac alii quidem, ut par erat, de hoc epistolae satellitio ridebant: Cyrus autem inquit, O Jupiter diique omnes, quales tandem nos viros socios habemus! quos tam levi sane cultu demereri liceat, ut multorum ex iis amicitia exiguo etiam obsonio conciliari queat: nonnulli autem adeo sunt ad obedientiam propensi, ut, priusquam norint quid sit imperatum, pareant. Ego quidem haud scio, quales tandem potius optandum sit, quam ut hujusmodi quis habeat milites. Et Cyrus quidem, simul ridens, hoc modo milites collaudabat. Erat autem forte in tabernaculo quidam ex praefectis cohortium, Aglaitadas nomine; vir, quod ad mores attineret, ex asperiorum numero; is in hunc fere modum loquutus est: Tune, inquit, Cyre, vera istos haec narrare putas? Quid igitur, inquit Cyrus, mentiendo quaerunt? Quid aliud, inquit, nisi quod risum movere volunt? cujus rei causa et narrat haec, et sese ostentant. Tum Cyrus, Bona verba, quaeso, ait: ne hos ostentatores appellaveris. Nam mihi quidem nomen ἀλαζῶν iis inditum fuisse videtur, qui se et ditiores esse simulant et magis strenuos, quam sint, quique pollicentur ea se praestatueros, quibus ipsi praestandis non sufficiunt; idque, si pateat ipsos haec accipiendi aliquid et quaerere causa facere. Qui vero risum aliis secum versantibus, neque lucui sui, neque detrimenti audientium, neque ullius adeo damni causa movent, quid causae est cur hi non urbani ac faceti justius quam ostentatores appellentur? Atque in hunc sane modum Cyrus eos, qui risum excitaverant, defendebat. Rursus autem manipuli praefectus ille, qui rem eam narraverat, quam lepide fecit manipulus, inquit, Certe quidem, Aglaitada, si te ad fletum commovere conati essemus (quemadmodum nonnulli tam carminibus quam orationibus miserabilia quaedam commentii lacrimas ciere nituntur), vehementer nos reprehendisses; cum nunc quidem licet et ipse noveris velle nos te exillare, minime autem laedere, ita tamen contumeliose nos habes. Et jure quidem id profecto, ait Aglaitadas: nam qui risum amicis excitat, is

φίλους πολλὰ γ' ἔμοιγε δοκεῖ ἐλάττωτος ἄξια διαπράττεσθαι ὁ γέλωτα αὐτοῖς μηχανώμενος. Διό, ἔφη, καὶ σὺ νῦν, ἂν ὀρθῶς λογίζῃ, ἐμὲ ἀληθῆ λέγοντα εὐρήσεις. Κλυμαῖσι μὲν γὰρ καὶ πατέρες υἱοῖς σωφροσύνην μηχανῶνται καὶ διδάσκαλοι παισὶν ἀγαθὰ μᾶθήματα, καὶ νόμοι γὰρ πολῖτας διὰ τοῦ κλαίοντος καθίζουσιν εἰς δικαιοσύνην προτρέπονται· τοὺς δὲ γέλωτα μηχανωμένους ἔργισ' ἂν εἰπεῖν ἢ σώματα ὠφελούντας ἢ ψυχὰς οἰκονομικωτέρας τι ποιούντας ἢ πολιτικωτέρας· (15) Ἐκ τούτου ὁ Ὑστάσπης ὧδε πῶς εἶπε· Σὺ, ἔφη, ὦ Ἀγλαϊτάδα, ἦν ἐμοὶ πείθῃ, εἰς μὲν τοὺς πολέμιους θαρρόν δαπανήσεις τούτω τὸ πολλοῦ ἄξιον, καὶ κλαίοντας ἐκείνους πειράσῃ καθίζουσιν ἡμῖν δὲ πάντως, ἔφη, καὶ τοῖςδε τοῖς φίλοις τούτου τοῦ ὀλίγου ἄξιον γέλωτος ἐπιδαμνέουσιν. Καὶ γὰρ οἷδ' ὅτι πολλὸς σοὶ ἐστὶν ἀποκαίμενος· οὔτε γὰρ αὐτὸς γρώμενος ἀνθρώπων αὐτόν, οὐδὲ μὴν φίλοις οὐδὲ ξένοις ἐκὼν εἶναι γέλωτα παρέχῃ· ὥστε οὐδεμία σοι πρόφασις ἐστὶν ὡς οὐ παρεχέον σοι ἡμῖν γέλωτα. Καὶ ὁ Ἀγλαϊτάδας εἶπε, Καὶ οἷε γὰρ, ὦ Ὑστάσπης, γέλωτα ποιεῖν ἐξ ἐμοῦ· καὶ ὁ ταξίαρχος εἶπε, Ναὶ μὰ Δί', ἀνότης ἄρα ἐστίν· ἐπεὶ ἐκ γὰρ σοῦ πῦρ, οἶμαι, βῆον ἂν τις ἐκτρέψειεν ἢ γέλωτα ἐξαγάγοιτο. (16) Ἐπὶ τούτῳ μὲν δὴ οἱ τε ἄλλοι ἐγέλασαν, τὸν τρόπον εἰδότες αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀγλαϊτάδας ἐπεμειδίαστε. Καὶ ὁ Κύρος ἰδὼν αὐτὸν φαιδρωθέντα, Ἀδικοῖς, ἔφη, ὦ ταξίαρχε, ὅτι ἀνδρα ἡμῖν τὸν σπουδαιότατον διακρίσεις γελᾶν ἀναπεύθων, καὶ ταῦτ', ἔφη, οὗτω πολέμιον ὄντα τῷ γέλῳτι. Ταῦτα μὲν δὴ ἐνταῦθα ἐληξεν. Ἐκ δὲ τούτου Χρυσάντας ὧδε ἐλαξεν·

17. Ἄλλ' ἐγὼ γ', ἔφη, ὦ Κύρε καὶ πάντες οἱ παρόντες, ἐννοῶ ὅτι ἐξεληλύθασιν μὲν σὺν ἡμῖν οἱ μὲν καὶ βελτίονες, οἱ δὲ καὶ μέιονος ἄξιον· ἦν δὲ τι γίνηται ἀγαθόν, ἀξιώσουσιν οὗτοι πάντες ἱσομερεῖν. Καίτοι ἐγὼ γε οὐδὲν ἀνιστότερον νομίζω τῶν ἐν ἀνθρώποις εἶναι τοῦ τῶν ἰσῶν τὸν τε κακὸν καὶ τὸν ἀγαθόν ἀξιοῦσθαι. (18) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε πρὸς τούτω, Ἄρ' οὖν, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ ἄνδρες, κράτιστον ἡμῖν ἐμβάλεῖν περὶ τούτου βουλὴν εἰς τὸ στράτευμα, πότερα δοκεῖ, ἦν τι ἐκ τῶν πόνων θῷ ὁ θεὸς ἀγαθόν, ἱσμοίρους πάντας ποιεῖν, ἢ σκοποῦντας τὰ ἔργα ἐκάστου πρὸς ταῦτα καὶ τὰς τιμὰς ἐκάστου προστιθέναι· (19) Καὶ τί δεῖ, ἔφη ὁ Χρυσάντας, ἐμβάλεῖν λόγον περὶ τούτου, ἀλλ' οὐχὶ προειπεῖν ὅτι οὗτω ποιήσεις· ἢ οὐ σὺ καὶ τοὺς ἀγῶνας οὗτω προεῖπας καὶ τὰ ἄλλα· Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κύρος, οὐχ ὁμοῖα ταῦτα ἐκείνοις· ἃ μὲν γὰρ ἂν στρατεύομενοι κτήσονται, κοινὰ, οἶμαι, ἐκωτῶν ἡγῶνται εἶναι· τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς στρατιᾶς ἐμὴν ἴσως ἐτι οἰκοθεν νομίζουσιν εἶναι, ὥστε διατάττοντα ἐμὲ τοὺς ἐπιστάτας οὐδὲν, οἶμαι, ἀδικεῖν νομίζουσιν. (20) Ἦ καὶ οἷε, ἔφη ὁ Χρυσάντας, ψηρίσασθαι ἂν τὸ πλεῖθος συνεληθὲν ὥστε μὴ ἴσων ἐκαστον τυγχάνειν, ἀλλὰ τοὺς κράτιστους καὶ τιμαῖς καὶ δόροις πλεονεκτεῖν· Ἐγὼ γ', ἔφη ὁ Κύρος, οἶμαι, ἅμα μὲν συναγορευόντων ἡμῶν, ἅμα δὲ καὶ αἰσχρὸν ὂν τὸ ἀντιλέγειν μὴ οὐχὶ τὸν πλείστα καὶ πονούντα καὶ ὠφελούντα

multis modis mihi quidem videtur efficere minoris aestimanda, quam vel is, qui eos inducit ut plorent. Et tu quoque, si recte rem perpenderis, me vera dicere invenies. Nam fletu et patres filios temperantes reddere conantur, et magistri puerorum animos bonis disciplinis imbuiere: leges etiam dum eo cives adigunt ut plorent, ad justitiam eos impellunt: illos vero qui risum excitant, an dicere possis vel corporibus aliquid adferre commodi, vel animos ad rei privatae publicaeve administrationem magis idoneos efficere? Hystaspes deinde sic ferme loquutus est: Tu, inquit, Aglaitada, si me audias, in hostes illud magni aestimandum audacter impendes, et efficere conaberis ut illi quidem plorent: nobis autem, ait, et amicis hisce tuis risus aliquid, vilis illius rei, omnino largieris. Nam hujus apud te magnam repositam esse copiam scio: neque enim ipse usu cum absumpsisti, neque amicis sane, neque hospitibus libens ridendi materiam praebes: adeo ut nihil praetextere possis, quo minus risum nobis impertias. Et Aglaitadas, Tunc etiam, Hystaspa, inquit, ex me risum elicere conaris? Ibi tum manipuli praefectus inquit, Demens fuerit profecto, id utique si conaretur: nam ex te quidem, opinor, ignem facilius quis excusserit, quam risum elicuerit. Hic quidem et alii, qui ingenium illius nossent, riserunt, et leniter subrisit etiam Aglaitadas ipse. Ac Cyrus cum exhilaratum videns, Inique agis, inquit, manipuli praefecte, quod dum huic ut rideat persuades, nobis maxima gravitate virum corrumpis, praesertim, ait, qui adeo risui sit infestus. Et haec quidem hic finem habuerunt. Chrysantas vero deinceps hujusmodi verba fecit:

Ego quidem, Cyre, vosque omnes qui adestis, inquit, cogito, nobiscum praestantiores nonnullos minoris alios faciendo domo profectos esse: si quid autem prospere evenierit, omnes hi aequales portiones consequi postulabunt. At ego quidem nihil in rebus humanis inaequalius esse duco, quam ignavum et fortem aequalibus praemiis haberi dignos. Ad hoc subjecit Cyrus, An igitur, per deos, optimum, viri, fuerit hac de re ad exercitum referre, utrum placeat, si quid de laboribus boni deus dederit, aequales facere omnium partes, an consideratis cujusque factis, ad horum rationem honores cuique apponere? Et quid opus est, inquit Chrysantas, de hoc ad exercitum referre, ac non edicere potius ita te facturum esse? annon tu sic et certamina indixisti, ait, et constituisti praemia? At profecto, subjecit Cyrus, haec illis non sunt similia. Nam quaecunque hac in expeditione acquirunt, ea, ut arbitror, communia sibi fore putabunt: imperium vero hac in expeditione summum fortassis etiam domestico jure mihi deberi existimant: itaque si praefectos ego constituo, nihil opinor, me contra jus fasque agere putant. Num putas, inquit Chrysantas, fore ut vulgus, postquam convenit, sciscat, ne aequales singuli portiones consequerentur, sed praestantissimos quosque cum honoribus tum praemiis maxime augendos esse? Equidem sic arbitror, ait Cyrus, tum quia nos idem probamus, tum quod turpe fuerit recusare quo minus is qui et plurimum laboris sustinet et

τὸ κοινὸν τοῦτον καὶ μεγίστων ἀξιοῦσθαι. Οἶμαι δὲ, ἔφη, καὶ τοῖς κακίστοις σύμφορον φανεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς πλεονεκτεῖν. (21) Ὁ δὲ Κύρος ἐβούλετο καὶ αὐτῶν ἔνεκα τῶν δημοτικῶν γενέσθαι τοῦτο τὸ ψήφισμα· βελτίους γὰρ ἂν καὶ αὐτοὺς ἡγεῖτο τούτους εἶναι, εἰ εἰδεῖεν ὅτι ἐκ τῶν ἔργων καὶ αὐτοὶ κρινόμενοι τῶν ἀξίων τεύσσονται. Καίρως οὖν ἐδόκει αὐτῷ νῦν εἶναι ἐμβλεῖν περὶ τούτου ψήφου, ἐν ᾧ καὶ οἱ ὁμότιμοι ὥκνουν τὴν τοῦ ὄχλου ἰσομοιρίαν. Οὕτω δὴ συνεδόκει τοῖς ἐν τῇ σκηνῇ συμβαλέσθαι περὶ τούτου λόγου καὶ συναγορεύειν ταῦτα ἔφασαν χρῆναι δεξιπερ' ἀνὴρ οἴοιτο εἶναι.

22. Ἐπιγλάσας δὲ τῶν ταξιαρχῶν τις εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἄνδρα οἶδα καὶ τοῦ δήμου θε συνέρει ὥστε μὴ εἰκῆ σῦντας ἰσομοιρίαν εἶναι. Ἄλλος δ' ἀντήρετο τοῦτον τίνα λέγει. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἔστι νῆ Δ' ἀνὴρ σύσκηνος ἐμὸς, θε ἐν παντὶ μαστεύει πλέον ἔχειν. Ἄλλος δ' αὖ ἐπῆρετο αὐτόν, Ἦ καὶ τῶν πόνων; Μὰ Δί', ἔφη· ἀλλὰ τοῦτό γε ψευδόμενος εἰλῶκα. Καὶ γὰρ πόνων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων πάννυ πρῶτος δαί' ἐξ τὸν βουλόμενος πλέον ἔχειν. (23) Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Κύρος, ἄνδρες, γινώσκω τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους οἷον καὶ οὕτως νῦν λέγει, εἴπερ δαί' ἐνεργὸν καὶ περὶθόμενος ἔχειν τὸ στρατεύμα, ἐξαιρετέους εἶναι ἐκ τῆς στρατιᾶς. Δοκεῖ γάρ μοι τὸ μὲν πολλὸν τῶν στρατιωτῶν εἶναι οἷον ἐπεσθαι ἢ ἂν τις ἡγῆται· ἄγειν δ', οἶμαι, ἐπιχειροῦσιν οἱ μὲν καλοὶ καγαθοὶ ἐπὶ τὰ καλὰ καγαθὰ, οἱ δὲ πονηροὶ ἐπὶ τὰ πονηρά. (24) Καὶ πολλάκις τοίνυν πλείονας θυμωόμενος λαμβάνουσιν οἱ φαῦλοι ἢ οἱ σπουδαῖοι. Ἦ γὰρ πονηρία διὰ τῶν παραυτίκα ἡδονῶν πορευομένη ταύτης ἔχει συμπεριούσας πολλοὺς αὐτῇ δημογυμνοῦν· ἢ δ' ἀρετὴ πρὸς ὄρθον ἀγούσα οὐ πάννυ δεινὴ ἐστὶν ἐν τῷ περυστίκα εἰκῆ συνεπισπᾶσθαι, ἄλλως τε καὶ ἢν ἄλλοι ὦσιν ἐπὶ τὸ πρηνές καὶ τὸ μαλακὸν ἀντιπαρκαλοῦντες. (25) Καὶ τοίνυν ἢν μὲν τινες βλακεία καὶ ἀπορία μόνον κακοὶ ὦσι, τούτους ἐγὼ νομίζω ὥσπερ κηρῆνας δαπάνῃ μόνον ζημιοῦν τοὺς κοινωνοὺς· οἱ δ' ἂν τῶν μὲν πόνων κακοὶ ὦσι κοινωνοὶ, πρὸς δὲ τὸ πλεονεκτεῖν σφοδρὸι καὶ ἀναίσχυτοι, οὗτοι καὶ ἡγεμονικοὶ εἰσι πρὸς τὰ πονηρά· πολλάκις γὰρ δύνανται τὴν πονηρίαν πλεονεκτοῦσαν ἀποδεκνύναι· ὥστε παντάπασιν ἐξαιρετέοι ἡμῖν οἱ τοιοῦτοί εἰσι. (26) Μὴ δὲ μέντοι σκοπεῖτε ὅπως ἐκ πᾶν πολιτῶν ἀντιπληρώσετε τὰς τάξεις, ἀλλ' ὥσπερ ἵπποι οἱ ἂν ἄριστοι ὦσι, οὐχ οἱ ἂν πατριῶται, τούτους ζητεῖτε, οὕτω καὶ ἀνθρώπους ἐκ πάντων οἱ ἂν ἡμῖν δοκῶσι μάλα σθε συνισχυρεῖν τε ὑμᾶς καὶ συγκοσμήσειν, τούτους λαμβάνετε. Μαρτυρεῖ δέ μοι καὶ τὸδε πρὸς τὸ ἀγαθόν· οὔτε γὰρ ἄρμα δῆπου ταχὺ γένοιτ' ἂν βραδέων ἵππων ἐνόντων· οὔτε δίκαιον δόκιμον συνεζυγμένων, οὐδὲ οἶκος δύναται ἂν εὖ οἰκεῖσθαι πονηροῖς οἰκέταις χρώμενος, ἀλλὰ καὶ ἐνδεόμενος οἰκετῶν ἤττον σφάλλεται ἢ ὑπὸ ἀδίκων τραπεζόμενος. (27) Εὖ δὲ ἴστε, ὦ ἄνδρες, ἔφη, φίλοι, ὅτι οὐδὲ τοῦτο μόνον ὠφελήσουσιν οἱ κακοὶ ἀφαιρεθέντες· ὅτι κακοὶ ἀπέσσονται, ἀλλὰ καὶ τῶν καταμενόντων οἱ μὲν δὴ ἀνεπίπλαντο ἤδη κακίας, ἀποκαθαροῦνται

plurimum reipublicæ utilitatis adfert, etiam maximis quibusque dignus habeatur potiatque. Arbitror autem, inquit, vel ignavissimis commodum visum iri, viros fortes potiori esse quam ceteros conditione. Et Cyrus quidem eorum etiam causa qui ὁμότιμοι appellantur decretum hoc fieri volebat : nam et hos magis strenuos futuros existimabat, si intelligerent, iudicio de ipsis ex operibus facto, se præmia digna consequuturos. Quapropter ei opportunum videbatur, hoc tempore hac de re suffragium inire, cum et ii qui ὁμότιμοι vocantur hanc vulgi æqualitatem reformidabant. Itaque iis quoque placuit qui in tabernaculo tunc aderant, de hoc conferendum esse, ac unumquemque his patrocinari debere aiebant, qui virum se perhiberi vellet.

Et quidam e præfectis cohortium subridens dixit, Enimvero ego, inquit, quandam media etiam de plebe novi, qui nobis adsentietur, non ita temere servandam esse æqualitatem. Hunc autem interrogabat alius, quemnam diceret. Et respondit is, Est, profecto, quidam mihi contubernalis, qui in omnibus plus aliis habere querit. Tum alius rursum interrogabat eum, Num et laborum? Minime vero, inquit : at hic sane in mendacio sum deprehensus. Semper enim æquo admodum fert animum, in laboribus, et ceteris huiusmodi, plus alium habere, qui velit. At ego quidem statuo, viri, inquit Cyrus, tales homines, qualem jam iste narrat, si quidem strenuum atque obedientem exercitum habere velimus, numero copiarum nostrarum eximendos esse. Nam militum plerique mihi sic comparati esse videntur, ut sequantur, quacunquē quis duxerit : ducere vero, ut opinor, viri strenui ac præclari conantur, ad res præclaras et honestas, improbi, ad improbas. Atque adeo plurimum sæpe mali homines consequuntur assensum, quam probi. Nam improbitas per voluptates in præsentia se offerentes procedens, harum utitur ope ad multos persuadendos ipsi uti adsentiantur : virtus autem in ardua ducens, non admodum pollet in hominibus ad se illico passim attrahendis ; præsertim si sint alii, qui e diverso ad declivem mollemque viam cohortentur. Idcirco si qui ex ignavia laborumque detractione solum sint mali, eos equidem arbitror, veluti fucos, sumptus tantum damnum sociis inferre : qui rursus mali sunt in laboribus socii, in commodis autem suis captandis vehementes atque impudentes, hi etiam duces se ad facta præbent improba ; sæpe enim efficere possunt, ut præcipua commoda improbitati cedant : quare omnino sunt homines ejusmodi nobis eximendi. Neque vero vobis circumspectandum est, qua ratione de civibus ordines repleatis : sed quemadmodum equos, qui optimi, non qui vestra in patria sint nati, queritis, sic et homines ex omnibus sumite, quoscunque vobis et roboris et ornamentis plurimum allaturus existimabit. Mihi autem hoc quoque testimonio est, id nobis utile futurum ; quod neque celer possit esse currus, cujus equi sint tardi, neque æquabili cursu, si conjuncti sint equi inæquales : neque domus quidem recte administrari potest, quæ malis utatur famulis : immo etiam minus detrimenti accipit, si careat famulis, quam si ab improbis perturbetur. Pro certo autem, amici, habeatis, inquit, submotis malis militibus, non id modo nos commodum inde percepturos, mali quod aberunt, sed illi etiam qui nobiscum manebunt, quotquot sane jam improbitate se opplere cœperunt

πάλιν ταύτης, οἱ δὲ ἀγαθοὶ τοὺς κακοὺς ἰδόντες ἀτιμασθέντας πολλοὶ εὐθυμοτέρου τῆς ἀρετῆς ἀνέβησαν. 24 Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· τοῖς δὲ φίλοις πᾶσι συνέδοξε ταῦτα, καὶ οὕτως ἐποίησαν.

Ἐκ δὲ τούτου πάλιν αὐτοῖς σκόμματος ἤρχετο ὁ Κῦρος. Κατανοήσας γὰρ τινα τῶν λογαίων συνδαιπνῶν καὶ παρακλήτῃ πεποιημένον ἄνδρα ὑπερδασύν τε καὶ ὑπεραίσχρον, ἀνακλιέσας τὸν λογαίον ὀνομαστὶ εἶπεν ὧδε· Ὁ Σαμβαύλα, ἔφη, ἀλλ' ἢ καὶ σὺ κατὰ τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον, ὅτι καλὸν ἐστὶ, περιάγεις τοῦτο τὸ μειράκιον τὸ παρακατακαίμενόν σοι; Νῆ τὸν Δί', ἔφη ὁ Σαμβαύλας, ἤσομαι γοῦν καὶ ἐνὶ συνῶν τε τούτῳ καὶ θεώμενος τούτῳ. 25 Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ σύσχηνοι προσέβη· εἶπαν ὡς δὲ εἶδον τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνδρὸς ὑπερβάλλον αἴσχει, ἐγάλασαν πάντες. Καὶ τις εἶπε, Πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Σαμβαύλα, ποῶν ποτὲ τε ἔργῳ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀνῆρτηται; 26 Καὶ ὅς εἰπεν, Ἐγὼ θυμὸν νῆ τὸν Δία, ὦ ἄνδρες, ἐρῶ. Ὅσοσάκις γὰρ αὐτὸν ἐκάλεσα εἴτε νυκτὸς εἴτε ἡμέρας, οὐ ποῦ ποτὲ μοι οὐδ' ἀσχολίαν προύφασισατο οὕτε βλάβην ὑπῆκουνεν, ἀλλ' αἰετὶ τρέφων ὁποσάκις τε αὐτῷ πράξαι τι προσέταξα, οὐδὲν ἀνιδρωτὶ ποτε αὐτὸν εἶδον ποιῶντα. Πειποίηκε δὲ καὶ τοὺς δεκαδέκας πάντας τοιοῦτους, οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ ἀποδεικνύς οἷους δεῖ εἶναι. (α) Καὶ τις εἶπε, Κάπειτα τοιοῦτον ὄντα σὺ φιλεῖς αὐτὸν ὥσπερ τοὺς συγγενεῖς; Καὶ ὁ αἰσχρὸς ἐκεῖνος πρὸς τοῦτο εἶπε, Μὴ Δία, ἔφη, σὺ γὰρ φιλόπονος ἐστίν· ἐπεὶ ἤρκει ἂν αὐτῷ, εἰ ἐμὲ ἤθελε φιλεῖν, τοῦτο αὐτὸ πάντων γυμνασίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τοιαῦτα μὲν δὴ καὶ γελῶν καὶ σπουδαῖα καὶ ἐλέγετο καὶ ἐπράττετο ἐν τῇ σκηνῇ. Τέως δὲ τῆς τρίτης σπονδῆς ποιήσαντες καὶ εὐχόμενοι τοῖς θεοῖς τὰ γενὰ τῇν σκηνῇ εἰς κώτην διέλυσαν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κῦρος συνέλεξε πάντας τοὺς στρατιώτας καὶ εἰσεξε τοιαῦτα·

2. Ἄνδρες φίλοι, ὁ μὲν ἄγων ἐγγὺς ἡμῖν προσέρχεται γὰρ οἱ πολέμοι. Τὰ δ' ἄθλα τῆς νίκης, ἣν μὲν ἡμεῖς νικῶμεν, τοῦτο γὰρ αἰεὶ καὶ λέγειν [ἔφη] καὶ ποιεῖν δεῖ, οἳ τε πολέμοιοι δὴλον ὅτι ἡμέτεροι καὶ τὰ τῶν πολέμοιων ἀγαθὰ πάντα ἣν δὲ ἡμεῖς αὖ νικώμεθα, καὶ οὕτω τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ πάντα τοῖς νικῶσιν αἰεὶ ἄθλα πρόκειται. 3 Οὗτω δὴ, ἔφη, δεῖ ὑμᾶς γινώσκειν ὡς ὅταν μὲν ἄνθρωποι κοινωνοὶ πολέμου γενόμενοι ἐν ἑαυτοῖς ἕκαστοι ἔχωσιν, εἰ μὴ αὐτὸς τις προσθυμῆται, ὡς οὐδὲν ἐσόμενον τῶν δεινῶν, ταχρὺ πολλὰ τε καὶ καλὰ διαπράττονται οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς ἄργεῖται τῶν πράττεσθαι δεομένων· ὅταν δ' ἕκαστος διανοηθῇ ὡς ἄλλος ἐσται ὁ πράττων καὶ μαχόμενος, καὶ αὐτὸς μαλακίζηται, τούτοις, ἔφη, εὖ ἴσate ὅτι πᾶσιν ἅμα πάντα ἔχει τὰ χαλεπὰ μερόμενα. (4) Καὶ ὁ θεὸς οὕτω πως ἐποίησε· τοὺς μὴ θέλοντας ἑαυτοῖς προστάττειν ἐκπονεῖν τὰ γενὰ ἄλλους αὐτοῖς ἐπιτακτῆρας δίδωσι. Νῦν οὖν τις, ἔφη,

rursus ab ea se repurgabunt; boni autem cum malos ignominia notatos viderint, multo alacrius virtuti adherescent. Et ille quidem sermonem hunc habuit: ab amicis autem omnibus comprobata haec erant, atque adeo ab iis res sic instituta est.

Atque hic rursus Cyrus jocari cepit. Nam cum animadvertisset e praefectis manipulorum quendam sibi parasse comae socium et juxta se discumbere jussisse hominem et hirsutum et deformem admodum, manipuli praefecto nominatim compellato, sic eum aflatus est: Num et tu, Sambaula, inquit, in morem Graecorum, hunc accumbentem tibi adolescentulum, quia formosus sit, circumducis? Profecto, inquit Sambaulas, et hujus consuetudine et aspectu delector. Haec autem ubi contubernales audissent, in eum oculos convertere: et cum faciem hominis supra modum deformem vidissent, riserunt omnes. Et quidam, Quo tandem facto, quæso, inquit, Sambaula, vir hic te sibi devinxit? Respondit ille, Ego vobis, profecto, viri, dicam. Quoties enim sive noctu, sive interdiu vocavi, nunquam mihi neque occupationem praetulerit, neque pedetentim, sed cursum perpetuo paruit: quoties item ut aliquid faceret imperavi, nihil eum vidi unquam sine sudore facere. Quin et reliquos mihi decuriales effecit, non verbis, sed re demonstrando, tales quales esse oporteat. Tum quidam ait, Tu vero, talis cum sit, non eum oscularis, ut cognatos soles? Et ad hoc respondit deformis ille, Non profecto, ait: nam minime est laborum amans: quippe si me osculari vellet, omnium hoc ei exercitationum loco esset.

CAPUT III.

Et talia quidem partim ridicula partim seria, tum dicebantur in tabernaculo tum gerebantur. Tandem, ubi tertiam peregissent libationem, et a diis bona precati essent, convivio soluto cubitum iverunt. Postridie autem Cyrus omnes cogit milites, et hujusmodi orationem habuit:

« Prope, amici, a nobis abest certamen: adventant enim hostes. Victoriae autem praemia, si quidem nos vicerimus, (hoc enim et dicere et facere oportet), haec nobis futura constat, ut et hostes et bona eorum omnia nostra sint: sin ipsi contra vincamur, itidem superatorum bona omnia victoribus praemia semper sunt proposita. Sic ergo vobis existimandum est, homines belli societate junctos, cum apud se singuli statuunt, nihil ex sententia successurum, nisi quisque suo se loco praebuerit alacrem, multa brevi et praecura gesturos; nihil enim eorum quae peragenda sunt pro socordiam ab iis negligetur: cum vero quisque cogitaverit, alium fore rem qui gerat pugnetque, licet ipse sequitur agat, hujusmodi, inquit, homines universos, pro certo habeatis, adversa simul omnia statim invasura. Atque ipse deus sic quodammodo constituit: is enim illis, qui sibi imperare nolint, ut bona laboribus acquirant, alios dat, qui imperent. Nunc ergo, ait, surgat hic aliquis, deque

λεγέτω ἐνθάδε ἀναστὰς περὶ αὐτοῦ τούτου ποτέρως ἂν τῇ ἀρετῇ μᾶλλον οἰεταί ἀσχεῖσθαι παρ' ἡμῖν, εἰ μέλλοι ὁ κλειστός καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ἐθέλων πλείστης καὶ τιμῆς τεύχεσθαι, ἢ ἂν εἰδόμεν ὅτι οὐδὲν διαφέρει παχὺν εἶναι· ὁμοίως γὰρ πάντες τῶν ἰσων τευζόμεθα. (5) Ἐνταῦθα δὲ ἀναστὰς Χρυσάντας, εἷς τῶν ὁμοτίμων, ἰνὴρ οὔτε μέγας οὔτε ἰσχυρὸς ἰδεῖν, φρονήσει δὲ διαφέρων, ἔλεξεν·

Ἄλλ' οἶμαι μὲν, ἔφη, ὦ Κύρε, οὐδὲ διανοούμενόν σε ὡς δεῖ ἴσον τοῖς καχοῦς τοῖς ἀγαθοῖς ἔχειν ἐμβαλεῖν τοῦτον τὸν λόγον, ἀλλ' ἀποπειρώμενον εἰ τις ἄρα ἔσται ἀνὴρ ἕστις ἐθέλησει ἐπιδείξαι ἑαυτὸν ὡς διανοεῖται μὴδὲν καλὸν ἀγαθὸν ποῦν, ἀν' ἄλλοι τῇ ἀρετῇ καταπράξωσι, τούτων ἰσομοιρεῖν. (6) Ἐγὼ δὲ, ἔφη, οὔτε ποσὶν εἰμι ταχὺς οὔτε χερσὶν ἰσχυρὸς, γινώσκω τε ὅτι ἐξ ὧν ἂν ἐγὼ τῷ ἐμῷ σώματι ποιήσω οὐ κριθείην οὔτε ἂν πρῶτος οὔτε ἂν δεύτερος, οἶμαι δ' οὐδ' ἂν χιλιστός, ἴσως δ' οὐδ' ἂν μυριοστός· ἀλλ' ἐκεῖνο σαφῶς ἐπίσταμαι ὅτι εἰ μὲν οἱ δυνατοὶ ἐβρώμενως ἀντιλήφονται τῶν πραγμάτων, ἀγαθοῦ τινός μοι μετέσται τοσοῦτον μέρος ὅσον ἂν δίκαιον ᾖ· εἰ δ' οἱ μὲν κακοὶ μὴδὲν ποιήσουσιν, οἱ δ' ἀγαθοὶ καὶ δυνατοὶ ἀθύμως ἔξουσιν, δέδοικα μὴ ἄλλου τινὸς μᾶλλον ἢ τοῦ ἀγαθοῦ μετέξω πλείον ἢ βούλομαι. (7) Χρυσάντας μὲν δὴ οὕτως εἶπεν. Ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ Φεραύλας Πέρσης τῶν δημοτῶν, Κύρω πως ἔτι οἰκοθεν συνήθης καὶ ἀρσενὸς ἀνὴρ, καὶ τὸ σῶμα οὐκ ἀφυῆς καὶ τὴν ψυχὴν οὐκ ἀγενεῖ ἀνδρὶ δεικνύς, καὶ ἔλεξε τοιάδε·

Ἄ, ἔφη, ὦ Κύρε καὶ πάντες οἱ παρόντες Πέρσαι, ἤγούμαι μὲν ἡμᾶς πάντας ἐκ τοῦ ἴσου νῦν ὁρμᾶσθαι εἰς τὸ ἀγωνίζεσθαι περὶ ἀρετῆς· ὁρῶ γὰρ ὁμοίᾳ μὲν τροπῇ πάντας ἡμᾶς τὸ σῶμα ἀσχεύοντας, ὁμοίᾳ δὲ συνουσίᾳ πάντας ἀζιούμενους, ταῦτά δὲ πᾶσιν ἡμῖν πρόκειται. Τὸ γὰρ τοῖς ἀρχουσι πείθεσθαι πᾶσιν ἐν κοινῷ κεῖται, καὶ δεῖ ἂν φανῇ τοῦτο ἀπροφασίστως ποιῶν, τούτων ὁρῶ παρὰ Κύρου τιμῆς τυγχάνοντα· τό τε τὰ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀλκιμον εἶναι οὐ τῷ μὲν προσήκον τῷ δ' οὐ, ἀλλὰ πᾶσι καὶ τοῦτο προέκρινται κάλλιστον εἶναι. (8) Νῦν δὲ, ἔφη, ἡμῖν καὶ δέδεικται μάχῃ, ἣν ἐγὼ ὁρῶ πάντας ἀνθρώπους φύσει ἐπισταμένους, ὥστε περὶ καὶ τᾶλλα ζῶα ἐπίσταται τίνα μάχῃν ἕκαστα οὐδὲ παρ' ἐνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως, οἷον ὁ βόας κέρατι παλεῖν, ὁ ἵππος ὀπλῇ, ὁ κύων στόματι, ὁ κίρκος ὀδόντι. Καὶ φυλάττεσθαι γ', ἔφη, ἅπαντα ταῦτα ἐπίσταται ἀφ' ὧν μάλιστα δεῖ, καὶ ταῦτα εἰς οὐδενὸς διδασκαλοῦ πώποτε φοιτήσαντα. (10) Καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἐκ παιδίου εὐθὺς προβάλλεσθαι ἡπιστάμενην πρὸ τούτου ἔπι ὤμῃν πληγῆσεσθαι· καὶ εἰ μὴ ἄλλο μὴδὲν ἔχοιμι, πῶ γέρε πρόχων ἐνεπὶδίδον ἔτι ἡδυνάμην τὸν παῖοντα· καὶ τοῦτο ἐποίουν οὐ διδασκόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ παιζόμενος, εἰ προβαλλοίμην. Μάχαιράν γε μὴν εὐθὺς παιδίον ὧν ἤρπαζον ὅπου ἴδοιμι, οὐδὲ παρ' ἐνὸς οὐδὲ τούτου μαθὼν ὅπως δεῖ λαμβάνειν ἄλλου ἢ παρὰ τῆς φύσεως, ὡς ἐγὼ φημι. Ἐποίουν γοῦν καὶ τοῦτο ἀμυλόμενος, οὐ διδασκόμενος ὥστε περ καὶ ἄλλα ἔστιν ἃ

hoc ipso verba faciat, utro modo virtutem apud nos magis excultum iri existimet, si is, qui plurimum et laboris et periculorum adire velit, plurimum etiam honoris consequuturus sit, an vero si nihil referre sciamus ignavum esse quendam; quippe sic omnes pariter æqualia sumus consequuturi præmia. » Tum vero surgens Chrysantas, unus ex eorum numero qui ὁμότιμοι appellantur, vir neque statura magnus, neque specie robustus, sed excellens prudentia, in hunc modum loquutus est :

« Equidem arbitror, Cyre, ait, te de hoc ad nos retulisse, non quod in animo cogitares æquali portione fortes et ignavos debere poliri, sed uti experiaris an quisquam sit, qui ipsum indicare velit cogitare se, fore ut, tametsi nihil ipse pulchre præclareve faciat, parem eorum portionem capiat, quæ alii virtute sua comparaverint. Ego vero, inquit, neque sum pedibus celer, neque manibus robustus : et futurum intelligo, ut iudicio ex his de me facto, quæ meo corpore geram, neque primum, neque secundum, neque, opinor, millesimum, immo forte neque decies millesimum locum habiturus sim. At hoc quoque certo futurum scio, ut si viribus præstantes fortiter res gerendas capessiverint, mihi etiam tantum boni alicujus obveniet, quantum æquum fuerit : sin autem et ignavi nihil fecerint, et fortes robustique animis minus fuerint alacres, vereor, inquit, ne potius alterius cujusdam rei, quam boni alicujus, partem, eamque majorem, quam ipse velim, habiturus sim. » Et hunc quidem in modum loquutus est Chrysantas. Post eum autem surrexit Pheraulas, Persa, qui e plebe erat, Cyro quodammodo jam consuetudine domestica familiaris acceptusque vir, habitu corporis haud indecore, animo viro degeneri nequaquam similis, atque orationem hanc habuit :

« Ego quidem, Cyre, ac vos Persæ, inquit, quotquot adestis, existimo nos omnes jam æquis conditionibus ad virtutis certamen contendere. Quippe consimili nos omnes victu et corporis exercitatione uti, et omnes eadem consuetudine dignos haberi fruique, et eadem nobis omnibus virtutis decora proposita esse, video. Nam lis ut pareamus, qui cum imperio sunt, communiter omnibus est propositum : et quisquis hoc sine recusatione in conspectu omnium præstat, hunc a Cyro honore affici video : itidem fortiter adversus hostes se gerere, non huic convenit, illi non convenit, sed et hoc jam ante judicatum est omnibus honestissimum esse. Nunc vero, inquit, etiam pugna nobis monstrata est, quam homines ego universos a natura nosse video, quemadmodum et aliorum quolibet animalium aliquam pugnam norunt, non per alium quendam, atque ipsam naturam, edocti : verbi gratia, hos cornu ferire novit ; equus, ungula ; canis, ore ; aper, dente. Atque omnia hæc animalia ab iis sibi cavere norunt, a quibus maxime cavendum est ; idque, ad nullius unquam magistri ludum profecta. Ego etiam statim a puero noram ei parti aliquid objicere, qua me percussus iri putaram ; ac si nihil aliud haberem, manus prætendens, quantum poteram, percutientem impediebam : atque hoc faciebam cum non modo non docerer, sed etiam ob id ipsum vapulare, si quid objicerem. Gladium porro statim puer adhuc, ubi vidissem, arripiebam, ne hoc quidem, quo pacto prehendus esset, sub alio quoquam, quam ipsa natura, ut ego censeo, edoctus. Hoc quoque certe faciebam cum prohiberer, non docerer : quemadmodum et alia quardam

εργόμενος καὶ ὑπὸ πατρός καὶ ὑπὸ μητρός, ὑπὸ τῆς φύσεως πράττειν ἡναγκαζόμεν. Καὶ νὰ μὴ Δία ἔπαιόν γε τῇ μαχίρᾳ πᾶν θεῖ, δυνάμειν λαμβάνειν. Οὐ γὰρ μόνον φύσει ἦν, ὥσπερ τὸ βαδίζειν καὶ τρέχειν, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ πρὸς τῷ πεφυκέναι τοῦτο ἐδόκει μοι εἶναι.

(11) Ἐπεὶ δ' οὖν αὕτη, ἔφη, ἡ μάχη καταλείπεται, ἐν ᾗ προθυμίας μᾶλλον ἢ τέχνης ἔργον ἐστὶ, πῶς ἡμῖν οὐκ ἡδέως πρὸς τοὺςδε τοὺς ὁμοτίμους ἀγωνιστέον; ὅπου γε τὰ μὲν ἅλλα τῆς ἀρετῆς ἴσα πρόκειται, παρὰ βάλ' ὁμεινοὶ δὲ οὐκ ἴσα εἰς τὸν κίνδυνον ἵμεν, ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐντιμον, ὅσπερ μόνος ἡδιστος, βίον, ἡμεῖς δὲ ἐπίπονον μὲν, ἄτιμον δὲ, ὅσπερ, οἵμαι, χαλεπώτατος. (12) Μάλιστα δὲ, ὦ ἄνδρες, τοῦτό με εὐθύμως εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν πρὸς τοὺςδε παροῦσιν ὅτι Κύρος ὁ κρίνων ἐσται, ὃς οὐ φθόνῳ κρίνει, ἀλλὰ σὺν θεῶν ὄρκῳ λέγω ἡ μὴν ἐμοὶ δοκεῖ Κύρος οὕστινας ἂν ὁρᾷ ἀγαθοὺς φιλεῖν οὐδὲν ἥττον ἐκυστοῦ· τούτοις γούν ὁρῶ αὐτόνδ', ὅτι ἂν ἔρχῃ ἡδὺον διδόντα μᾶλλον ἢ αὐτὸν ἔχοντα. (13) Καίτοι, ἔφη, οἶδα ὅτι οὗτοι μέγα φρονοῦσιν ὅτι πεπαιδευμένοι δὴ καὶ πρὸς λιμὸν καὶ πρὸς δίψαν καὶ πρὸς βίγος καρτερεῖν, κακῶς εἰδότες ὅτι καὶ ἡμεῖς ὑπὸ κρείττονος διδασκάλου πεπαιδευμένα ἢ οὗτοι. Οὐ γὰρ ἐστὶ διδάσκαλος οὐδεὶς τούτων κρείττων τῆς ἀνάγκης, ἢ ἡμᾶς καὶ λίαν ταῦτ' ἀκριβοῦν ἐδίδαξε. (14) Καὶ πονεῖν οὗτοι μὲν τὰ ὅπλα φέροντες ἐμελέτουν, ἃ ἐστὶν ἅπαντι ἀνθρώποις εὐρηγμένα ὡς ἂν εὐφορώτατα εἴη, ἡμεῖς δὲ γε, ἔφη, ἐν μεγάλῳι φορτίοις καὶ βαδίζειν καὶ τρέχειν ἡναγκαζόμεθα, ὥστε νῦν ἐμοὶ δοκεῖν τὸ τῶν ὁπλῶν φόρημα περὶ τοὺς μᾶλλον ἐνικέναι ἢ φορτίῳ. (15) Ὡς οὖν ἐμοῦ γε καὶ ἀγωνιουμένου καὶ ὅποιος ἂν τις ὦ κατὰ τὴν αἵψαν με τιμᾶν ἀξιώσαντος, οὕτως, ἔφη, ὦ Κύρε, γίγνωσκα. Καὶ οὖν δὲ, ἔφη, ὦ ἄνδρες δημόται, παραινῶ εἰς ἔριν ὁρμαῖσθαι ταύτης τῆς μάχης πρὸς τοὺς πεπαιδευμένους τοὺςδε· νῦν γὰρ ἄνδρες εὐχόμενοι εἰσὶν ἐν ὁμηροτικῇ ἀγωνίᾳ. (16) Φεραύλας μὲν δὴ οὕτως εἶπεν. Ἀνίσταντο δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκαστέρῳ συναγορεύοντες. Ἐδοξε δ' οὖν κατὰ τὴν αἵψαν τιμᾶσθαι ἐκάστον, Κύρον δὲ τὸν κρίνοντα εἶναι. Ταῦτα μὲν δὴ οὕτω προὐκωγράχει.

17. Ἐκάλεσε δ' ἐπὶ δαίπνον καὶ ὅλην ποτὲ τὴν τάξιν σὺν τῷ ταξιάρχῳ, ἰδὼν αὐτὸν τοὺς μὲν ἡμίσεις τῶν ἀνδρῶν τῆς τάξεως ἀντιτάξαντα ἐκαστέρωθεν εἰς ἐμβόλην, θώρακας μὲν ἀμφοτέρους ἔχοντας καὶ γέβρα ἐν ταῖς ἀριστεραῖς, εἰς δὲ τὰς δεξιὰς νάρθηκας παχεῖς τοῖς ἡμίσεσιν ἔδωκε, τοῖς δ' ἑτέροις εἶπεν ὅτι θάλλειν δεῖσθαι ἀνικιρουμένους ταῖς βώλοισι. (18) Ἐπεὶ δὲ παρσκευασμένοι ἔστησαν, ἐστήμην αὐτοῖς μάχεσθαι. Ἐνταῦθα δὴ οἱ μὲν βάλλοντες ταῖς βώλοισι ἐστὶν οἱ καὶ ἐνύγχανον καὶ θωράκων καὶ γέβρων, οἱ δὲ καὶ μικροῦ καὶ κυνέιδος. Ὅπου δὲ ὁμοσε γένοιτο, οἱ τοὺς νάρθηκας ἔχοντες ἔπαιον τῶν μὲν μηρῶν, τῶν δὲ χειρᾶς, τῶν δὲ κνήμας, τῶν δὲ ἐπικυπτόντων ἐπὶ βώλους ἔπαιον τοὺς τραχήλους καὶ τὰ νῦτα. Τέλος δὲ τρεψάμενοι ἐδίωκον οἱ νάρθηκοφόροι παίοντες σὺν πολλῷ γέλωτι καὶ παιδιᾷ. Ἐν μέρει γε μὴν οἱ ἕτεροι λαβόντες πάλιν

sunt quæ, a patre licet matreque vetarer, facere tamen a natura cogebar. Ac gladio, profecto, cadebam quicquid clanculum poteram. Neque enim natura solum insitum erat, sicut incedere et currere, sed præterquam quod ingenitum erat, etiam suave mihi esse videbatur. Quandoquidem igitur hæc, inquit, nobis dimicatio restat, in qua plus animorum alacritas quam ars effectura est, cur non libenter adversus hosce, qui dicuntur ὁμοτίμοι, certamen suscipiamus? cum sane paria virtutis præmia sint utrisque proposita, at nos non item res paris pretii objecturi periculis simus; sed illi vitam honoratam, quæ sola est jucundissima: nos autem laboriosam quidem illam, sed inhonoratam, quam equidem molestissimam duco. Maxime autem, viri, hoc me ad suscipiendum læto animo adversus hosce certamen excitat, quod Cyrus iudex erit, qui non ex invidia iudicabit; at, quod per deos iurans affirmo, Cyrus mihi videtur, quoscunque fortiter se gerere animadvertat, nihilo minus quam se ipsum diligere: his certe quidem eum video, quicquid habeat jucundius dare potius quam apud se retinere. Et sane novi, inquit, istos ὁμοτίμους elatis esse animis, quod instituti sint et ad famem, et ad sitim, et ad frigus tolerandum, cum ipsi parum noverint, nos etiam his a magistro potiori, quam ipsos, institutos esse. Nullus enim est necessitate potiorum magister, quæ nos hæc vel accurate admodum tene docuit. Et hi quidem ad labores sese armis ferendis exercere, quæ ita sunt ab omnibus hominibus exogitata, ut gestatu sint commodissima: nos vero, inquit, sub magnis oneribus et incedere cogebarum et currere: ut mihi jam armorum gestamina similiora videantur alis quam oneribus. Quamobrem, Cyre, inquit, hæc scito, me et in certamen descensurum, et, qualis qualis tandem fuero, pro merito præmiis ornari postulaturum. Et vos, viri plebei, hortor ad pugnam hæc adversus bene institutos hosce magna contentione suscipiendam: quippe nunc hi viri in populari certamine sunt capti. In hunc modum dixit Pheraulas: surrexerunt autem et alii complures, qui utriusque sententiam defendebant. Itaque decretum est quemque pro merito ornandum, et Cyrum constituendum esse iudicem. Et hæc quidem ita cesserunt.

Cyrus autem aliquando totam cohortem una cum ejus præfecto ad cenam vocavit, quod vidisset eum divisam in duas partes cohortem utringue ex adverso ad conflictum instruxisse, gestantibus quidem utrisque loricas et scuta in manibus sinistris; in dexteras vero parti dimidiæ ferulas crassas dederat, alteram glebas sublatas ejaculari jusserat. Hoc modo cum instructi starent, iis pugnae signum dabat. Ibi quidem hi glebas ejaculabantur, et de iis aliqui tum loricas tum scuta feriebant, alii femur etiam tibiaque. Ubi vero cominus pugnam conserebant, tum illi qui ferulas gestabant aliorum quidem femora, manus aliorum, nonnullorum etiam feriebant suras; et eorum qui ad glebas tollendas se deorsum inclinassent cervices et dorsa feriebant. Tandem adversarios in fugam conversos persequiebantur ii qui ferulas gestabant, illos multo cum risu lusuque cadentes. Verum et alteri vicissim sumptis ipsi quoque ferulis;

ταῖς νάρθηκας ταῦτά ἐποίησαν τοὺς ταῖς βώλους βάλλον-
τας. (19) Ταῦτα δ' ἀγαθoίς δ' Κύρος, τοῦ μὲν ταξίαρ-
χου τὴν ἐκίνοιαν, τῶν δὲ τὴν πειθῶ, ὅτι ἅμα μὲν ἐγυ-
μνάζοντο, ἅμα δὲ εὐθυμούντο, ἅμα δὲ ἐνίκων οἱ εἰκα-
σθέντες τῇ τῶν Περσῶν ὀπλίσει, τοῖς δὲ ἡσθεῖς ἐκάλεσε
τὴν ἐπὶ δεῖπνον αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ σκηνῇ ἰδὼν τινὰς αὐ-
τῶν ἐπιδεδεμένους, τὸν μὲν τινὰ αὐτῶν ἀντικνήμιον,
τὸν δὲ χεῖρα, ἡρώτα τί πάθοιεν. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι πλη-
γίεν ταῖς βώλοις. (20) Ὁ δὲ πάλιν ἐπηρώτα πότερον
ἐπεὶ ἑμῶν ἐγένοντο ἢ ὅτε πρόσω ἦσαν. Οἱ δ' ἔλεγον
ὅτι πρόσω ἦσαν· ἐπεὶ δὲ ἑμῶν ἐγένοντο, παιδιὰν ἔφασαν
εἶναι καλλίστην οἱ νερυτχοφόροι· οἱ δ' αὖ συγκοιμώ-
ναι τοῖς νάρθηξιν ἀνέκραγον ὅτι οὐ σφίσι (γε) δοκοῖν παι-
διὰ εἶναι τὸ ὁμοῖον παῖσθαι· ἅμα δὲ ἐπεδείκνυσαν τῶν
νερυττικῶν τὰς πληγὰς καὶ ἐν χερσὶ καὶ ἐν τραχήλοις,
ἴσθαι δὲ καὶ ἐν προσώποις. Καὶ τότε μὲν ὥσπερ εἰκὸς
ἐγελων ἐπ' ἀλλήλους. Ἰγ' ὁ ὑστεραίᾳ μεστὸν ἦν τὸ
πεδῶν πᾶν τῶν τούτους μιμουμένων· καὶ εἰ μὴ ἄλλο τι
σπουδαιότερον πράττειεν, ταῦτ' ἐπὶ τῇ παιδιᾷ ἐχρῶντο.

21. Ἄλλον δὲ ποτε ἰδὼν ταξίαρχον ἄγοντα τὴν τάξιν
ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν ἐφ' ἐνὸς, καὶ ὁπότε
καὶ ὁ δοκοῖν αὐτῷ εἶναι, παραγγέλλοντα τὸν ὑστερον
λόχον παράγειν, καὶ τὸν τρίτον καὶ τὸν τέταρτον, εἰς
μέτωπον· ἐπεὶ δὲ ἐν μετώπῳ οἱ λοχαγοὶ ἐγένοντο, πα-
ρηγγύησεν εἰς δύο ἄγειν τὸν λόχον· ἐκ τούτου δὲ παρῆ-
γον οἱ δεκάδαρχοι εἰς μέτωπον· ὁπότε δὲ αὐτῷ δοκοῖν αὐτῷ
καὶ εἶναι, παρηγγύησεν εἰς τέτταρας ἄγειν τὸν λόχον·
οὕτω δὲ οἱ πεμπάδαρχοι αὐτῷ παρῆγον εἰς τέτταρας·
ἐπεὶ δὲ ἐπὶ θύραις τῆς σκηνῆς ἐγένοντο, παραγγέλλας
αὐτῷ εἰς ἓνα ἰόντων εἰσῆγε τὸν πρῶτον λόχον, καὶ τὸν δεύ-
τερον τούτῳ κατ' οὐρανὸν ἐκέλευσεν ἐπεσθαι, καὶ τὸν
τρίτον καὶ τὸν τέταρτον ὡσαύτως παραγγέλλας ἡγεῖτο
εἶπαι· οὕτω δὲ εἰσπαγνὼν κατέκλιθεν ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὥς-
περ εἰσπορεύοντο· τοῦτον οὖν δ' Κύρος ἀγαθoίς τῆς τε
πρώτης τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἐπιμελείας ἐκά-
λεσε καὶ ταύτην τὴν τάξιν ἐπὶ τὸ δεῖπνον οὖν τῷ τα-
ξίαρχῳ.

22. Παρὼν δὲ τις ἐπὶ τῷ δεῖπνῳ κεκλημένος ἄλλος
ταξίαρχος, Τὴν δ' ἐμὴν, ἔφη, ὦ Κύρε, τάξιν οὐ καλεῖς
εἰς τὴν σκηνήν; καὶ μὴν ὅταν γε παρήγῃ ἐπὶ τὸ δεῖπνον,
πάντα ταῦτα ποιεῖ· καὶ ὅταν τέλος ἡ σκηνὴ ἔχῃ, ἐξάγει
μὲν ὁ οὐραγός, ἔφη, ὁ τοῦ τελευταίου λόχου τὸν λόχον,
ὑστάτους ἔχων τοὺς πρῶτους εἰς μάχην τεταγμένους·
ἔπειτα ὁ δεύτερος τοὺς τοῦ ἐτέρου λόχου ἐπὶ τούτους,
καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος ὡσαύτως, ὅπως, ἔφη, καὶ
ὅταν δέῃ ἀπάγειν ἀπὸ πολέμων, ἐπιστύνονται ὡς δεῖ
ἀπέναι. Ἐπειδὴν δὲ, ἔφη, καταστῶμεν ἐπὶ τὸν δρόμον
ἐνθα περιπατοῦμεν, ὅταν μὲν πρὸς ἑω ἴωμεν, ἐγὼ μὲν
ἡγοῦμαι, καὶ ὁ πρῶτος λόγος πρῶτος, καὶ ὁ δεύτερος
ὡς δεῖ, καὶ ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος, καὶ αἱ τῶν λόγων
δεκάδες καὶ πεμπάδες, ἕως ἂν παραγγέλλω ἐγὼ· ὅταν
δ', ἔφη, πρὸς ἐσπέραν ἴωμεν, ὁ οὐραγός τε καὶ οἱ τελευ-
ταῖοι πρῶτοι ἀφηγούνται· ἐμὸι μὲντοι οὕτω πείθονται
ὑστέριον ὅντι, ἵνα ἐθίζονται καὶ ἐπεσθαι καὶ ἡγεῖσθαι

eodem illos modo tractarunt, qui glebas jaculabantur. Cy-
rus autem haec admiratus, tum nempe praefecti cohortis
solers inventum, tum militum obedientiam, quod simul
exercerentur, simul se ipsos exhilararent atque etiam
quod illi, qui Persarum armaturam imitati essent, vince-
rent : his ergo delectatus, ad cenam eos invitavit : cumque
in tabernaculo quosdam ipsorum videret, quorum alii tibia,
manus alii obligata esset, quid ipsis accidisset rogabat.
Illi se glebis ictos aiebant. Ille quaeerat iterum, utrum
postquam congressi fuissent, an cum procul essent. Re-
spondebant illi, tum id se perpassos cum procul essent :
at postquam cominus congressi fuissent, ludum fuisse
pulcherrimum aiebant li qui ferulas gestabant. Illi vero
contra qui ferulis erant concisi, non ludum sibi sane videri
clamabant cominus feriri : simulque ferularum plagas in ma-
nibus et cervicibus, atque etiam in facie nonnulli ostende-
bant. Ac tum quidem, sicuti par erat, sese mutuo ridebant.
Postridie vero totus campus hominibus hos imitantibus ple-
nus erat : semperque adeo, cum non aliud quidquam magis
serium tractarent, hoc ludo utebantur.

Alium vero aliquando videns cohortis praefectum ducentem
cohortem a fluvio ad sinistram singulis singulos se-
quentibus, et cum tempus ipsi esse videbatur, jubentem
secundum manipulum promovere in frontem, et dein ter-
tium, et quartum : cum autem in fronte jam manipulorum
duces essent, mandabat in binos explicatum manipulum
ducerent : deinde igitur decuriones in frontem promove-
bant : rursus cum opportunum ipsi visum esset, imperabat
in quaternos explicatum manipulum ducerent : atque ita
quinque virorum duces etiam procedebant, ut in quaternos
manipulus explicatus iret : postquam vero ad tabernaculi
fores perventum esset, tum signo dato jubens ut rursus
singulatim incederent, manipulum primum introducebat,
et alterum jubebat hunc a tergo sequi ; et cum tertio itidem
quartoque praecipisset, ducebat intro : atque ita cum eos
introduxisset, eodem jussit ordine discumbere, quo ingressi
essent : hunc ergo Cyrus admiratus, et ob mansuetudinem
in disciplinam, et diligentiam, hanc quoque una cum praefecto
cohortem ad cenam invitavit.

Cum autem alius quidam cohortis praefectus ad cenam
vocatus adesset, Meam vero, inquit, cohortem ad tuum
hoc tabernaculum, Cyre, non invitas? atqui illa quoties ad
cenam venit, haec omnia facit; et ubi finis convivio fiat,
extremus ultimi manipuli ductor suum manipulum educit,
qui quidem postremos habet primo ad pugnam loco dispo-
sitos : deinde post hos alter alterius manipuli milites,
similique ratione et tertius et quartus; ut etiam quando
necesse sit ab hostibus pedem referre, sciant, quo pacto
recedere oporteat. Postquam vero in curriculo constitimus,
ubi deambulamus, cum quidem versus ortum progredimur,
ego praere soleo, et primus manipulus primum habet lo-
cum, et alter suum, et tertius et quartus, ac manipulo-
rum decuriae, et quiniones, donec ego jubeam : cum vero
versus occidentem progredimur, tum et extremi ductor
agminis et cum eo postremi primo loco sunt in abitu du-
ces : ac nihilominus parent mihi qui proficiscor ultimus,
ut et sequi et praere pari cum obedientia consuescant.

δομῶς πειθόμενοι. (23) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Ἦ καὶ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖτε; Ὅσοις γὰρ, ἔφη, καὶ δειπνοποιοῦμεθα νη Δία. Καλῶ τοίνυν, ἔφη, ὑμεῖς, ἅμα μὲν ὅτι τὰς τάξεις μελετᾶτε καὶ προσιόντες καὶ ἀπιόντες, ἅμα δὲ ὅτι καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ἅμα δὲ ὅτι τὰ τε σώματα περιπατοῦντες ἀσχεῖτε καὶ τὰς ψυχὰς ὠρεῖτε διδάσκοντες. Ἐπεὶ οὖν πάντα διπλᾶ ποιεῖτε, διπλῶν ὑμῖν δίκαιον καὶ τὴν εὐωχίαν παρέχειν. Μὰ Δί', ἔφη ὁ ταξίαρχος, μήτοι γὰρ ἐν μιᾷ γε ἡμέρᾳ, εἰ μὴ καὶ διπλᾶς ἡμῖν τὰς γαστέρας παρέξεις. Καὶ τότε μὲν δὴ οὕτω τὸ τέλος τῆς σκηπῆς ἐποιήσαντο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κύρος ἐκάλεσαν ἐκείνην τὴν τάξιν, ὥσπερ ἔφη, καὶ τῇ ἄλλῃ. Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα καὶ οἱ ἄλλοι τὸ λοιπὸν πάντες αὐτοὺς ἐμυμούντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐξέτασιν δὲ ποτε πάντων τοῦ Κύρου ποιουμένων ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ σύνταξιν, ἦλθε παρὰ Κυαξάρου ἄγγελος λέγων ὅτι Ἰνδῶν παρεῖη πρεσβεία· κελεύει οὖν σε εἰσελθεῖν ὡς τάχιστα. Φέρω δέ σοι, ἔφη ὁ ἄγγελος, καὶ στολὴν τὴν καλλίστην παρὰ Κυαξάρου· βούλεται γὰρ σε ὡς εὐκοσμοῦσθαι καὶ λαμπρότατα προσάγειν, ὡς ὁβριμένον τῶν Ἰνδῶν ὅπως ἂν προσήης. (2) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κύρος παρήγγειλε τῷ πρώτῳ τεταγμένῳ ταξίαρχῳ εἰς μετώπον στήναι, ἐφ' ἐνὸς ἄγοντα τὴν τάξιν, ἐν δεξιᾷ ἔγοντα ἑαυτὸν, καὶ τῷ δευτέρῳ ἐκέλευσε ταῦτό τοῦτο παραγγεῖλαι, καὶ διὰ πάντων οὕτω παραδιόδουσι ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ πειθόμενοι ταχὺ μὲν παρήγγελλον, ταχὺ δὲ τὰ παραγγελλόμενα ἐποίουν, ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ ἐγένοντο τὸ μὲν μετώπον ἐπὶ τριακοσίων, τοσοῦτοι γὰρ ἦσαν οἱ ταξίαρχοι, τὸ δὲ βάθος ἐφ' ἑκατόν. (3) Ἐπεὶ δὲ κατέστησαν, ἐπεσθαι ἐκέλευσεν ὡς ἂν αὐτὸς ἡγῆται, καὶ εὐθὺς προῤῥᾶν ἤγειτο. Ἐπεὶ δὲ κατενόησε τὴν ἀγυιὰν τὴν πρὸς τὸ βασιλεῖον φέρουσαν στενωτέρᾳ οὖσαν ἢ ὡς ἐπὶ μετώπῳ πάντας διέναι, παραγγεῖλας τὴν πρώτην χιλιστὸν ἐπεσθαι κατὰ χώραν, τὴν δὲ δευτέρᾳ κατ' οὐρὰν ταύτης ἀκολουθεῖν, καὶ διὰ παντὸς οὕτως, αὐτὸς μὲν ἤγειτο οὐκ ἀναπαυόμενος, αἱ δὲ ἄλλαι χιλιστούς κατ' οὐρὰν ἐκάστη τῆς ἐμπροσθεν εἶποντο. (4) Ἐπεμψε δὲ καὶ ὑπερέτας δύο ἐπὶ τὸ στόμα τῆς ἀγυιᾶς, ὅπως εἴ τις ἀγνοοίη, σημαίνουεν τὸ δέον ποιεῖν. Ὡς δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας, παρήγγειλε τῷ πρώτῳ ταξίαρχῳ τὴν τάξιν εἰς δώδεκα τάττειν βάθους, τοὺς δὲ δωδεκάχρους ἐν μετώπῳ καθιστάναι περὶ τὸ βασιλεῖον, καὶ τῷ δευτέρῳ ταῦτα ἐκέλευσε παραγγεῖλαι, καὶ διὰ παντὸς οὕτως. (5) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν· ὁ δ' εἰσῆλθὼς πρὸς τὸν Κυαξάρην ἐν τῇ Περσικῇ στολῇ οὐδὲν τι ὀβρισμένη. Ἰδὼν δὲ ὁ Κυαξάρης αὐτὸν τῷ μὲν τάχει ἦσθη, τῇ δὲ φαυλότητι τῆς στολῆς ἡγθέσθη καὶ εἶπε, Τί τοῦτο, ὦ Κύρε; οἷον ποιοῦντας οὕτω φανείς τοῖς Ἰνδοῖς; ἐγὼ δ', ἔφη, ἐβουλόμην σε ὡς λαμπρότατον φανῆναι· καὶ γὰρ ἐμοὶ ἂν κόσμος ᾦν τοῦτο, ἐμῆς

Et Cyrus inquit, Hoccine semper facitis? Profecto, respondit ille, quotiescunque eoriam instruimus. Vos igitur, inquit, ad eoriam voco, partim quod et in accedendo et in abeundo studiose servatis ordines, partim quod illud et interdiu et noctu facitis, partim quod et corpora deambulando exercetis, et animos docendo meliores redditis. Quandoquidem igitur omnia duplicia facitis, aequum est vobis etiam duplex epulum praeberi. Minime profecto, ait cohortis illius praefectus, uno quidem die; nisi nobis duplices etiam ventres dabis. Ac tum quidem hoc pacto finem huius convivii fecere. Postridie autem Cyrus illum ordinem, quemadmodum dixerat, et sequenti die vocavit. Quaecum ceteri animadvertenterent, omnes deinceps eos imitabantur.

CAPUT IV.

Cum autem Cyrus aliquando militem universum in armis instrueret et instrueret, a Cyaxare venit nuntius, qui diceret ab Indis legatos adesce: Quapropter te quamprimum ad se venire jubet Cyaxares. Quin et vestem, inquit nuntius, pulcherrimam a Cyaxare tibi fero: te enim quam ornatissime splendidissimeque advenire cupit: quippe quia Indi spectaturi sunt, quo cultu accedas. Haec cum audisset Cyrus, imperavit praefecto cohortis loco primo in acie constituto, ut in fronte consisteret, cohorte singulatum ducta, latus ipse dextrum tenens: et iussit hunc eadem secundo imperare, et per omnes sic imperata tradi jussit. Illi dicto audientes et celeriter quidem haec imperant, et celeriter imperata faciunt: brevique tempore frons trecentos (tot enim erant cohortium praefecti), altitudo agminis centenos milites habuit. Cum jam hoc ordine constitissent, eos ita sequi jussit, ut ipse praecederet: et mox citato gradu praecedebat. At ubi viam, quae ad regiam tendebat, arctiorem esse animadvertisset, quam ut omnes in fronte progredi possent, jussis primis in ordine millenis militibus ita se sequi, ut collocati fuerant, alterisque hos a tergo sequi, et ceteris deinceps omnibus eodem servato ordine procedere, ipse sine intermissione praibat, aliique milleni milites totidem praecedentes a tergo subsequabantur. Ministros etiam duos ad viam aditum misit, qui, quid facto opus esset, si quem fugeret, significarent. Cum autem Cyaxaris ad portam pervenisset, praefecto primae cohortis imperat, sic cohortem instrueret, ut ejus altitudo duodenos contineret, praefectos autem duodenum militum propter regiam in fronte constitueret; atque eadem secundo jubet imperari, et sic deinceps omnibus. Atque haec illi quidem faciebant: Cyrus autem ipse ad Cyaxarem veste indutus Persica ambitionem minime indicanti ingressus est. Et Cyaxares cum eum vidisset, celeritate quidem delectabatur, at vilitate vestis offensus erat, dixitque, Quid hoc, Cyre, est? cujusmodi rem facis, qui habitu tali in conspectum Indorum venis? ego vero te quam splendidissimum conspici volebam: nam mihi hoc

ὅσα ἀδελφῆς υἱὸν ὅτι μεγαλοπρεπέστατον φρίνεσθαι. (6) Καὶ ὁ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπε, Καὶ ποτέρως ἂν, ὦ Κυαξάρη; μᾶλλον σε ἐκόσμου, εἴπερ πορφυρίδα ἐνδύς καὶ φέλια λαβὼν καὶ στρεπτόν περιθέμενος σκολῇ κελύοντι ὑπάρχουσόν σοι, ἢ νῦν ὅτε σὺν τοιαύτῃ καὶ τοσαύτῃ δυνάμει ὅπως ἄλλως σοι ὑπακούω διὰ τὸ σὲ τιμᾶν ἰδρῶσι καὶ σπουδῇ καὶ αὐτὸς κεκοσμημένος καὶ τοὺς ἄλλους ἐκπαικνύς σοι οὕτω πειθομένους; Κύρος μὲν οὖν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ Κυαξάρης νομίσας αὐτὸν ὀρθῶς λέγειν ἐκέλευσε τοὺς Ἰνδοὺς. (7) Οἱ δ' Ἰνδοὶ εἰσελθόντες ἔλεξαν ὅτι ἐπέμψει σφᾶς ὁ Ἰνδῶν βασιλεὺς κελεύων ἐρωτᾶν εἰς τοῦ ὁ πόλεμος εἴη Μήδους τε καὶ τῷ Ἀσσυρίῳ· ἐπεὶ δὲ σοὺ ἀκούσαμεν, ἐκέλευσεν ἔλθοντας αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀσσύριον κἀκεῖνον ταῦτα πύθεσθαι· τέλος δ' ἀμφοτέρους εἰπεῖν ὑμῖν ὅτι ὁ Ἰνδῶν βασιλεὺς τὸ δίκαιον σκεψάμενος φαίνεται μετὰ τοῦ ἡδικημένου ἔσεσθαι. (8) Πρὸς ταῦτα ὁ Κυαξάρης εἶπεν, Ἐμοὺ μὲν τοῖνυν ἀκούετε ὅτι οὐκ ἀδικοῦμεν τὸν Ἀσσύριον οὐδὲν· ἐκεῖνο δ', εἰ δεῖσθε, ἔλθοντες νῦν πύθεσθε, ὅτι λέγει. Παρόν δὲ ὁ Κύρος ἤρετο τὸν Κυαξάρην, Ἥ καὶ ἐγὼ, ἔφη, εἶπω, ὅτι γινώσκω; καὶ ὁ Κυαξάρης ἐκέλευσεν. Ὑμεῖς τοῖνυν, ἔφη, ἀπαγγεῖλατε τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ τάδε, εἰ μὴ τι ἄλλο Κυαξάρῃ δοκεῖ, ὅτι φαμὲν ἡμεῖς, εἰ τί φησιν ὑπ' ἡμῶν ἀδικεῖσθαι ὁ Ἀσσύριος, αἰρεῖσθαι αὐτὸν τὸν Ἰνδῶν βασιλέα δικαστήν. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσαντες ὤχοντο.

9. Ἐπεὶ δὲ ἐξῆλθον οἱ Ἰνδοί, ὁ Κύρος πρὸς τὸν Κυαξάρην ἤρξατο λόγου τοιοῦδε·

Ὁ Κυαξάρη, ἐγὼ μὲν ἦλθον οὐδὲν τι πολλὰ ἔχων ἰδία χρήματα οἰκοῦν· ὅποσα δ' ἦν, τούτων πάννυ ἄλλοις ἔχω. Ἀνὴλκα δὲ, ἔφη, εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοῦτο ἴσως, ἔφη, θαυμάζεις σὺ πῶς ἐγὼ ἀνέλκα σου αὐτοὺς τρέφοντες· εὐ δ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιεῖν ἢ τιμῶν καὶ χαρίζομενος, ὅταν τινὲς ἀγασθῶ τῶν στρατιωτῶν. (10) Δοκεῖ γάρ μοι, ἔφη, πάντας μὲν ὡς ἂν τις βούληται ἀγαθοὺς συνεργοὺς ποιεῖσθαι ὁποιουντοῦν πράγματός, ἥδιον εἶναι εὐ τε λέγοντα καὶ εὐ ποιοῦντα παρορμᾶν μᾶλλον ἢ λυποῦντα καὶ ἐναγάζοντα· ὡς δὲ δὴ τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἔργων ποιήσεσθαι τις βούλοιο συνεργοὺς προθύμους, τούτους παντάπασιν ἐμοίγε δοκεῖ ἀγαθοὺς θηρατέον εἶναι καὶ λόγους καὶ ἔργοις. Φίλους γάρ, οὐκ ἐχθροὺς, δεῖ εἶναι τοὺς μέλλοντας ἀπροσάριστους συμμάχους ἔσεσθαι καὶ μήτε τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ ἀρχόντος φθονήσαντας μήτε ἐν τοῖς κακοῖς προθύμους. (11) Ταῦτ' οὖν ἐγὼ οὕτω προγγινώσκων χρημάτων δοκῶ προδεῖσθαι. Πρὸς μὲν οὖν σὲ πάντα ὁρᾶν, ὃν αἰσθάνομαι πολλὰ δαπανῶντα, ἔσπετόν μοι δοκεῖ εἶναι· σκοπεῖν δ' ἀξίῳ κοινῇ καὶ σὲ καὶ ἐμὲ ὅπως σὲ μὴ ἐπιδείψει χρήματα. Ἐάν γάρ σὺ ἔχθονα ἔχῃς, οἷός ἐστι καὶ ἐμοὶ ἂν εἴη λαμβάνειν ὁπότε δεξιμῇ, ἄλλως τε καὶ εἰ εἰς τοιοῦτόν τι λαμβάνοιμι ὁ μέλλοι καὶ σοὶ δαπανηθὲν βέλτιον εἶναι. (12) Ἐναγχοῦ ἂν μέμνημαί σου ἀκούσας ὡς ὁ Ἀρμένιος καταφρονεῖ τῶν νῦν, ὅτι ἀκούει τοὺς πολεμίους προσιόντας ἡμῖν,

ornamento fuisset, te, meae sororis filium, quam magnificentissime ornatum conspici. Et Cyrus ad haec respondit, Utro te modo, Cyaxares, magis ornassem, si purpura indutus, adhibitis armillis, et torquatus, tibi mandanti lente paruissem, an nunc potius, cum tali tantoque stipatus exercitu, tam velociter, honoris tui causa, tibi pareo, sudore et celeritate cum ipse ornatus adsum, tum te orno, et ceteros etiam tibi tantoperè obsequentes exhibeo? Cyrus igitur haec dixit; Cyaxares autem eum recte dicere arbitratus; Indos introduci jussit. Indi vero ingressi se missos a rege Indorum aiebant, et jussos interrogare, qua de re bellum inter Medos et Assyrium susceptum esset: Ac te quidem postquam audissemus, nos ad Assyrium quoque proficisci, et de his ipsis ab illo etiam percunctari jussit: tandem vero utrique vestrum nuntiare, regem Indorum dicere, se juris et aequi ratione habita, statutum ab illo cui fieret injuria. Ad haec respondit Cyaxares, Me igitur audite, nulla nos omnino injuria Assyrium afficere: quid ipse dicat, si libet, profecti ad eum exquirite. Cyrus autem, qui aderat, Cyaxarem interrogavit, Num et ipse etiam, inquit, dicam quod sentio? et Cyaxares eum loqui jussit. Vos igitur, ait, Indorum regi haec nuntiate (nisi quid aliud Cyaxari videatur), dicere nos, si quam a nobis sibi factam injuriam dicat Assyrius, ipsum nos Indorum regem judicem eligimus. His illi auditis abierunt.

Cum autem egressi essent Indi, Cyrus ad Cyaxarem hujusmodi sermone cepit uti:

Equidem ad te, Cyaxares, veni, non multas mecum pecunias meas domo ferens; quae autem mihi erant, earum exiguum admodum summam reliquam habeo; quippe qui in milites, ait, eas expendirim. Ac tu forsan miraris, quo pacto expendirim, eos cum tu alas: verum certo scias, inquit, me non aliter eas expendisse, quam praemiis tribuendis et largiendo, quoties aliquem militum admirarer. Nam mea haec sententia est, inquit, omnes, quoscunque sibi quis fideles adjuutores quacunque in re gerenda efficere velit, suavius esse bene tum dicendo tum faciendo potius ad ejusmodi munus excitare, quam offendendo et cogendo: et quos quidem in rebus bellicis adjuutores sibi alacres quispiam conciliare velit, eos omnino et dictis bonis et factis captandos arbitror. Amicos enim, non inimicos, oportet esse, qui sine excusatione tergiversationeque in bello socii futuri sint, nec in secundis imperatoris rebus invidi, nec in adversis futuri sint proditores. Haec igitur ego cum ita apud animum statuta habeam, pecuniis mihi pluribus opus esse puto. Ceterum ad te in omnibus respicere, quem sumptus graves facere intelligo, mihi absurdum videtur: communiter autem tibi et mihi providendum arbitror, ne te pecuniae deficiant. Nam tibi si abunde suppetant, scio mihi quoque facultatem fore accipiendi, cum opus erit; praesertim si eas in ejusmodi quandam usum accipiam, in quem quod expensum fuerit, tibi etiam majus commodum allaturum est. Nuper igitur audire de te memini, Armenium te nunc contemnere, qui hostes adversum nos adventare audiat; ac neque copias

καὶ οὕτε τὸ στρατεύμα πέμποι οὕτε τὸν δασμὸν ὃν ἔδει ἀπάγοι. Ποιεῖ γὰρ ταῦτα, ἔφη, ὦ Κύρε, ἐκείνος· ὥστε ἔγωγε ἀπορῶ πότερον μοι χραιττον στρατεύεσθαι καὶ πειρᾶσθαι ἀνάγκην αὐτῷ προσθεῖναι ἢ λυσιτελεῖ ἔσσαι ἐν τῷ παρόντι, μὴ καὶ τοῦτον πολέμιον πρὸς τοῖς ἄλλοις προσθώμεθα. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἐπήρετο, Αἱ δ' οἰκίσεις αὐτῷ πότερον ἐν ἔγυρσι χωρίοις εἰσὶν ἢ καὶ που ἐν εὐερόδοις; Καὶ ὁ Κυαξάρχης εἶπεν, Αἱ μὲν οἰκίσεις οὐ πάνυ ἐν ἔγυρσι· ἐγὼ γὰρ τοῦτου οὐκ ἡμέλουν ὅρη μέντοι ἔστιν ἐνθα δύναται ἂν ἀπελθὼν ἐν τῷ παραχρῆμα ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι τοῦ μὴ αὐτός γε ὑποχείριος γενέσθαι μηδὲ ὅσα ἐνταῦθα δύναίτο ὑπεκκομίσασθαι, εἰ μὴ τις πολιορκοῖ προκαθήμενος, ὥσπερ ὁ ἐμὸς πατήρ τοῦτο ἐποίησεν. (14) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος λέγει τάδε· Ἀλλ' εἰ θέλοις, ἔφη, ἐμὲ πέμψαι ἱππέας μοι προσθεῖς ὅποσοι δοκοῦσι μέτριοι εἶναι, οἵμαι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ποιῆσαι αὐτὸν καὶ τὸ στρατεύμα πέμψαι καὶ ἀποδοῦναι τὸν δασμὸν σοι· ἔτι δὲ ἐλπίζω καὶ εἶλον αὐτὸν μάλλον ἡμῖν γενήσεσθαι ἢ νῦν ἔστί. (15) Καὶ ὁ Κυαξάρχης εἶπε, Καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἐλπίζω ἐκείνους εἶλθιν πρὸς σὲ μάλλον ἢ πρὸς ἐμέ· ἀκούει γὰρ καὶ συνήθρευτάς τινας τῶν παίδων σοι γενέσθαι αὐτοῦ· ὥστε ἴσως ἂν καὶ πάλιν ἐλθῶν πρὸς σε ὑποχειρίων δὲ γενομένων αὐτῶν πάντ' ἂν πράξῃς ἢ ἡμεῖς βουλόμεθα. Οὐκοῦν σοι δοκεῖ, ἔφη ὁ Κύρος, σύμπορον εἶναι τὸ λεληθέναι ἡμᾶς ταῦτα βουλευόντας; Μάλλον γὰρ ἂν οὖν, ἔφη ὁ Κυαξάρχης, καὶ ἔλθοι τις αὐτῶν εἰς χεῖρας, καὶ εἰ τις ὁρμῶντο ἐπ' αὐτούς, ἀπαρσκαεύστοι ἂν λαμβάνοντο. (16) Ἀκούε τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος, ἂν τί σοι δοξῇ λέγειν. Ἐγὼ πολλάκις δὲ σὺν πᾶσι τοῖς μετ' ἐμοῦ τεληράκα ἀμύβι τὰ ὅρια τῆς τε σῆς χώρας καὶ τῆς τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἱππέας δὲ τινας ἤδη προσλαθὼν τῶν ἐνθὲνδε ἐταίρων ἀρικόμην. Τὰ μὲν τοίνυν ὅμοια ποιεῖν, ἔφη ὁ Κυαξάρχης, οὐκ ἂν ὑποπεύσῃς· εἰ δὲ πολὺ πλείονος ἢ δύναμις φαίνεται ἢς ἔχον εἰσθῆαι θηρᾶν, τούτο ἤδη ὑποπτον ἂν γένοιτο. (17) Ἀλλ' ἔστιν, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ πρόφασις κατασκαεύσαι καὶ ἐνθάδε οὐκ ἄπιστον, καὶ ἂν τις ἐκεῖσε ἐξαγγείλῃ δὴ ὥς ἐγὼ βουλόμην μεγάλην θήραν ποιῆσαι καὶ ἱππέας, ἔφη, αἰτοῖν ἂν σε ἐκ τοῦ φανεροῦ. Κάλλιστα λέγεις, ἔφη ὁ Κυαξάρχης· ἐγὼ δὲ σοι οὐκ ἐθελήσω διδόναι πλὴν μετρίους τινας, ὥς βουλόμενος πρὸς τὰ προύρια εἶλθιν τὰ πρὸς τῇ Συρίᾳ. Καὶ γὰρ τῷ ὄντι βούλομαι, ἔφη, ἐλθὼν κατασκαεύσαι αὐτὰ ὥς ἐγρωτότατα. Ὅποτε δὲ σὺ προεληλυθὼς σὺν ἢ ἔχρῃς δυνάμει καὶ θηρώῃς καὶ δὴ δύο ἡμέρας, πέμψαιμι ἂν σοι ἱκανοὺς ἱππέας καὶ περὺς τῶν παρ' ἐμοὶ ἡθροισμένων, οὓς σὺ λαθὼν εὐθὺς ἀντίοις, καὶ αὐτὸς δὲ ἔχων τὴν ἄλλην δυνάμιν περὶώμην μὴ πρόσω ὑμῶν εἶναι, ἵνα, εἰ που καὶρός εἴη, ἐπιφανείην.

18. Οὕτω δὲ ὁ μὲν Κυαξάρχης εὐθὺς πρὸς τὰ προύρια ἡθροῖζεν ἱππέας τε καὶ περὺς, καὶ ἀμάξας δὲ σίτου προέπειπε τὴν ἐπὶ τὰ προύρια ὁδόν. Ὁ δὲ Κύρος ἐβύετο ἐπὶ τῇ πορείᾳ, καὶ ἅμα πέμπων ἐπὶ τὸν Κυα-

mittere, neque tributum debitum adferre. Nimirum, inquit, facit haec ille, Cyre: ut equidem dubius sim animi, utrum mihi melius sit bello eum adgredi et ad cogendum vires nostras conferre, an expediat in praesens missum eum facere, ne hunc etiam hostem ceteris illis adjungamus. Et Cyrus interrogabat, Num vero domicilia ejus munitis in locis sita sunt, an iis, quae facile adiri possint? Domicilia quidem ejus, respondit Cyaxares, non admodum munitis in locis sita sunt; nam illam ego rem non neglexi: sunt tamen montes, in quos si se recipiat, statim sic tutus esse possit, ut nec ipse in potestatem alicujus redigi possit, nec quaecunque in illos clam subvehenda curaverit, nisi quis eum diutius ibidem habendo obsideat, quemadmodum pater meus olim ferit. Tum Cyrus haec verba facit: Si autem mittere me voles, tanta equitum manu mihi adjuncta, quanta sufficere videatur, arbitror me, diis juvantibus, effecturum ut et copias mittat, et tributum tibi pendat: immo praeter haec spero confere ut nobis sit, quam nunc est, amior. Et Cyaxares inquit, Ego quoque spero illos ad te libentius accessuros, quam ad nos. Nam quosdam ex ipsius liberis tecum olim venari solitos audio, iique adeo fortassis ad te rursus accesserint: quibus captis, omnia confici ex animi nostri sententia possunt. Nempe, inquit Cyrus, tibi conducere videtur, nostra haec ut celeriter consilia? Immo certe hoc pacto, ait Cyaxares, et facilius ipsorum aliquis in potestatem nostram venerit, et si quis in eos impetum faciat, minus paratos deprehenderit. Audi igitur, inquit Cyrus, si aliquid dicere tibi videbor. Ego quidem saepe cum omnibus qui mecum sunt, Persis, ad tuae Armeniorumque regionis fines venatus sum, atque etiam aliquando quibusdam equitibus hinc e numero sociorum nostrorum adsumptis, illuc accessi. Ergo minime suspectus fueris, ait Cyaxares, si his consimilia facias: sin autem majores copiae conspiciantur, quam quibus uti ad venandum consuevistis, id demum suspicioni locum dederit. At licet, inquit Cyrus, causam quandam ad persuadendum hand parum aptam et hic praetexere; et si quis famam isto deportet, velle me magnam venationem instituere, et si palam, ait, equites ego abs te petam. Optime dicis, inquit Cyaxares: ego vero tibi non volam praeter modicos quosdam dare, quasi qui ad castella Syriae finitima profecturus sim. Nam revera quidem, inquit, mihi in animo est illo proficisci, ut ea quam munitissima reddam. Tu vero tuis cum copiis ubi progressus fueris, ac jam biduum venando consumpseris, mittam tibi quot suffecerint equites peditesque de iis qui apud me collecti sunt; quos ubi acceperis, statim pergas: ipse vero cum reliquis copiis, ne procul a vobis absim, enitar; ut, sicubi opportunum fuerit, conspiciendum me pra-beam.

Hoc igitur modo Cyaxares quidem statim et equites et pedites ad castella cogebat, atque etiam currus commeatu ea, quae ad castella duceret, via prae mittebat. Cyrus autem, protectionis causa, confestim rem divinam faciebat, ac simul

ἔαριν ἦται τῶν νεωτέρων ἵππέων. Ὁ δὲ πάνυ πολλῶν βουλομένων ἐπεσθαι οὐ πολλοὺς ἔδωκεν αὐτῷ. Προεληλυθότες δ' ἤδη τοῦ Κυαξάρου σὺν δυνάμει καὶ πεζῇ καὶ ἱππικῇ τὴν πρὸς τὰ φρούρια γίνεσθαι τῷ Κύρῳ τὰ ἱερὰ ἐπὶ τὸν Ἀρμένιον ἵναί καλὰ· καὶ οὕτως ἐξάγει δὴ ὡς εἰς θήραν παρεσκευασμένους. (19) Πορευομένων δὲ αὐτῷ εὐθὺς ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ ὑπανίσταται λαγῶς· αὐτὸς δ' ἐπιπτάμενος αἰσιος, κατιδὼν τὸν λαγὼ φεύγοντα, ἐπιπερόμενος ἔπαισέ τε αὐτὸν καὶ συναρπάσας ἔσθρε, κατέπεγκλῶν ἐπὶ λόφον τινὰ οὐ πρόσω ἐχρήτο τῇ ἄρῃ, ὅτι ἤθελεν. Ἰδὼν οὖν ὁ Κύρος τὸ σημεῖον ἥσθη τε καὶ προσεκύνησε Δία βασιλέα, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας, «Ἡ μὲν θήρα καλὴ ἔσται, ὧ ἄνδρες, ἣν ὁ θεὸς θέλησιν». (20) Ὡς δὲ πρὸς τοῖς ὁρίοις ἐγένετο, εὐθὺς ὡς περ εἰώθει ἔθιρα· καὶ τὸ μὲν πλῆθος τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων ὤγμειον αὐτῷ, ὡς ἐπιόντες τὰ θηρία ἐξαισταντο· οἱ δὲ ἀριστοὶ καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς διέστασαν καὶ τὰ ἀνιστάμενα ὑπεδέχοντο καὶ ἐδίωκον· καὶ ἦρουν πολλοὺς καὶ σὺς καὶ εἰλάφους καὶ δορκάδας καὶ δούους ἐγγύους· πολλοὶ γάρ ἐν τούτοις τοῖς τόποις θνοὶ καὶ νῦν ἐπὶ γίνονται. (21) Ἐπεὶ δ' ἔληξε τῆς θήρας, προσμήλας πρὸς τὰ ὄρια τῶν Ἀρμενίων ἐδειπνοποίησαν· καὶ τῇ ὑπεραιάᾳ αὐθις ἔθιρα προσελθὼν πρὸς τὰ ὄρη ὧν ὠρέγετο. Ἐπεὶ δ' αὖ ἔληξεν, ἐδειπνοποιεῖτο. Τὸ δὲ παρὰ Κυαξάρου στράτευμα ὡς ἥσθετο προσιόν, ὑποπέμψας πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ἀπέχοντας αὐτοῦ δειπνοποιεῖσθαι ὡς ὁμοπαράσας, καὶ τοῦτο προῖδων ὡς συμβαλεῖται πρὸς τὸ λανθάνειν· ἐπεὶ δὲ δειπνήσαιεν, εἶπε τῷ ἀρχοντὶ αὐτῶν παραιναι πρὸς αὐτόν. Μετὰ δὲ τὸ δειπνῶν τοὺς ταξίαρχους ἐκάλεν· ἐπεὶ δὲ παρήσαν, εἶπεν ὧδε·

α. Ἄνδρες φίλοι, ὁ Ἀρμένιος πρόσθεν μὲν καὶ σύμμηχος ἦν καὶ ὑπήκοος Κυαξάρῃ· νῦν δ' ὡς ἥσθετο τοὺς πολεμίους ἐπιόντας, καταφρονεῖ καὶ οὔτε τὸ στράτευμα πέμπει ἡμῖν οὔτε τὸν δασμὸν ἀποδίδωσιν· νῦν οὖν τοῦτον δεῖ θηρᾶσαι, ἂν δυνώμεθα. Ὡς οὖν μοι, ἔφη, δοκεῖ ποιεῖν. Σὺ μὲν, ὦ Χρυσάντα, ἐπειδὴν ἐπακομηθῆς ὅσον μέτριον, λαβὼν τοὺς ἡμίσεις Περσῶν τῶν σὺν ἡμῖν ἴθι τὴν ὀρεινὴν καὶ καταλάβε τὰ ὄρη εἰς ἃ φασιν αὐτὸν θταν τι φορηθῇ καταφεύγειν· ἡγεμόνας δὲ σοὶ ἐγὼ δώσω. (22) Φασὶ μὲν οὖν καὶ δασέα τὰ ὄρη ταῦτα εἶναι, ὥς· ἐλπίς ἡμᾶς μὴ ὀρθῆναι· ὅμοις δὲ εἰ προπέμποις πρὸ τοῦ στρατεύματος τοῦ σεαυτοῦ εὐχώνους ἄνδρας λησταῖς εἰκότας καὶ τὸ πλῆθος καὶ ἐκ στολᾶς, οὗτοι ἂν σοι, εἰ τι ἐντυγχάνοιεν τῶν Ἀρμενίων, τοὺς μὲν ἀν συλλαμβάνοντες αὐτῶν κωλύοιεν τὸν ἔξαγγελιῶν, οὓς δὲ μὴ δύναιντο λαμβάνειν, ἀποσποδώντας ἂν ἐμποδῶν γίνοιοντο τοῦ μὴ ὁρᾶν αὐτοὺς τὸ δυν στράτευμά σου, ἀλλ' ὡς περὶ κλωπῶν βουλευέσθαι. (23) Καὶ σὺ μὲν, ἔφη, οὕτω ποιεῖν· ἐγὼ δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοὺς ἡμίσεις μὲν τῶν πεζῶν ἔχων, πάντας δὲ τοὺς ἱππέας, κορεύσομαι διὰ τοῦ πεδίου εὐθὺς πρὸς τὰ βασίλεια. Καὶ ἦν μὲν ἀνθιστῆται, δῆλον ὅτι μάχεσθαι δεήσει· ἦν δ' ὑποχωρῇ τοῦ πεδίου, δῆλον ὅτι μεταβαῖν δεήσει· ἦν δ' εἰς τὰ ὄρη φεύγῃ, ἐνταῦθα δὴ, ἔφη,

mittit qui a Cyaxare de junioribus equitibus aliquos peterent. Ille vero, licet permulti sequi vellent, non multos tamen ei concessit. Et Cyaxare jam cum copulis equitum peditumque via, quæ ad castella ducebat, progresso, Cyro sacra de suscipienda in Armenium expeditione auspicata fuerunt; itaque suos educit, quasi ad venandum parasset. Et cum jam iter faceret, mox primo in agro exsurgit lepus: ei aquila dextra advolans, cum leporem fugientem despexisset, irruens percussitque eum, correptumque sustulit, et cum proximum in collem deportasset, pro libidine præda usa est. Cyrus, hoc quidem signo viso, delectatusque est, et Jovem regem adoravit, et ad eos qui aderant dixit, Hæc sane nobis, viri, venatio prospera, volente deo, futura est. Cum autem ad fines perventum esset, statim, more suo, venabatur: ac peditum quidem equitumque vulgus ordine ante ipsum procedebant, ut adventu suo feras excitarent: præstantissimi vero quique tam peditum quam equitum hinc inde constiterunt, excitasque feras et exceperunt, et insecti sunt, atque multos et apros, et cervos, et capreas, et asinos silvestres ceperunt; sunt enim hac etiam tempestate illis in locis multi asini. At venatione tandem intermissa, propius ad Armeniorum fines delatus, cenam instrui jussit: ac prostridie rursum venari cepit, eos ad montes progressus, quos adpetebat. Postquam autem rursus venandi finem fecisset, cenavit. Cum vero exercitum a Cyaxare missum adventare sentiret, ad eos clam misit qui edicerent, ut abs se ad duarum feræ parasangarum intervallum cœnarent; providebat enim futurum ut hoc ipsum ad fallendum hostem conducaret: postquam vero cœnassent, ut ipsorum præfectus ad se veniret, præcepit. Cœna autem peracta, præfectos ad se vocabat; qui cum advenissent, in hunc modum locutus est:

« Armenius antehac quidem, amici, Cyaxari et societate junctus fuit et ejus imperio subjectus: nunc vero spreto, postquam hostes eum invadere senserit, Cyaxare, neque copias nobis mittit, neque tributum illud debitum persolvit: itaque jam nobis venandus est, si quidem poterimus. Ac mihi sane res in hunc modum gerenda videtur: Tu, Chrysanta, postquam modicum somnum ceperis, dimidia Persarum qui sunt nobiscum sumpta parte, viam montanam ingreditur, et montes occupato, ad quos eum, cum aliquem metuit, confugere aiunt. Duces ipse tibi dabo. Atque hos sane montes etiam nemorosos esse perhibent, ut spes sit vos minime conspectum iri: si tamen ante exercitum expeditos homines, qui et numero et vestimentis sint latronibus similes, præmiseris, nimirum hi, si quibus ex Armeniis occurrerint, eos partim comprehendendo impedire poterunt, ne quod indicium faciant; partim quos comprehendere nequiverint, absterritos procul arcendo, ne totum exercitum videant, obstabunt; ideoque de vobis tanquam latrunculis consilium capient. Ac tu quidem ita facito: ego vero cum prima luce peditum altera cum parte dimidia, et universis cum equitibus campestri itinere ad regiam recta proficiascar. Et si quidem se nobis opposuerit, patet, pugnam necessario conserendam esse: sin campo se subdixerit, cursu nobis persequendum esse constat: ad montes denique si fugerit, hic scilicet tui

σὸν ἔργον μηδένα ἀπιέναι τῶν πρὸς σέ ἀπικνουμένων. (25) Νόμιζε δ' ὡςπερ ἐν θήρῃ ἡμᾶς μὲν τοὺς ἐπιζητοῦντας ἔσεσθαι, σὲ δὲ τὸν ἐπὶ ταῖς ἀρχαῖς. Μένω σοὺν ἐκείνο ὅτι φθάσειν δεῖ περραγμένους τοὺς πόρους πρὶν κινεῖσθαι τὴν θήραν. Καὶ λεληθέναι δὲ δεῖ τοὺς ἐπὶ τοῖς στόμασιν, εἰ μέλλουσι μὴ ἀποτρέφειν τὰ προσφερόμενα. (26) Μὴ μέντοι, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, οὕτως αὖ ποιεῖ ὡςπερ ἐνίοτε διὰ τὴν φύλοθρίαν πολὺ λάχαι γὰρ ὅλην τὴν νύκτα αὐπνος περραγμένους ἀλλὰ νῦν ἔσται γὰρ τοὺς ἀνδρας τὸ μέτρον ἀποκοιμηθήναι, ὡς ἂν δύνωνται ὑπνομαχεῖν. (27) Μηδὲ γε, ὅτι οὐχ ἡγεμόνας ἔχον ἀνθρώπους πλανᾷ ἀνὰ τὰ ὄρη, ἀλλ' ὅπη ἂν τὰ θηρία ὑπνῶνται, ταύτη μεταθείς, μήτι καὶ νῦν οὕτω τὰ θυρῶτα πορεύου, ἀλλὰ κέλευε σοι τοὺς ἡγεμόνας, ἐὰν μὴ πολὺ μάστιγι ἡ δόξῃ, τὴν ἐξέστην ἡγεῖσθαι. Στρατιᾷ γὰρ ἡ βία σὴ ταχίστη. (28) Μηδὲ γε σὺ, ὅτι δύνασαι τρέχειν ἀνὰ τὰ ὄρη, μήτι δρόμον ἡγήσῃ, ἀλλ' ὡς ἂν δύνῃται σοι ὁ στρατὸς ἐπεσθαι, τῷ μέσῳ τῆς σπουδῆς ἡγήσῃ. (29) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τῶν δυνατωτάτων καὶ προθυμῶν ὑπομένωντάς τινας ἐνίοτε παρακλεῖναι ἐπεὶ δὲ παρέλθῃ τὸ κέρα, παροξυντικὸν εἰς τὸ σπεύδειν πάντας παρὰ τοὺς βραδύοντας τρέχοντας ὁρᾶσθαι.

30. Χρυσάντας μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας καὶ ἐπιγαυρωθεὶς τῇ ἐντολῇ τοῦ Κύρου, λαθὼν τοὺς ἡγεμόνας, ἀπελθὼν καὶ παραγγέλλας ἅ ἔδει ἅνα αὐτῷ μέλλουσι πορεύεσθαι, ἀνεπαύετο. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεκοιμήθησαν ὅσον ἐδόκει μέτρον εἶναι, ἐπορεύετο ἐπὶ τὰ ὄρη. (31) Κύρος δὲ, ἐπειδὴ ἡμέρα ἐγένετο, ἀγγέλον μὲν προέπεμπε πρὸς τὸν Ἀρμένιον, προειπὼν αὐτῷ λέγειν ὅδε· Κύρος, ὦ Ἀρμένιε, κέλευε οὕτω ποιεῖν σε ὅπως ὡς τάχιστα ἔχον ὁσέας καὶ τὸν δασμὸν καὶ τὸ στρατεύμα. Ἦν δ' ἐρωτᾷ ὅπου εἶμι, λέγει ταχέως ὅτι ἐπὶ τοῖς ὄρεσι. Ἦν δ' ἐρωτᾷ εἰ καὶ αὐτὸς ἔρχομαι, λέγει κἀνταῦθα ταχέως ὅτι οὐκ οἶσθα. Ἐὰν δ' ὁπόσοι ἐσμέν πυνθάνηται, συμπέμπειν τινὰ κέλευε καὶ μαθεῖν. (32) Τὸν μὲν δὴ ἀγγέλον ἐπιστείλας ταῦτα ἐπεμψε, νομίζων φιλικώτερον οὕτως εἶναι ἢ μὴ προειπὼντα πορεύεσθαι. Αὐτὸς δὲ συνταξάμενος ἢ ἄριστον καὶ πρὸς τὸ ἀνύπειν τὴν ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι, εἴ τι δεῖ, ἐπορεύετο. Προεῖπε δὲ τοῖς στρατιώταις μηδένα ἀδικεῖν, καὶ εἴ τις Ἀρμενίων τῷ ἐντυγχάνει, θαρσύνει τε παραγγέλλειν καὶ ἀγορὰν τὸν θέλοντα ἀρεῖν ὅπου ἂν ᾖσιν, εἴτε τιτὰ εἴτε ποτὰ τυγχάνει πωλεῖν βουλόμενος.

BIBAIION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὁ μὲν δὴ Κύρος ἐν τούτοις τὴν ὁδὸν Ἀρμένιος ὡς ἤκουσε τοῦ ἀγγέλου τὰ παρὰ τοῦ Κύρου, ἐξεπλάγχθη, ἐννοήσας ὅτι ἀδικεῖ καὶ τὸν δασμὸν λιπὼν καὶ τὸ στρατεύμα

fuerit muneris, eorum, qui ad te pervenient, neminem dimittere. Perinde scilicet atque in venatione velim existimes, nos quidem eos fore qui indagabunt, te autem illum qui sit ad plagas. Quamobrem meminervis, obstruenda prius esse itinera, quam feras se loco moveant. Quin et occulti sint necesse est, quicunque ad ea collocati fuerint, si quidem ad se accurrentes feras nolint avertere. Verum, Chrysanta, inquit, ita jam ne feceris, quemadmodum nonnunquam venandi studio consuevisti: nam insomnis totam saepe noctem in hoc negotio exigis: at nunc militi modice cubandi facultas est concedenda, ut somno obrepenti reluctari possit. Neque vero tu, quia montes petieras ducem viae nullum habens, sed quacumque feras precesserint, hac insequi soles, neque tu, inquam, nunc etiam per loca penetrato difficilia sic iter feceris; sed impera ducibus, ut, nisi nimia simul longitudine fuerit, per facillimam viam ducant. Nam exercitui via facillima celerissima est. Neve item, quia tu montes cursu pervagari es adsuefactus, jam quoque curriculo praeveris, sed festinatione mediocri praeto, ut sequi te possit exercitus. Commodum etiam fuerit, quosdam ex robustissimis et in primis alacribus interdum cohortandi causa subsistere: ubi autem comu processerit, incitamentum erit ad festinandum, si prae his gradatim incedentibus, omnes illi currere videantur. »

At Chrysantas quidem haec cum audisset, ad elationem incenso Cyri mandatis animo, acceptis ducibus, abiit; et cum iis, qui profecturi cum ipso erant, facienda imperasset, quieti se dedit. Cumque tantum somni cepissent, quantum ad mediocritatem satis esse videbatur, ad montes perrexit. Cyrus autem, cum dies illuxisset, nuntium ad Armenium prae-misit, cui prius indicarat, ut in hunc modum hominem adloqueretur: Cyrus, Armenie, sic agas imperat, ut quamprimum ad ipsum tributumque feras et exercitum ducas. Quod si te interroget, ubi sis, vera dicito, esse me nimirum in finibus. Sin roget, an et ipse veniam, hic quoque vera dicito, te nempe nescire. Sin quot numero simus quærat, jube tecum aliquem mittat, ac rem cognoscat. Itaque nuntium Cyrus cum his mandatis misit; quod existimaret hoc modo se humanius facturum, quam si nihil praedicens pergeret. Ipse vero quam optime cum ad perficiendum iter, tum etiam ad pugnandum, si foret opus, instructis suis progrediebatur. Militibus autem edixit ne quenquam injuria adficerent: ac si quis Armenium aliquem obvium haberet, et bono esse animo juberet, et ut is qui vellet, ad ea loca, quibus ipsi essent, res venales adveheret, si quis esculenta aut potulenta vendere cuperet.

LIBER III.

CAPUT I.

Et Cyrus quidem haec agebat: Armenius autem, cum de nuntio mandata Cyri audisset, perterritus est; quod cum animo suo cogitaret se injuste facere, qui et tributum pen-

ὡ πέμπων, καὶ τὸ μέγιστον, ἐφοβεῖτο, ὅτι ὀφθῆσεσθαι
 ἐμελλε τὰ βασιλεία οἰκοδομεῖν ἀρχόμενος ὡς ἂν ἱκανὰ
 ἐπομάεσθαι εἴη. (2) Διὰ ταῦτα δὴ πάντα ὀκνῶν ἄμα
 μὲν διέπεμπεν ἀθροῖζων τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἄμα δ' ἐπε-
 κεν εἰς τὰ ὄρη τὸν νεώτερον υἱὸν Σάβαριν καὶ τὰς γυναί-
 κας, τὴν τε αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰς θυγατέ-
 ρας καὶ κόσμον δὲ καὶ κατασκευὴν τὴν πλείστου ἄξιαν
 συναπέπεμπε προπομποὺς δούς αὐτοῖς. Αὐτὸς δὲ ἄμα
 μὲν κατασκευαζομένους ἐπεμπε τί πρᾶττοι Κῦρος, ἄμα δὲ
 θυνέταττε τοὺς παραγιγνομένους τῶν Ἀρμενίων· καὶ
 παρῆσαν ἄλλοι λέγοντες ὅτι καὶ δὴ αὐτὸς ὁμοῦ.
 Ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι ἐτλη εἰς χεῖρας ἔλθειν, ἀλλ' ὑπεχώ-
 ρει. (3) Ὡς δὲ τοῦτο ἰδὼν αὐτὸν ποιήσαντα οἱ Ἀρμένιοι,
 διεκιδρασκόντες ἤδη ἕκαστος ἐπὶ τὰ αὐτοῦ βουλόμενοι τὰ
 ὄντα ἐκποδῶν ποιεῖσθαι. Ὁ δὲ Κῦρος ὡς ἑώρα διαθεόν-
 των καὶ ἐλαυνόντων τὸ πεδίον μεστὸν, ὑποπέμπων ἔλεγεν
 ὅτι οὐδενὶ πόλεμος εἴη τῶν μενόντων· εἰ δὲ τίνα φεύ-
 γοντα λήψοιτο, προηγόρευεν ὅτι ὡς πολεμῶ χρήσοιτο.
 Ὅσῳ δὲ οἱ μὲν πολλοὶ κατέμενον, ἦσαν δὲ οἱ ὑπεχώρουν
 σὺν τῷ βασιλεῖ. (4) Ἐπεὶ δὲ οἱ σὺν ταῖς γυναῖξιν προϊόν-
 τες ἐνέπεσον εἰς τοὺς ἐν τῷ ὄρει, εὐθὺς κραυγὴν τε ἐποίησαν
 καὶ φεύγοντες ἤλίσκοντο πολλοὶ γε αὐτῶν. Τέλος δὲ
 καὶ τὰ πλείους καὶ αἱ γυναῖκες καὶ αἱ θυγατέρες ἔαλυσαν,
 καὶ τὰ χρήματα ὅσα σὺν αὐτοῖς ἀγόμενα ἔτυχεν. Ὁ
 δὲ βασιλεὺς αὐτῶν ὡς ἦσθετο τὰ γινόμενα, ἀπορῶν
 πᾶν τράποιο ἐπὶ λόφον τινὰ καταφεύγει. (5) Ὁ δ' αὖ
 Κῦρος ταῦτα ἰδὼν περιίσταται τὸν λόφον τῷ παρόντι
 στρατεύματι, καὶ πρὸς Χρυσάνταν πέμψας ἐκέλευε φυ-
 λακὴν τοῦ ὄρους καταλιπόντα ἦκειν. Τὸ μὲν δὲ στρα-
 τεῦμα ἠθροίζετο τῷ Κύρῳ· ὁ δὲ πέμψας πρὸς τὸν Ἀρμέ-
 νιον κήρυκα ἔτρετο ὧδε. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε,
 ποτέρα βούλει αὐτοῦ μένων τῷ λιμῷ καὶ τῷ δίψει μά-
 χεσθαι ἢ εἰς τὸ ἰσόπεδον καταβᾶς ἡμῖν διαμάχεσθαι;
 Ἀπεκρίναιτο ὁ Ἀρμένιος ὅτι οὐδετέροις βούλοιο μάχε-
 σθαι. (6) Πάλιν ὁ Κῦρος πέμψας ἠρώτα, Τί οὖν κήθη-
 σαι σύμβη καὶ οὐ καταβαίνεις; Ἀπορῶν, ἔφη, ὅ, τι χρὴ
 ποιῆν. Ἀλλ' οὐδὲν, ἔφη ὁ Κῦρος, ἀπορεῖν σε δεῖ· ἐξεσι
 γάρ σοι ἐπὶ δίκην καταβαίνειν. Τίς δ', ἔφη, ἔσται ὁ
 δικάζων; Δῆλον ὅτι ὃ ὁ θεὸς ἔδωκε καὶ ἄνευ δίκης χρῆ-
 σθαι σοι ὅ, τι βούλοιο. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἀρμένιος γινώ-
 σκων τὴν ἀνάγκην καταβαίνει· καὶ ὁ Κῦρος λαβὼν εἰς τὸ
 μέσον κάμειον καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐστρατοπεδεύσαςτο,
 ἑμῶ ἔχων πᾶσαν ἤδη τὴν δύναμιν.

7. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ ὁ πρεσβύτερος παῖς τοῦ
 Ἀρμενίου Τυγράνης ἐξ ἀποδημίας τινὸς προσήει, ὃς καὶ
 σύνθερός ποτε ἐγένετο τῷ Κύρῳ· καὶ ὡς ἤκουσε τὰ γεγε-
 νημένα, εὐθὺς πορεύεται ὥσπερ εἶχε πρὸς τὸν Κῦρον.
 Ὡς δὲ εἶδε πατέρα τε καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς καὶ τὴν
 αὐτοῦ γυναῖκα αἰχμαλώτους γεγεννημένους, ἐδάκρυσεν
 ὥσπερ εἰκός. (8) Ὁ δὲ Κῦρος ἰδὼν αὐτὸν ἄλλο μὲν οὐ-
 δὲν ἐπ' αὐτοῖς ἐλάλησεν αὐτῷ, εἶπε δ' ὅτι Εἰς καιρὸν ἦκεις,
 ἔφη, ὅπως τῆς δίκης ἀκούσης παρὼν τῆς ἀμφοῖν τοῦ πατρός.
 Καὶ εὐλὺς συνεκάλει τοὺς ἡγεμόνας τοὺς τε τῶν Περσῶν
 καὶ τοὺς τῶν Μήδων· προσεκάλει δὲ καὶ εἰ τις Ἀρμε-

dere desineret, et non mitteret exercitum : maxime vero
 metuebat, quod futurum erat ut manifestum fieret, se fe-
 ciase initium struendæ regiæ, quo ad propulsandos hostes
 illa sufficeret. Has sane ob causas omnes trepidans, simul
 nonnullis in diversas partes dimissis copias suas coge-
 bat, simul in montes minorem natu filium Sabarim, et suam at-
 que filii uxorem, et filias mittebat; et cum his ornatum
 quoque apparatusque maximi pretii mittebat, additis etiam
 qui deducerent. Ipse autem simul mittebat qui specula-
 rentur quidnam rerum Cyrus ageret, simul Armenios, qui
 aderant, instruebat : cum mox adessent alii, qui Cyrum
 ipsummet appropinquare dicerent : tum vero manum conse-
 rere non amplius ausus, se subducebat. Id cum eum Ar-
 menii facere viderent, ad suas eorum quisque ædes diffu-
 giunt, ut qui res suas longius submovere vellent. Cyrus
 autem cum vidisset campum discurrentibus et abigentibus
 plenum, submitit qui dicerent, nemini eorum qui remane-
 rent se futurum hostem : sin fugientem aliquem caperet,
 eum se pro hoste habiturum prædixit. Itaque plures quidem
 remanebant, cum nonnulli essent qui cum rege se subdu-
 cerent. At vero qui cum mulieribus antecesserant, in eos
 cum incidissent qui erant in monte, clamorem statim edi-
 derunt, et dum in fugam se conjuncti, eorum plurimi ca-
 pti sunt. Tandem et filius et uxores, et filiae captæ sunt, iis
 cum opibus quascunque secum vehebant. Rex autem eo-
 rum ubi quæ acciderent sentiret, quo se verteret ambigens,
 in collem quandam fuga se recipit. Cyrus item hæc cum
 vidisset, collem cum iis, quæ aderant, copiis circumdat,
 mittitque ad Chrysantam jubetque eum montis custodia reli-
 cta venire. Et Cyro quidem collectus jam aderat exercitus :
 misso autem ad Armenium caduceatore, sic eum interro-
 gabat : Dic mihi, ait, Armenie, utrum istic manens cum
 fame ac siti pugnare mavis, an in æquum campum de-
 scendere, ac nobiscum depugnare? Cum neutris pugnare se
 velle respondit Armenius. Cyrus iterum misit qui quære-
 rent, Cur igitur istic desides, ac non descendis? Quia quid
 agendum est, inquit, ambigo. Sed enim, ait Cyrus, te
 neutiquam ambigere oportet : nam licet tibi ad agendam
 causam descendere. Quis autem, inquit, iudex erit? Ni-
 mirum is cui deus potestatem fecit de te pro arbitrio suo,
 indicta etiam causa, statuendi. Hic Armenius, considerata
 necessitate, descendit : ac Cyrus et illo et ceteris omnibus
 in medium receptis, castra iis circumdedit, cum copias jam
 secum una omnes haberet.

Hoc ipso tempore Tigranes, natu maximus Armenii filius,
 peregre rediens adveniebat, quem Cyrus aliquando socium
 venationis habuerat : is cum ea quæ acciderant audisset,
 statim ad Cyrum ita contendit, uti tum comparatus erat.
 Ubi vero patrem, et matrem, et sorores, et uxorem suam
 in hostium manus devenisse vidit, ut par erat, illacrimavit.
 Cyrus autem eum intuitus, comitate in ipsum alia nulla est
 usus, quam quod diceret, Opportune ades, ut iudicium in
 patrem tuum exercendum præsens audias. Statimque du-
 ces tum Persarum tum Medorum convocavit; quin et Ar-

νίων τῶν ἐντίμων παρῆν· καὶ τὰς γυναῖκας ἐν ταῖς ἀρμαμάξαις παρούσας οὐκ ἀπήλασεν, ἀλλ' εἴα ἀκούειν.

(9) Ὅποτε δὲ καλῶς εἶπεν, ἤρχετο τοῦ λόγου, Ὁ Ἀρμένιε, ἔφη, πρῶτον μὲν σοι συμβουλευέω ἐν τῇ δίκῃ τὰ ληθῆ λέγειν, ἵνα σοι ἐν γε ἀπῇ τὸ εὐμισγητότατον· τὸ γὰρ ψευδόμενον φαίνεται εὖ ἴσθι ὅτι καὶ τοῦ συγγνώμης τίνος τυγχάνει ἐμποδὼν μάλιστα ἀνθρώποις γίνεσθαι· ἔπειτα δὲ, ἔφη, συνίστασι μὲν σοι καὶ οἱ παῖδες καὶ αἱ γυναῖκες αὐτὰν πάντα ὅσα ἐπραΰας, καὶ Ἀρμενίων οἱ παρόντες· ἦν δὲ αἰσθάνονταί σε ἅλλα ἢ τὰ γενόμενα λέγοντα, νομινοῦσί σε καὶ αὐτὸν καταδικάζειν σαυτοῦ πάντα τὰ ἔργα παθεῖν, ἦν ἐγὼ τὰ ληθῆ πύθωμαι. Ἀλλ' ἐρώτα, ἔφη, ὦ Κύρε, ὅ, τι βούλει, ὡς τὰ ληθῆ ἐρῶντος· τούτου ἕνεκα καὶ γενέσθω ὅ, τι βούλεται. (10) Λέγε δὲ μοι, ἔφη, ἐπολέμησάς ποτε Ἀστυάγει τῇ τῆς ἡμέας μητρὸς πατρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις Μηδοῖς; Ἐγὼ γ', ἔφη. Κρατήεις δ' ὅπ' αὐτοῦ συνωμολόγησας δασμὸν οἴσιν καὶ συστρατεύεσθαι ὅπου ἐπαγγέλλοι καὶ ἐρύματα μὴ ἔξιν; Ἦν ταῦτα. Νῦν οὖν διὰ τί οὔτε τὸν δασμὸν ἀπῆγες οὔτε τὸ στρατεύμα ἐπειμης, ἐτείχιζες τε τὰ ἐρύματα; Ἐλευθερίας ἐπεθύμουν· καλὸν γὰρ μοι ἐδόκει εἶναι καὶ αὐτὸν ἐλευθερον εἶναι καὶ παισὶν ἐλευθερίαν καταλιπεῖν.

(11) Καὶ γὰρ ἔστιν, ἔφη ὁ Κύρος, καλὸν μάχεσθαι, ὅπως μὴ ποτὲ τις δοῦλος μέλλοι γενήσασθαι· ἦν δὲ δὴ πολέμῳ κρατηθεὶς ἡ καὶ ἄλλον τινὰ τρόπον δουλωθεὶς ἐπιχειρῶν τις φαίνεται τοὺς δεσπότης ἀποστρεφῆναι αὐτοῦ, τοῦτον σὺ πρῶτος πότερον ὡς ἀγαθὸν ἀνδρὰ καὶ καλὰ πράττοντα τιμᾶς ἢ ὡς ἀδικούντα, ἦν λάθης, κολάζεις; Κολάζω, ἔφη· σὺ γὰρ ἔξ σὺ ψεύδεσθαι. (12) Λέγε δὲ σαφῶς, ἔφη ὁ Κύρος, καθ' ἐν ἑκάστον ἦν ἄρῃον τις τύχη σοι καὶ ἀμάρτη, πότερον ἔξ ἄρῃον ἢ ἄλλον καθίστη; Ἄν' αὐτοῦ; Ἄλλον καθίστημι. Τί δὲ, ἦν γοήματα πολλὰ ἔρχ, ἔξ πλουτεῖν ἢ πένντα ποιεῖς; Ἀφαιροῦμαι, ἔφη, ἢ ἂν ἔρῃον τυγχάνη. Ἦν δὲ καὶ πρὸς πολέμους γιγνώσκεις αὐτὸν ἀριστάμενον, τί ποιεῖς; Κατακταίνω, ἔφη· τί γὰρ δεῖ ἐλευθερὸντα ὅτι ψεύδομαι ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ τὰ ληθῆ λέγοντα; (13) Ἐνθά δὲ ὁ μὲν παῖς αὐτοῦ, ὡς ἤκουσε ταῦτα, περιεσπᾶσατο τὴν τιάραν καὶ τοὺς πέπλους κατεβῆξάτο, αἱ δὲ γυναῖκες ἀναβοήσασαι ἐδρόπτοντο, ὡς οἰκόμενου τοῦ πατρὸς καὶ ἀπολωλὸτος πάντων σῶν ἦδη. Καὶ ὁ Κύρος σιωπῆσαι κελεύσας εἶπεν, Εἴεν· τὰ μὲν δὴ σὰ δίκαια ταῦτα, ὦ Ἀρμένιε· ἡμῖν δὲ τί συμβουλεύεις ἐκ τούτων ποιεῖν; Ὁ μὲν δὲ Ἀρμένιος ἀπορῶν ἐσιώπα πότερον συμβουλευέω τῷ Κύρῳ κατακταίνειν αὐτὸν ἢ τὰν νεία διδάσκει ὧν αὐτὸς ἔφη ποιεῖν. (14) Ὁ δὲ παῖς αὐτοῦ Τιγράνης ἐπῆρετο τὸν Κύρον, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κύρε, ἐπεὶ ὁ πατὴρ ἀπορῶντι ὅσιεν, ἢ συμβουλεύσω περὶ αὐτοῦ ἢ οἴομαι σοι βέλπιστα εἶναι; καὶ ὁ Κύρος, ἡσθημένος, ὅτε συνεθέρα αὐτῷ ὁ Τιγράνης, σοφιστὴν τινα αὐτῷ συνόντα καὶ λαυμαζόμενον ὑπὸ τοῦ Τιγράνου, πάνυ ἐπεθύμει αὐτοῦ ἀκοῦσαι ὅ, τι ποτὲ ἐροίη· καὶ προθύμως ἐκέλευσε λέγειν ὅ, τι γινώσχοι.

16. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη ὁ Τιγράνης, εἰ μὲν ἄγασαι τοῦ πατρὸς ἢ ὅσα βεβούλευται ἢ ὅσα πέπραχε, πάνυ σοι συμ-

mentis accessivit, si qui eorum dignitate praestantes aderant; et feminas, quae in harmamaxis aderant, non repulit, sed eis audire permittebat. Cumque opportunum illi visum esset, dicere orsus est; et, Primum, ait, Armenie, auctor tibi sum, ut in hac causae cognitione vera dicas, quo unum illud saltem a te absit, quod odium maximum meretur: nam in mendacio deprehendi, certo scias maximo esse hominibus ad veniam aliquam consequendam impedimento. Praeterea liberi tui, inquit, et haec mulieres, et Armenii qui adsunt, omnium abs te actorum tibi sunt conscii: qui si te senserint alia dicere, quam quae facta sint, arbitrabuntur te etiam ipsum extrema tibi supplicia patienda decernere, si veritatem ego resciero. Tu vero, Cyre, inquit, quodcumque voles interrogato me nempe haud dubie vera dicturum: quidvis tandem ea de causa mihi evenit. Dic mihi igitur, inquit, bellumne aliquando cum matris meae patre Astyage ceterisque Medis gessisti? Gessi equidem, ait. Victus autem ab ipso, nonne conditiones has accepisti, tributum te allaturum, et una cum ipso militaturum ubicunque denuntiasset, munitionesque non habiturum? Ita prorsus. Jam ergo quamobrem neque tributum attulisti, neque misisti exercitum, et munitiones exstruere coepisti? Et ille dixit, Libertatis eram cupidus: nam praeclarum mihi visum est et me ipsum liberum esse, et libertatem liberis meis relinquere. Certe praeclarum est, inquit Cyrus, pugnare, ne quis unquam servus fiat: at si quis vel bello victus, vel alio quodam modo in servitutem reductus, id moliri deprehendatur, ut dominorum se potestate eximat, hunc tu, primus mihi dicito, utrum ceu virum bonum et praeclare se gerentem honore afficias, an ut injuste agentem, eum si deprehenderis, plectas? Plecto, inquit: non enim concedis mihi ut mentiar. Responde mihi liquido, ait Cyrus, singulatim in hunc modum: Si quis cum imperio sit, ac delinquat, utrum esse illum cum imperio pateris, an ejus in locum alium substituis? Alium, inquit, substituo. Quid vero, si magnas habeat opes, divitemne permittis esse, an ad paupertatem redigis? Eripio, inquit, homini, quae possidet. Si ad hostes etiam cum dedicere intelligas, quid facis? Occido, inquit: cur enim potius, mendacii convictus, moriar, quam vera profatus? Ibi quidem Armenii filius, haec ut audivit, detraxit tiaram capiti, vestesque discidit: feminae autem, ingenti sublato ejulatu, ora sua dilaniabant, quasi jam perisset pater, et actum de omnibus ipsis esset. Et Cyrus, indicto silentio, rursus inquit, Esto; tua quidem haec sunt, Armenie, jura: nobis vero quid secundum haec faciendum consulis? Tacebat quidem Armenius, dubius animi, utrum sui necandi consilium Cyro daret, an contraria doceret iis, quae se facturum fuisse dixerat. At filius ejus Tigranes Cyrum percunctatus, Dic mihi, Cyre, inquit, quando pater haerere videtur, an consilium mihi de eo dare liceat, tibi quod ex usu maxime futurum arbitrer? Et Cyrus, qui animadverterat, quo tempore Tigranes cum ipso venari solebat, sophistam quendam Tigrani familiarem eique magnae admirationi fuisse, quid tandem dicturus esset audire percupiebat; atque adeo jubebat alacriter, quod sentiret, proferret.

Ego igitur, inquit Tigranes, si tu quaecunque pater vel deliberando instituit, vel patrat vitas, omnino tibi sum

βουλεύω τοῦτον μιμῆσθαι· εἰ μέντοι σοι δοκεῖ πάντα ἡμαρτηκῆναι, συμβουλεύω σοι τοῦτον μὴ μιμῆσθαι. Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Κύρος, τὰ δίκαια ποιῶν ἥκιστ' ἂν τὸν ἁμαρτάνοντα μιμούμεν. Ἔστιν, ἔφη, ταῦτα. Κολαστέον ἄρ' ἂν εἴη κατὰ γε τὸν σὸν λόγον τὸν πατέρα, εἰπερ τὸν ἀδικούντα δίκαιον κολάζειν. Πότερα δ' ἡγεῖ, ὦ Κύρε, ἀμείνων εἶναι σὺν τῷ σὴν ἀγαθῷ τὰς τιμωρίας ποιεῖσθαι ἢ σὺν τῇ σῇ ζημίᾳ; Ἐμαυτὸν, ἔφη, οὕτω γε ἂν τιμωροίμην. (16) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Τιγράνης, μεγὰρ γ' ἂν ζημιούῃ, εἰ τοὺς σεαυτοῦ κατακαίνους τότε δόκῃ σοι πλείστου ἀξιοὶ εἶεν κεκτῆσθαι. Πῶς δ' ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, τότε πλείστου ἀξιοὶ γίνοντο ἄνθρωποι δόκῃ ἀδικούντες ἀλίσκοντο; Εἰ τότε, οἴμαι, σὺ φρονεῖς γίνοντο. Δοκεῖ γάρ μοι, ὦ Κύρε, οὕτως ἔχειν, ἄνευ μὲν σωφροσύνης οὐδ' ἄλλης ἀρετῆς οὐδὲν ὄφελος εἶναι· τί γὰρ ἂν, ἔφη, χρήσαιτ' ἂν τις ἰσχυρῶ ἢ ἀνδρείῳ μὴ σώφρονι, τί δ' ἰππικῶ, τί δὲ πλουσίῳ, τί δὲ δυνάστῃ ἐν πόλει; σὺν δὲ σωφροσύνῃ καὶ φίλος πᾶς χρήσιμος καὶ θεράπων πᾶς ἀγαθός. (17) Τοῦτο οὖν, ἔφη, λέγεις ὥς καὶ ὁ σὸς πατὴρ ἐν τῇδε τῇ μιᾷ ἡμέρᾳ ἐξ ἄφρονος ὠρῶν γεγέννηται; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πάθῃμα ἄρα τῆς ψυχῆς σὺ λέγεις εἶναι τὴν σωφροσύνην, ὥπερ λύπην, οὐ μάθημα; οὐ γὰρ ἂν δήπου, εἰ γε φρόνιμον δεῖ γενέσθαι τὸν μέλλοντα σὺ φρόνα ἔσσεσθαι, παραχρῆμα ἐξ ἄφρονος ὠρῶν ἂν τις γένοιτο. (18) Τί δ', ἔφη, ὦ Κύρε, οὕτω ἦσθαι καὶ ἕνα ἄνδρα δι' ἀφροσύνην μὲν ἐπιχειροῦντα κρεῖττονι ἑαυτοῦ μάχεσθαι, ἐπειδὴν δὲ ἡττηθῇ εὐθὺς πεπαιμμένον τῆς πρὸς τοῦτον ἀφροσύνης; πάλιν δ', ἔφη, οὕτω ἐώρακας ἀντιταττομένην πρὸς πόλιν ἑτέραν ἥτις ἐπειδὴν ἡττηθῇ, παραχρῆμα ταύτῃ ἐντὶ τοῦ μάχεσθαι πείθεσθαι ἐθέλει; (19) Ποῖαν δ', ἔφη ὁ Κύρος, καὶ σὺ τοῦ πατρὸς ἦτταν λέγων οὕτως ἰσχυρῶ; σεσωρρονίσθαι αὐτόν; Ἦν νῆ Δία, ἔφη, σύνοιδεν ἑαυτῷ Διευθερίας μὲν ἐπιθυμήσας, δοῦλος δ' ὥς οὐδεποτε γνόμενος, ἃ δὲ ψήθη χρῆναι λῆθαι ἢ φθάσαι ἢ ἀποκρίσασθαι, οὐδὲν τούτων ἱκανὸς γνόμενος διαπράττειν. Σὲ δὲ οἶδεν, ἐπεὶ ἐβουλήθης ἐξαπατήσαι αὐτόν, οὕτως ἐξαπατήσαντα ὥςπερ ἂν τις τυρλοὺς καὶ κωροὺς καὶ μὴδ' οἷον φρονούντας ἐξαπατήσειεν, ἃ δὲ ψήθη λαθεῖν χρῆναι, οὕτω σε οἶδε λαθόντα ὥςτε ἃ ἐνόμειν ἑαυτῷ ἰσχυρὰ χωρὶς ἀποκρίσθαι, ταῦτα σὺ εἰρηκτικῶς αὐτῷ Διαθες προκατασκευάσας τάχει δὲ τοσοῦτον περιεγίνου αὐτοῦ ὥςτε πρόσθεν ἔφθασας ἔλθων σὺν πολλῷ στόλῳ πρὶν τοῦτον τὴν παρ' ἑαυτοῦ δύναμιν ἀθροῖσθαι. (20) Ἐπειτα δοκεῖ σοι, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ ἡ τριπύτῃ ἦττα σωφρονίζειν ἱκανὴ εἶναι ἀνθρώπους τὸ γινώκει ἄλλους ἑαυτῶν βελτίονας ὄντας; Πολύ γε μέλλειν, ἔφη ὁ Τιγράνης, ἢ θαν μάχῃ τις ἡττηθῇ. Ὅ μὲν γὰρ ἰσχυρὴ κρατηθεὶς ἔστιν ὅτε ψήθη σωμασκήσας ἐνμαχέσθαι καὶ πόλεις γε ἀλοῦσαι συμμάχους προσλαβούσας ὁλόνται ἀναμαχέσασθαι ἂν οὐδ' ἂν βελτίονος τινὲς ἑαυτῶν ἡγήσωνται, τούτους πολλάκις καὶ ἑαυ ἀνάγκης ἐθέλουσι πείθεσθαι. (21) Σὺ, ἔφη, τοιαῦτα οἶσθαι τοὺς ὑβριστὰς γιγνώσκειν τοὺς ἑαυτῶν σω-

auctor, ipsum ut imiteris : sin tibi videtur omnia peccasse, hoc tibi do consilii, eum ne imiteris. Ergo minime delinquentem imitabor, ait Cyrus, si quod justum est egero. Ita est, inquit ille. Erit igitur animadvertendum, ex tua quidem ratione, in patrem tuum; siquidem justum est in hominem injuste agentem animadvertere. Utrum vero, Cyre, melius esse ducis tuo cum commodum poenas te sumere, an tuo cum detrimento? Nimirum hoc pacto, subjecit Cyrus, supplicio me ipsum adfecero. Atqui tu magnam sane jacturam facies, ait Tigranes, si tuos tum occidas, cum tibi quantivis pretii fuerint, tua si sint in potestate. Verum qui possint homines, inquit Cyrus, maximi tum esse pretii, cum in improbis facinoribus fuerint deprehensi? Si tum, nimirum, sanæ fiant mentis. Nam mihi, Cyre, sic se res habere videtur, sine sanitate mentis ne cujusvis quidem alterius virtutis usum ullum esse : (quam enim ad rem, inquit, utatur aliquis hominis robusti vel fortis, vel equestris rei periti opera, si non sit sana mente? quam ad rem, divitis? quam ad rem, hominis qui in civitate potentatum obtinet?) at si mentis adsit sanitas, et amicus omnis, utilis est, et omnis servus, bonus. Hoc igitur, inquit, dicis, etiam patrem tuum hoc uno die de insano sanum factum esse hominem? Sane quidem, ait. Ergo tu sanitatem affectionem esse animi dicis, sicut est ægritudo, non quiddam ex disciplina comparandum : nec enim sane, si prudentem eum fieri oporteat, qui mente sanus sit homo futurus, subito quis ex insano sanus evaserit. Quid autem, Cyre, inquit, nunquam adhuc animadvertisti hominem etiam unum ex insania conantem pugnare cum alio se viribus præstantiori, cum victus esset, mox insanizæ adversus hunc quæ finem fecisse? Nondum item, ait, civitatem unam adversus aliam se opponentem vidisti, quæ ubi victa fuerit, confestim huic alteri parere, quam repugnare, mallet? Quam vero, Cyrus inquit, etiam patris victi cladem narrans, mentis eum ad sanitatem revocatum esse tantopere adfirmes? Quod sibi profecto conscius est, se libertatem adpetendo, ad eam servitutem redactum, in qua nunquam antehac fuerit : atque etiam nihil eorum perficere potuisse, quæ habenda clam, vel occupanda, vel conficienda per vim existimarat. Te vero scit in iis, in quibus ipsum fallere volueris, ita fefellisse, uti quis cæcos, aut surdos, et nullius plane mentis homines fallat : quæ autem occultanda putaris, ea sic te scit occultasse, ut quæ loca sibi reservata esse tutissima existimabat, hæc ei tu septa prius effeceris, quam ipse persentisceret : celeritate vero tantum eum superasti, ut e longinquo magno cum exercitu prius venires, quam is copias sibi proximas cogeret. Videturne igitur tibi, inquit Cyrus, talis etiam clades, quod nenipe homines ipsis alios meliores tandem cognoscant, sufficere ad eos ad sanam mentem reducendos? Multo sane magis, ait Tigranes, quam cum pugna quis superatus sit. Robore enim inferior interdum, rursus exercito corpore, se pugnam instauraturum putat; et captæ quidem civitates adscitis belli sociis, cladem acceptam resarciri posse existimant : quos vero aliqui seipsis præstantiores ducunt, iis sæpe nulla etiam necessitate coacti parere volunt. Videris tu, subjecit Cyrus, non existimare

φρονεστέρους, οὐδὲ τοὺς κλέπτας τοὺς μὴ κλέπτοντας, οὐδὲ τοὺς ψευδομένους τοὺς ἀληθῆ λέγοντας, οὐδὲ τοὺς ἀδικούντας τοὺς τὰ δίκαια παιδύοντας· οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι καὶ νῦν ὁ σὸς πατὴρ ἐψεύσατο καὶ οὐκέτι ἡμπεδὺς τῆς πρὸς ἡμᾶς συνθήκης, εἰδὼς ὅτι ἡμεῖς οὐδ' ἐπιπὺν ὡν Ἀστυαγῆς συνέθετο παραβύνομεν· (21) Ἄλλ' οὐδ' ἐγὼ ταῦτα λέγω ὡς τὸ γυνῶναι μόνον τοὺς βελτίονας σωφρονίζει· ἄνευ τοῦ δίκην δίδοναι ὑπὸ τῶν βελτιόνων, ὡς περ ὁ ἐμὸς πατὴρ νῦν δίδωσιν. Ἄλλ', ἔφη ὁ Κύρος, ὅ γε σὸς πατὴρ πέπονθε μὲν οὐδ' ἐπιπὺν πῶ κακὸν φοβεῖται· γε μέντοι εἴ οἱδ' ὅτι μὴ πάντα τὰ ἔσχατα πάθῃ. (22) Οἷεαι οὖν τι, ἔφη ὁ Τιγράνης, μᾶλλον καταδουλεύσθαι ἀνθρώπους τοῦ ἰσχυροῦ φόβου; οὐκ οἶσθ' ὅτι οἱ μὲν τῷ ἰσχυροτάτῳ κολάσονται νομιζόμενοι· σιδηρῶ παύμενοι θυμῷ ἐθέλουσι καὶ πάλιν μάχεσθαι τοῖς αὐτοῖς; οὗς δ' ἂν σφόδρα φοβηθῶσιν ἄνθρωποι, τοῦτοι οὐδὲ παραμυθούμενοι ἐτι ἀντιθίπεν δύνανται; Ἀγέεις σὺ, ἔφη, ὡς ὁ φόβος τοῦ ἔργου κακοῦσθαι μᾶλλον κολάζει τοὺς ἀνθρώπους. (23) Καὶ σὺ γε, ἔφη, οἶσθα ὅτι ἀληθῆ λέγω· ἐπίστασαι γὰρ ὅτι οἱ μὲν φοβούμενοι μὴ φύγῃσι πατρίδα καὶ οἱ μέλλοντες μάχεσθαι δεδιότες μὴ ἡττηθῶσιν ἀθύμως διαγούσι, καὶ οἱ πλείοντες μὴ ναυαγῶσιν, καὶ οἱ δουλείαν καὶ δεσμὸν φοβούμενοι, οὗτοι μὲν οὔτε σίτου οὐδ' ὕπνου δύνανται λαγχάνειν διὰ τὸν φόβον· οἱ δὲ ἥδη μὲν φυγάδες, ἥδη δ' ἡττημένοι, ἥδη δὲ δουλεύοντες, ἔστιν ὅτε δύνανται καὶ μᾶλλον τῶν εὐδαιμόνων ἐσθίειν τε καὶ καθύδνειν. (24) Ἐτι δὲ φανερώτερον καὶ ἐν τοῖςδε οἷον φόρημα ὁ φόβος· ἐννοῖ γὰρ φοβούμενοι μὴ ληφθέντες ἀποβάνωσι ὑπὸ τοῦ φόβου προκπονήσκειν, οἱ μὲν βιπτόντες ἐκ τούτου, οἱ δὲ ἀπαγχόμενοι, οἱ δὲ ἀποσφαττόμενοι οὕτω πάντων τῶν γεννῶν ὁ φόβος· μάλιστα καταπλήττει τὰς ψυχὰς. Τὸν δ' ἐμὸν πατέρα, ἔφη, νῦν πῶς δοκεῖ διακείσθαι τὴν ψυχὴν, ὅς σὺ μόνον περὶ ἐκ τούτου, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐμοῦ καὶ περὶ γυναικὸς καὶ περὶ πάντων τῶν τέκνων (δουλείας) φοβεῖται; (25) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλὰ νῦν μὲν ἔμοιγε οὐδὲν ἀπίστον τοῦτον οὕτω διακείσθαι δοκεῖ μέντοι μοι τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός εἶναι εὐτυχοῦντα ἐξυβρίσσει καὶ παύσαντα ταχὺ πτίζει καὶ ἀνεθέντα γε πάλιν αὖ μέγα φρονῆσαι καὶ πάλιν αὖ πράγματα παρασχεῖν. (26) Ἀλλὰ νὰ μὴ Δι', ἔφη, ὁ Κύρος, ἔχει μὲν προσάσεις τὰ ἡμέτερα ἀμαρτήματα ὥστε ἀπιστεῖν ἡμῖν· ἔξεστι δέ σοι καὶ προύρια ἐντειγίσειν καὶ τὰ ἐγὼρὰ κατέρχειν καὶ ἄλλο ὅ, τι ἂν βούλη πιστὸν λαμβάνειν. Καὶ μέντοι, ἔφη, ἡμᾶς μὲν ἔξεις οὐδὲν τι τούτοις μέγα λυπομένους· μεμνημέμεθα γὰρ ὅτι ἡμεῖς αὐτῶν αἰτιοὶ ἐσμεν· εἰ δέ τιτι τῶν ἀναμαρτήτων παραδούς τὴν ἀρχὴν ἀπιστῶν αὐτοῖς φανεί, ὅρα μὴ ἔγωγε εὐ ποιήσεις καὶ ἅμα σὺ φίλον νομιεῖσθαι σε· εἰ δ' αὖ φυλαττόμενος τὸ ἀπερβάνεσθαι μὴ ἐπιθήσεις αὐτοῖς ζυγὰ τοῦ μὴ ὑβρίσαι, ὅρα μὴ ἐκείνους αὖ δεήσει σε σωφρονίζειν ἐτι μᾶλλον ἢ ἡμᾶς νῦν ἐδέχεν. (27) Ἀλλὰ νὰ μὴ τοὺς θεοὺς, ἔφη, τοιούτοις μὲν ἔγωγε ὑπερήτας ὅς εἰδείην ἀνάγκη ὑπερεπιδύναται· ἀχδὼς ἂν μοι δοκῶ

homines petulantes alios se ipsis modestiores noscere; vel fures, illos qui non furantur; vel mendaces, eos qui vera dicunt; vel injustos, eos qui juste agunt: an ignoras, inquit, nunc etiam patrem tuum nos fecisse, neque pactis inter nos conventis stetisse, quamvis sciret nos nihil quicquam eorum, quae Astyages pepigit, violasse? At enim nec ipse id dico, solum hoc homines ad sanam mentem reducere, quod se meliores norint, nisi melioribus etiam ponas dent, quemadmodum dat nunc pater meus. At tuus certe pater, inquit Cyrus, nihil prorsus mali adhuc est perpassus: metuit vero, sat scio, ne ultima quaeque patiatur. Ergo tu quidquam esse existimas, inquit Tigranes, quod homines magis ad servilem animi demissionem dejiciat, quam vehemens metus? Num ignoras, eos qui ferro caduntur, quod castigationis genus gravissimum existimatur, tamen adversus eosdem pugnare velle? at quos admodum metuunt homines, eos ne consolantia quidem dicentes verba intueri sustinent. Dicis ergo, inquit, metum gravius cruciari homines quam si re ipsa malo mactentur. Ac tu quidem nosti, inquit, vera me dicere: scis enim eos qui metuunt ne patria exulent, et qui pugnaturi timent ne vincantur, in anxietate versari; item qui inter navigandum metuunt, ne naufragium faciant, et qui servitutem ac vincula timent, isti quidem nec cibum nec somnum praemetu capere possunt: at qui jam sunt exules, jam victi, jam servi, nonnunquam etiam magis quam fortunati homines edere et dormire possunt. Manifestius est etiam in his, quale onus sit metus: quippe nonnulli metuentes ne capti interficiantur, praemetu prius moriuntur; alii quidem, sese alienum praecipitando; alii, strangulando; alii, jugulando: usque adeo metus inter omnes res terribiles maxime animos percellit. Ac quo nunc, ait, animo patrem meum esse affectum putas, qui non solum sua, sed mea etiam, et uxoris, et omnium liberorum causa servitutem metuit? Et Cyrus, Mihi quidem, inquit, nequaquam incredibile videtur, enim nunc sic animo affectum esse: verum ejusdem esse hominis arbitror, et secundis rebus inolescere, et adversis subito consternari; et, si venia donatus in antiquum statum restituatur, rursus insolenter se efferre, denuoque negotium facessere. Enimvero, Cyre, inquit, delicta nostra adferunt illa quidem causas, quamobrem fides nobis non haberetur: at vero tibi licet castella circumvallare, et loca munita occupata tenere, atque aliud quodcumque voles fidei pignus capere. Et nos sane, inquit, inquit, inquit, qui hac non graviter admodum ferant: nam recordatur sumus, horum nos auctores existere. Quod si ex iis alicui tradito imperio, qui nihil in te deliquerint, fidem ipse non habere videberis, cave ne simul et beneficium praestes, simulque te minime amicum ducant. Rursus si, dum cavebis ne odio premaris, juga ipsis non imposueris, quo minus se insolenter gerant, vide ne illi magis etiam quam nos modo, tibi sint ad mentem sanam revocandi. At ego me profecto, inquit Cyrus, ejusmodi ministris, quos sciam necessitate coactos suas mihi praestare operas, minus libentur usurum

χρησθαι· οὐς δὲ γινώσκειν δοκοῖεν ὅτι εὐνοία καὶ φι-
λία τῇ ἐμῇ τὸ δέον συλλαμβάνοιεν, τούτους ἂν μοι δοκῶ
καὶ ἀμαρτάνοντας ῥῶον φέρειν ἢ τοὺς μισοῦντας μὲν,
ἐκπλεῶ δὲ πάντα ἀνάγκῃ διαπονουμένους. Καὶ ὁ Τι-
γράνης εἶπε πρὸς ταῦτα, Φίλιαν δὲ παρὰ τίνων λά-
βοις ἂν ποτε τοσαύτην ὁσὴν σοι παρ' ἡμῶν ἔξεστι
κτῆσθαι νῦν; Παρ' ἐκείνων οἶμαι, ἔφη, παρὰ τῶν
μεδέποτε πολεμίων γεγενημένων, εἰ ἐθέλοιμι εὐεργε-
τεῖν αὐτοὺς ὥσπερ σὺ νῦν με κελεύεις εὐεργετεῖν ὑμᾶς.
(29) Ἡ καὶ δύναιτο ἂν, ὦ Κύρε, ἐν τῷ παρόντι νῦν εὐ-
ρεῖν ὅτω ἂν χάρισται ὅσαπερ τῷ ἐμῷ πατρί; αὐτίκα,
ἔφη, ἦν τινα ἑξ ἑκ τῶν σε μηδὲν ἡδικοκῶτων, τίνα
σοι τούτου χάριν οἶε αὐτὸν εἰσεσθαι; τί δ', ἦν αὐτοῦ
πάντα καὶ γυναῖκα μὴ ἀφαιρῇ, τίς σε τούτου ἔνεκα φι-
λήσει μᾶλλον ἢ ὁ νομίζων προσέχειν αὐτῷ ἀφαιρεθῆναι;
τὴν δ' Ἀρμενίων βασιλεῖαν εἰ μὴ ἔξει, οἶσθ' αὖτις
ἔφη, νῦν λυπούμενον μᾶλλον ἢ ἡμᾶς; οὐκοῦν καὶ τοῦτο,
ἔφη, ὅτλον ὅτι ὁ μάλιστα λυπούμενος εἰ μὴ βασιλεὺς
εἴη, οὗτος καὶ λαβὼν τὴν ἀρχὴν μεγίστην ἂν σοι χάριν
εἰδείη. (30) Εἰ δὲ τί σοι, ἔφη, μέλει καὶ τοῦ ὥς χησι-
ταρχημένα τάδε καταλιπεῖν ὅταν ἀπίης, σκόπει,
ἔφη, πότερον ἂν οἷε ἡρεμεστέρως ἔχειν τὰ ἐνθάδε και-
νῆς ἀρχομένης ἀρχῆς ἢ τῆς εἰωθυίας παταμενούσης; εἰ
δὲ τί σοι μέλει καὶ τοῦ ὥς πλείστην στρατιάν ἐξάγειν,
τίν' ἂν οἷε μᾶλλον ἐξετάσαι ταύτην ὁρθῶς τοῦ πολλά-
κις αὐτῇ κεχηρημένου; εἰ δὲ καὶ χρημάτων δεήσει, τίνα
ἂν ταῦτα νομίζεις κρείττον ἐκπορίσαι τοῦ καὶ εἰδότος
καὶ ἔχοντος πάντα τὰ ὄντα; Ὡς γὰρ, ἔφη, Κύρε, φύ-
λαξαι μὴ ἡμᾶς ἀποβαλὼν σαυτὸν ζημιώσης πλείω ἢ ὁ
πατὴρ ἡδυνήθη σε βλάβῃ. Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν.

31. Ὁ δὲ Κύρος ἀκούων υπερῆδeto, ὅτι ἐνόμιζε περαι-
νισθαι πάντα αὐτῷ ὅσαπερ ὑπέσχετο τῷ Κυαξάρῃ πρά-
ζειν ἐμέμνητο γὰρ εἰπὼν ὅτι καὶ φίλον οἶστο μᾶλλον
ἢ πρόσθεν ποιήσειν. Καὶ ἐκ τούτου δὴ τὸν Ἀρμένιον
ἔραυε, Ἦν δὲ δὴ ταῦτα πείθωμαι ὑμῖν, λέγε μοι σὺ,
ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, πόσην μὲν στρατιάν μοι συμπέμψεις,
τῶσα δὲ χρήματα συμβαλεῖ εἰς τὸν πόλεμον; (32) Πρὸς
ταῦτα δὴ λέγει ὁ Ἀρμένιος, Οὐδὲν ἔχω, ὦ Κύρε, ἔφη,
ἐπιούστερον εἰπεῖν οὐδὲ δικαίωτερον ἢ δεῖξει μὲν ἐμὲ
πᾶσαν τὴν οὖσαν δύναμιν, σὲ δὲ ἰδόντα ὁσὴν μὲν ἂν σοι
πατὴρ στρατιάν ἄγειν, τὴν δὲ καταλιπεῖν τῆς χώρας φυ-
λακῆς. Ὡς δ' αὐτὸς περὶ χρημάτων δηλώσαι μὲν ἐμὲ
δικαίῳ σοι πάντα τὰ ὄντα, σὲ δὲ τούτων αὐτὸν γνόντα
ὅποσα ἂν βούλῃ φέρεσθαι καὶ ὅποσα ἂν βούλῃ καταλι-
πεῖν. (33) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἰδοὺ δὴ λέξω σοι πόση
σοι δύναμις ἐστί, λέξω δὲ καὶ πόσα χρήματα. Ἐνταῦθα
δὲ λέγει ὁ Ἀρμένιος, Ἰππεῖς μὲν τοῖνον εἰσὶν Ἀρμενίων
εἰς ἑκατακισχίλους, πεζοὶ δὲ εἰς τέτταρας μυριάδας χρή-
ματα δ', ἔφη, σὺν τοῖς θησαυροῖς οἷς ὁ πατὴρ κατέλιπεν
εἶσιν εἰς ἀργύριον λογισθέντα τάλαντα πλείω τῶν τρι-
χίλων. (34) Καὶ ὁ Κύρος οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλ' εἶπε,
Τῆς μὲν τοῖνον στρατιᾶς, ἡπεῖ σοι, ἔφη, οἱ ὅμοροι Χαλ-
δαῖοι πολεμοῦσι, τοὺς ἡμᾶς μοι συμπεμπε· τῶν δὲ
χρημάτων, ἀντί μὲν τῶν πεντήκοντα τάλαντων ὧν ἔφερες

arbitror : quos autem animadvertere viderer, ex benevolen-
tia et mei amore, in id quod facto sit opus mecum simul in-
cumbere, hos ego delinquentes etiam laturum me facilius
existimo, quam eos qui me quidem oderint, cumulate ta-
men omnia sua munera coacti explere studeant. Ad hæc
Tigranes, A quibus autem, inquit, amorem tantum unquam
consequeris, quantum modo tibi licet a nobis adipisci? Ab
illis arbitror, ait Cyrus, qui nimirum nunquam ita hostili fue-
rint in me animo; si velim eos beneficio adicere quemadmo-
dum tu jam, ut in vos beneficium conferam, hortaris. Num,
Cyre, possis, inquit, quenquam hoc tempore reperire, cui
tanta gratificari queas, quanta meo patri? Primum, inquit,
si de iis aliquem vivere sinas, qui nulla te affecerint injuria,
quam eum existimas tibi hac de re gratiam habiturum? quid
item? si liberos ipsi et uxorem non adimas, quis eo te nomine
magis diliget, quam qui jure sibi suos eripi potuisse putat?
an vero ullum nosti cui gravius, quam nobis, futurum sit,
se Armeniorum regnum non obtinere? quapropter etiam hoc,
ait, perspicuum est, eum qui molestissime laturus sit se re-
gem non esse, maximam tibi gratiam habiturum, si impe-
rium a te impetraverit. Quod si etiam tibi curæ est, inquit,
ut has res quam minime turbatas, ubi discesseris, relin-
quas, re deliberata, inquit, utrum tandem existimas tranquilliora
hic loci futura omnia, novato imperio, an usitato remanente?
quod si etiam tibi curæ est, ut exercitum amplissimum edu-
cas, quem existimas hujus delectum rectius habiturum, quam
qui eo sæpius est usus? si pecunia quoque tibi sit opus, quem
melius confecturum hanc putas, quam qui et novit et habet
quicquid facultatum his in locis est? Cyre, inquit, opti-
me, cave ne nobis amissis, majori te ipsum detrimento
adificias, quam quo adificare te pater hic meus potuisset.
Hujusmodi quædam proferebat Tigranes.

Cyrus autem hæc audiens mirifice delectabatur, quod ar-
bitraretur omnia sibi confecta jam esse, quæ Cyaxari factu-
rum se receperat : nam dixisse meminerat, existimare se
futurum ut Armenius amicior ipsis, quam antea fuisset,
opera sua redderet. Itaque deinceps Armenium ipsam
percentatus est, Si vobis, inquit, in his morem gessero,
dic mihi, Armenie, quantum missurus es exercitum me-
cum, quantumque pecuniæ ad hoc bellum conferes? Ad
hæc respondens Armenius, Nihil, Cyre, ait, simplicius nec
æquius quod dicam habeo, quam ut copias mihi quæ ad-
sunt omnes ostendam, easque adeo ubi tu videris, exerci-
tum quantum tibi visum fuerit abducas, partem relin-
quas, quæ regioni nostræ præsidio sit. Itidem de pecuniis,
æquum est ut quas habeam tibi declarem; tu autem, summa
earum cognita, ex iis quantum velis auferas, quantum velis
relinquas. Et Cyrus, Age vero, inquit, ostendito quantæ
tibi sint copię, quantumque pecuniæ habeas dicito. Hic Ar-
menius, Equites ergo, inquit, Armeniorum fere sunt octies
mille, pedites quadragies mille : pecuniæ vero summa, in-
quit, cum thesauris, quos reliquit pater, est, ad argentum
redacta, tribus talentorum millibus major. Et Cyrus nihil
cunctatus dixit : De exercitu igitur, quandoquidem, inquit,
Chaldaei finitimi bellum tibi faciunt, partem dimidiā mihi
adjungendam mitto : de pecunia vero, pro talentis quin-

δασμὸν διπλάσια Κυαζάρη ἀπόδος, ὅτι ἐλπίες τὴν φορὰν ἐμοὶ δ', ἔφη, ἄλλα ἑκατὸν θάναστον ἐγὼ δέ σοι ὑπιστρεφόμεναι, ἦν ὁ θεὸς εὖ διδοῖ, ἀνθ' ὧν ἂν ἐμοὶ θανείσῃς ἢ ἄλλα πλείονος ἄλλα εὐεργετήσῃς ἢ τὰ χρήματα ἀπαριθμήσῃς, ἦν δύνωμαι ἦν δὲ καὶ οὐ δύνομαι, ἀδύνατος μὲν ἂν φανοίμην, οἶμαι, ἄδικος δ' οὐκ ἂν δικαίως κρινοίμην. (35) Καὶ ὁ Ἀρμένιος, πρὸς τὸν θεὸν, ἔφη, ὦ Κύρε, μὴ οὕτω λέγε, εἰ δὲ μὴ, οὐ θαρρόμεντά με εἴσεις· ἀλλὰ νόμιζε, ἔφη, ἃ ἂν καταλίπῃς μηδὲν ἥττον σὰ εἶναι ὧν ἂν ἔχῃον ἀπέρῃς. Ἦεν, ἔφη ὁ Κύρος· ὥστε δὲ τὴν γυναῖκα ἀπολαβεῖν, πόσα ἂν μοι χρήματα δοίης; Ὅποσα ἂν δυνάμην, ἔφη. Τί δὲ, ὥστε τοὺς παῖδας; Καὶ τούτων, ἔφη, ὅποσα ἂν δυνάμην. Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Κύρος, ταῦτα μὲν ἤδη διπλάσια τῶν δυνάτων. (36) Σὺ δὲ, ἔφη, ὦ Τιγράνης, λίσσον μοι πόσου ἂν πρίαιτο ὥστε τὴν γυναῖκα ἀπολαβεῖν. Ὁ δὲ ἐτύγχανε νεότατος ὢν καὶ ὑπερφιλὼν τὴν γυναῖκα. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὦ Κύρε, καὶ τῆς ψυχῆς πριάζομαι ὥστε μήποτε λατρεύσαι ταύτην. (37) Σὺ μὲν τούτων, ἔφη, ἀπάγου τὴν σὴν· οὐδὲ γὰρ εἰλήθηαι ἐγὼγε αἰγυμάλωτον ταύτην νομίζω σὺ γε μηποτέ φρονότος ἡμῶς. Καὶ σὺ δὲ, ὦ Ἀρμένιε, ἀπάγου τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς παῖδας μηδὲν αὐτῶν καταθεῖς, ἵνα εἰδῶσιν ὅτι ἐλευθέροι πρὸς σε ἀπέρχονται. Καὶ νῦν μὲν, ἔφη, δειπνεῖτε παρ' ἡμῖν· δειπνήσαντες δὲ ἀπελεύνατε ὅποι ὑμῖν θυμὸς. Οὕτω δὲ κατέμειναν.

(38) Διασκηνοῦντων δὲ μετὰ τὸ δείπνον ἐπήρετο ὁ Κύρος, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Τιγράνης, ποῦ δὴ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀνὴρ ὃς συνεθήρα ἡμῖν, καὶ σὺ μοι μάλα ἐδόκει; θαυμάζειν αὐτόν. Οὐ γὰρ, ἔφη, ἀπέκτεινεν αὐτόν οὕτως ὁ ἐμὸς πατήρ; Τί λαθὼν ἀδικούντα; Διαφθείρειν αὐτόν ἔφη με. Καίτοι γ', ἔφη, ὦ Κύρε, οὕτω καλὸς καὶ καλὸς ἐκεῖνός ἦν ὡς καὶ ὅτε ἀποθνήσκαι ἐμελλε προκαλέσας με εἶπε, Μήτι σὺ, ὦ Τιγράνης, ἔφη, ὅτι ἀποκτείνει με, χαλεπὴν δὲ τῷ πατρί· οὐ γὰρ κακονόα τινὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἀγνοῖα· ὅποσα δὲ ἀγνοῖα ἀνθρώποι ἐξαμαρτάνουσι, πάντα ἀκούσια ταῦτά ἐγὼ νομίζω. (39) Ὁ μὲν δὲ Κύρος ἐπὶ τούτοις εἶπε, Φεῦ τοῦ ἀνδρός. Ὁ δὲ Ἀρμένιος ἐλεξεν οὕτως· Ὡ Κύρε, οὐδ' οἱ ταῖς ἐκείνων γυναιξὶ λαμβάνοντες συνόντας ἀλλοτρίους ἀνδράς οὐ τοῦτο αἰτιώμενοι αὐτοὺς κατακτείνουσιν ὡς ἀφρονεστέρως ποιοῦντας τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ νομίζοντες ἀφαιρέσθαι αὐτοὺς τὴν πρὸς ἐκείνους φιλίαν, διὰ τοῦτο ὡς πολέμοις αὐτοὺς χρῶνται. Καὶ ἐγὼ ἐκεῖνῳ, ἔφη, ἐφθόουν. ὅτι μοι ἐδόκει τὸν ἐμὸν υἱὸν τοῦτον ποιεῖν αὐτόν μάλλον θαυμάζειν ἢ ἐμέ. (40) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλὰ καὶ μὴ τοὺς θεοὺς, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, ἀνθρώπινά μοι δοκεῖς ἀμαρτεῖν· καὶ σὺ, ὦ Τιγράνης, συγγίγνωσκε τῷ πατρί. Τότε μὲν δὲ τοιαῦτα διαλεγθέντες καὶ φιλοφρονηθέντες ὥσπερ εἰκὸς ἐκ συναλλαγῆς, ἀναδάντες ἐπὶ τὰς ἀρχαμάξας σὺν ταῖς γυναῖξιν ἀπῆλθον εὐφραίνόμενοι.

(41) Ἐπεὶ δ' ἦλθον οἴκαδε, ἔλεγον τοῦ Κύρου ὁ μὲν τις τὴν σοφίαν, ὁ δὲ τὴν καρτερίαν, ὁ δὲ τὴν πρᾶξιν, ὁ δὲ τις καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος. Ἦνθα δὲ ὁ Τιγράνης ἐπήρετο τὴν γυναῖκα, Ἦ καὶ σοί, ἔφη, ὦ Ἀρ-

quazinta, quae tributi nomine pendeas, duplum Cyaxari solvito, propterea quod solutionem neglexeris: mihi autem, ait, mutuo centum altera dato: et pro iis quae mihi mutuo dederis, ego tibi polliceor, vel alia me, deo bene juvante, beneficia pluris aestimanda in te collaturum vel ipsam pecuniam dinumeraturum, si quidem potero: sin autem non potero, praestanda nimirum pecuniae impar esse videar, injustus haud certe jure existimari possim. Et Armenius, Obsecro te profecto, Cyre, inquit, ut ne sic loquaris; alioquin ero tibi fidenti minus animo: sed velim existimes, ait, quascunque reliqueris pecunias, nihilo minus tuas esse atque illas sicut quas hinc tecum auferas. Isto, inquit Cyrus: verum ut uxorem recipias, quantum mihi pecuniae dederis? Quantum mihi fuerit dandi facultas, inquit. Quid, ut liberos? Pro his etiam, ait, quantum mihi fuerit dandi facultas. Ergo jam haec duplo ampliores fuerint iis quas tu possides. Tu vero, Tigranes, inquit, die mihi quanti redimeres, ut uxorem tibi recipere liceret. (Is autem novus tunc forte maritus erat uxoremque summo amore complectebatur.) Equidem, Cyre, inquit, vel animae pretio meae redemerim, ne unquam haec servitutem serviat. Tu igitur, inquit Cyrus, tuam abduco: neque enim cam ego sane in captivitate venisse arbitror, quando tu quidem nunquam nos deseruisti. Tu quoque, Armenie, tam uxorem quam liberos abduco, nullo pro iis pretio soluto: ut se liberos ad te venire sciant. At nunc quidem, inquit, apud nos comate; sumpta vero comata, quo animo vestro libitum erit, discedite. Atque ita manserunt.

Cum autem a comata et tabernaculo digrederentur, interrogans Cyrus, Dic mihi, Tigranes, inquit, ubi tandem est vir ille, qui nobiscum venari solebat: tu quidem mihi videbaris eum plurimum admirari. Annon, ait, pater hic meus eum occidit? In quo deprehensum facinore malo? Dicebat me ab ipso corrumpi. At vero, Cyre, adeo praeclarus honestusque erat, ut tum etiam cum moriturus erat, accessito mihi diceret, Ne tu patri, Tigranes, inquit, quidquam succensueris, quod me morte multaverit: non enim hoc ex malevolentia, sed ignorantia facit: quaecunque vero per ignorantiam peccant homines, ea omnia praeter voluntatem committi equidem arbitror. Ac Cyrus hic ait, Hem qualem virum, indigna morte peremptum! Armenius autem in hunc modum loquutus est: Nec illi, Cyre, qui viros alios cum uxoribus suis familiariter versantes deprehendunt, ob hanc culpam eos interficiunt, quod minus modestas reddant uxores suas, sed quod existimant amorem eos sibi debitum praeripere, ideo pro hostibus illos habent. Fidem et ipse illi homini invidi, quod facere mihi videretur, ut filius meus ipsum magis quam me diligeret. Et Cyrus subjicit, Profecto, Armenie, inquit, humanitus quid deliquisse videris: tuque adeo, Tigranes, ignosco patri. Et huiusmodi quidem cum hoc in tempore inter se disse-ruissent et amanter, ut par erat a reconciliatione, se mutuo complexi essent, harmamavis una cum uxoribus conscensis, laeti unde venerant redibant.

Cum autem domum venissent, Cyri alius sapientiam, fortitudinem alius, alius mansuetudinem, atque etiam non nimis pulchritudinem ac majestatem commemorabat. Ibi sane Tigranes uxorem interrogabat, Num et tibi, Armenia

μενία, καλὸς ἰδοῖαι δὲ Κύρος εἶναι· Ἀλλὰ μὰ Δ', ἔφη, οὐκ ἐκείνους ἐθεώμην. Ἀλλὰ τίνα μὲν; ἔφη δὲ Τιγράνης. Τὸν εἰπόντα νῆ Δία ὡς τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἂν πρό-
ειτο ὥστε μὴ με δουλεύειν. Τότε μὲν δὴ ὥσπερ εἰκὸς ἐκ τοιούτων ἀνεπαύοντο σὺν ἄλλήλοις.

42. Τῇ δ' ὕστεραία δ' Ἀρμένιος Κύρω μὲν καὶ τῇ στρατιᾷ ἀπάσῃ ξένια ἔπεμπε, προεῖπε δὲ τοῖς ἑαυτοῦ, ὡς δεῆσαι στρατεύεσθαι, εἰς τρίτην ἡμέραν παρῆναι· τὰ δὲ χρήματα ὧν εἶπεν δὲ Κύρος διπλάσια ἀπληρίθμην-
σιν. Ὁ δὲ Κύρος ὅσα εἶπε λαβὼν τὰλλα ἀπέπεμψεν· ἤρετο δὲ πότερος ἔσται ὁ τὸ στράτευμα ἄγων, ὁ παῖς ἢ αὐτός. Εἰπέτην δὲ ἅμα ὁ μὲν πατὴρ οὕτως, Ὅπότερον ἂν σὺ καλεύῃς, ὁ δὲ παῖς οὕτως, Ἐγὼ μὲν οὐκ ἀπολείψο-
μὲν σου, ὦ Κύρι, οὐδ' ἂν σκευοφόρον με εἶῃ σοι συν-
ακολουθεῖν. (43) Καὶ δὲ Κύρος ἐπιγελάσας εἶπε, Καὶ ἐπὶ πόσῳ ἂν, ἔφη, θέλωις τὴν γυναῖκά σου ἀκοῦ-
σαι ὅτι σκευοφορεῖς; Ἀλλ' οὐδὲν, ἔφη, ἀκούειν δεήσει· κτήν' αἶψα γάρ, ὥστε ὁρᾶν ἐξέσται αὐτῇ, ὅτι ἂν ἐγὼ πράττω. Ὡρα ἂν, ἔφη, συσκευάζεσθαι θυμὸν εἴη. Νό-
μιζε δὲ, ἔφη, συνεσκευασμένους παρέσεσθαι, ὅτι ἂν ὁ πατὴρ δῶι. Τότε μὲν δὴ ἐνισθάνοντες οἱ στρατιῶται ἐκοιμήθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τῇ δ' ὕστεραία ἀναλαβὼν δὲ Κύρος τὸν Τιγράνην καὶ τῶν Μήδων ἱππέων τοὺς κρατίστους καὶ τῶν ἑαυ-
τοῦ φθίων ὑπόστους καιροῖς ἰδοῖαι εἶναι, περιελαύνων τὴν χώραν κατεθεῖατο, σκοπῶν ποῦ τειγίσειε φρούριον. Καὶ ἐπ' ἄκρον τι ἐλθὼν ἐπηρώτα τὸν Τιγράνην ποῖα εἴη τῶν ὁρίων, ὅπόθεν οἱ Χαλδαῖοι κατὰθέοντες ληίζονται. Καὶ δὲ Τιγράνης ἰδεῖσιν. Ὁ δὲ πάλιν ἤρετο, Νῦν, δὲ ταῦτα τὰ ὅρη ἔρημά ἐστιν; Οὐ μὰ Δ', ἔφη, ἀλλ' αἰεὶ σκοποὶ εἰσὶν ἐκείνων οἱ σημαίνουσι τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἂν ὁρῶσι. Τί οὖν, ἔφη, ποιοῦσιν, ἐπὶ τὴν αἰσθάνονται; Βοηθοῦσιν, ἔφη, ἐπὶ τὰ ἄκρα, ὡς ἂν ἕκαστος δύνῃται. (3) Ταῦτα μὲν δὲ δὲ Κύρος ἠκηκόει· σκοπῶν δὲ κατενόει πολλὴν τῆς χώρας τοῖς Ἀρμενίοις ἔρημον καὶ ἀργὸν αἶψα διὰ τὸν πόλεμον. Καὶ τότε μὲν ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον καὶ δειπνήσαντες ἐκοιμήθησαν. (3) Τῇ δ' ὕστεραία αὐτὸς τε δὲ Τιγράνης παρῆν συνεσκευασμέ-
νος καὶ ἱππεῖς εἰς τοὺς τετρακισχίλους συνελέγοντο αὐ-
τῷ καὶ τοῖς εἰς τοὺς μυρίους καὶ πελτασταὶ ἄλλοι πᾶσι. Ὁ δὲ Κύρος ἐν ᾧ συνελέγοντο ἰθύετο· ἐπεὶ δὲ καλὰ τὰ ἱερὰ ἦν αὐτῷ, συνεχάλεσε τοὺς τε τῶν Περσῶν ἡγεμόνας καὶ τοὺς τῶν Μήδων. (4) Ἐπεὶ δὲ ὁμοῦ ἦσαν, εἰσετοίμασε·

Ἀνδρες φίλοι, ἔστι μὲν τὰ ὅρη ταῦτα ἀδρῶμεν Χαλ-
δαίων· εἰ δὲ ταῦτα καταλάβοιμεν καὶ ἐπ' ἄκρου γένοιτο ἡμέτερον φρούριον, σωφρονεῖν ἀνάγκη ἂν εἴη πρὸς ἡ-
μᾶς ἀμφοτέροις, τοῖς τε Ἀρμενίοις καὶ τοῖς Χαλδαίοις. Τὰ μὲν οὖν ἱερὰ καλὰ ἡμῖν ἀνθρωπίνῃ δὲ προθυμίᾳ

pulcher esse visus est Cyrus? Profecto, ait, illum non adspeciabam. At quem vero? inquit Tigranes. Eum, profecto, qui dicebat animæ pretio se redempturum, ne servitutem ego servirem. Ac tum quidem, ut par erat, rebus hujusmodi transactis quieti una se dederunt.

Postridie vero Armenius Cyro universoque exercitui mu-
nera tanquam hospitibus misit; ac suis edixit, quibus in militiam eundum erat, ut tertium ad diem adessent: et pecuniam quam poposcerat Cyrus duplicatam dinumeravit. Cyrus autem, accepta quam poposcerat summa, reliquam remisit, simulque interrogavit, uter exercitum ducturus esset, filius, an ipse. Simul autem respondit uterque, pater quidem in hunc modum, Utrumcunque tu jusseris: filius vero sic, Equidem abs te, Cyre, non abero, non si etiam comitari te calonis instar sarcinarii me oporteat. Et Cyrus risu hic sublato, Et quanti velles, inquit, ut uxor tua sarcinas te gestare audiret? At non opus erit ut audiat, inquit: ducam enim illam mecum; adeo ut ipsa videre poterit quidquid egero. Verum jam, ait, tempus fuerit, ut collectis vasis ad iter vos accingatis. Existimes velim, inquit, nos collectis paratisque iis, quæcunque pater dederit, adfuturos. Ac tum quidem milites more hospitum excepti quieti se dederunt.

CAPUT II.

Postridie Cyrus sumpto secum Tigra-ne, ac Medorum equitum præstantissimis, deque suis amicis quot commo-
dum ei visum esset, regionem obequitans circumspectabat, quo loco castellum muniendum esset considerans. Cum-
que ad jugum quoddam venisset, Tigranem interrogabat, quinam illi montes essent, unde Chaldæi decurrentes præ-
das agerent. Monstrat eos Tigranes. Rursum interroga-
bat, Hi montes suntne nunc deserti? Minime vero, inquit, sed eorum speculatores ibi semper adsunt, qui ceteris significant quidquid viderint. Quid ergo faciunt, inquit, cum aliquid senserint? Ad juga, inquit, defensionis causa, pro suis quisque viribus, accurrunt. Et hæc qui-
dem Cyrus ubi audisset, lustrando omnia animadvertēbat magnam regionis partem Armeniis propter bellum desertam et incultam esse. Et tum quidem ad exercitum reverte-
runt, et cum cœnassent, quieti se dederunt. Postridie Ti-
granes ipse paratis rebus suis aderat; atque equitum ei quatuor millia coge-bantur, cum decies mille sagittariis, totidemque peltastis. Cyrus autem, dum eæ copiæ coge-
rentur, hostias mactabat: cumque sacra ei secunda evenissent, tum Persarum, tum Medorum convocavit duces. Et cum una omnes adessent, hujusmodi verba fecit:

« Hi montes, amici, quos adspicimus, Chaldæorum sunt: eos autem si occupaverimus, et castellum in vertice nostrum fuerit, necesse erit utrique, tam Armenii quam Chaldæi, erga nos modeste, ut officii ratio postulat, se ge-
rant. Et sacra quidem nobis evenere læta; humanæ vero

εἰς τὸ παρῆλθαι ταῦτα οὐδὲν οὕτω μέγα σύμμελλον ἂν γένοιτο ὡς τάχιστα. Ἦν γὰρ φθάσκειν πρὶν τοὺς πολέμιους συλλεγέσθαι ἀναδύναι, ἢ παντάπασι ἀρχαί· ἰαχόμενοι ἂν τὸ ἄκρον, ἢ ὀλίγους τε καὶ ἀσθενέσι γρη- σάμεν ἂν πολέμους. (5) Τῶν οὖν πόσεων οὐδεὶς ὅμως οὐδ' ἀκινδυνότερος, ἔρχε, ἔσθι τὸν νῦν κατεργάσαι σπεύ- δοντας. Ἦτε οὖν ἐπὶ τὰ ὅπλα, καὶ θυεῖς μὲν, ὦ Μή- δοι, ἐν ἀριστερᾷ ἡμῶν πορεύεσθε, θυεῖς δὲ, ὦ Ἀρμένιοι, οἱ μὲν ἡμέτεροι ἐν δεξιᾷ, οἱ δὲ ἡμέτεροι ἔμπροσθεν ἡμῶν ἡγείσθαι· θυεῖς δὲ, ὦ ἱππεῖς, ὀπίσθεν ἐπισθε πα- ρακλεισόμενοι καὶ ὠθόντες ἀπὸ ἡμῶν, ἦν δὲ τις μα- κροτέρη, μὴ ἐπιτρέπετε. (6) Ταῦτ' εἰπὼν ὁ Κύρος ἡγήσατο δρῆσιν ποικίλμενος τοὺς ἰσθμούς. (7) Οἱ δὲ Χαλδαῖοι, ὡς ἐγνωσαν τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ, εὐθὺς ἐστήμα- νον τε τοῖς ἑαυτῶν καὶ συνόδον ὀλιγίων καὶ θήρο- ζοντο. (8) Ὁ δὲ Κύρος παρηγορεῖ, Ἀνδρες Πέρσαι, ἡμῶν σημαίνουσι σπεύδειν ἦν γὰρ φθάσκειν ἀπὸ γενόμενοι, οὐδὲν τὰ τῶν πολέμιων δυνάττειν.

7. Ἦρουν δὲ οἱ Χαλδαῖοι μέγα τε καὶ πάλαι δύο καὶ πολυμακρότατοι δὲ γέγονται οὕτοι τῶν περὶ ἐκείνην τὴν γῶραν ἔσαν καὶ μετὰ στρατεύοντες, ὅπου τις αὐτῶν δέχεται, διὰ τὸ πολυμυκὸν τε καὶ πένητες εἶναι καὶ γὰρ ἡ γῶρα αὐτοῖς ὀρενὴ τέ ἐστι καὶ ὀλίγη ἢ τὰ γρήματα ἔχουσα. (9) Ὡς δὲ μάλιστ' ἐπιγρησάτων οἱ ἀπὸ τῶν Κύρου τῶν ἄκρων, ὁ Τιγράνης τὸν τῷ Κύρῳ πορεύμενος εἶπεν, Ὁ Κύρε, ἄρ' οἴσθ', ἔρχε, ὅτι αὐτοὺς ἡμεῖς αὐτὰ μὲν δέξασθαι μάχασθαι, ὡς οἱ γὰρ Ἀρμένιοι οὐ μὴ δέξονται τοὺς πολέμους. Καὶ ὁ Κύρος εἰπὼν οὕτως εἶδεν, εὐθὺς παρηγορήσας τοὺς Πέρσας παρ- ακαλεῖσθαι ὡς αὐτὰ μὲν δέξασθαι, ἐπειδὴν ὑπάρχουσι τοὺς πολέμους ὑποτρέφοντες οἱ Ἀρμένιοι ὥστ' ἡμεῖς ἡμῶν γενέσθαι. (10) Οὕτω δὲ ἡρῶντο μὲν οἱ Ἀρ- μένιοι τῶν δὲ Χαλδαίων οἱ παρόντες, ὡς ἐπιγρησάτων οἱ Ἀρμένιοι, ταχρὺ ἀλλήλας ὄψιν, ὡς περ εἰδόμεσαν, εἰς αὐτοὺς οἱ δὲ Ἀρμένιοι, ὡς περ εἰδόμεσαν, οὐκ ἐδέ- χοντο. (11) Ὡς δὲ διώκοντες οἱ Χαλδαῖοι εἶδον ἐναν- τίους μακρορόρους ἱεμένους ἀπὸ, οἱ μὲν τινες αὐτοῖς πηδάσαντες ταχρὺ ἀπέθνησκον, οἱ δὲ ἔμεινον, οἱ δὲ τινες ἐάλωσαν αὐτῶν. Ταχρὺ δὲ εἴρετο τὰ ἄκρα. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἄκρα εἴχον οἱ ἀπὸ τῶν Κύρου, καθέωρον τε τῶν Χαλδαίων τὰς οἰκήσεις καὶ ἡσθάνοντο φεύγοντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐμῶν οἰκήσεων. (12) Ὁ δὲ Κύρος, ὡς πάντες οἱ στρατιῶται ὅμοῦ ἐγένοντο, ἀριστοποιεῖσθαι παρήγ- γαλιν. Ἐπεὶ δὲ ἡσυχάσταν, κατακλῆθον ἔνθα αἰ- σιοπαῖ ἦσαν τῶν Χαλδαίων ἐρμηνεῖ τε ὃν καὶ ἑνδρον, εὐθὺς ἐτείχεε φρούριον καὶ τὸν Τιγράνην ἐκέλευσε πέμπειν ἐπὶ τὸν πατέρα καὶ κληῖδον παραγενέσθαι ἔρχοντα ὁπόσῃ εἴεν τέκτονες τε καὶ λιτότατοι. Ἐπὶ μὲν δὲ τὸν Ἀρμένιον ὄρετο ἄγχιος ὁ δὲ Κύρος τοῖς παρόσιν ἐτείχεεν.

12. Ἦν δὲ τούτῳ προσάγουσι τῷ Κύρῳ τοὺς αἰμα- λώτους δαδαιμένους, τοὺς δὲ τινες καὶ τετρωμένους. Ὡς δὲ εἶδεν, εὐθὺς ἰδὼν μὲν ἐκέλευσε τοὺς δαδαιμένους, τοὺς δὲ τετρωμένους ἱατροὺς καλίστας θεραπεύειν ἐκί-

ad haec perficienda alacritati nihil aequae magno adjumento fuerit, atque celeritas. Nam si montes prius, quam nos- tes se colligant, adscenderimus, vel omnino verticem sine ullo periculo capiemus, vel cum paucis invalidisque hostibus res nobis erit. Nullus ergo labor facilius, inquit, magisve fuerit periculi expers, quam si nunc in accelerando tole- rantes erimus. Itaque igitur ad arma. Et vos quidem, Medi, a sinistra incedite; vos autem, Armenii, cum parte dimidia dextram tenete, cum altera parte dimidia duces nobis itimemus estote: vos, equites, a tergo sequimini, ut nos co- hortemini sursumque protrudatis; quod si quis remissionem se praebeat, hoc ut se modo gerat ne permittite. Haec cum Cyrus dixisset, praecipat, exercitu ita instructo ut man- ipuli recti fierent. Chaldaei vero, postquam sursum tendi cum impetu animadvertent, et suis statim signa dant, et mutuis clamoribus se convocando colliguntur. Cyrus au- tem suos ita cohortabatur: Hi, Persae, nobis signum dant ut properemus: nam si priores illuc adscenderimus, nihil hostium conatus efficere poterunt.

Gestabant autem Chaldaei scuta et palta duo; iidemque bellicosissimi feruntur esse inter ejus regionis incolae: mer- cede etiam militant, cum ipsorum opera quis eget, propterea quod et bellicosissimi sint et pauperes: quippe regio eis montuosa, et cujus exigua pars opulenta est. Cum au- tem Cyri milites propius ad juga montium accedent, Tigranes, qui una cum Cyro ibat, An nosti, Cyre, ait, mox pugnandum nobis ipsis esse? nam Armenii quidem certe hostes intruentes sustinere non poterunt. Et Cyrus id se non ignorare respondens, edixit Persis ut se pararent, utpote quibus mox insequendum esset, posteaquam Arme- nii suffragientes paulatim hostes, ut prope nos essent, deducunt. Atque ita praecedebant quidam Armenii; de Chaldaeis autem qui aderant, ubi propius Armenii accessis- sent, celeriter clamore sublato, more suo, cursu in eos feruntur: Armenii vero, more iidem suo, inquit eum illorum non excipiebant. Ubi vero Chaldaei, qui hos persequen- bantur, videntur homines gladiis instructos adversus se sursum tendere, nonnulli cum ad eos propius accesserint statim interfecti sunt, alii in fugam se coniecere, nonnulli etiam eorum capti sunt. Statim autem juga montium oc- cupata sunt. Cumque juga ea Cyri milites occupata tene- rent, et Chaldaeorum domicilia despiciebant, et eos ex proximis domiciliis aufugere animadvertabant. Cyrus au- tem, cum milites omnes convenissent, ut pranderent edixit. Pransi vero cum essent, ipseque animadvertisset locum esse munitum et aquis irriguum, ubi specula Chaldaeorum erant, statim ibi castellum extruere coepit: Tigranemque jubet ad patrem mittere, eique ut statim adesset prae- cipere, et fabros lignarios ac structure lapideae peritos, quod quod haberet, secum adduceret. Et nuntius quidem ad Armenium profectus est: Cyrus autem per eos qui aderant structure intentus erat.

Interea vero captivi ad Cyrum vin- ti adducuntur, et non- nulli etiam vulnerati. Hos ut vidit, statim vi- ctos solvi jussit, et vulneratos, accessitis medicis, curari praecepit.

λευσεν· ἔπειτα δὲ ἔλεξε τοῖς Χαλδαίοις ὅτι ἤκοι οὐτε ἀπελάσαι ἐπιθυμῶν ἐκείνους οὐτε πολεμεῖν δεόμενος, ἀλλ' εἰρήνην βουλευόμενος ποιῆσαι Ἀρμενίοις καὶ Χαλδαίοις. Πρὶν μὲν οὖν ἔγεσθαι τὰ ἄκρα οἷδ' ὅτι οὐκ ἐδέισθε εἰρήνης· τὰ μὲν γὰρ ὑμέτερα ἀσφαλῶς ἔχετε, τὰ δὲ τῶν Ἀρμενίων ἤγετε καὶ ἐφέρετε· νῦν δ' ὁρᾶτε δὴ ἐν ὧ ἔστέ. (13) Ἐγὼ οὖν ἀφήμι ὑμᾶς οἰκαδε τοὺς εἰλημένους, καὶ δίδωμι ὑμῖν σὺν τοῖς ἄλλοις Χαλδαίοις βουλευσασθαι εἴτε βούλεσθε πολεμεῖν ἡμῖν εἴτε φίλοι εἶναι. Καὶ ἦν μὲν πόλεμον αἰρήσθε, μηκέτι ἤχετε δεῦρο ἀνεν ὅπλων, εἰ σωφρονεῖτε· ἦν δὲ εἰρήνης δοκῇτε δεῖσθαι, ἀνεν ὅπλων ἤκατε· ὥς δὲ καλῶς ἔξει τὰ ὑμέτερα, ἦν φίλοι γένησθε, ἐμοὶ μελήσει. (14) Ἀκούσαντες δὲ οἱ Χαλδαῖοι ταῦτα, πολλὰ μὲν ἐπαίνεσαντες, πολλὰ δὲ δεξιωσόμενοι τὸν Κύρον ὄρχοντο οἰκαδε.

Ὁ δὲ Ἀρμένιος ὡς ἤκουσε τὴν τε κλησιν τοῦ Κύρου καὶ τὴν πράξιν, λαβὼν τοὺς τέκτονας καὶ ἄλλα ὄσων ὤκτο δεῖν, ἦκε πρὸς τὸν Κύρον ὡς ἡδύνατο τάχιστα (15) Ἐπεὶ δὲ εἶδε τὸν Κύρον, ἔλεξε, ὦ Κύρε, ὡς ὀλίγα δυνάμενοι προορᾶν ἄνθρωποι περὶ τοῦ μέλλοντος πολλὰ ἐπιχειροῦμεν πράττειν. Νῦν γὰρ δὴ καὶ ἐγὼ ἐλευθερίαν μὲν μηχανᾶσθαι ἐπιχειρήσας δοῦλος ὡς οὐδεπώποτε ἔγενόμην· ἐπεὶ δ' ἐάλωμεν, σαρκῶς ἀπολωλέναι νομίσαντες νῦν ἀναφαινώμεθα σεσωσμένοι ὡς οὐδεπώποτε. Οἱ γὰρ οὐδεπώποτε ἐπαύοντο πολλὰ κακὰ ἡμᾶς ποιῶντες, νῦν ὁρῶ τούτους ἔχοντας ὥσπερ ἐγὼ νῦν ὄχμην. (16) Καὶ τοῦτο ἐπίστω, ἔφη, ὦ Κύρε, ὅτι ἐγὼ ὥστε ἐπιδάσθαι Χαλδαίους ἀπὸ τούτων τῶν ἔχρων πολλὰ ἐπιδάσθαι ἂν ἔδωκα χρήματα ὧν σὺ νῦν ἔχεις παρ' ἐμοῦ· καὶ ἂν ὑπισχνῶ ποιήσειν ἀγαθὰ ἡμᾶς δὲ ἐλάμβανες τὰ χρήματα, ἀποτετέλεσται σοι ἡδὴ, ὥστε καὶ προσορεῖλοντές σοι ἄλλας χάριτας ἀναπερήναμεν, ἃς ἡμεῖς γε, εἰ μὴ κακοὶ ἔσμεν, αἰσχυνοίμεθ' ἂν σοι μὴ ἀποδιδόντες, οἱ καὶ ἀποδιδόντες οὐδὲν ἄξιον οὐδ' οὕτω πρὸς εὐεργέτην καταλαμβανόμεθα τοσούτων ποιῶντες. (17) Ὁ μὲν Ἀρμένιος τοσαῦτα ἔλεξε.

Οἱ δὲ Χαλδαῖοι ἦκον δεόμενοι τοῦ Κύρου εἰρήνην στίσι ποιῆσαι. Καὶ ὁ Κύρος ἐπήρετο αὐτούς, Ἄλλο τι, ἔφη, ὦ Χαλδαῖοι, ἢ τούτου ἐνεκα εἰρήνης νῦν ἐπιθυμεῖτε ὅτι νομίζετε ἀσφαλέστερον ἂν δύνασθαι ζῆν εἰρήνης γενομένης ἢ πολεμοῦντες, ἐπεὶ ἡμεῖς τὰδ' ἔχομεν; Ἔρασαν οἱ Χαλδαῖοι. (18) Καὶ δε, τί δ', ἔφη, εἰ καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀγαθὰ προσγένοιτο διὰ τὴν εἰρήνην; Ἐτι ἂν, ἔρασαν, μᾶλλον εὐφραίνομεθα. Ἄλλο τι οὖν, ἔφη, ἢ διὰ τὸ γῆς σπανίζειν ἀγαθῶν νῦν πέννητες νομίζετ' εἶναι; Συνέρασαν καὶ τοῦτο. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, βούλοισθ' ἂν ἀποταλοῦντες ὅσπερ οἱ ἄλλοι Ἀρμένιοι ἐξεῖναι ὑμῖν τῆς Ἀρμενίας γῆς ἐργάζεσθαι ὁπόσῃν ἂν θέλητε; Ἔρασαν οἱ Χαλδαῖοι, εἰ πιστεῖοιμεν μὴ ἀδικήσεσθαι. (19) Τί δὲ σὺ, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, βούλοιο ἂν σοι τὴν νῦν ἀργὴν οὖσαν χώραν ἐνεργὸν γενέσθαι, εἰ μέλλοιεν τὰ νομιζόμενα παρὰ σοὶ ἀποτελεῖν οἱ ἐργαζόμενοι; Ἐφη ὁ Ἀρμένιος πολλοῦ ἂν τοῦτο πρίασθαι· πολλὸν γὰρ ἂν αὐξάνεσθαι τὴν πρόσδοον. (20) Τί δ', ὑμεῖς, ἔφη, ὦ Χαλ-

Deinde Chaldaei duxit, non se venisse, quod illos a regione ipsorum ejectos cuperet, vel bello sibi esset opus, sed quod inter Armenios Chaldaeosque pacem facere vellet. Prius certe quidem quam a nobis haec juga tenerentur, scio vos pacem minime expetivisse: nam vestrae res in tuto positae erant, et Armeniorum facultates agere et ferre solebatis: nunc vero quò sitis loco perspicitis. Itaque vos ego, qui capti estis, domum dimitto, vobisque potestatem ceteris cum Chaldaeis deliberandi facio, bellumne nobiscum gerere velitis, an amicitiam jungere. Bellum quidem si elegeritis, ne sine armis huc amplius venite, si sapitis: sin pacis egere vos statueritis, inermes accedite: ut vero bene res vestrae se habeant, si amici fueritis, mihi cura erit. Haec Chaldaei cum audissent, multis laudibus Cyrum prosecuti, multumque dextram ejus amplexi, domum discesserunt.

Armenius autem, ut a Cyro se arcessi, quasque res ille gereret, audisset, adsumptis fabris rebusque aliis, quibuscunque illi opus futurum putabat, quam poterat celerrime ad Cyrum contendit. Et Cyrum ubi vidit, O Cyre, inquit, quam paucos futurorum eventus nos homines prospicere valentes multa peragenda suscipimus! Nam et ego nunc libertatem comparare adgressus, in majorem, quam antehac unquam, servitutem incidi: postquam vero capti sumus, certo nos perissemus rati, majorem nunc, quam hactenus unquam, incolumitatem nos adeptos esse manifestum est. Qui enim nunquam multis nos damnis adficere desinebant, hos eo jam in statu esse video, quo ego hactenus optabam. Atque hoc scias velim, Cyre, inquit, multo me majorem daturum fuisse pecuniam, quam tu nunc a me acceperis, ut jugis hisce Chaldaei depellerentur; jamque adeo cumulate praestitisti, quae nobis te beneficia praestaturum pollicebare, cum pecuniam illam acciperes: itaque praeterea debere nos alias etiam tibi gratias manifestum est, quas sane nos, nisi improbi simus, pudeat tibi non referre: atque adeo referentes, tamen ne sic quidem pro merito quidquam nos facere erga virum tanta qui in nos contulit beneficia comperiemur. Haec quidem dixit Armenius.

Chaldaei vero venientes orabant Cyrum ut pacem cum ipsis faceret. Et eos interrogabat Cyrus, Ecqua de causa, Chaldaei, alia, nunc pacem cupitis, nisi quod existimetis tutius vos, pace facta, quam si bellum geratis, degere posse? quandoquidem nos juga tenemus. Adsensu sunt Chaldaei. Et ille, Quid igitur, inquit, si et alia vobis ex pace accedant commoda? Majori adhuc, aiunt illi, gaudio adficiemur. Quid ergo aliud, inquit, causae esse arbitremini cur pauperes sitis, nisi quod fertilis soli penuria laboretis? Hoc quoque illi adsensu sunt. Quid ergo? inquit Cyrus, velletisne vobis, penditibus ea quae ceteri Armenii pendunt, liceret tantum agri Armenii colere, quantum vobis ipsis liberet? Si crederemus, aiebant Chaldaei, nullam nobis injuriam illatum iri. Quid tu vero, Armenie? vellesne solum id quod nunc incultum est, cultum reddi, si cultores id, quod apud te in more positum est, penderent? Magno se hoc redempturum, ait Armenius: quod ea ratione reditus longe sibi futurus esset auctor. Quid autem vos, inquit, Chaldaei? cum montes

δαίοι, ἐπεὶ ὅρη ἀγαθὰ ἔχετε, ἐθέλουσι ἂν ἔαν νέμειν ταῦτα τοὺς Ἀρμενίους, εἰ ὑμῖν μέλλοιεν οἱ νέμοντες τὰ δίκαια ἀποτελεῖν; Ἐφασαν οἱ Χαλδαῖοι πολλὰ γὰρ ἂν ὠφελεῖσθαι οὐδὲν πονούντες. Σὺ δὲ, ἔφη, ὦ Ἀρμένιε, ἐθέλεις ἀνταῖς τούτων νομαῖς χρῆσθαι, εἰ μέλλοις μικρὰ ὠφελῶν Χαλδαίους πολλὴν πλεῖον ὠφελήσασθαι; Καὶ σφόδρα ἂν, ἔφη, εἴπερ οἰοῖμαι ἀσφαλῶς νέμειν. Οὐλοῦν, ἔφη, ἀσφαλῶς ἂν νέμειτε, εἰ τὰ ἄκρα ἔχετε σύμμηχα; Ἐφθ ὁ Ἀρμένιος. (21) Ἀλλὰ μὰ Δῦ, ἔφασαν οἱ Χαλδαῖοι, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἀσφαλῶς ἐργαζόμεθα μὴ ὅτι τὴν τούτων, ἀλλ' οὐδ' ἂν τὴν ἡμετέραν, εἰ οὗτοι τὰ ἄκρα ἔχοιεν. Εἰ δ' ὑμῖν αὖ, ἔφη, τὰ ἄκρα σύμμηχα εἴη; Οὕτως ἂν, ἔφασαν, ἡμῖν καλῶς ἔροι. Ἀλλὰ μὰ Δῦ, ἔφη ὁ Ἀρμένιος, οὐκ ἂν ἡμῖν αὖ καλῶς ἔροι, εἰ οὗτοι παραλήψονται πάλιν τὰ ἄκρα ἄλλως τε καὶ τετελεσμένα. (22) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Οὕτως τούτων, ἔφη, ἐγὼ ποιήσω οὐδετέροις ὑμῶν τὰ ἄκρα παραδώσω, ἀλλὰ ἡμεῖς φυλάξομεν αὐτά· καὶ ἀδικῶσιν ὑμῶν ὅποτεροι, σὺν τοῖς ἀδικουμένοις ἡμεῖς ἐσόμεθα.

23. Ὡς δ' ἤκουσαν ἀμφοτέρω περὶ ταῦτα, ἐπήρσαν καὶ ἐλεγον οὕτως ἂν μόνως ἡ εἰρήνη βεβαία γένοιτο. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐλαβὼν καὶ ἔδωκαν πάντες τὰ πιστά, καὶ ἐλευθέρους μὲν ἀμφοτέρους ἀπ' ἀλλήλων εἶναι συνετίθεντο, ἐπιγαμίας δ' εἶναι καὶ ἐπεργασίας καὶ ἐπινομίας, καὶ ἐπιμαχίαν δὲ κοινήν, εἰ τις ἀδικήσῃ ὁποτέρους. (24) Οὕτω μὲν οὖν τότε διεπράχθη· καὶ νῦν δὲ ἐπὶ οὕτω διαμένουσιν αἱ τότε γενομένηαι συνθήκαι Χαλδαίοις καὶ τῇ τῇ Ἀρμενίαν ἔχοντι. Ἐπεὶ δὲ αἱ συνθήκαι γεγέννητο, εὐθὺς συνετίχον τε ἀμφοτέρω προθύμως ὡς κοινὸν φόρου καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα συνεστήσαν. (25) Ἐπεὶ δὲ ἐσπέρα προσέειπε, συνδείπνους ἐλαβὼν ἀμφοτέρους πρὸς ἑαυτὸν ὡς φίλους ἔειπε. Συστακούντων δὲ εἰπέ τις τῶν Χαλδαίων ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις τῶν πατρῴων εὐκατὰ εἴη; εἰσὶ δὲ τινες τῶν Χαλδαίων οἱ ληϊζόμενοι ζῶσι καὶ οὗτ' ἐπίσταται ἐργάζεσθαι οὗτ' ἂν δύναντο, εἰθισμένοι ἀπὸ πολέμου βιοτεύειν· αἱ γὰρ ἐληϊζόντο ἢ ἐμισθοφόρουσαν, πολλάκις μὲν παρὰ τῷ Ἰνδῶν βασιλεῖ, καὶ γὰρ, ἔφασαν, πολὺ χρηστός ὁ ἄνθρωπος, πολλάκις δὲ καὶ παρ' Ἀστυάγει. (26) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Τί οὖν οὐ καὶ νῦν παρ' ἐμοὶ μισθοφοροῦσιν; ἐγὼ γὰρ ὁῶσω ὅσον τις καὶ ἄλλος πλεῖστον ὅποτε ἔδωκε. Συνέφασαν οἱ, καὶ πολλοὺς γε ἔσεσθαι ἔλεγον τοὺς ἐθελήσαντας.

27. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτω συνομολογεῖτο. Ὁ δὲ Κύρος ὡς ἤκουσεν ὅτι πολλάκις πρὸς τὸν Ἰνδῶν οἱ Χαλδαῖοι ἐπορεύοντο, ἀναμνησθεὶς ὅτι ἦλθον παρ' αὐτοῦ κατασκευάμενοι εἰς Μηδούς τὰ αὐτῶν πράγματα καὶ ὄχλον πρὸς τοὺς πολεμίους, ὅπως αὖ καὶ τὰ ἐκαῖνον κατιώσιν, ἐβούλετο μακρὴν τὴν ἴσιν τὰ αὐτῶν πεπραγμένα. (28) Ἡρῆτο οὖν λόγῳ τοιοῦτος ὁ Ἀρμένιε, ἔφη, καὶ ὑμεῖς ὦ Χαλδαῖοι, εἰπατέ μοι, εἰ τινα ἐγὼ νῦν τῶν ἐμῶν ἀποστέλλομαι πρὸς τὸν Ἰνδῶν, συμπεψαίη ἂν μοι τῶν ὑμετέρων οἵτινες αὐτῷ τῇ τε ὁδῷ ἡγούντο ἂν καὶ συμπράττειεν ὥστε γενέσθαι ἡμῖν παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ ἢ ἐγὼ βούλομαι; ἐγὼ γὰρ χρήματα μὲν προσ-

fertiles habeatis, an velletis Armeniis permittere ut iis pro pascuis uterentur, si vobis ii, pascuis qui utentur istis, quod aequum esset, penderent? Adsentiebantur Chaldaei: magnas quippe se hac ratione capturos utilitates, sine ullo suo labore, dicebant. At tu, inquit, Armenie, vellesne pascuis horum uti, si pro parvo Chaldaeis allato commodο, multo majores ipse utilitates ceperis? Et admodum quidem, ait, si putarem fore, ut pascuis tuto frui liceret. Nempe, ait, tuto his fruemini pascuis, si vestrum sit quicquid adjumenti ab his jugis peti possit? Adsentiebatur Armenius. At nos profecto, inquit Chaldaei, nequaquam tuto non modo istorum, sed ne nostrum quidem agrum culturi sumus, si juga montium isti teneant. Quid vero si vobis, inquit, auxilio sint ista juga? Nimirum ita, respondent illi, bene nobiscum ageretur. Sed profecto, ait Armenius, non bene nobiscum ageretur, si juga montium hi reciperent, praesertim castello jam muroque munita. Et Cyrus, Ego igitur sic faciam, inquit; neutris vestrum hac juga tradam, sed nos ea custodiemus: ac si vestrum alterutri auctores injuriae fuerint, a kesis nos stabimus.

Hac cum utrique audissent, collaudarunt, solaque hac ratione pacem firmam fore dixerunt. Atque his conditionibus fidem dabant accipiebantque omnes; atque inter se constituebant, ut per utrosque utrisque sua constaret libertas, ut connubia, cultus agrorum, et pastiones utrisque communes essent; ut communibus etiam copiis sese juvarent, si quis alterutros lederet. Ad hunc modum res tunc confectae sunt: atque hac etiam tempestate, pacta haec inter Chaldaeos et eum qui Armeniam tenet id temporis inita, sic manent. Postquam pactiones haec factae sunt, statim utrique castellum, quasi quod esset commune, conjunctis alacriter operis exstruunt, et una res in id necessarias important. Adpetente autem vespere, Cyrus utrosque, velut jam amicos, in corae apud se societatem adsumpsit. Iis autem una conantibus, quidam ex Chaldaeis inquit, ceteris quidem suae gentis omnibus optabilia haec accidere pacta; at quidam, ait, sunt Chaldaei, qui raptο vivunt, ac terrae neque norint colendae rationem, neque adhibere possint, quippe qui victum bello querere consueti sint: semper enim latrocinari solent et stipendia mereri, saepe quidem apud Indum regem. Iis etenim, aiebant, auro abundat, saepe etiam apud Astyagem. Et Cyrus inquit, Cur igitur non etiam hoc tempore apud me stipendia faciunt? nam ego tantum iis dabo quantum aliquis alius unquam dedit plurimum. Adcensī sunt ei, multosque fore dixerunt, qui hoc facere vellent.

Et de his quidem inter eos ita conveniebat. Cyrus autem cum audisset Chaldaeos ad Indum saepe proficisci, recordatus ab hoc venisse quosdam ad Medos, qui, quid rerum apud ipsos gereretur, explorarent, eosdemque deinde ad hostes etiam abiisse, ut illorum quoque res perspicerent, Indum edoctum volebat ea quae a se gesta fuissent. Itaque hujusmodi sermonem suscepit: Dicitē mibi, Armenie, vosque Chaldaei, inquit, si quem ego meorum ad Indum mitterem, vestrumne aliquos una mitteretis, qui et itineis duces ipsi, et adjumento essent in iis ab Indo impetrandis, quae ipse cupio? nam ego quidem accedere nobis

γενέσθαι ἔτι ἂν βουλομένην ἡμῖν, ὅπως ἔγω καὶ μισθὸν ἀφθόως δίδοναι ὡς ἂν δέη καὶ τιμᾶν καὶ δωρεῖσθαι τῶν συστρατευομένων τοὺς ἀέλους· τούτων δὲ ἕνεκα βούλομαι ὡς ἀφθονώτατα χρήματα ἔχειν, δεῖσθαι τούτων νομίζων. Τῶν δὲ ὑμετέρων ἡδὺ μοι ἀπέχεσθαι· φίλους γὰρ ὑμᾶς ἤδη νομίζω· παρὰ δὲ τοῦ Ἰνδοῦ ἡδέως ἂν λάβοιμι, εἰ διδοίη. (29) Ὁ οὖν ἄγγελος ὃ κελεύει ὑμᾶς ἡγεμόνας δοῦναι καὶ συμπράκτορας γενέσθαι, ἐλθὼν ἐκείσε λέξει ὧδε· Ἐπεμψέ με Κύρος, ὃ Ἰνδὲ, πρὸς σὲ· γῆσι δὲ προσδεῖσθαι χρημάτων, προσδεχόμενος ἄλλην στρατιάν· οἰκοθὲν ἐκ Περσῶν· καὶ γὰρ προσδέχομαι, ἔφη· ἦν οὖν αὐτῷ πέμψης ὅποσα σοι προχωρεῖ, φησιν, ἦ θεὸς ἀγαθὸν τέλος διδῶ αὐτῷ, πειράσεσθαι ποιῆσαι ὥς-τε σε νομίζειν καλῶς βεβουλευσθαι χαρισάμενον αὐτῷ. (30) Ταῦτα μὲν δὲ παρ' ἐμοῦ λέξει· τοῖς δὲ παρ' ὑμῶν ὑμεῖς αὐτὸ ἐπιστάτετε, ὃ, τι ὑμῖν σύμφορον δοκεῖ εἶναι. Καὶ ἦν μὲν λάβωμεν, ἔφη, παρ' αὐτοῦ, ἀφθονοῦς χρῆσόμεθα· ἦν δὲ μὴ λάβωμεν, εἰσόμεθα αὐτῷ· ὅτι οὐδεμίαν χάριν ὀφειλομένον, ἀλλ' ἐξέσται ἡμῖν ἐκείνῳ ἕνεκα πρὸς τὸ ἡμέτερον συμφέρον πάντα τίθεσθαι. (31) Τῷ-τε· εἶπεν ὁ Κύρος, νομίζων τοὺς Ἴόντας Ἀρμενίων καὶ Χαλδαίων τοιαῦτα λέγειν περὶ αὐτοῦ ὅσα αὐτὸς ἐπεθύμει πάντας ἀνθρώπους καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν περὶ αὐτοῦ. Καὶ τότε μὲν δὲ ὅποτε καλῶς εἶχε διαλύσαντες τὴν σκηνὴν ἀνεπαύοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὃ τε Κύρος ἐπέμπε τὸν ἄγγελον ἐπιστάτας ὅσπερ ἔφη, καὶ ὁ Ἀρμένιος καὶ οἱ Χαλδαῖοι συνέπεμψαν ὡς ἱκανωτάτους ἐνόμιζον εἶναι καὶ συμπράξαι καὶ εἰπεῖν περὶ Κύρου τὰ προσήκοντα. Ἐκ δὲ τούτου παρασκευάσας ὁ Κύρος τὸ φρούριον καὶ φύλαξεν ἱκανοὺς καὶ τοὺς ἐπιτηδείοις πᾶσι καὶ ἄρχοντα αὐτῶν καταλιπὼν Μῆδον δὲ ὥστε Κυαζάρη ἂν μάλιστα χρῆσθαι, ἀπῆε συλλαβὼν τὸ ἕτερον στράτευμα ὅσον-τε ἦλθεν ἔχων καὶ ὃ παρ' Ἀρμενίων προσέλαβε, καὶ τοὺς παρὰ Χαλδαίων εἰς τετρακισχιλίους, οἱ ὦντο καὶ ἑκατὰ πάντων τῶν ἄλλων κρείττονες εἶναι. (2) Ὡς δὲ κατέβη εἰς τὴν οἰκουμένην, οὐδεὶς ἔμεινεν ἐνδὸν Ἀρμενίων οὔτε ἀνὴρ οὔτε γυνή, ἀλλὰ πάντες ἐπήντων ἑξόμενοι τῇ εἰρήνῃ καὶ φέροντες καὶ ἄγοντες ὃ, τι ἐκαστος εἶχεν. Καὶ ὁ Ἀρμένιος τούτους οὐκ ἤχθετο, ὅπως ἂν νομίζων καὶ τὸν Κύρον μᾶλλον ἡδεσθαι τῇ βῆσιν πάντων τιμῇ. Τέλος δ' οὖν ἐπήντησε καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Ἀρμενίου, τὰς θυγατέρας ἔχουσα καὶ τὸν νεώτερον υἱόν, καὶ σὺν ἄλλοις δώροις καὶ τὸ χρυσὸν ἐκόμεναι δὲ πρότερον ὅσα ἦθελε λαβεῖν ὁ Κύρος. (3) Καὶ ὁ Κύρος εἰπὼν εἶπεν, Ὑμεῖς ἐμὲ οὐ ποιήσετε μισθοῦ περιόντα εὐαγγεῖον, ἀλλὰ σὺ, ὃ γυναι, ἔχουσα ταῦτα τὰ χρήματα ἃ φέρεις ἐπίθι, καὶ τῷ μὲν Ἀρμένιῳ μηκέτι ὅως εὖ-τε κατορύξαι, ἐκπέμψον δὲ τὸν υἱόν ὡς κάλλιστα ἀπ' ἐλπίων κατασκευάσασα ἐπὶ τὴν στρατιάν· ἀπὸ δὲ τῶν

adhuc aliquid pecuniae velim, ut iis, quibus opus est, stipendia abunde numerare possim, et milites, qui meriti fuerint, honore muneribusque cohonestare: his quidem de causis quam maximam pecuniae mihi copiam esse volo, quippe qua mihi opus esse arbitrer. Vestris vero mihi omnino libet parcere (nam vos jam in numero amicorum pono): at ab Indo, si daret, libenter acciperem. Itaque nuntius, cui duces vos ut detis atque adjumento sitis hortor, cum eo venerit, in hunc modum loquetur: Cyrus ad te me misit, Inde; qui pecunia sibi opus esse dicit, quod a Persis alium etiam domo exercitum exspectet (omnino enim exspecto, inquit): quapropter si tantum ei miseris pecuniae, quantum poteris commode, ait se, si bonum rerum exitum deus ipsi dederit, studiosae id operam daturum, ut existimes, bene te rebus tuis consuluisse, qui sis ipsi gratificatus. Hæc qui a me mittetur nuntius dicit: quos autem vos una mittetis, iis ipsi, quicquid vobis ex usu fore videtur, imperate. Et pecuniam quidem, inquit, ab eo si acceperimus, major nobis illius copia fuerit: sin minus, aciemus nullam nos ei gratiam debere, sed, quod ad eum attinet, licebit nobis omnia e re nostra constituere. Hæc Cyrus aiebat, cum quidem existimaret, Armenios Chaldaeosque, qui illuc profisciscerentur, talia de se dicturos, qualia omnes ipse homines et de se dicere cupiebat et audire. Ac tum quidem, ubi visum fuisset opportunum, soluto convivio, quieti se dederunt.

CAPUT III.

Postridie Cyrus hunc nuntium mittebat, cum ea omnia, quorum meminerat, mandata ipsi dedisset; et Armenius ac Chaldaei de suis mittebant eos, quos et ad conficiendum hoc negotium maxime idoneos arbitrabantur, et ad prædicandum ea de Cyro quæ conveniret. Secundum hæc Cyrus, cum et militibus præsidialibus, quot satis essent, in eo constitutis, et rebus omnibus necessariis, castellum absolvisset, Medumque eorum præfectum reliquisset, quem quod præficeret, rem Cyaxari maxime gratam facturum se existimabat, discessit, sumptis secum et copiis, quas adduxerat, et iis, quas ab Armeniis acceperat; et iis, quas Chaldaei miserant, hominum ad quatuor millia, qui vel reliquis omnibus præstantiores se arbitrabantur. Ubi autem in regionis loca culta descendisset, Armeniorum nemo se domi continuit, nec vir, nec femina, sed obviam processerunt omnes, de pace læti, secum ferentes adducentesque quicquid alicujus pretii quilibet haberet. Atque his Armenius minime offendebar, quod Cyrum magis hoc modo delectatum iri delato ab omnibus honore putaret. Tandem et uxor Armenii occurrit, filias ac minorem natu filium secum ducens; ac præter alia munera illud aurum quoque adferebat, quod Cyrus antea accipere noluerat. Hoc Cyrus ubi vidisset, Vos non effecturi estis, inquit, ut mercedis causa hinc inde profisciscendo bene merear; verum tu, mulier, abi, istas quas adfers pecunias retine, nec eas posthac Armenio defodiendas dederis: sed filium tuum potius his a te quam pulcherrime exornatum in militiam mitto: de reliquis

λοιπῶν κτῶ καὶ σκυτῇ καὶ τῇ ἀνδρὶ καὶ ταῖς θυγατρῶσι καὶ τοῖς υἱοῖς ὅ,τι κακωμένοι καὶ κεκοσμημένοι καλῶν καὶ ἡδίων τῶν αἰῶνα διαΐεται· εἰς δὲ τὴν γῆν, εἴρη, ἀρκεῖται τὰ σώματα, ὅταν ἕκαστος τελευτήσῃ, κατακρύπτειν. (4) Ὁ μὲν ταῦτα εἰπὼν παρήλασεν· ὁ δὲ Ἀρμένιος συμπορεύετο καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄνθρωποι, ἀνακαλύπτοντες τὸν εὐεργέτην, τὸν ἀνδρα τὸν ἀγαθόν· καὶ τοῦτ' ἐποίουν, ἕως ἐκ τῆς γῶρας ἀπῆν. Συναπέστειλε δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Ἀρμένιος στρατιὴν πλείονα, ὥς εἰρήνης οἶκος οὖσης. (5) Οὕτω δὲ ὁ Κῦρος ἀπῆει, κεκοσμημένος οὐκ ἄλλα μόνον χρήματα, ἀλλὰ πολὺ πλείονα τούτων ἡτοιμασμένος διὰ τὸν τρόπον, ὥστε λαμβάνειν ὑπὸ τοὺς πόδας. Καὶ τότε μὲν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τοῖς μεθορίοις. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὸ μὲν στρατεύμα καὶ τὰ χρήματα ἐπεμψε πρὸς Κυαξάρην, ὁ δὲ πλησίον ἦν, ὥς περ ἐνῆσεν αὐτὸς δὲ σὺν Τυγράνῃ καὶ Περσῶν τοῖς ἀρίστοις ἐθέρᾳ ὅπου περ ἐπιτορχάνουσι θηρίοις καὶ εὐφραίνεται.

6. Ἐπεὶ δὲ ἀρκεῖτο εἰς Μήδους, τῶν χρημάτων ἔδωκε τοῖς ἐκ τούτῳ ταξιδάρχοις ὅσα ἐδόκει ἕκαστῳ ἱκανὰ εἶναι, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἔργον τιμῶν, εἰ τινας ἀγαπῶν τῶν ὧν ἐκ τούτων ἐνόμιζε γὰρ, εἰ ἕκαστος τὸ μέρος ἀξίει· πᾶν ποιήσετε, τὸ ὅλον αὐτῷ καλῶς ἔλγιν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὅ,τι πού καλὸν ἴδεν εἰς στρατιάν, τοῦτο κτῶμενος διεδώρει τοῖς καὶ ἀξιώτατοις, νομίζων ὅ,τι καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἔργοι τὰ στρατεύμα, τούτοις ἅπανι αὐτὸς κεκοσμηθήσεται. (7) Ἦνικά δὲ αὐτοῖς διεδίδου ὧν ἐλάθεν, ἐλάξεν ὡς ποῖς εἰς τὸ μέσον τῶν ταξιδάρχων καὶ λοχαγῶν καὶ πάντων ὅσους ἐτίμα. Ἄνδρες υἱοί, δοκεῖ ἡμῖν εὐφροσύνη τις νῦν παρεῖναι, καὶ ὅτι εὐπορία τις προσγεγένηται καὶ ὅτι ἔχομεν ἀφ' ὧν τιμῶν ἔχομεν ὥς ἂν βουλώμεθα, καὶ τιμᾶσθαι ὥς ἂν ἕκαστος ἄξιος ᾖ. (8) Πάντως δὲ ἀναμνησθήμεθα τὰ ποῖ ἅπαντα ἔργα τούτων τῶν ἀγαθῶν ἐστὶν αἷται· σκοπούμενοι γὰρ εὐρήσετε τὸ τε ἀγρυπνεῖν ὅπου εἶδει καὶ τὸ πονεῖν καὶ τὸ πειθεῖν καὶ τὸ μὴ εἶσαι τοῖς πολέμοις. Οὕτως οὖν γὰρ καὶ τὸ λοιπὸν ἄνδρας ἀγαθὸς εἶναι, γινώσκοντας ὅτι τὰς μεγάλαις ἡδοναῖς καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ μεγάλα ἢ πειθῶ καὶ ἢ καρτερίᾳ καὶ οἱ ἐν τῇ καρδίᾳ πόνοι καὶ κίνδουνοι παρέχονται.

9. Κατανοῶν δὲ ὁ Κῦρος ὥς εὖ μὲν αὐτῷ εἶχον τὰ σώματα οἱ στρατιῶται πρὸς τὸ δύνανθαι στρατιωτικοὺς πόρους φέρειν, εὖ δὲ τὰς ψυχὰς πρὸς τὸ καταφρονεῖν τῶν πολέμων, ἐπιστήμονες δὲ ἦσαν τὰ προσήκοντα τῇ ἐκ τούτων ἕκαστοι ὁπλίται, καὶ πρὸς τὸ πειθεῖσθαι δὲ τοῖς ἀρχοῦσι ἐν ὅρα πάντας εὖ παρεσκευασμένους· ἐκ τούτων οὖν ἐπεθύμει τι ἡδὴ τῶν πρὸς τοὺς πολέμους πράττειν, γινώσκων ὅτι ἐν τῇ μέλλειν πολλάκις τοῖς ἀρχοῦσι καὶ τῆς καλῆς παρασκευῆς ἀλλοιούται τι. (10) Ἐπεὶ δ' ὤρων ὅτι φιλοστόμους ἔχοντες ἐν οἷς ἀντηγωνίζοντο πολλοὶ καὶ ἐπιθρόνους εἶχον πρὸς ἀλλήλους τῶν στρατιωτῶν, καὶ τῶνδε ἐνεκα ἐξήγειν αὐτοὺς ἐβούλετο εἰς τὴν πολέμιν ὥς τάχιστα, εἰδὼς ὅτι οἱ κοινὸι κίνδουνοι φιλοφρόνους ποιοῦσιν ἔχειν τοὺς συμμάχους πρὸς ἀλλήλους καὶ σὺν-

autem et marito, et filiabus, et filiis id comparato, quod consecuti quoque ornati elegantius atque jucundius vitam traducatis : sub terra vero, ubi quisque defunctus erit, satis esto corpora condere. Haec cum dixisset praetervectus est : Armenius autem, ceterique homines universi cum una deducebant, alta voce appellantes plurimorum beneficiorum auctorem, virum bonum. Idque assidue faciebant, donec extra regionem suam deduxissent. Armenius vero majorem etiam exercitum ei adjunxit, quippe qui domi pacem haberet. Atque ita Cyrus abiit, non iis solum, quas acceperat, pecuniis locupletatus, sed patefacta amabili morum facilitate ad multo his majores via, adeo ut eas, quod illes esset opus, sumere posset. Ac tum quidem in finibus castrametati sunt. Postridie copias pecuniasque ad Cyaxarem misit, is autem prope aberat, quemadmodum dixerat ; ipse cum Tigriane ac Persarum optimatibus venabatur ubique in feras incidissent, atque ita se oblectabat.

In Medorum vero regionem cum pervenisset, suis cohortium praefectis pecunias dedit, quantum scilicet earum cuique satis esse arbitrabatur, ut illi etiam haberent unde suos honoris ergo ornarent, si quos admirarentur : existimabat enim, si quisque partem exercitus sibi mandatam laude dignam redderet, fore ut totas exercitus egregie comparatus esset. Ipse quoque, si quid usquam videret quod exercitui posset esse ornamento, id ubi comparasset, dignissimis quibusque donabat : quippe qui putaret, quidquid pulchri praecelique haberet exercitus, id omne sibi ornamento esse. Quando autem ea quae acceperat iis distribuebat, in hunc fere modum inter cohortium praefectos, et manipulorum duces, et omnes illos, quid apud ipsum erant in honore, locutus est : « Laetitia quaedam, amici, hoc tempore nobis adesse videtur, tum quod rerum omnium copia quaedam nobis accesserit, tum quod habeamus, unde eos quos velimus honore afficere poterimus, et cum quisque quo dignus fuerit honorem consequatur. Omnino autem memoria nobis retinendum est, cujusmodi studia sint horum nobis commodorum cause : nam si cum animis vestris consideretis, haec vos et vigilando, cum opus erat, et laborando, et accelerando, nec cedendo hostibus, consequutos reperitis. Quapropter deinceps quoque vim fortes sitis oportet, statuatisque obedientiam, et tolerantiam, et laborum, ubi post occasio, periculorumque patientiam, magis voluptates et comoda intuentia adhibere. »

Cum autem Cyrus animadverteret, milites et corporibus ad labores militares perferendos valere, et animis esse ad contemnendum hostem praeparatos, peritos etiam eorum esse, quae abs quoque armaturae suae ratio postularet, ac praeterea omnes ad parendum praefectis suis paratos esse videret ; his utique de causis jam aliquid eorum gerere cupiebat, quae adversus hostes suscipi solent : quippe qui intelligeret, in cunctationibus saepe ducibus usu venire ut apparatus etiam praecelari aliqua ex parte immutati labefactique essent. Et cum praeterea videret, complures milites, quorum summa comparebat ambitio in iis de quibus erant inter ipsos certamina, sibi etiam mutuo invidere, et hisce de causis quam primum eos in hosticum educere volebat ; quippe qui sciret pericula communia efficere ut commilitones mutua se bene-

τι ἐν τούτῳ οὔτε τοῖς ἐν ὅπλοις κοσμουμένοις φθοῖσιν οὔτε τοῖς δοῆς ἐπιμένουσιν, ἀλλὰ μάλλον καὶ ἐκτινῶσι καὶ ἀπαύονται οἱ τοιοῦτοι τοὺς ὁμοίους, νομίζοντες συνεργούς αὐτοὺς τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ εἶναι.

(11) Οὕτω δὲ πρῶτον μὲν ἐξώπλισε τὴν στρατιάν καὶ κατέταξεν ὡς εἰδύνατο κάλλιστα τε καὶ ἀρίστα, ἔπειτα δὲ συνῆλθε μυριάρχους καὶ χιλιάρχους καὶ ταξίαρχους καὶ λοχαγούς· οὗτοι γὰρ ἀπολελυμένοι ἦσαν τοῦ καταλέγεσθαι ἐν τοῖς τακτικοῖς ἀριθμοῖς, καὶ ὅποτε δεῖν ἢ ὑπακούειν τῷ στρατηγῷ ἢ παραγγέλλειν τι, οὐδ' ὡς οὐδὲν ἀναρχον καταλείπετο, ἀλλὰ δωδεκαδάρχους καὶ ἐξαδάρχους πάντα τὰ καταλείπομενα διεκοσμεῖτο.

(12) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον οἱ ἐπικαίριοι, παράγων αὐτοὺς ἐπιδείκνυ τε αὐτοῖς τὰ καλῶς ἔχοντα καὶ ἐδίδασκεν ἢ ἐκαστον ἰσχυρὸν ἦν τῶν συμμαχικῶν. Ἐπεὶ δὲ καὶ κείνους ἐποίησεν ἐρωτικῶς ἔχειν τοῦ ἡδὴ ποιεῖν τι, εἶπεν αὐτοῖς νῦν μὲν ἀπείναι ἐπὶ τὰς τάξεις καὶ διδάσκειν ἐκαστον τοὺς ἑαυτοῦ ἀπὲρ αὐτὸς ἐκείνους, καὶ πειρᾶσθαι ἐπιθυμῶν ἐμβαλεῖν πᾶσι τοῦ στρατεύεσθαι, ὅπως εὐχρότατα πάντες ἐξορμῶντο, πρῶτὸν δὲ παρῆναι ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας. (13) Τότε μὲν δὴ ἀπρόντες οὕτω πάντες ἐποίουν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ παρῆσαν οἱ ἐπικαίριοι ἐπὶ (τὰς) θύρας. Σὺν τούτοις οὖν ὁ Κύρος εἰσελθὼν πρὸς τὸν Κυαξάρην ἤρχετο λόγου τοιοῦτου·

Οἶδα μὲν, ἔφη, ὦ Κυαξάρη, ὅτι ἂ μάλω λέγειν σοὶ καὶ αἰδοῦμαι οὐδὲν ἤττον ἢ ἡμῖν· ἀλλ' ἴσως αἰσχύνῃ λέγειν ταῦτα, μὴ δοκῇς ἀχθόμενος ὅτι τρέφεις ἡμᾶς ἐξόλου μεμνησθαι. (14) Ἐπεὶ οὖν σὺ σιωπᾷς, ἐγὼ λέξω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἡμῖν γὰρ δοκεῖ πᾶσιν, ἐπειπερ παρεσκευάσμεθα, μὴ ἐπιδιδῶν ἐμβαλῶσιν οἱ πολέμοι εἰς τὴν σὴν χώραν τότε μάχεσθαι, μὴδ' ἐν τῇ φύλῃ καθήμενους ἡμᾶς ὑπομένειν, ἀλλ' ἵνα ὡς τάχιστα εἰς τὴν πολέμιαν. (15) Νῦν μὲν γὰρ ἐν τῇ σῇ χώρᾳ ὄντες πολλὰ τῶν σῶν σινόμεθα ἄκοντες· ἦν δ' εἰς τὴν πολέμιαν ἵσμεν, τὰ ἐκείνων κακῶς ποιήσομεν ἡδόμενοι. (16) Ἐπειτα νῦν μὲν σὺ ἡμᾶς τρέφεις πολλὰ δαπάνων, ἦν δ' ἐκστρατευόμεθα, θρεψόμεθα ἐκ τῆς πολέμιας. (17) Ἐπεὶ δὲ εἰ μὲν μείζων τις κίνδυνος ἐμελλεν εἶναι εἶναι ἐκεῖ ἢ ἐνθάδε, ἴσως τὸ ἀσφαλέςτατον ἦν ἂν αἰρετόν. Νῦν δὲ ἴσοι μὲν ἐκεῖνοι ἐσονται, ἦν τε ἐνθάδε ὑπομένωμεν ἦν τε εἰς τὴν ἐκείνων ἰόντες ὑπαντῶμεν αὐτοῖς, ἴσοι δὲ ἡμεῖς ὄντες μαχοῦμεθα, ἦν τε ἐνθάδε ἰπνόντας αὐτοὺς δεγνόμεθα, ἦν τε ἐπ' ἐκείνους ἰόντες τὴν μάχην συνάπτωμεν. (18) Πολλὸν μέντοι ἡμεῖς μὲν βελτόντες καὶ ἐβρωμενεστέρας ταῖς ψυχαῖς τῶν στρατιωτῶν γρησόμεθα, ἦν ἡμεῖς ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς καὶ μὴ ἄντις ὁρῶν δοκῶμεν τοὺς πολεμίους· πολλὸν δὲ κακῶς καὶ μάλλον ἡμᾶς φοβήσονται, ὅταν ἀκούσωσιν ὅτι οὐχ ὡς φοβούμενοι πτήσομεν αὐτοὺς οἴκοι καθήμενοι, ἀλλ' ἵπαι ἀσθάνομεθα προσιόντας, ἀπαντῶμεν τε αὐτοῖς, ἔνθα ὡς τάχιστα συμψύνομεν, καὶ οὐχ ἀναμένομεν ὥς ἂν ἡ ἐμὴ γῶνα κακῶνται, ἀλλὰ θάνατον ἡδὴ δοκῶμεν τὴν ἐκείνων γῆν. (19) Καίτοι, ἔφη, εἰ τι ἐκείνους μὲν

volentia complectantur, quique adeo non amplius, in eo rerum statu, vel iis quibus ornatissima sunt arma, vel iis qui gloriae cupidi sunt invident, sed potius qui tales sint et colaudent, et amanter complectantur sibi similes, quod nimirum eos secum una communi utilitati inservire existiment. Primum igitur exercitum penitus armavit, quamque poterat pulcherrime et optime instruxit: deinde duces decem milium, et tribunos, et cohortium praefectos, et manipulorum ductores convocavit: nam hi nulla erant necessitate adstricti ut in ordinum militarium recensu referrentur: cumque vel imperatori parendum sit, vel denuntiandum aliquid, ne sic quidem pars ulla rectoris expertis relinqueretur, sed reliquae omnes copiae per duodenum et senum militum praefectos apte instruebantur. Postquam vero convenissent duces, re postulante convocari soliti, eis praeter aciem deductis et quae praecclare se haberent ostendebat, et qua parte valida essent auxilia singula docebat. Cumque illos etiam gerendi jam aliquid cupidos reddidisset, eos ad praesens quidem ad ordines redire iussit, et suos quemque milites edocere, quae illos ipse modo docuerat, omnibusque militiae cupiditatem injicere conari, ut alacri maxime animo egredirentur omnes, ac mane Cyaxaris ad portas adesce. Et tunc quidem abeuntes ita fecerunt: postridie autem prima luce duces illi ad portas aderant. Itaque cum iis ingressus ad Cyaxarem Cyrus, huiusmodi orationem exorsus est:

« Scio quidem ea, Cyaxares, quae dicturus sum, jam pridem tibi non minus quam nobis videri: sed fortassis haec te proferre pudet, ne videaris ideo mentionem protectionis facere, quod graviter feras te nos alere. Quando tu igitur laces, ego tam tuo quam nostro nomine rem exponam. Nobis nimirum omnibus videtur, cum parati simus, non tunc demum pugnandum esse, cum hostes in regionem tuam irrumpant, neque illos nobis in amicorum agro sedentibus exspectandos esse, sed in hosticum quam primum eundum esse. Cum enim in tua nunc simus regione, multis rebus tuis detrimentum inferimus inviti: at si hostilem in agrum profisciscamur, rebus illorum cum voluptate incommodabimus. Praeterea tu nunc quidem, magno tuo sumptu, nos alis: sin autem tuos extra fines exercitum educamus, ex hostili agro victus nobis erit. Jam vero si majus aliquid nobis istic periculum, quam hic, immineret, fortassis id, quod tutissimum, eligendum esset. Nunc autem et illi futuri sunt iidem, sive adeo hic eos exspectemus, seu in illorum regionem progressi obviam eis eamus; et nos iidem pugnam inituri sumus, sive hic eos cum nosmet invaserint excipiamus, seu adversus eos profecti pugnam conseramus. Verum nos militum animos alacriores multo et firmiores experiemur, si adversus eos qui infenso veniunt animo contendamus, et in conspectum hostium non inviti venire videamur: illi itidem multo nos magis metuent, cum nos audient non ut formidolosos eorum metu percelli ac domi desidere, sed adventu hostium comperto, iis occurrere, ut quam celerrime pugnam conseramus, et non opperire dum regio nostra infestetur, sed terram eorum antevertendo jam populari. Atqui si illos, inquit, aliquantulum formidolosiores,

ροθερωτέρους ποιήσωμεν, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς θαρράλως τέ-
ρους, πολὺ τοῦτο ἡμῖν ἐγὼ πλεονέκτημα νομίζω, καὶ
τὸν κίνδυνον οὕτως ἡμῖν μὲν ἑλάττω λογίζομαι, τοῖς δὲ
πολεμίοις μείζω (πολὺ ἂν μᾶλλον). Καὶ ὁ πατὴρ αἰεὶ
λέγει καὶ σὺ φῆς, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάντες ἐμολογοῦσιν
ὡς αἱ μάχαι κρίνονται μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς ἢ ταῖς τῶν
σωμάτων βώμασι. (20) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· Κυζάρης
δὲ ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' ὅπως μὲν, ὦ Κύρος καὶ οἱ ἄλλοι
Πέρσαι, ἐγὼ ἀγθομαι βμάς τρέφων μὴ ὑπονοεῖτε· τό-
γε μέντοι ἵεναι εἰς τὴν πολεμίαν ἤδη καὶ ἐμοὶ δοκεῖ
βέλτιον εἶναι πρὸς πάντα. Ἐπεὶ τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος,
διμορφωμοῦμεν, συσκευαζώμεθα, καὶ ἦν τὰ τῶν θεῶν
ἡμῖν ἔαττον συγκαταίνῃ, ἐξίωμεν ὡς τάχιστα.

21. Ἐκ τούτου τοῖς μὲν στρατιώταις εἶπον συσκευά-
ζεσθαι· ὁ δὲ Κύρος ἔθυσεν πρῶτον μὲν Διὶ βασιλεῖ, ἔπειτα
δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, οὓς ἡτέτο ἰλαεὺς καὶ εὐμενεὺς
ὄντας ἡγεμόνας γίνεσθαι τῇ στρατιᾷ καὶ παραστάτας
ἀγαθοὺς καὶ συμμάχους καὶ συμβούλους τῶν ἀγαθῶν.
Συμπαρακαλεῖ δὲ καὶ ἥρωας γῆς Μηδίας οἰκῆτορας καὶ
κηδεμόνας. (22) Ἐπεὶ δ' ἐκαλλιερχσά τε καὶ ἀθρόον
ἦν αὐτῇ τὸ στρατεύμα πρὸς τοὺς ἄρσι, τότε δὴ οἰωνοῖς
χρησάμενος αἰσίοις ἐνέβαλεν εἰς τὴν πολεμίαν. Ἐπεὶ
δὲ τάχιστα διέβη τὰ ὄρη, ἐκαὶ αὖ καὶ Ἰὴν διασκετο-
χοῖς καὶ θεοὺς θυαίαις καὶ ἥρωας Ἀσσυρίας οἰκῆτορας
εὐμενίζετο. Ταῦτα δὲ ποιήσας αὖθις Διὶ πατρίῳ ἔθυσεν,
καὶ εἴ τις ἄλλος θεῶν ἀνεκρίνατο, οὐδενὸς ἡμέλει.

23. Ἐπεὶ δὲ καλῶς ταῦτα εἶχεν, εὐθύς τοὺς μὲν πε-
ζοὺς προαγαγόντες οὐ πολλὴν ὁδὸν ἐστρατοπεδεύσαντο,
τοῖς δ' ἵπποις καταδρομὴν ποιησάμενοι περιεβάλλοντο
πολλὴν καὶ παντοίαν λαίαν. Καὶ τὸ λοιπὸν δὲ μετα-
στρατοπεδεύμενοι καὶ ἔχοντες ἄρθονα τὰ ἐπιτήδεα καὶ
ὀρῶντες τὴν γῶραν ἀνέμενον τοὺς πολεμίους. (24) Ἦνί-
κα δὲ προσιόντες ἐλέγοντο οὐκέτι δέχ' ἡμερῶν ὁδὸν ἀπέ-
χειν, τότε δὴ ὁ Κύρος λέγει, ὦ Κυζάρη, ὦρα δὴ
ἀπαντᾷν καὶ μᾶτε τοῖς πολεμίοις δοκεῖν μᾶτε τοῖς ἡμε-
τέροις φεδομένους μὴ ἀντιπροσέιναι, ἀλλὰ ὅλῃσι ὤμεν
ὅτι οὐκ ἄκοντες μαχόμεθα. (25) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα συν-
έδοξε τῷ Κυζάρῃ, οὕτω δὴ συντεταγμένοι προήσαν
τοσούτων κατ' ἡμέραν ὅσον ἐδόκει αὐτοῖς καλῶς ἔχειν.
Καὶ δειπνον μὲν αἰεὶ κατὰ φῶς ἐποιῶντο, πυρὰ δὲ
νύκτωρ οὐκ ἔκαον ἐν τῇ στρατοπέδῳ· ἐμπροσθεν μὲντοι
τοῦ στρατοπέδου ἔκαον, ὅπως ὁρῶν μὲν εἴ τινες νυ-
κτὸς προσέοιεν διὰ τὸ πῦρ, μὴ ὁρῶντο δὲ ὑπὸ τῶν προσ-
ιόντων. Πολλάκις δὲ καὶ ὅπισθεν τοῦ στρατοπέδου
ἐπυρπολοῦν ἀπάτης ἕνεκα τῶν πολεμίων· ὥς ἔστιν ὅτε
καὶ κατὰ σκοποὺς ἐνέπιπτον εἰς τὰς προφυλακὰς αὐτῶν,
διὰ τὸ ὅπισθεν τὰ πυρὰ εἶναι ἐτι πρόσω τοῦ στρατοπέ-
δου οἴωμενοι εἶναι.

26. Οἱ μὲν οὖν Ἀσσύριοι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, ἐπεὶ ἤδη
ἐγγὺς ἀλλήλων τὰ στρατεύματα ἐγγίνετο, τάχρην πε-
ριεβάλλοντο, ὅπερ καὶ νῦν ἐτι ποιοῦσιν οἱ βάρβαροι βα-
σιλεῖς, ὅπου ἂν στρατοπεδεύωνται, τάχρην περιβάλ-
λονται εὐπετῶς διὰ τὴν πολυχειρίαν· ἴσασι γὰρ ὅτι
ἱππικὸν στρατεύμα ἐν νυκτὶ ταρχινῶδες ἐστὶ καὶ οὐς-

et nos ipsos audentiores reddiderimus, magnam id ego no-
bis singularemque commoditatem allaturum existimo; at-
que hoc equidem modo nobis minus, hostibus plus peri-
culi, multo magis futurum statuo. Pater quoque meus
semper dicit, et tu ais, ceterique adeo omnes consentiunt,
de praeliis iudicium fieri potius ex animis quam corporum
viribus. » Ille quidem hanc orationem habuit : Cyaxares
autem respondit : Tu vero, Cyre, ceterique vos Persae, vos
alere mihi grave esse ne suspicemini quidem : sed in hosti-
lem tamen agrum ut progrediamur, jam mihi quoque ad
omnia melius esse videtur. Quando igitur, ait Cyrus, in
eadem sumus sententia, vasa colligamus, et si res divinae
nobis confestim adnuerint, quam primum egrediamur.

Secundum haec militibus edixerunt ut vasa colligerent;
Cyrus autem rem sacram Jovi primum regi, deinde diis ce-
teris etiam fecit : ac petebat ut propitii benignique es-
sent, et exercitui duces bonique adjutores et socii in re ge-
renda, atque utilium consultores sibi adessent. Quin etiam
heroes Medorum terrae incolas et curatores simul invocabat.
Cum autem sacra secunda fecisset, et simul omnis ad fines
adesset exercitus, tum sane bonis usus avibus hostile so-
lum inuasit. Et cum primum fines transisset, illic rursum
Tellurem etiam libationibus sibi propitiis reddidit, et de is
atque heroes Assyriae incolas sacrificiis placavit. Illis per-
acis, rursum Jovi patrio rem divinam fecit, nec, si quis
alius se deorum offerret, ullum neglexit.

Postquam vero haec recte erant constituta, statim pediti-
bus itinere non longe promotis, castra metati sunt : equita-
tu vero incursione facta, praedam ingentem ac variam com-
pararunt. Et deinceps etiam castra moventes, et rebus
necessariis abundantes, et regionem vastantes, hostes ex-
spectabant. Cum vero adventare, nec jam amplius decem
dierum itinere abesse dicerentur, tum Cyrus utique ait, Jam
tempus est, Cyaxares, ut occurramus, nec committamus
ut vel hostibus, vel nostris metu praepediti videamur, quo-
minus adversus ipsos progrediamur; sed palam declaremus,
nos non invite praelium inituros. Haec cum Cyaxari quo-
que placerent, ita demum instructi tantum quotidie pro-
cedebant, quantum ipsis commodum videbatur. Et cor-
nam quidem semper luce sumebant, noctu vero ignes in
castris non accendebant : verumtamen ante castra accende-
bant, ut ignis adjumento cernerent quidem, si qui noctu
accederent, ipsi autem ab accedentibus non cernerentur.
Sepenumero etiam post castra, hostium fallendorum causa,
ignes accendebant; adeo ut nonnunquam speculatores in
primas ipsorum excubias incidere, rati se procul adhuc
a castris abesse, propterea quod ignes post castra excitati
essent.

Et Assyrii quidem cum iis quos secum habebant, cum jam
exercitus prope ad se invicem accessissent, fossa se cinge-
bant; quod barbari reges hodieque faciunt, castra quoties
metantur (fossa autem se facillime ob manuum multitudi-
nem circumdant) : norunt enim copias equestres noctu esse
turbulentas, difficilemque earum esse usum, praesertim si

συνδοκεῖ, μάχην ἔσεσθαι προκηγγέλλουσι καὶ νίκην διδοῦσιν καὶ σωτηρίαν ὑπισχυνοῦνται ἐν τοῖς ἱεροῖς. (15) Ἐγὼ δὲ ὑμῖν μὲν παραινῶν ποίους τινὰς γὰρ εἶναι ἐν τῷ τοιῷδε αἰσχυροῦν ἂν οἶδα γὰρ ὑμεῖς ταῦτα ἐπισταμένους καὶ μεμελετηκότας καὶ ἀκηκότας καὶ ἀκούοντας διὰ τήλους οἷά περ ἐγὼ, ὥστε καὶ ἄλλους εἰκότως ἂν διδάσκατε. Τὰ δὲ εἰ μὴ τυγχάνετε κατανανοηκότες, ἀκούσατε. (16) οὓς γὰρ νεωστὶ συμμαχούς τε ἔργαμεν καὶ πειρώμεθα ἡμῖν αὐτοῖς ὁμοίους ποιεῖν, τούτους δὲ ἡμεῖς δεῖ ὑπομνησκείν ἐν οἷς τε ἐπερρώμεθα ὑπὸ Κυαξάρου, ἃ τε ἡρώομεν, ἐν ἃ τε αὐτοὺς παρὰ κληῖκαμεν, ὧν τε ἄσμενοι ἀνταγωνιστάι ἐφασαν ἡμῖν ἔσεσθαι. (17) Καὶ τοῦτο δ' αὐτοὺς ὑπομνησκέτε ὅτι ἦδε ἡ ἡμέρα δείξει ὧν ἕκαστός ἐστιν ἄξιός. Ὃν γὰρ ἂν ὀφθαλμοὶ ἀνθρώποι γένωνται, οὐδὲν θαυμαστόν ἐστιν αὐτῶν καὶ τοῦ ὑπομνησκόντος ὁρίοντο, ἀλλ' ἀπαρητῶν εἰ καὶ ἐξ ὑποβολῆς δύναντο ἄνδρες ἀγαθοὶ εἶναι. (18) Καὶ ταῦτα μέντοι πράττοντες ἅμα καὶ ὑμῶν αὐτῶν πείραν λήψεσθε. Ὁ μὲν γὰρ δυνάμενος ἐν τῷ τοιῷδε καὶ ἄλλους βελτίους ποιεῖν, εἰκότως ἂν ἤδη καὶ ἑαυτῷ συνειδείη τελείως ἀγαθὸς ἀνὴρ ὧν ὁ δὲ τῶν τούτων ὑπομνησιν αὐτὸς μόνος ἔχων καὶ τοῦτ' ἀπαρῶν, εἰκότως ἂν ἡμιτελῆ αὐτὸν νομίζοι. (19) Τούτου δ' ἕνεκα οὐκ ἐγὼ, ἔφη, αὐτοὺς λέγω, ἀλλ' ὑμεῖς καλεῖσθαι λέγειν, ἵνα καὶ ἀρέσκειν ὑμῖν πειρώωνται ὑμεῖς γὰρ καὶ πλησιάζετε αὐτοῖς ἕκαστος τῷ ἑαυτοῦ μέρει. Εἰ δὲ ἐπίστασθε, ἔφη, ὡς ἦν θαρρόντας τούτοις ὑμεῖς αὐτοὺς ἐπιεικνύετε, καὶ τούτους καὶ ἄλλους πολλοὺς οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ θαρρῶν διδάσετε. (20) Τέλος εἶπεν ἀπώντας ἀριστᾶν ἑσπερχομένους, καὶ σπονδὰς ποιησάμενους ἔκειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνους. Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἀπῆλθον, αὖθις τοὺς ὀρχαγούς παρεκάλεσε, καὶ τούτους αὖ τοιαῦτα ἐνετέλλετο.

11. Ἄνδρες Πέρσαι, ὑμεῖς καὶ τῶν ὁμοτίμων γενόμενα καὶ ἐπικλεωμένοι ἐστέ, οἱ δοκεῖτε τὰ μὲν ἄλλα τοῖς κρατίστοις ὁμοιοὶ εἶναι, τῇ δ' ἡλικίᾳ καὶ προνομίῳ ἄλλοι. Καὶ τούτων χάριν ἔχετε οὐδὲν ἥττον ἡμῶν ἐντιμὸν τῶν πρωτοστατῶν ὑμεῖς γὰρ ὁπισθεν ὄντες τοὺς τ' ἀγαθοὺς ἂν ἐπρωθόντες καὶ ἐπικλευνόντες αὐτοῖς ἐτι χρεῖστας ποιεῖτε, καὶ εἰ τις μαλακίζοιτο, καὶ τοῦτον ὁρώμεντες οὐκ ἂν ἐπιτρέποιτε αὐτῷ. (12) Συμψέροι δ' ὑμῖν, εἶπερ τῷ καὶ ἄλλῳ, τὸ νικᾶν καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸ βάρος τῆς στολῆς. Ἦν δ' ἄρα ὑμεῖς καὶ οἱ ἑμπερῶμεν ἀνακαλόντες ἐπέσθαι παρεγγυῶσιν, ὑπακούετε αὐτοῖς, καὶ ὅπως μὴδ' ἐν τούτῳ αὐτῶν ἡττηθῆσθε, ἀντιπαρὰ κλειούμενοι αὐτοῖς ὥσπερ ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς πολέμιους. Καὶ ἀπώντες, ἔφη, ἀριστήσαντες καὶ ὑμεῖς ἔχετε σὺν τοῖς ἄλλοις ἑσπερχομένοι εἰς τὰς τάξεις. (13) Οἱ μὲν δὲ ἄμφι Κύρον ἐν τούτοις ἦσαν· οἱ δ' Ἀσσύριοι καὶ δὴ χρηστικότες ἐξήσαν τε θρασέως καὶ παρατάττοντο ἐρρωμένοι. Παρέταττε δὲ αὐτοὺς αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐν ἄρματος παρελκύνων καὶ τοιαῦτα παρεκείλευτο.

14. Ἄνδρες Ἀσσύριοι, νῦν δεῖ ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι.

et mihi quoque videtur, praedium fore praenuntiat, et victoriam largiuntur, et incolunitatem a sacris captis prasagiis pollicentur. Me vero pudeat vos commonefacere velle, quales vos in huiusmodi rerum statu esse oporteat: nam vos haec aeque tenere novi ac meipsum, eademque, quae ipse, studiose vos curasse, audisse, atque adhuc etiam ad aliud audire, ut vel alios jure haec docere possitis. Si tamen haec nondum perspexistis, me audite. Ille nempe, quos paulo ante et socios nobis adseivimus, et nobis ipsis similes effucere conamur, vobis admonendi sunt, quem ad finem nos alucit Cyaxares, quae nostrae fuerint exercitationes, ad quaedum eos ita cohortati simus, ut libenti se animo nobis aemulos fore dixerint. Hoc quoque eos admonete, hunc ipsum diem declaraturum esse, quibus quisque praemiis dignus sit. Nam quas res sero discunt homines, in iis minime mirum est quosdam admonitore egere: sed boni consulendum est, si vel aliorum monitu viri fortes esse possint. Atque haec quidem dum agitis, simul de vobis etiam ipsis articulo fortiores reddere possit, is sibi quoque procul dubio jam conscius fuerit, virum se perfecte bonum esse; qui vero haec sibi soli suggerere potest, atque hoc sibi satis esse ducit, is merito se ex dimidia tantum parte perfectum existimet. Eam autem ob rem ego quidem haec ipsis non expono, sed vobis exponenda mando, ut nimirum se vobis quoque probare studeant: vos enim estis eis proximi, suae nempe quisque parti. Fore etiam sciatis velim, ait, ut quamdiu vosmet fiducia plenos eis ostenderitis, cum hos tum multos alios non verbo, sed re ipsa fidenti esse animo doceatis. Tandem edixit, coronati pransum irent, peractisque libationibus cum ipsis coronis ad ordines venirent. Illi autem cum abiissent, agminis extremi duces advocavit, et his vicissim huiusmodi verba fecit:

« Vos, Persae, et in eorum, qui ὁμοτίμοι appellantur, ordinem cooptati, et delecti quidam estis, qui in rebus quidem ceteris praestantissimis pares videmini, et per aetatem etiam prudentiores. Itaque locum non minus honestum, quam ipsi praefecti, tenetis: nam cum in extremo sitis agmine, viros fortes intuendo eosque cohortando, fortiores etiam efficiatis; et si quis remissior fuerit, hunc itidem observando, ignaviae indulgere eum non sinetis. Vobis autem, si eniquam alii, expedit, victoria potiri, tum ob aetatem, tum ob armorum pondus. Itaque si ii qui primum in acie locum tenent vos inclamando ad sequendum hortati fuerint, ipsis velim obtemperetis: et videte ne hac in parte eis sitis inferiores, nimirum in eis vicissim adhortandis, ut majori cum celeritate adversus hostes praecedendo ducant. Nunc abite, inquit, et pransi cum eritis, ad ordines una cum aliis coronati accedite. » Et in his quidem rebus Cyri milites occupati erant. Assyrii autem, jam pransi quoque, audacter e castris prodibant, et acie instructa praesentibus animis stabant. Instruebat autem eos rex ipse, curru praetervehens, et verbis huiusmodi cohortabatur:

« Nunc vos, Assyrii, viros esse fortes oportet. Jam enim

ἄν γὰρ ὑπὲρ ψυχῶν τῶν ὑμετέρων ὁ ἀγὼν καὶ ὑπὲρ γῆς ἐν ᾗ ἔρπυτε καὶ (περὶ) οἰκῶν ἐν οἷς ἐτράφητε, καὶ ὑπὲρ ὀνείων τε καὶ τέκνων καὶ περὶ πάντων ὧν πέπασθε ἀγαθόν. Νικήσαντες μὲν γὰρ ἀπάντων τούτων ὑμεῖς ὥσπερ πρόσθεν κύριοι ἔσσεσθε· εἰ δὲ ἡττηθήσεσθε, εὖ ἴστε ἐπὶ παραδώσετε ταῦτα πάντα τοῖς πολεμίοις. (45) Ἄτε οὖν νίκης ἐρῶντες μένοντες μάχεσθε. Μωρόν γὰρ τὸ κρατεῖν βουλευμένους τὰ τυφλά τοῦ σώματος καὶ ἄσπλα καὶ ἄχειρα ταῦτα ἐναντία τάττειν τοῖς πολεμίοις φεύγοντας· μαρὸς δὲ καὶ εἰ τις ζῆν βουλευμένος φεύγειν ἐπιχειρεῖ, εἰδὼς ὅτι οἱ μὲν νικῶντες σώζονται, οἱ δὲ φεύγοντες ἀποθνήσκουσι μᾶλλον τῶν μενόντων. Μωρὸς δὲ καὶ εἰ τις χρημάτων ἐπιθυμῶν ἤτταν προσιεταί· τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι οἱ μὲν νικῶντες τὰ τε ἑαυτῶν σώζουσι καὶ τὰ τῶν ἡττημένων προσλαμβάνουσιν, οἱ δ' ἡττῶμενοι ἅμα ἑαυτοὺς τε καὶ τὰ ἑαυτῶν πάντα ἀποβάλλουσιν; (46) Ὁ μὲν δὲ Ἀσσύριος ἐν τούτοις ἦν.

Ὁ δὲ Κυαξάρης πέμπων πρὸς τὸν Κύρον ἔλεγεν ὅτι ἔζη κακὸς εἶη ἀγειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Εἰ γὰρ νῦν, ἔρη, ὀλίγοι ἔτι εἰσὶν οἱ ἔξω τοῦ ἐρύματος, ἐν ᾧ ἂν προσώμεν πολλοὶ ἔσονται· μὴ οὖν ἀναμείνωμεν ἕως ἂν πλείους ἡμῶν γένωνται, ἀλλ' ἔωμεν ἕως ἔτι οἰόμεθα εὐπειτῶς ἂν αὐτῶν κρατῆσαι. (47) Ὁ δ' αὖ Κύρος ἀπεκρίνατο, Ὡ Κυαξάρη, εἰ μὴ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἔσονται οἱ ἡττηθέντες, εὖ ἴσθι ὅτι ἡμᾶς μὲν ἐροῦσι φοβουμένους τοὺς πολλοὺς τοῖς ὀλίγοις ἐπιχειρῆσαι, αὐτοὶ δὲ οὐ νομοῦσιν ἡττησθαι, ἀλλ' ἄλλης σοι μάχης δεήσει, ἐν ᾗ ἀμείνων ἂν ἴσως βουλευσάιντο ἢ νῦν βεβούλευνται, παραζῶντες ἑαυτοὺς ἡμῖν ταμειεύσθαι ὥστε ὑπόσοις ἂν βουλόμεθα αὐτῶν μάχεσθαι. (48) Οἱ μὲν δὲ ἀγγελοὶ ταῦτα ἀκούσαντες ὤρχοντο.

Ἐν τούτῳ δὲ ἦκε Χρυσάντας τε ὁ Πέρσης καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ὁμοτίμων αὐτομόλους ἀγοντες. Καὶ ὁ Κύρος ὥσπερ εἰκὸς ἡρώτα τοὺς αὐτομόλους τὰ ἐκ τῶν πολεμίων. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι ἐξοίεν τε ἡδὴ σὺν τοῖς ἔθλοις καὶ παρατάττοι αὐτοὺς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἔξω ὧν καὶ παρακελεύοντο μὲν δὴ τοῖς αἰ ἔξω οὖσι πολλά τε καὶ ισχυρὰ, ὥς ἔρρασαν λέγειν τοὺς ἀκούοντας. (49) Ἐνθα δὲ ὁ Χρυσάντας εἶπε, Τί δ', ἔρη, ὦ Κύρε, εἰ καὶ σὺ σφαλέσας ἕως ἔτι ἔξεσι παρακελεύσαιο, εἰ ἄρα τι καὶ σὺ ἀμείνους ποιήσεις τοὺς στρατιώτας; (50) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ὡ Χρυσάντα, μηδὲν σε λυπούντων αἱ τοῦ Ἀσσυρίου παρακελεύσεις· οὐδεμία γὰρ ἔστιν οὕτω καλὴ παραινέσις ἥτις τοὺς μὴ ὄντας ἀγαθοὺς αὐθημερόν ἀκούσαντας ἀγαθοὺς ποιήσει· οὐκ ἂν οὖν τοξότας γε, εἰ μὴ ἔμπροσθεν τοῦτο μεμελετηκότας εἴεν, οὐδὲ μὴν ἀκοντίτας, οὐδὲ μὴν ἱππέας, ἀλλ' οὐδὲ μὴν τὰ γε σώματα ἱκανοὺς ποιεῖν, ἣν μὴ πρόσθεν ἡσυχάκοις ὦσι. (51) Καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπεν, Ἀλλ' ἀρχεῖ τοι, ὦ Κύρε, ἣν τὰς θυγᾶς αὐτῶν παρακελευσάμενος ἀμείνονας ποιήσης. Ἡ καὶ δύναται ἂν, ἔρη ὁ Κύρος, εἰς λόγους ῥηθείς αὐθημερόν εἰδούς μὲν ἐμπλήσῃαι τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούσαντων, ἢ ἐπὶ τῶν αἰσχυρῶν κωλύειν, προτρέψαι δὲ ὥς χρὴ ἐπαίνοι ἐνεκα πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπο-

de vita vestra certamen vobis propositum est, et de solo in quo estis orti, et de domiciliis in quibus educati, et de uxoribus etiam liberisque, et de bonis quæ possidetis universis. Nam si victoria potiti fueritis, horum omnium domini vos, ut antea, futuri estis: sin victi fueritis, certo vos scire volo hostibus istæc omnia vos tradituros esse: itaque tanquam victoriae cupidus, constanter pugnam sustinete. Quippe stultum est, eos qui superiores esse velint, cæcas corporis partes et armis ac manibus destitutas per fugam hostibus obvertere. Stultus item, quicumque vitæ cupidus in fugam se convertat, cum sciat victores quidem servari incolumes, fugientes autem citius interire quam resistentes. Est et is stultus qui opum cupidus, vinci se patitur: nam quis ignorat, victores et suas res conservare, et illorum præterea quos vicerint fortunis potiri; cum victi et seipsos et omnia sua simul amittant? » Et hæc quidem agebat Assyrius.

Cyaxares autem ad Cyrum mittebat, qui diceret, in hostes duduci jam tempus esse: Nam si pauci, ait, adhuc illi sunt qui extra munitiones progressi sunt, tamen interea dum ad eos accedemus, multi erunt; ne exspectemus igitur donec ipsi plures nobis sint, sed eam dum adhuc facile superiores eis nos futuros arbitramur. Cyrus contra respondebat, Certo te scire velim, Cyaxares, nisi ex iis plus dimidia pars victa fuerit, dicturos esse, nos multitudinem metuentes paucos e suis adgressos esse: ipsique adeo se minime victos existimabunt; sed aliud tibi prælium subeundum erit, in quo melius fortasse sibi consuluerint, quam hoc tempore consulere, quo se ipsos nobis offerunt velut e penu promendos, ut cum quanto velimus eorum numero pugnemus. Et nuntii quidem his auditis discesserunt.

Interea Chrysantas Persa venit, et alii nonnulli ex eorum qui ὁμότιμοι appellantur ordine, qui secum transfugas ducebant. Et Cyrus, ut par erat, transfugas quid de rebus hostium adferrent interrogabat. Illi vero dicebant, armatos jam e castris prodire, regemque et ipsum extra castra progressum eos instruere, et cohortatione copiosa vehementique ad eos uti, quotquot quoque progressu exissent, uti quidem eos qui audissent illum adfirmare aiebant. Ibi tum Chrysantas, Quid vero, Cyre, inquit, si et tu, convocatis militibus, eos dum licet cohorteris? si forte et tu reddas eos animosiores? Respondit Cyrus, Ne tibi omnino molestæ sint Assyrii adhortationes istæ, Chrysanta: nam admonitio nullā tam præclara futura est, quæ homines minime fortes eodem, quo eam audiverint, die fortes sit effectura; non sagittarios certe, nisi eam artem prius exercuerint; non jaculatores, nec equites; imo ne id quidem efficiet, ut corporibus ad labores perferendos valeant, nisi se prius exercuerint. Et Chrysantas, Atqui satis est, Cyre, inquit, si eorum animos cohortando meliores reddideris. Num queat, ait Cyrus, una oratio pronuntiata, eodem die, pudore audientium animos implere, vel a rebus turpibus arcere, et eos monendo adducere, ut laudis gratia laborem omnem, omne

δύεσθαι, λαβεῖν δ' ἐν ταῖς γνώμας βεβήκως τοῦτο ὡς αἰρετώτερόν ἐστι μαχόμενους ἀποδυνήσκειν μάλλον ἢ φεύγοντας σώζεσθαι; (52) Ἀρ' οὐκ, ἔφη, εἰ μέλλουσι τοιαῦτα διάνοιαι ἐγγραφεῖσθαι ἀνθρώποις καὶ ἔμμενοι ἔσεσθαι, πρῶτον μὲν νόμους ὑπάρχειν δεῖ τοιούτους δι' ὧν τοῖς μὲν ἀγαθοῖς ἐντιμὸς καὶ ἐλευθέριος ὁ βίος παρσκευασθῇ, τοῖς δὲ κακοῖς ταπεινός τε καὶ ἀλγεινός καὶ ἀβιωτός ὁ αἰὼν ἐπανακείσεται; (53) ἔπειτα δὲ διδάσκαλους, οἷμαι, δεῖ καὶ ἄρχοντας ἐπὶ τοῦτοις γενέσθαι οἵτινες δεῖξουσὶ τε ὁρθῶς καὶ διδάξουσιν καὶ ἐθιούσιν ταῦτα ὁρᾶν, ἔς τ' ἂν ἐγγένηται αὐτοῖς τοὺς μὲν ἀγαθοὺς καὶ εὐκλείεις εὐδαιμονεστάτους τῷ ὄντι νομίζειν, τοὺς δὲ κακοὺς καὶ δυσκλείεις ἀβιωτάτους ἀπάντων ἡγεῖσθαι. Οὕτω γὰρ δὲ διατεθῇναι τοὺς μέλλοντας τοῦ ἀπὸ τῶν πολεμίων φόβου τὴν μάθησιν κρείττονα παρέξουσιν. (54) Εἰ δέ τοι ὄντων εἰς μάχην σὺν ὕπλοις, ἐν ᾧ πολλοὶ καὶ τῶν παλαιῶν μαθημάτων ἐξίστανται, ἐν τούτῳ δυνήσεται τις ἀποβῆναι φθοῆς παρὰ χρεῖμα ἄνδρα; πολεμικοὺς ποιῆσαι, πάντων ἂν ῥᾶστον εἴη καὶ μαθεῖν καὶ διδάξει τὴν μερίστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀρετῇ. (55) Ἐπεὶ ἔγωγ', ἔφη, οὐδ' ἂν τοῦτοις ἐπίστευσον ἐμμόνοις ἔσεσθαι οὐς νῦν ἔχοντες παρ' ἡμῖν αὐτοῖς ἡσκούμεν, εἰ μὴ καὶ ὑμεῖς ἑώρων παρόντας, οἳ καὶ παραδείγματα αὐτοῖς ἔσεσθε οἷους γὰρ εἶναι, καὶ υποβαλεῖν δυνήσθε, ἣν τι ἐπιλαμβάνονται. Τοὺς δ' ἀπαιδεύτους παντάπασιν ἀρετῆς θαυμάζοιμ' ἂν, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, εἴ τι πλέον ἂν ὠφελήσαι λόγος καλῶς ῥηθείς εἰς ἀνδραγαθίαν ἢ τοὺς ἀπαιδεύτους μουσικῆς ἥσχα μάλα καλῶς ἄσθην εἰς μουσικῇν.

56. Οἱ μὲν τοιαῦτα διελέγοντο. Ὁ δὲ Κυαξάρης πάλιν πέμπων ἔλεγεν ὅτι ἐξαμαρτάνει διατρέβων καὶ οὐκ ἄγων ὡς τάχιστα ἐπὶ τοὺς πολεμικοὺς. Καὶ ὁ Κύρος ἀπεκρίνατο ὅτ' τότε τοῖς ἀγγέλοις, Ἄλλ' εὖ μὲν ἴστω, ἔφη, ὅτι οὐπω εἰσὶν ἔξω ὅσους δεῖ καὶ ταῦτα ἀπαγγέλλετε αὐτῷ ἐν ἄπασιν ὅμοις δὲ, ἐπεὶ ἐκεῖνω δοκεῖ, ἄξω ἡδῇ. (57) Ταῦτ' εἰπὼν καὶ προσευχόμενος τοῖς θεοῖς ἐξῆγε τὸ στρατεύμα. Ὡς δ' ἤρξατο ἄγειν θάπτον, ὁ μὲν ἡγήτο, οἳ δ' εἶποντο εὐτάκτως μὲν διὰ τὸ ἐπίστασθαι καὶ μεμλετηκέναι ἐν τάξει πορεύεσθαι, ἐρβωμένους δὲ διὰ τὸ εὐλοναίως ἔχειν πρὸς ἀλλήλους καὶ διὰ τὸ τὰ σώματα ἐκπεπονησθαι καὶ διὰ τὸ πάντας ἄρχοντας τοὺς πρωτοστάτας εἶναι, ἡδέως δὲ διὰ τὸ φρονίμως ἔχειν ἡπίστατο γὰρ καὶ ἐκ πολλοῦ οὕτως ἐμεμαθήκεσαν ἀσφαλτέστατον εἶναι καὶ ῥᾶστον τὸ ὅμοσε ἵεναι τοῖς πολεμίοις, ἄλλως τε καὶ τοῖς ταῖς καὶ ἀκοντισταῖς καὶ ἱππέσιν. (58) Ἔως δ' ἔτι ἔξω βελῶν ἦσαν, παρηγγύα ὁ Κύρος σύνθημα Ζεὺς ξυμμαχος καὶ ἡγεμών. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἦκε τὸ σύνθημα ἀναποδιδόμενον, ἐξῆρχεν αὖ ὁ Κύρος παῖνα τὸν νομιζόμενον· οἳ δὲ θεοσεβῶς πάντες συνεπήρξαν μεγάλη τῇ φωνῇ· ἐν τῷ τοιούτῳ γὰρ ὅτ' οἱ δεισιδαίμονες ἦσαν τοὺς ἀνθρώπους φοβούμενοι. (59) Ἐπεὶ δ' ὁ παῖνα ἐγένετο, ἅμα πορευόμενοι οἳ ὁμοῖτοι φαῖδροι, πεπαιδευμένοι, καὶ παρορῶντες εἰς ἀλλήλους, ὀνομάζοντες παρὰστά-

periculum subeundum statuunt ac mentibus suis infixum hoc habeant, optabilius nimirum esse pugnando mori, quam fugiendo salutem adipisci? Nonne, si huiusmodi cogitationes, inquit, hominum animis inscribi et in iis manere debeant, leges primum sint tales oportet, ut earum beneficio viris quidem fortibus honesta et liberalis vita paretur, ignavis vero et plena doloris et minime vitalis vita praeparata immineat? Dein praecipit, ut arbitrator, et magistros, eis qui praesint, accedere oportet, qui exemplo recte monstrant doceantque quae sint agenda, hisque eos agendis adsuefaciant, donec insitum hoc ipsis fuerit, ut viros nempe fortes et laudatos reapse felicissimos existiment, ignavos et infames omnium miserrimos ducant. Sic enim animati esse debent, quotquot disciplinam metu hostili potiore praestaturi sunt. Quod si quis militibus armatis ad pugnam procedentibus, quo tempore multi etiam eorum quae olim didicerant obliviscuntur, tum demum verba fundendo possit homines extemplo bellicosos efficere, res sane omnium facillima fuerit, eam virtutem et discere et docere, quae inter homines maxima est. Nam ego certe, inquit, ne hos quidem, quos jam ducimus et apud nosmetipsos olim in bellis studio exercuimus, firmos futuros esse polliceri mihi aasim, nisi vos etiam praesentes intuerer, qui exemplo eis eritis, quales esse oporteat, et suggerere poteritis, si quod obliti fuerint. Eis vero, qui ad virtutem omnino instituti non sunt, mirum mihi sane videatur, Chrysanta, si quid plus oratio praeclare habita ad fortitudinem profuerit, quam musicae imperitis bene cantatum carmen ad musicam percipiendam.

Huiusmodi quidem illi inter se sermones habebant; Cyaxares autem denuo per nuntios significat, Cyrum perperam facere qui tempus tereret, et non quam primum in hostes duceret. Tum vero Cyrus nuntiis respondit, Sciat plane Cyaxares, inquit, nondum tot hostes, quot oporteat, castris egressos esse; atque hoc coram omnibus ei renuntiate: quando tamen illi sic videtur, copias jam ducturus sum. Haec loquutus et ad deos precatus, exercitum produxit. Cumque celerius etiam ducere cepisset, praebat ipse, milites sequebantur, servatis illi quidem ordinibus, quod et tenerent et studiose rationem ordines in progrediendo servandi exercebant; et praesentibus animis, quod alii alios amularentur, quod corpora eorum laboribus adsuefacta et firmata essent, quodque praefecti essent omnes qui primi in acie stabant; et libenter denique, quod prudentia valeret: sciebant enim, et iam pridem didicerant, tutissimum esse facillimumque cominus hostes invadere, praesertim qui sagittarii sint, et jaculatores, et equites. Cumque adhuc extra ictum telorum essent, Cyrus hanc tesseram militibus dari iussit, JUPITER AUXILIARIS ET DUX. Cum autem tessera vicissim redita ad Cyrum rediisset, ibi vero parana pro more Cyrus exorsus est, et milites universi religiose magna voce una canebant: nam in huiusmodi rerum statu, qui religiosi sunt, minus homines metuunt. Praeane absoluto ὁμάτωι qui vocantur una pergentes, vultu hilari, et rite tanquam instituti, oculis in se mutuo conversis, eos qui juxta se, quique

εις, ἐπιστάτας, λέγοντες πολὺ τὸ Ἄγετ', ἄνδρες φίλοι, Ἄγετ', ἄνδρες ἀγαθοὶ, παρεκάλουν ἀλλήλους ἐπεσθαι. Οἱ δ' ὅπισθεν αὐτῶν ἀκούσαντες ἀντιπαρεκελεύοντο τοῖς πρώτοις ἡγεῖσθαι ἐξβρωμένως. Ἦν δὲ μεστὸν τὸ στρατοῦ τῷ Κύρῳ προθυμίας, φιλοτιμίας, ῥώμης, θάρρους, παρακλεισμοῦ, σωφροσύνης, πειθοῦς ὕπερ, ἡμῶν. δεινότατον τοῖς ὑπεναντίοις. (60) Τῷ δ' Ἀσσυρίῳ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν ἀρμάτων προμαχοῦντες, ὡς ἔργῳ ἦν προσεμῖγνυ τὸ Περσικὸν πλῆθος, ἀνέβαινον τε ἐπὶ τὰ ἄρματα καὶ ὑπεξῆγον πρὸς τὸ ἑαυτῶν πλῆθος οἱ δὲ τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ καὶ σφενδονῆται αὐτῶν ἐτίεσαν τὰ βελη πολὺ πρὶν ἐξικνεῖσθαι. (61) Ὡς δ' ἐπὶόντες οἱ Πέρσαι ἐπέβησαν τῶν ἀφειμμένων βελῶν, ἐβέγγατο δὴ ὁ Κύρος, Ἄνδρες ἄριστοι, ἤδη θάπτονται ἡμῶν ἐπιδεικνύτω ἑαυτὸν καὶ παρεγγάτω. Οἱ μὲν ἤ περὶ δόσαν τοῦτο ὑπὸ δὲ προθυμίας καὶ μένους καὶ τοῦ σπεύδειν συμμιῖσαι δρόμου τινὲς ἤρξαν, συνερίπτετο δὲ καὶ πᾶσα ἡ φάλαγξ δρόμῳ. (62) Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύρος ἐπιλαθόμενος τοῦ βάδην δρόμῳ ἡγεῖτο, καὶ ἅμα ἐφθέγγετο, Τίς ἔσται; Τίς ἀγαθός; Τίς ἄνδρα πρῶτος καταβαλεῖ; Οἱ δὲ ἀκούσαντες ταῦτο τοῦτο ἐβέγγοντο, καὶ διὰ πάντων δὴ ὥσπερ παρηγγυία οὕτως ἐμῶν, Τίς ἔσται; Τίς ἀγαθός; (63) Οἱ μὲν δὲ Πέρσαι αὐτὰς ἔχοντες ὁμοῖα ἐφέροντο· οἱ γὰρ μὴν πολέμιοι οὐκέτι ἐδύναντο μένειν, ἀλλὰ στραφέντες ἐφευγον εἰς τὸ ἔρμα. (64) Οἱ δ' αὖ Πέρσαι κατὰ τε τὰς εἰσόδους ἀρεπόμενοι ὠδομήνουν αὐτῶν πολλοὺς κατεστρώνυσσαν, τοὺς δ' εἰς τὰς τάφρους ἐμπίπτοντας ἐπεισπηδῶντες ἐφόνευσαν ἄνδρας ὁμοῦ καὶ ἵππους ἓνια γὰρ τῶν ἀρμάτων εἰς τὰς τάφρους ἠναγκάσθη φεύγοντα ἐμπεσεῖν. (65) Καὶ οἱ τῶν Μηδῶν δ' ἵππεις ὁρῶντες ταῦτα ἤλαυνον εἰς τοὺς ἱππέας τοὺς τῶν πολεμίων· οἱ δ' ἐνέκλιναν καὶ τούτοις. Ἐνθα δὴ καὶ ἵππων διαγμῶς ἦν καὶ ἀνδρῶν καὶ ζῴων ἐξ ἀμφοτέρων. (66) Οἱ δ' ἐντὸς τοῦ ἐρύματος τῶν Ἀσσυρίων ἐστηκότες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς τάφρου τοξοῦν μὲν ἢ ἀκοντίζειν εἰς τοὺς κατακαίνοντας οὔτε ἐφρόνουν οὔτε ἐδύναντο διὰ τε τὰ δεινὰ δράμματα καὶ διὰ τὸν φόβον. Τάχα δὲ καὶ καταμαθόντες τῶν Περσῶν τινὰς διασχεομένους πρὸς τὰς εἰσόδους τοῦ ἐρύματος ἐτράποντο καὶ ἀπὸ τῶν κεφαλῶν τῶν ἐνδον. (67) Ἰδοῦσαι δὲ αἱ γυναῖκες τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν συμμάχων ἦδη φυγῇ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀνέκραγον καὶ ὄρεον ἐκπεπληγμέναι, αἱ μὲν καὶ τέκνα ἔχουσαι, αἱ δὲ καὶ νεώτεραι, καταβρῆγγνύμεναι τε τοὺς πέπλους καὶ δρυπτόμεναι, καὶ ἱκετεύουσαι πάντας ὅτι ἐντυχάνουσιν μὴ φεύγειν καταλιπόντας αὐτάς, ἀλλ' ἀμύναι καὶ αὐταῖς καὶ τέκνοις καὶ σφίσι αὐτοῖς. (68) Ἐνθα δὴ καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς σὺν τοῖς πιστοτάτοις στάντες ἐπὶ τὰς εἰσόδους καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰς κεφαλὰς καὶ αὐτοὶ ἐμάχοντο καὶ τοῖς ἄλλοις παρεκλεύοντο. (69) Ὡς δ' ἔγνω ὁ Κύρος τὰ γινόμενα, δέσας μὴ καὶ εἰ βιάσαιντο εἶσω, ἀλλ' οἷον ὅντες ὑπὸ πολλῶν σφαλεῖν τι, κρηγῆσεν ἐπὶ πόδα ἀνάγειν ἔξω βελῶν καὶ πείθεσθαι. (70) Ἐνθα δὴ ἔγνω τις ἂν τοὺς δημοσίους

post se erant nominatim compellantes, atque hæc iterantes verba, Heus viri cari, Heus viri fortes, ad sequendum multo se cohortabantur. Eos autem cum audissent qui pone sequebantur, vicissim primos ut præsentibus animis præerhortabantur. Atque adeo totus Cyri exercitus alacritatis, gloriæ cupiditatis, roboris, fiduciæ, cohortationis, prudentiæ, obedientiæ plenus erat : quod maxime equidem adversarii terribile puto. Apud Assyrios autem ii, qui de curribus ante aciem primi pugnare solebant, cum jam propius accessissent ad agmen Persicum, currus conscenderunt et ad copias suas recessere : sagittarii vero, et jaculatores, et funditores tela sua multo prius emisere quam ad hostem pervenire possent. Ubi autem Persæ irruentes jam tela in ipsos missa conculcarent, tum Cyrus ita loquutus est : Jam, viri fortissimi, celerius vestrum aliquis procedens sui det specimen et aliis idem significet. Et illi quidem hoc aliis tradidere; præ alacritate autem et ardore animi et manum consequendi studio, currere quidam cœperunt : ac tota simul phalanx eos curriculo secuta est. Ipse Cyrus etiam gradatim incedere oblitus, cursu præibat; et simul clamabat, Quis sequetur? Quis vir fortis? Quis primus virum prosterneat? Quod illi cum audissent, hoc ipsum proferebant; adeoque per universos, ut ipse cohortari inceperat, ita vox hæc didita erat, Quis sequetur? Quis fortis? Hoc igitur Persæ cum impetu in congressum ferebantur : hostes vero non amplius subsistere poterant, sed terga vertentes ad munitionem fuga se recipiebant. Persæ contra ad ipsos castrorum aditus insequuti, dum illi se protrudendo premerent, multos occiderunt; et in eos, qui in fossam delaberentur, insilientes viros simul et equos interfecerunt : nam currus quidam in fuga coacti sunt in fossas decidere. Hæc cum Medorum etiam cernerent equites, in hostium equitatum irruebant : at hi eorum quoque impetum declinabant. Ibi vero et equorum et hominum persecutio, et cædes utrorumque evenit. Assyrii autem qui intra munitionem supra caput fossæ constiterant, de sagittis et jaculis in eos emittendis, qui suos occidebant, nec cogitabant, nec ita quidem facere poterant, cum ob terribilia ista spectacula, tum propter metum. Cumque mox etiam animadvertissent quosdam Persas ad munitionis aditus perrupisse, fuga reliquerunt etiam interiores castrorum aggeres. Ubi vero et Assyriorum et sociorum uxores viderunt, etiam in castris jam fugam fieri, clamorem tollebant, discurrerantque hinc inde consternatæ, aliæ liberos habentes, juvenili ætate aliæ, vestes discindentes, ora dilanantes, et obsecrabant eos quibuscumque occurrerent, ne se fugiendo desererent, sed et liberos, et ipsas uxores, et se ipsos tuerentur. Atque hic demum reges ipsi qui cum fidissimis ad castrorum aditus constiterunt, consensu eminentioribus locis, et pugnabant ipsi, et alios cohortando excitabant. Cyrus autem ubi quid ageretur animadvertit, veritus ne si etiam intro vi perrumperent, pauci cum essent, a multis detrimenti aliquid caperent, extra telorum ictus pedem referrent, dictoque audientes essent, edixit. Ibi tum agnovisset aliquis Persas, qui

πεπαιδευμένους ὡς δεῖ· ταχὺ μὲν γὰρ αὐτοὶ ἐπεύθοντο, ταχὺ δὲ τοῖς ἄλλοις παρηγγέλλον. Ὡς δ' ἔξω βελῶν ἐγένοντο, ἔστρεψαν κατὰ γῶραν, πολλὸν μᾶλλον χοροῦ ἀκριβῶς εἰδότες ὅπου ἔδει ἕκαστον αὐτῶν γενέσθαι.

BIBΛION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Μείνας δὲ ὁ Κύρος μέτριον χρόνον αὐτοῦ σὺν τῷ στρατεύματι καὶ δηλώσας ὅτι ἑτοιμοὶ εἰσι μάχεσθαι, εἰ τις ἐξέρχοιτο, ὡς οὐδεὶς ἀντεῖχθαι, ἀπήγαγεν ὅσον ἐδόκει καλῶς ἔχειν καὶ ἐστρατοπεδεύσατο. Φυλακὰς δὲ καταστήσας καὶ σκοποὺς προπέμψας, στὰς εἰς τὸ μέσον συνεκάλεσε τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ ἔλεξε τοιαῦτα· (α) Ἄνδρες Πέρσαι, πρῶτον μὲν τοὺς θεοὺς ἐγὼ τε ἐπαινῶ ὅσον δύνανμαι, καὶ ὑμεῖς δὲ πάντες, οἵ μιν νίκησθε γὰρ τετυχήκαμεν καὶ σωτηρίας. Τούτων μὲν οὖν χρὴ χαριστήρια ὧν ἂν αἱ ἐγώ μιν τοῖς θεοῖς ἀποτελεῖν. Ἐγὼ δὲ ζυμπαντας μὲν ὑμᾶς ἡδὴ ἐπαινῶ· τὸ γὰρ γεγεννημένον ἔργον πᾶσιν ὑμῖν καλὸν ἀποτετέλεσται· ὧν δ' ἕκαστος ἄξιος, ἐπειδὴν παρ' ὧν προσέχει πύθωμαι, τότε τὴν ἀξίαν ἕκαστῳ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πειράσσομαι ἀποδιδόναι. (β) Τὸν δ' ἐμοῦ ἐγγύτατα ταξίρχον Χρυσάνταν οὐδὲν παρ' ἄλλων δεῶμαι πυνθάνεσθαι ἀλλ' αὐτὸς οἶδα ὅς ἦν· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ὁσαπερ, οἶμαι, καὶ πάντες ὑμεῖς ἐποίειτε· ἐπεὶ δ' ἐγὼ παρηγγύησα ἐπανάγειν καλέσας αὐτὸν ὀνομαστῇ, ἀνατεταμένους οὕτως τὴν μάχην ὡς παῖσιν πολέμιον ὑπάρχουσέ τέ μοι εὐδὺς ἀφείς τε ὁ θεὸς ποιεῖν τὸ κελευόμενον ἐπραττεν· αὐτὸς τε γὰρ ἐπανῆκε καὶ τοῖς ἄλλοις μάλ' ἐπισπερχόμενος παρηγγύα· ἔς τ' ἔρθεσαν ἔξω βελῶν τὴν τάξιν ποιήσας πρὶν τοὺς πολέμιους κατανοήσαι τε ὅτι ἀνεχωροῦμεν καὶ τοῖς ἐντεινάζομαι καὶ τὰ παλὰ ἐπαρεῖναι· ὥστε αὐτὸς τε ἀβλαβὴς καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἄνδρας ἀβλαβεῖς διὰ τὸ πείθεσθαι παρέχετο. (γ) Ἄλλους δὲ, ἔφη, ὁρῶ τετρωμένους, περὶ ὧν ἐγὼ σκεψάμενος ἐν ὁποίῳ χρόνῳ ἐτρώθησαν, τότε τὴν γνώμην περὶ αὐτῶν ἀποφανοῦμαι. Χρυσάνταν δὲ καὶ ὡς ἐργάτην τῶν ἐν πολέμῳ καὶ φρόνιμον καὶ ἀρχεσθαι ἱκανὸν καὶ ἀρχεῖν γινώσκω μὲν ἡδὴ τιμῶν ὅταν δὲ καὶ ἄλλοι τι ἀγαθὸν διδῶν ὁ θεός, οὐδὲ τότε ἐπιλήσσομαι αὐτοῦ. (δ) Καὶ πάντας δὲ βούλομαι ὑμᾶς, ἔφη, ὑπομνήσαι· ἃ γὰρ νῦν εἶδετε ἐν τῇ μάχῃ τῆδε, ταῦτα ἐνθυμούμενοι μήποτε παύσεθε, ἵνα παρ' ὑμῖν αὐτοῖς αἱ κρίνητε πότερον ἢ ἀρετὴ μᾶλλον ἢ ἡ φυγὴ σώσει τὰς ψυχὰς καὶ πότερον οἱ μάχεσθαι ἐθέλοντες βῶον ἀπαλλάττουσιν ἢ οἱ οὐκ ἐθέλοντες, καὶ ποῖαν τινὰ ἡδονὴν τὸ νικᾶν παρέχει· ταῦτα γὰρ νῦν ἀριστ' ἂν κρίνατε· πείραν τε αὐτῶν ἔχοντες καὶ ἀρετὴ γεγεννημένου τοῦ πράγματος. (ε) Καὶ ταῦτα μὲν, ἔφη, αἱ διανοοῦμενοι βελτίους ἂν εἴητε· νῦν δὲ ὡς θεο-

δοῖται· appellantur, ita institutos, ut oporteret: nam et ipsi celeriter parebant, et aliis idem celeriter denuntiabant. Cumque jam extra telorum ictus essent, suo eorum quisque loco constituerunt, accuratius multo, quam carentium saltantiumque coetus, scientes quo quemque loco stare oporteret.

LIBER IV.

CAPUT I.

Cyrus, ubi paulisper istic cum exercitu constitisset, ac suos paratos esse declarasset ad pugnandum, si quis castris egredi vellet, exeunte nemine, suos eo, quo commodum ipsi visum est, abduxit, et castra metatus est; cumque locasset excubias, et speculatores praemisisset, in medio stans suos convocavit milites, et huiusmodi orationem habuit: « Primum equidem, Persae, deos laudibus quam possum maximis veneror, atque vos omnes pariter eos, ut arbitror, veneramini: quippe qui et victoria politici sumus et salute. Et ob haec quidem diis gratias, quibuscunque rebus possumus, persolvere nos oportet. Vos autem equidem omnes jam collaudo (nam quae jam gesta res est, cum vestrum ea omnium decore confecta est): verum ubi ex iis a quibus par est seiscitatus fuero, quibus quisque se dignum praebuerit, tunc debitum cuique honorem conabor et verbis et ipsa re tribuere. De Chrysanta vero cohortis praefecto mihi proximo percentari alios non necesse habeo, cum ipse norim qualem se praebuerit. Nam alia quidem, quaecunque vos etiam omnes fecisse arbitror, praestitit: et cum ego pedem referre iussi, compellato nominatim ipso. etsi gladium sustulerat ille, ut percussurus hostem, statim tamen mihi paruit, eoque omisso quod facturus erat, ut iusseram fecit: nam et ipse suos abduxit, et aliis idem faciendum studiosè admodum significavit: adeo ut prius extra teli iactum cohortem collocaret, quam hostes animadvertenterent, nos pedem referre, quamque arcus tenderent, et patta in nos ejacularentur: unde fit ut et ipse illasus sit, et milites suos per obedientiam incolumes praestet. Alios autem quosdam, inquit, vulneratos video, de quibus, ubi consideravero quo tempore vulnera acceperint, tum demum sententiam meam aperiam. Chrysantam vero, et in rebus bellicis strenuum et prudentem, et ad accipiendum imperium et imperandum idoneum, in praesentia quidem honore tribumatus adicio; et cum deus aliquid etiam aliud boni largietur, ne tunc quidem ejus obliviscar. Quin vos etiam universos, ait, admonitos volo: nam quae modo in hac pugna vidistis, ea vobis in animis vestris nunquam non cogitanda sunt, ut ipsi semper statuatis, utrum virtus an fuga vitam magis conservet, et utrum ii qui pugnare volunt, facilius se pugnae discrimine defunctos praestent, an illi qui pugnare nolunt, et cujusmodi voluptatem adferat victoria: de his enim optime jam statuere possitis, cum et periculum vosmet ipsi feceritis, et res ipsa recens gesta sit. Atque haec si usque animo versetis, ait, meliores evasuri

φιλείς καὶ ἀγαθοὶ καὶ σώφρονες ἄνδρες δειπνοποιεῖσθε καὶ σπονδὰς τοῖς θεοῖς ποιεῖσθε καὶ παιᾶνα ἐξάρασθε καὶ ἅμα τὸ παραγγελλόμενον προνοεῖτε. (7) Εἰπόν δὲ ταῦτα ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἤλασε καὶ πρὸς Κυαξάρην ἦλθε καὶ συνηθείας ἐκείνῳ κοινῇ ὡς εἰκὸς καὶ ἰδὼν τάκτι καὶ ἐρόμενος εἰ τὸ δέοιτο, ἀπῆλυνεν εἰς τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα. Καὶ οἱ μὲν δὴ ἀμφὶ Κύρον δειπνοποτρύμενοι καὶ φυλακὰς καταστησάμενοι ὡς ἰδεῖ ἐπομείψαν.

α. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι, ἅτε καὶ τεθνηκότος τοῦ ἄρχοντος καὶ σχεδὸν σὺν αὐτῷ τῶν βελτίστων, ἠθύμουν μὲν πάντες, πολλοὶ δὲ καὶ ἀπεδιδράσκον αὐτῶν τῆς νυκτὸς ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Ὁρῶντες δὲ ταῦτα ἔτε Κροῖσος καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι αὐτῶν πάντες ἠθύμουν· πάντα μὲν γὰρ ἦν χαλεπὰ, ἀθυμίαν δὲ πλείστην παρείχε πασιν ὅτι τὸ ἐρούμενον τῆς στρατιᾶς φύλον διεφθάρθαι ἰδοῦναι ταῖς γυναιξί. Οὕτω δὴ ἐλείπονσι τὸ στρατόπεδον καὶ ἀπέρχονται τῆς νυκτὸς. (9) Ὡς δ' ἡμέρα ἐγένετο καὶ ἔρημον ἀνδρῶν ἐφάνη τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον, εὐθὺς διαβιβάζει ὁ Κύρος τοὺς Πέρσας πρώτους καταλαλεῖν τοὺς ἐκ τῶν πολεμίων πολλὰ μὲν πρόβαρα, πολλοὶ δὲ βόας, πολλὰ δὲ ἄμαξα πολλῶν ἀγαθῶν μεστὰι· ἐκ τούτου δὲ διέβαινον ἤδη καὶ οἱ ἀμφὶ Κυαξάρην Μηῆδοι πάντες καὶ ἡριστοποιοῦντο ἐνταῦθα. (10) Ἐπεὶ δὲ ἤρστησαν, συνεκάλεσεν ὁ Κύρος τοὺς ἑαυτοῦ ταξιαρχούς καὶ εἰπὼς τοιαῦτα· Οἶά μοι δοκοῦμεν καὶ ὅσα ἀγαθὰ, ὡς ἄνδρες, ἀφείναι, θεῶν ἡμῖν αὐτὰ διδόντων. Νῦν γὰρ ὅτι οἱ πολέμιοι φοβούμενοι ἡμᾶς ἀποδοδράκxασιν αὐτοὶ ὁρᾷτε· ὅτινες δὲ ἐν ἐρύματι ὄντες ἐκλιπόντες τοῦτο φεύγουσι, πῶς ἂν τις τούτους οἴοιτ' ἂν μείναι ἰδόντας ἡμᾶς ἐν τῷ ἱσοπέδῳ; ὅτινες δὲ ἡμῶν ἀπειροὶ ὄντες οὐχ ἐπόμενον, πῶς νῦν γ' ἂν ὑπομείναιεν, ἐπεὶ ἤττηνται τε καὶ πολλὰ κακὰ ὑφ' ἡμῶν πεπόνθασιν; ὧν δὲ οἱ βέλτιστοι ἀπολώλασι, πῶς οἱ φαυλοτέροις ἐκείνων μάχεσθαι ἂν ἡμῖν ἰσχύουσιν; (11) Καὶ τις εἶπε, Τί οὖν οὐ διώκομεν ὡς τάχιστα, καταδύλων γε οὕτω τῶν ἀγαθῶν ὄντων; Καὶ ὁς εἶπεν, Ὅτι ἵππων προσδεόμεθα· οἱ μὲν γὰρ κρείττεστοι τῶν πολεμίων, οὗς μάλιστα καιρὸς ἦν ἡ λαβεῖν ἢ κατακατεῖν, οὗτοι αὐτῶν ἐφ' ἵππων νέονται· ὁς ἡμεῖς τρέπεσθαι μὲν σὺν τοῖς θεοῖς ἱκανοὶ, διώκοντες δὲ αἰρεῖν οὐχ ἱκανοί. (12) Τί οὖν, ἔρασαν, οὐκ ἐλθὼν Κυαξάρῃ λέγεις ταῦτα; Καὶ ὁς εἶπε, Συνέπεσθε τοῖνον παῖς πάντες, ὡς εἰδῇ ὅτι πασιν ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ. Ἐκ τούτου εἰκοντό τε πάντες καὶ εἶπον οἷα ἐπιτήδεια ἐδόκουν εἶναι ὑπὲρ ὧν ἰδέοντο.

ια. Καὶ ὁ Κυαξάρης ἅμα μὲν ὅτι ἐκεῖνοι ἤρχον τοῦ λόγου, ἅπερ ὑπεφθόνην ἅμα δὲ ἰσως καλῶς ἔχαιν ἐδόκει αὐτῷ μὴ πάλιν κινδυνεύειν· καὶ γὰρ αὐτὸς τε περὶ σφοδρίαν ἐτύγχανεν ὦν καὶ τῶν ἄλλων Μηδῶν ἐώρα πολλοὺς τὸ αὐτὸ ποιοῦντας· εἶπε δ' οὖν ὧδε. (14) Ὡς Κύρε, ἄλλ' ὅτι μὲν τῶν ἄλλων μᾶλλον ἀνθρώπων μελετᾷτε ἡμεῖς οἱ Πέρσαι μὴδὲ πρὸς μίαν ἡδονὴν ἀπληγῶς διακίεσθαι καὶ δρῶν καὶ ἀκούων οἶδα· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τῆς μεγίστης ἡδονῆς πολλὸ μᾶλλον συμφέρειν

estis : nunc, ut deo cari, et fortes, et prudentes viri, conam instruite, diis libate, pœna præcinite, simul ut fiat id quod denuntiatur est provideat. » Hæc cum dixisset, equo conscenso proventus est; atque ubi ad Cyaxarem venisset, et cum eo communem ex gratulatione mutua, ut par erat, voluptatem cepisset, quæque gererentur ibi vidisset, ac num aliqua ipsi re opus esset rogasset, suum ad exercitum reiectus est. Et Cyri quidem milites posteaquam crenati essent, et excubias locassent, uti conveniebat, quieti se dederunt.

Assyrii vero, quorum nimirum et princeps, et cum eo fere fortissimus quisque occubuerat, universi animis concidebant, multi etiam eorum ex castris noctu diffugiebant. Hæc autem cum Croesus ceterique eorum socii viderent, animis deficiebant : nam erant omnia quidem dira : maximum vero mœrorem omnibus præbebat, quod ea natio, quæ in exercitu principatum teneret, pene alienata esse mente videbatur : itaque castra deserunt, et noctu discedunt. Ubi vero illuxisset, et castra hostium a militibus vacua cernerentur, mox Cyrus Persas primos eo traducit : ab hostibus autem multas oves, bovesque multi, multa etiam bonis multis referta plaustra relicta erant : deinde Medi quoque qui erant cum Cyaxare jam in ea transierunt omnes, ibique prandium pararunt. Cum autem pransi essent, Cyrus suos cohortium præfectos convocavit, et in hunc modum loquutus est : Qualia, viri, quantaque bona, divinitus nobis oblata, dimittere videmur ! Jam enim videtis ipsi, metu nostri permotos hostes in fugam se coniecisse : qui autem munitionibus, in quibus erant, desertis fugam capiunt, hos quonam modo possit existimare quisquam substitutos, ubi nos in planitie viderint ? et qui nos minime sustinuerunt, cum necdum experti nos essent, quo pacto nunc sustinebunt, cum et victi, et multis a nobis incommodis adfecti sunt ? et quorum fortissimi quique occiderunt, quomodo illorum vilissimi nobiscum pugnare velint ? Et hic quidam, Cur igitur non quam celerrime, inquit, eos persequimur, cum tanta nobis bona manifeste adeo offerantur ? Respondit ille, Quoniam equis adhuc nobis opus est : hostium enim qui præstantissimi sunt, quos nobis commodum maxime esset vel capere vel occidere, domum equis vecti redeunt : quos deorum ope nos in fugam quidem vertere potuimus, at non sumus ad eos persequendo capiendos idonei. Cur igitur, inquit, non Cyaxarem accedis, atque hæc ipsi exponis ? Et ille, Vos ergo, ait, omnes una me sequimini, ut omnibus nobis hæc placere videat. Tum vero universi Cyrum sequebantur, et quæ viderentur ad rem, quam postulabant, accommodata esse, dicebant.

Et Cyaxares, partim quod illi hac de re sermonem primi iniecissent, illa quasi subinvidebat ; partim, recte se fortasse facturum existimabat, si rursus periculum non adiret (nam et ipse hilaritati se tunc dedebat, et de ceteris Medis complures hoc ipsum facere videbat) : itaque in hunc modum respondit : « Enimvero, Cyre, vos Persas omnium hominum maxime id operam dare, ut insatiabili nullius voluptatis cupiditate teneamini, et oculis et auditu comper-

ἐγκρατῇ εἶναι. Μείζω δὲ ἡδονὴν τί παρέχει ἀνθρώποις εὐτυχίας ἢ νῦν ἡμῖν παραγεγνηται; (13) Ἦν μὲν τοίνυν, ἐπεὶ εὐτυγχόμεν, σωτηρόνους διακυλεύατομεν αὐτήν, ἴσως θυνάμεθ' ἂν ἀκινδύνως εὐδαίμονοῦντες γήραν· εἰ δ' ἀπλήστως χρώμενοι ταύτῃ ἄλλην καὶ ἄλλην πειρασόμεθα διώκειν, ὁρᾷτε μὴ πάθωμεν ἅπερ πολλοὺς μὲν λέγουσιν ἐν θαλάττῃ πεπονθέναι, διὰ τὸ εὐτυχεῖν οὐκ ἐθέλοντας παύσασθαι πλεόντας, ἀπολέσθαι πολλοὺς δὲ νίκης τυρόντας ἐτέρως ἐπιμένοντας καὶ τὴν πρόσθεν ἀποβαλεῖν. (14) Καὶ γὰρ εἰ μὲν οἱ πολέμιοι ἤττους ὄντες ἡμῶν ἐφευγόν, ἴσως ἂν καὶ διώκειν τοὺς ἤττους ἀσφαλῶς εἴη· νῦν δὲ καταπόνησον πόσῳ αὐτῶν μέρει πάντες μαρσάμενοι νενικήκαμεν· οἱ δ' ἄλλοι ἄμαχοί· εἰσιν· ὥς εἰ μὲν μὴ ἀναγκάσωμεν μάχεσθαι, ἀγνοοῦντες καὶ ἡμᾶς καὶ ἐαυτοὺς δι' ἀμαθίαν καὶ μαλακίαν ἀπικταν· εἰ δὲ γινώσκονται ὅτι ἀπίοντες οὐδὲν ἤττον κινδυνεύουσιν ἢ μένοντες, ὅπως μὴ ἀναγκάσωμεν αὐτοὺς, καὶ μὴ βούλωνται, ἀγαθοὺς γενέσθαι. (15) Ἰσθι δὲ ὅτι οὐ σὺ μᾶλλον τὰς ἐκείνων γυναικας καὶ παῖδας λαβεῖν ἐπιθυμεῖς ἢ ἐκείνοι σοῖσι. Ἐννοεῖ δ' ὅτι καὶ αἱ σῆς ἐπειδὴν ὁρῶσι, φεύγουσι, καὶ πολλὰ ὄσι, σὺν τοῖς τέκνοις· ἐπειδὴν δὲ τις αὐτῶν θηρᾷ τι τῶν τέκνων, οὐκέτι φεύγει οὐδ' ἦν μία τύχη οὕσα, ἀλλ' ἵεται ἐπὶ τὸν λαμβάνειν περιώμενον. (16) Καὶ νῦν μὲν κατακλείσαντες ἐαυτοὺς εἰς ἔρυμα παρέσθον ἡμῖν ταμιεύεσθαι ὥστε ὁπότοις ἐβούλόμεθα αὐτῶν μάχεσθαι· εἰ δ' ἐν εὐρυχωρίᾳ πρόκειμεν αὐτοῖς καὶ μαθήσονται χωρὶς γινόμενοι οἱ μὲν κατὰ πρόνοιον ἡμῖν ὥσπερ καὶ νῦν ἐναντιοῦσθαι, οἱ δ' ἐκ πλάνου, οἱ δὲ καὶ ὀπίσθεν, ὅσα μὴ πολλῶν ἐκάστηρ ἡμῶν χειρῶν δεήσει καὶ ὁρθαλμῶν. Προεῖτι δ' οὐδ' ἂν ἐθέλοιμι, ἔφη, ἐγὼ νῦν, ὁρῶν Μήδους εὐθυμουμένους, ἐξαναστήσας ἀναγκάζειν κινδυνεύουσας εἶναι.

19. Καὶ ὁ Κύρος ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ σὺ γε μηδένα ἀναγκάσης, ἀλλὰ τοὺς ἐθέλοντάς μοι ἔπεισθαι· ὁς· καὶ ἴσως ἂν σοὶ καὶ τῶν σὸν φίλων τούτων ἥκοιμεν ἐκάστῳ ἄγοντες ἐρ' οἷς ἅπαντες εὐθυμήσεσθε. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ἡμεῖς γε τῶν πολεμίων οὐ διωζόμεθα· πῶς γὰρ ἂν καὶ καταλάβοιμεν; ἦν δὲ τι τὴν ἀπεσιρισμένον τοῦ στρατεύματος λάβοιμεν ἢ τι ὑπολείπομενον, ἥζοιμεν πρὸς σε ἄγοντες. (20) Ἐννοεῖ δ', ἔφη, ὅτι καὶ ἡμεῖς, ἐπεὶ σὺ ἐδέου, ἤλθοιμεν σοὶ χαριζόμενοι μακρὰν ὁδὸν καὶ σὺ οὖν ἡμῖν δίκαιος εἶ ἀντιχαρίζεσθαι, ἵνα καὶ ἔροντές τι οἴκαδε ἀφικώμεθα καὶ μὴ εἰς τὸν σὸν θησαυρόν πάντες οἷδε ὁρώμεν. (21) Ἐνταῦθα δὲ ἐλεξεν ὁ Κυαξάρχης, Ἀλλ' εἰ γε μέντοι ἐθέλων τις ἔποιτο, καὶ χάριν ἐγώ γε σοὶ εἰδείην ἂν. Σύμπεμψον τοίνυν μοι τινα, ἔφη, τῶν ἀξιοπίστων τούτων, ὃς ἐρεῖ ἂν σὺ ἐπιστελλῇς. Λαβὼν δὲ Ἰθι, ἔφη, θυντινα ἐθέλεις τουτοῖν. (22) Ἐνθα δὲ ἐτύγγανε παρὼν ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς αὐτοῦ εἶναι καὶ φίληθεις. Εὐθὺς οὖν ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀρκεῖ μοι, ἔφη, οὗτος. Οὗτος τοίνυν σοι, ἔφη, ἐπέσθω. Καὶ λέγε σὺ, ἔφη, τὸν ἐθέλοντα εἶναι μετὰ Κύρου. Οὕτω δὲ λαβὼν τὸν ἄνδρα ἐξῆλθ.

xima continenter frui voluptate. Quid autem voluptatem hominibus majorem adfert, quam prospera fortuna, quæ quidem hoc tempore nobis obtigit? Si ergo, cum prospera utamur fortuna, prudenter eam conservemus, in vita fortasse beata sine periculis senescere possimus: sin hac minime satiat, aliam ex alia persequi conabimur, videte, ne idem nobis accidat, quod accidisse multis in mari dicitur, ut, propterea quod bona usi fortuna, finem navigandi facere nollent, donec naufragio interirent, itidemque multis, qui victoriam adepti, dum alteram expeterent, priorem etiam amisserunt. Nam si hostes, pauciores cum nobis essent, in fugam se dederunt, fortasse et persequi pauciores tutum esset: nunc vero consideres velim, cum quantula ipsorum parte nos omnes congressi vicerimus; ceteri autem pugna abstinebant, quos si ut pugnent non cogemus, et nostrum et sui ipsorum ignari, propter imperitiam et animi molliitiam discedent: sin animadvertent, nihilo se minus in periculo fore, si abeant, quam si resistent, vide, ne cogamus eos ut etiam præter animi sententiam fortiter se gerant. Nam scire debes, non magis illorum uxores ac liberos capiendi te cupidum esse, quam illi servandi sint cupidi. Etiam sues cogita, posteaquam conspectæ sunt, cum prole sua fugere, tametsi multæ numero sint: cum vero quis de pullis earum venetur aliquem, non jam amplius, ne si una quidem sit, fugit, sed eum qui capere conatur invadit. Nunc quidem cum sese in munitionem incluserint, potestatem nobis fecere velut e penu quodam promendi et pugnandi cum tanto eorum numero, quanto nobis visum esset: at si lata in planitie ad ipsos accedemus, divisisque copiis discent, partim nobis a fronte, quemadmodum modo accidit, obistere, partim ab latere, partim etiam a tergo; vide, ne cuique nostrum multis et oculis et manibus futurum sit opus. Præterea nolim equidem, inquit, cum Medos nunc hilaritati indulgere videam, eos surgere jussos ad periculosum iter cogere.

Et Cyrus respondens, Neminem vero, coegeris, inquit; sed illos ta tantum, qui me libentes sequuntur: et fortassis ita redibimus, ut tibi et amicis hisce tuis singulis adferamus ea, quæ grata omnibus futura sunt. Copias enim hostium confertim omnes nos certe non persequemur; (nam quo pacto eas adsequi possimus?) verum si quid vel avulsum ab exercitu nostri erimus, vel a tergo relictum, id ad te redeunt adducemus. Cogita vero, inquit, nos etiam, quoniam tu rogabas, longo venisse itinere, tibi uti rem gratam faceremus: itaque te vicissim nobis gratificari a quom est, ut et ipsi aliquo cum emolumento domum redeamus, et ne omnes nos ad tuum thesaurum respiciamus. Hic Cyaxares, At vero, si quis, inquit, libens te sequatur, equidem tibi gratiam quoque habiturus sim. Mitte igitur mecum quendam de tuis hisce fide dignis, qui tu quæ jusseris exponat. Age vero, inquit, quemcunque horum volueris accipe. Ibi forte Medus ille aderat, qui aliquando cognatum se Cyri dixerat, et osculum ab eo tulerat. Statim itaque Cyrus, Sufficit, inquit, hic mihi quidem. Et si ergo te sequatur, ait. Tuque adeo dicito, ait, ut eat cum Cyro qui volet. Atque ita recepto Cyrus ad se homi-

(22) Ἐπεί δ' ἐξῆλθεν, εὐθὺς δὲ Κύρος εἶπε, Νῦν δὴ σὺ δηλώσεις εἰ ἀληθὴ λέγεις, ὅτε ἐφης ἡδεσθαι θεώμενος ἐμὲ. Οὐκ οὖν ἀπολείβομαι γέ σου, ἐφη δὲ Μῆδος, εἰ τοῦτο λέγεις. Οὐκ οὖν καὶ ἄλλους, ἐφη, προθύμως ἐξάξεις; Κἀκεῖνος ἐπομόσας, Νῆ τὸν Δρ', ἐφη, ἐστε γ' ἐν ποτῇσιν καὶ σὲ ἐμὲ ἡδέως θεᾶσθαι. (24) Τότε δὴ καὶ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυαξάρου τὰ τε ἄλλα προθύμως ἀπήγγελλε τοῖς Μῆδοις καὶ προσετίθει ὅτι αὐτὸς γε οὐκ ἀπολείβοιτο ἀνδρὸς καλλίστου καὶ ἀρίστου, καὶ τὸ μέγιστον, ἀπὸ θεῶν γεγονότος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πράττοντος δὲ τοῦ Κύρου ταῦτα θεῶς πως ἀφικνούνται ἀπὸ Ὑρκανίων ἀγγελοι. Οἱ δὲ Ὑρκάνιοι ἑμμοροι μὲν τῶν Ἀσσυρίων εἰσὶν, ἔθνος δ' οὐ πολὺ, διὸ καὶ ἡπλοοὶ ἦσαν τῶν Ἀσσυρίων· εἰπποὶ δὲ καὶ τότε ἐδόκουν καὶ νῦν ἔτι δοκοῦσιν εἶναι· διὸ καὶ ἐχρῶντο αὐτοῖς οἱ Ἀσσύριοι ὥσπερ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς Σκιρίταις, οὐδὲν φειδόμενοι αὐτῶν οὔτ' ἐν πόνοις οὔτ' ἐν κινδύνοις· καὶ δὴ καὶ τότε ὀπισθοφυλακεῖν ἐκέλευον αὐτοὺς ὡς χιλιᾶς ἡπείας ὄντας, ὅπως εἰ τι ὀπισθεν δεινὸν εἴη, ἐκείνοι πρὸ αὐτῶν τοῦτ' ἔχουσιν. (2) Οἱ δὲ Ὑρκάνιοι, ἔτι μὲν ὄντες ὑστατοὶ πορεύεσθαι, καὶ τὰς ἀμάξας τὰς ἐκὼντων καὶ τοὺς οἰκέτας ὑστάτους εἶχον. Στρατεύονταί γάρ δὴ οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἔχοντες οἱ πολλοὶ μεθ' ὄνπερ καὶ οἰκοῦσιν· καὶ τότε δὴ ἐστρατεύοντο οὕτως οἱ Ὑρκάνιοι. (3) Ἐννοηθέντες δὲ ὅα τε πάσχουσιν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ ὅτι νῦν ταῖναι μὲν δ' ἀρχῶν αὐτῶν, ἡττημένοι δ' εἶεν, φόβος δ' ἐνείη τῷ στρατεύματι, οἱ δὲ ζυμμάχοι αὐτῶν ὡς ἀθύμως ἔχουσιν καὶ ἀπολείπουσιν, ταῦτα ἐνθυμουμένοις ἔδοξεν αὐτοῖς νῦν καλὸν εἶναι ἀποσπῆναι, εἰ θέλοιεν οἱ ἀμφὶ Κύρον συνεπιθέσθαι. Καὶ πέμπουσιν ἀγγέλους πρὸς Κύρον· ἀπὸ γὰρ τῆς μάχης τὸ τοῦτο ὄνομα μέγιστον ἠῆξετο. (4) Οἱ δὲ πεμπθέντες λέγουσι Κύρῳ ὅτι μισοῖεν τε τοὺς Ἀσσυρίους δικαίως, νῦν τε εἰ βούλοιο ἵνα ἐπ' αὐτοὺς, καὶ σπείας σύμμαχοι ὑπάρξοιεν καὶ ἡγήσονται· ἅμα δὲ πρὸς τοὺς διηγούντο τὰ τῶν πολέμων ὡς ἔχοι, ἐπαίρειν βουλόμενοι μάλιστα στρατεύεσθαι αὐτόν. (5) Καὶ δὲ Κύρος ἐπήρετο αὐτοὺς, Καὶ δοκεῖτε ἂν, ἐφη, εἰ ἡμῶς πεταλαθεῖν αὐτοὺς πρὶν ἐν τοῖς ἐρύμασιν εἶναι; ἡμεῖς μὲν γάρ, ἐφη, μάλα συμφορὰν τοῦτο ἡγούμεθα ὅτι ἴαθον ἡμῶς ἀποδράντες. Ταῦτα δὲ ἔλεγε βουλόμενος αὐτοὺς ὡς μέγιστον φρονεῖν ἐπὶ σφίσιν. (6) Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι καὶ αὐτὸν ὥθεν εἰ εὐζωνοὶ πορεύονται, καταλήφοντο· ὑπὸ γὰρ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν ἀμαξῶν σχολῇ πορεύεσθαι αὐτοὺς καὶ ἅμα, ἔφασαν, τὴν προτέραν νύκτα ἀγρυπνήσαντες νῦν μικρὸν προελθόντες ἐστρατοπεδεύονται. (7) Καὶ δὲ Κύρος ἐφη, Ἐχετε οὖν ἂν λέγετε πιστόν τι ἡμῶς διδάσκειν ὡς ἀληθεύετε; Ὁμῖρους γ', ἔφασαν, θέλομεν αὐτίκα ἐλάσαντες τῆς νυκτὸς ἀγαγεῖν· μόνον καὶ σὺ ἡμῖν πιστὰ θεῶν πεποιήσο

ne exivit. Cumque egressus esset, statim dixit Cyrus, Jam sane tu declarabis verumne sis loquutus, cum te dices voluptatem ex adpectu mei capere. Nequaquam vero a te discedam, inquit Medus, si hoc quidem dicis. Et Cyrus, Ergone ceteros etiam, ait, prompto animo excitabis? Ille interposito jurejurando, Profecto, inquit, donec efficiam ut etiam tu me libenter adspicias. Tum demum missus a Cyaxare, cum alia Medis prompto animo denuntiavit, tum etiam addidit, se sano a viro præstantissimo et pulcherrimo, atque etiam, quod maximum esset, a diis oriundo, abesse nolle.

CAPUT II.

Dum hæc a Cyro geruntur, divinitus quodammodo accidit ut ab Hyrcaniis nuntii venirent. Sunt autem Assyriis finitimi Hyrcanii, natio non illa quidem magna: quocirca etiam imperio Assyriorum subjecti erant: equites vero idonei et tunc habebantur, et adhuc habentur; idcirco utebantur opera ipsorum Assyrii, quemadmodum Lacedæmonii Sciritarum; nec in laboribus, nec in periculis eis parcentes. Et quidem eo ipso tempore jusserant eos, qui erant equites circiter mille numero, extremum tueri agmen, ut si quid a tergo periculum instaret, illi illi ante se subirent. Hyrcanii autem, utpote qui ultimo loco iter facturi erant, etiam currus suos et domesticos ultimos habebant. Nam pleræque nationes Asiaticæ expeditionem suscipientes familiam secum una ducunt; et in hac quidem expeditione Hyrcanii morem hunc servabant. Cumque ad animos eis accidisset, cujusmodi incommodis ab Assyriis afficerentur, et horum principem mortem occubuisse, vielos ipsos esse, magnum metum invasisse exercitum, socios animum abjecisse defecisseque: hæc cum secum ipsi cogitarent, visum est opportune defectionem hoc tempore fieri posse, si cum ipsis Cyri exercitus hostes una adoriri vellet. Atque adeo nuntios ad Cyrum mittunt; hujus enim nomini a prælio maxima celebritas accesserat. Qui autem missi erant, exponunt Cyro, jure se Assyrios odisse, ac si hoc tempore eos adgredi vellet, se quoque socios et duces ipsi itineris futuros: simul commemorabant etiam quo loco res hostium essent, utpote qui eum quammaxime ad expeditionem hanc suscipiendam excitare cupiebant. Et Cyrus eos interrogans, An existimalis, inquit, nos adhuc eos adsequuturos, priusquam intra munitiones se recipiant? nam hoc ipsum nos magni infortunii loco ducimus, quod clam nobis aufugerint. Hæc vero dicebat, quod eos magnificentissime de se sentire vellet. Illi autem responderunt, postridie etiam mane fieri posse, si expediti pergerent, ut eos adsequerentur: præ turba enim et planstris eos lente iter facere: Ac præterea, inquit, quippe quod nocte superiore vigilassent, jam paululum progressi castra metati sunt. Et Cyrus inquit, Ergone pignus quo fidem dictis faciat aliquod habetis, quod nos doceat, vera vos dicere? Obsides, inquit, acclutum hinc profecti nocte adducere volumus: tu modo

καὶ δεῖξάν ὁδὸν, ἵνα φέρωμεν καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ αὐτὰ ὥστερ ἂν αὐτοὶ λάβοιμεν παρὰ σοῦ. 8) Ἐκ τούτου πιστὰ δίδωσιν αὐτοῖς ἡ μὴν, ἂν ἐμπεδωσώσιν ἃ λέγουσιν, ὡς φίλοις καὶ πιστοῖς χρῆσθαι αὐτοῖς, ὡς μήτε Περσῶν μήτε Μήδων μείον ἔχειν παρ' αὐτῶ. Καὶ νῦν δ' ἔστιν ἐτι ἰδεῖν Ὑρκανίους καὶ πιστευομένους καὶ ἀρχὰς ἔχοντας, ὥστερ καὶ Περσῶν καὶ Μήδων οἱ ἂν δοκῶσιν ἄξιον εἶναι.

9) Ἐπεὶ δ' ἐδείκνυσαν, εἰρήνην τὸ στράτευμα ἐτι πόδας ὄντος, καὶ τοὺς Ὑρκανίους περιμένειν ἐκέλευσεν, ἵνα ἅμα ῥοισιν. Οἱ μὲν δὲ Πέρται ὥστερ εἰκὸς πάντες εὐθὺς ἔξω ἦσαν καὶ Τιγράνης ἔχων τὸ ἑαυτοῦ στράτευμα· 10) τῶν δὲ Μήδων εἰρήνην οἱ μὲν διὰ τὸ παιδί ὄντι Κύρῳ παῖδες ὄντες φίλοι γενέσθαι, οἱ δὲ διὰ τὸ ἐν θήραις συγγενόμενοι ἀγαθῶν αὐτοῦ τὸν τρόπον, οἱ δὲ διὰ τὸ καὶ χάριν εἰδέναι ὅτι μέγαν αὐτοῖς πόδον ἀπειληλακέναι ἐδόκει, οἱ δὲ καὶ ἐλπίδας ἔχοντες διὰ τὸ ἄνδρα φάνεσθαι ἀγαθὸν καὶ εὐτυχῆ καὶ μέγαν ἐτι ἰσχυρῶς ἔσεσθαι αὐτόν, οἱ δὲ, ὅτε ἐπείχετο ἐν Μήδοις, εἰ τι ἀγαθὸν τῷ συνέπραξεν, ἀντιχαρίζεσθαι ἠροῦντο· πολλοῖς δὲ πολλὰ διὰ φιλανθρωπίαν παρὰ τοῦ πάππου ἀγαθὰ διεπέπρακτο· πολλοὶ δ' ἐπεὶ καὶ τοὺς Ὑρκανίους εἶδον καὶ λόγος διήλθεν ὡς ἡγήσονται ἐπὶ πολλὰ ἀγαθὰ, εἰρήνην καὶ τοῦ λαβεῖν τι ἔνεκα. 11) Οὕτω δὲ εἰρήνην σχεδὸν ἅπαντες καὶ οἱ Μῆδοι πλὴν ὅσοι σὺν Κυαξάρῃ ἔστυγον σκηνούντες· οὗτοι δὲ κατέμενον καὶ οἱ τούτων ἡγήσαντο. Οἱ δὲ ἅλloi πάντες χαίρῶν καὶ προθυμῶς ἐξοφλῶντο, ἅτε οὐκ ἀνάγκη, ἀλλ' ἐθελούσιοι καὶ χάριτος ἔνεκα ἐξόντες. 12) Ἐπεὶ δ' ἔξω ἦσαν, πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Μήδους εἰλθὼν ἐπήγεσέ τε αὐτοὺς καὶ ἐπαύξατο μάλιστα μὲν θεοὺς αὐτοῖς ὕμνοις ἡγεῖσθαι καὶ στίχοις, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοὺς δυνασθῆναι χάριν αὐτοῖς ταύτης τῆς προθυμίας ἀποδοῦναι. Τέλος δ' εἶπεν ὅτι ἡγήσονται μὲν αὐτοῖς οἱ πεζοὶ, ἐκείνους δὲ ἔπασθαι σὺν τοῖς ἵπποις ἐκέλευσε· οἱ ὅπου ἂν ἡ ἀναπύονται ἡ ἐπίσχυον τῆς πορείας, ἐνταῦθα αὐτοῖς πρὸς ἑαυτὸν παρελκύνειν τινας, ἵνα εἰδῶσι τὸ αἰεὶ καίριον. 13) Ἐκ τούτου ἡγεῖσθαι ἐκέλευε τοὺς Ὑρκανίους. Καὶ οἱ ἠρώτων, τί δέ, σὺ γὰρ ἀναμνεῖς, ἔρασαν, τοὺς θυμῶν πορεύει; Καὶ τὸν ἀποκρίνασθαι λέγεται, Ἐννοῶ γὰρ, φάναι, ὅτι ἔχομεν τὰ πιστὰ ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς καὶ ταῖς ἡμετέραις χερσίν. Οὕτω γὰρ δοκοῦμεν παρεκκευάσθαι ὡς ἡ μὲν ἀληθεύετε, ἱκανοὶ εἶναι ὑμᾶς εὖ ποιεῖν ἢν δὲ ἐξαπατᾶτε, οὕτω νομίζομεν ἔχειν ὡς οὐχ ἡμᾶς ἐφ' ὑμῖν ἔσεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον, ἢν οἱ θεοὶ θέλωσιν, ὑμᾶς ἐφ' ἡμῖν γενήσεσθαι. Καὶ μέντοι, ἔρη, ὦ Ὑρκανίαι, ἐπεὶ περ φατέ ὑστάτους ἔσεσθαι τοὺς ὑμετέρους, ἐπειδὴν ἴδῃτε αὐτοὺς, σημήνατε ἡμῖν ὅτι οἱ ὑμετέροί εἰσιν, ἵνα φειδόμεθα αὐτῶν. 14) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ὑρκανιοὶ τὴν μὲν ὁδὸν ἡγοῦντο ὥστερ ἐκέλευε, τὴν δὲ βῶμην τῆς ψυχῆς ἐθαύμαζον· καὶ οὕτε Ἀσσυρίους οὔτε Λυδοὺς οὔτε τοὺς συμμάχους αὐτῶν ἐτι ἐροῦντο, ἀλλὰ μὴ παντάπασιν ὁ Κύρος μικρὰν τινα

quoque diis testibus tuam nobis adstringe fidem, et dextram da, ut ea ad alios etiam adferamus, quae abs te acceperimus. Secundum haec fidem iis dat, omnino se, ea si praestent quae pollicentur, illos et amicorum et fidorum hominum loco habiturum, ut deteriori apud se conditione non essent, quam vel Persae vel Medii. Atque hac etiam tempestate videre est, et fidem Hyrcaniis haberi et eosdem magistratus gerere, quemadmodum qui de natione Persarum et Medorum iisdem digni videntur esse.

Cyrus, posteaquam cornatum esset, copias eduxit, cum adhuc luceret, jussitque Hyrcanios operiri, ut una proficiscerentur. Ac Persae quidem universi, ut par erat, statim castris egrediebantur, et Tigranes itidem suis cum copiis; Medorum autem alii, quod pueri cum Cyro puero amicitiam contraxerant, prodire; alii, quod cum eo in venationibus consuetudine congressi, mores ipsius admirati fuissent; alii, quod gratiam ipsi haberent, qui metum eis ingentem depulisse videretur; alii, spe concepta, quod Cyrus virum se virtute praeditum praeberet, cum etiam felicem valdeque magnum aliquando futurum: alii vero, si qua in se, dum apud Medos educaretur, contulerat beneficia, pro his vicissim ei rem gratam facere volebant (et multis sane multa commoda, quae ejus erat humanitas, apud avum confecerat; multi etiam, cum Hyrcanios cernerent, et rumor esset diditus, hoc ad multa bona eis duces futuros, ideoque proficisciebantur, ut aliquid consequerentur. Atque ita factum, ut et Medii prope universi prodirent, ex quo eos, quicunque Cyaxari forte erant contubernales; hi enim, cum subjectis imperio suo, manebant. Ceteri omnes laetis alacrisque animis illinc profecti sunt, utpote qui non coacti, sed sponte sua gratificandique studio prodirent. Cum vero jam egressi essent, primum Medos adiit, iisque collaudatis precatus est, maxime quidem ut dii propitii et ipsi et sibi duces essent, deinde ut et ipse gratiam iis pro hoc studio referre posset. Tandem pedites praetibros dixit, utque cum equis ipsi sequerentur imperavit: ac ubi vel requiescerent vel in itinere subsisterent, praecepit iis ut ad se quidam equis ad adhererent, ut quid pro tempore quolibet fieri oporteret cognoscerent. Secundum haec jussit Hyrcanios praire. Et illi interrogantes, Cur non expectas, inquirunt, donec obsides adducamus, ut et tu fidei pignoribus a nobis prius acceptis progrediaris? Cyrus ibi respondisse fertur, Equidem cogito, inquit, nostris in animis manibusque nostris fidei nos habere pignora. Sic enim instructi nobis videmur, ut, veras dicatis, nobis ad sit beneficii vos adficiendi facultas: sin fraude uti velitis, ita nos comparatos existimamus, ut minime nos in potestate vestra, sed vos potius in nostra, diis volentibus futuri sitis. Et vero Hyrcanii, ait, quia postremo loco vestros proficisci dicitis, ubi eos videritis, significate nobis illos esse vestros, iis uti parcamus. Haec cum audissent Hyrcanii, et praecundo itineris se duces praestabant, quemadmodum mandarat, et animi robur admirabantur; neque jam Assyrios, neque Lydos, neque socios ipsorum amplius metuebant, sed hoc unum ne Cyrus omnino parum in ip-sis

αὐτῶν οἷοιτο βοτῆν εἶναι καὶ προσόντων καὶ ἀπόντων.

15. Πορευομένων δὲ ἐπεὶ νύξ ἐπεγένετο, λέγεται φῶς τῷ Κύρῳ καὶ τῷ στρατεύματι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προφανὲς γίνεσθαι, ὥστε πᾶσι μὲν φρίκην ἐγγίγνεσθαι πρὸς τὸ θεῖον, θαρβὺς δὲ πρὸς τοὺς πολεμίους. Ὡς δὲ εὐζωνοὶ τε καὶ ταχὺ ἐπορεύοντο, εἰκότως πολλὴν τε ὁδὸν διήνυσαν καὶ ἅμα κνέφα πλησίον γίνονται τοῦ τῶν Ὑρκανίων στρατεύματος. (18) Ὡς δ' ἐγνώσαν οἱ ἄγγελοι, καὶ τῷ Κύρῳ λέγουσιν ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ σφέτεροι· τῷ τε γὰρ ὑπακούειναι γινώσκουσιν ἔρασαν καὶ τῷ πλήθει τῶν πυρῶν. 17; ἐκ τούτου πέμπει τὸν ἕτερον αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς, προσταξάς λέγειν, εἰ φίλοι εἰσιν, ὥς τάχιστα ὑπαντῆν τὰς δεξιὰς ἀνατείναντας. Συμπέμπει δὲ τινα καὶ τῶν σὺν αὐτῷ καὶ λέγειν ἐκέλευσε τοῖς Ὑρκανίοις ὅτι ὡς ἂν ἴρῳσιν αὐτοὺς προσφερομένους, οὕτω καὶ αὐτοὶ ποιήσωσιν. Οὕτω δὲ ὁ μὲν μένει τῶν ἀγγέλων παρὰ τῷ Κύρῳ, ὁ δὲ προελαύνει πρὸς τοὺς Ὑρκανίους. (18) Ἐν ᾧ δ' ἐσκόπει τοὺς Ὑρκανίους ὁ Κύρος ὅτι ποιήσουσιν, ἐπίστησε τὸ στρατεῦμα· καὶ παρελαύνουσι πρὸς αὐτὸν οἱ τῶν Μήδων προσετηχότες καὶ ὁ Τιγράνης καὶ ἐπερωτῶσι τί δεῖ ποιεῖν. Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς ὅτι τοῦτ' ἐστὶ τὸ πλεῖστον Ὑρκανίων στρατεῦμα, καὶ οἴχεται ὁ ἕτερος τῶν ἀγγέλων πρὸς αὐτοὺς καὶ τῶν ἡμετέρων τις σὺν αὐτῷ, ἱρῶντες, εἰ φίλοι εἰσιν, ὑπαντιάζειν τὰς δεξιὰς ἀνατείναντας πάντας. Ἦν μὲν οὖν οὕτω πωῶσι, δεξιῶσθε τε αὐτοὺς καθ' ἂν ἂν ἡ ἕκαστος καὶ ἅμα θαρβύνετε· ἦν δὲ ὅπλα αἰρῶνται ἡ φεύγειν ἐπιχειρῶσι, τούτων, ἔφη, εὐθὺς δεῖ πρῶτον πειρᾶσθαι μηδὲνα λιπεῖν. (19) Ὁ μὲν ταῦτα παρήγγειλεν. Οἱ δὲ Ὑρκανιοὶ ἀκούσαντες τῶν ἀγγέλων ἡσθησάν τε καὶ ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς ἵππους παρῆσαν τὰς δεξιὰς ὥσπερ εἰρητὸ προτείνοντες· οἱ δὲ Μῆδοι καὶ Πέρσαι ἀντεδειοῦντό τε αὐτοὺς καὶ ἐθαύρουν. (20) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος λέγει, Ἥμεῖς μὲν δὲ, Ὑρκανιοὶ, ἡδὴ ὑμῖν πιστεύομεν· καὶ ὑμεῖς δὲ χρὴ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχειν. Τοῦτο δ', ἔφη, ἡμῖν πρῶτον εἰπατε πόσον ἀπέχει ἐνθὲν ἐνθα αἱ ἀρχαὶ εἰσι τῶν πολεμίων καὶ τὸ ἀθρόον αὐτῶν. Οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ὅλγῳ πλέον ἢ παρασάγγην.

21. Ἐνταῦθα δὲ λέγει ὁ Κύρος, Ἄγετε δὲ, ἔφη, ὦ ἄνδρες Πέρσαι καὶ Μῆδοι καὶ ὑμεῖς, ὦ Ὑρκανιοὶ, ἡδὴ γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὡς πρὸς συμμάχους καὶ κοινωνοὺς διαλέγομαι, εὐ χρὴ εἰδέναι νῦν ὅτι ἐν τοιούτῳ ἐσμέν ἐνθα δὲ μαλακισάμενοι μὲν πάντων ἂν τῶν χαλεπωτάτων τύχοιμεν· ἴσασι γὰρ οἱ πολέμιοι ἐφ' ᾧ ἔχομεν· ἦν δὲ κατὰ τὸ κατεπὶ ἐμβαλόμενοι ἰωμεν βρώμη καὶ θυμῷ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, αὐτίκα μάλᾳ ὄψεσθε ὥσπερ δούλων ἀποδιδρασκόντων καὶ εὐρημένων τοὺς μὲν ἱκετεύοντας αὐτῶν, ταῖς δὲ φεύγοντας, τοὺς δ' οὐδὲ ταῦτα φρονεῖν δυναμένους. Ἡττημένοι γὰρ ὄφονται τε ἡμᾶς καὶ οὔτε οἰόμενα ἔχουσιν οὔτε συνταγμένοι οὔτε μάχεσθαι παρασκευασμένοι κατελιγμένοι ἔσονται. (22) Εἰ οὖν ἰδέσθε βουλόμεθα καὶ δειπνήσαι καὶ νυκτερεῦσαι καὶ βεσιτεῖν τὸ ἀπὸ τοῦδε, μὴ δῶμεν τούτοις σχολὴν μήτε βουλεύεσθαι μήτε παρασκευάσασθαι ἀγαθὸν ἑαυτοῖς

momenti situm existimaret, sive ei adessent sive abessent.

Cum autem iis progredientibus, nox adpetiisset, traditum est, Cyro et exercitui lucem clarissimam de caelo datam fuisse, quo factum ut in animis omnium quidam horror erga numen divinum, et in hostes confidentia nasceretur. Et quia expediti celeriterque pergerent, mirum non est si magnum confecissent iter, atque adeo cum ipso crepusculo prope ab Hyrcaniorum copiis aberant. Id cum nuntii animadvertissent, Cyrum docent, hos esse suos: nam hoc et inde se intelligere aiebant quod essent ultimi, et de ignium multitudine. Tum eorum alterum ad ipsos mittit, jubetque dicere, ut si quidem essent amici, quam celerrime sublatiis dextris occurrerent. Quosdam etiam suorum una mittit; quibus praecipit Hyrcaniis dicerent, futurum ut ipsi eodem se gererent modo, quo eos ad se ferri viderent. Atque ita nuntius alter apud Cyrum manet, alter ad Hyrcanios equo provelitur. Interea vero, dum quid Hyrcanii facturi essent considerabat Cyrus, exercitum subsistere jussit; et eum adequitant principes Medorum et Tigranes, et quid faciendum sit interrogant. Ille autem dicit iis, Agmen hoc proximum Hyrcaniorum est, et ad eos nuntiorum alter abiit, cumque hoc de nostris aliquis, monituri eos, ut, si quidem amici sint, sublatiis dextris occurrant omnes. Quapropter si hoc modo accesserint, dexteras eis suo quisque loco porrigite, simulque animum ipsis addite: sin arma expedierint, aut fugam moliantur, date operam, ait, ne quis ex hostium primis hisce supersit. Hujusmodi quaedam praecipiebat Cyrus; Hyrcanii vero nuntios cum audissent, et gavisii sunt, et equis celeriter conscensis adfuerunt, dexteras, uti denuntiatur fuerat, protendentes: et Medi ac Persae dexteras vicissim iis porrigebant, atque bono eos animo esse jubebant. Deinde Cyrus, Nos quidem, inquit, Hyrcanii, vobis jam fidem habemus; ac vos etiam eodem modo erga nos adfectos esse oportet. Verum hoc primum nobis dicite, quantum hinc distet is locus ubi hostium principes, et totae eorum sunt copiae. Responderunt illi, paulo majus intervallum esse parasanga.

Hic Cyrus, « Agite, ergo, inquit, Persae, Medi, et vos, Hyrcanii (nam vos etiam tanquam auxiliares et socios adloquor), certo nos scire oportet, eo res nostras esse in loco, ut si molliter remissae agamus, gravissima quaeque mala nobis eventura sint: norunt enim hostes quarum rerum causa huc advenerimus: sin totis viribus irruentes, fortiter animoseque hostes adgreдемur, illico videbitis, eorum, servorum fugitivorum more qui reperiuntur, alios supplicare, alios fugere, alios ne ad haec quidem posse animos intendere. Nam victi nos adspicient, et neque fore ut adventemus existimantes, neque in ordines dispositi, neque ad pugnam parati deprehendentur. Quamobrem si suaviter et cenare et noctem hanc exigere et vivere deinceps volumus, ne demus eis deliberandi otium, neque parandi quidquam, quod

μηδὲν, μηδὲ γινῶναι πᾶμπαν ὅτι ἄνθρωποι ἐσμὲν, ἀλλὰ γέβρα καὶ κοπίδας καὶ σαγήρεις ἅπαντα καὶ πληγὰς ἔχειν νομίζοντων. (23) Καὶ ὑμεῖς μὲν, ἔφη, ὦ Ὑρκάνιοι, ὑμεῖς αὐτοὺς προπετάσαντες ἡμῶν πορεύεσθε ἐμπροσθεν, ὅπως τῶν ὑμετέρων ὅπλων ὀρωμένον λαυθάνωμεν ὅτι πλεῖστον χρόνον. Ἐπειδὴ δ' ἐγὼ πρὸς τῷ στρατεύματι γένωμαι τῶν πολεμίων, παρ' ἐμοὶ μὲν καταλείπετε ἕκαστοι τάξιν ἱππέων, ἥ, ἂν τι δέωμαι, γρῶμαι μένων παρὰ τὸ στρατόπεδον. (24) Ὑμῶν δὲ οἱ μὲν ἄρχοντες καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐν τάξει ἀθρόοι ἐλαύνετε, εἰ σωθρονεῖτε, ἵνα μήποτε ἀθρόοι τινὲς ἐντυγόντες ἀποβιασθῇτε, τοὺς δὲ νεωτέρους ἐφίετε διώκειν οὗτοι δὲ καινόντων· τοῦτο γὰρ ἀσφαλίστατον νῦν ὡς ἐλαχίστους τῶν πολεμίων λιπεῖν. (25) Ἦν δὲ νικῶμεν, ἔφη, ὁ πολλοῖς δὴ κρατοῦσι τὴν τύχην ἀνέτρεψε, φυλαχθῆναι δεῖ τὸ ἐρ' ἀρπαγὴν τραπέσθαι ὡς ὁ τοῦτο ποιεῖν οὐκέτι ἀνὴρ ἐστίν, ἀλλὰ σκευρόβροτος· καὶ ἔστι τῇ βουλῇ γρῶσθαι δὴ τούτῳ ὡς ἀνδραπόδῳ. (26) Ἐκεῖνο δὲ γρὴν γινῶναι ὅτι οὐδὲν ἐστὶ κερδαλειώτερον τοῦ νικᾶν· ὁ γὰρ κρατῶν ἅμα πάντα συνήρπακε, καὶ τοὺς ἀνδρας καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ γρήματα καὶ πᾶσαν τὴν χώραν. Πρὸς ταῦτα τοῦτο μόνον ὁρᾷτε ὅπως τὴν νίκην διασωζώμεθα· ἐν γὰρ ταύτῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρπάζων ἔρεται. Καὶ τοῦτο ἅμα διώκοντες μέμνησθε, ἥκειν πάλιν ὡς ἐμεῖ ἐτι φάσους ὄντος· ὡς σκότους γενομένου οὐδὲνα ἔτι προσδεξώμεθα.

27. Ταῦτα εἰπὼν ἀπέπεμψεν εἰς τὰς τάξεις ἕκαστους, καὶ ἐκέλευεν ἅμα πορευομένους τοῖς ἑαυτοῦ ἕκαστον δεκαδάρχους ταῦτά σημαίνειν· ἐν μετῴπῳ γὰρ ἦσαν οἱ δεκαδάρχαι, ὥστε ἀκούειν τοὺς δὲ δεκαδάρχους τῇ δεκάδι ἕκαστον κελεύειν παραγγέλλειν. Ἐκ τούτου δὲ προηγούμενον μὲν οἱ Ὑρκάνιοι, αὐτὸς δὲ τὸ μέσον ἔχων σὺν τοῖς Πέρσαις ἐπορεύετο· τοὺς δὲ ἱππεῖς ἐκατέρωθεν, ὥστερ εἰκός, παρέταξε. (28) Τῶν δὲ πολεμίων, ἐπεὶ φάος ἐγένετο, οἱ μὲν ἐθύμαζον τὰ δρώμενα, οἱ δὲ ἐγίγνωσκον ἥδη, οἱ δ' ἤρπηνον, οἱ δ' ἐβόων, οἱ δ' ἔλυσον ἱππους, οἱ δὲ συνεσχεύαζοντο, οἱ δ' ἐρρίπτουν τὰ ὅπλα ἀπὸ τῶν ὑποζυγίων, οἱ δ' ὠπλίζοντο, οἱ δὲ ἀνεπῆδων ἐπὶ τοὺς ἱππους, οἱ δὲ ἐχάλινουν, οἱ δὲ τὰς γυναῖκας ἀνέβιβάζον ἐπὶ τὰ ὀρήματα, οἱ δὲ τὰ πλείστου ἄξια ἐλάμβανον ὡς διασωσόμενοι, οἱ δὲ κατορύττοντες τὰ τοιαῦτα ἡλίσκοντο, οἱ δὲ πλείστοι εἰς φυγὴν ὤρμων· οἴεσθαι δὲ δεῖ πολλά τε καὶ παντοδαπὰ καὶ ἄλλα ποιεῖν αὐτοὺς, πλὴν ἐμάχετο οὐδεὶς, ἀλλ' ἀμαργῇ ἀπώλλυντο. (29) Κροῖσος δὲ ὁ Λυδῶν βασιλεὺς, ὡς θέρος ἦν, τὰς τε γυναῖκας ἐν ταῖς ἀρμαμάξαις προαπεπέμψατο τῆς νυκτός, ὡς ῥᾶον πορεύοντο κατὰ ψῦχος, καὶ αὐτὸς ἔχων τοὺς ἱππεῖς ἐπηκολούθει. (30) Καὶ τὸν Φρύγα τὰ αὐτὰ ταῦτα ποιῆσαι φασὶ τὸν τῆς παρ' Ἑλλήσποντον ἄρχοντα Φρυγίας. Ὡς δὲ παρήσθοντο τῶν φεγόντων καὶ καταλαμβανόντων αὐτοὺς, πυθόμενοι τὸ γινόμενον, ἔφευγον δὴ καὶ αὐτοὶ ἀνὰ κράτος. (31) Τὸν δὲ τῶν Καππαδοκῶν βασιλέα καὶ τὸν τῶν Ἀραβίων ἐτι ἐγγὺς ὄντας καὶ ὑποστάτας ἀθωρακίστους κατακαίνουσιν οἱ Ὑρκάνιοι. Τὸ δὲ πλείστον ἦν τῶν ἀποθανόντων Ἀσσυρίων καὶ Ἀρα-

ipsis ex usu sit, et ne omnino animadvertendi quidem quod homines simus : sed non nisi scuta, et copidas, et secures, et plagas venisse putent. Et vos quidem, Hyrcanii, ait, vosmet nobis praetendendo, antecedit, quo vestris armis conspectis quam longissimo tempore hostes fallere possimus. Verum ubi ad hostium ego copias pervenero, cohortem equitum apud me singuli relinquit ut eorum opera, si quid operis fuerit, ipse apud exercitum manens utar. Vos autem qui principes estis et aetate proveciores, ordinibus servatis conferti procedite, si sapitis, ut ne in confertas hostium copias delapsi per vim repellamini; at junioribus persequendi potestatem facite; iiq;e hostes occidant : nam id tutissimum hoc fuerit tempore, ut ex hostibus quam paucissimos superstites relinquamus. Quod si vincamus, inquit, cavendum est, id quod multis jam victoriam adeptis fortunam evertit, ne ad praedandum nos conferamus : nam qui hoc facit, non amplius vir est et miles, sed sarcinarius calo, atque hunc adeo uti mancipium tractare cuius licet. Illud autem sciamus oportet, victoria nihil esse quastuosius : nam qui victor est, is simul omnia corripit, et viros, et mulieres, et opes, et regionem simul universam. Ad haec unicum illud videte, ut victoriam conservemus : quippe quae etiam raptor ipse continetur. Hoc quoque inter persequendum memineritis, ut ad me, dum adhuc lucebit, redeatis : nam postquam tenebrae accesserint, neminem amplius admissuri sumus. »

Hac loquutus unumquemque suos ad ordines dimisit, simulque edixit, ad suos cum venissent, decurionibus suis haec quisque significarent (nam quia in fronte decuriones erant, audire poterant); decurionum vero quemque juberent eadem decuriae suae denuntiare. Secundum haec antecederant Hyrcanii, ipse cum Persis medium agmen tenens iter faciebat; equitesque in utrumque latus, uti par erat, instructos collocavit. Cum autem illuxisset, hostium alii obstupuerunt eis quae fiebant, alii jam quid ageretur, animadvertabant; alii comperta nuntiabant, vociferabantur alii, alii solvebant equos; alii vasa colligebant, alii de jumentis arma dejiciebant, alii armis se instruebant; alii in equos insiliebant, alii frenos eis injiciebant; alii in vehicula uxores imponebant; alii res maximi pretii sumebant, tanquam eas conservaturi, deprehendebantur alii, qui hujusmodi res defodiebant; maxima vero pars in fugam ruebat. Alia etiam multa variaque tunc fecisse eos existimandum est; extra illud unum, quod nemo pugnabat, sed sine praelio peribant. Croesus autem, Lydorum rex, et mulieres, quod aestas esset, noctu harmamaxis praemisera, ut in frigore facilius iter facerent, et ipse cum equitatu subsequeretur. Eadem etiam Phrygem illum fecisse perhibent, qui sitae ad Hellespontum Phrygiae imperabat. Verum ubi fugere quosdam et ad se jam pervenire senserunt, comperto quid fieret, etiam ipsi summa virium contentione fugerunt. Cappadocum autem regem et Arabum, qui prope adhuc erant, et inermes subsistebant, Hyrcanii trucidant. Qui vero interficiebantur, maxima ex parte Assyrii erant et Arabes : nam

ἔσαν· ἐν γὰρ τῇ αὐτῶν ὄντας χώρα ἀσυντονώτατα πρὸς τὴν κορείαν εἶχον. (32) Οἱ μὲν δὲ Μῆδοι καὶ Ὑρκά-
νοι οἱ αἰεὶ εἰκὸς κρατοῦντας τοιαύτα ἐποιοῦν διώκον-
τες. Ὁ δὲ Κύρος τοὺς παρ' αὐτῶ ἱππέας καταλει-
φέντας περιελεύειν ἐκέλευε τὸ στρατόπεδον, καὶ εἰ
τινας σὺν ὅπλοις ἴδοιεν ἐξιόντας, κατακαίνειν· τοῖς δὲ
ὑπομένουσιν ἐκήρυξεν, ὅπόσοι τῶν πολεμίων στρατιω-
τῶν ἦσαν ἱππεῖς ἢ πελτασταὶ ἢ τοξόται, ἀποφέρειν τὰ
ὅπλα συνδεμένα, τοὺς δὲ ἵππους ἐπὶ ταῖς σκηναῖς κα-
ταλείπειν ὅστις δὲ ταῦτα μὴ ποιήσῃ, αὐτίκα τῆς κε-
φαλῆς στερήσεσθαι· τὰς δὲ κοπίδας προχείρους ἔχοντες
ἐν τάξει περιέστησαν. (33) Οἱ μὲν δὲ τὰ ὅπλα ἔχοντας
ἔβριπτον, ἀποφέροντες εἰς ἓν χωρίον ὅποι ἐκέλευε· καὶ
ταῦτα μὲν οἷς ἐπέταξεν ἔκαιον.

34. Ὁ δὲ Κύρος ἐνένοησεν ὅτι ἤλθον μὲν οὔτε σῖτα οὔτε
ποτὰ ἔχοντας, ἀνευ δὲ τούτων οὔτε στρατεύεσθαι δυ-
νατὸν οὐδ' ἄλλο ποιεῖν οὐδέν. Σκοπῶν δὲ ὅπως ἂν κά-
λιστα καὶ τάχιστα ταῦτα γένοιτο, ἐνθυμεῖται ὅτι ἀνάγκη
πρὸς τοῖς στρατευομένοις εἶναι τινα ὅτω καὶ σκηνῆς
μὴ ἴσῃ καὶ ὅπως τὰ ἐπιτήδεια παρεσκευασμένα τοῖς
στρατιώταις εἰσιούσιν ἔσται. (35) Καὶ τοῖνον ἔγνω ὅτι
ταύτους εἰκὸς μάλιστα πάντων ἐν τῷ στρατοπέδῳ νῦν
κατελιπεῖσθαι ἂν ἦν διὰ τὸ ἀμφὶ συσκευασίαν ἔχειν· ἐκή-
ρυξε δὲ παρῆναι τοὺς ἐπιτρόπους πάντας, εἰ δέ που μὴ
εἴη ἐπιτροπος, τὸν πρεσβύτατον ἀπὸ σκηνῆς τῷ δὲ
ἐπειθύνει πάντα τὰ χαλεπὰ ἀνείπεν. Οἱ δὲ δρῶντες
καὶ τοὺς δεσπότας πειθομένους ταχὺ ἐπείθοντο. (36)
Ἐπεὶ δὲ παρεγένοντο, πρῶτον μὲν ἐκέλευε καθῆσθαι
ἐκαστὸν ὅσους ἐστὶ πλέον ἢ δυοῖν μνηοῖν ἐν τῇ σκηνῇ τὰ
ἐπιτήδεια. Ἐπεὶ δὲ τούτους εἶδεν, αὐθις ἐκέλευεν ὅσοις
μνηοῖς ἦν ἐν τούτῳ σχεδὸν πάντες ἐκαθίσκοντο. (37) Ἐπεὶ
δὲ ταῦτα ἔμαθεν, εἶπεν ὧδε αὐτοῖς, Ἄγετε νῦν, ἔφη, ὦ
ἄνδρες, εἰ τινες ὑμῶν τὰ μὲν κακὰ μισοῖτε, ἀγαθοῦ δὲ
τινας παρ' ἡμῶν βούλοισθ' ἂν συγχάνειν, ἐπιμαλήθητε
προθύμως ὅπως διπλάσια ἐν τῇ σκηνῇ ἐκάσθῃ σῖτα καὶ
ποτὰ παρεσκευασμένα ἢ ἢ αἰ τοῖς δεσπόταις καὶ τοῖς οἰ-
κέταις καθ' ἡμέραν ἐποιεῖτε· καὶ τὰλλα δὲ πάντα ὅποσα
καλὴν εἰαῖτα παρέχει ἔτοιμα ποιεῖτε, ὥς αὐτίκα μάλα
παρέσονται ὑπὸ τέρῳ, καὶ ἀξιούσουσιν ἐκπλεῖν
ἔχειν πάντα τὰ ἐπιτήδεια. Εὖ οὖν ἴστε ὅτι συμφέροι
ἂν ἡμῖν ἀμέμηκτος δέχεσθαι τοὺς ἄνδρας. (38) Οἱ μὲν
δὲ ταῦτα ἀκούσαντες πολλῇ σπουδῇ τὰ παρηγγελμένα
ἐκράτουν· ὁ δ' αὖ συγκαλέσας τοὺς ταξιάρχους εἰλεξε
τοιαύτα· Ἄνδρες φίλοι, γινώσκω μὲν ὅτι νῦν ἔξεστιν
ἡμῖν προτέρως, ἀπόντων τῶν συμμάχων, ἀρίστου τυ-
χεῖν καὶ τοῖς μάλιστα ἰσπουδασμένοις καὶ σῖτοις καὶ
ποτῇ χρησθαι· ἄλλ' οὐ μὲν δοκεῖ τοῦτ' ἂν τὸ ἀρίστον
πλέον ὠφελεῖσθαι ἡμᾶς ἢ τὸ τῶν συμμάχων ἐπιμαλεῖς
φρονεῖν, οὐδ' ἂν αὕτη ἡ εὐχρία ἰσχυροτέρως τοσοῦτον
ποιῆσαι ὅσον εἰ δυναίμεθα τοὺς συμμάχους προθύμους
ποιεῖσθαι. (39) Εἰ δὲ τῶν νῦν διωκόντων καὶ κατακαί-
νόντων τοὺς ἡμετέρους πολεμίους, καὶ μαχομένων, εἰ
τις ἐναντιοῦται, τούτων δόξομεν οὕτως ἀμελεῖν ὥστε
καὶ πρὶν εἰδέναι, ὅτι πράττουσιν ἡριστηκότες φαίνε-

quod in sua jam essent regione, lentissime progrediebantur. Ac Medi quidem et Hyrcanii hujusmodi quædam, inter persequendum, qualia victores facere consentaneum est, patrabant. Cyrus autem equites apud se relictos castra circum-equitare jussit, et si quos armatos exire viderent, eos occidere: remanentibus vero per præconem edicebat, ut quicumque milites hostium vel equites essent, vel peltastæ, vel sagittarii, arma colligata adferrent, equis ad tabernacula relictis: hæc autem quicumque non faceret, mox capite plecteretur: et cum strictis cupidibus in ordine circumsteterunt. Itaque ii, quibus erant arma, unum in locum illa asportata abjiciebant, ubi Cyrus jusserat, et ea quidem concremabant illi, quibus hoc negotii dederat.

Cyrum autem cogitatio subiit, se neque esculentis neque potulentis instructos venisse, sine quibus nec ulla suscipi expeditio, nec fieri quicquam aliud queat. Et cum consideraret quo pacto hæc et celerrime et rectissime parari posset, animadvertit omnibus militantibus opus esse quodam, cui et tabernaculum curæ foret, atque ut res necessariæ militibus in id intrantibus paratæ essent. Itaque sentiebat verisimile esse id maxime temporis illos in castris deprensos esse, quod in colligendis vasis occuparentur: per præcones igitur edixit, ut servi castrenses omnes adessent, et sicubi servus talis nullus esset, maximus natu e tabernaculo veniret: ei vero qui non pareret gravissima quæque indixit. Illi autem, cum etiam dominos jussis obtemperare cernerent, statim paruerunt. Et cum adessent, primum sedere jussit illos, quibus esset plus quam in duos menses in tabernaculo commeatus. Hos cum adspexisset, rursus sedere jussit quibus esset in unum mensem commeatus: ibi tum fere omnes simul sederunt. Cum hæc comperisset, his eos verbis allocutus est: « Agite vero, inquit, o viri, quicumque vestrum mala exosi estis, et boni quidpiam a nobis consequi cupitis, promptis animis operam date, ut quolibet in tabernaculo cibi ac potus plus duplo paratum sit et dominis et famulis, quam quotidie parare consuevistis: quin et alia parata sint omnia facite, quæcumque dapes effectura sint lautas; quippe mox aderunt, utricunque vicerint, æquumque putabunt esse, ut res omnes necessarias adfatim habeant. Itaque scire vos volo e re vestra futurum, si viros sine querellis exceperitis. » Hæc illi cum audissent, magno studio imperata faciebant. Cyrus autem convocatis cohortium præfectis hujusmodi quædam verba fecit: « Scio jam licere nobis, amici, ante absentes socios prandium sumere, cibisque adeo studiosissime paratis ac potu uti: verum mihi non videtur hoc prandium magis nobis profuturum, quam si pateat socios nobis curæ fuisse, neque tantas nobis vires additurum esse hoc convivium, quantæ nobis accessuræ sunt, si socios ad nos juvandos alacres reddere possimus. Quod si eos, qui jam persequuntur et interficiunt hostes nostros, et, si quis adhuc resistit, dimicant, usque adeo negligere videbimur, ut etiam, priusquam cognoverimus quid rerum agant, nos

σθαι, ὅπως μὴ αἰτχροὶ μὲν φανούμεθα, ἀσθενεῖς δ' ἐσόμεθα, συμμάχων ἀπορρύντες· τὸ δὲ τῶν κινδυνευόντων καὶ πονούντων ἐπιμελεσθῆναι ὅπως εἰσιόντες τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσιν, αὕτη ἂν ἡμᾶς ἡ θοήνη πλείω εὐφράνειεν, ὥς ἐνὶ φημι, ἥ τὸ παραχρῆμα τῇ γαστρὶ χάρισθαι. (iv) Ἐννοήσατε δ', ἔφη, ὥς εἰ μὴδ' ἐκείνους αἰσχυρτέον ἦν, οὐδ' ὡς ἡμῖν νῦν προσήκει οὔτε πλησμονῆς πῶ οὔτε μείους· οὐ γὰρ πῶ διαπέπρακται ἡμῖν ἡ βουλούμεθα, ἀλλ' αὖ τὰ πάντα νῦν ἀκμάζει ἐπιμελείας δεόμενα. Ἐγγομεν γὰρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ πολέμιους πολλαπλάσιους ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τούτους λελυμένους· οὗς καὶ φυλάττεσθαι ἴσως ἔτι προσήκει καὶ φυλάττειν, ὅπως ὥσι καὶ οἱ ποιήσαντες ἡμῖν τὰ ἐπιτήδεια ἔτι δ' οἱ ἱππεῖς ἡμῖν ἄπεισι, φροντίδα παρέχοντες ὅπου εἰσὶ, κἄν ἔλθωσιν, εἰ παραμεινόντων· (ii) ὥς, ὦ ἄνδρες, νῦν μοι δοκεῖ τοιοῦτον σίτον ἡμᾶς προσφέρειν δεῖν καὶ τοιοῦτον ποτὸν ὅποιον ἂν τι συμφορώτατον εἴη πρὸς τὸ μῆτε ὕπνου μῆτε ἀρροσύνης ἐμπέπλασθαι. (iii) Ἐπὶ δὲ καὶ γρήματα πολλὰ ἐστὶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ὧν οὐκ ἄννοθι ὅτι δυνατόν ἡμῖν κοινῶν ὄντων τοῖς συγκατειληρόσι νοστήσασθαι ὅποσα ἂν βουλούμεθα· ἀλλ' οὐ μοι δοκεῖ τὸ λαβεῖν κερδαλωτέρων εἶναι τοῦ δικαίου φαινομένων αὐτοὺς τούτῳ πειρᾶσθαι ἔτι μᾶλλον ποιεῖν ἢ νῦν ἀσπαζέσθαι ἡμᾶς. (iv) Δοκεῖ δ' ἐμοί, ἔφη, καὶ τὸ νεύειν τὰ γρήματα, ἐπειδὴν ἔλθωσι, Μήδους καὶ Ὑρκανίους καὶ Τυγράνους ἐπιτρέψαι, καὶ ἦν τι μείον ἡμῖν δάσωνται, κέρδος ἡγεῖσθαι διὰ γὰρ τὰ κέρδη ἥδιον ἡμῖν παραμεινόντι. (ii) Τὸ μὲν γὰρ νῦν πλεονεκτεῖν ἀλιγορόνιον ἂν ἡμῖν τὸν πλοῦτον παράσχοι· τὸ δὲ ταῦτα πορευμένους ἐκεῖνα κτήσασθαι ὅθεν ὁ πλοῦτος γύεται, τοῦτο, ὥς ἐνὶ δοκῶ, ἀναιώτερον ἡμῖν δύναται ἂν τὸν ὄλιγον καὶ πᾶσι τοῖς ἡμετέροις παρέχειν. (iv) Οἶμαι δ', ἔφη, καὶ οἶμαι ἡμᾶς τούτου ἐνεκεν ἀτακτεῖν καὶ γαστροῦς κρείττους εἶναι καὶ κερδῶν ἀκαίρων, ἐν, εἴ ποτε δεῖ, δυναίμεθα αὐτοῖς συμφόρως χρῆσθαι πῶ δ' ἂν ἐν μέλλουσι τῶν νῦν παρόντων ἐπιδεικνύμεθ' ἂν τὴν παιδείαν ἐνὶ μὲν οὐχ ὀρθῶ. (iv) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε. Συνεῖπε δ' αὐτῷ Ὑστάσπης ἀνὴρ Ἡέρσης τῶν ἑσπερίων ὧδε· Δεινὸν γὰρ τῶν εἰρη, ὦ Κύρε, εἰ ἐν θήρᾳ μὲν πολυάκις αἰστοὶ καρτεροῦμεν, ὅπως θηρίον τι υποχείριον ποιήσωμεθα καὶ μάλα μικρῷ ἴσως ἄξιον ὄλεον περριώμενοι θηρᾶν εἰ ἐμποδῶν τι ποιητάμεθα γενέσθαι ἡμῖν ἢ τῶν μὲν κακῶν ἀνθρώπων ἄρχαι, τοῖς δ' ἀγαθοῖς πεῖθεσθαι, οὐκ ἂν πρόποντα ἡμῖν δοκοῦμεν ποιεῖν. (iv) Ὁ μὲν οὖν Ὑστάσπης οὕτως εἶπεν· οἱ δ' ἄλλοι πάντες ταῦτα συνέχον. Ὁ δὲ Κύρε, εἶπεν, Ἄγε δὴ, ἔφη, ἐπειδὴ ἡμῶν ταῦτα, πέμψατε ἀπὸ λόγου ἕκαστος πέντε ἄνδρας τῶν σπουδαιωτάτων· οὗτοι δὲ περιμένετε, οὗς μὲν ἂν ὀρθῶς πορρύνοντας τάπιτήδεια, ἐπαινούτων, οὗς δ' ἂν ἀμελοῦντας, κολάζοντων ἀρειδέστερον ἢ ὡς δεσπόται. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν.

pransos esse constet, vereor ne manifesti simus turpitudinis, et, sociis destituti, vires nostrae debilitentur. At eorum curam gerere qui et labores perferunt et pericula adeunt, ut adventantes scilicet res habeant necessarias, hoc vero epulum multo nos magis exhilaraverit, mea quidem sententia, quam si statim ea quae gula grata sunt faciamus. Etiam hoc cogitetis velim, ut illos maxime revereri non debeamus, tamen ne sic quidem vel satietati unquam vel temulentiae nos indulgere consentaneum esse : necdum enim confecimus ea quae volumus, sed jam omnia, curam quae requirunt atque diligentiam, in ipso sunt articulo. Nam in castris hostes habemus numero plures nobis ipsis, eosque solutos; a quibus forsitan adhuc cavere nos convenit, et eosdem custodire, ut sint qui nobis res necessarias parent. Absunt praeterea a nobis equites, qui sollicitudinem, quoniam sint in loco, adferunt; ac si redeant, mansurini sint nobiscum. Quapropter, viri, mea quidem sententia, cibis ejusmodi hoc tempore potusque nobis est sumendus, qualis sit ad hoc quam maxime idoneus, ut nec somno, nec dementia repleamur. Scio itidem magnam in hisce castris pecuniae copiam esse, de qua non ignoro fieri posse ut nos, ut illa nobis sit cum iis, qui nobiscum eam cepere, communis, quantum voluerimus, avertamus : verum non quaestuosius hoc ergo futurum arbitror, si hanc ipsi sumamus quam si justos illis nos declarantes, ratione hac id comparemus, ut nos majores, quam modo, benevolentia complectantur. Etiam pecuniarum, inquit, divisionem Medis et Hyrcanis et Tigrani, postquam advenierint, permittendam arbitror : ac si minus quoque nobis tribuerint, id ipsum in lucro ponendum esse : nam ob haec lucra libentius nobiscum manebunt. Nos hoc quidem tempore proprii commodi rationem habere, opes nobis brevi temporis spatio duraturas conciliaverit : verum his neglectis illa parare, unde divitiae nascuntur, hoc nimirum, meo iudicio, nobis nostrisque omnibus opes magis petentes suppeditare possit. Arbitror autem, ait, propterea domi quoque nos et ad gulam et ad quaestus intempestivi cupiditatem frangendam adsuefactos, ut iis, cum usus veniat, commode possimus uti : quibus autem in rebus melius quam in praesentibus, edere queamus discipline specimen, equidem non video. » Hoc quidem modo dixit Cyrus : ejusque orationem Hystaspes Persa, unus ex ἑσπερίων numero, huiusmodi verbis comprobavit : Absurdum nemphe fuit, Cyre, nos in venatione quidem saepenumero ciborum ab usu toleranter abstinere, quadam uti fera potiamur, eaque forsitan parvi admodum pretii; at in conatu solidas venandi opes, si nobis ea patiamur esse impedimento, quae pravis quidem hominibus dominantur, sed bonis cedunt, sic nos videri, quod minime nos deceat, facere. Et ita quidem Hystaspes loquutus est; ceterique omnes his adsensu sunt. Et Cyrus, Azile ergo, inquit, quando de his eadem est omnium nostrum sententia, mittite de suo quisque manipulo viros quinque imprimis graves, qui per castra circumcumbentes collaudent eos, quoscumque res necessarias parare viderint; in negligentes autem nihilo parcius quam si ipsorum essent domini, animadvertant. Et haec quidem illi faciebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Τῶν δὲ Μήδων τινὲς ἤδη, οἱ μὲν ἀμάξας προωρημένας καταλαβόντες καὶ ἀποστρέφαντες προσήλαυνον μετὰς ὧν δεῖται στρατιὰ, οἱ δὲ καὶ ἀρμαμάξας γυναίων τῶν βελτίστων τῶν μὲν γησιῶν, τῶν δὲ καὶ παλαιῶν διὰ τὸ κάλλος συμπεριγομένων, καὶ ταύτας εὐηρέτας προσήγον. (2) Πάντες γὰρ ἔτι καὶ νῦν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίᾳ στρατευόμενοι ἔχοντες τὰ πλείστου ἄξια στρατεύονται, λέγοντες ἐτι μᾶλλον μάχονται· ἂν εἰ τὰ φιλοτάτα παρείη· τοῖσι γὰρ φασὶν ἀνάγκη εἶναι προθύμας εἰσέειν. Ἰσως μὲν οὖν οὕτως ἔχει· ἴσως δὲ καὶ παύσιν αὐτὰ τῇ ἡδονῇ χαρίζονται.

1 Ὁ δὲ Κύρος θεωρῶν τὰ τῶν Μήδων ἔργα καὶ Ὑρκανίων ὥστερ κατεμέμετο καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, αἱ οἱ ἄλλοι τοῦτον τὸν χρόνον ἀμάξαι τε μᾶλλον ἑαυτῶν ἐδῶκον καὶ προσκτᾶσθαι τι, αὐτοὶ δ' ἐν ἀργότερᾳ χώρα ὑπομένειν. Καὶ γὰρ δὴ οἱ ἀπάγοντες καὶ ἀποεικνύοντες Κύρω δ' ἦγον πάλιν ἀπὸ ἡλαυνον μεταδίδοντες τοὺς ἄλλους· ταῦτα γὰρ σφίσιν ἔφασαν προστετάχθαι ποιεῖν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων. Δακνόμενος δὲ ὁ Κύρος ἐπὶ τοῖσι ταῦτα μὲν ὁμῶς κατεχώριζε συνεχάλει ἢ καλὴν τοὺς ταξιαρχούς, καὶ στὰς ὅπου αὐτοῦ ἐμελῶν ἀκούσσεσθαι τὰ βουλευόμενα λέγει τάδε·

4. Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες φίλοι, εἰ κατὰσχουμεν τὰ νῦν προσηνόμενα, μεγάλα μὲν ἂν ἅπασιν Πέρσαις ἀγαθὰ γένοιτο, μέγιστα δ' ἂν εἰκόσθαι ἡμῖν δι' ὧν πράττεται, πάντας, οἶμαι, γιγνώσκετε· ὅπως δ' ἂν αὐτῶν ἡμεῖς κύριοι γιγνώμεθα, μὴ αὐτάρχεις ὄντες κτήσασθαι αὐτὰ, εἰ μὴ ἔσται οἰκείον ἱππικὸν Πέρσαις, τοῦτο ἐγὼ οὐκέτι ὀρᾷ. (5) Ἐννοεῖτε γὰρ δὴ, ἔφη· ἔχομεν ἡμεῖς οἱ Πέρσαις ἐπὶ ὅς δοκοῦμεν τρέπεσθαι τοὺς πολέμιους ὁμοσεῖντες· καὶ δὴ τρεπόμενοι ποίους ἢ ἱππέας ἢ τοξότας ἢ πελταστας ἢ ἀκοντιστάς· ἀνευ ἱππῶν ὄντες δυναίμεθ' ἂν ρεύγοντας ἢ λαθεῖν ἢ κατακαίνειν; τίνες δ' ἂν φοβοῖντο ἡμᾶς προσιόντας καὶ τοξόται ἢ ἀκοντισταὶ ἢ ἱππεῖς, εὖ εἰδότες ἐτι οὐδεὶς αὐτοῖς κίνδυνος ὅρ' ἡμῶν κακίον τι παθεῖν μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν πεφυκότων δένδρων; (6) Εἰ δ' οὕτω ταῦτα ἔχει, εὐδὴλον ἐτι οἱ νῦν παρόντες ἡμῖν ἱππεῖς νομίζουσι πάντα τὰ ὑποχέρια γιγνώμενα ἑαυτῶν εἶναι οὐχ ἥττον ἢ ἡμέτερα, ἴσως δὲ νῆ Δία καὶ μᾶλλον. (7) Νῦν μὲν οὖν οὕτω ταῦτ' ἔχει κατ' ἀνάγκην· εἰ δ' ἡμεῖς ἱππικὸν κτησάμεθα μὴ χεῖρον τούτων, οὐ πᾶσιν ἡμῖν καταφανὲς ἐτι τοῦτ' ἂν πολεμίους δυναίμεθα καὶ ἀνευ τούτων ποιεῖν ὅσα περ νῦν σὺν τοῖσι, ταῦτα τε ἔχομεν ἂν τότε μετρώτερον πρὸς ἡμᾶς φρονήτας; ὁπότε γὰρ ἢ παρῆναι ἢ ἀπῆναι βούλοιντο, ἥττον ἂν ἡμῖν μέλοι, εἰ αὐτοὶ ἀνευ τούτων ἀρκοίημεν ἡμῖν αὐτοῖς. (8) Εἰεν. Ταῦτα μὲν δὴ, οἶμαι, οὐδεὶς ἐν ἐπιγνώμονῃσει μὴ οὐχὶ τὸ πᾶν διαφέρειν γενέσθαι Περσῶν οἰκείον ἱππικόν. Ἄλλ' ἐκεῖνο ἴσως ἐννοεῖτε πᾶς ἐν τούτῳ γένοιτο. Ἄρ' οὖν σκεψώμεθα, εἰ βουλοίμεθα καθιστάναι ἱππικόν, τί ἡμῖν ὑπάρχει καὶ τίνος ἐνδεῖ; (9) Οὐκοῦν ἱπποὶ μὲν οὗτοι πολλοὶ ἐν τῇ στρα-

Medorum vero quidam, cum partim plaustra, quæ e castris hostium dudum excesserant, rebus quibus indigebat exercitus referta, adsequuti e fuga retraxissent, advehabant; partim harmamaxas interceptas cum præstantissimis mulieribus, quas vel conjuges legitimas, vel concubinas formæ causa viri secum duxerant, ad castra adducebant. Nam hoc etiam tempore Asiatici omnes cum exercitum in expeditionem educunt, ita solent educere, ut res maximi pretii secum sumant, quippe aiunt se pugnandi fore avidiores, eæ si res adsint, quas carissimas habent: has enim animose defendendi necessitatem sibi imponi dicunt. Et fortasse quidem ita se res habet; fortassis etiam hæc, voluptati uti indulgeant, faciunt.

Cyrus autem, cum Medorum et Hyrcaniorum facinora cerneret, ipse sibi suisque quasi succensebat, quod alii hoc ipsos tempore vigore quodam superare viderentur, atque aliquid etiam acquirere, ipsi vero loco ab exercenda industria remotiori hæerere. Etenim qui prædam abducebant, monstratis Cyro rebus iis quas adferebant, rursum ceteros persequuturi hostes avecti sunt: hæc enim uti facerent, imperatum sibi suis a præfectis aiebant. Quæ tametsi Cyrum morderent, suis tamen ille locis singula reponebat; convocabat autem denuo cohortium præfectos, et cum ibi constisset, unde exaudiri consultatio posset, hæc protulit:

« Arbitror ego, amici, vos omnes animadvertere, bona ingentia Persis universis cessura, maximaque adeo nobis, ut par est, quorum adquiruntur opera, si quidem illa quæ nobis sunt jam ostentata obtinuerimus: verum quo his pacto potiri queamus, cum virum satis ad ea comparanda nobis non suppetat, nisi proprius Persis equitatus fuerit, equidem non video. Nam velim vobis in mentem veniat, ait, nos Persas instructos armis esse, quibus hostes cominus cum iis congressi, in fugam vertere posse videmur: at ubi jam eos in fugam verterimus, quosnam vel equites, vel sagittarios, vel peltastas, vel jaculatores fugientes aut capere possimus, aut interficere, cum nulli nobis sint equi? Quinam itidem contra nos tendere formident, ac maleficiis nos vexare, sive sagittarii, sive jaculatores, sive equites, cum certo sciant nihil iis imminere periculi, ne a nobis magis quam a consitis arboribus detrimenti quid accipiant? Quod si hæc ita se habeant, annon manifestum est, ait, illos equites qui modo nobiscum sunt, existimare universa hæc quæ capta sunt, non minus sua esse quam nostra? imo profecto magis etiam fortasse. Et jam sane hæc uti sic se habeant necessarium est. At vero si nos equitatum paramus nihilo horum equitatu deteriolem, annon nobis omnino periculum est, futurum, ut et adversus hostes ea sine his geramus, quæ cum his modo gerimus, et ut hos ipsos erga nos modestiores experiamur? nam cum vel adesse vel abesse velint, minus curæ nobis erit, si nobis ipsis etiam absque his facultas res conficiendi nostras abunde suppetat. Esto. Nemo certe, ut opinor, contra hanc sententiam repugnando dubitare possit, quin omnino præstet, Persas proprium sibi equitatum parare. Sed illud forsitan vobiscum animo cogitatis, quo pacto conseri hoc possit. Consideremusne igitur, si equitatum instituere velimus, quid nobis adsit, quidque desit? Sunt certe hi nobis equi multi numero, capti in

τοπέδῳ κατελκυσμένοι καὶ γαλινῶι οἷς πείθονται καὶ τὰλλα ὅσα δεῖ ἵπποις ἔχρῃσθαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ οἷς γε δεῖ ἄνδρα ἵππεα χρῆσθαι ἔχουμεν, θώρακας μὲν ἐρύματα τῶν σωμάτων, παλὰ δὲ οἷς καὶ μεθιέντες καὶ ἔχροντες γρόμῳ ἄν. (10) Τί δὴ τὸ λοιπόν; ὁῖλον ὅτι ἀνδρῶν δεῖ. Οὐκοῦν τοῦτο μάλιστα ἔχουμεν· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμέτερόν ἐστιν ὡς ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς. Ἀλλ' ἐρεῖ τις ἴσως ὅτι οὐκ ἐπιστάμεθα. Μὰ Δέ· οὐδὲ γὰρ τούτων τῶν ἐπισταμένων νῦν πρὶν μαθεῖν οὐδεὶς ἠπίστατο. (11) Ἀλλ' εἰποὶ ἂν τις ὅτι παῖδες ὄντες ἐμάνθανον. Καὶ πότερά παῖδές εἰσι φρονιμώτεροι ὥστε μαθεῖν τὰ πράζοντα καὶ δεικνύμενα ἢ ἄνδρες; πότεροι δὲ ἢ ἂν μάθωσιν ἱκανώτεροι τῷ σώματι ἐκπονεῖν, οἱ παῖδες ἢ οἱ ἄνδρες; (12) Ἀλλὰ μὴν σχολή γε ἡμῖν μανθάνειν ὅση οὐτὲ παισὶν οὔτε ἄλλοις ἀνδράσιν· οὔτε γὰρ τοῖς ἐμῇ ἡμῖν μαθητέον, ὥσπερ τοῖς παισὶ· προεπιστάμεθα γὰρ τούτου· οὔτε μὴν ἀκοντίζειν ἐπιστάμεθα γὰρ τούτου· ἀλλ' οὐδὲ μὴν, ὥσπερ τοῖς ἄλλοις ἀνδράσι τοῖς μὲν γεωργίαι ἀσχολίαν παρέχουσι, τοῖς δὲ τέχναι, τοῖς δὲ ἄλλα οἰκεία· ἡμῖν δὲ στρατεύεσθαι οὐ μόνον σχολή, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. (13) Ἀλλὰ μὴν οὐχ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῶν πολεμικῶν γλαυπὰ μὲν, χρήσιμα δέ· ἵππικὴ δὲ οὐκ ἐν δόδῳ μὲν ἡδίων ἢ αὐτοῖν τὸν ποδοῖν πορεύεσθαι; ἐν δὲ σπουδῇ οὐχ ἡδὺ ταχὺ μὲν φίλῳ παραγενέσθαι, εἰ δέοι, ταχὺ δὲ, εἴτε ἄνδρα εἴτε θῆρα δέοι διώκεσθαι, καταλαβεῖν; ἐκεῖνο δὲ οὐχὶ εὐπετές τὸ ὅ, τι ἂν δέῃ ὅπλον φέρειν τὸν ἵππον τοῦτο συμφέρειν; οὐκοῦν ταῦτό γ' ἐστὶν ἔχειν τε καὶ φέρειν. (14) Ὁ γε μὴν μάλιστα ἂν τις φοβηθείη, μὴ εἰ δεήσει ἐφ' ἵππου κινδυνεύειν ἡμᾶς πρότερον πρὶν ἀκριβοῦν τὸ ἔργον τοῦτο, κάπειτα μήτε πεζοὶ ἐτι ὦμεν μήτε πῶ ἵπποις ἱκανοί, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἀμήχανον· ὅπου γὰρ ἂν βουλώμεθα, ἐξέσται ἡμῖν πεζοῖς εὐθὺς μάχεσθαι· οὐδὲν γὰρ τῶν πεζικῶν ἀπομαθησόμεθα ἵππευειν μανθάνοντες. (15) Κύρος μὲν οὕτως εἶπε· Χρυσάντας δὲ συναγορεύων αὐτῷ ὧδε ἐλεξεν·

Ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη, οὕτως ἐπιθυμῶ ἵππευειν μαθεῖν ὡς νομίζω, ἢν ἵππεὺς γένωμαι, ἀνθρώπος πετῆνος γενέσθαι. (16) Νῦν μὲν γὰρ ἐγὼ γε ἀγαπῶ ἢν γ' ἐξ ἴσου τῷ θεῷ ὁρμηθεὶς ἀνθρώπων μόνον τῇ κεφαλῇ πρόσω, καὶν θηρίον παραθέον ἰδὼν θυνασθῶ διατεινόμενος φθάσαι ὥστε ἀκοντῖσαι ἢ τοξεύσαι πρὶν πάνυ πρόσω αὐτὸ γενέσθαι· ἢν δὲ ἵππεὺς γένωμαι, θυνήσομαι μὲν ἄνδρα ἐξ ὀφθαλμοῦ μήκους καθαιρεῖν, θυνήσομαι δὲ θηρία διώκων τὰ μὲν ἐκ χειρὸς παῖειν καταλαμβάνων, τὰ δὲ ἀκοντίζειν ὥσπερ ἐστηκότα· καὶ γὰρ ἂν ἀμφοτέρω ταχέα ἦ, ὁμοῖα ἂν πλησίον γίγνηται ἀλλήλων, ὥσπερ τὰ ἐστηκότα ἐσται. (17) Ὁ δὲ μάλιστα δοκῶ ζῶον, ἔφη, ἐξηλωκέναι, ἵπποκενταύρους, εἰ ἐγένοντο, ὥστε προδουλεύεσθαι μὲν ἀνθρώπου φρονήσει, ταῖς δὲ χερσὶ τὸ δέον παλαμάσθαι, ἵππου δὲ τάχος ἔχειν καὶ ἰσχύον, ὥστε τὸ μὲν φεύγον αἰρεῖν, τὸ δὲ ὑπομένον ἀνατρέπειν, οὐκοῦν ταῦτα πάντα καὶ ἐγὼ ἵππεὺς γενόμενος συγχρομίζομαι πρὸς ἑαυτόν. (18) Προνοεῖν μὲν γε ἐξῶ πάντα τῇ ἀνθρωπίνῃ γνώμῃ, ταῖς δὲ χερσὶν ὁλοκαρρήσω, διώζομαι δὲ

castris; sunt item frena quibus regi solent, ceteraque omnia quibus ad usum equorum opus est. Quin et illa nobis suppetunt, quibus eques uti debet, nimirum loricae, munimenta corporum, et palta, quibus et ejaculandis et retentis uti possumus. Quid ergo reliquum? Viris nempe nobis opus est. Atqui hoc potissimum habemus: nihil enim atque nostrum est, atque nosmet nobis ipsis sumus. At dixerit fortasse quispiam nos imperitos esse. Ita profecto res est: neque enim illorum quisquam, qui jam periti sunt, priusquam disceret, peritus erat. Verum quis objecerit, eos, pueri dum essent, didicisse. Utrum vero in pueris an in viris prudentiae plus est ad discendum ea quae dictantur et monstrantur? quibus, postquam didicerint, ad exercendum ea, magis idonea corpora sunt, pueris an viris? At vero tantum nobis est ad discendum otii, quantum nec pueris, nec aliis viris: neque enim sagittandi nobis discenda est ars, sicut pueris; nam hanc jam tenemus: neque jaculandi; cum illam quoque calleamus: nec item nobis accedit, quod hominibus ceteris, quibus negotia partim agrorum cultura, partim artificia, partim aliae domesticae res exhibent; nobis ad tractandam rem militarem non otium duntaxat est, sed etiam necessitas imponitur. At vero non hic est, quod in aliis multis rebus ad bellum necessariis, quae sunt ille quidem difficiles, sed utilitatem adferunt: annon equitatio jucundior est in itinere quam pedibus incedere? in festinatione autem, nonne jucundum est celeriter, si sit opus, amico adesse; celeriterque, vel hominem vel feram, si poscat usus, insequendo interciperet? illud autem nonne commodum est, quodcumque armorum genus ferendum sit, id equum una portare? non enim idem est, et habere ista, et portare. Quod vero maxime quis vereri possit, ne, si necesse fuerit in equo prius nos praedii periculum subire, quam hoc equitandi munus accurate teneamus, tum demum neque pedites amplius simus, neque satis idonei equites; nec hoc ipsum adeo omnino est expeditu difficile: nam ubicumque voluerimus, nobis statim libebit peditibus dimicare: quippe equitandi artem edocti, nihil eorum, quae ad artem pedestris pugnae pertinent, dediscemus. » Cyrus quidem hanc orationem habuit: et Chrysantas, ejus sententiam adprobans, in hunc modum loquutus est:

« Equidem, inquit, usque adeo equitandi artem discere cupio, ut existimem me hominem volatilem fore, si eques factus fuero. Nam modo satis mihi certe fuerit, si cum aliquo currere pariter adgressus, solo eum capite antevertam; et si feram praetercurrentem videam, ita contento cursu praevertere possim, ut prius eam vel jaculo vel sagitta feriam quam procul admodum evaserit: at eques si factus fuero, virum interimere tanto ex intervallo potero, quanto a me fuerit conspectus: et feras persequens, partim eas potero cominus interceptas, partim quasi stantes jaculando ferire: nam si duo velocia sint, et propius tamen ad se invicem accedunt, stantium instar erunt. Ego vero, inquit, maxime omnibus ex animalibus hippocentauros, si qui fuerunt, admirari soleo; qui et humana prudentia consilium caperent prius, et quod opus esset manibus efficerent, et equi celeritatem et robur haberent ad id capiendum quod fugeret, et prosternendum quod subsisteret: haec igitur omnia et ipse factus eques, in me conferam. Mente quidem humana providere cuncta potero, manibus arma ge-

τῶ ἵππῳ, τὸν δ' ἐναντίον ἀνατρέψω τῇ τοῦ ἵππου ῥύμῃ, ἀλλ' οὐ συμπεφυκὼς δεδήσσομαι ὥσπερ οἱ ἵπποκένταυροι οἰκῶν τοῦτο γε κρεῖττον ἢ συμπεφυκέναι. (19) Τούς μὲν γὰρ ἵπποκένταυρους οἶμαι ἔγωγε πολλοῖς μὲν ἀπὸ-ρεῖν τῶν ἀνθρώπων εὐρημένων ἀγαθῶν ὅπως δεῖ χρῆσθαι, πολλοῖς δὲ τῶν ἵπποις πεφυκῶτων ἡδέων πῶς αὐτῶν χρῆ ἐπαυεῖν. (20) Ἐγὼ δὲ ἦν ἵππεύειν μάθω, ὅταν μὲν ἐπὶ τοῦ ἵππου γένωμαι, τὰ τοῦ ἵπποκένταυρου δήπου-θεν διαπράττομαι· ὅταν δὲ καταβῶ, δειπνήσω καὶ ἀμ-φίστομαι καὶ καθευδήσω ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι· ὥστε τί ἄλλο ἢ διαιρετὸς ἵπποκένταυρος καὶ πάλιν σύνθετος γίνομαι; (21) Ἐτιδ', ἔφη, καὶ τοῖςδε πλεονεκτήσω τοῦ ἵπποκένταυρου· ὁ μὲν γὰρ δυοῖν ὀφθαλμοῖν προεωρᾶτο καὶ δυοῖν ὤτοιον ἤκουεν· ἐγὼ δὲ τέτταρσι μὲν ὀφθαλμοῖς παμπαροῦμαι, τέτταρσι δὲ ὡς προαισθήσομαι· πολλὰ γὰρ ρασὶ καὶ ἵππον ἀνθρώπου τοῖς ὀφθαλμοῖς προο-ρῶντα ὁρῶν, πολλὰ δὲ τοῖς ὡς προακούοντα σημαί-κην. Ἐμὲ μὲν οὖν, ἔφη, γράφει τῶν ἵππευτῶν ὑπερεπι-θυμιάντων. (22) Νῆ τὸν Δί', ἔρασαν οἱ ἄλλοι πάντες, καὶ ἡμᾶς γε. Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος λέγει, Τί οὖν; ἔφη, ἐπεὶ σφόδρα ἡμῖν δοκεῖ ταῦτα, εἰ καὶ νόμον ἡμῖν αἰετοῖς ποιησαίμεθα αἰσχρὸν εἶναι ὅς ἂν ἵππους ἐγὼ παρίσω, ἦν τις φανῇ πεζῇ ἡμῶν πορευόμενος, ἦν τε πολλὴν, ἦν τε ὀλίγην ὁδὸν δέη διελθεῖν, ἵνα καὶ παντά-πασιν ἵπποκένταυρους ἡμᾶς οἴωνται οἱ ἀνθρώποι εἶναι; (23) Ὁ μὲν οὕτως ἐπήρατο· οἱ δὲ πάντες συνεπήνεσαν· ὥς· ἔτι καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου χρόνῳ Πέρσαι οὕτω· καὶ οὐδαὶς ἂν τῶν καλῶν καγαθῶν ἐκὼν ὀφθείη Περσῶν οὐδαμῇ περὶς ἰών. Οἱ μὲν δὲ ἐν τούτοις τοῖς λόγοις ἦσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἦν δὲ ἡ ἔξω μέσου ἡμέρας, προσήλουν μὲν οἱ Μῆδοι ἵππεῖς καὶ οἱ Ὑρκάνιοι, ἵππους τε ἄγοντες αἰγματούτους καὶ ἀνδρας· ὅσοι γὰρ τὰ ὄπλα παρεδίδο-σαν, οὐ κατέκτανον· (2) ἐπεὶ δὲ προσήλασαν, πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐκυνθάνετο ὁ Κύρος εἰ σωθεῖεν πάντες αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἔρασαν, ἐκ τούτου ἡρώτα τί ἔπραξαν. Οἱ δὲ διηγοῦντο ἃ τ' ἐποίησαν καὶ ὡς ἀνδρείως ἕκαστα ἐμεγαληγόρουσαν. (3) Ὁ δὲ διήκουε πάντα ἡδέως ὅσα ἐβούλοντο λέγειν· ἔπειτα δὲ καὶ ἐπήνεσεν αὐτοὺς οὕ-τως· Ἀλλὰ καὶ ὅλοι τοι, ἔφη, ἔστι δτι ἀνδρες ἀγαθοὶ ἐγένεσθε καὶ γὰρ μείζους φαίνεσθε καὶ καλλίους καὶ γοργότεροι ἢ πρόσθεν ἰδεῖν. (4) Ἐκ δὲ τούτου ἐκυν-θάνετο ἡδὴ αὐτῶν καὶ ὁπόσην ὁδὸν διήλασαν καὶ εἰ οἰ-κοῖτο τὴ χώρα. Οἱ δ' ἔλεγον δτι καὶ πολλὴν διαλάσειαν καὶ πᾶσα οἰκοῖτο ἡ χώρα καὶ μεστὴ εἴη καὶ οἰῶν καὶ αἰγῶν καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ σίτου καὶ πάντων ἀγαθῶν. (5) Δυοῖν ἂν, ἔφη, ἐπιμαλητέον ἡμῖν εἴη, ὅπως τε κρεῖτ-τους ἐσόμεθα τῶν αὐτὰ ἔχόντων καὶ ὅπως οὗτοι μενούσιν· οὐκ ἀνέμνη μὲν γὰρ χώρα πολλοῦ ἀξίου κτήμα· ἐρήμῃ δ' ἀνθρώπων οὐσα ἐρήμῃ καὶ τῶν ἀγαθῶν γίγνεται.

ram, persequar equo, equique tandem impetu adversarium prosternam : neque tamen, ut hippocentauri, concretus equo adligabor; atqui hoc certe melius est, quam a natura equo adhærescere. Nam hippocentaurus equidem igno- rasse arbitror, quo pacto multis commoditatibus ab ho- minibus inventis uti oporteret, quoque pacto multis rebus jucundis, quas equis natura concessit, frui conveniret. Ego vero, si equitare didicero, cum equo insedero, quæ hippo- centauri sunt nimirum perficiam; cum descendero, quemad- modum reliqui homines, cœnabo, et vestiar, et dormiam : quare quid aliud futurus sim, quam hippocentaurus qui di- vidi et rursum componi poterit? Ero præterea, inquit, hac etiam in parte meliori conditione quam hippocentaurus : nam oculis ille duobus prospiciebat, et auribus duabus au- diebat; ego vero quatuor oculis in explorando utar, et au- ribus quatuor præsentiam : aiunt enim equum etiam oculis multa prospicientem hominibus indicare, et significare itidem multa quæ auribus ipse prius percipiat. Itaque me, ait, illorum in numerum adscribe, qui equitare vehemen- tissime cupiunt. » Et nos quoque, profecto, inquit reliqui omnes. Tum vero Cyrus, Quid igitur, ait, quandoquidem nobis hæc mirifice probantur, si etiam legem nobis ipsis fe- ramus, ut turpe sit quenquam eorum, quibus equos ego suppeditavero, peditem in profectone conspici, sive magnum, sive parvum iter faciendum sit? ut omnino nos hip- pocentaurus esse arbitrentur homines. Ad hunc ille modum eos interrogabat; idque simul omnes illi adsensit : quo fit, ut hunc ipsum Persæ morem inde usque ab eo tempore teneant, et e Persis nemo elegantioribus usquam pedes incede- re, sua quidem sponte, conspiciatur. Et his quidem illi sermonibus intenti erant.

CAPUT IV.

Cum vero jam meridies præterisset, advecti sunt equi- tes Medi et Hyrcani, secum tum equos tum viros capti- vos ducentes : quotquot enim arma tradiderant, eorum neminem occiderant. Cum autem advenissent primum eos interrogabat Cyrus, an omnes sibi salvi essent : cum hoc illi significassent, deinde quid rerum gessissent, quæ- rebat. Illi res a se gestas exponebant, et quam fortiter sin- gula, magnifice prædicabant. Omnia autem ille, quæ dicere volebant, libenter audivit; deinde etiam eos hunc in mo- dum collaudavit : Satis certe adparet, inquit, vos fortiter vosmet gessisse : nam ea jam vestra species est, ut et gran- diores, et pulchriores, et acriores visu sitis, quam prius. Deinde autem, quantum itineris confecissent, interrogabat, et an incolas regio haberet. Dicebant illi, longum se iter per magnam ejus partem perequitando confecisse, totamque regionem habere incolas, et esse referat et ovibus, et ca- pris, et bobus, et equis, et frumento, et bonis omnibus. Duo nobis, inquit, curanda sunt, ut superiores simus iis, qui hæc possident, tum ut illi maneant : nam, quæ incolas habet regio, magni pretii possessio est; eademque si ab ho- minibus deserta sit, bonis etiam ipsis destituta est. Scio

(6) Τους μὲν οὖν ἀμυνομένους, ἔφη, ὅσα ὅτι κατεκάνετε, ὀρθῶς ποιοῦντες· τοῦτο γὰρ μάλιστα σώζει τὴν νίκην· τοὺς δὲ παραδιδόντας αἰχμαλώτους ἡγάγετε. Οὐδὲ εἰ ἀφείημεν, τοῦτ' αὐτὸ ξυμφορὸν ἂν, ὡς ἐγὼ φημι, ποιήσαιμεν. (7) Πρῶτον μὲν γὰρ νῦν οὐκ ἂν φυλάττεσθαι οὐδὲ φυλάττειν ἡμᾶς τούτους· δεῖο, οὐδ' αὖ σιτοποιεῖν τοῦτοις· οὐ γὰρ λιμῷ γε δήπου κατακανοῦμεν αὐτούς· ἔπειτα δὲ τούτους ἀφέντες πλείοσιν αἰχμαλώτοις χρησόμεθα. (8) Ἦν γὰρ κρατῶμεν τῆς γῆρας, πάντες ἡμῖν οἱ ἐν αὐτῇ οἰκούντες αἰχμαλῶτοι ἔσονται· μᾶλλον δὲ τούτους ζῶντας ἰδόντες καὶ ἀφένοντας μενούσιν οἱ ἄλλοι καὶ πείθεσθαι αἰρήσονται· μᾶλλον ἢ μάχεσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτω γινώσκω· εἰ δ' ἄλλο τις ἄρᾳ ἄμεινον, λεγέτω. (9) Οἱ δὲ ἀκούσαντες συνήγουν ταῦτα ποιεῖν. Οὕτω δὲ ὁ Κύρος καλέσας τοὺς αἰχμαλώτους λέγει τοιάδε· (10) Ἄνδρες, ἔφη, νῦν τε ὅτι ἐπέθεσθε, τὰς ψυχὰς περιεπιπύρασθε, τοῦ τε λοιποῦ, τὴν οὕτω ποιήτε, οὐδ' ὅτι οὖν κακὸν ἔσται ὑμῖν ἄλλ' ἢ οὐχ ὁ αὐτὸς ἄρξει ὑμῶν ὥσπερ καὶ πρότερον· οἰκήσετε δὲ τὰς αὐτὰς οἰκίας καὶ χώραν τὴν αὐτὴν ἐργάσεσθε καὶ γυναιξὶ ταῖς αὐταῖς συνοικήσετε καὶ παῖδων τῶν ὑμετέρων ἄρξετε ὥσπερ νῦν. (11) ἡμῖν μέντοι οὐ μαχεῖσθε οὐδὲ ἄλλῳ οὐδενὶ· ἡνίκα δ' ἂν τις ὑμᾶς ἀδικῇ, ἡμεῖς ὑπὲρ ὑμῶν μαχόμεθα. Ὅπως δὲ μοι ἐπαγγέλλῃ μηδεὶς ὑμῖν στρατεύειν, τὰ ὅπλα πρὸς ἡμᾶς κομίσαστε· καὶ τοῖς μὲν κομίζουσιν ἔσται εἰρήνῃ καὶ ἃ λέγομεν ἀδούλῳ· ὑπόσονται δ' ἂν τὰ πολεμικὰ μὴ ἀποτρέψωσιν ὅπλα, ἐπὶ τούτους ἡμεῖς καὶ δὴ στρατεύσόμεθα. (12) Ἄν δέ τις θυμῶν φαίνεται, τοῦτον ἡμεῖς ὡς εὐεργέτην καὶ φίλον, οὐχ ὡς δοῦλον περιέψομεν. Ταῦτα οὖν, ἔφη, αὐτοὶ τε ἴστε καὶ τοῖς ἄλλοις διαγγέλλετε. (13) Ἦν δ' ἄρα, ἔφη, ὑμῶν βουλευμένων ταῦτα μὴ παύωνται· τινες, ἐπὶ τούτους ἡμᾶς ἄγετε, ὅπως ἡμεῖς ἐκείνων, μὴ ἐκείνοι ὑμῶν ἄρχωσιν. Ὁ μὲν δὲ ταῦτ' εἶπεν· οἱ δὲ προσκύνουν τε καὶ ὑπισχνόυντο ταῦτα ποιήσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δ' ἐκείνοι ὄρχοντο, ὁ Κύρος εἶπεν, Ὁρα δὲ, ὦ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι, δειπνεῖν πᾶσιν ἡμῖν παρεσκευασταὶ δὲ ὑμῖν τὰ ἐπιτήδεια ὡς ἡμεῖς βέλτεστα ἐδυνάμεθα. Ἀλλ' ἴτε καὶ ἡμῖν πέμπετε τοῦ πεποιημένου σίτου τὸν ἡμισυν ἱκανὸν δὲ ἀμφοτέροις πεποιήται· ὅβον δὲ μὴ πέμπετε· μηδὲ πίνειν ἱκανὰ γὰρ ἔχουμεν παρ' ἡμῶν αὐτοῖς παρεσκευασμένα. (2) Καὶ ἡμεῖς δὲ, ὦ Ὑρκάριοι, ἔφη, διάγετε αὐτοὺς ἐπὶ τὰς σκηνάς, τοὺς μὲν ἄρχοντας ἐπὶ τὰς μεγίστας, γινώσκετε δὲ, τοὺς δ' ἄλλους ὡς ἂν δοκῇ κάλλιστα ἔχειν· καὶ αὐτοὶ δὲ δειπνεῖτε ὅπου περ ἡδίστον ὑμῖν· σῶαι μὲν γὰρ ὑμῖν καὶ ἀνέρατοι αἱ σκηναὶ παρεσκευασταὶ δὲ καὶ ἐνθάδε ὥσπερ καὶ τοῦτοις. (3) Τοῦτο δ' ἴστε ἀμφοτέροι· ὅτι τὰ μὲν ἔξω ὑμῖν ἡμεῖς νυκτοφυλάκωμεν, τὰ δ' ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτοὶ

quidem cruciados a vobis eos, qui se defendebant, recteque adeo a vobis id factum (nam hoc victoriam in primis conservat): qui autem arma tradiderunt, eos captivos fecistis: quos si quidem dimittimus, facturi hoc, ut equidem aio, nostro cum commodo sumus. Primum enim neque caveri ab his neque custodire nos eos necesse fuerit, neque cibos eis parare (non enim certe fame eos necabimus): deinde etiam, his dimissis, pluribus captivis utemur. Nam si regione potiti fuerimus, omnes ejus incolas captivos habebimus: magisque adeo ceteri, cum hos vivos dimissosque videbunt, mansuri sunt, et parere potius volent quam praelio decernere. Haec mea quidem sententia est: si quid aliud quisquam melius viderit, proferat. Quae cum audissent illi, facienda haec consentiebant. Itaque Cyrus advocatos captivos his verbis adloquitur: « Animas vestras, inquit, viri, et nunc conservastis, eo quod paravistis: et si deinceps vos ita gesseritis, nihil vobis accidit praeterquam quod idem, qui antehac, vobis non imperabit: incoletis autem domos easdem, et idem solum exercebitis, et cum iisdem mulieribus habitabitis, et liberis vestris, uti modo, imperabitis. Neque tamen adversus nos, neque quenquam alium, pugnabitis: ac si quis alius injuriam vobis intulerit, nos ipsi pro vobis pugnabimus. Ne quis vero militiam vobis imperet, ad nos arma deferat: eaque qui detulerint, pacem, et cetera, quae dicimus, sine fraude habebunt: quotquot autem arma bellica non deposuerint, adversus eos expeditionem continuo suscepturi sumus. Quod si quis vestrum benevolo se ad nos animo accedere, et agere quid nostra causa nosque docere ostenderit, hunc nos ut bene de nobis promerentem atque amicum, non ut servum, tractabimus. Haec igitur, ait, et vos ipsos scire volo, et ceteris denuntiare. Quod si quidam, ait, nobis haec statuentibus, parere noluerint, adversus eos nos ducite, ut vobis in illos, non illis in vos sit imperium. » Haec cum dixisset, eum illi adorant, seque adeo praestituros haec dixerunt.

CAPUT V.

Cumque illi discessissent, Tempus jam fuerit, inquit Cyrus, o Medi et Hyrcanii, ut nos cenemus omnes: res autem necessarias vobis studio quo potuimus maximo paravimus. Itaque, nobisque partem parati panis dimidiam mittite: paratus autem est quantum sufficiat utrisque: obsonia vero ne mittite, neve potulentia: haec enim ipsi, quantum satis est, parata habemus. Vos autem, Hyrcanii, inquit, deducite ipsos ad tabernacula, principes quidem ad maxima (ea vero nostis), ceteros, ut visum fuerit commodissimum: quin et ipsi cenate ubi jucundissimum vobis fuerit: nam tabernacula vobis integra sunt et ab hostibus intacta: et in his etiam parata sunt omnia, sicut et istis. Illud utrique scitote, nocturnas excubias nos pro vobis obituros esse, quod ea, quae foris sunt, attinet: vos ea, quae in tabernaculis fiunt, ipsi

ὄρεται καὶ τὰ θελα εὖ τίθεσθε· οἱ γὰρ ἐν ταῖς σκηναῖς
ὡπιο φίλοι ἡμῖν. (4) Οἱ μὲν δὲ Μῆδοι καὶ οἱ ἀμφὶ
Τιγράνην ἐλθόντες, καὶ, ἣν γὰρ παρεσκευασμένα, ἱμάτια
ματαλαβόντας ἐδείκνουν· καὶ οἱ ἵπποι αὐτοῦ εἶχον τὰ
ἐπιτήδεα· καὶ τοῖς Πέρσαις δὲ ἐπεμπον τῶν ἄρτων τοὺς
ἡμέτεροις ὄφρον δὲ οὐκ ἐπεμπον οὐδὲ οἶνον, οἰόμενοι ἔχειν
τοὺς ἀμφὶ Κῦρον, ὅτι ἐφη ἀφθονα ταῦτα ἔχειν. Ὁ δὲ
Κῦρος [ταῦτα] εἶλεγεν ὄφρον μὲν τὸν λιμὸν, πσιὲν δ' ἀπὸ
τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. (5) Ὁ μὲν οὖν Κῦρος δει-
κνύσας τοὺς Πέρσας, ἐπεὶ συνεσκότασε, κατὰ πεμπάδας
καὶ ἐπὶ δεκάδας πολλοὺς αὐτῶν διέπεμψε καὶ ἐκέλευσε
καὶ αὐτὸν στρατοπέδῳ χρυπτεῖν, νομίζων ἅμα μὲν
ἐλπίσθαι, ἂν τις ἐξωθεν προσῇ, ἅμα δὲ, ἂν τις
ἐκ χρημάτων φέρων ἀποδιδράσκη, ἐλῶσθεσθαι αὐτόν· καὶ
ἐγένετο οὕτως· πολλοὶ μὲν γὰρ ἀπεδιδράσκον, πολλοὶ δὲ
ἐλῶσαν. (6) Ὁ δὲ Κῦρος τὰ μὲν χρήματα τοὺς λαβόν-
τας εἶα ἔχειν, τοὺς δὲ ἀνθρώπους ἀποσφάξει ἐκέλευσεν·
ὥστε τοῦ λοιποῦ οὐδὲ βουλόμενος ἂν εὗρες βραδίως τὸν
κάτωρ πορευόμενον. (7) Οἱ μὲν δὲ Πέρσαις οὕτω διη-
γόν· οἱ δὲ Μῆδοι καὶ ἐπινον καὶ εὐχόμενοι καὶ ὑπὸ λῶν
καὶ πάσης εὐθυμίας ἐνεπίμπλαντο· πολλὰ γὰρ καὶ τὰ
τοιαῦτα ἦλυν, ὥστε μὴ ἀπορεῖν ἔργου τοὺς ἐργηγοράτας.

a. Ὁ δὲ Κυαξάρης δὲ τῶν Μήδων βασιλεὺς τὴν μὲν
κάτε ἤ ἐξῆλθεν δὲ Κῦρος αὐτὸς τε ἐμεθύσκετο μεθ'
ὥπερ ἐσκήνου ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ, καὶ τοὺς ἄλλους δὲ Μή-
δους ὥστε παρῆναι ἐν τῷ στρατοπέδῳ πλὴν ὀλίγων,
ἐκώσων θόρυβον πολύν· οἱ γὰρ οἰκείται τῶν Μήδων, ὅτε
πῶν δεσποτῶν ἀπελθόντων, ἀνεμμένως καὶ ἐπινον καὶ
θορύβουσαν, ἄλλως τε καὶ ἐκ τοῦ Ἀσσυρίου στρατεύμα-
τος καὶ οἶνον καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα εἰληφότες.
(8) Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ἐπὶ θύρας οὐδεὶς ἦκε
κλῆν ὅσπερ καὶ συνεδείκνουν, καὶ τὸ στρατόπεδον ἤκουε
κενὸν εἶναι τῶν Μήδων καὶ τῶν ἱππέων, καὶ ἑώρα, ἐπει-
δὴ ἐξῆλθεν, οὕτως ἔχοντα, ἐνταῦθα δὲ ἐβριμούτο τε τῷ
Κύρῳ καὶ τοῖς Μήδοις τῷ καταλιπόντας αὐτὸν ἔρημον
ἄχεσθαι, καὶ οὕτως, ὥσπερ λέγεται ὥμους εἶναι καὶ ἀγνώ-
μων, τῶν παρόντων κελύει τινὰ λαβόντα τοὺς ἑαυτοῦ
ἐκείας πορεύεσθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἀμφὶ Κῦρον στρα-
τεύμα καὶ λέγειν τάδε. (10) Ὁ μὲν γὰρ ἐγωγε οὐδ' ἂν
εἴ, ὦ Κῦρε, περὶ ἐμοῦ οὕτως ἀπρονοήτως βουλευσάι,
εἰ δὲ Κῦρος οὕτως γινώσκω, οὐκ ἂν ὑμᾶς γε, ὦ Μῆδοι,
ἀελῶσαι οὕτως ἔρημον ἐμὲ καταλιπεῖν. Καὶ νῦν, ἂν
μὲν δὲ Κῦρος βούληται, εἰ δὲ μὴ, ὑμεῖς γε τὴν ταχί-
την πάρεστε. Ταῦτα δὲ ἐπέστελλεν. (11) Ὁ δὲ τα-
πόμενος πορεύεσθαι ἔφη, Καὶ πῶς, ὦ δεσποτα, ἐγὼ εὐ-
φροῦμαι ἐμίνους; Ὅπῃ δὲ Κῦρος, ἔφη, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ
εἰς ὅς ἐπορεύοντο. Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, ἀκούω ἀφαστη-
κῶς τῶν πολεμίων Ὑρχανίους τινὰς καὶ ἐλθόντας δεῦρο
ἄχεσθαι ἡγουμένους αὐτῷ. (12) Ἀκούσας δὲ ταῦτα δὲ
Κυαξάρης πολὺ μᾶλλον ἐπὶ τῷ Κύρῳ ὠργίζετο τῷ μῇδ'
εἶπεν αὐτῷ ταῦτα· καὶ πολλῇ σπουδῇ μᾶλλον ἐπεμπε
ἐπὶ τοὺς Μήδους, ὥς ψιλώσων αὐτόν, καὶ ἰσχυρότερον
ἐκ τῶν πρόσθεν τοῖς Μήδοις ἀπειλῶν ἀπεκάλει· καὶ τῷ

curate, atque arma in promptu habete: necdum enim illi,
qui sunt in tabernaculis, nobis amici sunt. Et Medi qui-
dem Tigranisque milites lavabant, mutatis, quippe para-
tae erant, vestibus cenabant: ipsorum etiam equi neces-
saria habebant: mittebantque Persis dimidium panis par-
tem singulis: at neque obsonium neque vinum miserunt,
quod Cyri milites haec habere putarent, quia is horum ipsis
assatum esse dixerat. Cyrus vero haec dixerat, Persis famem
esse pro obsonio, potum autem, qui de praeterfluente amne
hauriretur. Et Cyrus quidem praebita Persis cerna, cum
tenebrae jam essent, complures eorum, quinos ac denos,
dimittebat; eosque circum castra se occultare iussit, quippe
qui existimaret simul custodiam hoc modo fore, si quis ex-
trinsecus accederet; simul futurum, ut si quis extra castra
pecunias ferens aufugeret, caperetur; atque ita quidem ac-
cidit: nam et aufugiebant multi, et multi fuere capti. Cy-
rus autem pecunias quidem eos tenere, qui hos cepissent,
sinebat; homines vero interfici iussit: quo factum est, ut
deinceps ne si cuperes quidem, quenquam noctu abeuntem
reperisses. Et Persae quidem hoc modo degebant: Medi
vero et potabant, et epulabantur, et tibiarum cantu semet
oblectabant, et omni hilaritate ad satietatem usque frueban-
tur: nam ejusmodi multa capta fuerant, ut vigilantibus,
quod agerent, minime deesset.

Medorum vero rex Cyaxares, ea nocte qua Cyrus abierat,
et ipse cum contubernaliis ebrius erat, veluti re bene ge-
sta, et Medos ceteros in castris, exceptis paucis, adease pu-
tabat, quod ingentem strepitum audiret: nam Medorum do-
mestici, quippe quia domini discessissent, cum omni licentia
potabant et tumultuabantur, praesertim quod ab Assyriorum
exercitu vinum et alia hujusmodi multa acceperant. Cum
autem illuxisset, atque ad portam nemo veniret praeter eos
qui cum ipso caenati fuerant, audiretque castra Medis et
equitibus esse vacua, et egressus ipse rem ita se habere cer-
neret: tum vero et in Cyrum et in Medos ira fremebat,
quod se relicto solo discessissent: statimque jubet, uti sane
crudelis et amens fuisse perhibetur, quendam ex iis qui ad-
erant, equitibus suis secum sumptis, quam celerrime ad co-
pias Cyrum secutas proficisci, atque haec dicere: Ego sane
ne te quidem, Cyre, arbitrabar adeo imprudens consilium
de me capturum fuisse: si tamen ea Cyri esset sententia,
minime vos saltem, Medi, voluisse sic me solum relinquere
putaram. Jam vero, Cyrus siquidem volet, veniat; sin mi-
nus, vos saltem quam celerrime adeste. Haec mandata ad
Medos perferenda dedit nuntio. Is autem qui proficisci
jussus erat, Ego vero, domine, ait, quonam modo illos inve-
niam? Eodem, inquit Cyaxares, quo Cyrus istique adeo
qui eum secuti sunt, illos invenerunt adversus quos profecti
sunt. Quoniam profecto, ait, quosdam Hyrcanios ab hosti-
bus defecisse audio, cumque huc venissent, duces se Cyro
praebentes abiisse. Haec cum audisset Cyaxares, multo
etiam magis Cyro succensebat, qui haec ei non indicasset;
ac multo majori studio ad Medos mittebat, quo eum copis
nudaret: quin etiam gravioribus cum minis, quam antea,

πειμπομένῳ δὲ ἡπειλᾷ, εἰ μὴ ἰσχυρῶς ταῦτα ἀπαγγέλλοι.

13. Ὁ μὲν δὲ πειμπομένος ἐπορεύετο ἔχων τοὺς ἑαυτοῦ ἵππους ὡς ἑκατὸν, ἀνιώμενος ὅτι οὐκ ἐπορεύη καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Κύρου. Ἐν δὲ τῇ ὁδῷ πορευόμενοι διατρίβοντες τρίβῳ τινὶ ἐπλανώοντο, καὶ οὐ πρόσθεν ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ φῖλιον στρατεύμα πρὶν ἐντυγχόντες ἀποχωροῦσιν τισι τῶν Ἀσσυρίων ἡνάγκασαν αὐτοὺς ἡγεῖσθαι, καὶ οὕτως ἀφικνούνται τὰ πύρρα κατιδόντες ἀμφὶ μέσας πῶς νύκτας. (14) Ἐπει δ' ἐγένοντο πρὸς τῇ στρατοπέδῳ, οἱ φύλακες, ὡς περ εἰρημένον ἦν ὑπὸ Κυρίου, οὐκ εἰσαγγέλαν αὐτοὺς πρὸ ἡμέρας. Ἐπει δὲ ἡμέρα ὑπέβαινε, πρῶτον μὲν τοὺς μάχους καλέσας ὁ Κύρος τὰ τοῖς θεοῖς νομιζόμενα ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς ἐξαίρεσθαι ἐκέλευε. (15) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ ταῦτα ἔχον ὁ δὲ συγκαλέσας τοὺς ὁμοτίμους εἶπεν, Ἄνδρες, ὁ μὲν θεὸς προσηλάνει πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἡμεῖς δὲ, ὧ Πέρσαι, ἐν τῷ παρόντι ὀλίγοι ἐσμὲν ὡς ἐγκρατεῖς εἶναι αὐτῶν. Εἴτε γὰρ ὅσα ἂν καταργασώμεθα, μὴ φυλάξωμεν, πάλιν ταῦτα ἀλλότῳ ἐσται, εἴτε καταλείψωμεν τινὰς ἡμῶν αὐτῶν φύλακας ἐπὶ τοῖς ἐφ' ἡμῖν γιγνόμενοις, αὐτίκα οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχοντες ἀναφανώμεθα. (16) Δοκεῖ οὖν μοι ὡς τάχιστα ἵεναι τινὰ ὁμίον εἰς Πέρσας καὶ διδάσκειν ἅπερ ἐγὼ λέγω, καὶ καλεῖσθαι ὡς τάχιστα πέμψειν στρατεύμα, εἴπερ ἐπιθυμοῦσι Πέρσαι τὴν ἀρχὴν τῆς Ἀσίας αὐτοῖς καὶ τὴν κάρπωσιν γενέσθαι. (17) Ἰθὺ μὲν οὖν σὺ, ἔρῃ, ὁ προσβύτατος, καὶ ἐλθὼν ταῦτα λέγε, καὶ ὅτι οὗς ἂν πέμπῃσι στρατιώτας, ἐπειδὴν ἔλθωσι πρὸ ἐμῆ, ἐμοὶ μελήσει περὶ τροφῆς αὐτῶν. Ἄ δ' ἔρχομεν ἡμεῖς, ὅρας μὲν αὐτὰ, χρύπτει δὲ τούτων μηδὲν ὅτι δὲ τούτων ἐγὼ πέμπω εἰς Πέρσας καλῶς καὶ νομίμως ποιοῦν ἂν τὰ μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς τὸν πατέρα ἐρώτα, τὰ δὲ πρὸς τὸ κοινὸν τὰς ἀρχάς. Πειψάντων δὲ καὶ ὀπτήρας ὧν πράττομεν καὶ ψραστῆρας ὧν ἐρωτῶμεν. Καὶ σὺ μὲν, ἔρῃ, συσκευάζου καὶ τὸν λόχον προπομπὸν ἄγε.

18. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τοὺς Μήδους ἐκάλει, καὶ ἅμα ὁ παρὰ τοῦ Κυζάρου ἄγγελος παρίσταται, καὶ ἐν πᾶσι τὴν τε πρὸς Κύρον ὀρίην καὶ τὰς πρὸς Μήδους ἀπειλὰς αὐτοῦ ἔλεγε· καὶ τέλος εἶπεν ὅτι ἀπιέναι Μήδους κελεύει, καὶ εἰ Κύρος μένειν βούλεται. (19) Οἱ μὲν οὖν Μήδοι ἀκούσαντες τοῦ ἀγγέλου ἐσίγησαν, ἀποροῦντες μὲν πῶς γρὴ καλοῦντος ἀπειθεῖν, φοβούμενοι δὲ πῶς γρὴ ἀπειλοῦντι ὑπακοῦσαι, ἄλλως τε καὶ εἰδότες τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ. (20) Ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἄλλ' ἐγὼ, ὧ ἄγγελέ τε καὶ Μήδοι, οὐδὲν, ἔρῃ, θαυμάζω εἰ Κυζάρης, πολλοὺς μὲν πολεμίους τότε ἰδὼν, ἡμᾶς δὲ οὐκ εἰδὼς ὅτι πράττομεν, ὀκνεῖ περὶ τὰ ἡμῶν καὶ περὶ ἑαυτοῦ ἐπειδὴ δὲ αἰσθῆται πολλοὺς μὲν τῶν πολεμίων ἀπολωλότας, πάντας δὲ ἀπεληλαμένους, πρῶτον μὲν παύσεται φοβούμενος, ἔπειτα γινώσεται ὅτι οὐ νῦν ἔρημος γίγνεται, ἡνίκα οἱ φίλοι αὐτοῦ τοὺς ἐκείνου ἐχθροὺς ἀπολλύουσιν. (21) Ἀλλὰ μὴν μέμφεός γε πῶς ἐσμὲν

Medos ab eo avocabat : eique etiam qui missus erat minas intendit, si non hæc vehementer acriterque exponeret.

Et ille quidem qui missus erat, cum suis centum fere equitibus, proficiscebatur : id ipsum, quod non et ij se cum Cyro discessisset, ægre ferens. Cumque iter percerent, semita quadam a via deflectente divisi, oberrarunt : neque prius ad socium exercitum pervenere, quam in Assyrios quosdam a castris digressos incidissent, atque eos ut sibi duces essent vi coegissent : atque ita demum, conspectis ignibus, eo, circa mediam noctem, pervenerunt. Cum vero ad castra accessissent, exhibuit eos, quemadmodum mandatum a Cyro fuerat, ante lucem non intromiserunt. Die vero jam illucescente, Cyrus primum arcessitis magis, diis ea, quæ in more essent, ob res adeo prosperas, seligi jussit. Et ii quidem in his erant occupati : ille autem, convocatis iis qui ὁράται appelluntur, dixit, Multa bona, viri, deus nobis ostendit ; at nos, Persæ, paniores hoc tempore sumus, quam ut illa nostra in potestate tenere possimus. Nam sive ea, quæcumque laboribus nostris adepti fuerimus, non conservabimus, rursus erunt aliena ; sive ex nostris quosdam ipsis custodes eorum quibus potiti sumus relinquamus, statim nullas nobis esse vires manifestum erit. Quamobrem mihi videtur, cuidam e vobis quamprimum in Persiam eundem esse, qui doceat ea quæ a me dicuntur, et exercitum quam celerrime mitti jubeat, si quidem Persæ et imperium et fructum Asiæ suam in potestatem venire cupiant. Itaque ergo tu, qui natu maximus es, inquit, ac postquam eo veneris, hæc exponito, tum autem, mihi curæ futurum, ut militibus quos miserint, ubi ad me pervenerint, alimenta suppetant. Vides ipse quidem ea, quæ habemus, eorumque nihil celato ; ex quibus quidnam potissimum in Persiam mittendo, ut par et legibus consentaneum est fecero, deos quod affinet, patrem meum ; quod rempublicam, magistratus, interroga. Etiam spectatores eorum quæ gerimus, et explicatores eorum de quibus interrogaturi sumus, huc mittant. Ac tu quidem, ait, ad iter te collectis rebus necessariis parato, manipulumque qui te deducat, tecum sumito.

Secundum hæc Medos arcessit, cum simul Cyaxaris nuntius adesset, et coram omnibus iram ejus adversus Cyrum et minas adversus Medos indicaret, tandemque diceret, mandare Cyaxarem ut Medi discederent, etiamsi Cyrus manere vellet. Et Medi quidem cum hæc nuntii verba audissent, silebant, tum consilii inopes quo parto arcessenti non parerent, tum metuentes quemadmodum minanti obtemperarent, præsertim quod illius crudelitatem nosset. Cyrus autem, Minime miror equidem, ait, nuntie Medique, Cyaxarem et de nobis et de seipso valde timere, cum multos id temporis hostes viderit, et quid nos agamus ignoret : verum ubi senserit, complures hostium periisse, fugatos universos, primum metuere desinet, deinde agnoscat minime se jam desertum esse, cum amici hostes ipsius interimunt. At vero quonam modo reprehensione digni

ἔτι, εὖ τε ποιούντες ἔχαινον καὶ οὐδὲ ταῦτα αὐτομα-
 τίσαντες; ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἔχαινον ἐπεισα ἔδασα με λα-
 βόντα ὑμᾶς ἐξελεῖν· ὑμεῖς δὲ οὐχ ὥς ἐπιθυμοῦντες τῆς
 ἐξόδου ἠρωτήσατε εἰ ἐξίετε καὶ νῦν δεῦρο ἦκατε, ἀλλ'
 ὑπ' ἐκείνου κελευσθέντες ἐξίεναι, ὅτῳ ὑμῶν μὴ ἀχθο-
 μένῃ εἴη. Καὶ ἡ ὀργὴ οὖν αὕτη, σὰρ' οἶδα, ὑπὸ τε
 τῶν ἀγαθῶν πεπανθήσεται καὶ σὺν τῷ φόβῳ λήγοντι
 ἅπασιν. (22) Νῦν μὲν οὖν, ἔφη, σύ τε, ὦ ἀγγελε, ἀνά-
 πυσαι, ἐπεὶ καὶ πεπόνηκας, ἡμεῖς τε, ὦ Πέρσαι, ἐπεὶ
 προδεχόμεθα πολεμίους ἦτοι μαχομένους γε ἡ πεισο-
 μένους παρέσεσθαι, ταχθῶμεν ὥς κάλλιστα· οὕτω γὰρ
 ἀρμένιους εἰκὸς πλέον προανύτειν ὧν χρῆζομεν. Σὺ
 δ', ἔφη, ὁ τῶν Ὑρκανίων ἀρχων, δόμοιμεν προσταῆας
 τοῖς ἡγεμόσι τῶν σῶν στρατιωτῶν ἐξοπλίζειν αὐτούς.
 (23) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ποιήσας ὁ Ὑρκάνιος προσῆλθε,
 λέγει ὁ Κύρος, Ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ Ὑρκάνιε, ἡδόμεαι αἰσθα-
 νόμενος ὅτι οὐ μόνον φιλίαν ἐπιδεικνύμενος πάρει,
 ἀλλὰ καὶ ζύνεσιν φαίνῃ μοι ἔχειν. Καὶ νῦν ὅτι συμ-
 φέροι ἡμῖν ταῦτά δῆλον· ἡμοὶ τε γὰρ πολέμιοι Ἀσσύριοι
 σοὶ τε νῦν ἐχθρόντες εἰσιν ἡ ἡμοί. (24) Οὕτως οὖν ἡμῖν
 ἀμφοτέρους βουλευτέον ὅπως τῶν μὲν νῦν παρόντων
 μηδεὶς ἀποστατήσῃ ἡμῖν συμμάχων, ἄλλους δὲ, ἂν
 δυναίμεθα, προσληφόμεθα. Τοῦ δὲ Μήδου ἤκουες ἀπο-
 καλοῦντος τοὺς ἱππέας· εἰ δ' οὗτοι ἀπίσιν, ἡμεῖς μόνον
 οἱ παῖοι μενοῦμεν. (25) Οὕτως οὖν δεῖ ποιεῖν καὶ ἐμὲ
 καὶ σὲ ὅπως ὁ ἀποκαλῶν οὗτος καὶ αὐτὸς μένειν παρ'
 ἡμῖν βουλήσεται. Σὺ μὲν οὖν εὐρών σκηνὴν δὸς αὐτῷ
 θεοῦ κάλλιστα διάξει πάντα τὰ δέοντα ἔχων· ἐγὼ δ'
 αὐτῷ πειράσομαι αὐτῷ ἔργον τι προσταῆαι ὅπερ αὐτὸς
 ἔξω προάξει ἢ ἀπεισιν· καὶ διαλέγου δὲ αὐτῷ ὅποσα
 ἀπίς γενέσθαι ἀγαθὰ πᾶσι τοῖς φίλοις, ἂν ταῦτ' εὖ
 γίνηται· ποιήσας μέντοι αὐτὰ ἤκε πάλιν παρ' ἐμέ.
 26. Ὁ μὲν δὲ Ὑρκάνιος τὸν Μῆδον ὥχετο ἀγων
 ἐπὶ σκηνήν· ὁ δ' εἰς Πέρσας ἰὼν παρῇν συνσκευασμέ-
 νος ὁ δὲ Κύρος αὐτῷ ἐπέστελλε πρὸς μὲν Πέρσας λέγειν
 ὅτι καὶ πρόσθεν ἐν τῷ λόγῳ δεδοῖναι, Κυαξάρῃ δὲ ἀπο-
 δοῦναι τὰ γράμματα. Ἀναγνῶναι δέ σοι καὶ τὰ ἐπι-
 στελλόμενα, ἔφη, βούλομαι, ἵνα εἰδῶς αὐτὰ δμολογῆς,
 ἐν τῇ σε πρὸς ταῦτα ἐρωτᾷ. Ἐνῆν δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ
 τῇδε·

27. Κύρος Κυαξάρῃ χαίρειν. Ἡμεῖς σε οὔτε ἐρη-
 μον κατελίπομεν· οὐδεὶς γάρ, ὅταν ἐχθρῶν κρατῇ, τότε
 φίλων ἔρημος γίγνεται· οὐδὲ μὴν ἀποχωροῦντές γε σε
 οἴομεθα ἐν κινδύνῳ καθιστάναι· ἀλλὰ ὅσω πλέον ἀπέ-
 χμεν, τοσούτω πλέον σοι τὴν ἀσφάλειαν ποιεῖν νομί-
 ζομεν. (28) οὐ γὰρ οἱ ἐγγύτατα τῶν φίλων καθήμενοι
 μάλιστα τοῖς φίλοις τὴν ἀσφάλειαν παρέχουσιν, ἀλλ' οἱ
 τοῖς ἐχθροῖς μήκιστον ἀπαλαύνοντες μάλλον τοὺς φί-
 λους ἐν κινδύνῳ καθιστᾶσι. (29) Σκέψαι δὲ οὗν ὄντι
 μοι περὶ σὲ ὅς ὢν περὶ ἐμὲ ἐπιτά μοι μέμνη. Ἐγὼ
 εἰν γέ σοι ἤγαγον συμμάχους, οὐχ ὅσους σὺ ἐπεισας,
 ἀλλ' ὅπόσους ἐγὼ πλείστους ἡδυνάμην· σὺ δέ μοι ἔδω-
 κας μὲν ἐν τῇ φιλίᾳ ὄντι ὅσους πείσαις δυνασθεῖν· νῦν
 δ' ἐν τῇ πολεμίᾳ ὄντος οὐ τὸν θέλοντα ἀλλὰ πάντας ἀπο-

sumus, cum de ipso bene promereamur, neque hæc quidem
 de nostra sententia et auctoritate faciamus? sed ego illum
 persuasi, ut mihi permetteret vobis adsumptis egredi: vos
 autem non ut cupidi protectionis, an exeundum esset, inter-
 rogastis, atque ita jam huc pervenistis: at ab illo prodire
 jussi, si cui vestrum grave non esset. Quapropter hæc
 ira, sal scio, secundis hisce rebus mitigabitur, et una cum
 desinente metu abibit. Ac tu quidem modo, nuntie, quia
 labore defatigatus es, quietem capito: nos autem Persæ,
 quia sic hostes adfuturos expectamus, ut vel pugnent vel
 imperium accipiant, ordines quam elegantissime instructos
 habeamus: nam ita si conspiciamur, fortasse citius ea su-
 mus effecturi quæ desideramus. Tu vero, princeps Hyrcani-
 orum, ait, fac imperes militum tuorum ducibus, ut suos
 armis captis egredi jubeant. Cum autem his peractis Hyrcani-
 us accessisset, inquit Cyrus, In hoc ego, Hyrcanie, de-
 lector, quod animadverto, te non solum ita nobis adesse ut
 amicitiam re declares, sed etiam indicia mihi præbere per-
 spicacis, quæ præditus es, prudentiæ. At nunc quidem no-
 bis eadem conducere perspicuum est: nam et mihi sunt hos-
 tes Assyrii, et tibi jam infestiores sunt quam mihi: quare sic
 nostrum utrique consultandum est, ut eorum sociorum,
 qui jam nobis adsunt, nemo deficiat; et alios quoque, si
 possimus, nobis adjungamus. Audisti vero Medum equi-
 tes avocare; hi autem si discedant, jam nos pedites soli
 manebimus. Sic igitur et mihi et tibi agendum est, ut hic
 ipse qui Medos advocat, nobiscum manere velit. Tu igitur
 repertum aliquod ei tabernaculum tradito, ubi com-
 modissime degat, et omnia, quibus opus fuerit, habeat,
 ego vero sum operam daturus sit, ut opus aliquod ei imperem,
 quod libentius suscepturus sit, quam hinc abiturus: quin
 etiam cum ipso de bonis iis disserito, quæ spes sit amicis
 omnibus eventura, si bene gerantur ea quæ fieri oporteat:
 hæc vero ubi feceris, ad me redito.

Itaque ablit Hyrcanius quidem ut Medum ad tabernacu-
 lum deduceret; et qui in Persiam profecturus erat, paratus
 aderat: ei Cyrus mandavit, ut Persis diceret quæ oratione
 superiori sunt indicata, Cyaxari vero literas redderet.
 Volo autem, ait, tibi recitare, quæ mea continet epistola;
 quo et scias ea et profitearis, si quis te de his interroget.
 Hæc autem epistolæ inerant:

« CYRUS CYAXARI SALUTEM. Nos neque te solum
 reliquimus (nemo enim tunc ab amicis destitutus est, cum
 hostes per eos vincit), nec vero propterea quod abs te disces-
 simus in periculo te nos constituissæ arbitramur: sed quanto
 longius abs te absumus, tanto tibi nos plus securitatis præ-
 stare existimamus. Nam qui proxime amicos desident, non
 iis maxime securitatem adferunt, sed qui hostes longissime
 repellunt, ii potius amicos extra periculum collocant. Con-
 sidera vero qualem me cum sis erga te expertus, ipseque
 vicissim qualem erga me te præbeas, de me tandem quere-
 ris. Equidem auxilio qui tibi sint socios adduxi, non quod
 tu ut venirent persuasisti, sed quam ego plurimos potui: tu
 mihi, dum adhuc amica in regione essem, tot concessisti,
 quot persuadendo, me ut sequerentur, adducere possem; et
 nunc cum in hostili sim agro, non eos, qui redire velint,

καλεῖς. (30) Καὶ γὰρ οὖν τότε μὲν ὥμην ἀμφοτέροις ὑμῖν χάριν ὀφείλειν νῦν δὲ σύ με ἀναγκάζεις σοῦ μὲν ἐπιλαθέσθαι, τοῖς δ' ἀκολουθήσασσι πειρᾶσθαι πᾶσαν τὴν χάριν ἀποδοῦναι. (31) Οὐ μέντοι ἐγώ γε σοὶ ὁμοιος δύναμαι γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ νῦν πέμπω ἐπὶ στρατεύμα εἰς Πέρσας ἐπιστέλλω, ὅποσοι ἂν ἴωσιν ὡς ἐμέ, ἣν τι σύ αὐτῶν δέη πρὶν ἡμᾶς ἔλθειν, σοὶ ὑπάρχειν, οὐ γὰρ ὅπως ἂν ἐθέλωσιν, ἀλλ' ὅπως ἂν σύ βούλῃ χρῆσθαι αὐτοῖς. (32) Συμβουλεύω δέ σοι καίπερ νεώτερος ὢν μὴ ἀραιρεῖσθαι ἅ ἂν δῶς, ἵνα μὴ σοὶ ἀντὶ χαρίτων ἐχθροὶ ὀφείλωνται, μηδ' ὄντινα βούλει πρὸς σὲ ταχὺ ἔλθειν, ἀπειλοῦντα μεταπέμψω, μηδὲ ψάσκοντα ἔρχομαι εἶναι ἅμα πολλοῖς ἀπειλεῖν, ἵνα μὴ διδάσκης αὐτοὺς σοῦ μὴ φροντίζειν. (33) Ἡμεῖς δὲ πειρασόμεθα παρεῖναι, ὅταν τάχιστα διαπραξώμεθα ἅ σοι τ' ἂν καὶ ἡμῖν νομίζομεν πραγθέντα κοινὰ γενέσθαι ἀγαθὰ. Ἐβρώσω.

34. Τυχὸν αὐτῷ ἀπόδος, καὶ ὅ, τι ἂν σε τούτων ἐρωτᾷ, ἥπερ γέγραπται σύμφαθι. Καὶ γὰρ ἐγὼ ἐπιστέλλω σοι περὶ Περσῶν ἥπερ γέγραπται. Τούτῳ μὲν οὕτως εἶπε, καὶ οὗτος τὴν ἐπιστολὴν ἀπέμειψε, προσεντειλάμενος οὕτω σπεύδειν ὥσπερ ὁδὸν ὅτι ζυμφέρει ταχὺ παρεῖναι.

35. Ἐκ τούτου δὲ εἴωρα μὲν ἐξωπλισμένους ἤδη πάντας καὶ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Ὑρκανίους καὶ τοὺς ἀμὲρ Τυγράνην· καὶ οἱ Πέρσαι δὲ ἐξωπλισμένοι ἦσαν· ἤδη δὲ τινες πλησιόωροι καὶ ἵππους ἀπῆγον καὶ ὅπλα ἀπέφερον. (36) Ὁ δὲ τὰ μὲν παλὰ ὅπου περ καὶ τοὺς προτέρῃ καταβάλλειν ἐκέλευσε, καὶ ἕκαστον οἷς τούτου ἔργον ἦν ὁπόσων μὴ αὐτοὶ ἐδόσαντο· τοὺς δ' ἵππους ἐκέλευσε φυλάττειν μένοντας τοὺς ἀγαγόντας ἕως ἄν τις σημάνη αὐτοῖς· τοὺς δ' ἀρχοντας τῶν ἱππέων καὶ Ὑρκανίων καλέσας τάδε εἰσέειπεν·

37. Ἄνδρες φίλοι τε καὶ ζύμιαχοι, μὴ θαυμάζετε ὅτι πολλάκις ὑμᾶς συγκαλῶν· καὶ γὰρ ἡμῖν ὄντα τὰ παρόντα πολλὰ αὐτῶν ἐστὶν ἀσύνητα· ἅ δ' ἂν ἀσύνητα ἦ, ἀνάγκη ταῦτα ἀεὶ πράγματα παρέχειν, ἕως ἄν χώραν λάβῃ. (38) Καὶ νῦν ἐστὶ μὲν ἡμῖν πολλὰ τὰ αἰγυμάλωτα χρήματα, καὶ ἄνδρες ἐπ' αὐτοῖς· διὰ δὲ τὸ μή' ἡμᾶς εἰδέναι ποῖα τούτων ἐκάστου ἐστὶν ἡμῶν, μήτε τούτους εἰδέναι ὅστις ἐκάστῳ αὐτῶν δεσπότης, περαίνοντας μὲν δὴ τὰ δόντα οὐ πάνυ ἔστιν ὁρᾶν αὐτῶν πολλοὺς, ἀποροῦντας δὲ ὅ, τι χρὴ ποιεῖν σπεδὸν πάντας. (39) Ὡς οὖν μὴ οὕτως ἔχῃ, διορίσατε αὐτά· καὶ ὅστις μὲν ἐλαθε σκηπὴν ἔχουσιν ἱκανὰ καὶ σῖτα καὶ ποτὰ καὶ τοὺς ὑπηρετήσαντας καὶ στωμυνοὺς καὶ ἐσθῆτας καὶ τὰλλ' ὅς οἰκεῖται σκηπὴ καλῶς στρατιωτικῇ, ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν ἄλλο δεῖ προσγενέσθαι ἢ τὸν λαβόντα εἰδέναι ὅτι τούτων ὡς οἰκεῖων ἐπιμελεσθαι δεῖ· ὅστις δὲ εἰς ἐνδεόμενά του κατεσκήνωσε, τούτους ὑμεῖς σκευάζμενοι τὸ ἐλλείπον ἐκπλήσατε. (40) Πολλὰ δὲ καὶ τὰ περιττὰ οἷα ὅτι ἔσται πλείω γὰρ ἅπαντα ἢ κατὰ τὸ ἡμέτερον πλῆθος εἶχον οἱ πολέμιοι. Ἦλθον δὲ πρὸς ἐμὲ καὶ χρημάτων ταμίαι, οἱ τε τοῦ Ἀσσυρίων βασιλέως καὶ ἄλλων δυναστῶν, οἱ εἰλεγον ὅτι χρυσίον εἶναι παρὰ σφίσιν ἐπίσθη-

sed universos avocas. Itaque tunc quidem arbitrabar me vobis utrisque gratiam debere; at nunc me tui quidem oblivisci cogis, et illis qui me sequuti sunt omnem referre gratiam studere. Verum facere non possum, ut tibi similis fiam: sed hoc ipso tempore copiarum causa misso in Persiam nuntio, mandatum dedi, ut quotquot ad me venturi sunt, si eorum opera tibi sit opus, antequam nos redeamus, iis tibi sit potestas, non ut ipsi voverint, sed uti tu voles, utendi. Consilium autem tibi do, quanquam ipse junior, ne quæ concesseris auferas; ut ne inimicitia tibi gratiarum loco debeantur: nec minitabundus accessas, cum aliquem ad te celeriter venire velis: nec simul te solum esse dixeris, et multis miniteris, ne doceas eos nihili te facere. Nos autem ut adsimus operam dabimus, ubi primum ea confecerimus, quæ facta cum fuerint et tibi et nobis ex æquo fructuosa fore censemus. Vale. »

Hanc ei epistolam reddito, et de quocunque horum te interrogavit, id ita se habere dicito, prout in epistola scriptum est. Nam et de Persis itidem tibi mando, prout scriptum est. Atque hunc quidem his verbis adloquutus, tradita epistola, dimisit; adjecto mandato, ut ita festinaret, quemadmodum expeliri voverat celeriter uti adesset.

Secundum hæc armatos jam omnes et Medos et Hyrcanios et Tigranis milites spectabat: Persæ quoque egressi erant armati: jam etiam finitimi quidam ei se dedentes equos adducebant, et adferebant arma: hos ille palta eum in locum, ubi et ceteros antea, jussit abjicere, eaque illos concremare, quibus id negotii datum erat, ipsi quibus non egerant; equos autem ut illi in castris remanentes custodirent, qui eos adduxerant, præcepit, donec aliquis eis aliter significaret: et convocatis præfectis equitum et Hyrcaniorum, hujusmodi orationem habuit:

« Ne mirum vobis sit, amici et socii, inquit, quod vos sæpe convoco: nam cum res presentes novæ sint, earum multæ ordine adhuc carent; quæ vero ordinata non sunt, ea semper negotia facessere necesse est, donec in suum quæque locum delata fuerint. Et multa jam sunt bona nobis bello capta, et viri præterea qui in nostram potestatem venerunt: quoniam vero neque scimus ipsi, quænam horum cujusque nostrum sint, neque hi novere quis eorum cujusque sit dominus, ideo non admodum multos quidem ex eis videre est officium facere, sed omnes fere ambigere, quid abs se fieri oporteat: quapropter ut ne hæc sit rerum nostrarum ratio, vos ista singulis quæ eis propria sint dividendo discernite: et cum quidem tabernaculum aliquis adeptus est, satis et esculentis instructum, et potulentis, et ministris, et stragula, et alia veste, rebusque ceteris quæ requiruntur ut in tabernaculo militari commode degi possit, huc ut quid aliud accedat non opus est, nisi ut is qui illud nactus est, sciat horum sibi curam, tanquam suorum, gerendam esse: qui vero in ea divertit tabernacula quibus pleraque desunt, vos his inspectis, quod deest supplete. Multa etiam fore scio quæ supersint: nam hostibus omnia fuere copiosiora quam pro multitudine nostra. Venerunt etiam ad me Assyriorum regis aliorumque dynastarum quæstores, qui apud se aurum signatum esse

ρον, δασμούς τινας λέγοντες. (41) Καὶ ταῦτα οὖν κηρύττετε πάντα ἀποφέρειν πρὸς ὑμᾶς ὅπου ἂν καθέξησθε· καὶ φόβον ἐπιτίθεσθε τῷ μὴ ποιοῦντι τὰ παραγγελλόμενα· ὑμεῖς δὲ λαβόντες διάδοτε ἵππαι μὲν τὸ διπλοῦν, πεζοὶ δὲ τὸ ἀπλοῦν, ἵνα ἔχητε, ἥν τινας προσδήσθε, καὶ ὅπου ὠνήσεσθε. (42) Τὴν δ' ἀγορὰν τὴν οὖσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ κηρυξάτω μὲν ἡδὼν, ἔφη, μὴ ἀδικεῖν μηδένα, πωλεῖν δὲ τοὺς καπῆλους δ, τι ἔχει ἕκαστος πρᾶσιμον, καὶ ταῦτα διαθεμένους ἄλλα ἀγεῖν, ὅπως οἰκῆται ἡμῖν τὸ στρατόπεδον. (43) Καὶ ταῦτα μὲν ἐκήρυκτον εὐθὺς. Οἱ δὲ Μῆδοι καὶ Ὑρκάνιοι εἶπον ὧδε· Καὶ πῶς ἂν, ἔφασαν, ἡμεῖς ἀνευ σοῦ καὶ τῶν σῶν διατίνομεν ταῦτα; (44) Ὁ δ' αὖ Κῦρος πρὸς τοῦτον τὸν λόγον ὧδε προσνήχθη. Ἦ γὰρ οὕτως, ἔφη, ὦ ἄνδρες, γηνώσκετε ὧς δ, τι ἂν δέη πραχθῆναι ἐπὶ πᾶσι πάντας ἡμᾶς δεῖσθαι παρεῖναι, καὶ οὔτε ἐγὼ ἀρκέσω πράττων πρὸ ὑμῶν δ, τι ἂν δέη, οὔτε ὑμεῖς πρὸ ἡμῶν; καὶ πῶς ἐν ἄλλως κλειῶν μὲν πράγματα ἔχομεν, μείω δὲ διαπραττόμεθα ἢ οὕτως; (45) ἄλλ' ὁρᾶτε, ἔφη· ἡμεῖς μὲν γὰρ διεφυλάξαμεν ὑμῖν τάδε, καὶ ὑμεῖς ἡμῖν πιστεύετε καλῶς διαφυλάττειν· ὑμεῖς δὲ γ' αὖ διανεμάμεστε, καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν ὑμῖν καλῶς διανεμεμῆκεναι. (46) Καὶ ἄλλο δέ τι αὖ ἡμεῖς πειρασόμεθα κοινὸν ἀγαθὸν πράττειν. Ὅρατε γὰρ δὴ, ἔφη, νυνὶ πρῶτον ἵπποι ἴσσι ἡμῖν πάρεσιν, οἱ δὲ προσάγονται· τούτους οὖν εἰ μὴν εἰσομένους ἀναμειβάτους, ὠφελήσουσι μὲν οὐδὲν ἡμᾶς, πράγματα δὲ παρέξουσιν ἐπιμέλεισθαι· ἥν δ' ἵππεις ἐπ' αὐτοὺς καταστήσωμεν, ἅμα πραγμάτων τε ἀπαλλάξομεθα καὶ ἰσχυρὸν ἡμῖν αὐτοῖς προσθήσομεθα. (47) Εἰ μὲν οὖν ἄλλους ἔχετε οἵςτις ἂν δοίητε αὐτοὺς, μεθ' ὧς ἂν καὶ κινδυνεύοιτε ἥδιον, εἰ τι δέοι, ἢ μεθ' ἡμῶν, βελόνους δίδοτε· εἰ μὲντοι ἡμᾶς ἂν βούλοισθε παραστάτας μάλιστα ἔχειν, ἡμῖν αὐτοὺς δότε. (48) Καὶ γὰρ νῦν ὅτε ἀνευ ἡμῶν προσελάσαντες ἐκινδυνεύετε, πολὺν μὲν φόβον ἡμῖν παρίετε μὴ τι πάθῃτε, μάλα δὲ αἰσχύνεσθαι ἡμᾶς ἐπιτίθεσθε· ὅτι οὐ παρήγμεν ὅπουπερ ὑμεῖς ἦν δὲ λάβοιμεν τρὸς ἵππους, ἐφόμεθα ὑμῖν. (49) Κἂν μὲν δοκῶμεν ὠφελεῖν πλέον ἐπ' αὐτῶν συναγυνησόμενοι, ὅτω προθυμίας οὐδὲν ἐλλείφομεν· ἥν δὲ πρὸς γενομένοι δοκῶμεν καιριωτέρως ἂν παρεῖναι, τὸ καταβῆναι ἐν μέσῳ καὶ εὐθὺς πεζοὶ ἡμῖν παρῆσόμεθα· τοὺς δ' ἵππους μηχανήσομεθα οἷς ἂν παραδιδόημεν. (50) Ὁ μὲν οὕτως εἰπὼν· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ Κῦρε, οὔτε ἄνδρας ἔχομεν οὐδ' ἀναδιβάσαιμεν ἂν ἐπὶ τούτους τοὺς ἵππους, οὐτ' εἰ ἔχομεν, σοῦ ταῦτα βουλομένου, ἄλλο ἂν ἀντὶ τούτων ἡρώμεθα. Καὶ νῦν, ἔφασαν, τούτους λαβὼν ποιεῖ ὅπως ἀριστόν σοι δοκεῖ εἶναι. (51) Ἀλλὰ δέχομαι τε, ἔφη, καὶ ἀγαθῇ τύχῃ ταῖς τε ἵπποις γενοίμεθα καὶ ὑμεῖς διέλκοιτε τὰ κοινά. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖς θεοῖς, ἔφη, ἐξαιρεῖτε δ, τι ἂν οἱ μέγιστον ἐξηγῶνται· ἔπειτα δὲ καὶ Κυαξάρῃ ἐκλέξασθε ἑκὰς ἂν οἴεσθε αὐτῷ μάλιστα χαρίζεσθαι. (52) Καὶ οἱ γινώσκοντες εἶπον ὅτι γυναικίας ἐξαιρετέον ἂν εἴη. Γυναικίας τε τοίνυν ἐξαιρεῖτε, ἔφη, καὶ δ, τι ἄλλο ἂν δοκῇ

dixerunt, de tributis quibusdam mentionem facientes : itaque per præconem imperate, ut istæc ad vos omnia deferant, ubicunque consederitis; et terrore qui incutite qui, quod imperatum est, non fecerit : vos autem ea cum acceperitis, duplum quidem equiti, pediti simplum distribuite; ut habeatis, si quibus vobis præterea opus fuerit, unde etiam ea emere possitis. Forum vero castrense, inquit, præconis jam voce edicite, ut nemo violet, utque caupones ac mercatores vendant merces quisque suas venales; et has ubi vendiderint, alias advehant, quo castra nostra sint frequentia. » Et hæc illi quidem statim per præconem edicebant : Medi vero et Hyrcanii, Quo pacto nos, inquit, absque te ac tuis hæc distribuimus? Cyrus autem hæc ipsorum verba ita excepit : « Eane vestra, viri, sententia est, inquit, ut quicquid tandem nobis agendum fuerit, rebus omnibus nos omnes interesse oporteat; neque satis ego facturus sim vobis, agens pro vobis quod usus postulet, neque vos, pro nobis? et quamvis alia ratione plus habituri simus negotii, et minus effecturi, quam ista? At videte, ait : nos enim hæc vobis custodivimus, et vos creditistis a nobis esse recte custodita; vos vero vicissim distribuite, et nos credemus vobis, recte vos distribuisset. Ac nos rursus alia in re operam dabimus, ut quiddam in commune profuturum peragamus. Videte enim, ait, nunc primum quot nobis partim adsint equi, partim adducantur; hos utique ita si relinquemus ut nemo insideat, neque quidquam nobis proderunt, et ob curam iis impendendam negotium nobis exhibebunt : sin equites eis imponemus, eadem opera tum negotiis molestis liberabimur, tum virorum nobis ipsis accessionem faciemus. Atqui si alii sunt, quibus eos detis, et quibuscum (si sit opus) pericula libentius adeatis, quam nobiscum, nimirum illis eos date : sin nos in primis auxiliares qui vobis præsto sint habere vultis, nobis eos date. Etenim modo cum ad hostes absque nobis prorecti, prælii discrimen adiretis, magnum nobis metum iniecitis, ne quid adversi vobis accideret; atque etiam magnum nobis pudorem incussistis, quod ibi non adessemus, ubi vos aderatis : verum si equos accipiemus, sequuntur vos sumus; ac si quidem una vobiscum ex equis pugnantibus majori usui esse videbimur, cum ita se res habet, faciemus ut alacritatem nostram minime desideretis : sin pedites cum fuerimus opportunius adfuturi videamur, proclive fuerit descendere, statimque adeo vobis pedites aderimus; equos autem quibus tradamus, excogitabimus. » Cyrus in hunc modum loquutus est : illi autem responderunt, At nos, Cyre, neque viros habemus, quos equis hisce imponamus, neque, si haberemus, cum tu hæc velis, aliud iis quam tu velles preferremus. Atque adeo nunc, inquit, equos accipe, et quod tibi optimum factu t' letur facito. Ego vero accipio, inquit, adeoque nos, quod felix faustumque sit, efficiamur equites; et vos, quæ communia sunt, dividatis. Ac primum quidem, ait, diis secernite quodcunque magi secernendum præscripserint; deinde Cyaxari seligite, quæ quod selegeritis maxime rem gratam vos ipsi facturos arbitramini. Et illi risu facto, mulieres formosas huic deligendas aiebant. Ergo et mulieres, inquit, deligite, et quicquid aliud vobis

ὅμιν. Ἐπειδὴν δ' ἐκείνῳ ἐξέληται, ὃ Ὑρκάνιοι, τοὺς ἐμοὶ ἐθελούτους τούτους ἐπισπομένους [Μήδους] ἀμέμπτους πάντας ποιεῖτε εἰς δύναντιν. (53) Ὑμεῖς δ' αὖ, ὃ Μῆδοι, τοὺς πρώτους θυμάρχους γενομένους τιμᾶτε τούτους, ὅπως εὖ βεβουλευσθαι ἡγήσωνται ἡμῖν φίλοι γενομένοι. Νείματα δὲ πάντων τὸ μέρος καὶ τῷ παρὰ Κυζάρου ἔχοντι αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ καὶ συνδιαμένειν δὲ παρκαλεῖτε, ὥς ἐμοὶ τούτου συνδοκούντος, ἵνα καὶ Κυζάρη μᾶλλον εἰδῶς περὶ ἐκάστου ἀπαργεῖν τὰ ὄντα. (54) Πέρσαις δ', ἔφη, τοῖς μετ' ἐμοῦ, ὅσα ἂν περιττὰ γένηται ὑμῶν καλῶς κατασκευασμένων, ταῦτα ἀρκέσει. Καὶ γὰρ, ἔφη, μᾶλλον ποῖς ἡμεῖς οὐκ ἐν γλιττῇ τεθράμμεθα ἀλλὰ χωρικτικῶς ὥστε ἴσως ἂν ἡμῶν καταναλίσκαστε, εἴ τι σεμνὸν ἡμῖν περιτιθείητε, ὥσπερ, ἔφη, οἷδ' ὅτι πολλὴν ὑμῖν γέλωτα παρέξομεν καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων καθήμενοι, οἶμαι δ', ἔφη, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς καταπίπτοντες.

55. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἤσαν ἐπὶ τὴν διαίρεσιν, μᾶλλον ἐπὶ τῷ ἵππικῷ γελῶντες· ὁ δὲ τοὺς ταξιάρχους καλέσας ἐκέλευσε τοὺς ἵππους λαμβάνειν καὶ τὰ τῶν ἵππων σκεύη, καὶ τοὺς ἱπποκόμους ἀριθμῆσαντας λαβεῖν κληρωσάμενους εἰς τὰξιν ἴσους ἐκάστοις. (56) Αἰθίς δὲ ὁ Κύρος ἀνειπεῖν ἐκέλευσεν, εἴ τις εἴη ἐν τῷ Ἀσσυρίῳ ἢ Σύριῳ ἢ Ἀραβίῳ στρατεύματι ἀνὴρ δοῦλος ἢ Μῆδων ἢ Περσῶν ἢ Βακτριῶν ἢ Καρῶν ἢ Κιλικίων ἢ Ἑλλήνων ἢ ἄλλοθεν πολεὺς βεβουλημένος, ἐκφράνεσθαι. (57) Οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ κήρυκος ἄσμενοι πολλοὶ προεφάνησαν· ὁ δὲ ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς τὰ εἶδη βελτίστους ἐλαγεν ὅτι ἐλευθέρους αὐτοὺς ὄντας δεῖσαι ὅπλα ὑποφέρειν ἃ ἂν αὐτοῖς διδόναι τὰ δὲ ἐπιτρέπει ὅπως ἔχουσιν ἔφη, αὐτῷ μελήσειν. (58) Καὶ εὐθὺς ἄγων πρὸς τοὺς ταξιάρχους συνέστησεν αὐτοὺς, καὶ ἐκέλευσε τὰ τε γέγρα καὶ τὰς ψιλὰς μαχηάρας τούτοις δοῦναι, ὅπως ἔχοντες τοῖς ἵπποις ἑπονται, καὶ τὰ ἐπιτρέπει τούτοις ὥσπερ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ Πέρσαις λαμβάνειν, αὐτοὺς δὲ τοὺς ὁπάρχας καὶ τὰ ἥστα ἔχοντας αἰεὶ ἐπὶ τῶν ἵππων ὀρεῖσθαι, καὶ αὐτοὺς οὕτω ποιεῖν καθήκον, ἐπὶ δὲ τοὺς πεζοὺς τῶν δημοτίμων ἀνθ' αὐτοῦ ἐκάστου καθίστασθαι ἄλλον ἄρχοντα τῶν δημοτίμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ ταῦτα ἔχον. Γωβρύας δ' ἐν τούτῳ παρὴν Ἀσσύριος πρεσβύτερος ἀνὴρ ἐν ἵππῳ σὺν ἵππικῇ θρασύτης εἶχον δὲ πάντες τὰ ἐν ἵππῳ ὅπλα. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τῷ τὰ ὅπλα παραλαμβάνειν τεταγμένοι ἐκέλευον παραδιδόναι τὰ ἥστα, ὅπως κατακαύοντες ὥσπερ πᾶσι. Ὁ δὲ Γωβρύας εἶπεν ὅτι Κύρον πρῶτον βούλοιο ἰδεῖν καὶ οἱ ὑπάρχει τοὺς μὲν ἄλλους ἱππέας αὐτοῦ κατέλιπον, τὸν δὲ Γωβρύαν ἄγουσι πρὸς τὸν Κύρον. (2) Ὁ δ' ὡς εἶδε τὸν Κύρον, ἐλεξεν ὧδε. Ὡς δέσποτα, ἐγὼ εἰμι τὸ μὲν γένος Ἀσσύριος· ἔγω δὲ καὶ τείρος ἱσχυρὸν καὶ γόμας ἐπάρχω πολλῆς καὶ ἵππων ἔχων (εἰς)

visum fuerit. Postea vero quam illi selegeritis, Hyrcanum, facite, quantum potestis, ut omnes hi [Medi], qui me ultro sequuti sunt, nihil habeant quod querantur. Et vos item, Medi, primos hosce socios nostros honoribus præmiisque ornate, quo recte se consuluisse rebus suis existiment, cum nostræ se amicitie adjunxerunt. Etiam de omnibus partem nuntio tribuite qui a Cyaxare venit, tum ipsi, tum iis quos secum habet: atque etiam hunc obsecrate ut nobiscum maneat, id quod et mihi simul probari dicite: ut cum rectius singula intellexerit, vera Cyaxari renuntiare possit. Persis autem, ait, qui mecum sunt, quæcumque vobis præclare instructis supersint, ea sufficient: quippe nos, inquit, in deliciis non admodum educati sumus, sed duriter ac rusticorum ferme more: itaque nos fortassis etiam irrisissetis, si quid splendidius nobis attribueretur: sicuti futurum scio, inquit, ut equis insidentes multum vobis risum moveamus; et fortassis, ut arbitror, ait, etiam in terram decident.

Secundum hæc illi ad præde divisionem accedere, de equitatu hoc admodum ridentes: et Cyrus accessitis cohortium prefectis præcepit equos uti reciperent, et instrumenta equestria, cum equisonibus; et numero quidem inito eos acciperent, ut pares videlicet militum singulorum numero, sortito cohorti cuique obvenirent. Ipse etiam Cyrus per præconem pronuntiare jussit, ut si quod in Assyriorum, aut Syrorum, aut Arabum exercitu mancipium esset, vel e Media, vel Persia, vel terra Bactriana, vel Caria, vel Cilicia, vel Græcia, vel aliunde vi abductum, se conspiciendum exhiberet. Hoc autem audito præconio, multi se libenter in conspectum dedere: et ille, cum ex eorum numero selegisset qui forma præstabant, iis, libertate donatis, arma esse gestanda dixit, quæ ipsis daturus erat: sibi autem curæ futurum aiebat, res uti necessarias haberent. Simul eos ad prefectos cohortium deducens, iisdem commendavit; et præcepit, ut scuta ac gladios sine balteis eis darent, hiæ ut instructi equitatu sequerentur; atque ut pro iisdem com meatum, perinde ac pro Persis suis, acciperent: ipsi vero cohortium prefecti loricis hastilibusque instructi semper equis velerentur; atque ipse primum hoc facere usus est: ac singuli suo loco prefectum alium ex ordine δημοτίμων, peditibus qui de numero itidem δημοτίμων erant constituerent.

CAPUT VI.

Et in his quidem rebus cum illi occupati essent, interea Gobryas Assyrius, senex, equo vectus, cum equestri famulatu aderat: gestabant autem omnes arma equestria. Et illi quidem quibus datum hoc erat negotii ut arma reciperent, eos hastilia tradere jubebant, ut ea perinde atque arma cetera comburent. Gobryas autem, velle se primum videre Cyrum, ait: itaque ministri ceteros quidem ipsius equitès reliquerunt et ad Cyrum Gobryam deducunt. Ibi ubi Cyrum conspexit, his verbis usus est: « Equidem, domine, natione sum Assyrius; et castellum munitum habeo et regioni amplæ dominor; et equos circiter mille trecento.

χλίαν τριακοσίαν, ἣν τῷ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεῖ πα-
 ραγόμην καὶ φίλος ἦν ἐκείνῳ ὡς μάλιστα· ἐπεὶ δὲ ἐκεί-
 νος μὲν τέθνηκεν ὑπ' ὕμῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν, ὁ δὲ παῖς
 ἐκείνου τὴν ἀρχὴν ἔχει ἐχθιστος ὧν ἐμοί, ἤκω πρὸς σέ καὶ
 ἐνέτης προσπίπτω καὶ δίδωμι σοι ἐμαυτὸν δοῦλον καὶ
 σήμερον, σὲ δὲ τιμωρὸν αἰτοῦμαι ἐμοὶ γενέσθαι· καὶ
 παῖδα σὺντα ὡς δυνατόν σὲ ποιοῦμαι· ἀπαις δ' εἰμὶ ἀρ-
 χέων παῖδων. (3) Ὅς γὰρ ἦν μοι μόνος καὶ καλὸς καὶ
 ἀγαθός, ὃ δέσποτα, καὶ ἐμὲ φίλῳ καὶ τιμῶν ὥσπερ ἂν
 εἰδίαιονα πατέρα παῖς τιμῶν τιθείη, τούτων δὲ νῦν βα-
 σιλεὶς οὗτος κατέλαστος τοῦ τότε βασιλέως, πατὴρ δὲ
 πῶ νῦν, ὡς δώσοντος τὴν θυγατέρα τῷ ἐμῷ παιδί, ἐγὼ
 μὲν ἀπεπεμφάμην μέγα φρονῶν ὅτι δῆθεν τῆς βασιλείας
 ἐνταῖρος ἀφείμην τὸν ἐμὸν υἱὸν γαμέτην, ὁ δὲ νῦν βα-
 σιλεὶς εἰς θήραν αὐτὸν παρακαλέσας καὶ ἀνείς αὐτῷ
 θήρην ἀνὰ κράτος, ὡς πολὺ κρείττων αὐτοῦ ἱππεὺς
 ἱγούμενος εἶναι, ὁ μὲν ὡς φίλῳ συνεθήρα, φανεῖσθαι δ'
 ἔκρου διώκοντες ἀμφοτέροι, ὁ μὲν νῦν ἀρχὼν οὗτος
 ἀκοντίσας ἡμάρτεν, ὡς μήποτε ὥφελεν, ὁ δ' ἐμὸς παῖς
 ζῶν, οὐδὲν δέον, καταβάλλει τὴν ἀρχον. (4) Καὶ
 τότε μὲν δὴ ἀνιαιθεὶς ἀρ' οὗτος κατέσχευεν ὑπὸ σκότου τὸν
 φθόνον ὡς δὲ πάλιν λέοντος παρατυχόντος ὁ μὲν αὐ-
 τῷ ἡμάρτεν, οὐδὲν θαυμαστόν, οἶμαι, παθὼν, ὁ δ' αὖ ἐμὸς
 παῖς εὖως τυχὼν κατεργάσατό τε τὸν λέοντα καὶ εἴ-
 πεν, Ἄρα βέβληκα οἷς ἐξεῖς καὶ καταβέβληκα θήρα
 ἐκπαράκις, ἐν τούτῳ δὲ οὐκέτι κατίσχει ὁ ἀνόσιος τὸν
 φθόνον, ἀλλ' αἰχμὴν παρὰ τίνος τῶν ἐπομένων ἀρπά-
 σαι, παῖσας εἰς τὰ στέρανα τὸν μόνον μοι καὶ φίλον
 παῖδα ἀφείλετο τὴν ψυχὴν. (5) Καὶ γὰρ μὲν ὁ τάλας
 πατρὸν ἀντὶ νυμφίου ἐκομισάμην καὶ ἔθαψα τηλικούτος
 ὢν ἀρρα γυναικίσκοντα τὸν ἀριστον παῖδα τὸν ἀγαπητόν·
 ἐὰν κατακτανὼν ὥσπερ ἐχθρὸν ἀπολέσας οὔτε μεταμελό-
 μενος πάνποτε φανερός ἐγένετο οὔτε ἀντὶ τοῦ κακοῦ ἔρ-
 γου τιμὴς τινος ἡξίωσε τὸν κατὰ γῆς. Ὁ γε μὴν πα-
 τὴρ αὐτοῦ καὶ συνώκτισέ με καὶ ὅλος ἦν συναχθόμενος
 μοι τῇ συμφορᾷ. (6) Ἐγὼ μὲν οὖν, εἰ μὲν ἐξ ἐκείνου,
 οὐκ ἂν ποτε ἦλθον πρὸς σέ ἐπὶ τῷ ἐκείνου κακῷ· πολλὰ
 γὰρ φιλικὰ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου καὶ ὑπηρετήσα ἐκείνῳ·
 ἐπεὶ δ' εἰς τὸν τοῦ ἐμοῦ παιδὸς φονέα ἡ ἀρχὴ περιήκει,
 καὶ ἐν ποτὶ ἐνὸς τούτου δυναίμην εὖνους γενέσθαι, οὐδὲ
 οὐκ ἐμὲ εὖ οἶδ' ὅτι φίλον ἂν ποτε ἡγήσαιο. Οἶδε γὰρ
 ὡς ἐγὼ πρὸς αὐτὸν ἔγω καὶ ὡς πρόσθεν φαιδρῶς βί-
 ταιον νῦν διάκειμαι, ἔρμος ὢν καὶ διὰ πένθους τὸ
 γῆρας διάνημι. (7) Εἰ οὖν σὺ με δέχῃ καὶ ἐλπίδα τινὰ
 ἔσθαι τοῦ φίλῳ παιδί τιμωρίας ἂν τίνος μετὰ σοῦ
 γένηται, καὶ ἀντιθέσθαι ἂν πάλιν δοκῶ μοι καὶ οὔτε ζῶν
 ἐν ἐτι εἰσχυνομένην οὔτε ἀποθνήσκων ἀνώμενος ἂν τε-
 λαίωται δοκῶ. (8) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε· Κύρος δ' ἀπε-
 κρινέτω, λέγει, ὡ Γωδρύα, καὶ φρονῶν φαλὴν
 βραχὺν λόγιον πρὸς τὴν ἐξ, δέχομαι τε ἐκείνην σὲ καὶ τι-
 μωρέσσω σοι τὸν παῖδός τὸν φονέα σὺν θεοῖς ὑπισχνού-
 μεν. Αὐτὸν δὲ μοι, ἔστ, ἐάν σοι ταῦτα ποιῶμεν καὶ τὰ
 περὶ σε ἔχοντα ἴωμεν καὶ τὴν γῶραν καὶ τὴν δύναμιν
 ἡμεῖς πρόσθεν εἶχες, σὺ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ὑπηρετή-

regi Assyriorum exhibere solebam, et illi quidem carus eram,
 ut qui maxime : sed quando interfectus ille a vobis erat, vir
 sane fortis et bonus, illiusque filius rerum modo potitur,
 inimicissimus mihi, ad te veni, et ad genua tibi supplex
 accido : tradoque me tibi servum et belli socium, ac te rogo
 ut me ulciscaris ; teque pro eo ac possum filium mihi ado-
 pto. Nam nulla mihi est jam proles mascula. Quem enim
 solum habebam filium, et forma, domine, et virtute præstan-
 tem, et amantem mei et eum honorem mihi deferentem,
 quo filius patrem persequendo beare possit, hunc rex ille
 qui nunc Assyriæ dominatur, arcessitum ab illius temporis
 rege, hujus patre, ut qui vellet filio meo filiam suam uxorem
 dare ; atque ego quidem eum ita dimittebam, ut elato essem
 animo, qui nimirum filium meum regis filiae maritum visu-
 rus essem : hunc, inquam, rex iste, rerum qui nunc potitur,
 ad venationem invitavit, et potestatem ei fecit venandi totis
 viribus, quod longe se illo meliorem equitem duceret ; ita-
 que venatus est cum eo tanquam amico : cumque in con-
 spectum prodississet ursa, et uterque hanc insequeretur, iste
 modo princeps emissio jaculo aberravit (quod utinam ne
 unquam accidisset) ; at meus illi filius, telo coniecto (quod
 minime factum oportuit), ursam sternit. Et tunc quidem
 ille licet graviter rem ferret, invidiam tamen occulte re-
 pressit : cum autem leone forte excitato hic rursus aberras-
 set (quod ei accidisse mirum, ut mea fert opinio, videri
 non debuit), filius vero meus ictu denuo non aberrante leo-
 nem confecisset, diceretque, Profecto bina emisi jacula,
 uno sub alterum statim emissio, et utraque vice feram pro-
 stravi ; tum vero sceleratus ille non amplius invidiam co-
 hibuit, sed e manibus cujusdam ex comitibus erepta cuspidē,
 et in pectus adacta, meo illi unico caroque filio animam
 abstulit. Ego vero miser mortuum pro sponso retuli, et natu
 adeo grandis filium optimum, dilectissimum, cujus vestire
 genas jam prima inceperat lanugo, sepelii : at interfecto
 ille, quasi inimicum aliquem peremisset, neque poeniten-
 tiam agere visus est unquam, neque pro atroci hoc facinore
 terra conditum honore ullo dignatus est. Pater sane ejus et
 misertus mei fuit, et palam declaravit, se quoque casum
 meum lugere. Itaque, si ille viveret, nunquam ego ad te
 cum ipsius damno venissem (nam multis amici muneribus
 erga me functus est ; et a me vicissim ipsi inservitum est) :
 quoniam vero ad interfectorem filii mei pervenit imperium,
 non equidem animo in illum unquam esse benevolo possim,
 nec ipse me unquam, sat scio, amicum duxerit. Scit enim
 quæ mens in eum mea sit, meque adeo antehac hilariter vi-
 vere solitum, misera nunc orbitate adfectum esse, senectute
 et in luctu degere. Quapropter tu si me receperis, et
 aliqua mihi filii cari mortem per te ulciscendi spes offeratur,
 etiam reviviscere mihi videbor, neque vitam amplius cum
 dedecore traham, neque mortem me cum luctu obiturum
 puto. Sic ille cum loquutus esset, respondit Cyrus : Si
 constet ea te sentire, Gobrya, quæ nobis narras, et te sup-
 plicem recipio, et de interfectore illo me poenas sumptu-
 rum, diis juvantibus, polliceor. Verum dic mihi, ait, si
 tibi hæc præstemus, et castella retinere te sinamus, et re-
 gionem, et arma, et potestatem cum qua fuisti hactenus,

σεις; (9) Ὁ δὲ εἶπε, Τὰ μὲν τέλῃ, ὅταν ἔλθῃς, οἷόν σοι παρέξω· δασμὸν δὲ τῆς γῶρας ὅνπερ ἔφερον ἐκείνῳ σοὶ ἀποίσω· καὶ ὅποι ἂν στρατεύῃ, συστρατεύσομαι τὴν ἐκ τῆς γῶρας δύναμιν ἔχων. Ἔστι δέ μοι, ἔφη, καὶ θυγάτηρ παρθένος ἀγαπητὴ γάμου ἡδὴ ὥραία, ἣν ἐγὼ πρόσθεν μὲν ὅμην τῷ νῦν βασιλεύοντι γυναῖκα τρέφειν. Νῦν δὲ αὐτὴ τέ μοι ἡ θυγάτηρ πολλὰ γοομένη ἱκέτευσε μὴ δοῦναι αὐτὴν τῷ τοῦ ἀδελφοῦ φονεῖ, ἐγὼ τε ὡσαύτως γυνώσκω. Νῦν δέ σοι δίδωμι βουλευσασθαι καὶ περὶ ταύτης οὕτως ὥσπερ ἂν καὶ ἐγὼ βουλευῶν περὶ σοῦ φαινώμαι. (10) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐπὶ τούτοις, ἔφη, ἐγὼ ἀληθευομένους δίδωμι τέ σοι τὴν ἐμὴν καὶ λαμβάνω τὴν σὴν δεξιάν· θεοὶ δ' ἡμῖν μάρτυρες ἔστω. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπράχθη, ἀπέναι τε κελεύει τὸν Γοβρύαν ἔρχοντα τὰ ὅπλα καὶ ἐπήρετο πόση τις ὁδὸς ὡς αὐτὸν εἴη, ὡς ἤξων. Ὁ δ' ἔλεγεν, Ἦν αὖριον ἔς προῖ, τῇ ἑτέρᾳ ἂν αὐλίζοιο παρ' ἡμῖν.

11. Οὕτω δὲ οὗτος μὲν ὄγχετο ἡγεμόνα καταλιπών. Οἱ δὲ Μῆδοι παρεῖσαν, ἃ μὲν οἱ μάγοι ἔρασαν τοῖς θεοῖς ἐξελεῖν, ἀποδόντες τοῖς μάγοις, Κύρω δ' ἐξηρχόμενος τὴν καλλίστην σκηνὴν καὶ τὴν Σουσίδα γυναῖκα, ἣ καλλίστη δὴ λέγεται ἐν τῇ Ἀσίᾳ γυνὴ γενέσθαι, καὶ μουσουργούς δὲ δύο τὰς κρατίστας· δεύτερον δὲ Κυαξάρην τὰ δεύτερα, τοιαῦτα δ' ἄλλα ὧν ἐδόκοντο ἑαυτοῖς ἐκπλήρωσαντες, ὡς μηδένος δεόμενοι στρατεύοντο, πάντα γὰρ ἦν πολλὰ. (12) Προελάθον δὲ καὶ οἱ Ὑράκωναι ὧν ἐδόκοντο ἰσόμενον δὲ ἐποίησαν καὶ τὸν παρὰ Κυαξάρου ἀγγέλον· τὰς δὲ περιττάς σκηνάς ὅσαι ἦσαν Κύρω παρέδωσαν, ὡς τοῖς Πέρσαις γένοιτο. Τὸ δὲ νόμισμα ἔφασαν, ἐπειδὴν ἅπαν συνχρῆθ', διαδώσειν καὶ διέδωκαν.

BIBLION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ μὲν δὲ ταῦτα ἐπράξαν τε καὶ ἔλεξαν· ὁ Κύρος δὲ ἐκέλευσε τὰ μὲν Κυαξάρου διαλαβόντας φυλάττειν ὥς ἔδει οἰκαιοτάτους αὐτῷ ὄντας· καὶ ὅσα δὲ ἐμοὶ δίδετε, ἡδέως, ἔφη, ἐγὼ δέχομαι· χρήσεται δ' αὐτοῖς ὑμῶν ὁ αἰὲ μάλιστα δεόμενος. Φιλόμουσος δὲ τις τῶν Μήδων εἶπε, Καὶ μὴν ἐγὼ, ὦ Κύρε, τῶν μουσουργῶν ἀκούσας ἐσπέρως ὧν σὺ νῦν ἔχεις, ἤκουσά τε ἡδέως καὶ ἦν μοι ὀδὴς αὐτῶν μέγαν, στρατεύεσθαι ἂν μοι δοκῶ ἥδιον ἢ οἴχοι μένειν. Ὁ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἀλλ' ἐγώ γε, ἔφη, καὶ δίδωμι σοι καὶ χάριν οἰομὶ σοι πλείω ἔχειν ὅτι ἐμὲ ἤτρπας ἢ σὺ ἐμοὶ ὅτι λαμβάνεις· οὕτως ἐγὼ ὑμῖν διψῶ χρήζεσθαι. Ταύτην μὲν σὺν ἔλαθεν ὁ αἰτήσας.

2. Καί τις δὲ ὁ Κύρος Ἀράσπην Μῆδον, ὅς ἦν ἐκ παιδὸς αὐτῷ ἐταῖρος, ᾧ καὶ τὴν στολὴν ἐκδύς ἔδωκε τὴν Μῆδικήν, ὅτε παρὰ Ἀστυάγου εἰς Πέρσας ἀπῆλθε, τοῖσιν ἐκέλευσε διαφυλάξαι αὐτῷ τὴν τε γυναῖκα καὶ τὴν.

quidam tu pro his in nos officii conferes? Ille vero dixit, Castella, ubi voles, tradam tibi in domum: et tributum, quod illi ex agro meo pendebam, ad te deferam: et ubi necesse fuerit expeditionem suscipere, tuo cum exercitu me quoque regionis vires in eam una educam. Præterea mihi, inquit, filia est, eaque virgo, quam unice diligo, ætate jam nubili, quam me antehac quidem regi rerum nunc potenti putabam conjugem futuram educare: verum ipsa me nunc filia, largo cum fletu, suppliciter orat, ne se fratris interfeutori tradam; atque mea quoque hæc est ea de re sententia. De hac etiam tibi nunc permitto ut ita consulas, quemadmodum me de te consulere manifestum sit. Itaque Cyrus, De his, ait, si vera ea dicis, ego et meam tibi do, tuamque accipio, dextram; dii nobis testes sunt. Actis his rebus, Gobryam arma retinentem abire jussit, et sciscitatus est, quantum itineris ad ipsum esset, quod eo venire vellet. Et ille, Si cras mane, inquit, proficiscaris, postridie apud nos pernoctare poteris.

Itaque Gobryas, itineris duce relicto, discessit. Et Medii jam aderant, qui ea quæ magi diis seligenda dixerant, magis tradiderunt; Cyro pulcherrimum selegerant tabernaculum, et mulierem Sisianam, quæ omnium quas habuit Asia formosissima fuisse perhibetur, et duas musice peritissimas, secundo autem loco, Cyaxari quæ istis erant secunda: aliorumque huiusmodi, quibus ipsis opus erat, supplementum sibi sumpserunt, ut rei nullius indigi militarent: nam magna erat omnium copia. Quin et Hyrcanii acceperunt ea, quibus ipsis opus erat: et Cyaxaris quoque nuntium ad æquam cum ceteris partem admiserunt: tabernacula vero, quæ supererant, Cyro tradiderunt, ut ea Persæ haberent. Nummos denique tum se distributuros aiebant, ubi colligerent universos, eosque adeo deinde distribuerunt.

LIBER V.

CAPUT I.

Et hæc illi quidem egerunt dixeruntque: Cyrus autem Cyaxari selecta eos accipere et custodire jussit, quos ei maxime familiares esse norat: ac, Mihi quæ datis, inquit, libens accipio; utetur autem his vestrum quilibet, qui eis potissimum indigebit. Et Medus quidam musice studiosus, Ego vero, inquit, cum audirem vespere musicas istas mulieres, quas tu nunc habes, voluptatem audiendo percepi; ac si quidem harum unam mihi dederis, in castris versari, quam domi manere, iucundius esse existimabo. Ego vero, subiecit Cyrus, hanc tibi dono, et majorem tibi videor habere gratiam, qui a me petieris, quam tu mihi qui eam acceperis: usque adeo vobis gratificari sitio. Atque ita quidem mulierem accepit is qui petierat.

Cyrus autem accessit Araspe Medo (qui erat ei a puero sodalis, et cui vestem quoque Medicam exuens, cum in Persiam discederet ab Astyage, dederat), ei præcepit, ut sibi et mulierem et tabernaculum adservaret: erat autem

σκηνήν· (3) ἦν δὲ αὕτη ἡ γυνὴ Ἀβραδάτου τοῦ Σουσίου· ὅτε δὲ ἠλίσκατο τῶν Ἀσσυρίων στρατόπεδον, εἰς αὐτὴν οὐκ ἔτυχεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ὢν, ἀλλὰ πρὸς τὸν τῶν Βακτριανῶν βασιλέα προσβύων ὤχετο· ἔπειτα δὲ αὐτὸν ὁ Ἀσσύριος περὶ ξυμμαχίας ξένος γὰρ ὡς ἐτύγχανε τῷ τῶν Βακτριανῶν βασιλεῖ· ταύτην οὖν ἐκέλευσε ὁ Κύρος διαφυλάττειν τὸν Ἀράσπην, ὥς ἂν αὐτὸς λάβῃ. (4) Καλεούμενος δὲ ὁ Ἀράσπης ἐπῆρετο, Ἐίρωμαι δ', ἔφη, ὦ Κύρε, τὴν γυναῖκα, ἣν με κελεύεις φυλάττειν; Μὰ Δι', ἔφη ὁ Κύρος, οὐκ ἐγωγε. Ἀλλ' ἰγὼ, ἔφη, ἡνίκα ἐξηρούμεν σοι αὐτήν· καὶ δῖτα, ὅτε μὴ ἐσθλὰ ῥομεν εἰς τὴν σκηνὴν αὐτῆς, τὸ πρῶτον οὐ διεγρημει αὐτήν· χαμαὶ τε γὰρ ἐκάθητο καὶ αἱ θεραπείαι παύσαι περὶ αὐτήν· καὶ τοίνυν ὁμοίαν ταῖς δούλαις εἶχε τὴν ἐσθλότητα· ἐπεὶ δὲ γινώσκειν βουλόμενοι ποία εἴη ἡ δέσποινά πάσας περιεβλέψαμεν, ταχὺ πάνυ καὶ πασῶν ἐφαίνετο διαφέρουσα τῶν ἄλλων, καίπερ καθημένη κεκαλυμμένη τε καὶ εἰς γῆν ὄρωσα. (5) Ὡς δὲ ἀναστῆναι αὐτὴν ἐκέλευσάμεν, συνανέστησαν μὲν αὐτῇ ἅπασαι αἱ ἑμέραι αὐτῆν, διήνεγκε δὲ ἐνταῦθα πρῶτον μὲν τῷ μεγάλῳ, ἔπειτα δὲ καὶ τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ εὐσχημοσύνῃ, καίπερ ἐν ταπεινῷ σχήματι ἐστήκυια. Ἀλλὰ δ' ἦν αὐτῇ καὶ τὰ δάκρυα καταστάζοντα, τὰ μὲν κατὰ τῶν πέπλων, τὰ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς πόδας. (6) Ὡς δ' ἡμῶν ὁ γεραίτερος εἶπε, Θάρρει, ὦ γυναῖκα, καλὸν μὲν γὰρ καγαθὸν ἐκείνου καὶ τὸν σὺν ἀνδρὶ εἶναι· νῦν μέντοι ἐξαιρούμεν ἀφ' ὧν σε εὖ ἴσθι ὅτι οὔτε τὸ εἶδος ἐκείνου γέροντι οὔτε τὴν γνώμην οὔτε δύναμιν ἥττω ἔχοντι, ἀλλ' ὥς ἡμεῖς γε νομίζομεν, εἴ τις καὶ ἄλλος ἀνὴρ, καὶ Κύρος ἀξίος ἐστὶ θαυμάζεσθαι, οὐ σὺ ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε· ὡς οὖν τοῦτο ἔκρουσε ἡ γυνή, περικατεβήξατό τε τὸν ἀνωθεν πέπλον καὶ ἀνωδύρατο· συνανεδόσαν δὲ αὐτῇ καὶ αἱ δμῳαί. (7) Ἐν τούτῳ δ' ἐφάνη μὲν αὐτῆς τὸ πλείστον μέρος τοῦ προσώπου, ἐφάνη δὲ ἡ δέρη καὶ αἱ χεῖρες· καὶ εὖ ἴσθι, ἔφη, ὦ Κύρε, ὡς ἐμοὶ τε ἔδοξε καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τοῖς ἰδοῦσι μήπω φῦναι μηδὲ γενέσθαι γυνὴ ἀπὸ θνητῶν τοιαύτη ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἀλλὰ πάντως, ἔφη, καὶ σὺ θέασαι αὐτήν. (8) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Ναὶ μὰ Δία, πολὺ γε ἔστιν, εἰ τοιαύτη ἐστὶν ὅταν σὺ λέγεις. Τί δαί; ἔφη ὁ νεανίσκος. Ὅτι, ἔφη, εἰ νυνὶ σοὺ ἀκούσας ὅτι καλὴ ἐστὶν ἔλθειν πεισθήσομαι θεασόμενος, οὐδὲ πάνυ μοι σχολῆς οὔσης, δέδοικα μὴ πολλὸν ἔσθαι ἐκείνη με αὐθις ἀναπέσει, καὶ πάλιν ἔλθειν θεασόμενον· ἐκ δὲ τούτου ἴσως ἂν ἐμελήσας ὦν με δεῖ πράττειν καθόμινην ἐκείνην θαύματος.

9. Καὶ ὁ νεανίσκος ἀναγελάσας εἶπεν, Οἶε γὰρ, ἔφη, ὦ Κύρε, ἱκανὸν εἶναι κάλλος ἀνθρώπου ἀναγκάζειν τὸν μὴ βουλόμενον πράττειν παρὰ τὸ βέλτιστον; εἰ μέντοι, ἔφη, τοῦτο οὕτως ἔπεφυκε, πάντας ἂν ἠνάγκαζεν ὁμοίως. (10) Ὅρᾳ, ἔφη, τὸ πῦρ, ὡς πάντας ὁμοίως καίει; πέποιε γὰρ τοιοῦτο· τῶν δὲ καλῶν τῶν μὲν ἐρώσι τῶν δ' οὐ, καὶ ἄλλος γε ἄλλου. Ἐθελούσιον γὰρ, ἔφη, ἐστὶ, καὶ ἐρᾷ ἕκαστος ὧν ἂν βούληται. Αὐτίκα, ἔφη, οὐκ ἐρᾷ ἀδελφὸς ἀδελφῆς, ἄλλος δὲ ταύτης· οὐδὲ πατὴρ θυ-

mulier hæc, Susorum regis Abradatae uxor : quo vero tempore capta erant Assyriorum castra, maritus ejus in castris forte non adfuit, sed ad Bactrianorum regem legatus abierat : miserat autem eum Assyrius societatis ineundæ gratia ; huic enim cum Bactrianorum rege hospitium intercedebat : hanc igitur, donec eam ad se reciperet, Araspen adservare jussit. Et Araspes, cum hoc ei mandatum esset, Cyrum interrogans, Vidistine, inquit, mulierem hanc, quam me servare jubes? Non profecto, ait Cyrus. Ego vero, inquit Araspes, hanc vidi, cum eam tibi seligeremus : ac sane cum tabernaculum ejus primum ingrederemur, eam non agnovimus : nam et humi sedebat, et circum eam ancillæ sedebant omnes ; et vestem quidem famularum vestibus similem habebat : cum autem studio cognoscendi quænam esset hera, circumspectaremus universas, mox alias omnes excellere visa est, tametsi sederet, et velata terram intueretur. Postquam vero surgere eam jussimus, consurrexere cum ea quæ circum eam erant omnes ; tunc præstabat hæc, primum majestate, deinde decore et formæ venustate, licet habitu humili induta constitisset. Etiam lacrimas videre erat ei manantes per vestes partim, partim ad ipsos usque pedes. Cumque natu maximus inter nos diceret, Bono animo sis, mulier : nam tametsi virum tuum tum corporis tum animi bonis ornatum audiamus, tamen viro te modo seligimus, quem certo scias nec formæ pulchritudine illi cedere, neque ingenio, neque potestate : sed, nos uti quidem arbitramur, si quisquam alius, Cyrus admiratione dignus est, cujus tu deinceps eris. Id ubi mulier audivit, veste superiori abscissa ejulare cœpit ; ancillæque una vociferatæ sunt. His autem maxima faciei ejus pars adparuit, collum etiam et manus adparuerunt : sciasque adeo, Cyre, inquit, tam mihi quam aliis omnibus, eam qui adspexerant, visum esse, nunquam vel natam esse, vel in Asia talem ex mortalibus extitisse mulierem : sed enim, ait, omnino tu eam spectabis. Et Cyrus, Imo vero multo minus, inquit, si talis est qualem tu prædicas. Quid ita? inquit adolescens ille. Quia si nunc, ait, postquam de te audivi eam esse formosam, persuaderi mihi patiar, ut ad spectandum illam abeam, cum non in otio prorsus sim, vereor ne multo citius illa mihi rursum persuadeat, ut spectatum redeam ; ac deinde neglectis fortasse rebus iis quæ mihi gerendæ sunt, oculis in illam fixis desideam.

Et adolescens risu sublato, Existimasne, Cyre, inquit, formam humanam tantum habere virum, ut nolentem cogat facere, quod factu non sit optimum? Si vero vim hanc, inquit, natura habeat forma, omnes eodem modo cogeret. Ignem, inquit, adspice, ut omnes itidem urat (nam talis a natura est) : at ex formosis, alios amare solent homines, alios non ; et alius alios amores habet. Est enim, ait, hæc res in voluntate posita, et unusquisque quos vult amat. Ac primum quidem neque frater sororem, sed alius eam, amat ;

κατρός, ἄλλος δὲ ταύτης. Καὶ γὰρ φόβος καὶ νόμος ἱκανῶς ἔρωτα κοιλύειν. (11) Εἰ δὲ γ', ἔφη, νόμος τε-
θεῖται καὶ ἐσθίωντας μὴ πενῆν καὶ μὴ πίνοντας μὴ διψῆν
μηδὲ ὄνυχον τοῦ χειμῶνος μηδὲ θάλασσαν τοῦ θέρους,
οὐδέ τις ἄν νόμος δυνήσθῃ διαποάσθαι ταῦτα πείθεσθαι
ἀνθρώπους· περὶ καὶ γὰρ ὑπὸ τούτων κρατεῖσθαι. Τὸ
δ' ἔργον ἐθελούσιόν ἐστιν· ἕκαστος γούν τῶν καθ' ἑαυτὸν
ἔργα, ὡς περ ἱματίων καὶ ὑποδημάτων. (12) Πῶς οὖν,
ἔφη ὁ Κύριος, εἰ ἐθελούσιόν ἐστι τὸ ἐρασθῆναι, οὐ καὶ
πύσασθαι ἐστίν· ὅταν τις βούληται; Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη,
ἐώρακα καὶ κλαίοντας ὑπὸ λύπης δι' ἔρωτα, καὶ δου-
λεύοντάς γε τοῖς ἐρωμένοις καὶ μᾶλλον κακὸν νομίζοντας
πρὶν γε ἔργον τὸ δουλεύειν, καὶ διδόντας γε πολλὰ ὧν οὐ
βέλτιον αὐτοῖς στέρεσθαι καὶ εὐχόμενους ὡς περ καὶ ἄλ-
λης τινὸς νόσου ἀπαλλάττειν, καὶ οὐ θυμαμένους μέν-
τοι ἀπαλλάττεσθαι, ἀλλὰ δεδωμένους ἰσχυρότερα τινὶ
ἀνάγκῃ ἢ εἰ ἐν σιδήρῳ ἐδέδεοντο. Παρέγουσι γούν ἑαυ-
τοὺς τοῖς ἐρωμένοις πολλὰ καὶ εἰχ' ὑπηρετούντας· καὶ
μέντοι οὐδ' ἀποδιόρασκον ἐπιχειροῦσι, τοιαῦτα κακὰ
ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ φυλάττουσι τοὺς ἐρωμένους μὴ ποι-
ᾶσθαι. (13) Καὶ ὁ νεανίσκος εἶπε πρὸς ταῦτα,
Ποιοῦσι γὰρ, ἔφη, ταῦτα· εἰσὶ μέντοι οἱ τοιοῦτοι, ἔφη,
μοιρητοὶ διόπερ, οἴμαι, καὶ εὐχονται μὲν αἰετὶ ὡς ἄλλοι
ὄντες ἀποθανεῖν, μυρίων δ' οὐδὲν μηχανῶν ἀπαλ-
λαχῆς τοῦ βίου οὐκ ἀπαλλάττονται. Οἱ αὐτοὶ δὲ γε
οὐτοὶ καὶ κλέπτειν ἐπιχειροῦσι καὶ οὐκ ἀπέχονται τῶν
ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐπειδὴν τι ἀρπάσσωσιν ἢ κλέψωσιν,
δράξ' ὅτι οὐ πρῶτος, ὅτι οὐκ ἀναγκάζον τὸ κλέπτειν, αἰ-
τιῇ τὴν κλέπτουσαν καὶ ἀρπάζουσαν, καὶ οὐ συγγνω-
σκει, ἀλλὰ κολάζει. (14) Οὕτω μέντοι, ἔφη, καὶ οἱ
καλοὶ οὐκ ἀναγκάζουσιν ἔργον ἑαυτῶν οὐδὲ ἐπιεσθαι ἀν-
θρώπους ὧν μὴ δεῖ, ἀλλὰ τὰ μοιρητὰ ἀνθρώπινα πα-
σθῶν, οἴμαι, τῶν ἐπιθυμιῶν ἀρχατὴ ἐστίν, κἄπειτα ἔρωτα
αἰτιῶνται· οἱ δὲ γε καλοὶ καὶ καλοὶ ἐπιθυμοῦντες καὶ
χρυσίου καὶ ἵππων ἀγαθῶν καὶ γυναικῶν καλῶν, ὅπως
ἀπάντων τούτων βραδίως δύνανται ἀπέχεσθαι ὥστε μὴ
ἀπτεσθαι αὐτὸν παρὰ τὸ δίκαιον. (15) Ἐγὼ γούν,
ἔφη, ταύτην ἐώρακώς καὶ πάντοτε καλῆς δοξάσεσθαι εἶναι,
ὅπως καὶ παρὰ σοὶ εἴμι καὶ ἱππέω καὶ ταῖς τὰ μοι
προσέχοντα ἀποτελῶ. (16) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κύριος,
ἴσως γὰρ θῆκτον ἀπὸ ληθείας ἢ ἐν ὅσῳ χρόνῳ ὁ ἔρως πέφυκε
συστακεῖσθαι ἀνθρώπων. Καὶ πρὸς γὰρ τοὶ ἐστὶ
θιγόντα μὴ εὐθὺς καίεσθαι, καὶ τὰ ξύλα οὐκ εὐθὺς ἀνα-
λάμπει· ὅμως δ' ἐγὼ γε οὐτε πυρὸς ἐκὼν εἶναι ἀπτομαι
οὐτε τοὺς καλοὺς εἰσεργῶ. Οὐδὲ γε σοὶ συμβουλεύω,
ἔφη, ὁ Ἀρχατὴ, ἐν τοῖς καλοῖς ἐν τῇ ὅλῃ ἐνδιατρί-
βειν, ὥς τὸ μὲν πῦρ τοὺς ἀπτομένους καίει, οἱ δὲ καλοὶ
καὶ τοὺς ἀπτοβεν θεωμένους ὑπάπτουσιν, ὥστε αἰθεσθαι
τῷ ἔρωτι. (17) Θάρρει, ἔφη, ὁ Κύριος οὐδ' ἐν μηδέ-
ποτε πύσσωμαι θεόμενος, οὐ μὴ κακῶς ὥστε ποιεῖν
τι ὧν μὴ γὰρ ποιεῖν. Καλλίστα, ἔφη, λέγεις· φυλάττε
τόνουν, ἔφη, ὡς περ σε κελύσω καὶ ἐπιμαλῶ αὐτῆς ἵσως
γὰρ ἂν καὶ πάντοτε ἡμῖν ἐν καιρῷ γένοιτο αὕτη ἡ γυνή.
(18) Τότε μὲν δὴ ταῦτα εἰπόντες διελεύθησαν.

neque pater filiam, sed alius eam, amat. Etenim metus et
lex satis ad coercendum amorem valent. At vero si lex,
inquit, lata esset, ut qui non comedunt, non esuriant, et
qui non bibunt, non sitiant, utque nec hieme algeant, nec
aestate caleant, his in rebus ut homines parerent lex nulla
posset efficere: sunt enim a natura sic comparati, ut his ced-
dant. Amare vero in voluntate positum est: siquidem
unusquisque amat quae sibi conveniunt, ut vestes et calceos.
Qui fit igitur, inquit Cyrus, si voluntarium quiddam est
amor, ut amandi finem facere non liceat, cum quis velit?
Atqui vidi ego, inquit, qui praedolore, quem ex amore per-
cipiebant, flectent, et iis, quos amabant, servirent; tametsi,
priusquam amarent, servitutem rem valde malam arbitra-
rentur; quique multa largirentur, quibus haud ita commode
carere poterant; tum qui optarent ut amore non secus atque
morbo quodam alio liberarentur, neque tamen liberari poss-
sent, sed validiore quadam necessitate fuisse constrictos,
quam si ferro vineti fuissent. Quin et se suis amoribus
valde et inamiter obsequiosos exhibent; ac ne aufugere qui-
dem conantur, cum ejusmodi habeant mala, sed etiam amo-
res suos, ne aufugiant aliquo, observant. Et adolescens ad
haec, Faciunt vero, quae dicis, ait: sunt nimirum hujusmodi
homines, inquit, socordes: quocirca, uti opinor, semper
etiam mori optant, ut miseri; cumque rationes e vita ex-
cedendi sint innumerae, non tamen excedunt. Et illi sane ipsi
furari quoque conantur, et ab alienis haud abstinent: verum
ubi quid rapere vel furto subtrahere, nonne vides ipse,
inquit, te primum, quoniam natura ad furtum faciendum
non cogit, furantem rapientemque accusare, neque veniam
dare, sed poenam sumere? Sic quidem certe, ait, neque
formosi se amare cogunt homines, nec ea adpetere quae ad-
petenda non sunt: sed miseri stolidique homunciones ab
omnibus, utique, cupiditatibus superantur, ac deinde cul-
pum in amorem conferunt: at honesti probique viri, etsi et
autrum, et equos bonos, et mulieres formosas expetant, ta-
men ab his omnibus facile semet abstinere possunt, ut praeter
equum ea non attingant. Ego quidem certe, inquit,
quantvis hanc conspexerim, perque mihi venusta visa sit,
tibi tamen adsum, et equito, et cetera quae mei sunt officii
praesto. Ita profecto, inquit Cyrus, fortasse enim disces-
sisti citius et ante id tempus, quo natura solet amor ma-
chinis suis homines occupare. Nam fieri potest, ut etiam
ignem quis tangens non statim uratur, et ligna non statim flam-
ma concepta fulgent: ego tamen nec ignem ultro tangere, nec
formosos aspiciere solvo. Ne tibi quidem consulo, Ἀτάρτα,
inquit, ut oculos formosis diutius immorari sinas: nam
ignis quidem non nisi tangentes urit, at formosi etiam eos,
qui e longinquo spectant, adeo accendunt, ut amore flagrent.
Bono sis animo, Cyre, ait, nequaquam enim futurum est,
ipse uti adeo capiar, nec si nunquam hanc spectare desi-
nam, ut aliquid, fieri quod non oporteat, admittam. Re-
ctissime, inquit, ais; atque adeo hanc mihi adversatum,
inquit, quemadmodum te jubeo, ejusque curam gerito: nam
fortasse mulier haec oblata aliquando occasione magno
nobis usui fuerit. Et tum quidem, his dictis a se invicem
discesserunt.

Ὁ δὲ νεανίσκος ἄμα μὲν ὄρων ὑπερχαλλῇ τὴν γυναικα, ἄμα δὲ αἰσθανόμενος τὴν καλοκάγαθίαν αὐτῆς, ἄμα δὲ θεραπεύων αὐτὴν καὶ οἰόμενος χαρίζεσθαι αὐτῇ, ἄμα δὲ αἰσθανόμενος οὐκ ἀχάριστον οὔσαν, ἀλλ' ἐντεταμένω δὲ τῶν αὐτῆς οἰκετῶν ὥς καὶ εἰσόντι ἐν αὐτῷ τὰ δέοντα καὶ εἰ ποτε ἀσθενήσειεν, ὥς μηδενὸς ἐν ὅσῳ, ἐκ πάντων τούτων ἡλίσκετο ἔρωτι, καὶ ἰσως οὐδὲν θαυμαστὸν ἔπασχε. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ οὕτως ἐπαύετο.

19. Βουλόμενος δὲ ὁ Κύρος ἐθελοντὰς μένειν μεθ' ἐαυτοῦ τοὺς τε Μῆδους καὶ τοὺς συμμάχους, συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἐπικαίριους· ἐπεὶ δὲ συνήλθον, λέξε τάδε· (20) Ἄνδρες Μῆδοι καὶ πάντες οἱ παρόντες, ἐγὼ ὑμᾶς οἶδα σαφῶς ὅτι οὐτε χρημάτων δεόμενοι σὺν ἐμοὶ ἐξέλθετε οὐτε Κυαξάρῃ νομίζοντες τοῦτο ὑπηρεταῖν, ὅλ' ἐμοὶ βουλόμενοι τοῦτο χαρίζεσθαι καὶ ἐμὲ τιμῶντες νυκτοπορεῖν καὶ κινδυνεύειν σὺν ἐμοὶ ἠθελήσατε. (21) Καὶ χάριν τούτων ἐγὼ ὑμῖν ἔχω μὲν, εἰ καὶ ἀδικῶ ἀποδιδόναι δὲ οὕτω ἀξίαν δύναμιν ἔχειν μοι δοκῶ. Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ αἰσχύνομαι λέγων· τὸ δ' ἔάν μένῃτε παρ' ἐμοὶ, ἀποδώσω, εὖ ἴστε, αἰσχυνόμεν ἂν εἰπεῖν· νομίζομαι γὰρ ἐμαυτὸν εἰσικέναι λέγοντι ταῦτα ἕνεκα τοῦ ὑμᾶς μᾶλλον ἐθέλειν παρ' ἐμοὶ καταμείναι. Ἄντι δὲ τούτου τάδε λέγω· ἐγὼ γὰρ ὑμῖν, κὰν ἔδη ἀπίητε Κυαξάρῃ πειθόμενοι, ὅμως, ἂν ἀγαθὸν τι πράξω, πειράσομαι οὕτω ποιεῖν ὥστε καὶ ὑμᾶς ἐμὲ ἐκκινεῖν. (22) Οὐ γὰρ δὴ αὐτὸς γε ἀπείμι, ἀλλὰ καὶ Ὑρκανίους τοὺς ὄρκους καὶ τὰς δεξιάς αὖ ἔδωκα ἐμπειθῶς καὶ οὐποτε τούτους προδιδόντας ἀλώσομαι, καὶ τῶν νῦν διδόντων Γωδρύα καὶ τεῖγῃ ἡμῖν καὶ χώραν καὶ δύναμιν πειράσομαι ποιεῖν μήποτε μεταμελήσῃαι τῆς πρὸς ἐμὲ ὁδοῦ. (23) Καὶ τὸ μέγιστον δὴ, τῶν θεῶν οὕτω διδόντων περιφανὸς ἀγαθὰ καὶ φοβόμην ἂν αὐτοὺς καὶ αἰσχυνομένην ἀπολιπὼν ταῦτα εἰκὴ ἀπελθεῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτως, ἔφη, ποιήσω· ὑμεῖς δὲ ὅπως γιγνώσκετε οὕτω καὶ ποιεῖτε, καὶ ἐμοὶ εἴπατε ὅτι ἂν ὑμῖν δοῖται. (24) Ὁ μὲν οὕτως εἶπε.

Πρῶτος δ' ὁ φήσας ποτὲ συγγενὴς τοῦ Κύρου εἶναι πρὸς ταῦτα ἐλεξεν, Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη, ὦ βασιλεῦ· βασιλεὺς γὰρ ἐμοίγε δοκεῖς σὺ φύσει πεφυκέναι οὐδὲν ἤτιον ἢ ὁ ἐν τῷ σμήνῃ φυόμενος τῶν μελιττῶν ἡγεμὼν· ἐπειδὴ γὰρ αἱ αἱ μελιτταὶ ἐκούσαι μὲν παύονται, σκου δ' ἂν μένη, οὐδὲ μία αὐτοῦ ἀπολείπεται· οὕτω δεινὸς τις ἔρως αὐταῖς τοῦ ἀρχεσθαι ὑπ' ἐκείνου ἐγγίγνεται· (25) καὶ πρὸς σὲ δὲ μοι δοκεῖς παραπλησίως πως οἱ ἀνθρώποι οὗτοι διακίεσθαι. Καὶ γὰρ εἰς Πέρσας ὅτε παρ' ἡμῶν ἀπήεις, τίς Μῆδων ἢ νέος ἢ γέρων σοῦ ἀπελείψθη τὸ μή σοι ἀκολουθεῖν ἔστε Ἀστυάγῃς ἡμᾶς ἀπέστρεψεν· ἐπειδὴ δ' ἐκ Περσῶν βοήθης ἡμῖν ὠρμήθης, σχεδὸν αὖ ἐπαυόμεν τοὺς φίλους σου πάντας ἐθελούσιους συνεκκείμενους. Ὅτε δ' αὖ τῆς δεῦρο στρατείας ἐπεθύμησας, πάντες σοι Μῆδοι ἐκόντες ἠκολούθησαν. (26) Νῦν δ' αὖ οὕτως ἔχομεν ὥς σὺν μὲν σοὶ ὁμοῖα καὶ ἐν τῇ πο-

Adolescens autem ille, tum quod eximia pulchritudine mulierem videret, tum quod ejus excellentem bonitatem animadverteret, tum autem quod eam coleret, seque ei gratificari putaret, tum etiam quod illam non ingratam esse sentiret, sed quæ vicissim per famulos suos curam adhiberet, ut ad se introeunti necessaria suppeterent, et, si quando ægrolaret, nihil ut ei deesset: ex his omnibus factum est, ut amore caperetur; nec mirum aliquid ei fortassis accidit. Atque hæc quidem hoc modo gerebantur.

Cum autem Cyrus et Medos et ceteros socios ultro se cum manere vellet, convocavit omnes, qui ad negotium hoc agendum opportuni erant; et ubi convenere, hujusmodi verba fecit: « Equidem, Medi, vosque omnes qui adestis, certo scio, non ob penuriam pecuniæ vos mecum egressos esse, nec quod existimaretis in hoc Cyaxari inservitum iri; sed quia mihi hoc gratificari, meque honore prosequi velletis, libitum est vobis mecum et nocturna itinera ingredi et adire pericula. Quas ob res vobis equidem gratiam habere debeo, ni injustus esse velim, necdum tamen pro meritis vestris referendi facultatem habere mihi videor. Et hoc quidem minime pudet dicere: illud vero, Si mecum manseritis, referam, illud utique, inquam, dicere mihi pudor esset; nam existimarem videri posse, me dicere hæc eam ob causam, ut libentius apud me remanere velletis. At pro illo hæc dico: Ego nempe apud vos, etiamsi nunc Cyaxari morem gerendo discesseritis, id efficere conabor, si quid prospere gesserō, ut vos ipsi me laudetis. Non enim ipse quidem jam discedo; sed Hyrcaniis, quibus et jusjurandum et dextram dedi, fidem præstabo, neque unquam committam, ut hos prodidisse convincar. Atque etiam facere conabor, ne Gobryam, qui modo et munitiones et regionem et copias nobis tradidit, unquam itineris ad me suscepti poeniteat. Quod denique maximum est, cum dii tam manifeste bona nobis largiantur, et metus eorum, et pudor retinere me debet, quo minus relictis his temere discedam. Ego quidem certe, inquit, ita sum facturus: vos vero, quod vobis visum fuerit, facite: et mihi, vestra quæ sententia sit, indicate. » Hæc ejus verba fuerunt.

Is autem, qui Cyri se cognatum esse dixerat aliquando, primus ad hæc respondens, Ego vero mea quæ sit sententia dicam, rex, inquit: nam regem sane natura nihilo te minus extitisse arbitror, quam ille rex est, qui dux apum in alveo nascitur: illi enim semper apes ultro parent; ac quocunque loco manserit, ab eo nulla earum discedit; quod si aliquo prodierit, nulla ipsam deserit: tam mirificus eis amor illius obtemperandi imperio innascitur. Eodem prope modo erga te quoque mihi hi homines adfecti esse videntur. Namque ubi a nobis in Persiam proficiscebare, quisnam Medorum vel juvenis vel senex a te abfuit, quo minus te sequeretur, donec Astyages nos ad se reverti jussit? postquam vero e Perside nobis subsidio profectus es, videmus iterum amicos tuos prope omnes te sponte sua sequi. Cum rursus expeditionem in hæc loca suscipere cupivisti, omnes te Medi libentes sequuti sunt. Et nunc adeo sic adfecti sumus, ut te omnem præsentem, tametsi in hostico versemur, simus ani-

λεϊμία ὄντες θαρρόμεν, ἄνευ δὲ σοῦ καὶ οἰκαδὲ ἀπιέναι φοβούμεθα. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ὅπως ποιήσουσιν αὐτοὶ ἐροῦσιν· ἐγὼ δὲ, ὦ Κύρε, καὶ ὧν ἐγὼ κρατῶ, καὶ μενοῦμεν παρὰ σοὶ καὶ ὁρῶντες σὲ ἀνεξόμεθα καὶ καρτεροῦμεν ὑπὸ σοῦ εὐεργετούμενοι.

27. Ἐπὶ τούτῳ ἔλεξεν ὁ Τυγράνης ὧδε· Σὺ, ἔφη, ὦ Κύρε, μήποτε θαυμάσῃς ἂν ἐγὼ σιωπῶ· ἡ γὰρ ψυχὴ, ἔφη, οὐχ ὡς βουλευσούσα παρεσκευάσται ἀλλ' ὡς ποιήσουσα ὅτι ἂν παραγγέλλῃς. (28) Ὁ δὲ Ὑρκάνιος εἶπεν, Ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ὦ Μῆδοι, εἰ νῦν ἀπέλθοιτε, δαίμονος ἂν φαίην τὴν ἐπιβουλὴν εἶναι τὸ μὴ ἔᾶσαι ὑμᾶς μέγα εὐδαίμονας γενέσθαι· ἀνθρωπίνῃ δὲ γνώμῃ τίς ἂν ἡ φευγόντων τῶν πολεμίων ἀποτρέπτοιο ἢ ὅπλα παραδιδόντων οὐκ ἂν λαμβάνοι ἢ ἐαυτοὺς διδόντων καὶ τὰ ἐαυτῶν οὐκ ἂν δέχοιτο, ἄλλως τε καὶ τοῦ ἡγεμόνος ἡμῖν ὄντος τοιοῦτου ὃς ἐμοὶ δοκεῖ, (ὡς) ὅμνυμι ὑμῖν πάντας τοὺς θεοὺς, εὐ ποίωι ὑμᾶς ἄλλον ἥδεσθαι ἢ ἐαυτὸν πλουτίζων. (29) Ἐπὶ τούτῳ πάντες οἱ Μῆδοι τοιάδ' ἔλεγον· Σὺ, ὦ Κύρε, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς καὶ οἰκαδὲ θταν ἀπιέναι καίρὸς δοκῇ, σὺν σοὶ ἡμᾶς ἄγε. Ὁ δὲ Κύρος ἀκούσας ταῦτα ἐπευξάτο, Ἀλλ' ὦ Ζεῦ μέγιστε, αἰτοῦμαι σε, ὃς τοὺς ἐμὲ τιμώντας νικῆσαι με εὐ ποιοῦντα. (30) Ἐκ τούτου ἐκέλευσε τοὺς μὲν ἄλλους φυλακὰς καταστήσαντας ἀμφ' αὐτοὺς ἥδη ἔχειν, τοὺς δὲ Πέρσας διαλαβεῖν τὰς σκηνὰς τοῖς μὲν ἵππεῦσι τὰς τούτοις προπύλας, τοῖς δὲ πεζοῖς τὰς τούτοις ἀρκούσας, καὶ οὕτω καταστήσασθαι ὅπως ποιοῦντες οἱ ἐν ταῖς σκηναῖς πάντα τὰ δέοντα φέρωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῖς Πέρσαις καὶ τοὺς ἵππους τετρακαπεμένους παρέχῳσι, Πέρσαις δὲ μηδὲν ἄλλο ἢ ἔργον ἢ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐκποιεῖν. Ταύτην μὲν οὖν οὕτω διήγον τὴν ἡμέραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἡροὶ δ' ἀναστάντες ἐπορεύοντο πρὸς Γωβρύαν, Κύρος μὲν ἐπ' ἵππου καὶ οἱ Περσῶν ἵππεῖς γεγενημένοι εἰς διελκίδους· οἱ δὲ τὰ τούτων γέβρα καὶ τὰς κοπίδας ἔχοντες ἐπὶ τούτοις εἵποντο, ἴσοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν καὶ ἡ ἄλλη δὲ στρατὸν τεταγμένον ἐπορεύετο. Ἐκαστον δὲ ἐκέλευσε τοῖς καινοῖς ἐαυτῶν θεράπονσιν εἰπεῖν ὅτι θεστis ἂν αὐτῶν ἢ τῶν ὀπισθοφυλάκων φαίνεται ὀπισθεν ἢ τοῦ μετώπου πρόσθεν ἢ ἢ κατὰ πλάγια ἔξω τῶν ἐν τῇ τάξει ὄντων ἀλίσκηται, κολασθήσεται. (2) Δευτερεῖοι δὲ ἀμφὶ δεξιὰν γίνονται πρὸς τῷ Γωβρύου χωρίῳ, καὶ βρῶσιν ὑπερίσχυρόν τε τὸ ἔρμα καὶ ἐπὶ τῶν τευχῶν πάντα παρεσκευασμένα ὡς ἂν κράτιστα ἀπομάχῃτο· καὶ βούς δὲ πολλοὺς καὶ πάμπολλα πρόβατα ὑπὸ τὰ ἔρμα ἢ προσκημένα ἐώρων. (3) Πέμψας δὲ ὁ Γωβρύας πρὸς τὸν Κύρον ἐκέλευσε περιελθάντα ἰδεῖν ἢ ἢ πρόσθεν εὐπετεστάτη, εἴπω δὲ πέμψαι πρὸς ἐαυτὸν τῶν πιστῶν τινας, οἵτινες αὐτῷ τὰ ἐνδὸν ἰδόντες ἀπαγγέλωσιν. (4) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος αὐτὸς μὲν τῷ ὄντι βουλευόμενος ἰδεῖν εἴ περ εἴη αἰρέσιμον τὸ τεῖχος, εἰ

mosi, absque te domum reverti metuamus. Itaque ceteri quid facturi sint, ipsi exponunt; ego vero, Cyre, atque illi qui mea in potestate sunt, et manebimus apud te, et te intuituri sustinebimus, et pertolerabimus abs te beneficiis adfici.

Post hæc Tigranes ita loquutus est : Nolim mireris, ait, Cyre, quod taceam; animus enim meus non ad consultandum paratus est, sed ad faciendum quicquid imperaveris. Hyrcanus autem, Dicerem equidem, Medi, inquit, si jam discederetis, numinis id alicuius mala voluntate fieri, quod valde beatos vos fieri non sineret : ex humanæ enim mentis iudicio, quis se vel ab hostibus fugientibus averteret, vel arma his ea tradentibus non caperet, vel eosdem se cum rebus suis dedentes non reciperet? præsertim cum ejusmodi ducem habeamus, qui mihi videtur (quod juratus deos omnes vobis testor) beneficiis in nos conferendis magis quam seipso locupletando delectatus. Tum deinde Medi omnes hæc dixerunt : Tu nos eduxisti, Cyre; domumque reverti quomodocumque tibi visum erit commodum, tecum nos abduco. Cyrus autem hæc cum audisset, votum hoc adjecit, Te vero, maxime Jupiter, oro, fac ut eos qui honore me prosequantur, beneficiis superem. Deinde præcepit ut ceteri quidem locatis excubiis corpora curarent; Persæ vero tabernacula distribuèrent, equitibus nempe ea quæ his convenirent, peditibus quæ his sufficerent, ut etiam res ita constituerent, ut universi, qui in tabernaculis essent, necessaria conficerent, ac Persis ad ordines ipsorum adferrent, et equos eis curatos exhiberent; Persis autem nihil aliud negotii esset, quam uti res bellicas elaborarent. Hoc modo diem hunc exegerunt.

CAPUT II.

Mane autem cum surrexissent, iter ad Gobryam ingressi sunt, Cyrus quidem equo vectus, cum Persarum equitibus, qui jam ad duo millia exereverant : hos sequebantur qui scuta et copidas eorum habebant, numero eis pares. Itidem exercitus reliquus instructus iter faciebat. Præcepit autem Cyrus, uti quisque famulis suis novitiis futurum diceret, ut quisque eorum vel post agminis extremi custodes conspiceretur, vel ante frontem, vel ab utrovis latere extra eos qui essent in ordine deprehenderetur, penas daret. Postridie circa vespem ad castellum Gobryæ perveniunt, et munitionem quam firmissimam vident, et in omnibus parata omnia, quæ ad propulsandos hostes erant aptissima : quin etiam boves multos, permultumque pecus subter munitiones adductum cernebant. Gobryas autem misit qui Cyrum hortaretur, ut equo circumvectus dispiceret, ubinam accessus esset facilinus; atque etiam ex fidis quasdam hominibus intro ad se mitteret, qui renuntiarent ei, quæ intus viderent. Itaque Cyrus re ipsa videre volens, num alicubi castellum capi posset, an Gobryas mendax esse deprehen-

φαυδὲς φαίνοντο ὁ Γωβρύας, περιήλαυνε πάντοθεν, εἴωρα
 τε λαγυρότερα πάντα ἢ προσελθεῖν· οὐς δ' ἐπεμψε πρὸς
 Γωβρύαν, ἀπήγγελλον τῷ Κύρῳ ὅτι τοσαῦτα εἴη ἐνδόν
 ἐπαθὰ ὅσα ἐπ' ἀνθρώπων γενεάν, ὡς ὅσις δοκεῖν, μὴ
 ἂν ἐκλείπειν τοὺς ἐνδόν ὄντας. (6) Ὁ μὲν δὲ Κύρος
 ἐν προντίδῃ ἦν, ὅτι ποτ' εἴη ταῦτα, ὁ δὲ Γωβρύας αὐτὸς
 τι ἐξῆι πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ἐνδοθεν πάντας ἐξῆγε φέ-
 ροντας ὄνον, ἀλφίτα, ἀλευρα, ἄλλους δὲ ἐλαύνοντας
 βοῦς, αἶγας, οἰς, σὺς, καὶ εἰ τι βρωτὸν, πάντα ἱκανὰ
 προσήγον ὡς δειπνῆσαι πᾶσαν τὴν σὺν Κύρῳ στρατιάν.
 (7) Οἱ μὲν δὲ ἐπὶ τούτῳ ταχθέντες διήρουν τε ταῦτα
 καὶ ἐδειπνοποιοῦν. Ὁ δὲ Γωβρύας, ἐπεὶ πάντες αὐτῷ
 ἡ ἀφ' ἑαυτοῦ ἦσαν, εἰσένειαι τὸν Κύρον ἐκάλειπεν ὅπως
 νομίζοι ἀσφαλέστατον. Προειπεύσας οὖν ὁ Κύρος
 προσκόπους καὶ δύναιμι καὶ αὐτὸς οὕτως εἰσῆει. Ἐπεὶ
 δ' εἰσῆλθεν, ἀναπεπταμένας τὰς πύλας ἔχων παρεκάλει
 πάντας τοὺς φίλους καὶ ἄρχοντας τῶν μεθ' ἑαυτοῦ.
 (8) Ἐπειδὴ δὲ ἐνδόν ἦσαν, ἐκφέρων ὁ Γωβρύας φιάλας
 χρυσῆς καὶ πρόχους καὶ κάλπιδας καὶ κόσμον παντοῖον
 καὶ θαρειακοὺς ἀμέτρους τινὰς καὶ πάντα καλὰ, καὶ τέ-
 λας τὴν θυγατέρα, δεινὸν τι κάλλος καὶ μέγεθος, πεν-
 ταχὲς δὲ ἔχουσαν τοῦ ἀδελφοῦ τενηχότος, ἐξάγων ὧδε
 εἶπεν. Ἐγὼ σοι, ὦ Κύρε, τὰ μὲν χρήματα ταῦτα
 θαυμάζω, τὴν δὲ θυγατέρα ταύτην ἐπιτρέπω διαθέσθαι
 ὅπως ἂν σὺ βούλῃ· ἱκετεύομεν δὲ, ἐγὼ μὲν καὶ πρόσθεν
 τοῦ νῦν, αὕτη δὲ νῦν τοῦ ἀδελφοῦ τιμωρὸν φανεῖσθαι σε.
 (9) Ὁ δὲ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ἀλλ' ἐγὼ σοὶ μὲν καὶ
 τότε ὑποσχόμεν ἀψευδοῦντός σου τιμωρήσειν εἰς δύν-
 αμιν, νῦν δὲ ὅτε σε ἀληθεύοντα ὁρῶ, ἥδη ὀφείλω τὴν
 ὑπόσχεσιν καὶ ταύτη ὑπισχνοῦμαι τὰ αὐτὰ ταῦτα σὺν
 θεοῖς ποιήσειν. Καὶ τὰ μὲν χρήματα ταῦτα, ἔφη, ἐγὼ
 μὲν ἀέρομαι, δίδωμι δ' αὐτὰ τῇ παιδί ταύτῃ κάκιστον
 ὅς ἂν γίγῃ αὐτήν. Ἐν δὲ δῶρον ἀπειμι ἔχων παρὰ
 σοῦ ἀντ' οὐδ' ἂν τὰ ἐν Βαβυλῶνι, (εἰ καὶ πλείστα
 ἔστιν,) οὐδὲ τὰ πανταγοῦ (ἀντὶ τούτου οὐ σύ μοι δεδω-
 ργῆσαι) ἥξιον ἂν ἔχων ἀπέλθοιμι. (10) Καὶ ὁ Γωβρύας
 θαυμάσας τε τί τοῦτ' εἴη καὶ ὑποπτεύσας μὴ τὴν θυγα-
 τέρα λέγει, οὕτως ἤρετο, Καὶ τί τοῦτ' ἐστίν, ἔφη, ὦ Κύ-
 ρε; Καὶ ὁ Κύρος ἀπεκρίνατο, Ὅτι, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Γω-
 βρύα, πολλοὺς μὲν οἶμαι εἶναι ἀνθρώπους οἱ οὔτε ἀσε-
 βεῖν ἂν θέλοιν οὔτε ἀδικεῖν οὔτε ἂν ψεύδοντο ἐκάντες
 εἶναι· διὰ δὲ τὸ μηδένα αὐτοῖς ἠβεληκέναι προέσθαι
 μήτε χρήματα πολλὰ μήτε τυραννίδα μήτε τέλῃ ἐρυμνὰ
 μήτε τέκνα ἀξίεραστα ἀποθνήσκουσι πρότερον πρὶν
 εἶναι γίγνεσθαι οἳ ἦσαν. (11) Ἐμοὶ δὲ σὺ νυνὶ καὶ
 τέλῃ ἐρυμνὰ καὶ πλοῦτον παντοδαπὸν καὶ δύναιμι τὴν
 σὴν καὶ θυγατέρα ἀξιοκτῆτον ἐγχειρίσας πεποιηκός με
 ὄλον γενέσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ὅτι οὗτ' ἂν ἀσεβεῖν
 περὶ ξένους θέλοιμι οὗτ' ἂν ἀδικεῖν χρημάτων ἕνεκα οὔτε
 συνθήρας ἂν ψευδοῖμι ἐκὼν εἶναι. (12) Τοῦτ' οὖν ἐγὼ,
 εἰ ἴσθι, ἕως ἂν ἀνὴρ δίκαιος ὦ καὶ δοκῶν εἶναι τοιοῦ-
 τος ἐπεισέσθαι ἐπ' ἀνθρώπων, οὐ ποτ' ἐπιλήσομαι, ἀλλὰ
 περιέσσωμαί σε ἀντιτιμῆσαι πᾶσι τοῖς καλοῖς. (13) Καὶ
 ἐλθὼς δ', ἔφη, τῇ θυγατρὶ μὴ φοβοῦ ὡς ἀπορήσεις

deretur, undique obequitabat, et omnia munitiora videbat
 esse, quam ut ei accedere quis posset : illi vero quos Cyrus
 ad Gobryas miserat, renuntiant ei, tantam intus bonorum
 esse copiam, quanta in hominum aetatem, de suo quidem
 judicio, eos qui intus essent minime defectura videretur.
 Et Cyrus quidem secum cogitabat, quænam illæ res essent :
 cum Gobryas ipse ad eum egreditur, et omnes quotquot intus
 erant educit, alios quidem ferentes vinum et farinas : aliis
 vero agentes boves, capras, oves, et sues, et si qua habe-
 rent esculenta, eorum omnium satis magnam copiam ad-
 ferebant, ut totus qui cum Cyro erat exercitus bene cœnaret.
 Itaque illi, quibus id negotii datum erat, distribuebant hæc
 et cœnam adparabant. Gobryas autem, postquam omnes
 ejus milites ex castello essent egressi, Cyrum ingredi jussit
 eo modo quem arbitaretur ipse tutissimum. Cyrus igitur
 præmissis speculatoribus copiisque, tandem et ipse ingre-
 ditur. Cumque esset ingressus, portas tenens apertas,
 amicos omnes et præfectos militum advocabat. Postquam
 hi jam intus erant, Gobryas depromptis pateris aureis, et
 gutturniis, et urnulis, et omnis generis ornamentis, et im-
 mensa quadam daricorum vi, et universis rebus pulchris,
 ad extremum etiam filia (quæ quidem erat admiranda forma
 et proceritate, habitu vero lugubri propter mortem fratris)
 producta, dixit : Pecunias hæc tibi trado, Cyre ; ac filiam
 hanc tibi committo, ut de ea, sicut ipse volēs, statuas :
 obsecramus vero te supplices, ego quidem etiam antea, ut
 filii ; hæc vero nunc, ut fratris ultor sis.

Ad hæc respondit Cyrus, Equidem tibi tunc etiam polli-
 citus sum, me ultorem tibi, si minime mendax esses, pro vi-
 ribus futurum : nunc vero cum te veracem jam videam, reus
 sum promissi : quin et huic polliceor eadem hæc me diis ju-
 vantibus facturum. Ac pecunias quidem istas, inquit, ac-
 cipio, et huic puellæ, atque illi, cui nuptura est, eas
 dono. Unum vero munus abs te accipiens discedam, pro
 quo ne ea quidem quæ in Babylone sunt, quanquam sunt plu-
 rima nec quæ sunt uspiam, pro illo inquam tu quod mihi
 donasti, libentius habiturus sim discedens. Et Gobryas
 miratus quid tandem illud esset, ac suspicatus an filiam di-
 ceret, interrogavit, Quid istud est, Cyre? Et respondens
 Cyrus, Multos arbitror esse homines, ait, Gobrya, qui nec
 impii, nec injusti esse velint, nec mentiantur aut fallant,
 sponte quidem sua : sed quia nemo potestati eorum permit-
 tere voluerit nec magnam pecuniæ vim, nec regnum, nec
 castella munita, nec liberos amari dignos, eo fit ut prius
 moriantur, quam quales sint cognosci possit : tu vero, cum
 mihi jam castella munita, et omnis generis opes, et copias
 tuas, et filiam dignam sane quam sibi quis adquirat, in ma-
 nus tradideris, fecisti ut apud omnes homines constet, eum
 me esse, qui nec in hospites impius esse velim, nec pecuniæ
 causa injustus, nec in servandis pactis, quod me quidem vo-
 lente sit, fallax. Igitur hujus ego tibi, sat scito, donec vir
 justus ero, et, talis quod esse videar, laudem ab hominibus
 consequar, nunquam obliviscar ; sed omnibus te rebus ho-
 nestis bonisque vicissim ornare conabor. Neque verendum
 est tibi, inquit, filiam quod attinet, ne viro sis cariturus,

αἵτου ταύτης· πολλοὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οὕτοι εἰσὶν ἄνθρωποι, ὧν τις γὰρ αὐτῶν εἰ μέντοι χορηγῇ εἴη ταυτὰ ὅσα διδῶς ἢ καὶ ἄλλα πολυπλάσια τούτων, οὐκ ἂν ἔργου εἴπουν σὺ μέντοι εὖ ἴσθι ὅτι εἰσὶ τινες αὐτῶν οἱ ὧν μὲν σὺ διδῶς χορηγᾶτον οὐδὲ μακρὸν τούτων ἐνεκά σε μάλ-
λον θαυμάζουσιν· ἐμὲ δὲ ζηλοῦσι νυνὶ καὶ εὐχρόνται πᾶσι θεοῖς γενέσθαι ἐπιδείξασθαι ὡς πιστοὶ μὲν εἰσιν οὐδὲν ἤττον ἐμοὶ τοῖς φίλοις, τοῖς δὲ πολέμοις ὡς σὺ ποτ' ἂν ὑφείντο ζῶντες, εἰ μὴ τις θεὸς βλάπτει ἀντὶ δ' ἀρετῆς καὶ δοῆς ἀγαθῆς ὅτι οὐδ' ἂν τὰ Σύρων πρὸς τοῖς σοῖς καὶ Ἀσσυρίων πάντα προδίδοντο τοιοῦτους ἀνδρας εὖ ἴσθι ἐνταῦθα κατήγεσθαι. 13) Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπε γελᾶσαι. Πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ Κύρε, διέβην δὴ μοι ποῦ οὗτοί εἰσιν· ἵνα σε τούτων τινὰ αἰτή-
σῃμαι παῖδά μοι γενέσθαι. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Οὐδὲν ἐμοὶ τε δεῖναι πυνθάνεσθαι, ἀλλ' ἂν σὺν ἡμῖν ἔπρῃ, αὐτοὶ δὲ εἴησι καὶ ἄλλοι δεικνύναι αὐτῶν ἕκαστον.

14) Ταυτὰ εἰπὼν δεξιᾷ τε λαβὼν τοῦ Γωβρύα καὶ ἀναστὰς ἐξῆλθε, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἐξήγαγεν ἅπαντας· καὶ πολλὰ δεομένων τοῦ Γωβρύα ἐνδον δαιτυνέιν οὐκ ἠθέλησαν· ἀλλ' ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐδαίπει καὶ τὸν Γωβρύαν συνδαιτυνὸν παρέσθαι. 15) Ἐπὶ σιβάρδος δὲ κατακλιθεὶς ἤρατο αὐτὸν ὧδε· Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Γωβρύα, πότερον οἶε σοὶ εἶναι πλείω ἢ ἑκάστῳ ἡμῶν στροφάματι· καὶ ὁ εἶπεν, Ὑμῖν νῆ Δ' εὖ οἶδ' ὅτι, ἔφη, καὶ στροφάματα πλείω ἔστι καὶ κλίνας, καὶ οἰκία γε ποῦ μείζων ἢ ὑμετέρα τῆς ἐμῆς, οἱ γε οἰκία μὲν χορηγεῖ γὰρ τε καὶ οὐρανῷ, κλίνας δ' ὑμῖν εἰσὶν ὅπως εὖναι γένοιτο· ὃν ἐπὶ γῆς, στροφάματα δὲ νομίζειτε οὐχ ὅσα πρόβατα πρός ἐμεῖ· ἀλλ' ὅσα φρόγωνα ὄρη τε καὶ πεδιά ἀνέ-
σι. 16) Τὸ μὲν δὴ πρῶτον συνδαιτυνῶν αὐτοῖς ὁ Γωβρύας καὶ ἄλλοι τὴν χαυλότητα τῶν παρατιθεμένων βρωμάτων πλεῖν σφῆς ἐνόμισεν ἐλευθερωτέρους εἶναι αὐτῶν· 17) ἔπει δὲ κατενόησε τὴν μετριότητα τῶν συσσίτων ἐπὶ οὐδενὶ γὰρ βρωματι οὐδὲ ποματι Πέρσης ἀνὴρ τῶν πεποιθέντων οὐτ' ἂν ὀργασι ἐκπεπληγ-
μένους καταφρονεῖ γένετο οὕτε ὀργαζῇ οὐτε τῷ νῷ μὴ οὐχὶ προσκοπεῖν ἄπερ ἂν καὶ μὴ ἐπὶ σίτῳ ὄν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἵππικοι διὰ τὸ μὴ ταράττεσθαι ἐπὶ τῶν ἵππων δύνανται ἅμα ἵππεύοντες καὶ ὄρειναι καὶ ἀκούειν καὶ λέγειν τὸ δέον, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι ἐν τῷ σίτῳ ὄν-
ται δεῖν πρόθυμοι καὶ μέτριοι φαίνεσθαι, τὸ δὲ κεχι-
νῆσθαι ὑπὸ τῶν βρωμάτων καὶ τῆς πόσεως πάνυ αὐ-
τοῖς βίβλον καὶ θερμῶδες δοκεῖ εἶναι.

18) Ἐνενόησε δὲ αὐτῶν καὶ ὅς ἐπερώπων ἀλλήλους τοιαῦτα οἷα ἐρωτη-
θήναι ἔδειν ἢ ἢ μὴ, καὶ ὡς ἐκκαπνῶν οἷα σκωρῶναι ἥδιον ἢ ἢ μὴ· ἃ τε ἔπαυον ὡς πολλὸν μὲν ὕβρεως ἀπῆν, πολλὸν δὲ τοῦ αἰσχρόν τι ποιεῖν, πολλὸν δὲ τοῦ χαλεπαί-
νεσθαι πρὸς ἀλλήλους. 19) Μέγιστον δ' αὐτῷ ἔδοξεν εἶναι τὸ ἐν στρατείᾳ ὄντας τῶν εἰς τὸν αὐτὸν κίνδυνον ἐμβαλόντων μηδενὸς οἰεσθαι δεῖν πλείω παρατίθεσθαι, ἀλλὰ τοῦτο νομίζειν ἡδέιστην εὐοχίαν εἶναι τοὺς συμ-
μάχεσθαι μέλλοντας ὅτι βελτίστους παρastreueῖν.

20) Ἦνικα δὲ Γωβρύας ὡς εἰς οἶκον ἁπῶν ἀνίστατο,

qui hac dignus sit : nam multi mihi praestantesque sunt amici, quorum aliquis hanc duxerit ; an vero tantas sane habiturus sit pecunias, quantas tu largiris, vel etiam alias eis multo plures, dicere nequeo : te vero certo scire volo, esse quosdam inter eos, qui ob pecunias quas tu largiris, ne tantillo quidem magis te sint admiraturi : me autem hoc tempore suspiciunt beatumque praedicant, et omnes deos precantur, ut iis aliquando demonstrare liceat, se quoque nihilo minus quam me, fideles amicis esse, hostibus nunquam cessuros, dum vita fruuntur, nisi numen obstat : virtuti vero et existimationi bonae ne Syrorum quidem et Assyriorum omnia bona, tuis addita, praetulerint : tales viros certo scias hic jam consedis. Hic cum adrisisset Gobryas, Per deos immortales, inquit, indica mihi, Cyre, ubinam illi sint, quo petam ut mihi per te liceat horum aliquem sumere generum. Nihil profecto, ait Cyrus, opus fuerit ex me sciscitari, sed si nos sequaris, poteris ipsemet etiam alteri quolibet horum ostendere.

Hac loquutus, Gobryas dextram prehendit, et surgens abiit, suosque omnes exduxit : cumque multum eum Gobryas rogasset, intus uti cenaret, noluit ; sed in castris cenavit, et Gobryam sibi in cena socium adhibuit. Cum autem super toto herbarum frondiumque discubisset, sic eum interrogavit : Dic mihi, Gobrya, inquit, utrum existimas plura tibi esse stramenta, quam cuique nostrum ? Et ille, Vobis profecto, inquit, plura sunt tum stragula, tum lecti ; et domus sane vestra longe amplior est, quam mea ; quibus terra quidem et eorum domus usum praebent ; tot vobis etiam lecti sunt, quot supra terram cubilia : praeterea non quas pecus gerit lanas, pro stragulis habetis, sed quaecumque virgulta tum montes tum campi submittunt. Ac Gobryas quidem tunc primum apud eos cenans, cum ciborum qui adponerentur vililitatem cerneret, se suosque multo liberalius illis degere iudicavit : at postquam eorum in vescendo moderationem animadvertit ; in nullo enim neque cibo neque potu, Persa, disciplina patria liberaliter institutus, sic vel oculis commotus manifesto deprehensus fuit, vel rapacitate, vel animo, minus ut rerum suarum provisos sit, quam si cibo capiendo non intentus esset : sed ut homines equestres, propterea quod in equis non peiturbantur, inter equitandum et cernere, et audire, et dicere possunt quod oportet ; ita et illi par esse censent, ut prudentes se ac moderatos in vescendo palam praebant ; ac prorsus sordidum belluinumque ducunt a cibis et potu commoveri, ac secum reputaverat etiam eos de rebus ejusmodi se mutuo interrogari, de quibus jucundius esset interrogari, quam non interrogari, et scire quaedam dicere, quibus perstringi jucundius esset quam non perstringi : quaeque jocarentur, a contumelia longe abesse, longe ab actione quavis turpi, longe demum a mutua animorum iritatione : [his consideratis, mutata sententia, Persas se suisque liberalius degere putabat]. Maximum vero ei visum est, quod, cum in expeditione essent, plura sibi quam ulli eorum qui periculum idem adibant, non putarent adponenda : sed epulum id lautissimum ducerent, si eos, quos belli socios habituri essent, quam optimos efficerent. Cum autem Gobryas domum iturus surget, dixisse perhibetur,

ἀπὶν λέγεται, Οὐκέτι θαυμάζω, ὦ Κύρε, εἰ ἐκπώματα μὴν καὶ ἱμάτια καὶ χρυσὸν ἡμεῖς ὑμῶν πλέονα κεκτήμεθα, αὐτοὶ δὲ ἀλάττονος ὑμῶν ἀξιοὶ ἔσμεν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐπιμελούμεθα ὅπως ἡμῖν ταῦτα ὥς πλείεστα ἴσται, ὑμεῖς δὲ μοι δοκεῖτε ἐπιμελεσθαι ὅπως αὐτοὶ ὥς βέλτεστοι ἔσσεσθε. (21) Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν· ὁ δὲ Κύρος, Ἀγ', ἔφη, ὦ Γωδρύας, ὅπως πρῶτ' ἀπαρτίσῃς τοὺς ἱππεῖς ἑξωπλισμένους, ἵνα τὴν δυνάμιν σου ἴδωμεν, καὶ ἔπειτα ἐκ τῆς σῆς χώρας ἀξίως ἡμᾶς, ὅπως ἂν εἰδῶμεν εἰ περὶ φίλια καὶ πολέμια νομίζεις. (22) Τότε μὲν δὴ ταῦτα εἰπόντες ἀπῆλθον ἑκάτερος ἐπὶ τὰ προσηκόντα.

Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, παρῆν ὁ Γωδρύας ἔχων τοὺς ἱππεῖς, καὶ ἡγήετο. Ὁ δὲ Κύρος, ὥσπερ προσήκει ἀνδρὶ ἄρχοντι, οὐ μόνον τῷ πορεύεσθαι τὴν ὁδὸν προσεῖχε τὸν νόον, ἀλλ' ἅμα προῖων ἐπισκοπεῖτο εἰ τι δυνάμειν εἴη τοὺς πολεμίους ἀσθενεστέρους ποιεῖν ἢ αὐτοὺς ἰσχυροτέρους. (23) Καλέσας οὖν τὸν Ἑρχάνιον καὶ τὸν Γωδρύαν, τούτους γὰρ ἐνόμιζεν εἶδέναι μάλιστα τῶν αὐτῶς ὥστε δεῖσθαι μαθεῖν, Ἐγὼ τοι, ὦ ἄνδρες φίλοι, οἷμαι σὺν ὑμῖν ἂν ὥς πιστοῖς βουλευόμενος περὶ τοῦ πολέμου τοῦδε οὐκ ἂν ἐξαμαρτάνειν· ὁρῶ γὰρ ὅτι μᾶλλον ὑμῖν ἢ ἐμοὶ σκεπτόεν ὅπως ὁ Ἀσσύριος ἡμῶν μὴ ἐπικρατήσει. Ἐμοὶ μὲν γὰρ, ἔφη, τῶνδε ἀποσφαλέντι ἔστιν ἴσως καὶ ἄλλη ἀποστροφή· ὑμῖν δ', εἰ οὗτος ἐπικρατήσει, ὁρῶ ἅμα πάντα τὰ ὄντα ἀλλότρια γινώμενα. (24) Καὶ γὰρ ἐμοὶ μὲν πολέμιός ἐστιν, οὐκ ἐμὲ μισῶν, ἀλλ' οἰόμενος ἀσύμφορον ἑαυτῷ μεγάλους εἶναι ἡμᾶς, καὶ στρατεύει διὰ τοῦτο ἐφ' ἡμᾶς· ὑμᾶς δὲ καὶ μισεῖ, ἀξαιεῖσθαι νομίζων ἐφ' ὑμῶν. Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο ἀμφοτέρω κατὰ ταῦτα περαινέιν, τί μελλεῖ, ὥς ταῦτ' εἰδότες σφίσι καὶ μέλον αὐτοῖς ἰσχυρῶς ἐπηγὰρ τὸ μέλλον ἀποδοῖσται.

25. Ἐνταῦθα δὴ ἤρξατο ὧδε· Λέξατε δὴ μοι, ἔφη, ἡμᾶς νομίζει μόνους πολεμικῶς ἔχειν ὁ Ἀσσύριος πρὸς ἑαυτὸν, ἢ ἐπίστασθε καὶ ἄλλον τινὰ αὐτῷ πολέμιον; Ναι μὰ Δί, ἔφη ὁ Ἑρχάνιος, πολεμικώτατοι μὲν εἰσιν αὐτῷ Κασδούσιοι, ἔθνος πολὺ τε καὶ ἀλκιμον· Σάκαι γε μὴν ἑμοροὶ ἡμῖν, οἱ κακὰ πολλὰ πεπόνθασιν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου· ἐπειρᾶτο γὰρ κάκηνους ὥσπερ καὶ ἡμᾶς καταστρέφασθαι. (26) Οὐκοῦν, ἔφη, οἴεσθ' ἂν νῦν αὐτοὺς ἀμφοτέρους ἡδέως ἂν ἐπιβῇαν μετ' ἡμῶν τῷ Ἀσσυρίῳ; Ἐρασαν καὶ σφόδρ' ἂν, εἰ πῇ γε δύναιντο συμμῆξαι. Τί δ', ἔφη, ἐν μέσῳ ἐστὶ τοῦ συμμῆξαι; Ἀσσύριοι, ἔφασκεν, τὸ αὐτὸ ἔθνος δι' οὐπὲρ νυνὶ πορεύη. (27) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἤκουσεν ὁ Κύρος, Τί γὰρ, ἔφη, ὦ Γωδρύας, οὐ σὺ τοῦ νεανίσκου τούτου δεῖ νῦν εἰς τὴν βασιλείαν καθίστασθαι ὑπερηφανίαν πολλήν τινα τοῦ τρόπου κατηγόρει; Τοιαῦτα γὰρ, οἶμαι, ἔφη ὁ Γωδρύας, ἔπαθον ὑπ' αὐτοῦ. Πότερα δὴτα, ἔφη ὁ Κύρος, εἰς σὲ μόνον τοιούτως ἐγένετο ἢ καὶ εἰς ἄλλους τινάς; (28) Νη Δί, ἔφη ὁ Γωδρύας, καὶ εἰς ἄλλους γε· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀσθενούντας ὡς ἐβρίκει τί δαὶ λέγειν; ἐνὸς δὲ ἀνδρὸς πολλὴ δύναται ἡμῶν, ὡς ἐγὼ υἱὸν, καὶ ἐκείνου ἐταῖρον ὄντα ὥσπερ τὸν ἑμόν, συμπίνοντα παρ' ἑαυτῷ συλλαβὼν ἐξέτεμεν, ὥς

Nou amplius, Cyre, miror nos copiam maiorem poculorum et vestium et auri possidere, quam vos; sed ipsos tamen vobis minoris aestimandos esse. Quippe nobis curae est, ut copia illorum adfluamus; vos id eniti studiose inibi videmini, ut ipsi sitis quam praestantissimi. Haec cum dixisset Gobryas, subiecit Cyrus, Age, Gobrya, fac adsis cras mane cum equitibus eductis, ut copias tuas inspiciamus, simulque per tuam nos regionem ducas, ut sciamus, quae pro amicorum, quae pro hostium rebus nos habere oporteat. Et tunc quidem his dictis, uterque ad suas res agendas discessit.

Cum autem dies illuxisset, aderat cum equitibus Gobryas, ac praebat. At Cyrus, velut eum facere par est, qui cum imperio sit, non solum itineri faciendo intentus erat, sed inter progrediendum considerabat, fierine aliqua ratione posset, ut hostes imbecilliores redderentur, ipsi firmiores. Itaque arcessito Hyrcanio et Gobrya, (hos enim in primis ca scire putabat, quibus sibi cognitis opus esse existimabat), Equidem arbitror, inquit, amici, me, si cum vobis, fidis sociis, de hoc bello consullem, nequaquam erraturum: vobis enim magis etiam cogitandum esse video, quam mihi, ne superior nobis evadat Assyrius. Nam mihi, inquit, in his si frustra fuero, fortassis aliud non deerit periculum; a vobis autem, si superior hic evaserit, omnia quae possidetis alienatum iri video. Etenim meus hostis est, non quod me oderit, sed quod sibi non expedire arbitrat nos magnos esse; eaque una causa est, cur bellum nobis faciat: at vos et odit, et adfectum se a vobis injuria ducit. Ad haec respondit uterque, in caelo sermone ad ipsos pergat, utpote qui scirent illa quae Cyrus dicebat, et solliciti etiam essent. quis harum rerum futurus sit exitus.

Ibi tum sic orsus est dicere: Velim mihi significetis, ait, an vos solos Assyrius existimat esse hostili in eum animo? an alium quendam infestum ei novistis? Imo, inquit Hyrcanius, infestissimi profecto ei sunt Cadusii, gens magna admodum et robusta: Sacae porro nobis finitimi sunt, qui multis ab Assyrio incommodis sunt adfecti; nam et illos, aequae ac nos, conatus est in potestatem suam redigere. Ergo an existimatis, ait, jam libenter hos utrosque nobiscum invasuros Assyrium? Imo etiam acriter, inquit, si quo modo se nobiscum conjungere possent. At quid obstat, ait, quo minus se nobis conjungant? Nimium Assyrii, dixere, ea ipsa gens, per quam nunc iter facis. Cum haec audisset Cyrus, Quid enim? inquit, Gobrya, nonne tu adolescentem hunc, qui modo regno potitur, gravis cujusdam arrogantiae superbiaeque accusas? Talem nempe eum, ait Gobryas, expertus sum. Utrum tandem, inquit Cyrus, in te solum se talem praebuit, an etiam erga quosdam alios? Profecto, inquit Gobryas, erga multos etiam alios. At quibus contumeliis imbecilliores adficiat, quid attinet dicere? etiam viri cujusdam longe me potentioris filium, qui etiam illius sodalis, sicut meus filius, erat, compotantem apud se comprehendit et castravit, idque propterea, quemadmodum

μέν τινες ἔφασαν, ὅτι ἡ παλλακὴ αὐτοῦ ἐπῆρσεν αὐτὸν ὡς καλὸς εἶη καὶ ἐμακάρισε τὴν μέλλουσαν αὐτῷ γυναῖκα εἶσεσθαι, ὡς δ' αὐτὸς νῦν λέγει, ὅτι ἐπείρασεν αὐτοῦ τὴν παλλακίδα. Καὶ νῦν οὗτος εὐνοῦχος μὲν ἐστὶ, τὴν δ' ἀρχὴν ἔχει, ἐπεὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐτελεύτησεν. (29) Οὐκοῦν, ἔφη, οἶε ἂν καὶ τοῦτον ἡδέως ἡμεῖς ἰδεῖν, εἰ οἷοιτο ἐαυτῷ βοηθὸς ἂν γενέσθαι; Εὖ μὲν οὖν, ἔφη, οἶδα, ὁ Γωβρύας· ἀλλ' ἰδεῖν τοὺς αὐτὸν χαλεπὸν ἐστίν, ὧς Κύρος. Πῶς; ἔφη ὁ Κύρος. "Ὅτι εἰ μέλλει τις ἐκεῖνον συμμίζειν, παρ' αὐτὴν τὴν Βαβυλῶνα δεῖ παριέναι. (30) Τί οὖν, ἔφη, τοῦτο χαλεπὸν; "Ὅτι νῆ Δί', ἔφη ὁ Γωβρύας, οἶδα ἐξελησῶσαν δύναμιν ἐξ αὐτῆς πολλαπλασίαν ἧς σὺ ἔχεις νῦν· εἰ δ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἡττόν σοι νῦν ἢ τὸ πρότερον Ἀσσύριοι καὶ τὰ ἕπτα ἀποφέρουσι καὶ τοὺς ἵππους ἀπάγουσιν, ὅτι τοῖς ἰδοῦσιν αὐτῶν ὀλίγη ἐδοῦν εἶναι ἡ σὴ δύναμις καὶ ὁ λόγος οὗτος πολλὸς ἤδη ἔσπαρται· δοκεῖ δέ μοι, ἔφη, βέλτιον εἶναι φυλαττομένους πορεύεσθαι.

31. Καὶ ὁ Κύρος ἀκούσας τοῦ Γωβρύου τοιαῦτα, τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν εἰπέ· Καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, ὦ Γωβρύα, καλεῖσθαι ὡς ἀσφαλέστατα τὰς πορείας ποιεῖσθαι. Ἐγὼ οὖν σκοπῶν οὐ δύναμαι ἐννοῆσαι ἀσφαλεστέρην οὐδεμίαν πορεῖαν ἡμῖν τῆς πρὸς αὐτὴν Βαβυλῶνα πορείας εἶναι, εἰ ἐκεῖ τῶν πολεμίων ἐστὶ τὸ κράτιστον. Πολλοὶ μὲν γάρ εἰσιν, ὡς σὺ φῆς· εἰ δὲ θάρβουσι, καὶ δῆλοι ἡμῖν, ὡς ἐγὼ φημι, ἔσονται. (32) Μὴ οὖν ὀρώντες μὲν ἡμᾶς, ἀλλ' οἰόμενοι ἀρανεῖς εἶναι διὰ τὸ φοβεῖσθαι ἐκείνους, σάφ' ἴσθι, ἔφη, ὅτι τοῦ μὲν φόβου ἀπαλλάσσονται ὅς αὐτοῖς ἐνεγένετο, θάρβος δ' ἐμφύσεται ἀντὶ τοῦτου τοσούτῳ μείζον ὅσῳ ἂν πλείονα χρόνον ἡμᾶς μὴ ὀρώσιν· ἂν δὲ ἤδη ἴωμεν ἐπ' αὐτούς, πολλοὺς μὲν αὐτῶν εὐρήσομεν ἔτι κλαίοντας τοὺς ἀποθανόντας ὅφ' ἡμῶν, πολλοὺς δ' ἔτι τραύματα ἐπιδεδεμένους ἃ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐλαβον, πάντας δ' ἔτι μεμνημένους τῆς μὲν τοῦδε τοῦ στρατεύματος τόλμης, τῆς δὲ αὐτῶν φυγῆς τε καὶ συμφορᾶς. (33) Εὖ δ' ἴσθι, ὦ Γωβρύα, ἵνα καὶ τοῦτ' εἰδῆς, οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, ὅταν μὲν θάρβωσιν, ἀνυπόστατον τὸ φρόνημα παρέχονται, ὅταν δὲ δέωσιν, ὅσῳ ἂν πλείους ᾖσι, τοσούτῳ μείζω καὶ ἐκπεπληγμένον μάλλον τὸν φόβον κέκτηνται. (34) Ἐκ πολλῶν μὲν γὰρ καὶ κακῶν λόγων ἡδυσμένος αὐτοῖς πάρεστιν, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ πονηρῶν χρωμάτων, ἐκ πολλῶν δὲ καὶ θυσιῶν τε καὶ ἐξεστηκότων προσώπων ἡθροῖσται· ὡς δ' ὑπὸ τοῦ μεγέθους οὐ βῆξιον αὐτὸν ἐστίν οὔτε λόγοις κατασβεῖσαι οὔτε προσάγοντα πολεμικοῖς μένος ἐμβαλεῖν οὔτε ἀπαγαγόντα ἀναθρεῖναι τὸ φρόνημα, ἀλλ' ὅσῳ ἂν μάλλον αὐτοῖς θάρβειν παρακλέυγῃ, τοσούτῳ ἐν δεινотеροις ἡγρούνται εἶναι. (35) Ἐκεῖνο μέντοι νῆ Δία, ἔφη, σκεψώμεθα ἀκριβῶς ὅπως ἔχει. Εἰ μὲν γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦδε αἰ νῆκα ὄρῃον ἀπαριθμήσωσιν, ὁρόβος καὶ σὺ φόβῃ περὶ ἡμῶν καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι ἐν δεινοῖς ἐσμεν· εἰ μὲντοι ὡς περ πρόσθεν διὰ τοὺς εἰρηνομένους ἔτι καὶ νῦν αἰ μάχαι

nonnulli adfirmarunt, quod ipsius concubina eum a formae praestantia laudaverat, eamque beatam dixerat, quae ejus esset uxor futura; ut autem iste nunc ait, quod ejus concubinae pudicitiam tentasset. Ille quidem jam eunuchus est, et, patre mortuo, imperium obtinet. Ergo, inquit Cyrus, an existimas hunc quoque nos libenter conspecturum, si nos arbitraretur opem sibi laturus? Id quidem certe sat scio, ait Gobryas: verum difficile, Cyre, est, ejus in conspectum venire. Quid ita? inquit Cyrus. Quia, si quis cum eo conjungere se velit, eum necesse est praeter ipsam Babylonem transire. Quid hoc tandem, ait Cyrus, difficultatis habet? Quia profecto, inquit Gobryas, scio copias ex ea multo his, quas tu nunc habes, majores prodidisse: atque adeo certo scias velim, hanc ipsam ob causam minus Assyrios ad te nunc et arma adferre, et equos adducere, quam antea, quod exercitus tuus exiguus esse visus sit iis, qui eum conspexerunt; et iste quidem jam increbuit rumor: nihique adeo consultius esse videtur, ut caute proficiscamur.

Hujusmodi quaedam cum ex Gobrya Cyrus audisset, ei sic respondit: Recte, Gobrya, mihi dicere videris, qui nos de itinere quam tutissime faciendo moneas. Mihi vero negotium hoc consideranti nulla tutior itineris faciendi ratio ad animum accidit, quam si ipsam ad Babylonem tendamus, si quidem ibi robur hostium maximum est. Nam multos istic esse asseris ipse: et si fidentibus sint animis, etiam in conspectum nostrum venient, ut equidem arbitror. Et quidem si nusquam nos conspiciant, sed nos, propterea quod eos metuamus, delitescere existiment, certo futurum scias, inquit, ut metu liberentur, quem conceperunt, proque hoc tanto major iis innascatur fiducia, quanto nos diutius non conspexerint: sin autem in eos jam pergemus, multos inveniemus plorantes adhuc illos, qui a nobis intercepti sunt; multos, quibus erunt obligata vulnera, quae a nostris acceperunt; omnes denique memoria hujusce nostri exercitus audaciam, et fugam calamitatemque suam adhuc tenentes. Scire autem te volo, Gobrya, sic comparatum esse, ut multitudo, cum fiducia plena est, ea sit animorum elatione, quae sustineri nequeat: verum ubi sibi metuunt, tanto majori horribiliorique formidine teneantur quanto plures numero fuerint. Nam de multis et adversis rumoribus is terror eis adauctus adest, de multis malisque palloribus, de multis etiam tristibus exanimatisque vultibus collectus est; adeo ut ob magnitudinem terroris hujus facile fieri nequeat, ut vel ille verbis exstinguatur, vel in hostem ducendo robur animis addatur, vel ab eisdem abducendo, militum spiritus refocillentur: sed quanto magis eos hortere praesentibus ut sint animis, tanto se gravioribus in periculis esse putant. Jam vero illud etiam quo se pacto habeat, accurate consideremus. Nam si deinceps in rebus bellicis apud eos futurae sunt victorie, qui majorem hominum turham adnumerabunt, recte tu nobis metuis, et nos reapse in periculo versamur: sin, ut antea, sic etiam nunc, ex virtute dimicantium pendent praediorum exitus, haud fru-

κρίνονται, θαρβύν οὐδὲν ἂν σφαλείης· πολὺ γὰρ σὺν τοῖς θεοῖς πλείονας εὐρήσεις παρ' ἡμῖν τοὺς ὕλοντας ἀνέχεσθαι ἢ παρ' ἐκείνους. (36) Ὡς δὲ ἔτι μάλλον θαρβύν, καὶ τόδε κατανόησον· οἱ μὲν γὰρ πολέμιοι πολὺ μὴν Διάττονες εἰσι νῦν ἢ πρὶν ἡττηθῆναι ὑφ' ἡμῶν, πολὺ δ' Διάττονες ἢ οὗτε ἀπέδρασαν ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ καὶ μεζώνας νῦν ἢ πρὶν, ἐπεὶ νενικήκαμεν, καὶ ἰσχυρότεροι, ἐπεὶ νικηθέντες· καὶ πλείονες δὲ, ἐπεὶ ὑμεῖς ἡμῖν προσεγίνεσθε· μὴ γὰρ ἔτι ἀτίμαζε μὴδὲ τοὺς σοὺς, ἐπεὶ σὺν ἡμῖν εἰσι· σὺν γὰρ τοῖς νικῶσι, σάφ' ἴσθι, ὦ Γωβρύας, θαρβύντες καὶ οἱ ἀκούουσι ἔπονται. (37) Μὴ λανθάνω δέ σε μὴδὲ τοῦτο, ἔφη, ὅτι ἔξεστι μὲν τοῖς πολέμοις καὶ νῦν ἰδεῖν ἡμᾶς· γοργότεροι δὲ, σάφ' ἴσθι, αὐδαμῶς ἂν αὐτοῖς φανεῖν μόνοντες ἢ ἰόντες ἐπ' ἐκείνους. Ὡς οὖν ἐμοῦ ταῦτα γινώσκοντος ἄγε ἡμᾶς εὐθὺς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Οὕτω μὲν δὴ πορευόμενοι τεταρταῖοι πρὸς τοῖς ὁρίοις τῆς Γωβρύου χώρας ἐγένοντο. Ὡς δὲ ἐν τῇ πολέμῳ ἦν, κατέστησε λαβὼν ἐν τάξει μετ' ἑαυτοῦ τοὺς τε πεζοὺς καὶ τῶν ἵππεων ὀπόσους ἐδόκει καλῶς αὐτῷ ἔχειν, τοὺς δ' ἄλλους ἱππεῖς ἀφῆκε καταθεῖν, καὶ ἐκέλευσε τοὺς μὲν ὄπλα ἔχοντας κατακαίνειν, τοὺς δ' ἄλλους καὶ πρόβατα ὅσα ἂν λάβωσι πρὸς αὐτὸν ἄγειν. Ἐκέλευσε δὲ καὶ τοὺς Πέρσας συγκαταθεῖν καὶ ἦγον πολλοὶ μὲν αὐτῶν κατακεχυλισμένοι ἀπὸ τῶν ἵππων, πολλοὶ δὲ καὶ λείαν πλείστην ἄγοντες. (2) Ὡς δὲ παρῆν ἡ λεία, συγκαλέσας τοὺς τε τῶν Μήδων ἄρχοντας καὶ τῶν Ὑρκανίων καὶ τοὺς δημοτίμους ἔλεξεν ὧδε· Ἄνδρες φίλοι, ἔξένισεν ἡμᾶς ἅπαντας πολλοῖς ἀγαθοῖς Γωβρύας. Εἰ οὖν, ἔφη, τοῖς θεοῖς ἐξελόντες τὰ νομιζόμενα καὶ τῇ στρατιᾷ τὰ ἱκανὰ τὴν ἄλλην τούτῳ δόημεν λείαν, ἄρα ἂν, ἔφη, καλὸν ποιήσαιμεν τῷ εὐθὺς φανοῖ εἶναι ὅτι καὶ τοὺς εὐ ποιῶντας πειρώμεθα νικᾶν εὐ ποιῶντες. (3) Ὡς δὲ τοῦτ' ἤκουσαν, πάντες μὲν ἐπήνουν, πάντες δ' ἀνταρμιάζον· εἰς δὲ καὶ ἔλεξεν ὧδε, Πάνν, ἔφη, ὦ Κύρε, τοῦτο ποιήσωμεν. Καὶ γάρ μοι, ἔφη, δοκεῖ ὁ Γωβρύας πτωχοὺς τινὰς νομίζειν ἡμᾶς, ὅτι οὐ δαρείων μεστοὶ ἤκομεν οὐδὲ ἐκ χρυσῶν πίνομεν φιαλῶν· εἰ δὲ τοῦτο ποιήσωμεν, γνοίη ἂν, ἔφη, ὅτι ἔστιν ἐλευθερίους εἶναι καὶ ἀνευ χρυσοῦ. (4) Ἄγε δὴ, ἔφη, τὰ τῶν θεῶν ἀποδόντες τοῖς μάγοις καὶ ὅσα τῇ στρατιᾷ ἱκανὰ ἔχοντες τάλλα καλέσαντες τὸν Γωβρύαν δότε αὐτῷ. Οὕτω δὴ λαβόντες ἐκείνοι ὅσα εἶδε τάλλα ἔδωσαν τῷ Γωβρύᾳ.

Ἐξ οὗτου δὴ ἤειπεν πρὸς Βαβυλῶνα παραταξάμενος ὥσπερ ὅτε ἡ μάχη ἦν. Ὡς δ' οὐκ ἀντεξήσαν οἱ Ἀσσύριοι, ἐκέλευσεν ὁ Κύρος τὸν Γωβρύαν προσελάσαντα εἰπεῖν ὅτι εἰ βούλεται ὁ βασιλεὺς ἐξῆναι ὑπὲρ τῆς χώρας μάχεσθαι, κἂν αὐτὸς σὺν ἐκείνῳ μάχοιτο· εἰ δὲ οὐκ ἂν, ἀνάγκη τοῖς κρητοῦσι πεῖθε-

stra fueris, si fidenti sis animo : nam diis iuvantibus multo plures apud nos invenies, qui pugnare velint, quam apud illos. Ut vero etiam fidentiori sis animo, hoc quoque tecum cogita : sunt nempe hostes jam multo etiam minores, quam essent, antequam a nobis fuere victi ; multo etiam minores, quam cum aufugerunt nobis : nos autem et majores, quam ante, nunc sumus, cum vicerimus ; et firmiores, cum nobis vosmet adjunxeritis : noli enim ne tuos quidem jam aspernari, quando nobiscum sunt ; nam cum victoribus certo scire debes, Gobrya, etiam eos, qui sequuntur exercitum, fidentibus animis pergere. Ne id quidem te lateat, inquit, posse hostes hoc etiam tempore nos videre : sed terrorem eis majorem nequaquam incutiemus hic manentes, quam si adversus ipsos progrediamur. Cum igitur hæc mea sit sententia, Babylonem nos recta ducito.

CAPUT III.

Itaque sic pergentes, die quarto ad fines agri Gobryæ pervenerunt. Cumque jam esset in hostico, constitit instructosque apud se retinuit tum pedites tum equites, quot ipsi sufficere viderentur : reliquis equitibus excurrendi potestatem fecit, præcepitque ut armatos occiderent, reliquos cum pecudibus, quascunque cepissent, ad se deducerent. Jussit et Persas cum ceteris excurrere ; eorumque adeo multi redierunt qui ex equis decidissent, multi etiam qui prædam amplissimam adducerent. Præda autem cum adesset, convocatis Medorum Hyrcaniorumque principibus et Persis qui ὁμότιμοι appellantur, sic eos adloquutus est : Gobryas, amici, nos universos hospitio exceptos liberaliter habuit. Itaque si, postquam diis, inquit, ea quæ in more sunt solverimus, et reliquo exercitui, quantum satis erit, prædam aliam huic largiamur, recte sane facturi sumus, ut statim constet, conari nos bene de nobis promerentes vicissim benefaciendo vincere. Hoc ubi audissent, omnes id quidem comprobabant, laudibus celebrabant omnes : quin et unus hujusmodi quiddam protulit, Omnino, Cyre, inquit, hoc nobis faciendum est. Nam mea quidem sententia, Gobryas nos mendicos quosdam esse arbitratus est, quia daricis onusti non venimus nec aureis e pateris bibimus : at si hoc fecerimus, agnoverit sane, posse homines etiam absque auro liberales esse. Ite igitur, inquit, atque ubi diis debita magis tradideritis, et quæ exercitui suffecerint selegeritis, cetera Gobryæ arcessito date. Quamolirem acceptis illi rebus omnibus quibus opus erat, cetera Gobryæ dederunt.

Secundum hæc ad ipsam Babylonem progressus est Cyrus, instructo exercitu eodem modo, quo instructus pugne tempore fuerat. Cum vero Assyrii contra non prodirent, Gobryam Cyrus eis adequitare et dicere jussit, etiam se ipsum cum rege dimicaturum, si ille quidem egressus pro regione dimicare vellet : sin regionem suam non defenderet,

σθαι. (6) Ὁ μὲν δὲ Γωβρύας προειλάσας ἔθθα ἀσφαλὲς ἦν ταῦτα εἶπεν· ὁ δὲ αὐτῷ ἐξέπεμψεν ἀποκρινόμενον τοιαῦτα· Δεσπότης ὁ σὸς λέγει, ὦ Γωβρύα, Οὐχ ὅτι ἀπέκτεινά σου τὸν υἱὸν μεταμέλει μοι, ἀλλ' ὅτι οὐ καὶ σὲ προσπέτεινα. Μάχεσθαι δὲ ἔαν βούλησθε· ἔχετε εἰς τριηκοστὴν ἡμέραν· νῦν δ' οὕτω ἡμῖν σρόνῃ· ἐτι γὰρ παρὰσκευάζομεθα. (7) Ὁ δὲ Γωβρύας εἶπεν, Ἀλλὰ μήποτε σοὶ λήξειεν αὕτη ἡ μεταμέλεια· δόλον γὰρ σὺ ἀνὼς σέ τι, ἐξ οὗ αὕτη σὲ ἡ μεταμέλεια ἔχει.

8. Ὁ μὲν δὲ Γωβρύας ἀπήγγειλε τὰ τοῦ Ἀσσυρίου· ὁ δὲ Κύρος ἀκούσας ταῦτα ἀπήγαγε τὸ στράτευμα καὶ καλέσας τὸν Γωβρύαν, Εἰπέ μοι, ἔφη, οὐκ ἔλαγες μέντοι σὺ ὅτι τὸν ἐκτμηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου οἶε ἂν σὺν ἡμῖν γενέσθαι; Εἰδὼ μὲν οὖν, ἔφη, δοκῶ εἰδέναι πολλὰ γὰρ δὴ ἔγωγε κακείνους ἐπαρρησιασμένους πρὸς ἀλλήλους. (9) Ὅποτε τοίνυν σοὶ δοκεῖ καλῶς ἔχειν, πρὸς αὐτὸν πρόβημι καὶ πρῶτον μὲν οὕτω ποίει ὅπως ἂν αὐτὸς λέγῃ εἰδῆτε· ἐπειδὴ δὲ συγγένῃ οὕτῳ, ἔαν γῶνις αὐτὸν φίλον ἡμῶν βουλευμένοι εἶναι, τοῦτο δεῖ μηχανάσθαι ὅπως λάθῃ φίλος ὢν ἡμῖν· οὔτε γὰρ ἂν φίλους τις ποιήσκειν ἄλλως πῶς πλείω ἀγαθὰ ἐν πολέμῳ ἢ πολέμους δοκῶν εἶναι· οὗτ' ἂν ἐχθρούς πλείω τις βλάψκειν ἄλλως πῶς ἢ φίλος δοκῶν εἶναι. (10) Καὶ μὲν, ἔφη, ὁ Γωβρύας, οἷδ' ὅτι καὶ πρίαιτο Γαδάτας τὸ μέγα τι ποιῆσαι κακὸν τὸν νῦν βασιλεὺς Ἀσσυρίων· ἀλλ' ὅ, τι ἂν δύναιτο, τοῦτο δεῖ καὶ ἡμεῖς σκοπεῖν. (11) Λέγε δὴ μοι, ἔφη ὁ Κύρος, εἰς τὸ φρουρίον τὸ πρὸ τῆς χώρας, ὅ φρατε Ὑρκανίους τε καὶ Σάκαις ἐπιτετειγίσθαι τῇδε τῇ χώρᾳ πρόβολον εἶναι τοῦ πολέμου, ἃρ' ἂν, ἔφη, οἶε ὑπὸ τοῦ φρουράρχου παρεῖναι τὸν εὐνοῦχον ἐλθόντα σὺν δυνάμει; Σαφῶς γε, ἔφη ὁ Γωβρύας, εἴπερ ἀνύποπτος ὢν ὥσπερ νῦν ἐστὶν ἀφίκοιτο πρὸς αὐτόν. (12) Οὐκ οὖν, ἔφη, ἀνύποπτος ἂν εἴη, εἰ προσβάλοιμι μὲν ἐγὼ πρὸς τὰ χωρία αὐτοῦ ὡς λαβεῖν βουλευμένος, ἀπομαχρόντι δὲ ἐκείνους ἀπὸ κρατος, καὶ λάβοιμι μὲν αὐτοῦ τι ἐγὼ, ἀντιλάβοι δὲ κακείνους ἡμῶν ἢ ἄλλους τινὰς ἢ καὶ ἀγγείλους πεμπόμενους ὑπ' ἐμοῦ πρὸς τοῦτους οὓς φρατε πολεμίους τῷ Ἀσσυρίῳ εἶναι, καὶ οἱ μὲν ληρθέντες λέγοιεν ὅτι ἐπὶ στράτευμα ἀπέρχονται, καὶ κλιμακίαι ὡς εἰς τὸ φρουρίον ἄζοντες, ὁ δὲ εὐνοῦχος ἀκούσας προσποιήσασθαι προαγγεῖλαι βουλευμένος ταῦτα παρῆναι. (13) Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπεν, Οὕτω μὲν γεγονότων σαφῶς οἶδα ὅτι παρῆναι ἂν αὐτόν, καὶ δεοῖτό γ' ἂν αὐτοῦ μένειν ἕως ἀπέλθοις. Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰ γε ἀπαξ εἰσέλθοι, οὐκ αὖτ' ἂν ἡμῖν ὑποχρεῖται ποιῆσαι τὸ χωρίον; (14) Εἰκόθ' γοῦν, ἔφη ὁ Γωβρύας, τὰ μὲν ἐνδὸν ἐκείνου συμπαρασκευάζοντος, τὰ δ' ἐξωθεν σὺ ἱσχυρότερα προσάχοντος. Ἦτοι οὖν, ἔφη, καὶ πειρῶ ταῦτα διδάξας καὶ διαπραξάμενος παρῆναι πιστὰ δὲ αὐτῷ οὐκ ἂν μετῴω οὔτε εἰποις οὔτε δεῖξαις ὢν αὐτὸς σὺ τυγχάνεις παρ' ἡμῶν εὐχρώς.

15. Ἐκ τούτου ὥχετο μὲν ὁ Γωβρύας· ἄσμενος δὲ ἰδὼν αὐτόν ὁ εὐνοῦχος συνομολόγει τε πάντα καὶ συνέβητο ἃ εἶδει. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ Γωβρύας ὅτι πάντα συ-

necessario victoribus parendum sciret. Et Gobryas quidem eo, unde tuto liceret dicere, profectus, haec dixit : is vero quendam prodire jussit, qui in hunc fore modum responderet : Sic ait dominus tuus, Gobrya, Non me poenitet, quod filium tuum interfeci, sed quod praeter ipsum non etiam te occiderim. Quod si pugnare velitis, ad diem ab hoc trigesimum venite : nunc nobis haud vacat ; jam enim adparatui bellico damus operam. Gobryas autem ait, Utinam nullus tibi sit unquam hujusce rei poenitentiam agendi finis : manifestum enim est, te ab illo tempore, quo ejus te poenitentia cepit, a me cruciari.

Itaque Gobryas Assyrii responsa ad Cyrum referebat ; quae cum hic audisset, copias abduxit ; et accessit Gobrya, Dic mihi, ait, amon tu aiebas existimare te futurum, ut ille castratus ab Assyrio nobiscum se conjungeret? Equidem hoc, ait, certo mihi persuasum habeo : nam multa jam pridem nos inter nos libere colloquuti sumus. Quando igitur, inquit Cyrus, commodum tibi videtur, eum accedito, ac primum quidem sic facito, ut vos sciatis quicquid ille dixerit : ubi vero in congressum ejus veneris, si quidem animadverteris eum nobis amicum esse velle, hoc sane molendum erit, ut clam sit, eum nobis amicum esse : nec enim aliquis in bello amicos ulla ratione alia pluribus beneficiis adfecerit, quam si hostis esse putetur ; nec inimicos ulla ratione alia pluribus quis adfecerit detrimentis, quam si amicus esse videatur. Novi equidem, ait Gobryas, id vel empturum Gadatam, ut magno aliquo malo regem hunc Assyriorum adficere posset : sed nobis etiam considerandum est, quid possit. Dic igitur, ait Cyrus, an in castellum hoc, quod est ante regionem hanc, quod ipsi dicitis contra Hyrcanios et Sacas excitatis muris munitum esse, ut belli tempore propugnaculo huic regioni sit ; in hoc, inquit, castellum existimas admissum iri a praesidi praefecto eunuchum illum, si cum copiis accedat? Proseus, inquit Gobryas, si quidem haud suspectus, uti nunc est, ad eum veniat. Ergo, ait Cyrus, quam minime suspectus fuerit, si ego castella ipsius adior, tanquam ea capere velim, et ille totis viribus defendat : et capiam ego quiddam, quod ipsius sit, ille contra vel quosdam alios nostrum capiat, vel etiam nuntios eos qui mittentur a me ad illos, quos regi Assyriorum infestos esse dicitis : ex his qui capti fuerint, ad exercitum se proficisci dicant, ut scalas ad castellum illud deportent : eunuchus autem, his auditis, adesse se simulet, velut haec indicaturum. Et Gobryas, Si res ita geratur, ait, certo scio recepturum eum, atque etiam rogaturum, ut secum maneat, donec tu recedas. Ergo, ait Cyrus, si semel castellum ingrederis, an nostrum illud in potestatem redigere possit? Ita videtur, inquit Gobryas, siquidem intus ille adparando juvet, ac tu foris impetu vehementiori exercitum admoveas. Itō igitur, inquit Cyrus ; et enitere castratum ut istum haec edoceas et re confecta nobis praesto sis : fidem vero neque dederis neque ostenderis ei majorem illa quam a nobis ipse accepisti.

Secundum haec discessit Gobryas : et cum cum animo gaudenti videret eunuchus, omnibus de rebus cum eo consensit et pactus est ut oportuit. Cumque renuntiasset Cyro

αὐτῇ ἰσχυρῶς τῷ εὐνούχῳ ἔχουν τὰ ἐπισταλάντα, ἐκ τούτου τῇ ὑπεραιᾷ προσέβαλε μὲν ὁ Κύρος, ἀπειμώμετο δὲ ὁ Γαδάτας. (16) Ἦν δὲ καὶ ὁ ἑλαβε χωρίον ὁ Κύρος ὅποιον ἔφη ὁ Γαδάτας. Τῶν δὲ ἀγγέλων οὐς ἐπέμψεν ὁ Κύρος προσιπῶν ἢ πορεύουσιν, τοὺς μὲν εἶπεν ὁ Γαδάτας διαφεύγειν, ὅπως ἀγοίεν τὰ στρατεύματα καὶ τὰς κλίμακας κομίζουσιν· οὐς δ' ἑλαβε, βασιλεύοντες ἐναντίον πολλῶν, ὡς ἤκουσεν ἐφ' ᾧ ἔρασαν πορεύεσθαι, εὐθέως συσκευασάμενος ὡς ἐξαγγέλων τῆς νυκτὸς ἐπορεύετο. (17) Τέλος δὲ πιστευθεὶς ὡς βοηθὸς εἰσέρχεται εἰς τὸ φρούριον· καὶ τῶς μὲν συμπαρσκευάζει δ', αὐτὸν δὲ τῷ φρουράρχῳ· ἐπεὶ δὲ ὁ Κύρος ἦλθε, καταλαμβάνει τὸ χωρίον συνεργοῦς ποιησάμενος καὶ τὰς πρὸ τοῦ Κύρου αἰχμαλώτους. (18) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, εὐθέως Γαδάτας ὁ εὐνούχος τὰ ἐνδόν καταστήσας ἐξῆλθε πρὸς τὸν Κύρον, καὶ τῷ νόμῳ προσκυνήσας εἶπε Χαῖρε, Κύρε. (19) Ἀλλὰ ποῖα ταῦτα, ἔφη· σὺ γὰρ με σὺν τοῖς θεοῖς οὐ κελεύεις μόνον ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖς χαίρειν. Εὐ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὅτι ἐγὼ μέγα ποιῶμαι φίλιον τοῦτο τὸ χωρίον τοῖς ἐνθάδε συμμάχοις καταλείπων· σοὺ δ', ἔφη, ὦ Γαδάτα, ὁ Ἀσσυρίος παῖδας μὲν, ὡς εἴκοι, τὸ ποιεῖσθαι ἀφείλετο, οὐ μέντοι τό γε φίλος θύνασθαι κτήσθαι ἀπεστέρησεν· ἀλλ' εὖ ἴσθι ὅτι ἡμᾶς τῷ ἔργῳ τούτῳ φίλους πεποιήσαι οἱ σοί, ἐὰν ἐνώμεθα, πειρασόμεθα μὴ χείρονες βοηθοὶ παραστήσασθαι ἢ εἰ παῖδας ἢ ἐχθρούς ἐκείνησο. (20) Ὁ μὲν ταῦτ' ὤλεν. Ἐν δὲ τούτῳ ὁ Ὑρκάνιος ἀρτί ᾗσθημένος τὸ γενηνόμενον προσθεὶ τῷ Κύρῳ καὶ λαβὼν τὴν δεξιὰν εἰπὼν εἶπεν, Ὁ μέγα ἀγαθὸν σὺ τοῖς φίλοις Κύρε, ὡς πολλήν με τοῖς θεοῖς ποιεῖς χάριν θρῆλιν· ὅτι σοὶ με συνήγαγον. (21) Ἴθι νῦν, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ λαβὼν τὸ χωρίον οὐπερ ἔνεκα με ἀσπάξῃ, διατίθει αὐτὸ οὕτως ὡς ἂν τῷ ὑμετέρῳ φίλῳ πλείστου ἄξιον ἦ καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, μάλιστα δ', ἔφη, Γαδάτα τούτῳ, ὃς ἡμῖν αὐτὸ λαβὼν παραδίδωσι.

12. Τί οὖν, ἔφη ὁ Ὑρκάνιος, ἐπειδὴν Καδοῦσιοι ἔλθωσι καὶ Σάκαι καὶ οἱ ἔμοι πολῖται, καλέσωμεν καὶ τοῦτον, ἵνα κοινή συμβουλευσώμεθα πάντες ὅσοις πρόκειται πῶς ἂν συμφορώτατα χρῶμεθα τῷ φρουρίῳ; (22) Ταῦτα μὲν οὕτω συνήγεσεν ὁ Κύρος· ἐπεὶ δὲ συνήλθον οἱ ἔμελε περὶ τοῦ φρουρίου, ἐβούλευσαντο κοινῇ βυλάττειν ὡς περ ἀγαθὸν ἦν φίλιον ὄν, ὅπως αὐτοῖς μὲν πρόβολος εἴη πολέμου, τοῖς δ' Ἀσσυρίοις ἐπιτετελισμένον εἴη. (23) Τούτων γενομένων πολὺ δὴ προθυμότερον καὶ πλείους καὶ Καδοῦσιοι συνεστρατεύοντο καὶ Σάκαι καὶ Ὑρκάνιοι καὶ συνελέγη ἐντεῦθεν στρατὸς Καδοῦσιων μὲν πελτασταὶ εἰς δις μυρίους καὶ ἱππεῖς εἰς τετρακισχίλους, Σακῶν δὲ τοξόται εἰς μυρίους καὶ ἱπποτοξόται εἰς δις χίλους καὶ Ὑρκάνιοι δὲ πεζοὺς καὶ ἵππους ἐδύναντο προσεξέπεμψαν καὶ ἱππεῖς ἐξεπέμψαν εἰς δις χίλους· τὸ γὰρ πρόσθεν καταλειμμένοι ἴσαν πλείους οἴκοι αὐτοῖς ἱππεῖς, ὅτι καὶ οἱ Καδοῦσιοι καὶ οἱ Σάκαι τοῖς Ἀσσυρίοις πολέμιοι ἦσαν. (25) Ὅσον ἡ γὰρ ὥρα ἐκαθέζετο ὁ Κύρος ἀμφὶ τὴν περὶ τὸ φρούριον

Gobryas, videri sibi apud eunuchum certa jam et firmo esse omnia quae mandasset; tum deinde postero die Cyrus copias admovebat, Gadatas contra pro suis propugnabat: castellum autem a Cyro captum, id erat, quod Gadatas jusserat oppugnari: nuntios autem, quos Cyrus miserat, et quo proficisci deberent praemonuerat, alios Gadatas elabi sivit ut copias adducerent, et scalas adferrent; de his vero quos cepit quaestione in multorum praesentia habita, cum audisset, ad quae proficisci se dicerent, statim rebus ad iter adparatis, tanquam haec enuntiaturus, noctu profectus est. Tandem cum ei fides habita esset, velut opem laturus castellum ingreditur: ac primum quidem una cum castelli praefecto omnia pro viribus adparabat; posteaquam vero Cyrus accessit, castellum Gadatas occupat, usus ad hoc etiam captivorum de Cyri copiis opera. Quod cum confectum esset, statim Gadatas eunuchus rebus in ea constitutis ad Cyrum egreditur, cumque eum more adorasset, Gaudere, inquit, te Cyre jubeo. Gaudeo vero, subjicit ille: nam tu cum diis non solum me jubes, sed etiam cogis gaudere. Nam plane scias, magni me facere, quod sociis hic nostris castellum hoc pacatum relinquo: tibi vero, Gadata, inquit, liberorum quidem, uti videtur, procreandorum facultatem ademit Assyrius, amicos parandi facultatem non abstulit: sed velim tibi persuadeas, te nos hoc facto tibimet amicos fecisse; qui, si poterimus, haudquaquam deteriores in ope tibi ferenda esse conabimur, quam si filios, vel nepotes haberes. Hujusmodi verba fecit Cyrus. Atque hic Hyrcanius, qui jam primum animadverteret quid esset gestum, adcurrit ad Cyrum; prehensaque ejus dextra, inquit, O ingens tu bonum amicis, Cyre, quantam ut diis gratiam modo debeam effecisti, quod tibi me conjunxerunt. Jam vero abito, inquit Cyrus, et recepto in potestatem tuam castello, cujus causa me tantopere complecteris, ita res ejus componito, nationi ut vestrae maximo sit commodo, et reliquis sociis, inque primis, ait, huic Gadatae, qui captum id nobis tradit.

Quid igitur? inquit Hyrcanius, an ubi Cadusii Sacaeque venerint, et cives mei, hunc etiam vocabimus, ut omnes, ad quos res pertinet, in commune consulamus, quo pacto maxima cum utilitate nostra castello fruamur? Haec Cyrus etiam comprobavit: cumque convenissent, ad quos castelli cura pertinebat, hoc consilii ceperunt, ut communiter ab iis custodiretur, quibus expediret illud habere pacatum, cum ipsis belli tempore propugnaculo esset, ac munimento Assyriis objecto. Quo facto, multo alacrius et majori numero et Cadusii, et Sacae, et Hyrcanii militum societatem amplectebantur; coactusque hinc est Cadusius, ex Cadusiiis, ad viciis mille peltastae, equitumque circiter quatuor millia; de Sacis decies mille sagittarii, et ad duo hippotoxotarum millia: et Hyrcanii pedites, quot poterant, ceteris adjiciendos emiserrunt; equitumque numerum ad duo millia expleverunt; nam domi antehac major equitum pars relicta erat, quod Cadusii et Sacae hostes Assyriorum essent. At toto illo tempore, quo sedebat hic Cyrus, ut castelli res constitueret, multi Assy-

οικονομίαν, τῶν Ἀσσυρίων τῶν κατὰ ταῦτα τὰ χωρία πολλοὶ μὲν ἀπῆγον ἵππους, πολλοὶ δὲ ἀπέφερον ὄπλα, φοβούμενοι ἤδη πάντας τοὺς προσχώρους.

26. Ἐκ δὲ τούτου προσέρχεται τῷ Κύρῳ ὁ Γαδάτας καὶ λέγει ὅτι ἤκουσιν αὐτῷ ἄγγελοι ὡς ὁ Ἀσσύριος ἐπεὶ πύλοισι τὰ περὶ τοῦ φρουρίου, χαλεπῶς τε ἐνέγκοι καὶ συσκευάζεται ὡς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ χώραν. Ἐάν οὖν ἀρχῇ με, ὦ Κύρε, τὰ τεύχεα ἂν πειραθεῖν διακωσι, τῶν δ' ἄλλων μείων λόγος. (27) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐάν οὖν ἔρχῃ νῦν, πότε ἔσθι, εἰκοί; Καὶ ὁ Γαδάτας εἶπεν, Εἰς τρίτην δευπνήσω ἐν τῇ ἡμετέρᾳ. Ἦ καὶ τὸν Ἀσσύριον, ἔφη, οἷα ἐκεῖ ἤδη καταλήψεσθαι; Εὐ μὲν οὖν ἔφη, οἶδα· σπύσειε γὰρ ἔως ἔτι πρόσω δοκεῖς ἀπείναι. (28) Ἐγὼ δ', ἔφη ὁ Κύρος, ποσάχις ἂν τῷ στρατεύματι ἐκεῖσε ἀρκοῦμαι; Πρὸς τοῦτο δὲ ὁ Γαδάτας λέγει· Πολὺ ῥῆθ', ὦ δέσποτα, ἔχεις τὸ στρατεύμα καὶ οὐκ ἂν δύναιο μείνῃ ἢ ἐν ἑξήδεκά ἡμέραις ἐλθεῖν πρὸς τὴν ἐμὴν οἰκίαν. Σὺ μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κύρος, ἀπίθι· ἐγὼ τὰχιστα· ἐγὼ δὲ ὡς ἂν δύνατον ἢ πορεύομαι. (29) Ὁ μὲν δὲ Γαδάτας ὤχρητο· ὁ δὲ Κύρος συνεκάλεσε πάντας τοὺς ἄρχοντας τῶν συμμάχων καὶ ἤδη πολλοὶ αὐτὸν ἐδόκουν καὶ καλοὶ κάγαθοι παρῆναι· ἐν οἷς δὲ λέγει ὁ Κύρος ταῦτα·

30. Ἄνδρες σύμμαχοι, Γαδάτας διεπράξεν ἃ δοκεῖ πᾶσιν ἡμῖν πολλοὺς ἄξια εἶναι, καὶ ταῦτα πρῶν καὶ ὁτιοῦν ὑπ' ἡμῶν ἀγαθὸν παθεῖν. Νῦν δὲ ὁ Ἀσσύριος εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ ἐμβαλεῖν ἀρχέλλεται, ὅλην ὅτι ἅμα μὲν τιμωρεῖσθαι αὐτὸν βουλόμενος, ὅτι δοκεῖ ὑπ' αὐτοῦ μέγα βέλτεσθαι· ἅμα δὲ ἵσως κακῆϊν ἐννοεῖται ὡς εἰ οἱ μὲν πρὸς ἡμᾶς ἀπιστάμενοι μηδὲν ὑπ' ἐκείνου κακὸν ποιοῦνται, οἱ δὲ σὺν ἐκείνῳ ὄντες ὑπ' ἡμῶν ἀπολοῦνται, ὅτι τὰχὺ οὐδένα εἰκὸς σὺν αὐτῷ βουλεῖσθαι εἶναι. (31) Νῦν οὖν, ὦ ἄνδρες, καλὸν τὸ ἂν μοι δοκούμεν ποιῆσαι, εἰ προσήκοι· Γαδάτα βοηθήσαμεν ἀνδρὶ εὐεργέτῃ καὶ ἅμα δικαίᾳ ποιοῦμεν ἂν χάριν ἀποδιδόντες· ἀλλὰ μὴν καὶ ἐμμορῶν ἢ ἂν, ὡς ἐγὼ δοκῶ, πράξαιμεν ἡμῖν αὐτοῖς. (32) Ἐγὼ γὰρ πᾶσι φαινομένη κακῶς ποιοῦντας κακῶν πειρώμενοι κακῶς ποιοῦντας, τοὺς δ' εὐεργετοῦντας ἀγαθοῖς υπερβαλλόμενοι, εἰκὸς ἐκ τῶν τοιούτων φίλους μὲν πολλοὺς ἡμῖν βουλεσθαι ἰγνέσθαι, ἐχθρὸν δὲ οὐδένα ἐπιθυμεῖν εἶναι. (33) εἰ δὲ ἀμελήσῃ δοῦναι Γαδάτου, πρὸς τῶν θεῶν ποίοις λόγοις ἂν ἄλλον πείθομεν χαρίζεσθαι τι ἡμῖν, πῶς δ' ἂν τοιμῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπαίνειν; πῶς δ' ἂν ἀντιθέλῃ τις ἡμῶν δύνατο Γαδάτα, εἰ ἡττημένη αὐτοῦ εὐ ποιοῦντος τοιοῦτοι ὄντες ἐνός ἀνδρός καὶ τούτου οὕτω διακειμένου; (34) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δὲ πάντες ἰσχυρῶς συνεπήνουν ταῦτα ποιεῖν.

Ἄγετε τοίνυν, ἔφη, ἐπεὶ καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ ταῦτα, ἐπὶ μὲν τοῖς ὑποζυγίοις καὶ ὀρχήμασι καταλίπωμεν ἕκαστοι τοὺς μετ' αὐτῶν ἐπιτηδευστάτους πορεύεσθαι. (35) Γωδρύας δ' ἡμῖν ἀρχέτω αὐτῶν καὶ ἡγείσθω αὐτοῖς· καὶ γὰρ ὁδὸν ἐμπειρος καὶ τάλλα ἱκανός· ἡμεῖς δ', ἔφη, καὶ ἵπποις τοῖς δυνατοτάτοις καὶ ἀνδράσι πορευόμεθα

riorum, qui his locis erant vicini, equos adducebant, multi deferebant arma, quod jam finitimos omnes metuebant.

Ad Cyrum deinde accedit Gadatas, et nuntius ad se venisse dicit, qui narrarent, Assyrium, posteaquam de castello inaudisset, graviter molesteque tulisse, seque ad incursionem in ipsius Gadatæ agrum faciendam parare. Quamobrem si me, Cyre, dimiseris, ait, saltem tueri munitiones enitar: res utique ceteras minoris facio. Et Cyrus, Si ergo jam discesseris, inquit, quando futurus es domi? Tertio sane die, inquit Gadatas, mea in regione conabo. An et Assyrium istic, ait Cyrus, offensurum te jam arbitraris? Sat quidem certe scio, inquit Gadatas: festinabit enim ille, dum tu abesse longius videris. Verum ego, subjicit Cyrus, quoto die cum copiis eo pervenire possim? Ad hoc respondet Gadatas, Magnas tu jam, domine, copias habes, nec poteris meum ad domicilium minori quam sex septemve dierum spatio pervenire. Tu ergo, inquit Cyrus, eo quam celerime proficiscitor: ego pro viribus iter faciam. Discessit igitur Gadatas: Cyrus autem omnes sociorum principes convocavit; et multi jam ac præclari fortesque viri videbantur adesse: apud quos adeo talem orationem habuit Cyrus:

« Perfecit ea, socii, Gadatas, quæ nobis omnibus magnæ æstimanda videntur; et quidem prius quam ullo a nobis beneficio esset adfectus. Nunc vero Assyrius in fines ejus incursionem facere nuntiatur, qui nimirum eadem vult opera supplicium de eo sumere, propterea quod magnum se ab eo detrimentum accepisse putet: et illud fortassis etiam cogitat, si nihil ex ipso mali iis accidat, qui ad nos deficiunt, et qui cum ipso stant a nobis deleantur, par esse creditu, brevissimo tempore secum velle stare neminem. Jam ergo, viri, præclarum quiddam facere videbimur, si alacribus animis opem Gadatæ tulerimus, homini bene de nobis promerenti: et juste simul fecerimus si gratiam referamus: et vero etiam, mea sententia, rebus nostris recte consuluerimus. Nam si nos palam omnibus eniti videbimur, ut eos, qui nos ledunt, ledendo vincamus, et bene merentes beneficiis superemus: consentaneum est, talibus ex causis futurum ut et multi se nobis amicos adscribi velint, et nemo inimicum esse cupiat: sin Gadatam negligere videamus, quibus verbis, per deos immortales, aliis persuaserimus, ut nobis gratificetur aliquid? qui nosmet ipsos audeamus laudare? qui possit aliquis nostrum coram intueri Gadatam, si ab eo beneficiis, tot nempe ipsi numero, uno ab homine, eoque tali qui sit in statu, superemur? » In hunc modum dixit Cyrus: eaque consenserunt omnes acriter esse faciendæ.

Agite igitur, inquit, quando hæc vobis etiam placent, relinquamus apud jumenta et vehicula, qui quam maxime sint ad iter cum his faciendum idonei: Gobryas iis præfectus sit, eosque præcedat: est enim peritus itinerum, et ad quævis alia idoneus: nos, ait, cum valentissimis tum

τὰ ἐπιτήδεια τριῶν ἡμερῶν λαβόντες· ὅσω δ' ἂν κουφό-
 πον συσκευασώμεθα καὶ εὐτελέστερον, τοσούτω ἤδιον
 τὰς ἐπιούσας ἡμέρας ἀριστήσομεν τε καὶ δειπνήσομεν
 καὶ καθευδήσομεν. (36) Νῦν δ', ἔφη, πορευώμεθα ὧδε·
 πρῶτον μὲν ἄγε σὺ, Χρυσάντα, τοὺς θωρακοφόρους,
 ἐπεὶ ὁμαλή τε καὶ πλατεία ἡ ὁδὸς ἐστὶ, τοὺς ταξiάρχους
 ἔχων ἐν μετώπῳ πάντας· ἡ δὲ τάξις ἐκάστη ἐφ' ἐνὸς
 ἴσω· ἀήροοι γὰρ ὄντες καὶ τάχιστα καὶ ἀσφαλέστατα
 πορευώμεθ' ἄν. (37) Τούτου δ' ἕνεκα, ἔφη, καλεῶ
 τοὺς θωρακοφόρους ἡγεῖσθαι, διὰ τοῦτο βαρυτάτον ἐστὶ
 τῷ στρατεύματι. Τοῦ δὲ βαρυτάτου ἡγουμένου,
 σάγκη βᾶδως ἔπεισαι πάντα τὰ θάττον ἰόντα· ὅταν δὲ
 τὸ τάχιστον ἡγῇται ἐν νυκτὶ, οὐδὲν ἐστὶ θαυμαστόν καὶ
 διεσπᾶσθαι τὰ στρατεύματα· τὸ γὰρ προταχθὲν ἀποδι-
 δράσκει. (38) Ἐπὶ δὲ τούτοις, ἔφη, Ἀρτάβαζος τοὺς
 Περσῶν πελταστὰς καὶ τοξότας ἀγέτω· ἐπὶ δὲ τούτοις
 Ἀνδάμυας ὁ Μῆδος τὸ Μῆδων πεζικόν· ἐπὶ δὲ τούτοις
 Ἑμβας· τὸ Ἀρμενίων πεζικόν· ἐπὶ δὲ τούτοις Ἀρτούργας
 Τρακνίους· ἐπὶ δὲ τούτοις Θαμβράδας τὸ Σακίων πεζι-
 κόν· ἐπὶ δὲ τούτοις Δαμάτας Καδουσίους. (39) Ἀγόν-
 των δὲ καὶ οὗτοι πάντες ἐν μετώπῳ μὲν τοὺς ταξiάρχους
 ἔχοντες, δεξιῶς δὲ τοὺς πελταστὰς, ἀριστερῶς δὲ τοὺς
 τοξότας τοῦ ἑαυτῶν πλαισίου· οὕτω γὰρ πορευόμενοι
 καὶ εὐμνηστοτέροι γίνονται. (40) Ἐπὶ δὲ τούτοις
 οἱ σκευοφόροι, ἔφη, πάντων ἐπέσθων· οἱ δ' ἄρχοντες
 αὐτῶν ἐπιμελίσθων θῆκας συνεσκευασμένοι τε ὥσι
 πάντα πρὶν καθυδεῖν καὶ πρῶτ' σὺν τοῖς σκέυσι πα-
 ρῶσιν εἰς τὴν τεταγμένην χώραν καὶ θῆκας κοσμίως
 ἐκπῶνται. (41) Ἐπὶ δὲ τοῖς σκευοφόροις, ἔφη, τοὺς
 Πέρσας ἱππέας Μαδάτας ὁ Πέρσης ἀγέτω, ἔχων καὶ
 αὐτός τοὺς εκατοντάρχους τῶν ἱππέων ἐν μετώπῳ· ὁ
 δ' εκατοντάρχος τὴν τάξιν ἀγέτω εἰς ἓνα ὥσπερ οἱ πύ-
 λαρχαί. (42) Ἐπὶ δὲ τούτοις Ῥαμβάκας ὁ Μῆδος
 ὡς αὐτῶς τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας· ἐπὶ δὲ τούτοις σὺ, ὦ
 Τιγράνη, τὸ σιαυτοῦ ἱππικόν· καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἱππαρ-
 χοὶ μεθ' ὧν ἕκαστοι ἀφίκοντο πρὸς ἡμᾶς· ἐπὶ δὲ τού-
 τοις Σάκαι ἀγίτι· Ἰσχατοὶ δ', ὥσπερ ἦλθον, Καδουσίαι
 ἐγόντων τὸ στρατεύμα· Ἀλκεύνα, σὺ δὲ ὁ ἄγων αὐ-
 τοῦ ἐπιμελοῦ τὸ νῦν εἶναι πάντων τῶν ὀπισθεν καὶ
 μετ' ἑνὸς ἑαυτερον τῶν σὼν ἱππέων γίνεσθαι. (43) Ἐπι-
 μελίσθη δὲ τοῦ σιωπῇ πορεύεσθαι οἱ τε ἄρχοντες καὶ
 πάντες δὲ οἱ σωφρονούντες· διὰ γὰρ τῶν ὧτων ἐν τῇ
 νυκτὶ ἀνάγκη μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἕκαστα καὶ
 εἰσθάνεσθαι καὶ πράττεσθαι· καὶ τὸ ταραχθῆναι δὲ ἐν
 τῇ νυκτὶ πολὺ μείζον ἐστὶ πρᾶγμα ἢ ἐν τῇ ἡμέρᾳ καὶ
 ἀσφατεστάτω· οὐδ' ἕνεκα ἥ τε σιωπῇ ἀσκητέα καὶ
 ἡ πᾶσι διαφυλακτέα. (44) Τὰς δὲ νυκτερινὰς φυλακὰς,
 ὅτι μάλιστα νυκτὸς ἀναστήσεσθαι, γρη῏ ὡς βραχυτά-
 τας καὶ πλείστας ποιεῖσθαι, ὡς μηδὲνα ἢ ἐν τῇ φυλακῇ
 ἐγρυπνία πολλή, οὕσα λυμαίνηται ἐν τῇ πορείᾳ· ἥνικα δ'
 ἐν ὥρᾳ ἢ πορεύεσθαι, σημαίνει τῷ κέρατι. (45) Ὑμεῖς
 ἔχοντες ἃ δεῖ ἕκαστοι πάρεστε εἰς τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος
 ὁδόν· ὁ δ' ὁρμώμενος ἀεὶ τῷ κατ' οὐρανὸν παρεγγυάτω
 ἑαυτοῦ.

equis tum viris, trium dierum comaeu instructi, perga-
 mus: quanto autem leviores et viliores nos instruxerimus, tan-
 to sequentibus hisce diebus proximis jucundius et pransuri,
 et caenaturi, et dormituri sumus. Nunc vero, inquit, iter
 hoc modo instituamus: Primum tu, Chrysanta, thoracatos
 ducito (quando plana et lata via est), cohortium praefectis
 omnibus in fronte constitutis; et cohors quaelibet ita proce-
 dito, ut singuli singulis succedant: quippe conferti, et celer-
 rime et tutissime iter fecerimus. Hac de causa thoracatos
 praere jubeo, quod exercitus ea pars sit maxime gravis.
 Gravissima vero si praecant, facilius omnia sequantur necesse
 est, quae expeditiores sunt: cum vero pars expeditissima noctu
 praecat, mirum non est divelli copias: id enim quod prima
 est in acie aufugit. Post hos, ait, Artabazus Persas, qui
 peltastae sunt et sagittarii, ducat: post eos Andamyras Me-
 dus, peditatum Medicum: post eos, peditatum Armenio-
 rum, Embas: post eos, Artuchas Hyrcanios: post eos,
 Thambradas peditatum Sacarum: post eos, Damatas Ca-
 dusios. Atque omnes hi sic ducant, ut cohortium pefe-
 ctos in fronte habeant, peltastas ad dextram, ad laevam
 agminis sui sagittarios: nam si hoc modo incedant, etiam
 paratiores quemlibet ad usum fuerint. Post hos, inquit,
 calones cum impedimentis omnium sequantur; eorumque
 praefecti dent operam ut omnes vasa omnia sarcinasque
 colligant prius et componant, quam somnum capiant, ac
 mane cum impedimentis ad locum constitutum adsint, et
 composite sequantur. Post calones, inquit, Persas equites
 Madatas Persa ducat, et is etiam centuriones equitum in
 fronte habeat: centurio autem quilibet cohortem ducat
 singillatim, perinde atque peditum praefecti faciant. Post
 hos Rambacas Medus equites itidem suos; et post eos, tu,
 Tigranes, tuas equestres copias: et deinde reliqui etiam
 equitum praefecti ducant eos, cum quibus ad nos quisque
 venit: post hos vos, Sacae, ducite; ultimi, quemadmodum
 venerunt, ita etiam copias ducant, Cadusii; tuque, Alceuna,
 eorum ductor, studiosae curam gerito, in hoc quidem tem-
 pore, omnium qui postremo sunt in agmine, neu permittito ut
 quisquam tuos sequatur equites. Date vero etiam operam,
 vos praefecti, et omnes qui sapitis, ut cum silentio progre-
 diamini: quippe noctu magis auribus quam oculis singula
 tum percipi tum agi oportet: quin et multo majoris res est
 negotii sedatuque difficilior, si noctu perturbatio incidat,
 quam interdiu: quapropter et silentium teneri, et ordines
 servari necesse est. Nocturnae vero excubiae, inquit, quo-
 ties noctu castra vobis erunt movenda, semper quam bre-
 vissimae constituendae sunt et frequentes; ne cui vigiliae in
 excubiis, si diuturniores sint, in itinere noceant; cum
 autem proficiscendi tempus erit, cornu signum est dandum.
 Vos denique rebus iis, quas quemque habere oportet, in-
 structi, ad viam Babylonem versus ineundam adeste: quis-
 quis autem progredi coeperit, semper a tergo iter facientem
 ad sequendum hortetur.

146. Ἐκ τούτου δὴ ὄνουντο ἐπὶ τὰς σκηνάς καὶ ἅμα ἀπὸντες διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους ὡς μνημονικῶς ὁ Κύρος ὑπότοις συνέταττε πᾶσιν ὀνομαζῶν ἐνετέλλετο. 147. Ὁ δὲ Κύρος ἐπιμελεία τοῦτο ἐποίησεν πάνυ γὰρ αὐτῷ ἔδοκει θαυμαστὸν εἶναι εἰ οἱ μὲν βράνυσσι ἴσασι τῆς ἑαυτοῦ τέχνης ἕκαστος τῶν ἐργαζέων τὰ ὀνόματα, καὶ ὁ ἱατρὸς δὲ οἶδε καὶ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν φαρμάκων οἷς χρῆται πάντων τὰ ὀνόματα, ὁ δὲ στρατηγὸς οὕτως ἡλίθιος ἔσοιτο ὥστε οὐκ εἴσεται τῶν ὑπ' ἑαυτοῦ ἡγεμόνων τὰ ὀνόματα, οἷς ἀνάγκη ἐστὶν αὐτῷ ὀργάνοις χρῆσθαι καὶ ὅταν καταλάβειν τι βούληται καὶ ὅταν φυλάξαι καὶ ὅταν χαρῶναι καὶ ὅταν φοβῆσθαι καὶ τιμῆσαι δὲ ὅποτε τινὰ βούλοιο, πρὸς αὐτὸν ἔδοκει εἶναι ὀνομαστὴν προσκαρτερεῖν. 148. Ἐδόκουν δ' αὐτῷ οἱ γινώσκασθαι δοκούντες ὑπὸ τοῦ ἀρχόντος καὶ τοῦ καλὸν τι ποιοῦντες δοῦναι μᾶλλον δοῦναι καὶ τοῦ αἰσχροῦ τι ποιεῖν μᾶλλον προθυμῆσθαι ἀπέχεσθαι. 149. Ὡλισθον δὲ καὶ τοῦτο ἔδοκει εἶναι αὐτῷ τὸ ὅποτε βούλοτό τι πρὶν χρῆσθαι, οὕτω προστάττειν ὥστε ἐν οἴκῳ ἔνιοι δεσπότηαι προστάττουσιν, ἴτω τις ἐφ' ὕδαρ, εὐδα τις σφισάτων 150. οὕτω γὰρ προσταττομένων εἰς ἀλλήλους τε ἔχ' ἐν πύλῃσι ἔδοκουν αὐτῷ καὶ οὐδεὶς περαινέιν τὸ προσταγῆν καὶ πάντες ἐν αἰτίᾳ εἶναι καὶ οὐδεὶς οὔτε αἰσχυρῆσθαι οὔτε φοβῆσθαι ὁμοίως διὰ τὸ σὺν πολλοῖς αἰτίαν ἔχειν διὰ ταῦτα δὲ αὐτὸς πάντας ὀνομαζέειν ὅτω τι προστάττοι.

151. Καὶ Κύρος μὲν δὴ περὶ τούτων οὕτως ἐγγνώσκων. Οἱ δὲ στρατιῶται τότε μὲν δειπνήσαντες καὶ σιλησὶς καταστησάμενοι καὶ συσκευασάμενοι πάντα ἃ ἔδει ἐκοιμήθησαν. 152. Ἦνίκα δ' ἦν ἐν μέσῳ νυκτὸν ἐταράχθη τῷ κέντρῳ. Κύρος δ' εἶπεν τῷ Χρυσάντῳ ὅτι ἐπὶ τῇ ὁδῷ ὑπομενοῖς ἐν τῷ πρόσθεν τοῦ στρατεύματος, εἴρηκε λαβὼν τοὺς ἄμφ' αὐτὸν ὑπὸ ῥέτας ἄρχαι δὲ χροῖον ὑπερὸν Χρυσάνταν παρῆν ἄγων τοὺς θωρακιστούς. 153. Τούτῳ μὲν ὅν ὁ Κύρος δοὺς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ πορεύεσθαι ἐκέλευεν ἡσύχως ἕως ἄρχεος εἶλθαι· οὐ γὰρ ποῦ ἐν ὁδῷ πάντες ἦσαν· αὐτὸς δὲ ἐστῆς ἐκείνῳ ἐν τῇ ὁδῷ τὸν μὲν προσιόντα προσηύπεμπο ἐν τάξει, ἐπὶ δὲ τὸν ὑστερίζοντα ἐπέμπε καλῶν. 154. Ἐπεὶ δὲ πάντες ἐν ὁδῷ ἦσαν, πρὸς μὲν Χρυσάνταν ἱππέας ἐπέμπε ἐρωδύντας ὅτι ἐν ὁδῷ ἦσαν πάντες· ἄγε ὅν ἡδὴ ἔατον. 155. Αὐτὸς δὲ παρελαύνων τὸν ἵππον εἰς τὸ πρόσθεν ἡσύχως κατεβῆτο τῆς τάξεως καὶ οὐ μὲν ἴδοι εὐτάκτως καὶ σιωπῇ ἰόντας, προσελαύνων αὐτοῖς τίνες τε εἶεν ἤρετο καὶ ἐπεὶ πύλοιο ἐπῆρνε· εἰ δὲ τινες θορυβουμένους αἰσθόιο, τὸ αἶτιον τούτου σκοπὼν κατασθενύναι τὴν ταράχην ἐπέμπετο.

156. Ἐν μόνον παραλείπεται τῆς ἐν νυκτὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ, ὅτι πρὸ παντὸς τοῦ στρατεύματος πεζοὺς εὐζώνους οὐ πολλοὺς προσηύπεμπε, ἐρωδύνοντας ὑπὸ Χρυσάντῳ καὶ ἐρωδύνοντας αὐτὸν, ὡς ὠτακουστούντες· καὶ εἰ πως ἄλλως δύναντο αἰσθάνεσθαι συμβαίνειν τῷ Χρυσάντῳ, ὅτι καιρὸς δοκοῖ εἶναι ἀρχὸν δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις ἦν ὅς καὶ τούτους ἐκόσμηε καὶ τὸ μὲν αἶσιον λόγῳ

Secundum haec ibant ad tabernacula, et inter eundem colloquebantur inter se, quanta memoriae vi Cyrus, quibuscunque praeceperet, nominatis praeceperet. At Cyrus hoc studiose faciebat: nam ei perquam mirum videbatur, eorum qui sordidas exerceant artes, tenere suae quaeque artis instrumentorum adpellationes, et medico quoque tum instrumentorum tum medicamentorum omnium quibus utitur, nota esse nomina, imperatorem vero tam stolidum esse, ut ducum sub se nomina ignoraret, quibus ei tanquam instrumentis necessario esset utendum, et cum quid occupare, et cum custodire, et cum aliquibus animos addere, et cum terrere vellet. Quinetiam si quem honore adicere aliquando vellet, ei decorum esse videbatur, ut nominatim hunc compellaret. Praeterea existimabat, eos, qui se principibus notos esse arbitrantur, tum magis expetere, ut praeclearum aliquid gerentes conspicerentur, tum studiose magis curare, ut ab omni se turpi facinore abstinerent. Hoc ei quoque stolidum esse videbatur, imperatorem, cum aliquid geri vellet, ita praecipere, quemadmodum domini quidam domi suae imperant, Est aliquis ad aquam, Ligna quis findat: nam cum hoc modo negotium aliquid famulis mandatum est, mutuo se respicere putabat omnes neminem imperata facere: et omnes in culpa esse, neque tamen quenequam ita vel ob culpam pudore adfici, vel sibi metuere, quod ea cum multis ipsi communis esset: his de causis cum aliquid imperaret, nominatim adpellabat omnes.

Atque haec Cyri erat de his sententia. Milites vero tum cornati, locatis excubiis, et necessariis rebus omnibus collectis compositisque, quieti se dederunt. Nocte autem media, signum cornu datum est. Cumque Cyrus Chrysautae dixisset, ut in itinere subsisteret ante exercitum, secum sumptis, qui circa eum erant, ministris egrediebatur: et paulo post aderat Chrysantas, thoracatos ducens. Huic itaque Cyrus datis ducibus itineris, lente ut procederet, praecepit, donec nuntius adesset, in via omnes esse: ipse autem eodem in loco consistens, quemlibet advenientem ordine progredi jubebat, cunctantem vero missis nuntiis arcescebat. Cumque omnes essent in itinere, ad Chrysantam misit equites, qui dicerent, Omnes jam in via sunt; quare celerius ducito. Ipse profectus equo ad partem anteriorem, tacitus ordines inspectabat; et quos composite et cum silentio videbat incedere, ad eos adequitans, quinam essent interrogabat; et cum cognovisset, eos collaudabat: sin quosdam tumultuari animalverteret, comperita causa, motum sedare nitebatur.

Unum modo curae ejus nocturnae exemplum praetermissum est: quod ante copias universas pedites quosdam expeditos eosque non multos praemisit, qui conspicerentur a Chrysanta, et cum conspicerent, ut auribus captando, et alio quodam modo si persentiscere aliquid possent, Chrysantae significarent, quidquid opportunum esse videretur: suus autem et his erat praefectus, hos qui instruebat;

δοῖμαινε, τὸ δὲ μὴ οὐκ ἠνώχλει λέγων. (57) Τὴν μὲν δὴ νύκτα οὕτως ἐπορεύοντο· ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τοὺς μὲν τῶν Καδουσίων ἱππίας, οἱ αὐτῶν καὶ οἱ πικροὶ ἄσχατοι ἐπορεύοντο, παρὰ τούτοις κατέλιπεν, ὥς περ' οὗτοι ψιλοὶ ἱππέων ἴσιν· τοὺς δ' ἄλλους εἰς τὸ πρόσθεν παραλαύειν ἐκέλευσεν, οἱ καὶ οἱ πολέμοι ἐν τῷ πρόσθεν ἦσαν, ὅπως εἰ τὴν ἐναντιοῖτο αὐτῶν, ἱππικῶν ἔχων τὴν ἰσχὺν ἐν τάξει καὶ μάχοιτο, εἰ τὴν πικρὰν ὀφείτῃ, ὥς ἐξ ἐτοιμοτάτου διώκοι. (58) Ἦσαν δὲ αὐτῶν εἰς τεταγμένοι οὗς τε διώκειν δύο καὶ οὗς περ' αὐτῶν μένειν· πᾶσαν δὲ τὴν τάξιν λυθῆναι οὐδέποτε ἔα. (59) Κύρος μὲν δὴ οὕτως ἦγε τὸ στρατεύμα· οὐ μόνον αὐτὸς γε μὴν χῶρὰ ἐχρῆτο, ἀλλ' ἄλλοτε ἀλλαχῇ περιλαύων ἐφεύρα τε καὶ ἐπιμελεῖτο εἰ τοῦ δέοντο. Οἱ μὲν δὲ ἀμφὶ Κύρον οὕτως ἐπορεύοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ δὲ τοῦ Γαδάτα ἱππικοῦ τῶν δυνατῶν τις ἀνδρῶν ἐκεῖ ἴδρα αὐτὸν ἀρεστηκότα ἀπὸ τοῦ Ἀσσυρίου, ἐνόμισεν οἱ εἰ τι οὗτος πάθοι, αὐτὸς ἂν λαβεῖν παρὰ τοῦ Ἀσσυρίου πάντα τὰ Γαδάτα· οὕτω δὲ πέμψει τινὰ τῶν ἐκ τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Ἀσσύριον καὶ καλεῖται τὸν ἰόντα, εἰ καταλάβοι ἤδη ἐν τῇ Γαδάτα χῶρᾳ τὸ Ἀσσύριον στρατεύμα, λέγειν τῷ Ἀσσυρίῳ οἱ εἰ βούλοιο ἐνδρεῦσαι, λαβεῖν ἂν Γαδάταν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. (2) Δηλοῦν δὲ ἐπέτρεπετο δὴν τε εἶχεν ὁ Γαδάτας δύναμιν καὶ οἱ Κύρος οὐ συνεπίετο αὐτῷ καὶ τὴν ὁδὸν ἐδήλωσεν ἥ προκρίναι μάλ्लοι. Προκρίναι δὲ τοῖς αὐτοῦ οἰκέταις, ὥς πιστεύοιτο μάλ्लοι, καὶ τὸ τεῖχος ὁ ἐπύργωνεν αὐτὸς ἔχων ἐν τῇ Γαδάτου χῶρᾳ παραδοῦναι τῷ Ἀσσυρίῳ καὶ τὰ ἐνόητα· ἦξεν δὲ καὶ αὐτὸς ἐφασκεν, εἰ μὲν δύναται, ἐποικιστὴν Γαδάταν, εἰ δὲ μὴ, ὥς σὺν τῷ Ἀσσυρίῳ τὸ λοιπὸν ἐσόμενος. (3) Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπὶ ταῦτα ταχθεὶς Εὐαῖνος ὥς δυνατόν ἦν τάχιστα ἀφικνεῖται πρὸς τὸν Ἀσσύριον καὶ ἐδήλωσεν ἐφ' ἃ ἦκοι, ἀκούσας ἐκείνος τὸ τε χωρὶς ἐὺθὺς παρέλαβε καὶ πολλὴν ἵππον ἔχων καὶ ἄρματα ἐνέδρευσεν ἐν χώμασι ἀθρόαις. (4) Ὁ δὲ Γαδάτας ὥς ἐγγὺς ἦν τούτων τῶν κωμῶν, πέμψει τινὰς προδιερευνησομένους. Ὁ δὲ Ἀσσύριος ὥς ἐγνω προσόντας τοὺς διερευνητὰς, φεύγειν κελεύει ἄρματα ἐκναστάντα δύο ἢ τρία καὶ ἵππους ὀλίγους, ὥς δὲ φοβηθέντας καὶ ὀλίγους ὄντας. Οἱ δὲ προδιερευνηταὶ ὥς εἶδον ταῦτα, αὐτοὶ τε ἰδὼν καὶ τῷ Γαδάτᾳ κατέσπον καὶ δὲ ἐξαπατηθεὶς διώκει ἀνὰ κράτος. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι, ὥς ἰδοὺς ἀλώσιμος εἶναι ὁ Γαδάτας, ἀνίστανται ἐκ τῆς ἐνέδρας. (5) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ Γαδάταν ἰόντες ὥς περ' εἰκὸς ἐφευγον, οἱ δ' αὖ ὥς περ' εἰκὸς ἐδίωκον. Καὶ ἐν τούτῳ ὁ ἐπιβουλεύων τῷ Γαδάτᾳ παῖει αὐτὸν, καὶ καιρὸς μὲν πληγῆς ἀμαρτάνει, τύπτει δὲ αὐτὸν εἰς τὸν ὄμιον καὶ τιτρώσκει. Ποιήσας δὲ τοῦτο ἕσταται ὥς σὺν τοῖς διώκουσιν ἐγένετο· ἐπεὶ δ' ἐγνώσθη ὅτι ἦν, ὁμοῦ δὲ σὺν τοῖς Ἀσσυρίοις προθύμως ἐκτείνων

et si quid esset narratu dignum significabat; sin autem, indicando minime molestus erat. Et hac quidem nocte iter hoc modo fecerunt: cum vero illuxisset, quosdam Cadusiorum equites, propterea quod eorum pedes ultimi pergerent, apud eosdem reliquit, ne ab equitibus hi nudi progredierentur: reliquos in anteriorem partem provehi iussit, quod et hostes in ea essent parte: ut si quid uspiam ei se opponeret, cum instructo suo robore dimicaret: sive aliqui conspecti essent, qui fugerent, ut quam expeditissime persequeretur. Erant etiam apud eum semper instructi, si persequendum esset, qui persequi deberent, et qui apud eum manere: universos autem ordines dissolvere nunquam patiebatur. Hoc modo Cyrus exercitum ducebat: neque tamen ipse uno tantum loco utebatur, sed alias alibi circumvectus inspectabat, ac si quo suis esset opus, id curabat. Atque ita quidem exercitus Cyri pergebat.

CAPUT IV.

In equitatu vero Gadatæ quidam ex potentibus viris, cum eum ab Assyrio defecisse videbat, arbitrabatur se, si quid illi accidisset, omnia quæ possideret Gadatas ab Assyrio impetraturum; itaque quendam de iis qui sibi fidi erant ad Assyrium mittit, et eunti mandat, ut, si jam in agro Gadatæ Assyriorum copias offenderet, diceret Assyrio, posse ab eo et Gadatam et qui essent cum illo capi, si quidem insidias illi tendere vellet. Præterea indicare iussit, quem copiarum numerum Gadatas duceret, quodque Cyrus eum non comitaretur; viam quoque qua accessurus esset indicavit. Dedit etiam famulis suis mandata, quo fidei plus haberetur ei, ut castellum, quod in agro Gadatæ possidebat, Assyrio cum universalis in eo rebus traderent: se venturum quoque aiebat, occiso Gadata, si quidem posset; sin autem, velle se tamen deinceps cum Assyrio facere. Is vero, cui datum hoc erat negotii, cum equitando quam fieri poterat celerrime ad Assyrium pervenisset, et cuius rei causa veniret, exposuisset; audita re, castellum ille mox occupat, et cum magno equitum numero et multis curribus in vicis illic frequentibus insidias locavit. Gadatas, cum prope ab his vicis abesset, exploratum quosdam præmittit. Assyrius, ut exploratores advenire animadvertit, currus duos tresve, cum paucis equitibus, prodire et fugere jubet, quasi qui et terri et numero pauci essent. Hæc cum exploratores viderent, et ipsi persequerentur, et Gadatæ signum dederunt: atque is deceptus totis viribus insequitur. Assyrii cum Gadatam capi jam posse putarent, statim ex insidiis surgunt. His Gadatæ milites conspectis, ut par erat, fugiunt: illi contra, quemadmodum fieri solet, insequuntur. Atque hic Gadatæ is qui struxerat insidias eum ferit, et a vulnere quidem letali aberrat, sed ictu tamen humero, vulnus ei infligit. Hoc cum patrasset, discedit, ut persequentibus se conjungeret: agnitus autem quis esset, alacriter una cum Assyriis equo concitato, regem in

τὸν ἵππον σὺν τῷ βασιλεὶ ἐδίωκεν. (6) Ἐνταῦθα δὲ ἤλίσκοντο μὲν δῆλον ὅτι οἱ βραδυτάτους ἔχοντες τοὺς ἵππους ὑπὸ τῶν ταχίστων ἤδη δὲ μάλα πάντες πιεζόμενοι διὰ τὸ κατατετρωμένοι ὑπὸ τῆς πορείας οἱ τοῦ Γαδάτου ἵπποις καθορώσι τὸν Κύρον προσκύνοντα σὺν τῷ στρατεύματι· δοκεῖν δὲ γὰρ ἀσμένως καὶ ἡδέως ὥσπερ εἰς λιμένα ἐκ χειμῶνος προστρέσθαι αὐτούς. (7) Ὁ δὲ Κύρος τὸ μὲν πρῶτον ἐθαύμασεν, ὡς δ' ἔγνω τὸ πρᾶγμα, ἔσπε μὲν πάντες ἐναντίοι ἤλκονον, ἐναντίος καὶ αὐτὸς ἐν τάξει ἔγε τὴν στρατιάν· ὡς δὲ γινόντες οἱ πολέμιοι τὸ ὄν ἐτραπήσαν εἰς φυγὴν, ἐνταῦθα δὲ ὁ Κύρος διώκειν ἐκέλευσε τοὺς πρὸς τοῦτο τεταγμένους, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις εἴπετο ὡς ὦστο συμμέρειν. (8) Ἐνθα δὲ καὶ ἄρματα ἤλίσκοντο, ἔνια μὲν καὶ ἐκπιπτόντων τῶν ἡνιόχων, τῶν μὲν ἐν τῇ ἀναστροφῇ, τῶν δὲ καὶ ἄλλως, ἔνια δὲ καὶ περιτεινόμενα ὑπὸ τῶν ἱππέων ἤλίσκοντο. Καὶ ἀποκτείνουσι δὲ ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν παίσαντα τὸν Γαδάταν. (9) Τῶν μέντοι πεζῶν Ἀσσυρίων οἱ ἐκτρέποντες τὸν Γαδάτου χωρίον πολιορκούντες οἱ μὲν εἰς τὸ τεῖχος κατέρρουον τὸ ἀπὸ Γαδάτου ἀποστάν, οἱ δὲ φθάσαντες εἰς πόλιν τινὰ τοῦ Ἀσσυρίου μεγάλην, ἐνθα καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ἱπποῖς καὶ τοῖς ἄρμασι κατέρουγεν ὁ Ἀσσύριος.

10. Κύρος μὲν δὲ διαπραζόμενος ταῦτα ἱπανχωρεῖ εἰς τὴν Γαδάτου χώραν καὶ προστάξας ὅς ἔδει ἀμφὶ τὰ αἰγυμάλωτα ἔχειν εὐθὺς ἐπορεύετο, ὡς ἐπισκεψαίτο τὸν Γαδάταν πῶς ἔχει ἐκ τοῦ τραύματος. Πορευομένην δὲ αὐτῷ ὁ Γαδάτας ἐπιθεμελιώμενος ἤχη τὸ τραῦμα ἀπαντᾷ. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ Κύρος ἤσθη τε καὶ εἶπεν, Ἐγὼ δὲ πρὸς σέ ἦα ἐπισκεψόμενος πῶς ἔχεις. (11) Ἐγὼ δέ γ', ἔφη ὁ Γαδάτας, καὶ μὰ τοὺς θεοὺς σέ ἐπαναθεασόμενος ἦα ὁποῖός τις φαίνηται ἰδεῖν ὁ τοιαύτην ψυχὴν ἔχον· ὅστις οὐτ' οἶδα ἔγωγε ὅτι νῦν ἐμοῦ δεόμενος οὔτε μὴν ὑποσχομένός γέ μοι ταῦτα πράξειν οὔτε εὖ πεπονηὸς ὑπ' ἐμοῦ εἰς γὰρ τὸ ἴδιον οὐδ' ὀνειδῶν, ἀλλ' ὅτι τοὺς φίλους ἐδοξά σοι τι ὄντας, οὕτω μοι προθύμως ἐβοήθησας ὡς νῦν τὸ μὲν ἐπ' ἐμοὶ οἴχομαι, τὸ δ' ἐπὶ σοὶ σέσωσμαι. (12) Οὐ μὰ τοὺς θεοὺς, ὦ Κύρε, εἰ ἦν ὅσος ἔφυ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπαίδουσι σάμην, οὐκ οἶδ' ἂν εἰ ἐκτραύματιν παῖδα τοιοῦτον περὶ ἐμέ· ἐπεὶ ἄλλους τε οἶδα παῖδας καὶ τοῦτον τὸν νῦν Ἀσσυρίων βασιλέα πολὺ πλείω ἤδη τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἀνιάσαντα ἥ σέ νῦν δύναται ἀνίστα. (13) Καὶ ὁ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπεν ὧδε· ὦ Γαδάτα, ἡ πολὺ μείζων παρεῖς θαῦμα ἐμὲ νῦν θαυμάζεις. Καὶ τί δὲ τοῦτ' ἐστίν; ἔφη ὁ Γαδάτας. Ὅτι τοσούτοι μὲν, ἔφη, Περσῶν ἐσπούδασαν περὶ σέ, τοσούτοι δὲ Μήδιον, τοσούτοι δὲ Ὑρκανίων, πάντες δὲ οἱ παρόντες Ἀρμενίων καὶ Σακῶν καὶ Καδουσίων. (14) Καὶ ὁ Γαδάτας ἐπεύξατο, Ἄλλ', ὦ Ζεῦ, ἔφη, καὶ τούτοις πολλὰ ἀγαθὰ δοῖεν οἱ θεοὶ καὶ πλείστα τῷ αἵτινι τοῦ καὶ τούτους τοιοῦτους εἶναι. Ὅπως μέντοι οὗς ἐπαινεῖς τούτους, ὦ Κύρε, καὶ ξενίσωμεν καλῶς, δέξου τάδε ξένια ὅσα ἐγὼ δύνάμην. Ἀμα δὲ προσέφη πάμπολλα, ὥστε καὶ θύειν τὸν βουλούμενον καὶ ξενίζεσθαι πᾶν τὸ στρατεῦμα ἀξίως τῶν καλῶς πεποιημένων καὶ καλῶς συμβάντων.

persequendo juvat. Atque hic quidem illi scilicet quibus erant equi tardissimi ab iis capiebantur, qui velocissimos haberent : cumque jam equites Gadatæ omnes valde premerentur, quod itinere confecti essent, Cyrum cum exercitu advenientem conspicunt : credidit adeo par est eos tunc, tanquam in portum ex tempestale, cum gaudio voluptateque adpulisse. Cyro primum res admirationi erat, verum ubi quid ageretur animadvertit, quamdiu quidem omnes adversi ferebantur, et ipse copias instructas in eos ducebat : cum autem hostes eo, quod erat, cognito, in fugam versi sunt, ibi tum Cyrus illos, quibus hoc negotii dederat, persequi jussit, et ipse cum ceteris subsequebatur, prout expedire putabat. Ibi vero et currus capti sunt, de quorum nonnullis aurigæ delabebantur, partim dum converterentur, partim aliis modis; aliqui etiam in potestatem ab equitibus intercepti venere. Interficiunt etiam cum alios multos, tum illum ipsum qui Gadatam vulnerarat. Pedites vero Assyrii, qui tunc forte Gadatæ castellum obsidebant, partim in illam munitionem, quæ a Gadata defecerat, fuga se recipiunt; partim, antevertendo in magnam quandam Assyrii regis urbem se conferunt; in quam et ipse rex cum curribus et equis confugerat.

His rebus confectis, Cyrus in regionem Gadatæ recedit; et cum eos quos oportuit captivis operam dare jussisset, confestim pergit Gadatæ visendi causa, cognoscendique quo pacto se is ex vulnere haberet. Illi autem pergenti Gadatas obligato jam vulnere occurrit. Eum Cyrus simulac vidit, gavisus est dixitque, Ad te ibam visurus qui valeres. Ego vero, inquit Gadatas, iterum te profecto spectatum veni, ut videam quæ vultus tui, tali animo præditi viri, species sit; qui cum ipse nesciam qua nunc in re mei indigeas, nec mihi sane hæc te facturum promiseris, nec adfectus ullo a me vel tantillo sis beneficio privatum, sed ideo dumtaxat quod tibi visus sum amicis aliquid utilitatis adferre, usque adeo alacriter opem tulisti, ut jam me quod attinet, perierim; quod te, salvus sim. Per deos immortales, Cyre, etiam si talis essem qualis initio natus sum, liberosque procreassem, haud scio an filium sic erga me adfectum unquam habiturus fuero : nam et alios aliorum filios novi et hunc ipsum Assyriorum modo regem, multo plus doloris molestiarum patri suo attulisse quam tibi jam adferre possit. Ad hæc Cyrus sic respondit : Multo, Gadata, majori certe miraculo prætermisso, me jam admiraris. Et quidnam illud est? ait Gadatas. Quod, inquit, tot Persæ tibi navarunt operam, tot Medi, tot Hyrcanii; atque adeo quotquot adsunt Armenii, Sacæ, Cadusii. Et Gadatas adjecto voto, Verum his, ait, o Jupiter, multa dii bona largiantur, et illi qui auctor est ut et hi tales sint. Ut tamen eos, quos tu, Cyre, laudas, egregie hospitio excipiamus, accipe hæc munera, qualia quidem ipse dare possum. Simul permulta adduxit, ut et rem sacram facere, qui vellet, posset, et universus exercitus hospitio exciperetur, pro dignitate illarum rerum, quæ et præclare geste erant et præclare successerant.

15. Ὁ δὲ Καδούσιος ὠπισθοφυλάκει καὶ οὐ μετέσχε τῆς διώξεως· βουλόμενος δὲ καὶ αὐτὸς λαμπρόν τι ποιῆσαι, οὕτως ἀνακοινωσάμενος οὕτως εἰπὼν οὐδὲν Κύρω μεταβεῖ τὴν πρὸς Βαβυλῶνα χώραν. Διεσπαρμένους δὲ τοῖς ἱπποῖς αὐτοῦ ἀπὼν ὁ Ἀσσύριος ἐκ τῆς αὐτοῦ πόλεως, οὐ κατέφυγε, συντυγχάνει μάλᾳ συντεταγμένον ἔχειν τὸ αὐτοῦ στρατεύμα. (16) Ὡς δ' ἔγνω μόνους ὄντας τοὺς Καδουσίους, ἐπιτίθεται, καὶ τὸν τε ἄρχοντα τῶν Καδουσίων ἀποκτείνει καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἱππας πνὲς λαμβάνει τῶν Καδουσίων καὶ ἦν ἄγοντες λάβαν ἐτύγγανον ἀφαιρείται. Καὶ ὁ μὲν Ἀσσύριος διώξας ἄχρι οὐ ἀσφαλὲς ὤτεο εἶναι ἀπετράπετο· οἱ δὲ Καδούσιοι ἐσώζοντο πρὸς τὸ στρατόπεδον ἀμφὶ δειλὴν οἱ πρῶτον. (17) Κύρος δὲ ὡς ᾔσθετο τὸ γεγονός, ἀπήντα τε τοῖς Καδουσίους καὶ ὄντινα ἴδοι τετρωμένον ἀναλαμβάνων τοῦτον μὲν ὡς Γαδάταν ἐπεμπευ, ὅπως θεραπεύοιτο, τοὺς δ' ἄλλους συγκατεσκήνουν καὶ ὅπως τὰ ἐκτετρημένα ἔχουσι συνεπεμελεῖτο, παραλαμβάνων Περσῶν τῶν δημοτῶν συνεπιμελητάς· ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις οἱ ἀγαθοὶ ἐπιπονεῖν ἐθέλουσι. (18) Καὶ ἀνῴμενος μέντοι ἰσχυρῶς δῆλος ἦν, ὡς καὶ τῶν ἄλλων δειπνούντων ἦν ἡμέρα ὅρα ἦν Κύρος ἔτι σὺν τοῖς ὑπηρέταις καὶ τοῖς ἱατροῖς οὐδένα ἑκὼν ἀτημελῆτον παρελείπων, ἀλλ' ἡ αὐτοῦ στήθεος ἐφείωρα, ἡ εἰ μὴ αὐτὸς ἐξανύτοι, πέμπτων φανερός ἦν τοὺς θεραπεύοντας.

19. Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ κηρύξας συνίναει τῶν μὲν ἄλλων τοὺς ἄρχοντας, τοὺς δὲ Καδουσίους ἅπαντας, ἐλεξε τοιάδε·

Ἄνδρες ξύμμαχοι, ἀνθρώπινον τὸ γεγεννημένον [πάθος]· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπους ὄντας οὐδὲν, οἶμαι, θαυμαστόν. Ἄξιόν γε μέντοι ἐσμέν τοῦ γεγεννημένου πράγματος τοῦτου ἀπολαῦσαι τι ἀγαθόν, τὸ μαθεῖν μήποτε διασπᾶν ἀπὸ τοῦ θιου δύναμιν ἀσθενεστέραν τῆς τῶν πολεμίων δυνάμεως. (20) Καὶ οὐ τοῦτο, ἔφη, λέγω ὡς οὐ δεῖ ποτε καὶ ἐλάττωνι ἐτι μορῶν εἶναι, ὅπου ἂν δέη, ἡ νῦν ὁ Καδούσιος ὥχεται· ἀλλ' ἐάν τις κοινούμενος δρᾶται τῶ ἱκανῶ βοήθησαι, ἔστι μὲν ἀπατηθῆναι, ἔστι δὲ τῷ ὑπομένοντι ἐξαπατήσαντι τοὺς πολεμίους ἀλλοσι τρέψαι ἀπὸ τῶν ἐξεληλυθόντων, ἔστι δὲ ἄλλα παρέχοντα πράγματα τοῖς πολεμίοις τοῖς φίλοις ἀσφάλειαν παρέχειν· καὶ οὕτως μὲν οὐδ' ὁ χωρὶς ὧν ἀπέσται, ἀλλ' ἐξαρτῆσται τῆς ἰσχύος· ὁ δὲ ἀπεληλυθὺς μὴ ἀνακοινωσάμενος, ὅπου ἂν ᾖ, οὐδὲν τι διάφορον πάσχει ἢ εἰ μόνος ἐστρατεύετο. (21) Ἄλλ' ἀντὶ μὲν τοῦτου, ἔφη, ἐάν θεὸς θέλῃ, ἀμυνόμεθα τοὺς πολεμίους οὐκ εἰς μακράν. Ἄλλ' ἐπειδὴν τάχιστα ἀριστήσητε, ἄξω ὑμᾶς ἔνθα τὸ πρᾶγμα ἐγένετο· καὶ ἅμα μὲν θαυόμεν τοὺς τελευτήσαντας, ἅμα δὲ δεῖξομεν τοῖς πολεμίοις ἔνθα κρατήσαι νομίζουσιν ἐνταῦθα ἄλλους αὐτῶν κρείττους, ἐάν θεὸς θέλῃ· καὶ ὅπως γε μηδὲ τὸ χωρίον ἡδέως ὀρώσιν ἔνθα κατέκτανον ἡμῶν τοὺς συμμάχους· ἐάν δὲ μὴ ἀντεπίξωσι, καύσομεν αὐτῶν τὰς κώμας καὶ δαΐσομεν τὴν χώραν, ἵνα μὴ ὁ ἡμᾶς ἐποίησαν ὀρώντες εὐφραίνωνται, ἀλλὰ τὰ αὐτῶν κακὰ θεώμενοι ἀνῴνται. (22) Οἱ μὲν

Cadusius autem extremi custos erat agminis, nec hostium persequendorum particeps; qui tamen cum et ipse vellet facinus illustre quoddam edere, neque communicata re cum Cyro, neque ad eum delata, in regionem Babylonem versus excurrit. Dispersi vero ipsius equitibus rex Assyrius, cum ex urbe sua, quo confugerat, profiscisceretur, cum instructis egregie copiis occurrit. Cumque solos esse hos Cadusios percepisset, impetum in eos facit, et tum Cadusiorum principem interficit, tum multos alios: quin et complures Cadusiorum equos capit, quamque illi forte tunc agebant praedam, aufert. Et Assyrius quidem Cadusios eo usque persequutus, quo tutum esse putabat, reversus est: Cadusii vero primi ad castra circa vesperam salvi pervenerunt. Cyrus ubi rem, sicuti gesta fuerat, cognovit, et obviam Cadusiis prodiit, et quem vulneratum videret, eum recipiens, ad Gadatam mittebat, ut curaretur: ceteros in eodem tabernaculo collocabat, studioseque cum aliis et ipse dabat operam ut eis necessaria suppelerent, adsumptis in partem curacionis hujus nonnullis de Persis qui ὁμότιμοι appellantur; nam in hujusmodi rebus viri boni libenter operas suas intendunt. Ipse vero gravem etiam praese ferebat dolorem; adeo ut cenantibus aliis, cum jam cenandi tempus erat, Cyrus etiam tum cum ministris ac medicis neminem suum quidem sponte neglectum relinqueret, sed vel ipsemet suis oculis inspiceret omnes, vel, ipse si hoc perficere non posset, palam mitteret qui eorum curam gererent.

Ac tum quidem ita se quieti dederunt: prima autem luce cum per praefatos reliquorum quidem duces, Cadusios vero universos convenire jussisset, talia quaedam verba fecit:

« Humanum est, socii, nobis quod accidit. Nam eos, homines qui sint, errare, minime, mea quidem sententia, mirum est. Verum par est fructum nos ut aliquem ex eo quod contigit capiamus, nimirum uti discamus copias, hostium quae sint copias imbecilliores, ab exercitu toto nunquam avellendas esse. Neque hoc dico, ait, non debere aliquem etiam minori cum agmine illuc unquam proficisci quo ait opus, quam illud fuerit, cum quo Cadusius modo exiit: sed si quis re cum illo communicata, qui satis virum ad opem ferendam habeat, egreditur, fieri quidem posse ut decipiatur; at illud etiam fieri posse, ut is qui remanet, hostes fallendo ab iis, qui egressi sunt, avertat: quin et alia hostibus negotia facessendo, amicos in tuto collocare potest: atque ita fiet, ut ne is quidem, qui seorsum fuerit a ceteris, absit; sed in exercitus robore haereat: qui vero diacesserit, neque cum aliquo communicaverit quo iturus sit, illi nihil diversi accidit, quam si solus expeditionem suscepit. At enim pro facinore hoc, volente deo, hostes brevi ulciscemur. Sed cum primum pransi fueritis, eo vos ego ducam ubi res est gesta, simulque mortuos sepeliemus, simul hostibus, si deus volet, ostendemus, illic alios ipsis esse potiores, ubi se superiores evasisse censent: atque etiam efficiemus. ut ne locum quidem illum libenter intueantur, nostros ubi socios interemerunt: sin adversi non prodierint, incendemus eorum vicus, agrumque populabimur; ut ne laetitiam ex conspectu eorum, quae in nos patrarunt, capiant; sed intuentes mala propria merore adficiantur. Ita-

οὐν ἄλλοι, ἔφη, ἀριστᾶτε ἰόντες· ὑμεῖς δὲ, ὦ Καδούσιοι, πρῶτον μὲν ἀπελθόντες ἀργόντα ὑμῶν αὐτῶν ἔλθετε ἡπὲρ ὑμῖν νόμος, ὅστις ὑμῶν ἐπιμελήσεται σὺν τοῖς θεοῖς καὶ σὺν ἡμῖν, ἂν τι προσδέρηθε· ἐπειδὴν δὲ ἔλθετε καὶ ἀριστήσητε, πέμψατε πρὸς με τὸν αἵρεθέντα. (21) Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐπραΰσαν· ὁ δὲ Κύρος ἐπεὶ ἐξήγαγε τὸ στράτευμα, κατέστησεν εἰς τάξιν τὸν ἡρημένον ὑπὸ τῶν Καδουσίων καὶ ἐκέλευσε πλησίον αὐτοῦ ἄγειν τὴν τάξιν, ὅπως, ἔφη, ἂν δυνώμεθα, ἀναθάρρυνωμεν τοὺς ἄνδρας. Οὕτω δὲ ἐπορεύοντο· καὶ ἐλθόντες ἔθαπτον μὲν τοὺς Καδουσίους, ἐδύρουν δὲ τὴν χώραν. Ποιήσαντες δὲ ταῦτα ἀπῆλθον τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τῆς πολέμιας ἔροντες πάλιν εἰς τὴν Γαδάτου.

24. Ἐννοήσας δὲ ὅτι οἱ πρὸς αὐτὸν ἀφροστηκότες, ὄντες πλησίον Βαβυλῶνος, κακῶς πείσονται, ἂν μὴ αὐτὸς αἰεὶ παρῇ, οὕτως ὅσους τε τῶν πολεμίων ἀγρίει τούτους ἐκέλευε λέγειν τῷ Ἀσσυρίῳ καὶ αὐτὸς κήρυκα ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ταῦτά λέγοντα ὅτι ἔτοιμος εἴη τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν ἔξαι καὶ μὴ ἀδικεῖν, εἰ καὶ ἐκεῖνος βούλοιο ἐᾶν ἐργάζεσθαι τοὺς τῶν πρὸς ἑαυτὸν ἀφροστηκότων ἐργάτας. (25) Καίτοι, ἔφη, σὺ μὲν ἂν καὶ δύνῃ κωλύειν, ὀλίγους τινας κωλύσεις· ὀλίγη γάρ ἐστι χώρα ἢ τῶν πρὸς ἐμὲ ἀφροστηκότων· ἐγὼ δὲ πολλὴν ἂν σοὶ χώραν εἶον ἐνεργὸν εἶναι. Εἰς δὲ τὴν τοῦ καρποῦ κομιδὴν, ἐὰν μὲν πόλεμος ᾖ, ὁ ἐπικρατῶν, οἴμαι, καρπώσεται, ἐὰν δὲ εἰρήνη, ὀλλόν, ἔφη, ὅτι σύ. Ἐὰν μέντοι τις ἢ τῶν ἐμῶν ὅπλα ἀνταίρηται σοὶ ἢ τῶν σῶν ἐμοί, τούτους, ἔφη, ὥς ἂν δυνώμεθα ἑκάτεροι ἀμυνόμεθα. (26) Ταῦτα ἐπιστείλας τῇ κήρυκι ἔπεμψεν αὐτόν. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι ὥς ἤκουσαν ταῦτα, πάντα ἐποιοῦν πείθοντες τὸν βασιλέα συγχωρῆσαι ταῦτα καὶ ὅτι σμικρότατον τοῦ πολέμου λιπεῖν. (27) Καὶ ὁ Ἀσσύριος μέντοι εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων πεισθεὶς εἴτε καὶ αὐτὸς βουλῆθεις συνήνεσε ταῦτα· καὶ ἐγένοντο συνῆχαι τοῖς μὲν ἐργαζομένοις εἰρήνην εἶναι, τοῖς δὲ ὁλοφύροις πόλεμον. (28) Ταῦτα μὲν δὴ διεπράξατο περὶ τῶν ἐργατῶν ὁ Κύρος· τὰς μὲντοι νομάς τῶν κτηνῶν τοὺς μὲν ἑαυτοῦ φίλους ἐκέλευσε καταθέσθαι, εἰ βούλοιντο, ἐν τῇ ἑαυτῶν ἐπικρατείᾳ· τὴν μὲντοι τῶν πολεμίων λαίαν ἦγον ὑπόθεν δύναιτο, ὅπως εἴη ἡ στρατεία ἡδίων τοῖς συμμάχοις. Οἱ μὲν γὰρ κίνδυνον οἱ αὐτοὶ καὶ ἄνευ τοῦ λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἢ δ' ἐκ τῶν πολεμίων τροφὴ κυρροτέραν τὴν στρατείαν ἐδόκει παρέχειν.

29. Ἐπεὶ δὲ παρεσκευάζετο ἡδὴ ὁ Κύρος ὡς ἀπιῶν, παρῆν ὁ Γαδάτας ἄλλα τε δῶρα πολλὰ καὶ παντοῖα φέρων καὶ ἄγων ὥς ἂν ἐξ οἴκου μεγάλου, καὶ ἵππους δὲ ἦγε πολλοὺς ἀφελόμενος τῶν ἑαυτοῦ ἵππων, οἷς ἡπιστάκει διὰ τὴν ἐπιβουλὴν. (30) Ὡς δ' ἐπλησίασαν, ἔλεξε τοιαῦτα· ὦ Κύρε, νῦν μὲν σοὶ ἐγὼ ταῦτα διδοίμι ἐν τῇ παρόντι, καὶ γὰρ αὐτοῖς, ἐὰν δὲ τι νόμιζε δ', ἔφη, καὶ τᾶλλα πάντα τὰμὰ σὰ εἶναι. Οὕτε γὰρ ἔστιν οὗτ' ἐστὶν ποτὲ ὅτω ἐγὼ ἀπ' ἐμοῦ πύντι καταλείβω τὸν ἐμὸν οἶκον, ἀλλ' ἀνάγκη, ἔφη, σὺν ἐμοὶ τελεῦσθαι πᾶν ἀποσβῆναι τὸ ἡμετέρον γένος καὶ ὄνομα.

que vos, inquit, alii pransum ite : vos autem, Cadusii, primum hinc digressi, more vestro vobis aliquem ipsis in principem eligite, qui cum diis ac nobis vestri curam gerat, ubicunque opus fuerit : hunc ubi delegeritis ac pransi fueritis, delectum ad me mittite. » Atque hac illi fecerunt : Cyrus autem postquam copias eduxisset, suum illi, qui a Cadusiis fuerat delectus, in acie locum tribuit, et jussit eum propter se suorum aciem ducere, Quo illorum, inquit, si quidem poterimus, rursum excitemus animos. Atque ita quidem proficiscebantur : cumque ad locum pervenisent, et Cadusios sepeliebant, et agrum populabantur. His rebus confectis, commeatum ex hostico secum ferentes, in regionem Gadatæ reversi sunt.

Cum autem ad animum Cyro accidisset, futurum, ut qui ad se defecerant, quod prope Babylonem essent, misere adfligerentur, nisi praesens ipse semper adesset, idcirco tum eos, quotquot ex hostibus dimittebat, Assyrio dicere jussit, tum ipse caduceatorem misit qui ad eum hac deferret : se nempe paratum agricolis parcere, nullaque hos adficere injuria, si quidem et ille eorum, qui ad se defecissent, agricolis, suas ut operas facerent, permittere vellet. Ac tu quidem, ait, etiamsi prohibere possis, non nisi paucos prohibebis (nam eorum, qui ad me defecerunt, exiguus est ager) : ego vero permitterem, amplam tibi regionem cultam esse. Quo autem tempore fructus colligi solent, si quidem bellum fuerit, is qui potentior est, mea sententia, hos colliget : sin pacem inter nos fecerimus, tu scilicet colliges, ait. Si quis vero vel meorum adversus te arma sumpserit, vel tuorum adversus me, ab his, inquit, pro virili poenas uterque reposcemus. His cum mandatis caduceatorem dimisit. Assyrii vero, cum hac audissent, omni studio a rege contendeabant, ut in his Cyro accederet, ac quam minimum belli reliquum faceret. Assyrius vero, sive quod ei gens sua persuaserat, sive quod ipse sic vellet, hac comprobavit : pactisque adeo convenit, ut cum agricolis pax esset, cum armatis bellum. Hac igitur de agricolis perfecit Cyrus : armentorum quidem pascua amicos suos, si vellet, in ditione sua collocare jussit ; hostium vero praedam agobant undecunque poterant, ut militia sociis jucundior esset. Nam tametsi commeatu pararetur nullus, tamen eadem pericula proposita erant : at militiam leviolem efficere videbatur alimenta ex hostium regione quaerendi ratio.

Cum autem Cyrus se jam ad discessum pararet, aderat Gadatas cum alia dona multa variaque adferens adducensque, velut ex ampla copiosaque domo, tum permultos equos suis equitibus ademptos, quibus jam propter illas insidias fidem non habebat. Ubi propius accessisset, ita loquutus est : Hæc ego jam ad te adduco, Cyre, ut iis in praesenti si quid opus sit utaris : ex istis me, inquit, velim, etiam reliqua, mea quæ sunt, esse tua. Quipe nemo est, nec erit unquam, cui ex me nato domum ego meam relicturus sim : sed necesse est, inquit, me moriente, mecum et genus me-

(α) Καὶ ταῦτα, ἔφη, ὦ Κύρε, ὁμνυμί σοι θεούς, οἱ καὶ ἔρῃσι πάντα καὶ ἀκούουσι πάντα, οὔτε ἀδικον οὔτε αἰσχρὸν οὐδὲν οὔτε εἰπὼν οὔτε ποιήσας ἔπαθον. Καὶ ἡμεῖς ταῦτα λέγων κατεδάκρυσε τὴν αὐτοῦ τύχην καὶ ἀσπίτι ἡδυνήθη πλείω εἰπεῖν.

α. Καὶ ὁ Κύρος ἀκούσας τοῦ μὲν πάθους ὥκτειρεν αὐτὸν, ὤρεξε δὲ ὧδε· Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἵππους δέχομαι, ἔφη σὲ γὰρ ὠφελήσω εὐνουστέριος δούς αὐτοῦς ἢ οἱ νῦν σοι εἶχον, ὥς δοικεν, ἐγὼ τε οὐδ' ἂν πάλαι ἐπεθύμαον, τὸ τῶν Περσῶν ἵππικὸν θάπτον ἐκπληρώσω εἰς τοὺς κείρους ἵππεῖς· τὰ δὲ ἄλλα χρήματα σὺ ἀπαγαγὼν ῥῖσκε, ἔφη, ἔστ' ἂν ἐμὲ ἴδῃς ἔχοντα ὥστε σοῦ μὴ ἔπιπθαι ἀντιδωροῦμενον· εἰ δὲ πλείω μοι διδούς ἀπείεις· ἱλασμένοις παρ' ἐμοῦ, μὰ τοὺς θεούς οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἐναίμην μὴ αἰσχύνεσθαι. (αβ) Πρὸς ταῦτα ὁ Γαδάτας εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, πιστεύω σοι· ὁρῶ γὰρ σου τὸν τρόπον φυλάττειν μέντοι· δρᾷ εἰ ἐπιτήδειός ἐμι. (αγ) Ἔσως μὲν γὰρ φίλοι ἦμεν τῷ Ἀσσυρίῳ, ἐλλίστη δὴ ἔδοκει εἶναι ἡ τοῦ ἐμοῦ πατρός κτήσις· τῆς γὰρ μεγίστης πόλεως Βαβυλῶνος ἐγγὺς οὖσα ὅσα μὲν ὠφελείσθαι ἔστιν ἀπὸ μεγάλης πόλεως, ταῦτα ἀπειλούμεν, ὅσα δὲ ἐνοχλείσθαι, οἴκαδε δεῦρ' ἀπύοντες τοῦτων ἐκποδὼν ἦμεν νῦν δ' ἐπεὶ ἐχθροὶ ἐσμεν, δῆλον ὅτι ἐπειδὴν σὺ ἀπέλθῃς, καὶ αὐτοὶ ἐπιβουλευσόμεθα καὶ ὁ ὅλος ὁλος, καὶ, οἶμαι, λυπηρῶς βιωσόμεθα ὅπως τὰς ἐχθρὰς καὶ πλησίον ἔχοντες καὶ κρείττους ἡμῶν αὐτῶν ὁρῶντες. (αδ) Τάχ' οὖν εἰποῖ τις ἂν, τί δῆτα οὕτως ἐνενοοῦ πρὶν ἀποστῆναι; Ὅτι, ὦ Κύρε, ἡ ψυχὴ μου διὰ τὸ ὑβρίσθαι καὶ ὀργίζεσθαι οὐ τὸ ἀσφαλίστατον σκοποῦσα διήγεν, ἀλλ' αἰεὶ τοῦτο κυοῦσα, ἄρα καὶ ἔσται ἀποτίσασθαι τὸν καὶ θεοῖς ἐχθρὸν καὶ ἀνθρώποις, ὅς διατελεῖ μιστὸν, οὐκ ἦν τίς τι αὐτὸν ἀδικῇ, ἀλλ' ἐάν τινα ὑποπτεύσῃ βελτίονα αὐτοῦ εἶναι. (αε) Τοιγαρτὸν, οἶμαι, αὐτὸς πονηρὸς ὢν πᾶσι πονηρότερός ἐαυτοῦ συμμάχος χρήσεται. Ἐάν δέ τις ἀρα καὶ βελτίων αὐτοῦ φανῇ, θάρρει, ἔφη, ὦ Κύρε, οὐδὲν σε δεήσει τῷ ἐταρῇ ἀνδρὶ μάχεσθαι, ἀλλ' ἐμείνος τούτῳ ἀρκέσει μηχανόμενος, ἕως ἂν εἴῃ τὸν αὐτοῦ βελτίονα. Τοῦ μέντοι ἐμὲ ἀνίαν καὶ σὺν πονηροῖς βραδίως, οἶμαι, κρείττων ἔσται.

στ. Ἀκούσαντι ταῦτα τῷ Κύρῳ ἔδοξεν ἄξια ἐπιμελείας λέγειν· καὶ εὐθὺς εἶπε, Τί οὖν, ἔφη, ὦ Γαδάτα, αὐχὶ τὰ μὲν τείχη φυλακῇ ἐχυρὰ ἐποιήσαμεν, ὅπως ἂν σοι σῶα ᾖ· χρῆσθαι ἀσφαλῶς, ὅπῃσιν εἰς αὐτὰ ἴης, αὐτὸς δὲ σὺν ἡμῖν στρατεύῃ, ἵνα ἦν οἱ θεοὶ ὥσπερ νῦν σὺν ἡμῖν ὄντες, οὗτος σὲ φοβῆται, ἀλλὰ μὴ σὺ τούτων; δέ, τι καὶ τῶν σοι ὁρῶν τῶν σὺν ἡμῖν συνῶν χαίρεις, ἔχων τὴν αὐτοῦ πορεύου. Καὶ σὺ τ' ἂν ἐμοί, ὥς γε ἐγὼ ὁσῶ, πάντῳ χρήσιμος εἴης ἐγὼ τε σοὶ ὅσα ἂν δύνωμαι παράσσω. (αζ) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Γαδάτας ἀνέπνευσε καὶ εἶπεν, Ἄρ' οὖν, ἔφη, δυναίμην ἂν συνευσόμενος φθάσαι πρὶν σε ἐξίεναι; βούλομαι γάρ τοι, ἔφη, καὶ τὴν μητέρα ἀγειν μετ' ἐμαυτοῦ. Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, φθάσεις μέντοι· ἐγὼ γὰρ ἐπιστήσω ἕως ἂν

strum et nomen exstingui. Atque hæc, Cyre, sum perper-
sus, ait, (deos juratus testor, qui et vident et audiunt omnia)
cum tamen nihil injustum, nihil turpe neque dixerim, ne-
que fecerim. Simulque hæc dicens, suam cum lacrimis
deploravit fortunam, neque loqui plura potuit.

Quibus auditis Cyrus calamitatem ejus miseratus, atque
his verbis usus est: Equidem equos, ait, accipio: tuæ enim
utilitati consulam, hominibus eos dando majori te benevo-
lentia prosequentibus, quam quorum modo erant, uti qui-
dem apparet: et Persicum equitatum (id quod jamdudum
expetiverim) celeriter explebo ad decem equitum millia:
reliquas autem pecunias opesque tecum avectas servato,
inquit, donec tantum me habere videris, ut remunerando
te non sim inferior: quod si ita abeas ut plura mihi des,
quam a me acceperis, nescio profecto, quo pacto facere pos-
sim, ut pudore non adficiar. Ad ea Gadatas, Equidem hæc
tibi credo, ait, (nam ingenium tuum video): verum consi-
deres, an satis ad hæc conservanda sim idoneus. Etenim
quamdiu Assyrio amici eram, paternali sane possessio pul-
cherrima esse videbatur: quippe cum ab urbe maxima
Babylone prope abesset, quæcunque commoda ex urbe ampla
percipi possunt, hisce omnibus fruebamur; quæcunque au-
tem molestiam nobis exhibere poterant, ab his domum luc
profecti longe aberamus: nunc cum inimici simus, mani-
festum est, ubi tu discesseris, futurum, ut et nobis et toti
domui nostræ insidiæ struantur; atque adeo, mea sententia,
vitam cum dolore miseriaque degemus, qui et omnino vicinos
habiture simus hostes, eosque nobis ipsis potentiores con-
specturi. Fortasse dixeris, Cur ista non cogitasti prius, quam
deficerem? Quia, Cyre, animus meus propter acceptam in-
juriam et iram, non quod esset tutissimum considerabat,
sed hoc perpetuo parturiebat, ecquando licebit ulcisci homi-
nem et diis et hominibus invisum, qui non desinit odisse,
non si quis eum lædat, sed si quem se præstantiorem su-
spicitur. Itaque, uti opinor, cum malus ipse sit, omnes
etiam se deteriores socios habebit. Quod si quis inter hos
eo præstantior visus fuerit, certus esto, Cyre, nequamquam
tibi adversus ejusmodi virum egregium dimicandum esse,
sed ille ipse ad hoc machinandum sufficiet, laborans usque-
dum se præstantiorem e medio tollat. Verum ut mihi mo-
lestus sit, in eo, quamvis mali ignavique ipsi adsint socii,
facile superior est, ut opinor, futurus.

Hæc cum Cyrus audisset, visus est ei digna consideratione
dicere: atque adeo statim, Quid ergo, inquit, Gadata, non-
ne castella præsidii munivimus, quo tuto iis uti tibi liceat,
cum ea fueris ingressus; ipse vero nonne nobiscum es in
expeditione, ut, si dii perinde ac modo nobiscum fuerint,
hic te metuat, non tu ipsum? Quin tu, tecum habens quid-
quid tuorum adspectu tibi jucundum sit, aut cujus consue-
tudine delecteris, proficiscitor. Nimirum et tu mihi, ut
equidem arbitror, admodum usui fueris, et esse tibi ego
conabor, quantumcunque potero. Hæc Gadatas cum audis-
set, respiravit ac dixit, Num possim res meas citius colli-
gere, quam tu discedas? nam et matrem, ait, mecum abdu-
cere volo. Poteris, inquit, profecto citius: etenim subsi-

ρῆς καλῶς εἶρην. (39) Οὕτω δὲ ὁ Γαδάτας ἀπελθὼν ἐλάττει μὲν τὰ τεῖχη, σὺν Κύρῳ ὠχυρώσατο, συνεσκευάσατο δὲ πάντα ὅποιοις ἂν οἶκος μέγας καλῶς οἰκοῖτο. Ἦγετο δὲ καὶ τῶν ἐκείνου τῶν τε πιστῶν οἷς ἤδετο καὶ ὧν ἠπίσται πολλοὺς, ἀναγκάσας τοὺς μὲν καὶ γυναῖκας ἀγεῖν, τοὺς δὲ καὶ ἀδελφάς, ὡς δεδεμένους τούτοις κατέχοι αὐτούς. (40) Καὶ τὸν μὲν Γαδάταν εὐθὺς ὁ Κύρος ἐν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔειχον καὶ ὁδῶν γραστέρα καὶ ὑδάτων καὶ γιγλῶν καὶ σίτου, ὡς εἴη ἐν τοῖς ἀφρονωτάτοις στρατοπεδεύεσθαι.

41. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενος καθέλωρα τὴν τῶν Βαβυλωνίων πόλιν καὶ ἐδοξέν αὐτῷ ἡ ὁδὸς ἣν ἔει παρ' αὐτὸ τὸ τεῖχος φέρειν, καλέσας τὸν Γοβρύαν καὶ τὸν Γαδάταν ἠρώτα εἰ εἴη ἄλλη ὁδὸς ὥστε μὴ πάνυ ἐγγὺς τοῦ τεύχους ἀγεῖν. (42) Καὶ ὁ Γοβρύας εἶπεν, Εἰσὶ μὲν, ὦ δέσποτα, καὶ πολλὰ ὁδοὶ· ἀλλ' ἐγὼ γ', ἔφη, ὦμην καὶ βούλεσθαι ἂν σε νῦν ὅτι ἐγγυτάτω τῆς πόλεως ἀγεῖν, ἵνα καὶ ἐπιδείξῃς αὐτῷ ὅτι τὸ στρατεύμα σου ἤδη πολὺ τέ ἐστι καὶ καλόν· ἐπισηὶ καὶ ὅτε ἔλαττον εἶχες προσήλθεις τε πρὸς αὐτὸ τὸ τεῖχος καὶ ἐβέβητο ἡμᾶς οὐ πολλοὺς ὄντας· νῦν δὲ εἰ καὶ παρεσκευασμένοι τί ἐστίν, ὥς περ προείπεν ὅτι παρσκευάζοιτο ὡς μαχόμενός σοι, οἷδ' ὅτι ἰδόντι αὐτῷ τὴν σὴν δύναμιν πάλιν ἀπαρσκευαστότατα τὰ αὐτοῦ θανεῖται.

43. Καὶ ὁ Κύρος πρὸς ταῦτα εἶπε, Δοκεῖς μοι, ὦ Γοβρύα, θαυμάζειν ὅτι ἐν ᾧ μὲν χρόνῳ πολὺ μείονα ἔχων στρατιάν ἦλθον, πρὸς αὐτὸ τὸ τεῖχος προσήγαγον· νῦν δ' ἐπεὶ πλείονα δύναμιν ἔχω, οὐκ ἐθέλω ὑπ' αὐτὰ τὰ τεῖχη ἀγεῖν. (44) Ἀλλὰ μὴ θαυμάζεις οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ ἐστὶ προάγειν τε καὶ παράγειν. Προάγουσι μὲν γὰρ πάντες οὕτω ταχήμενοι ὡς ἂν ἀριστοὶ εἴεν μάχεσθαι· καὶ ἀπάγουσι δὲ οἱ σώφρονες ἧ ἂν ἀσφαλέστατα, οὐχ ἧ ἂν ταχίστα ἀπελθόντων. (45) Παρίεναι δὲ ἀνάγκη ἐστὶν ἐκτεταμένους· μὲν ταῖς ἡμαξίαις, ἀνειργμένοις δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις σκευοφόροις ἐπὶ πολὺ ταῦτα δὲ πάντα δεῖ προκεκλήβηται τοῖς ὀπλοφόροις καὶ μηδαμῇ τοῖς πολεμίοις γυναῖκ' ὀπλὸν τὰ σκευοφόρα φαίνεσθαι. (46) Ἀνάγκη οὖν οὕτω πορευομένων ἐπὶ λεπτόν καὶ ἀσθενὲς τὸ μάχιμον τετάχθαι· εἰ οὖν βούλοιντο ἄνθρωποι ἐκ τοῦ τεύχους προσπεσεῖν πῃ, ὅπῃ προσμύξαιαν, πολλοὶ ἂν ἐξῶμενέστερον συμμιγνύοιεν τῶν παριόντων. (47) Καὶ τοῖς μὲν ἐπὶ μακρὸν πορευομένοις μακρά καὶ αἱ ἐπιβήθειαι, τοῖς δ' ἐκ τοῦ τεύχους βραχὺ πρὸς τὸ ἐγγὺς καὶ προσδραμεῖν καὶ πάλιν ἀπελθεῖν. (48) Ἦν δὲ μὴ μείον ἀπέχοντες παρίομεν ἢ ἐφ' ὅσον κατόψονται ἡμᾶς καὶ νῦν ἐκτεταμένοι πορευόμεθα, τὸ μὲν πλῆθος κατόβονται ἡμῶν, ὑπὸ δὲ τῶν παρυφασμένων ὀπλῶν πᾶς ὄχλος δεινὸς φαίνεται. (49) Ἄν δὲ οὖν καὶ οὕτως ἰόντων ἐπεβίωσιν πῃ, ἐκ πολλοῦ προσφθίντες αὐτοὺς οὐκ ἂν ἀπαράσκευοι λαμβανόμεθα. Μᾶλλον δ', ὦ ἄνδρες, ἔφη, οὐδ' ἐπιχειρήσουσιν, ὅπου ταν πρῶτον δέη ἀπὸ τοῦ τεύχους ἀπέναι, ἂν μὴ τῷ ὅλῳ ὑπολάβωσι τοῦ παντός κρείττους εἶναι φανερόν γὰρ ἡ ἀποχώρησις. (50) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἐδοξέ τε ὁρῶν τοῖς παροῦσι λέγειν καὶ

stam, donec tibi commodum esse dixeris. Itaque digressus inde Gadatas, castellis quae communierat, una cum Cyro praesidia imposuit, et omnia quibus ampla domus instrui commode posset, collegit. Praeterea suorum complures secum abducebat, tum fidos, quibus delectabatur, tum quibus diffidebat; quorum alios cogebat secum uxores ducere, alios sorores, ut his quasi vinculis eos constrictos teneret. Itaque Cyrus cum Gadata abibat, eum inter proximos comites habens; qui et index ei viarum esset, et aquarum, et pabuli, et frumenti, ut castra semper locis in uberimis haberet.

Cum vero pergens iter Babyloniorum urbem adspiceret, atque ei via, qua incedebat, ducere propter ipsa urbis moenia videretur, accessit Gobrya Gadataque, aliane via esset interrogabat, ut ne tam prope ad moenia copias ducerent. Et Gobryas, Sunt, inquit, domine, permultae quidem viae: sed existimabam equidem te quam proxime jam ad urbem iter facere velle, quo commonstrares Assyrio, exercitum tibi nunc et magnum esse et praclarum: nam cum etiam minor tibi esset, ad murum ipsum accessisti, et ille nos haud multos numero spectabat: nunc autem tametsi paratus sit aliquatenus, quemadmodum dixit ipsum ad pugnandum se parare, scio futurum, ut, si copias tuas conspexerit, imparata rursus ipsi sua videantur.

Ad haec Cyrus ait, Videris mihi, Gobrya, mirari, quod id temporis quo multo cum minori exercitu veni, ad ipsa usque moenia duxerim; nunc majoribus copiis instructus eos ducere sub muros nolim. Verum ne mireris, ait; non enim idem est adducere, et praeterducere. Omnes enim sic instructas copias adducunt, uti se quam optime pugnaturus arbitrantur; at qui sapiunt, sic abducunt, ut quam tutissime, non quam celerrime abscedant. In praetereundo autem exporrigi plaustra necesse est, et impedimenta quoque cetera uti procedant ordinibus angustis et in longum protractis: atque haec omnia armatis praetentis tegi oportet, nec uspiam impedimenta hostibus ab armis nuda conspici. Sic utique procedentibus copiis, necesse est ordines militum extenuari ac debilitari. Si ergo velint ex munitione conferti hostes in aliquos praetereuntes impetum facere, ubicunque tandem manus conserent multo validiores erunt in conflictu, quam qui praetereunt. Et iis quidem, longo qui procedunt agmine, etiam subsidia non nisi longo ex intervallo mitti possunt; qui vero munitione se erumpunt, brevi spatio ad illos qui prope absunt et excurrere possunt, et rursus abscedere. Quod si intervallo non minori interjecto praeteribimus, quam quanto conspici ab ipsis poterimus et quo nunc extensis ordinibus procedimus, multitudinem illi nostram conspicient, et omnis vero multitudo propter armatos reliquis praetextos formidabilis apparet. Quod si nobis hoc modo incedentibus aliquo loco erumpent, quia multo eos ante prospiciamus, impetrati minime deprehendemur. Quin potius, viri, inquit, ne adgredientur quidem, quando ipsis procul a muro recedendum erit, nisi se cum universis copiis suis futuros toto exercitu nostro superiores existimaverint: nam receptus res est plena formidinis. Haec cum dixisset, visus est iis qui aderant

ἦεν δὲ Γωβρύας ὥσπερ ἐκέλευεν. Παραμιβομένον δὲ τὴν πόλιν τοῦ στρατεύματος αἰεὶ τὸ ὑπολειπόμενον ἰσχυρότερον ποιοῦμενος ἀπεχώρει.

31. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενος οὕτως ἐν ταῖς γιγνομέναις ἡμέραις ἀφικνεῖται εἰς τὰ μεθόρια τῶν Σύρων καὶ Μήδων, ἐνθενπερ ὤρμητο, ἐνταῦθα δὲ τρία ὄντα τῶν Σύρων φρουρία, ἐν μὲν αὐτῶν τὸ ἀσθενέστατον βίᾳ προσβαλὼν ἔλαβε, τῷ δὲ δύο φρουρίῳ φοβῶν μὲν Κύρος, πείθων δὲ Γαδάτας ἐπεισε παραδοῦναι τοὺς φυλάττοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διεπράκτο, πέμπει πρὸς Κυαξάρην καὶ ἐπέστελλεν αὐτῇ ἕξειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ὅπως περὶ τε τῶν φρουρίων ὧν εἰλήφεσαν βουλευσάιντο, ὅ, τι χρῆσταιντα, καὶ ὅπως θεασάμενος τὸ στράτευμα καὶ περὶ τῶν ἄλλων σύμβουλος γίγνοιτο, τι δοκοῖ ἔκ τούτου πράττειν. Ἐὰν δὲ κελύη, εἰπὲ, ἔφη, ὅτι ἐγὼ ἂν ὥς ἐκείνων ἴσμαι στρατοπεδεύσομενος. (2) Ὁ μὲν δὲ ἄγγελος ὥχετο ταῦτ' ἀπαγγελὼν.

Ὁ δὲ Κύρος ἐν τούτῳ ἐκέλευσε τὴν τοῦ Ἀσσυρίου σκηνήν, ἣν Κυαξάρη οἱ Μῆδοι ἐξείλον, ταύτην κατασκευάσαι ὡς βέλτιστα τῇ τε ἄλλῃ κατασκευῇ ἣν εἶχον καὶ τῷ γυναικῇ εἰσαγαγεῖν εἰς τὸν γυναικῶνα τῆς σκηνῆς καὶ σὺν αὐταῖς τὰς μουσουργοὺς ἅσπερ ἐξηρημέναι ἦσαν Κυαξάρῃ. (3) Οἱ μὲν δὲ ταῦτ' ἐπράττον. Ὁ δὲ πεμφθεὶς πρὸς τὸν Κυαξάρην ἐπεὶ ἐλεξε τὰ ἐντεταλμένα, ἀκούσας αὐτοῦ ὁ Κυαξάρης ἐγνω βέλτιον εἶναι τὸ στράτευμα μένειν ἐν τοῖς μεθορίοις. Καὶ γὰρ οἱ Πέρσαι ὡς μετεπέμψατο ὁ Κύρος ἦσαν ἦσαν δὲ μυριάδες πένταρες τοξοτῶν καὶ πελταστῶν. (4) Ὅρων οὖν καὶ τούτους σινομένους πολλὰ τὴν Μηδικήν, τούτων ἂν ἐδόκει ἕξιον ἀπαλλαγῆναι ἢ ἄλλον ὄχλον εἰσδέξασθαι. Ὁ μὲν δὲ ἐκ Περσῶν ἄγων τὸν στρατὸν ἐρόμενος τὸν Κυαξάρην κατὰ τὴν Κύρου ἐπιστολήν εἰς τὸ δόειο τοῦ στρατοῦ, ἐπεὶ οὐκ ἔφη δεῖσθαι, αὐθημερόν, ἐπεὶ ἤκουσε παρὸντα Κύρον, ὥχετο πρὸς αὐτὸν ἄγων τὸ στράτευμα.

5. Ὁ δὲ Κυαξάρης ἐπορεύετο τῇ ὑστεραίᾳ σὺν τοῖς παραμεινάσιν ἱππεῦσι Μήδων ὡς δ' ἦσθετο ὁ Κύρος προσόντα αὐτὸν, λαβὼν τοὺς τε τῶν Περσῶν ἱππέας, πολλοὺς ἤδη ὄντας, καὶ τοὺς Μήδους πάντας καὶ τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ὑρκανίους καὶ τῶν ἄλλων ξυμμάχων τοὺς εὐῖπποτάτους τε καὶ εὐοπλοτάτους ἀπήντα ἐκδικεῖν τῇ Κυαξάρῃ τὴν δύναμιν. (6) Ὁ δὲ Κυαξάρης ἐπεὶ εἶδε σὺν μὲν τῷ Κύρῳ πολλοὺς τε καὶ καλοὺς κτήθους ἐπομένους, σὺν ἑαυτῷ δὲ ὀλίγην τε καὶ ὀλίγου ἀξίαν θεραπείαν, αἰτιῶν τι αὐτῷ ἐδοξεν εἶναι καὶ ἔχος αὐτὸν ἔλαβεν. Ἐπεὶ δὲ καταβάς ἀπὸ τοῦ ἵππου ὁ Κύρος προσῆλθεν ὡς φιλήσων αὐτὸν κατὰ νόμον, ὁ Κυαξάρης κατέβη μὲν ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἀπεστράφη δὲ καὶ ἐφιλήσῃ μὲν οὐ, δακρύων δὲ φανερὸς ἦν. (7) Ἐκ τούτου δὲ ὁ Κύρος τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἀποστάντας ἐκέλευεν ἀναπαύεσθαι· αὐτὸς δὲ λαβόμενος τῆς δεξιᾶς

recte dicere, et Gobryas, ita uti jusserat, praeibat. Cumque praeteriret urbem exercitus, inter abscedendum Cyrus postremum semper agmen firmitus efficiebat.

Postquam autem hoc modo pergens diebus insequentibus ad Assyriorum Medorumque fines pervenit, unde initium expeditionis fecerat, ibi cum tria essent Assyriorum castella, unum eorum quod erat infirmissimum vi adortus cepit; reliqua duo castella, Cyro metum incutiente, suadente Gadata, perfectum est ut custodes dederent.

CAPUT V.

His rebus confectis, ad Cyaxarem mikit, atque uti ad exercitum veniret per epistolam petiit, quo et de castellis captis quid esset agendum deliberarent, et quo exercitum ipse contemplatus, de ceteris etiam rebus consilium daret quid deinceps agendum arbitraretur: Quod si jusserit, ait, dicito me ad ipsum venturum et istic castra locaturum. Atque nuntius, haec qui exponeret, abibat.

Cyrus interea suis mandat, ut tabernaculum Assyrii, quod Cyaxari Medi selegerant, cum adparatu reliquo, quem habebat, instruerent elegantissime; tum utramque mulierem in conclave tabernaculi muliebri deducerent, et cum his etiam alteras illas musicae peritas, quae Cyaxari selectae fuerant. Atque haec illi quidem exsequebantur. Qui vero missus erat ad Cyaxarem, cum mandata exposuisset, his Cyaxari auditis visum est potius, ut istic in finibus maneret exercitus. Nam et Persae, quos Cyrus arceaverat, aderant; qui quidem erant numero quadragies mille sagittarii et peltastae. Quamobrem cum videret hos etiam magnum Medorum agro detrimentum adferre, libentius his quoque liberari velle videbatur, quam ut aliam turbam in agrum suum admitteret. Et cum quidem is, qui e Persia copias hasce ducebat, Cyaxarem interrogaret, quemadmodum Cyrus praeceperat, an hoc ipsi opus esset exercitu, atque is sibi opus esse negaret, eodem die, Cyrum ubi prope abesse audierat, ad eum exercitum secum ducens abibat.

Cyaxares postridie cum iis, qui secum manserant, equitibus Medis, iter est ingressus: cumque eum Cyrus advenire sensit, sumptis secum et Persicis equitibus, qui jam multi erant, et Medis omnibus, et Armeniis et Hyrcaniis, et reliquorum sociorum qui equis et armis instructissimi essent, obviam prodiit, atque Cyaxari copias spectandas exhibuit. Cyaxares autem, ubi multos et egregios fortesque viros Cyrum sequi conspexit, secum vero et exiguum et parvi ducendum comitatum; id sibi dedecori esse putavit, adeoque dolor eum invasit. Cumque Cyrus et equo descendisset, ac de more osculaturus ipsum accederet, Cyaxares descendit quidem ex equo, sed sese avertit; nec eum osculatus est, sed lacrimas palam profudit. Tum vero Cyrus alios quidem omnes secedere jussit et quiescere: ipse

τοῦ Κυαζάρου καὶ ἀπαγαγὼν αὐτὸν τῆς ὁδοῦ ἔξω ὑπὸ φοίνικας τινάς, τῶν τε Μηδικῶν πύλων ὑποβαλεῖν ἐκέλευσεν αὐτῷ καὶ καθίσας αὐτὸν καὶ παρακαθιστάμενος εἶπεν ὧδε·

κ. Εἰπέ μοι, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὦ θεῖε, τί μοι ὀργίζῃ καὶ τί χαλεπὸν ὄρων οὕτω χαλεπῶς φέρεις; Ἐνταῦθα δὲ ὁ Κυαζάρης ἀπεκρίνατο, Ὅτι, ὦ Κύρε, δοκῶν γε δὴ ἐν ὅσων ἀνθρώπων μνήμη ἐρικνεύεται καὶ τῶν πάλαι προγόνων καὶ πατρὸς βασιλέως πεφυκέναι καὶ αὐτὸς βασιλεὺς νομιζόμενος εἶναι, ἐμαυτὸν μὲν ὄντω οὕτω ταπεινῶς καὶ ἀναξίως ἐλαύνοντα, σὲ δὲ τῇ ἐμῇ θεραπείᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ δυνάμει μέγαν τε καὶ μεγαλοπρεπῆ παρόντα. (i) Καὶ ταῦτα χαλεπὸν μὲν οἶμαι καὶ ὑπὸ πολυμύῳ παθεῖν, πολλὸ δ', ὦ Ζεῦ, χαλεπώτερον ὑπ' ὧν ἤμιστα ἐγὼν ταῦτα πεπονθέναι. Ἐγὼ μὲν γὰρ δοκῶ δικαίως ἂν κατὰ τῆς γῆς καταδύναι ἡδίων ἢ δοφίλῃναι οὕτω ταπεινὸς καὶ ἰδεῖν τοὺς ἐμούς ἐμῶ ἀμελήσαντας καὶ ἐπεγγελῶντας ἐμοί. Οὐ γὰρ ἀγνοῶ τοῦτο, ἔφη, ὅτι οὐ σὺ μου μόνον μερίζων εἶ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ δοῦλοι ἰσχυρότεροι ἐμοῦ ὑπαντίζουσίν μοι καὶ κατεσκευασμένοι εἰσὶν ὥστε δύνασθαι ποιῆσαι μᾶλλον ἐμὲ κακῶς ἢ παθεῖν ὑπ' ἐμοῦ. (ii) Καὶ ἄμα ταῦτα λέγων πολλὸ ἔτι μᾶλλον ἐκρατεῖτο ὑπὸ τῶν δακρύων, ὥστε καὶ τὸν Κύρον ἐπεσπάσατο ἐμπλησθῆναι δακρύων τὰ ὅμματα. Ἐπισχῶν δὲ μικρὸν ἔλεξε τοιάδε ὁ Κύρος·

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ Κυαζάρη, οὕτε λέγεις ἀληθῆς οὕτε ὀρθῶς γινώσκεις, εἰ οἷε τῇ ἐμῇ παρουσίᾳ Μηδούς κατεσκευάσθαι ὥστε ἱκανοὺς εἶναι σε κακῶς ποιεῖν. (iii) Τὸ μόνον σε θυμοῦσθαι οὐ θαυμάζω· εἰ μόνον γε δικαίως ἢ ἀδικίως αὐτοῖς χαλεπαίνεις, παρήσω τοῦτο· οἶδα γὰρ ὅτι βραβεύς ἂν φέροις ἀκούων ἐμοῦ ἀπολογουμένου ὑπὲρ αὐτῶν· τὸ μόνον ἄνδρα ἄρχοντα πᾶσιν ἅμα χαλεπαίνειν τοῖς ἀρχομένοις, τοῦτο ἐμοὶ δοκεῖ μέγα ὁμάρτημα εἶναι. Ἀνάγκη γὰρ διὰ τὸ πολλοὺς μὲν φοβεῖν πολλοὺς ἐθιροῦς ποιεῖσθαι, διὰ δὲ τὸ πᾶσιν ἅμα χαλεπαίνειν πᾶσιν αὐτοῖς ὁμάνοιαν ἐμβάλλειν. (iv) Ὡς ἔνεκα, εἴ ἴσθι, ἐγὼ οὐκ ἀπέπειπον ἀνευ ἐμαυτοῦ τούτους, φοβούμενος μή τι γένοιτο διὰ τὴν σὴν ὀργὴν ὃ, τι πάντας ἡμᾶς λυπήσῃ. Ταῦτα μὲν οὖν σὺν τοῖς θεοῖς ἐμοῦ παρόντος ἀσφαλῶς ἔχει σοι· τὸ μόνον σε νομίζειν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικεῖσθαι, τοῦτο ἐγὼ πάνυ χαλεπῶς φέρω, εἰ ἀσκήν ὅσον δύναμαι τοὺς φίλους ὡς πλείστα ἀγαθὰ ποιεῖν· εἴπειτα τάναντί τούτου δοκῶ ἐξεργάζεσθαι. (v) Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, μὴ οὕτως εἰκῇ ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιώμεθα, ἀλλ', εἰ δυνατόν, σαφέστατα κατίδωμεν ποῖον ἐστί το παρ' ἐμοῦ ἀδικημα. Καὶ τὴν ἐν φίλοις διασώτατην ὑπόθεσιν ἔγω ὑποστέλλαν· ἐὰν γὰρ τί σε φανῶ κακὸν πεποιηκὸς, ὁμολογῶ ἀδικεῖν· ἐὰν μόνον μηδὲν φαίνομαι κακὸν πεποιηκὸς μηδὲ βουληθεὶς, οὐ καὶ σὺ αὐτομολογήσεις μηδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικεῖσθαι; Ἀλλ' ἀνάγκη, ἔφη. (vi) Ἐὰν δὲ δὴ καὶ ἀγαθὰ σοι πεποιηκὸς ὦ καὶ προθυμούμενος πρᾶξις ὡς ἐγὼ πλείστα ἡδυνάμην, οὐκ ἔν καὶ ἐπαίνου σοι ἄξιος εἶναι μᾶλλον ἢ μέμφοις; Δίκαιον γάρ, ἔφη. (vii) Ἄγε τόλμην, ἔφη ὁ

dextra Cyaxaris prehensa, de via sub palmas quasdam eum abduxit, et stragula quaedam ei Medica substerni jussit, in qua cum eum collocasset et adsedisset ipse, sic interroga-vit:

Dic mihi, per deos immortales, inquit, avuncule, quam obrem mihi irasceris? et quid rei molestæ vides, quod usque adeo fers graviter? Hic Cyaxares hunc in modum respon-dit: Quia cum, Cyre, existimer inde usque ab omni homi-num memoria tum majoribus jam olim regibus tum patre rege procreatus esse, atque etiam ipse rex habear, me quidem adeo vilem indignumque in modum advehi conspicio, te vero meo cum comitatu ceterisque copiis magnum et magnificum adesse. Atque hæc, mea sententia, vel ab hostibus pati grave est; sed multo, pro Jupiter, gravius ab illis, a quibus hæc quenquam perpeßum esse minime decebat. Equidem ar-bitror esse satius decies sub terram condi, quam adeo vilem me conspici, meosque mei negligentes, me iridentes cernere. Neque enim hoc, ait, ignoro, non te solum me majorem esse, sed mihi etiam servos meos, me potentiores, occurrere, atque ita paratos esse, ut facilius me ludere pos-sint quam a me ladi. Atque hæc dum proferret, multo etiam magis eum superabant lacrimæ: adeo ut Cyrum etiam eo perturbaret, ut oculi ejus lacrimis implerentur. Cum au-tem paulum tacuisset, ita Cyrus loquutus est:

Hæc vero, Cyaxares, nec vere dicis, nec recte judicas, si Medos arbitraris, ipse quod hic adsim, sic instructos esse, ut ad te ledendum satis virium habeant. Te sane ira cor-reptum esse non miror: utrum vero jure an injuria eis succenseas, id equidem omittam: quippe novi te graviter laturum, si me pro eis causam dicere audias: sed enim vi-rum, qui cum imperio sit, subjectis sibi pariter omnibus succensere, magnum equidem errorem arbitror. Est enim necesse, multos inimicos fieri, cum quis terrorem multis in-cutit; necesse etiam, ut concordiam eis omnibus injiciat, cum quis omnibus succenset. His de causis me certo scias velim hos ad te sine me non remisisse, quod metuerem, ne quid ob iracundiam tuam accideret, quod nobis universis dolorem adferret. Itaque deum ope nullum hæc tibi, me presente, periculum creabunt: verum quod putas injuria te adfectum a me esse, id graviter admodum fero, si, dum pro virili laboro, ut in amicos plurima beneficia conferam, con-trarium facere videar. Verum enimvero, inquit, ne nos-met ipsos adeo temere criminemur; sed, si fieri potest, pla-nissime videamus qualis illa sit a me illata injuria. Atque ego quidem acquisitissimam inter amicos conditionem propono: nam si me constat mali quidquam fecisse, injustum me fa-tebor; sin me nihil admisisse maleficii manifestum sit, ac ne voluisse quidem, annon et ipse vicissim fatebere, nulla te adfectum a me injuria? Id vero necesse fuerit, ait. Quod si autem manifestum sit etiam boni me auctorem extitisse tibi, studioseque in id incubuisse, ut quam plurima benefi-cia possem, in te conferrem; annon potius laude tibi dignus habear, quam reprehensione? Æquum scilicet, ait. Age

Κύρος, σκοπῶμεν τὰ ἐμοὶ πεπραγμένα πάντα καθ' ἐν ἑαυτῷ· οὕτω γὰρ δὴ μάλιστα ὁῦλον ἔσται, ὅτι τε αὐτῶν ἀγαθὸν ἔστι καὶ ὅτι, τι κακόν. (16) Ἀρξώμεθα δ', ἔφη, ἐκ τῆςδε τῆς ἀρχῆς, εἰ καὶ σοὶ ἀρκούντως δοκεῖ ἵκιν. Σὺ γὰρ δῆπου ἐπεὶ ἤσθου πολλοὺς πολεμίους ἡττοισμένους, καὶ τούτους ἐπὶ σὲ καὶ τὴν σὴν χώραν ὀρωμένους, εὐθὺς ἔπειμας πρὸς τε τὸ κοινὸν Περσῶν συμμετρίους αἰτούμενος καὶ πρὸς ἐμὲ ἰδίᾳ δεόμενος πειρᾶσθαι αὐτὸν ἐμὲ ἁλθεῖν ἡγούμενον, εἰ τινες Περσῶν ἴαται. Οὐκοῦν ἐγὼ ἐπέλθην τε ταῦτα ὑπὸ σοῦ καὶ παρακινῶν ἄνδρας ἄγων σοὶ ὅς ἦν δυνατόν πλείστους τε καὶ ἀρίστους; Ἥλθες γὰρ οὖν, ἔφη. (17) Ἐν τούτῳ τῶν, ἔφη, πρῶτόν μοι εἰπεῖ πότερον ἀδικίαν τινὰ μοι πρὸς σὲ κατέγνως ἢ μάλλον εὐεργεσίαν; Ἀῖνον, ἔφη ὁ Κυαξάρης, ὅτι ἐκ γε τούτων εὐεργεσίαν. (18) Τί γὰρ, ἔφη, ἐπεὶ οἱ πολεμίους ἦλθον καὶ διαγωνίζεσθαι ἔδει πρὸς αὐτοὺς, ἐν τούτῳ κατενόησάς πού με ἢ πόνου ἀποστάντα ἢ τινος κινδύνου φεισάμενον; Οὐ μὰ τὸν Δι', ἔφη, αὐ μὲν δὴ. (19) Τί γὰρ, ἐπεὶ νίκης γενομένης ἦν τοὶ θεοὶς ἡμετέρας καὶ ἀναχωρησάντων τῶν πολεμίων παρεσχάδουν ἐγὼ σε ὅπως κοινῇ μὲν αὐτοὺς διώκοιμεν, κοινῇ δὲ τιμωροίμεθα, κοινῇ δὲ εἰ τι καλὸν κατῆλθον συμβαίνειν, τοῦτο καρποίμεθα, ἐν τούτοις ἔχεις πᾶσι μου πλεονεξίαν κατηγορεῖσθαι; (20) Ὁ μὲν δὴ Κυαξάρης πρὸς τοῦτο εἰσὶν· ὁ δὲ Κύρος πάλιν ἔλεγεν ἔτι· Ἄλλ' εἰ πρὸς τοῦτο σωπᾶν ἡδίων σοὶ ἢ ἀποκρίνεσθαι, τοῦτο γ', ἔφη, εἰπεῖ εἰ τι ἀδικεῖσθαι ἐνόμισας ὅτι, ἐπεὶ σοὶ οὐκ ἀσφαλὲς δοκεῖ εἶναι διώκειν, σὲ μὲν αὐτὸν ἀπὸ τούτου τοῦ κινδύνου, ἱππείας δὲ τῶν σῶν συμμέμηναι μοι ἐδεόμην σου· εἰ γὰρ καὶ τοῦτο αἰτῶν ἡδίων, ἀλλὰς τε καὶ προπαρεσχέως ἑμαυτὸν σοὶ σύμμεχον, τοῦτ' αὖ παρὰ σοῦ, ἔφη, ἐπιδεικνύσθω. (21) Ἐπεὶ δ' αὖ καὶ πρὸς τοῦτο εἰσὶν ὁ Κυαξάρης, Ἄλλ' εἰ μὴδὲ τοῦτ', ἔφη, βούλει ἀποκρίνασθαι, οὐ δὲ τούτῳθεν λέγε εἰ τι αὐτῷ δοκεῖν ὅτι σοῦ ἀποκρινάμενου ἐμοὶ ὥς οὐκ ἂν βούλοιο εὐθυμαμένους ὁρῶν Μήδους τούτου παύσας αὐτοὺς ἀναγκάζειν κινδυνεύοντας ἵναί, εἰ τι αὐτοὶ σοὶ ἐκ τούτου χαλεπὸν ποιῇσαι ὅτι ἀμελήσας τοῦ ὀργίζεσθαι σοὶ ἐπὶ τούτοις πάλιν ἡτοῦν σε οὐ ἡδὲν οὔτε σοὶ μείον δοῦναί [μοι] οὐδὲν οὔτε ῥῆον Μήδοις ἐπιταχθῆναι [οὐδέν]· τὸν γὰρ βουλόμενον δῆπου ἐπεσθαι ἡττησάσαι δοῦναί μοι. (22) Οὐκοῦν τούτου τυγῶν παρὰ σοῦ πλὴν ἦν οὐκ εἰ μὴ τούτους πείσαιμι. Ἐλθὼν οὖν ἔπειθον αὐτοὺς καὶ οὐς ἔπεισα τούτους ἔχων ἐπορεύομην σοῦ ἐκτρέφοντες. Εἰ δὲ τοῦτο αἰτίας ἀξίον νομίζεις, οὐδ' ἔτι ἂν διδῶς, ὡς ἔοικε, παρὰ σοῦ δέχεσθαι ἀνατίων ἴσιν. (23) Οὐκοῦν ἐξωρμήσαμεν οὐτως· ἐπειδὴ δὲ ἐξελθόμεν, τί ἡμῖν πεπραγμένον οὐ φανερόν ἐστιν; οὐ τὸ στρατόπεδον ἦλκε τῶν πολεμίων; οὐ τεθνῆσι πολλοὶ τῶν ἐπὶ σὲ ἁλόντων; ἀλλὰ μὴν τῶν γε ζώντων ἐχθρῶν πολλοὶ μὲν θάλων ἐστέρηνται, πολλοὶ δὲ ἔπικον· χροματὶ γε μὴν τὰ τῶν φερόντων καὶ ἀγόντων τὰ σὰ πρόσθεν νῦν ὄρας τοὺς σούς φίλους καὶ ἔχοντας καὶ ἀγόντας τὰ μὲν σοὶ, τὰ δὲ αὐτοῖς ὑπὸ τὴν σὴν ἀρχήν. (24) Τὸ

igitur, inquit Cyrus, consideremus singillatim omnia quae a me gesta sunt; sic enim maxime perspicuum erit, quid in iis boni sit, quid mali. Ordiamur autem ab hoc, ait, principatu, si et tibi sufficere videtur. Tu nimirum, cum animadverteres multos coivisse hostes, et quidem adversus te tuamque regionem domo progressos esse, illico tum ad Persas publice misisti copias auxiliares petitum, tum ad me privatim, rogans ut operam darem quo venirem ipse, copia- rumque Persicarum, si quae ad te irent, ductor essem. Annon in his abs te persuasus sum, adiuvi viros ducens numero quam potui maximo, eosdemque praestantissimos? Venisti vero, inquit. Ergo, ait, mihi primum dicito, utrum in hoc injuriam adversum te meam deprehenderis, an potius beneficium? Manifestum est, inquit Cyaxares, ex his quidem beneficium me cognovisse. Quid vero? inquit, ubi venerunt hostes, et dimicandum adversus eos erat, an tum animadvertisti me vel laborem ullum detrectasse, vel pepercisse periculo? Non profecto, ait, non equidem. Quid? ubi deum ope victoria penes nos stetit, hostesque jam cederent, atque ego te rogare ut communibus eos copiis insequeremur, communi opera ulcisceremur, communem denique, si quid bene feliciterque eveniret, ex eo fructum caperemus: in his an me accusare possis, quasi proprii emolumenti plus aequo cupidum? Ad haec quidem Cyaxares sub- tilit: Cyrus autem rursus ita loquutus est: Quando tibi ad hoc tacere potius libet, quam respondere, id mihi dicito, adfectumne te sis arbitratu injuria quod, cum tibi tutum non esse videretur persequi, te quidem ipsum periculi hujus participem fieri non sum passus, sed ut equites mihi quosdam de tuis mitteres, rogavi? num enim id abs te petens injuste fecerim, praesertim qui jam ante me tibi socium belli praebuissem, hoc abs te, inquit, demonstratur. Ad haec itidem cum taceret Cyaxares, At, si ne ad hoc quidem, inquit, respondere vis, illud deinceps dicito, an injurias fue- rim quod, cum tu mihi responderes nolle te, qui Medos hila- ritati operam dare videres, ab hac revocatos cogere tunc ad protectionem cum periculo conjunctam; in, inquam, videar molestum aliquid tibi fecisse, quod irasci tibi noluerim, sed post haec rursus abs te id petiverim, quo sciebam nihil a te mihi dari posse levius, nihil Medis imperari facilius: ro- gabam enim ut eos mihi dares, qui sequi vellent. Atqui hoc cum abs te impetrassem, perfeci nihil, extra quam his ut me sequerentur persuadendo. Itaque eos accessi, per- suasi, iisque quibus persuaseram adsumptis abii, tuo per- missu. Quod si hoc merito culpandum existimas, ne culpa quidem vacat, uti videtur, aliquid abs te accipere, quod de- deris. Sic igitur profecti sumus. At postquam discessi- mus, quid gestum a nobis est, quod omnibus notum non sit? annon hostium castra capta sunt? annon plures eorum interfecti sunt, qui contra te venerant? quin et ex vivis ho- stibus multi spoliati sunt armis, equis multi. Fortunas vero eorum qui antehac ferebant et agebant res tuas, jam vides amicos tuos tenere et secum adferre partim tibi, partim sibi et iis qui tuo imperio subjecti sunt. Quod vero omnium

δὲ πάντων μέγιστον καὶ κάλλιστον, τὴν μὲν σὴν χώραν αὐξανομένην ὄρῃς, τὴν δὲ τῶν πολεμίων μειουμένην, καὶ τὰ μὲν τῶν πολεμίων φρούρια ἐρύμενα, τὰ δὲ σὰ τὰ πρότερον εἰς τὴν Σύρων ἐπικράτειαν συγκατασπαρθέντα νῦν τὰναντία σοὶ προεκχωρηκότα· τούτων δὲ εἴ τι κακὸν σοὶ ἢ εἴ τι μὴ ἀγαθόν σοι μαθεῖν μὲν ἐβόηγε βούλεισθαι οὐκ οἶδα ὅπως ἂν εἰπωμαι, ἀκούσαι μὲντοι γε οὐδὲν κωλύει. Ἀλλὰ λέγε ὅ, τι γινώσκεις περὶ αὐτῶν. (21) Ὁ μὲν δὲ Κύρος οὕτως εἰπὼν ἐπαύσατο· ὁ δὲ Κυάξαρης ἐλάττε πρὸς ταῦτα τάδε·

Ἀλλ', ὦ Κύρε, ὥς μὲν ταῦτα ἃ σὺ πεποιήκας κακὰ ἔστιν οὐκ οἶδ' ὅπως γρη' λέγειν· εὖ γε μὲντοι, ἔρη, ἔρη· ὅτι ταῦτα τὰ ἀγαθὰ τοιαῦτα ἔστιν ὅσα ὅσῳ πλείονα φαίνονται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐμὲ βάρυνει. (22) Τὴν τε γὰρ χώραν, ἔρη, ἐγὼ ἂν τὴν σὴν ἐβουλόμην τῇ ἐμῇ δυνάμει μεῖζον ποιεῖν μᾶλλον ἢ τὴν ἐμὴν ὑπὸ σοῦ ὄντιν οὕτως αὐξανομένην· σοὶ μὲν γὰρ ταῦτα ποιοῦντι καλὰ, ἐμοὶ δὲ γέ ἐστ' ἡ πρὸς ταῦτα ἀνικίαν φέροντα. (23) Καὶ χρήματα οὕτως ἂν μοι δοκῶ ἔδιδόν σοι δωρεῖσθαι ἢ παρὰ σοῦ οὕτω λαμβάνειν ὥς σὺ νῦν ἐμοὶ δίδως· τούτοις γὰρ πλουτιζόμενος ὑπὸ σοῦ καὶ μᾶλλον αἰσθάνομαι ὅς πενέστερος γίνομαι. Καὶ τοὺς γ' ἐμούς ὑπάρχους ἰδὼν μικρὰ γε ἀδικουμένους ὑπὸ σοῦ ἤττον ἂν δοκῶ λυπεῖσθαι ἢ νῦν ὄρων ὅτι μεγάλα ἀγαθὰ πεπόνθασιν ὑπὸ σοῦ. (24) Εἰ δέ σοι, ἔρη, ταῦτα δοκῶ ἀγνωμόνως ἐνθυμεῖσθαι, μὴ ἐν ἐμοὶ αὐτὰ ἀλλ' εἰς σὲ τρέψας πάντα καταθέσται ὅσα σοι φαίνονται. Τί γάρ ἂν, εἴ τις κύνας οὐς σὺ τρέφεις φυλακῇ ἐνεκα σαυτοῦ τε καὶ τῶν σῶν τούτους θεραπεύων γνωριμωτέρους ἑαυτῷ ἢ σοὶ ποιήσειεν, ἄρα ἂν σε εὐφρανίαι τούτῳ τῇ θεραπεύματι; (25) Εἰ δὲ τοσούτοι σοι δοκεῖ μικρὸν εἶναι, ἐκεῖνο κατανόησον· εἴ τις τοὺς σὲ θεραπεύοντας, οὓς σὺ καὶ προσηῶς καὶ στρατείας ἐνεκα κέκτησαι, τούτους οὕτω διαθείη ὥς ἐκεῖνος μᾶλλον ἢ σοῦ βούλεισθαι εἶναι, ἄρα ἂν ἀντὶ ταύτης τῆς εὐεργεσίας χάριν αὐτῷ εἰδείης; (26) Τί δέ, ὦ μάλιστα ἀνθρωπῶν ἀπαρξίζονταί τε καὶ θεραπεύουσιν οἰκιστάτα, εἴ τις τὴν γυναικα τὴν σὴν οὕτω θεραπεύσειεν ὥστε εὐεῖν αὐτὴν μᾶλλον ποιήσειεν ἑαυτὸν ἢ σέ, ἄρα ἂν σε τῇ εὐεργεσίᾳ ταύτῃ εὐφράναι; πολλοὺ γ' ἂν οἶμαι, καὶ δέον· ἀλλ' εὖ οἶδ' ὅτι πάντων ἂν μάλιστα ἀδικοίη σε τοῦτο ποιήσας. (27) Ἴνα δὲ εἰπὼ καὶ τὸ μάλιστα τῷ ἐμῷ πάθει ἐμπερές, εἴ τι οὐς σὺ ἤγαγας Πέρσας οὕτω θεραπεύσειεν ὥστε αὐτῷ ἥδιον ἔπεσθαι ἢ σοὶ, ἄρ' ἂν φίλον αὐτὸν νομίζεις; οἶμαι μὲν οὐ, ἀλλὰ πολεμιώτερον ἂν ἢ εἰ πολλοὺς αὐτὸν κατακάνοι. (28) Τί δ', εἴ τις τῶν φίλων φίλοτρόπως σου εἰπόντος λαμβάνειν ὅποσα ἐθέλοι εἴτ' αὐτὸς τοῦτο ἀκούσας λαθὼν οἴχοιτο ἅπαντα ὅποσα δύναιτο, καὶ αὐτὸς μὲν γε τοῖς σοῖς πλουτοίη, σὺ δὲ μηδὲ μετρίους ἔροις χρῆσθαι, ἄρ' ἂν δύναιο τὸν τοιούτον ἀμεμπτον φίλον νομίζεις; (29) Νῦν μὲντοι ἐγὼ, ὦ Κύρε, εἰ μὴ ταῦτα ἀλλὰ τοιαῦτα ὑπὸ σοῦ δοκῶ πεπονθέναι. Σὺ γὰρ ἀληθῆ λέγεις· εἰπόντος ἐμοῦ τοὺς ἐθέλοντας ἄγειν λαθὼν ὅχρον πᾶσάν μου τὴν δύναμιν, ἐμὲ δὲ ἔρμῳ κατέλιπες· καὶ νῦν ἃ ἐλαβες τῇ ἐμῇ δυνάμει

maximum est et praeclarissimum, vides ditionem tuam amplio-ri fieri, hostium imminui : vides hostium castella teneri, ac tua, quae avulsa Syri antea suam in potestatem redegerant, nunc e contrario tibi cessisse : an horum aliquid perniciosum tibi, an aliquid bonum sit, cognoscere me velle, equidem haud scio quomodo dixerim; quo minus tamen audiam, nihil impedit. Quare dic, quae tua de his sententia sit. Et haec quidem cum dixisset Cyrus, finem fecit : Cyaxares vero haec ad ista respondit :

Nescio, Cyre, qui dici possit, ea quae tu fecisti, mala esse : verum scire te volo, inquit, haec bona ejusmodi esse, ut quanto plurium speciem habent, tanto magis mihi sint oneri. Nam malum equidem ditionem tuam, inquit, copiis meis amplio-rem facere, quam videre tali modo abs te augeri meam : quippe tibi haec gerenti honesta sunt, mihi quodammodo ignominiam inurant. Etiam opes, ait, tibi me donare malum, quam abs te ita accipere, ut tu nunc mihi das : non tibi potius ab te locupletari me sentio, quibus ipse pauperior fio. Atque eos sane, meo qui sunt imperio sub-jecti, si modica quadam abs te adfectos injuria viderem, minus, mea sententia, dolerem, quam nunc, ubi magnis a te beneficiis adfecti sunt. Quod si tibi, inquit, haec absque judicio iniqueque cogitare videar, non ea in me, sed in te conversa omnia, quaela tibi videantur, considera. Quid enim, ait, si quis cines, quos tu aleres custodiae tuae tuorumque causa, tales commodè curando reddat, ut ipsum magis quam te noiant; an te hoc curationis genere delectaturus sit? Quod si exiguum hoc tibi videtur, illud etiam considera : si quis tuos a familia ministros, quos tu tum praesidii tum obsequii tibi praestandi causa tecum habes, ejusmodi etiam, ut illius esse malint quam tui; an pro hoc beneficio gratiam ei sis habiturus? Quid vero? quod unum, amore maximo complectuntur homines, et curae in primis ut sibi proprium habent? si quis uxorem tuam sic obsequiis demeretur, ut eam tandem sui magis, quam tui, amantem efficeret; num hoc te beneficio delectaret? Longe secus, me a quidem, ait, sententia, res se habere videretur : imo sat sci injuriam cum hoc facto maximam tibi illaturum. Ut autem quod simillimum est ei, mihi quod accidit, dicam : si quis Persas eos, quos tu ad nos duxisti, sic demeretur, ut ipsum libentius quam te sequerentur, an eum in amicorum numero haberes? Equidem arbitror, talem non duces, sed infestorem, quam si multos eorum occideret. Quid? si amicus quispiam tuus, te amantem dicente, Accipe de rebus meis, quantum voles, posteaquam id audisset, omnia, quae posset acciperet et discederet, tuisque adeo rebus ditatus esset is, cum tu ne modicum quidem earum fructum perciperes; an posses expertem culpae amicum hunc existimare? Nunc vero abs te, Cyre, si non haec, tamen his similia perperessum me arbitror. Nam vera nar-ras; cum ego dixissem, licere tibi sequi volentes tecum ducere, copiis meis omnibus acceptis discessisti, meque non solum reliquisti : jam autem quae mei exercitus opera ce-

ἀγεις δὴ μοι καὶ τὴν ἐμὴν χώραν αὐξεις σὺν τῇ ἐμῇ βασιλείᾳ, ἐγὼ δὲ δοκῶ οὐδὲν συναίτιος ὢν τῶν ἀγαθῶν περὶ εἶναι ἐμαυτὸν ὥσπερ γυνὴ εὖ ποιεῖν, καὶ τοῖς τε ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ τοῖςδε τοῖς ἐμοῖς ὑπηκόοις σὺ μὲν ἀντὶ τῆς ἐμῆς, ἐγὼ δ' οὐκ ἄξιος ἀρχῆς. (34) Ταῦτά σοι δοκεῖ εὐεργετήματα εἶναι, ὦ Κύρε; εὖ ἴσθ' ὅτι εἴ τι ἐμοὶ ἐκείνου, οὐδενὸς ἂν οὕτω με ἀποστειρεῖν ἐφυλάττου ὡς ἀξιώματος καὶ τιμῆς. Τί γὰρ ἐμοὶ πλέον τὸ τὴν γῆν κλαπύνεσθαι, αὐτὸν δὲ ἀτιμάζεσθαι; οὐ γάρ τοι ἐγὼ Μῆδων ἥρχον διὰ τὸ κρείττων αὐτῶν πάντων εἶναι, ἀλλὰ μάλλον διὰ τὸ αὐτοὺς τοῦτους ἀξιοῦν ἡμᾶς ἐλευθέρων πάντα βελτίονας εἶναι.

35. Καὶ ὁ Κύρος ἐτι λέγοντος αὐτοῦ ὑπολαβὼν εἶπε, Πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ὦ θεῖε, εἴ τι καὶ σοι πρότερον ἐγερσάμεν, καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ χάρισαι ἃ ἂν δεηθῶ σου παύσαι, ἔφη, τὸ νῦν εἶναι μεμφόμενός μοι· ἐπειδὴν δὲ πύρην ἡμῶν λάβης πῶς ἔχομεν πρὸς σέ, ἐὰν μὲν δὴ σαφαινῇται τὰ ὑπ' ἐμοῦ πεπραγμένα ἐπὶ τῷ σῷ ἀγαθῷ πεπραγμένα, ἀσπαζομένου τέ μου σε ἀντασπάζου εὐεργιστῆς τε νόμιζε, ἐὰν δ' ἐπὶ θάτερα, τότε μοι μέμφου. 36. Ἄλλ' ἴσως μέντοι, ἔφη ὁ Κυαξάρης, καλῶς λέγεις· κατὰ οὕτω ποιήσω. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, ἥ καὶ φιλήσω σε; Εἰ σὺ βούλει, ἔφη. Καὶ οὐκ ἀποστρέφει με ὥσπερ ἄνθρωπος; Οὐκ ἀποστρέφομαι, ἔφη. Καὶ δὲ ἐφίλησεν αὐτόν.

37. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Μῆδοι τε καὶ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ ἄλλοι, πᾶσι γὰρ ἐμελεν δὲ: ἐκ τούτων ἔσοιτο, εὐθὺς ἐστῆσαν τε καὶ ἐφριδύνθησαν. Καὶ ὁ Κύρος δὲ καὶ ὁ Κυαξάρης ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ἤγουντο, καὶ ἐπὶ μὲν τῷ Κυαξάρῃ οἱ Μῆδοι εἶποντο, Κύρος γὰρ αὐτῶς οὕτως ἐπένευσεν, ἐπὶ δὲ τῷ Κύρῳ οἱ Πέρσαι, οἱ δ' ἄλλοι ἐπὶ τούτοις. (38) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ στρατόπεδον καὶ κατέστησαν τὴν Κυαξάρην εἰς τὴν κατεσκευασμένην σκηνήν, οἷς μὲν ἐπετέτακτο παρεσκευάζον τὰ ἐπιτήδεια τῷ Κυαξάρῃ· (39) οἱ δὲ Μῆδοι δσον χρόνον σχολὴν πρὸ δειπνοῦ ἤγεν ὁ Κυαξάρης ἥσαν πρὸς αὐτόν, οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς, οἱ δὲ πλείστοι ὑπὸ Κυρίου ἐγκαλειστοὶ, δῶρα ἄγοντες, ὁ μὲν τις οἰνοχόον καλὸν, ὁ δ' ὀψοποιὸν ἀγαθόν, ὁ δ' ἄρτοποιόν, ὁ δὲ μουσουργόν, οἱ δ' ἐκπώματα, οἱ δ' ἐσθῆτα καλὴν πᾶς δὲ τις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν γέ τι ὧν εἰλήφει ἐδωρεῖτο αὐτῷ· (40) ὥς τε τὸν Κυαξάρην μεταγινώσκειν ὡς οὕτε ὁ Κύρος ἀπρίστη αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ οὐδ' οἱ Μῆδοι ἤττον τι αὐτῷ προσέχον τὸν νοῦν ἢ καὶ πρόσθεν.

41. Ἐπεὶ δὲ δειπνοῦ ὥρα ἦν, καλέσας ὁ Κυαξάρης ἔβη τὸν Κύρον διὰ χρόνου ἰδόντα αὐτὸν συνδαιτυνῆναι. Ὁ δὲ Κύρος ἔφη, Μὴ δὴ σὺ χελεύεις, ὦ Κυαξάρῃ; ἢ οὐχ ἔφησ' ὅτι οὗτοι οἱ παρόντες ὑπ' ἡμῶν πάντες ἐπιημένοι πέρισι; οὐκ οὐ καλῶς ἂν πράττοιμι εἰ τούτων ἀμελῶν τὴν ἐμὴν ἡδονὴν θεραπεύειν δοκοίην. Ἀμελεῖσθαι δὲ δεκνῶντες στρατιῶται, οἱ μὲν ἀγαθοὶ πολλοὶ ἀθυμότεροι γίνονται, οἱ δὲ πονηροὶ πολλοὶ ὑβριστότεροι. (42) Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἔφη, ἄλλως τε καὶ δὸν μακρὰν ἥκων δειπνεῖς, ἔφη καὶ εἰ τινας σε τιμῶσιν, ἀντασπάζου καὶ αὐτοὶ αὐ-

pisti, adfers sane mihi, ac meam copiis meis ditionem auges: atqui ego, nullus boni tecum auctor, instar feminae me offerre videor ut bene mihi fiat, atque tum aliis hominibus, tum etiam his imperio meo subjectis tu viri speciem habes, ego indignus videor imperio. Hæcne tibi, Cyre, videntur esse beneficia? Certo scias, ulla mei si te cura tangeret, in primis tu cavisses, ut nulla re minus me spoliaret, quam auctoritate ac dignitate. Nam quid ex eo mihi accedit, si regio mea dilatetur, ipse per ignominiam contemptui sim? nec enim idcirco Medorum ego potitus sum imperio, quod unus præstantior universalis essem; sed potius quia ducerent ipsi nos in omnibus se meliores esse.

Et Cyrus, eo adhuc loquente sermonem suscipiens, Per deos immortales, inquit, avuncule, si quid ego tibi antehac feci, gratum quod esset, etiam tu hæc mihi gratificare, quæ a te petam: finem scilicet de me querendi hoc tempore facito: ubi vero periculum nostrum feceris, quo pacto erga te simus adfecti, si quidem tibi constiterit, ea quæ sunt a me gesta, tui boni causa facta esse, me amplectentem te vicissim amplectere, beneque de te promeritum existima: similiter, tum demum de me queritor. Fortassis, ait Cyaxares, recte dicis: atque equidem hoc faciam. Quid igitur? ait Cyrus, an etiam te osculabor? Si voles, inquit. Neque me aversaberis, ut modo? Non aversabor, ait. Itaque Cyrus eum est osculatus.

Quod cum Medi, Persæ, atque ceteri omnes viderent (erant enim omnes solliciti quid de his futurum esset), statim adfecti lætitia et ex hilarati sunt. Cyaxares autem et Cyrus, consensu equis, præbant, Cyaxaremque Medi sequebantur (sic enim nutu Cyrus eis significarat), Persæ Cyrum, post deinde ceteri sequebantur. Ubi vero ad castra pervenissent, Cyaxaremque in tabernaculum paratum collocassent, illi quibus hoc datum erat negotii, necessaria ei parabant: et Medi, quamdiu ante cœnam otiosus erat Cyaxares, adibant eum, nonnulli etiam sponte sua, plerique ex mandato Cyri, dona ferentes, alius, bellum pocillatorem; alius, bonum coquum; alius, pistorem; alius, musicæ artificem; alius, pocula; vestem alius elegantem: maxima quidem ex parte quilibet unum quiddam eorum, quæ ceperat, ei donabat: adeo ut Cyaxares mutata sententia tandem agnosceret, neque Cyrum eorum abs se animos aversitise, neque ipsum minus quam ante Medos observare.

Cum autem cœnæ tempus adpetisset, Cyrum arcescit Cyaxares ac rogavit, ut, quando jam eum ex longo temporis intervallo videret, secum cœnaret. Cui Cyrus, Ne me jusseris, inquit, Cyaxares. Annon vides, hos omnes qui adsunt a nobis impulsos adessee? quamobrem non recte fecero, si hos negligens, voluptati meæ indulgere videar: quippe ubi se negligi putant milites, tum fortes qui sunt, multo minus alacres evadunt, improbi multo petulantiores. Verum tu, qui præsertim, ait, longo itinere confecto advenisti, cœnato jam: et si qui te colunt, eos vicissim complectere epulisque

τοὺς, ἵνα σε καὶ θαρρῆσωσιν· ἐγὼ δ' ἀπὼν ἐφ' ἄπερ λέγω τρέφομαι. (13) Αὐριον δ', ἔφη, πρὸς δεῦρον ἐπὶ τὰς σὰς θύρας παρέσονται πάντες οἱ ἐπικαίριοι, ὅπως βουλευσώμεθα σὺν σοὶ ὅτι γρη' ποιεῖν τὸ ἐκ τοῦδε. Σὺ δ' ἡμῖν ἔμβαλε παρὼν περὶ τούτου πότερον ἔτι δοκεῖ στρατεῦσθαι ἢ καιροῦ ἕδῃ διαλύειν τὴν στρατιάν. (14) Ἐκ τούτου ὁ μὲν Κυαξάρης ἀμφὶ δειπνον εἶχεν, ὁ δὲ Κύρος συλλέξας τῶν φίλων τοὺς ἰκανωτάτους καὶ προεῖν καὶ συμπράττειν, εἰ τι δεοί, ἔειξε τοιαύτα·

Ἄνδρες φίλοι, ἃ μὲν δὴ πρῶτα εὐχάμεθα, πάρεσσι σὺν θεοῖς. Ὅπη γὰρ ἂν πορευώμεθα, κρατούμεν τῆς χώρας καὶ μὲν δὴ τοὺς πολέμιους ὀρώμεν μειουμένους, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς πλείονας τε καὶ ισχυροτέρους γιγνομένους. (15) Εἰ δὲ ἡμῖν ἐτι θελήσειαν οἱ νῦν προσγενημένοι σύμμαχοι παραμένειν, πολλοὶ ἂν μᾶλλον ἀνύσαι δυνάμεθα καὶ εἰ τι βιάσασθαι καιρὸς καὶ εἰ τι πείσαι δεοί. Ὅπως οὖν τὸ μένειν ὡς πλείστοις συνδοχῇ τῶν συμμάχων, οὐδὲν μᾶλλον οὗτο ἔργον ἐμὸν ἢ καὶ ὑμέτερον μηχανᾶσθαι. (16) Ἄλλ' ὥσπερ καὶ ὅταν μάχῃσθαι θέῃ, ὁ πλείστους χειροσάκενος ἀλκιμώτατος δοῖται εἶναι, οὕτω καὶ ὅταν πείσαι θέῃ, ὁ πλείστους ἡμωγνώμονας ἡμῖν ποιήσας οὗτος δικαίως ἂν λεκτικώτατός τε καὶ πρακτικώτατος κρίνεται ἂν εἶναι. (17) Μὴ μὲντοι ὡς λόγον ἡμῖν ἐπιδείζομενοι ὅσον ἀνελπίητε πρὸς ἕκαστον αὐτῶν τοῦτο μελετᾶτε, ἀλλ' ὡς τοὺς πεπεισμένους ἐφ' ἑκάστου δόλους ἐσθόμενους οἷς ἂν πράττωσιν οὕτω παρασκευάζεσθε. (18) Καὶ ὑμεῖς μὲν, ἔφη, τούτων ἐπιμελείσθε· ἐγὼ δὲ θπως ἂν ἔργοντες τὰ ἐπιτήδεια ὅσον ἂν ἔγωγε δύνωμαι οἱ στρατιῶται περὶ τοῦ στρατεύεσθαι βουλευώμεναι τούτου πειράσσομαι ἐπιμελείσθαι.

BIBLION 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ταύτην μὲν δὴ τὴν ἡμέραν οὕτω διακινῶντες καὶ λειπνήσαντες ἀνεπαύοντο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρὸς ἡκον ἐπὶ τὰς Κυαξάρου θύρας πάντες οἱ ἑτάμαχοι. Ἐως οὖν ὁ Κυαξάρης ἐκοσμεῖτο, ἀκούων ὅτι πολλὸς ὄχλος ἐπὶ τὰς θύρας εἶη, ἐν τούτῳ οἱ φίλοι τῷ Κύρῳ προσῆγον οἱ μὲν Καδυσσίους δεόμενους αὐτοῦ μένειν, οἱ δὲ Ὑρακίους, ὁ δὲ τις Σάκας, ὁ δὲ τις καὶ Γωδρύαν· Ὑστάσπης δὲ Γαδάταν τὸν εὐνοῦχον προσῆγε, δεόμενον τοῦ Κύρου μένειν. (1) Ἐνθα δὲ ὁ Κύρος γινώσκων ὅτι Γαδάτας πάλαι ἀπολώλει τῷ φόβῳ μὴ λυθείη ἢ στρατιὰ, ἐπιμελίσας εἶπεν, Ὁ Γαδάτα, δόλος εἰ, ἔφη, ὑπὸ τοῦ Ὑστάσπου τούτου πεπεισμένος ταῦτα γινώσκεις ἃ λέγεις. (2) Καὶ ὁ Γαδάτας ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπόμωσεν ἢ μὴν μὴ ὑπὸ τοῦ Ὑστάσπου πεισθεὶς ταῦτα γινώσκαι· ἀλλ' οἶδα, ἔφη, ὅτι ἂν ὑμεῖς ἀπέλθῃτε, ἔρβει τὰ μὲν παντελῶς διὰ ταῦτα, ἔφη, καὶ

accipito, ut per eos bono sis animo : ego vero ad ea me convertam, quae dixi. Cras autem mane, inquit, hic ad portam tuam omnes, rebus qui sunt consultantis idonei, aderunt ; ut tecum deliberemus, quidnam deinceps agendum sit. Tu vero praesens de hoc ad nos referto, videaturne amplius bellum esse gerendum, an opportunum sit jam exercitum dimittere. Post haec Cyaxares cenabat : Cyrus autem, convocatis amicis, qui maxime et ad intelligendum, et ad navandam operam, si quid usus postularet, idonei erant, huiusmodi orationem habuit :

« Quae primum optavimus, amici, ea deorum benignitate nobis adsunt. Quo enim cunque tandem pergimus, hostium agro potimur : et vero etiam hostes imminui videmus, cum nos et numero et robore augeamur. Quod si manere nobiscum velint socii, qui ad nos jam accesserunt, multo etiam magis ea omnia quae aggrediemur perficere poterimus, sive quid vi peragendi sit opportunitas, sive quid persuadendo sit obtinendum. Quapropter non magis mei quam vestri muneris fuerit moliri, ut maximae sociorum parti nobiscum manere placeat. Quemadmodum vero, cum pugandum est, is qui plurimos capit, fortissimus existimatur : ita qui plurimos nostram in sententiam adducit, cum consilium inendum est, is jure tam dicendi quam agendi peritissimus habeatur. Neque tamen in hoc vos exercebitis, ut orationem nobis ostentetis, qua usuri ad quemque sitis, sed ita eos parate, ut se persuasos a quolibet vestrum factis declarent. « Ac vobis quidem haec, inquit, curae sint : ego pro mea virili curare conabor, ut milites a commatu quammaxime instructi, de expeditione deliberent.

LIBER VI.

CAPUT I.

Cum hoc modo diem hunc exegissent, cenassentque, qui-ti se dederunt : postidie autem mane ad Cyaxaris portam socii omnes conveniunt. Haec dum Cyaxares ornaretur, qui audiret magnam multitudinem ad portam adesse, interea ad Cyrum amici adducebant, alii quidem Cadusios, rogantes uti maneret ; alii, Hyrcanios ; Gobryam hic, ille Sacas ; Gadatam eunuchum adducebat Hystaspas, orantem Cyrum, uti maneret. Ibi Cyrus, qui Gadatam jam dudum interiisse nosset praeter metu ne exercitus dimitteretur, cum risu ait, Manifestum est, Gadata, te ab hoc Hystaspa persuasum easentire, quae dicis. Et Gadatas, sublati ad eorum manibus, iurejurando negavit ab Hystaspa sibi persuasa haec esse, quae sentiret : Sed scio futurum, inquit, ut, vos si discedatis, meae res prorsus perierint : propterea, inquit, hunc egc-

ταύτῃ ἐγὼ αὐτὸς διελεγόμεν, ἐρωτῶν εἰ εἰδείη τί ἐν νῶ ἔχεις ὑπὲρ τῆς διαλύσεως τοῦ στρατεύματος ποιεῖν. (6) Καὶ δὲ Κύρος εἶπεν, Ἀδίκως ἄρα ἐγὼ, ὡς ἔοικεν, Ὑστάσπου τοῦδε κατατιπώμαι. Ἀδίκως μέντοι νῆ Δία, ἔφη δὲ Ὑστάσπης, ὦ Κύρε· ἐγὼ γὰρ ἔλεγον τῷ Γαδάτῃ τῷδε τοσοῦτον μόνον ὡς οὐχ ὅλῳ τί σοι εἴη στρατεύεσθαι, λέγων ὅτι δὲ πατήρ σε μεταπέμπεται. (5) Καὶ δὲ Κύρος, Τί λῄγεις; ἔφη· καὶ σὺ τοῦτο ἐτόλμησας ἐξευχεῖν, εἴτε ἐγὼ ἐβουλόμην εἶτε μή; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη· ὅρῳ γάρ σε ὑπερεπιθυμοῦντα ἐν Πέρσαις περιβλεπτον περιελθεῖν καὶ τῷ πατρὶ ἐπιδειξάσθαι ἥ ἕκαστα διεπραῖναι. Ὁ δὲ Κύρος ἔφη, Σὺ δ' οὐκ ἐπιθυμεῖς οἰκαδε ἀπελθεῖν; Οὐ μὰ Δί', ἔφη δὲ Ὑστάσπης, οὐδ' ἀπειμῆ γε, ἀλλὰ μένων στρατηγήσω, ὥς ἀν ποιήσω Γαδάταν ταυτονὶ τοῦ Ἀσσυρίου δεσπότην.

α. Οἱ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐπαίον σπουδῇ πρὸς ἀλλήλους. Ἐν δὲ τούτῳ δὲ Κυαξάρης σεμνῶς κεκοσμημένος ἐξῆλθε καὶ ἐπὶ θρόνου Μηδικοῦ ἐκαθέζετο. Ὡς οἱ πάντες συνῆλθον οὓς ἔδει καὶ σιωπῇ ἐγένετο, δὲ Κυαξάρης ἔλεξεν ὧδε· Ἄνδρες ξύμμαχοι, ἴσως, ἐπειδὴ παρὰν τυγχάνω καὶ πρεσβύτερός εἰμι Κύρου, εἰκὸς ἄρχειν με λόγου. Νῦν οὖν δοκεῖ μοι εἶναι καιρὸς περὶ τούτου πρώτον διαλέγεσθαι πότερον στρατεύεσθαι ἢ καιρὸς δοκεῖ εἶναι ἢ διαλύειν ἥδη τὴν στρατιάν· λεγέτω αὖ τις, ἔφη, περὶ αὐτοῦ τούτου ἢ γιγνώσκει. (7) Ἐκ τούτου πρώτος μὲν εἶπεν δὲ Ὑρκάνιος, Ἄνδρες ξύμμαχοι, σὶα οἷα μὲν ἔγωγε εἰ τί δεῖ λόγου σπου αὐτὰ τὰ ἔργα δεικνύει τὸ κράτιστον. Πάντες γὰρ ἐπιστάμεθα ὅτι ἡμῶ μὲν ὄντες πλείω κακὰ τοὺς πολεμίους ποιοῦμεν ἢ πάσσομεν· ὅτε δὲ χωρὶς ἡμεῖν ἀλλήλων, ἐκεῖνοι ἡμῖν ἐχθρόντο ὡς ἐκεῖνοις ἦν ἡδιστον, ἡμῖν γε μὴν ὡς χαλεπώτατον. (8) Ἐπὶ τούτῳ δὲ Καδοῦσιος εἶπεν, Ἡμεῖς δὲ τί ἂν λέγομεν, ἔφη, περὶ τοῦ οἰκαδε ἀπελθόντες ἕκαστοι χωρὶς εἶναι, ὁπότε γε οὐδὲ στρατευομένοις, ὡς ἔοικε, χωρὶς εἶναι συμφέρι; ἡμεῖς γοῦν οὐ πολλὸν χρόνον δίχῃ τοῦ ἡμετέρου πληθους στρατευσάμενοι δίχην ἔδομεν ὡς καὶ ἡμεῖς ἐπίστασθε. (9) Ἐπὶ τούτῳ Ἀρτάβαζος δὲ ποτε φήσας εἶναι Κύρῳ συγγενὴς ἔλεξε τοιαῦτα· Ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ Κυαξάρη, τοσοῦτον διαφέρομαι τοῖς πρόσθεν λέγουσιν· οὗτοι μὲν γὰρ φασιν ὅτι δεῖ μένοντας στρατεύεσθαι, ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι ὅτε μὲν οἶκοι ἡμῶν, ἐστρατεύομεν· (10) καὶ γὰρ ἐβοήθουν πολλάκις τῶν ἡμετέρων ἐχθρῶν καὶ περὶ τῶν σφετέρων φρουρίων ὡς ἐπιδουλοῦσθαι πολλὰκις πράγματα εἶχον φοβούμενός τε καὶ φρουρῶν καὶ ταῦτ' ἐπραττον τὰ οἰκεία δαπάνων. Νῦν δ' ἔχω μὲν τὰ ἐκείνων φρούρια, οὐ φοβώμαι δὲ ἐκεῖνους, εὐχαρῶμαι δὲ τὰ ἐκείνων καὶ τίμα τὰ τῶν πολεμίων. Ὡς οὖν τὰ μὲν οἶκοι στρατεῖαν ὥσπερ, τάδε δὲ ὁρτὴν, ἐμοὶ μὲν οὐ δοκεῖ, ἔφη, διαλύειν τῆδε τὴν πανήγυριν. (11) Ἐπὶ τούτῳ δὲ Γωβρύας εἶπεν, Ἐγὼ δ', ὦ ἄνδρες ξύμμαχοι, μέχρι μὲν τοῦδε ἰσχυρῶς τὴν Κύρου δεξιάν· οὐδὲν γὰρ φεύδεται ὧν ὑπέσχετο· εἰ δ' ἀπεισιν ἐκ τῆς χώρας, δῆλον ὅτι δὲ μὲν Ἀσσύριος ἀναπαύσεται, οὐ τίνων ποινὰς ὧν τε ὑμεῖς

met adivi, ut interrogarem num sciret quæ tua de copiis dimittendis esset sententia. Et Cyrus inquit, Ergo injuste in Hystaspam, uti quidem apparet, culpam ego confero. Profecto, Cyre, ait Hystaspas, Injuste : nam ego sane Gadatæ hoc solum dicebam, fieri non posse, ut maneat, quod accessi te a patre dicerem. Tum Cyrus, Quid ais? inquit : et tu hoc efferre ausus es, sive ego vellem, sive non? Ego vero, inquit : nam te nimis quam cupere video, conspicuum in Persia circumire, ac patri demonstrare, quo pacto singula peregeris. At tu, subjecit Cyrus, non es domum redeundi cupidus? Non profecto, inquit Hystaspas, nec discedam sane; sed hic manens imperatorio fungar munere, donec Gadatam hunc Assyrii dominum fecero.

Hujusmodi quædam illi studiose inter se jocabantur. Interea Cyaxares auguste ornatus prodiit, inque Medico solio consedit. Cumque jam convenissent omnes quos oportebat, et silentium factum esset, Cyaxares in hunc modum locutus est : Quia præsens, socii, et Cyro major natus sum, par fortassis est me priore loco verba facere. Equidem arbitrator, ait, nunc tempus esse, ut de eo primum disseramus, utrum adhuc commodum esse videatur, bellum geri, an copias jam dimitti : itaque de hoc ipso dicat aliquis sententiam suam. Tum primus Hyrcanus dixit, Equidem nescio, socii, num verbis sit opus, ubi res ipsæ quod optimum est demonstrant. Omnes enim intelligimus, plus hostibus detrimenti nos adferre, dum una manemus, quam ipsi accipiamus : quo vero tempore alii ab aliis sejuncti eramus, agebant illi nobiscum, prout ipsis jucundissimum, nobis vero quam gravissimum erat. Post hunc Cadusius, Nos autem quid dicamus, ait, de eo, ut domum hinc profecti separatim singuli vivamus, cum ne militantibus quidem, ut apparet, conducatur sejunctionem fieri? Nimium nos, cum non magno temporis spatio seorsum a copiis universis militaremus, pœnas dedimus, quemadmodum et ipsi nostis. Post hunc Artabazus, qui se cognatum Cyri aliquando dixerat, hæc protulit : Ego vero, ait, hactenus, Cyaxares, ab his qui ante me dixere dissentio : aiunt nempe hi oportere nos hic manentes in expeditione versari; ego autem dico me, domi cum essem, in expeditione versatum esse. Nam sæpe ad vim arcendam adcurrere, cum res nostræ ferrentur et agerentur; atque etiam de castellis nostris, uti quibus insidiæ struerentur, sæpe negotium mihi exhibitum est, cum et metuerem et in præsidio essem; atque hæc meo sumptu faciebam : nunc castella eorum teneo, et ipsos non metuo, et de his quæ hostium sunt tum epulor tum bibo. Itaque tanquam si vita domestica militi sit, hæc vero militaria, ferire, conventum hunc equidem, ait, celebrem minime dimittendum arbitrator. Post hunc Gobryas ait, Ego vero, socii, hactenus Cyri dextram laudo : nihil enim eorum non præstitit, quæ promisit; at si ex hac regione discesserit, manifestum est, Assyrium quietem habiturum, nec pœnas ca-

ἐπεμείρετον ἀδικεῖν καὶ τῶν ἐμὲ ἐποίησεν, ἐγὼ δὲ ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ πάλιν δώσω δίκην ὅτι ὑμῖν φίλος ἐγενόμην.

12. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι Κύρος εἶπεν, Ὁ ἄνδρες, οὐδ' ἐμὲ λαλῆσαι ὅτι, ἐάν μὲν διαλύσωμεν τὸ στρατεύμα, τὰ μὲν ἡμέτερα ἀσθενέστερα γίνονται· ἂν, τὰ δὲ τῶν πολεμίων πάλιν αὐξήσεται. Ὅσοι τε γὰρ αὐτῶν ὄπλα ἀφίστηνται, ταχὺ ἄλλα ποιήσονται, ὅσοι τε ἵππους ἀπεστέγγονται, ταχὺ πάλιν ἄλλους ἵππους κτήσονται, ἀντὶ δὲ τῶν ἀποθανόντων ἕτεροι ἐργάζονται καὶ ἐπιγενήσονται ὥστε οὐδὲν θυμαστὸν εἰ πᾶν ἐν τάχει πάλιν ἡμῖν πράγματα παρέξιν δυνήσονται. 13. Τί δὴτα ἐγὼ Κυάξαρην ἐκέλευσα λόγον ἐμβαλεῖν περὶ καταλύσεως τῆς στρατιᾶς; εἰ ἴστε ὅτι φοβούμενος τὸ μέλλον. Ὅρῳ γὰρ ἡμῖν ἀντιπάλους προσόντας οἷς ἡμεῖς, εἰ ὅτε στρατεύσμεθα, οὐ δυνήσμεθα μάχεσθαι.

14. Προσέρχεται μὲν γὰρ δέπου χειμῶν, στέγαι δὲ εἰ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἰσὶν, ἀλλὰ μὴ Δι' οὗ ἵπποις οὐδὲ θηράουσιν οὐδὲ τῷ δήμῳ τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἄνευ ἡμεῖς οὐκ ἂν δυνάμεθα στρατεύεσθαι· τὰ δ' ἐπιτήδεια ὅπου μὲν ἡμεῖς ἐνηλύθαμεν ὑπ' ἡμῶν ἀνήλθον ὅποι δὲ μὴ ἀφίγημα, διὰ τὸ ἡμᾶς φοβεῖσθαι ἀνακεκομμένοι εἶσιν εἰς ἐρύματα, ὥστε αὐτοὶ μὲν ἔρειν, ἡμεῖς δὲ ταῦτα μὴ δύνασθαι λαμβάνειν. Τίς οὖν οὕτως ἀγαθὸς ἢ τίς οὕτως ἰσχυρὸς ὅς λαμῶ καὶ ὄρει δύναιτ' ἂν μαχόμενος στρατεύεσθαι; 15. Εἰ μὲν οὖν οὕτω στρατεύσμεθα, ἐγὼ μὲν φημι γρήναι ἐκόντας ἡμᾶς καταλύσαι τὴν στρατιάν· μᾶλλον ἢ ἄκοντας ὑπὸ ἀναγκῆς ἐξελθῆναι. Εἰ δὲ βουλόμεθα εἶτι στρατεύεσθαι, τοδ' ἐγὼ φημι γρήναι ποιεῖν, ὥς τάχιστα παύσθαι τῶν μὲν ἐκείνων ὁρῶν ὥς πλείστα παραιεῖν, ἡμῖν δ' αὐτοῖς ὥς πλείστα ὁρῶν ποιῆσθαι· ἐάν γὰρ ταῦτα γένηται, τὰ μὲν ἐπιτήδεια πλείω ἔξουσιν ὅπότεροι ἂν πλείω δύνανται λαβόντες ἀποτίσθαι, πολιορκήσονται δὲ ὅπότεροι ἂν ἤττους ᾖσι.

16. Νῦν δ' οὐδὲν διαφέρον ἐν τῷ πόντῳ πλεόντων καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πλείους μὲν αἶι, τὸ δὲ πεπλευσμένον οὐδὲν οἰκνότερον τοῦ ἀπλευστοῦ καταλείψουσιν. Ἐάν δὲ φρουρία ἡμῖν γένηται, ταῦτα δὴ τοῖς μὲν πολεμίοις ἀλλοτριώσει τὴν χώραν, ἡμῖν δ' ὑπ' εὐδρίαν μᾶλλον πᾶν ἔσται. 17. Ὅ δ' ἔσως ἂν τινες ὑμῶν φοβήσιν, εἰ δεήσει πόρρω τῆς ἐκυτῶν φρουρεῖν, μηδὲν τούτου ὀκνήσητε. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐπειπερ καὶ ὡς οἰκοθεν ἀποδημοῦμεν, φρουρήσιν ὑμῖν ἀναδερόμεθα τὰ ἐγγύτατα χωρία τῶν πολεμίων, ὑμεῖς δὲ τὰ πρότερα αὐτοῖς τῆς Ἀσσυρίας, ἐκεῖνα κατὰ τὴν ἐγγύτητα. 18. Ἐάν γὰρ ἡμεῖς τὰ πλησίον αὐτῶν φρουροῦντες δουλώμεθα σώζεσθαι, ἐν πολλῇ ὑμεῖς εὐρήνη ἐσέσθε οἱ τὰ πρόσω αὐτῶν ἔχοντες· οὐ γὰρ, οἶμαι, δυνήσονται τῶν ἐγγύς ἐκυτῶν κακῶν ὄντων ἀμελοῦντες τοῖς πρόσω ὑμῖν ἐπιβουλεύειν.

19. Ὡς δὲ ταῦτ' ἐβόηθη, οἱ τε ἅλλοι πάντες ἀνίσταμενοι συμπροθυμήσθησι ταῦτ' ἔπραξαν καὶ Κυάξαρης. Γαδάτας δὲ καὶ Γωβρύας καὶ τεῖχος ἐκείνος αὐτῶν, ἦν ἐπιτρέψουσιν οἱ σύμμαχοι, τευχίσθαι ἔπρα-

rum injuriarum quas vobis inferre conatus est, nec illorum quae in me patravit, luiturum; ego autem vicissim ei penas iterum dabo, quod vestrae amicitiae me adjunxerim.

Post omnes hos Cyrus inquit, «Nec ego sum, viri, nescius futurum, ut, si copias dimittamus, nostrae quidem imbecilliores reddantur, hostium vero res rursus incremento augeantur. Nam quibuscunque ipsorum arma sunt adempta, ii celeriter alia facturi sunt: quicunque spoliati sunt equis, celeriter alios sibi de integro comparabunt: pro interfectis alii pubescent et iis succedent: adeo ut minime mirum videri debeat, si celeriter nobis rursus negotia facessere poterunt. Cur igitur ego Cyaxari, ut de copiarum dimissione ad vos referret, auctor fui? Nempe quia quod futurum est metuo. Video enim adversarios nobis eos adventare, cum quibus nos, hoc si modo in expeditione versamur, dimicare non poterimus. Nam hiems utique adpetit, ac tamen etsi tecta nos habeamus, non tamen equis ea, non ministris, non militum vulgo suppetunt; sine quibus bellum hosti facere non poterimus: comameatus autem, iis in locis in quae nos venimus, a nobismet absumptus est; quo non accessimus, nostri metu in munitiones subvexerunt hostes: adeo ut ii hunc habeant, nos capere non possimus. Quis ergo tam fortis, quisve tam robustus, ut adversus famem et frigus pugnando bellum gerere possit? Quapropter si hoc modo militaturi sumus, aio nos ultro dimittere potius exercitum debere, quam invitos a difficultate rerum profligari. Sin hac in militia perseverare volumus, sic nobis agendum esse censeo, ut quam celerrime loca munita quam plurima hostibus adinere conemur, ac nobismet quam plurima munire: nam si ita fiat, comameatus majorem habituri sunt copiam, qui maiorem rapere copiam et recondere poterint, et obsidebuntur, qui fuerint ex alterutris inferiores. Jam vero nihil inter nos et in mari navigantes discriminis est: quippe navigant illi quidem semper, sed nihilo magis partem maris jam navigatam sibi propriam relinquunt, quam quae ipsis enavigata non est. At si castella nobis accesserint, ab hostibus ea regionem alienabunt, nobisque omnia magis erunt in tranquillo. Quod vero nonnulli vestrum fortasse metueant, ne procul a patrio solo collocentur in praesidiis, id minime vobis formidandum est. Nos enim qui sic quoque domo peregrinantes absumus, loca nos hostibus proxima custodituros vobis recipiemus: vos Assyriae loca vobismet finitima possidete et colite. Nam si nos ea, quae ab ipsis prope absunt, tueri custodiendo poterimus, alta vos in pace, qui loca possidetis procul ab ipsis dissita, victuri estis: neque enim, ut arbitror, neglectis malis sibi proximis, insidiari vobis procul remotis poterunt.»

Haec ubi dicta fuere, cum alii omnes surgentes in ea operas suas et studia promptis se animis collaturos aiebant, tum etiam Cyaxares. Gadatas vero et Gobryas munitionem uterque se exstructuros aiebant, si potestatem ejus sibi fa-

σαν, ὥστε καὶ ταῦτα φίλια τοῖς συμμάχοις ὑπάρχειν.

(20) Ὁ οὖν Κύρος ἐπεὶ πάντας ἑώρα προθύμους ὄντας κρᾶττειν ὅσα ἔλεξε, τέλος εἶπεν, Εἰ τοίνυν περαινέιν βυλλόμεθα ὅσα φαιμέν χρῆναι ποιεῖν, ὥς τάχιστα ἂν δέοι γενέσθαι μηχανάς μὲν εἰς τὸ καθαιρεῖν τὰ τῶν πολεμίων τεῖχη, τέκτονας δὲ εἰς τὸ ἡμῖν ὀχυρὰ πυργοῦσθαι.

(21) Ἐκ τούτου ὑπέσχετο ὁ μὲν Κυαξάρης μηχανὴν αὐτὸς ποιησάμενος παρέξειν, ἄλλην δὲ Γαδάτας καὶ Γωβρύας, ἄλλην δὲ Τυγράνης· αὐτοὺς δὲ Κύρος ἔφη δύο περᾶσεσθαι ποιήσασθαι. (22) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἔδοξεν, ἐπορίζοντο μὲν μηχανοποιούς, παρεσκευάζοντο δὲ ἕκαστοι εἰς τὰς μηχανὰς ὧν ἔδει· ἄνδρας δ' ἐπέστησαν οἱ ἰδίους ἐπιτηδεύοντες εἶναι ἀμφὶ ταῦτ' ἔχειν.

22. Κύρος δ' ἐπεὶ ἔγνω ὅτι διατριβὴ ἔσται ἀμφὶ ταῦτα, ἐκάθισεν τὸ στράτευμα ἐνθά ὧστο ὑγιεινότερον εἶναι καὶ εὐπροσόδωτον ὅσα δεῖ προσκομίζεσθαι, ὅσα τε ἐρυμνότητος προσδεῖτο, ἐποίησάν τε, ὥς ἐν ἀσφαλείᾳ αἱ αἰεὶ μένοντες εἴεν, εἰ ποτε καὶ πρόσω τῇ ἰσχύϊ ἀποπρᾶτοπεδεύοντο. (24) Πρὸς δὲ τούτοις ἔρωτων οὐς ὧστο μάλιστα εἰδέναι τὴν χώραν ὁπόθεν ἂν ὥς πλείστα ὠφελοῖτο τὸ στράτευμα, ἐξῆγεν αἰεὶ εἰς προνομὰς, ἅμα μὲν ὅπως ἔτι πλείστα λαμβάνοι τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτήδεια, ἅμα δ' ὅπως μᾶλλον ὑγιαίνειεν καὶ ἰσχύοιεν διαπυνόμενοι ταῖς πορείαις, ἅμα δ' ὅπως ἐν ταῖς ἀγῶγαῖς τὰς τάξεις ὑπομιμνήσκοντο. (25) Ὁ μὲν δὲ Κύρος ἐν τούτοις ἦν.

Ἐκ δὲ Βαβυλώνης οἱ αὐτόμολοι καὶ ἀλίσκόμενοι ταῦτ' ἔλεγον ὅτι ὁ Ἀσσύριος οἰχοῖτο ἐπὶ Λυδίας, πολλὰ πάλαντα χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου ἄγων καὶ ἄλλα κτήματα καὶ κόσμον παντοδαπόν. (26) Ὁ μὲν οὖν ὄγλος τῶν στρατιωτῶν ἔλεγεν ὡς ὑπεκτιθεῖτο ἤδη τὰ χρήματα φοβούμενος, ὁ δὲ Κύρος γινώσκων ὅτι οἰχοῖτο συστήσαν εἰ τι δύναίτο ἀντίπαλον ἑαυτῷ, ἀντιπαρεσκευάζετο ἐξῆρμένως, ὡς μάχης ἔτι δεήσειν· καὶ ἐξεπέμπη μὲν τὸ τῶν Περσῶν ἵππικόν, τοὺς μὲν ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς δὲ τινας καὶ παρὰ τῶν φίλων λαμβάνων ἵππους· ταῦτα γὰρ παρὰ πάντων ἔδεδετο καὶ ἀπερωθεῖτο οὐδὲν, ὥστε εἰ τις ὅπλον διδοίη καλὸν οὐτ' εἰ τις ἵππον. (27) κατεσκευάζετο δὲ καὶ ἄρματα ἐκ τε τῶν αἰχμαλώτων ἑρμάτων καὶ ἄλλοθεν ὁπόθεν ἔδύνατο. Καὶ τὴν μὲν Τρωακὴν διρρεῖαν πρόσθεν οὔσαν καὶ τὴν Κυρηναίων ἐτι καὶ νῦν οὔσαν ἀρματῆλασιαν κατέλυσε· τὸν γὰρ πρόσθεν χρόνον καὶ οἱ ἐν τῇ Μηδίᾳ καὶ Συρίᾳ καὶ Ἀραβίᾳ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τοῖς ἄρμασιν οὕτως ἐγρῶντο ὥσπερ νῦν οἱ Κυρηναῖοι. (28) Ἐδοξε δ' αὐτῷ, ἰκρᾶτιστον εἰκὸς εἶναι τῆς δυνάμεως, ὄντων τῶν βελτίστων ἐπὶ τοῖς ἄρμασι, τοῦτο ἐν ἀκροβολιστῶν μέρει εἶναι καὶ εἰς τὸ κρατεῖν οὐδὲν μέγα μέρος συμβάλλεσθαι. Ἄρματα γὰρ τριακῶσια τοὺς μὲν μαχομένους παρέχεται τριακῶσις, ἵπποις δ' οὗτοι χρῶνται διακοσίοις καὶ χίμαις ἑνὶ ἄρματι δ' αὐτοῖς εἰσι μὲν ὡς εἰκὸς οἷς μάλιστα πεποιθῶσιν, οἱ βελτίστοι· ἄλλοι δὲ εἰς τριακῶσις ἐπὶ εἰσιν οἱ οὐδ' ἐπιοῦν τοὺς πολεμίους βλάπτουσι.

(29) Ταύτην μὲν οὖν τὴν διρρεῖαν κατέλυσε· ἀντὶ δὲ

cerent socii; ut etiam illas sociis essent amicæ. Cyrus ergo, cum videret omnes animis esse promptis ad ea omnia quæ dixisset faciendâ, tandem ait, Quod si igitur perficere, quæcumque dicimus conficiendâ esse, volumus, quam primum machinas parari necesse est ad muros hostium demolandos, et fabros qui munitiones nobis excitent. Tum vero Cyaxares machinam se fabricaturum et suppeditaturum pollicitus est, aliam Gadatas et Gobryas, aliam Tigranes; alias duas Cyrus ipse curaturum se uti conficeret aiebat. His decretis, machinarum structores conquirebant, et adparabant singuli quæ ad machinas requirerentur; nonnullos etiam operi præficiēbant, qui ad hæc curanda maxime viderentur esse idonei.

Cyrus vero, quod animadverteret hæc sine morâ perfectum non iri, eo loco castra metatus est, quem putabat saluberrimum esse, et propter illa quæ advehi oporteret, accessu facillimum: et quæcumque munitione adhuc indigebant, sic perficiebat, ut quovis tempore qui remaneret, in tuto essent, quamvis cum exercitus robore aliquando castris motis longius ipse ceterique ab iis abscederent. Præterea, interrogans eos, quos regionem maxime cognitam habere putabat, quibus ex locis exercitus plurimum emolumenti capere posset, suos semper pabulum eduxit, tum ut res exercitui necessarias maxima copia pararet, tum ut rectius valeret et robusti essent, itineribus exercitati, tum etiam ut inter ducendum ordinis servandi recordarentur. His in rebus Cyrus erat occupatus.

E Babylone vero transfugæ et captivi narrabant, Assyrium multa auri argentique talenta secum ferentem opesque alias et omnis generis ornamenta, in Lydiam esse profectum. Quamobrem militum vulgus suspicabatur, adductum metu jam pecunias eum alibi deponendas ex regione sua clam exportasse: Cyrus vero, qui hominem intelligeret ea de causa discessisse, ut si quam posset adversariorum sibi manum conflaret, et ipse præsentī se animo parabat, tanquam prælium adhuc ineundum esset: explebat quoque Persarum equitatum, partim a captivis, partim ab amicis acceptis equis: nam hæc ab omnibus accipiebat, neque rejiciebat eorum quidquam, sive quis arma ipsi elegantia daret, seu equum. Præterea currus parabat cum de iis quos ceperat, tum undecunque poterat: Ac curruum quidem rationem superiori tempore Trojæ usitatam, et aurigationem, qua hodieque Cyrenæi utuntur, sustulit et abrogavit: nam superiori tempore Medi et Syri et Arabes et omnes Asiatici curribus sic utebantur ut nunc Cyrenæi. Existimavit autem Cyrus, partem exercitus eam quam esse præstantissimam sit verisimile, cum fortissimi quique sint in curribus, velitum vicem explere, neque magnum aliquod ad victoriam momentum adferre. Nam trecenti currus pugnantes quidem suppeditant trecentos, equis hi mille ducentis utuntur; iis præterea aurigæ sunt, uti par est, quibus illi optimi in exercitu maxime fidunt: hi igitur alii trecenti sunt qui nihil prorsus hostibus detrimenti adferunt. Hanc igitur curruum agendorum ra-

τούτου πολυεπιστήρια κατεσκευάσαστο ἄρματα τροχοῖς τε ἰσχυροῖς, ὥς μὴ ῥαδίως συντρέδωται, ἄλλοι δὲ μακροῖς ἤττον γὰρ ἀνατρέπεται πάντα τὰ πλατεῖα τὸν δὲ δίτρονον τοῖς ἡνίοχοις ἐποίησαν ὥσπερ πύργον ἰσχυρὸν ξύλων ὕψος δὲ τούτων ἐστὶ μέγρι τῶν ἀγκώνων, ὥς δύνωνται ἡνιογεῖσθαι οἱ ἵπποι ὑπὲρ τῶν δίτρονων τοὺς δ' ἡνιόχους ἐθωράκιστε πάντα πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν. (30) Προσέθηκε δὲ καὶ δρέπανα σιδηρᾶ ὥς διπλήγῃ πρὸς τοὺς ἄξονας ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῶν τροχῶν καὶ ἄλλα κάτω ὑπὸ τῷ ἄξονι εἰς τὴν γῆν βλέποντα, ὥς ἐμβαλούντων εἰς τοὺς ἐναντίους τοῖς ἄρμασιν. Ὡς δὲ τότε Κύρος ταῦτα κατεσκευάσεν, οὕτως ἐτι καὶ νῦν τοῖς ἄρμασι γρόνται οἱ ἐν τῇ βασιλείᾳ γόργα. Ἦσαν δὲ αὐτῶ καὶ κάμηλοι πολλὰ παρὰ τε τῶν φίλων συνειλεγμένοι καὶ αἰχμαλώτοι πᾶσαι συνηθροισμένοι. (31) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω συνεπεραίνετο.

Βουλόμενος δὲ κατὰσκοπὸν τινα πέμψαι ἐπὶ Αὐδίας καὶ μαθεῖν ὅτι πράττει ὁ Ἀσσύριος, ἔδοξεν αὐτῷ ἐπιτῆδαιος εἶναι Ἀράσπας εἰσεῖν ἐπὶ τοῦτο ὁ φυλάττων τὴν γυναικα τὴν καλὴν. Συνεδέσθαι δὲ τῷ Ἀράσπᾳ τοιάδε· Αἰρθεὶς ἔρωτι τῆς γυναικὸς ἡναγκάσθη προσεγγεῖν λόγους αὐτῇ περὶ συνηθείας. (32) Ἦ δὲ ἀπέφησε μὲν καὶ ἦν πιστὴ τῷ ἀνδρὶ καίπερ ἀπόντι· ἐφύλει γὰρ αὐτὸν ἰσχυρῶς· οὐ μέντοι κατηγόρησε τοῦ Ἀράσπου πρὸς τὸν Κύρον, ὁκνοῦσα συμβαλεῖν φίλους ἀνδράς. (33) Ἐπει δὲ ὁ Ἀράσπας δοκῶν ὑπηρετήσεν τῷ τυχεῖν ἃ ἡθούλετο ἡπειρήσε τῇ γυναικὶ ὅτι εἰ μὴ θούλοιτο ἐκδύσασθαι, ἄκουσα ποιήσει ταῦτα, ἐκ τούτου ἡ γυνὴ, ὥς ἔδεισε τὴν βίαν, οὐκέτι κρύπτει, ἀλλὰ πέμπει τὸν εὐνούργον πρὸς τὸν Κύρον καὶ κελεύει λέξαι πάντα. (34) Ὁ δὲ ὡς ἤκουσεν, ἀναγελάσας ἐπὶ τῷ κρείττονι τοῦ ἔρωτος φάσκοντι εἶναι, πέμπει Ἀρταβάζον σὺν τῷ εὐνούργῳ καὶ κελεύει αὐτῷ εἰπεῖν βιάσθαι μὲν μὴ τοιαύτην γυναικα, πείθειν δὲ εἰ δύναιτο, οὐκ ἔφη κωλύειν. (35) Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἀρταβάζος πρὸς τὸν Ἀράσπαν ἐλοιόρησεν αὐτὸν, παρκαταθήκην ὀνομάζων τὴν γυναικα, ἀπέδειξάν τε αὐτοῦ λέγων ἀδικίαν τε καὶ ἀκράτειαν, ὥστε τὸν Ἀράσπαν πολλὰ μὲν θαυμάζειν ὑπὸ λύπῃ, καταδύεσθαι δὲ ὑπὸ τῆς αἰσχύνης, ἀπολωλέναι δὲ τῷ φόβῳ μή τι καὶ πάθῃ ὑπὸ Κυροῦ.

36. Ὁ σὺν Κύρος καταμαθὼν ταῦτα ἐκάλεσεν αὐτὸν καὶ μόνος μόνῳ ἔλεξεν, Ὁρῶ σε, ἔφη, ὦ Ἀράσπα, βουλομένον τε ἐμὲ καὶ ἐν αἰσχύνῃ δεινῶς ἔχοντα. Πυθῶσαι σὺν τούτων· ἐγὼ γὰρ θεοὺς τε ἀκούω ἔρωτος ἡπτόσθαι, ἀνθρώπους τε οἶδα καὶ μάλα δοκοῦντας προσήμους εἶναι ὅσα πεπνυθασιν ὑπὸ ἔρωτος καὶ αὐτὸς δ' ἐμαυτοῦ κατεγγίνωμην μὴ ἀνκατεργῆσαι ὥστε συνὼν χαλοῖς ἀμείλιν αὐτόν. Καὶ σὺ δὲ τούτου τοῦ πράγματος ἐγὼ αἰτός εἰμι· ἐγὼ γὰρ σε συγκατατίθω τούτῳ τῷ ἀγάθῳ πράγματι. (37) Καὶ ὁ Ἀράσπας ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ σὺ μὲν, ὦ Κύρε, καὶ ταῦτα δημοῖς εἰ οἷός περ καὶ ἄλλα, πρῶτος τε καὶ συγγνώμων τῶν ἀνθρωπίνων ἀμαρτημάτων· ἐμὲ δὲ, ἔφη, καὶ οἱ ἄλλοι ἀνθρώποι καταδύουσι τῷ ἔργῳ. Ὡς γὰρ ὁ θεοὺς διέλιπε τῆς ἐμῆς συμφορᾶς,

tionem sustulit; proque ea bello aptos currus instruxit, et rotis firmis, ut ne facile comminuerentur, et axibus longis; quippe minus everti solent omnia quae lata sunt: sellam vero aurigis struxit, veluti turrim, ex lignis firmis; atque harum sellarum altitudo usque ad aurigae cubitos pertingebat, ut equi supra sellas habenis regi possent; aurigas vero ipsos totos, exceptis oculis, loriceis armavit. Praeterea falces ferreas duum fere cubitorum ad axes ab utraque rotarum parte adposuit, et alias infra sub axem, quae terram respicerent: ut aurigae in adversos cum curribus impetum facere possent. Atque ut Cyrus id temporis hac instituit, sic hac etiam tempestate curribus hisce utuntur ii qui regis in ditione degunt. Habebat etiam permultas camelos tum ab amicis collectas, tum omnes illas, quae captae fuerant, congregatas. Et hac quidem ita peragebantur.

Cum autem in Lydiam speculatorem quendam mittere vellet, ac quid rerum Assyrius ageret cognoscere, visus ei fuit idoneus, qui eo hanc ad rem proficisceretur, illius formosae feminae custos, Araspas. Nam huic Araspe huiusmodi quiddam evenerat; cum mulieris ejus amore captus esset, coactus est eam adpellare de consuetudine. At negabat illa quidem, viroque suo fida erat, tametsi abesset (quippe vehementer eum amabat): non tamen Araspam apud Cyrum accusabat, amicos inter se committere verita. Sed ubi Araspas existimans has momentum aliquod ad ea, quae volebat, consequenda adlaturas, mulieri minas intendisset, nil libens faceret, invitasse ea facturam; tum vero mulier, ut quae vim verita fuerit, rem non amplius occultat, sed ad Cyrum eunuchum mittit, eique mandat ut exponat omnia. Is autem ubi rem audivit, edito risu de homine qui ab amore se nuper invictum dixisset, Artabazum cum eunucho mittit, et Araspe dicere jubet, vim quidem tali feminae adferri non debere, quo minus autem persuadeat, si posset, non se velare. Et Artabazus, cum ad Araspam venisset, conviciis eum proscindebat, cum mulierem illam depositum adpellans, tum ipsi impietatem, injustitiam, incontinentiam obijciens: adeo ut Araspas quidem praeter dolore multas profunderet lacrimas, pudore opprimeretur, atque etiam metu exanimaretur, ne quid ipsi gravius a Cyro accideret.

Cyrus igitur hac ubi cognovisset, accessit eum, et solus cum solo locutus est; Video te, inquit, Araspa, metuer me, et maximo pudore adfici. Verum de his desiste; nam audio equidem deos etiam ab amore victos fuisse, et non ignoro, qualia ab amore iis etiam hominibus, qui prudentes admodum videntur, acciderint: atque etiam ipse domo ipso animadverti, ita me continentem non esse, ut si cum formosis una sim, mihi neglectui sint. Quin huius ego tibi rei sum auctor; quippe qui te cum illa re inexpugnabili concluserim. Et Araspas sermonem suscipiens, Enimvero tu, Cyre, inquit, in his etiam sic te geris, ut in aliis, qui et clemens sis et delictis humanis ignoscas: me vero ceteri homines merore obruunt. Nam ex quo rumor de calamitate mea vulgatus est, inimici mihi insultant;

οὐ μὲν ἐχθροὶ ἐφίθονταί μοι, οἱ δὲ φίλοι προσιόντες συμβουλευουσιν ἐκποδῶν ἔχειν ἐμαυτὸν, μή τι καὶ πάθω ὑπὸ σοῦ, ὡς ἡδίκηχότος ἐμοῦ μεγάλα. (38) Καὶ ὁ Κῦρος εἶπεν, Εὐ τοίνυν ἴσθι, ὦ Ἀράσπα, ὅτι ταύτην δόξην ὁδὸς τ' εἰ ἐμοὶ τε ἰσχυρῶς χαρίσασθαι καὶ τοὺς συμμάχους μεγάλα ὠφελῆσαι. Εἰ γὰρ γένοιτο, ἔφη ὁ Ἀράσπας, ὅτι ἐγὼ σοὶ ἐν καιρῷ ἂν γενοίμην αὐτῇ χρήσιμος. (39) Εἰ τοίνυν, ἔφη, προσποιησάμενος ἐμὲ φεύγειν ἐθέλεις εἰς τοὺς πολεμίους ἔλθειν, οἴομαι ἂν σε πιστευθῆναι ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ἐγὼ γε ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀράσπας, καὶ ὑπὸ τῶν φίλων οἶδα ὅτι ὡς σὲ περὶ λόγον ἂν παρέχομαι. (40) Ἐθέλεις ἂν τοίνυν, ἔφη, ἡμῖν πάντα εἰδὼς τὰ τῶν πολεμίων οἶμαι δὲ καὶ λόγων καὶ βουλευμάτων κοινωνῶν ἂν σε ποιοῖντο διὰ τὸ πιστεύειν, ὥστε μὴδὲ ἐν σε λελθῆναι ὧν βουλόμεθα εἰδέσθαι. Ὡς πορευομένου οὖν, ἔφη, ᾗδὲ νυνὶ καὶ γὰρ τοῦτο ἴσως ἐν τῶν πιστῶν ἔσται τὸ δοκεῖν με ὑπὸ σοῦ μελλήσκειν τὰ παθεῖν ἐκπεφευγένοι. (41) Ἡ καὶ δυσήνη ἀπολαίπειν, ἔφη, τὴν καλὴν Πάνθειαν; Δύο γὰρ, ἔφη, ὦ Κῦρε, σαφῶς ἔχω ψυχάς. Νῦν τοῦτο πεφίλοισι γὰρ μετὰ τοῦ ἀδίκου σοφιστοῦ τοῦ Ἐρωτος. Οὐ γὰρ ὅλ' μία γε οὕσα ἀμα ἀγαθὴ τέ ἐστι καὶ κακὴ, οὐδ' ἀμα καλῶν τε καὶ αἰσχροῦν ἔργων ἐρᾷ καὶ ταῦτά ἀμα βούλεται τε καὶ οὐ βούλεται πράττειν, ἀλλὰ ὅλον ὅτι δύο ἐστὼν ψυχὰς, καὶ ὅταν μὲν ἡ ἀγαθὴ κρατῇ, τὰ καλὰ πράττεται, ὅταν δὲ ἡ πονηρὰ, τὰ αἰσχρὰ ἐπιχειρεῖται. Νῦν δὲ ὡς σὲ σύμμαχον ἔλαβε, κρατεῖ ἡ ἀγαθὴ καὶ πάνυ πολὺ. (42) Εἰ τοίνυν καὶ σοὶ δοκεῖ πορεύεσθαι, ἔφη ὁ Κῦρος, ὥδε χρὴ ποιεῖν, ἵνα κάκεινός τις πιστότερος ἢς ἐξήγγελλε τε αὐτοῖς τὰ παρ' ἡμῶν, οὕτω τε ἐξαγγέλλε ὡς ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ σοῦ λεγόμενα ἐμποδῶν μάλιστα ἂν εἴη ὧν βούλονται πράττειν. Εἴη δ' ἂν ἐμποδῶν, εἰ ἡμῶς φαίης παρασκευάζεσθαι ἐμβαλεῖν πού τῃς ἐκείνων γῶρας ταῦτα γὰρ ἀκούοντες ἤττον ἂν παντὶ τῇναι ἀνθίστασθαι, ἐκαστὸς τις φοβούμενος καὶ περὶ τῶν οἰκείων. (43) Καὶ μὲν, ἔφη, παρ' ἐκείνους ὅτι πλείστον χρόνον ἂν γὰρ ἂν ποιῶσιν ὅταν ἐγγύτατα ἡμῶν ᾖσι, ταῦτα μάλιστα καιρὸς ἡμῖν εἰδέσθαι ἔσται. Συμβούλευε δὲ αὐτοῖς καὶ ἐκτάττεσθαι ὅπῃ ἂν δοκῇ κράτιστον εἶναι ὅταν γὰρ σὺ ἀπέλθῃς εἰδέσθαι δοκῶν τὴν τάξιν αὐτῶν, ἀναγκαῖον οὕτω τετάχθαι αὐτοῖς μετατάττεσθαι γὰρ ἀντήσουσι καὶ ἡν πῃ ἄλλη μετατάττωνται, ἐξ ὑπογίως ταρασσονται. (44) Ἀράσπας μὲν δὴ οὕτως ἐξελθὼν καὶ συλλαβὼν τοὺς πιστοτάτους θεράποντας καὶ εἰπὼν πρὸς πᾶσας ἂν ὥστε συμφέρειν τῷ πράγματι ὄχητο.

α. Ἡ δὲ Πάνθεια ὡς ἡσθετο οἰχόμενον τὸν Ἀράσπαν, κέμψασα πρὸς τὸν Κῦρον εἶπε, Μὴ λυποῦ, ὦ Κῦρε, ὅτι Ἀράσπας οἰχεται εἰς τοὺς πολεμίους ἦν γὰρ ἐμὲ ἐσσης κέμψαι πρὸς τὸν ἐμὸν ἄνδρα, ἐγὼ σοὶ ἀναξίχρημαι ἤξειν πολλὸν Ἀράσπου πιστότερον φίλον καὶ δύναμιν δὲ οἶδ' ὅτι ὁπόσῃν ἂν δύνῃται ἔχων παρέσται σοι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν πατήρ τοῦ βασιλεύοντος φίλος ἦν αὐτῷ ὁ δὲ νῦν βασιλεύων καὶ ἐπιχειρήσας ποτε ἐμὲ καὶ τὸν ἄνδρα δισπᾶσαι ἀπ' ἀλλήλων ὑδριστῆν οὖν νο-

amici me convenientes, ut e medio me proripiam, consulunt; ne quid a te mihi accidat, ut qui magnum quoddam scelus admiserim. Et Cyrus, Atqui certo solas, inquit, Araspa, posse te per hanc hominum de te opinionem admodum gratam mihi rem facere, et sociis utilitates maximas adferre. Utinam vero fiat, inquit Araspas, aliqua ut in re tibi rursus opportune commodem. Quod si ergo volueris, ait, simulare quasi me fugias, atque ad hostes transire, arbitror fore ut ab hostibus tibi fides habeatur. Profecto, inquit Araspas, scio futurum equidem, ut etiam per amicos rumor excitetur, quasi te fugerim. Itaque nobis redires, ait, rebus omnibus hostium cognitis: quin etiam arbitror ita tibi fidem habituros, ut et rationum et consiliorum suorum te participem facturi sint; adeo ut nihil latere te possit eorum omnium quæ nos scire cupimus. Ergo me nunc jam profecturum, inquit, tibi persuadeas: nam fortasse hoc quoque unum fidei argumentum erit, quod effugisse videbor, cum jam tibi supplicium daturus essem. An et formosam, inquit, Pantheam relinquere poteris? Duæ mihi nimirum, Cyre, ait, certe sunt animæ. Hanc philosophiam didici modo apud improbum illum sophistam, Amorem. Nam una sane si esset anima, non et bona simul esset et mala, neque res simul honestas et turpes amaret, neque simul eadem et vellet et nollet facere: sed manifestum est, duas esse animas, et ubi quidem penes animam bonam imperium est, honestæ conficiuntur res; ubi vero penes malam, res suscipiuntur turpes. Nunc, quia te socium et adiutorem nacta est, anima bona viribus, et longe quidem, superior est. Quod si ergo, inquit Cyrus, tibi quoque hoc iter institendum videtur, sic erit agendum, ut apud illos etiam majorem habeas fidem: nimirum eis enuntiato quæ a nobis geruntur, et quidem sic enuntiato, ut quæ abs te dicentur, maximo sint ipsis impedimento ad ea quæ facere voluerint. Fuerit autem impedimento, si nos dixeris adparatum facere, ut alicubi agrum ipsorum invadamus: nam si hæc audient, minus collatis viribus universis in unum se congregabant locum, metuente quolibet domesticis etiam rebus. Maneto etiam, inquit, apud ipsos quam diutissime: nam maxime nobis opportunum fuerit ea rescire quæ facient, ubi proxime a nobis aberunt. Iis porro sis auctor, ut aciem, quocunque modo fuerit optimum, instruant; cum enim tu discesseris, qui nosse ipsorum quomodo acies structa sit videre, necesse erit ut eandem ordinem rationem retineant: nam verebuntur aciem mutare; ac si quo alio modo eam sunt mutaturi, subito perturbabuntur. Et hoc quidem modo digressus Araspas, sumptis secum fidissimis famulis, et ad quosdam prolatis iis, quæ ad negotium conficiendum profutura putabat, discessit.

Panthea vero, cum discessisset Araspa sensit, ad Cyrum misit qui diceret, Ne tibi molestum sit, Cyre, quod Araspa ad hostes transierit; nam si potestatem mihi feceris ad maritum mittendi meum, recipio tibi, venturum amicum longe tibi Araspa fidellorem; atque etiam scio futurum, ut tibi cum quantis maximis poterit copiis adsit. Etenim hujus quidem regis, qui modo imperat, pater ei amicus erat: at is qui jam rerum potitur etiam conatus est aliquando me ac maritum meum divellere: quomobrem sat

μῆζον αὐτὸν εὖ οἶδα ὅτι ἄσμενος ἂν πρὸς ἄνδρα οἷος σὺ εἴ ἀπαλλοτριεῖς. (16) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κύρος ἐκέλευε πέμπειν πρὸς τὸν ἄνδρα ἣ δὲ ἐπεμύθεν. Ὡς δ' ἔγνω ὁ Ἀβραδάτας τὰ παρὰ τῆς γυναικὸς σύμβολα καὶ τὰλλα δὲ ἥσθετο ὡς εἶχεν, ἄσμενος πορεύεται πρὸς τὸν Κύρον ἵππους ἔχων ἀμφὶ τοὺς γυλούς. Ὡς δ' ἦν πρὸς τοῖς πῶν Περσῶν σκοποῖς, πέμπει πρὸς τὸν Κύρον εἰπόνων ὡς ἦν. Ὁ δὲ Κύρος εὐθὺς ἄγειν κελεύει αὐτὸν πρὸς τὴν γυναικα. (17) Ὡς δὲ εἰδέτην ἀλλήλους ἡ γυνὴ καὶ ὁ Ἀβραδάτας, ἡσπάζοντο ἀλλήλους ὡς εἰκὸς ἐκ δου-ελπίστων. Ἐκ τούτου δὲ λέγει ἡ Πάνθεια τοῦ Κύρου τὴν δούλοισι καὶ τὴν σωφοσύνην καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν κατ'οικίαν. Ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀκούσας εἶπε, Τί ἂν σὺν ἐφ' ὧ ποιῶν, ὦ Πάνθεια, χάριν Κύρῳ ὑπὲρ τε σοῦ καὶ ἐμαυτοῦ ἀποδοίην; Τί δὲ ἄλλο, ἔφη ἡ Πάνθεια, ἢ περιφρόνως ὅμοιος εἶναι περὶ ἐκείνων οἷόςπερ ἐκείνους περὶ σέ;

18. Ἐκ τούτου δὲ ἔρχεται πρὸς τὸν Κύρον ὁ Ἀβραδάτας· καὶ ὡς εἶδεν αὐτόν, λαβόμενος τῆς δεξιᾶς εἶπεν, Ἄνθ' ὧν σὺ εὖ πεποιήκας ἤμας, ὦ Κύρε, σὺα ἔγω τι μῆζον εἶπω ἢ ὅτι φίλον σοι ἐμαυτὸν δίδωμι καὶ θεράποντα καὶ ὄψμαχον, καὶ ὅσα ἂν ὁρῶ σε σπουδάζοντα, συνεργῶς πειρασόμεαι γίνεσθαι ὡς ἂν δύνωμαι κράτιστος. 19. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐγὼ δὲ δέχομαι καὶ νῦν μὲν σε ἀφίξιμι, ἔφη, σὺν τῇ γυναικὶ δαιτυνέει· αὐθις δὲ καὶ παρ' ἐμοὶ δεήσει σε σκηνοῦν σὺν τοῖς σοῖς τε καὶ ἐμοῖς φίλοις.

20. Ἐκ τούτου ὁρῶν ὁ Ἀβραδάτας σπουδάζοντα τὸν Κύρον περὶ τὰ δραπανηφόρα ἄρματα καὶ περὶ τοὺς θεωρακισμένους ἵππους τε καὶ ἵππεας, ἐπειρᾶτο συντελεῖν αὐτῷ εἰς τὰ ἐκαστὸν ἄρματα ἐκ τοῦ ἵππικου τοῦ ἐαυτοῦ ὅμοια ἐκείνῳ· αὐτὸς δὲ ὡς ἡγήσμενος αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἄρματος παρεσκευάσματο. (21) Συνεβούλευτο δὲ τὸ ἐαυτοῦ ἄρμα τετραδέρμιον τε καὶ ἵππων ὀκτώ· ἡ δὲ Πάνθεια ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐκυτῆς χρημάτων χρυσῶν τε αὐτῇ θεωρακα ἐποιήσματο καὶ χρυσῶν κρηνας, ὡς αὐτὸς δὲ καὶ περιδραχμῖνα τοὺς δὲ ἵππους τοῦ ἄρματος γυλίοις πᾶσι προβλήκασι κατεσκευάσματο.

22. Ἀβραδάτας μὲν ταῦτα ἔπραττε. Κύρος δὲ ἰδὼν τὸ τετραδέρμιον αὐτοῦ ἄρμα κατενόησεν ὅτι οἷόν τε εἴη καὶ ὀκτάδέρμιον ποιήσασθαι, ὥστε ὀκτὼ ζεύγεσι βῶν ἄγειν τῶν μηχανῶν τὸ κατωτάτω οἰκῆμα· ἦν δὲ τοῦτο τριόρουσον μάλιστα ἀπὸ τῆς γῆς σὺν τοῖς τροχοῖς. (23) Τοιοῦτοι δὲ πύργοι σὺν τάξει ἀκολουθεῦντες ἐδόκουν αὐτῷ μεγάλα, μὲν ἐπικυρία γενέσθαι τῇ ἐαυτοῦ φάλαγγι, μεγάλη δὲ βλάβη τῇ τῶν πολέμων τάξει. Ἐποίησε δὲ ἐπὶ τῶν οἰκημάτων καὶ περιδρόμους καὶ ἐπάλξεις· ἀνεβίβαξε δὲ ἐπὶ τὸν πύργον ἐκαστὸν ἄνδρα εἰκοσιν. (24) Ἐπεὶ δὲ πάντα συνεστήκει αὐτῷ τὰ περὶ τοὺς πύργους, ἐλάμβανε τοῦ ἀγῶνι πείραν· καὶ πολλοὶ βῶν ἦγε τὰ ὀκτὼ ζεύγη τῶν πύργων καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ ἄνδρας ἢ τὸ σκευφορικὸν βάρος ἐκαστὸν τὸ ζεύγος. Σκευδὸν μὲν γὰρ βάρος ὅμαρ τὰ πάντε καὶ εἰκοσι τάλαντα ἦν ζεύγει τοῦ δὲ πύργου, ὥσπερ τραγικῆς

scio, cum cum insolenter injurium esse existimet, libenter ad virum talem, qualis tu es, discesserit. Haec ubi Cyrus audisset, ei mandat ut ad maritum mittat : quod quidem illa fecit. Cum vero ab uxore signa cognovisset Abradatas, atque etiam animadverteret, qui ceterarum rerum status esset, libens ad Cyrum cum duobus circiter equorum, milibus profectus est. Ad Persarum vero speculatores ubi pervenisset, mittit ad Cyrum, et quisnam esset significat Cyrus statim deduci hominem ad uxorem jubet. Cum autem haec et Abradatas se mutuo vidissent, ipsi inter se complexi sunt, uti par erat, ex insperato. Deinde Panthea Cyri sanctitatem, temperantiam, et commiserationem erga se commemorat. Quibus auditis, Abradatas ait, Quid igitur faciam, Panthea, quo gratiam Cyro cum tuo tum meo nomine referam? Quid aliud, inquit Panthea, quam ut perinde erga ipsum te gerere coneris, atque se ipse erga te presit?

Post haec ad Cyrum venit Abradatas; eumque ubi conspexit, prehensa ipsius dextra; Pro iis, ait, beneficiis, Cyre, quibus nos adfecisti, non habeo quod dicam majus, quam quod amicum me tibi, et ministrum, et socium trado : et quacumque in te strenuam te navare operam viderim, in eam conabor operam tibi meam exhibere quam potero praedatissimam. Et Cyrus, Ego vero accipio, inquit; ac nunc te quidem dimitto, ut cum uxore comes; deinceps autem tibi etiam meo, cum tuis ac meis amicis, tabernaculo utendum erit.

Secundum haec cum Cyrum Abradatas videret fabularum curraum, ac tum equorum tum equitum thoracatarum studio teneri, operam dabat, ut ex equestribus copijs suis ad centum ei currus conficeret, similes ipsius curribus; ac seipsum etiam parabat ut in curru dux eorum esset. Junxit autem currum suum ita, ut e temonibus quatuor et equis octo constaret; uxor vero ejus Panthea de facultatibus ipsius loriceam et auream et auream galeam confecit, itemque brachiorum tegumenta; equos autem curui junctos, totos arcis tegumentis instruxit.

In his quidem conficiendis occupatus erat Abradatas. Cyrus autem currum ejus cum temonibus quatuor intuitus, animadvertisit fieri posse currum etiam octo temonum, ut octo boum jugis machinarum intima veheretur structura : et aberat hic currus cum rotis a terra tribus ulnis. Hujusmodi turres si cum ordinibus sequerentur, videbantur ei et phalangi suae magno fore adjumento, et hostium aciei magno damno. Etiam structuris in hisce tum circuitus fecit tum propugnacula; et in turrim quamlibet viginti viros imposuit. Postquam vero omnia, quae ad currus pertinebant, ipsi essent confecta, periculum vecturae fecit; et multo facilius octo illa juga turrim cum impositis in eam militibus traherent, quam unum jugum id omne ferret, quod ei ex impeditis imponebatur. Nam jugo impeditum onus, quod fere talenta quinque ac viginti aequabat, imponi solebat : at cum in turri materia tanquam tragicae scena

σπινθὴς τῶν ξύλων πάρος ἐχόντων, καὶ εἴκοσιν ἀνδρῶν καὶ ὀπλων, τούτων ἐγένετο ἑλαττον ἢ πεντεκαίδεκα τάλαντα ἐκάστω ζεύγει τὸ ἀγῶγιον. (55) Ὡς δ' ἔγνω εὐπορον οὖσαν τὴν ἀγωγὴν, παρεσκευάζετο ὡς ἄξων τοὺς πύργους σὺν τῷ στρατεύματι, νομίζων τὴν ἐν πολέμῳ πλεονεξίαν ἅμα σωτηρίαν τε καὶ δικαιοσύνην εἶναι καὶ εὐδαιμονίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἦλθον δ' ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ χρήματα ἄγοντες καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ ὅτι ὁ Ἰνδὸς ἐπιστέλλει τοιαῦτα· Ἐγὼ, ὦ Κύρε, ἤδομαι ὅτι μοι ἀπήγγειλας ὧν ἔδου, καὶ βούλομαι σοι ξένος εἶναι καὶ πέμπω σοι χρήματα. Κὰν ἄλλων δέη, μεταπέμπου. Ἐπίσταται δὲ τοῖς παρ' ἐμοῦ ποιεῖν ὅτι ἂν σὺ κελεύῃς. (1) Ἀκούσας δὲ ὁ Κύρος εἶπε, Κελεύω τοῖνυν ὑμᾶς τοὺς μὲν ἄλλους μένοντας ἐνθα κατεσκηνώκατε φυλάττειν τὰ χρήματα καὶ ζῆν ὅπως ὑμῖν ἡδιστον· τρεῖς δέ μοι ἐλθόντες ὑμῶν εἰς τοὺς πολεμίους ὡς παρὰ τοῦ Ἰνδοῦ περὶ συμμάχιας, καὶ τὰ ἐκεῖ μαθόντες ὅτι ἂν λέγωσί τε καὶ ποιῶσι, ὡς τάχιστα ἀπαγγέiliate ἐμοί τε καὶ τῷ Ἰνδῷ· κὴν ταῦτά μοι καλῶς ὑπηρετήσητε, ἔτι μάλλον ὑμῖν γάρ μοι εἰσῆμαί τούτου ἢ ὅτι χρήματα πάρεστε ἄγοντες. Καὶ γὰρ οἱ μὲν δούλοις ἐοικότες κατάσκοποι οὐδὲν ἄλλο εὐνῶνται· εἰδότες ἀπαγγέλλειν ἢ ὅσα πάντες ἴσασιν· οἱ δὲ οἷοιπερ ὑμεῖς ἄνδρες πολλάκις καὶ τὰ βουλευόμενα καταμνησάνουσιν. (2) Οἱ μὲν δὲ Ἰνδοὶ ἡδέως ἀκούσαντες καὶ ξενισθέντες τότε παρὰ Κύρῳ, συσκευασάμενη τῇ ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο, ὑποσχόμενοι ἢ μὴν μαθόντες ὅσα ἂν δύνωνται πλεῖστα ἐκ τῶν πολεμίων ἔχειν ὡς δυνατόν τάχιστα.

4. Ὁ δὲ Κύρος τὰ τε ἄλλα εἰς τὸν πόλεμον παρεσκευάζετο μεγαλοπρεπῶς, ὡς δὴ ἀνὴρ οὐδὲν σμικρὸν ἐπινοῶν πράττειν, ἐπεμελεῖτο δὲ οὐ μόνον ὧν ἔδοξε τοῖς συμμάχοις, ἀλλὰ καὶ ἔριν ἐνέβαλλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς φίλοις ὅπως αὐτοὶ ἕκαστοι φανούνηται καὶ εὐπολύτατοι καὶ ἱππικώτατοι καὶ ἀκοντιστικώτατοι καὶ τοξικώτατοι καὶ φιλοπικνωτάτοι. (5) Ταῦτα δὲ ἐξεργάζετο ἐπὶ τὰς θήρας ἐξάγων καὶ τιμῶν τοὺς κρατίστους ἕκαστα· καὶ τὰς ἀρχοντας δὲ οὐς ἑώρα ἐπιμελομένους τούτου ὅπως οἱ αὐτῶν κράτιστοι ἔσονται στρατιῶται, καὶ τούτους ἐπινοῶν τε παρώξυνε καὶ χαριζόμενος αὐτοῖς ὅτι δύνανται. (6) Εἰ δὲ ποτε θυσίαν ποιοῖτο καὶ εορτὴν ἀγοί, καὶ ἐν ταύτῃ ὅσα πολέμου ἔνεκα μελετῶσιν ἄνθρωποι πάντων τούτων ἀγῶνας ἐποίει καὶ ἄθλα τοῖς νικῶσι μεγαλοπρεπῶς ἐδίδου, καὶ ἦν πολλὴ εὐθυμία ἐν τῷ στρατεύματι.

7. Τῷ δὲ Κύρῳ σχεδὸν τι ἤδη ἀποτελεσμένα ἦν ἔσθ' ἰσοῦλετο ἔγνων στρατεύεσθαι πλὴν τῶν μηχανῶν. Καὶ γὰρ οἱ Πέρσαι ἱππεῖς ἔκπλεον ἤδη ἦσαν εἰς τοὺς μυρίους, καὶ τὰ ἄρματα τὰ δρεπανηφόρα, ἃ τε αὐτὸς κατασκεύαζεν, ἔκπλεον ἤδη ἦν εἰς τὰ ἑκατὸν, ἃ τε Ἀβρα-

crassi'udinem haberet, et viri essent viginti et sua arma, fiebat ut haec in unumquodque jugum oneris illius plauastro vehendi, minus quam talenta quindecim, conficerent. Postquam animadvertit facilem hanc esse vehendi rationem, parabat sese ut turres una cum exercitu duceret, quippe qui in bello captationem conditionis potioris existimaret et salutis et iustitiae et prosperitatis esse plenam.

CAPUT II.

Id temporis etiam venerunt, qui pecuniam ab Indo adferrent, atque ei reuuntiarent, Indum talia quaedam ipsis mandata ad eum perferenda dedisse, « Gratum mihi est, Cyre, te mihi significasse, quibus tibi rebus opus esset; atque mihi tecum hospitii jus esse volo, et pecunias tibi mitto : quod si aliis tibi sit opus, mitte qui ad te ferant. Præterea mandatum est iis, qui a me ad te veniunt, ut quicquid tu iusseris faciant. » Quæ cum audisset Cyrus, Præcipio igitur, ait, ut vestrum alii iis in tabernaculis hic remanentes in quæ vos recepistis, harum pecuniarum custodes sint, et quo ipsis modo jucundissimum sit vitam degant; tres autem vestrum ad hostes profecti, quasi adsint ab Indo societatis ineundæ gratia, et edocti illic omnia, quæ dicant faciantque, quamprimum et mihi et Indo reuuntient : atque in his si mihi egregiam operam navabitis, majores etiam hoc nomine vobis habebō gratias, quam quod pecunias attuleritis. Etenim speculatores servis similes nihil aliud quod sciant reuuntiare possunt, quam quæ nota sunt universis : at ejusmodi viri, quales vos estis, sæpenumero etiam consilia perdiscunt. Quæ cum Indi libenter audissent et hospitio tunc a Cyro liberaliter accepti fuissent, paratis compositisque rebus suis, postridie proficiscebantur, sancte polliciti se, ubi de hostibus quam plurima liceret didicissent, quam fieri posset celerrime redituros.

Cyrus autem cum alia parabat ad pugnam magnifice, ut erat sane vir talis, qui nihil exiguum gerere cogitaret, tum non solum ea curabat, quæ socii censuissent, sed etiam contentionem inter amicos mutuam excitabat, ut eorum singuli armati pulcherrime, et equitandi, et jaculandi, et sagittandi peritissimi, laborumque patientissimi conspicerentur. Atque hæc effecit, tum ad venationes eos educendo, tum præstantissimos ubique præmiis et honoribus orando : quin et præfectos eos, quos videret studiosè operam dare, ut milites ipsorum quam optimi essent, partim collaudando exacuebat, partim eis gratificando quacunque in re posset. Quod si rem sacram aliquando faceret festumve diem ageret, tum quoque eorum omnium, quæ homines belli causa exercent, certamina instituebat, et præmia victoribus magnifice largiebatur; multaquo adeo jam erat in exercitu hilaritas.

Erant autem Cyro perfecta jam propemodum omnia, quibus in expeditione uti volebat, extra machinas. Etenim Persicorum equitum numerus ad decem millia plene jam excreverat; et falcati currus, quos ipse paraverat, centenarium jam numerum explebant; ii etiam, quos Abradatas ille Su-

δάτας ὁ Σούσιος ἐπεχείρησε κατασκευάζειν ὅμοια τοῖς Κύρου, καὶ ταῦτα ἐκπέμψεν εἰς ἄλλα ἑκατόν. 8. Καὶ τὰ Μηδικὰ δὲ ἄρματα ἐπεπείκει Κύρος Κυαξάρην εἰς τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον μετασκευάσαι ἐκ τῆς Τροϊκῆς καὶ Λιβυκῆς διερρείας· καὶ ἐκπέμψεν καὶ ταῦτα ἦν εἰς ἄλλα ἑκατόν. Καὶ ἐπὶ τὰς καμήλους δὲ τεταγμένοι ἦσαν ἄνδρες δύο ἐφ' ἑκάστην τοσούτοι. Καὶ ὁ μὲν πλείστος στρατὸς οὕτως εἶχε τὴν γνώμην ὡς ἤδη παντελῶς κεκρατηκὼς καὶ οὐδὲν ὄντα τὰ τῶν πολεμίων.

9. Ἐπεὶ δὲ οὕτω διακειμένων ἦλθον οἱ Ἰνδοὶ ἐκ τῶν πολεμίων ὡς ἐπεπόρευε Κύρος ἐπὶ κατασκοπῇ, καὶ εἰπὼν ὅτι Κροῖσος μὲν ἡγεμὼν καὶ στρατηγὸς πάντων ἡγεμῶνος εἴη τῶν πολεμίων, δεδογμένον δ' εἴη πᾶσι τοῖς συμμάχοις βασιλεύσει πάσῃ τῇ δυνάμει ἕκαστον παρῆναι, γρήματα δὲ εἰσφέρειν πᾶμπολλα, ταῦτα δὲ τελεῖν καὶ μεμισθωμένους ὡς δύναντο καὶ δωρουμένους ὡς δέοι, (10) ἤδη δὲ καὶ μεμισθωμένους εἶναι πολλούς· μὲν Θρακῶν μαχηροφόρους, Αἰγυπτίους δὲ προσπλεῖν· καὶ ἀριθμὸν εἰλεῖν εἰς δώδεκα μυριάδας σὺν ἀσπίσι ποδῖρες καὶ δόρασι μεγάλοις, οἷάπερ καὶ νῦν ἔχρουσι, καὶ κοπίην προσπλεῖν δὲ καὶ Κυπρίων στρατεύμα· παρῆναι δ' ἤδη Κιλικίας πάντας καὶ Φρύγας ἀμφοτέρους καὶ Λυκάονας καὶ Παφλαγόνας καὶ Καππαδόκας καὶ Ἀραβίους καὶ Φοινίκας καὶ σὺν τῷ Βαβυλωνίῳ ἄρχοντι τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ Ἰῶνας δὲ καὶ Αἰολέας καὶ σχεδὸν πάντας τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐποικιζόντας σὺν Κροίσῳ ἡγαγέσθαι ἐπισθαι, (11) πεπομφέναι δὲ Κροῖσον καὶ εἰς Ἀκχεδαίμονα περὶ συμμάχιας συλλέγεσθαι δὲ τὸ στρατεύμα ἀμφὶ τὸν Πικτολὸν ποταμὸν, προῖέναι δὲ μέλλειν αὐτοὺς εἰς Θύμβραχα, ἐνθα καὶ νῦν ὁ σύλλογος τῶν ὑπὸ βασιλέα βαρβαρῶν τῶν κάτω Συρίας, καὶ ἀνορᾶν πᾶσι παρηγγέσθαι ἐνταῦθα κομίζειν σχεδὸν δὲ τοῦτοις ταῦτά εἰσιν καὶ οἱ αἰγυμάλωτοι ἐπειμείετο γὰρ καὶ τοῦτου ὁ Κύρος ὅπως ἀλλοκοντο παρ' ὧν ἕλκετε πύσσεσθαι· τι ἐπεμπε δὲ καὶ δούλους ἐοικότας κατασκόπους ὡς αὐτομάτους· 12. ὡς οὖν ταῦτα ἤκουσεν ὁ στρατὸς τῷ Κύρῳ, ἐν φροντίδι ἐγένετο, ὥσπερ εἰκός, καὶ ἡσυχαιέτεροι τε ἦ, ὡς εἰσώθησαν διεφύτων, παῖδοι τε οὐ πάνυ ἐφαίνοντο, ἐκυκλόντο τε καὶ μεστὰ ἦν πάντα ἀλλήλους ἐρωτώντων καὶ διαλεγομένων περὶ τούτων.

13. Ὡς δὲ ἤσθετο ὁ Κύρος φόβον διαχέοντα ἐν τῇ στρατιᾷ, συγκαλεῖ τοὺς τε ἄρχοντας τῶν στρατευμάτων καὶ πάντας ὅσους ἀθυμούντων ἐδόκει τις βλάβη γίνεσθαι καὶ προθυμωμένων ὠρεῖσθαι. Προεῖπε δὲ τοῖς ὑπηρεταῖς καὶ ἄλλος εἴ τις βούλοιο τῶν ἐπιλοφύρων προσίστασθαι ἀκουσόμενος τῶν λόγων, μὴ κωλύειν. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, εἶλετο τοιάδε·

14. Ἄνδρες σύμμαχοι, ἐγὼ τοι ὑμᾶς συνεκάλεσα ἰδὼν τινας ὑμῶν, ἐπεὶ αἱ ἀγγελίαι ἦλθον ἐκ τῶν πολεμίων, πάνυ ἐοικότας περὶδομένους ἀνθρώποις. Δοκεῖ γάρ μοι ὁχυμαστὸν εἶναι εἴ τις ὑμῶν ὅτι μὲν οἱ πολεμιοὶ συλλέγονται δέδοκται, ὅτι δὲ ὑμεῖς πολλὸν μὲν πλείους συνεδέρχεσθαι νῦν ἢ ὅτε ἐνοχλήμεν ἐκείνους, πολλὸν δὲ

sus Cyri curribus similes parandos suscepserat, centum alios plene efficiebant. Etiam Cyaxari Cyrus auctor fuerat, ut currus Medicos ad eundem modum ex Trojana Libyaeque curruum forma inmutaret, qui et ipsi erant omnino ad centenos numero alios. Praeterea delecti erant pro camelis milites, in singulas duo sagittarii. Et maxima quidem pars exercitus hoc erat animo, quasi qui omnino jam vicissent, et quasi hostium adparatus nullius essent momenti.

Cum autem, illis sic affectis, Indi ab hostibus rediissent, quos Cyrus speculandi causa miserat, ac dicerent, Crasum electum esse ducem et imperatorem omnium hostium, et decretum ut omnes reges socii, suis quisque cum copiis universis, adessent; ut maximam pecuniae summam conferrent, eamque impenderent ad milites conducendos, quoscunque possent, et ad danda munera, quibus oporteret: praeterea conductos iam permultos esse Thracas machiophoros, Egyptios navigiis advehit; atque hos aiebant esse numero ad centum viginti millia, cum scutis ad pedes usque pertinentibus, hastisque magnis (quales etiam nunc habent), et copidibus: Cypriorum quoque copias navigiis advehit; jamque adesse Cilicas omnes et Phrygas utrosque, et Lycaeonas, et Paphlagonas, et Cappadocas, et Arabas, et Phoenicias, et cum Babylonio rege Assyrios; Ionas etiam et Aiolenses, propeque Graecos omnes Asiam incolentes Crasum sequi coactos esse: Crasum porro societatis ineunda causa legatos etiam Lacedaemonem misisse; exercitum ipsum propter Pactolum amnem cogi, ac progressuros deinde eos ad Thymbrara versus: ubi nunc quoque barbari infra Syriam incolentes, qui sub regis imperio sunt, cogi solent), omnibusque denuntiandum esse, ut res vendales eo conferrent: eadem prope captivi etiam dicebant: dabat enim operam Cyrus, ut caperentur aliqui, de quibus nonnihil exquirere posset; atque etiam mittebat speculatores servorum specie, tanquam si transfugas essent. Haec igitur cum Cyri exercitus audisset, et sollicitus jam esse cepit, uti consentaneum erat, et lento magis incedebant gradu, quam consueverant; neque admodum hilares cernebantur; praeterea in circulis congregabantur, et omnia plena erant se mutuo interrogantium de his rebus, et colloquendum.

Cyrus autem, ubi metum pervagari exercitum animadvertit, tum copiarum praefectos convocavit, tum eos omnes, qui si dejectis essent animis, damnum; si alacris, utilitatem adlatum viderentur. Prædixit etiam ministris, ut si quis alius quoque ex armatis adesse vellet, orationem auditurus, ne prohiberent. Ubi convenissent, in hanc sententiam loquutus est.

«Convocavi ego vos, socii, quia nonnullos vestrum video, posteaquam ab hostibus venere nuntii, similes admodum hominibus esse perterritis. Equidem miror, quoniam vestrum fermidine coripi, quia dicantur hostes colligi: quod vero multo majore numero nos jam collecti sumus, quam id temporis, cum eos vinceremus, et multo nunc dei

ἄμεινον σὺν θεοῖς παρεσκευασμένα νῦν ἢ πρόσθεν, ταῦτα δὲ δρῶντες οὐ θαρβείτε. (15) Ὡς πρὸς θεῶν, ἔφη, τί ὅητα ἂν ἐποιήσατε οἱ νῦν δεδοικότες, εἰ ἡγγελλόν τινες τὰ παρ' ἡμῖν νῦν ὄντα ταῦτα ἀντίπαλα ἡμῖν προσίοντα; καὶ πρῶτον μὲν ἤκούετε, ἔφη, ὅτι οἱ πρότερον νικήσαντες ἡμᾶς οὗτοι πάλιν ἔρχονται ἔχοντες ἐν ταῖς ψυχαῖς ἦν τότε νίκην ἐκτίσαντο· ἔπειτα δὲ οἱ τότε ἐκκόφαντες τῶν τοσούτων καὶ ἀκοντιστῶν τὰς ἀκροβολίσαις νῦν οὗτοι ἔρχονται καὶ ἄλλοι ὅμοιοι τούτοις πολλαπλάσιοι· (16) ἔπειτα δὲ ὥσπερ οὗτοι ὀπλισμένοι τοὺς πεζοὺς τότε ἐνίκων, νῦν οὕτω καὶ οἱ ἵππεις αὐτῶν παρεσκευασμένοι πρὸς τοὺς ἵππείας προσέρχονται, καὶ τὰ μὲν τόξα καὶ ἀκόντια ἀποδεδοκιμάσασιν, παλτὸν δὲ ἐν ἰσχυρὸν ἕκαστος λαβὼν προσελαύνειν διανενοῖται ὥς ἐκ χειρὸς τὴν μάχην ποιησομένος· (17) ἔτι δὲ ἄρματα ἔρχεται, ἃ οὐχ οὕτως ἐστήξει ὥσπερ πρόσθεν ἀπεστραμμένα ὥσπερ εἰς φυγὴν, ἀλλ' οἱ τε ἵπποι εἰσὶ κατατεθωρακισμένοι οἱ ἐν τοῖς ἄρμασιν, οἱ τε ἡνίοχοι ἐν πύργοις ἐστᾶσι ζυλίνους τὰ ὑπερέχοντα ἅπαντα συνεστεγασμένοι θώραξι καὶ κράνεσι, δρίπανά τε σιδηρὰ περὶ τοῖς ἄρσοι προσήρμονται, ὥς ἑλκύντες καὶ οὗτοι εὐθὺς εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐναντίων· (18) πρὸς δ' ἔτι κάμηλοι εἰσὶν αὐτοῖς ἐξ' ὧν προσελαύνουσιν, ὧν μίαν ἑκάστην ἑκατὸν ἵπποι οὐκ ἂν ἀνάσσειντο ἰδόντες· ἐτι δὲ πύργους προσίσαις ἔχοντες ἀφ' ὧν τοὺς μὲν ἑαυτῶν ἀρήξουσιν, ἡμᾶς δὲ βάλλοντας καλύψουσιν τοῖς ἐν τῇ ἰσοπέδῳ μάχεσθαι· εἰ δὴ ταῦτα ἀπήγγελλέ τις ὑμῖν ἐν τοῖς πολεμίοις ὄντα, οἱ νῦν βοδούμενοι τί ἂν ἐποιήσατε; ὁπότε ἀπαγγελλομένων ὑμῖν ὅτι Κροῖσος μὲν ἤρτηται τῶν πολεμίων στρατηγός, ἔς τοσούτῳ Σύρων κακίων ἐγένετο ὅσῳ Σύροι μὲν μάχῃ ἡττηθέντες ἔφυγον, Κροῖσος δὲ ἰδὼν ἡττημένους ἀντὶ τοῦ ἀρήγειν τοῖς συμμάχοις φεύγων ὤχετο. (20) Ἐπειτα δὲ διαγγέλλεται ὁπποῦ ἐτι αὐτοὶ μὲν οἱ πολεμιοὶ οὐχ ἱκανοὶ ἤγουνται ὑμῖν εἶναι μάχεσθαι, ἄλλους δὲ μισθούντας, ὥς ἄμεινον μαχομένους ὑπὲρ σῶν ἢ αὐτοῖ. ἐκ μὲντοι τῶν ταῦτα μὲν τοιαῦτα ὄντα δεινὰ δοκεῖ εἶναι, τὰ δὲ ἡμέτερα φαῦλα, τούτους ἐγὼ φημι χρῆναι, ὧ ἄνδρες, ἀρεῖναι εἰς τοὺς ἐναντίους· πολλὴ γὰρ ἐκεῖ ὄντες πλείω ἂν ἡμᾶς ἢ παρόντες ὠφελοῖεν.

21. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπεν ὁ Κύρος, ἀνίστη Χρυσάντας ὁ Πέρσης καὶ εἰλεξεν ὧδε· Ὡς Κύρε, μὴ θαύμαζε εἰ τινες ἐσχυρώσασαν ἀκούσαντες τῶν ἀγγελλομένων, οἳ γὰρ φοβηθέντες οὕτω διετέθησαν, ἀλλ' ἀγχεσθέντες ὥσπερ γὰρ, ἔφη, εἰ τινων βουλομένων τε καὶ οἰομένων ἤδη ἀριστήσιν ἐξαγγελθείη τι ἔργον ὁ ἀνάγκη εἶη πρὸ τοῦ ἀρίστου ἐξεργάσασθαι, οὐδεὶς ἂν, οἶμαι, ἰσχύει ἀκούσας οὕτω τοῖνυν καὶ ἡμεῖς ἤδη οἰόμενοι χλευάζειν, ἐπεὶ ἠκούσαμεν ὅτι ἐστὶ περιλήπιον ἔργον ὃ δεῖ ἐξεργάσασθαι, συνεσχυρωπάσαμεν, οὐ φοβούμενοι, ἀλλὰ πεποιθότες ἂν ἤδη καὶ τοῦτο βουλόμενοι. (22) Ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ οὐ περὶ Συρίας μόνον ἀγωνιούμεθα, ὅπου σίτος πολλὴ καὶ πρόβατά ἐστι καὶ φοίνικες εἰς κερφόρους, ἀλλὰ καὶ περὶ Λυδίας, ἐνθα πολλὴ μὲν αἶνος, πολλὰ δὲ σῦκα, πολλὴ δὲ ἑλαιον, θάλαττα δὲ προς-

ope, quam antea, melius instructi, adeoque hæc cum videatis, non fidentibus potius vos esse animis. Dii immortales, ait, quid facturi tandem fuissetis, qui jam metu estis percussi, si qui nuntium attulissent, quæ nunc apud nos, hæc nobis adversa adventare? et primum audiretis, inquit, eos, qui prius nos vicissent, rursum venire, victoriam in animis habentes, quam aliquando adepti essent; deinde eos, qui tum et sagittariorum et jaculatorum velitationes fregissent, nunc advenire, aliosque his similes multo plures : præterea quemadmodum hi tunc armati vicissent pedites, sic nunc equites ipsorum instructos ad equites accedere, ac rejectis arcubus et jaculis, et accepto quemque palto uno eoque firmiore, apud animum statuisse adequare, ut cominus pugnam ineat : venire item currus, qui non ita constituendi sint aversi velut ad fugam, sicut prius, sed tum equos in curribus cataphractos esse, tum aurigas in turribus ligneis stare, quorum partes corporis eminentes omnes loriceis ac galeis tectæ sint; et falces ferreas ad axes aptatas esse, quo et illi statim in adversariorum ordines impetum faciant : præter hæc habere ipsos camelos, quibus advehantur, quarum unam vel centum equi videre non sustineant; adventare item eos cum turribus, de quibus sint opem laturi suis, et nos ejaculando impedituri, quo minus in planitie dimicemus : hæc igitur si quis vobis nuntiaret hostibus adesse, quid tandem facturi essetis, qui jam in metu estis? quando adeo perturbamini adlatis nuntiis, Cræsum hostes imperatorem legisse, qui tanto Syris ignavior fuit, ut cum Syri prælio victi fugerent, Cræsus victos esse videns, quibus opem, ut sociis, ferre debebat, fuga se subduceret. Deinde nuntiatur sane hostes ipsos se non idoneos ac pares arbitrari, qui nobiscum pugnent, sed alios conducere, quasi pro eis melius illi præliaturi sint, quam ipsimet. Si quibus tamen hæc, ita cum se habeant, terribilia videntur esse, nostra vero frivola, hos equidem aio, viri, ad hostes ablegandos esse : nam multo magis nobis profuerint, si cum illis sint, quam si nobiscum. »

Hæc ubi Cyrus dixisset, Chrysantas ille Persa surrexit, et in hunc modum loquutus est : Ne tibi, Cyre, mirum sit, quosdam auditis hisce, quæ nuntiantur, tristes visos esse : quippe non propter metum sic affecti fuere, sed propter indignationem : perinde ac, inquit, si aliquibus jam et prandere cupientibus et existimantibus id futurum, opus aliquod denuntiatur, quod necesse sit ante prandium absolvi, neminem opinor hoc audito delectatum iri : sic et nos quidem, qui fore jam putabamus ut opes consequeremur, posteaquam audivimus restare quoddam opus quod absolvendum sit, vultus nostros contraximus, non qui metu percelleremur, sed illud etiam vellemus effectum esse. Verum enimvero quia non de Syria solum dimicabimus, ubi magna est frumenti copia, et pecudes et palmæ frugiferæ, sed etiam de Lydia, in qua vini, ficorum, olei magna est copia, et quam mare adluit, quo bona plura, quam quisquam viderit, adve-

κλύζει καθ' ἣν πλείω ἔρχεται ἢ ὅσα τις ἐώρακεν ἀγαθὰ, ταῦτα, ἔφη, ἐννοούμενοι οὐκέτι ἀρχόμεθα, ἀλλὰ χαρ-
ροῦμεν ὡς μάλιστα, ἵνα θάττον καὶ τούτων τῶν Λυδίων
ἀναθῶν ἀπολαύωμεν. Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· οἱ δὲ σύμ-
μαχοι πάντες ἠρόησάν τε τῷ λόγῳ καὶ ἐπήνεσαν.

23. Καὶ μὲν δὴ, ἔφη ὁ Κύρος, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ μοι καὶ
εἶναι ἐπ' αὐτοὺς ὡς τάχιστα, ἵνα πρῶτον μὲν αὐτοὺς
οὐράσωμεν ἀρικόμενοι, ἣν δυνώμεθα, ὅπου τὰ ἐπιτήδεια
αὐτοῖς συλλέγεται· ἔπειτα δὲ ὅσῳ ἂν θάττον ἴωμεν, το-
σούτῳ μείω μὲν τὰ παρόντα εὐρίσκωμεν αὐτοῖς, πλείω
δὲ τὰ ἀπόντα. (24) Ἐγὼ μὲν δὴ οὕτω λέγων εἰ δέ τις
ἄλλη πρὶ γινώσκει ἢ ἀσφαλέστερον εἶναι ἢ ἔξω ἡμῶν,
οἰδοῦμαι. Ἐπεὶ δὲ συνηγόρευον μὲν πολλοὶ ὡς χρῆναι
εἶναι ὅτι τάχιστα πορεύεσθαι ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἀνέ-
λεγε δὲ οὐδεὶς, ἐκ τούτου δὴ ὁ Κύρος ἤρχετο λόγου τοι-
οῦδε·

25. Ἄνδρες σύμμαχοι, αἱ μὲν ψυχὰ καὶ τὰ σώματα
καὶ τὰ ὅπλα οἷς δεήσει χρῆσθαι ἐκ πολλοῦ ἡμῶν σὺν
θεῷ παρεσκευάσται· νῦν δὲ τὰ ἐπιτήδεια δεῖ εἰς τὴν
ὁδὸν συσκευάζεσθαι αὐτοῖς τε ἡμῶν καὶ ὁπόσοις τετρά-
ποσι χρώμεθα μὴ μείον ἢ εἴκοσιν ἡμερῶν. Ἐγὼ γὰρ
λογίζομαι εὐρίσκω πλεονῶν ἢ πεντεκαίδεκα ἡμερῶν
ἐσόμενῃν ὁδόν, ἐν ᾗ οὐδὲν εὐρίσκωμεν τῶν ἐπιτήδειων
ἀνεσκευάσται γὰρ τὰ μὲν ὑπ' ἡμῶν, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν πο-
λεμίων ὅσα ἡδύναντο. (26) Συσκευάζεσθαι οὖν χρῆ-
σιν μὲν ἱκανόν· ἀνεῖ γὰρ τούτου οὔτε μάχεσθαι οὔτε
ζῆν δυνάμεθα· ἂν οἶνον δὲ τοσούτον ἔκαστος ἔχειν χρῆ-
στος ἱκανός ἐσται· θήσας ἡμᾶς αὐτοὺς ὑδροποτεῖν πολλή
γὰρ ἐσται τῆς ὁδοῦ ἄνοισ, εἰς ἣν οὐδ' ἂν πάνυ πολλὸν
οἶνον συσκευασώμεθα, διαρκέσει. (27) Ὡς οὖν μὴ ἐξ-
πίνης ἀνοιοὶ γινόμενοι νοσήματι περιπίπτωμεν, ὥδε
γὰρ ποιεῖν ἐπὶ μὲν τῇ σίτῳ νῦν εὐθὺς ἀρχώμεθα πίνειν
ὑδροῖ· τούτου γὰρ ἥδη ποίνοντες οὐ πολὺ μεταβιβάσωμεν.
(28) Καὶ γὰρ ὅστις ἀρτοσσιτεῖ, ὑδατι μεμαυμένην αἰεὶ
τὴν μᾶζαν ἐσθίει, καὶ ὅστις ἀρτοσσιτεῖ, ὑδατι δεδευμένον
τὴν ἀρτον, καὶ τὰ ἐφ' ἃ δὲ πάντα μετ' ὑδατος τὰ πλείεστα
ἐσκαύσται. Μετὰ δὲ τὸν σίτον ἂν οἶνον ἐπιπίνωμεν,
οὐδὲν μείον ἔχουσα ἡ ψυχὴ ἀναπαύσεται. Ἐπει-
τα δὲ καὶ τοῦ μετὰ δεῖπνον ἀραιεῖν χρῆ, ἕως ἂν λά-
θωμεν ὑδροπότοι γενόμενοι. Ἢ γὰρ κατὰ μικρὸν πη-
ρὸν λαγῆς πᾶσαν ποιεῖ φύσιν ὑποφέρειν τὰς μεταβολὰς·
διδάσκει δὲ καὶ ὁ θεός, ἀπάγων ἡμᾶς κατὰ μικρὸν ἐκ τοῦ
χειμῶνος εἰς τὸ ἀνέχεσθαι ἰσχυρὰ θάληπῃ καὶ ἐκ τοῦ
θάλπου εἰς τὸν ἰσχυρὸν χειμῶνα· οὐ γὰρ μεμαυμέ-
νους εἰς ὃ δεῖ εἰλεῖν προεβησμένους ἡμᾶς ἀρκεῖσθαι.

(29) Καὶ τὸ τῶν στρομάτων δὲ βάρους εἰς τὰ ἐπιτήδεια
καταδαπανᾶτε· τὰ μὲν γὰρ ἐπιτήδεια περιτεύοντα οὐκ
ἀρχιστα ἔσται· στρομάτων δὲ ἐνδεηθέντες μὴ δείσσετε
ὡς οὐχ ἡδέως καθυλῆσεται· εἰ δὲ μὴ, ἐμὲ αἰτιώσθε.
Ἐσθὴς· μέντοι ὅσῳ ἐστὶν ἁρμονικότερα παροῦσα, πολλὰ
καὶ ὑγιανόντι καὶ κάμνοντι ἐπικουρεῖ. (31) Ὅσα δὲ γὰρ
συνεσκευάσθαι ὅσα ἐστὶν ὀξεῖα καὶ δριμύα καὶ ἀλμυρά·
ταῦτα γὰρ ἐπὶ σίτῳ τε ἄγχι καὶ ἐπὶ πλείστον ἀρκεῖ.
Ὅταν δ' ἐκβαίνωμεν εἰς ἐλκεία, ὅπου ἤδη εἰλὸς ἦμῶς

hantur; hæc, inquit, cogitantes, non jam amplius indigna-
mur, sed quam maxime confirmatis animis sumus, ut quam-
primum etiam istis Lydiæ bonis fruamur. In hunc ille mo-
dum loquutus est: socii autem universi sermone delectati
sunt eumque probarunt.

Et Cyrus, Equidem, ait, arbitror quam celerrime a leō
contra eos ducendum esse; ut primum ipsos eo veniendo
antevertamus, si quidem poterimus, ubi commeatum colli-
gunt: deinde quanto celerius iwerimus, tanto pauciora eis
adesse, plura abesse inveniemus. Equidem ita censeo: quod
si quis vel tutius vel facilius aliquid alia ratione facturos
nos sentit, sane id doceat. Cum autem multi in eandem
sententiam concurrentes dicerent, necessarium esse ut quam
celerrime in hostes pergerent, ac nemo contradiceret, tum
vero Cyrus huiusmodi orationem est orsus:

« Jam dudum, socii, tum animi, tum corpora, tum arma
quibus utendum erit, ope dei nobis parata sunt, nunc vero
commeatus ad iter componendus est, et nobis ipsis et qui-
buscunque utimur quadrupedibus,isque non minor quam
viginti dierum. Etenim considerando reperio, plurimum
quam quindecim dierum fore viam, in qua nihil commeatus
inveniemus: nam aucta sunt, partim a nobis, partim ab
hostibus, quaecunque poterunt. Quamobrem cibi quan-
tum satis sit nobis comparandum est (nam absque hoc nec
præliari, nec vivere possimus); et vini tantum habere quem-
vis oportet, quantum satis fuerit ad consuefaciendum nos
ut aquam bibamus: nam magna viæ pars vino caret, in
quam si vel plurimum vini comportemus, non tamen illud
suffecerit. Quare ne, si subito vinum nos deficiat, in mor-
bos incidamus, sic faciendum erit: ad cibum jam statim
aquam bibere incipiamus: nam hoc si jam fecerimus, mu-
tationem non magnam sentiemus. Etenim quicunque po-
lenta vescitur, is semper miazam aqua mistam; qui pane
vescitur, aqua subactum panem, comedit: quin et elixa
omnia ut plurimum cum aqua parantur. Post cibum vero
si vini potus accedat, nihil deterius habens animus adque-
scet. Deinde de illo etiam, quod acena sumitur, detrabere
oportebit aliquid, donec imprudentes quodammodo aquæ
potiores evadamus. Nam quæ mutatio paulatim declinando
fit, ea facit ut quælibet natura mutationes ferat: id quod
deus ipse nos docet, qui paulatim ab hieme nos ad perfe-
rendum vehementes calores abducit et ab æstu ad ærem
hiemem: quem imitando pervenire ad id, quod necesse
est, jam ante consuefacti debemus. Quin et stragulorum
pondus in res necessarias insumite: necessaria enim si su-
persint, non erunt inutilia; at stragulis si carueritis, ne
mutatis quin suaviter dormituri sitis: sin minus, me culpate.
Vestis vero cui adsit abundantior, permultum et recte va-
lenti et agrotanti prodest. Obsonia comportanda sunt,
quæcumque maxime acida, et acrida, et salsa fuerint: nam
hæc ad cibum invitant et quam diutissime sufficiunt. Post-
eaquam vero ad integra loca pervenerimus, ubi consenta-

οἷον λαμβάνειν, χειρομύλας χρὴ αὐτόθεν παρασκευά-
εσθαι αἷς σιτοποιησόμεθα· τοῦτο γὰρ κουφότατον τῶν
σιτοποιούντων ὀργάνων. (32) Συνεσκευάσθαι δὲ χρὴ καὶ
ὡν ἀσθενούντες δέονται ἄνθρωποι· τούτων γὰρ ὁ μὲν δγκος
μικρότατος, ἣν δὲ τύχῃ τοιαύτη γένηται, μάλιστα δεή-
σαι. Ἐχειν δὲ χρὴ καὶ ἱμάστας· τὰ γὰρ πλείστα καὶ
ἀνθρώποις καὶ ἵπποις ἱμαῖσιν ἤρτηται· ὡν κατατριβομέ-
νων καὶ ῥηγνυμένων ἀνάγκη ἀργεῖν, ἣν μὴ τις ἔχῃ πε-
ρίττω. Ὅστις δὲ πεπαίδευται καὶ παλτὸν ζύσασθαι,
ἀγαθὸν καὶ ξυλήας μὴ ἐπιλαθέσθαι. (33) Ἀγαθὸν δὲ
καὶ βρῖνην φέρεσθαι· ὁ γὰρ λόγχην ἀκονῶν ἐκεῖνος καὶ
τὴν ψυχὴν τι παρακονῇ· ἐπεισι γάρ τις αἰσχρὴν λόγχην
ἀκονῶντα κακὸν εἶναι. Ἐχειν δὲ χρὴ καὶ ξύλα περί-
ελα καὶ ἄρμασι καὶ ἀμαξιαῖς· ἐν γὰρ πολλαῖς πράξεσι
πολλὰ ἀνάγκη καὶ τὰ ἀπαγορεύοντα εἶναι. (34) Ἐχειν
ὡ δὲ καὶ τὰ ἀναγκαῖότατα ὄργανα ἐπὶ ταῦτα πάντα·
εἰ γὰρ πανταχοῦ χειροτέχναι παραγίνονται· τὸ δ'
ἰσ' ἡμέραν ἀρκέσον ὀλίγοι τινὲς οἱ οὐχ ἱκανοὶ ποιῆσαι.
Ἐχειν δὲ χρὴ καὶ ἄμην καὶ σμινύην κατὰ ἀμαξίαν
ἐκίστην, καὶ κατὰ τὸ κωτοφόρον δὲ ἀξίνην καὶ δρέπα-
ν· ταῦτα γὰρ καὶ ἰδίᾳ ἐκάστῳ χρήσιμα καὶ ὑπὲρ τοῦ
κονοῦ πολλάκις ὠφέλιμα γίνονται. (35) Τὰ μὲν οὖν
εἰς τροφὴν δέοντα οἱ ἡγεμόνες τῶν ὀπλοφόρων ἐξετάζετε
τοὺς ὑφ' ὑμῖν αὐτοῖς· οὐ γὰρ δεῖ παριέναι ὅτου ἂν τις
τούτων δεῖται· ἡμεῖς γὰρ τούτων ἐνδεεῖς ἐσόμεθα. Ἀ
δὲ καὶ τὰ ὑποζύγια καλεῶμεν ἔχειν, ἡμεῖς οἱ τῶν σκευ-
φόρων ἀρχόντες ἐξετάζετε, καὶ τὸν μὴ ἔχοντα κατα-
σκευάζεσθαι ἀναγκάζετε. (36) Ὑμεῖς δ' αὖ οἱ τῶν
ὀπλοκίων ἀρχόντες ἔχετε μὲν ἀπογεγραμμένους παρ'
ἐμοῦ τοὺς ἀποδεδωχίμασμένους καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀκον-
τιστῶν καὶ τοὺς ἐκ τῶν τοξοτῶν καὶ τοὺς ἐκ τῶν σφεν-
δονιστῶν· τούτων δὲ τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν ἀκοντιστῶν χρὴ
πέλεκυν ἔχοντας ξυλοκόπον ἀναγκάζειν στρατεύεσθαι,
τοὺς δ' ἀπὸ τῶν τοξοτῶν σμινύην, τοὺς δ' ἀπὸ τῶν
σφενδονιστῶν ἄμην· τούτους δὲ ἔχοντας ταῦτα πρὸ τῶν
ἀμαξῶν κατὰ ὁδὸν πορεύεσθαι, ὅπως, ἣν τι δέη ὁδο-
ποιίας, εὐθὺς ἐνεργοὶ ᾗτε, καὶ ἐγὼ ἦν τι δέωμαι, ὅπως
εὐθὺς ὁπόθεν δεῖ λαβόντα τούτοις χρῆσθαι. (37) Ἄξω
δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ στρατιωτικῇ ἡλικίᾳ ξὺν τοῖς ὀργάνοις
γυμναστέας τε καὶ τέκτονας καὶ σκυτοτόμους, ὅπως, ἂν τι
δέη καὶ τοιούτων τεχνῶν ἐν τῇ στρατιᾷ, μηδὲν ἑλλί-
πηται. Οὗτοι δὲ ὀπλοφόρου μὲν τάξεως ἀποτελεύσου-
νται, ἃ δ' ἐπίστανται, τῷ βουλομένῳ μισθοῦ ὑπηρε-
τοῦντες ἐν τῷ τεταγμένῳ ἔσονται. (38) Ἦν δέ τις καὶ
ἐμπορος βούληται ἐπεσθαι πωλεῖν τι βουλόμενος, τῶν
μὲν προεξημεμένων ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν ἦν τι πω-
λῶν ἀίσκηται, πάντων στερήσεται· ἐπειδὴν δ' αὐταὶ
παρέλθουσιν αἱ ἡμέραι, πωλήσει ὅπως ἂν βούληται.
Ὅστις δ' ἂν τῶν ἐμπόρων πλείστην ἀγορὰν παρέχων
ἐκίνηται, οὗτος καὶ παρὰ τῶν συμμάχων καὶ παρ' ἐμοῦ
ἔσρων καὶ τιμῆς τεύχεται. (39) Εἰ δέ τις χρημάτων
πρὸς εἰσθῆναι νομίζει εἰς ἐμπολὴν, γνωστῆρας ἐμοὶ προσ-
εστῆναι καὶ ἐγγυητὰς ἢ μὴν πορεύεσθαι σὺν τῇ στρα-
τιᾷ, λαμβάνειτο ὡς ἡμεῖς ἔχομεν. Ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα

neum est frumentum nos jam tandem capturos, jam inde
manuales molæ parandæ erunt, quibus panem conficiamus :
nam id ex illis instrumentis, quibus fit panis, levissimum
est. Præterea comparari oportet etiam illa, quibus homines
infirmæ valetudinis indigent : nam horum moles est perexi-
gua, et si talis fortuna sit, eis maxime opus erit. Oportet
etiam habere lora : nam plurima tum hominibus tum equis
loris adligata sunt ; quibus attritis et fractis cessare neces-
se est, nisi vincula quis habeat. Quicumque autem et paltum
polire didicit, ei utile fuerit ascie non oblivisci. Profuerit
etiam limam ferre ; nam qui hastam acuit, is animum quo-
que præterea nonnihil exacuit. Inest enim hic pudor qui-
dam, eum ignavum esse, qui hastam acuit. Oportet autem
lignorum etiam habere copiam et curribus et plaustris : nam
multis in negotiis et operibus, necesse est multa quoque
dedicere. Præterea habere oportet instrumenta maxime
necessaria ad hæc omnia ; non enim ubique adsunt opifices :
quod autem in diem satis fuerit, ad id efficiendum pauci
sunt qui non sufficiant. Oportet etiam sarculum et ligonem
in curru quovis habere, et in jumento dossuario dolabram
et falcem ; nam hæc et cuique privatim usui sunt, et publice
frequenter utilitatem adferunt. Et quibus quidem ad cibos
opus est, de iis vos duces militum gravis armaturæ illos
interrogate, qui vobis parent : non enim prætermittendum
est quidquam horum, quo quis indigere poterit ; nam eorum
indigi nos erimus. Quæcunque vero jumenta habere ju-
beo, vos impedimentorum præfecti inquirete, et qui non
habet, hunc ad parandum ea cogite. Vos autem, qui vias
exercitus sternentibus præstis, habetis a me descriptos eos,
qui ex jaculatoribus, et sagittariis, et funditoribus rejecti
sunt : hos itaque cogere oportet, ex jaculatoribus quidem
qui sunt rejecti, ut sumpta securi lignum ad secundam apta
militent ; qui ex sagittariis, ligone ; qui ex funditoribus,
sarculo : hos porro iis instructos cogere oportet, ante plu-
stra turmatim incedere, ut si quid opus sit munienda via,
statim opus adgrediamini ; et ipse sciam, si mihi aliquorum
opera necessaria sit, unde ad usum meum mihi sumendi sint.
Ducam vero nobiscum et fabros ærarios militaris ætatis, et
lignarios, et sutores, cum instrumentis suis ; ut quacunque
in re hujusmodi etiam artificiis opus sit in exercitu, nihil
deficiat. Et hi quidem ab armatorum militum ordinibus
erunt soluti, quæ autem sciunt, mercede ei ministrantes
qui velit ; erunt in constituto loco. Quod si quis etiam
mercator sequi castra voluerit, ut aliquid vendat, is si intra
eos dies, qui necessario commeatui ferendo præfiniti sunt,
aliquid vendere deprehendatur, omnibus spoliabitur. Post-
eaquam vero dies hi præterierint, quo pacto volet, vendet :
et quisquis e mercatoribus quam maxime rerum venalium
forum angere videbitur, is et a sociis, et a me munera et
honores consequetur. Quod si quis existimat, pecunia sibi
ad coemptionem rerum opus esse, is cognitoribus, quique
spondeant futurum, ut cum exercitu proficiscatur, adductis,
ex ea, quam nos habemus, accipiat. Atque hæc equidem

προαγορεύουν· εἰ δὲ τίς τι καὶ ἄλλο θέον ἐνορᾷ, πρὸς ἐμὲ σηματοῖται. (10) Καὶ ὑμεῖς μὲν ἀπὸντες συσκευάζεσθε, ἐγὼ δὲ θύσσομαι ἐπὶ τῇ ὁρμῇ· ὅταν δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς ἔρχῃ, σηματοῦμεν. Παρεῖναι δὲ χρὴ ἅπαντας τὰ προειρημένα ἔχοντας εἰς τὴν τεταγμένην χώραν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἑαυτῶν. (11) Ὑμεῖς δὲ οἱ ἡγεμόνες τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος τάξιν εὐτρεπιάμενος πρὸς ἐμὲ πάντες συμβάλλετε, ἵνα τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι χώρας καταμά-
βητε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ μὲν συνεσκευάζοντο, ὁ δὲ Κύρος ἐθύετο. Ἐπεὶ δὲ καλὰ τὰ ἱερὰ ἦν, ὁρμήσας τὸν τῷ στρατεύματι καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐξεστράτο· πεδύσαστο ὡς δυνατόν ἐγγύτατα, ὅπως, εἰ τίς τι ἐπιε-
ληγμένος εἴη, μετέλθοι, καὶ εἰ τίς τι ἐνδεόμενος γινώκῃ, τοῦτο ἐπιπαρασκευάσταιτο. (2) Κυαξάρχης μὲν οὖν τῶν Μήδων ἔχων τὸ τρίτον μέρος κατέμενε, ὡς καὶ τὰ οἴκοι ἔρημα εἴη. Ὁ δὲ Κύρος ἐπορεύετο ὡς ἡδύνατο τάχιστα, τοὺς ἱππέας μὲν πρώτους ἔχων, καὶ πρὸ τού-
των διερευνητὰς καὶ σκοποὺς αἰετὶ ἀναβιβάζων ἐπὶ τὰ πρόσθεν εὐσκοπώτατα· μετὰ δὲ τούτους ἦγε τὰ σκευο-
φόρα, ὅπου μὲν πεδινὸν εἴη, πολλοὺς ὁμαλοὺς ποιοῦ-
μενος τῶν ἀμαξῶν καὶ τῶν σκευοφόρων· ὅπισθεν δὲ ἡ ῥάλαγξ ἐπεπομένη, εἰ τι τῶν σκευοφόρων ὑπολείποντο, οἱ προστυγχάνοντες τῶν ἀρχόντων ἐπεμέλοντο ὡς μὴ κολλήοντο πορεύεσθαι. (3) Ὅπου δὲ στενωπέα εἴη ἡ ὁδός, ὡς καὶ μέσσω ποιοῦμενοι τὰ σκευοφόρα ἔθθεν καὶ ἐν-
θεν ἐπορεύοντο οἱ ὁπλοφόροι· καὶ εἰ τι ἐμποδίζοι, οἱ κατὰ ταῦτα γινόμενοι αὐτῶν στρατιωτῶν ἐπεμέλοντο. Ἐπορεύοντο δὲ ὡς τὰ πολλὰ αἱ τάξεις παρ' ἑαυταῖς ἔχουσαι τὰ σκευοφόρα ἐπετέτακτο γὰρ πᾶσι τοῖς σκευο-
φόροις κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἕκαστον τάξιν ἵεναι, εἰ μὴ τι ἀναγκάσιον ἀποκολλήσιν. (4) Καὶ σημείον δὲ ἔχων ὁ τοῦ ταχίστου σκευοφόρος ἤγειτο γινώσκων τοῖς τῆς ἑαυ-
τῶν τάξεως ὡςτ' ἀήροισι ἐπορεύοντο, ἐπεμελοῦντό τε ἰσχυρῶς ἕκαστος τῶν ἑαυτοῦ ὡς μὴ ὑπολείποντο. Καὶ οὕτω ποιοῦντων οὐτεζήτειν ἔδει ἀλλήλους, ἅμα τε πα-
ρόντα ἅπαντα καὶ σωτέα ἦν καὶ θάπτον τὰ θέοντα ἔχον οἱ στρατιῶται.

5. Ὡς δὲ οἱ προϊόντες σκοποὶ ἐδόξαν ἐν τῷ πεδίῳ ὄρεῖν ἀνθρώπους λαμβάνοντας καὶ γίλῶν καὶ ξύλα, καὶ ὑποζύγια δὲ ἑώρων ἕτερα τοιαῦτα ἄγοντα, τὰ δὲ καὶ νεμόμενα, καὶ τὰ πρόσω αὐτῶν ἐροῦντες ἐδόκουν κατα-
μαρτυρεῖν μετεωριζόμενον ἢ καπνὸν ἢ κονιορτὸν, ἐκ τούτων πάντων σμερὸν ἐγγίνωσκον ὅτι εἴη που πλησίον τὸ στρατόμαχον τῶν πολεμίων. (6) Εὐθὺς οὖν πέμπει τινὰ δ' ἀκόταρχος ἀγγελοῦντα ταῦτα τῷ Κύρῳ. Ὁ δὲ ἀκούσας ταῦτα ἐκείνους μὲν ἐκέλευσε μένοντας ἐπὶ ταύ-
ταις ταῖς σκοπαῖς ὅτι ἂν αἰετὶ καπνὸν ὁρῶσιν ἐξαγγέλλειν τὰς δὲ ἐπεμψέν ἱππέων εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ἐκέ-
λευσε περραθῆναι συλλαβεῖν τινας τῶν ἀνὰ τὸ πεδίον ἀνθρώπων, ὅπως σαφέστερον μάθουσιν τὸ ὄν. (7) Οἱ

praedico : si quis vero aliud quidpiam, quod facto sit opus, perspicit, mihi significet. Ac vos quidem hinc digressi vasa colligite; ego protectionis causa rem sacram faciam : cum vero res divinae recte se habent, signum dabimus. De-
bent autem adesse omnes cum iis quae praedicta sunt, ad locum constitutum, apud duces suos. Vos vero, duces, ubi suum quisque ordinem intruxeritis, ad me convenietis omnes, ut suos singuli locos percipiat. »

CAPUT III.

His illi auditis, ad iter sarcinis compositis se compara-
bant : Cyrus vero rei divinae dabat operam. Ubi vero sa-
crificia bene se habuerunt, cum exercitu progredi coepit : ac
primo quidem die metatus est castra loco, quam potuit,
proximo, ut si quis alicujus rei esset oblitus, eam qua-
ret, et si quis esse sibi aliqua opus animadverteret, eam
etiam sibi compararet. Et Cyaxares quidem cum tertia
parte Medorum remansit, ut domi solitudo non esset. Cyrus
quam celerrime poterat, faciebat iter, equites quidem primo
loco constituens, et ante hos exploratores et speculatores
anteriora semper in loca, quae ad speculandum essent com-
modissima, praemittens : post hos agebat impedimenta,
multos, ubi quidem planities esset, plaustrorum et impedi-
mentorum globos faciens : hos cum a tergo sequeretur phala-
nx, si quid impedimentorum a tergo relinqueretur, praefecti
qui in ea incidere curabant, ut in progressu non im-
pedirentur. Ubi vero angustior erat via, milites armati re-
ceptis in medium impedimentis, hinc et illinc incedebant ;
ac si quid impediret, milites ad haec constituti in eo curam
adhibebant. Plerumque vero sic cohortes iter faciebant, ut
apud se sua haberent impedimenta : omnibus enim qui im-
pedimentis ferendis operam dabant imperatum erat, ut quis-
que propter cohortem suam progrediretur, nisi quid rei ne-
cessariae velaret. Atque is etiam qui centurionis sarcinarum
vectura curae erat praebat, cum signo centurionis sui quod
militibus ejusdem cohortis notum esset : itaque catervatim
faciebant iter, et vehementer intentus erat quilibet, ne qui
suorum a tergo relinquerentur. Quod cum facerent, ne-
cesse non erat ut se mutuo quaerent, et omnia praesto
magisque salva erant, et ea quibus esset opus citius milites
habebant.

Ceterum speculatores antegressi cum viderentur in pla-
nitie videre homines, qui et pabulum et ligna sumerent, et
adspicerent itidem jumenta, quae ejusmodi alia portarent,
aliqua quae pascerentur, et remotiora loca intuendo, ani-
madvertere sibi viderentur, vel funum vel pulverem in sub-
lime ferri : de his omnibus fere intelligebant, hostium copias
alicubi esse in propinquo. Itaque speculatum praefectus
statim quandam mittit, qui Cyro ista nuntiaret. Is autem
ubi haec audisset, mandavit illis, ut iis ipsis in speculis ma-
nerent, ac quicquid semper novi conspicerent, sibi renun-
tiant : praeterea equitum cohortem ulterius misit, manda-
vitque darent operam ut quosdam illorum qui erant in pla-
nitie comprehenderent, quo certius id quod esset cognos-

μὲν δὴ ταχθέντες τοῦτο ἐπραττον. Αὐτοὺς δὲ τὸ ἄλλο στρατεύμα αὐτοῦ κατεχώριζεν, ὅπως παρασκευάσαιτο ὅσα ὥσπερ χρῆναι πρὶν πάνυ θυοῦ εἶναι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀριστὰν παρηγγύησεν, ἔπειτα δὲ μένοντας ἐν ταῖς τάξεσι τὸ παραγγελλόμενον προνοεῖν· (8) ἐπεὶ δὲ ἡρίστησαν, συνεκάλεσε καὶ ἱππέων καὶ πεζῶν καὶ ἄρμάτων τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τῶν μηχανῶν δὲ καὶ τῶν σκευοφόρων τοὺς ἄρχοντας καὶ τῶν ἄρμαμαζῶν καὶ οὕτως μὲν συνήεσαν. (9) Οἱ δὲ καταδραμόντες εἰς τὸ πεδίον συλλαβόντες ἀνθρώπους ἤγαγον· οἱ δὲ συλληφθέντες ἀνερπυζόμενοι ὑπὸ τοῦ Κύρου ἔλεγον ὅτι ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου εἶεν, προελθυθότες ἐπὶ χιλὸν, οἱ δ' ἐπὶ ζύλῳ, παρελθόντες τὰς προφυλακὰς διὰ γὰρ τὸ κτήθος τοῦ στρατοῦ σπάνια πάντα εἶναι. (10) Καὶ ὁ Κύρος ταῦτα ἀκούσας, Πόσον δὲ, ἔφη, ἀπείσιν ἐνβένδε τὸ στρατεύμα; Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι ὡς δύο παρασάγγας. Ἐπὶ τούτοις ἤρετο ὁ Κύρος, Ἡμῶν δ', ἔφη, λόγος τις ἦν παρ' αὐτοῖς; Ναὶ μὰ Δία, ἔρασαν, καὶ πολὺς γὰρ ὡς ἔγγυς ἦδη εἶητε προσιόντες. Τί οὖν; ἔφη ὁ Κύρος, ἧ καὶ ἔχειρον ἀκούοντες ἰόντας; τοῦτο δὲ ἐπύρετο τῶν παρόντων ἕνεκα. Οὐ μὰ Δία, εἶπον ἱεῖνοι, οὐ μὲν δὴ γ' ἔχειρον, ἀλλὰ καὶ μάλα ἡνιῶντο. (11) Νῦν δ', ἔφη ὁ Κύρος, τί ποιοῦσιν; Ἐκτάττονται, ἔρασαν καὶ ἐχθὲς δὲ καὶ τρίτην ἡμέραν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπραττον. Ὁ δὲ τάττων, ἔφη ὁ Κύρος, τίς ἐστίν; Οἱ εἰ ἔρασαν, Αὐτός τε Κροῖσος καὶ σὺν αὐτῷ Ἕλληνας ἀνὴρ, καὶ ἄλλος δὲ τις Μῆδος· οὗτος μέντοι ἐλέγετο φονὴς εἶναι παρ' ὁμῶν. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἄλλ', ὦ Ζεῦ μέγιστε, λαβεῖν μοι γένοιτο αὐτὸν ὡς ἐγὼ βούλομαι.

12. Ἐκ τούτου τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπάγειν ἐκέλευεν, εἰς δὲ τοὺς παρόντας ὡς λέξων τι ἀνήγετο. Ἐν τούτῳ δὲ παρῆν ἄλλος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σκοπάρχου, λέγων ὅτι ἱππέων τάξις μεγάλη ἐν τῷ πεδίῳ προφαίνεται καὶ ἡμεῖς μὲν, ἔφη, εἰκάσομεν ἐλαύνειν αὐτοὺς βουλομένους ἰδεῖν τοῦτο τὸ στρατεύμα. Καὶ γὰρ πρὸ τῆς τάξεως ταύτης ἄλλοι ὡς τριάκοντα ἱππεῖς συχρὸν προελθόντες, καὶ μέντοι, ἔφη, κατ' αὐτοὺς ἡμᾶς, ἴσως βουλόμενοι λαβεῖν, ἦν δύνωνται, τὴν σκοπὴν· ἡμεῖς δὲ ἴσμεν μία δεκάς οἱ ἐπὶ ταύτης τῆς σκοπῆς. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἐκέλευσε τῶν περὶ αὐτὸν αἰετόντων ἱππέων διέσαντας ὑπὸ τὴν σκοπὴν ἀδύλους τοῖς πολεμίοις ἀτρεμεῖν ἔχειν. Ὅταν δὲ, ἔφη, ἡ δεκάς ἡ ἡμετέρα λείπῃ τὴν σκοπὴν, ἐξαναστάντες ἐπιθεσθε τοῖς ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὴν σκοπὴν. Ὡς δὲ ὕμᾶς μὴ λυπῶσιν οἱ ἀπὸ τῆς μεγάλης τάξεως, ἀντέξτε δὲ σὺ, ἔφη, ὦ Ὑστάσπα, τὴν χιλιοστὴν τῶν ἱππέων λαβὼν καὶ ἐπιφανῆθι ἐναντίας τῇ τῶν πολεμίων τάξει. Διώξεις δὲ οὐδαμῇ εἰς ἑσπέρην, ἀλλ' ὅπως αἱ σκοπαὶ σοὶ διαμένωσιν ἐπιμεληθεὶς παράθῃ. Ἦν δ' ἄρα ἀνατείναντες τινες τὰς δεξιὰς προελθόντες ὑμῖν, δέχεσθε φιλικῶς τοὺς ἀνδρας.

14. Ὁ μὲν δὴ Ὑστάσπης ἀπὼν ὠπλίζετο· οἱ δ' ὑπάρχειν ἤλυνον εὐθὺς ὡς ἐκέλευεν. Ἀπαντᾷ δ' αὐτοῖς καὶ ἐν τῇ τῶν σκοπῶν Ἀράσπας σὺν τοῖς θεραπου-

scere possent. Ac illi quidem, quibus id negotii datum erat, hoc faciebant : Cyrus ipse copias reliquas ibidem disponebat, ut prepararent ea quibus opus esse arbitrabatur, antequam omnino congregarentur. Ac primum quidem edixit uti pranderent, deinde ut suis in ordinibus manerent ac providerent quod Imperaretur. Pransi autem cum essent, equitum, peditum, curruum duces, atque etiam machinarum, impedimentorum, harumaxarum praefectos convocavit. Et hi quidem convenerunt : il vero interea qui in planitiem excurrerant, homines comprehensos adducebant. Cumque a Cyro interrogarentur ii, qui capti erant, aiebant se hostium ex castris esse, ac processisse partim pabulatum, partim lignatum, praetergressos primas excubias : etenim propter exercitus multitudinem rara esse omnia. Et Cyrus his auditis, Quanto, inquit, intervallo hinc exercitus abest? Parasangas fere duas, aiunt illi. Post haec eos interrogans Cyrus, An de nobis erat, inquit, apud ipsos aliquis rumor? Erat profecto, inquiunt, et quidem magnus : nimirum vos adventare et prope jam adesse. Quid igitur ait Cyrus, cum id audirent, an gaudebant? (hoc autem eorum, qui aderant, causa quaerebat.) Non profecto, respondunt illi, non sane gaudebant, sed admodum etiamangebantur. Jam vero, ait Cyrus, quid agunt? Instruuntur, inquiunt; atque in hoc ipso tum heri, tum nudius tertius occupati fuerunt. Et quis eos instruit? ait Cyrus. Cressus ipse, inquiunt, et cum eo Graecus quidam, et alius quidam Medus : hic quidem a vobis venisse transfuga dicebatur. Verum, o maxime Jupiter, inquit Cyrus, utinam eum capiam, uti cupio.

Secundum haec captivos abduci jussit, et ad eos, qui aderant, quasi dicturus aliquid, se parabat. Interea quidam alius a speculatorum aderat praefecto, qui magnum equitum agmen in planitie conspici dicebat : Ac nos quidem, inquit, suspicamur eos provehi studio contemplandi hunc exercitum. Nam ante hanc turmam alii equites fere triginta celetter advehuntur et quidem nos ipsos versus; fortasse quod speculam hanc, si quidem possint, occupare velint : nos autem in ista specula tantummodo decem sumus. Et Cyrus nonnullos equites ex his quos semper circum se habebat, proveclos sub ipsam usque speculam clam hostibus immotos ibi consistere jussit. Ubi vero, ait, decuria nostra speculam deseruerit, tum vos ex insidiis exsurgite, eosque invadite, qui speculam conscenderint. Atque ut vos magna illa non laedat turma, egredere tu, inquit, adversus hos, Hystaspa, equitibus mille adsumptis, et in conspectum hostilis agminis adverso agmine prodi. Nequaquam vero persequaris eos usque ad loca tibi non perspecta, sed ubi curaveris, ut tuae constanter maneant speculae, progreditor. Quod si qui porrectis dextris ad vos advehantur, eos amanter excipite.

Hystaspa itaque discedens arma sumebat; et Cyri statim ministri, quemadmodum imperarat, avehebantur. Illis autem Araspas cum famulis cis ipsas etiam speculas occur-

σιν, ὁ πεμφθεὶς πάλαι κατάσκοπος, ὁ φύλαξ τῆς Σου-
σίδος γυναικός. (15) Ὁ μὲν οὖν Κύρος ὡς ἤκουσεν,
ἀναπηδήσας ἐκ τῆς ἐδρας ὑπήντα τε αὐτῷ καὶ ἐδεξιάτο·
οἱ δὲ ἄλλοι, ὥσπερ εἰκός, μηδὲν εἰδότες ἐκπεπληγμένοι
ἦσαν τῷ πράγματι, ὥς ὁ Κύρος εἶπεν, Ἄνδρες φίλοι,
ἔχει ἡμῖν ἀνὴρ ἄριστος. Νῦν γὰρ ἤδη πάντας ἀνθρώ-
πους δεῖ εἰδέναι τὰ τούτου ἔργα. Οὗτος οὐτε αἰσχροῦ
ἡττηθείς οὐδενός ὄλετο οὐτ' ἐμὲ φονήθεις, ἀλλ' ὑπ'
ἐμοῦ πεμφθείς ὅπως ἡμῖν μάθων τὰ τῶν πολεμίων σα-
φὲς τὰ ὄντα ἐξαγγεῖλαιεν. (16) Ἀ μὲν οὖν ἐγὼ σοι ὑπε-
στροφῇ, ὦ Ἀράσπα, μέμνημαί τε καὶ ἀποδώσω σὺν
τούτοις πᾶσι. Δίκαιον δὲ καὶ θυμᾶς ἅπαντας, ὧ ἄνδρες,
τούτων τιμᾶν ὡς ἀγαθὸν ἀνδρα· ἐπὶ γὰρ τῷ ἡμετέρῳ
ἀγαθῷ καὶ ἐκινδύνουσε καὶ αἰτίαν ὑπέσχετο ἡ ἐπαρύνετο.
17 Ἐκ τούτου δὴ πάντες ἡσπάζοντο τὸν Ἀράσπαν καὶ
ἐδεξιοῦντο. Εἰπόντος δὲ Κύρου ὅτι τούτων μὲν τοίνυν
εἴη ἄλλες, Ἀ δὲ καιρὸς ἡμῖν εἰδέναι, τάδε, ἔφη, διη-
γοῦ, ὦ Ἀράσπα, καὶ μηδὲν ἐλάττω τοῦ ἀληθοῦς μηδὲ
μείζον τὰ τῶν πολεμίων. Κρείττον γὰρ μείζω οἰκθέν-
τας μείζον ἰδεῖν ἢ μείω ἀκούσαντας ἰσχυρότερα εὐρί-
σκειν. (18) Καὶ μὲν, ἔφη ὁ Ἀράσπας, ὡς σαρδέστατά
γ' ἂν εἰδείην ὅπως τὸ στρατεύμα ἐστὶν ἐπὶ οὖρον· συν-
εξέτακτον γὰρ παρὼν αὐτούς. Σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ Κύ-
ρος, οὐ τὸ πλήθος μόνον ὀπίθῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν τάξιν
αἰτῶν· Εἰγὼ μὲν γὰρ μὲν Δι', ἔφη ὁ Ἀράσπας, καὶ ὡς
διανοοῦνται τὴν μάχην ποιεῖσθαι. Ἀλλ' ὅμως, ἔφη
ὁ Κύρος, τὸ πλήθος ἡμῖν πρῶτον εἰπὲ ἐν κεφαλῇ.
(19) Ἐκεῖνοι τοίνυν, ἔφη, πάντες τεταγμένοι εἰσὶν ἐπὶ
τοιαύτῳ τὸ βάθος καὶ περὶ καὶ ἵπποις πλήν τῶν Αἰ-
γυπτίων· οὗτοι δ' ἔχουσιν ἀμφὶ τὰ τεταράκοντα στάδια
πάνυ γὰρ μοι, ἔφη, ἐμῆλθεν ὥστε εἰδέναι ὅπως κα-
τεῖχον χωρίον. 20 Οἱ δ' Αἰγύπτιοι, ἔφη ὁ Κύρος, πῶς
εἰσι τεταγμένοι; ὅτι εἰπας Πλήν τῶν Αἰγυπτίων. Τού-
τους δὲ οἱ μυρίαρχοι ἐτάκτον εἰς ἑκατὸν πανταρχῆς τὴν
μυριοστὴν ἑκάστην· τούτων γὰρ σὺν καὶ οἱ καὶ νόμοι
ἔρασαν εἶναι τὴν τάξιν. Καὶ ὁ Κροῖστος μέντοι μάλα
ἄκων συνεμύρμηκεν αὐτοῖς οὕτω τάττεσθαι· ἐβούλετο
γὰρ ὅτι πλείστον ὑπερβαλεῖσθαι τοῦ σοῦ στρατεύ-
ματος. Πρὸς τί δὲ, ἔφη ὁ Κύρος, τοῦτο ἐπιθυμῶν;
Ὡς γὰρ μὲν Δι', ἔφη, τῷ περιττῷ κυκλωσόμενος. Καὶ
ὁ Κύρος εἶπεν, Ἀλλ' οὕτοι ἂν εἰδείεν εἰ οἱ κυκλωσόμενοι
κυκλωθεῖεν. 21 Ἀλλ' ἂ μὲν παρὰ σοῦ καιρὸς μαθεῖν,
ἀκρόαμεν· θυμᾶς γὰρ γρή, ὧ ἄνδρες, οὕτω ποιεῖν· νῦν
μὲν ἐπειδὴν ἐνθένδε ἀπέλθῃτε, ἐπισκέψασθε καὶ τὰ τῶν
ἵππων καὶ τὰ θυμῶν αὐτῶν ὅπλα· πολλὰ γὰρ μικροῦ
ἐνδεία καὶ ἀνὴρ καὶ ἵππος καὶ ἄρμα ἄρρεῖον γίγνεται·
αὐρίων δὲ πρῶι, ὥς ἂν ἐγὼ θυώμαι, πρῶτον μὲν γρή
ἀριστῆσαι καὶ ἀνδρα καὶ ἵππους, ὅπως ὅ,τι ἂν πράτ-
τειν αἰεὶ καιρὸς ἢ μὴ τούτου ἡμῖν ἐνδεῇ. ἔπειτα δὲ σὺ,
ἔφη, ὦ Ἀράσπα, τὸ δεξιὸν κέρας ἔχε ὥσπερ καὶ ἔξεις,
καὶ οἱ ἄλλοι μυρίαρχοι ἥπερ νῦν ἔχετε· ὁμοῦ δὲ τοῦ
ἀγῶνος ὄντος ἐνδεῇ ἄρματι καιρὸς τοὺς ἵππους μετα-
ζειν γνῶναι. Πανταρχεῖσθε δὲ τοῖς ταξίαρχοις καὶ λο-
χαγχοῖς ἐπὶ καὶ αἰγῶν καθίστασθαι εἰς δύο ἔχοντας ἑκα-

rit, is qui dudum explorator missus fuerat, Susiae mulieris
custos. Et Cyrus quidem, cum ut vidit, exsiliens de sella
progressus est ei obviam et dextra hominem excepit : ce-
teri, qui nihil horum scirent, re ista erant obstupefacti, ut
par est credi; donec Cyrus ait, Vir ad nos optimus venit,
amici. Nam scire jam omnes homines hujus oportet facino-
ra. Hic neque ulla re turpi victus, neque foemine meae
permotus discessit; sed a me missus, ut hostium rebus co-
gnitis, quo loco essent, certo nobis renuntiaret. Tibi qui-
dem, Araspa, quae sum pollicitus, et meminisse prae-stabo
cum his omnibus. Vos autem omnes etiam aequum est,
milites, hunc, ut virum fortem, honore prosequi : nam
commodi nostri causa tum periculo se obtulit, tum cri-
men, quo premebatur, in se sustinuit. Tum vero Araspa
omnes salutantes amplectebantur, et dextris excipiebant.
Cum autem dixisset Cyrus, satis jam istorum esse; Quae au-
tem scire nos ex re nostra fuerit, inquit, narra nobis, Ara-
spa, neque res hostium praeter veritatem extenua. Nam
melius fuerit, nos arbitratos majora, deinde minora videre,
quam auditis minoribus, majora reperire. Enimvero, in-
quit Araspa, operam dedi ut quam certissime cognoscerem
quantus sit illorum exercitus : nam praesens una cum aliis
aciem eorum instruxi. Tu igitur, inquit Cyrus, non eorum
modonumerum, verum etiam aciei rationem tene? Teneo
profecto, inquit Araspa, atque etiam quo pacto praedium
inire cogitent. Tu tamen, ait Cyrus, primum nobis eorum
multitudinem summam exponito. Sunt igitur illi, inquit,
omnes et pedites et equites instructi ad tricenos in altitu-
dinem, exceptis Aegyptiis : occupant autem hi fore spatium
quadragesima stadiorum : mihi enim, inquit, admodum cura
fuit, ut quantum loci occuparent scirem, Aegypti vero, ait
Cyrus, quo pacto, instructi sint, dicito : aiebas enim, *ex ce-
ptis Aegyptiis*. Nimirum hos denum millium praefecti ita
instruebant, ut qualibet denum millium acies in centenos
esset ab omni parte disposita : nam domi quoque sibi hanc
ordinum legem esse dicebant. Croesus sane perquam invi-
tus eis concessit ut hoc modo instruerentur : quippe phalan-
gem suam sic extendere volebat, ut tum ultra exercitum
quam longissime porrigeretur. At quomobrem, ait Cyrus,
id cupiebat? Ea profecto de causa, ut exsuperante copias
tuas multitudine circumdaret. Et Cyrus ait, At hi cogno-
scent, an qui circumdare volunt, circumdari possint. Sed
enim quae ex te didicisse nostram erat in rem, audivimus :
vobis autem ita, viri, faciendum est : nunc quidem, post-
eaquam hinc abieritis, tum equorum arma, tum vestra
inspicite; nam saepenumero exigua re deficiente, et vir, et
equus, et currus inutilis redditur : eras autem mane dum sa-
crum ego rem peragam, primum et viris et equis vescendum
erit, ut quicquid fieri semper opportunum fuerit, nihil nobis
desit quo minus id conficiamus : deinde tu, inquit, Araspa,
cornu dextrum tene, uti nunc tenes, ac ceteri itidem denum
millium praefecti servate quem nunc locum obtinetis; nam
ubi prope adest certamen, cum sit consensendum, non juncti
jam equi in curru commode mutari possunt. Deunantiate
vero cohortium praefectis et ductoribus manipulorum, ut
in phalange consistant, singulis manipulis bifariam divi-

στον τὸν λόγον. Ὁ δὲ λόχος ἦν ἑκαστος εἰκοσιτέτταρες.

22. Καί τις εἶπε τῶν μυριάρχων, Καὶ δοκοῦμέν σοι, ἔφη, ὦ Κύρε, ἱκανῶς εἶναι εἰς τοσοῦτους τεταγμένοι πρὸς οὕτω βαθεῖαν φάλαγγα; Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Αἱ δὲ βιήτεραι φάλαγγες ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τοῖς ὅπλοις τῶν ἐναντίων τί σοι, ἔφη, δοκοῦσιν ἢ τοὺς πολεμίους βλάπτειν ἢ τοὺς συμμαχοὺς ὠφελεῖν; (23) Ἐγὼ μὲν γάρ, ἔφη, τοὺς εἰς ἑκατὸν τούτους ὀπλίτας εἰς μυρίους ἂν μᾶλλον βουλοίμην τετάχθαι· οὕτω γὰρ ἂν ἐλαχίστοις μαχόμεθα. Ἐξ ὧν μέντοι ἐγὼ τὴν φάλαγγα βαθυῶς οἶμαι ὅλην ἐνεργὴν καὶ σύμμαχον ποιήσιν αὐτὴν ἑαυτῇ. (24) Ἀκοντιστάς μὲν ἐπὶ τοῖς θωρακοφόροις τάξω, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀκοντισταῖς τοξότας. Τούτους γὰρ πρωτοστάτας μὲν τίς ἂν τάττοι, οἱ καὶ αὐτοὶ ὁμοιοῦσι μηδεμίαν μάχην ἂν ὑπομείναι ἐκ χειρὸς; προβιβαλμένοι δὲ τοὺς θωρακοφόρους μενοῦσί τε, καὶ οἱ μὲν ἀκοντίζοντες, οἱ δὲ τοξεύοντες, ὑπὲρ τῶν πρόσθεν πάντων λυμανοῦνται τοὺς πολεμίους. Ὅτι, δ' ἂν κακωγῇ τις τοὺς ἐναντίους, ὅηλον ὅτι παντὶ τούτῳ τοὺς συμμαχοὺς κουφίζει. (25) Τελευταίους μέντοι στήσω πᾶσι ἐπὶ πᾶσι καλούμενους. Ὡς περ γὰρ οἰκίας οὕτε ἀνευ ἰσχυροῦς οὕτε ἀνευ τῶν στήγην ποιοῦντων οὐδὲν ὄφελος, οὕτως οὐδὲ φάλαγγος οὐτ' ἀνευ τῶν πρώτων οὐτ' ἀνευ τῶν τελευταίων, εἰ μὴ ἀγαθὸν ἔσονται, ὄφελος οὐδέν. (26) Ἀλλ' ὑμεῖς τε, ἔφη, ὡς παραγγέλλω τάττεσθε, καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν πελταστῶν ἄρχοντες ἐπὶ τούτοις ὡς αὐτὰς τοὺς λόχους καθίστατε, καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν τοξοτῶν ἐπὶ τοῖς πελτασταῖς ὡς αὐτούς. (27) Σὺ δὲ ὅς τῶν ἐπὶ πᾶσιν ἔρχεις τελευταίους ἔχων τοὺς ἀνδράς παραγγέλλε πᾶσι ἑαυτοῦ ἔφορᾶν τε ἑκάστῳ τοὺς καθ' αὐτὸν καὶ τοῖς μὲν τὸ δέον ποιοῦσιν ἐπικαλεῖν, τοῖς δὲ κακυνόμενοις ἀπειλεῖν ἰσχυρῶς ἢν δὲ τις στρέφεται προδιδόναί θέλων, θανάτῳ ζημιῶν. Ἐργον γάρ ἐστι τοῖς μὲν πρωτοστάταις θαρρύνειν τοὺς ἐπομένους καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ὑμᾶς δὲ δεῖ τοὺς ἐπὶ πᾶσι τεταγμένους πλεῖω φόβον παρέχειν τοῖς κακοῖς τοῦ ἀπὸ τῶν πολεμίων. (28) Καὶ ὑμεῖς μὲν ταῦτα ποιεῖτε. Σὺ δὲ, ὦ Βραδάτα, ὅς ἄρχεις τῶν ἐπὶ ταῖς μηχαναῖς, οὕτω ποιεῖ ὅπως τὰ ζεύγη τὰ τοὺς πύργους ἄγοντα ἔσται ὡς ἐγγύτατα τῆς φάλαγγος. (29) Σὺ δ', ὦ Δαούχε, ὅς ἄρχεις τῶν σκευοφόρων, ἐπὶ τοῖς πύργοις [καὶ ἐπὶ ταῖς μηχαναῖς] ἄγε πάντα τὸν τοιοῦτον στρατὸν· οἱ δὲ ὑπηρέται σου [τῶν ὅπλων] ἰσχυρῶς κολαζόντων τοὺς προέοντας τοῦ καιροῦ ἢ λειπομένους. (30) Σὺ δὲ, ὦ Καρδοῦχα, ὅς ἄρχεις τῶν ἀρμαστῶν αἱ ἀγούσι τὰς γυναῖκας, κατὰστησον αὐτὰς τελευταίας ἐπὶ τοῖς σκευοφόροις. Ἐπόμενα γὰρ ταῦτα πάντα καὶ πλήθους δοῖαν παρέξει καὶ ἐνεδρεῦναι ἔστιν εἰσὶν αἱ, καὶ τοὺς πολεμίους, ἢν κυκλοῦσθαι πειρῶνται, μείζω τὴν περιβολὴν ἀναγκάσει ποιεῖσθαι. ὥς δ' ἂν μείζον χωρὶον περιβάλλωνται, τοσοῦτον ἐνίσχη αὐτοὺς ἀσθενεστέρους γίνεσθαι. (31) Καὶ ὑμεῖς μὲν οὕτω ποιεῖτε· σὺ δὲ, ὦ Ἀρταόχε καὶ Ἀρταγέρτα, τὴν χιλιεστὴν ἑκάτερος τῶν σὺν ὑμῖν πεζῶν ἐπὶ τῶντος ἔχετε. (32) Καὶ σὺ, ὦ Φαρνῶχε καὶ Ἀσιαδᾶ-

sis. Erant autem manipuli singuli militum viginti quatuor.

Et quidam e denu millium praefectis, An videmur tibi, Cyre, inquit, si quidem in tot ordinati sumus, adversus tam densam phalangem suffecturi? Et Cyrus, Densiores quae sunt phalanges, ait, quam ut armis ad hostes possint pertingere, quid tibi videntur hostibus adferre damni, sociis quid commodi? Equidem, ait, hos in centenos ordinatos gravis armaturae milites malle in decies millenos esse dispositos: nam hoc modo cum paucissimis dimicaremus. At quo militum numero phalangis meae constabit altitudo, futurum arbitror, ut tota strenua reddatur, et ad opem mutuo ferendam prompta. Jaculatores quidem post loricatedos disponam, et post jaculatores, sagittarios. Quis enim eos in acie prima constituat, qui fateantur ipsi nullam se cominus pugnam sustinere posse? At si loricatedos ante se hostibus oppositos habeant, subsistent: et illi quidem tela vibrando, hi sagittas emittendo super omnes ante collocatos, hostibus perniciem facient. Quocunque autem maleficio hostes quis infestat, eonimrum omni socios subleat. Postremos vero collocabo, qui omnium ultimi vocantur. Nam quemadmodum domus nec sine lapidum lectorum compositione firma, nec absque iis qui tectum faciant, ullam ad rem utilis est, sic neque phalangis vel absque primis vel absque ultimis, si strenui non fuerint, ullus est usus. At vestros ordines, uti praecipio, instruite; ac vos peltastarum praefecti, post hos vestros itidem manipulos disponite; vosque praefecti sagittariorum, itidem post peltastas. At tu, qui praefectus es ultimis omnium, extrema esto in acie cum tuis, eisque praecipe, ut quisque suos respiciendo observet, et officium facientes adhortetur, ignaviores minitabundus acriter increpet: quod si quis tergum vertat, prodendi consilio, eum morte muliet. Est enim eorum qui principe constituti sunt loco munus, ut sequentes verbis et factis animosos efficiant: vos autem, qui post omnes estis collocati, etiam metum hostili majorem ignavis incutere debetis. Ac vos quidem haec facite. Tu vero, Bradata, qui praefectus es iis quibus machinae curae sunt, sic fac, ut vehicula jugalia, quae turres vehunt, quam proxime phalangem sequantur. Tu, Daüche, qui praefectus es sarcinariis, post turres et machinas copias ejusmodi omnes ducito: et ministri tui vehementer in eos gregales animadvertant, qui vel intempestive praecesserint vel a tergo manserint. Tu, Carduche, qui harmamaxis mulieres vehentibus es praefectus, postremo eas loco post impedimenta constitue. Nam si haec omnia sequantur, et multitudinis opinionem praebent, et insidias struendi facultatem nobis suppeditabunt, et cogent hostes, si quidem circumdare nos velint, ut majorem ambitum faciant: quanto autem majus spatium circumdando complectantur, tanto necesse est imbecilliores fiant. At vos quidem ita facite: tu vero, Artaoze, et tu Artagersa, uterque mille pedites, ex his qui vobiscum sunt, post hos habete. Tuque, Pharnuche, et tu Asiadata, equites illos mille, quibus praestis

τα, τὴν τῶν ἵππων γλίσσων ἥς ἕκαστος ἄρχει ὑμῶν μὴ συγκατατάττετε εἰς τὴν φάλαγγα, ἀλλ' ὀπισθεν τῶν ἄρμαμαξῶν ἐσπρίσθητε καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς ἔπειτα πρὸς ἡμᾶς ἦκατε σὺν τοῖς ἄλλοις ἡγεμόσιν. Οὕτω δὲ δεῖ ὑμᾶς παρεσκευάσθαι ὡς πρῶτους δεῖσον ἀγωνίζεσθαι. (30) Καὶ σὺ δὲ ὁ ἄρχων τῶν ἐπὶ ταῖς καμήλοις ἀνδρῶν, ὀπισθεν τῶν ἄρμαμαξῶν ἐκτάττου ποιεῖς δ' ὅ, τι ἂν σοι παραγγέλλῃ Ἀртаγέρσης. (31) Ὑμεῖς δ' οἱ τῶν ἁρμάτων ἡγεμόνες διακληρώσμενοι, ὁ μὲν λόχων ὑμῶν πρὸ τῆς φάλαγγος τὰ μεθ' ἑαυτοῦ ἐκτὸν ἔργον ἄρματα καταστήσῃτε· αἱ δ' ἑτεραι ἐκατοστῆς τῶν ἁρμάτων, ἡ μὲν κατὰ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τῆς στρατῆς στοιχίσῃ ἐπὶ τῇ φάλαγγι ἐπὶ κέρως, ἡ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον. (32) Κύρος μὲν οὕτω διέταπεν.

Ἀβραδάτας δὲ ὁ Σούσων βασιλεὺς εἶπεν, Ἐγὼ σοι, ὦ Κύρε, ἐλευσίσους ὑφίσταμαι τὴν κατὰ πρόσωπον τῆς ἀντίας φάλαγγος τάξιν ἔχειν, εἰ μὴ τί σοι ἄλλο δοκεῖ. (33) Καὶ ὁ Κύρος ἀγαθὰς αὐτὸν καὶ δεξιωσάμενος ἐπήρατο τοὺς ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἁρμασι Πέρσας, Ἡ καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ταῦτα συγχωρεῖτε; Ἐπεὶ δὲ ἐκείνοι ἀπεκρίναντο οὐτὸ καλὸν εἶναι ταῦτα ὑφίσθαι, διεκλήρωσεν αὐτοὺς, καὶ ἔλαχεν ὁ Ἀβραδάτας ἥπερ ὑφίστατο, καὶ ἐγένετο κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους. (34) Τότε μὲν δὴ ἀπὸντες καὶ ἐπιμεληθέντες ὧν προείπον ἐδειπνοποιοῦντο καὶ φυλακὰς καταστήσαντες ἐκοιμήθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ πρὸς Κύρος μὲν ἐθύετο, ὁ δ' ἄλλος στρατὸς ἀριστήσας καὶ σπονδὰς ποιησάμενος ἐξῆλθεν· το πολλοὶς μὲν καὶ καλοῖς χιτῶσι, πολλοὶς δὲ καὶ καλοῖς θώραξι καὶ κράνεσιν ὀπλίσαν δὲ καὶ ἵπποις προμετωπίδους καὶ προστερονίδους· καὶ τοὺς μὲν μονίπους παραμηριδίοις, τοὺς δ' ὑπὸ τοῖς ἁρμασιν ὄντας παραπλευριδίοις· ὥστε ἡστραπτε μὲν χαλκῷ, ἥρπει δὲ φοινικίσι πᾶσα ἡ στρατιὰ.

2. Καὶ τῷ Ἀβραδάτᾳ δὲ το τετραδρόμουν ἄρμα καὶ ἵππων ὀκτὼ παγκάλως ἐκασόμνητο. Ἐπεὶ δ' ἐκέλευε τὸν λινὸν θώρακα, ὃς ἐπιχώριος ἦν αὐτοῖς, ἐνδύεσθαι, προσφέρει αὐτῷ ἡ Πάνθεια χρυσοῦν καὶ χρυσοῦν κράνος καὶ περιβραχιόνια καὶ ψέλια πλατεῖα περὶ τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν καὶ χιτῶνα πορφυροῦν ποδάρη στόλι-δωτὸν τὰ κάτω καὶ λόρρον διακινθινόμαζον· ταῦτα δ' ἐποιήσατο λάβρα τοῦ ἀνδρὸς ἐκμετρησαμένη τὰ ἐκείνου ὄπλα. (3) Ὁ δὲ ἰδὼν ἐθαύμασε τε καὶ ἐπήρατο τὴν Πάνθειαν, Σὺ δὲ ποῦ, ὦ γύναι, συγκόλυσας τὸν σκευτὴς κόσμον τὰ ὄπλα μοι ἐποιήσω; Μὰ Δί', ἔφη ἡ Πάνθεια, οὐκ οὐν τὸν γε πλείστου ἄξιον σὺ γὰρ ἔμοιγε, ἦν καὶ τοῖς ἄλλοις φανῆς οὐςπερ ἑμοὶ δοκεῖς εἶναι, μέγιστος κόσμος ἐστίν. Ταῦτα δὲ λέγουσα ἄμα ἐνέδυε τὰ ὄπλα, καὶ λινάειαν μὲν ἐπειράτο, εἰδείετο δὲ αὐτῇ τὰ δάκρυα κατὰ τῶν παρειῶν.

4. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρόσθεν ὧν ἀξιοθέατος ὁ Ἀβραδά-

uterque, ne in phalange una cum ceteris disponite, sed armis vosmet pone harmamaxes seorsum ipsi instruite: deinde cum ducibus ceteris ad me accedite. Sic autem paratos vos esse oportet, quasi primi praelium sitis inituri. Tu quoque, illorum qui in camelos sunt impositi praefecte, pone harmamaxes locum obtinete; et quidquid Artageras imperarit, facito. Vos autem currum duces, cum sortem duxeritis, cui vestrum id sorte obvenit, is ante phalangem suos centum currus constituat: de ceteris curruum centuriis altera quidem ad latus dextrum exercitus longo agmine procedens, phalangem ad cornu sequatur, ad levum altera. Sic adeo Cyrus omnes disponebat.

Abradatas autem, Susorum rex, Ego, Cyre, ait, ultro in me recipio, ut hunc e regione phalangis adversae locum obtineam, nisi quid aliud tibi videtur. Et Cyrus hominem admiratus dextra prehendit, ac Persas qui ceteris erant in curribus interrogabat, An et vos haec conceditis? Illis respondentibus, honestum non esse, haec permittere; rem sorte decernendam ipsis proposuit, et Abradate sorte id obvenit, quod ipse in se recipere statuerat, atque adeo. Egyptiis oppositus fuit. Ac tum quidem cum discessissent, et curassent ea, de quibus modo dixi, ornabant, et constitutis excubiis quieti se dabant.

CAPUT IV.

Post idie mane Cyrus rem divinam faciebat: reliquus vero exercitus cum pransus esset ac libasset, in armis egressus est, multis et elegantibus tunicis, multis et elegantibus loriceis et galeis instructus: equos etiam frontalibus et pectoralibus amabant: et equitum quidem equos illis armis, quae femora; curribus vero junctos armis illis, quae latera tegerent; adeo ut totus exercitus aere fulgeret, et florido vestium punicearum colore niteret.

Erat et Abradate currus femorum quatuor et equorum octo pereleganter exornatus. Cumque jam thoracem more patrio lineam induere vellet, adfert ei Panthea aureum et galeam auream, et tegumenta brachiorum, et amillas latas circum internodia manuum, et purpuream tunicam, talarem et infra ciactum plicatam; denique cristam hyacinthino colore tinctam. Haec illa fecerat, clam viro mensura armorum ejus diligenter inita. Quibus ille conspectis miratus est, et Pantheam interrogavit, Tunc vero, mea uxor, ornatu tuo conscisso, haec mihi arma confecisti? Non profecto, ait Panthea, ornamento illo, quod maximi pretii est: nam tu, si quidem talis etiam aliis videaris, qualis esse mihi videris, maximo mihi fueris ornamento. Haec dicens armis eum induebat, et quanquam id occultare conaretur, lacrimae tamen ei per genas manabant.

Abradatas autem jam ante spectatu dignus, posteaquam

τας ὠκλήσθη τοῖς ὄπλοις τούτοις, ἐφάνη μὲν κάλλιστος καὶ ἐλευθεριώτατος, ἅτε καὶ τῆς φύσεως ὑπαρχούσης· ἰσθῶν δὲ παρὰ τοῦ ὀρηγνίουχου τὰς ἡνίας παρεσκευάζετο ὡς ἀναδοσόμενος ἤδη ἐπὶ τὸ ἄρμα. (6) Ἐν δὲ τούτῳ ἡ Πάνθεια ἀποχωρῆσαι κελεύσασα τοὺς παρόντας πάντας ἐλεξεν, Ἄλλ' ὅτι μὲν, ὦ Ἀβραδάτα, εἴ τις καὶ ἄλλη πώποτε γυνὴ τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα μεῖζον τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς ἐτίμησεν, οἶμαί σε γινώσκουσιν· ὅτι καὶ ἐγὼ μία τούτων εἰμὶ. Τί οὖν ἐμὲ δεῖ καθ' ἐν ἑκαστον λέγειν; τὰ γὰρ ἔργα οἶμαί σοι πιθανώτερα παρεσχῆσθαι τῶν νῦν λεγόντων λόγων. (6) Ὅμως δὲ οὕτως ἔρυσσα πρὸς σε ὥσπερ σύ οἶσθα, ἐπομνύω σοι τὴν ἐμὴν καὶ τὴν φιλίαν ἥ μὴν ἐγὼ βούλεσθαι ἂν μετὰ σοῦ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ γενομένου κοινῇ γῆν ἐπίεσασθαι μᾶλλον ἢ ἔγῃ μετ' αἰσχυνομένου αἰσχυνομένη; οὕτως ἐγὼ καὶ πρὸς τῶν καλλίστων καὶ ἐμαυτὴν ἠξίωκα. (7) Καὶ Κύρω δὲ μεγάλην τινὰ δοκὴν ἡμᾶς χάριν ὀφείλειν, ὅτι με αἰχμημάτων γενομένην καὶ ἐξαιρεθεῖσαν ἑαυτῷ οὕτε με ὡς δουλῆν ἠξίωσε κεκτηθῆσαι οὕτε ὡς ἐλευθέραν ἐν ἀτίμῳ ὀνόματι, διεφύλαξε δὲ σοὶ ὥσπερ ἀδελφοῦ γυναῖκα λαβών. (8) Πρὸς δὲ καὶ ὅτε Ἀράσπας ἀπέστη αὐτοῦ ὁ ἐμὲ ρυλάττων, ὑπεσχόμεν αὐτῷ, εἰ με ἐάσεις πρὸς σὲ πείμηναι, ἤξειν αὐτῷ σὲ πολὺ Ἀράσπα ἄνδρα καὶ πιστότερον καὶ ἀμείνονα.

9. Ἡ μὲν ταῦτα εἰπὲν· ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀγασθεὶς τοῖς λόγοις καὶ θιγὼν αὐτῆς τῆς κεφαλῆς, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπεύξατο, Ἄλλ', ὦ Ζεῦ μέγιστε, δός μοι φανῆναι ἄξιόν μὲν Πανθείας ἀνδρὶ, ἄξιόν δὲ καὶ Κύρου φίλῳ τοῦ ἡμᾶς τιμήσαντος. Ταῦτ' εἰπὼν κατὰ τὰς θύρας τοῦ ἀρματείου δίφρου ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ ἄρμα. (10) Ἐπεί δὲ ἀναβάντος αὐτοῦ κατέκλεισε τὸν δίφρον ὁ ὀρηγνίουχος, οὐκ ἔχουσα ἡ Πάνθεια πῶς ἂν ἐτι ἄλλως ἀσπάζατο αὐτὸν, κατεφίλησε τὸν δίφρον· καὶ τῷ μὲν προσήει τῇ δὲ τὸ ἄρμα, ἡ δὲ λαβοῦσα αὐτὸν συνεφέπετο, ἕως ἐπιστρεφείας καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Ἀβραδάτας εἶπε, Θάρρει, Πάνθεια, καὶ χαῖρε καὶ ἀπιθὶ ἡδῇ. (11) Ἐκ τούτου δὲ οἱ εὐνοῦχοι καὶ αἱ θεραπαινίδες λαβοῦσαι ἀπῆλθον αὐτὴν εἰς τὴν ἀρμάμαξαν καὶ κατακλίναντες κατεκάλυψαν τῇ σκηνῇ. Οἱ δὲ ἄνθρωποι καλοῦ ὄντος τοῦ θεάματος τοῦ Ἀβραδάτου καὶ τοῦ ἀρματος οὐ πρόσθεν ἐβύβαντο θεάσασθαι αὐτὸν πρὶν ἢ Πάνθειαν ἀπῆλθεν.

12. Ὡς δ' ἐκκαλλιερῆσαι μὲν ὁ Κύρος, ἡ δὲ στρατιὰ παρατίτατο αὐτῷ ὥσπερ παρηγγεῖλε, κατέχων σκοπὰς ὄλας πρὸ ἄλλων συνεκάλεσε τοὺς ἡγεμόνας καὶ ἐλεξε τάδε· (13) Ἄνδρες φίλοι καὶ ξύμμαχοι, τὰ μὲν ἱερὰ καὶ θεοὶ ἡμῖν φαίνουσιν ὅτι ὅσπερ ὅτε τὴν πρόσθεν νίκην ἔσονται ὑμεῖς δ' ἐγὼ βούλωμαι ἀναμνησάμεν μοι δοκεῖτε μνηστέον· πολὺ ἂν εὐθιμώτεροι εἰς τὸν ἀγῶνα ἵεναι. (14) Ἠσυχάτε μὲν γὰρ τὰ εἰς τὸν πόλεμον πολὺ μᾶλλον τῶν πολεμίων, συντέτραφθε δὲ καὶ συντέταχθε ἐν τῷ αὐτῷ καλῷ πλείω ἡδῇ χρόνον ἢ οἱ πολέμιοι καὶ συνεπύκατε μετ' ἄλληλων τῶν δὲ πολεμίων οἱ πολλοὶ μὲν συνήττηται μετ' ἑαυτῶν, οἱ δὲ ἀμάχητοι ἐκατέ-

τερον.

his armis erat instructus, pulcherrimus adparebat et maxime liberali forma præditus, quippe qui talis esset etiam a natura : cumque ab auriga inferiore habenas accepisset, jam se parabat ut in currum adscenderet. Ibi tum Panthea, secedere jussis omnibus qui aderant, dixit, « Enimvero, Abradata, si quæ mulier unquam maritum suum pluris quam suam æstimavit animam, agnoscere te arbitror etiam me harum unam esse. Quid ergo necesse est omnia singillatim commemorare? nam factis ea me tibi præstitisse existimo, quæ plus apud te fidei mereantur, quam verba a me nunc prolata. Sed enim tametsi hoc sim erga te animo, quem ipse nosti, jurata tamen et meum et tuum amorem sancto testor, malle me tecum, strenue cum te gesseris, terra simul obrui, quam cum infami et ipsam infamem vivere; usque adeo equidem et te et me ipsam honestissimis quibusque dignos judicavi. Quin etiam Cyro, mea sententia, magnas quasdam gratias debemus, quod redactam me ad captivæ fortunam et sibi selectam, nec ut servilis feminam conditionis, nec ut liberam sub ignominioso nomine possidendam consuerit; sed posteaquam me accepit, tibi tanquam fratris uxorem custodiverit. Præterea, cum Araspa, custos ille meus, ab ipso deficeret, pollicita sum ei, si mihi facultatem ad te mittendi concederet, venturum te ad ipsum longe Araspa tum fidiorem tum meliorem. »

Hæc illa proloquuta est : cujus verbis inirifice delectatus Abradata, et caput ejus tangens, sublati ad cælum oculis, precatus est : Tu vero, Jupiter maxime, fac ut dignum me Panthea maritum, et amicam Cyro dignum ostendam, qui nobis honorem habuit. Hæc loquutus, per fores sellæ curulis in currum adscendit. Et cum inferior auriga, post ejus adscensum, sellam istam occlusisset, Panthea, quæ alia ratione non posset amplius ipsum amplecti, sellam est osculata : et Abradata quidem jam procedebat currus, atque illa clam eo subsequeretur, donec conversus Abradata, ea conspecta, dixit, Bono sis animo, Panthea, et salve, et abi jam. Tum deinde eunuchi atque ancillæ receptam eam ad harmanaxam deduxerunt, et in lecto positam tentorio texerunt. Homines vero, tametsi et Abradata et currus ejus pulchrum sane spectaculum exhiberent, prius tamen eum contemplari non potuere, quam Panthea discessisset.

Cum autem Cyrus rite rem divinam fecisset, et jam instructus ei esset exercitus, uti mandarat, speculis aliis ante alias collocatis, duces convocavit, atque hujusmodi verba fecit : « Dii nobis, amici ac socii, sacrificia talia ostendunt, qualia cum victoriam nobis illam priorem largiti sunt : ego vero commonefacere vos eorum volo, quæ si memoria teneatis, longe mea quidem sententia sitis ad prælium alacrius accessuri. Nam bellicis in rebus multo magis quam hostes estis exerciti; multo etiam diutius quam hostes, eodem simul in loco et educati estis et instructi, et victoria simul estis potiti : at ex hostibus multi cum iisdem ipsis victi sunt : qui autem ex utraque parte prælio nondum interfuerunt,

ρῶν οἱ μὲν τῶν πολεμίων ἴσασιν ὅτι προδότας τοὺς παρ-
 ραστάτας ἔχουσιν. ὁμοίς δὲ οἱ μετ' ἡμῶν ἴστε ὅτι μετὰ
 θελόντων τοῖς συμμάχοις ἀρχεῖν μάχεσθε. (15) Εἰκὸς
 δὲ τοὺς μὲν πιστεύοντας ἀλλήλους ὁμόως μάχεσθαι
 μένοντας, τοὺς δὲ ἀπιστοῦντας ἀναγκαῖον βουλεύεσθαι
 πῶς ἂν ἑκαστοὶ τάχιστα ἐκποδὼν γένοντο. (16) Ἰορμεν
 δὲ, ὦ ἄνδρες, ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἄρματα μὲν ἔχοντες
 ὀπλισμένα πρὸς ὅπλα τὰ τῶν πολεμίων, ὥς δ' αὐτοὺς
 καὶ ἵππεις καὶ ἵππους ὀπλισμένους πρὸς ὀπλους ὥς
 ἐκ χειρὸς μάχεσθαι. (17) Ἡεῷς δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις οἷς
 καὶ πρόσθεν μαχεῖσθε, Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοίως μὲν ὀπι-
 σμένοι εἰσιν, ὁμοίως δὲ τεταγμένοι τὰς τε γὰρ ἀσπίδας
 μεῖζους ἔχουσιν ἢ ὥς ποιεῖν τι καὶ ὁρᾶν τεταγμένοι τε
 εἰς ἑκάτον ὁρῶν ὅτι κωλύουσιν ἀλλήλους μάχεσθαι
 πλὴν πάνυ ὀλίγων. (18) Εἰ δὲ τῇ ὁρῶντες ἐξώσεν
 πιστεύουσιν, ἵπποις αὐτοὺς πρῶτον δεήσει ἀντέχειν καὶ
 σιδήρῳ ὑπ' ἵππων ἰσχυρίζεσθαι· ἦν δὲ τις αὐτῶν καὶ
 ὑπομένειν, πῶς ἅμα δύνησεται ἵππομαχεῖν τε καὶ ψα-
 λαγγομαχεῖν καὶ πυργομαχεῖν; καὶ γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν
 πυργῶν ἡμῖν μὲν ἐπαρξήσουσι, τοὺς δὲ πολεμίους παί-
 νοντες ἀμαχανεῖν ἀντὶ τοῦ μάχεσθαι ποιήσουσιν. (19) Εἰ
 δὲ τις ἐπὶ ἐνδεῖσθαι δοκᾷτε, πρὸς ἐμὲ λέγετε· σὺν γὰρ
 θεοῖς οὐδένος ἀπορήσομεν. Καὶ εἰ μὲν τις εἰπεῖν τι
 βούλεται, λείψατο· εἰ δὲ μή, ἐλθόντες πρὸς τὰ ἱερὰ καὶ
 προσευξάμενοι οἷς ἐβουλαμεν θεοῖς ἵτε ἐπὶ τὰς τάξεις·
 (20) καὶ ἕκαστος ὑμῶν ὑπομνησάτω τοὺς μετ' αὐτοῦ
 ἀπερ' ἐνὼς θυμῶς, καὶ ἐπιδεικνύτω τις τοῖς ἀρχομένοις
 ἐκ τῶν ἁγίων ἀρχῆς, ἀφ' ὧν δεικνύς καὶ σῆμα καὶ
 πρόσωπον καὶ λόγους.

ΒΙΒΛΙΟΝ Ζ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ μὲν δὴ εὐξάμενοι τοῖς θεοῖς ἀπήσαν πρὸς τὰς τά-
 ξεις· τῇ δὲ Κύρῳ καὶ τοῖς ἀμ' αὐτὸν προσήνεγκαν οἱ
 θεράποντες ἐμραγεῖν καὶ ἐμπνέειν ἐπὶ οὖσιν ἀμ' αὐτὸν
 τὰ ἱερὰ. Ὁ δὲ Κύρος ὥσπερ εἰργαστήκως ἀπαρξάμενος
 ἡρίστα καὶ μετεοίδου αἰὲ τῷ μάλιστα δεομένῳ καὶ σπεί-
 ρας καὶ εὐξάμενος ἔπλε, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ περὶ αὐτὸν
 οὕτως ἐπύον. Μετὰ δὲ ταῦτα αἰτησάμενος Δία πα-
 τρῶν ἡγεμόνα εἶναι καὶ σύμμαχον ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸν
 ἵππον καὶ τοὺς ἀμ' αὐτὸν ἐκέλευσεν. (2) Ὀπλισμένοι
 δὲ πάντες ἦσαν οἱ περὶ τὸν Κύρον τοῖς αὐτοῖς Κύρῳ
 ὀπλοῖς, χιτῶσι φοινικεῖς, θώραξι χαλκοῖς, κράνεσι χαλ-
 κοῖς, λόφῳ λευκοῖς, μαχηταῖς, πλάτῃ κρανέῳ· ἐν
 ἑκάστῳ, οἱ δὲ ἵπποι προμνησπιόους καὶ προστερνιδούς
 καὶ παραμνησπιδούς χαλκοῖς· τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα παραμνη-
 ρίδια ἦν καὶ τῷ ἀνδρὶ τοσοῦτον μόνον διέφερον τὰ Κύ-
 ρου ὅπλα ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἐκέρχιστο τῇ χρυσοειδεῖ
 χροῖματι, τὰ δὲ Κύρου ὅπλα ὥσπερ κατεπτερον ἐξέλαμ-

eorum quotquot in hostium exercitu sunt, norunt, socios
 sibi adstare desertores : vos vero qui a nobis estis, cum is-
 alem praelii vos subituros nostis, qui sociis opem ferre
 cupiant. Est autem consentaneum, concordibus animis in
 pugna substitutos eos, qui mutuo sibi fidunt : qui vero
 diffidunt, hos consultare necesse est, quo pacto singuli
 quamprimum se subducere possint. Eamus igitur in hos-
 tes, viri, cum armatis curribus adversus hostium curus
 inermes; itidemque cum equitibus et equis armatis adver-
 sus inermes cominus pugnaturi. Adversus pedites pugna-
 turi estis, quorum alii quidem tales sunt quales antehac
 estis experti; Egyptii autem eodem armati sunt modo,
 eodemque ordine in acie dispositi sunt : nam majores habent
 clypeos, quam ut efficere aliquid et cernere possint : et in
 centenos ordinati, manifestum est fore, ut alii alios quo
 minus pugnare possint, paucis admodum exceptis, impe-
 dian. Quod si nos impellendo protrusuros se crediderint,
 primum equi eis sustinendi erunt, et ferrum, cui robur ab
 equis accedit. Jam si quis illorum etiam non cedendo
 subsistet, quo pacto simul et adversus equitatum, et pha-
 langem, et turres pugnare poterit? nam in turribus collocati
 nostri nobis auxilio futuri sunt, et hostes feriendo, potius
 ut de suis rebus desperent, quam praelientur, efficient.
 Quod si te quapiam vobis adhuc opus esse putatis, ad me
 referte : nam diis adjuvantibus, nulla res nobis deerit. Jam
 si quis dicere aliquid volet, dicat; sin autem, ad rem di-
 vinam profecti, ac deos precati, quibus rem sacram feci-
 mus, ad ordines vosmet conferte : et vestrum quisque suos
 eorum commonefaciat, de quibus ego vos admonui; atque
 adeo subjectis sibi quilibet intrepidum et gestu, et vultu,
 et oratione semet ostendendo, imperio se dignum demon-
 stre.

LIBER VII.

CAPUT I.

Illi igitur, precati deos, ad ordines abierunt : et ministri
 Cyro atque iis qui cum ipso erant, in re sacra facienda ad-
 huc occupatis, cibum ac potum attulere. Cyrus autem illa,
 uti constiterat, libatis cibis prandeat, et semper ei, qui
 maxime indigeret, impertiebat : cumque libationes et pre-
 ces peregisset, tum ipse bibit, tum ceteri, qui circum eum
 erant, similiter fecerunt. Secundum haec implorato Jove
 patrio, ut dux et socius esset, equum ascendit, idemque
 eos, qui circa ipsam erant, facere jussit. Erant autem
 omnes illi cum Cyro, iisdem armis instructi, quibus ipse Cy-
 rus; tuniceis puniceis, loriceis areis, areis galeis, cristis al-
 bis, gladiis, et uno corneo quisque palto : equi tegumentis
 frontium, et pectorum, et femorum areis muniti erant : ejus-
 dem generis tegumenta equitis cujusque femora munebant.
 In hoc autem duntaxat uno Cyri a reliquis differebant arma,
 quod reliqua colore aureo illita erant; at Cyri arma instar

πεν. (1) Ἐπεὶ δὲ ἀνέβη καὶ ἔστη ἀποβλέπων ἤπερ ἱμάλλῃ πορεύεσθαι, βροντὴ δεξιὰ ἐφθέγγετο· ὁ δ' εἶπεν, Ἐφόμεθά σοι, ὦ Ζεῦ μέγιστε. Καὶ ὥρματο μὲν ἐν δεξιᾷ ἔχων Χρυσάνταν τὸν ἵππαρχον καὶ τοὺς ἱππέας, ἐν ἀριστερᾷ δὲ Ἀρσάμαν καὶ τοὺς πεζοὺς. (4) Παρηγγύησε δὲ παρορᾶν πρὸς τὸ σημεῖον καὶ ἐν ἰσῷ ἐπεσθαι· ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον αἰτὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένος. Καὶ νῦν δ' ἐστὶ τοῦτο τὸ σημεῖον τῷ Περσῶν βασιλεῖ διαμένει. Πρὶν δὲ δρᾶν τοὺς πολέμιους εἰς τρεῖς ἀνέκασσε τὸ στράτευμα.

5. Ἐπεὶ δὲ προελήλυθσαν ὡς εἰκοσι σταδίους, ἤρχοντο ἤδη τὸ τῶν πολέμιων στράτευμα ἀντιπροσὶόν παρορᾶν. Ὡς δ' ἐν τῷ κατάφανεῖ πάντες ἀλλήλοις ἐγένοντο καὶ ἐγνώσαν οἱ πολέμιοι πολὺ ἑκατέρωθεν ὑπερβαλλόντες, στήσαντες τὴν αὐτῶν φάλαγγα, οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως κυκλοῦσθαι, ἐπέκαμπτον εἰς κύκλῳσιν, ὥς περ γάμμα ἑκατέρωθεν τὴν ἑαυτῶν τάξιν ποιήσαντες, ὡς πάντοθεν ἅμα μάχονται. (6) Ὁ δὲ Κύρος ὁρῶν ταῦτα οὐδὲν τι μᾶλλον ἀρίστατο, ἀλλ' ὡς αὐτῶς ἡγεῖτο. Κατανοῶν δὲ ὡς πρόσω τὸν καμπτήρα ἑκατέρωθεν ἐποιήσαντο περὶ ὃν κάμπτοντες ἀνέτεινον τὰ κέρατα, Ἐνοεῖς, ἔφη, ὦ Χρυσάντα, ἐνθα τὴν ἐπικαμπτὴν ποιῶνται; Πάνυ γε, ἔφη ὁ Χρυσάντας, καὶ θαυμάζω γε· πολὺ γάρ μοι δοκοῦσιν ἀποσπᾶν τὰ κέρατα ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν φάλαγγος. (7) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κύρος, καὶ ἀπὸ γε τῆς ἡμετέρας. Τί δὴ τοῦτο; Δῆλον ὅτι, ἔφη, φοβούμενοι μὲν, ἦν ἐγγὺς ἡμῶν γένηται τὰ κέρατα τῆς φάλαγγος ἐτι πρόσω οὐσης, ἐπιθώμεθα αὐτοῖς. Ἐπειτ', ἔφη ὁ Χρυσάντας, πῶς δυνήσονται ὠφελεῖν οἱ ἕτεροι τοὺς ἑτέρους οὕτω πολὺ ἀπέχοντες ἀλλήλων; Ἀλλὰ δῆλον, ἔφη ὁ Κύρος, ὅτι ἥνικα ἂν γένηται τὰ κέρατα ἀναβαίνοντα κατ' ἀντιπέρας τῶν πλαγιῶν τοῦ ἡμετέρου στρατεύματος, στραφέντες ὡς εἰς φάλαγγα ἅμα πάντοθεν ἡμῖν προσίσιν, ὡς ἅμα πάντοθεν μαχούμενοι. (8) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Χρυσάντας, εὖ σοι δοκοῦσι βουλευέσθαι; Πρὸς γε ἂ ὁρῶσι, πρὸς δὲ ἂ οὐχ ὁρῶσιν ἐτι κάκιον ἢ εἰ κατὰ κέρας προσήσαν. Ἀλλὰ σὺ μὲν, ἔφη, ὦ Ἀρσάμα, ἡγοῦ τῷ πεζῷ ἡρέμα ὥς περ ἐμὲ δρᾷς· καὶ σὺ, ὦ Χρυσάντα, ἐν ἰσῷ τούτῳ τὸ ἱππικὸν ἔχων συμπαρέπου. Ἐγὼ δ' ἄπειμι ἐκεῖσε ὅθεν μοι δοκεῖ καιρὸς εἶναι ἀρχεσθαι τῆς μάχης· ἅμα δὲ παριὼν ἐπισκέψομαι ἕκαστα πῶς ἡμῖν ἔχει. (9) Ἐπειδὴν δὲ ἐκεῖ γένωμαι, ὅταν ἦτῃ ἡμῶν προσόντες ἀλλήλοις γινώμεθα, παιᾶνα ἐξ-ἄρῳ, ὑμεῖς δὲ ἐπιείγεσθε. Ἡνίκα δ' ἂν ἡμεῖς ἐγγε-ρῶμεν τοῖς πολέμοις, αἰσθήσεσθε μὲν, οὐ γὰρ, οἶμαι, αἰεὶς φόρυβος ἔσται, ὁρμήσεται δὲ τῇνικαῦτα Ἀβραδάτας ἤδη σὺν τοῖς ἄρμασιν εἰς τοὺς ἐναντίους· οὕτω γὰρ αὐτῷ εἰρήσεται· ὑμεῖς δὲ γρη῏ ἐπεσθαι ἑχομένους ὅτι μάλιστα τῶν ἀρμάτων· οὕτω γὰρ μάλιστα τοῖς πολέμοις τετραγαμένους ἐπιπεσοῦμεθα. Παρέσομαι ἐὲς κτήν ἢ ἂν δύνωμαι τάχιστα διώκων τοὺς ἄνδρας, ἦν οἱ θεοὶ θέλωσι.

10. Ταῦτ' εἰπὼν καὶ ζήτημα παρεγγύησας Ζεὺς σπερ καὶ ἡγεμὼν ἐπορεύετο. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀρμά-

speculi resplendebant. Posteaquam conscendit equum, ac substitit ut respiceret qua perrecturus esset, tonitru dextrum insonuit: et ille, Sequemur, ait, te, maxime Jupiter. Tum progredi coepit, Chrysanta equitum praefecto cum equitibus, dextrum; Arsama cum pedestribus copiis latus laevum obtinentibus. Praecepit etiam ut ad signum respicerent, et aequali gradu sequerentur: erat autem ei signum aquila aurea in hasta sublimi extensa. Et hodie signum hoc a rege Persarum adhuc retinetur. Prius vero quam in hostium conspectum venirent, ter exercitum quiescendo refecit.

Ubi stadia circiter viginti processissent, hostium copias adveniantes contra se jam cernere coeperant. Cumque jam se mutuo conspicerent, et hostes animadvertissent ipsorum longius quam Persarum phalangem ab utraque parte exportectam esse, suam ubi stitissent phalangem (nec enim aliter circumdare liceat), inflexerunt eam ad intercipiendum in medio hostem, ut instructo agmine suo utrinque instar literae gamma, undique simul dimicarent. Quae Cyrus tametsi videret, nihilo tamen magis itinere decessit, sed eodem modo praebat. Cum autem animadverteret, procul ab ipsis utrinque flexum fieri, quo cornua flectendo extendebant, Animadvertis, inquit, Chrysanta, ubi hostes inflexionem instituant? Prorsus, ait Chrysantas, atque adeo miror sane: cornua enim, mea quidem sententia, longe a sua phalange abstrahunt. Sic est profecto, ait Cyrus, ac longe etiam a nostra. Cur id? Nimirum, ait, metuunt ne, si cornua nobis propiora sint, phalange procul adhuc remota, impetum in eos faciamus. At qui poterunt deinde, inquit Chrysantas, aliis alii adjumento esse, cum tam longe a se invicem absint? Manifestum vero, inquit Cyrus, fore ut ubi cornua e regione laterum exercitus nostri adscendendo constiterint, quasi in phalangem conversi pariter ex omni parte nos adgrediantur, simul undique adversum nos pugnaturi. Ergone tibi, inquit Chrysantas, recte hoc consilii capere videtur? Recte, ad ea quod attinet, quae prospiciunt, inquit; ad ea vero, quae non prospiciunt, etiam pejus sibi consulunt, quam si adversis cornibus nos invaderent. Sed tu, Arsama, inquit, pediatum quiete ducito, sicuti me praere vides: ac tu, Chrysanta, pari cum hoc gradu copias equestres ducens sequitor. Ego vero illuc abeo, unde mihi commodum videtur ordiri praelium: et simul in transitu singula considerabo, quo pacto nobis ista se habeant. Illuc ubi venero, cum congressuri jam inter nos erimus, praena exordiar, ac vos festinate. Quando autem manus cum hostibus nos conserturi simus, facile vos sentietis (quippe tumultus, opinor, haud exiguus futurus est), ac tum Abradatas cum curribus in adversarios impetum faciet: sic enim ipsi significabitur: vos autem sequi oportebit quam maxime contiguos curribus; nam hoc modo in hostes plurimum perturbatos incidemus. Adero etiam ipse, et quam celerrime potero, diis volentibus, eos persequar.

Haec loquutus, cum tesseram militarem hanc dedisset, JUPITER SERVATOR ET DUX, progressus est. Cum-

των καὶ τῶν θωρακφόρων διαπορευόμενος ὅποτε προσ-
βλέψει τινος τῶν ἐν ταῖς τάξεσι, τότε μὲν εἶπεν ἄν,
Ἦ ἄνδρες, ὡς ἔβδ' ὑμῶν τὰ πρόσωπα θεάσασθαι, τότε δ'
αὖ ἐν ἄλλοις ἂν ἔλεξεν, Ἄρα ἐννοεῖτε, ἄνδρες, ὅτι ὁ νῦν
ἀγὼν ἐστίν οὐ μόνον περὶ τῆς τήμερον νίκης, ἀλλὰ καὶ
περὶ τῆς πρόσθεν ἥν νενικήκατε καὶ περὶ πάσης εὐδαι-
μονίας· (11) ἐν ἄλλοις δ' ἂν προῦθιν εἶπεν, Ἦ ἄνδρες,
τὸ ἀπὸ τοῦδε οὐδὲν ποτε ἐστὶ θεοῦ αἰτιατέον εἶναι πα-
ραδεδώκασι γὰρ ἡμῖν πολλὰ τε καὶ ἀγαθὰ κτήσασθαι.
Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, ἀγαθοὶ γενόμεθα. (12) Κατ' ἄλλους
δ' αὖ τοιαῦτα, Ἦ ἄνδρες, εἰς τίνα ποτ' ἂν καλλίονα
ἔρχαν ἄλλήλους παρακαλέσασθαι ἢ εἰς τόνδε; νῦν γὰρ
ἔξεστιν ἀγαθοῖς ἀνδράσι γενομένοις πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ἀλλή-
λοις εἰσενεγκεῖν. (13) Κατ' ἄλλους δ' αὖ, Ἐπίστασθε
μὲν, ὄνται, ὦ ἄνδρες, ὅτι νῦν ἄλλα πρόκειται τοῖς
νικῶσι μὲν δῶκεναι, παίειν, κατακτείνειν, ἀγαθὰ ἔχειν,
καλὰ ἀκούειν, ἐλευθέρους εἶναι, ἄρχειν τοῖς δὲ κακοῖς
ὁῦλον ὅτι τάναντία τούτων. Ὅστις οὖν αὐτὸν φιλεῖ,
μετ' ἐμοῦ μαχέσθω· ἐγὼ γὰρ κακὸν οὐδὲν οὐδ' αἰσχρὸν
ἐκὼν εἶναι προσήγομαι. (14) Ὅποτε δ' αὖ γένοιτο κατὰ
τινας τῶν πρόσθεν συμμαχεσασμένων, εἶπεν ἄν, Πρὸς δὲ
ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, τί δεῖ λέγειν; ἐπίστασθε γὰρ οἶαν τε
οἱ ἀγαθοὶ ἐν ταῖς μάχαις ἡμέραν ἄγρουσι καὶ οἶαν οἱ
κακοί.

15. Ὡς δὲ παρῶν κατὰ Ἀβραδάταν ἐγένετο, ἔστη
καὶ ὁ Ἀβραδάτας παραδούς τῷ ὑπὸνύχῳ τὰς ἡνίας
προσῆλθεν αὐτῷ προσεδράκον δὲ καὶ ἄλλοι τῶν πλησίον
τεταγμένων καὶ πεζῶν καὶ ἄρματιηλῶν. Ὁ δ' αὖ
Κῦρος ἐν τοῖς παραγεγενημένοις ἔλεξεν, Ὁ μὲν θεός, ὦ
Ἀβραδάτα, ὥσπερ σὺ ἡζήσεις, συνήξῃς σε καὶ τοὺς
σὺν σοὶ πρωτοστάτας εἶναι τῶν συμάχων· σὺ δὲ τοῦτο
μνηνίσκο, ὅταν δέξῃ σε ἡδὴ ἀγωνίζεσθαι, ὅτι Πέρσαι οἱ
τε θεατόμενοι ὑμᾶς ἔσονται καὶ οἱ ἐβόμενοι ὑμῖν καὶ
οὐκ ἐάοντες ἐρήμους ὑμᾶς ἀγωνίζεσθαι. (16) Καὶ ὁ
Ἀβραδάτας εἶπεν, Ἀλλὰ τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς ἐμοίγε δοκεῖ,
ὦ Κῦρε, καλῶς ἔχειν· ἀλλὰ τὰ πλάγια λυπεῖ με, ὅτι
τὰ μὲν τῶν πολεμίων κέρατα ἱσχυρὰ ὥρ' ἀνατεινόμενα
καὶ ἄρμασι καὶ παντοδαπῇ στρατιᾷ, ἡμέτερον δ' οὐδὲν
ἄλλο αὐτοῖς ἀντιτέτακται ἢ ἄρματα· ὥςτ' ἐγὼ γ', ἔρη,
εἰ μὴ εἴλαχον τήνδε τὴν τάξιν, ἡσυχρόμην ἂν ἐνθάδε ὦν·
οὕτω πολὺ μοι δοκῶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι. (17) Καὶ
ὁ Κῦρος εἶπεν, Ἀλλ' εἰ τὰ παρὰ σοὶ καλῶς ἔχει, θάρ-
ρει ὑπὲρ ἐκείνων· ἐγὼ γὰρ σοὶ σὺν θεοῖς ἔρχομαι τῶν
πολεμίων τὰ πλάγια ταῦτα ἀποδείξω. Καὶ σὺ μὴ
πρότερον ἐμβαλεῖς τοῖς πολεμίοις, διαμαρτύρομαι, πρὶν
ἂν φεύγοντας τούτους οὐς νῦν φοβῇ θεῶσι· τοιαῦτα δ'
ἐμεγαληγόρει μελλούσης τῆς μάχης γίνεσθαι, ἄλλως
δ' οὐ μάλα μεγαλήγορος ἦν, ὅταν μέντοι ἴδῃς τού-
τους φεύγοντας, ἐμέ τε ἡδὴ παρῆναι νόμιζε καὶ ἄρμα
εἰς τοὺς ἄνδρας· καὶ σὺ γὰρ τότε τοῖς μὲν ἐναντίους
κακίστους ἂν γράσκω, τοῖς δὲ μετὰ στυτοῦ ἀρίστους.
(18) Ἀλλ' εἰς σοὶ σὺν γόρῳ, ὦ Ἀβραδάτα, πάντως πα-
ρελάσας παρὰ τὰ στυτοῦ ἄρματα παρακάλει τοὺς σὺν
σοὶ εἰς τὴν ἐμβολήν, τῷ μὲν προσώπῳ παρατρέφονον,

que inter currus et loricated pergeret, quoties aliquos eo-
rum qui in ordinibus erant adspiceret, aiebat modo, Quam
jucundum est, viri, vestros intueri vultus! modo apud alios
dicebāt, An intelligitis, viri, certamen jam propositum esse
non solum de hodierna victoria, sed etiam de ea quam prius
obtinuistis, et de felicitate universa? apud alios autem præ-
cedens aiebat, Deinceps nunquam dii nobis accusandi erunt,
commilitones: nam facultatem concessere multa et egregia
nobis adquirendi. At nos, milites, fortiter nosmetgeramus.
Rursus alios hujusmodi verbis adfatus est, Quasnam ad
communes epulas lautiores alii alios invitare possemus,
quam ad has ipsas? nam modo facultas vobis est, si viri
fortes esse volueritis, multa et egregia commoda in vos mu-
tuo conferendi. Rursus alios, Nostis, opinor, milites, pro-
posita jam esse præmia, vincentibus quidem, ut persequan-
tur, feriant, occidant, bona possideant, præclare audiant,
liberi sint, imperent; ignavis autem, his contraria scilicet.
Quisquis ergo se ipsum diligit, mecum prælium ineat: nam
ego nihil ignaviae, nihil turpitudinis volens admittam. Rur-
sus ubi ad quosdam accessisset, qui prælio superiori inter-
fuissent, aiebat, ad vos vero, milites, quid verbis opus est?
nostis enim qualem diem viri fortes in præliis agunt, et
qualem ignavi.

Cum autem discedens ad Abradatam accessisset, restitit:
et Abradatas habentis inferiori aurigæ traditis, adiit eum;
et alii etiam ex eis, qui prope ab ipso in acie collocati erant,
tum pedites tum curruum agitadores, ad eum adcurrerant.
Rursus apud hos, cum jam advenissent, in hanc senten-
tiam dixit Cyrus: Deus, Abradata, quemadmodum tu pete-
bas, te tuosque dignos censuit, qui sociorum in acie primi
staretis: tu vero hoc memineris, ubi jam tibi præliandum
erit, Persas eos futuros qui vos et spectabunt et sequentur,
neque committent, ut auxilio destituti dimicetis. Et Abra-
datas ait, Equidem res nostras, Cyre, recte se habere exi-
stimo: verum latera me sollicitum habent, quod hostium
cornua video porrigi firma tum propter currus, tum propter
omnis generis copias; his autem nihil nos opposuimus
aliud quam currus: quapropter me sane, nisi sorte locus hic
mihi obtigisset, ejus puderet; adeo mihi plane tutissimum
hic esse videor. Et Cyrus, Si res apud te recte habent,
inquit, bono sis animo quos illos attinet: nam ego, de me
ope, tibi palam hæc hostium latera nudabo. Teque obte-
stor, ne prius in hostes impetum facias, quam hos ipsos,
quos modo metuis, fugere cernas: (hujusmodi autem verba
Cyrus magnifice jactabat, instante pugna; cum ceteroquin
non admodum jactabundus esset:) ubi vero fugientes hos
conspexeris, tum et me jam adesse putato, et impetum in
hostes facito: quippe tunc adversarios ignavissimos, et tuos
fortissimos experieris. Enimvero dum tibi vacat, Abradata,
currus tuos utique prætervectus, cohortare tuos ad impres-
sionem in hostes faciendam, ac partim eis vultu animos

ταῖς δὲ Ἀπρίστῃν ἐπικουρίζων· ὅπως δὲ κράτιστοι φανεῖσθε τῶν ἐπὶ τοῖς ἄρμασι, φιλονεικίαν αὐτοῖς ἐμβαλλέ· καὶ γὰρ, εὖ ἴσθι, ἦν τὰδε εὖ γένηται, πάντες ἐροῦσι τὸ λοιπὸν μηδὲν εἶναι κερδαλεώτερον ἀρετῆς. Ὁ μὲν δὲ Ἀβραδάτας ἀναβάς παρήλαυνε καὶ ταῦτα ἐποίει.

19. Ὁ δ' αὖ Κῦρος παριῶν ὡς ἐγένετο πρὸς τῷ εὐωνύμῳ, ἐνθα δ' Ὑστάσπης τοὺς ἡμίσεις ἔχων ἦν τῶν Περσῶν ἱππέων, ὀνομάσας αὐτὸν εἶπεν, Ὡς Ὑστάσπα, νῦν ὄρῃς ἔργον τῆς σῆς ταχυεργίας· νῦν γὰρ εἰ φθάσομεν τοὺς πολεμίους κατακάνοντες, οὐδεὶς ἡμῶν ἀποθανεῖται. (20) Καὶ δ' Ὑστάσπης ἐπιγελάσας εἶπεν, Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἐξ ἐναντίας ἡμῖν μελήσει· τοὺς δ' ἐκ πλαγίου σὺ ἄλλοις πρόσταξον, ὅπως μὴδ' οὗτοι σχολάζωσι. Καὶ δ' Κῦρος εἶπεν, Ἀλλ' ἐπὶ γε τούτους ἐγὼ αὐτὸς παρέρχομαι· ἄλλ', ὦ Ὑστάσπα, τότε μέμνησο, ὅτι ἂν ἡμῶν ὁ θεὸς νίκην διδῷ, ἦν τί που μένη πολέμιον, πρὸς τὸ μυχόμενον αἰεὶ συμβάλλωμεν. (21) Ταῦτα εἰπὼν προῆλθε. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ πλευρὸν παριῶν ἐγένετο καὶ κατὰ τὸν ἄρχοντα τῶν ταύτῃ ἀρμάτων, πρὸς τοῦτον διεξεν, Ἐγὼ δ' ἐπέρχομαι ὑμῖν ἐπικουρήσων· ἄλλ' ὅπου ἂν αἰσθησθε ἡμᾶς ἐπιτιθεμένους κατ' ἄκρον, τότε καὶ ὑμεῖς πειράσθε ἅμα διὰ τῶν πολεμίων ἐλαύνειν· πολλὸν γὰρ ἐν ἀσφαλεστέρῳ ἔσθε ἐξω γεγνημένοι ἢ ἐνδὸν ἀπολαμβάνοντες. (22) Ἐπεὶ δ' αὖ παριῶν ἐγένετο ὅπισθεν τῶν ἀρμαμαζῶν, Ἀρταγέρσαν μὲν καὶ Φαρνοῦχον ἐκέλευσεν ἔχοντας τὴν τε τῶν πεζῶν χιλιοστὴν καὶ τὴν τῶν ἱππέων μένειν αὐτοῦ. Ἐπειδὴν δ' ἔφη, αἰσθάνησθε ἐμοῦ ἐπιτιθεμένου τοῖς κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας, τότε καὶ ὑμεῖς τοῖς καθ' ὑμᾶς ἐπιχειρεῖτε· μαχεῖσθε δ', ἔφη, πρὸς κέρας, ὥς περ ἀσθενέστατον στρατεύμα γίγνεται, φάλαγγα ἔχοντες, ὥς περ ἂν ἰσχυρότατοι εἴητε. Καὶ εἰσι μὲν, ὡς ὄρετε, τῶν πολεμίων ἱππέας οἱ ἔσχατοι· πάντως δὲ πρότερον πρὸς αὐτοὺς τὴν τῶν καμῶν τάξιν, καὶ εὖ ἴστε ὅτι καὶ πρὶν μάχεσθαι γελοίους τοὺς πολεμίους θεασέσθε.

23. Ὁ μὲν δὲ Κῦρος ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τὸ δεξιὸν παρῆν· ὁ δὲ Κροῖσος νομίσας ἤδη ἐγγύτερον εἶναι τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα, σὺν ἧ αὐτὸς ἐπορεύετο, ἡ τὰ ἀνατείνωμενα κέρατα, ἦρε τοῖς κέρασι σημεῖον μηκέτι ἔτι πορεύεσθαι, ἀλλ' αὐτοῦ ἐν χώρᾳ στραφῆναι. Ὡς δ' ἔστησαν [πάντες] ἀντίᾳ πρὸς τὸ τοῦ Κύρου στρατεύμα δρῶντες, ἐστήμηνεν αὐτοῖς πορεύεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. (24) Καὶ οὕτω δὲ προσήσαν τρεῖς φάλαγγες ἐπὶ τὸ Κύρου στρατεύμα, ἡ μὲν μία κατὰ πρόσωπον· τὰ δὲ δύο, ἡ μὲν κατὰ τὸ δεξιόν, ἡ δὲ κατὰ τὸ εὐώνυμον, ὥστε πολλὸν φόβον παρῆναι πάσῃ τῇ Κύρου στρατιᾷ· ὥς περ γὰρ μικρὸν πλινθίον ἐν μεγάλῳ τεθὲν, οὕτω καὶ τὸ Κύρου στρατεύμα πάντοθεν περιείχετο ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ ἱππεῦσι καὶ ὀπλίταις καὶ πελτοφόροις καὶ τοξόταις καὶ ἄρμασι πλὴν ἐξόπισθεν. (25) Ὅμως δὲ ὁ Κῦρος ἐπεὶ παρήγγειλεν, ἐστράφησαν πάντες ἀντικρὺς τοῖς πολεμίοις· καὶ ἦν μὲν πολλὴ πανταχόθεν σιγὴ ὑπὸ τοῦ τὸ μέλλον ὄνειν, ἡνίκα δὲ ἔδοξε τῷ Κύρῳ καιρὸς εἶναι, ἐξῆρχε παιδῶνα, συνεπήχησε δὲ πᾶς ὁ

addito, partim spe sublevato. Atque uti præstantissimi omnium, qui sunt in curribus, videamini, emulationem ipsis injicito : nam certo scias, dicturos omnes deinceps, si hoc bene fiat, virtute nihil esse fructuosius. Itaque consensu curru prætervehatur Abradatas, et hæc faciebat.

Cyrus autem progrediens, cum ad lævam pervenit, ubi Hystaspas erat cum equitatus Persici parte dimidia, eo nominatim compellato, ait, Vides jam, Hystaspa, tua dignum opus in rebus conficiendis celeritate : nam si modo antevertemus hostes interficiendo, nemo nostrum peribit. Et Hystaspas cum risu ait, Enimvero de iis, qui ex adverso sunt, curæ nobis erit : tu autem de illis, qui sunt a latere, aliis mandata dederis, ut ne isti sint otiosi. Equidem ad hos, ait Cyrus, ipse pergo. Tu tamen hoc memineris, Hystaspa ; cuicumque nostrum tandem victoriam deus concesserit, si quid alicubi reliquum ex hostibus manserit, semper cum iis, qui pugnabunt, manus conserendas esse. His dictis, procedebat. Cumque progrediendo ad latus venisset, et ad præfectum currum, qui istic erant, sic eum allocutus est : Equidem vobis operam laturus venio : vos ubi senseritis, nos ad partes extremas hostem invadere, tum et ipsi per hostes una perrumpere conamini : nam tutiores multo futuri estis, si extra progressi fueritis, quam si ab iis in medio intercipiamini. Postquam autem pergendo pone harmamaxas venit, præcepit, ut Artagersas et Pharnuchus, cum mille peditibus ac totidem equitibus, ibidem manerent. Ubi vero, inquit, me animadverteritis eos, qui ad dextrum cornu sunt, adoriri, tunc et ipsi vobis oppositos invadite : pugnabitis autem, ait, adversus cornu, quia hoc imbecillima pars est exercitus, et phalangem habebitis, qua ratione firmissimi eritis. Sunt etiam, uti videtis, equites hostium ultimi ; adversus hos omnino camelorum ordines immittite, nec dubitetis fore ut prius hostes ridiculos conspiciatis, quam manus conseratis.

His Cyrus peractis, ad latus dextrum se contulit : Cræsus autem ratus jam phalangem, cum qua ipse procedebat, ab hostibus abesse propius quam illa cornua quæ protendebantur, signum extulit quo cornua monerentur, ne longius sursum progredierentur, sed eo se loco converterent. Cumque subsisterent omnes, ex adverso Cyri copias intuentes, signum iis dedit, ut in hostes pergerent. Hoc modo tres phalanges adversus exercitum Cyri tendebant ; una, ex adverso ; ex reliquis altera ad dextrum latus, ad lævum altera : adeo ut totus Cyri exercitus magno in metu versaretur. Nam sicuti exiguus laterculus, in magno collocatus, sic Cyri copię cingebantur undique ab hostium et equitibus, et gravis armaturæ militibus, et peltastis, et sagittariis, et curribus, extra quam a tergo. Sed ubi tamen Cyrus imperavit, omnes ore adverso in hostes se converterunt : et erat altum ubique silentium præ futuri eventus formidine. Cum autem Cyro jam tempus esse videretur, pæanem exorsus est, et univer-

στρατός. 20. Μετὰ δὲ τούτῳ τῷ Ἐνυάλῳ τε ἄμα ἐπὶ γάλαξαν καὶ ἐξανίσταται ὁ Κύρος, καὶ εὐθὺς μετὰ τῶν ἱππέων λαβὼν πλαγίους τοὺς πολέμιους ὁμοσε αὐτοῖς τὴν ταχίστην συνεμίγνυ· οἱ δὲ περὶ αὐτῷ συντεταγμένοι ταχρὺ ἐρείποντο καὶ περιεπτύσσοντο ἐνθεν καὶ ἐνθεν, ὥστε πολλοὶ ἐπιρνούκων· φάλαγγι γὰρ κατὰ κέρως προσέβαλλον ὥστε ταχρὺ ἰσχυρὰ φυγὴ ἐγένετο τοῖς πολεμίοις.

21. Ὡς δὲ ᾤσθητο Ἀρταγέρσης ἐν ἔργῳ ὅντα τὸν Κύρον, ἐπιτίθεται καὶ αὐτὸς κατὰ τὰ εὐώνυμα, προσὶς τὰς καμήλους, ὥσπερ Κύρος ἐκέλευσεν. Οἱ δὲ ἵπποι αὐτὰς ἐκ πάντων πολλοὺ οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' οἱ μὲν ἐκτροχέοντες γιγνόμενοι ἐφρευγον, οἱ δ' ἐξήλκοντο, οἱ δ' ἐνέπιπτον ἀλλήλοισι. Τοιαῦτα γὰρ πάσχουσιν ἵπποι ὑπὸ καμήλων. 22. Ὁ δὲ Ἀρταγέρσης συντεταγμένους ἔχων τοὺς μετ' ἐκείνου τατατομένους ἐπέκειτο, καὶ τὰ ἄρματα δὲ τὰ τε κατὰ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ εὐώνυμον ἄμα ἐνέβαλλε. Καὶ πολλοὶ μὲν τὰ ἄρματα φεύγοντες ὑπὸ τῶν κατὰ κέρως ἐπομένων ἀπένθησκον, πολλοὶ δὲ τούτους φεύγοντας ὑπὸ τῶν ἀρμάτων ἤλίσκοντο.

23. Καὶ Ἀβραδάτας δὲ οὐκέτι ἐμελλεν, ἀλλὰ ἀναβοήσας, Ἄνδρες φίλοι, ἔπειθε, ἐνίει οὐδὲν φειδόμενος τῶν ἵππων, ἀλλὰ ἰσχυρῶς ἐξαυμάττων τῷ κέντρῳ συνεξώρμησεν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρματαχλάται. Καὶ τὰ μὲν ἄρματα ἐφρευγεν αὐτοὺς εὐθὺς, τὰ μὲν καὶ ἀναλαβόντα τοὺς παραβάτας, τὰ δὲ καὶ ἀπολιπόντα. (30) ὁ δὲ Ἀβραδάτας ἀντικρὺ δι' αὐτῶν εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων φάλαγγα ἐμβάλλει· συνεισέβαλον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ ἐγγύτατα τεταγμένοι. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλοι δὴλον ὡς οὐκ ἔστιν ἰσχυροτέρα φάλαγξ ἢ ὅταν ἐκ φίλων συμμάχων ᾗ συναρμένη, καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἐδήλωσεν. Οἱ μὲν γὰρ ἐκείροι τε αὐτοῦ καὶ ὁμοστροφῆζοι συνεισέβαλον, οἱ δ' ἄλλοι ἡνίοχοι ὡς εἶδον ὑπομένοντας πολλῇ στίχει τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξέκλιναν κατὰ τὰ φεύγοντα ἄρματα καὶ τούτοις ἐρείποντο. (31) Οἱ δὲ ἀμφὶ Ἀβραδάταν ἦ μὲν ἐνέβαλον, ἅτε οὐ δυναμένον διαρχάσθαι τῶν Αἰγυπτίων διὰ τὸ μένειν τοὺς ἐνθεν καὶ ἐνθεν αὐτῶν, τοὺς μὲν ὁρῶντας τῇ βίᾳ τῶν ἵππων παύοντες ἀνέτρεπον, τοὺς δὲ πίπτοντας κατήλκον καὶ αὐτοὺς καὶ ὄπλα καὶ ἵππους καὶ τροχοὺς. Ὅτου δ' ἐπιτάλοιο τὰ δρέπανα, πάντα βίη διεκόπτετο καὶ ὄπλα καὶ σώματα. 32. Ἐν δὲ τῷ ἀδιηγῆτό τούτῳ ταρχρὺ ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν σωρευμάτων ἐξαλλομένων τῶν τροχῶν ἐκπίπτει ὁ Ἀβραδάτας, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν συνεισβαλόντων καὶ οὗτοι μὲν ἐνταῦθα ἄνδρες ἀγαθοὶ γενόμενοι κατεκόπησαν καὶ ἀπέθανον· οἱ δὲ Πέρσαι συνεπισπόμενοι, ἧ μὲν δ' Ἀβραδάτας ἐνέβαλε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ταύτῃ συνεισπεσόντες τεταραγμένους ἐφρέυσον, ἧ δὲ ἀπαθείς ἐγένοντο οἱ Αἰγυπτιοί, πολλοὶ δ' οὗτοι ἦσαν, ἐχώρουν ἐναντίοι τοῖς Πέρταις.

33. Ἐνθα δὲ δεινὴ μάχη ἦν καὶ δοράτων καὶ ξυστῶν καὶ μαχαίρων· ἐπισυνέκωνον μέντοι οἱ Αἰγυπτιοὶ καὶ πύρρει καὶ τοῖς ὄπλοις. Τὰ τε γὰρ δοράτα ἰσχυρὰ τε καὶ μακρὰ ἔτι καὶ σὺν ἔχουσιν, αἱ τε ἀπιδείες πολλὰ μάλιν τῶν θωρακίων καὶ τῶν γαστέρων καὶ στενάζουσι τὰ

sus exercitus simul insonuit. Deinde Enyalium alta voce conelamabant, et Cyrus erumpit, statimque cum equitibus cornua hostium adgressus, quamprimum cum eis manum conseruit: pedites autem cum servatis ordinibus suis celeriter subsequabantur, et hostibus hinc atque inde circumfundebantur, ut multo jam potiori, quam illi, esset conditio: nam cum phalange in cornu impressionem faciebat: quo factum est, ut celeriter vehemens hostium fuga fieret.

Artageres ut Cyrum jam rem adgressum animadvertit, et ipse ad sinistrum latus hostes invadit, praemisiss camelis, quemadmodum Cyrus jusserrat. Has equi magno admodum ex intervallo non expectabant, sed alii consternati fugiebant, alii saltu efferebantur, alii in se invicem irruebant. Nam solent equis talia quaedam a camelis accidere. Artageres autem suos ordinatos retinens, perturbatos urgebat; et currus, qui ad dextram et levam erant, simul immittebat. Et multi quidem, cum currus fugerent, ab iis qui cornu directo sequebantur, sunt interempti; multi cum hos fugerent, a curribus interciperantur.

Et Abradatas haud amplius cunctatus est, sed simul inclamans, Sequimini me, amici, equos immittebat in hostes, cum quidem iis minime parceret, sed ita stimulo foderet, ut multo sanguine respergerentur. Cum hoc etiam ceteri curruum agitatores eruperunt: et oppositi quidem currus hos statim fugiebant, partim receptis qui ex eis pugnarent, partim relictis. Abradatas autem recta per eos in Aegyptiorum phalangem impetum facit; illi quoque una cum eo irruebant, qui proxime collocati erant. Et quidem cum alinnde saepe perspicuum est, non esse firmiorem phalangem, quam quae ex amicis commilitonibus est collecta, tum illud hoc tempore res ipsa manifestum fecit. Nam et sodales ipsius et mense participes ejusdem hostes una cum ipso sunt adgressi: alii aurige cum viderent Aegyptios agmine denso impetum sustinere, currus fugientes versus deduxerunt, et illos insequuti sunt. Qui vero circa Abradatam erant, qua quidem irruerant, quia Aegyptii cedere divisi non poterant, omnibus utinque suo loco manentibus, equorum impetu stantes impellendo everterunt, cadentes contuderunt, et ipsos et arma, et equis et rotis. Quidquid autem falces corripissent, id totum violento concidebatur impetu; sive arma essent, sive corpora. Atque in hoc inenarrabili tumultu, rotis propter multiplicis acervos exultantibus, curru excidit Abradatas, atque illorum alii qui cum ipso in hostes impetum fecerant: et hi quidem hic, officio functi virosum tortium, vulneribus conceisi interierunt: at hos una sequenti Perse, cum eo loco, quo Abradatas hostem cum suis invaserat, irruissent, perturbatos occidebant: qua vero parte cladis expertes fuerant Aegyptii et erant hi multi numero, recta tendebant adversus Persas.

Ibi tum atrox pugna hastis, jaculis, gladiis committebatur: et Aegyptii sane tam numero quam armis superiores erant. Etenim hastae ipsis erant firmae ac longe, quas nunc etiam gestant, et clypei multo, quam vel loricae vel scuta Persarum viminea, magis et corpora tegunt, et ad

σώματα καὶ πρὸς τὸ ὠθεῖσθαι συνεγάζοντο πρὸς τοῖς ὤμοις οὖσαι. Συγκλείσαντες οὖν τὰς ἀσπίδας ἐχώρουν καὶ ἐώθουν. (34) Οἱ δὲ Πέρσαι οὐκ ἐδύναντο ἀντέχειν, ἵτε ἐν ἄκραις ταῖς χερσὶ τὰ γέβρα ἔχοντες, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι ἀνεγάζοντο παίοντες καὶ παιοίμενοι, ἕως ὑπὸ ταῖς μηχαναῖς ἐγένοντο. Ἐπεὶ μέντοι ἐνταῦθα ἦλθον, ἐπαίοντο αὖθις οἱ Αἰγύπτιοι ἀπὸ τῶν πύργων· καὶ οἱ ἐπὶ πᾶσι δὲ οὐκ εἰων φεύγειν οὔτε τοὺς τοξότας οὔτε τοὺς ἀκοντιστάς, ἀλλ' ἀνατεταμένους τὰς μαχαίρας ἠνάγκαζον καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν. (35) Ἦν δὲ πολλὸς μὲν ἰνδρῶν φόνος, πολλὸς δὲ κτύπος ὅπλων καὶ βελῶν παντοδαπῶν, πολλὴ δὲ βοή τῶν μὲν ἀνακαλούντων ἀλλήλικας, τῶν δὲ παρακαλουμένων, τῶν δὲ θεοῦ ἐπικαλουμένων.

36. Ἐν δὲ τούτῳ Κύρος διώκων τοὺς καθ' αὐτὸν παραγίνεται. Ὡς δ' εἶδε τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς χώρας ἰσχυμένους, ἤλγησέ τε καὶ γνούς ὅτι οὐδαμῶς ἂν ἔσθαιτον εἰς τὸν πόλεμον περὶ αὐτῶν, παραγγείλας ἐπεσθαι τοῖς μεθ' αὐτοῦ περιήλαυνεν εἰς τὸ ὅπισθεν· καὶ εἰσπύοντες παῖουσιν ἀφορῶντας καὶ πολλοὺς κατακαίνυσιν. (37) Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι ὡς ἤσθοντο, ἐβῶν τε εἰς τὸ ὅπισθεν οἱ πολέμιοι, καὶ ἐστρέφοντο ἐν ταῖς πληγαῖς. Καὶ ἐνταῦθα δὴ φύρδην ἐμάχοντο καὶ πεζοὶ καὶ ἵππεις, πεκνωκὸς δὲ τις ὑπὸ τοῦ Κύρου ἵππου καὶ πατόμενος παῖα εἰς τὴν γαστέρα τῇ μαχαίρᾳ τὸν ἵππον αὐτοῦ· ὃ δὲ ἵππος πληγῇ σφαδάζων ἀποσείεται τὸν Κύρον. 38. Ἐνθα δὴ ἔγνω ἂν τις ὅσου ἀξίον εἴη τὸ φιλεῖσθαι ἀρχόντα ὑπὸ τῶν περὶ αὐτόν. Εὐθύς γὰρ ἀνεδόσαν ἅπαντες καὶ προσπεσόντες ἐμάχοντο, ἐώθουν, ἐωθοῦντο, ἐπαῖον, ἐπαίοντο. Καταπηδῆσας δὲ τις ἀπὸ τοῦ ἵππου τῶν τοῦ Κύρου ὑπηρετῶν ἀναβάλλει αὐτὸν ἐπὶ τὸν αὐτοῦ ἵππον. (39) Ὡς δ' ἀνέβη ὁ Κύρος, κατείδε πάντοθεν ἤδη παιομένους τοὺς Αἰγυπτίους· καὶ γὰρ Ὑστάσπης ἤδη παρῆν σὺν τοῖς Περσῶν ἱππεῦσι καὶ Χρυσάντας. Ἀλλὰ τούτους ἐμβαλεῖν μὲν οὐκέτι εἴα εἰς τὴν φάλαγγα τῶν Αἰγυπτίων, ἔωθεν δὲ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν ἐκέλευεν. Ὡς δ' ἐγένετο περιελαύνων παρὰ τὰς μηχανάς, ἔδοξεν αὐτῷ ἀναβῆναι ἐπὶ τῶν πύργων πνὴ καὶ κατασκέψασθαι εἰ πῇ καὶ ἄλλο τι μένοι τῶν πολεμίων καὶ μάχοιτο. (40) Ἐπεὶ δὲ ἀνέβη, κατείδε μιστὸν τὸ πεδίον ἵππων, ἀνθρώπων, ἀρμάτων, φευγόντων, ἐωκόντων, κρατούντων, κρατουμένων· καὶ μένον δὲ οὐδαμῶς οὐδὲν εἴη ἡδύνατο κατειδεῖν πλὴν τῶν Αἰγυπτίων· οὗτοι δὲ ἐπειδὴ ἠποροῦντο, πάντοθεν κυκλοπονησάμενοι, ὥστε ὁρᾶσθαι τὰ ὅπλα, ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν ἐκείνηντο· καὶ ἐποίουν μὲν οὐδὲν εἴη, ἐπασχον δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ.

41. Ἀγασθεὶς δὲ ὁ Κύρος αὐτοὺς καὶ οἰκτείρων ὅτι ἄγαθοὶ ἄνδρες ὄντες ἀπώλλυντο, ἀνεχώρησε πάντας τοὺς περιμαχημένους καὶ μάχεσθαι οὐδένα εἴη Πάμπη δὲ πρὸς αὐτοὺς χήρυκα ἐρωτῶν πόττερα βούλονται ἀπολίσθαι πάντες ὑπὲρ τῶν προδεδωκῶτων αὐτοὺς ἡ σωθῆναι ἄνδρες ἀγαθοὶ δοκούντες εἶναι. Οἱ δ' ἀπε-

propellendum aliquid adjumenti adferunt, humeris adfixi. Quamobrem clypeis consertis procedebant, ac propellebant. Persæ vero eorum impetum sustinere non poterant, quippe qui manibus extremis scuta tenerent, sed pedetentim cedebant, cum et alios ferirent ipsi, et ferirentur, donec sub machinas se receperunt. At eo cum venissent, vicissim Ægyptii de turribus feriebantur : et ultimi omnium neque sagittarios neque jaculatores fugere sinebant, sed iis intentatis gladiis et sagittas et tela emittere cogeant. Erat autem ingens hominum cædes, ingens armorum telorumque omnis generis strepitus, ingens vociferatio, aliis mutuo sibi inclamantibus, aliis cohortantibus, aliis deos implorantibus.

Interea Cyrus hostes sibi oppositos persequens, advenit. Cumque Persas loco pulsos vidit, indoluit; et animadvertens nulla ratione citius hostes inhiberi posse, quo minus progredirentur ulterius, quam si ad eorum terga circumvehiretur, imperat iis quos secum habebat, uti se sequerentur, et ad ipsorum terga circumvehit: cumque irruissent, aversos cadunt, ac multos perimunt. Quod cum Ægyptii sentirent, hostes a tergo esse clamabant, et inter ipsos ictus se vertebant. Tum vero et pedites et equites promiscue præliabantur. Et quidam, cum subter equum Cyri cecidisset et conculcaretur, gladio ventrem equi ferit: equus autem saucius, cum pedes varie jactaret, Cyrum exculit. Tum perspicere potuisset aliquis, quanti sit æstimandum, principem a sibi subjectis diligi. Nam statim universi clamorem sustulerunt, impetuque facto pugnabant, pellebant, pellebantur, feriebant, feriebantur. Quidam autem ex Cyri ministris cum ex equo desilisset, eum in equum suum sustulit. Ac Cyrus ubi conscendisset, undique jam Ægyptios cædi vidit: nam Hystaspas cum equitatu Persarum jam aderat, itemque Chrysantas. Verum hos in Ægyptiorum phalangem amplius irruere non sivit, sed extrinsecus sagittas ac tela mittere jussit. Posteaquam autem circumvectus ad machinas pervenit, visum est ei quendam in turrim ascendere, quo circumspiceret, an alicubi aliæ quoque hostium copię subsisterent ac præliarentur. Ut ascendit, campum refertum vidit equis, hominibus, curribus, fugientibus, persequentibus, vincentibus, succumbentibus: ex hostium vero copiis nusquam amplius aliam, quæ subsisteret, partem conspiceri poterat, præter Ægyptios. Hi cum summas in angustias adducti consilii essent inopes, facto undique circulo, ut arma conspicerentur, subter clypeos consederunt: et faciebant illi quidem nihil amplius, multa vero graviaque perpetiebantur.

Cyrus eos admiralus, et præ misericordia dolens viros fortes interire, omnes, qui undique adversus eos dimicabant, pedem referre jussit, nec ulli amplius ut in eos pugnaret concessit. Misso etiam caduceatore, interrogavit eos, utrum omnes interire vellent propter eos, a quibus proditi fuissent, an servari bona cum existimatione, viros se esse

κρίναντο, Πῶς δ' ἂν ἡμεῖς σωθῆιμεν ἄνδρες ἀγαθοὶ δοκούντες εἶναι; (42) Ὁ δὲ Κύρος πάλιν εἶπεν, Ὅτι ἡμεῖς ὑμᾶς δρώμεν μόνους καὶ μένοντας καὶ μάχεσθαι θέλοντας. Ἀλλὰ τοῦτον εἶπεν, ἔρασαν οἱ Αἰγύπτιοι, τί καὶ καλὸν ἂν ποιοῦντες σωθῆιμεν; Καὶ ὁ Κύρος αὖ πρὸς τοῦτο εἶπεν, Εἰ τῶν τε συμμαχομένων μηδὲνα προδόντες σωθῆιτε, τὰ τε ὅπλα ἡμῖν παραδόντες φίλοι τε γινόμενοι τοῖς αἰρουμένοις ὑμᾶς σῶσαι, ἔξω ἀπολέσαι. (43) Ἀκούσαντες ταῦτα ἐπήρουν, Ἦν δὲ γινόμεθα φίλοι, τί ἡμῖν ἀξιώσεις χορηγεῖν; Ἀπεκρίναντο ὁ Κύρος, Εὖ ποιεῖν καὶ εὐπάχειν. Ἐπερωτῶν πάλιν οἱ Αἰγύπτιοι, Τίνα εὐεργεσίαν; Πρὸς τοῦτο εἶπεν ὁ Κύρος, Μισθὸν μὲν ὑμῖν δοῖν ἂν πλείονα ἢ νῦν ἐλαμβάνετε ὅσον ἂν χρόνον πόλεμος ᾗ· εἰρήνης δὲ γενομένης τῇ βουλομένῃ ὑμῶν μένειν παρ' ἑμοὶ χώραν τε δώσω καὶ πόλεις καὶ γυναῖκας καὶ οἰκέτας. (44) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Αἰγύπτιοι τὸ μὲν ἐπὶ Κροίσῳ συστρατεύειν ἀρκεῖν σφῖσι ἐδεσθῆσαν· τούτῳ γὰρ μόνῳ γινώσκεσθαι ἔρασαν· τὰ δὲ ἄλλα συνομολογήσαντες ἔδωσαν πίσιν καὶ ἑαλθόν. (45) Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι τε οἱ καταμείναντες τότε ἔτι καὶ νῦν βασιλεῖ πιστοὶ διαμένουσι, Κύρος τε πόλεις αὐτοῖς ἔδωκε, τὰς μὲν ἄνω, αἱ ἔτι καὶ νῦν πόλεις Αἰγυπτίων καλοῦνται, Λάρισσαν δὲ καὶ Κυλλήνην παρὰ Κύμην πλησίον θαλάττης, ἃς ἔτι καὶ νῦν οἱ ἀπ' ἐκείνων ἔχουσι. Ταῦτα δὲ διαπραξάμενος ὁ Κύρος ἤδη σκοταῖος ἀναγκῶν ἐστρατοπεδεύσατο ἐν Θυμβράρις.

46. Ἐν δὲ τῇ μάχῃ τῶν μὲν πολεμίων Αἰγύπτιοι μόνον εὐδοκίμησαν· τῶν δὲ σὺν Κύρῳ τὸ Περσῶν ἱππικὸν κράτιστον ἔδοξεν εἶναι· ὥς' ἔτι καὶ νῦν διακίμνει ἡ δπλις ἦν τότε Κύρος τοῖς ἱππέσιν κατεσκευάσεν. (47) Εὐδοκίμησε δὲ ἰσχυρῶς καὶ τὰ δρεπανηφόρα ἄρματα· ὥς τε καὶ τοῦτο ἔτι καὶ νῦν διακίμνει τὸ πολεμιστήριον τῇ αἰὲ βασιλεύοντι. (48) Αἱ μὲντοι κάμηλοι ἐφόρουν μόνον τοὺς ἵππους, οὐ μὲντοι κατέκινόν γε οἱ ἐπ' αὐτῶν ἱππεῖς, οὐδ' αὐτοὶ γε ἀπέβησκον ὑπὸ ἱππέων· οὐδὲις γὰρ ἵππος ἐπέλαξε. (49) Καὶ χρήσιμον μὲν ἔδοκει εἶναι, ἀλλὰ γὰρ οὔτε τρέφειν οὐδὲις ἐθέλει καλῶς καγαθὸς κάμηλον ὥς' ἐπορεύεσθαι οὔτε μελετᾷ ὡς πολεμῆσιν ἀπὸ τούτων. Οὕτως δὲ ἀπολαθεῖναι πάλιν τὸ ἑαυτῶν σχῆμα ἐν τοῖς σκευφόροις διαχέουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Κύρον δειπνοποιησάμενοι καὶ φυλακὰς καταστραφάμενοι, ὥς περ ἔδει, ἐκοιμήθησαν. Κροῖσος μὲντοι εὐθὺς ἐπὶ Σάρδεσσιν ἔφυγε σὺν τῇ στρατιᾷ· καὶ δὲ ἄλλα φύλα ὅποῃ ἐδύνατο προσωτάτω ἐν τῇ νυκτὶ τῆς ἐπ' οἶκον ἐξαστος ἀπεχώρει. (2) Ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, εὐθὺς ἐπὶ Σάρδεσι ἦγε Κύρος. Ὡς δ' ἐγένετο πρὸς τῇ τεύχει τῇ ἐν Σάρδεσι, τὰς τε μηχανὰς ἀνίστη ὡς προσβαλὼν πρὸς τὸ τεῖχος καὶ κλίμακας παρεσκευάζετο. (3) Ταῦτα δὲ ποίων

fortes. Ad hac illi responderunt, Quo pacto possimus esse salvi cum existimatione bona, viros nos fortes esse? Et Cyrus iterum, Quia nos, ait, vos solos conspiciamus, qui et subsistant et dimicare velint. Quid vero deinceps, aiunt Aegyptii, recte etiam agendo servari possimus? Ad hoc rursum Cyrus, Si nemine, inquit, sociorum prodito, salutem consequamini, arma cum nobis tradideritis, et eorum amplexi fueritis amicitiam, qui vos conservare malunt, cum liceat interimere. His illi auditis, rursum interrogant, Si tuam amplexi fuerimus amicitiam, quas ad res uti nobis viles? Beneficia, respondit Cyrus, conferre et vicissim accipere volo. Quarebant iterum Aegyptii, Quae beneficia? Ad hoc Cyrus, Stipendium vobis, ait, illo majus dedito, quod nunc accipitis, quamdiu bellum goretur: pace vero facta, cuicumque vestrum mecum manere libuerit, ei et agros, et oppida, et uxores, et famulos donabo. His auditis oraverunt Aegyptii, hoc unum exciperetur, ne in Cræsum cum eo militarent: quippe cum hoc solo sibi notitiam intercedere dicerent: de ceteris iis cum Cyro convenit, dederuntque et accepere fidem. Et qui tunc manserunt Aegyptii, nunc quoque regis in fide permanent: deditque Cyrus eis urbes et in regione superiori, quae hac etiam tempestate urbes Aegyptiorum adpellantur, et Larissam et Cyllenen, propter Cymen, haud procul a mari, quas etiam nunc illorum posterius possident. His rebus confectis, Cyrus jam sub ipsas noctis tenebras reversus, Thymbraris castra locavit.

In hoc autem praelio soli ex hostibus Aegyptii gloriam consequuti sunt, et ex iis qui cum Cyro erant, equestres Persarum copiae visae sunt esse praestantissime: adeo ut illa nunc etiam armatura duret, qua tunc equites a Cyro instructi fuere. Praeterea currus illi falcati vehementer erant comprobati: adeo ut hoc etiam tempore bellicum illud curruum genus apud quemque Persarum regem vigeat. At cameli equis terrori duntaxat fuerunt: neque vero ipsis insidentes ex equitibus quinquam interemerunt, neque ii ab equitibus occisi erant: nullus enim ad eos equus propius accedebat. Idque tum quidem utile esse visum est; sed nemo tamen virorum fortium et honestiorum vel alere camelum vult, ut ea vehatur; vel ad pugnandum ex his semet exercere. Itaque recepta forma sua cultuque pristino, inter impedimenta jam degunt.

CAPUT II.

Et Cyri quidem milites, ubi cognassent et excubias constituissent, ubi par erat, quieti se dederunt. At Cræsus statim Sardes cum exercitu profugit: ceterae nationes, quam remotissime quisque poterat, inita domum quae duceret via, nocte ea discedebant. Cum autem illuxisset, Cyrus confestim Sardes versus suos duxit. Atque ubi ad Sardium arcem pervenit, et machinas erexit quasi facturus in muros impetum, et scalas paravit. Ea dum face-

κατὰ τὰ ἀποτομώτατα δοκοῦντα εἶναι τοῦ Σαρδιανῶν ἱρύματος τῆς ἐπιούσης νυκτός ἀναβιβάζει Χαλδαίους καὶ Πέρσας. Ἠγήσατο δ' αὐτοὺς ἀνὴρ Πέρσης, βούλῃ γεγενημένος τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τινὸς φρουρῶν καὶ καταμαθηκῶς καταβάσιν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀνάβασιν πρὸς αὐτήν. (4) Ὡς δὲ ἐγένετο τοῦτο δῆλον ὅτι εἴχετο τὰ ἄκρα, πάντες δὲ ἔφρουγον οἱ Λυδοὶ ἀπὸ τῶν τειχῶν ὅπῃ ἠδύνατο ἕκαστος τῆς πόλεως. Κύρος δὲ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰσῆλθε εἰς τὴν πόλιν καὶ παρήγγειλεν ἡ τῆς τάξεως μηδὲνα κινεῖσθαι. (5) Ὁ δὲ Κροῖσος κατακλεισάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις Κύρον ἐβόα· ὁ δὲ Κύρος τοῦ μὲν Κροίσου φύλακας κατέλιπε, αὐτὸς δὲ ἐκπαγλὼν πρὸς τὴν ἐχομένην ἄκραν ὡς εἶδε τοὺς μὲν Πέρσας φυλάττοντας τὴν ἄκραν, ὥσπερ εἶδει, τὰ δὲ τῶν Χαλδαίων θπλα ἔρημα, καταδεδραμῆκεσαν γὰρ ἄρπαγμένοι τὰ ἐκ τῶν οἰκιῶν, εὐθὺς συνεκάλεσεν αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ εἶπεν αὐτοῖς ἀπίνειν ἐκ τοῦ στρατεύματος τάχιστα. (6) Οὗ γὰρ ἂν, ἔφη, ἀναγοίμην εὐνοεκοῦντας ὁρῶν τοὺς ἀτακτοῦντας. Καὶ εὖ μὲν, ἔφη, ἐκίστασθε ὅτι παρεσκευαζόμεν ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς ἐμῶι συστρατευομένους πᾶσι Χαλδαίοις μαχαριστοὺς ποιῆσαι· νῦν δ', ἔφη, μὴ θαυμάζετε ἦν τις καὶ ἀπιοῦσιν ἡμῖν κρείττων ἐντύχη. (7) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Χαλδαῖοι ἐδεῖσαν τε καὶ ἰκέτευον παύσασθαι ὀργιζόμενον καὶ τὰ χρήματα πάντα ἀποδύσειν ἔρασαν. Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι οὐδὲν αὐτῶν δέοιτο. Ἀλλ' εἰ με, ἔφη, βούλεσθε παύσασθαι ἄχθόμενοι, ἀπόδοτε πάντα ὅσα ἔλαβετε τοῖς διαφυλάξασιν τὴν ἄκραν. Ἦν γὰρ αἰσθῶνται οἱ ἄλλοι στρατιῶται ὅτι πλεονεκτοῦσιν οἱ εὐτακτοὶ γενόμενοι, πάντα μοι καλῶς ἔξει. (8) Οἱ μὲν δὲ Χαλδαῖοι ὡς ἔτακτο ἐποίησαν ὡς ἐκέλευεν ὁ Κύρος· καὶ λαβὼν οἱ κεινόμενοι πολλὰ καὶ παντοῖα χρήματα. Ὁ δὲ Κύρος καταστρατοπεδεύσας τοὺς ἑαυτοῦ θπου ἐδόκει τὸ ἐπιτηδεύεσθαι εἶναι τῆς πόλεως μένειν ἐπὶ τοῖς θπλοις παρήγγειλε καὶ ἀριστοποιεῖσθαι.

9. Τεῦτα διαπραξάμενος ἀγαγεῖν ἐκέλευεν αὐτῷ τὸν Κροῖσον. Ὁ δὲ Κροῖσος ὡς εἶδε τὸν Κύρον, Χαῖρε, ὦ δέσποτα, ἔφη· τοῦτο γὰρ ἡ τύχη καὶ ἔχειν τὸ ἀπὸ τοῦδε δίδωσι σοὶ καὶ ἐμοὶ προσαγορεύειν. (10) Καὶ σύ γε, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐπείπερ ἄνθρωποι γέ ἐσμεν ἀμφοτέρω. Ἀτὰρ, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἄρ' ἂν τί μοι ἐβελήσῃς συμβουλευσαι; Καὶ βουλόμην γ' ἂν, ἔφη, ὦ Κύρε, ἀγαθὸν τί σοι εὑρεῖν· τοῦτο γὰρ ἂν οἶμαι ἀγαθὸν κάμωι γινέσθαι. (11) Ἀκούσον τοίνυν, ἔφη, ὦ Κροῖσε· ἐγὼ γὰρ ὁρῶν τοὺς στρατιώτας πολλὰ πεποννηκότας καὶ πολλὰ κεινδυνευκότας καὶ νῦν νομίζοντας πόλιν ἔχειν πλεονεκτήσασθαι τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ μετὰ Βαβυλῶνα, εἴπω ὠφελιθῆναι τοὺς στρατιώτας. Γινώσκω γὰρ, ἔφη, ὅτι εἰ μὴ τίνα καρπὸν λήψονται τῶν πόνων, οὐ ζήσονται αὐτοὺς πολὺν χρόνον παιδομένους ἔχειν. Διαρκᾶσαι μὲν οὖν αὐτοῖς εἶναι τὴν πόλιν οὐ βούλομαι· τὴν τε γὰρ πόλιν νομίζω ἂν διαφθαρῆναι, ἐν τε τῇ ἑρκατῇ εὖ οἶδ' ὅτι οἱ πονηρότατοι πλεονεκτῆσειαν ἐν. (12) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κροῖσος ἔλεξεν, Ἀλλ' ἐμὲ,

ret, ut in munitiones Sardianorum, qua parte maxime præruptæ videbantur, sequenti nocte Chaldæi ac Persæ adscenderent, effecit. His ductor erat Persa quidam, qui cujusdam ex arcis custodibus præsidialis servus fuerat, et descensum ad flumen et adscensum itidem didicerat. Cum cognitum esset arcem esse occupatam, Lydi omnes a muris diffugerunt quo quisque poterat per urbem. Quam Cyrus prima luce ingressus, ne quis sese ex loco moveret, edixit. Croesus autem, se ipso in regia incluso, Cyrum inclamabat : at Cyrus Croesum qui custodirent reliquit, ipseque ad arcem occupatam profectus, cum Persas arcem, ut oportebat, custodire videret, Chaldæorum vero stationes desertas (quod illi ad diripienda ex aedibus bona excurrissent), mox præfectos eorum convocavit, eisque ut ab exercitu quamprimum discederent, præcepit. Non enim, ait, tolerare possim, ut qui ordines deserunt majoribus quam alii commodis potiantur. Et vos quidem, ait, certo scire volo, in hoc me fuisse, ut vos qui signa mea sequeremini, tales efficerem, quos universi Chaldæi felices prædicarent : verum jam vobis minime mirum videatur, si quis vobis hinc etiam discedentibus felicius occurrat. Hæc Chaldæi cum audissent, metu perculsi orabant ut irasci desineret; aiebantque se res opesque omnes velle restituere. Ille his sibi non opus esse dixit : Sed si me vultis, ait, ab indignatione desistere, date omnia, quæcunque cepistis, illis qui arcis in custodia mansere. Nam si milites ceteri animadvertent, eos qui ordines servarunt, majora consequi commoda, præclare se meæ res habebunt. Itaque Chaldæi sic, uti Cyrus edixerat, fecerunt ; et qui obedienter sese gesserant, magnam rerum opumque variarum copiam consequuti sunt. Cyrus autem, cum castra pro militibus suis metatus esset eo urbis loco, qui maxime opportunus ei videbatur, eos in armis manere ac prandere jussit.

His perfectis, Croesum ad se adduci præcepit. Et Croesus, ubi Cyrum vidit, Salve, inquit, domine : hoc enim nomine tibi ut deinceps fruaris tribuit fortuna ; mihi, ut eo te adpellem. Salve tu quoque, ait, Cræse ; quandoquidem homines ambo sumus. Verum, Cræse, inquit, velisne mihi consilium dare ? Etiam, Cyre, inquit, aliquid boni tibi reperire velim : nam idem fere arbitror etiam mihi fructuosum fore. Audi ergo, Cræse, inquit : quia video milites multis laboribus perfunctos, multisque versatos in periculis, nunc etiam putare se urbe totius Asiæ, post Babylonem, opulentissima potitos ; æquum judico, ut aliquid utilitatis ad eos perveniat. Nam futurum intelligo, ut nisi quem laborum suorum fructum percipiant, dicto eos audientes diu non sim habiturus. Sed urbem tamen eis diripiendam concedere non est animus : nam et urbs, mea sententia, prorsus interiret, et in direptione plurimum utilitatis caperent, qui maxime sunt improbi. Quæ ubi Cræ-

ἔρχη, ἔατον λῆξαι πρὸς οὓς ἂν ἐγὼ Λυδῶν ἐθέλω ὅτι διαπέπραγμαι παρὰ σοῦ μὴ ποιῆσαι ἀρπαγὴν μηδὲ ἔῃσαι ἀφρανοσθῆναι παίδας καὶ γυναῖκας ὑπερχόμενῃ δέ σοι ἀντὶ τούτων ἧ μὴν παρ' ἐκόντων Λυδῶν ἔσεσθαι πᾶν ὅ,τι καλὸν καγαθὸν ἔστιν ἐν Σάρδεσιν. (13) Ἦν γὰρ ταῦτα ἀκούσασιν, οἶδα ὅτι ἤξει σοι πᾶν ὅ,τι ἔστιν ἐνθάδε καλὸν καγαθὸν ἀνδρὶ καὶ γυναικί, καὶ ἑμοίως εἰς νέεσσι πολλῶν καὶ καλῶν πάλιν σοι πλήρης ἡ πόλις ἔσται ἣν δὲ διαρπάξης, καὶ αἱ τέγναι σοι, ἃς πηγάς ρασσι τῶν καλῶν εἶναι, διερχομέναι ἔσονται. (14) Ἐξέσται δέ σοι ἰδόντι τὰ ἐλθόντα ἔτι καὶ περὶ τῆς ἀρπαγῆς βουλευσασθαι. Πρῶτον δέ, ἔρχη, ἐπὶ τοὺς ἐμούς θησαυροὺς πέμπε καὶ παραλαμβανέτωσαν οἱ σοὶ φυλάκες παρὰ τῶν ἐμῶν φυλάκων. Ταῦτα μὲν δὴ ἅπαντα οὕτω συνέχευσε ποιῆν ὁ Κύρος ὡς περ ἔλεξεν ὁ Κροῖσος.

15. Τὰδε δέ μοι πάντως, ἔρχη, ὦ Κροῖσε, λῆξον, πῶς ἀποβέβηκε τὰ ἐκ τοῦ ἐν Δελφοῖς χρηστηρίου· σοὶ γὰρ δὴ λέγεται πᾶν γε τεθεραπεύσθαι ὁ Ἀπόλλων καὶ σε πάντα ἐκείνῳ πευθόμενον πράττειν. (16) Ἐβουλόμην ἂν, ἔρχη, ὦ Κύρε, οὕτως ἔρχεσθαι πᾶντα τὰν ἀντία εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πράττων προσγνήσθην τῷ Ἀπόλλωνι. Πῶς δέ; ἔρχη ὁ Κύρος· οἶδα σκεῖ πᾶν γὰρ παράδοξα λέγεις. (17) Ὅτι πρῶτον μὲν, ἔρχη, ἀμελήσας ἐρωτᾷν τὸν θεόν, εἰ τί ἐδεόμην, ἀπειριώμην αὐτοῦ εἰ δύναίτο ἀληθεύειν. Τοῦτο δέ, ἔρχη, μὴ ὅτι θεός, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι καλοὶ καγαθοὶ ἐπειδὴν γινώσκιν ἀπιστοῦμενοι, οὐ φιλοῦσι τοὺς ἀπιστοῦντας. (18) Ἐπεὶ μέντοι ἐγὼ καὶ μάλα ἄτοπα ἐμοῦ ποιοῦντος καὶ πρόσσω Δελφῶν ἀπέχοντος, οὕτω δὲ πέμπω περὶ παίδων. (19) Ὅ δέ μοι τὸ μὲν πρῶτον οὐδ' ἀπεκρίναντο· ἐπεὶ δὲ ἐγὼ πολλὰ μὲν πέμπων ἀναθήματα χρυσᾶ, πολλὰ δὲ ἀργυρᾶ, πᾶν πολλὰ δὲ θύον ἐξίλασάμην ποτὲ αὐτόν, ὡς ἐδόκουν, τότε δὴ μοι ἀποκρίνεται ἐρωτῶντι τί ἂν μοι ποιήσαντι παῖδες γένοντο· ὁ δὲ εἶπεν ὅτι ἔσονται. (20) Καὶ ἐγένοντο μὲν, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο εἰσέσπαστο, γένόμενοι δὲ οὐδὲν ὄντη. Ὅ μὲν γὰρ κωρὸς ὢν διετέλει, ὁ δὲ ἄριστος γένόμενος ἐν ἀμυχῇ τοῦ βίου ἀπώλετο. Πιεζόμενος δὲ ταῖς περὶ τοὺς παῖδας συμφοραῖς πάλιν πέμπω καὶ ἐπειρωτῶ τὸν θεόν τί ἂν ποιῶν τὸν λοιπὸν βίον εὐδαιμονέστατα διατελέσαιμιν ὁ δέ μοι ἀπεκρίνατο.

Σαυτὸν γινώσκων εὐδαίμων, Κροῖσε, περᾶσεις. (21) Ἐγὼ δὲ ἀκούσας τὴν μακτείαν ἤσθην· ἐνόμίζον γὰρ τὸ ἔχσθαι μοι αὐτὸν προστάξαντα τὴν εὐδαιμονίαν διδόναι. Ἄλλως μὲν γὰρ γινώσκαι τοὺς μὲν οἷόν τι εἶναι τοὺς δ' οὐ· αὐτὸν δὲ ὅστις ἔστι πάντα τινὰ ἐνόμίζον ἄνθρωπον εἰδέναι. (22) Καὶ τὸν μετὰ ταῦτα δὴ χρόνον ἕως μὲν εἶχον ἡσυχίαν, οὐδὲν ἐνεκάλουν μετὰ τὸν τοῦ παιδὸς θάνατον ταῖς τύχαις· ἐπειδὴ δὲ ἀνεπέσθην ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου ἐν ὑμῶν στρατεύεσθαι, εἰς πάντα μὲν κίνδυνον ἦλθον· ἐσώθην μέντοι οὐδὲν κακὸν λαβών. Οὐκ αἰτιῶμαι δὲ οὐδὲ τάδε τὸν θεόν. Ἐπεὶ γὰρ ἔργων ἐμαυτὸν μὴ ἱκανὸν ὑμῖν μάχεσθαι, ἀσφαλῶς τὸν τῷ θεῷ ἀπῆλθον καὶ αὐτός καὶ οἱ σὺν ἐμοί. (23) Νῦν δ' αὖ πάλιν ὑπὸ τοῦ πλούτου τοῦ παρόντος διαχρηπτόμενος

sus audisset, Me vero dicere sinito Lydis, ait, quibus ego voluero, impetrasse me abs te, ne direptio fiat, neve permittatur ut liberi et conjuges ab eorum conspectu abstrahantur; proque hoc tibi pollicitum esse, futurum omnino, ut Lydi tibi libentes offerant, quidquid Sardibus pulchrum et praeclarum sit. Nam si haec audierint, adlaturos scio quidquid pulchrae rei vir aut mulier hic habuerit: itidemque alterum in annum multis ac pulchris rebus iterum mihi tibi referta erit. Quod si eam diripueris, etiam artificia tibi, quae bonorum fontes esse perhibent, perierint. Praeterea licet tibi, postquam ea intuitus sis, quae ad te adlata fuerint, tum etiam de direptione consultare. Primum autem, inquit, ad meos thesauros mittito, atque hos a custodibus meis tui custodes accipiant. Et haec quidem omnia sic fieri censuit oportere Cyrus, uti Croesus dixerat.

At ista mihi, Croese, inquit, omnino memorato, quoniam tibi evaserint, quae Delphico tibi sunt oraculo prodita: nam fertur is Apollo admodum abs te cultus, teque fertur omnia sic agere, ut illi obtemperes. Vellem, inquit, Cyre, sic comparate res essent: nunc vero cum me Apollini exhibui, qui contraria omnia statim ab initio facerem. Quomodo vero? ait Cyrus, edoce: nam valde quidem mira refers. Primum, ait, posthabita cura interrogandi deum si qua te mihi opus esset, periculum feci, an vera respondere posset. At non solum deus, inquit, sed homines etiam honesti ac boni, cum fidem non haberi sibi animadvertunt, haud amant diffidentes. Cum vero animadvertisset absurde admodum me agere, ac procul Delphis abesse, mitto de liberis interrogatum. Ille mihi primum ne respondit quidem: ubi vero, missis multis donariis aureis, argenteis etiam multis, per multisque cesis hostiis, tandem cum aliquando placavi, uti quidem ipse arbitrabar, tunc mihi quaerenti quid faciendum esset, ut liberi mihi nascerentur, respondit ille, habiturum me liberos. Ac nati quidem mihi sunt (quippe nec in hoc mentitus est), sed nati nulli usui fuere. Nam alter eorum mutus manet; alter, qui praestantissimus extitit, in ipso aetatis flore perit. Cum his liberorum calamitatibus premerer, iterum mitto, deumque interrogo, quid a me fieri oporteret, ut id quod esset vitae reliquum exigere felicissime possem: respondit ille mihi,

Si te noscas, Croese, vitam feliciter transibis. Hoc audito oraculo, gavisus sum: arbitrabar enim cum felicitatem mihi tribuere, rem facillimam imperando. Nam alios partim cognosci posse, partim non: quis vero sit ipsemet, quemlibet hominem scire putabam. Omnique adeo deinceps tempore, quandiu quietem colui, nihil erat post mortem filii, quam obrem casus fortuitos culparem. Verum posteaquam ab Assyrio sum persuasus, ut expeditionem adversus vos susceperem, omnis generis adii pericula; nec ullo tamen accepto malo servatus sum. Ac ne de his quidem deum incoo. Nam ubi me ad pugnandum adversus vos idoneum non esse animadverti, tuto, dei ope, tum ipse tum mei mecum evasimus. Sed rursum nunc deliciis opulentiae praesentis diffuens, et ob eorum preces qui me rogabant ut eis praesem,

καὶ ὑπὸ τῶν δεομένων μου προστάτην γενέσθαι καὶ ὑπὸ τῶν δούρων ὧν ἐδίδουσαν μοι καὶ ὑπ' ἀνθρώπων οἱ με κατακύνοντες λαγον ὡς εἰ ἐγὼ ἐθέλοιμι ἀρχειν, πάντες ἰν' ἐμοὶ πελθόντων καὶ μέγιστος ἂν εἴην ἀνθρώπων, ὑπὸ τούτων δὲ λόγων ἀναρυσώμενος, ὡς εἰλοντό με πάντες· οἱ κύκλω βασιλεῖς προστάτην τοῦ πολέμου, ὑπεδύζοντες τὴν στρατηγίαν ὡς ἱκανὸς ὧν μέγιστος γενέσθαι, καὶ ἀγνοῦν ἄρα ἐμαυτὸν, ὅτι σοὶ ἀντιπολεμεῖν ἱκανὸς ὦν εἶναι πρῶτον μὲν ἐκ θεῶν γεγονότι, ἔπειτα δὲ διὰ βασιλέων περὶ σοὶ, ἔπειτα δ' ἐκ παιδὸς ἀρετῇν ἀπαύοντι· τῶν δ' ἐμῶν προγόνων ἀκούω τὸν πρῶτον βασιλεύσαντα ἄμα τε βασιλέα καὶ ἐλευθέρων γενέσθαι. Τότε οὖν ἀγνοήσας δικαίως, ἔφη, ἔχω τὴν δίκην. Ἔ. Ἀλλὰ νῦν δὴ, ἔφη, ὦ Κύρε, γινώσκω μὲν ἐμαυτὸν σὺ δ', ἔφη, δοκεῖς ἐτι ἀληθεύσειν τὸν Ἀπόλλω ὡς ἐλάμην ἔσομαι γινώσκων ἐμαυτὸν; σὲ δὲ ἔρω τῷ διὰ πῶς οὗτοι ἄριστοι ἂν μοι δοκεῖς εἰκάσαι τοῦτο ἐν τῇ παύσει καὶ γὰρ δύνασαι ποιῆσαι.

Σ. Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Βουλὴν μοι δὸς περὶ τούτου, ἡ Κροῖστος· ἐγὼ γάρ σου ἐννοῶν τὴν πρόσθεν εὐδαιμονίαν καὶ τῶν τέ σε καὶ ἀποδίδωμι ἥδη γυναῖκά τε ἔχειν ἢν ἔξεις καὶ τὰς θυγατέρας, ἀκούω γάρ σοι εἶναι, καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς θεράποντας καὶ τράπεζαν σὺν ὅλῃ περ ἔστι μάχας δέ σοι καὶ πολέμους ἀπαιρῶ. (27) Μὰ διὰ μηδὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κροῖστος, σὺ ἐμοὶ ἐτι βουλευέου ἐπαρῖνασθαι περὶ τῆς ἐμῆς εὐδαιμονίας· ἐγὼ γὰρ ἥδη τα λέγω, ἢν ταῦτά μοι ποιήσης ἀ λείγεις, ὅτι ἢν ἄλλοι τι μακαριωτάτην ἐνόμιζον εἶναι βιοτήν καὶ ἐγὼ συνεπόμενον αὐτοῖς, ταύτην καὶ ἐγὼ νῦν ἔχων διάξω. Σ. Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Τίς δὲ ὁ ἔχων ταύτην τὴν μακαριὴν βιοτήν; Ἡ ἐμὴ γυνή, εἶπεν, ὦ Κύρε· ἐκείνη γὰρ τῶν μὲν ἀγαθῶν καὶ τῶν μαλακῶν καὶ εὐφροσύνης πασῶν ἐμοὶ τὸ ἴσον μετέχει, φροντίζων δὲ ὅπως πάντα ἔσται καὶ πολέμου καὶ μάχης οὐ μετὴν αὐτῇ. Ὡς οὖν δὴ καὶ σὺ δοκεῖς ἐμὲ κατασκευάζειν ὥσπερ ἐγὼ ἐν ἐρίων μάλιστα ἀνθρώπων, ὥστε τῷ Ἀπόλλωνι εἰλὰ μοι δοῶν χρηστήρια ἀρετῆς. (28) Ἀκούσας δὲ ὁ Κύρος τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐθαύμασε μὲν τὴν εὐθυμίαν, ἔγχετο δὲ τὸ λοιπὸν ὅποι καὶ αὐτὸς πορεύοιτο, εἴτ' ἔπειτα καὶ χρησίμῳ τι νομίζων αὐτὸν εἶναι εἶτε καὶ ἀσφαλέστατον οὕτως ἡγούμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ εἰσάσας ὁ Κύρος τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ, τοὺς μὲν αὐτῶν ἔταξε τοὺς θησαυροὺς καταλαμβάνειν, τοὺς δ' ἐκέλευσεν ὅποσα παραδοίῃ Κροῖστος χρήματα, πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἐξελεῖν ὅποια ἐν αἱ μάχῃ ἐξηγῶνται, ἔπειτα τὰλλα χρήματα παραδόντας ἐν ζυγαστροῖς στήσαντας ἐφ' ἀμάξων ἐπιβάντας καὶ διαλαγχόντας τὰς ἀμάξας κομίζειν ὅποιον ἐν πόλει πορεύονται, ἵνα ὅπῃ καιρὸς εἴη διαλαμβάνοιεν ἑαυτοὶ τὰ εἶτα. (2) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίησαν.

et ob illa munera quæ mihi donabant, et illorum hominum opera, qui mihi adsentando futurum dicebant ut omnes mihi parerent, et omnium ego mortalium maximus evaderem, modo cum imperio esse vellem; ejusmodi, inquam, verbis inflatus, ubi reges omnes undique belli me præsidem legerunt, suscepi munus imperatorum, quasi essem is, qui maximus evadere possem; meipsum certe ignorans, qui bello adversus te gerendo parem me tibi arbitrarer, primum ex diis genito, deinde ex regibus continua serie se excipientibus orto, atque etiam a puero ad virtutem exercitato: at ex meis majoribus eum, qui primus regno politus est, audio simul et regnum et libertatem esse consequutum. Hæc ergo cum ignoraverim, merito, inquit, pœnam subeo. Nunc autem, Cyre, inquit, meipsum nosco: sed censesne, ait, Apollinis responsum posthac verax futurum esse, qui beatum me fore dixit, si meipsum nossem? te autem propterea interrogo, quod optime conjecturam mihi de hoc facturus in præsentia videris: potes enim id facere.

Et Cyrus, Da vero mihi, inquit, de hoc deliberandi tempus, Cræse: nam ego tecum considerans felicitatem tuam pristinam, misericordia moveor erga te, conjugemque tibi jam habere permitto, quam habes, et filias (audio enim esse tibi quasdam), et amicos, et famulos, et mensam, quali hactenus estis usi: pugnæ autem et bella tibi adimo. Ergo, ait Cræsus, nihil tu profecto amplius deliberes, quid mihi de mea felicitate respondeas: etenim ipse jam tibi dico, si hæc, quæ nunc ais, feceris, fore ut quam alii vitam beatissimam ducere solent, etiam me adsentiente, hanc ego modo consequutus agam. Et Cyrus, Quis, ait, beatæ istius vitæ compos est? Uxor mea, inquit, Cyre: nam illi tecum pars æqua bonorum, et mollitiarum, et gaudiorum fuit, curarum vero quo pacto hæc contingerent, et belli et pugnae nihil tecum ei commune fuit. Ac tu quoque me talem efficere velle videris, qualem ego illam quam omnium hominum maxime diligebam: adeo ut Apollini etiam alia munera, quibus me gratum ei præbeam, mox debere mihi videar. His Cræsi verbis auditis, Cyrus in eo tranquillitatem animi est admiratus: deinceps ille, quocumque Cyrus proficisceretur, una ducebatur; sive adeo propterea quod eum ad aliquam rem utilem esse putaret, seu quod ita tutius arbitraretur.

CAPUT III.

Ac tum quidem hoc modo quieti se dederunt. Postridie Cyrus amicis et ducibus copiarum convocatis, eorum alios quidem constituit qui thesauros acciperent, aliis præcepit, ut de iis pecuniis, quascumque Cræsus traderet, primum diis seligerent, quas magi seligendas præscriberent; deinde reliquas pecunias acceptas in arcis locarent ac plaustris imponerent, eademque plaustra sorte distributa secum veherent, quocumque proficiscerentur ipsi; ut opportuno tempore sua singuli pro meritis acciperent. Et hi quidem ista exsequantur.

Ὁ δὲ Κύρος καλέσας τινὰς τῶν παρόντων ὑπηρετῶν, Ἐπατέ μοι, ἔφη, ἐώρακέ τις ὑμῶν Ἀβραδάταν; θαυμάζω γάρ, ἔφη, ὅτι πρόσθεν θαμίζων ἐφ' ἡμᾶς νῦν οὐδαμοῦ φαίνεται. (3) Τῶν οὖν ὑπηρετῶν τις ἀπεκρίνατο ὅτι Ὁ δέσποτα, οὐ ζῇ, ἀλλ' ἐν τῇ μάχῃ ἀπέθανεν ἐμβαλὼν τὸ ἄρμα εἰς τοὺς Αἰγυπτίους· οἱ δ' ἄλλοι πλὴν τῶν ἐταίρων αὐτοῦ ἐξέκλιναν, ὡς φασιν, ἐπεὶ τὸ στίφος εἶδον τὸ τῶν Αἰγυπτίων. (4) Καὶ νῦν γε, ἔφη, λέγεται αὐτοῦ ἡ γυνὴ ἀνελομένη τὸν νεκρὸν καὶ ἐνθεμένη εἰς τὴν ἀρμάμαξάν ἐν ἥπερ αὐτὴ ὡχεῖτο προσκομικέναι αὐτὸν ἐνθάδε ποιὶ πρὸς τὸν Πάκτωλόν ποταμόν. (5) Καὶ τοὺς μὲν εὐνοῦρους καὶ τοὺς θεράποντας αὐτοῦ ὁρῦσταιν φασιν ἐπὶ λόφου τινὸς θήκην τῷ τελευτήσαντι τὴν δὲ γυναῖκα λέγουσιν ὡς κάθηται χαμαὶ κεκοσμηκυῖα οἷς εἶχε τὸν ἄνδρα, τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἔρουσα ἐπὶ τοῖς γόνασι. (6) Ταῦτα ἀκούσας δὲ Κύρος ἐπαΐσατο ἄρα τὸν μηρὸν καὶ εὐθὺς ἀναπηδῆσας ἐπὶ τὸν ἵππον λαβὼν γιλιόους ἱππέας ἤλαυνεν ἐπὶ τὸ πάθος. (7) Γαδάταν δὲ καὶ Γωβρύαν ἐκέλευσεν ἑ, τι δύναντο λαβόντας καλὸν κόσμημα ἀνδρὶ φίλῳ καὶ ἀγαθῷ τετελευτηκότι μεταδώκειν· καὶ ὅστις εἶχε τὰς ἐπομένους ἀγέλας, καὶ βοῦς καὶ ἵππους εἶπε τούτῳ καὶ ἅμα πρόσβατα πολλὰ ἐλαύνειν ὅπῃ ἂν αὐτὸν συνθάνηται ὄντα, ὡς ἐπιστραγγεῖν τῷ Ἀβραδάτῃ.

κ. Ἐπεὶ δὲ εἶδε τὴν γυναῖκα χαμαὶ καθήμενὴν καὶ τὸν νεκρὸν καίμενον, ἐδάκρυσέ τε ἐπὶ τῷ πάθει καὶ εἶπε, Φεῦ, ὦ ἀγαθὴ καὶ πιστὴ ψυχὴ, οἷχῃ δὲ ἀπολιπὼν ἡμᾶς; καὶ ἅμα ἐδεξιοῦτο αὐτὸν, καὶ ἡ χεὶρ τοῦ νεκροῦ ἐπ' ἐγκολούθησεν· ἀπεκέκομπο γὰρ κοπίδι ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. (9) Ὁ δὲ ἰδὼν πολὺ ἔτι μάλλον ἤλγησεν καὶ ἡ γυνὴ δὲ ἀνωδύρατο καὶ δεξιμένη δὴ παρὰ τοῦ Κυροῦ ἐβλήσσε τε τὴν χεῖρα καὶ πάλιν ὡς ὅσον τ' ἦν προσήρμωσε. (10) καὶ εἶπε, Καὶ τάλλα τοι, ὦ Κύρε, οὕτως ἔχει· ἀλλὰ τί δαί σε ὄραν; Καὶ ταῦτα, ἔφη, οἶδ' ὅτι δι' ἐμὲ οὐχ ἥμισυ ἐπαθεν, ἵσως δὲ καὶ διὰ σέ, ὦ Κύρε, οὐδὲν ἦσαν. Ἐγὼ τε γὰρ ἡ μωρὰ πολλὰ διεκελεύομην αὐτῷ οὕτω ποιεῖν ὅπως σοὶ φίλος ἄξιός λόγου φανείη, αὐτὸς τε οἶδ' ὅτι οὕτως οὐ τοῦτο ἐνενόει ἑ, τι παίσαιτο, ἀλλὰ τί ἂν ποιήσας σοὶ χάρισαιτο. Καὶ γὰρ οὖν, ἔφη, αὐτὸς μὲν ἀμέμπτως τετελευτήκειν, ἐγὼ δ' ἡ παρακελευομένη ζῶσα παρακάθημαι. (11) Καὶ ὁ Κύρος χρόνον μὲν τινα σιωπῇ κατεδάκρυεν, ἔπειτα δὲ ἐρθέγγετο, Ἀλλ' οὗτος μὲν δὴ, ὦ γύναι, ἔχει τὸ κάλλιστον τέλος· νικῶν γὰρ τετελευτήκει· σὺ δὲ λαβούσα τοῖςδε ἐπικύσται αὐτὸν τοῖς παρ' ἐμοῦ· (παρὴν δὲ ὁ Γωβρύας καὶ ὁ Γαδάτας πολὺν καὶ καλὸν κόσμον φέροντες) ἔπειτα δ', ἔφη, ἴσθι ὡς οὐδὲ τὰ ἄλλα ἄτιμος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τὸ μῆμα πολλοὶ γώσουσιν ἄξιός ἡμῶν καὶ ἐπιστραγγέσται αὐτῷ ὅσα εἰκὸς ἀνδρὶ ἀγαθῷ. (12) Καὶ σὺ δὲ, ἔφη, οὐκ ἔρημος ἔσθι, ἀλλ' ἐγὼ σε καὶ σωφροσύνης ἕνεκα καὶ πάσης ἀρετῆς καὶ τάλλα τιμῆσω καὶ συστήσω ὅστις ἀποκομιεῖ σε ὅποι ἂν αὐτὴ ἐθέλῃς· μόνον, ἔφη, δῆλωσον πρὸς ἐμὲ πρὸς ὅντινα χορίζεις κοιμηθῆναι. Καὶ ἡ Πάνθεια εἶπεν, Ἀλλὰ θάρρει, ἔφη, ὦ Κύρε, οὐ

Cyrus autem quibusdam ex ministris qui aderant arcesitis, Dicite mihi, ait, an aliquis vestrum Abradatam vidit? miror enim, quod antehac frequenter nos accedere solitus, modo nusquam adpareat. Ei quidam ex ministris respondit, Is, domine, non vivit, sed in pugna mortuus est, cum in Ægyptios currum suum immisisset: ceteri, sodalibus ejus exceptis, declinarunt, uti quidem perhibetur, posteaquam Ægyptiorum agmen conspexissent. Et uxor ipsius, inquit, jam mortuum sustulisse dicitur, atque impositum in harmaxam, qua ipsa vehi solita est, attulisse huc aliquo ad Pactolum fluvium. Aiunt et eunuchos et famulos ipsius quodam in tumultu conditorium mortuo fodere; et uxorem humi sedere, quae maritum rebus iis ornarit, quasculunque habuerit, ejusque caput impositum genibus teneat. Haec ubi Cyrus audivit, femur sane suum percussit, statimque in equum ubi insillisset, sumptis secum equitibus mille, ad tristem illum casum advehitur. Gadatas vero Gobryæque mandat, ut secum sumerent quicquid ornamenti mortuo viro amico et forti conveniret, statimque subsequerentur: et si quis greges et boves et equos secum duceret, mandabat ut simul etiam pecudes eo multas ageret, ubicunque se resciriot esse, quo mactari super Abradata possent.

Uthum sedentem mulierem vidit et jacentem mortuum, lacrimas ob casum tristem profudit, ac dixit, Heu fortem ac fidam animam! abiisti ergo nobis relictis? simul dextram mortui prehendit, atque ea subsequuta est; quippe quae ab Ægyptiis copide fuisset amputata. Cyrus id cum vidit, multo etiam majori dolore adfectus est: mulier autem ejulare cepit, acceptamque a Cyro manum osculabatur, et rursus loco eam, uti quidem poterat, accommodavit. Dixitque. Etiam cetera, Cyre, sic se habent. Verum quid attinet ea te adspicere? Atque haec, ait, scio propter me maxime ipsi accidisse, ac fortassis etiam propter te, Cyre, nihilo minus. Etenim stulta ego multis eum cohortata sum, efficeret, ut amicum in aliquo numero habendum tibi se declararet: et ipse, sat scio, non quid sibi accideret, cogitabat; sed quibus facinoribus editis tibi gratificaretur. Quamobrem ipse quidem, inquit, extremum vitae diem ita morte confecit, ut de eo nemo conqueri possit, ego vero hortatrix ei viva hic adsideo. Cyrus aliquandiu cum silentio lacrimas fudit, dein de dixit, Hic vero, mulier, finem praclarissimum sortitus est nam victor diem obiit supremum: tu vero haec a me accipito, quibus eum ornes: (nam Gobryas Gadatasque jam aderant, copiosum et elegantem ferentes ornatum:) dein scito, inquit, ne alios quidem honores ei defuturos, sed e monumentum illi complures ex dignitate vestra aggesto tu mulo conficiet; et mactabuntur ei quaecunque viro forti aequum est mactari. Tu quoque deserta, inquit, non eris sed ego te propter pudicitiam virtutesque tuas ceteras cur aliis rebus colam, tum alicui commendabo, qui te quocunque voles deportabit: tantum, ait, indicato ad quem deporta te cupias. Et Panthea, Securo sis animo, inquit, Cyre

μή σε κρύψωι πρὸς ὅτινα βούλομαι ἀφικέσθαι. (13) 'Ο μὲν δὲ ταῦτ' εἰπὼν ἀπῆει, κατοικτεῖρων τὴν τε γυναῖκα οἷον ἀνδρὸς στέροισι καὶ τὸν ἀνδρα οἷον γυναῖκα καταλιπὼν οὐκέτ' ὄφειτο. Ἡ δὲ γυνὴ τοὺς μὲν εὐνοῦχος ἐκέλευεν ἀποστῆναι, ἕως ἂν, ἔφη, τόνδε ἐγὼ οἰῶμαι ὡς βούλομαι· τῇ δὲ τροφῇ εἶπε παραμένειν, καὶ ἐπέταξεν αὐτῇ, ἐπειδὴν ἀποθάνῃ, περικαλύψαι αὐτὴν τε καὶ τὸν ἀνδρα ἐν ἐνὶ ἱματίῳ. (14) Ἡ δὲ τροφὸς πολλὰ ἐκετεύουσα μὴ ποιεῖν τοῦτο, ἐπεὶ οὐδὲν ἦνυτε καὶ χαλαπαίνουσιν ἰῶρα, ἐκάθητο κλαίονσα. Ἡ δὲ ἀκινάκην πάλαι παρεσκευασμένη σφάττει ἑαυτὴν, καὶ ἐκθεῖσα ἐπὶ τὰ στέρνα τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἑαυτῆς κεφαλὴν ἐκένθησεν. Ἡ δὲ τροφὸς ἀνωλοφύρατό τε καὶ περιεκαλύπτειν ἄμφω ὥσπερ ἡ Πάνθεια ἐπέστειλεν. (15) 'Ο δὲ Κύρος ὡς ἦσθετο τὸ ἔργον τῆς γυναίκας, ἐκπλαγὲς ἵεται, εἰ τε δύναιτο βοηθῆσαι. Οἱ δὲ εὐνοῦχοι ἰδόντες τὸ γενηνόμενον τρεῖς ὄντες σπασάμενοι κἀμῖνοι τοὺς ἀκινάκας ἀποσφάττονται ὥστε ἐτάξεν αὐτοὺς ἐστηκότες. (16) [Καὶ νῦν τὸ μνημα μέχρι τοῦ νῦν τῶν εὐνοῦχων κεῖσθαι λέγεται· καὶ ἐπὶ μὲν τῇ αὐτῇ στήλῃ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκας ἐπιγεγράφθαι παρὰ τὰ ὀνόματα, Σύρια γράμματα, κάτω δὲ εἶναι τρεῖς λέγουσι στήλας καὶ ἐπιγεγράφθαι σκηπτούχων.] (17) 'Ο δὲ Κύρος ὡς ἐπλησίασε τῷ πάλει, ἀγασθεὶς τε τὴν γυναῖκα καὶ κατολοφυράμενος ἀπῆει· καὶ τούτων μὲν ἡ εἰκὸς ἐπεμελήθη ὡς τύχοιεν πάντων τῶν καλῶν, καὶ τὸ μνημα ὑπερμέγεθες ἐχώσθη, ὡς φασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ δὲ τούτου στασιάζοντες οἱ Κἄρες καὶ πολεμοῦντες πρὸς ἄλλήλους, ἅτε τὰς οἰκίσεις ἔχοντες ἐν ἑχυροῖς χωρίοις, ἑκάτεροι ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύρον. 'Ο δὲ Κύρος πρὸς μὲν μένων ἐν Σάρδεσι μηχανὰς ἐποιεῖτο καὶ γυρίους, ὡς τῶν μὴ πετιομένων ἐρεῖψιν τὰ τεῖχη, Ἀδούσιον δὲ ἀνδρα Πέρσῃν καὶ τὰλλα οὐκ ἀφρονα οὐδ' ἀπόλεμον, καὶ πάνυ δὲ εὐχαριν, πέμπει ἐπὶ τὴν Καρίαν στρατεύματα δούς· καὶ Κίλικες δὲ καὶ Κύπριοι πάνυ τροφίμως αὐτῷ συνεστράτευσαν. (2) Ὡν ἕνεκα οὐδ' ἐταμψε κύποισι Πέρσῃν σατραπήν οὔτε Κιλικίων οὔτε Κυπρίων, ἀλλ' ἤρχον αὐτῷ αἰεὶ οἱ ἐπιχώριοι βασιλεύοντες δασμὸν μέντοι ἐλάμβαναν καὶ στρατιᾶς ὅποτε ἴεοντο, ἐπήγγελλεν αὐτοῖς. (3) 'Ο δὲ Ἀδούσιος ἄγων τὸ στρατεύμα ἐπὶ τὴν Καρίαν ἦλθε, καὶ ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν Κερῶν παρῆσαν πρὸς αὐτὸν, ἐτοιμοὶ ὄντες δέχεσθαι εἰς τὰ τεῖχη ἐπὶ κακῷ τῶν ἀντιστασιάζόντων. 'Ο δὲ Ἀδούσιος πρὸς ἀμφοτέρους ταῦτα ἐπολεῖ. Δικαιότερά τε ἔφη, λέγειν τούτους ὑποτέροις διαλέγοιτο, λαθεῖν τε ἔφη· εἶναι τοὺς ἐναντίους φίλους σφᾶς γενομένους, ὡς δὲ ἄλλως ἂν μᾶλλον ἐπιπεσὼν ἀπαρασκεύοις τοῖς ἐναντίοις πιστὰ δ' ἡξίου γενέσθαι, καὶ τοὺς μὲν Κἄρας ἐλῶσαι ἀδόλως τε δεῖσθαι εἰς τὰ τεῖχη σφᾶς καὶ ἐπ' ἑαυτῶν τῷ Κύρῳ καὶ Περσῶν· αὐτὸς δὲ ὁμοῦσαι θέλειν

nequaquam te celabo, ad quem pervenire velim. Cyrus hæc loquutus discessit, tum mulieris misertus, quæ virum talem amisisset, tum viri, qui relictam uxorem talem non amplius adspiceret. Mulier autem eunuchos secedere iussit, Donec istum ego, inquit, ex animi sententia lamentando deflevero: ac nutrix dixit ut secum maneret, eidemque præcepit, ut se, mortem ubi occubuisset, et virum una veste velatos obtegeret. Nutrix multis eam precata suppliciter, ne id faceret, cum nihil proficeret, ipsamque videret indignari, sedit lacrimans. Tum mulier, quæ acinacem dudum ad hoc paratum haberet, seipsam jugulat, et capite in mariti pectus imposito moritur. Nutrix cum ejulatu ambos obtigit, quemadmodum Panthea jusserat. Cyrus autem ubi mulieris facinus rescivit, exterritus, accessit, si quid auxilii ferre posset. Eunuchi autem, qui tres erant, cum quid factum esset viderent, et ipsi strictis acinacibus, quo eos loco stare jusserat, stantes se jugularunt. [Et nunc quoque monumentum.... etiam his eunuchis aggesto tumulo structum esse dicitur: ac superiore quidem in columna hujus viri et mulieris hujus nomina feruntur inscripta literis Syriacis; inferius autem columnas esse tres alunt, et eis inscriptum, SCEPTUCHORUM.] Cyrus ubi propius ad illum tristem casum accessisset, et admiratus istam mulierem et lamentis prosequutus, discessit: fuitque, ceu par erat, ei curæ, præclara ut illis omnia contingerent; ingensque adeo monumentum, ut perhibent, aggesto tumulo factum fuit.

CAPUT IV.

Secundum hæc cum factionibus Cares armisque adeo inter se contenderent, utpote qui domicilia munitis in locis haberent, utrique Cyrum implorabant. Cyrus autem ipse Sardibus manens machinas fabricabatur et arietes, ut eorum qui parere nollent, moenia solo æquaret: Adusium vero Persam, hominem ceteroqui nec imprudentem reive militaris rudem, ac valde etiam elegantis ingenii, cum exercitu in Cariam mittit; perlubenter autem tum Cilices tum Cyprii ejus in hac expeditione signa sequuti sunt. Quæ causa fuit cur nullum satrapam Persicum Cilicibus et Cypriis unquam miserit, contentus semper indigenis eorum regibus: tributo tamen ab istis exigebat; et militiam, cum erat opus, eis imperabat. Adusius autem qui ducebat exercitum, post eaquam in Cariam pervenit, aderant ab utraque Carum parte quidam, parati eum suas intra munitiones, ad contrariæ factionis detrimentum, recipere. Adusius erga utrosque faciebat eadem; cum diceret illos, quibuscum loquebatur, æquiora proponere, et clam adversarios haberi oportere amicitiam cum ipsis initam, quasi hoc pacto magis imparatos adversarios adgressurus esset. Præterea fidem utrinque dari petebat, et a Caribus quidem jusjurandum dari, se absque dolo malo, et Cyri Persarumque bono, intra munitiones Persas admissuros: ipsum autem jurare velle, se absque

ἀδῶλους εἰσέναι εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν δευρομένων. (4) Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀμφοτέροις λάθρα ἐκότερων νύκτα συνέθετο τὴν αὐτὴν, καὶ ἐν ταύτῃ εἰσῆλθο εἰς τὰ τεῖχη καὶ παρέλαβε τὰ ἐρύματα ἀμφοτέρων. Ἀμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ καθέζομενος εἰς τὸ μέσον σὺν τῇ στρατιᾷ ἐκάθεσεν ἐκατέρων τοὺς ἐπικαιρίους. Οἱ δὲ ἰδόντες ἀλλήλους ἠγθέσθησαν, νομίζοντες ἐξηπατήσθαι ἀμφοτέροι. (5) Ὁ μὲντοι Ἀδούσιος ἐλεξε τοιάδε· Ἐγὼ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὁμῶσα ἀδῶλους εἰσέναι εἰς τὰ τεῖχη καὶ ἐπ' ἀγαθῶ τῶν δευρομένων. Εἴπερ σὺν ἀπολῶ ὑποτέρους ὑμῶν, νομίζω ἐπὶ κακῷ εἰσεληλυθέναι Κάρῳ. Ἦν δὲ εἰρήνην ὑμῖν ποιῆσω καὶ ἀσφάλειαν ἐργάσθαι ἀμφοτέροις τὴν γῆν, νομίζω ὑμῖν ἐπ' ἀγαθῶ παρεῖναι. Νῦν σὺν γὰρ ἀπὸ τῆςδε τῆς ἡμέρας ἐπιμνησθῆναι τε ἀλλήλοις φίλικός, ἐργάσθαι τε τὴν γῆν ἀεὶ ὡς, διδόναι τε τέκνα καὶ λαμβάνειν παρ' ἀλλήλων· ἦν δὲ παρὰ ταῦτα αὐκτεῖν τις ἐπιχειρῇ, τούτοις Κύρος τε καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα πολέμιοι. (6) Ἐκ τούτου πύλαι μὲν ἀνεωγμέναι ἦσαν τῶν τεχνῶν, μεστὰ δὲ αἱ ὁδοὶ πορευομένων παρ' ἀλλήλους, μεστὰ δὲ οἱ γῶργοι ἐργαζομένων· ἐορτὰς δὲ κοινῇ ἦγον, εἰρήνης δὲ καὶ εὐφροσύνης πάντα πλέα ἦν. (7) Ἐν δὲ τούτῳ ἦγον οἱ παρὰ Κύρου, ἐρωτῶντες εἰ τε στρατιᾷς προσδόντο ἢ μηχανημάτων· ὁ δὲ Ἀδούσιος ἀπεκρίναντο ὅτι καὶ τῇ παρουσίᾳ ἔχουν ἀλλὰ ὅστε χρῆσθαι στρατιᾷ, καὶ ἅλα ταῦτα λέγων ἀπῆγε τὸ στρατεύμα, προουρούς ἐν ταῖς ἀκραις καταλιπών. Οἱ δὲ Κῆρες ἱκέτευσον μένειν αὐτόν· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἤθελε, προσέειπεν πρὸς Κύρον δεόμενοι πέμψαι Ἀδούσιον σφίσι σατράπην.

8. Ὁ δὲ Κύρος ἐν τούτῳ ἀπεστάλκει Ὑστάσπην στρατεύμα ἄγοντα ἐπὶ Φρυγίαν τὴν περὶ Ἑλλήσποντον. Ἐπεὶ δ' ἦκεν ὁ Ἀδούσιος, μετάγειν αὐτὸν ἐκέλευσεν ἥπερ ὁ Ὑστάσπης προώχεται, ὥπως μᾶλλον πείθοντο τῷ Ὑστάσπῃ, ἀκούσαντες ἄλλο στρατεύμα προῖον. 9. Οἱ μὲν σὺν Ἑλλήνες οἱ ἐπὶ θαλάττῃ οἰκοῦντες πολλὰ δόντες δῶρα διεπράξαντο ὥστε εἰς τὰ τεῖχη βαρβαρούς καὶ δέχεσθαι, δαμόν δὲ ἀποφέρειν καὶ στρατεύειν ὅποι Κύρος ἐπαγγέλλοι. (10) Ὁ δὲ τῶν Φρυγῶν βασιλεὺς παρεσκευάζετο μὲν ὡς καθέξων τὰ ἐρύματα καὶ οὐ πεισόμενος καὶ παρήγγειλεν οὕτως· ἐπεὶ δὲ ἀφίσταντο αὐτοῦ οἱ ὑπαρχοὶ καὶ ἐρημος ἐγένετο, τελευταῖον εἰς χεῖρας ἦλθεν Ὑστάσπῃ ἐπὶ τῇ Κύρου δόλῳ. Καὶ ὁ Ὑστάσπης καταλιπὼν ἐν ταῖς ἀκραις ἰσχυράς Περσῶν προύρας ἀπῆγε ἄγων σὺν τοῖς ἐκ αὐτοῦ καὶ Φρυγῶν πολλοῖς ἰππέας καὶ πελταστάς. (11) Ὁ δὲ Κύρος ἐπέστειλεν Ἀδούσιῳ συμμύξαι πρὸς Ὑστάσπην τοὺς μὲν ἐλομένους Φρυγῶν τὰ σφέτερά σὺν τοῖς ὅπλοις ἄγειν, τοὺς δ' ἐπιθυμήσαντας πολεμεῖν τούτων ἀρελομένους τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὅπλα σφενδόνας ἔχοντας πάντας κελεύειν ἐπεσθαι.

12. Οὗτοι μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν. Κύρος δὲ ὠρμάτω ἐκ Σάρδεων, προῦραν μὲν πεζὴν καταλιπὼν πολλὴν ἐν Σαρδεσί, Κροίσον δὲ ἔχων, ἄγων δὲ πολλὰς ἀμαξίας πολλῶν καὶ παντοδαπῶν γρηχμάτων. Πᾶς δὲ καὶ ὁ

dolo malo, et quidem admittentium comodo, munitiones ingressurum esse. Haec ubi conferisset, cum utriusque noctem clam alteris eandem pactus est, atque ea in castella inventus est, et munitiones amborum recepit. Cum autem illuxisset, in medio cum exercitu consedit, et in concionem ex utraque parte ad res componendas opportunos vocavit. Illi, se mutuo intuiti, graviter rem tulere, qui partem utramque dolo circumventam existimarent. Adusius vero in hanc sententiam verba fecit: Jurejurando vobis ego, viri, holam adstrinxi, ingressurum vestra me castella sine dolo malo, et eorum comodo qui me admitterent. Quamobrem si alter utros vestrum evertere velim, ipse me damno Carum haec ingressum esse statuum: sin pacem inter vos conciliavero, et utrisque conficero, ut agrum tuto colere possitis, vestra cum utilitate vobis adesse me arbitrabor. Oportet igitur ex hoc die vos amice mutuo misceri commercio, et agros colere sine metu, et inter liberos hinc inde matrimonia contrahi: quod si contra haec injuriam facere conatus fuerit aliquis, iis et Cyrus et nos hostes erimus. Ibi tum et porte castellorum erant aperta, et itinera plena congregantium inter se, et agri pleni cultoribus: festos dies communiter agebant, et pacis ac letitiae cuncta erant plena. Interea quidam a Cyro veniunt, qui Adusium interrogarent, equo exercitu alio vel machinis egeret: quibus Adusius respondit, se presenti exercitu etiam alibi uti posse; ac simul cum hisce verbis copias abduxit, relictis in arcibus militibus praesidiariis. Cares autem supplices orabant ut maneret, quod cum facere nollet, missis ad Cyrum suis rogabant, ut Adusium sibi satrapam mitteret.

Cyrus Hystaspam interim ablegarat, qui exercitum in Phrygiam Hellesponto finitimam duceret. Posteaquam autem Adusius venit, sequi Cyrus eum cum exercitu jussit, qua Hystaspas praecesserat, ut Hystaspae magis parerent, ubi audissent alias etiam copias accedere. Graeci quidem certe maris accolae, multis muneribus datis, id consequuti sunt, ut intra moenia barbaros admittere necesse non haberent, sed tributum tamen penderent, et militatum irent quo Cyrus jussisset. Phrygum vero rex se parabat quasi loca munita tueri, nec imperata facere vellet, atque ita se facturum denuntiabat: sed postquam constituti sub ipsius imperio praefecti ab eo defecerunt, et solus est relictus, tandem in manus Hystaspae venit, causa Cyri iudicio permissa. Hystaspas relictis in arcibus firmis Persarum praesidiis, discessit, secum praeter suos Phrygum complures tum equites tum peltastas ducens. Cyrus autem Adusio mandata dederat, ut postquam se cum Hystaspae conjunxisset, Phrygas eos, qui partes suas amplexi fuissent, armatos adduceret; qui vero bellum gerere studuissent, illis et equos adimerent et arma, omnesque cum fundis sequi juberent.

Haec illi quidem exsequebantur. Cyrus autem Sardibus movit, numeroso istic ex peditibus praesidio relicto, Crosum secum retinens, et multa multis variisque opibus onusta plastra ducens. Accessit autem Croesus ad Cyrum, ferens

Κρόισος γεγραμμένα ἔχων ἀκριβῶς ὅσα ἐν ἐκάστῃ ἦν τῇ ἀμάξῃ· καὶ διδούς τῷ Κύρῳ τὰ γράμματα εἶπε, Ταῦτα, ἔφη, ἔχων, ὦ Κύρε, εἰση τόν τέ σοι ὀρθῶς ἐπολιδόντα ἀάγει καὶ τὸν μῆ. (13) Καὶ ὁ Κύρος ἐλεξεν, Ἀλλὰ σὺ μὲν καλῶς ἐποίηεις, ὦ Κρόισε, προνοῶν ἔμοιγε μέντοι ἄξουσιν τὰ χρήματα οἵπερ καὶ ἔχειν αὐτὰ ἀξιοί εἰσιν ὥστε ἦν τι καὶ κλέψωσι, τῶν ἐαυτῶν κλέψονται. Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἔδωκε τὰ γράμματα τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ὅπως εἶδεῖν τῶν ἐπιτρόπων οἱ τε ὡς αὐτοῖς ἀποδίδοιεν οἱ τε μῆ. (14) Ἦγε δὲ καὶ Λυδῶν ὅς μὲν ἑώρα καλλωπιζομένους καὶ ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ ἄρμασι καὶ πάντα πειρωμένους ποιεῖν, ὅτι ὦντο ἐν τῷ χρεῖσθαι, τούτους μὲν σὺν τοῖς ὅπλοις ὅς δὲ ἑώρα ἀχαρίστως ἐπομένους, τοὺς μὲν ἵππους αὐτῶν περιέθηκε Πέρσαις τοῖς πρώτοις συστρατευομένοις, τὰ δὲ ὅπλα κατέκαυσε· σφενδόνας δὲ καὶ τούτους ἠνάγκα- σεν ἔχοντας ἐπεσθαι. (15) Καὶ πάντας δὲ τοὺς ἀόπλους τῶν ὑποχειρίων γενομένων σφενδονᾶν ἠνάγκαζε μελε- τῆν, νημιζῶν τοῦτο τὸ ὅπλον δουλικώτατον εἶναι· σὺν μὲν γὰρ ἄλλῃ δυνάμει μάλα ἔστιν ἔνθα ἰσχυρῶς ὤφε- λῃσι σφενδονῇται παρόντες, αὐτοὶ δὲ καθ' ἑαυτοὺς οὐδ' ἂν οἱ πάντες σφενδονῇται μένειαν πάνυ ὀλίγους ὁμόσε ὥντας σὺν ὅπλοις ἀγχεμάχοις.

16. Προῖόν δὲ τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος κατεστρέψατο μὲν Φρύγας τοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ Φρυγίᾳ, κατεστρέψατο δὲ ἑκπαδόκας, ὑποχειρίου δὲ ἐποίησατο Ἀραβίους· ἐπέλασε δὲ ἀπὸ πάντων τούτων Περσῶν μὲν ἱππέας οὐ μῖν ἢ τετραχιςμυρίους, πολλοὺς δὲ ἵππους τῶν αἰχμα- λιώτων καὶ πᾶσι τοῖς συμμάχοις διέδωκε· καὶ πρὸς Βαβυλῶνα ἀφίκετο παμπολλοὺς μὲν ἱππέας ἔχων, παμπολλοὺς δὲ τοξότας καὶ ἀκοντιστάς, σφενδονήτας δὲ ἐνερθημένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐπεὶ δὲ πρὸς Βαβυλῶνι ἦν ὁ Κύρος, περιέστησε μὲν πρὸς τὸ στρατεύμα περὶ τὴν πόλιν, ἔπειτα αὐτὸς περιή- λυνε τὴν πόλιν σὺν τοῖς φίλοις τε καὶ ἐπικαιρίοις τῶν συμμάχων. (2) Ἐπεὶ δὲ κατεθέασατο τὰ τείχη, ἀπάγειν παρεσκευάσατο τὴν στρατιὰν ἀπὸ τῆς πόλεως· ἐξελθὼν δὲ τις αὐτόμολος εἶπεν ὅτι ἐπιτίθεσθαι μέλλοιεν αὐτῷ, ἵνα τε ἀπάγοι τὸ στρατεύμα· καταθεωμένοις γὰρ, ἔφη, εἰσὶν ἀπὸ τοῦ τείχους ἀσθενῆς ἐδόκει εἶναι ἡ φάλαγξ. Καὶ ὡδὲν θαυμαστόν ἦν οὕτως ἔχειν· περὶ γὰρ πολὺ τείχος κυκλούμενος ἀνάγκη ἦν ἐπ' ὀλίγον τὸ βάθος γε- νέσθαι τὴν φάλαγγα. (3) Ἀκούσας οὖν ὁ Κύρος ταῦτα, οὕτως κατὰ μέσον τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς σὺν τοῖς περὶ αὐ- τὸν περήγηται ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἐκατέρωθεν τοὺς ὀπλί- τας ἀναπτύσσοντας τὴν φάλαγγα ἀπέναντι παρὰ τὸ ἐστι- γκας τοῦ στρατεύματος, ὥς γένοιτο ἐκατέρωθεν τὸ ἔχον κατ' αὐτὸν καὶ κατὰ τὸ μέσον. (4) Οὕτως οὖν πρὸς τὴν πόλιν οἱ τε μένοντες εὐθὺς θαρραλέωτεροι ἐγίνοντο ἐπὶ ἀπείρασιν τὸ βάθος γιγνόμενοι οἱ τ' ἀπὸντες ὡς αὐτῶς

accurate descripta, quaecunque singulis essent in plaustris, easque scripturas Cyro tradens ait, Has, Cyre, si habeas, scies quoniam recte sit redditurus quae vehit, et qui non recte. Et Cyrus, Facis tu quidem probe, inquit, Cræse, qui pro- videas : sed mihi sane has vehent opes qui digni sunt ut eas etiam possideant; adeo ut si quid suffurabuntur, sua suffurabuntur. Dum hæc diceret, amicis et præfectis scri- pturas istas tradidit, ut scirent quoniam ex iis, quibus essent eæ res creditæ, salvas et integras redderent, qui non red- derent. Ducebat etiam secum Lydos, quibus esse curæ cerneret elegantiam armorum et equorum et currum; et quos eniti videret ut omnia facerent quibus ipsi gratificaturos se putabant, hos secum armatos ducebat; quos autem cer- neret gravate sequi, eorum equos Persis, qui primi cum eo militatum profecti fuerant, tradidit, et arma combussit : hos vero etiam fundis instructos sequi coegit. Quin et omnes inermes ex iis qui ejus in potestatem venerant, ad usum fundarum exercere se coegit, quod hoc armorum genus maxime servile duceret : est enim ubi funditores, si copiis aliis adsint, mirum quantum utilitatis adferunt; ipsi vero seorsum, ne omnes quidem, quotquot sint, funditores, ad- modum paucos iis cum armis, quibus cominus pugnatur, congressos sustinuerint.

Cum autem via Babylonem ducente progredieretur, subegit Phrygas qui sunt majoris Phrygiæ, subegit Cappadocas, Arabas in potestatem redegit : quorum omnium armis Persas equites instruxit, non pauciores quadragies millibus; multos vero captivorum equos in socios etiam universos distribuit : Babylonemque venit permagno cum equitatu, permultis cum sagittariis et jaculatoribus, cum funditoribus autem innu- meris.

CAPUT V.

Cumque jam apud Babylonem Cyrus esset, exercitum omnem circa urbem constituit, deinde cum amicis et soci- orum ducibus eam ipse circumvectus est. Muros contem- platus, ab urbe copias abducere parabat; cum transfuga qui- dam ex urbe egressus ait, Babylonios ipsum adoriri velle, quando copias abducturus esset : nam de muro phalangem hanc despectantibus, inquit, visa est imbecilla esse. Nec quidem id ita se habuisse mirum erat : quia enim murum am- plum circumdarent, necesse erat phalangem ad exiguam den- sitatem redigi. Hæc igitur Cyrus cum audisset, stans in me- dio exercitus sui, cum iis quos circum se habebat, præcepit ut gravis armaturæ milites ab utraque extremitate phalangem replicantes abirent propter eam exercitus partem quæ sub- sisteret, donec utraque extremitas ad se atque ad medium perveniret. Id cum facerent, tum iis qui subsistebant fidu- cia quædam continuo accedebat, quod duplicata jam esset aciei densitas; tum illis quoque fiducia similiter accedebat,

θαρσύνεσθαι· οὐδὲ γὰρ οἱ μένοντες αὐτῶν πρὸς τοῖς πολεμίοις ἐγγίνοντο. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι ἐκατέρωθεν συνῆλθον τὰ ἄκρα, ἔστησαν ἰσχυρότεροι γεγεννημένοι, οἳ τε ἀπεληλυθότες διὰ τοὺς ἔμπροσθεν, οἳ τ' ἔμπροσθεν διὰ τοὺς ὀπίσθεν προσγεγεννημένους. (5) Ἀναπτυβείσης δ' οὕτω τῆς φάλαγγος ἀνάγκη τοὺς πρώτους ἀρίστους εἶναι καὶ τοὺς τελευταίους, ἐν μέσῳ δὲ τοὺς κακίστους τετάχθαι· ἢ δ' οὕτως ἔχουσα τάξις καὶ πρὸς τὸ μάχεσθαι ἐδόκει εὖ παρεσκευάσθαι καὶ πρὸς τὸ μὴ φεύγειν. Καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ καὶ οἱ γυμνῆτες οἱ ἀπὸ τῶν κεράτων αἰεὶ ἐγγυώτερον ἐγγίνοντο τοῦ ἀρχοντος τοσούτω ὥσθ' ἡ φάλαγξ βραχυτέρα ἐγγίνετο ἀναδιπλουμένη. (6) Ἐπεὶ δὲ οὕτω συνεσπειράθησαν, ἀπῆσαν, ἕως μὲν ἐξικνεῖτο τὰ βέλη ἀπὸ τοῦ τείχους, ἐπὶ πόδα· ἐπεὶ δὲ ἔξω βελῶν ἐγένοντο, στραφέντες, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγα βήματα προϊόντες, μετεβάλλοντο ἐπ' ἀσπίδα καὶ ἴσταντο πρὸς τὸ τεῖχος βλέποντες· ὥσθ' ὁ προωτέρω ἐγγίνοντο, τοσούτῳ μανώτερον μετεβάλλοντο. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ ἀσφαλεῖ ἐδόκουν εἶναι, ζυνείρον ἀπίνοντες, ἔστε ἐπὶ ταῖς σκηναῖς ἐγγίνοντο.

7. Ἐπεὶ δὲ κατεστρατοπεδεύσαντο, συνεκάλεσεν ὁ Κύρος τοὺς ἐπικαίριους καὶ ἔλεξεν, Ἄνδρες, ζύμυχοι, τεθεάμεθα μὲν κύκλῳ τὴν πόλιν· ἐγὼ δὲ ὅπως μὲν ἂν τις τεῖχος οὕτως ἰσχυρὰ καὶ ὑψηλὰ προσμαχόμενος εἴη, οὐκ ἐνὸρᾶν μοι δοκῶ· ὥσθ' ὁ πλείους ἄνθρωποι ἐν τῇ πόλει εἰσὶν, ἐπεὶ περ οὐ μαχόνται ἐξόντες, τοσούτω ἂν ὕψιστον λιμῶ αὐτοὺς ἡγοῦμαι ἀλθῶναι. Εἰ μὴ τιν' ὅν τι ἄλλον τρόπον ἔχετε λέγειν, τοῦτο πολιορκήσεως χρηρὴ εἶναι τοὺς ἄνδρας. (8) Καὶ ὁ Χρυσάντας εἶπεν, Ὁ δὲ ποταμὸς, ἔφη, οὗτος οὐ διὰ μέσης τῆς πόλεως βρεῖ πλατύς· ἔχων πλείον ἢ ἐπὶ δύο στάδια· καὶ μὴ Δι', ἔφη ὁ Γωβρύας, καὶ βάθος γ' ὡς οὐδ' ἂν δύο ἄνδρες ὁ ἑτέρος ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἐστῆκώς τοῦ ὕδατος ὑπερέχειεν· ὥστε τῇ ποταμῷ ἐπὶ ἰσχυρότερα ἐστὶν ἡ πόλις ἢ τοῖς τεύχεσι. (9) Καὶ ὁ Κύρος, Ταῦτα μὲν, ἔφη, ὁ Χρυσάντας, εἴωμεν ὅσα κοσῆται· ἐστὶ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως διαμετρησάμενους δὲ γὰρ ὡς τάχιστα τὸ μέρος ἐκάστου ἡμῶν ὀρύττειν τάφρον ὡς πλατυτάτην καὶ βαθυτάτην, ὅπως ὅτι ἐλαχίστων ἡμῖν τῶν φυλάκων δέη. (10) Οὕτω δὲ κύκλῳ διαμετρήσας περὶ τὸ τεῖχος, ἀπολιπὼν ὅσον τύρσοσι μεγάλαις ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, ὀρύττειν ἐνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ τείχους τάφρον ὑπερμεγέθη· καὶ τὴν γῆν ἀνέβαλλον πρὸς ἑαυτούς. (11) Καὶ πρῶτον μὲν πύργους ἐπὶ τῇ ποταμῷ ὀκνοδοίμει φρονίῳ θεμελιώσας οὐ μείων ἢ πλεθριαίας· εἰς γὰρ καὶ μεζόνες ἢ τοσούτοι τὸ μῆκος περυκότες· καὶ γὰρ δὴ πιεζόμενοι οἱ φρονικες ὑπὸ βάρους ἄνω κυρτοῦνται, ὥσπερ οἱ ὄνοι οἱ κανθήλῃσι. (12) Τούτους δ' ὑπετίθει τούτου ἕνεκα ὅπως ὅτι μάλιστα εὐλοιοι πολιορκήσιν παρασκευαζόμενοι, ὡς εἰ καὶ διαρῦγοι ὁ ποταμὸς εἰς τὴν τάφρον, μὴ ἀνέλοι τοὺς πύργους. Ἀνίστη δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς πύργους ἐπὶ τῆς ἀμβολῆδος γῆς, ὅπως ὅτι πλείστα φυλακτήρια εἴη. (13) Οἱ μὲν δὲ ταῦτ' ἐποίησαν· οἱ δὲ ἐν τῇ τείχει κατεγέμων τῆς πολιορκίας, ὡς ἔχοντες τὰ

qui abscedebant : mox enim illi qui subsistebant, prope ab hostibus aberant. Cum autem progrediendo extremitates utrinque conjunxissent, constitere jam facti firmiores, tum qui abscesserant, propter anteriores ; tum anteriores, propter eos qui a tergo accesserunt. Hoc modo replicata phalange, necesse est primos et ultimos fortissimos esse, ignavissimos in medio collocari : aciesque hunc in modum constituta et ad dimicandum, et ad prohibendam fugam instructa commode videbatur. Præterea equites et levis armaturæ milites qui a cornibus procedebant, semper eo propius ad imperatorem accedebant, quo phalanx duplicata densior efficiebatur. Cum hoc sese modo conglobassent, pedetentim inde recedebant, quo tela de muro pertinebant : cumque extra telorum ictus essent, conversi, ac primum quidem modicos passus progressi, statum mutabant clypeum versus, atque ita consistebant, ut murum intuerentur ; quanto autem longius abscederent, tanto rarius fiebat mutatio. Posteaquam in tuto sibi esse videbantur, recto continuoque itinere recedebant, donec ad tabernacula pervenirent.

Ubi jam in castris essent, Cyrus eos, quos oporteret, convocavit et hunc sermonem habuit : Urbem, socii, undique contemplati sumus ; atque equidem quo pacto quis adeo firmos et excelsos muros oppugnando capere possit, videre mihi non videor : quanto autem plures homines in urbe sunt, quando ad pugnandum non exeant, tanto citius fieri arbitror, ut fame in potestatem redigantur. Nisi igitur aliquem alium, quem proponatis, modum habetis, hoc ipso nobis istos expugnandos esse aio. Et Chrysantas inquit, Hiccine fluvius per mediam urbem labitur, cujus latitudo stadia duo superat ? Ita profecto, ait Gobryas ; ac tanta quoque profunditas ejus est, ut ne duo quidem viri, alter alteri licet institerit, supra aquam exstare possint ; quo fit ut fluvio sit urbs etiam munitior, quam moribus. Et Cyrus, Missa faciamus hæc, ait, Chrysanta, quæ viribus nostris potiora sunt ; adhibita vero mensura, quam primum fossa latissima profundissimaque nobis erit ducenda, pro parte cuique sua, quo paucissimis custodiis nobis sit opus. Sic igitur undique circa murum spatia dimensur, relicto a flumine intervallo, quantum sufficeret magnis propugnaculis, ingentem fossam circum murum undique duxit, terramque adeo illi seipsos versus egresserunt. Ac primum quidem turres propter flumen extruebat, palmis fundatas, quarum non minor erat quam plethri altitudo : ibi nascuntur enim quæ hæc majorem etiam in longitudinem excrescunt ; palmæ vero cum aliquo premuntur pondere, sursum incurvantur, quemadmodum et asini citellarii. Has autem palmas operi propterea subiecit, ut quam maxime videretur id facere, quod solent qui ad urbem obsidendam sese comparent ; ut tametsi flumen in fossam dilaberetur, ipsas turres non everteret. Etiam multas alias turres supra terram egestam excitabat, ut quam plurima essent excubiarum loca. Et has quidem illi res agebant ; qui autem in muro stabant, obsidionem

ἐπιτήδεα πλέον εἰκοσιν ἔτων. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κύρος τὸ στρατεύμα κατένειμε δώδεκα μέρη, ὥς μῆνα τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕκαστον μέρος φυλάξον. (14) Οἱ δ' αὖ Βαβυλώνιοι ἀκούσαντες ταῦτα πολλοὶ ἔτι μάλλον τούτων κατηγέλων, ἐννοούμενοι εἰ σφᾶς Φρύγες καὶ Λυδοὶ καὶ Ἀράβιοι καὶ Καππαδόκαι φυλάξοιεν, οὐς σφίσιν ἐνόμιζον πάντας εὐμενεστέρους εἶναι ἢ Πέρσαις.

15. Καὶ αἱ μὲν τάφροι ἤδη ὀρωρυγμέναι ἦσαν, ὁ δὲ Κύρος ἐπειδὴ ἑορτὴν ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἤκουσεν εἶναι ἐν ᾗ πάντες Βαβυλώνιοι ὅλην τὴν νύκτα πίνουνσι καὶ κωμάζουσιν, ἐν ταύτῃ, ἐπειδὴ τάχιστα συνεσχότασε, λαθὼν πολλοὺς ἀνθρώπους ἀνεστόμενος τὰς τάφρους [τάς] πρὸς τὸν ποταμόν. (16) Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, τὸ ὕδωρ κατὰ τὰς τάφρους ἔχρυε ἐν τῇ νυκτὶ, ἥ δὲ διὰ τῆς πόλεως τοῦ ποταμοῦ ὁδὸς πορεύσιμος ἀνθρώποις ἐγένετο. (17) Ὡς δὲ τὸ τοῦ ποταμοῦ οὕτως ἐπορεύετο, παρηγγύησεν ὁ Κύρος Πέρσαις χιλιάρχοις καὶ πεζῶν καὶ ἵππων εἰς δύο ἀγοντάς τὴν χιλιοστὴν παρεῖναι πρὸς αὐτόν, τοὺς δ' ἄλλους συμμάχους κατ' οὐρανὸν τούτων ἐπεσθαι ἥπερ πρόσθεν τεταγμένους. (18) Οἱ μὲν δὴ παρήσαν· ὁ δὲ καταβιβάσας εἰς τὸ ξηρὸν τοῦ ποταμοῦ τοὺς ὑπηρέτας καὶ πεζοὺς καὶ ἱππείας, ἐκέλευσε σκέψασθαι εἰ πορεύσιμον εἴη τὸ ἔδαφος τοῦ ποταμοῦ. (19) Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλαν ὅτι πορεύσιμον εἴη, ἐνταῦθα δὴ συγκαλέσας τοὺς ἡγεμόνας τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐλεξε τοιάδε·

20. Ἄνδρες, ἔφη, φίλοι, ὁ μὲν ποταμὸς ἡμῖν παραχωρήκει τῆς εἰς τὴν πόλιν ὁδοῦ· ἡμεῖς δὲ θαρρόντες εἰσήμεν δὴ μηδὲν φοβούμενοι εἰσώ, ἐννοοῦμενοι ὅτι οὕτως ἐφ' οὓς νῦν πορευόμεθα ἐκεῖνοι εἰσιν οὓς ἡμεῖς καὶ συμμάχους πρὸς ἑαυτοὺς ἔχοντες καὶ ἐγρηγορούτας ἅπαντες καὶ νήφοντες καὶ ἐξωπλισμένους καὶ συντεταγμένους ἐνικώμεν. (21) νῦν δ' ἐπ' αὐτοὺς ἴμεν ἐν ᾧ πολλοὶ μὲν αὐτῶν καθεύουσι, πολλοὶ δ' αὐτῶν μεθύουσι, πάντες δ' ἀσύντακτοί εἰσιν· ὅταν δὲ καὶ αἰσθῶνται ἡμᾶς ἐνθὺν ὄντας, πολλοὶ ἔτι μάλλον ἢ νῦν ἀχρεῖοί ἐσονται ὑπὸ τοῦ ἐκπεπληγῆναι. (22) Εἰ δέ τις τοῦτο ἐννοεῖται ὅ ὃ λέγεται φοβερόν εἶναι τοῖς εἰς πόλιν εἰσίνουσιν, μὴ ἐπὶ τὰ τέγη ἀναβάντες βάλλωσιν ἐνθεν καὶ ἐνθεν, τοῦτο μάλιστα θαρρήετε· ἦν γὰρ ἀναβῶσί τινες ἐπὶ τὰς οἰκίας, ἔχομεν σύμμαχον θεὸν Ἡραίστον. Εὐφλεκτά δὲ τὰ πρόθυρα αὐτῶν, φοίνικος μὲν αἱ θύραι πεπαιγμέναι, ἀσφάλτω δὲ ὑπεκκαύματι κεχρισμέναι. (23) Ἡμεῖς δ' αὖ πολλὴν μὲν δαδα ἔχομεν, ἡ ταχὺ πολλὴν εἴρεται, πολλὴν δὲ πίτταν καὶ στυπσίον, ἃ ταχὺ παρακαλεῖ πολλὴν φλόγα· ὥστε ἀνάγκη γενέσθαι ἡφύγειν παρὰ τοὺς ἀπὸ τῶν οἰκίων ἡ ταχὺ κατακεκαῦσθαι. (24) Ἀλλ' ἀγέτε λαμβάνετε τὰ ὅπλα· ἡγήσομαι δὲ ἐγὼ σὺν τοῖς θεοῖς. Ὑμεῖς δ', ἔφη, ὦ Γαδάτα καὶ Γωβρύα, δείκνυτε τὰς ὁδοὺς ἵστε γάρ· ὅταν δὲ ἐντὸς γενώμεθα, τὴν ταχίστην ἀγέτε ἐπὶ τὰ βασιλεία. (25) Καὶ μὲν, ἔπρασαν οἱ ἀμφὶ τὸν Γωβρύαν, οὐδὲν ἂν εἴη θαυμαστόν· εἰ καὶ ἄκλειστοι αἱ πύλαι αἱ τοῦ βασιλείου εἴεν· ὥς ἐν πάμπαν· δοκεῖ γὰρ ἡ πόλις πᾶσα εἶναι τῇδε τῇ νυκτὶ.

ΚΕΝΟΦΩΝ.

hanc irridebant; quod iis esset commeatus in annos plus viginti. Quæ Cyrus cum audisset, in partes duodecim exercitum divisit, ut pars quælibet unum anni mensem in excubiis esset. Babylonii rursum, his auditis, multo etiam magis irridebant, qui cogitarent secum, Phrygas et Lydios et Arabas et Cappadocas futuros contra se in excubiis, quos omnes arbitrabantur animis erga se magis esse benevolis, quam erga Persas.

Ac fossæ quidem ductæ erant: Cyrus vero, cum audisset, celebrari Babylone festum quendam diem, quo Babylonii omnes nocte tota potarent et comissarentur, eo die, cum primum invesperasceret, magna hominum multitudine adhibita, fossarum ostia fluvii versus aperuit. Hoc cum factum esset, aqua noctu in fossas manabat; et alveus fluvii per urbem tendens, hominibus pervius esse cepit. Id ubi de flumine hoc modo ei successisset, Persicis Cyrus et equitum et peditum tribunis imperat, mille suos in binos explicatos ducendo apud se adessent; reliqui socii hos a tergo sequerentur, instructi quemadmodum prius. Et hi quidem aderant; cum ille, in siccam fluminis partem ministris suis, tam peditibus quam equitibus immissis, ut explorarent an vadum fluminis permeari posset imperavit. Posteaquam illi posse permeari renuntiaverunt, tum vero peditum equitumque ducibus convocatis, hujusmodi verba fecit:

« Flumen hoc nobis, amici, viam in urbem concessit: eam nos animis præsentibus et omni timore vacuis ingrediamur, nobiscum ipsi reputantes, hos, quos adgressuri nunc sumus, eos esse, suos a sociis sibi adjunctis instructos, et omnes vigilantes et sobrios, armatos et in acie dispositos vicimus: jam vero adversus eos tendimus quo tempore multi eorum dormiunt, multi sunt ebrii, universi denique inordinati: cum autem et nos intus esse senserint, multo magis etiam, quam nunc, inutiles futuri sunt, quia exanimati erunt. At si hoc in mentem alicui venit, quod sane fertur esse formidolosum urbem intrantibus, ne tectis illi consensit hinc inde tela in nos conijciant, ob hoc maxime bono animo sitis: nam si qui conscendent ædes, adiutor nobis est deus Vulcanus. Sunt vero eorum vestibula cremati facilia; cum januæ palmarum e materia fabricatæ sint, et bitumine illitæ, quod ignem facile concipit. Nobis autem et faces plurimæ sunt, quæ incendium ingens citi parient, et copia picis ac stuppæ, quæ cito magnam flammam eliciunt: adeo ut vel celeriter necesse sit hos ex adibus an fugere, vel celeriter exuri. Verum agite, arma capite; diis equidem juvantibus præibo. Vos autem, Gadata et Gobrya, demonstare nobis itinera; cum ea vobis sint cognita: et ubi jam intus erimus, quamprimum ad regiam ducite. » Atqui, aiebant illi qui erant cum Gobrya, non mirum fuerit, si quidem nec portæ ipsius regis clausæ sint: urbs enim tota videtur hac nocte ut in comissione esse.

Φυλακῇ μέντοι πρὸ τῶν πυλῶν ἐντετυζόμεθα· ἔστι γὰρ αἰὲ τεταγμένη. Οὐκ ἂν ἀμελεῖν δεοί, ἔφη ὁ Κῦρος, ἀλλ' ἵέναι, ἵνα ἀπαρασκεύους ὡς μάλιστα λάβωμεν τοὺς ἄνδρας.

26. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐρρήθη, ἐπορεύοντο· τῶν δὲ ἀπαντώντων οἱ μὲν ἀπέθνησκον παύμενοι, οἱ δ' ἐρευγὸν πάλιν εἴσω, οἱ δ' ἐδόκουν οἱ δ' ἄμφι τὸν Γωβρύαν συνεθόνον αὐτοῖς, ὡς κωμαστὰς ὄντες καὶ αὐτοί. Καὶ ἰόντες ἤ ἐδύναντο ὡς τάχιστα ἐπὶ τοῖς βασιλείοις ἐγένοντο.

27. Καὶ οἱ μὲν σὺν τῷ Γωβρύᾳ καὶ Γαδάτᾳ τεταγμένοι κεκλεισμένας εὕρισκον τὰς πύλας τοῦ βασιλείου· οἱ δ' ἐπὶ τοὺς φύλακας ταχθέντες ἐπεισπίπτουσιν αὐτοῖς πίνουσι πρὸς φῶς πολλὸν, καὶ εὐθὺς ὡς πολεμίοις ἐχρύνοντο. (28.) Ὡς δὲ κραυγὴ καὶ κύτος ἐγένετο, αἰσθόμενοι οἱ ἔδον τοῦ θορύβου, κελεύσαντες τοῦ βασιλέως σκέψασθαι τί εἴη τὸ πρῆγμα, ἐχέουσιν

τινες ἀνοίξαντες τὰς πύλας. (29.) Οἱ δ' ἄμφι τὸν Γαδάταν ὡς εἶδον τὰς πύλας χαλῶσας, εἰσπίπτουσι καὶ τοῖς πάλιν φεύγουσιν εἴσω ἐπεσόμενοι καὶ παύοντες ἀρικνοῦνται πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ ἤδη ἐστηκότα αὐτὸν καὶ ἐσπαρμένον ὃν εἶχεν ἀνικακὴν εὕρισκον. (30.) Καὶ τοῦτον μὲν οἱ σὺν Γαδάτᾳ καὶ Γωβρύᾳ πολλοὶ ἐχειροῦντο· καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δὲ ἀπέθνησκον, ὃ μὲν προβολόμενός τι, ὃ δὲ φεύγων, ὃ δὲ γε καὶ ἀμυνόμενος ὅτῳ ἐδύναντο. (31.) Ὁ δὲ Κῦρος διέπεμπε τὰς τῶν ἱππέων τάξεις κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ προεῖπεν οὗς μὲν ἔξω λαμβάνουσιν κατακτείνειν, τοὺς δ' ἐν ταῖς οἰκίαις κηρύττειν τοὺς Συριστὰς ἐπισταμένους ἔδνον μένειν· εἰ δὲ τις ἔξω ληβθεῖ, ὅτι θανατώσεται.

32. Οἱ μὲν δὴ ταῦτα ἐποίουν. Γαδάτας δὲ καὶ Γωβρύας ἔχον καὶ θεοὺς μὲν πρῶτον προσκύνουν, ὅτι τετιμωρημένοι ἦσαν τὸν ἀνόσιον βασιλέα, ἔπειτα δὲ Κῦρον κατεφύλουν καὶ χεῖρας καὶ πόδας, πολλὰ δακρύοντες ἅμα χαρὰ καὶ εὐφρανόμενοι. (33.) Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο καὶ ἤσθηον οἱ τὰς ἀκρας ἔχοντες ἐλαιοκυβάν τε τὴν πόλιν καὶ τὸν βασιλέα τεθνηκότα, παραδιδόασιν καὶ τὰς ἀκρας. (34.) Ὁ δὲ Κῦρος τὰς μὲν ἀκρας εὐθὺς παρελάμβανε καὶ προυράργους τε καὶ προυρούς εἰς ταύτας ἀνέπεμπε, τοὺς δὲ τεθνηκότας θάπτειν ἐρῆκε τοῖς προσήκουσι· τοὺς δὲ κήρυκας κηρύττειν ἐκέλευσεν ἀποφέρειν πάντας τὰ ὅπλα Βαβυλωνίους· ὅπου δὲ ληβθήσονται ὅπλα ἐν οἰκίᾳ, προηγόρευεν ὡς πάντες οἱ ἔδνον ἀποθάνοντο. Οἱ μὲν δὴ ἀπέφερον, ὃ δὲ Κῦρος ταῦτα μὲν εἰς τὰς ἀκρας κατέθετο, ὡς εἴη ἔτοιμα εἰ τί ποτε δεοί χρήσθαι. (35.) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πρῶτον μὲν τοὺς μάρτυρας καλέσας, ὡς δοριαλῶτον τῆς πόλεως οὗσας ἀκροθίνια τοῖς θεοῖς καὶ τεμένη ἐκέλευσεν ἔξελαιν ἐκ τούτου δὲ καὶ οἰκίας διεδίδου καὶ ἀργεῖα τούτοις οὕςπερ κοινῶνας ἐνόμιζε τῶν καταπεπραγμένων καὶ οὕτω διένειμεν ὥςπερ ἐδέδοκτο τὰ κράτιστα τοῖς ἀρίστοις. Εἰ δὲ τις οἴοιτο μείον ἔχειν διδάσκειν προσόντας ἐκέλευε. (36.) Προεῖπε δὲ Βαβυλωνίοις μὲν τὴν γῆν ἐργάζεσθαι καὶ τοὺς δασμοὺς ἀποφέρειν καὶ θερραπύειν τούτους ὡς ἕκαστοι αὐτῶν ἐδόθησαν· Πέρσας δὲ

Sed in excubias tamen ante regiae portas incidemus; quod ea semper istic collocentur. Non negligenda res est, ait Cyrus, sed eundem, ut eos quam maxime imparatos offendamus.

Haec ubi dicta fuerunt, pergebant: si qui autem eis obviam venirent, partim caesi peribant, partim intro fuga se recipiebant, partim clamorem edebant. Qui vero circa Gobryam erant, eosdem cum illis clamores edebant, velut ipsi quoque commissatores. Ac pergentes qua ratione progredi poterant, ad regiam celerissime perveniunt. Et hi quidem Gobryae Gadataeque adjuncti portas regiae clausas inveniunt, qui vero adversus regiae custodes ire iussi fuerant, magno cum impetu irruunt in eos ad ignem largum potantes, statimque hostili cum eis more agunt. Orto autem clamore ac strepitu, cum ii, qui erant intus, tumultum sentirent, et inspicere rex juberet, quid illud esset rei, apertis aliqui portis procurunt. Cum portas ii, qui circa Gadatam erant, patefactas conspicerent, irruunt, et illos rursus fugientes intro insequuti, ac ferientes, ad regem perveniunt; eumque jam erectum cum acinace, quem strictum tenebat, inveniunt. Hunc Gadatai et Gobryani numero plures opprimunt; atque ii etiam, qui cum ipso erant, perierunt; alius, cum aliquid objiceret; alius, cum fugeret; alius cum se quacumque re poterat tueretur. Cyrus autem cohortes equitum per vias passim dimittebat; et edicebat, ut quos extra domos deprehenderent, occiderent; utque ii, qui linguae Syriacae periti erant, denuntiarent illis qui adhuc in aedibus essent, ut intus manerent: quod si quis foris deprehenderetur, eum morte multandum.

Et hi quidem haec exsequebantur. Gadatas autem et Gobryas accesserunt; ac deos primum venerati sunt, quod de impio rege penas sumpsissent; deinde manus et pedes Cyri deosculabantur, cum praee gaudio, simul et lacrimis copiose profundere et letitiae signa darent. Posteaquam illuxisset, ac sensissent illi, qui arces tenebant, tum urbem esse captam, tum regem occisum, arces etiam tradunt. Cyrus eas statim occupat, et praesidiorum magistros cum militibus praesidiariis in illas inmittit: mortuos sepelendi potestatem propinquis facit; et praecoones palam praedicare jussit, ut omnes Babylonii arma deferrent: in quacumque vero domo arma deprehenderentur, in ea denuntiabant omnibus esse moriendum. Et illi quidem arma deportabant: quae Cyrus in arces deposuit, ut in promptu essent, si quando eis esset utendum. Haec ubi peracta fuerunt, primum arcossitis magis, quia bello capta urbs esset, precepit, ut diis primitias manubiarum et fana seligerent: postea tum alias domos tum principum aedificia dividebat in eos, quos illorum, quae gesta fuerant, socios existimabat: atque hoc modo distribuit, uti dudum fuerat decretum, optima quaeque praestantissimis. Quod si putaret aliquis sibi minus obtigisse, mandabat ut accedens id ipsum doceret. Edixit etiam, Babyloniiis agros esse colendos, et tributa pendenda, et iis obsequia praestanda quibus singuli traditi essent: Persas vero et Persarum participes, et quotquot et

τοὺς κοινωνοὺς καὶ τῶν συμμάχων δοσι μένειν ἡρῶντο παρ' αὐτῷ ὡς δεσπότας ὧν ἔλαβον προηγούμεν διαλέγεσθαι.

37. Ἐκ δὲ τούτου ἐπιθυμῶν ὁ Κύρος ἦδη κατασκευάσασθαι καὶ αὐτὸς ὡς βασιλεὶ ἡγεῖτο πρόπειν, ἔδοξεν αὐτῷ τοῦτο σὺν τῇ τῶν φίλων γυνῇ ποιῆσαι, ὡς ὅτι ἤκιστα ἂν ἐπιφθόνως σπάνιός τε καὶ σεμνὸς φανεῖν. Ὡς οὖν ἐμνηχαντὸ τοῦτο. Ἄμα τῇ ἡμέρᾳ στὰς ὅπου ἔδοκει ἐπιτρέπειν εἶναι προσδέχεται τὸν βουλόμενον λέγειν τι καὶ ἀποκρινάμενος ἀπέπεμπεν. (38) Οἱ δ' ἄνθρωποι ὡς ἔγνωσαν ὅτι προσδέχεται, ἦγον ἀμήχανοι τὸ πληθὺς καὶ ὠθυμένους περὶ τοῦ προσελθεῖν μηχανή τε πολλή καὶ μάχη ἦν. (39) Οἱ δὲ ὑπέρταται ὡς ἡδύναντο διακρίναντες προσέειπον. Ὅπως δὲ τις καὶ τῶν φίλων διωσάμενος τὸν ὅχλον προφανείη, προτείνων ὁ Κύρος τὴν χεῖρα προσέειπε αὐτοῖς καὶ οὕτως ἔλεγεν, Ἄνδρες φίλοι, περιμένετε, ἕως τὸν ὅχλον διωσόμεθα· ἔπειτα δὲ κατ' ἑσπέρην συγγενησόμεθα. Οἱ μὲν δὲ φίλοι περιέμενον, ὁ δ' ὅχλος πλείων καὶ πλείων ἐπέρρει, ἕως περ ἔβησαν ἑσπέρα γενομένη πρὶν τοῖς φίλοις αὐτὸν σχολάσαι καὶ συγγενέσθαι. (40) Οὕτω δὲ ὁ Κύρος λέγει, Ἄρα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, νῦν μὲν καιρὸς διαλυθῆναι· αὐριον δὲ πρὸς ἔλθετε· καὶ γὰρ ἐγὼ βούλομαι ὑμῖν τι διαλεχθῆναι. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ φίλοι ἄσμενοι ὄγοντο ἀποθίσαντες, δίκην δεδοκότες ὑπὸ πάντων, τῶν ἀναγκαίων. Καὶ τότε μὲν οὕτως ἐκοιμήθησαν.

41. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Κύρος παρῆν εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, ἀνθρώπων δὲ πολλὴ πλείον πληθὺς περιεστῆκει βουλόμενος προσεῖναι, καὶ πολλὴ πρότερον ἢ οἱ φίλοι παρῆσαν. Ὁ οὖν Κύρος περιστῆσάμενος τῶν ἑσπερίων Περσῶν κύκλον μέγαν εἶπε μηδὲνα παρῖναι ἢ τοῖς φίλοις τε καὶ ἄρχοντας τῶν Περσῶν τε καὶ τῶν συμμάχων. (42) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον αὐτοὶ, ἔλεξεν ὁ Κύρος αὐτοῖς τοιαῦτα. Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοὺς μὲν θεοὺς οὐδὲν ἂν ἐχομεν μέμψασθαι τὸ μὴ οὐχὶ μέγχι τοῦδε πάντα ὅσα εὐχόμεθα καταπραχέναι· εἰ μέντοι τοιοῦτον ἔσται τὸ μέγαλα πράττειν ὥστε μὴ οἶόν τε εἶναι μήτε ἀπὸ αὐτὸν σχολὴν ἔχειν μήτε μετὰ τῶν φίλων εὐφρανθῆναι, ἐγὼ μὲν χαίρειν ταύτην τὴν εὐδαιμονίαν κελεύω. (43) Ἐνενοήσατε γὰρ, ἔφη, καὶ γὰρ ὅπου ὅτι βῶθεν ἀρξάμενοι ἀκούειν τῶν προσιόντων οὐκ ἐνῆπμεν πρόσθεν ἑσπέρας· καὶ νῦν ὁρᾶτε τούτους καὶ ἄλλους πλείονας τῶν γὰρ παρόντων ὡς πράγματα ἡμῖν παρεῖναι. (44) Εἰ οὖν τις τούτους ὑφίξει ἑαυτὸν, λογιζομαι μικρὸν μὲν τι βρῖν μέρος ἐμοῦ μετεσόμενον, μακρὸν δὲ τι ἐμοὶ ὑμῶν· ἐμαυτοῦ μέντοι σαφὲς οἶδ' ὅτι καὶ ὅπου μοι μετέσται. (45) Ἐπεὶ δ', ἔφη, καὶ ἄλλο ἔρω τοῖσι πρῶτα. Ἐγὼ γὰρ δῆπου ὑμῖν μὲν ὥς περ εἰκὸς διακρίνεται· τούτων δὲ τῶν περιεστηκότων ἢ τινα ἢ οὐδὲν οἶδα, καὶ οὗτοι πάντες οὕτω παρεσκευασμένοι εἰσι ὡς ἢ νικῶσιν ὑμᾶς ὠδοῦντες, πρότεροι δὲ βούλονται ὑμῶν παρ' ἐμοῦ διαπραχόμενοι. Ἐγὼ δὲ ἡξίουν τοὺς τοιούτους, εἰ τίς τι ἐμοῦ δέοιτο, θεραπεύειν ὑμᾶς τοὺς ἐμὸς φίλους δεομένους προσαγωγῆς. (46) Ἰσως

sociis apud eum remanere vellent, jussit tanquam dominos cum iis, quos sibi traditos acceperant, loqui.

Secundum hæc cupiens jam Cyrus etiam se parare, quem admodum decere regem existimaret, id de amicorum sententia faciendum statuit, ut quam minima cum invidia et rarius conspiceretur et augustiori specie. Id igitur ita effecit: prima luce stabat in loco, quo putabat esse commodum, et admittebat quemlibet aliquid dicere volentem; ac postquam responderet, dimittebat. Cum autem intellexissent homines, Cyrum eos admittere, infinita multitudo ad eum confluit: jamque conveniendi ejus causa semet impellentium molitiones et rixæ multiplices erant. Ministri autem ipsius adhibito discrimine, prout poterant, accedendi potestatem faciebant. Quod si aliquando quispiam ex amicis impellendo disjecta hominum turba in conspectum Cyri prodiret, tum vero manum pretendens istos attrahebat, et ita dixit: Expectate, amici, donec turbam hanc dimoveamus; ac deinde per otium congregiemur. Expectabant igitur amici, et turba major usque adfluebat, donec opprimeret eum vespera, priusquam nactus esset otium in amicorum congressum colloquiumque veniendi. Itaque dicebat Cyrus, Nonne jam, viri, tempus est discedendi? cras mane adeste; nam est quod vobiscum colloquar. His auditis, libenter amici discedebant curriculo, ut qui ab omnibus necessariis prohibiti, male fuerint. Ac tum quidem ita quieti se dederunt.

Postridie Cyrus ad eundem locum aderat: quem jam multo major hominum adire volentium turba circumstabat, qui multo prius etiam, quam illi amici, advenerant. Cyrus igitur Persis hastas gestantibus ambitu magno circum se collocatis, neminem admitti jussit, præter amicos et Persarum sociorumque principes. Illi vero cum convenissent, hujusmodi Cyrus ad eos orationem habuit: « Nihil est, amici ac socii, quod de diis queramus, quasi non perfecimus hactenus omnia, quæcunque liceret optare: sed enim si hujusmodi quiddam est res magnas gerere, ut neque possis ipsi tibi vacare, neque cum amicis hilariter vivere, beatitatem sane hanc equidem valere jubeo. Nam et heri utique animadvertistis, inquit, a prima nos aurora cœpisse audire accedentes, neque desiisse ante vesperam: et nunc videtis hos, atque alios multo plures iis qui heri aderant, præsto esse, ut nobis negotia facessant. Itaque si quis istis se submittere velit, equidem cogito, exigua parte vobis mei copiam fore, et mihi vestri: mei sane ipsis mihi, sat scio, ne tantilla quidem erit copia. Præterea rem, inquit, aliam quoque ridiculam animadverto. Nam equidem ita sum erga vos adfectus, ut par est: at eorum, qui nos circumstant, vel unum aliquem vel neminem novi; et hi tamen omnes ita parati sunt, ut, si vos impellendo vincant, priores etiam vobis a me, quæ voluerint, impetraturi sint. Ego vero æquum arbitrarer hos, si quis a me petere aliquid vellet, amicos meos vos obsequio demereri, atque orare ut eos adduceretis. Fortasse dixerit quispiam, cur ita non ab

ἀν οὖν εἴποι τις, τί ὄντα οὐχ οὕτως ἐξ ἀρχῆς παρεσκευασμένη, ἀλλὰ παρῆγον ἐν τῷ μέσῳ ἑμαυτὸν. Ὅτι τὰ τοῦ πολέμου τοιαῦτα ἐγγήνωσκον ὄντα ὡς μὴ ὕστερ' ἔξιν δέον τὸν ἀρχόντα μήτε τὸ εἰδέναι ἢ δαί μήτε τὸ πράττειν ἢ ἀν κινῆς ἢ τοὺς δὲ σπανίους ἰδεῖν στρατηγούς πολλὰ ἐνόμιζον ὧν δαί πραχθῆναι παρίεναι. (47) Νῦν δ' ἐπειδὴ καὶ δ' φιλοπονότητος πόλεμος ἀναπέπυται, δοκεῖ μοι καὶ ἡ ἐμὴ ψυχὴ ἀναπαύσεώς τινος αἰετοῦ τυγχάνειν. Ὡς οὖν ἐμοῦ ἀποροῦντος ὅ, τι ἂν τύχοιμι ποιῶν ὥστε καλῶς ἔχειν τὰ τε ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν ἄλλων ὧν ὅμῃς δαί ἐπιμελεῖσθαι, συμβουλεύσω ὅ, τι τις ὁρᾷ συμφερόντα.

48. Κύρος μὲν οὕτως εἶπεν· ἀνίσταται δ' ἐπ' αὐτῷ Ἀρτάβαζος ὁ συγγενὴς ποτε ρήσας εἶναι καὶ εἶπεν, Ἡ καλῶς, ἔφη, ἐποίησας, ὦ Κύρε, ἄρχας τοῦ λόγου. Ἐγὼ γὰρ ἔτι νέου μὲν ὄντος σοῦ πάννυ ἀρξάμενος ἐπεθύμουν φίλος γενέσθαι, ὁρῶν δὲ σε οὐδὲν δεόμενον ἐμοῦ κατόικον σοι προσίεναι. (49) Ἐπεὶ δὲ ἐτυχὲς ποτε καὶ ἐμοῦ δευθὲς προθύμως ἐξαγγελῆσαι πρὸς Μήδους τὰ παρὰ Κυαξάρου, ἐλογίζεσθαι, εἰ ταῦτα προθύμως σοι συλλαβόναι, ὡς οἰκίους τέ σοι ἐσόντων καὶ ἐξέσονται μοι διαλέγεσθαι σοι ὅσον ἂν χρόνον βούλοισθαι. (50) Καὶ ἐκείνα μὲν δὴ ἐπαρχθῆς ὥστε σε ἀπαυεῖν. Μετὰ δὲ τούτο Ὑράκνιοι μὲν πρῶτοι φίλοι ἡμῖν ἐγένοντο καὶ μάλα πεινώσι συμμάχων· ὥστε μόνον οὐκ ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιεφέρομεν αὐτοὺς ἀναπαύοντες. Μετὰ δὲ τούτο ἐπεὶ ἕλθω τὸ πολέμιον στρατόπεδον, οὐκ οἶμαι, σχολή σοι ἦν ἀμφοῖν ἐμὲ ἔχειν καὶ ἐγὼ σοι συνεγγήνωσκον. (51) Ἐκ δὲ τούτου Γωδρύας ἡμῖν φίλος ἐγένετο, καὶ ἐγὼ ἔχρισον καὶ αὐτὸς Γαδάτας· καὶ ἔφη, ἔργον σου ἦν μεταλαβεῖν. Ἐπεὶ γε μέντοι καὶ Σάκαι καὶ Καδούσιοι σύμμαχοι ἐγγένηντο, θεραπεύειν εὐκότως ἔδει τούτους· καὶ γὰρ οὗτοι σὲ θεραπεύουν. (52) Ὡς δ' ἤλθομεν πάλιν ἐνθεν ὁρμήθημεν, ὁρῶν σε ἀμφοῖν ἵππων ἔχοντα, ἀμφοῖν ἄρματα, ἀμφοῖν μηχανάς, ἡρώοντα, ἐπεὶ ἀπὸ τούτου σχολάσεις, τότε σε καὶ ἀμφοῖν ἐμὲ ἔχειν σχολήν. Ὡς γε μέντοι ἤλθεν ἡ δεινὴ ἀγγελία τὸ πάντας ἀνθρώπους ἐφ' ἡμῶς συλλέγεσθαι, ἐγγήνωσκον ὅτι ταῦτα μέγιστα εἴη· εἰ δὲ ταῦτα καλῶς γένοιτο, εὖ ἤδη ἐδόκουν εἰδέναι ὅτι πολλὰ ἔσοιτο ἀφθονία τῆς ἐμῆς καὶ τῆς σῆς συνουσίας. 53 Καὶ νῦν δὲ νενικήκαμεν τε τὴν μεγάλην μάχην καὶ Σάρδεις καὶ Κροῖον υποχείριον ἔχοντες καὶ Βαβυλῶνα ῥήκαμεν καὶ πάντα κατεστράμμεθα, καὶ μὰ τὸν Μίθρην ἐγὼ τοι ἔρῃς εἰ μὴ πολλοῖς διαπύκτευσαι, οὐκ ἂν ἐδυνάμην σοι προσελθεῖν. Ἐπεὶ γε μέντοι ἐδεξιώσω με καὶ παρὰ σοι ἐκέλευσας μένειν, ἤδη περιθάλπτος ἦν, ὅτι μετὰ σοῦ ἄσιτος καὶ ἄποτος διημέρευον. (54) Νῦν οὖν εἰ μὲν ἔσται πῃ ὅπως οἱ πλείστου αἰῶσι γεγεννημένοι πλείστον σου μέρος μετέξωμεν· εἰ δὲ μὴ, πάλιν αὖ ἐγὼ ἐθέλω παρὰ σοῦ ἐξαγγέλλειν ἀπέναντι πάντας ἀπὸ σοῦ πλὴν ἡμῶν τῶν ἐξ ἀρχῆς οὐλῶν.

55. Ἐπὶ τούτῳ ἐγένετο μὲν ὁ Κύρος καὶ ἄλλοι πολλοί. Χρυσάντας δὲ ἀνέστη ὁ Πέρσης καὶ ἐλάξεν ὧδε· Ἀλλὰ το μὲν πρόσθεν, ὦ Κύρε, εὐκότως ἐν τῷ φανερῷ στυγνῶ

initio me comparaverim, sed omnibus in medio me potius exhibuerim. Nimirum animadvertēbam res bellicas ejusmodi esse, ut imperatorem non oporteat esse postremum vel intelligendis iis quæ necesse est, vel gerendis quæ usus postulat: et imperatores, si raro conspicerentur, existimabam prætermittere multa, quæ fieri debuerant. Nunc posteaquam bello maximi laboris confecto quiescimus, etiam mens animus æquum censet, ut requiete aliqua potiat. Quare cum ipse ambigam quid mihi faciendum sit, ut res nostræ et aliorum, quos curæ nobis esse oportet, recte se habeant, consulat in medium aliquis, quid maxime commodum fore perspiciat. »

Hæc Cyri verba fuerunt: post eum surgens Artabazus, qui se aliquando cognatum Cyri dixerat, Profecto, ait, recte factum abs te, Cyre, qui hac de re dicere cõperis. Nam equidem, te admodum juvene, cõpi amicitiam tuam expecto, sed cum te mei non egere viderem, adire te sum ventus. Postquam vero me forte rogasses, ut quæ Cyzares mandarat studiose Medis exponerem, mecum ipse cogitavi, si prompto te juvissem in illis animo, futurum me tibi familiarem, mihiq̃ adeo datum iri copiam colloquendi tecum, quamdiu vellem. Et sunt illa quidem sic effecta, ut laudem apud te invenerim. Deinde primi amplexi sunt amicitiam nostram Hyrcani, cum socios admodum desideratēmus: adeo ut tantum non in ulnis præ caritate eos gestaremus. Postea cum hostium castra capta essent, non tibi, opinor, otium erat, mihi ut operam dares, atque ipse tibi ignoscebam. Deinde Gobryas nobis amicus accessit, inque adeo gaudebam: itidemque Gadatas; unde factum ut difficile esset te aliqua ex parte frui. Cum vero Sacæ et Cadassii societatem nobiscum coivissent, hi tibi merito erant colendi; quippe qui et ipsi te colerent. Posteaquam autem eo reversi sumus, unde profectionis initium factum erat, quia te videbam occupatum instruendis equis, curibus, machinis, existimabam te, ubi hac cura liberatus esses, otium habiturum ut mihi quoq̃ operam dares. Sed ubi nuntius ille terribilis venit, homines universos contra nos collixi, maxima esse illa intelligebam; quæ si prospere cederent, certo me jam scire putabam, fore magnam inter nos atq̃ue consuetudinis mutare copiam. Nunc tandem et ingenti prælio victoriam adepti sumus, Sardes cum Creso nobis subjectas tenemus, et Babylonem cepimus, et omnia nostram in potestatem redeimus: nec heri tamen, per Mithram, accedere te potuissem, nisi cum multis fuisset luctatus. Verum ubi me dextra prehendisti, et apud te manere jussisti, jam tum in oculis omnium eram, qui sine cibo ac potu totum apud te diem transigerem. Nunc igitur, si quo fieri modo potest, ut qui plurimum tibi commodaverimus plurimum te fruamur, bene est: sin autem, rursus ego nuntiabo verbis tuis, ut omnes a te discedant, exceptis nobis, qui amici ab initio tui fuimus.

Ibi tum et Cyrus et complures alii risere: Chrysantas autem Persa surrexit, atque in hunc modum loquutus est: « Antehac, Cyre, merito te oculis omnium exhibebas, cum

παρεῖχες δι' αὐτὸς εἶπες καὶ ὅτι οὐχ ἡμᾶς σοι μά-
λιστα ἦν θεραπευτέον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ ἡμῶν αὐτῶν
ἐνικα παρήμεν· τὸ δὲ πλῆθος ἔδει ἀνακταῖσθαι ἐκ παν-
τὸς τρόπου, ὅπως ὅτι ἡδίστα συμπονεῖν καὶ συγκιν-
ῶνται ἡμῖν ἐθέλοιεν. (56) Νῦν δ' ἐπειδὴ οὐχ οὕτω
τρόπου μόνον ἔχεις, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀνακταῖσθαι δύ-
νασαι οὐκ καιρὸς εἴη, ἥδη καὶ οἰκίας σε τυχεῖν ἄξιον· ἢ
τί ἀπολαύσεις ἂν τῆς ἀρχῆς, εἰ μόνος ἀμειβόμενος εἴης
ἐστίς, οὐδ' οὔτε δσιώτερον χωρίον ἐν ἀνθρώποις οὔτε
ἥδιον οὔτε οἰκειότερόν ἐστιν οὐδέν; ἔπειτα δ', ἔφη, οὐκ
ἂν οἶαι καὶ ἡμᾶς αἰσχύνεσθαι, εἰ σὲ μὲν δρῶμεν ἔξω
καρτεροῦντα, αὐτοὶ δ' ἐν οἰκίᾳ εἴημεν καὶ σοῦ δοκοί-
ημεν κλεινοεκτείν; (57) Ἐπεὶ δὲ Χρυσάντας ταῦτα
ᾤκει, συνηγόρευσεν αὐτῷ κατὰ ταῦτα πολλοί. Ἐκ
ταύτου δὲ εἰσέρχεται εἰς τὰ βασίλεια, καὶ τὰ ἐκ Σάρ-
δεων χρήματα ἐνταῦθ' οἱ ἄγοντες ἀπέδωσαν. Ἐπεὶ
δὲ εἰσῆλθεν ὁ Κύρος, πρῶτον μὲν Ἑστία θύουσαν, ἔπειτα
Δαί βασιλεῖ, καὶ εἰ τιτι ἄλλω θεῷ οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο.

58. Ποιήσας δὲ ταῦτα τὰ ἄλλα ἥδη ἤρκετο διοικεῖν.
Ἐνοῶν δὲ τὸ αὐτοῦ πρᾶγμα ὅτι ἐπιχειροῖ μὲν ἀρχεῖν
πολλῶν ἀνθρώπων, παρασκευάζοντο δὲ οἰκεῖν ἐν πόλει
τῇ μεγίστῃ τῶν φανερῶν, αὐτὴ δὲ οὕτως ἔχει αὐτῷ ὥς
ἐν πολέμω τῇ γένοντο ἀνδρὶ πόλις, ταῦτα δὲ λογίζο-
μενος φυλακῆς περὶ τὸ σῶμα ἡγήσατο δεῖσθαι. (59)
Γινώσκων δ' ὅτι οὐδαμοῦ ἀνθρώποι εὐχειρότεροί εἰσιν ἢ ἐν
σίτῃ καὶ ποτοῖς καὶ λουτροῖς καὶ κοίτῃ καὶ ὕπνῳ, ἐσκό-
πει τίνας ἂν ἐν τούτοις περὶ ἑαυτὸν πιστοτάτους ἔχοι.
Ἐνόμισε δὲ μὴ ἂν γενέσθαι ποτὲ πιστὸν ἀνθρώπον ὅστις
ἄλλον μᾶλλον φιλήσῃ τοῦ τῆς φυλακῆς δεομένου. (60)
Τούτων μὲν οὖν ἔχοντας παῖδας ἢ γυναῖκας συναρμολογούσας
ἢ παιδικὰ ἔργα φύσει ἡναγκάσθαι ταῦτα μάλιστα φιλεῖν.
Τούτων δὲ εὐνούχους δρῶν πάντων τούτων στερομένους
ἡγήσατο τούτους ἂν περὶ πλείστου ποιεῖσθαι οἷτινες δύ-
ναται πλουτίζειν μάλιστα αὐτοὺς καὶ βοηθεῖν, εἰ τι
ἔδοξαίνοιτο, καὶ τιμὰς περιάπτειν αὐτοῖς· τούτους δὲ
ἐδωκεν ὑπερβάλλειν αὐτὸν οὐδένα ἂν ἡγεῖτο δύ-
νασθαι. (61) Πρὸς δὲ τούτοις ἄδοξοι ὄντες οἱ εὐνούχοι
παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ διὰ τοῦτο δεσπότης
ἐκαστοῦ προσδίδονται· οὐδεὶς γὰρ ἂν ἦν ὅστις οὐκ ἂν
ἐξυψώσιν εὐνούχου πλέον ἔχειν ἐν παντί, εἰ μὴ τι ἄλλο
κρίττον ἀπείργοι· δεσπότης δὲ πιστὸν ὄντα οὐδὲν κωλύει
πρωτεύειν καὶ τὸν εὐνούχον. (62) Ὁ δ' ἂν μάλιστα
τις οὕτως, ἀνάγκη δὲ τοὺς εὐνούχους γίνεσθαι, οὐδὲ
τοῦτο ἐφαίνετο αὐτῷ. Ἐτεκμαίρετο δὲ καὶ ἐκ τῶν
ἐλλείπων ζῶων ὅτι οἱ τε ὕβριστα ἵπποι ἐκτεμνόμενοι τοῦ
μὲν δάκνειν καὶ ὑβρίζειν ἀποπαύονται, πολεμικοὶ δὲ
οὐδὲν ἔχον γίνονται, οἱ τε ταύροι ἐκτεμνόμενοι τοῦ
μὲν μέγα φρονεῖν καὶ ἀπειθεῖν φέρονται, τοῦ δ' ἰσχύειν
καὶ ἐργάζεσθαι οὐ στερίσκονται· καὶ οἱ κύνες δὲ ὡσαύ-
τως τοῦ μὲν ἀπολείπειν τοὺς δεσπότης· ἀποπαύονται
ἐκτεμνόμενοι, φυλάττειν δὲ καὶ εἰς θήραν οὐδὲν κακίους
γίνονται. (63) Καὶ οἱ γε ἀνθρώποι ὡσαύτως ἡμετέ-
ροι γίνονται στερισκόμενοι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας,
ὅς μὲντοι ἀμελέστεροί γε τῶν προσταττομένων, οὐδ'

illis de causis quas ipse exposuisti, tum quod nos ii non
eramus, quos tu colere maxime deberes. Quippe nos etiam
nostra ipsorum causa tunc aderamur : at necesse erat, ut
quovis pacto multitudinem tibi conciliaries, ut quam liben-
tissime nobiscum eosdem suscipere labores, et eadem adire
pericula vellet. Nunc vero, postquam non solum tenes mo-
dum istum, sed alia etiam ratione conciliare potes eos, quos
opportunitum fuerit, æquum est ut jam tibi quoque domus
contingat : alioqui quem ex imperio fructum perciperes, si
solus foci exsors esses, quo nullus neque sanctior fundus est
inter homines, neque gratior, neque magis noster et pecu-
liaris? Præterea, inquit, non adfici nos etiam pudore putas, si
te videamus foris toleranter vivere, nos in ædibus degere,
ac videri conditione, quam tua sit, potiori? Hæc cum Chry-
santas protulisset, eandem ipsi de his sententiam multi tue-
bantur. Tum deinde Cyrus regiam ingreditur, et qui pecu-
nias ex Sardibus advexerat, hic eas tradebant. Cum autem
ingressus esset, primum Vestæ rem sacram fecit, deinde Jovi
regi, et si cui alteri deo magi sacrificandum suis ritibus in-
dicarent.

His peractis, jam alia cœpit administrare. Cumque in
mentem ei veniret, quid in se negotii suscepisset, qui mul-
tis hominibus imperare niteretur, et habere domicilium in
urbe inter illustres amplissima institueret, quæ sic adfecta
in eum esset, ut urbs alicui maxime infesta : cum hæc, in-
quam, expendere, corporis sibi custodia opus esse existi-
mavit. Quod item sciret homines opprimi facilius non posse,
quam inter vescendum, bibendum, lavandum, in cubili et
somno, circumspiciebat quosnam in his sibi maxime fidos
habere posset. Arbitrabatur autem non posse fidum homi-
nem unquam esse, qui alium magis amaret, quam illum qui
ejus custodia indigeret. Quamobrem illos, qui haberent
liberos vel conjuges genio congruentes, vel amores alios,
natura fere cogi judicabat ad eos maxime diligendos : at eu-
nuchos omnibus his carere cernens, maximi facturos puta-
bat illos, qui ipsos locupletare plurimum possent, et auxilio
defendere, si injuriis adicerentur, et honoribus ornare : a
quo autem beneficiis in hos conferendis ipse superari posset,
neminem fore censebat. Præterea, cum ignobiles et pre-
tium nullius sint apud homines ceteros eunuchi, hanc ipsam
ob causam domino indigent, qui suppetas eis ferat : quippe
nemo fuerit, quin potior esse velit in omnibus eunucho, si
non obstat aliquid, cui vires sint majores : jam qui domino
fidelis est, nihil impedit, quo minus is locum principem te-
neat, licet eunuchus sit. Quod vero maxime quis existimet
eunuchos imbelles effici, ne id quidem Cyro videbatur. Huic
autem argumento erant animalia quoque cetera ; siquidem
feroces et insolentes equi si castrantur, desinunt illi quidem
mordere ac insolentes esse, sed nihilominus ad res bellicas
idonei sunt : et tauri si castrantur, ex ferocia et contumacia
remittunt aliquid, sed robore tamen et viribus ad laboran-
dum haud destituuntur : eodemque modo canes castrati non
amplius dominos illi quidem deserunt, sed ad custodiam et
venationem nihilo redduntur deteriores. Sic et homines
magis sedati fiunt, ubi hæc cupiditas eis est exempta ; neque
tamen negligetiores sunt in exsequendis iis quæ imperan-

ἤττον τι ἱππικοί, οὐδὲ ἤττον τι ἀκοντιστικοί, οὐδὲ ἤττον τι φιλότιμοι. (61) Κατάδηλοι δὲ γίνονται καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς θήραις ὅτι ἔσωζον τὸ φιλονεικῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς. Τοῦ δὲ πιστοὶ εἶναι ἐν τῇ ψυχῇ τῶν δεσποτῶν μάστιγας βράσανον ἐβόδωσαν· οὐδένας γὰρ πιστότερα ἔργα ἀπεδείκνυντο ἐν ταῖς δεσποτικαῖς συμφοραῖς τῶν εὐνούχων. (62) Εἰ δέ τι ἄρα τῆς τοῦ σώματος ἰσχύος μειοῦσθαι δοκοῦσιν, ὁ σίδηρος ἀνιστοῦ τοὺς ἀσθενεῖς τοῖς ἰσχυροῖς ἐν τῷ πολέμῳ. Ταῦτα δὲ γινώσκων ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν θυρωρῶν πάντας τοὺς περὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα θεραπευτήρας ἐποιήσατο εὐνούχους.

63. Ἠγχαίμενος δὲ οὐκ ἱκανὴν εἶναι τὴν φυλακὴν ταύτην πρὸς τὸ πλήθος τῶν θυρμενῶν ἐχρόντων, ἐσκόπευεν τῶν ἄλλων ἂν πιστοτάτους περὶ τὸ βασιλεῖον φυλακὰς λάβοι. (64) Εἰδὼς οὖν Πέρσας τοὺς οἴκους κακοβιωτάτους μὲν ὄντας διὰ πένιαν, ἐπιπονώτατα δὲ ζῶντας διὰ τὴν τῆς γῆρας τραχύτητα καὶ διὰ τὸ αὐτοσυργὸς εἶναι, τοὺς τοὺς ἐνόμιζε μάλιστα ἂν ἀγαπᾶν τὴν παρ' ἑαυτοῦ διαίταν. (65) Ἀναβάνει οὖν τούτων μυρίους δορυφόρους, οἱ κύκλῳ μὲν νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐβύλαττον περὶ τὰ βασιλεία, ὅποτε ἐπὶ γῆρας εἴη· ὅποτε δὲ ἔξωτοι ποί, ἐνθην καὶ ἐνθεν τεταγμένοι ἐπορεύοντο.

66. Νομίσας δὲ καὶ Βαβυλῶνος ὅλης φυλακὰς δεῖν εἶναι ἱκανούς, εἴτ' ἐπιδημῶν αὐτὸς ταγῆναι εἴτε καὶ ἀποδημῶν, κατέστησε καὶ ἐν Βαβυλῶνι φρουροὺς ἱκανούς· μισθὸν δὲ καὶ τούτοις Βαβυλωνίους ἑτάξε παρέχειν, βουλόμενος αὐτοὺς ὡς ἀμνηστανότατους εἶναι, ὅπως οὗτοι ταπεινώτατοι καὶ εὐχαλεκτότατοι εἴεν.

70. Αὕτη μὲν δὴ ἡ περὶ αὐτὸν τε φυλακὴ καὶ ἡ ἐν Βαβυλῶνι τότε κατασταθεῖσα καὶ νῦν ἐστὶ οὕτως ἐγγρυστα διαμένει. Σκοπῶν δ' αὖ ὅπως ἂν καὶ ἡ πᾶσα ἀρχὴ κατέχοιτο καὶ ἄλλη ἐστὶ προσήγναιτο, ἡγήσατο τοὺς μὲν μισθοφόρους τούτους οὗ τοσούτων βελτίονας τῶν ὑπηκόων εἶναι ὅσον ἐλάττωνας· τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἀνδρας ἐνήγνωνσκε συνεκτεῖν εἶναι, οἷον σὺν τοῖς θεοῖς τὸ κρατεῖν παρέσθην, καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως μὴ ἀνέχουσι τὴν τῆς ἀρετῆς ἀσκήσιν. (71) Ὅπως δὲ μὴ ἐπιτάττειν αὐτοῖς δοκοῦν, ἀλλὰ γινώσκοντες καὶ αὐτοὶ ταῦτα ἀριστα εἶναι οὕτω συμμένοντες τε καὶ ἐπιμελῶντο τῆς ἀρετῆς, συνέλεξε τοὺς τε δημοτίμους καὶ πάντας ὁπόσοι ἐπικαίριοι ἦσαν καὶ ἀξιοχρηάτοιοι ἐδόκουν αὐτῷ κοινωνοὶ εἶναι καὶ πόνων καὶ ἀγαθῶν. (72) Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, εἴλεξε τοιαύδε·

Ἄνδρες φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοῖς μὲν θεοῖς μεγίστη χάρις ὅτι ἔδωσαν ἡμῖν τυχεῖν ὧν ἐνομιζόμεν ἄξιοι εἶναι. Νῦν μὲν γὰρ δὴ ἔχουμεν καὶ γῆν πολλήν καὶ ἀγαθὴν καὶ οἷσιν αὐτῶν ἐργαζόμενοι ὑρέθουσι τῆμας· ἔχουμεν δὲ καὶ οἰκίας καὶ ἐν ταύταις κατασκευάς. (73) Καὶ μηδεὶς γε ὑμῶν ἔχων ταῦτα νομισάτω ἀλλότρια ἔχειν νόμος· γὰρ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις αἰδώς ἐστίν, ὅταν πολεμουμένων πόλεις ἄλλῃ, τῶν ἐλόντων εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τὰ χρήματα. Οὐκ οὖν ἀδικίᾳ γε εἴτετε ὅτι ἂν ἔχετε, ἀλλὰ φιλανθρωπία οὐκ ἀρκεῖσθεθε, ἣν τι εἴτετε ἔχειν αὐτοὺς. (74) Τὸ μέντοι ἐκ τοῦδε οὕτως ἐγὼ

tur, neque minus ad equitandum vel jaculandum idonei, neque minus honoris cupidi. Imo tum in bellis tum in venationibus manifeste declarant, in animis ipsorum quoddam contentionis studium superesse. Documenta vero fidelitatis in dominorum interitu maxima dedere: nulli enim alii magis spectatae fidei facinora designarunt in dominorum suorum calamitatibus, quam eunuchi. Quod si forte nonnilil de viribus corporis existimetur in eis devedere, ferrum tamen imbecillos in bello robustis exaequare valet. Haec igitur cum animadverteret, facto ab janitoribus initio, illos omnes quibus corporis sui curam committebat, ex eunuchis delegit.

Quod etiam existimaret non sufficere custodiam hanc adversus eorum multitudinem, qui hostiliter adfecti essent, circumspiciebat, quos e ceteris maxime fidos regiae custodes sumeret. Quod ergo sciret Persas domi relictos pessime propter inopiam victitare, laboresque tota vita sustinere gravissimos, tum ob agri Persici asperitatem, tum quod opus ipsi faciant; hos potissimum istam vivendi apud se rationem amplexuros arbitraturs est. Itaque decies mille satellites hastatos ex his sumit, qui et noctu et interdum in excubis undique circum regiam essent, quandocumque in ipsa regione esset; quando vero prodiret, hinc et illinc instructi circum ipsum incederent. Quia vero existimabat etiam toti Babylonii custodes, qui ad eam tenendam sufficerent, imponi debere, sive adeo ad urbem esset ipse, sive esset peregre, idoneum in Babylonem quoque praesidium constituit; cui stipendium etiam a Babyloniiis numerari jussit, quod eos quam maxime inopes esse vellet, ut quam abjectissimi fierent, ac in officio contineri facillime possent.

Et haec quidem, quae tunc et circum ipsum et Babylonem collocata fuit custodia, nunc etiam in eodem statu manet. Praeterea cum consideraret quo pacto universum imperium conservari, atque etiam aliqua principatus alterius accessione augeri posset, existimabat stipendiarios non tam superiores esse reliquis sibi subjectis, quam numero inferiores: ideoque viros fortes secum retinendos judicabat, qui dis juvenilibus sibi potentiam istam conciliassent; et curandum, ut virtutis exercitationem non intermitterent. Ne vero videretur hoc eis imperare, sed ut ipsi censerent haec esse optima, et in eis perseverarent, ac virtutem studiose colerent, tum Persas illos, qui ὁμόματα vocantur, convocavit, tum proceres omnes quotquot erant, et eos, qui videbantur imprimis idonei, ut tam in laborum quam commodorum societatem admitterentur. Ubi convenissent, orationem ejusmodi habuit:

« Maximam diis gratiam habemus, amici et socii, quod ea nobis adipisci concesserint, quibus arbitrabamur nos esse dignos. Jam enim possidemus solum amplum, ac fertile, nec desunt, qui hoc colendo nos sint alturi: sunt etiam nobis aedes, et ea quidem instructae. Nec est cur quisquam vestrum haec possidens, aliena se possidere existimet: est enim aeterna lex inter omnes homines, capta eorum urbe qui bellum aliis faciunt, tam corpora illorum qui sunt in urbe, quam fortunas in eorum potestatem venire, qui urbem capiunt. Quamobrem injuste non possidebitis, quae tenetis; sed si quid hostes retinere permiseritis, id quoque quod non abstuleritis, clementiae vestrae acceptum referre debebunt. Quod

γινώσκω ὅτι εἰ μὲν τρεψόμεθα ἐπὶ ῥαδιουργίαν καὶ τὴν τῶν κακῶν ἀνθρώπων ἡδυπάθειαν, οἱ νομίζουσι τὸ μὲν πονεῖν ἀθλιώτατον, τὸ δὲ ἀπόνως βιοτεύειν ἡδυπάθειαν, ταχὺ ἡμᾶς φημι ὀλίγου ἀξίους ἡμῖν αὐτοῖς ἔσεσθαι καὶ ταχὺ πάντων τῶν ἀγαθῶν στερήσεσθαι. (76) Οὐ γάρ τοι τὸ ἀγαθὸς ἀνδρὺς γενέσθαι τοῦτο ἀρκεῖ ὥστε καὶ διατελεῖν [ὄντας ἀγαθοὺς], ἣν μὴ τις αὐτοῦ διὰ πλούς ἐπιμελεῖται· ἀλλὰ ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἀμεληθεῖσαι μείονος ἀξίας γίνονται, καὶ τὰ σώματα γ' αὐτὰ εὖ ἔχοντα, ὁπόταν τις αὐτὰ ἀνῇ ἐπὶ ῥαδιουργίαν, πονήρως πάλιν ἔχει, οὕτω καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ ἀλήθεια, ὁπόταν τις αὐτῶν ἀνῇ τὴν ἀσκησιν, ἐκ τούτου εἰς τὴν πονηρίαν πάλιν τρέπεται. (76) Οὐκ οὖν δεῖ ἀμελεῖν οὐδ' ἐπὶ τὸ αὐτίκα ἡδὺ προίενα αὐτοῦς. Μεγα μὲν γάρ, οἶμαι, ἔργον καὶ τὸ ἀρχὴν καταπράττει, πολὺ δ' ἐπὶ μείζον τὸ λαβόντα διασώσασθαι. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν πολλάκις τῷ τολμᾶν μόνον παρασχόμενόν ἐγένετο, τὸ δὲ λαβόντα κατέχειν οὐκέτι τοῦτο ἄνευ σωφροσύνης οὐδ' ἄνευ ἐγκρατείας οὐδ' ἄνευ πολλῆς ἐπιμελείας γίγνεται. (77) Ὁ ἄ γὰρ γινώσκοντας ὡς πολὺ μᾶλλον ἀσκεῖν τὴν ἀρετὴν ἢ πρὶν ταῦτα τάχα κατῆλθαι, εὖ εἰδότες ὅτι, ὅταν πλείστοι τις ἔχη, τότε πλείστοι τούτῳ καὶ φθονοῦσι καὶ ἐπιβουλεύουσι καὶ πολέμοι γίνονται, ἀλλὰ τε κἂν παρ' ἀκόντων τὰ κατὰ μακα καὶ τὴν θεραπείαν ὥσπερ ἡμεῖς ἔχη. Τοὺς μὲν οὖν θεοὺς οἶσθαι χρὴ σὺν ἡμῖν ἔσεσθαι· οὐ γὰρ ἐπιβουλεύσαντες ἀδίκως ἔχομεν, ἀλλ' ἐπιβουλεύθεντες ἐτιμωρησάμεθα. (78) Τὸ μέντοι μετὰ τοῦτο κράτιστον ἡμῖν αὐτοῖς παρασκευαστέον· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ βελτίονας ὄντας τῶν ἀρχομένων ἀρχεῖν ἀξιῶν. Θάψπους μὲν οὖν καὶ ψύχρους καὶ σίτων καὶ ποτῶν καὶ πόνων καὶ ὕπνου ἀνάγκη καὶ τοῖς δούλοις μεταδιδόναι μεταδιδόντας γε μέντοι πειρᾶσθαι δεῖ ἐν τούτοις πρῶτον βελτίονας αὐτῶν φαίνεσθαι. (79) Πολεμικῆς δ' ἐπιστήμης καὶ μελέτης παντάπασιν οὐ μεταδοτέον τούτοις, ὥςτις ἐργάτας ἡμετέρους καὶ δασμοφόρους βουλόμεθα κατὰστέλλεσθαι, ἀλλ' αὐτοῖς δεῖ τούτοις τοῖς ἀσκήμασι πλεονεκτεῖν, γινώσκοντας ὅτι ἐλευθερίας ταῦτα ὄργανα καὶ εὐδαιμονίας οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπέδειξαν· καὶ ὥσπερ γε ἐκείνους τὰ ὅπλα ἀφῆρημέθα, οὕτως ἡμᾶς αὐτοῖς δεῖ μή ποτ' ἐρήμους ὅπλων γίνεσθαι, εὖ εἰδότες ὅτι τοῖς ἀεὶ ἐγγυτάτω τῶν ὅπλων οὖσι τούτοις καὶ οἰκειωτάτα ἐστὶν ἂν βούλονται. (80) Εἰ δέ τις τοιαῦτα ἐννοεῖται, τί δῆτα ἡμῖν ὄφελος καταπράττει ἢ ἀπεθυμῶμεν, εἰ ἐτι δεήσει καρτερεῖν καὶ πεινῶντας καὶ διψῶντας καὶ πονοῦντας καὶ ἐπιμελουμένους; ἐκεῖνο δὲ καταπαθεῖν ὅτι τοσούτῳ τάχα μᾶλλον εὐφραίνει δῶν ἂν μᾶλλον προπονήσας τις ἐπ' αὐτὰ ἀπῇ· οἱ γὰρ πόνοι ἔβαν τοῖς ἀγαθοῖς ἄνευ δὲ τοῦ δεόμενου τυγχάνειν τινὸς εὐδὲν οὕτω πολυτελοῦς παρασκευασθεῖν ἂν ὥσθ' ἡδὺ εἶναι. (81) Εἰ δὲ ὧν μὲν μαλίστα ἀνθρώποι ἐπιθυμοῦσιν ὁ δαίμων ἡμῖν ταῦτα συμπαρασκευάσκειν, ὥς δ' ἐν ᾗ διστα ταῦτα φαίνονται αὐτοῖς τις αὐτῶν ταῦτα παρασκευάσει, ὁ ταῦτα ὁ γὰρ τοσούτῳ πλεονεκτήσει τῶν ἐνδεεστέρων

vero attinet ad illa, quæ agenda deinceps erunt, hæc mea sententia est, si deflectamus ad desidiam et vitam ignavorum hominum voluptariam, qui laborem pro re miserrima, vitam laboris expertem pro voluptaria ducunt; cito nos equidem nobis ipsis aio parum utiles futuros, adeoque bona hæc universa cito amissuros. Neque enim viros fortes fuisse sufficit ad hoc, ut fortes permaneant, nisi quis assidue diligentiam, ut talis sit, adhibeat; sed ut artes etiam aliæ, ubi neglectæ sint, minus æstimantur, et ut ipsa corpora bene adfecta, cum in desidiam solvantur, male se rursum habere incipiunt; sic et prudentia, et continentia, et fortitudo, cum quis exercitationem horum remittit, exinde rursus ad improbitatem deflectunt. Non igitur per inertiam cessandum nobis, nec in id, quod in præsentia suave est, prouendum. Quippe magnum equidem aliquid esse arbitror, imperium parare, sed multo majus, id quod sis adeptus, conservare. Nam adipisci sæpe etiam illi contigit qui audaciam duntaxat adhiberet; sed retinere quod adeptus sis, id non jam sine prudentia, nec sine continentia, nec sine multo studio fieri solet. Quæ cum intelligamus, multo jam magis virtutem exercere debemus, quam antea, bonis hisce necdum partis; hoc etiam nobis cognito, tum plurimos et invidere et insidiari, et hostes fieri, cum plurima quis possidet, præsertim si ab invitis et opes et obsequium, quod nobis usu venit, habeat. Deos quidem certe nobiscum futuros existimandum est: non enim insidiis usi hæc injuste possidemus, sed insidiis petiti pœnas sumpsimus. Quod vero secundum hoc optimum est, a nobis ipsis parari debet: est autem illud, ut iis, qui nobis subjecti sunt, ipsi meliores, imperio nos dignos æstimemus. Caloris quidem certe et frigoris, et ciborum, et potus, et laborum, et somni partem servis etiam concedi necesse est; sed ita tamen hæc ipsis impartiri nos oportet, ut declarare nos in his primum præstantiores eis conemur. Militariis vero scientiæ atque exercitationis omnino nihil cum iis communicandum est, quos habere volumus, ut operis suis nobis inserviant et tributum pendant, sed his exercitiis nos superiores istis esse debemus, atque adeo scire, deos hominibus hæc instrumenta libertatis et felicitatis exhibuisse: et quemadmodum arma istis ademimus, ita nos ipsos nunquam ab armis destitui oportet; idque plane habere persuasum, illis omnia, quæcunque velint, maxime propria esse, qui quam proxime ab armis absint. Quod si quis hujusmodi quædam cogitat, quid ergo conducit nobis, quod ea, quæ cupiebamus, perfecimus, si quidem adhuc necesse erit famem, sitim, curas, labores tolerare? Nimirum hoc cognosci oportet, tanto plus adferre lætitiæ bona, quanto majori labore præcedente ad ea perveniatur; labores enim fortibus viris obsonii loco sunt: at absque eo, ut aliquis indigeat ejus, quod consequitur, nihil tam sumptuose parari possit, ut suave sit. Quod si in iis comparandis quæ maxime homines expetunt, numen nos adjuvit, et ut eadem quam suavissima videantur, ipse sibi quisque parabit, eane vir talis in hoc meliori erit conditione, quam alii quibus minus suppetunt ad victum necessaria, quod esuriens suavissimis

βίου ὅσω πεινρήσας τῶν ἁγίστων σίτων τεύζεται καὶ δι-
ψήσας τῶν ἁγίστων ποτῶν ἀπολαύσεται καὶ δεγθεὶς ἀνα-
παύσεως ἁγίστων ἀναπαύσεται. (22) Ὁ δὲ ἐνεκὰ φημι
χρῆναι νῦν ἐπιταθῆναι ἡμῶς εἰς ἀνδραγαθίαν, ὅπως τῶν
τε ἀγαθῶν ἡ ἀρίστον καὶ ἁγίστων ἀπολαύσωμεν καὶ
ὅπως τοῦ πάντων χαλεπωτάτου ἀπειροὶ γενώμεθα. Οὐ
γὰρ τὸ μὴ λαβεῖν τὰγαθὰ οὕτω γε χαλεπὸν ὥσπερ τὸ
λαβόντα στερεθῆναι λυπηρόν. (23) Ἐννοήσατε δὲ κα-
κίνο τίνα πρόσθιν ἐρχοντες ἂν προσιοίμεθα κακίους; ἢ
πρόσθεν γενέσθαι. Πότερον οὐτὶ ἀρχομεν; ἀλλ' οὐ δῆπου
τῶν ἀρχόντων τῶν ἀρχομένων πονηρότερον προσήκει
εἶναι. Ἀλλ' ὅτι εὐδαιμονέστεροι δοκῶμεν νῦν ἢ πρότερον
εἶναι; ἔπειτα τῇ εὐδαιμονίᾳ φύσει τις τὴν κακίαν ἐπι-
πρέπειν; Ἀλλ' ὅτι ἐπεὶ κακῆμεθα δούλους, τούτους κο-
λάσσομεν, ἣν πονηροὶ ὄντι; καὶ τί προσήκει αὐτῶν ὄντων
πονηρὸν πονηρίας ἐνεκεν ἢ βλακείας; ἄλλους κολάξιν;
(24) Ἐννοεῖτε δὲ καὶ τοῦτο ὅτι τρέφειν μὲν παρεσκευ-
άσμεθα πολλοὺς καὶ τῶν ἡμετέρων οἰκῶν φύλακας καὶ
τῶν σωματίων· αἰσχροὺν δὲ πῶς οὐκ ἂν εἴη εἰ δι' ἄλ-
λους μὲν δορυφόρους τῆς σωτηρίας οὐρησόμεθα χρῆναι
τυγχάνειν, αὐτοὶ δὲ ἡμῖν αὐτοὺς οὐ δορυφορήσομεν;
Καὶ μὴν εὖ γε δεῖ εἶδέναι ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη φύλακῇ
τοιαύτῃ οἷα αὐτὸν τίνα καλὸν καγαθὸν ὑπάρχειν· τοῦτο
γὰρ δεῖ συμπρομαρτεῖν τῷ δ' ἀρετῆς ἐσθμῷ οὐδὲ ἄλλο
καλῶς εἶναι οὐδὲν προσήκει. (25) Τί οὖν φημι χρῆναι
ποιεῖν καὶ ποῦ τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν καὶ ποῦ τὴν μελέτην
ποιεῖσθαι; οὐδὲν κακόν, ὃ ἄνδρες, ἐρῶ· ἀλλ' ὥσπερ ἐν
Πέρσαις ἐπὶ τοῖς ἀρχείοις οἱ ὁμότιμοι διαγροῦσιν, οὕτω καὶ
ἡμῶς φημι χρῆναι ἐνθάδε ὄντας τοὺς ἐντίμους πάντας
ἀπερ καὶ ἐκεῖ ἐπιτηδεύειν, καὶ ὑμῶς γε ἐμὲ ὁρῶντας
κατανοεῖν παρόντας εἰ ἐπιμελούμενος ὧν δεῖ διαζῶ, ἐρῶ
τε ὑμῶς κατανοῶν θεάσσομαι, καὶ οὗς ἂν ὁρῶ τὰ καλὰ
καὶ τὰγαθὰ ἐπιτηδεύοντες, τούτους τιμῶ. (26) Καὶ
τοὺς παῖδας δὲ, οἷς ἂν ἡμῶν γίνωνται, ἐνθάδε παι-
δεύωμεν· αὐτοὶ τε γὰρ βέλτιονες ἐσόμεθα, βουλούμενοι
τοῖς παισὶν ὡς βέλτιστα παραδείγματα ἡμῶς αὐτοὺς
παρέχειν, οἳ τε παῖδες οὐδ' ἂν εἰ βούλοιντο βραδίως πο-
νηροὶ γίνωντο, αἰσχροὺν μὲν μηδὲν μήτε ὁρῶντες μήτε
ἀκούοντες, ἐν δὲ καλοῖς καγαθοῖς ἐπιτηδεύμασι διημε-
ρεύοντες.

BIBAION H.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Κύρος μὲν οὖν οὕτως εἶπεν· ἀνέστη δ' ἐπ' αὐτῷ Χρυ-
σάντας καὶ εἶπεν ὧδε· Ἀλλὰ πολλάκις μὲν δὴ, ὃ ἄν-
δρες, καὶ ἄλλοτε κατενόησα ὅτι ἀρχῶν ἀγαθὸς οὐδὲν
διαφέρει πατρὸς ἀγαθοῦ· οἳ τε γὰρ πατέρες προνοοῦσι
τῶν παίδων ὅπως μήποτε αὐτοὺς τὰγαθὰ ἐπιλείψει,
Κύρος τε μοι δοκεῖ νῦν συμβουλεύειν ἡμῖν ἅπ' ὧν μά-

cibus vescetur, et sitiens suavissimo potu fruatur, et requie-
tis egens, suavissimo quiescet. Quapropter equidem censeo
debere jam nos contentis viribus bonorum virorum officio
fungi, ut bonis quam optime suavissimeque fruamur, et
quod omnium est gravissimum non experiamur. Nec enim
tam grave ac molestum est, bona non adipisci, quam acer-
bum, quae sis adeptus, amittere. Quin hoc etiam consi-
deretis *velim*, quam adferre causam possimus, cur nunc
potius vitam ignaviozem sectemur, quam antehac. An,
propterea quod cum imperio simus? At certe non convenit,
eum, qui cum imperio sit, subjectis sibi pejorem esse. An
quod esse jam feliciores videamur, quam prius? Et fortu-
nate prospera dicet aliquis ignaviam decere? An quia servos
adepti nunc habemus, in eos animadvertemus, si fuerint
improbi? At quo pacto convenit, eum, qui sit ipsemet im-
probus, alios improbitatis aut socordiae causa plectere? Præ-
terea cogitetis *velim*, instituisse nos multos alere tam a-
dium nostrarum, quam corporum custodes: at quomodo
turpe non fuerit, nos alios salutis nostrae satellites paran-
dos nobis existimare, ipsos autem nos minime nobis esse
satellites? Atqui certo sciendum est, non esse ullam aliam
talem custodiam, qualis est ista, si quis probum se et ho-
nestum praebeat: hoc enim una comitari necesse est: ei
vero, qui virtute destituitur, nec aliud quidquam recte suc-
cedere convenit. Quid igitur esse faciendum aio, et ubi
virtutem exercendam, ubi curam operamque adhibendam?
Nihil, viri, novi proferam: sed sicut illi, qui *ὁμότιμοι* ap-
pellantur, in Persia degunt ad curias, sic aio nobis qui im-
perii honore fruimur universis, hic iisdem studiis operam
dandam, quibus et illic occupati fuimus; ac vos quidem me
praesentes intueri debetis et animadvertere, num in iis cu-
randis adsiduius simi, quae curari a me necesse est; atque
ego vicissim animum advertens vos contemplantor, et quos
quidem videro praeclaris et honestis rebus operam dare, hos
honoribus et praemiis ornabo. Quinetiam liberi, si quibus
nostrum nascentur, liberaliter hic nobis erunt instituendi:
nam et ipsi meliores erimus, si libris nostris nos ipsos tan-
quam exempla longe optima exhibere volumus; et liberi ipsi,
etiamsi velint, non facile improbi evadent, quando nihil, quod
turpe sit, vel conspiciuri vel audituri sunt, sed in virtutis
et honesti studio dies totos consument.

LIBER VIII.

CAPUT I.

Hujusmodi Cyrus oratione usus est; post quem surrexit
Chrysantas, atque hoc modo loquutus est: « Equidem aliis
etiam in rebus, viri, animadverti saepius, nihil inter prin-
cipem et patrem bonum interesse. Nam et patres liberis
prospiciunt, ne unquam eos bona deficiant; et Cyrus jam
mihi videtur ea nobis consulere, de quibus felicitatem pec-

λιστ' ἂν εὐδαιμονοῦντες διατελοῖμεν· ὁ δὲ μοι δοκεῖ ἐν-
 δειότερον ἢ ὡς ἔχρην δηλώσαι, τοῦτο ἐγὼ πειράσομαι
 τοὺς μὴ εἰδότας διδάξαι. (2) Ἐνοήσατε γὰρ δὴ τίς
 ἂν πόλις πολεμία ὑπὸ μὴ πειθομένων ἀλόῳ; τίς δ' ἂν
 γῆλις ὑπὸ μὴ πειθομένων διαφυλαχθεῖ; ποῖον δ' ἂν
 ἐπειθύντων στρατεύμα νίκης τύχοι; πῶς δ' ἂν μᾶλλον
 ἐν μάχαις ἡττῶντο ἄνθρωποι ἢ ἐπειδὰν ἀρξῶνται ἰδίᾳ
 ἐκαστος περὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας βουλευέσθαι; τί δ' ἂν
 ἄλλο ἀγαθὸν τελεσθεῖν ὑπὸ μὴ πειθομένων τοῖς κρείτ-
 τοις; ποῖαι δὲ πόλεις νομίμως ἂν οἰκῇσιαν; ἢ ποῖοι
 ὅλοι σωθείησαν; πῶς δ' ἂν νῆες ὅποι δεῖ ἀφίκοιντο;
 (3) Ἡμεῖς δὲ ἂ νῦν ἀγαθὰ ἔχομεν διὰ τί ἄλλο μᾶλλον
 καταπράξαμεν ἢ διὰ τὸ πείθεσθαι τῷ ἀρχοντι; διὰ τοῦτο
 γὰρ καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας ταχὺ μὲν ὅποι δεῖ παρηγι-
 γνόμεθα, ἄθροοι τε τῷ ἀρχοντι ἐπόμενοι ἀνυπόστατοι
 ἔμεν, τῶν δ' ἐπιταχθέντων οὐδὲν ἡμιτελὲς κατελείπο-
 μεν. Εἰ τοίνυν μέγιστον ἀγαθὸν τὸ πειθαρχεῖν φαίνεται
 εἰς τὸ καταπράττειν τὰ ἀγαθὰ, οὕτως εὖ ὅτε ὅτι αὐτὸ
 τοῦτο καὶ εἰς τὸ διασωθῆναι ἂν δεῖ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι.
 (4) Καὶ πρόσθεν μὲν δὴ πολλοὶ ἡμῶν ἤρχον μὴ οὐδενός,
 ἤρχοντο δὲ νῦν δὲ κατεσκέυασθε οὕτω πάντες οἱ πα-
 ρόντες ὥστε ἀρχετέ οἱ μὲν πλειόνων, οἱ δὲ μειόνων.
 Ὡς περ τοίνυν αὐτοὶ ἀξιώσετε ἀρχεῖν τῶν ὑφ' ὑμῖν, οὕτω
 καὶ αὐτοὶ πειθώμεθα ὡς ἂν ἡμᾶς καθήκη. Τοσοῦτον
 γὰρ διαφέρειν ἡμᾶς δεῖ τῶν δούλων ὅσον οἱ μὲν δούλοι
 ἀκόντες τοῖς δεσπόταις ὑπηρετοῦσιν, ἡμᾶς δὲ, εἴπερ
 ἀξιοῦμεν ἐλευθεροὶ εἶναι, ἐκόντας δεῖ ποιεῖν ὁ πλείστου
 ἀξιον φαίνεται εἶναι. Εὐρήσεται δὲ, ἔφη, καὶ ἐνθα
 ἀνευ μοναρχίας πόλις οἰκεῖται, τὴν μάλιστα τοῖς ἀρ-
 χουσιν ἐθέλουσαν πείθεσθαι ταύτην ἥιστα τῶν πολε-
 μίων ἀναγκαζομένην ὑπακοεῖν. (5) Παρωμέν τε οὖν
 ὥς περ Κύρος καλεῖται ἐπὶ τῷδε τῷ ἀρχεῖον, ἀσκώμεν τε
 εἰ ἂν μάλιστα δυνήσομεθα κατέχειν ἂν δεῖ, παρέχωμέν
 τε ἡμᾶς αὐτοὺς χρῆσθαι Κύρῳ, εἰ ἂν δέη· καὶ τοῦτο
 γὰρ εὖ εἰδέναι χρὴ ὅτι οὐ μὴ δυνήσεται Κύρος εὐρεῖν
 ὅ, τι αὐτῷ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ χρήσεται, ἡμῖν δὲ οὐ, ἐπεὶ περ
 τὰ γε αὐτὰ ἡμῖν συμφέρει καὶ οἱ αὐτοὶ εἰσιν ἡμῖν πο-
 λέμιοι.

6. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπε Χρυσάντας, οὕτω δὴ καὶ ἄλλοι
 ἀνίσταντο πολλοὶ καὶ Περσῶν καὶ τῶν συμμάχων συνε-
 οῦντες καὶ ἔδοξε τοὺς ἐντίμους δεῖ παρῆναι ἐπὶ θύ-
 ρας καὶ παρέχειν αὐτοὺς χρῆσθαι, εἰ ἂν βούληται,
 ὥς ἂν ἐπὶ Κύρος. Ὡς δὲ τότε ἔδοξεν, οὕτως καὶ νῦν
 εἰ ποιοῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ὑπὸ βασιλεῖ ὄντες,
 ἡραπεύουσι τὰς τῶν ἀρχόντων θύρας. (7) Ὡς δ' ἂν
 τῷ λόγῳ δεδῆλωται Κύρος καταστυγόμενος εἰς τὸ δια-
 φυλάττειν ἑαυτῷ τε καὶ Πέρσαις τὴν ἀρχὴν, ταῦτά
 καὶ οἱ μετ' ἐκείνων βασιλεῖς νόμιμα εἰ καὶ νῦν διατε-
 λῶσι ποιοῦντες. (8) Οὕτω δ' ἔχει καὶ ταῦτα ὥς περ
 καὶ τῶν ἄλλων· θαν μὲν ὁ ἐπιστάτης βελτίων γένηται,
 καθαρώτερον τὰ νόμιμα πράττεται, θαν δὲ χείρων,
 σπυώτερον. Ἐφοίων μὲν οὖν ἐπὶ τὰς θύρας Κύρου οἱ
 ἐντομαὶ σὺν τοῖς ἵπποις καὶ ταῖς αἰχμαῖς, συνδόξαν πᾶσι
 ταῖς ἀρίστης τῶν συγκαταστρεφόμενων τὴν ἀρχὴν.

petuam maxime consequuturi simus. Quod autem minus
 mihi, quam oporteret, declarasse videtur, id equidem
 ignaros edocere conabor. Cogitate enim, quænam urbs
 hostium ab iis capi possit, qui nolint imperio parere? quæ
 amicorum urbs conservari possit ab iis, qui nolint imperio
 parere? qui militum contumacium exercitus victoria poliri
 possit? quonam modo facilius possint in præliis homines
 vinci, quam ubi cœperint seorsum singuli salutis propriæ
 consilia capere? quid aliud rei præclaræ perfici possit ab iis,
 qui se potioribus haud parent? quæ urbes legitime ad-
 ministrantur? quæve domus servari queant? quo pacto
 naves eo perveniant, quo tendunt? Nos ipsi ea commoda,
 quæ modo nobis adsunt, quænam alia re magis compara-
 vimus, quam principi parendo? Nam ita factum est, ut ce-
 leriter et noctu et interdiu, quo erat necesse, pervenire-
 mus; et dum totis copiis principem sequeremur, nemo vim
 et impetum nostrum sustinere poterit, eorum denique
 nihil semipræfectum reliquerimus, quæ nobis erant impe-
 rata. Ergo si parere principi maximum esse bonum mani-
 feste patet, ad comparandum bona cetera, certo sciendum
 vobis est, etiam idem hoc bonum esse maximum ad con-
 servandum ea, quæ conservari necesse est. Et antea qui-
 dem multi nobis imperabant, cum nemini nos imperare-
 mus: nunc res omnium, quotquot adestis, sic comparatæ
 sunt, ut imperetis alii pluribus, alii paucioribus. Quemad-
 modum igitur æquum existimatis esse, vos potestati vestræ
 subjectis imperare, sic et ipsi pareamus eis, quibus officii
 ratio parere nos jubet. Tantum autem inter nos et servos
 interesse oportet, quod servi quidem inviti suas heris
 operas exhibent; nos vero, si quidem liberi esse vo-
 lumus, sponte nostra facere convenit, quod maxime di-
 gnū laude videatur. Invenietis autem, inquit, etiam
 civitatem, quæ unius imperio non administratur, si magi-
 stratibus maxime parere velit, minime per vim eo posse
 adigi, ut hostium imperium accipiat. Quare ad hanc, uti
 Cyrus præcipit, curiam præsto simus, nosque in iis exer-
 ceamus, quibus retinere potissimum queamus ea, quæ
 conservari oportet; et operam Cyro nostram offeramus, ut
 ea, quæcumque ad rem opus hac fuerit ipsi, utatur. Nam
 id quoque scire debemus, non posse Cyrum quidquam repe-
 rire, cujus usus ad sua tantum, non etiam ad nostra, com-
 moda pertineat: quandoquidem eadem sane nobis condu-
 cunt, et iidem nobis hostes sunt.

Quæ ubi Chrysantas dixisset, alii tum Persæ tum socii
 complures surgebant, qui hæc oratione sua quoque com-
 probarent: estque decretum, ut honorati semper ad portas
 præsto essent, et Cyro suam operam offerrent, quæcum-
 que ad rem illi visum esset, donec eos dimitteret. Quod
 quidem ita, ut tunc decretum fuit, etiam hodieque faciunt
 ii, qui regis imperio in Asia parent: dum portas princi-
 pum officiose frequentant. Atque ut in hoc libro decla-
 ratum est, Cyrum sic constituisse imperium ut illud et
 sibi et Persis conservaret, ita reges eum sequuti nunc quo-
 que constanter iisdem institutis inhærent. Accidit autem
 in his, quod etiam in aliis: cum is, qui præest rerum
 summæ, vir aliquanto melior est, etiam sincerius purius-
 que instituta majorum observantur; cum deterior aliquis,
 segnius. Frequentabant igitur illi honorati cum equis et
 hastis Cyri portas, quando ita decretum erat a præstantissi-
 mis virtute et auctoritate viris, qui una cum ipso imperium
 illud everterunt.

9. Κύρος δ' ἐπὶ μὲν ἅλλα καθίστη ἄλλους ἐπιμελητάς, καὶ ἦσαν αὐτῷ καὶ προσδόνων ἀποδεκτῆρες καὶ δαπανημάτων δοτῆρες καὶ ἔργων ἐπιστάται καὶ κτημάτων φύλακες καὶ τῶν εἰς τὴν δίκαιαν ἐπιτηδεῖων ἐπιμεληταί· καὶ ἵππων δὲ καὶ κυνῶν ἐπιμελητὰς καθίστη οὓς ἐνόμιζε καὶ ταῦτα τὰ βουκλήματα βέλτιστ' ἂν παρέχεν αὐτῷ χρῆσθαι. (10) Οὓς δὲ συμβούλακας τῆς εὐδαιμονίας οἱ ᾤετο χρῆναι ἔχειν, τούτους ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται [αὐτοὺς ἐσκόπει καὶ] οὐκέτι τούτου τὴν ἐπιμέλειαν ἄλλοις προέταπεν, ἀλλ' αὐτοῦ ἐνόμιζε τοῦτο ἔργον εἶναι. (11) Περὶ γὰρ ὅτι εἰ τι μάχης ποτὲ δεήσει, ἐκ τούτων αὐτῷ καὶ παραστάτας καὶ ἐπιστάτας ληπτέον εἶη, σὺν οἷς περὶ οἱ μέγιστοι κίνδυνον καὶ ταχίστους δὲ καὶ πεζῶν καὶ ἵππων ἐγγίνωσκεν ἐκ τούτων καταστατῶν εἶναι. (12) Εἰ δέοι δὲ καὶ στρατηγῶν που ἄνευ αὐτοῦ, ἥδει ὅτι ἐκ τούτων πεμπτέον εἶη καὶ πόλειον δὲ καὶ ὁῶν ἐθνῶν φύλαξ καὶ σατραπίας ἥδει ὅτι τούτων τισὶν εἶη χορηγέον, καὶ πρέσβεις γε τούτων τινὰς πεμπτέον, ὅπερ ἐν τοῖς μεγίστοις ἡγεῖτο εἶναι εἰς τὸ ἄνευ πολέμου τυγχάνειν ὧν δεῖτο. (13) Μὴ ὄντων μὲν οὖν οἷων δεῖ δι' ὧν αἱ μέγιστα καὶ πλεῖστα πράξεις ἐμελλόν εἶναι, κακῶς ἡγεῖτο τὰ αὐτοῦ εἶεν· εἰ δ' οὗτοι εἴεν οἷους δεῖν, πάντα ἐνόμιζε καλῶς ἔσεσθαι. Ἐνδὺ μὲν οὖν οὕτω γινώσκεις εἰς ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν· ἐνόμιζε δὲ τὴν αὐτὴν καὶ αὐτῷ ἀτακτὴν εἶναι τῆς ἀρετῆς. Οὐ γὰρ ᾤετο οἷον τε εἶναι μὴ αὐτόν τινα ὄντα οἷον δεῖ ἄλλους παρορμαῖν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἔργα. (14) Ὡς δὲ ταῦτα διενόηθη, ἡγήσατο σχολῆς πρῶτον δεῖν, εἰ μέλλει διυλίσσεσθαι τῶν κρατίστων ἐπιμελειεῖσθαι. Τὸ μὲν οὖν προσδόνων ἀμελεῖν οὐχ οἷον τε ἐνόμιζεν εἶναι, προνοῶν ὅτι πολλὰ καὶ τελεῖν ἀνάγκη ἔσοιτο εἰς μεγάλην ἀρχὴν· τὸ δ' αὖ πολλῶν κτημάτων ὄντων ἀμείψαι ταῦτα αὐτὸν αἱ ἔχοντες ἥδει ὅτι ἀρχολίαν παρέξει τῆς τῶν ὁῶν σωτηρίας ἐπιμελειεῖσθαι. (15) Οὕτω δὲ σκοπῶν, ὅπως ἂν τὰ τε οἰκονομικὰ καλῶς ἔχῃ καὶ ἡ σχολὴ γένοιτο, κατενόησεν πῶς τὴν στρατιωτικὴν συντάξιν. Ὡς γὰρ τὰ πολλὰ δεκάδραχοι μὲν δεκαδῶν ἐπιμελόνται, λοχιστοὶ δὲ δεκάδραχον, χιλιάρχοι δὲ λοχαγῶν, μυριάρχοι δὲ χιλιάρχων, καὶ οὕτως οὐδεις ἀτμήματος γίνεσθαι, οὐδ' ἢν πάνυ πολλὰ μυριάδες ἀνθρώπων ᾧσι, καὶ ὅταν δὲ στρατηγὸς βούληται χρῆσασθαι τι τῇ στρατιᾷ, ἀρκεῖ ἢν τοῖς μυριάρχοις παραγγείλῃ· (16) ὥς περ οὖν ταῦτα ἔχει, οὕτω καὶ ὁ Κύρος συνεκεραλαιώσατο τὰς οἰκονομικὰς πράξεις· ὥς τε καὶ τῷ Κύρῳ ἐγένετο ὁλίγοις διαλεγόμενῳ μηδὲν τῶν οἰκείων ἀτμελήτως ἔχειν καὶ ἐκ τούτου ἥδη σχολὴν ἔχει πλεονῆ ἢ ἄλλος μιᾶς οἰκίας καὶ μιᾶς νεὸς ἐπιμελούμενος. Οὕτω δὲ καταστησάμενος τὰ αὐτοῦ ἐδίδαξε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ταύτῃ τῇ καταστάσει χρῆσθαι.

16. Τῇ μὲν οὖν δὴ σχολῇ οὕτω κατεκευάσατο ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς περὶ αὐτόν, ἤρχετο δ' ἐπιστατεῖν τοῦ εἶναι οἷους δεῖ τοὺς κοινῶνας. Πρῶτον μὲν ὅσοι οὐκ ἔχοντες ἰκανοὶ ἄλλων ἐργαζομένων τρέφεσθαι μὴ παρεῖν ἐπὶ τὰς θύρας, τούτους ἐπέζητει, νομίζων τοὺς μὲν παρόντας

Ceterum alios curatores constituit Cyrus, qui rebus quidem aliis administrandis praesent, cum et eos haberet qui vectigalia reciperent, et qui sumptuum impensas facerent, et praesides operum, et facultatum custodes, et rerum ad victum necessariarum procuratores: equorum etiam et canum curatores constituit, quos existimabat effecturos haec animalia suum ad usum accommodatissima. Ut autem illi, quos secum habere vellet, in societatem conservanda felicitatis admittendos, longe optimi evaderent, hanc vero curam aliis nequaquam mandabat, sed esse hominus hoc suum arbitrabatur. Norat enim, si pugnandum aliquando esset, ex illorum numero sibi et parastatas et epistatas sumendos esse, cum quibus pericula maxima essent adeunda: itidemque praefectos cohortium tam pedestrium quam equestrium ex iisdem constituendos esse intelligebat. Quod si etiam aliis exercitus ducibus, praeter se, opus esset, ex his ipsis mittendos esse sciebat: atque etiam norat, quorundam et his opera utendum esse, ut urbium et totarum nationum tum custodes essent tum satrapae: ex iisdem quoque nonnullis legatorum mandandum esse officium: quod quidem inter res maximi momenti ad ea, quae cuperet, absque bello impetranda ducebat. Quod si quidem tales ii non essent, quales esse conveniret, quorum opera maxima plurimaque negotia essent conficienda, inde rebus suis prospectum fore arbitrabatur: sin ii tales essent, quales oporteret, omnia praeclare successura putabat. Qua in sententia cum esset, totus in hanc curam incubuit: cum et eandem ipsi virtutis exercitationem utendam existimabat. Nec enim fieri posse putabat, ut, qui talis ipse non esset, qualem esse oporteret, si alios ad praeclearas et laudabiles actiones incitaret. Quae cum apud animum expendisset, otio primum esse sibi opus statuit, si quidem efficere vellet, uti res eximias cura complecti posset. Fieri quidem certe haud posse iudicabat, ut proventuum curam negligeret, quod prospiceret, necesse fore magnos magno in impetio sumptus facere: rursus autem, cum magnam opum copiam possideret, harum cura semper ipsum occupari, id vero evocaturum se sciebat a cura summa rerum conservanda. Quare considerans quo pacto et res familiaris recte administrari, et ipse frui otio posset, rei militaris ordinem intuitus est. Nam plerumque decuriones curam decuriarum gerunt, ductores manipularum, decurionum; tribuni, manipulariorum ducum, decem millium praefecti, tribunorum: atque ita fit, ut sit nemo cuius cura non geratur, tametsi valde multae sint hominum myriades: cumque vult imperator exercitus opera uti, satis est, decem millium praefectis mandata dedisse. Quae igitur horum est ratio, eadem Cyrus etiam res domesticas summorum complexus est: quo factum, ut ipso cum paucis colloquente, nihil domesticorum negligere: atque deinceps ei plus erat otii quam alii, qui unius domus vel navis unius curam gereret. Atque ita rebus suis constitutis, suos etiam docuit eadem ratione uti.

Et hoc quidem modo tam sibi quam suis otium paravit. Corpi deinde pro praefecti auctoritate curare, ut participes rerum tales essent, quales oporteret. Primum requirebat illos, quotquot aliis opus facientibus victum habere possent, si ad portas praesto non essent: quod existimaret eos,

οὐκ ἂν ἐθέλειν οὕτε κακὸν οὕτε αἰσχρὸν οὐδὲν ἂν πράττειν καὶ διὰ τὸ παρὰ τῷ ἄρχοντι εἶναι καὶ διὰ τὸ εἰδέναι ὅτι ὁρῶντ' ἂν ὅτι πράττειν ὑπὸ τῶν βελτίστων· οἱ δὲ μὴ παρεῖν, τοὺτους ἡγεῖτο ἢ ἀκρατεῖα τινὶ ἢ ἀδικίᾳ ἢ ἀμελείᾳ ἀπειναι. (17) Τοῦτο οὖν πρῶτον διηγησόμεθα ὡς προσηγάγεε τοὺς τοιοῦτους παρεῖναι. Τῶν παρ' αὐτῷ μάλιστα φίλων ἐκλείψεν ἂν τινα λαβεῖν τὰ τοῦ μὴ φοιτῶντος, φάσκοντα λαμβάνειν τὰ αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο γένοιτο, ἦκον ἂν εὐθύς οἱ στερόμενοι ὡς ἡδισταίμενοι. (18) Ὁ δὲ Κύρος πολὺν μὲν χρόνον οὐκ ἐσχάλαζε τοῖς τοιοῦτοις ὑπακούειν· ἐπεὶ δὲ ἀκούσειεν αὐτῶν, πολὺν χρόνον ἀνεδάλλετο τὴν διαδικασίαν. Τεῦτα δὲ ποιῶν ἡγεῖτο προσθίξειν αὐτοὺς θεραπεύειν, ἦσαν δὲ ἐχθροὶς ἢ εἰ αὐτὸς καλᾶζων ἡνάγκαζε παρεῖναι. (19) Εἷς μὲν τρόπος διδασκαλίας ἦν αὐτῷ οὗτος τοῦ παρεῖναι, ἄλλος δὲ τὸ τὰ ῥᾶστα καὶ κερδαλεώτατα τοῖς παροῦσι προστάττειν, ἄλλος δὲ τὸ μηδὲν ποτε τοῖς ἐπουσι νέμειν. (20) ὁ δὲ δι' αἰετὸς τρόπος τῆς ἀνάγκης ἦν, εἰ τις τούτων μηδὲν ὑπακούοι, ἀφελόμενος ἐν τούτῳ ἂν εἶχοι ἄλλω ἐίδου ὃν ᾔετο δύνασθαι ἂν ἐν τῷ ἔοντι παρεῖναι καὶ οὕτως ἐγγίγνετο αὐτῷ φίλος χρήσιμος ἀντὶ ἀρχῆς. Ἐπιζητεῖ δὲ καὶ ὁ νῦν βασιλεὺς, ἥ τις ἀπ' αὐτοῦ παρεῖναι καθήκει.

21. Τοῖς μὲν δὴ μὴ παροῦσιν οὕτω προσεφέρετο. Τοὺς δὲ παρέχοντας αὐτοὺς ἐνόμιζε μάλιστα ἂν ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐπαίρειν, ἐπεὶ περ ἄρχων αὐτῶν ἐνόμιζε δικαίως εἶναι, εἰ αὐτὸς αὐτὸν ἐπιδεικνύειν πειρώτο τοῖς ἐργαζομένοις πάντων μάλιστα κεκοσμημένον τῇ ἀρετῇ. 22. Αἰσθάνεσθαι μὲν γὰρ ἰδοίαι καὶ διὰ τοὺς γραφομένους νόμους βελτίους γιγνομένους ἀνθρώπους· τὸν δὲ ἀγαθὸν ἄρχοντα βλέποντα νόμον ἀνθρώποις ἐνόμισεν, ὅτι καὶ τᾷ τῷ ἐκνός ἐστι καὶ ὁρᾶν τὸν ἀτακτοῦντα καὶ καλᾶζειν. (23) Οὕτω δὴ γιγνώσκων πρῶτον μὲν τὰ περὶ τοῖς θεοῖς μᾶλλον ἐκπονοῦντα ἐπιδείκνυεν αὐτὸν ἐν τούτῳ τῷ γράμῳ, ἐπεὶ εὐδαιμονώτερος ἦν. Καὶ τότε πρῶτον καταστάθησαν οἱ μάγοι, ὕμνοι τε αἰεὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ τοῖς θεοῖς καὶ ἔθυσεν ἂν ἑκάστην ἡμέραν ὡς οἱ μάγοι θεοὺς εἰποιεν. (24) Οὕτω δὴ τὰ τότε κατασταθέντα ἔτι καὶ νῦν διαμένει παρὰ τῷ αἰεὶ ὄντι βασιλεῖ. Ταῦτα οὖν πρῶτον ἐμιμοῦντο αὐτὸν καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι, νομίζοντες καὶ αὐτοὶ εὐδαιμονώτεροι ἔσεσθαι, ἣν περατεύουσι τοὺς θεοὺς, ὥς περ ὁ εὐδαιμονέστατος τε ὢν καὶ ἄρχων καὶ Κύρος δ' ἂν ἡγούντο ταῦτα ποιοῦντες ἀρέσκειν. (25) Ὁ δὲ Κύρος τὴν τῶν μεθ' αὐτοῦ εὐσεβείαν καὶ αὐτῷ ἀγαθὸν ἐνόμιζε, λογιζόμενος ὥς περ οἱ κτεῖν αἰρούμενοι μετὰ τῶν εὐσεβῶν μᾶλλον ἢ μετὰ τῶν ἡθεσθέντων τι δοκούντων. Πρὸς δὲ τοῦτους ἐλογίζετο ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶν θεοσεβεῖς εἴεν, ἦσαν ἂν αὐτῷς ἐθέλειν περὶ τε ἀλλήλους ἀνόςον τι ποιεῖν καὶ περὶ αὐτῶν, εὐεργέτης νομίζων εἶναι τῶν κοινῶν. 26. Ἐμπαρῆζον δὲ καὶ τοῦτο ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο κτήνεα μῆτε φίλων ἀδικεῖν μῆτε σύμπαχον, ἀλλὰ τὸ ἔκρινεν ἰσχυρῶς ὁρῶν, μᾶλλον καὶ τοὺς ἄλλους ᾔετ' ἂν τῶν μὲν αἰσχυρῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι, διὰ τοῦ δικαίου

qui adessent, nihil neque sceleris neque rei turpis admissuros, partim quod ipsi principi adessent, partim quod intellexerent omnes actiones suas a viris praestantissimis conspici; qui vero non adessent, eos vel intemperantiae, vel injustitiae, vel negligentiae causa putabat abesse. Quamobrem hoc primum exponemus, quomodo coegerit tales ut adessent: nam aliquem illorum quos maxime caros habebat, bona ejus, qui portas non frequentaret, occupare jubebat ac dicere, suas se res occupare. Hoc quando fiebat, statim spoliati veniebant, quasi quibus illata esset injuria. Cyro autem longo tempore non vacabat, ut hujusmodi homines audiret: et posteaquam audierat, diu controversiae dijudicationem differebat. Quae cum faceret, arbitrabatur eos se ad observandum colendumque adsuefacere; sed minus odiose quam si ipse poenas irrogando eos adesse cogeret. Haec una docendi ratio erat, ut adessent: alia, quod facillima et maxime fructuosa praesentibus imperaret; item alia, quod nihil unquam absentibus tribueret. Praecipuus vero cogendi modus erat, ut, si nihil horum aliquem moveret, ei facultates adimeret, ac donaret alteri, quem existimaret posse sibi opportune praesto esse: atque hoc modo amicium utilem pro inutili consequbatur. Inquit autem etiam is rex, qui nunc rerum potitur, in eos, qui, cum adesse ex officio debeant, absunt.

Ad hunc sane modum Cyrus in absentes se gerebat. Illos autem qui se offerrent exhiberentque, maxime se putabat ad praecaras et laudabiles actiones excitaturum, quandoquidem jure princeps eorum erat, si ipse subjectis imperio declarare se niteretur virtute in primis ornatum. Videbatur enim animadvertere, meliores quidem effici homines etiam legibus scriptis; sed principem bonum arbitrabatur hominibus esse legem oculis praeditam: quippe qui et ordinando jubere, et ordinis negligentem cernere ac punire posset. Ita cum sentiret, primum se cultus divini magis hoc tempore studiosum declarabat, postquam feliciore evaserat. Atque tunc primum magi constituti sunt; et ipse semper cum prima luce deos hymnis celebrabat, et quotidie sacrificabat diis illis, quibus ipsi sacrificandum dicerent. Ita quidem id temporis constituta nunc permanent apud eum regem, qui quovis tempore rerum potitur. Imitabantur igitur eum in his primum Persae ceteri, quod et ipsi beatiores se fore arbitrantur, si deos ita colerent, ut is qui et felicissimus esset et imperaret: praeterea futurum putabant ut, si haec facerent, Cyro placerent. Cyrus ipse suorum pietatem sibi quoque utilem ducebat esse, cum rationem eandem sequeretur, quam illi, qui cum religiosis potius, quam cum iis, qui commisisse aliquid impie videntur, navigare malunt. Praeterea secum reputabat futurum ut, si omnes illi rerum participes religiosi essent, minus aliquod nefarium facinus tum contra se invicem, tum contra Cyrum ipsum designare vellent: qui bene se de iis, quos rerum participes habebat, promeritum esse arbitrabatur. Itidem cum declararet, id maximi se facere, si nec amicus nec socius laederetur, et cum acriter id quod justum esset intueretur, futurum putabat, ut alii quoque se turpibus a lucris magis

δ' ἐθέλειν πορίζεσθαι. (27) Καὶ αἰδοῦς δ' ἂν ἤγειτο μᾶλλον πάντας ἐμπιπλάναι, εἰ αὐτὸς φανερός εἴη πάντας οὕτως αἰδούμενος ὥς μήτ' εἰπεῖν ἂν μήτε ποιῆσαι μὴδὲν αἰσχροῦν. (28) Ἐτεκμηρίετο δὲ τοῦτο οὕτως ἔξιν ἐκ τοῦδε· μὴ γὰρ ὅτι ἀσχροῦτα, ἀλλὰ καὶ οὗς οὐ φοβούμενται, μᾶλλον τοὺς αἰδουμένους αἰδοῦνται τῶν ἀναιδῶν οἱ ἀνθρώποι· καὶ γυναῖκες δὲ ἅς ἂν αἰδουμένας αἰσθάνονται, ἀνταπεῖσθαι μᾶλλον ἐθέλουσιν ὁρῶντες. (29) Τὸ δ' αὖ πείθεσθαι οὕτω μάλιστα ἂν ᾔετο ἔμμενον εἶναι τοῖς περὶ αὐτόν, εἰ τοὺς ἀπροσπίστους πειθόμενους φανερός εἴη μᾶλλον τῶν τὰς μεγίστας ἀρετὰς καὶ ἐπιπονωτάτας δοκούστων παρέχσθαι. (30) Γινώσκων δ' οὕτω καὶ ποιῶν διετέλει. Καὶ σωφροσύνην δ' αὐτοῦ ἐπιδεικνύς μᾶλλον ἐποίει καὶ ταύτην πάντας ἀσκεῖν. Ὅταν γὰρ ὁρῶσιν, ὅτι μάλιστα ἔξεστιν ὑβρίζειν, τοῦτον σωφροσύνην, οὕτω μᾶλλον οἱ ἡ ἀσθενέστεροι ἐθέλουσιν οὐδὲν ὑβριστικὸν ποιοῦντες φανεροὶ εἶναι. (31) Διῆρει δὲ αἰδῶ καὶ σωφροσύνην τῆδε, ὥς τοὺς μὲν αἰδουμένους τὰ ἐν τῇ φανερῇ αἰσχροῦ φεύγοντας, τοὺς δὲ σώφρονας καὶ τὰ ἐν τῇ ἀφανεί. (32) Καὶ ἐγκράτειαν δὲ οὕτω μάλιστα ἂν ᾔετο ἀσκεῖσθαι, εἰ αὐτὸς ἐπιδεικνύει ἑαυτὸν μὴ ὑπὸ τῶν παρατυχῶν ἰδούων ἐλαττούμενον ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ προπονεῖν ἐθέλοντα πρῶτον σὺν τῇ καλῇ τῶν εὐφροσύνων. (33) Τοιγαροῦν τοιοῦτος ὢν ἐποίησεν ἐπὶ ταῖς θύραις πολλήν μὲν τῶν χειρόνων εὐταξίαν, ὑπεικόντων τοῖς ἀμείνους, πολλήν δ' αἰδῶ καὶ εὐκροσίαν πρὸς ἀλλήλους. Ἐπέγνω δ' ἂν ἐκεῖ οὐδένα οὔτε ὀργιζόμενον κραυγῇ οὔτε χαίροντα ὑβριστικῶς γέλωτι, ἀλλὰ ἰδὼν ἂν αὐτοὺς ἡγήσῃ τῷ ὄντι εἰς κάλλος ζῆν.

31. Τοιαῦτα μὲν δὴ ποιοῦντες καὶ ὁρῶντες ἐπὶ θύραις διῆγον. Τῆς πολεμικῆς δ' ἕνεκα ἀσκήσεις ἐπὶ θύραν εἰσῆγεν οὗς περ ἀσκεῖν ταῦτα ᾔετο χρῆναι ταύτην ἡγούμενος καὶ θύρας ἀρίστην ἀσκήσιν πολεμικῶν εἶναι, καὶ ἱππικῆς δὲ ἀληθεστάτην. (35) Καὶ γὰρ ἐφόρους ἐν παντοδαποῖς χωρίοις αὐτὴ μάλιστα ἀποδείκνυσιν διὰ τὸ θηρίοις φεύγουσιν ἐρέπεσθαι, καὶ ἀπὸ τῶν ἱπποῦν ἐνεργούσιν αὐτὴ μάλιστα ἀπεργάζεται διὰ τὴν τοῦ λαμβάνειν φιλοτιμίαν καὶ ἐπιθυμίαν. (36) Καὶ τὴν ἐγκράτειαν δὲ καὶ πόρους καὶ φύγην καὶ θάλην καὶ λιμὸν καὶ δίψαν δύνασθαι φέρειν ἐν ταῦθα μάλιστα προσεβίβησε τοὺς κοινῶνας. Καὶ νῦν δ' εἴτι βασιλεὺς καὶ οἱ ἄλλοι οἱ περὶ βασιλέα ταῦτα ποιοῦντες διατελοῦσιν. (37) Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ᾔετο προσήκειν οὐδενὶ ἀρχῆς ὅστις μὴ βελτίων εἴη τῶν ἀρχομένων καὶ τοῖς προειρημένους πᾶσι δῆλον, καὶ ὅτι οὕτως ἀσκῶν τοὺς περὶ αὐτὸν πολὺ μάλιστα αὐτὸς ἔξεποιε καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὰς πολεμικὰς τέχνας καὶ τὰς μελέτας. (38) Καὶ γὰρ ἐπὶ θύραν τοὺς μὲν ἀλλοὺς εἰσῆγεν, ὅποτε μὴ μένειν ἀνάγκη τις εἴη, αὐτὸς δὲ καὶ ὅποτε ἀνάγκη εἴη, οἴκοι ἐθῆρα τὰ ἐν τοῖς παραδείσοις θηρία τρεφόμενα, καὶ οὕτε αὐτὸς ποτε πρὶν ἰδρῶσαι δεῖπνον ἤγειτο οὔτε ἱπποὺς ἀγυμνάστοις σίτον ἐνέβαλλε· συμπαρακάλει δὲ καὶ εἰς ταύτην τὴν θύραν τοὺς περὶ αὐτὸν σκηπτούχους. (39) Τοιγαροῦν πολὺ μὲν αὐτὸς

abstinerent, ac ratione justa rem facere mallerent. Etiam pudore ac verecundia putabat omnes magis impletum iri, si palam ipse declararet, ita se omnes revereri, ut nihil turpe nec diceret nec faceret. Atque hoc ita futurum isto argumento colligebat: nimirum homines, non dicam principem, sed illos etiam, quos alioqui non metuunt, magis reverentur, si verecundi sint, quam si inverecundi: et mulieres, quas esse verecundas animadvertunt, homines intuentes vicissim revereri magis volunt. Jam vero parendi studium suis ita maxime constanter mansurum putabat, si eos, qui sine recusatione parerent, in oculis omnium magis ornaret, quam illos, qui vel maximas laboriosissimasque virtutes exhibere viderentur. Cumque sic sentiret. sic etiam facere perseverabat. Praeterea moderationem suam ostendendo effliciebat, ut hanc etiam alii magis exererent. Nam cum vident homines eum, cui maxima facultas est insolenter agendi, modeste se gerere; minime volunt imbecilliores alii quidquam insolentius palam agere. Sic autem verecundiam ac moderationem cernebat, ut diceret, verecundos palam turpia fugere; moderatos, etiam illa quae occulte fiant. Continentiam etiam sic exercitatum iri a suis maxime putabat, si ipse declararet, se per occasiones oblatum voluptatum ab iis quae honesta et bona essent non abstrahi; sed velle potius ante letitias laborem cum honestate conjunctum suscipere. Itaque talis cum esset, perfecit ut ad portas magna inferiorum esset modestia, praestantioribus cedentium, magnus erga se invicem pudor et composita morum gravitas. Neminem ibi animadvertisses vel irascentem cum vociferatione, vel insolente risu gaudentem: sed eos adspiciens existimasses reapse ad honesti decorique normam vivere.

Et his fere quidem agendis conspiciendisque occupati ad portas vitam degunt. Ceterum exercitationis bellicae causa venatum eos educebat, quos in his exercendos arbitrabatur; quod venationem duceret tum bellicae rei totius optimam exercitationem esse, tum equestris longe verissimam. Nam ad insidendum equis in locis quibuslibet haec maxime reddit aptos, quod fugientes feras sequi necesse sit: haec item strenuos efficit maxime quovis ex equis perficiendo opere, propter contentionem studiumque capiendi. Hic etiam maxime suos illos participes aduefaciebat ad continentiam, et ad labores, et frigora, et calores, et famem, et sitim tolerandam. Ac nunc quoque tum rex tum qui cum rege vivunt in his faciendis perseverant. Quod igitur arbitrarer nemini convenire imperium, qui non esset subjectis sibi melior, etiam iis, quae antehac exposuimus, omnibus perspicuum est: sicut illud quoque, quod suos in hunc modum exercendo, multo maxime tum ad continentiam tum bellicas artes et exercitationes ipse laborando se consuefaceret. Nam venatum quidem alios educebat, ubi nulla necessitas domi manere cogebat: ipse vero etiam cum necesse esset manere, domi feras venari solebat, quae in septis hortorum alerentur: nec vel ipse prius unquam, quam sudasset, sumebat cornam; nec equis prius, quam essent exerciti, pabulum objiciebat: ad hanc venationem sceptrigeros etiam suos invitabat. Itaque multum in omnibus praclaris actionibus

διέμενεν ἐν πύλῃ τῶν παλαιῶν ἑστῶς, καὶ δὲ οἱ περὶ αὐτοῦ, διὰ τὴν αἰ μελέτη. Παράδειγμα μὲν δὴ τοῦτον αὐτὸν παρεχόμενα. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν μαλακία ὄντων, τὰ καλὰ διακονήσας, τούτους καὶ δώρους καὶ ἐργῶν καὶ βραβείων καὶ πόσιος τιμαῖς ἐνέμενεν ὥστε πολλοὶ πᾶσι φιλοτιμῶν ἐνέβαλλον ὅπως ἑλιστος ἀριστος γίγνεται. Κύρου.

α. Καταπαθεῖν δὲ τὸ Κύρου διακόμεν ὡς οὐ τούτῳ μόνῳ ἐνόμιζε χρῆναι τὰς ἐργασίας τῶν ἀρχομένων διατρέχειν, τῷ βελτιότατος αὐτῶν εἶναι, ἀλλὰ καὶ καταγοιτεύειν ὅσοι χρῆναι αὐτοῖς. Σπυλὴν τε γυνὴν εἵλετο τὴν Μηδωκὴν αὐτὸς τε φορεῖν καὶ τὰς κοινὰς ταύτην ἔκλειπεν ἐνδύεσθαι· αὐτὴ γὰρ αὐτῷ συγκρύπτειν ἐδόκει ἢ τίς τι ἐν τῷ σώματι ἐνδύς ἔχει, καὶ καλλίστους καὶ μαγίστους ἐκπαιδεύειν τὸς φοροῦντας. (41) καὶ γὰρ τὰ ὑποδήματα τοιαῦτα ἔχουσιν ἐν ὧς μάλιστα λαθεῖν ἐστὶ καὶ ὑποτιθεμένους τι ὥστε δοκεῖν μείζους εἶναι ἢ εἰσὶ καὶ ὑποχρῆσθαι δὲ τὰς ὀφθαλμοὺς προκίετο, ὥς εὐοφθαλμότεροι φαίνοντο ἢ εἰσὶ, καὶ ἐντριβεσθαι, ὥς εὐχρώτεροι ὁρῶντο ἢ περιέχωνται. (42) Ἐμελέτῃσι δὲ καὶ ὡς μὲν πύθοντες μὲν ἀπομιμνόμενοι φανεροὶ εἴην μὲν μετὰστρεφόμενοι ἐπὶ ἑκὼν μὲν ὡς οὐδὲν θαυμάσιον. Πάντα δὲ ταῦτα ὅσοι φέρειν τι εἰς τὸ δυσκαταρρητοτέρους φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις.

α. Οὐς μὲν δὴ ἀρχεῖν ὅσοι χρῆναι, δι' αὐτοῦ οὕτω κατασκεύαζε καὶ μελέτῃ καὶ τῷ σημειῶσι προεστάναι αὐτῶν ὡς ὁ αὖ κατασκεύαζεν εἰς τὸ δουλεύειν, τούτους ὅσοι μελέτῃ τῶν ἐλευθερίων πόνοι οὐδένα παρῶρμα ὅσοι ἄλλα κεκτῶσθαι ἐπέτρεπεν. Ἐπεμελείτο δὲ ὅπως μὴ αἰτίαν μὴτε ἀποτοί ποτε εἰσιντο ἐλευθερίων ἕνεκα μελετήματων. (44) Καὶ γὰρ ὅσοι ἐλαύνοντες τὰ θηρία τοῖς ἱππεῦσιν εἰς τὰ πεδία, φέρεσθαι οἷτον εἰς θήραν τοῦτος ἐπέτρεπε, τῶν δὲ ἐλευθερίων οὐδέν· καὶ ὅσοι πορεία εἴη, ἦγεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὕδατα ὥσπερ τὰ ὑποζύγια. Καὶ ὅσοι δὲ ὥρα εἴη ἀρίστου, ἀνέμενεν αὐτοὺς ἔτι ἐμφόγειν τι, ὥς μὴ βουλόμενοι ὥστε καὶ οὗτοι αὐτὸν ὥσπερ οἱ ἀριστοὶ πατέρα ἐκάλουν, ὅτι ἐπεμελετο αὐτῶν ὅπως ἀναμφιλόγως αἰεὶ ἀνδράποδα διατελοῖεν.

α. Τῇ μὲν δὴ ὅλη Περσῶν ἀρχῇ οὕτω τὴν ἀσφάλειαν κατασκεύαζεν. Ἐαυτῷ δὲ ὅτι μὲν οὐχ ὑπὸ τῶν καταστραφέντων κίνδυνος εἴη παθεῖν τι ἰσχυρῶς ἐθάρμει· καὶ γὰρ ἀνάγκη εἴη ἡγεῖτο εἶναι αὐτοὺς καὶ ἀσυντάκτους ὄντας ἑώρα, καὶ πρὸς τούτους οὐδὲ ἐπλησίαζε αὐτῶν οὐδεὶς αὐτῷ οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας. (46) Οὐς δὲ κρατίστους τε ἡγεῖτο καὶ ὠπλισμένους καὶ ἀθρόους ὄντας ἑώρα, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἦδει ἱππέων ἡγεμόνας ὄντας, τοὺς δὲ πεζῶν πολλοὺς δὲ αὐτῶν καὶ προμήματα ἔχοντας ἡσθάνετο ὡς ἱκανοὺς ὄντας ἀρχεῖν· καὶ τοὺς φύλαξι δὲ αὐτοῦ οὗτοι μάλιστα ἐπλησίαζον, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ Κύρῳ τούτων πολλοὶ πολλὰς συνεμίγνυναν ἀνάγκη γὰρ ἦν, εἰ τι καὶ χρῆσθαι ἐμελλεν αὐτοῖς ὑπὸ τούτων οὐκ αὐτὸν κίνδυνος ἦν αὐτὸν μάλιστα παθεῖν τι κατὰ πολλοὺς τρόπους. (47) Σκοπῶν οὖν ὅπως ἐν αὐτῷ καὶ τὰ ἀπὸ τούτων ἀκίνδυνα γένοιτο,

et studiis ipse praecebat, multum qui cum eo versabantur, ob exercitationem illam perpetuam. Atque huiusmodi sane exemplum ipse se praebebat. Praeterea, si quos alios videret maxime rerum honestarum sectatores, eos et donis, et imperiis, et sedendi loco, et omnibus honoribus ornabat: adeo ut omnibus ingens studium inperceret, quo quisque Cyro praestantissimos videretur.

Animadvertisse vero nos in Cyro id quoque putamus, quod non eo duntaxat principes existimavit praecebat subiectis sibi debere, ut iis meliores essent; verum etiam illecebris quibusdam hos illis delinendos arbitraretur. Itaque tum sibi vestem Medicam gestandam esse certo iudicio statuit, tum illi suo participum collegio persuasit, ut eandem induerent: nam si quid in alicujus corpore vitii esset, id vestitus is occultare Cyro videbatur, et illos, qui eum gestarent, quam pulcherrimos et maximos exhibere. Habent enim huiusmodi calceos, in quibus maxime subijci clam aliquid potest, ut grandiores, quam sint, esse videantur. Hoc etiam admittebat, ut oculis pigmenta quaedam sublimarentur, quo videretur oculos habere pulchriores, quam essent, et ut focus infriicaretur, quo praediti colore meliori cererentur, quam natura concessisset. Ad haec eos exercuit, ut palam nec exspuerent nec emungerent se; nec ad ullam rem spectandam se converterent, quasi nihil admirarentur. Haec adeo universa putabat aliquid adferre momenti ad hoc, ut subiectorum imperio suo contemptu minime digni viderentur.

Et ad hunc sane modum eos, qui magistratus gerere debebant, suo ipsius exemplo instruxit, tum exercendo, tum illo ipso, quod eis cum maiestate praesesset: quos autem ad serviendum instruebat, eos nec ad se in laboribus ullis liberalibus exercendos excitabat, nec habere arma sinebat: studiosaeque dabat operam, ne unquam liberalium exercitationum causa vel cibo vel potu carerent. Etenim his permittebat, quoties equitibus feras in campos adigerent, ut cibum ad venationem secum sumerent, ingeniorum vero nemini: quando item faciendum erat iter, ad aquas eos, perinde ac iumenta, ducebat. Et cum prandii tempus erat, expectabat eos donec aliquid comedisset, ne fames ingens eos invaderet: quo fiebat ut etiam hi, non aliter ac optimates, eum patrem adpellarent; quod curam ipsorum gereret, ut semper sine dubio mancipia manerent.

Ac totum quidem imperium Persicum hoc modo firmum ut esset ac stabile, Cyrus effecit. At sibi ne quid ab iis, quos in potestatem redegisset, accideret, nihil periculi futurum valde animo confidebat: nam et imbelles eos existimabat, et nullo inter se conjunctos ordine videbat, ac praeterea nemo illorum propius ad ipsum neque nocte neque interdiu accedebat. Quos vero praestantissimos ducebat, et armis instructos, et confertos conspiciebat, ac partim sciebat equitum duces esse, partim pedum; eorumque complures animadvertibat esse animis elatos, quos qui vel imperandum essent idonei; quique primum ad consilium ipsius accedere solebant, quorumque multi Cyrum ipsum saepenumero convenirent: quod fieri necesse erat, quia qui vel mali accideret, periculum erat, idque multum nocebat. Quamobrem dispiciens quo pacto et in quoque loco esset, quos

τὸ μὲν περιέσθαι αὐτῶν τὰ ὄπλα καὶ ἀπολέμους ποιεῖσαι ἀπεδοκίμασε, καὶ ἄδικον ἡγούμενος καὶ κατὰλυσιν τῆς ἀρχῆς ταύτην νομίζων· τὸ δ' αὖ μὴ προσέσθαι αὐτοὺς καὶ τὸ ἀπιστοῦντα φανερόν εἶναι ἀρχὴν ἡγήσατο πολέμου· (18) ἔν δὲ ἀντὶ πάντων τούτων ἔγνω καὶ κρατίστον εἶναι πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀσφάλειαν καὶ κάλλιστον, εἰ δύναιτο ποιεῖσαι τοὺς κρατίστους ἑαυτοῦ μᾶλλον φίλους ἢ ἀλλήλους. Ὡς οὖν ἐπὶ τὸ φρεῖσθαι δοκεῖ ἡμῖν ἐλθεῖν, τοῦτο πειρασόμεθα διεγχεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτον μὲν γὰρ διὰ παντός ἀπὸ τοῦ χρόνου φίλων-
θρωπίαν τῆς ψυχῆς ὡς ἡδύνατο μάλιστα ἐνεργάζετο, ἡγούμενος, ὡς περ οὐ βραδίον ἐστι φιλεῖν τοὺς μισεῖν δοκούντας οὐδ' εὖ νοεῖν τοῖς κακόνους, οὕτω καὶ τοὺς γνωσκέντας ὡς φιλοῦσι καὶ εὖ νοοῦσιν, οὐκ ἂν δύνασθαι μισεῖσθαι ὑπὸ τῶν φιλεῖσθαι ἡγουμένων. 2) Ἔως μὲν οὖν χρήμασιν ἀδυνατώτερος ἦν εὐεργετεῖν, τῷ τε προσοεῖν τῶν συνόντων καὶ τῷ προσοεῖν καὶ τῷ συνηγόμενος μὲν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς φανερός εἶναι, συναγόμενος δὲ ἐπὶ τοῖς κακοῖς, τούτοις ἐπειρᾶτο τὴν φίλῃν θεραπεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο αὐτῷ ὥστε χρήμασιν εὐεργετεῖν, δοκεῖ ἡμῖν γινώσκειν πρῶτον μὲν ὡς εὐεργετήμα ἀνθρώποις πρὸς ἀλλήλους οὐδὲν ἐστὶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀπαρχῆς ἐπιχρησιώτερον ἢ σίτων καὶ ποτῶν μετὰ δόσεις. (3) Τοῦτο δ' οὕτω νομίσας πρῶτον μὲν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν συντάξεν ὅπως οἷς αὐτός σίτοις τούτοις θύοιαι· ἀπὸ παρατίθεται αὐτῷ ἱκανὰ παμπύλαις ἀνθρώποις· ὅσα δὲ παρατεθεῖη, ταῦτα πάντα, πλὴν οἷς αὐτός καὶ οἱ σύνδειπνοι χρῆσαντο, διεδίδου οἷς αὐτὸ βούλοιο τῶν φίλων μνήμην ἐνδείκνυσθαι ἢ φιλοφροσύνην. Διέπειπε δὲ καὶ τούτοις οἷς ἀγαθεῖη ἢ ἐν φιλικαῖς ἢ ἐν θεραπεῖαις ἢ ἐν αἰτισμοῦν πράξεσιν, ἐσχηματιζόμενος τοῦτο ὅτι οὐκ ἂν λυθάνοιεν χαρίζεσθαι βουλόμενοι. (4) Ἐτιμὰ δὲ καὶ τῶν οἰκετῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης ὅποτε τινα ἐπαίνεσεν καὶ τὸν πᾶντα δὲ σίτον τῶν οἰκετῶν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ τράπεζαν ἐπατίετο, οἰόμενος ὡς περ καὶ τοῖς κυρίῳ ἐμποιεῖν τινα καὶ τοῦτο εὖ νοεῖν. Εἰ δὲ καὶ θεραπεύεσθαι τινα βούλοιο τῶν φίλων ὑπὸ πολλῶν, καὶ τούτοις ἐπεμπεν ἀπὸ τραπέζης· καὶ νῦν γὰρ ἐτι οἷς ἂν ὀρώσι πειμπόμενα ἀπὸ τῆς βασιλείας τραπέζης, τοὺς πάντας μᾶλλον θεραπεύουσι, νομίζοντες αὐτοὺς ἐντίμους εἶναι καὶ ἱκανοὺς διαπράττειν, ἣν τι δέονται. Ἐτι δὲ καὶ οὐ τούτων μόνον ἐνεκα τῶν εἰρημένων εὐφραίνει τὰ πειμπόμενα παρὰ βασιλείας, ἀλλὰ τῷ ὄντι καὶ ἡδονῇ πολὺ διατρέφει τὰ ἀπὸ τῆς βασιλείας τραπέζης. 5) Καὶ τοῦτο μέντοι οὕτως ἔχειν οὐδὲν τι θαυμαστόν· ὡς περ γὰρ καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι διαφερόντως ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν ἐξειργαζόμεναι εἰσὶ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ παρὰ βασιλείαις σίτα πολὺ διαφερόντως ἐκπεπνύηται. Ἐν μὲν

quidem illis adimi et reddi ad bellum ineptos, minime probavit; quod esse illud et cum injuria et cum imperii eversione conjunctum duceret: rursus eos non admittere, ac palam declarare quod fidem eis non haberet, id belli initium esse arbitraretur: itaque hoc unum istorum omnium loco judicabat et optimum esse ad securitatem suam et honestissimum, si praestantissimos illos sibi redderet amiciores quam inter se ipsos essent. Quo igitur modo pervenisse nobis eo videatur, ut amaretur, exponere conabimur.

CAPUT II.

Primum quovis tempore quam poterat, maxime humanitatem animi declarabat; cum existimaret, quemadmodum facile non sit eos diligere, qui odisse videantur, aut male erga nos adfectos benevolentia complecti, sic fieri non posse ut illi, quorum cognitus sit amor et benevolentia, iis odio sint, qui se diligere arbitrentur. Quamdiu certe quidem minus valeret opibus ad beneficia conferenda, tum illis prospiciendo qui cum ipso versarentur, tum pro iis laborando, et palam declarando se prosperis ipsorum rebus latari, adversas graviter ferre, venari amorem eorum nitebatur: verum posteaquam hoc adeptus est, ut beneficus esse largientis opibus posset, animadvertisse nobis videtur, primo quidem beneficium hominibus inter se ex eadem impensa nullum esse gratius, quam si quis cibum ac potum impetebatur. Id cum ita se habere statuisset, primum de mensa sua mandatum dedit, ut quibus ipse cibis vesceretur, iis similes semper sibi adponeretur, permultis hominibus suffecturi: quaecumque vero adponebantur, ea semper omnia, extra illa, quibus ipse atque convivae vescerentur, distribuebat iis ex amicis, quibus volebat ostendere se eorum meminisse, aut se iis bene velle. Praeterea mittebat cibos iis, quos vel ob diligentiam in excubiis admiraretur, vel in praestandis obsequiis, vel quibuscumque in actionibus: eo significans, non esse ignotam voluntatem ejus, qui sibi gratificari cuperet. Eodem etiam honore ciborum e mensa sua missorum domesticos suos adiciebat, quando aliquem laudare vellet: atque etiam cibos omnes horum domesticorum in mensa sua adponi curabat, quod putaret hoc eis benevolentiam quandam inditurum, sicut et canibus usu venire solet. Quod si amicos aliquos a multis coli vellet, his etiam aliquid de mensa sua mittebat; hodieque adeo etiam si quibus de mensa regis mitti aliqua vident, eos universi magis colunt; quod illos et honoratos esse arbitrentur, et auctoritate valere ad impetrandum, si quid ipsis sit opus. Nec his solum de causis, quas indicavimus, latitiam adferunt quae a rege mittuntur, sed reapse multum praestant suavitatem, quae de mensa regis veniunt. Atque hoc sane ita esse non est mirandum: nam ut aliorum quoque artificiorum opera magnis in urbibus egregie perticiuntur, sic etiam cibi regii longe praestantius elaborantur. Nam parvis in urbibus iidem

γὰρ ταῖς μικραῖς πόλεσιν οἱ αὐτοὶ ποιοῦσι κλίνην, θύραν, ἀροτρον, τράπεζαν, πολλάκις δ' ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ οἰκοδομεῖ, καὶ ἀγαπᾷ ἤν καὶ οὕτως ἱκανοὺς αὐτὸν τρέφειν ἐργοδότας λαμβάνῃ· ἀδύνατον οὖν πολλὰ τεχνώμενον ἀνθρώπων πάντα καλῶς ποιεῖν. Ἐν δὲ ταῖς μεγάλας πόλεσι διὰ τὸ πολλοὺς ἐκάστου δεῖσθαι ἀρκεῖ καὶ μία ἐκάστῃ τέχνῃ εἰς τὸ τρέφεσθαι, πολλάκις δὲ οὐδ' ὅλη μία, ἀλλ' ὑποδήματα ποιεῖ ὁ μὲν ἀνδρείαα, ὁ δὲ γυναικεία, ἔστι δὲ ἔθνα καὶ ὑποδήματα ὁ μὲν νευροβράβων μόνον τρέφεται, ὁ δὲ σχίζων, ὁ δὲ χιτῶνας μόνον συντέμνων, ὁ δὲ γε τούτων οὐδὲν ποιῶν, ἀλλὰ συντιθεὶς ταῦτα. Ἀνάγκη οὖν τὸν ἐν βραχυτάτῳ διατρίβοντα ἔργῳ τούτων καὶ ἀρίστα διηναγκάσθαι τοῦτο ποιεῖν. (6) Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πέπονθε καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν διαίταν. Ὁ μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς κλίνην στρώνουσι, τράπεζαν κοσμεῖ, μάττει, ὅσα ἄλλοτε ἄλλοια ποιεῖ, ἀνάγκη, οἶμαι, τούτῳ, ὥς ἂν ἐκαστον προχωρῇ, οὕτως ἔχειν ὅπου δὲ ἱκανὸν ἔργον ἐνὶ ἔψειν κρέα, ἄλλῳ ὀπίαν, ἄλλῳ δὲ ἰχθὺν ἔψειν, ἄλλῳ ὀπτήν, ἄλλῳ ἄρτους ποιεῖν, καὶ μὴ δὲ τούτους παντοδαποὺς, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἂν ἐν εἶδος εὐδοχιμῶν παράσχη, ἀνάγκη, οἶμαι, ταῦτα οὕτω ποιοῦμενα πολλὴ διαφερόντως ἐξεργάσθαι ἐκαστον.

7. Τῇ μὲν δὴ τῶν αἰτῶν θεραπείᾳ τοιαῦτα ποιῶν πολὺ ὑπερεβάλλετο πάντας. Ὡς δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι θεραπεύων πολλὴ ἐκράτει, τοῦτο νῦν διηγῆσομαι· πολλὴ γὰρ διενεγκὼν ἀνθρώπων τῷ πλείστας προσόδους λαμβάνειν πολὺ ἐστὶ πλέον διήνεγκε τῷ πλείστα ἀνθρώπων δωρεῖσθαι. Κατῆρξε μὲν οὖν τούτου Κύρος, διαμένει δὲ ἐστὶ καὶ νῦν τοῖς βασιλεῦσιν ἡ πολυδωρία. (8) Τίνι μὲν γὰρ φίλοι πλουσιώτεροι ὄντες φανεροὶ ἢ Περσῶν βασιλεῖ; τίς δὲ κοσμῶν κάλλιον φαίνεται στολαῖς τοὺς περὶ αὐτὸν ἢ βασιλεὺς; τίνος δὲ δῶρα γινώσκειται ὥσπερ ἐντα τῶν βασιλέως, ψέλια καὶ στρεπτοὶ καὶ ἵπποι χρυσοχάλκιοι; οὐ γὰρ δὴ ἐξέστιν ἐκεῖ ταῦτα ἔχειν ὃ ἂν μὴ βασιλεὺς ᾖ. (9) Τίς δ' ἄλλος λέγεται δώρων μεγέθει ποιεῖν αἰρεῖσθαι αὐτὸν καὶ ἀντ' ἀδελφῶν καὶ ἀντὶ πατέρων καὶ ἀντὶ παιδῶν; τίς δ' ἄλλος ἐδυνάσθη ἐχθροὺς ἀπέγοντας πολλῶν μνηστῶν δδὸν τιμωρεῖσθαι ὡς Περσῶν βασιλεὺς; τίς δ' ἄλλος καταστρεψάμενος ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἀρχομένων κατῆρ χαλούμενος ἀπέθανεν ἢ Κύρος; τοῦτο δὲ τούτομα ὅτλην ὅτι εὐεργετοῦντός ἐστι μᾶλλον ἢ ἀραιρουμένου. (10) Κατεμάθμεν δὲ ὡς καὶ τοὺς βασιλεῖς καλούμενους ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ βασιλέως ὥτα οὐκ ἄλλως ἐκτέτατο ἢ τῷ δωρεῖσθαι τε καὶ τιμᾶν τοὺς γὰρ ἀπαγγελλαντας ὅσα καιρὸς αὐτῷ εἴη πεπύσθαι μεγάλως εὐεργετῶν πολλοὺς ἐποίησεν ἀνθρώπους καὶ ὠτακουσεῖν καὶ εἰσπετεῖν τί ἂν ἀγγελλαντες ὠφελήσειςαν βασιλέα. (11) Ἐκ τούτου δὴ καὶ πολλοὶ ἐνομίσθησαν βασιλεῖς ὀφθαλμοὶ καὶ πολλὰ ὥτα. Εἰ δὲ τις οἶεται ἕνα αἰρετὸν εἶναι ὀφθαλμὸν βασιλεῖ, οὐκ ὀρθῶς οἴεται· ὀλίγα γὰρ εἰς γ' ἂν ἴδῃ καὶ εἰς ἀκούσει· καὶ τοῖς ἄλλοις ὥσπερ ἀμελεῖν ἂν παραγγελλόμενον εἴη, εἰ ἐνὶ τούτῳ προσεταγμένων εἴη· πρὸς δὲ καὶ ὅτινα γινώσκωμεν ὀφθαλμὸν ὄντα, τούτων ἂν εἰδεῖν ὅτι φυλάττεσθαι δεῖ. Ἄλλ' οὐχ οὐ-

spondam, januam, aratrum, mensam fabricantur : atque sæpenumero idem etiam domum exstruit, et bene secum agi putat, si etiam hoc modo locales inveniat operis, qui ipsum sumptibus suis alant : fieri certe nequit ut is, qui multis artificibus occupatur, omnia recte faciat : at magnis in urbibus, quia multi singulis egent, vel unum cuique sufficit artificium, ut eo se alat; sæpenumero ne unum quidem totum, sed calceos alius viriles, alius muliebres facit : est ubi alius calceos duntaxat nervis consuendo se alit, scindendo alius; itidem alius sublaminas tantummodo concinnando, alius nihil horum faciendo, sed ista componendo. Quamohrem necesse est eum, qui occupatur opere minime longo, etiam id quam optime cogi perficere. Hoc ipsum et in victu accidit. Nam cui unus et idem lectum sternit, mensam instruit, farinam subigit, alias alia obsonia parat, eum necesse est, opinor, sic habere singula, uti cesserunt : verum ubi negotii uni satis est, ut elixas carnes coquendas, alii ut assandas; alii ut elixos coquendos pisces, alii ut assandos, curet; alii ut panes faciendos curet, ac ne hos quidem omnis generis, sed unam ab eo panis speciem probatam effici satis est : tum vero hac in hunc modum facta, necesse est, opinione mea, egregie admodum esse singillatim perfecta.

Cibis igitur suos demerendo Cyrus longe omnes superabat. Ut autem aliis etiam rebus omnibus demerendo homines longe præstiterit, id jam sum narraturus : nam tametsi mortales ceteros eo ipso excelleret, quod proventus plurimos perciperet; multo tamen etiam in hoc magis excelluit, quod unus inter homines plurima largiretur. Atque hoc quidem ita a Cyro coëptum fuit; ac permanet etiam nunc apud illos reges multa donandi consuetudo. Quis enim palam opulentiores habet amicos, quam habeat rex Persarum? quis illo rege suos elegantius ornare vestitu videtur? cujus munera ejusmodi esse cognoscuntur, qualia sunt regis illius nonnulla, armillæ, torques, equi frenis aureis insignes? non enim illic hæc habere cuiquam licet, cui rex ea non donarit. Quis alius magnitudine munerum efficere dicitur, ut fratribus ipse anteferatur, et parentibus, et liberis? quis alius hostes suos, multorum mensium itinervis intervallo distantes, sic ulcisci potuit, ut rex Persarum? quis alius, cum imperium aliorum evertisset, sic diem extremum obiit, ut a subjectis sibi pater adpellaretur, præter Cyrum? at nomen illud magis ei tribui qui beneficia confert quam qui rapit aliena, constat. Accipimus etiam, Cyrum illos, qui et oculi et aures regis adpellantur, non alia ratione sibi conciliasse, quam munera largiendo et honoribus ornando : quippe dum in eos, qui nuntiabant quæcumque ipsius interesset in tempore cognita habere, magna beneficia conferret, efficiebat ut homines multi et auribus id captarent et notarent oculis, quo nuntiatio regi aliquid utilitatis adferrent. Hinc multos esse regis oculos, et aures solam regi electum esse oculum, is rem non recte æstimat : nam unus aliquis cernere pauca, pauca unus audire posset; et quædam quasi negligentia ceteris esset indicta, si uni tantum id mandatum esset officii : præterea, quemcunque regis oculum esse animadverterent, ab eo caven-

τους ἔχει, ἀλλὰ τοῦ θάσκαυτος ἀκούσαι τι ἡ ἰδεῖν ἄξιον ἐπιμελείας πάντος βασιλεὺς ἀκούει. (12) Οὕτω δὲ πολλὰ μὲν βασιλείως ὄντα, πολλοὶ δὲ ὀφθαλμοὶ νομίζονται καὶ φροδοῦνται πανταχοῦ λέγειν τὰ μὴ σύμφορα βασιλεῖ, ὥσπερ αὐτοῦ ἀκούοντος, καὶ ποιεῖν ἃ μὴ σύμφορα, ὥσπερ αὐτοῦ παρόντος. Οὐκ οὖν ὅπως μνηστῆρσι ἂν τις ἐτολμήσῃ πρὸς τινὰ περὶ Κύρου φλαυρόν τι, ἀλλ' ὥς ἐν ὀφθαλμοῖς πᾶσι καὶ ὡς βασιλείως τοῖς αἰεὶ παρόυσιν οὕτως ἕκαστος διέκειτο. Τοῦ δὲ οὕτω διακείσθαι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς αὐτὸν ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα ὅ, τι ἂν τις αἰτιάσασθαι μάλλον ἢ ὅτι μεγάλα ἤθελεν ἀντὶ μικρῶν εὐεργετεῖν.

13. Καὶ τὸ μὲν δὲ μεγάλης δόξης ὑπερβάλλειν πλουσιώτατον ὄντα οὐ θαυμαστόν· τὸ δὲ τῇ θεραπείᾳ καὶ τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν φίλων βασιλεύοντα περιγίγνεσθαι, τοῦτο ἀξιολογώτερον. Ἰκέεινος τοίνυν λέγεται κατὰ δόλῳ εἶναι μηδὲν ἂν οὕτως αἰσχυρῆς ἡττώμενος ὡς φίλων θεραπείᾳ (14) καὶ λόγος δὲ αὐτοῦ ἀπομνημονεύεται ὡς λέγει παραπλήσια ἔργα εἶναι νομείας ἀγαθοῦ καὶ βασιλείας ἀγαθοῦ· τὸν τε γὰρ νομέα χρῆναι ἐξ εὐδαίμονα τὰ κατ'ὴν ποιοῦντα χρῆσθαι αὐτοῖς, ἡ δὲ προβάτων εὐδαιμονία, τὸν τε βασιλέα ὡς αὐτοῖς εὐδαίμονας πόλεις καὶ ἀνθρώπους ποιοῦντα χρῆσθαι αὐτοῖς. Οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἴπερ ταύτην εἶχε τὴν γνώμην, τὸ φιλονεικῶς ἔχειν πάντων ἀνθρώπων θεραπείᾳ περιγίγνεσθαι. (15) Καλὸν δὲ ἐπιδείγμα καὶ τοῦτο λέγεται Κύρος ἐπιδείξει Κροίσῳ, ὅτε ἐνοουθεῖται αὐτὸν ὡς διὰ τὸ πολλὰ διδόναι πένης ἔσοιτο, ἔξω αὐτῷ θησαυροὺς χρυσοῦ πλείστους ἐνί γε ἀνδρὶ ἐν τῷ οἴῳ καταθέσθαι καὶ τὸν Κύρον λέγεται ἐρέσθαι, Καὶ πόσα ἂν ἦδη οἶμαι μοι χρήματα εἶναι, εἰ συνέλεγον χρυσίου ὥσπερ σὺ κελεύεις ἐξ ὅτου ἐν τῇ ἀργῇ εἰμι· καὶ τὸν Κροίσον εἰπεῖν πολὺν τινα ἀριθμόν. (16) Καὶ τὸν Κύρον πρὸς ταῦτα, Ἄγε δὲ, φάναι, ὦ Κροῖτε, σύμπαιψον ἄνδρα σὺν Ὑστάσπῃ· τοῦτω ὅτω σὺ πιστεύεις μάλιστα. Σὺ δὲ, ὦ Ὑστάσπα, ἔρη, περιεβλὼν πρὸς τοὺς φίλους λέγε αὐτοῖς ὅτι δέωμι χρυσίου πρὸς πλεῖστον τινα· καὶ γὰρ τῷ ὄντι προεδόμου καὶ κέλευε αὐτοὺς ὅποσα ἂν ἕκαστος δύνῃται πορίσασθαι μοι χρήματα· γράψαντας δὲ καὶ κατασημασμένους δοῦναι τὴν ἐπιστολὴν τῷ Κροίσῳ θεράποντι φέρειν. (17) Ταῦτα δὲ ὅσα ἔλεγε καὶ γράψας καὶ σημασμένους ἐδόδου τῷ Ὑστάσπῃ φέρειν πρὸς τοὺς φίλους, ἐνέγραψε δὲ πρὸς πάντας καὶ Ὑστάσπῃ ὡς φίλον αὐτοῦ δέχεσθαι. Ἐπεὶ δὲ περιεβλεψὼν καὶ ἤνεγκεν ὁ Κροίσῳ θεράπων τὰς ἐπιστολάς, ὁ μὲν δὲ Ὑστάσπης εἶπεν, ὦ Κύρε βασιλεῦ, καὶ ἐμοὶ ἦδη χρὴ ὡς πλουσίῳ χρῆσθαι· πάμπολλα γὰρ ἔχων πάρεμι δῶρα διὰ τὰ σὰ χρήματα. (18) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Εἰς μὲν τοίνυν καὶ οὗτος ἦδη θησαυρὸς ἡμῖν, ὦ Κροῖτε· τοὺς δ' ἄλλους καταθεῖω καὶ λόγισαι πόσα ἐστὶν ἔτοιμα χρήματα, ἣν τι δέωμι χρῆσθαι. Λέγεται δὲ λογίζομενος ὁ Κροῖτος πολλαπλάσια εὑρεῖν ἢ ἔρη Κύρῳ ἂν εἶναι ἐν τοῖς θησαυροῖς ἦδη, εἰ συνέλεγον. (19) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο φανερόν ἐγένετο, εἰπεῖν λέγεται ὁ Κύρος, Ὅρᾳς, φάναι,

dum scirent. Verum ita se res non habet, sed audit rex quemlibet, qui se vel audivisse vel vidisse quidpiam dignum quod cura habeatur adfirmat. Atque ita multa regis aures, multi esse oculi existimantur; et ubique proferre metunt ea, quae regi non conducant, tanquam si audiret ipsemet; et facere quae non conducant ei reformidant, tanquam si praesens ipse adesset. Itaque non modo non ausus est ad quempiam aliquis sinistram Cyri mentionem facere, sed etiam ita quilibet adfectus erat, quasi omnes, quibuscum quovis tempore versaretur, et oculi regis et aures essent. Quod vero sic in eum adfecti essent homines, ejus rei causam equidem ignoro quam potius rem quis putet, quam quod exiguus ipse meritis beneficia rependere magna vellet.

Ac munerum quidem magnitudine eum superasse alios, mirum non est, cum opulentissimus esset; at vero eum, qui esset regia cum dignitate, amicos officiose studioseque colendo vicisse, id sane magis praedicari meretur. Enimvero traditum est, eum in nulla re adeo manifesta pudoris signa dedisse, posteaquam superatus esset, atque in amicorum cultu et obsequio. Ac dictum quoddam ejus memoratur, quo similia perhibuerit esse boni pastoris et boni regis opera: debere pastorem aiebat in jumentis regendis ita versari ut felicitatem ipsis conciliaret (quae quidem pecudum esset felicitas), itemque regem in civitatibus et hominibus ita, ut felicitatem conciliaret illis. Nihil mirum igitur, cum hac esset in sententia, singulari contentione conatum esse homines universos officiose demerendo vincere. Praeclarum certe et illud documentum Cyrus dedisse Croeso perhibetur, cum in futurum admoneret, ut multa laudando pauper fieret; cui tamen liceret, uni quidem homini, plurimos auri domi suae thesauros recondere. Quaesivisse tum Cyrus dicitur, Et quantam pecuniae summam habiturum me jam fuisse arbitraris, si, quemadmodum tu jubes, aurum collegissem ab eo tempore quo cum imperio sum? Ibi Croesum dixisse aiunt, Ingentem quandam summam. Et subjecisse Cyrum, Age vero, Crose, mitte quendam eum hoc Hystaspa, cuicumque fidei plurimum habes. Tu autem Hystaspa, inquit, circumito profectus ad amicos, ac dicito mihi quoddam ad negotium esse opus auro (et revera mihi eo est opus), et praecipe, copiam pecuniae mihi quisque suppeditet, quantam possit; scriptamque adeo de ea obsignatamque epistolam Croesi ministro ferendam tradant. Cumque haec, quaecumque dixerat, etiam mandasset literis atque obsignasset, dedit eas Hystaspae ad amicos ferendas: et in his scripsit ad omnes, etiam Hystaspam, tanquam amicum suum, exciperent. Is cum circumvisset, et Croesi minister literas adferret, inquit Hystaspa, Etiam mecum, rex Cyre, tibi agendum erit ut cum divite: nam permultis tibi cum muneribus adsum, propter literas tuas. Et Cyrus, Ergo jam, ait, hic quoque thesaurus unus nobis est, Crose: ceteros autem considerato, ac subductis rationibus collige, quantae nobis pecuniae paratae sint, si ad usum aliquem eis mihi sit opus. Croesus initis rationibus multo plures reperisse fertur, quam habiturum jam in thesauris fuisse Cyrum dixerat, si eas collegisset. Quod ubi patuit, dixisse Cyrus traditur, Videsne,

ὦ Κροῖσε, ὅς εἰσὶ καὶ ἐμοὶ θησαυροί; ἀλλὰ σὺ μὲν κελεύεις με παρ' ἐμοὶ αὐτοὺς συλλέγοντα φθονεῖσθαι τε δι' αὐτοὺς καὶ μισεῖσθαι καὶ φύλακας αὐτοῖς ἐφιστάντα μισθοφόρους τούτοις πιστεύειν ἐγὼ δὲ τοὺς φίλους πλουσίους ποιῶν τούτους μοι νομίζω θησαυροὺς καὶ φύλακας ἑμᾶ ἐμοῦ τε καὶ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν πιστοτέρους εἶναι ἢ εἰ φρουροὺς μισθοφόρους ἐπεστησάμην. (20) Καὶ ἄλλο δέ σοι ἐρῶ· ἐγὼ γάρ, ὦ Κροῖσε, ὃ μὲν οἱ θεοὶ δόντες εἰς τὰς ψυχὰς τοῖς ἀνθρώποις ἐποίησαν ὁμοίως πάντας πένητας, τούτου μὲν οὐδ' αὐτὸς δύναμαι περιγέ- νεσθαι, ἀλλ' εἰμὶ ἀπληστος καὶ γὰρ ὥσπερ οἱ ἄλλοι χρη- μάτων· (21) τῇδ' γε μέντοι διαφέρειν μοι δοκῶ τῶν πλείστων ὅτι οἱ μὲν, ἐπειδὴ τῶν ἀρκούντων περιττὰ κτήσονται, τὰ μὲν αὖ κατορύττουσι, τὰ δὲ κατασῆ- πκωσι, τὰ δὲ ἀριθμοῦντες καὶ μετροῦντες καὶ ἱστάντες καὶ διαψύχοντες καὶ φυλάττοντες πράγματα ἔχουσι, καὶ ὁμοῦς ἔχοντες τοσαῦτα οὔτε ἐσθίουσι πλείω ἢ δύνανται φέρειν, διαβρῆγειν γάρ ἂν, οὔτ' ἀμυρίννυνται πλείω ἢ δύνανται φέρειν, ἀποπνιγεῖν γάρ ἂν, ἀλλὰ τὰ περιττὰ χρήματα πράγματα ἔχουσιν. (22) Ἐγὼ δὲ ὑπηρετῶ μὲν τοῖς θεοῖς καὶ ὀρέγομαι αἰεὶ πλείονων· ἐπει- δὴ δὲ κτήσῃμαι, ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρ- κούντων, τούτοις τὰς τ' ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι καὶ πλουτίζω καὶ εὐεργετῶν ἀνθρώπους εὖνοιαν ἐξ αὐ- τῶν κτῶμαι καὶ φίλων, καὶ ἐκ τούτων καρποῦμαι ἀσφάλ- λειαν καὶ εὐκλειαν· ἃ οὔτε κατασῆπεται οὔτε ὑπερ- πληροῦντα λυμαίνεται, ἀλλὰ ἡ εὐκλεία ὅσῳ ἂν πλείων ᾖ, τοσοῦτ' αὖ καλλίων καὶ καλλίων καὶ κουφοτέρα φέ- ρειν γίγνεται, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς φέροντας αὐτὴν κουφοτέρους παρέχεται. (23) Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰ- δῆς, ἔφη, ὦ Κροῖσε, ἐγὼ οὐ τοὺς πλείους ἔχοντας καὶ φυλάττοντας πλείους εὐδαιμονεστάτους ἡγοῦμαι· οἱ γάρ τὰ τεῖχη φυλάττοντες οὕτως ἂν εὐδαιμονέστατοι εἴησαν· πάντα γάρ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φυλάττουσιν· ἀλλ' ὅς ἂν κτεσθῇ τε πλείους δύνηται σὺν τῷ δικαίῳ, χρῆσθαι τε πλείστοις σὺν τῷ καλῷ, τούτων ἐγὼ εὐδαιμονέστατον νομίζω [καὶ τὰ χρήματα]. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ φανερόν ᾤν ὥσπερ καὶ εἶλεγε πράττων.

34. Πρὸς δὲ τούτοις κατανοήσας τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ὅτι ἦν μὲν ὑγιαίνοντες διατελῶσι, παρα- σκευάζονται ὅπως ἔξουσιν τὰ ἐπιτήδεια καὶ κατατίθενται τὰ χρήσιμα εἰς τὴν τῶν ὑγιαίνόντων δίαιταν, ὅπως δὲ, ἦν ἀσθενήσωσι, τὰ σύμφορα παρέσται, τούτου οὐ πᾶν ἐπιμελομένους ἑώρα· ἔδοξεν οὖν καὶ ταῦτα ἐκπονήσαι αὐτῷ, τοὺς τε ἰατροὺς τοὺς ἀρίστους συνεκομίσαι πρὸς αὐτὸν τῷ τελείῳ ἐθέλῃν, καὶ ὅσους ἢ ὄργανα χρήσιμα ἔφη τις ἂν αὐτῶν γενέσθαι ἢ φάρμακα ἢ σῖτα ἢ ποτὰ, ὧσιν τούτων ὅ,τι οὐχὶ παρασκευάσας ἐθισαύριζε παρ' αὐτῷ. (25) Καὶ ὁπότε δὲ τις ἀσθενήσῃ τῶν θεραπεύ- εσθαι ἐπικαιρίων, ἐπισκῶπει καὶ παρεῖγε πάντα ὅτου ἔδει. Καὶ τοῖς ἰατροῖς δὲ χάριν ᾔδει, ὁπότε τις ἰάσασθαι τὴν αὐτοῦ· ἵα·ρ' ἐκείνου λαμβάνων.

35. Ταῦτα μὲν δὴ καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἐμνηχαντο πρὸς τὸ πρῶτον παρ' οἷς ἐβούλετο ἑαυτὸν φιλεῖσθαι.

ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ.

Cræse, mihi quoque thesauros esse? Tu vero me jubes, col- lectos eos apud me retinendo, invidiæ me atque odio per eos exponere, ac mercenariis custodibus præfectis fidem ha- bere: sed ego amicos a me locupletatos arbitror mihi the- sauros esse, custodesque tum mei ipsius tum bonorum nostrorum fideiores, quam si præsidarios mercede con- ductos eis præficerem. Etiam aliud quiddam tibi dicam: ego nempe id, Cræse, quod cum dii indiderint in hominum animos, pariter omnes fecere pauperes, ne ipse quidem vin- cere possum; sed expleri pecuniis nequeo, perinde atque ceteri: verum hoc discrimen inter me et alios plurimos esse puto, quod illi, cum pecuniæ copia sufficientem superante potiti fuerint, partim eam defodiunt, partim putrescere si- nunt, partim eam numerando, metiendo, ponderando, et quasi ventilando, custodiendo denique sibi negotium facessunt: neque tamen dum eam domi habent, plus comedunt quam ferre possint (dirumperentur enim), neque plures induunt vestes quam gestare possint (quod alioqui suffocarentur), sed opes illæ supervacaneæ negotium ipsi exhibent. Ego quidem diis inservio, et plures semper opes adpeto: verum ubi eas comparavi, quas usum mihi sufficientem excedere video, his ipsis amicorum penuriæ medeor, et homines ditando ac beneficiis adficiendo benevolentiam ex eis amoremque mihi paro; de quibus et securitatis et gloriæ fructum capio; quæ quidem neque putrescunt, neque nimium excrescendo læ- dunt; sed gloria quo auctior est, eo sit major et pulchrior et portatu levior, ac sæpenumero etiam illos, qui eam gestant, expeditiores reddit. Atque ut hoc quoque scias, Cræse, inquit, non eos ego, qui pecunias plurimas possident et ser- vant plurimas, felicissimos duco (hoc enim pacto qui muros custodiunt, felicissimi essent cum omnia, quæ sunt in urbi- bus, custodiant), sed qui parare plurimas juste potest, et plurimis honeste uti, hunc ego felicissimum existimo, etiam opum respectu. Et hæc quidem Cyrus uti verbis proferebat, ita etiam in oculis omnium faciebat.

Præterea, cum animadvertisset hominum plerosque, dum bona valetudine perpetuo fruuntur, operam dare ut a rebus necessariis instructi sint, et quæ victui recte valentium usui sint, reponere; verum ut, in morbum si inciderint, utilia suppetant, id quia non admodum eis esse curæ cernebat: visum est ei, in his quoque parandis operam esse ponen- dam; atque adeo medicos præstantissimos undique collectos ad se adiciebat, quod sumptus facere vellet; ac quæcunque instrumenta quis utilia esse ipsi diceret, vel medicamenta, vel cibos, vel potum, eorum nihil erat, quod non paratum apud se recondere. Ac si aliquando quispiam ex iis æger esset, quos curari conveniret, invisebat eum et suppedita- bat omnia quibus esset opus: etiam medicis gratiam habe- bat, cum quis sanasset quempiam, sumens ex iis, quæ apud ipsum erant recondita.

Hæc quidem et alia hujusmodi multa machinatus est, ut apud eos principatum obtineret, a quibus diligere se volebat.

ὅταν δὲ προκηρύσσῃ τε ἀγῶνας καὶ ἄθλα προὔτῃναι, φιλονεικίας ἐμποιῇν βουλούμενος περὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔργων, ταῦτα τῷ μὲν Κύρῳ ἔπαινον παρῆχεν ὅτι ἐπειμέλετο ὅπως ἀσκήσῃ τῇ ἀρετῇ τοῖς μέντοι ἀρίστοις οἱ ἀγῶνες οὗτοι πρὸς ἀλλήλους καὶ ἔριδας καὶ φιλονεικίας ἐνέβαλλον. 27 Πρὸς δὲ τοῦτοις ὥσπερ νόμον κατεστήσατο ὁ Κύρος, ὅσα διακρίσεις δεῖται εἶτε δίκῃ εἶτε ἀγωνίσματι, τοὺς δεομένους διακρίσεις συντρέχειν τοῖς κριταῖς. Ἀλλὸν οὖν ὅτι ἐστοιχῶντο μὲν οἱ ἀνταγωνιζόμενοι τι ἀμρότεροι τῶν κρατίστων καὶ τῶν μάλιστα φίλων κριτῶν ὁ δὲ μὴ νικῶν τοῖς μὲν νικῶσιν ἐφθόνηι, τοὺς δὲ μὴ ἑαυτὸν κρίνοντας ἐμύσει ὁ δ' αὖ νικῶν τῷ δικαίῳ προσποιεῖτο νικᾶν, ὥστε χάριν οὐδενὶ ἤγειτο δοῦναι. 28 Καὶ οἱ πρωτεύειν δὲ βουλούμενοι φίλια παρὰ Κύρῳ, ὥσπερ ἄλλοι ἐν πόλεσι, καὶ οὗτοι ἐπιβουλεύοντες πρὸς ἀλλήλους εἶχον, ὥσθ' οἱ πλεόνες ἐκποδῶν ἐβόλουντο ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον γενέσθαι μᾶλλον ἢ συνεπράξαν ἂν τι ἀλλήλοις ἀγαθόν. Καὶ ταῦτα μὲν δεδήλωται ὡς ἐμυχαντο τοὺς κρατίστους αὐτὸν μᾶλλον πάντας φίλῃν ἢ ἀλλήλους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Νῦν δὲ ἔτι διηγησόμεθα ὡς τὸ πρῶτον ἐξήλθε Κύρος ἐκ τῶν βασιλείων καὶ γὰρ αὐτῆς τῆς ἐξελεύσεως ἡ σημαίνουσα ἡμῖν δοκεῖ μία τῶν τεργῶν εἶναι τῶν μεμυχανημένων τῇν ἀρχὴν μὴ εὐκαταφρόνητον εἶναι. Πρῶτον μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐξελεύσεως εὐκαλείας πρὸς αὐτὸν τοὺς τὰς ἀρχὰς ἔχοντας Περσῶν τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων διέδωκεν αὐτοῖς τὰς Μηδικὰς στολὰς· καὶ τότε πρῶτον Πέρσαι Μηδικὴν στολὴν ἐνέδυσαν· διχιδούς τε ἅμα τάδε εἶπεν αὐτοῖς ὅτι ἐλάσαι βούλοιο εἰς τὰ τεμένη τὰ τοῖς θεοῖς ἐξερρημένα καὶ θῆσαι μετ' ἐκείνων. 12 Πάρεστε οὖν, ἔφη, [αὐρῶν] ἐπὶ τὰς θύρας κοσμηθέντες ταῖς στολαῖς ταύταις πρὶν ἤλιν ἀνατέλλειν, καὶ καθίστασθε ὡς ἂν ὑμῖν Φεραύλας ὁ Πέρσης ἐξαγγέλλῃ παρ' ἐμοῦ καὶ ἐπειδὴν, ἔφη, ἐγὼ ἡρώμαι, ἔπεσθε ἐν τῇ βρῆσει γῶρα. Ἦν δ' ἄρα τινὲ δοκῇ ὑμῶν ἄλλῃ καλῶν εἶναι ἢ ὡς ἂν νῦν εὐαυνοίμεν, ἐπειδὴν πάλιν ἔλθωμεν, διδασκᾶτο με' ὅπῃ γὰρ ἂν κάλλιστον καὶ ἀριστον ὑμῖν δοκῇ εἶναι, ταύτη ἐκαστα δεῖ καταστήσασθαι. 13 Ἐπεὶ δὲ τοῖς κρατίστοις διέδωκε τὰς καλλίστας στολὰς, ἐξέφερε δὲ καὶ ἄλλας Μηδικὰς στολὰς. παμπολλὰς γὰρ παρεσκεύασατο, οὐδὲν φειδόμενος οὔτε πορφυρίων οὔτε ὀρνυμένων οὔτε φοινικίδων οὔτε καρυκίνων ἱματίων· νεύμας δὲ τούτων τὸ μέρος ἐκάστω τῶν ἡγεμόνων ἐκέλευσεν αὐτοὺς τοῦτοις κοσμεῖν τοὺς αὐτῶν φίλους, ὥσπερ, ἔφη, ἐγὼ ὑμᾶς κοσμῶ. 14 Καὶ τις τῶν παρόντων ἐπήρετο αὐτὸν, Σὺ δὲ, ὦ Κύρε, ἔφη, πότε κοσμήσῃ; Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Οὐ γὰρ νῦν, ἔφη, δοκῶ ὑμῖν αὐτὸς κοσμεῖσθαι ὑμᾶς κοσμών; Ἀμέλει, ἔφη, ἢν δύνομαι ὑμᾶς τοὺς φίλους εὖ ποιεῖν, ὅποιαν ἂν ἔχων τυγχάνω στολὴν, ἐν ταύτῃ καλὸς φανούμαι.

Quarum autem rerum et certamina Cyrus indicabat et proponebat praemia, cum contentiones inter suos excitare de studiis praeclaris et honestis vellet, eae res Cyro laudem adferebant, quod curae ipsi esset, ut virtus coleretur; ac praestantissimis quibusque certamina haec, inter ipsos suscepta, tum contentiones tum altercationes inficiebant. Praeterea Cyrus quasi legem constituit, ut quaecunque dijudicari necesse esset, sive aliqua in lite, seu certamine, in eligendis iudicibus consentirent illi quibus dijudicatione opus esset. Itaque manifestum est, adversarios utrosque conjectando respicere solitos ad iudices optimos et sibi amicissimos: victus autem victoribus invadebat, et eos, qui sententiam secundum se non tulissent, odio prosequabatur: victor contra, jure se vicisse praeferebat, adeoque nemini se gratiam debere putabat. Itidem qui primas inter amicos Cyri tenere volebant, perinde sibi mutuo invadebant, atque alii solent in rebus publicis: adeo ut plerique vellet alius alium e medio sublatum, potius quam ut invicem adjuvando commodum aliquod sibi procurarent. Et haec quidem indicata sunt, quo pateat, quibus artibus Cyrus efficere conatus est, ut praestantissimi quique magis ipsum amarent, quam se mutuo.

CAPUT III.

Jam vero narrabimus, quo pacto Cyrus primum e regia proventus sit: nam hujus ipsius egressus majestas una nobis videtur ex iis esse artibus, quae perfecerunt ut imperium ipsius facile contineri non posset. Primum igitur, antequam prodiret, accessit ad se tam Persarum quam sociorum duces et magistros, vestes iis Medicas distribuit et amictum Medicum Persae tunc primum induerunt; simul, inter distribuendum, dicebat, velle se provehi ad fana diis selecta, et una cum ipsis rem sacram facere. Quamobrem ad portas adeste, inquit, ornatu vestibus istis, prius quam sol oriatur, et sic consistite, quoniam modum Phraulas Persa vobis ex me denuntiabit: cumque ego, inquit, praecessero, loco vobis indicato sequimini. Quod si cui vestrum alia quaequam ratio videbitur elegantior, quam ea qua modo prodimus, is illam mihi, cum redierimus, ostendat: nam uti vobis pulcherrimum optimumque visum fuerit, ita singula constitui debent. Posteaquam praestantissimas vestes elegantissimas distribuerat, etiam alias vestes Medicas protulit: permultas enim parari curaverat, nullis parcens, sive purpurei, seu fusc, seu punice, seu carycini coloris vestes essent: has autem singulos inter duces disperditus, jussit eos amicos suos istis ornare; sicut et ego, inquit, vos orno. Et quidam ex iis qui aderant, eum interrogans, Tu vero, Cyre, ait, quando ornaberis? Cui Cyrus respondens, Annon modo, inquit, ipse vobis ornari videor, dum vos orno? Nimirum, ait, si possim in vos amicos meos esse beneficus, quancunque tandem habeam vestem, in ea videbor elegans.

(δ) Οὕτω δὲ οἱ μὲν ἀπελθόντες μεταπεμπόμενοι τοὺς φίλους ἐχοσμοῦν ταῖς στολαῖς. Ὁ δὲ Κύρος νομίζων Φεραύλαν τὸν ἐκ τῶν δημοτῶν καὶ συνετὸν εἶναι καὶ φιλάκαλον καὶ εὐτακτὸν καὶ τοῦ χαρίζεσθαι αὐτοῦ οὐκ ἀμελεῖν, ὃς ποτε καὶ περὶ τοῦ τιμᾶσθαι ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν συνεῖπε, τοῦτον δὲ καλέσας συνεβουλεύετο αὐτῷ πῶς ἂν τοῖς μὲν εὐνοῖς κάλλιστα ἰδεῖν ποιοίτο τὴν ἐξέλασιν, τοῖς δὲ δυσμενεῖσι φοβερώτατα. (ε) Ἐπεὶ δὲ σκοποῦντοιν αὐτοῖν τὰ αὐτὰ συνέδοξεν, ἐκέλευε τὸν Φεραύλαν ἐπιμελεθῆναι ὅπως ἂν οὕτω γένηται αὐρίον ἢ ἐξέλασις ὥσπερ ἔδοξε καλῶς ἔχειν. Εἰρηκα δὲ ἐγὼ, ἔφη, πάντας πείθεσθαι σοι περὶ τῆς ἐν τῇ ἐξέλασει τάξεως ὅπως ὅ' ἂν ἥδιον παραγγέλλοντός σου ἀκούωσι, φέρε λαβὼν, ἔφη, χιτῶνας μὲν τουτουσὶ τοῖς τῶν δορυφόρων ἡγεμόσι, κασᾶς δὲ τούδε τοὺς ἐριππίους τοῖς τῶν ἱππέων ἡγεμόσι δὲ, καὶ τῶν ἀρμάτων τοῖς ἡγεμόσιν ἄλλους τούδε χιτῶνας. (7) Ὁ μὲν δὲ ἔφερε λαβὼν οἱ δὲ ἡγεμόνες, ἐπεὶ ἴδοιεν αὐτὸν, ἔλεγον, Μέγας δὲ σύ γε, ὦ Φεραύλα, ὅποτε γε καὶ ἡμῖν τάξεις ἂν ἂν δέη ποιεῖν. Οὐ μὲν Δί', ἔφη ὁ Φεραύλας, οὐ μόνον γε, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ καὶ σκευοφορήσω νῦν γοῦν φέρω τῷδε δύο κασᾶς, τὸν μὲν σοί, τὸν δὲ ἄλλῳ· σὺ μάλιστα τούτων λάβε ὁπότερον βούλει. (8) Ἐκ τούτου δὲ ὁ μὲν λαμβάνων τὸν κασᾶν τοῦ μὲν φρόνου ἐπελελήστο, εὐθὺς δὲ συνεβουλεύετο αὐτῷ ὁπότερον λαμβάνοι· ὁ δὲ συμβουλευσας ἂν ὁπότερος βελτίων εἴη καὶ εἰπὼν, Ἦν μου κατηγορήτης ὅτι ἀφροσύνη σοι δέδωκα, εὐκαῖθις ὅταν διακονῶ, εἰς τὴν χρῆσιν μοι διακονῶ· ὁ μὲν δὲ Φεραύλας οὕτω λαβὼν ἢ ἐτάχθη εὐθὺς ἐπιμελεῖτο τῶν εἰς τὴν ἐξέλασιν ὄντων ὥς κάλλιστα ἕκαστα ἔξει.

9. Ἦνία δὲ ἡ ὑστεραία ἦκε, καθαρὰ μὲν ἦν πάντα ἐπὶ τῇμέρας, στίχοι δὲ ἐστήκεισαν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς πόλεως, ὥσπερ καὶ νῦν ἐτι ἴστανται ἢ ἂν βασιλεὺς μελλή ὑπάρχειν ὧν ἐντὸς οὐδενὶ ἔστιν εἰσεῖναι τῶν μὴ τετιμημένων· μαστιγοφόροι δὲ καθίστασαν, οἱ ἔπαιον εἰ τις ἐνοχλοῖτο. Ἔστασαν δὲ πρῶτον μὲν τῶν δορυφόρων εἰς τετρακχιλίους ἐμπροσθεν τῶν πυλῶν εἰς τέτταρας, ὑπὸ χιτῶνι δὲ ἐκατέρωθεν τῶν πυλῶν. (10) Καὶ οἱ ἱππεῖς δὲ πάντες παρήσαν καταβεβηκότας ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ χειμάστες τὰς χεῖρας διὰ τῶν κανδύων, ὥσπερ καὶ νῦν ἐτι θιέρουσιν, ὅταν ὁρᾷ βασιλεὺς. Ἔστασαν δὲ Πέρσαι μὲν ἐκ δεξιᾶς, οἱ δὲ ἄλλοι σύμμαχοι ἐξ ἀριστερᾶς τῆς πόλεως, καὶ τὰ ἄρματα ὡς αὐτοὺς τὰ ἡμίσεα ἐκατέρωθεν. (11) Ἐπεὶ δὲ ἀνεπετάννυντο αἱ τοῦ βασιλείου πόλαι, πρῶτον μὲν ἤγοντο τῷ Διὶ ταῦροι πάγκαλοι εἰς τέτταρας καὶ οἷς τῶν ἄλλων θῶν οἱ μάγοι ἐξηγοῦντο· πολλὸν γὰρ οἴονται Πέρσαι χρῆναι τοῖς περὶ τοὺς θεοὺς μύλλον ἀγῆταις χρῆσθαι ἢ περὶ τέλλα. (12) Μετὰ δὲ τὸς βοῦς ἱπποὶ ἤγοντο θύματα τῷ Ἡλίῳ· μετὰ δὲ τούτους ἐξήγετο ἄρμα λευκὸν χρυσοῦλον ἐστεμμένον Διὸς ἱερὸν, μετὰ δὲ τούτῳ Ἡλίου ἄρμα λευκὸν, καὶ τούτῳ ἐστεμμένον ὥσπερ τὸ πρόσθεν· μετὰ δὲ τούτῳ ἄλλο τρίτον ἄρμα ἐξήγετο, φοινικίσαι καταπεπταμένον οἱ ἱπποὶ, καὶ πῦρ ὀπίσθεν αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάρας μεγάλης ἄνδρες ἔπνοντο φέροντες.

Atque ita quidem illi digressi amicos arcessebant ac vestibus istis ornabant. Cyrus autem, quod existimaret Pheraulam, hominem ceteroqui plebeium, et ingenio valere, et elegantiae atque ordinis esse studiosum, minimeque negligentem in iis quae Cyro grata facere posset, et illum ipsum qui aliquando sententiam de singulis pro dignitate ornandis oratione sua comprobaverat : hunc arcessit ac cum eo deliberat, quo pacto effecturus esset, ut prodeundi ratio spectatu benevolis pulcherrima, infestis maxime formidabilis esset. Cumque dispicientibus ipsis eadem visa fuissent, Pheraulam diligenter operam dare iubeat, ut in crastinum ita fieret egredientium equitatio, quemadmodum ipsis pulchre fieri posse visum esset. Equidem, ait, quod ad ordinem in egressu servandum attinet, omnes tibi parere jussi : verum ut libentius imperanti tibi obtemperent, sumptas, inquit, tunicas has adfer satellitum hastatorum ducibus ; atque etiam saga ista equestria ducibus equitum dato, et curruum ducibus alias hasce tunicas. Ac Pheraulas quidem has acceptas proferebat : eum vero duces ubi conspexissent, aiebant, Magnus tu sane quidem es, cum nobis etiam sis indicaturus quae facienda sint. Non profecto, inquit Pheraulas, non id solum, uti quidem videtur, sed una sarcinas etiam portabo : nunc certe quidem duo ista saga adfero, alterum tibi, et huic alterum ; tu vero horum utrum volueris accipe. Tum deinde is, qui sagum accipiebat, invidiae obviscebatur, statimque ipsum in consilium adhibebat, utrum sumeret. Pheraulas, ubi de meliore sago consilium dedisset, Si me indicaveris, ait, quod optionem tibi dederim, posthac ubi aliquid administabo, dissimilem me administrum invenies. Atque in hunc modum Pheraulas his distributis, ut jussus erat, statim curabat ea quae ad egressum pertinent, ut singula quam elegantissime instructa essent.

Postera cum advenisset dies, liquida prius erant omnia et integra, quam illuxisset, et ordines ex utraque viae parte stabant, quemadmodum jam quoque subsistunt, qua rex equitaturus est ; atque intra hos ordines nemini licet ingredi, qui non sit honoratorum in numero : adstabant et flagellis instructi quidam, qui molestiae quemvis auctorem caederent. Ac primum quidem satellites hastati ad quater mille stabant, ante portas in quaternos explicati : ex utraque vero portarum parte millia duo. Aderant item equites omnes, et ex equis descenderant, insertis per candyas manibus, quemadmodum hac etiam tempestate eas inserunt, quoties ipsos rex adspicit. Stabant vero ad dextram Persae, socii ceteri ad laevam viae partem, eodemque modo curruum pars utrinque dimidia. Posteaquam regiae fores aperirentur, primum Jovi quaterni pulcherrimi tauri ducebantur, et diis ceteris quibus magi ducendos suis e ritibus indicarant : nam Persae multo magis existimant divinis in rebus artificum opera utendum esse, quam in aliis. Secundum hoves equi ducebantur, ad sacrificium Soli faciendum : post eos producebatur currus albus, cum aureo jugo, coronatus, Jovi sacer : pone hunc, Solis currus albus, et is, uti prior ille, coronatus : post illum, currus alius tertius producebatur, cujus equi puniceis stragulis contexti erant, et post eum viri quidam sequebantur, qui magno in foco ignem gestabant.

(13) Ἐπὶ δὲ τούτοις ἤδη αὐτὸς ἐκ τῶν πυλῶν προὐφαίνετο ὁ Κύρος ἐν ἄρματι ὀρθὴν ἔχων τὴν τιάραν καὶ χιτῶνα πορφυρῶν μεσθλευκόν, ἄλλω δ' οὐκ ἔξιστι μεσθλευκόν ἔχων. καὶ περὶ τοῖς σκέλεσιν ἀναξυρίδας ὑσμινωβαρεῖς καὶ κἀνδὺν ὁλοπόρφυρον. Ἦγε δὲ καὶ διάδημα περὶ τῇ τιάρᾳ καὶ οἱ συννηεῖς δὲ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο σημεῖον ἔχον, καὶ νῦν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔχοντι. Τὸς δὲ γείρας ἔξω τῶν χειρῶν ἔηγε. (14) Παρωγαίτο δὲ αὐτῷ ἡνίοχος μέγας μὲν, μέϊων δ' ἐκείνου εἴτε καὶ τῷ ὄντι εἴτε καὶ ὅπως οὖν· μέϊων δὲ ἐν ἄνῃ πολὺ Κύρος. Ἰδόντες δὲ πάντες προσεκύνησαν, εἴτε καὶ ἄρῃαι τινὲς κεκλεισμέναι εἴτε καὶ ἐκπληκνέτες τῇ παρασκευῇ καὶ τῷ δοῦναι μέγαν τε καὶ καλὸν φανήναι τὸν Κύρον. Πρόσεν δὲ Περσῶν οὐδείς Κύρον προσεκύνη. (15) Ἐπὶ δὲ προίει τὸ τοῦ Κύρου ἄρμα, προηρόντο μὲν οἱ πετρακισχίλιοι δορυφόροι, παρείποντο δὲ οἱ διαρχῖαι ἐκατέρωθεν τοῦ ἄρματος· ἐφείποντο δὲ οἱ περὶ αὐτὸν σκηπτούχοι ἐν ἵπποις κεκοσμημένοι σὺν τοῖς παλτοῖς ἀμφὶ τοὺς τριακσάτους. (16) Οἱ δὲ αὖ τῷ Κύρῳ τρεφόμενοι ἵπποι παρήγοντο χυρτοσχίλιοι, βυδωτοῖς ἱματίοις καταπεπταμένοι, ἀμφὶ τοὺς διακσάτους, ἐπὶ δὲ τούτοις διαρχῖαι ζυτοφόροι, ἐπὶ δὲ τούτοις ἱππεῖς οἱ πρότεροι γενομένοι μύριοι, εἰς ἑκάτον πανταρχῇ τεταγμένοι ἤγετο δὲ αὐτῶν Χρυσάντας· (17) ἐπὶ δὲ τούτοις μύριοι ἄλλοι Περσῶν ἱππεῖς τεταγμένοι ὡσαύτως, ἤγετο δὲ αὐτῶν Ὑστάσπης, ἐπὶ δὲ τούτοις ἄλλοι μύριοι ὡσαύτως [τεταγμένοι]· ἤγετο δὲ αὐτῶν Δατάχας· (18) ἐπὶ δὲ τούτοις ἄλλοι ἤγετο δ' αὐτῶν Γαδάτας· ἐπὶ δὲ τούτοις Μηδοὶ ἱππεῖς, ἐπὶ δὲ τούτοις Ἀρμένιοι, μετὰ δὲ τούτους Ὑρκάνιοι, μετὰ δὲ τούτους Κηδόσιοι, ἐπὶ δὲ τούτοις Σάκαι. Μετὰ δὲ τοὺς ἱππεῖς ἄρματα ἐπὶ τετάρων τεταγμένα· ἤγετο δὲ αὐτῶν Ἀρτάβανης Πέρσης.

19. Πορευομένου δὲ αὐτοῦ παρείποντο πᾶμπολλοὶ ἄνθρωποι ἔξω τῶν σημείων, δεόμενοι Κύρου ἄλλος ἄλλης πράξεως. Πέμφας οὖν πρὸς αὐτοὺς τῶν σκηπτούχων τινὰς, οἱ παρείποντο αὐτῷ τρεῖς ἐκατέρωθεν τοῦ ἄρματος αὐτοῦ τούτου ἕνεκα τοῦ διαρχέλλειν, ἐκέλευσεν εἰπεῖν αὐτοῖς, εἰ τίς τι αὐτοῦ θέοιτο, διδάσκειν τῶν ὑπάρχον τινὰ ὅτι τις βούλοιο, ἐκείνους δὲ ἔρη πρὸς αὐτὸν ἐρεῖν. Οἱ μὲν δὲ ἀπύοντες εὐθὺς κατὰ τοὺς ἱππεῖς ἐπορεύοντο καὶ ἐβουλεύοντο τίνα ἕκαστος προΐει. (20) Ὁ δὲ Κύρος οὗς ἐβούλετο μάλιστα θεραπεύεσθαι τῶν φίλων ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, τούτους πέμπων τινὰ πρὸς αὐτὸν ἐκάλει καθ' ἕνα ἕκαστον καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἦν τις βιάς διδάσκη τι τούτων τῶν παρεπομένων, ὃς μὲν ἂν μεγρὴν δοκῇ βρῆν λέγειν, μὴ προσέχετε αὐτῷ τὸν νοῦν ὅς ὃ ἂν δικαίον δεῖσθαι δοκῇ, εἰσαγγέλλετε πρὸς ἐμὲ, ἵνα κοινῇ βουλευόμενοι διαπράττωμεν αὐτοῖς. (21) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι, ἐπεὶ καλέσειεν, ἀνὰ κράτος ἐλχύνοντες ὑπήκουον, συναΐζοντες τὴν ἀρχὴν τῷ Κύρῳ καὶ ἐνδεικνύμενοι ὅτι σφόδρα πεῖθοντο, Δαίφαρνης δὲ τις ἦν σολικότερος ἄνθρωπος τῶν τρώπῳ, ὃς ὥρετο, εἰ μὴ ταχὺ ὑπακούοι, ἐλευθερώτερος ἂν φαίνεσθαι. (22) Αἰσθόμενος οὖν ὁ Κύρος τούτο,

Post hos jam Cyrus ipse prodibat in conspectum e portis in curru, cum tiara recta, et tunica purpurea albo distincta (alii vero talem gestare non licet), et subligaculis circum curra colore hyssino tinctis, et toto purpureo candide. Hadebat et circum tiaram diadema; idemque insigne cognitis ipsius erat; sicut et hoc tempore illud ipsum retinebat. Manus extra manicas tenebat. Praeter ipsum curru videbatur auriga, procerus quidem ille, sed Cyro tamen minor, sive hoc reapse sic esset, seu quocunque modo: multo quidem certe procerior visus est Cyrus. Eum ubi conspexerit, omnes submisso venerati sunt, sive quia fuisset imperatum adeptus ut venerationis hujus initium facerent, seu quod adparatu fuissent obstupescere, quodque procerus et pulcher Cyrus ipse visus esset. Ante id certe tempus Persarum nemo Cyrum veneratus fuerat. Cum autem currus Cyci progrederetur, praebant illi, quater mille satellites, his mille autem ad currus utrumque latus comitabantur: subsequabantur denique familiares ejus sceptrigeri in equis, ornati, palta gestantes, numero fere trecenti. Praeterea ducebantur equi illi, qui Cyro nutriebantur, fenis aureis, virgitis vestibus instructi, ad ducentos: secundum hos spiculatoris bis mille: post eos primi facti equites, decies mille, ubique per centenos ordinati, quorum dux erat Chrysantas: post hos alii decies mille Persici equites, eodem modo instructi, quorum dux erat Hystaspas: post eos itidem alii decies mille, quos Datamas ducebat: post hos alii, duce Gadata: post eos erant equites Medii, ac post Armenii, post illos Hyrcanii, post quos Cadusii, ac post Cadusii Sarae. Post equites currus erant in quatemus ordinati; quos Artabates Persa ducebat.

Cumque jam pergeret, homines permulti extra signa adsectabantur, quorum alius aliud quiddam a Cyro petebat. Haec missis ad eos quibusdam ex sceptrigeris, qui terni ab utroque currus latere, nuntiorum perferendorum causa, comitabantur eum, dici eis jussit, si quid aliquis ab se posceret, is praefectis inferioribus, quodcumque vellet, indicaret, eos autem aiebat rem ad se delatos. Atque illi quidem discedentes, mox ad equites se convertebant, et quem quisque potissimum adiret, deliberabant. Cyrus autem, quos ex amicis coli maxime ab hominibus vellet, eos, misso quodam, ad se singillatim arcescebat, et his verbis compellabat, Si quis istorum, qui adsectantur, velis aliquid indicari; qui quidem nihil dicere vilebitur, ei ne attendite: qui vero iusta postulare visus fuerit, de hoc ad me referte, ut communi consultatione res eis conficiamus. Et ceteri quidem, vocante Cyro, totis viribus adequitantes obtemperabant, suoque studio imperium Cyri augebant, et se promptissimos ad parendum demonstrabant: at Daipharnes quidam erat, horridiori vir indole, qui se, si minus celeriter paueret, visum iri magis liberum existimabat. Id cum animadverteret Cyrus, priusquam accederet, secumque col-

πρὶν προσελθεῖν αὐτὸν καὶ διαλεχθῆναι αὐτῷ ὑποπέμψας τινὰ τῶν σκηπτούχων εἰπεῖν ἐκέλευσε πρὸς αὐτὸν ὅτι οὐδὲν ἐστὶ δέοιτό, καὶ τὸ λοιπὸν οὐκ ἐκέλευε. (23) Ὡς δ' ὁ ὑστερον κληθεὶς αὐτοῦ πρότερος αὐτῷ προσήλθε, ὁ Κύρος καὶ ἵππον αὐτῷ ἔδωκε τῶν παρεπομένων καὶ ἐκέλευσε τῶν σκηπτούχων τινὰ συναπαγαγεῖν αὐτῷ ὅπου κελεύσειε. Τοῖς δὲ ἰδοῦσιν ἐντιμὸν τι ἔδοξεν εἶναι, καὶ πολλοὶ πλείονες ἐκ τούτου αὐτὸν θεράπευον ἀνθρώπων.

24. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πρὸς τὰ τεμένη, ἔθυσαν τῷ Διὶ καὶ ὠλοκαύτησαν τοὺς ταύρους, ἔπειτα τῷ Ἥλῳ καὶ ὠλοκαύτησαν τοὺς ἵππους· ἔπειτα Γῇ σφάζαντες ὡς ἐξηγήσαντο οἱ μάγοι ἐποίησαν, ἔπειτα δὲ ἥρωσι τις Συρίαν ἔχουσι. (25) Μετὰ δὲ ταῦτα καλοῦ ὄντος τοῦ χωρίου ἔδειξε τέρμα ὡς ἐπὶ πέντε σταδίων χωρίου, καὶ εἶπε κατὰ φύλα ἀνὰ κράτος ἐνταῦθα ἀρεῖναι τοὺς ἵππους. Σὺν μὲν οὖν τοῖς Πέρσαις αὐτὸς ἤλασε καὶ ἐνίκησε πολὺ· μάλιστα γὰρ ἐμεμελήκει αὐτῷ ἱππικῆς. Μήδων δὲ Ἀρτάβαζος ἐνίκη· Κύρος γὰρ αὐτῷ τὸν ἵππον ἔδωκεν. Σύρων δὲ ὁ προστατὼν, Ἀρμενίων δὲ Τιγράνης, Ὑρκανίων δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἱππάρχου, Σακῶν δὲ ἰδιώτης ἀνὴρ ἀπέλιπεν ἄρα τῷ ἵππῳ τοὺς ἄλλους ἵππους ἔγγυς τῷ ἡμίσει τοῦ δρόμου. (26) Ἐνθα δὲ λέγεται ὁ Κύρος ἐρέσθαι τὸν νεανίσκον εἰ δεῖξαι· ἂν βασιλεύειν ἴσῃ τοῦ ἵππου. Τὸν δ' ἀποκρίνασθαι ὅτι βασιλεύειν μὲν οὐκ ἂν δεξιόμην, γάρην δὲ ἀνδρὶ ἀγαθῷ καταθέσθαι δεξιόμην ἂν.

(27) Καὶ ὁ Κύρος εἶπε, Καὶ μὴν ἐγὼ δεῖξαι σοι θέλω ἐνθα κἂν μύτων βάλῃς, οὐκ ἂν ἀμάρταν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. Πάντως τοῖνον, ὁ Σάκας ἔφη, λαίῳ μοι ὡς βαλῶ γε ταύτῃ τῇ βώλῃ, ἔφη ἀνελόμενος.

28. Καὶ ὁ μὲν Κύρος δεικνυσὶν αὐτῷ ὅπου ἦσαν πλείονες τῶν φίλων· ὁ δὲ καταμύων ἦσιν τῇ βώλῃ καὶ παρελύνοντις Φεραύλας τυγχάνει· ἔτυχε γὰρ ὁ Φεραύλας παρεγγύλλων τι ταχὺς παρὰ τοῦ Κύρου· βληθεὶς δὲ οὐδέ μετετρέφη, ἀλλ' ὥχετο ἐφ' ὅπερ ἐτάχθη. (29) Ἀναστρέψας δὲ ὁ Σάκας ἐρωτᾷ τίνας ἔτυχε. Οὐ μὰ τὸν Δι', ἔφη, οὐδενὸς τῶν παρόντων, Ἀλλ' οὐ μέντοι, ἔφη ὁ νεανίσκος, τῶν γε ἀπόντων. Ναὶ μὰ Δι', ἔφη ὁ Κύρος, σὺ γε ἐκένου τοῦ παρὰ τὰ ἄρματα ταχὺ ἐλαύνοντος τὸν ἵππον. Καὶ πῶς, ἔφη, οὐ μεταστρέφεται;

(30) Καὶ ὁ Κύρος ἔφη, Μαινόμενος γάρ τις ἐστίν, ὡς εἴκεν. Ἀκούσας ὁ νεανίσκος ὥχετο σκεψόμενος τίς εἴη καὶ εὐρίσκει τὸν Φεραύλαν γῆς τε κατάπλεων τὸ γένειον καὶ αἵματος ἐβρύη γὰρ αὐτῷ ἐκ τῆς βίνδος βληθῆναι. (31) Ἐπεὶ δὲ προσῆλθεν, ἤρετο αὐτὸν εἰ βληθείη. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, Ὡς ὁρᾷς. Δίδωμι τοῖνον σοι, ἔφη, πῶτον τὸν ἵππον. Ὁ δ' ἐπῆρετο, Ἀντὶ τοῦ; Ἐκ τούτου εἰ διηγεῖτο ὁ Σάκας τὸ πρῆγμα, καὶ τέλος εἶπε, Καὶ ἵμαξ γε οὐχ ἡμαρτηκέναι ἀνδρὸς ἀγαθοῦ. (32) Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Ἀλλὰ πλουσιωτέρω μὲν ἂν, εἰ ἐσωζήνεις, ἢ ἐμοὶ ἐδίδου· νῦν δὲ κατὰ δέξομαι. Ἐπεύρωμαι δὲ, ἔφη, τοῖς θεοῖς, ὅπερ με ἐποίησαν βληθῆναι ὑπὸ σοῦ, δοῦναί μοι ποιῆσαι μὴ μεταμελεῖν σοι τῆς ἐμῆς ζωρεῖς. Καὶ νῦν μὲν, ἔφη, ἀπέλα, ἀναβάς ἐπὶ

loqueretur, quendam e sceptrigeris submisit, ac dicere homini jussit, nihil amplius eo sibi opus esse : nec deinceps eum arcescebat. Ut autem is, qui posterior illo vocatus fuerat, prior præ parendi studio Cyro obviam adeductus est, Cyrus ei et equum donavit, ex illorum numero, qui una sequebantur, et ex sceptrigeris quendam jussit deducere quo ille mandasset. Hoc vero qui cernerent, esse putabant honorificum quiddam, ac multo plures deinceps eum colebant.

Cum ad delubra pervenissent, sacrum Jovi fecere, tauris integris combustis; deinde Soli, combustis hic equis integris : deinde Telluri mactatis hostiis, id fecere, quod magi docuerant; postea, iis heroibus, qui terram Syriam tenebant. His peractis, quia locus amœnus erat, metam designavit ad stadium quinque spatium; edixitque ut tributim hic equos totis viribus ad cursum emitterent. Et ipse quidem cum Persis proventus vicit; quippe cui multo maxime res equestris curæ fuerat. Inter Medos Artabazus victoriam adeptus est; huic enim Cyrus equum donaverat : inter Syros is, qui Syris præerat : inter Armenios, Tigranes : inter Hyrcanios, equitum præfecti filius; inter Sacas autem, privatus quidam equo suo hic utique ceteros a tergo reliquit, prope dimidio spatio curriculi. Atque hic Cyrus interrogasse juvenem dicitur, an hunc equum commutare cum regno vellet. Illum respondisse, Nollem equidem eum cum regno commutare, verum gratiam apud virum bonum pro equo dono dato collocatam inire non recusarem. Et Cyrus, Equidem, ait, ostendere tibi locum volo, quo si vel conniventibus oculis aliquid conjicias, a viro bono non sis aberraturus. Omnino, dixit Sacas ille, ostendito mihi; ut gleba hac conjiciam, inquit ea sublata. Tum Cyrus ei demonstrat locum, ubi amici ipsius plurimi erant : is vero conniventibus oculis ictu glebæ locum petit, et Pheraulam attingit, qui prætervehebatur; nam is forte quiddam a Cyro imperatum renuntiabat : cumque ictu percussus esset, ne se quidem convertit, sed id acturus perrexit, quod imperatus erat. Sacas, apertis oculis, quem attigisset, interrogat. Neminem profecto, ait Cyrus, ex iis qui adsunt. At neque eorum, inquit adolescens ille, quenquam qui absunt. Imo vero, inquit Cyrus, attigisti profecto illum, qui præter istos currus celeriter equum agitat. Qui fit igitur, ait, ut se non convertat? Nimirum furiosus quispiam est, ait Cyrus, uti quidem adparet. His adolescens auditis, quinam is esset, inspecturus abibat; ac Pheraulam reperit, qui mentum cum barba terra et sanguine plenum haberet : is enim percussus e naribus fluebat. Cumque accessisset, an ictu percussus fuisset, interrogavit. Ut vides, respondit ille. Hunc ergo tibi, ait, equum dono. Cujus rei gratia? quærebat Pheraulas. Hic jam Sacas rem narrabat, ac tandem aiebat, Arbitror equidem me a viro bono non aberrasse. Et Pheraulas, Opulentiori, quam ego sum, ait, si quidem sapieres, eum dedisses : sed tamen eum accipiam : deos autem precor, quorum voluntate factum est ut me ferires, facultatem mihi dent perficiendi, ut hujus te mihi dati muneris haud pœniteat. Et nunc quidem, ait, hoc equo meo consensō

πόδες τὸν ἵππον ἵππων αὖτις δὲ ἐγὼ παρέσσομαι πρὸς σέ. Οἱ μὲν δὲ οὕτω διηλλάσσοντο. Καθούσιον δὲ ἐνίκα Ραθίνην. 33 Ἀφ' οὗ δὲ καὶ τὰ ἄρματα καθ' ἑκάστον τοῖς δὲ νικῶσι πᾶσιν ἐδίδου θρόνους τε, ὅπως ἂν θύσαντες ἐστῶντο, καὶ ἐκπώματα. Τὸν μὲν οὖν θρόνον ἔλαβε καὶ αὐτὸς τὸ νικητήριον τῶν δὲ ἐκπωμάτων τὸ αὐτοῦ μέρος Φεραύλα ἔδωκεν, ὅτι καλῶς ἐδίδεν αὐτοῦ τὴν ἐκ τοῦ βασιλείου ἔλασιν διατάξαι. 34 Οὕτω δὲ ἡ τότε ὑπὸ Κυροῦ κατασταθεῖσα ἔλασις οὕτως ἐστὶ καὶ νῦν διαμένει ἡ βασιλείως ἔλασις, πλήρῃ τὰ ἱερὰ ἄπεισιν, ὅταν μὴ θύῃ. Ὡς δὲ ταῦτα τέλος εἶχεν, ἀρχινούνται πάλιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐσκήνησαν, οἷς μὲν ἐδόθησαν οἰκίαι, κατ' οἰκίας, οἷς δὲ μὴ, ἐν τάξει.

35. Καλέσας δὲ καὶ ὁ Φεραύλας τὸν Σάκκον τὸν δόντα τὸν ἵππον ἐξέειπε, καὶ τὰλλα τε παρείχεν ἐκπλεῖν καὶ ἐπεὶ ἐδεδειπνήκεισαν, τὰ ἐκπώματα αὐτῷ ἅ ἔλαβε παρὰ Κυροῦ ἐμπιπλάς προῦπιπε καὶ ἐδορεῖτο. 36 Καὶ ὁ Σάκας ἄρῶν πολλὴν μὲν καὶ καλὴν στρωμνὴν, πολλὴν δὲ καὶ καλὴν κατασκευὴν, καὶ οἰκίας δὲ πολλὰς, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Φεραύλα, ἡ καὶ οἰκοὶ τῶν πλουσίων ἔσθαι; Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπε, Ποῖον πλουσίον; τῶν μὲν οὖν σαφῶς ἀποχειροῦσιν. 37 Ἐγὼ γὰρ τοι ὁ πατήρ τὴν μὲν τῶν παιδῶν παιδείαν γλίστρως αὐτὸς ἐργαζόμενος καὶ τρέφων ἐπαίδευσεν ἐπεὶ δὲ μετρίκιον ἐγενόμην, οὐ δυνάμενος τρέφειν ἄρῶν, εἰς ἄρῶν ἀπαγωγὴν ἐκέλευσεν ἐργάζεσθαι. 38 Ἐνθα δὲ ἐγὼ ἀντίτερον ἐκείνου, ἕως ἔφην, αὐτὸς σκάπτων καὶ σπείρων καὶ ἄλλα μικρὸν γάρβον, οὐ μέντοι ποιήζον γε, ἀλλὰ πάντων διακρίστατον, ὅ, τι γὰρ [ἂν] λάβοι σπέρμα, καὶ ὡς καὶ δικαίως ἀπέδιδου αὐτό τε καὶ τόκον οὐδὲν τι ποιοῦν ἤχη δέ ποτε ὑπὸ γενναϊότητος καὶ διπλᾶς ἀπέδωκεν ὧν ἔλασιν. Οἴκοι μὲν οὖν οὕτως ἔχοντες ἔχον νῦν δὲ ταῦτα πάντα ἅ ὁρᾷς Κύρος μοι ἔδωκε. 39 Καὶ ὁ Σάκας εἶπεν, ὦ μακάριε σὺ τὰ τε ἄλλα καὶ αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἐκ πένητος πλούσιος γενέσθαι πολύ γὰρ οἰκμαί σε καὶ διὰ τοῦτο ἤξιον πλουσίῳ ὅτι πεινήσας χρημάτων πεπλούτηκας. 40 Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Ἦ γὰρ οὕτως, ὦ Σάκας, ὑπολαμβάνεις ὡς ἐγὼ νῦν τοσούτῳ ἤξιον ζῶ ὅσῳ πλείω κέκτημαι; οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι ἐσθίω μὲν καὶ πίνω καὶ καθεύδω οὐδ' ὅτι οὖν νῦν ἤξιον ἢ τότε ὅτε πένης ἦν. Ὅτι δὲ ταῦτα πολλὰ ἐστὶ, τοσούτον κεράδιον, πλείω μὲν φυλάττειν δεῖ, πλείω δὲ ἄλλοις διανέμειν, πλείονα δὲ ἐπιμελούμενον πράγματα ἔχειν. 41 Νῦν γὰρ δὴ ἐμὲ πολλοὶ μὲν οἰκείται σίτον αἰτούσι, πολλοὶ δὲ πίνειν, πολλοὶ δὲ ἱμάτια, οἱ δὲ ἱατρῶν δέονται, ἔχει δέ τις ἡ τῶν προβάτων λελογικημένα ψέρον ἢ τῶν θρόων κατασκευημισμένα ἢ νότον ψάκων ἐμπιπτοῦσθαι τοῖς κτήρεσιν ὥστε μοι δοκῶ, ἔφη ὁ Φεραύλας, νῦν διὰ τὸ πολλὰ ἔχειν πλείω λυπείσθαι ἢ πρότερον διὰ τὸ ὀλίγα ἔχειν. 42 Καὶ ὁ Σάκας, Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία, ἔφη, ὅταν σὺ αἴῃ, πολλὰ ἄρῶν πολλὰ πλάσσει ἐμοῦ εὐφραίνει. Καὶ ὁ Φεραύλας εἶπεν, Οὗτοι, ὦ Σάκας, ἥδου ἐστὶ τὸ ἔχειν χρήματα οὕτως ὡς ἀναρῶν τὸ ἀποβάλλειν. Γνώσῃ δ' ὅτι ἐγὼ ἀληθῶς λέγω τῶν μὲν γὰρ πλουτούντων οὐδεὶς ἀνα-

discede : ego vero ad te mox redibo. Atque ita quidem inter se illi permutatione utebantur. Ex Cadusiis autem Eathines vicit. Currus etiam singulos Cyrus ad cursum emisit : omnibus autem victoribus et boves donabat, ut eis matutis epularum, et pocula. Etiam ipse quidem certe victor bovem, victoriae premium, accepit; poculorum partem suam Pheraula donavit, quia visus esset ipsi processionem et regia pulchre ordinasse. Atque ut ista tunc a Cyro instituta fuit processio, sic etiam hoc tempore processio nunc permanet : extra quam quod absunt victimae, quoties non sacram non facit. Posteaquam nam esset impositus tuis, ad urbem redibant, et quibus aedes erant date, suas in aedes devertebantur; quibus date non erant, in castra.

Pheraulas autem arcessitum Sacam, qui equum ei donaverat, hospitio excepit; et cum alia praebuit adfatim, tum ubi conati essent, quae a Cyro acceperat, impleta propinabat ei donabatque pocula. Sacas vero iste cum copiosam et elegantem vestem stragulam videret, copiosumque et elegantem adparatum, et multos quoque famulos, Die mihi, Pheraula, inquit, an etiam dominus ex opulentis eras? Quibus opulentis? ait Pheraulas : ex iis quidem certe qui multas suis victum querunt. Etenim pater meus suis me laboribus tenuiter alens, in disciplina puerili educavit : posteaquam vero adolescens factus sum, quia me in otio non poterat alere, rus abduxit, et opus illic facere iussit. Ibi ego saepe vicissim eum, dum viveret, alui tum ipse pastinandum conserendo agellum perexiguum, non improbam tamen, sed omnium iustissimum : nam quidquid seminis acceperat, id ipsum recte ac iuste reddebat, ac facinus non valde copiosum : atque adeo nonnumquam singulari quadam naturae bonitate etiam duplum reddidit ejus quod acceperat. Hoc equidem certe pacto domi vivebam : jam vero haec universa, quae vides, Cyrus mihi dedit. Et Sacas ille, O te felicem cum alias ob res, inquit, tum ob id ipsum, quod ex paupere dives factus sis : nam arbitror tibi propterea multo jucundiores esse divitias, quod cum pecunias vehementer expeteres, divitias adeptus sis. Et Pheraulas, Itane vero, inquit, existimas, Saca, eo me nunc jucundius vivere, quo plura possideam? Nescis, ait, me et edere, et bibere, et dormire ne tantillo quidem nunc suavius, quam eo tempore, quo pauper eram. Hoc lucri istorum copia facio, quod plura mihi custodienda sunt, plura inter alios distribuenda, plurimum habenda cura cum negotiorum molestiis. Nam multi a me jam famuli cibum petunt, multi potum, multi vestem : egent medicis alii : quidam vel oves a lupis laniatas adfert, vel boves in praecipitium actos, vel morbum pecudes invasisse, narrat : adeo ut existimem, ait Pheraulas, plus me jam doloris ex eo percipere, quod multa possideam, quam prius, quod haberem pauca. Profecto, inquit ille Sacas, cum salva sunt, plura cernens, longe majori, quam ego, voluptate adficiaris. Et Pheraulas, Nequaquam, Saca, ait, tam jucundum est, opes possidere, quam molestum, amittere. Verum autem dicere me intelliges : nam illorum, qui equi ad

κάζεται ὑπ' ἡδονῆς ἀγρυπνεῖν, τῶν δὲ ἀποβαλλόντων τι ὄφει οὐδένα δυνάμενον καθεῦδειν ὑπὸ λύπης. (43) Μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας, οὐδέ γε τῶν λαμβανόντων τι νυστάζοντα οὐδένα ἂν ἰδοῖς ὑπ' ἡδονῆς. (44) Ἀληθῆς, ἔφη, λέγεις· εἰ γάρ τοι τὸ ἔχειν οὕτως ὥσπερ τὸ λαμβάνειν ἡδὺ ᾤν, πολλὸν ἂν διέφερον εὐδαιμονία οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων. Καὶ ἀνάγκη δέ τοι ἔστιν, ἔφη, ὦ Σάκα, τὸν πολλὰ ἔχοντα πολλὰ καὶ δαπανᾶν καὶ εἰς θεοὺς καὶ εἰς φίλους καὶ εἰς ξένους· ὅστις οὖν ἰσχυρῶς χρήμασιν ἔδεται, εὖ ἴσθι τοῦτον καὶ δαπανῶντα ἰσχυρῶς ἀνίστασθαι. (45) Μὰ Δί', ἔφη ὁ Σάκας· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τούτων εἰμι, ἀλλὰ καὶ εὐδαιμονίαν τοῦτο νομίζω τὸ πολλὰ ἔχοντα πολλὰ καὶ δαπανᾶν. (46) Τί οὖν, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὁ Φεραύλας, οὐχὶ σύ γε αὐτίκα μάλα εὐδαιμῶν ἐγένου καὶ ἐμὲ εὐδαιμονα ἐποίησας; λαβὼν γάρ, ἔφη, ταῦτα πάντα κέκτησο, καὶ χρῶσθαι βούλει αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ μηδὲν ἄλλο ἢ ὥσπερ ξένον τρέφε καὶ ἐτι εὐτελέστερον ἢ ξένον· ἀρκέσει γάρ μοι δ, τι ἂν καὶ σὺ ἔχῃς τούτων μετέχειν. (47) Χαίρεις, ἔφη ὁ Σάκας. Καὶ ὁ Φεραύλας ὁμῶς εἶπεν ἢ μὴν σπουδῇ λέγειν. Καὶ ἄλλα γέ σοι, ὦ Σάκα, προδιαπράξομαι παρὰ Κύρου, μήτε θύρας τῆς Κύρου θεραπεύειν μήτε στρατεύεσθαι· ἀλλὰ σὺ μὲν πλουτῶν οἶκος μέν· ἐγὼ δὲ ταῦτα ποιήσω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ· καὶ ἐάν τι ἀγαθὸν προσλαμβάνω διὰ τὴν Κύρου θεραπείαν ἢ καὶ ἀπὸ στρατείας τινός, ὁσὼ πρὸς σέ, ἵνα ἐτι πλείονων ἀρχῇ· μόνον, ἔφη, ἐμὲ ἀπώλυσον ταύτης τῆς ἐπιμελείας· ἦν γάρ ἐγὼ σχολὴν εἶω ἀπὸ τούτων, ἐμοὶ τέ σε οἶομαι πολλὰ καὶ Κύρῳ χρήσιμον ἔσεσθαι. (48) Τούτων οὕτω βρῆθέντων ταῦτα συνθέντο καὶ ταῦτα ἐποιον. Καὶ ὁ μὲν ἤγειτο εὐδαιμῶν γεγενῆσθαι, ὅτι πολλῶν ἤρχε χρημάτων· ὁ δ' αὖ ἐνόμιζε μακαριώτατος εἶναι, ὅτι ἐπίτροπον ἔξοι σχολὴν παρέχοντα πράττειν δ, τι ἂν αὐτῷ ἡδὺ ᾤ.

60. Ἦν δὲ τοῦ Φεραύλας ὁ τρόπος φιλέταιρός τε καὶ θεραπεύειν οὐδὲν ἡδὺ αὐτῷ οὕτως ἐδόκει εἶναι οὐδ' ὠφελισμὸν ὡς ἀνθρώπου. Καὶ γὰρ βέλτιστον πάντων τῶν ζώων ἤγειτο ἀνθρώπον εἶναι καὶ εὐχαριστότατον, ὅτι ἑαῖρα τοῖς τε ἐπαινουμένοις ὑπὸ τινος ἀντεπαινοῦντας τοῖς τε προθύμους τοῖς τε χαριζομένοις πειρωμένους ἀντιχαρίζεσθαι, καὶ οὐς γνοῖεν εὐνοϊκῶς ἔχοντας, τοῖς ἀντεπαινοῦντας, καὶ οὐς εἶδειεν φιλοῦντας αὐτοὺς, τούτους μισεῖν οὐ δυνάμενους, καὶ γονέας δὲ πολλὸν μᾶλλον ἀντιθεραπεύειν πάντων τῶν ζώων ἐθέλοντας καὶ ζῶντας καὶ τελευτήσαντας· τὰ δ' ἄλλα πάντα ζῶα καὶ ἀχαριστότερα καὶ ἀγνωμονέστερα ἀνθρώπων ἐγίγνωσκεν εἶναι. (50) Οὕτω δὴ δ, τε Φεραύλας ὑπερήδετο· ὅτι· ἐξέσοιτο αὐτῷ ἀπαλλαγέντι τῆς τῶν ἄλλων κτημάτων ἐπιμελείας ἀπὸ τῶν φίλων ἔχειν, δ, τε Σάκας· ὅτι ἐμελλε πολλὰ ἔχειν πολλοῖς χρήσεσθαι. Ἐφίλει δὲ ὁ μὲν Σάκας τὸν Φεραύλαν, ὅτι προσέφερε τι αἰεὶ· ὁ δὲ τὸν Σάκαν, ὅτι παραλαμβάνειν πάντα ἤθελε καὶ αἰεὶ πλείονων ἐπιμελούμενος οὐδὲν μᾶλλον αὐτῷ ἀσχολίαν παρεῖχε. καὶ ἔτσι μὲν δὴ οὗτοι διήγον.

sunt, nemo prae voluptate vigilare cogitur, at eorum, qui aliquid amittunt, neminem videas, qui prae merore dormire possit. Minime eorum etiam quenquam, ait Sacas, qui aliquid accipiant, prae voluptate dormitantem vides. Vera inquit, narras : nam si tam jucundum esset aliquid habere, quam accipere, longe divites pauperibus felicitate praestarent. Enimvero necesse est eum, Saca, qui multa possidet, etiam multa tum in deos, tum in amicos, tum in hospites impendere : quisquis ergo pecuniis vehementer delectatur, eum certo scias, etiam sumptum cum facit, vehementer angere. At ego non sum profecto, inquit Sacas, ex eorum numero, sed etiam felicitatem quandam hanc esse arbitror, ut qui multa possidet, multa etiam expendat. Quid igitur, per deos immortales, ait Pheraulas, non tu jam statim admodum felix factus es, et me beasti? accepta enim haec, inquit, universa possideto, et utilior iis ex animi sententia; me non aliter atque hospitem pascito, vel etiam vilius quam hospitem; quippe mihi sufficere illorum esse participem, quaecunque tu habeas. Ludis vero, inquit Sacas. Et Pheraulas juratus ait se ista serio dicere. Quin et alia tibi, Saca, insuper a Cyro impetrahō, ut nempe neque per obsequium frequentare te portas Cyri necesse sit, neque militare : sed domi tu mane opulentus; ego haec et tua et mea causa faciam : quod si etiam aliquid boni vel Cyro studiosè operam navando praeterea consequar, vel ex militia quadam, id ad te perferam, quo plura in potestate habeas; tantum, ait, hac tu me cura liberato : nam si ab his rebus esse mihi otioso liceat, arbitror te et mihi et Cyro magno usui futurum. His dictis, paciscebantur haec inter se, atque haec fecerunt. Ac alter quidem eorum se jam felicem factum existimabat, quod multarum opum dominus esset : alter etiam se felicissimum putabat, quod procuratorem esset habiturus, qui otium ei suppedicaret ad agendum quidquid animo suo collibuisse.

Erat autem ea Pheraulae indoles, ut sodalitiis delectaretur; nec arbitrabatur ex ullius rei cultu tantum voluptatis commodi percipi, quantum ex hominis cultu et observantia. Nam existimabat hominem inter omnes animantes optimum esse ac gratissimum; quia videret, eos qui ab aliquo laudarentur, vicissim hos studiosè laudare, operamque dare, ut gratificantibus vicissim gratificenter; et quos benevolè erga se animo cognosceret, eos vicissim benevolentia complecti; quos amare se perspicere, eos odisse nequaquam posse : parentes denique multo magis obsequiis et cultu demereri velle, quam cetera animalia, sive illi vivorum essent in numero, seu mortem obissent : ceteras vero animantes universas et minus beneficii memores et magis ingratas esse, quam homines, sentiebat. Sic igitur et Pheraulas mirifice gaudebat, quod ipsi, aliarum rerum suarum cura liberato, amicis operam dandi futura esset facultas; itidemque Sacas, quod multa possidens, multis fruturus esset. Ac Sacas quidem hic Pheraulam diligebat, quod semper aliquid adferret : Pheraulas Sacam, quod accipere omnia vellet; ac tametsi plura semper ei curanda venirent, non tamen propterea plus sibi negotii exluberet. Et hi quidem hoc pacto debebant.

Θύσας δὲ [καὶ] ὁ Κύρος καὶ νικητήρια ἐστῖων ἐκέλευσε τῶν φίλων οἱ μάλιστα αὐτὸν αὔξεν τε βουλόμενοι φανεροὶ ἦσαν καὶ τιμῶντες εὐνοϊκώτατα. Συνέκλυσσε δὲ αὐτοὺς καὶ Ἀρταβάζων τὸν Μηδὸν καὶ Τυγράνῃ τὸν Ἀρμένιον καὶ τὸν Ὑράκιον ἱππαρχον καὶ Γοβρύαν.

α. Γαδάτας δὲ τῶν σκηπτούργων ἦρξεν αὐτῷ, καὶ ἡ ἐκείνου διακονήσας ἢ πᾶσα ἐνὸν δαίτα καθιέσχευεν καὶ ὅποτε μὴ συνδαίπνοιεν τινες, οὐδ' ἐκάθιζε Γαδάτας, ἀλλ' ἐπιμέλειτο ὅποτε δὲ αὐτοὶ εἴεν, καὶ συνεδαίπνοι ἤδατο γὰρ αὐτῷ ξυνῶν· ἀπὸ δὲ τούτων πολλοῖς καὶ μεγάλαις ἐπιματόσιν ὑπὸ τοῦ Κύρου, διὰ δὲ Κύρον καὶ ὑπ' αὐτῶν. β. Ὡς δ' ἦλθεν οἱ λαοφόντες ἐπὶ τὸ δαίπνον, οὐκ ὅποι ἐτοίμων ἐκαστον ἐκάθισεν, ἀλλ' οἱ μὴ μάλιστα ἐτήρια, παρὰ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὡς εὐσεβέστερον ἐτήριος οὗτος ὅστις ἢ τῆς δεξιᾶς, τὸν δὲ δευτέρου παρὰ τὴν δεξιάν, τὸν δὲ τρίτον πάλιν παρὰ τὴν ἀριστεράν, τὸν δὲ τέταρτον παρὰ τὴν δεξιάν, καὶ ἦν πλείονες ὄσων, ὡς αὐτοῖς.

γ. Σαφηνέζεσθαι δὲ ὡς ἐκαστον ἐτήρια τούτου ἐδόκει αὐτῷ ἀγαθὸν εἶναι, ὅτι ὅπου μὴν οὖνται οἱ ἐνδοξοὶ τῶν κρατιστεύοντα μήτε καχυβρίζεσθαι μήτε ἄλλα λέγεσθαι, δεῖν οἱ εἶναι ἐνταῦθα οὐ φιλονεικῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες· ὅπου δὲ μάλιστα πλεονεκτητὸν ὁ κρατιστὸς φαίνεται, ἐνταῦθα προθυμώτατα φανεροὶ εἰσιν ἀγωνιζόμενοι πάντες. δ. Καὶ ὁ Κύρος δὲ οὕτως ἐσχηκέναι μὴ τὸς κρατιστεύοντας παρ' αὐτοῦ, εὐθὺς ἀρξάμενος ἐξ ἐδρας καὶ παρυστάσεως. Οἱ μὲντοι ἀθανάτων τὴν ταχέϊσαν ἐδραν καταστήσαντο, ἀλλὰ νόμιμον ἐποιήσαντο καὶ ἀγαθὰς ἐργασίας προβλεῖν εἰς τὴν τιμωτέραν ἐδραν καὶ εἰς τὰς βραδυνουργίας, ἀναχωρεῖν εἰς τὴν ἀτιμωτέραν. Τὸν δὲ πρωτεύοντα ἐν ἐδρᾷ ἤσκηοντο μὴ πλείονα καὶ ἀγαθὰ ἔχοντα παρ' αὐτοῦ φαίνεσθαι. Καὶ ταῦτα δὲ ἐπὶ Κύρῳ γινόμενα οὕτως εἴη καὶ νῦν διαμνόντα ἀσφαλίσθη.

ε. Ἐπει δὲ ἐδαίπνοντο, ἐδόκει τῷ Γοβρύᾳ τὸ μὴ πολλὰ ἐκαστα εἶναι οὐδὲν τι θαυμάστιον παρ' ἀνδρὶ πολλῶν ἔχοντι, τὸ δὲ τὸν Κύρον οὕτω μεγάλα πράττειν, εἰ τι ἥδ' οὐδεὶς λαβεῖν, μηδὲν τούτων ὁόνου καταλείπανον, ἀλλὰ ἔργον ἔργον δόμενον τούτου κοινῶναι τοὺς παρόντας.

ζ. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἀπόρων φίλων ἔστιν οἷς ἐώρα πέμποντα ταῦτα αὐτὸν οἷς ἡσθεῖς τῶν· ὥστε ἐπεὶ ἐδεδαυνήκεσαν καὶ τὰ πάντα πολλὰ ὅτι διαπεπύκται ὁ Κύρος ἀπὸ τῆς τραπέζης, εἶπεν ἄρα ὁ Γοβρύας, Ἀλλ' ἐγὼ, ὦ Κύρε, πρόσθεν μὲν ἡρώσῃμιν τούτῳ σε πλείστον διακρίβειν ἀνθρώπων τῷ στρατηγικώτατον εἶναι νῦν δὲ θεοῦ ἄνθρωποι ἢ μὴν ἐμοὶ δοκεῖν πλέον σε διακρίβειν φιλανθρωπία ἢ στρατηγία.

ς. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Κύρος· καὶ μὲν δὴ καὶ ἐπιδείκνυμι τὰ ἔργα πολλὰ ἡδὺν φιλανθρωπίας ἢ στρατηγίας. Πῶς δὲ; ἔφη ὁ Γοβρύας. Ὅτι, ἔφη, τὰ μὲν κακῶς ποιοῦντα ἀνθρώπους δαί ἐπιδείκνυσθαι, τὰ δὲ εὖ. θ. Ἐκ τούτου δὲ ἐπεὶ ὑπάπινον, ἤρτο ὁ Ὑστάσπης τὸν Κύρον, Ἀρ' ἂν, ἔφη, ὦ Κύρε, ἀρξέσθης μοι εἰ σε ἐροί-

At Cyrus etiam cum, facta re sacra, Victoriam epulo celebraret, illos amicos invitavit, quos aperte constaret et auctum cum maxime velle et animis ei summe benevolis honorem habere. Cum his invitavit et Medum illum Artabazum, et Tigranem Armenium, et equitum praefectum Hyrcanum, et Gobryam. Gadatas autem sceptrigeris ejus praerat, totaque victus ratio domestica sic erat instituta, quem admodum ille ordinaverat : et quoties conabant apud Cyrum aliqui, ne sedebat quidem Gadatas, sed convivii curam gerebat : at quoties soli essent, et ipse una cum Cyro conabat : delectabatur enim Cyrus consuetudine Gadatae : propter haec autem a Cyro multis et magnis honoribus adiciebatur, ac propter Cyrum, etiam ab aliis. Ad cenam invitati cum venissent, non fortuito unumquemque collocabat, sed quem honore maximo dignabatur, ad levam, quod haec ins dñs obnoxia magis sit quam dextra; secundum ab hoc ad dextram, tertium rursus ad levam, quartum ad dextram : ac si plures etiam sunt, eadem ratione convivae collocantur. Arbitrabatur autem utile esse, quo honore singulos ornaret, planum fieri : quippe quia ubi existimant homines, eum qui praestet aliis neque praecunia neque praemia accepturum, liquido patet, inter eos emulationem ibi nullam existere : ubi vero praestantisissimi cujusque conditio cernitur esse optima, ibi summa cum alacritate universi certamina se suscipere declarent. Et Cyrus quidem hoc modo quinam apud semaxima essent auctoritate planum faciebat, exorsus statim a sessionis et adstistendi loco. Neque tamen esse cuique perpetuum locum volebat eum, quo sedere jus-us fuisset : sed lege cavit, ut praeclearis facinoribus progressio fieret ad locum honoratissimum; ac, si quis ignave molliterque se gereret, ad minus honorificum retrocederet. Putabat autem sibi pudentem Cyrus, eum hominem qui locum in consensu principem obtineret, non etiam conspici plurimis ab se hominis ornatum. Atque haec ut Cyri tempore fuerunt constituta, ita nunc quoque servari animadvertimus.

Cum cenarent, minime visum est Gobryae mirum, magna copia res singulas esse apud hominem multis imperantem : sed id potius, quod Cyrus in tanta rerum magnitudine, si quid suave visus esset consequutus, id non solus absumeret; sed etiam negotium sibi exhiberet rogando, ut amici praesentes ejus essent participes. Quinetiam saepenumero videbat eum nonnullis amicis absentibus ea mittere, quibus forte delectatus esset : quo fiebat, ut posteaquam cenati essent, et omnia, permulta quidem illa, Cyrus ex mensa huc illuc misisset, Gobryas diceret, Existimabam antehac equidem, Cyre, plurimum eo praestare ceteris hominibus, quod imperatoriae artis peritissimus esses : at nunc deos juratus testor, videri mihi plus te humanitate quam imperatoria laude excellere. Sic est profecto, ait Cyrus; et quidem humanitatis, quam artis imperatoriae, opera exhibere multo est gratius. Quinam istuc? ait Gobryas. Quod, inquit, haec hominibus malefaciendo exhibere necesse est, illa benefaciendo. Deinde, cum laudius biberent, Cyrum Hystaspas interrogans, Num mihi succensurus sis, ait, Cyre, si te interrogem, quod rescire

μην δ βούλομαι σου πυθέσθαι; Ἀλλὰ καὶ μὰ τοὺς θεούς, ἔφη, τούναντίον τούτου ἀχθοίμην ἂν σοι, εἰ αἰσθοίμην σωπῶντα & βούλοιο ἐρέσθαι. Λέγε δὴ μοι, ἔφη, ἥδη πῶποτε καλέσαντός σου οὐκ ἦλθον; Εὐφρέμει, ἔφη ὁ Κύρος. Ἀλλ' ὑπακούων σχολῇ ὑπήκουσα; Οὐδὲ τούτο. Πρὸς τὸν δέ τι ἥδη σοι οὐκ ἔπραξα; Οὐκ αἰτιῶμαι, ἔφη. Ὁ δὲ πράττοιμι, ἔστιν ὅτι πῶποτε οὐ προθύμως ἢ οὐχ ἡδομένως πράττοντά με κατέγνων; Τούτο δὲ πάντων ἥκιστα, ἔφη ὁ Κύρος. (10) Τίνος μὴν ἕνεκα, ἔφη, πρὸς τῶν θεῶν, ὧς Κύρε, Χρυσάνταν ἐγραΐξας ὥστε εἰς τὴν τιμιωτέραν ἐμοῦ χώραν ἰδρυθῆναι; Ἡ λέγω; ἔφη ὁ Κύρος. Πάντως, ἔφη ὁ Ὑστάσπης. Καὶ οὐ αὖ οὐκ ἀχθέσει μοι ἀκούων τάληθῃ; (11) Ἡ τῆσσμαι μὲν οὖν, ἔφη, ἣν εἶδω ὅτι οὐκ ἀδικοῦμαι. Χρυσάντας τρῶινυν, ἔφη, οὗτοσι πρῶτον μὲν οὐ κλῆσιν ἀνέμενεν, ἀλλὰ πρὶν καλεῖσθαι παρῆν τῶν ἡμετέρων ἕνεκα ἔπειτα δὲ οὐ τὸ κελευόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἃ πὺ αὐτὸς γνώη ἄμεινον εἶναι πεπραγμένον ἡμῖν τούτο ἱερτατεν. Ὅποτε δ' εἰπείν τι δέοι εἰς τοὺς συμμάχους, ἃ μὲν ἐμὲ ᾤετο πρέπειν λέγειν ἐμοὶ συνεβούλευεν, ἃ δὲ με αἰσθοίτο βουλούμενον μὲν εἰδέναι τοὺς συμμάχους, αὐτὸν δὲ με αἰσχυρόμενον περὶ ἐμαυτοῦ λέγειν, ταῦτα οὕτως λέγων ὥς ἐαυτοῦ γνώμην ἀπεφαίνετο ὥς ἔν γε δύσως τί κωλύει αὐτὸν καὶ ἐμοῦ ἐμοὶ κρείττονα εἶναι; καὶ ἐαυτῷ μὲν ἀεὶ φησι πάντα τὰ παρόντα ἀρκεῖν, ἐμὰ δὲ ἀεὶ φανερός ἐστι σκοπῶν τί ἂν προσγενομένον ὀήσειεν, ἐπὶ τε τοῖς ἐμοῖς καλοῖς μᾶλλον ἐμοῦ ἀγαλλεῖται καὶ ἡδεται. (12) Πρὸς ταῦτα ὁ Ὑστάσπης εἶπε, Νῆ τὴν Ἥραν, ὧς Κύρε, ἡδομαί γε ταῦτά σε ἐρωτήσας. Τί μάλιστα; ἔφη ὁ Κύρος. Ὅτι καὶ γὰρ πειράσσομαι ταῦτα ποιεῖν ἐν μόνον, ἔφη, ἀγνοῶ, πῶς ἂν εἴην δῆλος χαίρων ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς; πότερον κροταίνῃ δὲ τὸ χεῖρε ἢ γελᾶν ἢ τί ποιεῖν. Καὶ ὁ Ἀρτάβζας εἶπεν, Ὅρχεῖσθαι δεῖ τὸ Περσικόν. Ἐπὶ τούτοις μὲν δὴ γέλως ἐγένετο.

12. Προϊόντος δὲ τοῦ συμποσίου ὁ Κύρος τὸν Γωδρύαν ἐτίμητο, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὧς Γωδρύα, νῦν ἂν δοκοῖς ἔξισιν τῶνδ' ἐπὶ τὴν θυγατέρα δοῦναι ἢ ὅτε τὸ πρῶτον ἔμιν συνεγένου; Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Γωδρύας, καὶ γὰρ τάληθ' εἰπὼ; Νῆ Δί', ἔφη ὁ Κύρος, ὥς ψεύδους γε οὐδεμῶς ἐρώτησις δεῖται. Εὖ τρῶινυν, ἔφη, ἴσθι ὅτι νῦν ἂν πολὺ ἔξισιν. Ἡ καὶ ἔχους ἂν, ἔφη ὁ Κύρος, εἰπείν διότι; Ἐργως. (13) Λέγε δὴ. Ὅτι τότε μὲν ἐώρων τοὺς πόδας καὶ τοὺς κινδύνους εὐθύμως αὐτοὺς φέροντας, νῦν δὲ ἥρως αὐτοὺς τάχαθ' ὀφρῶνως φέροντας. Δοκεῖ δέ μοι, ὧς Κύρε, χαλεπώτερον εἶναι εὐρεῖν ἄνδρα τάχαθ' ἀλῆως φέροντα ἢ τὰ κακά· τὰ μὲν γὰρ ὕβριν τοῖς πολλοῖς, τὰ δὲ σωφροσύνην τοῖς πᾶσιν ἐμποιεῖ. (14) Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἡκουσας, ὧς Ὑστάσπας, Γωδρύου τὸ ῥῆμα; Καὶ μὰ Δί', ἔφη καὶ ἐν πολλὰ τοιαῦτά γε λέγω, πολὺ μᾶλλον με τῆς θυγατρὸς μνηστῆρα λήψεται ἢ ἐν ἐκείναις πολλὰ μοι ἐπιδεικνύη. (15) Ἡ μὴν, ἔφη ὁ Γωδρύας, πολλὰ γέ μοι ἔστι τοιαῦτα συγγεγραμμένα, ὧν ἐγὼ σοι οὐ φθονήσω, ἣν τὴν θυγατέρα μου γυ-

cupio? Imo vero per deos immortales, ait, contra succensere tibi, si te reticere animadverterem, de quibus interrogare velles. Dic mihi igitur, inquit, an unquam arcessitus abs te, non accessi? Bona verba, subiecit Cyrus. Num vero lente tibi parui? Ne id quidem. Num aliquid mihi abs te imperatum, non effectum dedi? Nihil habeo quod querar, ait. Quidquid autem facerem, eorum omnium an aliquid est, quod unquam non alacriter, neque cum voluptate facere me animadverteris? Id vero minime omnium, ait Cyrus. Quid igitur est, per deos immortales, quo Chrysantas te movit ut sede honoratori, quam ego, collocaretur? Dicamne? inquit Cyrus. Omnino, subiecit Hystaspas. Et tu mihi rursum non succensebis, ubi quod verum est audies? Imo vero voluptatem capiam, inquit, si me nulla injuria adfici sciam. Hic ergo Chrysantas, primum, ait, non expectabat donec arcesseretur, sed rerum nostrarum causa prius etiam, quam arcesseretur, aderat: deinde non id solum faciebat, quod imperaretur; sed quidquid animadverteret ipse, quod effectum nobis conduceret, agebat. Quoties autem ad socios aliquid dicendum erat, quæ ejus judicio me dicere decebat, de iis consilium mihi dabat suum; quæ vero præsentisceret me quidem scire socios cupere, sed pudore præpediri, quo minus ipse de me dicerem, ea sic proferebat, quasi suam ipsius sententiam exponeret: proinde quid vetat, quo minus in his mihi meis potior fuerit? Præterea sibi semper ea, quæ adsunt, sufficere ait; mihi vero prospicere semper eum palam est, ecquid accedere possit amplius, quod utilitatem adferat: denique de meis commodis plus lætitiæ ac voluptatis ille capit, quam egomet capiam. Ad hæc Hystaspas, Lætor, ita me Juno amet, inquit, me de his te interrogasse. Cur id potissimum? ait Cyrus. Quippe quia et ipse hæc facere ehtar: unum modo, inquit, ignoro, quo scilicet pacto efficere possim, ut manifestum sit me tuis commodis gaudere; utrum manibus mihi plaudendum, an ridendum, vel quid agendum sit. Et Artabazus, Saltandum tibi est, ait, more Persico. Et hæc quidem verba risus consequutus est.

Cum autem compotatio produceretur, Gobryam Cyrus interrogans, Dic mihi, Gobrya, inquit, modone tibi videare libentius horum alicui filiam daturus, quam id temporis quo primum nobis consuetudine congressus es? Num et ego, subiecit Gobryas, verum dicam? Ita profecto, ait Cyrus; quippe nulla interrogatio mendacium desiderat. Itaque certo scias, inquit, multo me jam libentius id facturum. Possisne mihi dicere, ait Cyrus, quamobrem? Ego vero possim. Dic igitur. Quia cernebam eos id temporis tum labores, tum pericula, præsentibus et æquis animis tolerare; nunc etiam res secundas moderate ferre video. Arbilrur autem, Cyre, difficilior esse reperire hominem qui res secundas quam qui adversas, recte ferat: nam illæ in plerisque insolentiam, hæc modestiam in omnibus excitant. Et Cyrus, Audivistine, inquit, hoc Gobryæ verbum, Hystaspa? Audivi profecto, ait: ac si quidem ejusmodi plura dixerit, multo me magis filia procum habiturus est, quam si multa mihi pocula ostendet. Profecto, inquit Gobryas, multa mihi sunt hujusmodi literis consignata quæ tibi ego non invidēbo, si filiam meam uxo-

ναῖκα λαμβάνης· τὰ δὲ ἐκπόματα, ἔφη, ἐπειδὴ οὐκ ἀνέχεσθαι μοι φαίνεται, οὐκ οἶδ' εἰ Χρυσάντα τούτῳ δῶν, ἔπει καὶ τὴν ἔβραν σου ψυήρησας. (17) Καὶ μὲν δὲ, ἔφη ὁ Κύρος, ὦ Ὑστάσπης, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ οἱ παρόντες, ἦν ἐμοὶ λέγῃτε, ὅταν τις ὁμῶν γαμεῖν ἐπιχειρήσῃ, γινώσκεσθε ὁποῖός τις καὶ ὡς συναρμόσιός ὑμῖν ἔσται. (18) Καὶ ὁ Γωβρύας εἶπεν, Ἦν δέ τις ἐκδοῦναι βούληται θυγατέρα, πρὸς τίνα δεῖ λείπειν; Πρὸς ἐμὲ, ἔφη ὁ Κύρος, καὶ τοῦτο πάνυ γὰρ, ἔφη, θεῖος εἰμι ταύτην τὴν τέχνην. Ποῖαν; ἔφη ὁ Χρυσάντας. (19) Τὸ γινῶναι ὁποῖός ἂν γάμος ἐκείτῳ συναρμόσιος. Καὶ ὁ Χρυσάντας ἔφη, Λέγῃ δὲ πρὸς τῶν θεῶν ποῖαν τινὰ μοι γυναῖκα οἷε συναρμόσιον κάλλιστα. (20) Ἡρώτον μὲν, ἔφη, μικρὰν μικρὸς γὰρ καὶ αὐτὸς εἶ· εἰ δὲ μεγάλῃν γαμεῖς, ἦν ποτε βούλῃ αὐτὴν ὁρῆναι πιδῆται, προσάλλεσθαι σε δεήσει ὥς τὰ κυνάρια. Τούτῳ μὲν δὲ, ἔφη, ὁρῶς προνοεῖς· καὶ γὰρ οὐδ' ὅπως οἶσιν ἄντικτός εἰμι. (21) Ἐπειτα δ', ἔφη, σιμὴ ἂν σοι ἱσχυρώς συμφέρει. Πρὸς τί δὲ αὖ τοῦτο; Ὅτι, ἔφη, σὺ γρυπὸς εἶ· πρὸς οὖν τὴν σιμότητά σάφ' ἴσθι ὅτι ἡ γρυπότης ἄριστος ἂν συναρμόσιος. Λέγεις σὺ, ἔφη, ὥς καὶ τῷ εὐ δεδειπνηκότῳ ὥσπερ καὶ ἐγὼ νῦν ἀδειπνός ἂν συναρμόσιος. Καὶ μὰ Δῖ', ἔφη ὁ Κύρος· τῶν μὲν γὰρ μεστῶν γρυπὴ ἡ γαστήρ γίνεται, τῶν δὲ ἀδειπνῶν σιμὴ. (22) Καὶ ὁ Χρυσάντας ἔφη, Ψυχρὸν δ' ἂν βασιλεὺς πρὸς τῶν θεῶν ἔχῃς ἂν εἰπεῖν ποῖα τις συνοίσαι; Ἐνταῦθα μὲν δὲ ὅτε Κύρος ἐξεγέλασε καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως. (23) Γελόντων δὲ ἄρα εἶπεν ὁ Ὑστάσπης, Ποῦ γὰρ, ἔφη, μέλιστα τούτου σε. Ὁ Κύρος, ζηλῶ ἐν τῇ βασιλείᾳ. Τίνος; ἔφη ὁ Κύρος. Ὅτι δύνασαι καὶ ψυχρὸς ὢν γέλωτα παρέχειν. Καὶ ὁ Κύρος εἶπεν, Ἐπειτα οὐκ ἂν πρίαίς γε παμπόλλου ὥστε σοὶ ταῦτ' εἰρηθῇ, καὶ ἀπαγγεληθῇ παρ' ἧς εὐδοκίμειν βούλει ὅτι ἀπείσῃς εἶ; Καὶ ταῦτα μὲν δὲ οὕτω διεσκόπευτο.

24. Μετὰ δὲ ταῦτα Τυγράνῃ μὲν ἐξήνεγκε γυναικεῖον κόσμον, καὶ ἐκέλευσε τῇ γυναικὴ δῶναι, ὅτι ἀνδρείως συνιστρατεύετο τῷ ἀνδρὶ, Ἀρταβάζῳ δὲ χρυσὸν ἐκπομα· τῷ δὲ Ὑρκανίῳ ἵππον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ καλὰ ἐδωρήσατο. Σοὶ δὲ, ἔφη, ὁ Γωβρύας, δώσω ἄνδρα τῇ θυγατρὶ. (25) Οὐκ οὖν ἐμὲ, ἔφη ὁ Ὑστάσπης, δώσεις, ἵνα καὶ τὰ συγγράμματα λάβω. Ἦ καὶ ἔστι σοι, ἔφη ὁ Κύρος, οὐσία ἀξία τῶν τῆς παιδός; Νῆ Δί', ἔφη, πολλαπλάσιον μὲν οὖν χρημάτων. Καὶ ποῦ, ἔφη ὁ Κύρος, ἔστι σοι αὕτη ἡ οὐσία; Ἐνταῦθα, ἔφη, ὅπου περ καὶ σὺ κάθησαι φίλος ὢν ἐμοί. Ἀρκεῖ μοι, ἔφη ὁ Γωβρύας, καὶ εὐθὺς ἐκτείνας τὴν δεξιάν, Δίδου, ἔφη, ὁ Κύρος· δέχομαι γὰρ. (26) Καὶ ὁ Κύρος λαβὼν τὴν τοῦ Ὑστάσπιδος δεξιάν ἔδωκε τῷ Γωβρύᾳ, ὃ δ' ἔδεδεξτο. Ἐκ δὲ τούτου πολλὰ καὶ καλὰ ἔδωκε δῶρα τῷ Ὑστάσπιδι, ὅπως τῇ παιδί πέμψει· Χρυσάνταν δ' ἐφιλάσσε προσαγγηγμένον. (27) Καὶ ὁ Ἀρταβάζος εἶπε, Μὰ Δί', ἔφη, ὁ Κύρος, οὐχ ὁμοίως γε χρυσὸν ἐμοὶ τε τὸ ἐκπομα δέδωκας καὶ Χρυσάντα τὸ δῶρον. Ἀλλὰ καὶ σοί, ἔφη, δώσω. Ἐπῆρετο ἐκεῖνος, Ὅπως; Εἰς

rem duxeris: pocula vero, ait, quia mihi non videris admittere, nescio annon Chrysante huic dem, quando is sedem etiam tibi surripuit. Enimvero, ait Cyrus, Hystaspas, et ceteri qui adestis, si mihi rem indicaveritis, quando quis vestrum uxorem ducere conabitur, qualis et ipse vobis in eam futurus sim adjutor, cognoscetis. Et Gobryas, Cui vero indicandum erit, inquit, si quis filiam nuptum dare velit? Etiam illud mihi significate, ait Cyrus: nam hanc artem mirifice calleo. Quam? ait Chrysantas. Cognoscendi, inquit, quod conjugium cuique congruat. Et Chrysantas, Dic ergo, per deos immortales, ait, cujusmodi uxorem mihi pulcherrime congruentem fore arbitreris. Primum, inquit, parvam: nam et tu parvus es: quod si grandem ducas, assilire te necesse fuerit, castellorum more, si forte rectam osolari velis. Id vero, inquit, recte abs te providetur; namne tantillum quidem ad saltandum habilis sum. Deinde, ait, sine admodum tibi accommoda esset. Cur illud? Quia tu, inquit, nasum aduncum habes: optime igitur, certo scias, sine nasi formae congruerit adunca. Hoc dicis, inquit, bene conato, quemadmodum jam ego sum, incernatam fore congruentem. Ita profecto, ait Cyrus; nam eorum, qui pleni sunt, ventus aduncus est; incernatur, sinus. Et Chrysantas, Possisne, obsecro te, inquit, dicere, cujusmodi uxor regi frigido commoda foret? Hic risum et Cyrus edidit, et alii item. Quibus simul ridentibus, Hystaspas dixit, Equidem te, Cyre, multo maxime felicem ob hoc in isto regno tuo dico. Quid illud est? ait Cyrus. Quod cum frigidus sis, risum movere possis. Et Cyrus, Tu vero non magno redimeres, inquit, ut hoc abs te dicta essent, atque ut illi renuntiarentur, apud quam existimari te velis, quod sis urbanus? Et haec ita quidem ultro citroque jactabantur scommata.

Secundum haec Cyrus mundum muliebrem Tigrani protulit, quem ut uxori daret, praecepit, quod ea virili animo militiae mariti comes fuisset; et Artabazo poculum aureum, Hyrcanio equum, cum aliis multis ac pulchris rebus, donavit. Tibi vero, Gobrya, inquit, virum dabo, cui filiam colloces. Me igitur dabis, ait Hystaspas, ut etiam illa Gobryae scripta consequar. Num tibi sunt, inquit Cyrus, facultates, quae sint puellae fortunae dignae? Sunt profecto, ait, et multo quidem maioribus opibus. Et ubinam, inquit Cyrus, has habes facultates? Hic, ait, ubi tu consedisti, qui mihi amicus es. Id vero sufficit mihi, subjecit Gobryas; statimque porrecta dextra, Da, Cyre, ait: nam accipio. Et prehensam Cyrus Hystaspae dexteram Gobryae dedit; et is accepit. Multa deinde et elegantia dedit Hystaspae munera, quae puellae mitteret: Chrysantam vero admotum sibi osculatus est. Et Artabazus, Profecto, Cyre, inquit, non ex eodem auro mihi poculum, et Chrysante munus hoc dedisti. At enim, ait Cyrus, etiam tibi daturus sum. Quando? quarebat ille.

τριακοστὸν, ἔφη, ἔτος. Ὡς ἀναμενῶντος, ἔφη, καὶ οὐκ ἀποθανομένου οὕτω παρασκευάζου. Καὶ τότε μὲν δὴ οὕτως ἔληξεν ἡ σκηνή· ἐξανισταμένων δ' αὐτῶν ἐκείνῃ καὶ ὁ Κύρος καὶ συμπερούπεμψεν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς θύρας.

29. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοὺς ἐθελούσιους συμμάχους γενομένους ἀπέπεμπεν οἰκάδε ἑκάστους, πλὴν ὅσοι αὐτῶν οἰκεῖν ἐβούλοντο παρ' αὐτῶν· τούτοις δὲ χώραν καὶ οἴκους ἔδωκε, καὶ νῦν ἔτι ἔχουσιν οἱ τῶν καταμεινάντων τούτων τότε ἀπόγονοι· πλείστοι δ' εἰσι Μήδων καὶ Ὑρκανίων· τοῖς δ' ἀπὸ οὐσι δωρησάμενος πολλὰ καὶ ἀμέμεπτους ποιησάμενος καὶ ἄρχοντας καὶ στρατιώτας ἀπέκρίματο. (29) Ἐκ τούτου δὲ διέδωκε καὶ τοῖς περὶ ἑαυτὸν στρατιώταις τὰ χρήματα ὅσα ἐκ Σάρδεων ἔλαβε· καὶ τοῖς μὲν μυριάρχοις καὶ τοῖς περὶ ἑαυτὸν ὑπηρέταις ἐξαίρετα ἐδίδου πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστω, τὰ δ' ἄλλα διένειμε· καὶ τὸ μέρος ἑκάστω δούς τῶν μυριάρχων ἐπέτρεψεν αὐτοῖς διανέμειν ὥς περ αὐτὸς ἐκαίνοις διένειμεν. (30) Ἔδοσαν δὲ τὰ μὲν ἄλλα χρήματα ἄρχων ἄρχοντας τοῖς ὑπ' αὐτῶν δοκιμάζων· τὰ δὲ τελευταῖα οἱ ἐξάδάρχαι τοῖς ὑπ' αὐτοῖς ἰδιώταις δοκιμάσαντες πρὸς τὴν ἀξίαν ἑκάστω ἔδοσαν· καὶ οὕτω πάντες εἰλήφσαν τὸ δικαίον μέρος. (31) Ἐπεὶ δὲ εἰλήφσαν τὰ τότε δοθέντα, οἱ μὲν τινες ἔλεγον περὶ τοῦ Κύρου τοιαῦτα, ἣν ποὺ αὐτὸς γε πολλὰ ἔχει, ὅπου γε καὶ ἡμῶν ἑκάστω τοσαῦτα δέδωκεν. Οἱ δὲ τινες αὐτῶν ἔλεγον, Ποῖα πολλὰ ἔχει; οὐχ ὁ Κύρου τρόπος τοιοῦτος ὅσος χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ διδοὺς μᾶλλον ἢ κτῶμενος ἡδεταί.

32. Αἰσθανόμενος δὲ ὁ Κύρος τούτους τοὺς λόγους καὶ τὰς δοξὰς τὰς περὶ αὐτοῦ συνᾶλεξε τοὺς φίλους τε καὶ τοὺς ἐπικαιρίους ἅπαντας καὶ ἔλεξεν ὧδε·

Ἄνδρες φίλοι, ἐώρακα μὲν ἤδη ἀνθρώπους οἱ βούλονται δοκεῖν πλείω κεκτησθαι ἢ ἔχουσιν, ἐλευθεριώτεροι ἂν οἰόμενοι οὕτω φαίνεσθαι· ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν, ἔφη, οὕτοι τοῦμπαλιν οὐ βούλονται ἐφελκεσθαι· τὸ γὰρ πολλὰ δοκοῦντα ἔχειν μὴ κατ' ἀξίαν τῆς οὐσίας φαίνεσθαι ὠφελούντα τοὺς φίλους ἀνελευθερίαν ἐμοίγε δοκεῖ περιάπτειν. (33) Εἰσὶ δ' αὖ, ἔφη, οἱ λεληθέναι βούλονται ὅσα ἂν ἔχωσι· πονηροὶ οὖν καὶ οὕτοι τοῖς φίλοις ἐμοίγε δοκοῦσιν εἶναι· διὰ γὰρ τὸ μὴ εἰδέναι τὰ ὄντα πολλάκις δαίμονι οὐκ ἐπαγγέλλουσιν οἱ φίλοι τοῖς ἐταίροις, ἀλλ' ἀπατῶνται. (34) Ἀπλουστάτου δέ μοι, ἔφη, δοκεῖ εἶναι τὸ τὴν δύναμιν φανεράν ποιήσαντα ἐκ ταύτης ἀγωνίζεσθαι περὶ καλοκάγαθίας. Κἀγὼ οὖν, ἔφη, βούλομαι ἔχειν ὅσα μὲν οἶόν τ' ἐστὶν ἰδεῖν τῶν ἐμῶν ὄντων δεῖξαι, ὅσα δὲ μὴ οἶόν τ' ἰδεῖν, διηγήσασθαι. (35) Ταῦτα εἰπὼν τὰ μὲν εἰδείκνυε πολλὰ καὶ καλὰ κτήματα· τὰ δὲ κείμενα ὥς μὴ βράδιον εἶναι ἰδεῖν διηγείτο· τέλος δὲ εἶπεν ὧδε·

(36) Ταῦτα, ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἅπαντα δεῖ ἡμεῖς οὐδὲν μᾶλλον ἐμὰ ἡγεῖσθαι ἢ καὶ ὑμέτερα· ἐγὼ γάρ, ἔφη, ταῦτα ἀθροῖζω οὐθ' ὅπως αὐτὸς καταδασπασήσω οὐθ' ὅπως αὐτὸς κατατρίψω· οὐ γὰρ ἂν δυναίμην· ἀλλ' ὅπως ἔχω τῶν τε ἀεὶ καλὸν τι ὑμῶν ποιοῦντι διδόναι καὶ ὅπως ἦν τις ὑμῶν τινος ἐνδείσθαι νομίσῃ,

Ad annum, inquit, trigesimum. Tu vero sic te parato, ait Artabazus, quasi illud ipse tempus expectaturus sim, nec mortem prius obiturus. Et hoc quidem modo tum illi contubernali convivio finis est impositus: cum autem ipsi surgerent, etiam Cyrus surrexit, et eos ad fores usque prosequutus est.

Postridie socios qui sponte se conjunxerant, singulos domum remisit, exceptis iis, qui apud ipsum habere domicilia vellent: his agros et aedes dedit, quas etiam nunc posteriores eorum, qui tunc remansere, possident; sunt autem plurimi ex Medis et Hyrcaniis: cum discedentibus multa donasset, et perfecisset ut nihil illi, sive praefecti essent sive milites, quererentur, sic eos dimisit. Deinde militibus etiam suis pecunias, quascunque ex Sardibus ceperat, distribuit; ac decem quidem millium praefectis et ministris suis eximia quaedam pro dignitate cuiusque largiebatur, cetera hinc inde dividebat: et data parte certa cuique decem millium praefecto, demandavit iis curam aliis distribuendi, quemadmodum illis distribuisset. Ac pecuniae quidem ceterae sic distributae sunt, ut praefectus quisque in praefectos inferiores, sibi parentes, explorando inquireret; sex item militibus praefecti, gregariis quibus praerant militibus exploratis, pecunias ultimas cuique pro merito dederunt: atque hoc modo justam universi portionem consequuti sunt. Acceptis autem pecuniis hisce tunc distributis, aliqui de Cyro aiebant, Ipse multa certe possidet, cum tam multa cuique nostrum dederit. Alii dicebant, Quae sunt illa multa quae possidet? non eo est ingenio Cyrus, ut pecunias velit construere, sed majorem voluptatem dando quam accipiendo percipit.

Hos sermones hominumque de se sententias cum Cyrus animadvertisset, convocatis amicis et omnibus illis, quos interesset accessiri, in hanc sententiam loquutus est:

« Vidi equidem nonnullos, amici, qui existimari vellent plura possidere, quam haberent reipsa; quod hoc modo futurum arbitrarentur, ut magis liberales viderentur: verum illi vergere mihi videntur in partem instituto suo contrariam: nam eum, qui multa possidere credatur, non pro ratione facultatum amicis palam commodare, id vero mihi notam illiberalitatis ei imprimere videtur. Rursus alii quantum possideant, ceteros ignorare volunt; qui et ipsi mihi sane videntur male de amicis mereri: nam quia facultates eorum ignorantur, saepe amici egentes sodalibus quid sibi opus sit non significant, sed decipiuntur. Id mihi simplicissimi videtur hominis esse, ut ostensis facultatibus suis, pro earum ratione benignitatis laudem sibi parare contendat. Quamobrem et ipse vobis monstrare volo, quascunque facultates meas videre licet; et quas videre non licet, eas oratione vobis exponam. » Haec loquutus, alias quidem opes, et multas et pulchras, eis commonstrabat; alias vero sic positas, ut facile conspici non possent, commemorabat: tandemque dixit, « Haec omnia vos nihilo magis mea quam vestra ducere convenit: nam equidem ea colligo, non ut ipse absumam, nec ut ipse conteram (quod a me quidem fieri non posset); sed partim ut habeam, quod alicui vestrum quovis tempore praclarum aliquid facinus edenti largiar, partim ut si quis vestrum egere se aliqua

πρὸς ἐμὲ ἐλθὼν λάβη, ὃ ἂν ἐνδεὲς τυχάνῃ ὦν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐλέγθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἦνθα δὲ ἔχθη αὐτῷ ἐδόκει καλῶς ἔχειν τὰ ἐν Βαβυλωνίᾳ ὡς καὶ ἀποδημεῖν, συνεσκευάζετο τὴν εἰς Πέρσας πορείαν καὶ τοῖς ἄλλοις παρήγγειλεν ἑπεὶ δ' ἐνόμισεν ἱκανὰ ἔχειν ὧν ὥστω δεήσειν, οὕτω δὲ ἀνεζεύγνυ. α Διηρησόμεθα δὲ καὶ ταῦτα ὡς πολλὸς στόλος ὧν εὐτάκτως μὲν κατεσκευάζετο καὶ πάλιν ἀνεσκευάζετο, κατεχωρίζετο δὲ ταχὺ ὅπου δεῖ. Ὅπου γὰρ ἂν στρατοπεδεύηται βασιλεὺς, σκηνὰς μὲν δὲ ἔχοντες πάντες οἱ ἀμφὶ βασιλείᾳ στρατεύοντες καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. β Εὐθὺς δὲ τούτῳ ἐνόμιζε Κύρος πρὸς εὖ βλεπούσαν ἵστασθαι τὴν σκηνήν· ἔπειτα ἔταξε πρῶτον μὲν πόσους ἀπολιπόντας σκηνῶν τοὺς δορυφόρους τῆς βασιλείας σκηνῆς· ἔπειτα σιτοποιῶν μὲν χώραν ἀπιδείξε τὴν δεξιάν, ὁλοποιῶν δὲ τὴν ἀριστεράν, ὑποῖς δὲ τὴν δεξιάν. ὑποῦντοίς δὲ τοῖς ἄλλοις τὴν ἀριστεράν· καὶ τὰλλα δὲ διετέτακτο ὥστε εἰδέναι ἕκαστον τὴν ἐκαστοῦ χώραν καὶ μέτρον καὶ τόπον. γ Ὅταν δὲ ἀνασκευάζωνται, συντίθησι μὲν ἕκαστος σκευὴν ὥςπερ τέτακται γράσειν, ἀνατίθενται δ' αὖ ἄλλοι ἐπὶ τὰ ὑποῦντοια ὥς' ἅμα μὲν πάντες ἔρχονται οἱ σκευαχοῦντο ἐπὶ τὰ τεταγμένα ἄγειν, ἅμα δὲ πάντες ἀνατιθέμενα ἐπὶ τὰ ἐκαστοῦ ἕκαστος. Οὕτω δὲ ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ μὴ τε σκηνὴ καὶ πάσις ἀνερῶσθαι. δ Ὡς αὐτὸς οὕτως ἔχει καὶ περὶ κατασκευῆς. Καὶ περὶ τοῦ πεποιθῆσθαι δὲ τὰ ἐπιτήδεια πάντα ἐν καιρῷ ὡς αὐτὸς διατέτακται ἕκαστος τὰ ποιητέα καὶ διὰ τοῦτο ὁ αὐτὸς χρόνος ἀρκεῖ ἐνὶ τῷ μέτρῳ καὶ πᾶσι πεποιθῆσθαι. ε Ὡς περὶ δὲ οἱ περὶ τὰ ἐπιτήδεια θεράποντες χώραν εἶχον τὴν προσήκουσαν ἕκαστοι, οὕτω καὶ οἱ ὀπλοφόροι αὐτῷ ἐν τῇ στρατοπεδεύσει χώραν τε εἶχον τὴν τῇ ὀπλῇ ἕκαστῃ ἐπιτηδείαν, καὶ ἥδεσαν τάχτην ὅποια ἦν, καὶ ἐπ' ἀναμειβόμενον πάντες κατεχωρίζοντο. ς Καλὸν μὲν γὰρ ἦν αὐτῷ ὁ Κύρος καὶ ἐν οἰκίᾳ εἶναι ἐπιτήδευμα τὴν εὐθημοσύνην· ὅταν γὰρ τίς τοῦ δεῖναι, ὁλόβῃ ἐστιν ὅπου δεῖ ἐλθόντα λαβεῖν· πολλὸν δὲ ἐστὶ καλλίον ἐνόμιζε τὴν τῶν στρατιωτικῶν φυλῶν εὐθημοσύνην εἶναι, ὥσπερ τοῦ οὐκ εἶναι αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει, ὅσπερ οἱ καίροι τῶν εἰς τὰ πολεμικὰ χρήσεων καὶ μεῖζον τὰ σφάλματα ἀπὸ τῶν ὑστεριζόντων ἐν αὐτοῖς ἀπὸ δὲ τῶν ἐν καιρῷ παραγινόμενων πλείστου ἄξια τὰ κτήματα ἑώρα γινόμενα ἐν τοῖς πολεμικοῖς διὰ ταῦτα οὖν καὶ ἐπεμελέτο τάχτης τῆς εὐθημοσύνης μάστιγα. (8) Καὶ αὐτὸς μὲν δὲ πρῶτον ἑαυτὸν ἐν μέτρῳ κατετίθετο τοῦ στρατοπέδου, ὡς τάχτης τῆς χώρας ἐχυρωτάτης οὐσης· ἔπειτα δὲ τοὺς μὲν πιστοτάτους ὥςπερ εἰδοίη περὶ ἑαυτὸν εἶχε, τούτων δὲ ἐν κύκλῳ ἐχόμενους ἱππέας τ' εἶχε καὶ ἀρματελάτας. (9) Καὶ γὰρ τούτους ἐχυρᾶς ἐνόμιζε χώρας δεῖσθαι, ὅτι ὥς μάχονται ὅπλοις οὐδὲν πρόχειρον ἔχοντες τούτων στρατοπεδεύονται, ἀλλὰ

re arbitretur, ad me veniat, et quidquid forte desiderat, accipiat. » Haec in hunc modum dicta fuerunt.

CAPUT V.

Cum autem res ita Babylone constitutas existimaret, ut etiam inde abesse posset, iter in Persiam parabat, ceterisque idem faciendum denuntiabat: ac postquam satis eorum habere se putaret, quibus opus sibi fore existimabat, Babylone rexit. Nos autem et haec commemoraturi sumus, quam scilicet, numerosus cum esset exercitus, ordinate tum depositis impedimentis castra metaretur, tum vasis rursus collectis castra moveret, celeriterque se quo oporteret loco diserneret. Nam ubicunque castra rex habet, ibi quidem omnes qui circa regem esse solent, tentoris sibi collocatis tum aestate, quam hieme militant. Statim autem Cyrus hoc instituit, tentorium nempe ita figi ut orientem spectaret: deinde primum quanto intervallo a tabernaculo regio abesse satellitem tentoria deberent, constituit; tum locum dextrum iis, quibus esset mandata panis conficiendi cura, assignavit, iis, qui obsoniis adparandis operam dabant, sinistrum; equis item dextrum, sinistrum jumentis ceteris: erant sic etiam descripta cetera, ut quisque stationem suam tum mensura tum loco nosset. Cum vero vasa colligunt, quisque vasa illa componit, quorum ipsi adsignatus est usus; ac rursus alii jumentis ea imponunt: quo fit, ut simul omnes impedimentorum vectores ad ea jumenta veniant, quae suis vehendis sunt destinata; et simul quisque suis jumentis ea imponat. Ita tempus idem uni tabernaculo et omnibus sufficit. Eadem est vasa deponendi ratio. Praeterea singulis est imperatum quid facere debeant, ut omnia necessaria simul parentur opportune: idcirco tempus idem et uni parti et omnibus parandis sufficit. Atque uti erat locas ministris singulis haec necessaria curantibus conveniens, sic et armati milites in metatione castrorum locum illum habebant, qui armature cuivis aptus esset, et quis is esset, norant, atque adeo universi eum sic occupabant, ut minime de eo ambigerent. Nimirum Cyrus arbitrabatur etiam in familia praeclarum esse studium collocationis apte: nam hoc modo si aliqua re quis indiget, plenum est quo ire debeat, ut eam sumat: sed multo pulchrius existimabat esse, militares tribus apte atque ordine disponi, cum in usu rerum bellicarum quanto magis subite sunt temporis opportunitates, tanto graviores ab iis oriuntur offensiones, qui negligentia sua et tarditate eas sibi praeripi sinunt: per illos vero, qui mature adsunt, ea fieri videbat, quae bellicis in rebus quantivis pretii sunt: his igitur de causis apte hujus collocationis erat perstudiosus. Ac primus quidem ipse castrorum in medio se collocabat, quod is locus esset quam munitissimus: deinde circum se fidissimos quosque, sicut et alias consueverat, habebat; atque his orbe facto proximi erant tum equites tum curruum ductores. Etenim arbitrabatur his loco tuto esse opus, quod ita in castris agant, ut armis illis, quibus in hostem pugnant, expedite uti non possint;

πολλοῦ χρόνου δέονται εἰς τὴν ἐξόπλισιν, εἰ μέλλουσι χρῆσιν αὐτοῦ εἶναι. (10) Ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἐν ἀριστερᾷ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων πελτασταῖς χώρᾳ ἦν τοξοτῶν δ' αὖ χώρᾳ ἢ πρόσθεν ἦν καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἱππέων. (11) Ὀπλίτας δὲ καὶ τοὺς τὰ μεγάλα γέβρα ἔχοντας κύκλῳ πάντων εἶχεν ὥσπερ τείχος, ὅπως καὶ εἰ δέοι τι ἐνσκευάζεσθαι τοὺς ἱππέας, οἱ μονιμώτατοι πρόσθεν ὄντες παρέχοιεν αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν καθόπισιν. (12) Ἐκάθευδον δὲ αὐτῶν ἐν τάξει ὥσπερ οἱ ὀπλῖται, οὕτω δὲ καὶ οἱ πελτασταὶ καὶ οἱ τοξοῦνται, ὅπως καὶ ἐκ νυκτῶν εἰ δέοι τι, ὥσπερ καὶ οἱ ὀπλῖται παρεσκευασμένοι εἰσι παῖσιν τὸν εἰς χειρὸς ἰόντα, οὕτω καὶ οἱ τοξοῦνται καὶ οἱ ἀκοντισταί, εἰ τινες προσίοιεν, ἐξέτοίμου ἀκοντίζοιεν καὶ τοξεύοιεν ὑπὲρ τῶν ὀπλιτῶν. (13) Ἐἶχον δὲ καὶ σημεῖα πάντες οἱ ἀρχόντες ἐπὶ ταῖς σκηναῖς· οἱ δ' ὑπὸ ἡγεμῶν, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ σώφρονες ἴσασιν μὲν καὶ τῶν πλείστων τὰς οἰκήσεις, μάλιστα δὲ τῶν ἐπικειμένων, οὕτω καὶ τῶν ἐν τοῖς στρατοπέδοις τὰς τε χώρας τὰς τῶν ἡγεμόνων ἡπίσταντο οἱ Κύρου ὑπὸ ἡγεμῶν καὶ τὰ σημεῖα ἐγίνωσκον ἅ ἑκάστοις ἦν ὥστε τοῦ δέοιτο Κύρος, οὐκ ἐξήτουν, ἀλλὰ τὴν συντομωτάτην ἐφ' ἑκάστον ἔθεον. (14) Καὶ διὰ τὸ εὐλιχρινῆ ἑκάστα εἶναι τὰ φύλα πολὺ μᾶλλον ἦν δῆλα καὶ ὁπότε τις εὐτακτοῖ, καὶ εἰ τις μὴ πράττει τὸ προσταττόμενον. Οὕτω δὲ ἔχόντων ἡγεῖτο, εἰ τις καὶ ἐπιθοῖτο νυκτὸς ἢ ἡμέρας, ὥσπερ ἂν εἰς ἐνέδραν εἰς τὸ στρατόπεδον τοὺς ἐπιτιθεμένους ἐμπίπτει. (15) Καὶ τὸ τακτικὸν δὲ εἶναι οὐ τοῦτο μόνον ἡγεῖτο εἰ τις ἐκτείνει φάλαγγας εὐστέρως δύναται ἢ βαθύναι ἢ ἐκ κέρατος εἰς φάλαγγα καταστῆσαι ἢ ἐκ δεξιᾶς ἢ ἀριστερᾶς ἢ ὀπισθεν ἐπιφανέντων πολεμίων ὁρθῶς ἐξελεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ διασπᾶν ὁπότε δέοι τακτικὸν ἡγεῖτο, καὶ τὸ τιθέναι γὰρ τὸ μέρος ἑκαστον ὅπου μάλιστα ἐν ὠφελείᾳ ἂν εἴη, καὶ τὸ ταχύνειν δὲ ὅπου φθάσαι δέοι, πάντα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τακτικῶς ἀνδρὸς ἐνόμιζεν εἶναι καὶ ἐπεμελεῖτο τούτων πάντων βυόως. (16) Καὶ ἐν μὲν ταῖς πορείαις πρὸς τὸ συμπύκναι αἰετὶ διατάττων ἐπορεύετο, ἐν δὲ τῇ στρατοπέδουσι ὡς τὰ πολλὰ ὥσπερ εἴρηται κατεχώριζεν.

17. Ἐπεὶ δὲ πορευόμενοι γίνονται κατὰ τὴν Μηδικήν, τρέπεται δὲ Κύρος πρὸς Κουζάρην. Ἐπεὶ δὲ ἤσπασαντο ἀλλήλους, πρῶτον μὲν δὲ δὲ Κύρος εἶπε τῷ Κουζάρῃ ὅτι οἶκος αὐτῶν ἐξηρημένος εἴη ἐν Βαβυλῶνι καὶ ἀρχεῖα, ὅπως ἔχη καὶ θύαν ἐκεῖσε εἰσθῆ, εἰς οἰκίαν καταγέσθαι. Ἐπειτα δὲ καὶ ἄλλα δῶρα ἔδωκεν αὐτῷ πολλὰ καὶ καλὰ. (18) Ὁ δὲ Κουζάρης ταῦτα μὲν εἰδὼς, προσέειπε δὲ αὐτῷ τὴν θυγατέρα στέφανόν τε χρυσῶν καὶ φέλια φέρουσαν καὶ στρεπτὸν καὶ στολὴν Μηδικὴν ὡς δυνατόν καλλίστην. (19) Καὶ ἡ μὲν δὲ καὶ ἐστέρην τὸν Κύρον, δὲ Κουζάρης εἶπε, Δίδωμι δὲ σοι, ἔφη, ὦ Κύρῃ, καὶ αὐτὴν ταύτην γυναῖκα, ἐμὴν ὡσαν θυγατέρα· καὶ δὲ σὺ δὲ πατὴρ ἔφημε τὴν τοῦ ἐμοῦ πατρὸς θυγατέρα, ἐξ ἧς σὺ ἐγένου· αὕτη δὲ ἐστίν ἡν σὺ πολλὰς καὶ ὧν ὅτε παρ' ἡμῖν ἦσθα ἐτιθηήσω καὶ ἐπὶ τις ἐρωτῶν αὐτὴν τίς γαμοῖτο, ἔλεγεν ὅτι Κύρῳ·

sed longo tempore ad egressionem indigeant, si quidem utiliter illa tractare velint. Parte vero tum ipsius tum equitum dextra et laeva peltastarum locus erat; sagittariorum tam ante quam post ipsum, et post equites. Gravis armaturae milites et qui scuta maiora gestabant suis omnibus circumdabat, velut murum: ut si necesse esset equites armari et instrui, maxime statarii milites ante ipsos essent, tutumque spatium eis ad arma capienda praeberent. Et quemadmodum gravis armaturae milites, sic et peltastae et sagittarii somnum instructi capiebant; ut etiam noctu, si quid usus posceret, perinde ac gravis armaturae milites parati sunt ad feriendos eos qui cominus invadunt, sic et sagittarii et jaculatores pro gravis armaturae militibus, si qui hostes accederent, prompte sagittis et jaculis suis uterentur. Praeterea certa quaedam signa praefecti omnes ad tabernacula habebant: ministri autem, non aliter ac in urbibus illi, qui frugi sunt et prudentes, plurimorum domos norunt, et eorum praesertim, quos interest nosse; sic, inquam, et Cyri ministri loca ducum in castris, et singulorum signa norunt: adeo ut si alicujus opera Cyrus egeret, hunc illi non quaerebant, sed via quam maxime compendiarie ad unumquemque currebant. Et quia singulae nationes secretae, minimeque inter se confusae erant, multo etiam magis patebat, sive quis ordinis observans esset, sive qui, quod esset imperatum, non faceret: atque hoc modo cum essent comparati, futurum arbitrabatur, ut si quis vel noctu vel interdiu suos adoriretur, in castra sua tanquam in insidias adgrediendo incideret. Ac tacticum esse non id solum arbitrabatur, si quis extendere phalanges facile possit vel densare, vel de cornu in phalangem redigere, vel prout hostes conspecti fuerint dextrorsum, sinistrorsum, a tergo, recte eam explicare; sed etiam posse distrahere, cum necessitas postulat, pertinere ad aciei instruendae rationem putabat, ac partem quamlibet eo loco collocare, quo plurimum sit profutura; et accelerare cum opus esset antevertere: haec omnia et his similia putabat ejus esse viri qui struendae aciei peritus esset, atque haec pariter omnia curae habebat: ac in itineribus quidem semper ad id quod accideret aliter atque aliter ordinatis copiis pergebat; sed in metatione castrorum plerumque illa, quam diximus, dispositione utebatur.

Cum autem progrediendo Medorum in regionem pervenissent, Cyrus ad Cyaxarem divertit. Cumque se mutuo complexi salutassent, primum Cyrus Cyaxari dixit, domum et curiam ei Babylone selectam esse; ut, cum eo etiam veniret, tanquam in sua divertere posset: deinde munera quoque alia permulta et insignia ei donavit. His Cyaxares acceptis filiam ad ipsum mittit, quae ei coronam auream, et armillas, et torquem, et Medicam vestem quam fieri potuit pulcherrimam adferebat. Et puella Cyrum coronabat: Cyaxares vero ait, Hanc ipsam tibi, Cyre, uxorem trado, quae mea est filia: pater quoque tuus patris mei filiam uxorem duxit, qua tu natus es: atque haec illa est, cui tu puer saepenumero, cum apud nos esses, more nutricis blandiebare: cumque interrogabatur ab aliquo, cuinam esset nuptura, Cyro se nupturam respondebat: addo nomine dotis

ἐπιδίδωμι δὲ αὐτῇ ἐγὼ καὶ φερνὴν Μηδῶν τὴν πᾶσαν· οὐδὲ γὰρ ἔστι μοι ἄλλῃν παῖς γνήσιος. (20) Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν· δὲ Κύρος ἀπεκρίνατο· Ἀλλ' ὦ Κυαξάρη, τὸ τε γένος ἐπινοῶ καὶ τὴν παιδα καὶ τὰ δῶρα· βούλομαι δὲ, ἔρη, σὺν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ, καὶ τῇ τῆς μητρὸς ταῦτά σοι συναίνεσαι. Εἶπε μὲν οὖν οὕτως ὁ Κύρος, θυμῳ δὲ τῇ παιδί πάντα ἐδωρήσατο ὅποσα ᾔετο καὶ τῷ Κυαξάρῃ χαριεῖσθαι. Ταῦτα δὲ ποιήσας εἰς Πέρσας ἐπορεύετο.

21. Ἦκεῖ δ' ἐπὶ τοῖς Περσῶν ὁρίοις ἐγένετο πορευόμενος, τὸ μὲν ἄλλο στρατεύμα αὐτοῦ κατέλειπεν, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς φίλοις εἰς τὴν πόλιν ἐπορεύετο, ἱερεῖα μὲν ἄγων ὡς πᾶσι Πέρσαις ἱκανὰ θύειν τε καὶ ἐστιῶσθαι· δῶρα δὲ ἔργον ὅσα μὲν ἔπρεπε τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις φίλοις, ὅσα δ' ἔπρεπε ἀρχαῖς καὶ γεραιτέροις καὶ τοῖς θυσίμοις πᾶσιν· ἔδωκε δὲ καὶ πᾶσι Πέρσαις καὶ Περσίῃσι δσάπερ καὶ νῦν ἐτι δίδωσιν ὅτανπερ ἀφίκεται βασιλεὺς εἰς Πέρσας. (22) Ἐκ δὲ τούτου συνέλειξε Καμβύσης τοὺς γεραιτέρους Περσῶν καὶ τὰς ἀρχάς, ὅτι περ τῶν μεγίστων κυρίῳ εἰσὶν παρεκλίστες δὲ καὶ Κύρον, καὶ ἔλεξε ταύτῃ·

Ἄνδρες Πέρσαι καὶ σὺ, ὦ Κύρε, ἐγὼ ἀμεινότερος ὑμῖν εἰκότως εὐνοὺς εἰμὶ· ὑμῶν γὰρ βασιλεὺς, σὺ δὲ, ὦ Κύρε, παῖς ἐμὸς εἶ. Δίκαιος οὖν εἰμι ὅσα γινώσκω δοκῶ ἀγαθὰ ἀμεινότεροις, ταῦτα εἰς τὸ μέσον ἵκειν. (23) Τὰ μὲν γὰρ παρελθόντα ὑμεῖς μὲν Κύρον ὑψήσατε στρατεύματι δόντες καὶ ἄρχοντα τούτου αὐτὸν καταστήσαντες, Κύρος δὲ ἡγούμενος τούτου σὺν θεοῖς εὐχλεεῖς μὲν ὑμᾶς, ὦ Πέρσαι, ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐποίησεν, ἐντίμους δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάσῃ· τῶν δὲ συστρατεύσασθαι μὲν ἀρίστους καὶ πεπλούτους, τοῖς δὲ πολλοῖς μισθὸν καὶ τροφὴν παρεσκεύαζεν· ἱππικὸν δὲ καταστήσας Περσῶν πεποίηκε Πέρσαις καὶ πεδίων εἶναι μετουσίαν. (24) Ἦν μὲν οὖν καὶ τὸ λοιπὸν οὕτω γινώσκατε, πολλῶν καὶ ἀγαθῶν αἵτιοι ἀλλήλοις ἔσσεσθαι· εἰ δὲ ἡ σὺ, ὦ Κύρε, ἐπαρθείς παῖς παρούσας τύχης ἐπιχειρήσεις καὶ Περσῶν ἄρχειν ἐπὶ πλεονεξίᾳ ὥσπερ τῶν ἄλλων, ἡ ὑμεῖς, ὦ πολῖται, φρονήσαντες· τούτῳ τῆς δυνάμεως καταλύειν πειράσσεσθε τούτου τῆς ἀρχῆς, εὐ ἵστασθε ἐμποδὼν ἀλλήλοις πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ἔσσεσθαι. (25) Ὡς οὖν μὴ ταῦτα γίνεσθαι, ἀλλὰ τὰ·χθὰ, ἐμοὶ δοκεῖ, ἔρη, θύσαντες ὑμᾶς κοινῇ καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυραμένους συνθέσθαι, σὲ μὲν, ὦ Κύρε, ἥν τις ἐπιστρατεύεται χώρα Περσίδι ἢ Περσῶν νόμους διασπᾶν πειρᾶται, βοηθήσειν παντὶ σθένει, ὑμᾶς δὲ, ὦ Πέρσαι, ἥν τις ἡ ἀρχὴ Κύρον ἐπιχειρῇ καταπαύειν ἢ ἀφίστασθαι τις τῶν υπογερμένων, βοηθήσειν καὶ ὑμῖν αὐτοῖς καὶ Κύρῳ καθ' ὅτι ἂν ἐπαγγέλλῃ. (26) Καὶ εἰς μὲν ἂν ἐγὼ ᾤω, ἐμὴ γίνεσθαι ἢ ἐν Πέρσαις βασιλείᾳ, ὅταν δ' ἐγὼ τελευτήσω, ὁ γὰρ Κύρου, ἐὰν ζῇ. Καὶ ὅταν μὲν οὗτος ἀφίκεται εἰς Πέρσας, ὅσιός ἂν ὑμῖν ἔχοι τούτου θύειν τὰ ἐρᾷ ὑπὲρ ὑμῶν ἅπερ νῦν ἐγὼ ὑμῶν ὅταν δ' οὗτος ἐκδήμος ᾖ, καὶ ὅς ἂν ὄναι ὑμῖν ἔργον εἰ ἐκ τοῦ γένους ὅς ἂν δοκῇ ὑμῖν ἀριστος εἶναι, οὗτος τὰ τῶν θεῶν ἀποτελοῖ. (27) Ταῦτα εἰπόντος Καμβύσου συνέδραζε

Mediam universam, nec enim mihi soboles sexus virilis ulla est legitima. Haec erant Cyaxaris verba : cui sic respondit Cyrus: Equidem, Cyaxares, et genus laudo et puellam, et munera : sed in his, inquit, tibi de sententia patris ac matris adsentiri volo. Et quanquam haec ita Cyrus diceret, puellae tamen omnia donabat, quaecunque grata Cyaxari futura putabat. Atque his peractis, in Persiam iter faciebat.

Cumque pergendo Persarum ad fines pervenisset, copias ibidem ceteras reliquit; ipse cum amicis ad urbem contendit, animantes secum ducens, quae Persis universis tam ad sacrificia quam ad epulas sufficerent : munera ferebat etiam qualia patri, matri, amicis ceteris dari deceret; et qualia magistratibus, senioribus, iisque omnibus, qui *θυσίμοι* adpellantur, convenient : praeterea cunctis in Persia viris ac feminis ea largiebatur, quaecumque solet hac etiam tempestate largiri rex, cum in Persiam venit. Deinde convocat Cambydes Persarum senioribus, et illis magistratibus, penes quos illic rerum maximarum potestas est, Cyrum etiam accessivit, et in hac sententiam dixit :

« Merito ego, Persae, tuque itidem Cyre, benevolentia vos complector utrosque : nam ut rex vobis sum, ita tu, Cyre, mihi filius es. Quamobrem aequum est, me, quaecumque animadvertere mihi videor in rem utrisque futura, in medium ea proferre. Quod enim attinet praeterita, vos Cyrum auxistis, cum exercitu tradito illum etiam ei imperatorem constitueritis : Cyrus ducis munere fungens, diis iuvantibus, vobis quidem, Persae, apud omnes homines celebritatem nominis, et honorem per Asiam universam conciliavit : praestantissimos autem eorum, qui cum eo militarunt, opulentes etiam reddidit; vulgo militum stipendia et vi tum paravit : quin et Persarum equitatu instituto perfecit, ut etiam loca plana et campestria Perse sibi vindicare possint. Itaque si deinceps etiam in hac sententia perstiteritis, multarum bonarumque rerum auctores invicem vobis eritis : sin autem vel tu, Cyre, praesenti felicitate adeo rerum statu elatus, perinde Persis imperare tui cum capitatione commodi conabere, ut ceteris; vel vos, cives, potestatis huius invidi, imperium ipsi abrogare tentabitis, certo scitote vosmetipsos mutuo vobis in multis et praeclearis rebus futuros impedimento. Quapropter ut haec non accidant, sed bona potius, visum est mihi, posteaquam rem sacram communiter feceritis, deosque fueritis testati, sic vobis paciscendum esse, ut tu quidem, Cyre si quis vel in terram Persidem copias hostiles ducat, vel leges Persarum convellere conetur, omnibus viribus opem feras; vos vero, Persae, si quis vel Cyrum imperio spoliare, vel eorum aliquis, qui ejus in potestatem redacti sunt, deficere conetur, tum vobis ipsis tum Cyro, prout denuntiari, subveniatis. Atque dum equidem vivero, meum esto in Persas imperium; verum ubi vivendi finem fecero, planum est, illud Cyri fore, si vivet. Et is quidem cum in Persiam veniet, pie feceritis si pro vobis hostias caedet, quas ipse nunc caedo : ubi vero peregre aberit, recte vestra se res habebit, ut arbitror, si is ex familia nostra, qui vobis optimus esse videbitur, rem divinam profecerit. » Quae Cambydes cura

Κύρος τε καὶ τοῖς Περσῶν τέλεσι· καὶ συνθέμενοι ταῦτα καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυράμενοι οὕτω καὶ νῦν ἐτι διαμένουσι ποιούντες πρὸς ἀλλήλους Πέρσαι τε καὶ βασιλεὺς. Τούτων δὲ πρᾶχθέντων ἀπήει ὁ Κύρος.

α. Ὡς δ' ἀπὺν ἐγένετο ἐν Μήδοις, συνδῶξαν τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ γαμεῖ τὴν Κυαξάρου θυγατέρα, ἥς ἐτι καὶ νῦν λόγος ὡς παγκάλου γενομένης. [Ἐνιοὶ δὲ τῶν λογοποιῶν λέγουσιν ὡς τὴν τῆς μητρὸς ἀδελφὴν ἐγῆμεν· ἀλλὰ γραῦς ἂν καὶ παντάπασιν ἦν ἡ παῖς.] Γήμας δ' εὐθὺς ἔχων ἀνελεύγυ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἐπεὶ δ' ἐν Βαβυλῶνι ἦν, ἐδόκει αὐτῷ σατράπας ἡδὴ πέμπειν ἐπὶ τὰ κατεστραμμένα ἔθνη. Τούς μὲντοι ἐν ταῖς ἀρχαῖς φρουράρχους καὶ τοὺς χιλιάρχους τῶν κατὰ τὴν χώραν φυλακῶν οὐκ ἄλλου ἢ ἐκ αὐτοῦ ἐδούλετο ἀκούειν· ταῦτα δὲ προεωρᾶτο ἐννοῶν ὅπως εἰ τις τῶν σατραπῶν ὑπὸ πλοῦτος καὶ πλῆθους ἀνθρώπων ἐξυθρίσει καὶ ἐπιγρήσει μὴ πείθεσθαι, εὐθὺς ἀντιπάλους ἔχοι ἐν τῇ γῆρα. (2) Ταῦτ' οὖν βουλόμενος πρᾶξαι ἔγνω συγκαλέσαι πρῶτον τοὺς ἐπικαίρους καὶ προεῖπεν, ὅπως εἰ-
έειν ἐν οἷς ἴσασιν οἱ ἰόντες· ἐνόμιζε γὰρ οὕτω ῥῶον φέρειν ἂν αὐτούς· ἐπεὶ δὲ κατασταίη τις ἀρχὴν καὶ αἰσθάνοιτο ταῦτα, χαλεπῶς ἂν ἐδόκουν αὐτῷ φέρειν, νομίζοντες δι' ἐκείνων ἀπιστίαν ταῦτα γενέσθαι. (3) Οὕτω δὲ συλλέ-
ξας λέγει αὐτοῖς τοιαῦτα·

Ἄνδρες φίλοι, εἰσὶν ἡμῖν ἐν ταῖς κατεστραμμέναις πόλεσι φρουροὶ καὶ φρουράρχοι, οὓς τότε κατελίπομεν· καὶ τούτοις ἐγὼ προστάξας ἀπῆλθον ἄλλο μὲν μηδὲν πολυπραγμονεῖν, τὰ δὲ τεῖχη διασώζειν. Τούτους μὲν οὖν οὐ παύσω τῆς ἀρχῆς, ἐπεὶ καλῶς διαπεφυλάχασιν τὰ προσταχθέντα· ἄλλους δὲ σατράπας πέμψαι μοι δοκεῖ, ὅστινες ἀρξοῦσι τῶν ἐνοικούντων καὶ τὸν δασμὸν λαμβάνοντες τοῖς τε φρουροῖς δώσουσι μισθὸν καὶ ἄλλο τελέσουσιν ὅ, τι ἂν δεῖ. (4) Δοκεῖ δέ μοι καὶ τῶν ἐνθάδε μενόντων ὑμῶν, οὓς ἂν ἐγὼ πράγματα παρέχω πέμπων πρέσβεις τι ἐπὶ ταῦτα τὰ ἔθνη, χώρας γενέσθαι καὶ οἰ-
κοῦς ἐκεῖ· ὅπως δασμοφορῇται ἐ αὐτοῖς δεῦρο, ὅταν τε ὥσπερ ἐκεῖσε, εἰς οἰκίαι ἔχῃσι καταγέσθαι. (5) Ταῦτα ἂν καὶ δοῶμαι πολλοῖς τῶν φίλων κατὰ πάσας τὰς κατεστραμμένας πόλεις οἰκοῦς καὶ ὀνηκούς· καὶ νῦν εἰσὶν ἐν τοῖς ἀπογόνους τῶν τότε λαβόντων αἱ χώραι καταμένονσαι ἄλλαι ἐν ἑλλή γῇ· αὐτοὶ δὲ οἰκοῦσι παρὰ βασιλεῖ. (6) Δεῖ δὲ, ἔφη, τοὺς ἰόντας σατράπας ἐπὶ ταύτας τὰς χώρας τοιοῦτους ἡμᾶς σκοπεῖν ὅστινες ὅτιναι ἂν ἐν τῇ γῇ ἐκείνῃ καλὸν ἢ ἀγαθὸν ἦ, μεμνήσονται καὶ δεῦρο ἀπο-
πέμπειν, ὡς μετέχωμεν καὶ οἱ ἐνθάδε ὄντες τῶν παντα-
χῶ γηγνημένων ἀγαθῶν· καὶ γὰρ ἦν τί που διενὸν γίγνηται, ἡμῖν ἔσται ἀμυντέον. (7) Ταῦτ' εἰπόν τότε μὲν ἔκτισεν τὸν λόγον, ἔπειτα δὲ οὓς ἐγίνωσκε τῶν φίλων ἐπὶ τοῖς εἰρημένους ἐπιθυμοῦντας ἵνα, ἐκλεξάμενος αὐ-
τῶν τοὺς δοκούντας ἐπιτηδεύσάτους εἶναι ἐπέμπε σατρά-

protulisset, eadem tum a Cyro, tum a Persarum magistratibus, decreto communi facto, sunt adprobata : et quemadmodum id temporis hæc pacti sunt deosque contestati, sic et Persæ et rex inter se constanter eadem hoc etiam tempore observant. Atque his rebus peractis, Cyrus discessit.

Cumque in Mediam pervenisset, de patris matrisque sententia Cyaxaris filiam uxorem ducit : quam etiam nunc perhibent fuisse perpulchram. (Nonnulli autem scriptores historiarum aiunt, matris cum eo sororem fuisse nuptam : verum ea virgo fuisset omnino tunc anus.) Nuptiis celebratis, mox cum ea discessit.

CAPUT VI.

Cumque esset Babylone, visum est ei satrapas jam mittendos esse ad nationes in ditionem redactas. Præsidiorum vero magistris in arcibus, et tribunos eorum militum, qui per regionem in excubiis erant, alteri, quam sibi, parere nolebat : atque hæc ita prospiciebat, cum cogitaret eo pacto futurum ut, si quis satraparum opibus et hominum multitudine fretus insolenter se gereret, imperiumque detrectare niteretur, mox adversarios in ipsa regione haberet. Hæc igitur facere cum vellet, primum convocandos iudicabat principes quos commodum esset, remque his prius exponendam, ut quas ob causas mitterentur ii, qui mittendi essent, scirent : nam hac ratione laturos id æquioribus animis arbitrabatur. Sin præfectus aliquis jam constitutus esset, atque hæc deinde animadverteret, graviter laturos arbitrabatur, velut existimantes hac ideo fieri, quod fides sibi non haberetur. Itaque convocatis iis, huiusmodi quædam loquutus est :

« Sunt nobis, amici, subactis in urbibus et præsidariis milites et eorum præfecti, quos tunc reliquimus ; atque his ego discedens præcepi nihil ut aliud curiose instituerent agere, sed munitiones et castella tuerentur. His equidem magistratum non adimam, cum præclare quæ ipsis erant mandata conservarint : verum alii mihi satrapæ mittendi videntur, qui regionum incolis præsent, acceptoque tributo, tum præsidariis militibus stipendium persolvant, tum quidquid præterea necesse fuerit, perficiant. Etiam mihi videtur, iis, qui e vobis hic degunt, et quibus ego negotia impono, dum ad obeunda quædam munera ad istas nationes eos mitto, istic et agros et ædes adsignandas esse, ut et tributum huc illis adferatur, et cum eo venerint, suas in ædes possint divertere. » Hæc cum dixisset, multis ex amicis in omnibus subactis urbibus donabat ædes et quos parentes haberent : atque hac etiam tempestate posteri eorum, qui tunc illa consequuti sunt, in agrorum, quorum alii alia in regione siti sunt, possessione permanent ; ipsi vero apud regem habitant. « De satrapis autem, inquit, ad regiones illas mittendis, ut ejusmodi sint vobis videndum est, qui meminerint huc etiam mittendum esse quidquid in quovis solo pulchri bonive fuerit ; ut etiam nos qui hic manemus omnium bonorum, quæ ubique proveniunt, participes simus : nam si quid uspiam rei terribilis existat, id nobis propulsandum erit. » Hæc loquutus, finem tunc dicendi fecit : ac deinde, quos ex amicis animadverteret eundi cupidos, secundum condiciones propositas, habito delectu, eos qui maxime viderentur idonei,

πας εἰς Ἀραβίαν μὲν Μεγάθυον, εἰς Καππαδοκίαν δὲ Ἀρταβάταν, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν μεγάλην Ἀρτακάμαν, εἰς Λυδίαν δὲ καὶ Ἰωνίαν Χρυσάνταν, εἰς Κερίαν δὲ Ἀδούσιον, ὅπερ καὶ ἡρόντο, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν παρ' Ἐλιδέσποντον καὶ Αἰολίδα Φαρνύχον. (8) Κιλικίας δὲ καὶ Κύπρου καὶ Παφλαγονίων οὐκ ἐπέμψε σατράπας, ὅτι ἐκόντες ἐδόκουν συστρατεύεσθαι ἐπὶ Βαβυλῶνα· διασπῶντες μὲντοι συνέταξεν ἀποφέρειν καὶ τούτους. (9) Ὡς δὲ τότε Κύρος κατεστράτευσεν, οὕτως ἐστὶ καὶ νῦν βασιλείας εἶναι αἱ ἐν ταῖς ἄκραις φυλακαὶ καὶ οἱ χιλιάρχοι τῶν φυλακῶν ἐκ βασιλείας εἰσι καθεστράτοις καὶ παρὰ βασιλεὶ ἀπογεγραμμένοι. (10) Προείπε δὲ πᾶσι τοῖς ἐκπεπονημένοις σατράπαις, ὅσα αὐτῶν ἔδρων ποιοῦντα, πάντα μνηστῆσαι· πρῶτον μὲν ἱππίας καθιστάναι ἐκ τῶν συνεπισπομένων Περσῶν καὶ συμμάχων καὶ ἀρχαρχλάτας, ὑπότοι δ' ἂν γῆν καὶ ἀρχαῖα λάβωσιν, ἀναρχάζειν τοῦτους ἐπὶ θυραξίαν καὶ σωφροσύνης ἐπιμελόμενους παρέχον ἐαυτοὺς τῷ σατράπῃ γράσσειν, ἥν τι δέχταιν παιδεύειν δὲ καὶ τοὺς γνησιόθεντας παῖδας ἐπὶ θυραξίαις, ὡς περ παρ' αὐτῶν ἐξήκων δὲ ἐπὶ τὴν θύραν τὸν σατράπην τοὺς ἀπὸ θυρῶν καὶ ἄσκειν αὐτὸν τε καὶ τοὺς σὺν ἐαυτῷ τὰ πολεμικά. (11) Ὡς δ' ἂν ἐμοί, ἔρη, κατὰ λόγον τῆς δυνάμεως πλείστα μὲν ἄρματα, πλείστους δὲ καὶ ἀρίστους ἱππίας ἀποδεικνύῃς, τοῦτον ἐγὼ ὡς ἀγαθὸν ἔθιμαρχον καὶ ὡς ἀγαθὸν συμφύλακα Πέρσαις τε καὶ ἐμοί τῆς ἀρχῆς τιμήσω. Ἔστωσαν δὲ παρ' ὑμῶν καὶ ἑδραιὸς ὡς περ παρ' ἐμοί οἱ ἀρίστοι προτεταγμένοι, καὶ τράπεζαι, ὡς περ ἡ ἐμὴ, τρέφουσα μὲν πρῶτον τοὺς οἰκίας, ἔπειτα δὲ καὶ ὡς οἰκίας μεταδίδουσι ἱκανῶς κεκοσμημένη καὶ ὡς τὸν καλὸν τι ποιοῦντα καὶ ἡμέραν ἐπιγεραίρειν. (12) Κτεθεὶς δὲ καὶ παραδείους καὶ θηρία τρέφετε, καὶ μήτε αὐτοὶ ποτε ἀνευ πόνου σίτον παραθήσθε μήτε ἱπποὺς ἀνευμάστους γόστρον ἐμβαλλέτε· οὐ γὰρ ἂν δυνάμην ἐγὼ εἰς τὸν ἀνθρώπινον ἀρετὴ τὰ πάντων ὑμῶν ἀγαθὰ διασκεῖν. ἅλλα δεῖ ἐμὲ μὲν ἀγαθὸν ὄντα σὺν ἀγαθοῖς τοῖς παρ' ἐμοῦ ὑμῶν ἐπικούρουν εἶναι, ὑμᾶς δὲ ὁμοίως αὐτοῖς ἀγαθοῖς ὄντας τὸν ἀγαθὸς τοῖς μετ' ὑμῶν ἐμοὶ συμμάχους εἶναι. (13) Βουλόμην δ' ἂν ὑμᾶς καὶ τοῦτο κατανοῆσαι· ὅτι τοῦτον ὃν νῦν ὑμῶν παρακλινύμεται οὐδὲν τοῖς δουλοῖς προστάττω· ἃ δ' ὑμᾶς φημι γράναι ποιεῖν, ταῦτα καὶ αὐτὸς περὶ ὑμῶν πάντα πράττειν. Ὡς περ δ' ἐγὼ ὑμᾶς καλεῖμαι ἐμὲ μιμεῖσθαι, οὕτω καὶ ὑμεῖς τοὺς ὑπ' ὑμῶν ἀρχὰς ἔχοντας μιμεῖσθαι ὑμᾶς διδάσκετε.

11. Ταῦτα δὲ Κύρου οὕτω τότε τάξαντος ἐστὶ καὶ νῦν τῷ αὐτῷ τρόπῳ πᾶσαι μὲν αἱ ὑπὸ βασιλεὶ φυλακαὶ ὁμοίως φυλάττονται, πᾶσαι δὲ αἱ τῶν ἀρχόντων θύραι ὁμοίως θεραπεύονται, πάντες δὲ οἱ οἶκοι καὶ μεγάροι καὶ σμικροὶ ὁμοίως οἰκούνται, πᾶσι δὲ οἱ ἀρίστοι τῶν παρόντων ἑδραιὸς προτετάγνται, πᾶσι δὲ αἱ πορείαι συνεταγμέναι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον εἰσὶ, πᾶσι δὲ συγκεκαλιγμένοι πολλὰ πράξεις ὀλίγοις ἐπιστάταις. (15) Ταῦτα δ' εἰπὼν ὡς γὰρ ποιεῖν ἐκάστους καὶ δύνανται ἐκάστῳ προσθεὶς ἐπέμπε καὶ προείπεν ἅπασιν πα-

satrapas misit, in Arabiam, Megabyzum : in Cappadociam, Artabatam : in Phrygiam magoam, Artacanam : in Lydiam atque Ioniam, Chrysantam : in Cariam, Adusium, quemq; si petierant : in Phrygiam, quae propter Hellespontum sita est, et Aiolidem, Pharnuchum. Ciliciae vero, et Cypro, et Paphlagonibus satrapas Persicos nullos misit, quod ultro vis essent adversus Babylonem ejus signa sequuti : sed tamen eas etiam tributa indixit adferenda. Ut autem Cyrus tum temporis constituit, sic etiam nunc arcium praesidia regis in potestate sunt, et praesidiariorum tribunia rege constituntur, et apud regem descripti census eorum exstant. Praeter ea satrapis omnibus, quos emittebat, edixit, ut omnia, quaecumque se facere viderent, ea ipsi imitarentur : primum equites et currum agitantes ex illis Persis ac sociis qui committarentur ipsos, instituerent : quicumque vero agros et palatia consequuti essent, eos ad frequentandam portam cogerent, atque temporantius studiosi, satrapae semet utendos exhiberent, si quid usus posceret : etiam liberos, qui eis nascerentur, ad portam educarent et instituerent, quemadmodum apud ipsum fieret : itidem satrapam, quos haberet ad portam, venatum educere debere, ac tum se tum suos ad res bellicas exercere. « Qui autem mihi, ait, pro ratione potestatis suae curus plurimos, plurimos etiam praestantissimosque equites effecerit, hunc ego, tanquam eorum belli socium, et tanquam praeclearum custodiae imperii tum Persici tum mei adiutorem, honoribus ornabo. » Sint apud vos etiam sessionibus, perinde atque apud me, viri praestantissimi praeter ceteris honorati : sit et mensa, quae sicut et mea, primum domesticos alit : deinde sat bene instructa tum ad impertiendum amicis, tum ad honorem illi exhibendum, qui singulos in dies aliquid praecleari geret. Etiam septa vobis hortorum sunt, ac feras alite, nec ipsi unquam labore nullo precedente cibum vobis adponite, neque pabulum equis non exercitis obijcite : non enim fieri poterit, ut unus ego virtute humana vestrum omnia bona tuear : sed necesse est ut ipse, strenuum me praebendo, cum viris fortibus a me mittendis, vobis auxilio sim : ac vos itidem viros esse fortes oportet, et cum vestris, qui et ipsi fortes sint, belli mihi socios et adiutores esse. Velim hoc etiam consideretis, nihil me horum, ad quae jam vos cohortor, servis imperare : et quae vobis facienda esse aio, haec ipsemet exsequi omnia studeo. Denique ut vos ego me imitari jubeo, sic etiam vos illos, qui vestro sub imperio magistratus habent, ad vos imitandos institute. »

Atque haec uti tum Cyrus instituit, sic etiam hodie cuncta regis imperio subjecta praesidia custodiuntur, et omnes magistratuum portae officiose pari ratione frequentantur, omnesque tum amplae tum exiguae domus simili modo administrantur : omnes ex iis, qui adsunt, praestantissimi sessionibus honoris ergo supra ceteros ornantur : omnia itinera eodem modo instituuntur, perque paucos praefectos res multae brevi compendio curantur. His indicatis, quemadmodum se gerere singuli deberent, ac manu militum cuique data, sic eos dimisit, ut praediceret universis, pararent

ρασκευάζεσθαι ὡς εἰς νέωτα στρατείας ἐσομένης καὶ ἐπιδεικνύμενος ἀνδρῶν καὶ ὀπλῶν καὶ ἵππων καὶ ἄρμάτων.

16. Κατενοήσαμεν δὲ καὶ τοῦτο ὅτι Κύρου κατάρξαν-
τες, ὡς φασι, καὶ νῦν ἔτι διαμένει· ἐφοδεῖν γὰρ ἀνὴρ
κατ' ἐνιαυτὸν αἰεὶ στρατεύμα ἔχων, ὡς, ἣν μὲν τις τῶν
στρατῶν ἐπικουρίας δέχεται, ἐπικουρῇ, ἣν δὲ τις ὑβρίζῃ,
συρρονίζῃ, ἣν δὲ τις ἢ δασμῶν φορᾶς ἀμελῇ ἢ τῶν
ἐνοίκων φυλακῆς ἢ ὅπως ἡ χώρα ἐνεργὸς ἢ ἢ ἄλλο τι
τῶν τεταγμένων παραλίπῃ, ταῦτα πάντα κατευρε-
πίζῃ, ἣν δὲ μὴ δύνῃται, βασιλεὶ ἀπαγγέλλῃ· ὁ δὲ ἀκούων
βουλευέται περὶ τοῦ ἀτακτοῦντος. Καὶ οἱ πολλὰκις
λεγόμενοι ὅτι βασιλέως υἱὸς καταβαίνει, βασιλέως ἀδελ-
φός, βασιλέως ὀρθλαχὸς, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἐκφαίνόμενοι,
οὗτοι τῶν ἐρῶδων εἰσὶν· ἀποτρέπεται γὰρ ἕκαστος αὐτῶν
ὅπως ἂν βασιλεὺς κελεύῃ.

17. Κατεμάθομεν δὲ αὐτοῦ καὶ ἄλλο μηχανήμα πρὸς
τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, ἐξ οὗ ταχέως ἠσθάνετο καὶ τὰ
ἐμπικύλλο ἀπέχοντα ὅπως ἔχοι. Σκεψάμενος γὰρ πόσῃ
ἐν ὅδῳ ἵππος κατανύτοι τῆς ἡμέρας ἐλαυνόμενος ὥστε
διαρκεῖν, ἐποίησάτο ἱππῶνας τοσοῦτον διαλείποντας καὶ
ἱπποὺς ἐν αὐτοῖς κατέστησε καὶ τοὺς ἐπιμελούμενους
τούτων, καὶ ἀνδρά εἰς ἑκάστῳ τῶν τόπων ἔταξε τὸν
ἐπιτήδεον παραδέχεσθαι τὰ φερόμενα γράμματα καὶ
παραινέσεις καὶ παραλαμβάνειν τοὺς ἀπειρηκότες ἵπ-
πους καὶ ἀνθρώπους καὶ ἄλλους πέμπειν νεαλείς.

18. Ἔστι δ' ὅτε οὐδὲ τὰς νύκτας φασὶν ἵστασθαι ταύ-
την τὴν πορείαν, ἀλλὰ τῷ ἡμερινῷ ἀγγέλω τὸν νυκτε-
ρὸν διαδέχεσθαι. Τούτων δὲ οὕτω γιγνομένων φασὶ
πολλοὶ ᾄδον τὸν γεράνῳ ταύτῃ τὴν πορείαν ἀνύτειν·
εἰ δὲ τούτω ψεύδονται, ἀλλ' ὅτι γε τῶν ἀνθρωπίνων πεζῇ
πορείῳν αὕτη ταχίστη, τοῦτο εὐδῆλον. Ἀγαθὸν δὲ ὡς
τάχιστα ἕκαστον αἰσθανόμενον ὡς τάχιστα ἐπιμελεῖ-
σθαι.

19. Ἐπεὶ δὲ περιῆλθεν ὁ ἐνιαυτός, συνήγειρε στρα-
τὴν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ λέγεται αὐτῷ γενέσθαι εἰς δώ-
δεκα μὲν ἵππων μυριάδας, εἰς διςχιλία δὲ ἄρματα δρε-
πανηφόρα, πεζῶν δὲ εἰς μυριάδας ἐξήχοντα. (20) Ἐπεὶ
ἔτι ταῦτα συνεσκεύαστο αὐτῷ, ὥρμα δὴ ταύτην τὴν
στρατείαν ἐν ᾗ λέγεται καταστρέφασθαι πάντα τὰ ἔθνη
ἐπὶ Συρίῳ ἐκβάντι οἰκεῖ μέχρι Ἐρυθρᾶς θαλάττης.
Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ εἰς Αἴγυπτον στρατεία λέγεται γενέ-
σθαι, καὶ καταστρέφασθαι Αἴγυπτον. (21) Καὶ ἐκ
ταύτης τὴν ἀρχὴν ὥριζεν αὐτῷ πρὸς ἑω μὲν ἡ Ἐρυθρὰ
θαλάττα, πρὸς ἀρκτον δὲ ὁ Εὐξείνιος πόντος, πρὸς ἐσπέ-
ραν δὲ Κύπρος καὶ Αἴγυπτος, πρὸς μεσημβρίαν δὲ
Αἰθιοπία. Τούτων δὲ τὰ περὰ ταῦτα μὲν διὰ θαλάσσης,
τὰ δὲ διὰ ψύχρος, τὰ δὲ διὰ ὕδωρ, τὰ δὲ δι' ἀνυδρίαν
ἐκρίσθη. (22) Αὐτὸς δ' ἐν μέσῳ τούτων τὴν διαίταν
καταλάμβανεν τὸν μὲν ἀμφὶ τὸν χειμῶνα χρόνον διῆγεν
ἐν Βαβυλῶνι ἑπτὰ μῆνας· αὕτη γὰρ ἀλεινὴ ἡ χώρα·
τὴν δὲ ἀμφὶ τὸ ἔαρ τρεῖς μῆνας ἐν Σούσις, τὴν δὲ
ἀμφὶ τοῦ θέρος δύο μῆνας ἐν Ἐχδατάνοις· οὕτω δὲ ποι-
ῶντα αὐτὸν λέγουσιν ἐν ἐαρινῷ θαλπεῖ καὶ ψύχει διά-

sese, quod suscipienda in annum proximum esset expeditio,
et lustrandi milites, arma, equi, currus.

Hoc etiam ab auctore Cyro profectum, ut aiunt, nunc quo-
que servari animadvertimus : obit quispiam satrapias ditio-
nis Persicæ cum exercitu singulis annis : qui, si satraparum
aliquis indiget auxilio, ferat ei auxilium ; si quis insolenter se
gerit, eum sanam ad mentem revocet : quod si quis vel tri-
buta conferenda, vel incolas custodiendos, vel agrum colen-
dum minus diligenter curet, vel aliquid aliud ex iis quæ sunt
imperata prætermittat, hæc ille corrigat omnia : si vero ne-
queat, regi denuntiet : is ubi rem audit, de eo, qui spreto im-
perio se petulanter gerit, deliberat ; ac ii sæpenumero, de
quibus dicitur, regis filius descendit, regis frater, regis oculus,
circitores illi sunt, licet aliquando non conspiciantur :
nam unusquisque horum a cepta via deflectit undecunque
rex jubet.

Etiam aliud quiddam excogitasse Cyrus cognovimus,
quod ad magnitudinem imperii pertinet, unde celeriter in-
telligeret, qui etiam rerum longe remotarum status esset.
Cum enim considerasset, quantum itineris equus agitatione
diurna conficere viribus integris posset, equorum stabula
parari curavit, quæ tantundem distarent, et in his equos
constituit, cum illis qui eorum curam gerent : ordinavit
et quolibet loco quendam, qui tum ad recipiendum literas
adlatas, tum ad tradendum eas aliis idoneus esset ; quique
defatigatos equos et homines exciperet, ac alios mitteret
recentes. Atque hoc in itinere ne noctu quidem interdum
cessare eos dicitur, sed nuntio diurno succedere noctur-
num. Quæ cum ita fiunt, aiunt nonnulli gruum volatū
celerius iter istos huiusmodi conficere : quod si vere non
dicitur, saltem hoc manifestum est, omnium pedestrium
itinerum, quæ homines conficiant, hoc velocissimum esse.
Bonum est autem, ut quamprimum aliquid animadvertitur,
etiam cura quam celerissime adhibeatur.

Posteaquam annus præterisset, Cyrus exercitum Baby-
lonem coegit, habuisseque fertur ad centum viginti equitum
millia, currus falcatos bis mille, peditum millia sexcenta.
Quo adparatu facto, expeditionem illam suscepit, qua natio-
nes universas sibi subjecisse dicitur, quæ ab ingressu Syriæ
ad Mare rubrum usque sedes suas habent. Postea susce-
pta in Ægyptum fertur expeditio, qua Ægyptus subegerit.
Atque adeo deinceps imperium Cyri terminabat ad orien-
tem, Mare rubrum ; ad septentriones, pontus Euxinus ;
occidentem versus, Cyprus et Ægyptus ; ad meridiem,
Æthiopia. Harum autem regionum extremi fines, partim
ob calorem, partim propter frigus, partim propter aquam,
partim ob aquæ inopiam sunt propemodum inhabitabiles.
Ipse cum in harum medio viveret, hiberno tempore septem
menses Babylone degebat ; ista quippe regio tepida est :
verno, tres menses Susis ; ipsa æstate vigente, menses duos
Ecbatanis ; quod quia faceret, semper in calore frigoreque

γειν αἰεὶ. ὅς οὗτος δὲ διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ὡς πᾶν μὲν ἔθνος μειονεκτεῖν ἐδόκει, εἰ μὴ Κύρῳ πέμψαιεν ὅστι καλὸν αὐτοῖς ἐν τῇ γῶρᾳ ἢ φύσει ἢ τρέφοντο ἢ τεχνῶντο, πᾶσα δὲ πόλις ὡς αὐτοῖς, πᾶς δὲ ἰδιώτης πλούσιος ἢ ὥστε γενέσθαι, εἰ τι Κύρῳ χάριται καὶ γὰρ ὁ Κύρος λαμβάνων παρ' ἐκαστῶν ὧν ἀφθονίαν εἶχον οἱ διδόντες ἀντεδίδου ὧν σπανίζοντας αὐτοὺς αἰσθάνοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Οὗτος δὲ τοῦ αἰῶνος προκεχωρηκότος, μάλα δὲ προσεβύτης ὧν ὁ Κύρος ἀρικνεῖται εἰς Πέρσας τὸ ἐβδόμενον ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς. Καὶ ὁ μὲν πατήρ καὶ ἡ μήτηρ πάλαι δὴ ὡς περ εἰκὸς ἐτετελευτήκεισαν αὐτῷ· ὁ δὲ Κύρος· ἔθυσεν τὰ νομιζόμενα ἱερὰ καὶ τοῦ γόρου ἡγήσατο Πέρσαις κατὰ τὰ πάτρια καὶ τὰ δῶρα πᾶσι διέδωκεν ὥς περ εἰδόθαι. α' Κοιμηθεὶς δ' ἐν τῷ βασιλείῳ ὄναρ εἶδε τοῖον· Ἐδόξεν αὐτῷ προσελθὼν κρείττων τις ἢ κατὰ ἄνθρωπον εἰπείν, Σουκενιάζου, ὃ Κύρε· ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει. Τοῦτο δὲ ἰδὼν τὸ ὄναρ ἐξηγέρθη καὶ σχεδὸν ἐδόκει εἰδέναι ὅτι τοῦ βίου ἡ τελευτὴ παρείη. β' Ἐβύθς ὧν λαθὼν ἱερεῖα ἔθυσεν Διὶ τε πατρώῳ καὶ Ἥλιῳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἐπὶ τῶν ἁλίων, ὡς Πέρσαι ὁύουσιν, ὧδε ἔπευχόμενος, Ζεῦ πατρώε καὶ Ἥλιε καὶ πάντες θεοὶ, δέχεσθε τάδε καὶ τελευτήτρια πολλῶν καὶ καλῶν πράξεων καὶ χρηστῆρια ὅτι ἐσημύνατέ μοι καὶ ἐν ἱεροῖς καὶ ἐν οὐρανίοις σημείοις καὶ ἐν οἰωνοῖς καὶ ἐν φήμαις ἅ τ' ἐγρῆν ποιεῖν καὶ ἅ οὐκ ἐγρῆν. Πολλὴ δ' ὑμῖν χάρις ὅτι κατὰ ἐγνίνωσκαν τὴν ὑμετέραν ἐπιμέλειαν καὶ οὐδεπώποτε ἐπὶ ταῖς εὐτυχίαις ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐβρόνησα. Αἰσούμαι δ' ὑμᾶς δοῦναι καὶ νῦν παισὶ μὲν καὶ γυναῖκαὶ καὶ φίλοις καὶ πατρίδι εὐδαιμονίαν, ἐμοὶ δὲ ὡς πρὶν αἰῶνα δεδωκάτε τοιαύτην καὶ τελευτήν δοῦναι. γ' Ὁ μὲν δὴ τοιαῦτα ποιήσας καὶ οἰκὰς ἐλθὼν ἐδόξεν ἀναπαύσεσθαι καὶ κατακλίσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὥρα ἦν, οἱ τεταγμένοι προσιόντες λούσασθαι αὐτὸν ἐκέλευον. δ' Ἐλεγεν ὅτι ἡδέως ἀναπαύοιτο. Οἱ δ' αὖ τεταγμένοι, ἐπεὶ ὥρα ἦν, δείπνον παρετίθεσαν· τῷ δὲ ἡ ψυχὴ σίτον μὲν οὐ προσέτετο, διψῆν δ' ἐδόκει, καὶ ἔπιεν ἡδέως. ε' Ὡς δὲ καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συνέβαινον αὐτῷ ταῦτα καὶ τῇ τρίτῃ, ἐκάλεσε τοὺς παῖδας· οἱ δὲ ἔτυχον συνηκολουθήκοτες αὐτῷ καὶ ὄντες ἐν Πέρσαις· ἐκάλεσε δὲ καὶ τοὺς φίλους καὶ τὰς Περσῶν ἀρχάς· παρόντων δὲ πάντων ἤρχετο τοιοῦδε λόγου·

α. Παιδῆς ἐμοὶ καὶ πάντες οἱ παρόντες φίλοι, ἐμοὶ μὲν τοῦ βίου τὸ τέλος ἤδη πάρεστιν· ἐκ πολλῶν τούτο σαφὲς γινώσκω· ὑμᾶς δὲ γὰρ, ὅταν τελευτήσω, ὡς περ εὐδαιμόνος ἐμοῦ καὶ λείπειν καὶ ποιεῖν πάντα. Ἐγὼ γὰρ παῖς τε ὢν τὰ ἐν παισὶ νομιζόμενα κατὰ δοκῶν κεκαρπώσθαι, ἐπεὶ τε ἤρῃσα, τὰ ἐν νεότητι, τῶν εὖς τε ἄλλῃ γενόμενος τὰ ἐν ἀνδρατί· σὺν τῷ γρόνῳ τε προϊόντι αἰὶ συναυξανομένῳ ἐπιμαρτυροῦμαι ἐδόκουν

verno vitam egisse dicitur. Erat autem ea hominum erga ipsum affectio, ut natio quavis deteriore videretur esse conditione, si non Cyro mitteret quidquid ipsis egratium in regione sua vel nasceretur, vel aleretur, vel arte perficeretur: itidem quavis urbs; et quisvis homo privatus opulentum se arbitrabatur, si quid Cyro gratificaretur: nam Cyrus a singulis accipiens ea, quorum copiam illi, qui dabant, haberent, vicissim eis largiebatur ea, quorum ipsos inopes esse animadverteret.

CAPUT VII.

Posteaquam hoc modo aetate provectori Cyrus esse coepisset, admodum senex vice jam septima, ex quo imperium adeptus erat, in Persiam venit. Quo tempore tum pater tum mater ipsius jamdudum, ceu credi par est, exvixerant: hic Cyrus sacrificia statuta fecit, ex instituto patrio chorum Persarum duxit, et pro more munera in omnes distribuit. Consopitus autem in regia, somnium hujusmodi vidit: accedere quispiam ad ipsum visus est, humana specie augustior, qui diceret, Para te, Cyre: nam ad deos jam iturus es. Hoc somnio viso, excitatus est, propeque scire videbatur, vitam sibi finem adesce. Quamobrem sumptis mox hostiis, Jovi patrio, et Soli, et diis ceteris in summis montium jugis, qui Persis sacrificandi mos est, rem divinam fecit, et hujusmodi usus est precatione: « Jupiter patrie, tuque Sol, ac vos dii universi, accipite hæc sacra, quibus et multis præclarisque actionibus finem impono, et gratias vobis ago, quod mihi tum in sacrificiis tum signis celestibus, tum auguriis, tum omnibus ea significastis, quæ vel facienda vel omittenda erant. Magnas etiam vobis gratias ago, quod et ipse curam de me vestram agnovim, et nunquam me rebus prosperis supra conditionem humanam extulerim. Rogo autem vos, ut nunc quoque liberis, uxori, amicis, patriæ felicitatem largiamini: mihi veropetito, ut quale concessistis avum, talem etiam exitum delis. His peractis cum domum revertisset, quieti se dare decrevit, et decubuit. Posteaquam tempus ita posceret, accedunt ii, quibus hoc erat negotii datum, atque ut lavet, hortantur. Suaviter ille se quiescere dicebat. Idem illi quibus id erat negotii datum, cum tempus esset, eo nam ipsi adponunt: at Cyri animus non ille quidem cibum admittebat, sed sitire videbatur, atque adeo cum voluptate bibit. Eadem illi cum altero atque item tertio die accidissent, filios arcessivit; qui fere tunc eum sequuti, in Persia degelant. Arcessivit et amicos et Persarum magistratus; qui jam universi cum adessent, hujusmodi orationem exorsus est:

Instat modo, mei filii, ac vos amici omnes qui aestis, vite mee finis: ex multis id quidem indicis certo cognosco: vos vero ubi vitam cum morte commutavero, de me tanquam beato, et dicere omnia et facere oportet. Nam et cum puer essem, eorum, quæ in aetate puerili præclara existimantur, fructum mihi consequutus esse videor: et adolescens, eorum quæ habet adolescentia: et virilem prorsus ad aetatem ubi perveni, eorum quæ virilis ætas habet. Quin et progressu temporis vires meas una auctas animad-

αὐτὴν ἐμὴν δύναμιν, ὥστε καὶ τοῦμὸν γῆρας οὐδεπώποτε ἡσθόμεν τῆς ἐμῆς νεότητος ἀσθενέστερον γιγνώμενον, καὶ οὐτ' ἐπιχειρήσας οὐτ' ἐπιθυμήσας οἶδα θύου ἵπυργα. (7) Καὶ τοὺς μὲν φίλους ἐπέιδον δι' ἐμοῦ εὐδαιμόνας γενομένους, τοὺς δὲ πολεμίους ὑπ' ἐμοῦ δουλωθέντας καὶ τὴν πατρίδα πρόσθεν ἰδιωτεύουσιν ἐν τῇ Ἀσίᾳ νῦν προτετιμημένην καταλείπω. ὧν τ' ἐκτεσμήν οὐδὲν οἶδα, τι οὐ διεσωσάμην. Καὶ τὸν μὲν παρελθόντα χρόνον ἐπραττον οὕτως ὥσπερ εὐχόμεν, φόβος δέ μοι συμπαραμαρτῶν μὴ τι ἐν τῷ ἐπιόντι χρόνῳ ἢ ἰδοὺ μὴ ἀκούσασμαι ἢ πάθοιμι χαλεπὸν, οὐκ εἰς τέλος με μέγα φρονεῖν οὐδ' εὐφραίνεισθαι ἐκπαιτταμένους. (8) Νῦν ἔφη τελευτήσω, καταλείπω μὲν ὑμᾶς, ὧ παῖδες, ζῶντας ὥσπερ ἔδοσαν μοι οἱ θεοὶ γενέσθαι, καταλείπω δὲ περὶ αὐτῶν καὶ φίλους εὐδαιμονούντας ὥστε πῶς οὐκ ἂν ἐν δικαίῳ μακαρίζομενος τὸν ἀεὶ χρόνον μνήμης συγκύνοιμι; (9) Δεῖ δὲ καὶ τὴν βασιλείαν με ἤδη σατηνίσαντα καταλιπεῖν, ὥς ἂν μὴ ἀμφιλογος γενομένη πράγματα ὑμῖν παράσχη. Ἐγὼ φιλῶ μὲν ἀμφοτέρους ὑμᾶς ὁμοίως, ὧ παῖδες, τὸ δὲ προβουλεύειν καὶ τὸ ἡγήσθαι ἐρ' ὅ,τι ἂν καιρὸς δοκῇ εἶναι, τοῦτο προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἶδος ἐμπίρῃ. (10) Ἐπαιδεύθη δὲ καὶ αὐτὸς οὕτως ὑπὸ τῆςδε τῆς ἐμῆς τε καὶ ὑμετέρας πατρίδος, τοῖς πρεσβυτέροις ὡς μόνον ἀδελφοῖς ἀλλὰ καὶ πολιταῖς καὶ ὁδῶν καὶ θάλασσαν καὶ λόγων ὑπέειπεν, καὶ ὑμᾶς δὲ, ὧ παῖδες, οὕτως ἔργῃς ἐπαίδευσεν, τοὺς μὲν γεραίτερούς προτιμᾷ, τῶν δὲ νεωτέρων προτετιμῆσθαι ὥς οὖν παλαιὰ καὶ ἱθαίμεια καὶ ἔνομα λέγοντος ἐμοῦ οὕτως ἀποδέχεσθε. (11) Καὶ σὺ μὲν, ὦ Καμβύση, τὴν βασιλείαν ἔχε, θεῶν τε διόντων καὶ ἐμοῦ ὅσον ἐν ἐμοί· σοὶ δὲ, ὦ Ταναοξάρη, στρατῆρην εἶναι δίδωμι Μήδων τε καὶ Ἀρμενίων καὶ τρίτων Καδουσίων· ταῦτα δὲ σοὶ διδοὺς νομίζω ἀρχὴν μὲν μέλλω καὶ τοῦνομα τῆς βασιλείας τοῦ πρεσβυτέρῳ καταλιπεῖν, εὐδαιμονίαν δὲ σοὶ ἀλυποτέραν. (12) Ὅποιός μιν γὰρ ἀνθρωπίνης εὐφροσύνης ἐπιδεῆς ἔσει οὐχ ὀρῶ, ἀλλὰ πάντα σοὶ τὰ δοκοῦντα ἀνθρώπου εὐφραίνειν παρέσται. Τὸ δὲ δυσκαταπρακτοτέρων τε ἐρᾶν καὶ τὸ πολλὰ μεριμνᾶν καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἡσυχίαν ἔχειν κεντροζόμενον ὑπὸ τῆς πρὸς τὰ μὲν ἔργα φιλονεικίας καὶ τὸ ἐπιβουλεύειν καὶ τὸ ἐπιβουλεύεσθαι, ταῦτα τῷ βασιλευσίντι ἀνάγκη σοῦ μάλλον συμπαραμαρτεῖν, ἂ, σὲ γὰρ ἴσθι, τῷ εὐφραίνεισθαι πολλὰς ἀσχολίας παρέχει. (13) Οἶσθα μὲν οὖν καὶ σὺ, ὦ Καμβύση, ὅτι οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασῶζον ἐστίν, ἀλλ' οἱ πιστοὶ φίλοι σκῆπτρον βασιλευσίν ἀληθέστατον καὶ ἀσφαλτέστατον. Πιστοὺς δὲ μὴ νόμιζε φύσει φύεσθαι ἀνθρώπους· πᾶσι γὰρ ἂν οἱ αὐτοὶ πιστοὶ φαίνοντο, ἕκαστος καὶ τὰλλα τὰ περὶ κότα πᾶσι τὰ αὐτὰ φαίνεται· ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς τίθεσθαι δεῖ ἕκαστον ἑαυτῷ· ἡ δὲ φύσις αὐτῶν ἐστίν οὐδαμῶς σὺν τῇ βίᾳ, ἀλλὰ μάλλον ἐστὶν τῇ εὐεργεσίᾳ. (14) Εἰ οὖν καὶ ἄλλους τινὰς περὶ σὺν συμπύλακας τῆς βασιλείας ποιεῖσθαι, μηδαμῶθεν πρότερον ἔρχου ἢ ἀπὸ τοῦ δρόμου γενομένου. Καὶ

vertere videbar : adeo ut senectutem meam adolescentia nunquam imbecillio rem factam senserim neque quidquam vel adgressum me vel expetisse, quod non adsequutus sim. Amicos quidem felices per me factos vidi, hostes in servitutem a me redactos; patriam antehac nullo in Asia claram imperio, nunc dignitate principem relinquo : quæ denique sum consequutus, eorum nihil non conservasse me scio. Et quanquam præterito tempore nihil non ex voto mihi succederet, tamen quia comes mihi metus erat, ne quid in futurum vel viderem, vel audirem, vel paterer rei gravis, non is mihi concessit, ut prorsus elato animo essem, vel effuse letarer. Nunc si moriar, vos quidem, filii, quos mihi dii nasci voluere, superstites relinquo : et patriam et amicos itidem relinquo fortunatos : qui possit itaque fieri, ut ego non merito sempiterna hominum beatum me prædicantium memoria celebrer? Est autem mihi jam hoc quoque declarandum, cui regnum relinquam; ne id in ambiguo relictum negotia vobis facessat. Complector equidem, filii, pari utrumque vestrum benevolentia : verum et consilio providere ac ducis officio fungi quacunquē in re tempus et usus postulet, eum jubeo, qui natu major est et usum rerum plurimum, prout consentaneum est, habet. Quin et ipse uti ab hac mea vestraque patria sum institutus, natu majoribus non modo fratribus, sed civibus etiam de via, sedibus, dicendi loco cedendum esse, sic vos quoque, filii, ab initio institui, ut natu majoribus honorem principem deferatis, et vicissim minoribus honore anteeatis : quamobrem ita, quæ a me dicuntur, accipite, ut qui tum prisca tum moribus recepta atque etiam legibus consentanea proferam. Ac tuum quidem, Cambyzes, regnum esto, diis illud ac me tibi largientibus, quantum quidem in me est : tibi vero, Tanaoxares, hoc tribuo, ut Medorum, et Armeniorum, et tertio loco Cadusiorum satrapa sis : quæ tibi cum largior, majus quidem imperium et regni nomen natu majori me relinquere arbitror, tibi vero felicitatem magis omnis expertem molestiæ. Nam qua delectatione humana cariturus sis equidem non video; certe omnia quæ hominibus adferre voluptatem videntur, tibi sunt adfutura. Amorem vero illorum, quæ confectu difficilia sunt, et multarum rerum sollicitam occupationem, et vitæ alienam a quiete rationem, pungente animum æmulatione rerum a me gestarum, et insidiarum molitionem, earundemque structurarum ab aliis metum; hæc, inquam, necesse est illum, qui regno potietur, magis quam te comitari : quæ, sat scito, multa objiciunt impedimenta, quo minus animo læto quis esse possit. Et tu quidem certe nosti, Cambyzes, non aureum hoc sceptrum esse, quod regnum tibi conservet, sed amici fidi regibus et verissimum et tullissimum sceptrum sunt. Fidos vero ne putes homines nasci; quod ita iidem omnibus fidi conspicerentur, sicut et cetera, quæ natura insita sunt, conspiciuntur esse omnibus eadem : sed fidi qui sint, eos sibi quemque efficere oportet : parantur autem non vi, sed potius beneficentia. Quamobrem si voles et alios quosdam tibi regni custodiendi socios adungere, nequaquam prius allunde initium facito, quam ab eo, qui loco tecum eodem ortus est. Nam et cives magis quam exteri nobis

πολιταὶ τοὶ ἄνθρωποι ἀλλοδαπῶν οἰκειότεροι καὶ σύσ-
σιτοι ἀποσκήνων· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος φύν-
τες καὶ ὑπὸ τῆς αὐτῆς μητρὸς τραφέντες καὶ ἐν τῇ
αὐτῇ οἰκίᾳ αὐξήσαντες καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν γονέων ἀγα-
πώμενοι καὶ τὴν αὐτὴν μητέρα καὶ τὸν αὐτὸν πατέρα
προσκυροῦντες, πῶς οὐ πάντων οὗτοι οἰκειότατοι;
(15) Μὴ οὖν ἃ οἱ θεοὶ ἐργάζονται ἀγαθὰ εἰς οἰκειότητα
ἀδελφῶν; μάταιά ποτε ποιήσατε, ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα εὐχὰς
οἰκοδομεῖτε· ἀλλὰ φιλικὰ ἔργα καὶ οὕτως αἱ ἀνυπέ-
βλητος ἀλλοῖς ἔσται ἡ ὑμετέρα φιλία. Ἐκαστὸς τοὶ
κρίνεται ὁ προνοῶν ἀδελφοῦ· τίνα γὰρ ἄλλω ἀδελφῷ
μέγας ὢν οὕτω καλὸν ὥς ἀδελφῷ; τίς δ' ἄλλος τηρέσει
αὐτὸν ἀπὸ μέγα δυνάμεων οὕτως ὥς ἀδελφῷ; τίνα
δὲ φοβήσεται τίς ἀδικεῖν ἀδελφοῦ μεγάλῳ ὄντος οὕτως ὥς
τὸν ἀδελφόν; (16) Μήτε οὖν ἔχεται μηδεὶς τοῦ τοῦ-
του ὑπακούων μήτε προθυμότερον παρέστω· οὐδὲ γὰρ
οἰκειότερα τὰ τοῦτου οὕτε ἀγαθὰ οὕτε δεινὰ ἢ σοί. Ἐν-
νόει δὲ καὶ τάδε· τίνα χαρισάμενος ἐπίσταται ἂν μετ' ὅσων
τυχὴν ἡ τοῦτου; τίνα δ' ἂν βοηθήσας ἰσχυρότερον σύμμα-
χον αὐτῷ ἔσται; τίνα δ' ἀσχυρὸν μὴ φῶται ἢ τοῦ ἀδελφοῦ;
τίνα δὲ ἀπαντῶν καλῶν προτιμᾷ ἢ τὸν ἀδελφόν; μό-
νου τοι. (17) Καρδοστή, πρωτεύοντος ἀδελφοῦ παρ' ἀδελφῷ
οὐδὲ θύνης παρὰ τῶν ἄλλων ἐκκεῖνται. (18) Ἄλλὰ
πρὸς θεῶν πατρῶων, ὦ παῖδες, τηρεῖτε ἀντίθετον· εἴ τι
καὶ τοῦ θεοῦ χαρίζονται μέγα ἔργα, οὐ γὰρ ὀλίγου
τοῦτο γε σαφὲς δοκεῖτε εἰδέναι ὥς οὐδὲν εἶναι ἔγωγε εἶπαι,
ἐπειδὴν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ τελευτήσῃ οὐδὲ γὰρ νῦν
τοὶ τὴν γ' ἐμὴν ψυχὴν ἐώρατε, ἀλλ' οἷς διαπράττετε
τούτοις αὐτῇ ὥς οὕτως καταφράστε. (19) Τὰς δὲ τῶν
ἄλλων παθόντων ψυχὰς οὕτω κατανοήσατε ὥς μὴ
φθόνος τοῖς μακρόνους ἐμβαλλήσων, οἷους δὲ πάλαι-
ανήλους τοῖς ἀνθρώποις ἐπιπέμπουσιν· τίς δὲ φθόνος τὰς
τιμὰς διακρίνειν εἴη ἂν δοκῇ, εἰ μακρόνους αὐτῶν αἱ
ψυχὴ κέραια ἔσονται. (20) Οὗτοι ἔγωγε, ὦ παῖδες,
οὐδὲ τοῦτο ποῖποτε ἐπίσθην ὥς ἡ ψυχὴ ὥς μὴ ἂν ἐν
βιητῇ σώματι ἢ, ἢ, ὅταν δὲ τοῦτου ἀπὸ λυγρῆς, τελευ-
κέν. Οὐδὲ γὰρ οἱ καὶ τὰ βιητὰ σώματα ὅταν ἂν ἐν
αὐτοῖς γένωνται ἢ ἡ ψυχὴ, ζῶντα παρέχεται. (21) Οὐδέ
γε ὅπως ἄρουν ἔσται ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴν τῷ ἄρουνος σώ-
ματος διχα γένεται, οὐδὲ τοῦτο πέπεισμαι· ἀλλ' ὅταν
ἀράται καὶ καθάρῃ ὁ νόος ἐκκαθίῃ, τότε καὶ προθυ-
μώτατον εἶδος αὐτὸν εἶναι. Διακρινόμενος δὲ ἀνθρώπου
δὴ καὶ ἔστιν ἕκαστα ἀπὸντα πρὸς τὸ θεοφύλον πῶς τῆς
ψυχῆς· αὕτη δὲ μόνη οὕτε παρέστω οὕτε ἀπὸντα ἔρχεται.
(22) Ἐνοήσατε δὲ, ἔργα, ὅτι ἐγγύτερον μὲν τῷ ἀνθρώ-
πινῳ βιῶντι οὐδὲν ἔστιν ὄντων ἢ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ,
τότε δὲ πῶς θειοτάτη καταφύεται, καὶ τότε τι τῶν με-
λόντων προερεῖ· τότε γὰρ, ὡς εἶπα, μέγιστα ἐλευθερῶ-
ται. (23) Εἰ μὲν οὖν οὕτως ἔχει ταῦτα ὁσπερ ἐγὼ οἶμαι
καὶ ἡ ψυχὴ καταλείπει τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν
κατακλύουσιν ποιεῖται ἃ ἐγὼ λέγω· εἰ δὲ μὴ οὕτως,
ἀλλὰ μένοντα ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι συναποθνήσκει,
ἀλλὰ θεοῦ γε τοῦς αἱ ὄντας καὶ πάντ' ἐφορῶντας καὶ

sunt conjuncti, et contubernales quam ii, qui nobiscum
eodem in contubernio non vivunt : at vero qui eodem semine
prognati, ab eadem nutriti matre, in eadem domo creverunt,
et ab hisdem parentibus diliguntur, eandemque matrem et
eundem patrem adpellant, qui fieri possit ut non sint omnium
conjunctissimi? Ne igitur ea bona, per quæ dii fratres ad con-
junctionem deducunt, frustra vobis esse concessa patia-
mini; sed super hæc ipsa statim studia quedam alia be-
nevolentiæ et amoris extruite; quo fiet, ut amicitia vestra
semper invicta sit. Nimirum sui ipsius curam gerit, qui
fratri prospicit : nam cui frater magnus adeo est orna-
mento, ut fratri? quis alius ob hominem propendentem ita
coletur, ut ejus frater? quemnam aliquis adeo, ut fratrem,
si frater sit magnus, injuria adicere formidet? Quamobrem
nemo te celerius huic obediat, nemo alacrius ad ipsum
veniat : quippe nec secunde nec adverse fristisque res
hujus ad quemquam magis proprie pertinent, quam ad te.
Hæc etiam consideres velim, cuicumque gratificando majora
te consequuturum sperare debeas, quam si gratificeris
fratri? cui opem ferendo, belli socium timidiorem tibi ad-
junges : quem turpius est non amare, quam fratrem? quem-
nam omnium laudabilius est observare honorando, quam
fratrem? Solus est frater, Cambyzes, qui si apud fratrem
locum patiamem obtineat, nequit ad eum pertingere aliorum
invidia. Quare vos, filii, obtestor per deos patrios, prose-
quimini vosmet multo honore, si quidem vos mihi gratifi-
candi estis studiosi : non enim liquido scire vos arbitrari
debetis, me, posteaquam vivendi finem fecero, nihil futu-
rum; nam ne in id quidem animum meum cernebatis, sed
esse eum deprehendebatis ex iis quæ agebat. An necdum
animadvertistis quos terrores illorum animi, qui vin et in-
purtum passi sunt, hominibus faciliunt? quos scelerum vin-
dicias nefariis immittant? Anne permansuros fuisse putatis
defunctorum honores, si nihil eorum animis juris ac po-
tastatis reliquum esset? Equidem, filii, nequaquam persuaderi
mihi unquam passus sum, animum, quamdiu in mortali
sit corpore, vivere; cum ex eo exeat, mori. Nam animum
video his mortui obnoxiis corporibus, quamdiu in eis degat,
vitam impertiri. Ne id quidem mihi persuaderi potuit,
animum esse insipientem, posteaquam ab hæc insipiente
corpore separatur; sed cum a corpore secreta esse pura mens
et integra, tum eam sapientissimam esse, vero maxime con-
sentaneum fuerit. Cum dissidet itur homo, non est obscure
ad res sui generis singula commigrare, extra unum animum;
qui solus neque dum adest, neque dum discedit, cernitur.
Veniat vobis in mentem, nihil esse in arti hominis similis
somo : at per somnum maximæ hominis animus divinitatem
suam declarat, atque etiam multa futura prospicit : quippe
qui tunc, uti quidem a Iparet, maxime fit liber. Quare si
hæc ita sunt, quemadmodum ego existimo, et si animus
hoc corpus relinquit, reveriti animum meum, quæ vos rogo,
præstate : sin hæc ita non sunt, sed animus et manet in
corpore, et cum eo interit, vos tamen deos, qui immortales

πάντα δυνάμενους, οἱ καὶ τήνδε τὴν τῶν ὄλων τάξιν συνέχουσιν ἀτριβῇ καὶ ἀγῆρατον καὶ ἀναμάρτητον καὶ ὑπὸ καλλῶν καὶ μεγέθους ἀδότητον, τούτους φοβούμενοι μήποτε ἀσεβὲς μηδὲν ἀνόσιον μήτε ποιήσῃτε μήτε βουλεύσῃτε. (23) Μετὰ μέντοι θεοὺς καὶ ἀνθρώπων τὸ πᾶν γένος τὸ αἰεὶ ἐπιγιγνόμενον αἰδεῖσθε· οὐ γὰρ ἐν σκότειν ὑμᾶς οἱ θεοὶ ἀποκρύπτονται, ἀλλ' ἐμπαῖν πᾶσιν ἀνάγκη αἰεὶ ζῆν τὰ ὑμέτερα ἔργα· ἃ ἦν αἰὲν καθαρὰ καὶ ἐξω τῶν ἀδίκων φαίνεται, δυνατοὺς ὑμᾶς ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀναδείξει· εἰ δὲ εἰς ἀλλήλους ἐξοκῶν τι φρονήσετε, ἐκ πάντων ἀνθρώπων τὸ ἀξιόπιστοι εἶναι ἀποβαλεῖτε. Οὐδεὶς γὰρ ἂν ἔτι πιστεῦσαι δύναται ὑμῖν, οὐδ' εἰ πάνυ προθυμοῖτο, ἰδὼν ἀδικούμενον τὸν μάλιστα φίλῳ προσήκοντα. (24) Εἰ μὲν οὖν ἐγὼ ὑμᾶς ἱκανῶς διδάσκω οἷους χρὴ πρὸς ἀλλήλους εἶναι, εἰ δὲ μὴ, καὶ παρὰ τῶν προγεγενημένων μνηστάνετε· αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία. Οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ διαγεγνηνταὶ φίλοι μὲν γονεῖς παῖσι, φίλοι δὲ ἀδελφοὶ ἀδελφοῖς· ἤδη δὲ τινες τούτων καὶ ἐναντία ἀλλήλων ἐπραΰναν· ὁποτέρους ἂν οὖν αἰσθάνησθε τὰ πραχθέντα συνενεγκόντα, ταῦτα δὴ αἰρούμενοι ὀρθῶς ἂν βουλευοίσθε. (25) Καὶ τούτων μὲν ἴσως ἤδη ἄλλος. Τὸ δ' ἐμὸν σῶμα, ὦ παῖδες, ὅταν τελευτήσω, μήτε ἐν χρυσῷ θῆτε μήτε ἐν ἀργύρῳ μήτε ἐν ἄλλῳ μηδενί, ἀλλὰ τῇ γῇ ὡς τάχιστα ἀπόδοτε. Τί γὰρ τούτου μακρῶτερον τοῦ γῇ μισθῆναι, ἢ πάντα μὲν τὰ καλὰ, πάντα δὲ τὰ κατὰ φύσιν τε καὶ τρέφει; ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως φιλόανθρωπος ἐγενόμην καὶ νῦν ἡδέως ἂν μοι δοκῶ κοινωῆσαι τοῦ εὐεργετοῦντος ἀνθρώπου. (26) Ἀλλὰ γὰρ ἤδη, ἔφη, ἐκλιπεῖν μοι φαίνεται ἡ ψυχὴ θένπερ, ὡς ἔοικε, πᾶσιν ἀρχεται ἀπολείπουσα. Εἰ τις οὖν ὑμῶν ἢ δεξιᾶς βούλεται τῆς ἐμῆς ἀψαθαι ἢ ὄμμα τῶν μὲν ζώντων ἔτι προσιδεῖν ἐθέλει, προσίτω· ὅταν δ' ἐγὼ ἐγκαλύψωμαι, αἰτούμαι ὑμᾶς, ὦ παῖδες, μηδεὶς ἐξ ἀνθρώπων τοῦ μὲν σῶμα ἰδέτω, μηδ' αὐτοὶ ὑμεῖς. (27) Πέρας μὲντοι πάντας καὶ τοὺς συμμάχους ἐπὶ τὸ μνημα τοῦ μὲν παρακαλεῖτε συνησθησομένους ἐμοὶ εἶναι ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἤδη ἔσομαι, ὡς μηδὲν ἂν ἔτι κακὸν παθεῖν, μήτε ἦν μετὰ τοῦ θεοῦ γένωμαι μήτε ἦν μηδὲν ἔτι ὡς ὁπόσοι δ' ἂν ἔλθωσι, τούτους εὖ ποιήσαντες ὑπόστα ἐπ' ἀνδρὶ εὐδαίμονι νομίζεται ἀποπέμπετε. (28) Καὶ τοῦτο, ἔφη, μέμνησθέ μου τελευταῖον, τοὺς φίλους εὐεργετοῦντες καὶ τοὺς ἐχθροὺς δυνήσεσθε κολλᾶσθαι. Καὶ χαίρετε, ὦ φίλοι παῖδες, καὶ τῇ μητρὶ ἀπκρυλλεῖτε ὡς παρ' ἐμοῦ· καὶ πάντες δὲ οἱ παρόντες καὶ οἱ ἀπόντες φίλοι χαίρετε. Ταῦτ' εἰπόν καὶ πάντας δεξιωσάμενος συνεχάλυψατο καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν.

sunt, et intuentur et possunt omnia, quique ordinem universitatis hunc expertem detrimenti et senectæ et extra omnem errorem positum, præ pulchritudine atque etiam magnitudine inexplicabilem conservant; hos inquam veriti nihil usquam impie, nihil nefarie vel facite vel deliberate. Post deos universam etiam hominum nationem, quæ perpetua successione continuatur, reveremini: nam dii vos caligine quadam non tegunt, sed actiones vestras semper omnibus ante oculos versari necesse est; quæ si pura secretaque ab injustitia adparuerint, potentes vos inter homines universos reddent: sin aliquid alter in alterum injuriæ cogitaveritis, apud omnes homines fidem amittetis. Nam nemo poterit amplius vobis credere, tametsi magnopere cupiat, si videat adfici illum injuria, qui sit amicitiae jure conjunctissimus. Itaque si satis ego vos doceo, quales vosmet erga vos præbere debeatis, recte est: sin autem, ab iis etiam discite, qui ante nos extitere; hæc enim optima est doctrinæ ratio. Nam multi parentes erga liberos, multi erga fratres in amore constantes mansere: nonnulli etiam his contraria inter se mutuo designarunt: utris igitur animadverteritis ea, quæ fecerunt, profuisse, illorum si facta prætoleritis alteris, recte vobis consulueritis. Ac de his quidem jam fortasse satis. Ceterum corpus meum, filii, cum diem supremum obiero, nec in auro condite, nec in argento, nec ulla in re alia, sed terræ quamprimum reddite. Quid enim beatius quam terra commisceri, quæ omnia præclara, bona omnia profert ac nutrit? Ego cum alias hominum studiosus fui, tum hoc tempore libenter mihi videor ejus rei particeps futurus, quæ in homines est benefica. Enimvero deficere mihi videtur animus ea parte, qua, uti consentaneum est, omnibus deficere incipit. Quamobrem si quis vestrum vel dextram meam vult contingere, vel in oculos viventis adhuc intueri, accedat: ubi vero velatus fuero, ne quis hominum, filii, vos oro, corpus meum videat, ac ne vos quidem ipsi. Persas quidem omnes ac socios meum ad monumentum evocate; quo mihi gratulentur, cui jam in tuto agenti nihil accidere mali possit, sive adeo cum numine divino fuero, sive in nihilum redigar: quotquot autem venerint, hos beneficiis illis adfectos, quæcunque in hominis fortunati funere solemne est exliberi, dimittite. Atque hoc ex me postremum meminertis, Si benefici in amicos fueritis, etiam hostes punire poteritis. Valet, filii cari; atque idem matri verbis meis renuntiate: itidem omnes amici, qui adestis, et abestis, valet. » Hæc cum loquutus esset, et omnibus dextram porrexisset, velavit se vitamque cum morte commutavit.

[Ὅτι μὲν δὴ καλλίστη καὶ μεγίστη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἡ Κύρου βασιλεία ἐγένετο αὐτῇ ἑαυτῇ μαρτυρεῖ. Ὁρίσθη μὲν πρὸς ἑὸν μὲν τῇ Ἑρυθρᾷ θαλάττῃ, πρὸς ἄρκτον δὲ τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, πρὸς ἐσπέραν δὲ Κύπρον καὶ Αἰγύπτῳ, πρὸς μεσημβρίαν δὲ Αἰθιοπία. Τσαύτῃ δὲ γενομένη μὲν γνώμῃ τῇ Κυρὸν ἐκυβερνᾶτο, καὶ ἐκείνως τε τοὺς ὅπ' αὐτοῦ ὥσπερ ἑαυτοῦ παιδὰς ἐτρέφα τε καὶ ἐθεράπευεν. οἱ τε ἀρχόμενοι Κυρὸν ὡς πατέρα ἐσέθεντο. 2. Ἐπεὶ μέντοι Κύρος ἐτελεύτησεν, εὐθὺς μὲν αὐτοῦ οἱ παῖδες ἐστασίαζον, εὐθὺς δὲ πόλεις καὶ ἔθνη ἀφίσταντο, πάντα δ' ἐπὶ τὸ χειρὸν ἐτρέπετο. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγει ἀρξομαι διδάσκων ἐκ τῶν θείων. Οἷδα γὰρ ὅτι πρότερον μὲν βασιλεὺς καὶ οἱ ὅπ' αὐτοῦ καὶ τοῖς τὰ ἔσχατα πεποιθήσιν εἴτε ὅρκους ὁρῶσιν, ἡμπεδούν, εἴτε δεξιὰς δοῖεν, ἐθελοῦν. 3. Εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν καὶ τοιαῦτα δοῖαν ἔργον, ὥσπερ οὐδὲ νῦν πιστεύει οὐδὲ εἴς ἐτι, ἐπεὶ ἐγνωσται ἡ ἀσέβεια αὐτῶν. οὕτως οὐδὲ τότε ἐπίστευαν ἂν οἱ τῶν σὺν Κυρῷ ἀναβάντων στρατηγῶν νῦν δὲ δὴ τῇ πρόσθεν αὐτῶν δοῇ πιστεύοντες ἐνεχείρισαν ἑαυτούς, καὶ ἀναχθέντες πρὸς βασιλεὺς ἀπειρήθησαν τὰς κεφαλὰς. Ἕλλησι δὲ καὶ τῶν συστρατευσάντων βαρβάρων ἄλλοι ἄλλαι πίστεσιν ἐξαπατηθέντες ἀποθνήσκουσι. 4. Ποῦ δὲ καὶ τάδε χειρόνες νῦν εἰσι. Πρόσθεν μὲν γὰρ εἴ τις ἢ διακινδυνύσσει πρὸ βασιλείως ἢ πόλιν τοῖς ἐθνοῖς ὑποχείριον ποιήσσειν ἢ ἄλλο τι καὶ ὅν τ' ἀγαθὸν αὐτῷ διαπραΐσειν, οὕτω ἦσαν οἱ τιμώμενοι νῦν δὲ καὶ ἦν τις ὥσπερ Μηθριδάτης τὸν πατέρα Αἰριοβαρξάνην προδούς, καὶ ἦν τις ὥσπερ Ρεομήθης τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς τῶν φίλων παῖδας θυμῶν παρὰ τῷ Αἰγυπτίῳ ἐγκαταλιπὼν καὶ τοὺς μεγίστους ὄρκους παρὰ τὸν βασιλεὺς δοῇ τι σύμφερον ποιῆσαι, οὗτοι εἰσι οἱ ταῖς μεγίσταις τιμαῖς χειρομένοι. 5. Ταῦτα σὺν ὁρῶντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πάντες ἐπὶ τὸ ἀσεβεῖν καὶ τὸ ἀδικεῖν τετραχμένοι εἰσὶν ὅποιοι τινες γὰρ ἂν οἱ προστάται ᾧσι τοιοῦτοι καὶ οἱ ὅπ' αὐτοῦ ἐπὶ τὸ πᾶν γέγονται. Ἀθεμιστότεροι δὲ νῦν ἢ πρόσθεν ταύτῃ γεγέννηται.

6. Εἰς γὰρ μὴν χρήματα τῆς ἀδικιωτέρας οὐ γὰρ μόνον τοὺς πολλὰ ἡμαρτηκότας, ἀλλὰ ἤδη τοὺς οὐδὲν ἡδικοῦσας συλλαμβάνοντες ἀναγκάζουσι πρὸς οὐδὲν δίκαιον χρήματα ἀποδίνειν ὥστε οὐδὲν ἦσαν οἱ πολλὰ ἔργα δοκούντες τὸν πολλὰ ἡδικοῦσιν ὑποδύναντες καὶ εἰς χεῖρας οὐδ' οὗτοι θέλουσι τοῖς κρείττοσιν ἵεναι, οὐδὲ γὰρ ἀθροῖσθαι εἰς βασιλικὴν στρατείαν θεορῶσι. 7. Τοιγαροῦν ὅστις ἂν πολεμῇ αὐτοῖς, πᾶσιν ἐξέστιν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀναστρέφειν ἄνευ μάχης ὅπως ἂν βούλωνται διὰ τὴν ἐκείνων περὶ μὲν θεοῦ ἀσέβειαν, περὶ δὲ ἀνθρώπων ἀδικίαν. Αἱ μὲν δὴ γινώσκειν ταύτη τῷ παντὶ χειρὸς νῦν ἢ τὸ παλαιὸν αὐτῶν.

8. Ὡς δὲ οὐδὲ τῶν σωμάτων ἐπιμέλονται ὥσπερ πρόσθεν, νῦν αὖ τοῦτο διηγέσθαι. Νομίζον γὰρ δὴ

[Fuisse quidem regnum Cyri omnium in Asia praclarissimum ac maximum, vel ipsum de se testatur. Terminos habuit, ab oriente, Mare rubrum; a septentrione, pontum Euxinum; ab occidente, Cyprum et Aegyptum; a meridie, Aethiopiam. Tantum vero cum esset, uno tamen Cyri arbitrio gubernabatur, qui subjectos sibi liberum instar et honore prosequabatur et obsequiis sibi devinciebat; cum subjecti Cyrum vicissim tanquam patrem venerarentur. Verum ubi Cyrus diem suum obiit, mox inter ipsos filios coortum est dissidium, mox urbes et nationes defecerunt, atque omnia in pejorem partem versa sunt. Vera autem me dicere, a rebus divinis docere incipiam. Equidem scio, prius regem ac regi subjectos etiam is, qui vel extrema facinora designassent, sive jusjurandum dedissent, id ipsum servasse, sive junxissent dextras, firmiter promississet. Quod si tales non fuissent et ejusmodi de se opinionem excitassent, sicut hodieque ne unus quidem fidem eis habet, postquam eorum perspecta est impietas, ita neque tunc illorum militum duces, qui expeditionem cum Cyro susceperunt, fidem eis habuissent: jam vero cum priscæ de illis opinioni credidissent, seipsos eis tradiderunt, et ad regem deductis capita fuerunt abscissa. Multi etiam barbari, qui hanc expeditionem una susceperant, alii alia fidei pollicitatione decepti perierunt. Sunt etiam, quod ad hæc attinet, multo nunc deteriores. Nam antehac si quis pro rege periculum adiret, vel urbem aut nationem in ejus ditionem rede-gisset, vel aliquid aliud præclare fortiterque pro eo perfectisset, hi scilicet erant, qui honoribus cumularentur: nunc si quis etiam, quemadmodum Mithridates, patre suo Ariobarzane prodito, et si quis, quemadmodum Reomithres, uxore, liberis, et amicorum quoque liberis apud Aegyptium obsidibus relictis, et sanctissimo jurejurando violato, regi quod expediat, fecisse videatur; hi vero sunt, qui maximis honoribus ornantur. Quæ cum omnes Asiatici videant, etiam ipsi ad impietatem et injustitiam dellexerunt. Nam quales sunt ii, qui præsent, tales et illi plerumque solent esse, qui eorum imperio subjecti sunt. Hinc factum, ut magis jam sint neclarii, quam olim fuerint.

Pecunias vero jam quod attinet, hoc modo nunc magis injusti sunt: non enim dantaxat eos qui multa commiserunt delicta, sed jam illos quoque, qui nihil injusti admisere, comprehendunt, ac præter jus et æquum pecunias solvere cogunt: quo fit, ut nihilo minus ii, quorum res ampla videtur esse, sibi metuant, atque alii, qui multa injuste fecerunt; fidem cum potioribus congruere recusant, neque ad copias regiam in expeditionem conflatas adjungere se audent. Quapropter omnibus licet, qui bellum ipsis faciunt, in eorum regione citra pugnam ut libitum fuerit versari, tum propter ipsorum erga deos impietatem, tum propter injurias, quas hominibus inferunt. Atque hoc modo sunt ipsorum animi prius jam deteriores, quam olim.

Ne corporum quidem eos illa ratione, qua prius, curam habere jam narabo. Nam erat in eorum institutis, ut nec

ἦν αὐτοῖς μήτε πτεῖν μήτε ἀπομύττεσθαι. Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα οὐ τοῦ ἐν τῷ σώματι ὑγροῦ φειδόμενοι ἐνόμισαν, ἀλλὰ βουλόμενοι διὰ πόνων καὶ ἰδρύων τὰ σώματα στερεοῦσθαι. Νῦν δὲ τὸ μὴ πτεῖν μηδὲ ἀπομύττεσθαι ἐτι διαμένει, τὸ δὲ πονεῖν οὐδαμοῦ ἐπιτηδεύεται. (9) Καὶ μὴν πρόσθεν μὲν ἦν αὐτοῖς μονοσιτεῖν νόμιμον, ὅπως ὅλη τῇ ἡμέρᾳ χρῶντο εἰς τὰς πράξεις καὶ εἰς τὸ διαπονεῖσθαι· νῦν γε μὴν τὸ μὴ μονοσιτεῖν ἐτι διαμένει, ἀρχόμενοι δὲ τοῦ σίτου ἡνίκα περ εἰ πρωιαίτατα ἀριστῶντες μέχρι τούτου ἐσθίοντες καὶ πίνοντες διάγουσιν ἕξτεπερ οἱ ὀφθαίταται κοιμώμενοι.

10. Ἦν δὲ αὐτοῖς νόμιμον καὶ προχοῖδας εἰσφέρεισθαι εἰς τὰ συμπόσια, ὅλην δὲ νομίζοντες τῇ μὴ ὑπερπίνειν ἦσαν ἀν καὶ σώματα καὶ γνῶμας σφάλλειν· νῦν δὲ τὸ μὴ εἰσφέρεισθαι ἐτι αὐτὸ διαμένει, τοσούτον δὲ πίνουσιν ὥστε ἀντὶ τοῦ εἰσφέρειν αὐτοὶ ἐκφέρονται, ἐπειδὴν μηκέτι δύνανται ὀρθοῦμενοι ἐξίεναι.

11. Ἀλλὰ μὴν κακείνῳ ἦν αὐτοῖς ἐπιτύριον τὸ μετὰ πορευομένους μήτε ἐσθίειν μήτε πίνειν μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων μηδὲν ποιοῦντας φανεροῦς εἶναι· νῦν δ' αὐτὸ τὸ μὴ τούτων ἀπέχεσθαι ἐτι διαμένει, τὰς μέντοι πορείας οὕτω βροχίαις ποιοῦνται ὥς μηδὲν ἂν ἦν θαυμάσαι τὸ ἀπέχεσθαι τῶν ἀναγκαίων.

12. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐπὶ θήραν πρόσθεν μὲν τοσαυτάκις ἐξήσαν ὥστε ἀρκεῖν αὐτοῖς τε καὶ ἵπποις γυμνάσαι τὰς θήρας· ἐπεὶ δὲ Ἀρτοξέρξης ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦττους τοῦ οἴνου ἐγένοντο, οὐκέτι ὁμοίως οὕτω αὐτοὶ ἐξήσαν οὔτε τοὺς ἄλλους ἐξήγον ἐπὶ τὰς θήρας, ἀλλὰ καὶ εἰ τινες φιλόπονοι γενόμενοι σὺν τοῖς περὶ αὐτοὺς ἱππεῦσιν ἀμὰ θηρῶν, φθονοῦντες αὐτοῖς δῆλοι ἦσαν καὶ ὡς βελτίονας αὐτῶν ἐμίσειον.

13. Ἀλλὰ τοὶ καὶ τοὺς παῖδας τὸ μὴ παιδεύεσθαι ἐπὶ ταῖς θύραις ἐτι διαμένει· τὸ μέντοι τὰ ἱππικὰ μανθάνειν καὶ μελετᾶν ἀπέσθηκε διὰ τὸ μὴ ἵεναι ὅπου ἂν ἀποραινόμενοι εὐδοκίμοιεν. Καὶ οἱ γὰρ οἱ παῖδες ἀποσύντες ἐκεῖ πρόσθεν τὰς δίκας δικαίως δικαζομένας ὁδῶν μανθάνειν δικαιοσύνην, καὶ τοῦτο παντάπασιν ἀνίσταται· σαφῶς γὰρ ὁρῶσι νικῶντας ὀπότεροι ἂν κλεῖν διδῶσιν. (14) Ἀλλὰ καὶ τῶν φυσικῶν ἐκ τῆς γῆς τὰς δυνάμεις οἱ παῖδες πρόσθεν μὲν ἐμάνθανον ὅπως τὰς μὲν ὠφελίμους χρῶντο, τῶν δὲ βλαβερῶν ἀπέχοντο· νῦν δὲ ἐόικασι ταῦτα διδασκομένους ὅπως οἱ πλείστα κακοποιῶσιν· οὐδαμοῦ γοῦν πλείους ἢ ἐκεῖ οὔτε ἀποθήσκουσιν οὔτε διαρθεῖρονται ὑπὸ φαρμάκων.

15. Ἀλλὰ μὴν καὶ θρυπτικώτεροι πολὺ νῦν ἢ ἐπὶ Κύρου εἰσι. Τότε μὲν γὰρ ἐτι τῇ ἐκ Περσῶν παιδείᾳ καὶ ἐγερταῖα ἐχρῶντο, τῇ δὲ Μήδων στολῇ καὶ ἀδρότητι· νῦν δὲ τὴν μὲν ἐκ Περσῶν καρτερίαν περιορῶσιν ἀποσθενυμένην, τὴν δὲ τῶν Μήδων μαλακίαν διασώζονται. (16) Σαφηνίσαι δὲ βούλομαι καὶ τὴν θρόφον αὐτῶν. Ἐκείνοις γὰρ πρῶτον μὲν τὰς εὐνάς οὐ μόνον ἀρκεῖ μαλακῶς ὑποστῶνθαι, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν κλεῖν τοὺς πόδας ἐπὶ δαπιδῶν τιθέασιν, ὅπως μὴ ἀντιμετῇ τὸ δάπεδον, ἀλλ' ὅπως αἱ δάπιδες. Καὶ

expuerent, nec emungerentur. Perspicuum est autem, hæc ipsos non ea de causa sanxisse, quod corporis humori parcendum existimarent, sed quod laboribus ac sudore corpora firmari vellent: jam vero manet id quidem adhuc, ne vel expuant, vel emungant se, sed ut laboribus se exercent, nusquam curæ est. Enimvero erat etiam apud illos olim hoc institutum, ut semel tantum singulis diebus cibum sumerent; quo tam ad expedienda negotia quam ad se in laboribus exercendos die toto uterentur: jam vero restat id quidem, ut semel duntaxat cibum capiant; sed cum eo tempore vesci incipiant, quo solent qui maxime matutino prandent, tam diu comedere ac bibere perseverant, quamdiu solent qui serissime cubitum eunt.

Erat item in eorum institutis, ne ad convivia importarentur obhæ; quod nimirum existimarent minus tum corpora tum animos debilitari, si quis non nimium hauriat: nunc has non importari, restat id quidem, tantum vero bibunt, ut, si non importent, ipsi exportentur; cum nempe recto corpore non amplius exire possint.

Erat illud unum ex institutis patris, quod itinera facientes neque comedebant, neque bibebant, neque quidquam eorum palam faciebant, quæ de his necessario consequuntur: nunc autem id quidem manet adhuc, ut ab his se rebus abstinere; sed itinera tam brevia faciunt, ut miretur nemo, a rebus illis necessariis eos abstinere.

At vero toties etiam olim venatum exibant, ut solæ venationes ad exercendum tam ipsos quam equos sufficerent: posteaquam vero rex Artaxerxes et ipsius familiares a vino vinci cæperunt, nec jam amplius ipsi perinde ac prius exibant, nec alios ad venationes educebant; quin et illis palam invidebant, quasque se potiores oderant, quicunque labores amarent, et cum equitibus suis venarentur.

Est hodieque in usu, pueros ad portas institui; verum ut artem equestrem discant et exercent, id scilicet extinctum est, quod eo non eant, ubi specimen edendo gloriam consequi possint. Et quod quidem pueri audientes prius illic iudicia ex æquo judicari, justitiam discere videbantur, hoc vero etiam penitus perversum est: nam manifesto vident eos superiores discedere, qui largius dederint. Etiam illorum, quæ e terra nascuntur, vires pueri antehac discebant, quo utilibus uterentur, a noxiis abstinere; nunc ea sic edoceri videntur, uti quamplurimum noceant: certe enim nusquam plures, quam illic, vel extinguuntur veneris, vel perniciose læduntur.

Enimvero etiam multo nunc sunt, quam Cyri tempore, delicatiores. Nam ea tempestate Persica quidem institutione et continentia adhuc utebantur, vestitu vero et elegantiæ Medorum: nunc a Persis profectam laborum tolerantiam extingui patiuntur, et Medorum molliem retinent. Libet autem ipsorum etiam delicias et voluptatem explanare. Nam primum eis non satis est, cubilia mollioribus sterni, sed jam sponдарum pedes tapetibus imponunt, ut ne pavimentum obnitatur, sed tapetes nonnihil cedant. Et sane quæ ad men-

μὴν τὰ πεποιημένα ἐπὶ τράπεζῃν ὅσα τε πρόσθεν εὐ-
ρητο, οὐδὲν αὐτῶν ἀφείρηται, ἀλλὰ τε αἱ καὶ καὶ ἐπι-
μηχανῶνται, καὶ ὅλα γε ὡς αὐτοὶ καὶ γὰρ καιροποι-
ήτας ἀκροτέρων τούτων ἀκτύνονται. 17 Ἀλλὰ μὲν
καὶ ἐν τῷ χειμῶνι οὐ μόνον καρπὸν καὶ σῶμα καὶ
πόδας ἀρκεῖ αὐτοῖς ἐσκαπᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ ἄρκας
ταῖς χερσὶ χειρὶδας δασείας καὶ δακτυλῶδους ἔχουσιν.
Ἐν γὰρ μὴν τῷ θέρει οὐκ ἀκροῦσιν αὐτοῖς οὐδ' αἱ τῶν
δένδρων οὐδ' αἱ τῶν πετρῶν σκιά, ἀλλ' ἐν ταύταις
ἐτέραις σκιάς ἀνθρώπων μηχανῶμενα αὐτοῖς παρεστᾶσι.
18 Καὶ μὴν ἐκπόματα ἦν μὲν ὡς πλείστα ἔχουσι,
τούτω καλλωπίζονται ἦν δ' ἐξ ἀδίκου πανερῶς ἢ μα-
μηχανήματα, οὐδὲν τούτω αἰσχροῦσιναι πόλιν γὰρ ἡδέε-
ται ἐν αὐτοῖς ἡ ἀδικία τε καὶ αἰσχρομερδία.

19 Ἀλλὰ καὶ πρόσθεν μὲν ἦν ἐπιχώριον αὐτοῖς μὴ
δοῦσθαι περὶ παρεσκευασίας, οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα ἢ
τοῦ ὡς ἱππικωτάτους γίνεσθαι· νῦν δὲ στρατώματα πλείω
ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἵππων ἢ ἐπὶ τῶν εὐνῶν, οὐ γὰρ τῆς
ἱππείας οὕτως ὥσπερ τοῦ μαλακῶς καθῆσθαι ἐπιμελίζον-
ται. 20 Τὰ γὰρ μὴν πολεμικὰ πῶς οὐκ εἰκότως νῦν
τοῦ παντὶ φόβου ἢ πρόσθεν εἶσιν; οἷς ἐν μὲν τῷ πα-
ρελθόντι χρόνῳ ἐπιχώριον εἶναι δοκῆκε τοὺς μὲν τῶν γῆν
ἔχοντας ἀπὸ ταύτης ἱπποτάς παρεῖσθαι, οἱ δὲ καὶ
ἐστρατεύοντο, τοὺς δὲ προεργάζοντες, αἱ δὲ οὖν στρατεύε-
σθαι πρὸ τῆς γῆρας, μισθοφόρους εἶναι· νῦν δὲ τοὺς τε
μισθοφόρους καὶ τοὺς σιτοποιούς καὶ τοὺς ὀλοποιούς καὶ
ὀλοφύλους καὶ λουτρούς καὶ παρατείνοντας καὶ ἀντι-
εργάζοντας καὶ κατακυριεύοντας καὶ ἀνιστάοντας καὶ τοὺς
κοσμητάς, οἱ ὑποχρῶσται τε καὶ ἐντορῶσιν αὐτοὺς καὶ
τῶν ἡδονῶν, τούτους πάντας ἱππίας οἱ δυνατόντι
πεποιήκασιν, ὅπως μισθοεργάσιν αὐτοῖς. 21 Πόλε-
μος μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων φαίνεται, οὐ μόνον δόξα
γὰρ οὐδὲν αὐτῶν εἰς πόλεμον δηλοῖ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ γι-
γνόμενα κατὰ τὴν γῆραν γὰρ αὐτῶν ἔχον οἱ πολέ-
μιοι ἢ οἱ οὖν ἀναστρέφονται. 22 Καὶ γὰρ δὴ ὁ
Κύριος τοῦ μὲν ἀκροβόλησθαι ἀποπαύσας, θωρακίσας
δὲ καὶ αὐτοὺς καὶ ἵππους καὶ ἐν πάλῳ ἐκείτω ὁδῷ
εἰς γέφυρα ὁρῶν τὴν μάχην ἐποιεῖτο· νῦν δὲ οὗτοι
ἀκροβόληζονται ἐπὶ οὐδ' εἰς γέφυρας συνιόντες μάχονται.
(23) Καὶ οἱ περὶ ἔχουσι μὲν γέφυρα καὶ κοπίδας καὶ
σαγήνας ὥσπερ ἐπὶ Κύρου τὴν μάχην ποιήσαντες εἰς
χειρας δὲ εἶναι οὐδ' οὕτω ἐθέλουσιν. 24 Οὐδὲ γὰρ τοῖς
ὀρεπικωτέρους ἄρμασιν ἐπὶ γράνται ἐπ' ὃν Κύριος αὐτὰ
ἐποιήσατο. Ὁ μὲν γὰρ ταυῖς αὐξήσας τοὺς ἡνιόχους
καὶ ἀναβόας ποιήσας εἴχε τοὺς εἰς τὰ ὅπλα ἐμβαλόν-
τας· οἱ δὲ νῦν οὐδὲ γινώσκοντες τοὺς ἐπὶ τοῖς ἄρμασιν
οἰονταὶ σπρῖν ὁμοῦς τοὺς ἀνακρίτους τοῖς ἡτακῶσιν
ἐσσεσθαι. (25) Οἱ δὲ ὁρῶντες μὲν, πρῶν δ' ἐν τοῖς πολε-
μίοις εἶναι οἱ μὲν ἄκοντες ἐκπίπτουσιν, οἱ δ' ἐξέχον-
ται ὥστε ἄνευ ἡνιόχων γινώμενα τὰ ζεύγη πολλάκις
πλείω κακὰ τοὺς φίλους ἢ τοὺς πολεμίους ποιεῖ.
(26) Ἐπεὶ μάλιστα καὶ αὐτοὶ γινώσκουσιν οἷα σπρῖν τὰ
πολεμικὰ ὑπάρχει, ὁρῶνται, καὶ οὐδέ τις ἐπὶ ἄνευ
τῶν Ἑλλήνων εἰς πόλεμον καθίσταται, οὕτε ὅταν ἀλ-

σαι εὐκυνται, eorum quidquid prius inventum fuit, ni-
hil est detractum; et alia quaedam artificia nova semper ex-
cogitant: idem in obscuro fit: nam in utroque habent, qui
semper aliquid novi conficiant. Quin etiam hierno tem-
pore non caput solum, non corpus, non pedes ipsis satis est
tegi; sed etiam ad extremas manus habent tegumenta qua-
dam hirsuta et digitalia. Aestate vero nec arborum nec rup-
ium ipsis umbræ sufficiunt, sed in his adstant eis homines,
qui et alia excogitant umbracula. Jam si pocula maximo
numero habeant, eo ipso tanquam ornamento semet ostē-
tant; at ea si palam sit comparata improbis esse artibus,
nullum iis pudorem incutit: nam et injustitia et lucri turpis
aviditas apud eos valde creverunt.

Etiam illud prius erat eis in more patrio positum, ut pe-
dites in itineribus obambulans non conspicerentur; idque alia
nulla de causa, quam ut rei equestris peritissimi ex eledent:
jam vero plus stragulum in equis quam in cubilibus ha-
bent; non enim tam equestris res ipsa est curæ, quam ut
mollior seculant. Bellica sunt studia quod attinet, qui non
in illis consentaneum fuerit nunc prorsus eos deteriores
esse, quam olim fuerunt? quibus superiori quidem tempore
mos patrius erat, ut quotquot agros possiderent, equites
inde suppeditarent, qui militatum irent: qui vero in pra-
sidiis degerent, si quidem aliquando suscipienda esset pro de-
fensione regionis expeditio, stipendiis militarent; at nunc
et ostiarios, et panis et obsoniorum opifices, et pocillatores,
et balneatores, et qui cibos in mensas adponunt, et qui eos
tollunt, et qui cubitum deducunt, et qui de somno excitant,
et exornatores, qui pigmenta eis illinunt inficiantque, et ce-
tera concinne componunt; hos omnes in equites dynasto re-
tulerunt, ut stipendia sibi mereant. Et hominum quidem
ex his conflata adparat multitudo, non tamen ullus eorum
in bello est usus: quod quidem ex iis ipsis, quæ usum ve-
niunt, manifestum est; nam illorum in agro facilius hostes
quam amici versantur. Enimvero cum ferentiariorum or-
dine Cyrus eos eximere, ac tum ipsos tum equos armaret,
et cuique daret in manum paltum unum, omnibus pugnam
faciebat: nunc neque amplius missilibus pugnant, neque
omnibus congressi rem gerunt. Idem pedites habent
illi quidem, pugnam intiri, scuta, et copias, et se-
cures, perinde ac Cyri tempore; verum ne illi quidem ma-
num conserere volunt. Nec falcatos quidem currus ad eos
amplius usus, quibus a Cyro destinati fuerunt, adhibent.
Nam is amigis honoribus auctos, et ad fortitudinem insti-
tutos habuit, qui gravem in armaturam impetum facerent;
hi vero Perse recentiores, cum eos qui sunt in curribus ne
norint quidem, inexcitatatos arbitrantur pares futuros exer-
citatis. Faciunt vero illi quidem impetum, sed prius quam
intra hostes penetrent, partim inviti decidunt, partim de-
siliunt; adeo ut ab amigis destituti currus et jugales saepe nu-
mero plus amicis detrimenti adferant quam hostibus. Cum
vero et ipsi intelligant, quales sint ipsorum adparatus bel-
lici, cedunt aliis, neque quisquam amplius absque Graecis
ad bellum se comparat, sive adeo ipsi bellum inter se gerant.

λτλοις πολειμῶσιν οὔτε θταν οἱ Ἑλληνες αὐτοῖς ἀντι-
στρατεύωνται, ἀλλὰ καὶ πρὸς τούτους ἐγνώκασι μεθ'
Ἑλλήνων τοὺς πολέμους ποιῆσθαι.

27. Ἐγὼ μὲν ᾗ οἶμαι ἀπερ ὑπεθέμην ἀπειργάσθαι
μοι. Φημί γάρ Πέρσας καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς καὶ ἀσε-
βεστέρους περὶ θεοῦ καὶ ἀνοσιωτέρους περὶ συγγενεῖς
καὶ ἀδικωτέρους περὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἀνανδροτέρους
τὰ εἰς τὸν πόλεμον νῦν ᾗ πρόσθεν ἀποδεδεῖχθαι. Εἰ
δέ τις τάναντία ἐμοὶ γινώσχοι, τὰ ἔργα αὐτῶν ἐπι-
σκοπῶν εὐρήσει αὐτὰ μαρτυροῦντα τοῖς ἐμοῖς λόγοις.]

seu contra eos Græci copias educant; sed etiam adversus
Græcos non nisi cum Græcorum auxiliis bella sibi susci-
pienda esse statuerunt.

Arbitror equidem me jam perfecisse, quod institueram.
Quippe demonstratum aio, Persas et alios Persis conjunctos
minus erga deos esse religiosos, et erga cognatos magis
impios, et injustiores erga ceteros, et bellicis in rebus jam
magis instrenuos, quam prius: quod si contraria sen-
tentiae meae statuit, is facta modo eorum consideret, atque
ea dictis a me testimonium dare comperiet.]

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ.

ΒΙΒΛΙΟΝ Α.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος γίγονται παῖδες δύο, πρεσβύτερος μὲν Ἀρταξέρξης, νεώτερος δὲ Κύρος. Ἐπεὶ δὲ ᾔσθηνει Δαρείος καὶ ὑπώπτευσε τελευταίην τοῦ βίου, ἐβούλετό οἱ τῶν παίδε ἀμφοτέρω παρεῖναι. (1) Ὁ μὲν οὖν πρεσβύτερος παρὼν ἐτύγχανε· Κύρον δὲ μεταπέμπεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἧς αὐτὸν σατράπην ἐποίησε (καὶ στρατηγὸν δὲ αὐτὸν ἀπέδειξε πάντων ὅσοι εἰς Καστωλοῦ πεδῖον ἀθροίζονται). Ἀναβαίνει οὖν ὁ Κύρος λαβὼν Τισσαφέρνην ὡς φίλον, καὶ τῶν Ἑλλήνων δὲ ἔχων ὑπλίτας ἀνέβη τριακσούς, ἄρχοντα δὲ αὐτῶν Ξενίαν Παρράσιον. (2) Ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε Δαρείος, καὶ κατέστη εἰς τὴν βασιλείαν Ἀρταξέρξης, Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κύρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὡς ἐπιβουλεύει αὐτῷ. Ὁ δὲ πείθεται τε καὶ συλλαμβάνει Κύρον ὡς ἀποκτενῶν· ἡ δὲ μήτηρ ἐξαίτησαμένη αὐτὸν ἀποπέμπει πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. (3) Ὁ δ' ὡς ἀπῆλθε κινδυνεύσας καὶ ἀτιμασθείς, βουλεύεται ὅπως μήποτε ἔτι ἔσται ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ, ἀλλ', ἣν δύνηται, βασιλεύσει αὐτ' ἐκείνου. Παρυσάτις μὲν δὲ ἡ μήτηρ ὑπῆρχε τῷ Κύρῳ, φιλοῦσα αὐτὸν μᾶλλον ἢ τὸν βασιλεύοντα Ἀρταξέρξη. (4) Ὅστις δ' ἀρκεῖτο τὸν παρὰ βασιλείῳ πρὸς αὐτὸν, πάντας οὕτω διατίθεις ἀπεπέμπετο ὥστε αὐτῷ μᾶλλον φίλους εἶναι ἢ βασιλεῖ. Καὶ τῶν παρ' ἐαυτοῦ δὲ βαρβάρων ἐπεμελείτο ὡς πολέμειν τε ἱκανοὶ εἴησαν καὶ εὐνοϊκῶς ἔχουεν αὐτοῦ. (5) Τὴν δὲ Ἑλληνικὴν δύναμιν ἤθροίζεν ὡς μάλιστα ἐδύνατο ἐπικρυπτόμενος, ὅπως ὅτι ἀπαρασκευότατον λάθοι βασιλέα. Ὡς οὖν ἐποιοῖτο τὴν συλλογὴν. Ὅπόσας εἶχε φυλακὰς ἐν ταῖς πόλεσι, παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις ἐκάστους λαμβάνειν ἄνδρας Πελοποννησίους ὅτι πλείστους καὶ βελτίστους, ὡς ἐπιβουλεύοντος Τισσαφέρνης ταῖς πόλεσι. Καὶ γὰρ ἦσαν αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις Τισσαφέρνης τὸ ἀρχαῖον, ἐκ βασιλείῳ δεδομέναι, τότε δὲ ἀφέστασαν πρὸς Κύρον πᾶσαι πλὴν Μιλήτου. (6) ἐν Μιλήτῳ δὲ Τισσαφέρνης προαισθόμενος τὰ αὐτὰ ταῦτα βουλευόμενος (ἀποστέλλει πρὸς Κύρον), τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἐξέβαλεν. Ὁ δὲ Κύρος ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας, συλλέξας στρατεύμα ἐπολιόρκει Μιλήτον καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ ἐπειρᾶτο καταγαῖν τοὺς ἐκπεπονηκότες. Καὶ αὕτη αὖ ἄλλη πρόφασις ἦν αὐτοῦ τοῦ ἀθροίζειν στρατεύμα. (7) Πρὸς δὲ βασιλέα πέμπων ἤξίου

XENOPHONTIS

EXPEDITIO CYRI.

LIBER I.

CAPUT I.

Darii et Parysatidis duo fuere filii; quorum natu major Artaxerxes, minor Cyrus erat. Cum autem agrotaret Darius, et vitae finem instare suspicaretur, filium utrumque sibi adesse voluit. Ac major quidem natu forte tunc alierat; sed Cyrum arcessit a principatu, ejus eum satrapam fecerat; [nam praefectum eum designaverat omnium, quicumque ad Castoli planitiem congregari solent]. Itaque Cyrus adscendit, Tissapherne tanquam amico sibi adjuncto, cum trecentis etiam gravis armaturae militibus Graecis, quibus Xenias Parrhasius praecerat. Posteaquam Darius vivendi finem fecit, et Artaxerxes regio potitus est, Tissapherne Cyrum apud fratrem criminatur, quasi is illi insidiaretur. Credit ille, et Cyrum interficiendi consilio comprehendit: sed mater eum, precibus suis condonatum, ad principatum remittit. Is ubi periculo objectus et adfectus ignominia discessit, consilia init quo pacto in potestate fratris esse desideret, atque etiam, si fieri posset, ejus loco regno potiretur. Et Parysatis quidem mater a Cyri partibus stelit, quippe quae magis hunc, quam Artaxerxem regem, diligeret. Ipse autem, si quis ad se a rege veniret, eos omnes sic affectos remittebat, ut sibi magis, quam regi, essent amici. Praeterea curabat ut barbari, quos habebat secum, et ad gerendum bellum idonei et benevolenti essent erga ipsum animo. Graecae vero copias, quam poterat occultissime, cogebat, ut regem imparatissimum offenderet. Hoc igitur modo eorum delectum confecit. Quotquot militum praesidiariorum custodias in urbibus habebat, earum praefectis singulis mandabat, ut Peloponnesios quam plurimos optimosque compararent, quasi Tissaphernes urbibus insidiaretur. Nam urbes Ionicae fuerant ille quidem prius Tissapherni, a rege traditae; sed hoc tempore omnes, praeter Miletum, ad Cyrum defecerant. Cum enim Tissaphernes Miletum praesensisset, Milesios eadem ad Cyrum deficiendi consilia agitare, partim eos occiderat, partim ejecerat. Cyrus autem in exilium actos cum excepisset, exercitu comparato, terra marique Miletum obsidebat, et exules reducere conabatur. Hoc utique erat ei alterum militis cogendi praetextum. Mittebat et ad regem, atque orabat, ut ipsi potius, qui frater eius

ἀδελφὸς ὢν αὐτοῦ δοθῆναι οἱ ταύτας τὰς πόλεις μᾶλλον ἢ Τισσαφέρνῃν ἀρχεῖν αὐτῶν, καὶ ἡ μήτηρ συνέπρα-
τιν αὐτῷ ταῦτα· ὥστε βασιλεὺς τῆς μὲν πρὸς ἑαυτὸν ἐπι-
βουλῆς οὐκ ἠσθάνετο, Τισσαφέρνει δὲ ἐνόμιζε πολεμοῦ-
ναι αὐτὸν ἀμφὶ τὰ στρατεύματα δαπανᾶν· ὥστε οὐδὲν ἤχθε-
το αὐτῶν πολεμούντων. Καὶ γὰρ ὁ Κῦρος ἀπέπεμπε
τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ ἐκ τῶν πόλεων ὧν Τισ-
σαφέρνης ἐτύγγανεν ἔχων. (9) Ἄλλο δὲ στρατεύμα αὐ-
τῷ συνέλεγτο ἐν Χερρόνησῳ τῇ καταντιπέρας Ἀβύδου
πρὸς τὸν τρόπον. Κλέαρχος Λακεδαιμόνιος φυγὰς ἦν
αὐτῷ συγγενόμενος ὁ Κῦρος ἡγάσθη τε αὐτὸν καὶ διδω-
σιν αὐτῷ μυρίους δαρεικοὺς. Ὁ δὲ λαβὼν τὸ χρυσίον
στράτευμα συνέλεξεν ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων, καὶ
ἐπαλείπει ἐκ Χερρόνησος ὁρμώμενος τοῖς Θραξὶ τοῖς ὑπὲρ
Ἑλλήσποντον οἰκοῦσι, καὶ ὠφέλει τοὺς Ἑλληνας· ὥστε
καὶ χρήματα συνεβάλλοντο αὐτῷ εἰς τὴν τροφήν τῶν
στρατιωτῶν αἱ Ἑλλησποντιακαὶ πόλεις ἐκοῦσαι. Τοῦ-
το δ' αὖ οὕτω τρεφόμενος ἐλάνθανεν αὐτῷ τὸ στρατεύ-
μα. (10) Ἀριστίππος δὲ ὁ Θετταλὸς ξένος ὢν ἐτύγγα-
νεν αὐτῷ, καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τῶν οἴκοι ἀντιστασιωτῶν
ἔρχεται πρὸς τὸν Κῦρον, καὶ αἰτεῖ αὐτὸν εἰς διςχιλίους
ξένους καὶ τριῶν μηνῶν μισθόν, ὡς οὕτω περιγεγόμενος
ἐν τῶν ἀντιστασιωτῶν. Ὁ δὲ Κῦρος δίδωσιν αὐτῷ εἰς
τετρακισχιλίου καὶ ἑξ μηνῶν μισθόν, καὶ δεῖται αὐτοῦ
μὴ πρόσθεν καταλῦσαι πρὸς τοὺς ἀντιστασιώτας πρὶν
ἐν αὐτῷ συμβουλευέσθαι. Οὕτω δὲ αὖ τὸ ἐν Θεττα-
λίᾳ ἐλάνθανεν αὐτῷ τρεφόμενον στρατεύμα. (11) Πρό-
ξηνος δὲ τὸν Βοιωτῶν ξένον ὄντα αὐτῷ ἐκέλευσε λαβόντα
ἄνδρας οἱ πλείστους παραγενέσθαι, ὡς εἰς Πισίδας βου-
λόμενος στρατεύεσθαι, ὡς πράγματα παρεχόντων τῶν
Πισιδῶν τῇ αὐτοῦ χώρᾳ. Σοφαίνετο δὲ τὸν Στυμ-
φάλιον καὶ Σωκράτην τὸν Ἀχαιοῦ, ξένους ὄντας καὶ τού-
τους, ἐκέλευσεν ἄνδρας λαβόντας ἔλθειν οἱ πλείστους,
ὡς πολεμήσων Τισσαφέρνει σὺν τοῖς φυγάσι τῶν Μιλη-
σίων. Καὶ ἐποιοῦν οὕτως οὗτοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δ' ἐδόκει ἤδη πορεύεσθαι αὐτῷ ἄνω, τὴν μὲν
πρόρᾳσιν ἐποιεῖτο ὡς Πισίδας βουλόμενος ἐκβαλεῖν
παντάπασιν ἐκ τῆς χώρας καὶ ἀθροίζει ὡς ἐπὶ τούτους
τὴ τε βαρβαρικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν στρατεύμα· ἐν-
ταῦθα καὶ παραγγέλλει τῷ τε Κλεάρχῳ λαβόντι ἦκειν
ἔσση ἦν αὐτῷ στρατεύμα, καὶ τῷ Ἀριστίπῳ συναλ-
λαγνέτι πρὸς τοὺς οἴκοι ἀποπέμψαι πρὸς ἑαυτὸν ὁ εἶχε
στράτευμα, καὶ Ξενίᾳ τῷ Ἀρκάδι, ὃς αὐτῷ προειστή-
κει τοῦ ἐν ταῖς πόλεσι ξενικοῦ, ἦκειν παραγγέλλει λα-
βόντα τοὺς ἄνδρας πλὴν ὅσοι ἱκανοὶ ἦσαν τὰς ἀκρο-
πόλεις φυλάττειν. (2) Ἐκάλεσε δὲ καὶ τοὺς Μίλητον
παιδοκῶντας, καὶ τοὺς φυγάδας ἐκέλευσε σὺν αὐτῷ
στρατεύεσθαι, ὑποσχόμενος αὐτοῖς, εἰ καλῶς καταπρά-
ξιν ἐρ' ἂ ἐστρατεύετο, μὴ πρόσθεν παύσασθαι πρὶν
αὐτοὺς καταγαγεῖν οἴκαδε. Οἱ δὲ ἡδέως ἐπείθοντο·

esset, quam Tissapherni, tradere in eas urbes imperium
vellet : qua in re mater etiam eum adjuvabat ; itaque acci-
dit, ut rex insidias sibi strui non animadverteret, sed exi-
stimaret Cyrum idcirco in exercitus sumptus facere, quia
Tissapherni bellum pararet ; adeoque moleste non ferret,
bellum inter ipsos geri : nam et Cyrus mittebat tributum
regi debitum iis ex urbibus, quas Tissaphernes proprias habe-
bat. Cogebantur et aliae copiae Cyro in Chersoneso, e regione
Abydi, in hunc modum. Clearchus erat Lacedaemonius
exul, quocum congressus Cyrus admiratus est eum, ac de-
cem millia daricorum ei donavit. Quod ille aurum cum ac-
cepisset, exercitum his pecuniis collegit, et e Chersoneso
prodiens, Thracibus iis qui supra Hellespontum habitant,
bellum intulit, commodisque Graecos adfecit ; adeo ut etiam
sponte sua civitates Hellespontiacae pecunias ad alendum
hunc militem conferrent. Quapropter et hae copiae Cyro
clam alebantur. Aristippus autem Thessalus, hospes ejus,
cum domi factione adversaria premeretur, ad Cyrum venit,
externosque milites ab eo circiter bis mille, cum trium men-
sium stipendio petit, quod se hoc pacto superiorem contrariis
partibus fore confideret. Cyrus ei ad quatuor millia conce-
dit, et in sex menses stipendium ; simul eum rogat, ne prius
cum adversariae factionis hominibus transigeret, quam se-
cum consilia communicasset. Atque hoc modo clam in
Thessalia quoque exercitus ei alebatur. Etiam Proxenum
Boeotium, ei hospitem, cum quanto posset maximo militum
numero venire jussit, quasi vellet adversus Pisidas, ut qui
agrum ipsius infestarent, exercitum ducere. Soplænetum
quoque Stympthalium, et Socratem Achaëum, ejus litidem
qui fuerant hospites, cum quanta maxima possent manu
venire jussit, quasi cum Milesiis exulibus Tissaphernem
oppugnare vellet. Ac hi quidem ita faciebant.

CAPUT II.

Cum autem in superiorem Asiam ei movere visum es-
set, causam belli eam prae se ferebat, quasi Pisidas vellet
omnino ex regione sua ejicere : atque tanquam adversus hos
pugnaturus tum barbaricas tum Graecas copias cogit : tunc
et Clearcho denuntiat, ut cum exercitu, quem haberet, ad
se veniret ; et Aristippo ut, compositione cum civibus inita,
copias, quas habebat, mitteret : Xeniae item Arcadi, qui
praerant copiis exteris, quas in civitatibus alebat, imperat
ut ad se cum suis veniret, relictis tantum iis, qui tuendis
arcibus satis erant. Accessivit et illos, qui Miletum obside-
bant, ipsosque exules Milesios secum in aciem exire jus-
sit ; pollicitus se, si bellum, quod tunc suscipiebat, ex sen-
tentia conficeret, non prius conquieturum, quam eos domum
reduxisset. Parebant illi perlibenter ; quippe qui Cyro fi-

ἐπίστευον γὰρ αὐτῶν καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα παρήσαν
εἰς Σάρδεϊς. 3 Ξένιος μὲν δὴ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων
λαβὼν παρεγένετο εἰς Σάρδεϊς, ὁπλίτας εἰς τετρακί-
χλιδους· Προξένος δὲ παρὴν ἔχων ὁπλίτας μὲν εἰς πεν-
τακισίους καὶ χιλίους, γυνήτας δὲ πεντακισίους,
Σοφάνετος δὲ ὁ Στυμφαλίος ὁπλίτας ἔχων χιλίους,
Σωκράτης δὲ ὁ Ἀχαιοὺς ὁπλίτας ἔχων ὡς πεντακισίους,
Πασίων δὲ ὁ Μεγαρεύς [εἰς] τριακισίους μὲν ὁπλίτας,
τριακισίους δὲ πελταστὰς ἔχων παρεγένετο· ἦν δὲ καὶ
οὗτος καὶ ὁ Σωκράτης τῶν ἀπὸ Μιλήτου στρατευομέ-
νων. Οὗτοι μὲν εἰς Σάρδεϊς αὐτῷ ἤρξαντο. 4 Τισ-
σαφέρνης δὲ κατανήσας ταῦτα, καὶ μείζονα ἡγήσάμε-
νος εἶναι ἢ ὡς ἐπὶ Πισίδας τὴν παρασκευὴν, πορεύεται
ὡς βασιλεὺς ἢ ἐδύνατο τάχιστα, ἱππέας ἔχων ὡς πεν-
τακισίους. 5 Καὶ βασιλεὺς μὲν δὴ, ἐπεὶ ἤκουσε παρὰ
Τισσαφέρνην τὸν Κύρου στόλον, ἀντιπαρασκευάζεται.

Κύρος δὲ ἔχων οὓς εἴρηκα ὠρμάτο ἀπὸ Σάρδεων
καὶ ἔξελεύσεται διὰ τῆς Λυδίας σταθμὸς τρεῖς παραστά-
γας εἰκοσι καὶ δύο ἐπὶ τὸν Μαϊάνδρον ποταμὸν. Τοῦ-
του τὸ εὖρος δύο πλῆθον· γέφυρα δὲ ἐπὶν ἐξευγμένη
πλοῖσις ἐπέα. 6 Τοῦτον διαβάς ἐξελεύσεται διὰ Φρυ-
γίας σταθμὸν ἓνα παραστάγας ὀκτὼ εἰς Κολοσσας, πολ-
ὴν οἰκουμένην, εὐδαίμονα καὶ μεγάλην. Ἐνταῦθα
ἔμενον ἡμέρας ἐπτά· καὶ ἦγε Μένων ὁ Θεσσαλὸς, ὁπλί-
τας ἔχων χιλίους καὶ πελταστὰς πεντακισίους, Δολο-
πας καὶ Αἰνυθίους. 7 Ἐνταῦθεν ἐξε-
λεύσεται σταθμὸς τρεῖς παραστάγας εἰκοσιν εἰς Κελαινας,
τῆς Φρυγίας πόλιν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα.
Ἐνταῦθα Κύρος βασιλεὺς ἦν καὶ παρὰ διὰς μέγας, ἀγρί-
ων θηρίων πλήρης, ἃ ἐκείνος ἐθήρευεν ἀπὸ ἵππου, ὅποτε
γυμνάσαι βούλοιο αὐτόν τε καὶ τοὺς ἵππους. Διὰ μί-
σου δὲ τοῦ παραδείσου βεῖ ὁ Μαϊάνδρος ποταμὸς· αἱ δὲ
πηγαὶ αὐτοῦ εἰσιν ἐκ τῶν βασιλείων· βεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς
Κελαινῶν πόλεως. 8 Ἦσσι δὲ καὶ μεγάλου βασιλείου
βασιλεὺς ἐν Κελαιναῖς ἐρῶν καὶ ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ
Μαρσύου ποταμοῦ ὑπὸ τῇ ἀκρόπολιν βεῖ δὲ καὶ οὗ-
τος διὰ τῆς πόλεως καὶ ἐμβάλλει εἰς τὸν Μαϊάνδρον τοῦ
δὲ Μαρσύου τὸ εὖρος ἐστὶν εἰκοσι καὶ πέντε ποδῶν.
Ἐνταῦθα λέγεται Ἀπόλλων ἐκδείραι Μαρσύαν, νικήσας
εἰζόντά οἱ περὶ σφρίγας, καὶ τὸ δόρυα κρημάσαι ἐν τῷ
ἀντρίῳ ὅθεν αἱ πηγαὶ διὰ δὲ τοῦτο ὁ ποταμὸς καλεῖται
Μαρσύας. 9 Ἐνταῦθα Ξέρξης, ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος
ἤτηνθεῖς τῇ μάχῃ ἀπερχόμενος, λέγεται οἰκοδομῆσαι ταῦ-
τά τε τὰ βασιλεῖα καὶ τὴν Κελαινῶν ἀκρόπολιν. Ἐν-
ταῦθα ἔμενε Κύρος ἡμέρας τριάκοντα· καὶ ἦγε Κλέαρ-
χος ὁ Λακεδαιμόνιος πρῶτος ἔχων ὁπλίτας χιλίους καὶ
πελταστὰς ὀρθίους ὀκτακισίους καὶ τοξότας Κρήτας
διακισίους. Ἀμα δὲ καὶ Σῶσις παρὴν ὁ Συρακόσιος
ἔχων ὁπλίτας τριακισίους καὶ Σοφάνετος ὁ Ἀρχαῖος ἔχων
ὁπλίτας χιλίους. Καὶ ἐνταῦθα Κύρος ἐξέτασιν καὶ
ἐκθύμην τῶν Ἑλλήνων ἐποίησεν ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ
ἐγένοντο οἱ σύμπαντες ὁπλίται μὲν μύριοι καὶ χίλιοι,
πελτασταὶ δὲ ἀπὸ τοῦς διαχιλίου. 10 Ἐνταῦθεν ἐξε-
λεύσεται σταθμὸς δύο παραστάγας δέκα εἰς Πέλιτας, πό-

dem haberent : ac sumptis armis Sardes accesserunt. Ac
Xenias quidem cum iis qui ex urbibus colligebantur, qua-
tuor fere peditum gravis armaturae millibus, Sardes venit :
Proxenus cum gravis armaturae militibus mille quingentis,
et quingentis levis armaturae aderat : Sophanetus Stymp-
halius, cum gravis armaturae mille; Socrates Achaus, cum
gravis armaturae circiter quingentis : Pasion Megarensis cum
trecentis fere gravis armaturae militibus totidemque pelta-
stis advenit : erat autem hic cum Socrate de illorum memo-
ro, qui Miletum oppugnabant. Ii quidem Sardes ad eum
veniebant. Haec Tissaphernes cum animadvertisset, ad-
paratumque majorem arbitratu esset, quam qui adversus
Pisidas instrueretur, quam celerrime poterat, cum quinzen-
tis equitibus, ad regem contendit. Ac rex quidem ubi de
exercitu Cyri a Tissapherne certior factus fuit, et ipse ad
bellum sese parabat.

Cyrus autem cum iis quas dixi copiis, Sardibus movit, et
per Lydiam tertiis castris, parasangas viginti duas ad Macan-
druum fluvium progreditur. Hujus latitudo duum erat ple-
thorum; et in eo pons erat septem navigiis constructus.
Hunc cum trajecisset, per Phrygiam castris unis, parasan-
gis octo confectis, Colossas venit, urbem incolis frequentem,
opulentam et magnam. Hic dies septem cum substitisset,
Menon Thessalus cum mille gravis armaturae peditibus ve-
nit, peltastis item quingentis, Dolopibus, et Enianensibus,
et Olynthiis. Inde castris tertiis, parasangas viginti pergit
Celenas, urbem Phrygiae, frequentem incolis, magnam et
opulentam. Erat hic Cyro praetorium, et ingens hortus,
refertus feris bellois, quas ipse vectus equo venabatur,
quoties seipsum et equos exercere vellet. Per medium
hortum Macander fluvius labitur; cujus fontes ex ipso prae-
torio oriuntur; ac fluit etiam per Celenas urbem. Est et
magni regis munificae Celenis regia, ad Marsyae fluminis fontes,
sub arce : labitur hic quoque per urbem, et in Maecandrum
influit : Marsyae autem latitudo est quinque ac viginti pedum.
Hic Apollo dicitur pellem detraxisse Marsyae, cum eum vi-
cisset secum de arte certantem, ac in antro pellem suspen-
disse, unde fluminis sunt fontes : eaque de causa flumen Mar-
syas adpellatur. Hoc loco Xerxes, cum pugna victus Graecia
discederet, regiam hanc et Celenarum arcem condidisse
dicitur. Cyrus hic triginta dies mansit; intra quos Clear-
chus, Lacedaemonius exul, cum peditibus mille gravis arma-
turae, et octingentis peltastis Thracibus, ducentisque sagit-
tariis Creten-sibus ad eum venit. Eodem etiam tempore Sosis
aderat Syracusanus cum trecentis gravis armaturae militi-
bus; et Sophanetus Arcas, cum militibus mille ejusdem
armaturae. Hic Cyrus Graecos in horto milites recensuit eo-
rumque numerum inivit, atque in universum armaturae gra-
vis militum undecim millia, peltastarum duo fere millia fue-
runt. Inde castris alteris, parasangas decem progreditur,

λιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθ' ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς· ἐν αἷς Ξενίας δ' Ἀρχὰς τὰ Λύκαια ἔθυσσε καὶ ἀγῶνα ἔθηκε· τὰ δὲ ἄλλα ἦσαν στελεγγίδες χρυσαῖ· ἐθεώρει δὲ τὸν ἀγῶνα καὶ Κύρος. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δώδεκα εἰς Κεράμων ἀγορὰν, πόλιν οἰκουμένην, ἐσχάτην πρὸς τῇ Μυσίᾳ χώρᾳ. (11) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς τρεῖς παρασάγγας τριάκοντα εἰς Καῦστρου πεδίον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθ' ἔμεινεν ἡμέρας πέντε· καὶ τοῖς στρατιώταις ὠφείλετο μισθὸς πλεόν ἢ πρῶν μηνῶν, καὶ πολλάκις ἰόντες ἐπὶ τὰς θύρας ἀπήτων. Ὁ δὲ ἐλπίδας λέγων διῆγε καὶ δῆλος ἦν ἀνιωμένος· οὗ γὰρ ἦν πρὸς τοῦ Κύρου τρόπον ἔχοντα μὴ ἀποδιδόναι. (12) Ἐνταῦθα ἀφικνείται Ἐπύαξ· ἡ Συεννήσιος γυνὴ τοῦ Κιλικίων βασιλέως παρὰ Κύρον· καὶ ἐλέγετο Κύρῳ δοῦναι χρήματα πολλά. Τῇ δ' οὖν στρατῇ τότε ἀπέδωκε Κύρος μισθὸν τεττάρων μηνῶν. Εἶχε δὲ ἡ Κίλισσα καὶ φύλακας περὶ αὐτὴν Κιλικίους καὶ Ἀσπενήϊους· ἐλέγετο δὲ καὶ συγγενεῖσθαι Κύρον τῇ Κιλικίᾳ. (13) Ἐντεῦθεν δὲ ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Θύμβριον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἦν παρὰ τὴν ὁδὸν κρήνη ἡ Μίδου καλουμένη τοῦ Φρυγῶν βασιλέως, ἐφ' ἣ λέγεται Μίδας τὸν Σάτυρον θηρεῦσαι οἶνῳ κεράσας αὐτήν. (14) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα εἰς Τυριαίον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς. Καὶ λέγεται δεγθῆναι ἡ Κίλισσα Κύρῳ ἐπιδεῖξαι τὸ στρατεύμα αὐτῇ. Βουλόμενος οὖν ἐπιδεῖξαι ἐξέτασιν ποιεῖται ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων. (15) Ἐκέλευσε δὲ τοὺς Ἕλληνας ὡς νόμος αὐτοῖς εἰς μάχην, οὕτω ταχθῆναι καὶ στήναι, συντάξαι δὲ ἑκάστων τοὺς ἑαυτοῦ. Ἐτάθθησαν οὖν ἐπὶ τεττάρων. Εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν Μένων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, τὸ δὲ ἐξώτερον Κλέαρχος καὶ οἱ ἐκείνου, τὸ δὲ μέσον οἱ ἄλλοι στρατηγοί. (16) Ἐθεώρει οὖν ὁ Κύρος πρῶτον μὲν τοὺς βαρβάρους· οἱ δὲ παρήλαυνον τεταγμένους κατὰ ἱλας καὶ κατὰ τάξεις· εἶτα δὲ τοὺς Ἕλληνας, παρελαύνων ἐφ' ἄρματος καὶ ἡ Κίλισσα ἐφ' ἄρμαμάξης. Εἶγον δὲ πάντες κράνη χαλκᾶ καὶ χιτῶνας φοινικεῖς καὶ κνημῖδας καὶ τὰς ἀσπίδας ἐκκεκαλυμμένας. (17) Ἐπειδὴ δὲ πάντας παρήλασε, στήσας τὸ ἄρμα πρὸ τῆς φάλαγγος μέσης, πέμψας Πίγρητα τὸν ἐρμηνέα παρὰ τοὺς στρατιώτους τῶν Ἑλλήνων ἐκέλευσε προβαλέσθαι τὰ δακρυὰ καὶ ἐπιχωρῆσαι ἄλγην τὴν φάλαγγα. Οἱ δὲ ταῦτα προεῖπον τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐπεὶ ἐσάλπιγξε, προβαλόμενοι τὰ δακρυὰ ἐπήσαν. Ἐκ δὲ τούτου ὄψοντων πρὸς τὸν σὺν κραυγῇ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου δρόμος ἐγένετο τοῖς στρατιώταις ἐπὶ τὰς σκηνάς, (18) τῶν δὲ βαρβάρων φόβος πολλὸς, καὶ ἡ τῇ Κίλισσᾳ ἐφυγεν ἐκ τῆς ἄρμαμάξης καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀγορᾶς καταλιπόντες τὰ ὄνια ἐφυγον· οἱ δὲ Ἕλληνες σὺν γέλωτι ἐπὶ τὰς σκηνάς ἤλθον. Ἡ δὲ Κίλισσα ἰδοῦσα τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν τάξιν τοῦ στρατεύματος ἐθαύμασε. Κύρος δὲ ἥσθη τὸν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς βαρβάρους φόβον ἰδών. (19) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς τρεῖς παρασάγγας εἰ-

ad Peltas, oppidum incolis frequens. Ibi dies tres commoratus est; quibus Arcas ille Xenias Lycæi Jovis sacra cum sacrificiis et ludis celebravit; victoribus præmia erant aureæ strigiles: ludos etiam Cyrus ipse spectabat. Hinc pergit alteris castris, parasangas duodecim, ad Forum Ceramorum, urbem incolis frequentem, ultimam in finibus terræ Mysiæ. Inde castris tribus, triginta parasangas, ad Caystri campum, urbem incolis frequentem, progreditur. Hic dies quinque commoratus est; atque ibi tum militibus trimestre stipendium, et eo majus, debitum erat; iique adeo ad portas sæpe venientes, id exigebant. Is autem non nisi spem usque proposuit, atque palam erat eum dolore adfici: nec enim erat ex Cyri moribus, cum habebat pecuniam, non dare. Ibi tum Epyaxa, Syennesis Cilicum regis uxor, ad Cyrum venit; et magnam huic pecuniam dedisse ferebatur. Itaque tunc exercitui Cyrus mercedem quatuor mensium persolvit. Habebat Cilicensis hæc et circa se satellites Cilices et Aspendios: ac cum ea Cyrus etiam consuesse dicebatur. Inde castris alteris, parasangas decem progreditur, ad Thymbrium, urbem incolis frequentem. Hic propter viam fons erat, qui Midæ Phrygum regis fons dicebatur; ad quem Midas Satyrum illum venatus esse fertur, cum fontem vino miscuisset. Hinc castris alteris, parasangas decem pergit ad frequens oppidum Tyræum; quo loco triduum mansit. Ac regina Cilicensis Cyrum rogasse dicitur, ut sibi exercitum ostenderet: cum itaque vellet ostendere, tam Græcorum quam barbarorum in campo recensum agebat. Græcis autem mandabat, ut, sicut iis mos erat, ad pugnam instructi starent, ac suos quisque disponderet. Itaque in quaternis dispositi sunt: et dextrum quidem Menon cum suis obtinebat; lævum, cum suis Clearchus; in medio ceteri duces erant. Cyrus primum barbaros spectabat, qui in turmas et cohortes instructi progrediebantur; deinde Græcos ipse curru prætervehens, Cilissa vero harmamaxa. Habebant autem omnes æreas galeas, et tunicas puniceas, et ocreas, et scuta intacta. Cum omnes prætervectus esset, currum ante phalangem mediam sistit, ac Pigrete interprete ad Græcorum duces misso mandat, ut arma objicerent, totaque phalanx ut procederet. Illi militibus hæc denuntiabant; atque ubi classicum cecinisset, armis objectis procedebant. Deinde celerius iis cum clamore progredientibus, ultro milites ad tabernacula cursu se conferebant. Barbaris autem tunc vehemens metus injectus erat, tum Cilissa ex harmamaxa fugebat: et turba forensis, relictis rebus venalibus, fugam itidem capiebat; at Græci cum risu ad tabernacula se recepere. Cilissa splendorem atque ordinem, quem viderat, exercitus admirabatur. Cyrus vero lætatus est, cum barbaris metum a Græcis injectum cerneret. Inde castris

κοσιν εἰς Ἰκόνιον, τῆς Φρυγίας πόλιν ἐσχάτην. Ἐνταῦθα ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Λυκαονίας σταθμούς πέντε παρασάγγας τριάνκοντα. Ταύτην τὴν γῆν ἐπέτρεψε διαρπάσαι τοῖς Ἑλλήσιν ὡς πολεμίων οὐσαν. (20) Ἐντεῦθεν Κύρος τὴν Κίλικίαν εἰς τὴν Κιλικίαν ἀποπέμπει τὴν ταχίστην ὁδόν, καὶ συνεπέμψεν αὐτῇ στρατιώτας ὡς Μένων εἶπε καὶ αὐτόν. Κύρος δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξελαύνει διὰ Καππαδοκίας σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἰκοσι καὶ πέντε πρὸς Δάνα, πόλιν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς ἐν ᾧ Κύρος ἀπέκτεινεν ἄνδρα Πέρσην Μεγαφέρνην, φοινικιστὴν βασιλεῖον, καὶ ἕτερόν τινα τῶν ὑπάρχων δυνάστην, αἰτιασάμενος ἐπιβουλεύειν αὐτῷ. (21) Ἐντεῦθεν ἐπειρώοντο εἰσβάλλειν εἰς τὴν Κιλικίαν· ἡ δὲ εἰσβολὴ ἦν ὁδὸς ἀμαξίτος ὁρθεῖα ἰσχυρῶς καὶ ἀμύχνης εἰσελθεῖν στρατεύματι, εἰ τις ἐκώλυεν. Ἐλέγετο δὲ καὶ Συέννεσις εἶναι ἐπὶ τῶν ἄκρων φυλάκτων τὴν εἰσβολὴν δι' ἧς ἔμειναν ἡμέραν ἐντῷ πεδίῳ. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἦκεν ἄγγελος λέγων ὅτι λειποῖς εἰναι Συέννεσις τὰ ἄκρα, ἐπεὶ ἤρθετο ὅτι τὸ Μέωνος στρατεύμα ἤδη ἐν Κιλικίᾳ ἦν εἰς τὸν ὄρεον, καὶ ὅτι τριήρεις ἤκουε περιπελούσας ἀπ' Ἰονίας εἰς Κιλικίαν Ταμῶν ἔχοντα τὰς Λακεδαιμονίων καὶ αὐτοῦ Κύρου. (22) Κύρος δ' οὖν ἀνέβη ἐπὶ τὰ ὄρη οὐδενὸς κωλύοντος, καὶ εἶδε τὰς σκιὰς οὗ οἱ Κίλικες ἐρύλλαντο. Ἐντεῦθεν δὲ κατέβαινεν εἰς πεδῖον μέγα καὶ καλὸν, ἐπιόρυστον, καὶ δένδρων παντοδαπῶν ἑμπέλων καὶ ἀμπελών· πολὺ δὲ καὶ σάκχον καὶ μελίην καὶ κέγγρον καὶ πυροῦς καὶ κρίθους φέρει. Ὅρος δ' αὐτὸ περιέχει ὄρυζον καὶ ὑψηλὸν πάντῃ ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν. (23) Καταβάς δὲ διὰ τοῦτου τοῦ πεδίου ἤλασε σταθμούς τέτταρας παρασάγγας πέντε καὶ εἰκοσιν εἰς Ταρσοῦς, τῆς Κιλικίας πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. Ἐνταῦθα ἦν τὰ Συεννέσιος βασιλεία τοῦ Κιλικίων βασιλέως· διὰ μέσης δὲ τῆς πόλεως ῥέει ποταμὸς Κύδνος διῆμα, εὖρος δύο πλῆθρον. (24) Ταύτην τὴν πόλιν ἐξέλιπον οἱ ἐνοικοῦντες μετὰ Συεννέσιος εἰς γομφίον ὄρυζον ἐπὶ τὰ ὄρη πλὴν οἱ τὰ καπηλῆα ἔχοντες· ἔμειναν δὲ καὶ οἱ παρὰ τὴν θαλάτταν οἰκούντες ἐν Σόλοις καὶ ἐν Ἰσσοῖς. (25) Ἐπύαξα δὲ ἡ Συεννέσιος γυνὴ προτέρα Κύρου πέντε ἡμέραις εἰς Ταρσοῦς ἀφίκετο. Ἐν δὲ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ὁρῶν τῇ εἰς τὸ πεδῖον δύο λόφοι τοῦ Μένωνος στρατεύματος ἀπόλονται· οἱ μὲν ἔρασαν ἀρπάζοντάς τι κατακοπῆναι ὑπὸ τῶν Κιλικίων, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες, καὶ οὐ δυναμένους εὐρεῖν τὸ ἄλλο στρατεύμα οὐδὲ τὰς ὁδοὺς, εἴτα πλανωμένοι ἀπολέσθαι ἤσαν δ' οὖν οὗτοι ἑκατὸν ὀπλίται. (26) Οἱ δ' ἄλλοι ἐπὶ ἤκον, τὴν τε πόλιν τοῦς Ταρσοῦς διήρπασαν, διὰ τὸν θάλασσαν τῶν συστρατιωτῶν ὀργιζόμενοι, καὶ τὰ βασιλεῖα τὰ ἐν αὐτῇ. Κύρος δὲ ἐπὶ εἰσῆλκεν εἰς τὴν πόλιν, μετεπέμπετο τὸν Συέννεσιν πρὸς ἑαυτὸν· ὃ δ' οὔτε πρότερον οὐδενὶ πῶς χρεῖται ἑαυτοῦ εἰς χεῖρας ἔλθειν ἔφη οὔτε τότε Κύρῳ ἰέναι ἤθελε, πρὶν ἡ γυνὴ αὐτὸν ἐπεισε καὶ πίστει διαβε. (27) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ συνεγένοντο ἄλλῃσι, Συέννεσις μὲν ἔδωκε

tribus, viginti parasangas, ad Iconium, ultimam Phrygiæ urbem, progreditur. Hic triduum commoratus est. Inde per Lycaoniam castris quinque, triginta parasangas progreditur. Hanc regionem Graecis diripiendam concessit, quod hostilis esset. Hinc Cyrus in Ciliciam via brevissima Cilissam dimittit; et milites, quos Menon habuit, ipsaque una cum ea misit. Cum ceteris per Cappadociam castris quatuor, viginti et quinque parasangas Cyrus progreditur ad Dana, urbem incolis frequentem, amplam et opulentam. Hic tres mansit dies; in quo tempore hominem Persam, Megaphernem, regium purpuratum, et aliam quendam qui principem inter praefectos locum tenebat, causatus eos sibi insidiari, interfecit. Hinc in Ciliciam irrumpere conabantur: verum qua irrumpendum erat, via plaustro tantum capiendo fuit apta, praecipue admodum, et quam exercitus intrare non posset, si quis prohiberet. Quin et Syennesis aditum summis in jugis custodire ferebatur: quare in planitie diem unum substitit. Postillie nuntius venit, qui reliquisse juga Syennesis dicebat, posteaquam animadvertisset Menonis copias intra montes in Cilicia esse, ac audisset Tamon cum Lacedaemoniorum et ipsius Cyri trirēnibus in Ciliciam ex Ionia navigare. Cyrus igitur, nemine prohibente, in montes adscendit, viditque tabernacula, ubi Cilices custodiam aditus gerant. Ille magnam in planitiem descendit, eamque amnam et fertilissimam, omnis generis arboribus ac vitibus plenam: sesami etiam et panici et milii et tritici et hordei feracem. Hanc mons undique munitus et arduus a mari ad mare amplectitur. Cum descendisset per istam planitiem, quatuor castris, parasangas quinque et viginti progressus est ad Tarsum, amplam Ciliciæ opulentamque urbem. Hic regia Syennesis Cilicum regis erat: ac per urbem mediam labitur fluvius, cui nomen Cydnus, duum plethrorum latitudine. Hac incolae una cum Syennesi deserta, munitum ad locum in montes fugerunt, exceptis iis, qui cauponas tenebant: manserunt illi quoque qui propter mare in Solis et Issis habitabant. At Epyaxa, Syennesis uxor, quinque ante Cylum diebus Tarsum venerat: in transeundis autem montibus ad planitiem tendentibus, duo de Menonis exercitu manipuli periere: quos aiebant alii quadam in direptione a Cilicibus fuisse caesos; alii, relictos a tergo, cum neque copias ceteras, neque vias reperire possent, sic deinde palantes perierat: erant hi gravis armaturae milites centum. Reliqui posteaquam eo venere, Tarsum urbem diripuerunt, ira propter conuilitonum cladem accensi, ac ipsam, quae in ea erat, regiam. Cyrus, ubi in urbem invecus est, Syennesium ad se arcessebat; at ille nec ullius antehac se potentioris in manus venisse dixit, nec ad Cylum tunc ire voluit, prius quam ei persuasisset uxor, et fidem ab Cyro accepisset. Post hac congressi cum essent, Syennesis Cyro

Κύρῳ χρήματα πολλά εἰς τὴν στρατείαν, Κύρος δὲ ἐκέλευε δῶρα ἃ νομίζεται παρὰ βασιλεῖ τίμια, ἵππων χρυσόχαλινον καὶ στραπτὸν χρυσοῦν καὶ ψέλια καὶ ἀκινάκην χρυσοῦν καὶ στολὴν Περσικὴν, καὶ τὴν χώραν μὲν διαρπάζεσθαι, τὰ δὲ ἡρπασμένα ἀνδράποδα, ἃν ποὺ ἐντυγχάνωσιν, ἀπολαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐνταῦθα ἔμεινε Κύρος καὶ ἡ στρατιὰ ἡμέρας ἑξήκον· οἱ γὰρ στρατιῶται οὐκ ἔφασαν ἵναί τοι πρόσω· ὑπώπτευον γὰρ ἤδη ἐπὶ βασιλέα ἵναί τοι μισθωθῆναι δὲ οὐκ ἐπὶ τούτῳ ἔφασαν. Πρῶτος δὲ Κλέαρχος τοὺς αὐτοῦ στρατιώτας ἐβιάζετο ἵναί τοι οἱ δὲ αὐτὸν τε ἐβαλλον καὶ τὰ ὑποζύγια τὰ ἐκείνου, ἔπει ἤρξατο προΐεσθαι. (2) Κλέαρχος δὲ τότε μὲν μικρὸν ἐξέφυγε μὴ καταπερσῶθῃ, ὕστερον δ' ἔπει ἔγνω ὅτι οὐ δυνήσεται βιάσασθαι, συνήγαγεν ἐκκλησίαν τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν καὶ πρῶτον μὲν ἐδάκρυε πολλὸν χρόνον ἐστώς· οἱ δὲ ὄρωντες ἐθύμαζον καὶ ἐσιώπων· εἰτα δὲ ἔλεξε τοιαύδε· (3) Ἄνδρες στρατιῶται, μὴ θαυμάζετε ὅτι χαλεπῶς φέρω τοὺς παροῦσι πράγματα. Ἐμοὶ γὰρ Κύρος ξένος ἐγένετο, καὶ με φεύγοντα ἐκ τῆς πατρίδος τὰ τε ἄλλα ἐτίμησε καὶ μυρίους ἔδωκε δαρεικούς· οὐδ' ἐγὼ λαβὼν οὐκ εἰς τὸ ἴδιον κατεθέμην ἐμοὶ (ἄλλ') οὐδὲ καθήδυσθαι, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς ἔδαπάνων. (4) Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Θράκας ἐπολέμησα καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐτιμαροῦμένη μεθ' ὑμῶν, ἐκ τῆς Χερρόνησος αὐτοὺς ἐξελαίνων βουλομένους ἀφαιρεῖσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας Ἑλλήνας τὴν γῆν. (5) Ἐπειδὴ δὲ Κύρος ἐκάλει, λαβὼν ὑμᾶς ἐπορευόμην, ἵνα, εἰ τι δέοιτο, ὠφελούην αὐτὸν ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου. Ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς οὐ βούλεσθε συμπορεύεσθαι, ἀνάγκη δὴ μοι ἡ ὑμᾶς προδόντα τῇ Κύρου φίλῃ χρῆσθαι ἢ πρὸς ἐκείνον ψευδόμενον μεθ' ὑμῶν ἵναί τοι· εἰ μὲν δὴ δίκαια ποιῆσω οὐκ οἶδα, αἰρήσομαι δ' οὐδ' ὑμᾶς, καὶ σὺν ὑμῖν ἔτι ἀν δέη πείσομαι. Καὶ οὐποτε ἐρεῖ οὐδεὶς ὡς ἐγὼ Ἑλλήνας ἀγαγὼν εἰς τοὺς βαρβάρους, προδοὺς τοὺς Ἑλλήνας τὴν τῶν βαρβάρων φίλῃν εἰδόμην, (6) ἀλλ' ἔπει ὑμεῖς ἐμοὶ οὐ θέλετε πείθεσθαι οὐδὲ ἔπεισθαι, ἐγὼ σὺν ὑμῖν ἔψομαι καὶ ἔτι ἀν δέη πείσομαι. Νομίζω γὰρ ὑμᾶς ἐμοὶ εἶναι καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συμμάχους, καὶ σὺν ὑμῖν μὲν ἀν οἶμαι εἶναι τίμιος ὅπου ἀν ὧ, ὑμῶν δὲ ἱσχυρὸς ὡς οὐκ ἀν ἱκανὸς εἶναι οἶμαι οὗτ' ἀν φίλον ὠφελῆσαι οὗτ' ἀν ἐχθρὸν ἀλέξασθαι. Ὡς ἐμοῦ σὺν ἰόντας δητ' ἀν καὶ ὑμεῖς, οὕτω τὴν γνώμην ἔχετε. (7) Ταῦτα εἰπὼν οἱ δὲ στρατιῶται, οἳ τε αὐτοῦ ἐκείνου καὶ οἱ ἄλλοι, ταῦτα ἀκούσαντες, ὅτι οὐ φαίη παρὰ βασιλέα παρεῖσθαι, ἐπήγασαν· παρὰ δὲ Ξενίου καὶ Πασίωνος πλείους ἢ διχάζοντες λαβόντες τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκευοφόρα ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ Κλέαρχον. (8) Κύρος δὲ τούτῳ ἀπορῶν τε καὶ λυπούμενος μετεπέμπετο τὸν Κλέαρχον· ὁ δὲ ἵναί τοι οὐκ ἤθελε, λάθρα δὲ τῶν

pecuniam ingentem in expeditionem donat, et Cyrus illi vicissim ea munera, quæ apud regem in pretio esse solent, nimirum frenis aureis insignem equum, et torquem auream, et armillas, et acinacem aureum, et stolam Persicam, et non amplius agrum direptum iri; direpta vero mancipia, sicubi occurrerent, recepturum.

CAPUT III.

Hic Cyrus cum exercitu dies viginti substitit; propterea quod milites ulterius se perrecturos negarent: jam enim suspicabantur contra regem iter agi; in hoc vero stipendio se conductos negabant. Clearchus primus suos ad pergendum vi cogere volebat: at illi tum in ipsum, cum jam procedere inciperet, tum in ipsius jumenta, lapides conjecerunt. Et tunc quidem parum abfuit, quin lapidibus obrueretur Clearchus: tandem, cum vi se nihil perfecturum animadverteret, milites suos ad concionem vocat; ac primum diu lacrimis ei manantibus stetit; quod illi cum cernerent, taciti mirabantur; deinde in hunc modum est loquutus:

« Ne vobis mirum sit, milites, me ex præsentī rerum statu molestia adfici. Cyrus enim hospitii jus mecum iniit, meque exulantem a patria cum aliis ornavit honoribus, tum daricorum decem millibus donavit: quos posteaquam accepi, non in commodum meum verti, imo etiam nec per voluptatem et luxum absumpsi, sed in vos expendi. Ac primum quidem Thracibus bellum intuli, et vobiscum eos, Græciæ causa suscepta, sum ultus, e Chersoneso eos expellens, cum Græcis colonis agrum istum eripere vellent. Posteaquam autem Cyrus me arcessivit, adsumptis vobis ad eum profectus sum; ut pro ipsis in me beneficiis ei, si usus ita posceret, commodarem. Jam vero cum vos hoc mecum iter suscipere non velitis, ac me necesse sit vel vobis desertis amicitia Cyri uti, vel ad illum mentitum vobiscum ire; tametsi haud scio, an juste facturus sim, necne, vos tandem tamen præferam, et vobiscum, quidquid opus erit, feram. Nec unquam dicturus est quisquam, me, posteaquam Græcos ad barbaros duxerim, desertis Græcis barbarorum amicitiam amplexum esse. Sed quoniam vos neque mihi parere, neque me sequi vultis, sequar ego vos, ac quidquid opus erit, feram. Quippe vos ego mihi patriam, vos amicos, vos socios esse arbitror, vobiscum etiam, ubicunque fuero, honoratum me fore: a vobis si destitutus sim, nec ad commodi quidquam amico adferendum, nec ad hostem propulsandum idoneum me fore puto. Quamobrem ea vos esse in sententia debetis, iturum me, quocunque vos perrexeritis. » Hæc ille dixit: quæ cum et ipsius et ceteri milites audivissent, laudarunt id quod diceret, adversus regem se non proficisci: et a Xenia quidem Pasioneque plures duobus milibus, sumptis armis ac impedimentis, in Clearchi castra transierunt. Cyrus ob hæc inops consilii et mæstus, Clearchum arcescebat: is iturum se quidem negabat, sed clam tamen mili-

στρατιωτῶν πέμπων αὐτῷ ἀγγελὸν ἔλεγε θαρρῆναι, ὡς καταστηρομένων τούτων εἰς τὸ δέον· μεταπέμπεσθαι δ' ἐκείλευεν αὐτόν· αὐτὸς δ' οὐκ ἔφη ἰέναι. (9) Μετὰ δὲ ταῦτα συναγαγὼν τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ τοὺς προσελθόντας αὐτῷ καὶ τῶν ἄλλων τὸν βουλούμενον ἐλεξε τοιάδε· Ἄνδρες στρατιῶται, τὰ μὲν δὴ Κύρου δῆλον ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς ἡμᾶς ὥσπερ τὰ ἡμέτερα πρὸς ἐκείνους· οὕτε γὰρ ἡμεῖς ἐκείνους ἐτι στρατιῶται, ἐπεὶ γε οὐ συνεπέμεθα αὐτῷ, οὕτε ἐκείνος ἐτι ἡμῶν μισθοδότης. (10) Ὅτι μόντοι ἀδικεῖσθαι νομίζει ὅς ἡμῶν οἶδα, ὥστε καὶ μεταπεμπόμενον αὐτὸς οὐκ ἐθέλω ἐλθεῖν, τὸ μὲν μένιστον, αἰσχυρόμενος, ὅτι σύνοικτα ἑμαυτῷ πάντα ἐφυσμένος αὐτόν, ἐπειτα δὲ καὶ δεδιώς μὴ λαθὼν μεδίκη ἐπιβήδῃ νομίζει ὑπ' ἐμοῦ ἡδικησθαι. (11) Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ οὐχ ὅρα εἶναι ἡμῖν καθεύδειν οὐδ' ἀμελεῖν ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ βουλεύεσθαι, ὅτι χρὴ ποιεῖν ἐκ τούτων. Καὶ ὥς τε μένομεν αὐτοῦ, σκεπτόμεν μοι δοκεῖ εἶναι ὅπως ἀσφαλτέστατα μενοῦμεν, εἴ τε ἤδη δοκεῖ ἀπίεμαι, ὅπως ἀσφαλτέστατα ἄπιμεν, καὶ ὅπως τὰ ἐπιτάγματα ἔρωμεν· ἄνευ γὰρ τούτων οὕτε στρατηγὸς οὕτε ιδιώτου φέλος οὐδέν. (12) Ὁ δ' ἀνὴρ πολλοῦ μὲν ἄξιος φίλος ὃ ἂν φίλος ᾗ, γαλεπώτατος δ' ἐχθρὸς ὃ ἂν πολέμιος ᾗ. Ἐχει δὲ δύναμιν καὶ πῆχυν καὶ ἱππικὴν καὶ ναυτικὴν ἣν πάντες βυβλῶς βροχθέντες καὶ ἐπιστάμενοι καὶ γὰρ οὐδὲ πόρρω δοκῶμεν μοι αὐτοῦ καθῆσθαι ὥστε ὅρα λέγειν, ὅτι τις γιγνώσκει ἀριστον εἶναι. Ταῦτα εἰπόν ἐπαύσατο. (13) Ἐκ δὲ τούτου ἀνίσταντο οἱ μὲν ἐκ τοῦ αὐτομάτου λέγοντες ἃ ἀνέγνωσκον, οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνου ἐγκείμενοι, ἐπιδεικνύοντες οἷα εἴη ἡ ἀπορία ἄνευ τῆς Κύρου γνώμης καὶ μένειν καὶ ἀπίεμαι. (14) Εἰς δὲ δὴ εἶπε, προσποιούμενος σπεύδειν ὡς τάχιστα πορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, στρατηγὸς μὲν εἶεσθαι ἁλδούς ὡς τάχιστα, εἰ μὴ βούλεται Κλέαρχος ἀπάγειν· τὰ δ' ἐπιτάγματα ἀναγέσθαι, ἃ δ' ἀρχὰ ἦν ἐν τῷ βαρβαρικῷ στρατεύματι, καὶ συσκευάζεσθαι ἐλθόντας δὲ Κύρου αἰτεῖν πάντα, ὡς ἀποπλήθουν· ἐν δὲ μὴ διδοῖ ταῦτα, ἡγεμονοῦσιν (Κύρον ὅστις διὰ φιλίας τῆς χώρας ἀπάγει· ἐν δὲ μὴδὲ ἡγεμόνα διδοῖ, συντάττεσθαι τὴν ταχιστὴν· πύρφαι δὲ καὶ προκαταληφμένους τὰ ἄλλα, ὅπως μὴ φθάσωσι μήτε Κύρος μήτε οἱ Κίλικες καταλαθόντες, ὧν πολλοὺς καὶ πολλὰ χεῖρματα ἔχουσαν ἀνερπακότες. Οὗτος μὲν δὴ τοιαῦτα εἶπε· μετὰ δὲ τούτου Κλέαρχος εἶπε τοσούτων. (15) Ὡς μὲν στρατηγὸς ἔπειτα αὐτῶν τὴν στρατηγίαν μεγάλης ὁμῶν λεγέτω· πολλὰ γὰρ ἐνδοξοὶ δι' ἃ ἐμοὶ τοῦτο οὐ ποιητέον· ὡς δὲ τῷ ἀνδρὶ ὃ ἂν ἐλθῇ πεῖσομαι ἢ δυνατόν· μάστιγα, ἵνα εἰδῇτε ὅτι καὶ ἀρχεσθαι ἐπίσταμαι ὡς τις καὶ ἄλλος μάστιγα ἀνθρώπων. (16) Μετὰ τούτου ἄλλος ἀνέστη, ἐπιδεικνύς μὲν τὴν εὐρίθειαν τοῦ τὰ πλοῖα αἰτεῖν καλεῦοντος, ὥσπερ πάλιν τὸν στόλον Κύρου μὴ ποιοῦμένου, ἐπιδεικνύς δὲ ὡς εὐθὺς εἴη ἡγεμόνα αἰτεῖν παρὰ τοῦτο ὃ λαμνόμεθα τὴν πράξιν. Εἰ δὲ καὶ τῷ ἡγεμόνι πιστεύομεν ὃ ἂν Κύρος δῶ, τί κοίλει καὶ τὰ ἄλλα ἡμῖν καλεῦειν Κύρον προκαταλαμβάνειν; (17) ἐν ᾧ

tibus misso ad ipsum nuntio, bono ut esset animo, hortabatur; nam fore ut haec ita, uti expediat, componantur: se vero iterum accessere jussit; quo facto, ipse venturum se iterum negat. Post hac contractis ad concionem militibus tam suis, quam qui ad ipsum se contulerant, atque etiam ex aliis, cuicumque liberet, hujusmodi orationem habuit: « Eodem omnino, milites, se modo erga nos Cyri res habent, quo nostrae erga illum, nam neque nos amplius ejus sumus milites, cum ipsum non sequamur, neque nobis ille stipendium numerat. Scio equidem illum existimare, a nobis se injuria adfici; adeo ut, tametsi me accessat, ire tamen ad eum nolum; maxime, quia pudet me mihi met esse conscium, illum a me omnino deceptum esse: deinde metuo, ne si me comprehenderit, ob ea poenam mihi irroget, quae a me per injuriam existimat in se commissa. Quamobrem nobis minime dormiendi tempus esse arbitror, neque nos ipsos negligendi, sed deliberandi quid deinceps nobis sit agendum. Ac siue tandem manebimus, considerandum existimo, quo pacto tutissime mansuri simus; siue discedendum videtur, quo pacto minimo cum periculo discesserimus, quoque pacto nobis comineatus suppetant: nam absque his sit, nec imperatoris nec gregarii militis usus fuerit ullus. Et Cyrus quidem amicus est magni faciendus ei, cui sit amicus: gravissimus autem ei inimicus, cui sit hostis. Praeterea copias et pedestres et equestres et navales habet, quas nos omnes pariter et videmus et novimus: nam non longe mihi ab ipso videmur consistere: quapropter tempus est indicandi, quod quisque factu optimum esse statuit. » Haec loquutus, finem dicendi fecit. Deinceps surgebat alii quidem, sua sponte quae sentientes exposituri; alii vero illius etiam jussu, quam foret ditius ille, praeter Cyri voluntatem, vel manere vel abire, demonstrabant. Unus porro, se prope rate simulans in Graeciam quamprimum proficisci, dixit, aliis quamprimum diligendos esse duces, si Clearchus ipsos abducere nollet: comineatum emendum esse (erat autem barbarorum in eventu rerum ventralium forum), ac vasa colligenda: eundem etiam nonnullis a Cyro qui peterent navigia, quibus aves haberentur: quod si ea non daret, petendum a Cyro ducem esse, qui per pacatam utique regionem eos abduceret: quod si ne ducem quidem daret, quamprimum instruendam esse aciem, ac mittendos qui montium vertices antecaperent, ut nec Cyrus his occupandis nec Cilices nos antecertant, quorum multos et multa bona praedati possidemus. Hujusmodi ille verba fecit: post quem Clearchus tantum dixit: Nemo vestrum dicat fore, ut ipse munus hoc imperatorium suscipiam; nam multa video, quamobrem id per me fieri non debeat: sed ut ei, quemcunque delegeritis, pro viribus obtemperem: quo sciatis me alterius etiam imperio parandi esse peritum, ut quis maxime mortalium alius. Post hunc surrexit alius, qui partim ejus stoliditatem commonstrabat, qui ad naves petendas hortatus fuerat, quasi vero Cyrus expeditionem posthac non esset suscepturus: partim commonstrabat quam stultum esset, ducem ab eo petere, cujus institutum labefactamus. Quod si quam duci, quem nobis Cyrus dederit, fidem habebimus, quid vetat quo minus vertices Cyrum etiam nobis occupare jubeamus? Equi-

γὰρ ἀνοίγῃν μὲν ἂν εἰς τὰ πλοῖα ἐμβαίνειν ἃ ἡμῖν δοίη, μὴ ἡμᾶς αὐταῖς ταῖς τριήρεσι καταδύσῃ, φοβοίμην δ' ἂν τῷ ἡγεμόνι ᾧ δοίη ἔπεσθαι, μὴ ἡμᾶς ἀγάγῃ θέναι αὐτὸν τε ἔσται ἐξελεῖν, βουλοίμην δ' ἂν ἄκοντος ἐπιὼν Κύρου λαθεῖν αὐτὸν ἀπελθὼν δ' οὐ δυνατόν ἔστιν. (18) Ἄλλ' ἐγὼ φημι ταῦτα μὲν φλυαρίαν εἶναι· δοκεῖ δέ μοι ἄνδρας ἐλθόντας πρὸς Κύρον οἷτινες ἐπιτήδειοι σὺν Κλεάρχῳ ἐρωτᾶν ἐκείνων τί βούλεται ἡμῖν γρῆσθαι· καὶ ἐὰν μὲν ἡ πρᾶξις ἢ παραπλησία ἀπερ καὶ πρόσθεν ἐγρήτο τοῖς ξένοις, ἔπεσθαι καὶ ἡμᾶς, καὶ μὴ κακίους εἶναι τῶν πρόσθεν τούτῳ συναγεσάντων· (19) ἐὰν δὲ μείζων ἢ πρᾶξις τῆς πρόσθεν φαίνεται καὶ ἐπιπονωτέρα καὶ ἐπικινδυνωτέρα, ἀξιοῦν ἢ πείσονται ἡμᾶς ἀγεῖν ἢ πεισθέντα πρὸς φιλίαν ἀφίεσθαι· οὕτω γὰρ καὶ ἐπόμενοι ἂν φίλοι αὐτῷ καὶ πρόθυμοι ἐκίμεθα καὶ ἀπίνοντες ἀσφαλῶς ἂν ἀπίοιμεν· ὅτι δ' ἂν πρὸς ταῦτα λέγῃ, ἀναγγεῖλαι δεῦρο· ἡμᾶς δ' ἀκούσαντας πρὸς ταῦτα βουλευέσθαι. (20) Ἔδοξε ταῦτα, καὶ ἄνδρας ἐλόμενοι σὺν Κλεάρχῳ πέμπουσιν, οἳ ἡρώων Κύρον τὰ δοξάντα τῇ στρατιᾷ. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο ὅτι ἀκούσι Ἀβροκόμαν, ἐχθρὸν ἄνδρα, ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ εἶναι, ἀπέχοντα δώδεκα σταθμούς· πρὸς τοῦτον οὖν ἐρτὶ βούλεσθαι ἐλθεῖν· κἂν μὲν μὲνῃ ἐκεῖ, τὴν ὥκην ἔφῃ χρῆζειν ἐπιθεῖναι αὐτῷ, ἣν δὲ φύγῃ, ἡμεῖς ἰαί πρὸς ταῦτα βουλευσόμεθα. (21) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ αἰρετοὶ ἀναγγέλλουσι τοῖς στρατιώταις· τοῖς δὲ ὑπερβία μὲν ἦν ὅτι ἀγοὶ πρὸς βασιλέα, ὅμως δὲ ἔδοκει εἰσπαῖ. Προσκαίτουσι δὲ μισθὸν Κύρος ὑπισχνέται ἡμισίων πᾶσι δώσειν οὗ πρότερον ἔφερον, ἀντὶ δαρεῖω τρία ἡμιδαρεῖα τοῦ μηνὸς τῷ στρατιώτῃ· ἐπὶ δὲ ἐπὶ βασιλέα ἀγοὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἤκουσεν οὐδέ τις ἐν γὰρ τῷ φανεροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας δέκα ἐπὶ τὸν Ψάρον ποταμὸν, οὗ ἦν τὸ εὖρος τρία πλέθρα. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμὸν ἕνα παρασάγγας πέντε ἐπὶ τὸν Πύραμον ποταμὸν, οὗ τὸ εὖρος στάδιον. Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμούς δύο παρασάγγας πεντεκαίδεκα εἰς Ἰσσοὺς, τῆς Κιλικίας ἐσχάτην πόλιν, ἐπὶ τῇ θαλάττῃ οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα. (2) Ἐντεῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς· καὶ Κύρῳ παρήσαν αἱ ἐκ Πελοποννήσου νῆες τριάκοντα καὶ πέντε καὶ ἐπ' αὐταῖς πύραρχος Πυθαγόρας Λακεδαιμόνιος. Ἦγετο δ' αὐτὸν Ταμίς Αἰγύπτιος ἐξ Ἐφέσου, ἔχων ναῦς ἑτέρας Κύρου πέντε καὶ εἰκοσιν, αἷς ἐπολιόρχει Μίλητον, ὅτε Τισσαφέρνει φιλῇ ἦν, καὶ συνεπολέμει Κύρῳ πρὸς αὐτόν. (3) Παρῇν δὲ καὶ Χειρίσοφος Λακεδαιμόνιος ἐπὶ τῶν νεῶν, μετὰ πεμπτος ὑπὸ Κύρου, ἐπταχοσίους ἔχων βελίτας, ὧν ἐστρατήγει παρὰ Κύρῳ. Αἱ δὲ νῆες ὤρμουν παρὰ τὴν Κύρου σκηνήν. Ἐνταῦθα καὶ οἱ παρ' Ἀβροκόμα μισθοφόροι Ἕλληνες ἀποστάντες ἔλθον παρὰ

ΛΙΟΡΘΩΝ.

dem naves conscendere, quas ille nobis dederit, formidaverim, ne cum ipsis nos triremibus demergat : ducem quoque, quem ille dederit, sequi metuerim, ne nos eo ducat, unde non sit exeundi facultas : velim autem, invito Cyro abiens, clam eum discedere; quod fieri nequit. Sed has equidem nugas esse censeo : quin potius arbitror, debere homines idoneos una cum Clearcho Cyrum convenire, qui de ipso quaerant, quam ad rem nostra uti velit opera : ac si res ejusmodi fere sit, ad quam militum conductitiorum antehac usus est opera, sequi nos etiam debere existimo, nec iis ignaviores esse, qui prius iter hoc cum ipso susceperunt : sin res major quam prior illa, graviorisque tum laboris tum periculi videatur, petant oportet isti, ut vel nos suam in sententiam pertractos secum ducat, vel ipse nostram in sententiam adductus in regionem pacatam nos dimittat; sic enim fiet ut sive sequamur ipsum, amicis et alacribus animis sequuturi simus, sive discedamus, tuto simus discessuri : quicquid ad hæc dixerit, huc renuntient legati; nos vero ubi audiverimus, nostra ad id consilia accommodemus. Hæc comprobata est sententia. Atque lectos adeo homines cum Clearcho mittunt, qui Cyrum de iis, quæ decreverat exercitus, interrogabant. Respondebat ille, audire se, hostem suum, Abrocomam ad fluvium Euphratem esse, et duodecim castrorum spatium abesse : adversus hunc utique velle se proficisci aiebat; ac si quidem steterit illic, pœnas ei imponere se cupere : sin fugam ceperit, nos illic his de rebus consultabimus. Hæc cum audissent delecti illi, militibus renuntiant : his vero inerat suspicio, Cyrum adversus regem ducere, illum sequendum tamen decernebant. Cumque mercedem poscerent amplioiorem, Cyrus se stipendii, quod prius ferebant, sesquiplum omnibus daturum pollicetur, nimirum pro darico tres dimidiatos daricos singulis in mensem militibus : quod autem ipsos adversus regem duceret, ne ibi quidem, propalam saltem, audivit quisquam.

CAPUT IV.

Hinc castris alteris, decem parasangas, ad Psarum flumen pergit, cujus est trium plethrorum latitudo. Inde castris unis, parasangas quinque progreditur, ad Pyramum fluvium, cujus æquat latitudo stadium. Inde castris secundis, parasangas quindecim progreditur, ad Issos, urbem Ciliciæ extremam, ad mare sitam, frequentem incolis, amplam et opulentam. Hic dies tres mansit; quibus ad Cyrum ex Peloponneso triginta quinque venerunt naves, quarum erat navarchus Pythagoras, Lacedæmonius. Dux earum inde usque ab Epheso Tamos erat Ægyptius, qui naves etiam alias Cyri viginti quinque habebat; quibus ille Miletum obsederat, quando urbs ea Tissapherni locubatur, et adversus hunc cum Cyro bellum gereret. Adhuc item iis in navibus Chrisophilus Lacedæmonius, a Cyro accersitus, cum septingentis gravis armatis militibus, quorum apud Cyrum dux erat. Ac naves quibusdam Græci Cyri tentorium adpulerunt. Hæc cum Miletum obsiderent Græci, quadringenti gravis armatis, qui apud Alium

Κύρον, τετρακόσιοι δολίται, καὶ συνεστρατεύοντο ἐπὶ βασιλέα. Ἡ Ἐντεύθεν ἐξελκύνει σταθμὸν ἓνα παρατάγης πέντε ἐπὶ πόλιν τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας. Ἦσαν δὲ ταῦτα δύο τείχη· καὶ τὸ μὲν ἔσθθεν τὸ πρὸ τῆς Κιλικίας Συνένστις εἶχε καὶ Κιλικίων φυλακή· τὸ δὲ ἔξω τὸ πρὸ τῆς Συρίας βασιλείας ἐλέγετο φυλακὴ φυλάττειν. Διὰ μέσου δὲ ἔει τούτων ποταμὸς Κάρσος ὄνομα, εὖρος πλῆθρου. Ἄπαν δὲ τὸ μέσον τῶν τειχῶν ἦσαν στάδιοι τρεῖς καὶ παρεῖθαι οὐκ ἦν· βίαι' ἦν γὰρ ἡ παράδος στενὴ καὶ τὰ τείχη εἰς τὴν θάλατταν καθήκοντα, ὑπερθεῖν δ' ἦσαν πέτραι ἡλίσσονται ἐπὶ δὲ τοῖς τείχεσιν ἀμφοτέρως ἐρείσθησαν πόλιν. Ἡ Ταύτης ἐνεκα τῆς παράδος Κύρος τὰς ναὺς μετεπέμψατο, ὅπως δολίτας ἀποδιδάσκων εἶσιν καὶ ἔξω τῶν πολέων, καὶ βαστάμενοι τοὺς πολεμίους παρεῖθαιεν, εἰ φυλάττειν ἐπὶ ταῖς Συρίας πόλιν, ὅπου ᾤετο ποιήσιν ὁ Κύρος τὸν Ἀβροκόμαν, ἔχοντα πολλὰ στρατεύματα. Ἀβροκόμας δὲ οὐ τοῦτ' ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπεὶ ἤκουσε Κύρον ἐν Κιλικίᾳ ὄντα, ἀναστρέψας ἐκ Φοινίκης παρὰ βασιλέα ἀπήλκυνεν, ἔχων, ὡς ἐλέγετο, τριάκοντα μυριάδας στρατιῆς. Ἡ Ἐντεύθεν ἐξελκύνει διὰ Συρίας σταθμὸν ἓνα παρατάγης πέντε εἰς Μυριάδρον, πολλὴν οἰκουμένην ὑπὸ Φοινίκων ἐπὶ τῇ θαλάττῃ· ἐμπόριον δ' ἦν τὸ χωρίον καὶ ὄρμυον αὐτοῦ θανάδες πολλαί. Ἡ Ἐνταῦθ' ἔμειναν ἡμέρας ἑπτὰ καὶ Ξενίας ὁ Ἀρχὴς στρατηγὸς καὶ Πασίων ὁ Μεγαρεὺς ἐνθάπτες εἰς πλοῖον καὶ τὰ πλείστου ἄξια ἐνθάπτοντες ἀπέπλευσαν, ὡς μὲν τοῖς πλείστοις ἐδόκουν φιλοτιμηθέντες ὅτι τοὺς στρατιώτας αὐτῶν τοὺς παρὰ Κλέαρχον ἀπελθόντας, ὡς ἀπόντας εἰς τὴν Ἑλλάδα πάλιν καὶ οὐ πρὸς βασιλέα, εἰς Κύρον τὸν Κλέαρχον ἔμειν. Ἐπεὶ δ' ἦσαν ἀφανεῖς, διήλθε λόγος ὅτι διώκει αὐτοὺς Κύρος τμήρεσιν καὶ οἱ μὲν εὐχοντο ὡς δεδιότες ὄντας αὐτοὺς λησθῆναι, οἱ δ' ὀκταίον ἐξ ἡλώσαντο. Ἡ Κύρος δὲ συγκαλέσας τοὺς στρατηγὸς εἶπεν, Ἀπολειπίσασιν ἡμεῖς Ξενίας καὶ Πασίων. Ἀλλ' εὖ γε μέντοι ἐπιστάσθωσιν ὅτι οὐτε ἀποδεξάσασιν οὐδὰ γὰρ ὅπου οἴχονται οὐτε ἀποπερφεύγασιν· ἔγω γὰρ τμήρεσι ὡς ἐλθὲν τὸ ἐκείνων πλοῖον. Ἀλλὰ μὲν τοὺς θεοὺς οὐκ ἔγωγε αὐτοὺς διώξω, οὐδ' ἐρεῖ οὐδεὶς ὡς ἐγὼ εἰς μὲν ἂν παρῇ τις γρύμαι, ἐπειδὴν δὲ ἀπέναι βούληται, συλλαβὸν καὶ αὐτοὺς κακῶς ποιῶ καὶ τὰ γρύματα ἀποσπῶ. Ἀλλὰ ἰόντων, εἰδοῦς ὅτι κακίους εἰσὶ περὶ ἡμῶν ἢ ἡμεῖς περὶ ἐκείνων. Καίτοι ἔγω γε αὐτῶν καὶ τέκνα καὶ γυναῖκας ἐν Τράλλεσι φρουρούμενα· ἀλλ' οὐδὲ τούτων στερέθονται, ἀλλ' ἀπολήθονται τῆς πρόθην ἐνεκα περὶ ἡμῶν ἀρετῆς. Ἡ Καὶ ὁ μὲν ταῦτα εἶπεν· οἱ δὲ Ἕλληνας, εἰ τις καὶ ἀθυρότερος ἦν πρὸς τὴν ἀνάστασιν, ἀκούοντες τὴν Κύρου ἀρετὴν ἡδίστην καὶ πρόθυμωτον ἀνέπνεοντο.

Μετὰ ταῦτα Κύρος ἐξελκύνει σταθμὸς τέτταρας παρατάγης εἰκοσὶ ἐπὶ τὸν Χάλον ποταμὸν, ὄντα τὸ εὖρος πλῆθρου, πλήρη δ' ἰχθύων μεγάλων καὶ πρᾶσων, οὓς οἱ Σύροι θεοὺς ἐνόμιζον καὶ σδαιεῖν οὐκ εἶον, οὐδὲ τὰς περιστέρας. Αἱ δὲ χῶμαι ἐν αἷς ἐσκήνον Παρυ-

neum militarant, ad Cyrum transierunt, et una cum eo in expeditionem adversus regem profecti sunt. Hinc castris unis, parasangas quinque progreditur, ad portas Cilicie Syriæque. Erant hæc duo castella; ac horum quidem ceterius, in Ciliciam obversum, Syennesis et Cilicum praesidium tenebat; ulterius, in Syriam obversum, dicebatur regis praesidium custodire. Medio inter hoc loco fluit amnis, cui nomen Carsus, latitudine plethri. Totum vero spatium inter castella medium, trium erat stadiorum; nec id vi transire licebat: nam transitus angustus erat, ac muni ad mare pertinebant, saxaque desuper erant inaccessa: juxta vero castellum utrumque portæ adstiterunt illæ. Hujuscæ causa transitus naves Cyrus accersivit, quo gravis armatura milites citra portas ultraque trajiceret, atque ii, hostibus vi submotis, transire possent, si qui forte ad portas Syriacas praesidium agitent; quod quidem Abrocomam, qui magnas haberet copias, facturum existimabat Cyrus. At hoc non fecit Abrocomas, sed quod Cyrum in Cilicia esse audierat, relicta Phœnicia ad regem cum trecentis, uti ferebatur, hominum millibus perrexit. Inde per Syriam unis castris, parasangas quinque progreditur, ad Myriandrum, urbem a Phœnicibus habitatam, prope mare sitam: locus autem emporium erat, atque illic multæ naves onerarie stationem habebant. Hic dies septem mansit: et Xenias dux ille Arcadicus cum Pasione Megarensi, conscensa navi, et in eam maximi pretii rebus impositis, solverunt; amulatione ducti, quemadmodum plerisque videbatur, quod milites suos, qui ad Clearchum se contulerant, quasi qui jam essent in Græciam redituri, ac non adversus regem perfecturi, Clearchum habere sinebat Cyrus. Itaque cum ex conspectu se subluxissent, incessit rumor, Cyrum eos trirēnibus persequiturum: et nonnulli quidem optabant ut, quia cum ignavia egissent, caperentur; alii miserabantur sortem eorum, si forte caperentur. Cyrus autem, convocatis duobus, ait, « Deserere nos Xenias et Pasion: verum certo sciant, nec clam se aufugisse: novi enim quo abierunt, nec effugisse; nam triremes habeo, quibus ipsorum capere possim navigium. Sed ipsos ego profecto non persequar; neque quisquam dicturus est, me aliorum uti, dum adsint, opera; posteaquam abire voluerint, comprehensos eos et ledere, et fortunas eorum spoliandi adimere. Abiant vero, ac se sciant iniquiores in nos, quam nos in ipsos esse. Atqui ipsorum equidem et liberos et uxores Trallibus praesidio septos habeo: verum ne his quidem erunt orbat; sed propter virtutem erga me pristinam recipient. » Et hæc ille quidem dixit: at Græci, si quis eorum erat animo minus etiam ad expeditionem alacri, perspecta ex iis quæ audierant virtute Cyri, libentius et alacrius cum eo proficiscabantur.

Post hæc Cyrus castris quartis, parasangas viginti progreditur, ad Chalum fluvium, plethrum latitudine æquan-

σάπδος ἦσαν, εἰς ζώνην δεδομένα. (10) Ἐντεῦθεν ἔξιλάνει σταθμούς πέντε παρασάγγας τριάκοντα ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ Δάρδηντος ποταμοῦ, οὗ τὸ εὖρος πλέθρου. Ἐνταῦθα ἦσαν τὰ Βελείσου βασιλεία τοῦ Συρίας ἀρξάντος, καὶ παράδεισος πάνυ μέγας καὶ καλὸς, ἔχων πάντα ὅσα ὄφρα φέουσι. Κύρος δ' αὐτὸν ἐξέκοψε καὶ τὰ βασιλεία κατέκαυσεν. (11) Ἐντεῦθεν ἔξιλάνει σταθμούς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμόν, ὅνα τὸ εὖρος τεττάρων σταδίων· καὶ πόλις αὐτῇ φέκετο μεγάλη καὶ εὐδαίμων Θάψακος ὄνομα. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας πέντε· καὶ Κύρος μεταπεμφόμενος τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων ἔλεγεν ὅτι ἡ ὁδὸς ἔσοιτο πρὸς βασιλεία μέγαν εἰς Βαβυλῶνα· καὶ κελεύει αὐτοὺς λέγειν ταῦτα τοῖς στρατιώταις καὶ ἀναπεῖθαι ἐπισθαί. (12) Οἱ δὲ ποιήσαντες ἐκκλησίαν ἀπήγγελλον ταῦτα· οἱ δὲ στρατιῶται ἐχαλέπαινον τοὺς στρατηγούς, καὶ ἔρξαν αὐτοὺς πάλαι ταῦτ' εἰδότας κρύπτειν, καὶ οἷα ἔρασαν εἶναι, ἐὰν μὴ τις αὐτοῖς χρήματα διδῶ, ὥσπερ καὶ τοῖς προτέροις μετὰ Κύρου ἀναδᾶσι (παρὰ τὸν πατέρα τοῦ Κύρου) καὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ μάχην ἰόντων, ἀλλὰ καλοῦντος τοῦ πατρὸς Κύρου. (13) Ταῦτα οἱ στρατηγοὶ Κύρῳ ἀπήγγελλον· ὁ δ' ὑπέσχετο ἀνδρὶ ἐκάστῳ δώσειν πέντε ἀργυρίου μνᾶς, ἐπὰν εἰς Βαβυλῶνα ἔλθωσι, καὶ τὸν μισθὸν ἐντελῆ μέχρι ἂν καταστήσῃ τοὺς Ἑλλήνας εἰς Ἰωνίαν πάλιν. Τὸ μὲν δὲ πολλὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ οὕτως ἐπίεισθη. Μένων δὲ πρὶν δῆλον εἶναι τί ποιήσουσιν οἱ ἄλλοι στρατιῶται, πότερον ἔθονται Κύρῳ ἢ οὐ, συνέλεξε τὸ αὐτοῦ στρατεύμα χωρὶς τῶν ἄλλων καὶ ἔλεξε τάδε· (14) Ἄνδρες, ἐὰν μοι πεισθῇτε, οὔτε κινδυνεύσαντες οὔτε πονήσαντες τῶν ἄλλων πλέον τροπιμῆσθε στρατιωτῶν ὑπὸ Κύρου. Τί οὖν καλεύω πιθεσθαι; νῦν δέ τι Κύρος ἐπεσθαί τοὺς Ἑλλήνας ἐπὶ βασιλείᾳ· ἐγὼ οὖν ρημὶ ὑμᾶς χρῆναι διαδῆναι τὸν Εὐφράτην ποταμόν πρὶν δῆλον εἶναι ὅ,τι οἱ ἄλλοι Ἑλλήνες ἀποκρινούσιναι Κύρῳ. (15) Ἦν μὲν γὰρ ψηφίσωνται ἔπισθαι, ὑμεῖς δοῦναι αἵτιοι εἶναι ἀρξάντες τοῦ διαδαικναι, καὶ ὡς προθυμοτάτοις οὖσιν ὑμῖν χάριν εἴσεται Κύρος καὶ ἀποδώσει· ἐπίσταται δ' εἰ τις καὶ ἄλλος· ἢν δ' ἀποφρίσωνται οἱ ἄλλοι, ἀπιμεν μὲν ἅπαντες εἰς τὸν Ἰσθμὸν, ὑμῖν δὲ ὡς μόνους πειθομένους πιστοτάτοις χρήσεται καὶ εἰς φρουρία καὶ εἰς λοχαγίας, καὶ ἄλλου αὐτῶς ἂν δέησθε εἶδαι ὅτι ὡς φίλου τεύξεσθε Κύρου. (16) Ἀκούσαντες ταῦτα ἐπίοντο καὶ διέδωσαν πρὶν τοὺς ἄλλους ἀποκρινέσθαι. Κύρος δ' ἐπεί ἤσθητο διαδαικνέσθαι, ἔσθη τε καὶ τῷ στρατεύματι πέμψας Γλοῦν εἶπεν· Ἐγὼ μὲν, ὦ ἄνδρες, ἤδη ὑμᾶς ἐπαίνω· ὅπως δὲ καὶ ὑμεῖς ἐμὲ ἐπαίνεσθε ἐμοὶ μελήσει, ἢ μηκέτι με Κύρῳ νομίζετε. (17) Οἱ μὲν δὲ στρατιῶται ἐν ἑλπίσι μεγάλῃς ὄντες εὐχοντο αὐτὸν εὐτυχῆσαι· Μένων δὲ καὶ ὅρα ἔλεγετο πέμψαι μεγαλοπρεπεῶς. Ταῦτα δὲ ποιήσας διέβη· συνέπειτο δὲ καὶ τὸ ἄλλο στρατεύμα αὐτῷ ἔπειν καὶ τῶν διαδαικνόντων τὸν ποταμόν οὐδεὶς ἐβρέχθη ἐπ' αὐτῷ τῶν μεσοτῶν ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. (18) Οἱ δὲ Θάψακην οἱ ἔλεγον ὅτι οὐπόποθ' οὕτως ὁ ποταμὸς δια-

tabantur, Parysatidis erant, in cingulum donati. Hinc castris quintis, parasangas triginta, ad Dardetis fluvii fontes pergit, cujus erat unius plethri latitudo. Hic Belesis erat regia, qui Syriæ cum imperio præfuerat, et magnus admodum elegansque hortus, omnia qui continebat, quæcumque anni tempora proferunt : hunc Cyrus excidit, et regiam concremavit. Inde castris tertiis, parasangas quindecim, ad Euphratem fluvium, cujus erat quatuor stadiorum latitudo, procedit : atque ibi urbs culta erat, locuples et ampla, nomine Thapsacus. Hic dies quinque morati sunt : et Cyrus arcessitis Græcorum ducibus, iter ipsis fore adversum magnum regem, ad Babylonem, aiebat ; eosque militibus hæc dicere, atque uti sequerentur, persuadere jubet. Illi, concione advocata, hæc renuntiabant : ac milites ducibus succensebant, et aiebant hæc ipsos dudum perspecta habuisse atque occultasse ; negabantque adeo progressuros se, nisi quis ipsis pecuniam dederit, quemadmodum Græcis data fuisset illis, qui cum Cyro prius ad patrem ejus iter fecerant : præsertim, cum ad pugnam illi non exissent, sed patre Cyrum arcessente. Hæc Cyro renuntiant duces : atque ille cuique se militi daturum minas argenti quinque pollicitus est, ubi primum Babylonem venissent, et stipendium integrum tamdiu, donec Græcos rursus in Ioniam reduxisset. Et hac quidem ratione bona exercitus Græci pars, ut sequeretur, est adducta. At Menon, priusquam constaret quid milites ceteri facturi essent, sequuturine Cyrum, an non, copias suas seorsum a ceteris coegit, et hanc orationem habuit : « Si mihi parueritis, milites, sine periculo, sine labore vestro majorem, quam ceteri milites, honorem a Cyro consequemini. Quid ergo faciendum censeo? Rogat nunc Cyrus, ut adversus regem se Græci sequantur : ego vero debere nos aio Euphratem fluvium trajicere, priusquam quid reliqui Græci Cyro responsuri sint, constet. Nam si sequendum esse decreverint, vos totius rei auctores extitisse videbimini, a quibus trajiciendi factum fuerit initium ; atque adeo gratiam vobis, ut gratificandi sibi studiosissimis, habebit Cyrus, ac referet (quod quidem si quisquam alius, ipse certe facere novit) : sin ceteri secus statuerint, universi quidem domum revertemur ; at vobis, ut qui soli dicto sitis audientes, tanquam fidissimis utetur et ad præsidia et ad præfecturas cohortium ; ac quidquid aliud fuerit, quod requiretis, scio vos ab Cyro, ut vobis amico, impetraturos. » Hæc cum illi audissent, obtemperabant, ac prius quam alii responderent, trajiciebant. Cyrus autem ubi hos trajicisse animadvertet, lætatus est, ac statim ad eas copias Glun misit, qui hæc diceret : « Equidem, viri, vos jam laudo : verum ut vos etiam me laudetis, mihi curæ erit ; aut Cyrum me non amplius existimate. » Et milites quidem, magna spe concepti, felices ei ceptorum exitus precabantur : Menoni etiam magnifica munera misisse ferebatur. His peractis, et ipse trans mittebat ; et reliquæ simul eum sequebantur copię omnes ; ac nemo ex iis, qui amnem trajiciebant, supra mamillas eo madefactus fuit. Thapsaceni vero aiebant, nunquam id flumen pedibus transmitti potuisse, præter-

βατός γένοιτο πεζῇ, εἰ μὴ τότε, ἀλλὰ πλοίοις· ἃ τότε Ἀθροκόμας προΐων κατέκαυσεν, ἵνα μὴ Κύρος διαβῇ. Ἐδόκει δὲ θεῖον εἶναι καὶ σαρῶς υποχωρῆσαι τὸν ποταμὸν Κύρῳ ὡς βασιλεύουσι. (19) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Συρίας σταθμοὺς ἐννέα παρασάγγας πεντήκοντα, καὶ ἀρικνοῦνται πρὸς τὸν Ἀράξην ποταμὸν. Ἐνταῦθα ἤσαν κώμαι πολλαὶ μεστὰί σίτου καὶ οἴνου. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Ἀραβίας τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων σταθμοὺς ἐρήμους πέντε παρασάγγας τριάκοντα καὶ πέντε. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ τόπῳ ἦν μὲν ἡ γῆ πεδίων ἅπαν θυαλόν, ὥσπερ θάλαττα, ἀλυσθίου δὲ πλήρης· εἰ δέ τι καὶ ἄλλο ἐνῆν ὕλης ἢ καλὰ μου, ἅπαντα ἤσαν εὐδὴ, ὥσπερ ἀρώματα· δένδρον δ' οὐδὲν ἐνῆν. (2) Θηρία δὲ παντοῖα, πλείστοι μὲν ὄνοι ἄγριοι, πολλοὶ δὲ στρουθοί· οἱ μεγάλοι ἐνῆσαν δὲ καὶ ὀπίδες καὶ δορκάδες. Ταῦτα δὲ τὰ θηρία οἱ ἵπποις ἐνίστε ἐδίωκον. Καὶ οἱ μὲν ὄνοι, ἐπεὶ τις διώκοι, προδραμόντες ἔστασαν· πολὺ γὰρ τῶν ἵππων ἔτρεχον θάττον καὶ πάλιν ἐπεὶ πλησάζοντες οἱ ἵπποι ταύτων ἐπόουν, καὶ οὐκ ἦν λαβεῖν, εἰ μὴ διαστάντες οἱ ἵπποις θηρῶν διαδύχοντο [τοῖς ἵπποις]. Τὰ δὲ κρέα τῶν ἀλίσκομένων ἦν παρὰ πλῆσι τοῖς ἐλαφείοις, ἀπαλώτερα δέ. (3) Στρουθὸν δὲ οὐδεὶς ἔλαβεν· οἱ δὲ διώξαντες τῶν ἵππων ταχὺ ἐπαύοντο· πολὺ γὰρ ἀπεσπᾶτο φεύγουσα, τοῖς μὲν ποτὶ δρόμῳ, ταῖς δὲ πτέρυξιν, αἶρουσα, ὥσπερ ἱστίῳ χρωμένη. Τὰς δὲ ὀπίδας ἂν τις ταχὺ ἀνίστη, ἔστι λαμβάνειν· πέτονται γὰρ βραχὺ, ὥσπερ περόικες, καὶ ταχὺ ἀπαγορεύουσι. Τὰ δὲ κρέα αὐτῶν ῥέιστα ἦν. (4) Πορευόμενοι δὲ διὰ ταύτης τῆς χώρας ἀρικνοῦνται ἐπὶ τὸν Μάσκαν ποταμὸν, τὸ εὖρος πλεθριαῖον. Ἐνταῦθα ἦν πόλις ἐρήμη, μεγάλη, ὄνομα δ' αὕτῃ Κορσῳτή· περιεβρέετο δ' αὕτῃ ὑπὸ τοῦ Μάσκα κύκλῳ. Ἐνταῦθ' ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο. (5) Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς ἐρήμους τρεῖς καὶ δέκα παρασάγγας ἐνενήκοντα τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ἐν δεξιᾷ ἔχων, καὶ ἀρικνεῖται ἐπὶ Πύλας. Ἐν τούτοις τοῖς σταθμοῖς πολλὰ τῶν ὑποζυγίων ἀπώλετο ὑπὸ λιμοῦ· οὐ γὰρ ἦν γόρτος οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν δένδρον, ἀλλὰ ψιλὴ ἦν ἅπαντα ἡ χώρα· οἱ δὲ ἐντοκοῦντες ὄνους ἀέτας παρὰ τὸν ποταμὸν ὀρύττοντες καὶ ποιούντες εἰς Βαβυλῶνα ἤγον καὶ ἐπόουν καὶ ἀνταγοράζοντες σίτον ἔχων. (6) Τὸ δὲ στρατεύμα ὁ σίτος ἐπέλιπε, καὶ πρίσθαι οὐκ ἦν· εἰ μὴ ἐν τῇ Αὐδίᾳ ἄροσθ' ἐν τῇ Κύρου βαρβαρικῇ, τὴν καπὶθην ἀλεύρων ἢ ἀλγύτων τετάρων σίγων. Ὁ δὲ σίγλος δύναται ἐπτα ὀβολοὺς καὶ ἡμιὸβόλιον Ἀττικῶς· ἢ δὲ καπὶθ' δύο χοίνικας Ἀττικῶς ἐχόρει. Κρέα οὖν ἐθλίοντες οἱ στρατιῶται διεγίγνοντο. (7) Ἦν δὲ τούτων τῶν σταθμῶν οὗς πάνυ μακροὺς ἔλχυνεν, ὅπότε ἢ πρὸς ὕδωρ βούλοιο διατελεῖσαι ἢ πρὸς γιλόν· καὶ δὴ ποτε στενοχωρίας καὶ πηλοῦ φανέντος ταῖς

quam illo tempore, sed navigiis tantum : quæ tunc Abrocomas ipsos præcedens exusserat, ne Cyrus trajiceret. Illud utique divinitus accidisse visum est, et flumen Cyro plane quasi regnatura cessisse. Hinc per Syriam progreditur castris novem, parasangas quinquaginta, et ad Araxem fluvium perveniunt. Hic vici erant multi, frumento et viro referti. Triduum ibidem manserunt, et commeatum comparabant.

CAPUT V.

Inde per Arabiam, cum Euphratem haberet ad dextram, castris quinque in solitudine positis, parasangas triginta quinque progreditur. Hoc loco regio campestris erat, tota maris instar æquabilis, absinthio plena : si quid aliud in ea inerat vel fruticis vel arundinis, ea vero universa instar aromatum erant fragrantia : arbor certe in ea inerat nulla. Ferae autem variae inerant, silvestres quidem asini quamplurimi, ac struthiocameli non pauci : inerant etiam otides et dorcades : atque has feras equites nonnunquam insequabantur. Et asini quidem isti, cum quis eos insequeretur, procurrare et deinde restitare solebant : quippe multo velocius equo currebant : ac rursus ubi adpropinquaret equus, idem facitabant : adeo ut nulla esset eos capiendi ratio, nisi per intervalla collocati equites venarentur, alii alios recentibus equis excipientes. Erant autem eorum, qui capiebantur, carnes cervinis quidem similes, sed aliquanto teneriores. At struthiocamelum nemo cepit : eamque avem ex equitibus qui insequabantur, cito desierunt : nam fugiendo se longe subducebat, pedibus quidem cursu, alis vero, cum eas tollerit, tanquam velo usa. Otidas autem, si quis celeriter suscitet, licet capere : nam breve ad intervallum volant, tanquam perdices, et cito fatiscunt. Carnes harum erant suavissimæ. Facto per hanc regionem itinere, ad Mascam fluvium perveniunt, cujus erat unius plethri latitudo. Hic urbs erat deserta, ampla, cui nomen Corsote : quæque a Masca undique circumfluebatur. Manserunt hoc loco triduum, et cibaria parabant. Hinc castris decimis tertiis apud loca deserta positis, parasangas nonaginta progreditur, Euphratem fluvium ad dextram habens, et ad Pylas Babylonias pervenit. In his stationibus multa jumenta fame peribant : nam neque pabulum hic erat, neque ulla præterea arbor, sed regio universa nuda erat : incolæ vero lapides molares propter fluvium effodere solebant et formare, quos deinde Babylonem vectos vendebant, atque emto vicissim frumento vitam sustinebant. Jam vero frumentum milites defecerat, neque coemendi ejus facultas erat reliqua, nisi in foro Lydio, illorum in agmine barbarorum, qui Cyrum sequebantur, farinæ nimirum triticæ vel hordeacæ capitham, siglis quatuor. Siglus autem septem Atticos obolos et dimidium alterius valet : ac duos chornices Atticos capitha continebat. Quamobrem carnes comedendo vitam sustentabant milites. Et ex his quidem stationibus erant, in quas per longa admodum movebat spatia, quoties vel ad aquam vel ad pabulum iter peragere volebat. Quin et aliquando itineris angustias lutoque objectis, plaustris

ἀμάξαις δυσπορεύτου ἐπέστη ὁ Κῦρος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀρίστοις καὶ εὐδαιμονεστάτοις, καὶ ἔταξε Γλοῦν καὶ Πίρρητα λαβόντας τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοῦ συνεκιδάξαι τὰς ἀμάξας. (8) Ἐπεὶ δ' ἐδόκουν αὐτῷ σχολαίως ποιεῖν, ὥςπερ ὀργῇ ἐκέλευσε τοὺς περὶ αὐτὸν Πέρσας τοὺς κρατίστους συνεπιπεῦσαι τὰς ἀμάξας. Ἐνθα δὴ μέρος τι τῆς εὐταξίας ἦν θεάσασθαι. Ῥίψαντες γὰρ τοὺς πορφυροῦς κάνδους ὅπου ἔτυχεν ἕκαστος ἐστήκως, ἔντο ὥςπερ ἂν δράμοι τις περὶ νίκης καὶ μάλα κατὰ πρανωὺς γηλόφου, ἔχοντες τούτους τε τοὺς πολυτελεῖς χιτῶνας καὶ τὰς ποικίλας ἀναξυρίδας, ἐνίοι δὲ καὶ στρεπτοὺς περὶ τοῖς τραχήλοις καὶ ψάλια περὶ ταῖς χερσίν· εὐθύς δὲ σὺν τούτοις εἰσπηδήσαντες εἰς τὸν πηλὸν θάττον ἢ ὥς τις ἂν ὤετο μετεώρους ἐξεκόμεσαν τὰς ἀμάξας. (9) Τὸ δὲ σύμπαν ὅτλος ἦν Κῦρος σπεύδων πᾶσαν τὴν ὁδὸν καὶ οὐ διατριβὼν ὅπου μὴ ἐπισιτισμοῦ ἕνεκα ἢ τινος ἀλλοῦ ἀναγκαίου (ἐκαθέζετο), νομίζων, ὅσω μὲν θάττον ὀδοί, τοσούτῳ ἀπαρσκευαστοτέρῳ βασιλεῖ μαχεῖσθαι, ὅσω δὲ σχολαιώτερον, τοσούτῳ πλέον συναγείρεσθαι βασιλεῖ στρατεύμα. Καὶ συνιδεῖν δ' ἦν τῷ προσέχοντι τὸν νοῦν ἡ βασιλεύς ἀρχὴ πλήθει μὲν χώρας καὶ ἀνθρώπων ἰσχυρὰ οὖσα, τοῖς δὲ μήκεσι τῶν ὁδῶν καὶ τῷ διεσπάρθαι τὰς δυνάμεις ἀσθενής, εἰ τις διὰ ταχέων τὸν πόλεμον ποιοίτο. (10) Πέραν δὲ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ κατὰ τοὺς ἐρήμους σταθμοὺς ἦν πόλις εὐδαίμων καὶ μεγάλη, ὄνομα δὲ Χαρμιάδῃ. Ἐκ ταύτης οἱ στρατιῶται ἡγόραζον τὰ ἐπιτήδεια, σκεδῆσαι διαβαίνοντες ὥδε. Διφθέρας δὲ εἶγον σκεπάσματα ἐπιμπλασαν χόρτου κούρου, εἴτα συνήρην καὶ συνέσπων, ὥς μὴ ἄπτεσθαι τῆς κάρφης τὸ ὕδωρ· ἐπὶ τούτων διέβαινον καὶ ἐλάμβανον τὰ ἐπιτήδεια, οἶνον τε ἐκ τῆς βαλάνου πεποιημένον τῆς ἀπὸ τοῦ φοίνικος καὶ σίτον μελίνης· τούτο γὰρ ἦν ἐν τῇ χώρᾳ πλείστον. (11) Ἀμφιλεξάντων δὲ τι ἐνταῦθα τῶν τε τοῦ Μένωνος στρατιωτῶν καὶ τῶν τοῦ Κλεάρχου ὁ Κλεάρχος κρίνας ἀδοκεῖν τὸν τοῦ Μένωνος πληγὰς ἐνέβαλεν. Ὁ δὲ ἑλθὼν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ στρατεύμα ἔλεγεν· ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται ἐχαλέπαινον καὶ ὠργίζοντο ἰσχυρῶς τῷ Κλεάρχῳ. (12) Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ Κλεάρχος ἑλθὼν ἐπὶ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐκεῖ κατασκευάμενος τὴν ἀγορὰν ἀρκεύει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν διὰ τοῦ Μένωνος στρατεύματος σὺν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτόν· Κῦρος δὲ οὐπω ἤκει, ἀλλ' ἐπὶ προσήλαυνε· τῶν δὲ Μένωνος στρατιωτῶν ζῦλα σχίζων τις ὥς εἶδε τὸν Κλεάρχον διελαύνοντα, ἔησι τῇ ἀξίῃ· καὶ οὗτος μὲν αὐτοῦ ἤμαρτεν· ἄλλος δὲ λίθῳ καὶ ἄλλος, εἴτα πολλοὶ, κραυγῇ γενομένης. (13) Ὁ δὲ καταφύγει εἰς τὸ ἑαυτοῦ στρατεύμα, καὶ εὐθύς παραγγέλλει εἰς τὰ ὅπλα· καὶ τοὺς μὲν ὀπλίτας αὐτοῦ ἐκέλευσε μείναι τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ γόνατα θέντας, αὐτὸς δὲ λαβὼν τοὺς Ὀφθαλμοὺς καὶ τοὺς ἱππεῖς, οἳ ἦσαν αὐτῷ ἐν τῷ στρατεύματι πλείους ἢ τετραράκοντα, τούτων δὲ οἱ πλείστοι Ὀφθαλμοὶ, ἤλυνεν ἐπὶ τοὺς Μένωνος, ὥς· ἐκείνους ἐκπεπληχθαι καὶ αὐτὸν Μένωνα, καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ ὅπλα· οἱ δὲ καὶ ἄστασαν ἀποροῦντες τῷ πράγματι. (14) Ὁ δὲ Πρόξενος, ὅστις γὰρ ὑστερος προκίων καὶ τάξις αὐτῷ ἐπομένη τῶν

haud sine difficultate perviis, Cyrus cum praestantissimis et fortunatissimis iis, quos circa se habebat, substitit; ac Glun Pigretemque, adsumptis barbarorum copiis, conjunctis viribus plaustra ex locis difficilibus educere jussit. Cum autem illi hoc tarde ei facere viderentur, quasi indignabundus praestantissimos, qui circa ipsum erant, Persas operis una positos plaustra celeriter expedire jussit. Hic vero studii ordinis conservandi specimen quoddam videre erat. Nam purpureis abjectis candyis eo quo quisque loco forte stabat, quemadmodum de victoria quispiam curretet, per collem admodum etiam praecipitem impetu ferebantur; cum magni pretii tunicas haberent, et subligacula variis distincta coloribus; nonnulli etiam torques circa colla, et circum manus armillas: attamen cum his statim ubi in lutum insiliissent, citius opinione cujusquam, plaustra in sublime sublata exportarunt. Ad summam, plane constitit Cyrum iter totum accelerare, neque usquam cunctari, nisi frumentationis vel alterius necessariae rei causa alicubi consideret: quippe existimabat, tanto se imparatiore cum rege dimicaturum, quanto celerius ipse accesserit; quanto autem tardius, tanto majores regi copias coactum iri. Et intelligere sane potuit quicumque rem attentius consideraret, regis imperium regionis quidem amplitudine hominumque multitudine firmum esse, verum ob iterum longitudinem, et quia copiae hinc inde distractae sint, idem imbecillum esse, si quis celeriter bellum gerat. Ultra Euphratem, exadversus stationes illas desertas, erat urbs opulenta magnaue, cui nomen Charmanda: ex hac milites commeatum pretio comparabant, dum ratibus opera tumultuaria confectis in hunc modum trajiciebant: pelles eas, quas pro tegumentis habebant, levi freno implebant; deinde coarctabant constringebantque suturis, ne festucas aqua tangeret: his trajiciebant, commeatumque comportabant, videlicet vinum ex palmarum glandibus factum, et panici frumentum: nam hujus in ea regione maxima erat copia. Ceterum orta inter Menonis et Clearchi milites aliqua hoc loco controversia, Clearchus postquam Menonis militem injuriæ illatæ reum statuisset, plagas ei inject; is ad exercitum suum reversus, rem exponit; qua milites audita moleste ferebant, et Clearcho graviter irascebantur. Eodem die Clearchus cum ad trajectum fluminis accessisset, atque rerum venalium forum ibidem inspexisset, ad tabernaculum suum per Menonis castra cum paucis circa se equo revehitur: Cyrus autem nondum venerat, sed adhuc erat in itinere: quidam inde e Menonis militibus, ligna qui scindebat, ut Clearchum exercitum persequantem vidit, securi jacta petit eum: et ab eo quidem hic aberrat; verum alius lapide, itemque alius: deinde multi, clamore excitato. At ille ad suas copias fuga pervenit, iisque ut statim ad arma concurrant, edixit: et gravis quidem armaturæ milites istic manere jussit, scutis ad genua positis: ipse, adsumptis Thracibus et equitibus, ex quibus in exercitu erant ei plures quadraginta (horum autem plurimi Thraces erant), sic adversus Menonis milites proventus est, ut illi et Menon ipse timore percussis essent, et ad arma concurrerent. Stabant vero nonnulli, incerti prorsus quid agerent. Proxenus autem (nam forte tandem accessit, gravisque eum armaturæ

γὰρ πρῶτον μὲν ὁ ἐμὸς πατὴρ ἔδωκεν ὑπὸ ἡγήσασθαι ἐμοί· ἐπεὶ δὲ ταχθεὶς, ὡς ἔφη αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ οὗτος ἐπολέμησεν ἐμοὶ ἐγὼν τὴν ἐν Σάρδεσιν ἀκρόπολιν, καὶ ἐγὼ αὐτὸν προσπολεμῶν ἐποίησα ὥστε δοῦναι τούτῳ τοῦ πρὸς ἐμὲ πολέμου παύσασθαι καὶ δεξιὰν λαβεῖν καὶ ἰσάμην, (7) μετὰ ταῦτα, ἔφη, ὦ Ὀρόντα, ἔστιν ὃ, τι σε ἡδίκησα; Ἀπεκρίνατο ὅτι οὐ. Πάλιν δὲ ὁ Κύρος ἤρωτα, Οὐκοῦν ὑστερον, ὡς αὐτὸς σὺ ὁμολογεῖς, οὐδὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀδικούμενος ἀποστὰς εἰς Μυσσοῦς κακῶς ἐποίησιν τὴν ἐμὴν χώραν ὅ,τι ἐδύνατο; Ἐφη ὁ Ὀρόντης. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Κύρος, ὅπως αὐτὸς ἐγνώσκει τὴν σεαυτοῦ δύναμιν, εὐθὺς ἐπὶ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος βωμὸν μεταμέλειν τέ σοι ἐψησθαι καὶ πείσας ἐμὲ πιστὰ πάλιν ἔδωκάς μοι καὶ ἑλπίδας παρ' ἐμοῦ; Καὶ ταῦθ' ὁμολογεῖ ὁ Ὀρόντης. (8) Τί σὺν, ἔφη ὁ Κύρος, ἀδικηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ νῦν τὸ τρίτον ἐπιβουλεύω μοι φανερὸς γέγονας; Εἰπόντος δὲ τοῦ Ὀρόντου ὅτι οὐδὲν ἀδικηθεὶς ἠρώτησεν ὁ Κύρος αὐτὸν, Ὁμολογεῖς σὺν περὶ ἐμὲ ἀδικος γεγενῆσθαι; Ἡ γὰρ ἀνάγκη, ἔφη ὁ Ὀρόντης. Ἐκ τούτου πάλιν ἠρώτησεν ὁ Κύρος, Ἐπὶ σὺν ἂν γένοιτο τῷ ἐμῷ ἀδελφῷ πολέμιος, ἐμοὶ δὲ φίλος καὶ πιστός; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐδ' εἰ γενοίμην, ὦ Κύρε, σοὶ γ' ἂν ποτε ἔτι δοῦμαι. (9) Πρὸς ταῦτα Κύρος εἶπε τοῖς παροῦσιν, Ὁ μὲν ἀνὴρ τοιαῦτα μὲν πεποιήμε, τοιαῦτα δὲ λέγει· ὑμῶν δὲ σὺ πρῶτος, ὦ Κλέαρχε, ἀπόρρηται γνώμην ὃ, τι σοι δοκεῖ. Κλέαρχος δὲ εἶπε τάδε· Συμβουλεύω ἐγὼ τὸν ἀνδρα τοῦτον ἐκποδῶν ποιῆσθαι ὡς τάχιστα, ὡς μηκέτι δέη τοῦτον φυλάττεσθαι, ἀλλὰ σχολῇ ἢ ἡμῖν τὸ κατὰ τοῦτον εἶναι τοὺς ἐθελοντάς φίλους τούτους εὖ ποιεῖν. (10) Ταύτην δὲ τῇ γνώμῃ ἔφη καὶ τοὺς ἄλλους προσθέσθαι. Μετὰ ταῦτα καλεῖντος Κύρου λαβὼν τῆς ζώνης τὸν Ὀρόντην ἐπὶ θανάτῳ ἑπ' ἀναστάντες καὶ οἱ συγγενεῖς· εἴτα δὲ ἐξῆγον αὐτὸν ὡς προστάχθη. Ἐπεὶ δὲ εἶδον αὐτὸν ὁππότε πρόσθεν προσεκύον, καὶ τότε προσεκύνησαν, καί περ εἰδότες ὅτι ἐπὶ θανάτῳ ἄγοιτο. (11) Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἀρταπάτου σκηνὴν εἰσῆλθον τοῦ πιστοτάτου τῶν Κύρου σκηπτοῦχου, μετὰ ταῦτα οὔτε ζῶντα Ὀρόντην οὔτε τεθνηκότα οὐδεὶς εἶδε πώποτε, οὐδὲ ὅπως ἀπέθανεν οὐδεὶς εἰδὼς ἔλεγεν· εἰκαζον δὲ ἄλλοι ἄλλως· τάφους δὲ οὐδεὶς πώποτε αὐτοῦ ἐφάνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει διὰ τῆς Βαβυλωνίας σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας δώδεκα. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ σταθμῷ Κύρος ἐξέτασιν ποιεῖται τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων ἐν τῷ πεδίῳ περὶ μέσας νύκτας· ἐδόκει γὰρ εἰς τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν βασιλεὺς σὺν τῷ στρατεύματι μαχόμενον· καὶ ἐκέλευε Κλέαρχον μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἡγεῖσθαι, Μένωνα δὲ τὸν Θετταλὸν τοῦ εὐωνύμου, αὐτὸς δὲ τοὺς ἑαυτοῦ διέταξε. (3) Μετὰ δὲ τὴν ἐξέτασιν ἅμα τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἤκοντες αὐτόμολοι παρὰ μεγάλου βασιλέως ἀπήγγελλον Κύρῳ περὶ τῆς βασι-

meus meo sub imperio esse voluit : posteaquam vero fratris mei jussu, quemadmodum ipse ait, bellum hic mihi fecerat, apud Sardes cum teneret arcem, atque ego bello eum persequendo effeceram, ut sibi a bello in me intento desistendum putaret, tum deinde dextram et dedi et accepi : post hæc, ait, Num quid est, inique quod in te, Oronta, feci? » Non est, respondit is. Rursus interrogabat Cyrus : Ergo deinceps, uti tute ipse fateris, nec a me latus, nonne facta ad Mysos defectione, agrum meum, quacunque ratione poteras, infestasti? Alebat Orontas. Ergo, Cyrus inquit, cum rursus vires tuas agnosceres, nonne ad Dianæ aram profectus, tui te facinoris poenituisset dixisti, mihi ut crederem adducto fidem, quam et a me acceperisti, dedisti rursus? Hæc quoque fassus est Orontas. Quanam igitur, ait Cyrus, a me adfectus injuria, tertium modo insidias mihi struere manifesto deprehensus es? Cum nulla se adfectum injuria diceret Orontas, Cyrus eum interrogavit, Ergone te fateris in me injurium esse? Id quidem certe necesse est, ait Orontas. Deinde Cyrus rursus interrogavit, Etiamne ergo fratri meo fueris hostis, mihi vero amicus et fidus? Tametsi maxime fuerim, respondit is, tibi tamen, Cyre, non amplius unquam videbor fidus. Ad hæc verba Cyrus iis, qui aderant, dicit, Iste talia fecit, talia profert : vestrum vero tu primus, Clearche, tuam sententiam, tibi quidquid videtur, exponito. Et Clearchus hæc dixit : Equidem auctor sum, ut vir hic quamprimum e medio tollatur, ne posthac necesse sit ab eo nobis cavere; sed otium nobis sit, quod ad hunc attinet, in eos qui amici nobis esse volunt, beneficia conferendi. Huic autem sententiæ Clearchus aiebat et ceteros calculum adjecisse. Post hæc surgentes universi, in his etiam istius propinqui, Cyro jubente, zona Orontam, in necis ei mox inferendæ indicium, prehenderunt : deinde quibus id negotii datum erat, eum educebant. Quem cum viderent ii, qui prius eum venerabantur, etiam tunc venerati sunt, tametsi eum ad mortem duci intelligerent. Cum autem introductus in Artapatæ, de Cyri, sceptuchis fidelissimi, tabernaculum fuisset, post hæc nemo Orontam neque vivum neque mortuum vidit, nec quisquam qui id cognorat, quo pacto interiisset, referebat; alii aliter suspicabantur : et sepulcrum ejus nullum unquam adparuit.

CAPUT VII.

Inde per Babyloniam castris tribus, parasangas duodecim progreditur. Cumque tertia metatus esset castra, Græcorum et barbarorum in planitie recensum agit, sub noctem mediam (existimabat enim regem mane insequente prælii ineundi causa cum copiis adfuturum), et Clearchum quidem cornu dextrum ducere jubebat; Menonem Thessalum, sinistrum : suos struebat ipse. Recensu peracto, ut primum dies insequens illuxit, aderant magno a rege transfugæ qui de exercitu regis Cyro nuntium adferebant. Cyrus convocatis Græ-

λέως στρατιᾶς. Κύρος δὲ συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς τῶν Ἑλλήνων συνεβουλεύετο τε πῶς ἂν τὴν μάχην ποιήτο καὶ αὐτὸς παρήκει θαρρόμενος τοιαύτῃ. (3) Ὁ ἄνδρες Ἕλληνες, οὐκ ἀνθρώπων ἀπορῶν βαρβάρων συμμάχους ὑμᾶς ἄγω, ἀλλὰ νομίζων ἀμείνωντας καὶ χρεῖστους πολλῶν βαρβάρων ὑμᾶς εἶναι, διὰ τοῦτο προεβλήθην. (4) Ὅπως οὖν ἐσέσθε ἄνδρες ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας ἧς κέκτησθε καὶ ὑπὲρ ἧς ὑμᾶς ἐγὼ εὐδαίμονίζω. Εἰδὲ γὰρ ἴστε ὅτι τὴν ἐλευθερίαν ἐλοίμεθα ἂν ἀντὶ τῶν ἔχον πάντων καὶ ἄλλων πολλαπλασίω. (5) Ὅπως δὲ καὶ εἰδῆτε εἰς οἷον ἔρχεσθε ἄγωνα, ἐγὼ ὑμᾶς εἰδώς διδάξω. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος πολὺ καὶ κραυγὴ πολλή ἐπίσταν ἂν δὲ ταῦτα ἀνάσχεσθε, τὰ ἄλλα καὶ αἰσχυρνεῖσθαι μοι δοκῶ οἷους ἡμῖν γνώσεσθε τοὺς ἐν τῇ γῇ ὄντας ἀνθρώπους. Ὑμῶν δὲ ἀνδρῶν ὄντων καὶ εὐτολμῶν γενομένων, ἐγὼ ὑμῶν τὸν μὲν σὺ καθε βουλούμενον ἀπέναντι τοῖς οἰκοῖς ζηλωτὸν ποιήσω ἀπελθεῖν, πολλοὺς δὲ οἰμαὶ ποιήσεν τὰ παρ' ἐμοὶ ἐλθεῖν ἀντὶ τῶν οἰκῶν. (6) Ἐνταῦθα Γαυλίτης παρῶν φωνᾶς Σάμιος, πιστὸς δὲ Κύρῳ, εἶπε, Καὶ μὲν, ὦ Κύρε, λέγουσι τινες ὅτι πολλὰ ὑπισπνῇ νῦν διὰ τὸ ἐν τοιοῦτῳ εἶναι τοῦ κινδύνου προσιόντος· ἂν δὲ εὖ γένηται τι, οὐ μεμνησθαι σέ φασιν· ἐνίοι δὲ οὐδ' εἰ μεμνηθῶτε καὶ βούλοιο δύνασθαι ἂν ἀποδοῦναι ὅσα ὑπισπνῇ. (7) Ἀκούσας ταῦτα ἔλεξεν ὁ Κύρος, Ἀλλ' ἔστι μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, ἡ ἀρχὴ ἡ πατριὰ πρὸς μὲν μεσημβρίαν μέχρι οὗ διὰ καύμα οὐ δύνανται οἰκεῖν ἄνθρωποι, πρὸς δὲ ἄρκτον μέχρι οὗ διὰ χειμῶνα τὰ δ' ἐν μέσῳ τούτων πάντα σατραπεύουσιν οἱ τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ φίλοι. (8) Ἦν δ' ἡμεῖς νικῆσωμεν, ἡμᾶς δὲ τοὺς ἡμετέρους φίλους τούτων ἐγκρατεῖς ποιήσας. Ὅστε οὐ τοῦτο δέδοικα μὴ οὐκ ἔχω, τι δῶ ἐκάστω τῶν φίλων, ἂν εὖ γένηται, ἀλλὰ μὴ οὐκ ἔχω ἱκανοὺς οἷς δῶ. Ὑμῶν δὲ τῶν Ἑλλήνων καὶ στέφανον ἐκάστω χρυσοῦν δῶσω. (9) Οἱ δὲ ταῦτα ἀκούσαντες αὐτοὶ τε ἦσαν πολλὸν προθυμώτεροι καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξηγγέλλον. Εἰσῆλθον δὲ παρ' αὐτὸν οἱ τε στρατηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τινὲς αἰσιδύντες εἰδέναι τί σφισιν ἔσται, ἐὰν κρατήσωσιν. Ὁ δὲ ἐμπιπλὺς ἀπάντων τὴν γνώμην ἀπέπεμπε. (10) Παρακελεύοντο δὲ αὐτῷ πάντες ὅσοι περ διελέγοντο μὴ μάχεσθαι, ἀλλ' ὀπισθεν ἑαυτῶν τάττεσθαι. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τούτῳ Κλέαρχος ὧδε πῶς ἤρετο τὸν Κύρον· Οἶαι γὰρ σοι μαχεῖσθαι, ὦ Κύρε, τὸν ἀδελφόν; Νη Δί', ἔφη ὁ Κύρος, εἴπερ γε Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος ἐστὶ παῖς, ἐμὸς δὲ ἀδελφός, οὐκ ἀμαχεῖ ταῦτ' ἐγὼ λήβομαι. (11) Ἐνταῦθα δὲ ἐν τῇ ἐξοπλισίᾳ ἀρίμους ἐγένετο τῶν μὲν Ἑλλήνων ἀσπίς μυρία καὶ τετρακοσία, πελτασταὶ δὲ διαχιλιοὶ καὶ πεντακόσιοι, τῶν δὲ μετὰ Κύρου βαρβάρων δέκα μυριάδες καὶ ἄρματα ὀρεπανηφόρα ἅμωι τὰ εἴκοσι. (12) Τῶν δὲ πολεμίων ἐλέγοντο εἶναι ἑκατὸν καὶ εἴκοσι μυριάδες καὶ ἄρματα ὀρεπανηφόρα διακόσια. Ἄλλοι δὲ ἦσαν ἐξαχιχιλιοὶ ἵππεῖς, ὧν Ἀρταγέρσης ἤρχεν· οὔτοι δ' αὖ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖος τεταγμένοι ἦσαν. (13) Τοῦ δὲ βασι-

eorum ducibus cohortiumque praefectis, quo pacto pugnam faceret, ibi tum consultabat : atque ipse, quo eorum confirmaret animos, huiusmodi adhortatione usus est : « Ego vos, Graeci, non quod barbarorum mihi deesset copia, socios belli duco, sed quod potiores praestantioresque multis vos barbaris existimarem, idcirco adsumpsi. Quamobrem date, quae so, operam, ut vos eos praestetis, qui libertate, quam obtinetis, et cuius gratia vos equidem beatos arbitror, diu sitis. Certo enim sciatis velim, me libertatem rebus, quas possideo, universis multoque etiam pluribus aliis antefere. Verum ut intelligatis quale in certamen veniat, ea de re ego, qui scio, vos docebo. Multitudo quidem hostium magna est, magnoque cum clamore adversarios invadunt : ea si sustinueritis, quod ad cetera me pudet etiam dicere, quales nostros hac in terra homines cognituri sitis. Vos vero qui viri estis, si animosos etiam vosmet praebueritis, faciam ego ut vestrum quicumque domum abire voluerit, iis qui domi sunt suscipiendus discedat ; ut vero multis rebus domesticis apud me capiendi antepositi sint, effecturum me arbitror. » Hic cum adesset Gaulites, Samius exul, Cyro fidus, Atqui, Cyre, ait, quidam te multa dicunt hoc tempore polliceri, quod tali sis in tempore periculi jam imminenti : sed si res feliciter evenierit, promissorum te non fore memorem. Nonnulli etiam aiunt, nec si et memineris et velis, posse te tribuere quae polliceris. Haec Cyrus cum audisset, At certe nobis est, inquit, paternum regnum, viri, in meridiem qua spectat, ad ea pertinens loca, in quibus propter calorem homines habitare nequeunt, qua in septentriones, ad ea, in quibus propter hiemem nemo habitat : quae in medio horum jacent omnia fratris mei amici satraparum cum titulo et potestate obtinent. Quod si nos vicerimus, ut amici nostri his potiantur, efficiamus aequum est. Itaque non id metuo, ne non quod singulis dem amicis, si quidem res bene gesta fuerit, habeam, sed ne non satis multos habiturus sim, quibus dem. Vobis certe Graecis coronam etiam singulis auream dabo. » Hoc cum audissent praefecti, et ipsi multo alacriores erant, et aliis eadem renuntiabant. Porro ingressi sunt ad ipsum tam duces quam de Graecis ceteris quidam qui scire cuperent quid habituri essent, si vincerent. Hos ille, expletis omnium animis, dimittebat. Hortabantur autem eum omnes, quicumque cum ipso colloquerentur, ne praeliaretur ipse, sed a tergo suorum subsisteret. Atque hoc ipso tempore Clearchus ita fere Cyrum interrogabat : Existimasne, Cyre, fratrem tuum praelio tecum decertaturum? Ita profecto, inquit Cyrus, siquidem Darii et Parysatidis filius est, et frater meus, non sine pugna haec ego consequar. Ibi vero cum armati egredierentur, censebantur Graecorum, qui scutati erant, decem millia quadringenti ; peltastae bis mille quingenti : barbarorum qui Cyro aderant centum millia, atque currus falcati circiter viginti. Hostium ferebantur esse duodicies centena millia, et currus falcati ducenti. Erant praeterea equitum millia sex, quibus Artagerses praerat : hi vero ante regem ipsum erant dispositi. Regii exercitus imperatores et praefecti et

λόας στρατεύματος ἦσαν ἄρχοντες καὶ στρατηγοὶ καὶ ἡγεμόνες τέτταρες, τριάκοντα μυριάδων ἑκαστός, Ἀβροκόμας, Τισσαφέρνης, Γωδρύας, Ἀρβάχης. Τούτων δὲ παρεγένοντο ἐν τῇ μάχῃ ἐνενήκοντα μυριάδες καὶ ἑρματα ὀρεπανηφόρα ἑκατὸν καὶ πενήκοντα. Ἀβροκόμας δὲ ὑστέρησε τῆς μάχης ἡμέρας πέντε, ἐκ Φοινίκης ἐλαίνων. (13) Ταῦτα δὲ ἡγγέλλον πρὸς Κῦρον οἱ κύτομολήσαντες ἐκ τῶν πολεμίων παρὰ μεγάλου βασιλέως πρὸ τῆς μάχης, καὶ μετὰ τὴν μάχην οἱ ὑστερον ἐλήθησαν τῶν πολεμίων ταῦτα ἡγγέλλον. (14) Ἐντεῦθεν δὲ Κῦρος ἐξελαύνει σταθμὸν ἓνα παρασάγγας τρεῖς συνταγμένῳ τῷ στρατεύματι παντὶ καὶ τῷ Ἑλληνικῷ καὶ τῷ βαρβαρικῷ· ὥστε γὰρ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μαχεῖσθαι βασιλέα· κατὰ γὰρ μέσον τὸν σταθμὸν τοῦτον τάφρος ἦν ὀρυκτὴ βαθεῖα, τὸ μὲν εὖρος ὀργυιαί πέντε, τὸ δὲ βάθος ὀργυιαί τρεῖς. (15) Παρετέτατο δὲ ἡ τάφρος ἄνω διὰ τοῦ πεδίου ἐπὶ δώδεκα παρασάγγας μέγιστα τοῦ Μηδίας τεύχους. Ἐνθα δὲ εἰσιν αἱ διώρυχες, ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ ῥέουσαι· εἰσὶ δὲ τέτταρες, τὸ μὲν εὖρος πλεθριαῖαι, βαθεῖαι δὲ ἰσχυρῶς, καὶ πλοῖα καὶ ἐν αὐταῖς σιταγωγὰ· εἰσβάλλουσι δὲ εἰς τὸν Εὐφράτην, διαλείπουσι δ' ἐκάστη παρασάγγην, γέφυραι δ' ἐκείσιν. Ἦν δὲ παρὰ τὸν Εὐφράτην πάροδος στενὴ μετὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς τάφρου ὡς εἰκοσι ποδῶν τὸ εὖρος. (16) ταύτην δὲ τὴν τάφρον βασιλεὺς μέγας ποιεῖ ἐντὶ ἐρύματος, ἐπειδὴ πυνθάνεται Κῦρον προσελάυνοντα. Ταύτην δὲ τὴν πάροδον Κῦρος τε καὶ ἡ στρατιὰ παρῆλθε καὶ ἐγένοντο εἰσω τῆς τάφρου. (17) Ταύτῃ μὲν οὖν τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐμαχέσατο βασιλεὺς, ἀλλ' ὑποχωρούντων φανερά ἦσαν καὶ ἵππων καὶ ἀνθρώπων ἔχνη πολλά. (18) Ἐνταῦθα Κῦρος Σιλανὸν καλέσας τὸν Ἀμπρακιώτην μάντιν ἔδωκεν αὐτῷ δαρείου τρις χίλους, ὅτι τῇ ἐνδεκάτῃ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας πρότερον θύομενος εἶπεν αὐτῷ ὅτι βασιλεὺς οὐ μαχεῖται δέκα ἡμερῶν, Κῦρος δ' εἶπεν, Οὐκ ἄρα ἐτι μαχεῖται, εἰ ἐν ταῦταις οὐ μαχεῖται ταῖς ἡμέραις· ἐὰν δ' ἀληθεύσης, ὑπισχνοῦμαι σοὶ δέκα τάλαντα. Τοῦτο τὸ χρυσὸν τότε ἀπέδωκεν, ἐπεὶ παρῆλθον αἱ δέκα ἡμέραι. (19) Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τῇ τάφρῳ οὐκ ἐκώλυε βασιλεὺς τὸ Κύρου στρατὸν διαβαίνειν, ἔδοξε καὶ Κύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπαρκαίνειν τὸ μάχεσθαι ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ Κῦρος ἐπορεύετο ἡμελημένῳ μῆλλον. (20) Τῇ δὲ τρίτῃ ἐπὶ τῷ ἄρματος καθήμενος τὴν πορείαν ἐποιεῖτο καὶ ὀλίγως ἐν τάξει ἔχων πρὸ αὐτοῦ, τὸ δὲ πολλὸν αὐτῷ ἀνατεταραγμένον ἐπορεύετο καὶ τῶν ὅπλων τοῖς στρατιώταις πολλὰ ἐπὶ ἀμαξῶν ἤγοντο καὶ ὑποζυγίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Καὶ ἦδη τε ἦν ἀμφὶ ἀγορὰν πλήθουσιν καὶ πλησίον τῷ δὲ σταθμῷ ἐνθα ἐμελλε καταλύειν, ἥνικα Πατηγίας ἀντὶ Πέρσης τῶν ἀμφὶ Κῦρον πιστῶν προραίνεται ὀπίσσω ἀνὰ κράτος ἰδόντων τῶν ἵππων, καὶ εὐθὺς πᾶ-

duces quatuor erant, quorum unusquisque trecenta millia ducebat, Abrocomas, Tissaphernes, Gobryas, Arbaces. Verum ex his tantum noningenta millia, et currus falcati centum quinquaginta, praelio interfuerunt: nam Abrocomas post quintum diem quam pugna commissa fuerat, ex Phoenicia degenum venit. Hæc Cyro nuntiabant ex hostibus ii, qui a rege magno ante praelium transfugerant: et post praelium qui de hostium numero deinceps capti fuerunt, eadem nuntiabant. Hinc Cyrus castris unis, parasangas tres progreditur, copiis universis, tum Græcis tum barbaris, instructis: nam hoc die regem praelium commissurum existimabat; medio enim hoc diei itinere fossa ducta erat alta, latitudine quinque orgyarum, altitudine trium. Hæc autem per planitiem sursum versus ad parasangas duodecim, usque ad Mediæ murum, fossa erat porrecta. Hoc loco sunt alvei a Tigri fluvio fluentes; sunt autem numero quatuor, latitudine plethri, profundi admodum, atque navigia in eis frumentaria ferri solent: iidem in Euphratem influunt, et inter se parasangæ intervallo distant, pontesque sunt iis inditi. Propter ipsum autem Euphratem transitus erat angustus inter fluvium ac fossam, latitudine fere viginti pedum. Hanc fossam rex magnus pro munimento facit, posteaquam adventare Cyrum inaudisset. Hunc vero transitum Cyrus cum exercitu superavit, atque intra fossam venerunt. Ac rex quidem eo die praelium non commisit, sed tum equorum tum hominum retrocedentium multa manifesto adparebant vestigia. Hic Cyrus, arcessito Silano vate Ambraciota, daricos ei ter mille donavit, quod die ante diem illum undecimo, consultis prius extis, dixisset ipsi, regem diebus decem proximis praelium non commissurum: cui responderat Cyrus, Non certe posthac praelium commissurus est, istis si diebus non præliabitur: quod si verum dixeris, decem tibi talenta polliceor. Aurum hoc ei tunc tradidit, cum dies illi decem præterissent. Ubi vero juxta fossam rex Cyri copias transitu non prohiberet, visum est Cyro ceterisque eum pugnandi consilium abjecisse: itaque postero die Cyrus negligentius proficiscebatur. Die tertio et in curru sedens iter faciebat, et paucos tantum ante se instructos habebat; major vero pars exercitus ejus acie perturbata procedebat, ac militum arma plurima in plaustris et jumentis vehebantur.

CAPUT VIII.

Jamque adeo id temporis erat, quo frequens hominibus forum esse solet, et in propinquo erat mansio, ubi castris metatis subsistere volebat, cum Pategyas Persa, unus ex fidis Cyri familiaribus, advehi totis viribus equo sudante

σιν ὡς ἐνέτυχον ἐδὸα καὶ βαρβαρικῶς καὶ ἑλληνικῶς ὅτι βασιλεὺς σὺν στρατεύματι πολλῷ προέσχεταί ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένος. (2) Ἐνθα δὲ πολὺς τάραχος ἐγένετο· αὐτίκα γὰρ ἐδόκουν οἱ Ἕλληνες καὶ πάντες δὲ ἀτάκτως σφίσιν ἐπιπεσεῖσθαι. (3) Κύρος τε καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἄρματος τὸν θώρακα ἐνέδυ καὶ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον τὰ κυλῆα εἰς τὰς χεῖρας ἐλάβε, τοῖς τε ἅλλοις πᾶσι παρήγγελλεν ἐξοπλίσσθαι καὶ καθίστασθαι εἰς τὴν ἐαυτοῦ τάξιν ἕκαστον. (4) Ἐνθα δὲ σὺν πολλῇ σπουδῇ καθίσταντο, Κλέαρχος μὲν τὰ δεξιὰ τοῦ κέρματος ἔχων πρὸς τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ, Πρόξενος δὲ ἐγόμενος, οἱ δ' ἅλλοι μετὰ τούτων, Μένων δὲ καὶ τὸ στρατεύμα τὸ εὐώνυμον κέρως ἔσχε τοῦ Ἑλληνικοῦ. (5) Τοῦ δὲ βαρβαρικοῦ ἵπποις μὲν Παφλαγόνες εἰς γιλιόους παρὰ Κλέαρχον ἕστησαν ἐν τῷ δεξιῷ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πελταστικόν, ἐν δὲ τῷ εὐώνυμῳ Ἀριαῖός τε ὁ Κύρου ὑπαρχος καὶ τὸ ἄλλο βαρβαρικόν. (6) Κύρος δὲ καὶ οἱ ἵπποις τούτου ὅσον ἐξακόσιοι ὠπλισμένοι θώραξι μὲν αὐτοὶ καὶ παραμυρτίοις καὶ κράνεσι πάντες πλὴν Κύρου· Κύρος δὲ ψυλὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν εἰς τὴν μάχην καθίστατο [λέγεται δὲ καὶ τοὺς ἄλλους Πέρσας ψιλὰς ταῖς κεφαλαῖς ἐν τῷ πολέμῳ διακινδυνεύειν]. (7) Οἱ δ' ἵπποι πάντες οἱ μετὰ Κύρου εἶχον καὶ προμετωπίδια καὶ προστερνίδια· εἶχον δὲ καὶ μαχαίρας οἱ ἵπποις Ἑλληνικὰς. (8) Καὶ ᾗδ' τε ἦν μέσον ἡμέρας καὶ οὐποὶ καταφανεῖς ἦσαν οἱ πολέμιοι· ἡνίκα δὲ δαίτη ἐγένετο, ἐφάνη κονιορτός ὥσπερ νεφέλη λευκή, χρόνῳ δὲ οὐ συγγῶ ὕστερον ὥσπερ μελανία τις ἐν τῷ πεδίῳ ἐπὶ πολὺ. Ὅτε δὲ ἐγγύτερον ἐγένοντο, τάχα δὲ καὶ χαλκός τις ἤστραπτε καὶ αἱ λόγχαι καὶ αἱ τάξεις καταφανεῖς ἐγένοντο. (9) Καὶ ἦσαν ἵπποις μὲν λευκοθώρακες ἐπὶ τοῦ εὐώνυμου τῶν πολεμίων Τισσαφέρνης ἐλέγετο τούτων ἄρχην ἐγόμενοι δὲ τούτων γερόφθοροι, ἐγόμενοι δὲ ὁπλίται σὺν ποδῶρεσι φυλάναις ἀπίσιν, Αἰγύπτιοι δ' οὗτοι ἐλέγοντο εἶναι ἅλλοι δ' ἵπποις, ἅλλοι τοῖόττι. Πάντες δ' οὗτοι κατὰ ἔθνη ἐν πλαισίῳ πλήρει ἀνθρώπων ἕκαστον τὸ ἔθνος ἐπορεύετο. (10) Πρὸ δὲ αὐτῶν ἄρματα διαλείποντα συγγῶ ἀπ' ἀλλήλων τὰ δὲ δρεπανοφόρα καλούμενα· εἶχον δὲ τὰ δρέπανα ἐκ τῶν αἰώνων εἰς πλάγιον ἀποσταταμένα καὶ ὑπὸ τοῖς δίσκοις εἰς γῆν βλέποντα, ὡς διακόπτειν ὕψω ἐντυγχάνοιεν. (11) Ὁ δὲ γνώμη ἦν ὡς εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων ἐλθόντα καὶ διακόβοντα. (12) Ὁ μὲντοι Κύρος εἶπεν ὅτε καλέσας παρεκέλευετο τοῖς Ἕλλησι τὴν κραυγὴν τῶν βαρβάρων ἀνεγέσθαι, ἐψεύσθη τούτοι· οὐ γὰρ κραυγὴ ἀλλὰ σιγῇ ὡς ἀνυστὸν καὶ ἡσυγῇ ἐν ἱσῷ καὶ βραδείῳ προσέειπεν. (13) Καὶ ἐν τούτῳ Κύρος παρελκύνων αὐτὸς σὺν Πίρρῳ τῷ ἐρμηνεὺ καὶ ἅλλοις τρισὶν ἢ τέτταρσι τῷ Κλέαρχῳ ἐδὸα ἦεν τὸ στρατεύμα κατὰ μέσον τὸ τῶν πολεμίων, ὅτι ἐκεῖ βασιλεὺς εἶη· καὶ τούτ', ἔφη, νικῶμεν, πᾶν ἡμῖν πεποιήται. (14) Ὅρῳ δὲ ὁ Κλέαρχος τὸ μέσον στίφος καὶ ἀκούων Κύρου ἔξω ὄντα τοῦ Ἑλληνικοῦ εὐώνυμου βασιλέα· τοσούτων γὰρ πλῆθει περιῶν βασιλεὺς ὥστε μέσον τὸ ἐαυτοῦ ἔχων τοῦ

prospicitur; statimque omnibus, in quos incideret, clamabat tum barbaricis tum Graecis vocibus, regem magno cum exercitu adventare, tanquam ad praelium committendum paratum. Ibi tum magnus factus est tumultus: existimabant enim Graeci, ceterique adeo omnes, fore statim, ut in ipsos inordinatos irrueret. Atque Cyrus etiam e curru cum desiliisset, lorica induit, equoque conscendo in membris palla sumpsit, ceterisque denuntiabat omnibus, ut armati egrederentur, et suo quisque in acie loco constiteret. Ibi tum magno studio constiterunt, Clearcho quidem cornu dextrum obtinente, propter Euphratem fluvium; proximus ei erat Proxenus; ac post hunc stabant ceteri: Menon, suo cum agmine, levum Graecorum copiarum cornu tenebat. De barbaricis, equites ad mille Paphlagones juxta Clearchum in cornu dextro steterunt, et Graeci qui pelitis uti consueverunt: in cornu sinistro tum Ariacus Cyri praefectus, tum reliquae barbarorum copiae. Cyrus ac sexcenti fere cum eo equites medium tenebant, magnis muniti loriceis, et femorum tegumentis, et galeis omnes, praeter Cyrum: at Cyrus nudo capite pugnam expectans constitit. [Fertur etiam alios Persas capitibus nudis aliam praelii subire.] Habebant autem equi omnes, Cyro qui aderant, frontium pectorumque munimenta; gladios etiam Graecos habebant equites. Et jam meridies erat, nec hostes adhuc conspiciebantur: verum ubi postmeridianum tempus adpetisset, pulvis visus est, tanquam nubes albicans, et haud longo post tempore, tanquam nigror quidam per campum late diffusus. Cum vero propius accessissent, statim et aereum quiddam fulgebat, et hastae et ordines jam conspiciebantur. Et equites quidem laevo in hostium cornu loriceis erant albis induti (quibus Tissaphernes praeesse dicebatur: his proximi erant scuta qui gestabant Persica: quos proxime sequuti sunt gravis armatura milites cum scutis ligneis ad pedes usque pertinentibus; hi ferebantur esse Egyptii: deinceps alii equites, alii sagittarii. Atque hi omnes cum per gentes dispositi essent, agmine quadrato, eoque viris pleno, gens quaeque incidebat. Ante hos agebantur currus, longo inter se spatio distantes, qui fabati adpellabantur: falcēs hi habebant ab axibus in obliquum porrectas, et sub sellis in terram spectantes, ut in quamcumque rem incidissent, eam discinderent. Erat autem hoc ipsis consilium, ut currus istos in ordines Graecorum agerent eoque adeo dirimerent. Verum in eo Cyrus quod dixerat, cum Graecos advocatos adhortaretur, ut barbarorum clamorem sustinerent, falsus est: non enim cum clamore, sed quanto maxime silentio poterant, et sedate, aequabiliter et lente ad praelium accedebant. Atque ibi tum Cyrus ipse cum Pigrete interprete, aliisque tribus aut quatuor, praetervectus equo, Clearcho clamore significabat, ut adversus mediam hostium aciem copias suas duceret, quod istic rex esset: et, Hanc si vicerimus, inquit, omnia nobis confecta fuerint. Clearchus tametsi medium illum videret aglobum, ac de Cyro audiret, regem ultra Graecorum cornu levum esse, nam tanta rex hominum multitudine abundabat, ut sinuorum quamvis mediam obtineret aciem, Cyri

Κύρου εὐωνόμου ἔξω ἦν· ἀλλ' ὁμοῦς ὁ Κλέαρχος οὐκ ἤθελεν ἀποσπᾶσαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τὸ δεξιὸν χέρας, φοβούμενος μὴ κυκλωθεὶς ἐκατέρωθεν, τῷ δὲ Κύρῳ ἀπεκρίνατο ὅτι αὐτῷ μέλοι ὅπως καλῶς ἔχοι. (14) Καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τὸ μὲν βαρβαρικὸν στρατεύμα ὁμαλῶς προΐει, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ μένον συνετάττετο ἐκ τῶν ἔτι προσόντων. Καὶ ὁ Κύρος παρελπίων οὐ πᾶν πρὸς αὐτῷ τῷ στρατεύματι κατεθέτο ἐκατέρωσε ἀποβλέπων εἰς τε τοὺς πολεμίους καὶ τοὺς φίλους. (15) Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὑπελάσας ὡς συναντήσας ἤρετο εἰ τι παραγγέλλοι· ὁ δ' ἐπιστήσας εἶπε καὶ λέγειν ἐκέλευε πᾶσιν ὅτι καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ καὶ τὰ σφάγια καλὰ. (16) Ταῦτα δὲ λέγων θορύβου ἤκουσε διὰ τῶν τάξεων ὦντος, καὶ ἤρετο τίς ὁ θόρυβος εἴη. Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπεν ὅτι τὸ σύνθημα παρέρχεται δεύτερον ἤδη. Καὶ ἡ ἰθαῦμασε τίς παραγγέλλει καὶ ἤρετο ὅ, τι εἴη τὸ σύνθημα. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο ὅτι Ζεὺς σωτὴρ καὶ νίκη. (17) Ὁ δὲ Κύρος ἀκούσας, Ἀλλὰ δέχομαι τε, ἔφη, καὶ τούτο ἔστω. Ταῦτα δ' εἰπὼν εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἀπῆλυνε· καὶ οὐκέτι τρία ἢ τέτταρα στάδια διειχθέντων πάλαι ἀπ' ἀλλήλων ἠνίκα ἐπαινίζον τε οἱ Ἕλληνες καὶ προήρχοντο ἀντίοι ἵνα τοῖς πολεμίοις. (18) Ὡς δὲ πορευομένων ἐξεκύμαινέ τι τῆς φάλαγγος, τύπολειπόμενον ἤρξατο δρόμῳ θεῖν· καὶ ἅμα ἐφθέγγαντο πάντες οἰόντες τῷ Ἑνυαλίῳ ἐλελίζουσι, καὶ πάντες δὲ θῆσαν. (Λέγουσι δὲ τινες ὡς καὶ ταῖς ἀσπίσι πρὸς τὰ δόρατα ἐδοῦντο φέρον ποιοῦντες τοῖς ἱπποῖς.) (19) Πρὶν δὲ πᾶν εὖμα ἐξικνεῖσθαι ἐκκλίνουσιν οἱ βάρβαροι καὶ φεύγουσι. Καὶ ἐνταῦθα δὴ ἰδὼν καὶ μὲν κατὰ κράτος οἱ Ἕλληνες, ἰδόντες δὲ ἀλλήλους μὴ θεῖν δρόμῳ, ἀλλ' ἐν τάξει ἐπιστάθαι. (20) Τὰ δ' ἄρματα ἐφέρετο τὰ μὲν ἐν αὐτῶν τῶν πολεμίων, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν Ἑλλήνων κατὰ ἡνίοχων. Οἱ δ' ἐπεὶ προΐδοντες, δίσταντο· ἔστι δ' ὅστις καὶ κατελήφθη ὥσπερ ἐν ἱπποδρόμῳ ἐκπλαγείς· καὶ οὐδὲν μέντοι οὐδὲ τούτων παθεῖν ἔρασαν, οὐδ' ἄλλος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἔπαθεν οὐδεὶς οὐδὲν, πλὴν ἐπὶ τῷ εὐωνόμῳ τοξευθῆναι τις ἐλέγετο. (21) Κύρος δ' ὄρων τοὺς Ἕλληνας νικῶντας τὸ καθ' αὐτοὺς καὶ ἐκπαινομένους, ἡδόμενος καὶ προσκυνούμενος ἦδη ὡς βασιλεὺς ἐπὶ τῶν ἁμῶν αὐτὸν, οὐδ' ὡς ἐξήχθη δῶκεν, ἀλλὰ συνεκπεραμένην ἔχων τὴν τῶν σὺν ἑαυτῷ ἑξακοσίων ἱππέων τάξιν ἐπαμελεῖτο ὅ, τι ποιήσει βασιλεὺς. Καὶ γὰρ ἤδει αὐτὸν ὅτι μέσον ἔχει τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος. (22) Καὶ πάντες δ' οἱ τῶν βαρβάρων ἀρχόντες μέσον ἔχοντες τὸ αὐτῶν ἡγούνται, νομίζοντες οὕτω καὶ ἐν ἀσφαλεστάτῳ εἶναι, ἢ ἢ ἡ ἰσχύς αὐτῶν ἐκατέρωθεν, καὶ εἰ τι παραγγέλλαι χρῆζοιεν, ἡμίσει ἂν χρόνῳ σιστάσθαι τὸ στρατεύμα. (23) Καὶ βασιλεὺς δὴ τότε μέσον ἔχων τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς ὁμοῦς ἔξω ἐγένετο τοῦ Κύρου εὐωνόμου χέρατος. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς αὐτῷ ἐμάχητο ἐκ τοῦ ἀντίου οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ τεταγμένοις ἐμπροσθεν, ἐπὶ ἐκαμπτεν ὡς εἰς κύκλῳσιν. (24) Ἐνθα δὲ Κύρος δέσας μὴ ὀπισθεν γενόμενος κατακόψῃ τὸ Ἑλ-

tamen ultra cornu laevum esset), non tamen volebat Clearchus cornu dextrum a flumine abstrahere, quippe qui metueret ne utraque ex parte circumdaretur: Cyro vero respondebat, curae sibi futurum, ut res praecclare gereretur. Atque eo tempore exercitus barbaricus aequabiliter procedebat: Graecus, utpote qui in eodem adhuc loco stetit, ex iis qui subinde accedebant, instruebatur. Et Cyrus equo proventus non prorsus ipsum juxta exercitum, utrosque eminens spectabat, conversis tum in hostiles tum in copias sociales oculis. Eum vero de Graecorum exercitu Xenophon Atheniensis ubi vidisset, equo nonnilhil incitato ut ei occurreret, num aliquid imperaret, quaebebat: qui cum substitisset, dixit et omnibus nuntiari jussit, exa et hostias pulchra ostentare. Haec proferens, tumultum ordines pervagari audit, et quis esset ille tumultus, quaesivit. Aiebat Clearchus tesseram vice jam altera per aciem ire. Et miratus est is, quis eam dari jussisset, interrogavitque adeo quanam sit tessera. Respondit ille, Jupiter Servator et Victoria. Quod ubi Cyrus audisset, Accipio, inquit, atque haec esto. Haec loquutus, suum in locum reiectus est, nec jam tria quatuorve stadia phalanges ab se invicem distabant, cum Graeci praena cantabant, et adversus hostes ire incipiebant. Cumque, progredientibus iis, pars quaedam phalangis fluctuum instar sese proruere, ea a tergo quae relicta erat, citato cursu ad illam tendere cepit; simulque, quemadmodum Enyaliō elaleū canere solent, omnes conclamant, cucurrerunt omnes. [Nonnulli aiunt, eos etiam scutis ad hastas adlisis sonitum excivisse, quo terrorem equis incuterent.] Priusquam vero sagitta utroslibet adsequeretur, barbari inclinatis equis fugiunt. Atque ibi tum Graeci totis viribus insequerentur, alique aliis clamabant, ne cursu in hostes citato tenderent, sed ordine servato sequerentur. Currus autem partim per hostes ipsos, partim per Graecos, auribus vacui ferebantur. Quos cum ex his quidam praeviderant, ordines laxabant; fuit etiam qui deprehenderetur tanquam in equestri curriculo, loco decussus; et ne hunc quidem quidquam mali passum esse prodidere nonnulli: nec alius quisquam Graecorum hac in pugna quidquam passus est, nisi quod ad latus laevum sagitta quidam percussus dicebatur. Cyrus autem, cum Graecos hostium agmen sibi objectum vincere et insequi cerneret, laetitia adfectus et veneratione licet jam ab iis, qui circa ipsum erant, tanquam rex exceptus esset, tamen ne sic quidem ad insequendum concitatus erat; sed cum sexcentorum, quos secum habebat, equitum turma conglobata quid rex facturus esset studiose observabat. Norat enim eum mediam exercitus Persici aciem obtinere. Quin etiam omnes barbarorum principes medium suos inter ordines locum tenentes, ducis exsequuntur officia, quod existimant, ita se in tutissimo esse, si vires ipsorum utrinque collocatae sint, et si quid imperialium velint, exercitum id tempore dimidio breviori animadversurum. Et rex quidem eo tempore quamquam aciem exercitus sui mediam obtineret, tamen ultra Cyri cornu laevum erat. Cum autem nemo in ipsum ex adverso pugnaret, nec in eos qui ante ipsum dispositi fuerant, inflexione tanquam ad hostes circumveniendo uti cepit. Ibi vero Cyrus veritus, ne, posteaquam a tergo foret, Graeco-

λαγκίαν ἐλάυνει ἀντίος· καὶ ἐμβαλὼν τὸν τοῖς ἐξακο-
σίαις, νικᾷ τοὺς πρὸ βασιλείας τεταγμένους καὶ εἰς φυ-
γὴν ἔτρεψε τοὺς ἐξακισχίλους, καὶ ἀποκτείναι λέγεται
αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ Ἀρταγέρσην τὸν ἄρχοντα αὐτῶν.
(25) Ὡς δ' ἡ τροπὴ ἐγένετο, διασπείρονται καὶ οἱ Κύρου
ἐξακόσιοι εἰς τὸ διώκειν ὁμηγεραντας, πλὴν πάνυ δίψοι
ἄμφ' αὐτὸν κατελείβεσαν, σχεδὸν οἱ ὁμοσπάριοι κα-
λούμενοι. (26) Σὺν τούτοις δὲ ὢν καθ' ἑαυτὸν βασιλέα καὶ
τὸ ἄμφ' ἐκείνον στίριος· καὶ εὐδὺς οὐκ ἤνέσχετο, ἀλλ'
εἰπόντων, Ἵν' ἄνδρα ὄρω, ἵετο ἐπ' αὐτὸν καὶ πᾶσι κατὰ τὸ
στέφνον καὶ τιτρώσκει διὰ τοῦ θώρακος, ὡς φησι Κτησίας
ὁ ἱατρός καὶ ἰσθῆαι αὐτὸς τὸ τραυμά φησι. (27) Παύοντα
δ' αὐτὸν ἀκοντίζει τις παλῶ ὑπὸ τὸν ὀφθαλμὸν βαίως·
καὶ ἐνταῦθα μαχόμενοι καὶ βασιλεὺς καὶ Κύρος καὶ οἱ
ἄμφ' αὐτοῦς ὑπὲρ ἑαυτέρου, ὁπόσοι μὲν τὸν αὐτοῦ βα-
σιλέα ἀπέθνησκον Κτησίας λέγει· παρ' ἐκείνου γὰρ ἦν·
Κύρος δὲ αὐτὸς τε ἀπέθανε καὶ ὁκτὼ οἱ ἄριστοι τῶν
περὶ αὐτὸν ἔκειντο ἐπ' αὐτῷ. 28) Ἀρταπατης δ' ὁ
πιστότατος αὐτῷ τὸν σκεπτύχην θεράπων λέγεται,
ἐπειδὴ πιστωκότα εἶδε Κύρον, καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ
ἵππου περιπεσεῖν αὐτῷ. (29) Καὶ οἱ μὲν φησι βασι-
λέα καθεύσαι τινα ἐπισφράζει αὐτὸν Κύρῳ, οἱ δ' ἑαυτὸν
ἐπισφράζεσθαι σπασσάμενον τὸν ἀκινάχην· εἶχε γὰρ χρυ-
σοῦν, καὶ στρεπτόν δὲ ἐφόρει καὶ ψέλια καὶ τάλια ὡς-
περ οἱ ἄριστοι Περσῶν ἐτετίματο γὰρ ὑπὸ Κύρου δι'
εὐνοίαν τε καὶ πιστότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Κύρος μὲν οὖν οὕτως ἐτελεύτησεν, ἀνὴρ ὢν Περ-
σῶν τῶν μετὰ Κύρον τὸν ἄρχοντα γενόμενον βασιλικώ-
τατος τε καὶ ἄρχην ἀνώτατος, ὡς παρὰ πάντων ὁμο-
λογεῖται τῶν Κύρου δοκούντων ἐν πείρᾳ γενέσθαι.
(2) Πρῶτον μὲν γὰρ ἔτι παῖς ὢν, ὅτ' ἐπαίδευετο καὶ
σὺν τῷ ἀδελφῷ καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις παισὶ, πάντων πάντα
κράτιστος ἐνομίζετο. (3) Πάντες γὰρ οἱ τῶν ἀρίστων
Περσῶν παῖδες ἐπὶ ταῖς βασιλείαις ὁμοῦ παιδεύονταν·
ἐνθα πολλὴν μὲν σωφροσύνην καταμάθοι ἂν τις, αἰσχρόν
δ' οὐδὲν οὗτ' ἀκούσαι οὗτ' ἰδεῖν ἔστι. (4) Θεῶνται δ'
οἱ παῖδες καὶ τοὺς τιμωμένους ὑπὸ βασιλείας καὶ ἀκού-
ουσι, καὶ ἄλλους ἀτιμαζομένους ὥστε εὐδὺς παῖδες
ὄντες μαθήνουνσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. (5) Ἐνθα
Κύρος αἰδημονέστατος μὲν πρῶτον τῶν ἡλικιωτῶν ἐδό-
κει εἶναι, τοῖς τε πρεσβυτέροις καὶ τῶν ἑαυτοῦ ὑποδε-
στέροις μᾶλλον παύεσθαι, ἔπειτα δὲ φιλιππότατος καὶ
τοῖς ἵπποις ἄριστα χρῆσθαι ἔκρινεν δ' αὐτὸν καὶ τῶν εἰς
τὸν πόλεμον ἔργων, τοξικῆς τε καὶ ἀκοντίσεως, φιλομα-
θέστατος εἶναι καὶ μελετηρότατον. (6) Ἐπεὶ δὲ τῇ
ἡλικίᾳ ἔπεσπε, καὶ φιλοδηροτάτος ἦν καὶ πρὸς τὰ θηρία
μέντοι φιλοκινδυνότατος. Καὶ ἄρκτον ποτὲ ἐπιτερο-
μένην οὐκ ἔτρεσεν, ἀλλὰ συμπεσὼν κατεσπάσθη ἀπὸ
τοῦ ἵππου, καὶ τὰ μὲν ἔπαθεν, ὢν καὶ τὰς ὠτειλάς
φανερὰς εἶχε, τέλος δὲ κατέκτανε καὶ τὸν πρῶτον μόντοι

rum concideret exercitum, adversus provelitur; atque fa-
cto cum sexcentis illis impetu, vincit eos qui ante regem
erant dispositi et illos sex mille equites in fugam vertit: quin
et ipse manu sua Artagersen eorum praefectum interfecisse
dicitur. Ut autem fuga facta est, Cyri etiam illi equites
sexcenti ad insequendum impetu invecti, dissipantur: ve-
runtamen pauci admodum circa ipsum reliqui fuere, fere
qui mensae participes dicebantur. Hos cum apud se habe-
ret, regem equitumque circa illum globum conspiciit, sta-
tinque se non continuit, quin cum dixisset, Video homi-
nem, in ipsum impetu ruere; atque adeo pectus ei ferit, et
per loricam vulnus infligit, uti Ctesias tradit medicus, qui
se etiam vulnus illud curasse narrat. Cyrum vero, cum
dum ferit, palto quidam acriter vibrato sub oculum percudit:
atque ibi tumet et rege et Cyro inter se dimicantibus, et utrius-
que pro utroque stipitoribus, quot ex iis qui circa regem
erant perierint, refert Ctesias (nam apud illum tunc tem-
poris erat: Cyrus et ipse morte occubuit, et super ipsum
octo ex stipitoribus ejus jacuere praestantissimi. Artapates
autem, fidelissimus ei inter sceptruchos minister, postea-
quam Cyrum cecidisse vidit, ab equo cum desiliisset, su-
per eum procubuisse fertur. Et nonnulli tradunt regem
euidam praecipisse, hunc uti super Cyrum jugularet; alii,
scipsum eum jugulasse, stricto acinace; acinacem enim au-
reum habebat: quin et torquem gestabat, et armillas, et
alia, quemadmodum Persarum praestantissimi solent: ho-
nore enim a Cyro ornatus erat, tum propter benevolentiam
tum fidem.

CAPUT IX.

Et sic quidem Cyrus finivit, qui vir inter Persas, ex con-
sensu omnium ejus qui consuetudine usi fuissent, post Cyrum
illum primum ortos, maxime regia fuit indole, et imperio di-
gnissimus. Primum enim cum puer adhuc esset, unaque
cum fratre ceterisque pueris institueretur, omnium in omni-
bus praestantissimus habebatur. Nam omnes primorum
Persarum filii regis ad portas educantur; ubi multam ani-
madvertere possit aliquis modestiam, turpe vero quidquam
nec audire est nec videre. Spectant autem pueri tum eos,
qui honore a rege ornantur, et audiunt, tum alios qui igno-
minia notantur: adeo ut statim a pueris et imperare discant
et parere. Ille Cyrus primum visus est ex aequalibus ma-
xime verecundus, et senibus obedientior quam vel ii, qui or-
dine fortunae quam ipse erant inferiores: deinde eorum
studiosissimus, equisque uti quam optime visus est. Idem
eum etiam res ad bellum spectantes, sagittas emittendi ar-
tem jaculaque intorquendi, cupidissimum esse discendi,
et exercitationum istiusmodi tolerantissimum judicabant.
Cum vero ejus id aetati conveniret, et venandi studiosissi-
mus erat, et promptissimus ad subeunda in feris invadendis
pericula. Etiam ursam aliquando irruentem non extimuit,
sed cum ea congressus ab equo detractus est; et ea quidem
passus est vulnera, quorum cicatrices habebat manifestas,
tandem vero feram occidebat: atque illum, qui tum ei pri-

βοηθήσαντα πολλοῖς μακαριστὸν ἐποίησεν. (7) Ἐπεὶ δὲ κατεπέμψθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς στρατάρχης Λυδίας τε καὶ Φρυγίας τῆς μεγάλης καὶ Καππαδοκίας, καὶ στρατηγὸς δὲ πάντων ἀπεδείχθη ὅς καθήκει εἰς Καστολιοῦ πεδίον ἀθροίζεσθαι, πρῶτον μὲν ἐπέδειξεν αὐτὸν ὅτι περὶ κλείστου ποιοῖτο, εἰ τῷ σπείσαιτο καὶ εἰ τῷ συνθοῖτο καὶ εἰ τῷ ὑπόσχοιτο τι, μηδὲν ψεύδεσθαι. (8) Καὶ γὰρ οὖν ἐπίστευσον μὲν αὐτῷ αἱ πόλεις ἐπιτρεπόμεναι, ἐπίστευσον δ' οἱ ἄνδρες· καὶ εἰ τις πολέμιος ἐγένετο, σπασισμένον Κύρου ἐπίστευε μηδὲν ἂν παρὰ τὰς σπονδὰς καθεῖν. (9) Τοιγαροῦν ἐπεὶ Τισσαφέρνει ἐπολέμουν, πᾶσαι αἱ πόλεις ἐκούσαι Κύρον εἶλοντο ἀντὶ Τισσαφέρνους πλὴν Μιλησίων· οὗτοι δὲ, ὅτι οὐκ ἤθελε τὴν φεύγοντας προέσθαι, ἐφοβοῦντο αὐτόν. (10) Καὶ γὰρ ἔργῳ ἐπεδείκνυτο καὶ ἔλεγεν ὅτι οὐκ ἂν ποτε προαίτο, ἐπεὶ ἀπαξ φίλος αὐτοῖς ἐγένετο, οὐδ' εἰ ἔτι μὲν μείους γένοιτο, ἔτι δὲ κάκιον πράξειαν. (11) Φανερός ὃ ἦν καὶ εἰ τις τὴν ἀγαθὴν ἢ κακὴν ποιήσειεν αὐτόν, νικῶν περὶ αὐτοῦ καὶ εὐχρὴν δέ τινες αὐτοῦ ἐξέφερον ὡς εὐχαιτο τοσοῦτον χρόνον ζῆν ἔστε νικῶν καὶ τοὺς εὖ καὶ τοὺς κακῶς ποιῶντας ἀλεξόμενος. (12) Καὶ γὰρ οὖν κλείστοι δὴ αὐτῷ ἐνὶ γῇ ἀνδρὶ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἐπεθύμησαν καὶ χρήματα καὶ πόλεις καὶ τὰ ἑαυτῶν σίματα προέσθαι. (13) Οὐ μὲν δὴ οὐδὲ τούτ' ἂν τις εἴποι ὡς τοὺς κακούργους καὶ ἀδίκους εἶα καταγελαῖν, ἀλλ' ἀφειδέστατα πάντων ἐτιμωρεῖτο. Πολλάκις δ' ἦν ἰδεῖν παρὰ τὰς στενωπὰς δόους καὶ ποδῶν καὶ χειρῶν καὶ ὀφθαλμῶν στερομένους ἀνθρώπους· ὥστ' ἐν τῇ Κύρου ἐσχάτῃ ἐγένετο καὶ Ἑλληνι καὶ βαρβάρῳ μηδὲν ἀδικοῦντι ἀδικῶς κορυεύεσθαι ὅπου τις ἤθελεν, ἔχοντι ὅτι προχωροῖσι. (14) Τοῖς γε μέντοι ἀγαθοῖς εἰς πόλεμον ὁμολόγητο διαφερόντως τιμᾶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἦν αὐτῷ πόλεμος πρὸς Πισιδὰς καὶ Μυσούς· στρατευόμενος οὖν καὶ αὐτὸς εἰς ταύτας τὰς χώρας οὐς ἑώρα ἐθέλοντας κινδυνεύειν, τούτους καὶ ἀρχοντας ἐποίει ἥς κατεστρέφετο χώρας, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλῃ δώροις ἐτίμα· (15) ὥς τε φαίνεσθαι τοὺς μὲν ἀγαθοὺς εὐδαιμονεστάτους, τοὺς δὲ κακοὺς δούλους τούτων ἀξίῳ εἶναι. Τοιγαροῦν πολλὰ ἦν ἀφθονία αὐτῷ τῶν θελόντων κινδυνεύειν, ὅπου τις εὐχαιτο Κύρον αἰσθήσεσθαι. (16) Εἰς γε μὴν δικαιοσύνην εἰ τις αὐτῷ φανερός γένοιτο ἐπιδεικνύσθαι βουλόμενος, περὶ πάντος ἐποίειτο τούτους πλουσιωτέρους παρὲν τῶν ἐκ τοῦ ἀδίκου φιλοκερδούντων. (17) Καὶ γὰρ οὖν ἄλλα τε πολλὰ δικαίως αὐτῷ διεγίγριζετο καὶ στρατεύματι ἀληθινῶς ἐχρήσατο. Καὶ γὰρ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ οὐ χρημάτων ἕνεκα πρὸς ἐκείνων ἐπλευσαν, ἀλλ' ἐπεὶ ἔγνωσαν κερδαλιώτερον εἶναι Κύρῳ καλῶς παύεσθαι ἢ τὸ κατὰ μῆνα κέρδος. (18) Ἀλλὰ μὴν εἰ τις γέ τι αὐτῷ προστάξαντι καλῶς ὑπηρετήσειεν, οὐδὲν πώποτε ἀχάριστον εἶπαι τὴν προθυμίαν. Τοιγαροῦν κράτιστοι δὴ ὑπηρεταὶ πάντος ἔργου Κύρῳ ἐμύρθησαν γενέσθαι. (19) Εἰ δὲ τίνα δρῶντα δεινὸν ὄντα κινδυνεύον ἐκ τοῦ δικαίου καὶ κατασκευάζοντά τε ἥς ἔργῳ χώρας καὶ προσόδους ποιοῦντα, οὐδένα ἂν πώποτε

mus opem tulit, coram multis beatissimum certe fecit. Posteaquam autem a patre Lydiæ, Phrygiæ magnæ et Cappadociæ satrapa constitutus, ac eo deductus est, et eorum etiam omnium, quorum ad officium pertinebat in Castoli planitiem convenire, designatus est præfectus, primum demonstravit, plurimi se facere, si quis esset forte quocum fridus iniisset, si quid cum aliquo constituisset, si cui aliquid pollicitus esset, fraude mala nihil agere. Itaque ergo civitates ipsi commissæ, fidem ipsi habebant, habebant et ipsi viri fidem : et si quis extitisset hostis, fœdus ubi Cyrus cum eo pactus esset, nihil præter pacta passurus se confidit. Quapropter posteaquam bellum adversus Tissaphernem movisset, civitates omnes, præter Milesios, ultro Tissapherni Cyrum prætulērunt; hi vero, quod exules dedere nollet, eum metuebant. Etenim tum reapse, tum verbis declaravit, nunquam se eos dediturum, posteaquam amicus iis extitisset, ne si pauciores quidem etiam forent, et vero etiam fortuna magis adversa uteretur. Præterea palam ad superandos eos adnitebatur, quicunque ipsum vel beneficiis adfecissent vel injuriis : nonnulli etiam votum ejus extulerunt, optare se ut tamdiu viveret, donec et eos qui bene, et qui male de ipso meriti essent, vicem cujusque meritis rependendo vinceret. Itaque ergo uni huic ex omnibus ætatis nostræ hominibus plurimi et opes, et urbes, et corpora sua in fidem tradere cupiebant. Neque hoc quidem dixerit quisquam, quod improbos ac sceleratos sibi illudere sineret, sed in eos severissime animadvertit. Ac sæpenter tritis in viis cernere erat homines pedibus, manibus, oculis privatos : adeo ut iis in locis, Cyrus ubi imperaret, cuivis tam Græco quam barbaro iniqui nihil patranti secure liceret iter facere, quocumque vellet eorum aliquis, quidquid tandem ipsi commodum esset habens. Bellica quidem certe virtute præditos eximiis omnium consensu honoribus ornabat. Ac primum contra Pisidas et Mysos bellum gessit : et cum ipse quidem exercitum in expeditionem adversus regiones istas educeret, quos ultro se in belli offerre discrimina videbat, eos cum agri, quem suam in ditionem redegerat, præfectos constituēbat, tum aliis ornabat præmiis : adeo ut viri fortes palam essent beatissimi, ignavi vero digni, qui his servirent, haberentur. Quapropter magna erat illorum copia, qui discrimina adire vellent, ubi quis animadversurum id Cyrum arbitraretur. Quod vero ad justitiam attinet, si quem suæ factis probandæ palam cupidum animadverteret, ipsi antiquissimum erat illos locupletiores reddere iis, qui ex injustitia lucrum avide captarent. Itaque cum alia multa justè ab ipso administrabantur, tum exercitum habebat verum. Etenim duces et cohortium præfecti non pecuniæ causa ad illum navigabant, sed quod esse fructuosius existimarent, Cyri dicto recte audientes esse, quam menstruum lucrum. At si quis certe quidem ipsi, cum quid imperasset, pulchre navasset operam, nullius unquam animi alacritatem munere carere patiebatur. Quapropter in rebus omnibus Cyro qui aderant administraturi, præstantissimi sane fuisse perhibentur. Quod si quis justè ratione rem familiarem administrandi peritus esset, ut cum cui præesset regionem instruere ac redire facere videtur.

ἀρετίαιτο, ἀλλ' αἱ πλείω προσεδίδου ὥστε καὶ ἡδέως ἐπόνουν καὶ θαρβυαλῶς ἐκτόντο καὶ ἃ ἐπέπατο αὐτὸς τις ἥμισυ Κῦρον ἐκρυπτεν· οὐ γὰρ φρονῶν τοῖς φανεροῖς πλουτοῦσιν ἐφάνετο, ἀλλὰ πειρώμενος γράζεσθαι τοῖς τῶν ἀποκρυπτομένων χρήμασι. (20) Φίλους γὰρ μὲν ὅσους ποιήσεται καὶ ἐόνους γνῶναι ὄντας καὶ ἱκανοὺς κρίνειε συνεργοὺς εἶναι ὅτι τυγχάνει βουλόμενος κατεργάζεσθαι, ὁμολογῆται πρὸς πάντων κράτιστος δὲ γενέσθαι θεραπεύειν. (21) Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο οὐπερ αὐτὸς ἐνεκα φίλων ὤφειτο δεῖσθαι, ὥς συνεργοὺς ἔχει, καὶ αὐτὸς ἐπειχτο συνεργῶς τοῖς φίλοις κράτιστος εἶναι τοῦτο ὅπου ἐκαστον αἰσθάνοιτο ἐπιθυμοῦντα. (22) Δὲν δὲ πλείστα μὲν αἶμα εἰς γὰρ ὃν ἀνὴρ ἐλάμβανε διὰ πολλὰ ταῦτα δὲ πάντων δὲ μάλιστα τοῖς φίλοις διεδίδου, πρὸς τοὺς τρόπους ἐκάστου σκοποῦν καὶ ὅπου μάλιστα ὁρῶν ἐκαστον δευμένον. (23) Καὶ ὅσα τῇ σώματι αὐτοῦ κόσμον πέμπει τις ἢ ὡς εἰς πόλεμον ἢ ὡς εἰς καλῶπιον, καὶ περὶ τούτων λέγειν αὐτὸν ἔβρασαν ὅτι τὸ μὲν ἐκ αὐτοῦ σῶμα οὐκ ἂν δύναιτο τοῦτοις πᾶσι κοσμηθῆναι, φίλους δὲ καλῶς κοσμημένους μέγιστον κόσμον ἀνδρὶ νομίζει. (24) Καὶ τὸ μὲν τὰ μεγάλα νικᾶν τοὺς φίλους εὖ ποιῶντα ὁρᾶν θαυμαστόν, ἐπειδὴ γὰρ καὶ δυνατότερος ἦν· τὸ δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ περιεῖναι τῶν φίλων καὶ τῇ προθυμίᾳ χαρίζεσθαι, ταῦτα ἔτι μᾶλλον δοκεῖ ἀγαθὰ εἶναι. (25) Κῦρος γὰρ ἔπειπε φίλους αἶνου ἡμιδαῖς πολλάκις, ὅποτε πάνυ ἡδὺν λάβοι, λέγων ὅτι σῶμα δὲ πολλοῦ χρόνου τοῦτου ἡδίστον αἶνον ἐπιτύχει τοῦτον ὅν σοι ἐπειμὲ καὶ δεῖταί σου τήμερον τοῦτον ἐκπεῖν σὺν αἰς μάλιστα φίλοις. (26) Πολλάκις δὲ χίνας ἡμιθρότους ἔπειπε καὶ ἄρτους ἡμίσεια καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐπιλέγειν καλεῖσθαι τὸν φέροντα, τοῦτοις ἦρθε Κῦρος· βούλεται ὅν καὶ σὲ τούτων γεύεσθαι. (27) Ὅπου δὲ χίλια σπάνιος πάνυ εἴη, αὐτὸς δ' ἐδύνατο παρασκευάζεσθαι διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν ὑπηρέτας καὶ διὰ τὴν ἐπιμελείαν, διατρέπων ἐκείνους τοὺς φίλους τοῖς τὰ ἐκ αὐτοῦ σώματι ἄγουσιν ἵπποις ἐμβαλλέναι τοῦτον τὸν χίλον, ὥς μὴ πενθῶντες τοὺς ἐκ αὐτοῦ φίλους ἄγωσιν. (28) Εἰ δὲ ὅς ποτε πορεύοιτο καὶ πλείστοι μὲλλοντες ὀρεσθαι, προκαλῶν τοὺς φίλους ἐποπυδαίολογετο, ὥς δηλοῖν ὅς τιμᾷ. Ὡς γὰρ ἐξ ὧν ἀκούω οὐδένα κρίνω ὑπὸ πλειόνων περιλῆσθαι οὔτε Ἑλλήνων οὔτε βαρβάρων. (29) Τεκμήριον δὲ τούτου καὶ τοῦδε. Παρὰ μὲν Κῦρου δούλου ὄντος οὐδεὶς ἀπῆκε πρὸς βασιλέα, πλὴν Ὀρόντα· ἐπεχείρησε καὶ οὗτος δὲ ὃν ὤφειτο πιστὸν εἶναι ταχὺ αὐτὸν εὖρος Κῦρον φιλιεῖσθαι· τὸν ἐκ αὐτοῦ παρὰ δὲ βασιλεῶς πολλοὶ πρὸς Κῦρον ἀπῆλθον, ἐπειδὴ ποίεοντο ἀλλήλους ἐνέοντο, καὶ οὗτοι μέντοι εἰ μάλιστα ὑπὸ αὐτοῦ ἀγαπώμενοι, νομίζοντες παρὰ Κῦρον ὄντας ἀγαθοὶ ἀξιοτέρους ἂν τιμᾷ τυγχάνειν ἢ παρὰ βασιλεῖ. (30) Μέγα δὲ τεκμήριον καὶ τὸ ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ βίου αὐτοῦ γενόμενον ὅτι καὶ αὐτὸς ἦν ἀγαθὸς καὶ κρίνειν ὀρθῶς ἐδύνατο τοὺς πιστοὺς καὶ ἐόνους καὶ βεβαίους. (31) Αποθνήσκοντος γὰρ αὐτοῦ πάντες αἱ περὶ αὐτὸν φίλοι καὶ συντρέφεσαι ἀπέθανον

fortunas huic neutquam adimere voluit, sed etiam plura tribuebat; adeo ut illi et libenter labores perferret, et taliter bona compararent, et quae quispiam possideret, ea Cyrum minime celaret: nec enim iis, qui palam opulenti erant, invidere videbatur, sed illorum uti pecuniis conari, qui eas occultarent. Amicos quidem certe quoscumque sibi adungeret, ac benevolos esse animadverteret, iudicaretque idoneos esse ad id, quidquid tandem esset, quod confici vellet, adjuutores, obsequiis omnes consentiunt eum demerendi fuisse peritissimum. Etenim quod ad hoc ipsum attinet, cuius gratia ipse amicis sibi opus esse existimabat, nimirum ut ad res gerendas adjuutores haberet, etiam ipse conabatur amicis egregius esse ad id omne adiutor, quidquid tandem cupere quemque persentisceret. Muneribus plurimis, opinor equidem, unus ipse multas ob causas cumulatus est: ea vero omnium potissimum amicis, considerato cuiusque ingenio, et quo quemque maxime videret egere, largiebatur. Ac de iis etiam, quaecumque ei ad ornatum corporis ipsius mitteret aliquis, vel ad bellum idonea, vel ad cultum splendidiorem, dicere solitum tradunt, non posse suum corpus omnibus his ornari, sed amicos praeflare ornatos se maximo homini ornamento ducere. Et magnis quidem beneficiis quod amicos vinceret, nihil mirum erat, cum esset sane potentior: at quod cura gratificandique ipsis studio superabat amicos, haec vero mihi quidem potius admiranda videntur. Nam ad eos saepe Cyrus doliola vini semiplena mittebat, quoties suave admodum nactus esset, dicens se jam a longo tempore Vinum survius non adeptum esse: quam ibrem illud tibi Cyrus misit, teque rogat ut illud hodie cum iis quos maxime diligis ebas. Sapenumero semesos etiam anseres mittebat, et partes panum dimidias, et huius generis alia, cum addere iuberet eum, haec qui ferret, Cyrus his delectatus est; quapropter te quoque vult haec gustare. Ubi pabuli admodum exiguum esset, quod ipse tamen comparare posset, utpote qui multos habebat ministros, cuique id curaverat, dimittebat qui hortarentur amicos, ut equis, ipsorum qui vehabant corpora, hoc pabulum obijcerent, ne illi amicos suos fame confecti viderent. Quod si aliquando iter faceret, ac plurimi se spectaturi essent, accessit amicis gravibus de rebus sermonem habebat, ut quos honore dignaretur significaret: adeo ut neminem equidem, sive Graecorum sive barbarorum, de quibus fando accepi, a pluribus amatum fuisse iudicem. Huius rei hoc quoque argumentum est: quod a Cyro, alieno qui imperio subjectus erat, ad regem nemo defecerit, unum extra Orontam id qui facere conatus est; sed et ipse rex, quem sibi fidelem esse existimabat, eum protinus Cyro, quam sibi, amiciorem reperit: a rege vero multi ad Cyrum transierunt, posteaquam hostili alter in alterum animo esse cepit; et quidem ii, qui maxime illi in amore erant, futurum existimantes ut apud Cyrum, si strenuos sese praebant, honorem virtutis suae digniorem, quam apud regem, consequerentur. Magnum et illud argumentum, quod in fine vitae ipsi accidit, tum ipsum fuisse bonum, tum recte seligere potuisse fideles, benevolos, constantes. Nam cum vitam amitteret, omnes apud eum amici

μαρμόμενοι ὑπὲρ Κύρου πλὴν Ἀριαίου· οὗτος δὲ τεταγμένος ἐτύγγανεν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ τοῦ ἱππικοῦ ὁρῶν· ὡς δ' ᾔσθετο Κύρον πεπαιχτότα, ἔφυγεν ἔχων καὶ τὸ στρατεύμα πᾶν οὐ ἡγεῖτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἐνταῦθα δὲ Κύρου ἀποτέμενται ἡ κεφαλὴ καὶ χεὶρ ἡ δεξιὰ. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ διώκων εἰσπίπτει εἰς τὸ Κύρειον στρατόπεδον· καὶ οἱ μὲν μετὰ Ἀριαίου οὐκέτι ἴστανται ἀλλὰ φεύγουσι διὰ τοῦ αὐτῶν στρατοπέδου εἰς τὸν σταθμὸν ἐνθεν ὠρμηγντο· τέτταρες δ' ἐβήγοντο παρασάγγαι εἶναι τῆς ὁδοῦ. (2) Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τὰ τε ἄλλα πολλὰ διαρπάζουσι καὶ τὴν Φακαίδα τὴν Κύρου παλλακίδα τὴν σοφὴν καὶ καλὴν λεγομένην εἰναι λαμβάνει. (3) Ἡ δὲ Μιλησία ἡ νεωτέρα λεγθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀμυρῶν βασιλέα ἐκφεύγει γυμνὴ πρὸς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ἔτυχον ἐν τοῖς σκευοφόροις ὅπλα ἔχοντες καὶ ἀντιταχθέντες πολλοὺς μὲν τῶν ἀρπαζόντων ἀπέκτειναν, οἱ δὲ καὶ αὐτῶν ἀπέθανον· οὐ μὴν ἐφυγόν γε, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔσωσαν καὶ ἄλλα ὀνόσα ἐντός αὐτῶν καὶ χρήματα καὶ ἄνθρωποι ἐγένοντο πάντα ἔσωσιν. (4) Ἐνταῦθα διέσχον ἄλλῃλων βασιλεὺς τε καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς τριάκοντα στάδια, οἱ μὲν διώκοντες τοὺς καὶ αὐτοὺς ὡς πάντας νικῶντες, οἱ δ' ἀρπάζοντες ὡς ἴση πάντες νικῶντες. (5) Ἐπεὶ δ' ᾔσθοντο οἱ μὲν Ἕλληνες ὅτι βασιλεὺς σὺν τῷ στρατεύματι ἐν τοῖς σκευοφόροις εἶν, βασιλεὺς δ' αὖ ἤκουσε Τισσαφέρνους ὅτι οἱ Ἕλληνες νικῶνεν τὸ καθ' αὐτοὺς καὶ εἰς τὸ πρόσθεν οἰχόνται διακόντες, ἐνταῦθα δὲ βασιλεὺς μὲν ἀθροίζει τε τοὺς ἐκείνους καὶ συντάττεται, ὃ δὲ Κλέαρχος ἐβουλεύετο Πρόξην καλέσας, πλησιαίτατος γὰρ ἦν, εἰ πέμποιν τινας ἢ πάντες ἴωεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀρῆξοντες. (6) Ἐν τούτῳ καὶ βασιλεὺς δῆλος ἦν προσίων πάλιν ὡς ἐδόκει ἐπισθῆναι. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες στραφέντες παρεσκευάζοντο ὡς ταύτῃ προσιόντος καὶ δεξόμενοι, ὃ δὲ βασιλεὺς ταύτῃ μὲν οὐκ ἤγεν, ἥ δὲ παρῆλθεν ἔξω τοῦ εὐωνύμου κέρατος ταύτῃ καὶ ἀπήγαγεν, ἀναλαβὼν καὶ τοὺς ἐν τῇ μέσῃ κατὰ τοὺς Ἕλληνας αὐτομολήσαντας καὶ Τισσαφέρην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ. (7) Ὁ γὰρ Τισσαφέρης ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ διήλασε παρὰ τὸν ποταμὸν κατὰ τοὺς Ἕλληνας πελταστάς· διελευσὼν δὲ κατέκτανε μὲν οὐδένα, διαστάντες δ' οἱ Ἕλληνες ἐπιών καὶ ἠκόντιζον αὐτούς· Ἐπισθένης δὲ Ἀμριπολίτης ἦρχε τῶν πελταστῶν καὶ ἐλέγετο φρόνιμος γενέσθαι. (8) Ὁ δ' οὖν Τισσαφέρης ὡς μείων ἔχων ἐπὶ πλάτῃ, πάλιν μὲν οὐκ ἀναστρέφει, εἰς δὲ τὸ στρατόπεδον ἀφικόμενος τὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκεῖ συντυγχάνει βασιλεὶ, καὶ ἐμοῦ δὴ πάλιν συνταξάμενοι ἐπορεύοντο. (9) Ἐπεὶ δ' ἔσαν κατὰ τὸ εὐώνυμον τῶν Ἑλλήνων κέρας, ἔδωσαν οἱ Ἕλληνες μὴ προσαγάγειν πρὸς τὸ κέρας καὶ περιπύσαντες ἀμφοτέρωθεν αὐτοὺς κατακόψαν· καὶ ἔδωκε αὐτοῖς ἀναπτύσσειν τὸ κέρας καὶ ποιήσασθαι

et mensae participes pro Cyro pugnantes mortem oppetierunt, unum extra Ariacum : is in laevo forte aciei cornu constitutus erat copiarum equestrium praefectus ; ut autem cecidisse Cyrum intellexerat, fugam cum exercitu, cui praerat, toto capescebat.

CAPUT X.

Ibi tum Cyri caput manusque dextra abscissa est. Rex cum suis hostes dum persequitur, in castra incidit Cyriana : nec jam quidem amplius Ariaci subsistunt copiae, sed per castra sua stationem ad illam, unde paulo ante discesserant, fugiunt : quatuor autem itineris spatium parasangas longum esse ferebantur. Rex, et cum eo qui erant, tum alia multa diripiunt, tum etiam Cyri concubinam patria Phocæensem, quæ docta et elegans esse dicebatur, ille capit. At Milesia natu minor altera, ab iis qui circa regem erant capta, nuda effugit ope Græcorum, qui armati apud impedimenta forte steterunt : quique cum acie instructa restitissent, multos interfecerunt ex iis qui castra diripiebant, atque de ipsorum etiam numero nonnulli interiire : neque tamen fugæ se dederunt, sed et mulierem istam salvam præstabant, ac alia quaecunque intus habebant, tum facultates tum homines, omnia conservabant. Ibi rex atque Græci inter se stadia circiter triginta distabant, cum hi oppositos sibi hostes insequerentur, quasi qui universos vicissent ; illi obvia quæque raperent, quasi jam universi victoriam essent adepti. Verum ubi Græci regem cum exercitu esse apud impedimenta cognorunt, et rex de Tissapherne audierat. Græcos aciem sibi oppositam vicisse, ac eam insequendi causa ulterius progredi, tum vero suos rex colligit instruitque : Clearchus autem, vocato ad se Proxeno (nam ei proximus erat), utrum quosdam mitterent, deliberabat, an omnes potius ad castra defendenda pergerent. Interea rex palam iterum accedebat, uti videbatur, a tergo. Ac Græci quidem conversi, ut hac parte, qua facturus impetum videbatur, ipsum adirent exciperentque, sese comparant : at rex suos ea non ducebat, sed qua laevum ultra cornu processerat, ea etiam abduxit, receptis ad se iis, qui ad Græcos in praelio transfugerant, et cum suis etiam Tissapherne. Nam Tissaphernes primo in congressu non fugerat, sed flumen propter cum equitatu penetrat adversus Græcos peltastas : eo dum perequibat, neminem quidem interfecit, verum Græci data hinc illinc via consistentes ejus cædebant copias et jaculis feriebant. Peltastarum praefectus erat Episthenes Amphipolitæ, vir, uti ferebatur, prudens. Itaque Tissaphernes, cum inferior discessisset, rursus non reversus est ; cumque Græcorum ad castra pervenisset, in regem ibi forte incidit, atque ad eos simul utriusque instructa rursus acie illinc proficiscebantur. Ac ubi ad laevum Græcorum cornu adventissent, et cæderent Græci ne cornu invaderent, atque ipsos utrumque circumveniendo hinc inde cæderent : quare vicissim est ipse in cornu

δύσθην τὸν ποταμόν. (10) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐβούλευντο καὶ δὴ βασιλεὺς παραμεψάμενος εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα κατέστησεν ἀντίαν τὴν γαλαγγα ὥσπερ τὸ πρῶτον μαχομένου συνήει. Ὡς δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ἐγγὺς τε ὄντας καὶ παρατεταγμένους, αὐθὺς παιανίσαντες ἐπήρσαν πολλὸ ἐπὶ προθυμότερον ἢ τὸ πρόσθεν. (11) Οἱ δ' αὖ βάρβαροι οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐκ πλέονος ἢ τὸ πρόσθεν ἐφρουρον· οἱ δ' ἐπεδίωκον μέχρι κόμης τινός· ἐν ταῦθα δ' ἔστησαν οἱ Ἕλληνες. (12) Ὑπὲρ γὰρ τῆς κόμης γήλοφος ἦν, ἐφ' οὗ ἀνεστράφησαν οἱ ἀμφὶ βασιλεῖα, περὶ μὲν οὐκέτι, τῶν δὲ ἱππέων ὁ λόφος ἐνεπλήσθη, ὥστε τὸ ποιοῦμενον μὴ γινώσκειν. Καὶ τὸ βασιλεῖον σημεῖον ὅρῃν ἔρασαν, ἀετὸν τινα χρυσῶν ἐπὶ πέλτρῃ (ἐπὶ ζυλῷ) ἀνατεταμένον. (13) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ταῦθ' ἐχώρουν οἱ Ἕλληνες, λέιπτοι δὲ καὶ τὸν λόφον οἱ ἱππεῖς· οὐ μὲν ἔτι ἀθρόοι ἀλλ' ἄλλοι ἄλλοθεν ἐψύχοντο· δὴ λόφον τῶν ἱππέων τέλος δὲ καὶ πάντες ἀπεχώρησαν. (14) Ὁ οὖν Κλέαρχος οὐκ ἀνεδιόργαν ἐπὶ τὸν λόφον, ἀλλ' ὑπὸ αὐτὸν στήσας τὸ στράτευμα πέμπει Λύκιον τὸν Συρακούσιον καὶ ἄλλον ἐπὶ τὸν λόφον καὶ κελεύει κατιδόντας τὰ ὑπὲρ τοῦ λόφου τί ἔστιν ἀπαγγεῖλαι. (15) Καὶ ὁ Λύκιος ἤλασέ τε καὶ ἰδὼν ἀπαγγέλλει ὅτι φεύγουσιν ἀνὰ κράτος. Στάδων δ' ὅτε ταῦτα ἦν καὶ ἤλκος ἐδύετο. (16) Ἐν ταῦθα δ' ἔστησαν οἱ Ἕλληνες καὶ θέμενοι τὰ ὅπλα ἀνεκύνοντο· καὶ ἅμα μὲν ἐθαύμαζον ὅτι οὐδαμοῦ Κύρος φαίνεται οὐδ' ἄλλος ἀπ' αὐτοῦ οὐδεὶς παρήϊ· οὐ γὰρ ᾔδεσαν αὐτὸν τελευτήσαντα, ἀλλ' εἰκάζον ἢ διώκοντα ὀλέσθαι ἢ κατακτενέμενόν τι προεληλακέναι. (17) καὶ αὐτοὶ ἐβούλευντο εἰ αὐτοῦ μέιναντες τὰ σκευοφόρα ἐν ταῦθα ἄγουντο ἢ ἀπίοιεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Ἐδοξεν οὖν αὐτοῖς ἀπίεσθαι· καὶ ἀνικνύονται ἀμφὶ δόρυπαστον ἐπὶ τὰς σκινάς. (18) Ταύτης μὲν τῆς ἡμέρας τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. Κατακαμβάνουσι δὲ τῶν τε ἄλλων χρημάτων τὰ πλείστα διηρησμένα καὶ εἴ τι σιτίον ἢ ποτόν ἦν, καὶ τὰς ἀμάξας, μεστὰς ἀλεύρων καὶ ὀνύου, ἃς παρεσκευάσατο Κύρος, ἵνα εἴ ποτε σφοδρὰ τὸ στράτευμα λάθοι ἐνδεῖα, διαδοίῃ τοῖς Ἕλλησιν· ἦσαν δ' αὐταὶ τετρακόσιοι ὥς ἐλέγοντο ἅμαξαι· καὶ ταύτας τότε οἱ οὖν βασιλεῖ διήρπασαν. (19) Ὡς τε ἀδειπνοὶ ἦσαν οἱ πλείστοι τῶν Ἑλλήνων· ἦσαν δὲ καὶ ἀνάριστοι πρὶν γὰρ δὴ καταλῦσαι τὸ στράτευμα πρὸς ἄριστον βασιλεὺς ἐφάνη. Ταύτην μὲν οὖν τὴν νύκτα οὕτω διεγένοντο.

BIBAION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὡς μὲν οὖν ἡβροῦσθαι Κύρῳ τὸ Ἑλληνικόν, ὅτε ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν Ἀρταξέρξην ἐστράτευετο, καὶ ὅσα ἐν τῇ ἀνοσίᾳ ἐπράχθη καὶ ὥς ἡ μάχη ἐγένετο καὶ ὥς Κύρος ἐπὶ εὐχρῆτι καὶ ὥς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐβήοντες οἱ Ἕλ-

replicare, ut a tergo flumen haberent. Hoc dum illi capiunt consilii, rex continuo phalangis forma in eandem, quam prius habuit, permutata, eam, uti primum ad pugnam conserendam accesserat, exadversum hostem constituit. Cum autem Graeci eos et in propinquo et instructos esse cernerent, rursum parana ubi cecinerant, multo etiam alacrius, quam antea, eos invadebant. Horum barbari non excipiebant impetum, sed ex maiore intervallo quam antea, fugam capiebant : quos Graeci ad vicum quendam persequuntur; ubi demum subsistunt : nam supra vicum collis erat, in quo se converterant ii, qui circa regem erant; in quibus pedites quidem non erant, sed equitibus impletus erat collis; adeo ut quid ageretur sciri non posset. Signum etiam regium videre se dicebant, auream quandam aquilam in hasta cuspide extensam. Cum autem Graeci huc etiam tenderent, deserunt quoque collem equites, non sane copiis jam confectis, sed alii ex alia parte: nudabaturque adeo equitatu collis: tandem etiam omnes discessere. Clearchus quidem non continuo copias in collem promovit, sed iis sub ipso collocatis, Lycium Syracusanum cum alio quodam mittit, et imperat, ut speculati quae essent in colle, quomodo se habeant, ipsi renuntiarent. Haec Lycius in eum adequitavit, et cum omnia vidisset, fugere hostes totis viribus renuntiat. Jamque adeo, cum haec gererentur, sol propemodum occidebat. Atque hic Graeci substiterunt, et sub armis conquelescebant: simul mirabantur, Cyrus nusquam adparuisse, nec alium ab ipso quenquam adfuisse; neque enim mortuum eum esse norant, sed vel insequendis hostibus intentum abiisse, vel ad occupandum aliquid provectum esse conjiciebant: ipsique adeo consultabant, num illic commorati impedimenta eo adducerent, an ad castra discederent. Ipsis tandem visum est discedere; et atque adeo sub coenae tempus ad tentoria perveniunt. Et hic quidem hujus fuit diei finis. Offendunt autem eum alias fortunas maxima ex parte direptas, tum quidquid potulentum esculentumve fuerat; et plaustra farina vinoque repleta, quae Cyrus sibi paraverat, ut si quando gravis exercitum inesset inopia, Graecis ea distribueret; plaustra autem ipsa numero fuisse dicuntur quadringenta: haec vero etiam regis tum diripuerant copiae: adeo ut maxima Graecorum pars coena careret, cum ne pransi quidem fuissent: nam priusquam ad prandium in castra diverteret exercitus, rex adparuit. Atque hanc quidem noctem sic exegerunt.

LIBER II

CAPUT I.

Et quemadmodum quidem Graecae Cyro copiae coactae fuere, quo tempore adversus fratrem Artaxerxem expeditionem suscepit, et quaecunque inter adscensum gesta fuerunt, quo pacto pugna fuit commissa, qua ratione Cyrus occubuit,

ληνες ἐκοιμήθησαν οἰόμενοι τὰ πάντα νικᾶν καὶ Κύρον
 ἔν, ἐν τῷ ἔμπροσθεν λόγῳ δεδῶλται. (2) Ἄμα δὲ
 τῇ ἡμέρᾳ συνελθόντες οἱ στρατηγοὶ ἐθαύμαζον ὅτι Κύ-
 ρος οὔτε ἄλλον πέμποι σημαίνοντα δ, τι χρὴ ποιεῖν οὔτε
 αὐτὸς φαίνεται. Ἐδρξεν οὖν αὐτοῖς συσκευασαμένοις δ
 εἶον καὶ ἐξοπλισαμένοις προΐεσθαι εἰς τὸ πρόσθεν, ἕως
 ἑκὼς συμμύξουσιν. (3) Ἦδῃ δὲ ἐν ὁρμῇ ὄντων ἅμα ἡλίῳ
 ἀνίσχοντι ἦλθε Προκλῆς ὁ Τευθρανίας ἄρχων, γεγονὼς
 ἀπὸ Δημαράτου τοῦ Λάκωνος, καὶ Γλοῦς ὁ Ταμῷ.
 Οὗτοι ἔλεγον ὅτι Κύρος μὲν τέθνηκεν, Ἀριαῖος δὲ πε-
 ρεφθὼς ἐν τῷ σταθμῷ εἴη μετὰ τῶν ἄλλων βαρβάρων
 ὅν τῇ προτεραίᾳ ὥρμητο, καὶ λέγει ὅτι ταύτην μὲν
 τὴν ἡμέραν περιμένειεν ἂν αὐτοὺς, εἰ μέλλοιεν ἔχειν,
 τῇ δὲ ἄλλῃ ἀπέρχεται φαίη ἐπὶ Ἰωνίαν, θενπερ ἦλθε.
 Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες
 πηλάνομενοι βαρέως ἔφερον. Κλέαρχος δὲ τάδε εἶπεν·
 Ἄλλ' ὥρλε μὲν Κύρος ἔξῃ· ἐπεὶ δὲ τετελεύτηκεν, ἀπαγ-
 γύλλετε Ἀριαῖον ὅτι ἡμεῖς νικῶμεν τε βασιλέα καὶ ὡς ὁρᾷτε
 αὐταῖς ἐπὶ ἡμῖν μάχεται, καὶ εἰ μὴ ὑμεῖς ἦλθετε, ἐπο-
 ριζόμεθα ἀνέπιδ βασιλέα. Ἐπαγγελλόμεθα δὲ Ἀριαῖον,
 ἐν ἐνθάδε εἶθι, εἰς τὸν ὄρον τὸν βασιλεῖον καθιεῖν
 αὐτὸν· τῶν γὰρ μάχῃ νικῶντων καὶ τὸ ἄρχειν ἐστί.
 Ταῦτ' εἰπὼν ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους καὶ σὺν αὐ-
 τοῖς Χειρίσορον τὸν Λάκωνα καὶ Μένωνα τὸν Θετταλόν·
 καὶ γὰρ αὐτοὺς Μένων ἐβούλετο ἦν γὰρ φίλος καὶ ξένος
 Ἀριαῖου. (6) Οἱ μὲν ὄχοντο, Κλέαρχος δὲ περιέμενε.
 Τὸ δὲ στράτευμα ἐπορίζετο σίτον ὅπως ἐδύνατο ἐκ τῶν
 ὑποζυγίων κόπτοντες τοὺς βοῦς καὶ ὄνους· ξύλοις δ'
 ἐργάζετο μικρὸν προϊόντες ἀπὸ τῆς φάλαγγος οὗ ἡ μάχῃ
 ἐγένετο τοῖς τε οἰστοῖς πολλοῖς οὖσιν, οὓς ἡνάγκαζον οἱ
 Ἑλληνες ἐκβάλλειν τοὺς αὐτομολοῦντας παρὰ βασιλείως,
 καὶ τοῖς γέβροις καὶ ταῖς ἀσπίσι ταῖς ξυλίναις ταῖς Αἰ-
 γυπτίαις· πολλαὶ δὲ καὶ πέλται καὶ ἀμαξαὶ ἦσαν φέρε-
 σθαι ἔρμητοι· ὅς πᾶσι γράμμενοι κρέα ἐφέροντες ἡσθιον ἐκεί-
 νῃ τὴν ἡμέραν. (7) Καὶ ἦδῃ τε ἦν περὶ πληθούσαν
 ἐγορᾶν καὶ ἐρχονται παρὰ βασιλείως καὶ Τισσαφέρνους
 κίρυκας οἱ μὲν ἄλλοι βάρβαροι ἦν δ' αὐτῶν Φαλίνος εἰς
 Ἑλάν, ὃς ἐτύγγανε παρὰ Τισσαφέρνει ὦν καὶ ἐντίμως
 ἔρην καὶ γὰρ προσποιεῖτο ἐπιστήμων εἶναι τῶν ἀμφὶ
 ταῖς τε καὶ ἐπὶ τομαχίαν. (8) Οὗτοι δὲ προσελθόντες
 καὶ καλέσαντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἄρχοντας λέγουσιν
 ἐπὶ βασιλεὺς καλεῖται τοὺς Ἑλληνας, ἐπεὶ νικῶν τυγχά-
 νει, καὶ Κύρον ἀπέκτονε, παραδόντας τὰ ὅπλα ἰόντας
 ἐπὶ τὰς βασιλείως θύρας εὐρίσκεισθαι ἂν τὴν δύνονται ἀγα-
 θῶν. (9) Ταῦτα μὲν εἶπον οἱ βασιλεὺς κίρυκες· οἱ δὲ
 Ἑλληνες βαρέως μὲν ἤκουσαν, ὁμοῦ δὲ Κλέαρχος το-
 σῶτον εἶπεν ὅτι οὐ τῶν νικῶντων εἴ τι δὲ ὅπλα παραδί-
 ναι· ἀλλ', ἔφη, ὑμεῖς μὲν, ὦ ἄνδρες στρατηγοὶ, τού-
 τος ἀπακρίνασθε ὅτι κάλλιστόν τε καὶ ἀριστόν ἔχετε·
 ἐγὼ δὲ αὐτίκα ἔξω. Ἐκάλεσε γὰρ τὴν αὐτὴν τῶν ὑπε-
 ρῶν, ὅπως ἔδοι τὰ ἐκτὸς ἐξηρημένον· εἰς γὰρ θυμέ-
 νας. (10) Ἐνθα δὲ ἀπεκρίνατο Κλεάνωρ μὲν δ' Ἀρκάς
 πρεσβύτατος ὢν ὅτι πρόσθεν ἂν ἀποθάνοιεν ἢ τὰ ὅπλα
 ἐξαράδωσαν· Προξένος δὲ ὁ Θηβαῖος, Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη,

quomodo Græci ad castra sua profecti quieti sederunt,
 quod vicisse se omni ex parte existimarent, Cyrumque adeo
 superstitem esse, superiore libro expositum est. Cum vero
 prima luce convenissent duces, mirabantur quod Cyrus nec
 alium quenkum mitteret, qui quid agendum esset signifi-
 caret, nec ipse adpareret. Iis itaque tandem visum est, vasis
 quæ ipsis reliqua erant collectis, armisque sumptis, ulterius
 procedere, usquedum Cyro sese conjungerent. Et cum jam
 in ipso essent egressu, sub ipsum solis ortum venit Procles
 Teuthraniae praefectus, qui a Damarato Lacedaemonio genus
 ducebat, et Tami filius Glus. Narrabant hi, Cyrum mortu-
 um esse, Ariæum vero, fugæ qui se dedisset, ea esse in
 statione cum reliquis barbaris, unde pridie discessissent,
 et dicere hunc, velle se diem istum eos exspectare, si ulterius
 essent; altero in Ioniam abire, unde venisset. Hæc cum
 duces audissent, Græcique adeo ceteri, graviter ferebant.
 Clearchus autem hæc dixit: Utinam Cyrus viveret; verum
 quandoquidem mortem obiit, renuntiate Ariæo nos quidem
 vicisse regem, neminemque, uti videtis, amplius adversus
 nos pugnare; quod nisi vos venissetis, adversus regem per-
 rexissemus. Ariæo vero pollicemur, huc si venerit, nos
 ipsum regio in solio collocaturos: eorum enim, qui praelio
 vincunt, etiam imperare est. Cum hæc dixisset, nuntios,
 unaque cum iis Chirisophum Lacedaemonium, et Menonem
 Thessalum misit: nam Meno ipso sic volebat; quippe qui
 amicus erat et hospes Ariæi. Hi quidem discessere, atque
 ibi Clearchus reditam eorum exspectabat. Ceterum exer-
 citus cibum sibi, ut poterat, ex jumentis, boves ac asinos
 cædendo, parabat: progressique paulum ab acie, praelium
 ubi commissum fuerat, pro lignis utebantur sagittis, qua-
 rum magna erat copia, quas quidem transfugas a rege
 projicere coegerant Græci; scutis item Persicis, et ligneis
 scutis Aegyptiacis: multæ erant et peltæ, et plaustra vacua;
 quibus usi omnibus, elixas carnes illo die comedebant.
 Jamque adeo id temporis erat, quo frequens hominibus
 forum esse solet, cum a rege ac Tissapherne veniunt cadu-
 ceatores, alii quidem barbari; unus ex iis Græcus erat Phali-
 nus nomine, qui tunc forte apud Tissaphernem erat, et qui-
 dem in honore; quippe qui earum rerum simulabat peri-
 tiam, ad aciem struendam quæ spectarent et ad artem armis
 depugnandi. Ili cum accessissent Græcorumque præfec-
 tos vocassent, jubere aiunt regem, Græcos cum ipse vicis-
 set et Cyrum interfecisset, traditis armis, regis ad portas pro-
 ficisci, et si quid commodi possint impetrare. Hæc regis
 aiebant caduceatores: quæ tametsi audita graviter Græci
 ferebant, Clearchus tamen id unum respondit, non esse il-
 lorum qui vicissent, arma tradere; verum vos duces, ait, iis
 respondete quidquid honestissimum optimumque responsum
 habetis; ego mox revertar. Nam ex ministris quidam eum
 accessiverat, ut exta jam exempta inspiceret; quod id forte
 temporis rem sacram faceret. Ibi Cleanor Arcas, natu ma-
 ximus omnium, respondit prius se morituros, quam arma
 traderent: Proxenus vero Thebanus, Equidem miror, inquit,

ὃ Φαλίνας, θαυμάζω πότρεα ὡς κρατῶν βασιλεὺς αἰτεῖ τὰ ὅπλα ἢ ὡς διὰ φίλῶν δῶρα. Εἰ μὲν γὰρ ὡς κρατῶν, τί δεῖ αὐτὸν αἰτεῖν καὶ οὐ λαθεῖν ἐλθόντα; εἰ δὲ παῖσας βούλεται λαθεῖν, λεγέτω τί ἐστὶ τοῖς στρατιώταις, ἐὰν αὐτῷ ταῦτα χαρίσωνται. (11) Πρὸς ταῦτα Φαλίνας εἶπε, Βασιλεὺς νικᾶν ἡγείται, ἐπεὶ Κύρου ἀπέκτονε. Τίς γὰρ αὐτῷ ἐστὶν ἑστὶς τῆς ἀρχῆς ἀντιποιεῖται; νομίζει δὲ καὶ ὑμεῖς αὐτοῦ εἶναι, ἔχον ἐν μέσῃ τῇ ἑαυτοῦ γῶνι καὶ ποταμῶν ἐν τῷ ἀδιαβάτῳ καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἐπ' ὑμῶν δυνάμενος ἀναγεῖν ὅσον οὐδ' εἰ παρήγοι ὑμῖν δυνάσθε ἂν ἀποκτείναι. (12) Μετὰ τούτων Θεοπόμπος Ἀθηναῖος εἶπεν, Ὁ Φαλίνας, νῦν, ὡς σὺ ὁρᾷς, ἡμῖν οὐδὲν ἐστὶν ἀνὰ ἄλλο εἰ μὴ ὅπλα καὶ ἀρετὴ. Ὅπλα μὲν οὖν ἔχοντες οὐ μὲν ἂν καὶ τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι, παραδόντες δ' ἂν ταῦτα καὶ τῶν σωμάτων στερηθῶμεν. Μὴ οὖν οἶόν τι μόνον ἀγαθὰ ἡμῖν ὄντα ὑμῖν παραδόντων, ἀλλὰ σὺν τούτοις καὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἀνὰ ἄλλο μαχόμεθα. (13) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φαλίνας ἐνέταξε καὶ εἶπεν, Ἀλλὰ φιλοσόφῳ μὲν εἰκάς, ὦ νεανίσκα, καὶ λέγεις οὐκ ἀρχαῖτα; ἴσθι μέντοι ἀνόητος, εἰ οἶς τὴν ὑμετέρων ἀρετὴν περιγενέσθαι ἂν τῆς βασιλείας δυνάμεως. (14) Ἄλλους δὲ τινες ἔρασαν λέγειν ὑπομαχαιζομένους ὡς καὶ Κύρῳ πιστοὶ ἐγένοντο καὶ βασιλεῖ ἂν πολλοῦ ἄξιον γένοιτο, εἰ βούλοιο φίλος γενέσθαι καὶ εἶπε ἄλλο τι θέλει χρῆσθαι εἰτ' ἐπ' Ἀγρυππὸν στρατεύειν, συγκαταστρέφειν ἂν αὐτῷ. (15) Ἐν τούτῳ Κλέαρχος ἦκε, καὶ ἡρώτησεν εἰ ἤδη ἀποκακισμένοι εἴεν. Φαλίνας δὲ ὑπολαβὼν εἶπεν, Οὔτοι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἄλλος ἄλλὰ λέγειν, σὺ δ' ἡμῖν εἰπὲ τί λέγεις. (16) Ὁ δ' εἶπεν, Ἐγὼ σε, ὦ Φαλίνας, ἄγμενος εὐφρακκα, σῶμα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, σὺ τε γὰρ Ἕλληγ' εἰ καὶ ἡμεῖς τοσούτοι ὄντες ὅσους σὺ ὁρᾷς. Ἐν τοιούτοις δὲ ὅντις πράγμασι συμβουλευόμεθα σοὶ τί χρὴ ποιεῖν περὶ τῶν λόγων. (17) Σὺ οὖν πρὸς θεῶν συμβούλευσον ἡμῖν, ὅτι σοὶ δοκεῖ καλύτερον καὶ ἁριστον εἶναι, καὶ ὃ σοὶ τιγὴν αἴτει τὸν ἔπειτα χρόνον λεγόμενον, ὅτι Φαλίνας ποτε πεμφθεὶς παρὰ βασιλείας κεύσων τοὺς Ἕλληνας τὰ ὅπλα παραδόναι συμβουλευόμενος συμβούλευσεν αὐτοῖς τάδε. Οἴσθαι δὲ ὅτι ἀνάγκη λέγεσθαι ἐν τῇ Ἑλλάδι ἢ ἂν συμβουλεύσῃς. (18) Ὁ δὲ Κλέαρχος ταῦτα ὑπήγατο βουλόμενος καὶ αὐτὸν τὸν παρὰ βασιλείας προσεβύοντα συμβουλεύσαι μὴ παραδόναι τὰ ὅπλα, ὅπως εὐέλπιδες μᾶλλον εἴεν οἱ Ἕλληνες. (19) Φαλίνας δὲ ὑποστρέψας παρὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ εἶπεν, Ἐγὼ, εἰ μὲν τῶν κυρίων ἐλπίδων μία τις ὑμῖν ἐστὶ σωθῆναι πολεμούντας βασιλεῖ, συμβουλεύω μὴ παραδόναι τὰ ὅπλα· εἰ δὲ τοι μηδεμίαν σωτηρίαν ἐστὶν ἐλπίς ἀκόντος βασιλείας, συμβουλεύω πώζεσθαι ὑμῖν ὅπη δυνατόν. (20) Κλέαρχος δὲ πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ σὺ λέγεις παρ' ἡμῶν δὲ ἀπαγγέλλε τάδε ὅτι ἡμεῖς οὐ μὲν ἂν δέοι βασιλῆα φίλους εἶναι, πλείονος ἂν ἄξιον εἶναι φίλοι ἔχοντας τὰ ὅπλα ἢ παραδόντας ἄλλοι, εἰ δὲ δέοι πολεμεῖν, ἄμεινον ἂν πολεμεῖν ἔχοντας τὰ ὅπλα ἢ ἄλλῳ παραδόντας. (21) Ὁ δὲ Φαλίνας εἶπε, Ταῦτα μὲν δὴ

Phalines, utrum tanquam victor arma rex postulet, an amicitia nomine munera. Nam si ea, ut qui vicerit, postulat, quid opus est postulare, quin potius huc veniat capiatque? sin id velit ut ea persuadendo consequatur, dicat quid habituri sint milites, haec si ei gratificati fuerint. Ad haec Phalines, Rex, inquit, vicisse se arbitratur, quia Cyrum occidit. Quis enim est imperium qui sibi vindicet? Vos etiam suos esse existimat, quippe quos in media ipsius regione, intraque flumina vix superanda tenet; et adversus vos hominum multitudinem ducere potest, quantum, ne si data quidem vobis fuerit facultas, perimere possitis. Post deinde Theopompus Atheniensis, Nobis jam, inquit, Phalines, nihil aliud boni, ut vides, nisi arma et virtus. Et arma quidem certe quamdiu habemus, virtutem nobis esse usui posse putamus: ea si tradiderimus, fore etiam uti corporibus simus privati suspicamur. Ne igitur existimato quae sola nobis reliqua sunt, ea nos bona tradituros: sed his de bonis etiam vestris pugnabimus. Haec cum audisset Phalines, risit, Et tu quidem, ait, philosophi speciem praefers, adolescens, et non injucunda profers: verum te stultum esse scito, si virtutem vestram regis viribus superiore fore arbitraris. Alios autem nonnullos fuisse ferebantur, qui animi nonnihil remissi, Cyro filios se fuisse dicerent, atque etiam regi magno commodo futuros, si amicus ipsis esse velit: atque sive ad aliud aliquid ipsorum uti opera, sive expeditionem adversus Egyptum suscipere vellet, ad eam una cum ipso subigendam se fore paratos. Interea venit Clearchus, et, num jam respondissent, quaesivit. Cujus sermonem excepisset Phalines, Horum, inquit, alius aliud, Clearche, profer: tu vero quid jubeas, exponito. Et ille, Ego te libens, ait, Phalines, vidi, atque hi itidem, opinor, omnes: nam et tu Graecus es, et nos, qui tot numero sumus, quot ipse vides: in tali autem rerum nostrarum statu te consulimus quid in iis faciendum sit, de quibus dicis. Quamobrem, per deos, id nobis consilii dato quod tibi pulcherrimum esse optimumque videtur, et quod postero tempore commemorandum tibi honorem adferet, Phalinum scilicet a rege missum olim, ut Graecis arma tradere juberet, consulentibus ipsis hoc consilii dedidisse. Scis autem necessario futurum ut ejus, tu quod dederis, consilii in Graecia mentio fiat. Clearchus autem haec subiciebat, quia volebat ut etiam ipse qui legatus a rege venerat, hoc ipsis consilii daret, ne arma traderent, ut spem Graeci meliorem conciperent. At Phalines reversus, praeter ejus opinionem ita dixit: Ego si vel una quidem spes de mille vobis est, fore vos salvos si bellum regi faciatis, hoc consilii do, ne tradatis arma: sin rege invito nulla vobis reliqua spes est salutis, salutem amplectendam esse, quae licet ratione, moneo. Ad ea Clearchus, Dicis tu quidem haec, inquit: verum a nobis haec renuntiatio, existinare nos, si regi amicos esse oporteat, utiliores nos ipsi fore amicos, arma cum teneamus, alteri quam si tradiderimus: sin bellum fuerit gerendum, melius bellaturos arma si habeamus, quam si alii tradiderimus. Et Phalines, Haec quidem, ait, renuntiabi-

ἀπαγγελοῦμεν· ἀλλὰ καὶ τὰδε ὑμῖν εἰπεῖν ἐκέλευσε βασιλεὺς ὅτι μένουσι μὲν αὐτοῦ σπονδαὶ εἴησαν, προῖοῦσι δὲ καὶ ἀπιοῦσι πόλεμος. Εἴπατε οὖν καὶ περὶ τούτου πότερα μενεῖτε καὶ σπονδαὶ εἰσιν ἢ ὡς πολέμου ὄντος παρ' ὑμῶν ἀπαγγεῖλω. (22) Κλέαρχος δ' ἔλεξεν, Ἀπάγγελτε τοῖνυν καὶ περὶ τούτου ὅτι καὶ ἡμῖν ταῦτ' ἀδοκεῖ ἐπεὶ καὶ βασιλεῖ. Τί οὖν ταῦτ' ἐστίν; ἔφη ὁ Φαλίνος. Ἀπεκρίνατο Κλέαρχος, Ἦν μὲν μένωμεν, σπονδαί, ἐπωσὶ δὲ καὶ προῖοῦσι πόλεμος. (23) Ὁ δὲ πάλιν ἔρωτησε, Σπονδὰς ἢ πόλεμον ἀπαγγεῖλω; Κλέαρχος δὲ ταῦτ' ἀπάλιν ἀπεκρίνατο, Σπονδαὶ μὲν μένουσιν, ἀπιοῦσι δὲ ἢ προῖοῦσι πόλεμος. Ὅτι δὲ ποιήσοι οὐ διεσήμενε.

ΚΡΦΑΛΛΙΟΝ Β.

Φαλίνος μὲν δὴ ὤχετο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Οἱ δὲ παρὰ Ἀριαίου ἦγον Προκλῆς καὶ Χειρίσοφος· Μένων δὲ αὐτοῦ ἔμενε (παρὰ Ἀριαίῳ). Οὗτοι δὲ ἔλεγον ὅτι πολλὰς φράϊν Ἀριαῖος εἶναι Πέρσας ἐαυτοῦ βελτίους, οὓς οἱ ἂν ἀνασχεῖσθαι αὐτοῦ βασιλεύοντος· ἀλλ' εἰ βούλῃσθε συναπνέειν, ἥκειν ἥδη κελεύει τῆς νυκτός· εἰ δὲ μὴ, αὐτὸς προῖα ἀπέναι φησίν. (2) Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπεν, Ἀλλ' οὕτω χρὴ ποιεῖν· ἐὰν μὲν ἤκωμεν, ὥσπερ λέγετε· εἰ δὲ μὴ, πράττετε ὅποιον ἂν τῇ ὑμῖν οἴσθε βέλιστα συμφέρειν. Ὅτι δὲ ποιήσοι οὐδὲ τούτοις εἶπε. (3) Μετὰ [δὲ] ταῦτα ἡδὴ ἡλίου δύνοντος συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς ἔλεξε τοιαῦτα· Ἐμοί, ὦ ἄνδρες, θυομένην ἰέναι ἐπὶ βασιλέα οὐκ ἐγίνετο τὰ ἱερά. Καὶ εἰκότως ἄρα οὐκ ἐγίνετο· ὡς γὰρ ἐγὼ νῦν πυνθάνομαι, ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ βασιλέως ὁ Τίγρης ποταμὸς ἐστὶ ναυσίπορος, ὃν οὐκ ἂν δυναίμεθα ἀνευ πλοίων διασῆναι· πλοῖα δὲ ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν. Οὐ μὲν δὴ αὐτοῦ γε μένειν οἶόν τε· τὰ γὰρ ἐπιτήδεια οὐκ ἐστὶν ἔχειν· ἵνα δὲ παρὰ τοὺς Κύρου φίλους πάνυ καλὰ ἡμῖν τὰ ἱερά ᾤν. (4) Ὡς οὖν χρὴ ποιεῖν· ἀπιοῦντας δειπνεῖν δ', ἢ τις ἔχει· ἐπειδὴν δὲ σημήνην τῷ κέρατι (ὡς) ἀναπείσθαι, συσχευάζεσθε· ἐπειδὴν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνατίθεσθε ἐπὶ τὰ ὑποζύγια· ἐπὶ δὲ τῷ τρίτῳ ἐπεσθε τῷ ἵππῳ, τὰ μὲν ὑποζύγια ἔχοντες πρὸς τοῦ ποταμοῦ, τὰ δὲ ὅπλα ἔχω. (5) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀπῆλθον καὶ ἐποιοῦν οὕτω. Καὶ τὸ λοιπὸν ὁ μὲν ἤρχεν, οἱ δὲ ἐπείθοντο, οὐχ ἐλόμενοι, ἀλλὰ ὁρῶντες ὅτι μόνος ἐφρόνει ὅλα εἶδει τὸν ἄρχοντα, οἱ δ' αἰλλοὶ ἀπειροὶ ἦσαν. (6) (Ἀριθμὸς δὲ τῆς ὁδοῦ ἣν ἦλθον ἐξ Ἐφέσου τῆς Ἰωνίας μέχρι τῆς μάχης σταθμοὶ τρεῖς καὶ ἐναήκοντα, παρασάγγαι πέντε καὶ τριάκοντα καὶ πεντακόσιοι, στάδιοι πενήκοντα καὶ ἑξακισχίλιοι καὶ μύρια· ἀπὸ δὲ τῆς μάχης ἐλέγοντο εἶναι εἰς Βαβυλῶνα σταδίων ἑξήκοντα καὶ τριακόσιοι.) (7) Ἐντεῦθεν ἐπεὶ τῆς μάχης ἐγένετο Μιλοτακὺς μὲν ὁ Θράξ ἔχων τοὺς τε ἱππεῖας τοὺς μὲν αὐτοῦ εἰς τετταράκοντα καὶ τῶν πεζῶν Θρακῶν ὡς τριακόσιους ὑπομόλῃσι πρὸς βασιλέα. (8) Κλέαρχος δὲ τοῖς ἄλλοις ἡγεῖτο κατὰ τὰ παρηγγελ-

mus : sed et ista vobis ut diceremus præcepit rex , manentibus hic vobis fœdus, progredientibus ac discedentibus bellum propositum esse. Igitur hoc etiam dicite : num manebitis ei fœdera inter nos facienda sunt, an bellum esse a vobis renuntiavero. Et Clearchus, De his vero etiam renuntiatio, inquit, nobis quoque eadem, quæ regi, videri. Quæ tandem hæc sunt? inquit Phalinus. Si manserimus, respondit Clearchus, fœdera; at discedentibus ac progredientibus bellum fore. Et ille iterum quæsivit, Fœderane an bellum renuntiabo? Clearchus rursus hæc respondit, Fœdera quidem manentibus, discedentibus autem vel progredientibus bellum esto. Quid autem ipse facturus esset, non significabat.

CAPUT II.

Et Phalinus quidem cum suis abibat. Procles vero et Chirisophus ab Ariæo redierunt : Menon autem ibi apud Ariæum mansit. Illi referebant, dixisse Ariæum multos esse Persas dignitate se præstantiores, qui laturos non sint ut rerum ipse potiat : verum si vultis cum eo discedere, noctu jam venire nos jubet; sin minus, postero se mane discessurum ait. Et Clearchus, Enimvero sic faciendum est, inquit, si ad ipsum venerimus, quemadmodum dicitis : sin minus, id facite, quod vobis maxime profuturum existimetis. Ipse quid facturus esset, ne his quidem indicabat. Post hæc, sole jam occidente, convocatis ducibus ac cohortium præfectis, huiusmodi quædam dixit : Sacram mihi rem facienti, viri, de expeditione adversus regem non læta fuerunt exta. Ex merito quidem læta non fuerunt. Nam ut ego jam intelligo, medio regem inter et nos loco Tigris fluvius est navigabilis, quem sine navigiis transire non poterimus : at nos navigia non habemus. Atque hic quidem fieri non potest ut maneamus; quippe desunt commeatus : ceterum de protectione ad amicos Cyri, læta admodum exta nobis erant. Quamobrem sic faciendum est : abeuntibus cœnandum, quod cuique suppetit; deinde cum solemne quiescendi signum cornu datum fuerit, vasa colligite : cum signum alterum datum fuerit, jumentis ea imponite : ad signum tertium, ducentem sic sequimini, ut secundum fluvium jumenta sint, extra armati. Quæ cum duces ac præfecti cohortium audiissent, abierunt, ac ita fecerunt : atque posthac imperium is obtinebat, parebant illi non quod eum ad hoc delegissent, sed quia viderent solum sic sapere, ut principem in exercitu virum oporteat, cum alii nullum rerum usum haberent. Itineris autem, quod ab Epheso Ionie oppido ad prælii locum confecerant, mensura hæc est, castra nonaginta tria, parasangæ quingentæ triginta quinque, stadia sedecies mille et quinquaginta : a pugna vero loco ad Babylonem usque dicebantur esse trecenta stadiorum et sexaginta. Inde, tenebræ cum obductæ essent, Miltocythes Thrax cum equitibus, ipse quibus præerat, fere quadraginta, et trecentis circiter peditibus Thraciis, ad regem perfugit. Ceteris se ducentem præstabat Clearchus, quemadmodum convenerat, ac seque-

μένα, οἱ δ' εἶποντο. Καὶ ἀφικνούνται εἰς τὸν πρῶτον σταθμὸν παρὰ Ἀριαίον καὶ τὴν ἐκεῖνον στρατιὴν ἀμφὶ μέσας νύκτας καὶ ἐν τάξει θέμενοι τὰ ὅπλα συνήλθον οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων παρὰ Ἀριαίον καὶ ὤμωσαν οἱ τε Ἕλληνας καὶ Ἀριαῖος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ οἱ κατ' αἰστος μῆτε προδώσειν ἀλλήλους, σύμμαχοί τε εἶσεσθαι οἱ δὲ βάρβαροι προσέμωσαν καὶ ἡγήσεσθαι ἀδολῶς. (9) Ταῦτα δ' ὤμωσαν, συρίζαντες ταύρον καὶ λύκον καὶ κάπρον καὶ κρίον εἰς ἀσπίδα, οἱ μὲν Ἕλληνας βράχοντες ἕλκος, οἱ δὲ βάρβαροι λόγχην. (10) Ἐπεὶ δὲ τὰ πιστὰ ἐγένετο, εἶπεν ὁ Κλέαρχος, Ἄγε δὴ, ὦ Ἀριαῖε, ἐπεὶ περὶ αὐτὸς ἡμῖν στόλος ἐστὶ καὶ ἡμῖν, εἰπέ τίνα γνώμην ἔχεις περὶ τῆς πορείας, πότερον ἄμμεν ἤμπερ ἤλθομεν ἢ ἄλλην τινὰ ἐπινοοῦμεν δοκεῖς ὁδὸν κρεῖττον. (11) Ὁ δ' εἶπεν, Ἡμεῖν ἤλθομεν ἀπύοιτες παντελῶς ἂν ὑπὸ λαοῦ ἀπολόμειθα· ὑπάγχει γὰρ νῦν ἡμῖν οὐδὲν τῶν ἐπιτηδείων. Ἐπτακαίδεκα γὰρ σταθμῶν τῶν ἐγγυρτάτω οὐδὲ δεῦρο ὄντες ἐκ τῆς γῆρας οὐδὲν εἰσχομένῃ λαμβάνειν· ἐνθα δέ τι ἦν, ἡμεῖς διαπορευόμενοι κατεδαπανήσαμεν. Νῦν δ' ἐπινοοῦμεν πορεύεσθαι μακροτέρην μὲν, τῶν δ' ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορήσομεν. (12) Πορεύεσθαι δ' ἡμῖν τοὺς πρῶτους σταθμοὺς ὡς ἂν δυνηθεὶς μακροτάτους, ἵνα ὡς πλείστον ἀποσπασθώμεν τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος· ἦν γὰρ ἀπ' αὐτῶν οἱ τοῖς ἡμεῶν ὁδὸν ἀποσχομένον, οὐκέτι γὰρ δύνησεται βασιλεὺς ἡμᾶς καταλαβεῖν. Ὀλίγω μὲν γὰρ στρατεύματι οὐ τοιμήσει ἐρέπεσθαι· πόλιν δ' ἔχον στόλον οὐ δύνησεται ταχέως πορεύεσθαι ὥς ὅς καὶ τῶν ἐπιτηδείων σπανίει. Ταύτην, ἔφη, τὴν γνώμην ἔχω ἔγωγε.

13. Ἦν δὲ αὕτη ἡ στρατηγία οὐδὲν ἄλλο δυναμένη, ἢ ἀποδρᾶναι ἢ ἀποφυγεῖν· ἢ δὲ τύχη ἐστρατήγησε καλῶς. Ἐπεὶ γὰρ ἡμεῖς ἐγένετο, ἐπορεύοντο ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν ἥλιον, λογιζόμενοι ἤξειν αὐτὰ ἡμῶν δύνοντι εἰς κόμην τῆς Βαβυλωνίης γῆρας· καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἐβούλησαν. (14) Ἐπὶ δὲ ἀμφὶ δεξιῇ ἐδοξάν πολεμικοὺς ὄρεν ἱππέας· καὶ τῶν τε Ἑλλήνων οἱ μὴ ἔπαυον ἐν ταῖς τάξεσιν ὄντες εἰς τὰς τάξεις ἔθρον, καὶ Ἀριαῖος, ἐτύγχανε γὰρ ἐφ' ἀμᾶξας πορευόμενος διότι ἐπέτρωτο, κατὰ πόδας ἐθωρακίζετο καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. (15) Ἦν ὃ δὲ ὁπλιζόντο ἤγον λέγοντες οἱ προπεμφθέντες σκοποὶ ὅτι οὐκ ἱππεῖς εἴεν, ἀλλ' ὑποζύγια νέμονται. Καὶ εὐθὺς ἔγνωσαν πάντες ὅτι ἐγγὺς πού ἐστρατοπεδεύετο βασιλεὺς· καὶ γὰρ καὶ καπνὸς ἐφαίνετο ἐν κόμῃς οὐ πρόσω. (16) Κλέαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τοὺς πολεμικοὺς οὐκ ἤγειν· ἦδεν γὰρ καὶ ἀπειρηκότας τοὺς στρατιώτας καὶ ἀσίτους ὄντας· ἦδη δὲ καὶ ὥσπερ ἦν· οὐ μὲντοι οὐδὲ ἀπέκλινε, συλαττόμενος μὴ δοκοῖν φεύγειν, ἀλλ' εὐθύμωρον ἄγων ἦεν τῷ ἡλίῳ δυσμένῃ εἰς τὰς ἐγγυρτάτω κόμῃς τοὺς πρῶτους ἔχον κατεσκήνωσεν, ἔξ ὧν διήρπαστο ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ στρατεύματος καὶ αὐτὰ τὰ ἀπὸ τῶν οἰκίων ἔβλα. (17) Οἱ μὲν οὖν πρῶτοι ὅμοις τρόπῳ τινὶ ἐστρατοπεδεύσαντο, οἱ δὲ ὕστεροι σκοταῖσι προσιόντες ὡς ἐτύγχανον ἕκαστοι κλιζόντο, καὶ κραυγὴν πολλὴν ἐποίουν καλοῦντες ἀλλήλους, ὥστε καὶ τοὺς πολεμικοὺς

bantur illi. Pervenient inde ad prima castra prope Ariam ejusque exercitum, media fere nocte : cumque arma ordine disposuissent, Graecorum duces et praefecti cohortium apud Ariam convenere; et tam Graeci quam Ariacus, cum aliis apud hunc dignitate praestantissimis, jurejurando firmabant, neque prodituros se mutuo, et societatem fide culturos barbari praeterea jurejurando adfirmabant sine fraude se itineris duces futuros. In haec autem sic jurarunt, ut apro, tauro, lupo, ariete in scutum mactatis, Graeci gladium, barbari hastam ibi intingerent. Posteaquam data erat utrique fides, Clearchus ait, Age vero, Ariace, quandoquidem nobis eadem et vobis est expeditio, dicito tua quae sit de itinere sententia : eademne, qua venimus, nobis abeundum sit via, an aliam animadvertisse tibi potiore videris? Et ille, Si via, qua venimus, abierimus, omnes fame peribimus : jam nobis enim nulli suppetit comectus. Nam denis septenis castris proximis hisce ne tum quidem, cum huc pergeremus, ex ipsa quidquam regione capere potuimus : et si quid istic fuit, nos cum per eam proficisceremur penitus absumpsimus. Jam vero cogitamus via longiore quidem illa proficisci, sed in qua comectus non indigebimus. Ac primis quidem castris quam longissime poterimus nobis proficiscendum est, ut quam maxime regis a copiis abstrahamur : nam si bidui semel aut tridui itinere ab ipsis abfuerimus, rex non jam amplius adsequi nos poterit. Parvis enim cum copiis insequi non audebit : et magnum si ducat exercitum, celeriter progredi non poterit : atque forsitan etiam comectum inopia premetur. Haec mea, inquit, sententia est.

Ceterum hoc de ducendo exercitu consilium ad nihil aliud quam ad recessum vel fugam accommodatum erat : verum fortuna melius ducis est officio functa. Nam ubi dies illuxit, sic iter faciebant, ut solem haberent ad dextram, cum existimarent sole jam occidente ad vicus agri Babylonici se perventuros : in quo sane haudquaquam falsi sunt. Verum inclinato in vespem die, hostilem sibi videre visi sunt equitatum : quare tum Graeci qui forte ordines non servarant, ad ordines currebant, tum Ariacus, quippe curru forte laciebat iter, propterea quod vulneratus esset, de eo cum descendisset, thoracem induit, quod et sui fecerunt. Interea dum armis illi se induerent, speculatores praemissi redeunt, ac non equites istos esse nuntiant, sed jumenta pastum quercuntia. Itaque statim animadvertabant omnes, regem alienubi in propinquo habere castra : nam et fumus haud procul in vicis conspiciebatur. At Clearchus in hostes non duxit, norat enim et fatigatos esse milites, et jejuniis laborare : quin et serum jam diei erat : neque tamen via declinavit, cum caveret, ne fugere videretur : sed recto ducens tramite, sole jam occidente, cum iis qui primi erant, tabernacula proximis collocavit in vicis, e quibus a regis copiis direpta erant etiam ipsa adium ligna. Ac primi quidem tali quodam modo castra sunt metati, posteriores quia tenebris jam terrae inductis accesserant, quo forte quilibet loco erat, cubabant : ac mutuo se appellando magnum excitarunt cla-

ἀκούειν· ὅς τε οἱ μὲν ἐγγύτατα τῶν πολεμίων καὶ ἔφυγον ἐκ τῶν σκηνομαμάτων. (18) Δῆλον δὲ τοῦτο τῇ ὑστεραίᾳ ἐγένετο· οὔτε γὰρ ὑποζύγιον ἔτ' οὐδὲν ἐφάνη οὔτε στρατόπεδον οὔτε καπνὸς οὐδαμοῦ πλησίον. Ἐξεπλάγῃ δὲ, ὡς εἴκοι, καὶ βασιλεὺς τῇ ἐφοδῷ τοῦ στρατεύματος. Ἐδήλωσε δὲ τοῦτο οἷς τῇ ὑστεραίᾳ ἔπραττε. (19) Προῦσης μέντοι τῆς νυκτὸς ταύτης καὶ τοῖς Ἕλλησι φόβος ἐμπίπτει, καὶ θόρυβος καὶ δούπος ἦν ὅσον εἰκὸς φόβου ἐμπεσόντος γίνεσθαι. (20) Κλέαρχος δὲ Τολμίδην Ἡλείον, ὃν ἐτύγχανεν ἔχων παρ' αὐτοῦ κήρυκα ἀριστον τῶν τότε, τοῦτον ἀνείπειν ἐκέλευσε σιγῇ κατὰ κηρύξαντα ὅτι προαγορεύουσιν οἱ ἀρχόντες, ὅς ἂν τὸν ἀφέντα τὸν ὄνον εἰς τὰ θπλα μηνύσῃ, ὅτι λήψεται μισθὸν τάλαντον ἀργυρίου. (21) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐκηρύχθη, ἔγνωσαν οἱ στρατιῶται ὅτι κενὸς ὁ φόβος εἴη καὶ οἱ ἀρχόντες σῶοι. Ἀμα δὲ ὀρθρῶ παρήγγειλεν ὁ Κλέαρχος εἰς ταῖς τὰ θπλα τίθεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἥπερ εἶχον ὅς τιν ἢ μάχη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὁ δὲ δὴ ἔγραψα ὅτι βασιλεὺς ἐξεπλάγῃ τῇ ἐφοδῷ, πᾶσι δῆλον ἦν. Τῇ μὲν γὰρ πρόσθεν ἡμέρᾳ πέμπων τὰ ἐπὶ παραδιδόναι ἐκέλευε, τότε δὲ ἅμα ἡλίῳ ἀνατέλλοντι κήρυκας ἐπέμψε περὶ σπονδῶν. (2) Οἱ δ' ἔπειτ' ἦλθον πρὸς τοὺς προϋλάκας, ἐζήτουν τοὺς ἀρχοντας. Ἐκείνῃ δὲ ἀπήγγελλον οἱ προϋλάκες, Κλέαρχος τυχὼν πᾶσι τὰς τάξεις ἐπισκοπῶν εἶπε τοῖς προϋλάξι· κελεύειν τοὺς κήρυκας περιμένειν ἄχρι ἂν σχολάσῃ. (3) Ἐπεὶ δὲ κατέστησε τὸ στρατεύμα ὥστε καλῶς ἔχειν ὁρᾶσθαι πάντῃ φάλαγγα πυκνήν, τῶν δὲ ἀόπλων μηδὲνα καταρτῆ εἶναι, ἐκέλευσε τοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτὸς τε προῆλθε τοὺς τε εὐσπλατάτους ἔχων καὶ εὐειδεστάτους τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς ταῦτα ἔφρασεν. (4) Ἐπεὶ δὲ ἦν πρὸς τοῖς ἀγγέλοις, ἀνηρώτα τί βούλοιντο. Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι περὶ σπονδῶν ἤκουον ἀνδρες ὅτινες ἱκανοὶ ἴσονται τὰ τε παρὰ βασιλείᾳ τοῖς Ἕλλησιν ἀπαγγεῖλαι καὶ τὰ παρὰ τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ. (5) Ὁ δὲ ἀπεκρίντο, Ἀπαγγέλλετε τοῖνυν αὐτῷ ὅτι μάχης δεῖ πρῶτον· ἀριστον γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδ' ὁ τολμήσων περὶ σπονδῶν λέγειν τοῖς Ἕλλησι μὴ πορίσας ἀριστον. (6) Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀγγελοὶ ἀπήλαινον, καὶ ἤκουον ταχὺ· ὦ καὶ δῆλον ἦν ὅτι ἐγγὺς ποῦ βασιλεὺς ἦν ἢ ἄλλος τις ὧς ἐκτετάκτο ταῦτα πράττειν· ἔλεγον δὲ ὅτι εἰκότα δοκοῖεν λέγειν βασιλεῖ, καὶ ἤκουον ἡγεμόνας ἔχοντας οἱ αὐτοὺς, ἐπὶ σπονδαὶ γίνωνται, ἀξουσιν ἔνθεν ἔξουσι δὲ ἐπιτήλεια. (7) Ὁ δὲ ἠρώτα εἰ αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι σπένδοιτο ὡς καὶ ἀπιοῦσιν, ἢ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔσονται σπονδαί. Οἱ δὲ, Ἀπασιν, ἔφασαν, μέχρι ἂν βασιλεῖ τὰ πρ' ὁμῶν διαγγελῇ. (8) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπον, μεταστῆσάμενος αὐτοὺς ὁ Κλέαρχος ἐβούλετο καὶ ἐδόκει τὰς σπονδὰς κομίσθαι ταχὺ καὶ καθ' ἡσυχίαν ἐλθεῖν τε ἐπὶ τὰ ἐπιτήλεια καὶ λαβεῖν. (9) Ὁ δὲ Κλέαρχος εἶπε, Δοκεῖ μὲν

morem, quem et hostes audierunt : quo factum est, ut hostium proximi e tentoriis etiam fugerent. Postridie facile hoc intellectum est : nam neque jumentum adparuit ullum, neque castra, neque usquam in propinquo fumus. Quin et rex ipse, uti videbatur, exercitus nostri adventu fuit exterritus : idque declaravit iis, quæ altero die fecit. Verum hac procedente nocte, Græcis etiam incidit terror, ac tumultus erat strepitusque tantus, quantum esse consentaneum est, cum terror incidit. Clearchus vero Tolmidem Eleum, quem præstantissimum ejus temporis præconem apud se forte habebat, pronuntiare jussit, silentio prius indicto, significare duces, qui indicarit eum, asinum qui in castra emiserat, istum præmium argenti talentum accepturum. Hæc posteaquam per præconem enuntiata fuerunt, intellexere milites vanum fuisse terrorem, ac duces esse salvos. Primo autem diluculo Clearchus Græcis imperat, ut illo armati consisterebunt ordine, quo se prælii tempore teneant.

CAPUT III.

Ceterum quod paulo ante scripsi, regem hoc adventu nostro exterritum fuisse, id hinc quidem manifestum erat. Nam cum pridie nuntiis ad nos missis, ut arma traderemus præceperat, tunc sub ortum solis caduceatores misit, qui de fœderibus agerent. Hi cum ad primos excubitores venissent, ubi duces essent quærebant. Quod ubi renuntiassent excubitores, Clearchus id qui forte temporis ordines inspiciebat, excubitoribus mandavit, caduceatores expectare jubere, donec sibi otium esset. Cum autem sic instruxisset exercitum, ut omni ex parte commode densa cerni posset phalanx, nec quisquam ex inermibus esset in conspectu, nuntios accessit, ac tum ipse processit cum parte militum suorum armis instructissima atque pulcherrima, tum aliis hæc ducibus denuntiavit. Posteaquam prope nuntios erat, quid vellent, interrogat. Aiant illi, ut de fœderibus agerent venisse homines, qui et ad regis mandata Græcis, et ad Græcorum regi mandata referenda forent idonei. Respondit Clearchus : Ergo renuntiate ei, primum prælio decertandum esse : prandium enim nobis non est, nec quisquam unus qui Græcis verba de fœderibus facere audeat, nisi prandium præbuerit. Hæc cum audissent nuntii abibant, ac statim redibant : unde constabat in propinquo regem alicubi esse, vel quandam alium, cui de his agendi datum esset negotium : aiebant autem regi æqua, quæ protulissent, esse videri, atque adeo venire se cum ducibus itinerum, qui eos, si inirentur fœdera, ducturi essent, ubi commeatus essent habituri. Et quærebat ille, an fœdera iis tantum viris offerret, ad ipsum qui ituri essent ac redituri, an aliis quoque cum ipso pacta forent fœdera. Illi, Omnibus, aiant, oblata sunt fœdera, quoad regi a vobis proposita renuntiantur. Hæc cum dixissent, Clearchus, iis submotis, tota de re consultabat : visumque est ut fœdera inirent, et celeriter pacateque adeo ad commeatum tum proficiacerentur, tum caperent. Et Clearchus, Mihi quoque,

καμοὶ ταῦτα· οὐ μόντοι ταχὺ γε ἀπαγγεῖλῶ, ἀλλὰ δια-
τρέψω ἐστ' ἂν ὁκνήσωσιν οἱ ἄγγελοι μὴ ἀποδοῆξαι ἡμῖν
τὰς σπονδὰς στρατιωτικῶν οἱμῶν γε μέντοι, ἔφη, καὶ τοῖς
ἡμετέροις περὶ τῶν αὐτῶν ὁδῶν παρέσεσθαι.
Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει καὶ ὁ εἶναι, ἀπήγγελλεν ὅτι σπένδοιτο,
καὶ εὐθὺς ἡγεῖσθαι ἐκέλευε πρὸς τὰ πηλὸν δαίαια. (10) Καὶ
οἱ μὲν ἤγοντο, Κλέαρχος μόντοι ἐπορεύετο τὰς μὲν
σπονδὰς ποιησόμενος, τὸ δὲ στράτευμα ἔχων ἐν τάξει,
καὶ αὐτὸς ὠπισθοφυλάκει. Καὶ ἐνετύγχανον τάρροις

καὶ αὐλῶσιν ὕδατος πλήρεις, ὥς μὴ δύνασθαι διαβαί-
νειν ἄνευ γεφυρῶν· ἀλλ' ἐποιοῦντο διαβάσεις ἐκ τῶν φοι-
νίκων· οἱ ἦσαν ἐκπεπνωκότες, τοὺς δὲ καὶ ἐξεκοπτον.

(11) Καὶ ἐνταῦθα ἦν Κλέαρχον καταμαθεῖν ὥς ἐπεστάται,
ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ τὸ δόρυ ἔχων, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ
βακτηρίαν· καὶ εἰ τις αὐτῷ δοκοῖς τῶν πρὸς τοῦτο τεταγ-
μένων βλακεύειν, ἐκλεγόμενος τὸν ἐπιτήδειον ἐπαίσειεν
αὐν, καὶ ἅμα αὐτὸς προσελάμβανεν εἰς τὸν πηλὸν ἐμβαί-
νον· ὥστε πᾶσιν αἰσχύνῃν εἶναι μὴ οὐ συσπουδάζειν.

(12) Καὶ ἐτάθησαν μὲν πρὸς αὐτοὺς οἱ τριάκοντα ἔτη
γεγονότες· ἐπεὶ δὲ καὶ Κλέαρχον ἐώρων σπουδάζοντα,
προσελάμβανόν καὶ οἱ πρεσβύτεροι. (13) Πολὺ δὲ μάλ-
λον ὁ Κλέαρχος ἐσπενδεν, ὑποπτεύων μὴ αἰεὶ οὕτω πλή-
ρεις εἶναι τὰς τάρρους ὕδατος· οὐ γὰρ ἦν ὥρα οἷα τὸ πε-
δίον ἄρδαν· ἀλλ' ἵνα ἡδὴ πολλὰ προφαίνοντο τοῖς Ἑλ-
λησι δαῖναι εἰς τὴν πορείαν, τοῦτου ἕνεκα βασιλέα ὑπό-
πτευσεν ἐπὶ τὸ πῆδον τὸ ὕδωρ ἀρεκίναί. (14) Πορευό-
μενοι δὲ ἀφίκοντο εἰς κώμας ὅθεν ἀπέδειξαν οἱ ἡγεμόνες
λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια. Ἐνῆν δὲ σίτος πολὺς καὶ οἶνος

φοινίκων καὶ ὄζος ἐβήτων ἀπὸ τῶν αὐτῶν. (15) Αὐταὶ
δὲ αἱ βάλανοι τῶν φοινίκων, οἷας μὲν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν
ἔστιν ἰδεῖν, τοῖς οἰκέταις ἀπέκλειντο, αἱ δὲ τοῖς δεσπόταις
ἀποκειμενῶν ἦσαν ἀπόλεκτοι, θαυμάσιαι τὸ κάλλος καὶ
τὸ μέγεθος, ἡ δὲ ὄψις ἡλέκτρον οὐδὲν διέφερε· τὰς δὲ τινας
ζηράνοντες τραγήματα ἀπετίθεισαν. Καὶ ἦν καὶ παρὰ
πότον ἡδὺ μὲν, κεφαλῶν δὲ.

(16) Ἐνταῦθα καὶ τὸν
ἐγκέφαλον τοῦ φοινίκου πρῶτον ἐφαγόν οἱ στρατιῶται,
καὶ οἱ πολλοὶ ἐθαύμασαν τὸ τε εἶδος καὶ τὴν ἰδιότητα
τῆς ἡδονῆς. Ἦν δὲ σφόδρα καὶ τοῦτο κεφαλῶν δὲ. Ὅ
δὲ φοῖνις ὅθεν ἐξαίρετός ὁ ἐγκέφαλος ὅλος αὐαίνετο.
17. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ παρὰ μεγάλου
βασιλέως ἦκε Τισσαφέρνης καὶ ὁ τῆς βασιλείας γυναι-
κὸς ἀδελφὸς καὶ ἄλλοι Πέρσαι τρεῖς· δοῦλοι δὲ πολ-
λοὶ εἶποντο. Ἐπεὶ δὲ ἀπῆντησαν αὐτοῖς οἱ τῶν Ἑλ-
λήνων στρατηγὸν, εἶπε πρῶτος Τισσαφέρνης δι' ἐρ-
μηνέως τοιαῦτα· (18) Ἐγώ, ὦ ἄνδρες Ἑλλήνες, γείτωι
οἰκῷ τῇ Ἑλλάδι, καὶ ἐπεὶ ὑμεῖς εἶδον εἰς πολλὰ (κακὰ)
καὶ ἀμύχανα ἐμπεπνωκότες, εὐρημα ἐποίησάμην εἰ
πως δύναμιν παρὰ βασιλείῳ αἰτήσασθαι δοῦναι ἐμοὶ
ὑποσῶσαι ὑμεῖς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἴμαι γὰρ ἂν οὐκ
ἀραιοῖσθε μοι ἔχειν οὔτε πρὸς ὑμῶν οὔτε πρὸς τῆς
πάσης Ἑλλάδος. 19. Ταῦτα δὲ γινούς ἡτοῦμην βασι-
λεῖα, λέγων αὐτῷ ὅτι δικαίως ἂν μοι χαρίζοιτο, ὅτι
αὐτῷ Κύρον τε ἐπιστρατεύοντα πρῶτος ἡγγεῖλα καὶ
ῥηθῆναι ἔχων ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ ἀρικόμην, καὶ μόνος

inquit, hæc placent : quod tamen ipsis non confestim
significabo, sed cunctabor donec vereantur nuntii, ne
nobis federa ut ineamus nimine videatur : verum no-
stris etiam, ait, militibus eundem adfuturum metum abi-
tror. Posteaquam visum est illi esse commodum, percus-
surum se fodus significabat, statimque ut ad comectus
ipsum ducerent, præcepit. Atque illi quidem præbant :
at Clearchus federa percussurus, copiis instructis iter fa-
ciebat, ipseque eas a tergo custodiebat. Et in fossas ac ca-
nales incidebant aqua plenos, adeo ut eos absque pontibus
transire non possent : sed ex palmis, quæ deciderant, quæ-
ve ipsi excidebant, pontes faciebant. Atque ibi tum ani-
madverti poterat, quomodo præcisset Clearchus ; cum manu
leva teneret hastam, baculum dextra : ac si quis ei videre-
tur illorum, quibus hoc negotii datum erat, sequitur se ge-
rere, mox idoneum eligens, illum verberare solebat, et ipse
simul in cornum descendens cum aliis manu operi admo-
vebat ; adeo ut omnibus pudori esset, si non et ipsi strenuam
navarent operam. Ac ab ipso quidem triginta tantum an-
nos nati constituti fuerunt : verum ubi Clearchum opus se-
dulo facientem viderunt, seniores etiam ei manus admo-
verunt. Et multo magis festinabat Clearchus, quod fossas
hunc ad modum non semper aqua plenas esse suspicaretur ;
quippe cum illud anni tempus non esset, quo solum riga-
re solebant : at quo multa Grævis ad iter faciendum impe-
dita viderentur, idcirco regem aquam in campum emisisse
suspiciabatur. Ita proficiscentes ad vicus pervenerunt,
unde viæ duces comectus capiendos esse demonstra-
rant. In his multum inerat frumentum, et vinum ex pal-
mis, acetumque ex iisdem coctum. Istæ palmarum glan-
des, quales apud Græcos quidem videre est, famulis reser-
vabantur ; quæ vero dominis reservabantur, delectæ erant,
pulchritudine et magnitudine admirabiles : specie autem
ab electro nihil differabant. Nonnullas exsiccatas pro bella-
riis reposuerant. Et inter potandum suave quidem illud
erat, sed capitis tamen dolorem excitabat. Ibi primum
milites etiam medulla palmæ vescabantur, atque multi tum
cibi genus ipsum, tum propriam suavitatis ejus naturam ad-
mirabantur. Sed et hoc acrem capiti dolorem adferebat.
Palma autem ipsa, unde medulla extracta esset, tota exa-
rescebat.

Tres hic dies commorati sunt : et interea Tissaphernes
a magno rege venit, regis item uxoris frater, et tres alii
Persæ : quos servi multi sequebantur. His autem cum du-
ces Græcorum obviam processissent, Tissaphernes primum
per interpretem in hunc modum loquutus est : « Ego, Græ-
ci, loca Græciæ proxima habito : quare cum vos in multa
et ineluctabilia mala incidisse viderem, in lucro mihi depu-
tandum censui, si qua ratione petere a rege possem, ut
vos in Græciam salvos reducere mihi copiam daret. Ar-
bitror enim gratiam mihi nec a vobis, nec ab universa Græ-
ciâ defuturam. Hæc cum existimarem, id a rege petii, di-
cens ei, jure ipsum hæc in parte mihi gratificaturum, quip-
pe qui primus ipsi et Cyrus ei bellum parare nuntiarim,
et una cum nuntio auxiliis comitantibus accesserim ; ac so-

τῶν κατὰ τοὺς Ἑλλήνας τεταγμένων οὐκ ἔφυγον, ἀλλὰ διψασα καὶ συνέμιξα βασιλεῖ ἐν τῷ ὑμετέρῳ στρατοπέδῳ (ἵνα βασιλεὺς ἀφίκετο, ἐπεὶ Κύρον ἀπέκτεινε) καὶ τοὺς ξὺν Κύρῳ βαρβάρους ἐδίωξα σὺν τοῖςδε τοῖς παροῦσι νῦν μετ' ἐμοῦ, ὥστε αὐτῷ εἶσι πιστότατοι. (20) Καὶ περὶ μὲν τούτων ὑπέσχετό μοι βουλευέσθαι· ἐρέσθαι δέ με ὑμᾶς ἐκέλευσεν ἐλθόντα τίνος ἔνεκεν ἐστρατεύσαστε ἐπ' αὐτόν. Καὶ συμβουλεύω ὑμῖν μετρίως ἀποκρίνασθαι, ἵνα μοι εὐπρακτότερον ᾖ, ἂν τι δύνωμαι ἀγαθὸν ὑμῖν παρ' αὐτοῦ διαπραξάσθαι. (21) Πρὸς ταῦτα μεταστάντες οἱ Ἕλληνες ἐβουλεύοντο· καὶ ἀπεκρίναντο, Κλέαρχος δ' ἔλεγεν· Ἡμεῖς οὔτε συνήλομεν ὡς βασιλεῖ πολεμήσοντας οὐτ' ἐπορευόμεθα ἐπὶ βασιλέα, ἀλλὰ πολλὰς προφάσεις Κύρος εὗρισκεν, ὡς καὶ σὺ εὖ οἶσθα, ἵνα ὑμᾶς τε ἀπαρασκευάστους λάβοι καὶ ἡμᾶς ἐνθάδε ἀναγάγοι. (22) Ἐπεὶ μέντοι ἤδη αὐτὸν ἐκώρυμεν ἐν δεινῷ ὄντα, ἡσχύνθημεν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους προδοῦναι αὐτόν, ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ παρέχοντες ἡμᾶς αὐτοὺς εὖ ποιεῖν. (23) Ἐπεὶ δὲ Κύρος τίθησκεν, οὔτε βασιλεῖ ἀντιποιοῦμεθα τῆς ἀρχῆς οὔτ' ἔστιν ὅπου ἐνεκα βουλοίμεθ' ἂν τὴν βασιλέως χώραν παύσας ποιεῖν, οὐδ' αὐτὸν ἀποκτείνειν ἂν ἐθέλοιμεν, πορευόμεθα δ' ἂν οἴκαδε, εἰ τις ἡμᾶς μὴ λυποίῃ· ἀδικούντα μέντοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνασθαι· ἂν μέντοι τις ἡμᾶς καὶ εὖ ποιῶν ὑπάρχη, καὶ τούτου εἰς γε δύναμιν οὐχ ἡττησόμεθα εὖ ποιοῦντες. Ὁ μὲν οὕτως εἶπεν. (24) Ἀκούσας δὲ ὁ Τισσαφέρνης ἔφη, Ταῦτα ἐγὼ ἀπαγγεῶ βασιλεῖ καὶ ὑμῖν πάλιν τὰ παρ' ἐκείνου· μέχρι δ' ἂν ἐγὼ ἤκω αἱ σπονδαὶ μενόντων· ἀγορὰν δὲ ἡμεῖς παρέχομεν. (25) Καὶ εἰς μὲν τὴν ὅστε· παρὶν οὐχ ἦκεν· ὥστ' οἱ Ἕλληνες ἐρρόντιζον· τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἔλεγε, ὅτι διαπεπραγμένους ἦκοι παρὰ βασιλέως δοθῆναι αὐτῷ σώζειν τοὺς Ἑλλήνας, καίπερ πάντων πολλῶν ἀντιλεγόντων ὡς οὐκ ἄξιον εἶη βασιλεῖ ἀρεῖναι τοὺς ἐφ' ἑαυτὸν στρατευσαμένους. (26) Τέλος δὲ εἶπε, Καὶ νῦν ἔξεστιν ὑμῖν πιστὰ λαβεῖν παρ' ἡμῶν ἢ μὴ φιλίαν παρέξειν ὑμῖν τὴν χώραν καὶ ἀδόλως ἐπέξειν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀγορὰν παρέχοντας· ὅπου δ' ἂν μὴ ᾖ πρίασθαι, λαμβάνειν ὑμᾶς ἐκ τῆς χώρας ἰσχυρὸν τὰ ἐπιτήδεια. (27) Ὑμᾶς δ' αὖ ἡμῖν δεήσει ζῶσαι ἢ μὴ πορευέσθαι ὡς διὰ φιλίας ἀσυνῶς οἶτα καὶ ποτὶ λαμβάνοντας, ὅπότεν μὴ ἀγορὰν παρέχωμεν, ἣν δὲ παρέχωμεν ἀγορὰν, ὠνούμενους ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια. (28) Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ὤμωσαν καὶ δεξιὰς ἔδωκαν Τισσαφέρνης καὶ ὁ τῆς βασιλέως γυναῖκός ἀδελφὸς τοῖς τῶν Ἑλλήνων στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς καὶ Ἰαθῶν παρὰ τῶν Ἑλλήνων. (29) Μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέρνης εἶπε, Νῦν μὲν δὴ ἀπείμι ὡς βασιλέα· ἐπειδὴν δὲ διαπραξώμαι ἃ δέομαι, ἤξω συσκευασάμενος ὡς ἀπάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ αὐτὸς ἀπὼν ἐπὶ τὴν ἐκαστοῦ ἀρχήν.

lus ex iis, qui oppositi Græcis fuere, non fugerim, sed aciem perruperim et cum rege vestræ in castris me junxerim, quo rex, Cyrum ubi interfecerat, pervenerat; qui barbaros etiam Cyrum sequutos cum iis ipsis, quas nunc necum habeo, fidissimas sane ipsi, copiis persequutus fuim. Ac de his quidem se deliberaturum mihi pollicitus est: sed tamen huc me venire atque vos interrogare jussit, quam obrem adversus ipsum arma ceperitis. Atque adeo vobis suadeo modice respondeatis; ut factu mihi facilius sit, si quid equidem boni vobis ab ipso impetrare potero. » Ad hæc verba Græci nonnihil secedentes inter se consultabant, atque ita responderunt, Clearcho pro omnibus loquente: « Nos neque eo consilio convenimus, ut regi bellum faceremus, neque adversus regem profecti sumus: sed multos Cyrus inveniebat, uti et tu probe nosti, prætextus, ut et vos imparatos offenderet, et nos huc perduceret. Posteaquam vero eum in periculo jam esse ingenti videremus, et apud deos et apud homines pudendum existimavimus, eum si desereremus, præsertim qui superioribus temporibus nosmet ipsos ejus beneficiis exhibuissemus. At ubi Cyrus occubuit, neque de regno cum rege contendimus neque causæ quidquam est, cur regis agrum infestare vellemus; nec eum occidere cupimus, sed domum profecturi sumus, si nemo nobis molestiam exhibeat: verum si quis injuriam faciat, eum cum deorum ope propulsare conabimur. Quod si quis etiam beneficiis nos prosequatur, nec ab illo pro viribus nostris benefaciendo vincemur. » Hæc ille loquutus est. Quæ cum audisset Tissaphernes, Hæc regi, inquit, renuntiabo, vicissimque ipsius mandata vobis: maneant autem, donec ego rediero, fœdera: et nos forum vobis suppeditabimus. Ac prostridie quidem non rediit; ex quo Græci solliciti erant: tertio vero cum rediisset die, venire se aiebat rege exorato, ut ipsi Græcos domum incolumes reducere liceret; tametsi quamplurimi fuissent, qui contra dicerent, non ex regis esse dignitate, eos qui adversus ipsum arma cepissent, dimittere. Postremo, Licet itaque jam vobis, ait, fidem a nobis accipere, certo nos amicam vobis regionem præbituros, et sine dolo, data commeatus coemendi copia, in Græciam abducturos. Sicubi forum non præbuerimus, vos ex regione commeatus sumere patiemur. Vos vicissim dato nobis jurejurando polliceri oportebit, certo tanquam per regionem amicam sine ullo damno vos iter facturos, atque adeo esculenta et potulenta sumpturos, ubi forum non præbuerimus: sin forum præbuerimus, commeatus pretio redempturos. Decreta sunt hæc; et jurejurando interposito, dexteras Tissaphernes et conjugis regis frater Græcorum ducibus et præfectis cohortium dederunt, vicissimque a Græcis acceperunt. Post hæc Tissaphernes, Jam quidem inquit, ad regem abeo: posteaquam vero quæ mihi opus sunt perfecero, redibo collectis viaticis eo consilio, ut vos in Græciam deducam, et ipse meum ad principatum discedam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Μετὰ ταῦτα περιέμενον Τισσαφέρνην οἱ τε Ἕλλη-
νες καὶ Ἀριαῖος ἐγγὺς ἀλλήλων ἐστρατοπεδευμένοι ἡμέ-
ρας πλείους ἢ εἴκοσιν. Ἐν δὲ ταύταις ἀρμυνοῦνται
πρὸς Ἀριαίον καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἄλλοι ἀναγκαῖοι, καὶ
πρὸς τοὺς σὺν ἐκείνῳ Περσῶν τινες, παρεθάρρυνόν τε
καὶ δεξιὰς ἐνίοις παρὰ βασιλέως ἔφερον μὴ μνησικαχῆ-
σιν βασιλέα αὐτοῖς τῆς σὺν Κύρῳ ἐπιστρατείας μηδὲ
ἄλλου μηδενὸς τῶν παροισμένων. (2) Τούτων δὲ γι-
γνομένων ἐνδοῦλοι ἦσαν οἱ περὶ Ἀριαίον ἦττον προσ-
έροντες τοῖς Ἕλλησι τὸν νοῦν ὥστε καὶ διὰ τοῦτο τοῖς
μὲν πολλοῖς τῶν Ἑλλήνων οὐκ ἤρεσκον, ἀλλὰ προσιόν-
τες τῷ Κλεάρχῳ ἔλεγον καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγῶις,
(3) Τί μένομεν; ἢ οὐκ ἐπισταμεθα ὅτι βασιλεὺς ἡμᾶς
ἀπολέσει ἂν περὶ παντὸς ποιήσῃται, ἵνα καὶ τοῖς ἄλ-
λοις Ἕλλησι φόβος ᾖ ἐπὶ βασιλέα μέγαν στρατεύειν;
καὶ νῦν μὲν ἡμᾶς ὑπάγεται μένειν διὰ τὸ διεσπάρθαι
αὐτῷ τὸ στράτευμα; ἐπὶ δὲ πάλιν ἀλισθῇ αὐτῷ ἡ
στρατιὰ, οὐκ ἔστιν ὅπως οὐκ ἐπιθήσεται ἡμῖν. (4) Ἴσως
δὲ που ἡ ἀποσκάπτει τι ἢ ἀποτειγίξει, ὥς ἄπορος εἴη
ἡ ὁδός. Οὐ γάρ ποτε ἐκὼν γε βουλήσεται ἡμᾶς ἐλθόν-
τας εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπαγγεῖλαι ὥς ἡμεῖς τοσοῦδε ὄντες
ἐνικῶμεν (τὸν) βασιλέα ἐπὶ ταῖς θυραῖς αὐτοῦ καὶ κατα-
γελάσαντες ἀπῆλθον. (5) Κλεάρχος δὲ ἀπεκρίνατο
τοῖς ταῦτα λέγουσιν; Ἐγὼ ἐνθυμούμαι μὲν καὶ ταῦτα
πάντα ἐννοῶ δ' ὅτι εἰ νῦν ἄπιμεν, δοξομεν ἐπὶ πολέμῳ
ἀπιέναι καὶ παρὰ τὰς σπονδὰς ποιεῖν. Ἐπειτα πρῶ-
τον μὲν ἀγορὰν οὐδεὶς παρῆξει ἡμῖν οὐδὲ ὅθεν ἐπιστι-
σόμεθα· αὐτὸς δὲ ὁ ἡγησόμενος οὐδεὶς ἔσται καὶ ἅμα
ταῦτα ποιοῦντων ἡμῶν εὐθὺς Ἀριαῖος ἀρестήσῃ ὥστε
φίλος ἡμῖν οὐδεὶς ἡλεείσεται, ἀλλὰ καὶ οἱ πρόσθεν ὄν-
τες πολέμιοι ἡμῖν ἔσονται. (6) Ποταμὸς δ' εἰ μὲν τις
καὶ ἄλλος ἄρα ἡμῖν ἐστὶ διαβατός οὐκ οἶδα· τὸν δ' οὖν
Εὐφράτην οἶδαμεν ὅτι ἀδύνατον διαβῆναι κολυπόντων
πολέμων. Οὐ μὲν δὲ ἂν μάχεσθαι γε δέη ἵππεῖς εἰσιν
ἡμῖν σύμμαχοι, τῶν δὲ πολεμίων ἵππεῖς εἰσιν οἱ πλεί-
στοι καὶ πλείστου ἄξιον ὥστε νικῶντες μὲν τίνα ἂν
ἀποκτείναιμεν; ἡττωμένων δὲ οὐδὲνα οἶόν τε σωθῆ-
ναι. (7) Ἐγὼ μὲν οὖν βασιλέα, ὃ οὕτω πολλὰ ἐστὶ
τὰ σύμμαχα, εἴπερ προθυμείται ἡμᾶς ἀπολέσαι, οὐκ
οἶδα ὅτι δεῖ αὐτὸν ὁμῶσαι καὶ δεξιὰν δοῦναι καὶ θεοὺς
ἐπινοεῖν καὶ τὰ ἑαυτοῦ πιστὰ ἄπιστα ποιῆσαι Ἕλ-
λησί τε καὶ βαρβάρους. Τοιαῦτα πολλὰ ἔλεγεν.

8. Ἐν δὲ τούτῳ ἦκε Τισσαφέρνης ἔχων τὴν ἑαυτοῦ
δύναμιν ὥς εἰς οἶκον ἀπίων καὶ Ὀρόντας τὴν ἑαυτοῦ
δύναμιν ἦγε δὲ καὶ τὴν θυγατέρα τὴν βασιλέως ἐπὶ
γάμῳ. (9) Ἐντεῦθεν δὲ ἤδη Τισσαφέρνης ἡγουμένου
καὶ ἀγορὰν παρέχοντος ἐπορεύοντο· ἐπορεύετο δὲ καὶ
Ἀριαῖος τὸ Κύρου βαρβαρικὸν ἔχων στράτευμα ἅμα
Τισσαφέρνη καὶ Ὀρόντα καὶ ἑνεστρατοπεδεύετο σὺν
ἐκείνοις. (10) Οἱ δὲ Ἕλληνας ὑποφρονήσαντες τούτους αὐτοὺς
ἐφ' ἑαυτῶν ἐχώρουν ἡγεμόνας ἔχοντας. Ἐστρατοπε-
δεύοντο δὲ ἐκάστους ἀπείροντες ἀλλήλων παρατάγην
καὶ μείων ἐφυλάττοντο δὲ ἀμρότεροι ὥσπερ πολέμιοι;

CAPUT IV.

Post hæc et Græci et Ariæus, castris quæ hinc inde
prope aberant locatis, Tissaphernem dies plus viginti oppre-
riebantur. In his veniunt ad Ariæum et fratres ipsius et
necessarii alii, atque ad comites ejus nonnulli Persæ,
qui fiduciam eis addebant, nonnullis etiam fidem a rege da-
tam adferentibus, non cum animo eis infenso regem recor-
daturum expeditionis adversus ipsum cum Cyro susceptæ,
nec ullius rei alterius præteritæ. Quæ cum ita fierent, pa-
lam erat Ariæum cum suis minus jam Græcorum plerisque non
placere; qui cum Clearchum ceterosque accessissent duces,
Quid, inquit, manemus? an nescimus regem nos perdi-
tos in primis velle, ut sit Græci etiam quod ceteri metuant
adversus regem arma capere? Et jam quidem nos ad manen-
dum pellicit, propterea quod copię ejus dispersę sint: ve-
rum ubi rursum ipsi coactę fuerint copię, fieri non potest
quin nos adoriatur. Fortassis etiam alicubi fossam ducit
aliquam vel murum exstruit, ut iter nobis sit impervium.
Neque enim valde voluerit nos ut in Græciam reversi nun-
tium perferamus, nos utique tantillos numero viros
regis copias pro portis ejus vicisse, eoque illuso redisse.
Clearchus autem iis, qui hæc diebant, Hæc quidem ipse,
respondit, omnia mecum in animo considero: sed et illud
cogito, si jam discedamus, futurum ut belli gerendi causa
discedere, et contra fœdera facere videamur. Tum primo
quidem nemo forum nobis præbebit, neque unde cibaria
sumpservimus; deinde nemo erit nobis qui se ducem præ-
buerit; etiam Ariæus, simul atque hæc fecerimus, a no-
bis statim deficiet: adeo ut nullas nobis reliquas futuras sit
amicus, sed illi etiam, qui prius erant amici, hostes nobis
fient. Fluvius quidem num quis alius nobis trajiciendus sit,
haud scio: Euphratem certe scimus, hostibus impediten-
tibus, nullo modo transiri posse. Nec sane nobis, si pugnan-
dum fuerit, equites sunt auxiliarii; at hostium equitatus
plurimus est et præstantissimus: quemnam itaque interfi-
ciemus, si maxime vicimus? certe si vincemur, nemo sal-
vus evadere poterit. Equidem regem, cui multa adeo sunt
auxilia, siquidem nos perditos cupiat, haud scio cur jusju-
randum dextramque dedisse necesse fuerit, ac per deos fal-
lendi animo jurasse, datamque adeo ab ipso fidem Græcis
barbarisque suspectam fecisse. Hujusmodi multa dicebat.

Interea suis cum copiis venit Tissaphernes, quasi do-
num profecturus, itemque cum copiis suis Oronτας: quin
et regis filiam, matrimonio sibi junctam, secum ducebat.
Inde Tissapherne præeunte præbenteque forum proficise-
bantur: comitabatur etiam Ariæus Tissaphernem et Oron-
tam, cum copiis Cyri et barbaris quas conscriperat, et una
cum illis castra metatus est. Græci autem cum eos suspec-
tos haberent, seorsum suis cum ducibus pergebant. Et
semper castra posuerunt ita, ut aliquanto minus una para-
sanga ab se invicem distarent: præterea sibi cavebant utri-
que ab alteris tanquam hostibus, et hoc statim suspicionem

ἀλλήλους, καὶ εὐθὺς τοῦτο ὑποψίαν παρήχεν. (11) Ἐνί-
στι δὲ καὶ ξυλιζόμενοι ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ χόρτον καὶ
ἄλλα τοιαῦτα ξυλλέγοντες πληγὰς ἐνέτεινον ἀλλήλοις·
ὥς τε καὶ τοῦτο ἐχθραν παρήχε. (12) Διελθόντες δὲ
τρεῖς σταθμῶς ἀφίκοντο πρὸς τὸ Μηδίας καλούμενον
τείχος, καὶ παρῆλθον εἰσω αὐτοῦ. Ἦν δὲ ὠκοδομη-
μένοι κλίνθους ὅπταις ἐν ἀσφάλτῳ κειμέναις, εὖρος
ἰσσοὶ ποδῶν, ὕψος δὲ ἑκατόν· μήκος δ' ἐλέγετο εἶναι
ἰσσοὶ παρασαγγῶν· ἀπέχει δὲ Βαβυλῶνος οὐ πολὺ.
(13) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο παρασάγ-
γας ὁκτώ· καὶ διέβησαν διώρυγας δύο, τὴν μὲν ἐπὶ γε-
ρύρας, τὴν δ' ἐξευγμένην πλοίοις ἑπτά· αὗται δ' ἦσαν
ἐκ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ κατατέτμηγνο δὲ ἐξ αὐτῶν
καὶ τάφροι ἐπὶ τὴν χώραν, αἱ μὲν πρῶται μεγάλαι,
ἑκατα δ' ἑλάντους· τέλος δὲ καὶ μικροὶ ὀχετοὶ, ὥς περ
ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τὰς μελίνας· καὶ ἀφικνούνται ἐπὶ
τὸν Τίγρητα ποταμόν· πρὸς ᾧ πόλις ἦν μεγάλη καὶ
πολυάνθρωπος, ἣ ὄνομα Σιττάκη, ἀπέχουσα τοῦ πο-
ταμοῦ σταδίου πεντακαίδεκα. (14) Οἱ μὲν οὖν Ἑλ-
ληνες περ' αὐτὴν ἐσκήνησαν ἐγγὺς παραδείσου μεγάλου
καὶ καλοῦ καὶ δασέος παντοίων δένδρων· οἱ δὲ βάρβαροι
διαβεβηκότες τὸν Τίγρητα οὐ μέντοι καταφανεῖς ἦσαν.
(15) Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἔτυχον ἐν περιπάτῳ ὄντες πρὸ
τῶν ὁπλῶν Πρόξενος καὶ Ξενοφῶν· καὶ προσελθὼν ἄν-
θρωπος τις ἠρώτησε τοὺς προφύλακας ποῦ ἂν ἴδοι Πρό-
ξενον ἢ Κλέαρχον· Μένωνα δὲ οὐκ ἐξήτει, καὶ ταῦτα
περ' Ἀριαίου ὧν τοῦ Μένωνος ξένου. (16) Ἐπεὶ δὲ
Πρόξενος εἶπεν ὅτι αὐτὸς εἰμι δν ζητεῖς, εἶπεν ὁ ἄνθρω-
πος τάδε· Ἐπεμφέ με Ἀριαῖος καὶ Ἀρτάζος, πιστοὶ
ὄντες Κύρω καὶ ὁμῖν εὖνοι, καὶ κελεύουσιν φυλάττεσθαι
μὴ ὁμῖν ἐπιθῶνται τῆς νυκτὸς οἱ βάρβαροι· ἔστι δὲ
στράτευμα πολὺ ἐν τῇ πλησίον παραδείσῳ. (17) Καὶ
ἐπὶ τὴν γέφυραν τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ πέμψαι κε-
λεύουσιν φυλακὴν, ὥς διανοεῖται αὐτὴν λῦσαι· Τισσα-
φέρτης τῆς νυκτὸς, ἂν δύνῃται, ὥς μὴ διαβῇτε, ἀλλ'
ἐν μέσῳ ἀποληφθῇτε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς διώρυχος.
(18) Ἀκούσαντες ταῦτα ἀγούσιν αὐτὸν παρὰ τὸν Κλέ-
αρχον καὶ φράζουσιν ἃ λέγει. Ὁ δὲ Κλέαρχος ἀκού-
σας ἐπαράχθη σφόδρα καὶ ἐφοβεῖτο. (19) Νεανίσκος
ἃς τις τῶν παρόντων ἐννοήσας εἶπεν ὥς οὐκ ἀκολουθεῖν
εἰς τὸ τε ἐπιθῆσεσθαι καὶ λύσειν τὴν γέφυραν. Δῆλον
γὰρ ὅτι ἐπιτιθεμένους ἢ νικᾶν δεήσει ἢ ἡττᾶσθαι.
Ἐὰν μὲν οὖν νικῶσι, τί δεῖ αὐτοὺς λύειν τὴν γέφυραν;
οὔτε γὰρ ἂν πολλὰ γέφυραι ὥσιν ἔχοιμεν ἂν ὅποι φυ-
γόντες ἡμεῖς σωθῶμεν. (20) Ἐὰν δὲ ἡμεῖς νικῶμεν,
λελυμένης τῆς γεφύρας οὐχ ἔξουσιν ἐκεῖνοι ὅποι φύ-
γασιν οὐδὲ μὴν βοηθῆσαι πολλῶν ὄντων πέραν οὐδεὶς
ἐπίοις βοηθήσεται λελυμένης τῆς γεφύρας. (21) Ἀκού-
σας δὲ ὁ Κλέαρχος ταῦτα ἤρετο τὸν ἄγγελον πόση τις εἴη
χώρα ἢ ἐν μέσῳ τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς διώρυχος. Ὁ
δὲ εἶπεν ὅτι πολλὰ καὶ κοῦμαι ἐνεῖσι καὶ πόλεις πολλὰι
καὶ μεγάλαι. (22) Τότε δὴ καὶ ἐγνώσθη ὅτι οἱ βάρ-
βαροι τὸν ἄνθρωπον ὑποπέμφαιεν, ὁκνοῦντες μὴ οἱ
Ἑλλῆνες διελόντες τὴν γέφυραν μένειαν ἐν τῇ νήσῳ

praebuit. Nonnunquam etiam loco dum ex eodem ligna pe-
tebant, dum pabulum aliaque id genus colligebant, verbera
invicem ingerebant; adeo ut hoc etiam inimicitias excitaret.
Confecto trium castrorum itinere ad Mediae dictum murum
pervenerunt, intraque eum ingressi sunt: erat autem exstruc-
tus lateribus coctis in bitumine positis, latitudine pedum vi-
ginti, centum altitudine: longitudo ferebatur esse parasanga-
rum viginti, neque procul a Babylone aberat. Inde castris
alteris, parasangas octo progressi sunt; binosque trajecerunt
alveos fodiendo ductos, ponte alterum, alterum navigiis se-
ptem junctum ducti erant hi a Tigri fluvio; et ab his fossae
etiam in regionem illam diductae erant, primae magnae, dein-
de minores; tandem etiam exigui canales, qualiter ad panici
segetem in Graecia ducuntur: et ad Tigrim fluvium perve-
niunt; propter quem urbs erat magna et hominibus frequens,
cui nomen Sittace, a flumine stadiis quindecim distans. Et
Graeci quidem ad hanc castra sunt metati, prope hortum
amoenum magnumque, et arboribus omnis generis densum:
barbari vero cum Tigrim transiissent, conspici certe non po-
terant. Ceterum a caena forte Proxenus et Xenophon pro
loco, armati ubi excubarunt, ambulant: cum quidam
accedens excubitores interrogavit, ubinam Proxenum vel
Clearchum reperiret. Menonem non quaerebat, quamquam
ab Arizeo missus esset Menonis hospite. Cum dixisset Pro-
xenus, Ego ille sum, quem quaeris; Arizeus, inquit ille, et
Artaeozus, fideles olim Cyro, et vobis benevoli, me mise-
runt; cavendumque vobis esse denuntiant, ne barbari no-
ctu vos adoriantur: est enim magnus in vicino vobis horto
exercitus. Ad pontem etiam Tigris fluminis ut praesidium
mittatis, hortantur, propierea quod Tissaphernes de eo no-
ctu solvendo cogitat, si possit, ut non transeat, sed inter
fluvium et alveum intercludamini. Haec cum audissent,
eum ad Clearchum ducunt, et quae diceret, exponunt. Ea
cum audisset Clearchus, perturbatus erat, et metu vehe-
menti commotus. At adolescens quidam ex iis qui aderant,
re considerata, non esse aiebat consentanea, Tissaphernem
ipsos adgreasurum et pontem soluturum. Perspicuum enim
est, necesse esse eos, si nos adoriantur, vel vincere vel vin-
ci. Si ergo vicerint, quid iis opus est pontem ut solvant?
neque enim, multi si fuerint pontes, habebimus, quo fugi-
endo salvi evadamus. Contra vero si nos vicerimus, solu-
to ponte, deerit illis, quo fugiant: ne ferre quidem quisquam
ipsis auxilium poterit, ponte soluto, licet trans amnem mul-
ti sint. Quae cum audisset Clearchus, nuntium interroga-
bat, quanta ea esset regio, quae inter Tigrim jacet et al-
veum. Dixit is amplam esse, atque vicos in ea, multasque
et magnas urbes inesse. Tum etiam cognitum est, barba-
ros submisisse hominem, qui vererentur ne Graeci, postquam
scidissent pontem, in insula manerent, in qua hinc Tigris

ἰρύματα ἔχοντες ἔθνη μὲν τὸν Τίγρητα, ἔθνη δὲ τὴν διώρυγα, τὰ δ' ἐπιτήδεα ἔχοντες ἐκ τῆς ἐν μέσῳ χώρας πολλῆς καὶ ἀγαθῆς οὐσῆς καὶ τῶν ἐργασομένων ἐνόντων, εἴτα δὲ καὶ ἀποστροφὴ γένοιτο, εἴ τις βούλοιτο βασιλεὺς κακῶς ποιεῖν. (23) Μετὰ ταῦτα ἀνεπαύοντο ἐπὶ μέντοι τὴν γέφυραν ὁμῶς φυλακὴν ἐπέμψαν· καὶ οὔτε ἐπέθετο οὐδείς οὐδαμῶθεν οὔτε πρὸς τὴν γέφυραν οὐδείς ἦλθε τῶν πολεμίων, ὥς οἱ φυλάττοντες ἀπήγγελλον. (24) Ἐπειδὴ δ' εἰς ἐγένετο, διέβαινον τὴν γέφυραν ἔξευγμένῃ πλοίοις τριάκοντα καὶ ἐπτά ὡς οἷόν τε υἰάλιστα περὺλαγμένους· ἐξήγγελλον γάρ τινες τῶν παρὰ Τισσαφέρνης Ἑλλήνων ὡς διαβαινόντων μάλιστα ἐπιθήσεσθαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν φευδῇ ἦν διαβαινόντων μέντοι ὁ Γλὺς αὐτοῖς ἐπεφάνη μετ' ἄλλων σκοπῶν εἰ διαβαινοῖεν τὸν ποταμὸν· ἐπειδὴ δὲ εἶδεν, ὤχετο ἀπεργάζων.

(25) Ἀπὸ δὲ τοῦ Τίγρητος ἐπορεύθησαν σταθμούς τέταρτος παρασάγγας εἰκοσι ἐπὶ τὸν Φύσκον ποταμὸν, τὸ εὖρος πλέθρων ἑπτὰ δὲ γέφυρα, καὶ ἐνταῦθα ὤκειτο πόλις μεγάλη, ἥ ὄνομα Ὠπίς· πρὸς ἣν ἀπήντησε τοῖς Ἑλλήσιν ὁ Κύρου καὶ Ἀρταξέρξου νόθος ἀδελφὸς ἀπὸ Σούσων καὶ Ἐκβατάνων στρατιὰν πολλὴν ἄγων ὡς βοηθήσων βασιλεὺς καὶ ἐπιστήσας τὸ ἐαυτοῦ στράτευμα παρεργόμενους τοὺς Ἑλληνας ἐθεώρει. (26) Ὁ δὲ Κλέαρχος ἤγειτο μὲν εἰς δύο, ἐπορεύετο δὲ ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε ἐπιστάμενος. Ὅσον δὲ [ἀν] χρόνον τὸ ἡγούμενον τοῦ στρατεύματος ἐπιστήσεις, τοσούτον ἦν ἀνάγκη χρόνον δι' ὅλου τοῦ στρατεύματος γίνεσθαι τὴν ἐπίστασιν· ὥστε τὸ στράτευμα καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἑλλήσι δοῦναι πάμπλου εἶναι, καὶ τὸν Πέρσῃ ἐκπεπληγῆναι θεωροῦντα. (27) Ἐντεῦθεν δὲ ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Μηρίας σταθμούς ἐρήμους ἐξ παρασάγγας τριάκοντα εἰς τὰς Παρυσάτιδος κώμας τῆς Κύρου καὶ βασιλείας μητρὸς. Ταῦτας Τισσαφέρνης Κύρῳ ἐπεγγελοῖν διαρπάσαι τοῖς Ἑλλήσιν ἐπέτρεψε πλὴν ἀνδραπόδων. Ἐνῆν δὲ σίτος πολλὸς καὶ πρόβατα καὶ ἄλλα χρήματα. (28) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμούς ἐρήμους τέταρτος παρασάγγας εἰκοσι τὸν Τίγρητα ποταμὸν ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ σταθμῷ πέραν τοῦ ποταμοῦ πόλις ὤκειτο μεγάλη καὶ εὐδαίμων ὄνομα Καίναϊ, ἐξ ἧς οἱ βάρβαροι διήγον ἐπὶ σχεδίασι διημεριναῖς ἄρτους, τυροὺς, οἶνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Μετὰ ταῦτα ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸν Ζαπάταν ποταμὸν, τὸ εὖρος τεττάρων πλέθρων. Καὶ ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς ἐν δὲ ταύταις ὑποψία μὲν ἦσαν, φανερὰ δὲ οὐδεμία ἐφάνετο ἐπιβουλὴ. (2) Ἐδοξεν οὖν τῷ Κλεάρχῳ συγγενέσθαι τῷ Τισσαφέρνηι (καὶ) εἰ πως δύναίτο παύσαι τὰς ὑποψίας, πρὶν ἐξ αὐτῶν πόλεμον γενέσθαι καὶ ἐπεμψέ τινα ἐρῶντα ὅτι συγγενέσθαι αὐτῷ χρήσι. (3) Ὁ δὲ ἐτόλμως ἐκέλευεν ἔλκειν. Ἐπειδὴ

fluvius, illinc alveus iis munimento foret; ac commedunt ex agro inter hos interjecto haberent, qui et amplius esset et fertilis, cum etiam qui colerent eum adessent, tum autem perfugium fieret, si quis regi injurias inferre vellet. Secundum haec quieti se dabant; nihilominus tamen ad pontem praesidium miserunt: at nec ulla ex parte quisquam eos invasit, nec ad pontem ullus hostium venit, quemadmodum ii, qui praesidium ibi agitaverant, renuntiaverunt. Prima autem pontem triginta septem navigiis junctum, quam cautissime fieri posset, transierunt: nam quidam ex iis, qui apud Tissaphernem fuerant, Graecis enuntiantur futurum, ut ipsos inter transeundum adorirentur hostes; quod sane falsum erat: ab iis tamen in ipso transitu conspectus fuit Glus cum quibusdam aliis, qui num amnem transirent specularetur; quod cum Graecos facere videret, avectus est.

A Tigri castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, usque ad Physcum amnem, latitudine plethri; cui pons erat impositus. Atque ibi incolebatur urbs magna, cui nomen Opis; ad quam Graecis obviam venit Cyri et Artaxerxis frater nothus, qui ut opem regi ferret, a Susis et Ecbatanis magnum ducebat exercitum; et cum suas subistere jussisset copias, Graecos praeteruentes spectabat. Ceterum Clearchus suos in binos dispositos ducebat, et sic faciebat iter, ut subinde subsisteret. Quanto autem tempore prima pars copiarum substititit, tanto per omnem exercitum inhibitionem ab itinere fieri necesse erat; adeo ut ipsis etiam Graecis ingentes esse copiae viderentur, et iste Persa spectans eas obstupesceret. Inde per Mediam castris in solitudine sextis, parasangas triginta, ad Parysatidis, Cyri regisque matris, viros progressi sunt. Hos Tissaphernes, Cyro ut illuderet, diripiendi potestatem Graecis fecit, exceptis mancipiis. Inerat autem in eis frumentum multum, et pecudes, et res aliae. Hinc per solitudinem castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, cum Tigrim fluvium ad levam haberent. Ad castra prima, trans flumen, urbs magna incolebatur et opulenta, cui nomen Cenae, ex qua barbari ratibus et pellibus factis panes, caseum, vinum transportabant.

CAPUT V.

Post haec ad Zapatam fluvium perveniunt, qui erat plethrorum quatuor latitudine. Atque hic dies tres manserunt; in quibus nonnullae suspiciones ortae sunt, nullae tamen manifeste adparebant insidiae. Quamobrem Clearcho visum est convenire Tissaphernem, et si qua ratione posset, suspiciones prius amovere, quam bellum ex eis oriretur: misit itaque qui diceret, cupere se eum convenire. Hortatus est is prompte ut veniret. Cum autem convenissent,

δὲ συνῆλθον, λέγει ὁ Κλέαρχος τάδε· Ἐγὼ, ὦ Τισσαφέρνης, οἶδα μὲν ἡμῖν ὄρκους γεγενημένους καὶ δεξιὰς ἀδομένους μὴ ἀδικῆσαι ἀλλήλους· φυλαττόμενον δὲ σέ τε ὁρῶ ὡς πολεμίους ἡμᾶς καὶ ἡμεῖς ὀρώντες ταῦτα ἀνφυλαττόμεθα. (4) Ἐπεὶ δὲ σκοποῦν οὐ δύναμαι οὔτε εἰ αἰσθῆσθαι πειρώμενον ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν ἐγὼ τε σαφὲς οἶδα ὅτι ἡμεῖς γε οὐδ' ἐπινοοῦμεν τοιοῦτον οὐδὲν, ἰδοῦέ μοι εἰς λόγους σοι εἰθεῖν, ὅπως, εἰ δυνάμεθα, ἔξελοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν. (5) Καὶ γὰρ οἶδα ἐνθρόνους ἦδη τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς τοὺς δὲ καὶ ἐξ ὑποβίας οἱ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας οὔτ' αὖ βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν. (6) Τὰς οὖν τοιαύτας ἔγνωσάντας νομίζων συνουσίας μάλιστα ἂν παύεσθαι, ἤκω καὶ διδάσκω σε βούλομαι ὡς σὺ ἡμῖν οὐκ ὁρθῶς ἀπιστεῖς. (7) Πρῶτον μὲν γὰρ καὶ μέγιστον οἱ θεῶν ἡμᾶς ὄρκοι καλύουσι πολεμίους εἶναι ἀλλήλοις· ἥτις δὲ τούτων συνοιδεν αὐτῷ παρημεληκώς, τοῦτον ἐγὼ οὔποτε ἂν εὐδαιμονίσαιμι. Τὸν γὰρ θεῶν πολεμον οὐκ οἶδα οὔτ' ἀπὸ ποίου ἂν τάχους φεύγων τις ἀπορύγοι οὔτ' εἰς πῶον ἂν σκότος ἀποδραίῃ οὔθ' ὅπως ἂν εἰς ἐγυρὸν ᾤωριον ἀποσταίῃ. Πάντῃ γὰρ πάντα τοῖς θεοῖς ὕποχα καὶ πανταχῇ πάντων ἴσον οἱ θεοὶ κρατοῦσι. (8) Περὶ μὲν δὴ τῶν θεῶν τε καὶ τῶν ὄρκων οὕτω γινώσκων, παρ' οἷς ἡμεῖς τὴν φιλίαν συνθίμενοι καταθέμεθα· τῶν δ' ἀνθρωπίνων σε ἐγὼ ἐν τῷ παρόντι νομίζω μέγιστον εἶναι ἡμῖν ἀγαθόν. (9) Σὺν μὲν γὰρ σοὶ πᾶσα μὲν ὁδὸς εὐπορος, πᾶς δὲ ποταμὸς διαβατός, τῶν τε ἐπιτηδείων οὐκ ἀπορία· ἀνευ δὲ σοῦ πᾶσα μὲν διὰ σκότους ἡ ὁδός· οὐδὲν γὰρ αὐτῆς ἐπιστάμεθα· πᾶς δὲ ποταμὸς δύσπορος, πᾶς δὲ ὄχλος φοβερός, φοβερώτατον δ' ἐρημία· μεστὴ γὰρ πολλῆς ἀπορίας ἐστίν. (10) Εἰ δὲ δὴ καὶ μανέντες σε κατακτείναιμεν, ἄλλο τι ἂν ἢ τὸν ἀεργέτην κατακτείναντες πρὸς βασιλέα τὸν μέγιστον ἐπὶ τὸν ἀγωνιζόμεθα; Ὅσων δὲ δὴ καὶ ὧν ἂν ἐλπίδων ἡμεῖς στερῆσαιμι, εἰ σέ τι κακὸν ἐπιχειρήσαιμι ποιεῖν, ταῦτα λέξω. (11) Ἐγὼ γὰρ Κύρον ἐπεθύμησά μοι φίλον γενέσθαι, νομίζων τῶν τότε ἱκανώτατον εἶναι εὖ ποιῆν θν βούλοιο· σέ δὲ νῦν ὁρῶ τὴν τε Κύρου δύναμιν καὶ χώραν ἔχοντα καὶ τὴν σεαυτοῦ ἀρχὴν σῶζοντα, τὴν δὲ βασιλείαν δύναμιν, ἣ Κύρος πολεμῖα ἐχρήτο, σοὶ ταύτην ζύμμαχον οὖσαν. (12) Τούτων δὲ τοιούτων ὄντων τίς οὕτω μαίνεται ὥστε οὐ βούλεται σοὶ φίλος εἶναι; ἀλλὰ μὴν ἐρῶ γε καὶ ταῦτα ἐξ ὧν ἔχω ἐλπίδας καὶ σέ βουλήσεσθαι φίλον ἡμῖν εἶναι. (13) Οἶδα μὲν γὰρ ὑμῖν Μυσοὺς λυπηροὺς ὄντας, οὓς νομίζω ἂν σὺν τῇ παρουσίᾳ ὑνᾶμει ταπεινοὺς ὑμῖν παρασχέι, οἶδα δὲ καὶ Πισίδας· ἰκνύω δὲ καὶ ἄλλα ἔθνη πολλὰ τοιαῦτα εἶναι, ἃ οἶμαι ἐν πᾶσι ἐνοχλοῦντα δεῖ τῇ ὑμετέρᾳ εὐδαιμονίᾳ. Λιβυπτοίους δὲ, οἷς μάστιγα ἡμᾶς νῦν γινώσκω τεθυμωμένους, οὐκ ὁρῶ ποῶς δύναμαι συμμάχῳ χρησάμενοι μέλλον καλᾶσθε τῆς νῦν σὺν ἐμοὶ οὐσης. (14) Ἀλλὰ μὴ ἐν γε τοῖς περὶ οἰκοῦσι σὺ, εἰ μὲν βούλοιο τῷ φίλος εἶναι, ὥς μέγιστος ἂν εἴης, εἰ δὲ τί σε λυποῖ, ὥς δε-

orationem hanc habuit Clearchus : « Equidem novi, Tissaphernes, nos mutuo jurejurando obstrictos esse, datasque dexteras, nullam alterum alteri illaturum injuriam : sed tamen cavere te tibimet a nobis, tanquam ab hostibus, video ; et nos vicissim, cum id videamus, nobis a te cavemus. Cum vero mecum cogitans nihil animadvertere possim ; in quo tu nos laedere coneris, et ipse certo scio nos tale quidquam ne meditari quidem, visum est te mihi colloquendi causa conveniendum esse, ut, si qua ratione possimus, diffidentiam alterius alteri eximeremus. Jam equidem homines novi, qui cum partim propter criminationem, partim propter suspicionem mutuo sese metuerent, priusquam quid ipsis accideret, antevertendi studio gravissimis malis eos adfecerunt, qui nihil tale jam tum pararent cuperentive. Quare cum iniquos hujusmodi errores existimarem maxime colloquiis finire posse, huc venio, teque docere cupio, non recte nobis te diffidere. Quod enim primum est et maximum, ipsum quod per deos uterque juravimus jusjurandum nos invicem infestos esse vetat : quod quicumque se contempsisse sibimet conscius est, eum ego neutiquam beatum predicare possum. Nam haud scio, qua quis fugæ celeritate aut quo a diis sibi bellum illatum effugere, quasve in tenebras aufugere, vel qua ratione locum in munitione secedere possit. Quippe omnino omnia diis subjecta sunt, et ubique dii pariter omnia sua potestate continent. Atque ita de diis ac jurejurando sentio, apud quos initam amicitiam deposuimus : inter humanas autem res equidem te nobis in presenti maximum esse bonum existimo. Nam cum te nobis omnis via transitu facilis, omne flumen trajici possit, nulla commeatus erit inopia : sine te iter omne tenebricosum erit (quippe cujus ignari plane sumus), flumen omne transitu difficile, omnis turba terribilis ; maximeque terribilis solitudo ; quippe quæ multis difficultatibus referta sit. Quod si te furore impulsus occidamus, quid aliud futurum est, quam ut occiso homine de nobis bene merito, adversus regem maximum vindicem decertemus ? Quas sane et quales mihi ipse spes erepturus sim, si quid tibi mali facere coner, id vero exponam. Cyrus ego mihi fieri amicum expetivi, propterea quod illum inter sui temporis homines ad conferenda in quem vellet cunque beneficia maxime idoneum arbitrarer. Nunc te video politum et potentia et regione Cyri, cum tuum etiam imperium incolumem retineas, regisque adeo potentiam, quam Cyrus infestam expertus est, tibi hanc sociam esse. Quæ cum ita se habeant, quis usque adeo insanit, ut esse tibi nolit amicus ? Enimvero ea etiam proferam, unde spem habeam fore, ut tu quoque nobis amicus esse velis. Quippe novi Mysos vobis esse molestos, quos me cum his quæ adsunt copiis vobis subjicere posse spero : quin et Pisidas hostili in vos esse animo novi ; audio et alias gentes esse multas ejusmodi, quæ ut ab interpellando semper felicitatem vestram desistant, effecturum me arbitror. Porro Ægyptios, quibus nunc maxime vos iratos esse intelligo, non video quibus copiis auxiliariis usi potius, quam quæ mihi jam adsunt, castigare poteritis. At vero etiam inter eos qui circumcirca habitant, si cui eorum amicus esse velis, quam maximus esses ; sin quis aliquid tibi mo-

σπότης ἀναστρέφουσιν ἔχον ἡμᾶς ὑπερέτας, οἳ σοι οὐκ ἂν τοῦ μισθοῦ ἕνεκα μόνον ὑπηρετοῦμεν ἀλλὰ καὶ τῆς χάριτος ἧς σωθέντες ὑπὸ σοῦ σοὶ ἂν ἔχοιμεν δικαίως.

15 Ἐμοὶ μὲν δὴ ταῦτα πάντα ἐνθυμουμένῳ οὕτω δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι τὸ σὲ ἡμῖν ἀπιστεῖν ὥστε καὶ ἥδιστ' ἂν ἀκούσαιμι τὸ ὄνομα τίς οὕτως ἐστὶ δεινὸς λέγειν ὥστε σε πείσαι λέγων ὡς ἡμεῖς σοι ἐπιβουλεύομεν. Κλέαρχος μὲν οὖν τοσαῦτα εἶπε· Τισσαφέρνης δὲ ὧδε ἀπήμειψεν·

16 Ἄλλ' ἡδομαι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἀκούων σου προνήτους λόγους· ταῦτα γὰρ γινώσκων εἴ τι ἐμοὶ κακὸν βουλεύεις, ἅμα ἂν μοι δοκῇ καὶ σαυτὸ κακόνους εἶναι. Ὡς δ' ἂν μάθης ὅτι οὐδ' ἂν ὑμεῖς δικαίως οὕτε βασιλεῖ οὕτ' ἐμοὶ ἀπιστοῖτε, ἀντάκουσον. (17) Εἰ γὰρ ὑμᾶς ἐβουλόμην ἀπολέσαι, πότερὰ σοι δοκοῦμεν ἱππέων πλήθους ἀπορεῖν ἢ πεζῶν ἢ ὀπλίσεως ἐν ᾗ ὑμᾶς μὲν βλάπτειν ἱκανοὶ εἴημεν, ἀντιπάσχειν δὲ οὐδεὶς κίνδυνος; (18) Ἀλλὰ χωρίων ἐπιτηδεῶν ὑμῖν ἐπιθήσεσθαι ἀπορεῖν ἂν σοι δοκοῦμεν; οὐ τοσαῦτα μὲν πεδία ἡμῖν φίλια ὄντα σὺν πολλῷ πόνῳ διαπορεύσεθε, τοσαῦτα δὲ ὄρη ὑμῖν δοῦντα ὄντα πορευτέα, ἃ ἡμῖν ἔξεστι προκαταλάβουσιν ἄπορα ὑμῖν παρέχειν, τοσούτοι δ' εἰσὶ ποταμοὶ ἐφ' ὧν ἔξεστιν ἡμῖν ταμιεύεσθαι ὅπως ἂν ὑμῶν βουλώμεθα μάχεσθαι; εἰσὶ δ' αὐτῶν οὗς οὐδ' ἂν παντάπαστι διαβαίητε, εἰ μὴ ἡμεῖς ὑμᾶς διαπορεύομεν. (19) Εἰ δ' ἐν πᾶσι τούτοις ἠττώμεθα, ἀλλὰ τὸ γὰρ τοι πῦρ κρείττον τοῦ καρποῦ ἐστίν· ὃν ἡμεῖς δυνάμεθα ἂν κατακαύσαντες λιγὸν ὑμῖν ἀντιτάξαι, ὃ ὑμεῖς οὐδ' εἰ πάντο ἀγαθοὶ εἴητε μάχεσθαι ἂν δύνασθε. (20) Πῶς ἂν σὺν ἔχοντες τοσούτους πόρους πρὸς τὸ ὑμῖν πολεμεῖν, καὶ τούτων μηδὲν ἡμῖν ἐπικίνδυνον, ἔπειτα ἐκ τούτων πάντων τούτων ἂν τὸν τρόπον ἐξελοίμεθα ὅς μόνος μὲν πρὸς θεῶν ἀσέβης, ὁ δὲ πρὸς ἀνθρώπων αἰσχρός; (21) Παντάπαστι δὲ ἀπώρων ἐστὶ καὶ ἀμυγρῶν καὶ ἀνάγκη ἐγγράμειν, καὶ τούτων πονηρῶν, οἵτινες ἐθέλουσι δι' ἐπιτοκίας πρὸς θεοὺς καὶ ἀπιστίας πρὸς ἀνθρώπους πράττειν τι. Οὐ γὰρ οὕτως ἡμεῖς, ὦ Κλέαρχε, οὕτε ἀλόγιστοι οὕτε ἡλίθιοι ἐσμεν. (22) Ἀλλὰ τί δὴ ὑμᾶς ἔξον ἀπολέσαι οὐκ ἐπὶ τούτῳ ἡλθόμεν; εἰ ἴσθι ὅτι ὁ ἐμὸς ἔρως τούτου αἵτιος τοῦ τοῖς Ἑλλήσιν ἐμὲ πιστὸν γενέσθαι, καὶ ὃ Κύρος ἀνέβη ξενικῶ διὰ μισθοδοσίας πιστεῦναι τούτῳ ἐμὲ καταδύναται δι' εὐεργεσίας ἰσχυρόν. (23) Ὅσα δὲ μοι ὑμεῖς χάριται ἐσσεθε τὰ μὲν καὶ σὺ εἶπας, τὸ δὲ μέγιστον ἐμὸν οἶδα· τὴν μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ καραλῇ τιάρῃ βασιλῆϊ μόνῳ ἔξεστιν ὀρθὴν ἔχειν, τὴν δ' ἐπὶ τῇ καρδίᾳ ἴσως ἂν ὑμῶν παρόντων καὶ ἑτέρως εὐπετὶς ἔχοι.

24 Ταῦτα εἰπὼν ἔδοξε τοῦ Κλέαρχου ἀληθῆ λέγειν καὶ εἶπεν· Οὐδούκ, ἔφη, οἵτινες τούτων ἡμῖν εἰς φιλίαν ὑπαρχόντων πειρῶνται διαβάλλοντες ποιῆσαι πολέμους ἡμᾶς ἄντι εἰσι τὰ ἔργατα παθεῖν; (25) Καὶ ἐγὼ μὲν γε, ἔφη, ὁ Τισσαφέρνης, εἰ βούλησθε μοι οἳ τε στρατηγὸν καὶ οἳ λοχαγοὶ ἐλθεῖν ἐν τῷ ἐμῷ κρεῖν, λέξω τοὺς πρὸς ἐμὲ λέγοντας ὡς σὺ ἐμοὶ ἐπιβουλεύεις καὶ τῇ σὺν ἐμοὶ στρατιᾷ. (26) Ἐγὼ δὲ, ἔφη, ὁ Κλέαρχος,

lestiae crearet, eum tanquam dominus everteres, nos cum haberes ultionis ministros, qui tibi non tantum stipendii causa subserviremus, sed etiam gratiae, quam a te incolumes servati merito tibi haberemus. Mihi quidem haec omnia animo agitant adeo mirum esse videtur, te fidem nobis non habere, ut libentissime etiam ejus sim auditurus nomen, qui tantum dicendo valeat, ut oratione sua persuadere possit tibi nos insidiari. » Haec quidem dixit Clearchus : ad quae Tissaphernes in hunc modum respondit :

« Equidem, Clearche, lectus orationem tuam prudentem audio : nam cum haec cognoscas, si quid in me mali moliaris, mala simul contra te ipsum agitare mihi visus fueris. Verum ut intelligas non jure vos vel regi vel mihi diffidere posse, me vicissim audi. Nam si vos perdere vellemus, equitumne nobis copiam deesse arbitraris, an peditum, an armaturae, qua sane vos ledere idonei fuimus, cum nulum nobis sit damni vicissim ferendi periculum? Num locorum ad invadendum vos idoneorum copiam nobis defuturam putas? nonne per tot campos nobis pacatos magno cum labore transitis; totque montes vobis in conspectu sunt, qui sunt vobis transeundi, quos si praecoccupaverimus impervios vobis reddere possimus? nonne tot sunt flumina, unde nobis liceat velut e penu promere, cum quantis vestrum copiiis dimicare velimus? Sunt etiam ex illis nonnulla, quae ne transire quidem omnino poteritis, nisi vos ipsi trajiciamus. Quod si hisce omnibus inferiores evaserimus, at certe ignis fructibus est superior; quos cum exusserimus, famem vobis tanquam in acie opponere poterimus : adversus quam vos, tametsi vel fortissimi sitis, pugnare tamen non poteritis. Qui ergo, cum tot nobis sint ad bellum adversus vos gerendum viae, earumque nulla nobis sit periculosa, illam denum ex his omnibus eligeremus rationem, quae una sit apud deos impia, una apud homines turpis? quaeque adeo illorum sit omnino, qui ad eas, e quibus se expedire nequeunt, difficultates redacti sunt, et omnium machinarum expertes et necessitate constricti, iidemque improbi, qui perjurio erga deos, et fidei erga homines violatione aliquod perficere cupiunt? Non adeo vecordes vel rationis expertes, Clearche, sumus. At enim, cum nostra esset in potestate vos perdere, cur id adgressi non sumus? Certo scias, in causa fuisse meum desiderium, Graecis nimirum tunc fidem praestandi, ac quo Cyrus milite peregrino stipendii soluti nomine fretus luc ascendit, eo me per beneficia muniente descendendi. Quas vero ad res vos mihi utiles sitis, has et tu quidem exposuisti, et quod maximum est ipse novi : uni nimirum regi tiram in capite rectam gestare licet, verum eam quae est in corde, si vos illi adsitis, fortassis alius quoque facile rectam gesserit. »

Haec loquutus visus est Clearcho vera dicere : atque adeo, Nonne igitur, inquit, cum res hujusmodi nobis ad amicitiam suppetant, extremis suppliciis digni sunt, qui criminando nos mutuo infensos reddere conantur? Et Tissaphernes, Equidem, ait, si vos duces et cohortium praefecti palam ad me venire volueritis, indicabo eos qui ad me deferunt, te mihi exercituique meo insidiari. Ego vero, inquit Clear-

ἔγω πάντας, καὶ σοὶ αὖ δηλώσω ὅθεν ἐγὼ περὶ σοῦ ἀκούω. (27) Ἐκ τούτων δὴ τῶν λόγων ὁ Τισσαφέρνης φιλοφρονούμενος τότε μὲν μένειν τε αὐτὸν ἐκέλευσε καὶ σύνειπνον ἐποιήσατο. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Κλέαρχος ὤμων ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ὁμιλῶς τ' ἦν πάνυ φιλικῶς οἰόμενος διακίεσθαι τῷ Τισσαφέρνει καὶ ἃ ἔλεγεν ἐκείνῳ ἀπήγγελλεν, ἔφη τε χρῆναι ἵνα παρὰ Τισσαφέρνῃν ὡς ἐκέλευσε, καὶ οἱ ἂν ἐλεγχοῦσι διαβάλλοντες τῶν Ἑλλήνων, ὡς προδότας αὐτοὺς καὶ κακόνους τοῖς Ἑλλησιν ὄντας τιμωρηθῆναι. (28) Ὑπώπτει δὲ εἶναι τὸν διαβάλλοντα Μένωνα, εἰδὼς αὐτὸν καὶ συγγεγεννημένον Τισσαφέρνει μετ' Ἀριαίου καὶ στασιάζοντα αὐτῷ καὶ ἐπιβουλεύοντα, ὅπως τὸ στράτευμα ἅπαν πρὸς ἑαυτὸν λαβὼν φίλος ᾗ Τισσαφέρνει. (29) Ἐβούλετο δὲ καὶ ὁ Κλέαρχος ἅπαν τὸ στράτευμα πρὸς ἑαυτὸν ἔχειν τὴν γνώμην καὶ τοὺς παραλυποῦντας ἐκποδῶν εἶναι. Τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀντελεγόν τινες αὐτῷ μὴ ἵνα πάντας τοὺς λοχαγούς καὶ στρατηγούς μὴδὲ πιστεύειν Τισσαφέρνει. (30) Ὁ δὲ Κλέαρχος ἰσχυρῶς κατέπεινεν, ἔστε διεπράξατο πέντε μὲν στρατηγούς ἵναί, εἰκοσι δὲ λοχαγούς συνηκολούθησαν δὲ ὡς εἰς ἀγοράν καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ὡς διακόσιοι.

31. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ ταῖς θύραις ταῖς Τισσαφέρνου, οἱ μὲν στρατηγοὶ παρεκλήθησαν εἰσω, Πρόξενος Βοιώτης, Μένων Θετταλὸς, Ἀγίας Ἀρκάς, Κλέαρχος Λάκων, Σωκράτης Ἀχαιοὶ οἱ δὲ λοχαγοὶ ἐπὶ ταῖς θύραις ἴμενον. (32) Οὐ πολλῷ δὲ ὑστερον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου ὅς τ' ἔνδον ξυνελαμβάνοντο καὶ οἱ ἔξω κατεκόπησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα τῶν βαρβάρων τινὲς ἱππέων διὰ τοῦ πεδίου ἐλαύνοντες ὥρτιν ἐντυγχάνοιεν Ἑλληνι ἢ ὀνύκῃ ἢ εὐθερέῳ πάντας ἔκτεινον. (33) Οἱ δὲ Ἑλληνες τὴν τε ἱππασίαν αὐτῶν θαύμαζον ἐκ τοῦ στρατοῦ ὁρῶντες καὶ ὅτι ἐποίουν ἡμζιγνῶσόν, πρὶν Νίκαρχος Ἀρκὰς ἔχε φεύγων τετρωμένος εἰς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ἔντερα ἐν ταῖς χερσὶν ἔχων, καὶ εἶπε πάντα τὰ γενημένα. (34) Ἐκ τούτου δὴ οἱ Ἕλληνες ἔθεον ἐπὶ τὰ ὅπλα πάντες ἐκπεπληγμένοι καὶ νομίζοντες αὐτὰ ἦσαν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. (35) Οἱ δὲ πάντες μὲν οὐκ ἦλθον, Ἀριαῖος δὲ καὶ Ἀρτάζος καὶ Μιθριδάτης, οἱ ἦσαν Κύρω πιστότατοι· ὁ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἑρμηνεὺς ἔφη καὶ τὸν Τισσαφέρνου ἀδελφὸν σὺν αὐτῷ ὄρεῖν καὶ γινώσκειν· ξυνηκολούθουν δὲ καὶ ἄλλοι Περσῶν τεθωρακισμένοι εἰς τριακοσίους. (36) Οὗτοι ἐπεὶ ἐγγὺς ἦσαν, προσελθεῖν ἐκέλευον εἰ τις εἴη τῶν Ἑλλήνων ἢ στρατηγὸς ἢ λοχαγός, ἵνα ἀπαγγείλωσι τὰ παρὰ βασιλέως. (37) Μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον φυλακτομένοι τῶν Ἑλλήνων στρατηγοὶ μὲν Κλεάνωρ Ὀρκομένης καὶ Σοφαίνετος Στυμφάλιος, ξὺν αὐτοῖς δὲ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὅπως μάθοι τὰ περὶ Προξένου· Χειρίσορος δ' ἐτύγγανεν ἁπῶν ἐν κοίμῃ τινὶ ξὺν ἄλλοις ἐπισιτίζόμενος. (38) Ἐπεὶ δὲ ἔστησαν εἰς ἐπήκοον, εἶπεν Ἀριαῖος τάδε· Κλέαρχος μὲν, ὃ ἀνδρὲς Ἕλληνες, ἐπεὶ ἐπιρχῶν τε ἐφάνη καὶ τὰς σπονδὰς λύων, ἔχει τὴν θέτην καὶ τίθηται, Πρόξενος δὲ καὶ Μένων, ὅτι κατήγ-

chus, omnes ad te ducam : atque ipse vicissim tibi significabo, unde ego de te audierim. Post hæc verba Tissaphernes Clearchum comiter accipiens, tunc eum apud se manere jussit, ac cœnæ participem fecit. Postridie reversus ad castra Clearchus præ se ferebat amico admodum esse se erga Tissaphernem animo, et quæ ille nuntiasset exponebat : aiebat etiam ad Tissaphernem iis eundum esse, quos ipse jussisset, et ex Græcis qui convicti fuerint criminationum, eos tanquam proditores ac Græcis malevolos puniendos esse. Suspiciabatur autem Menonem esse illum, qui ceteros criminaretur; quippe cum nosset eum in Tissaphernis congressum colloquiumque cum Ariæo venisse, eundemque a se dissidere, sibi que insidiari, ut exercitu universo suas ad partes traducto, Tissapherni amicus esset. Sed et Clearchus milites universos inclinatis esse ad ipsum animis volebat, ac eos qui molestiam exhiberent, amotos esse. At ex militibus quidam ei adversabantur, dicentes, non debere omnes cohortium præfectos ducesque omnes eo ire, nec Tissapherni fidem habendam esse. Verum Clearchus vehementer contendit, usque adeo donec perfecit ut duces irent quinque, et præfecti cohortium viginti : quos una ceteris etiam ex militibus circiter ducenti, quasi ad rerum venalium forum, sequuti sunt.

Posteaquam ad portas Tissaphernis aderant, duces intro accessiti sunt, Proxenus Bœotius, Menon Thessalus, Agias Arcas, Clearchus Lacedæmonius, Socrates Achæus : præfecti cohortium ad portas manserunt. Haud multo post ad idem signum et ii, qui intus erant, comprehensi fuere, et qui extra, cæsi. Post hæc ex barbaris quidam equitibus per campum equos agitantes, in quemcunque Græcum sive servum, seu liberum incidissent, omnes trucidarunt. Græci tum equitationem, quam e castris spectabant, mirabantur, tum quid agerent ambigebant, donec Nicarchus Arcas fuga elapsus venit, cum vulnere in ventre accepto, manibus intestina teneret, et quæ gesta erant exposuit omnia. Ibi tum Græci ad arma currebant omnes re inopinate perculsi, cum illos mox ad sua castra venturos existimarent. At illi universi quidem non venerunt, sed tantum Ariæus et Artæozus et Mithridates, qui Cyro fuerant fidelissimi : et Græcorum interpres cum eis se Tissaphernis fratrem videre atque agnoscere aiebat : alii præterea Persæ, ad trecentos numero, loricati hos una sequebantur. Hi, cum propius adfuissent, accedere jubebant, quicumque Græcorum vel dux vel cohortium præfectus esset, ut quæ a rege mandata haberent, exponerent. Ibi tum Græcorum, cum sibi sat cavissent, duces quidem, Cleanor Orchomenius, et Sophænetus Styμφάλιος processerunt, cumque eis Xenophon Atheniensis, ut Proxeno quid accidisset, cognosceret. (Chi risophus forte aberat, cum aliis in vico quodam opera comestui parando data.) Posteaquam eo constitere loco, unde exaudiri possent, hæc verba fecit Ariæus : Clearchus sane, Græci, cum jurisjurandi fœderisque violati compertus esset, pœnas meritas subiit atque adeo mortuus est : Proxenus et

γενῶν αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν. ἐν μεγάλῃ τιμῇ εἰσιν. Ὑμᾶς δὲ βασιλεὺς τὰ ὅπλα ἀπαίτει· αὐτοῦ γὰρ εἶναι φησιν, ὡς περὶ Κύρου ἦσαν τοῦ ἐκείνου δούλου. (39) Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίναντο οἱ Ἕλληες· εἶπε δὲ Κλέαρχος ὁ Ὀρχομενίους· Ὁ κάκιστος ἀνθρώπων Ἀριαῖς· καὶ οἱ ἄλλοι ὅσοι ἦτε Κύρου φίλοι, οὐκ αἰσχρύνεσθε οὐτε θεοὺς οὐτ' ἀνθρώπους· οἵτινες ὁμώσαντες ἡμῖν τοὺς αὐτοὺς φίλους καὶ ἐχθροὺς νομιεῖν, προδόντες ἡμᾶς σὺν Τισσαφέρνηι τῷ ἀθιωτάτῳ τε καὶ πανουργοτάτῳ τοὺς τε ἀνδράς αὐτοὺς οἷς ὤκνουντε ὡς ἀπολομένους καὶ τοὺς ἄλλους ἡμᾶς προδεδωκότας· ζῶν τοῖς πολέμοις ἐν ἡμῶν ἐργασίῃ. (40) Ὁ δὲ Ἀριαῖος εἶπε, Κλέαρχος γὰρ πρόσθεν ἐπιβουλεύων φανερός ἐγένετο Τισσαφέρνηι τε καὶ Ὀρόντῃ, καὶ πᾶσιν ἡμῖν τοῖς ζῶν τούτοις. (41) Ἐπὶ τούτοις Ξενοφῶν τάδε εἶπε· Κλέαρχος μὲν τοῖσιν εἰ παρὰ τοὺς ὅρκους εἶνε τὰς σπονδὰς, τὴν δίκην ἔχει· δίκαιον γὰρ ἀπολλύνθαι τοὺς ἐπισκοκύντας· Προξένος δὲ καὶ Μένων ἐπείπερ εἰσὶν ἡμέτεροι μὲν εὐεργέται, ἡμέτεροι δὲ στρατηγοί, πέμψατε αὐτοὺς δεῦρο· ὅλησι γὰρ ὅτι φίλοι γε ὄντες ἀμφοτέροις πειράσσονται καὶ ἡμῖν καὶ ἡμῖν τὰ βέλτεστα συμβουλεύειν. (42) Πρὸς ταῦτα οἱ βαρβάρων πολλὴν χρόνον διαλεγθέντες ἀλλήλοισι ἀπήλθον οὐδὲν ἀποκρινάμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Οἱ μὲν δὲ στρατηγοὶ οὕτω λαβρόντες ἀνέβησαν ὡς βασιλεὺς καὶ ἀποταμθέντες τὰς κεφαλὰς ἐπέστρεψαν, εἰς μὲν αὐτῶν Κλέαρχος ὑποσχεσάμενος ἐκ πάντων τῶν ἐμπειρῶν αὐτοῦ ἐχρόνισεν δοῦναι γενέσθαι ἀνὴρ καὶ πολέμιος καὶ φίλος· οἷον ἐσφράνας. 2 Καὶ γὰρ οἱ εἰς μὲν πόλεμος ἦν τοῖς Λακεδαιμονίοις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους παρέμεναι, ἐπεὶ δὲ εἰρήνη ἐγένετο, πείσας τὴν αὐτοῦ πόλιν ὡς οἱ Θρᾷκες ἀδικοῦσι τοὺς Ἕλληνας· καὶ διαπραΐζομενος ὡς ἐδόξατο παρὰ τῶν ἐχθρῶν εἰσέλπειν ὡς πολέμου τοῖς ὑπὲρ Χερρόντου καὶ Περίνθου Θραξίν. 3 Ἐπεὶ δὲ μετακινῶντες ποιεῖν οἱ ἐχθροὶ ἔδωκ' ἐξ ὧν ὄντος οὗτοῦ ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐπειρήσαντο ἐξ Ἰσθμοῦ, ἐνταῦθα οὐκέτι πείθεται, ἀλλ' ὄρετο πλέον εἰς Ἑλλήσποντον. 4 Ἐκ τούτου καὶ θάνατος ἐγένετο τῶν ἐν τῇ Σπάρτῃ τελευτῶν ὡς ἀπαίθων. Ἦδη δὲ σφῆγας ὧν ἔρχεται πρὸς Κύρον, καὶ ὁποῖος μὲν λόγος εἶπετε Κύρον ἄλλῃ γέγραπται, διδοῖσι δὲ αὐτῷ Κύρος κυρίως θαρσεύσας· ὅς δὲ καθὼν οὐκ ἐπὶ βλάβῃ μίαν ἐπάσπετο, ἀλλ' ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων συλλέξας στρατεύματα ἐπολέμει τοῖς Θραξίν, καὶ μάχῃ τε ἐνίκησε καὶ ἀπὸ τούτου δὲ ἔφερε καὶ ἤγε τούτους καὶ πολεμῶν διεγένετο μέχρι Κύρος ἐδεῖξεν τοῦ στρατεύματος· τότε δὲ ἀπήλθεν ὡς ζῶν ἐκείνῳ αὐ πολέμῳ. 6 Ταῦτα οὖν φίλος πολέμου καὶ δοκεῖ ἀνδρὸς ἔργα εἶναι, ὅστις ἐξ ὧν μὲν εἰρήνην ἔχειν ἀνευ αἰσχύνῃς καὶ βλάβης αἰρεῖται πολεμεῖν, ἐξ ὧν δὲ βλάβην βούλεται ποιεῖν ὥστε πολεμεῖν, ἐξ ὧν δὲ γένηται ἔχειν ἀνιδύοντως αἰρεῖται πολεμῶν μέντοι

Menon, quod insidias ejus detexerint, magno sunt in honore: a vobis autem rex arma postulat; nam ea ait esse sua, quippe quae Cyri servi sui fuerint. Ad haec responderunt Graeci, pro ceteris autem loquutus est Cleamor Orchomenius: O sceleratissime hominum Ariace, vosque ceteri, qui Cyri fueritis amici, non reveremini deos neque homines; qui cum iurejurando firmaveritis, vos eosdem atque nos amicos et inimicos existimaturus, inito cum Tissapherne, homine maxime impio vaferissimoque, nos prodendi consilio: posteaquam viros ipsos, quibus dedistis iusjurandum, perdidistis, nobis etiam reliquis jam proditis, cum hostibus adversus nos tenditis. Et Ariens. Enimvero Clearchus, inquit, antea deprehensus est Tissapherne et Orontae et nobis omnibus, qui cum ipsis eramus, insidias moliri. Tum Xenophon his usus est verbis: Clearchus quidem certe, si praeter iusjurandi finem foedera solvit, merito penas dedit; aequum est enim perjuros interire: verum ad Proxenum et Menonem quod attinet, siquidem bene de vobis promeriti ac duces nostri sunt, eos huc mittite: manifestum est etenim eos, cum utrisque sint amici, conaturos tam vobis quam nobis id dare consilii, quod optimum visum fuerit. Ad haec barbari, cum diu inter se colloquuti essent, nullo responso dato, discesserunt.

CAPUT VI.

Et duces quidem hoc pacto comprehensi, ad regem subducti sunt, et capitibus abscisis vivendi finem fecerunt: cum ex eis unus, Clearchus scilicet, omnium consensu, quibus usus cum eo fuerat, visus sit vir et rerum bellicarum fuisse peritus et belli summe studiosus. Etenim quamdiu bellum Lacedaemoniis cum Atheniensibus fuit, apud suos constanter permansit: pace facta, cum civibus suis persuasisset, Thracas in Graecos esse injuriosos, et rem ab Ephoris ut poterat impetrasset, classem Thracibus iis, qui supra Chersonesum et Perinthum habitant, bellum illaturus deduxit. Posteaquam vero Ephori, mutata quodammodo sententia, cum jam domo profectus esset, ex Isthmo revocare ipsam niterentur, non jam amplius obtemperavit, sed in Hellespontum navigare perrexit. Ex eo factum uti a magistratibus Spartanis capitis damnetur, quasi qui parere nolisset. Jam vero cum in exilio esset, Cyrum accedit, ac ejusmodi rationibus cum sibi conciliaverit, alibi scriptum est: Cyrus autem ei daricorum decem millia donavit; quibus ille acceptis non se socordia dedit, sed collectis hac pecunis copiis, Thracibus bellum intulit: quos et praedio vicit, et deinceps res eorum ferebat agebatque; ac adversus eos bellare perseverabat, donec Cyrus exercitu ejus egeret: tunc inde discessit, ut qui una cum eo ad bellum profectus esset. Haec igitur videntur esse opera viri ad bellum propensi, qui, cum absque ignominia et detrimento pace uti possit, bellare mavult; cum socordiae se dare possit, labores suscipere cupit, ut bellum gerat; cum opes possit

ταῦτα ποιεῖν· ἐκεῖνος δὲ ὥσπερ εἰς παιδικὰ ἢ εἰς ἀλ-
λην τινὰ ἡδονὴν ἤθελε ὁσπανάειν εἰς πόλεμον. Οὕτω
μὲν φιλοπόλεμος ἦν· (7) πολεμικός δὲ αὐτὴν ἐδόκει
εἶναι ὅτι φιλοκίνδυνός τε ἦν καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς
ἔργων ἐπὶ τοὺς πολεμίους καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς φρόνι-
μος, ὥς οἱ παρόντες πανταχοῦ πάντες ὁμολόγουν.
(8) Καὶ ἀρχικός δ' ἐλέγγοτο εἶναι ὥς δυνατόν ἐκ τοῦ
τοιούτου τρόπου οἷον κάκεινος εἶχεν. Ἰκανὸς μὲν γὰρ
εἴ τις καὶ ἄλλος φροντίζειν ἦν ὅπως ἔχοι ἡ στρατιὰ
αὐτῷ τὰ ἐπιτήδεια καὶ παρασκευάζειν ταῦτα, ἱκανὸς
δὲ καὶ ἐμποιεῖσθαι τοῖς παροῦσιν ὥς πειστέον εἴη Κλε-
άρχῳ. (9) Τοῦτο δ' ἐποίει ἐκ τοῦ χαλεπὸς εἶναι καὶ
γὰρ ὄρεσιν στυγνὸς ἦν καὶ τῇ φωνῇ τρυχὺς, ἐκδιέχετο
καὶ ἰσχυρῶς, καὶ ὀργῇ ἐνόητε, ὥς καὶ αὐτῷ μεταμέλειν
ἔσθ' ὅτε. Καὶ γνώμη δ' ἐκολάζεν ἀκολάστου γὰρ
στρατεύματος οὐδὲν ἡγήτοιο ὄρελος εἶναι. (10) Ἀλλὰ
καὶ λέγειν αὐτὸν ἔρασαν ὥς δέοι τὸν στρατιώτην φο-
βεῖσθαι μᾶλλον τὸν ἀρχοντα ἢ τοὺς πολεμίους, εἰ μέ-
λοι τ' αὐτῷ φυλάττειν ἢ φίλων ἀφαιρεῖσθαι ἢ ἀπρορα-
σίτως ἵνα ἐπὶ τοὺς πολεμίους. (11) Ἐν μὲν οὖν
τοῖς δεινοῖς ἤθελον αὐτοῦ ἀκούειν σφόδρα καὶ οὐκ ἄλλον
ἤρουντο οἱ στρατιῶται· καὶ γὰρ τὸ στυγνὸν τότε φαι-
δρὸν αὐτοῦ ἐν τοῖς προσώποις ἔρασαν φαίνεσθαι καὶ τὸ
χαλεπὸν ἐβρωμένον πρὸς τοὺς πολεμίους ἐδόκει εἶναι,
ὥστε σωτήριον καὶ οὐκέτι χαλεπὸν ἐφαίνετο· (12) ὅτε
δ' ἔξω τοῦ δεινοῦ γένοιτο καὶ ἐξείη πρὸς ἄλλους ἀρ-
χοντας ἀπίεσαι, πολλοὶ αὐτὸν ἀπέλειπον· τὸ γὰρ ἐπὶ
χρεὶ οὐκ εἶχεν, ἀλλ' αἰεὶ χαλεπὸς ἦν καὶ ὤμος· ὥστε
διέκειντο πρὸς αὐτὸν οἱ στρατιῶται ὥσπερ παῖδες πρὸς
διδάσκαλον. (13) Καὶ γὰρ οὖν φίλια μὲν καὶ εὐνοία
ἐπομένους οὐδέποτε εἶχεν· ὅτινες δὲ ἢ ὑπὸ πόλεως τε-
ταγμένοι ἢ ὑπὸ τοῦ δέισθαι ἢ ἄλλῃ τῇ ἀνάγκῃ κατε-
χόμενοι παρείσαν αὐτῷ, σφόδρα πειθομένους ἐχρήτο.
(14) Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο νικᾶν ζῶν αὐτῷ τοὺς πολεμίους,
ἔδρ. μεγάλα ἦν τὰ χρησίμους ποιοῦντα εἶναι τοὺς ζῶν
αὐτῷ στρατιώτας· τὸ τε γὰρ πρὸς τοὺς πολεμίους θαρ-
ραλέως ἔχειν παρῆν καὶ τὸ τὴν παρ' ἐκείνου τιμωρίαν
φωβεῖσθαι αὐτοὺς εὐτάκτους ἐποίει. (15) Τοιοῦτος μὲν
ὅτ' ἀρχὸν ἦν ἀρχεσθαι δὲ ὑπὸ ἄλλων οὐ μάλα ἐθέλειν
ἐλέγγοτο. Ἦν δὲ ὅτε ἐτελεύτα ἀμφὶ τὰ πεντήκοντα
ἔτη.

16. Προξένος δὲ ὁ Βοιωτίας εὐθύς μὲν μεираκίον ὧν
ἐπεθύμει γενέσθαι ἀνὴρ τὰ μεγάλα πράττειν ἱκανός·
καὶ διὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν ἔδωκε Γοργίᾳ ἀργύριον
τῷ Λεοντίνῳ. (17) Ἐπεὶ δὲ συνεγένετο ἐκεῖνος, ἱκανὸς
νομίσας ἤδη εἶναι καὶ ἀρχεῖν καὶ φίλος ὧν τοῖς πρώτοις
μὴ ἤτιστα εὐεργετῶν, ἦλθεν εἰς ταύτας τὰς σὺν Κύ-
ρῳ πράξεις· καὶ ὥστο κτήσεσθαι ἐκ τούτων ὄνομα μέ-
γα καὶ δύναμιν μεγάλην καὶ χρήματα πολλά. (18) Το-
ούτων δ' ἐπιθυμῶν σφόδρα ἐνόηλον αὐτῷ καὶ τοῦτο εἶχεν
ὅτι τούτων οὐδὲν ἂν θέλοι κτᾶσθαι μετὰ ἀδικίας, ἀλλὰ
σὺν τῷ δικαίῳ καὶ καλῷ ὥστο δεῖν τούτων τυγχάνειν,
ἔπει δὲ τούτων μὴ. (19) Ἀρχεῖν δὲ καλῶν μὲν καὶ
ἐγχαλῶν δυνατός ἦν· οὐ μέντοι οὗτ' αἰδῶ τοῖς στρατιώ-

citra periculum possidere, eas bellando comminuere mavult.
Is autem, ut in amores alii, vel quam aliam voluptatem,
sic in bellum sumptus libenter faciebat : adeo belli studio-
sus erat. Bello autem idoneus ideo etiam videbatur, quod
ad pericula subeunda promptus esset, et nocte dieque in
hostes duceret, ac in rebus formidolosis prudens esset,
quemadmodum ii, qui ipsi aderant, ubique omnes fassi sunt.
Præterea ad imperitandum aptus esse dicebatur, ut potuit,
pro ejusmodi, quo præditus erat, ingenio. Nam si quis
alius, rationem inire, quomodo exercitus ejus a commeatu
instructus esset, ac eundem comparare poterat; quin et eo-
rum, ipsi qui aderant, animis hoc indere poterat, Clearchi
imperium minime detractandum esse. Atque hoc duritia
sua efficiebat : nam et aspectu terribis erat, et voce asper :
semper etiam severe castigabat, et quidem ira interdum
concitus, adeo ut etiam severitatis poneret eum nonnun-
quam. Sed certo etiam puniebat consilio : nam exercitus
impuniti nullum esse putabat usum. Quin dicere solitum
eum aiebant, militem metuere magis imperatorem debere
quam hostes, si quidem vel excubias recte sit acturus, vel
abstinenter erga amicos se gesturus, vel sine recusatione
in hostes perrecturus. Ac in formidolosis quidem rebus
eum libentissime audiebant, neque quemquam alium ei an-
teponebant milites. Nam acerbam illam severitatem tunc
hilaritatis speciem in ejus vultu præferre aiebant, et duritia
robur animi videbatur esse adversus hostes confirmati :
adeo ut salutare quiddam nec jam amplius durum videre-
tur. Verum ubi periculo liberati essent, et ad alios duces
abire liceret, multi eum relinquebant : nam urbanitas in
eo nulla erat, sed durus semper ac sævus erat; adeo ut mi-
lites in eum animati essent, quemadmodum pueri in ma-
gistrum. Atque adeo nunquam ipsum qui præ amicitia et
benevolentia sequerentur, habuit; qui autem vel a civitate
designati, vel egestate adducti, vel alia quadam necessitate
adstricti ipsi aderant, his admodum dicto audientibus ute-
batur. Posteaquam vero hostes una cum ipso vincere cœ-
perunt, jam inde haud levia quadam erant, quæ milites
ejus ad rem bellicam utiles redderent; nam et adversus
hostes audacter se gerendi aderat occasio, et quod ab illo
metuerent supplicia, id vero ordinis eos observantes redde-
bat. Hujusmodi quidem Clearchus erat imperator : verum
aliorum imperio non valde libenter parere ferebatur. An-
nos, cum vitam finiret, circiter quinquaginta habuit.

Proxenus autem Boeotius jam ab ineunte adolescentia eum
se evadere cupiebat, qui magnis rebus gerendis idoneus es-
set; atque isti obsequutus cupiditati Gorgiæ Leontino dedit
argentum. Hujus ubi consuetudine usus esset, se jam ido-
neum ratus qui in alios imperium obtineret, ac, si amicus
principibus esset viris, beneficiis tribuendis minime vince-
retur, ad res hasce una cum Cyro gerendas accessit; conse-
quunturque ex iis clarum se nomen, et potentiam magnam,
et multas opes existimabat : quæ licet expeteret, id tamen
sedulo etiam præ se ferebat, nolle ipsum quidquam horum
per injuriam adipisci, sed justis honestisque artibus, non
sine his, consequenda putabat. Ceterum bonis ille quidem
et egregiis viris commode imperare poterat; at pudorem ta-

ταις ἐκαστοῦ οὔτε φόβον ἰκανὸς ἐμπούησαι, ἀλλὰ καὶ ἡσγύνετο μᾶλλον τοὺς στρατιώτας ἢ οἱ ἀρχόμενοι ἐκείνων, καὶ φοβούμενος μᾶλλον ἦν πανερός τὸ ἀπερθάνεσθαι τοῖς στρατιώταις ἢ οἱ στρατιώται τὸ ἀπιστεῖν ἐκείνῳ. 20^η Ὡς δὲ ἀρχεῖν πρὸς τὸ ἀρχικὸν εἶναι καὶ δοκεῖν τὸν μὲν καλῶς ποιοῦντα ἐπαινεῖν, τὸν δὲ ἀδικούντα μὴ ἐπαινεῖν. Τούτωρ οὖν αὐτῷ οἱ μὲν καλοὶ τε καὶ αἰσθητοὶ τῶν συνόντων εὖνοι ἦσαν, οἱ δὲ ἀδικοὶ ἐπεβούλευον ὡς εὐμεταχειρίστῳ ὄντι. 21^η Ὅτε δὲ ἀπέθνησκεν ἦν ἑτὼν ὡς τριάκοντα.

21. Μένων δὲ ὁ Θεσσαλὸς διήλως ἦν ἐπιθυμῶν μὲν πλουτεῖν ἰσχυρῶς, ἐπιθυμῶν δὲ ἄρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνει, ἐπιθυμῶν δὲ τιμᾶσθαι, ἵνα πλείω κερδαίνειν φίλος τε ἐβούλετο εἶναι τοῖς μέγιστα δυναμένοις, ἵνα ἀδικῶν μὴ διδοίη δίκην. 22^η Ἐπὶ δὲ τὸ κατεργάζεσθαι τὸν ἐπιθυμῶν συντομοῦσθαι ὥς το δὸν εἶναι διὰ τοῦ ἐπιπροκτεῖν τε καὶ ψεύδεσθαι καὶ ἑξαπατᾶν, τὸ δ' ἀπλῶς καὶ τὸ ἀληθές τὸ αὐτὸ τῷ ἡλίθιῳ εἶναι. 23^η Σπέρων δὲ πανερός μὲν ἦν οὐδὲνα, ὅσοι δὲ φιλῆς φίλος εἶναι, τούτῳ ἐνδιήλως ἐγένετο ἐπιβουλεύων. Καὶ πολέμιον μὲν οὐδέως κατεγέλα, τὸν δὲ συνόντων πάντων ὡς κατεγέλα καὶ διελέγετο. 24^η Καὶ τοῖς μὲν τῶν πολέμιον κτήμασιν οὐκ ἐπεβούλευε γὰρ ὥς το εἶναι τὰ τῶν οὐκ ἀποκτενέων λαμβάνειν· τὰ δὲ τῶν φίλων μόνος ὥς το εἶδέναι ἔχαστον ἐν αἰσθητῶν λαμβάνειν. 25^η Καὶ ὅσους μὲν αἰσθάνοντο ἐπιόρκους καὶ ἀδίκους ὡς εὖ ὠπλισμένους ἐβουλετο, τοῖς δ' ὅποις καὶ ἀλλήλειαν ἀκροῦσιν ὡς ἀνάνδρους ἐπειράτο γράσθαι. 26^η Ὡς περ δὲ τις ἀγᾶλλεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, οὕτω Μένων ἀγᾶλλετο τῷ ἑξαπατᾶν δυνάσθαι, τῷ πλεονεξᾶσθαι ψευδῇ, τῷ φίλους διαγέλλειν· τὸν δὲ μὴ παύσασθαι τῶν ἀπαιδεύτων καὶ ἐνδομῶν εἶναι. Καὶ περὶ ὧς μὲν ἐπεχείρει πρωτεύειν φίλῃ, διὰ τῶν φίλων τοὺς πρώτους τοῦτ' ὥς το δύναιτο κτεῖσθαι. 27^η Το δὲ παρομένους τοὺς στρατιώτας παρέχεσθαι ἐκ τοῦ συναθροῦσθαι αὐτοῖς ἐμαχναῖτο. Τυλᾶσθαι δὲ καὶ θεοσεβεῖσθαι ἡτοῖς ἐπιεικνόμενος ὅτι πλείστα δύνατο καὶ εὖ εἶναι ἀδικεῖν. Εὐδωρεῖσθαι δὲ κατέλεγον, ὅποτε τις αὐτῷ ἀρίστειτο, ὅτι γρόμμενος αὐτῷ οὐκ ἀπώλεσεν αὐτόν. 28^η Καὶ τὰ μὲν δὴ ἀφανῆ εἴσπετι περὶ αὐτοῦ ψεύδεσθαι, ἃ δὲ πάντες ἴσται τοῦτ' ἔσται. Παρὰ Ἀριστίππῳ γὰρ ἐπιφωτιστὴν ὃν στρατηγὸν διαπράξατο τῶν ξένων, Ἀρκίῳ δὲ βασιλάρῳ ὄντι, ὅτι μεισακίους καλοῖς ἤδετο, οἰκιστάτος ἐπὶ ὁράτιος ὃν ἐγένετο, αὐτὸς δὲ παιδικῇ εἴρῃ ὠκρύπτειν ἠγάπησε τὸν γεινόμενον. 29^η Ἀποθησκόντων δὲ τῶν συστρατήγων ὅτι ἐστράτευσαν ἐπὶ βασιλῆα ξὺν Κύρῳ, τούτῳ πεποιητῶς οὐκ ἀπέθανε, μετὰ δὲ τὸν τῶν ἄλλων θάνατον, στρατηγὸν τιμωρηθεὶς ὑπὸ βασιλέως ἀπέθανεν, οὗχ ὥς περ Κλέαρχος καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἀποσταθέντες τὰς κεφαλὰς, ὥς περ ταχιστοὶ θύνατος δοκεῖ εἶναι, ἀλλὰ ξὺν αἰσθητοῖς ἐκαστοῦ ὡς πονηρὸς λέγεται τῆς τελευταίας τοῦτον.

30. Ἀρκίᾳ δὲ ὁ Ἀρκίᾳ καὶ Σωκράτης ὁ Ἀρκίᾳ καὶ τούτῳ ἀπεθάνετον. Τούτων δὲ οὐδ' ὡς ἐν πόλεμῳ κα-

men vel metum militibus suis incutere non poterat, sed magis etiam milites reverebatur, quam illum ipsius imperio subiecti; magisque eum metuere perspicuum erat, ne militibus esset odio, quam milites, ne parum ei dicto audientes essent. Porro existimabat ad hoc, ut nimirum ad inperandum idoneus et esset, et videretur, sufficere, si honeste se gerentem laudaret, injustum non laudaret. Quapropter boni quotquot et egregii fuerunt ex iis, qui una cum ipso erant, benevoli erant erga ipsum animo; injusti, tanquam ei qui circumveniri facile posset, insidiabantur. Cum autem novem obiret, annos fere triginta habuit.

Menon Thessalus divitiarum palam erat cupidissimus, cupidus imperii, ut plura consequeretur, cupidus honoris, ut plus lucri faceret; amicus etiam esse potentissimis quibusque volebat, ut si quam faceret injuriam, penas non daret. Nam maxime compendiarium esse arbitrabatur ad efficiendum ea quae concupisceret, si pejeraret, et mentiretur, et falleret: simplicitas autem atque veritas idem putabat quod stultitia. Neminem ab eo diligi manifestum erat, ac cuicumque amicum se profiteretur, huic palam insidiabatur. Hostem nullum iridebat, verum tanquam eos omnes, quibuscum commercium habebat, deridens semper sermocinabatur. Idem facultatibus hostium non insidiabatur, quippe difficile putabat esse facultates eorum, qui sibi caverent, consequi: sed amicorum res, utpote incustoditas, facillimum esse capere, solus sibi ipse videbatur intelligere. Et quoscumque perjuros ac injustos esse animadverteret, quasi bene munitos formidabat; at religiosis, veritatisque studiosis, tanquam parum videlibus, uti conabatur. Et quemadmodum alius quis pietate se pietate erga deum, et veritate et iustitia oblectat, sic Menon in eo exultabat, quod de ipse posset alios, quod mendaciis fingere, quod amicos iridere: valere qui non esset, eum ridere esse existimabat. Ac apud quos quidem principum in amicitia locum obtinere nitebatur, hos sibi conciliandos putabat illorum eridinatione, qui primi apud eos essent. Milites sibi obsequentes, injuriarum cum ipsis societate inita, reddere studebat. Affici se honore atque coli propter ea volebat, quod demonstraret posse se et velle plurimum injurie inferre. Cum quis ab se defecisset, beneficii loco censebat, quod dum ejus uteretur opera, eum non perdidisset. Atque obscura quidem de eo fingere licet; quae vero notum omnes, haec sunt. Apud Aristippum, cum jam florente esset aetate, ut militibus externis praecesset, impetravit: Atiao etiam barbato, quod formosis delectabatur adolescentibus, in aetate itidem flore fuit maxime familiaris: ipse Tharypam in deliciis habebat, imberbis barbarum. Cum videm duces Graeci inferrent, propterea quod adversus regem cum Cyro expeditionem susceperant, quamquam ejus lem ille inepti particeps fuisset, non tamen illico est interfectus: sed re atis jam ducibus ceteris, supplicio adfectus ab rege perit; non ille quidem ut Clearchus ceterique duces, quibus abscissa sunt capita, quae mors esse videbatur celebranda, sed ut sceleratus, anno toto exercuciatus vivus, tandem vitae finem fecisse dicitur.

Ceterum Agis ille Arcas, et Socrates Achaeus etiam interfecti sunt; quos nemo vel ut ignavos in bello irrigit, vel

κῶν οὐδεὶς κατεγέλαι οὐτ' εἰς φίλῳν αὐτοὺς ἐμέμμετο. Ἦσ' ἔτι δὲ ἄμφω ἄμφι τὰ πέντε καὶ τριάκοντα ἔτη ἀπὸ γενεᾶς.

BIBAION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου οἱ Ἑλλήνες ἐπραξαν μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπεὶ Κύρος ἐπελεύτησεν ἐγένετο ἀπίοντων τῶν Ἑλλήνων σὺν Τις-σάφερνι ἐν ταῖς σπονδαῖς, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλωται. (2) Ἐπεὶ δὲ οἱ τε στρατηγοὶ συνειλημμένοι ἦσαν καὶ τῶν λογαγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ συνεπόμενοι ἀπολώλεσαν, ἐν πολλῇ δὲ ἀπορίᾳ ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ἐννοούμενοι μὲν ὅτι ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις ἦσαν, κύκλῳ δὲ αὐτοῖς πάντῃ πολλὰ καὶ ἔθνη καὶ πόλεις πολέμια ἦσαν, ἀγορὰν δὲ οὐδεὶς ἐτι παρέξειν ἐμελλεν, ἀπείχον δὲ τῆς Ἑλλάδος οὐ μείον ἢ μύρια στάδια, ἡγεμῶν δ' οὐδεὶς τῆς ὁδοῦ ἦν, ποταμοὶ δὲ διείργον ἐξιάσφατοι ἐν μέσῳ τῆς οἰκαδὲ ὁδοῦ, προὔδεδῶκεσαν δὲ αὐτοὺς καὶ οἱ σὺν Κύρῳ ἀναβάντες βάρβαροι, μόνοι δὲ καταλειμμένοι ἦσαν οὐδὲ ἵππεα οὐδένα σύμμαχον ἔχοντες, ὥστε εὐδῆλον ἦν ὅτι νικῶντες μὲν οὐδένα ἀνκατακάνοιεν, ἡττηθέντων δὲ αὐτῶν οὐδεὶς ἀν' λειψοίη.

3 Ταῦτα ἐννοούμενοι καὶ ἀθύμως ἔχοντες, ὀλίγοι μὲν αὐτῶν εἰς τὴν ἐσπέρην σίτου ἐγεύσαντο, ὀλίγοι δὲ πῦρ ἀνέκαυσαν, ἐπὶ δὲ τὰ θπλα πολλοὶ οὐκ ἦλθον ταύτην τὴν νύκτα, ἀνεπαύοντο δὲ ὅπου ἐτύγχανεν ἕκαστος, οὐ συνάμμενοι καθεῦδον ὑπὸ λύπης καὶ πόθου πατρίδων, γυναικῶν, παιδῶν, οὐς οὐποτ' ἐνόμιζον ἐτι ὁφείσθαι. Οὕτω μὲν δὴ διακείμενοι πάντες ἀνεπαύοντο.

4 Ἦν δὲ τις ἐν τῇ στρατιᾷ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὃς οὔτε στρατηγὸς οὔτε λογαγὼς οὔτε στρατιώτης ὦν συνεκλώσθη, ἀλλὰ Πρόξενος αὐτὸν μετεπέμψατο οἰκοθεν ξένος ὦν ἀρχιεὶς ὑπισγνέιτο δὲ αὐτῷ, εἰ ἔλθοι, φίλον αὐτὸν Κύρῳ ποιήσειν, ὃν αὐτὸς ἔφη κρείττω ἑαυτῷ νομίζειν τῆς πατρίδος. (5) Ὁ μὲντοι Ξενοφῶν ἀναγνούς τὴν ἐπιστολὴν ἀνακοινούται Σωκράτει τῷ Ἀθηναίῳ περὶ τῆς πορείας. Καὶ ὁ Σωκράτης ὑποπεύσας μὴ τι πρὸς τῆς πόλεως ἐπαίτιον εἴη Κύρῳ φίλον γενέσθαι, ὅτι ἐδόκει ὁ Κύρος προθύμως τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τὰς Ἀθήνας συμπολεμῆσαι, συμβουλεύει τῷ Ξενοφῶντι ὁδόντα εἰς Δελφούς ἀνακοινῶσαι, τῷ θεῷ περὶ τῆς πορείας. (6) Ἐλθὼν δ' ὁ Ξενοφῶν ἐπήρετο τὸν Ἀπόλλω τίνι ἐν θεῶν θύων καὶ εὐχόμενος κάλλιστα καὶ ἀρίστα εἶθαι τὴν ὁδὸν ἣν ἐπινοεῖ καὶ καλῶς πράξας σωθῆναι. 7 Καὶ ἀνείλεν αὐτῷ ὁ Ἀπόλλων θεοὶς οἷς ἔδει θύειν. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἦλθε, λέγει τὴν μαντείαν τῷ Σωκράτει. Ὁ δ' ἀκούσας ἡτιῆτο αὐτὸν ὅτι οὐ τοῦτο πρῶτον

ΞΕΝΟΦΩΝ.

in amicitia colenda reprehendit. Uterque annos fere triginta quinque vixerat.

LIBER III.

CAPUT I.

Quæ Græci itinere cum Cyro in Asiam superiorem facto ad pugnam usque gesserint, quæque, posteaquam Cyrus interisset, acciderint, Græcis cum Tissapherne per inducias discedentibus, superiore libro expositum est. Posteaquam vero duces comprehensi erant, et qui eos sequuti fuerant cohortium præfecti atque milites perierant, in magna erant anxietate Græci, cum se prope a porta regis abesse cogitarent, ac multas undique tum nationes tum civitates ipsis infestas esse; annonam neminem jam amplius suppeditaturum, se a Græcia stadiorum plus decem millia abesse, ducem itineris esse nullum, fluvios, transiri qui non possent, in medio domum itinere se hinc inde, quo minus progredierentur, inhibere; barbaros etiam, qui cum Cyro in Asiam adscenderant, ipsos prodidisse; solos jam relictos esse, nec ullum habere equitatum auxiliarem: adeo ut perspicuum esset, neque si vincerent, vel unum fugientem interfectorum, et si vincerentur, ne unum quidem vivum relictum iri. Hæc dum secum cogitarent, animoque essent anxio, ex iis pauci sub vesperam cibum cepere, pauci accenderunt ignes, ad armatos quoque ordines ea nocte multi non accessere: at illo se quisque loco quieti dedit, in quem forte fortuna incidisset, cum præ animi ægritudine, ac desiderio suæ quisque patriæ, parentum, uxorum, liberum, quos nunquam se deinceps visuros arbitrabantur, somnum capere non possent. His illi animis omnes noctem transigebant.

Erat autem in exercitu Xenophon quidam Atheniensis, qui, cum neque dux, neque cohortis alicujus præfectus, neque miles esset, illos comitatus erat; sed e domo Proxenus ipsum evocarat, quippe qui antiquus ejus erat hospes: hic autem illi, si ad se veniret, ut Cyro amicus adscriberetur, effecturum se pollicebatur; quem ipse sibi utiliorem patriâ videri dicebat. Hujus epistolam cum legisset Xenophon isto de itinere Socratem Atheniensem consulit. Et Socrates veritus ei ne crinosum suam apud civitatem foret, cum Cyro si amicitiam iniret (quia Cyrus alacriter Lacedæmonios in eo juisse bello videretur, quod adversus Athenienses gesserant), hoc Xenophonti dat consilii, ut Delphos profectus deum illum de itinere consulere. Eo profectus Xenophon Apollinem interrogat, cui deum rem sacram faceret precesque ferret, ut iter, quod apud animum instituerat, pulcherrime ac optime perficeret, reque præclare gesta salvus rediret. Et ei per oraculum deos significavit Apollo, quibus rem sacram facere oporteret. Cum vero Athenas reversus esset, Socrati oraculum narrat. Quod cum audisset

ἡρώτα πότερον λῆθον εἴη αὐτῷ παρεῖσθαι ἢ μένειν, ἀλλ' αὐτὸς κρίνας ἵππον εἶναι τοῦτ' ἐπυθάνετο ὅπως ἂν κάλλιστα παρεῖσθαι. Ἐπεὶ μέντοι οὕτως ἤρουν, ταῦτ', ἔφη, γρηΐ πειεῖν ὅσα ὁ θεὸς ἐκέλευσεν. (8.) Ὁ μὲν δὲ Ξενοφῶν οὕτω θυσάμενος οἷς ἀνέλεν ὁ θεὸς ἐξέπλει, καὶ καταλαμβάνει ἐν Σάρδεσι Προξένον καὶ Κύρον μέλλοντας ῥῆν ὁρμᾶν τὴν ἄνω ὁδόν, καὶ συνεσταθῆ Κυρῷ. (9.) Προθυμουμένου δὲ τοῦ Προξένου καὶ ὁ Κύρος συμπροθυμεῖτο μένειν αὐτόν· εἶπε δὲ ὅτι ἐπειδὴν τάχιστα ἡ στρατεία λήξῃ, εὐθὺς ἀποπέμψειν αὐτόν. Ἐλέγετο δὲ ὁ στόλος εἶναι εἰς Πισιδίαν. (10.) Ἐστρατεύετο μὲν δὲ οὕτως ἐξαπατηθεὶς οὐχ ὑπὸ Προξένου· οὐ γὰρ ᾔδει τὴν ἐπὶ βασιλείᾳ ὁρμῇ οὐδὲ ἄλλος οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων πλην Κλεάρχου· ἐπεὶ μέντοι εἰς Κυλικίαν ἦλθον, σαφὲς πᾶσιν ἦδη ἔδοκει εἶναι ὅτι ὁ στόλος εἴη ἐπὶ βασιλείᾳ. Φοβούμενοι δὲ τὴν ὁδόν καὶ ἄκοντες ὅμοις οἱ πολλοὶ δι' αἰσχύνῃν καὶ ἀλλήλων καὶ Κύρου συνηκολούθησαν ὧν εἷς καὶ Ξενοφῶν ἦν. (11.) Ἐπεὶ δὲ ἀπορία ἦν, ἐλυπεῖτο μὲν σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ οὐκ ἐδύνάτο καθεῦδεν· μικρὸν δ' ὕπνου λαχὼν εἶδεν ὄναρ. Ἐδόξεν αὐτῷ βροντῆς γενομένης σκηπτὸς πεσεῖν εἰς τὴν πατρῴαν οἰκίαν, καὶ ἐκ τούτου λάμπεσθαι πᾶσαν. (12.) Περιβρότος δ' εὐθὺς ἀνηγέρθη, καὶ τὸ ὄναρ πῇ μὲν ἔκρινεν ἄγαθόν, ὅτι ἐν πόνεσι ὧν καὶ κινδύνους φῶς μέγα ἐκ Διὸς ἰδεῖν ἔδοξε· πῇ δὲ καὶ ἐρόεσθαι, ὅτι ἀπὸ Διὸς μὲν βασιλείᾳ τὸ ὄναρ ἔδοκει αὐτῷ εἶναι, κύκλῳ δὲ ἔδοκει λάμπεσθαι τὸ πῦρ, μὴ οὐ δύναιτο ἐκ τῆς χώρας ἐξελεῖν τῆς βασιλείας, ἀλλ' εἰργότο πάντοθεν ὑπὸ τινων ἀποριῶν. (13.) Ὅποιόν τι μέντοι ἐστὶ τὸ τοιοῦτον ὄναρ ἰδεῖν ἔξεστι σκοπεῖν ἐκ τῶν συμβάντων μετὰ τὸ ὄναρ. Γίνεται γὰρ τάδε. Εὐθὺς ἐπειδὴ ἀνηγέρθη, πρῶτον μὲν ἔννια αὐτῷ ἐμπέπει, τί κατὰκειμαι; ἢ δὲ νῦν προβαίνειν ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ εἰκὸς τοὺς πολέμιους ἦεσιν. Εἰ δὲ γενητόμεθα ἐπὶ βασιλείᾳ, τί ἐμποδὼν μὴ οὐχὶ πάντα μὲν τὰ χαλεπώτατα ἐπιδόντας, πάντα δὲ τὰ εὐνοτάτα παύοντας ὑβρίζομένους ἀποβαίνειν; (14.) Ὅπως δ' ὁμολογούμεθα οὐδεὶς παρασκευάζεται οὐδὲ ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ καταλείμεθα ὥσπερ ἔξω ἡσυχίαν ἄγειν. Ἐγὼ οὖν τὸν ἐκ ποίης πόλεως στρατηγὸν προσδοκῶ ταῦτα πράξαι· ποίαν δ' ἡλικίαν ἐμαυτῷ εἶλθαι ἀναμένω; οὐ γὰρ ἔτιω; ἔτι πρεσβύτερος ἔσομαι, ἔάν τήμερον προῶ ἐμαυτὸν τοῖς πολέμοις. (15.) Ἐκ τούτου ἀνίσταται καὶ συγκαλεῖ τοὺς Προξένου πρῶτον λοχαγούς. Ἐπεὶ δὲ συγγλῆον, ἔλεξεν, Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες λοχαγοί, οὕτε καθεῦδεν δύναμαι, ὥσπερ οἴμαι οὐδ' ὕμεις, οὕτε κατακλίσθαι ἐπι, ὥρῳ ἐν οἷς ἐσμέν. (16.) Οἱ μὲν γὰρ πολέμοι δὴλον ὅτι οὐ πρότερον πρὸς ἡμᾶς τὸν πολέμον ἐξέσθην πρὶν ἐνόμισαν καλῶς τὰ ἐαυτῶν παρεσκευάσθαι, ἡμῶν δ' οὐδεὶς οὐδὲν ἀντεπιμελεῖται ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνισόμεθα. (17.) Καὶ μὲν εἰ γενητόμεθα καὶ ἐπὶ βασιλείᾳ γενητόμεθα, τί οἴομεθα πείσεσθαι; ὁ καὶ τοῦ ὁμομητρίου καὶ ὁμοπατρὶος ἀδελφοῦ καὶ τέθυγκου; ἦδη ἀποπετῶν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα ἀνιστάμενοι ἡμᾶς δὲ, οἷς κηδεμόν μὲν οὐδεὶς πάρεστιν,

ille, reprehendit eum, quod non prius quævisisset, utrum ipsi satius esset proficisci, quam domi manere; sed ipse cum jam proficisci decrevisset, quo pacto proficisci commodissime posset, id unum interrogasset. Verum quando ita quævisisti, ea, inquit, facienda sunt, quæ deus imperavit. Itaque Xenophon cum iis sacrificasset numinibus, quæ per oraculum significarat deus, solvit, ac Sardibus Proxenum et Cyrum adsequitur, qui jamjam in Asiam erant adcensuri; statimque Cyro commendatus est. Proxeno autem ab eo contendente, ut secum maneret, una quoque Cyrus id contendebat; aiebaturque se eum, ubi primum expeditione finis imponeretur, statim dimissurum. Expeditio autem fiebatur adversus Pisidas esse suscepta. Et Xenophon quidem in militiam profectus est, hoc modo deceptus, at non a Proxeno: nam neque is adversus regem moveri bellum, neque alius quisquam Græcorum, præter Clearchum, norat: verum ubi in Ciliciam venissent, perspicuum omnibus esse videbatur, adversus regem expeditionem suscipi. Ac tum sane plerique, tametsi hoc formidarent iter, etiam invitati, tum præ mutua tum præ Cyri reverentia, una sequebantur: quorum unus erat Xenophon. Cum autem hæc rerum esset difficultas, agebatur quidem ille cum ceteris, nec dormire poterat: attamen paulum somno sopitus, somnium vidit. Videbatur ei, a mitru moto, fulmen domum in patenam cadere, ac universam inde coruscare. Metu vehementi percussus e somno confestim excitatus est, atque somnium illud partim faustum judicabat, quod cum in laboribus et periculis versaretur, lucem magnam a Jove ortam videre visus esset; partim, quod somnium hoc a Jove rege profectum ipsi videretur, et quid visus esset ignis undique lucere, metuebatur, ne ex regione regis evadere non posset, sed undique difficultatibus quibusdam involberetur. Ceterum quanti fuerit hujusmodi somnium vidisse, animadvertere licet, ex his, quæ post somnium evenerunt. Nam statim hæc acciderunt: posteaquam e somno excitatus esset, primum hæc ipsi in mentem incidit cogitatio, Quid jaceo? nox progreditur; et luce prima hostes adventuros verisimile est. Quod si regis in potestatem deveniremus, quid prohibet quo minus, molestissimæqueque cum adspexerimus, et gravissima quæque fuerimus passi, contumelis adfecti necemur? Quo pacto nosmet tuemur, ad id se nemo parat neque ulli curæ est, sed ita jacemus, quasi nobis otium agere liceat. Ac ego quidem quamam ex urbe dicam hæc facturum exspecto? quam attatem mihi ipsi adducam opporiet? nec enim maturiorem ad artem perveniam, hostibus si me hodie dedidero. Surgit deinde, et Proxeni primum cohortium præfectos convocat. Cum autem convenissent, «Ego, præfecti cohortium, inquit, neque dormire possum, quemadmodum nec vos opinor, potestis; neque jacere amplius, dum quibus in rebus versamur, video. Hostes certe quidem, uti constat, nos prius bellum nobis palam denuntiaverunt, quam res suas bene comparatas esse putarent: at noster nemo curam vicissim adhibet, ut quam præclarissime certamen ineamus. Atqui animos si submitterem, et in regis potestatem veniemus, quid nos passuros existimamus? quippe ille fratris eadem matre nati, patre geniti eodem, ejusque jam mortui, et caput abscissum et manum palo suffixit: nos vero, quibus adest nemo, curam qui nos tuendi gerat, qui adversus ipsum ar-

στρατεύσαμεν δὲ ἐπ' αὐτὸν ὡς δούλον ἀντὶ βασιλέως ποιήσαντες καὶ ἀποκτενοῦντες, εἰ δυναίμεθα, τί ἂν οἴομεθα παθεῖν; (18) ἄρ' οὐκ ἂν ἐπὶ πᾶν ἔλθοι ὡς ἡμεῖς τὰ ἔσχατα αἰκισάμενος πᾶσιν ἀνθρώποις φόβον παράσχοι τοῦ στρατεῦσαι ποτε ἐπ' αὐτόν; ἀλλ' ὅπως τοι μὴ ἐπ' ἐκείνῳ γενησόμεθα πάντα ποιητέον. (19) Ἐγὼ μὲν οὖν ἔστε μὲν αἱ σπονδαὶ ἦσαν οὔποτε ἐπαυομένη ἡμεῖς μὲν οἰκτεῖρων, βασιλέα δὲ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μακαρίζων, διαθεώμενος αὐτῶν δσση μὲν γῶραν καὶ οἶαν ἔχοιεν, ὡς δὲ ἀφθονα τὰ ἐπιτήδεια, δσους δὲ θεράποντας, δσα δὲ κτήνη, γρυσὸν δὲ, ἐσθῆτα δέ· (20) τὰ δ' αὖ τῶν στρατιωτῶν ὁπότε ἐνθυμοίμην, ὅτι τῶν μὲν ἀγαθῶν τούτων ἀδενὸς ἡμῖν μετεῖη, εἰ μὴ πριαίμεθα, δτου δ' ὠνησόμεθα ᾗδειν ἐπὶ ὀλίγους ἔχοντας, ἀλλως δὲ πως πορίζεσθαι τὰ ἐπιτήδεια ἢ ὠνουμένους ὀρκους ἢ δὴ κατέχοντας ἡμεῖς ταῦτ' οὖν λογιζόμενος ἐνίστε τὰς σπονδὰς μᾶλλον ἐροδοῦμένην ἢ νῦν τὸν πολεμον. (21) Ἐπεὶ μέντοι ἐκείνοι ἔλυσαν τὰς σπονδὰς, λελύσθαι μοι δοκεῖ καὶ ἡ ἐκείνων ὕβρις καὶ ἡ ἡμετέρα ὑποψία. Ἐν μέσῳ γὰρ ἦδη καίται ταῦτα τὰ ἀγαθὰ ἄλλα ὁπότεροι ἂν ἡμῶν ἄνδρες ἀμείνονες ὦσιν, ἀγωνοῦνται δ' οἱ θεοὶ εἰσιν, οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς τὸ εἶδος, ἔσονται. (22) Οὗτοι μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐπιωρῶντας ἡμεῖς δὲ πολλὰ δρῶντες ἀγαθὰ στεφθεῖς αὐτῶν ἀπειρόμεθα διὰ τοὺς τῶν θεῶν ὀρκους· ὥστε ἐξεῖναι μοι δοκεῖ ἵνα ἐπὶ τὸν ἀγῶνα πολὺ σὺν ὀρνήματι μείζον ἢ τούτοις. (23) Ἐτι δ' ἔχομεν σώματα ἱκανώτερα τούτων καὶ ψυχὴ καὶ θάληπ καὶ πόρους φέρειν· ἔχομεν δὲ καὶ ψυχὰς σὺν τοῖς θεοῖς ἀμείνονας οἱ δὲ ἄνδρες καὶ τρωτοὶ καὶ θητοὶ μᾶλλον ἡμῶν, ἢ οἱ θεοὶ ὥςπερ τὸ πρόσθεν νίκην ἡμῖν διδῶσιν. (24) Ἀλλ' ἴσως γὰρ καὶ ἄλλοι ταῦτ' ἐνθυμοῦνται, πρὸς τῶν θεῶν μὴ ἀνταμένωμεν ἄλλους ἐφ' ἡμᾶς ἔλθειν παρακαλοῦντας ἐπὶ τὰ καλλίστα ἔργα, ἀλλ' ἡμεῖς ἀρῶμεν τοῦ ἐξορμηῆσαι καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὴν ἀρετὴν. Φάνητε τῶν λογαίων ἀριστοὶ καὶ τῶν στρατηγῶν ἀξιοστρατηγότεροι. (25) Καὶ γὰρ δὲ, εἰ μὲν ὑμεῖς ἐθέλετε ἐξορμᾶν ἐπὶ ταῦτα, ἔκασθαι ὑμῖν βούλομαι, εἰ δ' ὑμεῖς τάττετέ με ἡγεῖσθαι, οὐδὲν προσαίξομαι τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ καὶ ἀμάρξαιεν ἡγῶμαι ἐρύκειν ἀπ' ἐμαυτοῦ τὰ κακά.

26. Ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεξεν, οἱ δὲ λοχαγοὶ ἀκούσαντες ταῦτα ἡγεῖσθαι ἐκέλευον πάντες, πλὴν Ἀπολλωνίδης τις ἦν βουλευόμενος τῇ φωνῇ· οὗτος δ' εἶπεν ὅτι φλυαροῖ ἕως λέγει ἄλλως πως σωτηρίας ἂν τυχεῖν ἢ βασιλέα πείσας, εἰ δύναιτο, καὶ ἅμα ἤρξετο λέγειν τὰς ἀπορίας. (27) Ὁ μὲντοι Ξενοφῶν μεταξὺ ὑπολαβὼν ἔλεξεν ὥδε· Ὡς θυμασώτατε ἄνθρωπε, σὺ γε οὐδὲ δρῶν γινώσκεις οὐδὲ ἰσχύων μέμνησαι. Ἐν ταῦτῳ γε μέντοι ἦσαν τούτοις οἱ βασιλεῖς, ἐπεὶ Κῦρος ἀπέθανε, μέγα φρονίως ἐπὶ τούτῳ πέμπων ἐκέλευε παραδιδόναι τὰ δέπλα. (28) Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς οὐ παραδόντες, ἀλλ' ἐξωπλισμένοι ἔλθοντας παρεσκηνήσαμεν αὐτῷ, τί οὐκ ἐποίησε πρόσθε κέμπων καὶ σπονδὰς αἰτῶν καὶ παρέχων τὰ ἐπιτήδεια, ἔστε σπονδῶν ἐτυχεν; (29) ἐπεὶ δ' αὖ οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ, ὥςπερ δὴ σὺ καλεῖς, εἰς λόγους

ma cepimus eo consilio, ut pro rege servum faceremus atque occideremus, si penes nos esset, quid passuros existimamus? annon omni adgredietur via, ut posteaquam nos indignissimis tractaverit modis, hominibus terrorem omnibus incutiat, ne adversus ipsum unquam arma capiant? At vero illius ne in potestatem veniamus, quidvis faciendum. Ego quidem certe, quandiu manebant fœdera, nos miserari nunquam cessavi, regem vero eosque, qui cum ipso erant, felices prædicare, cum considerarem quantam et qualem ipsi regionem haberent, quam abundantes commeatus, quot famulos, quot jumenta, quantum auri, quantum vestium: at contra cum militum nostrorum conditionem animo agitare, nullius videlicet boni copiam nobis esse, nisi emeremus, quo autem mercaremur aliquid, paucos jam amplius habere scirem; alia vero ratione quam mercando commeatum ne pararemus, fœdera jam tum nos impedire: hæc igitur nonnunquam mecum ipse reputans magis tum fœdera, quam modo bellum, metuebam. Verum posteaquam illi fœdera violarunt, et illorum insolentia et suspicio nostra mihi finem habere videtur. Nam ea jam bona, tanquam præmia isti censura parti, utracunque tandem nostrum virtute præstiterit, in medio posita sunt: ipsi dii certaminis sunt præsidēs, qui cum nobis, ut par est, stabunt. Nam isti pejerarunt; nos, cum multa bona videremus, constanter ab eis abstinuimus, propterea quod per deos jurassemus: adeo ut nobis, mihi quidem uti videtur, multo majori cum spiritu, quam istis, in certamen liceat descendere. Præterea nobis sunt corpora, quæ magis, quam illorum corpora, ad frigora, calores, labores perferendos sunt idonea: nobis itidem sunt animi deorum beneficio præstantiores: viri ipsi magis quam nos vulneribus sunt et cædi obnoxii, si quidem dii victoriam nobis, ut antehac, dederint. Verum hæc fortassis etiam alii secum in animis versant. Per deos, non expectemus, donec ad nos alii veniant, qui nos ad facinora præclarissima cohortentur; sed ipsi prius etiam alios ad virtutem excitemus. Exhibete vos cohortium præfectorum fortissimos, et imperatorum officio ipsis imperatoribus digniores. Atque ego certe, si vos ad hæc erumpere velitis, libens vos sequar: ac si me ducis in munere constitutis, ætatis excusatione nequaquam utar, quin me vigere puto ad arcenda a me mala.

Hæc ille verba fecit: quæ cum præfecti cohortium audissent, ducis illum munere fungi jusserunt universi. Verum Apollonides quidam erat, qui Bæotios loquendo imitabatur: aiebat hic nugari eum, qui alia quadam, quam regem sibi conciliando, id si fieri posset, ratione, diceret ipsos salutem consequi posse; simul difficultates exponere incipiebat. At vero Xenophon, ejus sermone interrupto, hunc in modum loquutus est: « Vir admiratione dignissime, tu certe neque quod vides intelligis, neque quod audis memoria tenes. In eodem sane, quo hi, loco eras, cum rex, posteaquam Cyrus mortuus esset, hanc ob causam elatus, ad nos mitteret atque arma tradere juberet: verum cum nos non modo non traderemus, sed etiam armati proficisceremur ac juxta ipsum tabernacula collocarem, quid non per legatos ad nos missos fecit, cum et fœdus peteret, et suppeditaret commeatum, donec tandem fœdus a nobis impetraret? Posteaquam vero duces ac præfecti cohortium, quemadmodum tu quoque

αὐτοῖς ἄνευ ὅπλων ἤλθον πιστεύσαντες ταῖς σπονδαῖς, οὐδὲ ἀποθανεῖν οἱ τλήμονες δύνανται, καὶ μάλ' οἴμαι ἐρῶντες τούτου; ἃ σὺ πάντα εἰδὼς τοὺς μὲν ἀμύνεσθαι κελεύοντας φρουρεῖν φῆς, πείθειν δὲ πάλιν κελεύεις ἰόντας; (30) Ἐμοὶ δὲ, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ τὸν ἄνθρωπον τούτον μήτε προσέσθαι εἰς ταῦτό ἡμῖν αὐτοῖς ἀρελομένους τε τὴν λορχαγίαν σκευὴ ἀναθέντας ὡς τοιοῦτο γρηῃσθαι. Οὗτος γὰρ καὶ τὴν πατρίδα καταισχύνει καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι Ἑλλήνων τοιοῦτός ἐστιν. (31) Ἐντεῦθεν ὑπολαβὼν Ἀγασίας Στυμφαλίας εἶπεν, Ἀλλὰ τούτω γε οὔτε τῆς Βοιωτίας προσήκει οὐδὲν οὔτε τῆς Ἑλλάδος παντάπασιν, ἐπεὶ ἐγὼ αὐτὸν εἶδον ὡς περ Λυδὸν ἀμρότερα τὰ ὧτα τετροπημένον. (32) Καὶ εἶπεν οὕτως. Τούτον μὲν οὖν ἀπῆλθον οἱ δὲ ἄλλοι παρὰ τὰς τάξεις ἰόντες, ὅπου μὲν στρατηγὸς σῶος εἴη, τὸν στρατηγὸν παρακλῶν, ἐπὶ δὲ οἴκιστο, τὸν ὑποστρατηγὸν, ὅπου δ' αὖ λοχαγὸς σῶος εἴη, τὸν λοχαγόν. (33) Ἐπεὶ δὲ πάντες συνῆλθον, εἰς τὸ πρόσθεν τῶν ὅπλων ἐκλήεοντο καὶ ἐγένοντο οἱ συνελθόντες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀμφὶ τοὺς ἑκατόν. (34) Ὅτε δὲ ταῦτα ἦν, σχεδὸν μέσαι ἦσαν νύκτες. (35) Ἐνταῦθα Ἰερώνυμος Ἡλείος πρεσβύτατος ὢν τῶν Προξένου λοχαγῶν ἤρξατο λέγειν οὕτως. Ἡμῖν, ὦ ἄνδρες στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ, ὁρῶσι τὰ παρόντα ἐδοξε καὶ αὐτοῖς συνελθεῖν καὶ ὑμᾶς παρακαλέσαι, ὅπως βουλευσάμεθα εἴ τι δυναίμεθα ἀγαθόν. Ἀξίον δ', ἔφη, καὶ σὺ, ὦ Ξενοφῶν, ἄπερ καὶ πρὸς ἡμᾶς. (36) Ἐκ τούτου λέγει ταῦτα Ξενοφῶν. Ἄλλα ταῦτα μὲν οἱ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι βασιλεὺς καὶ Τισσαφέρνης οὓς μὲν ἐδυνήθησαν συνελθῆσθαι ἡμῶν, τοῖς δ' ἄλλοις δῆλον ὅτι ἐπιβουλεύουσιν, ὡς, ἢν δύνωνται, ἀπολέσωσιν. Ἡμῖν δὲ γε οἴμαι πάντα ποιητέα ὡς μήποτ' ἐπὶ τοῖς βαρβάρους γενόμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον ἢν δυνώμεθα ἐκείνοι ἐφ' ἡμῖν. (37) Ἐδ τοῖνον ἐπίστασθε ὅτι ὑμεῖς τοσοῦτοι ὄντες ὅσοι νῦν συνελθόντες μέγιστον ἔχετε καιρὸν. Οἱ γὰρ στρατεύονται οὐτὶ πάντες πρὸς ὑμᾶς βιάσονται, κἂν μὲν ὑμᾶς ὁρῶσιν ἀθύρους, πάντες κακοὶ ἔσονται, ἢν δὲ ὑμεῖς αὐτοὶ τε παρασκευαζόμενοι φανεροὶ ᾗτε ἐπὶ τοὺς πολεμίους καὶ τοὺς ἄλλους παρακλήτε, εὐ ἵστε ὅτι ἐβρονταὶ βροῖν καὶ πειράσσονται μιμῆσθαι. (38) Ἴσως δέ τοι καὶ δίκαιόν ἐστιν ὑμᾶς διαφέρειν τι τούτων. Ὑμεῖς γάρ ἐστε στρατηγοὶ, ὑμεῖς ταξίαρχοι καὶ λοχαγοὶ, καὶ ὅτε εἰρήνη ᾗν ὑμεῖς καὶ γρήμασι καὶ τιμαῖς τούτων ἐπλεονεκτεῖτε καὶ νῦν τοῖνον, ἐπεὶ πόλεμός ἐστιν, ἀξιοῦν δεῖ ὑμᾶς αὐτοὺς ἀμείνους τὰ τοῦ πλήθους εἶναι καὶ προβουλεύειν τούτων καὶ προπονεῖν, ἢν που δέη. (39) Καὶ νῦν πρῶτον μὲν οἴομαι ἂν ὑμᾶς μέγα ὀνῆσαι τὸ στράτευμα, εἰ ἐπιμεληθῆτε ὅπως ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ὡς τάχιστα στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἀντικατασταθῶσιν. Ἄνευ γὰρ ἀρχόντων οὐδὲν ἂν οὔτε καλὸν οὔτε ἀγαθὸν γένοιτο ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν οὐδαμοῦ, ἐν δὲ δὴ τοῖς πολεμικοῖς παντάπασιν. Ἢ μὲν γὰρ εὐταξία σώζειν δοκεῖ, ἢ δὲ ἀταξία πόλιν καὶ πόλιν ἀπολωλέκεν. (40) Ἐπειδὴν δὲ καταστήσῃς τοὺς ἀρχοντας ὅσους δεῖ, ἢν καὶ τοὺς ἄλλους στρα-

jam fieri jubes, foderibus freti in colloquium eorum sine armis venerunt, annon illi plagas, vulnera, injurias contumeliose factas modo passi, ne mortem quidem oppetere miseri possunt? id licet etiam, opinor, admodum appetunt. Quae cum omnia tu noris, illos tamen, qui ad defensionem milites hortantur, nugari dicis, ac rursus nos ad hostes eo consilio proficisci jubes, ut regem nobis conciliemus? Ego vero, milites, existimo nos hunc hominem neque in eundem atque nosmet locum admittere debere, et adempta cohortis praefectura, vasa ubi ei imposuerimus, ut talem eum tractare. Nam et patriam dedecorat is, et universam Graeciam, cum natione Graecus, ita se gerat. » Agasias deinde Stymphalius, sermone suscepto, At huic sane, inquit, nihil omnino neque cum Boeotia neque cum Graecia commune est : nam ejus ego, tanquam Lydi, utramque aurem perforatam vidi. Et sic quidem se res habebat. Hunc igitur abegerunt : ceterum per ordines incedentes, ubicumque dux salvus esset, ducem evocabant; ubi perisset, primi ordinis ducem : ubi praefectus cohortis salvus esset, cohortis praefectum. Cumque omnes convenissent, ante ordines armatos consederunt : et erant duces ac praefecti cohortium, qui conveniant, circiter centum. Cum haec agerentur, media fere nox erat. Ita tum Hieronymus Eleus, inter Proxeni cohortium praefectos natu maximus, in hunc modum dicere coepit : Visum est nobis, duces ac praefecti cohortium, praesentem tecum nostrarum statum intuentibus, ut et ipsi conveniremus, et vos a vocaremus, quo consilium, si quid possimus, bonum ineamus. Tu vero etiam, Xenophon, ait, ea dicis, quae et nobis divisti. Tum Xenophon haec verba fecit : « Haec certe quidem universi novimus, regem scilicet et Tissaphernem ex nobis eos, quos potuerunt, comprehendisse; ceterisque adeo haud dubie insidiantur, ut, si quidem possint, eos inferimant. Nobis vero omnia facienda puto, ut nunquam barbarorum in potestatem veniamus, sed illi potius, id si efficere possimus, nostra sint in potestate. Quamobrem certo sciatis velim, vos quotquot estis, qui jam convenistis, maximum habere momentum. Nam milites isti omnes vos respiciunt : et si vos demissis animis esse viderint, omnes erunt ignavi; sin et vos ipsi palam in hostes accingimini, et ceteros hortemini, scitote vos sequuturos, et daturus operam ut vos imitentur. Fortasse vero et aequum est hisce vos nonnihil prestare. Vos enim duces estis, vos ordinum ac cohortium praefecti : atque vos, cum pax erat, et fortunae et honoribus potiores his fuistis : itaque nunc, bellum ubi exortum est, vos ipsos arbitrari debetis militum vulgo praestantiores, et pro iis consilia capere et labores subire, sicubi usus postulet. Et jam primum arbitror magnam vos exercitui utilitatem adluros, si curaveritis ut pro iis qui perierunt duces ac praefecti cohortium quamprimum substituantur. Nam absque imperantibus nihil neque praeclarum neque utile geri possit, ut summatim dicam, usquam; in bellicis vero praesertim rebus. Etenim ordinis conservatio salutem dare videtur, ordinis perturbatio jam multos perdidit. Ubi vero tot constitueritis imperatores, quot

τώτας συλλέγητε καὶ παραθαρβύνητε, οἶμαι ἂν ὑμᾶς πάνυ ἐν καιρῷ ποιήσαι. (40) Νῦν μὲν γὰρ ἰσως καὶ ὑμεῖς αἰσθάνεσθε ὡς ἀθύμως μὲν ἦλθον ἐπὶ τὰ ὅπλα, ἀθύμως δὲ πρὸς τὰς φυλακὰς ὥστε οὕτω γ' ἐχόντων οὐκ οἶδα ὃ, τι ἂν τις χρήσαιο αὐτοῖς εἴτε νυκτὸς δέοι τι εἴτε καὶ ἡμέρας. (41) Ἦν δέ τις αὐτῶν τρέψῃ τὰς γνώμας, ὡς μὴ τοῦτο μόνον ἐννοῶνται τί πείσονται ἀλλὰ καὶ τί ποιήσουσι, πολὺ εὐθυμότεροι ἔσονται. (42) Ἐπίστασθε γὰρ δὴ ὅτι οὔτε πλεῖθος ἐστὶν οὔτε ἰσχύς ἡ ἐν τῷ πολέμῳ τὰς νίκας ποιοῦσα, ἀλλ' ὁπότεροι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς ταῖς ψυχαῖς ἐβρωμένεστεροι ἴωσιν ἐπὶ τοὺς πολέμιους, τοὺτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ ἐναντίοι οὐ δέχονται. (43) Ἐντεθύμηται δ' ἔγωγε, ὦ ἄνδρες, καὶ τοῦτο ὅτι ὅσοοι μὲν μαστεύουσι τῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἐν τοῖς πολέμοις, οὗτοι μὲν κακῶς τε καὶ αἰσχροῦς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀποθνήσκουσιν, ὅσοοι δὲ τὸν μὲν θάνατον ἐγνώκασι πᾶσι κοινὸν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον ἀνθρώποις, περὶ δὲ τοῦ καλῶς ἀποθνήσκειν ἀγωνίζονται, τοὺτους ὁρῶ μᾶλλον πως εἰς τὸ γῆρας ἀφικνουμένους, καὶ ἕως ἂν ζῶσιν εὐδαιμονέστερον διάγοντας. (44) Ἄ καὶ ἡμᾶς δεῖ νῦν καταμαθόντας, ἐν τοιούτῳ γὰρ καιρῷ ἔσμεν, αὐτούς τε ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλεῖν. (45) Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐπαύσατο. Μετὰ δὲ τοῦτον εἶπε Χειρίσορος, Ἄλλὰ πρόσθεν μὲν, ὦ Ξενοφῶν, τοσοῦτον μόνον σε ἐγίγνωσκον ὅσον ἤκουον Ἀθηναίων εἶναι, νῦν δὲ καὶ ἐπιπῶν σε ἐφ' οἷς λέγεις τε καὶ πράττεις, καὶ βουλοίμην ἂν ὅτι πλείστους εἶναι τοιούτους· κοινὸν γὰρ ἂν εἴη τὸ ἀγαθόν. (46) Καὶ νῦν, ἔφη, μὴ μέλειμεν, ὦ ἄνδρες, ἀλλ' ἀπελθόντες ἤδη αἰρεῖσθε οἱ δεόμενοι ἄρχοντας, καὶ ἐλόμενοι ἤχετε εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς αἰρεθέντας ἀγετε· ἔπειτ' ἐκεῖ συγκαλοῦμεν τοὺς ἄλλους στρατιώτας. Παρέστω δ' ἡμῖν, ἔφη, καὶ Τολμίδης ὁ κῆρυξ. (47) Καὶ ἅμα ταῦτ' εἰπὼν ἀνέστη, ὡς μὴ μέλλοιτο ἀλλὰ περαίνοντο τὰ δέοντα. Ἐκ τούτου ἡρέθησαν ἄρχοντες ἀντὶ μὲν Κλεάρχου Τιμασίῳ Δαρδανεύς, ἀντὶ δὲ Σωκράτους Ξανθικλῆς Ἀγαῖος, ἀντὶ δὲ Ἀγίου Κλεάνωρ Ἀρχάς, ἀντὶ δὲ Μένωνος Φιλήσιος Ἀγαῖος, ἀντὶ δὲ Προξένου Ξενοφῶν Ἀθηναῖος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ ἤρηντο, ἡμέρα τε σ/εδὸν ὑπέβαινε καὶ εἰς τὸ μέσον ἦγον οἱ ἄρχοντες, καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς προφύλακας καταστήσαντας συγκαλεῖν τοὺς στρατιώτας. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται συνήλθον, ἀνέστη πρῶτος μὲν Χειρίσορος ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ εἶπεν ὧδε· (α) Ὁ ἄνθρωπος στρατιώται, χαλεπὰ μὲν τὰ παρόντα, ὅποτε ἀνδρῶν στρατηγῶν τοιούτων στερόμεθα καὶ λοχαγῶν καὶ στρατιωτῶν, πρὸς δ' ἐστὶ καὶ οἱ ἀμφὶ Ἀριαῖον οἱ πρόσθεν σύμμαχοι ὄντες προδεδώκασιν ἡμᾶς· (β) ὅμως δὲ δεῖ ἐκ τῶν παρόντων ἄνδρας ἀγαθοὺς τε εἶναι καὶ μὴ ἐρίεσθαι, ἀλλὰ πειρᾶσθαι ὅπως, ἣν μὲν δυνώμεθα, [καλῶς] νικῶντες σωζώμεθα· εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ καλῶς γε ἀπο-

oportet, admodum vos opportune hoc facturos arbitror, si ceteros etiam collegeritis milites et confirmaveritis. Jam enim vos etiam haud dubie animadvertitis, quam demissis animis ad arma venerint, anxieque adeo ad excubias : adeo ut, si ita se sane habeant, haud sciam qua in re eorum uti quisquam possit opera, sive noctu quid seu die fieri oporteat. Quod si quis eorum flexerit animos, ut non solum cogitent quid passuri sint, verum etiam quid facturi, multo alacriores erunt. Scitis enim, opinor, neque multitudinem esse, neque robur quod in bello victorias parit : sed eorum, qui diis juvantibus in hostes firmioribus invadunt animis, plerumque impetum non excipiunt adversarii. Hoc equidem, viri, etiam in animo versare soleo, quicumque quovis modo in militia vivere quaerunt, eos ignave turpiterque ut plurimum mori : qui vero mortem hominibus communem omnibus ac necessariam statuunt, deque eo inprimis certant, ut praeclare mortem obeant, eos video magis ad senectutem pervenire, ac, quamdiu vivunt, majore frui felicitate. Quae nos etiam ubi animadverterimus, oportet (nam ita nobis jam tempus est, id ut exigat) cum ipsos viros esse fortes, tum : lios cohortari. » Haec ille loquutus, finem fecit. Ac post eum Chirisophus, Equidem antehac, inquit, ita solum te noram, Xenophon, quod Atheniensem esse audieram : nunc et orationem et facta tua laudo, ac tales quam plurimos esse velim : nam ex bono esset publico. Nunc igitur, viri, ne cessemus, ait ; sed confestim hinc digressi imperatores, quibus opus est, deligite, ac ubi delegeritis, media in castra venite, et delectos adducite ; deinde milites ceteros illic advocabimus : adsit etiam nobis Tolmides praeco. Haec ubi dixisset, surrexit ut ne qua interponeretur mora, sed quamprimum perficerentur quae fieri oportuit. Deinde lecti sunt imperatores, pro Clearcho, Timasion Dardanius ; pro Socrate, Xanthicles Achæus ; pro Agia, Cleanor Arcas ; pro Menone, Philesius Achæus ; pro Proxeno, Xenophon Atheniensis.

CAPUT II.

Cum autem lecti essent illi, ac dies prope jam illucesceret, imperatoresque in medium prodirent, visum est ipsis, collocatis ante castra excubiis, milites convocare. Et ubi ceteri etiam convenissent milites, surrexit primum Chirisophus Lacedaemonius, et hunc in modum verba fecit : « Difficilis est, milites, rerum praesentium status, cum ejusmodi ducibus et cohortium praefectis et militibus orbatissimus : praeterea, Ariei copiae, quae nobis antea societate conjunctae erant, nos deseruerunt. Attamen e praesenti rerum status viros fortes prodire nos oportet, nec remissis esse animis, sed eniti ut, si quidem poterimus, praecclare vincendo

ὀνέγκωμεν, ὑποχέρινοι δὲ μηδέποτε γενώμεθα ζῶντες τοῖς πολεμίοις. Οἴομαι γὰρ ἂν ἡμᾶς τοιαῦτα παθεῖν ὅα τοὺς ἐχθροὺς οἱ θεοὶ ποιήσων. (4) Ἐπὶ τούτῳ Κλεάνωρ Ὀρχομένιος ἀνέστη καὶ ἔλεξεν ὧδε· Ἄλλ' ὁρᾶτε μὲν, ὦ ἄνδρες, τὴν βασιλείας ἐπιτοχίαν καὶ ἀσέβειαν, ὁρᾶτε δὲ τὴν Τισσαφέρνου ἀπιστίαν, ὅστις λέγων ὡς γείτων τε εἷη τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ πλείστου ἂν ποιήσαιο σῶσαι ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τούτοις αὐτὸς ὁμόσας ἡμῖν, αὐτὸς δεξιὰς δοὺς, αὐτὸς ἐξαπατήσας συνέλαβε τοὺς στρατηγούς, καὶ οὐδὲ Δία ξένου ᾗδέσθη, ἀλλὰ Κλεάρχῳ καὶ ὑποστράπεζος γενόμενος αὐτοῖς τούτοις ἐξαπατήσας τοὺς ἄνδρας ἀπολώλεκεν. (5) Ἀριαῖος δὲ, ὃν ἡμεῖς ἠθροόμεν βασιλεὺς καθιστάμεν, καὶ ἐδώκαμεν καὶ ἐλάβομεν πιστὰ μὴ προδώσειν ἀλλήλους, καὶ οὗτος οὐτε τοὺς θεοὺς δεῖσας οὐτε Κύρον θεοηρότα αἰδασθεὶς, τιμώμενος μάλιστα ὑπὸ Κύρου ζῶντος, νῦν πρὸς τοὺς ἐκείνου ἐχθίστους ἀποστάς ἡμᾶς τοὺς Κύρου φίλους κακῶς ποιεῖν πειράται. (6) Ἀλλὰ τούτους μὲν οἱ θεοὶ ἀποστάντων ἡμᾶς δὲ δεῖ ταῦτα ὁρῶντας μήποτε ἐξαπατηθῆναι ἔτι ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ μαχόμενους ὡς ἂν δυνώμεθα κράτιστα τοῦτο ὅτι ἂν δοκῇ τοῖς θεοῖς πάσχειν.

7. Ἐκ τούτου Ξενοφῶν ἀνίσταται ἐσταλμένος ἐπὶ πόλεμον ὡς ἐδύνατο κάλλιστα, νομίζων, εἴτε νίκην διδοῖεν οἱ θεοὶ, τὸν κάλλιστον κόσμον τῷ νικᾷν πρέπειν, εἴτε τελευτᾷν δεοί, ὁρθῶς ἔχειν τὼν καλλίστων ἐαυτὸν ἀζιῶσαντα ἐν τούτοις τῆς τελευτῆς τυγχάνειν τοῦ λόγου δὲ ἤρξετο ὧδε· (8) Τὴν μὲν τῶν βαρβάρων ἐπιτοχίαν τε καὶ ἀπιστίαν λέγει μὲν Κλεάνωρ, ἐπίστασθε δὲ καὶ ὑμεῖς, οἶμαι. Εἰ μὲν οὖν βουλεύομεθα πάλιν αὐτοῖς διὰ φιλίας ἵεναι, ἀνάγκη ἡμᾶς πολλὴν ἀθυμίαν ἔχειν, ὁρῶντας καὶ τοὺς στρατηγούς, οἳ διὰ πίστεως αὐτοῖς ἐαυτοὺς ἐνεγείρισαν, ὅα πεπονήσαιν· εἰ μὲντοι διανοούμεθα σὺν τοῖς ὅπλοις ὧν τε πεπονήκασι δίχην ἐπιθεῖναι αὐτοῖς καὶ τὸ λοιπὸν διὰ παντὸς πολέμου αὐτοῖς ἵεναι, σὺν τοῖς θεοῖς πολλὰ ἡμῖν καὶ καλὰ ἐπιβόας εἰσι σωτηρίας. (9) Τοῦτο δὲ λέγοντος αὐτοῦ πᾶν ἄνθρωπος ἀκούσαντες ὃ οἱ στρατιῶται πάντες μὴ ὁρμῇ προσέκνησαν τὸν θεόν, καὶ Ξενοφῶν εἶπε, Δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες, ἐπεὶ περὶ σωτηρίας ἡμῶν λεγόντων οἰωνὸς τοῦ Διὸς τοῦ σωτήρος ἐφάνη, εὐξασθαι τῷ θεῷ τούτῳ θύσειν σωτήρια ὅπου ἂν πρῶτον εἰς φιλίαν χώραν ἀφικώμεθα, συνεπεύξασθαι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς θύσειν κατὰ δύναμιν. Καὶ ὅτι δοκεῖ ταῦτ', ἔφη, ἀνατείναντο τὴν χεῖρα. Καὶ ἀνέτειναν ἅπαντες. Ἐκ τούτου εὐξάντο καὶ ἐπαίνανσαν. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῶν θεῶν καλῶς εἶχεν, ἤρξετο πάλιν ὧδε· (10) Ἐτύγχανον λέγων ὅτι πολλὰ καὶ καλὰ ἐπιβόας ἡμῖν εἰεν σωτηρίας. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐμπεδούμεν τοὺς τῶν θεῶν ὅρκους, οἳ δὲ πολέμιοι ἐπιωρκήκασι τε καὶ τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους λελύκασιν. Οὗτοι δ' ἐρχόμενοι εἰδὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεοὺς, ἡμῖν δὲ συμμάχους, οἵπερ ἱκανοὶ εἰσι καὶ τοὺς μεγάλους καὶ μικροὺς ποιεῖν καὶ τοὺς μικροὺς, καὶ ἐν θειοῖς ὥσι, σώζειν εὐπετῶς, ὅταν βούλωνται.

salutem consequamur : sin autem, saltem praeclare mortem obeamus, ac nunquam hostium in manus vivi incidamus. Etenim ea nos perpersuros arbitror, quae in hostes dii vertant. » Post hunc Cleanor Orchomenius surrexit, atque in hunc modum verba fecit : « Videtis certe, viri, perjurium regis et impietatem ; videtis etiam Tissaphernis perfidiam, qui cum se vicinum esse Graeciae diceret, in primisque adeo id velle, ut nos in Graciam incolumes deduceret, atque insuper ipse dato nobis iurejurando, ipse data dextra, ipse fraude adhibita, duces comprehendit : et ne Jovem quidem Hospitalem reveritus est, sed Clearcho etiam cum fuerit iu mensa particeps, viros his ipsis artibus deceptos perdidit. Quin Arius, quem nos regem constituturum volumus, fidesque adeo hinc inde data erat de nobis mutuo non deserendis, etiam hic neque deos veritus, neque Cyrum mortuum reveritus, a Cyro quamvis, dum viveret, maximis fuisset honoribus ornatus, ad homines illi infestissimos jam defecit, ac nos Cyri amicos injuriis adlicere conatur. Verum hos dii ulciscantur : nos autem, haec cum videamus, cavere oportet, ne ab iis amplius decipiamur, sed ubi quam quidem poterimus fortissime dimicaverimus, quidquid diis visum fuerit, id ferre. »

Dein surgit Xenophon, ad pugnam quam potuit elegantissime ornatus : existimabat enim, sive dii victoriam darent, ornatum pulcherrimum victoriae convenire ; sive moriendum esset, par esse uti, se elegantissimo cultu dignatus, eodem indutus extremum diem morte conficeret : is in hunc modum dicere orsus est : « Cleanor barbarorum et perjuriam et perfidiam exposuit, atque vos, opinor, notis. Quod si ergo rursus amicitia eorum nobis utendum statuimus, necesse est magnam nos habere sollicitudinem, cum videamus qualia duces, qui se ipsis in manus data acceptaque fide tradiderunt, passi sunt : at vero si pernas eorum quae perpetrarunt, ipsis irrogare armis instructi cogitamus, et in posterum omni genere belli eos persequi, multae, diis iuvantibus, ac praeclarae nobis spes salutis oblatae sunt. » Hoc eo loquente, quidam sternuit : quo audito milites uno omnes impetu deum adorarunt : et Xenophon ait, « Quando, viri, nobis de salute loquentibus augurium Jovi Servatoris extitit, huic deo votum nuncupemus censeo, sacra nos datum ob salutem facturos, quamprimum in regionem pacatam pervenerimus : praeterea diis ceteris vota simul faciamus, sacrificaturos nos pro copia nostra. Atque haec cuicumque placuerint, manum, inquit, tollat. » Ac sustulerunt quidem omnes. Deinde vota nuncuparunt et pavana cecinere. Peractis rite omnibus, ad deorum quae pertinebant cultum, rursus ita coepit dicere : « Aiebam modo multas ac praeclaras spes salutis nobis oblatas esse. Primum enim fidem, quam per deos jurati dedimus, ratam fecimus, at hostes pejerarunt, et fudera fidemque iurejurando faciendo solvērunt. Quae cum ita se habeant, consentaneum est hostibus nostris infensos, nobis auxiliares esse deos, qui quidem magnos cito parvos facere, parvosque, etiamsi eos circumstant pericula, facile, cum velint, conservare possunt. Deinde

(11) Ἐπειτα δὲ ἀναμνήσω γὰρ ὑμᾶς καὶ τοὺς τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων κινδύνους, ἵνα εἰδῆτε ὡς ἀγαθοὶς τε ὑμῖν προσήκει εἶναι σώζονται τε σὺν τοῖς θεοῖς καὶ ἐκ πάντων δεινῶν οἱ ἀγαθοί· ἐλθόντων μὲν γὰρ Περσῶν καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς παμπληθεὶ στόλῳ ὡς ἀφανιούντων αὐθις τὰς Ἀθήνας, ὑποστῆναι αὐτοὺς Ἀθηναῖοι τολμήσαντες ἐνίκησαν (αὐτούς). (12) Καὶ εὐξάμενοι τῇ Ἀρτέμιδι ὀπίσους [ἄν] κατακάνοιεν τῶν πολεμίων τοσαύτας χιμαῖρας καταθύσειεν τῇ θεῷ, ἐπεὶ οὐκ εἶχον ἱκανὰς εὐρεῖν, ἔδοξεν αὐτοῖς κατ' ἐνιαυτὸν πεντακοσίας θύειν, καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀποθύουσιν. (13) Ἐπειτα δὲ Ξέρξης ὑστερον ἀγείρας τὴν ἀναριθμητὸν στρατιὰν ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τότε ἐνίκων οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι τοὺς τούτων προγόνους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Ὡς ἐστὶ μὲν τεκμήρια ὄραν τὰ τρόπαια, μέγιστον δὲ μαρτύριον ἡλευθερία τῶν πόλεων ἐν αἷς ὑμεῖς ἐγένεσθε καὶ ἐτράφητε· οὐδένα γὰρ ἀνθρώπων δεσπότην ἀλλὰ τοὺς θεοὺς προσκυνεῖτε. Τοιούτων μὲν ἐστέ προγόνων. (14) Οὐ μὲν δὴ τοῦτό γε ἐρῶ ὡς ὑμεῖς καταισχύνετε αὐτούς· ἀλλ' οὕτω πολλαὶ ἡμέραι ἀπ' οὗ ἀντιταξάμενοι τούτοις τοῖς ἐκείνων ἐκγόνοις πολλαπλασίους ὑμῶν αὐτῶν ἐνικάτε σὺν τοῖς θεοῖς. (15) Καὶ τότε μὲν δὴ περὶ τῆς Κύρου βασιλείας ἄνδρες ἦτε ἀγαθοί· νῦν δ' ὀπότε περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὁ ἀγὼν ἐστὶ πολὺ δήπου ὑμᾶς προσήκει καὶ ἀμείνονας καὶ προθυμωτέρους εἶναι. (16) Ἀλλὰ μὴν καὶ θαρβύλαυτέρους νῦν πρέπει εἶναι πρὸς τοὺς πολεμίους. Τότε μὲν γὰρ ἄπειροι ὄντες αὐτῶν τότε πλῆθος ἀμετρον ὄρωντες ὁμοῦ ἐτολμήσατε σὺν τῷ πατρίῳ φρονήματι ἵεναι ἐπ' αὐτούς· νῦν δὲ ὀπότε καὶ πείραν ἤδη ἔχετε αὐτῶν ὅτι θελοῦσι καὶ πολλαπλάσιοι ὄντες μὴ δέχεσθαι ὑμᾶς, τί ἔτι ὑμῖν προσήκει τούτους φοβέσθαι; (17) Μηδὲ μέντοι τοῦτο μείον δοῖτε εἶχειν, εἰ οἱ Κύριοι πρόσθεν σὺν ἡμῖν ταττόμενοι νῦν ἀφῆσθη· κασιν. Ἐτι γὰρ οὗτοι καχιόνες εἰσι τῶν ὑπ' ἡμῶν ἡττημένων· ἐρεῦγον γοῶν πρὸς ἐκείνους καταλιπόντες ἡμᾶς. Τοὺς δὲ θέλοντας φυγῆς ἄρχειν πολλὸν κρεῖττον σὺν τοῖς πολεμίοις ταττομένους ἢ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τάξει ὄντων. (18) Εἰ δὲ τις αὐτῶν ἀθυμεῖ ὅτι ἡμῖν μὲν οὐκ εἰσὶν ἱππεῖς, τοῖς δὲ πολεμίοις πολλοὶ πάρεισιν, ἐνθυμήθητε ὅτι οἱ μύριοι ἱππεῖς οὐδὲν ἄλλο ἢ μύριοι εἰσὶν ἀνθρώποι· ὑπὸ μὲν γὰρ ἱπποῦ ἐν μάχῃ οὐδεὶς πώποτε οὕτε ἀνθρώπος οὕτε λακτισθεὶς ἀπέθανεν, οἱ δὲ ἄνδρες εἰσὶν οἱ ποιοῦντες, ὅτι ἂν ἐν ταῖς μάχαις γίγνηται. (19) Οὐκ οὖν τῶν γε ἱππέων πολὺ ἡμεῖς ἐπ' ἀσφαλεστέρου ὀχημάτων ἴσμεν· οἱ μὲν γὰρ ἀπ' ἱππῶν κρέμονται, φοβοῦμεθα οὐχ ἡμᾶς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ καταπεσεῖν ἡμεῖς ὃ ἐπὶ γῆς βεβηκότες πολὺ μὲν ἰσχυρότερον παίσομεν, ἢ περὶ πρῶτον, πολὺ δὲ μάλλον ὅτου ἂν βουλόμεθα τευζόμεθα. Ἐνὶ μόνῳ προέχουσιν οἱ ἱππεῖς ἡμῶν· φεύγειν αὐτοὺς ἀσφαλέστερόν ἐστιν ἢ ἡμῖν. (20) Εἰ δὲ δὴ τὰς μὲν μάχας θαρβύετε, ὅτι δὲ οὐκέτι ἡμῖν Τισσαφέρνης τίηται· οὐδὲ βασιλεὺς ἀγορὰν παρέξει, τοῦτο ἀρχέοντα, σέβασθε· πότερον κρεῖττον Τισσαφέρνην ἡγεμόνα εἶναι, ἢ ἐπιβουλεύων ἡμῖν φανερός ἐστιν, ἢ οὐς ἂν

(vobis enim majorum etiam nostrorum pericula in memoriam revocabo; ut sciatis et vestrum esse strenue vos gerere, et strenuos viros deorum ope gravissimis etiam ex periculis incolumes evadere) cum Persæ eorumque socii permagno cum exercitu eo venirent consilio, ut Athenas rursus deleterent, ausi Athenienses ipsis resistere, eos vicerunt. Cumque votum Dianæ fecissent, quot hostes occiderint, tot se illi deæ capras mactaturos, quia satis multas invenire non poterant, visum est iis quotannis quingentas mactare: atque hoc etiam tempore ex voto eas immolant. Post deinde cum Xerxes coacto illo innumerabili exercitu in Græciam profectus esset, tum quoque majores nostri horum majores terra marique vicerunt. Quarum quidem victoriarum est certa videre indicia, quæ tum posita sunt tropæa; maximum vero testimonium est libertas civitatum, in quibus nati estis et educati: neque enim hominem ullum tanquam dominum, sed deos adoratis. Hujusmodi majoribus prognati estis. Nec id sane dixerim, vos eis dedecori esse: enimvero necdum multi dies abiere, cum hos illorum posteros instructa acie adgressi, deorum ope multo, quam vos essetis, plures superastis. Atque id quidem temporis initio pro Cyri regno certamine viri fortes eratis: nunc autem, cum de salute vestra certamen sit propositum, multo certe et meliores vos et alacriores esse par est; imo vero adversus hostes etiam fidentiores jam esse decet. Illo enim tempore, cum nullum virtutis eorum periculum fecissetis, ac immensam eorum multitudinem vidissetis, nihilominus patrio spiritu pergere adversus eos ausi estis: nunc cum experimento etiam deprehenditis, ipsos, tametsi numero vos longe superent, impetum vestrum sustinere nolle, cur vos deceat eos adhuc metuere? Enimvero nec ideo vos deteriore loco esse putetis, quod Cyriani, prius a vestris partibus stantes, jam defecerint: nam illi etiam his ignaviores sunt, quos ipsi vicimus: nobis igitur relictis, ad hos fugerunt. At eos, qui facere fugæ initium velint, multo melius est in hostium ordinibus, quam acie nostra, videre. Quod si quis vestrum animum demittat, propterea quod nobis non sint equites, hostibus multi adsint, cogitetis velin equites decies mille nihil esse aliud, nisi decies mille homines; nam ab equo nemo unquam vel morsu saucius vel calce casus in prælio periit: at viri sunt, qui, in pugnis quod fiat, id omne gerant. Atqui nos multo, quam equites, tutiore utimur vehiculo: nam illi in equis pendent, non tantum nos metuentes, sed illud etiam, ne decendant: nos terræ innixi multo vehementius feriemus, si quis accedat, ac multo etiam magis id, quod voluerimus, attingemus. Una tantum re nobis præstant equites: ipsis tutius licet, quam nobis, fugere. Quod si ad pugnas firmis quidem animis estis, sed illud vobis grave est, quod non amplius vobis dux viæ erit Tissaphernes, neque rex forum rerum venalium præbiturus est, considerate utrum satius sit, Tissaphernem ducem habere, qui nobis palam insidiatur, an eos, quos ipsi delectos duces esse jus-

ἡμεῖς ἄνδρας λαθόντες ἡγείσθαι καλεώμεν, οἳ εἰσονται
 οἱ, ἣν τι περὶ ἡμῶν ἡμαρτάνωσι, περὶ τῶν ἐκούτων
 ψυχῶν καὶ σώματ' ἡμαρτάνουσι. (21) Τὰ δὲ ἐπιτέλεια
 πότρου δυνεσθαι κρείττον ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἢς οὗτοι πα-
 ρεῖναι μικρὰ μέτρα πολλοῦ ἀργυρίου, μηδὲ τοῦτο εἶ-
 ῖροντας, ἢ αὐτοὺς λαμβάνειν, ἥνπερ κρατῶμεν, μέτρον
 χρημένους ὑπόσῳ ἂν ἕκαστος βούληται. (22) Εἰ δὲ
 ταῦτα μὲν γινώσκετε ὅτι κρείττονα, τοὺς δὲ ποταμούς
 ἄπορον νομίζετε εἶναι καὶ μεγάλως ἡγείσθε ἐξπατήθη-
 ναι διαβάντες, σκέψασθε εἰ ἄρα τοῦτο καὶ μικρότατον
 πεποιήκατι οἱ βάρβαροι. Πάντες μὲν γὰρ οἱ ποτα-
 μοί, ἣν καὶ πρὶν τῶν παγῶν ἄποροι ὄναι, πρὸς οὖτοι
 ποῖα τὰς παγὰς διαβατοὶ γίνονται οὐδὲ τὸ γένος βρέ-
 χοντες. (23) Εἰ δὲ μή' οἱ ποταμοὶ διήρουντο ἡγεμόν-
 τε μεγάλῃ ἡμῖν φανέται, οὐδ' ὡς ἡμῖν γε ἀθυρήσειν.
 Ἐπιστάμεθα γὰρ Μυσοὺς, οὓς οὐκ ἂν ἡμῶν παύμεν
 βελτίους εἶναι, οἱ βασιλέως ἄκοντος ἐν τῇ βασιλείᾳ
 γῶρὰ πολλὰς τε καὶ εὐδαίμονας καὶ μεγάλας πόλεις
 οἰκοῦσιν, ἐπιστάμεθα δὲ Πισιδὰς ὡς αὐτοῦς, Λυκαόνας
 δὲ καὶ αὐτοὶ εἰδόμεν ὅτι ἐν τοῖς πεδίοις τὰ ἐρυμνὰ κα-
 ταλαμβάνοντες τὴν τούτων γῶρην καρποῦνται. (24) Καὶ
 ἡμᾶς δ' ἂν ἐρῶν ἐγωγε γρήναι μήπω φανεροὺς εἶναι
 οἴκαδε ὠρηκμένους, ἀλλὰ κατασκευάζεσθαι ὡς αὐτοῦ
 που οἰκῶντας. Οἶδα γὰρ ὅτι καὶ Μυσοὶ βασιλεὺς
 πολλοὺς μὲν ἡγεμόνας ἂν δοίη, πολλοὺς δ' ἂν ὑμέτους
 τοῦ ἀδελφῶς ἐκπέμψειν, καὶ ὁδοποιήσῃ γ' ἂν αὐτοῖς
 καὶ εἰ σὺν τεθρίπποις βούλονται ἀπείναι. Καὶ ἡμῖν γ'
 ἂν οἶδ' ὅτι τριτάτους ταῦτ' ἵπποις, εἰ ἑώρα ἡμᾶς μέ-
 νειν παρακαταχόμενους. (25) Ἀλλὰ γὰρ δέδοικα μὲν
 ἂν ἅπας μάθωμεν ἀργοὶ ζῆν καὶ ἐν ἀφρόνοις βιοτεύειν,
 καὶ Μηδῶν δὲ καὶ Περσῶν καλαῖς καὶ μεγάλαις γυναιξί
 καὶ παρθένοις ἡμιλεῖν, μὴ ὥσπερ οἱ λωτοφάγοι ἐπιλα-
 θόμεθα τῆς οἴκαδε δόδου. (26) Δοκεῖ οὖν μοι εἰκὸς καὶ
 δίκαιον εἶναι πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τοὺς οἰ-
 κήτους περῆσθαι ἀφικνεῖσθαι καὶ ἐπιθεῖσθαι τοῖς Ἑλλήσιν
 ὅτι ἐκόντες πένονται, εἰδὼν αὐτοῖς τοὺς νῦν οἴκοι ἀκλή-
 ρους πολυτελύντας ἐνθάδε κομισμένους πλοῦτους ὄντων.
 Ἀλλὰ γὰρ, ὦ ἄνδρες, πάντα ταῦτα τάχα δὲ δῶλον ὅτι
 τῶν κρατούντων ἐστί. (27) Τοῦτο δὲ δεῖ λέγειν, πῶς
 ἂν πορευοίμεθα τε ὡς ἀσφαλέστατα, καὶ εἰ μάχεσθαι
 δεοί, ὡς κράτιστα μαχοίμεθα. Πρῶτον μὲν τοῖνον,
 ἔφη, δοκεῖ μοι κατακαῦσαι τὰς ἀμάξας ἃς ἔχομεν, ἵνα
 μὴ τὰ ζεύγη ἡμῶν στρατηγῇ, ἀλλὰ πορευόμεθα ὅπη
 ἂν τῇ στρατιᾷ συμφέρει· ἔπειτα καὶ τὰς σκηνὰς συγκα-
 τακῶσαι. Αὐταὶ γὰρ αὐτὸ ὄλον μὲν παρέχουσιν ἄγειν,
 συνοφελοῦσι δ' οὐδὲν οὔτε εἰς τὸ μάχεσθαι οὐτ' εἰς τὸ
 τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν. (28) Ἐτι δὲ καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν
 τὰ περιττὰ ἀπαλλάξωμεν πλὴν ὅσα πολέμου ἐνεκεν ἢ
 σίτων ἢ ποτῶν ἔχομεν, ἵνα ὡς πλείστοι μὲν ἡμῶν ἐν τοῖς
 ὅλοις ὦσιν, ὡς ἐλάχιστοι δὲ σκευοφόροι. Κρατου-
 μένων μὲν γὰρ ἐπίστασθε ὅτι πάντα ἀλλότρια ἦν δὲ
 κρατῶμεν, καὶ τοὺς πολεμίους δεῖ σκευοφόρους ἡμετέ-
 ρους νομίζειν. (29) Λοιπὸν μοι εἰπεῖν ὅπερ καὶ μέγι-
 στον νομίζω εἶναι. Ὅρατε γὰρ καὶ τοὺς πολεμίους ὅτι

serimus : qui se intelligent, si quid in nos delinquant, in
 animos ipsorum ac corpora delinquere. Considerate etiam
 utrum commeatum emere satius sit ex foro, quod hi suppe-
 ditabant, parvas nimirum mensuras multo argento, cum
 praesertim hoc jam amplius non habeamus; an ipsos sume-
 re, si vincamus, ea utentes mensura, quanta quisque vult.
 Quod si intelligitis hac melius ita se habitura, verum esse
 flumina quiddam, trajici quod nequeat, existimatis, atque
 ea vos trajecisse magne vobis esse fraudi ducitis, conside-
 rate annon illud ipsum stultissime barbari fecerint. Omnes
 enim fluvii, etiamsi procul a fontibus suis transiri neque-
 ant, tamen ab iis, qui ad fontes ipsos progrediuntur, sic
 transiri possunt, ut ne genu quidem malefaciant. Jam
 vero si neque flumina nos transmissura sunt, et dux nullas
 compareat, tamen ne sic quidem animum despondere de-
 bemus. Scimus enim Mysos, quos dicere nobis praestan-
 tiores non possumus, invito rege in ipsius dititione multas
 et amplas et opulentas urbes incolere; Pisidas itidem urbes
 ibidem incolere scimus: Lycæonas ipsi etiam vidimus, cum
 in campis loca munita occuparint, illius agri fructus peri-
 pere. Atque equidem dixerim nondum debere nos pra
 nobis ferre domum proficiscendi impetum, sed res nostras
 componere, quasi hic alicubi domicilia collocare velimus.
 Scio enim regem Mysidis duces multos daturum esse, multis
 obsides, sine fraude se eos dimissurum: imo etiam viam
 ipsis muniret, etiamsi vel in quadrigis discedere vellent.
 Nobis quoque hac ipsa, sat scio, libentissime praestaret,
 si nos videret ita nosmet parare, quasi mansuri hic esse-
 mus. Verum enimvero metuo ne, si semel laboris expe-
 rtes agere, et copiose victitare discamus, atque etiam Per-
 sarum et Medorum pulchris procerisque mulieribus ac vir-
 ginibus familiariter uti, quemadmodum solent lotum eden-
 tes, suscipiendi in patriam itineris obliviscamur. Quamob-
 rem consentaneum et aequum mihi esse videtur, primum ut
 in Græciam et ad propinquos redire conemur; ac Græcis
 ostendamus sua ipsos sponte pauperes esse, cum liceat iis,
 huc si deduxerint eos qui domi jam vitam agunt inopem.
 opulentos videre. Sed enim, viri, hac omnia bona sunt
 eorum utique qui vincunt. De eo jam dicendum, quo pacto
 quam tutissime profecturi simus, ac, si praelio decertandum
 sit, quam optime praelium ineamus. Itaque primum plau-
 stra, quæ habemus, comburenda censeo; ne sarcinaria no-
 bis imperent vehicula, sed quocunque exercitui conducat,
 pergamus: deinde etiam tabernacula una comburenda. Nam
 horum item vectura negotium nobis facessit, neque quid-
 quam vel ad pugnam, vel ad commeatum comparandum
 adjumenti adferunt. Præterea in vasis reliquis quæ super-
 vacanea sunt amoveamus, exceptis iis, quæ ad belli, vel
 cibi, vel potus usus habemus: ut quam plurimi nostrum
 inter armatos sint, quam paucissimi impedimenta vehant.
 Nostis enim omnia, victi quæ possident, aliena fieri: atque
 adeo si vicerimus, hostes ipsos in illorum habere loco de-
 bemus, nostra qui vehant impedimenta. Reliquum est ut
 de eo dicam, quod maximum esse arbitror. Videtis certe

ὡς πρόσθεν ἐξενεγκεῖν ἐτολμησαν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον πρὶν τοὺς στρατηγούς ἡμῶν συνελθεῖν, νομίζοντες ὅταν μὲν τῶν ἀρχόντων καὶ ἡμῶν πεποιημένων ἱκανοὺς εἶναι ἡμᾶς περιγενέσθαι τῷ πολέμῳ, λαβόντες δὲ τοὺς ἀρχοντας ἀναρχία ἂν καὶ ἀταξία ἐνόμιζον ἡμᾶς ἀπολέσθαι. (30) Δεῖ οὖν πολλὸν μὲν τοὺς ἀρχοντας ἐπιμελεστέον γενέσθαι τοὺς νῦν τῶν πρόσθεν, πολλὸν δὲ τοὺς ἀρχομένους εὐτακτοτέρους καὶ πειθομένους μᾶλλον τοῖς ἀρχουσι νῦν ἢ πρόσθεν. (31) Ἦν δὲ τις ἀπειθῇ, ἣν ῥησίσθησθε τὸν δαί ὑμῶν ἐντυγχάνοντα σὺν τῷ ἀρχοντι καλεῖσθαι, οὕτως οἱ πολέμιοι πλείστον ἐφευσμένοι ἔσονται· τῇδε γὰρ τῇ ἡμέρᾳ μυρίους θύονται ἀνθ' ἐνὸς Κλεάρχου τοὺς οὐδ' ἐνὶ ἐπιτρέφοντα κακῶς εἶναι. (32) Ἀλλὰ γὰρ καὶ περαίνειν ἤδη ὥρα· ἴσως γὰρ οἱ πολέμιοι εἴ τινα παρέσονται. Ὅτω οὖν ταῦτα δοκεῖ καλῶς εἶναι, ἐπικυρώσάτω ὡς τάχιστα, ἵνα ἔργῳ περαίνηται. Εἰ δὲ τι ἄλλο βέλτιον ἢ ταῦτα, τολμάτω καὶ ὁ ἰωῆτης διδάσκειν· πάντες γὰρ κοινῇ σωτηρίας δεόμεθα.

33. Μετὰ ταῦτα Χειρίσοφος εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν τινος ἄλλου δεῖ πρὸς τοὺς οὓς λέγει Ξενοφῶν, καὶ αὐτίκα ἔξισται ποιεῖν· ἃ δὲ νῦν εἴρηκε δοκεῖ μοι ὡς τάχιστα ῥησίσσασθαι ἀριστον εἶναι· καὶ ὅτω δοκεῖ ταῦτα, ἀνατινάτω τὴν χεῖρα. Ἀνέτειναν ἅπαντες. (34) Ἀναστὰς δὲ πάλιν εἶπε Ξενοφῶν, Ὁ ἄνδρες, ἀκούσατε ὧν προαῖν δοκεῖ μοι. Ἀἴθλων ὅτι πορεύεσθαι ἡμᾶς δεῖ ὅπου ἔξομεν τὰ ἐπιτήδεια· ἀκούω δὲ κώμας εἶναι καλὰς οὐ πλείον εἰκοσι σταδίων ἀπεχούσας· (35) οὐκ ἂν οὖν θαυμάζομαι εἰ οἱ πολέμιοι, ὥς περ οἱ δειλοὶ χύνει τοὺς μὲν παριόντας διώκουσιν τε καὶ δακνουνσιν, ἣν δύνωνται, τοὺς δὲ διώκοντας φεύγουσιν, εἰ καὶ αὐτοὶ ἡμῖν ἀπιοῦσιν ἐπακολουθοῖεν. (36) Ἰσως οὖν ἀσφαλέστερον ἡμῖν πορεύεσθαι πλαισίον ποιησαμένους τῶν ὅπλων, ἵνα τὰ σκευόροα καὶ ὁ πολλὸς ὄχλος ἐν ἀσφαλεστέρω ᾦ. Εἰ οὖν νῦν ἀποδείχθῃ τινα χρὴ ἡγεῖσθαι τοῦ πλαισίου καὶ τὰμπροσθεν κοσμεῖν καὶ τίνας ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἐκατέρων εἶναι τίνας δ' ὀπισθοφυλακεῖν, οὐκ ἂν ὅπρτε οἱ πολέμιοι Ἰλθοῖεν βουλευέσθαι ἡμᾶς δέοι, ἀλλὰ χρώμεθ' ἂν εὐθὺς τοῖς τεταγμένοις. (37) Εἰ μὲν οὖν ἄλλο τις βέλτιον ὁρᾷ, ἄλλως ἐχέτω· εἰ δὲ μὴ, Χειρίσοφος μὲν ἡγεῖσθω, ἐπειδὴ καὶ Λακεδαιμονίος ἐστὶ· τῶν δὲ πλευρῶν ἐκατέρων δύο τῶν πρεσβυτάτων στρατηγῶν ἐπιμελείσθω· ὀπισθοφυλακῶμεν δ' ἡμεῖς οἱ νεώτατοι ἔγωγε καὶ Τιμασίῳ τὸ νῦν εἶναι. (38) Τὸ δὲ λοιπὸν περὶ τῆς ταύτης τῆς τάξεως, βουλευσόμεθα ὅτι ἂν αἰεὶ κράτιστον δοκῇ εἶναι. Εἰ δὲ τις ἄλλο ὁρᾷ βέλτιον, λέξάτω. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντέλεγεν, εἶπεν, Ὅτω δοκεῖ ταῦτα, ἀνατινάτω τὴν χεῖρα. Ἐδύσε ταῦτα. (39) Νῦν ταῖν, ἔφη, ἀπόντας ποιεῖν δεῖ τὰ δεδογμένα. Καὶ ὥς τις τῶν ὑμῶν τοὺς οἰκείους ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν, μεμνήσθω ὅτι ἀγαθὸς εἶναι· οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλως τοῦτου τυχεῖν· ὥς τις τῶν ἐπὶ ἐπιθυμεί, πειράσθω νεκρῶν τῶν μὲν γὰρ νεκρῶν τὸ κατακαίνειν, τῶν δὲ ζήττημένων τὸ ἀποθνήσκειν ἐστὶ· καὶ εἰ τις δὲ χρημάτων ἐπιθυμεῖ, κρατεῖν

etiam hostes non ante bello nos ausos fuisse laceessere, quam duces nostros comprehendissent; quippe qui existimabant, quamdiu duces nobis essent, ac nos iis pareremus, fore ut hostibus bello superandis sufficeremus: verum ubi duces ceperint, nos eorum qui praessent orbitate ordinisque perturbatione perituros arbitrabantur. Quamobrem praefectos jam designatos oportet iis, quos antehac habuimus, multo esse diligentiores, et milites ordinis multo observantiores, ac praefectis magis modo, quam antehac, dicto audientes. Quod si quis dicto non fuerit audiens, decreto a vobis facto ut quisvis vestrum, qui forte unquam adfuerit, de eo per nos una cum praefecto sumat, sic demum hostes maxime frustra erunt: nam hoc ipso die Clearchos sexcentos pro uno conspicient, nemini ut ignavus sit concessuros. Sed jam tempus est, ut ad finem haec perducamus: nam fortassis hostes mox aderunt. Et quidquid horum quidem recte se habere videtur, quamprimum ratum facite, ut re ipsa perficiatur. Quod si qua melior hac ratio est, audeat vel gregarius miles eam nos docere; omnes enim communis egemus salutis.

Post haec Chirisophus, Enimvero, inquit, si quid aliud necessarium sit praeter ea, quae dixit Xenophon, statim fieri possit: quae vero jam protulit quamprimum decernamus optimum esse censeo; atque adeo cui probantur haec, manum is tollat. Sustulerunt omnes. Et Xenophon cum iterum surrexisset, «Audite, inquit, viri, quibus mihi praeterea opus esse videatur. Nimirum eundem nobis est ad ea loca, ubi commeatum habituri simus. Ego vero pulchros audio vicos esse, qui non plus viginti stadia hinc absunt. Quare nihil mirer, si hostes, quemadmodum timidi canes et insectantur praetereuntes et mordent, si possint, persequentes fugiunt; si etiam isti nos discedentes subsequantur. Itaque tutius fortassis iter fecerimus, si in quadratum agmen armatis disponamus, ut impedimenta et frequens turba loco sit tutiore. Quare si jam constitutum fuerit, quem agmini quadrato praesse, primamque aciem componere, et quos ab utroque esse latere, quosque a tergo curare oporteat, non necesse fuerit tum nos deliberare: cum hostes venerint, sed instructis statim uti militibus nobis licebit. Si quid igitur aliud quispiam rectius perspicit, aliter res instituitur; si non, Chirisophus fronti praestat, quandoquidem Lacedaemonius est; utriusque lateris duo e natu maximis duces curam habeant, tergum nos aetate minores custodiamus, ego scilicet et Timasion, in praesens quidem. In reliquum, hujus ubi ordinis periculum fecerimus, quidquid semper optimum factu videatur, id consilii capiemus. Quod si quis rectius aliud perspicit, exponat.» Cum nemo contradiceret, ait, Cui probantur haec, manum tollat. Decreta haec erant. «Jam, inquit, ubi discessum erit, praestemus oportet quae decreta sunt: ac quicumque vestrum suos videre desiderat, meminerit virum se fortem praebat necesse esse (hoc enim aliter consequi non licet); quique vita frui cupit, det operam ut vincat: nam vincendum est interficere, victorum, mori. Et si quis opum cupiditate ducitur, id conetur ut superior evadat:

πειράσθω· τῶν γὰρ νικούντων ἐστὶ καὶ τὰ ἐκυτῶν σώ-
ζειν καὶ τὰ τῶν ἡττημένων λαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τούτων λεγθέντων ἀνέστησαν καὶ ἀπελθόντες κα-
τέκαιον τὰς ἀμάξας καὶ τὰς σκηνάς, τῶν δὲ περιττῶν
όπου μὲν θέλει τις μετεδίδωσεν ἀλλήλοις, τὰ δὲ ἄλλα
εἰς τὸ πῦρ ἐβρίπτουν. Ταῦτα ποιήσαντες ἡριστοποιούσυντο.
Ἀριστοποιούμενον δὲ αὐτῶν ἔρχεται Μιθριδάτης σὺν
ἱππεῦσιν ὡς τριάκοντα, καὶ καλεσάμενος τοὺς στρατη-
γούς εἰς ἐπὶ κῆρον λέγει ὧδε· (α) Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Ἕλ-
ληνες, καὶ Κύρω πιστὸς ἦν, ὡς ὑμεῖς ἐπίστασθε, καὶ
νῦν ὑμῖν εὐνοῦς· καὶ ἐνθάδε δ' εἶμι σὺν πολλῇ φόβῳ διά-
γων. Εἰ σὺν ὁρῶν ὑμᾶς σωτήριόν τι βουλευομένους,
ἐλθούμην πρὸς ὑμᾶς καὶ τοὺς θεράποντας πάντας ἔχων.
Λέξατε σὺν πρὸς με τί ἐν νῷ ἔχετε ὡς φίλον τε καὶ εὐ-
νοῦν καὶ βουλόμενον κοινῇ σὺν ὑμῖν τὸν στόλον ποιεί-
σθαι. (β) Βουλευομένοις τοῖς στρατηγοῖς ἐδόξεν ἀπο-
κρίνασθαι τάδε· καὶ ἔλεγε Χειρίστορος· Ἦαὶν δοκεῖ, ἦν
μὲν τις ἐξ ἡμῶν ἀπιέναι οἰκάδε, διαπορεύεσθαι τὴν
χώρην ὡς ἂν δυνώμεθα ἀσινέστατα· ἦν δὲ τις ἡμῶς τῆς
δόξου ἀποκλιῶν, διαπολεμεῖν τούτῳ ὡς ἂν δυνώμεθα
κρατίστα. (γ) Ἐκ τούτου ἐπειρᾶτο Μιθριδάτης διδά-
σκειν ὡς ἄπορον εἶη βασιλεύς ἀκόντος σωθῆναι. Ἐνθα
δὲ ἐγινώσκето ὅτι ὑπόπεμπτos εἶη καὶ γὰρ τῶν Τισ-
σαφέρνηους τις οἰκείων παρηκολούθει πίστει ὡς ἑνεκα.
(δ) Καὶ ἐκ τούτου ἐδόκει τοῖς στρατηγοῖς βέλτιον εἶναι
δόγμα ποιήσασθαι τὸν πόλεμον ἀκήρυκτον εἶναι ἔσθ' ἐν
τῇ πολεμίᾳ εἶεν· διέρθειρον γὰρ προσόντες τοὺς στρα-
τιώτας, καὶ ἕνα γε λοχαγὸν διέρθειραν Νίκαρχον Ἀρ-
κάδιαν, καὶ ὅλγωτο ἅπῃον νυκτὸς σὺν ἀνθρώποις ὡς εἰ-
κοσι.

α. Μετὰ ταῦτα ἀριστήσαντες καὶ διαθάντες τὸν
Ζαπάτιον ποταμὸν ἐπορεύοντο τεταγμένοι τὰ ὑποζύγια
καὶ τὸν ὄχλον ἐν μέσῳ ἔχοντες. Ὁ πολὺ δὲ προέλη-
λυθὼτων αὐτῶν ἐπιφανέεται πάλιν ὁ Μιθριδάτης, ἱππέας
ἔχων ὡς διακοσίους καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας ὡς
τετρακοσίους μάλα ἐλαφροὺς καὶ εὐζώνους. Καὶ προσ-
ζει μὲν ὡς φίλος ὢν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. (β) Ἐπεὶ δ'
ἐγγὺς ἐγένετο, ἐξαπίνης οἱ μὲν αὐτῶν ἐτόξευσον καὶ ἱπ-
πεῖς καὶ πεζοὶ, οἱ δ' ἐσφενδόνουν καὶ ἐτίτρωσκον. Οἱ
δὲ ὀπισθοφυλάκες τῶν Ἑλλήνων ἔπασχον μὲν κακῶς,
ἀντεπείθουν δ' οὐδέν· οἱ τε γὰρ Κρήτες βραχύτερα τῶν
Περσῶν ἐτόξευσον καὶ ἅμα ζυγιοὶ ὄντες εἰσω τῶν ὀπλῶν
κατέκει· αἶντο, οἱ τε ἀκονίσσασθαι βραχύτερα ἠκόντιζον
ἢ ὡς ἐξικνεῖσθαι τῶν σφενδονητῶν. (γ) Ἐκ τούτου
Ξενοφῶντι ἐδόκει διοικέειν εἶναι καὶ ἐδίωκον τῶν τε
ὀπλιτῶν καὶ τῶν πελταστῶν οἱ ἔτοχον σὺν αὐτῷ ὀπι-
σθοφυλάκωντες· διώκοντες δὲ οὐδέν· ἀκατέλαμβανον τῶν
πολεμίων. (δ) Οὕτε γὰρ ἱππεῖς ἦσαν τοῖς Ἕλλησιν
οὕτε οἱ πεζοὶ τοὺς πεζοὺς ἐκ πολλοῦ φεύγοντας ἐδύναντο

quippe eorum est, qui vincunt, et sua tueri, et ea, quæ
victi possident, capere.

CAPUT III.

His dictis surrexerunt, et cum abiissent, plaustra tento-
riæ combusserunt: ex supervacaneis vero vasis, quorum
indigeret aliquis, ea inter se communicarunt, cetera in
ignem abiciebant. Hæc cum fecissent prandebant. His au-
tem prandentibus Mithridates cum equitibus triginta circiter
venit, et cum duces in locum unde posset exaudiri vocasset,
in hunc modum loquutus est: Ego, Græci, et Cyro, uti vo-
stis ipsi, fidelis eram et vobis nunc benevolus sum, adeoque
hic magno cum metu versor. Itaque si quid vos consili
salutaris inire videro, ad vos cum ministris omnibus veniam.
Quare, ait, vobis quid in animo sit mihi tanquam amico
benevoleque, et vobiscum una itineris faciendi cupido, expo-
nite. Ducibus de re consultantibus ita respondendum esse
visum est; ac pro ceteris quidem loquutus est Chiriso-
phus: Nobis stat per hanc regionem quam quidem poterim
innocentissime proficisci, si nemo impediat quominus
domum discedamus; sin quis nos itinere prohibeat, contra
eum, quam fortissime poterimus, bello decertare. Tum vero
Mithridates ostendere nitebatur haud posse fieri ut, invito
rege, incolumes evaderent. Ibi tum intellectum est eum sub-
dole missum: nam et e Tissaphernis quidam familiaribus
eum fidei causa comitabatur. Quare visum est ducibus sa-
tius esse decretum fieri, ut bellum citra præcones gereretur,
quamdiu sint in hostico: corrumpebant enim accedendo mi-
lites, atque unum sane cohortis præfectum corrumperant,
Nearchum Arcadem; isque adeo noctu cum viginti fere ho-
minibus discesserat.

Post hæc cum pransi essent, atque Zapatam fluvium traje-
cissent, instructi pergunt, jumentis ac turba inermi in me-
dio collocata. Cumque non longe progressi essent, in con-
spectum prodit iterum Mithridates, cum ducentis circiter
equitibus, et sagittariis funditoribusque fere quadringentis,
levibus admodum et expeditis; et ad Græcos quidem versus,
quasi amicus tendebat. Cum propius abisset, subito ipso-
rum tum equites tum pedites partim sagittas emittebant,
partim fundis utebantur nostrosque vulnerabant. Græci
autem qui in extremo erant agmine injurias accipiebant,
nihil injuriæ vicissim faciebant: nam et Cretenses minus
longe quam Persæ sagittas emittebant, simulque, quod le-
viter essent armati, intra gravis armaturæ milites se subdu-
xerant; et jaculatores minus longe jacula mittebant quam ut
funditores attingerent. Tum vero Xenophonti visum est
persequendum esse hostem; atque adeo ex gravis armaturæ
militibus et peltastis ii, qui cum ipso forte erant extremo in
agmine, persequuntur; at nullum tamen, cum persequen-
tibus, ex hostibus cepit. Neque enim Græcis erant
equites, neque pedites fugientem ex longo intervallo pedita-

καταλαμβάνειν ἐν ὀλίγῳ χωρίῳ· πολλὸν γὰρ οὐχ ὅσον τε ἦν ἃ ὁ τοῦ ἄλλου στρατεύματος διώκειν. (10) Οἱ δὲ βάρβαροι ἱππεῖς καὶ φεύγοντες ἅμα ἐπὶ τρωσκῶν εἰς τοῦ-
πισθεν τοξεύοντες ἀπὸ τῶν ἵππων, ὅσῳ δὲ προδιώ-
ξιν οἱ Ἕλληνες, τοσούτων πάλιν ἐπαναχωρεῖν μαχο-
μένους εἴδει. (11) Ὡς τε τῆς ἡμέρας ὅλης διῆλθον οὐ
πλέον πέντε καὶ εἰκοσι σταδίων, ἀλλὰ δειλῆς ἀφίκοντο
εἰς τὰς κόμας. Ἐνθα δὴ πάλιν ἀθυμία ἦν. Καὶ
Χειρίσφορος καὶ οἱ πρεσβυτάτοι τῶν στρατηγῶν Ξενο-
φῶντα ῥητῶντο ὅτι ἐδίωκεν ἀπὸ τῆς φάλαγγος καὶ αὐ-
τὰς τε ἐκινδύνει καὶ τοὺς πολεμίους οὐδὲν μᾶλλον
ἰδύνατο βλάπτειν. (12) Ἀκούσας δὲ Ξενοφῶν εἶπεν
ἑπὶ ὀρθῶς αἰτιῶντο καὶ αὐτὸ τὸ ἔργον αὐτοῖς μαρτυ-
ρεῖν. Ἄλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἡναγκάσθην διώκειν, ἐπειδὴ
ἐώραν ἡμᾶς ἐν τῷ μένειν κακῶς μὲν πάσχοντας, ἀντι-
ποιεῖν δὲ οὐ δυναμένους. (13) Ἐπειδὴ δὲ ἐδιώκομεν,
ἀλθῆ, ἔφη, ὑμεῖς λέγετε· κακῶς μὲν γὰρ ποιεῖν οὐδὲν
μᾶλλον ἰδυνάμεθα τοὺς πολεμίους, ἀνεχωροῦμεν δὲ
πάνυ γαλεπῶς. (14) Τοῖς οὖν θεοῖς χάρις ὅτι οὐ σὺν
πολλῇ βόῃ ἀλλὰ σὺν ὀλίγῳ ἦλθον, ὥς τε βλάψαι μὲν
μὴ μέγαλα, δηλώσαι δὲ ὧν δεόμεθα. (15) Νῦν γὰρ οἱ
μὲν πολεμίους τοξεύουσι καὶ σφενδονῶσιν ὅσον οὔτε οἱ
Ῥόδιοι ἀντιτοξεύειν δύνανται οὔτε οἱ ἐκ χειρὸς βάλ-
λοντες ἐξικνεῖσθαι· ὅταν δὲ αὐτοὺς διώκωμεν, πολλὸν μὲν
οὐχ ὅσον τε χωρίον ἀπὸ τοῦ στρατεύματος διώκειν, ἐν
ὀλίγῳ δὲ οὐδ' εἰ ταχύς εἴη πεζὸς πεζὸν ἂν διώκων κα-
ταλάβοι ἐκ τοξοῦ βύματος. (16) Ἡμεῖς οὖν εἰ μέλλο-
μεν τούτους εἰργεῖν ὥς τε μὴ δύνασθαι βλάπτειν ἡμᾶς
πορευομένους, σφενδονητῶν τε τὴν ταχίστην δεῖ καὶ
ἱππέων. Ἀκούσας δ' εἶναι ἐν τῷ στρατεύματι ἡμῶν
Ῥόδιους, ὧν τοὺς πολλοὺς φασιν ἐπίστασθαι σφενδονᾶν,
καὶ τὸ βέλος αὐτῶν καὶ διπλάσιον φέρεσθαι τῶν Περ-
σαιῶν σφενδονῶν. (17) Ἐκεῖναι γὰρ διὰ τὸ χειροπλη-
θεῖσι τοῖς λίθοις σφενδονᾶν ἐπὶ βραχὺ ἐξικνύνται, οἱ
δὲ Ῥόδιοι καὶ ταῖς μολυβδίσιν ἐπίστανται χρῆσθαι.
(18) Ἦν οὖν αὐτῶν ἐπισκεψάμεθα τίνες πέπανται
σφενδόνες, καὶ τούτῳ μὲν δώμεν αὐτῶν ἀργύριον, τῷ
δὲ ἄλλας πλεῖν ἐθέλοντι ἄλλο ἀργύριον τελέωμεν, καὶ
τῷ σφενδονᾶν ἐν τεταγμένῳ ἐθέλοντι ἄλλην τινὰ ἀτέλειαν
εἰρίσσωμεν, ἵσως τινὲς φανοῦνται ἱκανοὶ ἡμᾶς ὠφελεῖν.
(19) Ὅρῳ δὲ καὶ ἵππους ὄντας ἐν τῷ στρατεύματι,
τοὺς μὲν τινας παρ' ἐμοί, τοὺς δὲ τῶν Κλέαρχῳ κατα-
λειμμένους, πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους αἰχμαλώτους
σπευφορῶντας. Ἄν οὖν τούτους πάντας ἐκλέξαντες
σπευφόρα μὲν ἀντιδῶμεν, τοὺς δὲ ἵππους εἰς ἱππέας
κατεσκευάσωμεν, ἵσως καὶ οὗτοί τι τοὺς φεύγοντας
ἀνάσωσιν. (20) Ἐδοξε ταῦτα. Καὶ ταύτης τῆς νυ-
κτὸς σφενδονῆται μὲν εἰς διακοσίους ἐγένοντο, ἵπποι δὲ
καὶ ἱππεῖς ἑδοκιμάσθησαν τῇ ὑστεραίᾳ εἰς πεντήκοντα,
καὶ σπυλάδες καὶ θώρακες αὐτοῖς ἐπορίσθησαν, καὶ ἱπ-
ποζῆχος δὲ ἐπιστάθῃ Λύκιος ὁ Πολυστράτου Ἀθηναῖος.

tum exiguo in spatio capere potuerunt: nam longe a copiis ce-
teris persequi non licebat. Equites vero barbari etiam cum
fugerunt, vulnerabant insequent, quippe qui ab equis a ter-
go sagittas emitterent: quantumque spatii persequendo
Græci progressi sunt, tantum eos pugnando retrocedere ne-
cesse erat. Itaque toto die non plus viginti quinque stadia
confecerunt, sub vesperam autem ad vicos pervenere. Illic
vero rursus orta est anxietas. Ac Chirisophus et ii qui in-
ter duces natu maximi erant Xenophontem incusabant, quod
ab acie longius hostem persequutus esset, ipseque periculum
obiret, cum tamen hostes nihil magis lædere posset. Hac
cum audiret Xenophon, recte eos se incusare aiebat, remque
adeo ipsam testem iis adesse. « Verum ego necessitate,
inquit, adductus sum ut hostes persequerer, quippe quia vi-
debam nos detrimentum accipere, dum subsisteremus, cum
nihil ipsi vicissim hostibus detrimenti inferre possemus.
At postquam insequuti sumus, compertum, ait, vera esse quæ
dicitis: nam hostibus nihil plus quam antea nocere potui-
mus, et difficulter admodum retrocedebamus. Quare diis
gratia sit, quod non cum magna suorum vi, sed cum paucis
venierat: adeo ut non magnopere quidem nos læderent,
quibus vero indigemus declararent. Jam enim sagittis fun-
disque nos tanto ex intervallo petunt hostes, ut neque Cre-
tenses vicissim eos sagittis petere possint neque eos attin-
gere alii, qui manu tela torquebant: cumque eos insequi-
mur, fieri non potest ut longo ab exercitu spatio insequamur;
in exiguo vero ne tum quidem, si celer fuerit pedes,
peditem persequendo adsequi intra teli jactum poterit.
Nos itaque, si hos prohibere volumus, ne nobis iter fa-
cientibus incommodum adferant, quamprimum et fundito-
res et equites habere necesse est. Ac nostro quidem in
in exercitu Rhodios esse audio, quorum plerosque fundæ
usum habere cognitum aiunt, eorumque telum duplo lon-
gius ferri, quam quod e Persicis fundis excuti solet.
Nam hæc, propterea quod lapides ejaculentur eos, qui ma-
nus implent, ad breve spatium pertingunt: at Rhodii glan-
dibus etiam plumbeis uti morunt. Quod si ergo dispexeri-
mus quinam eorum fundas habeant atque pro his partim
argentum iis dederimus, partim iis, alias qui texere velint,
argentum itidem pendamus, iisque, qui funditorum in or-
dinem recipi velint, aliam quandam immunitatem invene-
rimus, fortasse nonnulli comparebunt, qui nobis usui esse
poterunt. Præterea video equos esse in exercitu, partim apud
me, partim a Clearcho relictos, alios item multos bello ca-
ptos, qui impedimenta vehunt. Horum igitur omnium de-
lectu habito, si pro eis jumenta substituerimus impedimentis
vehendis idonea, equosque equitibus adornandos curave-
rimus, fortassis et illi fugientibus hostibus aliquid molestiæ
exhibebunt.» Probata est hæc sententia: nocteque illa fun-
ditores circiter ducenti facti sunt, ac postridie equi equites-
que ad quinquaginta probati sunt, eisque paratæ spoliades et
loricæ; præfectus etiam equitum creatus est Lycius Poly-
strati filius, Atheniensis.

Μείναντες δὲ ταύτην τὴν ἡμέραν τῇ ἄλλῃ ἐπορεύοντο πρωϊαίτερον ἀναστάντες· χαράδρην γὰρ αὐτοὺς εἶδει διαβῆναι, ἐφ' ἣ ἐφοδόντο μὴ ἐπιβῶντο αὐτοῖς διαβαίνουσιν οἱ πολεμιοί. (2) Διαβεβηκόσι δὲ αὐτοῖς πάλιν φαίνεται ὁ Μιθριδάτης, ἔχων ἱππέας χιλιούς, τοξότας δὲ καὶ σπενδονήτας εἰς τετρακισχιλίους· τοσούτους γὰρ ἤτησε Τισσαφέρνην, καὶ ἔλαβεν ὑποσχόμενος, ἂν τούτους λάβῃ, παραδόντων αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας, καταργήσας, ὅτι ἐν τῇ πρόσθεν προσβολῇ διόλους ἔχων ἱππὰς μὲν οὐδὲν, πολλὰ δὲ κακὰ ἐνόμιζε ποιῆσαι. (3) Ἐπεί δὲ οἱ Ἕλληνες διαβεβηκότες ἀπέβησαν τῆς χαράδρας ὅπου ὀκτὼ σταδίους, διέβαινε καὶ ὁ Μιθριδάτης ἔχων τὴν δύναμιν. Παραγγέλλτο δὲ τῶν τε πελταστῶν οὓς εἶδει διώκειν καὶ τῶν ὀπλιτῶν, καὶ τοῖς ἱππέσιν εἶρητο θαρρόντι διώκειν ὡς ἐρεφόμενης ἱκανῆς δυνάμεως. (4) Ἐπεί δὲ ὁ Μιθριδάτης κατεδίφρει καὶ ἤδη σπενδύναι καὶ τοξόματα ἐξικονόοντο, ἐσήμηνε τοῖς Ἕλλησι τῇ σάλπιγγι, καὶ εὐθὺς ἔβησαν ὡς εἶρητο καὶ οἱ ἱππεῖς ἤλαυνον· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' ἔβρεγον ἐπὶ τὴν χαράδρην. (5) Ἐν ταύτῃ τῇ διώξει τοῖς βαρβάροις τῶν τε πεζῶν ἀπέθανον πολλοὶ καὶ τῶν ἱππέων ἐν τῇ χαράδρᾳ ζωὴν ἀπώλεσαν εἰς ὀκτωκαίδεκα. Τούς δὲ ἀποθνήσκοντας αὐτοκτελείουσι οἱ Ἕλληνες ἡκίσταντο, ὥς ὅτι φοβερώτατον τοῖς πολεμίοις εἶη ὅρῳ. (6) Καὶ οἱ μὲν πολεμιοὶ οὕτω πράξαντες ἀπῆλθον, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀσφαλῶς πορευόμενοι τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἀνέκοντο ἐπὶ τὸν Τίγρινα ποταμόν. (7) Ἐνταῦθα πόλις ἦν ἐρήμη μεγάλη, ὄνομα δ' αὐτῇ ἦν Λάρισσα· ὥκουσι δ' αὐτὴν τὸ παλαιὸν Μῆδοι. Τοῦ δὲ τείρους ἦν αὐτῆς τὸ εὖρος πέντε καὶ εἴκοσι πόδες, ὕψος δ' ἑκατὸν· τοῦ δὲ κύκλου ἡ περίοδος δύο παρασάγγαι· ὥκαδόμενον δὲ πλείους κεραιαῖς· κρηπὶς δ' ὕψη λίθινη· τὸ ὕψος εἴκοσι ποδῶν. (8) Ταύτην βασιλεύς ὁ Περσῶν, ὅτε παρὰ Μῆδων τὴν ἀρχὴν ἐλάμβανον Πέρσαι, πολιορκῶν οὐδὲν τρόπον ἐδύναντο εἰσεῖν· ἦλιν δὲ νεφέλη προκαλύψασα ἡράννιζε μέχρι ἐξέλιπον οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὕτως ἔαλω. (9) Παρὰ ταύτην τὴν πόλιν ἦν πυρραμὶς λίθινη, τὸ μὲν εὖρος ἑνὸς πλέθρου, τὸ δὲ ὕψος δύο πλέθρων. Ἐπὶ ταύτης πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἦσαν ἐκ τῶν πλησίον κομῶν καταπερευγότες. (10) Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἕνα παρασάγγης ἔξ πρὸς τείρος ἐρημον μέγα πρὸς τῇ πόλει κείμενον· ὄνομα δὲ ἦν τῇ πόλει Μέσπιλα· Μῆδοι δ' αὐτὴν ποτε ὥκουσι. Ἦν δὲ ἡ μὲν κρηπὶς λίθου ξιστοῦ κογχυλιάτου, τὸ εὖρος πεντήκοντα ποδῶν καὶ τὸ ὕψος πεντήκοντα. (11) Ἐπὶ δὲ ταύτῃ ἐπωκαδόμενον πλείονον τείρος, τὸ μὲν εὖρος πεντήκοντα ποδῶν, τὸ δὲ ὕψος ἑκατὸν· τοῦ δὲ κύκλου ἡ περίοδος ἔξ παρασάγγαι. Ἐνταῦθα ἐλέμετο Μῆδαις γυνὴ βασιλεύως καταρυγεῖν ὅτε ἀπώλεσαν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ Περσῶν Μῆδοι. (12) Ταύτην δὲ τὴν πόλιν πολιορκῶν ὁ Περσῶν βασιλεὺς οὐκ ἐδύναντο οὕτε χρόνῳ εἰσεῖν οὕτε βίᾳ· Ζεὺς δ' ἐμβρόντητους ποιεῖ τοὺς ἐνοικούντας, καὶ οὕτως ἔαλω.

Cum autem hoc die, quo subliterant loco, mansissent, postdie cum maturius surrexissent, profecti sunt: erat enim vallis quaedam iis transeunda, ad quam ne hostes adirentur ipsos inter transitum, metuebant. Cum jam transiissent, illis se conspiciendum iterum præbet Mithridates, cum mille equitibus, sagittariis ac funditoribus ad quædam mille: tot enim a Tissapherne petierat, et acceperat: pollicitus se, istos si consequeretur, in ejus potestatem Græcos traditurum: quippe hos contempsit, quod priore incurso paucis instructus nihil detrimenti accepisset, ac graviter se lassis Græcos arbitraretur. Itaque cum Græci transgressi a valle studia circiter octo distarent, Mithridates etiam suis cum copiis transivit. Erat autem præceptum, ex pelastis quosnam hostem persequi oporteret, quosque ex gravibus armaturæ militibus, mandatum etiam equitibus, fidentibus animis insequerentur, utpote obsequuturis satis magnis copiis. Cum vero Mithridates eos adsequei cogeret, ac jam funde telaque huc et illuc pertingeret, tubicem signum Græcis tuba dedit, atque adeo statim in congressum cursu tendunt ii, quibus hoc mandatum erat, equitesque proventus sunt: illi verò horum non sustinebant impetum, sed ad vallem fugiebant. In hac persecutione de barbarorum pedibus multi perierunt, ex equitibus etiam in valle vivi capti sunt ad duodeviginti: casos autem Græci sua sponte fide mutilarunt, ut hostibus spectaculum esset quam maxime terribile. Ac hostes quidem re ita gesta discesserunt: at Græci tuto per reliquum diei itinere facto, ad Tigrin anem pervenerunt. Ibi urbs erat ampla, sed deserta, cui nomen erat Larissa: eam prisceis temporibus habitaverant Medi: muri autem ejus latitudo erat viginti quinque pedum, altitudo centum: ambitus comprehendebat duas parasangas: lateribus fictilibus exstructa erat; fundumentumque suberat lapideum viginti pedum altitudine. Hanc Persarum rex, quo tempore a Medis imperium adipiscebantur Persæ, cum obsideret, nullo modo capere poterat: solem vero nubes prætegendo tenebris obscuravit, donec homines urbe excederent, atque ita urbs capta fuit. Propter urbem ipsam pyramis erat lapidea, unius plethri latitudine, altitudine duorum: in hac ex barbaris erant multi, qui de vicinis exicis profugerant. Inde castris unis, parasangas sex, progressi sunt ad castellum quoddam magnum, sed desertum, propter urbem situm: urbi nomen erat Mespila: eam Medi quondam habitarent. Hujus basis erat de polito lapide conchyliato, latitudine quinquaginta pedum, altitudineque quinquaginta. Super hac exstructus erat murus lateritius, latitudine pedum quinquaginta, altitudine centum; ambitus sex comprehendebat parasangas. Huc ferebatur Media regis uxor fugisse, quo tempore imperium a Persis occupatum amisere Medi. Ipsam hanc urbem Persarum rex cum obsideret, neque temporis diuturnitate, neque vi capere poterat: tandem vero Jupiter habitatores ejus fulminibus attolitos reddidit, atque ita capta est.

13. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμὸν ἓνα παρα-
εγγας τέτταρας. Εἰς τοῦτον δὲ τὸν σταθμὸν Τισσα-
φέρνης ἐπεφάνη, οὗς τε αὐτὸς ἱππέας ἦλθεν ἔχων καὶ
τὴν Ὀρόντου δύναμιν τοῦ τὴν βασιλείας θυγατέρα ἔχον-
τος καὶ οὗς Κύρος ἔχων ἀνέθι βαρβάρους καὶ οὗς ὁ βασι-
λεὺς ἀδελφὸς ἔχων βασιλεῖ ἐδόθη, καὶ πρὸς τοῦτοις
ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ἔδωκεν αὐτῷ, ὥστε τὸ στράτευμα πάμ-
πλου ἐφάνη. (14) Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένετο, τὰς μὲν τῶν
τάξεων εἶχεν ὀπισθεν καταστήσας, τὰς δὲ εἰς τὰ πλάγια
πρυγγῶν ἐμβάλλειν μὲν οὐκ ἐτόλμησεν οὐδ' ἐβούλετο
διακινδυνεύειν, σφενδονᾶν δὲ παρήγγειλε καὶ τοξεύειν.
(15) Ἐπεὶ δὲ διαταγθέντες οἱ Ῥόδιοι ἐσφενδόνθησαν καὶ
οἱ Σούριοι τοξόται ἐτοξεύσαν καὶ οὐδὲς ἡμάρτανεν ἀν-
δρῶν, οὐδὲ γὰρ εἰ πάνυ προὔθυμειτο βῆδριον ἦν, καὶ ὁ
Τισσαφέρνης μάλ᾽ αὐτῶν ταχέως ἐξω βελῶν ἀπεχώρησεν καὶ
εἰς ἄλλαι τάξεις ἀπεχώρησεν. (16) Καὶ τὸ λοιπὸν τῆς
ἡμέρας οἱ μὲν ἐπορεύοντο, οἱ δ' εἴποντο· καὶ οὐκέτι
εἰσίνοντο οἱ βάρβαροι [τῇ τὸ τότε ἀκροβολίσει] μακρότερον
γὰρ οἱ Ῥόδιοι τῶν τε Περσῶν ἐσφενδόνουν καὶ τῶν πλεί-
στον τοξοτῶν. (17) Μεγάλα δὲ καὶ τὰ τοῖα τὰ Περσικὰ
ἔσπιν ὥστε χρήσιμα ἢ ὑπόστα ἀλίσκοιτο τῶν τοξευμά-
των τοῖς Κρησὶ, καὶ διετέλουν χρώμενοι τοῖς τῶν πο-
λεμίων τοξεύμασι, καὶ ἐμελέτων τοξεύειν ἀνω λέντες
μακρὰν. Εὐρίσκειτο δὲ καὶ νεῦρα πολλὰ ἐν ταῖς κό-
μαις καὶ μολυβδος, ὥστε χρῆσθαι εἰς τὰς σφενδόνας.
(18) Καὶ ταύτῃ μὲν τῇ ἡμέρᾳ, ἐπεὶ κατεστρατοπεδεύοντο
οἱ Ἕλληνες κόμαις ἐπιτυχόντες, ἀπ' ἡλθον οἱ βάρβαροι
μείων ἔχοντες ἐν τῇ τότε ἀκροβολίσει τὴν δ' ἐπιούσαν
ἡμέραν ἔμειναν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπεσιτίσαντο· ἦν γὰρ
πολύς σίτος ἐν ταῖς κόμαις. Τῇ δ' ὕστεραίᾳ ἐπορεύοντο
διὰ τοῦ πεδίου, καὶ Τισσαφέρνης εἶπετο ἀκροβολιζόμενος.
(19) Ἐνθα δὲ οἱ Ἕλληνες ἔγνωσαν ὅτι πλείστον ἰσό-
πλευρον πονηρὰ τάξις εἴη πολεμίων ἐπομένων. Ἀνάγ-
κει γὰρ ἔστιν, ἢ μὲν συγκύπτῃ τὰ κέρατα τοῦ πλαισίου
ἢ ἐξ οὗ στενωτέρως οὐσῃς ἢ ὀρέων ἀναγκαζόντων ἢ γε-
φύρας, ἐκθλίβεσθαι τοὺς ὀπλίτας καὶ πορεύεσθαι πονή-
ρας ἅμα μὲν πιεζομένους ἅμα δὲ καὶ ταραττομένους·
ὥστε δυσχρήστους εἶναι ἀνάγκη ἀτάκτους ὄντας. (20)
Ὅταν δ' αὖ διασγῇ τὰ κέρατα, ἀνάγκη διασπᾶσθαι
τοὺς τότε ἐκθλιβομένους καὶ κενὸν γίνεσθαι τὸ μέσον
τῶν κερῶν, καὶ ἀθυμεῖν τοὺς ταῦτα πᾶσχοντας (τῶν)
πολεμίων ἐπομένων. Καὶ ὅποτε δέοι γέφυραν δια-
βίνειν ἢ ἄλλῃ τινὰ διάβασιν, ἐσπευδεν ἕκαστος βου-
λόμενος φθάσαι πρῶτος· καὶ εὐεπίθετον ἦν ἐν ταῦθα
τοῖς πολεμίοις. (21) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔγνωσαν οἱ στρα-
τηγοὶ, ἐποίησαντο ἐξ λόχους ἀνὰ ἑκατὸν ἄνδρας, καὶ
λαρχαῖς ἐπέστησαν καὶ ἄλλους πεντηκοντήρας καὶ ἄλ-
λους ἐνωμοτάρχας. Οὗτοι δὲ πορευόμενοι οἱ λοχαγοὶ,
ὅποτε μὲν συγκύπτει τὰ κέρατα, ὑπέμενον ὕστεροι,
ὥστε μὴ ἐνοχλεῖν τοῖς κέρασι, τότε δὲ παρήγον ἐξωθεν
τῶν κερῶν. (22) Ὅποτε δὲ διάσχωσεν αἰ πλευραὶ
τοῦ πλαισίου, τὸ μέσον ἂν ἐξεπίπλυσαν, εἰ μὲν στενω-
περον εἴη τὸ διέχον, κατὰ λόχους, εἰ δὲ πλατύτερον,
κατὰ πεντηχοστῆς, εἰ δὲ πάνυ πλατὺ, κατ' ἐνωμοτίας·

Inde castris unis, parasangas quatuor progressi sunt.
Ad ea castra Tissaphernes iis in conspectum se dedit, cum
equitibus, quibus ipse venerat instructus, et Orontæ copiis,
qui regis filiam in matrimonio habuit, barbarisque qui Cyro
in Asiam superiorem adscendenti aderant, et cum quibus
regis frater opem regi tulerat, ac præter hos, cum iis etiam
quoscunque rex ipsi dederat: adeo ut ingens ille videretur
exercitus. Cum propius accessisset, nonnullos suorum
globos a tergo constituebat, nonnullos ad latus transferebat;
neque tamen in Græcos impressionem facere audebat, ne-
que prælii periculum adire volebat: tantum fundis suos et
sagittis uti jubebat. Ubi vero Rhodii hinc inde dispositi
fundis uti cœperunt, et sagittarii Scythas imitantes sagittas
mittere, nemoque ab hoste aberrabat (neque enim, si quis
etiam magnopere cuperet, id facile factu erat), et Tissapher-
nes admodum celeriter extra jactum telorum se recepit, et
ceteri militum ejus globi recesserunt. Ac reliquum diei
progrediebantur illi, hi sequebantur; nec velitationi tunc
cœptæ amplius nocebant barbari: nam Rhodii longius quam
Persæ, quamque plurimi de sagittariis, tela mittebant. Sunt
et Persici arcus magni: adeo ut omnes quæ caperentur sag-
ittæ Cretensibus usui essent; atque deinceps sagittis hos-
tium perpetuo utebantur, easque sursum excutiendo ad lon-
ge ejaculandum se exercebant. Quin et multi nervi plum-
bumque in vicis reperiebantur, quibus ad fundas uterentur.
Atque hoc die, posteaquam Græci in vicos delati castra lo-
cassent, barbari discedebant, tunc temporis facta velita-
tione inferiores: postridie vero Græci ibidem manserunt,
ac cibaria parabant: istis enim in vicis magna erat frumenti
copia. Postridie per planitiem faciebant iter, ac Tissapher-
nes eos missilibus eminus lacessens sequebatur. Ibi tum
animadvertere Græci, agmen quadratum, in latera æqualia
dispositum, incommodam hostibus sequentibus esse aciem.
Necesse est enim, si agminis quadrati cornua coierint, cum
vel angustior paulo via est, vel montes ita facere cogunt,
vel pons aliquis, ut gravis armaturæ milites loco suo in ar-
ctum compressi extrudantur, ægreque procedant, cum par-
tim premantur, partim etiam perturbentur: adeo ut, ordi-
nibus turbatis, vix ullum eorum esse usum necesse sit. Ubi
vero cornua rursus diducantur, divelli eos necesse est, qui
tum in arctum compressi loco suo extrudebantur, atque me-
dium inter cornua spatium vacuum fieri, animisque angustari
milites hæc quibus accidunt, hostibus sequentibus. Et cum
pons transeundus esset, vel quid aliud superandum, unus-
quisque properabat, ceteris antevertendi studio abreptus:
atque adeo facilius ibi tum ab hostibus invadi possent. Hæc
cum duces animadvertisissent, cohortes sex instituerunt, quarum
singulæ viros centum habebant, iisque ductores præfeco-
runt; et alios quinquaginta militum præfectos, aliosque eno-
motarchas. Hi cohortium præfecti in itinere faciendo, cum
quidem coibant cornua, postremi subsistebant, ut ne quid
negotii cornibus facerent: tum autem extra cornua pro-
movebant. Cum vero quadrati agminis latera diducerentur,
medium complebant, si quidem arctius esset quod didu-
ctum erat, per cohortes; sin latius, per pentecostyas; sin

ὥστε αὐτὸ ἐκπλεον εἶναι τὸ μέσον. (23) Εἰ δὲ καὶ δια-
βαίνειν τινα δεῖ διαβάσιν ἢ γέφυραν, οὐκ ἐπαράττοντο,
ἀλλ' ἐν τῷ μέρῳ οἱ λοχαγοὶ διέβαινον καὶ εἰ που δεῖσι
τι τῆς φάλαγγος, ἐπιπαρήσαν οὗτοι. Τούτῳ τῷ τρόπῳ
ἐπορεύθησαν σταδίους τέσσαρας. (24) Ἦν δὲ τὸν
πέμπτον ἐπορεύοντο, εἶδον βασιλείον τι καὶ περὶ αὐτὸ
κώμας πολλὰς, τὴν δὲ ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο διὰ
γλῶσσων ὑψηλῶν γιγνομένην, οἱ καθήκον ἀπὸ τοῦ ὄρους
ὕψ' ἢ ἑν κώμῃ. Καὶ εἶδον μὲν τοὺς γλῶσσους ἀσμε-
νοὶ οἱ Ἕλληνας, ὡς εἶδος, τῶν πολέμιον ὄντων ἰππέων·
(25) ἐπεὶ δὲ πορεύμενοι ἐκ τοῦ πεδίου ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν
πρῶτον γλῶσσαν καὶ κατέβαινον ὡς ἐπὶ τὸν ἑτερον (ἀνα-
βαίνειν), ἐνταῦθα ἐπιγίγνονται οἱ βαρβαροὶ καὶ ἀπὸ τοῦ
ὕψους εἰς τὸ πραγὲς ἐβαλόν, ἐσφενδύον, ἐτόξουν ὑπὸ
μακρίῳ. (26) καὶ πολλοὺς κατετίτρωσκον καὶ ἐκρά-
τησαν τῶν Ἑλλήνων θυμῶν καὶ κατέκλεισαν αὐτοὺς
εἰς τὸν ὄπλων ὥστε παντάπασιν ταύτην τὴν ἡμέραν
ἀρχαῖοι ἦσαν ἐν τῷ ὄρει ὄντες καὶ οἱ συνεδονῆται καὶ
οἱ τοξόται. (27) Ἐπεὶ δὲ πιεζόμενοι οἱ Ἕλληνας ἐπι-
χείρησαν διώκειν, σκολῇ μὲν ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀρκαδιῶνται
ὀπίσθιαι ὄντες, οἱ δὲ πολέμιοι ταχρὶ ἀπεπήδον. (28) Πά-
λιν δὲ ὁπότε ἀπῆλιν πρὸς τὸ ἄλλο στρατεύμα, ταῦτά
ἐπαύον, καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου γλῶσσου ταῦτά ἐτίγνετο,
ὥστε ἀπὸ τοῦ τρίτου γλῶσσου ἐδοῦν αὐτοῖς μὴ κινεῖν
τοὺς στρατιώτας πρὶν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τοῦ πλα-
ταίου ἀνέγκαν πελταστὰς πρὸς τὸ ὄρος. (29) Ἐπεὶ δ'
οὗτοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν ἐπομένῳ πολέμιον, οὐκέτι
ἐπιτίθεντο οἱ πολέμιοι τοῖς καταβαίνουσι, δεδιχότες μὴ
ἀποτραπείησαν καὶ ἀμροτέρωθεν αὐτῶν γένοιτο οἱ πο-
λέμιοι. (30) Οὕτω τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας πορεύμενοι,
οἱ μὲν τῇ ὁδῷ κατὰ τοὺς γλῶσσους, οἱ δὲ κατὰ τὸ ὄρος
ἐπιπαριόντες, ἀρίκουν εἰς τὰς κώμας καὶ ἱατροὺς
κατέστησαν ὁκτώ· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τετρωμένοι.
(31) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ τῶν τετρωμέ-
νων ἑνὲκα καὶ ἄμα ἐπιτρίβει πολλὰ εἶρον, ἅλματα, ὀ-
νον, καὶ κριθᾶς ἵπποις συμβουλεύμεναι πολλὰς. Ταῦτα
δὲ συνενηνεγμένα ἦν τῷ σατραπέοντι τῆς γῆρας. Τε-
τάρτῃ δ' ἡμέρᾳ καταβαίνουσιν εἰς τὸ πεδίον. (32) Ἐπεὶ
δὲ κατέλαβεν αὐτοὺς Τισσαφέρνης σὺν τῇ δυνάμει,
εἰδὼς αὐτοὺς ἢ ἀνάρκῃ κατὰσκήνῃ αὐτῶν πρῶτον
εἶδον κώμην καὶ μὴ πορεύεσθαι ἐτι μακροτέρους πολλοὶ
γὰρ ἦσαν ἀπόμαχοι οἱ τετρωμένοι καὶ οἱ ἐκείνους φέ-
ροντες καὶ οἱ τῶν φερόντων τὰ ὅπλα διεξάμενοι. (33)
Ἐπεὶ δὲ κατεσκήνησαν καὶ ἐπαγείρησαν αὐτοῖς ἀκρόβυ-
λίσσθαι οἱ βαρβαροὶ πρὸς τὴν κώμην προσόντες, πολλοὶ
περήσαν οἱ Ἕλληνας· πολλοὶ γὰρ διέφερον ἐκ χώρας ὀρ-
μῶντες ἀνέκσθαι ἢ πορεύεσθαι ἐπιδύσει τοῖς πολέμοις
μάχεσθαι. (34) Ἦν δ' ἡν ἡδὴ δειλὴ, ὥρα ἦν ἀπέναι
τοῖς πολέμοις· οὐποτὲ γὰρ μέλον ἀπὸ στρατοπέδου οἱ
βαρβαροὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐξέρχοντο σταδίον, φοβούμενοι
μὴ τῆς νυκτός οἱ Ἕλληνας ἐπιβῶνται αὐτοῖς. (35) Προ-
νάρῃ γὰρ νυκτός ἐστι στρατεύμα Περσικόν. Οἱ τε γὰρ
ἵπποι αὐτοῖς δίδονται καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πεποδισμένοι
εἰσι τοῦ μὴ φέρειν ἑνὲκα, εἰ λυθείησαν, ἐάν τις θύ-

latissimum, per enomotias : adeo ut medium semper ex-
pletum esset. Ac si quid superandum esset vel pons trans-
eundus, non erant perturbati, sed deinceps cohortium
praefecti transibant : et sicubi phalange opus esset, aderant
isti. Hac ratione ad quarta castra progressi sunt. Ad quinta
cum progredierentur castra, regiam quandam conspexerunt,
et circum eam multos vicos ; viamque ad locum hunc per
colles editos ducentem, qui a monte, sub quo vicus erat,
eo pertinebant. Ac Græci quidem colles istos libentes vi-
debant, uti consentaneum erat, quippe quorum hostes erant
equites. Cum vero pergentes iter e planitie primum in col-
lem adscendissent, atque rursum descenderent ut in alterum
adscenderent, ibi aderant barbari, deque excelso per decli-
via montis jaculabantur, fundas torquebant, sagittas mit-
tebant flagellis adacti ; multosque adeo vulnerabant, et
Græcos leviter armatos superarunt, intraque gravis arma-
ture milites eos concluserunt : adeo ut nulli omnino uni
die isto funditores essent et sagittarii, quippe qui in turba
erant. Cum autem Græci prælio pressi hostes persequi ad-
gredierentur, tarde in verticem perveniebant, ut qui gravi
armatura onerarentur : at hostes celeriter resiliebat. Rur-
sum, cum ad aliud agmen tenderent, idem ipsis accidebat :
hoc etiam in altero colle ipsis usu veniebat ; quare statue-
runt de colle tertio milites non movere, priusquam a latere
dextro quadrati agminis pellastas in montem subduxerint.
Illi cum supra hostes, qui ipsos sequebantur, evasisent, non
jam amplius descendentes adoriebantur hostes ; propterea
quod metuerent ne a suis absclinderent, et utrinque ipsis
adescent hostes. Ita cum reliquum diei pergerent, alii via
quæ per colles ducbat, alii per montem progressi, ad vicos
perveniebant, ibique medicos octo constituere : nam multi
erant vulnerati. Hic triduum commorati sunt, tum vul-
neratorum causa, tum etiam quod commoratus adfatim ha-
berent, farinam, vinum, hordeum multum equis congestum.
Hæc autem omnia in usum ejus, qui regionis erat sa-
trapa, fuerant comportata. Ceterum die quarto in plani-
tiam descendunt. Cumque Tissaphernes suis cum copiis
eos adsequutus esset, docuit Græcos ipsis castra necessitas
vici ubi primum conspexerunt esse ponenda, neque jam
amplius iter faciendum simul et pugnandum : multi enim
ad pugnam, vulnera quod acceperant, inutiles erant, itidem-
que illos qui portabant, quique horum, vulneratos qui por-
tabant, arma acceperant. Cum jam castra metati essent,
ac barbari ad ipsam usque vicum progressi velitationibus
eos adgredierentur, longe superiores erant Græci : nam mul-
tum præstabat, facto ex statione impetu vim a se propul-
sare, quam inter proficiscendum adversus irruentes hostes
dimicare. Cum jam advesperasceret, hostibus erat abundi
tempus : non enim unquam barbari castra minus sexaginta
stadiis a Græcis copiis distantia metabantur ; quippe metue-
bunt ne Græci noctu ipsos invaderent. Etenim Persarum
exercitus noctu incommodus est. Nam et equi ipsorum al-
ligantur, ac plerumque pedicis constricti sunt, ne, si soluti

ρῦος γίγνηται, δεῖ ἐπιστάζειν τὸν ἵππον Πέρσῃ ἀνδρὶ καὶ χαλινῶσαι δεῖ καὶ θωρακισθέντα ἀναβῆναι ἐπὶ τὸν ἵππον. Ταῦτα δὲ πάντα χαλεπὰ νύκτωρ καὶ θυρόβου ὄντας. Τούτου ἕνεκα πόρρω ἀπεσκήνουν τῶν Ἑλλήνων. (36) Ἐπεὶ δὲ ἐγγίνωσκον αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες βουλομένους ἀπιέναι καὶ διαγγελλομένους, ἐκήρυξε τοῖς Ἕλλησι συνευάζεσθαι ἀκούοντων τῶν πολεμίων. Καὶ χρόνον μὲν τινα ἐπέσχον τῆς πορείας οἱ βάρβαροι, ἐπειδὴ δὲ ὅλῃ ἐτίγντο, ἀπήεσαν οὐ γὰρ ἐδόκει λύειν αὐτοῖς νύκτος πορεύεσθαι καὶ κατὰγεσθαι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. (37) Ἐπειδὴ δὲ σαφὺς ἀπionτας ἦδη ἑώρων οἱ Ἕλληνες, ἐκτρέποντο καὶ αὐτοὶ ἀναεὺζαντες καὶ διήλθον ὅσον ἐξήκοντα σταδίου. Καὶ γίγνεται τοσοῦτον μεταξὺ τῶν στρατευμάτων ὥστε τῇ ὑστεραίᾳ οὐκ ἐφάνησαν οἱ πολέμιοι οὐδὲ τῇ τρίτῃ, τῇ δὲ τετάρτῃ νυκτὸς προελθόντες καταλαμβάνουσι χωρίον ὑπερδέξιον οἱ βάρβαροι, ἧ ἑμελλόν οἱ Ἕλληνες παριέναι, ἀκρωνυχίαν ὄρους, ὅφ' ἦν ἡ κατάβασις ἦν εἰς τὸ πεδίον. (38) Ἐπειδὴ δὲ ἑώρα Χειρίσοφος προκατελημμένην τὴν ἀκρωνυχίαν, καλεῖ Ξενοφῶντα ἀπὸ τῆς οὐρᾶς καὶ κελεύει λαβόντα τοὺς πελταστάς παραγνέσθαι εἰς τὸ πρόσθεν. (39) Ὁ δὲ Ξενοφῶν τοὺς μὲν πελταστάς οὐκ ἤγεν ἐπιφανιόμενον γὰρ ἑώρα Τισσαφέρνην καὶ τὸ στρατεύμα πᾶν αὐτὸς δὲ προσελάσας ἡρώτα, τί καλεῖς; Ὁ δὲ λέγει αὐτῷ, Ἐξέστιν ἔρδην προκατελεῖπται γὰρ ἡμῖν ὁ ὑπὲρ τῆς καταβάσεως λόφος, καὶ οὐκ ἔστι παρελθεῖν, εἰ μὴ τούτους ἀποκόψωμεν. Ἀλλὰ τί οὐκ ἤγες τοὺς πελταστάς; (40) Ὁ δὲ λέγει, ὅτι οὐκ ἐδόκει αὐτῷ ἔρμα καταλιπεῖν τὰ ὀπισθεν πολεμίων ἐπιραινομένων. Ἀλλὰ μὴν ὦρα γ', ἔφη, βουλεύεσθαι πῶς τις τοὺς ἀνδρας ἀτελεῖ ἀπὸ τοῦ λόφου. (41) Ἐνταῦθα Ξενοφῶν δρᾷ τοῦ ὄρους τὴν κορυφὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος οὖσαν, καὶ ἀπὸ ταύτης ἔρδην ἐπὶ τὸν λόφον ἔνθα ἦσαν οἱ πολέμιοι, καὶ λέγει, Ἡράκλειτον, ὦ Χειρίσοφε, ἡμῖν ἴσθαι ὡς τάχιστα ἐπὶ τὸ ἄκρον ἦν γὰρ τοῦτο λάβωμεν, οὐ δυνήσονται μένειν οἱ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Ἀλλὰ, εἰ βούλει, μένε ἐπὶ τῷ στρατεύματι, ἐγὼ δ' ἐθέλω πορεύεσθαι· εἰ δὲ χρήεις, πορεύου ἐπὶ τὸ ὄρος, ἐγὼ δὲ μενῶ αὐτοῦ. (42) Ἀλλὰ δίδωμί σοι, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ὁπότερον βούλει ἐλέσθαι. Εἰπὼν δὲ Ξενοφῶν ὅτι νεώτερός ἐστιν αἰρεῖται πορεύεσθαι, κελεύει δὲ οἱ συμπέμψαι ἀπὸ τοῦ στόματος ἀνδρας μακρὸν γὰρ ἦν ἀπὸ τῆς οὐρᾶς λαβεῖν. (43) Καὶ ὁ Χειρίσοφος συμπέμπει τοὺς ἀπὸ τοῦ στόματος πελταστάς· λαβεὶ δὲ τοὺς κατὰ μέσον τοῦ πλαισίου. Συνέπισθαι δ' ἐκέλευεν αὐτῷ καὶ τοὺς τριακοσίους οὓς αὐτὸς εἶχε τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ πλαισίου. (44) Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο ὡς ἐδύναντο τάχιστα. Οἱ δ' ἐπὶ τοῦ λόφου πολέμιοι ὡς ἐνόησαν αὐτῶν τὴν πορείαν ἐπὶ τὸ ἄκρον, εὐθὺς καὶ αὐτοὶ ὤρμησαν ἀμιλλᾶσθαι ἐπὶ τὸ ἄκρον. (45) Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ μὲν κραυγὴ ἦν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος διακελευόμενοι τοῖς ἑαυτῶν, πολλὴ δὲ κραυγὴ τῶν ἀμφὶ Τισσαφέρνην τοῖς ἑαυτῶν διακελευομένων. (46) Ξενοφῶν δὲ παρακλῶν ἐπὶ τοῦ ἵππου παρεκλεύετο, Ἄνδρες, νῦν

sint, fugiant : et si quis incidat tumultus, homo Persicus equum insternat necesse est, necesse est etiam frenet, et ubi se lorica munierit, equum conscendat. Hæc autem omnia noctu facere, præsertim tumultu exorto, difficile est. Idcirco longe a Græcis castra habere remota solebant. Cum autem Græci animadverterent velle ipsos discedere, atque inter se hoc denuntiare, Græcis vasa colligenda esse ita edixit præco, ut hostes audirent. Itaque barbari aliquandiu ab itinere faciendo sese cohibebant : verum ubi jam serum diei esset, abierunt : non enim ipsis conducere noctu proficisci, et in castra deduci videbatur. Eos vero Græci posteaquam jam manifesto discedentes viderent, etiam ipsi castris motis pergebant, et sexaginta circiter stadia emensi sunt : atque tantum inter exercitus spatium relictum est, ut neque die altero adparerent hostes, neque tertio : quarto vero, noctu progressi, locum superiorem occupant barbari, qua Græci transituri erant, nimirum montis verticem, sub quo descensus erat in planitiem. Chirisophus ubi verticem istum præoccupatum vidisset, Xenophontem ab agmine extremo arcessit, eumque adsumptis sibi peltastis ad anteriorem aciei partem adesse jubet. At peltastas non duxit Xenophon (nam Tissaphernem, totumque ejus exercitum, se ostendere videbat) ; sed ipse advectus equo ad Chirisophum, Quamobrem me arcessis ? inquit. Huic respondet is, Videre licet : præoccupatus enim nobis est collis ille, qui supra descensum eminet, nec transire licet, nisi hos dejiciamus. Verum cur peltastas huc non duxisti ? Respondet ille, sibi non visum esse, ut posterius agmen desertum relinqueret, cum hostes se in conspectum darent. Sed enim tempus est, inquit, consultandi, quo pacto quis homines a colle repellat. Ibi tum Xenophon montis verticem copiis suis imminere videt, atque ab hoc ad collem illum, ubi hostes erant, aditum quandam esse : itaque, Optimum fuerit, inquit, Chirisophe, quamprimum nos ad cacumen illud tendere : nam hoc si occupaverimus, supra viam manere non poterunt. At, si ita tibi videtur, ad exercitum maneto, ipse volo eo tendere : sin hoc mavis, in montem pergito ; atque ego hic manebo. Tibi vero, ait Chirisophus, optionem do, utrum mavis, eligendi. Xenophon cum se natu minorem diceret, proficiscendi sibi munus eligi : hortatur tamen ut milites quosdam ex fronte secum una mitteret ; nam longum erat, si quos ab extremo agmine sumeret. Et Chirisophus una cum ipso peltastas, qui erant primo in agmine, mittit : eos autem ipse sumit, qui in medio quadratæ erant aciei. Præterea simul Xenophontem quasi jussit trecentos illos, quos ipse de lectorum numero militum in fronte quadrati habebat agminis. Inde quam poterant celerime profecti sunt. Hostes autem, qui erant in colle, cum iter ipsorum ad cacumen dirigi animadverterent, mox et ipsi impetum ceperunt in cacumen certatim contendendi. Atque ingens ibi tum clamor Græci erat exercitus, suos cohortantis ; ingens etiam eorum clamor, qui cum Tissapherne erant, ac suos iidem cohortabantur. Xenophon autem equo prætertectus, adhortatione hac usus est : Nunc vobis, viri,

ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα νομίζετε ἀμιλλᾶσθαι, νῦν πρὸς τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας, νῦν ὀλίγον πονήσαντες ἀμαχεῖ τὴν λοιπὴν πορευσόμεθα. (17) Σωτηρίδης δὲ ὁ Σικυώνιος εἶπεν, Οὐκ ἐξ ἴσου, ὦ Ξενοφῶν, ἐσμέν· σὺ μὲν γὰρ ἐν ἵππῳ ὄγχι, ἐγὼ δὲ γαλέπῳς κάμνω τὴν ἀσπίδα φέρων. (18) Καὶ ὡς ἀκούσας ταῦτα καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου ὠθεῖται αὐτὸν ἐκ τῆς τάξεως, καὶ τὴν ἀσπίδα ἀφελόμενος ὡς ἐδύνατο τάμιστα ἔχων ἐπορεύετο· ἐτύγχανε δὲ καὶ θώρακα ἔχων τὸν ἱππικόν· ὥστε ἐπιέζετο. Καὶ τοῖς μὲν ἔμπροσθεν ὑπάγειν παρεκλεύετο, τοῖς δὲ ὀπίσθεν παριέναι μάλιστα ἐπομένους. (19) Οἱ δ' ἄλλοι στρατιῶται παίρσι καὶ βάλλουσι καὶ λοιδοροῦσι τὸν Σωτηρίδην, ἕτε ἡνάγκασαν λαβόντα τὴν ἀσπίδα πορεύεσθαι. Ὁ δὲ ἀνάβας, ὥς μὲν βίασιμα ἦν ἐπὶ τοῦ ἵππου ἦμεν, ἐπεὶ δὲ ἄβαστα ἦν, καταλειπὸν τὸν ἵππον εἰσπνευθεὶς πεζῇ. Καὶ φθάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ γενόμενοι τοὺς πολεμίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐνθα δὲ οἱ μὲν βαρβαροὶ στραφέντες ἐφειγνόντ' ἕκαστος ἐδύνατο, οἱ δ' Ἕλληνες ἔχον τὸ ἄκρον. Οἱ δὲ ἀμφὶ Τισσαφέρνην καὶ Ἀριαίον ἀποτραπόμενοι ἄλλην ὁδὸν ὄρμοντο. Οἱ δὲ ἀμφὶ Χειρίστορον καταβάντες ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν κώμῃ μεστῇ πολλῶν ἀγαθῶν. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι κῶμαι πολλὰὶ πλήρεις πολλῶν ἀγαθῶν ἐν τούτῳ τῷ πεδίῳ παρὰ τὸν Τίγρητα ποταμόν. (2) Ἦνίκα δ' ἦν δευτὴ ἐξαπείρας οἱ πολέμοι ἐπιγίνονται ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ τὸν Ἑλλήνων κατέκοβον τινες τῶν ἐσκαδασμένων ἐν τῷ πεδίῳ καθ' ἑρπαγῆν· καὶ γὰρ νομίζοντο καὶ πολλὰ βοσκημάτων διαβιβάζεσθαι εἰς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ κατελήβησαν. (3) Ἐνταῦθα Τισσαφέρνης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καίεν ἐπεμείρησαν τὰς κώμας. Καὶ τὸν Ἑλλήνων μάλα θύμωκάν τινες, ἐννοοῦμενοι μὴ τὰ ἐπιτήδεα, εἰ καίεν, οὐκ ἔχοντες ὀπίσθεν λαμβάνουσιν. (4) Καὶ οἱ μὲν ἀμφὶ Χειρίστορον ἀπήσαν ἐκ τῆς βοηθείας· ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐπεὶ κατέβη, περιλαύων τὰς τάξεις, ἡνίκα ἀπὸ τῆς βοηθείας ἀπήντησαν οἱ Ἕλληνες, εἶπεν· (5) Ὅρατε, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ὑριέντας τὴν χώραν ἤδη ἡμετέραν εἶναι; ἃ γὰρ ὅτε ἐσπένδοντο διαπραττόντο, μὴ καίεν τὴν βασιλείῃς χώραν, νῦν αὐτοὶ καίουσιν ὡς ἄλλοι τράιν. Ἄλλ' ἐάν που καταλείπωσι γε αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεα, ὀφνύονται καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα πορευομένοις. (6) Ἄλλ', ὦ Χειρίστορε, ἔφη, δοκεῖ μοι βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς καίοντας ὡς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας. Ὁ δὲ Χειρίστροφος εἶπεν, Οὐκ οὐκ ἐμοίγε δοκεῖ· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἔφη, καίομεν, καὶ οὕτω θῆττον πύσσονται.

7. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἀπῆλθον, οἱ μὲν ἄλλοι περὶ τὰ ἐπιτήδεα ἦσαν, στρατηγοὶ δὲ καὶ λοχαγοὶ συνηλθον. Καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἀπορία ἦν. Ἐνθεν μὲν γὰρ ὄρη ἦν ὑπερβύβηλα, ἐνθεν δὲ ὁ ποταμὸς τοσοῦτος τὸ βάθος ὡς μηδὲ τὰ ὄρατα ὑπερέχειν πειρωμένοις τοῦ βάθους. (8) Ἀπορουμένοις δ' αὐτοῖς προσελθὼν τις ἀνὴρ

de redivo in Graciam, nunc de redivo ad liberos et uxores propositum esse certamen existimate : nunc si exiguum ad tempus laboris tolerantis fuimus, reliquum iter absque praelio conficiemus. Atque Soteridas Sicyonius, Non aequa, inquit, nostrum, Xenophon, est conditio : nam tu quidem equo veheris, ego scutum portans, graviter fatigor. Et is, haec cum audisset, ex equo desiliit, e loco istum populit, scutoque adempto, quam celeberrime poterat, perrexit. Forte tunc etiam thoracem indutus erat equestrem; adeo ut onere premeretur. Attamen priores hortabatur, ut procederent : posteriores, qui vix sequebantur, ut ad eos versus se moverent. Milites ceteri Soteridam cardunt, feriunt, conviciis proscindunt, donec cum recepto scuto pergere coegerunt. Ille, conscenso equo, quamdiu quidem loca erant equo pervia, praibat eques : cum essent invia, equo relicto, pedes festinabat. Ac citius quam hostes in cacumen perveniunt

CAPUT V.

Tum vero conversi barbari, quae quisque poterat, fugiebant; Graeci cacumen tenuerunt. Tissaphernes et Ariaeus cum suis se convertentes alia abire via : Chirisophus quique circa eum erant, in planitiem cum descendissent, castra in vico multis bonis referto locabant. Erant et alii vici plures, multis bonis pleni, ista in planitie, secundum Tigridis fluvium. Cum jam advesperasceret, hostes se in planitie subito ostendunt, et e Graecis quosdam ad praedam per planitiem sparsis conciderunt : etenim multa pecorum agmina in ulteriore fluminis ripam trajecta hic capta sunt. Ibi tum Tissaphernes quique cum ipso erant vicos exurere conabantur. Itaque de Graecis nonnulli valde demissis erant animis, quippe qui hoc secum cogitarent solliciti, ne commeatus unde sumerent, hos si barbari incenderent, alios non haberent. Interea qui cum Chirisopho erant, auxilio palantibus Graecis lato, redibant; Xenophon autem, posteaquam descendisset, ordines obsequitans, cum hi ipsi in eum inciderent, Videtis, inquit, viri, concedere barbaros regionem jam esse nostram? nam quae a nobis impetrabant, quo tempore fœdera nobiscum sanciebant, ne scilicet regis agrum exureremus, eum nunc ipsi tanquam alienum exurunt. Quod si commeatus alicubi sibi ipsis reliquerint, videbunt nos etiam eo proficisci. Verum, inquit, Chirisophe, arbitror adversus exurentes nobis tendendum esse, tanquam regionis nostrae defendendae causa. Mihi vero non ita videtur, ait Chirisophus : sed potius nos etiam, inquit, incendia faciamus; sic enim citius ii desinent.

Cum autem ad tabernacula discessissent, in commeatu conquiendo reliqui erant occupati; at duces cohortiumque praefecti conveniebant. Atque ibi tum multae eos urgebant difficultates. Hinc enim montes praeralti, inde flumen tantae altitudinis, ut ne hastae quidem, cum his altitudinem ejus explorarent, supra aquam exstarent. Ad eos in hac

Ῥόδιος εἶπεν, Ἐγὼ θέλω, ὦ ἄνδρες, διαθιδάσαι ὑμᾶς κατὰ τετρακισχίλους ὀπλίτας, ἂν ἐμοὶ ὦν δέομαι ὑπηρεστήητε καὶ ταλάντων μισθὸν πορίσητε. (9) Ἐρωτώμενος δὲ θοοὶ δέοιτο, Ἀσκήων, ἔφη, δις χιλίων δεήσομαι· πολλὰ δ' ὄρω [ταῦτα] πρόβατα καὶ αἰγὰς καὶ βοῦς καὶ ὄνοι, ἃ ἀποδαρέντα καὶ φυσηθέντα ῥαδίως ἂν παρέχοι τὴν διάβασιν. (10) Δεήσομαι δὲ καὶ τῶν δεσμῶν οἷς ῥῆσθε περὶ τὰ ὑποζύγια· τοῦτοις ζεύξας τοὺς ἄσλους πρὸς ἁλλήλους, ὁμίσας ἕκαστον ἄσλον λίθους ἀρτήσας καὶ ἀρεῖς ὥσπερ ἀγκύρας εἰς τὸ ὕδωρ, διαγαγὼν καὶ ἀμφοτέρωθεν δῆσας, ἐπιβαλὼν ὕλην καὶ γῆν ἐπιφορήσω. (11) ὅτι μὲν οὖν οὐ καταδύσεσθε αὐτίκα μάλα εἰσεσθε· πᾶς γὰρ ἄσλος δύο ἄνδρας ἔχει τοῦ μὴ καταδύναι· ὥστε δὲ μὴ δισθάνειν ἢ ὕλη καὶ ἢ γῆ σχήσει. (12) Ἀκούσας ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς τὸ μὲν ἐνθύμημα χαρίεν ἐδόκει εἶναι, τὸ δ' ἔργον ἀδύνατον· ἦσαν γὰρ οἱ κωλύσοντες πᾶσαν πολλοὶ ἱππεῖς, οἱ εὐθὺς τοῖς πρώτοις οὐδὲν ἂν ἐπέτρεπον τοῦτων ποιεῖν. (13) Ἐνταῦθα τὴν μὲν ὕστεραίαν ἐπνεύχουσαν εἰς τοῦμπαλιν [ἢ] πρὸς Βαβυλῶνα εἰς τὰς ἀκαύστους κώμας, κατακαύσαντες ἐνόησαν ἐξήεσθαι ὥστε οἱ πολέμιοι οὐ προσήλυνον, ἀλλὰ ἐθέοντο καὶ ὅμοιοι ἦσαν θαυμάζειν ὅποι ποτὲ τρέφονται οἱ Ἕλληνες καὶ τί ἐν νῷ ἔχουσιν. (14) Ἐνταῦθα οἱ μὲν ἄλλοι στρατιῶται ἀμφοτέρωθεν ἐπιτήδεα ἦσαν· οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ πάλιν συνῆλθον, καὶ συναγαγόντες τοὺς ἐαλωκότας ἤλεγχον τὴν κύκλῳ πᾶσαν χώραν τίς ἐκείσθαι εἴη. (15) Οἱ δ' ἔλεγον ὅτι τὰ μὲν πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐπὶ Βαβυλῶνα εἴη καὶ Μηδίαν, δι' ἧς περ ἤκειον, ἡ δὲ πρὸς ἑω ἐπὶ Σούσά τε καὶ Ἐκβάτανα φέροι, ἐνθα θερρίζου καὶ ἐαρίζου λέγεται βασιλεὺς, ἡ δὲ διαβάντι τὸν ποταμὸν πρὸς ἐσπέραν ἐπὶ Λυδίαν καὶ Ἰωνίαν φέροι, ἡ δὲ διὰ τῶν ὀρέων καὶ πρὸς ἄρκτον τετραμμένη ἐστὶ εἰς Καρδούχους ἄγοι. (16) Τούτους δὲ ἔρασαν οἰκεῖν ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ πολεμικοὺς εἶναι, καὶ βασιλέως οὐκ ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἐμβαλεῖν ποτε εἰς αὐτοὺς βασιλικὴν στρατιάν· ὁ δὲ καὶ κυριαδάς· τοῦτων δὲ οὐδένα ἀπονοστήσαι διὰ τὴν δυσχωρίαν. Ὅποτε μέντοι πρὸς τὸν σατράπην τὸν ἐν τῷ πεδίῳ σπείσαιντο, καὶ ἐπιμειγνύμενοι σφῶν τε πρὸς ἐκείνων καὶ ἐκείνων πρὸς ἑαυτούς. (17) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατηγοὶ ἐκάθισαν χωρὶς τοὺς ἑκασταχόσε ράσκοντας εἰδέναι, οὐδὲν δῆλον ποιήσαντες ὅποι πορεύεσθαι ἐμελλον. Ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς ἀναγκαῖον εἶναι διὰ τῶν ὀρέων εἰς Καρδούχους ἐμβαλεῖν· τούτους γὰρ διελθόντας ἔρασαν εἰς Ἀρμενίαν ἤζειν, ἧς Ὀρόντας ἔρχετο πολλῆς καὶ εὐδαίμονος. Ἐνταῦθεν δ' εὐπορον ἔρασαν εἶναι ὅποι τις ἐθέλοι πορεύεσθαι. (18) Ἐπὶ τούτοις ἐθύσαντο, ὅπως ὀπληθῇ καὶ δοκοίη τῆς ὥρας τὴν πορείαν ποιοῖντο· τὴν γὰρ ὑπερβολὴν τῶν ὀρέων ἐδεδοίκεσαν μὴ προκαταληφθεῖν· καὶ παρήγγειλαν, ὅπως δὲ διειπνήσαιεν, συνεσκευασμένους πάντας ἀναπαύεσθαι, καὶ ἐπεσθαι ἡνίκ' ἂν τις παραγγέλλῃ.

rerum difficultate haerentes cum Rhodius quidam accessisset, Ego vos, viri, inquit, trajicere, simul scilicet quater mille gravis armaturae milites, volo, si mihi suppeditaveritis ea quibus mihi opus est, ac talentum pro mercede praebueritis. Interrogatus qua re egeret, Utribus, ait, bis mille mihi opus erit: video autem hic multas pecudes, et capras, et boves, et asinos, quibus si coria detraherentur et insentur, facile nobis trajectum praestabunt. Etiam vinculis iis mihi opus erit, quibus circum jumenta utimini. His ubi utres, ait, inter se connexuero, lapidibus appensis singulos utres firmabo, iisque ancorarum ritu in aquam demissis, deinde utribus ita consertis, ut ad ulteriorem ripam pertingant, et utrinque ligatis, virgulta injiciam, et terram ingeram. Ac statim quidem intelligetis minime futurum, ut demergamini: nam utres singuli binos homines sustinebunt, quo minus demergantur: ut autem non labantur, virgulta et terra impediunt. Ducibus haec qui audiissent visum est scitum esse inventum, opus ipsum tale, quod perfici non posset: nam multi equites trans flumen erant ipsos impedituri, qui primis statim non essent concessuri, ut horum quidquam efficerent. Itaque postridie retrocedebant versa Babylonem via, ad vicos non exustos, cum eos unde exierant incendissent: quo factum ut hostes non adpropinquarent, sed spectarent, atque admirari viderentur, quo tandem iter versuri essent Graeci, et quid in animo haberent. Ibi tum ceteri milites in commeatu comparando erant occupati; duces vero et cohortium praefecti rursus conveniebant; et cum captivos coegissent, quanam esset quaelibet ab omni undique parte regio, percunctabantur. Aiebant illi, a partibus ad meridie spectantibus viam esse, quae in Babylonem duceret et Mediam, qua ipsi venissent: ad orientem quae spectat, in Susa et Ecbatana ferre, ubi rex aetatem et ver exigere dicitur: quae ei fluvium qui trajecerit in occidentem versus pateret, in Lydiam et Ioniam ferre: quae denique per montes et ad septentriones vergat, ad Carduchos ducere. Hos aiebant in montibus habitare, ac bellicosos esse, neque regis imperio parere: quin copias aliquando regias, quae centies et vicies mille hominibus constarent, in eos invasisse, horumque neminem, propter locorum difficultatem, domum rediisse: ubi vero foedera cum regionis campestris satrapa fecerint, et ex ipsis, quotquot voluerint, cum illis, et ex illis, quibus liberet, cum iis habere commercia. Haec cum audiissent duces, seorsum collocarunt eos qui singulas regionis partes noscere se aiebant, nullo indicio ab ipsis aperte facto, quo profecturi essent. Ceterum ducibus inter se necesse esse videbatur, per montes in Carduchos invadere: nam posteaquam horum regionem peragrassent, perventus dixerant captivi in Armeniam, cui Orontas praerat, regioni certe ampla et opulenta. Inde dixerant nullo negotio, quo quis proficisci vellet, transiri posse. Post haec rem sacram fecerunt, ut, cum tempus videretur, iter facerent; ac (metuebant enim ne juga innotium praecoccuparentur) imperarunt etiam militibus, ut posteaquam coenassent, omnes rebus suis compositis quieti se darent, et cum quis deamuliet, sequerentur.

BIBAIION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἔσται μὲν οὖν ἐν τῇ ἀναβάσει ἐγένετο μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα μετὰ τὴν μάχην ἐν ταῖς σπονδαῖς ἀπὸ βασιλέως καὶ οἱ τὸν Κύρου ἀναβάντες Ἕλληες ἐσπέισαντο, καὶ ὅσα παραβάσαντες τὰς σπονδὰς βασιλέως καὶ Τισσαφέρνης ἐπολέμηθη πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐπακολούθουντος τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ διεδόχθηται. 2. Ἐπεὶ δὲ ἀρίκνουντο ἔνθα ὁ μὲν Τίγρης ποταμὸς παντάπασιν ὅπου ἦν διὰ τὸ βάλος καὶ μέγεθος, πέρους δὲ οὐκ ἦν, ἀλλὰ τὰ Καρδούχεια ὄρη ἀπότομα ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐκρέματο, ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς διὰ τῶν ὀρέων πορευτέον εἶναι. 3. Ἦκουον γάρ τῶν ἀπιστομένων ὅτι εἰ διέλθοιεν τὰ Καρδούχεια ὄρη, ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἦν μὲν βούλωνται, διαδύσανται, ἦν δὲ μὴ βούλωνται, περιέσσι. Καὶ τοῦ Εὐφράτου τε τὰς πηγὰς ἐγένετο ὁ πρόσω τοῦ Τίγρητος εἶναι, καὶ ἔστιν ὅτω στενόν. 4. Τὴν δ' εἰς τοὺς Καρδούχειους ἐμβολὴν ὧδε ποιοῦνται, ἅμα μὲν λαβεῖν περὶόμενοι, ἅμα δὲ φθάσαι πρὶν τοὺς πολέμους καταλαβεῖν τὰ ἄκρα. 5. Ἦν δ' ἡν ἄρ' ἐπὶ τῇ τελευταίᾳ φυλακῇ καὶ ἐλείπετο τῆς νυκτὸς ὅσον σκοταῖος διελθεῖν τὸ πεδίον, τηλικαῦτα ἀναστάντες ἀπὸ παραγγελείας πορευόμενοι ἀρίκνουνται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸ ὄρος. 6. Ἐνθα δὲ Χειρίσφορος μὲν ἤγειτο τοῦ στρατεύματος λαβὼν τὰ ἄκρα αὐτὸν καὶ τοὺς γυμνήτας πάντας, Ξενόφωνα δὲ σὺν τοῖς ὀπισθοβύλαις ὀπίστανται ἐπίσπετο οὐδένα ἔχον γυμνήται· οὐδαίς γάρ κίνδυνος ἐδόκει εἶναι μή τις ἀπὸ πορευομένων ἐκ τοῦ ὀπίσθεν ἐπίσπαιτο. 7. Καὶ ἐπὶ μὲν τὸ ἄκρον ἀναβάντι Χειρίσφορος πρὶν τινα κινήσθαι τῶν πολέμων ἐπίστα ὁ ὀργηγεῖται ἐλείπετο δὲ αὐτὸ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ στρατεύματος εἰς τὰς κώμας τὰς ἐν τοῖς ἄκροις τε καὶ μεσσοῖς τῶν ὀρέων. 8. Ἐνθα δὲ οἱ μὲν Καρδούχειοι ἐκλιπόντες τὰς οἰκίας ἔχοντες καὶ γυναικας καὶ παῖδας ἔφευγον ἐπὶ τὰ ὄρη. Τὰ δὲ ἐπιτήδεια πολλὰ ἦν λαμβάνειν, ἥσαν δὲ καὶ χαλκώματα παραπολλοῖς κατεσκευασμένα αἱ οἰκίαι, τῶν οὐδὲν ἔφερον οἱ Ἕλληες, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἐδίωκον, ὑποφειδόμενοι, εἰ πως ἐθελήσαν οἱ Καρδούχειοι δύναι αὐτοὺς ὡς διὰ φύλας τῆς χώρας, ἐπείπερ βασιλεῖ πολέμοι ἦσαν. 9. Τὰ μέντοι ἐπιτήδεια, ὅτω τις ἐπιτυγχάνει, ἐλάμβανον ἀνάγκη γὰρ ἦν. Οἱ δὲ Καρδούχειοι οὔτε καλοῦντων ὑπάρχοντες οὔτε ἄλλο φύλικόν οὐδὲν ἐποίουν. 10. Ἐπεὶ δὲ οἱ τελευταῖοι τῶν Ἑλλήνων κατέβαινον εἰς τὰς κώμας ἀπὸ τοῦ ἄκρου ἤδη σκοταῖοι, διὰ γὰρ τὸ στενὴν εἶναι τὴν ὁδὸν ὅλην τὴν ἡμέραν ἢ ἀνάβασιν αὐτοῖς ἐγένετο καὶ ἡ καταβασίς, τότε δὲ συλλεγόντες τινὰς τῶν Καρδούχειων τοῖς τελευταῖοις ἐπέθεντο, καὶ ἀπέκτεινάν τινας καὶ λίθοις καὶ τοξέμασι κατέτρωσαν,

LIBER IV.

CAPUT I.

Quaecunque in itinere superiorem in Asiam facto usque ad praelii tempus gesta sint, et quae post praelium per inducias, quas rex et qui cum Cyro adscenderant Graeci inter se fecerant, quaeque adversus Graecos, posteaquam rex et Tissaphernes foedera violassent, hostiliter facta sint, insequenti ipsos Persarum exercitu, superiore libro expositum est. Cum autem eo pervenissent, ubi Tigris fluvius propter altitudinem et magnitudinem transiri omnino non potuit, neque transitus erat alius, sed montes Carduchii prærupti fluvio imminabant, videbatur ducibus per hos montes iter esse faciendum. Nam futurum audiebant de iis quos ceperant ut, si montes Carduchios peragrarent, Tigris fluvii fontes in Armenia, si vellent, transirent; id si minus vellent, eos circumirent. Etiam Euphratis fontes non longe a Tigri abesse dicebantur; * * * *. Ad hunc vero modum iter in Carduchos ingrediuntur, partim quod iis curae esset ut occulte proficiscerentur, partim ut priusquam ab hostibus occuparentur montium juga, eo evaderent: cum postremae agerentur excubiae, tantumque noctis reliquum esset, ut plantiem per tenebras peragraré possent, tunc cum surrexissent, uti denuntiatum fuerat, iter ingressi prima luce ad montem perveniunt. Ibi vero Chirisophus in fronte erat exercitus, suis sibi copiis adjunctis, omnibusque militibus expeditis: at cum postremo gravis armaturae militum agmine sequebatur Xenophon, cui nulli aderant expediti; nam periculi nihil esse videbatur, ne quis, ipsi dum sursum tendunt, a tergo insequeretur. Ac Chirisophus in verticem prius adscendit, quam hostium quisquam animalverteret: deinde praibat, cum exercitus pars ea semper subsequeretur, quae verticem superarat, ad vicos in convallibus et recessibus montium sitos. Tum vero Carduchi, relictis adibus, cum uxoribus ac liberis in montes fugiebant. Magnam hic commeatus copiam capere licebat; adles etiam vasis aeneis permultis erant instructae, quorum nullum auferebant Graeci, nec homines persequerentur; quippe his eo consilio parcebant, ut experirentur an ipsos Carduchi tanquam per pacatam regionem transmittere vulnerint, quippe quia regi erant infesti. Verum commeatus, in quos quisquam incidit, sumebant: necessitas enim ita poscebat. At Carduchi nec vocantibus morem gerebant, nec ullum aliud amicitiae faciebant officium. Cum autem Gracorum ultimi tenebris jam obortis de vertice montis in vicos descenderent (nam propterea quod angusta esset via, diem totum adscendendo et in vicos descendendo contriverant), tum vero collecti quidam ex Carduchis ultimos istos invasere, et nonnullos interfecere, lapidibus

οἱγοί τινες ὄντες· ἐξ ἀπροδοκίτου γὰρ αὐτοῖς ἐπέπεσε τὸ Ἑλληνικόν. (11) Εἰ μέντοι τότε πλείους συνελήγησαν, ἐκινδύνευσεν ἂν διαφθάρῃαι πολλὸ τοῦ στρατεύματος. Καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα οὕτως ἐν ταῖς κώμας ὑπλίσθησαν· οἱ δὲ Καρδοῦχοι πυρὰ πολλὰ ἔκαιον κύκλῳ ἐπὶ τῶν ὁρέων καὶ συνεύρων ἀλλήλους. (12) Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ συνελθοῦσι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς τῶν Ἑλλήνων ἔδοξε τῶν τε ὑποζυγίων τὰ ἀναγκαῖα καὶ θνατώτατα ἔχοντας πορεύεσθαι, καταλιπόντας πῦλα, καὶ ὅποσα ἦν νεωστὶ αἰχμάλωτα ἀνδράποδα ἐν τῇ στρατιᾷ πάντα ἀρῆναι. (13) Σχολαίαν γὰρ ἐποίουν τὴν πορείαν πολλὰ ὄντα τὰ ὑποζύγια καὶ τὰ αἰχμάλωτα, πολλοὶ δὲ οἱ ἐπὶ τούτοις ὄντες ἀπόμαχοι ἦσαν, διπλάσιά τε τὰ ἐπιτήδεια ἔδει πορίζεσθαι καὶ φέρεσθαι πολλῶν τῶν ἀνθρώπων ὄντων. Δόξαν δὲ ταῦτα ἐκέρχων οὕτω ποιεῖν.

11. Ἐπεὶ δὲ ἀριστήσαντες ἐπορεύοντο, ὑποστάντες ἐν στενῇ οἱ στρατηγοί, εἴ τι εὐρίσκειν τῶν εἰρημένων μὴ ἀρριμένον, ἀρηρῶντο, οἱ δ' ἐπειθοντο, πλὴν εἴ τις τι ἔκλεψεν, οἷον ἢ παιδὸς ἐπιθυμήσας ἢ γυναῖκος τῶν εὐπρεπῶν. Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἡμέραν οὕτως ἐπορεύθησαν, τὰ μὲν τι μαχόμενοι τὰ δὲ καὶ ἀναπαυόμενοι. (15) Εἰς δὲ τὴν ὑστεραίαν γίνεταί χειμῶν πολὺς, ἀναγκαῖον ὃ ἦν πορεύεσθαι· οὐ γὰρ ἦν ἱκανὰ τὰ ἐπιτήδεια. Καὶ ἤγειτο μὲν Χειρίσοφος, ὡπισθοφυλάκει δὲ Ξενοφῶν. (16) Καὶ οἱ πολέμοιοι ἰσχυρῶς ἐπειθόντο, καὶ στενῶν ὄντων τῶν χωρίων ἐγγὺς προσιόντες ἑτόξευσαν καὶ ἔσπρονδόνων ὥστε ἀναγκάζοντο οἱ Ἕλληνες ἐπιδωκόντες καὶ πάλιν ἀναγκάζοντες σχολῇ πορεύεσθαι· καὶ θαμινὰ παρηγγέλλεν ὁ Ξενοφῶν ὑπομένειν, ὅτε οἱ πολέμοιοι ἰσχυρῶς ἐπικαίοντο. (17) Ἐνθα ὁ Χειρίσοφος ἄλλοτε μὲν ὅτε παρεγγυῶτο ὑπέμενε, τότε δὲ οὐχ ὑπέμενε, ἀλλ' ἦγε ταχέως καὶ παρηγγύα ἐπείσθαι, ὥστε δῶλον ἦν ὅτι πρῶτά τι εἴη· σχολῇ δ' οὐκ ἦν ἰδεῖν παρελθόντι τὸ αἶτιον τῆς σπουδῆς· ὥστε ἡ πορεία δημοῖα ρυτῇ ἐγίνετο τοῖς ὀπισθοφυλάξι. (18) Καὶ ἐνταῦθα ἰσπληνίσκει ἀνὴρ ἀγαθὸς Λακωνικὸς Κλεώνυμος τοξευθεὶς διὰ τῆς ἀσπίδος καὶ τῆς σιολάδος εἰς τὰς πλευράς, καὶ Βασίης Ἀρκᾶς διαμπερὲς εἰς τὴν κεφαλὴν. (19) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο ἐπὶ σταθμὸν, εὐθὺς ὥσπερ εἶχεν ὁ Ξενοφῶν ἰλίων πρὸς τὸν Χειρίσοφον ἡτταῖο αὐτὸν ὅτι οὐχ ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἠναγκάζοντο φεύγοντες ἅμα μάχεσθαι. Καὶ νῦν δύο καλῶς τε κάγαθῶς ἀνδρὲς τέθνατον, καὶ οὔτε ἀνελέσθαι οὔτε θάψαι ἐδυνάμεθα. (20) Ἀποκρίνεται ὁ Χειρίσοφος, βλέψον, ἔφη, πρὸς τὰ ὄρη καὶ ἴδε ὡς ἄβαστα πάντα ἐστὶ· μία δὲ αὕτη ὁδὸς ἦν ὁρᾷς ὀρθία, καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἐνθρώπων δρᾶν ἔξεστί σοι ὄχλον τοσοῦτον, οἱ κατελιγρότερες φυλάττουσι τὴν ἑκβασιν. (21) Ταῦτ' ἐγὼ ἔσπευσον καὶ διὰ τοῦτο σε οὐχ ὑπέμενον, εἴ πως δυνάμην φέρεσαι πρὶν κατελιθῆναι τὴν ὑπερβολὴν· οἱ δ' ἡγεμόνες οὐ φασιν εἶναι ἄλλην ὁδόν. (22) Ὁ δὲ Ξενοφῶν λέγει, Ἄλλ' ἐγὼ ἔχω δύο ἀνδρας. Ἐπεὶ γὰρ μῆνι πράγματα παρείχον, ἐνηδρεῦσαμην, ὅπερ ἡμεῖς καὶ ἀναπνεῦσαι ἐπιτήσσει, καὶ ἀπεκτεῖναμέν τινας

etiam ac sagittis alios sanciverunt, numero quamvis essent exigui : nam Græcorum exercitus ex improvise in eos inciderat. Quod si tum plures collecti fuissent, in periculum interitus magna pars exercitus venisset. Atque hanc quidem noctem ita in vicis commorati sunt : Carduchi undique in montibus ignes accendebant, seque mutuo adspectabant. Ubi illuxit, Græcorum ducibus et colortium præfectis visum est, sic iter facere, ut ex jumentis necessaria tantum et robustissima secum sumerent, cetera relinquerent, atque mancipia, quæcumque recens capta erant in exercitu, omnia dimittere. Nam multa quod essent jumenta et mancipia tardam reddebant protectionem : quin etiam ex ipsis multi, his præfecti, ad pugnam propterea inutiles erant ; ac duplo major commeatus parandus erat et portandus, cum magnus esset hominum numerus. His decretis, per præconem edixerunt, ita esse faciendum.

Posteaquam pransi jam iter facere cœpissent, arcto quodam in loco cum substitissent duces, si quid reperirent ex iis quæ dicta sunt, quod non dimitteretur, auferebant : illi autem parebant, præterquam si quis furtim aliquid retineret, vel pueri cupiditate, vel formosæ mulieris, accensus. Atque ita quidem die isto iter faciebant, partim pugnantes, partim etiam requiescentes. Postero vero die magna coorta est tempestas, sed tamen necessario pergendum erat ; quippe quia commeatus iis non satis magna erat copia. Ac Chirisophus quidem erat in fronte, et agmen ultimum ducebat Xenophon. Hostes autem acriter Græcos invadebant, et quia loca erant angusta, propius accedebant et sagittis fundisque petebant ; adeo ut Græci, dum hostem persequerentur et rursus retrocederent, tarde progredi cogerentur : sæpe Xenophoni etiam denuntiabat subsistendum esse, quoties hostes acriter instarent. Ibi Chirisophus, qui alias quidem, cum denuntiabatur, subsistebat, tum non subsistebat, sed ducebat celeriter, suosque sequi jubebat : adeo ut perspicuum esset, aliquam rem molestam supervenisse : at otium non erat, ut quis ad ipsum pergeret, ac quæ festinationis esset causa videret : quare fugæ simile fuit iis iter, qui in extremo erant agmine. Ibi moritur etiam vir fortis Cleonymus Lacedæmonius, confixus sagitta per scutum et spoliadem in ipsas costas missa, itemque Basias Arcas, transfixa penitus per caput sagitta. Cum autem ad locum castris locandis idoneum pervenissent, Xenophon statim, ut se habebat, ad Chirisophum profectus, eum incusabat, quod non substitisset, sed ita duceret ut cogerentur in ipsa fuga dimicare. Jam quoque, ait, duo præclari fortesque viri occubuerunt, eosque nec tollere nec sepelire potuimus. Ad hæc respondet Chirisophus : Specta, ait, montes, ac vide quam difficiles aditu sint omnes. Una autem hæc via est, quam vides, ardua : et in hac tantam tibi videre licet hominum multitudinem, qui partem, qua foret alioquin evadendum, custodiunt. His de causis ego festinavi, et idcirco te non exspectavi, quia id operam dedi ut, si qua ratione possem, eo prius pervenirem, quam juga montium occuparentur : duces certe, quos habemus, aliam esse viam negant. Ego vero, inquit Xenophon, duos homines habeo. Nam cum negotia nobis facerent hostes, insidias struximus (quod quidem nobis etiam respirandi facultatem dedit), ac nonnul-

αὐτῶν, καὶ ζῶντας προθύμην λαβεῖν αὐτοῦ τοῦ-
του ἔνεκεν ὥπως ἡγεμόσιν εἰδοσί τὴν γῶρην χρησαί-
μεθα.

21. Καὶ εὐθὺς ἀγαγόντες τοὺς ἀνθρώπους ἤλεγχον
διαλαβόντες εἰ τινα εἶδεῖεν ἄλλην ὁδὸν ἢ τὴν φανεράν.
Ὁ μὲν οὖν ἕτερος οὐκ ἔφη καὶ μάλα πολλῶν φρόνων
προσχωμένων· ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ὠφέλιμον ἔλεγεν, ὁρῶντος
τοῦ ἑτέρου κατεσφάγη. (21) Ὁ δὲ λοιπὸς εἰζέξεν ὅτι
οὗτος μὲν διὰ ταῦτα οὐ φάη εἰδέναι ὅτι αὐτῷ τυγχά-
ναι θυγάτηρ ἐκεῖ παρ' ἀνδρὶ ἐκδοδομένη· αὐτὸς δ' ἔφη
ἡγήσασθαι δυνατὴν καὶ ὑποζυγίοις πορεύεσθαι ὁδόν.
(22) Ἐρωτώμενος δ' εἰ εἴη τι ἐν αὐτῇ δυσπάρειτον χω-
ρίον ἔφη εἶναι ἄκρον, ὃ εἰ μὴ τις προκαταλήψοιτο,
αδύνατον εἶσεσθαι παρελθεῖν. (23) Ἐνταῦθα ἐδόκει
συγκαλέσαντας λοχαγούς καὶ πελταστὰς καὶ τῶν ὀπι-
τῶν λέγειν τε τὰ παρόντα καὶ ἐρωτᾶν εἰ τις αὐτῶν
ἔστιν ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐθέλοι ἂν γενέσθαι καὶ ὑπο-
στὰς ἐθελοντὴς πορεύεσθαι. (24) Ὑφίσταται τῶν μὲν
ὀπιτῶν Ἀριστόνυμος Μεθυριάτης Ἀρκᾶς καὶ Ἀγασιᾶς
Στυμφαλίου Ἀρκᾶς, ἀντιστασιάζων δὲ αὐτοῖς Καλλι-
μαχος Παρρᾶσιος Ἀρκᾶς καὶ οὗτος ἔφη ἐθέλειν πορεύ-
εσθαι προλαβὼν ἐθελοντὰς ἐκ παντὸς τοῦ στρατεύμα-
τος· ἐγὼ γάρ, ἔφη, οἶδα ὅτι ἐβρονταὶ πολλοὶ τῶν νέων
ἐμὸς ἡγευμένοι. (25) Ἐκ τούτου ἐρωτῶσιν εἰ τις καὶ
τῶν γυνήτων ταξίαρχον ἐθέλοι συμπορεύεσθαι. Ὑφί-
σταται Ἀριστεὺς Χίος, ὃς πολλὰ καὶ πολλοῦ ἄξιος τῇ
στρατιᾷ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Καὶ ἦν μὲν δαίτη ἤδη, οἱ δ' ἐκέλευον αὐτοὺς ἐμπα-
ρόντας πορεύεσθαι. Καὶ τὸν ἡγεμόνα δέξαντες παρα-
δίδασιν αὐτοῖς, καὶ συντίθενται τὴν μὲν νύκτα, ἣν
λάβωσι τὸ ἄκρον, τὸ χωρίον φυλάττειν, ἅμα δὲ τῇ ἡμέ-
ρᾳ τῇ σάλπιγγι σημαίνειν καὶ τοὺς μὲν ἄνω ὄντας ἵε-
ναι ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν φανεράν ἐκβάσιν, αὐτοὶ δὲ
συμβολήσασθαι ἐκβαίνοντες ὡς ἂν δύνωνται τάχιστα.
(2) Ταῦτα συνθέμενοι οἱ μὲν ἐπορεύοντο πλῆθος ὡς δις-
χίλιοι καὶ ὕδωρ πολλὸν ἦν ἐξ οὐρανόθεν· Ξενοφῶν δὲ ἔχων
τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἡγεῖτο πρὸς τὴν φανεράν ἐκβάσιν,
ὥπως ταύτῃ τῇ ὁδῷ οἱ πολέμιοι προσέροιν τὸν νοῦν καὶ
ὡς μάλιστα λάθοιν οἱ περιούτους. (3) Ἐπεὶ δὲ ἦσαν
ἐπὶ χαράδρᾳ οἱ ὀπισθοφυλάκες, ἣν ἔδει διαβάντας πρὸς
τὸ ὄριον ἐκβαίνειν, τηλικαῦτα ἐκυλίνδουν οἱ βάρβαροι
ὀλοτρόχους ἀμυχταῖους καὶ μείζους καὶ ἐλάττους, οἱ
φερόμενοι πρὸς τὰς πέτρας πταίνοντες διεσπενδύνοντο·
καὶ παντάπασιν οὐδὲ πελάσσει οἶον τ' ἦν τῇ εἰσοδῷ.
(4) Ἐνίοι δὲ τῶν λοχαγῶν, εἰ μὴ τάχῃ δύναιτο, ἄλλῃ
ἐπειρώοντο καὶ ταῦτα ἐποίουν μέγροι σκότος ἐγένετο· ἐπεὶ
δὲ ὦπον ἄρτανεῖς εἶναι ἀπίοντες, τότε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ
δεῖπνον· ἐτύγχανον δὲ καὶ ἀνάριστοι ὄντες αὐτῶν οἱ
ὀπισθοφυλάκασαντες. Οἱ μέντοι πολέμιοι [προθύμε-
νοι δὲ ἦσαν ὅτι] οὐδὲν ἐπαύσαντο δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κυ-

los ex eis occidimus, nonnullos etiam vivos ut caperemus,
hac ipsa de causa operam dedimus, ut iterum ducibus,
regio quibus haec nota esset, uteremur.

Et cum homines adduci statim currasset, ex iis separati-
m sumptis quaerebant, eequam viam aliam nossent, praeter
conspiciam. Alter quidem aliam se nosse negabat, etiam-
si multi terrores ipsi incuterentur: cumque nihil quod esset
ex usu diceret, alterius in conspectu jugulatus est. Alter
ille superstes aiebat istum propterea aliam se nosse viam
negasse, quod istic filiam haberet viro collocatam; ipse
vero ducem se itineris futurum dicebat, quo etiam peregre
iumenta possent. Interrogatus equid esset in ea via loci
difficilis transitu, verticem quendam esse aiebat, quem nisi
quis occupando anteverteret hostes, fieri non posse ut trans-
iretur. Hic visum est, convocatis cohortium praefectis et
peltastarum et eorum qui erant gravis armaturae tum praesentem
rerum statum exponere, tum quaerere, ne quis sit ex
iis, qui se virum fortem praestare velit, ac suscepto negotio
sponte proficisci. Protectionem suscipiunt ex gravis arma-
turae praefectis Aristonymus Methydriensis Arcas, et Ag-
sias Stymphalius Arcas. Cum ipsis autem contendebat Cal-
limachus Parrhasius Arcas: nam et is ire se velle aiebat.
adsumptis iis qui de toto exercitu ultro se offerrent; Sat scilicet
enim, inquit, multos juvenes sequuturos, si ego dux sim.
Deinde interrogant, num quis de expeditorum militum praefectis
cohortium una cum his ire vellet. Operam suam pol-
licetur Aristeus Chius, qui in rebus ejusmodi saepe numero
exercitui fuit maximi pretii.

CAPUT II.

Et jam advesperascebat quidem, eosque sumpto vita
proficisci jusserunt praefecti: ac ducem viae vinculis con-
strictum eis tradunt; et rem ita componunt ut, si jugum
caperent, noctu locum custodirent; et quamprimum ille-
cresceret, signum tuba darent: ac deinde qui superiori essent
loco adversus eos tenderent, qui transitum illum conspicuum
tenerent; ipsi ad opem ferendam concurrerent, in montem
quam celerrime possent adscendendo. His ita compositis,
proficiscebantur illi, numero circiter bis mille; et aqua
tum ex caelo multa defluebat: et Xenophon cum agnibus
extremi custodibus ad transitum illum conspicuum praebi-
bat, ut hostes in hanc duntaxat viam animum intenderent,
ac quam maxime laterent ii, qui circuibant. Posteaquam
ad torrentis alveum quendam agminis extremi custodes
aderant, quem ubi transissent in arduum tendendum erat,
tunc barbari saxa rotunda, quae vel singula plaustrum
onerassent, tam majora quam minora devolvebant; quae
delata et ad petras adlisa tanquam e funda contorquebantur;
atque adeo viae ne quidem adpropinquare licebat. Nonnulli
ex cohortium praefectis, hac si nequam possent, alia via
evadere tentabant; idque ad obortas usque tenebras agebant.
Cum autem se discedentes ab hostibus conspici non posse
putarent, tunc ad eorum abeunt: ex eorum autem numero
ii, qui extremi agminis custodiam egissent, ne pransi qui-
dem fuerant. Verum hostes [timore scilicet percussi] na-

λινθεῦντες τοὺς λίθους· τεκμαίρεσθαι δ' ἦν τῷ φόφῳ. (5) Οἱ δ' ἔχοντες τὸν ἡγεμόνα κύκλῳ περιόντες καταλαμβάνουσι τοὺς φύλακας ἀμφὶ πῦρ καθήμενους· καὶ τοὺς μὲν κατακάνοντες τοὺς δὲ καταδιώξαντες αὐτοὶ ἐνταῦθ' ἔμενον ὡς τὸ ἄκρον κατέχοντες. (6) Οἱ δ' οὐ κατείχον, ἀλλὰ μαστὸς ἦν ὑπὲρ αὐτῶν, παρ' ὃν ἦν ἡ σπινθὴ αὐτῇ ὁδὸς ἐφ' ἣ ἐκάθηντο οἱ φύλακες. Ἐφοδὸς μέντοι αὐτόθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἦν οἱ ἐπὶ τῇ φανεράῳ ὁδῷ ἐκάθηντο. (7) Καὶ τὴν μὲν νύκτα ἐνταῦθα διήγαγον· ἐπεὶ δ' ἡμέρα ὑπέφαιεν, ἐπορεύοντο σιγῇ συνταγμένοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ γὰρ διμήχλη ἐγένετο, ὥστε ἐλαθον ἐγγὺς προσελθόντες. Ἐπεὶ δὲ εἶδον ἀλλήλους, ἡ τε σάλπιγξ ἐφθέγγετο καὶ ἀλαλάξαντες ἔντο ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ λιπόντες τὴν ὁδὸν φεύγοντες ὀλίγοι ἀπέθνησκον· εὖζωνοι γὰρ ἦσαν. (8) Οἱ δὲ ἀμφὶ Χειρίσσοφον ἀκούσαντες τῆς σάλπιγγος εὐθὺς ἔντο ἄνω κατὰ τὴν φανεράν ὁδόν· ἀλλοὶ δὲ τῶν στρατηγῶν κατὰ ἀτρίβεις ὁδοὺς ἐπορεύοντο ἢ ἐνυχον ἕκαστοι ὄντες, καὶ ἀναβάντες ὡς ἐδύναντο ἀνίμῳ ἀλλήλους τοῖς δόρασι. (9) Καὶ οὗτοι πρῶτοι συνέμιξαν τοῖς προκαταλαβοῦσι τὸ χωρίον. Ξενοφῶν δὲ ἔχων τῶν ὑπισθοφυλάκων τοὺς ἡμίσεις ἐπορεύετο ἥπερ οἱ τὸν ἡγεμόνα ἔχοντες· εὐδοκῶτα γὰρ ἦν τοῖς ὑποζυγίοις· τοὺς δὲ ἡμίσεις ὅπισθεν τῶν ὑποζυγίων ἔταξε. (10) Πορευόμενοι δ' ἐντυγχάνουσι λόφῳ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ κατελιγμένῳ ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὓς ἡ ἀποκύβητις ἦν ἀνάγκη ἢ διεξεῦχθαι ἀπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Καὶ αὐτοὶ μὲν ἂν ἐπορεύθησαν ἥπερ οἱ ἄλλοι, τὰ δὲ ὑποζύγια οὐκ ἦν ἄλλη ἢ ταύτη ἐκδύναται. (11) Ἐνταῦθα δὲ πρᾶκελευσάμενοι ἀλλήλοις προσβάλλουσι πρὸς τὸν λόφον ὀρθίῳις τοῖς λόγοις, οὐ κύκλῳ ἀλλὰ καταλιπόντες ἄφρονος τοῖς πολεμίοις, εἰ βούλοιντο φεύγειν. (12) Καὶ τέως μὲν αὐτοὺς ἀναβαίνοντας ὅπη ἐδύναντο ἕκαστος οἱ βάρβαροι ἐτόξευον καὶ ἐβαλλον, ἐγγὺς δ' οὐ πρὸς ἔντο, ἀλλὰ φυγῇ λείπουσι τὸ χωρίον. Καὶ τοῦτον τε παρελθύνθασαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἕτερον ὀρῶσιν ἔμπροσθεν λόφον κατεχόμενον ἐπὶ τοῦτον αὖθις ἐδόκει πορεύεσθαι. (13) Ἐννοήσας δ' ὁ Ξενοφῶν μὴ εἰ ἔρημον καταλείπει τὸν ἡλωκότα λόφον, καὶ πάλιν λαθόντες οἱ πολεμίῳ ἐπιθοῖντο τοῖς ὑποζυγίοις παριοῦσιν, ἐπὶ πολὺ δ' ἦν τὰ ὑποζύγια ἄτε διὰ στενῆς τῆς ὁδοῦ πορευόμενα, καταλείπει ἐπὶ τοῦ λόφου λοχαγοὺς Κηρισόδωρον Κηρισφῶντος Ἀθηναῖον καὶ Ἀμφικράτην Ἀμφιδήμου Ἀθηναῖον καὶ Ἀρχαγόραν Ἀργεῖον φυγάδα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς λοιποῖς ἐπορεύετο ἐπὶ τὸν δεῦτερον λόφον, καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ τοῦτον αἰρούσιν. (14) Ἐτι δ' αὐτοῖς τρίτος μαστὸς λοιπὸς ἦν πολὺ ὀρθιώτατος ὁ ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τῷ πυρὶ καταληφθείσης φυλακῆς τῆς νυκτὸς ὑπὸ τῶν ἐβελοντῶν. (15) Ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο οἱ Ἕλληνες, λείπουσιν οἱ βάρβαροι ἀμαχητὶ τὸν μαστὸν, ὥστε θυμαστὸν πᾶσι γενέσθαι καὶ ὑπώπτευσον δέισαντας αὐτοῖς μὴ κυκλωθέντες πολιορκοῖντο ἀπολῖπειν. Οἱ δ' ἴσα ἀπὸ τοῦ ἄκρου καθορῶντες τὰ ὅπισθεν γιγνόμενα πάντας ἐπὶ τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἐχώρουν. (16) Καὶ Ξε-

stem totam lapides devolvere non cessabant; id quod ex fragore conjectare erat. At nostri, qui itineris ducem habebant, et loca undique circumierant, praesidiarios hostium milites ad ignem sedentes offendunt: cumque alios occidissent, alios persequendo dejecissent, ibi manebant ipsi, quasi verticem tenerent: quem tamen non tenebant, sed tumulus quidam erat supra ipsos, propter quem angusta erat illa via, ad quam hostium milites praesidiarii sedebant. Aditus vero inde ad hostes erat, qui ad viam conspicuam consederant. Et noctem quidem ibi exigebant. Cum autem dies illuxisset, instructi tacite in hostes pergunt; etenim nebula offusa erat; adeo ut occulti essent, cum jam prope ad eos accessissent. Posteaquam se mutuo vidissent, et tuba cecinit, et Graeci sublato clamore homines invadunt: at impetum hi non sustinuerunt, sed cum relicta via fugae se dedissent, pauci tantum interfecti sunt; quippe erant expediti. Qui circa Chirisophum erant, tubam ubi audierant, mox sursum via conspicua tendebant; ceteri duces per vias non tritas, qua quisque forte aderat, pergebant, et cum adscenderent, ut poterant, alii alios hastis sursum attrahebant: atque hi primi se cum iis, qui locum occuparant, conjungere. Xenophon autem cum dimidia extremi agminis parte ea via faciebat iter, qua illi qui ducem habuerant (nam ea jumentis erat communodissima); alteram partem post jumenta disposuerat. Dum procedebant in collem supra viam forte incidunt, ab hostibus occupatum, quos vel dejicerent necesse erat, vel a Graecis ceteris disjungerentur. Et ipsi quidem potuissent viam ingredi eam, qua ingressi fuerant alii, sed jumenta fieri non potuit ut alia quam hac evaderent via. Ibi tum mutuo se cohortati, cohortibus se excipientibus collem invadunt, non omni tamen ex parte, sed hostibus exitu relicto, si fugere vellent. Et barbari in eos adscendentes, qua quisque poterat, sagittas et jacula mittebant, prope autem non accedebant, sed locum fuga dilapsi relinquunt. Et ut hunc Graeci praeterierunt, ita iis alium quendam ante se collem ab hostibus occupatum cernentibus visum est, ad hunc quoque pergendum esse. Xenophon autem cum secum sollicitus cogitaret ne si collem, quem ceperant, incustoditum relinqueret, iterum eum hostes occuparent ac jumenta praetereuntia adorirentur (in longum utique explicata erant jumenta, quippe quae per iter angustum incederent), Cephisodorum Cephisiphontis filium, Atheniensem, et Amphicratem Amphidemi filium, Atheniensem et ipsum, et Archagoram Argivum exulem, cohortium praefectos, in colle relinquit: ipse cum reliquis in verticem alterum tendit; atque hunc etiam eodem modo capiunt. Ipsis adhuc jugum tertium reliquum erat multo maxime arduum, quod custodiæ ab iis, qui sponte profecti fuerant, ad ignem noctu deprehensum imminerebat. Cum autem prope Graeci suos duxissent, barbari sine praelio jugum relinquunt: adeo ut omnibus admirationi esset, atque suspicabantur eos locum propterea deserere, quod vererentur ne circumventi obsiderentur. Verum hi de vertice despicientes ea quae a tergo gererentur, omnes in eos, qui extremum agmen tutabantur,

νοσθον μὲν σὺν τοῖς νεωτάτοις ἀνέβαινον ἐπὶ τὸ ὄρεον, τοὺς δὲ ἀλλοὺς ἐκείλευσεν ὑπαγαγεῖν, ὅπως οἱ τελευταῖοι λόφοι προσηρῶνται, καὶ προελθόντας κατὰ τὴν ὁδὸν ἐν τῷ θαλάμῳ θιέσθαι τὰ ὅπλα εἴπει. 17. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἦλθεν Ἀρχαγόρας ὁ Ἀργεῖος περὶφύγας καὶ λέγει ὡς ἀπεκόπησαν ἀπὸ τοῦ πρώτου λόφου καὶ οὐκ ἐπέβησι Κηφισοδωροῖς καὶ Ἀμφικράτης καὶ ἄλλοι ὅσοι μὴ ἀδύμενοι κατὰ τῆς πέτρας πρὸς τοὺς ὀπισθοδολακὰς ἀνέκοντο. 18. Ταῦτα δὲ διαπραξάμενοι οἱ βαρβαροὶ ἦσαν ἐπὶ ἀντίπορον λόφον τῇ μακτῷ καὶ Ξενοφῶν δι' ἑρμῆτος αὐτοῖς δι' ἐρμηνείας περὶ σπονδῶν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀπῆται. 19. Οἱ δὲ ἐβρασαν ἀποδοῦναι ἐφ' ᾧ μὴ καίεν τὰς κόπας. Συναρπάσσει ταῦτα ὁ Ξενοφῶν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ μὲν ἄλλο στρατεύμα παρῆναι, οἱ δὲ ταῦτα διελέγοντο, πάντες οἱ ἐκ τούτου τοῦ τόπου συνεβρόχσαν. Ἐταχθῆναι ἵστατο οἱ πολέμιοι. 20. Καὶ ἐπει ἤρξαντο καταβαλεῖν ἀπὸ τοῦ μακτοῦ πρὸς τοὺς ἀλλοὺς ἔνθα τὰ ὅπλα ἔκειντο, ἔντο δὲ οἱ πολέμιοι πολλὰ πληθεῖ καὶ θυρόδῳ καὶ ἐπεὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μακτοῦ ἐφ' οὗ Ξενοφῶν κατέβαιναν, ἐκλύδουν πέτρας καὶ ἐνός μιν κατέβησαν τὸ σκάφος, Ξενοφῶντα δὲ ὁ ὑπασπιστὴς ἔχον τὴν ἀσπίδα ἀπῆλθεν. 21. Εὐρύλοχος δὲ Λουσίδης Ἀρκὰς προεβόρχεν αὐτῷ ἐπὶ λήτης, καὶ πρὸ αὐροῖν προέβόρχη μένος ἀπεβόρει, καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς τοὺς συνεταγματίους ἀπῆλθον. 22. Ἐκ δὲ τούτου πᾶν ὄρεον ἐγένετο τὸ Ἰλληκεῖον, καὶ ἐσκήνηται αὐτὸ ἐν πολλῇ καὶ καλῇ αἰαίᾳ καὶ ἐπιτηδείᾳ θαψύρῳ καὶ γὰρ ὄνος πολλὸς ἦν, ὃν ἐν ἰάκῳ κοινοῖσι εἶχον. 23. Ξενοφῶν δὲ καὶ Χειρίστροφος διαπραξάντες ὥστε λαβόντες τοὺς νεκροὺς ὀπέδωσαν τὸν ἡμερόναι καὶ πάντα ἐποίησαν τοῖς ἀποθανόντων ἐκ τῶν θανάτων, ὥσπερ νομίζεται ἀνδράσιν ἀγαθῇ. 24. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ αἱ οὐ ἡμερόναι ἐπορεύοντο μαχόμενοι ὃ οἱ πολέμιοι καὶ οἱ οἱ εἰς στείον χωρίον παρακατὰ ἀνέβαινον ἐκείθεν τὰς παρόδους. 25. Ὅποτε μὲν σὺν τοῖς πρώτοις κωλύοντο, Ξενοφῶν ὀπίσθεν ἐκείθεν πρὸς τὰ ὄρη εἶνε τὴν ἀπόρραξιν τῆς παρόδου τοῖς πρώτοις ἀνωτέρω πειρώμενος γίνεσθαι τὸν κωλύοντων, 26. ὅποτε δὲ τοῖς ὀπίσθεν ἐπὶβόηοντο, Χειρίστροφος ἐκείθεν καὶ πειρώμενος ἀνωτέρω γίνεσθαι τὸν κωλύοντων εἶνε τὴν ἀπόρραξιν τῆς παρόδου τοῖς ὀπίσθεν καὶ αἱ οὕτως ἐβόηον ἀλλήλοις καὶ ἰσχυρῶς ἀλλήλων ἐπεμύοντο. 27. Ἦν δὲ καὶ ὅποτε αὐτοῖς τοῖς ἀναβάται πολλὰ πράγματα παρείον οἱ βαρβαροὶ πάλιν καταβάνουσιν εἰς αὐροὺς γὰρ ἦσαν, ὥστε καὶ ἐγγυθεν περὶφύγας ἀπορεύειν οὐδὲν γὰρ εἶχον ἄλλο ἢ τόξα καὶ σπινθύναι. 28. Ἀρστοι δὲ τοῦτοι ἦσαν εἶχον δὲ τόξα ἐγγυθὲς τριπλήρη, τὰ δὲ τοξόμματα πλέον ἢ διπλήρη εἶχον δὲ τῆς νεύρας, ὅποτε τοξόουσαν, πρὸς τὸ κάτω τοῦ τοξοῦ τῷ ἀριστερῷ ποδὶ προσβαίνοντες. 29. Θὰ δὲ τοξόμματα εἶχον οἱ διὰ τῶν ἀσπίδων καὶ διὰ τῶν θώρακων. Ἐχθρόντο δὲ τούτοις οἱ Ἰλλήνες, ἐπεὶ λαβοῖεν, ἀκοντίους ἐναγκυλῶντας. Ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις οἱ Κρήτες χρησιμώτατοι ἐγένοντο ἡγεῖα δὲ αὐτῶν Στρατοκλῆς Κρής.

tendunt. Et Xenophon quidem cum junioribus in jugum adscendit, ceterosque ita subsequi jussit, ut ultimi collatum perfecti cum ipsis conjungere se possent : et ubi accessissent, in via loco aequabili in armis consisterent, edixit. Atque ibi tum Archagoras Argivus elapsus fuga venit, ac se suosque de primo colle dejectos fuisse narrat, et Cephisodorum, Amphicratem aliosque peremptos, quicumque de petra non desiliissent et ad extremi agminis praesidia pervenissent. Haec cum barbari confecerant, ad collem jugo oppositum veniebant : cumque eis Xenophon per interpretem de induciis agebat, ac interfectorum corpora repelabat. Aiebant illi se reddituros ea, modo vicos non exuerent. Cum iis Xenophon de his consentiebat. Interea vero dum copiae ceterae praeteribant, atque inter se de istis conditionibus disserebant, omnes eo de loco confluerant. Ibi tum substituerunt hostes. Cumque Graeci descendere de jugo ad alios cepissent, ubi castra erant posita, magno sane numero tumultuque interebantur hostes; et cum ad verticem pervenissent jugi, de quo Xenophon descenderat, saxa devolvebant : et unius quidem crus frigerunt, Xenophontem satellites secutum portans non consequutus erat; sed Eurylochus Lusitae Arcas, gravis armaturae miles, ad ipsum advenit, ac pro utroque hostibus objectus pedem referebat; ceteri quoque ad illos, qui stabant instructi, discesserunt. Tum vero omnes Graecae copiae in unum convenerant, et devertebantur multis elegantibusque aedibus, commectatu largo utentes : etenim viam multum erat, quod cisternis opere tectorio inductis continebant. Perfecerunt autem Xenophon et Chirisophus, ut tradito itineris duce interfectorum corpora reciperent; atque omnia mortuis iuxta pro viribus fecerunt, quemadmodum fieri viris fortibus in more est. Post die sine duce proficiscebantur : hostes autem pugnando, et locus si ubi esset angustus, cum praeco upando, transitus impediabant. Quando ergo primos impediunt, Xenophon a te go ad montes adscendens, transitus obstructionem primis solvebat, operam dans ut altius iis, qui impediabant, evaderet : cum vero extremum agmen adirentur, Chirisophus adscendens, et operam dans ut altius iis, qui impediabant, evaderet, transitus obstructionem iis, qui extremi erant, solvebat. Atque ita semper hi mutuo sibi auxilium ferebant, et naviter admodum alter alterius curam gerebat. Numquam etiam iis, qui adscenderant, barbari rursum descendantibus multum negotii faciebant : quippe erant expediti, adeo ut vel ex propinquo fugientes effugerent : neque enim quidquam praeter arcus et fundas gestabant. Erant autem sagittarii peritissimi, arcusque habebant ternum fere cubitorum, sagittas plus quam bicubitales : ac nevos, cum sagittas missuri erant, ita adducebant, ut in arcus parti sinistram pedem imposerent. Sagittae autem senta et loricae penetrabant : eis, si quas Graeci nacti essent, tanquam jaculis utebantur, amenta cum addidissent. His in locis maximo usui fuisse Cretenses; iis autem Stratocles praerant Cretensis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Τούτην δ' αὖ τὴν ἡμέραν ὑλίσθησαν ἐν ταῖς κώμαις ταῖς ὑπὲρ τοῦ πεδίου τοῦ παρὰ τὸν Κεντρίτην ποταμόν, ἕως ὥς διπλέθρον, ὅς ὑρίζει τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν τῶν Καρδούων χώραν. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἐνταῦθα ἀνεπαύσαντο ἄσμενοι ἰδόντες πεδίον· ἀπεῖγε δὲ τῶν δρέων ὁ ποταμός ὥς ἑξ ἡ ἑπτὰ στάδια τῶν Καρδούων. (2) Τότε μὲν οὖν ὑλίσθησαν μάλα ἡδέως καὶ τάπιτήδεια ἔγονται καὶ πολλὰ τῶν παρελθούτων πόνων μνημονεύοντες. Ἐπεὶ γὰρ ἡμέρας, ὥσπερ ἐπορεύθησαν διὰ τῶν Καρδούων, πάσας μαχόμενοι διετέλεσαν, καὶ ἔπαιον κακὰ ὅσα οὐδὲ τὰ συμπάντα ὑπὸ βασιλείᾳ καὶ Τισσαφέρνῳ. Ὡς οὖν ἀπ' ἀλλήλων τούτων ἡδέως ἐκμυήθησαν.

3. Ἀυτὰ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὁρῶσιν ἱππεῖς που πέραν τοῦ ποταμοῦ ἐξωπλισμένους ὥς καλύσσοντας διαβαίνειν, περὶ δ' ἐπὶ ταῖς ὄχθαις παρατεταγμένους ἀνὰ τῶν ἱππέων ὥς καλύσσοντας εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐκβαίνειν. (4) Ἦσαν δ' οὗτοι Ὀρόντου καὶ Ἀρτούχου Ἀρμένιοι καὶ Μάρδοι καὶ Χαλδαῖοι μισθοφόροι. Ἐλέγοντο δὲ οἱ Χαλδαῖοι ἐλευθεροὶ τε καὶ ἀλκιμοὶ εἶναι· ὅπλα δ' ἔχον γέρρα μακρὰ καὶ λόγχας. (5) Αἱ δὲ ὄχθαι αὗται ἐπ' ὧν παρατεταγμένοι οὗτοι ἦσαν τρία ἢ τέτταρα πλέθρα ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀπέχον· ὁδὸς δὲ μία ἢ δρωμένη ἦν ἔγουσα ἀνω ὥσπερ χειροποίητος· ταύτῃ ἐπειρῶντο διαβαίνειν οἱ Ἕλληνες. (6) Ἐπεὶ δὲ πειρωμένοις τότε ὥρῳ ὑπὲρ τῶν μαστῶν ἐφαίνετο, καὶ τραχὺς ἦν ὁ ποταμός· μεγάλοις λίθοις καὶ ὀλισθηροῖς, καὶ οὐτ' ἐν τῇ ὕδατι τὰ ὅπλα ἦν ἔχειν· εἰ δὲ μὴ, ἥρπασεν ὁ ποταμός· ἐπὶ τε τῆς κεφαλῆς τὰ ὅπλα εἰ τις φέροι, γυμνοὶ ἐγίνοντο πρὸς τὰ τοξεύματα καὶ τάλλα βέλη· ἀνεχώρησαν οὖν καὶ αὐτοὶ ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ τὸν ποταμόν. (7) Ἐνθα δὲ αὐτοὶ τὴν πρόσθεν νύκτα ἦσαν, ἐπὶ τοῦ ὄρους ἰώρων τοὺς Καρδούους πολλοὺς συνευλεγμένους ἐν τοῖς ὅλοις. Ἐνταῦθα δὲ πολλὴ ἀθυμία ἦν τοῖς Ἕλλησιν, ὁρῶσι μὲν τοῦ ποταμοῦ τὴν δυσπορίαν, ὁρῶσι δὲ τοὺς διαβαίνειν καλύσσοντας, ὁρῶσι δὲ τοὺς διαβαίνουσιν ἐπικεισομένους τοὺς Καρδούους ὀπισθεν. (8) Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἔμειναν ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ὄντες. Ξενοφὼν δὲ ὅρα εἶδεν· ἔδοξεν ἐν πέδαις δεῖσθαι, αὗται δὲ αὐτῷ αὐτόματα περιβρῆναι, ὥστε λυθῆναι καὶ διαβαίνειν ὅσον ἐβούλετο. (9) Ἐπεὶ δὲ ἔφθορς ἦν, ἔρχεται πρὸς τὸν Χειρίσορον καὶ λέγει· οἱ ἀπὸ τῶν ἔχει καλῶς ἐσεσθαι, καὶ διηγείται αὐτῷ τὸ ἄρα. Ὁ δὲ ἡδετό τε καὶ ὥς τάχιστα ἕως ὑπέβαινεν ἔδυντο πάντες παρόντες οἱ στρατηγοὶ καὶ τὰ ἱερὰ καλὰ ἦν εὐθὺς ἐπὶ τοῦ πρώτου. Καὶ ἀπίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν οἱ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ παρήγγελλον τῇ στρατῷ ἀριστοποιεῖσθαι. (10) Καὶ ἀριστῶντι τῷ Ξενοφῶντι προσέτρεχον δύο νεανίσκων· ἤδεσαν γὰρ πάντες ἐπὶ ἐξείῃ αὐτῷ καὶ ἀριστῶντι καὶ δειπνῶντι προσελθεῖν, καὶ εἰ καθεύδοι, ἐπεγείραντα εἰπεῖν, εἰ τίς τις ἔχοι

Atque isto quidem die in vicis commorati sunt, supra planitiem sitam propter Centritem fluvium, latitudine duum fere plethrum, qui Armeniam a Carduchorum agro separat : hic Græci se quieti dabant lubenter, conspecto quippe campo ; ceterum a Carduchorum montibus fluvius stadia circiter sex vel septem aberat. Ibi tum quidem non sine magna jucunditate commorati sunt, cum et commeatum haberent, et prætoriorum laborum multum recordarentur. Septem enim dies, quibus per Carduchos profecti erant, omnes perpetuis exegerant præliis, taliaque perpassi fuerant mala, qualia ne universa quidem illa a rege et Tissapherne illata fuere. Quamobrem quasi ab his liberati, jucunde ad somnum capiendum decubuerunt.

Dies autem ut illuxit, trans fluvium equites vident armatos, tanquam si transitum impedituri essent ; supraque equites fluminis in ripis pedites instructos, tanquam si impedituri essent ne in Armeniam evaderent. Erant hi Orontis et Artuchi, Armenii et Mardi et Chaldæi stipendio conducti. Et Chaldæi quidem liberi ac bellicosi esse ferebantur : arma iis erant gerræ longæ et hastæ. Colles autem illi, in quibus isti erant instructi, tria vel quatuor plethra ab amne distabant : via, quæ quidem cerneretur, una erat eaque sursum ducebat, quasi manu facta : hac Græci transire conabantur. Cum autem iis, id qui conabantur, aquam mamillas superare compertum esset, ac flumen propter ingentia saxa eaque lubrica esset asperum, neque arma in aqua gestari possent ; quod ceteroquin flumen eos abriperet ; ac si quis in capite arma gestare vellet, nudos ferri adversus sagittas aliaque oporteret tela : retrocesserunt, atque illic propter amnem castra metati sunt. Ibi autem in monte, in quo nocte superiore ipsi fuerant, videbant multos Carduchos collectos eosque armis instructos. Itaque tum Græcos magna invasit animi demissio, cum in amne trajiciendo difficultatem cernerent, cernerent hostes qui ipsos transitu prohibitori essent, cernerent denique Carduchos trajicientibus a tergo instaturos. Quamobrem hunc diem ac noctem exigebant magna difficultate impliciti. At Xenophon somnium vidit : isque adeo sibi compedibus constrictus esse visus est, eæ vero sua sponte circa eum delabi videbantur, adeo ut ipse solutus esset, ac per omnia quæ vellet incederet. Cum diluculum jam adesset, ad Chirisophum venit, ac se in spe esse dicit bene ipsis futurum : simulque somnium ei narrat. Et is delectatus est, et quam primum aurora illucere cœperat, duces qui aderant omnes rem sacram faciebant : et statim ab initio pulchre litatum est. Cumque a sacrificiis discessissent duces et cohortium præfecti, exercitui denuntiabant prandendum esse. Ad Xenophontem autem adhuc prandentem juvenes duo adcurrunt : norant enim omnes licere ad ipsum, et cum pranderet et cum cœnaret, accedere cuivis ; atque etiam, si dormiret, excitare dica-

τῶν πρὸς τὸν ποταμόν. (11) Καὶ τότε ἔλεγον ὅτι τυγ-
γάνοιεν φρύγανα συλλέγοντες ὡς ἐπὶ πῦρ, κάπειτα κα-
τίδουεν ἐν τῇ πέτρῃ ἐν πέτραις καθηκούσαις ἐπ' αὐτὸν
τὸν ποταμὸν γέροντά τε καὶ γυναῖκα καὶ παιδίσκας
ὡς περ μαρσίπους ἱματίων κατατιθεμένους ἐν πέτρᾳ
ἀνθρώποι. (12) Ἰδοῦσι δὲ σῆσι δοῦναι ἀσφαλὲς εἶναι
διαδῆναι οὐδὲ γὰρ τοῖς πολεμίοις ἵππεσσι προσβατὸν
εἶναι κατὰ τοῦτο. Ἐκδύντες δ' ἔρρασαν ἔχοντες τὰ
ἐγχειρίδια γυμνοὶ ὡς νευσόμενοι διαβαίνειν· πορευό-
μενοι δὲ πρόσθεν διαδῆναι πρὶν βρέχει τὰ αἰδοῖα καὶ
διαβάαντες καὶ λαβόντες τὰ ἱμάτια πάλιν ἤκειν. (13) Εὐ-
θύς οὖν ὁ Ξενοφῶν αὐτοὺς τε ἐσπένδε καὶ τοῖς νεανί-
σχοις ἐγγεῖν ἐκέλευε καὶ εὐχεσθαι τοῖς ψήκασι θεοῖς τὰ
τε θνείρατα καὶ τὸν πόρον καὶ τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ ἐπιτε-
λέσαι. Σπείσας δ' εὐθύς ἤγε τοὺς νεανίσκους παρὰ
τὸν Χειρίσορον, καὶ διηγόνται ταῦτά. (14) Ἀκούσας
δὲ καὶ ὁ Χειρίσορος σπονδὰς ποιεῖ. Σπείσαντες δὲ
τοῖς μὲν ἄλλοις παρήγγελλον συσκευάζεσθαι, αὐτοὶ δὲ
συγκαλέσαντες τοὺς στρατηγούς ἐβουλεύοντο ὅπως ἂν
κάλλιστα διαβάειν καὶ τοὺς τε ἔμπροσθεν νικῶν καὶ
ὑπὸ τῶν ὀπισθεν μηδὲν πάσχουεν κακόν. (15) Καὶ ἔδο-
ξεν αὐτοῖς Χειρίσορον μὲν ἡγεῖσθαι καὶ διαβαίνειν
ἔχοντα τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δ' ἥμισυ εἶτι
ὑπομένειν σὺν Ξενοφῶντι, τὰ δὲ ὑποζύγια καὶ τὸν
ὄρλον ἐν μέσῳ τούτων διαβαίνειν. (16) Ἐπεὶ δὲ καλῶς
ταῦτα εἶχεν ἐπορευόμεν· ἡγόντο δ' οἱ νεανίσκοι ἐν ἀρι-
στερᾷ ἔχοντες τὸν ποταμὸν· ὁδὸς δὲ ἦν ἐπὶ τὴν διάβα-
σιν ὡς τέσσαρες στάδιοι. (17) Πορευόμενοι δ' αὐτῶν
ἀντιπαρήεσαν αἱ τάξεις τῶν ἱππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἔσαν
κατὰ τὴν διάβασιν καὶ τὰς ὀρθὰς τοῦ ποταμοῦ, ἔθεντο
τὰ ὄπλα, καὶ αὐτὸς πρῶτος Χειρίσορος στεφανωσάμε-
νος καὶ ἀποὺς ἐλάμβανε τὰ ὄπλα καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι
παρήγγελλε, καὶ τοὺς λοχαγούς ἐκέλευεν ἄγειν τοὺς
λόχους ὀρθίους, τοὺς μὲν ἐν ἀριστερᾷ τοὺς δ' ἐν δεξιᾷ
ἑαυτοῦ. (18) Καὶ οἱ μὲν μάντιες ἐσφαριζόντο εἰς τὸν
ποταμὸν· οἱ δὲ πολεμιοὶ ἐτοξύνον τε καὶ ἐσπενδόνων·
ἀλλ' οὕτω ἐξικινούντο. (19) Ἐπεὶ δὲ καλὰ ἦν τὰ στρα-
για, ἐπαίναντι πάντες οἱ στρατιῶται καὶ ἀνηγάλαζον,
συνωλόλυσον δὲ καὶ αἱ γυναῖκες ἄπασαι· πολλὰ γὰρ
ἔσαν ἑταῖραι ἐν τῇ στρατεύματι. (20) Καὶ Χειρίσορος
μὲν ἐνέβαινε καὶ οἱ σὺν ἐκείνῳ ὁ δὲ Ξενοφῶν τῶν ὀπι-
σθοφυλάκων λαβὼν τοὺς εὐζωνοτάτους ἔθει ἀνὰ κράτος
πάλιν ἐπὶ τὸν πόρον τὸν κατὰ τὴν ἔκθασιν τὴν εἰς τὰ
τῶν Ἀρμενίων ὄρη, προσποιούμενος ταύτῃ διαβάς ἀπο-
κλείπειν τοὺς παρὰ τὸν ποταμὸν ἱππέας. (21) Οἱ δὲ
πολέμιοι ὀρῶντες μὲν τοὺς ἀμφὶ Χειρίσορον εὐπετῶς
τὸ ὕδωρ περὶντας, ὀρῶντες δὲ τοὺς ἀμφὶ Ξενοφῶντα
θεόντας εἰς τοὺς πελάγους, δέσαντες μὴ ἀποκλεισθήσαν
ψεύγουσιν ἀνὰ κράτος ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ
ἐκθασιν ἄνω. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐγένοντο, ἔτει-
νον ἄνω πρὸς τὸ ὄρος. (22) Λύκιος δ' ὁ τὴν τάξιν ἔχων
τῶν ἱππέων καὶ Αἰσχίνης ὁ τὴν τάξιν ἔχων τῶν πελ-
ταστῶν τῶν ἀμφὶ Χειρίσορον, ἐπεὶ ἴδωρον ἀνὰ κράτος ψεύ-

reque, si quid haberet de iis quæ ad bellum pertinerent :
narrabantque adeo tunc illi, forte se, dum ad ignem sar-
menta colligerent, in ulteriore ripa in saxis ad amnem ipsum
pertinentibus vidisse senem, et feminam, et puellas quas-
dam, quæ in petra cavernosa quasi vestimentorum saccos
deponerent. Ipsis id cum vidissent tuto se trajicere visum
fuisse; nec enim fieri posse, ut hac parte hostium equitatus
accederent. Itaque cum se vestibus exuissent, nudis cum
pugionibus tanquam nataturos trajicere se corpisse narrant;
cum autem pergerent, prius se transiisse quam pudenda
madefacerent : atque ita cum transiissent, et vestimenta
illa cepissent, eodem vado reversos. Igitur Xenophon sta-
tim et ipse libationem instituit, et suos infundere adole-
scentibus hisce jussit, atque vota diis, qui tum somnium
tum vadum monstrassent, nuncupare, ut reliqua etiam ipsis
perticerent commoda. Libatione facta, adolescentes ad
Chirisophum statim duxit; eique eadem narrant. Quæ cum
audisset Chirisophus, et ipse libationes instituit. Ubi libas-
sent, denuntiant ceteris ut vasa colligerent; ipsi, convoca-
tis ducibus, quo pacto quam optime transirent, et tum eos
a fronte qui stabant vincerent, tum ab iis a tergo qui erant
detrimenti nihil acciperent, deliberarunt. Ipsisque adeo vi-
sum est, ut Chirisophus in fronte esset, ac cum dimidia
exercitus parte transiret; et reliqua pars dimidia cum Xe-
nophonte maneret; jumenta ac turba imbellis medio in-
ter hos loco trajicerent. His ita recte constitutis, perge-
bant : itineris autem duces erant adolescentes, quibus ad
lavam erat amnis : via, quæ ad transeundi locum ducebat,
stadiorum fere quatuor erat. Cum proficisci corpissent,
adversus eos ex altera parte fluminis equitum perrexere tur-
mæ. Ad locum trajectus et fluminis ripas ubi pervenissent,
aciem instituebant, ac primus ipse Chirisophus coronatus
ac veste posita arma capiebat, idemque ceteris omnibus
faciendum imperabat : cohortium etiam præfectos cohör-
tes sese excipientes, tum ad dextram suam, tum ad lævam,
ducere jubebat. Et vates quidem hostias in amnem marta-
bant : hostes sagittas mittebant fundisque utebantur; sed
neelum ad Græcos pertingebant. Posteaquam pulchre
litalum fuisset, parana milites omnes canebant et clamorem
exultanter tollebant, mulieresque etiam omnes alta la-taque
voce una clamabant : erant enim multæ in exercitu amicæ.
Ac Chirisophus quidem cum suis amnem ingrediebatur :
et Xenophon, secum sumptis eorum qui in extremo erant
agmine expeditissimis, totis viribus ad trajectum illum recur-
rit, qui erat propter aditum, in Armeniorum montes ducen-
tem; simulans hac se transiturum et interclusurum equites,
qui secundum flumen erant. Hostes ubi Chirisophum cum
suis aquam videbant facile transmittere, videbant etiam
Xenophontem cum suis retro currere, veriti ne interclude-
rentur, totis viribus ad eum fugiunt aditum, qui a fluvio
sursum ducebat. Eam in viam cum pervenissent, in mon-
tem sursum tendebant. Lycius autem qui equitum turmam
ducebat, et Eschines cui agmen erat peltastarum de Chi-
risophi copiis, hos cum totis viribus fugere viderent, seque-

γοντας, εἶποντο· οἱ δὲ στρατιῶται ἐβδών μὴ ἀπολείπεσθαι ἀλλὰ συνεκβαίνειν ἐπὶ τὸ ὄρος. (23) Χειρίσοφος δ' αὖ ἐπεὶ διέβη, τοὺς μὲν ἱππέας οὐκ ἐδίωκεν, εὐθὺς δὲ κατὰ τὰς προσκηούσας ὄχθας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐξέβαινεν ἐπὶ τοὺς ἄνω πολεμίους. Οἱ δὲ ἄνω, ὁρῶντες μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἱππέας φεύγοντας, ὁρῶντες δ' ὀπίστας στίβον ἐπιδύοντες, ἐκλείπουσι τὰ ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ ἄκρα. (24) Ξενοφῶν δ' ἐπεὶ τὰ πέραν ἑώρα καλῶς γιγνόμενα, ἀπεχωρεῖ τὴν ταχίστην πρὸς τὸ διαβαίνον στρατεύμα· καὶ γὰρ οἱ Καρδοῦχοι φανεροὶ ἤδη ἦσαν εἰς τὸ πεδῖον καταβαίνοντες ὡς ἐπιθησόμενοι τοῖς τελευταίοις. (25) Καὶ Χειρίσοφος μὲν τὰ ἄνω κτεῖχε, Λύκιος δὲ σὺν ὀλίγοις ἐπιχειρήσας ἐπιδιώξει· ἔλαβε τῶν σκευοφόρων τὰ ὑπολειπούμενα καὶ μετὰ τούτων ἐσθῆτά τε καλὴν καὶ ἐκπώματα. (26) Καὶ τὰ μὲν σκευοφόρα τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ χλος ἀκμήν διέβαινε, Ξενοφῶν δὲ σφέας πρὸς τοὺς Καρδούχους ἀντία τὰ ὅπλα ἔετο, καὶ παρήγγειλε τοῖς λογαίοις κατ' ἐνωμοτίας ποιήσασθαι ἑαστον τὸν ἑαυτοῦ λόχον, παρ' ἀσπίδα παραγρόντας τὴν ἐνωμοτίαν ἐπὶ φάλαγγος· καὶ τοὺς μὲν λογαίους καὶ τοὺς ἐνωμοτάρχας πρὸς τῶν Καρδούχων εἵκει, οὐραγούς δὲ καταστήσασθαι πρὸς τοῦ ποταμοῦ. (27) Ἢ δὲ Καρδοῦχοι ὡς ἐώρων τοὺς ὀπισθοφύλακας τοῦ ὄχλου φιλουμένους καὶ ὀλίγους ἤδη φαινομένους, ἔβησαν δὴ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τινὰς ἄδοντας. Ὁ δὲ Χειρίσοφος, ἐπεὶ τὰ παρ' αὐτῶν ἀσφαλῶς εἶχε, πέμπτει παρὰ Ξενοφῶντα τοὺς πελταστὰς καὶ σφενδονήτας καὶ τοξότας καὶ κελεύει ποιεῖν, ὅτι ἂν παραγγέλλῃ. (28) Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς διαβαίνοντας ὁ Ξενοφῶν πέμψας ἄγγελον κελεύει αὐτοῦ μείναι ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ μὴ διαδάντας· ὅταν δ' ἀρξῶνται αὐτοὶ διαβαίνειν, ἐναντίους ἔνθεν καὶ ἐνθεν σῶν ἐκβαίνειν ὡς διαδυσσομένους, διηγκυλωμένους τοὺς ἀκοντιστὰς καὶ ἐπιβεβλημένους τοὺς τοξότας· καὶ πρῶτον δὲ τοῦ ποταμοῦ προβαίνειν. (29) Τοῖς δὲ παρ' αὐτῶν παρήγγειλεν, ἐπειδὴν σφενδονὴν ἐξικνῆται καὶ ἀσπίς ψοφῇ, παιανίσαντας θεῖν εἰς τοὺς πολεμίους· ἐπειδὴ δὲ ἀναστρέψωσιν οἱ πολέμιοι καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὁ σαλπικτῆς σημήνῃ τὸ πολεμικόν, ἀναστρέψαντας ἐπὶ ὁδῷ ἡγεῖσθαι μὲν τοὺς οὐραγούς, θεῖν δὲ πάντας καὶ διαβαίνειν ὅτι τάχιστα ἢ ἑκαστος τὴν τάξιν ἔχειν, ὡς μὴ ἐμποδίζειν ἀλλήλους· ὅτι οὗτος ἄριστος ἐστί· ὅς ἂν πρῶτος ἐν τῷ πέραν γένηται. (30) Οἱ δὲ Καρδοῦχοι ὁρῶντες ὀλίγους ἤδη τοὺς λοιπούς, πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν μένεν τεταγμένων ὥχοντο ἐπιμελησόμενοι· οἱ μὲν ὑποχρῆτων, οἱ δὲ σκευῶν, οἱ δ' ἑταίρων, ἐνταῦθα δὲ ἐπέκειντο θρασείας καὶ ἤρχοντο σφενδονῶν καὶ τοξόων. (31) Οἱ δὲ Ἕλληνες παιανίσαντες ὥρμησαν ὁρμήν ἐπ' αὐτούς· οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο· καὶ γὰρ ἦσαν ἐκλειμένοι ὡς μὲν ἐν τοῖς ὁρεσιν ἱκανῶς πρὸς τὸ ἐπιδραμεῖν καὶ φεύγειν, πρὸς δὲ τὸ εἰς χεῖρας δέχεσθαι οὐκ ἱκανῶς. (32) Ἐν τούτῳ σημαίνει ὁ σαλπικτῆς· καὶ οἱ μὲν πολέμιοι ἔρευγον πολὺ ἐπὶ ἔβητον, οἱ δ' Ἕλληνες τάναντι στρέφοντες ἔρευγον διὰ τοῦ ποταμοῦ ὅτι τάχιστα. (33) Τῶν δὲ πολεμίων οἱ μὲν τινες αἰσθόμενοι πάλιν ἐδρα-

bantur : milites ceteri clamabant se ab illis non abfuturos, sed una cum his in montem evasuros. At Chirisophus ubi transiisset, non ille quidem equites insequeretur, sed statim per ripas ad amnem pertinentes adversus hostes, superioribus in locis subsistentes, evasit. Illi vero qui in locis altioribus constiterunt, cum equites suos fugere cernerent, cernerent gravis armaturæ milites adversus se pergere, juga fluvio imminetia deserunt. Interim Xenophon cum vidisset rem in ulteriore ripa bene successisse, quam celerrime ad copias amnem transeuntes revertitur. Nam Carduchi jam palam in planitiem descendebant, quasi qui in extremum agmen impetum facturi essent. Et Chirisophus superiora jam tenebat loca, Lyciusque cum paucis hostes insequi aggressus, impedimenta a tergo relicta cepit, et in his tum vestem pulchram tum pocula. Ac impedimenta quidem Græcorum et turba in eo erant ut transirent : at Xenophon in Carduchos conversus, adversus eos aciem instruxit ; et præfectis cohortium imperavit, ut quisque cohortem suam per enomotias disponderet, scuta versus in phalangem promota quaque enomotia : edixit etiam cohortium præfecti et enomotarchæ in Carduchos pergerent, a tergo curantibus juxta flumen constitutis. At Carduchi, ut videbant extremi agminis custodes multitudine nudatos, jamque paucos adeo videri, celerius hos invaserunt, cantilenas quasdam canentes. Chirisophus autem, constitutis in tuto suis, peltaetas et funditores et sagittarios ad Xenophontem mittit, atque facere, quidquid ille imperaret, jubet. Eos Xenophon jam descendentes conspicatus, misso nuntio mandat istuc ut ad amnem subsisterent : ac ubi ipsi transire ceperint, tunc ex adverso ab utroque ipsorum latere pergerent tanquam transitori, jaculatores amentis hastarum prehen- sis, sagittarii cum sagittis in nervos impositis ; procul tamen in fluminis transitu non progredierentur. Eis vero, qui apud ipsum erant, mandabat, uti cum fundæ pertingerent, et scuta pulsata sonarent, pæanem exorsi cursu semper in hostes ferrentur ; quando se averterent hostes, ac tubicen classicum a fluvio caneret, ipsi se in hastam converterent et a tergo curantes præirent, et quam celerrime currerent omnes, ac eo quo quisque constitutus esset ordine transirent, ut ne alii alios impedirent : eum utique fore præstantissimum, qui primus in ulteriorem ripam evaderet. Carduchi vero, cum paucos jam esse reliquos viderent (nam multi etiam illorum, qui manere jussi fuerant, eo consilio discesserant, ut curarent alii jumenta, alii impedimenta, alii amicas), tum audacter instabant, fundisque et sagittis uti cæpere. At Græci pæanem exorsi in eos cursu feruntur ; quorum illi non sustinebant impetum : etenim armati erant, ut in montibus, satis ad incursiones faciendas fugamque capiendam, verum ad impetus hostium, manus qui consererent, sustinendos, non satis. Hic classicum canit tubicen ; hostesque multo etiam celerius in fugam se dederunt : at Græci diversam cum se in partem vertissent, quam citissime per amnem fugiebant. Quod cum ex hostibus nonnulli animadverterent, ad amnem

μον ἐπὶ τὸν ποταμὸν καὶ τοξόοντες οὐρούς ἔπρσαν, οἱ δὲ πολλοὶ καὶ πέραν οὐκὼν τὸν Τίγριον ἐπὶ φανεροῖ ἦσαν φεύγοντες. (β) Οἱ δὲ ὑπαντήσαντες ἀδριζόμενοι καὶ προστώτες τοῦ κειρὸς προΐοντες ὕστερον τῶν μετὰ Ξενοφώντος διέβησαν πάλιν καὶ ἐπρόβητάν τινες καὶ τοῦτον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐπεὶ δὲ διέβησαν, συνταξάμενοι ἀρὸς μέσσην ἡμέραν ἐπορεύθησαν διὰ τῆς Ἀρμενίας πεδίον ἅπαν καὶ λείους ἡλιόβους οὐ μείων ἢ πέντε παρασάγγας· οὐ γὰρ ἦσαν ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ κώμας διὰ τοὺς πόλεμους τοὺς πρὸς τοὺς Καρδούρους. (α) Εἰς δὲ τὴν ἀφίκοιτο κώμας μεγάλην τε ἦν καὶ βασιλεὺς εἶχε τῷ σατραπί, καὶ ἐπὶ ταῖς πλείστας οἰκίαις τύραις ἐπήσαν· ἐπιτήδεα δ' ἦν θαψίλῃ. (α) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα μέγρη ὑπερέλθον τὰς πηγὰς τοῦ Τίγριος ποταμοῦ. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Τηρίδαον ποταμὸν. Οὗτος δ' ἦν καλὸς μὲν, μέγας δ' οὐ κώμας δὲ πολλὰ καὶ περὶ τὸν ποταμὸν ἦσαν. (β) Ὁ δὲ τόπος οὗτος Ἀρμενία ἐκαλεῖτο ἢ πρὸς ἑσπέραν. Ὑπαρχος δ' ἦν αὐτῆς Τιρίδαζος, δεκά βασιλεὶ φίλος γενόμενος, καὶ ὅποτε παρεῖν, οὐδέ τις οὐδὲς βασιλεὺς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνέβαλεν. (γ) Οὗτος προελάττειν ἵππους ἔχων, καὶ προπέμψας ἔρχεσθαι εἶπεν ὅτι βούλοιο διαλεῖσθαι τοῖς ἀρχοῦσι. Τοῖς δὲ στρατηγοῖς ἔδοξεν ἀκούσαν καὶ προσελθόντας εἰς ἐπήκοον ἡρώτων τί θέλοι. (δ) Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι σπείσασθαι βούλοιο ἐφ' ᾧ μήτε αὐτὸς τοὺς Τίγριν καὶ ἀδικεῖν μήτε ἐκείνους κατεῖν τὰς οἰκίας, λαμβάνειν τε τὰ πικτέδαια ὅσων δέησαν. Ἐδόξε ταῦτα τοῖς στρατηγοῖς καὶ ἐσπείσαντο ἐπὶ ταῦτα.

(ε) Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν σταθμοὺς τρεῖς διὰ πᾶν παρασάγγας πεντεκαίδεκα καὶ Τιρίδαζος παρεκάλει ἔχων τὴν ἐκαστοῦ δύναμιν, ἀπέρων δὲ δέκα σταθμούς· καὶ ἀφίκοιτο εἰς βασιλεῖα καὶ κώμας περὶ πολλὰς πόλιν τῶν ἐπιτηδείων μεστέα. (ς) Στρατοπεδενομένην δ' αὐτὸν γίγνεται τῆς νυκτὸς χιών πολλή· καὶ ἔδοξεν ἔδοξε διασκηρῆσαι τὰς τάξεις καὶ τοὺς στρατηγούς κατὰ τὰς κώμας· οὐ γὰρ ἔορουν πόλεμον οὐδένα καὶ ἀστυλὲς ἔδοκει εἶναι διὰ τὸ πλῆθος τῆς χιόνος. (ζ) Ἐνταῦθα εἶργον πάντα τὰ ἐπιτήδεα ὅσα ἐστὶν ἀγαθὰ, ἱερεῖα, σίτων, οἶνος πλείονος εὐώδεις, ὀστρακίδας, ὀσπρια παντοδαπά. Τῶν δὲ ἀποσκεδαννομένων τινὲς ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ἔβησαν ὅτι κατίδοιεν στρατεύματα καὶ νύκτωρ πολλὰ πυρὰ φαίνονται. (η) Ἐδόκει δὲ τοῖς στρατηγοῖς οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι διασκηρῶν, ἀλλὰ συναγαγεῖν τὸ στρατεύμα πάλιν. Ἐντεῦθεν συνήλθον καὶ γὰρ ἔδοκει διαφύλαξιν. (θ) Νυκτερονότων δ' αὐτὸν ἐνταῦθα ἐπιπίπτει χιών ἄπλετος, ὥστε ἀπέκρυψε καὶ τὰ ὄπλα καὶ τοὺς ἀνθρώπους κατακατεμένους· καὶ τὸ ὑπεζύγναι συνεπόδισεν ἡ χιών καὶ πολλὸς ὄγκος ἦν ἀνίστασθαι κατακατεμένων

tursus recurrerunt, et paucos sagittis vulnerarunt: coram vero pars major, cum Graeci in adversam etiam ripam evassissent, adhuc fugiens conspiciebatur. Qui autem obviam venerant, cum viriles praestarent animos, atque adeo ultius quam commodum esset progredierentur, aliquanto post illos, qui cum Xenophonte erant, tursus transierunt: aliquorum etiam aliqui vulnerati sunt.

CAPUT IV.

Cum autem universi jam transissent, metitum sub instructis ordinibus per totam Armeniam planitiem, collesque leniter surgentes, non minus quinque parasangis, iter fecerunt: neque enim prope flumen ulli erant vici, propter ea quae cum Carduchis gerebantur bella. Vicius autem ad quem pervenire, magnus erat et regiam habebat in usum satrapae, plurimisque domibus superstabant turres: ac commeatus larga erat copia. Inde castris alteris, parasangas decem progressi sunt, donec supra Tigris fluvii fontes evassissent. Inde castris tertiis, parasangas quindecim progressi sunt, ad Teleboam fluvium. Pulcher is quidem erat, sed non magnus: multi vero circum annum erant vici. Locus hic adpellabatur Armenia ad occidentem vergens. Eius praetextus erat Tiribazus, qui et regi fuit amicus: et quoties ab erat, nullus alius regem inequum tollebat. Hic cum e puteis Graecos versus advehebatur, praemissoque interprete, velle se cum iis qui imperium obtinebant colloqui significabat. Ducibus cum ut audirent visum est; atque adeo cum ad locum accessissent, e quo audiri quidquid diceretur posset, quid vellet interrogabant. Aiebat ille hac se conditione cum iis foedus inire velle, ut nec ipse Graecos laderet, nec ipsi domos exurerent; commeatus tamen, quantis indigerent, caperent. Comprobata sunt haec ducibus, et iis conditionibus foedus pacti sunt.

Inde castris tertiis, parasangas quindecim, per planitiem progressi sunt: Tiribazusque eos suis cum copiis subsequabatur, ex stadium fere decem intervallo: atque hic ad regiam pervenerunt vicosque circa eam multos, magna commeatus copia repletos. Cum autem in castris degerent, multa nix nocte decidit: quare mane visum est ut militum cohortes ac duces hinc inde in vicos diverterent: nec enim hostem cernebant ullum, et quia magna nivis esset copia, tutum esse videbatur. Hic iis commeatus illi omnes, humanis qui usibus sunt apti, aderant, animalia, frumentum, vina vetera eaque fragrantia, uvae passae, omnis generis legumina. Eorum autem, a castris qui longius palati fuerant, nonnulli dicebant exercitum se vidisse, nocteque multos ignes adparuisse. Itaque visum est ducibus tutum non esse hinc inde in vicos divertere, sed potius copias rursus esse cogendas. Quare rursus inde convenerunt, quippe quod ipsis caelum serenum videretur. Verum iis ibi pernottantibus, vis ingens adeo nivis incidit, ut tum armatum homines, qui humi jacebant, legeret: etiam jumentum nix constrinxerat, longaue adeo praetorpe erat surgendi

τῶν ἀλυσινόν ἦν ἡ χιὼν ἐπιπατωκυῖα, δὴ μὴ περιβ-
ρεῖται. (12) Ἐπεὶ δὲ Ξενοφὼν ἐτολμησε γυμνὸς ἀνα-
στὰς σελῖν ξύλα, τάχα ἀναστὰς τις καὶ ἄλλος ἐκείνου
ἐρελόμενος ἐσχιζεν. Ἐκ δὲ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι ἀνα-
στάντες πῦρ ἑκάκων καὶ ἐχρίοντο. (13) πολὺ γὰρ ἐνταῦ-
θα εὐρίσκειτο χρίσμα, ὃ ἐχρίοντο ἀν' ἐλαίου, σῦειον καὶ
σησάμινον καὶ ἀμυγδαλίον ἐκ τῶν πικρῶν καὶ τερε-
βινθίνον. Ἐκ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων καὶ μύρον εὐρί-
σκετο.

14. Μετὰ ταῦτα ἐδόκει πάλιν δισκηνητέον εἶναι εἰς
τὰς κώμας εἰς στέγας. Ἐνθα δὲ οἱ στρατιῶται σὺν
πολλῇ κραυγῇ καὶ ἡδονῇ ἤσαν ἐπὶ τὰς στέγας καὶ τὰ
ἐπιτήδεια· ὅσοι δὲ ὅτε τὸ πρότερον ἀπήσαν τὰς οἰκίας
ἐνέειρσαν ὑπὸ τῆς αἰθρίας δίκην ἐδίδωσαν κακὸς σκη-
νῶντες. (16) Ἐντεῦθεν ἐπεμψαν νυκτὸς Δημοκράτην
Τιμενίτην ἄνδρα δόντες ἐπὶ τὰ ὄρη ἔνθα ἔφασαν οἱ
ἐκπαλαιδαννύμενοι καθορᾶν τὰ πυρά· οὗτος γὰρ ἐδόκει
καὶ πρότερον πολλὰ ἡδὲ ἀληθεύσαι τοιαῦτα, τὰ ὅντα
τε ὅς ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς οὐκ ὄντα. (16) Πορευ-
θεὶς δὲ τὰ μὲν πυρά οὐκ ἔφη ἰδεῖν, ἄνδρα δὲ συλλαβὼν
ἔκιν ἄγων ἔρχοντα τὸζον Περσικὸν καὶ φαρέρταν καὶ
σάγαριν ὁσανπερ αἱ Ἀμαζόνες ἔχουσιν. (17) Ἐρωτώ-
μενος δὲ ποδαπὸς εἴη Πέρσης μὲν ἔφη εἶναι, πορευέ-
σθαι δ' ἀπὸ τοῦ Τιριβάζου στρατεύματος, ὅπως ἐπιτή-
δεια λάβοι. Οἱ δ' ἡρώτων αὐτὸν τὸ στρατεύμα ὅπου
τε εἴη καὶ ἐπὶ τίνι συνευλεγμένον. (18) Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι
Τιριβάζος εἴη ἔχων τὴν τε αὐτοῦ δύναμιν καὶ μισθο-
ζήρους Χάλυβας καὶ Ταόχους παρεσκευάσθαι δὲ αὐτὸν
ἔφη ὡς ἐπὶ τῇ υπερβολῇ τοῦ ὄρους ἐν τοῖς στενοῖς, ἥπερ
μνηστῆρ εἴη πορεία, ἐνταῦθα ἐπιθησόμενον τοῖς Ἑλλη-
σιν. (19) Ἀκούσας τοῖς στρατηγοῖς ταῦτα ἐδοξε τὸ
στράτευμα συναγαγεῖν καὶ εὐθὺς φύλακας καταλιπόν-
τας καὶ στρατηγὸν ἐπὶ τοῖς μένουσι Σοφρίνετον Στυμ-
φάλειον ἐπορεύοντο ἔχοντες ἡγεμόνα τὸν ἀλόντα ἄνθρω-
πον. (20) Ἐπειδὴ δὲ ὑπερέβαλλον τὰ ὄρη, οἱ πελτασταὶ
πρώτους καὶ κατιδόντες τὸ στρατόπεδον οὐκ ἔμειναν
τὰς πάλιας, ἀλλ' ἀνακραγόντες ἔθεν ἐπὶ τὸ στρατό-
πεδον. (21) Οἱ δὲ βάρβαροι ἀκούσαντες τὸν θόρυβον
οὐκ ὑπέμειναν, ἀλλ' ἔφρουγον ὁμῶς δὲ καὶ ἀπέθανόν τι-
νες τῶν βαρβάρων καὶ ἵπποι ἤλωσαν εἰς εἴκοσι καὶ ἡ
πικρὴ τῆ Τιριβάζου ἑάλω καὶ ἐν αὐτῇ κλίνει ἀργυρόπο-
δες καὶ ἐκπώματα καὶ οἱ ἀρτοκόποι καὶ οἱ οἰνογόοι
ρέσκοντες εἵναι. (22) Ἐπειδὴ δὲ ἐπύθοντο ταῦτα οἱ
τῶν ὁπλιτῶν στρατηγοί, ἐδόκει αὐτοῖς ἀπέναι τὴν τα-
χίστην ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μὴ τις ἐπιθεσις γένοιτο τοῖς
καταλειμμένοις. Καὶ εὐθὺς ἀνακλασάμενοι τῇ
καλιγῇ ἀπήσαν, καὶ ἀφίκοντο αὐθημερὸν ἐπὶ τὸ
στρατόπεδον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐδόκει πορευτέον εἶναι ὅπῃ δύναιντο
τάχιστα πρὶν ἢ συλληγῆναι τὸ στρατεύμα πάλιν καὶ κα-

cunctatio : jacentium vero in quos quæ inciderat nix, nec
defluerat, eos calefaciebat. Sed posteaquam Xenophon
surgens nudus ausus est ligna findere, mox et alius quis-
piam surgens ab illo quæ abstulerat ligna fudit. Tum vero
alii quoque surgentes ignem accendebant et semet unge-
bant : nam multum hic unguentum reperere quo uteban-
tur : nam multum hic unguentum reperere quo uteban-
tur olei loco, scilicet suillum, sesaminum, amygdalinum,
ex amygdalis amaris confectum, et terebinthinum. De his
ipsis rebus etiam unguentum fragrans inveniebatur.

Secundum hæc iterum videbatur in vicorum tecta di-
vertendum esse. Ibi tum milites magno cum clamore et
magna voluptate ad tecta et commeatus tendebant : quot-
quot autem, id temporis quo prius de vicis abierant, exus-
serant domos, pœnas hi dederunt illas, ut sub dio misere
cubarent. Inde noctu Democratem Temenitem, datis ei
militibus, in montes eos miserunt, e quibus hinc inde pa-
lati milites ignes se videre dixerant : nam is jam antea lu-
jusmodi multa vere narrasse videbatur, quæ revera existe-
bant, tanquam quæ revera existerent, et quæ revera non
existerent, tanquam quæ non revera existerent. Hic autem
profectus, ignes se vidisse negabat, verum hominem quem
ceperat secum ducebat, qui arcum habebat Persicum et
pharetram, et securim, qualem habent Amazones. Cum-
que interrogaretur, cujus esset, Persam se esse aiebat et
a Tiribazi exercitu profectum, ut commeatus pararet. Eum
interrogabant illi, quantus esset Tiribazi exercitus, et qua
de causa collectus. Respondit is, Tiribazum et suas ha-
bere copias, et mercenarios Chalybas Taochosque ; eumque
se parasse aiebat, ut in cacumine montis loca ad angusta,
qua unicum pateret iter, ibi Græcos adoriretur. Ducibus,
hæc cum audissent, visum est colligendas esse copias : ac
mox adeo relictis custodibus, duceque manentibus istic
dato Sophæneto Stympthalio, pergebant cum itineris duce,
homine illo captivo. Posteaquam montes superassent, pel-
tastæ progressi et conspicati castra, gravis armaturæ mi-
lites non expectarunt, sed clamore sublato castra cursu
invadunt. At barbari tumultum ut audierunt, non subste-
runt, sed in fugam se conjecere : ex barbaris tamen non-
nulli interfecti erant ; et equi capti circiter viginti, captum
etiam erat Tiribazi tentorium, quique in eo erant argenteis
pedibus lectuli, et pocula, et nonnulli qui se pistores ac pin-
cernas esse dicerent. Hæc omnia cum gravis armaturæ
militum duces rescivissent, quam celerissime ad castra disce-
dendum statuunt, ne quis impetus in eos fieret, qui relictī
fuerant. Itaque statim, cum tuba receptui cecinissent,
discessere, eodemque die ad castra perveniunt.

CAPUT V.

Postridie, quanta fieri celeritate posset, pergendum esse
videbatur, priusquam hostilis exercitus iterum cogeretur,

ταλαθεῖν τὰ στενά. Συστανοσάμενοι δ' εὐθὺς ἐπορεύοντο διὰ γιγνός πολλῆς ἡμερόνυχας ἔχοντες πολλοὺς καὶ αὐθημερόν υπερβαίνοντες τὸ ἄκρον ἐπ' ᾧ ἔκειθεν ἐπιτίθεσθαι Τιρίβαζος κατεστρατοπεδεύσαντο. 2 Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο σταθμούς ἑκάστους τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ διέβαινον αὐτὸν βρεχόμενοι πρὸς τὸν ὁμαλὸν. Ἐγένοντο δὲ αὐτοῦ αἱ πηγαὶ οὐ πρὸς οὐρανὸν εἶναι. 3 Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ γιγνός πολλῆς καὶ πεδίου σταθμούς τρεῖς παρασάγγας πεντεκαίδεκα. Ὁ δὲ τρίτος ἐγένετο χαλεπὸς καὶ ἄνεμος βορρᾶς ἐναντίος ἔπνευ παντάπασιν ἀποκαίων πάντα καὶ πηγὰς τοὺς ἀνθρώπους. 4 Ἐνθα δὲ τῶν μάντεων τις εἶπε σφαγιασέσθαι τῷ ἀνέρω, καὶ σφαγιαῖσται· καὶ πᾶσι δὲ περιουσίως ἰδοὺ λῆξαι τὸ χαλεπὸν τοῦ πνεύματος. Ἦν δὲ τῆς γιγνός τὸ βάθος ὄργυια· ὥστε καὶ τῶν υποζυγίων καὶ τῶν ἀνδραπόδων πολλὰ ἀπόλειτο καὶ τῶν στρατιωτῶν ὡς τριάκοντα. 5) Διερμύνοντο δὲ τὴν νύκτα πῦρ καίοντες ξύλα δ' ἦν ἐν τῇ σταθμῷ πολλά· οἱ δὲ ὅψε' προσόντες ξύλα οὐκ εἶχον. Οἱ οὖν πάλαι ἔχοντες καὶ πῦρ καίοντες οὐ προσέειπον πρὸς τὸ πῦρ τοὺς ὀψίζοντας, εἰ μὴ μεταδόντες αὐτοῖς πυρὸς ἢ ἄλλο τι εἰ τι ἔχοντες βρωτόν. 6) Ἐνθα δὲ μετεδίδοντο ἀλλήλοις ὅν ἔχον ἕκαστοι. Ἐνθα δὲ τὸ πῦρ ἐκάετο διατρηχομένης τῆς γιγνός βόθροι ἐρίγγοντο μεγάλοι ἔστε ἐπὶ τὸ δάπεδον οὐ δὴ παρῆν μετρεῖν τὸ βάθος τῆς γιγνός. 7) Ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἐπισύσαν ἡμέραν ὅλην ἐπορεύοντο διὰ γιγνός, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐβουλήμασσαν. Ξενοφὼν δ' ὁπισθοφυλακῶν καὶ καταλαμβάνων τοὺς πίπτοντας τῶν ἀνθρώπων ἡρπάζει ὅτι τὸ πάθος εἶη. 8) Ἐπειδὴ δὲ εἰπέ τις αὐτῷ τῶν ἐμπεύρων ὅτι σαρῶς βουλήμισσι, κύν τι φάγωσιν, ἀναστῆνται, περιῶν περὶ τὰ υποζύγια, εἰ πού τι ὀρώη βρωτόν, διεδίδου καὶ διέπειπε δίδοντας τοὺς δοναμένους παρατρέχειν τοῖς βουλήμισιν. Ἐπειδὴ δὲ τι ἐμπαύριον, ἀνίσταντο καὶ ἐπορεύοντο. 9) Πορευομένων δὲ Χειρίσφορος μὲν ἀμφὶ κνέφας πρὸς κώην ἀρκενέται, καὶ ὑδροφορούσας ἐκ τῆς κώμης πρὸς τῇ κρήνῃ γυναικας καὶ κόρας καταλαμβάνει ἐμπροσθεν τοῦ ἐρύματος. 10) Ἀὐταὶ ἡρώτων αὐτοὺς τίνας εἶεν. Ὁ δ' ἐρμηνεύς εἶπε περὶ σὺν τὴν παρὰ βασιλείῳ πορεύοντο πρὸς τὸν σατράπην. Αἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ἐνταῦθα εἶη, ἀλλ' ἀπέχου ὅσον παρασάγγην. Οἱ δ', ἐπεὶ ὅψε' ἦν, πρὸς τὸν κωμάρχην συνεισέρχονται εἰς τὸ ἔρυμα σὺν ταῖς ὑδροφόροις. 11) Χειρίσφορος μὲν οὖν καὶ ὅσοι ἐδυνήθησαν τοῦ στρατεύματος ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο, τῶν δ' ἄλλων στρατιωτῶν οἱ μὴ δυνάμενοι διατελέσαι τὴν ὁδὸν ἐνοκτέρευσαν ἄσιτοι καὶ ἄνευ πυρός· καὶ ἐνταῦθα τινες ἀπόλοντο τῶν στρατιωτῶν. 12) Ἐλείποντο δὲ τῶν πολεμίων συνελεγμένοι τινὲς καὶ τὰ μὴ δυνάμενα τῶν υποζυγίων ἡρπάζον καὶ ἀλλήλοις ἐμάχοντο περὶ αὐτῶν. Ἐλείποντο δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν οἱ τε διεσφαρμένοι ὑπὸ τῆς γιγνός τοὺς ὀφθαλμούς οἱ τε ὑπὸ τοῦ ψύγους τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν ἀποσεσηπότας. 13) Ἦν δὲ τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς

angustaque illa loca occuparet. Atque adeo vasis mox collectis, per nivem multam proficiscebantur, itinerum duobus multis instructi: eodemque die cum jugum illud superassent, in quo Tiribazus ipsos adgredi voluerat, castra metati sunt. Inde castris tertiis, in solitudine positis, parasangas quindecim, ad Euphratem amnem profecti sunt: eumque ad umbilicum usque se madeficientes transierunt. Ferebantur ab eo loco fontes ejus haud procul abesse. Inde per multam nivem et planitiem castris tenuis, parasangas quindecim progressi sunt. Tertia vero mansio fuit gravis, ventusque Boreas adversus flabat, omnia omnino adurens et congelans homines. Ibi tum quidam e vatibus vento ut sacrificarent praecepit; itaque res sacra facta est; omnibusque manifesto visa est flatus saevitia desinere. Nivis autem altitudo aequabat orgyiam: adeo ut et jumentorum et mancipiorum magnus interiret numerus, et militum fere triginta. Noctem integram ignes accendebant, quippe castrorum in loco multa erant ligna: at qui sero processerant, ligna non habebant. Quamobrem illi, qui jam dudum huc venerant, et ignes accenderant, serius venientes ad ignem non admittiebant, nisi triticum, vel quid aliud, si habuerint, esculentorum, cum iis communicarent. Ibi tum inter se quae habebant singuli communicarunt. Quibus autem in locis accendebatur ignis, nive liquefacta, scrobes efficiebantur magni ad solum usque, ubi nivis altitudinem metiri erat. Inde toto subsequente die per nivem iter faciebant, ac multi praefame ingenti defecerunt homines. Xenophon autem, cum extremo in agmine curaret, et offenderet homines humi qui jacerent, primum quid illud morbi esset ignorabat. Posteaquam vero quidam ex usu peritis ei dixisset, istos homines plane praefame ingenti deficere, ac, si quid ederent, surrecturos, ad jumenta pergens, si quid ederent, surrecturos, ad jumenta pergens, si quid esculenti cerneret, partim ipse dabat, partim, qui undique discurrere possent et per famem deficientibus dare, dimittebat. Cum quid autem comedissent, surgebant et ire pergebant. Hoc modo cum proficiscerentur, Chirisophus sub crepusculum ad vicum quendam pervenit, ac de vico mulieres et puellas aquam ferentes propter fontem ante munitionem offendit. Eos interrogabant istae, quinam essent. Et interpretes lingua dixit Persica a rege se ad satrapam proficisci. Responderunt istae, ipsum ibi non esse, sed abesse parasangae circiter intervallo. Illi vero, quia serum erat diei, ad vici praefectum cum mulieribus aquam gestantibus in munitionem una ingrediuntur. Hic quidem Chirisophus et de exercitu quotquot poterant castra posuerunt: ex ceteris militibus qui iter peragere non poterant, absque cibis hi et igne pernoctarunt: ibique adeo militum nonnulli perierunt. Ceterum ex hostibus quidam collecti subsequebantur, et jumenta invalida rapiebant, deque iis inter se pugnabant. Praeterea a tergo relinquebantur ex militibus quidam, tum quorum nive corrupti erant oculi, tum quorum ex frigore pedum digiti putruerant. Oculis

ἐπιχώρημα τῆς χιόνης εἰ τις μέλαν τι ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πορεύοιτο, τῶν δὲ ποδῶν εἰ τις κινεῖτο καὶ μηδέποτε ἤσυχίαν ἔχει καὶ εἰ τὴν νύκτα ὑπολούοιτο· (14) ὅσοι δὲ ὑποδεδεμένοι ἐκοιμῶντο, εἰσδύοντο εἰς τοὺς πόδας οἱ ἱμάντες καὶ τὰ ὑποδήματα περιεπῆγγυντο· καὶ γὰρ ἤσαν, ἐπειδὴ ἐπέλιπε τὰ ἀρχαῖα ὑποδήματα, καρῶσθαι αὐτοῖς, πεποιημένοι ἐκ τῶν νεοδάρτων βοῶν· (15) διὰ τὰς τοιαύτας οὖν ἀνάγκας ὑπελείποντο τινες τῶν στρατιωτῶν· καὶ ἰδόντες μέλαν τι χωρίον διὰ τὸ ἐλλειοπέναι αὐτοὺς τὴν χιόνα εἰκαζον τετρημένοι· καὶ τετρήκει διὰ κρήνην τινὰ ἢ πλησίον ἦν ἀτμύλλουσα ἐν νύκτι· Ἐνταῦθ' ἐκτραπόμενοι ἐκάθοντο καὶ οὐκ ἔφασαν πορεύεσθαι. (16) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔχων ὀπισθοφύλακας ὡς ἤσθετο, εἰδεῖτο αὐτῶν πάση τέχνῃ καὶ μηχανῇ μὴ ἀπολείπεσθαι, λέγων ὅτι ἐπονται πολλοὶ πολέμιοι συνειλεγμένοι, καὶ τελευτῶν ἐγαλέπαιναν. Οἱ δὲ σφάττειν ἐκέλευον· οὐ γὰρ ἂν δύνασθαι πορευθῆναι. (17) Ἐνταῦθα ἔδοξε κράτιστον εἶναι τοὺς ἐπομένους πολέμιους εὐδοῦσαι, εἰ τις δύναιτο, μὴ ἐπίοιεν τοῖς κάμονοις. Καὶ ἦν μὲν πῶτος ἡδῶ, οἱ δὲ προσῆσαν πολλῶν θορύβῳ ἀμφὶ ὧν εἶλον διαφερόμενοι. (18) Ἐνθα δὲ οἱ μὲν ὀπισθοφύλακες ἄτε ὑγιαίνοντες ἔξαναστάντες ἔδραμον εἰς τοὺς πολέμιους· οἱ δὲ κάμοντες ἀνακραγόντες ὅσον ἡδύναντο μέγιστον τὰς ἀσπίδας πρὸς τὰ δόρατα ἐκρούσαν. Οἱ δὲ πολέμιοι δεισάντες ἤσαν ἑαυτοὺς κατὰ τῆς χιόνης εἰς τὴν νύκτιν, καὶ οὐδεὶς ἔτι οὐδαμῶς ἐφθέγγετο. (19) Καὶ Ξενοφῶν μὲν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εἰπόντες τοῖς ἀσθενούσιν ὅτι τῇ ὑστεραίᾳ ἤξουσιν τινες ἐπ' αὐτοὺς, πορευόμενοι πρὶν τέτταρα στάδια διελθεῖν ἐντυγχάνουσιν ἐν τῇ ὁδῷ ἀναπαυομένους ἐπὶ τῆς χιόνης τοῖς στρατιώταις ἐγκαταλυμένοις, καὶ οὐδὲ φυλακὴ εὐδεμὴα καθεστήκει· καὶ ἀνίστασαν αὐτούς. (20) Οἱ δὲ λέγοντες ὅτι οἱ ἐμπροσθεν οὐχ ὑποχωροῖεν. Ὁ δὲ παρῶν καὶ παραπέμπων τῶν πελταστῶν τοὺς ἰσχυροτάτους ἐκέλευε σκέψασθαι τί εἴη τὸ κωλύον. Οἱ δὲ ἀπήγγελλον ὅτι ὅλον οὕτως ἀναπαύοιτο τὸ στράτευμα. (21) Ἐνταῦθα καὶ οἱ ἀμφὶ Ξενοφῶντα ἡλίσθησαν αὐτοῦ ἐντι πυρὸς καὶ ἀδειπνοῖ, φυλακὰς οἷας ἐδύναντο καταστήσαντες. Ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἦν, ὃ μὲν Ξενοφῶν πέμψας πρὸς τοὺς ἀσθενούντας τοὺς νεωτάτους ἀναστήσαντας ἐκέλευεν ἀναγκάζειν προΐεσαι. (22) Ἐν δὲ τούτῳ Χειρίσοφος πέμπει τῶν ἐκ τῆς κώμης σκεφομένων πῶς ἔχουσιν οἱ τελευταῖοι. Οἱ δὲ ἀσμενοὶ ἰδόντες τοὺς μὲν ἀσθενούντας τούτοις παρέδωσαν κομίζειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, αὐτοὶ δὲ ἐπορεύοντο, καὶ πρὶν εἰκοσι στάδια διελθῆναι ἦσαν πρὸς τῇ κώμῃ ἔνθα Χειρίσοφος ἡλίσσεται. (23) Ἐπεὶ δὲ συνεγένοντο ἀλλήλοισιν, ἔδοξε κατὰ τὰς κώμας ἀσφαλὲς εἶναι τὰς τάξεις σκηνοῦν. Καὶ Χειρίσοφος μὲν αὐτοῦ ἔμεινε, οἱ δὲ ἄλλοι διαλαχόντες ἐκ ἑωρῶν κώμας ἐπορεύοντο ἕκαστοι τοὺς ἑαυτῶν ἔχοντες. (24) Ἐνθα δὲ Πολυκράτης Ἀθηναῖος λοχαγὸς ἐκέλευεν ἀφίεσθαι ἑαυτόν· καὶ λαβὼν τοὺς εὐζώνους, θέων ἐπὶ τὴν κώμην ἣν εἰλήχει Ξενοφῶν καταλαμβάνει πάντας ἔνδον τοὺς κωμήτας καὶ τὸν κωμάρχην, καὶ πῶλους

autem erat adversus nivem adjumento, si quis dum pergebat nigri aliquid ante oculos haberet; pedibus, si quis se commoveret, ac nunquam interquiesceret, si noctu etiam calceamenta solveret. Quotquot autem calceati cubabant, lora in pedes eorum descendebant, et calcei pedibus undique adfigebantur: etenim ipsis, posteaquam veteres calcei defecissent, carbatinae erant de corio recens bobus detracto confectae. Ob necessitates igitur hujusmodi milites quidam a tergo relictī erant; et nigrum quandam conspicati locum, quod istic nix defecisset, liquatam eam existimabant. Et erat sane liquata propter fontem quandam, qui haud procul in saltu quodam vaporabat. Huc cum divertissent, considerabant, ac perrecturos se negabant. Id cum Xenophon, agminis extremi ductor, intellexisset, quavis arte machinaque obsecrabat eos, ne a tergo manerent; dicens, multos sequi hostes collectos: tandem etiam se iratum praeibit. At illi jugularet ipsos hortabantur: neque enim fieri posse aiebant, ut pergerent. Ibi tum visum est optimum esse, ut sequentes hostes terrent, si quis id posset, ne in laborantes irruerent. Jamque obortae erant tenebrae, et hostes magno cum tumultu accedebant, de rebus quas ceperunt inter se dissidentes. Tum vero extremi agminis milites exsurgunt, quippe qui bona adhuc erant valetudine, et cursu in hostes feruntur: et qui ab itinere laborabant, sublato quam possent maximo clamore, scuta hastis illidunt. Hostes timore percussi in saltum illum per nivem se demittunt, nec jam quisquam amplius clamorem usquam edidit. Ac Xenophon quidem et qui cum eo erant, ubi significassent aegris illis postridie venturos quosdam ad ipsos, iter pergentes priusquam stadia quatuor confecissent, in milites per viam in nive requiescentes eosque obiectos incidunt, nec ullae ipsis constitutae aderant excubiae: et hos quidem excitant. Aiebant autem hi priores ordines non procedere. At Xenophon ipse progressus, et peltastarum robustissimos quosdam praemittens, dispicere jubebat quid illud esset eos quod impediret. Renuntiabant illi totum exercitum hoc modo requiescere. Ibi tum et illi qui circa Xenophontem erant illic absque igne et incensis pernoctabant, constitutis, quales sane poterant, excubiis. Cum autem prope dies adesset, Xenophon missis ad aegrotantes de junioribus aliquot, praecepit ut eos excitarent, et progredi cogerent. Interea Chirisophus quosdam ex vico mittit, qui quo pacto extremi agminis milites se haberent, quaererent. Hi, laetis eos oculis conspicati, aegrotos illos, ut in castra deducendos curarent, tradiderunt; ipsi iter pergebant: ac priusquam stadia viginti confecissent, erant in vico, ad quem diverterat Chirisophus. Posteaquam convenissent omnes, visum est tuto id fieri posse, si cohortes apud vicos contubernia haberent. Et Chirisophus quidem eo mansit loco, ceteri, sortiti quos cernebant vicos, suos quique nacti abibant. Ibi tum Polycrates Atheniensis, cohortis ductor, ipsum ut dimitterent petivit: sumptisque adeo secum hominibus expeditis, ad vicum currit, quem sortitus fuerat Xenophon, et vicanos omnes in eo ipsumque vici praefectum deprehen-

εἰς δασμὸν βασιλεῖ τρεπομένους ἑπτακαίδεκα, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ κομάρχου ἐνάτην ἡμέραν γεγαμημένην· ὃ δ' ἄνθρωπος αὐτῆς λαγῶς ὄχετο θηράσων καὶ οὐκ ἦλθ' ἐν ταῖς κόμαις. (25) Αἱ δ' οἰκίαι ἦσαν κατὰ γείτονας, τὸ μὲν στόμα ὥσπερ φρέατος, κάτω δ' εὐρεῖται· αἱ δὲ εἰσόδου τοῖς μὲν υποζυγίοις ὄρουται, οἱ δὲ ἄνθρωποι κατεβάνον ἐπὶ κλίμακας. Ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις ἦσαν αἶγες, οἶες, βοες, ὄνοι, καὶ τὰ ἔκγονα τούτων· τὰ δὲ κτήνη πάντα γῆλῳ ἐνδόν ἐτρέφοντο. (26) Ἦσαν δὲ καὶ πυροὶ καὶ κρίθαι καὶ ὄσπρια καὶ οἶνος κρίθινος ἐν κρατῆρσιν ἐνήσαν δὲ καὶ αὐταὶ αἱ κρίθαι ἰσογαλεῖς, καὶ κλάμποι ἐνέκειντο, οἱ μὲν μεζύρους οἱ δὲ ἐλάττους, γόνυκα οὐκ ἔχοντες. (27) τούτους δ' εἶδε ὅποτε τις διψῶν λαβόντα εἰς τὸ στόμα μύζειν. Καὶ πάνυ ἄκατος ἦν, εἰ μὴ τις ὕδωρ ἐπιπείνῃ καὶ πάνυ ἡδύ συμμάχοντι τὸ πόμα ἦν. (28) Ὁ δὲ Ξενοφῶν τὸν μὲν ἄρροντα τῆς κόμης ταύτης σύνδειπνον ἐποιήσατο καὶ ὑπόβειν αὐτὸν ἐκέλευε λέγων· ὅτι οὔτε τῶν τέκνων στερεήσονται τὴν τε οἰκίαν αὐτοῦ ἀντεμπλήσαντες τῶν ἐπιτηδείων ἀπείσιν, ἢν ἀγαθόν τι τῷ στρατεύματι ἐξηγησάμενος φάνηται ἔξ' ἂν ἐν ἄλλῳ εἶναι γένονται. (29) Ὁ δὲ ταῦτα ὑπισχεσάμενος, καὶ φιλοσπονδούμενος αὐτὸν ἔφαθεν· ἐθαλὴν κατοικοῦντα· ταύτην μὲν αὖν τὴν νύκτα διασκηνίσαντες οὕτως ἐκοιμήθησαν ἐν πᾶσιν ἀρθροῖς πάντες οἱ στρατιῶται, ἐν φυλακῇ ἔχοντες τὸν κομάρχην καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ὅμοι ἐν ὀφθαλμοῖς. (30) Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ Ξενοφῶν λαβὼν τὸν κομάρχην πρὸς Χειρίσφον ἐπαρῆντο· ὅπου δὲ παρὶς κόμην, ἐτρέπετο πρὸς τοὺς ἐν ταῖς κόμαις καὶ κατελάμβανε πανταχοῦ εὐοχρούμενους καὶ εὐθυμούμενους, καὶ οὐδαμῶθεν ἄρρεσαν πρὶν παραθεῖναι αὐτοῖς ἄριστον. (31) οὐκ ἦν δ' ὅπου οὐ παρετίθεσαν ἐπὶ τὴν αὐτὴν τράπεζαν κρέα ἄρνεα, ἐρίφεια, χοίρεια, μόσχια, ὀνίθια, σὺν πολλοῖς ἄρτοις τοῖς μὲν πυρρίοις τοῖς δὲ κριθίνους. (32) Ὅποτε δὲ τις φιλοσπονδούμενός τῳ βούλοιο προπέμπει, εἴκειν ἐπὶ τὸν κρατῆρα, ἐνθεν ἐπικύβαντα εἶδει βορῶντα πίνειν ὥσπερ βοῶν. Καὶ τῷ κομάρχει ἐδίδωσαν λαμβάνειν ὅτι βούλοιο. Ὁ δὲ ἄλλο μὲν οὐδὲν εἰδέμετο, ὅπου δὲ τινα τῶν συγγενῶν ἴδοι, πρὸς αὐτὸν αἰεὶ ἐλάμβανεν. (33) Ἐπεὶ δ' ἦλθον πρὸς Χειρίσφον, κατελάμβανον κακείνους σκηνοῦντας ἐσπερανόμενους τοῦ ξηροῦ γιλοῦ στεφάνους, καὶ διακονοῦντας Ἀρμενίους παῖδας ἐν ταῖς βαρβαρικαῖς στολαῖς· τοῖς δὲ παισὶν ἐδείκνυσαν ὥσπερ ἐνεοῖς ὅτι δέοι ποιεῖν. (34) Ἐπεὶ δ' ἀλλήλους ἐφιλοσπονήσαντο Χειρίσφους καὶ Ξενοφῶν, κοινῇ δὲ ἀνθρώπων τὸν κομάρχην διὰ τοῦ περσιζόντος ἐρμηνεύς τις εἶη ἡ χώρα. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι Ἀρμενία. Καὶ πάλιν ἡρώτων τίνοι οἱ ἵπποι τρέφονται. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι βασιλεῖ δασμὸς τὴν δὲ πλησίον χώραν ἔφη εἶναι Χαλυβίας, καὶ τὴν ὁδὸν ἔφαζεν ἥ εἶη. (35) Καὶ αὐτὸν τότε μὲν ὄχετο ἄγων Ξενοφῶν πρὸς τοὺς εἰσόδου οἰκέτας, καὶ ἵππων ὃν εἰλήφει παλαιότερον δίδωσι τῷ κομάρχει ἀναορέψαντι καταλῦσαι, ὅτι ἤκουσεν αὐτὸν ἱερὸν εἶναι τοῦ Ἰλίου, δεδιώς μὴ ἀποθάνῃ· ἐκεκώκωτο γὰρ ὑπὸ τῆς

dit, pullos etiam equinos septemdecim, qui regi tributi nomine alebantur, et vici praefecti filiam, quae nona ante die nupta fuerat : vir autem ejus lepores venatum abierat, nec in vicis usquam captus fuit. Domus hic erant subterraneae, ac ostium quidem cujusque putei instar erat ostium, cum in imo late essent : jumentis introitus erant effossi, homines per scalas descendebant. Ipsi in ardis erant caprae, oves, boves, gallinae earumque fortis : jumenta intus omnia pabulo nutriebantur. Erat etiam triticum, et hordeum, et legumina, et vinum hordeaceum in crateribus : quin et hordeum ipsum in vasis inerat labra eorum aequans : in iisdem jacebant et calami, partim majores, partim minores, enodes. Hos cum quis sitiret, in os sumptos eum sugere oportebat : ac potus is admodum erat fortis, ni quis aquam infunderet : ac valde gratus erat bibenti potus, qui quidem esset ei adsuefactus. Xenophon autem vici istius praefectum comae adhibuit, eumque bono esse jubebat animo, dicens eum nec liberis fore orbatum, et se, domum ei rebus necessariis ubi vicissim replerent, abituros, si quidem exercitui, donec ad nationem aliam pervenissent, boni alicujus auctor fuisse visus sit. Haec ille pollicebatur, atque ut benevolentiam suam declararet, quo loco vinum defossum esset, indicavit. Hanc igitur noctem milites domicilia hinc inde nacti sic in rerum omnium copia requiescebant, cum interea vici praefectum in custodia, et lieros simul ejus in oculis haberent. Postero die Xenophon sumpto secum vici praefecto, ad Chirisophum proficiebatur : quacunque autem vicum aliquem praeteriret, ad eos, qui in vicis erant, divertebat, et ubique eos convivia agentis ac lectitia adfectos offendit, atque nullo sane ex loco eum prius dimittebant, quam prandium ei adposuissent : nec erat ubi non in eadem mensa carnes agninas, hominas, vitulinas, gallinaceas, multis cum pamilis, partim triticeis, partim hordeaceis, adponebant. Ac cum quis benevolentiae declarandae studio alicui propinare vellet, ad craterem eum trahebat : inde prono capite bovis instar sorbentem bibere oportebat. Etiam vici praefecto, quicquid vellet, sumendi potestatem faciebat. Is vero aliud quidem nihil accipiebat : sed cognatum sicuti alicui videret, eum semper ad se recipiebat. Cum ad Chirisophum venisset, illos etiam convivia sub tectis agentes offendunt, coronis ex arido gramine redimitos, quibus et pueri Armenii stolis barbaricis amicti ministrabant : atque pueris hisce tanquam surdis ostenderunt quid facto opus esset. Posteaquam se invicem comiter exceperant Chirisophus et Xenophon, communiter vici praefectum per interpretem Persice loquentem interrogabant, quamnam haec esset regio. Dicebat ille Armeniam esse. Et rursum quaerunt, cuinam alerentur equi. Regi, respondit is, eos tributi nomine alii : addidit proximam regionem esse Chalybium : simul viam, qua illuc duceret, indicabat. Et tunc quidem eum Xenophon ad familiam suam reducit, equumque, quem sumpserat, seniore vici praefecto tradit, ut enutritum mactaret (quippe quod eum Soli sacrum esse audisset), veritus ne moreretur

πορείας αὐτὸς δὲ τῶν πύλων λαμβάνει, καὶ τῶν ἀλ-
λων στρατηγῶν καὶ λοχαγῶν ἔδωκεν ἑκάστῳ πύλῳ.
(3) Ἦσαν δ' οἱ ταύτῃ ἵπποι μείονες μὲν τῶν Περσικῶν,
θυμειδέστεροι δὲ πολὺ. Ἐνταῦθα δὴ καὶ διδάσκει ὁ
κωμάρης περὶ τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυ-
γίων σακία περιεμβλεῖν, ὅταν διὰ τῆς χιόνης ἀγῶσιν·
ἔπει γὰρ τῶν σακίων κατεδύνοντο μέχρι τῆς γαστροῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἦν ὀγδόη, τὸν μὲν ἡγεμόνα παραδί-
δωσι Χειρισόφῳ, τοὺς δ' οὐκέτις καταλείπει τῇ κω-
μάρῃ, πλὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἄρτι ἡδασκόντος· τοῦτον δ'
Ἐπισθένει Ἀμφιπολίτῃ παραδίδωσι φυλάττειν, ὅπως, εἰ
καλῶς ἡγήσαιοτο, ἔχων καὶ τοῦτον ἀπίοι. Καὶ εἰς τὴν
οἰκίαν αὐτοῦ εἰσεφόρησαν ὡς ἐδύναντο πλείστα, καὶ ἀνα-
ζεύσαντες ἐπορεύοντο. (2) Ἡγεῖτο δ' αὐτοῖς ὁ κωμάρης
ἡλυμένος διὰ χιόνης· καὶ ἤδη τε ἦν ἐν τῇ τρίτῳ σταθ-
μῷ, καὶ Χειρίσοφος αὐτῷ ἐγαλεπάνθη, ὅτι οὐκ εἰς κώ-
μας ἦγεν. Ὁ δ' ἔλεγεν ὅτι οὐκ εἰεν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.
Ὁ δὲ Χειρίσοφος αὐτὸν ἐπαίσει μὲν, ἔδῃσε δ' οὐ. (3) Ἐκ
δὲ τούτου ἐκεῖνος τῆς νυκτὸς ἀποδράς ὄρξετο καταλιπὼν
τὸν υἱόν. Τοῦτό γε δὴ Χειρισόφῳ καὶ Ξενοφῶντι μόνον
ἰάτροσον ἐν τῇ πορείᾳ ἐγένετο, ἣ τοῦ ἡγεμόνος κάκω-
τις καὶ ἀμελεία. Ἐπισθένης δὲ ἡράσθη τε τοῦ παιδὸς
καὶ οὐκ ἔδε κομίσας πιστοτάτῳ ἔρχῃτο. (4) Μετὰ τοῦτο
ἐπορεύθησαν ἑπτὰ σταθμούς ἀνὰ πέντε παρασάγγας
τῆς ἡμέρας παρὰ τὸν Φάσιν ποταμόν, εὖρος κλεθριαῖον.
(5) Ἐνταῦθεν ἐπορεύθησαν σταθμούς δύο παρασάγγας
ἔτι· ἐπὶ δὲ τῇ εἰς τὸ πεδῖον ὑπερβολῇ ἀπῆντησαν αὐτοῖς
Χαλῦβες καὶ Τάχοι καὶ Φασιανοί. (6) Χειρίσοφος δ'
ἐκεῖ κατεῖδε τοὺς πολεμίους ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ, ἐπαύσατο
πορεύμενος, ἀπέχων εἰς τριάκοντα σταδίους, ἵνα μὴ κα-
τὰ κίρας ἄγων πλησιάσῃ τοῖς πολέμοις· παρήγγειλε δὲ
καὶ τοῖς ἄλλοις παράγειν τοὺς λόγους, ὅπως ἐπὶ φά-
λαγγς γένοιτο τὸ στρατεύμα. (7) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον οἱ
ὑπισφύλακες, συνεκάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ λοχα-
γούς, καὶ ἔλεξεν ὧδε· Οἱ μὲν πολέμοι, ὡς ὁρᾶτε, κα-
τήκυσαι τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ὄρους· ὧρα δὲ βουλευέσθαι
ὅπως ὡς καλλίστα ἀγωνισώμεθα. (8) Ἐμοὶ μὲν οὖν
ἰσχυρὸν παραγγεῖλαι μὲν ἀριστοποιεῖσθαι τοῖς στρατιώταις,
ἡμᾶς δὲ βουλευέσθαι εἴτε τήμερον εἴτε αὔριον δοκεῖ
ὑπερβάλλειν τὸ ὄρος. (9) Ἐμοὶ δὲ γε, ἔφη ὁ Κλεάνωρ,
ἰσχυρὸν, ἐπὶ τὰ χεῖρα ἀριστῶμεν, ἐξοπλισαμένους ὡς
τέχιστα ἵνα εἰ ἐπὶ τοὺς ἀνδρας. Εἰ γὰρ διατρίψομεν
τὴν τήμερον ἡμέραν, οἱ τε νῦν ἡμᾶς ὁρῶντες πολέμοι
θαρσύνονται καὶ ἄλλους εἰκὸς τούτων θαρβύνου-
σιν· πλείους προσγενέσθαι. (10) Μετὰ τούτων Ξενοφῶν
ἔειπεν, Ἐγὼ δ' οὕτω γιγνώσκω. Εἰ μὲν ἀνάγκη ἐστὶ
μάχεσθαι, τοῦτο δεῖ παρασκευάσασθαι ὅπως ὡς κράτιστα
μνησώμεθα· εἰ δὲ βουλευόμεθα ὡς βέλτεστα ὑπερβάλλειν,
αὐτὸ μοι δοκεῖ σκοπεῖν εἶναι ὅπως ἐλάττωστα μὲν τραύ-
ματα λάβωμεν, ὡς ἐλάττωστα δὲ σώματα ἀνδρῶν ἀπο-

nam itinere debilitatus fuerat : ipse de equuleis istis quem-
dam accipit, ac ceterorum ducum cohortiumque praefecto-
rum unicuique equuleum dedit. Erant autem equi hoc loco
minores quidem Persicis, sed multo animosiores. Ibi tum
eos docet etiam vici praefectus pedibus equorum et jumen-
torum sacculos circumdare, quoties per nivem irent : nam
absque sacculis ad ventrem usque in nivem demergebantur.

CAPUT VI.

Cum jam dies esset octavus, itineris ducem Chirisopho
tradit Xenophon, vici tamen praefecto domesticos relinquit,
praeter unum filium jam pubescentem. Hunc Epistheni Am-
phipolitano observandum tradit, ut, si recte ducis officio
functus esset, cum illo etiam recepto domum rediret. In
domum autem ejus quam poterant plurima invexerunt; et
motis castris pergebant. Ducebat eos vici praefectus per
nivem solutus; jamque tertiis erant in castris, cum Chiri-
sophus ei succensuit, propterea quod non ad vicos duceret.
Negabat ille vicos hoc esse in loco. At Chirisophus eum ce-
didit quidem, sed non ligavit : hinc ille noctu relicto filio
aufugit. Hoc unicum sane Chirisophum inter et Xenophonem
hoc toto itinere peperit dissidium, ducis nimirum ini-
qua castigatio et in eodem servando negligentia. Puerum
autem adamavit Episthenes, et ubi domum deduxisset, fi-
delissimo utebatur. Post haec castris septem, parasangas
singulos in dies quinque, progressi sunt ad Phasin amnem,
latitudine fere plethri. Hinc castris binis, decem parasan-
gas progressi sunt : ac in montium jugis, per quae in plani-
tiem transeundum erat, Chalybes iis et Tachii et Phasiani
occurrerunt. Chirisophus autem, posteaquam hostes eo
in loco, quo transeundum erat, conspexit, progredi desi-
vit, cum triginta stadiorum intervallo abesset; ut ne longo
agmine ducens ad hostes propius accederet; aliis mandat
cohortes ad frontem promoveri, ut in phalangem coirent co-
piae. Ac ubi ii, terga qui tutabantur, renissent, duces et
cohortium praefectos convocavit, atque in hunc modum lo-
quutus est : Hostes, uti videtis, montis juga tenent, tem-
pusque est deliberandi quo pacto quam optime diinicemus.
Ipse quidem arbitror militibus ut praevideant denuntiandum
esse, nobis autem consultandum hodiene potius an cras mons
superandus videatur. Mihi vero, inquit Cleanor, videtur,
cum primum pransi fuerimus, capienda esse arma et quam
celerrime adversus homines pergendum. Nam si diem ho-
diernum contriverimus, et qui jam nos vident hostes fiden-
tiores erunt, et alios consentaneum est, istis fiduciam prae-
se ferentibus, plures accessuros. Post hunc Xenophon,
« Ego vero sic statuo, inquit : si pugnare quidem necesse
sit, ad hoc nos nosmet parare oportet, ut quam fortissime
pugnemus; sin quam facillime montem superare volumus,
hoc mihi providendum esse videtur, ut quam paucissima
accipiamus vulnera, quam paucissima hominum amittamus

βάλλωμεν. (14) Τὸ μὲν οὖν ὄρος ἐστὶ τὸ ὀρώμενον πλέον ἢ ἐρ' ἐξήκοντα στάδια, ἄνδρες δ' οὐδ' αὖτις φυλάττοντες ἡμᾶς φανεροί εἰσιν ἄλλ' ἢ κατ' αὐτὴν τὴν ὁδὸν· πολλὸν οὖν κρεῖττον τοῦ ἐρήμου ὄρους καὶ κλέψαι τι πειρᾶσθαι λαβόντας καὶ ἀρπάσαι θηλάσσαντας, εἰ δυναίμεθα, μᾶλλον ἢ πρὸς ἰσχυρὰ χωρία καὶ ἀνδράς παρεσκευασμένους μάχεσθαι. (15) Πολλὸν γὰρ ἔβαν ὄρητον ἀμαχεῖ ἰέναι ἢ θυμᾶς ἐνθῆν καὶ ἐνθῆν πολέμιον ὄντων, καὶ νύκτωρ ἀμαχεῖ μᾶλλον ἢ τὰ πρὸ ποδῶν ὁρώη τις ἢ μεθ' ἡμέραν μαχόμενος, καὶ ἡ τραχὺς τοῖς ποσὶν ἀμαχεῖ ἰοῦσιν εὐμενεστέρα ἢ ἡ θυμᾶς τὰς κεφαλὰς βυλλόμενοις. (16) Καὶ κλέψαι οὐκ ἀδύνατόν μοι δοκεῖ εἶναι, ἐξὸν μὲν νυκτὸς ἰέναι, ὡς μὴ ὁρᾶσθαι, ἐξὸν δὲ ἀπειθεῖν τοσοῦτον ὡς καὶ αἰσθῆσιν παρέχειν. Δοκοῦμεν δ' ἂν μοι ταύτῃ προσποιούμενοι προσβάλλειν ἐρημωτέρῳ ἢ τῷ ἄλλῳ ὄρει γρηθῆναι μένοισιν γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον ἄνθρωποι οἱ πολέμιοι. (17) Ἀτὰρ τί ἐγὼ περὶ κλοπῆς συμβάλλομαι; θυμᾶς γὰρ ἐγώ γε, ὦ Χειρίσορε, ἀκούω τοὺς Ἀκαδεϊκιστάς ὅσοι ἐστὶ τῶν βουσιῶν εὐθὺς ἐκ παλίων κλέπτειν μελετᾶν, καὶ οὐκ αἰσγῶν εἶναι ἀλλὰ καλὸν κλέπτειν ὅσα μὴ κοινῶν νόμοις. (18) Ὅποιος δὲ ὡς κράτιστα κλέπτῃ καὶ πειρήσῃ λαθῆναι, νόμιμον ἔρα ὑμῖν ἐστίν, ἐὰν ληρῶντες κλέπτοντες, μαστιγούσθαι. Νῦν οὖν μάλα σοι καιρὸς ἐστὶν ἐπιδείξασθαι τὴν παιδείαν, καὶ φυλάξασθαι μέντοι μὴ ληρῶμεν κλέπτοντες τοῦ ὄρους, ὡς μὴ πολλὰς πληγὰς λάβωμεν. (19) Ἀλλὰ μέντοι, ἐρῇ δ' Χειρίσορος, καὶ γὰρ θυμᾶς τοὺς Ἀθηναίους ἀκούω δεινούς εἶναι κλέπτειν τὰ δημόσια καὶ μάλα ὄντος δαιμόνου τοῦ κινδύνου τῷ κλέπτοντι, καὶ τοὺς κράτιστους μέντοι μάλιστα, εἴπερ ὑμῖν οἱ κράτιστοι ἄρχειν αἰσθύνονται ὥστε ὥρα καὶ σοὶ ἐπιδείκνυσθαι τὴν παιδείαν. (20) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἐρῇ δ' Ξενοφῶν, ἑτοίμος εἰμι τοὺς ὀπισθοφυλάκας ἔχων, ἐπειδὴν δειπνήσωμεν, ἰέναι καταληφόμενος τὸ ὄρος· ἐρῷ δὲ καὶ ἡγεμόνας· οἱ γὰρ γυμνήτας τῶν ἐρεπομένων ἡμῖν κλωπῶν ἐλθόν τινας ἐνεδρεύσαντας· καὶ τούτων πυνθάνομαι ὅτι οὐκ ἀχάτον ἐστὶ τὸ ὄρος, ἀλλὰ νέμεται αἰεὶ καὶ βουστῖν ὥστε, ἐάνπερ ἄπαξ λάβωμεν τι τοῦ ὄρους, βατὰ καὶ τοῖς ὑποφυλοῖς ἐσται. (21) Ἐλπίζω δὲ οὐδὲ τοὺς πολέμιους μενεῖν ἐστὶ, ἐπειδὴν ἴδωσιν ἡμᾶς ἐν τῷ βουσίῳ ἐπὶ τῶν ἀκρῶν· οὐδὲ γὰρ νῦν ἐθέλουσι καταβῆναι ἡμῖν εἰς τὸ ἶσον. (22) Ὁ δὲ Χειρίσορος εἶπε, Καὶ τί δαί σε ἰέναι καὶ λιπεῖν τὴν ὀπισθοφυλάκην; ἀλλὰ ἄλλους πέμψον, ἂν μὴ τινες ἐθελούσιοι φάνωνται. (23) Ἐκ τούτου Ἀριστόνυμος Μεθυόριεὺς ἐρχεται ὀπλίτας ἔχων καὶ Ἀριστεὺς Χίος γυμνήτας καὶ Νικόμαχος Οἰτιάδης γυμνήτας· καὶ σύνθημα ἐποίησαντο ὅπως ἔροιεν τὰ ἄκρα πυρὰ καίεν πολλὰ. (24) Ταῦτα συνθέμενοι ἡρίστον· ἐκ δὲ τοῦ ἀρίστου προήγαγεν ὁ Χειρίσορος τὸ στρατεύμα πᾶν ὡς δέκα στάδιους πρὸς τοὺς πολέμιους, ὅπως ὡς μάλιστα δοκοῖεν ταύτῃ προσῆξιν.

22. Ἐπειδὴ δὲ δεδιπνήσαν καὶ νῦν ἐγένετο, εἰ μὲν ταχύντες ὄροντο, καὶ καταλαμβάνουσι τὸ ὄρος, οἱ δὲ ἄλλοι αὐτοῦ ἀνεπαύοντο. Οἱ δὲ πολέμιοι, ἐπεὶ ᾗσθησαν ἐρχόμενον τὸ ὄρος, ἐρηγώσαν καὶ ἔκαον πυρὰ πολλὰ

corpora. Ac mons quidem hic qui conspicitur, amplius quam ad stadia sexaginta porrigitur, cum nulli usquam homines, qui nos observent, adpareant, præterquam in hac via: quapropter multo potius fuerit, et in aliquam montis deserti partem furtim ut invadamus clam operam dare, et ipsis, si poterimus, præcipiamus, quam adversus loca munita et homines paratos dimicare. Nam longe facilius est sine prælio via ardua ire, quam plana, si hostes omni ex parte adsint: nocte etiam quæ ante pedes sunt melius quis cernat, si absque pugna pergere liceat, quam interdiu, si pugnet: aspera quoque pedibus via, iis qui sine prælio iter faciunt facilius est, quam plana iis quorum ferientur capita. Posse autem fieri ut furtim jam agamus mihi quidem videtur, cum noctu ita pergere liceat, ut minime conspiciamur; liceat etiam consue discedere, ut nullum iis nostri indicium præbeamus. Censeo etiam nos, hac si parte eos invasuros simulemus, reliquias montis partes desertiores reperturos: nam hic potius hostes conferti substituerint. Verum quid ego de furto consulto? Nam vos equidem, Chirisothe, Lacedæmonios, quotquot optimatum estis, statim a pueris furta meditari audio: nec esse turpe, sed necessarium furari, quæ lex auferre non vetat. Ut autem quam solertissime furemni delictis operam ut lateatis, legibus utique apud vos sancitum est, ut, si in furto deprehendantur, flagris cedamini. Itaque jam tibi idonea admodum opportunitas est institutionem ostendendi, et vero etiam cavendi ne deprehendantur, dum partem aliquam montis furtim invadimus, ut ne multas plagas accipiamus. At vero, inquit Chirisothe, et ego vos audio Atheniensis solertia publicas opes furandi valere (quanquam gravissimum furanti periculum sit propositum), et vero optimates potissimum, si quidem apud vos optimates digni qui magistratum gerant censeantur: itaque jam tibi quoque tempus est oblatum institutionis vestræ specimen edendi. Ego vero, ait Xenophon, paratus sum ut cum extremo agmine, posteaquam cibum ceperimus, pergam ac montem occupem. Duces etiam itineris habeo: quippe milites expediti de furibus quosdam illis, qui nos sequuntur, ex insidiis ceperunt; atque ex his audio montem non esse inaccessum, sed in eo tum a capris tum a bobus pastum queri: adeo ut, si semel aliquam montis partem ceperimus, jumentis etiam loca erunt pervia. At ne hostes quidem diutius mansuros spero, posteaquam nos pariter cum ipsis in summis verticibus viderint: neque enim hoc tempore in æquum nobiscum volunt locum descendere. Et Chirisothe, Cur te, inquit, ire oportet, ac curam agminis extremi relinquere? quin alios mittito, nisi se quidam sponte obtulerint. Tum vero Aristonymus Methydriensis cum gravis armaturæ venit militibus, et Aristæus Chius cum expeditis, cum expeditis etiam Nicomachus Cæteus: atque id signum convenit, ut cum montis vertices occupassent, multos accenderent ignes. His ita compositis prandent; et a prandio copias omnes Chirisothe decem fere stadia hostes versus produxit, ut quam maxime exercitum hac adducturus videretur.

Conaticum essent ac nix advenisset, profecti sunt ii qui: bus erat hoc datum negotii, montemque occupant; ceteri ibi infra montem quiescebant. At hostes ubi montem occupatum intellexerunt, vigilias egerunt, totaque nocte multos

ἀεὶ νυκτός. (23) Ἐπειδὴ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, Χειρίσοφος μὲν θυσάμενος ἦγε κατὰ τὴν ὁδόν, οἱ δὲ τὸ ὄρος καταλαμβάνοντες κατὰ τὰ ἄκρα ἐπήρσαν. (24) Τῶν δ' αὖ πολέμιων τὸ μὲν πολλὸν ἔμενον ἐπὶ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ὄρους, μέρος δ' αὐτῶν ἀπήντα τοῖς κατὰ τὰ ἄκρα. Πρὶν δὲ μοῦ εἶναι τοὺς πολλοὺς ἀλλήλοις συμμιγνύσασιν οἱ κατὰ τὰ ἄκρα, καὶ νικῶσιν οἱ Ἕλληνας καὶ διώκουσιν. (25) Ἐν τούτῳ δὲ καὶ οἱ ἐκ τοῦ πεδίου οἱ μὲν πελτασταὶ τῶν Ἑλλήνων δρόμῳ ἔθεον πρὸς τοὺς παρατεταγμένους, Χειρίσοφος δὲ βάδην ταχὺ ἐφείπετο σὺν τοῖς ὀπλίταις. (26) Οἱ δὲ πολέμιοι οἱ ἐπὶ τῇ ὁδοῦ ἐπειδὴ τὸ ἄνω ἐώρων ἤττωμενον, φεύγουσι· καὶ ἀπέθανον μὲν οὐ πολλοὶ αὐτῶν, γέρεα δὲ πάμπολλα ἔληφθη· ἀ οἱ Ἕλληνες ταῖς μαχαίραις κόπτοντες ἀρχαῖα ἐποίουν. (27) Ὡς δ' ἀνέβησαν, θύσαντες καὶ τρόπαιον στησάμενοι κατέβησαν εἰς τὸ πεδίον, καὶ εἰς κώμας πολλῶν καὶ ἀγαθῶν γεμούσας ἤλθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐκ δὲ τούτων ἐπορεύθησαν εἰς Ταόχους σταθμοὺς κέντα παρασάγγας τριάκοντα· καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπε· χωρὶς γὰρ ὅκνον ἰσχυρὰ οἱ Ταόχοι, ἐν οἷς καὶ τὰ ἐπιτήδεια πάντα εἶχον ἀνακεκοιμημένοι. (1) Ἐπεὶ δ' ἐτίκοντο πρὸς χωρίον θ' πολὺν μὲν οὐκ εἶχεν οὐδ' οἰκίας, συνελλυθέντες δ' ἦσαν αὐτόσε καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ κτήνη πολλὰ, Χειρίσοφος μὲν πρὸς τοῦτο προσέβαλλεν εὐθὺς ἤκων· ἐπειδὴ δὲ ἡ πρώτη τάξις ἀπέκαμνεν, ἑλὼν προσῆει καὶ αὐτοῖς ἄλλῃ· οὐ γὰρ ἦν ἀθρόοις περὶ στήναι, ἀλλ' ἀπότομον ἦν κύκλῳ. (2) Ἐπειδὴ δὲ Ξενοφῶν ἦλθε σὺν τοῖς ὀπισθοφύλαξι καὶ πελτασταῖς καὶ ὀπλίταις, ἐνταῦθα δὲ λέγει Χειρίσοφος, Εἰς καλὸν ἔχετε· τὸ γὰρ χωρίον αἰρετέον· τῇ γὰρ στρατιᾷ οὐκ ἔστι τὰ ἐπιτήδεια, εἰ μὴ ληφόμεθα τὸ χωρίον. (3) Ἐνταῦθα δὲ κοινῇ ἐβουλεύοντο· καὶ τοῦ Ξενοφώντος ἐρωτῶντος τί τὸ κωλύον εἴη εἰσελθεῖν εἶπεν ὁ Χειρίσοφος, Ἄλλα] μὲν αὕτη πάροδος ἐστὶν ἣν ὁρᾷς· ὅταν δὲ τις αὐτῇ κειρᾶται παρίεναι, κυλινδοῦσι λίθους ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑπερεχούσης πέτρας· ὅς δ' ἂν καταληφθῇ, οὕτως διατίθεται. Ἀμα δ' ἔδειξε συντετριμμένους ἀνθρώπους καὶ σκέλη καὶ πλευράς. (4) Ἦν δὲ τοὺς λίθους ἀναλώσωσιν, ἔφη ὁ Ξενοφών, ἄλλο τι ἢ οὐδὲν κωλύει παρίεναι; οὐ γὰρ δὴ ἐκ τοῦ ἐναντίου δρώμεν εἰ μὴ ὀλίγους τούτους ἀνθρώπους, καὶ τούτων δύο ἢ τρεῖς ὀπλισμένους. (5) Τὸ δὲ χωρίον, ὡς καὶ σὺ ὁρᾷς, σχεδὸν τρεῖς ἡμιπλεθρά ἐστιν· δὲ βαλλομένους διελθεῖν. Τούτω δὲ ὅσον πλέθρον δασὺ πίτυσι διαλειπούσαις μεγάλας, ἀνθ' ὧν ἐσθηκότες ἄνδρες εἰ ἂν πάσχοιεν ἢ ὑπὸ πῶν φερρόμενων λίθων ἢ ὑπὸ τῶν κυλινδουμένων; τὸ λαπὼν σὺν ἡδὴ γίνεταί ὡς ἡμιπλεθρον, δὲ ὅταν λαφύσων οἱ λίθοι παραδραμῇ. (6) Ἀλλὰ εὐθὺς, ἔφη ὁ Χειρίσοφος, ἐπειδὴν ἀρξώμεθα εἰς τὸ δασὺ προσιέναι, κίρονται οἱ λίθοι πολλοί. Αὐτὸ ἂν, ἔφη, τὸ δέον εἴη· ὅτι γὰρ ἀναλώσουσι τοὺς λίθους. Ἀλλὰ πορευό-

ΞΕΝΟΦΩΝ.

accenderunt ignes. Cum dies advenisset, Chirisophus facta re sacra suos recta via duxit; et illi, qui montem occuparant, in jugis in hostes contenderunt. Hostium vero vicissim pars maxima montis in superiore transitu manebat, pars eorum iis qui in jugis erant obviam ibat. Priusquam vero multae copiae utriusque gentis convenissent, manus inter se conserunt ii qui juga tenebant; vincuntque Graeci et hostes persequuntur. Interea etiam de planitie peltastae Graeci ad acie congressos cursu ferebantur: et Chirisophus gradatim quidem sed celeriter cum gravis armorum militibus subsequebatur. At hostes qui in via substiterant, cum suorum partem in summo monte victam cernerent, fugam arripiunt: et ex iis nonnulli periere, permultaque capta sunt scuta; quae Graeci gladiis ita caedebant, ut ad usum bellicum inutilia redderent. Cum ascendissent, facta re sacra, tropaeoque constituto, in planitiem et vicos multis bonis refertos descendunt.

CAPUT VII.

Inde castris quinque, parasangas triginta ad Taochos progressi sunt; et commeatus jam deficiebat: nam Taochi munitis in locis habitabant, in quibus commeatus etiam omnes eo subvectos tenebant. Cum in locum pervenissent, ubi tametsi nec erat oppidum, nec domus, tamen illuc conveniant et viri et mulieres et jumenta multa, Chirisophus hunc, ut primum eo venit, adortus est: cumque primus ordo re gerenda fatigaretur, alius accedebat, ac rursus alius: nam conferti locum, abruptum quidem undique, circumstare non poterant. Ubi vero Xenophon cum extremo agmine et peltastis gravisque armorum militibus venit, hic Chirisophus, Opportune, inquit, ades; nam locus hic nobis capiendus est: neque enim exercitui suppetet commeatus, nisi locum ceperimus. Ibi tum consilia communiter capiebant; cumque Xenophon interrogaret quidnam esset quod impediret, quominus ingrederentur, Unus utique, ait Chirisophus, hic aditus est, quem vides: et cum quis per hunc transire conatur, lapides de saxo illo eminente devolvunt: quisquis autem his tactus fuerit, ita adicitur. Simul ei monstrabat homines, quibus et crura et costae contractae essent. Quod si lapides, inquit Xenophon, absumpserint, numquid aliud an nihil erit quod nos quominus transeamus impediatur? nec enim ex adverso videmus ullos, praeter paucos hosce homines; et ex iis duos tresve armatos. Locus autem, ut ipse vides, fere sesquiplethrum patet, quod nos iotibus expositos emetiri oportet. Hujus autem loci tantum, quantum plethri mensuram aequet, pinis magnis per intervalla dispositis densum est, ad quas si viri consistant, quid vel a jactis vel a devolutis saxis incommodi tulerint? Jam restat igitur dimidium plethri, quod quidem spatium, ubi lapides cessaverint, cursu conficiendum est. At ubi primum, inquit Chirisophus, pergere ad locum illum densum coeperimus, multi in nos ingerentur lapides. Hoc ipsum, inquit Xenophon, nobis utile fuerit: nam eo citius haud dubie lapides absument. Verum age jam ad eum locum per-

ρεθία ἔθνην ἄλλοι μικρόν τι παραδέρμεν ἔσται, ἢ δουλομυθία, καὶ ἀποδοῖν βλάδιον ἢ βουλομυθία.

8. Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο Χειρίστροφος καὶ Ξενοφῶν καὶ Καλλίμαχος Παρθίας λοχαγὸς τοῦτον γὰρ ἡ ἡμερονομία ἢ τῶν ἐπιστοβολογικῶν λοχαγῶν ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ οἱ δὲ ἄλλοι λοχαγοὶ ἔμενον ἐν τῇ ἀστυτείᾳ. Μετὰ τοῦτον οὖν ἀπῆλθον ὑπὸ τῶ δένδρῳ ἀδρυοποῖ ὡς ἐδομολόγουντο, οὐκ ὡς ἴσθαι ἀλλὰ καὶ ἕνα, ἑκάστος φυλαττόμενος ὡς ἐδύνάτο. 9. Ἀγασίας δὲ ὁ Στυμφαλῆος καὶ Ἀριστόνομος Μεθυδριῆος καὶ οὗτοι τῶν ἐπιστοβολογικῶν λοχαγῶν ὄντες, καὶ ἄλλοι δὲ, ἐδέσταντο ἔξω τῶν δένδρων οὐ γὰρ ἐν ἀστυτείᾳ ἐν τοῖς δένδρῳ ἵστανται πλέον ἢ τὸν ἑνα λοχαγόν. 10. Ἐνθα δὲ Καλλίμαχος παρενόησεν τι προστρέμεν ἀπὸ τοῦ δένδρου ὑπὸ ᾧ ἦν αὐτός διὰ τῆ τρίτα βήματα ἐπὶ δὲ οἱ ἄλλοι βέροντο, ἀνερχόμενοι περὶ τοῦ ἑαυτοῦ δὲ προδέρμεν πλέον ἢ ὅσα ἀρχαῖαι πετρῶν ἀνέχοντο. 11. Ὁ δὲ Ἀγασίας, ὡς ἰδὼς τὸν Καλλίμαχον ἃ ἐποίει, καὶ τὸ στρατόν αὐτὸν θεωρῶμενον, δέσας μὴ οὐ πρῶτος παραδέρμεν εἰς τὸ χωρίον, οὐτε τὸν Ἀριστόνομον πλησίον ὅτι παρκαλέσας οὕτε Εὐρυλόχον τὸν Λουσιέα ἐταίρον ἐνταῦς οὐτε ἄλλον οὐδὲνα χωρεῖν αὐτῶς, καὶ παρέρχεται πάντας. 12. Ὁ δὲ Καλλίμαχος ὡς ἰδὼς αὐτὸν παρόντα, ἐπιλαχρῶνεται αὐτοῦ τῆς ἵππου ἐν δὲ τούτῳ παρῆναι αὐτοῦς Ἀριστόνομος Μεθυδριῆος, καὶ μετὰ τούτων Εὐρυλόχος Λουσιέος πάντες γὰρ οὗτοι ἀντεπιδύνοντο ἄρετῃ καὶ διαγωνίζοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ οὕτως ἐρίζοντες ἀρόδοι τὸ χωρίον ὡς γὰρ ἀπᾶς εἰσεδραμον, οὐδὲς πέτρος ἀνοθεν ἤρχετο. 13. Ἐνταῦθα δὲ δεινὴν ἦν θέαμα. Αἱ γὰρ γυναῖκες βίπτουσαι τὰ παιδία εἰς καὶ ἑαυτὰς ἐπικατεβίπτουσαι, καὶ οἱ ἄνδρες διεσῶτες. Ἐνθα δὲ καὶ Λυδείας Στυμφαλῆος λοχαγὸς ἰδὼν τινα θέοντα ὡς βέροντα ἑαυτὸν στολὴν ἔχοντα καλεῖν ἐπιλαχρῶνεται ὡς κοῦδῶτον. 14. Ὁ δὲ αὐτὸν ἐπισπᾶται, καὶ ἀμφοτέρωθεν ἔχοντες κατὰ τῶν πατρῶν φερόμενοι καὶ ἀπῆλθον ἐνταῦθεν ἀνδρωποῖ μὲν πάντο δὲ ἢ οἱ ἐλήθησαν, βόας δὲ καὶ ὄνοι πολλοὶ καὶ πρόβατα.

15. Ἐνταῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Χαλυβῶν σταθμῶς ἑπτὰ παρασάγγης πεντήκοντα. Οὗτοι ἦσαν ὄν διήλθον ἀλκιμώτατοι, καὶ εἰς χεῖρας ἦσαν. Ἐἶρον δὲ θωρηκας λινοῦς μέχρι τοῦ ἤγρου, ἀντὶ δὲ τῶν περὶ ἡμῶν σπάρτα ποικίλα ἐστραμμένα. 16. Ἐἶρον δὲ καὶ κυρτάδας καὶ κράνη καὶ παρὰ τὴν ζώνην μαχίρων ὅσον ξυλήν Λακωνικὴν, ᾧ ἐσφαττον ὄν κρατεῖν δύναιντο, καὶ ἀποτίνοντες ἂν τὰς κειράδας ἔχοντες ἐπορεύοντο, καὶ ῥῶον καὶ ἐχόμενον ὑπὸ τοῖς οἱ πολλοὶ αὐτοὺς ὄρεσθαι ἐμελλον. Ἐἶρον δὲ καὶ ὁδὸν ὡς πεντεκαίδεκα πηχῶν μίαν λοχίην ἔχον. 17. Οὗτοι ἐνέμενον ἐν τοῖς πόλεσιν ἐπὶ δὲ παρεβόηον οἱ Ἕλληνας εἰποντο αἰετὰ μαχόμενοι. Ὡρουν δὲ ἐν τοῖς ὄρεσιν, καὶ τὰ ἐπιτάγματα ἐν τούτοις ἀνακαυχόμενοι ἦσαν ὥστε μηδὲν λαμβάνειν αὐτοῖσιν τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ διετράρχοντο τοῖς κτήρεσιν ἃ ἐκ τῶν Ταύρων ἔλαβον. 18. Ἐκ τούτου οἱ Ἕλληνας ἀρχίζοντο ἐπὶ τὸν Ἀρπασὸν ποταμὸν, εἶρος τεσσάρων πλέθρων.

gamus, unde paulum erit cursu transeundum, si quidem poterimus; et abire facile fuerit, si voluerimus.

Dehinc profecti sunt Chirisophus, et Xenophon, et Callimachus Parrhasius, cohortis praefectus; hic enim diars inter agminis extremi praefectos officium eo die obtinebat: ceteri cohortium praefecti in tuto manebant. Posthac igitur homines fere septuaginta sub arbores sese contrebant, non conferti, sed singulati, cavente sibi ut potant uno quoque. Agasias autem Stymphalius et Aristonymus Methydriensis, qui et ipsi postremi agminis cohortium ductores erant, atque alii etiam, remoti ab arboribus subsistebant: neque enim tuto plus quam una cohors apud arbores stare poterat. Ibi tum quiddam etiam machinatur Callimachus: ab arbore, sub qua stationem ipse natus erat, passus duos aut tres procurebat: cum vero lapides jaciebantur, expedire se in tutum recipiebat: ad singulos autem procursus plus quam decem saxorum plaustra absorbentur. At Agasias ubi, quae faceret Callimachus, toto spectante exercitu, vidit, veritus ne primus in locum excurreret, nec Aristonymo sibi proximo advocato, nec Eurylocho Lusida, qui sodales ejus erant, nec quocumque alio, solus eo tendit, et advertit omnes. Callimachus autem, ut eum se praetereuntem vidit, oras clypei ipsius apprehendit: ac interea Aristonymus Methydriensis eos cursu praeterit, et post ipsum Eurylochus Lusias: nam hi omnes virtutis gloriam sibi vindicabant, deque hac inter se certabant, atque dum hoc modo contenderent, locum capiunt. Nam cum primum illuc irrasissent, nullus lapis amplius desuper volvebatur. Ibi tum horrendum objectum erat spectaculum: nam mulieres praecipitis parvulis liberis, super eos deinde se ipsas etiam praecipitabant; similiter viri quoque. Hic vero Eneas etiam Stymphalius, cohortis praefectus, currentem quendam ut se praecipitem daret conspicuas, eleganter amictum veste, prehendit hominem ne id faceret impediturus. Verum hic secum illum trahit, et ambo per saxa praecipites acti sunt, atque interfierunt. Capti sunt proinde hoc loco perianci homines, boves vero et asini et pecora multa.

Inde per Chalybum agros castris septem, parasangas quinquaginta progressi sunt. Ibi omnium, per quorum agros Graeci fecerunt iter, fortissimi erant, atque adeo manis cum eis conserebant: Iudaeas lineas ad inum usque ventrem pertinentes habebant; ac pro alis fines densos contortos. Erant eis et tibiaram tegumenta et galeae, ac juxta zonam scia, instar Laconici gladioli falcati, qua, quos in potestatem suam redigere potuerint, jugulabant; capitaeque cum abcidissent, cum iis abibant; caneabant etiam et saltabant, quoties hostes ipsos conspecturi erant. Habebant et hastam quindecim fere cubitorum, cui unus erat mucro. Manebant illi quidem in oppidis: ubi vero Graeci praeteriissent, sequebantur eos semper pugnantes: in locis autem munitis habitabant, in quae commeatus etiam comportaverant: adeo ut nihil ex eo loco Graeci caperent, sed iis jumentis alerentur, quae ex Taochorum agro ceperant. Inde ad annem Harpasum, cujus erat quatuor plethrorum latitudo, Graeci

Ἐντεῦθεν ἐπορεύθησαν διὰ Σκυθινῶν σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἴκοσι διὰ πεδίου εἰς κώμας· ἐν αἷς ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἐπεσιτίσαντο. (19) Ἐντεῦθεν διήλθον σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἴκοσι πρὸς πόλιν μεγάλην καὶ οἰκουμένην ἣ ἐκαλεῖτο Γυμνιάς. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς χώρας ἄρχων τοῖς Ἑλλήσιν ἡγεμόνα πέμπει, ὅπως διὰ τῆς αὐτῶν πολεμίας χώρας ἄγοι αὐτούς. (20) Ἐλθὼν δ' ἐκεῖνος λέγει ὅτι ἄξει αὐτοὺς πέντε ἡμερῶν εἰς χωρίον ὅθεν θύονται θάλατταν· εἰ δὲ μὴ, τεθνάναι ἐπηγγέλιτο. Καὶ ἡγούμενος ἐπειδὴ ἐνέβαλεν εἰς τὴν αὐτοῦ πολεμίαν, παρεκελεύετο αἰθεῖν καὶ φεῖρειν τὴν χώραν· ὃ καὶ δῆλον ἐγένετο ὅτι τούτου ἕνεκα ἔλθοι, οὐ τῆς τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας. (21) Καὶ ἀρκοῦνται ἐπὶ τὸ ὄρος τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ· ὄνομα δὲ τῷ ὄρει ἦν Θήρχης. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ κατείδον τὴν θάλατταν, κραυγὴ πολλὴ ἐγένετο. (22) Ἀκούσας δὲ δ Ξενοφῶν καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες ψήθησαν ἔμπροσθεν ἄλλους ἐπιτίθεσθαι πολεμίους· εἰποντο γὰρ καὶ ὀπισθεν οἱ ἐκ τῆς καιομένης χώρας, καὶ αὐτῶν οἱ ὀπισθοφύλακες ἀπέκτεινάν τέ τινας καὶ ἐξώγρησαν ἐνέδραν ποιησάμενοι, καὶ γέβρα ἔλαβον δασειῶν βοῶν ὠμοδόσια ἀμφὶ τὰ εἴκοσι. (23) Ἐπειδὴ δὲ βοὴ πλείων τε ἐγένετο καὶ ἐγγύτερον καὶ οἱ αἰεὶ ἐπιόντες ἔθεον ὄρομαι ἐπὶ τοὺς αἰεὶ βοῶντας καὶ πολλῶ μείζων ἐγένετο ἡ βοὴ ὅση δὴ πλείους ἐγίνοντο, ἐδόκει δὴ μεῖζόν τι εἶναι τῷ Ξενοφῶντι. (24) Καὶ ἀναβὰς ἐφ' ἵππον καὶ Λύκιον καὶ τοὺς ἱππέας ἀναλαβὼν παρεβόηθει· καὶ τάχῃ δὴ ἀκούουσι βοῶντων τῶν στρατιωτῶν θάλαττα θάλαττα καὶ παρεγγυῶντων. Ἐνθα δὲ ἔθεον ἅπαντες καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες, καὶ τὰ ὑποζύγια ἤλαυνετο καὶ οἱ ἵπποι. (25) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πάντες ἐπὶ τὸ ἄκρον, ἐνταῦθα δὴ περιέβαλλον ἀλλήλους καὶ στρατηγούς καὶ λοχαγοὺς δακρύοντες. Καὶ ἐξαπίνης οὗτος δὴ παρεγγυήσαντος οἱ στρατιώται φέρουσι λίθους καὶ ποιοῦσι κολωνῶν μέγαν. (26) Ἐνταῦθα ἀνέτιθεσαν δερμάτων πλῆθος ὠμοδοσιῶν καὶ βακτηρίας καὶ τὰ αἰχμάλωτα γέβρα, καὶ δ' ἡγεμῶν αὐτοῖς τε κατέτεμενε τὰ γέβρα καὶ τοῖς ἄλλοις διεκελεύετο. (27) Μετὰ ταῦτα τὸν ἡγεμόνα οἱ Ἕλληνες ἀποπέμπουσι ἄρα δόντας ἀπὸ κοινοῦ ἵππον καὶ ψιάλην ἀργυρᾶν καὶ σκευὴν Περσικὴν καὶ δαρεικοὺς δέκα· ἥτει δὲ μάλιστα τοὺς δακτυλίου, καὶ ἔλαβε πολλοὺς παρὰ τῶν στρατιωτῶν. Κώμην δὲ δεῖξας αὐτοῖς οὗ σκηνήσουσι καὶ τὴν ὁδὸν ἣν πορεύσονται εἰς Μάκρωνας, ἐπεὶ ἑσπέρα ἐγένετο, ἦγετο τῆς νυκτὸς ἄπῳν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ Μακρώνων σταθμούς τρεῖς παρασάγγας δέκα. Τῇ πρώτῃ δὲ ἡμέρᾳ ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὃς ὠρίζε τὴν τῶν Μακρώνων καὶ τὴν τῶν Σκυθινῶν. (2) Εἶχον δ' ὑπερδέξιον χωρίον ὅν χαλεπώτατον καὶ ἐξ ἀριστερᾶς ἄλλον ποταμὸν, εἰς ὃν ἐνέβαλλεν ὁ ὄρῳ δὲ οὐ ἔδει διαβῆναι. Ἦν δὲ οὗτος δασὺς δένδρεσι παχέσι μὲν οὐ, πυκνοῖς δέ.

pervenere. Hinc per Scythinos castris quartis, parasangas viginti progressi sunt, per planitiem in vicos; in quibus triduum manserunt, ac cibaria parabant. Inde castris quatuor, parasangas viginti progressi, ad urbem magnam opulentamque, incolis frequentem, veniunt; cui nomen erat Gymnias. Ex hac regione princeps ejus itineris ducem Græcis mittit, ut eos per agrum sibi hostilem deduceret. Ipse autem cum venisset, se dierum quinque spatio ducturum eos ad locum aiebat, unde mare conspecturi essent: sin autem, se mortem perperurum recipiebat. Atque adeo præcedens, postquam in hostile sibi solum ingressus esset, ut agrum incenderent et vastarent hortabatur: ex quo patuit eum hac de causa venisse, non propter aliquam erga Græcos benevolentiam. Ac die quinto sacrum ad montem perveniunt; monti autem nomen erat Theches. Cumque primi in montem evasissent, ac mare conspicerent, magnus eorum clamor extitit. Quem cum Xenophon et agminis extremi milites audiissent, arbitrabantur hostes restare alios qui etiam a fronte Græcos invaderent: nam et a tergo nonnulli de exusta regione sequebantur, eorumque aliquos extremi agminis custodes occiderant, aliquos etiam vivos, locatis insidiis, ceperant: scuta quoque fere viginti ex crudo boum hirsutorum corio facta ceperunt. Cum autem augesceret clamor et propius accederet, et qui semper succedebant cursu tenderent ad illos, qui continenter clamabant, ac multo major efficeretur clamor, prout plures utique convenissent, res aliqua sane gravior esse Xenophonti visa est. Itaque cum conscendisset equum, et Lycium equitesque secum sumpsisset, opem suis laturus adcurrerebat: ac statim quidem audiunt milites, Mare, mare, clamantes, et se mutuo cohortantes. Ibi tum currebant universi, etiam agminis extremi milites, cum quidem et jumenta cito agerentur et equi. Posteaquam universi in jugum pervenissent, tum vero se invicem, et duces et cohortium ductores, fuscis interea lacrimis, amplexabantur. Ac repente, incertum cujus jussu, lapides congerunt milites, et magnum excitant tumultum. Huc scutorum ex crudo boum corio factorum numerum magnum, et baculos, et gerra hostibus erepta, imponebant; ipse etiam itineris dux gerra concidebat, et aliis idem ut facerent suadebat. Post hæc Græci ducem itineris dimittunt, cum ei donassent ex communi thesauro equum, et pateram argenteam, et ornatum Persicum, et daricos decem: annulos autem in primis petebat, multoque adeo a militibus accepit. Cum vicum eis monstrasset, quo diversuri essent, et viam qua ad Macronas progredi possent, ubi vespera facta erat, noctu discessit.

CAPUT VIII.

Inde Græci per Macronas castris tribus, parasangas decem progressi sunt. Ac primo quidem die ad amnem perveniunt, qui Macronum et Scythinorum regionem terminabat. Erat iis ad dextram locus editus quam difficillimus, et ad sinistram alius amnis, in quem ille, qui agros utriusque nationis terminabat, influebat; qui sane trajiciendus erat. Conventus hic erat arboribus non densis quidem, sed frequenti-

Ταῦτα ἐπεὶ προσῆλθον οἱ Ἕλληνες ἔκοπτον, σπεύδοντες ἐκ τοῦ χωρίου ὡς τάχιστα ἐξελθεῖν. (3) Οἱ δὲ Μάκρωνες ἔχοντες γέβρα καὶ λόγχας καὶ τριχίνους ῥιπῶνας καταντίπερας τῆς διαβάσεως παρατεταγμένοι ἦσαν καὶ ἀλλήλοις διεκλεύοντο καὶ λίθους εἰς τὸν ποταμὸν ἐρρίπτουν, ἐξικνούμενο δὲ οὐδὲ ἐβλαπτον οὐδέν.

1. Ἐνθα δὲ προσέρχεται τῷ Ξενοφῶντι τῶν πελταστῶν τις ἀνὴρ Ἀθήνησι φάσκων δεδουλευκέναι, λέγων ὅτι γινώσκω τὴν φωνὴν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ οἷμαι, ἔφη, ἐμὴν ταύτην πατρίδα εἶναι· καὶ εἰ μή τι κωλύει, ἐθέλω αὐτοῖς διαλεχθῆναι. (5) Ἀλλ' οὐδὲν κωλύει, ἔφη, ἀλλὰ διαλέγου καὶ μάθε πρῶτον τίνας εἰσίν. Οἱ δ' εἶπον ἑρωτήσαντος ὅτι Μάκρωνες. Ἐρώτα τοῖνον, ἔφη, αὐτοὺς τί ἀντιπαράγεται καὶ γρηῃδὺς ἐκείνους πολέμιοι εἶναι. (6) Οἱ δ' ἀπεκρίναντο, «Ὅτι καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν ἔρχεσθε. Λέγειν ἐκείνου οἱ στρατηγοὶ ὅτι οὐ κακῶς γε ποιήσαντες, ἀλλὰ βασιλεὶ πολέμηντες ἀπερχόμεθα εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ θαλάτταν βουλομένη ἀρκεῖσθαι. (7) Πρῶτον ἐκείνοι εἰδοὶν ἂν τούτων τὰ πιστά. Οἱ δ' ἔρασαν καὶ δοῦναι καὶ λαβεῖν ἐθέλουν. Ἐντεῦθεν διδόναι οἱ Μάκρωνες βαρβαρικὴν λόγχην τοῖς Ἕλλησι, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκείνοις Ἑλληνικὴν ταῦτα γὰρ ἔρασαν πιστὰ εἶναι· θεοὺς δὲ ἐπεμαρτύραντο ἀμφοτέρωτεροι.

8. Μετὰ δὲ τὰ πιστὰ εὐθὺς οἱ Μάκρωνες τὰ δένδρα συνεξέκοπτον, τὴν τε δόδον ὡδοποιῶν ὡς διαδιβάσαντες ἐν μέσοις ἀναμεμνημένοι τοῖς Ἕλλησι, καὶ ἀγορὰν οἶαν ἐδύναντο παρῆγον, καὶ παρήγγαγον ἐν τρισὶν ἡμέραις ἕως ἐπὶ τὰ Κόλῳρον ὅρια κατέστησαν τοὺς Ἕλληνας. (9) Ἐνταῦθα ἦν ὄρος μέγα, προσβατὸν δὲ καὶ ἐπὶ τούτου οἱ Κόλῳροι παρατεταγμένοι ἦσαν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρετάξαντο (κατὰ) φάλαγγα ὡς οὕτως ἄξιοντες πρὸς τὸ ὄρος· ἔπειτα δὲ εἰδοὺς τοῖς στρατοῖς βουλευσάσθαι συλλεγεῖσιν ὅπως ὡς κάλλιστα ἀγωνισῶνται. (10) Ἐξέεν οὖν Ξενοφῶν ὅτι δοκεῖ παύσαντας τὴν φάλαγγα λόγους ὁρῆσθαι ποιῆσαι· ἡ μὲν γὰρ φάλαγξ διασπασθήσεται εὐθὺς· τῇ μὲν γὰρ ἄνοδον τῇ δὲ εὐδὸν εὐρησόμεν τὸ ὄρος· καὶ εὐθὺς τοῦτο ἀθυρίαν ποιήσει ὅταν τεταγμένοι εἰς φάλαγγα ταύτην διασπασμένην ὁρῶσιν. (11) Ἐπειτα ἦν μὲν ἐπὶ πολλοὺς τεταγμένοι προσάγωνεν, περιτεύσουσιν ἡμῶν καὶ πολέμιοι καὶ τοῖς περιτοῖς γρηῃδὺς θ, τι ἂν βούλωνται· ἐὰν δὲ ἐπ' ὀλίγων τεταγμένοι ἴωμεν, οὐδὲν ἂν εἴη θραυστὸν εἰ διακοπεῖται ἡμῶν ἡ φάλαγξ ὑπὸ ἀθρόων καὶ βελῶν καὶ ἀνθρώπων πολλῶν ἐμπεσόντων· εἰ δὲ πρὸς τοῦτο ἔσται, τῇ ὁλῇ φάλαγγι κακὸν ἔσται. (12) Ἀλλὰ μοι δοκεῖ ὁρῆσθαι τοὺς λόγους ποιησάμενους τοσούτων χωρίων καταστρεῖν διαλείποντας τοὺς λόγους ὅσον ἕξω τοὺς ἐσχάτους λόγους γενέσθαι τῶν πολεμίων κεράτων καὶ οὕτως ἐσόμεθα τῆς τε τῶν πολεμίων φάλαγγος ἕξω οἱ ἐσχατοὶ λόγοι, καὶ ὁρῆσθαι ἄντιπρὸς οἱ κράτιστοι ἡμῶν πρῶτοι προσίστιν, ἧς τε ἂν εὐδὸν ἢ ταύτῃ ἕκαστος ἄξει ὁ λόγος. (13) Καὶ εἰς τε τὸ διαλεῖσθαι οὐ βράδιον ἔσται τοῖς πολεμίοις εἰσελθεῖν ἐνθεν καὶ ἐνθεν λόγῳ ὄντων, διακόβει τε οὐ βράδιον ἔσται λό-

bus. Has Græci, cum accessissent, cædebant, id operam sedulo dantes, ut quam celerrime de hoc loco evaderent. At Macrones, ornati gerris et hastis et tunicis quas e pilis contextis fecerant, exadversum trajiendi locum instructi stabant, ac se mutuo cohortabantur, lapidesque in amicum jaciebant: verum ne sic quidem ad Græcos pertingerant, nec quemquam lædebant.

Ibi tum ad Xenophontem ex peltastis vir quidam accedit, qui servitum Athenis se serviisse profiteretur, diceretque adeo linguam se illorum hominum agnoscere. Atque arbitrator, inquit, meam hanc esse patriam: ac, nisi quid vetat, volo cum eis colloqui. Nihil vero, ait ille, vetat, quin colloquere cum eis, ac primum ex iis discito, quinam hominum sint. Dixerunt illi, interrogante eo, Macrones se esse. Quære igitur, inquit Xenophon, cur aciem adversus nos instruxerint, velintque nostri esse hostes. Responderunt illi, Quia vos etiam ad regionem nostram acceditis. Dicere hominem jubebant duces, id sane non eo factum ut ullo vos damno adficiamus, sed posteaquam adversus regem bellum gessimus, in Græciam redimus, et ad mare pervenire volumus. Qua rebant illi, nunc de his fidem dare vellent. Velle se aiebant Græci et dare fidem et accipere. Tum Macrones hastam Græcis barbaricam dant, et illis Græci vicissim Græcam; nam hoc pacto fidem apud se dari aiebant: deos autem utrique testes invocabant.

Posteaquam fides esset data, statim Macrones una cum Græcis arbores cædebant, et viam sternerant, velut trajeturi in alteram ripam. Græcis mediis permisti: forum etiam rerum venalium, quale quidem poterant, suppeditabant; et triduo deducebant, usquequo Græcos in Colchorum montibus sisterent. Erat ibi mons quicquam magnus, sed in quem tamen adscendi posset: atque in eo Colchi stabant instructi. Ac primum quidem Græci phalangem contra instruxerunt, quasi sic dispositam aciem ad montem ducturi: sed deinde ducibus collectis visum est deliberandum esse, quo pacto quam præclarissime dimicaturi essent. Itaque Xenophon sibi cederidixit, ommissa phalange, cohortes rectas instituendas esse: « Nam phalanx statim, » pergit, « divulsa erit: quippe alibi quidem montem invium, alibi aditu facilem reperiemus, idque mox animi demissionem creabit, quod nostri in phalangem dispositi, hanc ipsam divulsam videbunt. Præterea, si sic instructi in hostes ut multis condensa sit acies tendamus, numero nos superaturi sunt hostes, et illorum opera quibus nos superaverint ad quancunque voluerint rem usuri sunt; sin ita instructi pergamus ut acies rarior sit, nihil mirum fuerit, si ea nostra phalanx alicubi perrupta sit a confortis tum telis tum hominibus ingruentibus: quod si hoc aliqua in aciei parte acciderit, toti phalangi male erit. Verum arbitror, ubi cohortes rectas constituerimus, tantum cohortes istas per intervalla dispositas spatii occupare debere, ut extremæ cohortes extra hostium cornua porrectæ sint: atque sic demum erimus cohortes utique extremæ extra hostium phalangem et dum rectas ducemus cohortes, nostrum præstantissimi quique primi ad hostem accedent: quaque locus transitu facilis erit, hac quælibet cohors perget. Neque vero in relicta inter cohortes nostras intervalla proclive erit hostibus ingredi, cum hinc atque hinc constitutæ sint cohortes; nec proclive erit cohortem rectam accedentem per-

χον ὄρθιον προσιόντα. Ἐάν τέ τις πιέζηται τῶν λόγων, ὁ πλησίον βοηθήσει· ἦν τε εἰς πη δυνηθῇ τῶν λόγων ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναδῆναι, οὐδείς μηκέτι μείνῃ τῶν πολεμίων. (14) Ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἱποίουον ὀρθίους τοὺς λόγους. Ξενοφῶν δὲ ἀπὼν ἐπὶ τὸ εὐώνυμον ἀπὸ τοῦ δεξιῷ ἔλεγε τοῖς στρατιώταις, Ἄνδρες, οὗτοί εἰσιν οὗς ὁρᾶτε μόνοι ἐπὶ ἡμῖν ἐμποδῶν τὸ μὴ ἡδῆ εἶναι ἔνθα πάλαί σπεύδομεν· τοὺς, ἦν πως δυνάμεθα, καὶ ὤμοις δαί καταφαγεῖν.

15. Ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς χώραις ἕκαστοι ἐγένοντο καὶ τοὺς λόγους ὀρθίους ἱποήσαντο, ἐγένοντο μὲν λόχοι τῶν ὀπλιτῶν ἀμφὶ τοὺς ὀδοσκόπους, ὁ δὲ λόχος ἕκαστος σχεδὸν εἰς τοὺς ἑκατόν· τοὺς δὲ πελταστάς καὶ τοὺς τοξότας τριγῇ ἱποήσαντο, τοὺς μὲν τοῦ εὐώνυμου ἔξω, τοὺς δὲ τοῦ δεξιῷ, τοὺς δὲ κατὰ μέσον, σχεδὸν ἑξακοσίους ἑκάστου. (16) Ἐκ τούτου παρηγγύησαν οἱ στρατηγοὶ εὐχεσθαι· εὐξάμενοι δὲ καὶ παιανίσαντες ἐπορεύοντο. Καὶ Χειρίσοφος μὲν καὶ Ξενοφῶν καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πελτασταὶ τῆς τῶν πολεμίων φάλαγγος ἔξω γενομένοι ἐπορεύοντο· (17) οἱ δὲ πολέμιοι ὡς εἶδον αὐτοὺς, ἀντιπαρεβόντας οἱ μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν οἱ δὲ ἐπὶ τὸ εὐώνυμον διεσπάρσθησαν, καὶ πολλὴ τῶν αὐτῶν φάλαγγος ἐν τῷ μέσῳ κενὸν ἱποήσαν. (18) Ἰδόντες δὲ αὐτοὺς διαχάζοντες οἱ κατὰ τὸ Ἀρκαδικὸν πελτασταὶ, ὧν ἦρχεν Αἰσχίνης ὁ Ἀκαρνάν, νομίσαντες φεύγειν ἀνὰ κράτος ἔθεον· καὶ οὗτοι πρῶτοι ἐπὶ τὸ ὄρος ἀναβαίνουσι· συνεφέπειτο δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ Ἀρκαδικὸν ὀπλιτικόν, ὧν ἦρχε Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος. (19) Οἱ δὲ πολέμιοι, ὡς ἤρξαντο θεῖν, οὐκέτι ἔστησαν, ἀλλὰ φυγῇ ἄλλος ἄλλον ἐτράπετο. Οἱ δὲ Ἕλληες ἀναβάντες ἐστρατοπεδεύοντο ἐν πολλαῖς κόμαις καὶ τάπητῆδεια πολλὰ ἐχούσαις. (20) Καὶ τὰ μὲν ἄλλα οὐδὲν (ἦν) ὅ,τι καὶ ἐθαύμασαν· τὰ δὲ σμήνη πολλὰ ἦν αὐτόθι, καὶ τῶν κηρίων ὅσοι ἐφαγον τῶν στρατιωτῶν πάντες ἀφρονέες τε ἐγίνοντο καὶ ἤμουν καὶ κάτω διεχώρει αὐτοῖς καὶ ὀρθὸς οὐδείς ἠδύνατο ἵστασθαι, ἀλλ' οἱ μὲν ὀλίγον ἰδουμένους σφόδρα μεθύουσιν ἐώκεσαν, οἱ δὲ πολλὸν μαινομένοις, οἱ δὲ καὶ ἀποθνήσκουσιν. (21) Ἐκείντο δὲ οὕτω πολλοὶ ὥσπερ τροπῆς γεγεννημένης, καὶ πολλὰ ἦν ἄθυμία. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπέθανε μὲν οὐδείς, ἀμφὶ δὲ τὴν αὐτὴν που ὥραν ἀνεφρόνουν· τρίτῃ δὲ καὶ τετάρτῃ ἀνίσταντο ὥσπερ ἐκ φαρμακοποσίας.

22. Ἐντεῦθεν δ' ἐπορεύθησαν δύο σταθμοὺς παρασάγγας ἔπειτα, καὶ ἦλθον ἐπὶ θαλατταν εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν Ἑλληνίδα, οἰκουμένην ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, Σινωπέων ἀποικίαν ἐν τῇ Κόλχων χώρᾳ. Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας ἀμφὶ τὰς τριάκοντα ἐν ταῖς τῶν Κόλχων κόμαις· κάντευθεν ὁρμώμενοι ἐληίζοντο τὴν Κόλχιδαν. (23) Ἀγορὰν δὲ παρεῖχον τῷ στρατοπέδῳ Τραπεζοῦντιοι, καὶ ἰδδέναντό τε τοὺς Ἕλληνας καὶ ξένια ἔδοσαν βοῦς καὶ ἀφίτα καὶ ὄνον. (24) Συνδιεπράττοντο δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν πλησίων Κόλχων τῶν ἐν τῷ πεδίῳ μάλιστα οἰκούντων, καὶ ξένια καὶ παρ' ἐκείνων ἦλθον βόες. (25) Μετὰ δὲ τούτου τὴν οὐσίαν ἦν εὐξάντο παρεσκευάζοντο· ἦλθον δ' αὐτοῖς ἱκανοὶ βόες ἀποδύσαι

rumpere. Quod si ex cohortibus aliqua laboraverit, opem feret proxima : et si una de cohortibus in verticem aliquo modo adscendere poterit, hostium nemo amplius erit qui subsistat. » Hæc decreta sunt : atque adeo rectas cohortes instituerunt. Et Xenophon a latere dextro ad lævum pergens, hæc habuit ad milites verba, « Hi quos cernitis, viri, soli nobis adhuc impedimento sunt quominus jam istic simus quo jam dudum properamus : hos, si quo modo possimus, vel crudos devoremus oportet. »

Posteaquam suis quique locis constiterant, ac rectas sibi instituerant cohortes, gravis armaturæ cohortes octoginta circiter fuere, quælibet cohors centenis fere militibus constabat : peltastas vero et sagittarios trifariam disposuerunt, alios extra sinistrum cornu, alios extra dextrum, alios acie media ; singulis in partibus fere sexcentos. Deinde diis vota nuncuparent milites edixere duces ; ac vota ubi nuncupassent et præana cecinissent, iter pergebant. Et Chirisophus atque Xenophon quique cum ipsis erant peltastæ ita pergebant, ut extra hostium essent phalangem. Hostes autem, eos ubi vidissent, contra perrexere : et partim latus dextrum, partim sinistrum versus sunt distracti, atque adeo mediam ipsorum aciem magna ex parte vacuum reliquerunt. Eos cum peltastæ, qui Arcadio erant in agmine, quibusque Æschines Acarnan præerat, intervallo relicto conspexissent, rati homines fugere, totis viribus currebant : atque hi primi in montem adscendunt : subsequerantur hos gravis etiam armaturæ milites Arcadici, quibus Cleanor Orchomenius præerat. At hostes, posteaquam currere cæperunt illi, non constiterunt amplius, sed alius alio fuga elapsi sunt. Græci cum adscendissent, multis in vicis castra locarunt, atque his sane commeatus copia abundantibus. Et in ceteris quidem nihil erat, quod mirati sunt : verum alvearia illic erant multa, et de favis quotquot ex militibus comedebant, omnes et amentes fiebant, et vomebant, et ipsis egerebatur infra, et rectus stare nemo potuit : sed qui paulum ederan, valde ebriis erant similes ; qui multum, furentibus : nonnulli etiam morientibus. Jacebant autem ita multi, quasi cum in fugam versi fuissent, et magna erat militum tristitia. Postridie nemo quidem mortuus erat, sed eadem fere hora mentis rursum compotes fiebant : die tertio et quarto surgebant, velut ex medicamento haustu.

Inde castris binis, parasangas septem progressi sunt, et ad mare pervenerunt, in Trapezuntem, urbem Græcam incolis frequentem, ad Pontum Euxinum, coloniam Sinopensium, in Colchorum regione sitam. Hic dies circiter triginta commorati sunt, Colchorum in vicis, atque hinc facitis incursionibus prædas e Colchide agebant. Forum in exercitu rerum venalium Trapezuntii præbebant, Græcosque tum exceperunt, tum munera iis hospitalia donarunt boves et farinam et vinum. Cum iis etiam pro Colchis finitimis, qui maxima ex parte habitabant in planitie, transiebant : quin et ab illis tanquam munera hospitalia venerunt boves. Postea sacrificium, quod voverant, parabant : ac boves ad eos adlati sunt qui sufficerent sacrificiis Jovi Servatori, et Herculi

τῷ Διὶ τῷ ποταμῷ καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἐλθόντες καὶ ταῖς ἄλλοις θύραις ἀεὶ εὐχόμενοι. Ἐπολέσαν δὲ καὶ ἀνδρῶν γυμνασίων ἐν τῷ ἔρει ἔθλας ἐταχέοντο. Ἐβύοντο δὲ Δρακόντιον Σπαρτιάτην, ὃς ἔρουε πῶς ὦν οἰκοῦν, παῖδα ἁπλῶν κατακτατῶν ἐνέχευε πατάχας, δρόμον τ' ἐπιμαλκίζοντα καὶ τοῦ ἀνδρός προστατῆσαι. (26) Ἐπειδὴ δὲ ἡ θυσία ἐγένετο, τὰ δέσματα παρέδοσαν τῷ Δρακοντίῳ, καὶ ἡγεῖσθαι ἐκείνου ὅπου τὸν δρόμον πεποιηκὸς εἴη. Ὁ δὲ δείξας ὅπερ ἐστρατιώτες ἐτύγγαλον, ὧςτος ὁ λόφος, ἔρη, καλλίστος, τρέχον ὅπου ἂν τις βούληται. Πῶς οὖν, ἔρασαν, δυνάσονται παλαίειν ἐν σκληρῷ καὶ δασεῖ οὕτως; Ὁ δ' εἶπε, Μᾶλλον τι ἀνατίεται ὁ καταπεσών. (27) Ἡγωνίζοντο δὲ παῖδες μὲν σταδίου τῶν ἀρχαίων τῶν οἱ πλείστοι, δόλυνον δὲ Κρήτες πλείους ἢ ἑξήκοντα θέον, πόλην δὲ καὶ πυγμῇ καὶ πανκράτειον ἑτέροι. Καὶ κατὰ ἑκάστην ἐγένετο πολλὰ ὅτις κατέδρασαν καὶ ἅτε θεομάνον τῶν ἐταίρων πολλὰ φιλονεικία ἐγένετο. (28) Ἔθειον δὲ καὶ ἵπποι καὶ εἶδε αὐτοῖς κατὰ τοῦ προηγουμένου ἐλάσσοντας ἐν τῇ θαλάττῃ ἀναστρέφοντας πάλιν ἄνω πρὸς τὸν βορρῶν ἄγειν. Καὶ κάτω μὲν οἱ πολλοὶ ἐκυλινδρόνουν· ἄνω δὲ πρὸς τὸ ἱσχυρὸς ὄρειον μολὴς βᾶδον ἐπορεύοντο οἱ ἵπποι ἐνθα πολλὴ κορυγὴ καὶ γέλως καὶ παρακλίσεις ἐγένετο αὐτῶν.

BIBAIION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὲ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου ἐπαίξαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ὅσα ἐν τῇ πορείᾳ τῇ μετὰ πρὸς τὴν ἑλπίδα τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ, καὶ ὡς εἰς Τραπεζοῦντα πόλιν Ἑλληνικά ἀφίκοντο, καὶ ὡς ἀπέβυσαν ἀεὶ εὐχόμενοι σωτήρια θύσαι ἐνθα πρῶτον εἰς φυλάκην γῆν ἀφίκοντο, ἐν τῷ πρόσθεν λόφῳ δεδιχόμενοι. (2) Ἐκ δὲ τούτου συνελθόντες ἐβουλεύοντο περὶ τῆς λοιπῆς πορείας· ἀνέστη δὲ πρῶτος Ἀντιλέων Θούριος καὶ εἶπεν ὧδε· Πρῶτον μὲν τούτων, ἔρη, ὧς ἄνδρες, ἀπείρηκα ἤδη συσκευάζομενος καὶ βαδίζων καὶ τρέμων καὶ τὰ ὅπλα φέρων καὶ ἐν τάξει ἰὼν καὶ φυλάκας φυλάττων καὶ μαχόμενος, ἐπιθυμῶ δὲ ἤδη παυσάμενος τούτων τῶν πόνων, ἐπεὶ θάλατταν ἔρχομαι, πλεῖν τὸ λοιπὸν καὶ ἐκταθείς ὥς περ Ὀδυσσεὺς καθεύδων ἀναιδέσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. (3) Τὰ ὅσα ἀκούσαντες οἱ στρατιῶται ἀνεθορύθησαν ὡς εὖ λέγον· καὶ ἄλλος ταῦτά εἰπε, καὶ πάντες οἱ παρόντες. Ἐπειτα δὲ Χειρίστροφος ἀνέστη καὶ εἶπεν ὧδε· (4) Φίλος μοι ἐστίν, ὧς ἄνδρες, Ἀναξίβιος, ναυαρχὸν δὲ καὶ τυγχάνει. Ἦν οὖν πέμπητέ με, οἶμαι ἂν εἰθεῖν καὶ τριῖναις ἔρχων καὶ πλοῖα τὰ ἡμῶς ἄρουν· ὑμεῖς δὲ εἴπερ πλεῖν βούλεσθε, περιμένετε ἕξ' ἂν ἐγὼ ἔλθω ἥξω δὲ ταχέως. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ στρατιῶται ἡσθησάν τε καὶ ἐβήρσαντο πλεῖν αὐτὸν ὡς τάχιστα.

5. Μετὰ τούτων Ξενοφῶν ἀνέστη καὶ εἶπεν ὧδε· Χειρίστροφος μὲν δὲ ἐπὶ πλοῖα στέλλεται, ἡμεῖς δὲ ἀναμε-

faciendis, quod felici eos itinere duxissent; aliis item his, quae voverant. Praeterea certamen gymnicum illo in monte instituerunt, ubi tabernacula posuerant; Dracontium vero Spartiatem (qui puer adhuc domo fugerat, quod puerum, quem gladiolo percussisset Laconico, imprudens interfecerat) legerunt ut curam curricula haberet, et certamini praesesset. Posteaquam facta fuerant sacrificia, Dracontio pelles tradiderunt, ac duceret eo hortabantur, ubi curriculum designasset. Ille vero locum, in quo forte constiterant, monstrans, Hic collis, inquit, ad currendum aptissimus est, quacumque quis currere voluerit. At qui tandem poterunt, aiebant illi, tum aspero et arboribus denso loco luctari? Is utique, ait ille, qui collapsus fuerit, vehementiori quodam dolore adicietur. Et certant quidem in stadio pueri de captivorum numero plurimi, dolichum Cretenses plures quam sexaginta currebant; lucta, et pugilatu, et pancratio sese exercebant alii; et spectaculum sane pulchrum erat; nam multi in certamen descendeabant, et, quippe quod eos spectarent sodales, magna erat aemulatio. Currebant etiam equi; atque eos primum agitare per declivia collis in mare usque oportebat equites, rursusque in eo sursum convertere, et sic denum ad aram venire. Ac deorsum quidem plerique devolvebantur; sursum vero ad locum valde arduum vix lento gradu equi periebant. Erat hic eorum ingens clamor, et risus, et cohortatio.

LIBER V.

CAPUT I.

Quaecumque in expeditione cum Cyro superiorem in Asiam suscepta Graeci gesserint; quaeque in itinere ad mare usque quod in Ponto Euxino continetur, et quo pacto ad Trapezuntem urbem Graecam pervenerint, et quo modo sacrificia perpetraverint, quae pro salute facturos se voverant, ubi primum pacatam in terram venissent, superiore libro expositum est. Deinde cum convenissent, de itinere reliquo deliberabant; et Antileon Thurius surrexit primus, atque in hunc modum loquutus est. « Equidem, viri, inquit, jam defatigatus sum colligendis vasis, et eundo, et currendo, et ferendis armis, et ordine servando, et exculis agendis, et pugnando; jamque adeo cupio, sine laboribus his imposito, quandoquidem maris nobis est copia, in posterum navigare, et, sicut Ulysses, porrectus, dormiendo in Graeciam adpel- lere. » Haec cum audissent milites, huic ut qui recte diceret adstreperunt; alius etiam eadem dicebat, omnesque adeo qui aderant. Deinde surrexit Chiriosophus, et haec verba fecit: « Amicus mihi est, viri, Anaxibius, cui jam contigit navarchi munus: quamobrem si me miseritis, arbitror me cum triremibus rediturum et navigiis, quae vos vectura sint: vos autem, quoniam navigare vultis, exspectate donec rediero: cito certe redibo. » Haec cum audissent milites, gavisus sunt et quam celerrime navigio discederet decrevire.

Post hunc surrexit Xenophon, et sic loquutus est: « Ergo Chiriosophus ad navigia mittitur, et nos hic cum eo perie-

νοῦμεν. Ὅσα οὖν μοι δοκεῖ καιρὸς εἶναι ποιεῖν ἐν τῇ μὲν, ταῦτα ἐρῶ. (α) Πρῶτον μὲν τὰ ἐπιτήδεια δεῖ πορίζεσθαι ἐκ τῆς πολεμίας· οὔτε γὰρ ἀγορὰ ἐστὶν ἱκανὴ οὔτε θοῦ ὠνησόμεθα εὐπορία εἰ μὴ ὀλίγοις τισίν· ἡ δὲ χώρα πολεμία· κίνδυνος οὖν πολλοὺς ἀπολλύσθαι, ἣν ἀμείως τε καὶ ἀφυλάκτως πορεύεσθαι ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια. (β) Ἀλλὰ μοι δοκεῖ σὺν προνομαῖς λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἄλλως δὲ μὴ πλανᾶσθαι, ὥς σώζεσθαι, ἡμᾶς δὲ τούτων ἐπιμελεῖσθαι. (γ) Ἐδοξε ταῦτα. Ἐτι τοίνυν ἀκούσατε καὶ τὰδε. Ἐπὶ λείαν γὰρ ὑμῶν ἐκπορεύονται τινες. Οἴομαι οὖν βέλτιον εἶναι ἡμῖν εἰπεῖν τὸν μέλλοντα ἐξίεναι, φράζειν δὲ καὶ θποι, ἵνα καὶ τὸ πλῆθος εἰδόμεν τῶν ἐξιόντων καὶ τῶν μενόντων καὶ συμπαρασκευάζωμεν ἂν τι δεῖ, καὶ βοηθησάμενοι τισι καιρὸς ἦ, εἰδόμεν θποι δεήσει βοηθεῖν, καὶ ἂν τις τῶν ἀπειροτέρων ἐγγεῖρῃ ποι, συμβουλευόμεν περὶ ὧν εἰδέναι τὴν δύναμιν ἐρ' οὐκ ἂν ἴσῃσι. (δ) Ἐδοξε καὶ ταῦτα. Ἐννοεῖτε δὲ καὶ τὸδε, ἔφη. Σχολῇ τοῖς πολεμίοις ληΐζεσθαι, καὶ δικαίως ἡμῖν ἐπιβουλεύουσιν· ἔχομεν γὰρ τὰ ἐκείνων ὑπερκάθηται δ' ἡμῶν. Φύλακα δὲ μοι δοκεῖ δεῖν περὶ τὸ στρατόπεδον εἶναι· ἂν οὖν κατὰ μέρος μερισθέντες φυλάττωμεν καὶ σκοπῶμεν, ἥττον ἂν δύναιντο ἡμᾶς θραῖν οἱ πολέμιοι. (ε) Ἐτι τοίνυν τὰδε ὁρᾶτε. Εἰ μὲν ἡπιστάμεθα σαφῶς ὅτι ἤξει πλοῖα Χειρίσσορος ἄγων ἱκανὰ, οὐδὲν ἂν εἶδει ὧν μέλλω λέγειν· νῦν δ' ἐπεὶ τοῦτο ἀδύνατον, δοκεῖ μοι πειρᾶσθαι πλοῖα συμπαρασκευάζειν καὶ αὐτόθεν. Ἦν μὲν γὰρ ἔλθῃ, ἐπαρχόντων ἐνθάδε ἐν ἀφρονετέροις πλεουσόμεθα· ἂν δὲ μὴ ἔλθῃ, τοῖς ἐνθάδε χρῆσόμεθα. (ς) Ὅρῳ δὲ ἐγὼ πλοῖα πολλάκις παραπλέοντα· εἰ οὖν αἰτησάμενοι παρὰ Τραπεζουντίων μακρὰ πλοῖα καταγόμεν καὶ φυλάττοιμεν αὐτὰ τὰ πηδάλια παραλούμενοι ἕως ἂν ἱκανὰ τὰ ἔχοντα γέννηται, ἴσως ἂν οὐκ ἀπορήσαιμεν κομιδῆς οἷας ἀέσμεθα. Ἐδοξε καὶ ταῦτα. (ζ) Ἐννοήσατε δ', ἔφη, εἰ εἰκὸς καὶ τρέφειν ἀπὸ κοινοῦ οὐκ ἂν κατὰ γῶμεν ὅσον ἂν χρόνον ἡμῶν ἐνεκεν μένουσι, καὶ ναῦλον ζυγνέσθαι, ὅπως ὠφελούντες καὶ ὠφελῶνται. (η) Ἐδοξε καὶ ταῦτα. Δοκεῖ τοίνυν μοι, ἔφη, ἣν ἄρα καὶ ταῦτα ἡμῖν μὴ ἐκπεράνηται ὥστε ἀρκεῖν πλοῖα, τὰς ὁδοὺς ἃς δυσπόρους ἀκούμεν εἶναι ταῖς παρὰ θάλατταν οἰκουμέναις πόλεσιν ἐνπιάσθαι ὁδοποιεῖν· πείσονται γὰρ καὶ διὰ τὸ φοβεῖσθαι καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι ἡμῶν ἀπαλλαγῆναι.

14. Ἐνταῦθα δὲ ἀνέκραγον ὥς οὐ δεοὶ ὁδοιορεῖν· ὃ δὲ ὡς ἔγωγε τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν, ἐπεψήφισεν μὲν οὐδὲν, τὰς δὲ πόλεις ἐκούσας ἔπεισεν ὁδοιορεῖν λέγων ὅτι ἥττον ἀπαλλάξονται ἢ εὐποροὶ γένονται αἱ ὁδοί. (ις) Ἐλαβον δὲ καὶ πεντηκόντορον παρὰ τῶν Τραπεζουντίων, ἣ ἐπέστησαν Δέξιππον Λάκωνα περίοικον. Οὗτος ἀμειλήσας τοῦ συλλέγειν πλοῖα ἀποδράς ὄψετο ἔγωγε τῷ Πόντῳ, ἔχων τὴν ναῦν. Οὗτος μὲν οὖν δίκαια ἔπαθεν ὑστερον· ἐν Θράκῃ γὰρ παρὰ Σεύθῃ πολυπραγμονῶν τι ἀπέθανεν ὑπὸ Νικάνδρου τοῦ Λάκωνα. (ις) Ἐλαβον δὲ καὶ τριακόντορον, ἣ ἐπεστάθη Πόλυκράτης Ἀθηναῖος, ὃς ὅπως λαμβάνει πλοῖα κα-

mur. Quamobrem quæcunque mihi tempus postulare videtur ut, dum commoramur, faciamus, hæc vobis exponam. Primum commeatus ex hostico parare oportet: quippe nec forum est nobis quod sufficiat, nec adest quo mercemur aliquid, præterquam paucis; et regio est hostilis: quare periculum erit ne multi pereant, si negligenter et incaute ad parandos commeatus perrexeritis. Itaque arbitror parandos esse per excursionses commeatus; aliter non evagandum, ut salvi sitis; nosque adeo curam istorum agere debere. » Decreta sunt hæc. « Jam porro audite etiam hæc: ad prædam utique parandam vestrum nonnulli egressuri sunt. Quapropter arbitror rectius esse ut is, qui exiturus est, nobis hoc ipsum indicet, etiam quæ pergat significet; ut et exeuntium et manentium multitudinem sciamus, et si quid parato opus sit, una cum iis paremus: et si tempus postulet ut aliquibus opem feramus, sciamus quo suppetias eundem fuerit: ac si quis imperitiorum aliquo tendere velit cum suis, consilia conferamus, data opera ut vires cognitatas habeamus eorum, in quos perrecturi sint. » Decreta sunt et ista. « Hoc etiam velim consideretis, inquit: est hostibus prædandi otium: ac jure nobis insidiantur; quippe res ipsorum habemus: supra nos etiam consistunt. Quare opus esse arbitror, ut circa castra sint excubitores: si ergo divisi in excubiis et speculis vicissim fuerimus, minus nos venari poterunt hostes. Porro etiam hæc videte: si certo sciremus Chrisophum cum ea navium copia, nobis quæ sufficeret, venturum, nihil verbis opus foret iis, quæ sum prolaturus: nunc vero, cum illud incertum sit, operam dandam esse arbitror, ut etiam ex hoc loco naves comparemus. Nam si quo tempore venerit is, nobis hic suppetent naves, pluribus certe navigabimus; sin nullas adduxerit, iis quæ hic aderunt utemur. Video autem naves sæpe prætervehi: quamobrem si, cum a Trapezuntiis naves longas petierimus, illas subducamus ac, resolutis gubernaculis, custodiamus, donec is sit earum numerus qui nobis vehendis sufficiat, haud certe vectura destituemur tali, qualem ipsi requirimus. » Decreta sunt et ista. « Consideretis etiam velim, inquit, an æquum sit ut eos quos cum navigiis subducturi simus, quamdiu quidem nostri causa manserint, communi alamus impensa, et nauticum iis constituamus, quo nos commodo qui adfecerint, commodo adficiantur ipsi. » Et hæc decreta sunt. « Jam vero, inquit, censeo, hæc utique si ita nequeant absolvi, ut quæ nobis sufficiant navigia habeamus, civitatibus maritimis imperandum, ut vias quas esse audimus transitu difficiles, nobis muniant: quippe parebunt imperio tum quod nos metuant, tum quod nobis liberari velint. »

Ibi tum exclamarunt milites non esse cur viæ muniantur. Ille, ubi dementia eorum agnosceret, nihil eos sententias rogavit, sed civitatibus ut non invitæ vias munirent persuasit: quippe quod diceret ipsos citius discessuros, si viæ transitu faciles redderentur. Acceperunt etiam quinquaginta remorum navem a Trapezuntiis, cui Dexippum Laconem Spartæ accolam præfecerunt. Is omnia capiendorum navigiorum cura, cum navi extra Pontum aufugit. Verum is deinceps justo adfectus fuit supplicio: nam cum apud Seuthem in Thracia multis se rebus alienis implicaret, a Nicandro Lacedæmonio interfectus est. Acceperunt et aliam triginta remorum navem cui Polycrates Atheniensis præ-

τῆμεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. Καὶ τὰ μὲν ἀγώγιμα εἴ τι ἦγον ἐξισιρούμενοι φύλακας καθίστασαν ὅπως σῶα εἴη, τοῖς δὲ πλοίοις ἐγγράσαντο εἰς παραγωγὴν. (17) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἦν ἐπὶ λείαν ἐξήσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ μὲν ἐλαμβάνον οἱ δὲ καὶ οὐ. Κλεάνετος δ' ἐξαγγώνων καὶ τὸν ἑαυτοῦ καὶ ἄλλων λόγον πρὸς χωρίον χαλεπὸν αὐτὸς τε ἀπένεικε καὶ ἄλλοι πολλοὶ τὸν σὺν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια οὐκέτι ἦν λαμβάνειν ὥστε ἀπαυθιμερίζειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἐκ τούτου λαθὼν Ξενοφὼν ἡγεμόνας τῶν Τραπεζουντίων ἐξάγει εἰς Δρίλῃας τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος, τὸ δὲ ἥμισυ κατέλιπε φυλάττειν τὸ στρατόπεδον· οἱ γὰρ Κόλχοι, ἅτε ἐκπεπωκότες τῶν οἰκίων, πολλοὶ ἦσαν ἄνθρωποι καὶ ὑπερεκάρηγον ἐπὶ τῶν ἄκρων. (2) Οἱ δὲ Τραπεζουντίοι ὁπόθεν μὲν τὰ ἐπιτήδεια βράδιον ἦν λαβεῖν οὐκ ἦγον· φύλοι γὰρ αὐτοῖς ἦσαν· εἰς τοὺς Δρίλῃας δὲ προθύμως ἦγον, ὑφ' ὧν κακῶς ἔπασσαν, εἰς χωρία τε ὀρεῖνὰ καὶ δύσβατα καὶ ἀνθρώπους πολεμικωτάτους τῶν ἐν τῷ Πόντῳ.

3. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐν τῇ ἀνω χώρᾳ οἱ Ἕλληνες, ὅποια τῶν χωρίων τοῖς Δρίλῃαις ἀλώσιμα εἶναι ἐδόκει ἐμπιπράντες ἀπήσαν· καὶ οὐδὲν ἦν λαμβάνειν εἰ μὴ ὥς ἡ βούς ἢ ἄλλο τι κτήνος τὸ πῦρ διαπεφυγός. Ἐν δὲ τῇ χωρίῳ μητρόπολιν αὐτῶν· εἰς τοῦτο πάντες ζυνεβρυθήκεσαν. Περὶ δὲ τοῦτο ἦν χαράδρα ἰσχυρῶς βαθεῖα, καὶ πρόσδοι χαλεπαὶ πρὸς τὸ χωρίον. (4) Οἱ δὲ πελτασταὶ προδρομαίνοντες στάδια πάντες ἢ ἐξ τῶν ὁπλιτῶν, διαθάντες τὴν χαράδραν ὁρῶντες πρόσδοτα πολλὰ καὶ ἄλλα γρήματα, προσέβηλλον πρὸς τὸ χωρίον· ζυνείποντο δὲ καὶ ὁρυσφόροι πολλοὶ οἱ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐξωρηγμένοι· ὥστε ἐγένοντο οἱ διαθάντες πλείους ἢ εἰς διεχιλίους ἀνθρώπους. (5) Ἐπεὶ δὲ μακρήμενοι οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ ταῦρος ἦν περὶ αὐτὸ εὐρεῖα ἀναβεβλημένη καὶ σκόλοπες ἐπὶ τῆς ἀνάβουλης καὶ τύρσεις πυκναὶ ζυλιναι πεποιημέναι, ἀπέναι δὲ ἐπεχείρουν· οἱ δὲ ἐπέκειντο αὐτοῖς. (6) Ὡς δὲ οὐκ ἐδύναντο ἀποτρέχειν, ἦν γὰρ ἐφ' ἐνὸς ἡ κατάβασις ἐκ τοῦ χωρίου εἰς τὴν χαράδραν, πέμπουσι πρὸς Ξενοφόντα, ὅς ἡγεῖτο τοῖς ὁπλίταις. (7) Ὁ δ' ἔλθων λέγει ὅτι ἔστι χωρίον χρημάτων πολλῶν μεστὸν· τοῦτο οὕτε λαβεῖν δυνάμεθα· ἰσχυρὸν γὰρ ἐστίν· οὕτε ἀπελθεῖν βράδιον· μάχονται γὰρ ἐπεξεληλυυότες καὶ ἡ ἀφροδὸς χαλεπή. (8) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξενοφὼν προσαγγιών πρὸς τὴν χαράδραν τοὺς μὲν ὁπλίτας θέσθαι ἐκέλευσε τὰ ὅπλα, αὐτὸς δὲ διαβὰς σὺν τοῖς λοχαγοῖς ἐσκοπεῖτο πότερον εἴη χρεῖττον ἀπάγειν καὶ τοὺς διαβεβηκότας ἢ καὶ τοὺς ὁπλίτας διαβεβαλεῖν ὡς ἀλόγους ἂν τοῦ χωρίου. (9) Ἐδόκει γὰρ τὸ μὲν ἀπάγειν οὐκ εἶναι ἄνευ πολλῶν νεκρῶν, εἰλεῖν δ' ἂν ὄνοντο καὶ οἱ λοχαγοὶ τὸ χωρίον. Καὶ ὁ Ξενοφὼν ζυνεχώρησε τοῖς ἱεροῖς πιστευσαὶ· οἱ γὰρ μάντιες ἀποδείκνυμένοι ἦσαν ὅτι μάχη μὲν ἔσται, τὸ δὲ τέλος καλὸν τῆς ἐξόδου.

etus est : qui, quotquot naves caperet, ad castra suladucebat. Ac merces quidem, quas vehebant istae, inde eximendes, custodes constituiebant, ut salvae essent : navigiis vero ad suorum deductionem utebantur. Quo tempore facta haec erant, ad praedam exire Graeci : et ex iis alii praedam nacti sunt, alii non. Cleonetus vero cum et cohortem suam et aliam quandam ad locum difficilem eduxisset, tum ipse parit tum alii multi de iis qui cum ipso erant.

CAPUT II.

Ubi commeatus ita parandi facultas non erat amplius, ut eodem die in castra reverterentur milites, inde Xenophon adsumptis de Trapezuntis itineris ducibus, in Drilas dimidiam copiarum partem educit, dimidiam propter castra reliquit custodienda : nam Colchi, quod ex aedibus suis exciderant, in unum coacti erant multi, et in superioribus montium verticibus consederant. At Trapezuntii eos in illorum hominum agros non ducebant, unde commeatus facile petere licuisset ; quod ipsis essent amici ; in Drilas vero libenter ducebant, a quibus male multati fuerant, iaque montuosa et accessu difficilia loca, hominesque omnium qui in Ponto habitabant bellicosissimos.

Posteaquam in altiore loco Graeci jam erant, quaecumque loca capti facilia Drilis esse videbantur, ea cum incendissent inde discessere : neque quidquam capere erat nisi sues bovesque, vel quid aliud pecoris ignem quod effugerat. Unum erat oppidum, quod metropolis eorum adpellabatur : in hoc omnes confluerant : circa hoc autem vallis alveus erat admodum profundus, atque adeo aditus ad oppidum illud difficiles erant. Cum vero peltastae stadiis quinque vel sex gravis armaturae milites cursu praececessissent, trajectoque alveo, vidissent pecora multa aliasque res, ad oppidum impetum convertunt. Sequebantur hos etiam hastati multi, qui commeatus parandi causa fuerant egressi : adeo ut alveum qui transierant hominum duum millium superarent numerum. Posteaquam dimicando oppidum capere non poterant (etenim fossa lata circa id erat egesta humo ducta, et in ipsa quae egesta fuerat terra sudes erant delixae, multaeque lignae turres structae), jam abire adgressi sunt : at hostes iis instabant. Cumque abscedere non possent (quippe singulis tantum descensus in alveum erat ex oppido pervius), ad Xenophontem mittunt, qui gravis armaturae militum dux erat. Ad eum cum venisset nuntius, oppidum esse ait rebus multis refertum : hoc neque capere possumus, inquit ; quippe munitum est ; neque abscedere proclive nobis est : nam impetu egressi pugnant, et abscessus est difficilis. Haec cum audisset Xenophon, suis ad alveum adductis, gravem armaturam in armis iussit consistere : ipse ubi cum cohortium ductoribus trajecisset, utrum consultius esset abducere eos qui transierant, an gravem etiam armaturam trajicere, si spes esset fore ut caperetur oppidum, considerabat. Eos utique ut quae abducat laud esse sine multorum caede videbatur, et capi licum posse cohortium quoque ductores existimabant : Xenophon etiam his accedebat, fretus hostiarum exitis : nam pugnam fore quidem vates declararant, sed finem egressus

(10) Καὶ τοὺς μὲν λοχαγοὺς ἐπεμπε διαβιδάσσοντας τοὺς ὀπλίτας, αὐτοὺς δ' ἔμενεν ἀναχωρίσας ἅπαντας τοὺς πελταστὰς, καὶ οὐδένα εἰς ἀκροβολίζεσθαι. (11) Ἐπεὶ δ' ἤκον οἱ ὀπλίται, ἐκέλευσε τὸν λόχον ἕκαστον ποιῆσαι τῶν λοχαγῶν ὡς ἂν κράτιστα οἴηται ἀγωνιεῖσθαι· ἦσαν γὰρ οἱ λοχαγοὶ πλησίον ἀλλήλων οἱ πάντα τὸν χρόνον ἀλλήλοις περὶ ἀνδραγαθίας ἀντεποιούοντο. (12) Καὶ οἱ μὲν ταῦτα ἐποίουν· ὁ δὲ τοῖς πελτασταῖς πᾶσι παρήγγυλλε διηγκυλωμένους ἰέναι, ὡς ὅπταν σημήνῃ ἀκοντίζεν δεῖσθαι, καὶ τοὺς τοξότας ἐπιβεβληθῆαι ἐπὶ ταῖς νευραῖς, ὡς ὅπταν σημήνῃ τοξεύειν δεῖσθαι, καὶ τοὺς γυνήκτας λίθων ἔχειν μεστὰς διφθέρας· καὶ τοὺς ἐπιτηδείους ἐπεμψε τούτων ἐπιμεληθῆναι. (13) Ἐπεὶ δὲ πάντα παρεσκευάστο καὶ οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ ὑπολοχαγοὶ καὶ οἱ ἐξιοῦντες τούτων μὴ χεῖρους εἶναι πάντες παρατεταγμένοι ἦσαν, καὶ ἀλλήλους μὲν δὴ ξυνεύρων· μνησιδὴς γὰρ διὰ τὸ χωρίον ἦ τάξις ἦν· (14) Ἐπεὶ δ' ἔπαιάνισαν καὶ ἡ σάλπιγξ ἐφθέγγατο, ἅμα τε τῷ Ἐνυαλίῳ ἠλέλιξαν καὶ ἔθεον ὁρώμῃ οἱ ὀπλίται, καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξέματα, σφενδόνας, πλείστοι δ' ἐκ τῶν χειρῶν λίθοι, ἦσαν δὲ οἱ καὶ πῦρ προσέφερον. (15) Ἰπὸ δὲ τοῦ πλήθους τῶν βελῶν ἔλιπον οἱ πολέμιοι τὰ τε σταυρώματα καὶ τὰς τύρσεις· ὥστε Ἀγασίας Στυμφάλιος καὶ Φιλοξένος Πελληνεὺς καταθέμενοι τὰ ὅπλα ἐν χιτῶνι μόνον ἀνέβησαν, καὶ ἄλλος ἄλλον εἶλκε, καὶ ἄλλος ἀναβεβήκει, καὶ ἠλώκει τὸ χωρίον, ὡς ἐδόκει. (16) Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ καὶ οἱ ψιλοὶ εἰς δραπετόντας κατὰ τὰς πύλας ὀπίσσω ἐδύνατο κατεκώλυε τῶν ὀπλιτῶν ἕξω· πολέμιοι γὰρ ἄλλοι ἐφαινοντο ἐπ' ἄκροις πᾶσιν ἰσχυροῖς. (17) Οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου μεταξὺ γενομένου κραυγῇ τε ἐγίγνετο ἔνδον καὶ ἔφευγον οἱ μὲν καὶ ἔχοντες ἃ ἔλαβον, τάχα δὲ τις καὶ τετρωμένος· καὶ πολλὰς ἦν ὥθισμός ἀμφὶ τὰ θύρετρα. Καὶ ἐρωτώμενοι οἱ ἐκπίπτοντες ἔλεγον ὅτι ἄκρα τέ ἐστιν ἔνδον καὶ οἱ πολέμιοι πολλοὶ, οἱ παῖουσιν ἐκδεδραμηκότες τοὺς ἔνδον ἀνθρώπους. (18) Ἐνταῦθα ἀνειπεῖν ἐκέλευσε Τολμῖν τὸν κήρυκα ἰέναι εἰσω τὸν βουλόμενόν τι λαμβάνειν καὶ ἰέντο πολλοὶ εἰσω, καὶ νικᾶσι τοὺς ἐκπίπτοντας οἱ εἰσβαλόμενοι καὶ κατακλείουσι τοὺς πολέμιους πάλιν εἰς τὴν ἄκραν. (19) Καὶ τὰ μὲν ἕξω τῆς ἄκρας πάντα διηπάσθη καὶ ἐξεκομίσαντο οἱ Ἕλληνες· οἱ δὲ ὀπλίται ἔθεντο τὰ ὅπλα, οἱ μὲν περὶ τὰ σταυρώματα, οἱ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὴν ἄκραν φέρουσαν. (20) Ὁ δὲ Ξενοφῶν καὶ οἱ λοχαγοὶ ἐσχόπουν εἰ οἷόν τε εἶη τὴν ἄκραν λαβεῖν· ἦν γὰρ οὕτω σωτηρία ἀσφαλὴς, ἄλλως δὲ πάνυ χαλεπὸν ἐδόκει εἶναι ἀπελθεῖν σκοποῦμένους δὲ αὐτοῖς ἐδοξε παντάπασιν ἀνάλωτον εἶναι τὸ χωρίον. (21) Ἐνταῦθα παρῆσαν αὐτῶν τὴν ἄφρον, καὶ τοὺς μὲν σταυροὺς ἕκαστοι τοὺς καθ' αὐτοὺς διήρουν, καὶ τοὺς ἐχειροὺς καὶ φορτία ἔχοντας ἐξεπέμποντο καὶ τῶν ὀπλιτῶν τὸ πλῆθος· κατέλιπον δὲ οἱ λοχαγοὶ οἷς ἕκαστος ἐπίστευεν. (22) Ἐπεὶ δὲ ἤρξαντο ἀποχωρεῖν, ἐπέβησαν ἔνδοθεν πολλοὶ γέβρα καὶ λόγχας ἔχοντες

præclarum. Itaque cohortium ductores mittit qui gravem armaturam trajicerent, ipse subsistebat peltastis omnibus recedere jussis, nec quemquam vellitione uti sinebat. Posteaquam gravis armaturæ milites vellissent, cohortium ductorum quemque eo modo se parare jussit, quo cohortem suam optime dimicaturam existimaret: nam prope a se invicem aberant illi cohortium ductores, qui per id omne tempus inter se de fortitudinis gloria contenderant. Atque hæc quidem faciebant cohortium præfecti: is autem peltastas omnes amentis jaculorum prehensis progredi jussit, ut quibus, posteaquam signum iis dandum curaret, emittenda forent jacula; sagittarios etiam cum sagittis in nervos impositis, ut quibus, signum ubi dedisset, forent sagittæ emittendæ: velites quoque sacculos e pellibus confectos lapidibus refertos habere: misit etiam idoneos quosdam homines, qui hæc ut fierent curarent. Posteaquam omnia comparata erant, et cohortium ductores et horum legati, et alii qui se his nihilo deteriores haberi volebant, omnes acie instructa constiterunt, seque mutuo intuebantur quippe acies propter loci naturam curvata erat; atque ubi pæana cecinissent, et sonuisset tuba, statim et Enyalium clamantur, et cursu in hostes tendebant gravis armaturæ milites: simul etiam tela, hastæ, sagittæ, fundæ, et plurimi e manibus missi lapides, torquebantur: erant quoque qui ignem adferrent. Hostes ob telorum multitudinem et valla et turres relinquebant; adeo ut Agasias Stymphalius et Philoxenus Pelleneus, depositis armis, tunica solum induti adscenderent, atque alius alium attraheret, cum alius jam adscendisset, et oppidum captum esset, uti quidem videbatur. Ac peltastæ velitesque facta incursione quod quisque poterat rapiebant: at Xenophon, ad portas qui interea stetit, e gravis armaturæ militibus quoscunque poterat demoratus est extra: nam hostes alii in jugis quibusdam munitis conspiciuntur. Nec longo tempore interjecto clamor intus ortus est, fugiebantque adeo, alii cum iis quas ceperant rebus, forsitan etiam vulneratus aliquis: magnusque ad portas erat sese protrudentium impetus. Qui elabebantur interrogati, aiebant arcem intus esse quandam, multosque hostes, qui excursionem facta homines intus qui erant cæderent. Hic Xenophon Tolmidem præconem publice denuntiare jussit, ut, quicumque spoliū aliquod capere vellet, ingrederetur. Itaque multi irruerunt, et qui se invicem trudendo intro tendebant erumpentes superant, ac rursus hostes in arcem concludunt. Et quæ quidem extra arcem reperiebantur, omnia erant direpta eademque Græci exportabant: gravis autem armaturæ milites in armis consistebant, partim ad oppidi vallum, partim ad viam illam, quæ in arcem ducebat. Xenophon autem et cohortium ductores considerabant, ecqua ratione arx capi posset: nam ipsorum salus ita foret certa: ceteroqui perdifficile esse videbatur abscedere: iisque ea de re deliberantibus visum est eum capi locum omnino non posse. Ibi tum ad abcessum sese parabant, ac singuli palos sibi proximos diruebant, et ad rem gerendam inutiles et onera portantes, unaque maximam gravis armaturæ militum partem, emittebant: eos vero reliquerunt cohortium ductores, quibus quisque fidebat. Posteaquam abscedere coeperunt, in eos intus excurrerant multi, gerris et hastis

καὶ κνημίδας καὶ κράνη Παφλαγονικά, καὶ ἄλλοι ἐπὶ τὰς οἰκίας ἀνέβαινον τὰς ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς εἰς τὴν ἄκρην φερούσας ὁδοὺς. (18) ὥστε οὐδὲ διώκειν ἀσφαλὲς ἦν κατὰ τὰς πόλεις τὰς εἰς τὴν ἄκρην φερούσας. Καὶ γὰρ ξύλα μεγάλα ἐπεβρέβιπτον ἀνωθεν, ὥστε χαλεπὸν ἦν καὶ μένειν καὶ ἀπιέναι, καὶ ἡ νύξ φοβερά ἦν ἐπισύστα. (19) Μαρτυμένων δὲ αὐτῶν καὶ ἀπορρουμένων θεῶν τις αὐτοῖς μηχανὴν σωτηρίας δίδωσιν. Ἐξαπίνης γὰρ ἀνέλαμβεν οἰκία τῶν ἐν δεξιᾷ θύτου δὲ ἐν ἀνέμῳ. Ὡς δ' αὕτη ἐκτεταπτεν, ἐρευσεν οἱ ἀπὸ τῶν ἐν δεξιᾷ οἰκίων. (20) Ὡς δὲ ἔμαθεν ὁ Ξενοφῶν τοῦτο παρὰ τῆς τύχης, ἐνάπτειν ἐκέλευε καὶ τὰς ἐν ἀριστερᾷ οἰκίας, αἱ ἔβηναι ἤσαν, ὥστε καὶ ταχὺ ἐκείοντο. Ἐρευσεν οὖν καὶ οἱ ἀπὸ τούτων τῶν οἰκίων. (21) Οἱ δὲ κατὰ (τὴν) στόμα δὴ εἴτι μόνον ἐλύον καὶ ὀήσιοι ἦσαν οὗτοι ἐπικείρονται ἐν τῇ ἐξόδῳ τε καὶ καταβάσει. Ἐνταῦθα παρὰ γέλοιον φέρον ἐξύλα θοοὶ ἐπύργων ἐξῶ ὄντες τῶν βελῶν εἰς τὸ μέσον ἐκυστῶν καὶ τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ ἱκανὰ ἔδῃ ἦν, ἐνῆψαν ἐνῆπτον δὲ καὶ τὰς παρ' αὐτῷ τὸ γράκιωμα οἰκίας, ὅπως οἱ πολεμιοὶ ἀμφοτέρωθεν ἔχοντο. (22) Οὕτω μὲν ἀπῆλθον ἀπὸ τοῦ χωρίου, πῦρ ἐν μέσῳ ἐκυστῶν καὶ τῶν πολεμίων ποιεῖσθαι. Καὶ κατακύβηται πᾶσα ἡ πόλις καὶ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ τῦραι καὶ τὰ σταυρώματα καὶ τὰλλα πάντα πλὴν τῆς ἄκρας.

23. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀπήενον οἱ Ἕλληνες ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια. Ἐπεὶ δὲ τὴν κατάβασιν ἐροῦντο τὴν εἰς Τραπεζοῦντα, πρηνὲς γὰρ ἦν καὶ στενὴ, ψευδενέδραν ἐποιήσαντο. (24) καὶ ἀνὴρ Μυσὸς τὸ γένος καὶ τοῦνομα τοῦτο ἔχων τῶν Κρητῶν λαβὼν δέκα ἔμεινεν ἐν λασίῳ χωρίῳ καὶ προσποιεῖτο τοὺς πολεμίους πειρᾶσθαι λαμβάνειν αἱ δὲ πέλται αὐτῶν ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε διερχίνοντο χαλκᾷ ὄσται. (25) Οἱ μὲν οὖν πολεμιοὶ ταῦτα διανοήσαντες ἐροῦντο ὡς ἐνέδραν οὕταν ἡ δὲ στρατιὰ ἐν τούτῳ κατέβησαν. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει ἔδῃ ἱκανὸν ὑπεκλυσθῆναι, τῷ Μυσῷ ἐτήχηκε φεύγειν ἀνὰ κράτος καὶ ὅς ἐξανακτῆς φεύγει καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. (26) Καὶ οἱ μὲν αἱλοὶ Κρητῆς, ἀλίσκονται γὰρ ἔρασαν τῷ ὁρόμῳ, ἐκπεσόντες ἐκ τῆς ὁδοῦ εἰς ὕλην κατὰ τὰς νάπας κυλινδούμενοι ἐσώθησαν. (27) ὁ Μυσὸς δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν φεύγων ἐδόξα βοηθεῖν καὶ ἐβοήθησαν αὐτῷ, καὶ ἀνελάνθον τερωμένον. Καὶ αὐτοὶ ἐπὶ πόδα ἀνεχώρουν βαλλόμενοι οἱ βοηθήσαντες καὶ ἀντιτοξεύοντες τινες τῶν Κρητῶν. Οὕτως ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ στρατόπεδον πάντες σῶοι ὄντες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἐπεὶ δὲ οὗτε Χειρίσφορος ἦκεν οὗτε πλοῖα ἱκανὰ ἦν οὗτε τὰ ἐπιτήδεια ἦν λαμβάνειν εἴτι, ἐδόκει ἀπιέναι εἴτι. Καὶ εἰς μὲν τὰ πλοῖα τοὺς τε ἀσθενοῦντας ἐνεβίβασαν καὶ τοὺς ὑπὲρ τετραράκοντα ἔτη καὶ παιδίας καὶ γυναικίας καὶ τῶν σκευῶν ὅσα μὴ ἀνάγκη ἦν ἔχειν καὶ Φιλιτίον καὶ Σοφάνειτον τοὺς πρεσβυτάτους τῶν στρα-

et tibiurum tegumentis et galeis Papulagonicis instructi : atque alii in domos adscendebant ex utraque via parte sitas, quae ad arcem ducebat ; adeo ut tutum non esset eos portas versus in arcem ducentes persequi : quippe magnas trabes desuper jaciebant, ut tum manere tum abire difficile esset ; nox etiam, quae instabat, erat ipsis terrori. Iis autem pugnantibus et ad angustias reductis deorum quispiam salutis apiscende rationem offert. Nam subito quadam ex iis, quae ad dextram erant, domus flamma concepta tulsi, incertum quis incenderat. Cum autem ea collaberetur, qui in domibus ad dextram sitis erant, inde fugiebant. Hoc ubi Xenophon ex re fortuito didicisset, Graecos jussit ad sinistram etiam sitas domos incendere : hac lignae erant ; atque adeo celeriter exurebantur. Itaque illi etiam, has qui occupant aedes, inde fuga dilabebantur. Soli jam molestia Graecos adfliciebant qui a fronte erant, et satis quidem perspicuum erat eos Graecis exentibus ac descendentibus instaturos. Hic eis, quotquot extra telorum ictus erant, mandat, ut ligna in medium ipsos inter et hostes locum portarent. Cum satis multa jam congesta essent, ea incenderunt : incenderunt etiam aedes juxta vallum ipsum positas, ut in his occuparentur hostes. Ita vix tandem a loco hoc discesserunt, igne hostes inter et ipsos excitato. Atque tota quidem urbs et aedes et turres et septa, ceteraque omnia, praeter arcem, exurebantur.

Postridie Graeci discessere, commeatu instructi. Quoniam autem descensum in Trapezuntem metuebant, quippe praecipis erat et angustus, fictas fecerunt insidias : atque adeo vir natione Mysus, id qui nominis etiam habebat, secum adsumptis decem Cretensibus, in loco arboribus denso subsidebat, ac dare se operam simulabat ut istis clam hostibus esset : eorum vero peltae, quippe quae erant aereae, ex alia atque alia parte dilucebant. Et hostes quidem, haec cum perspicerent, tanquam istis essent insidiae, sibi metuebant : interea vero descendebat exercitus. Cum autem jam satis longe processisse videretur, signum Mysos dedit Xenophon ut quantis possent viribus fugeret : atque adeo ipse ex insidiis istis exsurgens fugit, itemque ii qui cum ipso erant. Ac ceteri quidem Cretenses (quippe quod futurum dicerent ut cursu victi caperentur) ex via elapsi, in silvam per valles devoluti salvi venerunt : at Mysus in via ipsa fugiens, clamore suos ad opem ferendam vocabat : ac opem ei tulerunt illi, vulnerumque receperunt. Atque ii etiam opem qui tulerant telis petiti pedem referebant, et de Cretensibus nonnulli qui sagittas interea in hostes vicissim mittebant : ita demum in castra salvi omnes perveniunt.

CAPUT III.

Cum autem neque Chirisophus rediisset, neque navium satis magna esset copia, neque commeatus unde capere possent amplius erat, visum est discedendum esse. Quapropter in navigia tum agrotos imposuerunt, tum eos qui annos quadraginta excesserant, pueros etiam et mulieres, deque vasis quaecumque habere necesse non erat : ac Philesius Sophanetusque, qui maximi natu inter duces erant, eadem

την εἰς βιάσαντες τούτων ἐκέλευον ἐπιμελεῖσθαι· ἢ δὲ ἄλλοι ἐπορεύοντο· ἡ δὲ ὁδὸς ὠδοπεποιημένη ἦν. Καὶ ἀφικνούνται πορευόμενοι εἰς Κερασσύντα τριπτοὶ πόλιν Ἑλληνίδα ἐπὶ θαλάττῃ Σινωπέων ἀποικον ἐν τῇ Κολγίδι χώρα. (α) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας ἕκκα καὶ ἐξέτασις ἐν τοῖς ὅπλοις ἐρίγνετο καὶ ἀριθμὸς, καὶ ἐγένοντο ὀκτακισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι. Οὗτοι ἐσώθησαν ἐκ τῶν ἀμφὶ τοὺς μυρίους· οἱ δὲ ἄλλοι ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ πᾶν πολέμων καὶ χιόνος καὶ εἰ τις νόσφ.

4. Ἐνταῦθα καὶ διαλαβάνουσι τὸ ἀπὸ τῶν αἰγμάτων ἀργύριον γενόμενον. Καὶ τὴν δεκάτην ἦν τῶν Ἀπολλωνι ἐξείλον καὶ τῇ Ἐφεσίᾳ Ἀρτέμιδι διαλαβὸν αἱ στρατηγοὶ τὸ μέρος ἕκαστος φυλάττειν τοῖς θεοῖς· ἰστί δὲ Χειρισόφου Νέων δ' Ἀσινάιος ἔλαβε. (β) Ξενοφῶν οὖν τὸ μὲν τοῦ Ἀπολλωνος ἀνάθημα ποιησάμενος ἀντιτίθηναι εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς τῶν Ἀθηναίων θησαυρὸν καὶ ἐπέγραψε τὸ τε αὐτοῦ ὄνομα καὶ τὸ Προξένου, ὃς σὺν Κλεάρχῳ ἀπέθανε· ξένος γάρ ἦν αὐτοῦ. (γ) Τὸ δὲ τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Ἐφεσίας ὅτε ἀπῆει σὺν Ἀγρησίῳ ἐκ τῆς Ἀσίας τὴν εἰς Βοιωτοῦς ὁδὸν, καταλείπει παρὰ Μεγαβύζῳ τῷ τῆς Ἀρτέμιδος νεωκόρῳ, ὅτι αὐτὸς κινδυνεύσων ἐδόκει ἵναί, καὶ ἐπέστειλεν, ἥν μὲν εἰς τὸς σωθῇ, αὐτῷ ἀποδοῦναι· ἥν δέ τι πάθῃ, ἀναλθεῖναι ποιησάμενον τῇ Ἀρτέμιδι, ὅτι οἷοιτο χαριεῖσθαι τῇ θεῇ. Ἐπεὶ δ' ἐφύγεν δ' Ξενοφῶν, κατοικοῦντος ἤδη αὐτοῦ ἐν Σκιλλούντι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων οἰκισθέντος παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἀφικνέται Μεγαβύζος εἰς Ὀλυμπιον θεωρήσων, καὶ ἀποδίδωσι τὴν παρακαταθήκην αὐτοῦ. Ξενοφῶν δὲ λαβὼν χωρίον ὠνεῖται τῇ θεῇ ὅπου ἐνέλεον ὁ θεός. (δ) Ἐτυχε δὲ διὰ μέσου βένου τοῦ χωρίου ποταμὸς Σελινόυς. Καὶ ἐν Ἐφέσῳ δὲ παρὰ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεὼν Σελινόυς ποταμὸς παραβρεῖ, καὶ ἰχθύες δὲ ἐν ἡμετέροις ἐνεῖσι καὶ κόγχοι· ἐν δὲ τῷ ἐν Σκιλλούντι χωρίῳ καὶ θῆραι πάντων ὅσους ἐστὶν ἀγρευόμενα θηρία. (ε) Ἐποίησε δὲ καὶ βωμὸν καὶ ναὸν ἀπὸ τοῦ ἱερῷ ἰργυρίου, καὶ τὸ λοιπὸν δὲ αἰεὶ δεκατεύον τὰ ἐκ τοῦ ἱερῷ ὥραία θυσίαν ἐποίει τῇ θεῇ, καὶ πάντες οἱ τῶν τοῦ καὶ οἱ πρόσχωροι ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετείχον τῇ ἑορτῇ. Παρεῖχε δὲ ἡ θεὸς τοῖς σκηνουμένοις ἀλφίτα, ἄρτους, ὄνον, τραγήματα, καὶ τῶν θυομένων ἀπὸ τῆς ἡμέρας νομῆς λάχος, καὶ τῶν θηρευομένων δέ. (10) Καὶ τὰ θῆραν ἐποιούνοτο εἰς τὴν ἑορτὴν οἱ τε Ξενοφῶντος καὶ οἱ τῶν ἄλλων πολιτῶν, οἱ δὲ βουλόμενοι καὶ ἄνδρες ξυνηθῆρων· καὶ ἡλίσχετο τὰ μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱερῷ χώρου, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς Φολόης, σῦες καὶ δορυεῖς καὶ ἰατροί. (11) Ἔστι δὲ ἡ χώρα ἥ ἐκ Λακεδαιμονίας εἰς Ὀλυμπίαν πορεύονται ὡς εἰκοσι στάδιοι ἀπὸ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἱερῶ. Ἐν δ' ἐν τῷ ἱερῷ χώρῳ καὶ ἄλσος καὶ ὄρη δένδρων μεστὰ, ἱκανὰ καὶ σῦες καὶ βοῦς τρέφειν καὶ ἵππους, ὥστε καὶ τὰ τῶν εἰς τὴν ἑορτὴν ἰόντων ὑποζύγια εὐχεῖσθαι. (12) Περὶ δὲ τῶν τῶν ναὸν ἄλσος ἡμέρων δένδρων ἐφυτεύθη ὅσα ἐστὶν τραχὺ ὥραία. Ὁ δὲ ναὸς ὡς μικρὸς μεγάλῳ τῷ ἐν Ἐφέσῳ εἰκασταί, καὶ τὸ ξάνον ἔοικεν ὡς κυπαρίτ-

ut conscenderent navigia ubi curassent, istorum hos curam suscipere jusserunt; ceteri pedibus iter faciebant: via autem erat munita. Atque itinere facto ad Cerasuntem, urbem Græcam, ad mare sitam, Sinopensium coloniam, in Colchidis regione, die tertio perveniunt. Ibi decem manserunt dies: et recensensus eorum qui in armis erant actus est numerusque initus, atque octo mille sexcenti fuerunt. Hi ex decem fere millibus salvi evaserant: ceteri tum ab hostibus tum nive perierant, atque morbo quidam.

Ibi pecuniæ ex captivis redactæ partes quique suas sigillatim accipiunt; et decimam, quam Apollini Ephesiæque Dianæ exemerant, sigillatim acceperunt duces, ut quilibet hisce diis partem debitam adservaret: pro Chiriosopho autem Neon Asinæus partem accepit. Xenophon utique cum donarium Apollini confecisset, in thesaurum illud Atheniensium, qui Delphis est, consecratum reponit; ac tum nomen suum tum Proxeni, qui cum Clearcho occubuerat, inscripsit: quippe ipsius erat hospes. Quod vero Dianæ Ephesiæ donarium animo intenderat, id quo tempore cum Agesilao ex Asia discedebat illa via quam hic in Bœotias fecit, apud Megabyzum Dianæ aditum reliquit, propterea quod ipse proficisci videbatur prælii periculum subiturus; mandavitque adeo, si salvus evaderet, ipsi ut restitueret; sin aliquid humanitus ei accideret, ut dedicaret, Dianæ id cum confecisset donaril, quod deæ gratissimum fore arbitretur. Posteaquam vero exulasset Xenophon, et jam habitaret Scillunte, a Lacedæmoniiis propter Olympiam condita, venit Olympiam spectandi gratia Megabyzus, ac depositum ei restituit. Quod cum recepisset Xenophon, agrum deæ mercatus est, ubi deus oraculo monuit. Agrum eum Selinus perlabebatur amnis. Apud Ephesum etiam propter templum Dianæ Ephesiæ Selinus amnis præterfluit; piscesque sunt atque conchæ in utroque: præterea in agro, qui ad Scilluntem est, venationes instituuntur omnium, quæcunque venando capiuntur, ferarum. Templum etiam et aram de pecunia sacra exstruxit; ac postea semper decima parte fructuum maturorum ex agro collectorum exempta, sacrum deæ faciebat: et ejus festi cives omnes, et finitimi viri feminæque participes erant. Præbebat autem iis dea, qui agebant convivia, farinas, panes, vinum, tragemata; quin partem etiam eorum, e pascuis quæ mactantur sacris, itemque eorum quæ venando capiuntur. Xenophontis enim et ceterorum civium filii ad festum illud venationem instituebant: et qui volebant viri venationis simul operam dederunt: atque partim ex agro sacro, partim ex Pholoe, sūes et capræ et cervi capiebantur. Locus ipse, qua in Olympiam Lacedæmone proficiscuntur, stadia fere viginti a Jovis apud Olympiam sano abest. In sacro etiam loco sunt et luci et montes arboribus referti, et suibus et capris et ovibus et equis alendis apti, adeo ut eorum etiam, qui ad festum illud eunt, jumenta saturentur. Circa templum ipsum lucus est hortensibus salivis consitus omnibus, quæ fructus præbent, ubi maturuerunt, edules. Templum autem, ut parvum magno, illi quod est apud Ephesum adsimiliter structum est;

τινον χρυσῶν ὄντι τῶ ἐν Ἐφέσῳ. (13) Καὶ στήλη ἕστηκε παρὰ τὸν ναὸν γραμματὰ ἔχουσα· ΗΕΡΟΣ Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ. ΤΟΝ ΔΕ ΕΧΟΝΤΑ ΚΑΙ ΚΑΡΠΟΥΜΕΝΟΝ ΤΗΝ ΜΕΝ ΔΕΚΑΤΗΝ ΚΑΤΑΘΕΙΝ ΕΚΑΣΤΟΥ ΕΤΟΥΣ. ΕΚ ΔΕ ΤΟΥ ΠΕΡΙΤΤΟΥ ΤΟΝ ΧΑΛΟΝ ΕΠΙΣΚΕΥΑΖΕΙΝ. ΑΝ ΔΕ ΤΙΣ ΜΗ ΠΟΙΗ ΤΑΥΤΑ ΤΗ ΘΕΩΙ ΜΕΛΗΣΕΙ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ Κερασούντος δὲ κατὰ θάλατταν μὲν ἐκοιμίζοντο οἵ περ καὶ πρόσθεν, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ γῆν ἐπορεύοντο. (2) Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐπὶ τοῖς Μοσσυνόικων ὁρίοις, πέμπουσιν εἰς αὐτοὺς Τιμησίθεον τὸν Τραπεζούντιον πρόξενον ὅντα τῶν Μοσσυνόικων, ἐρωτῶντες πότερον ὡς διὰ φιλείας ἢ ὡς διὰ πολεμίας πορεύσονται τῆς χώρας. Οἱ δὲ εἶπον ὅτι οὐ διήκουν· ἐπίστευσεν γὰρ τοῖς χωρίοις. (3) Ἐντεῦθεν λέγει ὁ Τιμησίθεος ὅτι πολέμιοι εἰσιν αὐτοῖς οἱ ἐκ τοῦ ἐπέκεινα. Καὶ ἐδόκει καλέσαι ἐκείνους, εἰ βούλοιντο ζυμμάχῳ ποιήσασθαι καὶ πεμφθεὶς ὁ Τιμησίθεος ἤκων τοὺς ἄρχοντας. (4) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, συνήλθον οἱ τε τῶν Μοσσυνόικων ἄρχοντες καὶ οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλεγε μὲν Ξενοφῶν, ἡρμύνας δὲ Τιμησίθεος· (5) Ὁ ἄνδρες Μοσσύνιοι, ἡμεῖς βουλόμεθα διασωθῆναι πρὸς τὴν Ἑλλάδα πεζῇ· πλοῖα γὰρ οὐκ ἔχομεν· κωλύουσι δὲ οὗτοι ἡμᾶς οὐς ἀκούομεν ὑμῖν πολεμίους εἶναι. (6) Εἰ οὖν βούλεσθε, ἐξεσιν ὑμῖν ἡμᾶς λαβεῖν ζυμμάχους καὶ τιμωρήσασθαι, εἰ τί ποτε ὑμᾶς οὗτοι ἡδίκηκασιν, καὶ τὸ λοιπὸν ὑμῶν ὑπὸ χόρους εἶναι τούτους. (7) Εἰ δὲ ἡμᾶς ἀρῆτε, σκέψασθε πόθεν αὐτοὶ ἂν τοσαύτην δύναμιν λάβοιτε ζυμμάχων. (8) Πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο ὁ ἄρχων τῶν Μοσσυνόικων ὅτι καὶ βούλοιντο ταῦτα καὶ δέχοντο τὴν ζυμμάχῳ. (9) Ἀγετε δὴ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τί ἡμῶν δεήσεσθε χρήσασθαι, ἂν ζυμμάχοι ὑμῶν γενώμεθα, καὶ ὑμεῖς τί οἴοιτε ἐσέσθε ἡμῖν ζυμπαρῆται περὶ τῆς διόδου; (10) Οἱ δὲ εἶπον ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν εἰς τὴν χώραν εἰσβάλλειν ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα τὴν τῶν ὑμῖν τε καὶ ἡμῖν πολεμίων, καὶ δεῦρο ὑμῖν πέμψαι ναῦς τε καὶ ἄνδρας οἵτινες ὑμῖν ζυμμάχοι ὦνται τε καὶ τὴν δόδον ἡγήσονται.

11. Ἐπὶ τούτοις πιστὰ δόντες καὶ λαβόντες ὤρχοντο καὶ ἤκων τῇ ὑστεραίᾳ ἄγοντες τριακῶσtia πλοῖα μονόξυλα καὶ ἐν ἐκάστῳ τρεῖς ἄνδρας, ὧν οἱ μὲν δύο ἐκβάντες εἰς τὰξιν ἔθεντο τὰ ὅπλα, ὁ δὲ εἰς ἔμενε. (12) Καὶ οἱ μὲν λαβόντες τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν, οἱ δὲ μένοντες ἐξέταξαν ὁδοί. Ἔστησαν ἀνὰ ἑκάτον μάλιστα οἷον χοροὶ ἀντιστοιχοῦντες ἀλλήλοις, ἔχοντες γέβρα πάντες λευκῶν βῶν δασέα, εἰκασμένα κυττοῦ πετάλῳ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ παλὸν ὡς ἑξάπτεχρον, ἐμπροσθεν μὲν λόγχην ἔχον, ὀπίσθεν δὲ αὐτοῦ τοῦ ξύλου σφαίροειδές. (13) Χιτωνίσκους δὲ ἐνεδεδύκεσαν ὑπὲρ γονάτων, πάχος ὡς λινοῦ στρωματοδέσμου, ἐπὶ τῇ κεφαλῇ δὲ κράνη σκύτινα οἷα περὶ τὰ Παφλαγονικά, κροῦθλον ἔχοντα κατὰ μέσον,

simulacrum etiam, ut cupressinum aureo, illi quod est apud Ephesum simile est. Ac propter templum stela erecta est, has quæ continet literas: FUNDUS DIANÆ SACRÆ. HUNC QUI POSSIDET ATQUE INDE FRUCTUS PERCIPIT, QUOTANNIS EUM DECIMAM CONSECRARE, ET DE RELIQUO TEMPLUM INSTAURARE OPORTET: QUOD SI QUIS ISTA NON FECERIT, DE E CURÆ ERIT.

CAPUT IV.

Ceterum ex Cerasunte mari quidem ii, qui prius, velabantur, ceteri terrestri pergebant itinere. Cumque ad Mossynæcorum fines adessent, Timesitheus Trapezuntium, qui Mossynæcorum erat hospes, ad eos mittunt, interrogantes utrum tanquam per pacatum an tanquam per hostilem agrum iter ipsis faciendum foret. Illi se non transmissuros aiebant; quippe qui locis munitis fidebant. Tum Timesitheus narrat esse iis hostes illos, qui ulterius habitarent: quare visum est hos ut advocarent, si vellent belli societatem inire; atque adeo missus ad eos Timesitheus, secum una ductis gentis principibus rediit. Posteaquam advenissent, tum Mossynæcorum principes tum Græcorum convenere duces: ac Xenophon quidem verba fecit, quæ Timesitheus interpretatus est: « Cupimus nos, Mossynæcori, pedestri itinere in Græciam transire; navigia quippe non habemus: verum nos impediunt ii, quos vobis hostes esse audimus. Quapropter si velitis, licet jam vobis nos belli socios adsciscere, atque adeo illos, si qua unquam vos illi adfecerunt injuria, ulcisci, inque posterum ut vestro pareant iidem imperio efficere. Quod si nos dimiseritis, circumspicite tandem unde tantum, vobis qui opituletur, exercitum accepturi sitis. » Ad hæc Mossynæcorum principes respondit velle se hæc, et societatem eorum accipere. « Agile vero, inquit Xenophon, quam ad rem nostra vobis opus erit uti opera, si vobiscum belli societatem ineamus? ac vos quid adjumenti ad expediendum nobis transitum ad terre poteritis? » Nobis, inquit, satis virium est ad invadendum ex altera parte illorum agrum, qui et vobis et nobis hostes sunt, possumus etiam huc ad vos tum naves tum viros mittere, qui et auxilio vobis fuerint et vice se duces præstituri.

His conditionibus cum dedissent utrinque fidem et accepissent, ad suos adiere; ac postridie cum trecentis navigiis monoxylis venerunt, tribusque in singulis viris, quorum duo de navigiis egressi, ad Græcorum aciem se adjugebant: unus in navigio manebat. Atque illi quidem, sumptus navigiis, inde enavigarunt; qui vero manebant hoc se modo in aciem disposuerunt: steterunt, centuriatim admodum, tanquam chori sibi respondentes, omnes instructi garris densis, ex alborum boum coriis, ad hedera: folii similitudinem factis; dextra sex fere cubitum paltum tenentes, cujus anterior pars cuspidem habebat, posterior sphaerali ligni ipsius formam. Tuniceis supra genua induti erant, quarum erat ea crassitudo, quæ lineæ fasciæ, qua stragula vestis constringitur: in capite coriaceas gestabant galeas, cujusmodi sunt Paphlagonicæ, quarum in medio spira era-

ἐγγύτατα τιαροειδῇ· εἶχον δὲ καὶ σαγάρεις σιδηρᾶς. (14) Ἐντεῦθεν ἐξῆρχε μὲν αὐτῶν εἰς, οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἐπορεύοντο ἄδοντες ἐν ρυθμῷ, καὶ διελθόντες διὰ τῶν τάξεων καὶ διὰ τῶν ὁπλων τῶν Ἑλλήνων ἐπορεύοντο εὐθὺς πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπὶ χωρίον ὃ ἐδόκει ἐπιμαχίστατον εἶναι. (15) Ῥακεῖτο δὲ τοῦτο πρὸ τῆς πόλεως τῆς μετροπόλεως καλουμένης αὐτοῖς καὶ ἐχούσης τὸ ἀκρότατον τῶν Μοσσυνοίκων. Καὶ περὶ τούτου ὁ πόλεμος ἦν· οἱ γὰρ αἱ τοῦτ' ἔχοντες ἐδόκουν ἐγκρατεῖς εἶναι καὶ κίντων Μοσσυνοίκων, καὶ ἔρασαν τούτους οὐ δικαίως ἔχιν τούτο, ἀλλὰ κοινὸν ὃν καταλαβόντας πλεονεκτεῖν. (16) Ἐφκοντο δ' αὐτοῖς καὶ τῶν Ἑλλήνων τινές, οὐ ταχθέντες ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀλλὰ ἀρπαγῆς ἔνεκον. Οἱ δὲ πολέμιοι προσιόντων τῶς μὲν ἡσύχαζον· ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο τοῦ χωρίου, ἐκδραμόντες τρέπονται αὐτοῖς, καὶ ἀπέκτειναν συχνούς τῶν βαρβάρων καὶ τῶν ξυναναβάντων Ἑλλήνων τινάς, καὶ ἐδίωκον μέχρι οὗ εἶδον τοὺς Ἑλληνας βοηθοῦντας· (17) εἶτα δὲ ἀποτραπόμενοι ὤχοντο, καὶ ἀποτεμόντες τὰς κεφαλὰς τῶν νεκρῶν ἐπεδείκνυσαν τοῖς τε Ἑλλήσι καὶ τοῖς ἑαυτῶν πολεμίοις, καὶ ἅμα ἐχόρευον νόμῳ τινὶ ἄδοντες. (18) Οἱ δὲ Ἑλληνας μάλᾳ ἤχοντο ὅτι τοὺς τε πολεμίους ἐπεποιήμασαν θρασύτερους καὶ ὅτι οἱ ἐξεληθόντες Ἑλληνας σὺν αὐτοῖς ἐπεφεύγεσαν μάλᾳ ὄντες συχνοί· ὃ οὕτω πρόσθεν ἐπεποιήμασαν ἐν τῇ στρατείᾳ. (19) Ξενοφῶν δὲ συγκαλίσας τοὺς Ἑλληνας εἶπεν, Ἄνδρες στρατιῶται, μηδὲν ἀθυμήσητε ἔνεκα τῶν γεγενημένων· ἴστε γὰρ ὅτι καὶ ἐγὰρ τοῦ μείον τοῦ κακοῦ γέγενηται. (20) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπίστασθε ὅτι οἱ μέλλοντες ἡμῖν ἡγεῖσθαι τῷ ὄντι πάλμιοι εἰσιν ὁσπερ καὶ ἡμᾶς ἀνάγκη· ἔπειτα δὲ καὶ αὐτῶν Ἑλλήνων οἱ ἀφροντιστήσαντες τῆς ἑν ἡμῖν τάξεως καὶ ἱκανοὶ ἡγησάμενοι εἶναι ἔξιν τοῖς βαρβάροις ταῦτά πρᾶττειν ἅπερ ἡμῖν δίκην δαδῶκασιν· ὥστε αὐτοὺς ἦττον τῆς ἡμετέρας τάξεως ἀπολείψονται. (21) Ἄλλ' ὑμᾶς δεῖ παρασκευάζεσθαι θῶρος καὶ τοῖς φίλοις οὕσι τῶν βαρβάρων δοῇτε κρείττους αὐτῶν εἶναι καὶ τοῖς πολεμίοις ὀλίωσθε ὅτι οὐχ ὁμοίους ἀνδράσι μαχοῦνται νῦν τε καὶ περὶ τοῖς ἀτάκτοις ἐμάχοντο.

2. Ταῦτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτως ἔμειναν· τῇ δ' ἰσπραΐα θύσαντες ἐπεὶ ἐκαλλιερήσαντο, ἀριστήσαντες, ὀρθίους τοὺς λόγους ποιησάμενοι, καὶ τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τὸ εὐώνυμον κατὰ ταῦτα ταξάμενοι ἐπορεύοντο τοὺς τοξότας μεταξὺ τῶν λόγων ὀρθίῳν ὄντων ἔχοντες, ὑπολειπομένους δὲ μικρὸν τοῦ στόματος τῶν ὁπλιτῶν. (22) Ἦσαν γὰρ τῶν πολεμίων οἱ εὐζώνοι κατατρέχοντες πρὸς λίθους ἰδὲ αὐτῶν. Τούτους οὖν ἀνέστελλον οἱ τοξόται καὶ οἱ πελτασταί. Οἱ δ' ἄλλοι βάδην ἐπορεύοντο πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸ χωρίον ἀφ' οὗ τῇ προτεραιᾷ οἱ βάρβαροι ἐτρέπθησαν καὶ οἱ ἔξιν αὐτοῖς· ἐνταῦθα γὰρ οἱ πολέμιοι ἦσαν ἀντιτεταγμένοι. (24) Τοὺς μὲν οὖν πελταστας ἐδέξαντο οἱ βάρβαροι καὶ ἐμάχοντο, ἐπειδὴ δὲ ἐγγὺς ἦσαν οἱ ὁπλίται, ἐτρέποντο. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ εὐθὺς εἶποντο διώκοντες ἄνω πρὸς τὴν μητρόπολιν, οἱ δὲ ὁπλίται ἐν τάξει εἶποντο. (25) Ἐπεὶ δὲ ἄνω ἦσαν

tortilis, tiaræ formam quam proxime referens : habebant etiam securæ ferreæ. Tum vero ex iis unus progressum a cantu auspicatus est, ceterique omnes cum cantu incedebant in numerum, perque ordines Græcorum et armatos progressi, in hostes recta tendebant, ad castellum, quod facillimum esse expugnatum videbatur. Situm hoc erat ante urbem, quam ipsi metropolim adpellabant, quæque arcem Mossynæcorum præcipuam continebat; atque adeo de hac bellum inter ipsos gestum erat : nam quolibet tempore, eam qui tenebant, Mossynæcos ii omnes in potestate sua habere videbantur. Atque hoc aiebant illos non jure tenere, sed eo quod utrisque commune erat occupato, suas res amplificare. Sequebantur hos e Græcis etiam nonnulli, non a ducibus designati, sed prædæ causa. Hostes autem, illis accedentibus, primum quiescebant : cum vero prope a castello abessent, excursionem facta in fugam eos vertunt, ac barbarorum complures, et Græcorum, qui cum iis adscenderant, nonnullos interfecerunt : fugientes etiam persequiebantur, donec Græcos suis opem ferre viderent : tum vero conversi discedebant : et cum interfectorum præcidissent capita, tum Græcis tum hostibus ea suis ostentabant; simulque tripudiabant, ad certum quandam modulum cantantes. At Græci moleste admodum ferebant, hostes a suis audientiores esse redditos, ac Græcos, qui cum istis profecti fuerant, cum valde multi fuissent, fugisse; quod nunquam antea tota in expeditione fecerant. Xenophon autem convocatis Græcis hæc verba fecit : « Nihil animis, viri, demissi sitis propter ea quæ accideret : est enim et boni quid non minus malo quod accidit. Nam primum certo scitis, eos, qui futuri sunt itineris nostri duces, reapse hostili esse in illos animo, quos itidem nos hostium loco ducere necesse est : deinde ex Græcis ii, aciem qui nostram contempserunt, et se cum barbaris eadem gerere posse putarunt, quæ nobiscum gessere, pœnas dederunt : adeo ut posthac minus sint aciem nostram relicturi. Verum sic vos paretis vosmet oportet, ut tum iis barbaris, qui nobis sunt amici, præstantiores ipsis videamini, tum hostibus declaretis, non jam ipsos cum similibus viris pugnatos, atque cum modo nullius ordinis observantes sunt adorti. »

Et hunc quidem diem ita permanserunt : postridie facta re sacra, ubi egregie litassent, prandio sumpto, instructis cohortibus rectis, ac barbaris eodem modo ad sinistram collocatis, pergebant, sagittariis intra cohortes rectas receptis, ita tamen ut paululum a gravis armaturæ militum fronte abessent. Nam inter hostes erant expediti, qui in nostros incursantes lapidibus eos petebant. Hos itaque sagittarii ac peltastæ reprimebant : ceteri milites gradatim procedebant, primo quidem ad eum ipsum locum, de quo pridie barbari, atque ii qui cum ipsis erant Græci, in fugam acti fuerant. Ibi enim hostes adversus instructi stabant. Et peltastarum quidem impetum sustinebant barbari, pugnamque inibant : verum ubi gravis armaturæ milites prope jam ab ipsis aberant, in fugam se convertiebant. Ac peltastæ statim sequebantur, sursum eos ad metropolim persequentes; at gravis armaturæ milites ordine servato sequebantur.

πρὸς ταῖς τῆς μητροπόλεως οἰκίαις, ἐνταῦθα οἱ πολέ-
μιοι θυμῷ δι' πάντας γενόμενοι ἐμάχοντο καὶ ἐξηκόσιον
τοῖς παῖσι, καὶ ἄλλα ὀρθὰ ἐχόντες παρὰ μακρὰ,
ὅσα ἄνθρωπος φέρει μῆδος, τοῖσι ἐπειρῶντο ἀνένεσθαι
ἐκ χειρὸς. (24) Ἐπεὶ δὲ οὗχ ὑμένον οἱ Ἕλληνες, ἀλλ'
ὁμοῖοι ἐχόντων, ἔφυγον οἱ βαρβάρων καὶ ἐντέθειν ἄπαν-
τες λιπόντες τὸ χωρίον. (25) Ὁ δὲ ἱεραλεὺς αὐτῶν ὁ ἐν τῇ
μόσσυ τῇ ἐπ' ἄκρου ὠκεοειρημένῳ, ὃν τρέφουσι πάν-
τες κοινῇ αὐτοῦ μένοντα καὶ φυλάττουσιν, οὐκ ἤθελεν
ἐξέλθειν, οὐδὲ οἱ ἐν τῇ πρότερον αἰρήνῃ τῳ χωρίῳ, ἀλλ'
αὐτοὶ σὺν τοῖς μόσσυνοις κατακύθησαν. (26) Οἱ δὲ
Ἕλληνες διαρπαζόντες τὰ χωρία εὗρισκαν θησαυροὺς
ἐν ταῖς οἰκίαις ἄρτων νενημέμων πατρίους, ὥς ἔρασαν οἱ
Μόσσυνοί, τὸν δὲ νέον σίτον ἔλιν τῇ καλῇ ἀπολεί-
μενον ἦσαν δὲ ζεῖα καὶ πλείστα. (27) Καὶ δὲ φέρον
τεμάχη ἐν ἀμφορεύσιν εὗρίσκειτο τετραχειρμένα καὶ
στάχυ ἐν τεύχεσι τῶν δειφίων, ὧς ἐχρόντο οἱ Μόσσ-
υνοὶ καθάπερ οἱ Ἕλληνες τῷ θαλάῳ κάρη δὲ ἐπὶ τῶν
ἀνθρώπων ἦν πολλὰ τὰ πλείστα οὐκ ἔχοντα διακοὴν ὀ-
δεύειν. (28) Τοῦτο καὶ πλείστον σίτον ἐχρόντο εὗροντες
καὶ ἄρτους ὀπτῶντες. Οἷος δὲ εὗρίσκειτο, ὥς ἄκρατος
μὲν ὄξος ἐφαίνετο εἶναι ὑπὸ τῆς αὐστηρότητος, κερα-
σίης δὲ εὐώδης τε καὶ ἡδύς.

(29) Οἱ μὲν δὲ Ἕλληνες ἀριστήσαντες ἐνταῦθα ἐπι-
ρεύοντο εἰς τὸ πρόσω, παραδόντες τὸ χωρίον τοῖς ξυμ-
μάχεσσι τῶν Μόσσυνοί. Ὅποσα δὲ καὶ ἄλλα παρῆ-
σαν χωρία τῶν ξυν τοῖς πόλεμοις ὄντων, τὰ εὐπρε-
πώτατα οἱ μὲν εἰλεπον, οἱ δὲ ἐκόντες προεχώρουν.
(30) Τὰ δὲ πλείστα ταῦτά ἐν τῶν χωρίων. Ἀπεί-
χον αἱ πόλεις ἀπ' ἀλλήλων στάδια ὀγδοήκοντα, αἱ δὲ
πλείον αἱ δὲ μείων ἀναβάντων δὲ ἀλλήλων ξυνή-
κουν εἰς τὴν ἑτέραν ἐκ τῆς ἑτέρας πόλεως οὗτος
ὕψος τε καὶ κοίτης ἡ γῆρα ἦν. (31) Ἐπεὶ δὲ πο-
ρευόμενοι ἐν τοῖς φίλοις ἦσαν, ἐπεδείκνυσαν αὐτοῖς πα-
ίδας τῶν εὐδαίμωνων σιτευτοὺς (τετραχειμένους) κα-
ρούς ἐφθόις, ἀπάλους καὶ λευκοὺς σφόδρα καὶ οὐ πολ-
ιοὺ δένοντας ἰσους τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλάτος εἶναι, ποικί-
λους δὲ τὰ νῦτα καὶ τὰ ἐμπροσθεν πάντα ἐστειμένους
ἀνέμιον. (32) Ἐξήκοντα δὲ καὶ ταῖς ἑταίραις αἱς ἦσαν
οἱ Ἕλληνες ἐμπαλῶς ξυγγήγνησθαι νόμος γὰρ ἦν
οὗτος φρεσι. Λευκοὶ δὲ πάντες οἱ ἄνδρες καὶ αἰγυναῖκες.
(33) Τοῦτους εἶλεγον οἱ στρατευσάμενοι βαρβαριώτατους
διελθεῖν καὶ πλείστον τῶν Ἑλληνικῶν νόμων κεχωρι-
σμένους. (34) Ἐν τε γὰρ ὀλίγῳ ὄντες ἐπόρουν ἅπαν ἄν-
θρωποι ἐν ἐρημίᾳ ποιεῖσθαι, ἄλλως δὲ οὐκ ἂν τοῖς μὲν,
μόνοι τε ὄντες ὅμοια ἐπαρττον ἅπαν ἂν μετ' ἄλλων
ὄντες, διελέγοντό τε ἑαυτοῖς καὶ ἐγέλων ἐφ' ἑαυτοῖς καὶ
ὀργίζοντο ἐριστάμενοι ὅπου τύχοιεν ὡς περ ἄλλοις ἐπι-
δεικνύμενοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Διὰ ταύτης τῆς γῆρας οἱ Ἕλληνες, διὰ τε τῆς πο-
λεμίας καὶ τῆς φίλης, ἐπορεύθησαν ὁπῶς σταθμοὺς,
καὶ ἀφικνούνται εἰς Χάλυδας. Οὗτοι ὀλίγοι ἦσαν καὶ

Posteaquam sursum ad ipsas metropolis domos pervenissent,
tum vero in unum collecti hostes universi dimicabant, pal-
loque ejaculabantur; et cum alias haberent hastas, crassas,
longas, quantas vir unus vix gestaret, his vim hostium a se
cominus propulsare conabantur. Cum vero Graeci non ce-
derent, sed ad munus cum eis conserendum pergerent, fugere
se dederunt barbari, atque hinc universi oppidum relipe-
runt. Atrex eorum, qui in lignea debebat turri, loco edito
constructa (quem ibi manentem communiter abintus tenes,
et in custodia tenent, ex ea egredi nebat, ac ne illi
quidem qui in loco prius capto erant: sed ibi una cum adi-
bus ligneis exusti fuere. Graeci cum oppidum diriperent,
thesauros panum in aribus invenerunt congestorum a patri-
bus institutos, quemadmodum aiebant Mossyneci: et
frumentum novum una cum ipso culmo conditum, cuius
maxima pars erat zea. Reperiebantur etiam in amphoris
delphinorum frusta sale condita, ac delphinorum in vasis
sevim, quo Mossyneci sic utebantur, ut Graeci oleo. In ta-
bulatis nubes erant castaneae multae eaeque lae, in quibus
nulla erat fissura. Hoc ut plurimum cibo utebantur, et eli-
xis et pane inde confecto. Vinum etiam reperiebatur, quod
merum quidem cum esset, acidum esse praeter austeritate vade-
batur; dilutum vero, tum fragrans tum dulce.

Et Graeci quidem cum hic pransi essent, ulterius perges-
hant, oppido Mossynecis, qui pugnae socii fuerant, tradito.
Quaecunque autem oppida eorum, qui ab hostium partibus
essent, alia praeterirent, accessu facillima quidem alii dese-
rebant, alii sponte se iis dederunt. Maxima autem oppi-
dorum pars erat huiusmodi: distabant a se invicem urbae
stadiis octoginta, nonnullae plus, nonnullae minus: quod si
magna voce inclamarent, se mutuo ab urbe una ad alteram
exaudiebant: adeo edita erat et concava regio. Postea-
quam pergendo in amica venissent oppida, ostenderunt iis
pueros divitum saginatos, castaneis elixis nutritos, teneros
valde et candidos, et crassitie ac longitudine propemodum
pari; tergis vario colore imbutis, anterioribusque partibus
omnibus pictura florida distinctis. Querebant et cum me-
tetricibus, quas Graeci secum ducebant, palam consuescere:
nam hic illis mos erat. Candidi autem omnes erant viri et
mulieres. Hos qui huic expeditioni interfuere maxime bar-
baros dicebant, inter omnes quorum ipsi fines peragrassent,
ac plurimum a moribus Graecis remotos. Nam in turba
cum essent, faciebant ea quae homines in solitudine fecerint,
alioqui vero facere non audent: et cum soli essent, simi-
liter agebant ac si cum aliis essent: nimium et ipsi secum
sermocinabantur, et de seipsis ridebant, et tripudiabant
ubique forte locorum essent subsistentes, quasi aliis
semet ostentarent.

CAPUT V.

Per hanc regionem Graeci, per hostilem utique et paca-
tam, castris octo progressi sunt; atque adeo ad Chalybas
perveniant. In numero erant exigui, et Mossynecorum im-

ὑπάρκοι τῶν Μοσσυνοίκων, καὶ ὁ βίος ἦν τοῖς πλείστοις αὐτῶν ἀπὸ σιδηρείας. Ἐντεῦθεν ἀφικνοῦνται εἰς Τιβαρηνοὺς. (2) Ἡ δὲ τῶν Τιβαρηνῶν γῶρα πολλὴ ἦν πεδινωτέρα καὶ χωρία εἶχεν ἐπὶ θαλάττῃ ἥττον ἐρυμνά. Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἔγρηζον πρὸς τὰ χωρία προσβάλλειν καὶ τὴν στρατιὰν ὀνηθῆναι τι, καὶ τὰ ξένια ἃ ἔχε παρὰ Τιβαρηνῶν οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἐπιμείναι κελεύσαντες ἔτε βουλευσάιντο ἔθουσιντο. (3) Καὶ πολλὰ καταθυσάντων τέλος ἀπεδείξαντο οἱ μάντιες πάντες γνώμην ὅτι οὐδεὶς προσίοιτο οἱ θεοὶ τὸν πόλεμον. Ἐντεῦθεν δὴ τὰ ξένια ἐδέξαντο, καὶ ὡς διὰ φιλείας πορευόμενοι δύο ἡμέρας ἀφίκοντο εἰς Κοτύωρα πόλιν Ἑλληνίδα, Σινωπέων ἀποικίαν, ὅντας δ' ἐν τῇ Τιβαρηνῶν χώρᾳ.

4. Μέχρι ἐνταῦθα ἐπέειπεν ἡ στρατιὰ. Πληθὺς γὰρ καταβάσεως τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι μάχης ἔχει εἰς Κοτύωρα σταθμοὶ ἑκατὸν εἰκοσι δύο, παρασάγγαι ἑξακόσιοι καὶ εἰκοσι, στάδιοι μύριοι καὶ ὀκτακισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι, χρόνου πληθὺς ὀκτὼ μῆνες. (5) Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τεσσαράκοντα πέντε. Ἐν δὲ ταύταις πρῶτον μὲν τοῖς θεοῖς ἔθυσαν, καὶ πομπὰς ἐποίησαν κατὰ ἔθνος ἑκαστοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀγῶνας γυμνικούς. (6) Τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐλάμβανον τὰ μὲν ἐκ τῆς Παφλαγονίας, τὰ δ' ἐκ τῶν χωρίων τῶν Κοτυωριτῶν· οὐ γὰρ παρεῖχον ἀγορὰν οὐδ' εἰς τὸ τεῖχος τοὺς ἀσθενούντας ἐδέχοντο.

7. Ἐν τούτῳ ἔρχονται ἐκ Σινώπης πρέσβεις, φοβούμενοι περὶ τῶν Κοτυωριτῶν τῆς τε πόλεως, ἣν γὰρ ἐκείνων καὶ φόρον ἐκείνοις ἔφερον, καὶ περὶ τῆς χώρας, ὅτι ἔχουον δορυμένην. Καὶ ἔλθοντες εἰς τὸ στρατόπεδον ἔλεγον προηγόροι δὲ Ἐκατόνμυμος δεινὸς νομιζόμενος εἰναὶ λέγειν. (8) Ἐπεμψεν ἡμᾶς, ὃ ἄνδρες στρατιῶται, ἡ τῶν Σινωπέων πόλις ἐπαινέσοντας τε ὑμᾶς ὅτι νικᾶτε Ἕλληνας ὄντες βαρβάρους, ἔπειτα δὲ καὶ ξυνηθησάμενους ὅτι διὰ πολλῶν τε καὶ δεινῶν ὡς ἡμεῖς ἀκούομεν πραγμάτων σεωσάμενοι πάρεστε. (9) Ἀξιούμεν δὲ Ἕλληνας ὄντες καὶ αὐτοὶ ὑφ' ὑμῶν ὄντων Ἑλλήνων ἀγαθὸν μὲν τι πάσχειν, κακὸν δὲ μηδὲν· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ὑμᾶς οὐδὲν πώποτε ὑπὲρβήμεν κακῶς ποιοῦντες. (10) Κοτυωρίται δὲ οὗτοι εἰσὶ μὲν ἡμέτεροὶ ἀποικοὶ, καὶ τὴν χώραν ἡμεῖς αὐτοῖς ταύτην παραδεδωκάμεν βαρβάρους ἀπελόμενοι· διὸ καὶ δασμὸν ἡμῖν φέρουσιν οὗτοι τεταγμένοι καὶ Κερασούντιοι καὶ Τραπεζούντιοι ἰσχυρῶς ὥστε ὅτι ἂν τούτους κακὸν ποιήσητε ἡ Σινωπέων πόλις νομίζει πάσχειν. (11) Νῦν δὲ ἀκούομεν ὑμᾶς εἰς τὴν πόλιν βία παρεληλυθότας ἐνίοις σκηνοῦν ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐκ τῶν χωρίων λαμβάνειν ὧν ἂν δέησθε οὐ κείθοντας. (12) Ταῦτ' οὖν οὐκ ἀξιούμεν· εἰ δὲ ταῦτα ποιήσετε, ἀνάγκη ἡμῖν καὶ Κορύλλαν καὶ Παφλαγόνας καὶ ἄλλων ὄντων ἂν δυνώμεθα φίλον ποιῆσθαι. 13. Πρὸς ταῦτα ἀνίστας Ξενοφῶν ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν εἶπεν, Ἡμεῖς δὲ, ὃ ἄνδρες Σινωπεῖς, ἤχομεν ὑπακούοντες ὅτι τὰ σώματα διεσωσάμεθα καὶ τὰ ὅπλα· αὐτὰ γὰρ ἦν δυνατόν· ἅμα τε χρήματα ἀγειν καὶ φέρειν καὶ τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. (14) Καὶ νῦν ἐπεὶ εἰς τὰς

perio subjecti : ac eorum plerisque victus erat a fabrica ferrea quæsitus. Inde ad Tibarenos perveniunt. Tibarenorum autem ager multo magis erat campestris, et ad mare habebat oppida minus munita. Ac duces quidem oppida illa adoriri volebant, atque adeo exercitum commodo aliquo potiri ; itaque munera hospitalia, quæ a Tibarenis veniebant, non accipiebant, sed cum illos donec consultassent exspectare jussissent, rem sacram faciebant. Et cum multas mactassent hostias, tandem vates sententiam hanc suam omnes aperuerunt, nullo modo deos bellum hoc comprobare. Tum deinde dona acceperunt hospitalia : cumque biduum veluti per pacatum agrum perrexissent, ad Cotyora pervenire, civitatem Græcam, Sinopensium colonos, Tibarenorum in agro habitantes.

Huc usque exercitus pedibus iter fecit. Spatium itineris descendendo a pugna ad Babylonem commissa usque ad Cotyora confecti, castra centum et viginti duo, parasangæ sexcentæ viginti, stadia duodevices mille sexcenta : temporis spatium, menses octo. Hic dies quadraginta quinque manserunt. In his primum sacra diis fecerunt, et pompas Græcorum quique pro more gentis exsequuti sunt, itemque ludos gymnicos. Commeatus partim e Paphlagonia, partim ex agris Cotyritarum capiebant : nec enim illi forum rerum venalium suppeditabant, nec agros intra mœnia recipiebant.

Hoc ipso tempore Sinope veniunt legati, metuentes de Cotyritarum et urbe (illorum enim ea erat, vectigaliaque illis pendebant) et agro, quia populationibus vexari audierant : atque hi cum in castra venissent, hujusmodi orationem habuere (eam autem pronuntiabat Hecatonymus, qui dicendo valere existimabatur) : « Misit nos, milites, Sinopensium civitas, ut tum laude vos adificeremus, propterea quod Græci cum sitis barbaros superaveritis, tum deinde vobis ut gratularemur, quod per multa ac gravia (quemadmodum nos audimus) incommoda huc incolumes venistis. Ceterum æquum censemus, cum et ipsi simus Græci, ut a vobis Græci qui sitis commodo aliquo, nullo incommodo, adificiamur : nec enim ulla vos unquam injuria priores adfecimus. Hi vero Cotyritæ coloni sunt a nobis huc deducti ; agrumque nos iis, quem barbaris ademimus, hunc tradidimus. Qua de causa nobis etiam vectigal illi constitutum, itidemque Cerasuntii et Trapezuntii, pendunt : adeo ut quidquid his injuriæ intuleritis, id se pati Sinopensium civitas existimet. Jam vero audimus vos in urbem vi ingressos esse, nonnullosque in ædibus habitare, et ex agris ea, quibus vobis opus sit, suasionem non adhibita, capere. Hæc utique haud æqua esse censemus. Quod si hæc facere perrexeritis, nobis et Coryllam et Paphlagonas, et quemcunque potuerimus alium, amicum reddamus necesse erit.

Ad ea, cum surrexisset Xenophon, pro militibus dixit : « Nos, Sinopenses, huc venimus satis benè nobiscum actum rati, quod corpora conservavimus et arma : nec enim simul opes agere ac ferre potuimus, et adversus hostes pugnare. Itaque jam, ubi Græcas ad urbes venimus, apud

Ἑλληνας πολεὺς ἤλυθον, ἐν Τραπεζούντῃ μὲν, πα-
ρεῖχον γὰρ ἡμῖν ἀγορὰν, ὠνούμενοι εἰχόμεν τὰ ἐπιτή-
δεια, καὶ ἀνθ' ὧν ἐτίμησαν ἡμᾶς καὶ ξένια ἐδωκαν τῇ
στρατιᾷ, ἀντετιμώμεν αὐτοὺς, καὶ εἰ τις αὐτοῖς φίλος
ἦν τῶν βαρβάρων, τοῦτον ἀπειχόμεθα· τοὺς δὲ πολε-
μίους αὐτὸν ἐφ' οὗς αὐτοὶ ἤγουντο κακῶς ἐποιούμεν ὅσον
ἐδυνάμεθα. (16) Ἐρωτᾷτε δὲ αὐτοὺς ὁποῖον τινῶν ἡμῶν
ἐπυχον· παρῆσι γὰρ ἐνθάδε οὗς ἡμῖν ἡγεμόνας διὰ φι-
λίας ἢ πόλεως συνέπεμψεν. (16) Ὅσοι δ' ἂν ἐλθόντες
ἀγορὰν μὴ εἰχόμεν, ἂν τε εἰς βάρβαρον γῆν ἂν τε εἰς
Ἑλληνίδα, οὐ γὰρ ὕβρει ἀλλὰ ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπι-
τήδεια. (17) Καὶ Καρδούρους καὶ Ταόχους καὶ Χαλδαίους
καίπερ βασιλέως οὐ γιγνησκουσ ὄντας ὁμῶς καὶ μάλα
φρονοῦς ὄντας πολεμίους ἐκτιμήμεθα διὰ τὸ ἀνάγκην
εἶναι λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπεὶ ἀγορὰν οὐ παρεί-
χον. (18) Μάκρωνας δὲ καίπερ βαρβάρους ὄντας, ἐπεὶ
ἀγορὰν οἶαν ἐδύναντο παρεῖχον, φίλους τε ἐνομιζο-
μεν εἶναι καὶ βία οὐδὲν ἐλαμβάνομεν τῶν ἐκείνων.
(19) Κοτυωρίτας δὲ οὗς ὑμετέροισι φατέ εἶναι, εἰ τι αὐ-
τῶν εὐλόγηται, αὐτοὶ αἰτίοι εἰσιν· οὐ γὰρ ὡς φίλοι προσ-
ερέροντο ἡμῖν, ἀλλὰ κλείσαντες τὰς πύλας οὔτε εἰσὼ
ἐδέχοντο οὔτε ἐξῶ ἀγορὰν ἐπέμπον· ἡτιῶντο δὲ τὸν παρ'
ὑμῶν ἀρμυστὴν τοῦτον αἰτίον εἶναι. (20) Ὁ δὲ λέγεις βία
παρελθόντας σκηνοῦν, ἡμεῖς ἡξιοῦμεν τοὺς κάμνοντας εἰς
τὰς στέγας δεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνέωγον τὰς πύλας, ἡ
ἡμᾶς ἐδέχετο αὐτὸ τὸ χωρίον ταύτῃ εἰσελθόντες ἄλλο μὲν
οὐδὲν βίαιον ἐποιήσαμεν, σκηνοῦσι δ' ἐν ταῖς στέγαις οἱ
κάμνοντες τὰ ἐαυτῶν ὀπανώντες, καὶ τὰς πύλας προ-
σφύμεν, ὅπως μὴ ἐπὶ τῷ ὑμετέρῳ ἀρμυστῇ ὧσιν οἱ
κάμνοντες ἡμῶν, ἀλλ' ἐφ' ἡμῖν ἢ κομισσάσθαι ἢ ταν
βουλώμεθα. (21) Οἱ δὲ ἄλλοι, ὡς ὅρατε, σκηνοῦμεν ὑπαί-
θροισι ἐν τῇ τάξει, παρεσκευασμένοι, ἂν μὲν τις εὖ ποιῇ,
ἀντεπισπείν, ἂν δὲ κακῶς, ἀλλέσθαι. (22) Ἄ δὲ ἡπαί-
λητας ὡς ἦν ὑμῖν δοκῇ Κορύλλαν καὶ Παφλαγῶνας συμ-
μάχους ποιήσασθαι ἐφ' ἡμᾶς, ἡμεῖς δ' ἦν μὲν ἀνάγκη ἢ
ποιεῖσθαι καὶ ἀμυστέρους· γὰρ γὰρ καὶ ἄλλοις πολ-
λὰ πρὸς αὐτοὺς ὑμῶν ἐπολέησαμεν· ἂν δὲ δοκῇ ἡμῖν, καὶ
φίλον ποιήσομεν τὸν Παφλαγῶνα. (23) Ἀκούομεν δὲ
αὐτὸν καὶ ἐπιθυμεῖν τῆς ὑμετέρας πόλεως καὶ χωρίων
τῶν ἐπιπυλατικῶν, πειρασόμεθα οὖν συμπράττοντες αὐ-
τῷ ὧν ἐπιθυμεῖ φίλοι γίνεσθαι.

24. Ἐκ τούτου μάλα μὲν ὀλοὶ ἦσαν οἱ συμπρόσθεσι
τῷ Ἑκατοννόμῳ χαλεπαίνοντες τοῖς εἰρημένους, παρελ-
θὼν δ' αὐτῶν ἄλλος εἶπεν ὅτι οὐ πόλεμον ποιησόμε-
νοι ἔκρινεν ἀλλὰ ἐπιδεικνύοντες τε φίλοι εἰσὶ. Καὶ ξε-
νίους, ἦν μὲν εἰθίητε πρὸς τὴν Σινωπέων πόλιν, ἐκεῖ
δεῖσόμεθα, νῦν δὲ τοὺς ἐνθάδε κελεύσομεν διδόναι ἃ δύ-
νανται ὀφείμεν γὰρ πάντα ἀληθῆ ὄντα ἃ λέγετε.
(25) Ἐκ τούτου ξενία τε ἐπέμπον οἱ Κοτυωρίται καὶ οἱ
στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐξένιζον τοὺς τῶν Σινωπέων
πρόσθεσι, καὶ πρὸς ἀλλήλους πολλὰ τε καὶ φιλικὰ
διελέγοντο τὰ τε ἄλλα καὶ περὶ τῆς λοιπῆς πορείας
ἐπυνθάνοντο ὧν ἐκάτεροι ἐδύναντο.

Trapezuntem quippe rerum venalium nobis forum praebe-
bant incolae; commeatus illos tantum sumpsimus pretio quos
sumus mercati, et quia nos honore adfecerunt, donaque hos-
pitalia exercitui dederunt, eos vicissim honore prosequuti
sumus: atque adeo si qui barbarorum ipsis erant amici, ab
iis nosmet abstinuimus; hostes vero eorum, in quos ipsi du-
xerint, quantis potuimus damnis adfecimus. At eos inter-
rogatote, quales nos nacti sint: hic adsunt enim, quos per
amicitiam nobiscum civitas ea duces misit itineris. In ea
vero cum venerimus loca, ubi forum non obtineamus, sive
adeo barbarorum in terram, sive Graecorum, non per inju-
riam insolentem, sed necessitate coacti commeatus sumi-
mus. Itaque Carduchos, et Taochos, et Chaldaeos, qui
quamvis regis imperio non parcant, sunt tamen admodum
formidabiles, hostes nobis reddidimus, propterea quod ne-
cesse erat commeatus sumere, cum forum nobis rerum ven-
alium non praeberent. At Macronas, quanquam barbari
essent, cum forum, quale quidem poterant, subministra-
rent, in amicorum esse numero putabamus, nec quidquam
illis vi ademimus. Quod ad Cotyritas attinet, quos
vestros esse dicitis, si quid eis ademimus, ipsi in culpa sunt:
non enim erga nos se tanquam amicos gessere, sed cum por-
tas clausissent, neque nos intromittebant, neque extra mui-
ros res venales ad nos ferebant: ac horum quidem auctorem
existisse praefectum a vobis datum conquerebantur. Quod
autem dicis, de nobis quosdam vi ingressos in adibus dege-
re, petivimus nos ut agros sub tecta reciperent: cum vero
portas illi non aperirent, qua nos parte admittebat locus
ipse, eo ingressi, nihil sane aliud violenti fecimus: ipso-
rum certe sub tectis agunt aegri, sua tamen in se insu-
mentes atque portas praesidio munitas tenemus, ut ne nos-
tri milites aegri sint in praefecti vestri potestate, sed nobis
sit eos hinc, cum volumus, exportandi potestas. Ceteri,
quemadmodum videtis, sub dio suo quisque ordine degimus,
parati, si quis beneficio nos adfecerit, ad beneficia reddenda:
sin injuria, ad eam propulsandam. Quod ad minas tuas
attinet, vos nempe, si ita vobis videatur, cum Coryla et
Paphlagonibus societatem adversus nos facturos; nos, si ne-
cesse sit, vel cum utrisque bellum geremus (nam cum aliis
numero vos longe superantibus bellum gessimus): quod si
nobis ita videatur, etiam Paphlagonem illum nobis amicum
adsciscemus. Audimus certe cum potiundi tum urbe vestra,
tum locis maritimis cupidine corripī. Quare operam dabi-
mus ut, eum in iis quae cupit consequendis adjuvando,
amicitiam cum eo jungamus. »

Tum vero Hecatonymy in legatione collega palam signifi-
cabant aegre se illa ferre, quae ab eo fuissent prolata. Et
ex iis alius in medium progressus, dixit se non bellum ex-
citaturus venisse, sed ostensuros se nobis esse amicos.
Quod si ad Sinopensem urbem accesseritis, hospitalibus
ibi donis vos excipiemus: jam vero nostros qui de hoc loco
sunt jubebimus dare vobis, quae possunt; nam vera esse
omnia, quae dicitis, videmus. Post haec hospitalia dona
mittebant Cotyritae, et Graecorum duces Sinopensem lega-
tos hospitio excipiebant, atque inter se de multis admodum-
que amice colloquebantur; inter alia de itinere reliquo per-
contabantur, deque iis quorum utrique indigebant.

Ταύτη μὲν τῇ ἡμέρᾳ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ξυνέλεξαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς στρατιώτας, καὶ ἰδοὺ αὐτοῖς περὶ τῆς λοιπῆς πορείας παρακαλέσαντας τοὺς Σινωπέας βουλευέσθαι. Εἴτε γὰρ περὶ τῶν πορεύεσθαι, χρήσιμοι ἂν ἰδοῦναι εἴναι οἱ Σινωπεῖς [ἔχοντες]· ἐμπειροὶ γὰρ ἦσαν τῆς Παφλαγονίας· εἴτε κατὰ θάλατταν, προσδεῖν ἰδοῦναι Σινωπέων· μόνοι γὰρ ἂν ἰδοῦναι ἱκανοὶ εἶναι πλοῖα παρασχεῖν ἀρκούντα τῇ στρατιᾷ. (2) Καλέσαντες οὖν τοὺς πρέσβεις ξυνεβούλευοντο, καὶ ἡξίουσαν Ἑλλήνας ὄντας Ἑλλήσι τούτῳ πρῶτον καλῶς δέχεσθαι τῷ εὐνοῦν τε εἶναι καὶ τὰ βέλτιστα συμβουλευέειν.

3. Ἀναστὰς δὲ Ἑκατόνυμος πρῶτον μὲν ἀπελογήσατο περὶ οὗ εἶπεν ὡς τὸν Παφλαγόνα φίλον ποιήσωντο, ὅτι οὐχ ὡς τοῖς Ἑλλήσι πολεμῆσόντων σῶν εἴποι, ἀλλ' ὅτι ἐξόν τοῖς βαρβάροις φίλους εἶναι τοὺς Ἑλλήνας αἰρήσονται. Ἐπεὶ δὲ συμβουλευέειν ἐκέλευον, ἐπευξάμενος ὧδε εἶπεν· (4) Εἰ μὲν συμβουλευέομαι ἃ βέλτιστα μοι δοκεῖ εἶναι, πολλὰ μοι κάγαθὰ γένοιτο· εἰ δὲ μὴ, τῶνάντια. Αὕτη γὰρ ἡ ἱερὰ συμβουλή λεγομένη εἶναι δοκεῖ μοι παρῆναι· νῦν γὰρ δὴ ἂν μὲν εὖ συμβουλεύσας φανῶ, πολλοὶ ἔσονται ἱππαινοῦντές με, ἂν δὲ κακῶς, πολλοὶ ἔσονται καταρώμενοι. (5) Πράγματα μὲν οὖν οἷδ' ὅτι πολλὴ πλείω ἔξομεν, ἐὰν κατὰ θάλατταν κομίζησθε· ἡμᾶς γὰρ δεήσει τὰ πλοῖα πορίζειν· ἢ δὲ κατὰ γῆν στέλλησθε, ὑμᾶς δεήσει τοὺς μαχημένους εἶναι. (6) Ὅμως δὲ λεκτέα ἃ γινώσκω· ἐμπειροὶ γὰρ εἰμι καὶ τῆς χώρας τῶν Παφλαγόνων καὶ τῆς δυναμέως. Ἐχει γὰρ ἀμφοτέρω, καὶ πεδία καὶ λίαντα καὶ ὄρη ὑψηλότατα. (7) Καὶ πρῶτον μὲν οἶδα εὐθὺς ἢ τὴν εἰςβολὴν ἀνάγκη ποιέσθαι· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλη ἢ ἢ τὰ κέρατα τοῦ ἔρους τῆς ὁδοῦ καθ' ἑκάτερα ἔστιν ὑψηλὰ, ἃ κρατεῖν κατέχοντες καὶ πάνυ αἰετὶ δύναιντ' ἂν· τούτων δὲ κατεχομένων οὐδ' ἂν οἱ πάντες ἄνθρωποι δύναιντ' ἂν διελθεῖν. Ταῦτα δὲ καὶ οἰζύμενοι ἂν, εἰ μοι τινα βούλοισθε συμβέμψαι. (8) Ἐπειτα δὲ οἶδα καὶ πεδία ὄντα καὶ ἱππεῖαν ἣν αὐτοὶ οἱ βάρβαροι νομίζουσι κρείττω εἶναι ἀπάσης τῆς βασιλείας ἱππείας. Καὶ νῦν οὗτοι οὐ παρεγέγοντο βασιλεῖ κλισίῃ, ἀλλὰ μείζον φρονεῖ ὁ ἄρχων αὐτῶν. (9) Εἰ δὲ καὶ ὀνηθεῖτε τὰ τε ὄρη κλέψαι ἢ φθάσαι λαβόντες καὶ ἐν τῷ πεδίῳ κρατῆσαι μαχόμενοι τοὺς τε ἱππείας τούτων καὶ περὶ μυριάδας πλείον ἢ δώδεκα, ἥξετε ἐπὶ τοὺς ποταμούς, πρῶτον μὲν τὸν Θερμῶδοντα, εὖρος τῶν πλείων, ὃν χαλεπὸν οἶμαι διαβαίνειν ἄλλως τε καὶ πολεμίων πολλῶν μὲν ἐμπροσθεν ὄντων πολλῶν δὲ ὑποσθεν ἐπομένον· δεύτερον δ' Ἰριν, τρίτον πλεον ὡς ὑμῶν· τρίτον δ' Ἄλυν, οὗ μείον δύοῖν σταδίων, ὃν οὐκ ἂν δύνασθε ἀνευ πλοίων διαβῆναι· πλοῖα δὲ τίς ἔσται ἐπ' ἐκρέων; ὡς δ' αὐτῶς καὶ ὁ Παρθένιος ἄβας· ἐφ' ὃν ἔλθοιτε ἂν, εἰ τὸν Ἄλυν διαβαίητε. (10) Ἐγὼ μὲν οὖν ὡς χαλεπὴν ὑμῖν εἶναι νομίζω τὴν πορείαν ἀλλὰ

Atque is quidem huic diei finis erat factus. Postridie duces collegere milites, iisque visum est de reliquo itinere, Sinopensibus arcessitis, deliberare. Nam sive pedibus iter faciendum esset, Sinopenses ipsis commodi futuri viæ duces videbantur (quippe periti erant Paphlagoniæ); sive mari, hæc eorum erat sententia, Sinopensem se opem desideraturos: soli enim esse videbantur idonei, qui navigia præberent ea, quæ exercitui sufficerent. Itaque legatos ubi arcessiverant, in consilium eos adhibebant, petebantque ut Græci cum essent hoc primum ipsos officio recte atque ordine exciperent, ut ipsis quoque Græcis benevoli essent et consilia quam possent optima darent.

Cum autem surrexisset Hecatonymus, primum se excusavit de eo quod dixerat, se Paphlagonem ipsis amicum ad juncturos, non ita se dixisse quasi bellum adversus Græcos ipsi gesturi essent, sed quod, cum ipsis barbarorum amicitia uti liceret, Græcos tamen iis sunt antelaturi. Cum vero eum consilium suum exponere juberent Græcorum duces, precatus deos in hanc sententiam verba fecit: « Si vobis id consilii dem, quod mihi videtur optimum, multa mihi eveniant commoda; sin autem, contraria: nam hæc, sacra quæ dicitur, adesse mihi videtur consultatio: jam enim, si bonum consilium dedisse visus fuero, multi eritis, qui me laudibus adficietis; sin malum, multi eritis, qui me execrabimini. Novi certe quidem nos longe plus molestiæ habituros, si per mare domum revertemini; quippe nos navigia suppeditare oportebit: sin autem terra profisciscemini, vos pugnetis necesse erit. Attamen dicenda sunt, quæ sentio; nam et Paphlagonum regio et vires mihi notæ sunt: habet nimirum hæc utraque regio ista, tum campos pulcherrimos, tum altissimos montes. Ac primum novi quidem protinus qua parte in eam ingredi necesse sit; non alia utique licet, quam qua montis cornua sunt ad utrumque latus viæ excelsa: quæ si qui occupent, vel admodum pauci tenere possint; hisque adeo occupatis, ne universi quidem homines ceteri transire poterunt. Hæc vero etiam monstrare poterō, si quem mecum una miseritis. Deinde novi plana esse, atque equitatum, quem ipsi barbari universo regis equitatu potiorē ducunt. Atque hoc adeo tempore si ad regem eos vocantem non profecti sunt; sed et majores spiritus eorum gerit princeps. Quod si poteritis etiam montes furtim occupare, vel eos capiendū prævertere, atque in planitie tum equites hosce tum pedites, quorum centena sunt viginti amplius millia, prælio viceritis, ad amnes venietis, primum quidem Thermodonta, cujus est trium plethrorum latitudo; quem ad trajiciendum difficilem arbitror, præsertim cum multi sint a fronte hostes, multi a tergo sequantur: ad alterum deinde venietis Irim, trium itidem plethrorum latitudine; ad tertium postea Halyn, non minus duo stadia latum, quem absque navibus trajicere non poteritis: naves vero quis vobis suppeditabit? itidem et Parthenius transiri non poterit; ad quem veniendum vobis erit, si Halyn hunc trajece- rit. Quapropter equidem censeo non difficile vobis esse

παντάσασιν ἀδύνατον. Ἄν δὲ πλέητε, ἔστιν ἐνθύνει μὲν εἰς Σινώπην παραπλεῖναι, ἐκ Σινώπης δὲ εἰς Ἡράκλειαν· ἐξ Ἡρακλείας δὲ οὐτε πεζῇ οὐτε κατὰ θαλάτταν ἀπορία· πολλὰ γὰρ καὶ πλοῖα ἔστιν ἐν Ἡρακλείᾳ.

11. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἰδέναι, οἱ μὲν ὑπόπτευσον φιλάς ἐνεκα τῆς Κορύλλας λέγειν καὶ γὰρ ἦν πρόξενος αὐτῶν· οἱ δὲ καὶ ὡς δῶρα ληφόμενον διὰ τὴν συμβουλὴν ταύτην· οἱ δὲ ὑπόπτευσον καὶ τούτου ἐνεκα λέγειν ὡς μὴ πεζῇ ἰόντες τὴν Σινωπέων τι γόρην κακὸν ἐργάζοντο. Οἱ δ' οὖν Ἕλληνας ἐψηφίσαντο κατὰ θαλάτταν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι. (12) Μετὰ ταῦτα Ξενοφὼν εἶπεν, ὧν Σινωπεῖς, οἱ μὲν ἄνδρες ἄρματα πορεύειν ἦν ὑμεῖς συμβουλεύεσθε· οὕτω δὲ ἔχει· εἰ μὲν πλοῖα ἔσσεσθαι μέλει ἱκανὰ ἀριθμῷ ὡς ἓνα μὴ καταλείπεσθαι ἐνθάδε, ἡμεῖς ἂν πλείονες· εἰ δὲ μέλλομεν οἱ μὲν καταλείψεσθαι οἱ δὲ πλείους, οὐκ ἂν ἐμβαίημεν εἰς τὰ πλοῖα.

(13) Γνωσκόμεν γὰρ ὅτι ὅπου μὲν ἂν κρατῶμεν, δυναίμεθ' ἂν καὶ σώζεσθαι καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔχειν· εἰ δὲ πού ἥττους τῶν πολεμίων λαβήσόμεθα, εὐδύνον δὲ ὅτι ἐν ἀνδραγαθίᾳ γόρᾳ ἐσόμεθα. (14) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Σινωπεῖς ἐκέλευον πέμπειν πρέσβεις. Καὶ πέμπουσι Καλλίμαχον Ἀρχάδα καὶ Ἀρίστονα Ἀθηναῖον καὶ Σαμόλαν Ἀχαιοῖν. Καὶ οἱ μὲν ὄχοντο.

15. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ Ξενοφῶντι, ὁρῶντι μὲν δολίτας πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὁρῶντι δὲ καὶ πελταστάς πολλοὺς καὶ τοξότας καὶ σπενδόνητας καὶ ἱππεῖς δὲ καὶ μάλα ᾗδῃ διὰ τὴν τριβὴν ἱκανοὺς, ὄντας δ' ἐν τῷ Πόντῳ, ἐνθα οὐκ ἂν ἀπὸ οὐλῶν χρημάτων τσαυτὴ δύναμις παρεσκεύασθαι, καλὸν αὐτῷ ἐδόκει εἶναι καὶ γόρην καὶ δύναμιν τῇ Ἑλλάδι προσκτήσασθαι πόλιν κατοικήσαντας. (16) Καὶ γενέσθαι ἂν αὐτῷ ἐδόκει μεγάλῃ, καταλογιζόμενῳ τό τε αὐτῶν πλῆθος καὶ τοὺς περιουχοῦντας τὸν Πόντον. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐθύετο πρὶν τι εἰπεῖν τῶν στρατιωτῶν Σιλανὸν παρακαλέσας τὸν Κύρου μάστιγιν γενόμενον τὸν Ἀμβρακιώτην. (17) Ὁ δὲ Σιλανὸς δεδιὸς μὴ γένηται ταῦτα καὶ καταμείνῃ που ἡ στρατιὰ, ἐκφέρει εἰς τὸ στρατὸν λόγον ὅτι Ξενοφῶν βούλεται καταμείναι τὴν στρατιάν καὶ πόλιν οἰκίσαι καὶ ἐκυτῷ ὄνομα καὶ δύναμιν περιποιήσασθαι. (18) Αὐτὸς δ' ὁ Σιλανὸς ἐβούλετο εἶναι τάχιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφικέσθαι· οὗς γὰρ παρὰ Κύρου εἰλαβε τρίχιλους δαρεικοὺς ὅτε τὰς δέκα ἡμέρας ἡλθέτε τοῦ μενομένου Κύρου, διεσποῖκε. (19) Τῶν δὲ στρατιωτῶν, ἐπεὶ ἤκουσαν, τοῖς μὲν ἐδόκει βέλτιστον εἶναι καταμείναι, τοῖς δὲ πολλοῖς οὐ. Τιμασίῳ δὲ ὁ Δαρδανεύς καὶ Θώραξ ὁ Βοιωτὸς πρὸς ἐμπόρους τινὰς παρόντας τῶν Ἡρακλειωτῶν καὶ Σινωπέων λέγουσιν ὅτι εἰ μὴ ἐκπορεύουσι τῇ στρατιᾷ μισθὸν ὥστε ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια ἐκπλέοντας, εἰ κινδυνεύσει μέναι τσαυτὴ δύναμις ἐν τῷ Πόντῳ· βουλεύεται γὰρ Ξενοφὼν καὶ ἡμᾶς παρακαλεῖ, ἐπειδὴν ἔλθῃ τὰ πλοῖα, τότε εἰπεῖν ἐξείρνης τῇ στρατιᾷ. (20) Ἄνδρες, νῦν μὲν ὁρῶμεν ἡμᾶς ἀπόρους ὄντας καὶ ἐν τῷ ἀποπλῳ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια καὶ ὡς

hoc iter, sed omnino non posse perfici. Jam si navigetis, licet hinc Sinopen navibus profisciscamini, ex Sinope Heracliam; ex Heraclia pergentibus nec in itinere pedestri nec per mare vobis erit difficultas: quippe multae sunt apud Heracliam naves. »

Hac ubi dixisset, alii suspicabantur sic dixisse eum propter amicitiam Corylae (etenim hujus erat hospes); alii etiam, quod munera ob consilium hoc accepturus esset: alii autem suspicabantur hac quoque de causa eum haec protulisse, ut ne pedibus iter ingressi Sinopensem agro detrimenti aliquid inferrent. Tandem Graeci decreverunt iter per mare faciendum. Secundum haec Xenophon in hac sententiam loquutus est: « Iter illud, Sinopenses, delegere milites, cujus instituendi vos iis estis auctores; verum ita se res habet: si tanta erit navium copia, ut ne unus quidem hic relinquatur, nos navigabimus; sin futurum ut alii relinquamur, navigemus alii, nequaquam naves conscendemus. Scimus enim, ubicunque superiores fuerimus, fore ut et salvi esse et commeatus habere possimus; sin alicubi hostibus inferioresprehendamus, perspicuum sane est mancipiorum nos sorte fore multatos. » Hac ubi legati audissent Sinopenses, Graecos ut legatos mitterent hortabantur. Itaque Callimachum mittunt Arcada, et Aristonem Atheniensem, et Samolam Achaicum; iique adeo profecti sunt.

Interea Xenophon, multos cum Graecorum gravis armaturae milites intueretur, intueretur peltastas multos, multos etiam sagittarios et funditores, et equites, eosque jam valde propter longum usum idoneos, in Ponto (ubi exiguis pecuniis tantus exercitus comparari non potuisset) rem fore praeclaram existimabat, si condita civitate, et regionem et potentiam Graeciae acquirerent. Atque ea civitas magna ipsi futura videbatur expendenti tum eorum qui ipsi aderant multitudinem, tum eorum qui Pontum circumcolebant. Et horum quidem causa mactatis hostiis exta consulebat, priusquam animo quod cogitabat ulli militum exponeret, arcescens Silano Ambraciota, quo Cyrus vate fuerat usus. Silanus autem, veritus ne haec ita fierent, exercitusque ad alicubi remaneret, in castra rauiorem effert velle Xenophontem exercitum istie manere, et urbem exstruere, et sibi nomen ac potentiam comparare. At Silanus ipse quam celerime in Graeciam pervenire cupiebat; nam daricos ter mille, quos a Cyro acceperat, cum de decem illis diebus Cyri nomine exta consulens vera protulisset, conservarat. Militum autem, rem ubi audierant, nonnullis visum est optimum manere, majori parti non ita visum. Timasion autem Dardanius et Thorax Broetius mercatoribus quibusdam Heraclaeis ac Sinopensibus dicunt periculum fore, nisi stipendium exercitui subministrarent, ut navigantibus suppeteret commeatus, ne tanta in Ponto copia manerent: nam Xenophon, inquit, hoc init consilii, et nos hortatur, ut posteaquam venerint navigia, tum subito sic adloquamur exercitum, « Videmus jam nos, milites, eas ad angustias redactos, ut neque commeatum inter enavigandum obtinere possimus, neque domum reversi, commodi quidquam iis qui

οἰκαδὲ ἀπελθόντας ὀνῆσαι τι τοὺς οἴκον· εἰ δὲ βούλεσθε τῆς κύκλῳ χώρας περὶ τὸν Πόντον οἰκουμένης ἐκλεξάμενοι ὅπῃ ἂν βούλησθε κατασχεῖν, καὶ τὸν μὲν ἐθέλοντα ἀπέναι οἰκαδὲ, τὸν δὲ ἐθέλοντα μένειν αὐτοῦ, πλοῖα δ' ὑμῖν παρέσθιν, ὥστε ὅπῃ ἂν βούλησθε ἐξαίφνης ἂν ἐπιέσσητε. (21) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔμποροι ἀπήγγελλον ταῖς πόλεσι· ξυνέπεμψε δ' αὐτοῖς Τιμασίῳν ὁ Δαρδανεύς Εὐρύμαχόν τε τὸν Δαρδανέα καὶ Θώρακα τὸν Βοιώτιον τὰ αὐτὰ ταῦτα ἐροῦντας. Σινωπεῖς δὲ καὶ Ἡρακλεῶται ταῦτα ἀκούσαντες πέμπουσι πρὸς τὸν Τιμασίῳνα καὶ καλεῖουσιν προστατεῦσαι λαβόντα χρήματα ὅπως ἐκπλεύσῃ ἡ στρατιὰ. (22) Ὁ δὲ ἀσμενος ἀκούσας ἐν ξυλλόγῳ τῶν στρατιωτῶν ὄντων λέγει τάδε· Οὐ δεῖ προσέχειν μονῇ, ὦ ἄνδρες, οὐδὲ τῆς Ἑλλάδος οὐδὲν περὶ πλείονος ποιεῖσθαι. Ἀκούουσιν ἐτιναθεσθαι ἐπὶ τούτῳ δ' ὑμῖν λέγοντας. (23) Ὑπισχυνοῦμαι δὲ ὑμῖν, ἂν ἐκπλήτετε, ἀπὸ νομηνίας μισθορῶν παρέχειν κυζικηνὸν ἐκάστῳ τοῦ μηνός καὶ ἄλῳ ὑμᾶς εἰς τὴν Τρωάδα, ἐνθεν καὶ εἰμι φυγὰς καὶ ὑπάρξει ὑμῖν ἡ ἐμὴ πόλις· ἐκόντες γὰρ με δεξονται. (24) Ἡγήσομαι δὲ αὐτὸς ἐγὼ ἐνθεν πολλὰ χρήματα λήψω. Ἐμπεῖρος δὲ εἰμι τῆς Αἰολίδος καὶ τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Τρωάδος καὶ τῆς Φαρναβάζου ἀρχῆς πάσης, τῆς μὲν διὰ τὸ ἐκείθεν εἶναι, τῆς δὲ διὰ τὸ ξυνοστρατεῦσθαι ἐν αὐτῇ σὺν Κλέαρχῳ τε καὶ Δερκυλίδῃ. (25) Ἀναστὰς δὲ αὐτὸς Θώραξ ὁ Βοιώτιος, ὃς αἰεὶ περὶ στρατηγίας Ξενοφῶντι ἐμάχετο, ἔφη, εἰ ἐξέλθοιεν ἐκ τοῦ Πόντου, ἔσεσθαι αὐτοῖς Χερρόνησον χώραν καλὴν καὶ εὐδαίμονα ὥστε τῷ βουλομένῳ ἐνοικεῖν, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ ἀπέναι οἰκαδὲ. Τελοῖον δὲ εἶναι ἐν τῇ Ἑλλάδι οὗσης χώρας πολλῆς καὶ ἀφρόνου ἐν τῇ βαρβαρῶν μαστεύειν. (26) Ἔστε δ' ἂν, ἔφη, ἐκεῖ γένησθε, καὶ γὰρ καθάπερ Τιμασίῳν ὑπισχυνοῦμαι ὑμῖν τὴν μισθορῶν. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν εἰδὼς ὁ Τιμασίῳν οἱ Ἡρακλεῶται καὶ οἱ Σινωπεῖς ὑπισχυνοῦντες ὥστε ἐκπλεῖν. (27) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐν τούτῳ ἐσίγα. Ἀναστὰς δὲ Φιλήσιος καὶ Λύκιον οἱ Ἀχαιοὶ ἔλεγον ὡς ζανὼν εἶη ἰδίᾳ μὲν Ξενοφῶντα πείθειν τε καταμένειν καὶ θύεσθαι ὑπὲρ τῆς μονῆς μὴ κοινοῦμενον τῇ στρατῇ, εἰς δὲ τὸ κοινὸν μηδὲν ἀγορεύειν περὶ τούτων· ὥστε ἡναγκάσθη ὁ Ξενοφῶν ἀναστῆναι καὶ εἰπεῖν τάδε· (28) Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ὕομαι μὲν ὡς ὁρᾶτε ὅποσα οὐναὶ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ὅπως ταῦτα τυγχάνω καὶ λέγων καὶ νοῶν καὶ πράττων ὅποια μέλλει ὑμῖν τε καλλίστα καὶ ἄριστα ἔσεσθαι καὶ ἐμοί. Καὶ νῦν ἐθυόμην περὶ αὐτοῦ τούτου εἰ ἀμεινον εἶη ἀρχεισθαι λέγειν εἰς ὑμᾶς καὶ πράττειν περὶ τούτων ἢ παντάπασιν μηδὲ ἀπτεσθαι τοῦ πράγματος. (29) Σιλανὸς δέ μιν ὁ μάντις ἀπεκρίνατο τὸ μὲν μέγιστον, τὰ ἱερὰ καλὰ εἶναι· ἥδει γὰρ καὶ ἐμὲ οὐκ ἄπειρον ὄντα διὰ τὸ αἰετὸν παρῆναι τοῖς ἱεροῖς· ἔλαξε δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἱεροῖς φαίνεται τις ὁδὸς καὶ ἐπιβουλὴ ἐμοί, ὡς ἄρα γινώσκων ὅτι αὐτὸς ἐπεδούλευε διαβάλλειν με πρὸς ὑμᾶς. Ἐξήνεγκε γὰρ τὸν λόγον ὡς ἐγὼ πράττειν

domi fuerint præstare : quod si vobis visum sit partem aliquam regionis undique versum hujus circa Pontum habitæ, delectu facto ubicunque vobis libitum fuerit, occupare, ac deinde, eum, cui libet, domum abire, eum item, qui velit, hic manere, naves sane vobis adsunt, adeo ut in quamcunque voletis partem subito impetum facere potueritis. » Hæc cum mercatores illi audissent, suas ad civitates referebant : ac una cum iis Timasion Dardanius Eurymachum Dardanium et Thoracem Boeotium misit, qui eadem hæc exponerent. Sinopenses autem et Heracleotæ ea ubi audissent, mittunt ad Timasionem, atque hortantur ei ut efficiendo, accepta pecunia, præset, ut exercitus e Ponto navigaret. Ille vero, his libenter auditis, quo tempore militum erat conventus, hac usus est oratione : « Non oportet, milites, ad mansionem animum convertere, aut quidquam pluris quam Græciam facere. At quosdam audio de hoc exta consulere, vobis rem licet minime exposuerint. Vobis autem, si enavigaveritis, ab ipso mensis initio stipendium menstruum me in singulos Cyzicenum præbiturum polliceor ; et vos quidem in Troada ducam, unde jam exulo : ac præsto vobis erit mea civitas ; quippe me libenter excipiant. Ipse porro vobis ea ad loca dux ero, unde multas consequemini pecunias. Peritus utique sum Æolidis, et Phrygiæ, et Troadis, et totius Pharnabazi præfecturæ : illius quidem, quod inde sim oriundus ; hujus vero, quod in ea cum Clearcho et Dercyllida militaverim. » Thorax autem Boeotius cum statim surrexisset, qui semper de ducis munere cum Xenophonte contendebat, ipsis cessuram aiebat Chersonesum regionem pulchram et opulentam, si e Ponto exirent : adeo ut ei, qui velit, in ea habitare, ei, qui nolit, domum abire liceat : ridiculum autem esse, cum in Græcia esset ager amplus et copiosus, barbarorum eum in regione quærere. Eo vero, inquit, donec perveneritis, etiam ipse, sicut Timasion, stipendium vobis polliceor. Hæc Thorax dicebat, quod nosset quæ Heracleotæ et Sinopenses Timasioni promiserant ea conditione, ut enavigarent Græci. Interea silebat Xenophon. Cum autem Philæsius et Lycon Achæi surrexissent, grave quiddam aiebant esse, Xenophontem privatim et Græcos ut manerent suadere, et exta de mansionem consulere, re cum exercitu non communicata ; jam vero publice de his nihil loqui : itaque coactus est Xenophon ut surgeret et hac uteretur oratione : « Equidem, milites, exta (quemadmodum videtis) quantum possum consulo, tum vestrum tum mei ipsius gratia, ut ea loquar et cogitem et agam, quæ tam vobis quam mihi futura sint maximo decori et commodo. Jamque adeo hac ipsa de causa consulebam exta, num potius esset me initium loquendi et agendi vobiscum de his rebus facere, an omnino negotium hoc ne attingere quidem. Vates certe Silanus mihi respondebat exta, quod maximum est, læta esse (norat enim me quoque muneris illius non esse imperitum, quippe qui sacris semper adfuerim) : aiebat porro in extis significari fraudem et insidias adversus me : nimirum recte, cum id sibi conscius esset insidiosè molitus, ut me apud vos crimineretur. Nam rumore extulit me jam hæc facere

ταῦτα διανοοίμην ἤδη οὐ πείσας ὑμᾶς. (30) Ἐγὼ δὲ εἰ μὲν ἐώρων ἀποροῦντας ὑμᾶς, τοῦτ' ἂν ἐσκόπουν ἀρ' οὐ ἂν γένοιτο ὥστε λαθόντας ὑμᾶς πόλιν τὸν μὲν βουλόμενον ἀποπλεῖν ἤδη, τὸν δὲ μὴ βουλόμενον, ἐπεὶ κτήσαστο ἱκανὰ ὥστε καὶ τοὺς ἐκτουτοῦ οἰκείους ὠφελῆσαι τι. (31) Ἐπεὶ δὲ ὁδοὶ ὑμῖν καὶ τὰ πλοῖα πέμποντας Ἡρακλεώτας καὶ Σινοπεῖς ὥστε ἐκπλεῖν, καὶ μισθὸν ὑπισχνουμένους ὑμῖν ἄνδρας ἀπὸ νομηνίας, καλὸν μοι δοκεῖ εἶναι σωζόμενους ἐνθά βουλόμεθα μισθὸν τῆς σωτηρίας λαμβάνειν, καὶ αὐτοὺς τε παύομαι ἐκείνης τῆς διανοίας, καὶ ὁπόσοι πρὸς ἐμὲ προσήσαν λέγοντες ὡς γρή ταῦτα πράττειν, παύεσθαι γῆμι γρήναι. (32) Οὗτω γὰρ γινώσκω ὑμοῦ μὲν ὄντες πολλοὶ ὥσπερ νυνὶ δοκεῖτε ἂν μοι καὶ ἐντιμοὶ εἶναι καὶ ἔχειν τὰ ἐπιτήδεια· ἐν γὰρ τῷ κρατεῖν ἐστὶ καὶ τὸ λαμβάνειν τὰ τῶν ἡττώων· διασπασθέντες δ' ἂν καὶ κατὰ μικρὰ γενομένης τῆς δυνάμεως οὗτ' ἂν τροφὴν δύναισθε λαμβάνειν οὕτε χαίροντες ἂν ἀπαλλάττατε. (33) Δοκεῖ οὖν μοι ἄπερ ὑμῖν, ἐκπορεύεσθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰς τις μείνη ἢ ἀπολιπὼν τινα ληρῆθ' ἔμπρὶν ἐν ἀσφαλεῖ εἶναι πᾶν τὸ στρατεύμα, κρίνεσθαι αὐτὸν ὡς ἀδικούντα. Καὶ ὅτω δοκεῖ, ἔφη, ταῦτα, ἀράτω τὴν χεῖρα. (34) Ἀνέειπαν ἅπαντες. Ὁ δὲ Σιλανὸς ἐβόα, καὶ ἐπεχείρει λέγειν ὡς δίκαιον εἶη ἀπιέναι τὸν βουλόμενον. Οἱ δὲ στρατιῶται οὐκ ἠνείχοντο, ἀλλ' ἠπειλοῦν αὐτῷ ὅτι εἰ λήψονται ἀποδιδράσκοντα, τὴν δίκην ἐπιθήσουσιν. (35) Ἐντεῦθεν ἐπεὶ ἔγνωσαν οἱ Ἡρακλεῶται ὅτι ἐκπλεῖν δεδογμένον εἶη καὶ Ξενοφῶν αὐτοὺς ἐπέφηρκε ὡς εἶη, τὰ μὲν πλοῖα πέμπουσιν, τὰ δὲ χρήματα ἃ ὑπέσχοντο Τιμασίῳ καὶ Θώρακι ἔψευσμένοι ἦσαν τῆς μισθοφορίας. (36) Ἐνταῦθα δὲ ἐκπεπληγμένοι ἦσαν καὶ ἐδεδοίκεσαν τὴν στρατιάν οἱ τὴν μισθοφορίαν ὑπισχυμένοι. Παρλαθόντες οὖν οὗτοι καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς οἱς ἀνεκκοίνωντο ἃ πρόσθεν ἔπραττον, πάντες δ' ἦσαν πλὴν Νέωνος τοῦ Ἀσιναίου, ὃς Χειρίσοφον ὑπεστρατήγει, Χειρίσοφος δὲ οὕτω παρῆν, ἔρχονται πρὸς Ξενοφῶντα, καὶ λέγουσιν ὅτι μεταμέλει αὐτοῖς, καὶ δοκοῖη κράτιστον εἶναι πλεῖν εἰς Φᾶσιν, ἐπεὶ πλοῖα ἐστὶ, καὶ κατασχεῖν τὴν Φασιανὴν χώραν. (37) Αἰχῆτου δὲ οὐδοῦς ἐτύγχανε βασιλεύων αὐτῶν. Ξενοφῶν δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐδὲν ἂν τούτων εἴποι εἰς τὴν στρατιάν ὑμεῖς δὲ συλλέξαντες, ἔφη, εἰ βούλεσθε, λέγετε. Ἐνταῦθα ἀποδείκνυται Τιμασίῳ δ' Ἀρδανεύς γνώμην οὐκ ἐκκλησιάζειν ἀλλὰ τοὺς αὐτοῦ ἕκαστον λοχαγούς πρῶτον πειρᾶσθαι πείθειν. Καὶ ἀπελθόντες ταῦτ' ἐποίουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ταῦτα οὖν οἱ στρατιῶται ἀνεπύθοντο πραττόμενα. Καὶ ὁ Νέων λέγει ὡς Ξενοφῶν ἀναπεικίως τοὺς ἄλλους στρατηγούς διανοεῖται ἄγειν τοὺς στρατιώτας ἐξαπατήσας πάλιν εἰς Φᾶσιν. (2) Ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶ-

cogitare, vobis in sententiam meam suadendo non perductis. Ego vero, si vos angustiis premi viderem, id utique considerarem, unde fieri posset ut postquam urbem vos aliquam ceperitis, qui vellet, jamjam navigio discederet; qui jam nollet, ubi saltem eam rerum copiam comparaverit, ut utilitatem suis aliquam adferre possit, tandem etiam discederet. Cum autem et Heracleotas et Sinopenses navigia vobis mittere videam, et nonnullos ab ineunte statim mense stipendium vobis polliceri, commodum mihi videtur esse, ut incolumes quo volumus deducti mercedem salutis accipiamus: atque adeo tum ipse cogitatione illa desisto, tum quotquot ad me accesserunt, hac facienda adfirmantes, hie eadem desistendum aio. Sic enim statuo: si multi quidem una sitis, uti nunc, et vos in honore futuros et comeatus habituros arbitror; nam in victoria situm est hoc etiam, ut ea potiti facultates etiam victorum capiant: sin divulsi sitis, copiaeque vestrae in exiguas partes redactae, neque alimentum capere poteritis, neque hinc laeti discesseritis. Quapropter mihi quidem perinde ac vobis placet, in Graeciam hinc proficiscendum esse: ac si quis manserit, vel suos prius deprehendere deprehensus fuerit, quam totus exercitus in tuto constiterit, eum tanquam injuriarum reum esse damnandum. Et cuicumque, inquit, haec agi placet, manum tollat. » Sustulerunt omnes. At Silanus vociferabatur, ac dicere conabatur aequum esse ut, qui vellet, abiret. Non ferebant hoc milites, sed minabantur, se in eum animadversuros, si fugam ipsum moliri deprehenderent. Mox deinde, ubi Heracleote intellexissent decretum de navigatione factum esse, Xenophontemque ipsum militum exquisivisse suffragia, navigia quidem illi mittunt, sed ad pecuniam quod attinet, quam Timasioni et Thoraci promiserant, in ea quidem in stipendium militibus danda hos fefellerunt. Tum vero illi, qui stipendium polliciti fuerant, perterrefacti erant, et ab exercitu sibi metuere coeperunt. Itaque adsumptis hi ceteris etiam ducibus, quibuscum ea communicata erant, quae prius gesserant (et erant horum in numero omnes, praeter Neonem Asinaem, qui vicariam Chirisopho ducis operam praestabat; Chirisophus enim nondum aderat), ad Xenophontem veniunt, ac sui se consilii pernitere aiunt, optimumque adeo sibi jam videri ut in Phasin navigarent, quandoquidem adsunt navigia, ac Phasianorum occuparent agrum. Eorum autem id temporis rex erat. Ectae nepos. Respondit Xenophon nihil horum ad exercitum se relaturum: at vos, inquit, si vultis, coactis militibus, hac exponite. Ibi tum Timasion Dardanius aperte se sentire dicit concionem non esse advocandam, sed singulos adniti debere, ut suos primum cohortium ductores in hanc sententiam adducant. Itaque digressi a se invicem, id quod suaserat ille, agebant.

CAPUT VII.

Milites autem haec agi inaudierant. Et Neon ait Xenophontem, ducibus ceteris in suam sententiam penitus adductis, de hoc cogitare, ut milites fraude deceptos in Phasiam rursus ducat. Quod cum audissent milites, graviter fere-

ται χαλεπῶς ἔφερον, καὶ ξύλλογοι ἐγίνοντο καὶ κύκλοι
ῥηίσαντο, καὶ μάλα φοβεροὶ ἦσαν μὴ ποιήσασιν οἷα
καὶ τοὺς τῶν Κόλχων κήρυκας ἐποίησαν καὶ τοὺς ἀγο-
ρανόμους ὅσοι γὰρ μὴ εἰς τὴν θάλατταν κατέρυγον κα-
τέλευσθον. (3) Ἐπεὶ δὲ ἡσθάνετο Ξενοφῶν, ἔδοξεν
εὐτῷ ὡς τάχιστα ζυναγαγεῖν αὐτῶν ἀγορὰν, καὶ μὴ ἔλ-
σαι συλλεγεῖν αὐτομάτους· καὶ ἐκέλευσε τὸν κήρυκα
συλλέγειν ἀγορὰν. (4) Οἱ δ' ἐπεὶ τοῦ κήρυκος ἤκουσαν,
ἐνέδραμον καὶ μάλα ἐτοίμως. Ἐνταῦθα Ξενοφῶν τῶν
μὲν στρατηγῶν οὐ κατηγόρει, ὅτι ἤλθον πρὸς αὐτὸν, λέ-
γει δὲ ὧδε·

« Ἀκούω τινὰς διαβάλλειν, ὧ ἄνδρες, ἐμὲ ὡς ἐγὼ
ἐὰν ἐξαπατήσας ὑμᾶς μάλ्लω ἀγεῖν εἰς Φᾶσιν. Ἀκού-
σατε οὖν μου πρὸς θεῶν, καὶ ἐὰν μὲν ἐγὼ φαίνομαι
ἀδικεῖν, οὐ χρὴ με ἐνθένδε ἀπελθεῖν πρὶν ἂν δῶ δίκην·
ἐν δ' ὁμῖν φαίνονται ἀδικεῖν οἱ ἐμὲ διαβάλλοντες, οὐ-
τως αὐτοῖς χρῆσθε ὥσπερ ἄξιον. (5) Ὑμεῖς δ', ἔφη,
ἴσατε δήπου ὅθεν ἡλιος ἀνίσχει καὶ ὅποι δύνεται, καὶ ὅτι
ἐὰν μὲν τις εἰς τὴν Ἑλλάδα μέλλῃ λέναι, πρὸς ἐσπέραν
λεῖ κορυεύσθαι· ἢν δὲ τις βούληται εἰς τοὺς βαρβάρους,
τοῦμπαλιν πρὸς ἑω. Ἔστιν οὖν δεῖς τοῦτο ἂν δύναι-
το ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι ὡς ἡλιος ἐνθα μὲν ἀνίσχει, δύνεται
δὲ ἐνταῦθα, ἐνθεν δὲ δύνεται, ἀνίσχει δ' ἐνταῦθεν; (7) Ἀλ-
λὰ μὴν καὶ τοῦτο γε ἐπίστασθε ὅτι βορρᾶς μὲν ἔξω τοῦ
Πόντου εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρει, νότος δὲ εἰσω εἰς Φᾶ-
σιν, καὶ λέγετε, ὅταν βορρᾶς πνέῃ, ὡς καλοὶ πλοῖ εἰ-
σιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ὅπως τις ἂν ὑμᾶς
ἐξαπατήσῃ ὥστε ἐμβαίνειν ὁπόταν νότος πνέῃ; (8) Ἀλ-
λὰ γὰρ ὁπόταν γαλήνῃ ἢ ἐμβιδῶ. Οὐκοῦν ἐγὼ μὲν ἐν
ἐνὶ πλοῦν πλεύσομαι, ὑμεῖς δὲ τοὐλάχιστον ἐν ἑκατόν.
Πῶς ἂν οὖν ἐγὼ ἢ βιασαίμην ὑμᾶς ξὺν ἐμοὶ πλεῖν μὴ
βουλομένους ἢ ἐξαπατήσας ἀγοίμι; (9) Ποιῶ δ' ὑμᾶς
ἐξαπατηθέντας καὶ καταγοητευθέντας ὅπ' ἐμοῦ ἤκειν εἰς
Φᾶσιν· καὶ δὴ (καὶ) ἀποβαίνοντες εἰς τὴν χώραν γνῶ-
σατε δήπου ὅτι οὐκ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐστέ· καὶ ἐγὼ μὲν
ἔσχαμαι ὁ ἐξηπατηκὼς εἷς, ὑμεῖς δὲ οἱ ἐξηπατημένοι ἐγ-
γὺς μυρίων ἔχοντες ὅπλα. Πῶς ἂν οὖν εἰς ἀνὴρ μάλ-
λον ἐοίῃ δίκην ἢ οὕτω περὶ αὐτοῦ τε καὶ ὑμῶν βουλευ-
όμενος; (10) Ἀλλ' οὗτοι εἰσιν οἱ λόγοι ἀνδρῶν καὶ ἡλι-
θίων κάμολ φθονούντων, ὅτι ἐγὼ ὅφ' ὑμῶν τιμῶμαι.
Ἡἴτοι οὐ δικαίως γ' ἂν μοι φθονοῖεν· τίνα γὰρ αὐτῶν
ἐγὼ καλῶς ἢ λέγειν εἰ τις τι ἀγαθὸν δύναται ἐν ὁμῖν,
ἢ μάχεσθαι εἰ τις ἐθέλει ὑπὲρ ὑμῶν τε καὶ ἑαυτοῦ, ἢ
ἐργηγορέναι περὶ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας ἐπιμαλόμε-
νον; τί γὰρ, ἀρχοντας αἰρουμένων ὑμῶν ἐγὼ τινεῖ ἐμ-
ποδῶν εἰμι; παρήμι, ἀρχέτω μόνον ἀγαθόν τι ποιῶν
ὑμᾶς φανίσθω. (11) Ἀλλὰ γὰρ ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ περὶ
τούτων τὰ εἰρημέμνα· εἰ δὲ τις ὑμῶν ἢ αὐτὸς ἐξαπατη-
θῇ, ἂν οἴεται ταῦτα ἢ ἄλλον ἐξαπατῆσαι ταῦτα, λέ-
γων διδασκέτω. (12) Ὅταν δὲ τούτων ἄλις ἔχητε, μὴ
ἐπιλήθητε πρὶν ἂν ἀκούσητε οἷον ὁρῶ ἐν τῇ στρατιᾷ ἀρ-
χόμενον πρᾶγμα· θ εἰ ἐπεισι καὶ ἔσται οἷον ὑποδείκνυ-
σιν, ὅρα ἡμῖν βουλευέσθαι ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν μὴ κακί-
στοι τε καὶ αἰσχιστοὶ ἄνδρες ἀποφαινόμεθα καὶ πρὸς

hant; ac cœtus jam fiebant, circuliq; consistebant : atque
adeo timorem omnibus ingentem injiciebant, ne patrarent
ea, quæ in Colchorum præcones, et rerum venalium cura-
tores patrant : nam quotquot horum in mare non confu-
gerunt, lapidibus erant obruti. Xenophon ubi rem animad-
vertit, visum est ei quamprimum eorum concionem advo-
candam esse, neque permittendum ut sponte sua coirent :
atque adeo præconi mandat, ut eos in concionem convoca-
ret. Illi, cum præconem audiissent, concurrebant, et qui
dem cupidissime. Ibi tum Xenophon duces de eo non ac-
cusabat, quod ad ipsum venerant, verum in hanc sententiam
loquutus est :

« Audio, milites, quosdam me vobis criminari, quasi vos
utique fraude deceptos ad Phasin ego ducturus sim. Qua-
propter me, per deos immortales, audite; ac si quidem ma-
nifestus fuero injuriæ, nequaquam par est ut prius hinc dis-
cedam, quam pœnas dederò; sin vobis compertum fuerit
illos, qui me criminantur, injurios esse, sic eos tractetis
velim, ut æquum est. Vos autem nostis, opinor, qua parte
sol oriatur, et ubi occidat : nostis etiam, si quis in Græciam
iter perrecturus sit, ei solem versus occidentem pergendum
esse; sin quis ad barbaros se conferre velit, contra ad solis
ortum iter ei dirigendum esse. Estne ergo qui hac in re vos
fallere possit, si dicat solem istic oriri, ubi occidit : ibi oc-
cidere, qua oritur? Quin hoc etiam novistis, Boream extra
Pontum in Græciam naves agere, Notum intro in Phasin :
atque adeo dicitis, flante Borea, navigationes in Græciam
esse secundas. Ergone hoc fieri possit, ut quis vos ita deci-
piat, ut naves, Noto flante, conscendatis? At vos in naves,
cum maris fuerit tranquillitas, imponam. Igitur ego navi una
vehar, vos minimum centum. Qua ergo ratione vos ego vel
invitos mecum navigare cogam, vel fraude deceptos du-
cam? Ponamus vero, deceptos et quibusdam quasi præsti-
giis a me delinutos ad Phasin vos venire : adeo etiam fin regio-
nem de navibus nos egredi : intelligetis certe vos in Græcia
non esse; et ego quidem vos qui deceperim unus ero, vos qui
decepti fueritis, fere decies mille homines, armis instructi.
Qui ergo possit vir unus pœnas certius dare, quam si hoc
pacto tum sibi tum vobis consulat? At sermones hi stul-
torum sunt hominum, ac mihi invidentium, quod a vobis
honore adficior. Verum non jure sane mihi invident. Nam
quem eorum impedio quominus vel apud vos proferat, si
quis, ex usu quod sit, quid proferre valeat; vel pro vobis
ac scipeo pugnet, si quis ita velit; vel pro incolumitate ve-
stra sollicitè vigilet? Quid enim? magistratus cum vos legi-
tis, egone cuiquam sum impedimento? Cedo, quivis imperet;
modo commodi quid vobis se parare declaret. Sed mihi
satis sunt de his dicta : quod si quis vestrum vel seipsum
in his decipi putat, vel alium in his decepsisse, verbis id ex-
ponat. Cum vero vobis horum sit satis, ne prius discedite
quam audiveritis, cujusmodi facinus in exercitu ceptum
videam; quod si ingruerit, atque evaserit ejusmodi quale
futurum videtur, tempus est ut de nobis ipsis consulamus,
ne flagitiosissimi omnium ac turpissimi tum apud deos tum

θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων καὶ φίλων καὶ πολεμίων καὶ κατακρινόμενοι. 13 Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ στρατιῶται ἐθαύμαζαν τε ὅτι εἶη καὶ λῆγειν ἐκεῖνον. Ἐκ τούτου ἀρχεται πάλιν. Ἐπίστασθί που ὅτι χωρία ἦν ἐν τοῖς ὄρεσι βαρβαρικά, φίλα τοῖς Κερασούντιοις, ὅθεν κατὸντες τινὲς καὶ ἱερεῖα ἐπόλουν ἡμῖν καὶ ἄλλα ὧν εἶχον. δοκοῦσι δὲ μοι καὶ ἡμῶν τινες εἰς τὸ ἐγγυστάτω χωρίον τούτων ἐλθόντες ἀγοράσαντες τι πάλιν ἀπῆλθον. 14 Τούτω καταμαθὼν Κλεάρχος ὁ λοχαγὸς ὅτι καὶ μακρὸν εἶη καὶ ἀρὺλακτον διὰ τὸ φίλον νομίσεν εἶναι, ἐρχεται ἐπ' αὐτοὺς τῆς νυκτὸς ὡς πορθέσθαι, οὐδενὶ ἡμῶν εἰπὼν. 15 Διενεόντο δὲ, εἰ λάβοι τότε τὸ χωρίον, εἰς μὲν τὸ στρατεύμα μακρὴν εἶδεν, ἐμβὰς δὲ εἰς πλοῖον ἐν ᾧ ἐτύγγανον οἱ σύσκηνοι αὐτοῦ παρὰ πλέοντες, καὶ ἐνέμενος εἰ τι λάβοι, ἀποπλέων οἴχεσθαι ἐξω τοῦ Πόντου. Καὶ ταῦτα ξυνωμολόγησαν αὐτῷ οἱ ἐκ τοῦ πλοίου σύσκηνοι, ὃς ἐγὼ νῦν αἰσθάνομαι. 16 Παρὰ καλέσας οὖν ὁπόσους ἐπέθετο ἔγενετο ἐπὶ τῷ χωρίῳ. Πορευόμενοι δ' αὐτὸν φθάνει ἡμέρα γενουμένη, καὶ συστάσαντες οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἱσχυρῶν τόπων βάλλοντες καὶ παίοντες τὸν τε Κλεάρχον ἀποκτείνουσι καὶ τῶν ἄλλων τμηροὺς, οἱ δὲ τινες καὶ εἰς Κερασούντα αὐτῶν ἀποχωροῦσι. 17 Ταῦτα δ' ἦν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἡμεῖς δεῦρο ἐξορμήμεν περὶ τῶν δὲ πλεόντων ἐστὶ τινὲς ἦσαν ἐν Κερασούντι, ὅπως ἀνηγγένοι. Μετὰ τούτω, ὡς οἱ Κερασούντιοι λένουσι, ἀφικνούνται τῶν ἐκ τοῦ χωρίου τρεῖς ἄνδρες τῶν νεωτερέων πρὸς τὸ κοινὸν τὸ ἡμέτερον γράζοντες εἶδεν. 18 Ἐπεὶ δ' ἡμᾶς οὐ κατέλαβον, πρὸς τοὺς Κερασούντιους εἶπον ὅτι θαυμάζοιεν τί ἡμῖν δοκίμην εἶδεν ἐπ' αὐτοὺς. Ἐπεὶ μὲντοι σφῆς λέγειν, ἔρασαν, ὅτι οὐκ ἀπὸ κοινῆς γένοιτο τὸ πρῶγμα, ἤθεσθαί τε αὐτοὺς καὶ μέλειν ἐνθαυε πλεῖν, ὡς ἡμῖν λῆσαι τὰ γενόμενα καὶ τοὺς νεκροὺς κτεῖναι αὐτοὺς ἥπτεται λαθόντας τοὺς τούτω δευόμενους. 19 Τῶν δ' ἀποφρονήτων τιναὶ Ἑλλήνων τῶν ἐστὶν οὐκ ἐν Κερασούντι αἰσθόμενοι δὲ τοὺς βαρβάρους ὅπως τοῖς αὐτοῖς τε ἐπόλουν καὶ βάλλον τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ἄλλοις παρακτείνοντο. Καὶ οἱ ἄνδρες ἀποδηήσκουσι τρεῖς ὄντες οἱ πρέσβεις καταλευσθέντες. 20 Ἐπεὶ δὲ τούτω ἐγένετο, ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς οἱ Κερασούντιοι καὶ λένουσι τὸ πρῶγμα καὶ ἡμεῖς οἱ στρατηγοὶ ἀκούσαντες ἡθρόμεθα τε τοῖς γεννημένοις καὶ ἐθροισόμεθα ξὺν τοῖς Κερασούντιοις ὅπως ἂν ταρεῖσαν οἱ τῶν Ἑλλήνων νεκροί. 21 Συγκαθήμενοι δ' ἐξωθεν τῶν ὀπλῶν ἐξάρχοντες ἀκούομεν ἁερῶν πολλοῦ Παῖα παῖα, βάλλει βάλλει, καὶ τάχα δὴ ἥρῳμεν πολλοὺς προσθέντας λίθους ἔχοντας ἐν ταῖς χερσὶ, τοὺς δὲ καὶ ἀνακρουμένους. 22 Καὶ οἱ μὲν Κερασούντιοι ὡς ἂν καὶ ἑωρακότας τὸ παρ' ἑαυτοῖς πρῶγμα, δείσαντες ἀποχωροῦσι πρὸς τὰ πλοῖα. Ἦσαν δὲ καὶ Δία καὶ ἡμῶν οἱ ἐδεσσαν. 23 Ἐγὼ γε μὴν ἦλθον πρὸς αὐτοὺς καὶ ἡρώτων ὅτι ἐστὶ τὸ πρῶγμα. Τῶν δὲ ἦσαν μὲν οἱ οὐδὲν ᾔδεσαν, ὅμως δὲ λίθους εἶχον ἐν ταῖς χερσίν. Ἐπεὶ δὲ εἰδότες τὴν ἐπίτονον, λέγει μοι ὅτι οἱ ἑωρακότες δεινότατα ποιεῖσι τὸ στρατεύμα. 24 Ἐν

apud homines, et apud federatos et apud hostes reputamur, atque etiam contemnamur. » Hæc cum audis ut milites, et quid illud esset mirati sunt, et cum ut rem exponeret hortabantur. Tum rursus initio dicendi facto. « Scitis certe, inquit Xenophon, barbarorum in montibus oppida quædam fuisse Cerasuntiiis fœdere conjuncta, unde cum descendissent nonnulli nobis animalia vendebant, aliasque res, quarum ipsis erat copia : vestrum etiam nonnullos existimo in horum oppidum, quod proxime a nobis aberat, profectos misisse aliquid ac deinde in castra revertisse. Hoc vero posteaquam cohortis ductor Clearetus animadvertisset parvum esse, nulloque præsidio munitum, propterea quod nobis incolæ suum oppidum amicum esse putarent, noctu ad eos spe direptionis venit, re cum nemine nostrum communicata. Statuerat autem, oppidum si cepisset, ad exercitum posthac non redire, sed conscensa navi, qua contubernales ipsius litus tum forte legebant, inque eam impositis, si quas ceperit, rebus, extra Pontum navigando se proripere. Ac de his cum ipso pacti fuerant in navi contubernales, uti nunc animadverto. Cum igitur evocasset quoscunque suadendo ad se adlicere poterat, ad oppidum eos duxit. Ipsum autem octa dies iter facientem antevertit, factoque concursu hominum, qui de locis munitis jaculis illos petebant feriebantque, et Clearetum ipsum occidunt et ex aliis complures ; eorum nonnulli etiam in Cerasuntem se receperunt. Hæc eo gesta erant die, quo nos huc itinere pedestri pergere cepimus. Ex iis vero, qui litus legerant, apud Cerasuntem adhuc erant nonnulli, navibus e portu nondum soluti. Sed undum hoc, uti quidem Cerasuntii narrant, de senioribus viri tres ex oppido veniunt, qui ad corpus hoc nostrum accedere vellent. Cum autem nos istie non offendissent, ad Cerasuntios aiebant mirari se, quamobrem nobis visum fuerit ipsos invadere. At deinde se respondisse aiunt Cerasuntii non communi Græcorum consilio facinus admissum esse, eosque hæc audito latatos esse, atque adeo huc navigaturos, ut quid accidisset nobis exponerent, et cadavera jubere eos qui velent ad sepulturam recipere. Erant forte adhuc Cerasunte Græci quidam ex iis, qui eo fuga se receperant : qui cum animadvertissent quo barbari tenderent, tum ipsi lapidibus eos petere ausi sunt, tum alios idem ut facerent hortabantur. Itaque viri illi, tres numero legati, lapidibus obruti mortem occubuerunt. Posteaquam hoc patratum erat, veniunt ad vos Cerasuntii, et facinus exponunt : atque rem ubi nos duces audivimus, graviter ferebant quod acciderat, et quo pacto Græcorum cadavera sepeliri possent, cum Cerasuntiiis deliberabamus. Dum vero consedimus extra castra, subito tumultum audimus ingentem clamantium, Cominus eminusque incesse. Ac confestim sane multos adcurrentes videmus, qui partim lapides in manibus habebant, partim eos tollebant. Et Cerasuntii quidem, ut qui facinus apud se commissum etiam vidissent, territi ad naves se recipiunt. Erant, profecto, de nostris etiam, qui sibi metuebant. Verum ego ad eos accessi, et quid rei esset interrogavi. Ex his autem erant qui quid ageretur plane ignorabant, ac nihilominus lapides manibus tenebant. Tandem cum in quendam incidissem, qui rem intelligeret, narrat is mihi terum venalium ematores gravissime exercitum adligere.

αὐτὴν τις ὁρᾷ τὸν ἀγορανόμον Ζήλαρχον πρὸς τὴν θάλατταν ἀποχωροῦντα, καὶ ἀνέκραγεν· οἱ δὲ ὡς ἤκουσαν, ὥσπερ ἡ σὺς ἀγρίου ἢ ἐλάφου φανέντος ἵενται ἐπ' αὐτόν. (25) Οἱ δ' αὖ Κερασούντιοι ὡς εἶδον ὁρμῶντας κατ' αὐτοὺς, σαφῶς νομίζοντες ἐπὶ σφᾶς ἵσθαι, φεύγουσι δρόμῳ καὶ ἐμπέπτουσιν εἰς τὴν θάλατταν. Ξυνεῖσιπτον δὲ καὶ ἡμῶν αὐτῶν τινες, καὶ ἐπνίγετο δστις νεῖν μὴ ἐτύγγανεν ἐπιστάμενος. (26) Καὶ τούτους τί δοκίτε; ἡδεῖκουν μὲν οὐδὲν, εἰδισαν δὲ μὴ λύττα τις ὥσπερ κυσὶν ἡμῖν ἐμπεπτόχοι. Εἰ οὖν ταῦτα τοιαῦτα ἴσται, θεάσασθε οἷα ἡ κατάστασις ἡμῖν ἔσται τῆς στρατῆς. (27) Ὑμεῖς μὲν οἱ πάντες οὐκ ἔσσεσθε κύριοι οὔτε ἀνελίσθαι πόλεμον ᾧ ἂν βούλησθε οὔτε καταλύσαι, ἵνα δὲ ὁ βουλόμενος ἀζει στρατεύμα ἐφ' ὅτι ἂν θέλῃ. Κἂν τινες πρὸς ὑμᾶς ἴωσι πρέσβεις ἢ εἰρήνης δεόμενοι ἢ ἄλλου τινός, κατακάνοντες τούτους οἱ βουλόμενοι ποιήσουσιν ὑμᾶς τῶν λόγων μὴ ἀκοῦσαι τῶν πρὸς ὑμᾶς ἰστών. (28) Ἐπειτα δὲ οὐς μὲν ἂν ὑμῖν ἀπαντᾷς ἐλησθε ἀγρόντας, ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ ἔσονται, δστις δ' ἂν ἐαυτὸν ἐληται στρατηγὸν καὶ ἐθέλῃ λέγειν Βάλλε βάλλε, οὗτος ἔσται ἱκανὸς καὶ ἀρχόντα κατακάνειν καὶ ἰδιώτην ἢ ἂν ὑμῶν ἐθέλῃ ἀκριτον, ἢν ὥσιν οἱ πεισόμενοι αὐτῷ, ὥσπερ καὶ νῦν ἐγένετο. (29) Οἷα δὲ ὑμῖν καὶ διαπεπράχασιν οἱ αὐθαίρετοι οὗτοι στρατηγοὶ σέψασθε. Ζήλαρχος μὲν (γὰρ) ὁ ἀγορανόμος εἰ μὲν ἀδικαί ὑμᾶς, κίεταί ἀποπλέων οὐδὲ ὑμῖν δίκην· εἰ δὲ μὴ ἀδικαί, κίεταί ἐκ τοῦ στρατεύματος δέσας μὴ ἀδικῶς ἀκριτος ἐπὶ τῇ ἀντῇ. (30) Οἱ δὲ καταλεύσαντες τοὺς πρέσβεις διεπράξαντο ὑμῖν μόνους μὲν τῶν Ἑλλήνων εἰς Κερασούντα μὴ ἀσφαλὲς εἶναι ἂν μὴ σὺν ἰσχύϊ ἀφικνεῖσθαι· τοὺς δὲ νεκροὺς οὐς πρόσθεν αὐτοὶ οἱ κατακάνοντες ἐκέλευον ἵσπειν, τούτους διεπράξαντο μὴδὲ ζῶν κηρυκεῖν ἔτι ἐπὶ τῇ ἀντῇ ἀνελίσθαι. Τίς γὰρ ἐθέλησει κηρῶς ἵεναι κηρυκὰς ἀπεκτονέας; (31) Ἄλλ' ἡμεῖς Κερασούντιων θεῖται αὐτοὺς ἐδεσθῆμεν. Εἰ μὲν οὖν ταῦτα καλῶς ἔχει, ἔχεται ὑμῖν, ἵνα ὡς τοιούτων ἐσομένων καὶ φυλακῇν ἰσὶν ποιήσῃ τις καὶ τὰ ἐρυμνὰ ὑπερδέξια πειράτῃαι ἔχων σκηνοῦν. (32) Εἰ μὲντοι ὑμῖν δοκεῖ θηρίων ἄλλα μὴ ἀνθρώπων εἶναι τὰ τοιαῦτα ἔργα, σκοπεῖτε παῦλάν τινα κύτων· εἰ δὲ μὴ, πρὸς Διὸς πῶς ἢ θεοῖς ὅσοι μὲν ἡδῶς ποιῶντες ἔργα ἀσεβῇ, ἢ πολεμίοις πῶς μαχοῦμεθα, ἢν ἑλλήλους κατακάνωμεν; (33) πόλις δὲ φιλία τίς ἡμᾶς ἔχεται, ἥτις ἂν ὁρᾷ τοσαύτην ἀνομίαν ἐν ἡμῖν; ἀγοράν δὲ τίς ἀζει θαρβῶν, ἢν περὶ τὰ μέγιστα τοιαῦτα ἐξαμαρτάνοντες φαινόμεθα; οὐ δὲ δὴ πάντων οἴομεθα τεύεσθαι ἐπὶ τῇν, τίς ἂν ἡμᾶς τοιούτους ὄντας ἐπαινέσειεν; ἡμεῖς μὲν γὰρ οἶδ' ὅτι πονηροὺς ἂν φαίμεν εἶναι τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιούντας.

34. Ἐκ τούτου ἀνιστάμενοι πάντες ἔλεγον τοὺς μὲν τούτων ἀρξάντας δεῖν δοῦναι δίκην, τοῦ δὲ λοιποῦ μηχανεῖν εἶναι ἀνομίας ἀρξάν· ἂν δὲ τις ἀρξῇ, ἀγεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ θανάτῳ· τοὺς δὲ στρατηγούς εἰς δίκας πάντας καταστῆσαι· εἶναι δὲ δίκας καὶ εἰ τι ἄλλο τις ἡδίκητο ἐξ οὗ Κῦρος ἀπέθανε· δικαστὰς δὲ τοὺς λοχαγοὺς ἐποιή-

Ac interea quidam Zelarchum rerum venalium curatorem ad mare se conferentem conspicit, et protinus clamorem sustulit: quem illi cum audivissent, tanquam si silvestris aper vel cervus conspectus fuisset, sic in eum impetu ferebantur. Cerasuntii, cum eos ad se versus ruere viderent, rati in se impetum fieri, cursu fugiunt, et in mare incidunt. Ex nostris etiam nonnulli una eodem inciderunt, atque adeo suffocabatur quicumque natare nesciret. Quid autem de his existimatis? nihil profecto cum injuria fecerunt, sed metuebant ne rabies quædam nos tanquam canes invasisset. Hæc ergo si erunt hujusmodi, videte qui futurus sit nobis exercitus status. Non vos sane universi arbitrio vestro vel bellum illi inferre poteritis, cui volueris id inferre, vel bello finem imponere; sed privato is, cui libet, consilio copias ad rem quamcunque voluerit gerendam ducet. Quod si legati aliqui ad vos vel pacem quærentes, vel quid aliud, venerint, eos interficiendo qui volent, impediunt quominus orationes eorum, qui ad vos veniunt, audiat. Præterea magistratus, quos vos universi legeritis, nullo erunt loco; sed quisquis seipsam legerit ducem, et dicere voluerit, Feri, feri, huic satis erit virium tum ad magistratum tum ad privatum e vobis, quemcunque voluerit, indemnatum interimendum, si sint ei qui paruerint, quemadmodum modo accidit. Cujusmodi vero facinora nobis designarint hi suis ipsorum suffragiis lecti duces, considerate. Zelarchus enim rerum venalium curator si qua vos adfecit injuria, pœnis vobis non datis, navigio evasit: sin nulla vos læsit injuria, ab exercitu fugit, veritus ne injuste indemnatus perimeretur. At qui legatos lapidibus obruerunt, hoc effecerunt ut vobis solis e Græcorum numero Cerasuntem, armata nisi cum manu, tuto venire non liceat: ad cadavera etiam quod attinet, quæ prius ut sepeliremus hortabantur ipsi interfectores, ea certe ut ne cum caduceo quidem jam tollere tutum sit effecerunt. Nam quis caduceatoris fungi volet munere, qui caduceatores interfecerit? Verum nos Cerasuntios rogavimus ut ea sepelirent. Hæc quidem an recte gerantur, vestro decreto statuatur; ut, quasi hujusmodi facinora oritura sint, et privatim quisvis præsidium paret, et operam det, ut munitis superioribusque locis tabernaculum figat. Sin autem ejusmodi belluarum, non hominum, esse facta statutis, sedationem eorum aliquam excogitate: sin minus, quoniam, profecto, modo aut sacra diis alacriter faciemus, cum impia patremus facinora, aut quo cum hostibus modo pugnavimus, si nos mutuo perimamus? quenam civitas amica nos excipiet, quæ tantam inter nos iniquitatem videat? res venales quis animo fidente ad nos adducet, si maximis in rebus palam sit ejusmodi nos delicta committere? Ubi vero nos omnium laudem consequuturos esse existimamus, quis nos tales qui simus collaudaverit? nos enim sat scio eos, ejusmodi qui patrarent facinora, scelerosos adpellaremus.

Ibi tum omnes cum surrexissent, supplicii multandos istorum auctores aiebant, et in posterum non amplius cuiquam liberum permittendum esse, ut ejusmodi sceleris existat auctor: quod si quis sceleris auctor existeret, tales ad mortem esse ducendos; præterea a ducibus in judicium omnes esse adducendos: ac judicium faciendum esse, si qua alia etiam injuria læsus fuerit aliquis ex quo Cyrus mortem occubuit: iudices autem cohortium duces constitue-

σαντο. (33) Παραινούντος δὲ Ξενοφώντος καὶ τῶν μάν-
τειων συμβουλευόντων ἐδόξε καὶ καλῶς τὸ στρατεύμα.
Καὶ ἐγένετο καθίστατός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἴδὼς δὲ καὶ τοὺς στρατηγούς δίκην ὑποσχεῖν τοῦ
παρακληθότος χρόνου. Καὶ διδόντων Φιλήσιος μὲν
ἄφλε καὶ Ξανθικλῆς τῆς ψυλακῆς τῶν γαυλιτικῶν χρη-
μάτων τὸ μείωμα εἰκοσι μνᾶς, Σοφάνετος δὲ, ὅτι ἄρ-
ων αἰρεθείς καταμῆλει, δέκα μνᾶς. Ξενοφώντος δὲ κατα-
γόρησαν τινες φάσκοντες παῖσθαι ὑπὸ αὐτοῦ καὶ ὡς
ὑβρίζοντος τὴν καταγορίαν ἐποιούντο. 2) Καὶ ὁ Ξε-
νοφών ἀναστὰς ἐκέλευεν εἰπεῖν τὸν πρῶτον [πρῶτον]
λέξαντα τοῦ καὶ ἐπλήγη. Ὁ δὲ ἀποκρίνεται, Ὅπου
τῷ ῥίγει ἀπολλύμεθα καὶ γιῶν πλείστη ἦν. (3) Ὁ
δὲ εἶπεν, Ἀλλὰ μὴ καὶ χειμῶνός γε ὄντος οἴου λέγεις,
οἷτον δὲ ἐπιλειπόμενος, οἶνον δὲ μὴ ὁσπράνισθαι πα-
ρὸν, ὑπὸ δὲ πόνοις πολλῶν ἀπαγορευόντων, πολέμιον
δὲ ἐπομένον, εἰ ἐν τοιούτῳ καιρῷ ὑβρίζον, ὁμολογῶ
καὶ τῶν ὄνων ὑβριστότερος εἶναι, οἷς φασιν ὑπὸ τῆς
ὑβρεως κόπον οὐκ ἐγγίγνεσθαι. Ὅμως δὲ καὶ λέξον, ἔφη,
ἐκ τίνος ἐπλήγη. (4) Πότερον ἤτουν τί σε καὶ ἐπεὶ
μοι οὐκ ἐδίδως ἔπαιον; ἀλλ' ἀπῆλθον; ἀλλὰ περὶ παι-
δικῶν μαχόμενος, ἀλλὰ μεθύων ἐπαρώνησα; (5) Ἐπεὶ δὲ
τούτων οὐδὲν ἔφησεν, ἐπήρετο αὐτὸν εἰ ἐπλιτεῖται. Οὐκ
ἔφη. Πάλιν εἰ πελάτῃσι. Οὐδὲ τούτ' ἔφη, ἀλλ' ἡμῶν-
ον ἐλαύνειν ταχθεὶς ὑπὸ τῶν συσκήνων ἐλεύθερος ὢν.
(6) Ἐνταῦθα δὲ ἀναγινώσκει αὐτὸν καὶ ἤρετο, Ἦ σὺ
εἰ ὁ τὸν κάμνοντα ἀπαγαγόν; καὶ μὴ Δ', ἔφη, σὺ γὰρ
ἡνάγκαζες, τὰ δὲ τῶν ἡμῶν συσκήνων σκευὴ διέζυψας.
(7) Ἀλλ' ἡ μὲν διέζυψας, ἔφη ὁ Ξενοφών, τοιαύτη τις
ἐγένετο. Δίδωκα ἄλλους ἀγναι καὶ ἐκέλευσα πρὸς ἐμὲ
ἀπαγαγεῖν, καὶ ἀπολαθὼν ἅπαντα σῶα ἀπέδωκά σοι.
ἐπεὶ καὶ σὺ ἐμοὶ ἀπέδειξας τὸν ἄνδρα. Οἷον δὲ τὸ πᾶν γε
ἐγένετο ἀκούσατε, ἔφη καὶ γὰρ ἄξιον. (8) Ἀνὴρ κατε-
λείπετο διὰ τὸ μακρὴν δύνασθαι πορεύεσθαι. Καὶ ἐγὼ
τὸν μὲν ἄνδρα τοσοῦτον ἐγίνωσκον ὅτι εἰς ἡμῶν εἴη.
ἡνάγκασα δὲ σὲ τούτου ἀγναι, ὡς μὴ ἀπόλοιτο· καὶ γὰρ,
ὡς ἐγὼ οἶμαι, πολέμιοι ἡμῖν ἐρείποντο. Συνέχευ τούτο
ὁ ἄνθρωπος. (9) Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφών, ἐπεὶ προὔ-
πεμψά σε, καταλαμβάνω αὐτὸς σὺν τοῖς ὀπισθοβύλαξι
προσβίων βόθρον ὁρῶντοντα ὡς καταβύζοντα τὸν ἄνθρω-
πον, καὶ ἐπιστάς ἐπέρχοντο σε. (10) Ἐπεὶ δὲ παρεστῆ-
κότων ἡμῶν συνέκαμψε τὸ σκέλος ὁ ἄνθρωπος, ἀνέκραγον
οἱ παρόντες ὅτι ζῇ ὁ ἄνθρωπος, σὺ δ' εἶπας Ὅπόσα γε βού-
λεται ὡς ἔγωγε αὐτὸν οὐκ ἄξιον. Ἐνταῦθα ἔπαισά σε·
ἀληθῆ λέγεις· ἐδόξας γὰρ μοι εἰδότε ἰοικέναι ὅτι ἔζη.
(11) Τί οὖν; ἔφη, ἤττόν τι ἀπέθηνεν, ἐπεὶ ἐγὼ σοι ἀπέ-
δειξα αὐτόν; Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ἔφη ὁ Ξενοφών, πάντες
ἀποθανόνμεθα· τούτου οὖν ἐνεκα ζῶντας ἡμᾶς δεῖ κα-
πορυθῆναι; 12) Τούτου μὲν ἀνέκραγον πάντες ὡς ὀλίγας
παῖσαιεν ἄλλους ὁ ἐκέλευε λέγειν διὰ τὴν ἑκαστος ἐπλήγη.

runt. Porro Xenophonte hortatore, vatibusque idem sua-
dentibus, visum est lustrandum esse exercitum. Itaque lu-
stratio instituta est.

CAPUT VIII.

Decretum etiam erat ut duces de tempore praeterito judi-
cium subirent. Quod cum subiissent, Philisius et Xanthi-
cles multati erant, quod pecuniam de navigiis coactam et eo-
rum custodiam traditam imminuerant, minis viginti: multatus
est et Sophanetus, quod prases electus id muneris pro-
sus neglexisset, minis decem. Nonnulli etiam Xenophontem
accusabant, qui casus se ab eo fuisse dicerent, atque in eum
tanquam petulanter injuriam accusationem instruebant. Et
cum surrexisset Xenophon cum, qui primus id ipsi objecerat,
proferre si quid haberet jussit, ubi prius exposuerit quo loco
pulsatus esset. Eo loco, respondet ille, quo frigore eram
enecti, ac plurima nix erat. Enimvero, inquit Xenophon,
cum ea esset hiems quam fuisse dicis, cum cibus nos defe-
cisset, cum ne tantum quidem vini adesset, ut odoratu id
percipi posset, cum multi prae laboribus animis conciderent,
cum hostes nos insequerentur, si me tali tempore insolent-
er gessi, vel asinis esse me petulantiorum fateor; quos
aiunt prae petulantia lassitudinem non subire. Attamen
dic qua de causa pulsatus fueras. Num quid abs te pete-
bam, et, quia non dabas, te caedebam? an quid reposebam?
an tecum de amoribus pugnans, an ebrius per violentiam
male te accepi? Cum horum nil diceret, cum porro interro-
gabat, an in gravis armaturae militum numero esset. Nega-
bat. Rursum, an in pelastarum numero. Neque hoc con-
cessit; sed liber cum essem, inquit, mulum agebam, quod
mihi negotii a contubernadibus datum erat. Hic eum agnos-
cit Xenophon, et, Tunc, quarebas, is es, qui hominem
aegrotum avehebas? Sum profecto, inquit, nam ad hoc tu
me cogebas ac meorum contubernaliū vasa disiecasti. Is
vero disiectus, inquit Xenophon, in hunc fere modum ac-
cidit: Distribui vasa aliis vehenda, et ad me ut eadem postea
adducerent praecepi; ac cum omnia salva recepissem,
tibi reddidi, simul ac tu mihi hominem illum ostendisti.
Quo vero modo se res habuerit, ait, audite; est enim opera
pretium. Relinquebatur a tergo quidam, quod prae debili-
tate iter pergere amplius non posset. Noram illum ego
hactenus, quod unus ex nostris esset; te vero hunc ut
veheres cogi, ne periret: hostes enim, quemadmodum ar-
bitror, subsequabantur. Hoc ille fassus est. Atqui, ait
Xenophon, ubi te premissem, cum extremo agmine acce-
dens, te rursum offendi scrobem fodientem, ut hominem
illum detoderes; atque adeo subsistens te collaudavi. Ve-
rum posteaquam nobis adstantibus ille crus inflexisset, ex-
clamarunt ii qui aderant, hominem vivere; tu vero dixisti
vivat ille quantum volet, ego sane eum non velle; ibi
tum te cecidi; vera narras; nam mihi prae te ferre visus es,
quasi scires eum adhuc vivere. Quid ergo? inquit iste, an
minus mortem obit, posteaquam ego tibi eum ostendi?
Atqui nos, inquit Xenophon, morituri sumus omnes: num
igitur propterea vivos defodi nos oportet? Adclamarunt hic
omnes hominem hunc paucis tantum a Xenophonte verbi-
bus casum esse: alios deinde quosvis dicere jussit.

(13) Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀνίσταντο, αὐτὸς ἔλεγεν, Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, ὁμολογῶ παῖσαι δὴ ἄνδρας ἔνεκεν ἀταξίας ὅσοις σάχεσθαι μὲν ἥρκει δι' ἡμᾶς, ἐν τάξει τε ἰόντων καὶ μαχημένων ὅπου δεοί, αὐτοὶ δὲ λιπόντες τὰς τάξεις προθέοντες ἀρπάξιν ἤθελον καὶ ἡμῶν πλεονεκτεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο πάντες ἐποιῶμεν, ἅπαντες ἂν ἀπωλόμεθα. (14) Ἦδη δὲ καὶ μαλακίζομένον τινα καὶ οὐκ ἐθέλοντα ἀνίστασθαι ἀλλὰ προΐεμενον αὐτὸν τοῖς πολεμοῖς καὶ ἐπαισα καὶ ἐβιασάμην πορεύεσθαι. Ἐν γὰρ τῷ ἰσχυρῷ χειμῶνι καὶ αὐτὸς ποτὲ ἀναμένων τινὰς συσκευαζόμενος καθιζόμενος συχρὸν χρόνον κατέμαθον ἀναστὰς μόλις καὶ τὰ σκελὴ ἐκτείνας. (15) Ἐν ἑμαυτῷ οὖν πείραν λαβὼν ἐκ τούτου καὶ ἄλλον ὅποτε ἵδοιμι καθήμενον καὶ βλακεύοντα, ἤλαυνον· τὸ γὰρ κινεῖσθαι καὶ ἀνδρίζεσθαι περεῖχε θερμασίαν τινὰ καὶ ὑγρότητα, τὸ δὲ καθῆσθαι καὶ ἡσυχίαν ἔχειν ἐώρων ὑπουργὸν δν τῷ τε ἀποπήγνυσθαι τὸ αἷμα καὶ τῷ ἀποστήτεσθαι τοὺς τῶν ποδῶν δακτύλους, ὥστε πολλοὺς καὶ ἡμεῖς ἴστε παθόντας. (16) Ἄλλον δὲ γε ἰσως ἀπολειπόμενον που διὰ βρασιῶν καὶ καλύοντα καὶ ὑμᾶς τοὺς πρόσθεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ὀπίσθεν πορεύεσθαι ἐπαισα πνῆξ, ὅπως μὴ λόγῃ ὑπὸ τῶν πολεμίων καίνοτο. (17) Καὶ γὰρ οὖν νῦν ἔξεστιν αὐτοῖς σωθεῖσιν, εἰ τι ὑπ' ἐμοῦ ἔπαθον παρὰ τὸ δίκαιον, δίκην λαβεῖν. Εἰ δ' ἐπὶ τοῖς πολεμοῖς ἐγένοντο, τί μέγα ἂν ὥστωκ ἔπαθον δοῦν δίκην ἂν ἤξουν λαμβάνειν; (18) Ἀπλοῦς μοι, ἔφη, ὁ λόγος. [Ἐγὼ γὰρ] εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξίῳ ὑπέχειν δίκην οἶαν καὶ γονεὺς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παῖσι. Καὶ γὰρ οἱ ἰατροὶ καίουσιν καὶ τέμνουσιν ἐπ' ἀγαθῷ. (19) Εἰ δὲ ὑβρινομίζετέ με ταῦτα πράττειν, ἐνθυμήθητε ὅτι νῦν ἐγὼ θαρβῶ σὺν τοῖς θεοῖς μάλλον ἢ τότε καὶ θρασύτερός εἰμὶ νῦν ἢ τότε καὶ οἶνον πλείω πίνω, ἀλλ' ὁμῶς οὐδένα πᾶν ἐν εὐδία γὰρ δρῶ ὑμᾶς. (20) Ὅταν δὲ χειμῶν ᾖ καὶ θαλάττῃ μεγάλη ἐπιφέρηται, οὐχ ὁρᾶτε ὅτι καὶ νεύματος μόνου ἔνεκα χαλεπαίνει μὲν πρῶτος τοῖς ἐν πρῶρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ; ταῦτα γὰρ ἂν τῷ τοιούτῳ καὶ μικρὰ ἀμαρτηθέντα πάντα συνεπιρρίψαι. (21) Ὅτι δὲ δικαίως ἐπαιον αὐτοὺς καὶ ἡμεῖς κατεδικάσατε τότε· ἔχοντες ἔφη οὐ ψήφους παρῆσθε, καὶ ἔξῃν ὑμῖν ἐπικουρεῖν αὐτοῖς, εἰ ἐβούλεσθε· ἀλλὰ μὲν Δία οὔτε τούτους ἐπεκουρεῖτε οὔτε σὺν ἐμοὶ τὸν ἀτακτοῦντα ἐπαίετε. (22) Τοιγαροῦν ἐξουσίαν ἐποίησατε τοῖς κακοῖς αὐτῶν ὑβρίζειν ἑῶντες αὐτούς. Οἶμαι γὰρ, εἰ ἐθέλατε σκοπεῖν, τοὺς αὐτοὺς εὐρήσετε καὶ τότε κακίστους καὶ νῦν ὑβριστοτάτους. (23) Βοῖσκος γοῦν ὁ κύκτης ὁ Θετταλὸς τότε μὲν διεμάχετο ὡς κάμνων ἐσπίδα μὴ φέρειν, νῦν δ' ὡς ἀκούω Κοτυωριτῶν πολλοὺς ἔφατ' ἀποδέδωκεν. (24) Ἦν οὖν σωφρονῆτε, τοῦτον τάναντία ποιήσετε ἢ τοὺς κύνας ποιοῦσι· τοὺς μὲν γὰρ κύνας τοὺς χαλεποὺς τὰς μὲν ἡμέρας διδάσκει, τὰς δὲ νύκτας ἀφίσαι, τοῦτον δὲ, ἢν σωφρονῆτε, τὴν νύκτα μὲν δῆσете, τὴν δὲ ἡμέραν ἀφήσετε. (25) Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, θαυμάζω ὅτι εἰ μὲν τι νῦν ἀπηχθόμην, μέμνησθε καὶ οὐ σιωπεῖτε, εἰ δὲ τῷ ἡ χειμῶνα ἐπεκούρησα ἢ πολέμιον ἀπῆρξα ἢ ἀσθενοῦντι ἢ ἀποροῦντι συνεξετό-

quamobrem quisque pulsatus fuisset. Cum vero qui dicebant non surgerent, ipse hæc verba fecit Xenophon: « Ego, viri, fateor multos me sane, quod ordines desererent, verberasse; qui satis quidem habuerunt nostra opera incolumes evadere, cum et ordines servaremus et, ubi opus esset, dimicaremus: at ipsi cum deseruerint ordines, præcurrentes obvia quæque rapere volebant, et ampliolem quam nos portionem habere. Quod si omnes hoc fecissemus, periissemus universi. Jam vero unum alterumve etiam præ molli inertia desidentem, qui neque surgere volebat, et hostibus se perdendum exponebat, tum cecidi, tum vi ad iter pergendum coegi. Nam et ipse cum rigida illa hieme incumbente nonnullos aliquando expectarem qui sarcinas colligerent, posteaquam diu consedissem, difficulter me surgere animadverti, ac difficulter crura extendere. Quapropter facto in me ipso periculo, ex eo tempore etiam alium quoties sedentem ac socordiae se dedentem conspicerem, impellebam: nam motus ipse virilesque conatus calorem quandam et agilitatem suppeditabant; contra vero sessionem cessationemque id efficere videbam, ut sanguis frigore concreceret, et digiti pedum putrescerent: quæ quidem multis accidisse vos etiam nostis. Alium præterea qui forte respirandi causa subsistebat, ac tam vos qui in primore agmine versati estis, quam nos in extremo collocatos quo minus progredieremur impediēbat, pugno verberavi, ut ne ab hostibus hasta percuteretur. Jamque adeo certe licet iis servatis pœnas sumere, si quid a me incommodi præter æquum acceperunt. Quod si in hostium potestatem venissent, quid tam grave passi essent, cujus pœnas cogitasset expectare? Simplici ego, inquit, oratione utor: Si quem equidem sui ipsius commodi causa castigavi, pœnam ejusmodi subire non recuso, quam parentes filiis et magistri discipulis reddere debeant. Etenim et medici ægrum urunt et secant bene ei consulentes. Quod si me adductum petulantia fecisse hæc existimatis, cogitate queso cum animis vestris deorum beneficium mihi jam majorem esse quam illo tempore fiduciam, et audientiorē me modo esse quam id temporis fuerim, ac plus vini bibere; at hominem tamen neminem pulso: nam tranquillitate quadam vos jam uti video. At vero cum tempestas inter coorta, et mare magnum insurgit, annon solius causa nutus proræ magistrum iis irasci videtis, qui sunt in prora, itidemque gubernatorem iis qui sunt in puppi? nam vel levia peccata tali tempore omnia simul affligere possunt. Jure autem me illos verberasse vos etiam vestro tunc judicio declarastis: instructi enim non calculis utique, sed armis, adstabatis, atque vobis opem ferre iis licuisset, si voluissetis. At profecto neque opem his ferebatis, neque mecum eum, qui ordinem non servaret, cædebatis. Itaque ignavis ex eorum numero quibusque licentiam dedistis, dum eos petulanter se gerere sinebatis. Nam, si rem considerare vultis, eosdem, opinor, reperietis tunc ignavissimos fuisse, qui modo sunt petulantissimi. Boiscus certe quidem pugil ille Thessalus id temporis acriter contendebat, quippe quod laboraret, scutum sibi ferendum non esse: nunc autem, ut equidem audio, de Colyoritibus multos spoliavit. Quamobrem si sapitis, huic contra facietis atque canes solent tractari: nam canes quidem feroces interdiu vinculis constringunt, dimittunt noctu; hunc, si sapitis, noctu vinctum tenebitis, interdiu solutum esse patiemini. Enimvero miror, inquit, meminisse vos, ac minime tacere, si in vestrum alicujus odium incurrerim; at si cui contra vim sævæ tempestatis opem tuli, vel hostem propulsavi, vel ægrotanti vel inopia

ρισά τι, τούτων οὐδεὶς μέμνηται, οὐδ' εἴ τινα καλῶς τι ποιοῦντα ἐπ' ἤνεστα οὐδ' εἴ τιν' ἄνδρα ὄντα ἀγαθὸν ἐτίμησα ὡς ἐδυνάμην, οὐδὲ τούτων μέμνησθε. (26) Ἀλλὰ μὴν καλὸν γε καὶ δίκαιον καὶ ὅσιον καὶ ἥδιον τῶν ἀγαθῶν μᾶλλον ἢ τῶν κακῶν μεμνηθῆναι.

Ἐκ τούτου μὲν δὴ ἀνίσταντο καὶ ἀνεμύμνησκον. Καὶ περιεγένετο ὥστε καλῶς εἶναι.

BIBAION ζ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α

Ἐκ τούτου δὲ ἐν τῇ διατριβῇ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἔξω, οἱ δὲ καὶ ληϊζόμενοι ἐκ τῆς Παφλαγονίας. Ἐκλιώπευσον δὲ καὶ οἱ Παφλαγῶνες εὖ μάλα τοὺς ἀποσκεδαννυμένους, καὶ τῆς νυκτὸς τοὺς πρόσω σκηνοῦντας ἐπειροῦντο κακορρεῖν καὶ πολυμικρὰ πρὸς ἀλλήλους εἶρον ἐκ τούτων. (2) Ὁ δὲ Κορύλας, δεξιόγυρνος τότε Παφλαγονίας ἀρχὼν, πέμπει παρὰ τοὺς Ἑλλήνας πρέσβεις ἔχοντας ἵππους καὶ στολὰς καλὰς, λέγοντας ὅτι Κορύλας ἐτοίμος εἴη τοὺς Ἑλλήνας μῆτε ἀδικεῖν μῆτε ἀδικεῖσθαι. (3) Οἱ δὲ στρατηγοὶ ἀπεκρίναντο, ὅτι περὶ μὲν τούτων σὺν τῇ στρατιᾷ βουλεύσονται, ἐπὶ ξενίᾳ δὲ ἐδέρνουν αὐτοὺς παρεκάλεσαν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν ὅς ἐδόκουν δικαιοτάτους εἶναι. (4) Θύσαντες δὲ βόας τῶν αἰγμυλώτων καὶ ἄλλα ἱερῆα εὐωγίαν μὲν ἀρκούσαν παρέχον, κατακαίμενοι δὲ ἐν σιθβάτιν ἐδείπνουσαν, καὶ ἔπινον ἐκ κερατίνων ποτηρίων, οἷς ἐνετύγγανον ἐν τῇ γῶρᾳ. (5) Ἐπεὶ δὲ σπονδαὶ τ' ἐγένοντο καὶ ἐπαίνισαν, ἀνέστησαν πρῶτον μὲν Θραῖκες καὶ πρὸς αὐτὸν ὠρῶντο ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ ἤλκοντο ὑψηλά τε καὶ κύβωτος καὶ ταῖς μαχαίραις ἐβρόντο· τέλος δὲ ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον παῖει, ὡς πᾶσιν ἐδόκει πεπληγμένοι τὸν ἄνδρα· ὁ δ' ἐπέσε τεχνικῶς πῶς. (6) Καὶ ἀνέκραγον οἱ Παφλαγῶνες. Καὶ ὁ μὲν σκυλεύσας τὰ ὅπλα τοῦ ἑτέρου ἔζηε ἄδων τὸν Σιτάλκην· ἄλλοι δὲ τῶν Θρακῶν τὸν ἕτερον ἐξέβρουν ὡς τεθνηκότα· ἦν δὲ οὐδὲν πεπονθὼς. (7) Μετὰ τοῦτο Αἰνιᾶνες καὶ Μάγνητες ἀνέστησαν, οἱ ὠρῶντο τὴν καρπαῖαν καλουμένην ἐν τοῖς ὅπλοις. (8) Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἀρχέσεως ἦν, ὁ μὲν παραθέμενος τὰ ὅπλα σπείρει καὶ ζευγλάττει πυκνὰ μετασπρεσόμενος ὡς φοβούμενος, ληστής δὲ προσέρχεται· ὁ δ' ἐπειδὴν προῖχεται, ἀπαντᾷ ἀρπάσας τὰ ὅπλα καὶ μάχεται πρὸ τοῦ ζεύγους· καὶ οὗτοι ταῦτ' ἐπύθον ἐν βυθμῷ πρὸς τὸν αὐτὸν· καὶ τέλος ὁ ληστής ὀήσας τὸν ἄνδρα καὶ τὸ ζεύγος ἀπάγει· ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ζευγλάτης τὸν ληστὴν εἴτα παρὰ τοὺς βόας ζεύξας ὀπίσω τῷ χεῖρι δεδεμένον ἐλαύνει. (9) Μετὰ τοῦτο Μυσὸς εἰσῆλθεν ἐν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ ἔχων πέλτην, καὶ τότε μὲν ὡς δύο ἀντιταττομένον μιμούμενος ὠρχεῖτο, τότε δὲ ὡς πρὸς ἓνα ἐβόητο ταῖς πέλταις, τότε δ' ἐδινεῖτο καὶ ἐξε-

laboranti aliquid suppeditavi, horum vero neminem recordari; neque si quem praeclare aliquid agentem collaudavi, neque si quem virum fortem ut potui ornavi, neque horum, inquam, meministis. Atqui honestum certe est et aequum et pium et jucundius benefactorum potius quam injuriarum meminisse. »

Postea quidem quam haec dicta erant, surgebant omnes et universa memoria repelebant. Atque hic res evasit, ut omnia belle se haberent.

LIBER VI.

CAPUT I.

Ex eo tempore, dum istie commorati sunt, quidam ex foro, quidam ex Paphlagonia pradam agendo victum sibi comparabant. Verum Paphlagonες etiam hinc inde palatos scite admodum spoliabant, et noctu eos, qui longius a ceteris tabernacula ponebant, infestare conabantur: atque his adeo ex causis maxime hostili in se invicem erant animo. At Corylas, qui Paphlagoniae id temporis imperabat, legatos cum equis et vestimentis elegantibus ad Græcos mittit, qui dicerent Corylam eo esse animo, ut neque Græcos injuria lacerare, neque sese ladi vellet. Responderunt duces se de his apud exercitum deliberaturos, eos vero interea hospitali mensa excipiebant: ex aliis etiam viris eos, quos invitari æquissimum esse videbatur, arcescebant. Cum autem boves de captivis quosdam et alia mactassent animalia, epulum satis largum praeberunt, dum herbae in toris inter comandum discumberent, et in poculis biberent corneis, quae illa in regione nacti fuerant. Posteaquam libationes essent peractae et paena cecinissent, Thraeces primum surrexerunt, et armati ad tibiam saltarunt salieruntque adeo alte et agiliter, ac gladiis utebantur: ad extremum alter alterum ferit, ut omnibus hominem percussisse videretur: at ille certo quodam artificio concidit. Et ibi tum Paphlagonες clamorem tollebant. Ac is quidem, cum alterum armis spoliasset, cantans Sitalcam exibat: alii vero Thraeces alterum veluti mortuum efferebant: at illi nihil mali acciderat. Deinde Euianes et Magnes surrexerunt, qui saltationem eam, quae sementiva vocatur, armati exhibebant. Modus autem saltationis hic erat: quidam, armis prope sibi appositis, sementem facit et boum jugum agit, frequenter se convertens, quasi sibi metueret: ad eum accedit praeado; cui ille statim praeviso correptis armis occurrit, et ante jugum dimicat: (hi etiam in numerum ad tibiam haec faciebant); atque tandem praeado, postquam ligavit hominem, jugum etiam una cum ipso abigit. Nonnunquam et jugarius praedonem superat; dein ubi bubus adjunxit, eum manibus post tergum revinctis agit. Postea Mysus ingressus est, utraque manu peltam tenens; ac modo quidem ita saltabat, ut eum qui cum duobus pugnat adversariis imitaretur, modo peltis sic utebatur, quasi cum uno congrediretur; modo se circumagebat et in caput prae-

κρίσας ἔχων τὰς πέλτας, ὥστε θῖν καλὴν φαίνεσθαι. (10) Τέλος δὲ τὸ περισκὼν ὠρχεῖτο κρούων τὰς πέλτας καὶ ὠκλαζε καὶ ἐξανίστατο· καὶ ταῦτα πάντα ἐν ῥυθμῷ ἐποίει πρὸς τὸν αὐλόν. (11) Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἐπιόντες οἱ Μαντινεῖς καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν Ἀρκάδων ἀναστάντες ἐξοπλισάμενοι εἰς ἐδύναντο κάλλιστα ἤσαν τε ἐν ῥυθμῷ πρὸς τὸν ἐνόπλιον ῥυθμὸν αὐλούμενοι καὶ ἐπαιάνισαν καὶ ὠρχήσαντο ὥσπερ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς θεοὺς προσόδοις. Ὁρῶντες δὲ οἱ Παφλαγόνες δεινὰ ἐποιοῦντο πάσας τὰς ὠρχήσεις ἐν ὅπλοις εἶναι. (12) Ἐπὶ τούτοις ὄρων ὁ Μυσὸς ἐκπεπηγμένους αὐτοὺς, πεισὰς τῶν Ἀρκάδων τινὲ πεπαμένον ὀρχηστρίδα εἰάγει σκαιάσας ὡς ἐδύναντο κάλλιστα καὶ ἀσπίδα δοὺς κούρην αὐτῇ. (13) Ἡ δὲ ὠρχήσατο πυρρῆχην ἐλαφρῶς. Ἐνταῦθα χρότος ἦν πολὺς, καὶ οἱ Παφλαγόνες ἤροντο εἰ καὶ γυναῖκες συνεμάχοντο αὐτοῖς· οἱ δ' ἔλεγον ὅτι αὐταὶ καὶ αἱ τρεψάμεναι εἴεν βασιλέα ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Τῇ μὲν οὖν νυκτὶ ταύτῃ τοῦτο τὸ τέλος ἐγένετο.

11. Τῇ δὲ βυστεραίᾳ προσήγον αὐτοὺς εἰς τὸ στρατεύμα· καὶ ἔδοξε τοῖς στρατιωταῖς μῆτε ἀδικεῖν Παφλαγόνας μῆτε ἀδικεῖσθαι. Μετὰ τοῦτο οἱ μὲν πρόσβεις ὄγοντο οἱ δὲ Ἕλληνες, ἐπειδὴ πλοῖα ἱκανὰ ἐδόκει παρεῖναι, ἀναβάντες ἔπλεον ἡμέραν καὶ νύκτα πνεύματι καλῶ ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὴν Παφλαγονίαν. (15) Τῇ δ' ἄλλῃ ἀφικνοῦνται εἰς Σινώπην καὶ ὠρμίσαντο εἰς Ἀρμυνην τῆς Σινώπης. Σινωπεῖς δὲ οἰκοῦσι μὲν ἐν τῇ Παφλαγονικῇ, Μιλησίων δὲ ἀποικοὶ εἰσιν. Οὗτοι αἱ ζῆνια κέμπουσι τοῖς Ἕλλησιν ἀλφίτων μὲν μεδίμκους, τριχυλίου, οἴνου δὲ κεράμια χίλια καὶ πεντακόσια. Καὶ Χειρίσφορος ἐνταῦθα ἦλθε τριήρης ἔχων. (16) Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται προσέδοκον ἀγοντὰ τί σφισιν ἦκειν· ὁ δ' ἦγε μὲν οὐδέν, ἀπήγγελλε δὲ ὅτι ἐπαινοῖται αὐτοὺς καὶ Ἀναξίβιος ὁ ναύαρχος καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ ὅτι ὑπισχεῖτο Ἀναξίβιος, εἰ ἀφικνοῖντο ἔξω τοῦ Πόντου, μισθωρὰν αὐτοῖς εἶσεσθαι. (17) Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Ἀρμυνῇ ἔμειναν οἱ στρατιῶται ἡμέρας πέντε. Ὡς δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐδόκουν ἐγγὺς γίνεσθαι, ἤδη μάλλον ἢ πρόσθεν εἰσῆλαι αὐτοὺς ὅπως ἂν καὶ ἔγοντές τι οἰκαδε ἐρίκοντο. (18) Ἠγήσαντο οὖν, εἰ ἕνα εἰλοῖντο ἀρματα, μάλλον ἂν ἢ πολυχρησίας οὐσης δύνασθαι τὸν ἐν γρησθαι τῷ στρατεύματι καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ εἰ τι δέοι λαμβάνειν, μάλλον ἂν κρύπτεσθαι, καὶ εἰ πᾶσι δέοι ρθάνειν, ἦττον ἂν βυστερίζειν· οὐ γὰρ ἂν λόγων εἶν πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ τὸ δόξαν τῷ ἐνὶ περαινέσθαι ἐν τὸν δ' ἐμπροσθεν χρόνον ἐκ τῆς νίκωσος ἐπραττον πάντα οἱ στρατηγοί. (19) Ὡς δὲ ταῦτα διανοοῦντο, ἐτρέποντο ἐπὶ τὸν Ξενοφῶντα· καὶ οἱ λοχαγοὶ ἔλεγον προσήκοντες αὐτῷ ὅτι ἡ στρατιὰ οὕτω γινώσκει, καὶ εὐνοῖαν ἐνδείκνυμενος ἕκαστος ἐπείθεν αὐτὸν ὑποστηναί τῃ ἀρχῇ. (20) Ὁ δὲ Ξενοφὼν πῇ μὲν ἐβούλετο ταῦτα, νομίζων καὶ τὴν τιμὴν μετὰ οὕτως ἑαυτῷ γίνεσθαι (καὶ) πρὸς τοὺς φίλους καὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦνομα μεῖζον ἐκείσθαι αὐτοῦ, τυγλὸν δὲ καὶ ἀγαθοῦ τινος ἂν αἴτιος τῇ στρατῇ γενέσθαι. (21) Τὰ μὲν δὴ τοιαῦτα ἐνθυμή-

cipitem se projecit, cum nihilominus peltas retineret; adeo ut pulchrum spectaculum præbere videretur. Tandem Persico saltabat ritu, collidens peltas; in genua etiam procumbebat, et surgebat: atque hæc omnia in numerum ad tibiam faciebat. Huic cum successissent Mantinenses, ac de ceteris Arcadibus etiam nonnulli surrexissent, in armis quanto potuerunt decore egressi, in numerum incedebant, cum ubi ipsis interea modum caneret armata saltationi convenientem, pæanemque canebant, et perinde saltabant atque deorum in supplicationibus fieri consuevit. Quæ cum Paphlagonες viderent, mirificum quiddam esse ducebant, saltationes hæc omnes in armis fieri. Hic Mysus qui eos videret attonitos, ubi quendam ex Arcadibus, qui saltatricem possidebat, ut id concederet, induxisset, eam quam pulcherrime poterat ornatam introducit, dato etiam ei scuto leviores. Saltabat illa pyrrhicham agiler. Ibi tum plausus ingens excitatus erat; et Paphlagonες interrogabant, an et mulieres una cum ipsis pugnam capesserent. Responderet illi, has ipsas regem et castra ejecisse. Et nocti quidem huic finis hic erat impositus.

Postridie ad exercitum eos adducunt; atque militibus decretum erat, ut neque Paphlagonas injuria læderent, neque læderentur ipsi. Hoc facto decreto legati discessere: at Græci, quia satis magna navium adesse copia videretur, consensu iis diem ac noctem vento secundo navigabant, cum Paphlagoniam ad sinistram haberent. Altero die Sinopen perveniunt, et naves ad Harmenen Sinopes appulerunt. Sinopenses in agro Paphlagonum habitant, sed Milesiorum sunt coloni. Mittunt hi Græcis hospitalia munera, farinæ medimnos ter mille, vini amphoras mille quingentas. Atque hic Chirisophus cum trirēibus advenit. Et milites quidem id futurum sperabant, ut, cum veniret, ipsis aliquid adferret: at nihil adferrebat ille, sed duntaxat renuntiabat tum Anaxibium navarchum tum ceteros collaudare eos, eundemque Anaxibium pollicitum esse, si e Ponto excederent, stipendium ipsis fore numeratum. Ac apud Harmenen quidem illam dies quinque commorati sunt milites. Cumque propius sibi a Græcia viderentur abesse, jam magis quam antea subitū animos eorum cogitatio, quoniam modo fieri posset ut domum lucelli aliquid nacti pervenirent. Existimabant ergo, si unum sibi in principem eligerent, magis, quam sub multorum principatu, posse illum unum exercitus uti opera tam noctu quam die, et si quid latere oporteret, magis etiam occultare posse; ac si quid porro antevertendum esset, minus occasione defuturum: nec enim colloquiis inter se opus fore, sed quod uni decretum esset id perfici; superiore vero tempore duces omnia ex sententia quæ vicerat gerebant. Cum hæc cogitarent, ad Xenophontem se convertebant; et cohortium præfecti, eum cum adiissent, exercitum sic statuere aiebant, ac benevolentiam unusquisque suam erga eum declarans, ei, ut principatum susciperet, persuadebat. Et Xenophon idcirco quidem hæc volebat, quod existimaret eum apud anicos majorem ita honorem sibi habitum, tum nomen ipsius suam ad civitatem amplius perventurum; forsitan etiam futurum ut emolumenti aliquid ipse exercitui adferret. Hu-

μακτα ἐπῆρεν αὐτὸν ἐπιθυμεῖν αὐτοκράτορα γενέσθαι ἄρχοντα. Ὅπως δ' αὖ ἐνθυμοίτο ὅτι ἄθλον μὲν παντὶ ἀνθρώπῳ ὅπῃ τὸ μέλλον ἐξεί, διὰ τοῦτο δὲ καὶ κίνδυνος εἶη καὶ τὴν προειργασμένην δόξαν ἀποβαλεῖν, ἡπορείτο. (22) Ἀπορομένην δὲ αὐτῷ διακρίναι ἐδόξε κράτιστον εἶναι τοῖς θεοῖς ἀνακοινώσαι καὶ παραστήσασθαι ὅσοι ἱερεῖα ἐθύετο τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ, ὥς περ αὐτῷ μαντευτός ἦν ἐκ Δελφῶν καὶ τὸ ὄναρ δὴ ἀπὸ τοῦτο τοῦ θεοῦ ἐνόμιζεν ἐωρακέναι ὃ εἶδεν ὅτε ἤρχετο ἐπὶ τὸ συνεπιμελεῖσθαι τῆς στρατιᾶς καθίστασθαι. (23) Καὶ ὅτε ἐξ Ἐφέσου δὲ ὤρμητο Κύρος συσταθῆσθαι αὐτὸν ἀνεμιμνήσκετο ἑαυτοῦ δεξιὸν φηγγόμενον, καθήμενον μέντοι, ὥς περ ὁ μάντις ὁ προέμπων αὐτὸν εἶλεν ὅτι μέγας μὲν οἰωνός εἴη καὶ οὐκ ἰδιωτικός καὶ ἐνδόξος, ἐπίπονός μὲντοι τὰ γὰρ ὄρεα μάλιστα ἐπιτίθεσθαι τῷ αὐτῷ καθημένῳ οὐ μέντοι χρηματιστικὸν εἶναι τὸν οἰωνόν· τὸν γὰρ αὐτὸν πετόμενον ἄλλον λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεα. (24) Οὕτω δὲ θυομένη αὐτῷ διαφανὴς ὁ θεὸς σημαίνει μῆτε προσδεῖσθαι τῆς ἀρχῆς μῆτε εἰ αἰροῖντο ἀποδέχεσθαι. (25) Τοῦτο μὲν δὴ οὕτως ἐγένετο. Ἡ δὲ στρατιὰ συνῆλθε, καὶ πάντες εἶπον ἓνα αἰρεῖσθαι καὶ ἐπεὶ τοῦτο ἐδόξε, προσεῖχοντο αὐτόν. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει ὅθλον εἶναι ὅτι αἰρήσονται αὐτὸν εἰ τις ἐπιψήξῃ, ἀνέστη καὶ εἶξε τάδε·

26. Ἐγὼ, ὃ ἄνδρες, ἤζομαι μὲν ὑπὸ θυῶν τιμώμενος, εἴπερ ἀνθρώπος εἰμι, καὶ χάριν ἔγω καὶ εὐχαίμαι δοῦναι μοι τοὺς θεοὺς αἰτίων τινος ὑμῖν ἀγαθοῦ γενέσθαι· τὸ μέντοι ἐμὲ προκριθῆναι ὑπὸ θυῶν ἄρχοντα Λακεδαιμονίου ἀνδρὸς παρόντος οὔτε ὑμῖν μοι δοκεῖ συμφέρον εἶναι, ἀλλ' ἥττον ἂν διὰ τοῦτο τυγχάνειν εἴ τι δέοισθε παρ' αὐτῶν ἐμοί τε αὖ οὐ πᾶν τι νομίζω ἀσφαλές εἶναι τοῦτο. (27) Ὅρθῳ γὰρ ὅτι καὶ τῇ πατρίδι μου οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο πολεμοῦντες πρὶν ἐπολέησαν πᾶσαν τὴν πόλιν ὁμολογεῖν Λακεδαιμονίους καὶ αὐτῶν ἡγεμόνας εἶναι. (28) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ὁμολόγησαν, εὐθύς ἐπαύσαντο πολεμοῦντες καὶ οὐκέτι πέρα ἐπολιόρχησαν τὴν πόλιν. Εἰ οὖν ταῦτα ὁρῶν ἐγὼ δοκοῖν ὅπου δυναίμεν ἐνταῦθ' ἄκυρον ποιεῖν τὸ ἐκείνων ἀξίωμα, ἐκείνο ἐννοῶ μὴ λίαν ἀνταχθῆναι σωφρονισθείην. (29) Ὁ δὲ ὑμεῖς ἐννοεῖτε ὅτι ἥττον ἂν στάσις εἴη ἐνὸς ἀρχοντος ἢ πολλῶν, εὖ ἴστε ὅτι ἄλλον μὲν ἐλόμενοι οὐχ εὐρήσετε ἐμὲ στασιάζοντα· νομίζω γάρ, ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς ἄρχοντα, τοῦτον πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· ἐὰν δὲ ἐμὲ ἐλησθε, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι εἰ τινα εὐροιτε καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ ἀχθόμενον.

30. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπε, πολλοὶ πλείονες ἐξάνίσταντο λέγοντες ὡς δέοι αὐτὸν ἄρχειν. Ἀγασίας δὲ Στυμφάλιος εἶπεν ὅτι γελοῖον εἴη, εἰ οὕτως ἔροι, εἰ ὀργισθῇ καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐὰν σύνδειπνοι συνελθόντες μὴ Λακεδαιμόνιον συμποσίαρχον αἰρῶνται. Ἐπεὶ εἰ οὕτω γε τοῦτο ἔχει, ἔφη, οὐδὲ λοχαγεῖν ἡμῖν ἔξεστιν, ὡς εἴκειν, ὅτι Ἀρκάδες ἐσμέν. Ἐνταῦθα δὲ ὡς εὖ εἰπόντος τοῦ Ἀγασίου ἀνεθορύβησαν. (31) Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐπεὶ ἑώρα πλείονος ἐνδόν, παρελθὼν εἶπεν, Ἄλλ',

jusmodi sane cogitationes eum ad munus imperatoris, qui suo unus arbitrio res administraret, expetendum incitabant. Contra vero cum secum perenderet nulli non homini obscuros esse futuros eventus, ideoque periculum esse ne gloriam prius partam amitteret, hesitabat. Cum ita quidnam eligendum esset dubitaret, visus est sibi rectissime facturus, si deos consularet: itaque duabus victimis admotis, Jovi regi rem sacram faciebat, qui oraculo Delphis edito ipsi fuerat praesignificatus; et ab eodem sane deo somnium illud profectum vidisse se putabat, quod vidit quo tempore fuerat ad curam exercitus una cum aliis gerendam constitutus. Et cum ex Epheso egressus esset, ut Cyro commendaretur, recordabatur aquilam sibi dextram oblatam quae clangorem edebat, sedebat tamen, quod vates, cum qui comitabatur, augurium esse dixerat magnum, minimeque privatum in hominem cadere; idemque esse gloriosum, at laboriosum tamen: ceteras enim aves sedentem aquilam maxime adgredi: neque vero lucri quid portendere hoc augurium; potius enim circumvolitantem aquilam alimenta rapere solitam. Ei itaque sacrificanti aperte significavit deus, magistratum hunc neque expetere eum oportere, neque, si eum legerent, suscipere. Et hoc quidem sic accidit. Ceterum convenit exercitus, omnesque adeo unum esse deligendum aiebant: atque hoc ubi decretum fuisset, ipsum Xenophontem eligendum proponebant. Cum autem palam adpareret futurum ut ipsum deligerent, si quis suffragia illorum exquireret, surrexit, et in hanc sententiam loquutus est.

« Equidem, viri, laetitiam ex honore, quo a vobis adfectus sum, percipio, siquidem homo sum, et gratias vobis habeo, deosque precor eam mihi facultatem dent, ut vobis boni alicujus auctor existam: verum me ante alios imperatorem a vobis designari, cum Lacedaemonius nobis adsit, neque ex re vestra mihi esse videtur, sed minus vos propterea ab eis aliquid impetraturos, si quid eos rogetis; mihi vero ipsi non admodum hoc fore tutum existimo. Video enim prius ipsos non fecisse finem gerendi adversus patriam meam belli, quam civitatem totam confiteri coegissent, Lacedaemonios ipsorum etiam duces esse. Hoc autem ubi confessi sunt, bello statim finem imposuerunt, nec amplius urbem nostram oppugnarunt. Si ergo cum hac perspiciam nihilominus viderer, ubicunque possim, illorum ibi auctoritatem irritam facere, id utique mecum reputo sollicitus, ne celeriter admodum ad sanam mentem reducar. Quod autem vos cogitatis, minus seditionum fore in unius quam multorum imperio, certo sciatis velim, si alium deligatis, vos me seditiosum nequaquam reperturos: arbitror enim illum, qui se in bello contra imperatorem seditiose gerit, adversus suam ipsius salutem seditiosum esse: quod si me delegeritis, mirum mihi non erit, si quem tam vobis quam mihi offensum inveniatis. »

Posteaquam haec loquutus esset, multo plures exsurgabant, qui ei munus imperatorum suscipiendum dicerent. Et Agasias Styμφαλιος ridiculum aiebat esse, si ita res se habeat, Lacedaemonios utique fore irritatos, etiam si convivae congressi alium quam Lacedaemonium convivii magistrum deligant: nam si hoc ita se habeat, inquit, ne nobis quidem esse cohortium praefectis licebit, uti videtur, quippe qui simus Arcades. Tum vero, quasi recte loquutus esset Agasias, admurmuravit. Et Xenophon, cum videret pluribus opus esse, progressus in medium ait, « At vero,

ὡς ἄνδρες, ἔφη, ὡς πάνυ εἰδότες, ὁμνύω ὑμῖν θεοὺς πάντας καὶ πάσας ἢ μὴν ἐγὼ ἐπεὶ τὴν ὑμετέραν γνώμην ἵστανόμην, ἐθυόμην εἰ βέλτιον εἴη ὑμῖν τὴν ἐμοὶ ἐπιτρέψαι ταύτην τὴν ἀρχὴν καὶ ἐμοὶ ὑποστήναι· καὶ μοι οἱ θεοὶ οὕτως ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐσήμηναν ὥστε καὶ ἰδιώτην ἂν γινῶναι ὅτι ταύτης τῆς μοναρχίας ἀπέχεσθαι με δεῖ. (32) Οὕτω δὲ Χειρίσοπον αἰροῦνται. Χειρίσοφος δ' ἐπεὶ ἤρθη, παρελθὼν εἶπεν, Ἄλλ', ὦ ἄνδρες, τοῦτο μὲν ἴστα ὅτι οὐδ' ἂν ἐγὼ γε ἐστασίαζον, εἰ ἄλλον εἴλεσθε. Ξενοφῶντα μέντοι, ἔφη, ὠνήσατε οὐχ ἐλάμνα· ὡς καὶ νῦν Δέξιππος ἦδ' ἐδίβαλλον αὐτὸν πρὸς Ἀναξίβιον ὅτι ἐδύνατο καὶ μάλα ἐμοῦ αὐτὸν σιγάζοντα. Ὁ δ' ἔφη νομίζειν αὐτὸν Τιμασίῳ μᾶλλον συναρχειν ἐθαλῆσαι Δαρδανεῖ ὄντι τοῦ Κλεάρχου στρατάρχου ἢ ἐαυτοῦ Λάκωνι ὄντι. (33) Ἐπεὶ μέντοι ἐμὲ εἴλεσθε, ἔφη, καὶ ἐγὼ πειράσομαι ὅτι ἂν δύναμαι ὑμᾶς ἀγαθὸν ποιεῖν. Καὶ ὑμεῖς οὕτω παρασκευάζετε ὡς αὐρίον, ἐὰν πλοῦς ᾖ, ἀναξόμενοι· ὁ δὲ πλοῦς ἴσται εἰς Ἡράκλειαν ἀπαντας ὧν δεῖ ἐκείσε πειρᾶσθαι καταστρεῖν τὰ δ' ἄλλα ἐπειδὴν ἐκείσε ἔλθωμεν βουλευσόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐντεῦθεν τῇ ὑστεραίᾳ ἀναγόμενοι πνεύματι ἔπλεον καλῶς ἡμέρας δύο παρὰ γῆν. Καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τὴν τε Ἰασονίαν ἀκτὴν, ἐνθα ἡ Ἀργὼ λέγεται ὁρμίσασθαι, καὶ τῶν ποταμῶν τὰ στόματα, πρῶτον μὲν τοῦ Θερμυδόντος, ἔπειτα δὲ τοῦ Ἰριος, ἔπειτα δὲ τοῦ Ἄλκου, μετὰ δὲ τοῦτον τοῦ Παρθενίου· τοῦτον δὲ παραπλεύσαντες ἀφίκοντο εἰς Ἡράκλειαν πόλιν Ἑλληνίδα Μεγαρέων ἀποικον, οὕσαν δ' ἐν τῇ Μαρνανδυνῶν χώρᾳ. (2) Καὶ ὁρμίσαντο παρὰ τῇ Ἀχεροσσιᾷδι Χερβησίῳ, ἐνθα λέγεται ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ τὸν Κέρβερον κίνα καταβῆναι ἢ νῦν τὰ σημεῖα δεικνύσαι τῆς καταβάσεως τὸ βάθος πλέον ἢ ἐπὶ δύο στάδια. (3) Ἐνταῦθα τοῖς Ἕλλησιν οἱ Ἡρακλεῶται ἐξάνα πέμπουσιν ἀμφιταμὲς μεδίμνους τρισχίλους καὶ οἶνον κεράμια δισχίλια καὶ βοῦς εἰκοσι καὶ οἷς ἑκατόν. Ἐνταῦθα διὰ τοῦ πεδίου βαί ποταμὸς Λύκος ὄνομα, εὖρος ὡς δύο πλέθρων. 4. Οἱ δὲ στρατιῶται συλλεγέντες ἐβουλεύοντο τὴν λοιπὴν πορείαν πότερον κατὰ γῆν ἢ κατὰ θάλατταν χρῆσθαι πορευθῆναι ἐκ τοῦ Πόντου. Ἀναστάς δὲ Λύκων Ἀγαῖος εἶπε, Θαυμάζω μὲν, ὦ ἄνδρες, τῶν στρατηγῶν ὅτι οὐ κειρῶνται ἡμῖν ἐκπορίζειν σιτηρέσιον· τὰ μὲν γὰρ ἔσται οὐ μὴ γνήνηται τῇ στρατιᾷ τριῶν ἡμερῶν σιτία· ὁπόθεν δ' ἐπισιτισάμενοι πορευσόμεθα οὐκ ἴσται, ἔφη. Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ αἰτεῖν τοὺς Ἡρακλεῶτας μὴ διαττοῦν ἢ τρισχίλους κυκικηνοὺς· (5) ἄλλος δ' εἶπε μὴ διαττοῦν ἢ μυρίους καὶ διομένους πρέσβεις αὐτίκα μάλα ἡμῶν καθημένων πέμπειν πρὸς τὴν πόλιν, καὶ εἰδέναι ἔτι ἂν ἀπαγγέλλωσι, καὶ πρὸς τοῦτο βουλευέσθαι. (6) Ἐντεῦθεν προὔβαλλοντο πρέσβεις πρῶτον μὲν Χει-

milites, ut plane rem intelligat, vobis per deos et deas omnes juro, me certe, posteaquam voluntatem vestram perspexissem, maclatis hostiis per exta quaesisse, vobisne satius esset imperium hoc mihi committere, ac mihi illud ipsum suscipere: deosque adeo sic mihi in extis rem omnem significasse, ut vel extispicii rudis intelligeret, ab hoc singulari imperio mihi abstinendum esse. » Ita demum Chirisophum deligunt. Et Chirisophus posteaquam delectus esset, in medium progressus ait, « At scitis hoc certe, milites, nullam me seditionem excitaturum fuisse, si alium delegissetis. Cum Xenophonte quidem a vobis bene actum est, quod eum non legistis: quippe eum modo Dexippus apud Anaxibium, quantum potuit, criminator est, cum ipse maxime eum obticere juberem. Aiebat autem existimare se malle eum in munere imperatorio collegam habere Timasionem Dardanum de Clearchi exercitu, quam se natione Laconem. Cum vero me delegeritis, ait, conabor et ipse quantum in me erit vobis commodare. Et vos quidem sic vosmet comparate, ut cras, si commodum navigare liceat, solvamus: Heracleam autem navigandum erit, omnibusque adeo danda est opera ut eo adpellant: de ceteris, cum eo pervenerimus, consultabimus. »

CAPUT II.

Inde postero die cum solvissent, vento secundo biduum propter oram navigabant. Ac dum propter eam navigabant, litus Iasionum adspectabant, ad quod Argo fertur adpulisse, itemque fluminum ostia; primum Thermodontis, deinde Iris, deinde Halyos, deinde Parthenii: hunc autem prætervecti, Heracleam perveniunt, urbem Græcam, Megarensium coloniam, in Marlandynorum agro sitam. Et portum propter Acherusiam Chersonesum capiebant; ubi dicitur Hercules ad Cerberum canem descendisse; quo nunc etiam loco monstrant incolæ descensus monumenta, voraginem plus quam duo stadia altam. Mittunt huc Græcis Heracleotæ hospitalia munera, farinæ ter mille medimnos, vini bis mille amphoras, viginti boves, oves centum. Labitur ibi per campum amnis, cui nomen Lycus, latitudine duorum fere plethrorum.

At milites unum in locum congregati deliberabant utrum terra potius an mari reliquum iter e Ponto conficiendum esset. Cum autem Lycon Achæus surrexisset, in hanc sententiam loquutus est: « Miror equidem, viri, duces operam non dare ut stipendium ad victum parandum nobis suppeditent: nam dona quæ accepimus hospitalia in trium dierum victum exercitui nequaquam suppetent; nec locus est ullus, inquit, unde frumentum, ejus utique si causa profisciscemur aliquo, referamus. Quapropter arbitror ab Heracleotis petendos nobis esse non minus ter mille Cyzicenos. » Alius autem aiebat, ab iis esse non minus decem millia Cyzicenorū petendum: legatos etiam deligendos nobisque hic sedentibus quamprimum ad civitatem mittendos, ut quid nobis renuntient intelligamus, et ad hoc consilia nostra adcommodemus. Ibi tum legatos designarunt, primum

πιστοὶ ἐπὶ αἰγρῇ ἴσαντο. ἔπει δ' οἱ καὶ Ξενοφῶντα. Οἱ δὲ ἱερὰς ἀπειροχρῆστον ἀποδόντες τούτοις ἔδωκαν καὶ ἀναρχαίαν πόλιν Ἐλλάδι καὶ οὕτως ἐπὶ καὶ αὐτοὶ ἐβόοντες διδόναι. Ἐπεὶ δ' οὗτοι ἔδωκαν ἀποδομαί εἶναι, πέμπουσιν Ἀδώναν Ἀχαιοὺ καὶ Καλλιμάχον Παρθάσιον καὶ Ἀρχαῖον Στυμφαλίον. Οὗτοι ἔβου-
τας ἔειπον τὰ δευτέρην τὸν δὲ Ἀδώναν ἔρυσαν καὶ ἐπαπειλῆναι, εἰ μὴ ποιήσανεν ταῦτα. Ἄκουσάντες δ' οἱ Ἡρακλεῖδαι βουλεύσασθαι ἔρασαν καὶ εἰς τὰ τε χρῆματα ἐκ τῶν ἀγρῶν συνθήκην καὶ τὴν ἀγορὰν εἰσὶν ἀνασταύσαντες, καὶ αἱ πόλιν ἐκέλευντο καὶ ἐπὶ τῶν τευχῶν ὅπλη ἐβάντο.

9. Ἐκ τούτου οἱ παραίξαντες ταῦτα τοὺς στρατηγούς ἡρώδης διαφείρουσι τῇ πρῶτῃ καὶ συνίσταντο οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀχαιοὶ πρὸς τῇ δὲ μεγίστῃ αὐτῶν Καλλιμάχῳ τε ὁ Παρθάσιος καὶ Ἀδώνῳ δὲ Ἀχαιοῖ.

10. Οἱ δὲ λόγῳ ἔσαν αὐτοῖς ὡς αἰσχροὺ εἰς ἄρμεν ἕνα Ἀθηναίων Πελοποννησίων καὶ Λακεδαιμονίων μα-
δεύειν δυνάμιν παρεχόμενον εἰς τὴν στρατίαν, καὶ τοὺς μὲν πόρους σφῶς ἔχειν, τὰ δὲ κέρδη αἰετοῦ, καὶ ταῦτα τὴν σωτηρίαν σφῶν κατεργασμένων εἶναι γὰρ τοὺς κατεργασμένους Ἀρχάδας καὶ Ἀχαιοὺς, τὸ δ' οὐδὲν στρατεύμα οὐδὲν εἶναι. Καὶ ἦν δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὑπερ ἥμισυ τοῦ ὅλου στρατεύματος Ἀρχάδες καὶ Ἀχαιοί.

11. Εἰ οὖν σωφρονέον, αὐτοὶ συστάντες καὶ στρατηγούς ἐθέμενοι ἑαυτῶν καθ' ἑαυτοὺς ἂν τὴν πορείαν ποιοῦντο καὶ παρῶντο ἀγαθὴν τι λαμβάνου.

12. Ταῦτ' ἔδοξε καὶ ἀποδέχοντες Χειρισόφῳ εἰ τινας ἔσαν παρ' αὐτῷ Ἀρχάδες ἢ Ἀχαιοὶ καὶ Ξενοφῶντα συνέστησαν καὶ στρατηγούς αἰρόμενοι ἑαυτῶν δέκα τούτους δὲ ἐβούλεοντο ἐκ τῆς νίκης, ὅτι δοκοῖε τοῦτο ποιεῖν. Ἦ μὲν οὖν τοῦ παντός ἀρχὴ Χειρισόφῳ ἐν-
τάλῃ κατεδόθη ἡμέρα ἑκάτῃ ἢ ἑξήκοντ' ἢ ἑξήκοντ'.

13. Ξενοφῶν μάλιστα ἐβούλετο κοινῇ μετ' αὐτῶν τὴν πορείαν ποιεῖσθαι, νομίζων οὕτως ασφαλέστερον εἶναι ἢ ἰδίᾳ ἕκαστον στέλλεσθαι· ἀλλὰ Νέων ἐπαίθειν αὐτὸν καθ' αὐτὸν πορεύεσθαι, ἁκούσας τοῦ Χειρισόφου ὅτι Κλέανδρος ὁ ἐν Βυζαντίῳ ἀρμυρστής φάινε τριήρεις ἔχον ἔξεν εἰς Κάλπιν λιμένα· 14. ὅποις οὖν μεγάρις μετὰ-
σχοι, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ οἱ αὐτῶν στρατιῶται ἐκπλεούσαν ἐπὶ τῶν τριήρων, διὰ ταῦτα συνεβούλευσε. Καὶ Χειρι-
σόφος, ὅσα μὲν ἀνθρώπων τοῖς γεγενημένοις, ὅσα δὲ αἰσῶν ἐκ τούτου τὸ στρατεύμα, ἐπιτρέπεται αὐτῷ ποιεῖν ὅτι βούλεται.

15. Ξενοφῶν δὲ ἔτι μὲν ἐπεχείρησεν ἀπαλλαγεῖς τῆς στρατιᾶς ἐκπλεῦσθαι θυομένῳ δὲ αὐτῷ τῷ ἡγεμόνι Ἡρακλεῖ καὶ κοινουμένῳ πότῃρα λόγων καὶ ἁμύνων εἰς στρατεύεσθαι ἔχοντι τοὺς παραμεινάντας τῶν στρατιωτῶν ἢ ἀπαλλαττεσθαι ἐσήμενεν ὁ θεὸς τοῖς ἱεροῖς συστρατεύεσθαι. 16. Οὕτω γίνεσθαι τὸ στρατεύμα τριῶν, Ἀρχάδες μὲν καὶ Ἀχαιοὶ πλείους ἢ τετρακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι, ὀπλίται πάντες, Χειρισόφῳ δ' ὀπλίται μὲν εἰς τετρακισίους καὶ χίλιους, πελτασταὶ δὲ εἰς ἑπτακισίους, οἱ Κλέαρχον Θρᾷκες, Ξενοφῶντι δὲ ὀπλίται μὲν εἰς ἑπτακισίους καὶ χίλιους,

omnium Chiriso-phum, quod is imperator lectus esset : fuere qui Xenophontem etiam designarent : illi vero vehementer repulabant ; quippe quia statuebat eadem uterque, Graecam nimirum civitatem et asiaticam non cogendam esse ut quicquid det, nisi quod ipsi cives libenter donare vellent. Cum itaque viderentur hi minime alacres ad rem suscipiendam animos habere, Lyconem Achaum, et Callimachum Parthasium, et Asiasiam Stymphalum mittunt. Hi Hera-
cleam profecti quae fuerant ab exercitu decreta exponebant ; Lyconem aiunt etiam minas addidisse, nisi haec facerent. Heraclidae audita eorum oratione, se ea de re deliberaturos adiebant : ac mox tum res suas ex agris comportarunt, tum annonam intro abstulerunt ; porte quoque clausae erant, et in muris arma conspiciabantur.

Ibi tum harum turbarum auctores, duces inuasantes querebantur eos rem getendam corrumpere : atque adeo Arcades et Achaei coibant ; cum Callimachus Parthasius et Lyon Achaus in primis se duces iis praeberent. Iis autem sermones erant, indignum esse Peloponnesiis ac Laedaeniis unum Atheniensem imperare, qui nullas exercitui copias suppeditasset ; ipsos porro labores ferre, alios emolumenta, tametsi salutem ipsi ceteris attulissent : ejus enim auctores fuisse Arcadas et Achaeos ; praee quibus reliquas copias nullo esse loco numerandas (et revera constabat exercitus plus parte dimidia ex Arcadibus et Achaeis) si eo se pererent, ipsi, cum coissent et duces sibi proprios h-gissent, seorsum iter facerent, atque operam darent ut aliquid ipsi emolumentum caperent. Probata est haec sententia : atque adeo Chiriso-phum, si qui cum eo erant Arcades vel Achaei, cum deseruissent omnes, et Xenophontem, coiverunt, et decem sibi duces deligunt : decreverunt etiam ut ex victrice sententia quicquid visum foret, id facerent. Itaque tum Chiriso-pho summum imperium die, ex quo lectus fuerat, sexto vel septimo est abrogatum.

At volebat Xenophon una cum ipsis iter facere, quod existimaret ita tutius iter fore institutum, quam si seorsum quisque pergeret : verum Neon ei persuasit ut iter per se institueret, quod is de Chiriso-pho audivisset Cleandrum Byzantii praefectum dixisse cum trirenibus se in Calpes portum venturum : quapropter ut ne quis trirenium particeps esset, sed ipsi militesque ipsorum trirenibus enavigaret, id eo hoc Xenophonti dabat consilii. Et Chiriso-phus quidem, partim animo commotus propter ea quae acciderant, partim odio exercitus quod ex eo tempore conceperat, potestatem ei quod vellet agendi permittebat. Xenophon quidem ad adhuc conatus est, ut ab exercitu digressus enavigaret : ei vero rem Herculi Duci sacram facienti, eumque consulenti utrum melius satiusque foret cum iis militibus, qui remanserant, expeditionem suscipere, an ab iis digredi, significavit per exta deus una cum iis expeditionem esse suscipiendam. Ita factum ut exercitus trifariam divideretur ; Arcades et Achaei, plures quam quater mille et quingenti, omnes gravis armaturae milites : Chiriso-pho gravis armaturae milites mille fere erant et quadringenti, peltastae fere septingenti, Thraces utique qui Clearchum sequuti fuerant : Xenophonti gravis armaturae milites mille fere et septingenti, peltastae

πελτασταὶ δὲ εἰς τριακοσίους· ἱππικὸν δὲ μόνος οὗτος ἔχεν, ἀμφὶ τετταράκοντα ἱππέας.

17. Καὶ οἱ μὲν Ἀρκάδες διαπραξάμενοι πλοῖα παρὰ τῶν Ἡρακλεωτῶν πρώτοι πλείουσιν, ὅπως ἐξαίφνης ἐπιπεσόντες τοῖς Βιθυνοῖς λάβουεν ὅτι πλείστα· καὶ ἀποβαίνουσιν εἰς Κάλπης λιμένα κατὰ μέσον πωρ τῆς Θράκης. (18) Χειρίσοφος δ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἡρακλεωτῶν ἀρξάμενος περὶ ἐπορεύετο διὰ τῆς γῶρας· ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Θράκην ἐνέβαλε, παρὰ τὴν θάλατταν ἦεν· καὶ γὰρ ἡσθένει. (19) Ξενοφῶν δὲ πλοῖα λαβὼν ἀποβαίνει ἐπὶ τὰ θρία τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἡρακλεωτῶος καὶ διὰ μεσογαίας ἐπορεύετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

[Ὅν μὲν οὖν τρόπον ἦ τε Χειρίσοφου ἀρχὴ τοῦ παντὸς κατελύθη καὶ τῶν Ἑλλήνων τὸ στρατεύμα ἐσχίσθη ἐν τοῖς ἐπάνω εἰρηται.] (2) Ἐπραξαν δ' αὐτῶν ἕκαστοι τάδε. Οἱ μὲν Ἀρκάδες ὡς ἀπέβησαν νυκτὸς εἰς Κάλπης λιμένα, πορεύονται εἰς τὰς πρώτας κώμας, στάδια ἀπὸ θαλάττης ὡς τριακοντα. Ἐπεὶ δὲ φῶς ἐγένετο ἦγεν ἕκαστος ὁ στρατηγὸς τὸν αὐτοῦ λόχον ἐπὶ κώμην· ὅποια δὲ μεζῶν ἐδόκει εἶναι σύνδου λόχους ἦγον οἱ στρατηγοί. (3) Συνεβάλλοντο δὲ καὶ λόφον εἰς δὴ δύο πάντας ἀλλέσθαι· καὶ ἄτε ἐξαίφνης ἐπιπεσόντες ἀνδράποδά τε πολλὰ λαβὼν καὶ πρόβατα πολλὰ περιεβάλλοντο. (4) Οἱ δὲ Θράκες ἡθροίζοντο οἱ διαφυγόντες· πολλοὶ δὲ διέφυγον πελτασταὶ ὄντες ὀπλίτας ἐξ αὐτῶν τῶν χειρῶν. Ἐπεὶ δὲ συνελέγησαν, πρῶτον μὲν τῷ Σμίκρητος λόγῳ ἐνός τῶν Ἀρκάδων στρατηγῶν ἀπρίοντι ἦν, εἰς τὸ συγκειμένον καὶ πολλὰ χρήματα ἄγοντι ἐπιτίθενται. (5) Καὶ τέως μὲν ἐμάχοντο ἅμα πορευόμενοι οἱ Ἕλληνες, ἐπὶ δὲ διαβάσει χαράδρας τρέπονται αὐτοὺς, καὶ αὐτὸν τε τὸν Σμίκρητα ἀποκτινύνουσι καὶ τοὺς ἄλλους πάντας· ἄλλου δὲ λόχου τῶν δέκα στρατηγῶν τοῦ Ἡγησανδρου ὅκτω μόνους κατέλιπον· καὶ αὐτὸς Ἡγησανδρος ἐσώθη. (6) Καὶ οἱ ἄλλοι μὲν λοχαγοὶ συνῆλθον οἱ μὲν σὺν πράγμασιν οἱ δὲ ἄνευ πραγμάτων· οἱ δὲ Θράκες ἐπεὶ εὐτύχησαν τοῦτο τὸ εὐτύχημα, συνεχίζουσι τὰ ἄλλα καὶ συνελέγοντο ἐβρωμένους τῆς νυκτός. Καὶ ἅμα ἡμέρᾳ κύκλῳ περὶ τὸν λόφον ἐνθα οἱ Ἕλληνες ἱστροποπεδεύοντο ἐτάττοντο καὶ ἱππεῖς πολλοὶ καὶ πελτασταὶ, καὶ αἱ πλείονες συνέβρεον. (7) καὶ προσέβαλλον πρὸς τοὺς ὀπλίτας ἀσφαλῶς· οἱ μὲν γὰρ Ἕλληνες οὔτε τοξότην ἔχον οὔτε ἀκονιστήν οὔτε ἱππεία· οἱ δὲ προσθέοντες καὶ προσελαύνοντες ἠκόντιζον· ὅσοι δὲ αὐτοῖς ἐπίοιεν, βράδιως ἀπέτρευγον· ἄλλοι δὲ ἄλλῃ ἐπιτίθεντο. (8) Καὶ τῶν μὲν πολλοὶ ἐτιπρώσκοντο, τῶν δὲ οὐδεὶς ὥστε κινήσθαι οὐκ ἐδύναντο ἐκ τοῦ χωρίου, ἀλλὰ τελευτῶντες καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶργον αὐτοὺς οἱ Θράκες. (9) Ἐπεὶ δὲ ἀπορία πολλὴ ἦν, διεσφόντο περὶ σπονδῶν καὶ τα μὲν ἄλλα ὡμολόγητο αὐτοῖς, ἡμέρους δὲ οὐκ ἐδίδουσιν οἱ Θράκες αἰτούντων

fere trecenti: hic autem solus equitatum habebat, equites scilicet circiter quadraginta.

Et Arcades quidem, posteaquam navigia ab Heracleoti consequuti essent, primi navigarunt, ut subito Bithynos adorti, quamplurima caperent: ac ad Calpes portum, qui media prope in Thracia est, e navibus egrediuntur. Chirisophus ab ipsa statim Heracleotarum urbe iter ingressus, pedibus per regionem proficiscebatur: et posteaquam Thraciam fuisset ingressus, propter mare pergebat; erat enim infirma valetudine. Xenophon, acceptis navigiis, ad Thraciae et agri Heracleensis fines exscendit, ac per mediterraneum iter faciebat.

CAPUT III.

[In supradictis expositum quidem est, quo pacto tum summum Chirisopho imperium abrogatum, tum Graecorum exercitus divisus fuerit.] Eorum autem singuli fecerunt haec: Arcades in portum Calpes cum noctu descendissent, ad vias proximis pergunt, stadia circiter triginta a mari. Cumque illuxisset, unusquisque dux in vicum aliquem suam copiarum partem duxit: qui vero vicus amplior esse videbatur, in eum duas simul cohortes ducebant duces. Convenit et de tumultu quodam, in quem omnes congregari deberet: et, quia repente irruerant, tum mancipia multa ceperunt, tum multis ovibus potiti sunt. At Thraeces, qui fuga elapsi fuerant, se unum in locum congregabant; multi utique ex ipsis Graecorum manibus, propterea quod hi gravi armatura essent onerati, illi peltas tantum gestarent, aufugerant. Posteaquam autem erant collecti, primum Smicreli cohortem adoriebantur, qui unus e ducibus Arcadicis erat, ac jam multa cum praeda ad locum constitutum se recipiebat. Ac pugnabant quidem primum Graeci, iter simul pergentes; at in tractu torrentis cujusdam alvei hostes eos in fugam vertunt; atque tum Smicretem ipsum, tum ceteros omnes occidunt: alius etiam ducis, qui ex decem illis ducibus unus erat, cui nomen Hegesandri, octo tantum incolumes reliquerunt milites; ipse quoque Hegesander salvus evasit. Et reliqui tandem duces convenere, partim salva, partim amissa praeda. Thraeces autem, prospero hoc successu usi, se multo inclamabant, nocturne magno animo congregabantur. Ac prima luce ex omni parte circa collem, in quo castra Graeci habebant, instructi consistebant equites multi et peltastae: atque plures eodem usque confluebant, ac tuto gravis armaturae milites adoriebantur. Nam Graeci neque sagittarium habebant ullum, neque jaculatorem, neque equitem: at illi, adcurrentes et citatis equis irruentes, jaculabantur: cum vero eos invaderent Graeci, facile aufugiebant. Porro alii aliis ex locis Graecos adoriebantur; et ex his quidem multi vulnerabantur, ex illis nemo; adeo ut ex eo se loco Graeci movere non possent; imo vero Thraeces tandem eos etiam ab aqua arcebant. Cum in magna res esset difficultate, de induciis inter se colloquebantur: ac de ceteris quidem inter eos consensus est, at obsides non dedere Thra-

τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐν τούτῳ ἴσχυετο. Τὰ μὲν δὲ τῶν Ἀρχάδων οὕτως εἶχε.

10. Χειρίσφορος δὲ ἀσφαλῶς πορευόμενος παρὰ θάλατταν ἀρικνεῖται εἰς Κάλπης λιμένα. Ξενοφῶντι δὲ διὰ τῆς μεσογαίας πορευομένων οἱ ἵπποις προκαταθέοντες ἐντυγχάνουσι πρεσβύταις πορευομένοις ποι. Καὶ ἐπεὶ ἤλθισαν παρὰ Ξενοφῶντα, ἐρωτᾷ αὐτοὺς εἴ ποῦ ἤσθηται ἄλλου στρατεύματος ὄντος Ἑλληνικοῦ. (11) Οἱ δὲ εἶλεγον πάντα τὰ γεγενημένα, καὶ νῦν ὅτι πολιορκοῦνται ἐπὶ λόφου, οἱ δὲ Θρᾶκες πάντες περιεκυκλωμένοι εἰεν αὐτοὺς. Ἐνταῦθα τοὺς μὲν ἀνθρώπους τούτους ἐφυλάττεν ἰσχυρῶς, ὅπως ἡγεμόνες εἰεν ὅποι δέου σκοπούς δὲ καταστῆσας συνέλεξε τοὺς στρατιώτας καὶ εἰλεξεν, (12) Ἄνδρες στρατιῶται, τῶν Ἀρχάδων οἱ μὲν τεθνήσκουσιν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ λόφου τινὸς πολιορκοῦνται. Νομίζω δ' εἶρωγε, εἰ ἐκείνοι ἀπολοῦνται, οὐδ' ἡμῖν εἶναι οὐδαμῶς σωτηρίαν, οὗτο μὲν πολλῶν ὄντων πολέμων, οὗτο δὲ τεθαρόχκοτον. (13) Κράτιστον οὖν ἡμῖν ὡς τάχιστα βοηθεῖν τοῖς ἀνδράσιν, ὅπως εἰ εἴτι εἰσὶ σῶσι, σὺν ἐκείνοις μαχώμεθα καὶ μὴ μόνον λειφθέντες μόνον καὶ κινδυνεύομεν. (14) Νῦν μὲν οὖν στρατοπεδεύομεθα προελθόντες ὅσον ἂν δοκῇ καιρὸς εἶναι εἰς τὸ δαιτυποποιεῖσθαι ἕως δ' ἂν πορευώμεθα, Τιμασίῳ ἔρχον τοὺς ἵππους προελκυνέτω ἐφ' ὧν ἡμεῖς, καὶ σκοπεῖτω τὰ ἐμπροσθεν, ὥς μηδὲν ἡμεῖς λάθῃ. (15) Παρέπεμψε δὲ καὶ τῶν γυμνήτων ἀνθρώπων εὐζώνους εἰς τὰ πλάγια καὶ εἰς τὰ ἄκρα, ὅπως εἴ ποῦ τί πῶθεν καθορῶεν, σχημαζομένους ἐκέλευε δὲ καίεν ἅπαντα ὅτῳ ἐντυγχάνουσιν κυσίνῳ. (16) ἡμεῖς γὰρ ἀποδράντες μὲν ἂν οὐδαμῶς ἐνθινοὶ πολλὰ μὲν γὰρ, ἔργα, εἰς Ἡράκλειαν πάλιν ἀπιέναι, πολλὰ δὲ εἰς Χρυσόπολιν διαλθεῖν· οἱ δὲ πολέμοιοι πληροῖον εἰς Κάλπης δὲ λιμένα, ἐνθα Χειρίσφορον εἰκάζομεν εἶναι, εἰ σώσεται, ἐλαχίστη ὁδός. Ἀλλὰ ὅθ' ἐκεῖ μὲν οὕτε πλοῖα ἔστιν οἷς ἀποπλευρούμεθα μένουσι τε αὐτοῦ οὐδὲ μίαν ἡμέραν ἔστι τὰ ἐπιτήδεα. (17) Τῶν δὲ πολιορκουμένων ἀπολογισμένων σὺν τοῖς Χειρίσφορον μόνους κἀκίον ἔστι διακινδυνεύειν ἢ τῶνδε σωθέντων πάντας εἰς ταῦτον ἐλθόντας κοινῇ τῆς σωτηρίας ἔρχειν. Ἀλλὰ γὰρ παρασκευαζομένους τὴν γνώμην πορεύεσθαι ὥς νῦν ἡ εὐχλεῶς τελευτήσῃ ἔστιν ἡ καλλίστη ἐργασθῆναι Ἑλλήνας τοσούτους σώσαντας. (18) Καὶ ὁ θεὸς ἴσως ἄγει οὕτως, ὃς τοὺς μεγαληγορήσαντας ὡς πλέον φρονούντας ταπεινώσαι βούλεται, ἡμεῖς δὲ τοὺς ἀπὸ θεῶν ἀρρομένους ἐντιμωτέρας ἐκείνων καταστήσαι. Ἀλλ' ἐπειθεὶ γὰρ καὶ πρὸς ἔργον τὸν νοῦν, ὥς ἂν τὸ παραγγελλόμενον δύνῃσθε ποιεῖν.

19. Ταῦτ' εἰπὼν ἤγειτο. Οἱ δ' ἵπποις διασπειρόμενοι ἐφ' ὅσον καλῶς εἶχεν ἕκαστον ἢ ἐβάδιζον, καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπιπαρόντες κατὰ τὰ ἄκρα ἕκαστον πάντα ὅσα καύσιμα εἴρωον, καὶ ἡ στρατιὰ δὲ, εἴ τιτι παραλειπομένων ἐντυγχάνουσιν ὥστε πᾶσα ἡ χώρα αἵεσθαι ἐδοκεῖ καὶ τὸ στρατεύμα πολλὸ εἶναι. (20) Ἐπεὶ δὲ ὥρα ἦν κατεστρατοπεδεύσαντο ἐπὶ λόφον ἐκδόντες, καὶ τὰ

ces, quos Græci postulabant; sed hac in parte habebatur. Et Arcadum quidem ita se res habebant.

Chrisophus autem tunc propter mare pergens, ad Calpes portum pervenit. Xenophontem per mediterraneum iter faciente, equites ipsius ante reliquas copias procurrentes in senes aliquo proficiscentes incidunt. Cumque ad Xenophontem ducti essent, interrogat ille eos an alias aliubi Græcas esse copias sensissent. Illi omnia, quæ acciderant, narrant, atque nunc jam eas in colle obsideri, Thracasque universos eas undique cinxisse. Ibi tum homines illos diligenti custodia adservabat, ut ubi opus esset itineris sibi duces essent: cumque speculatores constitueret, milites convocavit, atque orationem hanc habuit: « Arcadum alii, milites, perierunt, reliqui quodam in colle obsidentur. Et ipse quidem arbitrator, si illi fuerint deleti, nullam nobis salutem fore, cum tanta sit hostium multitudo, tantaque confidentia. Quapropter optime nos facturos arbitrator, si viris opem quam celerrime feremus; ut si adhuc sint incolumes, una cum ipsis dimicemus, ac non, soli relictī, soli etiam prælii aleam subeamus. Itaque jam castra metemur, tantisper progressi, dum cernendi tempus esse visum fuerit: quamdiu vero pergemus, Timasion cum equitibus antecedit ita ut nos observet, atque ea speculetur quæ ante nos erunt, ut nihil nos lateat. » Misit etiam ex armatura levi homines expeditos ad latera montiumque juga, ut, si quid ulla ex parte conspicerent, sibi significarent: jussit autem eos quidquid offenderent, quod exuri posset, exurere. « Nec enim fieri poterit, ait, ut usquam gentium fuga evadamus ex hoc loco: longum, ait, habituri simus iter, si Heracleam redeamus, longum etiam, si Chrysopolin contendamus; porro hostes a nobis prope absunt; ad Calpes vero portum, ubi nunc esse Chrisophum arbitramur, si quidem incolomis eo pervenit, via brevissima est. At enim istæ neque sunt naves, quibus avehamur; et ibi manentibus ne unum quidem in diem suppetet commeatus. Ceterum pereuntibus iis qui nunc obsidentur, minus expedit cum solis Chrisophi copiis belli aleam subire, quam, conservatis hisce, omnes in eundem locum congressos saluti communiter consulere. Enimvero sic compatis animis nobis pergendum est, ut statuamus hoc tempore vel gloriose occumbendum esse, vel præclarissimum facinus obeundum, cum tot Græcos servaverimus. Atque deus forsitan ipse rem huc deducit, qui magna loquutos, quasi prudentia præcellerent, deprimere vult; nos vero, qui a diis rerum agendarum initium ducimus, illis clariores reddere. Sed jam sequi vos oportet et animum attendere, ut quidquid imperatum fuerit exsequi possitis. »

Hæc loquutus, præcedebat. At equites hinc inde sparsiquousque commodum esset, incendebant omnia quæ vadebant. Et peltastæ cum in ardua loca evasissent, quæcumque exui posse viderent, incendebant omnia; quod et exercitus sane faciebat, si quid ab iis quod relictum esset offunderet: adeo ut regio tota ardere, et ingens exercitus esse videretur. Posteaquam tempus esset, consensu colle quo-

τι τῶν πολεμίων πυρὰ ἑώρων, ἀπείχον δὲ ὡς τετταράχοντα σταδίους, καὶ αὐτοὶ ὡς ἐδύναντο πλείστα πυρὰ ἔκαιον. (21) Ἐπεὶ δὲ ἐδείκνησαν τάχιστα, παρηγγέλθη τὰ πυρὰ κατασθενύναι πάντα. Καὶ τὴν μὲν νύκτα φυλακὰς ποιησάμενοι ἐκάθευδον· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ προσεΐμενοι τοῖς θεοῖς, (καὶ) συνταξάμενοι ὡς εἰς μάχην ἱπορεύοντο ἢ ἐδύναντο τάχιστα. (22) Τιμασίῳ δὲ καὶ οἱ πειεῖς ἔχοντες τοὺς ἡγεμόνας καὶ προελαύνοντες ἐλάνθανον αὐτοὺς ἐπὶ τῷ λόφῳ γενόμενοι ἔνθα ἐπολιορχοῦντο οἱ Ἕλληνες. Καὶ οὐχ ὁρῶσιν οὔτε φιλιον στρατεύμα οὔτε πολέμιον, καὶ ταῦτα ἀπαγγέλλουσι πρὸς τὸν Ξενοφῶντα καὶ τὸ στρατεύμα, γράδια δὲ καὶ γερόντια καὶ πρῶτα ὀλίγα καὶ βοὺς καταλελειμμένους. (23) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον θαῦμα ἦν τί εἴη τὸ γεγενημένον, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν καταλελειμμένων ἐπυνθάνοντο ὅτι οἱ μὲν ὁρᾶς εὐθὺς ἀφ' ἐσπέρας ὥχοντο ἀπίοντες, ἔωθεν δὲ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἔρασαν οἴχεσθαι· ὅπου δὲ οὐκ εἰδέναι.

24. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἀμφὶ Ξενοφῶντα, ἐπεὶ ἤρστησαν, συσχευασάμενοι ἱπορεύοντο, βουλόμενοι ὡς τέχιστα συμμῆξαι τοῖς ἄλλοις εἰς Κάλπης λιμένα. Καὶ πρεσβύτεροι ἑώρων τὸν στίβον τῶν Ἀρχάδων καὶ Ἀχαιῶν κατὰ τὴν ἐπὶ Κάλπης ὁδόν. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο εἰς τὸ αὐτό, ἄσμενοι τε εἶδον ἀλλήλους καὶ ἡσπάζοντο ὥσπερ ἀδελφούς. (25) Καὶ ἐπυνθάνοντο οἱ Ἀρχάδες τῶν περὶ Ξενοφῶντα τί τὰ πυρὰ κατασβέσειαν· ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἔρασαν, ὥς μὲν ἡμᾶς τὸ μὲν πρῶτον, ἐπειδὴ τὰ πυρὰ οὐχ ἐωρῶμεν, τῆς νυκτὸς ἤζειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ οἱ πολέμιοι δὲ, ὡς γε ἡμῖν ἐδόκουν, τοῦτο δέισαντες ἀπῆλθον· σχεδὸν γὰρ ἀμφὶ τοῦτον τὸν χρόνον ἀπῆσαν. 26. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀφίκεσθε, ὃ δὲ χρόνος ἐξῆκεν, ὥς μὲν ἡμᾶς πυθομένους τὰ παρ' ἡμῖν φοβηθέντας οἴχεσθαι ἐπὶ θάλατταν· καὶ ἐδόκεῖ ἡμῖν μὴ ἀπολείπεσθαι ἡμῶν. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς διῦρο ἱπορεύθημεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἠυλίζοντο ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ πρὸς τῷ λιμένι. Τὸ δὲ χωρίον τοῦτο δ καλεῖται Κάλπης λιμὴν ἔστι μὲν ἐν τῇ Θράκῃ τῇ ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἀρξάμενη δὲ ἡ Θράκη αὕτη ἐστὶν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Πόντου μέχρι Ἡρακλείας ἐπὶ δεξιὰ εἰς τὸν Πόντον εἰσπλύνει. (2) Καὶ τριῆρεϊ μὲν ἐστὶν εἰς Ἡράκλειαν ἐκ Βυζαντίου κώπαις ἡμέρας μᾶλα μακρὰς πλοῦς· ἐν δὲ τῷ μέσῳ ἄλλη μὲν πόλις οὐδεμία οὔτε φίλια οὔτε Ἕλληνις, ἀλλὰ Θράξες Βιθυνοὶ· καὶ οὗς ἂν λάβωσι τῶν Ἑλλήνων ἐκπίπτοντας ἢ ἄλλως πως δεινὰ ὑβρίζειν λέγονται τοὺς Ἕλληνας. (3) Ὁ δὲ Κάλπης λιμὴν ἐν μέσῳ μὲν κεῖται ἐκατέρωθεν πλεόντων ἐξ Ἡρακλείας καὶ Βυζαντίου, ἔστι δ' ἐν τῇ θαλάττῃ προκείμενον χωρίον, τὸ μὲν εἰς τὴν θάλατταν καθήκον αὐτοῦ πέτρα ἀπορρώξ, ὕψος ὅση ἐλάχιστον οὐ μείον εἰκοσιν ὀργυῶν, δὲ δὲ αὐτὴν ὃ εἰς τὴν γῆν ἀνήκων τοῦ χωρίου μάλιστα

ΞΕΝΟΦΩΝ.

dam castra metabantur, cum et hostium ignes cernerent (nam ab iis tantum quadraginta fere stadia aberant), et ipsi quam poterant plurimos accenderent ignes. Cum primum coenassent, mandatum est ut ignes omnes exstinguerent. Ac per noctem quidem constitutis excubiis somno se dabant : prima vero luce deos comprecati, et structis ordinibus tanquam si ad pugnam mox ineundam se pararent, quam poterant celerrime pergebant. At Timasion equitesque, qui habebant apud se duces itineris, et ante ceteras copias perrexerant, prius in collem, ubi Græci obsessi erant, evaserunt, quam eo se pervenisse animadverterent : neque hic vel socias copias, vel hostiles vident (eaque ipsa Xenophonti et universo exercitui mox significant), sed aniculas tantum quasdam et vetulos, atque oves paucas, et boves relictos. Et primum quidem iis miraculo res erat, quid accidisset nescientibus : postea de relictis illis sciscitando comperiunt Thracas primo statim vespere discessisse ; atque mane Græcos etiam abiisse dixerunt ; quo vero abierint, se nescire.

Hæc cum Xenophon ejusque milites audivissent, posteaquam pransi essent, vasis collectis pergebant ; quippe qui cuperent quam celerrime se cum ceteris Græcis apud Calpes portum conjungere. Ac dum pergerent, Arcadum Achæorumque vestigia in ea quæ ad Calpen tendebat via cernebant. Posteaquam in unum locum pervenissent, læti se mutuo adspexere, ac tanquam fratres se invicem amplexi sunt. Atque Arcades ex Xenophontis militibus sciscitabantur quamobrem ignes exstinxissent : nam primum arbitrabamur, inquit Arcades, cum ignes non jam amplius usquam videremus, vos noctu in hostes invasuros : hostesque adeo, uti quidem nobis suspicari videbantur, id veriti discessere : nam id temporis fere abierunt. At cum non veniretis, et tempus jam præterisset, putabamus vos, posteaquam rerum nostrarum statum cognovissetis, metu permotos ad mare fuga abiisse : atque adeo visum fuit nobis dandam esse operam ut a vobis non abessemus. Sic itaque nos etiam huc perreximus.

CAPUT IV.

Et hoc quidem die ibi in litore propter portum commorati sunt. Ceterum is locus, qui Calpes portus dicitur, situs est in Thracia Asiatica : hæc autem Thracia ducto ab ostio Ponti initio ad Heracleam usque pertinet, in Pontum naviganti ad dextram sita. Et e Byzantio quidem in Heracleam tantum est itineris, quantum confici trireme, quæ remis agatur, die potest longissimo : in medio nulla neque socia, neque Græca civitas est, sed soli Thraces Bithyni : et quoscunque Græcos ceperint sive in litus ejectos, sive quo alio casu eo delatos, crudelem in modum eos tractare dicuntur. Calpes vero portus, si qui Heraclea et Byzantio navigant, utrinque in medio situs est : locus ipse in mare porrigitur, cujusque adeo pars ea quæ ad mare pertinet, petra est prærupta, altitudine, qua minima est, non minori viginti orgyis : cervix loci quæ ad terram pertingit, est qua-

τεττάρων πλῆθρον τὸ εὖρος· τὸ δ' ἐντὸς τοῦ αὐχένος χωρίον ἱκανὸν μυρίαὶ ἀνθρώποις οἰκῆσαι. (4) Λιμὴν δ' ἔπ' αὐτῇ τῇ πέτρᾳ τὸ πρὸς ἐσπέραν ἀνιχθὼν ἔχον. Κρήνη δὲ ἡδὲς ὕδατος καὶ αὐθιγὸς θέουσα ἐπ' αὐτῇ τῇ θαλάττῃ ὑπὸ τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ χωρίου. Ξύλα δὲ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, πάντο δὲ πολλὰ καὶ καλὰ ναυπηγέσματα ἐπ' αὐτῇ τῇ θαλάττῃ. (5) Τὸ δὲ ὄρος τὸ ἐν τῇ λιμένι εἰς μεσόγειαν μὲν ἀνέκει ὅσον ἐπὶ εἴκοσι σταδίους, καὶ τοῦτο γεῶδες καὶ αἰθρον· τὸ δὲ παρὰ θαλάτταν πλεον ἢ ἐπὶ εἴκοσι σταδίους ὁσὺ πολλοὶς καὶ παντοδαποῖς καὶ μεγάλαις ξύλοις. (6) Ἡ δὲ αἰθρὰ γῆρα καλὴ καὶ πολλή, καὶ κῶμαι ἐν αὐτῇ εἰσι πολλαὶ καὶ οἰκουμέναι· εὖροι γὰρ ἡ γῆ καὶ κριθὰς καὶ πυρὸς καὶ ὅσπρια πάντα καὶ μέλιτος καὶ σῆσχα καὶ σῶκα ἀρχαῖοντα καὶ ἀμπέλους πολλὰς καὶ ἡδυσμένους καὶ τὰλλα πάντα πλὴν ἐλαῶν. (7) Ἡ μὲν γῆρα ἦν τοιαύτη. Ἑσκήρουν δὲ ἐν τῇ αἰγίᾳ πρὸς τῇ θαλάττῃ· εἰς δὲ τὸ πόλισμα ἂν γενόμενοι οὐκ ἐβούλοντο στρατοπεδεύεσθαι, ἀλλὰ ἐδόκει καὶ τὸ εἶναι ἐνταῦθα ἐξ ἐπιβουλῆς εἶναι, βουλομένων τινῶν κατακίσειν πόλιν. (8) Τῶν γὰρ στρατιωτῶν οἱ πλείστοι ἦσαν οὐ σπάνει βίον ἐκπεπαιευκότες ἐπὶ ταύτῃ τῇ μισθοφορᾷ, ἀλλὰ τὴν Κύρου ἀρετὴν ἀκούοντες, οἱ μὲν καὶ ἄνδρας ἄγοντες, οἱ δὲ καὶ προσανηλωκότες χρήματα, καὶ τούτων ἕτεροι ἀποδεδορκότες πατέρας καὶ μητέρας, οἱ δὲ καὶ τέκνα καταλιπόντες ὡς χρήματ' αὐτοῖς καταμένοντι ἥζοντες πάλιν, ἀκούοντες καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρὰ Κύρῳ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ πράττειν. Τοιοῦτοι οὖν ὄντες ἐπόρουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα σώζεσθαι.

9. Ἐπειδὴ δὲ ὑστερὰ ἡμέρα ἐγένετο τῆς εἰς ταῦτον συνόδου, ἐπ' εἰσοδῷ εὐρέτω Ξενοφῶνι ἀνάγκη γὰρ ἦν ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεα ἐξάγειν ἐπαινοὶ δὲ καὶ τοὺς νεκροὺς θάπτειν. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ καλὰ ἐγένετο, εἶποντο καὶ οἱ Ἀρχαῖδες, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς τοὺς πλείστους ἐνθαπερ ἔπεσον ἐκαστοὺς ἑκάβαν· ἥδη γὰρ ἦσαν πεμπταῖοι καὶ οὐχ ὅσον τε ἀνακρεῖν ἐτι ἦν· ἐνίοις δὲ τοὺς ἐκ τῶν ὁδῶν συναναγκάσαντες εἴλκυν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς εὐδύναντο κάλλιστα· οὓς δὲ μὴ εὐρίσκον κενωτάριον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ στεγάνους ἐπέθεσαν. (10) Ταῦτα δὲ ποιήσαντες ἀνεχώρησαν ἐπὶ τὸ στρατοπέδον. Καὶ τότε μὲν δευπνήσαντες ἐκοιμήθησαν. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ συνήλθον οἱ στρατιῶται πάντες· συνῆγε δὲ μέγιστα Ἀγασίας τε Στυμφάλιος λοχαγός καὶ Ἱερώνυμος Ἡλείος λοχαγός καὶ οἱ ἄλλοι οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἀρχαίων. (11) Καὶ δόγμα ἐποίησαντο, ἂν τις τοῦ λοιποῦ μνησθῇ ὄλκα τὸ στράτευμα ποιεῖν, θανάτῳ αὐτὸν τιμωροῦσθαι, καὶ κατὰ γῆρα ἀπέναι ἥπερ πρόσθεν εἴη· τὸ στράτευμα καὶ ἄρχαι τοὺς πρόσθεν στρατηγούς· καὶ Χειρίσφορος μὲν ἥδη τετελευτήκει φάρμακον πῶν πυρέττων· τὰ δ' ἐκείνου Νέων Ἀσινάιος παρέλαβε.

12. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναστὰς εἶπε Ξενοφῶν, Ὁ ἄνδρες στρατιῶται, τὴν μὲν πορείαν, ὡς εἴοικε, ὅλγον ὅτι πῆξ' ποιήσων· οὐ γὰρ ἐστὶ πλοῖα· ἀνάγκη δὲ πορεύεσθαι ἥδη· οὐ γὰρ ἐστὶ μένουσι τὰ ἐπιτήδεα. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ἔφη, θυσόμεθα· βλάς δὲ δεῖ παρασκευάζεσθαι

tuor admodum plethrorum latitudine : tractus autem intra cervicem tantus est, ut hominibus decies mille habitacula praeberet possit. Portus sub ipsa petra situs est, cuius litus ad occasum vergit. Est ibidem et dulcis ac uberis aquifons, qui propter ipsum mare sic habetur, ut sub huius tamen loci potestate sit. Sunt et ligna, cum multa quidem alia, tum vero plurima pulcherrimaeque, iuxta ipsum mare, quae sunt navibus fabricandis idonea. Mons, qui est in portu, in mediterranea se porrigit, ad viginti circiter stadia, estque adeo terrenus idem et lapidum expertus; qua vero mare respicit, amplius viginti stadia, multis et omnis generis arboribus fisdemque magis densus est. Reliqua regio amena est et ampla: atque vici sunt in ea multi frequentesque incolis: fert enim terra et hordeum, et triticum, et omnia legumina, et panicum, et sesamum, et ficus satis multas, multas etiam vites vini suavis feraces, ceterasque plantas omnes, extra unas oleas. Huiusmodi ea regio erat. Milites autem in litore propter mare tabernacula collocabant: in ea parte vero, quae facile locum datura esset ubi condecere, castra locare volebant; quin ipsi vel hoc insidiosum factum videbatur, quod eo loci venissent, quae civitatem condere aliqui ibi vellent. Nam maxima pars militum non adducta rerum ad vitam necessariorum inopia, ad hoc capienda e Graecia navigaverant, sed quod Cyri virtutem auditione acceperant, alii viros etiam secum duxerant, ad i etiam facultates consumpserant, ex his alii a patribus et matribus auferant, liberos etiam alii deseruerant, utpote qui, opes ubi ipsis comparassent, redituros se sperabant; cum audissent alios quoque qui cum Cyro essent multa sibi bona acquirere. Cum eo essent animo milites, in Graeciam incolumes redire cupiebant.

Ubi altera dies illuxit, ex quo eundem in locum conveniant, de educendis copiis Xenophon exa consulabat (necesse enim erat ad comineatus eas educere); de mortuis etiam sepeliendis cogitabat. Cumque pulchre litatum esset, Arcades quoque sequuti sunt, et mortuos, plerosque iis quidem quibus ceciderant locis, singulos sepelierunt (jam enim dies ibi quinque jacuerant, neque adeo fieri potuerat ut eos tollerent); at nonnullos quos e viis congerserant, pro suis facultatibus quam poterant honestissime sepelierunt: iis autem, quos non reperiebant, cenotaphium magnum struere coronasque imposuere. His factis, ad castra reverterunt. Et ibi tum cena sumpta quieti se dederunt: postridie autem milites universi convenerunt (eos autem in primis Agasias Stymphalius cohortis ductor, cohortis ductor etiam Hieronymus Eleus, alique ex Arcadibus natu maximi coegerunt), et decretum fecerunt, ut si quis deinceps distrahendi exercitus mentionem faceret, morte is multaretur; ut item in eum redirent ordinem, quem antea tenuerat exercitus, et cum imperio essent illi, qui prius duces extitissent. Obierat jam diem supremum Chiriosophus, poto medicamento, cum febris laboraret; atque ejus partes obtinebat Neon Asineus.

Post haec cum exsurrexisset Xenophon, « Iter nobis, milites, inquit, pedibus nimum, uti videtur, faciendum est. neque enim ulla nobis sunt navigia. Jam vero iteri facere necesse est; neque enim hic manentibus suppetit comineatus. Quaneobrem nos quidem hostias mactabimus, vos

ὡς μυχούμενους εἴ ποτε καὶ ἄλλοτε· οἱ γὰρ πολέμιοι ἀντιπαρῆρχασιν. (13) Ἐκ τούτου ἐθύοντο οἱ στρατηγοί, μάντις δὲ παρῆν Ἀρηξίων Ἀρκάς· ὁ δὲ Σιλανὸς ὁ Ἀμβρακιώτης ἤδη ἀποδεδράκει πλοῖον μισθωσάμενος ἐξ Ἡρακλείας. Θυομένους δὲ ἐπὶ τῇ ἀφόδῳ οὐκ ἐγίγνωτο τὰ ἱερά. (14) Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἐπαύσαντο. Καί τινες ἐτολμων λέγειν ὡς ὁ Ξενοφῶν βουλόμενος τὸ χωρίον οἰκίσαι πέπεικε τὸν μάντιν λέγειν ὡς τὰ ἱερά οὐ γίγνεται ἐπὶ ἀφόδῳ. (15) Ἐντεῦθεν κηρύξας τῇ αὐρίῳ παρεῖναι ἐπὶ τὴν θυσίαν τὸν βουλόμενον, καὶ μάντις εἴ τις εἴη, παραγγείλας παρεῖναι ὡς συνθεσόμενον τὰ ἱερά, ἔθυσ· καὶ ἐνταῦθα παρῆσαν πολλοί. (16) Θυομένῳ δὲ πάλιν εἰς τρίς ἐπὶ τῇ ἀφόδῳ ὡς ἐγίγνωτο τὰ ἱερά. Ἐκ τούτου χαλεπῶς εἶχον οἱ στρατιῶται· καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπεν ἂ ἔχοντες ἔλθον, καὶ ἀγορὰ οὐδεμία παρῆν.

17. Ἐκ τούτου ξυνελθόντων εἶπε πάλιν Ξενοφῶν, ὁ ἄνθρωπος, ἐπὶ μὲν τῇ πορείᾳ, ὡς ὁρᾶτε, τὰ ἱερά οὐπω γίγνεται· τῶν δ' ἐπιτηδείων δρῶν ὑμᾶς δεομένους· ἀνάγκη οὖν μοι δοκεῖ εἶναι θύεσθαι περὶ αὐτοῦ τούτου. (18) Ἀναστὰς δὲ τις εἶπε, Καὶ εὐχόμενος ἄρα ἡμῖν οὐ γίγνεται τὰ ἱερά· ὡς γὰρ ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου χθὲς ἔχοντος πλοίου ἤκουσα τίνος ὅτι Κλέανδρος ὁ ἐκ Βυζαντίου ἀρμυστής μέλλει ἔξειν πλοῖα καὶ τριήρεις ἔχων. (19) Ἐκ τούτου δὲ ἀναμένειν μὲν πᾶσιν ἰδοῦμαι ἐπὶ δὲ τὰ ἐπιτήδεια ἀνάγκη ἦν εἶναι. Καὶ ἐπὶ τούτῳ πάλιν ἐθύετο εἰς τρίς, καὶ οὐκ ἐγίγνωτο τὰ ἱερά. Καὶ ἤδη καὶ ἐπὶ σκηνὴν ἰόντες τὴν Ξενοφῶντος ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεια. Ὁ δ' οὐκ ἂν ἐξη ἐξαγαγεῖν μὴ ἡννομένων τῶν ἱερῶν.

20. Καὶ πάλιν τῇ ὑστεραίᾳ ἐθύετο, καὶ σχεδὸν τι πᾶσα ἡ στρατιὰ διὰ τὸ μέλειν ἅπασιν ἐκυκλοῦντο περὶ τὰ ἱερά· τὰ δὲ θύματα ἐπελελειπέ. Οἱ δὲ στρατηγοὶ εἶχον μὲν οὐ, συνεκάλεσαν δέ. (21) Εἶπεν οὖν Ξενοφῶν, Ἰσως οἱ πολέμιοι συνελεγεμένους εἰσὶ καὶ ἀνάγκη μάχεσθαι· εἰ οὖν καταλιπόντες τὰ σκεύη ἐν τῇ ἐρμυνῇ ἡμῶν ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένοι ἴομεν, ἴσως ἂν τὰ ἱερά μᾶλλον προχωροῖ ἡμῖν. (22) Ἀκούσαντες δ' οἱ στρατιῶται ἀνέκραγον ὡς οὐδὲν δεόν ἐς τὸ χωρίον ἔχειν, ἀλλὰ θύεσθαι ὡς τάχιστα. Καὶ πρόβατα μὲν οὐκέτι ἦν, βοῦς δὲ ὑπὸ ἀμάξης πριάμενοι ἐθύοντο· καὶ Ξενοφῶν Κλεάνδρος ἐδεήθη τοῦ Ἀρχάδος προθυμείσθαι εἰ τι ἐν τούτῳ εἴη. Ἄλλ' οὐδ' ὡς ἐγένετο.

23. Νῦν δὲ ἦν μὲν στρατηγὸς κατὰ τὸ Χειρισόφου μέρος, ἐπὶ δὲ ἑώρα τοὺς ἀνθρώπους ὡς εἶχον δεινῶς· ἡ ἐνδεία, βουλόμενος αὐτοῖς χαρίζεσθαι, ἐδῶν τινα ἄνθρωπον Ἡρακλεώτην, ὃς ἐξη κώμας ἐγγὺς εἶδέναι ὅθεν εἴη λαβεῖν τὰ ἐπιτήδεια, ἐκήρυξε τὸν βουλόμενον εἶναι ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ὡς ἡγεμόνος ἐσομένου. Ἐξέρχονται δὲ σὺν δορατίοις καὶ ἀσχοῖς καὶ θυλάκοις καὶ ἄλλοις ἀγγείοις εἰς διςχιλίους ἀνθρώπους. (24) Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἐν ταῖς κώμας καὶ διεσπείροντο ὡς ἐπὶ τὸ λαμβάνειν ἐπιτίπουσιν αὐτοῖς οἱ Φαρναβάζου ἵππεις πρόβατα· βεβοηθηκότες γὰρ ἦσαν τοῖς Βιθυνίοις, βουλόμενοι

autem, si unquam alias, sic vosmet comparetis oportet, ut quibus pugnandum sit: nam animos receperunt hostes. » Ibi tum hostias mactabant duces, quibus vates aderat Arexion Arcas: nam Silanus Ambraciotēs jam navigio conducto ex Heraclea aufugerat. Ipsis autem de discessu hostias consulētibz exta non erant læta. Quapropter hoc die quieverunt. Ac quidam audebant dicere Xenophontem, præ studio coloniam eo in loco collocandi, vati persuasisse, ut de discessu exta non fuisse læta diceret. Mox deinde Xenophon cum præconis voce edixisset, ut crastino die sacrificio, quicumque vellet, interesset, et, si qui esset in exercitu vates, ut adesset, exta quo simul inspiceret, denuntiasset, hostias cædebat; atque ibi aderant multi. Cumque rursus ter hostias de discessu consuleret, exta non erant læta. Ibi tum milites molesti, adsciebantur; nam commeatus ille, quem secum huc profecti attulerant, eos defecit, neque forum ullum rerum venalium præsto erat.

Hic cum convenissent, ita rursus loquutus est Xenophon: Necdum felicia, milites, ad iter, uti videtis ipsi, sunt exta: at commeatu vos egere video: quapropter necesse est, mea quidem sententia, hac ipsa de re deos consulere. Et surgens quidam, Consentaneum utique est, inquit, nos non posse litare: nam ut ego de quodam audiui, qui casu navigium huc heri adpulerat, Cleander, qui est Byzantii præfectus, cum navigiis ac triremibus venturus est. Ibi tum visum quidem est omnibus exspectandum esse; necessario tamen ad commeatus parandos exeundum erat: atque hac de re rursus ter mactatæ erant hostiæ, neque tamen læta fuerunt exta: et jam milites, cum ad Xenophontis tabernaculum accessissent, commeatus se non habere aiebant. At ille se educturum eos negabat, nisi perlitatum esset.

Ac postridie rursus mactatæ erant hostiæ, atque totus fere exercitus, propterea quod omnibus res curæ esset, spisso orbe sacra circumsteterunt: jamque eos defecerant hostiæ. At duces eos non eduxerunt quidem, sed tamen convocarunt: quare Xenophon, Fortassis, ait, collecti sunt hostes, ac pugnare necesse est: si ergo relictis sarcinis in loco hoc munito, tanquam ad pugnam instructi progrediamur, fortasse magis exta feliciter nobis cesserint. Hoc cum milites audiissent, exclamabant nihil esse, quamobrem eum in locum duceret, sed quam celerrime sacrificandum esse. Ac oves sane non jam amplius erant ullæ, atque adeo boves quos de plastro emerant mactabant: et Xenophon Cleonorem Arcadem orabat ut alacri esset ad omnia paranda animo, si quid hoc in sacrificio boni extaret. Verum ne sic quidem perlitatum est.

Ceterum Neon dux erat in Chrisophi locum suffectus: is autem ubi misere premi homines inopia videbat, quod iis gratificari volebat, cum Heracleotam quandam reperisset, qui se diceret vicos nosse prope ab ipsis, unde commeatus petere liceret, per præconem pronuntiavit ut, quicumque vellet, ad commeatus parandos exiret secum, ut qui se ducem ipsis præbiturus esset. Ibi sane homines fere bis mille cum spiculis, et utribus, et saccis, aliisque vasis excurrunt. Cumque in vicos pervenissent, ac jam hinc inde capiendi commeatus causa se spargerent, primi eos Pharnabazi equites invadunt: nam hi Bithynis opem laturo venerant;

σὺν τοῖς Βιθυνοῖς, εἰ δύναντο, ἀποκολλῶσαι τοὺς Ἑλληνας μὴ εἰσεῖν εἰς τὴν Φρυγίαν· οὗτοι οἱ ἱππεῖς ἀποκτείνουσι τῶν ἀνδρῶν οὐ μείων πεντακοσίους· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνέφυγον. (25) Ἐκ τούτου ἀπαγγέλλει τις ταῦτα τῶν ἀποπεφευγόντων εἰς τὸ στρατόπεδον. Καὶ Ξενοφῶν, ἐπειδὴ οὐκ ἐγεγένητο τὰ ἱερὰ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, λαβὼν βοὴν ὑπὸ ἀμάξης, οὐ γὰρ ἦν ἄλλα ἱερεῖα, σφαγισάμενος ἐβούθει καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μέγροι τριάκοντα ἐτῶν ἅπαντες. (26) Καὶ ἀναλαβόντες τοὺς λοιποὺς ἀνδρας εἰς τὸ στρατόπεδον ἀφικνουσιν. Καὶ ἤδη μὲν ἀμφὶ ἡλίου δυσμᾶς ἦν καὶ οἱ Ἕλληνες μάλ' ἀθύρματα ἐργάτες ἐδειπνοποιοῦντο, καὶ ἐξαπίνης διὰ τῶν λασιῶν τῶν Βιθυνῶν τινες ἐπιγενόμενοι τοῖς προφύλαξι τοὺς μὲν κατέκτανον τοὺς δὲ ἐδίωξαν μέγροι εἰς τὸ στρατόπεδον. (27) Καὶ κραυγῆς γενομένης εἰς τὰ ὅπλα πάντες ἐδραμον οἱ Ἕλληνες· καὶ διώκειν μὲν καὶ κινεῖν τὸ στρατόπεδον νυκτὸς οὐκ ἀσφαλὲς ἐδόκει εἶναι· θαῖς γὰρ ἦν τὰ χωρία· ἐν δὲ τοῖς ὅλοις ἐνυκτέρευον φυλαττόμενοι ἱκανοὶ φύλαξι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τὴν μὲν νύκτα οὕτω διήγαγον· ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ οἱ στρατιῶται εἰς τὸ ἐρυμνὸν χωρίον ἤρουντο· οἱ δὲ εἰποντο ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκεύη. Πρὶν δὲ ἀρίστου ἔσθαι εἶναι ἀπετόρρευσαν, καὶ εἰσόδος ἦν εἰς τὸ χωρίον, καὶ ἀπεσταύρωσαν ἅπαν, καταλιπόντες τρεῖς πύλας. Καὶ πλοῖον ἐξ Ἑρακλείας ἤκεν ἄλκιρα ἄγρον καὶ ἱερεῖα καὶ οἶνον. (2) Πρῶτ' ὁ ἀναστὰς Ξενοφῶν ἐβούτε ἐπεζῶδια, καὶ γίγνεται τὰ ἱερὰ ἐπὶ τοῦ πρώτου ἱερείου. Καὶ ἤδη τέλος ἐρχόντων τῶν ἱερῶν ὄρᾳ αὐτὸν αἰσιῶν ὁ μάντις Ἀρεξίων Παρθάσιος, καὶ ἡγεῖσθαι κελεύει τὸν Ξενοφῶντα. (3) Καὶ διαβάντες τὴν τάφρον τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ ἐκέρηξαν ἀριστήσαντας· ἐξίεναι τοὺς στρατιώτας σὺν τοῖς ὅλοις, τὸν δὲ ὄρῳ καὶ τὰ ἀνδράποδα αὐτοῦ καταλιπεῖν. (4) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι πάντες ἐξήσαν. Νέων δὲ οὐκ ἐδόκει γὰρ κάλλιστον εἶναι τοῦτον φύλακα καταλιπεῖν τῶν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου. Ἐπεὶ δ' οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ἀπέλειπον αὐτοὺς, αἰσχυρόμενοι μὴ ἐξέπεσθαι τῶν ἄλλων ἐξόντων, κατέλιπον αὐτοῦ τοὺς ὑπὲρ πέντε καὶ τετραράκοντα ἔτη. Καὶ οὗτοι μὲν ἔμενον, οἱ δ' ἄλλοι ἐπορεύοντο. Πρὶν δὲ πεντεκαίδεκα στάδια διεληλυθένει ἐνέτυχον ἤδη νεκροῖς· καὶ τὴν οὐρὰν τοῦ κέρατος ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους φανέντας νεκροὺς ἔθαπτον πάντας ὁπόσους ἐπελάμβανεν τὸ κέρα. (6) Ἐπεὶ δὲ τοὺς πρώτους ἔθαψαν, προαγαγόντες καὶ τὴν οὐρὰν αὐτοῖς ποιησάμενοι κατὰ τοὺς πρώτους τῶν ἀτάφων ἔθαπτον τὸν αὐτὸν τρόπον ὁπόσους ἐπελάμβανεν ἡ στρατιά. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ὁδὸν ἤκον τὴν ἐκ τῶν κοιλῶν, ἐνθα ἔκειντο ἀήροί, συνενεγόντες αὐτοὺς ἔθαψαν.

7. Ἦδη δὲ πέρα μεσούσης τῆς ἡμέρας προαγαγόντες τὸ στρατόπευμα ἐξοὶ τῶν κοιλῶν ἐλαμβάνον τὰ ἐπιτήδεα

quippe qui cum Bithynis conjuncti, si possent, Græcos avertere volebant, ne Phrygiam ingrederentur. Equites illi ex Græcis non pauciores quingentis trucidant; atque reliqui in montem se fuga recipiebant. Mox deinde eorum, qui fuga evaserant, aliquis hæc in castra renuntiat. Et Xenophon, quoniam eo die perlitatum non fuerat, sumptum de plastro bovem (nam alia non supererant animalia) cum mactasset, ad opem suis ferendam properabat, ceterique adeo cum sequuti sunt omnes, qui triginta annos non essent egressi. Cumque viros illos reliquos receperissent, in castra revertuntur. Ac jam quidem solis occasus instabat, cum Græci animis admodum defecti eamam sumebant. Et Bithynorum nonnulli cum repente per loca silvis densa primas in excubias irruissent, alios occiderunt, alios ad ipsa usque castra persequuti sunt. Ac clamore excitato, ad arma Græci adcurrerunt omnes: et hostem quidem persequi ne et tuque castra movere, tutum non esse videbatur: erant enim loca ea densa silvis: at in armis pernoctarunt, consiliis excubiis idoneis.

CAPUT V.

Ita noctem exegerunt: cumque illuxisset, duces in locum munitum ducebant; ac milites, sumptis armis vasisque, sequebantur. Antequam autem prandii tempus esset, qua in locum aditus erat fossam duxerunt, omniaque, tribus tantum portis relictis, vallo præcludebant. Atque ibi tum exil-raclea venit navigium, quod farinam, et animalia, et vinum vehabat. Xenophon autem mane surgens de discedendo exla consulebat, ac prima statim hostia perlitatum est. Cumque sacra jam peracta essent, Arexion Parrhasius vates aquilam faustam conspici, et Xenophontem copias ducere jubet. Atque adeo ubi fossam transiissent, in armis consistunt, et per præcones edixerunt, militibus exeundum esse armatis, ut primum transiissent, turbam vero imbellem cum mancipiis ibidem esse relinquendam. Ac ceteri quidem exhibant omnes, præter Neonem: nam rectissime se facturos existimabant, si hunc eorum qui in castris manebant custodem relinquerent. Cum autem eos cohortium ductores militesque relinquerent, sibi dedecori fore putantes, si, ceteris exeuntibus, ipsi non sequerentur, eos tantum in castris reliquerunt, qui quadraginta et quinque annos egressi essent. Et hi quidem manebant; ceteri iter ingressi sunt. Priusquam quindecim stadia processerant, in casorum jam inciderunt cadavera; itaque cum postremam cornu partem juxta cadavera primum inspecta constituerent, quæcumque cornu amplectebatur, sepeliebant omnia. Posteaquam prima illa sepelissent, progressi, rursumque parte cornu postrema juxta prima eorum quæ necdum sepulta erant constituta, eodem modo, quæcumque comprehendere potuerant exercitus, sepeliebant. Cumque ad viam venissent, qua ex vicis iter erat, ubi jacebant frequentia, in unum comportarunt ea et sepelierunt.

Ubi jam præterierat meridies, promotis copiis extra vicos, commeatum quemcumque quis cerneret intra phalangem

ἔτι τις ὁρῶν ἐντὸς τῆς φάλαγγος, καὶ ἐξαίφνης ὁρῶσι τοὺς πολεμίους ὑπερβάλλοντας κατὰ λόφους τινὰς ἐκ τοῦ ἐναντίου, τεταγμένους ἐπὶ φάλαγγος ἱππέας τε πολλοὺς καὶ πεζοὺς· καὶ γὰρ Σπιθριδάτης καὶ Ῥαθίνης ἔχον παρὰ Φαρναβάζου ἔχοντες τὴν δύναμιν. (8) Ἐπεὶ δὲ κατεῖδον τοὺς Ἕλληνας οἱ πολεμίους· ἔστησαν ἀπέχοντες αὐτῶν ὅσον πεντεκαίδεκα σταδίου. Ἐκ τούτου εὐθὺς Ἀρηξίων ὁ μάντις τῶν Ἑλλήνων σφαγιάζε-ται, καὶ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πρώτου καλὰ τὰ σφάγια. (9) Ἐνθα δὲ Ξενοφῶν λέγει, Δοκεῖ μοι, ὦ ἄνδρες στρατηγοί, ἐπιτάσσασθαι τῇ φάλαγγι λόχους φύλακας, ἵνα, ἂν που δέη, ὥσιν οἱ ἐπιδοθῇσιν τῇ φάλαγγι καὶ οἱ πολεμίους τεταραγμένοι ἐμπίπτωσιν εἰς τεταγμένους καὶ ἀκραιούς. (10) Συνεδοκεῖ ταῦτα πᾶσιν. Ὑμεῖς μὲν τοῖνυν, ἔφη, προσηγείθε τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὥς μὴ ἐσθῆκωμεν, ἐπεὶ ὥφθμεν καὶ εἶδομεν τοὺς πολεμίους· ἐγὼ δὲ ἤξω τοὺς τελευταίους λόχους καταχωρί-σας ἥπερ ὑμῖν δοκεῖ. (11) Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἥσυχoi προῆγον, ὁ δὲ τρεῖς ἀφελὼν τὰς τελευταίας τάξεις ἀνὰ διακοσίους ἄνδρας τὴν μὲν ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἐπέτρεψεν ἐφέ-πασθαι ἀπολιπόντας ὡς πλέθρον· Σαμόλας Ἀχαιοὺς ταύ-της ἤρχε τῆς τάξεως· τὴν δ' ἐπὶ τῷ μέσῳ ἐχώρισεν ἐπισθαι· Πυρρίας Ἀρχὰς ταύτης ἤρχε· τὴν δὲ μίαν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ· Φρασίας Ἀθηναίους ταύτῃ ἐφειστήκει. (12) Προϊόντες δὲ, ἐπεὶ ἐγένοντο οἱ ἡγούμενοι ἐπὶ νάπει μεγάλῳ καὶ δυσπόρῳ, ἔστησαν ἀγρυπνῶντες εἰ διαβατέον εἴη τὸ νάπος. Καὶ παρεγγυῶσι στρατηγούς καὶ λο-χαγούς παριέναι ἐπὶ τὸ ἡγούμενον. (13) Καὶ ὁ Ξενο-φῶν θαυμάσας, ὅτι τὸ ἴσχον εἴη τὴν πορείαν καὶ ταχὺ ἀκούων τὴν παρεγγυήν, ἐλαύνει ἢ ἐδύνάτο τάχιστα. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, λέγει Σοφαίνετος πρεσβύτατος ὢν τῶν στρατηγῶν ὅτι βουλῆς οὐκ ἄξιον εἴη εἰ διαβατέον ἐστὶ τοιοῦτον ὃν τὸ νάπος. (14) Καὶ ὁ Ξενοφῶν σπου-δῇ ὑπολαβὼν εἰλεν, Ἄλλ' ἴστε μὲν με, ὦ ἄνδρες, οὐ-δένα πω κίνδυνον προσηνέσσαντα ὑμῖν ἐθελοῦσιον· οὐ γὰρ δόξης ὁρῶ δεομένους ὁμᾶς εἰς ἀνδρείότητα, ἀλλὰ σωτηρίας. (15) Νῦν δὲ οὕτως ἔχει· ἀμαχεῖ μὲν ἐνθὲνδε οὐκ ἐστὶν ἀπελθεῖν· ἢν γὰρ μὴ ἡμεῖς ἴωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οὗτοι ἡμῖν ὁπότεν ἀπίωμεν ἔφονται καὶ ἐπιπεσύνται. (16) Ὅρατε δὲ πότερον κρεῖττον ἵεναι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας προβαλλομένους τὰ ὅπλα ἢ μεταβαλ-λομένους ὁπισθεν ἡμῶν ἐπιόντας τοὺς πολεμίους θεᾶ-σθαι. (17) Ἰστε γε μέντοι ὅτι τὸ μὲν ἀπέναι ἀπὸ πο-λεμίων οὐδενὶ καλῶ ἔοικε, τὸ δὲ ἐφέπεσθαι καὶ τοῖς κακίσι θάρρος ἐμποιεῖ. Ἐγὼ γοῦν ἥδιον ἂν σὺν ἡμί-σειν ἐπιόην ἢ σὺν διπλασίσι ἀποχωροίην. Καὶ τούτους ὁδ' ἐπιόντων μὲν ἡμῶν οὐδ' ὑμεῖς ἐλπίζετε αὐτοὺς δέξεσθαι ἡμᾶς, ἀπιδόντων δὲ πάντας ἐπιστάμεθα ὅτι τολμήσουσιν ἐφέπεσθαι. (18) Τὸ δὲ διαβάντας ὁπισθεν νάπος χαλεπὸν ποιήσασθαι μέλλοντας μάχε-σθαι ἄρ' οὐχὶ καὶ ἀρπάσαι ἀξίον; τοῖς μὲν γὰρ πολε-μίοις ἐγὼ βουλομένην ἂν εὐπορα πάντα φαίνεσθαι ὥστε ἀποχωρεῖν· ἡμᾶς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χωρίου δεῖ διδάσκει-σθαι ὅτι οὐκ ἐστὶ μὴ νικῶσι σωτηρία. (19) Θαυμάζω

capiebant. Et subito vident hostes per colles quosdam ex-
adversum iter facientes, in phalangem dispositos, tum
equites multos, tum pedites: etenim Spithridates et Rha-
thineas cum copiis a Pharnabazo missis adventabant. At
posteaquam Græcos conspexissent hostes, intervallo stadio-
rum fere quindecim ab iis distantibus substituerunt. Tum vero
statim Græcorum vates Arexion hostias mactat, ac prima
hostia perilitatum est. Hic Xenophon, « Censeo, duces, in-
quit, cohortes subsidiarias a tergo phalangis esse collocandas,
ut, sicubi poscat usus, sint qui phalangi auxilium ferre pos-
sint, et hostes ordinibus turbatis in aciem instructam et in-
tegram incidant. » Hæc omnium adsensu erant adprobata.
« Vos igitur, ait, ea præcedite via quæ in hostes ducit, ut ne,
posteaquam conspecti sumus et hostes vidimus, subsista-
mus: ego cohortibus extremis, prout vobis videtur, consti-
tutis mox adero. » Post hæc illi placide progressi sunt;
et Xenophon cum tres postremos ordines, qui viris singuli
ducentis constabant, a reliquis abduxisset, eorum alterum
ad dextram, plethri fere intervallo, subsequi jussit; huic
ordini præerat Samolus Achæus: alterum ita disposuit ut lo-
co medio sequeretur; huic Pyrrhias Arcas præerat: tertium
ad sinistram collocavit; Phrasias huic Atheniensis erat præ-
fectus. Procedentibus autem copiis, cum ad ingentem trans-
ituque difficilem vallem qui præcesserant pervenissemus,
constiterunt, propterea quod ignorabant an transiri deberet
vallis; atque adeo duces et cohortum præfectos hortantur
ut ad frontem agminis transirent. Et Xenophon, admiratus
quid illud esset quod iter impediret, ac celeriter eorum co-
hortationem audiens, quam potuit citissime ad ipsos progred-
itur. Cum convenissent, Sophanetus, inter duces natu
maximus, consultatione esse opus negat, an vallis, quæ sit
hujusmodi, transiri debeat; sed non esse trajiciendam.
Et sermone festinante suscepto Xenophon inquit, « Nostis
certe, viri, me voluntate mea nullius unquam vobis periculi
auctorem extitisse: nec enim ad fortitudinem gloria vobis
opus esse video, sed incolumitate. Jam vero sic se res ha-
bet: sine prælio sane hinc discedere non licet; nam nisi nos
in hostes pergamus, sequentur illi nos et invadent, cum hinc
abierimus. Considerate vero utrum satius sit in viros per-
gere obversis in eos armis, an ab eis aversis, hostes pone
nos invadentes spectare. Hoc certe quidem nostis ab hosti-
bus utique discedere nihil honesti præ se ferre; at eosdem
insequi, etiam ignavioribus animos addere. Ego quidem
certe libentius hostes dimidiis cum copiis sequerem, quam
cum duplo majoribus ab iis secederem. Novi etiam ne vos
quidem sperare fore ut, nobis in eos invadentibus, illi nos
sustineant; at vero si recedamus, scimus omnes fore ut
persequi nos audeant. Ut autem, locum ubi transierint, val-
lem impeditam a tergo sibi relinquant illi qui pugnaturi sunt,
annon dignum id est quod etiam avide arripiant? Velim
equidem hostibus, quo discedant, omnia peragrato facilia
videri: nos ab ipso loco doceri oportet salutem nobis, nisi
vincamus, minime sperandam esse. At ego sane miror, si

δ' ἔθηκε καὶ τὸ μέγεθος τοῦτο εἰς τις μάλιστα φοβερόν νομίζουσι εἶναι τῶν ἁλλῶν ὧν διαπερρυμένα χωρίων. Ἡὼς μὲν γὰρ διαβάτων τὸ πείδιον, εἰ μὴ νικήσομεν τοὺς ἱππέας; πῶς δὲ ἂν διατρέψωμεν ὄρεα, ἣν πελάσταί τοιοῦτοι ἐρείπονται; 20 Ἦν δὲ δὴ καὶ σοφώμεν ἐπὶ θαλάτταν, πόσον τι γάπος ὁ Πόντος; ἐνθα οὐτε πλοῖα ἐσσι τὰ ἀπείκοντα οὐτε οἶτος ὃ θρασύμεθα μένοντες, δείχται δὲ, ἣν θάττον ἐκεῖ γενόμεθα, θάττον πάλιν ἐξέλαι ἐπὶ τὰ ἐπιτρέχαι. 21 Οὐκ ἔστι νῦν κρείττον χρηστοχότος μάχεσθαι ἢ αἰεὶν ἀναρίστους. Ἄνδρες, τὰ τε ἱερὰ ἦν καὶ οἱ τε οἰωνοὶ αἰετοὶ τὰ τε σφάγια καλλίστα ἴσταν ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι. Οὐ δὲ ἐπὶ τοῖς τοῖς, ἐπεὶ ἡμεῖς πάντως εἶδον, ἡδέως δευπνήσαι οὐδ' ὅπου ἂν θέλωσι σκηρῆσαι.

22 Ἐπεὶ οὖν οἱ λοχαγοὶ ἡγήσθη ἐκείνων, καὶ οὐδὲς ἀνέλεμα. Καὶ ὁς ἡγήτο, παρακλήσας διαβαίνων ἢ ἕκαστος ἐτόνχευε τοῦ γάπος ὧν θάττον γὰρ ἄλλοθεν εἶδοιεν ἂν οὕτω πέραν γενέσθαι τὸ σφάτεον ἢ εἰ κατὰ τὴν γέφυραν ἢ ἐπὶ τῷ γάπῳ ἣν ἐξεμυρύνοντο. 23 Ἐπεὶ δὲ διέδοσαν, παρὶν παρὰ τὴν πύλιναν ἔειπεν. Ἄνδρες, ἀναμνησθεσθε ὅπως δὴ μάχας συν τοῖς θεοῖς ὁρῶτε ἴοντες νενικήκατε καὶ οἱ πάσχετε οἱ πολέμους φεύγοντες, καὶ τοῦτο ἐννοήσατε ὅτι ἐπὶ ταῖς θύραις τῆς Ἑλλάδος ἐσμεν. 24 Ἀλλ' ἐπεὶ ἐμεν ὁρῶν τῷ Ἡρακλεῖ καὶ ἀλλήλοις παρακλῆστε θυομνηστέ. Ἡδὲ τοὶ ἀνδρεῖν τι καὶ καλὸν νῦν εἰπόντα καὶ ποιήσαντα μνήμην ἐν οἷς θύει παρέρειν ἑαυτοῦ.

25 Ταῦτα παρῆλθον ἔειπε καὶ ἅμα ὑψηλοῖς ἐπὶ πύλιναν, καὶ τοὺς πελάστὰς ἑκατέρωθεν ποικιλάμενοι ἐπορεύοντο ἐπὶ τοὺς πολέμους. Παραγγέλλετο δὲ τὰ μὲν δόρατα ἐπὶ τὸν δεξιὸν ὤμον ἔχειν. ὥς σκηρῶναι τῇ σάλπιγγι ἔπειτα δὲ εἰς προβολὴν καθέντας ἐπείθαι βάδην καὶ μετὰ δρόμῳ διώκειν. Ἐκ τούτου συνήγαμα παρὰ Ζεὺς ποτὴρ. Ἡρακλῆς ἡγήμων. Οἱ δὲ πολέμοι ὑπόμενον, νομίζοντες καλὸν εἶναι τὸ χωρίον.

26 Ἐπεὶ δ' ἐπλησίαζον, ἀλαλάζαντες οἱ Ἕλληνες πελάσταί θηον ἐπὶ τοὺς πολέμους πρὶν τινα κελεύειν οἱ δὲ πολέμοι ἀντίο ὤμωσαν, οἱ δ' ἱππεῖς καὶ τὸ στίχος τῶν Βιθυνῶν καὶ τρέπονται τοὺς πελάστὰς. 27 Ἀλλ' ἐπεὶ ὑψηλῶς ἢ πάλιν τῶν ὀπλιτῶν ταχὺ πορευομένη καὶ ἅμα ἢ σάλπιγξ ἐφθέγγετο καὶ ἐπαίχων καὶ μετὰ ταῦτα ἡλαλῶν καὶ ἅμα τὰ δόρατα καθίσταν, ἐνταῦθα οὐκέτι ἐδίξαντο οἱ πολέμοι, ἀλλὰ ἔβρουγον.

28 Καὶ Τιμασίῳ μὲν ἔχον τοὺς ἱππεῖς ἐρείπετο, καὶ ἀπεκτίνουσιν ὅσους περ ἐδύναντο ὡς οἱλοι οἶντες. Τῶν δὲ πολέμων τὸ μὲν εὐώνυμον εὐθὺς διεσπάρη, καὶ ὁ οἱ Ἕλληνες ἱππεῖς ἦσαν, τὸ δὲ δεξιὸν αὐτοὺς οὐ σφόδρα διωκόμενον ἐπὶ λόφῳ συνέστη. 29 Ἐπεὶ δὲ εἶδον οἱ Ἕλληνες ὑπομένοντας αὐτοὺς, εἶδοιεν βῆσθαι τε καὶ ἀκινδύνωτα εἶναι ἔναι ἐπ' αὐτοὺς. Παιχνίζαντες οὖν εὐθὺς ἐπέκειντο οἱ δ' οὐχ ὑπέρβαιναν. Καὶ ἐνταῦθα οἱ πελάσταί ἐδίωκον μέχρι τὸ δεξιὸν αὐτοὺς διεσπάρη ἀπέθωνον δὲ οἱλοι τὸ γὰρ ἱππικὸν φρόνον παρῆγε τὸ τῶν πολέμων πᾶσι ὄν. 30 Ἐπεὶ δὲ εἶδον

quid vallem hanc formidolosiorē esse putat aliis, quae perazavimus, locis. Nam qui fieri poterit, ut campus hic ab nobis transeat, si equites non vicerimus? qui fieri poterit, ut transeant montes, quos jam ex pacto superavimus, si tot peltastae nos insequantur? Quod si quidem salvi etiam ad mare perveniamus, quanta tandem vallis ipse Pontus est? ubi neque sunt navigia quae nos avehant, neque frumentum quo alimur, istis si manserimus: et, si prius eo pervenerimus, illico rursus ad parandum comminatum exeundum erit. Quamobrem melius est nos modo praesto dimicare, quam eras impransos. Sunt, viri, nobis exta laeta, et auguria felicia, et hostiae pulcherrimae. Pergamus adversus homines. Non jam par est eos, posteaquam semel nos conspexerunt, jucunde conare, vel quo velint loco habere tabernacula.

Mox deinde cohortum praefecti ut ipsos in hostes duceret hortati sunt, neque contradicebat quisquam. Itaque dicebat eos ille, cum denuntiasset ut quam ad vallis partem forte esset quilibet, illuc transiret. Nam celerius ei videbantur ultra vallem hoc pacto confectae evasurae copiae, quam, si ad pontem, qui erat super valle, explicarentur. Cum jam transiissent, juxta phalange progressus, « Revocate vobis, viri, in memoriam, inquit, quot utique praelis hostes opē deorum, cum manus conereretis, viceritis, et eujasmodi subeant mala illi qui hostes fugiunt: hoc etiam cogitate, nunc utique ad Graciae jam esse portas. Verum age ducem Herculem sequimini, ac vos mutuo nominatim cohortamini. Jucundum sane est nunc aliquem virile ac praeclarum aliquid loquentem et exsequitum apud quos venit memoriam sui excitare. » Haec copias praetervehens loquutus est, simulque constituta phalange duxit, et peltastae utrinque dispositi in hostes pergebat. Mandatum etiam erat, ut hastas humero dextro gestarent, donec tuba signum dederit tubicen: deinde vero, cum eas ad tutandum corpus demiserint, pedetentim sequerentur, ac nemo eos cursu insequeretur. Post haec tessera per aciem ibat, JEFFER SERVATOR, HERCULES DUX. Hostes autem, quod locum se commodum tenere putarent, subsistebant. At cum propius ad eos accederent, Graeci peltastae clamore sublato in hostes cursu tendebant, priusquam eos quisquam juberet: ac hostes ex adverso irruerant, tum equites et Bithynorum globus; peltastasque in fugam vertunt. Verum ubi gravis armaturae militum phalax celeriter pergens occurrebat, simulque tuba sonuit, et paena caneant, et secundum haec clamorem laetum tollebant, simulque hastas demiserunt; tum sane non amplius impetum sustinuerunt hostes, sed fugae se dabant. Et Timasion quidem eos cum equitibus insequeretur, ac quotcumque poterant, pauci utique qui essent, occiderunt. Et sinistrum quidem hostium cornu, cui Graeci equites oppositi fuerant, statim est dissipatum: at dextrum, utpote quod non valde persequentibus premebatur, in colle quodam constitit. Cum vero Graeci eos subsistere viderent, tum facillimum videbatur esse tum periculo maxime vacuum in eos jam ire. Itaque cum paena cecinissent, continuo pergebat, at illi non subsisterent. Atque ibi tum peltastae eos persequerantur, donec dextrum etiam cornu dissiparetur: interfecti autem erant pauci tantum; nam equestres hostium copiae, ut quae multae essent,

οἱ Ἕλληνες τὸ τε Φαρναβάζου ἱππικὸν ἐτι συνεστηχὸς καὶ τοὺς Βιθυνοὺς ἱππέας πρὸς τοῦτο συναθροισζομένους καὶ ἀπὸ λόρου τινὸς καταθεωμένους τὰ γιγνόμενα, ἀπειρήκεσαν μὲν, ὅμως δὲ ἰδοὺ καὶ ἐπὶ τούτους ἰτέον ἵναι οὕτως ὅπως δύναιτο, ὥς μὴ θεαβήρηκότες ἀναπαύσαιντο. Συναζάμενοι δὴ πορεύονται. (31) Ἐντεῦθεν οἱ πολέμιοι ἱππεῖς φεύγουσι κατὰ τοῦ πρανοῦς ὁμοίως ὥσπερ ὑπὸ ἱππέων διωκόμενοι· νάπος γὰρ αὐτοὺς ὑπεδέχετο, ὃ οὐκ ᾔδεσαν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ προπετράποντο διώκοντες· ὁπὲ γὰρ ἦν. (32) Ἐπανελθόντες δὲ ἐνθα ἡ πρώτη συμβολὴ ἐγένετο στησάμενοι τρώπκιον ἀπῆρσαν ἐπὶ θάλατταν περὶ ἡλίου δυσμάς· σταδιοὶ δ' ἦσαν ὡς ἐξήκοντα ἐπὶ τὸ στρατόπεδον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6.

Ἐντεῦθεν οἱ μὲν πολέμιοι εἶχον ἀμφὶ τὰ ἑαυτῶν καὶ ἀπῆγοντο καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰ χρήματα ὅποι ἐδύναντο προσωτάτω· οἱ δὲ Ἕλληνες προσέμενον μὲν Κλεάνδρον καὶ τὰς τριήρεις καὶ τὰ πλοῖα ὡς ἤζοντα, ἐξόντες δ' ἐκάστης ἡμέρας οὖν τοῖς ὑποσυγίοις καὶ τοῖς ἀνδραπόδοις ἐφέροντο ἀδεῶς πυροὺς, κριθὰς, οἶνον, ἑσπρία, μελίνας, σῦκα· ἅπαντα γὰρ ἀγαθὰ εἶχεν ἡ χώρα πλὴν ὕδατος. (2) Καὶ ὁπότε μὲν καταμένοι τὸ στρατεύμα ἀναπαύομενον, ἐξῆν ἐπὶ λείαν ἵναι, καὶ ἐλάμβανον οἱ ἐξόντες· ὁπότε δὲ ἐξοί πᾶν τὸ στρατεύμα, εἴπερ χωρὶς ἀπελθὼν λάβοι τι, δημόσιον ἔδοξεν εἶναι. 3) Ἡδὲ δὲ ἦν πολλὴ πάντων ἀφθονία· καὶ γὰρ ἀγοραὶ πάντοθεν ἀφικνούντο ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων καὶ οἱ παραπλέοντες ἀσμενοὶ κατήγον, ἀκούοντες ὡς οἰκίζοιτο πόλις καὶ λιμὴν εἶη. (4) Ἐπεμνον δὲ καὶ οἱ πολέμιοι ἴδον αἱ πλησίον ὄκουν πρὸς Ξενοφῶντα, ἀκούοντες ὅτι οὗτος πολίζει τὸ χωρίον, ἐρωτῶντες ὅτι δέοι ποιοῦντας φίλους εἶναι. Ὁ δ' ἐπεδείκνυεν αὐτοὺς τοῖς στρατιώταις. (5) Καὶ ἐν τούτῳ Κλεάνδρος ἀφικνεῖται δύο τριήρεις ἔχων, πλοῖον δ' οὐδέν. Ἐτύγχανε δὲ τὸ στρατεύμα ἔξω ὅν ὅτε ἀφίκετο καὶ ἐπὶ λείαν τινὲς οἰχόμενοι ἄλλοι ἄλλοι εἰς τὸ ὄρος [καὶ] εἰλήφεσαν πρόβατα πολλὰ· ὁκνῶντες δὲ μὴ ἀφαιρεθεῖεν τῷ Δεξιππῷ λέγουσιν, καὶ ἀπὲρρα τὴν μετηκόντορον ἔχων ἐκ Τραπεζοῦντος, καὶ καλεῖν οὐ διασώσαντα αὐτοῖς τὰ πρόβατα τὰ μὲν αὐτὸν λαβεῖν, τὰ δὲ σφίσις ἀποδοῦναι. (6) Εὐθὺς δ' ἐκείνος ἀπαλύνει τοὺς περιστῶντας τῶν στρατιωτῶν καὶ λέγοντας ὅτι δημόσια εἶη, καὶ τῷ Κλεάνδρῳ ἐλθὼν λέγει ὅτι ἀρπάζειν ἐπιχειροῦσιν. Ὁ δὲ καλεῖται τὸν ἀρπάζοντα ἄγειν πρὸς αὐτόν. (7) Καὶ ὁ μὲν λαβὼν ἤγετο· περιτυχὼν δ' Ἀγασίας ἀφαιρεῖται· καὶ γὰρ ἦν αὐτοῦ ὁ ἀγόμενος λοχίτης. Οἱ δ' ἄλλοι οἱ παρόντες τῶν στρατιωτῶν ἐπιχειροῦσι βάλλειν τὸν Δέξιππον, ἀνταλῶντες τὸν προδότην. Ἐδείσαν δὲ καὶ τῶν τριηρέων πολλοὶ καὶ ἔφρουγον εἰς τὴν θάλατταν, καὶ Κλεάνδρος δ' ἔφρουγε. (8) Ξενοφὼν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι στρατιῶται κατεκώλυον τε καὶ τῷ Κλεάνδρῳ ἔλεγον ὅτι οὐδὲν

Græcis metum incutiebant. At cum Græci viderunt tum Pharnabazi equitatum adhuc consistere, tum Bithynos equites ad eos congregari, deque colle quodam quæ siebant omnia spectare, labore quamquam erant defatigati, tamen in hos etiam ita, uti possent, eundem esse visum est, ut ne sumpta fiducia requiescerent. Itaque instructi in eos tendunt. Mox deinde hostiles equites per locum declivem fugiunt, similiter ac si ab equitibus ipsis insequentibus urgerentur: nam vallis eos excipiebat, quam ignorabant Græci; antea autem a persequendo sese converterant; nam serum erat diei. Cum vero illum ad locum rediissent ubi primus fuerat congressus, statuto tropæo, circa solis occasum ad mare discesserunt: stadia enim fere sexaginta erant iis, priusquam in castra pervenirent, conficienda.

CAPUT VI.

Exin hostes in rebus suis curandis erant occupati, ac domesticos et facultates suas quo poterant longissime abducebant: at Græci Cleandrum, et triremes, et navigia expectabant, tanquam mox ventura: quotidie autem cum jumentis et mancipiis exeuntes, absque metu jam trititum, hordeum, vinum, legumina, panicum, ficos reportabant: nam regio hæc omnium ferax erat, præterquam olei. Et quo quidem tempore exercitus in castris quiescendi causa remanebat, licebat aliquibus ad prædam ire; et qui exierant prædam capiebant: cum vero universæ copiæ exhibant, si quis seorsum a ceteris aliquo ingressus quid caperet, id publicum esse iis videbatur. Jam vero magna rerum omnium ipsis erat copia: nam commeatus undique de Græcis urbibus veniebant, et qui loca illa prætervehebantur, libenter illic naves adpellebant, quod audierant urbem ibi statui, et ei portum adesse. Quin etiam hostes jam, qui prope locum habitabant, ad Xenophontem mittebant, quod audierant eum oppidum eo loco condere, qui interrogarent quid ipsis faciendum esset ut in amicitiam reciperentur. Eos ille militibus ostendebat. Interea Cleander cum duabus quidem triremibus venit, sed navigio nullo. Forte vero eo, quo venit, tempore exercitus e castris fuerat egressus, et ad prædam exierant nonnulli, alii aliis itineribus, in montem: ac multa illi pecora ceperant; quæ cum veriti essent ne ipsis adimerentur, Dexippo rem exponunt (qui e Trapezunte cum quinquaginta remorum navi aufugerat), atque eum hortantur ut, pecora ipsis tutatus, eorum ipse partem sumeret, partem sibi restitueret. Mox ille milites, qui circumstabant, et pecora hæc publica dicebant, abigit: cumque ad Cleandrum statim accessisset, ait milites hosce rapere ea adgredi. Ille raptorem ad se ducat adhortatur. Isque adeo, quem ceperat, quendam ducit; quem ei, cum supervenisset, Agasias eripit: etenim is qui ducebatur unus erat ex ipsius cohorte. At ceteri qui aderant milites Dexippum petere lapidibus adgrediuntur, proditorem eum alta voce adpellantes. Quin ex iis etiam multi, qui huc triremibus fuerant advecti, metu fuere correpti, et ad mare fugerunt. Cleander ipse quoque fugiebat. Xenophon autem ceterique duces eos remorabantur, Cleandroque dicebant nihil esse periculi, sed decre-

αἶψα πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ δόγμα αἶτιον εἶη τὸ τοῦ στρατεύματος ταῦτα γενέσθαι. (9) Ὁ δὲ Κλέανδρος ὑπὸ τοῦ Δεξιππου τε ἀνερθεύμενος καὶ αὐτὸς ἀγροβυθίαι ἐροβήθη, ἀποπλευσεῖσθαι ἔφη καὶ κηρύξαι μηδεμίαν πόλιν δέχεσθαι αὐτοὺς, ὡς πολεμίους. Ἦρχον δὲ τότε πάντων τῶν Ἑλλήνων οἱ Λακεδαιμόνιοι. (10) Ἐνταῦθα πονηρὸν τὸ πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι τοῖς Ἑλλήσι, καὶ ἐδείκνυτο μὴ ποιεῖν ταῦτα. Ὁ δ' οὐκ ἂν ἄλλως ἔφη γενέσθαι, εἰ μὴ τις ἐκδώσει τὸν ἄρξαντα βάλλαιν καὶ τὸν ἀφελόμενον. (11) Ἦν δὲ ὃν ἐξήτει Ἀγασίας, διὰ τῶν φίλων τῶν Ξενοφώντων εἰς οὗ καὶ διέβαλεν αὐτὸν ὁ Δεξιππος. Καὶ ἐνταῦθεν ἐπαυρῶν ἀπορία ἦν, συνήγαγον τὸ στρατεύμα οἱ ἄρχοντες καὶ ἔνοι μὲν αὐτῶν παρ' ὁλίγων ἐπορεύοντο τὸν Κλέανδρον, τῷ δὲ Ξενοφῶντι οὐκ ἐδόκει φαῖλον εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἀναστὰς ἐλέξεν, (12) Ὡς ἄνδρες στρατιῶται, ἐμοὶ δὲ οὐ φαῖλον δοκεῖ εἶναι τὸ πρᾶγμα, εἰ ἡμῖν οὕτως ἔχων τὴν γνώμην Κλέανδρος ἀπεισιν ὥσπερ λέγει. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐγγυς αἱ Ἑλληνίδες πόλεις· τῆς δὲ Ἑλλάδος Λακεδαιμόνιοι προσηστῆκαν· ἱκανοὶ δὲ εἶσι καὶ εἰς ἕκαστος Λακεδαιμόνιον ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτι βούλονται διαπράττεσθαι. (13) Εἰ οὖν οὗτος πρῶτον μὲν ἡμᾶς Βυζαντίου ἀποκλείσει, ἔπειτα δὲ τοῖς ἄλλοις ἄρμωσται παρκαγγελεῖ εἰς τὰς πόλεις μὴ δέχεσθαι ὡς ἀπιστοῦντας Λακεδαιμόνιους καὶ ἀνόμους ὄντας, ἔτι δὲ πρὸς Ἀναξίβιον τὸν ναύαρχον οὗτος ὁ λόγιος περὶ ἡμῶν ἤξει, χαλεπὸν ἔσται καὶ μένειν καὶ ἀποπλεῖν καὶ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἄρχουσι Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ τὸν νῦν γρόνον. (14) Οὐκ οὐδεὶς ἐνὸς ἀνδρὸς ἕνεκα οὕτε θυοῖν ἡμᾶς τοὺς ἄλλους τῆς Ἑλλάδος ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ πειστέον ὅτι ἂν κελύσωσι καὶ γὰρ αἱ πόλεις ἡμῶν ὅταν ἐσμὲν πείθονται αὐτοῖς. (15) Ἐγὼ μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἀκούω Δεξιππον λέγειν πρὸς Κλέανδρον ὡς οὐκ ἂν ἐποίησεν Ἀγασίας ταῦτα, εἰ μὴ ἐγὼ αὐτὸν ἐκέλευσα, ἐγὼ μὲν οὖν ἀπολύω καὶ ὑμᾶς τῆς αἰτίας καὶ Ἀγασίαν, ἂν αὐτὸς Ἀγασίας φήσῃ ἐμὲ τὸ τοῦτον αἶτιον εἶναι, καὶ καταδικάζω ἐμαυτὸν, εἰ ἐγὼ παροβόληται ἢ ἄλλου τινὸς βιαίου ἐξάρχῃ, τῆς ἐσχάτης δίκης ἄξιος εἶναι, καὶ ὑπέξω τὴν δίκην. (16) Φημὶ δὲ καὶ εἰ τινα ἄλλον αἰτιάται, γράψαι ἐκείτον παρασχέιν Κλέανδρῳ κρίναν· οὕτω γὰρ ἂν ὑμεῖς ἀπολυμένοι τῆς αἰτίας εἴητε. Ὡς δὲ νῦν ἔχει, χαλεπὸν εἰ οὐόμενοι ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐπαίνου καὶ τιμῆς τεύξεσθαι ἀντὶ δὲ τούτων οὐδ' ὅμοιοι τοῖς ἄλλοις ἐσόμεθα, ἀλλ' εἰρξόμεθα ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων.

17. Μετὰ ταῦτα ἀναστὰς εἶπεν Ἀγασίας, Ἐγὼ, ὃ ἄνδρες, ὁμοῦ με θεοὺς καὶ θεᾶς ἡ μὴν μήτε με Ξενοφῶντα κελύσαι ἀφελέσθαι τὸν ἄνδρα μήτε ἄλλον ὑμῶν μηδὲν· ἰδόντι δέ μοι ἄνδρα ἀγαθὸν ἀρόμενον τῶν ἐμῶν λογιστῶν ὑπὸ Δεξιππου, ὃν ὑμεῖς ἐπίστασθε ὑμᾶς προδόντα, δεινὸν ἔδοξεν εἶναι καὶ ἀπειλόμην, δημολογῶ. (18) Καὶ ὑμεῖς μὲν μὴ ἐκδιδότε με· ἐγὼ δὲ ἐμαυτὸν, ὥσπερ Ξενοφῶν λέγει, παρασχέσω κρίναντι Κλέανδρῳ ὅτι ἂν βούληται ποιῆσαι τοῦτον ἕνεκα μήτε πολέμειτε Λακεδαιμόνιους πείζοισθέ τε ἀσφαλῶς ὅποι θέλει ἕκαστος.

tum exercitus causam esse, cur haec accidissent. At Cleander partim a Dexippo irritatus, partim gravatus quod trepidasset, inde se navigaturum aiebat, ac per praecones denuntiaturum, ne qua civitas eos, ut qui hostes essent, exciperet. Eo autem tempore Lacedaemonii Graecis omnibus imperabant. Hic vero res ea Graecis videbatur esse perniciosa eumque adeo rogabant haec ne faceret. At is nequaquam aliter futurum aiebat, nisi quis eum qui primus lapides jecisset, eumque qui captum eripuisset, dederet. Erat is, quem querebat, Agasias Xenophonti semper amicus: qua de causa Dexippus illum criminatus est. Mox deinde, cum tam difficilis esset rerum status, viri principes exercitum congregabant: ac eorum nonnulli Cleandrum parvi faciebant; at Xenophonti res minime contemnenda videbatur: isque adeo, cum surrexisset, orationem habuit in hunc modum: « Res mihi, milites, non nullius esse momenti videtur, si Cleander erga nos ita, uti narrat, animatus discedat. Sunt enim a nobis jam prope Graeciae urbes; et Lacedaemonii Graeciae praesunt: e Lacedaemoniis autem quivis unus, quidquid vult, in Graeci nominis urbibus efficere possit. Quae si nos primum ille Byzantio excludat, ac deinde praefectis ceteris denuntiabit ne nos in urbes admittant, quasi qui Lacedaemoniis minus obsequentes et iniqui simus; etiam ad Anaxibium navarchum hic de nobis veniet rumor: difficile adeo futurum erit et manere et navigiis hinc discedere; etenim terra Lacedaemonii et mari hoc tempore Graecis imperant. Quapropter nec unius nec alterius hominis causa nos reliquos Graecia nosmet prohibere par est, sed parendum ipsis erit quicquid tandem jusserint: nam et urbes illae, unde sumus oriundi, iis dicto sunt audientes. Ego certe quidem (etenim Cleandro Dexippum dicere audio non facturum haec fuisse Agasiam, nisi ipse sic eum facere jussissem, ego inquam et vos culpa libero, et Agasiam, si me Agasias ipse dixerit ad horum aliquid faciendum auctorem esse, atque adeo adversus me ipsum sententiam hanc fero, si ego lapidationis vel alius cujusdam violenti princeps sum, me utique extremo supplicio dignum esse, ac sane poenam subito. Porro sentio, si quem etiam alium accusat, eum debere se Cleandri iudicio exhibere: nam ea ratione vos culpa liberabimini. Ut vero nunc se res habet, grave profecto si, cum putemus in Graecia nos et laudem et honorem consequuturos, horum loco praemiorum ne pares quidem reliquis erimus, verum a civitatibus Graecis arcebitur. »

Secundum haec Agasias cum surrexisset, « Per deos, inquit, deasque, viri, iuro neque sane Xenophontem mihi praecepisse ut hominem illum eriperem, neque quenquam e vobis alium; sed cum ipse virum fortem ex cohorte mea duci a Dexippo viderem (quem vos prodidisse scitis ipsi), grave id mihi visum est; atque adeo hominem eripui, latuit. Nec tamen vos Cleandro me dedatis necesse est: ego vero me ipsum, ut Xenophon faciendum censet, Cleandri iudicio exhibebo; et quidquid voluerit agat: nec hac de causa opus est ut bellum cum Lacedaemoniis geratis, et incolae meos

Συμπεψατε μέντοι μοι ὑμῶν αὐτῶν ἐλόμενοι πρὸς Κλέανδρον οἵτινες, ἂν τι ἐγὼ παραλείπω, καὶ λήξουσιν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πράξουσιν. (19) Ἐκ τούτου ἔδωκεν ἡ στρατιὰ οὐσιν αἱς βούλοιο προελόμενον ἵνα. Ὁ δὲ προσέειπε τοὺς στρατηγούς. Μετὰ ταῦτα ἐπορεύοντο πρὸς Κλέανδρον Ἀγασίας καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ ὁ ἀφαιρεθεὶς ἀνὴρ ὑπὸ Ἀγασίου. (20) Καὶ ἔλεγον οἱ στρατηγοί, Ἐπεμψεν ἡμᾶς ἡ στρατιὰ πρὸς σε, ὦ Κλέανδρε, καὶ ἐκέλευσέ σε, εἴτε πάντας αἰτιά, κρίναντα σεαυτὸν χρῆσθαι, εἴτε ἂν βούλη, εἴτε ἓνα τινὰ ἢ δύο ἢ καὶ πλείους αἰτιά, τούτους ἀξιούσι παρασχεῖν σοι ἐκ τούτων εἰς κρίσιν. Ἐπεὶ οὖν ἡμῶν τινὰ αἰτιά, πάρεσμέν σοι ἡμεῖς· εἴτε καὶ ἄλλον τινὰ, φράσον· οὐδὲς γάρ σοι ἀπέσται δεξιὴν ἂν ἡμῖν ἐθέλῃ πείθεσθαι. (21) Μετὰ ταῦτα παρελθὼν ὁ Ἀγασίας εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι, ὦ Κλέανδρε, ὁ ἀφελόμενός Δεξιππου ἀγοντος τοῦτον τὸν ἄνδρα καὶ παῖσιν κελεύσας Δεξιππον. (22) Τοῦτον μὲν γὰρ οἶδα ἄνδρα ἀγαθὸν ὄντα, Δεξιππον δὲ οἶδα αἰρεθέντα ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἀρχειν τῆς πεντηκοντόρου ἧς ἡγησάμεθα παρὰ Τραπεζουντίων ἐφ' ὧτε πλοῖα συλλέγειν ὡς σωζόμεθα, καὶ ἀποδράντα Δεξιππον καὶ προδόντα τοῦς στρατιώτας μεθ' ὧν ἐσώθη. (23) Καὶ τοὺς τε Τραπεζουντίους ἀπεστερήκαμεν τὴν πεντηκοντόρον καὶ κακοὶ δοκοῦμεν εἶναι διὰ τοῦτον, αὐτοὶ τε τὸ ἐπὶ τούτῳ ἀπολώλαμεν. Ἦκουε γὰρ, ὥς περ ἡμεῖς, ὡς ἀπορον εἰη περὶ ἀπώντας τοὺς ποταμούς τε διαβῆναι καὶ σωθῆναι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦτον οὖν τοιοῦτον ὄντα ἀφελόμεν. (24) Εἰ δὲ σὺ ἦγες ἢ ἄλλος τις τῶν παρὰ σοῦ, καὶ μὴ τῶν παρ' ἡμῶν ἀποδράντων, εὖ ἴσθι, οὐδὲν ἂν τούτων ἐποίησα. Νόμιζε δ', ἐν ἡμέλῃ νῦν ἀποκτείνης, δι' ἄνδρα δειλὸν τε καὶ ποτὶ ἄνδρα ἀγαθὸν ἀποκτείνων.

25. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος εἶπεν, ὅτι Δεξιππον μὲν οὐκ ἐπαινοίη, εἰ ταῦτα πεπονηκώς εἴη· οὐ μέντοι ἐρηνομίζειν οὐδ' εἰ παμπόνηρος ἦν Δεξιππος βίαν χρῆναι πάσχειν αὐτόν, ἀλλὰ κριθέντα, ὥς περ καὶ ἡμεῖς νῦν αἰσώμε, τῆς δίκης τυχεῖν. (26) Νῦν μὲν οὖν ἄπιτε κατὰ τὸν νόμον τόνδε τὸν ἄνδρα· ὅταν δ' ἐγὼ κελεύσω, πάρεστε πρὸς τὴν κρίσιν. Αἰτιώμαι δὲ οὐτε τὴν στρατιάν οὐτε ἄλλον οὐδένα εἶναι, ἐπεὶ γὰρ οὐτὸς αὐτὸς ὁμολογεῖ ἀφελῆσθαι τὸν ἄνδρα. (27) Ὁ δὲ ἀφαιρεθεὶς εἶπεν, Ἐγὼ, ὦ Κλέανδρε, εἰ καὶ οἷμαι με ἀδικούντα τι ἄγεσθαι, οὐτε ἐπαῖον οὐδένα οὐτε ἐβαλλον, ἀλλ' εἶπον, ὅτι δημόσια εἴη τὰ πρόβατα· ἦν γὰρ τῶν στρατιωτῶν δόγμα, εἰ τις ὁπότε ἡ στρατιὰ ἐξίει ἰδίᾳ ληζοίτο, δημόσια εἶναι τὰ ληφθέντα. (28) Ταῦτα εἶπον· ἐκ τούτου με λαβὼν οὗτος ἦγεν, ἵνα μὴ φθάγοιτο μηδεὶς, ἀλλ' αὐτὸς λαβὼν τὸ μέρος διασώσσει τοῖς λησταῖς παρὰ τὴν ῥήτραν τὰ χρήματα. Πρὸς ταῦτα ὁ Κλέανδρος εἶπεν, Ἐπεὶ τοίνυν τοιοῦτος εἶ, κατὰ μένε, ἵνα καὶ περὶ σοῦ βουλευσώμεθα.

29. Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἄμυρ Κλέανδρον ἡρίστων τὴν δὲ στρατιάν συνήγαγε Ξενοφῶν καὶ συνεβούλευε πέμψαι ἄνδρας πρὸς Κλέανδρον παραιτησομένους περὶ τῶν ἀνδρῶν. (30) Ἐκ τούτου ἔδοξε αὐτοῖς πέμψαντας στρατηγούς καὶ λοχαγούς καὶ Δρακόντιον τὸν Σπαρτιάτην

omnino quo quisque vult evadatis. Verum e vobis tamen ipsis deligite quos mecum una ad Cleandrum mittatis, quique, si quid ego prætermisero, pro me tum dicant tum agant. » Ibi tum ei concessit exercitus ut iis quos vellet delectis ad illum proficisceretur. Is autem duces delegit. Secundum hæc ad Cleandrum Agasias ducesque, et vir ille quem Dexippo eripuerat Agasias, pergebant; ad quem ubi pervenissent, duces verba fecerunt hæc : « Exercitus, Cleander, nos ad te misit; teque hortatur, sive in omnes culpam conjicias, ut cum iudicium de iis ipse feceris, pro arbitrio tuo eos tractares; sive unum aliquem, vel duos, vel plures accusas, æquum censent ut hi se ipsos tuo exhibeant iudicio. Quare si quid est in quo nostrum quendam accusas, tibi nos adsumus; sive alium quendam, exponito: quippe nemo non sese tibi sistet, qui nobis parere voluerit. » Secundum hæc progressus in medium Agasias ait, « Ego sum, Cleander, qui virum hunc abducenti Dexippo eripui, et qui nostros ferire Dexippum jussi. Etenim hunc sane virum fortem esse noram; Dexippum vero noram ab exercitu lectum fuisse, qui quinquaginta remorum navi, quam a Trapezuntiiis petiveramus, præesset, quo navigia colligeret, ut incolumes evaderemus; eundemque Dexippum aufugisse sciebam, atque milites prodidisse, quibuscum incolumes eo pervenerat. Atque ita tum Trapezuntios quinquaginta remorum navi privavimus, et improbi propter hunc esse videmur; tum ipsi, quod ad hunc attinet, perieramus omnes. Nam, æque ac nos, audierat, fieri non posse ut, si pedibus illic proficisceremur, fluvios trajiceremus et in Græciam incolumes perveniremus. Huic ergo tali homini illum eripui. Quod si tu eum abduxisses, vel ex tuis quispiam alius, non autem ex iis qui a nobis aufugerunt, certo scias me nihil horum facturum fuisse. Si vero me jam interdicis, velim existimes te virum fortem, ignavi et improbi causa interficere. »

Hæc cum Cleander audisset, non laudare se Dexippum aiebat, si hæc fecisset: neque tamen existimare se aiebat, tametsi nequisissimus esset Dexippus, vim ei inferendam esse, sed iudicio de eo facto (quemadmodum jam vos etiam fieri postulatis) poenam eidem irrogandam. Vos quidem jam discedite, hoc homine relicto; et cum ego denuntia-vero, ad iudicium adestote. Neque vero vel exercitum, vel alium quendam accuso, quando hic ipse quidem fatetur se hominem eripuisse. Is autem, qui ereptus fuerat, inquit, Ego, Cleander, etsi me quid inique patrantem abductum fuisse putas, neque percussi quendam, neque lapidibus petii; at pecora tantum esse publica dixi: nam decretum militum sic conceptum fuerat ut, si quis, cum exercitus exiret, seorsum a ceteris prædaretur, publica essent quæ caperentur. Hæc dixi; atque ibi tum me prehensum duxit ille, ut ne quis de ipso quid enuntia-ret, verum ipse partem nactus, contra edictum bona prædatoribus conservaret. Ad hæc Cleander, Quando vero talis es, inquit, hic maneto, ut de te quoque delibæremus.

Secundum hæc Cleander cum suis prandium sumebat: Xenophon autem exercitum congregabat, atque id consilii dedit, ut ad Cleandrum quosdam mitterent, qui pro viris deditis deprecarentur. Tum visum est ipsis ut, missis ducibus et cohortium præfectis et Dracontio Spartiate,

καὶ τῶν ἄλλων οἱ ἰδοῦσιν ἐπιτήδειοι εἶναι δεῖσθαι Κλέανδρου κατὰ πάντα τρόπον ἀρεῖναι τῷ ἄνδρι. α) Ἐλθὼν δὲ ὁ Ξενοφῶν λέγει· Ἔχετε μὲν, ὦ Κλέανδρε, τοὺς ἄνδρας, καὶ ἡ στρατιὰ σου βρεῖται ἡτι ἐβούλου ποιῆσαι καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ ἑαυτῶν ἀπάντων σὺν δέ σε αἰτῶνται καὶ δέονται δοῦναι σφισι τὸ ἄνδρι καὶ μὴ κατακάινειν πολλὰ γὰρ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ περὶ τὴν στρατιάν ἐμορθησάτην. β) Ταῦτα δὲ σοὶ τυχόντες ὑπισχνῶνται σοὶ ἀντὶ τούτων, ἣν βούλῃ ἡρεῖσθαι αὐτῶν καὶ ἣν οἱ θεοὶ ἴθωσιν, ἐπιδείξαι σοὶ καὶ ὡς κόσμιοι εἴσι καὶ ὡς ἱκανοὶ τῷ ἄρῳσι πεύθμενοι τοὺς πολέμους σὺν τοῖς θεοῖς μὴ φοβεῖσθαι. γ) Δέονται δέ σου καὶ τούτο, παραχρῆνον καὶ ἀρχόντα ἑαυτῶν πείραν λαβεῖν καὶ Δεξιπποῦ καὶ σφῶν τῶν ἄλλων ὅς εἰς ἱκαστὸς ἐστί, καὶ τὴν ἀξίαν ἱκαστοῖς νείμει. δ) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κλέανδρος, Ἀλλὰ καὶ τὸ πῶς ἔρχη, ταχύ τοι ὅτιν ἀποκρινόμεναι. Καὶ τῷ τε ἄνδρι ὅτιν δίδωμι καὶ αὐτὸς παρέσθαι καὶ ἣν οἱ θεοὶ παραδιδόνειν, ἐξηγήσομαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ πολλοὶ οἱ λόγῳ οὗτοι ἀντίον εἶπον ἡ ὅς ἐφωπεύοντο ὅτιν ἔκρουσιν ὡς τὸ στρατεύμα ἀφίσταται ἀπὸ Λακεδαιμονίων.

β). Ἐκ τούτου οἱ μὲν ἐπαινοῦντες ἀπὸ τῶν, ἔρχοντες τῷ ἄνδρι· Κλέανδρος δὲ ὄψεται ἐπὶ τῇ πορείᾳ καὶ ζυγὸν Ξενοφῶντι φιλικῶς καὶ ξενίαν ζυνεῖλαιοντο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὥρα αὐτοῦς τὸ παραγγελλόμενον εὐτάκτως ποιεῖντας, καὶ μάλιστα ἐπὶ ἐπιβόμῃ ἡγεμόνι γενέσθαι αὐτῶν. γ). Ἐπεὶ μάλιστα θυομένην αὐτῷ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οὐκ ἐγγίνετο τὰ ἱερὰ, συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς εἶπεν, Ἐμοὶ μὲν οὐκ ἐτέλεσθη τὰ ἱερὰ ἐξ ἄγνων· ὑμεῖς μὲντοι μὴ ἄθυμαίτε τούτου ἕνεκα· ὅτιν γὰρ, ὡς εἴποι, δέδοται ἑκκομίσαι τοὺς ἄνδρας ἀλλὰ πορεύεσθε. Ἡμεῖς δὲ ὅτιν, ἐπειδὴν ἐκείσε ἦκατε, δεξιόμεθα ὡς ἂν δυνώμεθα κάλλιστα.

γ). Ἐκ τούτου ἔδοξε τοῖς στρατιώταις δοῦναι αὐτῷ τὰ χρηστά πρόβατα· ὁ δὲ δεξιόμενος πάλιν αὐτοῖς ἀπέδωκε. Καὶ οὗτος μὲν ἀπέπλει. Οἱ δὲ στρατιῶται διαβήμενοι τὸν σίτον ὃν ἦσαν συγκεκομισμένοι καὶ πάλιν ἡ εἰλήρσσαν ἐξεπορεύοντο διὰ τῶν Βιθυνῶν. δ). Ἐπεὶ δὲ οὐδενὶ ἐνέτυχον πορεύμενοι τὴν ὁδὸν δδόν, ὥστε ἔρχοντες τι εἰς τὴν φιλίαν ἔλθειν, ἔδοξεν αὐτοῖς τοῦμπάλιν ὑποστρέψαντες εἰλεῖν μίαν ἡμέραν καὶ νύκτα. Τούτου δὲ ποιήσαντες ἔλαβον πολλὰ καὶ ἀνθρώπων καὶ πρόβατα καὶ ἀνέλκοντο ἑκταῖοι εἰς Χρυσόπολιν τῆς Καλχηδονίας, καὶ ἐκεῖ ἔμεναν ἡμέρας ἑπτὰ λαυροπολῶδυντες.

ΒΙΒΛΙΟΝ Ζ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅσα μὲν δὴ ἐν τῇ ἀναβάσει τῇ μετὰ Κύρου ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες μέχρι τῆς μάχης, καὶ ὅσα ἐπὶ Κύρου ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πορείᾳ μέχρι εἰς τὸν Πόντον ἀφί-

et ex aliis quibusdam, qui viderentur esse idonei, Cleandrum omni ratione rogarent, ut viros illos dimitteret. Ad eum igitur cum venisset Xenophon, orationem hanc habuit: « Habes, Cleander, viros quos volebas; exercitusque adeo tibi permisit, ut quidquid tibi visum fuerit, tum de his, tum de ipsis universis statueres. Nunc abs te petunt rogantque ut ipsis viros dones, neve eos interficias: nam superiori tempore multos pro exercitu labores exantlarunt. Hoc autem si abs te impetrent, pro his tibi pollicentur, si dux ipsorum esse velis, ac dii fuerint propitii, se tibi declaratos et quam modesti sint, et quam idonei qui, sine cum imperatori parcant, hostes diis iuvantibus non metuant. Hoc etiam te rogant, ut, eo profectus atque in ipsos imperio politus, tam de Dexippo quam de ipsis adisque periculum facias, qualis quisque sit, atque iustum singulis mercedem tibihas. » Hec cum audisset Cleander, « At per Dioscuras, inquit, sine mora vobis respondebo; atque adeo tum viros hosce vobis dono, tum ipse adero; et si quid dii concesserint, dux vobis in Graciam ero. Ac longesane sermones hi contrarii sunt illis quos ex quibusdam de vobis audivi, vos exercitum scilicet ad deflectionem a Lacedaemoniis impellere. »

Hic illi qui ad Cleandrum missi fuerant, collaudato eum, cum viris illis discesserunt: at Cleander ex ta de itinere consulabat, et Xenophonte amanter utebatur, atque inter se amicitiam hospitalitatem instabant. Cum vero eos etiam videret composite imperatum facere, magis etiam dux eorum esse cupiebat. Verum ubi, eo triduum rem sacram faciente, leta non erant exta, convocatis ducibus haec verba fecit: « Mihi leta non fuerunt exta de copiis educendis ea consulti: vos vero ne sitis ideo demissis animis; nam vobis, uti videtur, concessum est ut viros hos exportetis: quin igitur perzite. Nos autem, posteaquam eo veneritis, quam potuerimus honestissime vos excipiemus. »

Tum militibus visum est ut pecora ei publica donarent. Ille, cum ea accepisset, rursus iis reddidit, ac ipse quidem inde solvit. Et milites, distributo frumento, quod comportant, aliisque rebus, quas ceperant, per Bithynos proficisci ceperunt. Cum autem recta incedentes via nihil offenderent, ut aliqua cum praeda in regionem amicam transirent, visum est ipsis ut versis retro pedibus diem unam ac noctem iter facerent. Hoc cum fecissent, multa tum mancipia tum pecora ceperunt: atque die sexto Chrysopolin Chalcedonice oppidum pervenerunt, ibique dies septem manserunt, cum spolia interea venderent.

LIBER VII.

CAPUT I.

Quaecumque in expeditione cum Cyro superiorem in Asiam suscepta ad pugnam usque gesserint Graeci, et quae, posteaquam occubisset Cyrus, in itinere donec in Pontum per-

κοντο, καὶ ὅσα ἐκ τοῦ Πόντου περὶ ἐξιόντες καὶ ἐκ-
πλέοντες ἐποιοῦν μέχρι ἔξω τοῦ στόματος ἐγένοντο ἐν
Χρυσόπολει τῆς Ἀσίας, ἐν τῷ πρόσθεν λόγῳ δεδήλω-
ται. (2) Ἐκ τούτου δὲ Φαρνάβαζος φοβούμενος τὸ
στράτευμα μὴ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἀρχὴν στρατεύηται,
πέμψας πρὸς Ἀναξίβιον τὸν ναύαρχον, ὃ δ' ἔτυχεν ἐν Βυ-
ζαντίῳ ὢν, ἐδεῖτο διαβιβάσαι τὸ στράτευμα ἐκ τῆς
Ἀσίας, καὶ ὑπισχνεῖτο πάντα ποιῆσειν αὐτῷ ὅσα δέοι.

3) Καὶ Ἀναξίβιος μετεπέμψατο τοὺς στρατηγούς καὶ
λαγρούς τῶν στρατιωτῶν εἰς Βυζάντιον, καὶ ὑπισχνεί-
ται, εἰ διαβαίει, μισθοφορὰν ἔσσεσθαι τοῖς στρατιώταις.

(4) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι ἔφασαν βουλευσάμενοι ἀπαγγελεῖν,
Ξενοφῶν δὲ εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἀπαλλάξοιτό τε ἡδὴ τῆς
στρατιᾶς καὶ βούλοιο ἀποπλεῖν. Ὁ δὲ Ἀναξίβιος
καίλευσεν αὐτὸν συνδιαβάνατα ἔπειτα οὕτως ἀπαλλάτ-
τεσθαι. Ἐφη οὖν ταῦτα ποιῆσειν.

5) Σεύθης δὲ ὁ Θρᾷξ πέμπει Μηδοσάδην καὶ κελεύει
Ξενοφῶντα συμπροθυμεισθαι ὅπως διαβῇ τὸ στράτευ-
μα, καὶ ἔφη αὐτῷ ταῦτα συμπροθυμηθέντι ὅτι οὐ με-
ταμύησει. (6) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλὰ τὸ μὲν στράτευμα

διαβήσεται· τούτου ἕνεκα μηδὲν τελείτω μήτε ἐμοὶ
μήτε ἄλλῳ μηδενί· ἐπειδὴν δὲ διαβῇ, ἐγὼ μὲν ἀπχα-
λίσσομαι, πρὸς δὲ τοὺς διαμένοντας καὶ ἐπικαιρίους
ὄντας προφερέσθω ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ ἀσφαλές.

7) Ἐκ τούτου διαβαίνουσι πάντες εἰς τὸ Βυζάντιον οἱ
στρατιῶται. Καὶ μισθὸν μὲν οὐκ εἰδίδου ὁ Ἀναξίβιος,
ἐκέρχετο δὲ λαβόντας τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκεύη τοὺς στρα-
τιώταις ἐξίεναι, ὡς ἀποπέμψων τε ἅμα καὶ ἀριθμὸν
τοῦ σώματος. Ἐνταῦθα οἱ στρατιῶται ἤχοντο, ὅτι οὐκ
ἔχον ἀργύριον ἐπισιτίζεσθαι εἰς τὴν πορείαν, καὶ ὀνη-
ρὰς συνεσκευάζοντο. (8) Καὶ ὁ Ξενοφῶν Κλεάνδρῳ
τῷ ἀρμοστῇ ξένος γενηθέντος προσελθὼν ἠσπάζετο αὐ-
τὸν ὡς ἀποπλευσοῦμενος ἦδη. Ὁ δὲ αὐτῷ λέγει, Μὴ
παύσης ταῦτα· εἰ δὲ μὴ, ἔφη, αἰτίαν ἔξεις, ἐπεὶ καὶ
νῦν τινὲς ἦδη σὲ αἰτιῶνται ὅτι οὐ ταχὺ ἐξέρπει τὸ στρά-
τευμα. (9) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλ' αἴτιος μὲν ἔγωγε οὐκ
εἰμὶ τούτου, οἱ δὲ στρατιῶται αὐτοὶ ἐπισιτισμοῦ δεό-
μενοι διὰ τοῦτο ἀθυμοῦσι πρὸς τὴν ἔξοδον. (10) Ἀλλ'
ἔγωγε, ἔφη, ἐγὼ σοὶ συμβουλεύω ἐξελθεῖν μὲν ὡς πο-
ρευσόμενον, ἐπειδὴν δ' ἔξω γένηται τὸ στράτευμα, τότε
ἀπαλλάττεσθαι. Ταῦτα τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐλ-
θόντες πρὸς Ἀναξίβιον διαπραξόμεθα. (11) Οὕτως
ὑδίντες ὤλεον ταῦτα. Ὁ δὲ ἐκέλευσεν οὕτω ποιεῖν
καὶ ἐξίεναι τὴν ταχίστην συνεσκευασμένους, καὶ πρὸς-
σπεύειν, ὅς ἂν μὴ παρῇ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ εἰς τὸν
ἀρεθμὸν ὅτι αὐτὸς αὐτὸν αἰτιάσεται. Ἐνταῦθεν ἐξή-
σαν οἱ τε στρατηγοὶ πρῶτοι καὶ οἱ ἄλλοι. (12) Καὶ
ἐξῆλθον πάντες πλὴν ὀλίγων ἔξω ἦσαν, καὶ Ἐτεόνικος
ἐσπύρει παρὰ τὰς πύλας ὡς ὅποτε ἔξω γένοιτο πάντες
συγκλείων τὰς πύλας καὶ τὸν μοχλὸν ἐμβαλὼν.

13) Ὁ δὲ Ἀναξίβιος συγκαλέσας τοὺς στρατηγούς καὶ
τοὺς λαγρούς ὤλεξε, τὰ μὲν ἐπιτήδεια, ἔφη, λαμβά-
νεται ἐκ τῶν Θρακίων χωρῶν· εἰσὶ δὲ αὐτοῖσι πολλὰ
ἀρετὰ καὶ πυρὶ καὶ ταῖς (τὰ) ἐπιτήδεια· λαβόντες δὲ

venirent, quæque e Ponto pedibus egressi et navigatione usi
fecerint, donec extra Ponti ostium in oppidum Asiæ Chryso-
polin venerunt, ea quidem superiore commentario exposita
sunt omnia. Post hæc Pharnabazus, cum metueret ne Græ-
corum exercitus in ditionem suam bellum inferret, missis ad
Anaxibium navarchum (is autem Byzantii tum forte erat)
legatis, rogabat ut exercitum ex Asia trajiceret atque adeo
pollicebatur ei se facturum omnia, quæcunque fieri oporteret.
Et Anaxibius duces militumque in cohortes distributorum
praefectos ad se Byzantium accessivit; ac pollicitus est, si
trajicerent, militibus datum fore stipendium. Et alii qui-
dem se deliberatione de ea re habita quid tandem statuerint
ei renuntiuros aiebant; at Xenophon ei dixit ab exercitu
se jam discessurum vellegue adeo inde solvere. Anaxibius
autem eum hortatus est ut quando una cum exercitu traje-
cerit, sic deinde demum ab eo discederet. Itaque se factu-
rum hæc aiebat.

Ceterum interea Senthies Thrax Medosadem mittit, Xe-
nophontemque per eum hortatur id operam studiose una cum
ipso daret, ut exercitus trajiceret; aiebatque minime futu-
rum ut eum facti poeniteat, in id si alacri animo una cum
ipso incubuerit. Exercitus utique, aiebat Xenophon, traji-
ciet: nec hujus rei causa quidquam vel mihi, vel alii cui-
quam pendat necesse est. Verum quamprimum trajecerit,
equidem discedam: erga eos autem, qui apud exercitum
manebunt et rebus conficiendis erunt idonei, sic se gerat,
ut ipsi visum fuerit esse tutum.

Exin milites universi in Byzantium trajiciunt; et stipen-
dium quidem iis non dabat Anaxibius: at præconis voce
edixit, ut sumptis armis vasisque milites oppido excederent,
quasi eos dimittere simul et numerum inire vellet. Hic
graviter ferebant milites se non habere pecuniam, qua com-
meatum ad iter coemerent, atque adeo segniter vasa collige-
bant. Ac Xenophon Cleandro Byzantii præfecto hospitio
juuctus, adiit eum et salutavit, quasi qui jam inde solutu-
rus esset. At ille dicit ei, Ne feceris hoc: sin aliter, inquit,
culpa teneberis; cum nunc etiam tibi jam culpæ dent non-
nulli, quod non peleriter egreditur exercitus. Et Xenophon,
At ego certe quidem, ait, ejus rei non sum auctor; verum
milites ipsi quod commeatu egeant, idcirco segnibus sunt
ad exeundum animis. At ego tamen, inquit Cleander, id
tibi consilii do ut, quasi proficisci velis, ex eas: cuiusque
foris exercitus fuerit, tum demum discedas. Hæc ergo, ait
Xenophon, ad Anaxibium profecti conficiamus. Ad quem
ita cum venissent, exponebant ea. Hortatus autem ille
ut ita facerent, ac quamprimum collectis vasis exirent co-
piæ; atque insuper denuntiandum curarent futurum, ut is
qui recensui agendo numeroque ineundo non interfuerit
seipsum culpa oneret. Mox deinde duces primum exierunt,
ac postea ceteri. Jamque adeo omnes, præter paucos,
extra oppidum erant, et Eteonicus ad portas stabat, ut, cum
egressi essent omnes, portas occluderet, ac pestulum ob-
deret. Anaxibius autem, convocatis ducibus et cohortum
praefectis, Commeatus, inquit, e vicis Thraciis sumite (est
ibi utique multum hordei triticique, et aliarum res necessariae);

πορεύεσθε εἰς Χερσόνησον, ἐκεῖ δὲ Κύνισκος ὑμῖν μισθοδοτήσει. (14) Ἐπακούσαντες δὲ τινες τῶν στρατιωτῶν ταῦτα, ἧ καὶ τῶν λοχαγῶν τις διαγγέλλει εἰς τὸ στρατεύμα. Καὶ οἱ μὲν στρατηγοὶ ἐπυνθάνοντο περὶ τοῦ Σιεύθου πότερα πολέμιος εἴη ἢ φίλος, καὶ πότερα διὰ τοῦ ἱεροῦ ὁρους δεῖσι πορεύεσθαι ἢ κύκλῳ διὰ μέσης τῆς Θυρᾶκης. (15) Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα διελέγοντο οἱ στρατιῶται ἀναρπάσαντες τὰ ὅπλα θέουσι ὁρόμῳ πρὸς τὰς πόλεις ὡς πάλιν εἰς τὸ τεῖχος εἰσιόντες. Ὁ δὲ Ἐτεόνικος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὡς εἶδον προσθίοντας τοὺς ὑπλίτας, συγκλείουσι τὰς πόλεις καὶ τὸν μολὸν ἐμβάλλουσιν. (16) Οἱ δὲ στρατιῶται ἔκπτον τε τὰς πόλεις καὶ εἶπον ὅτι ἀδικώτατα πάσχουσιν ἐκβαλλόμενοι εἰς τοὺς πολέμιους καὶ κατασχίσιν τὰς πόλεις ἔρξαν, εἰ μὴ ἐκόντες ἀνοίξουσιν. (17) Ἄλλοι δὲ θέου ἐπὶ θάλατταν καὶ παρὰ τὴν γλῆν τοῦ τεύχους ὑπερβαίνουσιν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλοι δὲ οἱ ἐτύγχανον ἔνδον ὄντες τῶν στρατιωτῶν, ὡς ὁρῶσι τὰ ἐπὶ ταῖς πόλεσιν πράγματα, διακρίπτοντες ταῖς ἀξίαις τὰ κλειθρα ἀναπεταννύουσι τὰς πόλεις, οἱ δ' εἰσιπύουσιν.

18. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ὡς εἶδε τὰ γυγνόμενα, δείσας μὴ ἐρ' ἀρπαγὴν τράποιτο τὸ στρατεύμα καὶ ἀνέχεσθαι κακὰ γένοιτο τῇ πόλει καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς στρατιώταις, θέει καὶ συνεισπίπτει εἰς τὸν πύλων σὺν τῷ ὄρχῳ. (19) Οἱ δὲ Βυζάντιοι ὡς εἶδον τὸ στρατεύμα βίᾳ εἰσπίπτον, ρεύγουσιν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, οἱ μὲν εἰς τὰ πλοῖα, οἱ δὲ οἴκαδες, οἱ δὲ ἔνδον ἐτύγχανον ὄντες ἐξῶ ἔβρον, οἱ δὲ καθύλακον τὰς τριήρεις, ὡς ἐν ταῖς τριήρεσι σώζοντο, πάντες δὲ ὦντο ἀπολωλέναι ὡς ἐκλωκυίας τῆς πόλεως. (20) Ὁ δὲ Ἐτεόνικος εἰς τὴν ἄκραν ἀπορρέγει. Ὁ δὲ Ἀναξίβιος καταδρακὼν ἐπὶ θάλατταν ἐν ἀλευτικῇ πλοῖον περιπλεῖ εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ εὐθὺς μεταπέμπεται ἐκ Καίχωνος φρουροὺς οὐ γὰρ ἱκανοὶ εὐλόκουν εἶναι οἱ ἐν τῇ ἀκρόπολει σκεῖν τοὺς ἄνδρας. (21) Οἱ δὲ στρατιῶται ὡς εἶδον τὸν Ξενοφῶντα, προσπίπτουσιν αὐτῷ πολλοὶ καὶ λέγουσι, Νῦν σοι ἔξεστιν, ὦ Ξενοφῶν, ἀνδρὶ γενέσθαι. Ἔχεις πόλιν, ἔχεις τριήρεις, ἔχεις χρήματα, ἔχεις ἄνδρας τισιούτους. Νῦν ἂν, εἰ βούλοιο, σὺ τε ἡμᾶς ὀνήσεις καὶ ἡμεῖς σὲ μέγαν ποιήσαιμεν. (22) Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' εὖ τε λέγετε καὶ ποιήσω ταῦτα· εἰ δὲ τούτων ἐπιθυμεῖτε, θέσθε τὰ ὅπλα ἐν τάξει ὡς τάχιστα βουλόμενος αὐτοὺς κατηρεμῆσαι καὶ αὐτὸς τε παρηγγύα ταῦτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐκέλευε παρηγγύην καὶ τίθεσθαι τὰ ὅπλα. (23) Οἱ δὲ αὐτοὶ ὅρ' αὐτῶν ταπτόμενοι οἱ τε ὀπλίται ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ εἰς ὁκτὼ ἐγένοντο καὶ οἱ πελτασταὶ ἐπὶ τὸ κέρας ἐκάτερον παρεδεδραμύχεσαν. (24) Τὸ δὲ χωρίον οἷον κάλλιστον ἐκτάξασθαι ἐστὶ τὸ Θράκιον καλούμενον, ἔρχμον οἰκίων καὶ πεδινόν. Ἐπεὶ δὲ ἔκειτο τὰ ὅπλα καὶ κατηρεμίσθησαν, συγκαλεῖ Ξενοφῶν τὴν στρατιάν καὶ λέγει ταῦτα· (25) Ὅτι μὲν ὀργίζεσθε, ὦ ἄνδρες στρατιῶται, καὶ νομίζετε θεινὰ πάσχειν ἐξαπατώμενοι οὐ θαυμάζω. Ἦν δὲ τῷ θυμῷ χαριζόμεθα καὶ Λακεδαιμονίους τε τοὺς παρόντας τῆς ἐξαπατῆς τιμωροῦμεθα

quos cum sumpseritis, in Chersonesum pergite, atque illic Cyniscus stipendium vobis numerabit. Haec cum forte audissent militum nonnulli, hi vel e cohortium etiam praefectis aliquis ad exercitum effert. Et duces quidem de Sentlie percontabantur, utrum hostis esset an amicus, ac utrum iter per montem sacrum sit faciendum, an circulatorum per mediam Thraciam. Dum illi de his inter se colloquebantur, milites correptis armis cursu ad oppidi portas tendunt, quasi rursus intra muros ingredi vellent. At Eteonicus et qui cum eo erant, ut adcurrentes viderunt gravis armorum milites, portas ocludunt, ac pessulum obdunt. Milites autem portas pulsabant, seque gravissima aiebant ugeria adfici, qui hostibus objicerentur; ac diffissuros se portas aiebant, nisi eas sponte sua aperirent. Ex iis vero alii ad mare currebant, et juxta muri clien in urbem evadunt: alii de militibus qui intus forte erant, ut quid ad portas ageretur viderunt, ascis ubi claustra percidissent, portas patefaciunt: illique adeo irrumpunt.

Xenophon, cum quid accideret videret, veritus ne ad urbis direptionem se converteret exercitus, atque inde mala gravissima in urbem, et sese, et milites ipsos redundarent, currebat ipse, et cum turba intra portas una irruit. At Byzantii, ut vi exercitum in urbem irruere viderunt, de foro in naves alii, alii domum fugiunt; ac quotquot intus erant, foras exeunt: alii triremes deducebant, ut in triremibus incolumes evaderent: omnes periisse se putabant, tanquam si urbs capta esset. Ad promontorium autem fugit Eteonicus. Et Anaxibius ad mare cum decurrisset, navigio piscatorio in urbis arcem circumvehebatur, ac statim e Chalcedone praesidarios milites arcessit: neque enim ii, qui erant in arce, virorum istorum impetum sustinere posse videbantur. At milites ubi Xenophontem viderunt, frequentes ad eum adcurrunt, atque ita adloquuntur, Nunc tibi licet, Xenophon, virum te praebere. Urbem habes, habes triemes, habes pecuniam, tot viros habes. Nunc, si volueris, et tu nobis utilitatem adferre poteris, et nos te magnum efficere. Respondit ille, « Enimvero recte loquimini, atque haec faciam. Verum si haec expetitis, quamprimum in ordine armati consistite: » quod volebat utique eos pacare, ideo tum ipse cohortatione hac utebatur, tum alios duces eadem cohortatione uti, atque ut milites sui armati constarent curare, jussit. Illi sponte sua sese instruentes, brevi tempore gravis armorum milites in octonos erant dispositi, et pelastæ ad utrumque cornu cursu se receperant. Locus vero is, qui Thracium adpellatur, ad struendam aciem quam pulcherrimus est, ab aedibus vacuus et campistis. Posteaquam arma rite disposita, militesque parati erant, Xenophon convocat exercitum, et hac oratione usus est: « Vos quidem, milites, irasci, et existimare gravi vos, quippe fraude deceptos, injuria adfici, non miror. At si obsequamur, et de Lacedæmonis qui adsunt ob fraudem pomas sumamus, urbemque nihil culpandam diripiamus,

καὶ τὴν πόλιν τὴν οὐδὲν αἰτίαν διαρπάσωμεν, ἐνθυμίῃσθε δ' ἔσται ἐντεύθεν. (26) Πολέμιοι μὲν ἐσόμεθα ἀπιδειγμένοι Λακεδαιμονίους καὶ τοῖς συμμάχοις. Οὐκ δ' ὁ πόλεμος ἂν γένοιτο εἰκάζειν δὴ πάρεστιν, ἑωρακότας καὶ ἀναμνησθέντας τὰ νῦν δὴ γεγενημένα.

(27) Ἡμεῖς γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι ἤλθομεν εἰς τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους ἔχοντες τρήρεις τὰς μὲν ἐν θαλάττῃ τὰς δ' ἐν τοῖς νεωρίοις οὐκ ἑλάτους τριακοσίων, ὑπαρχόντων δὲ πολλῶν χρημάτων ἐν τῇ πόλει καὶ προσόδου οὐσῆς κατ' ἐνιαυτὸν ἀπὸ τε τῶν ἐνδήμων καὶ ἐκ τῆς ὑπερορίας οὐ μείων χιλίων ταλάντων· ἄρχοντες δὲ τῶν νήσων ἀπασῶν καὶ ἐν τε τῇ Ἀσίᾳ πολλὰς ἔχοντες πόλεις καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἀλλὰς τε πολλὰς καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Βυζάντιον ὅπου νῦν ἴσμεν ἔχοντες, κατεπολεμήθημεν οὕτως ὥς πάντες ὑμεῖς ἰσπίστασθε. (28) Νῦν δὲ δὴ τί ἂν οἰόμεθα παθεῖν Λακεδαιμονίους μὲν καὶ τῶν ἀρχαίων συμμάχων ὑπαρχόντων, Ἀθηναίων δὲ καὶ ὅσοι ἐκείνοις τότε ἦσαν σύμμαχοι πάντων προσγεγενημένων, Τισσαφέρους δὲ καὶ τῶν ἐν θαλάττῃ ἁλίων βαρβάρων πάντων πολεμίων ἡμῖν ὄντων, πολεμικωτάτου δὲ αὐτοῦ τοῦ ἄνω βασιλέως; δν ἤλθομεν ἀπαιρητόμενοι τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀποκτενοῦντες, εἰ δυναίμεθα. Τούτων δὲ πάντων ὁμοῦ ὄντων ἔστι τις οὕτως ἄρρων ζῆτις οἰεταὶ ἂν ἡμᾶς περιγενέσθαι; (29) Μὴ πρὸς θεῶν μαίνωμεθα μηδ' αἰσχροῦς ἀπολόμεθα πολέμιοι ὄντες καὶ ταῖς πατρίσι καὶ τοῖς ἡμετέροις αὐτῶν φίλοις τε καὶ οἰκείοις. Ἐν γὰρ ταῖς πόλεσιν εἰσι πάντες ταῖς ἐρ' ἡμᾶς στρατευομέναις, καὶ δικαίως, εἰ βάρβαρον μὲν πόλιν οὐδεμίαν ἠελήσμεν καταστρεῖν, καὶ ταῦτα κρατοῦντες, Ἑλληνίδα δὲ εἰς ἣν πρώτην πόλιν ἤλθομεν, ταύτην ἐξαπατάσωμεν. (30) Ἐγὼ μὲν τοίνυν εὐχομαι πρὶν ταῦτα ἐπιδεῖν ὅρ' ὑμῶν γεγόμενα μυρίας ἔμεγε κατὰ γῆν ὄργυας γινώσκειν. Καὶ ὑμῖν δὲ συμβουλευοὶ Ἑλλήνας ὄντας τοῖς τῶν Ἑλλήνων προεστηκόσι πειθόμενους πειρᾶσθαι τῶν δικαίων τυγχάνειν. Ἐὰν δὲ μὴ δύνῃσθε ταῦτα, ἡμεῖς δὲ ἀδικουμένους τῆς γούν Ἑλλάδος μὴ στέρεσθαι. (31) Καὶ νῦν μοι δοκεῖ πέμπσαντας Ἀναξιβίου εἰπεῖν ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν βίαιον ποιήσαντες παρεληλύθαμεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἣν μὲν ἐνὸς μεθα παρ' ὑμῶν ἐγχαθόν τι εὐρίσκεισθαι, εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ ἐηλώσαντες, ὅτι οὐκ ἐξαπατῶμενοι ἀλλὰ πειθόμενοι ἐξερχόμεθα.

32. Ταῦτα ἔδοξε, καὶ πέμπουσιν Ἱερώνυμον τε Ἡλείων ἐρούντα ταῦτα καὶ Εὐρύλοχον Ἀρκάδα καὶ Φιλίσσον Ἀχαιοῦν. Οἱ μὲν ταῦτα ὄφροντο ἐρούντες.

33. Ἐπὶ δὲ καθιμένων τῶν στρατιωτῶν προσέρχεται Καρατάδης Θηβαῖος, ὃς οὐ φεύγων τὴν Ἑλλάδα περιφέρει ἀλλὰ στρατηγῶν καὶ ἐπαγγελλόμενος εἰ τις ἢ πόλις ἢ ἔθνος στρατηγῷ δέοιτο· καὶ τότε προσελθὼν ἔλεγεν ὅτι ἔτοιμος εἴη ἡγεῖσθαι αὐτοῖς εἰς τὸ Δέλτα καλούμενον τῆς Θράκης, ἐνθα πολλὰ καὶ ἀγαθὰ λήψονται ἔτι δ' ἂν μολώσιν, εἰς ἀφρόνιαν παρέξιν ἔφη καὶ σιτία καὶ ποτά. (34) Ἀκούουσι ταῦτα οἱ στρατιῶται καὶ τὰ παρὰ Ἀναξιβίου ἅμα ἀπαγγελλόμενα· ἀπεκρίνατο γὰρ ὅτι

quæ deinde sequuntur sint apud animos vestros expendite. Hostes sane tum Lacedæmoniis tum sociis eorum palam facti erimus: ac bellum quale futurum sit, jam iis licet conijcere, qui et viderunt et memoria repetunt ea, quæ non ita pridem acciderunt. Nos utique Athenienses bellum adversus Lacedæmonios eorumque socios suscepimus, cum in mari alias, alias in navalibus triremes, non pauciores trecentis haberemus; cumque magna esset in arce nostra pecuniæ copia, esset etiam reditus quotannis tam ex urbe quam de locis exteris, non minus mille talentorum; iidemque insulis omnibus imperaremus, et urbes multas in Asia teneremus, in Europa multas etiam alias, atque hoc ipsum adeo Byzantium, ubi nunc sumus, teneremus: ita tamen debellati sumus, uti nostis omnes. Jam vero quid nos subituros existimamus, cum Lacedæmonii sint et eorum pridem socii, cum ad hos Athenienses etiam, et quotquot illis tum erant societate conjuncti, accesserint omnes? cum Tissaphernes, ceterique barbari omnes maris adcolæ nobis hostes sint, cum maxime hostili sit in nos animo rex ipse superioris Asiæ? quem imperio spoliatum et, si potuissemus, etiam interfectum venimus. His utique omnibus conjunctis, ecquis tam demens est, qui nos superiores evasuros existimet? Ne, per deos, insaniamus, neve turpiter pereamus, et patriæ quisque suæ, et amicis nostris propinquisque hostes redditi. Nam in illis hi sunt omnes civitatibus, quæ bellum nobis illaturæ sunt, ac jure sane, si nullam quidem urbem barbaram, idque victoria potiti, vulerimus occupare, Græcam vero, in quam primum venimus urbem, eam vastaverimus. Equidem opto, priusquam hæc a vobis facta videam, me sane decies mille orgyas infra terram esse detrusum. Vobis etiam id consilii dabo ut, cum Græci sitis, salvo erga eos qui sunt Græcorum principes obsequio, jus obtinere conemini. Quod si id obtinere non poteritis, hoc tamen nobis, injuria licet adiciamur, curæ esse oportet, ut ne Græcia saltem exulemus. Atque hoc tempore censeo missis nuntiis Anaxibio significandum, non ut vi uteremur ulla in urbem, hanc nos rediisse; sed si poterimus commodi aliquid a vobis consequi, bene habet; sin minus, ut saltem vobis ostenderemus nos non dolo deceptos, sed parendi studio excessisse. »

Hæc omnibus fieri placuit: atque adeo mittunt Hieronymum, Eleum, qui hæc exponeret, et Eurylochum Arcadem, et Philesium Achæum. Hi quidem hæc ut exponerent abiire.

Dum milites eodem adhuc loco manebant, Cæratades Thebanus ad eos accedit, qui non Græciæ exul huc illuc vagabatur, sed muneris imperatorii cupidus, et ultro se offerens, si qua vel civitas vel natio ducis egeret: isque adeo ad eos cum id temporis accessisset, paratum se esse aiebat ad deducendum eos in locum Thraciæ, qui Delta appellatur, ubi multa bona essent nacturi: ac dum iter facerent, ipsi se tum esculenta tum potulenta copiose suppeditatum. Audiunt hæc milites, simulque ea quæ ab Anaxibio renuntia-

πειθεμένους αὐτοῖς οὐ μεταμελήσει, ἀλλὰ τοῖς τε οἴκῳ
πείσει ταῦτα ἀπαργεῖν καὶ αὐτοὺς βουλεύσειτο περὶ
αὐτῶν ἔχει δύναντο ἀγαθόν. (34) Ἐκ τούτου οἱ στρα-
τιῶται τὸν τε Κοιρατάδην δέρονται στρατηγὸν καὶ ἔξω
τοῦ τείρους ἀπῆλθον. Ὁ δὲ Κοιρατάδης συντίθεται
αὐτοῖς εἰς τὴν ὑστεραίαν παρέσθαι ἐπὶ τὸ στρατεύμα
ἔχων καὶ ἱερεῖα καὶ μάντιν καὶ σιτία καὶ ποτὰ τῇ στρα-
τιᾷ. (35) Ἐπεὶ δὲ ἐξῆλθον, ὁ Ἀναξίβιος ἐκλείπει τὰς
πόλεις καὶ ἐκέρχεται ἕως ἂν αὐτῷ ἔνδον ὦν τῶν στρα-
τιωτῶν ὅτι πεπραγμένοι. (36) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ Κοιρα-
τάδης μὲν ἔχων τὰ ἱερεῖα καὶ τὸν μάντιν ἦκε καὶ ἀν-
οργιστὰς εἰπόντο αὐτῷ εἰκοσὶν ἄνδρες καὶ οἶνον
ἀλλοῖς εἰκοσι καὶ διακτὸν τρεῖς καὶ σαρκοδὸν ἀνὴρ ὅσον
ἐδύναντο μέγιστον φορτῆν καὶ ἄλλος κορυμβόν. Ταῦτα
δὲ καταθέμενος ὡς ἐπὶ δάμνευσιν ἐθύετο. (37) Ξενο-
φῶν δὲ μεταπεμφθεὶς Κλέανδρον ἐκέλευε διαπραΰζειν
ὅπως εἰς τὸ τείρος τε εἰσελθεῖν καὶ ἀποπλεῦσαι ἐκ Βυ-
ζαντίου. (38) Ἐλθὼν δ' ὁ Κλέανδρος, Μάλα μάλιστα
ἔφη, διαπραΰμενος ἦκον λέγειν γὰρ Ἀναξίβιον ὅτι οὐκ
ἐπιτήδειον εἴη τοὺς μὲν στρατιώτας πλεονόν εἶναι τοῦ
τείρους, Ξενοφῶντα δὲ ἔνδον τοὺς Βυζαντίους δὲ στα-
σιάζειν καὶ πονηροὺς εἶναι πρὸς ἀλλήλους· ὅμως δὲ
εἰσελθεῖν, ἔφη, ἐκέλευεν, εἰ μέλει σὺν αὐτῷ ἐκπλεῖν.
(39) Ὁ μὲν δὲ Ξενοφῶν ἀσπασάμενος τοὺς στρατιώτας
εἶπεν τοῦ τείρους ἀπῆλθον σὺν Κλέανδρῳ. Ὁ δὲ Κοιρα-
τάδης τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ οὐκ ἐκκλίμει οὐδὲ διαμύ-
νηται οὐδὲν τοῖς στρατιώταις τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ μὲν
ἱερεῖα εἰσφέρει παρὰ τὸν βωμόν καὶ Κοιρατάδης ἐστε-
φανομένης ὡς ἑσθίων προσελθὼν δὲ Τιμασίῳ δὲ Δαρ-
δανεύς καὶ Νέων δ' Ἀσιναιὸς καὶ Κλέανωρ δ' Ὀρχομέ-
νιος εἰπὼν Κοιρατάδῃ μὴ θύειν, ὡς οὐχ ἡγχομένον τῇ
στρατιᾷ, εἰ μὴ δώσει τὰ ἐπιτήδεια. Ὁ δὲ κέλευσε
διαμετρεῖσθαι. (41) Ἐπεὶ δὲ πολλῶν ἐνέδει αὐτῷ ὥστε
ἡμέρας σίτον ἐκάστω γενέσθαι τῶν στρατιωτῶν, ἀνα-
λαβὼν τὰ ἱερεῖα ἀπῆλθ' καὶ τὴν στρατηγίαν ἀπειπόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Νέων δὲ ὁ Ἀσιναιὸς καὶ Φρυνίσκος ὁ Ἀχαιὸς καὶ
Φιλόχριος ὁ Ἀχαιὸς καὶ Ξανθικὸς ὁ Ἀχαιὸς καὶ Τι-
μασίῳ δὲ Δαρδανεύς ἐπέμενον ἐπὶ τῇ στρατιᾷ, καὶ εἰς
χώμας τῶν Θρακῶν προσελθόντες τὰς κατὰ Βυζάντιον
ἐστρατοπεδεύοντο. (2) Καὶ οἱ στρατηγὸί ἐστασίαζον,
Κλέανωρ μὲν καὶ Φρυνίσκος πρὸς Σεύθην βουλόμενοι
ἔχειν ἐπιθεῖν γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἔδοκε τῷ μὲν ἵππον, τῷ
δὲ γυναῖκα· Νέων δὲ εἰς Χερσόνησον, οἰόμενος, εἰ ὑπὸ
Λακεδαιμονίοις γένοιτο, παντὸς ἂν προσστάναι τοῦ
στρατεύματος· Τιμασίῳ δὲ προδύμετο πέραν εἰς τὴν
Ἀσίαν πλὴν διαδόναι, οἰόμενος ἂν οἴκαδε κατελθεῖν.
(3) Καὶ οἱ στρατιῶται ταῦτα ἐβούλοντο. Διατριβομέ-
νου δὲ τοῦ χρόνου πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὲν τὰ
ὅπλα ἀποδύμενοι κατὰ τοὺς χρόνους ἀπέπλεον ὡς ἐδύ-
νατο, οἱ δὲ καὶ ἰδόντες τὰ ὅπλα κατὰ τοὺς χρόνους

bantur : is enim futurum respondit, ut ipsos obedientie
nequaquam poneret, sed hac se patrie magistratibus re-
nuntiaturum, ipsumque eorum commodo quam posset opti-
me consulturum. Tum Coratadem milites ducem ac-
cipiunt, et extra muros abierunt. Et Coratales iis constituit
postulantis et escentis in usum exercitus, adfuturum.
Postquam vero excessissent urbe, portas clausit Anaxibius,
et per praeconeum praedicavit fore ut, si quis militum de-
prehenderetur intus, venderetur. Postridie Coratades cum
animantibus et vate venit : atque cum Viri sequebantur vi-
ginti, qui farinam, et viginti alii qui vinum, tres item qui
oleum sarcinam quam potuere maximam gestabant, ac
unus alium sarcinam, cepurum item alius, quam maxi-
mam potuit, portabat. Haec ubi tanquam in singulos divi-
denda deponi jussisset, sacra facere instituit. At Xenophon
cum ad se Cleandrum accessisset, hortatur id sibi impetra-
ret ut inflammos ingrederetur, et e Byzantio solveret. Cle-
ander ubi rediisset, Egre admodum, inquit, re impetrata
venio : dicere enim aiebat Anaxibium minime commodum
esse, milites hand procul a muris esse, Xenophontem intus ;
Byzantios autem seditiosos se genere sibi invicem infestos
esse : sed tamen, inquit, introire jussit, si quidem secum
inde enavigare velit. Quare Xenophon, militibus salutatis,
cum Cleandro intra muros ingressus est. At Coratades
primo quidem die hostiis cesis non litavit, neque adeo quan-
quam militibus distribuit : postridie ad aram stabant ve-
timae, Coratadesque corona redimitus, ut qui sacra factur
esset : at eum cum adisset Timasion Dardanius, Neon etiam
Asinaeus, et Cleanor Orchomenius, Coratadi interdicebant
ne sacrificaret, quippe qui exercitui praefuturus non esset,
nisi commeatus dederit. Tum ille omnia certa mensura
distribui jubet. Cum autem ei multa abessent, ut militum
cuique unius duntaxat diei victum suppetere, receptis ani-
mantibus abivit, abdicato etiam munere imperatorio.

CAPUT II.

Neon autem Asinaeus, et Phryniscus Achaicus, et Phile-
sius Achaicus, et Xanthicles Achaicus, et Timasion Dardanius
apud exercitum permansere, progressisque Thracum in vias
ad Byzantium versus sitos, castra sunt metati. Atque ibi
tum duces inter se dissidebant, volentibus Cleanore ac
Phrynisco ad Seuthen copias ducere (nam hos ille ut ita
vellent adduxerat, cum uni equum utique dedisset, femi-
nam alteri ; Neone vero in Chersonesum ; quod futurum pu-
taret ut, si in ditionem Lacedaemoniorum venissent, copiis
universis ipsi praesent : at Timasion ulterius in Asiam rur-
sus trajicere vehementer cupiebat, ratus hac se ratione in
patriam redire posse. Milites etiam id fieri volebant. Dum
autem terebatur tempus, ex militibus multi, armis per agros
distractis, inde, uti saepe poterant, partim navigabant : par-
tim [armis etiam per agros traditis] in oppida incolis immi-

εἰς τὰς πόλεις κατεμινύοντο. (δ) Ἀναξίβιος δ' ἔχαιρε ταῦτα ἀκούων, διαφθειρόμενον τὸ στράτευμα· τούτων γὰρ γιγνομένων φέτο μάλιστα χαρίζεσθαι Φαρναβάζῳ.

β. Ἀποπλέοντι δὲ Ἀναξίβιῳ ἐκ Βυζαντίου συναντᾷ Ἀρίσταρχος ἐν Κυζίκῳ διάδοχος Κλεάνδρου Βυζαντίου ἀρμοστής· ἐλέγετο δὲ ὅτι καὶ ναύαρχος διάδοχος Πῶ-
λος ὅσον οὐ παρὲν ἤδη εἰς Ἑλλήσποντον. (ε) Καὶ Ἀναξίβιος τῷ μὲν Ἀρίσταρχῳ ἐπιστέλλει ὁπόσους ἂν εὖρ ἐν Βυζαντίῳ τῶν Κύρου στρατιωτῶν ὑπολειμ-
μένους ἀποδόσθαι· ὁ δὲ Κλεάνδρος οὐδὲνα ἐπεπράκει, ἀλλὰ καὶ τοὺς κάμνοντας ἐθεράπευεν οἰκτεῖρων καὶ ἀναγ-
κῶν οἰκία δέχεσθαι· Ἀρίσταρχος δ' ἐπεὶ ἤλθε τάχι-
στα, οὐκ ἐλάττους τετρακοσίων ἀπέδοτο. (ζ) Ἀναξίβιος
ἐπαρπλεύσας εἰς Πάριον πέμπει παρὰ Φαρνάβαζον
κατὰ τὰ συγκείμενα. Ὁ δ' ἐπεὶ ἤσθετο Ἀρίσταρχόν
αἰχμαζόντα εἰς Βυζάντιον ἀρμοστήν καὶ Ἀναξίβιον
ὡκίᾳ ναυαρχοῦντα, Ἀναξίβιου μὲν ἡμέλησε, πρὸς
Ἀρίσταρχον δὲ διεπράττετο τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ Κυρείου
στρατεύματος ἅπερ καὶ πρὸς Ἀναξίβιον.

α. Ἐκ τούτου ὁ Ἀναξίβιος κατέσας Ξενοφῶντα κε-
λεύει πίστη τέχνῃ καὶ μηχανῇ πλεῖσαι ἐπὶ τὸ στρά-
τευμα ὡς τάχιστα, καὶ συνέχειν τε αὐτὸ καὶ συναθροί-
ζειν τῶν διεσπαρμένων ὡς ἂν πλείστους δύνηται, καὶ
πραγαζόντα εἰς τὴν Πέρινθον διαβιβάζειν εἰς τὴν
Ἀσίαν ὅτι τάχιστα· καὶ δίδωσιν αὐτῷ τριακόντορον καὶ
ἐπιστολὴν καὶ ἄνδρα συμπέμπει κελεύοντα τοὺς Πε-
ρινθίους ὡς τάχιστα Ξενοφῶντα προπέμψαι τοῖς ἵπποις
ἐπὶ τὸ στράτευμα. (θ) Καὶ ὁ μὲν Ξενοφῶν διαπλεύ-
σας ἀρκεῖται ἐπὶ τὸ στράτευμα· οἱ δὲ στρατιῶται ἐδέ-
ξαντο ἡδέως καὶ εὐθὺς ἐπὶ ποτὶ ἀσμενοὶ ὡς διαθησόμε-
νοι ἐκ τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἀσίαν.

ιο. Ὁ δὲ Σεύθης ἀκούσας ἤκοντα πάλιν πέμψας
πρὸς αὐτὸν κατὰ θάλατταν Μηδοσάδην ἐδεῖτο τὴν
στρατὶν ἀγειν πρὸς αὐτὸν, ὑπισχνόμενος αὐτῷ ὅτι
ὅπο ἄν λέγων πείσειν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὅτι οὐδὲν
ἂν τε εἴη τούτων γενέσθαι. (ιι) Καὶ ὁ μὲν ταῦτα
ἀκούσας ὤχρετο. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπεὶ ἀφίκοντο εἰς
Πέρινθον, Νέων μὲν ἀποσπάσας ἱστρατοπεδεύσατο χω-
ρὶς ἔχων ὡς ὀκτακοσίους ἀνθρώπους· τὸ δ' ἄλλο στρά-
τευμα πᾶν ἐν τῷ αὐτῷ παρὰ τὸ τεῖχος τὸ Περινθίῳ
ἦν.

12. Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν μὲν ἔπραττε περὶ πλοίων,
ὅπως ὅτι τάχιστα διαβίαιεν. Ἐν δὲ τούτῳ ἀρικόμενος
Ἀρίσταρχος ὁ ἐκ Βυζαντίου ἀρμοστής, ἔχων δύο τριή-
ρεις, πεπεισμένος ὑπὸ Φαρναβάζου τοῖς τε ναυκλήροις
εἰπέτε μὴ διάγειν ὠθῶν τε ἐπὶ τὸ στράτευμα τοῖς
στρατιώταις εἴπε μὴ παραιῖσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν. (13)
Ὁ δὲ Ξενοφῶν ὡς ἐπὶ Ἀναξίβιος ἐκάλεισε καὶ εἰμὲ
πρὸς τοῦτο ἐπεμψεν ἐνθάδε. Πάλιν δ' Ἀρίσταρχος
ὤζειν, Ἀναξίβιος μὲν τοῖνυν οὐκέτι ναύαρχος, ἐγὼ δὲ
τῆδε ἀρμοστής· εἰ δὲ τίνα ὑμῶν λήφομαι ἐν τῇ θαλάτ-
τι, καταδύσω. (14) Ταῦτ' εἰπὼν ὤχρετο εἰς τὸ τεῖ-
χος. Τῇ δ' ὑστεραία μεταπέμπεται τοὺς στρατηγούς
καὶ λοχαγούς τοῦ στρατεύματος. Ἦδη δὲ ὄντων πρὸς

sti se recipiebant. Gaudēbat autem Anaxibius, cum hæc
audiret, nimirum copias dissipari : nam hæc cum ita fie-
rent, Pharnabazo se maxime gratificari putabat.

At Anaxibio, quum e Byzantio navigasset, obviam venit
apud Cyzicum Aristarchus, Cleandro successor constitutus
ac Byzantii præfectus : aiebat autem Polum, qui in navarchi
munus etiam successerat, tantum non ad Hellespontum jam
adesse. Et Anaxibius Aristarchum jubet eos vendere Cyri
milites, quotcunque in Byzantio relictos reperiret : Cleander
certe neminem eorum vendiderat ; imo etiam ægros cura-
verat, cum miseraretur eos, et cives domo excipere cogeret :
at Aristarchus quamprimum Byzantium venit, non pauciores
quadringentis vendidit. Anaxibius autem in Parium cum
navigasset, ad Pharnabazum mittit secundum pacta. Is
vero ubi animadvertit Aristarchum præfectura auctum By-
zantium venire, nec Anaxibium amplius navarchi fungi mu-
nere, Anaxibium sane neglexit, et cum Aristarcho de Cyri
copiis ea ipsa transegit, quæ prius cum Anaxibio transce-
rat.

Ibi tum Anaxibius arcessito Xenophonte, hortatur eum
ut omni artificio quam celerrime ad exercitum naviget, co-
piasque contineat, et ex iis qui hinc inde sparsi erant quam
possit plurimos colligat, eosque cum Perinthum deduxerit,
in Asiam quam citissime transportet : ei dat etiam triginta
remorum navem et epistolam, unaque virum cum eo mittit
qui Perinthiis præciperet, ut Xenophontem equis quamprimum
ad exercitum deducerent. Atque Xenophon navi
transvectus venit ad exercitum ; militesque eum cum volu-
ptate exceperunt, ac statim libenter sequebantur, utpote e
Thracia in Asiam trajecturi.

At Seuthes posteaquam Xenophontem rursus venisse au-
diisset, misso ad eum per mare Medosade, rogabat ut ad se
copias duceret ; cum simul ei promissa faceret, quibus fac-
tis se id persuasurum putabat. Ei respondit Xenophon eo-
rum nihil fieri posse. Et is quidem his auditis abiit. Græci
autem cum Perinthum pervenisissent, Neon suis ab exercitu
abstractis, castra seorsum habebat, cum octingentis fere
hominibus : reliquæ copiæ omnes loco eodem propter Pe-
rinthiorum mœnia erant constitutæ.

Secundum hæc de navigiis agebat Xenophon, uti quam
celerrime trajicerent. Interea vero cum Aristarchus præ-
fectus e Byzantio venisset, duabus cum trimibus, a Phar-
nabazo persuasus, nauclicris ne quemquam transporta-
rent interdixit ; et ad exercitum profectus, militibus edixit,
ne quis in Asiam trajiceret. At Xenophon aiebat Anaxibium
id sibi mandasse ; meque adeo, inquit idem, hac de causa
huc misit. Retulit autem ad hæc Aristarchus : Anaxibius non
est navarchus, ego vero hoc in loco munere fungor præfecti :
quod si quem vestrum cepero in mari, cum demergam. Illis
dictis, in oppidum discessit. Postridie duces idem et
cohortium in exercitu præfectos ad se arcessivit. Cumque
jam prope ab oppido abessent, exponit quidam Xenophonti

τῷ τελεῖν ἐξαγγέλλει τις τῷ Ξενοφῶντι ὅτι εἰ εἴξεισι, συλληφθήσεται καὶ ἡ αὐτοῦ τι πείσεται ἢ καὶ Φαρναβάζῳ παραδοθήσεται. (15) Οὐ δὲ ἀκούσας ταῦτα τοὺς μὲν προσηύπευται, αὐτὸς δὲ εἶπεν ὅτι θύσαι τι βούλοιοτο. (16) Καὶ ἀπελθὼν ἐθύετο εἰ παρείεν αὐτῷ οἱ θεοὶ πειρᾶσθαι πρὸς Σεύθην ἄγειν τὸ στράτευμα. Ἐώρα γὰρ οὕτε διακρίνειν ἀσφαλὲς ὃν τριήρεις ἔχοντος τοῦ κοιλύσαντος, οὕτ' ἐπὶ Χερρόνησον ἐλθὼν κατακλείσθηναι ἐβούλετο καὶ τὸ στράτευμα ἐν πολλῇ σπάνει πάντων γενέσθαι ἐνθα πείθεσθαι μὲν ἀνάγκη τῷ ἐκεί ἀρμολογῇ, τῶν δὲ ἐπιτηδεύων οὐδὲν ἐμελλεν εἶναι τὸ στράτευμα.

16. Καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ ταῦτ' εἶχεν· οἱ δὲ στρατηγοὶ καὶ λοχαγοὶ ἤκοντες παρὰ τοῦ Ἀριστάρχου ἀπήγγελλον ὅτι νῦν μὲν ἀπένειμι σφᾶς κελύει, τῆς δελφῆς δὲ ἔχειν ἐνθα καὶ δόλη μᾶλλον ἐδόκει ἢ ἐπιβουλή. (17) Οὐδὲν Ξενοφῶν, ἐπεὶ ἐδόκει τὰ ἱερὰ καλὰ εἶναι αὐτῷ καὶ τῷ στρατεύματι ἀσφαλὲς πρὸς Σεύθην ἰέναι, παρακαλῶν Πολυκράτην τὸν Ἀθηναῖον λοχαγὸν καὶ παρὰ τῶν στρατηγῶν ἐκάστος ἄνδρα πλὴν παρὰ Νέωνος ὃ ἕκαστος ἐπίστευεν ὥρμητο τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὸ Σεύθου στράτευμα ἐξίχοντα στάδια. (18) Ἐπεὶ δ' ἐγγύς ἦσαν αὐτοῦ, ἐπιτυγχάνει πυρὸς ἐρήμοις. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὦστο μετακλωροχρῆναι ποι τὸν Σεύθην· ἐπεὶ δὲ θορόδου τε ἤσθετο καὶ σημερινόντων ἀλλήλοισι τῶν περὶ Σεύθην, κατεμάχεν ὅτι τοῦτου ἕνεκα τὰ πυρὰ κακαυμένα εἴη τῷ Σεύθῃ πρὸ τῶν νυκτοφυλάκων ὥσπερ οἱ μὲν φύλακες μὴ ὀρῶντο ἐν τῇ σκότει ὄντες μήτε ὅποσοι μήτε ὅπου εἴεν, οἱ δὲ προσόντες μὴ λανθάνουσιν ἀλλὰ διὰ τὸ πῶς καταφανεῖς εἴεν. (19) ἐπεὶ δὲ ἤσθετο, προπέμπει τὸν ἐρμηνεῖα δὲ ἐνύργανεν ἔχων, καὶ εἰπεῖν κελύει Σεύθῃ ὅτι Ξενοφῶν πάρεστι βουδόμενος συγγενέσθαι αὐτῷ. Οἱ δὲ ἤρυντο εἰ ὁ Ἀθηναῖος ὁ ἀπὸ τοῦ στρατεύματος. (20) Ἐπειδὴ δὲ ἔφη οὗτος εἶναι, ἀνακηδέσαντες ἐδίωκον καὶ οὕτως ὥστερον παρήσαν πελτασταὶ ὅσον διακόσιοι, καὶ παρακαλῶντες Ξενοφῶντα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἦγον πρὸς Σεύθην. (21) Οὐδ' ἦν ἐν τούτῳ μᾶλα φυλακτόμενος, καὶ ἵπποι περὶ αὐτὴν κύκλῳ ἐγκαταλινομένοι διὰ γὰρ τὸν φόβον τὰς μὲν ἡμέρας ἐρίλου τοὺς ἵππους, τὰς δὲ νύκτας ἐγκαταλινομένοις ἐφυλάττετο. (22) Ἐλέγετο γὰρ καὶ πρόσθεν Τήρης ὁ τούτου πρόγονος ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ πολλὸν ἔχων στράτευμα ὑπὸ τούτων τῶν ἀνδρῶν πολλοὺς ἀπολέσκει καὶ τὰ σκευοφόρα ἀραιρεῖσθαι ἔσαν· οὗτοι Θυνοὶ, πάντων λεγόμενοι εἶναι μάλιστα νυκτὸς πολεμικώτατοι.

23. Ἐπεὶ δ' ἐγγύς ἦσαν, ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν Ξενοφῶντα ἔχοντα δύο οὓς βούλοιοτο. Ἐπειδὴ δὲ ἐνδόν ἦσαν, ἡσπάζοντο μὲν πρῶτον ἀλλήλους καὶ κατὰ τὸν Θράκιον νόμον κέρατα οἶνου προῦπινον· παρῆν δὲ καὶ Μηδοσάδης τῷ Σεύθῃ, ὅπερ ἐπείρσθευεν αὐτῷ πάντοτε. (24) Ἐπειτα δὲ Ξενοφῶν ἤρξατο λέγειν, Ἐπεμψας πρὸς ἐμὲ, ὦ Σεύθῃ, εἰς Καλχηδόνα πρῶτον Μηδοσάδην τουτοῦ, δούμενός μου συμπροθυμηθῆναι διαθῆναι τὸ στράτευμα ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ ὑπισχνόμενός μοι, εἰ ταῦτα ποιήσῃ, εὖ ποιήσῃ, ὥς ἔφη Μηδοσάδης οὗτος.

futurum ut, si introiret, comprehenderetur, et vel iste aliquid supplicii perferret, vel etiam Pharnabazo traderetur. Ille, haec ubi audisset, eos quidem praecedere jubet, sese vero aiebat velle sacrum aliquid facere. Atque adeo cum discessisset, per exta quarebat permitterentne sibi dii, id operam daret, ut ad Seuthen exercitum duceret: videbat enim neque tutum esse trajicere, cum is, qui prohibiturus esset, triremes haberet; neque in Chersonesum profectus istie concludi volebat, et in magna rerum omnium penuria exercitum versari illic, ubi sane loci istius praefecto parere necesse foret, neque tamen magis commeatum quinquam habiturus esset exercitus.

Atque his quidem de rebus occupatus erat Xenophon: duces autem et cohortum praefecti, ab Aristarcho reversi, renuntiabant jussisse eum, nunc quidem ipsos abire, redire vero sub vesperam: ibi tum insidiae magis etiam manifestae esse videbantur. Itaque Xenophon, ubi exta felicia esse videbantur, atque adeo tum sibi tum exercitui tutam ad Seuthen protectionem polliceri, adsumpto Polycrate Atheniensi cohortis praefecto, et abs quovis duce (praeterquam abs Neone) viro, cui quisque fidebat, noctu ad Seuthae exercitum contendit, sexaginta qui stadia aberat. Cumque ab iis prope abessent, ignes quosdam desertos offendit: atque adeo primum Seuthen aliquo secessisse arbitrabatur. Verum ubi tumultum sentiebat, militesque Seuthae sibi invicem omnia significantes, intellexit ea de causa Seuthen ignes ante nocturnos excubitores accendisse, ut ne conspicerentur excubitores tenebris utique tecti, nec quanto numero nec quo loco essent, at illi contra, qui accederent, ut minime laterent, sed per ignium lucem essent conspici: id ubi animadvertit, quem forte tunc habebat interpretem, praemittit, ac dicere Seuthae jubet, adesse Xenophontem, qui cupiat ipsum convenire. Interrogabant illi, num is sit Atheniensis ille, de Graecorum exercitu. Illum ipsum esse cum dixisset, exultantes ad Seuthen properabant: atque paulo post peliastae circiter ducenti aderant, adsumptumque Xenophontem cum suis ad Seuthen ducebant. Erat in turri quadam, ubi sibi valde cavebat, equique eam frenati undique circumstant: nam praeter metu equos interdum pascebat, noctu frenatis ad custodiam utebatur: etenim ferebatur antehac etiam Teres, hujus progenitor, magnas in hac ipsa regione copias habens, earum complures ab his ipsis viris casas amisisse, impedimentisque fuisse exutus: hi autem erant Thyini, qui noctu maxime omnium esse bellicosissimi dicebantur.

Cum jam propius accessissent, jussit Seuthes Xenophontem cum duobus, quos vellet, ingredi. Postquam ingressi essent, primum ex mutuo salutabant, ac more Thracio vini cornua sibi propinabant: aderat autem Seuthae Medosades quoque, qui ab eo legatus quoquoque mitti solebat. Deinde Xenophon his uti verbis cepit: Medosadem hunc, Seuthae, primum Chalcidionem ad me misisti, me rogans id operam studiose una tecum darem, ut exercitus noster ex Asia trajiceret; addita etiam hac pollicitatione, te, si id facerem, gratiam relaturum, uti quidem Medosades hic aiebat.

(25) Ταῦτα εἰπὼν ἐπῆρετο τὸν Μηδοσάδην εἰ ἀληθῆ ταῦτ' εἶη. 'Ο δ' ἔφη. Αὐθις ἦλθε Μηδοσάδης οὗτος ἐπεὶ ἐγὼ διέβην πάλιν ἐπὶ τὸ στράτευμα ἐκ Παρίου, ὑπισχνόμενος, εἰ ἀγοίμι τὸ στράτευμα πρὸς σέ, πᾶλλα τέ σε φίλω μοι χρῆσθαι καὶ ἀδελφῶ καὶ τὰ παρὰ θαλάττῃ μοι χωρία ὧν σὺ κρατεῖς εἶσεσθαι παρὰ σοῦ. (26) 'Επὶ τούτοις πάλιν ἐπῆρετο τὸν Μηδοσάδην εἰ ἔλεγε ταῦτα. 'Ο δὲ συνέφη καὶ ταῦτα. 'Ιθι νῦν, ἔφη, ἀρήγησαι τούτῳ τί σοι ἀπεκρινάμην ἐν Καλχηδόνι πρῶτον. (27) 'Απεκρίνω ὅτι τὸ στράτευμα διαθήσοιτο εἰς Βυζάντιον καὶ οὐδὲν τούτου ἕνεκα δεοὶ ταλεῖν οὔτε σοὶ οὔτε ἄλλῳ· αὐτὸς δὲ ἐπεὶ διαβαίης, ἀπείναι ἔφησθα καὶ ἐγένετο οὕτως ὥσπερ σὺ ἔλεγες. (28) Τί γὰρ ἔλεγον, ἔφη, ὅτε κατὰ Σηλυβρίαν ἀφίκου; Οὐκ ἔφησθα ὧν τε εἶναι, ἀλλ' εἰς Πέρινθον ἐλθόντας διαβαίνειν εἰς τὴν Ἀσίαν. (29) Νῦν τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, πάρεμι καὶ ἐγὼ καὶ οὗτοσι Φρυνίσκος εἰς τῶν στρατηγῶν καὶ Πολυκράτης οὗτος εἰς τῶν λοχαγῶν, καὶ ἔξω εἰσὶν ἀπὸ τῶν στρατηγῶν ὁ πιστότατος ἐκάστω πλὴν Νέωνος τοῦ Λακωνικοῦ. (30) Εἰ οὖν βούλει πιστοτέρην εἶναι τὴν πρᾶξιν, καὶ ἐκείνους κάλεσαι. Τὰ δὲ ἅπλα σὺ ἐλθὼν εἰπέ, ὦ Πολύκρατες, ὅτι ἐγὼ κελεύω καταλιπεῖν, καὶ αὐτὸς ἐκεῖ καταλιπὼν τὴν μάχαιραν εἰσθι.

31. 'Ακούσας ταῦτα ὁ Σεύθης εἶπεν ὅτι οὐδενὶ ἂν ἀπιστῇσιν Ἀθηναίων· καὶ γὰρ ὅτι συγγενεῖς εἶεν εἰδέναι καὶ φίλους εὐνοῦς ἐφηνομίζειν. Μετὰ ταῦτα δ' ἐπεὶ εἰς ἦλθον οὗς ἔδει, πρῶτον Ξενοφῶν ἐπῆρετο Σεύθην, ὅτι δεότο χρῆσθαι τῇ στρατιᾷ. 'Ο δὲ εἶπεν ὥδε· (32) Μαισάδης ἦν πατὴρ μοι, ἐκείνου δὲ ἦν ἀρχὴ Μελανθίται καὶ Θυνοὶ καὶ Τρανίφαι. 'Εκ ταύτης οὖν τῆς χώρας, ἐπεὶ τὰ Ὀδρυσῶν πράγματα ἐνόσησεν, ἐκπεσὼν ὁ πατὴρ εὐτὸς μὲν ἀποθνήσκει νόσῳ, ἐγὼ δ' ἐξετράφην ὄρφανός παρὰ Μηδόκῳ τῷ νῦν βασιλεῖ. (33) 'Επεὶ δὲ νεανίσκος ἐγενόμην, οὐκ ἐδύνάμην ᾗν εἰς ἀλλοτρίαν τράπεζαν ἀποβλέπων· καὶ ἐκαθεζόμεν ἐνδίφριος αὐτῷ ἰκέτης δοῦναι μοι ὑπόσους δυνατὸς εἶη ἄνδρας, ὅπως καὶ τοὺς ἐκβαλόντας ἡμᾶς εἰ τι δυνάμην κακὸν ποιήην καὶ ᾗν μὴ εἰς τὴν ἐκείνου τράπεζαν ἀποβλέπων ὥσπερ κύνων. (34) 'Εκ τούτου μοι δίδωσι τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς ἵππους ὡς ὑμεῖς ὄψεσθε ἐπειδὴν ἡμέρα γένηται. Καὶ νῦν ἐγὼ ὥς ταύτους ἔχων, ληϊζόμενος τὴν ἐμαυτοῦ πατρώην χώραν. Εἰ δέ μοι ὑμεῖς παραγένοισθε, οἶμαι ἂν σὺν τοῖς θεοῖς βαδίσας ἀπολαβεῖν τὴν ἀρχήν. Ταῦτ' ἐστὶν ἃ ἐγὼ ὑμῶν δεομαι.

35. Τί ἂν οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, σὺ δύναιο, εἰ ἔλθοιμεν, τῇ τε στρατιᾷ δίδόναι καὶ τοῖς λοχαγοῖς καὶ τοῖς στρατηγοῖς; λέξον, ἵνα οὗτοι ἀπαγγέλωσιν. (36) 'Ο δ' ἐπέσχετο τῇ μὲν στρατιῇ κυζικηνὸν, τῷ δὲ λοχαγῷ ἑκαμυρίαν, τῷ δὲ στρατηγῷ τετραμυρίαν, καὶ γῆν ὑπόσπιν ἂν βούλωνται καὶ ζεύγη καὶ χωρίον ἐπὶ θαλάττῃ περικυλισμένον. (37) 'Εάν δὲ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ταῦτα τεύεσθαι μὴ διαπράξωμεν, ἀλλὰ τις φόβος ἀπὸ Λακεδαιμονίων ᾗ, δεῖε εἰς τὴν σεαυτοῦ ἐάν τις ἀπείναι βούληται παρὰ σέ; (38) 'Ο δ' εἶπε, Καὶ ἀδελφούς γε ποιή-

Hæc fatus, Medosadem interrogabat num ex veritate hæc proferret. Ille vera esse dixit. Rursus, inquit Xenophon, Medosades hic ad me venit, posteaquam e Pario ad exercitum iterum trajeci, simulque pollicitus est, si copias Græcas ad te ducerem, cum aliis in rebus te pro amico et fratre me habiturum, tum ad mare sita oppida, quæ tua sunt in potestate, mihi a te data fore. Tum rursus Medosadem interrogabat num hæc dixisset. Ille vero et hæc ita esse concedebat. Age jam, inquit Xenophon, huic narrato, quid apud Chalcedonem tibi responderim. Primum, ait, respondi in Byzantium trajecturas copias, nec opus esse vel tibi vel cuivis alii quidquam hujus rei causa penderet aliquis; teque ipsum, quamprimum trajecisses, ab exercitu discessurum aiebas: atque ita sane, uti tu dicebas, evenit. At enim, aiebat Xenophon, quid dicebam, cum Selybriam ad me perveniebas? Negabas fieri posse, sed ad Perinthum profectos in Asiam trajicere debere. Enimvero, inquit Xenophon, jam et ipse adsum et mecum una Phryniscus hic, ducum unus, et Polycrates hic cohortium prefectorum unus: sunt foris etiam a ducibus missi eorum cuique fidelissimi, præterquam a Neone Laconico. Quare si rem majori fide vis agi, fac ut et illi arcessantur. Tu vero, Polycrates, ad eos proficiscere dicitoque me hortari, ut arma foris relinquunt; ac ipse gladio illic relicto ingredere.

Hæc cum Seuthes audiisset, nulli se dixit Atheniensi diffidere: etenim scire se aiebat eos esse sibi cognatos, atque adeo amicos eos benevolos esse existimare. Secundum hæc ubi ii, quos oportebat, ingressi fuerant, primum Seuthen interrogabat Xenophon, quam ad rem exercitus uti opera cuperet. In hunc autem ille modum loquutus est: Mæsades mihi pater fuit, ac sub illius imperio erant Melanditæ, et Thyni, et Tranijsæ. Ex hac tandem regione, cum res Odrysarum laborarent, exactus pater, morbo illo quidem interiit: atque ego parente orbus apud Medocum, qui nunc rerum potitur, educatus sum. Posteaquam adolevi, non potui sic vivere, ut alienam ad mensam usque respicerem: atque adeo in sella sedebam ei supplex ut mihi daret quot posset viros, quo et eis, qui nos ejecerant, si quod possem, incommodum ferrem, neque ita viverem ut, tanquam canis, ad ipsius mensam semper respicerem. Tum ille mihi et viros dedit et equos, quos, ubi dies illuxerit, vos videbitis. Atque adeo jam cum his ita vivo, ut e regione mea patria mihi prædiæ sint agendæ. Quod si ad me vos accesseritis, facile me diis juvantibus imperium recuperaturum arbitror. Hæc sunt, quæ a vobis ego peto.

Quid ergo tu, inquit Xenophon, exercitui et præfectis cohortium et ducibus dare possis, si ad te veniamus? exponito, ut id hi ceteris renuntient. Et ille militi Cyzicenum pollicebatur, cohortis præfecto duplum, duci quadruplum; et agri quantum vellent, et boum juga, et oppidum munitum ad mare situm. Quod si, ait Xenophon, hæc ita molientes non perficiamus, sed metus quidam nobis a Lacedæmoniis sit injectus, tuamne in regionem nostram aliquem admittes, qui ad te conferre se velit? Aiebat is, Et fratres

σμαι καὶ ἐνδιγρούς καὶ κοινωνοὺς πάντων ὧν ἂν δουλώμεθα κατῷσαι. Σοὶ δὲ, ὦ Ξενοφῶν, καὶ θυγατέρα δώσω καὶ εἴ τις σοὶ ἔστι θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρακίῳ νόμῳ, καὶ Βισάνθην οἴκησιν δώσω, ὅπερ ἄλλοι κάλλιπτον χωρίον ἔστι τῶν ἐπὶ θαλάττῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσαντες ταῦτα καὶ δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες ἀπῆλθον· καὶ πρὸ ἡμέρας ἐγένοντο ἐπὶ τῷ στρατοπέδῳ καὶ ἀπήγγειλαν ἕκαστοι τοῖς πέμψασιν. (2) Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο, ὁ μὲν Ἀριστάρχος πάλιν ἐκάλει τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς· τοῖς δ' ἔδοξε τὴν μὲν πρὸς Ἀριστάρχον ὁδὸν εἶσαι, τὸ δὲ στράτευμα συγκαλέσαι. Καὶ συνήλθον πάντες πλὴν οἱ Νέωνος· οὗτοι δὲ ἀπείχον ὡς δέκα στάδια. (3) Ἐπεὶ δὲ συνήλθον, ἀναστὰς Ξενοφῶν εἶπε τάδε· Ἄνδρες, διαπλεῖν μὲν ἐνθα βουλώμεθα Ἀριστάρχος τριήρεις ἔχων κολυεῖ, ὥστε εἰς πλοῖα οὐκ ἀσφαλὲς ἐμβαίνειν· οὗτος δὲ ὁ αὐτὸς καλεῖται εἰς Χερσόνησον βίβη διὰ τοῦ ἱεροῦ ὄρους πορεύεσθαι· ἣν δὲ κρατήσαντες τούτου ἐκείσε ἐλθόμεν, οὔτε πωλήσειν ἔτι ὑμᾶς φησὶν ὥσπερ ἐν Βυζαντίῳ, οὔτε ἐξαπατήσεσθαι ἔτι ὑμᾶς, ἀλλὰ λήψεσθαι μισθόν, οὔτε περιόψεσθαι ἔτι ὥσπερ νυνὶ δεσμένους τῶν ἐπιτηδείων. (4) Οὗτος μὲν ταῦτα λέγει· Σεύθης δὲ φησιν, ἂν πρὸς ἐκεῖνον ἴητε, εὖ ποιήσιν ὑμᾶς. Νῦν οὖν σκέψασθε πότερον ἐνθάδε μένοντες τούτο βουλευέσθε ἢ εἰς τὰ ἐπιτήδεια ἐπανελθόντες. (5) Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ, ἐπεὶ ἐνθάδε οὔτε ἀργύριον ἔχομεν ὥστε ἀγοράζειν οὔτε ἀνευ ἀργυρίου εἶσι λαμβάνειν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπανελθόντας· εἰς τὰς κώμας θένει οἱ ἥττους εἶσι λαμβάνειν, ἐκεῖ ἔχοντας τὰ ἐπιτήδεια ἀκούοντας, ὅτι τις ὑμῶν δεῖται αἰρεῖσθαι, ὅτι ἂν ὑμῖν δοκῇ κράτιστον εἶναι. (6) Καὶ ὅτῳ, ἔφη, ταῦτα δοκεῖ, ἀράτω ἡν χεῖρα. Ἀνέτειναν ἅπαντες. Ἀπὸντες τοίνυν, ἔφη, συσκευάζεσθε, καὶ ἐπειδὴν παραγγέλλῃ τις, ἐπεσθε τῷ ἡγουμένῳ.

7. Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν μὲν ἤγειτο, οἱ δ' εἶποντο. Νέων δὲ καὶ παρ' Ἀριστάρχου ἄλλοι ἐπειθόν ἀποτρέπεσθαι· οἱ δ' οὐχ ἐπήκουον. Ἐπεὶ δ' ὅσον τριάκοντα σταδίους προελθούσεαν, ἅπαντ' Ἀντίθεος. Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἰδὼν αὐτὸν προσελάσαι ἐκέλευσεν, ὅπως ἔτι πλείστον ἀκούοντων εἴποι αὐτῷ ἢ ἔδοκει συμφέρειν. (8) Ἐπεὶ δὲ προσήλθεν, εἶπε Ξενοφῶν, Ἥμεῖς πορεύμεθα ὅπου μέλλει ἔξειν τὸ στράτευμα τροφὴν ἐκεῖ δ' ἀκούοντας καὶ τοῦ καὶ τῶν τοῦ Λακωνικοῦ αἰρησόμεθα ἢ ἂν κράτιστα δοκῇ εἶναι. Ἦν οὖν ἡμῖν ἡγήσῃ ὅπου πλείστα ἔστιν ἐπιτήδεια, ὑπὸ σοῦ νομιζόμεν ξενίζεσθαι. (9) Καὶ ὁ Σεύθης ἔφη, Ἀλλὰ οἷα κώμας πολλὰς ἀφύας καὶ πάντα ἐρούσας τὰ ἐπιτήδεια ἀπερούσας ἡμῶν ὅσον διελθόντες ἂν ἴδμεν ἀριστώτερι. (10) Ἦν οὖν τοίνυν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. Ἐπεὶ δ' ἀρξάντο εἰς αὐτὰς τῆς δεξιᾶς, συνήλθον οἱ στρατιῶται, καὶ εἶπε Σεύθης τοιαῦτα· Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, δέχομαι ὑμῶν στρατεύεσθαι

sane eos faciam, et sellarum compotes, et participes omnium, quae parare poterimus. Tibi vero, Xenophon, etiam filiam dabo, ac si tibi filia est, eam more Thracio emam; atque Bisanthen dabo ubi habitet, quod mihi oppidum eorum omnium quae ad mare sita sunt pulcherrimum est.

CAPUT III.

Hec cum audissent, dextrasque dedisset et vicissim accepissent, discesserunt, ac ante diem exortum ad castra venerunt, et rem singuli, uti gesta erat, iis narrabant, a quibus missi fuerant. Ubi vero illuxit dies, Aristarchus iterum duces et cohortium praefectos ad se vocabat: his visum est ad Aristarchum non esse eundem, sed exercitum esse convocandum. Atque adeo convenerunt omnes, praeterquam Neonis copiae; haec autem decem fere stadia ab illis aberant. Posteaquam convenissent, Xenophon surgens hac oratione usus est: « Quominus, viri, eo navigemus quo volumus, Aristarchus hic, a triremibus instructus, vetat: adeo ut tutum non sit navigia conscendere: is vero ipse nos per montem sacrum in Chersonesum vi penetrare jubet: quod si hoc superato illuc veniamus, nec jam se vos amplius venditum ait, uti apud Byzantium fecerat, nec vos amplius circumventurum, sed stipendium potius accepturos vos: nec amplius se vos neglecturum, uti nunc, dum commeatu egetis. Hae ille dicit; at Seuthes, si ad ipsum vos conferatis, se vobis commodaturum ait. Nunc igitur considerate utrum hic manere ac de hoc deliberare velitis, an ad loca ubi commeatus haberi poterit reversi. Ipse certe quidem censeo, cum hic neque pecuniam habeamus, qua quid emamus, neque sine pecunia commeatum sumere nos sinant, ut in vias regressi, unde cum victi sumere nos sinant, et ibi commeatum parantes, atque audientes quam ad rem vestra uterque indiget opera, deligamus quod vobis optimum esse videbitur. Et cui vestrum haec probantur, is manum tollat. » Sustulerunt omnes. « Abite igitur, inquit, et sarcinis collectis ad iter vosmet parate; cumque denuntiaverit aliquis, duces sequimini. »

Postea Xenophon ducem se praebuit, eunaeque sequebantur illi. At Neon alique ab Aristarcho missi regressum suadebant; quibus illi non auscultabant. Cumque ad triginta stadia processissent, Seuthes eis occurrit. Et Xenophon eum conspicatus, ad se adequitaret hortatus est, ut ipsi quamplurimis audientibus ea diceret, quae ex re fore viderentur. Cum accessisset, Xenophon ita loquutus est: Nos eo pergimus, ubi exercitus nactus est alimenta: ibi et te et Laconici nuntiis auditis, quae optima videbantur esse deligimus. Quare si nos eo duces, ubi plurimus est commeatus, hospitio nos abs te arbitramur excipi. Et Seuthes, Novi vero, inquit, multos vicos confertos, copiaque rerum omnium abundantes, qui tanto a nobis spatio distant, quanto confecto jucunde pransuri sitis. Ducito igitur, inquit Xenophon. Cumque tempore pomeridiano ad eos pervenissent, convenere milites et huiusmodi orationem habuit Seuthes: Ego, viri, a vobis peto ut mecum expedi-

σὺν ἡμῶν, καὶ ὑπισχοῦμαι ὑμῖν δώσειν τοῖς στρατιώταις κυζικηνὸν, λοχαγοῖς δὲ καὶ στρατηγοῖς τὰ νομιζόμενα· ἔγω δὲ τούτων τὸν ἀξίον τιμῆσαι. Σίτα δὲ καὶ ποτὰ ὥσπερ καὶ νῦν ἐκ τῆς χώρας λαμβάνοντες ἔχετε ὅποσα ὅ ἂν ἀλλίσκηται ἀξιώσω αὐτοὺς ἔχειν, ἵνα ταῦτα διατιθέμενος ὑμῖν τὸν μισθὸν πορίζω. (11) Καὶ τὰ μὲν φεύγοντα καὶ ἀποδιδράσκοντα ἡμεῖς ἱκανοὶ ἐσόμεθα δῶκαιν καὶ μαστεύειν· ἂν δὲ τις ἀντιστῇται, σὺν ὑμῖν πηρασόμεθα χειροῦσθαι. (12) Ἐπήρετο δὲ Ξενοφῶν, Πόσον δὲ ἀπὸ θαλάττης ἀξιώσεις συνέπεσθαι σοι τὸ πρῶταίμα; Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Οὐδαμῇ πλείον ἑπτά ἡμερῶν, μείον δὲ πολλὰ γῆ.

13. Μετὰ ταῦτα ἐδίδото λέγειν τῷ βουλομένῳ καὶ ὡς πολλοὶ κατὰ ταῦτα ὅτι παντὸς ἀξία λέγοι Σεύθης χειμῶν γὰρ εἴη καὶ οὔτε οἰκαδε ἀποπλεῖν τῷ τούτῳ βουλομένῳ δυνατόν εἴη, διαγενέσθαι τε ἐν φιλίᾳ οὐχ ὅλν τ' εἴη, εἰ δέοι ὠνούμενους ζῆν, ἐν δὲ τῇ πολεμῇ διατρίβειν καὶ τρέφεσθαι ἀσφαλέστερον μετὰ Σεύθου ἡμόνους ὄντων ἀγαθῶν τοσούτων· εἰ δὲ μισθὸν προσλήγῃντο, εὐρημα ἐδόκει εἶναι. (14) Ἐπὶ τούτοις εἶπε Ξενοφῶν, Εἰ τις ἀντιλέγει, λεγέτω· εἰ δὲ μὴ, ἐπιψηφίζετω ταῦτα. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντελεγεν, ἐπεψήφισα, καὶ ἔδοξε ταῦτα. Εὐθὺς δὲ Σεύθῃ εἶπε ταῦτα, ὅτι συστρατεύουσιντο αὐτῷ.

15. Μετὰ τούτῳ οἱ μὲν ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐσκήνησαν, στρατηγοὺς δὲ καὶ λοχαγοὺς ἐπὶ δεῖπνον Σεύθης ἐκάλεσε, πλησίον κώμῃν ἔχων. (16) Ἐπεὶ δ' ἐπὶ θύραις ἦσαν ὥς ἐπὶ δεῖπνον παριόντες, ἦν τις Ἡρακλείδης Μαραονείτης· οὗτος προκίον ἐνὶ ἑκάστῳ οὐστίναις φέτο ἔχειν τι δοῦναι Σεύθῃ, πρῶτον μὲν πρὸς Παριανούς πικας, οἱ παρῆσαν φιλίαν διαπραξόμενοι πρὸς Μήδοκον τὸν Ὀδρυσῶν βασιλέα καὶ δῶρα ἄγοντες αὐτῷ τε καὶ τῇ γυναικί, ὡς λέγειν ὅτι Μήδοκος μὲν ἄνω εἴη δώδεκα ἡμερῶν ἀπὸ θαλάττης ὁδόν, Σεύθης δ' ἐπὶ τὸ στρατόμαχος τοῦτο εἰληφεν, ἄρχων ἐσοῖτο ἐπὶ θαλάττῃ. (17) Γέγων ὅν ὢν ἱκανώτατος ἔσται ὑμᾶς καὶ εὖ καὶ ἀκλῶς ποιῆν. Ἦν ὅν σωφρονῆτε, τούτῳ δώσετε ὅ, τι ἄγετε· καὶ ἄμεινον ὑμῖν διακίσειται ἢ ἐὰν Μήδοκῳ τῷ πρῶτῳ αἰκοῦντι δώτε. (18) Τούτους μὲν οὕτως ἐπειθεν. Ἀλλ' οἱ δὲ Τιμασίῳνι τῷ Δαρδανεὶ προσελθόν, ἐπεὶ ἤκουσεν αὐτῷ εἶναι καὶ ἐκπώματα καὶ τάπηδας βαρβαρικάς, ὡς λέγειν ὅτι νομιζοῖτο ὅποτε ἐπὶ δεῖπνον καλέσασαι Σεύθης δωρεῖσθαι αὐτῷ τοὺς κληθέντας. Οὗτος δ' ἦν μέγας ἐνθάδε γέννηται, ἱκανὸς ἔσται σε καὶ οἰκαδε καταγαγεῖν καὶ ἐνθάδε πλούσιον ποιῆσαι. (19) Τοιαῦτα πρὸς ἑαυτὸν ἐκαστὸν προκίον. Προσελθὼν δὲ καὶ Ξενοφῶντι ὡς λέγει, Σὺ καὶ πόλεως μεγίστης εἶ καὶ παρὰ Σεύθῃ τὸ σὺν ὀνόματι μέγιστόν ἐστι, καὶ ἐν τῇδε τῇ χώρᾳ ἰσως ἐκείσεως καὶ τείχῃ λαμβάνειν, ὥσπερ καὶ ἄλλοι τῶν μετῴρων ὁλοθον, καὶ χώραν ἀξίον ὅν σοι καὶ μεγάλως πεπρωμένον τιμῆσαι Σεύθῃ. (20) Εὐνοὺς δὲ σοι ὢν παλαιῶν· εὖ οἶδα γὰρ ὅτι δῶρα ἂν μέλλω τούτῳ δωρήσῃ, τούτῳ μείζω ὑπὸ τούτου ἀγαθὰ πείσῃ. Ἀκούων

tionem suscipiatis; atque adeo menstruum stipendium vobis Cyzicenum me daturum polliceor, cohortiumque praefectis et ducibus quæ his dari consueverunt: præter hæc, dignum præmiis ornabo: esculenta vero et potulenta de hoc agro, uti modo, sumpta vobis suppetent: quæ autem capta fuerint, ea ut ipse obtineam æquum censebo, quo iis venditis stipendium vobis suppeditem. Ac nos quidem terga dantes et aufugientes persequi poterimus et investigare; quod si quis resistat, eum vestra ope nostram in potestatem redigere conabimur. Ibi tum Xenophon interrogabat, Quam longe a mari ut te sequatur exercitus æquum censebis? Respondit ille, Nusquam longius septem dierum itinere, ac sæpe minus.

Secundum hæc cuique facta, qui quidem vellet, dicendi potestas. Atque multi pariter dixerunt, Seuthen quantivis aestimanda proponere: hiemem enim adesse, neque domum navigare, qui vellet, posse: neque fieri posse ut in amicorum regione permanerent, iis si vivendum sit quæ coemerent: at in hostili agro commorari eos et alii posse tutius cum Seuthe, quam si soli sint, iisdem se offerentibus commodis: si insuper stipendium acciperent, lucri id loco fore videbatur. Post hæc Xenophon, Si quis, ait, quidquam velit contradicere, proferat: sin autem, in suffragia aliquis vos de hoc mittat. Cum nemo contradiceret, in suffragia misit, atque decretum de his factum est. Stalimque Seuthæ hæc narrat Xenophon, velle eos una cum ipso expeditionem suscipere.

Post hæc alii quidem secundum ordines suos tabernacula posuerunt: duces vero et præfectos cohortium ad cœnam invitavit Seuthes, qui tum vicum, qui prope aberat, tenebat. Et cum jam ad portas adessent, tanquam ad cœnam ingressuri, Heracleides quidam ibi erat Maronites: is singulos adgressus, quos habere arbitraretur, Seuthæ quod donarent, primum quidem Parianos quosdam, qui amicitiae cum Odrysarum rege Medoco ineundæ causa venerant, ac tum ipsi tum uxori ejus munera adferebant, dicebat Medoco esse in regione superiori, quæ duodecim dierum itinere a mari abesset; Seuthen, posteaquam copias has accepit, regioni ad mare pertinenti imperaturum: finitimus igitur cum fuerit, vobis et prodesse et obesse plurimum poterit: quapropter si sapitis, huic dabitis quidquid adfertis: atque aptius certe in rem vestram collocabitur, quam si Medoco procul hinc habitanti donetis. Atque iis hoc ita persuasit. Deinde ad Timasionem Dardanum cum accessisset, quod audierat eum habere tum pocula tum tapetes barbaricos, in more esse aiebat, ut si quando ad cœnam aliquos vocet Seuthes, vocati munera quædam ipsi donent: is autem si magnus hic fuerit, vel restituere te in patriam, vel hic locupletem facere poterit. Hujusmodi eos adfatu ambiebat, singulos adgressus. Ad Xenophontem quoque cum accessisset, Tu et maxima, inquit, ex urbe ortus es, et nomen tuum apud Seuthen maximum est: fortassis etiam hac in regione tum oppida voles tum agrum obtinere, quemadmodum et alii vestrum obtinuerunt: quamobrem te dignum fuerit, magnificentissimis muneribus Seuthen ornare. Hoc certe tibi consilii do, ut qui sim erga te benevolus: novi enim futurum ut quanto ampliora tu huic munera donaveris, tanto amplioribus ipse ab hoc beneficiis adficiare. Hæc cum audivisset Xenophon, hæsitabat: nec enim,

ταῦτα Ξενοφῶν ἠπόρει· οὐ γὰρ διαθεθήκει ἔχων ἐκ Παρίου εἰ μὴ παῖδα καὶ ὅσον ἐροῖον.

21. Ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ἐπὶ τὸ δαίπνον τῶν τε Θρακῶν οἱ κρατίσται τῶν παρόντων καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λόχαγοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰ τις προσθεῖα παρὴν ἀπὸ πόλεως, τὸ δαίπνον μὲν ἦν καθήμενος κύκλῳ· ἔπειτα δὲ τριπόδες εἰσφέρθησαν πᾶσιν· οὗτοι δ' ἦσαν κρεῖων μεστόι νενεμημένων, καὶ ἄρτοι ζυμῆται μεγάλαι προσπεπονημέναι ἦσαν πρὸς τοῖς κρέασι. (α) Μάλιστα δ' αἱ τράπεζαι κατὰ τοὺς ξένους αἰετίζοντο νόμος γὰρ ἦν. Καὶ πρῶτος τοῦτο ἐποίει Σεύθης ἀνελόμενος τοὺς ἐαυτοῦ προσημένους ἄρτους διέκλα κατὰ μικρὸν καὶ διεβρίπτει ὡς αὐτῷ ἐδόκει, καὶ τὰ κρέα ὡς αὐτοῖς, ὅσον μόνον γούστασθαι ἐαυτοῦ καταλιπών. (β) Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ κατὰ ταῦτα ἐποίουν καθ' οὓς αἱ τράπεζαι ἔκριντο. Ἀρκάς δὲ τις Ἀρύσταξ ὄνομα, φαγεῖν δεινός, τὸ μὲν διαβρίπτειν εἰς χεῖρην, λαθὼν δὲ εἰς τὴν χεῖρα ὅσον τριγόνικον ἄρτον καὶ κρέα θέμενος ἐπὶ τὰ γόνατα ἐδαίπει. (γ) Κέρρατα δὲ οἶνου περιέφερον, καὶ πάντες ἐδέχοντο· ὁ δ' Ἀρύσταξ, ἐπεὶ παρ' αὐτὸν φέρον τὸ κέρας ὁ οἰνογόρος ἦκεν, εἶπεν ἰδὼν τὸν Ξενοφῶντα οὐκέτι δειπνοῦντα, Ἰκεῖναι, ἔφη, δῖος· σκολιάζει γὰρ ἔδω, ἐγὼ δὲ οὐδέπω. (δ) Ἀκούσας Σεύθης τὴν φωνὴν ἡρώτα τὸν οἰνογόρον τί λέγοι. Ὁ δὲ οἰνογόρος εἶπεν· ἑλληνίζειν γὰρ ἠπίστατο. Ἐνταῦθα μὲν δὴ γέλως ἐγένετο.

22. Ἐπεὶ δὲ προύγκρισε ὁ πότος, εἰσῆλθεν ἀνὴρ Θράξ ἵππον ἔχων λευκόν, καὶ λαθὼν κέρας μεστὸν εἶπε, Προπίνω σοι, ὦ Σεύθη, καὶ τὸν ἵππον τοῦτον δωροῦμαι, ἔφ' οὗ καὶ διώκων δι' ἂν θέλῃς ἀερίσεις καὶ ἀποφωρῶν οὐ μὴ δαίσης τὸν πολέμιον. (α) Ἄλλος παῖδα εἰσπαγὼν οὕτως ἐδωρήσατο προπίνων, καὶ ἄλλος ἑτάτια τῇ γυναικί. Καὶ Τιμασίῳ προπίνων ἐδωρήσατο φιάλην τε ἀργυρεῖν καὶ τάπητα ἀγίην δέκα μῶν. (β) Ἰνέσιππος δὲ τις Ἀθηναῖος ἀναστάς εἶπεν ὅτι ἀρχαῖος εἶναι νόμος καλλίστος τοὺς μὲν ἔργους δίδουσι τῷ βασιλεῖ τιμῆς ἕνεκα, τοὺς δὲ μὴ ἔργους δίδουσι τὸν βασιλέα, ἵνα καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἔγωγ σοι δωρεῖσθαι καὶ τιμῶν. (γ) Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἠπορεῖτο τί ποιήσει· καὶ γὰρ ἐτύγχανεν ὡς τιμώμενος ἐν τῷ πλησιαιτάτῳ δήρῳ Σεύθη καθήμενος. Ὁ δὲ Ἡρακλείδης ἐκείθεν αὐτῷ τὸ κέρας ἤρξατο τὸν οἰνογόρον. Ὁ δὲ Ξενοφῶν, ἔδω γὰρ ὑποπιστωκώς ἐτύγχανεν, ὀνίσθη θαρσάλεως δεξιόμενος τὸ κέρας καὶ εἶπεν, (α) Ἐγὼ δέ σοι, ὦ Σεύθη, δίδωμι ἑκατὸν καὶ τοὺς ἐμὸς τοῦτους ἐπαίρους φίλους εἶναι πιστοὺς, καὶ οὐδένα ἀκούοντα, ἀλλ' ἂν πάντας μᾶλλον εἴ τι ἐμοῦ σοι βουλομένου φίλους εἶναι. (β) Καὶ νῦν πάρεστιν οὐδὲν σε προκαινοῦντα, ἀλλὰ καὶ προσέμενοι καὶ ποιεῖν ὑπὲρ σοῦ καὶ προκινδυνεύειν ἐθέλοντες· μὴ δ' ὦν, ἂν οἱ θεοὶ θέλωσι, πολλὰν γένοιται τὴν μὲν ἀποθήκη πατρῶν οὐραν, τὴν δὲ κατήχη, πολλοὺς δὲ ἵππους, πολλοὺς δὲ ἀνδρας καὶ γυναῖκας κατακτήσῃ, οὓς οὐ ληξέσθαι δεήσει, ἀλλ' αὐτοὶ φέροντες παρέσονται πρὸς σε δοῖρα. (γ) Ἀναστάς δὲ Σεύθης συνέειπε καὶ κατεσκεύαστο μετὰ τοῦτο τὸ

cum e Pario trajecerat, quidquam habebat, nisi puerum et ad viaticum quantum pecunie satis esset.

Ubi ad eorum ingressi fuissent, et Thracum qui tum alevant praestantissimi, et Graecorum duces cohortiumque praefecti, et si qui ab urbe aliqua legati aderant, comens in orbem sedentibus erat parata: deinde tripodes omnibus adlati sunt; hi numero erant fere viginti, carnibus divisim pleni, panesque fermentati magni carnibus adfixi erant. In primis autem fercula semper juxta hospites ponebantur: nam is genti huic mos erat. Ac Seuthes hoc primus faciebat: cum panes juxta se sitos sumpsisset, eos minutim frangebatur, et hinc inde jaciendo dividebat quibus ipsi visum est; itidemque carnes dividebat, ea tantum portione sibi relicta, quae ad gustandum satis esset. Alii etiam, juxta quos fercula sita essent, his similia faciebant. Arcas vero quidam, cui nomen Arystas, admodum vorax, cibaria disjiciendi ritum praetermittebat, sumptoque in manum pane trium chemicum, et carnibus in genua impositis, conabat. Vini etiam cornua circumferebant, omnesque accipiebant: sed Arystas ille, ubi ad eum pincerna cornu ferens venisset, dixit, intuitus Xenophontem non amplius cenantem, Ille tradito: nam illi jam otium est, at mihi nondum. Eam vocem cum audisset Seuthes, pincernam interrogabat quid ille diceret. Et rem narrabat pincerna: quippe Graece loqui callebat. Ibi jam risus factus est.

Cum autem potatio procederet, Thrax quidam ingressus est, equum album ducens: et sumpto cornu pleno, Propino, inquit, tibi, Seuthe, et equum hunc dono, quo vectus et persequens quemcumque voles, capies, et retrocedens hostem nequaquam metuas. Alius puerum, quem adduxerat, ita Seuthe donabat propinans, et alius vestimenta in usum uxoris. Et Timasion ei propinans argenteam phialam, ac tapete minis decem aestimandum, donabat. Et Atheniensis quidam Gnesippus surgens priscum esse morem aiebat pulcherrimumque, ut ii, qui quid habeant, regi aliquid honoris causa dent; iis vero, qui nihil habeant, rex ipse aliquid det: ut ego quoque, inquit, habeam quod tibi donem et quo tibi honorem reddam. At Xenophon quid faceret dubitabat: etenim, ut vir honoratus, in sella Seuthe proxima sedebat. Jamque Heraclides pincernae mandarat, ut ei cornu porrigeret. Et Xenophon (quippe qui jam paulo largius bibisset) accepto cornu confidenter surrexit, atque haec verba fecit: Ego vero, Seuthe, meipsum tibi do meosque hos socios, ut fidi simus amici: neque horum quenquam invitum tibi do, sed omnes eo animo, ut magis etiam, quam ipse sim, tibi esse amici velint. Ac jam adsunt, non ita sane ut a te quidquam petant, sed etiam cupidi tum labores tum pericula tua causa subeundi; quorum opera, diis volentibus, regionem amplam partim recuperabis, quippe quae patria sit, aliam acquires: multos praeterea equos, viros multos mulieresque pulchras acquires, quos praedari non necesse erit, sed ipsimet ad te dona fluentes aderunt. Tum surgens Seuthes simul cum eo bibit,

κίρας. Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον κέρασι τε οἷος σημά-
νουσιν αὐλοῦντες καὶ σάλπιγγιν ὠμοβοαίνας ῥυθμούς τε
καὶ ὅον μαγάδι σαλπίζοντες. (33) Καὶ αὐτὸς Σεύθης
ἀναστὰς ἀνέκραγε τὸ πολεμικὸν καὶ ἐξήλατο ὥσπερ βέ-
λος φυλαττόμενος μάλα ἐλαφρῶς. Εἰσῆσαν δὲ καὶ γε-
λωτοποιοί.

34. Ὡς δ' ἦν ἥλιος ἐπὶ δυσμαῖς, ἀνέστησαν οἱ Ἕλλη-
νες καὶ εἶπον ὅτι ὥρα νυκτοφύλακας καθιστάναι καὶ
σύνθημα παραδιδόναι. Καὶ Σεύθην ἐκέλευον παραγγέι-
λαι ὅπως εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στρατόπεδα μηδεὶς τῶν Θρα-
κῶν εἰσεῖσι νυκτός· οἱ τε γὰρ πολέμιοι Θρακῆς ὕμιν καὶ
ἡμῖν οἱ φίλοι. Ὡς δ' ἐξήσαν, συνανέστη ὁ Σεύθης
ὠδὲν τι μεθόντοι εὐκῶς. (35) Ἐξελθὼν δ' εἶπεν αὐτοῦς
τοὺς στρατηγούς ἀποκαλέσας, Ὡ ἄνδρες, οἱ πολέμιοι
ἡμῶν οὐκ ἴσασι πῶς τὴν ἡμετέραν συμμαχίαν ἦν οὖν
ἔλωμεν ἐπ' αὐτοὺς πρὶν φυλάσσειν ὥστε μὴ ληφθῆ-
ναι ἢ παρασκευάσασθαι ὥστε ἀμύνασθαι, μάλιστα ἂν
λάβοιμεν καὶ ἀνθρώπους καὶ χρήματα. (36) Συνεπῆ-
νυν ταῦτα οἱ στρατηγοὶ καὶ ἡγείσθαι ἐκέλευον. Ὁ δ'
εἶπε, Παρασκευασάμενοι ἀναμένετε· ἐγὼ δὲ ὁπόταν και-
ρὸς ᾗ ᾗζω πρὸς ὑμᾶς, καὶ τοὺς πελταστὰς καὶ ὑμᾶς ἀνα-
λαβὼν ἐγρήσομαι σὺν τοῖς θεοῖς. (37) Καὶ ὁ Ξενοφῶν
εἶπε, Σκέψαι τοῖνυν, εἰπερ νυκτὸς πορευσόμεθα, εἰ δ'
Ἑλληνικὸς νόμος κάλλιον ἔχει· ἡμέραν μὲν γὰρ ἐν
ταῖς πορείαις ἡγεῖται τοῦ στρατεύματος ὁποῖον ἂν αἰ-
πρὸς τὴν χώραν συμπερῆν, ἐάν τε ὁπλιτικὸν ἐάν τε πελτα-
στικὸν ἐάν τε ἱππικὸν· νύκτωρ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησιν
ἡγεῖσθαι ἔστι τὸ βραδύτατον. (38) οὕτω γὰρ ἥκιστα δια-
σπᾶται τὰ στρατεύματα καὶ ἥκιστα λανθάνουσιν ἀπο-
διδράσκοντες ἀλλήλους· οἱ δὲ διασπασθέντες πολλὰ κί-
καὶ περιπίπτουσιν ἀλλήλοις καὶ ἀγνοοῦντες κακῶς ποι-
οῦσι καὶ πάσχουσιν. (39) Εἶπεν οὖν Σεύθης, Ὁρθῶς τε
λέγετε καὶ ἐγὼ τῷ νόμῳ τῷ ὑμτέρῳ πείσομαι. Καὶ
ἡμῖν μὲν ἡγεμόνας δώσω τῶν πρεσβυτάτων τοὺς ἐμπει-
ροτάτους τῆς χώρας, αὐτοὺς δ' ἐφέβομαι τελευταῖος τοὺς
ἱπποὺς ἔχων· ταχὺ γὰρ πρῶτος ἂν δέη παρέσομαι. Σύν-
θημα δ' εἶπον Ἀθηναίαν κατὰ τὴν συγγένειαν. Ταῦτ'
εἰπόντες ἀνεπαύοντο.

34. Ἡνίκα δ' ἦν ἔμπρὶ μέσας νύκτας, παρῆν Σεύθης
ἔχων τοὺς ἱππέας τεθωραχισμένους καὶ τοὺς πελταστὰς
σὺν τοῖς ὁπλοῖς. Καὶ ἐπεί παρέδωκε τοὺς ἡγεμόνας,
οἱ μὲν ὁπλῖται ἡγοῦντο, οἱ δὲ πελτασταὶ εἶποντο, οἱ
δ' ἱππεῖς ὠπισθοφυλάκουν. (41) Ἐπεὶ δ' ἡμέρα ἦν, ὁ
Σεύθης παρήλαυνεν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ἐπήνεσε τὸν
Ἑλληνικὸν νόμον· πολλὰ κίκα γὰρ ἔφη νύκτωρ αὐτοὺς καὶ
εἰν ὀλίγοις πορευόμενος ἀποσπασθῆναι σὺν τοῖς ἱπποῖς
ἐπὶ τῶν πεζῶν· νῦν δ' ὥσπερ δεῖ ἀθρόοι πάντες ἅμα τῇ
ἡμέρᾳ φαινόμεθα. Ἀλλὰ ὑμεῖς μὲν περιμένετε αὐτοῦ
καὶ ἀναπαύεσθε, ἐγὼ δὲ σκεψόμενος τι ᾗζω. (42) Ταῦτ'
εἰπὼν ἦλαινε δὲ ὅρους ὁδὸν τινα λαβὼν. Ἐπεὶ δ'
ἔρχετο εἰς χιόνα πολλήν, ἐσκέφατο εἰ εἴη ἔκρη ἀνθρώ-
πων ἢ πρόσω ἡγούμενα ἢ ἐναντία. (43) Ἐπεὶ δὲ
ἐτρίβῃ ἐώρα τὴν ὁδὸν, ἦκε ταχὺ πάλιν καὶ ἔλεγεν, Ἀν-
δρες, καλῶς ἔσται, ἦν θεὸς θέλῃ· τοὺς γὰρ ἀνθρώπους

et postea, quod reliquum erat in cornu, profudit. Post hæc
ingressi sunt cornua, qualibus classicum canere solent, in-
flantes ac tubis e crudo bovis corio factis, in numerum et
tanquam magade, canentes. Ac Seuthes ipse surgens, et
bellicum vociferabatur, et, quasi telum vitaret, agiliter ad-
modum exsiliebat. Ingressi sunt et joculatores.

Jam vero sole se inclinante, surrexerunt Græci, ac tem-
pus esse aiebant nocturnos excubitores constituendi, et tes-
seram dandi. Hortabantur etiam Seuthen ut suis denuntiaret
ne quis Thracum noctu Græcorum castra ingrederetur; sunt
enim, aiebant, et vobis inimici Thraces, et nobis Thraces
amici. Posteaquam egrederentur, etiam Seuthes una cum
ipsis surgebat, ebrio re nulla similis. Et cum exisset, sevo-
catis ad se ducibus solis, Necdum, viri, inquit, hostes
nostri de societate inter nos inita quidquam sciunt: quare
si in eos invaserimus, priusquam sibi ne capiantur cave-
rint, vel ad nos propulsandos se paraverint, sic maxime
capiemus opes atque homines. Hæc duces sua sententia
comprobabant, atque ut in hostem duceret hortabantur.
Et ille, Ubi vos, inquit, ad iter faciendum paraveritis, ex-
spectate; atque ego, cum opportunum fuerit, ad vos veniam:
peltastisque et vobis adsumptis itineris, diis juvantibus,
dux ero. Et Xenophon, At consideres velim, inquit, si qui-
dem noctu iter nobis faciendum erit, an mos Græcus sit melior
quam vester: nam interdum exercitum in itineribus facien-
dis, ea semper pergendi ratione instituta quæ loco convenit,
antecedere solet vel gravis armatura vel peltastæ vel equi-
tatus; noctu vero moris Græcorum est ut pars exercitus
tardissima præcedat: nam ita copias minime distrahantur,
minimeque fieri potest ut alii ab aliis clam secedant: at
partes exercitus distractæ sæpe in se invicem incurrunt,
et per ignorantiam lædunt et læduntur. Recte dicitis, ait
tandem Seuthes, atque vestro huic instituto parebo. Et vo-
bis quidem duces dabo eos, qui inter natu maximos regionis
sunt hujus peritissimi; ipse autem loco ultimo subsequar
cum equitatu: quippe statim, si res poscat, in prima acie
adero. Tesseram autem dabant Minervam propter cognat-
ionem. His dictis quieverunt.

Cum jam nox media adpetisset, Seuthes aderat, cum
equitibus loriceis, et cum peltastis armis instructis. Cum-
que duces itineris dedisset, gravis armaturæ milites præ-
cedebant, peltastæ sequebantur, a tergo agmen tutabantur
equites. Cum illuxisset dies, Seuthes in frontem prove-
ctus est, Græcorumque adeo collaudavit institutum; sæpe
enim accidisse aiebat ut ipse noctu, cum vel exiguus cum
copiis iter faceret, cum equitatu a peditibus divelleretur:
nunc, uti fieri oportet, simul atque illuxerit dies conferti
omnes conspiciuntur. At vos hic me expectate, ac requie-
scite; ego aliquid speculatus veniam. Hæc cum dixisset, per
montem equo vectus est, viam quandam nactus. Cumque
ad nivem multam venisset, in via, exstante hominum
vel anteriora vel contra se spectantia vestigia, exploravit.
Et ubi viam non tritam esse videbat, celeriter redit et,
Præclare, inquit, viri, res nobis succedet, deo volente:

λήσσομεν ἐπιπεσόντες. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ἡγήσομαι τοῖς ἵπποις, ὅπως ἂν τινα ἴδωμεν, μὴ διαφυγῶν σχιζήνῃ τοῖς πολεμίοις· ὑμεῖς δ' ἐπισθεὶ κἂν λειψύητε, τῷ στίβῳ τῶν ἵππων ἐπισθε. Ὑπερβάντες δὲ τὰ ὄρη ἤζομεν εἰς κόμας πολλὰς τε καὶ εὐδαίμονας.

41. Ἦνίκα δ' ἦν μέσον ἡμέρας, ἦδη τε ἦν ἐπὶ τοῖς ἄκροις καὶ κατιδὼν τὰς κόμας ἤκεν ἐλαύνων πρὸς τοὺς ἐπλίτας καὶ ἔλεγεν, Ἀρήσω ἤδη καταθεῖν τοὺς μὲν ἵππεάς εἰς τὸ πεδίον, τοὺς δὲ πελταστὰς ἐπὶ τὰς κόμας. Ἄλλ' ἐπισθε ὡς ἂν δύνῃσθε τάχιστα, ὅπως, ἐάν τις ὑρστέγῃται, ἀλέξῃσθε. (15) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ξενοφὼν κατέβη ἀπὸ τοῦ ἵππου. Καὶ ὡς ἤρετο, Τί καταθαίνεις, ἐπεὶ σπεύδεις δεῖ; Οἶδα, ἔφη, ὅτι οὐκ ἐμοῦ μόνου δέξῃ· οἱ δ' ἐπλίται ἠάττον δραχμῶνται καὶ ἤδιον, ἐάν καὶ ἐγὼ περὶς ἡγῶμαι. (16) Μετὰ ταῦτα ὄχρετο, καὶ Τυμασίῳ μετ' αὐτοῦ ἔρχον ἵππεῖς ὡς τεσσαράκοντα τῶν Ἑλλήνων. Ξενοφὼν δὲ παρηγγύησε τοὺς εἰς τριάκοντα ἔτη παρῖεναι ἀπὸ τῶν λόγων εὐζώνους. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐπὶ ῥάτῃς τούτους ἔρχον, Κλεάνωρ δ' ἡγεῖτο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. (17) Ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς κόμας ἦσαν, Σεύθης ἔρχον ὅσον τριάκοντα ἵππεάς· προσελάσας εἶπε, Τάδε δὴ, ὦ Ξενοφὼν, ἃ σὺ ἔλεγες ἔρχονται οἱ ἄνθρωποι· ἀλλὰ γὰρ ἔρχομαι οἱ ἵππεῖς οἵγονταί μοι ἄλλος ἄλλη θυώκων καὶ δέδοικα μὴ συστάντες ἄνθρωποι κακὸν τι ἐργάζονται οἱ πολέμιοι. Δεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς κόμας καταμένειν τινὰς ἡμῶν μεστὰι γὰρ εἰσιν ἄνθρωποι. (18) Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Ξενοφὼν, σὺν οἷς ἔχω τὰ ἄλλα καταλήψομαι· σὺ δὲ Κλεάνωρα κέλευε διὰ τοῦ πεδίου παρατεῖναι τὴν φάλαγγα παρὰ τὰς κόμας. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐποίησαν, συνηλίσθησαν ἀνδράποδα μὲν ὡς χίλια, βόες δὲ διαχίλιοι, πρόβατα ἄλλα μύρια. Τότε μὲν δὴ αὐτοῦ ἡλλίσθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Τῇ δ' ὑστεραίᾳ κατακαύσας ὁ Σεύθης τὰς κόμας παντελῶς καὶ οἰκίαν οὐδεμίαν λιπὼν, ὅπως πρόβον ἐνθεῖν καὶ τοῖς ἄλλοις οἶα πείσονται, ἂν μὴ πείθωνται, ἀπῆγε πάλιν. (2) Καὶ τὴν μὲν λείαν ἀπέπειμψε διατίθεσθαι Ἡρακλείδην εἰς Πέρηνον, ὅπως ἂν μισθὸς γένοιτο τοῖς στρατιώταις· αὐτὸς δὲ καὶ οἱ Ἑλληνες ἐστρατοπεδεύοντο ἀνὰ τὸ Θυνῶν πεδίον. Οἱ δ' ἐκλιπόντες ἔφρουγον εἰς τὰ ὄρη. (3) Ἦν δὲ χιών πολλὴ καὶ ψυχρὸς οὕτως ὥστε τὸ ὕδωρ δ' ἐφέροντο ἐπὶ δεῖπνον ἐπήγνυτο καὶ ὁ οἶνος δ' ἐν τοῖς ἀγγείοις, καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλῶν καὶ βίνες ἀπεκαίνοντο καὶ ὧτα. (4) Καὶ τότε δῆλον ἐγένετο ὅτι ἕνεκα οἱ Θρᾷκες τὰς ἀλωπεκίδας ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι καὶ τοῖς ὠσὶ, καὶ χιτῶνας οὐ μόνον περὶ τοῖς στέρνοις ἀλλὰ καὶ περὶ τοῖς μηροῖς, καὶ ζειράς μέχρι τῶν ποδῶν ἐπὶ τῶν ἵππων ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ χιμαῖδας. (5) Ἀρεῖς δὲ τῶν αἰχμαλώτων ὁ Σεύθης εἰς τὰ ὄρη ἔλεγεν ὅτι εἰ μὴ καταβήσονται οἰκήσονται καὶ πείσονται, ὅτι κατακαύσει καὶ τούτων τὰς κό-

nam homines clam adoriemur. At ego cum equitatu praecedam, ut ne, si quem videamus, elapsus is hostibus adventum nostrum significet: vos vero sequimini; ac si a tergo relictis fueritis, equorum vestigia sequimini: ubi autem montes superavimus, ad vicos multos opulentosque veniemus.

Cum meridies adpetisset, in vertices jam evaserat, et cum in vicos despexisset, ad gravis armaturae milites equo incitato venit et, Dimittam inquit, jam equites ad incursiones in planitiem faciendas, et peltastas in vicos. At sequimini, quam potestis celerime, ut, si quis nobis restiterit, opem feratis. Haec cum audisset Xenophon, de equo descendit. Et quarebat ille, Cur descendis, cum festinati me sit opus? Novi, inquit, non me solo tibi opus esse; et hi gravis armaturae milites celerius current ac libentius, si et ipse pedes agmen duxero. Post haec abiit, et Timasion simul, cum Graecorum equitibus fere quadraginta. Xenophon autem milites triginta circiter annos natos, qui expediti essent, a cohortibus ad se procedere iussit. Atque ipse cum his citato gradu currebat; et Cleanor Graecos ceteros ducebat. Posteaquam vero in vicos venissent, Seuthes, cum equitibus fere triginta, equo advectus, Haec sane, Xenophon, inquit, evenerunt, quae tu dicebas; capti sunt homines; verum equites a me soli discesserunt, alio alibi hostes persequente: atque adeo metuo ne hostes, densum in globum alicubi collecti, malo eos aliquo adficiant. Ceterum in his etiam vicis remanere quosdam nostrum oportet; sunt enim hominibus referti. Ego vero, inquit Xenophon, cum his qui mihi adsunt, vertices occupabo: tu Cleanori praecepe ut per planitiem phalangem propter vicos extendat. Haec cum fecissent, mancipia circiter mille collecta sunt, boves autem his mille, et pecorum aliorum decem millia. Ac tum quidem ibi commorati sunt.

CAPUT IV.

Postridie Seuthes, cum vicos prorsus exussisset, ac ne unam quidem domum reliquisset, quo aliis etiam metum inculceret de iis quae ipsi perpessuri essent, nisi parerent; rursus abiit. Et ad praedam quidem vendendam Heracliden Perinthum misit, ut ex ea stipendium militibus conficeretur: ipse autem et Graeci in Thynorum planitie castra metati sunt. At illi sedibus suis relictis in montes se fuga recipiebant. Erat autem nix multa, et frigus acerbum adeo, ut aqua, quam ad coenam ferebant ministri, eo concreveret, et vinum ipsum in vasis, Graecorumque multorum et ares deurerentur et aures. Atque ibi tum perspicuum erat, quamobrem pelles vulpinas circum capita et aures gestent Thraeces, itemque tunicas non modo circa pectora, sed ipsa etiam femora; sagula etiam ad pedes usque demissa in equis sedentes habeant, non chlamydas. Et Seuthes, ex captivis quibusdam in montes dimissis, per eos denuntiavit, ni descenderent ad sedes suas incolendas, et ipsi parerent, ipsorum etiam se vicos exusturum.

μας καὶ τὸν σῖτον, καὶ ἀπολοῦνται τῷ λιμῷ. Ἐκ τούτου κατέβαινον καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες καὶ οἱ πρεσβύτεροι· οἱ δὲ νεώτεροι ἐν ταῖς ὑπὸ τὸ ὄρος κώμαις ἠλλύζοντο. (6) Καὶ ὁ Σεύθης καταμαθὼν ἐκέλευσε τὸν Ξενοφῶντα τῶν ὁπλιτῶν τοὺς νεωτάτους λαβόντα συνεπιστάθαι. Καὶ ἀναστάντες τῆς νυκτὸς ἅμα τῇ ἡμέρᾳ παρήσαν εἰς τὰς κώμας. Καὶ οἱ μὲν πλείστοι ἐξέφυγον· πλησίον γὰρ ἦν τὸ ὄρος· ὅσους δὲ ἔλαβε κατηκόντισεν ἀφειδῶς Σεύθης.

7. Ἐπισθένης δ' ἦν τις Ὀλυνθίος παιδεραστής, ὃς ἰδὼν παῖδα καλὸν ἡδύσκοντα ἄρτι πελτην ἔχοντα μέλλοντα ἀποθνήσκειν, προσδραμὼν Ξενοφῶντα ἱκέτευσε βοηθῆσαι παιδί καλῷ. (8) Καὶ ὃς προσελθὼν τῷ Σεύθῃ δαίται μὴ ἀποκτεῖναι τὸν παῖδα, καὶ τοῦ Ἐπισθένου διηγείται τὸν τρόπον, καὶ ὅτι λόχον ποτὲ συνελέξατο σκοπῶν οὐδὲν ἄλλο ἢ εἰ τινες εἶεν κάλοι, καὶ μετὰ τούτων ἦν ἀνὴρ ἀγαθός. (9) Ὁ δὲ Σεύθης ἤρετο, ἦ καὶ ἔλαος ἂν, ὡς Ἐπίσθενες, ὑπὲρ τούτου ἀποθανεῖν; Ὁ δ' ἐπεριναστεῖνας τὸν τράχηλον, Παῖε, ἔφη, εἰ καλεῖται ὁ παῖς καὶ μέλλει χάριν εἰδέναι. (10) Ἐπῆρτο ὁ Σεύθης τὸν παῖδα εἰ καίσειεν αὐτὸν ἀντ' ἐκείνου. Οὐκ εἰα ὁ παῖς, ἀλλ' ἱκέτευε μηδέτερον κατακαίνειν. Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἐπισθένης περιλαβὼν τὸν παῖδα εἶπεν, ὦρα σοι, ὦ Σεύθη, περὶ τοῦδ' ἐμοὶ διαμάχεσθαι· οὐ γὰρ μεθήσω τὸν παῖδα. (11) Ὁ δὲ Σεύθης γελῶν ταῦτα μὲν εἰα· ἔδοξε δὲ αὐτῷ αὐτοῦ αὐλισθῆναι, ἵνα μὴ ἐκ τούτων τῶν κωμῶν οἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους τρέφοντο. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐν τῷ πεδίῳ ὑποκαταβάς ἐσκήνου, ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔχων τοὺς ἐπιλέκτους ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄρος ἀνωτάτῳ κώμῃ, καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλλήνες ἐν τοῖς ὀρείοις καλουμένοις Θραξὶ πλησίον κατεσκήνησαν.

12. Ἐκ τούτου ἡμέραι οὐ πολλαὶ διετρίβοντο, καὶ αἱ ἐκ τοῦ ὄρους Θραξίαι καταβαίνοντες πρὸς τὸν Σεύθην περὶ σπονδῶν καὶ ἡμῶν διεπράττοντο. Καὶ ὁ Ξενοφῶν ἰδὼν εἶπε τῷ Σεύθῃ ὅτι ἐν πονηροῖς τόποις σκηπῶν καὶ πλησίον εἶεν οἱ πολέμιοι· ἥδιον τ' ἂν ἔξω αὐλισσέσθαι ἔφη ἐν ἐχυροῖς χωρίοις μέλλων ἢ ἐν τοῖς σπηγαῖς, ὥστε ἀπολέσθαι. (13) Ὁ δὲ θαρβύνει ἐκέλευε καὶ ἰδεῖν ἡμῶν παρόντας αὐτῷ. Ἐδέοντο δὲ καὶ τοῦ Ξενοφῶντος καταβαίνοντες τινες τῶν ἐκ τοῦ ὄρους συμπερᾶσαι σφισι τὰς σπονδάς. Ὁ δ' ὡμολόγει καὶ θαρβύνει ἐκέλευε καὶ ἡγγυᾶτο μηδὲν αὐτοῦ κακὸν πέισσθαι πειθομένους Σεύθῃ. Οἱ δ' ἄρα ταῦτ' εἰλεγον κατασκοπῆς ἕνεκα.

14. Ταῦτα μὲν τῆς ἡμέρας ἐγένετο· εἰς δὲ τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἐπιτίθενται ἔλθόντες ἐκ τοῦ ὄρους οἱ Θυνοί. Καὶ ἡγεμῶν μὲν ἦν ὁ δεσπότης ἐκάστης τῆς οἰκίας· χλεπὸν γὰρ ἦν ἄλλως τὰς οἰκίας σκότους ὄντος ἀνεύρισκεν ἐν ταῖς κώμαις καὶ γὰρ αἱ οἰκίαι κύκλῳ περιεσπαύρωντο μεγάλοις σταυροῖς τῶν προβάτων ἕνεκα. (15) Ἐπεὶ δ' ἐγένοντο κατὰ τὰς θύρας ἐκάστου τοῦ οἰκήματος, οἱ μὲν εἰσκήκοντιζον, οἱ δὲ τοῖς σκυτάλοις ἐβαλλον, ἃ ἔχουν ἐρασιν ὡς ἀποκόφοντες τῶν δοράτων τὰς λόγχας, οἱ δ' ἐνεπίμπρασαν, καὶ Ξενοφῶντα ὀνομαστὶ

et frumentum, ipsosque adeo fame perituros. Ibi tum et mulieres et pueri et seniores descenderunt : at juniores in vicis sub monte sitis commorati sunt. Et Seuthes id ubi intellexisset, Xenophontem hortatus est, ut adsumptis ex gravi armatura maxime juvenibus ipsum sequeretur. Atque adeo cum noctu surrexissent, prima luce ad vicos venerunt : ac hostium maxima pars inde fuga abivit ; nam mons erat in vicino : quoscunque vero ceperunt, eos nulli parcens jaculis confixit Seuthes.

Erat autem Olynthius quidam puerorum amator Episthenes, qui cum puerum pulchrum jam pubescentem, peltam tenentem, mox moriturum conspiceret, ad Xenophontem adcurrit suppliciterque eum oravit, ut opem puero formoso ferret. Et is ad Seuthen progressus rogabat ne puerum interficeret ; simulque Episthenis ingenium narrat, eumque adeo cohortem aliquando collegisse, cum nihil aliud spectaret, quam si qui formosi essent ; et cum his strenuum se virum præbere consuevisse. Quærebat Seuthes, Vellesne, Episthenes, pro hoc mori ? At ille cervicē extensa, Ferito, inquit, si puer sic jubet, ac gratiam habiturus est. Puerum interrogabat Seuthes, num eum pro ipso feriret. Id fieri non sinebat puer, sed supplex orabat ut neutrum interficeret. Ibi tum Episthenes puerum complexus, Tempus est, inquit, Seuthe, ut de hoc mecum depugnes ; non enim puerum dimittam. Seuthes ridens, hæc omittebat : visum autem est ei hoc loco commorandum esse, ut ne his ex vicis ii, qui in monte erant, alerentur. Atque ipse cum paulum descendisset in planitie tabernacula collocavit : at Xenophon cum delectis in vico sub monte supremo, ceterique Græci apud Thraces qui montani dicuntur, prope ab iis tentoria posuerunt.

Postea dies haud multi consumebantur, cum Thraces ex monte ad Seuthen descendentes de obsidibus et induciis agebant. Ac Xenophon Seuthæ, cum ad eum venisset, iniquis in locis se tabernacula collocasse dicebat, hostesque ab ipsis prope abesse : libentius autem se extra commoraturum aiebat in locis potius munitis quam sub tectis, adeo ut periculum sit ne ibi pereant. At ille bono eum esse animo jussit, simulque monstravit obsides ipsi qui aderant. Nonnulli etiam ex iis, qui in monte erant, descendentes Xenophontem rogabant ut inducias ipsis impetraret. Ille facturum se recipiebat, bonoque ut essent animo hortabatur ; spondebat etiam nihil ipsos mali habituros, Seuthæ si parerent. At hæc illi speculandi causa proponebant.

Hæc die quidem agebantur : nocte vero insequente Thyni monte degressi Græcos invadunt. Et domus cujusque dominus dux erat : nam ceteroquin difficile erat domos, dum tenebræ inductæ erant, in vicis invenire ; etenim domus vallis magnis undique munebantur, pecorum causa. Posteaquam ad ædificii cujusque fores venissent, alii in eas jacula intorquebant, eas alii clavis percutiebant, quas habere se aiebant, ut hastarum cuspides decuterent ; alii incendio faciendū operam dederunt ; Xenophontemque nomi-

καλοῦντες ἕξιόντα ἐκείνου ἀποθνήσκουσιν, ἡ αὐτοῦ ἔφασαν κατακαυθῆσθαι αὐτόν. (16) Καὶ ἤδη τε διὰ τοῦ ὁρόφου ἐφάνετο πῦρ, καὶ ἐντεθωρακισμένοι οἱ περὶ Ξενοφῶντα ἐνδόν ἦσαν ἀσπίδας καὶ μαχίρας καὶ κράνη ἔχοντες, καὶ Σιλανὸς Μακίστιος ἐτὼν ἤδη ὡς ὀκτωκαίδεκα ὢν σκημαίνει τῇ σάλπικτι καὶ αὐτὸς ἐκπηδῶσιν ἐσπασμένοι τὰ ἔσφη καὶ οἱ ἐκ τῶν ἄλλων σκηνομαχῶν. (17) Οἱ δὲ Θυράκιες ψεύγουσιν, ὥσπερ δὲ τρύποι ἦν αὐτοῖς, ὅπισθεν περιβαλλόμενοι τὰς πέλτας καὶ αὐτῶν ὑπεραλλομένων τοὺς σταυροὺς ἐλθόντες τινες κρεμασθέντες ἐνερχόμενοι τῶν πελτῶν τοῖς σταυροῖς οἱ δὲ καὶ ἀπέθανον διαμαρτύνοντες τῶν ἑσθόνων οἱ δὲ Ἑλλήνες ἐδόκουν εἶναι τῆς κόμης. (18) Τῶν δὲ Θυνῶν ὑποστραφέντες τινὲς ἐν τῷ σκότεινι τοὺς παρατρέγοντας παρ' οἰκίαν καιομένην ἡκόντιζον εἰς τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκότους καὶ ἔτρωσαν Ἰερώνυμον τε Εὐδοξέα λοχαγὸν καὶ Θεογένην Λοκρὸν λοχαγόν ἀπέθανε δὲ οὐδεὶς κατακαυθὴ μέντοι καὶ ἐσθῆς τινων καὶ σκευῶν. (19) Σεύθης δὲ ἦκε βοηθήσων σὺν ἑπτὰ ἱππέσιν τοῖς πρώτοις καὶ τὸν σάλπιγγα ἔχων τὸν Θυράκιον. Καὶ ἐπειπερ ἤσθετο, ὅσων περ χρόνον ἐβόηθει, τοσούτων καὶ τὸ κερὰς ἐβλήγετο αὐτῶν ὥστε καὶ τοῦτο φόβον συμπαρέσχε τοῖς πολεμίοις. Ἐπεὶ δ' ἦλθεν, ἐδεξιούτό τε καὶ ἐτίεγεν οἷοιτο τεθνεώτας πολλοὺς εὐρήσκειν.

20. Ἐκ τούτου δ' Ξενοφῶν δείττει τοὺς ὁμήρους τε αὐτῷ παραδόναι καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος, εἰ βούλεται, συστρατεύεσθαι εἰ δὲ μὴ, αὐτὸν ἄσσει. (21) Τῇ οὖν ὑστεραίᾳ παραδίδωσιν δ' Σεύθης τοὺς ὁμήρους, πρεσβυτέρους ἄνδρας ἤδη, τοὺς κρατίστους, ὡς ἔφασαν, τῶν ὀρεινῶν, καὶ αὐτὸς ἔρχεται σὺν τῇ δυνάμει. Ἦδη δὲ εἶχε καὶ τριπλασίαν δύναμιν ὁ Σεύθης· ἐκ γὰρ τῶν Ὀδρυσῶν ἀκούοντες ἃ πράττει ὁ Σεύθης πολλοὶ καταβάντων συστρατεύσασθαι. (22) Οἱ δὲ Θυνοὶ ἐπεὶ εἶδον ἀπὸ τοῦ ὄρους πολλοὺς μὲν ὀπλίτας, πολλοὺς δὲ πελταστάς, πολλοὺς δὲ ἱππεῖς, καταβάντες ἱκέτευσον σπείσασθαι, καὶ πάντα ὁμολογοῦν ποιήσκειν καὶ τὰ πιστὰ λαμβάνειν ἐκέλευον. (23) Ὁ δὲ Σεύθης καλέσας τὸν Ξενοφῶντα ἐπεδείκνυσεν ἃ λέγοιεν, καὶ οὐκ ἔφη σπείσασθαι, εἰ Ξενοφῶν βούλοιτο τιμωρήσασθαι αὐτοὺς τῆς ἐπιθέσεως. (24) Ὁ δ' εἶπεν, Ἀλλ' ἐγὼ γε ἰκανὴν νομίζω καὶ νῦν δίκην ἔχειν, εἰ οὗτοι δοῦλοι ἔσονται ἀντ' ἐλευθέρων. Συμβουλεύειν μέντοι ἔφη αὐτῷ τὸ λοιπὸν ὁμήρους λαμβάνειν τοὺς δυνατωτάτους κακὸν τι ποιεῖν, τοὺς δὲ γέροντας οἰκοὶ εἶναι. Οἱ μὲν οὖν ταύτῃ πάντες δὴ προσωμολογούν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὑπερβαλλούσι δὲ πρὸς τοὺς ὑπὲρ Βυζαντίου Θυράκιος εἰς τὸ Δέλτα καλούμενον αὐτῇ δ' ἦν οὐκέτι ἀρχὴ Μαισάδου, ἀλλὰ Τήρους τοῦ Ὀδρύσου (ἀργίου τινός). (2) Καὶ ὁ Ἡρακλίδης ἐνταῦθα ἔχων τὴν τιμὴν τῆς λείας παρῆν. Καὶ Σεύθης ἐξαγαγὼν ζεύγη ἡμισιωνικὰ τρία,

natum adpellantes, exire iubebant ac mortem occumbere; alioqui se istie ipsum combusturos aiebant. Jamque adeo per lectum ignis conspiciebatur, et Xenophon, quique circa ipsum, loricati intus erant, scutis et gladiis et galeis armati. Ac Silanus quidem Macistius, annos duodeviginti natus, tuba signum dat: statimque ii etiam, qui in aliis erant domiciliis, inde cum ensibus districtis exsilierunt. Ac Thracas in fugam sese dant, prout ipsis sane mos erat, peltis in terga rejectis: cumque hi valla transilire conabantur, nonnulli eis suspensi capti sunt, peltis in vallis impeditis nonnulli etiam interierunt, quod ab exendi locis aberrassent: Graeci extra vicum eos insequabantur. Et ex Thynis nonnulli reversi per tenebras, eos, qui praeter domum ardentem transcurrerant, missis e tenebris in lucem jaculis petebant; et tum Hieronymum Euodeum, cohortis praefectum, vulneravit, tum Theogenem Locrensem cohortis praefectum: nemo tamen mortuus est: verum vestis nonnullorum et impedimenta exurebantur. Venit autem Seuthes cum septem equitibus primis, opem laturus, tubicinem etiam secum ducentem Thracium. Et posteaquam rem animadvertit, quamdiu ad opem ferendam currebat, tamdiu etiam ei cornu sonabat: adeo ut hoc quoque metum hostibus simul adferret. Cum venisset, benigne Gracos salutabat ac existimasse se dicebat futurum ut multos mortuos offenderet.

Ibi tum rogat Xenophon ut ipsi traderet obsides, unaque cum eo in montem, si velit, milites educeret: sin autem, sibi hoc permetteret. Itaque postridie Seuthes ei tradit obsides, viros aetate longius provertos, maxima, uti aiebant, apud montanos dignitate; atque ipse cum suis copiis venit. Habebat autem jam Seuthes copias triplo majores: nam ex Odrysis multi, cum quas res gereret Seuthes audiissent, ut ipsum in eo bello juvarent, descenderant. Thyni, cum de monte multos gravis armaturae milites, peltastas multos, multos equites vidissent, descenderunt et suppliciter rogabant ut fordus cum ipsis iniret: ac spondebant omnia se facturos, atque fidei ut acciperet pignora petebant. Seuthes vocato ad se Xenophonte, quae illi dicerent demonstrabat: negabatque fordus se cum iis initurum, si vellet Xenophon, propterea quod ipsum adorti fuissent, de iis poenas sumere. At ego certe, inquit Xenophon, gravi satis poena multatos eos arbitror, si pro liberis servi fiant isti: verum hoc ei se consilii dare aiebat, ut in posterum obsides accip. ret illos, qui ad incommodi quid ferendum maxime valerent, senes domi relinqueret. Et omnes quidem eo loco his adsentiebantur.

CAPUT V.

Ceterum ad Thracas transeunt supra Byzantium situs, in locum qui Delta adpellatur: regio haec non jam erat sub Mesadis imperio, sed Teris Odrysi cujusdam prisci. Et Heraclides huc venit cum praedae pretio. At Seuthes cum mulorum juga tria produxisset (nec enim ipsi plura erant),

οὐ γὰρ ἦν πλεῖω, τὰ δὲ ἄλλα βοεικὰ, καλέσας Ξενοφῶντα ἐκέλευε λαβεῖν, τὰ δὲ ἄλλα διανεῖμαι τοῖς στρατηγοῖς καὶ λοχαγοῖς. (3) Ξενοφῶν δὲ εἶπεν, Ἐμοὶ μὲν τοῖνυν ἀρκεῖ καὶ αὐθις λαβεῖν· τούτοις δὲ τοῖς στρατηγοῖς ὠροῦ, οἱ σὺν ἐμοὶ ἠκολούθησαν, καὶ λοχαγοῖς. (4) Καὶ τῶν ζευγῶν λαμβάνει ἐν μὲν Τιμασιῶν δ' Ἀρδανεύς, ἐν δὲ Κλεάνωρ δ' Ὀρχομένιος, ἐν δὲ Φρυνίσκος δ' Ἀχαιοί· τὰ δὲ βοεικὰ ζεύγη τοῖς λοχαγοῖς κατεμερίσθη. Τὸν δὲ μισθὸν ἀποδίδωσιν ἐξεληλυθότες ἤδη τοῦ μηνὸς εἴκοσι μόνον ἡμερῶν· ὁ γὰρ Ἡρακλείδης ἐλεγεν ὅτι οὐ πλεῖον ἐμπολήσας. (5) Ὁ οὖν Ξενοφῶν ἀχθεσθεὶς εἶπεν ἐπομόσας, Δοκεῖς μοι, ὦ Ἡρακλείδης, οὐχ ὥς δεῖ κῆρδεσθαι Σεύθου· εἰ γὰρ ἐκῆδου, ἥκεις ἂν φέρων πλήρη τὸν μισθὸν καὶ προσδανεισάμενος, εἰ μὴ ἄλλως ἐδύνατο, καὶ ἀποδόμενος τὰ σαυτοῦ ἱμάτια.

α. Ἐντεῦθεν δ' Ἡρακλείδης ἠχθίσθη τε καὶ ἐδεῖσε μὴ ἐκ τῆς Σεύθου φιλίας ἐκθληθεῖ, καὶ ὅτι ἐδύνατο ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας Ξενοφῶντα διέβαλλε πρὸς Σεύθην. (7) Οἱ μὲν δὲ στρατιῶται Ξενοφῶντι ἐνεκάλουν ὅτι οὐκ εἶχον τὸν μισθόν· Σεύθης δὲ ἠχθετο αὐτῷ ὅτι ἐντόνωσ τοῖς στρατιώταις ἀπήτειε τὸν μισθόν. (8) Καὶ τῶς μὲν αἰεὶ ἐμέμνητο ὥς ἐπειδὰν ἐπὶ θάλατταν ἀπέλθῃ, παραδώσιν αὐτῷ Βισάνθην καὶ Γάνον καὶ Νέον τεῖχος· ἀπὸ δὲ τούτου τοῦ χρόνου οὐδένος ἔτι τούτων ἐμέμνητο. Ὁ γὰρ Ἡρακλείδης καὶ τοῦτο διεβελλήκει ὥς οὐκ ἀσφαλὲς εἶη τελεῖν παραδιδόναι ἀνδρὶ δύναμιν ἔχοντι.

β. Ἐκ τούτου δ' μὲν Ξενοφῶν ἐβουλεύετο τί χρὴ ποιεῖν περὶ τοῦ ἔτι ἄνω στρατεύεσθαι· ὁ δ' Ἡρακλείδης ἐξαγαγὼν τοὺς ἄλλους στρατηγούς πρὸς Σεύθην λέγειν τε ἐκέλευεν αὐτοὺς ὅτι οὐδὲν ἂν ἤττον σφεῖς ἀγάγοιεν τὴν στρατιάν ἢ Ξενοφῶν, τὸν τε μισθὸν ὑπισχνεῖτο αὐτοῖς ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐκπλεῶν παρέσθαι δυοῖν μηνῶν, καὶ συστρατεύεσθαι ἐκέλευε. (10) Καὶ ὁ Τιμασιῶν εἶπεν, Ἐγὼ μὲν τοῖνυν οὐδ' ἂν πέντε μηνῶν μισθὸς μέλλῃ εἶναι στρατευσαίμην ἂν ἀνευ Ξενοφῶντος. Καὶ ὁ Φρυνίσκος καὶ ὁ Κλεάνωρ συνωμολόγουν τῷ Τιμασιῶνι. (11) Ἐντεῦθεν δ' Σεύθης ἐλοιδορεῖ τὸν Ἡρακλείδην ὅτι οὐ παρακαλεῖ καὶ Ξενοφῶντα. Ἐκ δὲ τούτου παρακαλοῦσιν αὐτὸν μόνον. Ὁ δὲ γνούς τοῦ Ἡρακλείδου τὴν πανουργίαν ὅτι βούλοιο αὐτὸν διαβάλλειν πρὸς τοὺς ἄλλους στρατηγούς, παρήχεται λαβὼν τοὺς τε στρατηγούς πάντας καὶ τοὺς λοχαγούς. (12) Καὶ ἐπεὶ πάντες ἐπέστησαν, συνεστρατεύοντο, καὶ ἀφικνούνται ἐν δεξιᾷ ἔχοντες τὸν Πόντον διὰ τῶν μελινοφάγων χαλουμένων Ὠρακῶν εἰς τὸν Σαλμυδῶσόν. Ἐνθα τῶν εἰς τὸν Πόντον πλεουσῶν νεῶν πολλὰὶ ὀκέλουσι καὶ ἐκπύπτουσι· τέναγος γάρ ἐστιν ἐπὶ πᾶμπόλῃ τῆς θαλάττης. (13) Καὶ οἱ Ὠρακεῖς οἱ κατὰ ταῦτα οἰκοῦντες στήλαις ὀρισάμενοι τὰ καθ' αὐτοὺς ἐκπύπτοντα ἑαστοὶ ληΐζονται· τῶς δὲ ἔλεγον πρὶν ὀρίσασθαι ἀρπαζόντας πολλοὺς ὑπ' ἀλλήλων ἀποθνήσκαι. (14) Ἐνταῦθα εὐρίσκοντο πολλὰὶ μὲν κλῖναι, πολλὰ δὲ κιβώτια, πολλὰὶ δὲ βίβλοι γεγραμμέναι, καὶ τῶλλα πολλὰ ὅσα ἐν φυλίνοις τεύχεσι ναύκληροι ἄγουσιν. Ἐντεῦθεν

reliqua boum, Xenophontem ad se vocavit eaque ut acciperet hortatur, cetera ducibus et cohortium praefectis distribueret. Xenophon autem his verbis usus est : Mihi vero satis est ut posthac aliquid accipiam : at his ea ducibus, qui me sequuti sunt, et cohortium praefectis largire. Itaque Timasion Dardanius ex jugis unum accipit, Cleonor Orchomenius unum, unum Phryniscus Achæus : boum juga inter cohortium praefectos partitus est. At stipendium militibus, tametsi jam mensis exiisset, viginti tantum dierum persolvit : aiebat enim Heraclides, pluris se praedam vendere non potuisse. Itaque Xenophon gravatus, Mihi videris, inquit cum jurejurando, Heraclides, non ita uti oportet Seuthæ prospicere : nam si rationibus ejus prospexisses, stipendium integrum reversus attulisses, vel fenore accepta praeter hanc pecunia, aliter quidem si non potuisses, tuis adeo vestibus divenditis.

Hic graviter commotus est Heraclides, ac ne ab amicitia Seuthæ excluderetur metuebat : atque adeo ab illo die quacunque ratione poterat Xenophontem apud Seuthen criminabatur. At vero milites in Xenophontem culpam conjiciebant, quod stipendium non acceperant : Seuthes etiam ei succensebat, quod enixe stipendium pro militibus ab eo exigeret. Atque antea quidem semper memoraverat, se simulac ad mare pervenisset, Bisanthem, et Ganum, et Novum castellum ei traditurum : ex eo vero tempore nullius jam amplius horum mentionem faciebat. Nam et hoc calumniis usus dixerat Heraclides, tutum utique non esse, castella viro tradere qui exercitum haberet.

Dehinc Xenophon deliberabat, quid de expeditione in superiorem regionem porro statuendum esset : et Heraclides, introductis ad Seuthen ducibus ceteris, tum hortabatur eos ut dicerent nihilo se minus posse copias ducere quam posset Xenophon, tum stipendium eis duum mensium integrum paucos intra dies adfuturum pollicebatur ; tum hortabatur ut se socios expeditionis praeberent. Et Timasion, Equidem, ait, non si vel quinque mensium stipendium numeratum fuerit, absque Xenophonte ad bellum proficiscar. Phryniscus etiam et Cleonor cum Timasione consentiebant. Ibi tum Seuthes Heracliden objurgabat, quod Xenophontem quoque non advocasset. Dein ipsum solum advocant. Verum ille, cognita Heraclidæ vafritia, quod vellet ipsum ceteros apud duces invidiosum reddere, ad Seuthen progreditur ducibus omnibus et cohortium praefectis secum sumptis : ac ubi omnes in Seuthæ sententiam erant adducti, una cum eo milites in expeditionem educebant, et, itinere sic facto ut ad dextram Pontum haberent, per Thracas, qui Melinophagi adpellantur, Salmydessum perveniunt. Ibi de navibus, quæ in Pontum feruntur, multæ in brevia impinguntur et ejiciuntur in litus : nam palustre vadum istie est maris in longum spatium porrectum. Ac Thraces lis in locis habitantes, stellis per intervalla statutis, ea praedantur singuli, quæ in litora sibi adjacentia ejiciuntur : prius autem quam istas statuissent, de his traditum est multos praedæ intentos se invicem interfecisse. Ibi multi inveniebantur lecti, arculae multæ, multi libri, aliæque res multæ, quas naviculatores in vasis ligneis vehere solent. Dehinc, locis his in pota-

ταῦτα καταστρεψάμενοι ἀπῆσαν πάλιν. (15) Ἐνθα δὲ Σεύθης εἶς στρατεύμα ἤδη πλέον τοῦ Ἑλληνικοῦ· ἐκ τε γὰρ Ὀδρυσιῶν πολλὸν ἔτι πλείους κατεβέβηκεσαν καὶ οἱ αἰεὶ πειθόμενοι συνεστρατεύοντο. Κατηλύθησαν δ' ἐν τῇ πεδίῳ ὑπὲρ Σηλυβρίας ὅσον τριάκοντα σταδίους ἀπέχοντες τῆς θαλάττης. (16) Καὶ μισθὸς μὲν οὐδείς πω ἐφαίνετο· πρὸς δὲ τὸν Ξενοφῶντα οἱ τε στρατιῶται παγχαλέπως εἶχον ὃ τε Σεύθης οὐκέτι οἰκείως διέκειτο, ἀλλ' ὁπότε συγγενέσθαι αὐτῷ βουλόμενος ἔλθοι, πολλὰ καὶ ἄσχετοίαι ἐφαίνοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ σχεδὸν ἤδη δύο μηνῶν ὄντων ἀφικνεῖται Χαρμίνος τε ὁ Λάκων καὶ Πολύνικος παρὰ Θίβρωνος, καὶ λέγουσιν ὅτι Λακεδαιμονίους δοκεῖ στρατεύεσθαι ἐπὶ Τισσαφέρνην, καὶ Θίβρων ἐκπέπλευκεν ὡς πολεμήτων, καὶ δεῖται ταύτης τῆς στρατιᾶς καὶ λέγει ὅτι ἀραικοὺς ἑκάστῳ ἔσται μισθὸς τοῦ μηνός, καὶ τοῖς λοχαγοῖς διμοιρία, τοῖς δὲ στρατηγοῖς τετραμοιρία. (2) Ἐπεὶ δ' ἤλθον οἱ Λακεδαιμόνιοι, εὐθὺς ὁ Ἡρακλείδης πυθόμενος ὅτι ἐπὶ τὸ στρατεύμα ἤκουσι λέγει τῷ Σεύθῃ ὅτι κάλλιστα γεγέννηται· οἱ μὲν γὰρ Λακεδαιμόνιοι δύνονται τοῦ στρατεύματος, σὺ δὲ οὐκέτι δέξῃ ἀποδίδου· δὲ τὸ στρατεύμα χαριεῖ αὐτοῖς, σὲ δὲ οὐκέτι ἀπαιτήσουσι τὸν μισθόν, ἀλλ' ἀπαλλάσσονται ἐκ τῆς χώρας. (3) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Σεύθης κελεύει παράγειν· καὶ ἐπεὶ εἶπον ὅτι ἐπὶ τὸ στρατεύμα ἤκουσιν, ἔλεγεν ὅτι τὸ στρατεύμα ἀποδίδωσι, φίλος τε καὶ σύμμαχος εἶναι βούλεται. Καλεῖ τε αὐτοὺς ἐπὶ ξένια· καὶ ἐξένιζε μεγαλοπρεπῶς. (4) Ξενοφῶντα δὲ οὐκ ἐκάλει, οὐδὲ τῶν ἄλλων στρατηγῶν οὐδένα. Ἐρωτῶντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων τίς ἀνὴρ εἶη Ξενοφῶν, ἀπεκρίνατο ὅτι τὰ μὲν ἄλλα εἶη οὐ κακὸς, φιλοστρατιώτης δέ· καὶ διὰ τοῦτο χειρόν ἐστιν αὐτῷ. Καὶ οἱ εἶπον, Ἄλλ' ἢ δημαγωγεῖ ὁ ἀνὴρ τοὺς ἄνδρας; Καὶ ὁ Ἡρακλείδης, Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (5) Ἀρ' οὖν, ἔφασαν, μὴ καὶ ἡμῖν ἐναντιώσεται τῆς ἀπαγωγῆς; Ἄλλ' ἦν ὑμεῖς, ἔφη ὁ Ἡρακλείδης, συλλέξαντες αὐτοὺς ὑποσχῆσθε τὸν μισθόν, ὀλίγον ἐκείνῳ προσχόντες ἀποδραμοῦνται σὺν ἡμῖν. (6) Πῶς οὖν ἂν, ἔφασαν, ἡμῖν συλλεγεῖν; Αὖριον ὑμᾶς, ἔφη ὁ Ἡρακλείδης, πρὸ ἀξίωμεν πρὸς αὐτούς· καὶ οἶδα, ἔφη, ὅτι ἐπειδὴν ὑμᾶς ἰδῶσιν, ἄσμενοι συνδραμοῦνται. Αὕτη μὲν ἡ ἡμέρα οὕτως ἐληξε.

7. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἄγουσιν ἐπὶ τὸ στρατεύμα τοὺς Λάκωνας Σεύθης τε καὶ Ἡρακλείδης, καὶ συλλέγεται ἡ στρατιὰ. Τὼ δὲ Λάκωνε ἐλεγέτην ὅτι Λακεδαιμονίους δοκεῖ πολεμεῖν Τισσαφέρνην τῷ ὑμᾶς ἀδικήσαντι ἦν οὖν ἦγε σὺν ἡμῖν, τὸν τε ἑλθρόν τιμωρήσεσθε καὶ ἀραικὸν ἑκάστος οἷται τοῦ μηνός ὑμῶν, λοχαγὸς δὲ τὸ διπλόν, στρατηγὸς δὲ τὸ τετραπλόν. (8) Καὶ οἱ στρατιῶται ἄσμενοί τε ἤκουσαν καὶ εὐθὺς ἀνίσταται τις τῶν Ἀρκάδων τοῦ Ξενοφῶντος καταγορήσων. Παρῇν δὲ

statem Seuthae redactis, rursus abierunt. Ibi tum Seuthae jamplures, quam Graecae essent, copias habebat: nam et ex Odrysis multo plures etiam descenderant, et omnes prout usque imperio parebant belli se socios addebant. Consecderunt autem in campo supra Selybriam, cum a mari triginta circiter stadia abessent. Ac stipendium quidem nullum usquam adparebat; verum et milites Xenophonti valde succensebant, nec Seuthes amplius eo familiariter utabatur, sed quoties ipsum conveniendi cupidus adibat, multae jam tum occupationes, quae impedirent, quominus Xenophontem conveniret, erant simulatae.

CAPUT VI.

Hoc vero tempore, cum jam duo prope menses elapsi fuerant, Charminus Lacon et Polynicus a Thimbrone veniunt; nuntiantque Graecis, decrevisse Lacedaemonios bellum Tissapherni facere; Thimbronemque eo cum classe profectum esse consilio ut bellum illud gereret; atque exercitu hoc egere, et dicere cuivis militi daricum in menstruum stipendium fore numeratum, praefectis cohortium duplum, dueibus quadruplum. Posteaquam Lacedaemonii venissent, mox Heraclides, cum eos ad exercitum venisse audisset, optime rem succedere Seuthae narrat: Lacedaemonii enim, inquit, exercitu egent, tu vero eo non jam amplius egēs; at si exercitum ipsis tradideris, gratiam apud eos inibis, et milites stipendium a te non exigent amplius, sed terra hac excedent. Haec cum audisset Seuthes, suis praecipit ut Lacedaemonios ad se deducerent, et ubi dixissent ad exercitum se venisse arcessendum, tradere se ipsis exercitum ait, ac cum iis amicitiam et societatem jungere se velle: eos item ad mensam hospitalem vocat; atque magnifice excepit. Xenophontem autem non vocat, neque e ducibus alium quenquam. Et Lacedaemoniis interrogantibus qui vir esset Xenophon, cetera non malum esse respondit, at militum amantem; et propterea rem ipsi pejus cedere. Atque illi, Num milites is, inquirunt, blanditiis ad se pellicit? Et Heraclides, Omnino, inquit. Nonne igitur, aiunt illi, nobis etiam adversabitur quo minus exercitum abducamus? Atqui si vos, ait Heraclides, iis collectis stipendium promiseritis, levi illius ratione habita, vobiscum cursu abscedent. Qui ergo fieri poterit, aiunt Lacedaemonii, ut causa nostra colligantur? Cras mane, inquit Heraclides, vos ad eos duceamus; ac novi, ait, fore ut quamprimum vos viderint, libenter concurrant. In hunc modum is dies exactus est.

Postridie Seuthes et Heraclides Laconas ad exercitum ducunt, ac copiae in unum colliguntur. Lacones dicebant decrevisse Lacedaemonios Tissapherni bellum facere, qui vos, inquit, injuria adfecit: quare si cum nobis profiscamini, tum hostem ulciscemini, tum daricum unusquisque vestrum in menstruum stipendium feret; cohortis praefectus, duplum; dux, quadruplum. Ac milites quidem libenter haec audierunt, statimque ex Arcadibus quidam surgit eo consilio ut Xenophontem accusaret. Aderat etiam

καὶ Σεύθης, βουλόμενος εἰδέναι τί πραχθήσεται, καὶ ἐν ἐπηκόῳ εἰσπτήκει ἔχων ἑρμηνέα· ζυνύει δὲ καὶ αὐτὸς Ἑλληνιστὶ τὰ πλείστα. (9) Ἐνθα δὴ λέγει ὁ Ἀρκάς, Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, ὦ Λακεδαιμόνιοι, καὶ πάλαι ἂν ἦμεν παρ' ὑμῖν, εἰ μὴ Ξενοφῶν ἡμᾶς δεῦρο πείσας ἀπήγαγεν, ἐνθα δὴ ἡμεῖς μὲν τὸν δεινὸν χειμῶνα στρατευόμενοι καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν οὐδὲν πεπαύμεθα· ὁ δὲ τοὺς ἡμετέρους πόρους ἔχει· καὶ Σεύθης ἐκείνους μὲν ἰδίᾳ πεπλούτικεν, ἡμᾶς δὲ ἀποστρεφεί τὸν μισθόν· (10) ὥστε ὃ γε πρῶτος λέγων ἐγὼ μὲν, εἰ τοῦτον ἴδοιμι καταλευσθέντα καὶ δόντα δίκην ὧν ἡμᾶς περιεῖλε, καὶ τὸν μισθὸν ἂν μοι δοκῶ ἔχειν καὶ οὐδὲν ἐπὶ τοῖς πεπονημένοις ἄρθεσθαι. Μετὰ τοῦτον ἄλλος ἀνέστη ὁμοίως καὶ ἄλλος. Ἐκ δὲ τούτου Ξενοφῶν ἐλεξεν ὧδε·

11. Ἀλλὰ πάντα μὲν ἅρα ἀνθρώπων ὄντα προσδοκᾶν δεῖ, ὅποτε γε καὶ ἐγὼ νῦν ὑπ' ὑμῶν αἰτίας ἔχω ἐν ᾧ κλειστόν προθυμίαν ἔμαυτῷ γε δοκῶ συνειδέναι περὶ ὑμᾶς παρεσχήμενος. Ἀπετραπόμην μὲν γε ἡδὴ οἴκαδε ὁρμημένος, οὐ μὰ τὸν Δία οὗτοι πυνθανόμενοι ὑμᾶς εὐ πράττειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκούων ἐν ἀπόροις εἶναι, ὥς ἐφελήσων εἰ τί δυναίμην. (12) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον, Σεῦθου τούτου πολλοὺς ἀγγέλους πρὸς ἐμὲ πέμποντος καὶ πολλὰ ὑπισχνουμένου μοι, εἰ πείσαιμι ὑμᾶς πρὸς αὐτὸν ἔλθειν, τούτο μὲν οὐκ ἐπεχείρησα ποιεῖν, ὥς αὐτοὶ ὑμεῖς ἐπίστασθε, ἦγον δὲ ὅθεν ὥρμηον τάχιστα ἂν ὑμᾶς εἰς τὴν Ἀσίαν διαβῆναι. Ταῦτα γὰρ καὶ βέλτιστα ἐνόμιζον ὑμῖν εἶναι καὶ ὑμᾶς ᾗδεν βουλομένους. (13) Ἐπεὶ δ' Ἀριστάρχος ἔλθων σὺν τριήρεσιν ἐκώλυε διακλεῖν ἡμᾶς, ἐκ τούτου, ὅπερ εἰκὸς δήπου ἦν, συνέλεξα ὑμᾶς, ὅπως βουλευσάμεθα ὅτι χρὴ ποιεῖν. (14) Οὐκ οὖν ὑμεῖς ἀκούοντες μὲν Ἀριστάρχου ἐπιτάττοντος ὑμῖν εἰς Χερρόνησον πορεύεσθαι, ἀκούοντες δὲ Σεύθου πείθοντος ἑαυτῷ συστρατεύεσθαι, πάντες μὲν ἐλέγετε σὺν Σεύθῃ ἵναί, πάντες δ' ἐψηφίσασθε ταῦτα. Τί οὖν ἐγὼ ἐνταῦθα ἡδίκησα ἀγαθὸν ὑμᾶς ἐνθα πᾶσιν ὑμῖν ἰδοίκει; (15) Ἐπεὶ γε μὴν ψεύδεσθαι ἤρξατο Σεύθης περὶ τοῦ μισθοῦ, εἰ μὲν ἔπειναι αὐτὸν, δικαίως ἂν με καὶ αἰτιώσθε καὶ μισοῖτε· εἰ δὲ πρόσθεν αὐτῷ πάντων μάλιστα φίλος ὢν νῦν πάντων διαφορώτατός εἰμι, πῶς ἂν ἔτι δικαίως ὑμᾶς αἰρούμενος ἀντὶ Σεύθου ὑπ' ὑμῶν αἰτίαν ἔχοιμι περὶ ὧν πρὸς τοῦτον διαφέρωμαι; (16) Ἄλλ' εἰποῖτε ἂν ὅτι ἔξεστι καὶ τὰ ὑμέτερα ἔχοντα παρὰ Σεύθου τεχνάζειν. Οὐκοῦν ὅλον τοῦτο γε ὅτι ἐπερ ἔμοι ἐτέλει τι Σεύθης, οὐχ οὕτως ἐτέλει δῆπου ὥς ὃν τε ἔμοι δοκῶν στέροιστο καὶ ἄλλα ὑμῖν ἀποτίσειεν, ἀλλ' οἶμαι εἰ ἰδίδου, ἐπὶ τούτῳ δὴ ἰδίδου ὅπως ἔμοι δοὺς μείον μὴ ἀποδοίῃ ὑμῖν τὸ πλεῖον. (17) Εἰ τοίνυν ὥτως ἔχειν οἴεσθε, ἔξεστιν ὑμῖν αὐτίκα μάλα ματαίαν ταῦτην τὴν πρᾶξιν ἀμφοτέροις ὑμῖν ποιῆσαι, ἂν πράττειτε αὐτὸν τὰ χρήματα. Ἄπλον γὰρ ὅτι Σεύθης, εἰ ἔχω τι παρ' αὐτοῦ, ἀπαιτήσει με, καὶ ἀπαιτήσει μὲν τοι δικαίως, ἂν μὴ βεβαίῳ τὴν πρᾶξιν αὐτῷ ἐφ' ᾗ ὑποσχεσθῶν. (18) Ἀλλὰ πολλοῦ μοι δοκῶ δεῖν τὰ ὑμέτερα ἔχειν· ὁμνῶ γὰρ ὑμῖν θεοὺς ἅπαντας καὶ πά-

Seuthes, qui rei eventum scire cuperet; et in loco stabat, ex quo omnia audire posset, adhibito interprete; sed et ipse pleraque Græce dicta intelligebat. Ibi tum hanc orationem habuit Arcas ille: Nos certe, Lacedæmonii, jam pridem apud vos fuissetis, si Xenophon huc nos in suam adductos sententiam non abduxisset; ubi sævæ hiemis tempore et noctu et interdiu sine intermissione ulla obivivimus munia militaria, at ipse nostro labore partis fruitur: quin et Seuthes illum privatim ditavit, at nos stipendio defraudat: itaque, inquit, ego sane, qui primus verba de his facio, si lapidibus hunc obrutum videam, et pœnas dantem pro eo quod nos huc illuc trahit, et stipendium me accepisse arbitrabor et nihil amplius laboribus exanclatis fore cruciatum. Post hunc surrexit alius, itidemque alius. Secundum hæc Xenophon in hanc sententiam verba fecit:

« Homini certe quidem omnia sunt exspectanda, cum et ipse a vobis in eo accuser, in quo mihi sane ipsi conscius esse videor, plurimum me vestri studium præstitisse. Cum jam domum profecto iter instituerem, inde me sane huc averti, non quod prospera vos uti fortuna intelligerem, sed potius quod vos summas in angustias adductos esse audirem, ut vos si quo possem adjumento sublevarem. Postquam veni, Seuthes hic licet multos ad me nuntios mitteret, et mihi multa polliceretur, si vobis persuaderem ut ad ipsum veniretis, hoc non adgressus sum, uti nostis ipsi; sed eo vos duxi unde putabam in Asiam vos celerrime trajicere posse. Id enim et vobis esse utilissimum arbitrabar, et vos id velle noveram. Verum ubi Aristarchus cum triremibus venit ac nos in Asiam velis transmittere vetuit, tunc (quod utique consentaneum erat) vocavi vos ad concionem, ut quid esset agendum deliberaremus. Igitur vos cum audiretis Aristarchum vobis præcipientem ut in Chersonesum proficisceremini, audiretis etiam Seuthen id vobis suadentem ut cum eo expeditionem suscipereis, omnes cum Seuthe proficiscendum esse dixistis, omnes id vestris suffragiis comprobastis. Hac ergo in re quamnam ego injuriam feci, qui vos eo duxerim quo vobis omnibus duci placuit? Postquam vero Seuthes de stipendio fidem fallere cepit, eum si laudo, jure me accusetis, atque odio habeatis: sin autem antehac ei cum essem amicissimus, nunc ab eo maxime omnium dissideo, qui fieri adhuc possit ut, cum vos Seuthe prætulerim, jure a vobis accuser iis de rebus de quibus cum hoc homine dissideo? At dicetis forsitan fieri posse ut acceptis a Seuthe stipendiis vestris, artificiosa dissimulatione utar. Hoc tamen manifestum est, si quid mihi pendit Seuthes, id eum non sic utique pependisse, ut tum illis quæ mihi daret privaretur, tum vobis alia persolveret. Enimvero arbitror, si quid ille mihi dedisset, ea causa daturum fuisse, ut mihi data minore summa, vobis majorem non redderet. Quod si rem sic se habere existimatis, vobis statim licet rem dolose ex pacto conficiendam irritam utriusque nostrum reddere, si pecuniam ab ipso exegeritis. Nam satis constat Seuthen, si quid ab eo accepi, repetitum, idque jure sane, si rem dolose ex pacto conficiendam, ejus conficiendæ causa muneribus fueram corruptus, ratam non fecero. Enimvero multum abest ut stipendia vestra acciperim: nam per omnes deos deasque juro, me ne illa qui-

σας μηδ' ἂ ἐγὼ ἰδίᾳ ὑπέσχετο Σεύθης ἔχειν πάρεστι δὲ καὶ αὐτὸς καὶ ἀκούουσιν συννοῶν μοι εἰ ἐπιστοκῶν· (19) Ἦν δὲ μάλλον θαυμάσχετε, συνεπόμεναι μηδὲ ἂ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ διαβόν εὐχερέναι, μὴ τοίνυν μηδὲ ὅσα τῶν λοχαγῶν ἔνοι. (20) Καὶ τί δὴ ταῦτ' ἐπείρου; ἦν γὰρ, ὦ ἄνδρες, ὅσῳ μάλλον συμμέρομαι τούτῳ τὴν τότε πενίαν, τοσούτῳ μάλλον αὐτὸν φίλον ποιήσεσθαι, ὅπως δυνασθῆι. Ἐγὼ δὲ ἅμα τε αὐτὸν δοῶ εὖ πράττοντα, καὶ γιγνώσκω δὴ αὐτοῦ τὴν γνώμην. (21) Εἰποι δὲ τίς ἂν, οὐκ οὐκ αἰσχροῦν οὕτω μορφῶς ἐξαπατώμενος; ναὶ μὲν Δία ἡτρυφώμεν μέντοι, εἰ ὑπὸ πολέμου γε ὅστος ἐξαπατήσῃν φίλῳ δὲ ὄντι ἐξαπατᾷν αἰσχροῦν μοι δοκεῖ εἶναι ἢ ἐξαπατᾷσθαι. (22) Ἐπεὶ ἡ γὰρ πρὸς φίλους ἐστὶ φυλακὴ, πᾶσαν οὖν ἡμᾶς φυλακισμένους ὡς μὴ παραστῆναι τούτῳ πόρρωσιν δικαίαν μὴ ἀποδοῦναι ἡμῖν ἂ ὑπέσχετο, οὕτε γὰρ ἡδικήσαμεν τοῦτον οὐδὲν οὐτε καταβλήκευσκαμεν τὰ τούτου οὐδὲ μὴν κατεδειλιάσαμεν οὐδὲν ἐφ' ὅτι ἡμᾶς ὁστος παρεκάλεσεν. (23) Ἀλλὰ, φηίητε ἂν, εἴδει τὰ ἐνέργεια τότε λαβεῖν, ὡς μηδ' εἰ ἐβούλετο ἐδύνάτο ἐξαπατᾷν. Πρὸς ταῦτα δὴ ἀκούσατε ἂ ἐγὼ οὐκ ἂν ποτε εἶπον τούτου ἐναντίον, εἰ μὴ μοι παντάπασι ἀνθρώπων ἐδοκίμαε εἶναι ἢ λίαν εἰς ἐμὲ ἀχάριστοι. (24) Ἀναμνήσθητε γὰρ ἐν ποταμοῖς τίσι πράγμασιν ὄντες ἐτυγχάνετε, ἐξ ὧν ὑμᾶς ἐγὼ ἀνέγκω πρὸς Σεύθην. Οὐκ εἰς μὲν Περὶνθον, εἰ προσίοιτε τῇ πόλει, Ἀριστάρχος ὕψης δ' Ἀκεδαμονίος οὐκ εἰς εἰσέρχαι ἀποκλείσας τὰς πόλεις, ὑπαίθριοι δ' εἴω ἐστρατοπεδεύετε, μέσος δὲ χειμὼν ἦν, ἀγορᾷ δὲ ἐργάζεσθαι σπάνια μὲν ὄροντες τὰ ὄνια, σπάνια δ' ἐργοντες ὄντων ὠνήσεσθε. (25) ἀνάγκη δὲ ἦν μένειν ἐπὶ Θερᾶκης τριήρεις γὰρ ἐρομοῦσαι ἐκώλουν διαπλεῖν· εἰ δὲ μένοι τις, ἐν πολέμῳ εἶναι, ἐνθα πολλοὶ μὲν ἱππεῖς ἦσαν ἐναντίον, πολλοὶ δὲ πελτασταί, (26) ἡμῖν δὲ δολιχὸν μὲν ἦν ὃ ἀθρόοι μὲν ὄντες ἐπὶ τὰς κόμας ἴσως ἂν ἐδυνάμεθα σίτον λαμβάνειν οὐδὲν τι ἀφθονον, ὅτῳ δὲ διώκοντες ἂν ἢ ἀνδράποδα ἢ πρόβατα καταλαμβάνομεν οὐκ ἦν ἡμῖν· οὕτε γὰρ ἱππικὸν οὕτε πελταστικὸν ἐστὶ ἐγὼ συνεστῆχος κατελάθον παρ' ὑμῖν. (27) Εἰ οὖν ἐν τοιαύτῃ ἀνάγκῃ ὄντων ὑμῶν μηδ' ὄντινα οὐκ μισθὸν προσκαίτης Σεύθην σύμμαχον ὑμῖν προσέλαβον, ἔχοντα καὶ ἱππέας καὶ πελταστὰς ὧν ὑμεῖς προσεδεῖσθε, ἢ κακῶς ἂν ἐδόκουν ὑμῖν βεβούλευσθαι πρὸ ὑμῶν; (28) τούτων γὰρ δέπου κοινωνήσαντες καὶ σίτον ἀφθονώτερον ἐν ταῖς κόμας εὐρίσκετε διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τοὺς Θερᾶκας κατὰ σπουδὴν μάλλον φεύγειν, καὶ προβάτων καὶ ἀνδράποδων μετέσχετε. (29) Καὶ πολέμιον οὐκέτι οὐδένα ἐωρῶμεν ἐπειδὴ τὸ ἱππικὸν ἡμῖν προσέγενετο· τῶς δὲ ὑπὸ ἀλλοτρίᾳ ἐρείποντο οἱ πολέμιαι καὶ ἱππικῇ καὶ πελταστικῇ κολούοντες μετὰ μὴ κατ' ὀλίγους ἀποσκευασμένους τὰ ἐπιτήδεια ἀφθονώτερα ἡμᾶς πορίζεσθαι. (30) Εἰ δὲ δὴ ὁ συμπαρέχων ὑμῖν ταύτην τὴν ἀσφάλειαν μὴ πάνυ πολλὴν μισθὸν προσετέλει τῆς ἀσφαλείας, τοῦτο δὴ τὸ σφέλιον πάθημα καὶ διὰ τοῦτο οὐδαμῇ ὀλέσθαι χρῆναι ζῶντα ἐμὲ εἶναι εἶναι; (31) Νῦν

dem habere, quae mihi privatim promittebat Seuthes: adest ipse, et cum haec audiat novit an pejerem. Ut vero magis etiam admiremini, hoc quoque iurando confirmo me non ea, quae duces acceperunt alii, acceperisse, imo verone ea quidem, quae de cohortium praefectis nonnulli acceperunt. Et quamobrem tandem haec feci? Existimabam, milites, quanto acquire animo paupertatem, qua tum premebatur, una cum hoc perferrem, tanto eum mihi amiciores futurum, quando talem se praebere valeret. Ego vero iam simul eum prospera uti fortuna video, et animum ejus cognosco. Jam dixerit forsitan aliquis, Annon igitur erubescis adeo te stulte decipi? Profecto erubescerem, si ab hoste in hunc modum deceptus essem: at homini amico turpius esse ducor, si amicum ipse decipiat, quam si decipiatur. Si qua porro erga amicos est cautio, nos sedulo cavisse novi, ne huic occasionem justam praerberemus, quo minus ea nobis redderet quae pollicitus est: neque enim ulla hunc injuria adfecimus, neque per inertiam rebus ipsius detrimenti quidquam attulimus, neque sane quidquam, ad quod nos ille adlocutus est, praefornidine refugimus. Verum dixeritis forsitan, pignora tunc fuisse capienda, ut ne, etiamsi vellet, decipere posset. Ad ea velim audiat, quae contra ipsum nunquam ego proferrem, nisi mihi vel omnino iniqui homines, vel admodum erga me ingrati esse videremini. Recordamini utique quibus in molestiis fuistis, e quibus ego vos ad Seuthen deduxi. In Perinthum, si ad urbem quidem accederetis, Aristarchus Lacedaemonius, portis oclusis, ingredi vetabat: castra sub dio foris habebatis: media erat hiems: foro utebamini, cum in eo et rerum venalium penuriam videretis, et ipsis vobis suppeteret, quo commectus coemeretis. Necesse vero erat in Thracia manere: nam triremes in statione manentes, quo minus trajicere-mus, impediabant: si quis tamen ibi maneret, necesse erat in agro hostili versari, ubi multi nobis equites oppositi erant, peltastae multi. Nobis autem gravis sane aderat armatura, ut si in vicis conferti invasissimus, frumenti non magnam profecto copiam capere forsitan potuissimus; verum quo vel mancipia vel pecora persequendo comprehenderemus, nobis non aderat: nec enim adhuc ego vel equitum vel peltastarum copias apud vos coactas reperi. Si ergo, tali cum necessitate premeremini, nullo prorsus stipendio postulato, Seuthen vobis socium conciliarem, qui et equites habebat et peltastas, quibus vos egebatis, malene commodis vestris consuluisse videbar? Nimirum his certe sociis usi, et frumentum copiosius in vicis reperistis, propterea quod Thraeces magis festinanter fugere cogerentur; pecorum etiam et mancipiorum participes fuistis. Ac nullum amplius hostem vidimus, posteaquam nobis equestres accesserint copiae: prius autem audacter hostes cum equitum et peltastarum agmine nos insequebantur, impediennes quominus usquam exigui numero effusi conmeatus largiores nobismet pararemus. Quod si is sane qui ad hanc vobis securitatem conciliandam operam contulit, non admodum amplum insuper pro securitate stipendium pependerit, haecine calamitas illa gravis est? ac propter hanc nequaquam ut vivam permittite vos debere putatis? Nunc autem quomodo

δὲ δὴ πῶς ἀπέρχεσθε; οὐ διαχειμάσαντες μὲν ἐν ἀφθό-
νοις τοῖς ἐπιτηδείοις, περιττὸν δ' ἔχοντες τοῦτο εἴ τι
ἐλάβετε παρὰ Σεύθου; τὰ γὰρ τῶν πολέριων ἐδαπανᾶτε·
καὶ ταῦτα πράττοντες οὔτε ἀνδρας ἐπείδετε ὑμῶν αὐ-
τῶν ἀποθάνοντας οὔτε ζώντας ἀπεβάλετε. (32) Εἰ δέ
τι καλὸν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ βαρβάρους ἐπέπρακτο
ὑμῖν, οὐ καὶ ἐκεῖνο σὺν ἔχετε καὶ πρὸς ἐκείνοις νῦν ἀλ-
λῃν εὐκλειαν προσελήφατε καὶ τοὺς ἐν τῇ Εὐρώπῃ Θρᾷ-
κας, ἐφ' οὓς ἐστρατεύσασθε, κρατήσαντες; ἐγὼ μὲν
ὑμᾶς φημι δικαίως ἂν ὧν ἐμοὶ χαλεπαίνετε τούτων τοῖς
θεοῖς χάριν εἶδέναι ὡς ἀγαθῶν. (33) Καὶ τὰ μὲν δὴ
ὑμέτερα τοιαῦτα. Ἄγετε δὴ πρὸς θεῶν καὶ τὰ ἐμὰ
σκέψασθε ὡς ἔχει. Ἐγὼ γὰρ ὅτε μὲν πρότερον ἀπῆρα
οἶκαδε, ἔχων μὲν ἔπαινον πολλὸν πρὸς ὑμῶν ἀπεπο-
ρευόμεν, ἔχων δέ δι' ὑμᾶς καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλή-
νων εὐκλειαν. Ἐπισταυόμεν δὲ ὑπὸ Λακεδαιμονίων·
οὐ γὰρ ἂν με ἔπεμπον πάλιν πρὸς ὑμᾶς. (34) Νῦν δὲ
ἀπέρχομαι πρὸς μὲν Λακεδαιμονίους ἐφ' ὧν διαβε-
βλημένος, Σεύθῃ δὲ ἀπηχθίμενος ὑπὲρ ὑμῶν, ἐν ἡλ-
πίον εὐ ποιήσας μεθ' ὑμῶν ἀποστροφὴν καὶ ἐμοὶ καλὴν
καὶ παίσιν, εἰ γένοιτο, καταθήσεσθαι. (35) Ὑμεῖς
δ', ὑπὲρ ὧν ἐγὼ ἀπήχθημαι τε πλείστα καὶ ταῦτα πολλὰ
κρίττοιςιν ἑαυτοῦ, πραγματευόμενος τε οὐδὲ νῦν πω
πέπτωμαι, εἰ δὴ δύναμαι ἀγαθὸν ὑμῖν, τοιαῦτ' ἔχετε
γνώμην περὶ ἐμοῦ. (36) Ἄλλ' ἔχετε μὲν με οὔτε φεύ-
γοντα λαβόντες οὔτε ἀποδιδράσκοντα· ἦν δὲ ποιήσητε ἃ
λέγετε, ἴσως ὅτι ἀνδρα κατακάνοντες ἔσσεσθε πολλὰ μὲν
δὴ πρὸ ὑμῶν ἀγρυπνήσαντα, πολλὰ δὲ σὺν ὑμῖν πο-
νήσαντα καὶ κινδυνεύσαντα καὶ ἐν τῷ μέρει καὶ παρὰ
τὸ μέρος, θεῶν δ' ὧν ὄντων καὶ τρόπαια βαρβάρων
πολλὰ δὴ σὺν ὑμῖν στησάμενοι, ὅπως δέ γε μὴ ἐνὶ τῶν
Ἑλλήνων πολέμιοι γένοισθε, πᾶν ὅσον ἐγὼ ἐδυνάμην
πρὸς ὑμᾶς διατεινόμενος. (37) Καὶ γὰρ οὐ νῦν ὑμῖν
ἔστιν ἀνεπιλήπτως πορεύεσθαι ὅπῃ ἂν ἔληθε καὶ
κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Ὑμεῖς δέ, ὅτε πολλὰ
ὑμῖν εὐπορία φαίνεται, καὶ πλείτε ἐνθάδ' ἐπεθυμεῖτε
παλαι, δέοντάς τε ὑμῶν οἱ μέγιστον δυνάμενοι, μισθὸς
δὲ φαίνεται, ἡγεμόνες δὲ ἔχουσιν Λακεδαιμόνιοι οἱ κρά-
τιστοι νομιζόμενοι εἶναι, νῦν δὲ καιρὸς ὑμῖν δοκεῖ εἶναι
ὡς τάχιστα ἐμὲ κατακάνειν; (38) Οὐ μὴν ὅτε γε ἐν
τῷ ἀπόροις ἦμεν, ὡ πάντων μνημονικώτατοι, ἀλλὰ
καὶ πατέρας ἐμὲ ἐκαλεῖτε καὶ αἰεὶ ὡς εὐεργέτου μεμνη-
σθαι ὑποσχεῖσθε. Οὐ μέντοι ἀγνώμονες οὐδὲ οὗτοί
εἰσιν οἱ νῦν ἔχοντες ἐφ' ὑμᾶς ὥστε, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐδὲ
τούτοις δοκεῖτε βελτίονες εἶναι τοιοῦτοι ὄντες περὶ ἐμὲ.
Ταῦτ' εἰπὼν ἐπαύσατο.

39. Χαρμίνος δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος ἀναστὰς εἶπεν,
Ἄλλ' οὐ τῷ σῶ, ἐμοὶ μέντοι, [ὡ ἄνδρες,] οὐ δικαίως
δοκεῖτε τῷ ἀνδρὶ τούτῳ χαλεπαίνειν· ἐγὼ γὰρ καὶ αὐ-
τὸς αὐτῷ μαρτυρήσαι. Σεύθης γὰρ ἐρωτῶντος ἐμοῦ
καὶ Πολυνίκου περὶ Ξενοφῶντος τίς ἀνὴρ εἴη ἄλλο μὲν
οὐδὲν εἶχε μέμνησθαι, ἄγαν δὲ φιλοστρατιώτην ἐφη-
πύον εἶναι· διὸ καὶ χεῖρον αὐτῷ εἶναι πρὸς ἡμῶν τε τῶν
Λακεδαιμονίων καὶ πρὸς αὐτοῦ. (40) Ἀναστὰς ἐπὶ

abitis? annon hieme in magna copia commeatus acti, et
hoc ex abundantia habentes si quid a Seuthae accepistis?
nam quae hostium erant consumpsistis: ac dum ita agebatis,
neque viros vestrum de numero peremptos ullos vidistis, ne-
que vivos amisistis. Quod si quid a vobis adversus barba-
ros in Asia praecclare gestum erat, nonne id incolume habe-
tis, et ad ea nunc aliam adjunxistis gloriam, victis etiam
Thracibus in Europa sitis, contra quos bellum gessistis?
Equidem aio diis merito gratiam a vobis habendam pro iis
ipsis, tanquam pro beneficiis, quorum causa mihi succen-
setis. Atque haec rerum vestrarum est conditio. Agite
jam per deos, meae quoque quomodo se habeant, considerate.
Ego utique cum domum navigaturus primum solverem, dis-
cedebam multa apud vos laude ornatus, gloriam etiam ce-
teris a Graecis per vos consequutus: quin et Lacedaemonii
mihi fidem habebant; alioqui enim me ad vos non remi-
sissent: at nunc ita discedo ut apud Lacedaemonios a vobis
in crimen adductus sim, et Seuthae vestra causa invisus,
de quo cum vobis adjuvantibus bene meritis essem, fore
speraram ut apud ipsum tum mihi tum liberis, si qui forent,
perfugium honestum compararem. Vos autem, quorum
ego causa maximo sum in odio, idque apud multo me po-
tentiores, et quibus ne nunc quidem quodcumque possum
commodi moliri desino, talem de me opinionem habetis.
Enimvero habetis jam me, quem neque fugientem com-
prehendistis, neque se subducere cupientem: quod si ea,
quae dicitis, feceritis, scitote vos virum illum perempturos,
qui pro vobis certe saepe vigilaverit, multos vobiscum labo-
res adierit et pericula, tum partibus suis tum aliorum fun-
ctus; atque, diis faventibus, multa victos ob barbaros tropaea
vobiscum statuerit; eum denique, qui omni studio, quan-
tum vires suppetebant, ut ne cum Graecorum ullo inimicitias
susciperetis, apud vos contenderit. Ac jam certe vobis licet
citra reprehensionem, quocumque volueritis, terra marique
proficisci. Vos vero, quando magna rerum omnium adparet
copia, et quo jam dudum cupitis navigandi potestatem nacti
estis; opera vestra potentissimi egent homines; stipendium
ostentatur; duces adsunt Lacedaemonii, qui praestantissimi
habentur: idcirco tempus jam opportunum esse censetis,
ut me quamprimum occidatis? Non haec tamen de me sta-
tuistis, cum in summis angustis versaremur, o maxime
omnium memores! sed patrem me adpellabatis, semperque
vos mei tanquam de vobis praecclare meriti recordaturos pol-
licebamini. Verum ne hi quidem, qui ad vos modo vene-
runt, iniqui sunt iudices; adeo ut, ego quidem uti arbitror,
neque his meliores esse videamini, quod hoc modo vosmet
erga me geratis. » Haec loquutus finem dicendi fecit.

Et Charminus Lacedaemonius surgens haec verba fecit: At
per deos, mihi sane, viri, non jure viro huic succensere
videmini; nam et ipse possum pro eo testimonium dicere;
Seuthes enim, cum ego et Polynicus de Xenophonte inter-
rogabamus, qui vir esset, nihil aliud quod in eo reprehен-
deret habebat, quam quod cum valde esse militum studio-
sum diceret: eaque de causa pejore eum esse tum apud nos
Lacedaemonios tum apud ipsum loco. Post hunc surgens

τούτω Εὐρύλοχος Λυσιάτης Ἀρκὰς εἶπε, Καὶ δοκεῖ γέ μοι, ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τούτω ὑμᾶς πρῶτον ἡμῶν στρατηγήσαι, παρὰ Σεύθου ἡμῖν τὸν μισθὸν ἀναπράξαι ἢ ἐκόντος ἢ ἄκοντος, καὶ μὴ πρότερον ἡμᾶς ἀπαγαγεῖν. (41) Πολυκράτης δὲ Ἀθηναῖος εἶπεν ἐνεσθὲ ὑπὸ Ξενοφῶντος, Ὅρῳ γε μὴν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, καὶ Ἑρακλείδην ἐνταῦθα παρόντα, ὃς παραλαβὼν τὰ χροῖματά & ἡμεῖς ἐπονήσαμεν, ταῦτα ἀποδόμενος οὕτε Σεύθῳ ἀπέδωκεν οὕτε ἡμῖν τὰ γινόμενα, ἀλλ' αὐτὸς κλέψας πέπταται. Ἦν οὖν σωφρονώμεν, ἐξόμεθα αὐτοῦ· οὐ γὰρ δὴ οὕτως γε, ἔφη, Θράξ ἐστίν, ἀλλ' Ἑλλήνων ὧν Ἑλλήνας ἀδικεῖ.

42. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἑρακλείδης μάλ' ἐξεπλάγην· καὶ προσελθὼν τῷ Σεύθῳ λέγει, Ἥμεῖς ἦν σωφρονώμεν, ἄπιμεν ἐντεῦθεν ἐκ τῆς τούτων ἐπικρατείας. Καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ὤργοντο ἀπελύνοντες εἰς τὸ ἑαυτῶν στρατόπεδον. (43) Καὶ ἐντεῦθεν Σεύθης πέμπει Ἀθροξέλην τὸν ἑαυτοῦ ἐρμηκέα πρὸς Ξενοφῶντα καὶ κελεύει αὐτὸν καταμεῖναι παρ' ἑαυτῷ ἔχοντα χιλιούς ὑπλίτας, καὶ ὑπισχνέται αὐτῷ ἀποδώσειν τὰ τε χωρία τὰ ἐπὶ θάλαττῃ καὶ τὰλλα ἃ ὑπέσχετο. Καὶ ἐν ἀπορρήτῳ ποιησάμενος λέγει ὅτι ἀκήκοε Πολυνίκου ὡς εἰ ὑπογείριος ἔσται Λακεδαιμόνιος, σαρῶς ἀποθανοῖτο ὑπὸ Θιόβρωνος. (44) Ἐπίστελλον δὲ ταῦτα καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῷ Ξενοφῶντι ὡς διαβεβλημένος εἴη καὶ φυλάττεσθαι δεῖοι. Ὁ δὲ ἀκούων ταῦτα δύο ἱερεῖα λαβὼν ἐθύετο τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ πότρεά οἱ λῶρον καὶ ἄμεινον εἴη μένειν παρὰ Σεύθῳ ἐφ' οἷς Σεύθης λέγει ἢ ἀπείναι τὸν τῷ στρατεύματι. Ἀναρεῖ δὲ αὐτῷ ἀπείναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐντεῦθεν Σεύθης μὲν ἀπεστρατοπεδεύσατο προσωτέρω· οἱ δὲ Ἑλλήνες ἐσκήνησαν εἰς κώμας ὅθεν ἐμελλον πλεῖστα ἐπισιτισάμενοι ἐπὶ θάλατταν ἕξειν. Αἱ δὲ κώμαι αὗται ἦσαν δεδομέναι ὑπὸ Σεύθου Μηδωσάδῃ. (2) Ὅρῳ οὖν ὁ Μηδωσάδης δαπανώμενα τὰ ἑαυτοῦ ἐν ταῖς κώμας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χαλεπῶς ἔφερε· καὶ λαβὼν ἄνδρα Ὀδρύσην δυνατώτατον τῶν ἄνωθεν καταβεβηκότων καὶ ἱππέας ὅσον τριάκοντα ἔρχεται καὶ προκαλεῖται Ξενοφῶντα ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος. Καὶ ὃς λαβὼν τινες τῶν λογχίων καὶ ἄλλους τῶν ἐπιτηδείων προσέρχεται. (3) Ἐνθα δὲ λέγει Μηδωσάδης, Ἀδικεῖτε, ὦ Ξενοφῶν, τὰς ἡμετέρας κώμας πορνεύοντες. Πρὸςέχοντες οὖν ὑμῖν, ἐφ' ὃ τε ὑπὲρ Σεύθου καὶ ὅδε ὁ ἀνὴρ παρὰ Μηδοῦ ἔχων τοῦ ἀνω βασιλείως, ἀπείναι ἐκ τῆς γῆρας· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἐπιτρέψωμεν ὑμῖν, ἀλλ' ἐνὶ πᾶσι κακῶς τὴν ἡμετέραν γῆραν, ὡς πολέμους ἀλεξόμεθα.

1. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἀκούσας ταῦτα εἶπεν, Ἀλλὰ σοὶ μὲν τοιαῦτα λέγοντι καὶ ἀποκρίνασθαι χαλεπὸν· τοῦδε δ' ἐνεκα τοῦ νεανίου λῆξοι, ἐν εἰδῇ οὗ τοι ἡμεῖς ἐσσε καὶ οἱ αἱρεῖται. Ὁ Ἥμεῖς μὲν γὰρ, ἔφη, πρὶν ὑμῖν εἶναι γενέσθαι ἐπιστρέφεται διὰ ταύτης τῆς γῆρας ὅποι

Eurylochus Lusiates Arcas, Censeo equidem, ait, Lacedaemonii, ut in hac re primum fungamini imperatorum erga nos officio, nimirum ut a Seuthae vel volente vel invito stipendium nobis impetretis, neque prius, quam id effeceritis, nos hinc abducatis. Polyocrates autem Atheniensis instigatus a Xenophonte verba fecit: Video sane, viri, inquit, Heracliden etiam hic adesse; qui sumptis rebus nostro labore partis, iisque venditis, neque Seuthae neque nobis coactam ex iis pecuniam tradidit, sed ipse eam interversam possidet. Quare si sapimus, eum prehendemus: non enim hic sane, inquit, Thrax est, sed Graecus Graecos injuria adlicit.

Haec cum audisset Heraclides, admodum erat exterritus; et ad Seuthen cum accessisset, Nos, ait, si sapimus, hinc ex horum potestate discedemus. Itaque consensu equis citatisque in sua castra reversi sunt. Et confestim Seuthae Abrozelen interpretem suum ad Xenophontem mittit, eumque hortatur ut apud se cum mille gravis armaturae militibus maneat; pollicetur etiam ei se daturum tum castella ad mare sita, tum alia, quae fuerat pollicitus. Et re in secretis posita, narrat audisse se de Polynico futurum ut, si Lacedaemoniorum in manus venerit, a Thimbrone certo iustereat. Hoc etiam alii multi Xenophonti per epistolas significabant, eum nimirum calumniis esse oppressum, atque adeo cavere sibi debere. Haec ille cum audiret, duobus sumptis animantibus, iisque Jovi regi immolatis eum consulebat utrum melius ipsi satiusque foret apud Seuthen conditionibus iis quas proposuerat Seuthae manere, an cum exercitu discedere. Significat ei Jupiter discedendum esse.

CAPUT VII.

Dehinc Seuthae longius a Graecis castris motis abscessit; Graeci vero in vicis tabernacula posuerunt, unde commeatum nacti plurimum ad mare erant profecturi. Ipsi autem hi vici Medosade fuerant a Seuthae donati. Itaque cum Medosades absumi a Graecis ea, quae in vicis essent, videret, graviter id ferebat; atque adeo cum secum sumpsisset virum Odrysam, eorum potentissimum, qui e superiore Thracia descenderant, equitesque fere triginta, Graecorum ad castra venit, ac de exercitu Graeco Xenophontem ad se accessit. Et ille, adjunctis sibi nonnullis cohortium praefectis aliisque idoneis, ad eum accedit. Ibi tum Medosades, Injuriosi in nos estis, inquit, Xenophon, qui vicos nostros vastetis. Quare vobis, ego Seuthae nomine, atque hic, qui a Medoco superioris Thraciae rege venit, praedicimus, ut hac de regione discedatis: sin autem, vobis istas injurias facere non permittemus, sed si agrum nostrum infestetis, tanquam hostes vos ulciscemur.

Cum haec audisset Xenophon, « At tibi quidem, ait, talia dicenti vel respondere grave est: hujus tamen adolescentis causa dicam aliquid, ut quales vos sitis, et quales nos, cognoscat. Nos quidem prius, inquit, quam vobis amici facti sumus, per hanc regionem quacumque nobis Elidum est,

ἔδουλόμεθα, ἣν μὲν θηέλοιμεν πορβοῦντες, ἣν δ' ἐθέλοιμεν καίοντες, (6) καὶ σὺ ὁπότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθοις περσεύων, ἡύλιζον τότε παρ' ἡμῖν οὐδένα φοβούμενος τῶν πολεμίων· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἦτε εἰς τήνδε τὴν χώραν, ἢ εἰ ποτε ἔλθοιτε, ὥς ἐν κρείττωνον χώραν ἡύλιζεσθε ἐγκεχαλινωμένοι τοῖς ἵπποις. (7) Ἐπεὶ δὲ ἡμῖν φίλοι ἐγένεσθε καὶ δι' ἡμᾶς σὺν θεοῖς ἔχετε τήνδε τὴν χώραν, σὺν δὴ ἐξελαύνετε ἡμᾶς ἐκ τῆςδε τῆς χώρας, ἣν παρ' ἡμῶν ἐχόντων κατὰ κράτος παρελάβετε· ὥς γὰρ αὐτοὺς εἶσα, οἱ πολέμιοι οὐχ ἱκανοὶ ἦσαν ἡμᾶς ἐξελαύνειν. (8) Καὶ οὐχ ὅπως δῶρα δούς καὶ εὖ ποιήσας ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθες ἀξιοῖς ἡμᾶς ἀποπέμψασθαι, ἀλλ' ἀποπορευομένων ἡμᾶς οὐδ' ἐναυλισθῆναι ὅσον δύνασαι ἐπιτρέπεις. (9) Καὶ ταῦτα λέγων οὔτε θεοὺς αἰσχύνῃ οὔτε τόνδε τὸν ἄνδρα, ὃς νῦν μὲν σε ὀρᾷ πλουτοῦντα, πρὶν δὲ ἡμῖν φίλον γενέσθαι ἀπὸ ληστείας τὸν βίον ἔχοντα, ὥς αὐτὸς ἐφησθα. (10) Ἀτὰρ τί καὶ πρὸς ἐμὲ λέγεις ταῦτα; ἔφη· οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔτι ἀρχω, ἀλλὰ Λακεδαιμόνιοι, οἳς ὑμεῖς παρεδώκατε τὸ στρατεύμα ἀπαγαγεῖν οὐδὲν ἐμὲ παρκαλέσαντες, ὃ θαυμαστότατοι, ὅπως ὥσπερ ἀπηχθανόμεν αὐτοῖς ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦγον, οὕτω καὶ χαρισάμεν νῦν ἀποδιδούς.

11. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἤκουσεν ὁ Ὀδρύσης, εἶπεν, Ἐγὼ μὲν, ὦ Μηδόσαδες, κατὰ τῆς γῆς καταδύομαι ὑπὸ τῆς αἰσχρῆς ἀκούων ταῦτα. Καὶ εἰ μὲν πρόσθεν ἠπιστάμεν, οὐδ' ἂν συνηκολούθησά σοι· καὶ νῦν ἀπειμι. Οὐδὲ γὰρ ἂν Μηδόκος με δ βασιλεὺς ἐπαινοῖ, εἰ ἐξελαύνοι με τοὺς εὐεργέτας. (12) Ταῦτ' εἰπὼν ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀπῆλθεν καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ἄλλοι ἵππεις πλὴν τεττάρων ἢ πέντε. Ὁ δὲ Μηδοσάδης, ἑλπίει γὰρ αὐτὸν ἡ χώρα πορβομένη, ἐκέλευε τὸν Ξενοφῶντα καλέσαι τῷ Λακεδαιμονίῳ. (13) Καὶ ὃς λαβὼν τοὺς ἐπιτηδαιότατους προσῆλθε τῷ Χαρμίνῳ καὶ Πολυνίκῳ καὶ ἔλεξε, ὅτι καλεῖ αὐτοὺς Μηδοσάδης προεῶν ἀπερ αὐτῷ, ἀπίνειν ἐκ τῆς χώρας. (14) Οἷμαι ἂν οὖν, ἔφη, ὑμεῖς ἀπολαβεῖν τῇ στρατιᾷ τὸν ὀφειλόμενον μισθόν, εἰ ἔμποτε ὅτι δεδῆναι ὑμῶν ἡ στρατὶ συναναπαρᾷται τὸν μισθὸν ἢ παρ' ἐκόντων ἢ παρ' ἀκόντος Σεύθου. Καὶ ὅτι τούτων τυχόντες προθύμως ἂν συνέπεσθαι ὑμῖν φασί, καὶ ὅτι δίκαια ὑμῖν δοκοῦσι λέγειν, καὶ ὅτι ἐπέσχεσθε αὐτοῖς τότε ἀπίνειν ὅταν τὰ δίκαια ἔχωσιν οἱ στρατιῶται. (15) Ἀκούσαντες οἱ Λάκωνες ταῦτα ἔφασαν ἔρεῖν καὶ ἄλλα ὅποια ἂν δύνωνται κράτιστα· καὶ εὐθὺς ἐπορεύοντο ἔχοντες πάντας τοὺς ἐπικαιρίους. Ἐλθὼν δὲ Δάξας Χαρμίνος, εἰ μὲν σὺ τί ἔχεις, ὦ Μηδόσαδες, πρὸς ἡμᾶς λέγειν· εἰ δὲ μὴ, ἡμεῖς πρὸς σὲ ἔχομεν. (16) Ὁ δὲ Μηδοσάδης μάλα δὴ ὑφειμένος, Ἄλλ' ἐγὼ μὲν λέγω, ἔφη, καὶ Σεύθης τὰ αὐτὰ, ὅτι ἀξιοῦμεν τοὺς φίλους ἡμῖν γεγεννημένους μὴ κακῶς πάσχειν ὅφ' ὑμῶν. Ὅ,τι γὰρ ἂν τούτους κακῶς ποιῇτε ἡμᾶς ἤδη ποιεῖτε· ἡμέτεροι γὰρ εἰσιν. (17) Ἡμεῖς τοίνυν, ἔφασαν οἱ Λάκωνες, ἀπείομεν ἂν ὁπότε τὸν μισθὸν ἔχοιεν οἱ ταῦτα ὑμῖν καταπράξαντες· εἰ δὲ μὴ, ἐρχόμεθα μὲν καὶ νῦν θοῇ ᾗσιν τούτοις καὶ τιμωρησόμενοι ἄνδρας οἱ τού-

iter faciebamus, quam volumus vastantes, quam volumus exurentes. Atque tu, quoties ad nos legatus veniebas, apud nos commoratus es, hostium neminem metuens. Vos vero hanc in regionem non veniebatis, aut si aliquando veniretis, tanquam in viribus praestantiorum agro frenatis equis commorati estis. Postea vero quam nobis amici facti estis, et opera nostra cum diis regionem hanc tenetis, ex ea jam nos expellit, quam a nobis volentibus vi captam acceptatis: ut enim ipse nosti, hostes nos hinc pellere non potuerunt. Ac non modo non munera largitus et beneficia pro his quae acceptasti beneficiis, nos ablegare vis, sed nobis proficiscens ne castra quidem metandi potestatem, quantum in te est, facis. Atque haec dum profers, neque deos revereris neque hunc hominem, qui te modo ditatum videt; cum priusquam nobis amicus factus fuisses, ex latrocinio, quemadmodum aiebas ipse, victitares. At enim cur haec mihi dicis? ait: non enim imperium amplius habeo, sed Lacedaemonii, quibus vos exercitum abducendum tradidistis; me neque ad vos advocato, o maxime admirabiles; ut quemadmodum in illorum odium incurri, quo tempore ad vos exercitum duxi, ita jam eundem iis tradendo gratiam etiam apud ipsos lairem. »

Haec cum Odryses ille audivisset, Equidem, ait, Medosades, dum haec audio, praepudore in terram demergor. Et si quidem ea prius scivissem, non te fuisset huc sequutus; atque adeo nunc abeo: nec enim me Medocus rex laudaverit, si viros bene de nobis meritos expulerim. Haec cum dixisset, equo conscenso discessit, unaque cum eo abiere ceteri equites, extra quatuor aut quinque. At Medosades (quippe cui dolebat, quod regio vastabatur) Xenophonem hortabatur ut duos illos Lacedaemonios ad se vocaret. Et ille sumptis secum hominibus maxime idoneis, ut Charminum ac Polynicum accessit, Medosadenque eos vocare dixit, qui eadem utique illis, quae ipsi, significare velit, e regione nimirum ut excedant. Quare arbitror, inquit, vos consequuturos stipendium exercitui debitum, si dixeritis id a vobis petere milites ut ipsos in impetrando a Seuthe, vel volente vel invito, stipendio adjuvetis; eosque fore dicere, si haec obtinuerint, ut libenter vos sequantur: eosdem vobis videri jure haec proferre; vosque adeo ipsis esse pollicitos tum demum abituros vos, cum jus suum obtinuerint milites. Quae cum audivissent Lacones, haec sese dicturos aiebant, et alia quaecunque possent adpositissima: statimque cum omnibus idoneis pergebant. Cum ad Medosaden venissent, Charminus, Dicit, inquit, si quid habes quod nobis dicas, Medosades; sin autem, nos quod dicamus tibi habemus. Medosades autem perquam demisso, Ego vero, ait, et Seuthes dicimus eadem, nos utique rogare ne amici qui nobis facti sunt a vobis laedantur; nam quidquid his detrimenti inferatis, nobis id continuo inferitis; quippe nostri sunt. At nos certe, aiebant Lacones, discedemus, cum stipendium acceperint ii, qui vobis haec effecerunt; sin est autem ut non accipiant, venimus jam eis opem laturi, et

τοὺς παρὰ τοὺς ὄρκους ἡδέικησαν. Ἦν δὲ δὴ καὶ ὑμεῖς τοιοῦτοι ἦτε, ἐνθὺνδε ἀρξόμεθα τὰ δίκαια λαμβάνειν. (18) Ὁ δὲ Ξενοφῶν εἶπεν, Ἐθέλοιτε δ' ἂν τούτοις, ὦ Μηδόσαδες, ἐπιτρέψαι, ἐπειδὴ φίλους ἔχετε εἶναι ὑμῖν, ἐν τῷ τῇ γῶρᾳ ἐσμέν, ὁπότῃρα ἂν ψήφισονται, εἴθ' ὑμεῖς προέχοντες ἐκ τῆς γῶρας ἀπιέναι εἴτε ἡμεῖς; (19) Ὁ δὲ ταῦτα μὲν οὐκ ἔφη· ἐκέλευε δὲ μάλιστα μὲν αὐτῷ τῷ Λάκωνι εἰσεῖν παρὰ Σεύθῃν περὶ τοῦ μισθοῦ, καὶ οἰεσθαι ἂν Σεύθῃν πείσαι· εἰ δὲ μή, Ξενοφῶντα σὺν αὐτῷ πέμπειν, καὶ συμπράξαι ἐπισχεῖναι. Ἰδούτω δὲ τὰς κόμιας μὴ καίειν.

20. Ἐντεῦθεν πέμπουσι Ξενοφῶντα καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ἐδόκουν ἐπιτηδεύεσθαι εἶναι. Ὁ δὲ ἐλθὼν λέγει πρὸς Σεύθῃν, (21) Οὐδὲν ἀπατήτριον, ὦ Σεύθη, πάρεμι, ἀλλὰ διδάξων, ἦν δύνωμαι, ὥς οὐ δικαίως μοι ἡγρέσθης ὅτι ὑπὲρ τῶν στρατιωτῶν ἀπήτουν σε προθύμως ἢ ὑπὲρ σχολοῦ αὐτοῖς σοὶ γὰρ ἔγωγε οὐχ ἤττον ἐνόμιζον σύμφερον εἶναι ἀποδοῦναι ἢ ἐκείνοις ἀπολαβεῖν. (22) Πρῶτον μὲν γὰρ οἷα μετὰ τοὺς θεοὺς εἰς τὸ φανερόν σε τούτους καταστήσαντας, ἐπεὶ γε βασιλεῖα σε ἐποίησαν πολλῆς γῶρας καὶ πολλῶν ἀνθρώπων· ὥστε οὐχ οἷόν τέ σοι λαμβάνειν οὔτε ἦν τι καλὸν οὔτε ἦν τι αἰσχρὸν ποιῆσαι. (23) Τοιοῦτόν δὲ ὄντι ἀνδρὶ μέγα μὲν μοι ἐδόκει εἶναι μὴ δοκεῖν ἀχάριστος ἀποπέμψασθαι ἄνδρα εὐεργέτα, μέγα δὲ εὖ ἀκούειν ὑπὸ ἐγκαιρίῳ ἀνθρώπων, τὸ δὲ μέγιστον μὴ χάμους ἀπίστον σκευὴν καταστήσαι ὅτι λέγοις. (24) Ὅρῳ γὰρ τῶν μὲν ἀπίστων ματαίους καὶ ἀδυνάτους καὶ ἀτίμους τοὺς λόγους πλανωμένους· οἱ δ' ἂν φανεροὶ ὦσιν ἀληθεῖαν ἀσκούντες, τούτων οἱ λόγοι, ἦν τι δέονται, οὐδὲν μείον δύνανται ἀνύεσθαι ἢ ἄλλων ἢ βίαι· ἦν τέ τις σωφρονίζειν βούλωνται, γινώσκω τὰς τούτων ἀπειλὰς οὐχ ἤττον σωφρονίζουσας ἢ ἄλλων τὸ ἤδη κολάζειν· ἦν τέ τίς τι ὑπισχνῶνται οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες, οὐδὲν μείον διαπράττονται ἢ ἄλλοι παρὰ γῆμα διδόντες. (25) Ἀναμνήσθητι δὲ καὶ σὺ τί προτέλεσας ἡμῖν συμμάχους ἡμεῖς ἐλαβες. Οἷόν μοι οὐδὲν· ἀλλὰ πιστεύεις ἀληθεύσειν ἢ ἐλεγες ἐπὶ πᾶσι τοσοῦτους ἀνθρώπους συστρατεύεσθαι τε καὶ κατεργάσασθαι σοὶ ἀρχὴν οὐ τριῶντα μόνον ἀξίαν ταλάντων, ὅσα οἶονται δεῖν οὗτοι νῦν ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ πολλαπλασίω. (26) Οὐκ οὖν τοῦτο μὲν πρῶτον τὸ πιστεύεσθαι σε τὸ καὶ τὴν βασιλείαν σοι κατεργασάμενον τούτων τῶν χρημάτων ὑπὸ σοὶ πεπραγμέναι. (27) Ἦν δὲ ἀναμνήσθητι πῶς μέγα ἦν τότε καταπράξασθαι ἢ νῦν καταστρεψάμενος ἔχεις. Ἐγὼ μὲν οὐ οἶδ' ὅτι εὖζῳ ἂν τὰ νῦν πεπραγμένα μάλ' ἂν σοι καταπρὸν ἦν ἢ πολλαπλασία τούτων τῶν χρημάτων γενέσθαι. (28) Ἐμοὶ τοίνυν μείζον βλάβος καὶ αἰσχρὸν δοκεῖ εἶναι τὸ ταῦτα νῦν μὴ κατασχεῖν ἢ τότε μὴ λαβεῖν, ὅσῳ περ χλεπώτερον ἐκ πλουσίου πένητα γενέσθαι ἢ ἀρχὴν μὴ πλουτῆσαι, καὶ ὅσῳ λυσιπρότερον ἐκ βασιλείας ἰδιώτην φανῆναι ἢ ἀρχὴν μὴ βασιλεύσαι. (29) Οὐκ οὖν ἐπίστασαι μὲν ὅτι οἱ νῦν σοι ὑπάρχοι γένοντο οὐ φίλοι τῇ σὴ ἐπειθήσασιν ὑπὸ σοὶ ἀρξέσθαι ἀλλ' ἀνάγκη, καὶ ὅτι ἐπιχειροῦσιν ἂν πάλιν εἰσέλθαι

homines ulturi illos, qui in eos contra jurisjurandi religionem injurii fuerunt : quod si vos ejusmodi estis homines, hinc incipimus jus obtinere. Et Xenophon, Velitisne, inquit, Medosades, his ipsis permittere (quandoquidem amicos esse vestros dicitis), quorum in regione sumus, ut utrumlibet decernant, vosne regione hac aequum sit excedere, an vero nos? At ille haec se permissurum negavit; sed hoc tabatur ipsos potissimum Laonas ad Seuthen de stipendio ac tam venirent; seque existimare aiebat futurum ut Seuthes illis auscultaret; sin minus, Xenophontem ut secum mitterent, et se ei in hoc negotio operam navaturum pollicebatur : ceterum rogabat ne vicis exerent.

Ibi tum Xenophontem mittunt, eosque una cum illo qui maxime idonei esse viderentur. Is ad Seuthen cum venisset, hanc orationem habuit : « Adsum, Seuthe, non abs te quidquam petiturus, sed demonstraturus, si potero, non jure te mihi succensusse, quod abs te pro militibus peterem quae libenter iis pollicitus fueras : nam ego sane non minus existimabam tibi fore commodum reddere, quam illis accipere. Primum enim hos scio post deos illustri te loco constituisse, quippe qui te regionis ample multorumque hominum regem fecerint : adeo ut latere nequeas, sive honestum aliquid seu turpe quid feceris. Magnum autem ego in hujusmodi esse viro arbitror, non videri homines de ipso bene meritos nulla relata gratia ablegasse, magnum etiam a sex millibus hominum laudari : maximum omnium, nequaquam committere ut in iis quae dixeris parum fidei merearis. Video enim infidorum hominum sermones vanos esse et vis expertes et honoris hinc inde vagari : at qui palam veritatem exercent, eorum verba, si quid ab aliis petant, non minus consequi possunt, quam vis aliorum : et si quos ad modestiam revocare velint, non minus horum minas ad sanitatem animi reducendam valere animadverto, quam poenas quas alii continuo sumunt : si cui etiam quid polliceantur ejusmodi viri, nihilo minus aliquid eos petere, quam alios statim dando. Quin tu in memoriam redito, quid prius nobis pependis quam socios tibi nos adjunxeris. Certe nihil : sed creditus fore verax in iis quae dicebas, tot homines ad militandum tecum excitasti, et ad comparandum tibi imperium non solum triginta talentis (quae hi jam a te capere se debere putant), sed multo pluribus aestimandum. Ergo primum fides quae tibi habebatur, quae regnum etiam tibi acquisivit, abs te his ipsis pecuniis venditur. Age dum, memoria repete quam magni aestimaris id te impetrare potuisse, quod jam tuum in potestatem reductum possides. Novi ego te optaturum potius fuisse ut tibi efficerentur quae jam facta sunt, quam ut pecuniis multo majores iis, quae nobis debentur, consequereris. Atqui mihi tanto majus damnum atque turpius esse videtur, non jam ea retinere, quam tum non occupasse, quanto ex divite pauperem fieri gravius est, quam ab initio divitias non habuisse; quantoque acerbius est ex rege privatum palam evadere, quam ab initio non regnasse. Enimvero nosti eos, qui tuo nunc subjecti sunt imperio, non amicitia tua adductis fuisse ut tibi parerent, sed necessitate : eosque libertatis recuperationem adtes-

γίγνεσθαι, εἰ μὴ τις αὐτοὺς φόβος κατέχοι. (30) Ποτέρως οὖν οἷε μάλλον ἂν φοβεῖσθαι τε αὐτοὺς καὶ σωφρονεῖν τὰ πρὸς σέ, εἰ ὀρῶν σοι τοὺς στρατιώτας οὕτω διακειμένους ὥς νῦν τε μένοντας ἂν, εἰ σὺ κελεύεις, αὖθις τ' ἂν ταχῶς ἐλθόντας, εἰ δέοι, ἄλλους τε τούτων περὶ σοῦ ἀκούοντας πολλὰ ἀγαθὰ ταχῶς ἂν σοι ὁπότε βούλοιο παραγενέσθαι, ἥ εἰ καταδοξάσειαν μήτ' ἂν ἄλλους σοι ἐλθεῖν δι' ἀπιστίαν ἐκ τῶν νῦν γεγενημένων τούτους τε αὐτοῖς εὐνουστέρους εἶναι ἢ σοί; (31) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲν πλῆθει γε ἡμῶν λειψθέντες ὑπεῖξάν σοι, ἀλλὰ προστατῶν ἀπορίᾳ. Οὐκοῦν νῦν καὶ τοῦτο κίνδυνος μὴ λάβωσι προστατάς αὐτῶν τινὰς τούτων οἱ νομίζουσιν ὑπὸ σοῦ ἀδικεῖσθαι, ἥ καὶ τούτων κρείττους τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔαν οἱ μὲν στρατιῶται ὕπισχνῶνται προθυμότερον αὐτοῖς συστρατεύεσθαι, ἂν τὰ παρὰ σοῦ νῦν ἀναπράξωσιν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὸ δεῖσθαι τῆς στρατιᾶς συναινέσωσιν αὐτοῖς ταῦτα. (32) Ὅτι γε μὴν οἱ νῦν ὑπὸ σοι Θράκας γενόμενοι πολλοὶ ἂν προθυμότερον ἴοιεν ἐπὶ σε ἢ σὺν σοι οὐκ ἄδῳλον· σοῦ μὲν γὰρ κρατοῦντος δουλεία ὑπάρχει αὐτοῖς, κρατουμένου δέ σου ἐλευθερία. (33) Εἰ δὲ καὶ τῆς χώρας προνοεῖσθαι ἤδη τι δεῖ ὥς σῆς οὐσης, ποτέρως ἂν οἷε ἀπαθῆ κακῶν μάλλον αὐτὴν εἶναι, εἰ ὅττοι οἱ στρατιῶται ἀπολαβόντες ἃ ἐγκαλοῦσιν εἰρήνην καταλιπόντες οἰκοῖντο, ἢ εἰ ὅττοι τε μένοιεν ὥς ἐν πολέμῳ σὺ τε ἄλλους περὶ πολλοὺς πλείονας τούτων ἔχων ἀντιστρατοπεδεύεσθαι δεομένους τῶν ἐπιτηδεύων; (34) ἀργύριον δὲ ποτέρως ἂν πλείον ἀναλωθεῖ, εἰ τούτοις τὸ ὀφειλόμενον ἀποδοθεῖ, ἢ εἰ ταῦτά τε ὀφείλοιο ἄλλους τε κρείττους τούτων δέοι σε μισθοῦσθαι; (35) Ἀλλὰ γὰρ Ἡρακλείδῃ, ὥς πρὸς ἐμέ ἐδήλου, πάμπαν δοκεῖ τοῦτο τὸ ἀργύριον εἶναι. Ἡ μὴν πολὺ γέ ἐστιν ἑλαττον νῦν σοι καὶ λαβεῖν τοῦτο καὶ ἀποδοῦναι ἢ πρὶν ἡμᾶς ἐλθεῖν πρὸς σε τὸ δέκατον τούτου μέρους. (36) Οὐ γὰρ ἀριθμὸς ἐστὶν ὁ δρῶντων τὸ πολλὸν καὶ τὸ ὀλίγον, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ τε ἀποδιδόντος καὶ τοῦ λαμβάνοντος· σοὶ δὲ νῦν ἡ κατ' ἐνικυτὸν πρόσδοδος πλείων ἔσται ἢ ἐμπροσθεν τὰ παρόντα πάντα ἃ ἐκέκτησο. (37) Ἐγὼ μὲν, ὦ Σεύθη, ταῦτα ὡς φίλου ὄντος σου προενοούμην, ὅπως σὺ τε εἰς τοῖς δοκοῖς εἶναι ὧν οἱ θεοὶ σοι ἔδωκαν ἀγαθῶν ἐγὼ τε μὴ διαφθαρείην ἐν τῇ στρατιᾷ. (38) Εὐ γὰρ ἴσθι ὅτι νῦν ἐγὼ οὐτ' ἂν ἐχθρὸν βουλόμενος κακῶς ποιῆσαι βυνηθεῖν σὺν ταύτῃ τῇ στρατιᾷ οὐτ' ἂν εἰ σοι πάλιν βουλοίμην βοηθῆσαι, ἱκανὸς ἂν γενοίμην· οὕτω γὰρ πρὸς με ἡ στρατιὰ διάκειται. (39) Καίτοι αὐτὸν σε μάρτυρα σὺν θεοῖς εἰδὸσι ποιοῦμαι ὅτι οὔτε ἔχω παρὰ σοῦ ἐπὶ τοῖς στρατιώταις οὐδὲν οὔτε ἤτησα πώποτε εἰς τὸ ἴσον τὰ ἐκείνων οὔτε ἃ ἐπέσχου μοι ἀπήτησα. (40) βυνυμι δὲ σοι μηδὲ ἀποδιδόντος διέξασθαι ἂν, εἰ μὴ καὶ οἱ στρατιῶται ἐμελλον τὰ ἐαυτῶν συναπολαμβάνειν. Αἰσχρὸν γὰρ ἦν τὰ μὲν ἐμὰ διαπεπράχθαι, τὰ δ' ἐκείνων περιδεῖν ἐμὲ κακῶς ἔχοντα ἄλλως τε καὶ τιμωμένον ὑπ' ἐκείνων. (41) Καίτοι Ἡρακλείδῃ γε λῆρος πάντα δοκεῖ εἶναι πρὸς τὸ ἀργύριον ἔχειν ἐκ παντὸς τρόπου· ἐγὼ

XENOPHON.

suros, nisi quis metus eos retineret. Utrum igitur magis eos arbitraris in metu futuros, et in partibus tuis perstaturos, si milites eo erga te animo esse viderint, ut et jam, si tu jubeas, maneant, et celeriter, si sit opus, revertantur; atque alios, præclara de te multa ex his audientes, celeriter ad te, quandocunque eorum uti velis opera, accessuros; an si opinionem conceperint neque venturos ad te alios, ob diffidentiam ex iis ortam quæ modo facta sunt, et hos amiciores in ipsos esse animo quam in te? Enimvero nequam multitudinem certe a nobis superati tibi cessere, sed præ inopia præsidum. Quapropter hac etiam in parte periculum est, ne de his quosdam sibi sumant præsides, qui se injuria a te adfici putant, vel etiam his præstantiores Lacedæmonios, si milites quidem alacrius se cum iis expeditionem suscepturos polliceantur, hi utique si pecunias a te debitas exigendo consequantur, Lacedæmonii vero iis, propterea quod exercitu indigeant, de his adsentiantur. Obscurum certe quidem non est, eos Thracas, qui tuo jam imperio subjecti sunt, multo alacrius adversus te quam tecum perrecturos: nam te imperium obtinente, servitus iis adest; te superato, libertas. Quod si etiam regioni jam nonnihil prospiciendum est, quippe quæ tua sit, utro modo eam malis fore magis immunem existimas, si milites hi receptis iis, quæ debita abs te poscunt, pace relicta discedant; an si et hi maneant tanquam in hostico, et tu des operam ut cum pluribus, quam ii sint, militibus, commeatu quibus erit opus, adversus eos castra constituas? Utro præterea modo plus expendetur pecuniæ, si his debitum stipendium persolvatur, an si et illud debeatur, et alii his potentiores sint mercede conducendi? At enim Heraclidæ, uti mihi declarabas, hæc pecunia esse permagna videtur. Atqui certe pecunia hæc, sive eam accipias sive persolvas, multo minor est tibi nunc, quam pars ejus esset decima, priusquam ad te venimus: non enim numerus est qui multum ac parvum definit, sed facultas tum ejus qui dat tum ejus qui accipit: tibi vero jam major erit singulos in annos provenus, quam prius facultates, quas possidebas, omnes. Equidem, Seuthe, ita tibi, tanquam amico, prospiciebam, ut et tu dignus iis bonis videreris, quæ dii tibi dederunt, et ego in exercitu non opprimerer. Nam certe te scire volo me exercitus hujus ope neque hostem, si ita vellem, damno adficere posse, neque posse, si rursus vellem opem tibi ferre, idoneum ei ferendæ me præstare. Eo scilicet erga me animo est exercitus. Atqui teipsum cum diis qui omnia norunt testem adhibeo, me neque militum causa quidquam abs te habere, neque unquam proprium in usum ea petiisse, quæ illorum erant, neque ea quæ mihi pollicitus es postulasse. Imo jurejurando tibi adfirmo me nec accepturum ea fuisse, si obtulisses, nisi etiam milites debita ipsis stipendia simul essent accepturi. Nam turpe fuisset res meas quidem esse confectas, res vero illorum, male quæ se haberent, me negligere, præsertim cum ab illis honore fuerim ornatus. At enim Heraclidæ omnia nugæ videntur esse præ argento quavis ratione comparando: ego vero, Seuthe, nul-

δὲ, ὃ Σεύθης, οὐδὲν νομίζω ἀνδρὶ ἄλλῳ τε καὶ ἄρχοντι
κρίλλῳ εἶναι κατὰ οὐδὲ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δι-
καισύνης καὶ γενναιοσύνης. (12) Ὁ γὰρ ταῦτα ἔχων
πλουτεῖ μὲν ὄντων φίλων πολλῶν, πλουτεῖ δὲ καὶ ἄλ-
λων βουλομένων γενέσθαι, καὶ εὖ μὲν πράττειν ἔχει
τοὺς συναρτήσαντάς, ἐὰν δέ τι στρατῷ, οὗ σπανίζει
τῶν βοηθητόντων. (13) Ἀλλ' ἂν γὰρ εἰ μήτε ἐκ τῶν ἐμῶν
ἔργων κατέρχαιτο ὅτι σοι ἐκ τῆς ψυχῆς φίλος ἦν, μήτε
ἐκ τῶν ἐμῶν λόγων δύνασθαι τοῦτο γινώκει, ἀλλὰ τοὺς
τῶν στρατιωτῶν λόγους πάντως κατανόησον· παρήρθῃ
γὰρ καὶ ἡκούεις ἃ ἔλεγον οἱ φίλοι ἐμὲ βουλόμενοι.
(14) Κατηγόρου μὲν γὰρ μου πρὸς Λακεδαιμονίους
ὡς σὲ περὶ πλείονος ποιοῦμαι ἢ Λακεδαιμονίους, αὐτοὶ
δ' ἐνεκάλουν ἐμοὶ ὡς μᾶλλον μέλει μοι ὅπως τὰ σὰ κα-
λῶς ἔρῃσι ἢ ὅπως τὰ ἐαυτῶν ἔρυσαν· δέ με καὶ ὁῶρα
ἔχειν παρὰ σοῦ. (15) Καίτοι τὰ ὁῶρα ταῦτα πότερον
οἶμαι αὐτοὺς κακόνεικον· τίνα ἐνδόντας μοι πρὸς σὲ αἰ-
τιεῖσθαι με ἔχειν παρὰ σοῦ ἢ προθυμίαν πολλήν περὶ
σὲ κατανοήσαντας; (16) Ἐγὼ μὲν οἶμαι πάντας ἀνθρώ-
πους νομίζειν εὖνοιαν δεῖν ἀποκαίεσθαι τοῦτο παρ' οὗ ἂν
ὁῶρά τις λαμβάνῃ. Σὺ δὲ πρὶν μὲν ὑπερητῆται τί σοι
ἐμὲ ἐδίξω ἡδέως καὶ ὀμνᾶσαι καὶ φωνῇ καὶ ξενίῳ καὶ
ἔσται ὑπεργνώσκων ὅκα ἐνεπήρακον· ἐπεὶ δὲ
κατέπραξις ἃ ἐβούλομαι καὶ γενέσθαι ὅσoti ἐγὼ ἐβού-
λαμην μέγιστος, νῦν οὗτω με ἀπέχον ὄντα ἐν τοῖς στρα-
τιώταις τοιμᾶς περιορᾷ. (17) Ἀλλὰ μὴν ὅτι σοι δοκεῖ
ἀποδοῦναι πιστεύω καὶ τὸν χρόνον διδάξῃν σε καὶ αὐ-
τὸν γέ σε οὐχ' ἀνέξισθαι τοὺς σοὶ προεμένους εὐεργεσίαν
ἔδωκτά σοι ἐγκαλιόοντας. Δέομαι ὅν σου, ὅταν ἀπο-
δίδῃς, προθυμείσθαι ἐμὲ παρὰ τοῖς στρατιώταις τοι-
ούτον ποιῆσαι δῶνπερ καὶ παρόχαις.

(18) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Σεύθης κατηράσατο τῷ αὐτίῳ
τοῦ μὴ παλαι ἀποδεδόσθαι τὸν μισθὸν καὶ πάντες
Ἡρακλείδην τοῦτον ὑπόπτευσαν εἶναι· ἐγὼ γὰρ, ἔρη,
οὔτε διενόηθην πόποτε ἀποστέρησαι ἀποδώσω σε.
(19) Ἐντεθὲν πάλιν εἶπεν ὁ Ξενοφῶν, Ἐπεὶ τόνον
δικνοῦ ἀποδιδόναι, νῦν ἐγὼ σου δέομαι δι' ἐμοῦ ἀπο-
δοῦναι, καὶ μὴ περιδεῖν με διὰ σὲ ἀνομοίως ἔχοντα ἐν
τῇ στρατιᾷ νῦν τε καὶ ὅτε πρὸς σὲ ἀρικόμεθα. (20) Ὁ
δ' εἶπεν, Ἀλλ' οὗτ' ἐν τοῖς στρατιώταις ἔσθ' δι' ἐμὲ ἀτι-
μότερος, ἂν τε μένῃς παρ' ἐμοὶ χιλίους μόνους ὑπὸ
τάς, ἐγὼ σοὶ τὰ τε χωρία ἀποδώσω καὶ τᾶλλα ἃ
ὑπεσκόμην. (21) Ὁ δὲ πάλιν εἶπε, Ταῦτα μὲν ἔχειν
οὕτως οὐχ' οἶόν τε· ἀπόπεμπε δὲ ἡμᾶς. Καὶ μὴν,
ἔρη ὁ Σεύθης, καὶ ἀσφαλτέστερον γέ σοι οἶδα ὅν παρ'
ἐμοὶ μένειν ἢ ἀπέναι. (22) Ὁ δὲ πάλιν εἶπεν, Ἀλλὰ
τὴν μὲν σὴν πρόνοιαν ἐπαίνω· ἐμοὶ δὲ μένειν οὐχ' οἶόν
τε· ὅπου δ' ἂν ἐγὼ ἐντιμότερος ὦ, νόμιζε καὶ σοὶ τοῦτο
ἀγαθὸν ἔσσεσθαι. (23) Ἐντεθὲν λέγει Σεύθης, Ἀργύ-
ριον μὲν οὐκ ἔχω ἄλλ' ἢ μικρόν τι, καὶ τοῦτό σοι δι-
δοῦμι, τάλαντον· τοὺς δὲ ἑξακσίτους καὶ πρόβατα εἰς
τετρακισχίλια καὶ ἀνδράποδα εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατόν.
Ταῦτα λαβὼν καὶ τοὺς τῶν ἀδικησάντων σε ὁμή-
ρους προσάβων ἀπὸ. (24) Τελήσας ὁ Ξενοφῶν εἰ-

lam certe arbitror esse homini, ac praesertim ei qui cum im-
perio sit, possessionem pulchriorem vel splendidiorem vir-
tute et iustitia et generositate: nam qui his praeclitus est,
dives est propterea quod ipsi multi adsint amici, dives etiam
quod alii ipsi adesse velint; et cum fortuna utitur prospera,
habet qui una gaudeant; sin qua res ipsi minus succedat,
eorum non est inops qui opulentur. Enimvero si neque de
factis meis perspexisti me amicum tibi ex animo fuisse, ne-
que ex verbis meis id cognoscere potes, saltem militum
verba considerato: aderat enim, et quae illi dicerent, qui
vituperare me volebant, audiebas. Nimium in eo me co-
ram Lacedaemoniis accusabant, quasi te pluris quam Lacedae-
monios facerem; iidem mihi objiciebant, malle me tuis quam
ipsorum rebus consultum; etiam munera me aiebant abs te
accepisse. At vero numerum horum abs te acceptorum
utrum eos, quod malevolentiam in me quandam erga te ani-
madverterent, me insimulasse existimas, an quod studium
erga te summum perspicerent? Equidem arbitror neminem
non putare benevolentiam erga eum declarandam esse, a quo
munera acceperit. Tu vero me, priusquam ulla in re operam
tibi navassem, suaviter et vultu et voce et donis hospitalibus
excepisti, nec quae futura essent pollicendo satiatum fui-
sti: at posteaquam perfecti quae volebas, et mea quantam ego
dare potui opera maximus evasisti, nunc ita me apud milites
honore spoliari, hoc audes negligere? At enim confido tem-
pus ipsum te docturum ut quod debes persolvendum esse
statuas; teque adeo ipsum non amplius laturum ut eos, qui
sua in te profuderunt beneficia, tecum de stipendiis expo-
stulare videas. Itaque te oro ut, cum debita persolvis, talem
me apud milites, qualem accepisti, reddere studeas. »

Haec cum Seuthes audisset, exserrabatur eum per quem
stetisset, quo minus stipendium jam dudum persolutum
fuisset; atque cum omnes Heraclidem esse suspicati sunt:
Ego enim, inquit, neque in animo unquam habui vos illo
fraudare, et persolvam. Tum rursus Xenophon, Quando-
quidem igitur persolvere statuis, jam ego te rogo ut per me
persolvas, neque me alio propter te nunc apud exercitum
loco neglectum relinquant, atque quo fuerim id temporis cum
ad te venimus. Et ille, Per me vero, ait, neque apud mi-
lites eris inhonoratus; et si cum solis mille gravis armaturae
militibus apud me manseris, ego tibi et castella dabo et cete-
ra quae promisi. Rursus Xenophon, Fieri non potest, inquit,
ut haec ita se habeant: quin nos dimittito. Atqui, ait Seuthes,
novi certe tutius futurum tibi si apud me maneat, quam si
discedas. Ille rursus, Laudo sane, inquit, curam tuam:
at mihi nequaquam integrum est manere: verum ubicunque
ego honoratior fuero, id velim existimes e re tua etiam fu-
turum. Ibi tum Seuthes, Argenti nihil, ait, nisi paulum
aliquid, habeo, atque hoc, unum scilicet talentum, tibi do:
boves mihi sunt sexcenti, oviumque circiter quatuor millia,
et mancipia fere centum et viginti. His acceptis, obsidi-
busque eorum qui te laeserunt adsumptis, abito. Sul rid ns

πεν, Ἦν οὖν μὴ ἐξικνῆται ταῦτα εἰς τὸν μισθόν, τίνος ταλαντον φήσω ἔχειν; ἄρ' οὐκ, ἐπειδὴ καὶ ἐπικίνδυνόν μοι ἔστιν, ἀπλέοντα γε ἄμεινον φυλάττεσθαι πέτρους; ἤκουες δὲ τὰς ἀπειλάς. Τότε μὲν δὴ αὐτοῦ ἔμεινε.

56. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπέδωκε τε αὐτοῖς ἃ ἐπέσχετο καὶ τοὺς ταῦτα ἐλάσσοντας συνέπεμψεν. Οἱ δὲ στρατιῶται τέως μὲν ἔλεγον ὡς Ξενοφῶν οἴχοιτο ὡς Σεύθην οἰκίσων καὶ ἃ ἐπέσχετο αὐτῷ ἀποληψόμενος· ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἤκοντα εἶδον, ἤσθησάν τε καὶ προσέθεν. (56) Ξενοφῶν δ' ἐπεὶ εἶδε Χαρμῖνον τε καὶ Πολύνικον, Ταῦτα, ἔφη, καὶ σέσωσται δι' ὑμᾶς τῇ στρατιᾷ καὶ παραδίδωμι αὐτὰ ἐγὼ ὑμῖν ὑμεῖς δὲ διαθέμενοι διάδοτε τῇ στρατιᾷ. Οἱ μὲν οὖν παραλαβόντες καὶ λαφυροπώλας καταστήσαντες ἐπώλουν, καὶ πολλὰ ἔχον αἰτίαν. (57) Ξενοφῶν δὲ οὐ προσήει, ἀλλὰ φανερὸς ἦν οἴκαδε παρασκευαζόμενος· οὐ γάρ πω ψῆφος αὐτῷ ἐπήκτο Ἀθήνησι περὶ ρυγῆς. Προελθόντες δὲ αὐτῷ οἱ ἐπιτήδειοι ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἐδέοντο μὴ ἀπελθεῖν πρὶν ἀπαγάγοι τὸ στρατεύμα καὶ Θίβρωνι παραδοίη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐντεῦθεν διέπλευσαν εἰς Λάμψακον, καὶ ἀπαντᾷ τῷ Ξενοφῶντι Εὐκλείδης μάντις Φιλιάσιος ὁ Κλεαγόρου υἱὸς τοῦ τὰ ἐνύπνια ἐν Λυκείῳ γεγραφότος. Οὗτος συνήδετο τῷ Ξενοφῶντι ὅτι ἐσέσωστο, καὶ ἡρώτα αὐτὸν πόσον χρυσίον ἔχοι. (2) Ὁ δ' αὐτῷ ἐπομόσας εἶπεν ἥ μὴν ἔσεσθαι μὴδὲ ἐφόδιον ἱκανὸν οἴκαδε ἀπλέοντι, εἰ μὴ ἀπόδοιτο τὸν ἵππον καὶ ἃ ἄμρ' αὐτὸν εἶχεν. Ὁ δ' αὐτῷ οὐκ ἐπίστευεν. (3) Ἐπεὶ δ' ἐπεμψαν Λαμψακῆνοὶ ξένια τῷ Ξενοφῶντι καὶ ἔθυε τῷ Ἀπόλλωνι, παρεστήσατο τὸν Εὐκλείδην· ἰδὼν δὲ τὰ ἱερεῖα ὁ Εὐκλείδης εἶπεν ὅτι πείθοιτο αὐτῷ μὴ εἶναι χρήματα. Ἀλλ' ὁἷσα, ἔφη, ὅτι κἂν μέλλῃ ποτὲ ἔσεσθαι, φαίνεται τι ἐμπόδιον, ἐὰν μὴδὲν ἄλλο, σὺ σαυτῷ. Συνωμολόγει ταῦτα ὁ Ξενοφῶν. (4) Ὁ δὲ εἶπεν, Ἐμπόδιος γάρ σοι ὁ Ζεὺς ὁ μειλίχιός ἐστι, καὶ ἐπήρετο εἰ ἤδη ποτὲ θύσειεν, ὥσπερ οἴκοι, ἔφη, εἰώθειν ἐγὼ ὑμῖν θύεσθαι καὶ δολοκαυτεῖν. Ὁ δ' οὐκ ἔφη ἐξ ὅτου ἀπεδήμησε τεθυκίνοι τούτῳ τῷ θεῷ. Συνεβούλευσεν οὖν αὐτῷ θύεσθαι καθὰ εἰώθει, καὶ ἔφη συνοίσειεν ἐπὶ τὸ βέλτιον. (5) Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Ξενοφῶν προελθὼν εἰς Ὀφρύνιον ἐθύετο καὶ δολοκαύτει χοίρους τῷ πατρίῳ νόμῳ, καὶ ἐκαλλιέρει. (6) Καὶ ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀφικνεῖται Βίτων καὶ Ναυσικλείδης χρήματα δώσαντες τῷ στρατεύματι, καὶ ξενοῦνται τε τῷ Ξενοφῶντι καὶ ἵππον δὲ ἐν Λαμψάκῳ ἀπέδοτο πεντήκοντα δαρεικῶν, ὑποπτεύοντες αὐτὸν δι' ἐνδείαν πεπραχέναι, ὅτι ἤκουον αὐτὸν ἔσεσθαι τῷ ἵππῳ, λυσάμενοι ἀπέδωσαν καὶ τὴν τιμὴν ὡς ἔθελον ἀπολαβεῖν.

7. Ἐντεῦθεν ἐπορεύοντο διὰ τῆς Τρωάδος, καὶ ὑπερβάντες τὴν Ἰδὴν εἰς Ἀντανδρὸν ἀφικνοῦνται πρῶτον, εἶτα παρὰ θαλάτταν πορευόμενοι τῆς Μυσίας εἰς Θή-

Xenophon, Si tandem, ait, hæc ad stipendia persolvenda non suffecerint, cujus talentum me habere dicam? Annon porro, quippe et hoc mihi periculum imminet, abeuntem certe a lapidibus cavere mihi satius fuerit? Audisti vero minas. Ac tum quidem istic mansit.

Postridie Seuthes quæ pollicitus iis fuerat tradidit : simulque misit qui ea abigerent. Milites autem interea aiebant Xenophontem ad Seuthen profectum esse ut apud eum habitaret, eaque reciperet quæ ipsi Seuthes promiserat : verum ubi redeuntem eum viderunt, lætati sunt et ad eum adcurrebant. Xenophon autem, posteaquam Charminum et Polynicum vidit, Hæc, inquit, per vos exercitui conservata sunt, eademque vobis ego trado : vos his divenditis exercitu pecuniam inde coactam distribuite. Et illi quidem, his acceptis et manubiarum venditoribus constitutis, ea vendebant, et magnopere accusabantur. At Xenophon ad eos non accedebat, sed palam se ad iter in patriam comparabat : necdum enim Athenis suffragium de eo in exilium mittendo latum erat. Cum vero qui in exercitu auctoritate pollebant, ad eum accessissent, orabant ne prius decederet quam copias abduxisset, et Thimbroni tradidisset.

CAPUT VIII.

Hinc in Lampsacum velis transmiserunt; ac Xenophonti Euclides vates Philiassius, ejus Cleagoræ filius, qui somnia in Lyceo pinxerat, fit obviis. Is Xenophonti, quod salvus rediisset, gratulabatur; eumque interrogabat quantum auri haberet. Hic ei jurejurando interposito dixit, haud certe domum redeunti viatici satis fore, nisi equum venderet et quæ circa se haberet. Ei fidem non habebat Euclides. At posteaquam Xenophonti hospitalia dona misissent Lampsaceni, atque ille Apollini sacra faciens Euclidem juxta se constituisset, intuitus exta Euclides credere se jam aiebat ipsi non esse pecuniam. At certe video, ait, etiamsi ollum adfutura sit, impedimentum quoddam adparere, si nullum aliud, tu tibi eris impedimento. Constatbatur hæc Xenophon. Et ille, Impedimento nimirum, ait, tibi est Jupiter Milichius : simulque interrogabat anne jam aliquando rem sacram fecisset, quemadmodum domi, inquit, ego pro vobis sacrificare totasque victimas exurare solebam. Negabat Xenophon se ex quo patria abfuisset deo luic sacrificasse. Quare suadebat Euclides ut ei rem sacram faceret, idque ipsi profuturum aiebat. Postero autem die Xenophon ad Ophrynium progressus rem sacram faciebat, et porcos ritu patrio totos cremabat; estque tum perilitatum. Atque eodem die venit Biton (s. Bion) et Nausiclides, qui pecuniam exercitui daturi essent : et hi cum Xenophonte hospitium contrahunt, equumque quem Lampsaci quinquaginta daricis vendiderat, quod suspicarentur Xenophontem eum propter inopiam vendidisse, quoniam illum hoc equo delectari audierant, cum redemissent, Xenophonti reddiderunt, pretiumque ejus redempti a Xenophonte recipere noluerunt.

Hinc per Troadem profecti sunt, et superata Ida primo ad Antandrum perveniunt; deinde propter mare itinere facto,

βης πεδίων. (8) Ἐντεῦθεν δὲ Ἀτραμυτιεῖον καὶ Κυωνίου δδεύσαντες παρ' Ἀταρνείας εἰς Καΐκου πεδίων ἔλθόντες Πέργαμον καταλαμβάνουσι τῆς Μυσίας.

Ἐνταῦθα δὲ ξενουταὶ Ξενοφῶν [παρ'] Ἑλλάδι τῇ Γογγύλῳ τοῦ Ἐρετριεῖος γυναῖκα καὶ Γοργίωνος καὶ Γογγύλου μητρί. (9) Αὕτῃ δ' αὐτῷ φράζει ὅτι Ἀσιδάτης ἐστὶν ἐν τῷ πεδίῳ ἀνὴρ Πέρσης· τοῦτον ἔφη αὐτὸν, εἰ ἔλθοι τῆς νυκτὸς σὺν τριακοσίοις ἀνδράσι, λαβεῖν αὐν καὶ αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας καὶ τὰ χρημάτα εἶναι δὲ πολλά. (10) Ταῦτα δὲ καθηγγισμένους ἐπεμψέ τον τε αὐτῆς ἀνεψιὸν καὶ Δαρναγόραν, ὃν περὶ πλείστου ἐποιεῖτο. Ἐχων οὖν ὁ Ξενοφῶν τοὺς παρ' ἑαυτοῦ ἔθνετο. (11) Καὶ Βασίας ὁ Ἠλεῖος μάντις παρὼν εἶπεν ὅτι καλίστα εἴη τὰ ἱερὰ αὐτῷ καὶ ὁ ἀνὴρ ἀλώσιμος εἴη. Δειπνήσας οὖν ἐπορεύετο τοὺς τε λοχαγούς τοὺς μάλιστα φίλους λαθὼν καὶ πιστοὺς γεγενημένους διὰ παντός, ὅπως εὖ ποιῆσαι αὐτούς συνεξέρχονται δὲ αὐτῷ καὶ ἄλλοι βιασάμενοι εἰς ἐξακοσίους· οἱ δὲ λοχαγοὶ ἀπήλαυνον, ἵνα μὴ μεταδοίεν τὸ μέρος, ὡς ἐτοίμων δὲ χρημάτων.

12. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο περὶ μέσας νύκτας, τὰ μὲν περὶ ὄντα ἀνδράποδα τῆς τύρσιος καὶ χρημάτα τὰ πλείστα ἀπέδρα αὐτοὺς παραμέλδοντας, ὡς τὸν Ἀσιδάτην αὐτὸν λαθόντων καὶ τὰ ἐκείνου. (13) Πυρρομαχόντες δὲ ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο λαβεῖν τὴν τύρσιν, ὑψηλὴ γὰρ ἦν καὶ μεγάλη καὶ προμαχώνως καὶ ἀνδρας πολλούς καὶ μαχημούς ἔχουσα, δισφύτταν ἐπεμείρεσαν τὸν πύργον. (14) Ὁ δὲ τοίχος ἦν ἐπ' ὀκτὼ πλίνθων γήινων τὸ εὖρος. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ διωρῶντα καὶ ὡς τὸ πῶτον διεφάνη, ἐπάταξεν ἐνδοθεν βουπόρῳ τις ὀβελίσκῳ διαμπερὲς τὸν μηρόν τοῦ ἐγγυστάτω τὸ δὲ λοιπὸν ἐκταξέμενος ἐποίησεν μὴδὲ παρῆναι εἴ τι ἀσφαλὲς εἴηαι. (15) Καταμάχων δὲ αὐτὸν καὶ πυρρυσόντων ἐκδοχέουσιν Ἰταβόλιος μὲν ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἐκ Κομανίας δὲ ὀπλῆται Ἀσσύριοι καὶ Ὑράνιοι ἱππεῖς καὶ οὔτοι βασιλεῖος μισθοφόροι ὡς δοξάζοντα, καὶ ἄλλοι πελτασταὶ εἰς ὀκτακοσίους, ἄλλοι δ' ἐκ Παρθενίου, ἄλλοι δ' ἐξ Ἀπολλωνίας καὶ ἐκ τῶν πλησίον χωρίων καὶ ἱππεῖς.

16. Ἐνταῦθα δὲ ὥρα ἦν σκοπεῖν πῶς ἔσται ἡ ἀφροδὸς καὶ λαθόντες ὅσοι ἦσαν βίβας καὶ προβάτα ἤλαυνον καὶ [τὰ] ἀνδράποδα ἐντὸς πλαισίου ποιησάμενοι, οὗ τοις γένησιν εἴτε προσέρχοντες τὸν νοῦν, ἀλλὰ μὴ φωνὴ εἴη ἡ ἀφροδὸς, εἰ καταλιπόντες τὰ χρημάτα ἀπίσιν, καὶ οἱ τε πολέμιοι θρασύτεροι εἶεν καὶ οἱ στρατιῶται αὐμότεροι νῦν δὲ ἀπήσαν ὡς περὶ τῶν χρημάτων μαχόμενοι. (17) Ἐπεὶ δὲ ὥρα Γογγύλος ὀλίγους μὲν τοὺς Ἕλληνας, πολλοὺς δὲ τοὺς ἐπικειμένους, ἐξέρχεται καὶ αὐτὸς βίβας τῆς μητρὸς ἔχων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, βουλούμενος μετασχεῖν τοῦ ἔργου συνεσθῆναι δὲ καὶ Προκλῆς ἐξ Ἀλισάρνης καὶ Τευθρανίας ὁ ἀπὸ Δαμαράτου. (18) Οἱ δὲ περὶ Ξενοφῶντα ἐπεὶ πάντο ἤδη ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν τοξομαχῶν καὶ σφενδονῶν πορευόμενοι κακῶν, ὅπως τὰ ὅπλα ἔχοντες πρὸ τῶν τοξομαχῶν μὴ

in Mysia ad Thebes campum. Illinc per Atramyttium et Cytonium iuxta Atarnem ad Caici campum profecti, Pergamum Mysiae urbem perveniunt.

Hic Xenophon hospitium junxit cum Hellade Gongyli Eretriensis uxore, et Gorgionis Gongylicae matre. Significat autem haec ipsi Asidaten esse in planitie, hominem natione Persam: hunc aiebat, si noctu cum trecentis viris pergeret, posse Xenophontem et ipsum, et uxorem, et liberos, et opes capere; easque adeo magnas esse. Misit etiam qui ad haec perficienda duces ipsi forent, tum consobrimum suum, tum Daphnagoram, quem maximi faciebat. Itaque Xenophon cum hos apud se haberet, hostiam mactabat. Et Basias Eleus vates, qui tum aderat, exta ei perpulchra esse, hominemque ab eo posse capi aiebat. Quare cum coenasset, iter ingressus est, sumptis secum cohortium praefectis sibi amicissimis, iisque qui fideles se semper prae-buerant, ut aliquo eos beneficio adficeret. Cum eo egrediuntur etiam alii, id ceteris invitis conati, fere sexcenti: veram cohortium praefecti citatis equis ab his discesserunt, ut ne praedae partem acciperent, quasi opes utique istae paratae essent.

Cum ad locum nocte fere media pervenissent, mancipia quae circum turrim erant resque aliae plurimae aufugerunt ab iis, dum cetera negligebant, ut ipsum cum suis Asidaten caperent. Cumque turrim oppugnando capere non possent (nam alta erat, et magna, habebatque propugnacula virosque et multos et ad pugnandum idoneos), eam perfodere conati sunt. Murus autem erat octo laterum terreorum latitudine. Die vero illucescente perfossus erat; et ubi primum pervia adparebat, eorum quidam, qui erant intus, veru transfigendis bobus facto femur ejus, qui ad turrim proxime accesserat, transfodit: deinde sagittas excutiendo efficiebant ut amplius ne progredi quidem illam versus tutum esset. Clamantibus autem iis et faes accensas tolerantibus, Habelius cum copiis suis, itemque ex Comania gravis armaturae milites Assyrii, equitesque Hyrcanii, iique regis stipendiarii, fere octoginta, et alii peltastae circiter octingenti, ad opem ferendam excurrunt: alii item, itemque equites, ex Parthenio, alii ex Apollonia, et locis vicinis.

Ibi jam tempus erat ut quomodo fieret discessus considerarent: atque adeo bobus, quotquot istae erant, et ovibus sumptis, itemque mancipiis intra quadratum agmen receptis, progrediebantur; non tam de opibus cogitantes, sed ne discessus fugae similis esset, si relictis rebus jam partis abirent, atque tum hostes audaciores, tum milites animis essent demissioribus: jam vero ita discedebant, ut pro rebus his pugnaturi viderentur. Cum autem Gongylus Gracos esse paucos videret, multosque esse qui eos urgerent, ipse quoque invita matre cum suis copiis egreditur, quippe qui vellet una cum aliis facti particeps esse: opem simul ferebat etiam Procles ex Halisarnae ac Teuthrania, qui a Damarato genus ducebat. Ii autem qui circa Xenophontem erant, cum jam sagittis et fundis valde premerentur, sic iter facientes ut in orbem agmen converterent, quo haberent arma sa-

λεις διαβαίνουσι τὸν Κάρχασον ποταμὸν, τετρωμένοι ἐγγὺς οἱ ἡμίσεις. (19) Ἐνταῦθα καὶ Ἀγασίας Στυμφάλιος λοχαγὸς τιρώσκειται, τὸν πάντα χρόνον μαχόμενος πρὸς τοὺς πολεμίους. Καὶ διασώζονται ἀνδράποδα ὡς διακόσια ἔχοντες καὶ πρόβατα ὅσον θύματα.

20. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ θυσάμενος ὁ Ξενοφὼν ἐξάγει νύκτωρ πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως δτι μακροτάτην ἔλθοι τῆς Λυδίας, ὥστε μὴ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι φοβεῖσθαι, ἀλλ' ἀφυλακτεῖν. (21) Ὁ δὲ Ἀσιδάτης ἀκούσας δτι πάλιν ἐπ' αὐτὸν τεθυμένος εἶη Ξενοφὼν καὶ παντὶ τῷ στρατεύματι ἤτοι, ἐξαυλίζεται εἰς κώμας ὑπὸ τὸ Παρθένιον πόλισμα ἐχούσας. (22) Ἐνταῦθα οἱ περὶ Ξενοφῶντα συντυγχάνουσιν αὐτῷ καὶ λαμβάνουσιν αὐτὸν καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας καὶ τοὺς ἵππους καὶ πάντα τὰ ὄντα. Καὶ οὕτω τὰ πρότερα ἱερὰ ἀπέβη. (23) Ἐπειτα πάλιν ἀφικνούνται εἰς Πέργαμον. Ἐνταῦθα τὸν θεὸν οὐκ ἠιάσατο ὁ Ξενοφὼν· συνέπραττον γάρ καὶ οἱ Λάκωνες καὶ οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ὥς· ἐξαίρετα λαβεῖν καὶ ἵππους καὶ ζεύγη καὶ τὰ ἄλλα· ὥστε ἱκανὸν εἶναι καὶ ἄλλον ἤδη εὖ ποιεῖν.

24. Ἐκ τούτου Θίβρων παραγενόμενος παρέλαβε τὸ στράτευμα καὶ συμμίζας τῷ Ὀλῳ Ἑλληνικῷ ἐπολέμει πρὸς Τισσαφέρην καὶ Φαρνάδαζον.

25. Ἀρχόντες δὲ οἶδε τῆς βασιλέως χώρας ὅσῃν ἐπῆλθομεν. Λυδίας Ἀρτίμας, Φρυγίας Ἀρτακάμας, Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας Μιθριδάτης, Κιλικίας Σύνενης, Φοινίκης καὶ Ἀραβίας Δέρνης, Συρίας καὶ Ἀσσυρίας Βέλεσος, Βαβυλώνης Ῥωπάρας, Μηδίας Ἀρβάκας, Φασιανῶν καὶ Ἑσπεριτῶν Τιρίβαζος· Καρδοῦχοι δὲ καὶ Χάλυβες καὶ Χαλδαῖοι καὶ Μάκρωνες καὶ Κόλχοι καὶ Μοσσύνοικοι καὶ Κοῖται καὶ Τιβαρηνοὶ αὐτόνομοι· Παφλαγονίας Κορύλας, Βιθυνῶν Φαρνάδαζος, τῶν ἐν Εὐρώπῃ Θρακῶν Σεύθης. (26) Ἀριθμὸς δὲ συμπάσης τῆς οἰκῆς τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως σταθμοὶ διακόσιοι δεκαπέντε, παρασάγγαι χίλιοι ἑκατὸν πενήκοντα πέντε, στάδια τριζυρία τετρακισχίλια ἑξακόσια πενήκοντα. Χρόνου πλῆθος τῆς ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως ἑνιαυτὸς καὶ τρεῖς μῆνες.

gittis opposita, difficulter Carcasum amnem transeunt, cum dimidia prope pars saucia esset. Ibi tum Agasias etiam Stymphalius cohortis praefectus vulneratus est, qui perpetuo adversus hostes dimicasset. Atque ita salvi tandem evadunt, cum mancipia haberent fere ducenta, et pecora quae ad sacrificia satis essent.

Postero die Xenophon facta re sacra copias omnes noctu educit, ut quam longissime progrediretur in Lydiam, adeo ut hostes, propterea quod ipse prope esset, metum non haberent, sed incaute se gererent. At Asidates, cum audisset Xenophontem iterum de copiis adversus ipsum ducendis exta consuluisse, totoque cum exercitu venturum, turre relicta in vicos castra movet sub oppidum Parthenium pertingentes. Hic Xenophon ipsiusque milites in eum incidunt, et ipsum capiunt, et uxorem, et liberos, et equos et bona omnia : atque ita priora quae portenderant exta evenerunt. Pergamum deinde rursus perveniunt. Ibi tum deo Xenophon contentus fuit : nam conjuncta opera effecere Lacones, et cohortum praefecti, et ceteri duces, et milites, ut eximia acciperet, et equos, et juga, et alia quaedam : adeo ut jam alii etiam benefacere posset.

Secundum haec cum venisset Thimbron, exercitum accepit, et cum eum reliquis copiis Graecis conjunxisset, bellum Tissapherni et Pharnabazo intulit.

Praesides autem tractus regis imperio subjecti, quem peragravimus, hi erant : Lydiae, Artimas ; Phrygiae, Artacamas ; Lycaoniae et Cappadociae, Mithridates ; Ciliciae, Syennesis ; Phoeniciae et Arabiae, Dernes ; Syriae et Assyriae, Belesys ; Babylonis, Rhoparas ; Mediae, Arbacas ; Phasianorum, et Hesperitarum, Tiribazus ; Carduchi vero, et Chalybes, et Chaldaei, et Macrones, Colchi et Mossynaei, et Coetae, et Tibareni sui juris erant : Paphlagoniae, Corylas ; Bithynorum, Pharnabazus ; Thracum in Europa sitorum, Seuthes. Itineris autem totius adscendendo et descendendo confecti mensura haec est, castra ducena quindena, parasangae mille centum quinquaginta quinque, stadiorum triginta quatuor milia, sexcenta quinquaginta. Temporis spatium adscendendo et descendendo consumpti, annus et tres menses.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ.

BIBAION A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἦλθεν εἰς Ἀθηνῶν Θυμοχάρης ναὺς ἔχων ὀλίγας καὶ εὐθύς ἐναυμάχησαν αὐτῆς Λακεδαιμόνιοι καὶ Ἀθηναῖοι, ἐνίκησαν δὲ Λακεδαιμόνιοι ἡγουμένου Ἡγησανδρίδου. (α) Μετ' ὀλίγον δὲ τούτων Δωριεύς ὁ Διαγόρου ἐκ Ῥόδου εἰς Ἑλλάσποντον εἰσέπλει ἀρχομένου χειμῶνος τέταρσι καὶ δέκα ναυσὶν ἅμα ἡμέρα. Κατιδὼν δὲ ὁ τῶν Ἀθηναίων ἡμεροσκόπος ἐστήμηκε τοῖς στρατηγοῖς. Οἱ δὲ ἀνηγάροντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσὶν, ἃς ὁ Δωριεύς φυγὼν πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς αὐτοῦ τριήρεις, ὥς ἦναι, περὶ τὸ Ῥοίτειον. (β) Ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν Ἀθηναίων ἐμάχοντο ἀπὸ τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς μέχρι οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς Μάδυτον πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον οὐδὲν πρόξεντες. (γ) Μινδάρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην ἐν Τίῳ ὄρει τῇ Ἀθηνᾷ, ἐβόηθει ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ καθελκύσας τὰς ἐαυτοῦ τριήρεις ἀπέπλει, ὅπως ἀναλάβοι τὰς μετὰ Δωριεῶς. (δ) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀντανηγάρμενοι ἐναυμάχησαν περὶ Ἀβυδὸν κατὰ τὴν ἡῶνα μέχρι δείλης εἰς ἑωθινῶς. Καὶ τὰ μὲν νικῶντων, τὰ δὲ νικωμένων, Ἀλκιβιάδης ἐπεισπλεῖ οὖσι δεούσας εἴκοσι ναυσὶν. (ε) Ἐντεῦθεν δὲ φυγῇ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο πρὸς τὴν Ἀβυδὸν καὶ ὁ Φαρναμάχος παρεβούθει, καὶ ἐπεισβαίνων τῷ ἵππῳ εἰς τὴν θάλατταν μέχρι δυνάτον ἦν ἐμάχετο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς αὐτοῦ ἵππεσσι καὶ πεζοῖς παρεκλεύετο. (ς) Ἐυμφορῶντες δὲ τὰς ναὺς οἱ Πελοποννήσιοι καὶ παραταξάμενοι πρὸς τῇ γῇ ἐμάχοντο. Ἀθηναῖοι δὲ ἀπέπλευσαν, τριάκοντα ναὺς τῶν πολεμίων λαθόντες κενὰς καὶ ἃς αὐτοὶ ἀπώλεσαν κομισάμενοι, εἰς Σηστόν. (ζ) Ἐντεῦθεν πλὴν τετταράκοντα νεῶν ἄλλαι ἄλλῃ φέροντο ἐπ' ἀργυρολογίαν ἕξω τοῦ Ἑλλάσποντου καὶ ὁ Θράσυλος, εἰς ὧν τῶν στρατηγῶν, εἰς Ἀθήνας ἐπλευσε ταῦτα ἐξαγγελῶν καὶ στρατιὰν καὶ ναὺς αἰτήσων. (η) Μετὰ δὲ ταῦτα Τισσαφέρνης ἦλθεν εἰς Ἑλλάσποντον ἀρχόμενος δὲ παρ' αὐτὸν μῆ τριήρει Ἀλκιβιάδην ξενίᾳ τε καὶ δῶρα ἄγοντα συλλαβὼν ἔρξεν ἐν Σάρδεσι, κράτων κτελεῖν βασιλεία πολυεὲς Ἀθηναίους. (θ) Ἡμέραις δὲ τριάκοντα ὕστερον Ἀλκιβιάδης ἐκ Σάρδεων μετὰ Μαντιθέου τοῦ ἀλόντος ἐν Καρίᾳ ἵππων εὐπορήσαντες νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς Κλαζομένας. (ι) Οἱ δ' ἐν Σηστῷ Ἀθηναῖοι αἰσθόμενοι

XENOPHONTIS

HISTORIA GRÆCA.

LIBER I.

CAPUT I.

Post hæc, non multis diebus interjectis, Thymochares Athenis cum paucis navibus venit; ac statim Lacedæmonii et Athenienses proelio navali rursum congressi sunt, in quo Lacedæmonii ductu Hegesandridæ victores evaserunt. Paulo post Dorieus, Diagoræ filius, hiemis initio cum quatuordecim navibus Rhodo profectus, prima luce Hellespontum ingressus est. Eum posteaquam speculator Atheniensium diurnus conspexerat, praetoribus signum dedit: atque ita illis adversus eum proVectis cum viginti navibus, arrepta fuga Dorieus, quum viam sibi per loci angustias aperuisset circa Rhodeum, ad terram triremes suas subduxit. Ubi vero propius ad eum delati erant Athenienses, de navibus simul ac terra pugnatum est eo usque, donec ad reliquas copias suas Athenienses Madytum discederent, nulla re gesta. Interim Mindarus, conspecta ea pugna, quum apud Ilium Minervæ sacrificaret, subsidium mari suis ferre decrevit; ac deductis tremibus suis, e porta solvit, quo Doriei naves reciperet. Tum Athenienses adversus eos proVecti, propter littus ad Abydum proelio navali decernunt, a matutino tempore ad vesperam usque: ac dum partim vincerent, partim vincerentur, cum navibus duodeviginti Alcibiades supervenit. Ex eo Peloponnesii Abydum versus fugere; Pharnabazus e proximo illis opem ferre: qui quidem ingressus equo mare, quousque fieri poterat, dinicabat; idemque ut facerent, equites peditesque suos hortabatur. Peloponnesii navibus constipatis, et opposita hostibus acie, non procul a littore pugnabant. Tandem Athenienses cum triginta vacuis hostium navibus, quas ceperant, recuperatis etiam illis, quas ipsi antea amiserant, Sestum discesserunt. Inde naves alie alio, exceptis quadraginta, pecunie cogendæ causa extra Hellespontum proficiscebantur: unus autem e duobus Thrasyllus Athenas navigavit, ut hæc suis renunciaret, aliasque copias et naves peteret. Post illa venit in Hellespontum Tissaphernes, et Alcibiadem una triremi ad se profectum, hospitaliaque et alia munera ferentem comprehendit, ac Sardibus in vincula coniecit, dicens, mandasse regem ut Athenienses hostium loco haberentur. Verum triginta diebus elapsis nacti equos Alcibiades et Mantitheus, qui captus in Caria fuerat, Sardibus noctu Clazomenas aufugerunt. Interea qui apud Sestum erant Athenienses, quum animad-

Μίνδαρον πλεῖν ἐπ' αὐτοὺς μέλλοντα ναυσὶν ἐξήκοντα, νυκτὸς ἀπέδρασαν εἰς Καρδίαν. Ἐνταῦθα δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης ἦκεν ἐκ τῶν Κλαζομένων σὺν πάντεσσι τριήρεσι καὶ ἑκατηρῶν. Πυθόμενος δὲ ὅτι αἱ τῶν Πελοποννησίων νῆες ἐξ Ἀβύδου ἀνηγμέναι εἴεν εἰς Κύζικον, αὐτὸς μὲν περὶ ἤλθεν εἰς Σηστόν, τὰς δὲ ναὺς περιπλεῖν ἐκέλευσεν. (13) Ἐπεὶ δ' ἤλθον, ἀνάγεσθαι ἤδη αὐτοῦ μέλλοντος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν ἐπεισπλεῖ Θηραμένης εἴκοσι ναυσὶν ἀπὸ Μακεδονίας, αἷμα δὲ καὶ Θρασύβουλος εἴκοσιν ἑτέρας ἐκ Θάσου, ἀμφοτέρωι ἡγυρολογηκότας. (13) Ἀλκιβιάδης δὲ εἰπὼν καὶ τοῦτο διώκειν αὐτὸν ἐξελομένους τὰ μεγάλα ἰστία αὐτὸς ἐπλευσεν εἰς Πάριον· ἀθροαὶ δὲ γενόμεναι αἱ νῆες ἀπασαι ἐν Παρίῳ ἐξ καὶ ὀγδοήκοντα τῆς ἐπιούσης νυκτὸς ἀνηγάγοντο, καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ περὶ ἀρίστου ὥραν ἦκον εἰς Προικόννησον. (14) Ἐκεῖ δ' ἐπέθοντο ὅτι Μίνδαρος ἐν Κυζίκῳ εἶη καὶ Φαρναβάζος μετὰ τοῦ πεζοῦ. Ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ ἔμειναν, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ Ἀλκιβιάδης ἐκκλησίαν ποιήσας παρεκελεύετο αὐτοῖς ὅτι ἀνάγκη εἴη καὶ ναυμαχεῖν καὶ πεζομαχεῖν καὶ τοιχομαχεῖν· Οὐ γὰρ ἔστιν, ἔφη, χρήματα ἡμῖν, τοῖς δὲ πολεμίοις ἀφθονα παρὰ βασιλέως. (15) Τῇ δὲ πρωτεραίᾳ, ἐπειδὴ ὠρμίσαντο, τὰ πλοῖα πάντα καὶ τὰ μικρὰ συνήθροισεν παρ' ἑαυτὸν, σπικὸς μὲν ἐξαγγελίαι τοῖς πολεμίοις τὸ πλῆθος τῶν νεῶν, ἐπεκρήρυξέ τε, δὲ ἂν ἄλίσκηται εἰς τὸ πέραν διαπλέων, θάνατον τὴν ζημίαν. (16) Μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν παρασκευασάμενος ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν ἀνηγάγετο ἐπὶ τὴν Κύζικον ὕοντος πολλῶ. Ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς τῆς Κυζίκου ἦν, αἰθρίας γενομένης καὶ τὸν ἥλιον ἐκλάμπαντος καθορᾷ τὰς τοῦ Μινδαροῦ ναὺς γυμναζομένας πόρῳ ἀπὸ τοῦ λιμένος καὶ ἀπειλημμένας ἵπ' αὐτοῦ, ἐξήκοντα οὖσας. (17) Οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ἰδόντες τὰς τῶν Ἀθηναίων τριήρεις οὖσας πλείους τε πολλῶν ἢ πρότερον καὶ πρὸς τῷ λιμένι, ἔφυγον πρὸς τὴν γῆν· καὶ συνορμίσαντες τὰς ναὺς ἐμάχοντο ἐπιπλέουσι τοῖς ἐναντίοις. (18) Ἀλκιβιάδης δὲ ταῖς εἴκοσι τῶν νεῶν περιπλεύσας ἀπέβη εἰς τὴν γῆν. Ἰδὼν δὲ ὁ Μίνδαρος, καὶ αὐτὸς ἀποβὰς ἐν τῇ γῇ μαχόμενος ἀπέθανεν· οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἔφυγον. Τὰς δὲ ναὺς οἱ Ἀθηναῖοι ὄρχοντο ἄγοντες ἀπάσας εἰς Προικόννησον πλὴν τῶν Συρακοσίων· ἐκείνας δὲ αὐτοὶ κατέκασαν οἱ Συρακοῖοι. (19) Ἐκεῖθεν δὲ τῇ ὑστεραίᾳ ἔπλεον οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ Κύζικον. Οἱ δὲ Κυζικηνοὶ τῶν Πελοποννησίων καὶ Φαρναβάζου ἐκλιπόντων αὐτὴν ἐδέχοντο τοὺς Ἀθηναίους. (20) Ἀλκιβιάδης δὲ μέγας αὐτοῦ εἴκοσιν ἡμέρας καὶ χρήματα πολλὰ λαβὼν παρὰ τῶν Κυζικηνῶν οὐδὲν ἄλλο κακὸν ἐργασάμενος ἐν τῇ πόλει ἀπέπλευσεν εἰς Προικόννησον. (21) Ἐκεῖθεν δ' ἐπλευσεν εἰς Περίνθον καὶ Σηλυβρίαν. Καὶ Περίνθιοι μὲν εἰσδέξαντο εἰς τὸ ἄστυ τὸ στρατόπεδον· Σηλυβριανοὶ δὲ ἐδέξαντο μὲν οὐ, χρήματα δὲ ἔδωκαν. (22) Ἐνταῦθεν δ' ἀφικόμενος τῆς Καλγηδονίας εἰς Χρυσόπολιν ἐτείχευσεν αὐτὴν, καὶ δεκατεῦτρίον κατασκευάσαν ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν δεκάτην ἐξελέγοντο

verterent adversus se Mindarum cum sexaginta navibus ducturum, noctu Cardiam profugerunt. Eodem et Alcibiades Clazomenis cum quinque triremibus et una navi actuaria venit. Quumque Peloponnesiorum naves Abydo deductas Cyzicum audisset, ipse quidem pedestri itinere Sestum accessit, naves vero ambitu facto mari eodem tendere iussit. Eae posteaquam venerant, et ipse jamjam soluturus fuit ac navali praelio cum hoste congressurus, supervenit e Macedonia cum navibus viginti Theramenes, et Thrasybulus e Thaso cum aliis viginti, quorum uterque pecuniam coegerat. Alcibiades hos etiam se subsequi iussit, detractis velis majoribus, ipse Parium navigavit. Ubi quum naves universae in unum convenissent, octoginta sex numero nocte sequenti solverunt, ac die post eam proximo sub prandii tempus ad Praeconnesum appulerunt. Ibi Mindarum, itemque Pharnabazum cum pedestribus copiis apud Cyzicum esse intellexere. Quapropter istic eo die subsistebant; sed postridie vocato ad concionem milite, Alcibiades sic eos cohortabatur, ut simul et navali et pedestri praelio decertandum, et muros oppugnandos diceret. Desunt enim, ait, nobis pecuniae, quarum hosti copiam rex abunde suppeditat. Die ante illum diem proximo, quum portum ingressi essent, naves universas, et in his etiam navigia parva collegerat ad se, ne quis hostibus navium numerum enuntiaret; simul per praecionem edixerat, morte multatum iri, quicumque trajiciens in litus adversum deprehenderetur. Posteaquam concionem habuit, rebus universis ad navalem pugnam comparatis, Cyzicum per magnam pluviam perrexit. Eo quum propius accessisset, et caelum esse sudum, sole jam fulgente, coepisset: naves Mindari quae se procul a portu exercebant, jam a se interclusas conspexit, sexaginta numero. Peloponnesii quum triremes Atheniensium et multo plures viderent esse, quam prius, et portui proximas, ad terram fuga se receperunt, et navibus simul ad stationem appulsis, in hostes adversus se tendentes dimicavere. Interim Alcibiades navibus viginti circumvectus, in terram copias exposuit. Hoc viso Mindarus et ipse in terram descendit, ac pugnans interfectus est; milites autem ipsius fugere. Naves inde universas Athenienses ad Praeconnesum abduxerunt, solis Syracusanis exceptis, quas ipsi Syracusani exusserant. Inde Athenienses postridie Cyzicum navigarunt. Ac Cyziceni, a Peloponnesiis et Pharnabazo urbe deserta, Athenienses admisserunt. Hic quum dies viginti commoratus fuisset Alcibiades, grandi a Cyzicenis accepta pecunia, nullo praeterea damno eis illato, in Praeconnesum navibus revertitur. Inde Perinthum ac Selymbriam navigat: ac Perinthii quidem exercitum in urbem admittunt: Selymbrienses autem non admiserunt quidem, pecuniam tamen numerarunt. Inde Chrysopolim Chalcedoniae delati, oppido illo muris cincto, locum in eo ad colligendas decumas constituerunt; ac statim decumam de venientibus e Ponto navibus

τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλοίων, [καί] ρολοκὴν ἐγκαταλι-
πόντες ναὺς τριάκοντα καὶ στρατηγὸν δύο, Θερραμένην
καὶ Εὐβούλον, τοῦ τε χωρίου ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν ἐκ-
πλεόντων πλοίων καὶ εἰ τι ἄλλο δύναντο βλάπτειν τοὺς
πολεμίους. Οἱ δ' ἄλλοι στρατηγοὶ εἰς τὸν Ἑλλήσπον-
τον ὤρουντο. ²¹ Παρὰ δὲ Ἱπποκράτους τοῦ Μινδάρου
ἐπιστολῆς εἰς Ἀκεδαίμονα γράμματα πεμφθέντα ἐκ-
λωσαν εἰς Ἀθήνας λέγοντα τάδε· Ἐρᾷ τὰ καλὰ Μίν-
δαρος δ' ἀπεσπούα. Πεινῶντι τῶνδρες. Ἀπορίομες
τί γὰρ ἐρᾷ. ²² Φαρνάβας δὲ παντὶ τῇ τῶν Πε-
λοποννησίων στρατεύματι καὶ τοῖς συμμάχοις παρκε-
λευσάμενος μὴ ἀθυρεῖν ἐνεκα ἔθλων, ὡς ὄντων πολλῶν
ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἕως ἂν τὰ σώματα σῶα ᾖ, ἱεράτιόν τι
ἔδωκεν ἐκάστῳ καὶ ἐσθλὸν δυοῖν μηνῶν, καὶ ὀπλίστας
τοὺς ναύτας ρολοκὰς κατέστησε τῆς ἐαυτοῦ παρανα-
λαστικῆς γῆς. ²³ Καὶ συγκαλέσας τοὺς τε ἀπὸ τῶν
πόλεων στρατηγούς καὶ τριηράρχους ἐκέλευε ναυπη-
γεῖσθαι τριῆρεις ἐν Ἀντάνδρῳ ὅσας ἕκαστος ἀπόλειπεν,
χρημάτων τε διδόους καὶ ὕλην ἐκ τῆς Ἰδῆς κομίζεσθαι
τοῖς ἔργοις. ²⁴ Ναυπηγούμενων δὲ οἱ Συρακούσιοι ἄμα
τοῖς Ἀντανδρίοις τοῦ τεύχους τι ἐπετέλεισαν, καὶ ἐν τῇ
προσῆλθῆσαν πάντων μάλιστα. Ἀτὰρ τὰτα δὲ εὐερ-
γεία τε καὶ πολιτεία Συρακούσιος ἐν Ἀντάνδρῳ ἐστὶ.
Φαρνάβας μὲν οὖν τὰτα διατάξας εὐθὺς εἰς Καλ-
χιδόνα ἐδοχθεῖ.

²⁵ Ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἡγήθητι τοῖς τῶν Συ-
ρακούσιων στρατηγοῖς ὅτι φεύγοιεν οἰκοῦν ἐπὶ τοῦ
ἄλμου. Συγκαλέσαντες οὖν τοὺς ἐαυτῶν στρατιώτας
Ἑρμοκράτους προκηρυγμένου ἀπωλύοντο τὴν ἐαυτῶν
συμπορίαν, ὡς ἄλκιος φεύγοιεν ἅπαντες παρὰ τὸν νόμον
παρήγεσάν τε προθύμους εἶναι καὶ τὰ λοιπὰ, ὥσπερ τὰ
πρότερα, καὶ ἀνδρὰς ἀγαθοὺς πρὸς τὰ αἰεὶ παραγγελλό-
μενα, ἐλίσσθαι δὲ ἐκέλευον ἄρουντας, μέχρι ἂν ἀνέκων-
ται οἱ ἡρημένοι αὐτ' ἐκείνων. ²⁶ Οἱ δ' ἀναβύσαν-
τες ἐκέλευον ἐκείνους ἄρειν, καὶ μάλιστα οἱ τριηράρχοι
καὶ οἱ ἐπιβάται καὶ οἱ κυβερνήται. Οἱ δ' οὐκ ἔρασαν
δεῖν στασιάζειν πρὸς τὴν ἐαυτῶν πόλιν· εἰ δέ τις ἐπικα-
λοῖται αὐτοῖς, λόγον ἔρασαν γρῆναι διδόναι, μεμνη-
μένους ὅσας τε ναυμαχίας αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς νενικήκατε
καὶ ναὺς εἰλήκατε, ὅσα τε μετὰ τῶν ἄλλων ἀήττητοι
γεγονάτε ἡμῶν ἡγουμένων, τάξιν ἔχοντες τὴν κρατί-
στην διὰ τε τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν καὶ τὴν ὑμετέραν
προθυμίαν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπάρχου-
σαν. ²⁷ Οὐδενὸς δὲ οὐδὲν ἐπαιτιωμένου, δεομένων
ἔμειναν ἕως ἀφίκοντο οἱ αὐτ' ἐκείνων στρατηγοί, Δῆ-
μαρχὸς τε Ἐπιδόκου καὶ Μύσκου Μενεκράτους καὶ
Πόταμις Γνωσίαι. Τῶν δὲ τριηράρχων ὁμόσαντες οἱ
πλείστοι κατάξειν αὐτοὺς, ἐπὶ εἰς Συρακούσας ἀφί-
κωνται, ἀπεπέμφαντο ὅποι ἡθούλοντο πάντας ἐπεινοῦν-
τες. ²⁸ Ὡς δὲ οἱ πρὸς Ἑρμοκράτην προσμυλῶν-
τες μάλιστα ἐποθήσαν τὴν τε ἐπιμέλειαν καὶ προθυ-
μίαν καὶ κοινότητα. Ὡν γὰρ ἐγίνωσκε τοὺς ἐπικαι-
στάτους τῶν τριηράρχων καὶ κυβερνητῶν καὶ ἐπιβατῶν,
ἐκάστης ἡμέρας τι) πρὸς καὶ πρὸς ἐσπέραν συναλίζων

exigebant, relicto ibi triginta navium praesidio cum duobus
ducibus, Theramene et Eubulo, qui et oppidum et naves e
Ponto venientes observarent, aliisque damnis hostes, qui-
buscunque possent, afficerent. Reliqui duces in Hellespon-
tum discesserunt. Interceptae sunt et litterae, atque Athenas
perlatae, quae ab Hippocrate Mindari legato Laedamonem
missae fuerant, his verbis scriptae: *Actum de praclaris: obiit Mindarus: esuriunt milites: nescimus quid sit agendum.* At Pharnabazus universas Peloponnesiorum
copias et socios cohortatus, ut salvis adhuc corporibus, li-
gnum causa minime dejectis animis essent, quorum vim
magnum ditio regis haberet; vestem singulis cum viatico
duum mensium donavit; praeterea nautis armatis, regionem
suam maritimam praesidiis munivit. Convocatis etiam pra-
toribus urbium, et triemium praefectis, apud Antandrum
fremes tot edificare jussit, quot ipsorum quisque ami-
sisset, quibus simul pecunia sublevatis materiam ex Ida su-
mendam indicari jussit. Dum haec classis aedificatur,
Antandrii Syracusanorum ope muri partem quandam absol-
verunt, et in praesidio eorumdem opera mirifice probata fuit.
Eas ob causas factum, ut Syracusani et bene de Antandro
promeriti dicantur, et ejus civitatis jus etiam nunc habeant.
His ita constitutis, Pharnabazus mox Chalcedonem ad opem
ferendam contendit.

Accepere nuntium hoc tempore Syracusanorum duces exi-
lii sui, quod eis plebiscito fuerat irrogatum. Quapropter
convocatis militibus, Hermocrate ceterorum nomine verba
faciente, calamitatem suam deplorabant; qui per injuriam,
et praeter leges universi exulare juberentur; hortabantur in-
de, ut etiam deinceps ad imperata facienda prompte forti-
terque se gererent, quemadmodum fecissent hactenus: et
magistratus legerent, donec adessent ii, qui jam suo essent
loco designati. Milites clamore sublati, ipsi ut cum imperio
essent, jubebant, imprimisque volebant hoc triemium
praefecti, et milites classici, et gubernatores. Duces con-
tra monebant, adversus rempublicam seditionem movendam
non esse: si vero accusationes in se ab aliquo instituerentur,
suam ut causam agerent, hortabantur; in memoriam revo-
cantes, quot navalibus proeliis victores ipsi nullis adjutori-
bus fuissent, quot cepissent naves, quoties cum aliis invicti
ductu suo exstiterent, etiam locum iniquum honestissi-
mum in acie tuentes, quum propter virtutem vestram tum
alacritatem nostram, sive quid terra, sive mari gereretur.
Quum neque quisquam in eos quidquam culpae conferret, et
ab omnibus rogarentur, mansere, donec qui eis succederent,
duces advenirent, Demarchus Epidoci, Musco Menecratis,
Potamis Gnosiae filii. Quumque maxima pars triemibus
praefectorum jurejurando confirmasset, se illos, posteaquam
Syracusas rediissent, in patriam reducturos; etiam laudibus
prosequentes ita dimiserunt omnes, ut quo visum esset,
concederent. Imprimis vero qui Hermocrate privatim ute-
bantur, diligentiam ejus, et alacritatem, et popularitatem
vehementer desiderabant. Nam de triemium praefectis,
et gubernatoribus, et militibus classiariis, optimum quem-
que sibi cognitum singulis diebus ad contubernium in ta-

πρὸς τὴν σκηνὴν τὴν ἑαυτοῦ ἀνεξυμνοῦτο, τι ἐμελλεν ἢ λέγειν ἢ πράττειν, καὶ αἰνέτους ἐδίδασκε κελεύων λέγειν τὰ μὲν ἀπὸ τοῦ παραχρῆμα, τὰ δὲ βουλευσαμένους. (31) Ἐκ τούτων Ἑρμοκράτης τὰ πολλὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ εὐδοξεῖ, λέγειν τε δοκῶν καὶ βουλεύειν τὰ κράτιστα. Κατηγορήσας δὲ Τισσαφέρνης ἐν Λακεδαίμονι Ἑρμοκράτης, μαρτυροῦντος καὶ Ἀστυόχου, καὶ δόξας τὰ ὄντα λέγειν, ἀφικόμενος παρὰ Φαρνάδαζον, πρὶν αἰτῆσαι χρήματα λαβῶν, παρεσκευάζετο πρὸς τὴν εἰς Συρακούσας κἀδόδον ξένους τε καὶ τριήρεις. Ἐν τούτῳ δὲ ἦκον οἱ διάδοχοι τῶν Συρακοσίων ἐς Μίλητον καὶ παρέλαβον τὰς ναῦς καὶ τὸ στράτευμα.

32. Ἐν Θάσῳ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τούτων στάσεις γενομένης ἐκπίπτουσιν οἱ λακωνισταὶ καὶ ὁ Λάκων ἀρμολύτης Ἐτεόνικος. Κατατιταθείς δὲ ταῦτα πρᾶξει σὺν Τισσαφέρνηι Πασσιππίδας ὁ Λάκων ἐφυγεν ἐκ Σπάρτης ἐπὶ δὲ τὸ ναυτικόν, ὃ ἐκείνος ἠθοροῖκε ἀπὸ τῶν συμμάχων, ἐξεπέμψθη Κρατισσιππίδας, καὶ παρέλαβεν ἐν Χίῳ. (33) Περὶ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Θρασύλλου ἐν Ἀθήναις ὄντος Ἄγεις ἐκ τῆς Δακελείας προνομὴν ποιούμενος πρὸς αὐτὰ τὰ τεύχη ἄλλα τῶν Ἀθηναίων. Θράσυλλος δὲ ἐξαγαγὼν Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ πόλει ὄντας ἅπαντας παρετάξατο παρὰ τὸ Λύκειον γυμνάσιον, ὡς μαχόμενος, ἂν προσώσιν. (34) Ἰδὼν δὲ ταῦτα Ἄγεις ἀπήγαγε ταχέως, καὶ τινες αὐτῶν ὀλίγοι τῶν ἐπὶ πᾶσιν ὑπὸ τῶν φίλων ἀπέθανον. Οἱ οὖν Ἀθηναῖοι τῷ Θρασύλλῳ διὰ ταῦτα ἔτι προθυμότεροι ἦσαν ἐφ' ὃ ἔχε, καὶ ἐψηφίσαντο ὀπλίτας τε αὐτὸν κατατελεῖσθαι χιλούς, ἱππέας δὲ ἑκατὸν, τριήρεις δὲ πεντήκοντα. (35) Ἄγεις δὲ ἐκ τῆς Δακελείας ἰδὼν πλοῖα πολλὰ αἰτοῦ εἰς Πειραιᾶ καταθέντα, οὐδὲν ὄρελος ἐφη εἶναι τοὺς μετ' αὐτοῦ πολλὴν ἤδη χρόνον Ἀθηναίους εἰργίνεσθαι τῆς γῆς, εἰ μὴ τις στήσῃ καὶ ὅθεν ὁ κατὰ θάλατταν σίτος φοιτᾷ κράτιστόν τε εἶναι Κλέαρχον τὸν Ῥαμφίου, προξένον ὄντα Βυζαντιῶν, πέμψαι εἰς Καρχηδόνα τε καὶ Βυζάντιον. (36) Δόξαντος δὲ τούτου, πληρωθεῖσιν νεών ἐκ τε Μεγάρων καὶ παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων πεντεκαίδεκα στρατιωτικῶν μάλλον ἢ ταχυῶν ὄχετο. Καὶ αὐτοῦ τῶν νεῶν τρεῖς ἀπόλλυνται ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν ἐννεά νεῶν, αἱ αἱ ἐνταῦθα τὰ πλοῖα διεφύλαττον, αἱ δ' ἄλλαι ἐφυγον εἰς Σηστόν, ἐκείθεν δὲ εἰς Βυζάντιον ἐσώθησαν. (37) Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι Ἀννίβα ἡγουμένου στρατεύσαντες ἐπὶ Συκελίαν δέκα μυριάσι στρατιᾶς αἰρούσιν ἐν τρισὶ μῆσι δύο πόλεις Ἑλληνίδας, Σελινούντα καὶ Ἱμέραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τῷ δὲ ἄλλῳ ἔτει, ᾧ ἦν Ὀλυμπιάς τρίτη καὶ ἐνενηκοστή, ἥ προστεθείσα ξυμωρὶς ἐνία Εὐαγόρου Ἡλείου, τὸ δὲ στάδιον Εὐβώτας Κυρηναῖος, ἐπὶ ἐφόρου μὲν ὄντος ἐν Σπάρτῃ Εὐαρχίππου, ἀρχόντος δ' ἐν Ἀθήναις Εὐατρίμωνος, Ἀθηναῖοι μὲν Θορικὸν ἐτείχισαν, Θράσυλ-

bernaculum suum mane ac vespere invitabat, et cum eis quidquid vel dicturus, vel facturus esset, communicabat; docebat etiam eos, et quædam non meditata ex templo proferre jubebat, quædam re deliberata. Ob has res magna erat Hermocratis in consessu publico fama quod optima quæque tum dicere tum consulere existimaretur. Idem quum Tissaphernem Lacedæmone accusasset, ac non solum Astyochi testimonio juvaretur, sed etiam ipse verum dicere visus esset; ad Pharnabazum se conferens, pecuniam prius, quam peteret, impetrabat; eaque stipendiariorum militum et triremium copiam sibi ad reditum in patriam comparabat. Interea Syracusanorum ducum successores Miletum venerunt, eisque copiarum cum navibus traditæ sunt.

Eodem tempore coorta in Thaso seditione, omnes qui a Lacedæmoniorum partibus stabant, una cum Lacedæmonio præfecto Eteonico pulsati sunt. Id quia Tissapherne juvante Pasippidas Lacedæmonius perficiase insimularetur, Sparta exulare jussus est. Ejus loco ad navales copias, quas ipse de sociis coegerat, Cratesippidas missus, in Chio suam eas in potestatem accepit. Accidit hoc etiam tempore, dum Atheniensis Thrasyllus ageret, ut Agis Decelea prædatorum egresus, ad ipsos usque muros Atheniensium accederet. Ibi Thrasyllus, et Athenienses et alios omnes qui erant in urbe, eduxit; propterque gymnasium Lyceum aciem opposuit hostibus, manum conserturus, si accederent. Quod quum vidisset Agis, celeriter abduxit suos, amissis paucis extremo in agmine, quos velites interemere. Ob hæc Athenienses alacrius etiam concessere Thrasylo ea quorum causa venerat, et decrevere, ut delectu habito, mille gravis armaturæ pedites, equites centum, triremes quinquaginta sumeret. Agis autem, quum e Decelea frumento onusta complura navigia ferri cursu in Piræum cerneret, frustra suos aiebat longo jam temporis spatio terra prohibere Athenienses, nisi quis eos ab illis etiam locis excluderet, unde mari frumentum veheretur: adeoque optimum fore, si Clearchus Ramphii filius, qui publicus esset Byzantium hospes, Chalcidionem Byzantiumque mitteretur. Hac sententia comprobata, discessit is, explentibus quindecim navium numerum Megarensibus ac reliquis sociis, quæ ipsæ magis essent militi vehendo idoneæ, quam celeres. Harum tres in Hellesponto ab novem Atticis demersæ sunt navibus, quæ perpetuo in iis locis naves observabant; ceteræ Sestum fuga se receperunt, ac salvæ Byzantium inde pervenerunt. Atque hic ejus anni finis fuit, quo Carthaginenses Hannibale duce cum centum milibus hominum in Siciliam profecti, trium mensium spatio Græci nominis oppida duo, Selinuntum et Himeram ceperunt.

CAPUT II.

Anno sequente, in quem Olympias nonagesima tertia incidit, qua Elei Evagoræ adjuncta biga victoriam consequuta est atque in stadio Eubotas Cyrenensis, Euarchippo apud Spartanos Ephoro, Athenis Euctemone Archonte, Athenienses Thoricum muniverunt, et Thrasyllus sumptis navibus si-

λος δὲ τὰ τε ψηφισθέντα πλοῖα λαβὼν καὶ πεντακτιγί-
λους τῶν ναυτῶν πελταστὰς ποιησάμενος ὡς ἄρα καὶ
πελταστὰς ἐσομένους ἐξέπλευσεν ἀρχομένου τοῦ θέρους
εἰς Σάμον. (2) Ἐκεῖ δὲ μέντας τρεῖς ἡμέρας ἐπλευσεν
εἰς Πυγela καὶ ἐνταῦθα τὴν τε χώραν ἐόρου καὶ προσ-
έβαλε τῷ τείρει. Ἐκ δὲ τῆς Μιλήτου βοηθήσαντες
τινες τοῖς Πυγελῶσι διεσπαρμένους ὄντας τῶν Ἀθη-
ναίων τοὺς φίλους ἐδίωκον. (3) Οἱ δὲ πελτασταὶ καὶ
τῶν ὀπλιτῶν δύο λόχοι βοηθήσαντες πρὸς τοὺς αὐτῶν
φίλους ἀπέκτειναν ἅπαντας τοὺς ἐκ Μιλήτου ἐκτὸς δι-
γῶν, καὶ ἀσπίδας ἔλαβον ὡς διακοσίας, καὶ τρόπαιον
ἔστησαν. (4) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπλευσαν εἰς Νότιον, καὶ
ἐνταῦθεν παρασκευασάμενοι ἐπορεύοντο εἰς Κολοφῶνα.
Κολοφῶνιοι δὲ προσεχώρησαν. Καὶ τῆς ἐπιούσης νυ-
κτὸς ἐνέβαλον εἰς τὴν Λυδίαν ἀναΐζοντας τοῦ σίτου, καὶ
κώων τε πολλὰς ἐνέπαισαν καὶ χοίματα ἔλαβον καὶ
ἀνδράποδα καὶ ἄλλα λεῖαν πολλὰ. (5) Στάγης δὲ ὁ
Πέρσης περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὢν, ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ
τοῦ στρατοπέδου διεσκαδασμένοι ἦσαν κατὰ τῆς ἰδίας
λαίας, βοηθήσαντων τῶν ἱππέων ἑνα μὲν ζῶν ἔλαβον,
ἑπτὰ δὲ ἀπέκτεινε. (6) Θράσυλλος δὲ μετὰ ταῦτα ἀπέ-
γαγεν ἐπὶ θάλατταν τὴν στρατιάν, ὡς εἰς Ἐρεσον
πλευσούμενος. Τισσαφέρνης δὲ αἰσθόμενος τοῦτο τὸ
ἐπιχειρήμα, στρατιάν τε συνέλεγε πολλήν καὶ ἱππεῖς
ἀπέστειλε παραγγέλων ἅσιν εἰς Ἐρεσον βοηθεῖν τῇ
Ἀρτέμιδι. (7) Θράσυλλος δὲ ἐβόησεν καὶ δεκάτῃ ἡμέρᾳ
μετὰ τὴν εἰσβολὴν εἰς Ἐρεσον ἐπλευσε, καὶ τοὺς μὲν
ὀπλίτας πρὸς τὴν Κορησσὴν ἀποβύσας, τοὺς δὲ ἱππεῖς
καὶ πελταστὰς καὶ ἐπιβάτας καὶ τοὺς αἰλούς πάντας
πρὸς τὸ εἶναι ἐπὶ τὰ ἔτερα τῆς πόλεως, ἄρα τῇ ἡμέρᾳ
προσῆγε δύο στρατόπεδα. (8) Οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως
ἐβοήθησαν σφίσιν, οἱ τε σύμμαχοι οὗς Τισσαφέρνης
ἤγαγε, καὶ Συρακοῖσι οἱ τ' ἀπὸ τῶν προτέρων εἰκοσι
νέων καὶ ἀπὸ ἑτέρων πάντες, καὶ ἔφυγον τότε παραγνόμε-
ναι, νεώσθ' ἤκουσαι μετὰ Εὐκλείους τε τοῦ Ἱππώνος
καὶ Ἡρακλείδου τοῦ Ἀριστογένηος στρατηγῶν, καὶ
Σελινουσίαι δύο. (9) Οὗτοι δὲ πάντες πρῶτον μὲν πρὸς
τοὺς ὀπλίτας τοὺς ἐν Κορησσῇ ἐβοήθησαν, τοὺς δὲ
πρεφύμενοι καὶ ἀποκτείναντες αὐτῶν ὡς εἰ ἑκατὸν καὶ
εἰς τὴν θάλατταν καταδιώξαντες πρὸς τοὺς παρὰ τὸ εἶναι
ἐτραπόντο. Ἐφυγον δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀπώ-
λοντο αὐτῶν ὡς τριακόσιοι. (10) Οἱ δὲ Ἐρέσιοι τρό-
παιον ἐνταῦθα ἔστησαν καὶ ἕτερον πρὸς τῷ Κορησσῷ.
Τοῖς δὲ Συρακοῖσι καὶ Σελινουσίαις κρατίστοις γενό-
μενοις ἀριστεία ἔδοικεν καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ πολλοῖς, καὶ
οἰκεῖν ἀτίλειαν ἔδοικεν τῷ βουλευμένῳ αὐτῶν Σελινουσίαις
δὲ, ἐπεὶ ἡ πόλις ἀπολώλει, καὶ πολιτείαν ἔδοικεν.
(11) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπολαύον-
τες ἀπέπλευσαν εἰς Νότιον, καὶ οἱ θάψαντες αὐτοὺς ἐπλευ-
σαν ἐπὶ Λέσβου καὶ Ἠλλησπόντου. (12) Ὀρμούντες δὲ ἐν
Μηθύμῃ τῆς Λέσβου εἶδον παραπλεύσας εἰς Ἐρέσου
τὰς Συρακοῖσας νᾶες πάντες καὶ εἰκοσι καὶ ἐπ' αὐτάς
ἀναβάντες τέσσαρας μὲν ἔλαβον αὐτοῖς ἀνδράσι, τὰς
δ' ἄλλας κατεδίωξαν εἰς Ἐρεσον. (13) Καὶ τοὺς μὲν

bi decretis, et nautis quinquies mille cetratorum instar ar-
matis, ut iis simul tanquam cetratis uteretur, aestate ineunte
ad insulam Samum navigavit. Ubi quum triduum mansis-
set, Pygela discedit. Hic agros populatus, ad oppidi mu-
rum copias admovet. Tum Milesii quidam Pygelensibus
opem ferentes, palatos hinc inde velites Atheniensium per-
sequuntur. At vero cetrati, et gravis armaturae peditum
cohortes duae, velitibus suis ope lata, illos omnes, qui Mi-
leto venerant, praeter paucos quosdam, occidunt et scutis
plus minus ducentis potiti tropeum statuunt. Postridie
Notium navigant. Inde, posteaquam ad iter se paravere,
Colophonem pergunt. Transcunt in eorum partes Colophonii.
Atque nocte proxima Lydiam ingressi, matura jam segete,
multos Meos exurunt, pecuniam, mancipia, praedam aliam
ingentem rapiunt. Tum Persa quidam Stages, qui ea praes-
sidio obtinebat loca, quo tempore Athenienses hinc inde spar-
si ac praede separatim intenti erant, equitum subsidio
vivum unum capit, et septem interfecit. Post haec ad mare
Thrasylus copias ducit, quasi Ephesum navigaturus. Tis-
saphernes autem, hoc conatu hominis animadverso, magnas
cogit copias, equitesque dimittit, imperans omnibus ut Dia-
ne latum opem Ephesum accurrerent. Thrasylus, die,
postquam invasit Lydiam, septimo decimo, Ephesum navi-
gat, ac gravem armaturam ad Coressum, equites vero, ce-
tratos, equibatas, et ceteros omnes propter paludem, ex op-
pidi parte altera exponit, quinqueque jam illuxisset, bipeditum
exercitum admovet. Cui oppidum auxilio venerunt, nec non
socii quos Tissaphernes adduxerat, Syracusani tam illi, qui
in prioribus viginti navibus venerant, quam qui in navibus
quinque aliis, quae recens cum Eucleo Hipponis, et Hera-
clide Aristogenis filiis, praetoribus, appulerant, itemque Se-
linuntiae duae naves. Omnes hi primum gravis armaturae
pedites, qui erant Coressi, aggrediuntur. Eos posteaquam
in tugam verterunt, et, interfectis plus minus centum, reli-
quosque ad mare persequuti fuere, ad eos, qui propter pa-
ludem erant, se convertunt. Coniecere et illic se Athenienses
in tugam, trecentis fere eorum interfectis. Ephesii vero tro-
peum statuerunt hoc loco et alterum apud Coressum. Syra-
cusanis autem et Selinuntis permultis, qui praeclassissime se
gesserant, praemia fortissimo cuique debita publice privatim-
que sunt data, et immunitas perpetua est concessa, si quis esse
civis cuperet; Selinuntis etiam, quando patriam illi amis-
sent, Ephesii jus civitatis donaverunt. Athenienses receptis
per inducias mortuis, Notium discedunt; hic quum illos
humassent, Lesbum versus et Hellespontum navigant. In-
gressi Methymnensem in Lesbo portum, naves illas viginti
quinque Syracusanas ex Epheso praeterveli conspiciunt; ita-
que adversus eas in altum proveci, quatuor una cum ipsis
vectoribus ceperunt, reliquas Ephesus usque persequuti

ἄλλους αἰγυμάλωτους Θρασύλλος εἰς Ἀθήνας ἀπέπεμψε πάντας, Ἀλκιβιάδην δὲ Ἀθηναῖον, Ἀλκιβιάδου ὄντα ἀνεψιὸν καὶ θυμφυγάδα, ἀπέλευσεν. Ἐντεῦθεν δὲ ἐπλευσεν εἰς τὴν Σηστόν πρὸς τὸ ἄλλο στράτευμα· (14) ἔκειθεν δὲ ἅπασα ἡ στρατιὰ διέβη εἰς Λάμψακον. Καὶ χειμῶν ἐπῆει, ἐν ᾧ οἱ αἰγυμάλωτοι Συραχάσιοι, εἰργασμένοι τοῦ Πειραιῶς ἐν λιθοτομαῖαις, διορύξαντες τὴν πέτρην, ἀποδράντες νυκτὸς ὄχοντο εἰς Δεκέλειαν, οἱ δ' εἰς Μέγαρα. (15) Ἐν δὲ τῇ Λαμψάκῃ συντάττοντος Ἀλκιβιάδου τὸ στράτευμα πᾶν οἱ πρότεροι στρατιῶται οὐκ ἠδούλοντο τοῖς μετὰ Θρασύλλου συντάττεσθαι, ὥς αὐτοὶ μὲν ὄντες ἀήττητοι, ἐκείνοι δὲ ἡττημένοι ἦκοιεν. Ἐνταῦθα δὲ ἐχειμαῖον ἅπαντες Λάμψακον τειχιζόντες. Καὶ ἐστράτευσαν πρὸς Ἀβυδὸν· (16) Φαρνάβαζος δ' ἐβοήθησεν ἵπποις πολλοῖς, καὶ μάχῃ ἡττηθεὶς ἔφυγεν. Ἀλκιβιάδης δὲ ἐδίωκεν ἔχων τοὺς τε ἵππεας καὶ τῶν ὀπλιτῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, ὧν ἦρχε Μένανδρος, μέχρι σκότος ἀφείλετο. (17) Ἐκ δὲ τῆς μάχης ταύτης συνέβησαν οἱ στρατιῶται αὐτοὶ αὐτοῖς καὶ ἡσπάζοντο τοὺς μετὰ Θρασύλλου. Ἐξῆλλον δὲ τινας καὶ ἄλλας ἐξόδας τοῦ χειμῶνος εἰς τὴν ἡπειρον καὶ ἐπόρουν τὴν βασιλέως χώραν. (18) Τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Λακεδαιμόνιοι τοὺς εἰς τὸ Κορυθαίσιον τῶν Εἰλώτων ἀρεστώτας ἐκ Μαλέας ὑποσπόνδους ἀφῆκαν. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ Τραχινίᾳ Ἀχαιοὶ τοὺς ἐποίκους, ἀντιτεταγμένων πάντων πρὸς τοὺς Οἰτρίους πολεμίους ὄντας, προέδοσαν, ὥστε ἀπολέσθαι αὐτῶν πρὸς ἐπταχσίους σὺν τῷ Λακεδαιμόνιος ἀρμοστῇ Λαβῳτῇ. (19) Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν οὗτος, ἐν ᾧ καὶ Μῆδοι ἀπὸ Δαρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀποστάτες πάλιν προσχώρησαν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους δ' ἐν Φωκαίᾳ νεὺς τῆς Ἀθηναῖς ἐνεπρήσθη πρηστῆρος ἐμπιστότος. Ἐπεὶ δ' ὁ χειμῶν ἔληγε, Παντακλέους μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δ' Ἀντιγένοῦς, ἑαρος ἀρχομένου, δυοῖν καὶ εἴκοσιν ἔτων τῷ πολέμῳ παρεληλυθότων, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπλευσαν εἰς Προικόννησον παντὶ τῷ στρατοπέδῳ. (2) Ἐκείθεν δ' ἐπὶ Καλχηδὸν καὶ Βυζάντιον ὁρμήσαντες ἐστρατοπεδεύσαντο πρὸς Καλχηδόνι. Οἱ δὲ Καλχηδόνιοι προσκόντας αἰσθόμενοι τοὺς Ἀθηναίους, τὴν λεῖαν ἄπασαν κατέθεντο εἰς τοὺς Βιθυνοὺς Θράκας ἀστυγεῖτονας ὄντας. (3) Ἀλκιβιάδης δὲ λαβὼν τῶν τε ὀπλιτῶν ὀλίγους καὶ τοὺς ἵππεας, καὶ τὰς ναῦς παραπλεῖν κελεύσας, ἔλθων εἰς τοὺς Βιθυνοὺς ἀπῆτει τὰ τῶν Καλχηδόνιων χρήματα· εἰ δὲ μὴ, πολεμήσειν ἔρη αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἀπέδωκαν. (4) Ἀλκιβιάδης δὲ ἐπεὶ ἤκεν εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν τε λεῖαν ἔχων καὶ πίστει πεποιημένους, ἀπετείχετο τὴν Καλχηδὸν παντὶ τῷ στρατοπέδῳ ἀπὸ θαλάττης εἰς θάλατταν καὶ τοῦ ποταμοῦ ὅσον ὁδὸν τὴν ὕλινον τείχει. (5) Ἐνταῦθα Ἱπποκράτης μὲν δὲ Λακεδαιμόνιος ἀρμοστὴς ἐκ τῆς πόλεως ἐξήγαγε

sunt. Captivos ceteros Athenas Thrasylos omnes misit, unum Alcibiadem Atheniensem, consobrinum Alcibiadis, exillique socium, [miserans] dimisit. Hinc Sestum ad reliquum exercitum navigavit, unde copiae universae Lampsacum trajecerunt. Aderat jam hiems, qua captivi Syracusani, qui in Piræeo lapidinis inclusi erant, saxo perfosso, noctu partim fuga Deceleam, partim Megara dilapsi sunt. Ceterum Lampsaci quum Alcibiades universas copias in eodem ordines redigere vellet, nolebant veterani milites in eosdem cum Thrasyli militibus ordines collocari: quod se invictos esse dicerent, illi victi venirent. Omnes tamen ibi in hibernis habiti sunt, et Lampsaco munito, expeditionem adversus Abydum susceperunt. Ferebat his opem magna cum equitum manu Pharnabazus, sed proelio superatus terga dedit. Hunc cum equitatu suo, et centum viginti gravis armaturae peditibus, quibus Menander praeerat, persequutus est Alcibiades, donec tenebrae ipsum hostium manibus eriperent. Post hanc pugnam milites inter se sponte sua permisti, amice complectebantur eos, qui cum Thrasylo fuerant. Eadem hieme diversis aliis vicibus egressi, ditionem regis populationibus vexabant. Hoc etiam tempore Lacedaemonii quosdam Helotas, qui e Malea in Coryphasium secesserant, fide data dimiserunt. Et Heracleae Trachiniae advenas Achaei, quum omnes adversus Cetaeos hostes publicos in acie starent, deseruere: quo factum, ut eorum ad septingentos una cum Labota, Lacedaemonio praefecto, interficerentur. Hic ejus anni fuit exitus, quo etiam Medi, qui a Dario Persarum rege defecerant, rursus ei se reddiderunt.

CAPUT III.

Anno sequente Minervae fanum apud Phocæenses, delapso in id prestere, succensum fuit. Hieme jam exacta, quum, Pantacle Ephoro, Antigene Archonte, essent elapsi anni ab initio belli duo et viginti, primo vere cum universis copiis Athenienses in Praeconnesum navigarunt. Inde Chalcedonem versus ac Byzantium profecti, castra Chalcedoni admoverunt. At Chalcedonenses, posteaquam de Atheniensium adventu cognovere; fortunas suas omnes apud Thraces, qui Bithyni erant, oppidoque ipsorum finitimi, deposuere. Tum Alcibiades, sumptis secum, praeter equites, gravis armaturae peditibus non multis, ac mandans, ut oram maris naves legerent: in Bithynorum fines pergit, et Chalcedonensium fortunas repetit: ni pareant, bello se ipsos aggressurum minatur. At illi eas tradidere. Posteaquam in castra reversus Alcibiades esset, jam spoliis auctus, et constituta cum Bithynis pace, Chalcedonem cum copiis universis ab una maris parte ad alteram ligneo muro cinxit, intercluso etiam flumine, quantum ejus fieri poterat. Inde praefectus Lacedaemonias, Hippocrates, oppido mili-

τοὺς στρατιώτας, ὡς μαχόμενος· οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀντιπαρετάξαντο αὐτῷ, Φαρνάβαζος δὲ ἐξῶ τῶν περιτειγισμάτων προσεβόηει στρατιῇ τε καὶ ἵπποις πολλοῖς. (6) Ἱπποκράτης μὲν οὖν καὶ Θράσυλλος ἐμάχοντο ἐκάτερος τοῖς δὴλῆταις χρόνον πολὺν, μέχρι Ἀλκιβιάδης ἔχων δὴλῆτας τέ τινας καὶ τοὺς ἵππους ἐβοήθησε. Καὶ Ἱπποκράτης μὲν ἀπέθανεν, οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ ὄντες ἔφυγον εἰς τὴν πόλιν. (7) Ὅμως δὲ καὶ Φαρνάβαζος, οὗ δυνάμενος συμμῆσαι πρὸς τὸν Ἱπποκράτην διὰ τὴν στενοπορίαν, τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν ἀποτειγισμάτων ἐντὺς ὄντων, ἀπεχώρησεν εἰς τὸ Ἡράκλειον τὸ τῶν Καλχηδονίων, οὗ ἦν αὐτῷ τὸ στρατοπέδον. (8) Ἐκ τούτου δὲ Ἀλκιβιάδης μὲν ὤρετο εἰς τὸν Ἐλλήσποντον καὶ εἰς Χερρόνησον γρήματα πράξων· οἱ δὲ λοιποὶ στρατηγοὶ συνεχώρησαν πρὸς Φαρνάβαζον ὑπὲρ Καλχηδόνας εἰκοσι τάλαντα δοῦναι Ἀθηναίοις Φαρνάβαζον καὶ ὡς βασιλέα πρέσβεις Ἀθηναίων ἀναγκαεῖν, (9) καὶ ὅρκους ἔδωκαν καὶ ἔλαβον παρὰ Φαρνάβαζου ὑποτελεῖν τὴν ψῆσον Καλχηδονίους Ἀθηναίους ὅσον περ εἰδότεσαν καὶ τὰ δευόμενα γρήματα ἀποδοῦναι, Ἀθηναίους δὲ μὴ πολεμεῖν Καλχηδονίους, ἕως ἂν οἱ παρὰ βασιλείας πρέσβεις ἔλθωσιν. (10) Ἀλκιβιάδης δὲ τοῖς ὅρκοις οὐκ ἐτύγχανε παρὼν, ἀλλὰ περὶ Σηλυβρίαν ἦν ἐκείνην δ' ἔλθων πρὸς τὸ Βυζάντιον ἦκεν, ἔχων Χερρόνησίτας τε πανδημεῖ καὶ ἀπὸ Θράκης στρατιώτας καὶ ἵππους πλείους τριακασίους. (11) Φαρνάβαζος δὲ ἀξίων δεῖν κακείνων ὁκνῶναι, περιέμενεν ἐν Καλχηδόνι, μέχρι ἔλθοι ἐκ τοῦ Βυζαντίου· ἐπεὶ δ' ἦλθεν, οὐκ ἔφη ὁμείσθαι, εἰ μὴ κακείνους αὐτῷ ὁμείπει. (12) Μετὰ ταῦτα ὤρυσεν δ' μὲν ἐν Χρυσόπολει οἷς Φαρνάβαζος ἐπεμψε Μιτροβάται καὶ Ἀρνάπει, ὅ δ' ἐν Καλχηδόνι τοῖς παρ' Ἀλκιβιάδου· Εὐρυπτολέμῳ καὶ Διοτίμῳ τὸν τε κοινὸν ὅρκον καὶ ἰδίᾳ ἀλλήλοισι πίστει ἐποιήσαντο. (13) Φαρνάβαζος μὲν οὖν εὐθὺς ἀπῆει, καὶ τοὺς παρὰ βασιλέα πορευομένους πρέσβεις ἀπαντᾶν ἐκέλευσεν εἰς Κόζικον. Ἐπεμύθησαν δὲ Ἀθηναίων μὲν Δωρόθεος, Φιλοδόκης, Θεογένης, Εὐρυπτολέμος, Μαντίθεος, σὺν δὲ τούτοις Ἀργεῖοι Κλεόστρατος, Πυρρόλοχος· ἐπορεύοντο δὲ καὶ Λακεδαιμονίων πρέσβεις Πασσιπίδας καὶ ἑτέροι, μετὰ δὲ τούτων καὶ Ἐρμούκратης, ἤδη ψεύγων ἐκ Συρακουσῶν, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πρόξενος. (14) Καὶ Φαρνάβαζος μὲν τούτους ἤγεν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸ Βυζάντιον ἐπολιόρκουν περιτειγίσαντες, καὶ πρὸς τὸ τείχος ἀκροβολισμούς καὶ προσβολὰς ἐποιῶντο. (15) Ἐν δὲ τῷ Βυζαντίῳ ἦν Κλέαρχος Λακεδαιμόνιος ἀρμοστής καὶ σὺν αὐτῷ τῶν περιόικων τινὲς καὶ τῶν νεοδαμωδῶν οὐ πολλοὶ καὶ Μεγαρεῖς καὶ ἄρχων αὐτῶν Ἐλίξος Μεγαρεὺς καὶ Βοιωτοὶ καὶ τούτων ἄρχων Κοιρατάδας. (16) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὡς οὐδὲν ἰδύναντο διαπραχθῆναι κατ' ἰσχυρὸν, ἐπεισάν τινας τῶν Βυζαντιῶν προδόναι τὴν πόλιν. (17) Κλέαρχος δὲ ὁ ἀρμοστής οἰόμενος οὐδένα ἂν τούτῳ ποιῆσαι, καταστήσας δὲ ἅπαντα ὡς ἰδύναντο καλλίστα καὶ ἐπιτρέψας τὰ ἐν τῇ πόλει Κοιρατάδῃ καὶ Ἐλίξῳ, διέδωκε παρὰ τὸν

tem suum, proelio cum hoste congressurus, eduxit. Athenienses vero adversus eum aciem instruxerunt. Interea Pharnabazus extra murum, quo urbs cingebatur, cum copiis suis et magno equitatu opem obsessis ferebat. Itaque Hippocrates et Thrasyllus, uterque gravis armaturae peditibus instructus, inter se diu dimicantur : donec cum nonnullis armaturae gravis peditibus, et equitatu, suis Alcibiades opem ferret. Tunc interfectus est Hippocrates, milites vero ipsius fuga se in oppidum receperunt. Pharnabazus etiam, quum ob locorum angustiam, quia flumen et munitiones istae propinque erant, conjungere se cum Hippocrate non posset; suos ad fanum Herculis, quod est in agro Chalcedonensium, et quo loco castra habebat, abduxit. Post haec Alcibiades pecuniae cogendae causa in Hellespontum et Chersonesum profectus est : ceteri duces in has conditiones de Chalcedone cum Pharnabazo pacti sunt : Daret Atheniensibus Pharnabazus talenta viginti, et ad regem legatos Atheniensium deduceret. Tum jusjurandum ultro citroque praestitum, ut Chalcedonenses solverent Atheniensibus tantum tributum quantum antehac consueverant, redderent item pecuniam debitam : at Athenienses non facerent bellum Chalcedonensibus, donec legati a rege redissent. Quum hoc jusjurandum praestaretur, non aderat Alcibiades : quippe qui tunc ad Selymbriam esset. Ea capta, Byzantium cum Chersonesiis universis, militibus item e Thracia, et equitibus supra tercentum accessit. Pharnabazus vero qui aequum esse censuit, Alcibiadem quoque praestare jusjurandum illud, expectabat Chalcedone, dum ille Byzantio veniret. Quum is venisset, juraturum se negabat, ni et ille sibi juramentum praestitisset. Ita deinde Chrysoptoli Alcibiades Mitrobati et Arnapi, Pharnabazi legatis, juravit; Pharnabazus autem Chalcedone legatis Alcibiadis, Euryptolemo et Diotimo; ac non solum jusjurandum publicum praestiterunt, sed privatim etiam ipsi federibus se devinxerunt. Quo facto, recta Pharnabazus discedit, ac legatos ad regem proficiscentes occurrere sibi apud Cyzicum jussit. Missi fuere Atheniensium nomine Dorotheus, Philodices, Theogenes, Euryptolemus, Mantitheus; et cum his Argivi, Cleostratus et Pyrrholochus. Etiam Lacedaemoniorum legatis, Pasippidas, cum ceteris, ad regem perrexere : quibus se conjunxit Hermocrates, qui jam Syracusis exulabat, ejusque frater Proxenus. Quos omnes Pharnabazus deducebat. Interea Athenienses Byzantium vallo cinctum obsident, et velitando atque excurrendo ad ipsos usque muros procedebant. Erat in urbe Clearchus Lacedaemonius praefectus, et cum eo nonnulli ex vicinis, itemque novi populares pauci, et Megarenses cum Helixo Megarense duce, et Boeoti cum Coratada duce. Athenienses quum nihil efficere vi possent. Byzantiis quibusdam persuaserunt, ut urbem proderent. At Clearchus praefectus, qui neminem hoc moliri putaret, rebus omnibus quantum poterat egregie constitutis, atque oppido Coratadae et Helixi fidei commisso, ad Pharnabazum

Φαρνάβαζον εἰς τὸ πέραν, μισθὸν τε τοῖς στρατιώταις παρ' αὐτοῦ ληψόμενος καὶ ναῦς συλλέξων, αἱ ἦσαν ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἄλλαι ἄλλη καταλελειμμέναι προυρίδες ὑπὸ Πασσιπίδου καὶ ἐν Ἀντάνδρῳ καὶ ἄς Ἥγησανδρίδας εἶχεν ἐπὶ Θράκης, ἐπιβάτης ὢν Μινδάρου, καὶ ὅπως ἄλλαι ναυπηγηθείσιν, ἀθρόαι δὲ γενόμεναι πᾶσαι κακῶς τοὺς ξυμμάχους τῶν Ἀθηναίων ποιῶσαι ἀποσπάσειαν τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου. (18) Ἐπεὶ δ' ἐξέπλευσεν ὁ Κλέαρχος, οἱ προδιδόντες τὴν πόλιν τῶν Βυζαντίων Κύδων καὶ Ἀρίστων καὶ Ἀναξικράτης καὶ Λυκοῦργος καὶ Ἀναξίλαος, (19) ὃς ὑπαγόμενος θανάτου ὕστερον ἐν Λακεδαίμονι διὰ τὴν προδοσίαν ἀπέφυγεν, ὅτι οὐ προδοίῃ τὴν πόλιν, ἀλλὰ ὥσαι, παῖδας ὄρων καὶ γυναῖκας λιμῷ ἀπολλυμένας, Βυζάντιος ὢν καὶ οὐ Λακεδαιμόνιος· τὸν γὰρ ἐνόητα σὺν Κλέαρχῳ τοῖς Λακεδαιμονίων στρατιώταις διδοῖναι διὰ ταῦτ' οὖν τοὺς πολεμίους ἐρῆ εἰσεῖσθαι, οὐκ ἀργυρίου ἕνεκα οὐδὲ διὰ τὸ μισεῖν Λακεδαιμόνιους· (20) ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς παρεσκεύαστο, νυκτὸς ἀνοίξαντες τὰς πύλας τὰς ἐπὶ τὸ Θράκιον καλουμένας εἰσέηγον τὸ στρατόπεδον καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην. (21) Ὁ δὲ Ἐλίας καὶ ὁ Κοιρατάδας οὐδὲν τούτων εἰδότες ἐβόηθον μετὰ πάντων εἰς τὴν ἀγοράν· ἐπεὶ δὲ πάντῃ οἱ πόλεμοι κατεῖχον, οὐδὲν ἔχοντες, τι ποιήσαιεν, παρέδοσαν σὺν αὐτοῖς. (22) Καὶ οὗτοι μὲν ἀπεπέμψθησαν εἰς Ἀθήνας, καὶ ὁ Κοιρατάδας ἐν τῷ ὄρει ἀπεβανόντων ἐν Πειραιεὶ ἐλθὲν ἀποδράς καὶ ἀπεσώθη, εἰς Δακίλειον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Φαρνάβαζος δὲ καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Φρυγίας ἐν Γυρῷ ὄντες τὸν χειμῶνα τὰ περὶ τὸ Βυζάντιον πεπραγμένα ἥκουσαν. (2) Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔτους τριημέριος αὐτοῖς παρὰ βασιλέα ἀπήντησι κατεβάντες αἱ Λακεδαιμονίων πρέσβεις, Βωκότιος ὄνομα καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ καὶ οἱ ἄλλοι ἄγγελοι, καὶ ἐλεγον ἐπὶ Λακεδαίμονι πάντων ὧν δέονται πεπραγμένα εἶναι παρὰ βασιλέως, (3) καὶ Κύρος, ὄρων πάντα τὰ ἐπὶ ἡλλάτι καὶ ἡμιπολεμήσων Λακεδαιμονίους, ἐπιστῆναι, καὶ ἐκεῖνος χάτω πᾶσι τὸ βασιλεὺς στρατόπεδον ἐρύσσει, ἐν ᾧ ἔστιν καὶ τάδε, Καταπέμψω Κύρον κἀγὼν τὸν εἰς Κασσαλὸν ἀθροισμένον. Το δὲ κἀγὼν ἔστι λόγος. (4) Ταῦτ' οὖν ἀκούοντες οἱ τῶν Ἀθηναίων πρέσβεις, καὶ ἐπειδὴ Κύρον εἶδον, ἐδοῦλοντο μὲν μέγα παρὰ βασιλέα ἀναβῆναι, εἰ δὲ μὴ, οὐκ αὖτε ἔπειτα. ὁ Κύρος δὲ Φαρναβάζῳ ἔειπεν ἢ παραβῆναι πρὸς πρέσβεις ἑαυτοῦ ἢ μὴ οὐκ αὖτε πῶς ἀποστείμην, ὥστε αὐτοὺς τοῖς Ἀθηναίοις μὴ εἰδέναι τὰ πεπραγμένα. ὁ Φαρναβάζος δὲ τῶς μὲν κατεῖχε τὰς πρέσβεις, αὐτὸς μὲν ἀνάγειν αὐτοὺς παρὰ βασιλέα, τὸν δὲ οὐκ αὖτε ἀποστείμην, ὥς μηδὲν μέμνητον. ἔπειτα δὲ ἀποστῆναι τρεῖς ἦσαν, ἐδεσθὶ τοῦ Κύρου ἔρποντο, ὥστε αὐτοὺς ὑπομολογεῖν ἀπάγειν ἐπὶ θάλατταν,

in litus oppositum trajecit, et ut ab eo stipendium pro milite sumeret, et ut naves cogeret, quæ in Hellesponto erant aliae alibi a Pasippida ad excubias relictæ, et apud Antandrum; quasque in Thracia Hegesandridas habebat, Mindari classiarius, ut etiam aliae novæ construerentur, et universæ in unum coactæ socios Atheniensium affligerent, eaque ratione a Byzantii obsidione copias ipsorum abstraherent. Posteaquam Clearchus discessit, hi, qui Byzantium prodiderunt, Cydo, Aristo, Anaxicrates, Lycurgus, Anaxilaus, qui deinceps, ob hanc proditionem Lacedæmone capitis reus, absolutus fuit quod urbem ab se non proditam, sed conservatam diceret, quum pueros ac mulieres fame pereuntes videret, præsertim ipse non Lacedæmonius, sed Byzantius; nam quod in urbe frumentum erat, Clearchus Lacedæmoniorum militibus dederat; hanc enim ob causam se hostes intromississe alebat, neque pecunia corruptum, neque Lacedæmoniorum odio: hi igitur, postquam cum hoste rem composuerunt, noctu portis iis apertis, quæ ad Thracium appellantur, cum exercitu Alcibiadem introduxerunt. Tum Helixus et Ceraatadas, qui horum nihil intellexerant, cum universis ad forum opis ferendæ causa concurrunt. Verum quum tenerent ubique hostes omnia, nec aliquid aliud facere possent; hosti se dedunt. Atque illi misit sunt Athenas, ubi Ceraatadas in hominum turba de navibus descendendum in Piræeo, clam aufugit, ac salvus Deceleam pervenit.

CAPUT IV.

Inter Pharnabazum et legati, quum apud Phrygiæ Gyrium hiemarent, quid esset actum de Byzantio, cognoverunt. Vere incunte pergentibus ad regem Lacedæmoniorum legati occurrunt, Bocotius nominis cum ceteris, libidemque reliqui nuntii, qui ex Asia descendeabant. Narrabant hi, Lacedæmonius ab rege, omnia quæ peterent, impetrasse. Cyrum quoque obviam habuisse, maritimis omnibus rebus præfuisse, et in gerendo bello Lacedæmonios præfuisse, qui ad omnes Asia inferioris homines litteras dedit, rege præfuisse, utrumque afflicto, quibus hæc etiam inter Asia inferioris partes Cyrum, carissimum eorum qui ad Cassalam conveniunt. Vox autem carissimum significat dominum et imperatorem. Quæ quum legati Atheniensium audierunt, et Cyrum ipsum jam viderunt, cupientes curarent ad regem ascendere; sin id non fecerit, domum reverti. At Cyrus Pharnabazo mandat, ut hoc legatum vel aliu traheret, vel nonnullum dominum dimitteret, videret enim Athenienses ipsorum quid rerum opteretur. At Pharnabazus quoniam id temptavit eis secum retinere, quum nonnullum diceret, velle se ipsum ad regem adducere; nonnullum dominum eum se remanentem, ne ullam habentem imperatorem diceret. Verum nonnullum anni tunc erat inter eos, Cyrum imperatorem curis, ut illos dimitteret, curas enim, ac imperatorem præfuisse, de redu-

ἐπειδὴ οὐ παρὰ βασιλέα. Πέρυφαντες δὲ Ἀρισβαρζάνει παρακομισάμενοι αὐτοὺς ἐκείλευον· ὁ δὲ ἀπὸ γαγγην εἰς Κίον τῆς Μυσίας, ὅθεν πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον ἀπέπλευσαν.

8. Ἀλκιβιάδης δὲ βουλούμενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν ἀποπλεῖν οἴκαδε, ἀνέγρηθ' εὐθὺς ἐπὶ Σάμου· ἐκεῖθεν δὲ λαβὼν τῶν νεῶν εἰκοσὶν ἐπλευσε τῆς Καρχίας εἰς τὸν Κεραμικὸν κόλπον. (9) Ἐκεῖθεν δὲ συλλέξας ἑκατὸν τετράκοντα ἦσαν εἰς τὴν Σάμον. Θρασύβουλος δὲ σὺν τριάκοντα ναυσὶν ἐπὶ Θράκης ὄρεσι, ἐκεῖθεν δὲ τὰ τε ἄλλα χωρία τὰ πρὸς Λακεδαιμονίους μεβεστηκότα κατεστρέψατο καὶ Θάσον, ἔρυσαν κακῶς ὑπὸ τε τῶν πολέμων καὶ στάσεων καὶ λιμοῦ. (10) Θρασύβουλος δὲ σὺν τῇ ἄλλῃ στρατῷ εἰς Ἀθήνας κατέπλευσε· πρῶτον δὲ ἦσαν αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγούς εἰλοντο Ἀλκιβιάδην μὲν πρῶτοντα καὶ Θρασύβουλον ἀπόντα, Κόνωνα δὲ τρίτον· ἐκ τῶν οἰκοθεν. (11) Ἀλκιβιάδης δ' ἐκ τῆς Σάμου ἔρχων τὰ χρήματα κατέπλευσεν εἰς Πάρον ναυσὶν εἰκοσὶν, ἐκεῖθεν δ' ἀνέγρηθ' εὐθὺς Γυθείου ἐπὶ κατασκοπῇ τῶν τριήρων, ἃς ἐπυνθάνετο Λακεδαιμονίους αὐτοῖσι παρασκευάζειν τριάκοντα, καὶ τοῦ οἴκαδε κατάπλου θπὼς ἢ πόλις πρὸς αὐτὸν ἔξει. (12) Ἐπεὶ δ' εὗρεα ἑαυτῷ εὖνοιον οὕσαν καὶ στρατηγὸν αὐτὸν ἡρημένους καὶ ἰδίᾳ μεταπεμπομένους τοὺς ἐπιτηδεύους, κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡμέρᾳ ᾗ πλουτήρια ἦεν ἡ πόλις, τοῦ ἔτους κατακεκληρυμένους τῆς Ἀθηνᾶς, ὅ τινες οἰονίζοντο ἀνεπιτήδειον εἶναι καὶ αὐτῷ καὶ τῇ πόλει· Ἀθηναῖοι γὰρ οὐδαὶς ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐδεὶος σπουδαίου ἔργου τολμήσαι ἢ ἀψαχθαι. (13) Καταπλέοντος δ' αὐτοῦ ὅ τε ἐκ τοῦ Πειραιῶς καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἄστεως ὄχλος ἡθροίσθη πρὸς τὰς ναῦς, θαυμάζοντες καὶ ἰδεῖν βουλούμενοι τὸν Ἀλκιβιάδην, λέγοντες οἱ μὲν ὡς κράτιστος εἴη τῶν πολιτῶν καὶ μόνος (ἀπελογήθη ὡς) οὐ δικαίως εὖροι, ἐπιβουλεύεις δὲ ὑπὸ τῶν ἑλαττων ἐκείνου δοξαμένων μοχθηρότερον τε λεγόντων καὶ πρὸς τὸ αὐτῶν ἴδιον κέρδος πολιτευόντων, ἐκείνου αἰετὸ κοινὸν αὐθύντος καὶ ἀπὸ τῶν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως δυνατοῦ. (14) Ἐθέλοντος δὲ τότε κρίνεσθαι παραχρῆμα τῆς αἰτίας ἄρτι γεγενημένης ὡς ἡτεροκότος εἰς τὰ μυστήρια, υπερβαλόμενοι οἱ ἔθροισι τὰ δοκούντα δίκαια εἶναι ἀπόντα αὐτὸν ἐστέρησαν τῆς πατρίδος. (15) ἐν ᾧ χρόνῳ ὑπὸ ἀμνηχανίας δουλεύον ἡναγκάσθη μὲν θεράπευσιν τοὺς ἐρρίστους, κινδυνεύον αἰετὸ παρ' ἐκάστην ἡμέραν ἀπολέσθαι τοὺς δὲ οἰκειοτάτους πολίτας τε καὶ συγγενεῖς καὶ τὴν πόλιν ἄπασαν ὁρῶν ἐξημαρτάνουσιν, οὐκ εἶχεν ὅπως ὠρεομένη φυγῇ ἀπειργάμενος. (16) οὐκ ἔρυσαν δὲ τῶν οἰόντων αὐτὸς ὄντων εἶναι καινῶν δεισθῆαι προχρημάτων οὐδὲ μεταστάσεις· ὑπάρχειν γὰρ ἐκ τοῦ δήμου αὐτῷ μὲν τῶν τε ἡλικιωτῶν πλεον ἔχειν τῶν τε προσβυτέρων μὴ ἑλαττοῦσθαι, τοῖς δ' αὐτοῦ ἔθροισι τοιούτους δοκεῖν εἶναι οἷσις περ πρότερον, ὕστερον δὲ δυνασθῆσιν ἀπολλύναι τοὺς βελτίστους, αὐτοὺς δὲ μόνους λειψέντας δι' αὐτὸ τοῦτο ἀναπαύσθαι ὑπὸ τῶν πολιτῶν ὅτι ἐτέροις βελτίστοις οὐκ ἔχον χρῆσθαι. (17) οἱ

cendis ipsis ad mare, siquidem ad regem non deduxisset. Quamobrem ad Atriobarzanem ipsos miserunt, ac mandarunt ut suis eos restitueret. Is vero eos Cium usque deduxit, quod est Mysie oppidum; inde ad suorum castra navigio vecti sunt.

Ceterum quum vellet Alcibiades una cum militibus in patriam navigare, statim Samum versus solvit. Hinc sumptis secum viginti navibus, in Ceramicum sinum Carie navigavit; unde quum talenta centum coegisset, Samum reversus est. At Thrasybulus cum triginta navibus Thraciam petiit; atque inde quum alia, quae ad Lacedaemonios defecerant, oppida suam in potestatem redegit: tum vero Thasum, quae et bellis, et seditionibus, et fame afflicta miserabiliter erat. Cum reliquis copiis Thrasyulus Athenas navigavit. Is priusquam appulerat, Athenienses jam duces legerant, Alcibiadem exulem, Thrasybulum absentem, Cononemque tertium ex iis qui domi degabant. Interea cum viginti navibus et pecunia Alcibiades e Samo in Parum navigavit. Inde vero recta Gytheum versus velebat, ut triremes specularetur, quas istic triginta numero instruere Lacedaemonios audierat, atque etiam ut exploraret de suo in patriam reditu, quo civitas in ipsum esset animo. Quam ubi bene sibi velle animadvertit, ita ut ducem se legissent et privatim necessarii se sui accesserint, in Piraeum illo die navigavit, quo Plynteria civitas celebrabat, delubro Minervae obvelato, quod nonnulli tam ipsi quam patrie infaustum esse ominabantur: nam eo die nemo Atheniensium aliquid rei serie suscipere audeat. Quum appelleret, omnis turba tum e Piraeo, tum ex urbe ad naves confluere, admiratione duci, Alcibiadem videre cupere; praedicantes aliis, civium hunc unum esse praestantissimum, qui solus se purgavit, quod inique ejectus in exilium esset; circumventum insidiis illorum fuisse, qui et minus ipso potuerint, et inferiores dicendo fuerint, et rempublicam gesserint ex utilitate lucroque suo; hunc usque auxisse rempublicam cum de facultatibus privatim suis, tum etiam publicis patriae. Voluisse eum illo tempore causam suam, paulo ante tanquam mysteriorum violator delatus, sine dilatione cognosci: verum adversarii ejus postulationem, quae acquissima videbatur, in aliud tempus rejicientibus, absentem patria multatum fuisse. Interim necessitate coactum, servisse hominibus infestissimis, et quotidie de vita periclitatum esse. Non potuisse quidquam civibus sibi conjunctissimis, propinquis, patriae denique toti prodesse, quantumvis illius errata animadverteret: idque propterea, quod exilio impediretur. Negabant ejusmodi hominem, qualis esset ipse, quidquam egere novis rebus, vel publici status immutatione; posse hoc illum populi beneficio, ut et ipse sit aequalibus superior, grandioribus natu non inferior, et adversarii ipsius tales esse omnibus ostenderentur, quales fuerint antehac, quum tamen posterius, facti potentes, optimos quosque e medio sustulissent; denique istis jam solis in republica relictis, hanc unam ob causam cives fuisse contentos, quod meliores homines, quorum opera uti possent, non haberent. Alii contra dice-

δὲ, ὅτι τῶν παροικομένων αὐτοῖς κακῶν μόνος αἴτιος εἶη, τῶν τε φοβερῶν ὄντων τῇ πόλει γενέσθαι μόνος κινδυνεύσαι ἡγεμῶν καταστῆναι. (18) Ἀλκιβιάδης δὲ πρὸς τὴν γῆν ὀρμισθεὶς ἀπέβαινε μὲν οὐκ εὐθέως, φοβούμενος τοὺς ἐχθρούς· ἐπαναστὰς δὲ ἐπὶ τοῦ καταστροφώματος ἐσκόπει τοὺς αὐτοῦ ἐπιτηδείους, εἰ παρεῖσαν. (19) Κατιδὼν δὲ Εὐρυπτόλεμον τὸν Πεισιάνακτος, αὐτοῦ δὲ ἀνεψιὸν, καὶ τοὺς ἄλλους οἰκείους καὶ τοὺς φίλους μετ' αὐτῶν, τότε ἀποδὰς ἀναβαίνει εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν παρεσκευασμένων, εἴ τις ἄπτοιο, μὴ ἐπιτρέπειν. (20) Ἐν δὲ τῇ βουλῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπολογησάμενος ὡς οὐκ ἡσεδήκει, εἰπὼν δὲ ὡς ἡδίκηται, λεγθέντων δὲ καὶ ἄλλων τοιούτων καὶ οὐδενὸς ἀντιπόντος διὰ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι ἂν τὴν ἐκκλησίαν, ἀναβῆρθεὶς ἀπάντων ἡγεμῶν αὐτοκράτωρ, ὡς οἷός τε ὦν σῶσαι τὴν προτέραν τῆς πόλεως δύναμιν, πρότερον μὲν τὰ μυστήρια τῶν Ἀθηναίων κατὰ θάλατταν ἀγόντων διὰ τὸν πόλεμον, κατὰ γῆν ἐποίησεν ἐξαγαγὼν τοὺς στρατιώτας ἅπαντας· (21) μετὰ δὲ ταῦτα κατελίξτο στρατιὰν, ὀπλίτας μὲν πενταχοσίους καὶ χιλίους, ἵππεις δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, ναῦς δ' ἑκατόν. Καὶ μετὰ τὸν κατάπλου τρίτῃ μηνὶ ἀνήχθη ἐπ' Ἄνδρον ἀρεστηκυῖαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετ' αὐτοῦ Ἀριστοκράτης καὶ Ἀδείμαντος ὁ Λευκολορίδου συνεπέμψθησαν οἱ ἡρημένοι κατὰ γῆν στρατηγοί. (22) Ἀλκιβιάδης δὲ ἀπεβίβασε τὸ στρατεύμα τῆς Ἀνδρίας χώρας εἰς Γαύριον· ἐκδοθηθῆσάντας δὲ τοὺς Ἀνδρίου ἐτρέψαντο καὶ κατέκλεισαν εἰς τὴν πόλιν καὶ τινὰς ἀπέκτειναν οὐ πολλοὺς, καὶ τοὺς Λάκωνας οἱ αὐτοὶ ἦσαν. (23) Ἀλκιβιάδης δὲ τρόπαιον τε ἔστησε, καὶ μείνας αὐτοῦ ὀλίγας ἡμέρας ἐπλευσεν εἰς Σάμον, κάκειθεν ὀρμίζμενος ἐπολέμει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι πρότερον τούτων οὐ πολλῶν χρόνων Κρατισπιπιδᾶ τῆς ναυαρχίας παρεληλυθυίας Λυσάνδρον ἐξέπεμψαν ναύαρχον. Ὁ δὲ ἀφικόμενος εἰς Ῥόδον καὶ ναῦς ἐκείθεν λαβὼν, εἰς Κῷ καὶ Μίλητον ἐπλευσεν, ἐκείθεν δ' εἰς Ἐφεσον, καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ναῦς ἔχων ἑβδομήκοντα μέχρι οὗ Κύρος εἰς Σάρδεας ἀφίκετο. (2) Ἐπεὶ δ' ἦκεν, ἀνέβη πρὸς αὐτὸν σὺν τοῖς ἐκ Λακεδαιμόνος πρέσβεσιν. Ἐνταῦθα δὲ κατὰ τὸ τοῦ Τισσαφέρνηος ἐλεγον ἃ πεποιηκώς εἶη, αὐτοῦ τε Κύρου ἐδέοντο ὡς προθυμοτάτου πρὸς τὸν πόλεμον γενέσθαι. (3) Κύρος δὲ τὸν τε πατέρα ἔφη ταῦτα ἐπισταλαίνειν καὶ αὐτὸς οὐκ ἄλλ' ἐγνωκέναι, ἀλλὰ πάντα ποιῆσιν· ἔχων δὲ ἦκειν τάλαντα πεντακόσια· ἂν δὲ ταῦτα ἐκλίπη, τοῖς ἰδίοις χρῆσθαι ἔφη, ἃ δὲ πατὴρ αὐτῷ ἔδωκεν· ἂν δὲ καὶ ταῦτα, καὶ τὸν θρόνον κατακίβην ἐρ' οὐ ἐκάθητο, ὄντα ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν. (4) Οἱ δὲ ταῦτ' ἐπήνουν καὶ ἐκέλευον αὐτὸν τάξει τῷ κατὰ τὴν ἑραρχίαν Ἀττικὴν, διδάσκοντες ὅτι, ἂν οὗτος ὁ

bant unum hunc esse omnium calamitatum, quas antehac perpersi fuissent, auctorem, et eorum, quæ metuenda essent ne posthac reipublicæ acciderent, illum solum videri constitutum esse inceptorem. Ceterum ad terram quum appulisset Alcibiades, non statim de navi descendit, quod inimicos suos metueret; sed stans in navigii tabulato, num adessent necessarii sui, circumspiciebat. Posteaquam Eurypotolum Pisianactis filium, consobrinum suum, ceterosque propinquos et eorum amicos vidit, tum relicta nave in urbem cum iis ascendit, qui parati erant prohibere, ne quis eum attingeret. Post in senatu, et pro concione, quum defensionem sui pronuntiasset, qua se minime sacra violasse, sed injuriam sibi factam ostendebat; prolatis in hanc sententiam et aliis, ac nemine contradicente, quod id minime latuisset concio, dux omnium cum potestate amplissima declaratus, ut qui pristinam reipublicæ potentiam recuperare posset, primum mysteria, quæ tum mari propter bellum deducebantur, terra celebravit eductis universis militum copiis. Deinde conscripsit exercitum, mille quingentorum gravis armaturæ peditum, centum quinquaginta equitum, navium centum. Ita mense post reditum tertio Andrum versus navigavit, quæ ab Atheniensibus defecerat. Adjuncti sunt et ei Aristocrates, et Adimantus Leucopolidae filius, qui lecti erant terrestrium copiarum duces. Itaque Alcibiades in terram exposuit copias ad Gaurium, quod est in Andro insula; Andrios vero, qui suis opem latuuri exierant, in fugam versos, intra muros oppidi concluderunt, interfectis, præter alios paucos, Lacedæmoniis, qui istic erant. Statuit hic tropæum Alcibiades, neque multos dies commoratus, Samum navigavit: inde facto initio bellum gerebat.

CAPUT V.

At Lacedæmonii, quum non multo ante Cratesippidæ navarcho magistratus sui tempus exisset, Lysandrum ejus loco miserunt. Is cum ad insulam Rhodum appulisset, coactis navibus, in Con insulam Miletumque navigavit: hinc Ephesum, ubi cum septuaginta navibus substitit, dum Sardes Cyrus accederet. Posteaquam is illuc venisset, ascendit ad ipsum una cum legatis, qui Lacedæmone aderant. Hic et Tissaphernis facta quædam accusant, et Cyrum rogant, uti alacriter in id bellum incumbat. Respondet Cyrus, et habere se id in mandatis a patre, nec aliam esse animi sui sententiam, sed hæc omnia se præstiturum esse; venire se cum quingentis talentis; quæ si deficient, usurum se facultatibus privatim suis, quibus eum pater donasset: quod si et illæ erogentur, id quoque solum in frusta se concisurum, in quo sedere soleret, quodque totum ex argento et auro constaret. His illi collaudatis, hortabantur, ut in nautas singulos Atticam drachmam unam constitueret: quod futurum

μισθὸς γένεσθαι, οἱ τῶν Ἀθηναίων ναῦται ἀπολείψουσι τὰς ναῦς, καὶ μείω χρημάτων ἀνάλωσται. (5) Ὁ δὲ καλῶς μὲν ἐξη αὐτοὺς λέγειν, οὐ δυνατὸν δ' εἶναι παρ' ἁ βασιλεὺς ἐπέστειλεν αὐτῷ ἄλλα ποιεῖν. Εἶναι δὲ καὶ τὰς συνθήκας οὕτως ἐχούσας, τριάκοντα μῶς ἐκάστη νηὶ τοῦ μὲν διδόναι, ὅσους ἂν βούλωνται τρέφειν Λακεδαιμόνιοι. (6) Ὁ δὲ Λυσάνδρος τότε μὲν ἐσιώπησε· μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, ἐπεὶ αὐτῷ προσῆντο ὁ Κύρος ἤρετο τί ἂν μάλιστα χαρίζετο ποῖον, εἶπεν ὅτι· Εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἐκάστω ναύτῃ ὁβολὸν προσθήεις. (7) Ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὁβολοὶ ἦν ὁ μισθός, πρότερον δὲ τριῶβολον. Καὶ τὸν τε προσφειδόμενον ἀπέδωκε καὶ ἐτι μὲν προσέδωκεν, ὥστε τὸ στρατεύμα πολὺ προθυμότερον εἶναι. (8) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούοντες ταῦτα ἀθύμους μὲν εἶχον, ἐπεμύον δὲ πρὸς τὸν Κύρον πρέσβεις διὰ Τισσαφέρνης. (9) Ὁ δὲ οὐ προσεδέχετο, δεομένον Τισσαφέρνης καὶ λέγοντος, ἅπερ αὐτὸς ἐποίει πεισθεὶς ὑπ' Ἀλκιβιάδου, σκοπεῖν ὅπως τῶν Ἑλλήνων μὴ δὲ οἵτινες ἰσχυροὶ ᾖσιν, ἀλλὰ πάντες ἀσθενεῖς, αὐτοὶ ἂν ἐκυτοῖς στασιάζοντες. (10) Καὶ ὁ μὲν Λυσάνδρος, ἐπεὶ αὐτῷ τὸ ναυτικὸν συνετέτακτο, ἀνελκύσας τὰς ἐν τῇ Ἐφέσῳ οὖσας ναῦς ἐνανήκοντα ἑσυχίαν ἤγεν, ἐπισκευάζων καὶ ἀναψύχων αὐτάς. (11) Ἀλκιβιάδης δὲ ἀκούσας Θρασύβουλον ἕξω Ἑλλήσποντος ἔκοντα περιζεῖν Φωκαίαν διέπλευσε πρὸς αὐτὸν, καταλιπὼν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν Ἀντίοχον τὸν αὐτοῦ κυβερνήτην, ἐπιστάτην μὴ ἐπιπλεῖν ἐπὶ τὰς Λυσάνδρου ναῦς. (12) Ὁ δὲ Ἀντίοχος τῇ τε αὐτοῦ νηὶ καὶ ἄλλῃ ἐκ Νοτίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἐφεσίων ἐκπλεύσας παρ' αὐτὰς τὰς πύργους τῶν Λυσάνδρου νεῶν παρέπλει. (13) Ὁ δὲ Λυσάνδρος τὸ μὲν πρῶτον ὀλίγας τῶν νεῶν κατελκύσας ἐδίωκεν αὐτόν, ἐπεὶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τῇ Ἀντιόχῳ ἐβοήθουν πλείοσι ναυσὶ, τότε δὴ καὶ πάσας συντάξας ἐπέπλει. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τοῦ Νοτίου κατελκύσαντες τὰς λοιπὰς τριήρεις ἀνῆλθον, ὥς ἕκαστος ἡνιόξεν. (14) Ἐκ τούτου δ' ἐναυμάχησαν οἱ μὲν ἐν τάξει, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι διεσπαρμέναις ταῖς ναυσὶ, μέγροι οὐ ἔφυγον ἀπολείσαντες πεντεκαίδεκα τριήρεις. Τῶν δὲ ἀνδρῶν οἱ μὲν πλείστοι ἐξέφυγον, οἱ δ' ἐξωγήθησαν. Λυσάνδρος δὲ τὰς τε ναῦς ἀναλαβὼν καὶ πρόπαιον στήσας ἐπὶ τοῦ Νοτίου διέπλευσεν εἰς Ἐρετον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι εἰς Σάμον. (15) Μετὰ δὲ ταῦτα Ἀλκιβιάδης ἐλθὼν εἰς Σάμον ἀνῆλθε ταῖς ναυσὶν ἀπάσαις ἐπὶ τὸν λιμένα τῶν Ἐφεσίων, καὶ πρὸ τοῦ στόματος παρέταξεν, εἰ τις βούλοιο ναυμαχεῖν. Ἐπεὶ δὲ Λυσάνδρος οὐκ ἀντανήγαγε διὰ τὸ πολλὰς ναυσὶν ἔλαττοῦσθαι, ἀπέπλευσεν εἰς Σάμον. Λακεδαιμόνιοι δὲ ὀλίγω ὕστερον αἰρούσι Δελφίνιον καὶ Ξιόνα. (16) Οἱ δὲ ἐν οἴκῳ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ ἡγγέλθη ἡ ναυμαχία, χαλεπῶς εἶχον τῷ Ἀλκιβιάδῃ, οἰόμενοι δι' ἀμελείαν τε καὶ ἀκράτειαν ἀπολώλεκέναι τὰς ναῦς, καὶ στρατηγούς εἶλοντο ἄλλους δέκα, Κόνιον, Διομέδοντα, Λέοντα, Περικλέα, Ἐρασιπίδην, Ἀριστοκράτην, Ἀρχέστρατον, Πρωτόμαχον, Θρασύβουλον, Ἀριστογένην. (17) Ἀλκιβιάδης μὲν οὖν πονήρως καὶ ἐν τῇ

dicerent, ut, si hoc stipendium daretur, Atheniensium nautae relinquerent naves suas, ac minorem ipse sumptum faceret. Ille recte quidem aiebat eos dixisse, verum sibi fas non esse, ut aliter quid faciat, quam rex imperasset. Præterea sic esse in foderum formula, ut in singulas naves, quotquot tandem alere Lacedæmoniis libeat, minæ tringinta stipendii men-trui nomine numerentur. Subticuit tum Lysander. Verum a cena, quum propinans ei Cyrus interrogaret, quam rem gratissimam ipsi facere posset : Si ad stipendium, inquit, singulorum nautarum obolum adjeceris. Ex eo tempore stipendium fuit obolorum quatuor, cum antehac trium fuisset. Præterea et stipendium prius illis debitum persolvit, et menstruum aliud ante tempus numeravit, quo factum, ut longe jam alacriores essent milites. Hæc quum Athenienses magno cum animi dolore audiissent, Tissaphernis opera legatos ad Cyrum mittunt. Eos ille non admittebat, quamvis rogaret Cyrum Tissaphernes, ac diceret quæ Alcibiadis consilio ipse faceret : hoc enim unum se spectare, ne ulli Grecorum potentes essent, sed imbecilli potius omnes, suis ipsi dissidiis attriti. At Lysander, instructa classe, subductisque navibus, quæ Ephesi numero nonaginta erant, quiescendo eas reficiebat. Interea quum accepisset Alcibiades, Thrasybulum extra Hellespontum progressum munire Phocæam, ad eum navigavit, relicto apud classem gubernatore suo Antiocho, cum mandatis, ne adversus Lysandri classem proveretur. Antiochus vero cum navi sua, et alia Notiana, in portum Ephesiorum invectus, ad ipsas Lysandri navium proras præterevehebatur. Tum Lysander, primo paucis navibus deductis, hominem insequutus est. At cum Athenienses Antiocho pluribus cum navibus opem ferrent, universa classe instructa, in eos perrexit. Itaque et Athenienses, reliquis triremibus e Notio deductis, in hostes provecti sunt, uti quisque sibi viam in altum aperuisset. Secundum hæc prælium navale committitur, quum Lacedæmonii quidem servarent ordines, Atheniensium vero naves sparse vagarentur, donec amissis quindecim triremibus, terga dederunt. Ex iis maxima pars hominum fuga dilapsa est, reliqui vero hostis in potestatem vivi pervenerunt. Tum Lysander his navibus secum sumptis, et erecto ad Notium tropæo, Ephesum navigando trajecit; Samum, Athenienses. Eo paulo post Alcibiades reversus, universa cum classe ad Ephesiorum portum provectus est, et aciem ante ostium ejus instruxit, si quis forte prælio congrédi vellet. At quum Lysander classem suam non educeret, quod navium numero longe inferior esset, Samum reversus est. Paulo post Delphinium et Eionem Lacedæmonii occupant. Interim Athenienses qui domi erant, perlata ad se de prælio navali fama, Alcibiadi indignabantur, quem ex socordia et intemperantia naves has amisisse existimabant, aliosque decem elegere duces : Cononem, Diomedontem, Leontem, Periclem, Erasimidem, Aristocratem, Archestratum, Protomachum, Thrasyulum, Aristogenem. Quamobrem Alcibiades, cujus

στρατιῇ φερόμενος, λαβὼν τριήρη μίαν ἀπέπλευσεν εἰς Χερρόνησον εἰς τὰ ἑαυτοῦ τείχη. (18) Μετὰ δὲ ταῦτα Κόνων ἐκ τῆς Ἀνδρου ξὺν αἷς εἶχε ναυσὶν εἴκοσι ψηφισμένων Ἀθηναίων εἰς Σάμον ἐπλευσεν ἐπὶ τὸ ναυτικόν. Ἀντὶ δὲ Κόνωνος εἰς Ἀνδρον ἐπεμψαν Φανοσθένην τέτταρας ναῦς ἔχοντα. (19) Οὗτος περιτυχὼν δυοῖν τριήρῳ Θουρίαιν ἔλαβεν αὐτοῖς ἀνδράσι· καὶ τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἅπαντας ἔδωσαν Ἀθηναῖοι, τὸν δὲ ἄρχοντα αὐτῶν Δωριέα, ὄντα μὲν Ῥόδιον, πάλαι δὲ φυγάδα ἐξ Ἀθηῶν καὶ Ῥόδου ὑπὸ Ἀθηναίων κατεψηφισμένων αὐτοῦ θάνατον καὶ τῶν ἐκείνου συγγενῶν, πολιτεύοντα παρ' αὐτοῖς, ἐλέησαντες ἀρείσαν οὐδὲ χρήματα πραξάμενοι. (20) Κόνων δ' ἐπεὶ εἰς τὴν Σάμον ἀφίκετο καὶ τὸ ναυτικὸν κατέλαβεν ἀθύμως ἔχον, συμπληρώσας τριήρεις ἐβδόμηκοντα ἀντὶ τῶν προτέρων, οὐσῶν πλέον ἢ ἑκατὸν, καὶ ταύταις ἀναγαγόμενος μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ἄλλοτε ἄλλη ἀποβαίνων τῆς τῶν πολεμίων χώρας ἐληίζετο. (21) Καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἔληγεν, ἐν ᾧ Καρχηδόνιοι εἰς Σικελίαν στρατεύσαντες εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τριήρεις καὶ πεζῆς στρατιᾶς ὀδώδεκα μυριάσιν εἶλον Ἀκράγαντα λιμῶ, μάχῃ μὲν ἡττηθέντες, πρὸς καθέζομενοι δὲ ἐπὶ τὰ μῆνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ᾧ ἦ τε σελήνη ἐξέλιπεν ἐσπέρας καὶ ὁ παλαιὸς τῆς Ἀθηνᾶς νεὺς ἐν Ἀθήναις ἐνεπρήσθη, Πύττα μὲν ἐφορεύοντος, ἄρχοντος δὲ Καλλίου Ἀθήνησιν, οἱ Λακεδαιμόνιοι τῷ Λυσάνδρῳ παρεληλυθότος ἤδη τοῦ χρόνου (καὶ τῷ πολέμῳ τεττάρων καὶ εἴκοσιν ἔτων) ἐπεμψαν ἐπὶ τὰς ναῦς Καλλικρατίδαν. (2) Ὅτε δὲ παρεδίδου ὁ Λύσανδρος τὰς ναῦς, ἔλεγε τῷ Καλλικρατίδᾳ ὅτι θαλαττοκράτωρ τε παραδοίῃ καὶ ναυμαχίᾳ νενικηκώς. Ὁ δὲ αὐτὸν ἐκέλευσεν ἐξ Ἐφέσου ἐν ἀριστερᾷ Σάμου παραπλεύσαντα, οὗ ἦσαν αἱ τῶν Ἀθηναίων νῆες, ἐν Μιλήτῳ παραδοῦναι τὰς ναῦς, καὶ ὑμολογήσειν θαλαττοκρατεῖν. (3) Οὐ φαιμένου δὲ τοῦ Λυσάνδρου πολυπραγμανεῖν ἄλλου ἀρχοντος, αὐτὸς ὁ Καλλικρατίδας πρὸς αἷς παρὰ Λυσάνδρου ἔλαβε ναυσὶ προσεπλήρωσεν ἐκ Χίου καὶ Ῥόδου καὶ ἄλλοθεν ἀπὸ τῶν συμμάχων πεντήκοντα ναῦς. Ταύτας δὲ πάσας ἀθροίσας, οὐσὰς τετταράκοντα καὶ ἑκατὸν, παρεσκευάζετο ὡς ἀπαντησόμενος τοῖς πολεμίοις. (4) Καταμαθὼν δὲ ὑπὸ τῶν Λυσάνδρου φίλων καταστασιαζόμενος, οὐ μόνον ἀπροθύμως ὑπηρετούντων, ἀλλὰ καὶ διαθροούντων ἐν ταῖς πόλεσιν ὅτι Λακεδαιμόνιοι μέγιστα παραπίπτειν ἐν τῷ διαλλάττειν τοὺς ναυάρχους, πολλάκις ἀντ' ἐπιτιθεμένων γονομένων καὶ ἀρτί ξυνιέντων τὰ ναυτικά καὶ ἀνθρώποις ὡς χρηστῶν γιγνωσκόντων ἀπείρους δὴ θαλάττης πέμποντες καὶ ἀγνώτας τοῖς ἐκεῖ, κινδυνεύοιεν τέ τι παθεῖν διὰ τοῦτο, ἐκ τούτου δὲ ὁ Καλλικρατίδας, ξυγκαλέσας τοὺς Λακεδαιμονίων ἐκεῖ παρόντας, ἔλεγεν αὐτοῖς τοιαύδε·

ΞΕΝΟΦΩΝ.

res etiam apud exercitum laborabant, in Chersonesum una triremi ad castella sua discessit. Secundum hæc Conon cum viginti navibus, quas habebat, ex decreto Atheniensium, ab Andro Samum ad imperium classis navigavit. Ejus loco in Andrum Phanosthenes cum quatuor navibus missus est. Is quum in Thuriis triremes duas incidisset, utramque cum ipsis vectoribus cepit. Tum Athenienses omnes hos captivos in vincula conjecerunt, præter unum ipsorum ducem Dorieum, qui, quum patria Rhodius esset, ac jamdudum Athenis et Rhodo exularet propter Athenienses, qui et ipsum et propinquos ipsius capitis damnaverant, apud Thuriis, jus civitatis adeptus, vivebat : hunc misericordia moti, ne pretio quidem postulato, dimisere. Conon posteaquam ad insulam Samum pervenit, copiasque navales misere affectas reperit, expleto tantum septuaginta triremium numero, priorum loco, quæ plures quam centum fuerant, et proventus his in altum cum ceteris ducibus, alias alibi escendens in hostium ditionem, prædas agebat. Hic ejus anni finis fuit, quo Carthaginienses cum centum et viginti triremibus, et cum centum viginti millibus terrestris exercitus, in Siciliam profecti, Agrigentum ad deditionem fame compulerunt; quum ipsi, prælio licet superati, totos tamen septem menses oppidum obsiderent.

CAPUT VI.

Anno sequenti, quo luna vespere defecit, et priscum Minervæ fanum Athenis deflagavit, Pitya magistratum Ephori gerente, Archontis autem apud Athenienses Callia, Lacedæmonii Lysandro, cujus jam annus exierat, qui erat annus belli vicesimus quartus, successorem Callicratidam ad classem misere. Quum autem naves Lysander traderet, aiebat Callicratidæ, ita se illas ei tradere ut qui maris imperium obtineret, ac prælio navali victor exitisset. At ille jussit, Epheso discedentem, ac Samum eum ad sinistram prætervectum, quo loco naves Atheniensium erant, Mileti classem ipsi tradere : ita se fassurum, quod maris imperium obtineat. Negante Lysandro, se alio imperium obtinente, curiosum esse velle, Callicratidas ipse classem a Lysandro acceptam, coactis e Chio, Rhodo, atque ab aliis sociis quinquaginta navibus, adauxit; quibus omnibus collectis, quæ numero erant centum et quadraginta, ad occurrendum hosti se paravit. Verum ubi se intellexit a Lysandri amicorum factione oppugnari, non solum segniter ipsi morem gerentium, sed etiam spargentium per urbes, maxime in eo peccare Lacedæmonios, quod toties navarchos mutarent, ac sæpius pro iis qui periti evasisissent et rei navalis usum jam percipissent, nossent denique quo pacto cum hominibus agendum esset, mitterent successores et maris imperitos et ignotos maritimis; adeoque periculum non omnino nullum esse, ne sic detrimenti quid capiant : quapropter Callicratidas, omnibus, quotquot aderant, Lacedæmoniiis convocatis in hanc cum eis sententiam agit :

29

δ. Ἐμοὶ μὲν ἀρκεῖ οἶκοι μένειν, καὶ εἴτε Λύσανδρος εἴτε ἄλλος τις ἐμπειρότερος περὶ τὰ ναυτικά βούλεται εἶναι, οὐ κωλύει τὰ κατ' ἐμὲ ἐγὼ δ' ὑπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὰς ναῦς πεμυθεῖς οὐκ ἔχω τί ἄλλο ποῦδ' ἢ τὰ κελευόμενα ὡς ἂν δύνωμαι κρατίστα. Ὑμεῖς δὲ πρὸς ἃ ἐγὼ τε φιλοτιμούμαι καὶ ἡ πόλις ἡμῶν αἰτιάσεται, ἵστε γὰρ αὐτὰ ὥσπερ καὶ ἐγὼ, συμβουλευέτε τὰ ἀρίστα ὑμῖν δοκούντα εἶναι περὶ τοῦ ἐμὲ ἐνθάδε μένειν ἢ οἴκαδ' ἀποπλεῖν ἐροῦντα τὰ καθεστῶτα ἐνθάδε.

ε. Οὐδενὸς δὲ τολμήσαντος ἄλλο τι εἰπεῖν ἢ τοῖς οἴκοι πείθεσθαι ποιεῖν τε ἐρ' ἃ ἔχει, ἐλθὼν παρὰ Κύρον ἤξει μισθὸν τοῖς ναύταις. (7) Ὁ δὲ αὐτῷ εἶπε δύο ἡμέρας ἐπισχεῖν. Καλλικρατίδας δὲ ἀρβηθείς τῇ ἀναβολῇ καὶ ταῖς ἐπὶ τὰς θύρας φοιτήσας ὀργισθείς καὶ εἰπὼν ἀθλιωτάτους εἶναι τοὺς Ἕλληνας, ὅτι βαρβάρους κολακεύουσιν ἐνεκα ἀργυρίου, πράσκων τε, ἣν σωθῆ οἴκαδ', κατὰ γὰρ τὸ αὐτῷ δυνατὸν διαλλάξεν Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους, ἀπέπλευσεν εἰς Μίλητον. (8) καθεῖθεν πέμψας τροίχους εἰς Λακεδαίμονα ἐπὶ χρήματα, ἐκκλησίαν ἀφροίσας τῶν Μιλησίων τάδε εἶπεν.

Ἐμοὶ μὲν, ὦ Μιλήσιοι, ἀνάγκη τοῖς οἴκοι ἄργουσι πείθεσθαι· ὑμεῖς δὲ ἐγὼ ἀξίῳ προθυμιάτους εἶναι εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὸ οἰκούντας ἐν βαρβάρους πλείους κακὰ ἤδη ὑπ' αὐτῶν πεπονθέναι. (9) Δεῖ δ' ὑμεῖς ἐξεγείσθαι τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ὅπως ἂν τάχιστα τε καὶ μάλιστα βλάπτωμεν τοὺς πολεμίους, εἰς ἃν οἱ ἐκ Λακεδαίμονος ἦκωσιν, οὓς ἐγὼ ἐπέμψα χρήματα ἄζοντας, (10) ἐπεὶ τὰ ἐνθάδε ὑπάρχοντα Λύσανδρος Κύρῳ ἀποδοῦς ὡς περὶ τὰ ὄντα οἴχεται. Κύρος δὲ ἐλθὼντος ἐμοῦ ἐπ' αὐτὸν αἰεὶ ἀναβάλλετο μοι διαλελθῆναι, ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὰς ἐκεῖνου θύρας φοιτᾶν οὐκ ἠδυνάμην ἐμαυτὸν πείσαι. (11) Ἀπιστοῦμαι δ' ὑμῖν ἀντὶ τῶν συμβάντων ἡμῖν ἀγαθὸν ἐν τῇ γρήνῃ ᾧ ἂν ἐκεῖνα προσερόμεθα χάριν αἶξαν ἀποδόσκειν. Ἀλλὰ ξὺν τοῖς θεοῖς δεῖξωμεν τοῖς βαρβάρους ὅτι καὶ ἄνευ τοῦ ἐκεῖνους θαυμάζειν δυνάμεθα τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖσθαι.

12. Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' εἶπεν, ἀνιστάμενοι πολλοὶ καὶ μάλιστα οἱ αἰτιαζόμενοι ἐναντιοῦσθαι δεδιότες εἰσγροῦντο πόρον χρημάτων καὶ αὐτοὶ ἐπαγγελλόμενοι ἰδίᾳ. Λαθὼν δὲ ταῦτα ἐκεῖνος καὶ ἐκ Χίου πενταδραχμίαν ἐκάστην τῶν ναυτῶν ἐροδιασάμενος ἐπλευσε τῆς Λέσβου ἐπὶ Μήθυμναν πολεμῖαν οὖσαν. (13) Οὐ βουλομένων δὲ τῶν Μήθυμναίων προσχωρεῖν, ἀλλ' ἐμφορῶν ὄντων Ἀθηναίων καὶ τῶν τὰ πράγματα ἐχόντων ἀττικίζόντων, προσβλῶν αἰρεῖ τὴν πόλιν κατὰ κράτος. (14) Τὰ μὲν οὖν χρήματα πάντα διήρπαζον οἱ στρατιῶται, τὰ δὲ ἀνδράποδα πάντα συνήθροισεν ὁ Καλλικρατίδας εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ κελεύοντων τῶν συμμάχων ἀποδόσθαι καὶ τοὺς Μήθυμναίους οὐκ ἔφη ἑαυτοῦ γὰρ ἀρχοντος οὐδένα Ἕλλήνων εἰς τὸ ἐκεῖνον δυνατὸν ἀνδραποδισθῆναι. (15) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ τοὺς μὲν ἐλευθεροὺς ἀφῆκε, τοὺς δὲ τῶν Ἀθηναίων ἐρπουροὺς καὶ τὰ ἀνδράποδα τὰ δοῦλα πάντα ἀπέδοτο· Κόνωνι δὲ εἶπεν ὅτι παύσει αὐτὸν μοιγῶντα τὴν θάλατταν. Κατιδὼν δὲ αὐτὸν ἀναγόμενον

« Satis est mihi, domi manere, nec, quod in me est, prohibeo, quominus vel Lysander, vel alius quisquam peritior rerum nauticarum velit haberi. Ego vero jussu patrie missus ad classem, aliud quod agam non habeo, nisi ut quae mihi mandata sunt, praeclarissime pro mea virili exsequar. Vos autem, habita ratione eorum, in quibus equidem magno studio versor et civitas nostra incensatur (sunt enim illa perinde vobis nota ac mihi), in medium proferatis velim ea, quae maxime vobis ex usu videntur, manendumne mihi sit hic, an domum navigandum, ut qui rerum hic status sit, exponam. »

Quum dicere aliquid aliud auderet nemo, quam patriae magistratibus parendum esse, eaque faciunda, quorum causa adesset : ad Cyrum profectus, nautis stipendium posebat. Is vero biduum expectare illum jussit. Graviter eam dilationem pertesus Callieratidas, et frequentibus illis ad portas cursitationibus iratus, quum Graecos mortalium miserrimos esse diceret, qui pecuniae causa barbaris adularentur, atque etiam adderet, se, si domum salvus rediret, pro virili Athenienses ac Lacedaemonios reconciliaturum : Miletum discessit. Inde missis Lacedaemonem trinemibus ad posendam pecuniam, et convocatis ad concionem Milesiis, hanc orationem habuit :

« Me quidem, Milesii, patriae magistratibus obtemperare necesse est : a vobis autem peto, ut imprimis strenue bello huic incumbatis ; nam quia medios inter barbaros habitatis, jampridem ab eis mala plurima perpessi estis. Aequum vero est, vos sociis reliquis in eo praestare, ut interea summa celeritate hostes detrimento maximo afficiamus, donec Lacedaemone ii, quos attrende pecuniae causa misi, reversi fuerint. Etenim quod hic erat pecuniae, id discedens Lysander, tanquam superfluum, Cyro restituit. Cyrus autem, quum ad ipsum venissem, moram semper interponebat, quod me minus ad colloquium admitteret ; ego vero persuadere mihi non poteram, ut frequenter ad ipsius portas accederem. Polliceor autem vobis, me pro illis commodis, quae interea nobis evenerint, dum pecuniam domo expectamus, dignam vobis gratiam relaturum. Ostendamus barbaris tandem, diis bene juvantibus, posse nos ulcisci hostes nostros, licet ipsos non veneremur. »

Hae quum dixisset, surrexere multi, maximeque illi, qui quod Callieratida adversarentur, insimulabantur, praeferebat metu rationem pecuniae conficiundae ostendebant, et privatim etiam de suo pollicebantur. Hac ille accepta pecunia, et e Chio praeterea quinque drachmarum viatico in nautas singulos coacto, Methymnam, Lesbi oppidum, quod ab hostium partibus stabat, profectus est. Quum Methymna transire ad ipsum nollent, quod Athenienses praesidiarios haberent, atque illi, qui opulentissimi erant, Atheniensium partes sequerentur, admotis copiis, oppidum vi capit. Tum fortunas eorum omnes diripuerunt milites, mancipia vero cuncta in forum Callieratidas coegit ; quumque socii Methymnaeos etiam vendi vellent, respondit, se imperatore Graecorum neminem in servitutem redactum iri, quantum quidem in ipso esset. Postridie liberos illos dimisit, sed praesidiarios Atheniensium, ac servilis conditionis captivos onne vendidit. Cononi etiam denuntiavit, effecturum se, ne dum inceptis maris dominium sibi alienum usurparet. Quumque

ἄμα τῇ ἡμέρᾳ, ἐδίωκεν ὑποτεμονόμενος τὸν εἰς Σάμον πλοῦν, ὅπως μὴ ἐκείσε φύγοι. (16) Κόνων δ' ἐφευγε ταῖς ναυσὶν εὖ πλεούσαις διὰ τὸ ἐκ πολλῶν πληρωμάτων εἰς ὀλίγας ἐκλελέχθαι τοὺς ἀρίστους ἐρέτας, καὶ καταφεύγει εἰς Μυτιλήνην τῆς Λέσβου καὶ ξὺν αὐτῷ τῶν δέκα στρατηγῶν Λέων καὶ Ἑρασινίδης. Καλλικρατίδας δὲ ξυνεισέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα, διώκων ναυσὶν ἑκατὸν καὶ ἐβδομήκοντα. (17) Κόνων δὲ ὡς ἔφθῃ ὑπὸ τῶν πολεμίων κατακωλυθεὶς, ἀναγκάσθη ναυμαχῆσαι πρὸς τῷ λιμένι, καὶ ἀπώλεσε ναῦς τριάκοντα· οἱ δ' ἀνδρες εἰς τὴν γῆν ἀπέφυγον· τὰς δὲ λοιπὰς τῶν νεῶν, τετταράκοντα οὖσας, ὑπὸ τῷ τείχει ἀνέλιкуσε. (18) Καλλικρατίδας δὲ ἐν τῷ λιμένι ὁρμισάμενος ἐπολιόρχει ἐνταῦθα, τὸν ἐκπλοῦν ἔχων. Καὶ κατὰ γῆν μεταπεμψάμενος τοὺς Μηθυμναίους πανδημίαι καὶ ἐκ τῆς Χίου τὸ στράτευμα διεδίδασε· χρήματά τε παρὰ Κύρου αὐτῷ ἤλθεν. (19) Ὁ δὲ Κόνων ἐπεὶ ἐπολιόρκετο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ σίτῳ οὐδαμῶθεν ἦν εὐπορῆσαι, οἱ δὲ ἀνθρωποὶ πολλοὶ ἐν τῇ πόλει ἦσαν, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι οὐκ ἐδόθησαν διὰ τὸ μὴ πυνθάνεσθαι ταῦτα, καθελύκοντας τῶν νεῶν τὰς ἀρίστα πλεούσας δύο ἐπλήρωσε πρὸ ἡμέρας, ἐξ ἀπασῶν τῶν νεῶν τοὺς ἀρίστους ἐρέτας ἐκλέξας καὶ τοὺς ἐπιθάτας εἰς κοίλῃν ναῦν μεταδιβάσας καὶ τὰ παραβρύματα παραβαλὼν. (20) Τὴν μὲν οὖν ἡμέραν οὕτως ἀνείχον, εἰς δὲ τὴν ἐσπέραν, ἐπεὶ σκότος εἶη, ἐξεβίβαζεν, ὡς μὴ καταδύλους εἶναι τοῖς πολεμίοις ταῦτα ποιοῦντας. Πέμπτη δὲ ἡμέρᾳ εἰσβέμενοι σῖτα μέτρια, ἐπειδὴ ἤδη μέσον ἡμέρας ἦν καὶ οἱ ἐφορμούντες ὀλιγώρως εἶχον καὶ ἐνιοὶ ἀνεπαύοντο, ἐξέπλευσαν ἔξω τοῦ λιμένος, καὶ ἡ μὲν ἐπὶ Ἑλλησπόντου ὥρμησεν, ἡ δὲ εἰς τὸ πέλαγος. (21) Τῶν δ' ἐφορμούντων, ὡς ἕκαστοι ἤνοιγον, τὰς τε ἀγκύρας ἀποκόπτοντες καὶ ἐγειρόμενοι ἐδόθησαν τεταραγμένοι, τυχόντες ἐν τῇ γῇ ἀριστοποιούμενοι· εἰσβάντες δὲ ἐδίωκον τὴν εἰς τὸ πέλαγος ἀφορμήσασαν, καὶ ἄμα τῷ ἡλίῳ δύνοντι κατέλαβον, καὶ κρατήσαντες μάχῃ, ἀναθησάμενοι ἀπῆγον εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῖς ἀνδρόσιν. (22) Ἡ δ' ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου φυτοῦσα ναὺς διέφυγε, καὶ ἀφικομένη εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξαγγέλλει τὴν πολιορκίαν. Διομέδων δὲ βοηθῶν Κόνωνι πολιορκουμένων δώδεκα ναυσὶν ὥρμισατο εἰς τὸν εὐριπον τῶν Μυτιληναίων. (23) Ὁ δὲ Καλλικρατίδας ἐπιπλεύσας αὐτῷ ἐξαφνης δέκα μὲν τῶν νεῶν ἔλαβε, Διομέδων δ' ἐφυγε τῇ τε αὐτοῦ καὶ ἄλλῃ. (24) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὰ γεγεννημένα καὶ τὴν πολιορκίαν ἐπεὶ ἤκουσιν, ἐψήφισαντο βοηθεῖν ναυσὶν ἑκατὸν καὶ δέκα, εἰςβιάζοντας τοὺς ἐν ἡλικίᾳ ὄντας ἅπαντας καὶ δοῦλους καὶ λευτέρους καὶ πληρώσαντας τὰς δέκα καὶ ἑκατὸν ἐν τριάκοντα ἡμέραις ἀπῆραν. (25) Εἰσέβησαν δὲ καὶ τῶν ἱππέων πολλοί. Μετὰ ταῦτα ἀνήχθησαν εἰς Σάμον, κατέβησαν Σαμίας ναὺς ἔλαβον δέκα· ἤθροισαν δὲ καὶ ἄλλας πλείους ἢ τριάκοντα παρὰ τῶν ἄλλων συμμάχων, εἰσβαίνειν ἀναγκάσαντες ἅπαντας, ὁμοίως δὲ καὶ εἰ τινες αὐτοῖς ἔτυχον ἔξω οὖσαι. Ἐγένοντο δὲ αἱ πλείους πλείους ἢ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν. (26) Ὁ δὲ

illum prima luce provehi videret in altum, intercepto itinere, ne Samum se fuga recipere posset, insequutus est. At Conon fugam cum navibus expeditis faciebat, quod de multis navalibus peritissimos remiges in paucas naves elegerat; seque cum duobus e decem ducibus, Leonte et Erasimide, Mytilenen oppidum Lesbi recepit. Eum cum centum et septuaginta navibus Callicratidas persequens, in eundem portum navigavit. Tum Conon, quem hostes antevertendo interclusissent, ad portum navali pugna decernere coactus fuit, et triginta naves amisit, hominibus ad terram fugiendo elapsis; reliquis quadraginta naves sub ipsum murum subduxit. At Callicratidas portum ingressus Cononem illic obsidebat, ostium portus obtinens; atque etiam terra Methymnæorum plebe omni arcescens, de Chio quoque copias traduxit; allata fuit tunc ipsi et a Cyro pecunia. Conon, quum terra marique obsideretur, neque commeatu parare copiam alicunde posset, quum et magna esset hominum in oppido multitudo, et Athenienses opem non ferrent, quod horum nihil adhuc comperissent: naves duas ex omni numero expeditissimas in mare deduxit, et ante diem instruxit, deque navibus universis remiges optimos delegit, in navem concavam milites classarios imposuit, pluteos injectit. Ac die quidem illo ita. Sub vesperam, ubi primum tenebræ oborirentur, in terram eos exponebat, ne id ipsos agere hostibus innotesceret. Die quinto, ciliaris, quantum satis esset, instructi, ipso meridie, quum speculatores partim negligenter hæc observarent, partim etiam quieti se dedissent, e portu navigarunt, provecta in altum navi una, versus Hellespontum tendente altera. Tum illi, qui agebant in excubiis, uti quisque sibi viam aperiebat, ancoras abrumperere, excitari, cum tumultu currere: nam forte tunc in litore prandebant. Quumque consenderent naves, illam, quæ in altum se proripuerat, insequuti sunt, ac sole jam occidente ad eam pervenerunt; tum, prælio commisso, vi ea potiti sunt, ac religatam cum ipsis vectoribus ad classem suam deduxere. At altera navis, quæ versus Hellespontum se contulerat, effugit, Athenasque delata, classem obsideri nuntiat. Tum ferens opem Cononi obsesso Diomedon, cum duodecim navibus in Mytilenæorum fretum se contulit. Verum Callicratidas qui, re improvisa, adversus hunc navigavit, decem naves cepit; Diomedon autem cum sua, et quadam alia, dilapsus est. Hoc quum accidisse, atque adhuc obsideri suos Athenienses accepere, centum ac decem navibus his succurrendum esse decreverunt, in quas universi qui adoleviscent, servi ac liberi, imponerentur. Qua classe centum et decem navium intra diem trigiesimum instructa, solverunt, magna etiam equitum parte naves ingressæ. Inde Samum pervenere; ubi quum naves Samias decem sibi adjunxerunt, etiam alias a sociis aliis collegerunt, plures quam triginta, coactis omnibus, ut eas conscenderent; idem de navibus illis factum, quas forte tunc foris habebant. Universæ plures fuere quam centum et quinquaginta. Postea-

Καλλικρατίδας ἀκούσας τὴν βοήθειαν ἔρχε ἐν Σάμῳ ὄσαν, αὐτοῦ μὲν κατέλιπε πενήκοντα ναῦς καὶ ἄρχοντα Ἑτερόνικον, ταῖς δὲ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἀναγκραῖς ἐδείπνοποιετο τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλιῇ ἀκρᾷ ἀντίον τῆς Μυτιλήνης. (27) Τῇ δ' αὐτῇ ἡμέρᾳ ἔτυχον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δειπνοποιοῦμενοι ἐν ταῖς Ἀργινούσαις αὐταὶ δ' εἰσιν ἀντίον τῆς Λέσβου. (28) Τῆς δὲ νυκτὸς ἰδὼν τὰ πύρρᾳ, καὶ τιμὴν αὐτῷ ἐξαγγελάντων ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶεν, ἀνέγχετο περὶ μέγας νύκτας, ὡς ἐξαπινάως προσπέσει ὕδωρ δ' ἐπιγενομένου πολλὸ καὶ βρονταὶ διεκώλυσαν τὴν ἀναγωγὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέγχετο, ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἔπλει ἐπὶ τὰς Ἀργινούσας. (29) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀντανήκοντο εἰς τὸ πέλαιος τῷ εὐώνυμῳ, παρατεταχμένοι ὧδε. Ἀριστοκράτης μὲν τὸ εὐώνυμον ἔχων ἦγετο πεντεκαίδεκα ναυσὶ, μετὰ δὲ ταῦτα Διομέδων ἐτέραις πεντεκαίδεκα ἐπετέτακτο δὲ Ἀριστοκράτῃ μὲν Περικλῆς, Διομέδοντι δὲ Ἑρασινίδης· παρὰ δὲ Διομέδοντα οἱ Σάμιοι δέκα ναυσὶν ἐπὶ μιᾷς τεταχμένοι ἐστρατήγει δὲ αὐτὸν Σάμιος ὀνόματι Ἴππεύς· ἐρχόμενοι δὲ αἱ τῶν ταξιάρχων δέκα, καὶ αὐταὶ ἐπὶ μιᾷς ἐπὶ δὲ ταύταις αἱ τῶν ναυάρχων τρεῖς, καὶ εἰ τινες ἄλλαι ἦσαν ζυμάρχιδες. (30) Τὸ δὲ δεξιὸν κέρας Πρωτόμαχος εἶχε πεντεκαίδεκα ναυσὶ παρὰ δ' αὐτὸν Θράσυλλος ἐτέραις πεντεκαίδεκα ἐπετέτακτο δὲ Πρωτόμαχῳ μὲν Λυσίας, ἔχων τὰς ἵσας ναῦς· Θρασύλλῳ δὲ Ἀριστογένης. (31) Οὗτοι δ' ἐτάρηνσαν, ἵνα μὴ διεκπλουν διδοῖεν· χεῖρον γὰρ ἔπλειον. Αἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἀντιτεταχμένοι ἦσαν ἅπασαι ἐπὶ μιᾷς ὡς πρὸς διεκπλουν καὶ περιπλουν παρεσκευασμένοι, διὰ τὸ βέλτιον πλεῖν. Εἶχε δὲ τὸ δεξιὸν κέρας Καλλικρατίδας. (32) Ἑρμοῖον δὲ Μεγαρεὺς ὁ τῷ Καλλικρατίδᾳ κυβερνῶν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὅτι εἴη καλὸς ἔργον ἀποπλεῦσαι· αἱ γὰρ τριῆρεις τῶν Ἀθηναίων πολλὰ πλεόνει ἦσαν. Καλλικρατίδας δὲ εἶπεν ὅτι ἡ Σπάρτη οὐδὲν [μὴ] κακίον οἰκείται αὐτοῦ ἀποθανόντος, πρῶτον δὲ αἰσχρὸν εἶναι εἶρη. (33) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐναυμάχησαν χρόνον πόλιν, πρῶτον μὲν ἄνθρωποι, ἔπειτα δὲ διεσκευασμένοι. Ἐπειδὴ δὲ Καλλικρατίδας τε ἐμβολούσης τῆς νεὸς ἀποπεσὼν εἰς τὴν θαλάτταν ἤρπαισθη Πρωτόμαχος τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τῷ δεξιῷ τὸ εὐώνυμον ἐνίκησαν, ἐντεῦθεν φυγὴ τῶν Πελοποννησίων ἐγένετο εἰς Χίον, πλείστων δὲ καὶ εἰς Φώκαιαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πάλιν εἰς τὰς Ἀργινούσας κατέπλευσαν. (34) Ἀπόλοντο δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων νῆες πέντε καὶ εἴκοσι αὐτοῖς ἀνδράσιν ἐκτὸς ὀλίγων τῶν πρὸς τὴν γῆν προσεγεγθεντων· τῶν δὲ Πελοποννησίων Λακωνικαὶ μὲν ἑνέα, πασῶν οὐσῶν δέκα, τῶν δ' ἄλλων ζυμάρχων πλείους ἢ ἐξήκοντα. (35) Ἐδοξε δὲ [καὶ] τοῖς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῖς ἐπὶ μὲν καὶ τεταράκοντα ναυσὶ Θηραμένην τε καὶ Θρασύβουλον τριηράρχους ὄντας καὶ τῶν ταξιάρχων τινὰς πλείους ἐπὶ τὰς καταδευκούσας ναῦς καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῶν ἀνθρώπους, ταῖς δ' ἄλλαις ἐπὶ τὰς μετ' Ἑτερόνικου τῇ Μυτιλήνῃ ἐφορευούσας. Ταῦτα δὲ βουλευόμενοι ποιεῖν ἄνεμος καὶ χειμὼν αὐτοὺς διεκώλυσε μέγας γενόμενος· τρόπαιον δὲ

quam acceperat Callicratidas, jam apud Samum Atheniensium classem esse, quae suis opem ferret, naves ad obsidionem quinquaginta reliquit, eisque praeficit Eteoniceum; cum ceteris centum viginti navibus provecit in altum ad Maleam Lesbi promontorium, e regione Mytilenae, cornu suorum corpora curavit. Eodem die forte fortuna etiam Athenienses ad Arginusas conabant, quae et ipse e regione Lesbi sunt. Noctu Callicratidas conspectis hostium ignibus, ac nonnullis renuntiantibus esse hos Athenienses, circiter noctem mediam solvit, ut eos subito nec opinantes invaderet. Verum imbris copiosis ac tonitruis impeditus, progredi non potuit. Ut primum tempestas cessavit, prima luce navigat versus Arginusas. Ei lava parte occurrere in alto Athenienses, in hunc modum acie instructa: prima in fronte ad lavam cum quindecim navibus Aristocrates erat, deinde cum aliis quindecim Diomedon. Post Aristocratem, Pericles, post Diomedontem, Erasimides, collocati erant. Propter Diomedontem Samii cum decem navibus singillatim instructi erant: quorum dux erat Samius, nomine Hippeus. His proximae tribunorum decem naves erant, et ipsae singillatim instructae. Secundum has, tres classi praefectorum, et si qua aliae sociorum naves erant. Dextrum cornu cum navibus quindecim Protomachus tenebat, et iuxta eum Thrasyllus cum aliis quindecim navibus. Post Protomachum Lysias cum navibus totidem, post Thrasyllum Aristogenes collocatus erat. Atque hoc modo aciem instruxerant, ne perruptionem classem suam hosti facultatem concederent. Erant enim ipsorum naves minus ad navigandum expeditae. At Lacedaemoniorum naves universae singillatim instructae, et ad perruptionem classis hostilis, et circumventionem comparatae erant, propterea quod expeditius veherent. Cornu dextrum Callicratidas ipse tenebat. Atque hic Hermion Megarensis, Callicratidae gubernator, eum monet, recte sibi consulturum, si discederet. Nam triremium numero longe superiores erant Athenienses. Ei respondit Callicratidas: Spartam, se moriente, nihilo pejus habituram; sibi vero fugam esse turpissimam. Post haec diu certatum est, primo confertis navibus, deinde sparsim. Verum posteaquam et Callicratidas, irruptione cum navi sua in hostium classem facta, in mare delapsus nusquam apparuit, et Protomachus atque illi, qui aderant ei, cornu dextro lavam hostile vicerunt: tum Peloponnesii fuga se in Chium, maximeque ex parte Phocaeam receperunt. Athenienses vero ad Arginusas redierunt. Amiserunt hi naves quinque et viginti una cum vectoribus, paucis exceptis qui ad litus evasere. Peloponnesii, ex navibus Lacedaemoniorum novem (quum harum numerus universarum esset decem), ex reliquorum sociorum navibus supra sexaginta desiderarunt. Secundum haec statuunt Atheniensium duces, ut cum quadraginta septem navibus triremium praefecti Theramenes et Thrasybulus, ac tribuni quidam, ad demersas naves ac naufragos pergerent, ceterae adversus illas, quae cum Eteonico apud Mytilenae stationem habebant, navigarent. Quae quum facere vellent, a vento et tempestate, quae tunc ingens cooriebatur, sunt impediti. Quamobrem eo loci manebant

στήσαντες αὐτοῦ ὑπὸ λίζοντο. (36) Τῷ δ' Ἐτεονίκῳ δ' ὑπηρετικὸς κέλης πάντα ἐξήγγειλε τὰ περὶ τὴν ναυμαχίαν. Ὁ δὲ αὐτὸν πάλιν ἐξέπεμψεν εἰπὼν τοῖς ἐνοῦσι σιωπῇ ἐκπλεῖν καὶ μηδενὶ διαλέγεσθαι, παραχρῆμα δὲ αὐθις πλεῖν εἰς τὸ ἐαυτῶν στρατόπεδον ἐστεφανωμένους καὶ βοῶντας ὅτι Καλλικρατίδας νενίκηκε ναυμαχῶν καὶ ὅτι αἱ τῶν Ἀθηναίων νῆες ἀπολώλασιν ἅπασαι. (37) Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν· αὐτὸς δ', ἐπειδὴ ἐκεῖνοι κατέπλεον, ἔθυε τὰ εὐαγγέλια, καὶ τοῖς στρατιώταις παρήγγειλε δειπνοποιεῖσθαι, καὶ τοῖς ἐμπόροις τὰ χρήματα σιωπῇ ἐνθεμένους εἰς τὰ πλοῖα ἀποπλεῖν εἰς Χίον, ἣν δὲ τὸ πνεῦμα οὖριον, καὶ τὰς τριήρεις τὴν ταχίστην. Αὐτὸς δὲ τὸ πῆλόν ἀπήγειν εἰς τὴν Μήθυμναν, τὸ στρατόπεδον ἐμπήσας. (38) Κόνων δὲ καθελύσας τὰς ναῦς, ἐπεὶ οἱ τε πολέμιοι ἀπεδεδράκεσαν καὶ ὁ ἀνεμος εὐδιαίτερος ἦν, ἀπαντήσας τοῖς Ἀθηναίοις ἤδη ἀνηγμένους ἐκ τῶν Ἀογινουσῶν ἔβρασε τὰ περὶ τοῦ Ἐτεονίκου. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατέπλευσαν εἰς τὴν Μυτιλήνην, ἐκεῖθεν δ' ἐπανήχθησαν εἰς τὴν Χίον, καὶ οὐδὲν διαπραξάμενοι ἀπέπλευσαν ἐπὶ Σάμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Οἱ δ' ἐν οὐκω τούτους μὲν τοὺς στρατηγοὺς ἔπαυσαν πλὴν Κόνωνος· πρὸς δὲ τούτῳ εἶλοντο Ἀδείμαντον καὶ τρίτον Φιλοκλέα. Τῶν δὲ ναυμαχησάντων στρατηγῶν Πρωτόμαχος μὲν καὶ Ἀριστογένης οὐκ ἀπῆλθον εἰς Ἀθήνας, (3) τῶν δὲ ἐξ καταπλευσάντων, Περικλέους καὶ Διομέδοντος καὶ Λυσίου καὶ Ἀριστοκράτους καὶ Θρασυλλου καὶ Ἐρασινίδου, Ἀρχέδημος δὲ τοῦ δήμου τότε προεστὴς ἐν Ἀθήναις καὶ τῆς διωθείας ἐπιμελούμενος Ἐρασινίδῃ ἐπιβολὴν ἐπιβαλὼν κατηγορεῖ ἐν δικαστηρίῳ, φάσκων ἐξ Ἑλλησπόντου αὐτὸν ἔχειν χρήματα ὄντα τοῦ δήμου· κατηγορεῖ δὲ καὶ περὶ τῆς στρατηγίας. Καὶ ἔδοξε τῷ δικαστηρίῳ δεῖναι τὸν Ἐρασινίδην. (3) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ βουλῇ διηγούντο οἱ στρατηγοὶ περὶ τῆς ναυμαχίας καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ χειμῶνος. Τιμοκράτους δ' εἰπόντος ὅτι καὶ τοὺς ἄλλους χρὴ δεθέντας εἰς τὸν δῆμον παραδοθῆναι, ἡ βουλὴ ἔδοξε. (4) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκλησία ἐγένετο, ἐν ᾗ τῶν στρατηγῶν κατηγοροῦν ἄλλοι τε καὶ Θηραμένης μάλιστα, δικαίους εἶναι λέγων λόγον ὑποσχεῖν διότι οὐκ ἀνέλονται τοὺς ναυαγούς. Ὅτι μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου καθήκοντο ἐπιστολὴν ἐπεδείκνυε μαρτυροῦν ἣν ἐπέμψαν οἱ στρατηγοὶ εἰς τὴν βουλὴν καὶ εἰς τὸν δῆμον, ἄλλο οὐδὲν αἰτιώμενοι ἢ τὸν χειμῶνα. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ στρατηγοὶ βραχέα ἔκαστος ἀπελογήσατο, οὐ γὰρ προὔτεθ' ὅστις λόγος κατὰ τὸν νόμον, καὶ τὰ πεπραγμένα διηγούντο ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλείονα, τὴν δὲ ἀναίρεσιν τῶν ναυαγῶν προστάζειν τῶν τριηράρχων ἀνδράσιν ἱκανοῖς καὶ ἐστρατηγικόσιν ἤδη, Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις· καὶ εἰπερ γὰρ τινες δέοι, περὶ τῆς ἀναίρεσεως

tropæo erecto. Interea celox actuaria rem omnem Eleonico de navali prælio exposuit. Ille rursus ablegavit eam, quum vectoribus edixisset, ut taciti, nemine compellato, discederent, statimque in hæc castra sua coronati reverterentur, simul Callicratidam prælio navali vicisse clamarent, universamque classem Atheniensium esse deletam. Ea ille fecerunt, atque dum abeunt, ipse sacrum fecit ob rei feliciter gestæ nuntium, ac mandavit militibus, ut cœnarent, nec non mercatoribus, ut merces suas sine tumultu ac tacite navigilis imponerent, et una cum triremibus quam celerrime, quod esset ventus secundus, in Chium discederent. Ipse castris succensis, pedestres copias Methymnam duxit. Tum Conon deductis navibus suis, posteaquam et hostes propere discesserunt, et ventus spirabat lenior, Atheniensibus occurrens, qui jam ab Arginusis solverant, quid de Eleonico accidisset, exponit. Illi Mytilenen navigarunt, inde profecti in Chium, re infecta Samum discesserunt.

CAPUT VII.

Interim qui domi erant Athenienses hisce ducibus imperium abrogarunt, excepto Conone; cui Adimantus et Philocles tertius adjunguntur. Ex ducibus autem, qui pugnam hanc navalem pugnant, Protomachus et Aristogenes Athenas non sunt reversi; ceteri sex, Pericles, Diomedon, Lysias, Aristocrates, Thrasyllus, Erasinides, quum domum navigassent, Archedemus, qui tunc populi princeps Athenis erat, et cui theoricæ cura mandata fuerat, Erasinidem multa constituta apud tribunal sic accusabat, ut eum pecunias publicas ex Hellesponto sibi servasse diceret, atque etiam munus imperatorium male administrasse. Iudices Erasinidem in vincula ducendum esse decreverunt. Post hæc duces in senatu de prælio navali et magnitudine tempestatis rem omnem commemorabant. Verum referente Timocrate, ceteros etiam duces victos populo tradendos esse, senatus eos vinciri iussit. Secundum hæc concio coacta est, in qua duces inter alios etiam Theramenes imprimis accusabat, jure ab ipsis exigendam rationem dicens, quomobrem naufragos non sustulissent. Nam quod alium neminem incusassent, epistolæ productæ testimonio docebat, quam duces ipsi ad senatum et ad populum misissent, in qua causam aliam nullam afferrent, nisi tempestatem. Post hæc duces singuli brevibus, quod eis secundum legem dicere non liceret, sese purgaverunt, et rem, uti erat gesta, commemorarunt: se adversus hostes profectos fuisse, naufragos autem ut tollerent, triremium præfectis, hominibus ad res gerendas idoneis et imperatorio munere functis, imperasse, Therameni, Thrasybulo, et aliis talibus. Quod si qui sint hac in parte accusandi, alios non esse accusandos,

οὐδένα ἄλλον ἔχειν αὐτοὺς αἰτιάσασθαι ἢ τοὺς οὗς προετάρχη. (6) Καὶ οὐχ ὅτι γε κατηγοροῦσιν ἡμῶν, ἔρασαν, ψευδόμεθα ψάσκοντες αὐτοὺς αἰτίους εἶναι, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ γειμῶνός εἶναι τὸ κολῦσαν τὴν ἀναίρεσιν. Τούτων δὲ μάρτυρας παρίeronτο τοὺς κυβερνήτας καὶ ἄλλους τῶν συμπελεόντων πολλούς. (7) Τοιαῦτα λέγοντες ἐπειθον τὸν δῆμον· ἐβούλοντο δὲ πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐγγυᾶσθαι ἀνιστάμενοι· ἔδοξε δὲ ἀναβαλέσθαι εἰς ἑτέραν ἐκκλησίαν· τότε γὰρ ὅψε ἦν καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἂν καθεώρων· τὴν δὲ βουλὴν προβουλεύσαντας εἰσενεγκεῖν ὅτῳ τρόπῳ οἱ ἄνδρες κρίνουντο. (8) Μετὰ δὲ ταῦτα ἐγένετο Ἀπατούρια, ἐν οἷς οἱ τε πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς ζύνευσιν σφίσι αὐτοῖς. Οἱ οὖν περὶ τὸν Θηραμένην παρεσκεύασαν ἀνθρώπους μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χορῇ κεκαρμένους πολλούς ἐν ταύτῃ τῇ ἑορτῇ, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἵκονται, ὥς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολιθόντων, καὶ Καλλιξένου ἐπεισαν ἐν τῇ βουλῇ κατηγορεῖν τῶν στρατηγῶν. (9) Ἐντεῦθεν ἐκκλησίαν ἐποιούν, εἰς ἣν ἡ βουλὴ εἰσένεγκε τὴν ἑαυτῆς γνώμην Καλλιξένου εἰπόντος τήνδε· Ἐπειδὴ τῶν τε κατηγορούντων κατὰ τῶν στρατηγῶν καὶ ἐκείνων ἀπολογουμένων ἐν τῇ προτεραίᾳ ἐκκλησίᾳ ἀκρόασι, διαψήφισαται Ἀθηναίους πάντας κατὰ φυλάς θεῖναι δὲ εἰς τὴν φυλὴν ἑκάστην δύο ὑδρίας· ἐφ' ἑκάστη δὲ τῇ φυλῇ κήρυκα κηρύττειν, ὅτῳ δοκοῦσιν ἀδικεῖν οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνελόμενοι τοὺς νικήσαντας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, εἰς τὴν προτέραν ψήφισαται, ὅτῳ δὲ μὴ, εἰς τὴν ὑστέραν· (10) ἂν δὲ δόξωσιν ἀδικεῖν, θανάτῳ ζημιῶσαι καὶ τοῖς ἑνδεκα παραδοῦναι καὶ τὰ χρήματα δημοσιεῦσαι, τὸ δ' ἐπιδέκατον τῆς θεοῦ εἶναι. (11) Παρῆλθε δὲ τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψάσκων ἐπὶ τεύχεος ἀλφειῶν σιωθῆναι· ἐπιστῆλαιν δ' αὐτῷ τοὺς ἀπολλυμένους, ἂν σιωθῇ, ἀπαγγεῖλαι τῷ δήμῳ ὅτι οἱ στρατηγοὶ οὐκ ἀνείλοντο τοὺς ἀρίστους ὑπὲρ τῆς πατρίδος γενομένους. (12) Τὸν δὲ Καλλιξένον προσεκαλέσαντο παράνομα ψάσκοντες συγγεγραμμένοι Εὐρυπτολεμὸς τε ὁ Πεισιάνακτος καὶ ἄλλοι τινές. Τοῦ δὲ δήμου ἐννοεῖ ταῦτα ἐπὶ τῶν, τὸ δὲ πλῆθος ἐβόα θανόντων εἶναι εἰ μὴ τις ἔασει τὸν δῆμον πράττειν ὅ ἂν βούληται. (13) Καὶ ἐπὶ τούτοις εἰπόντος Λυκίσκου καὶ τούτους τῇ αὐτῇ ψήφῳ κρίνεσθαι ἥπερ καὶ τοὺς στρατηγούς, ἂν μὴ ἄνωσι τὴν ἐκκλησίαν, ἐπεθροβήθη πάλιν ὁ ὄχλος, καὶ ἡναγκάσθησαν ἀφίεναι τὰς κλήσεις. (14) Τῶν δὲ πρυτάνεων τινῶν οὐ φασκόντων προθέσθαι τὴν διαψήφισιν παρὰ τοὺς νόμους, αὖθις Καλλιξένος ἀνάβας κατηγορεῖ αὐτῶν τὰ αὐτά. Οἱ δὲ ἐβόων καλεῖν τοὺς οὐ ψάσκοντας. (15) Οἱ δὲ πρυτάνεις φοβηθέντες ὡμολόγησαν πάντες προθέσθαι πλὴν Σωκράτους τὸν Σωφρονίσκου υἱόν· οὗτος δ' οὐκ ἔφη, ἀλλ' ἡ κατὰ νόμον πάντα ποιῆσαι. (16) Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνάβας Εὐρυπτολεμὸς ἔειπεν ὑπὲρ τῶν στρατηγῶν τάδε·

Τὰ μὲν κατηγορήσων, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀνέδωκεν ἐνθάδε Περικλέους ἀναγκάσι μοι ὄντος καὶ ἐπιτηδείου καὶ Διομέδοντος φίλου, τὰ δ' ὑπεραπολογησόμενος, τὰ δὲ συμβουλεύσων ἃ μοι δοκεῖ ἀρίστα εἶναι ἀπάσῃ τῇ

quam illos, quibus ea res mandata fuerit. Neque tamen, aiebant, propterea mentiemur, quod hi modo nos accusant, atque in hos culpam conferemus, sed tempestatis magnitudinem, quominus naufragi tolli potuerint, prohibuisse. Atque harum rerum et gubernatores et multos alios, qui expeditionis socii fuerant, testes producebant. Haec quum dicerent, populo satisfaciebant, ac multi homines privati surrexere, et satisfacere ipsorum nomine voluerunt. Verum ad proximae concionis tempus rem extrahendam esse visum fuit, quod paulo jam serius esset, ac manus sublatae hand cernerent : senatumque, re prius deliberata, ad populum referre, quo pacto de horum causa in iudicio cognoscendum esset. Sequuta sunt Apaturia, quo festo inter se parentes et cognati conveniunt : hisce igitur feriis amici Theramenis homines complures nigris indutos vestibus et ad cutem usque rasos submiserunt : ut ii tanquam eorum, qui periissent, propinqui, ad populi conventum accederent. Callixenum quoque permovebant, ut duces in senatu accusaret. Hinc ad concionem populum advocant, in qua senatus ad populum, recitante Callixeno, decretum huiusmodi retulit : Quia concione proxima tam illorum qui duces accusarunt, quam ipsorum ducum se purgantium audita sunt orationes, Athenienses universi tributum suffragia ferunto : in tribu qualibet urnae binae collocantur : itidem qualibet in tribu caduceator proclamato, ut cuicumque videantur injuste duces fecisse, qui cives navali proelio victores non sustulerint, is priorem in urnam calculum coniciat : cui contra, in posteriorem. Quod si eos injuste fecisse visum fuerit, morte multantur, undecim viris traduntur, bona publicantur : eorum decumae Minervae sunt. Prodiit et alius quidam in conventum, qui se in vase fariacario decreet incolumem evasisse : mandasse autem sibi eos, qui periissent, ut, si quidem salvus evaderet, exponeret populo, non sustulisse duces eos cives, qui pro patria fortissime se gessissent. Sed Callixenum postulabat Euryptolemus Pisanactis filius, et quidam alii, dicentes illum contra leges sententiam conscripsisse. Idem nonnulli e populo se sentire profitebantur. At plebs indignum esse clamat, non concedi populo, ut quod ipse velit, agat. Quumque Lyciscus diceret, eodem modo de his ipsis etiam cognoscendum esse, quo jam de ducibus cognosceretur, ni concioni jus suum permitterent : rursus a plebe tumultuatum est, atque illi finem postulandi Callixenum facere coacti sunt. Quum vero Prytanes aliquot se permissuros negarent, ut praeter legem in suffragia iretur, rursus ascendens Callixenus, eandem ob causam eos accusabat. Tum clamare populus, ut arcesserentur quotquot assentiri nollent. Hic Prytanes omnes metu perculsi, permissuros se dicebant, ut suffragia ferrentur, extra unum Socratem Sophronisci filium ; is aliud quidequam facturum se negabat, quam quod esset legi consentaneum. Secundum haec, suggestu consensu, hanc Euryptolemus pro ducibus orationem habuit :

« Equidem in hunc locum, Athenienses, partim Periclem necessarium et propinquum meum, et Diomedontem amicum accusaturus ascendi, partim eosdem defensurus, partim consulturus vobis ea, quae conductura patriae toti arbi-

πολει. (17) Κατηγορῶ μὲν οὖν αὐτῶν ὅτι ἔπεισαν τοὺς
 ξυνάρχοντας βουλομένους πέμπειν γράμματα τῇ τε βουλῇ
 καὶ ὑμῖν ὅτι ἐπείταξαν τῷ Θηραμένει καὶ Θρασυβούλῳ
 τετραράχοντα καὶ ἐπτά τριήρεσιν ἀνελίσθαι τοὺς ναυα-
 γοὺς, οἱ δὲ οὐκ ἀνείλοντο. (18) Εἴτα νῦν τὴν αἰτίαν
 κοινήν ἔχουσιν ἐκείνων ἰδίᾳ ἁμαρτόντων, καὶ ἀντὶ τῆς
 τότε φιλανθρωπίας νῦν ὑπ' ἐκείνων τε καὶ τινων ἄλλων
 ἐπιβουλεύμενοι κινδυνεύουσιν ἀπολέσθαι. (19) Οὐκ,
 ἂν ὑμεῖς γέ μοι πείθῃσθε τὰ δίκαια καὶ δῖα ποιοῦντες,
 καὶ ὅθεν μάλιστα τάλληθ' ἐπίστευσε καὶ οὐ μετανοήσαν-
 τες ὕστερον εὐρήσετε σφᾶς αὐτοὺς ἁμαρτηκότας τὰ μέ-
 γιστα εἰς θεοὺς τε καὶ ὑμᾶς αὐτούς. Ξυμβουλεύω δ'
 ὑμῖν, ἐν οἷς οὐθ' ὑπ' ἐμοῦ οὐθ' ὑπ' ἄλλου οὐδενὸς ἔστιν
 ἐξαπατηθῆναι ὑμᾶς, καὶ τοὺς ἀδικούντας εἰδότες κολά-
 σθε ἢ ἂν βούλησθε δίκην, καὶ ἅμα πάντας καὶ καθ'
 ἓνα ἕκαστον, εἰ μὴ πλέον, ἀλλὰ μίαν ἡμέραν δόντες
 αὐτοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογήσασθαι, μηδ' ἄλλοις μάλ-
 λον πιστεύοντας ἢ ὑμῖν αὐτοῖς. (20) Ἰστε δέ, ὧ ἄν-
 δρες Ἀθηναῖοι, πάντες ὅτι τὸ Καννόνου ψήφισμά ἐστιν
 ἰσχυρότατον, ὃ κελεύει, ἰάν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆ-
 μον ἀδικῇ, δεδεμένον ἀποδικεῖν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ ἰάν
 καταγνοσθῇ ἀδικεῖν, ἀποθανόντα εἰς τὸ βάραθρον ἐμ-
 βληθῆναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημευθῆναι καὶ τῆς
 θεοῦ τὸ ἐπιδικᾶτον εἶναι. (21) Κατὰ τοῦτο τὸ ψήφι-
 σμα κελεύω κρίνεσθαι τοὺς στρατηγούς καὶ νῆ Δία, ἂν
 ὑμῖν γε δοκῇ, πρῶτον Περικλέα τὸν ἐμοὶ προσήκοντα·
 αἰσχρὸν γάρ μοι ἔστιν ἐκείνον περὶ πλείονος ποιεῖσθαι ἢ
 τὴν πόλιν. (22) Τοῦτο δ' εἰ βούλεσθε, κατὰ τὸνδε τὸν νό-
 μον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ προδόταις,
 ἰάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῶ ἢ τὰ ἱερὰ κλέπτῃ, χριθέντα
 ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνοσθῇ, μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀτ-
 τικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημόσια εἶναι. (23) Τοῦ-
 των ὁποτέρῳ βούλεσθε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῷ νόμῳ
 κρίνεσθωσαν οἱ ἄνδρες κατὰ ἓνα ἕκαστον διηρημένων
 τῆς ἡμέρας τριῶν μερῶν, ἐνὸς μὲν ἐν ᾧ ξυλλέγεσθαι
 ὑμᾶς δεῖ καὶ διαψηφίσασθαι, ἰάν τε ἀδικεῖν δοκῶσιν, ἰάν
 τε μὴ, ἐτέρου δ' ἐν ᾧ κατηγορήσῃ, ἐτέρου δ' ἐν ᾧ ἀπολο-
 γήσασθαι. (24) Τούτων δὲ γιγνομένων οἱ μὲν ἀδικούντες
 τεύζονται τῆς μεγίστης τιμωρίας, οἱ δ' ἀνάξιοι ἐλευ-
 θερωθήσονται ὑφ' ὑμῶν, ὧ Ἀθηναῖοι, καὶ οὐκ ἀδι-
 κοῦντες ἀπολοῦνται. (25) Ὑμεῖς δὲ κατὰ τὸν νόμον
 εὐσεβοῦντες καὶ εὐορκοῦντες κρίνετε καὶ οὐ ξυμπο-
 λεμήσετε Λακεδαιμονίοις τοὺς ἐκείνους ἐβδομήκοντα
 ναῦς ἀρелоμένους καὶ νενικηκότας, τούτους ἀπολλύντες
 ἀκρίτους παρὰ τὸν νόμον. (26) Τί δὲ καὶ δεδιότες σφό-
 δρα οὕτως ἐπέλεγασθε; ἢ μὴ οὐχ ὑμεῖς δὲ ἂν βούλησθε
 ἀποκτείνεσθαι καὶ ἐλευθερώσασθαι, ἂν κατὰ τὸν νόμον κρί-
 νητε, ἀλλ' οὐκ ἂν παρὰ τὸν νόμον, ὡς περὶ Καλλίξενος
 τὴν βουλὴν ἔπεισεν εἰς τὸν δῆμον εἰσενεγκεῖν μιᾷ ψήφῳ;
 (27) Ἄλλ' ἴσως ἂν τινα καὶ οὐκ αἴτιον ὄντα ἀποκτείναιτε,
 μεταμелήσει δὲ ὕστερον. Ἀναμνήσθητε ὡς ἄλγεινόν καὶ
 ἀνωφελές ἤδη ἐστὶ, πρὸς δ' ἔτι καὶ περὶ θανάτου ἀν-
 θρώπου ἁμαρτηκότας. (28) Δεινὰ δ' ἂν ποιήσαιτε, εἰ
 Ἀριστάρχῳ μὲν πρότερον τὸν δῆμον καταλύοντι, εἴτα

tror. In hoc igitur eos accuso, quod collegis suis, litteras
 ad senatum populumque missuris: se Therameni ac Thrasy-
 bulo negotium tollendi naufragos cum septem et quadraginta
 triremibus dedisse, quod illi imperatum sibi non fecerunt;
 has ut ne mitterent, persuaserint. Itaque jam omnes pro-
 tores communem culpam sustinent quæ privatim ex illorum
 delicto provenit; et sua tum in eos usurpata humanitate
 seipsos in discrimen mortis conjecerunt, horum ipsorum,
 et aliorum quorundam insidiis petiti: quod tamen periculum
 vereri non debent, si quidem mihi vos parebitis, et juste
 sancteque vosmet geretis; hinc etiam vel maxime rei veri-
 tatem intelligetis, neque posthac penitentie ducti, vos
 omnium maxima et in deos et in vosmetipsos deliquisse de-
 prehendetis. Consulo autem vobis illa, in quibus nec a me,
 nec abs quoquam alio circumveniri dolo poteritis, et in eos,
 quos deliquisse cognoveritis, non solum universos, sed etiam
 singulos, quacumque voletis poena, animadvertetis; tantum
 uno eis die concesso, si quidem amplius impetrari non po-
 test, quo sese defendant: ne plus aliis fidei, quam vobis
 ipsis habeatis. Vestrum vero, Athenienses, nemo non no-
 vit, Cannoni decretum gravissimum esse; quod mandat,
 ut si quis populum Atheniensem læserit, in vinculis apud
 populum causam dicat: et si damnatus illatæ injuriæ fuerit,
 necatus in barathrum ahjiciatur, bonis publicatis, et eorum
 decuma Minervæ consecrata. Ex hujus decreti formula cum
 ducibus agi volo, ac profecto, si quidem ita vobis videbitur,
 primum omnium cum Pericle necessario meo. Nam ma-
 ximo mihi dedecori fuerit, pluris hunc a me, quam rempub-
 licam, fieri. Sin hoc maletis, ex ea lege de his cognoscite,
 quæ de sacrilegis ac proditoribus lata est: ut si quis vel ci-
 vilitatem prodiderit, vel res sacras furto subtraxerit, causa
 pro tribunali cognita si sit damnatus, in Attica ne sepeliatur:
 fisco bona ipsius addicantur. Harum legum utram maletis,
 Athenienses, secundum eam de his hominibus singulis ju-
 dicare, divisio diei tribus partibus: quarum una vos conve-
 niat, perque calculos indagetis, sintne sotes hi viri, nec-
 ne; altera vero accusentur; tertia sese defendant. Id si fiat,
 qui sunt ex iis injurii supplicium gravissimum incurrent: at
 qui extra culpam positi, a vobis, Athenienses, liberabuntur,
 neque peribunt tamquam malefici. Vos etiam ex legis sen-
 tentia religiose ac salva fide judicabitis, neque cum Lace-
 dæmoniis patriam oppugnabitis: quod fieret, si hos duces,
 qui eis proelio victis septuaginta naves ademerunt, inde-
 mnatos contra legem de medio tolleretis. Quid vero timentes,
 tantopere festinatis? an hoc ne vobis non liceat, quemcun-
 que volueritis, vel interficere, vel liberare, si secundum
 legem, ac non præter legem judicaveritis, quemadmodum
 Callixenus senatui persuasit, ut ad populum de judicandis
 omnibus eodem suffragio referretur? At enim aliquem forte
 innocentem interfeceritis, cujus deinde facti vos penitebit.
 Cogitate, quæso, quam id jam per se triste sit et inutile,
 præsertim, si capitis sententia in hominem lata, recto a ju-
 dicio aberraveritis. Indignum vero fuerit, si Aristarcho,

δὲ Οἰνόφην προδιδόντι Θηβαίους πολεμίοις ὄσιν, ἔδοτε ἡμέραν ἀπολογέσασθαι ἢ ἐθούλειτο καὶ τᾶλλα κατὰ τὸν νόμον προΐθετε, τοὺς δὲ στρατηγούς τοὺς πάντας ἑμὴν κατὰ γνώμην πράξαντας, νικήσαντας δὲ τοὺς πολεμίους, τῶν αὐτῶν τούτων ἀποστερήσετε. (29) Μὴ ὑμεῖς γε, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀλλ' ἐκείνων ὄντας τοὺς νόμους, δι' οὓς μάλιστα μέγιστοί ἐσσε, φυλάττοντες, ἀνευ τούτων μηδὲν πράττειν παρᾶσθε. Ἐπανέλθετε δὲ καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα καθ' ἃ καὶ αἱ ἀμαρτίαι δοκοῦσι γενενηθῆναι τοῖς στρατηγοῖς. Ἐπεὶ γὰρ κρατήσαντες τῇ ναυμαχίᾳ εἰς τὴν γῆν κατέπλευσαν, Διομέδων μὲν ἐκέλευεν ἀναγλύντας ἐπὶ κέρους ἅπαντας ἀνακρίεσθαι τὰ ναύαγια καὶ τοὺς ναυαγούς, Ἐρασινίδης δὲ ἐπὶ τοὺς πρὸς Μυτιλήνην πολεμίους τὴν ταχίστην πλεῖν ἅπαντας Θράσυλλος δ' ἀμφοτέρω ἐξη γενέσθαι, ἂν τὰς μὲν αὐτοῦ καταλίπωσι, ταῖς δὲ ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλεύσιν. (30) καὶ δοξάζοντων τούτων καταλίπειν τρεῖς ναῦς ἕκαστον ἐκ τῆς αὐτοῦ συμμορίας, τῶν στρατηγῶν ὁκτώ ὄντων, καὶ τὰς τῶν ταχίστῶν δέκα καὶ τὰς τῶν Σαμίων δέκα καὶ τὰς τῶν ναυάρχων τρεῖς αὐτὰς ἅπασαι γίνονται ἑπτὰ καὶ τετραράκοντα, ὅσπερ περὶ ἐκάστην ναῦν τῶν ἀπολοκυῶν δώδεκα ὄσων. (31) Τῶν δὲ καταλιγμένων ταχίστῶν ἦσαν καὶ Θρασυβούλος καὶ Θεραμένης, οἱ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐκκλησίᾳ κατηγγόρευον τῶν στρατηγῶν. Ταῖς δὲ ἄλλαις ναυσὶν ἔπλεον ἐπὶ τὰς πολέμιας. Τί τούτων οὐχ ἱκανῶς καὶ καὶτῶς ἐπράξαν; οὐκοῦν δίκαιον τὰ μὲν πρὸς τοὺς πολεμίους μὴ καὶτῶς προγλύντα τοὺς πρὸς τούτους ταχθέντας ὑπέμεν λόγον, τοὺς δὲ πρὸς τὴν ἀναίρεσιν, μὴ ποιήσαντας ἃ οἱ στρατηγοὶ ἐκέλευσαν, διότι οὐκ ἀνέλκυντο κρίνεσθαι. (32) Τούτων δ' ἕρο εἰπεῖν ὑπὲρ ἀμφοτέρων ὅτι ὁ γαιμῶν διακόλυσε μηδὲν προῖξαι τῶν οἱ στρατηγοὶ παρεκελεύσαντο. Τούτων δὲ μάρτυρες οἱ σωθέντες ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ὧν εἰς τῶν ἡμετέρων στρατηγῶν ἐπὶ καταδύσας νῆος σωθεῖς, ὃν κελεύουσι τῇ αὐτῇ λόγῳ κρίνεσθαι, καὶ αὐτὸν τότε δαήμενον ἀνακρίσειν, ἥτοι τοὺς οὐ πράξαντας τὰ προσταγθέντα. (33) Μὴ τῶντοι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀντὶ μὲν τῆς νίκης καὶ τῆς εὐτυχίας ὅμοια ποιήσετε τοῖς ἡττημένοις τε καὶ αὐτοχότον, ἀντὶ δὲ τῶν ἐκ θεοῦ ἀναγκάσιον ἀννομοῦν δοῖτε, προδοσίαν κατακρίνοντες ἀντὶ τῆς ἀδουμίας, οὐχ ἱκανοὺς γενομένους διὰ τὸν γαιμῶνα προῖξαι τὰ προσταγθέντα, ἀλλὰ ποῦδ δικαιότερον στεφάνους γεραίρειν τοὺς νικῶντας ἢ θανάτῳ ζημιῶν πονηροῖς ἀνθρώποις παύθμενους.

34. Ταῦτ' εἰπὼν Εὐρυπτόλεμος ἔγραψε γνώμην κατὰ τὸ Κανόνι τοι φέρματα κρίνεσθαι τοὺς ἀνδρας δίχα ἕκαστον ἢ δὲ τῆς βουλῆς ἢ μὴ φέρω ἅπαντας κρίνειν. Τούτων δὲ διαχειροτονούμενον τὸ μὲν πρῶτον ἔβριχεν τὴν Εὐρυπτόλεμον ὑπομαρτυρῶν δὲ Μενεκλέους καὶ πόλιν διαχειροτονίας γενομένης ἔβριχεν τὴν τῆς βουλῆς. Καὶ μετὰ ταῦτα καταβρίσσαντο τῶν ναυμαχησάντων στρατηγῶν ὁκτώ ὄντων ἀπέβριχον δ' οἱ παρόντες ἔξ. (35) Καὶ ὁ πολλὸν χρόνον ὕστερον μετέμεινε τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἐβρίσσαντο, οἵτινες τὸν δῆμον ἐξηπά-

qui antehac statum popularem evertere voluit, ac deinde Thebanis hostibus nostris (Epoen prodidit, diem ad defendendum arbitrato suo concesseritis, atque alia secundum legem permissa: nunc ducibus illis, qui omnia ex sententia vestra gessere, victoria de hoste potitis, eadem ipsa denegaveritis. Ne vos hoc feceritis, o Athenienses; sed observate leges a vobismet ipsis latas, per quas imprimis ad maximam hanc potentiam pervenistis; non quicquam absque his facere conamini. Ad res ipsas vos convertite, in quibus deliquisse duces videantur. Posteaquam navali proelio victores ad litus classem subduxere, censuit Diomedon, ut universis copiis in cornu ductis navium fragmina cum naufragis tollerentur; Erasinides autem, ut universa cum classe quam celerissime adversus illos hostes, qui erant apud Mytilenen, navigarent; tertius Thrasyllus aiebat, utrumque fieri posse, si naves partim istic relinquerent, partim in hostem ducerent. Hac sententia comprobata visum, ut quoniam octo essent duces, quisque de classe sua naves tres relinqueret, una cum decem tribunorum navibus, decem Samiorum, tribus navarchorum; hæc omnes quadraginta septem navium numerum expleret, ita ut quaternæ naves circa unam ex iis quæ naufragium fecerant, quæque universæ duodecim erant, occuparentur. Ex iis autem præfectis, qui relictis fuere, Thrasybulus et Theramenes erant, is qui concione proxima duces accusavit. Cum reliquis navibus duces adversus classem hostilem perrexere. Quid horum non recte atque ordine gesserunt? Quamobrem æquum est, ut eorum, quæ adversus hostem non satis bene gesta sunt, ii rationem reddant, qui hostibus oppositi fuerunt, itidemque de illis, qui imperata ducum de tollendis naufragis non fecerunt, iudicium institui, cur id facere neglexerint. Equidem pro utrisque tantum dicere possum, impeditisse tempestatem, quominus ea facerent, quæ duces mandarent. Atque huius rei testes sunt illi, qui fortuito salvi evaserunt: quorum e numero est unus ex ducibus nostris, in navi demersa conservatus, de quo nunc eosdem calculos ferri volum, quos de iis, qui imperata non fecerunt: quia tamen id temporis etiam ipse tollentium ope indignerit. Quamobrem nolite, cives, in victoria secundoque rerum successu ita vosmet gerere, quemadmodum victi et adversa usi fortuna solent; nolite etiam in necessitate a deo inmissa committere, ut iniqui rerum aestimatores videamini, et, quæ potius fuerit quedam facultatis inopia, tanquam proditorem damnetis in iis qui per tempestatem imperata facere non potuerunt. Multo æquius, si hos victoria potitos coronis ornabitis quam si quorundam improborum in gratiam eos morte multaveritis.

Hæc oratione habita, Euryptolemus rogationem tulit, ut ex Canonis decreto seorsum de quolibet ducum cognosceretur: senatus autem sententia erat, ut uno suffragio de omnibus iudicaretur. Quum de his rationibus calculi ferrentur, primum in Euryptolemi sententiam itum est. Verum petente dilationem Menece, quum iterum suffragia colligerentur, senatus est probata sententia. Secundum hæc duces qui navalem pugnam fecerant, damna sunt, numero octo ex quibus sex qui aderant capitis poenam subierunt. Neque multo post Athenienses facti poenituit: quapropter decretum

τησαν, προβολὰς αὐτῶν εἶναι, καὶ ἐγγυητὰς καταστή-
σαι, ἕως ἂν κριθῶσιν, εἶναι δὲ καὶ Καλλίξενον τούτων.
Προὐβλήθησαν δὲ καὶ ἄλλοι τέτταρες, καὶ ἐδέθησαν
ὑπὸ τῶν ἐγγυησαμένων. Ὑστερον δὲ στάσεως τινος
γενομένης, ἐν ᾗ Κλεοφῶν ἀπέθανεν, ἀπέδρασαν οὗτοι,
πρὶν κριθῆναι· Καλλίξενος δὲ κατελθὼν ὅτε καὶ οἱ ἐκ
Πειραιῶς εἰς τὸ ἄστυ, μισούμενος ὑπὸ πάντων λιμῶ
ἀπέθανεν.

BIBAION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ δ' ἐν τῇ Χίῳ μετὰ τοῦ Ἑτεονίκου στρατιῶ-
ται ὄντες, ἕως μὲν θέρος ἦν, ἀπὸ τε τῆς ὥρας ἐτρέ-
φοντο καὶ ἐργαζόμενοι μισθοῦ κατὰ τὴν χώραν· ἐπεὶ δὲ
χειμῶν ἐγένετο καὶ τροφὴν οὐκ εἶχον γυμνοὶ τε ἦσαν
καὶ ἀνυπόδητοι, ξυνίσταντο ἀλλήλοις καὶ ξυνετίθεντο
ὥς τῇ Χίῳ ἐπιθησόμενοι· οἳ δὲ ταῦτα ἀρέσχοι κάλα-
μον φέρειν ἐδόκει, ἵνα ἀλλήλους μάθοιεν ὅποιοι εἴησαν.
(2) Πυθόμενος δὲ τὸ ζήτημα δ' Ἑτεονίκος, ἀπόρων μὲν
εἶχε τί γρῶτο τῶν πράγματι διὰ τὸ πλῆθος τῶν καλα-
μηφόρων· τό τε γὰρ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐπιχειρῆσαι σφα-
λερόν ἐδόκει εἶναι, μὴ εἰς τὰ ὅπλα ὁρμήσῃσι καὶ τὴν
πόλιν κατασχόντες καὶ πολέμοιοι γενομένοι ἀπολέσωσι
πάντα τὰ πράγματα, ἂν κρατήσωσι, τό τ' αὖ ἀπολλύ-
ναι ἀνθρώπους ξυμμάχους πολλοὺς δεινὸν ἐφαίνετο
εἶναι, μὴ τινα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας διαβολὴν
σχοίεν καὶ οἱ στρατιῶται δύνουσι πρὸς τὰ πράγματα
ὥσιν· (3) ἀναλαβὼν δὲ μεθ' αὐτοῦ ἄνδρας πεντεκαίδεκα
ἐγχειρίδια ἔχοντας ἐπορεύετο κατὰ τὴν πόλιν, καὶ ἐν-
τυγὼν τινι ὀφθαλμῶντι ἀνθρώπῳ ἀπίνοντι ἐξ ἰατρείου,
κάλαμον ἔχοντι, ἀπέκτεινε. (4) Θορύβου δὲ γενομένου
καὶ ἐρωτῶντων τινῶν διὰ τί ἀπέθανεν δ' ἄνθρωπος,
παραγγέλλειν ἐκέλευεν δ' Ἑτεονίκος, ὅτι τὸν κάλαμον
εἶχε. Κατὰ δὲ τὴν παραγγελίαν ἐρρίπτουν πάντες
ὅσοι εἶχον τοὺς κάλαμους, αἱ δ' ἀκούων δεδοῦς μὴ
ὀφείλει ἔχων. (5) Μετὰ δὲ ταῦτα δ' Ἑτεονίκος ξυγκαλέ-
σας τοὺς Χίους χρήματα ἐκέλευσε ξυνεινεγκεῖν, ὅπως
οἱ ναῦται λάβωσι μισθὸν καὶ μὴ νεωτερίσωσιν· τιν' οἱ δὲ
εἰσῆνεγκαν· ἅμα δὲ εἰς τὰς ναῦς ἐσήμηνεν εἰσβαίνειν·
πρῶτων δὲ ἐν μέρει παρ' ἑκάστην ναῦν παρεθάρβυνε τε
καὶ παρήγει πολλά, ὥς τοῦ γεγεννημένου οὐδὲν εἰδώς,
καὶ μισθὸν ἑκάστῳ μηνὸς διέδωκε. (6) Μετὰ δὲ ταῦτα
οἱ Χίοι καὶ οἱ ἄλλοι ξύμμαχοι συλλεγόντες εἰς Ἑρεσον
ἐβουλεύσαντο περὶ τῶν ἐνεστηκότων πραγμάτων πέμ-
πειν εἰς Αἰακίδαίμονα πρέσβεις ταῦτά τε ἐρῶντας καὶ
Λυσανδρὸν αἰτήσαντας ἐπὶ τὰς ναῦς, εὐ φερόμενον παρὰ
τοῖς ξυμμάχοις κατὰ τὴν προτέραν ναυαρχίαν, ὅτε καὶ
τὴν ἐν Νοτίῳ ἐνίκησε ναυμαχίαν. (7) Καὶ ἀπεπέμ-
φθησαν πρέσβεις, ξυν αὐτοῖς δὲ καὶ παρὰ Κύρου ταῦτά

est promulgatum, ut eos liceret accusare, qui populum de-
cepissent: atque ut iidem in jus vocati, dum cognitio facta
esset, vadimonium præstarent. Ex his unum esse Calli-
xenum. Delati sunt et alii quatuor, atque a vadibus in vincula
conjecti sunt. Sed quum deinceps seditio quedam coorta
esset, in qua Cleophon est interfectus, hi quatuor aufugere
prius quam iudicium de ipsis factum esset. At Callixenus
quum id temporis in urbem rediisset, quo et alii de Piræeo,
exosus universis, fame periiit.

LIBER II.

CAPUT I.

Milites autem, qui cum Eteonico in Chio degebant, quam
quidem diu erat æstas, partim maturis fructibus vitam sus-
tentabant, partim per agros insulæ mercenarias operas fa-
ciendo victum parabant. Verum posteaquam advenit
hiems, nec unde se alerent, restaret quidquam; atque
etiam nudi essent, ac discalceati; coiverunt inter se, deque
occupanda Chio conspirarunt; id consilii quibus placuisset,
hi ut calamum gestarent, visum fuit: quo se mutuo, quot
essent ipsorum, nossent. Hanc ubi tesseram comperit Ete-
onicus, quo pacto se in hujusmodi negotio gereret, anceps
animi erat, quum tanta esset calamiferorum copia. Nam
aperta vi obviam illis ire, periculosum esse videbatur, ne
corruptis armis, civitate occupata hostes facit, si victoria
potirentur, cuncta everterent; ab altera parte dirum pu-
tabat esse facinus, si tot interimerentur socii; ne forte sui
ceterorum Græcorum odiis exponerentur, ac militum ani-
mi ad res gerendas hebetes redderentur. Quamobrem quin-
decim alios adjunxit sibi, pugionibus instructos, per oppi-
dum obambulavit, quumque in hominem ex lippitudine
laborantem, qui de medici officina exhibet, et calamum ge-
stabat, incidisset, eum interfecit. Oborto tumultu, et quæ-
rentibus nonnullis, cur is interemptus esset, nuntuari Ete-
onicus jussit, eo factum, quod calamum habuisset. Id ubi
fuit denuntiatum, calamos universi abjicere semperque me-
tuebatur is, qui hæc audiebat, ne et ipse calamum gestare
animadverteretur. Deinde convocatis Cluiis Eteonicus,
pecunias uti conferrent, edixit; ut accepto stipendio, res
novas nautæ non molirentur. Illi quum eas contulissent, im-
peravit suis Eteonicus, uti naves conscenderent: ac vicissim
modo hanc, modo illam navem singillatim adiens, animum
eis addebat, et quasi nihil ejus sciret, quod acciderat, mul-
tis eos verbis cohortabatur, menstro singulis stipendio
numerato. Secundum hæc Chii, reliquique socii, quum
Ephesi convenissent, de rebus præsentibus consultabant, et
legatos Lacedæmonem mitti placuit, qui eas illis exponerent,
Lysandrumque navibus præfectum poscerent, quod is in
præfectura superiore magna fuisset usus sociorum gratia,
quo etiam tempore in commissio ad Notium navali prælio
victor extitit. Itaque missi sunt legati, et eis adjuncti a
Cyro nuntii, qui eadem dicerent. Lacedæmonii Lysan-

λέγοντες ἄγγελοι. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἔδωσαν τὸν Αὐσανδρὸν ὡς ἐπιστολέα, ναύαρχον δὲ Ἀρακὸν· οὐ γὰρ νόμος αὐτοῖς δις τὸν αὐτὸν ναυαρχεῖν· τὰς μὲντοι ναῦς παρέδωσαν Αὐσανδρῷ, ἐτὼν ἥδη τῷ πολέμῳ πέντε καὶ εἴκοσι παρεκκλησθέντων.

κ. Τούτῳ δὲ τῷ ἐνταυτῷ καὶ Κύρος ἀπέκτεινεν Αὐτοβοισάκην καὶ Μιτραῖον, υἱεῖς ὄντας τῆς Δαρειαίου ἀδελφῆς τῆς τοῦ Ξέρξου τοῦ Δαρείου πατρὸς, ὅτι αὐτῷ ἀπαντῶντες οὐ διέωσαν διὰ τῆς κόρης τὰς χεῖρας, ὃ ποιοῦσι βασιλεῖ μόνον· ἡ δὲ κόρη ἐστὶ μακρότερον ἢ χεῖρας, ἐν ᾗ τὴν χεῖρα ἔχων οὐδὲν ἂν δύναιτο ποιῆσαι.

9. Ἰερამένης μὲν οὖν καὶ ἡ γυνὴ ἔλεγον πρὸς Δαρειαῖον δεινὸν εἶναι εἰ περιόψεται τὴν λίαν ὕβριν τούτου· ὃ δὲ αὐτὸν μεταπέμπεται ὡς ἄρρωστων, πέμψας ἄγγελους.

10. Τῷ δ' ἐπιόντι ἔπει, ἐπὶ Ἀργύτῃ μὲν ἐσσεύοντος, ἄρχοντος δ' ἐν Ἀθήναις Ἀλεξίου, Αὐσανδρὸς ἀνιόνμενος εἰς Ἑρεσον μεταπέμψατο Ἑτερόνικον ἐκ Χίου ζῶν ταῖς ναυσὶ, καὶ τὰς ἄλλας πάσας συνήθροισεν, εἰ ποῦ τις ἦν, καὶ ταύτας τε ἐπισκευάζει καὶ ἄλλας ἐν Ἀντάνδρῳ ἐναυπηγεῖτο. (11) Ἐλθὼν δὲ παρὰ Κύρῳ χρήματα ἤτει· ὃ δ' αὐτῷ εἶπεν ὅτι τὰ μὲν παρὰ βασιλείως ἀνηλωμένα εἴη, καὶ ἐτι πλείω πολλῶν, δεικνύον ὅσα ἕκαστος τῶν ναυάρχων ἔχοι, ὅμως δ' ἔδωκε. (12) Λαβὼν δὲ ὁ Αὐσανδρὸς τὰργύριον, ἐπὶ τὰς τριήρεις τριήραρχος ἐπέστησε καὶ τοῖς ναύταις τὸν ὀρεϊλόμενον μισθὸν ἀπέδωκε. Παρεσκευάζοντο δὲ καὶ οἱ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ πρὸς τὸ ναυτικὸν ἐν τῇ Σάμῳ.

13. Κύρος δ' ἐπὶ τούτοις μεταπέμψατο Αὐσανδρὸν, ἐπεὶ αὐτῷ παρὰ τοῦ πατρὸς ἦεν ἄγγελος λέγων ὅτι ἄρρωστων ἐκείνον καλοῖσι, ὧν ἐν Θυαμνηρίοις τῆς Μηδίας ἐγγὺς Καδουσίῳ, ἐφ' οὗς ἐστράτευσεν ἀρεστώτατα.

14. Ἦκοντα δὲ Αὐσανδρὸν οὐκ εἶα ναυαρχεῖν πρὸς Ἀθηναίους, ἐὰν μὴ πολλῶν πλείους ναῦς ἔχη· εἶναι γὰρ χρήματα πολλὰ καὶ βασιλεῖ καὶ ἐαυτῷ, ὥστε τούτου ἐνεκεν πολλὰς πληρῶν. Παρέδεδεξε δ' αὐτῷ πάντας τοὺς φόρους τοὺς ἐκ τῶν πόλεων, οἱ αὐτῷ ἴδιοι ἦσαν, καὶ τὰ περιττὰ χρήματα ἔδωκε καὶ ἀναμνήσας ὡς εἶχε φιλίας πρὸς τε τὴν τῶν Λακεδαιμονίων πόλιν καὶ πρὸς Αὐσανδρὸν ἰδίᾳ, ἀνέβαινε παρὰ τὸν πατέρα.

15. Αὐσανδρὸς δ' ἐπεὶ αὐτῷ Κύρος πάντα παραδούς τὰ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἄρρωστούντα μεταπέμπτως ἀνέβαινε, μισθὸν διαδούς τῇ στρατιᾷ ἀνέχθῃ τῆς Κερίας εἰς τὸν Κεράμειον κόλπον. Καὶ προσβαλὼν πόλει τῶν Ἀθηναίων ξυμμαχίῳ ὀνόμα Κεδρεαίας τῇ ὑστεραίᾳ προσβολῇ κατὰ κράτος αἶρεί καὶ ἐξηνδραπόδισεν. Ἦσαν δὲ μισθόφθοροι οἱ ἐνοικούντες. Ἐκείθεν δ' ἀπέπλευσεν εἰς Ῥόδον. (16) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς Σάμου ὀρμώμενοι τὴν βασιλείᾳ κακῶς ἐποίουν, καὶ ἐπὶ τὴν Χίον καὶ τὴν Ἑρεσον ἐπέπλεον, καὶ παρεσκευάζοντο πρὸς ναυμαχίαν, καὶ στρατηγὸς πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν εἶλοντο Μένανδρον, Τυδέα, Κηφισόδοτον. (17) Αὐσανδρὸς δ' ἐκ τῆς Ῥόδου παρὰ τὴν Ἰωνίαν ἐκπλεῖ πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον πρὸς τε τῶν πλοίων τὸν ἐκπλοῦν καὶ ἐπὶ τὰς ἀφαστηνίας αὐτῶν πόλεις. Ἀνήγοντο δὲ οἱ

drum eis concesserunt, sed ut legatum. Araco classi praefecto: nec enim apud ipsos in more est, ut idem classis praefecturam bis obtineat. Sunt autem Lysandro naves tradite, quum jam viginti quinque anni hujus belli elapsi essent.

Eodem anno Cyrus Autobesacem ac Mitreum interfecit, sororis Darii filios, quae itidem, ut Darius, Artaxerxe patre nata fuerat; cujus caedis causa fuit, quod quum occurrissent ei, manus per coren non involvissent, id quod coram rege solum Persae deferunt. Est autem core manica longior, intra quam si manum quis contineat, nihil omnino facere possit. Monere tunc Hieramenes et ipsius uxor Darnum, indignum esse, ad tantam Cyri petulantiam ipsum connivere. Quapropter eum Darius, agritudinem praetextens, missis nuntiis ad se accessit.

Anno sequente, Archyta Ephoro, et Archonte Athenis Alexio, Lysander Ephesum venit, et e Chio cum navibus Eteonum arcessit; coactis etiam aliunde navibus universis, ubicunque essent, ac non solum has reliciebat, sed etiam alias apud Antandrum aedificabat. Deinde profectus ad Cyrum, pecuniam ab eo petebat. Is vero tametsi jam expensas esse pecunias a rege sibi datas diceret, ac praeter has etiam longe plures, indicatis iis, quas singuli classis praefecti acceperant: nihilo tamen minus ei, quod petebat, largiebatur. Hoc argentum Lysander quum accepisset, triremium praefectis constituit, ac nautis stipendium debitum persolvit. Idem et duces Atheniensium classem apud Samum instruebant.

Secundum haec Lysandrum ad se Cyrus accessit, posteaquam nuntius ad ipsum a patre venit, qui narrabat, eum ab agro patre vocari, qui apud Thammeria Medorum ageret, haud procul a Cadusis, adversus quos defectionem multos bellum suscepisset. Quum venisset Lysander, ne cum Atheniensium proelio navali decerneret, vetuit, nisi multo majorem navium numerum haberet. Satis esse tum regi, tum sibi pecuniarum; ut, si res per hoc staret, explori magnus navium numerus posset. Deinde tributa ei de urbibus ostendit omnia, quae ipsi peculiariter pendebantur, et pecuniam eam, qua ipsi non erat opus, ei donat. Quumque commemorasset, quo et Lacedaemoniorum rempublicam, et privatim Lysandrum ipsum amore complecteretur, ad patrem ascendit.

At Lysander, quum Cyrus traditis ipsi suis omnibus ad patrem adversa valetudine laborantem profectus esset, qui eum accessiverat, diviso in militem stipendio, in Cerameum Cariae sinum cum classe perrexit: et admotis ad Cedreas, urbem quandam Atheniensium sociam, castris, postridie expugnando captas diripuit. Et erant ii, qui oppidum inhabitabant, semibarbari. Hinc Rhodum navigavit. Athenienses autem, quum e Samo solvissent, regis fines depulsi, Chium et Ephesum versus navigabant, ibique ad navale prolium sese parabant, ducesque praeter eos quos jam habebant, legerunt tres, Menandrum, Tydeum, Cephisodotum. Interim Lysander e Rhodo propter Ioniam versus Hellespontum navigavit, partim ad observandum navium per Hellespontum iter, partim ad oppida Hellespontica, quae ab ipsis defeceant, recuperanda. Idem Athe-

Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς Χίου παλάγιοι· ἡ γὰρ Ἀσία πολεμία αὐτοῖς ἦν· (18) Λύσανδρος δ' ἐξ Ἀβύδου παρέπλει εἰς Λάμψακον ξύμμαχον οὔσαν Ἀθηναίων· καὶ οἱ Ἀβυθνοὶ καὶ οἱ ἄλλοι παρήσαν περὶ τῆς ἡγεῖας δὲ Θώραξ Λακεδαιμόνιος. (19) Προςβαλόντες δὲ τῇ πόλει αἰρούσι κατὰ κράτος, καὶ διήρπασαν οἱ στρατιῶται οὔσαν πλουσίν καὶ οἶνου καὶ σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων πλήρη· τὰ δὲ ἐλεύθερα σώματα πάντα ἀφῆκε Λύσανδρος. (20) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι κατὰ πῶδας πλέοντες ὠρμίσαντο τῆς Χερρόνησου ἐν Ἐλαιούντι ναυσὶν ὀρθόκοντα καὶ ἑκατόν. Ἐνταῦθα δὴ ἀριστοποιοιμένοις αὐτοῖς ἀγγέλλεται τὰ περὶ Λάμψακον, καὶ εὐθὺς ἀνήχθησαν εἰς Σητόν. (21) Ἐκείθεν δ' εὐθὺς ἐπισιτισάμενοι ἐπλευσαν εἰς Αἰγὸς ποταμούς· ἀντίον τῆς Λαμψάκου· διεῖχε δ' ὁ Ἑλλήσποντος ταύτῃ σταδίου ὡς πεντεκαίδεκα. Ἐνταῦθα δὲ ἐδειπνοποιοῦντο. (22) Λύσανδρος δὲ τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ, ἐπεὶ ὄρθρος ἦν, ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς ἀριστοποιησαμένους εἰσβαίνειν, πάντα δὲ παρασκευασάμενος ὡς εἰς ναυμαχίαν καὶ τὰ παραβλήματα παραβαλὼν, προσέειπεν ὡς μηδεὶς κινήσοιτο ἐκ τῆς τάξεως μηδὲ ἀνάξοιτο. (23) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἅμα τῷ ἡλίῳ ἀνίσχοντι ἐπὶ τῷ λιμένι παρατάξαντο ἐν μετώπῳ ὡς εἰς ναυμαχίαν. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἀντανήγαγε Λύσανδρος, καὶ τῆς ἡμέρας ὅψις ἦν, ἀπέπλευσαν πάλιν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. (24) Λύσανδρος δὲ τὰς ταχίστας τῶν νεῶν ἐκέλευσεν ἔπεισθαι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπειδὴν δὲ ἐκβῶσι, κατιδόντας, ὅτι ποιοῦσιν ἀποπλεῖν καὶ αὐτῷ ἐξαγγεῖλαι. Καὶ οὐ πρότερον ἐξεβίβασεν ἐκ τῶν νεῶν πρὶν αὗται ἵκων. Ταῦτα δ' ἐποίει τέτταρας ἡμέρας· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανήγοντο. (25) Ἀλκιβιάδης δὲ κατιδὼν ἐκ τῶν τειχῶν τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἐν αἰγιαλῷ ὀρμούντας καὶ πρὸς οὐδεμιᾷ πόλει, τὰ δ' ἐπιτήδεια ἐκ Σηστοῦ μετιόντας πεντεκαίδεκα σταδίου ἀπὸ τῶν νεῶν, τοὺς δὲ πολεμίους ἐν λιμένι καὶ πρὸς πόλει ἔχοντας πάντα, οὐκ ἐν καλῷ ἔφη αὐτοὺς ὀρμεῖν, ἀλλὰ μεθορμίσαι εἰς Σητόν παρῆναι πρὸς τε λιμένα καὶ πρὸς πόλιν· ὅς ὄντες ναυμαχήσετε, ἔφη, ὅταν βούλησθε. (26) Οἱ δὲ στρατηγοί, μάλιστα δὲ Τυδεὺς καὶ Μένανδρος, ἀπέναι αὐτὸν ἐκέλευσαν· αὐτοὶ γὰρ νῦν στρατηγεῖν, οὐκ ἔκεινον. Καὶ ὁ μὲν ὤχετο. (27) Λύσανδρος δ', ἐπεὶ ἦν ἡμέρα πέμπτη ἐπιπλέουσι τοῖς Ἀθηναίοις, εἶπε τοῖς παρ' αὐτοῦ ἐπομένοις, ἐπὶν κατιδῶσιν αὐτοὺς ἐκβεβηκότας καὶ ἐσκαδασμένους κατὰ τὴν Χερρόνησον, ὅπερ ἐποίουν πολλὸν μᾶλλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τὰ τε σῖτα πόρρωθεν ὠνούμενοι καὶ καταφρονούντες δὴ τοῦ Λυσάνδρου, ὅτι οὐκ ἀντανήγεν, ἀποπλέοντας τοῦμπαν παρ' αὐτὸν ἄραι ἀσπίδα κατὰ μέσον τὸν πλοῦν. Οἱ δὲ ταῦτα ἐποίησαν ὡς ἐκέλευσε. (28) Λύσανδρος δ' εὐθὺς ἐσήμηνε τὴν ταχίστην πλεῖν· ξυμπαρῆει δὲ καὶ Θώραξ τὸ περὶ ἔχων. Κόνων δὲ ἰδὼν τὸν ἐπίπλουν, ἐσήμηνεν εἰς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος. Διεσκαδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί· ἡ δὲ Κόνωνος ναὶ ἄλλαι περὶ αὐτὴν ἑπτὰ πλήρεις ἀνήχθη-

nienses ex Chio in altum provecti sunt. Etenim Asiam infestam sibi habebant. Lysander Abydo relicta Lampsacum contendit, quod erat Atheniensium in societate oppidum. Aderant ei cum aliis Abydeni, terrestri eo profecti itinere; quorum dux erat Thorax Lacedaemonius. Adorti civitatem, vi eam capiunt, captamque diripiunt milites, quum quidem et opulenta esset, et vino, frumento, commeatu reliquo referta. Ingenueorum hominum corpora Lysander omnia libera dimisit. Sequuti Athenienses ejus vestigia, apud Elaeum in Chersoneso portum cum centum octoginta navibus ingressi sunt. Hic eis, quum pranderent, quid accidisset Lampsaco, narratur. Itaque statim Sestum perrexere. Inde commeatu secum sumpto recta navigarunt ad Egospotamos, qui locus est e regione Lampsaci. Distant hic Hellespontus stadiorum quindecim intervallo. Atque hic illi tum cenabant. Lysander nocte proxima, quamprimum illuxit, imperavit suis, ut pransi naves conscenderent. Simul ad pugnam navalem instructis rebus omnibus, et adhibitis ad naves pluteis, ne quis suo e loco moveret, neve in altum proverberetur, edixit. Athenienses ut primum sol exortus fuit, ad portum aciei suae frontem in hostem direxerunt, quasi qui praelio congredi vellent. Verum ubi classem suam Lysander adversus eos non duxit, jamque advesperasceret, ad Egospotamos redierunt. Tum Lysander naves omnium expeditissimas subsequi eos jussit, ac posteaquam speculatae essent, quid rerum hostes in littus egressi agerent, recta discedere, ut id sibi renuntiarent. Nec prius quam hae advenissent, militem suum e navibus egredi patiebatur. Atque haec per dies quatuor agebat, quum interim Athenienses adversus eum in altum proveherentur. Alcibiades autem, qui de castellis suis conspexisset, Athenienses in littore stationem habere, non apud oppidum aliquod, et commeatum Sesto petere, quae stadiis quindecim a navibus abesset, hostes vero in portu et apud urbem rerum omnium abundare copia: loco ipsos laudquaquam opportuno stationem habere aiebat; itaque monebat, Sestum uti repeterent, ubi et portum et oppidum habituri ad manum essent. Istic, inquit, si fueritis, decernere praelio cum hoste, ubi vobis libuerit, licebit. At duces, imprimis Tydeus et Menander, abire eum jusserunt: se jam imperatorio munere fungi, non ipsum. Itaque tunc ille discessit. Verum Lysander, die quinto, ex quo quotidie classis Atheniensium adversus eum provecta fuerat, mandavit illis qui jussu suo sequi eos solebant, ut, posteaquam ipsos de navibus egres- sos ac per Chersonesum palatos vidissent (id quod faciebant de die in diem usque magis, quum et cibaria procul emerent, et Lysandrum prae se contemnerent, qui classem adversus ipsos non educeret), ad se conversis navibus scutum inter navigandum in altum tollerent. Faciunt illi, quod imperatum erat. Itaque Lysander suis dat signum, uti quam celerrime navigent. Hos Thorax in terra cum pediatu comitabatur. Posteaquam hos cum classe irruentes Conon vidit, signa dedit suis, ut totis viribus ad naves opis ferendae causa concurrerent. Verum quia vectores hinc inde palati vagabantur, naves aliae binos habebant remiges, aliae unum, nonnullis omnino vacuis; sola Cononis navis,

σαν αὐροαὶ καὶ ἡ Πάραλος, τὰς δ' ἄλλας πάσας Ἀύσανδρος ἐλάβε πρὸς τῇ γῇ. Τούτῳ δὲ πλείστους ἀνδράς ἐν τῇ γῇ συνέλεξεν· οἱ δὲ καὶ ἔρπον ἐπὶ τειχεύδρια. (29) Κόβων δὲ ταῖς ἐννέα ναυσὶ φεύγων, ἐπεὶ ἔγνω τῶν Ἀθηναίων τὰ πράγματα διεφθαρμένα, κατασχὼν ἐπὶ τὴν Ἀβαρινίδα τὴν Ἀμφιάκου ἀρχὴν ἐλάβεν αὐτόθεν τὰ μεγάλα τῶν Αὐσανδρῶν νεῶν ἱστία, καὶ αὐτὸς μὲν ὀκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' Εὐαγόραν εἰς Κύπρον, ἡ δὲ Πάραλος εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπαγγελοῦσα τὰ γεγονότα. (30) Αὐσανδρὸς δὲ τὰς τε ναῦς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ πάντα εἰς Ἀμφιάκον ἀπήγαγεν, ἔλαβε δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν ἄλλους τε καὶ Φιλοκλέα καὶ Ἀδείμαντον. Ἡ δ' ἡμέρα ταῦτα κατεργάσατο, ἐπεμψε Θεόπομπον τὸν Μιλήσιον ληστήν εἰς Ἀκαδημίονα, ἀπαγγελοῦντα τὰ γεγονότα, ὃς ἀρπυζόμενος τριταῖος ἀπήγγειλε. (31) Μετὰ δὲ ταῦτα Αὐσανδρὸς ἀφροίσας τοὺς συμμάχους ἐκέλευσε βουλευέσθαι περὶ τῶν αἰχμαλώτων. Ἐνταῦθα δὲ κατηγορεῖται ἐγγίνοντο πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἃ τε ἡδὴ παρανομοῦντες καὶ ἃ ἐπηρεαζόμενοι ἦσαν ποιεῖν, εἰ κρατήσεαν τῇ ναυμαχίᾳ, τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτειν τῶν ζωγρηθέντων πάντων, καὶ οὐ λαβόντες ὁδοὺ τρήρεις, Κορινθίαν καὶ Ἀνδρίαν, τοὺς ἀνδράς εἰς αὐτῶν πάντας κατακραυμνίσαι· Φιλοκλῆς δ' ἦν στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, ὃς τοὺς διέφθειρεν. (32) Ἐλέγτο δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ, καὶ ἔδοξεν ἀποκατεῖναι τῶν αἰχμαλώτων ὅσοι ἦσαν Ἀθηναῖοι πλην Ἀδείμαντος, ὅτι μόνος ἐπὶ λάβετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ περὶ τῆς ἀποτομῆς τῶν χειρῶν ψήφισματος· ἡτιχῶς μέντοι ὑπὸ τινῶν προδόντων τὰς ναῦς. Αὐσανδρὸς δὲ Φιλοκλέα πρῶτον ἐρωτήσας, τί τοὺς Ἀνδρίους καὶ Κορινθίους κατακράνησε, τί εἴη ἄλλος παθεῖν ἀρπυζόμενος εἰς Ἑλλάδας παρανομεῖν, ἀπίστραξεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῇ Ἀμφιάκῳ κατεστήσατο, ἔπαιε ἐπὶ τὸ Βυζάντιον καὶ Καρχηδόνα. Οἱ δ' αὐτὸν ὑπεδέχοντο, τοὺς τῶν Ἀθηναίων προουρούς ὑποσπόνδους ἀφέντες. Οἱ δὲ προδόντες Ἀνδρίαν τὸ Βυζάντιον τότε μὲν ἔρπον ἐπὶ τὸν Πόντον, ὕστερον δ' εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγγίνοντο Ἀθηναῖοι. (2) Αὐσανδρὸς δὲ τοὺς τε προουρούς τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰ τινὰ που ἄλλον ἴδοι Ἀθηναῖον, ἀπέπεμπεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διδοὺς ἐκεῖσε μόνον πείρουσιν ἀσπράσαι, ἄλλοι δ' οὐ, εἰδὼς ὅτι ὅσοι ἂν πλείους συλλεγόντιν εἰς τὸ ἄστυ καὶ τὸν Πειραιᾶ, ὅστων τῶν ἐπιτελείων ἐνδείαν ἔσται. Κατάλαβον δὲ Βυζαντίου καὶ Καρχηδόνας Σθενέλαον ἀρχιστῆν Λάκωνα, αὐτὸς ἀποπέμψας εἰς Ἀμφιάκον τὰς ναῦς ἐπισκευάζειν.

3. Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τῆς Παράλου ἀρπυζόμενης ναυτὸς ἐλέγτο ἡ συμφορὰ, καὶ ἡ ὁμιολὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διήκεν, ὃ ἕτερος τῶ ἐτέρῳ παρυψηδίων ὥστε ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς

et aliae circum ipsum septem, cum Paralo, vectoribus instructae, simul in altum provectae, discesserunt; reliquas autem Lysander universas in litore cepit. Hominum copiam maximam in terra collegit; nonnulli intra oppidulum se fuga recipiunt. Conon cum navibus illis novem fugiens, posteaquam esse perditas Atheniensium res animadvertit, ad Abarnidem Lampsaci promontorium appulit, et magna inde navium Lysandri vela sustulit, et cum navibus octo ad Evagoram in Cyprum navigavit; Paralus autem navis Athenas contendit, ut ea, quae accidissent, renuntiaret. At Lysander naves, captivos, cetera Lampsacum abduxit. Praeter alios, duces etiam Philoclem et Adimantum cepit. Quo haec die gesta fuere, Theopompum Milesium praetorem ablegavit Lacedaemonem, qui rerum eventum exponeret. Id ab hoc factum, quum iter illud triduo conferisset. Secundum haec sociis Lysander convocatis, uti de captivis consultant, hortatur. Ibi tum multae sunt Atheniensium accusationes institutae de iis quae jam ante contra jus et fas improbe commisissent, et de aliis quae patrare decrevisset, nimirum ut, si navali pugna superiores evaderent, omnibus illis dextra manus amputaretur, qui eorum in potestatem vivi pervenissent; praeterea quod captis duabus trirēmbus, quarum una fuisset Corinthia, altera ex Andro, vectores omnes de rupe precipites egissent. Erat autem dux Atheniensium Philocles, qui hoc modo animos eorum deprecabatur. Posteaquam et alia multa in medium allata fuerunt, visum est, ut captivi omnes, quotquot Athenienses essent, uno Adimanto excepto, interficerentur; quia is solus decreto concionis de amputandis manibus intercesserat, atque etiam a nonnullis insimulatus fuit, quasi naves hostilibus prodidisset. Atque Lysander Philoclem, qui Andrios et Corinthios praecipitio interemerat, prius interrogatum, quid supplicii meritis esset, qui primus auctor violatarum adversus Graecos aequitatis legum extitisset, morte multavit.

CAPUT II.

Rebus deinde Lampsaci constitutis, Byzantium et Chalcedonem navigavit. Ab iis admissus est, impetrato, ut Atheniensium praesidiarii fide data dimitterentur. Tum illi, qui Byzantium Alcibiadi prodiderant, in Pontum se fuga recipere, postea vero Athenas, ubi cives facti sunt. Lysander autem praesidiarios Atheniensium, atque alios, quoscumque alicubi reperiret Athenienses, Athenas ablegabat, illuc tantum navigandi securitate concessa, non usquam alio; norat enim, tanto citius comitatu carituros, quanto plures et in urbem et in Piraeum confluerent. Byzantii et Chalcedone relicto Sthenelao Lacedaemonio praefecto, Lampsacum ipse navigavit, ibique classem refecit.

Interea quum navis Paralus noctu Athenas appulisset, accepta clades atque calamitas ab ea nuntiata est; inde ululatus hominum de Piraeo per muros longos in urbem ipsam penetravit, uno rem gestam alteri nuntiante. Atque adeo

ἐκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας πενθοῦντες, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς, πείσεσθαι νομίζοντες ὅσα ἐποίησαν Μηλίου τε Λακεδαιμονίων ἀποίκους ὄντας, κρατήσαντες πολιορκίᾳ, καὶ Ἰστιάειας καὶ Σκιωναίους καὶ Τορωνάους καὶ Αἰγινήτας καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων. (4) Τῇ δ' ὕστερα β' ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἔδοξε τοὺς τε λιμένας ἀποχωῶσαι πλὴν ἑνὸς καὶ τὰ τεῖχη εὐτρεπίζειν καὶ φυλακὰς ἐπιστάναι καὶ ἄλλα πάντα ὥς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν. Καὶ οὗτοι μὲν περὶ ταῦτα ἦσαν.

5. Λύσανδρος δ' ἐκ τοῦ Ἑλληνιστοῦ ναυσι διακοσίας ἀφικόμενος εἰς Λέσβον κατεσκευάσαστο τὰς τε ἄλλας πόλεις ἐν αὐτῇ καὶ Μυτιλήνῃ· εἰς δὲ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ἐπεμψε δέκα τριήρεις ἔχοντα Ἑτερόνικον, ὃς τὰ ἐκεῖ πάντα πρὸς Λακεδαιμονίους μετέστησεν. (6) Εὐθύς δὲ καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς ἀφειστήκει Ἀθηναίων μετὰ τὴν ναυμαχίαν πλὴν Σαμίων· οὗτοι δὲ σφαγὰς τῶν γνωρίμων ποιήσαντες κατεῖχον τὴν πόλιν. (7) Λύσανδρος δὲ μετὰ ταῦτα ἐπεμψε πρὸς Ἄγιν τε εἰς Δεκελίαν καὶ εἰς Λακεδαίμονα ὅτι προσπλεῖ σὺν διακοσίαις ναυσί. Λακεδαιμόνιοι δὲ ἐξήσαν πανδημεὶ καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι πλὴν Ἀργείων, παραγγελλαντος τοῦ ἐτέρου Λακεδαιμονίων βασιλέως Πausανίου. (8) Ἐπεὶ δ' ἅπαντες ἡθροίσθησαν, ἀναλαβὼν αὐτοὺς πρὸς τὴν πόλιν ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῷ καλουμένῳ γυμνασίῳ. (9) Λύσανδρος δὲ ἀφικόμενος εἰς Αἰγίνα ἀπέδωκε τὴν πόλιν Αἰγινήταις, ὅσους ἐδύνατο πλείστοις ἀθροίσας αὐτῶν, ὥς δ' αὐτῶς καὶ Μηλίοις καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσοι τῆς αὐτῶν ἐστέροντο. Μετὰ δὲ τούτῳ δηώσας Σαλαμίνα ὠρμίσατο πρὸς τὸν Πειραιᾶ ναυσὶ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, καὶ τὰ πλοῖα εἴργε τοῦ εἰσπλου.

10. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἠπόρουσαν τί χρὴ ποιεῖν, οὔτε νεῶν οὔτε συμμάχων αὐτοῖς ὄντων οὔτε σίτου· ἐνδομίζον δ' οὐδεμίαν εἶναι σωτηρίαν τοῦ μὴ παθεῖν ἃ οὐ τιμωρούμενοι ἐποίησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὕβριν ἡδίκουν ἀνθρώπους μικροπαλίας οὐδ' ἐπὶ μιᾷ αἰτίᾳ ἑτέρα ἢ ὅτι ἐκείνοις συνέμαχον. (11) Διὰ ταῦτα τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους ποιήσαντες ἐκατέρησαν, καὶ ἀποθνήσκόντων ἐν τῇ πόλει λιμῶ πολλῶν οὐ διελέγοντο περὶ διαλλαγῆς. Ἐπεὶ δὲ παντελῶς ἦδη ὁ σίτος ἐπιτελειόπει, ἐπεμψαν πρέσβεις παρὰ Ἄγιν, βουλόμενοι ζυμμάχοι εἶναι Λακεδαιμονίοις ἔχοντας τὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ, καὶ ἐπὶ τούτοις συνθήκας ποιῆσαι. (12) Ὁ δὲ αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐκλευσεν ἰέναι· οὐ γὰρ εἶναι κύριος αὐτός. Ἐπεὶ δ' ἀπήγγειλαν οἱ πρέσβεις ταῦτα τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπεμψαν αὐτοῦς εἰς Λακεδαίμονα. (13) Οἱ δ' ἔπει ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ (πλησίον) τῆς Λακωνικῆς καὶ ἐπύθοντο οἱ ἔφοροι αὐτῶν ἃ ἔλεγον, ὅντα ὁσάπερ καὶ πρὸς Ἄγιν, αὐτόθεν αὐτοὺς ἐκλευσον ἀπέναι, καὶ εἴ τι δέονται εἰρήνης, καλλίον ἦκειν βουλευσαμένους. (14) Οἱ δὲ πρέσβεις ἐπεὶ ἤκον οἴκαδε καὶ ἀπήγγειλαν ταῦτα εἰς τὴν πόλιν, θθυμία ἐνέπεσε πᾶσιν· ὦντο γὰρ ἀνδραποδισθῆσθαι, καὶ ὥς ἀνπέμπουσιν ἑτέρους πρέσβεις, πολλοὺς τῶν λιμῶ

nocte illa somnum cepit nemo, quum non solum eos, qui perierant, lugerent, sed multo magis ipsi se, passuros se existimantes ea quæ prius in Melios, Lacedæmoniorum coloniam, quam obsessam vi ceperant, et in Histieenses, Scionæos, Toronæos, Æginetas, aliosque Græci nominis per multos perpetraverant. Postridie concionem coegerunt, in qua decretum, ut, excepto uno, portus omnes aggesta terra occluderentur, muri repararentur, constituerentur excubiæ, omnia denique ad sustinendam obsidionem in urbe compararentur. Illi igitur his incumbabant.

At Lysander ex Hellesponto ducentis navibus in Lesbum vectus, cum alia in ea oppida, tum Myti'enen in decemviralem civitatis formam redegit. Ad Thraciæ oppida cum decem triremibus Eleonicum misit, qui locis illis omnia Lacedæmoniorum partes sequi coegit. Neque multo post pugnam reliqua euan Græcia, Samo excepta, ab Atheniensibus defecit. Nam Samii cæsis hominibus apud se nobilioribus civitatem ipsi tenebant. Secundum hæc Lysander tam ad Agin Deceleam, quam Lacedæmonem, misit qui nuntiarent, adventare se cum ducentarum navium classe. Tum Lacedæmonii, reliquique Peloponnesii, cum copiis universis prodierunt, exceptis Argivis: denuntiante, uti convenirent, Pausania, Lacedæmoniorum rege altero. Posteaquam universi confluerunt, eis secum sumptis, ad urbem Atheniensem in gymnasio, quod Academiam vocant, castra metatus est. Lysander autem profectus Æginam, Æginetis quoscunque colligere potuit, oppidum restituit: itemque Meliis, et aliis quibuscunque oppida patria fuerant adempta. Secundum hæc Salamine vastata, ad Piræcum cum centum quinquaginta navibus stationes occupavit; et aditum, ne qua navis accederet, interclusit.

Athenienses terra marique obsessi, quum neque classem, neque socios, neque frumentum haberent, quid facerent ambigebant. Nullam sibi reliquam esse salutem arbitrabantur, nisi vicissim perpetienda, quæ ipsi non illatas injurias puniendi studio, sed mera petulantia adversus humilium oppidorum incolas, alia nulla de causa, designassent, quam quod Lacedæmoniorum societate continerentur. Quapropter, in pristinum honoris statum repositis iis qui notati ignominia fuerant, obsidionem tolerabant; quumque multi in urbe fame perirent, nulla tamen de compositione facta mentio. Posteaquam vero frumentum omne prorsus jam defecit, ad Agin legatos miserunt, ac velle se Lacedæmoniorum socios esse significarunt, solosque muros urbis cum Piræeo retinere, atque his conditionibus fœdus inire. Ille vero legatos Lacedæmonem pergere jussit; nam esse sua rem in potestate negabat. Ea verba quum Atheniensibus legati renuntiassent, Lacedæmonem eos misere. Sellasiam quum pervenissent, haud procul a Laconica, auditaque ab Ephoris ipsorum esset oratio, illi consentanea, qua prius apud Agin usi fuerant, abire eos jusserunt, ac si quidem pacis egerent, re melius deliberata reverti. Legati domum profecti, quum hæc suis exposuissent, omnes tristitia magna invasit: putant futurum, ut in servitutem redigerentur; ac dum legatos alios mitterent, multos cives interea

ἀπολείσθαι. (15) Περὶ δὲ τῶν τειγῶν τῆς καθαιρέσεως οὐδείς ἐβούλετο συμβουλευεῖν. Ἀρχέστρατος γὰρ εἰπὼν ἐν τῇ βουλῇ Λακεδαιμονίους κράτιστον εἶναι ἐφ' οἷς προὔκαλόντων εἰρήνην ποιεῖσθαι, ἐδόθη· προὔκαλόντων δὲ τῶν μακρῶν τειγῶν ἐπὶ δέκα σταδίου καθελεῖν ἑκατέρου ἐγένετο δὲ ψήφισμα μὴ ἐξεῖναι περὶ τούτων συμβουλεύειν. (16) Τοιούτων δὲ ὄντων Θηραμένης ἐν ἐκκλησίᾳ εἶπεν ὅτι εἰ βούλονται αὐτὸν πέμψαι παρὰ Λυσάνδρου, εἰδὼς ἤξει Λακεδαιμονίους πότερον ἐξανδραπολίσασθαι τὴν πόλιν βουλούμενοι ἀντέρουσι περὶ τῶν τειγῶν ἢ πίστει ἕνεκα. Περὶ τοῦ δὲ διέτριβε παρὰ Λυσάνδρῳ τρεῖς μῆνας καὶ πλείω, ἐπιτηρῶν ὅπως Ἀθηναῖοι ἐμῆλλον διὰ τὸ ἐπιλειπομένην τὸν σίτον ἅπαντα ὅ,τι τις λέγοι ὑπολογῆσαι. (17) Ἐπεὶ δὲ ἤκε τετάρτῳ μηνί, ἀπήγγειλεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὅτι αὐτὸν Λυσάνδρος τέως μὲν κατέροι, εἴτα καλεῖται εἰς Λακεδαιμόνα εἶναι· οὐ γὰρ εἶναι κύριος τῶν ἐρωτητῶν ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοὺς ἐφόρους. Μετὰ ταῦτα ἤρθη πρεσβευτὴς εἰς Λακεδαιμόνα αὐτοκράτωρ δέκατος αὐτός. (18) Λυσάνδρος δὲ τοῖς ἐφόροις ἐπέμψεν ἀγγελοῦντα μετ' ἄλλων Λακεδαιμονίων Ἀριστοτέλην, φυγάδα Ἀθηναίων ὄντα, ὅτι ἀποκρίνατο Θηραμένει ἐκείνους κύριους εἶναι εἰρήνης καὶ πολέμου. (19) Θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ ἤσαν ἐν Σελλασίᾳ, ἐρωτώμενοι δὲ ἐπὶ τίνι λόγῳ ἤκουον εἶπον ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης, μετὰ ταῦτα οἱ ἐφόροι καλεῖν ἐκέλευον αὐτούς. Ἐπεὶ δ' ἦσαν, ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ᾗ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων, μὴ σπένδουσαι Ἀθηναίους, ἀλλ' ἐξαίρειν. (20) Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔρασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένης τῇ Ἑλλάδι, ἀλλ' ἐποιούντο εἰρήνην ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τεῖχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας καὶ τὰς ναῦς πλὴν διώδεκα παραδόντας καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας Λακεδαιμονίους ἐπεσθαι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται. (21) Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις ἐπανεφέροντο ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰσιόντας δ' αὐτοὺς ὄχλος περιεγείτο πολλὸς, φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἦκοιεν· οὐ γὰρ ἔτι ἐνεγχείρει μέλλειν διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῷ. (22) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην· προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης, λέγων ὡς γὰρ πείθεσθαι Λακεδαιμονίους καὶ τὰ τεῖχη περιαιρεῖν. Ἀντειπόντων δὲ τινων αὐτῷ, πολὺ δὲ πλείονων συνεπαυεσάντων, ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην. (23) Μετὰ δὲ ταῦτα Λυσάνδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ οἱ φυγάδες κατήεσαν καὶ τὰ τεῖχη κατέσκαπτον ὑπ' αὐλητρίδων πολλῇ προθυμίᾳ, νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

21. Καὶ ὁ ἐνταῦτος ἔληγεν, ἐν ᾧ μεσοῦντι Διονύσιος ὁ Ἐρμοκράτους Συρακόσιος ἐτυράννησε, μάχῃ μὲν πρότερον ἡττηθέντων ὑπὸ Συρακοσίων Καρχηδονίων,

fame perituros. Qui ferendum suaderet, ut ab hoste muri diruerentur, erat nemo. Nam Archestratus, quum dixisset in senatu, e republicae commodo maxime futurum, si cum Lacedaemoniis pacem facerent iis conditionibus, quas ipsi obtulissent, coniectus in vincula fuerat. Volebant autem illi muros longos ad stadia decem utrinque dirui. De quo ne cui deinceps in medium suadendi causa quidquam afferliceret, decreto sancitum erat. Hic quum rerum status esset, dixit in concione Theramenes, si ablegare se ad Lysandrum velint, expiscaturum ex illo, num ideo Lacedaemonii in sententia de murorum demolitione peristent, quod velint urbem in praedam dari, an vero fidei causa. Missus a suis, ultra menses tres apud Lysandrum est commoratus, id tempus observans, quo Athenienses ob frumenti defectum iis quaecumque quis diceret, assensuri essent. Mense quarto quum redisset, in concione renuntiat, hactenus ab Lysandro detentum se fuisse: jam vero mandari sibi, ut Lacedaemonem proficisceretur; non enim id, quod peteretur, in sua sed Ephorum esse potestate. Post haec ipse, cum novem aliis, ut Lacedaemonem plena cum potestate legatus iret, delectus est. At Lysander ad Ephoros inter ceteros Lacedaemonios Aristotelem Atheniensem exulem misit, qui eos certiores faceret, se respondisse Therameni, Ephoros pacis ac belli arbitros esse. Posteaquam Theramenes ac legati reliqui Sellasiam venerunt, interrogati, quibus cum mandatis adessent, plena se cum potestate missos aiunt, ut de pace agant. Tum accessi eos Ephori iussere. Quum accessissent, concione coacta, praecipue Corinthii ac Thebani, ac praeter hos alii Graeci non pauci, furdus cum Atheniensibus inendum negabant, sed funditus evertendos esse. Lacedaemonii respondebant, minime se Graeci nominis urbem eversuros, quae in maximis Graeciae periculis operam imprimis utilem navasset; sed pacem faciebant iis conditionibus, ut muri longi, et Piraeus, diruerentur; naves, exceptis duodecim, omnes traderent; exules reducerent; eundem cum Lacedaemoniis amicum vel hostem existimarent; eosdem mari ac terra sequerentur, quocumque tandem ducerent. Has conditiones Theramenes et ii, qui ipsi adjuncti in legatione fuerant, Athenas pertulerunt. Urbem quum ingrederentur, magna eos hominum turba circumfundebat, metuentium, ne re infecta reverterentur; nec enim dilationem res patiebatur, propter eorum multitudinem, qui fame exstinguebantur. Postridie legati exposuerunt, quibus conditionibus pax a Lacedaemoniis esset impetrata. Simul suadebat prius inter eos Theramenes, parendum Lacedaemoniis esse, murosque diruendos. Quum autem nonnulli quidem adversarentur, sed multo plures sententiam ipsius comprobarent, decreto sancitum est, pacem hanc accipiendam esse. Secundum haec in Piraeum Lysander navigavit, et exules reducti, murique ad tibiae cantum magno cum hominum studio diruti sunt, quum hunc diem libertati Graeciae initium dedisse putarent.

Hic fuit ejus anni exitus, ejus in medio Dionysius, Hermodratis filius, Syracusanus, regnum arripuit: quum prius Carthaginenses proelio quidem ab Syracusanis victi essent,

σπάνει δὲ σίτου ἐλόντων Ἀκράγαντα, ἐκλιπόντων τῶν Σικελιωτῶν τὴν πόλιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει, ᾧ ἦν Ὀλυμπιάς, ἥ τὸ στάδιον ἐνέβα Κροκίνας Θετταλός, Εὐδίκου ἐν Σπάρτῃ ἐφορεύοντος, Πυθοδώρου δ' ἐν Ἀθήναις ἀρχοντος, δν Ἀθηναῖοι, οἱ ἐν ὀλιγαρχίᾳ ἤρεθον, οὐκ ὀνομάζουσιν, ἀλλ' ἀναρχίαν τὸν ἐνιαυτὸν καλοῦσιν. (2) Ἐγένετο δὲ αὕτη ἡ ὀλιγαρχία οὕδε. Ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἀνδρας ἐλέσθαι, οἱ τοὺς πατέρας νόμους συγγράψουσι, καθ' οὓς πολιτεύουσιν. Καὶ ἤρεθθησαν οἷδε, Πολυχάρης, Κριτίας, Μηλόδιος, Ἰππόλοχος, Εὐκλείδης, Ἰέρων, Μνησιλοχος, Χρέμων, Θηραμένης, Ἀρεσίας, Διοκλῆς, Φαιδρίας, Χαιρέλειος, Ἀναίτιος, Πείσιων, Σοφοκλῆς, Ἐρατοσθένης, Χαρικλῆς, Ὀνομακλῆς, Θεόγνης, Αἰσχίνης, Θεογένης, Κλεομήδης, Ἐρασίστρατος, Φεΐδων, Δρακοντίδης, Εὐμάθης, Ἀριστοτέλης, Ἰππόμαχος, Μνησιθεΐδης. (3) Τούτων δὲ πραχθέντων ἀπέπλει Λύσανδρος πρὸς Σάμον, ἅγχι δ' ἐκ τῆς Δεκελείας ἀπαγαγὼν τὸ πεζὸν στράτευμα διέλυσε κατὰ πόλεις ἐκάστους.

4. Κατὰ δὲ τούτων τὸν καιρὸν περὶ ἡλίου ἐκλείψιν Λυκόφρων ὁ Φεραῖος, βουλόμενος ἄρξει ὅλης τῆς Θετταλίας, τοὺς ἐναντιομένους αὐτῷ τῶν Θετταλῶν, Λαρισαίους τε καὶ ἄλλους, μάχῃ ἐνίκησε καὶ πολλοὺς ἀπέκτεινεν.

6. Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ Διονυσίος ὁ Συρακόσιος τύραννος μάχῃ ἡττηθείς ὑπὸ Καρχηδονίων Ἰέλαν καὶ Καμάριναν ἀπώλεσε. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ Λεοντίνιοι Συρακοσῖοις ξυνοικοῦντες ἀπέστησαν εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν ἀπὸ Διονυσίου καὶ Συρακοσίων. Παραχρῆμα δὲ καὶ οἱ Συρακοσῖοι ἱππεῖς ὑπὸ Διονυσίου εἰς Κατάνην ἀπεστάλησαν.

8. Οἱ δὲ Σάμιοι πολιορκούμενοι ὑπὸ Λυσάνδρου πάντες, ἐπεὶ οὐ βουλομένων αὐτῶν τὸ πρῶτον ὁμολογεῖν προσβάλλειν ἤδη ἐμελλεν ὁ Λύσανδρος, ὡμολόγησαν ἐν ἱμάτιον ἔχων ἕκαστος ἀπίνειν τῶν ἐλευθέρων, τὰ δ' ἄλλα παραδοῦναι καὶ οὕτως ἐξῆλθον. (7) Λύσανδρος δὲ τοῖς ἀρχαίοις πολίταις παραδοὺς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐνόντα πάντα καὶ δέκα ἀρχοντας καταστήσας φρουρεῖν ἐφῆκε τὸ τῶν ξυμμάχων ναυτικὸν κατὰ πόλεις, (9) ταῖς δὲ Λακωνικαῖς ναυσὶν ἀπέπλευσεν εἰς Λακεδαιμόνα, ἀπάγων τὰ τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πειραιῶς τριήρεις πλὴν δώδεκα καὶ στεφάνους, οὓς παρὰ τῶν πόλεων ἐλάμβανε δῶρα ἰδίᾳ, καὶ ἀργυρίῳ τετρακόσια καὶ ἐβδομήκοντα τάλαντα, ἃ περιεγίνοντο τῶν φόρων, οὓς αὐτῷ Κύρος παρέδειξεν εἰς τὸν πόλεμον, καὶ εἰ τι ἄλλο προσεκτίστατο ἐν τῷ πολέμῳ. (9) Ταῦτα δὲ πάντα Λακεδαιμονίοις ἀπέδωκε, τελευτώντος τοῦ θέρους, εἰς δὲ ὁ ἐξάμηνος καὶ ἑκτὸς καὶ εἰκοσὶν ἔτη τῷ πολέμῳ ἐτελεύτα, ἐν οἷς ἐφο-

sed Agrigentum tamen, annonæ inopia desertam a Siculis, cepissent.

CAPUT III.

Anno sequente, in quem incidit Olympias, ea qua Croclynas Thessalus in stadio victoriam adeptus est, Eudico Spartæ Ephoro, Archonte Athenis Pythodoro, quem Athenienses, quod lectus tempore dominatus paucorum fuerit, Archontem plane non recensent, sed annum illum Anarchiam vocant. Ceterum paucorum ille dominatus hunc ortum habuit: visum fuit populo, deligendos esse viros triginta, qui leges patrias conscriberent, secundum quas respublica regenda deinceps esset. Delecti fuere Polychares, Critias, Melobius, Hippolochus, Euclides, Hiero, Mnesilochus, Chremo, Theramenes, Aresias, Diocles, Phædria, Chærelaus, Anætius, Piso, Sophocles, Eratosthenes, Charicles, Onomacles, Theognis, Æschines, Theogenes, Cleomedes, Erasistratus, Phido, Dracontides, Eumathes, Aristoteles, Hippomachus, Mnesithides. Hæc quum acta fuissent, Samum Lysander cum classe discedit: Agis autem pedestres copias abductas Deceleæ dimisit, facta potestate singulis in suas urbes revertendi.

Eodem tempore circa defectum solis Lycophro Phæreus, quum Thessaliæ totius affectaret imperium, adversantes conatui suo Thessalos quosdam, in quibus et Larissæi et alii nonnulli erant, multis interfectis prælio vicit.

Præterea Dionysius tyrannus Syracusanus a Carthaginiensibus pugna victus, Gelam et Camarinam amisit. Neque multo post Leontini, qui Syracusis habitabant, defectione a Dionysio et Syracusanis facta, suum in oppidum recesserunt: statimque Syracusani equites Catanam a Dionysio missi sunt.

Samii vero, undique a Lysandro obsessi, quum initio se ei dedere nollent, tandem, illo jam copias admoturo muris, ita se dederunt, ut liberis hominibus singulis cum una veste discedendi facultas esset, reliqua ipsi traderent; atque ita illi tunc oppido excesserunt. Lysander autem, civibus pristinis oppido et universis in eo rebus traditis, ac decem præfectis custodiæ causa constitutis, sociorum navales copias singulas ad suos remisit; Laconica vero cum classe Lacedæmonem navigavit, quum et detracta capitis navibus spolia secum aveheret, et abductas e Piræeo triremes, exceptis duodecim, et coronas, quibus ipse peculiariter a civitatibus donatus fuerat, et argenti quadringenta ac septuaginta talenta quæ superabant e tributis, quæ ad bellum hoc ei Cyrus assignaverat, et si quid aliud bello acquisiverat. Hæc universa Lacedæmonis tradidit sub ætatis finem qua post vigesimum octavum annum sextumque mensem, bello finis est impositus. His annis Ephori, qui quidem numerantur, hi

ροὶ οἱ ἀριθμούμενοι οἷδε ἐγένοντο, Αἰνησίτας πρῶτος, ἐπ' οὗ ἤρξατο ὁ πόλεμος, πέμπτος καὶ δεκάτος ἔπει τῶν μετ' Εὐδόκας ἄλλων τριακονταετίων σπονδῶν. (10) μετὰ δὲ τοῦτον οἷδε, Βρασιδᾶς, Ἰσανὼρ, Σωστρατίδας, Ἐξαρχος, Ἀγησίστρατος, Ἀγγελίδας, Ὀνομακλῆς, Ζευξίππος, Πιτύας, Πλειστωλάς, Κλεινομάχος, Ἰλαρχος, Λέων, Χαυρίλας, Πατησιάδας, Κλεοθένης, Αὐκάριος, Ἐπήρατος, Ὀνομάντιος, Ἀλεξιππίδας, Μισκολαίδας, Ἰσίας, Ἀρακος, Εὐάρχιππος, Παντακλῆς, Πιτύας, Ἀργύτας, Εὐδοκίος, ἐπ' οὗ Ἀύσανδρος πρᾶξας τὰ εἰρημμένα οἰκάδε κατέπλευσεν.

11. Οἱ δὲ τριακοντα ἤρθησαν μὲν ἐπὶ τάχιστα τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ περὶ τὸν Παιραικᾶ καθήρθη· αἰρεθέντες δὲ ἐπ' ὅτε συγγράφει νόμους, καθ' οὓςτινας πολιτεύσονται, τοὺς μὲν αἱ ἐμέλλον συγγράφειν τε καὶ ἀποδεικνύναι, βουλὴν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν ὡς ἐδόκει αὐτοῖς. (12) Ἦπειτα πρῶτον μὲν οὓς πάντες ἤδεσαν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ ἀπὸ συγκοινωνίας ζῶντας καὶ τοὶ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἡγεῖς οὗτας, συλλαμβάνοντες ὑπὲρ τὸν θάνατον· καὶ ἡ τε βουλὴ ἡδέως αὐτῶν καταβήριζετο οἷ τε ἄλλοι οὗτοι συνηδσαν ἐαυτοῖς μὴ ὄντες τοιοῦτοι οὐδὲν ἔχοντο. (13) Ἦπει δὲ ἤρξαντο βουλευέσθαι ὅπως ἂν ἐξεῖη αὐτοῖς τῇ πόλει χρῆσθαι ὅπως βούλονται, ἐκ τούτου πρῶτον μὲν πέμψαντες εἰς Λακεδαίμονα Αἰσχίνην τε καὶ Ἀριστοτέλην ἔπεισαν Αὐσανδρὸν προυρὸς σφίσι συμπράξαι εἰθεῖν, ὥς δὲ τοὺς πονηροὺς ἐκποδὸν ποιησάμενοι καταστήσαντο τὴν πολιτείαν ἡρεβέην· οὗ αὐτοὶ ὑπεσχεσάντο. Ὁ δὲ πεισθεὶς τοὺς τε προυροὺς καὶ Καλλίβιον ἀριστοτὴν συνέπραξεν αὐτοῖς πεμψέσθαι. (14) Οἱ δ' ἐπὶ τὴν προῦραν ἔλαθον, τὸν μὲν Καλλίβιον ἐθροάπενον πᾶσι θεραπειῇ, ὡς πάντα ἐπανοίῃ ἢ πράττειν, τὸν δὲ προῦρὸν τούτου συμπεμπόντος αὐτοῖς οὓς ἐβούλοντο συνελάμβανον οὐκέτι τοὺς πονηροὺς τε καὶ ὀλίγους ἀξίους, ἀλλ' ἥδη οὓς ἐνόμιζον ἥκιστα μὲν παρωθουμένους ἀνέχεσθαι, ἀντιπράττειν δὲ τι περὶ κεραιούντας πλείστους ἂν τοὺς συνεβέλοντας λαμβάνειν. (15) Τῷ μὲν οὖν πρώτῳ χρόνῳ ὁ Κριτίας τῷ Θηραμένει ἑμοιωνόμενος τε καὶ φίλος ἦν· ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς μὲν προπετής ἦν ἐπὶ τὸ πολλοὺς ἀποκτείνειν, αἱτε καὶ φυγὸν ὑπὸ τοῦ δήμου, ὁ δὲ Θηραμένης ἀντέκοπτε, λέγων ὅτι οὐκ εἰκόσ ἐῖη θανατοῦν, εἴ τις ἐτιμᾶτο ὑπὸ τοῦ δήμου, τοὺς δὲ καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς μηδὲν κακὸν εἰργάζετο, ἐπεὶ καὶ ἐγὼ, ἔφη, καὶ σὺ πολλὰ δὴ τοῦ ἀρέσκειν ἐνεκα τῇ πόλει καὶ εἴπομεν καὶ ἐπράξαμεν. (16) ὁ δὲ, ἔτι γὰρ οἰκείως ἐγγῆτο τῷ Θηραμένει, ἀντίλεγεν ὅτι οὐκ ἐγγυροίη τοῖς πλεονεκτεῖν βουλομένοις μὴ οὐκ ἐκποδὸν ποιείσθαι τοὺς ἰκανωτάτους διακωλύειν· εἰ δὲ, ὅτι τριακοντά ἔσμεν καὶ οὐχ εἴς, ἥττόν τι οἶε ὡς περ τυραννίδος ταύτης τῆς ἀρχῆς χρῆναι ἐπιμελεῖσθαι, εὐθὺς εἶ. (17) Ἦπει δὲ ἀπονησκόντων πολλῶν καὶ ἀδίκως πολλοὶ δῆλοι ἦσαν συνιστάμενοι τε καὶ θαυμάζοντες τί ἔσται ἡ πολιτεία, πάλιν ἔλεγεν ὁ Θηραμένης ὅτι εἰ μὴ τις κοινοῦς ἰκανοὺς λήψοιτο τῶν πραγαμάτων, ἀδύνατον ἔσται τὴν

fuere : primus Aenias, quo magistratum gerente bellum cepit, anno decimo quinto post pactas amorum triginta inducias, quum Euboea capta fuisset. Eum hi sequuti sunt : Brasidas, Isanor, Sostratidas, Exarchus, Agesiistratus, Angenidas, Onomacles, Zenippus, Pityas, Plistolas, Clinomachus, Ilarchus, Leon, Charilas, Patesiadas, Cleosthenes, Lycarius, Eperatus, Onomantius, Alexippidas, Misgolaidas, Isias, Aracus, Evarchippus, Pantacles, Pityas, Archytas, Eudicus : quo munus hoc gerente Lysander, rebus iis, quas diximus gestis, in patriam cum classe rediit.

Ceterum Athenis triginta viri lecti fore, quum primum muri longi et Piraei moenia fuerunt diuta. Verum ad hoc delecti, ut leges conscriberent, secundum quas administraretur respublica, differebant semper in aliud tempus earum promulgationem, senatum vero magistratusque ceteros arbitratu suo constituebant. Deinde ante omnia quos in statu reipublicae populari ex injustis aliorum accusationibus se abuisse constabat apud omnes, et qui optimo ac honestissimo cuique graves erant, eos comprehensus capitis arcescebant. Atque hos tum senatus magna cum voluptate damnabat, tum alii, qui minime sibi flagitiorum ejusmodi conscii essent, id haudquaquam moleste ferebant. Verum posteaquam consultare coeperunt, quo pacto pro sua libidine gerere rempublicam possent, primum Eschine et Aristotele Lacedaemonem missis, Lysandro persuaserunt, daret ipsis operam ut praesidarii mitterentur, donec improbis e republica sublatis civibus, eam recte constituere possent. Pollicentur etiam, se hos adere sumptu suo velle. Lysander ab iis persuasus perfecit, ut Callibius praefectus cum praesidiariis ad eos mitteretur. Tum illi accepto praesidio Callibium omni cultu demulcebant, quo laudaret universa, quae ipsi agerent ; praeterea mittente Callibio cum ipsis praesidiarios, quoscunque vellent comprehendebant, non jam tantum improbis et nullius existimationis homines, sed illos etiam, quos minime futuro ipsorum violentas contra se actiones, eisque obliviam futuros, et hominum secum facientium copias maximas habituros existimarent. Erat initio Critias in eadem cum Theramene sententia, et amicitiam inter se colebant. Sed posteaquam praecipis ad complurium e populo cedas esse cepit, quippe qui aliquando a populo multatus exilio fuisset, opposuit ei se Theramenes, quum diceret, haudquaquam par esse illos interim, qui apud populum in honore essent, et optimos quosque nulla re federent : Nam et ego, ait, et tu multa tum diximus, tum fecimus, ut gratiam apud populum iniremus. At ille, dum adhuc Theramene familiariter uteretur, sic ei respondebat, ut fieri non posse diceret, quin illi, qui esse loco supra ceteros meliore velint, maxime tollant eos e medio, quotquot ad impediendam ipsorum potestatem plurimum virium haberent. Quod si propterea, ait, quia non unus, sed triginta numero sinus, minus debere nos de hoc imperio, tanquam de tyrannide, sollicitos esse arbitraris, stultus es. Denique quum multis, et iis injuste pereuntibus, multi palam se conjungerent, et quid de republica futurum esset, mirarentur, rursus aiebat Theramenes, fieri non posse ut hic paucorum dominatus perduraret, nisi tot in societatem administrationis rerum adsciscer-

ὀλιγαρχίαν διαμένειν. (18) Ἐκ τούτου μέντοι Κριτίας καὶ οἱ ἄλλοι τριάκοντα, ἥδη φοβούμενοι καὶ οὐχ ἥκιστα τὸν Θηραμένην μὴ συρβείησαν πρὸς αὐτὸν οἱ πολῖται, καταλέγουσι τριςχιλίους τοὺς μετέχοντας δὴ τῶν πραγμάτων. (19) Ὁ δ' αὖ Θηραμένης καὶ πρὸς ταῦτα ἔλεγεν ὅτι ἀποπὼν δοκοῖν ἑαυτῷ γε εἶναι τὸ πρῶτον μὲν βουλομένους τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν κοινωνοὺς ποιήσασθαι τριςχιλίους, ὥσπερ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοῦς καὶ ἀγαθοὺς εἶναι, καὶ οὐτ' ἔξω τούτων σπουδαίους οὐτ' ἐντὸς τούτων πονηροὺς οἷόν τε εἶη γενέσθαι· ἔπειτα δ', ἔφη, ὁρῶ ἔγωγε δύο ἡμᾶς τὰ ἐναντιώτατα πράττοντας, βιάαν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἥττονα τῶν ἀρχομένων κατασκευαζομένους. (20) Ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγεν. Οἱ δ' ἐξέτασιν ποιήσαντες τῶν μὲν τριςχιλίων ἐν τῇ ἀγορᾷ, τῶν δ' ἔξω τοῦ καταλόγου ἄλλων ἀλλαχθῶς, ἔπειτα κελεύσαντες ἐπὶ τὰ ὄπλα, ἐν ᾗ ἐκείνοι ἀπεληλύθεσαν πέμψαντες τοὺς φρουροὺς καὶ τῶν πολιτῶν τοὺς ὁμογνώμονας αὐτοῖς τὰ ὄπλα πάντων πλήν τῶν τριςχιλίων παρελόντων, καὶ ἀνακομίσαντες ταῦτα εἰς τὴν ἀκρόπολιν ξυνέθηκαν ἐν τῷ ναῷ. (21) Τούτων δὲ γενομένων, ὡς ἔξω ἥδη ποιεῖν αὐτοῖς ὅ,τι βούλοιντο, πολλοὺς μὲν ἔχθρας ἔνεκα ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ χρημάτων. Ἔδοξε δ' αὐτοῖς, ὅπως ἔχοιεν καὶ τοῖς φρουροῖς χρήματα δίδοναι, καὶ τῶν μετοίκων ἕνα ἕκαστον λαβεῖν, καὶ αὐτοὺς μὲν ἀποκτείναι, τὰ δὲ χρήματα αὐτῶν ἀποσημήνασθαι. (22) Ἐκέλευον δὲ καὶ τὸν Θηραμένην λαβεῖν ὅτινα βούλοιντο. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἄλλ' οὐ δοκεῖ μοι, ἔφη, καλὸν εἶναι φάσκοντας βελτίστους εἶναι ἀδικώτερά τῶν συκοφαντῶν ποιεῖν. Ἐκείνοι μὲν γὰρ παρ' ὧν χρήματα λαμβάνοιεν ζῆν εἰων, ἡμεῖς δὲ ἀποκτενοῦμεν μηδὲν ἀδικούντας, ἵνα χρήματα λαμβάνωμεν; πῶς οὐ ταῦτα τῷ παντὶ ἐκείνων ἀδικώτερα; (23) Οἱ δ' ἐμποδῶν νομιζόντες αὐτὸν εἶναι τῷ ποιεῖν ὅ,τι βούλοιντο, ἐπιβουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς βουλευτάς ἄλλος πρὸς ἄλλον διέβαλλον ὡς λυμαινόμενον τὴν πολιτείαν. Καὶ παραγγελλαντες νεανίσκοις οἱ ἐδόκουν αὐτοῖς θρασυτάτοι εἶναι, ξιφίδια ὑπὸ μάλης ἔχοντας παραγενέσθαι, ξυνέλεξαν τὴν βουλὴν. (24) Ἐπεὶ δὲ ὁ Θηραμένης παρῆν, ἀναστὰς ὁ Κριτίας, ἔλεξεν ὧδε·

Ὁ ἄνθρωπος βουλευταὶ, εἰ μὲν τις ὑμῶν νομίζει πλεόνας τοῦ καιροῦ ἀποθνήσκειν, ἐννοησάτω ὅτι ὅπου πολιτεία μεθίστανται πανταχοῦ ταῦτα γίνεται· πλείους δ' ἀνάγκη ἐνθάδε πολεμίους εἶναι τοῖς εἰς ὀλιγαρχίαν μετιστάσι διὰ τε τὸ πολυσυνθροπώτατον τῶν Ἑλληνίδων τὴν πόλιν εἶναι καὶ διὰ τὸ πλείστον χρόνον ἐν ἐλευθερίᾳ τὸν δῆμον ταθρόφαι. (25) Ἡμεῖς δὲ γνόντες μὲν τοῖς ὁμοῖς ἡμῖν τε καὶ ὑμῖν χαλεπὴν πολιτείαν εἶναι δημοκρατίαν, γνόντες δὲ ὅτι Λακεδαιμονίοις τοῖς περισσώτερον ἡμεῖς ὁ μὲν δῆμος οὐποτ' ἂν φίλος γένοιτο, οἱ δὲ βέλτιστοι αἰεὶ ἂν πιστοὶ διατελοῖεν, διὰ ταῦτα σὺν τῇ Λακεδαιμονίᾳ γνῶμὴν τήνδε τὴν πολιτείαν καθίσταμεν. (26) Καὶ ἐάν τινα αἰσθανόμεθα ἐναντίον τῇ ὀλιγαρχίᾳ, ὅσον δυνάμεθα ἐκποδῶν ποιοῦμεθα· πολὺ δὲ

renlur, quot satis esset. Tum vero Critias, et ceteri triginta, ab ipso etiam Theramene non parum sibi metuentes, ne cives ad eum confluerent, tria millia civium delegerunt, qui gerendæ reipublicæ participes essent. Hic rursus aiebat Theramenes, absurdum sibi videri, quod quum ab initio voluerint optimos quosque civium in societatem rerum adsciscere, nunc tria millia legerint: quasi numerus hic necessitatem quandam habeat, ut hi viri boni et honesti sint: neque fieri possit, ut vel extra illos sint ulli virtute præditi, vel in eorum numero improbi. Deinde, ait, duo nos facere video maxime sibi invicem adversantia, et violentum imperium constituentes, et subjectorum viribus impar. Atque hæc quidem tum a Theramene dicebantur. At illi quum tria, de quibus diximus, civium millia in foro, ceteros extra hunc numerum alibi recensuissent, ac deinde ut arma caperent, imperassent: abeuntibus illis, miserunt præsidarios cum civibus, qui ab ipsorum partibus stabant, et universis ademerunt arma, exceptis illis tribus millibus; quumque in arcem ea deportassent, in fano deposuere. His gestis, quasi jam ipsis omnia pro libidine faciendi potestas esset, complures inimicitarum causa interemerunt, nonnullos propter opes. Decreverunt etiam, ut haberent, unde præsidariis stipendium solverent, singulos ex ipsis comprehendere singulos cives advenas debere, atque illis interemptis, pecunias ipsorum indicandas esse. Theramenem etiam hortantur, ut quemcunque vellet, caperet. At ille, Non satis honestum, inquit, esse mihi videtur, eos, qui se optimates profiteantur, iniustiora designare, quam hactenus sycophantæ consueverint. Nam illi vitam iis relinquebant, quibus extorquebant pecuniam: nos nihil committentes occidemus, ut opes eorum consequamur? quo pacto non hæc ipsorum facinoribus omnino improbia sunt? Tum illi, qui esse Theramenem ipsis impedimento arbitrarentur, quominus id, quod luberet, facerent, insidias homini struxerunt, ac privatim alius apud alium senatorem illum criminabantur, quasi reipublicæ statum convelleret. Quumque nonnullis adolescentibus, qui præstare ipsis audacia viderentur, ut adessent cum siccis sub ala tectis, imperassent, senatum coegerunt. Ubi jam Theramenes accessisset, consurgens Critias, huiusmodi orationem habuit:

« Si quis vestrum, Senatores, Interfici plures, quam expediat, arbitratur, is cogitet velim, ubicunque respUBLICÆ mutentur, huiusmodi accidere. Præterea hic quamplurimos esse infestos iis necesse est, qui ad paucorum dominatum mutatione facta transierunt: partim quod hæc urbs una omnium, quæ Græci nominis sunt, populosissima existat; partim quod diutissime populus hic libertatis alumnus fuerit. Nos autem quum non ignoremus, gravem nobis ac vobis esse civilis administrationis formam popularem, atque etiam populum Lacedæmonii, qui nos conser varunt, nunquam amicum fore, solos vero optimates in perpetua fide persistere: idcirco de Lacedæmoniorum consilio rempublicam hanc constituimus; et si quem animadvertimus paucorum dominatui adversantem, hunc, quantum possumus, e medio tol-

μάλιστα ἡμῖν δοκεῖ δίκαιον εἶναι, εἰ τις ἡμῶν αὐτῶν
 λυμάνεται ταύτῃ τῇ καταστάσει, δίκην αὐτὸν διδόναι.
 (27) Νῦν οὖν αἰσθανόμεθα Θηραμένην τούτου ὅς δύναι-
 ται ἀπολλύντα ἡμᾶς τε καὶ ὑμᾶς. Ὡς δὲ ταῦτα ἀλη-
 θῆ, ἣν κατανοήτε, εὐρήσετε οὐτε φέγοντα οὐδένα μάλ-
 λον Θηραμένους τούτου τὰ παρόντα οὔτε ἐναντιούμενον,
 ὅταν τινὰ ἐκποδῶν βουλώμεθα ποιήσασθαι τῶν δημα-
 γωγῶν. Εἰ μὲν τοίνυν ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἐγέγρωσκε,
 πολέμιος μὲν ἦν, οὐ μέντοι πονηρὸς γ' ἂν δίκαιός ἐνο-
 μίζετο. (28) νῦν δὲ αὐτὸς μὲν ἀρχὰς τῆς πόρος Λακεδαιμο-
 νίους πίστεως καὶ οὐλίας, αὐτὸς δὲ τῆς τοῦ δήμου κατα-
 λύσεως, μάλιστα δὲ ἐξερρήσας ἡμᾶς τοῖς πρώτοις ὑπα-
 γομένοις εἰς ἡμᾶς δίκην ἐπιτιθέναι, νῦν ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς
 καὶ ἡμεῖς φανερώς ἐχθροὶ τῷ δήμῳ γεγενήμεθα, οὐκέτι
 αὐτῷ τὰ γινόμενα ἀρέσκει, ὅπως αὐτὸς μὲν αὖ ἐν τῷ
 ἀσφαλεῖ καταστῇ, ἡμεῖς δὲ δίκην δόμεν τῶν πεπρα-
 γμένων. (29) Ὡς οὐ μόνον ὡς ἐχθρῷ αὐτῷ προσήκει,
 ἀλλὰ καὶ ὡς προδότῃ ὑμῖν τε καὶ ἡμῶν διδόναι τὴν
 δίκην. Καίτοι τοσούτῳ μὲν δεινότερον προδοσία πολ-
 λέμου, ὅσῳ χαλεπώτερον ψυχάζεσθαι τὸ ἀρκεῖν τοῦ
 φανεροῦ, τοσούτῳ δ' ἐχθρῶν, ὅσῳ πολέμοις μὲν ἀνθρω-
 ποι καὶ σπένδονται αὐθις καὶ πιστοὶ γίνονται, ἐν δ'
 ἂν προδιδόντα λαμβάνουσι, τούτῳ οὔτε ἐσπίεσται πό-
 ποτε οὐδὲς οὐτ' ἐπίστευσε τοῦ λοιποῦ. (30) Ἵνα δὲ
 εἰδῇτε ὅτι οὐ κακὰ ταῦτα οὗτος ποιεῖ, ἀλλὰ οὔτε προ-
 δότης ἐστίν, ἀναμνήσει ὑμᾶς τὰ τούτῳ πεπραγμένα.
 Οὗτος γάρ ἐξ ἀρχῆς μὲν τιμώμενος ὑπὸ τοῦ δήμου κα-
 τὰ τὸν πατέρα Ἀγνῶνα, προπετίεσταις ἐγένετο τὴν
 δημοκρατίαν μεταστῆσαι εἰς τοὺς πετρακκοῦς, καὶ
 ἐπρώτευεν ἐν ἐκείνοις. Ἐπεὶ δ' ἤθετο ἀντίπαλόν τι
 τῇ ὀλιγαρχίᾳ συνιστάμενον, πρῶτος αὖ ἡγεμὼν τῷ
 δήμῳ ἐπ' ἐκείνους ἐγένετο. (31) ὅθεν δήπου [γὰρ] καὶ
 κόθορνος ἐπικαλεῖται καὶ γὰρ δ' κόθορνος ἀμροστειν μὲν
 τοῖς ποσὶν ἀμροστειν δοκεῖ, ἀποδίδεται δ' ἀπ' ἀμρο-
 στειν. Δεῖ δὲ, ὦ Θηραμέναι, ἀνδρὰ τὸν ἄξιον εἶναι οὐ
 προάγειν μὲν δεινὸν εἶναι εἰς πράγματι τοὺς ζυνόντας,
 ἣν δὲ τι ἀντικόπη, εὐθὺς μεταβάλλεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ
 ἐν νηὶ διαπονείσθαι, ἕως ἂν εἰς οὐρὴν καταστῶσιν· εἰ δὲ
 μή, πῶς ἂν ἀρίκοιτό ποτε ἔνθα δεῖ, εἰςπεύδαν τι ἀν-
 τικόπη, εὐθὺς εἰς τάναντία πλέουσιν. (32) Καὶ εἰς μὲν
 δήπου πᾶσαι μεταβολαὶ πολιτειῶν θανατηφόροι, οὐ δὲ
 διὰ τὸ εὐμετάβολος εἶναι πλείστοις μὲν μεταίτιος εἶ ἐξ
 ὀλιγαρχίας ὑπὸ τοῦ δήμου ἀπολλομένη, πλείστοις δ' ἐκ
 δημοκρατίας ὑπὸ τῶν βελγνόνων. Οὗτος δὲ τοῖ ἐστίν
 δι' ταχθεὶς ἀνελέσθαι ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοὺς κατα-
 δύντας Ἀθηναίων ἐν τῇ περὶ Λέσβου ναυμαχίᾳ αὐτὸς
 οὐκ ἀνελόμενος ὅμως τῶν στρατηγῶν κατηγορῶν ἀπέ-
 κτεινεν αὐτοὺς, ἵνα αὐτὸς περισωθείη. (33) Ὅστις γε
 μὴν φανερός ἐστι τοῦ μὲν πλεονεκτεῖν δεῖ ἐπιμελόμε-
 νος, τοῦ δὲ καλοῦ καὶ τῶν φίλων μὴδὲν ἐντραπέμμενος,
 πῶς τούτου γοηὶ ποτε φείσασθαι; πῶς δ' οὐ ψυχάζε-
 σθαι, εἰδότες αὐτοῦ τὰς μεταβολὰς, ὡς μὴ καὶ ἡμᾶς
 ταῦτό δυνάσθῃ ποιῆσαι; Ἡμεῖς οὖν τούτων ὑπάγομεν
 καὶ ὡς ἐπιβουλεύοντα καὶ ὡς προδιδόντα ἡμᾶς τε

linus : longe vero acquissimum arbitramur, eum penas
 dare, qui de nobis ipsis statum hunc labefactare conetur.
 Nunc igitur Theramenem hunc persentiscimus, quacunque
 ratione possit, et nos et vos perditum ire. Atque hoc
 ut verum esse intelligatis, reperietis neminem, si quidem
 animum libebit advertere, neque reprehendere acrius præ-
 sentem rerum statum, quam hic ipse Theramenes faciat;
 neque adversari magis, quam aliquem factionis popularis
 principem tollere de medio volumus. Jam si ab initio hæc
 in sententia fuisset, hostis quidem ille fuisset, sed improbus
 jure putari nequaquam potuisset : at princeps ipse fidei La-
 cedæmonis date, et initæ amicitie, princeps status popu-
 laris eversor extitit; atque etiam imprimis nos impulit, ut
 eos, qui primi delati ad nos fuere, supplicio afficeremus, nunc
 tamen, posteaquam et vos et nos palam populi hostes esse
 copimus, non amplius ei, quæ geruntur, placent : nimirum
 ut ipse in tuto constitatur, nos vero penas eorum, qua-
 fecimus, luamus. Quamobrem cum non solum ut hostem,
 sed etiam ut proditorem vestrum ac nostrum omnium, sup-
 plicio multari æquum fuerit. Atqui tanto gravius malum
 est proditio quam bellum, quanto difficilius occulta caveri
 possunt, quam aperta; itidem eo majus odium meretur,
 quod cum hostibus homines fœdera rursus incunt, fidemque
 datam servant; qui vero prodidisse aliquem deprehenditur,
 cum eo nemo unquam pacis percussit fœdera, aut ei deinceps
 fidem habuit. Enimvero ut videatis, non hæc recessus ab ipso
 fieri cepta, sed esse hunc hominem a natura proditorem,
 ea, quæ fecit olim, vobis in memoriam redigam. Nam
 quum esset initio, ut Hagion pater, magno apud populum
 in honore, admodum tamen in transferenda rerum sum-
 ma a populo ad quadringentos præceps fuit, atque inter
 eos princeps evasit. Sed ubi animadvertit, quosdam adver-
 sus horum dominatum coeuntes agitare consilia, vicissim
 primus populo ducem se adversus quadringentos præbuit;
 unde haud ab re Cothurnus dicitur; cothurnus enim utri-
 que pedi congruere videtur, utrique inconcinnus. At vero,
 Theramenes, virum vita dignum non in hoc ingeniosum
 oportet esse, ut eos, quibuscum versatur, ad res capessen-
 das impellat, ac si quid deinde sit impeditenti, statim mu-
 tetur; sed tanquam in navi laborando se exercere donec
 ventus secundus aspiret : id nisi fiat, quo pacto pervenire
 homines eo possint, quo volunt, si ubi quid impediat, di-
 versam in partem navigent? Nimirum omnes rerum publi-
 carum mutationes cædes secum ferunt. At tu quod admo-
 dum mutabilis esses, in causa fuisti, quamobrem plurimi
 paucorum dominatui adherentes, a populo; rursum plurimi
 status popularis studiosi, ab optimatibus interimerent.
 Hic ille scilicet est, qui quum id negotii dedissent ei impe-
 ratores, ut Athenienses prope Lesbium navali prælio demer-
 sos tolleret, quanquam eos ipse non sustulisset, duces tamen
 accusatos morte multavit, ut ipse incolumis evaderet.
 Enimvero si quis palam commodi sui rationem semper habet,
 ac neque hostem decus, neque amicos reveretur, quam-
 obrem illi parcendum sit? quamobrem ab isto non cave-
 bimur, cujus inconstantiam non ignoramus, ne idem in nos
 perpetrandi facultatem consequatur? Itaque hunc deferimus,
 ut insidiatorem, et proditorem nostri ac vestri. Facere au-

καὶ ὑμᾶς. (34) Ὡς δ' εἰκότα ποιοῦμεν, καὶ τὰδ' ἐννοήσατε. Καλλίστη μὲν γὰρ δῆπου δοκεῖ πολιτεία εἶναι ἡ Λακεδαιμονίων· εἰ δὲ ἐκείνη ἐπιχειρήσειε τις τῶν ἐφόρων ἀντὶ τοῦ τοῖς πλείοσι παῖθεσθαι φέγειν τε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐναντιοῦσθαι τοῖς πραττομένοις, οὐκ ἂν οἴεσθε αὐτὸν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐφόρων καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης ἀπάσης πολεως τῆς μεγίστης τιμωρίας ἀξιοθῆναι; καὶ ὑμεῖς οὖν, ἐὰν σωφρονήτε, οὐ τούτου ἄλλ' ὑμῶν αὐτῶν φείσεσθε, ὥς οὗτος σωθῆις μὲν πολλοὺς ἂν μέγα φρονεῖν ποιήσῃ τῶν ἐναντία γιγνωσκόντων ὑμῖν, ἀπολόμενος δὲ πάντων καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν ἔξω ὑποτέμει ἂν τὰς ἐλπίδας.

35. Ὁ μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐκαθέζετο· Θηραμένης δὲ ἀναστὰς εἰλεξεν, Ἀλλὰ πρῶτον μὲν μνησθήσομαι, ὦ ἄνδρες, δὲ τελευταῖον κατ' ἐμοῦ εἴπει. Φησὶ γάρ με τοὺς στρατηγούς ἀποκτείνειν κατηγοροῦντα. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἤρχον δῆπου κατ' ἐκείνων λόγῳ, ἀλλ' ἐκείνοι ἐφασαν προσταθέν μοι ὑφ' αὐτῶν οὐκ ἀνελέσθαι τοὺς δυστυχούντας ἐν τῇ περὶ Λέσβου ναυμαχίᾳ. Ἐγὼ δὲ ἀπολογούμενος ὥς διὰ τὸν χειμῶνα οὐδὲ πλεῖν, μὴ δτι ἀναιρεῖσθαι τοὺς ἄνδρας δυνατὸν ἦν, ἔδοξα τῇ πόλει εἰκότα λέγειν, ἐκείνοι δὲ αὐτῶν κατηγορεῖν ἐφαινοντο. Φάσκοντες γὰρ οἷόν τε εἶναι σῶσαι τοὺς ἄνδρας, προέμενοι αὐτοὺς ἀπολέσθαι ἀποπλέοντες ὄχοντο. (36) Οὐ μέντοι θαυμάζω γε τὸ Κριτίαν παρανενομηκέναι· δτε γὰρ ταῦτα ἦν, οὐ παρόν ἐτύγχανεν, ἀλλ' ἐν Θετταλίᾳ μετὰ Προμηθέως δημοκρατίαν κατεσκεύαζε καὶ τοὺς πένεστας ὥπλιζεν ἐπὶ τοὺς δεσπότες. (37) Ὡς μὲν οὖν οὗτος ἐκεῖ ἔπραττε μὴδὲν ἐνθάδε γένοιτο· τάδε γε μέντοι ὁμολογῶ ἔγωγ τούτῳ, εἰ τις ὑμᾶς μὲν τῆς ἀρχῆς βούλεται παῦσαι, τοὺς δ' ἐπιβουλεύοντας ὑμῖν ἰσχυροὺς ποιεῖ, δίκαιον εἶναι τῆς μεγίστης αὐτὸν τιμωρίας τυγχάνειν· ὅστις μέντοι ὁ ταῦτα πράττων ἐστὶν οἶμαι ἂν ὑμᾶς καλλίστα κρίνειν, τὰ τε πεπραγμένα καὶ ἂ νῦν πράττει ἕκαστος ἡμῶν εἰ κατανοήσετε. (38) Οὐκοῦν μέχρι μὲν τοῦ ὑμᾶς τε καταστῆναι εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἀρχὰς ἀποδειχθῆναι καὶ τοὺς ὁμολογουμένους συκοφάντας ὑπάγεσθαι πάντες ταῦτ' ἐγινώσκομεν· ἐπει δέ γε οὗτοι ἤρξαντο ἄνδρας καλοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ξυλλαμβάνειν, ἐκ τούτου καὶ ἤρξαμην τάναντία τούτοις γινώσκειν. (39) Ἦδεν γὰρ δτι ἀποθνήσκοντος μὲν Λέοντος τοῦ Σαλαμίνιου, ἀνδρὸς καὶ ὄντος καὶ δοκοῦντος ἱκανοῦ εἶναι, ἀδικούντος δ' οὐδὲ ἂν, οἱ ὅμοιοι τούτῳ φοβήσονται, φοβούμενοι δὲ ἐναντίῳ τῆδε τῇ πολιτείᾳ ἴσονται· ἐγίνωσκον δὲ δτι ξυλλαμβανομένου Νικηράτου τοῦ Νικίου, καὶ πλουσίου καὶ οὐδὲν πώποτε δημοτικῶν οὔτε αὐτοῦ οὔτε τοῦ πατρὸς πράξαντος, οἱ τούτῳ ὅμοιοι δυσμενεῖς ὑμῖν γενήσονται. (40) Ἀλλὰ μὴν καὶ Ἀντιφῶντος ὑφ' ὑμῶν ἀπολλυμένου, ὃς ἐν τῷ πολέμῳ δύο τριήρεις εὖ πλεούσας παρέχετο, ἡπιστάμην δτι καὶ οἱ πρόθυμοι τῇ πόλει γεγεννημένοι πάντες ὑπόπτως ὑμῖν ἔσονται. Ἀντίειπον δὲ καὶ ὅτι τῶν μετοχῶν ἕνα ἕκαστον λαβεῖν ἐφασαν χρῆναι· εὐδὴλον γὰρ ἦν δτι τούτων ἀπολομένων καὶ οἱ μέτοχοι ἅπαντες πολέμῳ τῇ πολι-

tem nos ab aequitate non abhorrentia, ut intelligatis, hoc etiam cogitetis velim. Longe nimirum pulcherrimus esse videtur Lacedæmoniorum reipublicæ status; at in eo si quis Ephorum haudquaquam pluribus obtemperare nitatur, sed imperii rationem carpere, atque iis, quæ agerentur, adversari: an non illum existimatis reliquos Ephoros cum universa urbe dignum iudicatos? gravissimo supplicio? Et vos igitur, si quidem sapitis, non huic, sed vobismetipsis parcetis; nimirum si hic incolumis evaserit, multis eorum animos addet, qui sententiis a vobis dissident; sin peribit, spes omnium, et qui in urbe, et qui extra urbem sunt, præcidet.

His dictis Critias consedit. Tum surgens Theramenes, « Ego vero, inquit, primum ejus mentionem faciam, quod est in accusatione Critias postremum. Ait me duces accusatos necasse. Atego primus eos accusare non cœpi, sed commemorabant illi, me licet ab se jussum, tamen eos, qui naufragium in prælio juxta Lesbum navali fecerant, non sustulisse. Tum equidem me defendens, ostendebam, per vim tempestatis ne navigari quidem, nedum naufragos tolli, potuisse. Qua in re me consentanea dicere Atheniensibus visus sum; illi vero se ipsos accusare videbantur. Nam quum servari eos potuisse dicerent, nihilominus ipsi cum classe discesserant, atque illos exstingui passi fuerant. Neque tamen miror, hæc Critiam injuste mihi objecisse; nam quo hæc tempore gerebantur, ipse non aderat: sed in Thesalia cum Prometheo statum popularem instituebat, ac penestas adversus dominos suos armabat. Enimvero quæ Critias istic egit, dii, ne hic fiant, avertant. In hoc tamen ei adsentior, æquum esse, ut is, qui vos imperio dejicere velit, et illorum, qui vobis insidiantur, vires adaugeat, gravissimo supplicio multetur. Quis sit autem is, qui hoc faciat, existimatos vos pulcherrime arbitror, si et ea quæ facta sunt hactenus, et quæ abs quovis nostrum nunc fiant, vobiscum consideraveritis. Igitur quam quidem diu vos in senatum legeremini, et magistratus creabantur, ac sycophantæ notorii deferebantur, omnes eadem eramus in sententia; verum posteaquam hi bonos et honestos homines comprehendere cœperunt, ex eo tempore cœpi et ipse diversa ab eis sentire. Noram enim futurum, ut si Léon Salaminius interficeretur, qui et esse videbatur et erat vir egregius, neque quidquam deliquerat, cives ejus similes sibi metuerent, ac metu perculsi, huic reipublicæ administrationi adversarentur. Animadvertebam quoque futurum, ut si Niceratus Nicie filius comprehenderetur, qui et dives esset, et nihil unquam in populi gratiam fecisset, sicut nec ipsius pater, cives ipsius similes infesti nobis redderentur. Itidem si Antiphontem nos interficeremus, qui belli tempore triremes duas reipublicæ suppeditasset expeditas admodum: sciebam etiam illos omnes, qui cupide rempublicam juvissent, vos suspectos habituros. Præterea tum quoque sum adversatus, quum dicerent, debere unumquemque civem advenam unum comprehendere; cuius enim perspicuum erat, his interemptis, reliquos advenas omnes huic

τείχε ἔσσονται. (11) Ἀντεῖπον δὲ καὶ ὅτε τὰ ὄπλα τοῦ πλήθους παρηρῶντο, οὐ νομίζον γρῆναι ἀσθενῇ τὴν πόλιν ποιεῖν· οὐδὲ γὰρ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐώρων τοῦτου ἕνεκα βουλομένους περισῶσαι ἡμᾶς, ὅπως ὀλίγοι γενόμενοι μηδὲν δυνάμεθ' αὐτοὺς ὠφελεῖν· ἔζην γὰρ αὐτοῖς, εἰ τοῦτου γε δέοντο, καὶ μηδένα λιπεῖν ὀλίγον· εἰ γρόνον τῇ λιμῇ πείσαντας. (12) Οὐδὲ γε τὸ φρουροὺς μισθοῦσθαι ζυνήρεσκέ μοι, ἐξόν αὐτῶν τῶν πολιτῶν τοσούτους προλαμβάνειν, ἔως ῥαδίως οἱ ἀργοντες ἐμείλιονεν τῶν ἀργουμένων κρατήρειν. Ἐπεὶ γε μὴν πολλοὺς ἐώρων ἐν τῇ πόλει τῇ ἀρχῇ τῆδε δυσμενεῖς, πολλοὺς δὲ φυγάδας γιννομένους, οὐκ αὖ ἐδόκει μοι οὕτε Θρασύβουλον οὕτε Ἄνυτον οὕτε Ἀλκιβιάδην φυγαδεύειν· ἥδειν γὰρ ὅτι οὕτω γε τὸ ἀντίπαλον ἰσχυρόν ἔσσοιτο, εἰ τῇ μὲν πλῆθει ἡγεμόνες ἱκανοὶ προσγενήσονται, τοῖς δ' ἡγεῖσθαι βουλομένοις ζυμμάχοι πολλοὶ φανήσονται. (13) Ὁ ταῦτα οὖν νουβετῶν ἐν τῷ φανερῷ πότερα εὐμενὴς ἂν δικαίως ἢ προδότης νομίζοιτο; οὐχ οἱ ἐβήρους, ὧ Κριτία, κωλύοντες πολλοὺς ποιεῖσθαι, οὐδ' οἱ ζυμμάχους πλείστους διδάσκοντες κτᾶσθαι, οὗτοι τοὺς πολεμίους ἰσχυροὺς ποιοῦσιν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον οἱ ἀδικῶς τε χρήματα ἀφαιρούμενοι καὶ τοὺς οὐδὲν ἀδικούντας ἀποκατείνοντες, οὗτοί εἰσιν οἱ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐναντίους ποιοῦντες καὶ προδιδόντες οὐ μόνον τοὺς φίλους ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς δι' αἰσχροκέρδειαν. (14) Εἰ δὲ μὴ ἄλλως γνωστὸν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ὥδε ἐπισκέψασθε. Πότερον οἶσθε Θρασύβουλον καὶ Ἄνυτον καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας ἃ ἐγὼ λέγω μᾶλλον ἂν ἐνθάδε βούλεσθαι γίνεσθαι ἢ ἃ οὗτοι πράττουσιν; ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι νῦν μὲν αὐτοὺς νομίζειν ζυμμάχων πάντα μεστὰ εἶναι· εἰ δὲ τὸ κράτιστον τῆς πόλεως προσιφίλῳς ἡμῖν εἴη, γλαπὸν ἂν ἡγεῖσθαι εἶναι καὶ τὸ ἐπιβάλλειν πρὸς τῆς γῶρας. (15) Ἄ δ' αὖ εἴπην ὥς ἐγὼ εἰμι οἷός ἀεὶ ποτε μεταβάλλεσθαι, κατανοήσατε καὶ ταῦτα. Τῇ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τετρακυσίων πολιτείαν καὶ αὐτοὺς δῆπου ὁ δῆμος ἐψηφίσατο, διδασκόμενος ὥς οἱ Λακεδαιμόνιοι πάσῃ πολιτείᾳ μᾶλλον ἂν ἢ δημοκρατίᾳ πιστεύσειαν. (16) Ἐπεὶ δὲ γε ἐκεῖνοι μὲν οὐδὲν ἀνίσταν, οἱ δὲ ἀμφοῖ Ἀριστοτέλῃ καὶ Μελάνθῳ καὶ Ἀρίσταρχον στρατηγούντας φανεροὶ ἐγένοντο ἐπὶ τῇ γῶματι ἔρυμα τειγίζοντες, εἰς δ' ἐβούλοντο τοὺς πολεμίους δεῖξάμενοι ὑπ' αὐτοῖς καὶ τοῖς ἐταίροις τὴν πόλιν ποιήσασθαι, εἰ ταῦτ' αἰσθόμενος ἐγὼ διεκώλυσα, τοῦτ' ἐστὶ προδοτὴν εἶναι τῶν φίλων; (17) Ἀποκαλεῖ δὲ κόθυρνόν με, ὥς ἀμφοτέροις πειρώμενον ἀρμόττειν. Ὅστις δὲ μηδετέροις ἀρέσκει, τοῦτον ὦ πρὸς τῶν θεῶν τί ποτε καὶ καλέσαι χρή; σὺ γὰρ δὴ ἐν μὲν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων μισοδημότατος ἐνομίζου, ἐν δὲ τῇ ἀριστοκρατίᾳ πάντων μισογρησώτατος γεγέννησαι. (18) Ἐγὼ δ', ὦ Κριτία, ἐκεῖνους μὲν ἀεὶ ποτε πολεμῶ τοῖς οὐ πρόσθεν οἰομένοις καλῇν ἂν δημοκρατίαν εἶναι, πρὶν [ἂν] καὶ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ δι' ἀπορίαν δραχμῆς ἂν ἀποδόμενοι τὴν πόλιν δραχμῆς μετέροιον, καὶ τοῖςδε γ' αὖ ἀεὶ ἐναντίος εἰμι· εἰ οὐκ οἶδονται καλῇν ἂν ἐγγενέσθαι ὀλιγαρχίαν, πρὶν

gubernationi infestos fore. Sum adversatus etiam id temporis, quum arma multitudini adimerent, quod existimarem, civitatem minime debilitandam esse. Nec enim Lacedaemonios idcirco nos servare voluisse perspiciebam, ut ad paucos redacti, nihil ipsis commodare possemus. Nam hoc si spectassent, licuisset eis neminem nostrum relinquere, si nos ad exiguum adhuc tempus sic fame pressissent. Nec mihi placuit praesidiarios conducere: quum tot cives nobis adungere potuissemus, donec facile subditis superiores evaderemus. Enimvero quum multos in urbe viderem imperio nostro infestos, multos in exilium ejici, nequaquam arbitrabar vel Thrasybulum, vel Anytum, vel Alcibiadem proscribendum esse. Noram enim, hoc pacto vires adversarius nostris accedere, si multitudo duces idoneos nacta esset, ac ducum munere fungi volentibus magnae se copiae sociorum offerrent. Haec qui aperte monebat, cumne pro benevolo duci aequius est, an proditore? Non illi, Critia, qui ne multos nobis hostes reddamus prohibent, nec qui nos docent, quomodo socios nobis multos adjungamus, hostium vires adaugent; sed multo magis, qui pecunias per injuriam civibus auferunt, ac nihil delinquentes occidunt: hi inquam multo magis illi sunt, qui et adversariorum numerum majorem efficiunt, et non solum amicos turpis lucri causa, sed etiam seipsos produnt. Quod si non aliunde verum me dicere animadvertitis, sic rem considerate: utrum existimatis Thrasybulum, Anytum, exules ceteros malle hic ea fieri, quae ego dico, quam quae hi perpetrant? Equidem arbitror, illos hoc sibi tempore sociorum omnia plena esse putare. Verum si pars optima reipublicae animi benevolentia conjuncta nobis esset, difficulter se vel agrum nostrum alicubi ingressuros existimarent. Quod vero talem me dixit esse, qui semper mutetur, de eo velim hoc animadvertatis: quadringentorum administrationem populus ipse aliquando decrevit, quum edoctus esset, cuius potius reipublicae formae Lacedaemonios fidere, quam populari. Quum autem illi nihil remitterent, et Aristoteles, Melanthius, Aristarchus, duces, palam ad aggerem munitionem exstruerent, in quam receptis hostibus, sibi atque sociis urbem subicere volebant: id si ego sentiens prohibui, hocine amicorum est proditorem esse? Appellat etiam me Cothurnum, ut qui utrisque congruere nitatur. At qui neutris placet, eum per deos immortales quo tandem nomine appellabimus? Tu nimirum in populari statu, acerrimus populi hostis habitus es; et in optimatum dominatu optimates odio capitali omnium maxime prosequerbaris. Ego vero, Critia, quemadmodum illis semper adversor, qui prius popularem statum recte se habere posse negant, quam et servi, et alii, qui ob inopiam drachma civitatem venderent, ob unam drachmam participes ejus fiant: ita me semper iis etiam oppono, qui prius recte constitui posse dominatum paucorum haud putant, quam eo res deducta sit, ut

[ἀν]εἰς τὸ ὑπ' ὀλίγων τυραννεῖσθαι τὴν πόλιν καταστή-
σειαν. Τὸ μέντοι σὺν τοῖς δυναμένοις καὶ μεθ' ἱππων
καὶ μετ' ἀσπίδων ὠφελεῖν διὰ τούτων τὴν πολιτείαν
πρόσθεν ἀριστον ἡγούμεν εἶναι καὶ νῦν οὐ μεταβάλλο-
μαι. (49) Εἰ δ' ἔχεις εἰπεῖν, ὦ Κριτία, ὅπου ἐγὼ ζῶν
τοῖς δημοτικοῖς ἢ τυραννικοῖς τοὺς καλοὺς τε ἀγαθοὺς
ἀποστερεῖν πολιτείας ἐπεχείρησα, λέγε· ἐὰν γὰρ ἐλεγ-
χθῶ ἢ νῦν ταῦτα πράττων ἢ πρότερον πώποτε πεποι-
ηκώς, ὁμολογῶ τὰ πάντων ἐσχάτωτά παθὼν ἂν δι-
καίως ἀποθνήσκειν.

50. Ὡς δ' εἰπὼν ταῦτα ἐπαύσατο, καὶ ἡ βουλὴ δὴλη
ἐγένετο εὐμενῶς ἐπιθορυβήσασα, γνοὺς δ' Κριτίας ὅτι
εἰ ἐπιτρέψοι τῇ βουλῇ διαψηφίζεσθαι περὶ αὐτοῦ, ἀνα-
φεύξοιτο, καὶ τοῦτο οὐ βιωτὸν ἡγήσάμενος, προσελθὼν
καὶ διαλέχεσθαι τι τοῖς τριάκοντα ἐξῆλθε, καὶ ἐπιστῆναι
ἐκέλευσε τοὺς τὰ ἐγγειρίδια ἔχοντας φανερώς τῇ βουλῇ
ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις. (51) Πάλιν δ' εἰσελθὼν εἶπεν,
Ἐγὼ, ὦ βουλὴ, νομίζω προστάτου ἔργον εἶναι οἷου δεῖ,
ὅς ἂν δρῶν τοὺς φίλους ἑξαπατωμένους μὴ ἐπιτρέπῃ.
Καὶ ἐγὼ οὖν τοῦτο ποιήσω. Καὶ γὰρ οἶδε οἱ ἐφεστῆ-
κότες οὐ φασὶν ἡμῖν ἐπιτρέφειν, εἰ ἀνήσομεν ἄνδρα
τὸν φανεροῦς τὴν ὀλιγαρχίαν λυμαινόμενον. Ἔστι δὲ
ἐν τοῖς καινοῖς νόμοις τῶν μὲν ἐν τοῖς τριχυλίοις ὄντων
μηδένα ἀποθνήσκειν ἀνευ τῆς ὑμετέρας ψήφου, τῶν δ'
ἔξω τοῦ καταλόγου κυρίους εἶναι τοὺς τριάκοντα θανα-
τοῦν. Ἐγὼ οὖν, ἔφη, Θηραμένην τούτον ἐξαλείφω
ἐκ τοῦ καταλόγου, ζυνοδοκοῦν ἅπανιν ἡμῖν. Καὶ τοῦ-
τον, ἔφη, ἡμεῖς θανατοῦμεν. (52) Ἀκούσας ταῦτα δ'
Θηραμένης, ἀνεπήδησεν ἐπὶ τὴν ἑστίαν καὶ εἶπεν,
Ἐγὼ δ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, ἱκετεύω τὰ πάντων ἐννομώτατα,
μὴ ἐπὶ Κριτία εἶναι ἐξαλείφειν μήτε ἐμὲ μήτε ὑμῶν
ὅν ἂν βούληται, ἀλλ' ὥστε νόμον οὗτο ἔγραψαν περὶ
τῶν ἐν τῷ καταλόγῳ, κατὰ τοῦτον καὶ ὑμῖν καὶ ἐμοὶ
τὴν κρίσιν εἶναι. (53) Καὶ τοῦτο μὲν, ἔφη, μὰ τοὺς
θεοὺς οὐκ ἄγνοω, ὅτι οὐδὲν μοι ἀρκεῖσι ὅδε δ' βωμὸς,
ἀλλὰ βούλομαι καὶ τοῦτο ἐπιδείξαι, ὅτι οὗτο οὐ μόνον
εἰσὶ περὶ ἀνθρώπους ἀδικώτατοι, ἀλλὰ καὶ περὶ θεοὺς
ἀσεβέστατοι. Ὑμῶν μέντοι, ἔφη, ὦ ἄνδρες, καλοὶ κα-
γαθοὶ, θαυμάζω, εἰ μὴ βοηθήσετε ὑμῖν αὐτοῖς, καὶ ταῦτα
γινώσκοντες ὅτι οὐδὲν τὸ ἐμὸν ὄνομα εὐεξαλειπτότερον
ἢ τὸ ὑμῶν ἐκάστω. (54) Ἐκ δὲ τούτου ἐκέλευσε μὲν
δ' τῶν τριάκοντα κῆρυξ τοὺς ἑνδεκα ἐπὶ τὸν Θηραμένην·
ἐκεῖνοι δὲ εἰσελθόντες σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἡγουμένου
αὐτῶν Σατύρου τοῦ θρασυτάτου αὐτῶν καὶ ἀναιδεστά-
του, εἶπε μὲν δ' Κριτίας, Παραδίδομεν ὑμῖν, ἔφη, Θη-
ραμένην τούτον κατακεχερμένον κατὰ τὸν νόμον· ὁμεί-
ς δὲ λαβόντες καὶ ἀπαγαγόντες οἱ ἑνδεκα οὐ δεῖ τὰ ἐκ
τούτων πράσσετε. (55) Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, εἴλεκε μὲν
ἀπὸ τοῦ βωμοῦ δ' Σάτυρος, εἴλεον δὲ οἱ ὑπηρέται. Ὁ
δὲ Θηραμένης ὥσπερ εἰκὸς καὶ θεοὺς ἐπεκαλεῖτο καὶ
ἀνθρώπους καθορᾶν τὰ γινόμενα. Ἡ δὲ βουλὴ ἡσυ-
χίαν εἶχεν, δρῶσα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς δρυφάκτοις ὁμοίους
Σατύρῳ καὶ τὸ ἐμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου πλήρης τῶν
φρυγῶν, καὶ οὐκ ἄγνοούντες ὅτι ἐγγειρίδια ἔχοντας πα-

a paucis respublica per tyrannidem opprimatur. Quod sane
statum reipublicæ prius optimum idcirco fuisse putaverim,
quod essent, qui et cum equis, et cum scutis eam juvare
possent, in hoc ego sententiam meam minime muto. Tu
si dicere potes, Critia, ubinam vel popularibus, vel tyran-
nicis factionibus homines probos et honestos a republica de-
pellere conatus fuerim, idipsum profer. Nam si convictus
fuerō vel nunc illud moliri, vel unquam antea fecisse, fate-
bor, me extrema perferentem merito interfici. »

Hoc modo quum perorasset, ac senatus quadam cum
indicatione benevolentiae admurmurasset : intelligens Cri-
tias, hominem evasurum, si senatui de ipso judicandi po-
testatem concederet (quod quidem si eveniret, vitam sibi
acerbam fore ducebat), accessit, et cum Trigintaviris nonnihil
colloquutus exivit, ac palam adistere senatui ad cancel-
los jussit eos qui pugiones gestabant. Deinde rursus ingres-
sus, ait : « Equidem, Senatores, eum præsidis optimi mu-
nere fungi arbitror, qui quum circumveniri amicos videt,
non patitur. Quamobrem et ipse hoc munere fungar. Nam
qui hic nobis adstant, permissuros se nobis negant, ut ho-
minem palam hanc nostrum paucorum potestatem evertentem
dimittamus. Est autem perscriptum novis in legibus,
ne quis ex trium millium numero sine decreto vestro inter-
ficiatur ; eos vero, qui hoc numero non contineantur, morte
multandi potestatem Trigintaviris summam esse. Quapro-
pter hunc ego Theramenem cum nostrum omnium consensu
ex hoc catalogo deleo : et eum nos morte multabimus. » His
auditis, ad Vestæ aram Theramenes accurrens, « Ego, vero,
ait, rem omnium æquissimam suppliciter postulo, ne sit in
potestate Critiæ, ut vel me, vel aliquem vestrum, quem
quidem ipse velit, deleat : sed ut secundum eam legem,
quæ lex ab his Trigintaviris lata de illis est, qui in catalogo
continentur, tam de vobis, quam de me cognoscatur. Nec
profecto equidem ignoro, nihil admodum aram hanc mihi
profuturam ; nihilominus ostendere volo, non hos tantum
erga homines injustissimos esse, sed etiam erga deos, ma-
xime impios. De vobis quidem certe, viri optimi, non potest
non mirum mihi videri, nolle vos opem vobismet ipsis
ferre, præsertim quum intelligatis, nihilo magis esse meum
delebile, quam uniuscujusque vestrum nomen. » Secun-
dum hæc Trigintavirum præco Undecimviros accedere ad
Theramenem corripendum jussit. Qui posteaquam ingressi
cum apparitoribus duce Satyro fuissent, homine inter ipsos
longe tum audacissimo, tum impudentissimo : « Tradimus vo-
bis, ait Critias, Theramenem hunc, secundum legem damna-
tum. Eum vos Undecimviri arreptum, quo oportet, abducite
ac porro cum illo quod agendum erit, facite. » Hæc quum
dixisset, non solum Satyrus, sed lictores etiam reliqui ab ara
ipsum avellebant. At Theramenes, uti par erat, deos et ho-
mines implorabat, ut quæ secum agerentur, adspicerent. Qui-
escebat vero senatus, qui stantes ad cancellos homines Satyri
similes, et ante curiam præsidialis omnia plena conspiceret,
nec ignoraret eos sic instructos adesce. At illi per forum

ρῆσαν. (σε) Οἱ δ' ἀπήγαγον τὸν ἄνδρα διὰ τῆς ἀγορᾶς μάλα μεγάλην τῇ φωνῇ δηλοῦντα ὅσα ἔπαυσε. Λέγεται δ' ἐν ῥήμα καὶ τοῦτο αὐτοῦ. Ὡς εἶπεν δ' Σάτυρος ὅτι οἰμώζοιτο, εἰ μὴ σιωπήσειεν, ἐπῆρτο, Ἄν δὲ σιωπῶ, οὐκ ἄρ', ἔφη, οἰμώζομαι; Καὶ ἐπεὶ γε ἀποθνήσκειν ἀναγκασόμενος τὸ κύνειον ἔπιε, τὸ λειπόμενον ἔρασαν ἀποκοττάθίσαντα εἰπεῖν αὐτὸν, Κριτίᾳ τοῦτ' ἔστω τῷ καλῷ. Καὶ τοῦτο μὲν οὐκ ἄγνοῦν, ὅτι παῦτα ἀποθνήσκοντα οὐκ ἀξιόλογα, ἐκεῖνο δὲ κρίνω τοῦ ἀνδρός ἀγαστοῦ, τὸ τοῦ θανάτου παρεστηκότος μήτε τὸ πρόνυμον μήτε τὸ παιγνιώδες ἀπολαπεῖν ἐκ τῆς ψυχῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Θηραμένους μὲν δὴ οὕτως ἀπέθανεν οἱ δὲ τριάκοντα, ὡς ἔξω ἤδη αὐτοῖς τυραννεῖν ἀδεῶς, προείπον μὲν τοῖς ἔξω τοῦ καταλόγου μὴ εἰσέναι εἰς τὸ ἄστυ, ἤγουν δὲ ἐκ τῶν χωρίων, ἵν' αὐτοὶ καὶ οἱ φίλοι τοὺς τούτων ἀγρούς ἔχοιεν. Φευγόντων δὲ εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐντεῦθεν πολλοὺς ἄγοντες ἐνέπλησαν καὶ τὰ Μέγαρα καὶ τὰς Θήβας τῶν ὑποχωρούντων.

2. Ἐκ δὲ τούτου Θρασύβουλος ὁρμηθεὶς ἐκ Θηβῶν ὡς σὺν ἐβδομήκοντα Φυλὴν χωρίον καταλαμβάνει ἱσχυρόν. Οἱ δὲ τριάκοντα ἐθοήθουν ἐκ τοῦ ἄστεως σὺν τε τοῖς τριεξήκους καὶ σὺν τοῖς ἱππέσιν καὶ μάλ' εὐήμε-
 ρας οὖσης. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, εὐθὺς μὲν θρασυγόμει-
 νοὶ τινες τῶν νέων προσέβαλον πρὸς τὸ χωρίον, καὶ ἐποίησαν μὲν οὐδὲν, τραύματα δὲ λαβόντες ἀπῆλθον.
 (3) Βουλομένων δὲ τῶν τριάκοντα ἀποτειρίζειν, ὅπως ἐκπολιορκήσειαν αὐτοὺς ἀποκλείσαντες τὰς ἐφύδους τῶν ἐπιτηδεύων. ἐπιγίγνεται τῆς νυκτὸς γῶν παμπληθὴς καὶ τῇ ὑστεραίᾳ. Οἱ δὲ νυφόμενοι ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ, μάλα συγροῦς τῶν σκευοφόρων ὑπὸ τῶν ἐκ Φυλῆς ἀποβαλόντες. (4) Γυνώσκοντες δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀγρῶν λεηλατήσκειν, εἰ μὴ τις φυλάκῃ ἔσταιτο, διαπέμ-
 πουσιν εἰς τὰς ἐσχατίας ὅσον πεντεκαίδεκα στάδια ἀπὸ Φυλῆς τοὺς τε Λακωνικοὺς πλὴν ὀλίγων φρουροὺς καὶ τῶν ἱππέων δύο φυλάς. Οὗτοι δὲ στρατοπεδευσάμενοι ἐν χωρίῳ λασίῳ ἐφύλαττον. (5) Ὁ δὲ Θρασύβουλος, ἤδη συνειλεγμένων εἰς τὴν Φυλὴν περὶ ἑπτακοσίων, λαβὼν αὐτοὺς καταβαίνει τῆς νυκτὸς θέμενος δὲ τὰ ὅπλα ὅσον τρία ἢ τέτταρα στάδια ἀπὸ τῶν φρουρῶν ἡσυχίαν εἶχεν. (6) Ἐπεὶ δὲ πρὸς ἡμέραν ἐγίγνετο, καὶ ἤδη ἀνίσταντο ὅποι ἐδεῖτο ἕκαστος ἀπὸ τῶν ὀπλων, καὶ οἱ ἱπποκόμοι ψήχοντες τοὺς ἵππους ψάρον ἐποίουν, ἐν τούτῳ ἀναλαβόντες οἱ περὶ Θρασύβουλον τὰ ὅπλα ὁρμῶν προσέπιπτον καὶ ἔστι μὲν οὗς αὐτῶν κατέβαλον, πάντας δὲ τριεξάμενοι ἐδωξαν ἑξ ἢ ἑπτὰ στάδια, καὶ ἀπέκτειναν τῶν μὲν ὀπλιτῶν πλεόν ἢ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, τῶν δὲ ἱππέων Νικόστρατόν τε τὸν καλὸν ἐπικαλούμε-
 νον, καὶ ἄλλους δὲ δύο, ἔτι καταλαβόντες ἐν ταῖς εὐ-
 ναις. (7) Ἐπαναχωρήσαντες δὲ καὶ τρόπαιον στησά-
 μενοι καὶ συσκευάζοντες ὅπλα τε ὅσα ἐλάβον καὶ σκευή

hominem abducebant, magna admodum voce, quo pacto secum ageretur, indicantem; atque aiunt tum hoc quoque verbum ab illo fuisse prolatum: quum Satyrus diceret, daturum penas, ni taceret, interrogabat: « Quod si ergo tacuero, penas non dabo? » Tandem quum mortem obire cogeretur, et cicutam biberet, proditum est, id, quod reliquum erat in poculo, sic ipsum eiecisse, ut resonaret, simulque dixisse: « Hoc pulchro Critiae propinatum esto. » Nec ignoro equidem, pretium operae non esse, hac ipsius dicta commemorari: sed illud tamen in hoc viro dignum esse admiratione iudico, quod imminente morte, nihil ipsius animus neque de prudentia, neque de jocandi consuetudine remisit.

CAPUT IV.

Hic vite Theramenis exitus fuit. Ceterum Trigintaviri, quasi jam metu soluti facultatem exercendae tyrannidis haberent, partim iis, qui catalogo non continebantur, denuntiabant, ne urbem ingrederentur; partim eos e fundis suis abducebant, ut ipsi cum amicis agros illorum posside-
 rent. Hi quum fuga se in Piraeum receperint, atque etiam inde magno numero a Trigintaviris abducerentur: tum Megara, tum Thebae cedentium turba repletæ sunt.

Secundum hac quum Thrasybulus Thebis, cum aliis plus minus septuaginta, movisset, Phylam occupat, locum munitum. Adversus hos Trigintaviri ex urbe cum suis illis tribus millibus, et cum equitatu de perquam sereno perrexerunt. Phylam ubi ventum est, mox audaculi quidam juvenes locum adorti sunt, et re infecta vulnerati discesse-
 runt. Quum autem Trigintaviri muro eos cingere vellent, ut oclusis itineribus, per quæ commeatus deportaretur, tandem eos expugnarent, accidit, ut ea ipsa nocte ac die insequenti vis ingens nivis decideret. Quamobrem nivibus obruti ad urbem redierunt, magna calorum parte ab iis, qui Phyla eruperant, nudati. Quomodo futurum intelligerent ut illi de agris quoque praedas agerent, si nulli excubitores constituerent, ad extremos limites, plus minus quindecim stadia a Phyla distantes, concessos a Lacedaemoniis praesidiarios paucis exceptis omnes, et duas equitum turmas mit-
 tunt. Hi castris loco arboribus denso metatis, excubias agebant. At Thrasybulus collectis jam ad oppidum Phylam plus minus septingentis, eisque secum sumptis, noctu descendit. Quumque trium vel quatuor fere stadiorum intervallo a praesidiariis subsistere suos in armis jussisset, quiescebat. Posteaquam propius jam dies adesce cepit, et hostium quilibet a castris, quo forte cuique opus erat, discessit, equisones etiam tergendis equis strepitum excitarunt: tum vero Thrasybuli milites sumptis armis cursu in hostes feruntur; ex quibus nonnullos interfecerunt, universis autem in fugam coniectis a tergo ad stadia sex aut septem inhaerebant. E gravis quidem armaturæ peditum numero supra centum viginti occiderunt; ex equitibus Nicostratum cognomento Pulchrum, et alios duos, quos adhuc in cubilibus deprehenderant. Postea recedentes, constituto tropæo, et armis ac sarcinis, quibus potiti erant, collectis, Phylam redie-

ἀπῆλθον ἐπὶ Φυλῆς. Οἱ δὲ ἐξ ἄστεος ἱππεῖς βοηθῆσαντες τῶν μὲν πολεμίων οὐδένα ἔτι εἶδον, προσμεινάντες δὲ ἕως τοῦ νεκροῦς ἀνέλιοντο οἱ προσήκοντες ἀνεγώρῃσαν εἰς ἄστυ. (8) Ἐκ δὲ τούτου οἱ τριάκοντα, οὐκέτι νομίζοντες ἀσφαλῆ σφίσι τὰ πράγματα, ἐβουλήθησαν Ἐλευσίνα ἐξειδύσασθαι, ὥστε εἶναι σφίσι καταφυγὴν, εἰ δεήσειε. Καὶ παραγγειλάντες τοῖς ἱππεῦσιν ἦλθον εἰς Ἐλευσίνα Κριτίας τε καὶ οἱ ἄλλοι τῶν τριάκοντα· ἐξέτασιν τε ποιήσαντες ἐν τοῖς ἱππεῦσι, φάσκοντες εἰδέναι βούλεσθαι πόσοι εἴεν καὶ πόσης φυλακῆς προδεήσοιντο, ἐκέλευον ἀπογράφεσθαι πάντας τὸν δ' ἀπογραφάμενον αἰὶ διὰ τῆς πυλίδος ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐξίεναι. Ἐπὶ δὲ τῷ αἰγιαλῷ τοὺς μὲν ἱππέας ἔνθεν καὶ ἐνθεν κατέστησαν, τὸν δ' ἐξίόντα αἰὶ οἱ ὑπέρταται ξυνέδουν. Ἐπεὶ δὲ πάντες ξυνειλημμένοι ἦσαν, Λυσίμαχον τὸν ἱππαρχον ἐκέλευον ἀναγαγόντα παραδοῦναι αὐτοὺς τοῖς ἑνδεκά. (9) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ εἰς τὸ Ῥαεῖον παρεκάλεσαν τοὺς ἐν τῷ καταλόγῳ δπλίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἱππέας. Ἀναστάς δὲ Κριτίας ἔλεξεν, Ἥμεῖς, ἔφη, ὦ ἄνδρες, οὐδὲν ἤττον ὑμῖν κατασκευάζομεν τὴν πολιτείαν ἢ ἡμῖν αὐτοῖς. Δεῖ οὖν ὑμᾶς, ὥςπερ καὶ τιμῶν μετέξετε, οὕτω καὶ τῶν κινδύνων μετέχειν. Τῶν οὖν ξυνειλημμένων Ἐλευσινίων καταψηφιστέον ἐστίν, ἵνα ταῦτα ἡμῖν καὶ θαρρῆτε καὶ φοβῆσθε. Δεῖξας δὲ τι χωρίον, εἰς τοῦτο ἐκέλευσε φανεράν φέρειν τὴν ψῆφον. (10) Οἱ δὲ Λακωνικοὶ φρουροὶ ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ Ῥαεῖου ἐξωπλισμένοι ἦσαν· ἦν δὲ ταῦτα ἀρεστά καὶ τῶν πολιτῶν ὅσοις τὸ πλεονεκεῖν μόνον ἔμελεν.

Ἐκ δὲ τούτου λαβὼν ὁ Θρασύβουλος τοὺς ἀπὸ Φυλῆς περὶ χιλίους ἦδη ξυνειλημμένους, ἀφικνεῖται τῆς νυκτὸς εἰς τὸν Πειραιᾶ. Οἱ δὲ τριάκοντα ἐπεὶ ἤσθοντο ταῦτα, ἐβόηθον εὐθὺς ξύν τε τοῖς Λακωνικοῖς καὶ ξύν τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς δπλίταις· ἔπειτα ἐχώρουν κατὰ τὴν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀμαξιτὸν ἀναφέρουσαν. (11) Οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἔτι μὲν ἐπεχείρουν μὴ ἀνέναι αὐτοὺς, ἐπεὶ δὲ μέγας ὁ κύκλος ὢν πολλῆς φυλακῆς ἐδόκει δεῖσθαι οὕτω πολλοῖς οὖσι, ξυνεσπειράθησαν ἐπὶ τὴν Μουνυχίαν. Οἱ δ' ἐκ τοῦ ἄστεος εἰς τὴν Ἱπποδάμειον ἀγορὴν ἐλθόντες πρῶτον μὲν ξυνετάζαντο, ὥστε ἐμπλήσαι τὴν δόδον ἢ φέρεῖ πρὸς τε τὸ ἱερὸν τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Βενδίδειον· καὶ ἐγένοντο βάθος οὐκ ἑλαττον ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων. Οὕτω δὲ ξυνεταγμένοι ἐχώρουν ἄνω. (12) Οἱ δὲ ἀπὸ Φυλῆς ἀντανέπλησαν μὲν τὴν δόδον, βάθος δὲ οὐ πλέον ἢ εἰς δέκα δπλίτας ἐγένοντο. Ἐτάχθησαν μέντοι ἐπ' αὐτοῖς πελτοφόροι τε καὶ ψαλοὶ ἰκοντισταί, ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ πετροβόλοι. Οὗτοι μέντοι συγχροὶ ἦσαν· καὶ γὰρ αὐτῶθεν προσεγέγοντο. Ἐν ᾧ δὲ προσήσαν οἱ ἐναντίοι, Θρασύβουλος τοὺς μετ' αὐτοῦ θέσθαι καλεῦσας τὰς ἀσπίδας καὶ αὐτὸς θέμενος, τὰ δ' ἄλλα ὅπλα ἔχων, κατὰ μέσον στάς ἔλεξεν, (13) Ἄνδρες πολῖται, τοὺς μὲν διδάξει, τοὺς δὲ ἀναμνησθαι ὑμῶν βούλομαι ὅτι εἰσὶ τῶν προσόντων οἱ μὲν τὸ δεξιὸν ἔχοντες οὐς ὑμεῖς ἡμέραν πέμπτην τρεψάμενοι ἐδώξατε, οἱ δ' ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου ἔσχατοι, οὗτοι

runt. Interim qui in urbe erant equites, quum opis ferendae causa excurrissent, nemine hostium conspecto, tantisper manebant donec interfecti a propinquis tollerentur, ac deinde in urbem se receperunt. Post haec Trigintaviri, qui rerum suarum statum non amplius in tuto esse arbitrantur, Eleusinem, suam privatim in potestatem redigere constituerunt, ut illam refugii loco haberent, si quidem ita necessitas posceret. Quamobrem et Critias et ceteri Trigintaviri, jussis equitibus secum ire, Eleusinem profecti sunt. Quumque lustrationem inter equites instituisent, quod scire se velle dicerent, quantus esset Eleusiniorum numerus, et quanto eis praesidio foret opus, universos nomina sua profiteri jussere, et eum qui professus esset, per ostiolum ad mare egredi. At in littore collocati ex utraque parte equites erant, et lictores quemlibet exeuntem vinctulis constringebant. Posteaquam omnes comprehensi fuerant, dederunt hoc Lysimacho equitum praefecto negotii, ut abductos Undecim viris traderet. Postridie quotquot erant in catalogo gravis armaturae milites, et equestres item copias, in Odeum convocarunt. Tum Critias surgens: « Nos, inquit, non minus vobis quam nobis ipsis hac republica constituenda consulimus. Quamobrem equum est vos itidem, ut honorum participes eritis, sic etiam in periculorum societatem venire. Ut igitur eadem utamini fiducia, qua nos, et eadem metutalis, damnandi erunt Eleusini, quos comprehensos habemus. » Quumque locum quandam demonstrasset, in eo jussit ut palam calculi ferrentur. Interea praesidiarii Laconici dimidium Odei partem armati occupaverant. Atque haec erant grata nonnullis etiam civibus, quotquot commodorum privatim suorum duntaxat rationem habebant.

Secundum hac Thrasybulus sumptis secum illis, qui apud Phylam prope jam mille numero convenerant, noctu in Piraeum venit. Id posteaquam Trigintaviri animadvertissent, statim cum praesidiariis Laconicis, et equitum peditumque gravis armaturae copias, ad ferendum suis opem concurrerunt. Deinde via, qua Piraeum versus agi plaustra possunt, progressi sunt. At qui Phyla venerant, aliquamdiu eos impedire conabantur, quominus eo adscenderent; sed quum ingens esset ambitus, magnaque praesidiariorum copia requiri videretur, ipsi nondum multi, in Munychiam per cohortes se conferti receperunt. Urbani vero quum in forum Hippodameum venissent, primum sic instruxerunt aciem, ut viam omnem completerent, quae ad Munychiam Dianae templum, et ad Bendideum ducit. Aciei densitas non pauciores quinquaginta scutatis continebat. Ita illi acie sua instructa, sursum pergebant. At qui Phyla eruperant, et ipsi viam complebant; ita tamen, ut aciei densitas ultra pedites armaturae gravis decem non haberet. Post eos et cetrati, et jaculatores inermes collocati erant, quibus illi succedebant, qui saxa in hostem conjecerent, et eorum sane magna erat copia: nam horum numerus per cives ex illo ipso loco ad eos accedentes augebatur. Interea dum ad hos progrediuntur adversarii, Thrasybulus scuto imperavit, ut scuta ponerent, atque ipse etiam scuto suoposito, cum armis ceteris stans in agminis medio, hanc orationem habuit: « Volo ego, cives, partim vos docere, partim commonefacere, ex hostibus adversum nos contententibus illos, qui cornu dextrum obtinent, eosdem esse, quos die ab hoc quinto in fugam actos persequuti sitis: eos vero, qui ad laevam ultimi sunt,

ὁῖ οἱ τριάκοντα, οἱ ἡμῶς καὶ πόλεως ἀπεστέρουν οὐδὲν ἀδικούντας καὶ οἰκίων ἐξήλκυνον καὶ τοὺς φιλάτους τῶν ἡμετέρων ἀπεστημαίνοντο. Ἀλλὰ νῦν τοι παραγγένηνται οὗ οὗτοι μὲν οὐποτε ὄντο, ἡμεῖς δὲ αἰεὶ εὐρόμεθα. (11) Ἐρχόντες γὰρ ὅπλα μὲν ἐναντίοι αὐτοῖς κατέσταμεν· οἱ δὲ θεοὶ, ὅτι ποτὲ καὶ δειπνοῦντες ξυνελαμβαρόμεθα καὶ καθεύδοντες καὶ ἀγοράζοντες, οἱ δὲ καὶ οὐχ ὅπως ἀδικούντες, ἀλλ' οὐδ' ἐπιδημοῦντες ἐφυγαδεύομεθα, νῦν φανερώς ἡμῖν ξυμμάχοισι. Καὶ γὰρ ἐν εὐδία χειμῶνα ποιῶσιν, ὅταν ἡμῖν ξυμῆρη, καὶ ὅταν ἐγγειρώμεν, πολλῶν ὄντων ἐναντίων ὀλίγοις οὔσι τρόπαια ἵστασθαι διδῶσι. (12) καὶ νῦν δὲ κεκομίσασιν ἡμῶς εἰς χωρίον ἐν ᾧ οὗτοι μὲν οὐτε βάλλειν οὐτε ἀκοντίζειν ὑπὲρ τῶν προτεταγμένων διὰ τὸ πρὸς ὄριον εἶναι δύνανται· ἂν, ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ κάταντες καὶ ὀρύγματα ἀριέντες καὶ ἀκόντια καὶ πέτρους ἐξίξομεθα τε αὐτῶν καὶ πολλοὺς κατατρώσωμεν. (13) Καὶ ὅτε μὲν ἂν τις δεήσειν τοῖς γε πρωτοστάταις ἐκ τοῦ ἴσου μάχεσθαι· νῦν δὲ, ἂν ὑμεῖς, ὥς περ προσήκει, προθύμως ἀριῶτε τὰ βέλη, ἀμαρτήσεται μὲν οὐδεὶς ὧν γε μετὰ τῇ ἡδύς, φυλαττόμενοι δὲ ὀραπετεύουσιν αἰεὶ ὑπὸ ταῖς ἀσπίσιν· ὥστε ἐξέσται ὥς περ τυφλὸς καὶ τύπτειν ὅπου ἂν βουλώμεθα καὶ ἐναλλομένους ἀνατρέπειν. (14) Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, οὕτω γρη ποιῶν ὅπως ἕκαστος τις ἐαυτῷ ξυνείσεται τῆς νίκης αἰτιώτατος ὢν. Ἀύτη γὰρ ἡμῖν, ἣν θεὸς θέλη, νῦν ἀποδύσεται καὶ πατρίδα καὶ οἶκον καὶ ἐλευθερίαν καὶ τιμὰς καὶ παῖδας, οἷς εἰσὶ, καὶ γυναῖκας. Ὡς μακάριοι ὄντες, οἱ ἂν ἡμῶν νικήσαντες ἐπιδώσω τὴν πασῶν ἡδίστην ἡμέραν. Εὐδαίμων δὲ καὶ ἂν τις ἀποθάνῃ· μνημείον γὰρ οὐδεὶς οὕτω πλούσιος ὢν καλοῦ τεύξεται. Ἐξάρξω μὲν οὖν ἐγὼ ἡνίκ' ἂν καίρὸς ᾗ παιᾶνα· ὅταν δὲ τὸν Ἐνυάλιον παρακαλέσωμεν, τότε πάντες ὁμοθυμαδὸν ἀνθ' ὧν ὑβρίσθημεν τιμωρόμεθα τοὺς ἄνδρας.

18. Ταῦτα δ' εἰπὼν καὶ μεταστραφεὶς πρὸς τοὺς ἐναντίους, ἥρπυϊαν εἶρε· καὶ γὰρ ὁ μάλιστα παρήγγειλεν αὐτοῖς μὴ πρότερον ἐπιτίθεσθαι, πρὶν [ἂν] τῶν σφετέρων ἢ πέσοι τις ἢ τρωθείη· ἐπειδὴ μὲντοι τοῦτο γένηται, ἡγερσόμεθα μὲν, ἔφη, ἡμεῖς, νίκη δ' ὑμῖν ἔσται ἐπομένοις, ἐμοὶ μὲντοι θάνατος, ὥς γέ μοι δοκεῖ. (19) Καὶ οὐκ ἐφέυστο, ἀλλ' ἐπεὶ ἀνέλαβον τὰ ὅπλα, αὐτὸς μὲν ὥς περ ὑπὸ μοῖρας τινὸς ἀγόμενος ἐκπηδήσας πρῶτος, ἐμπεσὼν τοῖς πολεμίοις ἀποθνήσκει, καὶ τέθλαται ἐν τῇ διαβάσει τοῦ Κηφισοῦ· οἱ δ' ἄλλοι ἐνίκων καὶ κατεβίωσαν μέχρι τοῦ βυαλοῦ. Ἀπέθανον δ' ἐνταῦθα τῶν μὲν τριάκοντα Κριτίας τε καὶ Ἰππομάχος, τῶν δ' ἐν Πειραιεὶ δέκα ἀρχόντων Χαρμοῖδης ὁ Γλαυκῶνος, τῶν δ' ἄλλων περὶ ἑβδομήκοντα. Καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἔλαβον, τοὺς δὲ γιτώντας οὐδενὸς τῶν πολιτῶν ἐσκόλευσαν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν, προσιώντες ἀλλήλοισι πολλοὶ διελέγοντο. (20) Κλεόκριτος δὲ ὁ τῶν μυστῶν κήρυξ, μάλ' εὖφρονος ὢν, κατασιωπησάμενος ἐλέγεν, Ἄνδρες πολῖται, τί ἡμῶς ἐξέλκυνετε; τί ἀποκατείναι βούλεισθε; ἡμεῖς γὰρ ὑμῶς κακὸν μὲν οὐδὲν πώποτε ἐποιήσαμεν, μετεσχε-

ipsum Trigintaviros esse, qui nos patria spoliarent, innoxios aedibus nostris eiecerunt, amicissimos nobis eorum in numerum retulerunt, quorum bona publicarentur. Enimvero nunc eo loci pervenere, quo illi nunquam se perventuros existimabant; nos autem semper, ut devenirent, optabamus. Nam et adversus eos hic armati consistimus; et dii modo nobis palam opitulantur, quoniam insidiosae et inter eorum aliquando comprehendebamur, et inter dormientium, ac mercandum: immo nonnulli nostrum non dicam nihil delinquentes, sed etiam peregre domo profecti, exilio multabamur. Nimirum dii corbo sereno tempestatem nuper concitabant, quum ita nobis expediret; et quum hostes aggredieremur, tametsi adversus nos magni illi cum copiis consistent, nihilo minus nobis numero paucis hoc tribuerunt, ut tropaea constitueremus. Nunc quoque nos in eum locum deduxerunt, in quo illi neque telis neque jaculis supra suos ante se collocatos emissis petere nos possunt, quod necesse sit, ut locum acclivem subeant: nos contra dejectis per declivia saxi, jaculis, hastis, et pertingemus ad ipsos, et multos vulnerabimus. Etiam existimasset aliquis, nobis praesertim principibus pugnandum fore ex aequo loco. Nunc vero, si quidem vos, uti convenit, alacriter in hostem tela conieceritis, nemo ab iis aberrabit, quibus via tota referta est: et si cavere sibi voluerint, perpetuo sub clypeis latitabunt: quo quidem fiet, ut facultatem habituri simus feriendo eos tanquam cecos, ubi libitum fuerit, et irruentes adversum nos in fugam vertendi. Nimirum sic gerenda res erit, cives, ut unusquisque nostrum non aliter sibi conscius sit, ac si auctor imprimis ipse victoriae partae foret. Ea enim nobis, deo propitio, nunc et patriam, et domos, et libertatem, et honores, et liberos, quibus quidem liberi sunt, et uxores restituit. Felices igitur illos, qui e nobis victoria parta diem hunc unum omnium iucundissimum adspiciunt. Nec minus beatus erit, quicumque hoc in proelio cadet: nemo enim, quantumvis opulentus, tam praclarum monumentum consequitur. Equidem ubi opportunitum fuerit, pacem exordiar: quumque Martem imploraverimus, tum omnes uno animo injurias ab hostibus acceptas vindicemus.»

Hae ubi dixisset, in hostem conversus, se tamen a proelio continebat: edixerat enim kariolus, ne prius hostem invaderent, quam aliquis ex ipsorum acie vel caderet, vel vulneraretur. Id ubi eveniret, inquit, nos praebimus: vobis, qui insequimini, victoria erit: mihi quidem mors, ut arbitror. Neque falsum hoc vaticinium fuit, sed, quum primum arma cepissent, ipse tanquam fato quodam ductus, primus in adversos insiliit, et medios inter hostes cecidit, ac sepultus est eo loci, ubi Cephissus annis vado transitur. Ceteri victoria potiebantur, et hostem in plantium usque persequabantur. Occisi sunt hoc in proelio de Trigintavirum numero Critias et Hippomachus, ex decem in Piraeo primoribus Charmides Glauconis filius: ceterorum plus minus septuaginta. Interfecti cives, non vestibus, sed armis spoliati sunt. Quo facto, per inducias, mortuorum cadavera reddita sunt. Multi quoque congressi inter se colloquebantur. Et Cleocritus mystarum praeco, cui vox erat admodum clara, indicto silentio in hanc sententiam locutus est: « Quamobrem nos expellitis, cives? quamobrem nos interficere vultis? Nihil nos damni vobis unquam intulimus, sed eorumdem vobiscum

καμεν δὲ ὑμῖν καὶ ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων καὶ θυσῶν καὶ ἑορτῶν τῶν καλλίστων, καὶ ξυγχορευταὶ καὶ ξυμφοιτηταὶ γεγενήμεθα καὶ εὐστρατιῶται, καὶ πολλὰ μεθ' ὑμῶν κεκινδυνεύκαμεν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμφοτέρων ἡμῶν σωτηρίας τε καὶ ἐλευθερίας. (21) Πρὸς θεῶν πατρῶν καὶ μητρῶν καὶ ξυγγενείας καὶ κηδεστίας καὶ ἐταιρίας, πάντων γὰρ τούτων πολλοὶ κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις, αἰδούμενοι καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους παύσασθε ἀμαρτάνοντες εἰς τὴν πατρίδα, καὶ μὴ πείθεσθε τοῖς ἀνοσιωτάτοις τριάκοντα, οἱ ἰδὼν κερδέων ἕνεκα ὀλίγου δαίνεσθαι πλείους ἀπεκτόνασιν Ἀθηναίων ἐν ὁκτῶ μηνσὶν ἢ πάντες Πελοποννήσιοι δέκα ἔτη πολεμοῦντες. (22) Ἐξὼν δ' ἡμῖν ἐν εἰρήνῃ πολιτεύεσθαι, οὗτοι τὸν πάντων ἀσχετόν τε καὶ χαλεπώτατον καὶ ἀνοσιώτατον καὶ ἐχθιστον καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις πόλεμον ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους παρίχουσιν. Ἄλλ' εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε ὅτι καὶ τῶν νῦν ὑφ' ἡμῶν ἀποθανόντων οὐ μόνον ὑμεῖς ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἔστιν οὗς πολλὰ κατεδαχρύσαμεν.

Ὁ μὲν τοιαῦτα ἔλεγεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἀρχόντες καὶ διὰ τὸ τοιαῦτα προσακούειν τοὺς μεθ' ἑαυτῶν ἀπήγαγον εἰς τὸ δῶτον. (23) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ οἱ μὲν τριάκοντα πάντῃ δὴ ταπεινοὶ καὶ ἐρημοὶ ξυνεκάθηον ἐν τῷ ξυνεδρίῳ τῶν δὲ τριεχλίων ὅπου ἕκαστος τεταγμένοι ἦσαν, πανταχοῦ διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους. Ὅσοι μὲν γὰρ ἐπεποιήκεισάν τι βιαιότερον καὶ ἐφοβοῦντο, ἐντόνως ἔλεγον ὡς οὐ γὰρ καθυβριεῖσθαι τοῖς ἐν Πειραιεῖ· ὅσοι δὲ ἐπίστευον μηδὲν ἡδυνάχηναι, αὐτοὶ τε ἀνελογίζοντο καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδασκον ὡς οὐδὲν δέοιντο τούτων τῶν κακῶν, καὶ τοῖς τριάκοντα οὐκ ἔφασαν χρῆναι πείθεσθαι αὐτῶν· ἐπιτρέπεται ἀπολλύναι τὴν πόλιν. Καὶ τὸ τελευταῖον ἐψηφίσαντο ἐκείνους μὲν καταπαῦσαι, ἄλλους δὲ ἐλίσθαι. (24) Καὶ ἐλόντο δέκα, ἕνα ἀπὸ φυλῆς.

Καὶ οἱ μὲν τριάκοντα Ἐλευσινιάδαι ἀπῆλθον· οἱ δὲ δέκα τῶν ἐν δῶτει καὶ μάλα τεταραγμένων καὶ ἀπιστάντων ἀλλήλοις ξυντοῖς ἱππάρχους ἐπέμελλοντο. Ἐξέκαθευδον δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐν τῷ Ἰλιδίῳ, τοὺς τε ἱπποὺς καὶ τὰς ἀσπίδας ἔχοντες, καὶ δι' ἀπιστίαν ἐφώδευον τὸ μὲν ἄφ' ἐσπέρας ξὺν ταῖς ἀσπίσι κατὰ τὰ τεύχη, τὸ δὲ πρὸς ὄρθρον ξὺν τοῖς ἱπποῖς, αἱ ἐφοβούμενοι μὴ ἐπισπένσαι ἐν τινεσὶν αὐτοῖς τῶν ἐκ τοῦ Πειραιῶς. (25) Οἱ δὲ πολλοὶ τε ᾗδοντες καὶ παντοδαποὶ, ὅπλα ἐποιοῦντο, οἱ μὲν ξύλινα, οἱ δὲ οἰσύνια, καὶ ταῦτα ἐλευκοῦντο. Πρὶν δὲ ἡμέρας δέκα γενέσθαι, πιστὰ δόντες, ὅστινες ξυμπολεμήσειαν, καὶ εἰ ξένοι εἴεν, ἰσοτέλειαν ἔσεσθαι, ἐξήσαν πολλοὶ μὲν ὁπλίται, πολλοὶ δὲ γυμνήται· ἐγένοντο δὲ αὐτοῖς καὶ ἱππεῖς ὥστε ἐβδομήκοντα· προνομάς δὲ καλούμενοι, καὶ λαμβάνοντες ξύλα καὶ ὀπώραν, ἐκάθειοντο πάλιν ἐν Πειραιεῖ. (26) Τῶν δ' ἐκ τοῦ δῶτος ἄλλος μὲν οὐδεὶς ξὺν ὅπλοις ἐξῆλθε, οἱ δὲ ἱππεῖς ἔστιν ὅτε καὶ ληστὰς ἐχειροῦντο τῶν ἐκ τοῦ Πειραιῶς, καὶ τὴν φάλαγγα αὐτῶν ἐκακούργουν. Περιέτυχον δὲ καὶ τῶν Ἀἰωνέων τισὶν εἰς τοὺς αὐτῶν ἀγρούς ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια πορευομένοις· καὶ τούτους Λυσίμαχος ὁ ἱππαρχος ἀπέ-

longe augustissimorum sacrorum, victimarum, feriarum pulcherrimarum participes fuimus; easdem choreas celebravimus, condiscipuli fuimus, et commilitones, et multa vobiscum terra marique pro communi utrorumque salute ac libertate, pericula adivimus. Per deos patrios ac maternos, per cognationem, affinitatem, sodalitatem, quæ quidem universa inter nos plerosque communia sunt, deos et homines reveriti, tandem in ipsam patriam delinquendi finem facite, neu scelestissimis Trigintaviris obtemperate, qui sui privati lucra gratia, prope plures Athenienses sustulerunt octo mensium spatio quam universi Peloponnesii, totos decem annos bellum adversus nos gerentes, interfecerunt. Quumque liceret nobis in republica pacate vivere, bellum hi longe omnium foedissimum, gravissimum, maxime nefarium, denique diis et hominibus plane detestandum inter nos excitaverunt. Scire quidem certe debetis, nonnullos eorum, qui modo interfecti a nobis sunt, non tam a vobis, quam a nobis ipsis multum deploratos esse. »

Hæc ille quum dixisset, magistratus ceteri etiam hanc ipsam ob causam, quod verba huiusmodi post cladem acceptam audirent, suos in urbem abduxerunt. Postridie Trigintaviri dejectis admodum animis ac deserti in consilio sedebant, et cives illi numero ter mille, ubicunque collocati fuerant, inter se ubique dissentiebant. Nam qui violentius aliquid designaverant, ac propterea sibi metuebant, enixe negabant, quidquam iis cedendum esse, qui essent in Piræo. Quotquot autem nihil se injuste perpetrasset confidebant, non solum sanam ad mentem redibant, sed alios etiam docebant, nihil esse, quomobrem his malis premearentur, atque negabant etiam Trigintaviris parendum esse, minimeque committendum aiebant, ut patria periret. Tandem decretum est, ut Trigintaviris imperium abrogaretur, et alii eorum loco legerentur. Itaque decem lecti, unus ex quavis tribu.

Tunc et Trigintaviri Eleusinem se recipiebant, et Decemviri civium curam, omnibus maxime perturbatis, ac sibi invicem diffidentibus, una cum equitum præfectis gerebant. Equites ipsi cum equis et scutis in Odeo pernoctabant : et quia nemini fidebant, a vespere cum scutis propter muros vigilas obibant ; matutino autem tempore conscendebant equos, semper solliciti, ne qui e Piræo ipsos invaderent. Illi contra, quod et multos, et omnis generis homines secum haberent, arma partim lignea, partim viminea fabricabant, eaque dealbabant. Prius vero quam dies decem præterissent, fide omnibus data, qui hoc ipsis in bello se vellet adjungere, promissaque rerum omnium æqualitate iis etiam qui peregrini essent : multi tum gravis armaturæ, tum expediti milites exibant. Accedebant præterea plus minus septuaginta equites. Quoties pabulatum ibant, lignis ac fructibus acceptis, rursum in Piræo pernoctabant. At eorum, qui erant in urbe, armatus prodibat nemo : tantum urbani equites interdum prædatum egressos e Piræo capebant, et phalangem ipsorum infestabant. Accidit autem aliquando, ut in quosdam Æxonenses tribales qui commeatus causa suos in agros exierant, inciderent ; quos Lysimachus equitum præfectus multum deprecantes,

σφαῖς, πολλὰ λατάνοντας καὶ πολλῶν χαλεπῶς φε-
ρόντων ἵππων. (27) Ἀνταπέκτειναν δὲ καὶ οἱ ἐν Πει-
ραιεὶ τῶν ἵππων ἐπ' ἀγροῦ λαθόντες Καλλίστρατον
φυλῆς Λεοντίδος. Καὶ γὰρ ἦδη μέγα ἐφρόνουσιν, ὥστε
καὶ πρὸς τὸ τεῖχος τοῦ ἄστεος προσέβαλλον. Εἰ δὲ καὶ
τοῦτο δεῖ εἰπεῖν τοῦ μηχανοποιῦ τοῦ ἐν τῷ ἄστει, ὃς
ἐπεὶ ἔγνω ὅτι κατὰ τὸν ἐκ Λυκαίου δρόμον μέλλουσιν τὰς
μηχανὰς προσάγειν, τὰ ζεύγη ἐκέλευσε πάντα ἀμαξιάτους
λίθους ἄγειν καὶ καταβάλλειν ὅπου ἕκαστος βούλοιοτο
τοῦ δρόμου. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, πολλὰ εἰς ἕκαστος
τῶν λίθων πράγματα παρείχε. (28) Περσέων δὲ
πρόσθεις εἰς Λακεδαιμόνα τῶν μὲν τριάκοντα ἐξ Ἐλευ-
σίνης, τῶν δ' ἐν τῷ καταλόγῳ ἐξ ἄστεος, καὶ βοηθεῖν
καλούντων, ὥς ἀεσσηγῆτος τοῦ δήμου ἀπὸ Λακεδαι-
μονίων, Λυσάνδρος λογισάμενος ὅτι οἷόν τε εἴη ταχὺ
ἐκπολιορκῆσαι τοὺς ἐν τῷ Πειραιεὶ κατὰ τε γῆν καὶ
κατὰ θάλατταν, εἰ τῶν ἐπιτηδείων ἀπολεισθείησαν,
ζυνέπραξεν ἑκατὸν τε τάλαντα αὐτοῖς δανεισθῆναι, καὶ
αὐτὸν μὲν κατὰ γῆν ἀρμωστῆν, Αἴθιον δὲ τὸν ἀδελφὸν
ναυαρχοῦντα ἐκπεμπθῆναι. (29) Καὶ ἐξελθὼν αὐτὸς
μὲν Ἐλευσινάδῃς συνέλεγετο ἑπτάκισι πολλοῖς Πελοπον-
νησίων· ὃ δὲ ναύαρχος κατὰ θάλατταν ἐπύκαττεν ὅπως
μηδὲν εἰσπλέει αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδείων ὥστε ταχὺ πάλιν
ἐν ἀπορίᾳ ἔσαν οἱ ἐν Πειραιεὶ, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει πάλιν
κῦ μέγα ἐφρόνουσιν ἐπὶ τῷ Λυσάνδρῳ. Οὕτω δὲ προ-
χωροῦντων Πausanίας ὁ βασιλεὺς φρονήσας Λυσάνδρου,
εἰ καταεργασμένος ταῦτα ἅμα μὲν εὐδοκίμησαι, ἅμα δὲ
ιδίᾳς ποιήσοιτο τὰς Ἀθήνας, πέισας τῶν ἐφόρων τρεῖς
ἐξάγει φρουράν. (30) Συνείποντο δὲ καὶ οἱ ζυμμάχοι
πάντες πλὴν Βωιωτῶν καὶ Κορινθίων· οὗτοι δὲ ἔλεγον
μὲν ὅτι οὐ νομίζουσιν εὐδοκεῖν ἂν στρατευόμενοι ἐπ' Ἀθη-
ναίους μηδὲν παράσπονδον ποιῶντας· ἔπραττον δὲ ταῦ-
τα, ὅτι ἐγνώσκον Λακεδαιμονίους βουλομένους τὴν τῶν
Ἀθηναίων χώραν οἰκίσαι καὶ πιστὴν ποιήσασθαι. Ὁ
δὲ Πausanίας ἐστρατοπεδεύετο μὲν ἐν τῷ Ἀλιπέδι
καλουμένῳ πρὸς τῷ Πειραιεὶ δεξιὸν ἔχων κέρως, Λύ-
σανδρος δὲ ζῶν τοῖς μισθοφόροις τὸ εὐώνυμον. (31) Πέρ-
σιων δὲ πρόσθεις ὁ Πausanίας πρὸς τοὺς ἐν Πειραιεὶ
ἐκέλευεν ἀπείναι ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν· ἐπεὶ δ' οὐκ ἐπείθοντο,
προσέβαλλεν ὅσον ἀπὸ βουλῆς ἕνεκεν, ὅπως μὴ ὀλλοῖν εἴη
εὐμενὴς αὐτοῖς ὦν. Ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἀπὸ τῆς προσβολῆς
πράξας ἀπῆλθε, τῇ ὑστερησίᾳ λαθὼν τῶν μὲν Λακεδαι-
μονίων δύο μόρας, τῶν δὲ Ἀθηναίων ἵππων τρεῖς
φυλάς, παρῆλθεν ἐπὶ τὸν κοῦρον λιμένα, σκοπῶν πῇ
εὐαποταχιστότατος εἴη ὁ Πειραιεύς. (32) Ἐπεὶ δὲ
ἀπίνοντας αὐτοῦ προσθέοντινες καὶ πράγματα αὐτῷ
παρείχον, ἁγισθεῖς παρήγγειλε τοὺς μὲν ἵππεας εἶναι
εἰς αὐτοὺς ἐνέντας, καὶ τὰ δέκα ἀφ' ἧδους ζυνέπεσθαι
ζῶν δὲ τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ἐπηκολούθει. Καὶ ἀπέκτει-
ναν μὲν ἐννῶς τριάκοντα τῶν φυλῶν, τοὺς δ' ἄλλους κα-
τεδιώξαν πρὸς τὸ Πειραιεὶ θέατρον. (33) Ἐκεῖ δὲ ἐτυ-
χον ἐξοπλισμένους οἱ τε πελτασταὶ πάντες καὶ οἱ ἑπλίται
τῶν ἐκ Πειραιῶς. Καὶ οἱ μὲν ψιλοὶ εὐθὺς ἐκδρομῶντες
ῥχόντιζον, ἐβαλλον, ἐτύζον, ἐστρεβλόνον· οἱ δὲ Λακε-

atque etiam non paucis equitibus moleste ferentibus,
jugulavit. Contra, qui erant in Piraeo, quum ex equitum
numero Callistratum de Leontide tribu in agro cepissent,
vicissim occiderunt. Nam ita magnos jam gerebant animos,
ut ipsum quoque murum urbis aggredirentur. Quod si
hoc quoque narrandum, erat in urbe quidam machinarum
artifex, qui ubi futurum intellexisset, ut hostes juxta cur-
riculi locum, qui se porrigit e Lyceo, machinas admove-
rent, jussit omnibus jumentorum jugis saxa, quae vel
singula plaustris onerandis sufficerent, comportari atque
in curriculo, ubicumque visum alicui esset, abjici. Id
quum fieret, saxum quodlibet multum negotii exhibebat.
Quum autem legati Lacedaemonem mitterentur a Triginta-
viris Eleusine, ab aliis, qui erant in catalogo, ex urbe, qui
Lacedaemonios ad ferendum suppetias hortarentur, quasi
jam populus a Lacedaemoniis defecisset: Lysander secum
ipse cogitans, fieri posse, ut qui erant in Piraeo, terra et
mari celeriter expugnarentur, si comteatu prohibiti fuis-
sent, impetravit a suis, ut talenta centum illis mutuo daren-
tur, et ut ipse copiarum pedestrium praetor, Libys frater
praefectus classis ad hoc bellum ablegaretur. Ipse profe-
ctus Eleusinem versus, Peloponnesios multos milites co-
gebat; classis vero praefectus in mari observabat, ne quid
comteatus ad hostes navigis importaretur. Quo factum,
ut rursus brevi momento magna rerum esset apud illos dif-
ficultas, qui erant in Piraeo, urbani contra ob Lysandrum
animos erigerent. Quum hic rerum successus esset, rex
Pausanias, qui Lysandro invideret, quod partim re bene-
gesta gloriam consequuturus esset, partim Athenas suas ef-
fecturus, tribus Ephoris in sententiam suam traductis, pra-
sidiarios eduxit. Eum socii universi sequebantur, Boeotis
et Corinthiis exceptis. Nam illi se aiebant existimare, con-
tra iuri-jurandi religionem futurum, si adversus Athenien-
ses bellum susciperent, qui contra formulam federis nihil
admisissent. Atque hoc propterea faciebant, quod puta-
rent, velle Lacedaemonios agrum Atheniensem suam in po-
testatem et obedientiam redigere. Habebat castra Pausanias
in loco, cui nomen Halipedi, non procul a Piraeo, ac dex-
trum cornu ipse obtinebat; Lysander cum stipendiariis copiis
levum. Atque Pausanias, legatis ad obsessos in Piraeo mis-
sis, eos ad sua discedere jussit; quumque illi non pacerent,
militem muris admovit rumoris causa, ne palam fieret, ipsum
obsessos favere. Posteaquam ab hac oppugnatione nulla re-
effecta discessisset, postridie sumptis secum duabus Laceda-
emoniorum cohortibus, et turnis equitum Atheniensium
tribus, ad portum Mutum se contulit, ut quo loco Piraeus
munitione obvallari commode posset, consideraret. Hinc
eo discedente, quia nonnulli accurrebant, et negotium ipsi
facessabant, commotus imperavit, ut equites pleno cursu
in eos impetum facerent, quibus se illi adiungunt, quot-
quot annis decem pubertatem excessissent; cum reliquis
ipse subsequatur. Ab his prope triginta velites sunt oc-
cisi, reliquos Pausania milites ad Theatrum usque, quod
est in Piraeo, persequuti sunt. Ibi se tum forte cetrati
omnes, ac gravis armaturae pedites eorum, qui erant in
Piraeo, armarant; statimque velites facta excursione
jacula vibrabant, feriebant, sagittis et fundis utebantur:

δαιμόνιοι, ἐπεὶ αὐτῶν πολλοὶ ἐπιτρώσκοντο, μάλα πιεζόμενοι ἀνέγκωρον ἐπὶ πόδα· οἱ δ' ἐν τούτῳ πολλὸν μᾶλλον ἐπέκειντο. Ἐνταῦθα δὲ ἀποθνήσκει Χαίρων τε καὶ Θίβραχος, ἄμφω πολεμάρχῳ, καὶ Λακράτης δ' ὀλυμπιονίκης καὶ ἄλλοι οἱ τεθαμμένοι Λακεδαιμονίων πρὸ τῶν πυλῶν ἐν Κεραμεικῷ. (34) Ὅρων δὲ ταῦτα ὁ Θρασύβουλος καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλίται, ἐδοήθουν, καὶ ταχὺ παρετάξαντο πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ' ὀκτώ. Ὁ δὲ Πausanias μάλα πιεσθεὶς καὶ ἀναχωρήσας ὅσον στάδια τέτταρα ἢ πέντε πρὸς λόφον τινά, παρήγγειλε τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις ἐπιχωρεῖν πρὸς ἑαυτόν. Ἐκεῖ δὲ συνταξάμενος παντελῶς βαθεῖαν τὴν φάλαγγα ἤγεν ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ δ' εἰς χεῖρας μὲν ἐδέξαντο, ἔπειτα δὲ οἱ μὲν ἐξέωσθησαν εἰς τὸν ἐν ταῖς Ἀλαῖς πηλόν, οἱ δὲ ἐνέκλιναν· καὶ ἀποθνήσκουσιν αὐτῶν ὡς πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. (35) Ὁ δὲ Πausanias τρόπαιον στησάμενος ἀνέκωρξε· καὶ οὐδ' ὥς ὠργίζετο αὐτοῖς, ἀλλὰ λάθρα πείμπων ἐδίδασκε τοὺς ἐν Πειραιεὶ ὅσα χρὴ λέγοντας πρέσβεις πείμπειν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς παρόντας ἐφόρους. Οἱ δ' ἐπείθοντο. Δίιστη δὲ καὶ τοὺς ἐν τῷ ἄστει, καὶ ἐκέλευε πρὸς σφᾶς προσίειναι ὡς πλείστους συλλεγομένους, λέγοντας ὅτι οὐδὲν δέονται τοῖς ἐν τῷ Πειραιεὶ πολεμεῖν, ἀλλὰ διαλυθέντες κοινῇ ἀμφοτέροις Λακεδαιμονίοις φίλοι εἶναι. (36) Ἡδέος δὲ ταῦτα καὶ Ναυκλείδας ἐφορος ὧν ἐζητήκουεν· ὥσπερ γὰρ νομίζεται ἐν βασιλεῖ δύο τῶν ἐφόρων ἐυστρατεύεσθαι, καὶ τότε παρῆν ὁὗτος τε καὶ ἄλλος, ἀμφοτέροις τῆς μετὰ Πausanίου γνώμης ὄντες μᾶλλον ἢ τῆς μετὰ Λυσάνδρου. Διὰ ταῦτα οὖν καὶ εἰς τὴν Λακεδαιμόνα προθύμως ἔπεμπον τοὺς τ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἔχοντας τὰς πρὸς Λακεδαιμονίους σπονδὰς καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐν τῷ ἄστει ἰδιώτας, Κηφισοφῶντά τε καὶ Μέλητον. (37) Ἐπεὶ μὲντοι οὗτοι ὥχοντο εἰς Λακεδαιμόνα, ἔπεμπον δὴ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ἐκ τοῦ ἄστεος λέγοντας ὅτι αὐτοὶ μὲν παραδίδασσι καὶ τὰ τεῖχη ἃ ἔχουσι καὶ σφᾶς αὐτοὺς Λακεδαιμονίους χρῆσθαι, ὅτι βούλονται ἀξιοῦν δ' ἔρασαν καὶ τοὺς ἐν Πειραιεὶ, εἰ φίλοι φασὶν εἶναι Λακεδαιμονίους, παραδιδόναι τὸν τε Πειραιᾶ καὶ τὴν Μουνυχίαν. (38) Ἀκούσαντες δὲ πάντων αὐτῶν οἱ ἐφοροὶ καὶ οἱ ἐκκλητοὶ, ἐξέπειψαν πεντεκαίδεκα ἀνδρας εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπέταξαν ἐν Πausanίᾳ διαλλάξαι ὅπῃ δύναιντο κάλλιστα. Οἱ δὲ διήλλαξαν ἐφ' ὅτε εἰρήνην μὲν ἔχειν ὡς πρὸς ἀλλήλους, ἀπίεναί δὲ ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἑκαστον πλὴν τῶν τριάκοντα καὶ τῶν ἑνδεκα καὶ τῶν ἐν τῷ Πειραιεὶ ἀρξάντων δέκα. Εἰ δὲ τινες φοβοῖντο τῶν ἑξ ἄστεος, ἐδοξεν αὐτοῖς Ἐλευσίνα κατακεῖν. (39) Τούτων δὲ περανθέντων Πausanίας μὲν διῆκε τὸ στρατεύμα, οἱ δ' ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀνελθόντες ἦν τοῖς ὅπλοις εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἰθυσαν τῇ Ἀθηνᾷ. Ἐπεὶ δὲ κατέβησαν οἱ στρατηγοὶ· ἔνθα δὲ ὁ Θρασύβουλος διεξεν, (40) Ὑμῖν, ἔφη, ὥς ἐκ τοῦ ἄστεος ἀνδρες, συμβουλεύω ἐγὼ γυνῆαι ὑμᾶς αὐτοὺς. Μάλιστα δ' ἀνθρώποις, εἰ ἀναλογισαίσθε ἐπὶ τίνι ὑμῖν μέγα φρονητέον εἶναι, ὥστε ἡμῶν ἀρχὴν ἐπιχειρεῖν. Πότερον δικαιο-

Lacedæmonii, quorum permulti vulnerabantur, graviter pressi pedem paullatim referebant. Tum illi multo magis eos urgebant : quo quidem factum, ut istic occumberent Chæron et Thibrachus, ambo Polemarchi, cum Locrate certaminis Olympici victore, atque aliis Lacedæmoniis, qui ante portas in Ceramico sepulti sunt. Hæc quum Thrasybulus aliique gravis armaturæ milites cernerent, suis opem ferebant, et celeriter ante alios aciem in octonos instruebant. Pausanias quum admodum urgeretur, ac stadia quatuor aut quinque versus tumulum quandam cecisset, Lacedæmoniiis reliquisque sociis mandavit, ut ad se concederent. Atque hic phalange instructa, eaque perquam densa, adversus Athenienses duxit. Exceperunt illi primo Lacedæmonios cominus, deinde partim in lutum, quod est propter Halas, protrusi sunt, partim fugam arripuerunt. Interfecti ex eis plus minus centum quinquaginta. Pausanias excitato tropæo disoessit, ac ne tum quidem offensus, clam ad ipsos misit, qui Piræenses docerent, quibus cum mandatis ad se, atque ad Ephoros præsentēs, mittere legatos deberent. Paruerunt illi Pausaniæ, qui quidem et urbanos a se invicem diremit, eisque mandavit, ut collecti quamplurimi se atque Ephoros adirent, ac nihil esse causæ dicerent, quomobrem Piræenses oppugnarent : malle se, ut pace facta, pariter utrique Lacedæmoniiis amici sint. Erant hæc etiam Nauclidæ Ephoro perquam auditu jucunda. Nam uti positum est in more atque instituto Lacedæmoniorum, Ephoros regi duos in expeditionibus adjungi : ita tum quoque Naucidas et alius quidam aderant, quorum uterque magis Pausaniæ, quam Lysandro assentiebatur. Quapropter cupide Lacedæmonem non solum missos e Piræeo nuntios, qui secum fœderis ineundi cum Lacedæmoniiis formulam ferrent, verum etiam nonnullos ex urbe privatos homines, Cephalophontem ac Melitum, ablegarunt. Hi posteaquam Lacedæmonem abierant, etiam publico nomine missi sunt ex urbe legati, qui dicerent : se et muros suos, et seipsos Lacedæmoniorum pleno arbitrio permisisse : ac propterea æquum censere, ut etiam illi, qui se in Piræeo continerent, si quidem Lacedæmoniiis amico se profiterentur, Piræei ac Munychiæ deditionem facerent. Quum auditi ab Ephoris et evocatis omnes essent, missi sunt Athenas viri quindecim ; eisque mandatum, ut una cum Pausania, quam possent optime, rem componerent. Facta conditionibus hujusmodi transactio, ut pacem inter se mutuo colerent, et singuli ad sua se conferrent, exceptis Trigintaviris, et Undecimviris, et Decemviris, qui imperium in Piræeo obtinuiscent. Quod si qui cives urbani sibi metuerent, illis esse migrandum Eleusinem statuerunt. His ita transactis, Pausanias ad exercitum dimisit. At vero qui erant in Piræeo, cum armis in arcem ascendentes, Minervæ sacrum faciunt. Cum quum duces descendissent, Thrasybulus hæc oratione usus est : « Equidem vobis, cives in urbe qui moramini. Hoc in consilii ut vosmetipsos noscatis. Egregie vobis nocuisse scellis, si vobiscum ipsis perpendere vidueritis. Perpetuum tanti vobis animi gerendi sint, ut in eos animi per vos non

περοὶ ἐστε; ἀλλ' ὁ μὲν ὄῃμος πενέστερος ὑμῶν ὢν οὐδὲν πώποτε ἕνεκα χρημάτων ὑμᾶς ᾔδικηκεν· ὑμεῖς δὲ πλουσιώτεροι πάντων ὄντες πολλὰ καὶ αἰσχροῖα ἕνεκα κερδέων πεποιθήκατε. Ἐπεὶ δὲ δικαιοσύνης οὐδὲν ὑμῖν προσήκει, σκέψασθε εἰ ἄρα ἐπ' ἀνδρεία ὑμῖν μέγα φρονητέον. (11) Καὶ τίς ἂν καλλίων κρίσις τοῦτου γένοιτο ἢ ὡς ἐπολεμήσαμεν πρὸς ἀλλήλους; Ἀλλὰ γνώμη φαίνεται ἂν προέγειν, οἱ ἔχοντες καὶ τεῖχος καὶ ὅπλα καὶ χρήματα καὶ συμμάχους Πελοποννησίους ὑπὸ τῶν οὐδὲν τούτων ἐχόντων παρελθόντες; Ἀλλ' ἐπὶ Λακεδαιμονίοις δὴ οἴσθε μέγα φρονητέον εἶναι; πῶς, οἷγε ὡς περ τοὺς δακνοντάς κύνάς κλοιῷ δέσαντες παραδιδόασιν, οὕτω κακῆνοι ὑμᾶς παραδόντες τῷ ᾔδικημένῳ τούτῳ δήμῳ οἴρονται ἀπιόντες; (12) Οὐ μέντοι γε ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, ἀξίῳ ἐγὼ ὢν ὁμομύθεα παραθέγειν οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς ἐπιδείξαι, ὅτι καὶ εὐοχοὶ καὶ ὁσίοι ἐστε. Εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα, καὶ ὅτι οὐδὲν δεῖοι ταράττεσθαι, ἀλλὰ τοῖς νόμοις τοῖς ἀρχαίοις χρῆσθαι, ἀνέστησε τὴν ἐκκλησίαν. (13) Καὶ τότε μὲν ἀρχὰς καταστήσασκενοι ἐπολιτεύοντο· ὑστέρῳ δὲ χρόνῳ ἀκούσαντες ξένους μισθούσθαι τοὺς Ἐλευσῖνι, στρατεύσασκενοι πανδημίᾳ ἐπ' αὐτοὺς τοὺς μὲν στρατηγούς αὐτῶν εἰς λόγους ἐλθόντας ἀπέκτειναν, τοῖς δὲ ἄλλοις εἰσπέμφαντες τοὺς φίλους καὶ ἀναγκαίους ἐπεισαν ξυνηλπαλῆναι καὶ ὁμόσαντες ὅρκους ἢ μὴν μὴ μνησι-κακῆσθαι, ἔτι καὶ οὖν ὁμοῦ τε πολιτεύονται καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένει ὁ δῆμος.

BIBLION Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἦ μὲν δὲ Ἀθήνησι στάσις οὕτως ἐτελεύτησεν. Ἐκ δὲ τοῦτου πέμψας Κύρος ἀγγέλους εἰς Λακεδαιμόνιαν ἡξίου, ὡς περ αὐτὸς Λακεδαιμονίους ἦν ἐν τῷ πρὸς Ἀθηναίους πολέμῳ, τοιοῦτους καὶ Λακεδαιμονίους αὐτῷ γίνεσθαι. Οἱ δ' ἔφοροι δίκαια νομίσαντες λέγειν αὐτὸν, Σαμίῳ τῷ τότε ναύαρχῳ ἐπέστειλαν ὑπηρετεῖν Κύρῳ, εἴ τι δεοίτο. Κάκεινος μέντοι προθύμως οὐπὲρ ἐδεχθή, ὁ Κύρος ἔπραξεν· ἔχων γὰρ τὸ ἑαυτοῦ ναυτικὸν σὺν τῷ Κύρῳ περιέπλευσεν εἰς Κιλικίαν, καὶ ἐποίησε τὸν τῆς Κιλικίας ἀρχόντα Σύννεσιν μὴ δύνασθαι κατὰ γῆν ἐναντιοῦσθαι Κύρῳ πορευομένῳ ἐπὶ βασιλείᾳ. (2) Ὡς μὲν οὖν Κύρος στρατεύμα' τε συνέλεξε καὶ τοῦτ' ἔχων ἀνέβη ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, καὶ ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ ὡς ἀπέθανε, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀπεσώθησαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ ὁλότητι, Θემιστογένης τῷ Συρακούσιῳ γέγραπται.

3. Ἐπεὶ μέντοι Τισσαφέρνης, πολλοῦ ἀξίος βασιλεὺς δοξας γενεῆσθαι ἐν τῷ πρὸς τὸν ἀδελφόν πολέμῳ, σατράπης κατεπέμθη ὢν τε αὐτὸς πρόσθεν ἤρχε καὶ ὢν Κύρος, εὐθὺς ἡξίου τὰς Ἰωνικὰς πόλεις ἀπάσας ἑαυτῷ ὑπηκούους εἶναι. Αἱ δὲ ἅμα μὲν ἐλευθερεῖαι βουλούμεναι

petis. An justiores nobis estis? Atqui populus longe, quam vos, pauperior, opum causa nihil in vos unquam iniqui designavit: quum vos ditissimi omnium, multa, eaque frida, lucri causa perpetraveritis. Jam quum nomine justitiae, quamobrem vosmet efferatis, causa nulla sit, consideretis velim, sintne propter fortitudinem vobis sumendi animi. Ac quum de hoc fieri iudicium rectius posset, quam ex eo, quod inter nos gestum est, bello? Num consilio praestare vos dicetis, quum instructi muris, armis, opibus, Peloponnesiorum societate, nihilominus per eos soluti estis, qui ab his omnibus imparati erant? Ceterum de Lacedaemoniis forsitan vobis gloriandum esse putatis? At quomodo? quum vos illi, quemadmodum solent qui canes mordaces numella constrictos admorsis tradunt, huic populo tradiderint, quem vos injuriis affecistis, ac deinde discedentes nusquam appareant. Enimvero nolim vos, cives, quidquam eorum violare, quae sacramento sunt confirmata; sed auctor sum, ut praeter reliqua decora vestra demonstratis, etiam praestiti jurisjurandi ac pietatis laudem vobis deberi. » His atque aliis talibus in medium prolati, et hoc, non esse cur perturbentur, sed praeis tantum legibus vivendum esse, concionem dimisit. Ac tum quidem creatis magistratibus, rempublicam administrabant. Ceterum aliquanto post, quum ab iis, qui Eleusine agebant, externum militem stipendio conducere accepissent, suscepta totius concursu populi adversus eos expeditione, duces ipsorum in colloquium venientes interfecerunt; missisque amicis ac necessariis ad reliquos, uti secum in gratiam redirent, persuaserunt. Quumque sacramenta sancte praestitissent, injuriarum se nequaquam fore memores, etiam adhuc populo iis inherente, quae tunc iurejurando sancta sunt, in eadem conjuncti republica vivunt.

LIBER III.

CAPUT I.

Hic seditionis Atheniensis exitus fuit. Secundum ea missis Cyrus Lacedaemonem nuntiis, petebat ut Lacedaemoni non aliter se erga ipsum gererent, atque ipse erga eos in bello Atheniensi se gessisset. Haec postulata quod aequa censerent Ephori, Samio classis praefecto denuntiant, ut ubicunque requireretur ipsius opera, Cyro eam deesse ne pateretur. Atque is perlubenter, quidquid Cyrus peteret, faciebat. Nam cum suis Cyrique navalibus copiis in Ciliciam circumvectus, perfecit ut Syennesis, qui cum imperio Ciliciam obtinebat, impedire Cyrum terra non posset, quum adversus regem is pergeret. Ceterum quo pacto copias Cyrus collegerit, et cum eis adversus fratrem ascenderit, tum qui pugna commissa fuerit, perierit ipse, Graeci deinde salvi ad mare pervenerint, Themistogenes Syracusanus memoriae prodidit.

Post ubi Tissaphernes, qui visus est regi plurimum in gerendo adversus fratrem bello profuisse, non solum ejus, quam ipse prius obtinuerat, verum etiam Cyri ditionis satrapa factus est, mox civitates Ionicas omnes imperio suo parere volebat. Illae vero, quod partim in libertatem se

εἶναι, ἀμα δὲ φοβούμεναι τὸν Τισσαφέρνην, ὅτι Κύρον, ὅτ' ἔζη, ἀντ' ἐκείνου ἔρχεσθαι ἦσαν, εἰς μὲν τὰς πόλεις οὐκ ἐδέχοντο αὐτὸν, εἰς Ἀσπιδαιμόνα δὲ ἔπεμψον πρέσβεις, καὶ ἤϊον, ἐκεί κείσθης τῆς Ἑλλάδος προστατῆται εἰσίν, ἐπιμεληθῆναι καὶ σφῶν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων, ὅπως ἡ τε χώρα μὴ ὀχλοῖτο αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἐλευθεροὶ εἴεν. (4) Οἱ οὖν Ἀσπιδαιμόνιοι πέμπουσιν αὐτοῖς Θίβρωνα ἀρμοστήν, δόντες στρατιώτας τῶν μὲν νεοδαμωδῶν εἰς χιλίους, τῶν δὲ ἄλλων Πελοποννησίων εἰς τετρακισχιλίους. Ἡγήσατο δ' ὁ Θίβρων καὶ παρ' Ἀθηναίων τριακοσίους ἱππέας, εἰπὼν ὅτι αὐτὸς μισθὸν παρέξει. Οἱ δ' ἔπεμψαν τῶν ἐπὶ τῶν τριάκοντα ἱππευσάντων, νομίζοντες κέρδος τῷ δήμῳ, εἰ ἀποδημοῖεν καὶ ἐναπολοίοντο. (5) Ἐπεὶ δ' εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφίκοντο, συνήγαγε μὲν στρατιώτας καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἡπείρῳ Ἑλληνίδων πόλεων· πᾶσαι γὰρ τότε αἱ πόλεις ἐπείθοντο, ὅτι Ἀσπιδαιμόνιος ἀνὴρ ἐπιτάττοι. Καὶ οὖν μὲν αὐτῇ τῇ στρατιᾷ ὥρων Θίβρων τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ πεδίον οὐ κατέβαινεν, ἡγάπα δὲ εἰ ὅπου τυγχάνοι ὦν, δύναίτο ταύτην τὴν χώραν ἀδῆναι διαφυλάττειν. (6) Ἐπεὶ δὲ σωθέντες οἱ ἀναβάντες μετὰ Κύρου συνέμιξαν αὐτῷ, ἐκ τούτου ᾗδῃ καὶ ἐν τοῖς πεδίοις ἀντετάττετο τῷ Τισσαφέρνηι, καὶ πόλεις Πέργαμον μὲν ἐκοῦσαν προσέλαβε καὶ Τευθρανίαν καὶ Ἀλίσαρναν, ὧν Εὐρυσθένης τε καὶ Προκλῆς ἤρχον οἱ ἀπὸ Δημαράτου τοῦ Ἀσπιδαιμόνιου· ἐκεῖν δ' αὐτῇ ἡ χώρα δῶρον ἐκ βασιλείας ἐδόθη ἀντὶ τῆς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα συστρατείας· προσχώρησαν δ' αὐτῷ καὶ Γοργίων καὶ Γογγύλος, ἀδελφοὶ ὄντες, ἔχοντες δὲ μὲν Γάμβριον καὶ Παλαιγάμβριον, ὃ δὲ Μύριναν καὶ Γρύνειον· δῶρον δὲ καὶ αὗται αἱ πόλεις ἦσαν παρὰ βασιλείας Γογγύλῳ, ὅτι μόνος Ἐρετριέων μηδίσας ἔφυγεν. (7) Ἦν δὲ δὲ ἀσθενεῖς οὖσας καὶ κατὰ κράτος ὁ Θίβρων ἐλάμβανε· Λάρισάν γε μὴν τὴν Αἰγυπτίαν καλούμενην, ἐπεὶ οὐκ ἐπείθετο, περιστρατοπεδευσάμενος ἐπαλιόραει. Ἐπεὶ δὲ ἄλλως οὐκ ἐδύνάτο ἐλεῖν, φρεατίαν τεμνόμενος ὑπόνομον ὥρυττεν, ὡς ἀφαιρησόμενος τὸ ὕδωρ αὐτῶν. Ὡς δ' ἐκ τοῦ τεύχους ἐκθρόντες πολέμους ἐνέβαλον εἰς τὸ δρυγμα καὶ ξύλα καὶ λίθους, ποιησάμενος αὐτῶν χελώνην ξυλὴν ἐπέστησεν ἐπὶ τῇ φρεατίᾳ. Καὶ ταύτην μόντοι ἐκδραμόντες οἱ Λαρισαῖοι νύκτωρ κατέκαυσαν. Δοκοῦντος δ' αὐτοῦ οὐδὲν ποιεῖν, πέμπουσιν οἱ ἔραροι ἀπολιπόντα Λάρισαν στρατεύεσθαι ἐπὶ Καρίαν.

α. Ἐν Ἐφέσῳ δὲ ᾗδῃ ὄντος αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ Καρίαν πορευομένου, Δερκυλλίδας ἀρξῶν ἀφίκετο ἐπὶ τὸ στρατόμαχον, ἀνὴρ δοκῶν εἶναι μάλα μηχανητικός· καὶ ἐπικαλεῖτο δὲ Σίσυφος. Ὁ μὲν οὖν Θίβρων ἀπῆλθεν οἰκάδε καὶ ζημιωθείς ἔφυγε· κατηγόρου γὰρ αὐτοῦ οἱ σύμμαχοι ὡς ἐφείη ἀρπάζειν τῷ στρατεύματι τοὺς φίλους. (8) Ὁ δὲ Δερκυλλίδας ἐπεὶ παρέλαβε τὸ στρατόμαχον, γνούς ὑπόπτους ὄντας ἀλλήλους τὸν Τισσαφέρνην καὶ τὸν Φαρναβάζον, κοινολογούμενος τῷ Τισσαφέρνηι ἐπήγαγεν εἰς τὴν Φαρναβάζου χώραν τὸ στρατόμαχον, ἐλόμενος θάτερα μᾶλλον ἢ ἀμα ἀμφοτέροις πολεμεῖν.

vindicare cuperent, partim Tissaphernem metuerent, quia Cyrum, dum is adhuc esset in vivis, Tissapherni praeulerant, nequaquam eum in urbes suas admittebant, sed missis Lacedaemonem legis petebant, ut quando totius ipsi Graecias praesides ac duces essent, se, natione Graecos, habitantes in Asia, non negligerent; sed darent operam, ut ipsorum ager a populationibus immunis esset, atque ipsi libertate fruerentur. Lacedaemonii Thimbronem praefectum ad eos cum copiis mittunt, nimirum ex novorum popularium numero mille, ex reliquis Peloponnesiis plus minus quater mille. Praeter hos ab Atheniensibus Thimbri trecentos equites postulavit, quibus ipse stipendium se numeraturum aiebat. Mittunt illi ex equitatu, quo Tringitaviri usi fuerant. Arbitrabantur enim populo expedire, si peregre illi profecti perirent. Posteaquam perventum in Asiam est, militem alium quoque de iis Graeci nominis urbibus colligebat, quae erant in Asiae continente terra sitae. Nam parebant tunc urbes universae iis, quae Lacedaemonius vir aliquis imperasset. Cum his copiis Thimbri in planitiem non descendebat, quod suum equitatum tenuem videret; satis esse sibi ducens, si populationes iis in regionibus prohibere posset, in quibus ipse degeret. Verum posteaquam ex copiae, quae cum Cyro militaverant, reversae ad suos incolumes, cum Thimbronis se copiis conjunxerant, tum demum adversus Tissaphernem etiam in planitie struebat aciem, oppidaque, partim sponte dedita, suam in potestatem accepit, nimirum Pergamum, itemque Teuthraniam, et Halisarnam, quibus Eurysthenes ac Procles, orti a Demarato Lacedaemonio, cum potestate praerant; hic vero a rege dono datam sibi regionem hanc acceperat, quod signa regis adversus Graeciam sequutus fuisset. Etiam Gorgio et Gongylus, fratres, ad ipsius partes transivere, quorum alter Gambrium cum Palagambrio, Myrinam et Grynlum alter possidebat. Haec quoque oppida Gongylo a rege donata fuerant, quod is ex Eretriensibus exulaverat, quum solus Medorum partes sequeretur. Nonnulla oppida Thimbri non satis munita vi cepit. Larissam quidem certe, quam vocant Aegyptiam, imperata facere detrectantem, castris circum eam locatis obsedit. Quumque eam capere alia ratione non posset, lacu facto, cuniculum agebat, aquam oppidanis adepturus. At vero quum illi extra muros eruptione facta, saepenumero ligna et lapides in fossam coniecerant, testudinem ligneam supra fossam statuit. Hanc quoque Larissae noctu excurrentes incenderunt. Itaque quum nihil agere videretur, mittunt ad eum Ephori, qui denuntiarent, ut relicta Larissa in Cariam militem transferret.

Erat jam Ephesi, profecturus in Cariam, quum Dercyllidas ad exercitum venit, qui Thimbroni in imperio succederet. Existimabatur is vir esse ingenio maxime solerti, eaque de causa Sisyphei cognomentum habebat. Quamobrem domum Thimbri reversus est, ac damnatus exulatum abiit. Nam a sociis accusabatur, quod exercitui licentiam spoliandi foederatos concessisset. Dercyllidas, acceptis copiis, quam Tissaphernem ac Pharnabazum invicem sibi suspectos esse non ignoraret, habito cum Tissapherne colloquio, militem in Pharnabazi ditionem abduxit, quod bellum cum altero, quam simul cum ambobus, gerere maluit. ~~Pharnabazum~~

Ἦν δὲ καὶ πρόσθεν ὁ Δερκυλλίδας πολέμιος τοῦ Φαρναβάζου ἀρμυστὴς γὰρ γενόμενος ἐν Ἀθύδῳ ἐπὶ Λυσάνδρου ναυαρχοῦντος, διαβληθεὶς ὑπὸ Φαρναβάζου, ἐστάθη τὴν ἀπὸ τῶν ἔχον, ὃ δοκεῖ κηλὶς εἶναι τοῖς σπουδαίοις Λακεδαιμονίων ἀταξίας γὰρ ζημιόμα ἐστὶ. Καὶ διὰ ταῦτα δὴ πολλὸν ἦλθον ἐπὶ τὸν Φαρναβάζον ζῆσι. (10) Καὶ εὐθὺς μὲν τοσούτῳ διέφερεν εἰς τὸ ἄρχειν τοῦ Θίμβρωνος ὥστε παρήγαγε τὸ στρατεύμα διὰ τῆς φιλίας γήρας μέχρι τῆς Φαρναβάζου Αἰολίδος οὐδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους.

Ἦ δὲ Αἰολίς αὕτη ἦν μὲν Φαρναβάζου, ἐσατράπευε δὲ αὐτῷ τῆς γήρας, ἕως μὲν ἔζη, Ζήνιος Δαρδανεύς· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος νόσῳ ἀπέθανε, παρασκευαζομένου τοῦ Φαρναβάζου ἄλλῳ δοῦναι τὴν σατραπείαν, Μανία ἡ τοῦ Ζήνιος γυνή, Δαρδανίς καὶ αὐτῇ, ἀναξυῖσσαν στήλον καὶ δῶρα λαβούσα ὥστε καὶ αὐτῷ Φαρναβάζῳ δοῦναι καὶ πάλαι καὶ αὐτὸν χάριστασθαι καὶ τοῖς δυνάμεναι μάλιστα παρὰ Φαρναβάζου, ἐπορεύετο. (11) Ἐλθούσα δ' εἰς λόγους εἶπεν, ὦ Φαρναβάζε, ὁ ἀνὴρ σοὶ ὁ ἐμὸς καὶ πάλλα φίλος ἦν καὶ τοὺς φόρους ἀπεδίδου, ὥστε σὺ ἐπαιῶν αὐτὸν ἐτίμας. Ἦν οὖν ἐγὼ σοὶ μηδὲν γέρον ἐκεῖνον ὑπηρεσῶ, τί σε δεῖ ἄλλον σατράπην κληίσταναί; ἦν δὲ τί σοὶ μὴ ἀρέσκω, ἐπὶ σοὶ δὴ ποῦ ἐσται ἀφελομένη ἐμὲ ἄλλῳ δοῦναι τὴν ἀρχήν. (12) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Φαρναβάζος ἔγνω δεῖν τὴν γυναῖκα σατραπεύειν. Ἦ δ' ἐπεὶ κυρία τῆς γήρας ἐγένετο, τοὺς τε φόρους οὐδὲν ἥττον τὰνδρὸς ἀπεδίδου, καὶ πρὸς τοῦτοις, ὅποτε ἄρκευτο πρὸς Φαρναβάζον, αἰετῇ δῶρα αὐτῷ, καὶ ὅποτε ἐκεῖνος εἰς τὴν γήραν καταβαίνει, πολλὰ πάντων τῶν ὑπάρχον κήλιστα καὶ ἡδίστα ἐδέχετο αὐτὸν, (13) καὶ ἅς τε παρέλαθε πόλεις διεσφύλαττεν αὐτῷ καὶ τῶν οὐχ ὑπερκῶνον προσέλαθεν ἐπιβλαπτικῶς Ἀχρίσαν τε καὶ Ἀμαξίτον καὶ Κολωνάς, ξενικῶ μὲν Ἑλληνικῶ προσβαλόντα τοῖς ταῖρσιν, αὐτῇ δ' ἐφ' ἀρμαμάξῃς θεωμένην ὅν δ' ἐπαινεῖσαι, τούτῳ δῶρα ἀμέμπτως ἐδίδου, ὥστε λαμπρότατον τὸ ξενικὸν κατασκευάσατο. Συνεστρατεύετο δὲ τοῦ Φαρναβάζου καὶ ὅποτε εἰς Μυσσοὺς ἡ Πισιδίαν ἐμβάλοι, ὅτι τὴν βραχέως γήραν κακουργούσιν. Ὡς τε καὶ ἀντετίμα αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς ὁ Φαρναβάζος καὶ ζυμβούλον ἔσταιν ὅτε παρεκάλει. (14) Ἦδὲ δ' οὕτως αὐτῆς ἐπὶ πλεόν ἢ τετταράκοντα, Μειδίαν, θυγατρὸς ἀνὴρ αὐτῆς ὢν, ἀναπετρωθεὶς ὑπὸ τινος ὡς αἰσχρὸν εἶη γυναῖκα μὲν ἄρχειν, αὐτὸν δ' ἰδιώτην εἶναι, τοὺς μὲν ἄλλους μάλα φυλακτομένης αὐτῆς, ὥσπερ ἐν τυραννίδι προσήκειν, ἐκεῖνῳ δὲ πιστευσούσης καὶ ἀσπαζομένης ὥσπερ ἂν γυνὴ γαμβρὸν ἀσπάζοιτο, εἰσελθὼν ἀποπνίξαι αὐτὴν λέγεται. Ἀπέκτανε δὲ καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, τὸ τε εἶδος ὄντα πάγκαλον καὶ ἐπὶ ὄντα ὡς ἑπτακαίδεκα. (15) Ταῦτα δὲ ποιήσας Σκῆψιν καὶ Γέφυραν ἐμυρῶν πόλεις κατέσχευεν, ἐνθα καὶ τὰ γρήματα μάλιστα ἦν τῇ Μανίᾳ. Αἱ δὲ ἄλλαι πόλεις οὐκ ἐδέχοντο αὐτὸν, ἀλλὰ Φαρναβάζῳ ἐσώζον αὐτάς· οἱ ἐνόντες φρουροί. Ἐκ δὲ τούτου ὁ Μειδίαν πέμψας δῶρα τοῦ Φαρναβάζου ἤξιον ἔχειν τὴν γήραν ὥσπερ ἡ Μανία.

veteres etiam inimicitiae inter Dercyllidam ac Pharnabazum intercedebant. Nam quo tempore Dercyllidas Abydi praetor erat, tenente classis imperium Lysandro, criminationibus Pharnabazi gravatus, cum scuto stare jussus fuerat. Ducunt autem hoc Lacedaemonii virtutis studiosi pro quadam ignominiae macula, quod ordinis non servati poena sit. Quamobrem hac quoque de causa multo libentius adversus Pharnabazum copias ducebat. Tantum vero vel primo belli initio Thimbroni praestabat imperandi scientia, ut copias per amicorum fines usque in Eolidem Pharnabazo subjectam, sociis nullo detrimento affectis, duceret.

Ceterum haec Eolium regio parebat illa quidem Pharnabazo, sed obtinuerat eam cum titulo satrapiae ab ipso Zenis Dardanius, quamdiu viveret. Is posteaquam morbo extinctus fuit, et Pharnabazus jam alii praefecturam tradere pararet, Mania, Zenis uxor, et ipsa Dardania, cum comitatu copiarum profecta, sumptisque secum donis, quibus et ipsum Pharnabazum donaret, et concubinis ejus, atque aliis, qui plurimum apud eum possent, gratificaretur, ad Pharnabazum iter faciebat. Hinc ad colloquium admissa, sic eum compellat: « Maritus meus, Pharnabaze, et amicus erat tuis, et tributa sic pendebat, ut tu illum collaudares, atque etiam honore prosequeris. Quapropter si nihilo minorem ego tibi operam, quam ille, praestitero, quid cause fuerit, cur alium satrapam constituas? Quod si tibi non placuerit, tua erit in potestate, ut ademptum mihi imperium alii tribuas. » Auditis his Pharnabazus, mandandam feminae praefecturam statuit. Illa postquam rerum in ea ditione potita fuit, non solum tributa pendebat, itidem ut maritus fecerat, sed etiam praeterea, quoties ad Pharnabazum iret, munera secum afferebat. Quod si ad ipsius ditionem Pharnabazus descenderet, praeter aliis subsatrapis longe ipsum elegantissime ac lautissime accipiebat. Neque tantum eas urbes Pharnabazo custodiebat, quas acceperat, verum etiam maritimas quasdam dicto non audientes adiebat imperio suo, nimirum Larissam, et Hamaxitum, et Colonas, quum copias Graecas stipendio conductas muris admooveret, atque ipsi militem pugnantiem de carpento spectaret. Quod si quem praedicaret, eum muneribus donabat largiter. Quod factum ut conductitias copias longe omnium splendidissimas redderet. Etiam Pharnabazi signa sequebatur, quoties ille vel in Mysorum vel Pisidarum fines irrueret, qui tum regis ditionem infestabant. Haec Pharnabazus eam vicissim magnifice colebat, et nontunquam in consilium vocabat. Quum autem annos jam quadraginta excessisset, gener ipsius Midias, partim excitatus quorundam sermonibus, qui turpe dicerent esse, quod imperio femina potiretur, ipso privati hominis vitam agente; partim quod haberi sibi fidem ab ea videret, quae ut ab aliis, perinde ac in tyrannide fieri oportet, sibi cavebat, ita ipsum non aliter complectebatur, ac generum complecti socrus solet: ingressus ad eam, suffocando mortem attulisse mulieri prodidit. Praeterea filium ipsius, adolescentem longe formosissimum, ac plus minus septendecim natum annos, interemit. His perpetratis, Scepsim et Gergithem occupat, munita oppida, in quibus imprimis opes suas Mania reconditas habebat. Oppida vero reliqua eam intra moenia non receperunt, praesidiarius militibus eam Pharnabazo integra servantibus. Secundum haec missis ille muneribus ad Pharnabazum, ut agrum legibus illis, quibus habuerat Mania, sibi obtinere liceret, postu-

‘Ο δ’ ἀπεκρίνατο φυλάττειν αὐτά, ἔς’ ἂν αὐτοὺς ἐλθὼν σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ λάβῃ τὰ δῶρα· οὐ γὰρ ἂν ἐφ’ ἑξῆς ζῆν βούλεσθαι μὴ τιμωρῆσας Μανίαν. (16) ‘Ο δὲ Δερκυλλίδας ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ ἀφικνείται, καὶ εὐθὺς μὲν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ Λάρισαν καὶ Ἀμαξιτὸν καὶ Κολωνάς τὰς ἐπιθαλαττίους πόλεις ἐκούσας παρέλαβε· πέμπων δὲ καὶ πρὸς τὰς Αἰολίδας πόλεις ἡξίου ἐλευθεροῦσθαι τε αὐτάς καὶ πρὸς τὰ τεῖχη δέχεσθαι καὶ συμμαχίους γίνεσθαι. Οἱ μὲν οὖν Νεανδρεῖς καὶ Ἰλιεῖς καὶ Κοκυλίται ἐπέειθοντο· καὶ γὰρ οἱ φρουροῦντες Ἑλλήνες ἐν αὐταῖς, ἐπεὶ ἡ Μανία ἀπέθανεν, οὐ πᾶν τι καλῶς περιερίπαντο. (17) ὃ δ’ ἐν Κέβρηνι, μάλα ἰσχυρῇ χωρίῳ, τὴν φυλακὴν ἔχων, νομίσας, εἰ διαφυλάξει Φαρναβάζῳ τὴν πόλιν, τιμηθῆναι ἂν ὑπ’ ἐκείνου, οὐκ ἐδέχετο τὸν Δερκυλλίδαν. ‘Ο δὲ ὀργιζόμενος, παρεσκευάζετο προσβάλλειν. Ἐπεὶ δὲ θυομένῳ αὐτῷ οὐκ ἐγίνετο τὰ ἱερὰ τῇ πρώτῃ, τῇ ὑστεραίᾳ πάλιν ἐθύετο. Ὡς δὲ οὐδὲ ταῦτα ἐκαλλιερίετο, πάλιν τῇ τρίτῃ· καὶ μέχρι τεττάρων ἡμερῶν ἐκαρτέρει θυόμενος, μάλα χαλεπῶς φέρων· ἔσπευδε γὰρ πρὶν Φαρναβάζον βοηθῆσαι ἐγκρατὴς γενέσθαι πάσης τῆς Αἰολίδος. (18) Ἀθηνάδας δὲ τις Σικυωνίος λογάγος, νομίσας τὸν μὲν Δερκυλλίδαν φυλακεῖν διατρίβοντα, αὐτὸς δ’ ἱκανὸς εἶναι τὸ ὕδωρ ἀφελέσθαι τοὺς Κεβρηνίους, προδραμὼν σὺν τῇ ἑαυτοῦ τάξει ἐπειράτο τὴν κρήνην συγχεῖν. Οἱ δὲ ἐνδοθεν ἐπεξελθόντες αὐτόν τε συνέτρωσαν καὶ δύο ἀπέκτειναν, καὶ τοὺς ἄλλους παίοντες καὶ βάλλοντες ἀπῆλθαν. Ἀγχομένου δὲ τοῦ Δερκυλλίδου, καὶ νομίζοντος ἀθυμοτέραν καὶ τὴν προσβολὴν ἐσεσθαι, ἐρχονται ἐκ τοῦ τεύχους παρὰ τῶν Ἑλλήνων κήρυκες, καὶ εἶπον ὅτι ἂ μὲν ὁ ἄρχων ποιήσῃ, οὐκ ἀρέσκει σφίσι, αὐτοὶ δὲ βούλοιντο σὺν τοῖς Ἑλλήσι μάλλον ἢ σὺν τῷ βαρβάρῳ εἶναι. (19) Ἐτι δὲ διαλεγόμενων αὐτῶν ταῦτα, παρὰ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν ἦκε λέγων ὅτι ὅσα λέγοιεν οἱ πρόσθεν καὶ αὐτῷ δοκοῦντα λέγοιεν. ‘Ο οὖν Δερκυλλίδας εὐθὺς ὥσπερ ἔτυχε κεκαλιερηνῶς ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀναλαβὼν τὰ ὅπλα ἡγήετο πρὸς τὰς πύλας· οἱ δ’ ἀναπετάσαντες ἐδέξαντο. Καταστῆσας δὲ καὶ ἐνταῦθα φρουροὺς εὐθὺς ἦει ἐπὶ τὴν Σκηψὶν καὶ τὴν Γέργιθα. (20) ‘Ο δὲ Μειδίας προσδοκῶν μὲν τὸν Φαρναβάζον, ὀκνῶν δ’ ἡδὴ τοὺς πολίτας, πέμψας πρὸς τὸν Δερκυλλίδαν εἶπεν ὅτι ἐλθοι ἂν εἰς λόγους, εἰ δήμους λάβοι. ‘Ο δὲ πέμψας αὐτῷ ἀπὸ πόλεως ἐκάστης τῶν συμμαχῶν ἓνα ἐκέλευσε λαβεῖν τῶντων ὀρόσους τε καὶ ὀποίους βούλοιο. ‘Ο δὲ λαβὼν δέκα ἐξῆλθε, καὶ συμμίξας τῷ Δερκυλλίδᾳ ἡρώτα ἐπὶ τίσιν ἂν σύμμαχος γένοιτο. ‘Ο δ’ ἀπεκρίνατο ἐφ’ ὧτε τοὺς πολίτας ἐλευθέρους τε καὶ αὐτονόμους ἔαν. (21) Καὶ ἅμα ταῦτα λέγων ἦει πρὸς τὴν Σκηψίν. Γινούσης δὲ ὁ Μειδίας ὅτι οὐκ ἂν δύναιτο καλῶν βία τῶν πολιτῶν, εἶασεν αὐτὸν εἰσιέναι. ‘Ο δὲ Δερκυλλίδας θύσας τῇ Ἀθηνᾷ ἐν τῇ τῶν Σκηψίων ἀκροπόλει τοὺς μὲν Μειδίῳ φρουροὺς ἐξήγαγε, παραδούς τοῖς πολίταις τὴν πόλιν, καὶ παρακελευσάμενος, ὥσπερ Ἑλλήνας καὶ ἐλευθέρους χρεὶ, οὕτω πολιτεύειν, ἐξελθὼν ἡγήετο ἐπὶ τὴν

lavit. Respondet is, servare Midiam hæc munera debere, donec ipse veniret, eumque una cum muneribus caperet. Etenim vitam sibi acerbam fore, non vindicata Maniæ morte. Eo tempore advenit Dercyllidas, ac statim uno die Larissam, Hamaxitum, Colonas, oppida maritima, per deditiōnem spontaneam cepit. Deinde missis ad urbes Æolicas nuntiis, ut libertatem recuperarent, seque intra muros admitterent, et societatem quoque coirent, postulabat. Erant dicto audientes Neandrenses, et Ilienses, et Cocylitæ, quia post mortem Maniæ præsidarii Græci non admodum erga eos recte se gesserant. At qui Cebrenem, munitissimum oppidum, cum præsidio tenebat, quia se præmiis ornatum iri a Pharnabazo putabat, si oppidum in ejus fide servasset, Dercyllidam non admittebat. Tum ille exardescens, ad oppugnationem se parabat. Sed quum primo die facta res sacra, perlitatum non esset, postridie iterum sacrificabat: quum exta ne tum quidem addicerent, idem die tertio faciebat; adeoque totos quatuor dies exta consulere non cessabat, graviter eam rem ferens; propterea quod totam Æolidem in potestatem suam redigere maturaret, priusquam Pharnabazus opem laturus adventaret. Tum Athenadas quidam Sicyonius, cohortis ductor, quod inepte Dercyllidam istic desiderare, ac se Cebreniis aquam admere posse existimaret, accurrens cum cohorte sua fontem obstruere conabatur. At oppidani in eos irruentes Athenadam vulnerant, milites duos occidunt, ceteros partim comminus partim eminus adorti repellunt. Ea res quum molesta Dercyllidæ accidisset, jamque suos minus alacriter oppugnaturus oppidum existimaret, caduceatores a Græcis ex oppido missi veniunt, ac minime sibi probari aiunt, quæ a præfecto gererentur: malle se a Græcorum quam barbari partibus stare. Dum inter se hujusmodi colloquium habent, advenit etiam a præfecto quidam, qui diceret, omnia primis a caduceatoribus exposita, sibi quoque probari. Quamobrem Dercyllidas statim, uti forte eodem die perlitaverat, sumptis armis ad portas exercitum ducebat: quibus apertis oppidani eum admiserunt. Quumque præsidium ibi imposuisset, recta Scepsim ac Gergithem versus contendit. Tum Midias, qui Pharnabazum aliquando venturum vereretur, et cives metueret, missis ad Dercyllidam nuntiis, cupere se cum ipso colloqui significavit, si obsides accepisset. Ille missis ad ipsum ex quavis urbe socia singulis, jussit ut ex his quam multos, et quos vellet, retineret. Midias quum decem ex suis retinulisset, oppido est egressus, quumque in castra Dercyllidæ venisset, quibus conditionibus inunda societas esset, interrogabat. Respondebat is, unam esse conditionem, ut cives liberos suis uti legibus permetteret. Simul hæc loquutus, Scepsim pergebat. Midias vero, qui intelligeret, invitis civibus se prohibere non posse, ut oppidum ingrederetur, permittebat. Tum Dercyllidas facto Mineræ sacro in arce Scepsiorum, Midias præsidarios eduxit, et oppido civibus restituto, hortatus est eos, ut tanquam Græci ac liberi homines rempublicam administrarent. Post

Γέργιθα· συμπερούπεμπον δὲ πολλοὶ αὐτὸν καὶ τῶν Σκηψίων, τιμῶντές τε καὶ ἠδόμενοι τοῖς πεπραγμένοις. (23) Ὁ δὲ Μειδιάς παρεπόμενος αὐτῷ ἤξιον τὴν τῶν Γεργυθίων πόλιν παραδοῦναι αὐτῷ. Καὶ ὁ Δερκυλλίδας μέντοι ἔλεγεν ὡς τῶν δικαίων οὐδενὸς ἀτυχῆσαι· ἅμα δὲ ταῦτα λέγων ἤει πρὸς τὰς πύλας σὺν τῷ Μειδίᾳ, καὶ τὸ στράτευμα ἠκολούθει αὐτῷ εἰς δύο εἰρηνικῶς. Οἱ δ' ἀπὸ τῶν πύργων καὶ μάλα ὑψηλῶν ὄντων ὁρῶντες τὸν Μειδίαν σὺν αὐτῷ οὐκ ἔβαλλον· εἰπόντος δὲ τοῦ Δερκυλλίδου, Κέλευσον, ὦ Μειδιά, ἀνοῖξαι τὰς πύλας, ἵνα ἡγῇ μὲν σὺ, ἐγὼ δὲ σὺν σοὶ εἰς τὸ ἱερὸν ἔλθω κἀνταῦθα θύσω τῇ Ἀθηνᾷ, ὁ Μειδιάς ὥκνε μὲν ἀνοίγειν τὰς πύλας, φοβούμενος δὲ μὴ παραχρῆμα συλληφθῇ, ἐκέλευσεν ἀνοῖξαι. (24) Ὁ δ' ἔπει εἰσῆλθεν, ἔχων αὖ τὸν Μειδίαν ἐπορεύετο πρὸς τὴν ἀρόπολιν· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους στρατιώτας ἐκέλευε θέσθαι περὶ τὰ τεῖχη τὰ ὅπλα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἔθυσεν τῇ Ἀθηνᾷ. Ἐπεὶ δ' ἐτέθυστο, ἀνείπε καὶ τοὺς Μειδίῳ δορυφόρους θέσθαι τὰ ὅπλα ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ ἑαυτοῦ στρατεύματος, ὡς μισθοφορήσοντες· Μειδιά γὰρ οὐδὲν ἔτι δαινὸν εἶναι. (25) Ὁ μέντοι Μειδιάς ἀπορῶν ὅτι ποιότη, εἶπεν, Ἐγὼ μέντοι νῦν ἄπειμι, ἔφη, ξενία σοὶ παρασκευάσω. Ὁ δὲ, Οὐ μὰ Δί', ἔφη, ἐπεὶ αἰσχρὸν ἐμὲ τεθυκότα ξενίζεσθαι ὑπὸ σοῦ, ἀλλὰ μὴ ξενίζειν σέ. Μένε σὺν παρ' ἡμῖν· ἐν ᾧ δ' ἂν τὸ δεῖπνον παρασκευάζεται, ἐγὼ καὶ σὺ τὰ δίκαια πρὸς ἀλλήλους διασκεψόμεθα καὶ ποιήσομεν. (26) Ἐπεὶ δ' ἐκαθέζοντο, ἡρώτα ὁ Δερκυλλίδας, Εἰπέ μοι, ὦ Μειδιά, ἔφη, ὁ πατήρ σε ἄρχοντα τοῦ οἴκου κατέλιπε· Μάλιστα, ἔφη. Καὶ πόσαι σοι οἰκίαι ἦσαν; πόσοι δὲ γῆροισι; πόσαι δὲ νομαί; Ἀπογράφοντες δ' αὐτοὺ οἱ παρόντες τῶν Σκηψίων εἶπον, Ψεύδεταί σε οὗτος, ὦ Δερκυλλίδα. (27) Ὑμεῖς δέ γ', ἔφη, μὴ λίαν μικρολογεῖσθε. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεγέγραπτο τὰ πατρῷα, Εἰπέ μοι, ἔφη, Μανία δὲ τίνας ἦν; Οἱ δὲ πάντες εἶπον ὅτι Φαρναβάζου. Οὐκοῦν καὶ τὰ ἐκείνης, ἔφη, Φαρναβάζου; Μάλιστα, ἔφασαν. Ἡμέτερ' ἂν εἴη, ἔφη, ἐπεὶ κρατούμεν· πολέμιος γὰρ ἡμῖν Φαρναβάζος. Ἀλλ' ἡγήσθω τις, ἔφη, ὅπου κεῖται τὰ Μανίας καὶ τὰ Φαρναβάζου. (28) Ὑπομμένων δὲ τῶν ἄλλων ἐπὶ τὴν Μανίας οἴκησιν, ἦν παρειλήφει ὁ Μειδιάς, ἠκολούθει κακείνους. Ἐπεὶ δ' εἰσῆλθεν ὁ Δερκυλλίδας, ἐκάλει τοὺς ταμίαις, φράσας δὲ τοῖς ὑπηρέταις λαβεῖν αὐτοὺς προεῖπεν αὐτοῖς ὡς εἴ τι κλέπτοντες ἀλώσονται τῶν Μανίας, παραχρῆμα ἀποσπαγῆσονται. Οἱ δ' ἐδείκνυσαν. Ὁ δ' ἔπει εἶδε πάντα, κατέκλεισεν αὐτὰ καὶ κατεσημήνατο καὶ φύλακας κατέστησεν. (29) Ἐξίῳ δὲ οὗς εὗρεν ἐπὶ ταῖς θύραις τῶν ταξίρχων καὶ λοχαγῶν, εἶπεν αὐτοῖς, Μισθὸς μὲν ἡμῖν, ὦ ἄνδρες, εἰργασταὶ τῇ στρατιᾷ ἐγγὺς ἐνιαυτοῦ ὀκτακισχίλις ἀνδράσιν· ἦν δὲ τι προσεργατώμεθα, καὶ ταῦτα προσέσται. Ταῦτα δ' εἶπε γινώσκων ὅτι ἀκούσαντες πολὺ ἔτι εὐτακτότεροι καὶ θεραπευτικώτεροι ἔσονται. Ἐρομένου δὲ τοῦ Μειδίῳ, Ἐμὲ δὲ ποῦ γρηὶ οἰκεῖν, ὦ Δερκυλλίδα;

egressus, Gergithem versus pergebat, multis eum Scepsii deducuntibus, partim honoris causa, partim ob lætitiā, quam ex iis rebus, quæ tum gestæ erant, percipiebant. Etiam Midias ipsum comitatus, ut sibi Gergithiorum oppidum traderetur, rogabat. Cui respondebat Dercyllidas, nihil eum non impetratum esse, quod æquum foret. Atque his dictis, una cum Midia ad portas accedebat, universis copiis in binos instructis, pacateque subsequentibus. At qui erant in turribus, eisque admodum excelsis, quum Midiam ipsi adesse viderent, tela nulla emittebant. Quumque Dercyllidas his eum verbis compellaret: « Jube portas aperiri, Midia, ut te præeunte fauim una ingrediar, ac Minervæ sacrificem: » cunctabatur is quidem, sed quia metuebat, ne confestim comprehenderetur, aperiri eas mandabat. Itaque Dercyllidas ingressus una cum Midia, pergebat in arcem: ac milites quidem alios propter moria subsistere in armis jubebat, ipse cum suis Minervæ sacrificabat. Facta re sacra mandabat, ut etiam Midie satellites in agminis sui frontem se cum armis conferrent, ut qui stipendia facturi apud se deinceps essent: nec enim quidquam Midie periculi amplius imminere. Tum Midias inops consilii: « Ego vero abeo nunc, ait, ut hospitalia tibi præstem. » Cui Dercyllidas: « Non profecto, inquit. Nam turpe fuerit, epulum abs te mihi hospitale præberi, qui rem sacram ipse feci, ac non me potius te velut hospitem excipere: igitur nobiscum maneto, ut interea, dum cœna parabitur, inter nos, quod fieri æquum erit, tum consideremus, tum reipsa exsequamur. » Post ubi consederunt, interrogans Dercyllidas Midiam: « Dic mihi, Midia, inquit, an pater tuus te principem domus reliquit? » Maxime, subjecit Midias. « Et quotnam erant domus tibi? quot agri? quot pascua? » Hic quum Midias omnia referret in tabulas, Scepsii, qui aderant: « Imponit, inquit, hic tibi mendacio, Dercyllida. » Verum ille: « Non nimis, ait, sordide rationes vobis inunde sunt. » Tandem quum patria Midie bona tabulis consignata fuissent: « Dic mihi, subjecit, cujusnam Mania fuerit? » Responsum ab omnibus, fuisse hanc Pharnabazi. « Ergo, inquit, etiam Manie bona Pharnabazi sunt? » Maxime, aiunt. « Nihil um jam nostra sunt, inquit, quando victoria nos potiti sumus. Nam Pharnabazus hostis noster est. Quamobrem eo nos aliquis ducat, ubi Manie ac Pharnabazi opes sitæ sunt. » Hic quum alii ad ades Manie Dercyllidam ducerent, quas Midias occuparat, etiam ipse sequebatur. Ingressus Dercyllidas quæstores arcessit, jussisque apparitoribus hos comprehendere, futurum prædixit, ut si quid de Manie bonis furto surripere deprehenderentur, statim jugularentur. At hi omnia protulerunt; et ille quum inspexisset universa, rursus obsignata occlusit, additis etiam custodibus. Post egressus, ad tribunos et cohortium præfectos, quoscumque pro foribus reperiebat, « Stipendium, inquit, prope in annum unum exercitui octo millium virorum nobis partum est; quod si quid præterea consequuti fuerimus, id etiam habituri sumus. » Atque hæc idcirco proferebat, quod futurum non ignoraret, ut his auditis, longe ordinis observantiores, et in officio paratiores essent. Tum vero quærente Midia: « Ubiam mihi habitandum erit, Dercyllida? » Istic,

ἀπεικρίνατο, Ἐνθαπερ καὶ δικαιοτάτον, ὦ Μειδία, ἐν τῇ πατρίδι τῇ σουτοῦ Σκήψει καὶ ἐν τῇ πατρὶα οἰκίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὁ μὲν δὲ Δερκυλλίδας ταῦτα διαπραξάμενος καὶ λαβὼν ἐν ὁκτὼ ἡμέραις ἑννέα πόλεις, ἐβουλεύετο ὅπως ἂν μὴ ἐν τῇ φιλῇ χειμᾶζων βαρὺς εἴη τοῖς συμμάχοις, ὥσπερ Θίβρων, μὴδ' αὖ Φαρνάδαζος καταπρονῶν τῇ ἱππῳ κακουργῇ τὰς Ἑλληνίδας πόλεις. Πέμπει οὖν πρὸς αὐτὸν καὶ ἑρωτᾷ πότερον βούλεται εἰρήνην ἢ πόλεμον ἔχειν. Ὁ μέντοι Φαρνάδαζος νομίσας τὴν Αἰολίδα ἐπιτετευχίσθαι τῇ ἑαυτοῦ οἰκίᾳ Φρυγίᾳ, σπονδὰς εἴλετο.

2. Ὡς δὲ ταῦτα ἐγένετο, ἔλθων δὲ Δερκυλλίδας εἰς τὴν Βιθυνίδα Θράκην ἐκεῖ διεξείμαζεν, οὐδὲ τοῦ Φαρναδάζου πᾶν τι ἀχθομένου· πολλὰς γὰρ οἱ Βιθυνοὶ αὐτῷ ἐπολέμουν. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα δὲ Δερκυλλίδας ἀσφαλῶς φέρων καὶ ἄγων τὴν Βιθυνίδα καὶ ἄθρονα ἔχων τὰ ἐπιτήδεια διετέλει· ἐπεὶ δὲ ἦλθον αὐτῷ παρὰ τοῦ Σεύθου πέραθεν ξύμμαχοι τῶν Ὀδρυσῶν ἱππεῖς τε ὡς διακόσιοι καὶ πελτασταὶ ὡς τριακόσιοι, οὗτοι στρατοπεδεύσασθαι καὶ περισταυρωσάμενοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὡς εἴκοσι στάδια, αἰτοῦντες φύλακας τοῦ στρατοπέδου τὸν Δερκυλλίδα τῶν ὁπλιτῶν, ἐξήσαν ἐπὶ λείαν, καὶ πολλὰ ἐλάμβανον ἀνδράποδά τε καὶ χρήματα. (3) Ἦδη δ' ὄντος μεστοῦ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῖς πολλῶν αἰχμαλῶτων, καταμαθόντες οἱ Βιθυνοὶ ὅσοι τ' ἐξήσαν καὶ ὅσους κατέλειπον Ἑλλήνας φύλακας, ξυλλεγόντες παμπληθεῖς πελτασταὶ καὶ ἱππεῖς ἅμ' ἡμέρᾳ προσπίπτουσι τοῖς ὁπλίταις ὡς διακοσίοις οὖσιν. Ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο, οἱ μὲν ἔβαλλον, οἱ δ' ἠκόντιζον εἰς αὐτούς. Οἱ δ' ἐπεὶ ἐπιτρώσκοντο μὲν καὶ ἀπέθνησκον, ἐποίουν δ' οὐδὲν καθεργαμένοι ἐν τῷ σταυρώματι ὡς ἀνδρομήκει ὄντι, διασπᾶσαντες τὸ αὐτῶν ὀχύρωμα ἐφέροντο εἰς αὐτούς. (4) Οἱ δὲ ἥ μὲν ἐκθέοιεν ὑπεχώρουν, καὶ βράδιως ἀπέφευγον πελτασταὶ ὁπλίταις, ἐνθεν δὲ καὶ ἐνθεν ἠκόντιζον, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐφ' ἑκάστη ἐκδρομῇ κατέβαλλον. Τέλος δὲ ὥσπερ ἐν αὐλίῳ σηκασθέντες κατηκοντίσθησαν. Ἐσώθησαν μέντοι αὐτῶν ἀμφὶ τοὺς πεντεκαίδεκα εἰς τὸ Ἑλληνικόν, καὶ οὗτοι, ἐπεὶ εὐθέως ἤσθοντο τὸ πρᾶγμα, ἀπεχώρησαν ἐν τῇ μάχῃ διαπεσόντες ἀμελησάντων τῶν Βιθυνῶν. (5) Ταχὺ δὲ ταῦτα διαπραξάμενοι οἱ Βιθυνοὶ καὶ τοὺς σκηνοφύλακας τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν ἀποκτείναντες, ἀπολαβόντες πάντα τὰ αἰχμάλωτα ἀπῆλθον· ὥστε οἱ Ἕλληνες ἐπεὶ ἤσθοντο, βοηθοῦντες οὐδὲν ἄλλο ἔδρον ἢ νεκροὺς γυμνοὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Ἐπεὶ μέντοι ἐκπῆλθον οἱ Ὀδρύσαι, θάψαντες τοὺς ἑαυτῶν καὶ πολλοὺς ὄντων ἐκπλέοντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἱπποδρομίαν ποιήσαντες, ὁμοῦ δὲ τὸ λοιπὸν τοῖς Ἕλλησι στρατοπεδεύσασθαι ἤγον καὶ ἔκαιον τὴν Βιθυνίδα.

ΞΕΝΟΦΩΝ.

inquit, ubi te habitare est æquissimum : nimirum Scepsi in patria tua, et quidem in domo paterna. »

CAPUT II.

His rebus confectis Dercyllidas, ac diebus octo, novem oppidis captis, secum ipse deliberabat, quo pacto fieri posset, ut neque fœderatorum in finibus hibernaret, ac sociis Thimbronis exemplo molestus esset; neque Pharnabazus, se spreto, cum copiis equestribus oppida Græci nominis infestaret. Quare mittit ad eum, qui interrogaret, pacem an bellum mallet. Pharnabazus, qui existimaret Æoliæ munitionis instar oppositam esse Phrygiæ, quæ ipsius domicilium esset, inducias fieri maluit.

Quibus actis Dercyllidas Bithynicam in Thraciam profectus ibidem hibernavit, non admodum hoc graviter ferente Pharnabazo : quod Bithyni sæpius illi bellum fecerunt. Ceteroqui Dercyllidas sine ullo periculo res Bithynorum rapiebat, ferebat, et nunquam non ampla commeatus copia abundabat; deinde ubi ex littore adverso a Seuthe socii quidam ad eum venerunt, nimirum equites Odrysæ plus minus ducenti, et cetrati plus minus trecenti, castris illi positis, valloque munitis, intervallo fere viginti stadiorum ab agmine Græco, et a Dercyllida gravis armaturæ peditibus quibusdam postulatis, qui eorum in castris excubias agerent, prædatum exierunt, magnamque mancipiorum et pecuniæ copiam nacti sunt. Jam plurimis captivis castra referta erant, quum Bithyni, intellecto quot exissent, et quot Græcos milites in excubiis reliquissent, magno numero cetratorum equitumque collecto, sub primam auroram in gravis armaturæ pedites, qui ducenti erant, irruunt. Quum propius accessissent, alii telis, jaculis alii adversus eos utebantur. Illi quia vulneribus confecti peribant, atque interim nihil efficiebant, quippe qui intra vallum, quod altitudinem viri æquaret, conclusi essent; perrupta sua munitione, adversus hostes ferebantur. II vero, quacumque excurrebatur, cedebant : ac facile, cetrati quum essent, gravis armaturæ pedites eludebant : simul hinc et inde jaculando, multos in excursionibus singulis sternebant. Tandem velut in caula conclusi, jaculis confecti sunt, exceptis plus minus quindecim, qui Græcorum in castra salvi pervenerunt. Nam ut primum hi rem intellexerunt, discesserant, medioque in prælio, Bithynis haud animadvertentibus, elapsi fuerant. Hac re subito confecta, et Odrysarum e Thracia custodibus interemptis, Bithyni capta omnia receperunt, atque ita discesserunt, ut Græci, re adversa suis opem ferentes, aliud nihil in castris, quam nuda cadavera reperirent. Odrysæ quum rediissent, suis humatis, magna quæ vini copia super iis exhausta, et equestri certamine instituto, castra deinceps sua cum Græcorum castris conjungebant, atque Bithynorum agros populationibus ac flammis vastabant.

21

6. Ἄρα δὲ τῷ ἔρι πορευόμενος ὁ Δερκυλλίδας ἐκ τῶν Βιθυνῶν ἀρκαίνεται εἰς Ἀμφίρακον. Ἐνταῦθα δ' ὄντος αὐτοῦ ἔρχονται ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν Ἀρακός τε καὶ Ναυδάτης καὶ Ἀντισθένης. Οὗτοι δ' ἤλθον ἐπισκευόμενοι τὰ τε ἅλλα ὅπως ἔροι τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ Δερκυλλίδα ἐροῦντες μένοντι ἄρχειν καὶ τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτόν ἐπιστεῖλαι δὲ σφίσιν αὐτοῖς τοὺς ἐφόρους καὶ συγκαλέσαντας τοὺς στρατιώτας εἰπεῖν ὡς ὦν μὲν πρόσθεν ἐποίουν μέμνηντο αὐτοῖς, ὅτι δὲ νῦν οὐδὲν ἡδέον, ἐπαινοῦν καὶ περὶ τοῦ λοιποῦ χρόνου εἰπεῖν ὅτι ἦν μὲν ἀδικῶσιν, οὐκ ἐπιτρέψουσιν ἦν δὲ δίκαια περὶ τοὺς συμμαχούς ποιεῖσιν, ἐπαινέσσονται αὐτούς. (7) Ἐπεὶ μέντοι συγκαλέσαντες τοὺς στρατιώτας ταῦτ' ἔλεγον, ὁ τῶν Κυρῆων προεστηκὸς ἀπεκρίνατο, Ἄλλ', ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ἡμεῖς μὲν ἔσμεν οἱ αὐτοὶ νῦν τε καὶ πέρυσιν ἄρχων δὲ ἄλλος μὲν νῦν, ἄλλος δὲ τὸ παρελθόν. Τὸ οὖν αἴτιον τοῦ νῦν μὲν μὴ ἐξαμαρτάνειν, τότε δὲ, αὐτοὶ ἦσαν ἱκανοὶ ἔσσε γινώσκειν. (8) Εὐστακηνούτιον δὲ τῶν τε οἴκοθεν πρέσβειον καὶ τοῦ Δερκυλλίδα, ἐπεμνήσθη τις τῶν περὶ τὸν Ἀρακὸν ὅτι καταλειποῖσιεν πρέσβεις τῶν Χερρόνησιτῶν ἐν Λακεδαίμονι. Τούτους δὲ λέγειν ἔρασαν ὡς νῦν μὲν οὐ δύναιντο τὴν Χερρόνησον ἐργάζεσθαι, φέρεσθαι γὰρ καὶ ἄγεσθαι ὑπὸ τῶν Θρακῶν, εἰ δ' ἀποτειχισθεῖς ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, καὶ σφίσιν ἂν γῆν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν εἶναι ἐργάζεσθαι καὶ ἄλλοις ἡπότοι βούλοντο Λακεδαίμονίων ὥστ' ἔρασαν οὐκ ἂν θαυμάζειν, εἰ καὶ πεμψθεῖ τις Λακεδαίμονιον ἀπὸ τῆς πόλεως σὺν δυνάμει ταῦτα πράξων. 9) Ὁ οὖν Δερκυλλίδας πρὸς μὲν ἐκείνους οὐκ εἶπεν ἦν ἔροι γνώμην ταῦτ' ἀκούσας, ἀλλ' ἐπεμψεν αὐτοὺς ἀπ' Ἐφέσου διὰ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἡρόμενος ὅτι ἐμελλόν ὀφείσθαι τὰς πόλεις ἐν εἰρήνῃ εὐδαιμονικῶς διαγούσας. Οἱ μὲν δὲ ἐπορεύοντο. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας ἐπειδὴ ἔγνω μενεπτόν ὄν, πάλιν πύρρος πρὸς τὸν Φαρναβάζον ἐπήρετο πότερα βούλοιο σπονδὰς ἔχειν καθάπερ διὰ τοῦ χειμῶνος ἢ πόλεμον. Ἐπομένου δὲ τοῦ Φαρναβάζου καὶ τότε σπονδὰς, οὕτω καταλιπὼν καὶ τὰς περὶ ἐκείνων πόλεις φίλας ἐν εἰρήνῃ διαθεῖναι τὸν Ἑλλήσποντον σὺν τῷ στρατεύματι εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ διὰ φίλης τῆς Θράκης πορευθεὶς καὶ ξενισθεὶς ὑπὸ Σεύθου ἀρκαίνεται εἰς Χερρόνησον. 10) Ἦν κατακαυθὼν πόλις μὲν ἐνδεκα ἢ δωδεκα ἔχουσαν, γόρην δὲ περικορωτάτην καὶ ἀρίστην οὖσαν, κεκακωμένην δὲ, ὥσπερ ἐλέγετο, ὑπὸ τῶν Θρακῶν, ἐπεὶ μετρῶν εὖρε τοῦ ἱσθμοῦ ἑπτὰ καὶ τριάκοντα στάδια, οὐκ ἐμείλησεν, ἀλλὰ θυσαμένους ἐτείχιζε, κατὰ μέρος διελθὼν τοῖς στρατιώταις τὸ γορῶν καὶ ὅλλα αὐτοῖς ἡσυχάζοντες διόσειν τοῖς πρώτοις ἐκτερίσσει, καὶ τὰς ἄλλας ὡς ἕκαστοι εἶεν ἄναι. ἀπετέλεσε τὸ τεῖχος ἀρξάμενος ἀπὸ ἡρόνου χρόνου πρὸ ὁπώρας. καὶ ἐποίησεν ἐντὸς τοῦ τεύχους ἐνδεκα μὲν πόλεις, πολλὰς δὲ ἰστένας, πολλὰν δὲ ἀγαθὴν γῆν σπόρην, πολλὰν δὲ περικορωμένην, περικορθεὶς δὲ καὶ περκαλούς νομῶς περικορθεὶς κτήσας. 11) Ταῦτα δὲ πράξας διέβηκε πάλιν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Incunte vere Dercyllidas e Bithynorum finibus excedens, Lampsacum venit. Ibi quum esset, Aracus et Naubates et Antisthenes a magistratibus patriæ missi ad eum accessere. Hi autem advenerant partim ut inspicerent, quo pacto se res Asiaticæ haberent, partim Dercyllidæ significaturi, rogatum esse ipsi etiam in sequentem annum imperium. Præterea mandatum esse sibi aiebant ab Ephoris, ut convocatis militibus dicerent, non probare se quæ antehac designassent: quod vero in hoc tempore neminem læsissent, in hoc eos se collaudare: de cetero significarunt, non passuros se, ut injuria quenquam afficiant; sin erga socios justè se gererent, se eos laudaturos. Hæc quum militibus ad concionem advocatis dicta fuissent, præfectus copiarum, quibus Cyrus usus fuerat, in hunc modum respondit: « Nos quidem, Lacedæmonii, nunc iidem sumus, qui anno superiore fuimus; sed alius nunc imperator nobis obtigit, alius prius fuit. Quapropter ipsi jam satis perspicere potestis quamobrem id temporis deliquerimus, nunc omnis expertes culpæ simus. » Quum autem legati, qui Lacedæmone venerant, a Dercyllida contubernio exciperentur, quidam ex Araci comitibus memorat, reliquisse se Lacedæmone Chersonesiorum legatos. Eos aiebant dicere, colli Chersonesum hoc tempore non posse, quod a Thracibus omnia raperentur, ferrentur: verum si muro a parte maris una usque ad alteram clauderetur, non solum ipsos terram amplam et fertilem, quam colerent, habituros, sed reliquos etiam Lacedæmonios, qui quidem vellent. Itaque non mirum sibi fore dicebant, si quis Lacedæmoniorum domo cum copiis eo mitteretur, qui hanc rem perficeret. His auditis, Dercyllidas quæ sui esset animi sententia tum ad illos dissimulabat, sed ipsos Ephese per Græci nominis civitates dimittebat, lætus interim, quod oppida Græca tranquillo beatoque in statu visuri essent. Atque hi quidem ita profecti sunt. Ceterum Dercyllidas posteaquam sibi manendum ad exercitum intellexit, rursum missis ad Pharnabazum nuntiis, interrogabat, induciasne, quæ per hiemem fuissent, an bellum mallet. Quumque Pharnabazus etiam id temporis inducias bello prætulisset, ille, pace oppidis ipsius sociis concessa, cum copiis Hellespontum in Europam trajecit; ac per Thraciam pacatam itinere facto, hospitioque exceptus a Seuthæ, Chersonesum ingreditur. Quam ubi oppida undecim vel duodecim habere accepit, ac terram omnis quidem illam generis rerum fertilem et optimam, sed quæ a Thracibus vastata esse dicebatur, dimensus eam, porrigi isthmum ad triginta septem stadia comperit, nihil cunctatus, facto prius sacrificio ducere murum coepit, et locum universum militibus per partes distribuit; atque præmiis non iis solum propositis qui primi suam parti partem absolvissent, sed etiam aliis, prout quisque mereretur, murum ante autumnum absolvit, quum venio tempore orsus esset. Iuba murum ipsum Dercyllidas undecim oppida, portus plures, agrum partim frumentarium amplum ac fertilem, partim consitum, permulta denique publicarumque pascua, in usum omnis generis jumentorum, complexus est. His ita confectis, rursus in Asiam trajecit.

Ἐπισκοπῶν δὲ τὰς πόλεις εἶρα τὰ μὲν ἄλλα καλῶς ἔχουσας, Χίῳ δὲ φυγάδας εἶδεν Ἀταρνεία ἔχοντας χωρίον ἰσχυρὸν, καὶ ἐκ τούτου δρυμωμένους φέροντας καὶ ἄγοντας τὴν Ἰωνίαν, καὶ ζῶντας ἐκ τούτου. Πυθόμενος δὲ ὅτι πολὺς σίτος ἔνῃν αὐτοῖς, περιστρατοπεδευσάμενος ἐπολιόρχει· καὶ ἐν ὁκτῷ μηνὶ παρασττάμενος αὐτοὺς, καταστήσας ἐν αὐτῷ Δράκοντα Πιελληνέα ἐπιμελητὴν, καὶ κατασκευάσας ἐν τῷ χωρίῳ ἔκπλεω πάντα τὰ ἐπιτήδεια, ἵνα εἴη αὐτῷ καταγωγὴ, ὅποτε ἀφικνοῖτο, ἀπῆλθεν εἰς Ἐφεσον, ἣ ἀπέχει ἀπὸ Σάρδεων τριῶν ἡμερῶν ὁδόν.

12. Καὶ μέχρι τούτου τοῦ χρόνου ἐν εἰρήνῃ διῆγον Τισσαφέρνης τε καὶ Δερκυλλίδας καὶ οἱ ταύτῃ Ἕλληνες καὶ οἱ βάρβαροι. Ἐπεὶ δὲ ἀφικνούμενοι πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα ἀπὸ τῶν Ἰωνίδων πόλεων ἐδίδασκον ὅτι εἴη ἐπὶ Τισσαφέρνει, εἰ βούλοιο, ἀρεῖναι αὐτονόμους τὰς Ἑλληνίδας πόλεις· εἰ οὖν κακῶς πάσχοι Καρία, ἔνθα περ ὁ Τισσαφέρνους οἶκος, οὕτως ἂν ἔφρασαν τάχιστα νομίζειν αὐτὸν συγχωρήσειν αὐτονόμους τῶν ἀρεῖναι· ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι ἐπεμψαν πρὸς Δερκυλλίδα, καὶ ἔκλευσαν αὐτὸν διαβαίνειν σὺν τῷ στρατεύματι ἐπὶ Καρίαν καὶ Φάρακα τὸν ναύαρχον σὺν ταῖς ναυσὶ παραπλεῖν. (13) Οἱ μὲν δὴ ταῦτ' ἐποίουν. Ἐτύγχανε δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Φαρνάβαζος πρὸς Τισσαφέρνην ἀριγμένος, ἅμα μὲν ὅτι στρατηγὸς τῶν πάντων ἀπεδέδεικτο Τισσαφέρνης, ἅμα δὲ διαμαρτυράμενος ὅτι ἔτοιμος εἴη κοινῇ πολεμεῖν καὶ ξυμμάχεσθαι καὶ συνεκβάλλειν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς βασιλείας ἄλλως τε γὰρ ὑπερβόνοι τῆς στρατηγίας τῷ Τισσαφέρνει καὶ τῆς Αἰολίδος χαλεπῶς ἔφερον ἀπεστερημένος. Ὁ δ' ἀκούων, Πρῶτον μὲν τοῖνον, ἔφη, διάβηθι σὺν ἐμοὶ ἐπὶ Καρίαν, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τούτων βουλευσόμεθα. (14) Ἐπεὶ δ' ἔκει ἦσαν, ἔδοξεν αὐτοῖς ἱκανὰς φυλακάς εἰς τὰ ἐρύματα καταστήσαντας διαβαίνειν πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν. Ὡς δ' ἤκουσεν ὁ Δερκυλλίδας ὅτι πάλιν πεπεραχότες εἰσι τὸν Μαϊάνδρον, εἰπὼν τῷ Φάρακι ὡς (ὅτι) ὀκνοῖ μὴ ὁ Τισσαφέρνης καὶ ὁ Φαρνάβαζος ἐρήμην οὖσαν καταθέοντες φέρωσι καὶ ἀγῶσι τὴν χώραν, διέβαινε καὶ αὐτός. Πορευόμενοι δὲ [καὶ] ὅσοι αὐδὲν τι συντεταγμένῳ τῷ στρατεύματι, ὡς προελθούτων τῶν πολεμίων εἰς τὴν Ἐφεσίαν, ἐξαφνης ὁρῶσιν ἐκ τοῦ ἀντιπέρας σκοποῦς ἐπὶ τῶν μνημάτων· (15) καὶ ἀνταναβιδάσαντες εἰς τὰ παρ' ἑαυτοῖς μνημεῖα καὶ τύρσεις τινὰς καθορῶσι παρατεταγμένους ἢ αὐτοῖς ἢ ἔδῳς Κῆρας τε λευκάσπιδας καὶ τὸ Περιοικὸν ὅσον ἐτύγχανε παρὸν στρατεύμα καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὅσον εἶχεν ἑκάτερος αὐτῶν καὶ τὸ ἱππικὸν μάλα πολλὸν, τὸ μὲν Τισσαφέρνους ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρατι, τὸ δὲ Φαρναβάζου ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ. (16) Ὡς δὲ ταῦτα ἦσθετο ὁ Δερκυλλίδας, τοῖς μὲν ταξιάρχοις καὶ τοῖς λοχαγοῖς εἶπε παρατάττεσθαι τὴν ταχίστην εἰς ὁκτῷ, τοὺς δὲ πελταστὰς ἐπὶ τὰ κράσπεδα ἑκατέρωθεν [μὲν] καθίστασθαι καὶ τοὺς ἱππέας, ὅσους γε δὴ καὶ οἷους ἐτύγγανεν ἔχων· πῶτος δὲ ἐθύετο. (17) Ὅσον μὲν δὴ ἦν ἐκ Πελοποννή-

Quumque inspiceret oppida, cetera quidem recte se habere videbat, tantum Chiorum exules Atarneum occupasse comperit, oppidum munitum, unde factis excursionibus Ioniam populando se alerent. Et quum magnam frumentii copiam penes ipsos in urbe esse intelligeret, castris circumdatam obsedit; et octavo mense compulsis ad deditionem faciendam obsessis, loci curam Draconti Pellenensi commisit: ipse largissima commeatus copia in eum convecta, ut illuc veniens diversorium haberet, Ephesum contendit, itinere tridui sitam a Sardibus.

Coluerant inter se pacem hactenus Tissaphernes et Dercyllidas, itidemque Græci habitantes in his finibus, ac barbari. Verum posteaquam legati Græcorum oppidorum Lacedæmonem profecti significarunt posse Tissaphernem, si velit, Græci nominis oppida sui juris efficere, atque addiderant, existimare se, statim ipsum permissurum eis, ut arbitrato suo rempublicam administrarent, si Caria, domicilium Tissaphernis, infestaretur: auditis his Ephori ad Dercyllidam miserunt, et cum copiis eum in Cariam trajicere jussere; Pharaci autem præfecto classis imperarunt, uti cum navibus oram Cariæ legeret. Atque hæc quidem ab illis gerebantur. Forte tunc Pharnabazus etiam ad Tissaphernem venerat, partim quod is imperator omnium designatus erat; partim ut testaretur, se paratum esse ad gerendum communi nomine bellum, ineundamque societatem, quo Græci finibus regis ejicerentur; ceteroqui vero summum imperium Tissapherni Pharnabazus invadebat, et Æolide se spoliatum esse graviter ferebat. Tissaphernes, quum hæc e Pharnabazo audiret, « Primum, inquit, mecum in Cariam transito, deinde de his consultabimus. » Quo quum pervenissent, impositis in munitiones præsidii, quæ sufficerent, rursus eis in Ioniam transire visum est. Dercyllidas autem, ubi rursus eos Mæandrum transmisisse accepit, habito cum Pharace colloquio, quo vereri se ostendebat, ne Tissaphernes ac Pharnabazus Ioniam a præsidii nudam percurrando prædā inde agerent et ferrent, et ipse Mæandrum transiit. Quum igitur hi cum copiis absque ullo ordine incederent quod hostes ante se agrum Ephesiorum ingressos scirent, subito ex adverso speculatores in monumentis conspiciunt; quumque in ea, quæ penes se erant, monumenta ac turres ascendissent, in via qua ipsis erat pergendum, aciem instructam vident, nimirum Cares cum scutis albis, Persicas item copias, quotquot aderant, et Græcas, quas habebat uterque, et ingentem equitatum, cujus pars ea, quæ Tissaphernis erat, cornu dextrum obtinebat, altera Pharnabazi, sinistrum. Id quum Dercyllidas sensisset, tribunis et cohortium præfectis imperavit, ut quam celerrime in octonos aciem instruerent, cetrati et equites, quot quidem et quales id temporis habebat, ad margines utrinque collocarentur; ipse interim exta consulebat. Tum quotquot erant

σου στρατεύμα, ἥσυχίαν εἶχε καὶ παρεσκευάζετο ὡς μαχόμενον· ὅσοι δὲ ἦσαν ἀπὸ Πριήνης τε καὶ Ἀχιλλείου καὶ ἀπὸ νήσων καὶ τῶν Ἰωνικῶν πόλεων, οἱ μὲν τινες καταλιπόντες ἐν τῷ σίτῳ τὰ ὅπλα ἀπεδίδρασκον· καὶ γὰρ ἦν βαθύς ὁ σίτος ἐν τῷ Μαιάνδρῳ πεδίῳ· ὅσοι δὲ καὶ ἔμενον, ὅλῳι ἦσαν οὐ μενούντες. (18) Τὸν μὲν οὖν Φαρνάβαζον ἐξηγγέλλετο μάχεσθαι καλεῖν· ὁ μέντοι Τισσαφέρνης τότε Κύρειον στρατεύμα καταλογιζόμενος ὡς ἐπολέμησεν αὐτοῖς καὶ τούτῳ πάντας νομίζων ἁλοῖους εἶναι τοὺς Ἕλληνας, οὐκ ἐβούλετο μάχεσθαι, ἀλλὰ πέμψας πρὸς Δερκυλλίδαν εἶπεν ὅτι εἰς λόγους βούλεται αὐτῷ ἀρκεῖσθαι. Καὶ ὁ Δερκυλλίδας λαθὼν τοὺς κρατίστους τὰ εἶδη τῶν περὶ αὐτὸν ἰππέων καὶ πείρων προῆλθε πρὸς τοὺς ἀγγέλους, καὶ εἶπεν, Ἄλλὰ παρεσκευασάμεν μὲν ἔγωγε μάχεσθαι, ὡς ὁρᾶτε· ἐπεὶ μέντοι ἐκείνος βούλεται εἰς λόγους ἀρκεῖσθαι, οὐδ' ἐγὼ ἀντιλέγω. Ἄν μέντοι ταῦτα δέῃ ποιῆν, πιστὰ βυζήρους δοσιόν καὶ ληπτέον. (19) Δόξαντα δὲ ταῦτα καὶ παρανθέντα, τὰ μὲν στρατεύματα ἀπῆλθε, τὸ μὲν βαρβαρικὸν εἰς Τράλλεις τῆς Καρίας, τὸ δ' Ἑλληνικὸν εἰς Λεύκωφρον, ἐνθα ἦν Ἀρτέμιδος ἱερὸν μάλ' ἄριστον, καὶ λίμνη πλεὺν ἡ σταδίων ὑποβάρους ἀέναντος ποτίμου καὶ θερμὴ ὕδατος. Καὶ τότε μὲν ταῦτα ἐπράχθη· τῇ δ' ὑστεραίᾳ εἰς τὸ συγκαίμενον χωρίον ἦλθον, καὶ ἐδόξεν αὐτοῖς ποιῆσθαι ἀλλήλων ἐπὶ τίσιν ἂν τὴν εἰρήνην ποιήσαντο. (20) Ὁ μὲν δὲ Δερκυλλίδας εἶπεν, εἰ αὐτονόμους ἐφ' ἡ βασιλείᾳ τῆς Ἑλληνίδας πόλεις, ὁ δὲ Τισσαφέρνης καὶ Φαρνάβαζος εἶπον ὅτι εἰ ἐξέλθαι τὸ Ἑλληνικὸν στρατεύμα ἐκ τῆς [βασιλείας] χώρας καὶ οἱ Λακεδαιμονίων ἄρυσσαι ἐκ τῶν πόλεων. Ταῦτα δ' εἰπόντες ἀλλήλους σπονδὰς ἐποιήσαντο, ἕως ἀπαγγελθεῖν τὰ λεγθέντα· Δερκυλλίδα μὲν εἰς Λακεδαίμονα, Τισσαφέρνην δὲ ἐπὶ βασιλείᾳ.

21. Τούτων δὲ πραττομένων ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὑπὸ Δερκυλλίδα, Λακεδαιμόνιοι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, πάλαι ὀργιζόμενοι τοῖς Πηλείοις καὶ ὅτι ἐποιήσαντο θυμωχίαν πρὸς Ἀθηναίους καὶ Ἀργεῖους καὶ Μαντινέας, καὶ ὅτι δίκην φράκοντες καταδεδικασθαι αὐτῶν ἐκόλωσαν καὶ τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ γυμνικοῦ ἀγῶνος, καὶ οὐ μόνον ταῦτ' ἤρκει, ἀλλὰ καὶ Ἀίγαν παραδόντος Θηβαίοις τὸ ἄρμα, ἐπεὶ ἐκέρυττοντο νικῶντες, ὅτε εἰσῆλθε Αἴγαν στεφανώσων τὸν ἡνίοχον, μακτυροῦντες αὐτὸν, ἀνδρὰ γέροντα, ἐξήλασαν. (22) Τούτων δ' ὕστερον καὶ Ἀγιδος πεμφθέντος ἔσθαι τῷ Διὶ κατὰ μαντεῖαν τινα ἐκόλωσαν οἱ Πηλείοι μὴ προσεύχεσθαι νίκην πολέμου, λέγοντες ὡς καὶ τὸ ἄρχαιον εἴη οὗτο νόμιμον, μὴ χρηστηρικῆσθαι τοὺς Ἕλληνας ἐφ' Ἑλλήνων πολέμῳ ὥστε ἄνθρωπος ἀπῆλθεν. (23) Ἐκ τούτων οὖν πάντων ὀργιζόμενοι ἐδόξε τοῖς ἑφόροις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ποιηρύναι αὐτοῖς. Πέμψαντες οὖν πρέσβεις εἰς Πίλον εἶπον ὅτι τοῖς τέλεσι τῶν Λακεδαιμονίων δίκαιον δοκοῖν εἶναι ἀφιέναι αὐτοὺς τῆς περιοικίδας πόλεις αὐτονόμους. Ἀποκριναμένων δὲ τῶν Πηλείων ὅτι οὐ ποιήσκειν ταῦτα, ἐπὶ λαίδας γὰρ ἔρχοιεν τὰς πόλεις, προῦραν ἐργῆναι οἱ ἑφόροι.

e Peloponneso milites, tranquilli subsistebant, et ad proelium se parabant. At quotquot Prienenses et Achillienses aderant, itemque de insulis et oppidis Ionicis, eorum nonnulli, relictis in segete armis, fuga sibi consulebant; et erat tunc densa in Maeandri planitie seges; de aliis vero, qui subsistebant, animalverti poterat, minime ipsos in acie mansuros. Nuntiabatur, Pharnabazum proelii committendi hortatorem fuisse, verum Tissaphernes, qui secum ipse cogitaret, quo pacto Cyrimilites adversus ipsos pugnassent, eisque Graecos omnes similes esse arbitraretur, ut proelium iniret, adducere non poterat; sed missis ad Dercyllidam suis, cupere se cum ipso in colloquium venire significabat. Tum Dercyllidas ex suis equitibus ac peditibus praestantissimos adspectu quosque secum sumens, ad nuntios prodiit, et his eos verbis compellat: «Ego vero paratus eram, inquit, proelio decernere, quemadmodum videtis. Quia tamen mecum colloqui Tissaphernes cupit, equidem non detrecto. Verum si colloquium instituendum erit, pignora fidei et obsides ultro citroque dandi sunt.» His et approbatis, et executioni mandatis, uterque discessit exercitus, barbarorum, Tralles, oppidum Carie; Graecorum, Leucophryn, quo loco Diana fanum erat impium sacrosanctum, et stagnum majus stadium amplitudine, nonnihil arenosum, aqua perenni, potabili et calida. Haec tum fuere gesta. Postridie loco constituto convenerunt, et visum est utrinque audiendum, quibus conditionibus pax iniri possit. Hic Dercyllidas aiebat, pacem fore, si rex oppida Graeci nominis legibus et institutis suis uti sineret; contra Tissaphernes et Pharnabazus, si Graecae copiae regis e finibus, et Lacedaemoniorum praefecti oppidis excederent. Haec inter se loquuti quum essent, inducias pacti sunt, donec de iis, quae acta inter ipsos fuissent, Dercyllidas quidem Lacedaemonem, Tissaphernes vero ad regem retulisset.

Eodem hoc tempore, quo haec a Dercyllida in Asia gerebantur, Lacedaemonii, qui Eleis jamdudum succensebant, quod et societatem cum Atheniensibus, Argivis, Mantineis coiverant, et Lacedaemonios equestri gymnicoque certamine arcebant, quos indictam lata sententia multum sibi debere dicebant; neque Elei hoc solo contenti erant, sed etiam, quum Lichas curum Thebanis tradidisset, dum victores a praconibus proclamabantur, ingressum Licham ad coronandum aurigam suum, flagris cadentes, hominem aetate jam provecta, expulerant. Ac praeter haec, interjecto aliquo temporis spatio, quum missus esset Agis, ut ex oraculi cujusdam praescripto Jovi sacrificaret, prohibuerant Elei, ne vota de prospero belli eventu ab eo fierent, quod esse dicerent in more majorum, ne qui Graeci bellum adversus Graecos moturi oracula consulere; quo factum erat, ut Agis re sacra non peracta discederet. His igitur de causis Ephoris iratis et conventui publico statuere placuit, esse coerendum Eleorum insolentiam. Quapropter missis Elidem legatis donnuant, aequum videri Lacedaemoniorum magistratibus, ut Elei vicina oppida legibus et institutis suis uti permitterent. Ad quae quum illi respondissent, nequaquam id se facturos, qui haec oppida sine belli acquisivissent, copias adversus eos coi-

Ἄγων δὲ τὸ στράτευμα Ἄγῃς ἐνέβαλε διὰ τῆς Ἀχαΐας εἰς τὴν Ἥλειαν κατὰ Λάριссον. (24) Ἄρτι δὲ τοῦ στρατεύματος ὄντος ἐν τῇ πολεμίᾳ καὶ κοπτομένης τῆς χώρας, σεισμός ἐπιγίγνεται· ὁ δ' Ἄγῃς θεῖον ἡγησάμενος ἐξεληθὼν πάλιν ἐκ τῆς χώρας διαφῆκε τὸ στράτευμα. Ἐκ δὲ τούτου οἱ Ἥλαιοι πολὺ θρασύτεροι ἦσαν, καὶ διεπρεσθεύοντο εἰς τὰς πόλεις, ὅσας ἤδεσαν δυσμενεῖς οὖσας τοῖς Λακεδαιμονίοις. (25) Περιόντι δὲ τῷ ἐνιαυτῷ φαίνουσι πάλιν οἱ ἔφοροι φρουρὰν ἐπὶ τὴν Ἥλιν, καὶ ξυνεστρατεύοντο τῷ Ἀγίδι πλὴν Βουιωτῶν καὶ Κορινθίων ὅς τε ἄλλοι ξύμμαχοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐμβαλόντος δὲ τοῦ Ἀγίδος δι' Αὐλῶνος, εὐθὺς μὲν Λεπρεᾶται ἀποστάντες τῶν Ἥλειων προσεχώρησαν αὐτῷ, εὐθὺς δὲ Μακίστιοι, ἐχόμενοι δ' Ἐπιταλιεῖς. Διαβαίνοντι δὲ τὸν ποταμὸν προσεχώρουσαν Λετρίνοι καὶ Ἀμφιδόλοι καὶ Μαργανεῖς. (26) Ἐκ δὲ τούτου ἐλθὼν εἰς Ὀλυμπίαν ἔθουε τῷ Διὶ τῷ Ὀλυμπίῳ κωλύειν δὲ οὐδεὶς ἔτι ἐπειρᾶτο. Θύσας δὲ πρὸς τὸ ἄστυ ἐπορεύετο, κόπτων καὶ κᾶων τὴν χώραν, καὶ ὑπέρπολλα μὲν κτήνη, ὑπέρπολλα δὲ ἀνδράποδα ἡλίσκετο ἐκ τῆς χώρας· ὥστε ἀκούοντες καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἀχαιῶν ἐκόντες ἦσαν ξυστρατευσόμενοι καὶ μετείχον τῆς ἀρπαγῆς. Καὶ ἐγένετο αὕτη ἡ στρατεία ὥσπερ ἐπισιτισμός τῇ Πελοποννήσῳ. (27) Ἐπεὶ δὲ ἀπείκετο πρὸς τὴν πόλιν, τὰ μὲν προάσπεια καὶ τὰ γυμνάσια καλὰ ὄντα ἐλυμαίνετο, τὴν δὲ πόλιν, ἀτείχιστος γὰρ ἦν, ἐνόμισαν αὐτὸν μὴ βούλεσθαι μᾶλλον ἢ μὴ δύνασθαι εἰλεῖν. Δηουμένης δὲ τῆς χώρας, καὶ οὐσης τῆς στρατιᾶς περὶ Κυλλήνην, βουλόμενοι οἱ περὶ Ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδίμνῳ ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀργύριον δι' αὐτῶν προσχωρῆσαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐκπεσόντες ἐξ οἰκίας ἐξίφῃ ἔχοντες σφαγὰς ποιῶσι, καὶ ἄλλους τέτινας ἀποκτείνουσι καὶ ὁμοῖον τινα Θρασυδαῖον ἀποκτείναντες τῷ τοῦ δήμου προστάτῃ ὄντον Θρασυδαῖον ἀπεκτονέειν, ὥστε ὁ μὲν δῆμος παντελῶς κατηθύμῃσε καὶ ἡσυχίαν εἶχεν, (28) οἱ δὲ σφαγεῖς πάντ' ὄντον πεπραγμένα εἶναι, καὶ οἱ ὁμογνώμονες αὐτοῖς ἐξεφέροντο τὰ θπλα εἰς τὴν ἀγοράν. Ὁ δὲ Θρασυδαῖος ἔτι καθεύδων ἐτύγγανεν ὅσπερ ἐμεθύσθη. Ὡς δὲ ἦσθετο ὁ δῆμος ὅτι οὐ τέθηκεν ὁ Θρασυδαῖος, περιεπλήσθη ἡ οἰκία ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ὥσπερ ὑπὸ ἔσμου μελιττῶν ὁ ἡγεμὼν. (29) Ἐπειδὴ δὲ ἡγεῖτο ὁ Θρασυδαῖος ἀναλαβὼν τὸν δῆμον, γενομένης μάχης ἐκράτησεν ὁ δῆμος, ἐξέπεσον δὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους οἱ ἐγχειρήσαντες ταῖς σφαγαῖς. Ἐπεὶ δ' αὖ ὁ Ἄγῃς ἀπὼν εὐδῆ πάλιν τὸν Ἀλφειὸν, φρουροὺς καταλιπὼν ἐν Ἐπιταλίῳ πλησίον τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ Λύσιππον ἀρμοστήν καὶ τοὺς ἐξ Ἥλιδος φυγάδας, τὸ μὲν στράτευμα ὤκτειν, αὐτὸς δὲ οἶκαδε ἀπῆλθε. (30) Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν θέρος καὶ τὸν ἐπὶόντα χειμῶνα ὑπὸ τοῦ Λύσιππου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐφέρετο καὶ ἤγετο ἡ τῶν Ἥλειων χώρα. Τοῦ δ' ἐπιόντος θέρους πῆμψας Θρασυδαῖος εἰς Λακεδαίμονα ξυνεχώρησε Φέας τε τὸ τεῖχος περιελεῖν καὶ Κυλλήνης καὶ τὰς Τριφυλίδας πόλεις ἀφείναι Φοῖξαν καὶ Ἐπιτάλιον καὶ Λετρίνους καὶ Ἀμφιδόλους καὶ Μαργανεῖς

ligendas Ephori decreverunt. Eum exercitum Agis ducens, per Achaiam non procul a Larisso Eleorum agrum est ingressus. Quumque jam in hostico esset exercitus, ac regio vastaretur, terræ motus factus est. Tum Agis, qui divinitus hoc accidisse prodigium duceret, relicto Eleorum agro, dimisit exercitum. Ex eo longe facti audaciores Elei, legatos ad eas urbes mittebant, quotquot infestas esse Lacedæmoniiis sciebant. Atque hoc anno elapso, rursus Ephori copias adversus Elidem decernunt, sequentibus Agidis signa tum aliis sociis, tum Atheniensibus, exceptis Bæotis, et Corinthiis. Quumque per Aulonem Agis copias in hosticum duceret, mox Lepreatæ ab Eleis defectione facta, ad ipsius se partes adjugebant. Idem statim et Macistii, et his proximi Epitalienses fecere. Post ubi transisset amnem Alpheum, dederunt ei se Letrini, Amphidoli, Marganenses. Deinde profectus Olympiam, nemine amplius prohibente, Jovi Olympio rem sacram fecit. Peracto sacrificio, versus urbem pergebat, agrum ferro et igni vastans, atque ex eo permulta tum jumenta tum mancipia secum auferens. Adeoque complures et Arcades et Achæi, quum hæc audirent, sponte sua se ad exercitum Agidis conferebant, et in prædæ partem aliquam admittebantur. Quo factum, ut hæc expeditio quasi quedam in Peloponneso frumentatio fuerit. Ad urbem ventum quum esset, suburbana et gymnasia, sane pulchra, vastabat Agis, urbem vero, quæ quidem munita non erat, non tam ipsum existimabant haud potuisse, quam non voluisse occupare. Interim dum vastatur Eleorum ager, ac propter Cyllenem agit exercitus, complices Xenizæ, qui argentum paternum medimno mensus esse dicitur, Eleos ad Lacedæmonios accedere sua volentes opera, cum gladiis ex ædibus eruptione facta, cædes edunt; quumque nonnullos interfecissent, et inter eos quendam, qui Thrasydæum populi ducem facie referret, ipsum Thrasydæum se peremisse opinabantur. Quo fiebat, ut populus quidem animis protinus dejectis, se tranquille contineret; percussores autem omnia sibi confecta putarunt, eorumque complices in forum arma transtulere. At enim Thrasydæus forte tunc ibidem adhuc dormiebat, ubi ad ebrietatem potaverat. Quamobrem ut intellectum fuit a populo, Thrasydæum necdum interfectum esse, hinc inde domum illam circumfudere, quemadmodum examen apum ducem suum circumdare consuevit. Ille populo collecto se ducem præbens, pugnam commisit, in qua populus victoria potitus est. Tum pulsi urbe ad Lacedæmonios illi se contulerunt, qui cædium auctores extiterant. Agis Alpheo trajecto discedens, quum Epitalio, propter Alpheum amnem, præsidarios, et Lysippum prætorem, una cum Eleis exulibus imposuisset, dimisit exercitum; ipse autem domum profectus est. Reliqua autem æstate, itemque subsequenti hieme a Lysippo et militibus ejus Eleorum agri diripiebantur. Verum proxima æstate Thrasydæus, missis Lacedæmonem suis, de muro Phœæ dejiendo adsensus est, deque Cyllenes, et de dimittendis aliis oppidis Triphylizæ, nimirum Phrixæ, Epitalio, Letrinis,

πρὸς τὰ ταύταις καὶ Ἀκρωρείους καὶ Λασιώνα τὸν ὑπὲρ Ἀρχάδων ἀντιλεγόμενον. Ἦπειον μέντοι τὴν μεταξὺ πόλιν Ἡραίης καὶ Μακίστου ἤξιον οἱ Ἠλείοι ἔχειν· πρίσθαι γὰρ ἔρρασαν τὴν χώραν ἄπασαν παρὰ τῶν τότε ἐρχόντων τὴν πόλιν τριάκοντα ταλάντων, καὶ τὸ ἀργύριον δεδωκέναι. (31) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι γνόντες μὴδὲν δικαιοτέρον εἶναι βίαν πριζιμένους ἢ βίαν ἀφελόμενους παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν, ἀριέναι καὶ ταύτην ἠνάγκασαν τοῦ μέντοι προσεσθάναι τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἱεροῦ, καίπερ οὐκ ἀρχαίου Ἠλείοις ὄντος, οὐκ ἀπῆλθαν αὐτοὺς, νομίζοντες τοὺς ἀντιποιουμένους χωρίτας εἶναι καὶ οὐκ ἱκανοὺς προσεσθάναι. Τούτων δὲ ξυγγωρηθέντων εἰρήνη τε γίγνεται καὶ συμμαχία Ἠλείων πρὸς Λακεδαιμόνιους. Καὶ οὕτω μὲν δὴ ὁ Λακεδαιμόνιον καὶ Ἠλείων πόλεμος ἐληξε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Μετὰ δὲ τοῦτο Ἅγις ἀφικόμενος εἰς Δελφοὺς καὶ τὴν δεκάτην ἀποθύσας, πάλιν ἀπιὼν ἔκαμιν ἐν Ἡραίᾳ, γέροντι ᾧδ' ὦν, καὶ ἀπηνέβηθ' ἡ μὲν εἰς Λακεδαιμόνα ἐτιζὼν, ἐκεῖ δὲ ταχὺ ἐτελεύτησε· καὶ ἔτυγε σεμνοτέρως ἢ κατὰ ἀνθρώπων ταχῆς. Ἐπεὶ δὲ ὥσιώθησαν αἱ ἡμέραι, καὶ δεῖ βασιλεῖα καθίστασθαι, ἀντέλεγον περὶ βασιλείας Λεωτυχίδης, υἱὸς φάσκων Ἀγίδος εἶναι, Ἀγχισίλαος δὲ ἀδελφός. (2) Εἰπόντος δὲ τοῦ Λεωτυχίδου, Ἄλλ' ὁ νόμος, ὃ Ἀγχισίλας, οὐκ ἀδελφὸν ἀλλ' υἱὸν βασιλείας βασιλεύειν κελεύει· εἰ δὲ υἱὸς ὢν μὴ τυγχάνοι, δ' ἀδελφός κα ὥς βασιλεύσει. Ἐμὲ ἂν δεῖ βασιλεύειν. Πῶς, ἐμὸς γε ὄντος; Ὅτι δὴν τὸν καλεῖς πατέρα, οὐκ ἔφη σε εἶναι ἐκυτοῦ. Ἄλλ' ἡ πολλὴ καλλίων ἐκείνου εἰδοῦσα μήτηρ καὶ νῦν ἐτι φησίν. Ἄλλ' ὁ Ποσειδῶν ὥς μάλα σεν ψευδομένω κατεμάχυσεν ἐκ τοῦ θαλάμου ἐξελάσας σεισμῶ εἰς τὸ φανερόν τὸν σὸν πατέρα. Συνεμαρτύρησε ταῦτ' αὐτῶ καὶ ὁ ἀληθέστατος λεγόμενος χρόνος εἶναι ἄφ' οὗ γὰρ τοι ἔφυγε καὶ οὐκ ἐφάνη ἐν τῇ θαλάμῳ, δεκάτῃ μηνὶ ἐγένετο. (3) Οἱ μὲν τοιαῦτ' ἔλεγον. Διοπίθης δὲ, μάλα χρησμολόγος ἀνὴρ, Λεωτυχίδῃ συγκαθορεύων εἶπεν ὡς καὶ Ἀπόλλωνος χρησμὸς εἴη φυλάσθαι τὴν γωλήν βασιλείαν. Λύσανδρος δὲ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ Ἀγχισίλαου ἀντεῖπεν ὡς οὐκ οἶοιτο τὸν θεὸν τοῦτο κελεύειν φυλάσσειν, μὴ προσπταίσας τις γωλεύσει, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ οὐκ ὦν τοῦ γένους βασιλεύσει. Παντάπασι γὰρ ἂν γωλήν εἶναι τὴν βασιλείαν ὅποτε μὴ οἱ ἄφ' Ἡρακλέους τῆς πόλεως ἤγγιοντο. (4) Τοιαῦτα δ' ἀκούσας ἡ πόλις ἀμφοτέρων Ἀγχισίλαον εἶλοντο βασιλεῖα.

Ὅσῳ δ' ἐνικυτὸν ὄντος ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἀγχισίλαου, θύοντος αὐτοῦ τῶν τεταγμένων τινα θυσίων ὑπὲρ τῆς πόλεως εἶπεν ὁ μάντις ὅτι ἐπιθουλήν τινα τῶν δεινότεων φάνηεν οἱ θεοί. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἔθυσεν, ἐτι δεινότερα ἔφη τὰ ἱερὰ φάνεσθαι. Τὸ τρίτον δὲ θύοντος, εἶπεν, ὦ Ἀγχισίλας, ὥσπερ εἰ ἐν αὐτοῖς εἴημεν

Amphidolis, Marganensibus : item Acroriis et Lasione, de qua Arcades disceptabant. Epeum tamen, situm inter Maclistum et Heraciam oppidum, Elei sibi relinqui postulabant. Nam agrum illum omnem se triginta talentis emisse ab iis aiebant, qui prius oppidum possedissent, eamque pecuniam persolutam esse. Lacedaemonii vero, qui judicarent nihil aequius, vi aliquid ementem, ac vi auferentem inferioribus extorquere, cogebant eos hanc quoque liberam dimittere. Neque tamen velabant quominus Elei Jovis Olympii fano praessent, quanquam id antiquitus non obtinuerant. Existimabant enim, illos qui deposcere id sibi vellent, rusticos ejus agri esse nec satis ad hoc idoneos, ut sacris Olympici Jovis et ludis praessent. De his quum convenisset, inita pax est et societas inter Lacedaemonios et Eleos. Atque hic fuit ejus inter Eleos et Lacedaemonios belli exitus.

CAPUT III.

Secundum haec Delphos profectus Agis, quum decumam deo obtulisset, in reditu jam senex apud Heraciam agrotare coepit, ac vivus Lacedaemonem deportatus, statim mortuus obiit ac sepulturam augustiorem, quam quae homini conveniret, nactus est. Posteaquam de more dies luctus publici celebrati fuerunt, ac jam regem designari oportuit, contendebant inter se de regno Leotychides, qui se Agidis filium perhiberet, atque Agesilaus, Agidis frater. Quumque Leotychides diceret : Lex, Agesilae, jubet non fratrem regis, sed filium regno potiri; at si forte filius nullus exstat, frater in regno succedito. Me igitur regem esse oportet, subjecit Agesilaus. At qui illud, me superstite? Quod is, quem tu patrem appellas, suum te esse negavit. Atque id etiam modo proficitur mater, quae rem longe certius ipso tenet. Quia et Neptunus admodum mentiri te significavit, quod patrem tuum terrae motu e cubiculo in hominum conspectum expulerit. Est itidem testimonio tempus ipsum, quod esse veracissimum perhibetur. Nam post illud tempus, quo fugit, et amplius in cubiculo conspectus non fuit, tu mense natus es decimo. Hujusmodi ab eis res in medium proferebantur; Diopithes vero, insigniter oraculorum gnarus, Leotychidae causam adjuvans, aiebat profectum ab ipso Apolline oraculum esse, quo significaretur, regnum claudum vitari debere. Cui Lysander pro Agesilao respondebat, existimare se, non hoc ab Apolline praecipi, ut caveatur, ne quis offendens ad aliquid, claudicet; sed id potius, ne quis alienus a regia familia regno potiatur. Omnino enim regnum fore claudum, ubi non orti ab Hercule reipublicae sint praefuturi. Haec ut ex ambobus intellexit civitas, Agesilaum regem designat.

Is quum necdum anni unius spatio regnum obtinuisset, atque majorum ex instituto sollemne quoddam sacrum pro patria faceret, monuit vates, indicari divinitus in extis occultam conjurationem gravissimam. Quum rursus exta consulerentur, dixit etiam graviora significari. Quum tertio sacrificium iteraretur : « Mi Agesilae, inquit, ejusmodi mihi

τοὺς πολεμίους, οὕτω μοι σημαίνεται. Ἐκ δὲ τούτου θύοντες καὶ τοὺς ἀποτροπαίους καὶ τοὺς σωτήρας, καὶ μάλιστα καλλιερήσαντες, ἐπαύσαντο. Ληγούσης δὲ τῆς θυσίας ἐντὸς πένθ' ἡμερῶν καταγορεύει τις πρὸς τοὺς ἐφόρους ἐπιβουλὴν καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πράγματος Κινάδωνα. (6) Οὗτος δ' ἦν καὶ τὸ εἶδος νεανικὸς καὶ τὴν ψυχὴν εὐρωστος, οὐ μέντοι τῶν ὁμοίων. Ἐρομένων δὲ τῶν ἐφόρων πῶς φαίη τὴν πρᾶξιν ἐσεσθαι, εἶπεν ὁ εἰσαγγεῖλας ὅτι ὁ Κινάδων ἀγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἀγορᾶς ἀριθμῆσαι κελεύει ὅσοοι εἴεν Σπαρτιῆται ἐν τῇ ἀγορᾷ. Καὶ ἐγὼ, ἔφη, ἀριθμήσας βασιλέα τε καὶ ἐφόρους καὶ γέροντας καὶ ἄλλους ὡς τετταράκοντα, ἡρόμην, Τί δή με τούτους, ὦ Κινάδων, ἐκέλευσας ἀριθμῆσαι; ὁ δὲ εἶπε, Τούτους, ἔφη, νόμιζέ σοι πολεμίους εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους πάντας συμμάχους πλεόν ἢ τετρακισχίλους ὄντας τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ. Ἐπιδεικνύει δ' αὐτὸν ἔφη ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔνθα μὲν ἓνα, ἔνθα δὲ δύο πολεμίους ἀπαντῶντας, τοὺς δ' ἄλλους ἀπαντας συμμάχους καὶ ὅσοι δὲ ἐν τοῖς χωρίοις Σπαρτιατῶν τύχοιεν ὄντες, ἓνα μὲν πολέμιον τὸν δεσπότην, συμμάχους δ' ἐν ἐκάστῳ πολλούς. (8) Ἐρωτῶντων δὲ τῶν ἐφόρων πόσους φαίη καὶ τοὺς ξυνειδότας τὴν πρᾶξιν εἶναι, λέγειν καὶ περὶ τούτου ἔφη αὐτὸν ὡς σφίσι μὲν τοῖς προστατεύουσιν οὐ πᾶν πολλοί, ἀξίπιστοι δὲ συνειδεῖν αὐτὸ μόντοι πᾶσιν ἔφασαν συνειδέναί καὶ εἰλωσι καὶ νεοδαμώδεσι καὶ τοῖς ὑπομειοσι καὶ τοῖς περιοίκοις· ὅπου γὰρ ἐν τούτοις τις λόγος γένοιτο περὶ Σπαρτιατῶν, οὐδένα δύνασθαι κρύπτειν τὸ μὴ οὐχ ἡδέως ἂν καὶ ὁμῶν ἐσθίειν αὐτῶν. (7) Πάλιν οὖν ἐρωτῶντων, Ὅπλα δὲ πόθεν ἔφασαν λήψεσθαι; τὸν δ' εἶπεν ὅτι οἱ μὲν θήπου συντεταγμένοι ἡμῶν αὐτοὶ, ἔφασάν γε, ὅπλα πεκτῆμεθα, τῷ δ' ἔχλω, ἀγαγόντα εἰς τὸν σιδηρὸν ἐπιθεῖν αὐτὸν ἔφη πολλὰς μὲν μαχαίρας, πολλὰ δὲ ξίφη, πολλοὺς δὲ ὀβελίσκους, πολλοὺς δὲ πελέκεις καὶ ἀξίνας καὶ πολλὰ δρέπανα. Λέγειν δ' αὐτὸν ἔφη ὅτι καὶ ταῦτα ὅπλα πάντ' εἴη ὁπόσοις ἄνθρωποι καὶ γῆν καὶ ξύλα καὶ λίθους ἐργάζονται, καὶ τῶν ἄλλων δὲ τεχνῶν τὰς πλείστας τὰ ὄργανα ὅπλα ἔχειν ἀρκούντα, ἄλλως τε καὶ πρὸς ἀόπλους. Πάλιν οὖν ἐρωτώμενος ἐν τίνι χρόνῳ ταῦτα μέλλοι πράττεσθαι, εἶπεν ὅτι ἐπιδημῶν οἱ παρηγγελμένον εἴη. (8) Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι ἐσκεμμένα τε λέγειν ἡγήσαντο αὐτὸν καὶ ἐξεπλάγησαν, καὶ οὐδὲ τὴν μικρὰν καλούμενην ἐκκλησίαν συλλέξαντες, ἀλλὰ συλλεγόμενοι τῶν γερόντων ἄλλοι ἄλλοι ἐβουλεύσαντο πέμψαι τὸν Κινάδωνα εἰς Αὔλωνά σὺν ἄλλοις τῶν νεωτέρων καὶ κελεύσαι ἥκειν ἀγόντα τὴν Αὔλωνι τῶν τέτινας καὶ τῶν εὐλῶτων τοὺς ἐν τῇ συντάλῃ γεγραμμένους. Ἀγαγεῖν δὲ ἐκέλευον καὶ τὴν γυναῖκα, ἣ καλλίστη μὲν εἰλέγετο αὐτῷ εἶναι, λυμάνεσθαι δ' ἐώκει τοὺς ἀφικνουμένους Λακεδαιμονίων καὶ πρεσβυτέρους καὶ νεωτέρους. (9) Ὑπηρετῆχει δὲ καὶ ἄλλ' ἡδὴ ὁ Κινάδων τοῖς ἐφόροις τοιαῦτα. Καὶ τότε δὴ ἔδοσαν τὴν συντάλην αὐτῷ, ἐν ᾗ γεγραμμένοι ἦσαν οὗς εἶδει συλλεγῆναι. Ἐρομένου δὲ τίνας ἄγοι μετ' ἑαυτοῦ τῶν

sunt extorum significationes, quasi si jam ipsos inter hostes versaremur. » Tum vero facta re sacra diis et averruncis et servatoribus, quum vix perlitatum esset, sacrificare desierunt. Quinto post sacrificia die quidam ad Ephoros conjurationem occultam, et principem ejus auctorem Cinadonem defert. Erat is et forma juvenis pulcher, et animo firmus ac valens, non tamen ex optimatum numero. Quumque interrogarent illum Ephori, qui rem deferebat, quo pacto negotium hoc suscepturi essent, respondit, abductum se in forum extremum a Cinadone fuisse, jussumque numerare, quot in foro Spartani essent. Tum ego, inquit, numerato rege, Ephoris, senioribus et ceteris plus minus quadraginta : Quamobrem, inquam, hos me numerare jussisti, Cinado? Existimato, inquit, illos hostes esse, reliquos omnes socios, qui numerum quatuor millium excedunt in foro. Præterea se inquit in viis hic unum, illic duos ostenturum hostes occurrentes, reliquos omnes socios : quinetiam quotquot essent Spartanorum in prædiis, ex iis unum dominum hostem esse, socios vero in singulis plurimos. Interrogantibus hinc Ephoris, quot homines hujus instituti consocios esse perhiberet, respondebat, Cinadonem dicere, conjurationis principes non multos habere consocios, sed fide tamen dignos. Ipsos autem re consentire cum universis et helotibus, et novis popularibus, et gradu Spartanis inferioribus, et peræciis. Nam ubicumque Spartanorum apud hos aliqua mentio fiat, neminem celare posse, quam cupide vel crudos sint devoraturi. Rursus igitur quum quærerent, unde se arma sumpturos perhiberent, respondit, dixisse Cinadonem, ipsos quidem, qui conjuncti essent, habere arma : turbæ vero promiscuæ in forum ferramentorum deductæ se multas sicas, multos enses, multa verua, multas bipennes et ascias, multas falces demonstrasse. Præterea dicere hominem, etiam illa universa arma esse, quibus terram homines colant, ligna lapidesque cædant; itemque artes ceteras quamplurimas habere sua quædam instrumenta, quæ armorum loco sufficiant, præsertim adversus inermes. Rursum interrogatus, quando hæc essent inchoanda; dixit, imperatum esse sibi, ut domi maneret. His auditis Ephori, hominem explorata dicere arbitrabantur, metuque perculti, ne id quidem concilium, quod parvum vocant, coegerant, sed seniores alius aliunde convenientes, hoc consilii ceperunt, ut Cinadonem cum nonnullis aliis ex juventute Aulonem ablegarent, jussum istinc Aulonitas quosdam et helotas abducere, quorum essent in scytalia descripta nomina. Imperabant eidem, ut et mulierem quandam illinc abduceret, fama quidem illam formosissimam, sed quæ commeantes ad se Lacedæmonios tum provectoris ætatis, tum juvenes, corrumpere videretur. Et Cinadonis opera ceteroquin etiam ad hujusmodi negotia usi fuerant Ephori. Quamobrem id quoque temporis ei scytalam tradiderunt, in qua perscripti erant, quos capi vellent. Quumque interrogaret, quosnam ex juventute sibi adjungere deberet itineris comites : « Abito,

νέων, Ἰθι, εἶπον, καὶ τὸν πρεσβύτατον τῶν ἵππαγρετῶν
κέλευε σοι ζυμπεμψαί ἐξ ἧ ἑπτὰ οἱ ἄν τύχῳσι παρόν-
τες. Ἐμεμέλκει δὲ αὐτοῖς ὅπως ὁ ἵππαγρέτης εἶδεν,
ὅς δέοι πέμπειν, καὶ οἱ πεμπόμενοι εἶδεν ὅτι Κινά-
δωνα δέοι συλλαβεῖν. Εἶπον δὲ καὶ τοῦτο τῷ Κινά-
δωνι, ὅτι πέμψουσιν τρεῖς ἀμάξας, ἵνα μὴ πεζοὺς ἀγῶσι
τοὺς λεγρόντας, ἀρπάζοντες ὡς ἐδύναντο μάλιστα ὅτι
ἐφ' ἓνα ἐκείνον ἔπειμπον. (10) Ἴν δὲ τῇ πόλει οὐ ζυνε-
λάμβανον αὐτόν, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔδεισαν ὅπως τὸ
μέγεθος αἶψα, καὶ ἀκούσαι πρῶτον ἐβούλοντο τοῦ Κινά-
δωνος οἵτινες εἶεν οἱ ζυμπράττοντες, πρὶν αἰσθῆσθαι
αὐτοὺς ὅτι μεμύηκται, ἵνα μὴ ἀποδρῶσιν. Ἐμελλόν
δὲ οἱ συλῆ αὐτόντας αὐτὸν μὲν κατέχειν, τοὺς δὲ ζυνειδό-
τας πυθόμενοι αὐτοῦ γράψαντες ἀποπέμπειν τὴν ταχί-
στην τοῖς ἐφόροις. Οὗτω δ' ἔσπον οἱ ἐφοροὶ πρὸς τὸ
πρᾶγμα, ὥστε καὶ μόρον ἵππεων ἔπειψαν τοῖς ἐπ'
Αὐλῶνος. (11) Ἐπεὶ δ' εὐχρημένον τῷ ἀνδρὶ ἦκεν
ἵππεὺς φέρων τὰ ὄνόματα ὧν ὁ Κινάδων ἀπέγραψε,
παρχρῆμα τὸν τε μάντιν Τισαμένον καὶ τοὺς ἄλλους
τοὺς ἐπικαιριωτάτους ζυνελάμβανον. Ὡς δ' ἀνέβη ὁ
Κινάδων καὶ ἡλέγητο, καὶ ὁμολόγηει πάντα καὶ τοὺς
ζυνειδότας εἶπε, τίς αὐτὸν ἤρουντο τί καὶ βουλούμενος
ταῦτα πράττει. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο μηδένος ἤττων εἶ-
ναι ἐν Λακεδαίμονι. Ἐκ τούτου μέντοι ἥδη δεδεμέ-
νος καὶ τὸ χεῖρε καὶ τὸν πᾶρχρῆον ἐν κλοιῷ μαστι-
γούμενος καὶ κεντούμενος αὐτὸς τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ
κατὰ τὴν πόλιν περιήγουντο. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ τῆς
δίχης ἔσπον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Μετὰ δὲ ταῦτα Ἡρώδας τις Συρακόσιος ἐν Φοινίκῃ
ὧν μετὰ ναυκλήρου τινός, καὶ ἰδὼν τριήρεις Φοινίσ-
σας, τὰς μὲν καταπλεούσας ἄλλοθεν, τὰς δὲ καὶ αὐτοῦ
πεπιλωμένας, τὰς δὲ καὶ ἐπικατασκευαζομένας, προσ-
ακούσας δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τριακοσίας αὐτὰς δέοι γε-
νέσθαι, ἐπιβὰς ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀναγόμενον πλοῖον εἰς
τὴν Ἑλλάδα ἐξήγγειλε τοῖς Λακεδαίμονις ὡς βασι-
λέως καὶ Τισαφέρνηνος τὸν στόλον τοῦτον παρασκευ-
αζομένον ὅποι δὲ οὐδὲν ἔστω εἶδέναι. α) Ἀνεπερω-
μένων δὲ τῶν Λακεδαίμονιων καὶ τοὺς ζυμμάχους ζυν-
αγόντων καὶ βουλευομένων τί χρὴ ποιεῖν, Λύσανδρος
νομίζων καὶ τῷ ναυτικῷ πολὺ περιέσεσθαι τοὺς Ἕλλη-
νας καὶ τὸ πεζὸν λοιμύμενος ὡς ἐσώθη τὸ μετὰ Κύρου
ἀνάβαν, πείθει τὸν Ἀγησίλαον ὑποστῆναι, ἣν αὐτῷ
δοῖσι τριάκοντα μὲν Σπαρτιατῶν, εἰς διαχιλίους δὲ τῶν
νεοδαμωτῶν, εἰς ἐξαχιλίους δὲ τὸ ζύνταγμα τῶν συμ-
μάχων, στρατεύεσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν. Πρὸς δὲ τούτῳ
τῷ λοιμίσμῳ καὶ αὐτὸς ζυνεξέλθειν αὐτῷ ἐβούλετο, ὅπως
τὰς δεκαρχίας τὰς κατασταθείσας ὑπ' ἐκείνου ἐν ταῖς
πόλεσι, ἐκπεπωκυίας δὲ διὰ τοὺς ἐφόρους, οἱ τὰς πα-
τρίους πολιτείας παρήγγειλαν, πάλιν καταστήσει μετ'
Ἀγησίλαου. (3) Ἐπαγγελλομένου δὲ τοῦ Ἀγησίλαου

inquunt, et hippagrete natu maximo impera, ut sex
vel septem, qui forte aderunt, tecum mittat. » Interim
ipsis curae fuerat, ut hippagreti ille sciret quinam mittendi
essent, et qui mitterentur, capiendum esse Cinadonem, non
ignorarent. Significabant etiam Cinadoni, tria se plaustra
missuros, ne captos itinere pedestri adducant: uti quam pos-
sent maxime tegerent, se ad unum ipsum prehendum ea
mittere. Quod quidem in urbe hominem non comprehen-
debant, ea de causa fiebat, quod quanta conjuratorum mul-
tudo esset, ignorarent; et intelligere prius de Cinadone
vellent, quinam conjurationis participes essent, quam illi
se proditos animalverterent, ne fuga scilicet sibi consule-
rent. Itaque dederunt iis, qui cum capere debebant, in
mandatis, ut hominem secum retinerent, perquisitisque rei
consciis, eorum nomina litteris consignata quamprimum
Ephoris mitterent. Erat Ephororum in hoc negotio tanta
cura, ut eis, qui Aulonem proficiscebantur, etiam cohortem
equitum mitterent. Capto Cinadone, quum venisset quidam
eques, afferens secum a Cinadone consignata nomina, mox
Tisamenum hariolum, et conspirationis principes ad no-
cendum inprimis idoneos comprehenderunt. Deductus Ci-
nado, et convictus, omniaque confessus, indicatis etiam
conjurationis consciis, quum tandem interrogaretur, quo
hac consilio instituisset: Ut Sparte nullo inferior essem,
inquit. Secundum hac ipsius et conjurationis sociorum
manus et colla in numellis constricta sunt, et flagris ac sti-
mulis cruciati per urbem circumducti sunt. Itaque hi faci-
noris dederunt poenas.

CAPUT IV.

Eisdem temporibus Syracusanus quidem Herodas, qui
cum naudero quodam in Phoenicia tum vivebat, postquam
triremes Phoenissas partim aliunde istuc appellere, partim
ibidem instrui, partim adhuc aedificari vidit, atque etiam
audivit, trecentas numero futuras: prima nave, quae in Gra-
ciam tendebat, conscensa, Lacedaemoniis indicavit, hanc
classem tum a Tissapherne, tum a rege parari; quo autem
ea mittenda esset, ignorare se fatebatur. Excitatis hoc
nuntio Lacedaemoniis, sociosque cogentibus, et quid faciun-
dum esset, deliberantibus, Lysander, qui et Gracos existi-
maret navalibus copiis fore superiores, et secum ipse per-
penderet, quo pacto peditatus ille salvus evasisset, qui cum
Cyro ascenderat, Agesilao ita persuadet, ut se suscepturum
in Asiam expeditionem polliceretur, si triginta Spartani sibi
adjungerentur, et bis mille tironum, et sexies mille sociorum
agmen. Praeterea cogitabat et ipse cum Agesilao proficisci,
ut Decemviratus ab se in oppidis institutos, quos Ephori
sustulerant, jussis omnibus more patrio rempublicam gerere,
de integro cum Agesilao institueret. Posteaquam ad hanc
expeditionem Agesilao operam suam obtulisset, quum alia,

τὴν στρατείαν, διδόναι τε οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅσα περ ᾔητσε καὶ ἐξαμήνου σίτον. Ἐπεὶ δὲ θυσάμενος καὶ τὰλλα ὅσα ἔδει καὶ τὰ διαβατήρια ἐξῆλθε, ταῖς μὲν πόλεσι διαπέμψας ἀγγέλους προεῖπεν ὅσους τε δέοι ἐκασταχόβην πέμπεσθαι καὶ ποιοι παρῆναι, αὐτὸς δ' ἐβουλήθη ἔλθων θύσαι ἐν Αὐλίδι, ἐνθαπερ ὁ Ἀγαμέμνων ἔτ' εἰς Τροίαν ἐπλεῖ ἐθύετο. (4) Ὡς δ' ἐκεῖ ἐγένετο, πυθόμενοι οἱ βοιωτάρχοι ὅτι θύοι, πέμψαντες ἱππέας τοῦ τε λοιποῦ εἶπον μὴ θύειν καὶ οἷς ἐνέτυχον ἱεροῖς τεθυμένοις διέβριψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. Ὁ δ' ἐπιμαρτυράμενος τοὺς θεοὺς καὶ ὀργιζόμενος, ἀναβάς ἐπὶ τὴν τρίτην ἀπέπλει. Ἀρικόμενος δ' ἐπὶ Γεραιστὸν, καὶ συλλέξας ἐκεῖ ὅσον ἐδύνατο τοῦ στρατεύματος πλείστον εἰς Ἐφεσον τὸν στόλον ἐποιεῖτο.

5. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖσε ἀφίκετο, πρῶτον μὲν Τισσαφέρνης πέμψας ἤρετο αὐτὸν τίνας δεόμενος ᾔχοι. Ὁ δ' εἶπεν ὅτι αὐτονομίους καὶ τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις εἶναι, ὥσπερ καὶ τὰς ἐν τῇ παρ' ἡμῖν Ἑλλάδι. Πρὸς ταῦτ' εἶπεν ὁ Τισσαφέρνης, Εἰ τοίνυν θέλεις σπείσασθαι ἕως ἂν ἐγὼ πρὸς βασιλείᾳ πέμψω, οἶμαι ἂν σε ταῦτα διαπραξάμενον ἀποπλεῖν, εἰ βούλοιο. Ἀλλὰ βουλοίμην ἂν, ἔφη, εἰ μὴ οἰοίμην γε ὑπὸ σοῦ ἐξαπατᾶσθαι. Ἄλλ' ἔξεστιν, ἔφη, σοι τούτων πίστιν [δόντα καὶ παρ' ἐμοῦ πίστιν] λαβεῖν ἢ μὴν ἀδόλωκ' αὐτὸν πράττοντος ταῦτα ἡμᾶς μηδὲν τῆς σῆς ἀρχῆς ἀδικήσῃεν ἐν ταῖς σπονδαῖς. (6) Ἐπὶ τούτοις ῥηθείσι Τισσαφέρνης μὲν ὥμοσε τοῖς πεμφθεῖσι πρὸς αὐτὸν Ἡριππίδᾳ καὶ Δερκυλλίδᾳ καὶ Μεγίλλῳ ἢ μὴν πράξῃεν ἀδόλωκ' τὴν εἰρήνην, ἐκείνοι δὲ ἀντίωμοσαν ὅπερ Ἀγησιλάου Τισσαφέρνης ἢ μὴν ταῦτα πράττοντος αὐτοῦ ἐμπεδῶσιν τὰς σπονδὰς. Ὁ μὲν δὲ Τισσαφέρνης ἃ ὥμοσεν εὐθὺς ἐπέσχετο· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην ἔχειν στρατεύματα πολὺ παρὰ βασιλείως πρὸς ᾧ εἶχε πρόσθεν μετεπέμπετο. Ἀγησιλάος δὲ, καίπερ αἰσθανόμενος ταῦτα, ὁμως ἐπέμνε ταῖς σπονδαῖς.

7. Ὡς δὲ ἡσυχίαν τε καὶ σχολὴν ἔχων ὁ Ἀγησιλάος διετρίβεν ἐν τῇ Ἐφίῳ, ἅτε συντεταραγμένων ἐν ταῖς πόλεσι τῶν πολιτειῶν, καὶ οὔτε δημοκρατίας ἔτι οὐσῆς, ὥσπερ ἐπ' Ἀθηναίων, οὔτε δεκαρχίας, ὥσπερ ἐπὶ Λυσάνδρου, ἅτε γινώσκοντες πάντες τὸν Λύσανδρον, προσέμειντο αὐτῷ ἀξιοῦντες διαπραττεσθαι αὐτὸν παρ' Ἀγησιλάου ὃν ἐδέοντο· καὶ διὰ ταῦτα αἰεὶ παμπληθὲς ὄχλος θεραπεύων αὐτὸν ἠκολούθει, ὥστε ὁ μὲν Ἀγησιλάος ἰδιώτης ἐφαίνετο, ὁ δὲ Λύσανδρος βασιλεὺς. (8) Ὅτι μὲν οὖν ἔμνηνε καὶ τὸν Ἀγησιλάον ταῦτα ἐδήλωσεν ὕστερον· ὃ γὰρ μὴν ὄλοι τριάκοντα ὑπὸ τοῦ φθόνου οὐκ εἰσίων, ἀλλ' ἔλεγον πρὸς τὸν Ἀγησιλάον ὡς παράνομα ποιοῖσι Λύσανδρος τῆς βασιλείας ὀκνηρότερον διάγων. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἤρξατο προσάγειν τινὰς τῷ Ἀγησιλᾷ ὁ Λύσανδρος, πάντας οἷς γνοῖ αὐτὸν συμπράττοντάς τι ἡττωμένους ἀπέπεμπεν. Ὡς δ' αἰεὶ τὰ ἐναντία ὃν ἐβούλετο ἀπέβαινε τῷ Λυσάνδρῳ, ἔγνω δὴ τὸ γινώμενον· καὶ οὔτε ἔπεσθαι ἑαυτῷ ἔτι εἰς ὄχλον τοῖς τε συμπαρῆξαι τι δεομένοις σαφῶς ἔλεγεν ὅτι ἔλαττον ἔβαινε, εἰ αὐτὸς παρήν. (9) Βαρῶς δὲ φέρων τῇ

quæ postulabat, concesserunt ei Lacedæmonii, tum annonæ tantum quantum in sex menses sufficeret. Hinc ubi tum alia sacrificia, tum pro felici egressu ex finibus fecisset, profectus est, missisque nuntiis ad oppida, quot milites a singulis mitti, ac ubi præsto esse vellet, denuntiabat; ipsi animus erat Aulidem proficisci, atque istic rem sacram facere: quo loco etiam Agamemno, quum Trojam navigaret, sacrificaverat. Eo quum venisset Agesilaus, Boeotorum principes, accepto de ipsius sacrificiis nuntio, missis equitibus imperarunt, uti de ceteris sacrificiis abstineret; et quas illi forte mactatas hostias inveneret, de ara hinc inde disjicerent. At Agesilaus deos testatus, triremem iratus conscendit et avectus est. Geræstum quum venisset, ibique copias amplissimas coegisset, Ephesum cum classe petiit.

Eo delatus ut erat, Tissaphernes missis ad ipsum suis, cujus rei gratia venisset, quærebat. Agesilaus autem: « Ut Asiæ civitates, inquit, perinde legibus suis utantur, atque aliæ quotquot apud nos in Græcia sitæ sunt. » Tissaphernes ad illa vicissim: « Ergo si voles, inquit, inducias pacisci tantisper, dum ad regem misero, futurum arbitror, ut his impetratis ad tuos, si velis, redire possis. » Equidem hoc non nollem, subjicit Agesilaus, ni me deceptum iri abs te existimarem. « At tibi licet, ait, ut fidem des et a me fidem de eo accipias, omnino sine fraude futurum, ut siquidem hæc ipse præstes, nos durantibus induciis, quæ tui sunt imperii, minime damno afficiamus. » His ita conventis, Tissaphernes Herippidæ, Dercyllidæ, Megillo, missis ad se, sacramentum prestitit, omnino sine dolo malo se pacem procuraturum: contra illi jurarunt Agesilai nomine, si hoc Tissaphernes faceret, se sancte ratas habituros inducias. Enimvero Tissaphernes jusjurandum mox violavit. Nam pace ommissa, quam promiserat, ad priores, quas habebat, copias, magnam militum manum a rege arcescebat. Et quanquam hæc Agesilaus persentisceret, nihilo tamen minus inducias servabat.

Quumque in hoc otio apud Ephesum commoraretur Agesilaus, quod rerumpublicarum status in oppidis perturbati essent, neque populariter amplius illæ administrarentur, quod Atheniensium dominatu factum fuerat, neque decemviratus in eis essent, qui Lysandro rerum potito instituti erant: urgebant Lysandrum omnes, hominem scilicet notum sibi, et obsecrabant, uti quæ cuperent ipsi, ab Agesilao impetraret. Eam ob causam factum est, ut magna hominum turba semper eum et coleret et sectaretur: adeoque privatus quidam Agesilaus, Lysander rex esse videbatur. Et hæc quidem etiam Agesilao irascendi causam præbuisse, deinceps intellectum ex ipso fuit: interim ceteri Trigintaviri præ invidia non tacebant, sed monebant Agesilaum, contra leges Lysandrum committere, qui regium fastum longe superaret. Post ubi Lysander adducere quosdam ad Agesilaum cœpit, omnes illi, quibus operam dare Lysandrum intelligeret, infecta re dimittebat. Quumque semper contra Lysandri sententiam cuncta fierent, animadvertit is rem omnem, neque deinceps sectari se turbam hominum patiebatur, et non dissimulante ad eos aiebat, qui se juvari cuperent ipsius opera, futurum ut se præsentem minus impetrarent. Quumque graviter ignominiam hanc ferret, accedens ad

ἀτιμία, προσελθὼν εἶπεν, ὦ Ἀγχισίλαε, μειοῦν μὲν ἄρα σύ γε τοὺς φίλους ἠπίστω. Ναὶ μὰ Δί', εἴη, τοὺς γε βουλομένους ἐμοῦ μείζους φαίνεσθαι· τοὺς δὲ γε αὖξοντας εἰ μὴ ἐπιστάμεν ἀντιτιμᾶν, αἰσχυνομένην ἂν. Καὶ δ' Ἀγχισίλας εἶπεν, ἴσως σὺ καὶ μᾶλλον εἰκότα ποιεῖς ἢ ἐγὼ ἐπραττον. Τάδε οὖν μοι ἐκ τοῦ λοιποῦ χάρισαι, δπως ἂν μήτ' αἰσχυνοίμην ἀδυνατῶν παρὰ σοὶ μήτ' ἐμποδῶν σοι ὧ, ἀποπέμψόν ποί με. Ὅπου γὰρ ἂν ὧ, πειράσσομαι ἐν καρδίᾳ σοι εἶναι. (10) Εἰπόντος δὲ ταῦτα ἔδοξε καὶ τῇ Ἀγχισίλῳ οὕτω ποιῆσαι, καὶ πέμπει αὐτὸν ἐπ' Ἑλλάσποντον. Ἐκεῖ δὲ δ' Ἀγχισίλας αἰσθόμενος Σπιθριδάτην τὸν Πέρσην ἐλατούμενον τι ὑπὸ Φαρναβάζου, διαλέμεται αὐτῷ καὶ πείθει ἀποστῆναι ἔχοντα τοὺς τε παῖδας καὶ τὰ περὶ αὐτὸν χρήματα καὶ ἵππους ὡς διακισσούς. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα κατέλιπεν ἐν Κυζίκῳ, αὐτὸν δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἀναβιβασάμενος ἔκειν ἄγων πρὸς Ἀγχισίλας. Ἰδὼν δὲ δ' Ἀγχισίλας ἥσθη τε τῇ πράξει καὶ εὐθὺς ἀνεπυνθάνετο περὶ τῆς Φαρναβάζου χώρας τε καὶ ἀρχῆς.

11. Ἐπεὶ δὲ μέγα φρονήσας δ' Τισσαφέρνης ἐπὶ τῇ καταβάσει στρατευομένη παρὰ βασιλείῳ προσεῖπεν Ἀγχισίλῳ πόλεμον, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ἑσπέρου, οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μάλα ἀχθεσθέντες φανεροὶ ἐγένοντο, νομίζοντες ἐλάττω τὴν παροῦσαν δύναμιν εἶναι Ἀγχισίλῳ τῆς βασιλείας παρασκευῆς, Ἀγχισίλας δὲ μάλα φαιδρῶ τῷ προσωπῷ ἀπαγγεῖλαι Τισσαφέρνει τοὺς πρὸς τῆς ἐκείνου ὡς πολλὴν χάριν αὐτῷ ἔχειν, ὅτι ἐπιπορῆσας αὐτὸς μὲν πολέμους τοὺς θεοὺς ἐκτέλεστο, τοῖς δ' Ἑλλήσι συμμάχους ἐποίησεν. Ἦν δὲ τοῦτου εὐθὺς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατείαν, ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένη ἐπὶ Καρίαν προσεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. Ἐπέστειλε καὶ Ἰωσι καὶ Ἀβιόεσσι καὶ Ἑλλάσποντίοις πέμπειν πρὸς ἑαυτὸν εἰς Ἡέρεσσιν τοὺς συστρατευομένους. (12) Ὁ δὲ Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἱππικὸν οὐκ εἶχεν δ' Ἀγχισίλας, ἡ δὲ Καρία ἀριππος ἦν, καὶ ὅτι ἤγετο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν αὐτὸν ὀρμήσειν, τὸ μὲν περὶ ἅπαν διεβίβασεν ἐκεῖσε, τὸ δ' ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου περιήγαγε πεδίον, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατῆσαι τῇ ἱππῳ τοὺς Ἑλλήνας, πρὶν εἰς τὰ δύσ-ἱππα ἀφικέσθαι. Ὁ δ' Ἀγχισίλας ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἵνα εὐθὺς τάναντία ἀποστρέψας ἐπὶ Φρυγίας ἐπορεύετο, καὶ τὰς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντρώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἦγε καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο καὶ ἐμβαλὼν ἀπροεδοκῆτως παμπληθῆ χρήματα ἐλάμβανε. (13) Καὶ τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἀσφαλῶς διεπορεύετο οὐ πόρῳ δ' ὄντος Δασκυλίου, προϊόντες αὐτῷ οἱ ἱππεῖς ἤλαυνον ἐπὶ λόφον τινά, ὡς προϊδοῖεν τί ταῦ προσθῆναι εἴη. Κατὰ τύχην δὲ τινα καὶ οἱ τοῦ Φαρναβάζου ἱππεῖς οἱ περὶ Ῥαθίνην καὶ Βαγχιὸν τὸν νόθον ἀδελφόν, ὄντες παρόμοιοι τοῖς Ἑλλήσι τὸν ἀριθμὸν, πεμφθέντες ὑπὸ Φαρναβάζου ἤλαυνον καὶ οὗτοι ἐπὶ τὸν αὐτὸν τοῦ-

Agésilauum : « Tu sane, inquit, Agesiiae, amicorum auctoritatem imminuere noras. « Illorum profecto, ait ille, quotquot me majores videri velint : at idem existimo probrosum esse, non me vicissim eos honore prosequi nosse, qui me auctum cupiant. » Et Lysander : « Fortasse tu, inquit, magis decoro consentanea facis, quam ego faciebam. De reliquo tamen hanc mihi gratiam facito, ut aliquo me ablegares ; ne vel ipse pudore suffundar ob amissam apud te auctoritatem, vel tibi sim impedimento. Nam ubicumque tandem fuero, commodis tuis subservire conabor. » Haec quum Lysander dixisset, visum est etiam Agesiilo sic agendum esse : adeoque in Hellespontum eum ablegavit. Ibi quum Spithridatem Persam a Pharnabazo nonnihil opprimi comperisset, ad colloquium invitato persuadet, ut cum liberis, pecuniis, quas penes se haberet, et ducentis equitibus deficeret. Ac fortunas quidem hujus alias apud Cyzicum reliquit, ipsum una cum filio ad Agesiilauum subvehendo perduxit. Is re perspecta, mihi ilice delectatus, vicissim et ipse mox de Pharnabazi regione ac imperio percunctabatur.

Ceterum posteaquam elatus animo Tissaphernes obmissas sibi a rege copias, bellum Agesiilo denuntiavit, ni Asia excederet : reliqui socii, et omnes qui aderant Lacedaemonii graviter admodum id accidisse sibi prae se ferebant, quod impares apparatus regio copias esse ducerent, quas Agesiilaus tunc secum habebat. Agesiilaus autem vultu perquam hilari legatos renuntiare Tissapherni jussit, magnam se ipsi gratiam habere, quod pejerando deos sibi quidem infestos, Gravis vero socios et auxiliares reddidisset. Secundum haec statim militibus edixit, ut ad expeditionem suscipiendam res suas colligerent ; oppidis vero, ad quae moturo cum copiis in Cariam accedere necesse erat, denuntiavit, uti venalium rerum forum instruerent. Ionibus quoque, et Aeolensibus, et Hellespontiiis per litteras significavit, ut copias secum hac expeditione militaturas Ephesium ad se mitterent. Tissaphernes partim quod a copiis equestribus non instructus esset Agesiilaus, quibus etiam Caria non satis esset apta, partim quod cum sibi succedere putaret ob fraudem, reapse ratus, ipsum in Cariam, hoc est, domicilium suum, impetum facturum : peditatum omnem eo traduxit, equitatu in Maeandri planitiem circumducto. Arbitrabatur enim, se copiis equestribus Graecos proterere prius posse, quam ad loca equitatu non apta pervenissent. Agesiilaus autem, omisso in Cariam itinere, statim copiis in contrarium aversis, Phrygiam petiit, copias in itinere obvias secum abduxit, oppida subegit, et necopinata irruptione magnam opum copiam cepit. Fuit hoc toto tempore tutum iter Agesiilai, donec haud procul Dascyllo abesset. Ibi quum equites ipsum praecedentes in collem quendam proveherentur, ut quid ulterius ipsis esset a fronte, prospicerent : forte fortuna Pharnabazi equites, ducibus Rathine ac notho illius fratre Bagaeo, numero Gracis pares, a Pharnabazo missi, eundem et

τον λόφον. Ἰδόντες δὲ ἀλλήλους οὐδὲ τέτταρα πλῆθρα ἀπέχοντας, τὸ μὲν πρῶτον ἔστησαν ἀμφοτέρω, οἱ μὲν Ἑλληνες ἵππεις ὥσπερ φαλαγγεῖ ἐπὶ τεττάρων παρατεταγμένοι, οἱ δὲ βάρβαροι τοὺς πρῶτους οὐ πλέον ἢ εἰς δώδεκα ποιήσαντες, τὸ βάθος δ' ἐπὶ πολλῶν. Ἐπειτα μέντοι πρόσθεν ὤρμησαν οἱ βάρβαροι. (14) Ὡς δ' εἰς χεῖρας ἦλθον, ὅσοι μὲν τῶν Ἑλλήνων ἔπαισάν τινες, πάντες ξυνέτριψαν τὰ δόρατα, οἱ δὲ Πέρσαι κρανείνα παλὰ ἔχοντες ταχὺ δώδεκα μὲν ἵππεις, δύο δ' ἵππους ἀπέκτειναν. Ἐκ δὲ τούτου ἐτρέφθησαν οἱ Ἑλληνες ἵππεις. Βοηθήσαντος δὲ Ἀγησιλάου σὺν τοῖς ὀπλίταις, πάλιν ἀπεχώρουν οἱ βάρβαροι, καὶ [Περσῶν] εἰς αὐτῶν ἀποδηήσκει. (15) Γενομένης δὲ ταύτης τῆς ἱππομαχίας, θυομένη τῇ Ἀγησιλᾷ τῇ ὑστεραίᾳ ἐπὶ προόδῳ ἀλοδα γίνεταί τὰ ἱερά. Τούτου μέντοι φανέντος στρέψας ἐπορεύετο ἐπὶ θάλατταν. Γινώσκων δὲ ὅτι εἰ μὴ ἱππικὸν ἱκανὸν κτήσαιοτο, οὐ δυνήσοιτο κατὰ τὰ πεδία στρατεύεσθαι, ἔγνω τοῦτο κατασκευαστέον εἶναι, ὥς μὴ δραπετεύοντα πολεμῆν δέοι. Καὶ τοὺς μὲν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε· προειπὼν δὲ, ὅστις παρέχοιτο ἵππον καὶ ὄπλα καὶ ἄνδρα δόκιμον, ὅτι ἐξέσται αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι, ἐποίησεν οὕτω ταῦτα ξυντόμως πράττεσθαι ὥσπερ ἂν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως ζητοίη.

16. Ἐκ δὲ τούτου ἐπειδὴ ἔαρ ὑπέβαινε, ξυνήγαγε μὲν ἅπαν τὸ στρατεύμα εἰς Ἐφεσον· ἀσκήσαι δ' αὐτὸ βουλούμενος, ἄθλα προῦθηκε ταῖς τε ὀπλιτικαῖς τάξεσιν, ἥτις ὀριστοα σωματίων ἔχοι, καὶ ταῖς ἱππικαῖς, ἥτις κράτιστα ἱππεῖοι· καὶ πελτασταῖς δὲ καὶ τοξόταις ἄθλα προῦθηκεν, ὅσοι κράτιστοι πρὸς τὰ προσήκοντα ἔργα φανείην. Ἐκ τούτου δὲ παρῆν ὄραν τὰ μὲν γυμνάσια πάντα μεστὰ ἀνδρῶν τῶν γυμναζομένων, τὸν δ' ἵπποδρομὸν τῶν ἱππαζομένων, τοὺς δ' ἀκοντιστάς καὶ τοὺς τοξότας μελετῶντας. (17) Ἀξίαν δὲ καὶ θλήν τὴν πόλιν ἐν ἧ ἦν θέας ἐποίησεν ἥ τε γὰρ ἀγορὰ ἦν μεστὴ παντοδαπῶν καὶ ἱππῶν καὶ ὄπλων ὀνίων, οἱ τε χαλκοτύποι καὶ οἱ τέκτονες καὶ οἱ χαλκεῖς καὶ οἱ σκυτοτόμοι καὶ οἱ ζωγράφοι πάντες πολεμικὰ ὄπλα κατεσκευάζον, ὥστε τὴν πόλιν ὅντως οἰεσθαι πόλεμον ἐργαστήριον εἶναι. (18) Ἐπεβρώσθη δ' ἂν τις καὶ ἐκεῖνο ἰδὼν, Ἀγησιλαὸν μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστεφανωμένους ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἀπιδόντας καὶ ἀνατιθέντας τοὺς στεφάνους τῇ Ἀρτέμιδι. Ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβοντο, τὰ δὲ πολεμικὰ ἀσχοίεν, πειθαρχεῖν δὲ μελετῶν, πῶς οὐκ εἰκὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐπιδιδόν ἑαθῶν εἶναι; (19) Ἠγούμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων ῥώμην τινὰ ἐμβάλλειν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν ληστῶν ἀλίσκομένους βαρβάρους γυμνοὺς πωλεῖν. Ὅρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μηδέποτε ἐκδύεσθαι, μαλακοὺς δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ δαί ἐπ' ὀχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν οὕδην διοίσαι τὸν πόλεμον ἢ εἰ γυναιξὶ δέοι μάχεσθαι.

20. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ ὁ ἐνιαυτὸς ἦδη ἀφ'

ipsi petebant collem. Conspicati se mutuo, quum ne quatuor quidem plethrorum intervallo ab se invicem abessent, primum utrique constitere, Græci quidem equites phalangis instar in quaternos dispositi, barbari vero, in fronte non pluribus quam duodecim collocatis, in altitudine autem multos habentes. Hinc impetum primi barbari fecerunt; quumque ventum ad manus esset, quotquot hostem feriebant Græci, hastas suas universi contrivere; Persæ tragulis corneis instructi, mox equites duodecim, et equos duos interfecere. Tum equilibus Græcis terga dantibus, et opem gravi cum armatura ferente Agesilao, vicissim barbari uno ex suis amisso cessere. Secundum hoc certamen equestre, Agesilao postridie exta consulente, num progrediendum esset, exta lobis caruerunt. Id quum apparuisset, itinere converso ad mare pergebat. Quumque animadverteret, bellum se planis in locis gerere non posse, nisi satis magnas equitum copias pararet, statuit sibi has instruendas esse, ne fugiens in hostem pugnare cogeretur. Itaque delectis ex omnibus istis sitis oppidis, opulentioribus, ut equos alerent, edixit. Quumque futurum denuntiasset, ut quicumque daret equum, et arma, et hominem idoneum, immunis esset a militia: perfecit, ut hæc non aliter quasi compendio quodam facerent, ac si quis alacriter aliquem suo loco moriturum quaereret.

Secundum hæc, ineunte vere, copias universas Ephesum coegit: quumque vellet eas exercere, tum gravis armaturæ cohortibus præmia proposuit, qui scilicet corporibus optimæ comparatis essent; tum equestribus, qui equitandi essent peritissimi. Quin et cetratis, et sagittariis omnibus, quotquot egregie præstare viderentur ea, quæ ipsorum officii ratio posceret, munera constituit. Tum vero gymnasia cuncta viris exercentibus se referta videre erat, refertumque hippodromum iis qui equitabant; jaculatores etiam sagittariosque se exercentes. Itaque factum, ut totum oppidum, in quo forte versabatur, spectatu dignum esset. Nam et forum omnigenis refertum erat equis armisque venalibus, et fabri lignarii, et ærarii, et sutores, et pictores, universi arma bellica parabant: ut reapse belli officinam esse urbem ipsam existimares. Confirmabat hoc quoque alicujus animi, quod primum Agesilaum ipsum, deinde milites ceteros corollis redimitos e gymnasiis abire cerneret, ipsasque corollas Dianæ suspendere. Nam ubi homines religiose deos venerantur, et bellicis in rebus exercentur, et se, ut dicto sint audientes, condocesciunt: qui non istic consensuane sit optima spe cuncta plena esse? Quum item existimaret, contemptum hostium robur quoddam in animis ad pugnandum excitare, per præcones edixit, ut capti a prædonibus barbari nudi venderentur. Itaque milites, qui albos quidem eos esse cernerent, quod nunquam exuere se consuevissent, et molles, nullisque laboribus exercitus, quæd semper vehiculis uterentur; bellum hoc non aliud fuisse putabant, ac si prælio cum feminis decernendum esset.

Appetierat jam id tempus, quo anni spatium cunctis

οὗ ἐξέπλευσεν ὁ Ἀγχιλαὸς διελθὺν, ὥστε οἱ μὲν περὶ Λύσανδρον τριάκοντα οἴκαδε ἀπέπλευον, διάδοχοι δ' αὐτοῖς οἱ περὶ Ἡριππίδαν παρήσαν. Τούτων Ξενοκλέα μὲν καὶ ἄλλον ἑτάξεν ἐπὶ τοὺς ἵππους, Σκύθην δὲ ἐπὶ τοὺς νεοδαμώδεας ὑπλίτας, Ἡριππίδαν δ' ἐπὶ τοὺς Κυρεῖους, Μιγδωνα δὲ ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων στρατιώτας, καὶ προεῖπεν αὐτοῖς ὡς εὐθὺς ἡγήσονται τὴν συντομοτάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς χώρας, ὅπως αὐτόθεν οὕτω τὰ σώματα καὶ τὴν γνώμην παρασκευάζοντο ὡς ἀγωνιούμενοι. (21) Ὁ μὲντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόησε λέγειν αὐτὸν πάλιν βουλούμενον ἐξαπατήσαι, εἰς Καρίαν δὲ νῦν τοῦ ὄντι ἐμβαλεῖν, καὶ τότε πεζὸν καθάπερ τὸ πρόσθεν εἰς Καρίαν διεβίβασε καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαϊάνδρου ποδῖον κατέστησεν. Ὁ δ' Ἀγχιλαὸς οὐκ ἐβέβηκε, ἀλλ' ὥσπερ προεῖπεν εὐθὺς εἰς τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐνέβαλε. Καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας καὶ ἑρηνικὰς πολεμίων πορευόμενος πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ εἶχε, τῇ δὲ τετάρτῃ ἥκον οἱ τῶν πολεμίων ἵπποι. (22) Καὶ τῷ μὲν ἄρχοντι τῶν σκευοφόρων εἶπεν ὁ ἡγεμὼν διαβάντι τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι, αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκολούθους ἐσπαρμένους εἰς ἄρπαγὴν πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. Λισσόμενος δὲ Ἀγχιλαὸς, βοηθεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἵππους. Οἱ δ' αὖ Πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, ἠθροίσθησαν καὶ ἀντιπαρετάξαντο παμπληθεῖσι τῶν ἱππέων τάξεσιν. (23) Ἐνθα δὲ Ἀγχιλαὸς ἠνγνώσκων ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὕτω παρεῖη τὸ πεζόν, αὐτοῦ δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρεσκευασμένων, καιρὸν ἡγήσατο μάχην ζυγνῆσαι, εἰ δυνατόν. Σφραγισάμενος οὖν τὴν μὲν φάλαγγα εὐθὺς ἤγεν ἐπὶ τοὺς παρατεταγμένους ἱππείας, ἐκ δὲ τῶν ὁπλιτῶν ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀφ' ἧβης θεῖν ὁμοῖα αὐτοῖς, τοῖς δὲ πελτασταῖς εἶπε δρόμῳ ὑψηγεῖσθαι. Παρήγγειλε δὲ καὶ τοῖς ἱππεῦσιν ἐμβαλεῖν, ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἐπομένου. (24) Τούς μὲν δὲ ἱππείας ἐβείβαντο οἱ Πέρσαι ἐπεὶ δ' ἅμα πάντα τὰ θεινὰ παρῆν, ἐνέκλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῇ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δ' ἄλλοι ἔφυγον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπακολουθῶντες αἰρόνσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί, ὥσπερ εἰχὼς, εἰς ἄρπαγὴν ἐτράποντο· ὁ δ' Ἀγχιλαὸς κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια περιστρατοπεδεύσατο. Καὶ ἄλλα τε πολλὰ χρήματα ἐλήφθη, ἃ εὖρε πλεόν ἢ ἐβδόμηκοντα τάλαντα, καὶ αἱ κάμηλοι δὲ τότε ἐλήφθησαν, ὅς Ἀγχιλαὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπήγαγεν.

25. Ὅτε δ' αὐτὴ ἡ μάχη ἐγένετο, Τισσαφέρνης ἐν Σάρδεσιν ἔτυγεν οὖν ὥστε ἡτιῶντο οἱ Πέρσαι προσεδόσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Γυνὸς δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Περσῶν βασιλεὺς Τισσαφέρνην αἰτίων εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ αὐτοῦ, Τιθραύστην καταπέμψας ἀποπέμνει αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Τοῦτο δὲ ποιήσας ὁ Τιθραύστης πέμπει πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀγχιλαὸν λέγοντας, Ὁ Ἀγχιλαῖ, ὁ μὲν αἴτιος τῶν πραγμάτων καὶ ὑμῖν καὶ ἡμῖν ἔχει τὴν δίκην· βασιλεὺς δὲ ἀξιοὶ σὲ μὲν ἀποπλεῖν οἴκαδε, τὰς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτονόμους οὖσας τὸν ἀρχαῖον

a discessu Agesilai e patria. Ea re factum, ut Trigintaviri, quorum princeps erat Lysander, patriam repeterent, eorumque successores, Herippida principe, adessent. Ex his Xenoclem Agesilaus, una cum quodam alio, copiis equestribus praefecit; libertinis, qui armatura gravi utebantur, Seythen; Cyri militibus Herippidam; Migdonem. iussis ab oppidis militibus. Denuntiavit etiam militibus ducturum se statim eos via maxime compendiarie versus hostilis agri partem uberrimam, ut ex ea re tum corpora tum animi ad pugnam praepararentur. Enimvero Tissaphernes haec Agesilaum dicere putabat, volentem rursus dolo se circumvenire, nimirum jam revera facturum in Cariam impetum. Itaque peditatum, uti prius quoque factum erat, in Cariam traduxit, equitatu in Maendri planitie subsistere jussit. At vero Agesilaus, quod praedixerat, praestitit; ac recta Sardoniam in regionem impetum fecit. Quumque triduum hoste nullo conspecto, progredederetur, magnam rerum necessarium copiam pro exercitu habebat. Die quarto equites hostium aderant. Tunc Agesilaus impedimentorum praefecto imperavit, ut amne Pactolo trajecto, castra metaretur; hostes autem conspicati eos, qui Graecorum agmen sequebantur, hinc inde palatos praedam agere, complures ex eis trucidarunt. Quod quum animadvertisset Agesilaus, equites suis opem ferre jussit. Persae quum his auxiliares copias summitti viderent, collegerunt sese, ac universas equestres turmas in aciem explicatas Graecis opposuere. Ibi vero Agesilaus secum ipse cogitans, necdum hostibus peditatum adesse, sibi vero nihil eorum, quae ad bellum paraverat, deesse: opportune se facturum arbitrabatur, si decernere praelio cum hoste posset. Itaque casis victimis, recta phalangem adversus instructos equites ducebat, mandans ut ex peditibus gravis armaturae quotquot annis decem pubertatem excessissent, secum in hostem cursu ferrentur, jussis itidem cetratis cursu subsequi. Equitatu quoque denuntiat, ut in aciem adversam impetum faceret, se cum copiis universis subsequendum pollicitus. Excepere impressionem Persae. At ubi simul imminere omnia terribilia vident, acie inclinata, pars statim in flumine cadunt, partim fuga sibi consulunt. Eos subsequuti Graeci, etiam castris hostium potiuntur. Tum vero cetrati, ut fit, ad praedas se converterunt. Agesilaus undique copiis universa tum sua tum hostilia complexus, inter alias opes captas, ex quibus venditis septuaginta talenta excedentem summam coegit, etiam camelis tunc potius est, quas ipse in Graciam abduxit.

Dum haec pugna committeretur, forte Sardibus Tissaphernes erat. Quare factum, ut ipsum Persae insimularent, quasi ab eo deserti proditique fuissent. Itaque quum rex ipse Persarum intellexisset, unius culpa Tissaphernis fieri, quod essent res suae male comparatae, misso Tithrauste, caput homini praecidi jussit. Ea re confecta, legatos ad Agesilaum Tithraustes mittit, qui eum in hanc sententiam compellarent: Belli hujus, Agesilae, tum vobis tum nobis auctor merito supplicio multatus est. Aequum autem rex arbitratur esse, ut tu domum naviges, et Asiae civitates, suis

δασμὸν αὐτῷ ἀποφέρειν. (26) Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Ἀγησίλαου οὗτι οὐκ ἂν ποιήσῃε ταῦτα ἄνευ τῶν οἰκοτελῶν, Σὺ δ' ἄλλα, ἕως ἂν πύθῃ τὰ παρὰ τῆς πόλεως, μεταχώρησον, ἔφη, εἰς τὴν Φαρναβάδου, ἔπειδὴ καὶ ἐγὼ τὸν σὸν ἐχθρὸν τετιμώρημαι. Ἔως ἂν τοίνυν, ἔφη δ' Ἀγησίλαος, ἐκείσε πορεύομαι, δίδου τῇ στρατιᾷ τὰ ἐπιτιμῆα. Ἐκεῖνῳ μὲν δὴ δ' Τιβραύστης δίδωσι τριάκοντα τάλαντα· ὁ δὲ λαβὼν ἔειπε ἐπὶ τὴν Φαρναβάδου Φρυγίαν. (27) Ὅντι δ' αὐτῷ ἐν τῷ πεδίῳ τῷ ὑπὲρ Κύμης ἔρχεται ἀπὸ τῶν οἰκοτελῶν ἄρχειν καὶ τοῦ ναυτικοῦ ὅπως γινώσκει καὶ καταστήσασθαι ναύαρχον ὄντινα αὐτὸς βούλοιο. Τοῦτο δ' ἐποίησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοιῷδε λογισμῷ, ὥς εἰ δ' αὐτὸς ἀμφοτέρων ἄρχοι, τό τε πεζὸν πολὺ ἂν ἰσχυρότερον εἶναι, καθ' ἐν οὐσῃ τῆς ἰσχύος ἀμφοτέροις, τό τε ναυτικόν, ἐπιφανομένου τοῦ πεζοῦ ἐνθαδεῖ. (28) Ἀκούσας δὲ ταῦτα δ' Ἀγησίλαος, πρῶτον μὲν ταῖς πόλεσι παρήγγειλε ταῖς ἐν ταῖς νήσοις καὶ ταῖς ἐπιθαλαττιδίοις τριήρεις ποιεῖσθαι ὁπόσας ἐκάστη βούλοιο τῶν πόλεων. Καὶ ἐγένοντο καινὰί, ἐξ ὧν αἶ τε πόλεις ἐπηγγείλαντο καὶ οἱ ἰδιῶται ἐποιοῦντο χαρίζεσθαι βουλόμενοι, εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατόν. (29) Πείσανδρον δὲ τὸν τῆς γυναικὸς ἀδελφὸν ναύαρχον κατέστησε, φιλότιμον μὲν καὶ ἐρρωμένον τὴν ψυχὴν, ἀπειρότερον δὲ τοῦ παρασκευάζεσθαι ὥς δεῖ. Καὶ Πείσανδρος μὲν ἀπελθὼν τὰ ναυτικὰ ἐπραττεν· ὁ δ' Ἀγησίλαος, ὥςπερ ὥρμησεν, ἐπὶ τὴν Φρυγίαν ἐπορεύετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ μὲντοι Τιβραύστης, καταμαθεὶν δοκῶν τὸν Ἀγησίλαον καταφρονεῖν τῶν βασιλέως πραγμάτων καὶ οὐδαμῇ διανοούμενον ἀπείναι ἐκ τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ μάλλον ἐλπίδας ἔχοντα μεγάλας αἰρήσειν βασιλεία, ἀπορῶν τί χρῆτο τοῖς πράγμασι, πέμπει Τιμοκράτην τὸν Ῥόδιον εἰς Ἑλλάδα, δοὺς χρυσίον εἰς πεντήκοντα τάλαντα ἀργυρίου, καὶ κελεύει πειρᾶσθαι πιστὰ τὰ μέγιστα λαμβάνοντα δίδοναι τοῖς προσηκόντι ἐν ταῖς πόλεσιν ἐφ' ὅτε πόλεμον ἐξοίσειν πρὸς Λακεδαιμονίους. Ἐκεῖνος δ' ἑλθὼν δίδωσιν ἐν Θήβαις μὲν Ἀνδροκλείδῃ τε καὶ Ἰσμηνίᾳ καὶ Γαλαξιδώρῳ, ἐν Κορίνθῳ δὲ Τιμολάῳ τε καὶ Πολυάνθῃ, ἐν Ἀργεὶ δὲ Κύλωνί τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ. (3) Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οὐ μεταλαβόντες τοῦτου τοῦ χρυσίου ὅμως πρόθυμοι ἦσαν εἰς τὸν πόλεμον, νομίζοντές γ' ἑαυτῶν ἀρχεσθαι. Οἱ μὲν δὴ δεξιόμενοι τὰ χρήματα εἰς τὰς οἰκείας πόλεις διέβαλον τοὺς Λακεδαιμονίους· ἐπεὶ δὲ ταῦτας εἰς μίσος αὐτῶν προήγαγον, συνίστασθαι καὶ τὰς μέγιστας πόλεις πρὸς ἀλλήλας.

3. Γινώσκοντες δὲ οἱ ἐν ταῖς Θήβαις προσηκόντες οὗτι μὴ τις ἄρξει πολέμου, οὐκ ἐβελήσουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι λύειν τὰς σπονδὰς πρὸς τοὺς συμμαχοὺς, πείθουσι Ἀρκουρὸς τοὺς Ὀπουντίους ἐκ τῆς ἀμφιβοτησίμου χώρας Φωκεῦσιν τε καὶ ἑαυτοῖς χρήματα τελῆσαι, νομί-

utendi legibus impetrata facultate, pristinum regi tributum pendant. Ad ea respondente Agesilao, nunquam se id absque magistratu in patria consensu facturum : Ergo tu, inquit Tithraustes, donec, quid patria tibi denuntiet, intelligas, in Pharnabazi ditionem recedito, quando tuum hostem ego supplicio affeci. Et Agesilao : Da igitur, inquit, comestum exercitui meo, donec eo perveniamus. Itaque Tithraustes triginta persolvit talenta : quibus acceptis Agesilao Phrygiam versus, quæ Pharnabazo parebat, perrexit. Quumque in campo esset supra Cumam sito, a magistratibus e patria quidam missus aderat, qui ferebat, ut etiam classis imperium arbitrato suo caperet ac præfectum classis constitueret, quem ipse vellet. Id ex huiusmodi causa quadam ac ratione Lacedæmonii faciebant : arbitrabantur fore, ut si utrinque idem imperaret, conjunctis ambabus copiis, tum terrestris exercitus longe firmitior esset, tum classis, succurrente huic terrestri, ubi res ita posceret. Ea quum accepisset Agesilao, primum insularis et maritimis oppidis denuntiavit, ut triremes, quot quidem cuique oppido visum esset, ædificaret. Faciæ triremes novæ, partim eæ, quas oppida pollicebantur, partim quas homines privati studio gratificandi Agesilao exstruxere, circiter centum viginti. Classi Pisandrum, uxoris suæ fratrem, præfecit, hominem quidem illum laudis cupidum, et præsentis animi, sed imperitiores tamen instruendi omnia, prout usus postularet. Pisander igitur, digressus a castris, rem classariam tractare cœpit; Agesilao ita, ut instituerat, in Phrygiam contendit.

CAPUT V.

Interim Tithraustes, qui animadvertere sibi videretur, Agesilao regis Persici res spernenti nequaquam esse in animo, Asia excedere, sed potius magnas ipsum, de rege superando, spes concepissee : suspensus aliquantisper animo, quid potissimum ageret, tandem in Græciam Timocratem Rhodium mittit; datoque huic auro, quod argenti talenta quinquaginta æquaret, operam daret, imperat, ut maximis fidei pignoribus acceptis, id in præsidēs civitatum distribueret, quo bellum illi Lacedæmonis facerent. Profectus hic in Græciam, Thebis quidem Androclidæ, et Ismenia, et Galaxidoro aurum numerat; Corinthi vero, Timolao et Polyanthi; Argis, Cyloni et ipsius complicitibus. Athenienses quamvis participes auri huius facti non essent, nihilo tamen minus ad bellum propensi erant, quod crederent Lacedæmonios sibi imperare. Itaque quotquot has pecunias acceperant, apud suas civitates Lacedæmonios calumniabantur. Quumque apud has odium illorum excitassent, perfecerunt, ut urbes amplissimæ inter se conspirarent.

Et quia Thebanæ civitatis principes intelligebant, haudquaquam futurum, ut fœdera cum sociis inita Lacedæmonii vellent solvere, nisi quis initium bello faceret : Locris Opuntii persuadent, ut ex agro inter Phocenses et Thebanos controverso pecunias sibi cogerent; quod existimarent, si id

ζοντες τοὺς Φωκίαις τούτου γενομένου ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Λοκρίδα. Καὶ οὐκ ἐλεύσθησαν, ἀλλ' εὐθὺς οἱ Φωκεῖς ἐμβαλόντες εἰς τὴν Λοκρίδα πολλὰ πλάστιχα χροῖματα ἔλαβον. (4) Οἱ οὖν περὶ τὸν Ἀνδροκλείδαν ταχὺ ἐπείσαν τοὺς Θηβαίους βοηθεῖν τοῖς Λοκροῖς, ὥς οὐκ εἰς τὴν ἀμφισβητήσιμον, ἀλλ' εἰς τὴν ὁμολογουμένην εὐρίην τε καὶ σύμμαχον εἶναι Λοκρίδα ἐμβαδολόγων αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι ἀντεμβαλόντες εἰς τὴν Φωκίδα ἐδύον τὴν γῶραν, εὐθὺς οἱ Φωκεῖς πέμπουσι πρέσβεις εἰς Λακεδαιμόνα καὶ ἡξίσουν βοηθεῖν αὐτοῖς, διδάσκοντες ὥς οὐκ ἤρξαντο πολέμου, ἀλλ' ἀμυνόμενοι ἦλθον ἐπὶ τοὺς Λοκρούς. (5) Οἱ μὲντοι Λακεδαιμόνιοι ἄσμενοι ἔλαθον πρόβρυσιν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, πάλαι ὀργιζόμενοι αὐτοῖς τῆς τε ἀντιλήψεως τῆς τοῦ Ἀπολλωνίου δεκάτης ἐν Δεκελείᾳ καὶ τοῦ ἐπὶ τὸν Παιραιᾶ μὴ ἐβελήσῃ ἀκολουθήσῃ. Ἠτιῶντο δ' αὐτοὺς καὶ Κορινθίους πείσαι μὴ συστρατεύειν. Ἀνεμυμνήσκοντο δὲ καὶ ὥς θύειν τ' ἐν Αὐλίδι τὸν Ἀγχιλαῶν οὐκ εἶων καὶ τὰ τεθυμένα ἱερὰ ὥς ἐρρίπαν ἀπὸ τοῦ βοιωτοῦ καὶ ὅτι οὐδ' εἰς τὴν Ἀσίαν ξυνοστράτευσεν Ἀγχιλαῶν. Ἐλογίζοντο δὲ καὶ καλὸν καιρὸν εἶναι τοῦ ἐξάγειν στρατιὰν ἐπ' αὐτοὺς καὶ παῦσαι τῆς εἰς αὐτοὺς ὕβρεως· τὰ τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καλῶς σφίσιν ἔργειν, κρατούντος Ἀγχιλαῶν, καὶ ἐν τῇ Ἐλλάδι οὐδένα ἄλλον πόλεμον ἐμποδοῖν σφίσιν εἶναι. (6) Οὕτω δὲ γιγνισκούσης τῆς πόλεως τῶν Λακεδαιμονίων προῦρξάν μὲν οἱ ἔφθοροι ἔφαινον, Λύσανδρον δ' ἐξέπεμψαν εἰς Φωκίας καὶ ἐκέλευσαν αὐτοὺς τε τοὺς Φωκίαις ἄγοντα παρῆναι καὶ Οἰταίους καὶ Ἡρακλεώτας καὶ Μηλιάς καὶ Ἀνιᾶνας εἰς Ἀλιάρτον. Ἐκείσε δὲ καὶ Παντανίας, ὅσπερ ἐμελλεν ἡγεῖσθαι, ξυνετίθετο παρέσεσθαι εἰς βρῆτὴν ἡμέραν, ἔχρων Λακεδαιμονίους τε καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους τῶν Πελοποννησίων. Καὶ ὁ μὲν Λύσανδρος τὰ τε ἄλλα τὰ κελευόμενα ἔπραττε καὶ προέβη Ὀρχομενίους ἀπέστρεψε Θηβαίους. (7) Ὁ δὲ Παντανίας, ἐπεὶ τὰ διαβητήρια ἐγένετο αὐτῷ, καθιζόμενος ἐν τῇ Τεγείᾳ τοὺς τε ξενηγούς διέπεμπε καὶ τοὺς ἐκ τῶν περικύκλων πόλεων στρατιώτας περιέμενεν. Ἐπεὶ γὰρ μὴν δόλῃσι τοῖς Θηβαίοις ἐγένετο ὅτι ἐμβαλοῖεν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὴν γῶραν αὐτῶν, πρέσβεις πέμψαν Ἀθήνας λέγοντας τάδε·

8. Ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἃ μὲν μέμνησθε ἡμῖν ὥς ψηφισαμένων χαλεπὰ περὶ ὁμῶν ἐν τῇ καταλύσει τοῦ πολέμου, οὐκ ὀρθῶς μέμνησθε· οὐ γὰρ ἡ πόλις ἐκεῖνα ἐψηφίσατο, ἀλλ' εἰς ἀνὴρ ἔειπεν, ὃς ἔσχε τότε ἐν τοῖς συμμάχοις καθήμενος. Ὅτε δὲ παρεκάλουν ἡμεῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τὸν Παιραιᾶ, τότε ἅπαντα ἡ πόλις ἀπεψηφίσατο μὴ συστρατεύειν αὐτοῖς. Δι' ὅμῃς οὖν οὐκ ἤκιστα ὀργιζόμενοι ἡμῖν τῶν Λακεδαιμονίων, δικαίον ἐναινοῦμεν βοηθεῖν ὁμῇς τῇ πόλει ἡμῶν. (9) Πολλοὶ δ' ἐτιμολογοῦν ἀντιῶμεν, ὅσοι τῶν ἐν ἄσπιδι ἐγένεσθε, προσύμῳς ἐπὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἴσται. Ἐκείνοι γὰρ καταστήσαντες ὁμῇς εἰς διγυργίαν καὶ εἰς ἔλθρον τῷ δήμῳ, ἀρκεῖται πολλὰ δυνάμει ὥς θύειν σύμμαχον παρέδωκεν ὁμῇς τῇ πόλει ὥστε τὸ μὲν ἐπ' ἐκείνους

fieret, Phocenses Locridem invasuros. Neque spes eos sua fellit. Nam mox Phocenses in Locridem irruentes, pecuniam multo majorem eis ademerunt. Tum Androclidae adherentes celeriter Thebanis persuaserunt, opem Locris esse ferendam; non jam illos in regionem controversam, sed in eam Locridem, quae se Thebanis amicam federatamque profiteretur, impetum fecisse. Thebanis igitur e contrario Phocidem invadentibus, et eorum populantibus agrum, mox Phocenses Lacedaemonem legatos mittunt, opem exposcunt, non belli se auctores esse docent, qui sui defendendi causa profecti adversus Locros essent. Enimvero Lacedaemonii peribentes occasionem movendi adversus Thebanos belli arripuerunt, jam olim eis infensi, quod apud Deceleam Apollinis deumam sibi vindicassent, et quod adversus Piraeum sequi Lacedaemonios noluissent. Hanc quoque culpam in eos conferebant, quod Corinthiis auctores extitissent, ne in eadem expeditione se Lacedaemoniis adjungerent. Succurrebat itidem animis, quod non solum in Aulide rem divinam Agesilaum facere prohibuissent, verum etiam mactatas hostias de ara deiecerant: eosdem Agesilai in Asiam ducentis signa sequi nequaquam voluisse. Tempus ipsum peropportunitum se nactus arbitrabantur ducendi adversus eos copias, et reprimebant ipsorum contra se insolentia: quippe res in Asia secundas esse, Agesilao rerum potente, nec ullum sibi aliud in Graecia bellum esse impedimento. Haec quocumque civitatis Lacedaemoniorum sententia, copias decreverunt Ephori, et Lysandrum Phocensibus miserunt, jussum Phocenses ipsos, et Ceteos, et Heracleotas, et Melienses, et Aenianes adducere, cumque his apud Haliartum praesto esse. Nam istic etiam Pausanias, hujus belli dux, se ad diem constitutum una cum Lacedaemoniis, ceterisque Peloponnesiorum sociis adfuturum condixerat. Lysander quom alia sibi imperata faciebat, tum etiam Orchomenios a fide Thebanorum avertit. At Pausanias, posteaquam de educendis copiis facta re sacra perlitavit, apud Tegeam subsistebat, ac partim conductitii militis duces hinc inde mittebat, partim finitimorum oppidorum milites operiebatur. Interea facti certiores Thebani, Lacedaemonios ipsorum fines invadere, legatos Athenas mittunt, qui haec dicerent:

« Quod de nobis quirimini, Athenienses, quasi dura quadam sub belli finem adversus vos decreverimus, haud recte facitis. Nam id decretum non a republica nostra factum, sed ab uno prolatus homine fuit, qui tunc federatorum in consensu erat. Quo vero tempore Lacedaemonii nos adversus Piraeum invitabant, tum universa res publica, decreto promulgato, esse juvandos eo bello Lacedaemonios negavit. Quare quum non minima ex parte vestri causa nobis illi succenseant, aequum censemus esse, vos civitati nostrae quum non denegare. Quin et longe ducimus aequius, ex vobis eos potissimum, quolquot eratis in urbe, cupidius animis Lacedaemonios invadere. Nam illi statu reipublicae vestrae paucorum in dominationem converso, et odio populi contra vos concitato, deinde magnis cum copiis, velut socii vestri, venientes, multitudini plebeiae vos objecerunt. Itaque quod ad ipsos attinet, jamdudum perissetis: quod

εἶναι ἀπολώλαιτε, ὃ δὲ δῆμος οὗτοσι ὑμᾶς ἔσωσε. (10) Καὶ μὴν οἱ μὲν, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, βούλοισθ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἣν πρότερον ἐκέκτησθε ἀναλαβεῖν πάντες ἐπιστάμεθα· τοῦτο δὲ πῶς μᾶλλον εἰκὸς γενέσθαι ἢ εἰ αὐτοὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνων ἀδικουμένοις βοηθοῖτε; Ὅτι δὲ πολλῶν ἀρχοῦσι, μὴ φοβηθῆτε, ἀλλὰ πολλὸ μᾶλλον διὰ τοῦτο θαρσύνετε, ἐνθυμούμενοι ὅτι καὶ ὑμεῖς ὅτε πλείστον ἤρχεσθε, τότε πλείστους ἐχθροὺς ἐκέκτησθε. Ἄλλ' ἔως μὲν οὐκ εἶχον οἱ ἀποσταῖεν, ἐκρυπτον τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐχθραν· ἐπεὶ δὲ γε Λακεδαιμόνιοι προέστησαν, τότε ἔφηναν ὅλα περὶ ὑμῶν ἐγγίνωσκον. (11) Καὶ νῦν γε, ἂν φανεροὶ γενώμεθα ἡμεῖς τε καὶ ὑμεῖς ζυνασπιδοῦντες ἐναντία τοῖς Λακεδαιμόνιοις, εὖ ἴστε, ἀναφανήσονται πολλοὶ οἱ μισοῦντες αὐτούς. Ὡς δ' ἀληθῆ λέγομεν, ἐὰν ἀναλογίσθητε, αὐτίκα γνώσεσθε. Τίς γὰρ ἤδη καταλείπεται αὐτοῖς εὐμενής; οὐκ Ἀργεῖοι μὲν αἰεὶ ποτε δυσμενεῖς αὐτοῖς ὑπάρχουσιν; (12) Ἡλεῖοι γε μὴν νῦν ἱσπερήμενοι καὶ χώρας πολλῆς καὶ πόλεων ἐχθροὶ αὐτοῖς προσγεγέννηται. Κορινθίους δὲ καὶ Ἀρκάδας καὶ Ἀχαιοὺς τί φῶμεν, οἳ ἐν μὲν τῇ πρὸς ὑμᾶς πολέμῳ μάλα λιπαροῦμενοι ὑπ' ἐκείνων πάντων καὶ πόνων καὶ κινδύνων καὶ τῶν δαπανημάτων μετείχον, ἐπεὶ δ' ἐπραξάν ἂ ἐβούλοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, πόσις ἢ ἀρχὴς ἢ τιμῆς ἢ ποίων χρημάτων μεταδεδώκασιν αὐτοῖς; ἀλλὰ τοὺς μὲν εἰλωτας ἀρμοστὰς ἀξιοῦσι καθεστάναι, τῶν δὲ ζυμμάχων ἐλευθέρων ὄντων, ἐπεὶ εὐτύχησαν, δεσπόται ἀναπεφῆναι. (13) Ἀλλὰ μὴν καὶ οὗς ὑμῶν ἀπέστησαν φανεροὶ εἰσὶν ἐξηπατηκότες· ἀντὶ γὰρ ἐλευθερίας διπλὴν αὐτοῖς δουλείαν παρεσχέχασιν· ὑπὸ τε γὰρ τῶν ἀρμοστῶν τυραννοῦνται καὶ ὑπὸ δέκα ἀνδρῶν, οὓς Λύσανδρος κατέστησεν ἐν ἐκάστη πόλει. Ὅ γε μὴν τῆς Ἀσίας βασιλεὺς καὶ τὰ μέγιστα αὐτοῖς συμβαλλόμενος εἰς τὸ ὑμῶν κρατῆσαι νῦν τί διάφορον πάσχει ἢ εἰ μεθ' ὑμῶν κατεπολέμησεν αὐτούς; (14) Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς, ἐὰν ὑμεῖς αὖ προστῆτε τῶν οὕτω φανερώς ἀδικουμένων, νῦν ὑμᾶς πολλὴ ἤδη μεγίστους τῶν πώποτε γενέσθαι; ὅτε μὲν γὰρ ἤρχεσθε, τῶν κατὰ θάλατταν μόνον δήπου ἡγεῖσθε· νῦν δὲ πάντων καὶ ἡμῶν καὶ Πελοποννησίων καὶ ὧν πρὸςθεν ἤρχεσθε καὶ αὐτοῦ βασιλέως τῷ μεγίστην δύναμιν ἔχοντος ἡγεμόνες ἂν γένοισθε. Καίτοι ἤμεν πολλοὺ ἀξίους καὶ ἐκείνους σύμμαχοι, ὥς ὑμεῖς ἐπίστασθε· νῦν δὲ γε εἰκὸς τῷ παντὶ ἐβρώμενεστέρος ὑμῖν συμμαχεῖν ἢ τότε Λακεδαιμόνιοις· οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ νησιωτῶν ἡμᾶς ἢ Συρακοσίων οὐδ' ὑπὲρ ἀλλοτρίων, ὥσπερ τότε, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἀδικουμένων βοηθήσομεν. (15) Καὶ τοῦτο μέντοι γρη῏ εὖ εἰδέναι, ὅτι ἡ Λακεδαιμονίων πλεονεξία πολλὴ εὐκαταλυτωτέρα ἐστὶ τῆς ὑμετέρας γενομένης ἀρχῆς. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἔχοντες ναυτικὸν οὐκ ἐχόντων ἤρχεσθε, οὗτοι δὲ ὀλίγοι ὄντες κολλαπλασίον ὄντων καὶ οὐδὲν χεῖρον ὥπιςτιμένων πλεονεκτοῦσι. Ταῦτ' οὖν λέγομεν ἡμεῖς· εὖ γε μέντοι ἐπίστασθε, ὧς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι νομίζομεν ἐπὶ πολλὸ μείζω ἀγαθὸ παρακαλεῖν ὑμᾶς τῇ ὑμετέρᾳ πόλει ἢ τῇ ὑμετέρᾳ.

autem conservati estis, id huic plebi vestrae debetur. Enimvero cupere vos, Athenienses, imperium pristinum recuperare, nemo nostrum nescit. At qui fieri possit hoc commodius quam si per injuriam læsis a Lacedæmonis auxilio fueritis? Neque vobis idcirco metuendum est, quod illi multis imperent, sed potius eam ob causam animis fidentibus estote. Nam cogitare debetis, vos quoque tum temporis, quum in plurimos vobis imperium esset, plurimos itidem hostes habuisse. Nimirum quousque non erant ad quos deficerent, hostilem erga vos animum occultabant: sed ubi se Lacedæmonii duces præbuere, tum scilicet, quæ esset ipsorum de vobis sententia, declararunt. Nunc quoque si palam et vos et nos ostenderimus, adversus Lacedæmonios socia nos arma conjungere: sat scitote, multos apparituros, qui eos oderint. Vera nos dicere, statim intelligetis si rem cum animis vestris expendetis. Nam quis jam reliquus est, qui benevolo sit in eos animo? An non Argivi semper eis infesti sunt? Accesserunt hostes recentes Elei, magna et agri et oppidorum parte multati. Quid de Corinthiis, Arcadibus, Achæis dicendum erit? qui quidem in eo, quod gestum adversus vos est, bello vehementer ab iis universis rogati laborum, periculorum, sumptuum in partem venerunt: posteaquam Lacedæmonii, quæ voluerant, perfecere, quodnam quæso vel imperium, vel honorem, vel opes cum his communicarunt? Nimirum helotes dignos arbitrantur, quos urbium prætores constituant; sociorum vero, ingenuorum scilicet hominum, posteaquam fortuna sunt usi prospera, dominos se declarant. Quin illos etiam, quos ab amicitia vestra dijunxerunt, deceptos ab iis esse constat. Etenim pro libertate, duplicem eis servitutem imposuerunt: nam et ab oppidorum prætoribus, et a decemviris, quos Lysander qualibet in urbe constituit, indigna tyrannide premuntur. Asiæ quidem regi, qui plurimum eis adjumento fuit, ut suo vos imperio subjicerent, quid aliud accidit modo, quam si et ipse bello vobiscum eos oppressisset? Nonne ergo fore consentaneum est ut si vos jam duces iis præbueritis, qui adeo manifestis injuriis affecti sunt, longe modo potentissimi omnium, qui unquam existerunt, evadatis? Nam quo tempore vos rerum potiebamini, maritimum fere solummodo principatum habebatis: at nunc et omnium nostrum, et Peloponnesiorum, et eorum, quibus olim præeratis, et ipsius denique regis, cujus amplissima est potentia, duces constituemini. Atqui nos Lacedæmonis federati maximo eis eramus usui, quod vos non ignoratis. Nunc tamen vero est simile, nos omnino firmioribus animis vos sequuturos, quam tunc sequuti Lacedæmonios simus. Nec enim vel insulanorum gratia, vel Syracusanorum, vel omnino in aliena causa, quod tunc factum fuit, sed in nostra, injuste qui læsi simus, opem feremus. Hoc quoque sciendum est, statum hunc Lacedæmoniorum, potiore conditione reliquorum, everti posse multo facilius quam imperium illud, quod vos obtinuistis. Nam vos a navalibus copiis instructi, in non instructos imperium habebatis: at hi perpauci numero supra ceteros, longe ipsis plures, nec quidquam deterius armis instructos, semet efferunt. Atque hæc quidem dicimus nos. Illud quidem certe scire debetis, Athenienses, existimare nos, ad ea vos invitari a nobis, quæ reipublicæ vestræ plus allatura sint boni, quam nostræ. »

16. 'Ο μὲν ταῦτ' εἰπὼν ἐπάύσατο. Τῶν δ' Ἀθηναίων πᾶς πολλοὶ μὲν ζυνηγόρευον, πάντες δ' ἐψηφίσαντο βοηθεῖν αὐτοῖς. Θρασυβούλος δὲ ἀποκρινάμενος τὸ ψήφισμα καὶ τοῦτο ἐνεδείκνυτο, ὅτι ἀτειχίστου τοῦ Πειραιῶς ὄντος ὅμως παρακινδυνεύουσι ἐν χάριτι αὐτοῖς ἀποδοῦναι μείζονα ἢ ἑλᾶθον. Ὑμεῖς μὲν γὰρ, ἔφη, οὐ ζυνεστρατεύσατε ἐφ' ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ γε μεθ' ὑμῶν μαχόμεθα ἐκείνοις, ἂν ἴωσιν ἐφ' ὑμᾶς. (17) Οἱ μὲν δὲ Θηβαῖοι ἀπελθόντες παρεσκευάζοντο ὡς ἀμυνόμενοι, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὡς βοηθήσαντες. Καὶ μὲν οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκέτι ἐμελλον, ἀλλὰ Πausanίας μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπορεύετο εἰς τὴν Βοιωτίαν τὸ τε οἶκόν τε ἔχων στρατεύματα καὶ τὸ ἐκ Πελοποννήσου, πλὴν Κορίνθου οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς. Ὁ δὲ Λύσανδρος, ἔχων τὸ ἀπὸ Φωκίων καὶ Ὀρχομενοῦ καὶ τῶν κατ' ἐκείνα χωρίων στρατεύματα, ἔβη τὸν Πausanίαν ἐν τῷ Ἀλιάρτῳ γινόμενος. (18) Πῶς δὲ οὐκέτι ἡσυρτὴν ἔχων ἀνέμενε τὸ ἀπὸ Λακεδαιμόνιος στρατεύματα, ἀλλὰ σὺν οἷς εἶχεν ἦει πρὸς τὸ τεῖχος τῶν Ἀλιαρτίων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπαίθειν αὐτοὺς ἀρίστασθαι καὶ αὐτονόμους γίνεσθαι ἐπεὶ δὲ τῶν Θηβαίων τινὲς ὄντες ἐν τῷ τείχει διεκώλυον, προσέβηκε πρὸς τὸ τεῖχος. (19) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Θηβαῖοι, δρόμῳ ἐβόηθησαν οἱ τε ὑπὸ λείτῃ καὶ οἱ ἱππεῖς. Ὅποτερα μὲν οὖν, εἴτε λαθόντες τὸν Λύσανδρον ἐπέπεσον αὐτῷ εἴτε καὶ χισθόμενος προσόντας ὡς κρατήσων ὑπέμενον, ἄδηλον τοῦτο δ' οὖν σαφές, ὅτι παρὰ τὸ τεῖχος ἡ μάχη ἐγένετο καὶ τροπικὸν ἔσχετο πρὸς τὰς πόλεις τῶν Ἀλιαρτίων. Ἐπεὶ δ' ἀποθνήσκοντος Λυσάνδρου ἔβρουον οἱ ἄλλοι πρὸς τὸ ὄρος, ἐδίωκον ἐξ ῥωμῆως οἱ Θηβαῖοι. (20) Ὡς δὲ ἄνω ᾗδ' ἔσαν διώκοντες καὶ δυσχωρία τε καὶ στενωπορία ὑπελάμβανεν αὐτοὺς, ὑποστρέψαντες οἱ ὑπὸ λείτῃ ἠκόντιζον τε καὶ ἐβάλλον. Ὡς δὲ ἔπεισον αὐτῶν δύο ἢ τρεῖς οἱ πρῶτοι καὶ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς ἐπακυλίνδουν πέτρους εἰς τὸ κάταντες καὶ πολλῇ προθυμίᾳ ἐνέεικοντο, ἐτρέψθησαν οἱ Θηβαῖοι ἀπὸ τοῦ κατάντους καὶ ἀποθνήσκουσιν αὐτῶν πλείους ἢ διακόσιοι. (21) Ταύτῃ μὲν οὖν τῇ ἡμέρᾳ οἱ Θηβαῖοι ἠθύμουν, νομίζοντες οὐκ ἐλάττω κακὰ πεπονθέναι ἢ πεποιηθέναι τῇ δ' ὑστεραίᾳ, ἐπεὶ ἤσθοντο ἀπεληλυθότας ἐν νυκτὶ τοὺς τε Φωκέας καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας οἵκαδ' ἐκάστους, ἐκ τούτου δὲ μείζον ἐφρόνουσιν ἐπὶ τῷ γεγεννημένῳ. Ἐπεὶ δ' αὖ ὁ Πausanίας ἀνερχάμετο ἔχων τὸ ἐκ Λακεδαιμόνιος στρατεύματα, πάλιν αὖ ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ ἠγούντο εἶναι, καὶ πολλὴν ἔρασαν σιωπὴν τε καὶ ταπεινότητά ἐν τῷ στρατεύματι εἶναι αὐτῶν. (22) Ὡς δὲ τῇ ὑστεραίᾳ οἱ τε Ἀθηναῖοι ἐλθόντες συμπαρετάξαντο ὅ τε Πausanίας οὐ προσῆγεν οὐδὲ ἐμάχετο, ἐκ τούτου τὸ μὲν Θηβαίων πολλὴ μείζον πρόθυμία ἐγίνετο· ὁ δὲ Πausanίας συγκαλέσας πολέμαρχους καὶ πεντηκοντῆρας ἐβούλευετο πότερον μάχην ζυγάπτειν ἢ ὑπόπνουσιν τὸν τε Λύσανδρον ἀνακρίναι καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ πεσόντας. (23) Λογισόμενος δ' ὁ Πausanίας καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν τέλει Λακεδαιμόνιον ὡς Λύσανδρος τετελευτηκώς εἶναι καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ στρατεύματα ἡττημένον

His expositis, legatus Thebanus dicendi finem fecit. Ea vero complures ex Atheniensibus probata suadebant, omnes ferendam Thebanis opem decernebant. Quumque plebscitum hoc Thrasybulus responsi loco eis exposuisset, id etiam significabat: populum Atheniensem, tametsi Piræus nec dum muris cinctus esset, nihilominus suo periculo majorem Thebanis gratiam referre conaturum, quam ipse beneficium acceperat. Nam vos Thebani, ait, expeditioni adversus nos haud interfuistis: at nos vobiscum adversus Lacedæmonios pugnabimus, si quidem vos bello petiverint. Itaque Thebani domum profecti, ad defensionem se comparabant: Athenienses, ad opem eis ferendam. Nec Lacedæmonii quidem amplius cunctabantur, sed rex Pausanias cum Laconicis domo productis, ac Peloponnesi copiis in Boeotiam pergebat. Soli Corinthii eos non sequebantur. Interea Lysander, qui Phocensium, Orchomeniorum, hisque vicinorum oppidorum ducebat copias, prius ad Haliartum, quam Pausanias, praesto fuit. Quumque jam eo venisset, quiescere non poterat, neque missum a Lacedæmonio exercitum expectabat: sed cum illis, quos habebat, militibus ad Haliartiorum moenia pergens illis primum suadebat, a Thebanis uti deficeret, seque inlibertatem assererent. Id vero quum Thebani quidam in oppido fieri prohibuissent, muro copias admovit. Ea re Thebani audita, cursu, ad ferendas suppetias, cum gravis armaturæ peditibus et equitum copiis Haliartum contendunt. Utrum vero in Lysandrum clam ipso inciderint, an potius animadvertens ille Thebanos adventare, substitit, quasi qui sibi victoriam polliceretur, incertum est. Hoc constat, ad ipsa moenia pugnatum, et tropæum ad portas Haliartiorum constitutum fuisse. Lysandro interfecto quum ad montem reliqui fugerent, acriter Thebani eos persequiebantur. Quum vero in montis cacumen evasisset persequendo, tum in delatos ad angusta transituque difficilia loca gravis armaturæ pedites se convertunt, et iaculis ac telis eos feriunt. Ubi autem duos vel tres, qui erant in fronte, ceciderunt et in reliquis per loca declivia Lacedæmonii saxa devolverunt, magnaue cum alacritate animorum eos urserunt, Thebani ab adverso monte in fugam versi ac plus ducenti occisi sunt. Itaque eo die mesti fuerunt, quod non minus se detrimenti accepisse quam intulisse ducerent. Postridie quum Phocenses et ceteros omnes noctu domum quosque suam profugisse comperissent, majores ob rem gestam animos sumebant. At ubi Pausaniam cum Laconicis copiis conspexere, ingenti se rursus in periculo esse arbitrabantur, adeoque magnum in ipsorum exercitu silentium, animorumque dejectionem fuisse, commemorabant. Sed quum postridie non solum Athenienses ad eos venissent, seque cum ipsis in acie conjunxissent, verum etiam Pausanias exercitum non adduceret, neque praelii copiam faceret: tum vero crevere plurimum Thebanis animi. Pausanias autem ubi polemarchos et militem quinquagenorum praefectos convocavit, manumne consereret, an per inducias Lysandrum et alios cum ipso casus tolleret, deliberabat. Quumque tam Pausanias ipse, quam ceteri Lacedæmoniorum magistratus secum reputarent, Lysandrum occubuisse, milites, quos habuerat,

ἀποκεχωρήκοι, καὶ Κορίνθιοι μὲν παντάπασιν οὐκ ἠκολούθουν αὐτοῖς, οἱ δὲ παρόντες οὐ προθύμως στρατεύοντο· ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν ὥς τὸ μὲν ἀντίπαλον πολλὸν, τὸ δὲ αὐτῶν ὀλίγον εἶη, τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι οἱ νεκροὶ ὑπὸ τῇ τείχει ἔκειντο, ὥστε οὐδὲ κρείττοσιν οὐσι διὰ τοὺς ἀπὸ τῶν πύργων βράδιον εἶη ἀνελεῖσθαι· διὰ οὖν πάντα ταῦτα ἔδοξεν αὐτοῖς τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀναιρεῖσθαι. (24) Οἱ μὲντοι Θηβαῖοι εἶπαν ὅτι οὐκ ἂν ἀποδοῖεν τοὺς νεκροὺς, εἰ μὴ ἐφ' ᾧτε ἀπείναι ἐκ τῆς χώρας. Οἱ δὲ ἄσμενοί τε ταῦτα ἤκουσαν καὶ ἀνελάμβοντο τοὺς νεκροὺς ἀπῆσαν ἐκ τῆς Βοιωτίας. Τούτων δὲ πρὸς τῶν οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀθύμως ἀπῆσαν, οἱ δὲ Θηβαῖοι μάλ᾽ ὑβριστικῶς, εἰ καὶ μικρὸν τις τῶν χωρίων τοῦ ἐπιβαίῃ, παίοντες ἐδίωκον εἰς τὰς δόους. Αὕτη μὲν δὴ οὕτως ἡ στρατιὰ τῶν Λακεδαιμόνων διελύθη. (25) Ὁ μὲντοι Πausanias ἐπεὶ ἀφίκετο οἰκάδε, ἐκρίνετο περὶ θανάτου. Κατηγορουμένου δ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ὑστερήσειεν εἰς Ἀλῖαρτον τοῦ Λυσάνδρου, ξυνθέμενος εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν παρέσεσθαι, καὶ ὅτι ὑποσπόνδους ἄλλ' οὐ μάχῃ ἐπειράτο τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, καὶ ὅτι τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων λαβὼν ἐν τῇ Πειραιεὶ ἀνῆκε, καὶ πρὸς τούτοις οὐ παρόντος ἐν τῇ δίκῃ, θάνατος αὐτοῦ κατεγνώσθη· καὶ ἔφυγεν εἰς Τεγέαν, καὶ ἐτελεύτησε μὲντοι ἐκεῖ νόσῳ. Κατὰ μὲν οὖν τὴν Ἑλλάδα ταῦτ' ἐπράχθη.

BIBAIION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὁ δὲ Ἀγισίλαος ἐπεὶ ἀφίκετο ἄμα μετοπίρῳ εἰς τὴν τοῦ Φαρναβάζου Φρυγίαν, τὴν μὲν χώραν ἔκαε καὶ ἐπόρθει, πόλεις δὲ τὰς μὲν βίᾳ, τὰς δ' ἐκούσας προσελάμβανε. (2) Λέγοντος δὲ τοῦ Σπιθριδάτου ὥς εἰ ἔλθοι πρὸς τὴν Παφλαγονίαν σὺν αὐτῷ, τὸν τῶν Παφλαγόνων βασιλεῖα καὶ εἰς λόγους ἄξει καὶ ξύμμαχον ποιήσοι, προθύμως ἐπορεύετο, πάλαι τούτου ἐπιθυμῶν, τοῦ ἀφιστάναι τι ἔθνος ἀπὸ βασιλείας.

3. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν Παφλαγονίαν, ἦλθεν Ὅτυς καὶ ξύμμαχίαν ἐποίησάτο· καὶ γὰρ καλούμενος ὑπὸ βασιλείας οὐκ ἀναδεβήκει. Πείσαντος δὲ τοῦ Σπιθριδάτου κατέλιπε τῷ Ἀγισίλῳ Ὅτυς γιλιούς μὲν ἱππίας, διςχιλίους δὲ πελταστάς. (4) Χάριν δὲ τούτων εἰδὼς Ἀγισίλαος τῷ Σπιθριδάτῃ, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Σπιθριδάτα, οὐκ ἂν δόισις Ὅτυν τὴν θυγατέρα; Πολύ γε, ἔφη, μᾶλλον ἢ ἐκεῖνος ἂν λάβοι φυγάδος ἀνδρὸς βασιλευσῶν πολλῆς καὶ χώρας καὶ δυνάμεως. Τότε μὲν οὖν ταῦτα μόνον ἐρρήθη περὶ τοῦ γάμου. (5) Ἐπεὶ δ' Ὅτυς ἔμελλεν ἀπείναι, ἦλθε πρὸς τὸν Ἀγισίλαον ἀσπασόμενος. Λόγου δὲ ἤρξατο ὁ Ἀγισίλαος παρόντων τῶν τριάκοντα, μεταστησάμενος τὸν Σπιθριδάτην,

victos profugisse, Corinthios prorsus sequi noluisse, ceteros, qui aderant, non satis alacres esse hac in militia; præterea et quod maximum esset, hostium equitatum magnum esse, suum exiguum; occisorum cadavera sub ipsis jacere mœnibus, ut jam ne victoribus quidem, propter vim hostium de turribus, ea tollere sit proclive: de hisce causis omnibus decreverunt, interfectorum corpora per inducias esse tollenda. At Thebani negaverunt ea se reddituros alia conditione, quam ut finibus suis Lacedæmonii excederent. Ea res perlubenter audita, sublatisque cadaveribus, e Bœotia discessum. Atque his ita gestis, abiire mœsti Lacedæmonii. Thebani autem petulanter admodum, si quis vel parumper in villas divertisset, cædendo ad vias usque persequerentur. Hic ejus expeditionis Lacedæmoniorum exitus fuit. Enimvero Pausanias, posteaquam domum rediit, capitis judicium subiit. Quumque accusaretur, quod serius Lysandro apud Haliartum præsto fuisset, quamvis conventum inter ipsos esset, ut ad eundem diem eo venirent; quod per inducias, non commissa pugna conatus fuisset tollere mortuorum cadavera; quod Atheniensium populum captum in Piræo dimisisset; quod denique judicio se non stitisset, capitis damnatus fuit. Ipse Tegeam fuga se recepit, atque istic morbo extinctus est. Hæc tum in Græcia gesta sunt.

LIBER IV.

CAPUT I.

Agesilaus autem, posteaquam sub autumnum Pharnabazi Phrygiam ingressus esset, agrum incendiis ac populationibus infestabat, urbes partim vi partim deditione spontanea sibi adjungebat. Quumque diceret Spithridates, se, si ad Paphlagoniam secum accederet, perfecturum, ut Paphlagonum rex in colloquium societatemque veniret: lubens hanc protectionem suscepit, jamdudum cupiens aliquam nationem a fide regis avertere.

Quum ventum in Paphlagoniam esset, aderat Otys, et sædus inibat. Etenim a rege Persico arcessitus, ad eum profectus non fuerat. Deinde suasu Spithridatæ Agésilao mille quidem equites reliquit Otys, cetratos autem bis mille. Ob eam rem quæ gratias habebat Spithridatæ Agesilaus: Dic mihi, ait, mi Spithridata, num Otyi filiam uxorem dares? Multo quidem lubentius, subjecit ille, quam Otys, amplæ ditionis et copiarum imperio præpotens, filiam exulis duceret. Hæc tum de nuptiis hisce tantum facta est mentio. Quum autem discessurus Otys esset, Agesiolum salutaturus adiit. Ibi sermonem hunc in præsentia Trigintavirum, Spithridata remoto, Agesilaus occipit: Dic mihi, ait, mi Oty, quo genere

(6) Ἀέζον μοι, ἔφη, ὦ Ὀτυ, ποῖον τινὸς γένους ἐστὶν ὁ Σπιθριδάτης; Ὁ δ' εἶπεν ὅτι Περσῶν οὐδεὶνδ' ἐνδεέστερος. Τὸν δ' υἱὸν, ἔφη, ἐώρακας αὐτοῦ ὡς καλὸς ἐστὶ; Τί δ' οὐ μέλλω; καὶ γὰρ ἐσπεράς ἐννεοείπουν αὐτῷ. Τούτου μὲν φησι τὴν θυγατέρα αὐτῷ καλλίονα εἶναι. Νῦν δ', ἔφη ὁ Ὀτυς, καλὴ γὰρ ἐστὶ. 7. Καὶ ἐγὼ μὲν, ἔφη, εἴπει οὗτος ἤμιν γενέσθαι, συμβουλεύσασιν' ἂν σοι τὴν παιδα γενέσθαι γυναῖκα, καλλίστην μὲν οὖσαν, οὗ τί ἄνδρ' ἤδισον; πατὴρ δ' εὐγενεστάτου, δύνανται δ' ἔχοντες τοσαύτην, ὥς ὑπὸ Φαρναβάζου ἀδικηθεὶς οὗτω τιμωρεῖται αὐτὸν ὥστε συγχαῖα πάσης τῆς γῆρας, ὡς δοῖας, πεποιήκεν. 8. Εὐ ἴσθι μέντοι, ἔφη, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνον ἐλθρόν ὄντα δύνανται τιμωρεῖσθαι, οὕτω καὶ φίλον αὐτῷ εὐεργετῆν ἂν δύναται. Νομίξαι δὲ τούτων προαχρήσων μὴ καίνοιν ἂν σοι μόνον κηδεστὴν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ καὶ τοὺς ἄλλους Λακεδαιμονίους, ἡμῶν δ' ἡγορευμένων τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἁλλήν Ἑλλάδα. (9) Καὶ μὴν μεγαλειότηρός γε σοῦ, εἰ ταῦτα πράττοισι, τίς ἂν ποτε γῆμεις; ποῖαν γὰρ νύμφην πώποτε τοσοῦτοι ἱππεῖς καὶ πέλτασταὶ καὶ ὀπλίται προὔπερβαν ὅσοι τὴν σὴν γυναῖκα εἰς τὸν σὸν οἶκον προπέμψουσιν ἂν; (10) Καὶ δ' Ὀτυς ἐπήρετο, Δοκούντα δ', ἔφη, ὦ Ἀγχιλαε, καὶ Σπιθριδάτῃ ταῦτα λέγεις; Μὰ τοὺς θεοὺς, ἔφη ὁ Ἀγχιλαε, ἐκεῖνος μὲν ἐμὲ γε οὐκ ἐκέλευσε ταῦτα λέγειν ἐγὼ μὲντοι, καίπερ ὑπερχαίρων, ὅταν ἐλθρόν τιμωρῶμαι, ποῦν μᾶλλον μοι δοκῶ ἡδεσθαι, ὅταν τι τοῖς φίλοις ἀγαθὸν ἐξευρίσκω. (11) Τί οὖν, ἔφη, οὐ πυθάνῃς εἰ καὶ ἐκεῖνο βουλομένη ταῦτ' ἐστί; Καὶ ὁ Ἀγχιλαε, Ἦν, ἔφη, θυεῖς, ὦ Ἡριππίδα, καὶ διδάσκατε αὐτὸν βουληθῆναι ἄπερ ἡμεῖς. 12. Οἱ μὲν δὴ ἀναστάντες ἐδίδασκον. Ἐπεὶ δὲ διέτρίβον, βούλει, ἔφη, ὦ Ὀτυ, καὶ ἡμεῖς δεῖρο καλίσσωμεν αὐτόν; Ποῦν' ἂν οὐκ αἰ μᾶλλον ὑπο σοῦ πεισθῆναι αὐτόν ἢ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἂπαντων. Ἐκ τούτου δὲ ἐκέλευε ὁ Ἀγχιλαε τὸν Σπιθριδάτην τε καὶ τοὺς ἄλλους. 13. Προσιόντων δὲ εὐθὺς εἶπεν ὁ Ἡριππίδας, Τὰ μὲν ἅλλα, ὦ Ἀγχιλαε, τὰ βελόντα τί ἂν τις μακρολογήσῃ; τέλος δὲ λέγει Σπιθριδάτης πᾶν ποιεῖν ἂν ἡδέως ὅ, τι σοι δοκοῖ. 14. Ἐμοὶ μὲν τούτων, ὁ Ἀγχιλαε, ἔφη, δοκεῖ σὲ μὲν, ὦ Σπιθριδάτα, τῶν ἀγαθῶν διδοῖναι Ὀτυὶ τὴν θυγατέρα, σὲ δὲ λαμβάνειν. Τὴν μὲντοι παιδα πρό ἥρος οὐκ ἂν δύναίμεθα περὶ ἀγαγεῖν. Ἀλλὰ νῦν μὰ Δ', ἔφη ὁ Ὀτυς, κατὰ ἡμέτερον ἥδη ἂν πέμπωτο, εἰ σὺ βούλῃς. 15. Ἐκ τούτου δεξιὰς δόντες καὶ λαβόντες ἐπὶ τούτοις ἀπέπεμπον τὸν Ὀτυν.

Καὶ εὐθὺς ὁ Ἀγχιλαε, εἴπει ἐγὼ αὐτὸν σπεύδοντα, τῶν ἄνδρ' ἀνέστη καὶ Κηλλίαν Λακεδαιμονίαν κλέψας ἀπαγαγεῖν τὴν παιδα, αὐτὸς ἐπὶ Δασκαλείῳ ἐπορεύετο, ἐνθα καὶ τὰ βραχέα ἦν Φαρναβάζω, καὶ κῶμαι περὶ αὐτὰ πόλιν καὶ μεγάλα καὶ ἀφύονα ἔχουσαι τὰ ἐπιτάχεια, καὶ ἄλλα καὶ μὲν ἐν περιειργημένοις παραδείσοις, αἱ δὲ καὶ ἀναπτεταμένοις τόποις, πάγκαλαι. (16) Περὶ ἔρρει δὲ καὶ ποταμὸς παντοδαπῶν ἰχθύων πλήρης, ἦν δὲ καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἀφύονα τοῖς ὀρνέσθαι δυνάμενοις.

natus est Spithridates? Et ille : Natus est, inquit, genere apud Persas nulli secundo. At filium ipsius, quam sit elegans, vidisti? Quid ni? ait. Heri enim cum eo cenatus sum. At perhibent ei filiam hoc ipso formosiorē esse. Profecto admodum pulchra est, respondet Otys. Hanc ego, subiecit Agesiāus, quando nobis amicus esse cepisti, auctor essem, ut puellam uxorem duceres : primum longe formosissimā, quo quid esse marito jucundius possit? deinde natam patre apprimē nobili, tantaque potentia praedito, ut injuriis Pharnabazi lesus, eas de ipso pernas sumat, ut eum, ceu vides, universa ditioe sua fugitivum expulerit. Itaque sat scito, inquit, eum, perinde ac hostem illum ulcisci potuit, etiam hominem amicum afficere beneficiis posse. Planeque velim existimes, si haec fiant, non illum modo tibi socerum fore, sed et me, et Lacedaemonios ceteros; quumque nos Graeciae principatum obtineamus, omnem praeterea Graeciam. At enim si haec facias, quis unquam te magnificentius uxorem duxerit? quam enim sponsam tot equites, cetrati, gravis armaturae pedites unquam deduxerunt, quot hanc uxorem tuam nunc domum tuam sunt deducturi? Tum Otys Agesiāum interrogans : Haecine, inquit, etiam Spithridate probantur, quae dicis? Et ille : Profecto, inquit, mi Otys, non ille me jussit haec dicere : sed ego, tametsi mirifice gaudeam, quoties de hoste pernas sumo, longe tamen majore mihi voluptate frui videor, quum quid amicis boni reperio. Cur igitur, inquit Otys, non sciscitaris, an haec ille velit? Et Agesiāus : Abite vos, ait, Herippida, et hominem edocete, ut eadem, quae nos, velit. Tum illi surgentes Spithridate rem exponebant; quumque nonnulli intercederet morae : Visne, inquit Agesiāus, mi Otys, nos etiam huc ipsos arcessamus? Nimirum multo facilius, ait, a te illum persuasum iri arbitror, quam a ceteris omnibus. Tum deinde Spithridatem Agesiāus cum reliquis arcessit. Quumque illi accederent, Herippidas : Cetera quidem, ait, mi Agesiāe, quae dicta sunt, quid prolixè commemorari necesse fuerit? hoc Spithridate verbum extremum fuit, perhibenter se facturum, quidquid tibi videatur. Igitur mihi videtur, inquit Agesiāus, ut tu quidem, Spithridata, quod felix faustumque sit, Otys filiam des uxorem : tu vero eam, Otys, ducas. Puella tamen ante vernum tempus itinere terrestri a nobis ad te deduci non poterit. At enim, subiecit Otys, mari ad me profecto mitti poterit, si quidem ita tu velis. Secundum haec datis acceptisque dextris, Otys dimissus fuit.

Quumque propterea hominem Agesiāus intellexisset, statim instructa trireme, datoque Calliae Lacedaemonio avehende puellae negotio, Daseylium ipse profectus est, quo in loco regia Pharnabazi erat, et circum eam vici frequentes, ampli, copia commentatus abundantes. Erant et perantona venationes partim in hortis undique septis, partim patenibus in locis. Circumfluebat etiam annis plenus omnigenis piscibus. Nec deerat ingens volatiliū copia, iis qui uti aucupio poterant. Hic igitur in hiernis mansit, et partim

Ἐνταῦθα μὲν δὴ διαχέμαζε, καὶ αὐτόθεν καὶ σὺν προνομαις τὰ ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ λαμβάνων. (17) Καταφρονητικῶς δέ ποτε καὶ ἀφυλάκτως διὰ τὸ μηδὲν πρότερον ἐσθλάθαι λαμβανόντων τῶν στρατιωτῶν τὰ ἐπιτήδεια, ἐπέτυχεν αὐτοῖς ὁ Φαρνάβας κατὰ τὸ πεδίον ἐπαρμένους, ἄρματα μὲν ἔχων δύο δρεπανηφόρα, ἵππεις δὲ ὡς τετρακοσίους. (18) Οἱ δ' Ἕλληνες ὡς εἶδον αὐτὸν προσελαύνοντα, ξυνέδραμον ὡς εἰς ἑπτακοσίους· ὁ δ' οὐκ ἐμέλλησεν, ἀλλὰ προστησάμενος τὰ ἄρματα, αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς ἱππεῦσιν ὀπισθεν γενόμενος, ἐκέλευσεν ἐλαύνειν εἰς αὐτούς. (19) Ὡς δὲ τὰ ἄρματα ἐμβαλόντα διεσκέδασε τὸ ἄθρόον, ταχὺ οἱ ἱππεῖς κατέβαλον ὡς εἰς ἑκατὸν ἀνθρώπους, οἱ δ' ἄλλοι κατέφυγον πρὸς Ἀγησίλαον· ἐγγὺς γὰρ ἔτυχε σὺν τοῖς ὀπλίταις ὢν. (20) Ἐκ δὲ τούτου τρίτῃ ἢ τετάρτῃ ἡμέρᾳ αἰσθάνεται ὁ Σπιθριδάτης τὸν Φαρνάβαζον ἐν Καυῇ κώμῃ μεγάλη στρατοπεδεύομενον, ἀπέχοντα στάδια ὡς ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν, καὶ εὐθύς λέγει πρὸς τὸν Ἡριππίδαν. (21) Καὶ ὁ Ἡριππίδας ἐπιθυμῶν λαμπρόν τι ἐργάσασθαι, αἰτεῖ τὸν Ἀγησίλαον ὀπλίτας τε εἰς διςχιλούς καὶ πελταστὰς ἄλλους τοσούτους καὶ ἱππέας τοὺς τε Σπιθριδάτου καὶ τοὺς Παφλαγόνας καὶ τῶν Ἑλλήνων ὀπόσους πείσειεν. (22) Ἐπεὶ δὲ ὑπέσχετο αὐτῷ, ἐθύετο καὶ ἄμα δεῖλη καλλιερησάμενος κατέλυσε τὴν θυσίαν. Ἐκ δὲ τούτου δειτησάμενος παρήγγειλε παρεῖναι πρόσθεν τοῦ στρατοπέδου. Σκότους δὲ γενομένου οὐδ' οἱ ἡμίσεις ἐκάστων ἐξῆλθον. (23) Ὅπως δὲ μὴ, εἰ ἀποτρέποιτο, καταγελῶν αὐτοῦ οἱ ἄλλοι τριάκοντα, ἐπορεύετο σὺν ᾧ εἶχε δυνάμει. (24) Ἀμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐπιπεσὼν τῇ Φαρναβάζου στρατοπεδείᾳ, τῆς μὲν προφυλακῆς αὐτοῦ Μυσῶν ὄντων πολλοὶ ἔπεσον, αὐτοὶ δὲ διαφεύγουσι, τὸ δὲ στρατόπεδον ἀλίσκεται, καὶ πολλὰ μὲν ἐκπώματα καὶ ἄλλα δὴ οἷα Φαρναβάζου κτήματα, πρὸς δὲ τούτοις σκεύη πολλὰ καὶ ὑποζύγια σκευοφόρα. (25) Διὰ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι μὴ εἰ που κατασταίῃ, κυκλωθεὶς πολιορκεῖτο, ἄλλοτε ἄλλῃ τῆς χώρας ἐπῆει, ὥσπερ οἱ νομάδες, καὶ μάλα ἀφανίζων τὰς στρατοπεδεύσεις. (26) Ἐπεὶ δὲ τὰ ληφθέντα χρήματα ἀπήγαγον οἱ τε Παφλαγόνες καὶ ὁ Σπιθριδάτης, ὑποστήσας Ἡριππίδας ταξιάρχους καὶ λοχαγοὺς ἀφείλετο ἅπαντα τὸν τε Σπιθριδάτην καὶ τοὺς Παφλαγόνες, ἦν δὲ πολλὰ ἀπαγάγοι τὰ αἰχμάλωτα τοῖς λαχυροπώλαις. (27) Ἐκείνοι μὲντοι ταῦτα παθόντες οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλ' ὡς ἀδικηθέντες καὶ ἀτιμασθέντες νυχτὸς συσκευασάμενοι ὄχοντο ἀπίοντες εἰς Σάρδεας πρὸς Ἀριαίον, πιστεύσαντες, ὅτι καὶ ὁ Ἀριαῖος ἀποστάς βασιλείως ἐπολέμεισεν αὐτῷ. (28) Ἀγησίλαῳ μὲν δὴ τῆς ἀπολείψεως τοῦ Σπιθριδάτου καὶ τοῦ Μεγαβάτου καὶ τῶν Παφλαγῶν οὐδὲν ἐγένετο βαρύτερον ἐν τῇ στρατείᾳ.

29. Ἦν δέ τις Ἀπολλοφάνης Κυζικηνός, ὃς καὶ Φαρναβάζῳ ἐτύγχανεν ἐκ παλαιοῦ ξένος ὢν καὶ Ἀγησίλαῳ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἐξενώθη. Οὗτος οὖν εἶπε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὡς οἶοτο συναγαγεῖν αὐτῷ ἂν εἰς λόγους περὶ φιλίας Φαρναβάζου. Ὡς δ' ἤκουσεν αὐτοῦ, σκηνῶς λαβὼν καὶ δεξιὰν παρῆν ἄγων τὸν Φαρνάβα-

indidem, partim prædas actum suos educendo, commeatum exercitui parabat. Quumque milites aliquando contemptis hostibus, et incaute commeatum quærerent, quod ante id temporis adversi nihil eis accidisset; forte Pharnabazus in eos per planitiem sparsos, cum duobus falcatis curribus, et quadringentis equitibus incidit. Eum Græci adequantem conspicati, ad septingentos celeriter unum in globum coiverunt. Ille nihil cunctatus, constitutis in fronte curribus, quos ipse a tergo cum equitatu subsequebatur, agi eos in hostem jussit. Posteaquam immissi currus globum Græcorum disjecerunt, mox equites ad centum homines prosternebant; ceteri fuga se ad Agesilaum recepere, qui cum gravi armatura non procul aberat. Secundum hæc tertio vel quarto die Spithridates castra Pharnabazum habentem amplo in vico, cui nomen Cave, plus minus centum sexaginta stadiis abesse comperit, ac mox ea de re certior Herippidam facit. Qui quidem patrandi præclari facinoris cupidus, gravis armaturæ pedites ad bis mille, totidemque cetratos, et Spithridatæ Paphlagonumque equites ab Agesilao postulat, denique Græcorum, quoscumque permovere suadendo posset. Hos quum Agesilao promississet, exa consulit. Quumque sub vesperam perlitasset, sacrificii finem fecit. Post illa milites cœnatos adesse pro castris jussit. Tenebris ingruentibus, ne dimidia quidem singulorum pars egressa est. Ne tamen, si reverteretur in castra, ludibrio reliquis Trigtaviris esset, cum ea, quam habebat, militum manu profectus est. Ubi prima luce castra Pharnabazi aggressus fuit, collocati ante ea custodes Mysi magna ex parte trucidati sunt: fugiunt Persæ; castra multis cum poculis, et aliis rebus, supellectile præsertim Pharnabazi, magna impedimentorum copia, jumentis impedimenta venientibus capiuntur. Etenim quod sibi metueret, ne sicubi subsisteret, circumdatus obsideretur, nomadum instar alias aliam regionis partem adibat, et castrorum metationes, quantum poterat, occultabat. Quum deinde res captas Paphlagonες et Spithridates aveherent, collocatis Herippidas alibi cohortium manipulorumque ductoribus, omnia Spithridatæ ac Paphlagonibus ademit, ut magnam mancipiorum copiam manubiarum venditoribus asferret. At illi, posteaquam hoc eis accidit, non tulerunt: sed ut injuria contumeliaque affecti, rebus suis noctu collectis, Sardes ad Ariæum se contulerunt, habita ei fide propterea, quod etiam ipse aliquando defecerat, ac bellum cum rege gesserat. Agesilao quidem ista Spithridatæ, Megabati, Paphlagonum desertione nihil hac in expeditione gravius accidit.

Ceterum Cyzicenus quidam erat Apollophanes, cui jam olim cum Pharnabazo hospitii necessitudo erat, et hoc fere tempore in hospitii necessitudinem admissus ab Agesilao fuerat. Is Agesilao significavit, existimare se, posse opera sua Pharnabazum in colloquium de ineunda amicitia adduci. Ea ro audita, induciis ac fide ab Agesilao acceptis, Pharna-

ζον εἰς συγκαίμενον χωρίον. (30) Ἐνθα δὲ Ἀγησίλαος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν τριάκοντα χαμαὶ ἐν πόσῃ τινὶ κατακαίμενοι ἀνέμενον· ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἤκεν ἔχον στολὴν πολλήν χρυσοῦ ἄξιον. Ὑποτιθέντων δὲ αὐτῷ τῶν θραπέωντων βρατὰ, ἐφ' ὧν καθίζουσιν οἱ Πέρσαι μαλακῶς, ῥιγύνη ἐντροφέηται, ὁρῶν τοῦ Ἀγησίλαου τὴν φανούτητα· κατακλίθη οὖν καὶ αὐτὸς ὡς περ εἶχε χαμαί. (31) Καὶ πρῶτα μὲν ἀλλήλοισι χάριεν προσεΐπαν, ἔπειτα τὴν δεξιὰν προστείναντος τοῦ Φαρνάβαζου ἀντιπροστέινε καὶ ὁ Ἀγησίλαος. Μετὰ δὲ τοῦτο ἤρξατο λόγῳ ὁ Φαρνάβαζος· καὶ γὰρ ἦν πρεσβύτερος· (32) Ὁ Ἀγησίλαε καὶ πάντες οἱ παρόντες Λακεδαιμόνιοι, ἐγὼ ὑμῖν, ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπολεμεῖτε, φίλος καὶ σύμμαχος ἐγενόμην, καὶ τὸ μὲν ναυτικὸν τὸ ὑμέτερον χρήματα παρέχων ἰσχυρόν ἐποιούην, ἐν δὲ τῇ γῇ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἵππου μαχόμενος μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλατταν καταδύονκον τοὺς πολεμίους. Καὶ διπλοῦν ὡς περ Τισσαφέρους οὐδὲν πώποτε μοι οὔτε ποιήσαντες οὔτ' εἰπόντες πρὸς ὑμᾶς ἔργον ἂν καταγροῦσαι. (33) Τοιοῦτος δὲ γενόμενος νῦν οὕτω διακείμαι ὑφ' ὑμῶν ὡς οὐδὲ δέπνων ἔχω ἐν τῇ ἐμαυτοῦ γούρῃ, εἰ μὴ τι ὧν ἂν ὑμεῖς λίπητε ζυλίσσομαι, ὡς περ τὰ θηρία. Ἄ δέ μοι ὁ πατήρ καὶ οἰκήματα καλὰ καὶ παραδείσους καὶ δένδρων καὶ θηρίων μεστὸς κατέλειπεν ἐφ' οἷς εὐφραίνομαι, τὰυτα πάντα ἔδωκεν τὰ μὲν κατακεκομμένα, τὰ δὲ κατακεκαυμένα. Εἰ οὖν ἐγὼ μὴ γιγνώσκω μήτε τὰ ὅτια μήτε τὰ δίκαια, ὑμεῖς δὲ διδάξατέ με ὅπως ταῦτ' ἐστὶν ἀνδρῶν ἐπισταμῶνος χάριτας ἀποδοῦναι. (34) Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. Οἱ δὲ τριάκοντα πάντες μὲν ἐπηρεσύνθησαν αὐτὸν καὶ ἐσιώπωνσαν· ὁ δὲ Ἀγησίλαος χρόνῳ ποτὶ εἶπεν, Ἄλλ' οἴμαι μὲν σε, ὦ Φαρνάβαζε, εἰδέναι ὅτι καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι ξένοι ἀλλήλοισι γίνονται ἄνθρωποι. Οὗτοι δὲ, ὅταν αἱ πόλεις πολεῖναι γένωνται, σὺν ταῖς πατρίσι καὶ τοῖς ἐξενωμένοις πολεμοῦσι, καὶ ἂν οὕτω τύχῃσιν, ἐστὶν ὅτε καὶ ἀπέκτειναν ἀλλήλους. Καὶ ὑμεῖς σὺν νῦν βασιλεὶ τῷ ὑμετέρῳ πολεμοῦντες πάντα ἡναγκάσμεθα τὸ ἐκείνου πολέμῳ νομίζειν σοὶ γε μέντοι φίλος γενέσθαι περὶ παντὸς ἂν ποιησάμεθα. (35) Καὶ εἰ μὲν ἀλλὰ ξασθία σε ἔδει ἀντὶ δεσπότης βασιλέως ἡμᾶς δεσπότης, οὐκ ἂν ἐρωγέ σοι ξυνεβούλευον· νῦν δὲ ἔξεστί σοι μεθ' ἡμῶν γενομένου μηδὲνα προσκυνῶντα μηδὲ δεσπότην ἔχοντα ζῆν καρπούμενον τὰ ἑαυτοῦ. (36) Καίτοι ἐλεύθερον εἶναι ἐγὼ μὲν οἴμαι ἀντάξιον εἶναι τῶν πάντων χρημάτων. Οὐδὲ μέντοι τοῦτό σε κελεύμεν, πένητα μὲν ἐλεύθερον δ' εἶναι, ἀλλ' ἡμῖν συμμαχίᾳ γρώμενον αὖξεν μὴ τὴν βασιλείᾳ, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀρχήν, τοὺς νῦν διμορούλους σοι καταστρεφόμενον, ὥστε σοὺς ὑπηκόους εἶναι. Καίτοι εἰ ἅμα ἐλεύθερός τ' εἴης καὶ πλούσιος γέναιοι, τίος ἂν δέοιο μὴ οὐ γὰρ πάμπαν εὐδαίμων εἶναι; (37) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Φαρνάβαζος, ἀπλῶς ὑμῖν ἀποκρίνωμαι ἅπερ ποιήσω· Πρέπει γούν σοι. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἐὰν βασιλεὺς ἄλλον μὲν στρατηγὸν πέμπῃ, ἐμὲ δὲ ὑπήκοον ἐκείνου τάττῃ, βουλήσομαι ὑμῖν καὶ φίλος καὶ σύμμαχος εἶναι· ἐὰν

bazum ad locum constitutum adduxit. In eo jam Agesilaus, et adjuncti ei Trigintaviri, in gramine humi decumbentes, Pharnabazum opperiebantur. At is veniebat amictu maximi pretii ornatus: quumque ministri pulvinos subtiles substernerent, in quos se molliter Persæ collocant; conspecto vili cultu Agesilai, deliciis illis uti præ verecundia noluit. Quapropter et ipse ita, uti vestitus erat, humi se reclinavit. Deinde dicta primum utrinque salute, mox dextram Pharnabazo porrigente, suam vicissim ei porrexit Agesilaus. Eo peracto, Pharnabazus, qui natu grandior esset, ita loqui coepit: « Ego vobis, Agesilae, vosque Lacedæmonii omnes, qui adestis, amicus et federatus fui, quo tempore bellum adversus Athenienses gerebatis; neque tantum classem vestram suppeditis pecuniis corroboravi, verum etiam ipse in terra ex equo vobiscum pugnans, hostes usque in ipsum mare persequabar. Neque vero accusare me potestis, quasi unquam Tissaphernis more duplici erga vos animo vel in sermone vel factis fuerim. Talem quum me gesserim, eo nunc a vobis reductus sum, ut ne cœna quidem mihi mea in ditione sit reliqua, nisi forte bestiarum instar id colligam, quod a vobis sit relictum. Omnia quæ relictæ mihi a patre acceperam, ædificia pulchra, horti arboribus ac feris repleti, quibus animum oblectabam, nunc partim excisa, partim exusta video. Proinde si, quid æquum sanctumque sit, ego non intelligo; vos me velim doceatis, quo pacto existimari debeat, hæc ab hominibus referendæ gratiæ non ignaris proficisci. » His dictis, Trigintaviri omnes Verecundia ducti silebant. Agesilaus vero, quum et ipse aliquid tantulum silentium tenuisset, in hanc sententiam respondit: « At enim, Pharnabaze, non ignorare te arbitror, etiam Græcis in urbibus hospitiorum necessitudines inter homines contrahi; qui tamen, ubi bellum inter urbes ipsas geri coeptum est, una cum sua quisque patria hospitibus bellum faciunt: ac si res ita ferat, nonnumquam mutuo se hospites occidunt. Eadem ratione nos quoque bellum adversus regem vestrum gerentes, necesse fuit omnia, quæ ipsius essent, hostilia ducere: licet tecum amicitiam colere summopere cuperemus. Quod si tibi pro rege domino commutandi nos essemus, quos dominorum deinde loco haberes, equidem tibi nequaquam hac in parte quidquam consulerem. Nunc tibi licet, si quidem nobiscum te velis conjungere, neminem summissee veneranti, neminem agnoscanti dominum, ita vivere, tuis ut rebus nihilominus fruire. Atqui liberum esse opibus ego universis antefendum arbitror. Nec interim id nos volumus, ut liber quidem, at pauper sis, sed ut societate nostra fretus, non regis, sed tuum imperium propages, ac reductis in potestatem tuam hoc tempore conservis, loco subditorum eis utare. Quod si pariter et liber sis, et opulentus fias: quid tibi defuerit, quo minus plane sis beatus? » Num ergo vobis, inquit Pharnabazus, simpliciter, quid facturus sim, respondeam? Id vero te decet, subjecit Agesilaus. Quod si rex, ait, prætorem alium miserit, cui me jubeat dicto audientem esse, vobis et amicus et socius esse volam. Sin me præces cum imperio jusserit, quandoqui-

μέντοι μοι τὴν ἀρχὴν προσάττη, τοιοῦτόν τι, ὡς εἶκοι, φιλοτιμία ἐστὶ, εὖ χρὴ εἰδέναι ὅτι πολεμῆσω ὑμῖν ὡς ἂν δύνωμαι ἀριστα. (38) Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἀγσιλαὸς ἐλάβετο τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ εἶπεν, Εἴθ', ὦ λῶστε, σὺ τοιοῦτος ὢν φίλος ἡμῖν γένοιο. Ἐν δ' οὖν, ἔφη, ἐπίστω, ὅτι νῦν τε ἀπειμι ὡς ἂν δύνωμαι τάχιστα ἐκ τῆς χώρας τῆς σῆς, τοῦ τε λοιποῦ, καὶ πόλεμος ἦ, ἕως ἂν ἐπ' ἄλλον ἔχωμεν στρατεύεσθαι, σοῦ τε καὶ τῶν σῶν ἀφεξόμεθα.

39. Τούτων δὲ λεχθέντων διέλυσε τὴν σύνοδον. Καὶ ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἀναβάς ἐπὶ τὸν ἵππον ἀπήει, ὁ δὲ ἐκ τῆς Παραπίτας υἱὸς αὐτοῦ, καλὸς ἔτι ὢν, ὑπολειφθεὶς καὶ προσδραμῶν, Ξένον σε, ἔφη, ὦ Ἀγσιλαε, ποιοῦμαι. Ἐγὼ δὲ γε δέχομαι. Μένμυσό νυν, ἔφη. Καὶ εὐθὺς τὸ παλτὸν, εἶχε δὲ καλὸν, ἔδωκε τῷ Ἀγσιλάῳ. Ὁ δὲ δεξιόμενος, φάλαρα ἔχοντος περὶ τῷ πῶπῳ Ἰδαίου τοῦ γραφέως πάγκαλα, περιελὼν ἀνέδωκεν αὐτῷ. Τότε μὲν οὖν ὁ παῖς ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον μετεδίωκε τὸν πατέρα. (40) Ὡς δ' ἐν τῇ τοῦ Φαρναβάζου ἀποδημίᾳ ἀποστερῶν ὁ ἀδελφὸς τὴν ἀρχὴν φυγάδα ἐποίησε τὸν τῆς Παραπίτας υἱὸν, τὰ τ' ἄλλα ὁ Ἀγσιλαὸς ἐπεμελεῖτο αὐτοῦ, καὶ ἐρασθέντος αὐτοῦ τοῦ Εὐδάκου υἱὸς Ἀθηναίου, πάντ' ἐποίησεν ὅπως ἂν δι' ἐκείνον ἐγκριθεῖν τὸ στάδιον ἐν Ὀλυμπίᾳ, μέγιστος ὢν τῶν παιδῶν.

41. Καὶ τότε δὴ, ὥςπερ εἶπε πρὸς τὸν Φαρνάβαζον, εὐθὺς ἀπεπορεύετο ἐκ τῆς χώρας σχεδὸν δὲ καὶ ἔαρ ἤδη ὑπέβαινε. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας πεδίων κατεστρατοπεδεύσατο περὶ τὸ τῆς Ἀστυρηνῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, καὶ ἐκεῖ πρὸς ᾧ εἶχε ξυνέλεγε πανταχόθεν παμπληθὲς στράτευμα. Παρεσκευάζετο γὰρ πορευσόμενος ὡς δύναται ἀνωτάτω, νομίζων ὅποσα ὀπίσθεν ποιήσai το ἴθνη πάντα ἀποστήσειν βασιλεύς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἀγσιλαὸς μὲν δὴ ἐν τούτοις ἦν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ σαφῶς ᾔσθοντο τὰ τε χρήματα ἐληλυθότα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς μεγίστας πόλεις ξυνεστηκυίας ἐπὶ πολέμῳ πρὸς ἑαυτούς, ἐν κινδύνῳ τε τὴν πόλιν ἐνόμισαν καὶ στρατεύειν ἀναγκαῖον ἡγήσαντο εἶναι. (2) Καὶ αὐτοὶ μὲν ταῦτα παρεσκευάζοντο, εὐθὺς δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Ἀγσιλαὸν πέμπουσιν Ἐπικυδίδαν. Ὁ δ' ἐπεὶ ἀφίκετο, τὰ τε ἄλλα διηγείτο ὡς ἔχει καὶ ὅτι ἡ πόλις ἐπιστέλλοι αὐτῷ βοηθεῖν ὡς τάχιστα τῇ πατρίδι. (3) Ὁ δὲ Ἀγσιλαὸς ἐπεὶ ἤκουσε, χαλεπῶς μὲν ἤνεγκεν, ἐνθυμούμενος ὅλων τιμῶν καὶ ὅλων ἐλπίδων ἀποστεροῖτο, δμῶς δὲ συγκαλέσας τοὺς συμμάχους ἐδήλωσε τὰ ὑπὸ τῆς πόλεως παραγγελλόμενα, καὶ εἶπεν ὅτι ἀναγκαῖον εἶναι βοηθεῖν τῇ πατρίδι· ἐὰν μέντοι ἐκείνα καλῶς γένηται, εὖ ἐπίστασθε, ἔφη, ὦ ἄνδρες σύμμαχοι, ὅτι οὐ μὴ ἐπιλάβωμαι ὑμῶν, ἀλλὰ πάλιν παρέσομαι πράξων ὃν ὑμεῖς δεῖσθε. (4) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα πολλοὶ μὲν

dem hujusmodi quiddam est, uti videtur, gloriæ cupiditas, omnino scitote, me pro mea virili bellum adversus vos fortissime gesturum. Ea verba quum audiisset Agesilaus, Pharnabazi manu prehensa : « Utinam, inquit, vir optime, quum talis sis, amico te utamur. Unum quidem hoc scito, me jam quanta celeritate potero, tuis e finibus excessurum; ac deinceps, tametsi bellum inter nos geretur, fore tamen, ut quam diu supererit alius, quem bello petamus, abs te rebusque tuis abstineamus. »

His dictis, finem is congressus habuit. Et jam equo consenso Pharnabazus abibat, quum ejus ex Parapita filius, etiamnum amabilis, nonnihil remanens et ad Agesilaum adcurrrens : Jus, ait, hospitii tecum, Agesilae, jungo. Tum ille : Accipio vero, inquit. At memineris, ait alter : statimque spiculum, quod sane pulchrum erat, Agesilao dedit. Id quum accepisset Agesilaus, quia phaleris ornatum equum pulcherrimis Idæus pictor habebat, eas detractas vicissim puero donavit. Qui tum quidem in equum insiliens, patrem est insequutus. Ceterum deinceps, quum per absentiam Pharnabazi erepto frater imperio filium hunc Parapitæ in exilium egisset, non solum Agesilaus ceteris in rebus eum fovit, sed etiam amante ipso quendam Atheniensis Eualcis filium, nihil non fecit ut is ipsius causa Olympicum in stadium admitteretur, quanquam inter pueros maximus esset.

Agesilaus, uti Pharnabazo facturum se dixerat, statim ex ipsius finibus discessit. Neque jam procul ver aberat. Ubi Thebes in campum pervenit, propter Astyrenæ Dianæ fanum castra posuit : atque istic præter eum, quem habebat, exercitum, ampliores ex omnibus locis copias cogeabat. Nam ita se parabat, ut quam posset longissime sursum progrediretur, existimans se effecturum, ut nationes omnes, quotquot a tergo relinqueret, desciscerent ab rege.

CAPUT II.

Hic tum conatus Agesilai erat, quum Lacedæmonii, plane cognito, missas esse pecunias in Græciam, urbesque maximas ad opprimendum ipsos bello conspirasse, versari rempublicam suam in periculo arbitrabantur, et expeditionem necessario suscipiendam esse. Ad eam se comparabant, simulque ad Agesilaum Epicydiam mittunt. Is posteaquam ad eum venit, quum aliarum rerum statum exponerebat, tum hoc etiam, mandare ipsi rempublicam, ut quamprimum patriæ laturus suppetias adesset. Ea re Agesilaus audita, graviter quidem ille ferre, quum socum ipse quantis honoribus, quantaque spe dejiceretur, expenderet; sed advocatis ad concionem sociis, quid respublica mandaret, illis indicavit et ostendit necessarium omnino esse, ut auxilium patriæ feratur. Quod si res, inquit, ex gerentis ex animi sententia, certo scitote, socii, nequaquam futurum ut vestri obliviscar, sed iterum ad vos revertar, proinde non ea quæ vos cupitis. » Hæc audientes, multi hortantur, ut

ἐδάκουσαν, πάντες δ' ἐβήρισαντο βοηθεῖν μετ' Ἀγχιλάω τῇ Λακεδαίμονι· εἰ δὲ καλῶς τάξει γένοιτο, λαθόντες αὐτὸν πάλιν ἔκειν εἰς τὴν Ἀσίαν. (5) Καὶ οἱ μὲν δὴ συνεσκευάζοντο ὡς ἀκολουθήσοντες. Ὁ δ' Ἀγχιλάος ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ κατέλειπεν Εὐξενον ἀρμολογῆν καὶ προυρούς παρ' αὐτῷ οὐκ ἔλαττον τετρακισχίλιων, ἵνα δύναίτο διασώζειν τὰς πόλεις· αὐτὸς δὲ ὄρων ὅτι οἱ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν μένειν ἐπεθύμουν μᾶλλον ἢ εἰς Ἑλλάδας στρατεύεσθαι, βουλόμενος ὡς βελτίστους καὶ πλείστους ἀγεῖν μεθ' ἑαυτοῦ, ἅλλα προύβηκε ταῖς πόλεσιν, ἥτις ἄριστον στρατεύμα πέμποι, καὶ τῶν μισθωρῶν τοῖς λοχαγοῖς, ὅστις εὐσπλότατον λόγον ἔχων συστρατεύοιτο καὶ δπλιτῶν καὶ τοξοτῶν καὶ πελταστῶν. Προεῖπε δὲ καὶ τοῖς ἱππάρχοις, ὅστις εὐσπλότατην καὶ εὐσπλότατην τάξιν παρέχοιτο, ὡς καὶ τοῖς νικητήριον δώσω. (6) Τὴν δὲ κρίσιν ἐφ' ἡ ποιήσῃ, ἐπεὶ διαβαίησαν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐν Χερρόνησῳ, ὅπως εὖ εἰδείησαν ὅτι τοὺς στρατευσομένους δεῖ εὐκρίνειν. (7) Ἦν δὲ τὰ ἅλλα τὰ μὲν πλείστα ὅπλα ἐκπεποιημένα εἰς κόσμον καὶ δπλιτικά καὶ ἱππικά· ἦσαν δὲ καὶ στέφανοι χρυσοὶ· τὰ δὲ πάντα ἅλλα οὐκ ἔλαττον ἐγένοντο ἢ ἀπὸ τεττάρων ταλάντων. Τοσούτων μέντοι ἀναλωθέντων, παμπόλλων χρημάτων ὅπλα εἰς τὴν στρατίαν κατεσκευάσθη. (8) Ἐπεὶ δὲ διέβη τὸν Ἑλλήσποντον, κριταὶ κατέστησαν Λακεδαίμονιων μὲν Μένωνος καὶ Ἡριππίδας καὶ Ὀρσιππος, τῶν δὲ συμμάχων εἰς ἀπὸ πόλεως. Καὶ Ἀγχιλάος μὲν, ἐπεὶ τὴν κρίσιν ἐποίησεν, ἔχων τὸ στρατεύμα ἐπορεύετο τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἣν περ βασιλεὺς ὅτε ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐστράτευεν.

9. Ἐν δὲ τούτῳ οἱ μὲν ἔφοροι προυράν ἐφηναν· ἡ δὲ πόλις, ἐπεὶ Ἀγχιπόλις παῖς ἔτι ἦν, Ἀριστόδημον τοῦ γένους ὄντα καὶ πρόδικον τοῦ παιδὸς, ἠγείσθαι τῇ στρατιᾷ ἐκέλευον. (10) Ἐπεὶ δ' ἐξήσαν μὲν οἱ Λακεδαίμονιοι, συνειλεγμένοι δ' ἦσαν οἱ ἐναντίοι, συνελθόντες ἐβουλεύοντο πῶς ἂν τὴν μάχην συμφορώτατα σφίσιν αὐτοῖς ποιήσαιντο. (11) Τιμόλαος μὲν δὴ Κορίνθιος ἐλεξεν, Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ, ἔφη, ὅ ἄνδρες συμμάχοι, ὅμοιον εἶναι τὸ τῶν Λακεδαίμονιων πρῶγμα ὁδόν περ τὸ τῶν ποταμῶν. Οἱ τε γὰρ ποταμοὶ πρὸς μὲν ταῖς πεγαῖς οὐ μεγάλοι εἰσὶν ἀλλ' εὐδαίεστοι, ὅσῳ δ' ἂν πόρρωτέρω γένωνται, ἐπεμβαλλόντες ἕτεροι ποταμοὶ ἰσχυρότερον αὐτῶν τὸ βεῦμα ποιῶσι. (12) Καὶ οἱ Λακεδαίμονιοι ὡς αὐτῶς, ἐνθεν μὲν ἐξέρχονται, αὐτοὶ μόνοι εἰσὶ, προῖοντες δὲ καὶ παραλαμβάνοντες τὰς πόλεις πλείονες τε καὶ δυσμαχώτεροι γίνονται. (Ὁρῶ δ' ἐγὼ)· ἔφη, καὶ ὅποσοι σφῆκας ἐξικρεῖν βούλονται, ἐὰν μὲν ἐκθέοντες τοὺς σφῆκας πειρῶνται θηρᾶν, ὑπὸ πολλῶν τυπομένους· ἐὰν δ' ἔτι ἐνδόν ὄντων τὸ πῦρ προσφέρωσι, πάσοντας μὲν οὐδὲν, χειρουμένους δὲ τοὺς σφῆκας. Ταῦτ' οὖν ἐνθυμούμενος ἡγεῖσθαι κράτιστον εἶναι μάλιστα μὲν ἐν αὐτῇ, εἰ δὲ μή, ὅτι ἐγγύτατα τῆς Λακεδαίμονος τὴν μάχην ποιείσθαι. (13) Δόξαντος δ' εὖ λέγειν αὐτοῦ ἐβήρισαντο ταῦτα. Ἐν ᾧ δὲ περὶ ἡγεμονίας

universi ferendam esse cum Agesilao Lacedaemoni opem statuerunt, ac si res istic feliciter gererentur, cum eodem in Asiam redeundum esse. Illi Agesilaum sequutori sua collegerunt. Ipse autem Euxenum praefectum in Asia cum praesidiariis non paucioribus quam quater mille reliquit, ut eorum auxilio tueri ac retinere oppida in fide posset. Et vero quia magnam militum partem istic manere malle videbat, quam adversus Graecos arma ferre: quo fortissimos et plurimos secum abduceret, praemia civitatibus constituit, quae copias lectissimas mitterent; itemque conductitorum ductoribus, si qui cum instructissima vel gravis armatura peditum, vel sagittariorum, vel cetratorum cohorte huic expeditioni se adjungerent. Quia et praefectis equitum denuntiavit, ei se victoriae praemium largituro, qui turmam longe peritissimam equitandi et instructissimam exhiberet. Eaque de re se cogniturum ait instituto iudicio in Chersoneso, posteaquam ex Asia in Europam trajecerint: ut certo scirent, eos qui essent expeditioni huic interfuturi, accurate se parere debere. Praemiorum loco magna ex parte proposita erant arma elaborata quam elegantissime, tam militum gravis armaturae, quam equestria. Nec aureae coronae decrant. Omnia quidem praemia talentis non minus quatuor constitere. Tantis sumptibus factis, etiam pro exercitu maximis pecuniis arma comparata sunt. Posteaquam Hellespontum trajecit, iudices lecti sunt, ex Lacedaemoniis, Menascus, Herippidas, Orsippus; ex sociis, unus ex oppido quolibet. Peracto iudicio, cum copiis Agesilaus eadem via progrediebatur, qua rex profectus fuerat id temporis, quum Graeciae bellum faceret.

Interea contrahebant Ephori copias et praesidia; cives autem, quod Agesipolis adhuc puer esset, Aristodemum adgnatum, ac tutorem pueri, ducem exercitus esse jusserunt. Posteaquam Lacedaemonii copias eduxerunt, hostes eorum collecti, quo pacto cum ipsis maximo suo commodo manum consererent, in conventu deliberabant. Ibi Timolaus Corinthius hac oratione usus est: « Res Lacedaemoniorum, socii, fluminum instar habere se mihi videntur. Quippe flumina juxta fontes suos non magna sunt, trajiciuntque non difficulter possunt; verum quo profluunt longius, eo magis ab aliis adaucta fluvii, vehementiori cum impetu proruant. Itidem Lacedaemonii soli sunt, ubi primum egrediuntur: ac progrediendo, et oppida sibi adjungendo, tum copias augent, tum illud efficiunt, ut expugnari difficilius possint. Equidem eos quoque video, qui vespas extinguere volunt; si egressas venari conentur, a multis pungi; at si tum ignem admoveant, quum adhuc inclusae sunt, nullo suo cum incommodo eas opprimere. Quapropter ego quidem haec cum animo meo expendens rectissime nos facturos arbitror, si ad ipsam in primis Lacedaemonem, vel si hoc fieri nequeat, proxime ad eam manus conseramus. » Haec quum recti ab eo statuerentur, decretum in eandem sententiam factum est. Interea vero, dum illi transigunt inter se de belli

τε διεπράττοντο καὶ διωμολογοῦντο εἰς ὁπόσους δέοι τάττεσθαι πᾶν τὸ στράτευμα, ὅπως μὴ λῖαν βαθείας τὰς φάλαγγας ποιούμεναι αἱ πόλεις κύκλωσιν τοῖς πολεμίοις παρέχουσιν, ἐν τούτῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ δὴ Τεγεάτας παρελθόντες καὶ Μαντινέας ἐξήσαν τὴν ἀμφίαν.

(14) Καὶ πορευόμενοι, σχεδὸν τι ἄμα οἱ μὲν περὶ τοὺς Κορινθίους ἐν τῇ Νεμέᾳ ἦσαν, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ ζύμμαχοι ἐν τῷ Σικυῶνι. Ἐμβαλόντων δὲ αὐτῶν κατὰ τὴν Ἐπεικίαν, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τῶν ὑπερδεξιῶν βάλλοντες αὐτοὺς καὶ τοξεύοντες μάλα κακῶς ἵποιοι οὖν γυμνῆτες τῶν ἀντιπάλων· (15) ὥς δὲ κατέβησαν ἐπὶ θάλατταν, ταύτη προήεσαν διὰ τοῦ πεδίου, τέμνοντες καὶ κάοντες τὴν χώραν· καὶ οἱ ἑτεροὶ μέντοι ἐπελθόντες κατεστρατοπεδεύσαντο, ἔμπροσθεν ποιησάμενοι τὴν χαράδραν· ἐπεὶ δὲ προϊόντες οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκέτι δέκα στάδια ἀπέειχον τῶν πολεμίων, κάκεινοι αὐτοῦ στρατοπεδευσάμενοι ἡσυχίαν εἶχον.

16. Φράσω δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἑκατέρων. Συνελέγησαν γὰρ ὁπλίται Λακεδαιμονίων μὲν εἰς ἑξακισχιλίους, Ἡλείων δὲ καὶ Τριφυλίων καὶ Ἀκρωρείων καὶ Λασιωνίων ἑγγὺς τριχίλιοι καὶ Σικυωνίων πενταχόσιοι καὶ χίλιοι, Ἐπιδαυρίων δὲ καὶ Τροιζηνίων καὶ Ἐρμιονέων καὶ Ἀλίων ἐγένοντο οὐκ ἐλάττους τριχίλιων. Πρὸς δὲ τούτοις ἱππεῖς μὲν Λακεδαιμονίων περὶ ἑξακόσιους, Κρήτες δὲ τοξοὶ ἡκολούθουν ὡς τριακόσιοι, καὶ μὴν σφενδοῇται Μαργανέων καὶ Λετρίων καὶ Ἀμφιδολῶν οὐκ ἐλάττους τετρακόσιων. Φλιάσιοι μὲντοι οὐκ ἡκολούθουν· ἐκείνην γὰρ ἔφασαν ἔχειν. Αὕτη μὲν δὴ ἡ μετὰ Λακεδαιμονίων δύναμις ἦν. (17) Ὡς μὴν τῶν πολεμίων ἡθροίσθη Ἀθηναίων μὲν εἰς ἑξακισχιλίους ὁπλίτας, Ἀργείων δ' ἐλέγοντο περὶ ἑπτακισχιλίους, Βοιωτῶν δὲ, ἐπεὶ Ὀρχομένιοι οὐ παρήσαν, περὶ πεντακισχιλίους, Κορινθίων γὰρ μὴν εἰς τριχίλιους, καὶ μὴν ἐξ Εὐβοίας ἀπάσης οὐκ ἐλάττους τριχίλιων. Ὀπλιτικὸν μὲν δὴ τοσούτων ἱππεῖς δὲ Βοιωτῶν μὲν, ἐπεὶ Ὀρχομένιοι οὐ παρήσαν, εἰς ὀκτακόσιους, Ἀθηναίων δ' εἰς ἑξακόσιους, καὶ Χαλκιδέων τῶν ἐξ Εὐβοίας εἰς ἑκὰτον, Λοκρῶν δὲ τῶν Ὀπουντίων εἰς πεντήκοντα. Καὶ φίλων δὲ ζῶν τοῖς τῶν Κορινθίων πλέον ἦν καὶ γὰρ Λοκροὶ οἱ Ὀζόλαι καὶ Μηλιεῖς καὶ Ἀκαρνᾶνες παρήσαν αὐτοῖς.

18. Αὕτη μὲν δὴ ἑκατέρων ἡ δύναμις ἐγένετο. Οἱ δὲ Βοιωτοὶ ὥς μὲν τὸ εὐνύμῳν εἶχον, οὐδὲν τι κατήπειγον τὴν μάχην ζυναπτέιν, ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι κατὰ Λακεδαιμονίους ἐγένοντο, αὐτοὶ δὲ τὸ δεξιὸν ἔσχον καὶ κατ' Ἀχαιοὺς ἀντετάχθησαν, εὐθύς τὰ τε ἱερὰ καλὰ ἔφασαν εἶναι καὶ παρήγγελλαν παρασκευάζεσθαι ὡς μάχης ἰσομένης. Καὶ πρῶτον μὲν ἀμελήσαντες τοῦ εἰς ἑκκαίδεκα βαθεῖαν παντελῶς ἐποίησαντο τὴν φάλαγγα, ἐπὶ δὲ καὶ ἦγον ἐπὶ τὰ δεξιὰ, ὅπως ὑπερέχουσιν τῷ κέρατι τῶν πολεμίων· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἵνα μὴ διασπασθῆσαν, ἐπικολούθουν, καίπερ γινώσκοντες ὅτι κίνδυνος εἴη κυλωθῆναι. (19) Τέως μὲν οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐκ ἠσθάνοντο προϊόντων τῶν πολεμίων· καὶ γὰρ ἦν λάσιον

hujus principatu, et constituunt, in quot homines instrui aciem totius exercitus oporteat, ne si densas admodum phalanges efficerent urbes Lacedæmonii infestæ, circumdandi se potestatem hosti facerent : Lacedæmonii, adjunctis sibi Tegeatis ac Mantineensibus, via maritima egressi sunt. Quumque pergerent, eodem fere tempore Corinthii quidem cum suis erant in Nemea, Lacedæmonii vero cum sociis, Sicyone. Hinc propter Epiecliam facta impressione, primum velites adversariorum de superioribus locis tela sagittasque jacientes, vehementer Lacedæmonios premebant. Verum ubi ad mare descendissent, per campum progrediebantur, ferroque ac flamma agrum omnem vastabant. Tum hostes propius accedentes ita castra sunt metati, ut ante se torrentis alveum haberent. Et Lacedæmonii progressi, quum non amplius decem stadiis ab hostibus abessent, ipsi quoque locatis castris ibidem se continebant.

Exponam et copias amborum. Lacedæmonii gravis armaturæ pedites plus minus sexies mille collecti erant : ex Eleis, Triphyliis, Acrois, Lasioneis, ter mille propemodum : ex Sicyoniis, mille quingenti : ex Epidauris, Troezenis, Hermionensibus, Haliensibus, non pauciores quam tria milia adfuere. Præter hos, sequebantur equites Lacedæmonii fere sexcenti, et eagittarii Cretenses ad trecentos ; et funditores Marganenses, Letrini, Amphidoli non pauciores quadringentis. Phliasii, quod inducias esse sibi dicerent, sequuti non sunt. Et hæc quidem erant Lacedæmoniorum copię. Apud hostes autem, ad sexies mille collecti gravis armaturæ pedites Athenienses erant ; Argivi, quemadmodum ferebatur, plus minus septies mille ; Boeoti, quod Orchomenii non adessent, circiter quinquies mille ; Corinthii ad tria milia : ex universa Eubœa non pauciores tribus millibus. Et hæc quidem gravis erat eorum armatura. Iidem habebant equites Boeotos, quanquam Orchomenii non aderant, ad octingentos : Atheniensium fere sexcentos : Chalcidensium ex Eubœa, fere centum : Locros Opuntios, ad quinquaginta. Levis armaturæ peditum multitudo major erat cum Corinthiis : etenim Locri, qui cognominantur Ozolæ, et Melienses, et Acarnanes eis aderant.

Tantæ igitur erant partis utriusque copię. Ceterum Boeoti, quam quidem diu latus sinistram tenebant, non admodum ad conserendum manus properabant. Verum ubi contra Lacedæmonios Athenienses constiterunt, et ipsi dextro in latere Achæos adversos habuere, mox et exta peroptata sibi offerri confirmabant, et suos ad pugnam incundam parare se jubebant. Protinus, ommissa ratione struendi aciem in denos ac senos, densam plane phalangem instituerunt, atque dextram versus ducebant, ut altero cornu hostes excederent : Athenienses vero, ne acies divelleretur, sequebantur eos ; quanquam esse periculum intelligebant, ne ab hostibus circumdarentur. Hactenus hostes accedente Lacedæmonii non animadvertunt, quod latus sinistram

τὸ χωρίον ἐπεὶ δ' ἐπικαίνισαν, τότε δὴ ἔγνωσαν, καὶ εὐθὺς ἀντιπαρήγγειλαν ἅπαντας διασκευάζεσθαι ὡς εἰς μάχην. Ἐπεὶ δὲ ζυνετάρχθησαν ὡς ἑκάστους οἱ ξεναγοὶ ἔταξαν, παρήγγυησαν μὲν ἀκολουθεῖν τῷ ἡγουμένῳ, ἦγον δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τὰ δεξιὰ, καὶ οὕτω πολλοὺς ὑπερέτεινον τὸ κέρασ, ὥστε τῶν Ἀθηναίων αἱ μὲν εἰς φυλαὶ κατὰ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐγένοντο, αἱ δὲ τέταρες κατὰ Τεγεάτας. (20) Οὐδέτι δὲ στάδιον ἀπεχόντων, σφαγισάμενοι οἱ Λακεδαιμόνιοι τῇ Ἀγροτέρᾳ, ὥσπερ νομίζεται, τὴν χίμαιραν, ἤρουντο ἐπὶ τοὺς ἐναντίους, τὸ ὑπερέχον ἐπικαίοντες εἰς κύκλωσιν. Ἐπεὶ δὲ ζυνέμιξαν, οἱ μὲν ἄλλοι ζυμμάχοι πάντες οἱ τῶν Λακεδαιμονίων ἐκράτηθησαν ὑπὸ τῶν ἐναντίων, Πελλήνηες δὲ κατὰ Θεσπίας γενόμενοι ἐμάχοντο τε καὶ ἐν γόρᾳ ἐπιπτον ἑκατέρω. (21) Αὐτοὶ δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅσον τε κατέσχον τῶν Ἀθηναίων ἐκράτησαν, καὶ κυκλώσαντες τῇ ὑπερέχοντι πολλοὺς ἀπέκτειναν αὐτῶν, καὶ ἅτε δὴ ἀπαθείς ὄντες, ζυνεταγμένοι ἐπορεύοντο καὶ τὰς μὲν τέταρας φυλάς τῶν Ἀθηναίων πρὶν ἐκ τῆς διώξεως ἐπαναχωρήσαι παρήλθον, ὥστε οὐκ ἀπέθανον αὐτῶν πλὴν εἰ τις ἐν τῇ ζυμβολῇ ὑπὸ Τεγεατῶν. (22) τοῖς δὲ Ἀργείοις ἐπιτυγχάνουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀναχωροῦσι, καὶ μέλλοντος τοῦ πρώτου πολεμάρχου ἐκ τοῦ ἐναντίου ζυμβάλλειν αὐτοῖς, λέγεται ἄρα τις ἀναβοῆσαι παρῆναι τοὺς πρώτους. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, παραθέοντας δὴ καίοντες εἰς τὰ γυμνά πολλοὺς ἀπέκτειναν αὐτῶν. Ἐπειλάθοντο δὲ καὶ Κορινθίῳ ἀναχωροῦντων. Ἐτι δ' ἐπέτορον οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ τῶν Θηβαίων τῶν ἀναχωροῦντων ἐκ τῆς διώξεως, καὶ ἀπέκτειναν συγχροῦς αὐτῶν. (23) Τούτων δὲ γενομένων, οἱ ἡττώμενοι τὸ μὲν πρῶτον ἐφύγον πρὸς τὰ τεῖχη, ἔπειτα δ' ἐιρηξάντων Κορινθίων πάλιν κατεσκήνησαν εἰς τὸ ἀρχαῖον στρατόπεδον. Λακεδαιμόνιοι δ' αὖ ἐπαναχωρήσαντες, ἔνθα τὸ πρῶτον τοῖς πολεμίοις ζυνέμιξαν, ἐστήσαντο τροπαῖον. Καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ μάχη οὕτως ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὁ δ' Ἀγρησίλας σπεύδων μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐβόηθει ὄντι δ' αὐτῷ ἐν Ἀμριπολεί ἀγγέλλει Δερκυλλίδας ὅτι νικῶν τε αὐτὸν Λακεδαιμόνιοι, καὶ αὐτῶν μὲν τεθνάναι ὅκτω, τῶν δὲ πολεμίων παμπληθεῖς ἐδήλου δὲ ὅτι καὶ τῶν ζυμμάχων οὐκ ὀλίγοι πεπτωκότες εἴεν. (2) Ἐρομένου δὲ τοῦ Ἀγρησίλας, Ἀρ' ἂν, ὦ Δερκυλλίδα, ἐν καιρῷ γένοιτο, εἰ αἱ ζυμπεμπούσαι πόλεις ἡμῖν τοὺς στρατιώτας τὴν νίκην ὡς τάχιστα πύθοντο; ἀπεκρίνατο δὴ ὁ Δερκυλλίδας, Εὐθυμότερους γοῶν εἰκὸς ταῦτ' ἀκούσαντας εἶναι. Οὐκοῦν σὺ, ἐπεὶ παρεγένου, καλλιστ' ἂν ἀπαγγέλλαις; ὁ δὲ ἄσμενος ἀκούσας, καὶ γὰρ αἰεὶ φιλαπόδημος ἦν, εἶπεν, Εἰ σὺ τάττοισι. Ἀλλὰ τάττω, ἔφη, καὶ προσπαγγέλλειν κτελεύω ὅτι ἐὰν καὶ τάδε εὖ γένηται, πάλιν παρεστέμεθα, ὥσπερ καὶ ἔρχμεν. (3) Ὁ μὲν δὴ Δερκυλλίδας ἐφ' Ἑλλησπόντου πρῶτον

spissus erat. At ubi pacem inchoatus fuit, mox re intellecta, et ipsi suis us. *Aras* imperant, ad praelium uti se parent. Quumque jam ita dispositi starent in acie, quemadmodum eam conductitiorum militum duces struxerant, edicunt Lacedaemonii, ut quisque ducem sequeretur; simul et ipsi dextram versus duxerunt, ac hostium cornu, semet extendendo, usque adeo superant, ut sex Atheniensium tribus Lacedaemoniis, quatuor reliquae oppositae Tegeatis essent. Jam non amplius unius intervallo stadii ab se invicem aberant, quum Lacedaemonii de more capram Dianae mactant, primique in adversos pergunt, et partem copiarum, qua hostilem aciem excedebant, circumdaturi hostem, in orbem flectunt. Ad manus quum ventum esset, reliqui socii Lacedaemoniorum omnes ab hostibus superati fuere: soli Pel-lenenses, Thespiensibus oppositi, sic pugnabant, ut ibi utrinque nonnulli caderent. Lacedaemonii, quotquot Athenienses sibi oppositos nacti sunt, vicerunt: partemque copiarum, qua ipsorum aciem excedebant, multos circumdatos interfecerunt; simul, quod damni nihil accepissent, integra prorsus acie procedebant; et quatuor illas Atheniensium cohortes, priusquam a persequendo reverterentur, praeterierunt. Ea re factum, ut ex illis nulli occiderentur extra eos, nisi qui in conflictu a Tegeatis interfecti sunt. At in Argivos recedentes incidunt Lacedaemonii, quumque primus Polemarchus eos adversos invasurus esset, exclamasse quidam fertur, ut primos transmitterent. Id quum fieret, praetercurrentes, qua nudi erant, feriunt, ac multos interficiunt. Etiam Corinthios redeuntes adorti sunt. Praeterea Lacedaemonii quosdam in Thebanos etiam inciderunt, ex persequutione recedentes, ac plurimos eorum peremerunt. Quod quum fieret, victi primum ad oppida fugiebant; deinde prohibentibus eos Corinthiis, ad priora se castra recipiebant. Lacedaemonii vero inde redeuntes ad eum locum, quo primum cum hoste manus conseruerant, tropaeum constituere. Atque haec quidem pugna in hunc modum pugnata fuit.

CAPUT III.

Interim Agesilaus ad ferendum opem suis ex Asia properabat; quumque jam apud Amphipolim esset, Dercyllidas ad eum rei gestae nuntium perferit; vicisse scilicet Lacedaemonios, eorumque tantum octo cecidisse, ingenti hostium multitudine interempta. Significavit etiam non paucos ex sociis periisse. Tum querente Agesilao: Fueritne opportunitum, Dercyllida, victoriam hanc celeritate quanta fieri maxima poterit iis civitatibus nuntiari, quae copias hasce nobiscum miserunt? respondit Dercyllidas, non abs re videri futurum ut eo nuntio accepto, maiorem animis fiduciam conciperent. Ergo tu, subiecit Agesilaus, quando huc venisti, nuntius in primis idoneus fueris? *lis verbis perlubenter auditis Dercyllidas, homo ceteroqui peregre degendi semper cupidus: Si quidem tu mandas, inquit. Mando vero, subiecit Agesilaus, ac praeterea volo significes: nam ita, uti polliciti sumus, ad ipsos reversuros, si ea quoque, quae jam acturi sumus, nobis ex sententia cesserint. Se-*

ἐπορεύετο· ὁ δ' Ἀγησίλαος διαλλάξας Μακεδονίαν εἰς Θετταλίαν ἀφίκετο. Λαρισαῖοι μὲν οὖν καὶ Κρανώνιοι καὶ Σχοτουσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι, ξυμμαχοὶ ὄντες Βοιωτοῖς, καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ, πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ἐτύγχανον, ἑκαχοῦργουν αὐτὸν ἐπακολουθοῦντας. (α) Ὁ δὲ τῶς μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στράτευμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἐμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δ' ἐπ' οὐρᾷ ἔχων τῶν ἱππέων· ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας οἱ Θετταλοὶ ἐπελαύνοντες τοῖς ὀπισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐρὰν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ στόματος ἱππικὸν πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. (β) Ὡς δὲ παρτάξαντο ἀλλήλοισι, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ὀπλίτας ἐκπομαχεῖν, στρέψαντες βάθρην ἀπεχώρουν. (γ) Οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐπηκολούθουν. Γνοὺς δὲ ὁ Ἀγησίλαος ὅ ἑκάτεροι ἡμάρτανον, πέμπει τοὺς περὶ αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππίας, καὶ καλεῖται τοὺς τε ἄλλους παραγγέλλειν καὶ αὐτοὺς διώκειν ὥς τάχιστα καὶ μικρῆτι δύναι αὐτοῖς ἀναστροφὴν. (δ) Οἱ δὲ Θετταλοὶ ὥς εἶδον παρὰ ὄψαν ἑλαύνοντας, οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ παρῳόμενοι τοῦτο ποιεῖν, πλαγίους ἔχοντας τοὺς ἱπποὺς ἤλσκοντο. (ε) Πολύχαρμος μέντοι ὁ Φαρσάλιος ἐκπαργῶν ἀνέστρεψέ τε καὶ μαχόμενος ζῆν τοῖς περὶ αὐτὸν ἀποδνησκει. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, φυγῇ τῶν Θετταλῶν ἑξαισίου γίγνεται· ὥστε οἱ μὲν ἀπέβηθον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ἤλσκοντο. Ἔστησαν δ' οὖν οὐ πρόσθεν, πρὶν ἐν τῷ ὄρει τῷ Ναρβακίῳ ἐγένοντο. (ς) Καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος τρώπαῖον τ' ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρβακίου, καὶ αὐτοῦ ἔμεινε, μάλα ἡδόμενος τῇ ἔργῳ, ὅτι τοὺς μέγιστον φρονοῦντας ἐπὶ ἐκπικτῇ ἐνεκικήκει ζῆν ὃ αὐτὸς ζυνελεξεν ἱππικῶ. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ υπερβάλλων τὰ Ἀχαιῶν τῆς Φθίας ὄρη τὴν λοιπὴν πᾶσαν διὰ φιλάς ἐπορεύετο μέχρι πρὸς τὰ Βοιωτῶν ὁρια.

10. Ὅντας δ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐμβολῇ ὁ ἥλιος μηνουσιδὴς ἔδοξε φανῆναι, καὶ ἡγγελθῆναι ὅτι ἤτητῆμνοι εἰς Λακεδαιμόνιοι τῇ ναυμαχίᾳ καὶ ὁ ναύαρχος Πείσανδρος τεθναίῃ. Ἐλέγετο δὲ καὶ ᾧ τρόπῳ ἡ ναυμαχία ἐγένετο. (11) Εἴταν μὲν γὰρ περὶ Κνίδον τὸν ἐπίπλουον ἀλλήλοισι, Φαρνάδαζον δὲ ναύαρχον ὄντα ἔξιν ταῖς Φοινίσσαις εἶναι, Κόωναν δὲ τὸ Ἑλληνικὸν ἔχοντα τετάχθαι ἐμπροσθεν αὐτοῦ. (12) Ἀντιπαράταξαμένου δὲ τοῦ Πείσανδρου, καὶ πολλοὺς ἑλαττόνων αὐτῶν τῶν νεῶν φανεισῶν τῶν αὐτοῦ τοῦ μετὰ Κόωνος Ἑλληνικοῦ, τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ εὐασιῆμοιο ξυμμάχους εὐθὺς αὐτῷ φεύγειν, αὐτὸν δὲ ξυμμάχοντας τοὺς πολεμικοὺς ἐμβολὰς ἔχουσαν τῇ τριήρει πρὸς τὴν γῆν ἔξωσθῆναι· καὶ τοὺς μὲν ἀλλοὺς ὅσοι εἰς τὴν γῆν ἐξεώσθησαν ἀπολιπόντας τὰς ναῦς σώζεσθαι· ὅπῃ δύναιντο εἰς τὴν Κνίδον, αὐτὸν δὲ ἐπὶ τῇ νήϊ μαχόμενον ἀποθανεῖν. (13) Ὁ μὲν οὖν Ἀγησίλαος πυθόμενος ταῦτα τὸ μὲν πρῶτον χαλεπῶς ἤνεγκεν· ἔπει μέντοι ἐνεθυμίσθη ὅτι τοῦ στρατεύματος τὸ πλεῖστον εἴη αὐτῷ ὡς ἀγαθὸν μὲν γιγνομένων ἡδέως μετέχειν, εἰ δὲ τι χαλεπὸν ὀρῶεν, οὐκ ἀνάγκη εἶναι κοινοῦν αὐτοῖς, ἐκ τούτου μεταβαλὼν ἔλεγεν ὡς ἀγγελιοῖτο ὁ μὲν Πείσαν-

cundum hæc in Hellespontum Dercyllidas jam discessit : Agesilaus autem, Macedonia peragrata, in Thessaliam venit. Hic et Larissæi, et Cranonii, et Scotusseï, et Pharsalii, Bæotis confederati, adeoque Thessali omnes, exceptis tantum iis, qui tunc in exilio degebant, carpendo extremum agmen infestabant. Duxerat autem hactenus copias Agesilaus agmine quadrato, equitum parte dimidia translata in frontem, alteraque dimidia relicta a tergo. Verum posteaquam Thessali ultimum agmen adorti, quo minus in itinere pergeret, impedivere : tunc et illos equites, qui erant a fronte, postremum ad agmen traducit, exceptis tantum iis quos penes se habebat. Quumque acies utrinque structæ essent, Thessali, qui existimarent, non satis commode se adversus armaturam gravem equestribus cum copiis dimicatuos, converso agmine, pedetentim abscedebant. Eos Agesilai equites prudenter admodum sequebantur. Quare Agesilaus, animadverso utrosque peccare, summissis equitibus, quos circums se habebat robustissimos, imperat ut et ipsi quam celerrime hostem persequerentur, idemque ceteris etiam denuntiarent, ne convertendi se facultas amplius hosti concederetur. Hos ubi præter opinionem suam adequirent Thessali conspexerunt, alii ne convertebantur quidem, alii, qui id facere nitebantur, dum equos in obliquum flecterent, capiebantur. Polycharnus quidem Pharsalius equites ducens et se convertit, et pugnans una cum iis, quos circa se habebat, occubuit. Quo facto, fuga Thessalorum ingens sequuta est, in qua nonnulli ex eis perierunt, nonnulli hostium in manus venerunt. Prius quidem non substitere, quam in montem Narthacium pervenissent. Agesilaus tropæo inter Prantem et Narthacium excitato, ibidem mansit, mirifice delectatus hoc facto, quod homines ob equestris rei peritium confidentissimos, usus equitatu eo, quem ipse coegerat, vicisset. Postridie superatis Achaicis Phthiæ montibus, reliquum iter omne per regionem pacatam faciebant, usque ad Bæotiorum fines.

In eos quum irrumperet, et sol instar lunæ falcatus conspicui visus est, et allatus est nuntius, quo significaretur, victos esse navali proelio Lacedæmonios, classique præfectum Pisandrum occubuisse. Narratum etiam, quo pacto proelium illud navale commissum fuisset: nimirum haud procul a Cnido classes utrinque concurrisse: cum navibus Phœnissis Pharnabazum classis præfectum adfuisse, Cononem cum classe Græca, prima fuisse in acie. Quumque Pisander et ipse struxisset aciem, ac longe pauciores ipsi esse naves appareret, quam essent in Græca Cononis classe: statim socios, qui lævum obtinuissent cornu, fugisse; ipsum cum hostibus congressum triremi jam incursum passæ, compulsum ad terram fuisse: ceteros, quanti eodem compulsi essent, relictis navibus, qua quisque potuisset, in Cnidum se incolumes recepisse: Pisandrum vero in navi pugnantem occubuisse. Atque hæc Agesilaus audiens, primum permolestè ferebat. Verum ubi ad animum ei accidit, ejusmodi maximam esse suorum militum partem, ut qui perlubenter rerum ipsius prosperarum participes esse cuperent; contraque, necessarium haudquamquam esse, ut si quid ipse adversi cerneret, cum eis communicaret: re mutata, nuntiatum esse sibi dixit, Pisandrum quidem vitam

δρος τετελευτηκώς, νικήσῃ δὲ τῇ ναυμαχίᾳ. (14) Ἄμα δὲ ταῦτα λέγων καὶ ἐβουθύτει ὡς εὐαγγέλια καὶ πολλοῖς διέπειπε τῶν τεθυμένων ὥστε ἀκροβολισμῷ ὄντος πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκράτησαν οἱ τοῦ Ἀγχιλαίου τῷ λόγῳ ὡς Λακεδαιμονίων νικούντων τῇ ναυμαχίᾳ.

15. Ἦσαν δὲ οἱ μὲν ἀντιτεταγμένοι τῷ Ἀγχιλαίῳ Βοιωτοὶ, Ἀθηναῖοι, Ἀργεῖοι, Κορίνθιοι, Αἰνιᾶνες, Εὐβοεῖς, Λοκροὶ ἀμφοτέρων· σὺν Ἀγχιλαίῳ δὲ Λακεδαιμονίων μὲν μόρα ἡ ἐκ Κορίνθου διαβᾶσα, ἡμῖς δὲ μόρας τῆς ἐξ Ὀρχομενοῦ, ἔτι δὲ οἱ ἐκ Λακεδαιμόνος νεοδαμῶνδεις συστρατεύσαντες αὐτῷ, πρὸς δὲ τούτοις οὗ Ἡριππίδας ἐξενάγει ξενικῶν, ἔτι δὲ οἱ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων Ἑλληνίδων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ θῆρας διῶν παρελάβεν αὐτόθεν δὲ προσεγένοντο ὀπλίται Ὀρχομενῖοι καὶ Φωκεῖς. Πέλτασταί γε μὴν πολλοὶ πλέονες οἱ μετ' Ἀγχιλαίου· ἵππεις δ' αὖ παραπλήσιοι ἀμφοτέρους τὸ πλῆθος. (16) Ἦ μὲν δὴ δυνάμεις αὕτη ἀμφοτέρων· διηγήσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο οἷα οὐκ ἄλλη τῶν γ' ἐρ' ἡμῶν. Συνήσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον οἱ μὲν σὺν Ἀγχιλαίῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος. Εἶγε δ' Ἀγχιλαῖος μὲν δεξιὸν τὸ μετ' αὐτοῦ, Ὀρχομενῖοι δ' αὐτῷ ἔσχατοι ἦσαν τοῦ εὐώνυμου. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεξιὸν ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. (17) Συνόντων δὲ τέως μὲν σιγὴ πολλὴ ἀπ' ἀμφοτέρων ἦν· ἤνικα δ' ἀπείρου ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλλὰ ξάντες οἱ Θηβαῖοι ὁρμήν ἔμυσσε ἐξέρουτο. Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀντεξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγχιλαίου φάλαγγος οἱ Ἡριππίδας ἐξενάγει καὶ σὺν αὐτοῖς Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλληνίδωνται, καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς ὄρου ἀρπικόμενοι ἔτρεψαν τὸ καθ' αὐτούς. Ἀργεῖοι μὲντοι οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ Ἀγχιλαίου, ἀλλ' ἐφυγον ἐπὶ τὸν Ἑλικῶνα. (18) Κἀνταῦθα οἱ μὲν τινες τῶν ξένων ἐστεράνουσιν ἔδῃ τὸν Ἀγχιλαίου, ἀγγέλλει δὲ τις αὐτῷ ὅτι οἱ Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομενίους διακόψαντες ἐν τοῖς σκευοφόροις εἴησαν. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελιξας τὴν φάλαγγα ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς Ἑλικῶνι πεφυγότας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν, συσπειραθέντες ἐχώρουσαν ἐξῶνόμενοι. (19) Ἐνταῦθα δὲ Ἀγχιλαίου ἀνδρεῖον μὲν ἐξεστειλεῖν ἀναμνηστικῆς οὐ μόντοι εἰλετό γε τὰ ἀσφαλέστατα. Ἐξόν γὰρ αὐτῷ παρόντι τοὺς διαπίπτοντας ἀκολουθοῦντι χειροῦσθαι τοὺς ὀπίσθεν, οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέβραξε τοῖς Θηβαίοις καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωβόηοντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέβησκον. Τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δὲ ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. (20) Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν νίκη Ἀγχιλαίου ἐγεγέννητο, τετρωμένος δ' αὐτὸς προσενήκετο πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελάσαντες τινες τῶν ἱππέων λέγουσιν αὐτῷ ὅτι τῶν πολεμίων ὡς ὀγδοήκοντα σὺν ὅπλοις ὑπὸ τῷ νεφί εἰσι, καὶ ἡρώτων τί γὰρ ποιείν. Ὁ δὲ, καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων, ὁμῶς οὐκ ἐπέλα-

cum morte commulasse, sed nihilominus navali praelio victorem exstitisse. Atque hæc dicens, etiam boves maculabat, quasi boni nuntii sacra faciens, partemque victimarum ad multos hinc inde mittebat. Quo factum est, ut in quadam adversus hostes velitatione Agesilai milites, hac fama excitati, victoria potirentur, quasi navali praelio Lacedæmonii vicissent.

Erant in acie adversus Agesilaum Bæoti, Athenienses, Argivi, Corinthii, Ænians, Euboici, utrique Locri; ab Agesilai vero partibus, una Lacedæmoniorum cohors, quæ Corintho advenerat, et cohors ex Orchomeno dimidia: præterea libertini Lacedæmone missi, quorum in expeditione priori opera fuerat usus: tum copię conductitiæ, quibus Herippidas præerat: item missi a Græci nominis tum in Asia tum Europa civitatibus, quotquot earum peragrand, in fidem acceperat: denique de iis locis, in quibus tum erat, accessere gravis armaturæ pedites Orchomenii ac Phocenses. Cetratorum numero Agesilaus superior erat, equitatus utrique fere par. Atque has tunc utrique copias habebant. Etiam praelium commemorabo, et quo pacto commissum fuerit: tale quidem illud, quale non est aliud ex iis quæ nostræ memoria commissa fuere. Nam convenerunt in campum propter Coroneam situm, Agesilai quidem copię a Cephæso, Thebanorum vero ab Helicone. Agesilaus in exercitu suo dextrum cornu tenebat, in sinistro postremi erant Orchomenii. Ex adverso dextrum Thebani latus habebant, Argivi sinistrum. Cum congregerentur, altum erat tantis per apud utrosque silentium; donec intervallo unius stadii ab se invicem abessent. Tum sublato Thebani ululatu, in adversum hostem cursu feruntur. Jam trium fere plethronum spatium inter utrosque intererat, quum de phalange Agesilai vicissim excurrunt illi conductiti milites, quos Herippidas ducebat; itemque cum his Iones, Æoles, Hellespontii. Hi omnes eorum in numero erant, qui simul in adversos hostes cursu ferebantur, et quum intra hastæ ictum venissent, in fugam oppositos sibi vertebant. Enimvero nec Argivi eorum qui apud Agesilaum erant impetum sustinere; sed in Heliconem fuga se receperunt. Hic quum nonnulli hospites Agesilaum jam coronarent, quidam ei nuntiat, Thebanos, Orchomeniis cæsis, ad impedimenta pervasisse. Tum Agesilaus mox evoluta phalange, adversus eos duxit. Thebani vero, ubi socios ad Heliconem fugisse vident, ut ad suos evaderent, per cohortes conglobati magno cum impetu procedebant. Hic Agesilaum, extra omnem controversiam virum fortem dicamus licet: at enim non quod tutissimum erat elegit. Nam quum posset, ommissis iis qui elabi conabantur, a tergo subsequi agmenque postremum cadere, non hoc fecit; sed a fronte in adversos Thebanos irruit. Itaque collis utrinque clypeis urgebantur, pugnabant, occidebant, occidebantur. Tandem Thebani, partim ad Heliconem evadunt, partim, dum abscedunt, interficiuntur. Quum Agesilaus victoria potitus esset, atque ipse vulneratus ad phalangem delatus fuisset, nonnulli equis advecti significant, plus minus octoginta ex hostibus armatos templo se continere: quid de his faciundum sit rogant. Ille quanquam multis affectus vulneribus erat, numinis ta-

θετο τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἔβην τ' ἀπείναι ἢ βούλοιντο ἐκέλευε καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἶα. Τότε μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἦν ἡδὴ ὄψε, δειπνοποιησάμενοι ἐκοιμήθησαν. (21) Πρῶτ' δὲ Γύλιμ τὸν πολέμαρχον παρατάξει τε ἐκέλευε τὸ στράτευμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι, καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ καὶ τοὺς αὐλητάς πάντας αὐλεῖν. Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποίουν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπέμψαν κήρυκας, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. Καὶ οὕτω δὴ αἱ τε σπονδαὶ γίνονται καὶ Ἀγησίλαος μὲν εἰς Δελφοὺς ἀφικόμενος δεκάτην τῶν ἐκ τῆς λείας τῷ θεῷ ἀπέθυσεν οὐκ ἐλάττω ἑκατὸν ταλάντων· Γύλις δὲ ὁ πολέμαρχος ἔχων τὸ στράτευμα ἀπεχώρησεν εἰς Φωκίαν, ἐκείθεν δ' εἰς τὴν Λοκρίδα ἐμβάλλει. (22) Καὶ τὴν μὲν ἄλλην ἡμέραν οἱ στρατιῶται καὶ σκεύη ἐκ τῶν κομῶν καὶ σῖτον ἤρπασον· ἐπεὶ δὲ πρὸς ἑσπέραν ἦν, τελευταῖον ἀποχωροῦντων τῶν Λακεδαιμονίων ἐπηκολούθουν αὐτοῖς οἱ Λοκροὶ βάλλοντες καὶ ἀκοντιζόντες. Ὡς δ' αὐτῶν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑποστρέψαντες καὶ διώξαντες κατέβαλόν τινας, ἐκ τούτου ὅπισθεν μὲν οὐκέτι ἐπηκολούθουν, ἐκ δὲ τῶν ὑπερδείων ἔβαλλον. (23) Οἱ δ' ἐπεχείρησαν μὲν καὶ πρὸς τὸ σιμὸν διώκειν· ἐπεὶ δὲ σκότος τε ἐγένετο καὶ ἀποχωροῦντες οἱ μὲν διὰ τὴν δυσχωρίαν ἐπιπτον, οἱ δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ προορᾶν τὰ ἐμπροσθεν, οἱ δὲ καὶ ὑπὸ τῶν βελῶν, ἐνταῦθα ἀποθνήσκουσι Γύλις τε ὁ πολέμαρχος καὶ τῶν παραστατῶν πολλοὶ, καὶ οἱ πάντες ὥς ὀκτωκαίδεκα τῶν στρατιωτῶν, οἱ μὲν καταλευσθέντες, οἱ δὲ καὶ τραυματισθέντες. Εἰ δὲ μὴ ἐβοήθησαν αὐτοῖς οἱ ἐκ τοῦ στρατοπέδου δειπνοῦντες ἐκινδύνευσαν ἂν ἅπαντες ἀπολέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Μετὰ τούτῳ γε μὴν ἀφείθη μὲν κατὰ πόλεις τὸ ἄλλο στράτευμα, ἀπέπλευσε δὲ καὶ ὁ Ἀγησίλαος ἐπ' οἶκον. Ἐκ δὲ τούτου ἐπολέμουν Ἀθηναῖοι μὲν καὶ Βοιωτοὶ καὶ Ἀργεῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν ἐκ Κορίνθου ὁρμώμενοι, Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκ Σικυῶνος. Ὅρῶντες δ' οἱ Κορίνθιοι ἑαυτῶν μὲν καὶ τὴν χώραν θρουμένην καὶ ἀποθνήσκοντας διὰ τὸ αἰεὶ τῶν πολεμίων ἔγγις εἶναι, τοὺς δ' ἄλλους συμμάχους καὶ αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ ὄντας καὶ τὰς χώρας αὐτῶν ἐνεργοὺς οὖσας, οἱ πλείστοι καὶ βέλτιστοι αὐτῶν εἰρήνης ἐπεθύμησαν, καὶ συνιστάμενοι ἐδίδασκον ταῦτα ἀλλήλους. (2) Ἰνόντες δὲ οἱ Ἀργεῖοι καὶ Ἀθηναῖοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ Κορίνθιοι ὅτι τε τῶν παρὰ βασιλέως χρημάτων μετεσχρήκοτες καὶ οἱ τοῦ πολέμου αἰτιώτατοι γεγεννημένοι ὥς, εἰ μὴ ἐκποδῶν ποιήσονται τοὺς ἐπὶ τὴν εἰρήνην τετραμμένους, πάλιν κινδυνεύσει ἡ πόλις λαχυνῖσαι, οὕτω δὲ σφαγὰς ἐπεχείρουν ποιέσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ πάντων ἀνοσιώτητον ἐβουλεύσαντο· οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, κἂν νόμος τις καταγνωσθῇ, οὐκ ἀποκτινύουσιν ἐν ἑορτῇ· ἐκεῖνοι δ' Εὐκλείων τὴν τελευταίαν προείλοντο, ὅτι πλείονας ἂν ὦντο λαθεῖν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὥστε ἀποκτεῖναι. (3) Ὡς δ' ἐση-

men haudquaquam oblitus, ut abeundi quo vellet potestatem eis faceret, edixit; neque lædi eos passus est. Ac tum quidem, quod advenisset vespera, cœna sumpta, quieti se dederunt. Mane vero Gylim polemarchum copias instruere jussit, ac tropæum excitare; simul universos in honorem dei coronis se redimire, omnesque tibicines tibia canere. Interim dum hoc illi faciunt, Thebani, caduceatoribus missis, per Inducias ad sepulturam mortuorum cadavera repetunt. Ita tum factis induciis, Delphos profectus Agesilaus, decumam de manubiis deo consecravit, talentis centum non minorem. Gylis autem polemarchus cum copiis in agrum Phocensem abiit, atque ex eo in Locridem irrupit. Die secundum hæc alio milites omnis generis suppellectilem, cum frumento, ex vicis rapuerunt. Verum quum jam advesperasceret, Lacedæmonis tum demum pedem referentibus, sequuti sunt eos a tergo Locri, telisque ac jaculis petiverunt. Quum autem conversi Lacedæmonii vicissim eos persequerentur, ac nonnullos prostravissent, non jam Locri amplius a tergo sequebantur, sed de superioribus eos locis petebant. Tum Lacedæmonii conabantur ipsos etiam per acclivia loca persequi: sed quia tenebræ ingrubebant, pedem referentes, partim ob locorum difficultatem ceciderunt, partim quod nihil a fronte prospicerent, partim denique telis confossi. Perierunt hoc loco Gylis, polemarchus, et adstitum e numero complures, et milites omnino duodeviginti partim lapidibus obruti, partim confecti vulneribus. Quod si e castris milites jam cœnantes opem eis non tulissent, periclitati de vita fuissent omnes.

CAPUT IV.

Secundum hæc dimissæ sunt ad civitates singulas reliquæ copiæ, ac domum Agesilaus quoque navigio vectus est. Tum e Corinthio factis eruptionibus Athenienses, Bœoti, Argivi, eorumque socii bellum gerebant; Lacedæmonii vero, cum fœderatis suis, e Sicyone. Quum autem Corinthii viderent, agrum suum populationibus infestari, ac suos interfici, quod semper ab hostibus prope abessent, reliquis interim fœderatis pace fruentibus agrosque suos colentibus: plurimi eorum atque optimi quique pacem expetebant, communicatisque consiliis, mutuo se hac in parte monebant. Ea re cognita Argivi, Athenienses, Bœoti, Corinthii quotquot vel missæ ab rege pecuniæ participes facti fuerant, vel imprimis auctores belli extiterant, quod periculum esse viderent, ne rursum Corinthus Lacedæmoniorum partes sequeretur, si non e medio tollerentur ii qui ad pacem inclinabant, cædes moliri sunt aggressi, ac primum id, quod maxime impium erat, consilium cepere. Nam ceteri homines neminem, ne legitime quidem damnatum, feriis perimunt: at hi diem sibi Eucleorum postremum præstituerunt, quod eo se plures in foro, quos occiderent, deprehensuros existimarent. Quumque

ἄνδρα εἰσπύμηναι σκεψόμενον τὰ ἔνδον. Τῷ δὲ εἰσ-
γαγέτην καὶ οὕτως ἀπλῶς ἀπεδειξάτην ὥστε ὁ εἰσελθὼν
ἐξήγγειλε πάντα εἶναι ἀδόλους διὰ περ ἐλεγέτην. (9) Ἐκ
τούτου δ' εἰσέρχεται. Ὡς δὲ πολὺ διεχόντων τὴν τει-
χῶν ἀπ' ἀλλήλων παραταττόμενοι ὀλίγοι ἑαυτοῖς ἔδοξαν
εἶναι, σταύρωμά τ' ἐποίησαντο καὶ τάφρον οἷαν ἐδύ-
ναντο πρὸ αὐτῶν, ὥς δὴ οἱ σύμμαχοι αὐτοῖς βοηθή-
σοιεν. Ἦν δὲ καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἐν τῷ λιμένι Βοιω-
τῶν φυλακή. Τὴν μὲν οὖν ἐπὶ τῇ νυκτὶ ἥ εἰσέλθον
ἡμέραν ἄμαχοι διήγαγον· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἦγον οἱ Ἀρ-
γεῖοι πασσυδίᾳ βοηθοῦντες· καὶ εὐρόντες τεταγμένους
Λακεδαιμονίους μὲν ἐπὶ τῷ δεξιῷ ἑαυτῶν, Σικωνίους
δὲ ἐχομένους, Κορινθίους δὲ τοὺς φυγάδας ὥς εἰς πεν-
τήκοντα καὶ ἑκατὸν πρὸς τῷ ἑσῷ τείχει, ἀντιτάττονται
ἐχόμενοι [δὲ] τοῦ ἐσῷ τείχους οἱ περὶ Ἰφικράτην μι-
σοφόροι, πρὸς δὲ τοῖς Ἀργείοις εὐώνυμον δ' εἶχον
αὐτοῖς Κορινθιοὶ οἱ ἐκ τῆς πόλεως. (10) Καταρρονή-
σαντες δὲ τῷ πλήθει εὐθὺς ἐχώρουν· καὶ τοὺς μὲν Σι-
κωνίους ἐκράτησαν καὶ διασπᾶσαντες τὸ σταύρωμα
ἐδίωκον ἐπὶ θάλατταν, καὶ ἐκεῖ πολλοὺς αὐτῶν ἀπέ-
κτειναν. Πασίμαχος δὲ ὁ ἱππαρμοστής, ἔχων ἱππέας
οὐ πολλοὺς, ὡς ἑώρα τοὺς Σικωνίους πιεζομένους, κα-
ταδῆσας ἀπὸ δένδρων τοὺς ἵππους, καὶ ἀφελόμενος τὰς
ἀσπίδας αὐτῶν, μετὰ τῶν ἐθελοντῶν ἦει ἐναντίον τοῖς
Ἀργείοις. Οἱ δὲ Ἀργεῖοι ὁρῶντες τὰ σίγμα τὰ ἐπὶ τῶν
ἀσπίδων, ὡς Σικωνίους οὐδὲν ἐφοβοῦντο. Ἐνθα δὲ
λέγεται εἰπὼν ὁ Πασίμαχος Ναὶ τῷ σῷ, Ἀργεῖοι,
ψεύσει ὑμεῖς τὰ σίγμα ταῦτα, χωρεῖν ὁμῶς καὶ οὕτω
μαχόμενος μετ' ὀλίγων πρὸς πολλοὺς ἀποθνήσκει καὶ
ἄλλοι τῶν περὶ αὐτόν. (11) Οἱ μὲντοι φυγάδες τῶν Κο-
ρινθίων νικῶντες τοὺς καθ' αὐτοὺς διέδυσαν ἄνω, καὶ
ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ περὶ τὸ ἄστυ κύκλου· οἱ δ' αὖ Λα-
κεδαιμόνιοι ὡς ἤσθοντο κρατούμενα τὰ κατὰ τοὺς Σι-
κωνίους, βοηθοῦσιν ἐξελθόντες, ἐν ἀριστερᾷ ἔχοντες τὸ
σταύρωμα. Οἱ γὰρ μὴν Ἀργεῖοι ἐπεὶ ἤκουσαν ὀπισθεν
ὄντας τοὺς Λακεδαιμονίους, στραφέντες δρόμῳ πάλιν
ἐκ τοῦ σταυρώματος ἐξέπιπτον. Καὶ οἱ μὲν ἐν δεξιᾷ
ἰσχυατοὶ αὐτῶν παιόμενοι εἰς τὰ γυμνά ὑπὸ τῶν Λακε-
δαιμονίων ἀπέθνησκον, οἱ δὲ πρὸς τῷ τείχει ἀθρόοι σὺν
πολλῷ ὄχλῳ πρὸς τὴν πόλιν ἀπεχώρουν. Ὡς δ' ἐνέ-
τυχον τοῖς φυγάσι τῶν Κορινθίων, καὶ ἔγνωσαν πολε-
μίους ὄντας, ἀπέκλιναν πάλιν. Ἐνταῦθα μέντοι οἱ μὲν
κατὰ τὰς κλίμακας ἀναβαίνοντες ἦλλοντο κατὰ τοῦ τεί-
χους καὶ διεφθείροντο, οἱ δὲ περὶ τὰς κλίμακας ὠθούμενοι
καὶ πριόμενοι ἀπέθνησκον, οἱ δὲ καὶ καταπατούμενοι
ὑπ' ἀλλήλων ἀπεπνίγοντο. (12) Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι
οὐκ ἠπόρουν τίνα ἀποκατείνον· ἔδωκε γὰρ τότε γὰρ ὁ
θεὸς αὐτοῖς ἔργον οἷον οὐδ' εὐχαιρὸν ποτ' ἄν. Τὸ γὰρ
ἐγχειρισθῆναι αὐτοῖς πολεμίων πληθὺς πεφοβημένον,
ἐκπεληγμένον, τὰ γυμνά παρέχον, ἐπὶ τὸ μάχεσθαι
αἰδένα τρεπόμενον, εἰς δὲ τὸ ἀπόλλυσθαι πάντας πάντα
ἡκρετοῦντας, πῶς οὐκ ἂν τις θεῖον ἡγήσαιτο; τότε γοῦν
ὅπως ἐν ὀλίγῳ πολλοὶ ἔπεσον ὥστε εἰθισμένους ὄραν οἱ
ἄνθρωποι σωροὺς σίτου, ξύλων, λίθων, τότε ἔθεσσαντο

minem fidem in urbem mittere cogitabat, qui omnia prius ex-
ploraret. Hunc illi duo introduxerunt, ac simpliciter common-
strarunt omnia : quo factum, ut is renuntiaret, omnia sine
fraude geri, quemadmodum uterque dixisset. Secundum
hæc Praxitas Corinthum ingreditur. Quum autem acie
instructa, muris admodum a se invicem distantibus, pauci esse
sibi viderentur, vallo se munierunt, itemque fossa tali, quali
quidem poterant, donec eis opem socii ferrent. Ipso in
portu Bœoticum presidium a tergo habebant. Ac die quidem
illo, qui ab ea nocte proximus erat, qua fuerant ingressi,
prelium nullum cum eis committebatur. Verum die ah
hoc altero Argivi omnes exciti, suppelias latiori advenere.
Quinque Lacedæmonios adversus cornu dextrum sibi
oppositos in acie offendissent, proximos his Sicyonios, et
exules plus minus centum et quinquaginta Corinthios ad
murm, qui solem orientem spectat : aciem et ipsi suam in-
struunt ; atque huic quidem, versus orientem spectanti muro,
Iphicratis conductitii milites erant proximi ; secundum hos,
Argivi ; lævum cornu Corinthii, quotquot ex urbe aderant,
obtinabant. Hostibus ob copiarum suarum amplitudinem
contemptis, recta in eos perrexerunt. Mox Sicyonios
superatos, vallo diruto, ad mare usque persequuti sunt ma-
gnamque partem eorum ibi occiderunt. Eos ut premi vidit
equitum præfectus Pasimachus, qui tamen equites secum
non multos habebat : religatis ad arbores equis, et clypeos
illis ademit, et cum iis, qui se sponte adjungerent, adver-
sus Argivos properavit. Illi conspectis litteris S in clypeis,
plane nihil ab eis sibi metuebant, ut qui Sicyonii essent.
Ibi Pasimachus dixisse perhibetur, Per geminos deos, Ar-
givi, hæc S litteræ vos fallent : itaque pedem cum eis contu-
lisse. Quumque adversus multos cum paucis dimicaret,
non ipse solum, sed etiam alii milites, eum sequuti, occubue-
runt. Exules autem Corinthii, victis hostibus oppositis sibi,
sursum penetrabant ; adeoque propius ad munitionem, ur-
bem ambientem, accedebant. Interea Lacedæmonii, cognito
victos esse Sicyonios, opem latiori egressi sunt, ac vallum
ad sinistrum retinuerant. Argivi, quum audissent La-
cedæmonios a tergo esse, conversi extra vallum se cursu
proripuerunt. Tum quotquot eorum ad dextram postremi fu-
giebant, a Lacedæmonii cæsi, qua inermes erant, occubue-
runt ; qui autem muro erant proximi, magno cum tumultu
urbem versus se conferti recipiebant. Quumque Corinthios
in exules incidissent, eosque hostes esse intellexissent, rur-
sus declinabant. Atque hic nonnulli scalas ascendentes,
de muro desiliebant, ac peribant ; alii dum juxta scalas ur-
gentur et caduntur, interficiebantur ; alii ab suis conculcati,
suffocabantur. Nec Lacedæmonii deerant, quos occide-
rent. Nam deus hoc eis tempore patranda facinoris ejus-
modi potestatem fecit, quale ne unquam quidem optassent :
quippe cur non divinitus factum quis existinet, ut ingens
hostium copia in eorum potestatem veniret, perterrita, metu
perturbata, partes corporis inermes eis cædendas præbens,
nemine ad pugnandum se convertente, sed potius universis
in perniciem suam omnia suggerentibus ? Tum quidem exi-
guo tempore tam multi ceciderunt, ut homines, qui fru-
menti, lignorum, lapideum acervos inlueri consueverant, hoc

σωρούς νεκρῶν. Ἀπέθανον δὲ καὶ οἱ ἐν τῷ λιμένι τῶν Βοιωτῶν ψύλακες, οἳ μὲν ἐπὶ τῶν τειχῶν, οἳ δὲ ἐπὶ τὰ τέγγη τῶν νεωροίκων ἀναθάντες. (13) Μετὰ μὲν τοίνυν τοῦτο οἳ μὲν Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπὸλγόντο, οἳ δὲ ξυμμάχοι τῶν Λακεδαιμονίων ἐβοήθουν. Ἐπεὶ δὲ ἡρώισθησαν, ἔγνω Πραξίτας πρῶτον μὲν τῶν τειχῶν καθελεῖν ὥστε δίοδον στρατοπέδῳ ἱκανὴν εἶναι, ἔπειτα ἀναλαβὼν τὸ στράτευμα ἔγε τὴν ἐπὶ Μέγαρᾳ, καὶ αἰρεῖ προσβαλὼν πρῶτον μὲν Σιδουῖντα, ἔπειτα δὲ Κρομμυῶνα. Καὶ ἐν τούτοις τοῖς τέλξει καταστήσας φρουροὺς τοῦμπαλιν ἐπορεύετο καὶ τειγίσας Ἐπεικίαν, ἵνα φρούριον εἴη πρὸ τῆς φιλίας τοῖς ξυμμάχοις, οὕτω διαφύγει τὸ στράτευμα, καὶ αὐτὸς τὴν ἐπὶ Λακεδαίμονα ἀπεχώρει.

11. Ἐκ δὲ τούτου στρατιαὶ μὲν μεγάλαὶ ἑκατέρων διεπέπλυντο, φρουροὺς δὲ πέμπουσιν αἱ πόλεις, αἱ μὲν εἰς Κόρινθον, αἱ δὲ εἰς Σικυῶνα, ἐρύλαττον τὰ τέγγη μισθοφόρους γε μὴν ἑκάτεροι ἔχοντες διὰ τούτων ἐρῶμενός ἐπολέμουν.

15. Ἐνθα δὲ καὶ Ἰφικράτης εἰς Φλιοντὰ ἐμβαλὼν καὶ ἐνεδρευσάμενος, ὀλίγοις δὲ λεηλατῶν, βοήθησάντων τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἀτυλάκτως, ἀπέκτεινε τοσούτους ὥστε καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους πρόσθεν οὐ δεχόμενοι εἰς τὸ τεῖχος οἱ Φλιάσιοι, φοβούμενοι μὴ τοὺς ψάσκοντας ἐπὶ λακωνισμῷ φεύγειν καταγόιν, τότε οὕτω κατεπλάγησαν τοὺς ἐκ Κόρινθου ὥστε μετεπέμψαντό τε τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀκρὰν φυλάττειν αὐτοῖς παρέδωκαν. Οἱ μὲντοι Λακεδαιμόνιοι, καίπερ εὐνοϊκῶς ἔχοντες τοῖς φυγάσιν, ὅσον χρόνον εἶχον αὐτῶν τὴν πόλιν, οὐδ' ἐμνησθήσαν παντάπασι περὶ καθόδου φυγῶν, ἀλλ' ἐπεὶ ἀναπαύσασθαι ἔδοκεν ἡ πόλις, ἐξῆλθον καὶ τὴν πόλιν καὶ τοὺς νόμους παραδόντες οἵανπερ καὶ παρελάβον. (16) Οἱ δ' αὖ περὶ τὸν Ἰφικράτην πολυχόρσε καὶ τῆς Ἀρκαδίας ἐμβαλόντες ἐλεηλάτουν τε καὶ προεβύβλινον πρὸς τὰ τεῖχη· ἔγω γὰρ οἳ τῶν Ἀρκάδων ὀπλίται παντάπασιν οὐκ ἀντεῖχοντο οὕτω τοὺς πελταστὰς ἐπερόοντο. Τοὺς μὲντοι Λακεδαιμονίους οὕτως αὖ οἱ πελτασταὶ ὤκνον ὥς ἐντὸς ἀκοντισματος οὐ προσέσαν τοῖς ὀπλίταις· ἔδει γὰρ ποτε καὶ ἐκ τοσούτου διώξαντες οἱ νεώτεροι τῶν Λακεδαιμονίων ἐλόντες ἀπέκτεινάν τινας αὐτῶν. (17) Καταφρονούντες δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι τῶν πελταστῶν, ἐτι μᾶλλον τῶν ἐαυτῶν συμμαχῶν καταφρόνουν· καὶ γὰρ οἱ Μαντινεῖς βοήθησαντες ποτὲ ἐπεκδρομῶντες πελτασταῖς ἐκ τοῦ ἐπὶ Λεχάου τεινόντος τεύχους, ἀκοντιζόμενοι ἐνέκλιναν τε καὶ ἀπέθανόν τινας αὐτῶν φεύγοντες· ὥστε οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐπισκώπτειν ἐτόλμων ὥς οἱ σύμμαχοι φοβοῖντο τοὺς πελταστὰς ὥσπερ μορμόνας παιδάρια. Αὐτοὶ δ' ἐκ τοῦ Λεχάου δρμώμενοι σὺν μόρᾳ καὶ τοῖς τῶν Κορινθίων φυγάσι κύκλῳ περὶ τὸ ἄστυ τῶν Κορινθίων ἐστρατεύοντο· (18) οἱ δ' αὖ Ἀθηναῖοι φοβούμενοι τὴν βρόμην τῶν Λακεδαιμονίων, μὴ, ἐπεὶ τὰ μακρὰ τεῖχη τῶν Κορινθίων διήρητο, ἔλθοιεν ἐπὶ σφᾶς, ἤγγισαντο κράτιστον εἶναι ἀνατεινίσαι τὰ διγρη-

tempore, cadaverum acervos adspicerent. Etiam Boeoticum in portu praesidium interemptum fuit partim in muris, partim in ipsis navalium tectis quae conscenderant. Secundum hac Corinthii et Argivi per inducias interfectos auferebant, et jam Lacedaemoniorum socii suis opem laturo aderant. Eis collectis, Praxitas primum demoliendam murorum partem censuit, ut ingredi copiae possent. Deinde cum exercitu via qua Megarensē ad urbem itur, profectus est; ac primo copiis adnotis Siduntē capit, deinde Crommyonem; quibus in oppidis relicto praesidio, via, qua venerat, reverti cepit; munitaque Epiecia, ut ea socii propugnaculi loco, non procul ab amicorum regione dissiti, uterentur, dimisit exercitum, ac Lacedaemonem se recepit.

His ita gestis, exercitus quidem utrorumque magni quiescebat: tantum urbes missis partim Corinthum, partim Sicyonem praesidiariis, mœnia tutabantur. Mercenario tamen milite, quem utrinque conduxerant, summis viribus inter eos confligebatur.

Tunc et Iphicrates Phliontem cum copiis invadens, locatis insidiis, praedas cum paucis agebat; quumque civēs ex urbe non satis caute suis opem ferrent, tot ex eis occidit, ut Phliasii, qui antehac Lacedaemonios intra mœnia non admiserant, quod vererentur, ne illi exules reducerent, qui se profiterentur ejectos idcirco, quia Lacedaemoniorum sequuti partes essent, sic tum ab iis sibi metuerint, qui Corinthi venerant, ut accessitis Lacedaemoniis, urbem et arcem tuendam traderent. Illi vero, quanquam benevolis essent in exules animis, tamen quamdiu Phliasiorum oppidum habebant in potestate sua, nullam prorsus de reducendis exulibus mentionem faciebant; immo quum jam illa civitas confirmata videretur, urbem ac leges civibus itidem, ut ipsi acceperant, restituerunt, atque egressi sunt. Ceterum Iphicratis milites saepenumero factis etiam in Arcadiam irruptionibus, praedas abigebant, et ipsos oppidorum muros aggrediebantur. Nam extra haec Arcadum gravis armaturae pedites eis omnino non occurrebant; adeo sibi a cetratis metuebant. Itidem cetrati usque adeo metuebant Lacedaemonios, ut intra jactum teli ad gravem ipsorum armaturam non accederent. Nam quum hos quoque juniores quidam ex Lacedaemoniis aliquando persequuti essent, nonnullos et ceperant, et occiderant. Quumque jam cetratos Lacedaemonii praese contemnerent, multo etiam magis socios suos contemnebant. Nam quum Mantineenses aliquando latum opem e muro, qui Lechaum versus pertinet, erumpentes invasissent cetratos, coniectis in ipsos jaculis, terga dedere, nonnullis in fuga pereuntibus. Itaque illos etiam salse Lacedaemonii perstringere sunt ausi, quum dicerent, sociis suis cetratos perinde terrori esse, ac larvas puelli metuant. Ceterum profecti e Lechaō Lacedaemonii cum cohorte sua, et cum exulibus Corinthiis, undique Corinthiorum urbem castris cingebant. Tum Athenienses, qui robur Lacedaemoniorum metuerent, ne, quum longos Corinthiorum muros deiecissent, in se irruerent: nihil se facturos rectius exi-

μένα ὑπὸ Πραξίτα τείχη. Καὶ ἔλθόντες πανόημι μετὰ λιθολόγων καὶ τεκτόνων τὸ μὲν πρὸς Σικυῶνος καὶ πρὸς Ἀσπείρας ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πάνυ καλὸν ἐξετείχισαν, τὸ δὲ ἔϋων μᾶλλον κατὰ ἡσυχίαν ἐτείχιζον.

19. Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι ἐνθυμηθέντες τοὺς Ἀργεῖους τὰ μὲν οἰκοὶ καρπουμένους, ἡδομένους δὲ τῷ πολέμῳ, στρατεύουσιν ἐπ' αὐτούς. Ἀγησίλαος δὲ ἡγεῖτο, καὶ δηώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν, εὐθὺς ἐκείθεν ὑπερβαλὼν κατὰ Τένεαν εἰς Κόρινθον αἰρεῖ τὰ ἀνοικοδομηθέντα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τείχη. Παρεγένετο δὲ αὐτῷ καὶ ὁ ἀδελφὸς Τελευτίας κατὰ θάλατταν, ἔχων τριήρεις περὶ δώδεκα· ὥστε μακαρίζεσθαι αὐτῶν τὴν μητέρα, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὧν ἔτεκεν ὁ μὲν κατὰ γῆν τὰ τείχη τῶν πολεμίων, ὁ δὲ κατὰ θάλατταν τὰς ναῦς καὶ τὰ νηώρια ἤρκα. Καὶ τότε μὲν ταῦτα πράξας ὁ Ἀγησίλαος τὸ τε τῶν συμμάχων στράτευμα διῆκε καὶ τὸ πολιτικὸν οἶκαδε ἀπήγαγεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐκ δὲ τούτου Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες τῶν φευγόντων ὅτι οἱ ἐν τῇ πόλει πάντα μὲν τὰ βροσκήματα ἔροιν καὶ σὺνίζοντο ἐν τῷ Πειραίῳ, πολλοὶ δὲ τρέφοντο αὐτοῖσι, στρατεύουσι πάλιν εἰς τὴν Κόρινθον, Ἀγησίλαου καὶ τότε ἡγουμένου. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς Ἴσθμόν· καὶ γὰρ ἦν ὁ μὴν ἐν ᾧ Ἴσθμια γίγνεται, καὶ οἱ Ἀργεῖοι αὐτοῦ ἐτύγγανον τότε ποιῶντες τὴν θυσίαν τῷ Ποσειδῶνι, ὡς Ἀργεῖος τῆς Κόρινθου ὄντος. Ὡς δ' ἤσθοντο προσιόντα τὴν Ἀγησίλαον, καταλιπόντες καὶ τὰ τεθυμένα καὶ τὰ ἀριστοποιούμενα μάλα σὺν πολλῷ φόβῳ ἀπεχώρουν εἰς τὸ ἄστυ κατὰ τὴν ἐπὶ Κεγχρείας ὁδόν. (2) Ὁ μὲντοι Ἀγησίλαος ἐκείνους μὲν κατέπερ ὁρῶν οὐκ ἔδωκε, κατασκηνήσας δὲ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτὰς τε τῷ θεῷ ἔθηκε καὶ περιέμενεν, ἕως οἱ φυγάδες τῶν Κορινθίων ἐποίησαν τῷ Ποσειδῶνι τὴν θυσίαν καὶ τὸν ἀγῶνα. Ἐποίησαν δὲ καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἀπελθόντες Ἀγησίλαου ἐξ ἀρχῆς πάλιν Ἴσθμια. Καὶ ἐκείνῳ τῷ ἔτει ἔστι μὲν ἃ τῶν ἀθλῶν δις ἑκάστος ἐνίκηθη, ἔστι δὲ ἃ δις οἱ αὐτοὶ ἐκηρύχθησαν. (3) Τῇ δὲ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ὁ Ἀγησίλαος ἔρχετο πρὸς τὸ Πείραιον τὸ στράτευμα. Ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ἀπεχώρησε μετ' ἀρίστον πρὸς τὸ ἄστυ, ὡς προδιδομένης τῆς πόλεως· ὥστε οἱ Κορινθιοὶ δέισαντες μὴ ἡ πόλις προδιδοίτο ὑπὸ τινων, μετεπέμψαντο τὸν Ἱφικράτην σὺν τοῖς πλείστοις τῶν πελταστῶν. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἀγησίλαος τῆς νυκτὸς παρεληλυθότας αὐτοὺς, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸ Πείραιον ἦγε. Καὶ αὐτὸς μὲν κατὰ τὰ θερμὰ προσέει, μόραν δὲ κατὰ τὸ ἀκρότατον ἀνεβίβασε. Καὶ ταύτην μὲν τὴν νύκτα ὁ μὲν πρὸς τοῖς θερμοῖς ἐστρατοπεδεύετο, ἡ δὲ μόρα τὰ ἄκρα κατέχουσα ἐνυκτέρευεν. (4) Ἐνθα δὲ καὶ ὁ Ἀγησίλαος μικρῷ μὲν καιρίῳ δ' ἐνθυμήματι εὐδοκίμησε. Τῶν γὰρ τῇ μόρᾳ φερόντων τὰ σιτία οὐδενὸς πῦρ εἰσνεγχόντος, ψύχους δὲ ὄντος διὰ

stimabant, quam si dirutos a Praxita muros instaurarent. Itaque magna totius cum populi manu veniunt, fabros cæmentarios et tignarios secum adducunt, partemque muri, quæ Sicyonem et occasum spectabat, paucis omnino diebus egregie perficiunt; quæ vero spectabat orientem solem, eam magis per otium edificabant.

Interim Lacedæmonii, qui secum ipsi cogitent, Argivos domi copia rerum augeri, ac bello delectari, expeditionem adversus eos suscipiunt. In ea dux erat Agesilaus, qui quidem agrum omnem Argivorum populatus, mox inde Teneæ superata Corinthum transiit et muros ab Atheniensibus instauratos dejecit. Venit ad ipsum etiam Teleutias frater, mari, cum duodecim fere triremibus; ut jam mater ipsorum beata prædicaretur, quod eodem die alter ex iis, quos ipsa genuisset, hostium muros terra, mari alter naves ac navalia cepisset. Atque his tum rebus gestis, sociorum Agesilaus dimisit exercitum, et patriæ copias domum reduxit.

CAPUT V.

Postea vero quam Lacedæmonii de indicibus exulume acceperrunt, Corinthios illos, qui urbem obtinerent, habere suas in portu Piræo pecudes, et ibidem adservare, atque illic etiam se complures alere: rursus adversus Corinthum expeditionem, Agesilao duce, suscipiunt. Is primum accessit ad Isthmum. Nam is mensis erat, quo Isthmia celebrantur: et Argivi tum istic forte Neptuno sacrificabant, quasi Corinthus esset Argos. Quum autem adventare Argivi Agesilaum animadvertissent, tam iis, quæ immolata erant, quam aliis ad prandium paratis rebus relictis, via Cenchreas ducente magno cum metu in urbem se receperunt. Eos quanquam conspexit Agesilaus, non tamen est insequutus: sed in templum divertens, sacrum Deo fecit, ac dum exules Corinthii Neptuno sacrificarent, ludosque celebrarent, ibidem mansit. Post Agesilao digresso, Argivi de integro Isthmia peregerunt. Itaque hoc anno fuere, qui bis in certaminibus victi sint, et alii, qui bis victores sint pronuntiati. Ceterum Agesilaus die quarto ad Piræum copias duxit. Quumque magno id teneri presidio videret, prandio peracto, ad urbem ipsam abscessit, quasi ea sibi proderetur. Qua re factum, ut veriti Corinthii, ne essent qui urbem proderent, Iphicratem cum maxima parte cetratorum arcesserent. Hos quum noctu transisse animadvertisset Agesilaus, prima luce converso itinere Piræum copias duxit: ac ipse quidem secundum aquas calidas proficiscebatur, cohorti vero uni, ut ad supremum montis verticem ascenderet, imperabat. Ea nocte castra non procul ab aquis calidis Agesilaus habebat, cohors autem illa in vertice, quem occuparat, pernoctabat. Hic Agesilaus excogitata re non magna quidem illa, sed tamen peropportuna, claruit. Nam quum eorum, qui cohorti cibum ferebant, ignem attulisset nemo, et frigus

τε τὸ πᾶν ἐφ' ὑψηλοῦ εἶναι καὶ διὰ τὸ γενέσθαι ὕδωρ καὶ γάλαξιν πρὸς τὴν ἑσπέραν, καὶ ἀναθεθήκεσαν δὲ ἔχοντες ὅα δὴ ἱέρους σπειρία, βίγνουντων δ' αὐτῶν καὶ ἐν σκότῳ ἀθύμως πρὸς τὸ δαίπνον ἔχοντων, πέμπει δ' Ἀγχιλαὸς οὐκ ἔλαττον δέκα φέροντας πῦρ ἐν ῥύτραις. Ἐπεὶ δὲ ἀνέθρην ἄλλος ἄλλῃ, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πυρὰ ἐγένετο, ὅτε πολλὰς ὕλης παρούσης, πάντες μὲν ἠλείφοντο, πολλοὶ δὲ καὶ ἐδαίπνησαν ἐξ ἀρχῆς. Φανερός δὲ ἐγένετο καὶ ὁ νεὸς τοῦ Ποσειδῶνος ταύτῃ τῇ νυκτὶ καυόμενος ὑφ' ὅτου δὲ ἐνεπρήθη, οὐδεὶς οἶδεν.

β' Ἐπεὶ δὲ ἤρθοντο οἱ ἐν τῷ Πειραιῶι τὰ ἄκρα ἐρόμενα, ἐπὶ μὲν τὸ ἀκύνῃσθαι οὐκέτι ἐπράπτοντο, εἰς δὲ τὸ Ἑρμῶν καταβύθων καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ δοῦλοι καὶ ἐλευθεροὶ καὶ τῶν βροτοκράτων τὰ πλείεστα. Καὶ Ἀγχιλαὸς μὲν δὴ σὺν τῷ στρατεύματι παρὰ θάλατταν ἐπορεύετο ἥ δὲ μόρα ἄμα καταβύθοντα ἀπὸ τῶν ἄκρων Οὐνύην τὸ ἐντεταγμένον τεῖχος αἰρεῖ, καὶ τὰ ἐνόντα ἔλαθε, καὶ πάντες δὲ οἱ στρατιῶται ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ πολλὰ τὰ ἐπιτήδεια ἐκ τῶν χωρίων ἐλάμβανον. Οἱ δ' ἐν τῷ Ἑρμῶι καταπεφυγότες ἐξήσαν. ἐπιτρέψαντες Ἀγχιλαῖον γυνῆναι ὅτι βούλοιο περὶ σφῶν. Ὁ δ' ἔγνω, ὅτοι μὲν τῶν στρατιῶν ἦσαν, παραδύναι αὐτοὺς τοῖς φυγάσι, τὰ δ' ἄλλα πάντα πράττειναι. β' Ἐκ τούτου δὲ ἔχει μὲν ἐκ τοῦ Ἑρμῶος πάμπολλα τὰ ἀγχιλάωτα πορεύεσθαι δὲ ἄλλοθεν τε πολλὰ καὶ παρῆσαν καὶ ἐκ Βοιωτῶν ἦσαν ἐροτόμενοι τί ἂν ποιοῦντες εἰρήνης τύποιεν. Ὁ δὲ Ἀγχιλαὸς μάλα μεγάλῳ ὀργῶνός τούτους μὲν οὐδ' ὄραν ἔδοκει, καίπερ Φάρακος τοῦ προέξοντος παρεστηκότος αὐτοῖς, ὅπως προσελάγνοι καθήμενος δ' ἐπὶ τοῦ περὶ τὴν λιμνὴν κυλιστεροῦς οἰκοδομήματος ἐθεώρει πολλὰ τὰ ἐξαχόμενα. Τῶν δὲ Ἀχαιδαικῶν ἀπὸ τῶν ὀπίων σὺν τοῖς δόρασι παρεχολούθουν φύλακες τῶν ἀγχιλάωτων, μάλα ὑπὸ τῶν παρόντων θεωρούμενοι οἱ ἄρ' εὐτοχούντες καὶ κρατούντες αἰεὶ πως ἀξιούεσθαι δοκοῦσιν εἶναι.

γ' Ἐπὶ δὲ καθήμενος Ἀγχιλαῖος καὶ ἐνικότος ἀγαλόμενος τοῖς πεπραγμένοις, ἵππευ' τις προσέλαυνε καὶ μάλα ἱσχυρῶς ἵκρουσιν τῷ ἵππῳ. Ὑπὸ πολλῶν δὲ ἐρωτώμενος ὅτι ἀγγέλοι, οὐδενὶ ἀπεκρίνατο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγγὺς ἦν τοῦ Ἀγχιλαῖου, καθυλάμενος ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ προσδραμών αὐτῷ μάλα σκυθρωπὸς ὢν λέγει τὸ τῆς ἐν Λαγίῳ μόρας πάθος. Ὁ δ' ὡς ἤκουσεν, εὐθύς τε ἐκ τῆς ἑδρας ἀνεπήδησε καὶ τὸ δόρυ ἔλαθε καὶ πολέμαρχους καὶ πεντηκοντήρας καὶ ξυναγούς καλεῖν τὸν κήρυκα ἐκέλευεν. δ' Ὡς δὲ συνέδραμον οὗτοι, τοῖς μὲν ἄλλοις εἶπεν, οὐ γὰρ πῶ ἡριστοποίητο, ἐμπαγύσιν ὅτι δύναντο ἔχειν τὴν ταχίστην. αὐτὸς δὲ σὺν τοῖς περὶ δημοσίαν ὑψηλεῖτο ἀνάριστος. Καὶ οἱ δορυφόροι τὰ ὅπλα ἔχοντες παρηκολούθουν σπουδῇ, τοῦ μὲν ὑπερηγούμενου, τῶν δὲ μετιόντων. Ἦδ' ὁ ἐκπεπαιγμένος αὐτοῦ τὰ θερμὰ εἰς τὸ πλάτναι τοῦ Λαγίου, προσελάσαντες ἵππευ' τρεῖς ἀγγέλουσιν ὅτι οἱ νεκροὶ ἀγχιλάωται εἶχσαν. Ὁ δ' ἐπεὶ τούτο ἤκουσε, θέσθαι καὶ εὐστας τὰ ὅπλα καὶ ὀλίγον χρόνον ἀναπαύσας, ἀπὴ-

tamen eis esset, partim quod locum obsiderent perarduum, partim quod sub vesperam pluvias cum grandine habuissent, partim denique quod, ut aestivo tempore, temulis induti pammis ascendissent: rigentibus igitur frigore militibus, et mediis in tenebris non admodum corne cupidus, Agesiلاس non pauciores quam decem mittit, qui ad eos ignem in ollis ferrent. Hi quum in verticem, alius alia via, evasisent, ac jam frequentes, lique non parvi ignes, ut in magna lignorum copia, excitarentur: omnes ungebant se, nonnulli etiam denno cornam sumebant. Eadem nocte Neptuni fanum ardere conspectum fuit: a quo vero succensum sit, nemo est qui notit. Posteaquam ii qui erant in Piraeo, vertices ipsos captos animadverterunt, non jam amplius ad defensionem se comparabant, sed viri, mulieres, infirmi, servi, cum maxima pecorum parte, Junonis ad fanum confugiebant. Pergebat secundum mare suis cum copiis Agesiلاس. Interea de vertice Lacedaemoniorum cohors descendens, Gnoam castellum muris cinctum cum omnibus, quae erant in eo, cepit. Eodem die milites universi ex his locis magnam commectus copiam acquisivere. Tandem et illi, qui ad Junonis templum confugerant, egressi permiserunt Agesiლai arbitrio, ut de ipsis ex animi sui sententia statueret. Agesiلاس exilibus tradi omnes, quotquot e numero illorum erant, qui caedes perpetraverant; cetera vendi universa jussit. Post haec de Junonis fano mancipia permulta sunt egressa. Aderant itidem quum aliis ex locis legati, tum e Boetia, quesituri, quid faciendum esset, ut pacem impetrarent. Eos Agesiلاس elato admodum animo ne adspicere quidem visus fuit, quamquam ipsis adstitit Phanax, hospes eorum publicus, ut ad Agesiლaum eos adduceret. Sedebat ipse rotundo in aedificio, quod est propter paludem, ac multa, quae de fano educebantur, spectabat. Comitabantur captivos cum hastis Lacedaemonii milites ex castris qui eos custodirent. In hos illorum, qui aderant, mirifice coniecti erant oculi: nam fieri plerumque consuevit, ut ii, quibus res secundae sunt, et qui victoria potiuntur, spectatu quodam modo digni videantur. Dum Agesiلاس istic sedet, ac letitiam capere se de iis, quae gesta erant, prae se fert, quidam totis viribus equo sudante advchitur. Quumque a compluribus, quid rei novae afferret, interrogaretur, nullo cuiquam responso dato, propius ad Agesiλaum adequitat, equo desilit, vultu tristi accedit, cohortis ejus, quae erat in Lechaeo, cladem exponit. Ille re cognita, statim e sella se proripit, hastam capit, polemarchos, quinquegenum militum praefectos, conductitiorum duces per praeconeum advocari jubet. Hi quum primum concurrissent, reliquis necdum enim pransi erant, ut quod possent cibi sumerent, seque celerrime sequerentur, edixit: ipse cum militibus convictoribus impransus praecedebat. Comitabantur Agesiλaum magno studio satellites armati, quum ipse ceu dux anteiret, illi una sequerentur. Jam calidas aquas praeiterat, et in latam Lechaei planitiem pervenerat, quum tres adequitantes recepta jam esse interfectorum cadavera nuntiavit. Quod quum accepisset, jussis subsistere militi-

γε πάλιν τὸ στράτευμα ἐπὶ τὸ Ἡραϊον· τῇ δ' ὑστεραίᾳ τὰ αἰγμάλωτα διετίθητο.

9. Οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Βοιωτῶν προσκληθέντες καὶ ἐρωτῶμενοι ἔτι ἤκουον, περὶ μὲν τῆς εἰρήνης οὐκέτι ἐμύμνητο, εἶπον δὲ ὅτι, εἰ μὴ τι κωλύοι, βούλοιντο εἰς τὸ ἄστυ πρὸς τοὺς σφετέρους στρατιώτας παρελθεῖν. Ὁ δ' ἐπιγελάσας, Ἄλλ' οἶδα μὲν, ἔφη, ὅτι οὐ τοὺς στρατιώτας ἰδεῖν βούλεσθε, ἀλλὰ τὸ εὐτύχημα τῶν φίλων ὑμῶν θεάσασθαι πόσον τι γεγένηται. Περιμεινάτε οὖν, ἔφη· ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς αὐτὸς ἄξω, καὶ μᾶλλον μετ' ἐμοῦ ὄντες γνώσεσθε ποῖόν τι τὸ γεγενημένον ἐστί. (10) Καὶ οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ τῇ ὑστεραίᾳ θυσάμενος ἦγε πρὸς τὴν πόλιν τὸ στράτευμα. Καὶ τὸ μὲν τρόπαιον οὐ κατέβαλεν, εἰ δέ τι ἦν λοιπὸν δένδρον, κόπτων καὶ κάων ἐπεδείκνυνεν ὡς οὐδὲς ἀντεῖχῃ. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἐστρατοπεδεύσατο περὶ τὸ Λέχαιον· καὶ τοὺς Θηβαίων μέντοι πρέσβεις εἰς μὲν τὸ ἄστυ οὐκ ἀνῆγε, κατὰ θάλατταν δὲ εἰς Κρεῦσιν ἀπέπεμψεν. Ἄτε δὲ ἀθήους τοῖς Λακεδαιμονίοις γεγενημένης τῆς τοιαύτης συμφορᾶς, πολὺ πένθος ἦν κατὰ τὸ Λακωνικὸν στράτευμα, πλὴν ὅσων ἐτέθνασαν ἐν χώρᾳ ἢ υἱοὶ ἢ πατέρες ἢ ἀδελφοί· οὗτοι δ' ὥς περ νικηφόροι λαμπροὶ καὶ ἀγαλλόμενοι τῷ οἰκείῳ πάθει περιήσαν. (11) Ἐγένετο δὲ τὸ τῆς μόρας πάθος τοιῷδε τρόπῳ. Οἱ Ἀμυκλαῖοι αἰεὶ ποτε ἀτέρρονται εἰς τὰ Ἰακίνθια ἐπὶ τὸν παιᾶνα, ἔάν τε στρατοπεδεύομενοι τυγχάνωσιν, ἔάν τε ἄλλως πως ἀποδημοῦντες. Καὶ τότε δὴ τοὺς ἐκ πάσης τῆς στρατιᾶς Ἀμυκλαίους κατέλιπεν Ἀγχιλαῖος ἐν Λεχαίῳ. Ὁ δ' ἐκεῖ φρουρῶν πολέμαρχος τοὺς μὲν ἀπὸ τῶν συμμάχων φρουροὺς παρέταξε φυλάττειν τὸ τεῖχος, αὐτὸς δὲ σὺν τῇ τῶν δπλιτῶν καὶ τῇ τῶν ἱππέων μόρᾳ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Κορινθίων τοὺς Ἀμυκλαίους παρήγεν. (12) Ἐπεὶ δὲ ἀπέειρον ὅσων εἴκοσιν ἢ τριάκοντα σταδία τοῦ Σικυῶνος, ὁ μὲν πολέμαρχος σὺν τοῖς δπλίταις οὖσιν ὡς ἑξακοσίοις ἀπῆγε πάλιν ἐπὶ τὸ Λέχαιον, τὸν δ' ἱππαρμοστὴν ἐκέλευσε σὺν τῇ τῶν ἱππέων μόρᾳ, ἐπεὶ προπέμψαν τοὺς Ἀμυκλαίους μέχρι ὁπόσου αὐτοὶ κελεύοιεν, μεταδιώκειν. Καὶ ὅτι μὲν πολλοὶ ἦσαν ἐν τῇ Κορίνθῳ καὶ πελτασταὶ καὶ δπλίται οὐδὲν ἡγνούον· κατεφρόνουν δὲ διὰ τὰς ἐμπροσθεν τύχας μηδένα ἂν ἐπιχειρῆσαι σφίσιν. (13) Οἱ δ' ἐν τῶν Κορινθίων τοῦ ἄστεως, Καλλίας τε ὁ Ἱππονίκου, τῶν Ἀθηναίων δπλιτῶν στρατηγῶν, καὶ Ἱφικράτης, τῶν πελταστῶν ἀρχῶν, καθορῶντες αὐτοὺς καὶ οὐ πολλοὺς ὄντας καὶ ἐρήμους καὶ πελταστῶν καὶ ἱππέων, ἐνόμισαν ἀσφαλὲς εἶναι ἐπιθέσθαι αὐτοῖς τῇ πελταστικῇ. Εἰ μὲν γὰρ πορεύοντο τῇ ὁδῷ, ἀκοντιζομένους ἂν αὐτοὺς εἰς τὰ γυνὰ ἀπολλυθῶσι· εἰ δ' ἐπιχειροῖεν διώκειν, ῥαδίως ἂν ἀποφγεῖν πελτασταῖς τοῖς ἐλαφροτάτοις τοὺς δπλίτας. (14) Γινόντες δὲ ταῦτα ἐξήγουν. Καὶ ὁ μὲν Καλλίας παρήταξε τοὺς δπλίτας οὐ πόρρω τῆς πόλεως, ὁ δὲ Ἱφικράτης λαβὼν τοὺς πελταστὰς ἐπίθετο τῇ μόρᾳ. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἤκοντιζοντο καὶ ὁ μὲν τις ἐτέ-

ΙΞΝΟΡΘΟΝ.

bus, ac paulisper quiete recreatis, ad fanum Junonis copias reduxit. Postridie praecepta sunt vendita.

Legati Boeotum accessiti, et interrogati, quamobrem venissent, nullam pacis amplius mentionem facientes, cupere se dixerunt suos in urbe milites, si nihil esset impedi- menti, convenire. Subridens Agesilaus, « Ego vero non ignoro, inquit, cupere vos non milites videre vestros : sed quantus ille successus sit, quo amici vestri sint usi, speculare. Quamobrem opprimini : nam ego ipse vos deducam ; atque accuratius tum, si mecum fueritis, quid acciderit, cognoscetis. » Neque fefellit eos, sed postridie facta re sacra, copias ad urbem duxit : ac tropaeum quidem non de- jecit ; si qua tamen arbor erat reliqua, succidens atque urens neminem egredi audere demonstrabat. Hæc quum fecis- set, propter Lechaëum castra metatus est, ac Thebanorum legatos in urbem quidem non deduxit, sed maritimo itinere mari Creusim ablegavit. Quia vero talis clades inusitata Lacedæmoniis acciderat, magnus in exercitu Laconico ple- rorumque luctus erat, exceptis iis, quorum ipso in pugnae loco vel filii, vel parentes, vel fratres occubuerant. Nam illi, tanquam si victoria potiti essent, magno cum splendore, suamet ipsi calamitate velut exultantes, obambulabant. Ceterum ei cohorti casus hic adversus in hunc modum acci- dit : consueverant Hyacinthiis ad pæana semper Amyclæi ventitare, sive in castris essent, seu alioqui peregre abessent domo. Et quoniam tum Agesilaus omnes Amyclæos, quot- quot erant in exercitu, apud Lechaëum reliquerat, polemarchus is, qui præsidiariis eo loco præerat, commendata mi- litibus ceteris, quos reliqui socii miserant, tuendorum mœnium cura, ipse cum gravis armaturæ peditum et alia equitum cohorte, secundum ipsam Corinthum Amyclæos deducebat. Aberant jam plus minus viginti vel triginta stadiis ab Sicyone, quum polemarchus una cum gravis armaturæ peditibus, quorum erant prope sexcenti, Lechaëum revertitur, jussu equitum præfecto, cum equestri cohorte, quamprimum eo deduxissent Amyclæos, quo ipsi vellent, celeriter se subsequi. Non ignorabant autem, multos in urbe Corinthia tum cetratos tum gravis armaturæ pedites esse : sed eos præ se contemnentes existimabant, ob superiores rerum successus, neminem se adoriri audere. Verum ple- rique Corinthii, de iis qui erant in urbe, itemque Callias Hipponici filius, dux Atheniensium gravis armaturæ pedi- tum, et cetratorum præfectus Iphicrates, quum ex alto conspexissent eos et paucos esse numero et nudos a cetra- torum equitumque prasidio, tuto se cum cetratis eos aggredi posse arbitrabantur. Nam sive pergere suo vellent in itinere, futurum existimabant, ut qua nudi essent, jaculis petiti occumberent ; seu persequi hostem conarentur, facile cetratos, qui milites essent imprimis agiles, e gravis armaturæ manibus elapsuros. Hæc quum illis ita fuissent visa, copias educunt. Et Callias quidem suam armaturæ gravis aciem non procul ab urbe instituit ; Iphicrates autem, sumptis secum cetra- tis, hostium cohortem adoriebatur. Hic Lacedæmonii,

24

πρῶτο, ὃ δὲ καὶ ἐπεπτώκει, τούτους μὲν ἐκέλευον τοὺς ὑπασιπύτας ἀρχμένους ἀποφέρειν εἰς Λέχαιον· καὶ οὐ-
τοι μόνου τῆς μόρας τῇ ἀληθείᾳ ἐσώθησαν· ὃ δὲ πολέ-
μαρχος ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀπ' ἡδῆς ἀποδιώξει τοὺς
προειρημένους. (15) Ὡς δὲ ἐδίωκον, ἤρουν τε οὐδένα
ἐξ ἀκοντίου βολῆς βλάπτεται ὄντας πελταστὰς· καὶ γὰρ
ἀναχωρεῖν αὐτοὺς ἐκέλευε, πρὶν τοὺς βέλτερας ἑαυτοῦ γί-
γνεσθαι· ἐπεὶ δὲ ἀνεγώρουν ἐσπαρμένοι, ἅτε διώξαντες
ὡς τάχους ἕκαστος εἶχεν, ἀναστρέφοντες οἱ περὶ τὸν
Ίφικράτην, οἳ τε ἐκ τοῦ ἐναντίου πάλιν ἠκόντιζον καὶ
ἄλλοι ἐκ πλάγίου παραθέοντες εἰς τὰ γυμνά. Καὶ εὐ-
θὺς μὲν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διώξει κατακοντίσαν ἐννέα ἢ
δέκα αὐτῶν. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο, πολλοὶ ἤδη θρασυ-
τερον ἐπέκειντο. (16) Ἐπεὶ δὲ κακῶς ἐπασχον, πάλιν
ἐκέλευεν ὁ πολέμαρχος διώκειν τὰ πεντεκαίδεκα ἀπ' ἡδῆς.
Ἀναχωρόντες δὲ ἐτι πλείους αὐτῶν ἢ τὸ πρῶ-
τον ἐπείσσω. Ἠδὲ δὲ τῶν βελίστων ἀπολωλότων, οἱ
ἱππεῖς αὐτοῖς παραγίγνονται καὶ σὺν τούτοις αὖθις διώ-
ξιν ἐποιήσαντο. Ὡς δ' ἐνέκλιναν οἱ πελτασταί, ἐν
τούτῳ κακῶς οἱ ἱππεῖς ἐπέθεντο· οὐ γὰρ ἕως ἀπέκτεινάν
τινας αὐτῶν, ἐδίωξαν, ἀλλὰ ζῶν τοῖς ἐκδρομίαις ἰσχυμέ-
τοι καὶ ἐδίωκον καὶ ἐπέστρεψον. Ποιοῦντες δὲ καὶ
πάσχοντες τὰ ὅμοια τούτοις καὶ αὖθις, αὐτοὶ μὲν αἰεὶ
ἐλάττους τε καὶ μαλακώτεροι ἐγίνοντο, οἱ δὲ πολέμαχοι
θρασύτεροι τε καὶ αἰεὶ πλείους οἱ ἐγχειρόντες. (17) Ἀπορού-
ντες δὲ συνίστανται ἐπὶ βραχὺν τινα γήλορον,
ἀπέχοντα τῆς μὲν θαλάττης ὡς δύο στάδια, τοῦ δὲ Λε-
χίου ὡς ἑξ ἢ ἑπτακαίδεκα. Αἰσθόμενοι δ' οἱ ἀπὸ τοῦ
Λεχίου, εἰσθάντες εἰς πλοιαρία παρέπλουν, ἕως ἐγέ-
γοντο κατὰ τὸν γήλορον. Οἱ δ' ἀπορούντες ἤδη, ὅτι
ἐπασχον μὲν κακῶς καὶ ἀπέθνησκον, ποιεῖν δὲ οὐδὲν
ἐδύναντο, πρὸς δὲ τούτοις ὁρῶντες καὶ τοὺς βέλτερας
ἐπιόντας, ἐγκλίνουσι. Καὶ οἱ μὲν ἐμπίπτουσιν αὐτῶν
εἰς τὴν θαλάτταν, ὀλίγοι δὲ τινες μετὰ τῶν ἱππέων εἰς
Λέχαιον ἐσώθησαν. Ἐν πάσαις δὲ ταῖς μάχαις καὶ
τῇ φυγῇ ἀπέθανον περὶ πεντήκοντα καὶ διακοσίους.

(18) Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπέπρακτο.

Ἐκ δὲ τούτου ὁ Ἀγχιλαὸς τὴν μὲν στρατίαν μό-
ραν ἔχον ἀπῆε, ἄλλην δὲ κατέλιπεν ἐν τῷ Λεχαίῳ·
Διὸν δὲ ἐπ' οἴκου ὡς μὲν ἐδύνάτο ὀφειλόμενα κατήγαγε
εἰς τὰς πόλεις, ὡς δ' ἐδύνάτο προικαίματα ἐξορμάτο.
Παρὰ δὲ Μαντίνειαν ἐξ Ὀρχομενοῦ ὁρῶν ἀναστὰς
ἐτι σκοταῖος παρεῖλθεν. Οὕτω γλαυπῶς ἂν ἐδόκουν οἱ
στρατιώται τοὺς Μαντίνειας ἐρηδωμένους τῷ δυστυχί-
ματι θεάσασθαι. (19) Ἐκ τούτου δὲ μάλα καὶ τάλις
ἐπετύγχανεν Ίφικράτης. Καθεστῆκότων γὰρ φρουρῶν
ἐν Σιδωνίῳ μὲν καὶ Κρομμυονίῳ ὑπὸ Πραξίτου, ὅτε
ἐκείνος εἶλε ταῦτα τὰ τέλη, ἐν Οἰνῇ δὲ ὑπὸ Ἀγχι-
λαίου, ὅτεπερ τὸ Πείραιον ἐλάττω, πάνθ' εἶπε ταῦτα τὰ
χωρία. Τὸ μέντοι Λέχαιον φρουροῦν οἱ Λακεδαιμό-
νιοι καὶ οἱ ἑξομμάχοι. Οἱ φυγάδες δὲ τῶν Κορινθίων,
οὐκέτι περὶ περιούτους ἐκ Σικυωνίας διὰ τὴν τῆς μόρας
δυστυχίαν, ἀλλὰ παραπλέοντες καὶ ἐντεύθεν ὁρμώμενοι,
πράγματα εἶχον τε καὶ παρεῖχον τοῖς ἐν τῇ ἀστεί.

quum jaculis ferirentur, eorumque nonnulli vulnerarentur,
nonnulli caderent, satellitibus imperarunt, ut hos sublato
Lechaum deferrent, qui quidem soli ex tota cohorte re-
vera salvi evaserunt. Inde polemarchus mandavit, uti
quotquot annis decem pubertatem excessissent, cetratos,
quos diximus, persequendo abigerent. Hi quum eos per-
sequerentur, neminem ictu telis assequi poterant, quippe
qui gravis armorum pedites essent. Nam prius ut pedem
referrent, quam gravis hostium armatura prope adesset,
polemarchus edixerat. Post ubi sparsim pedem refere-
bant, ut qui in hoste persequendo pro suis quisque viri-
bus usi celeritate maxime fuissent, conversi milites Iphi-
cratis et qui ex opposita iis parte trans hostes erant,
jacula rursus vibrabant, pars eos a latere currendo, qua
erant nudi, feriebant. Ita statim primo incursu novem,
aut decem, jaculis confixos interemerunt. Quod ubi acci-
disset, longe jam audacius Lacedaemonios urgebant: qui
quum graviter premerentur, rursum polemarchus eos, qui
annis quindecim pubertatem excessissent, persequi hostem
jussit. Hi quoque quum pedem referrent, longe plures quam
prius, cecidere. Jam ex eis fortissimus quisque perierat,
quum equites eis advenire; cum quibus rursum persequi
hostem inceperunt. Quum autem cetrati declinarent, im-
prudenter eos adorti sunt equites. Quippe non, quoad ali-
quos occidissent, persequiebantur: sed cum ipsis excursi-
vibus aequatis frontibus tum persequiebantur, tum sese
convertebant. Atque his similia quum iterum iterumque
facient ac perpetuerent, semper ipsi pauciores ac languid-
iores, hostes vero audaciores evadebant, eorumque plures
Lacedaemoniis negotium facessabant. Tandem inopes con-
silio, non magnum quendam in tumultum sese colligunt, qui
duobus fere a mari stadiis, a Lechaio sex vel septemdecim
aberat. At qui erant Lechai, quum id animadvertissent,
consensu navium, propter litus navigarunt, donec ad
eum collem pervenirent. Interim Lacedaemonii rerum sua-
rum anxii, quod nullo cum hostium detrimento alligerentur
miseri, atque interirent, ubi gravem insuper armorum
adversum se tendere vident, terga dant hosti; atque alii
eorum se in mare abijciunt, alii quorum non multi erant,
una cum equitibus Lecharum salvi perveniunt. In omnibus
quidem hisce conflictibus ipsaque fuga plus minus ducenti
quingenta sunt interempti. Atque haec sic gesta fuerunt.

Agessilaus autem secundum ea cum cohorte, quae succu-
buerat, discessit, relicta apud Lechaum alia. Quumque
domum ita pergeret, quam maxime sero poterat, ingredie-
batur urbes; rursumque summo mane initium proficiscendi
faciebat. Mantineam quidem ipsis in tenebris praeteriit,
quum Orchomeno diluculo movisset. Adeo graviter conspe-
ctum Mantineensium laturo milites videbantur, qui ex hac
ipsorum calamitate voluptatem caperent. Post haec Iphi-
cratis alia quoque perfeliciter cessere. Quamvis enim Si-
duntem et Crommyonem, oppida ab se capta, Praxitas,
Cnoen Agessilaus, occupato Piraeo, praesidiis munivissent,
ea tamen Iphicrates omnia recepit; excepto Lechaio, quod
a Lacedaemoniorum sociorumque praesidio defendebatur.
Exules autem Corinthii, propter adversum cohortis illius
casum non jam pedestri amplius itinere Sicione progresdien-
tes, sed navigiis proficiscentes, excursionibus inde factis eos
qui erant in urbe vexabant, et ab ipsis vicissim vexabantur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

CAPUT VI.

Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ Ἀχαιοὶ ἔχοντες Καλυδῶνα, ἣ τὸ παλαιὸν Αἰτωλία ἦν, καὶ πολίτας πεπονημένους τοὺς Καλυδωνίους, φρουρεῖν ἠναγκάζοντο ἐν αὐτῇ. Οἱ γὰρ Ἀκαρνᾶνες ἐπεστράτευσον, καὶ τῶν Ἀθηναίων δὲ καὶ Βωιωτῶν συμπαρήσαντινες αὐτοῖς διὰ τὸ συμμαχοῦς εἶναι. Πιεζόμενοι οὖν ὑπ' αὐτῶν οἱ Ἀχαιοὶ πρέσβεις πέμπουσιν εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Οἱ δ' ἔλθόντες ἔλεγον ὅτι οὐ δίκαια πάσχοιεν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων.

(2) Ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἔφασαν, ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὅπως ἂν ὑμεῖς παραγγέλλητε συστρατεύομεθα καὶ ἐπόμεθα ὅποι ἂν ἡγήσθε· ὑμεῖς δὲ πολιορκουμένοι ἡμῶν ὑπὸ Ἀκαρνάνων καὶ τῶν συμμαχῶν αὐτοῖς Ἀθηναίων καὶ Βωιωτῶν οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιήσθε. Οὐκ ἂν οὖν δυναίμεθα ἡμεῖς τούτων οὕτω γιγνομένων ἀντέχειν, ἀλλ' ἢ ἐξάσαντες τὸν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεμον διαθάντες πάντες πολεμήσομεν Ἀκαρνᾶσι τε καὶ τοῖς συμμαχοῖς αὐτῶν, ἢ εἰρήνην ποιησόμεθα ὅποιαν ἂν τινα δυνώμεθα.

(3) Ταῦτα δ' ἔλεγον ὑπαπειλοῦντες τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀπαλλαγῆσεσθαι τῆς συμμαχίας, εἰ μὴ αὐτοῖς ἀντεπικουρήσουσι. Τούτων δὲ λεγομένων ἔδοξε τοῖς τ' ἐφόροις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγκαῖον εἶναι στρατεῦσθαι μετὰ τῶν Ἀχαιῶν ἐπὶ τοὺς Ἀκαρνᾶνας. Καὶ ἐκπέμπουσι τὸν Ἀγησίλαον, δύο μόρας ἔχοντα καὶ τῶν συμμαχῶν τὸ μέρος.

(4) Οἱ μὲντοι Ἀχαιοὶ πανοῦμει ζυνεστρατεύοντο. Ἐπεὶ δὲ διέβη ὁ Ἀγησίλαος, πάντες μὲν οἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν Ἀκαρνᾶνες ἐφυγον εἰς τὰ ἄσκη, πάντα δὲ τὰ βοσκήματα ἀπεχώρησε πόρῳ, ὅπως μὴ ἀλίσκηται ὑπὸ τοῦ στρατεύματος. Ὁ δ' Ἀγησίλαος, ἐπειδὴ ἐγένετο ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς πολέμιας, πέμψας εἰς Στράτον πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Ἀκαρνάνων εἶπεν ὡς εἰ μὴ παυσάμενοι τῆς πρὸς Βωιωτοὺς καὶ Ἀθηναίους συμμαχίας ἑαυτοὺς καὶ τοὺς συμμαχοὺς αἰρήσονται, δηλώσει πᾶσαν τὴν γῆν αὐτῶν ἐξεῖς καὶ παραλείψει οὐδέν. (5) Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθοντο, οὕτως ἐποίει, καὶ κόπτον ὑνεγῶς τὴν χώραν οὐ προῆει πλέον τῆς ἡμέρας ἢ δέκα ἢ δώδεκα σταδίων. Οἱ μὲν οὖν Ἀκαρνᾶνες, ἡγήσάμενοι ἀσφαλὲς εἶναι διὰ τὴν βραδυτῆτα τοῦ στρατεύματος, τὰ τε βοσκήματα κατεβίβαζον ἐκ τῶν ὁρῶν καὶ τῆς χώρας τὰ πλείστα εἰργάζοντο. (6) Ἐπεὶ δὲ ἔδοκουν τῷ Ἀγησίλαῳ πάνυ ἡδὴ θαρβεῖν, ἡμέρᾳ πέμπτῃ ἢ ἑκτῇ καὶ δεκάτῃ ἀφ' ἧς εἰσέβαλε, θυσάμενος πρῶτ' ἀνέστη πρὸ δειλῆς ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν στάδια ἐπὶ τὴν λίμνην περὶ ἣν τὰ βοσκήματα τῶν Ἀκαρνάνων σκεδόν πάντα ἦν, καὶ ἔλαβε πεμπληθῆ καὶ βουκολία καὶ ἵπποφόρβια καὶ ἄλλα παντοδαπὰ βοσκήματα καὶ ἀνδράποδα πολλά. Λαβὼν δὲ καὶ μείνας αὐτοῦ τὴν ἐπισοῦσαν ἡμέραν διεπώλει τὰ αἰχμαλώτα. (7) Τῶν μὲντοι Ἀκαρνάνων πολλοὶ πελτασταὶ ἦλθον, καὶ πρὸς τῷ ὄρει σκηνοῦντος τοῦ Ἀγησίλαου βᾶλλοντες καὶ σφενδονῶντες ἐπασχον μὲν οὐδέν, κατεβίβασαν δὲ εἰς τὸ ὄμαλές τὸ στρατόπεδον ἀπὸ τῆς ἀκρωρυχίας τοῦ ὄρους, καίπερ ἡδὴ περὶ δαίπνον παρασκευαζόμενον. Εἰς δὲ τὴν νύκτα οἱ μὲν Ἀκαρνᾶνες ἀπῆλθον,

Secundum hæc Achæi, qui Calydoniis in civitatem suam adsitis, Calydonem obtinebant, quæ olim urbs Ætolia erat, imposito illam præsidio tueri cgebantur. Nam bello ab Acarnanibus infestabantur, quibus se nonnulli Athenienses ac Bæoti adjugebant, quod eorum societate continerentur. Quapropter Achæi, quum ab hoste premerentur, legatos Lacedæmonem mittunt. Il quum Spartam venissent, injuste secum agere Lacedæmonios aiunt: « Quippe nos, inquit, vobiscum arma sumimus, Lacedæmonii, prout ipsi denuntialis, et quocumque ducitis, sequimur. Vos contra, quum ab Acarnanibus, eorumque sociis, Atheniensibus et Bæotis, bello premamur, nulla nostri cura tangimini. Quod si porro fieri hoc debet, minime vim hanc sustinere poterimus, omninoque vel omittendum nobis bellum hoc in Peloponneso vestrum erit, ac in hostilem agrum transeundum, ut universi in Acarnanes eorumque socios bellum geramus; vel ineunda cum eis pax, qualis quidem iniri poterit. » Hæc tum ab eis dicebantur, obscure minantibus, se a Lacedæmoniorum societate discessuros, ni vicissim suppetias sibi ferrent. Ephori autem, hac oratione audita, una cum publico concilio statuerunt, necessarium esse, ut adversus Acarnanes cum Achæis arma caperentur. Itaque duabus cum cohortibus et parte sociorum Agesilaus huic expeditioni præficitur; cui se cum copiis suis universis Achæi adiungunt. Quum versus hostes exercitum traduceret, Acarnanes omnes, quotquot degebant in agris, in oppida fugiebant, pecoribus etiam omnibus, ne a milite interciperentur, procul abactis. Jam soli hostilis fines attigerat Agesilaus, quum misso Stratum ad communitatem Acarnanum quodam, ni ab societate Bæotorum et Atheniensium discederent, eorumque loco se Lacedæmoniis ipsorumque sociis adjungerent, vastaturum se continenter omnem ipsorum agrum, nihilque reliqui facturum, denuntiavit. Illis non obtemperantibus, fecit quod minatus erat. Nam et agrum eorum continuo vastabat, et quotidie ultra decem vel duodecim stadia non progrediebatur. Itaque pecora de montibus Acarnanes deducebant, magnamque partem agri sui colebant; quod tuto id sibi licere propterea ducerent, quia copię Agesilai lente progredierentur. Tandem die decimo quinto vel decimo sexto, ex quo fines eorum ingressus erat, quum jam eos fiducia plenos nihil metuere sibi Agesilaus existimaret: mane facta re sacra, prius quam appeteret vespera, centum sexaginta stadiis emensis ad eam paludem pervenit, propter quam Acarnanum pecora fere universa erant. Itaque per multa boum et equorum armenta, aliaque diversi generis pecora, atque etiam mancipia capta sunt. Quo facto, ibidem postridie substitit et quæ ceperat, vendidit. Interim multi Acarnanum cetrati aderant, quumque castra ad montem Agesilaus haberet, telis et fundis ea petentes detrimenti quidem nihil ipsi accipiebant; Agesilai vero milites in planitiem de cacumine montis descendere coacti sunt, licet jam cœnæ parandæ intenti essent. Posteaquam nox ingruit,

οὐ δὲ στρατιώται φυλακὰς καταστητάμενοι ἐκάθευον. (κ) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀπῆγεν ὁ Ἀγισίλαος τὸ στράτευμα. Καὶ ἦν μὲν ἡ ἐξοδὸς ἐκ τοῦ περὶ τὴν λίμνην λειμῶνός τε καὶ πεδίου στενὴ διὰ τὰ κύκλω περιέροντα ὄρη· καταλαθόντες δὲ οἱ Ἀκαρνανεὶ ἐκ τῶν ὑπερδεξιῶν ἐβαλλόν τε καὶ ἠκόντιζον, καὶ ὑποκαταβαίνοντες εἰς τὰ κράσπεδα τῶν ὁρῶν προσέκειντο καὶ πρῆγματα παρείρον, ὥστε οὐκέτι ἐδύνάτο τὸ στράτευμα πορεύεσθαι. (9) Ἐπιδιώκοντες δὲ ἀπὸ τῆς ψάλλης οἱ τε ὀπλίται καὶ οἱ ἵππεις τοὺς ἐπιτιθεμένους οὐδὲν ἔδραπον· ταρβὴν γὰρ ἦσαν, ὅπως ἀποχωροίεν, πρὸς τοῖς ἰσχυροῖς οἱ Ἀκαρνανεῖς. Χαιλεπὸν δ' ἠγασάμενος ὁ Ἀγισίλαος διὰ τοῦ στενοπόρου ἐξελθεῖν ταῦτα πᾶσρόντας, ἔγνω διώκειν τοὺς ἐκ τῶν εὐωνύμων προσκειμένους, μάλα πολλοὺς ὄντας· εὐδαιότερον γὰρ ἦν τοῦτο τὸ ὄρος καὶ ὀπλίταις καὶ ἵπποις. (10) Καὶ ἐν ᾧ μὲν ἐσφραγίστο, μάλα κατεῖρον βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες οἱ Ἀκαρνανεῖς, καὶ ἐγγὺς προσόντες πολλοὺς ἐτίτρωσκον. Ἐπεὶ δὲ παρήγγειλεν, ἔθι μὲν ἐκ τῶν ὀπλιτῶν τὰ πεντεκαίδεκα αὐτῷ ἡγεῖας, ἡλαυνόν δὲ οἱ ἵππεις, αὐτὸς δὲ ἦν τοῖς ἄλλοις ἡκολούθει. (11) Οἱ μὲν οὖν ὑποκαταβέδνχότες τῶν Ἀκαρνανῶν καὶ ἀκροβόλίζόμενοι ταρβὴν ἐνέκλιναν καὶ ἀπέθνησκον φεύγοντες πρὸς τὸ ἄνικτος· ἐπὶ μέντοι τοῦ ἀκροτάτου οἱ ὀπλίται ἦσαν τῶν Ἀκαρνανῶν παραταγμένοι καὶ τῶν πελταστῶν τὸ πολὺ, καὶ ἐντάθῃα ἐπέμεινον, καὶ τὰ τε ἄλλα βέλη ἠρέσαν καὶ τοῖς δόρασιν ἐξακοντίζοντες ἱππέας τε κατέτρωσαν καὶ ἵππους τινὰς ἀπέκτειναν. Ἐπεὶ μὲντοι μακροῦ ἔδον ἤδη ἐν χειρὶ τῶν Ἀκαθαμονίων ὀπλιτῶν εἶναι, ἐνέκλιναν, καὶ ἀπέθνησκον αὐτῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ τριακασίους. (12) Τοῦτων δὲ γενομένων ὁ Ἀγισίλαος τροπῆα ἐστήσας. Καὶ τὸ ἀπὸ τούτου περιὼν κατὰ τὴν γῶρην ἔκοπτε καὶ ἔκαιε· πρὸς ἑνίαν δὲ τῶν πόλεων καὶ προσέβαλεν, ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἀναγκάζομενος, οὐ μὴν εὐδὲ γε οὐδεμίαν. Ἡνίκα δὲ ἤδη ἐπερίγνετο τὸ μετόπισρον, ἀπῆγε ἐκ τῆς γῶρας. (13) Οἱ δὲ Ἀχαιοὶ πεπονημένοι τε οὐδὲν ἐνόμιζον αὐτόν, ὅτι πόλιν οὐδεμίαν προειληφεί οὔτε ἐκόδυσαν οὔτε ἄκουσαν, ἐδόντό τε, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἀλλὰ τοσοῦτόν γε χρόνον καταμείναι αὐτόν, ὥς ἂν τὸν σπορήτον διακοιμήσῃ τοῖς Ἀκαρνανεῖν. Ὅ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι τὰ ἐναντία λέγοιεν τοῦ συμμέροντος. Ἐγὼ μὲν γὰρ, ἔφη, στρατεύομαι πάλιν δεῦρο εἰς τὸ ἐπὶ τὸν θέρος· οὗτοι δὲ ὅσῳ ἂν πλείω σπεύρωσι, τοσοῦτόν μᾶλλον τῆς εἰρήνης ἐπιθυμήσουσι. (14) Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἀπῆγε περὶ τοῦ Αἰτωλίας τοιαύτας ὁδοὺς ἅς οὔτε πολλοὶ οὔτε ὀλίγοι δύναιντο· ἂν ἄκοντων Αἰτωλῶν πορεύεσθαι ἐκείνοι μὲντοι εἴασαν διελθεῖν ἡλιπζον γὰρ Ἀλύπακτον αὐτοῖς συμπράξιν ὥς· ἀπολαθεῖν. Ἐπειδὴ δ' ἐγένετο κατὰ τὸ Πῖον, ταύτῃ διαβὰς οἴκαδε ἀπῆλθε· καὶ γὰρ τὸν ἐκ Καλυδῶνος ἔαπλουν εἰς Πελοπόννησον οἱ Ἀθηναῖοι ἐκόμισον τριήρεσιν ὁρμήμενοι ἐξ Οἰτιάδων.

et Acarnanes discesserunt, et milites, constitutis excubiis, quieti se dedere. Postridie copias Agesilaus abduxit. Erat autem exitus e prato et planitie, stagnum illud ambiente, propter montes undique circumjectos angustus; et occupatis iis, Acarnanes de superioribus locis telis ac jaculis hostes petebant, atque etiam descendentes ad montium crepidines, urgebant eos, tantumque negotii exhibebant, ut copiae progredi amplius non possent. Quod si maxime gravis armaturae pedites et equites hostem invadentem persequerentur, nullo tamen cum damno afficiebant: nam quoties pedem referebant Acarnanes, celeriter ad munita se loca recipiebant. Itaque ratus Agesilaus, militem suum haec incommoda perpetientem per arctam illam viam difficulter evasurum, statuit, eos, qui magna cum manu ad lavam suos urgebant, persequendos esse. Nam is mons tum gravis armaturae peditibus, tum equitibus accessu facilius erat. Dum hac de causa sacrum facit, interim Acarnanes telis ac jaculis graviter premebant militem; atque etiam propius accedentes, multos vulnerabant. At ubi persequi suos jussit, tum vero quotquot inter gravis armaturae milites annis quindecim pubertatem excesserant, cursu in hostem ferebantur, equitibus in eundem equos agentibus, et cum ceteris Agesilao subsequente. Statim Acarnanes qui descenderant, ac levibus hostem preliis tentabant, terga verterunt, atque inter fugiendum per acclivia trucidati sunt. At gravis eorum armatura, magnaque cetratorum manus, supremo in monte instructa, subsistebat; ac praeter alia tela, quae jaciebant, emissis etiam hastis tum equites vulnerabant, tum quosdam equos interficiebant. Verum ubi jamjam laccedemoniorum gravis armatura manus cum eis conserta esset, in fugam versi, plus minus trecentum eo die occubuerunt. Quibus ita gestis, tropaeum Agesilaus excitavit; ac deinceps agrum hostilem cum exercitu peragrans, passim omnia ferro ac flamma vastabat. Etiam oppidis quibusdam copias admovebat, Achaëis ita cogentibus; quorum tamen nullum omnino cepit. Tandem quum autumnus appetiisset, hostium finibus excessit. Tum Achaëi nihil ab eo gestum existimare, quod oppidum nullum vel deditione, vel vi cepisset: simul obsecrare, saltem tantisper maneret, si quidem aliud impetrare non possent, donec impedisset, quominus Acarnanes sementem facerent. Respondebat Agesilaus, proferri ab ipsis ejusmodi, quae minime fieri expediret. Nam aestate, inquit, proxima rursus adversus hos expeditionem suscipiam: qui sane quanto majorem sementem fecerint, tanto avidius pacem expetent. His dictis, terrestre per Aetoliam iter ejusmodi fecit, ejusmodi neque magnae neque parvae hominum copiae possint invitis Aetolis facere. Sed illi tunc facultatem ei transeundi faciebant, quod futurum sperarent, ut ipsius opera Naupactum reciperent. Tandem quum propter Rhium venisset, ibi freto trajecto in patium reversus est. Nam quominus Calydone in Peloponnesum navigaretur, Athenienses, ex Ceniadis profecti cum triremibus, prohibebant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

CAPUT VII.

Παρελθόντος δὲ τοῦ χειμῶνος, ὥςπερ ὑπέσχετο τοῖς Ἀχαιοῖς, εὐθὺς ἀρχομένου τοῦ ἔρος πάλιν φρουρὰν ἔφαιναν ἐπὶ τοῖς Ἀκαρνανάς. Οἱ δὲ αἰσθόμενοι, καὶ νομίσαντες διὰ τὸ ἐν μεσογείᾳ σφίσι τὰς πόλεις εἶναι ὁμοίως ἂν πολιορκεῖσθαι ὑπὸ τῶν τὸν σίτον φθειρόντων ὥςπερ εἰ περιεστρατοπεδευμένοι πολιορκοῖντο, ἐπεμψαν πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ εἰρήνην μὲν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς, συμμαχίαν δὲ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐποιήσαντο. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἀκαρνανάς οὕτω διεπύραχτο.

2. Ἐκ δὲ τούτου τοῖς Λακεδαιμονίοις τὸ μὲν ἐπ' Ἀθηναίους ἢ ἐπὶ Βοιωτοὺς στρατεύειν οὐκ ἔδοκει ἀσφαλὲς εἶναι ὀπισθεν καταλιπόντας ὁμορον τῇ Λακεδαίμονι πολεμίαν καὶ οὕτω μεγάλην τὴν τῶν Ἀργείων πόλιν, εἰς δὲ τὸ Ἄργος φρουρὰν φαίνουσιν. Ὁ δὲ Ἀγισίπολις, ἐπεὶ ἔγνω ὅτι εἴη αὐτῷ ἡγήτερόν τῆς φρουρᾶς καὶ τὰ διαβατήρια θυομένη ἐγένετο, ἐλθὼν εἰς Ὀλυμπίαν καὶ χρηστήριαζόμενος ἐπρώτα τὸν θεὸν εἰ δόσις ἂν ἔχοι αὐτῷ μὴ δεχομένην τὰς σπονδὰς τῶν Ἀργείων, ὅτι οὐχ ὁπότε καθήκοι δ' χρόνος, ἀλλ' ὁπότε ἐμβαλλεῖν μέλλοιεν Λακεδαιμόνιοι, τότε ὑπέφερον τοὺς μήνας. Ὁ δὲ θεὸς ἐπεστήμαιεν αὐτῷ ὅσιον εἶναι μὴ δεχομένην σπονδὰς ἀδίκως ὑποφερομένης. Ἐκείθεν δ' εὐθὺς πορευθεὶς εἰς Δελφούς ἐπῆρετο αὐτὸν Ἀπόλλων εἰ κακείνῃ δοκοίη περὶ τῶν σπονδῶν καθάπερ τῷ πατρί. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο καὶ μᾶλα κατὰ ταῦτά. (3) Καὶ οὕτω δὴ Ἀγισίπολις ἀναλαβὼν ἐκ Φλιοῦντος τὸ στράτευμα, ἐκείσε γὰρ αὐτῷ συνελέγετο, ὥς πρὸς τὰ ἱερὰ ἀπεδήμει, ἐνέβαλε διὰ Νεμέας. Οἱ δ' Ἀργεῖοι, ἐπεὶ ἔγνωσαν οὐ δυνήσόμενοι κωλύειν, ἐπεμψαν, ὥςπερ εἰώθεσαν, ἐστεφανωμένους δύο κτύρακας ὑποφέροντας σπονδὰς. Ὁ δὲ Ἀγισίπολις ἀποκρινάμενος ὅτι οὐ δοκοῖεν τοῖς θεοῖς δικαίως ὑποφέρειν, οὐκ ἔδεγτο τὰς σπονδὰς, ἀλλ' ἐνέβαλε καὶ πολλὴν ἀπορίαν καὶ ἐκπληξιν κατὰ τὴν πόλιν καὶ ἐν τῇ πόλει ἐποίησε. (4) Δειπνοποιουμένου δ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀργείᾳ τῇ πρώτῃ ἑσπέρα, καὶ σπονδῶν τῶν μετὰ τὸ δεῖπνον ἤδη γενομένων, ἔσεισεν ὁ θεός. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀρξάμενων τῶν ἀπὸ θαμοσίας πάντες ὕμνησαν τὸν περὶ τὸν Ποσειδῶν παιᾶνα· οἱ δ' ἄλλοι στρατιῶται ὥντο ἀπίενοι, ὅτι καὶ Ἅγρις σεισμοῦ ποτε γενομένου ἀπήγαγεν ἐξ Ἡλίδος. Ὁ δὲ Ἀγισίπολις εἰπὼν ὅτι, εἰ μὲν μέλλοντος αὐτοῦ ἐμβαλλεῖν σείσειε, κωλύειν ἂν αὐτὸν ἔχειτο· ἐπεὶ δὲ ἐμβαδληχότος, ἐπικελεύει νομίζει. (5) καὶ οὕτω τῇ ὑστεραίᾳ θυσάμενος τῷ Ποσειδῶνι ἔγειτο οὐ πόρρω εἰς τὴν χώραν. Ἄτε δὲ νεωστὶ τοῦ Ἀγισιλάου ἐστρατευμένου εἰς τὸ Ἄργος, πυθανόμενος δ' Ἀγισίπολις τῶν στρατιωτῶν μέγρι μὲν ποῖ πρὸς τὸ τεῖχος ἤγαγεν δ' Ἀγισιλάος, μέχρι δὲ ποῖ τὴν χώραν ἐδῆκσεν, ὥςπερ πένταθλος πάντῃ ἐπὶ τὸ πλεόν ὑπερβᾶλλειν ἐπειρᾶτο. (6) Καὶ ἤδη μὲν ποτε βαλλόμενος ἀπὸ τῶν τύρσεων τὰς περὶ τὸ τεῖχος τάρρους πάλιν διέει· ἦν δὲ οἱ ὀρχομένων τῶν πλείστων Ἀργείων εἰς τὴν

Posteaquam hiems præterit, Agesilaus, quemadmodum facturum se receperat, statim ineunte vere copias adversus Acarnanes colligebat. Quod quum illi comperissent, atque existimarent, se, qui sita media in regione haberent oppida, perinde ab illis obsideri, qui segetem corrumpere, atque si qui castris circum urbes positos eos oppugnarent : Lacedæmonem legatos miserunt, et pacem cum Achæis, societatem cum Lacedæmoniiis inierunt. Hic rerum adversus Acarnanes gestarum fuit exitus.

Secundum hæc Lacedæmonii non satis tutum fore arbitrabantur, si arma Bæotis et Atheniensibus inferrent, a tergo relicta urbe Argiva, Lacedæmoni finitima, quæ tam ampla, et ipsis infesta esset : quapropter adversus Argos decretæ copiar. Quas ut sibi ducendas esse intellexit Agesipolis, posteaquam exta de felici copiarum traductione consulens perlitavit, Olympiam oraculi sciscitandi causa profectus, Jovem interrogavit, fasne esset ipsi, oblatas ab Argivis inducias non admittere, quando illi non ubi tempus ipsum postularet, sed Lacedæmonis eos jamjam invasuris, tum demum menses sacros prætexerent. Et significabat Jupiter, fas esse inique oblatas inducias aspernari. Mox inde Delphos recta profectus, Apollinem etiam interrogabat : an et ipsi de induciis idem, quod patri, videretur. Is vero prorsus in eandem sententiam respondit. Quapropter Agesipolis, sumptis secum Philiunte copiis, quæ coactæ erant istic, interea dum ipse ad utrumque fanum proficisceretur, per Nemeam fines hostium ingressus est. Argivi quum resistere se non posse animadvertere, more suo caduceatores duos sertis redimitos, qui inducias offerrent, miserunt. Eis respondens Agesipolis, non videri diis has inducias recte offerri, rejectis illis, fines hostium invasit, magnamque rerum difficultatem ac perturbationem tum in agris tum in urbe excitavit. Quumque vespera prima Argivo in solo cœnaret, jamque libationes, quæ fieri a cœna solent, haberentur, terram Neptunus succussit. Tum Lacedæmonii, quum comites regis exorsi essent, omnes pæanem, qui Neptuno solet accini, cecinere hymnoloco : ceteri milites discedendum arbitrabantur, propterea quod et Agis olim, quum mota esset terra, Elide copias abduxisset. Agesipolis autem arbitrari se dixit, deum impediturum fuisse conatum suum, si prius movisset terram, quam in hostium fines irruisset : nunc quia traducto in hos exercitu id accidisset, ultro deum etiam ipsum exhortari. Quamobrem postridie factis Neptuno sacris, copias itinere non magno in agrum Argivum duxit. Et quia recens adversus Argivam urbem Agesilaus expeditionem suscepserat, Agesipolis, interrogatis militibus, quam prope ad muros Agesilaus suos duxisset, ac quousque ditionem hostilem vastasset ipse, veluti quinquertio, longe in omnibus Agesilaum superare nitebatur. Aliquando de propugnaculis mœnium telis petitus, fossas, quæ muros ambiunt, iterum transiit. Quodam etiam tempore, quum

Λακωνικὴν οὕτως ἐγγὺς πολλὸν προσῆλθεν ὥστε οἱ πρὸς ταῖς πόλεσιν ὄντες τῶν Ἀργείων ἀπέκλεισαν τοὺς τῶν Βοιωτῶν ἱππέας εἰσελθεῖν βουλόμενους, δαίταντες μὴ συνεισπέσειεν κατὰ τὰς πόλεις οἱ Λακεδαιμόνιοι ὥστ' ἡναγκάσθησαν οἱ ἱππεὶς ὥσπερ νυκτερίδες πρὸς τοῖς τείχεσιν ὑπὸ ταῖς ἐπάλξεσι προσκαρσέναι. Καὶ εἰ μὴ ἔτυγον τότε οἱ Κρητῆς εἰς Ναυπλίαν καταδεδραμηκότες, πολλοὶ ἂν καὶ ἄνδρες καὶ ἵπποι κατετοξέυθησαν. (7) Ἐκ δὲ τούτου περὶ τῆς εἰρκῆς στρατοπεδευομένου αὐτοῦ πίπτει κεραυνὸς εἰς τὸ στρατόπεδον· καὶ οἱ μὲν τινες πληγέντες, οἱ δὲ καὶ ἐμβρόντηθέντες ἀπέθικον. Ἐκ δὲ τούτου βουλόμενος τεύχεσσι φροδῶν τι ἐπὶ ταῖς παρὰ Κηρύεσσι ἐμβολαῖς, ἐθύετο καὶ ἐράνη αὐτῷ τὰ ἱερὰ αἰδοῦν. Ὡς δὲ τούτο ἐγένετο, ἀπήγαγε τὸ στρατόπευμα καὶ δίδουσε, μάλ' αὖ ποτὶς βιάλας τοὺς Ἀργείους, ὅτε ἀπεροδοκίτως αὐτοῖς ἐμβολίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ II.

Καὶ ὁ μὲν δὴ κατὰ γῆν πόλεμος οὕτως ἐπολεμείτο. Ἐν δὲ δὴ πάντα ταῦτα ἐπαράτετο, τὰ κατὰ θάλατταν αὐτὰ καὶ τὰς πρὸς θάλατταν πόλεις γενόμενα διακρίσονται, καὶ τῶν πραγμάτων τὰς μὲν ἀξιωματικιστέους γράψω, τὰς δὲ μὴ ἀξίας λόγου παρήσω. Πρῶτον μὲν τῶν Φαρναβάζος καὶ Κόνων, ἐπεὶ ἐνίκησαν τοὺς Λακεδαιμόνιους τῇ ναυμαχίᾳ, περιπλέοντες καὶ τὰς νήσους καὶ πρὸς τὰς ἐπιθάλαιπτος πόλεις τοὺς τε Λακωνικοὺς ἄρμους ἐξήγαγον καὶ παρεμβόηον τὰς πόλεις ὥς οὐτε ἀκροπόλεις ἐντεινέοντες ἔσονται τε αὐτομόρους. α. Οἱ δ' ἀκούοντες ταῦτα ἤδοντο τε καὶ ἐπέρνον καὶ ξένα προθύμως ἐπαρπον τῷ Φαρναβάζῳ. Καὶ γὰρ ὁ Κόνων τῷ Φαρναβάζῳ ἐδίδασκεν ὥς οὕτω μὲν ποιοῦντι πᾶσαι αὐτῇ αἱ πόλεις φίλαι ἔσονται, εἰ δὲ δουλωσάσθαι βουλομένης φανερός ἐσται. Ἐπειγὼν ὥς μία ἑκάστη πολλὰ πράγματα ἰκανὴ εἶναι παρέργον καὶ κίνδυνος εἶναι μὴ καὶ οἱ Ἕλληρες, εἰ ταῦτα αἰσθάνοντο, συσταίεν. β. Ταῦτα μὲν οὖν ἐπειθέτω ὁ Φαρναβάζος. Ἀποβὰς δ' εἰς Ἐρεσον τῇ μὲν Κόνωνι δοῦς τετραράκοντα τριήρεις εἰς Σηρσὸν ἐπὶ πᾶσι πᾶσι, αὐτὸς δὲ περὶ παρῆν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ. Καὶ γὰρ ὁ Δερκυλλίδας, ὥσπερ καὶ πάλαι πολέμιος ἦν αὐτῷ, ἔτυγον ἐν Ἀβύδῳ ὄν, ὅτε ἡ ναυμαχία ἐγένετο, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄρμους ἐξέλειπον, ἀλλὰ κατέσχε τὴν Ἀβύδον καὶ διέσωξε φίλην τοῖς Λακεδαιμόνιοις. Καὶ γὰρ συγκαλέσας τοὺς Ἀβυδηνούς εἰλεξε ταῦτα. γ. Ὡς ἄνδρες, οὖν ἔσταιν ὑμῖν καὶ πρόσθεν φίλοις ὅσοι τῇ πόλει ἡμῶν εὐεργέτας φανῇαι τῶν Λακεδαιμόνιων. Καὶ γὰρ τὸ μὲν ἐν ταῖς εὐπραξίαις πιστοὺς φάνεσθαι οὐδὲν θαυμαστόν· ὅταν δὲ τινες ἐν συμφοραῖς γενόμενοι φίλων βέλονται φανῶσι, τοῦτ' εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον μνημονεύεται. Ἔστι δὲ οὐχ οὕτως ἔργον ὥς εἰ τῇ ναυμαχίᾳ ἐκατήχημεν, οὐδὲν ἄρα ἔτι ἐσμέν· ἀλλὰ καὶ τὸ πρόσθεν δήπου. Ἀθηναίων ἀρχόντων τῆς θάλαττας, ἰκανὴ ἦν ἡ ἡμετέρα πόλις καὶ ἐν φίλοις

maxima pars Argivorum Laconicam ingressa esset, adeo prope ad portas accessit, ut Argivi, qui ad portas stabant, Boeos equites ingredi urbem volentes excluderent, veriti, ne una cum his Lacedaemonii per portas irrumperent. Quod factum, ut equites illi, vespertilio instar, propter muros sub propugnaculis haerere cogerentur, ac nisi tum forte Cretenses Naupliam excurrissent, multi tum viri tum equi sagittis confixi fuissent. Secundum haec quum castra circa muros haberet, fulmen in ipsa castra decedit, quo nonnulli facti, nonnulli attoniti expirant. Quo facto quum castellum quoddam munire vellet ad Celusae fauces, sacrum faciebat, hostiaeque sine lobis apparuere. Quod ubi accidit, copias abductas dimisit, magno admodum detrimento affectis Argivis; quippe quos nihil tale metuentes invasisset.

CAPUT VIII.

Ac bellum quidem hoc modo terra gerebatur. Nunc ea quae et mari et maritimis in oppidis interim acciderunt, dum haec omnia gereretur, exponam, omisissque non magni momenti rebus, ea, quae memoria digna sunt, scribendo complector. Primum Pharnabazus et Conon, posteaquam navali proelio Lacedaemonios vicerunt, classe tum insulas circumveti, tum ad oppida maritima, praefectos Lacedaemonios ejiciebant; et spem oppidis faciebant, nullas se in eis arces exstructuros, atque etiam permissuros ut sui juris essent. Haec qui audiebant, non solum delectati ea laudabant, verum etiam hospitalia Pharnabazo munera cupiditate mittebant. Nam movebat hunc Conon fatum, ut, id si faceret, civitates universae ad ipsius sese amicitiam adungerent: sin eas se in servitutem redacturum praese ferret, aiebat, civitatibus singulis ad exhibendum ipsi negotium satis vinum fore: atque etiam periculum esse, ne Graeci hoc instituto animadverso, sese conjungerent. Itaque parebat in his Cononi Pharnabazus. Quumque descendisset Ephesum, tremibus ei quadraginta traditis, ut ad Sestum sibi occurreret, mandavit; ipse terra suam ad destinationem profectus est. Nam Dereyllidas, jam olim infestus ipsi, forte tunc apud Abydum fuerat, quum proelio navali decerneretur, neque ceterorum praefectorum exemplo civitate exccerserat, sed sua eam in potestate ac Lacedaemoniorum fide continuerat. Quippe convocatis prius Abydenis, oratione hujusmodi eos compellarat: « Est quodammodo, Abydeni, qui jam ante reipublice nostrae amici estis, bene de Lacedaemoniis mercamini. Nam secundis rebus fidelem se declarare, magnum quiddam videri non debet; sed demonstrare constantiam suam afflictis amicorum rebus, id scilicet memoriam meretur sempiternam. Neque vero is rerumstrarum status est, ut, quia navali proelio victi sumus, nihil jam sinus amplius. Immo superiori etiam tempore, quum maris esset imperium penes Athenienses, satis respublica nostra virium habebat et ad bene de amicis

καὶ κακῶς ἐλθροὺς ποιεῖν. Ὅσῳ δὲ μᾶλλον αἱ ἄλλαι πόλεις σὺν τῇ τύχῃ ἀπεστράφησαν ἡμῶν, τοσούτῳ δυνατὸς ἡ ὑμετέρα πιστότης μείζων φανεῖται ἄν. Εἰ δέ τις τοῦτο φοβέται, μὴ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐνθάδε πολιορκώμεθα, ἐννοεῖτω δτι Ἑλληνικὸν μὲν οὐπω ναυτικόν ἐστιν ἐν τῇ θαλάττῃ, οἱ δὲ βάρβαροι εἰ ἐπιχειρήσουσι τῆς θαλάττης ἄρχειν, οὐκ ἀνέξεται ταῦτα ἢ Ἑλλάς· ὥθ' ἐαυτῇ ἐπικουροῦσα καὶ ὑμῖν ξύμμαχος γενήσεται. (5) Οἱ μὲν δὲ ταῦτα ἀκούοντες οὐκ ἀκόντως ἀλλὰ προθύμως ἐπέισθησαν· καὶ τοὺς μὲν ἰόντας ἀρμοστὰς φίλους ἐδέχοντο, τοὺς δὲ ἀπόντας μετεπέμποντο. Ὁ δὲ Δερκυλλίδας, ὡς ζυελέγησαν πολλοὶ καὶ χρήσιμοι ἄνδρες εἰς τὴν πόλιν, διαβάς καὶ εἰς Σητόν, καταντικρύ δὲ τὰ Ἀβύδου καὶ ἀπέχοντα οὐ πλεον ὅκτω σταδίων, ὅσοι τε διὰ Λακεδαιμονίους γῆν ἔσχον ἐν Χερρόνησῳ, ἤθροϊζε, καὶ ὅσοι αὖ ἐκ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ πόλεων ἀρμοσταὶ ἐξέπιπτον, καὶ τούτους ἐδέχετο, λέγων δτι οὐδ' ἐκείνους ἀθυμεῖν δεῖ, ἐννοουμένους δτι καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἢ ἐξ ἀρχῆς βασιλείας ἐστὶ καὶ Τῆμος, οὐ μεγάλη πόλις, καὶ Αἰγαί εἰσι καὶ ἄλλα γε χωρία, ἃ δύνανται οἰκεῖν οὐχ ὑπήκοοι ὄντες βασιλείας. Καίτοι, ἔφη, ποῖον μὲν ἂν ἰσχυρότερον Σητοῦ λάβοιεν χωρίον, ποῖον δὲ δυσπολιορκητότερον; ὃ καὶ νεῶν καὶ πεζῶν δεῖται, εἰ μέλλοι πολιορκηθῆσθαι. Τούτους αὖ τοιαῦτα λέγων ἔσχε τοῦ (μη) ἐκπεπλήχθαι. (6) Ὁ δὲ Φαρνάδαζος, ἐπεὶ εὔρε τὴν τε Ἀβύδον καὶ τὸν Σητόν οὕτως ἔχοντα, προηγόρευεν αὐτοῖς ὡς, εἰ μὴ ἐκπέμψοιεν τοὺς Λακεδαιμονίους, πόλεμον ἐξοίσει πρὸς αὐτούς. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθοντο, Κόνωνι μὲν προσέταξε κωλύειν αὐτοὺς τὴν θάλατταν πλεῖν, αὐτὸς δὲ ἐδήου τὴν τῶν Ἀβυδηνῶν γῶραν. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἐπέραινε πρὸς τὸ καταστρέφασθαι, αὐτὸς μὲν ἐπ' οἴκου ἀπῆλθε. Τὸν δὲ Κόνωνα ἐκέλευεν εὐτρεπίζεσθαι τὰς καθ' Ἑλλήσποντον πόλεις, ὅπως εἰς τὸ ἔαρ δτι πλείστον ναυτικὸν ἀθροισθεῖ. Ὅργιζόμενος γὰρ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀνθ' ὧν ἐπεπόνθει περὶ παντὸς ἐποίετο λθεῖν τε εἰς τὴν χώραν αὐτῶν καὶ τιμωρήσασθαι, ὅτι δύναται. (7) Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἐν τούτοις ὄντες διῆγον· ἄμα δὲ τῷ ἔαρὶ ναῦς τε πολλὰς συμπληρώσας καὶ ξενικὸν προσμισθωσάμενος ἐπλευσεν ὁ Φαρνάδαζος τε καὶ ὁ Κόνων μετ' αὐτοῦ διὰ νήσων εἰς Μῆλον, ἐκεῖθεν δὲ ὁρμύμενοι εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Καταπλεύσας δὲ πρῶτον εἰς Φεράς ἐδήλωσε ταύτην τὴν χώραν· ἔπειτα καὶ ἄλλοις ἀποβαίνων τῆς παραθαλάσσης ἐκακούργει, ὅτι ἐδύνατο. Φοβούμενος δὲ τὴν τε ἀλιμενότητα τῆς χώρας καὶ τὰ τῆς βοήθειας καὶ τὴν σπανοσιάν, ταχύ τε ἀνέστρεψε καὶ ἀποπλέων ὁρμήσθη τῆς Κυθηρίας εἰς Φοινικοῦντα. (8) Ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὴν πόλιν τῶν Κυθηρίων φοβηθέντες μὴ κατὰ κράτος ἀλοῖεν ἐξέλιπον τὰ τεῖχος, ἐκείνους μὲν ὑποσπόνδους ἀφῆκεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, αὐτὸς δὲ ἐπισκευάσας τὸ τῶν Κυθηρίων τεῖχος φρουροὺς τε καὶ Νικοφῆμον Ἀθηναῖον ἀρμοστὴν ἐν τοῖς Κυθηρίοις κατέλιπε. Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ εἰς Ἰσθμὸν τῆς Κορινθίας καταπλεύσας, καὶ παρακλυεσάμενος τοῖς συμμάχοις προθύμως τε

merendum, et ad laedendum hostes. Quanto certe magis oppida cetera cum fortuna se a nobis dijunxerunt, tanto apparebit vestra fides illustrior. Quod si quis est, qui vereatur ne hic terra marique obsideamur, is mihi consideret velim, modo classem in mari Græcam nullam esse, neque laturam Græciam, si forte barbari maris imperium affectabunt. Quo fiet, ut si quidem sibi opitulabitur, vobis etiam præsidio futura sit. » Hac oratione Abydeni audita, non invite sed percipide paruerunt; simul venientes ad se præfectos amanter in oppidum admittebant, et arcescebant absentes. Quum jam multi et utiles reipublicæ homines Abydum confluiscent, Dercyllidas Sestum trajecit, oppidum e regione Abydi non amplius quam octo stadiorum intervallo situm, et quotquot agros in Chersoneso Lacedæmoniorum beneficio possidebant, ad se collegit, itemque suscepit quotquot præfecti ex Europæ oppidis ejecti fuerant; non nimium dejectis eos animis esse debere, dicens: cogitandum potius, ipsa in Asia, quæ ab initio regis fuerit, et Temnum, oppidum sane haud amplum, et Ægas, et alia quædam oppida rempublicam suam administrare posse, regis imperio minime parentes. Atqui, ait, quodnam Sesto magis munitum occupare possitis oppidum? quodnam oppugnatum difficilius? tum naves, tum pedestres copiæ necesse est adsint, si quidem obsideri debeat. Ita tum illis hac oratione terrorem eximebat. Pharnabazus autem, posteaquam in hoc statu Sestum et Abydum reperit, denuntiavit eis, ni Lacedæmonios ejicerent, se bellum adversus ipsos moturum. Illis non obtemperantibus, Cononi mandavit, ut ab usu maris eos arceret: ipse Abydenorum agrum vastabat. Ea re quum nihil efficere se in subjiciendis eis videret, domum profectus est, dato Cononi negotio pernovendi oppida propter Hellespontum sita, uti ad ver proximum quam maxima classis cogeretur. Nam quia Lacedæmoniis, ob ea quæ perpressus fuerat, infensus Pharnabazus erat, nihil malebat quam uti fines ipsorum invaderet, seque totis viribus ulcisceretur. Ac hiems quidem hoc in conatu exacta fuit. Ineunte vere, magno navium numero instructo, prætereaque conducto externo milite, Pharnabazus una cum Conone per medias insulas cum classe Melum petiit, atque inde solventes Lacedæmonein versus navigarunt. Primum Pheras delatus, agrum istuc omnem vastabat; deinde et alia quoque maritima loca descendens, quantum poterat, damni dabat. Quum autem partim oram hanc, ut importuosam, partim hostium ad ferendam opein concursiones, partim commeatus penuriam metueret, mox converso cursu discessit, seque in portum Cytheræ Phœnicentem recepit. Hic quum Cytherii cives, veriti ne vi adhibita caperentur, moenia deseruissent, illos quidem per inducias in Laconicam dimisit, ipse Cytheriorum muro reffecto, Nicophemum Atheniensem præfectum, cum præsidiariis, ibidem reliquit. Quibus rebus gestis ad Isthmum Corinthium navigavit; socios, ut alacriter bellum gererent, seque regi fidos decla-

πολεμεῖν καὶ ἄνδρας πιστοὺς κρίνεσθαι βασιλεῖ, κατα-
λιπὼν αὐτοῖς χρημάτων ὅσα εἶπεν, ὥρμητο ἐπ' οἴκου ἀπο-
πίεον. (9) Λέγοντος δὲ τοῦ Κόνωνος ὡς εἰ ἐώη αὐτὸν
εἶναι τὸ ναυτικόν, θρέψαι μὲν ἀπὸ τῶν νήσων, κατα-
πλέυσας δ' εἰς τὴν πατριὰ συναναστήσει τὰ τε μακρὰ
τείχη τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὸ περὶ τὸν Παιραιῶν τείχος,
οὗ εἰδέναι ἔφη ὅτι Λακεδαιμονίους οὐδὲν ἂν βαρύτερον
γέναιτο, καὶ τοῦτο οὖν, ἔφη, σὺ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις κε-
χαρισμένος ἔσῃ, τοῖς δὲ Λακεδαιμονίοις τετιμωρημένος·
ἐφ' ᾧ γὰρ πλείστα ἐπόνησαν, ἀτελεῖς αὐτοῖς ποιήσεις.
(10) Οἱ δὲ Φαρνάβαζος ἀκούσας ταῦτα ἀπέστειλεν αὐτὸν
προθύμως εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρημάτων προσέθηκεν
αὐτῷ εἰς τὸν ἀναταγισμὸν. (11) Οὗ δὲ ἀρκεόμενος πόλιν
τοῦ τείχους ὥρμησε, τὰ τε αὐτοῦ πληρώματα παρέχων
καὶ τέκτονι καὶ λιθολόγοις μισθὸν δοῦναι, καὶ αἶλα εἰ τι
ἀναγκαῖον ἦν, δαπανῶν. Ἦν μάλιστα τοῦ τείχους ἡ καὶ
αὐτοῖς Ἀθηναίοι καὶ Βοιωτοῖς καὶ ἄλλαι πόλεις ἐθελοσύνη
συνετείχισαν. Οἱ μάλιστα Κορίνθιοι ἀφ' ὧν ὁ Φαρνά-
βαζος κατέλιπε χρημάτων ναὺς πληρώσαντες καὶ Ἀγα-
θίνοισιν ναύαρχον ἐπιστήσαντες ἐθαλαττοκράτους ἐν τῷ
περὶ Ἀργίαν καὶ Λεχαιὸν κόλπον. (12) Ἀντιπλήρωσαν
δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναὺς, ὧν ἤρχε Ποδάμενος.
Ἐπεὶ δὲ οὗτος ἐν προσβολῇ τινι γενόμενος ἀπέθανε, καὶ
Πόλλης αὖ ἐπιστολὰς ὧν προβαίει ἀπέληθεν, Ἡριππίδας
ταῦτας ἀναλαμβάνει τὰς ναὺς. Πόλλης μάλιστα Κο-
ρίνθιος τὰς παρ' Ἀγαθίνου παραλαβὼν ναὺς ἐξέλιπε τὸ
Ῥέον Λακεδαιμόνιοι δ' αὐτὸ παραίχοντο. Μετὰ δὲ
τοῦτο Τελεντίας ἐπὶ τὰς Ἡριππίδου ναὺς ἦλθε, καὶ οὗ-
τος αὖ τοῦ κόλπου πάλιν ἐκράτει.

12. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀκούοντες ὅτι Κόνων καὶ
τὸ τείχος τοῖς Ἀθηναίοις ἐκ τῶν βασιλείως χρημάτων
ἀνορθώσκει, καὶ τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τῶν ἐκείνου τρέφον τὰς
τε νήσους καὶ τὰς ἐν τῇ ἡπείρῳ παρὰ θαλάτταν πόλεις
Ἀθηναίοις εὐτροπέζου, ἐνδύμωζον, εἰ ταῦτα διδάσκοντι
Τιρίδαζον βασιλεῖος ὅτι στρατηγὸν ἦ καὶ ἀποστήται
ἂν πρὸς ἐκείτους τὸν Τιρίδαζον ἢ πᾶσι τ' ἂν τὸ Κό-
νωνος ναυτικὸν τρέφοντα. Γινόντες δὲ οὕτω, πέμπου-
σιν Ἀνταλκίδα πρὸς τὸν Τιρίδαζον, προστάξαι αὐ-
τὸν ταῦτα διδάσκαι καὶ πειρᾶσθαι εἰρήνην τῇ πόλει
ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα. (13) Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ
Ἀθηναῖοι ἀντιπέμπουσιν πρέσβεις μετὰ Κόνωνος Ἐρμο-
γένην καὶ Δίωνα καὶ Καλλισθένη καὶ Καλλιμέδοντα.
Συμπαρεκάλεσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων πρέσβεις
καὶ παρεγένοντο ἀπὸ τε Βοιωτῶν καὶ Κορίνθου καὶ
Ἀργεῶς. (14) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἦσαν, ὁ μὲν Ἀνταλκίδας
εἶπε πρὸς τὸν Τιρίδαζον ὅτι εἰρήνης δέόμενος ἦ καὶ τῇ
πόλει πρὸς βασιλέα, καὶ ταύτης οἴκαπε βασιλεὺς ἐπε-
θύμει. Τῶν τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων πόλεων
Λακεδαιμονίους βασιλεῖς οὐκ ἀντιποιεῖσθαι, τὰς τε νή-
σους ἀπάσας καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἀρκεῖν σφίσιν αὐτο-
νόμους εἶναι. Καίτοι, ἔφη, ταῦτα θελήσαντες ἡμεῖς,
τύχης ἂν ἐνεκα πρὸς ἡμᾶς οἱ Ἑλλήνες ἢ βασιλεῖς πο-
λιεύοι ἢ χρημάτων δαπανήσας, καὶ γὰρ οὐδ' ἐπὶ βασιλέα
στρατεύεσθαι δυνατὸν οὐτε Ἀθηναίους μὴ ἡγεμονεύον

rarent, hortatus est; pecuniis, quas habebat, iisdem reli-
ctis, domum navigavit. Quumque diceret Conon, si classis
utendae potestatem sibi faceret, velle se navales copias ex
insulis alere, domumque proficisci, ac longos muros, adla-
borantibus secum Atheniensibus, una cum Piræci moribus,
instaurare; quo sciret accidere Lacedæmoniiis gravius nihil
posse; adderet etiam, eadem opera Pharnabazum gratifi-
caturum Atheniensibus, et Lacedæmonios ulturum, illa re
facta irrita, in qua plurimum hi laborassent: Pharnabazus,
is auditis, perlubenter hominem Athenas misit, eique pec-
cunias ad murorum instaurationem elargitus est. Itaque
Conon profectus Athenas, partimque remigum suorum usus
opera, partim fabris tignariis et cementariis stipendio nume-
rato, aliisque necessariis sumptibus subministratis, magnam
muri partem restituit. Etiam partem aliquam Athenienses
ipsi, et Boeoti, et urbes ceteræ sua sponte absolverunt.
Corinthii navibus de pecunia, quam Pharnabazus ipsis reli-
querat, instructis, præfectoque classi Agathino, in sinu,
propter Achaïam et Lechaem sito, maris imperium occu-
pavere. Contra Lacedæmonii quoque classem compararunt,
eique Podanenum præfecerunt: qui posteaquam in conflic-
tu quodam interfuit, ac Pollis, ipsius legatus, acceptis vulne-
ribus discessit, Herippidas naves hasce suam in potestatem
accepit. Idem Proemus Corinthiiis, acceptis ab Agathino
navibus, excessit Rhio, quod deinde Lacedæmonii occupa-
runt. Post ad Herippidae classem Teleutias profectus, si-
nus imperium recuperavit.

Interim comperto Lacedæmonii, Cononem sumptu reas
et muros Atheniensibus instaurare, et classem alere, qua
tum insulas, tum maritima in continente sita oppida rursum
Atheniensibus adjungeret, existimabant, si ea de re Tri-
bazum ducem regis monuissent, vel suas hunc in partes
transitum, vel certe effecturum, ut Cononis classis amplius
hand abeiret. Itaque decreto in hanc sententiam facto,
Antalcidam ad Tiribazum mittunt; qui et hæc doceret ho-
minem, et operam daret, ut pacem inter rempublicam
ipsorum ac regem faceret. Id quum Athenienses persen-
tiscerent, et ipsi legatos una cum Conone mittunt, Hermo-
genem, Dionem, Callisthenem, Callimedontem: quibus
ut socii suos adjungerent, petierunt. Itaque missi sunt
etiam a Boeotis, et Corinthiis, et Argivis, legati. Postea-
quam ad Tiribazum perventum est, Antalcidas adesse se
dixit, ut a rege pacem reipublicæ suæ peteret, eamque ta-
lem, cujusmodi rex cuperet. Nam Lacedæmonios nec de
sitis in Asia Græci nominis oppidis adversus regem contende-
re, et satis esse ducere, si omnes insulæ, ac reliquæ
urbes, libertate legibusque suis fruantur. Quare quum
ejusmodi, ait, voluntas nostra sit, quid cause superat,
quamobrem posthac adversum nos vel Græci, vel rex bellum
gerat, sumptumque faciat? Nec enim fieri poterit, ut vel
Athenienses, si nos eis duces non fuerimus; vel nos, liber-

ἔμειν οὐτε ἑμὴν αὐτόνομον οὐδὲν τῶν πόλεων. (15) Τῷ μὲν δὲ Τιβρίδαζ ἀκούσαντι ἰσχυρῶς ἔρεσκον οἱ τοῦ Ἀνταλκίδου λόγοι· τὰς δ' ἐναντίας λόγος ταῦτ' ἦν. Οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι ἐβροῦντο συνθέσθαι αὐτόνομους τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους εἶναι, μὴ Ἀθήνων καὶ Ἰμβρου καὶ Σάμου σφετερίσσειν, αἱ τε Θηβαῖοι, μὴ ἀναγκασθεῖνται ἀρεῖναι τὰς Βοιωτίας πόλεις αὐτόνομους, αἱ τ' Ἀργεῖοι, οὗ ἐπεθύμουν, οὐκ ἐνόμιζον ἂν τὴν Κόρινθον δευασθῆναι ὡς Ἄργος ἔχειν τοιούτων συνθηκῶν καὶ σπονδῶν γενομένων. Αὐτὰ μὲν ἡ εἰρήνη οὕτως ἐγένετο ἀπέλξης, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκασθεῖς ἕκαστος.

16. Ὁ μὲντοι Τιβρίδας τὸ μὲν ἀνευ βασιλέως μετὰ Λακεδαιμονίων γενέσθαι οὐκ ἀσφαλὲς αὐτῷ ἤγαστο εἶναι· ἀλλὰ γὰρ τε μέντοι ἔδωκε χρήματα Ἀνταλκίδῃ, ὅπως ἂν παύρηντος ναυτικοῦ ὑπὸ Λακεδαιμονίων οἱ τ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν μᾶλλον τῆς εἰρήνης προζέουσιν, καὶ τὸν Κόρινθα ὡς ἀδικούντ' αὐτὸν βασιλεῖα καὶ ἀληθῆ λεγόντων Λακεδαιμονίων εἴρξει. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀνέβαινε πρὸς βασιλέα, φράσων ἃ τε λέγοιεν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅτι Κόρινθα συνεληφώς εἴη, ὡς ἀδικούντα, καὶ ἐρωτήσων τί χρὴ ποιεῖν περὶ τούτων ἐπάντων. (17) Καὶ βασιλεὺς μὲν, ὡς Τιβρίδας ἦν κερ' αὐτῷ ἦν, Σπρούθῃν καταπέμπει ἐπιμελησόμενον τῶν κατὰ θάλατταν. Ὁ μὲντοι Σπρούθας ἰσχυρῶς τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὰς συμμάχοις τὴν γνώμην προκείμε, μεμνημένος ὅπως κακὰ ἐπεπόνθει ἡ βασιλεὺς χώρα ὑπ' Ἀγρυσίου. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἑώραν τὸν Σπρούθῃν πρὸς ἑαυτοὺς μὲν πολεμικῶς ἔχοντα, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους φιλικῶς, Θίβρωνα πέμπουσιν ἐπὶ πολέμῳ πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ διαβάς τε καὶ δρυμόμενος ἐξ Ἐρέσου τε καὶ τῶν ἐν Μαϊάνδρῳ πεδίῳ πόλεων Πριήνης τε καὶ Λευκόρρυκος καὶ Ἀγυλλείου, ἔφερε καὶ ἦγε τὴν βασιλείαν. (18) Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου κατανόησας δὲ Σπρούθας ὅτι Θίβρων βοηθοίη ἐκάστοτε ἀτάκτως καὶ καταρρηγνυμένως, ἐπεμψεν ἱππέας εἰς τὸ πεδῖον καὶ καταβραμύνας ἐκέλευσε περιβαλλομένους ἐλαύνειν, ὅτι δύνανται. Ὁ δὲ Θίβρων ἐτύγγαεν ἐξ ἀρίστου διασκηκῶν μετὰ Θερσάνδρου τοῦ αὐλητοῦ. Ἦν γὰρ δὲ Θερσάνδρος οὐ μόνον αὐλητῆς ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ ἀλκῆς [ισχύος], ἅτε λακωνικῶν, ἀντεποιεῖτο. (19) Ὁ δὲ Σπρούθας, ἰδὼν ἀτάκτως τε βοηθοῦντας καὶ ὀλίγους τοὺς πρώτους, ἐπιταίνεται πολλοὺς τε ἔχων καὶ συντεταγμένους ἱππέας. Καὶ Θίβρωνα μὲν καὶ Θερσάνδρον πρώτους ἀπέκτεινεν ἐπεὶ οὗτοι ἐπεσον, ἐτρέφαντο καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα, καὶ διώκοντες πεμπληθείς κατέβαλον, ἦσαν δὲ οἱ καὶ ἐσώθησαν αὐτῶν εἰς τὰς φιλικὰς πόλεις. Καὶ κλέονες διὰ τὸ ὅψ' αἰσθῆσθαι τῆς βοηθείας. Πολλὰς γὰρ, καὶ τότε, οὐδὲ παραγγείλας τὴν βοήθειαν ἐποίησατο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ἐγένοντο.

20. Ἐπεὶ δ' ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα οἱ ἐκπεπαισκότες Ῥόδιον ὑπὸ τοῦ δήμου, ἐδίδασκον ὡς οὐκ ἄξιον εἶη περιεῖν Ἀθηναίους Ῥόδον καταστρεφαιμένους καὶ τοσούτην δύναμιν συνθεμένους. Γινόντες οὖν οἱ Λακε-

tate civitatibus restituta, regi arma inferamus. Hanc Antalcidæ orationem quum Tiribazus audisset, mirifice probabat : adversarii autem hæc nihil aliud erant, quam verba. Verebantur enim Athenienses in civitatum insularumque libertatem consentire, ne Lemnum, Imbrum, Scyrum amitterent : itidemque Thebani, ne oppida Bœotica dimittere cogerentur, ut libera siquæ juris ea fierent : Argivi denique, si pactiones hujusmodi fœderaue fierent, Corinthum se perinde, atque Argos, retinere sua in potestate non posse arbitrabantur, quod tamen magnopere cupiebant. Quamobrem hac pace non admissa, domum singuli rediere.

Tiribazus autem, quanquam absque regis auctoritate se Lacedæmoniiis adjungere non tutum existimabat, nihilominus clam pecunias Antalcidæ dabat, ut classe a Lacedæmoniiis instaurata, tum Athenienses, tum eorum socii propensiores ad pacem essent ; Cononem vero, quasi adversus regem injurius esset, ac verum Lacedæmonii dicerent, in vincula conjecit. Atque hæc ubi fecit, profectus est ad regem, indicaturus Lacedæmoniorum postulata, et quod Cononem improbe agentem comprehendisset ; simul etiam sciscitaturus, quid de his omnibus esset statuendum. Rex, posteaquam sursum Tiribazus ad ipsum venit, Strutham in Asiam inferiorem ablegavit, qui res maritimas curaret. Is vehementer Atheniensibus eorumque sociis addictus erat, quum memoria teneret, quantum ab Agesilao detrimenti ditio regis accepisset. Lacedæmonii, animadverso Strutham infesto erga se esse animo, in Athenienses autem amico, Thimbronem mittunt, qui bellum ei faceret. Is quum in Asiam trajecisset, cum copiis, Epheso ac sitis in planitie Maandri oppidis, Priene, Leucophrye, Achilleo movens, regis agrum populando vexabat. Post aliquod tempus, quum animadvertisset Struthas, Thimbronem incondite contempnimque suos solere educere, misit in planitiem equites, quos excursione facta, quidquid facere prædæ possent, abigere jussit. Forte Thimbro id temporis jam pransus e tentorio discesserat cum Thersandro tibicine : qui non modo tibicen insignis erat, verum etiam strenuitatem ac robur quoddam, ut qui Laconicis institutis gauderet, sibi vindicabat. Struthas ubi primos nec multos numero, et incondite suis opem ferentes vidit, cum magnis equitum instructisque copiis in eos irruit. Ac primos omnium Thimbronem et Thersandrum interfecere ; qui posteaquam ceciderunt, etiam reliquos terga dare cogeant, atque inter persequendum magnam eorum multitudinem interimebant. Nonnulli amica in oppida salvi pervenerunt ; pars major quia sero, suppetias esse ferendas, animadverterat, [ne interfuit quidem conflictui]. Nam sæpenumero, atque etiam tunc, ne monitis quidem militibus, opem suis latum excurrerat. Atque hæc tum sic accidere.

Venerunt id temporis Lacedæmonem Rhodii quidam, a populo in exilium acti, qui monebant indignum esse negligi ab iis, quod Rhodum Athenienses occuparent, tantamque sibi potentiam adjungerent. Quamobrem Lacedæmonii,

δαυμόνοι ὥς· τί μὲν ὁ δῆμος κρατῆσαι, Ἀθηναίων ἔσται Ῥόδος ἅπαντα, εἰ δὲ οἱ πλουσιώτεροι, ἔκυσθον, ἐπλήρωσταν αὐτοῖς ναὺς ὀκτώ, ναύαρχον δὲ Ἐκδικον ἐπέστησαν. (21) Συνεξέπεμψαν δ' ἐπὶ τούτων τῶν νεῶν καὶ Διφρίδαν. Ἐκέλευσαν δ' αὐτὸν διαβάντα εἰς τὴν Ἀσίαν τὰς τε Θύβρωνα ὑποδείξαμένας πόλεις διασώζειν, καὶ στοάτευμα τὸ περισσὸν ἀναλαβόντα καὶ ἄλλο, εἰ ποῦν δύναιτο, συλλέξαντα, πολεμεῖν πρὸς τὸν Στρούθον. Ὁ μὲν δὲ Διφρίδας ταῦτ' ἐποίησε, καὶ τὰ τ' ἄλλα ἐπετόνχευε καὶ Τυγράνην τὸν τὴν Στρούθα ἔχοντα θυγατέρα πορευόμενον εἰς Σάρδεας λαμβάνει σὺν αὐτῇ, τῇ γυναικί, καὶ χρημάτων πολλῶν ἀπέλυσε· ὥς· ἐδῆς ἐντεῖθεν εἶρε μισθοδοτεῖν. 22 Ἦν δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ εὐχαρὶς τε οὐχ ἦτορ τοῦ Θύβρωνος, μᾶλλον τε συνταταγμένος καὶ ἐγχειρητικώτερος στρατηγός. Οὐδὲ γὰρ ἐκράτουν αὐτοῦ αἱ τοῦ σώματος ἡρόναι, ἀλλ' αἱ πρὸς ᾧ εἴη ἔργον, τούτο ἐπραττεν. Ὁ δὲ Ἐκδικος ἐπεὶ εἰς τὴν Κνίδον ἐπλεύσε καὶ ἐπύθετο τὸν ἐν τῇ Ῥόδῳ δῆμον πάντα κατέχοντα, καὶ κρατούντα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ δὲ ἔπλεον διπλοστίνας τριήρεσιν ἢ αὐτοῖς εἶεν, ἡσυρλίαν ἦεν ἐν τῇ Κνίδῳ. (23) Οἱ δ' αὖ Ἀκαδεαιμόνιοι, ἐπεὶ ἤσθοντο αὐτὸν ἐλάττω ἔχοντα δύναμιν ἢ ὥστε τοὺς φίλους ὠρεῖσθαι, ἐκέλευσαν τὸν Τελευτίαν σὺν ταῖς δώδεκα ναυσὶν αἷς εἶεν ἐν τῇ περὶ Ἀρχαίου καὶ Ἀέριον κόλπῳ περιπλεῖν πρὸς τὸν Ἐκδικον, κακίων μὲν ἀποπέμψαι, αὐτὸν δὲ τῶν τε βουλομένων φίλων εἶναι ἐπιμειβεῖσθαι καὶ τοὺς πολεμίους ὅτι δύναιτο κακὸν ποιεῖν. Ὁ δὲ Τελευτίας, ἐπεὶ ἀρίετο εἰς τὴν Σάρδεα, προλαβὼν ἐκεῖθεν ναὺς ἐπλεύσε εἰς Κνίδον, ὃ δὲ Ἐκδικος οἶκαδε. (24) Ὁ δὲ Τελευτίας ἔπλει εἰς τὴν Ῥόδον, ἥδη ἔχον ναὺς ἑπτὰ καὶ ἑξοστὴν πλέων δὲ περιτονχάνει Φιλοκράτει τῷ Ἐριχίου πλείοντι μετὰ δέκα τριήρων Ἀθήνηθεν εἰς Κύπρον ἐπὶ συμμάχῃ τοῦ Εὐαγόρου, καὶ λαμβάνει πάσας, ὑπερναντιώτατα δὲ ταῦτα ἀμφοτέρω ἐαυτοῖς πράττοντες· οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι φίλοι γρόμιοι βασιλεὶ συμμάχῃαν ἐπεμψὼν Εὐαγόρῃ τῷ πολέμῳ πρὸς βασιλέα, ὃ τε Τελευτίας Ἀκαδεαιμόνιον πολέμῳ πρὸς βασιλεὶ τοὺς πλείοντας ἐπὶ τῷ ἐκείνου πολέμῳ διέφθειρεν. Ἐπαναπλεύσας δ' εἰς Κνίδον καὶ διαθέμενος ἅ ἐλαβεν, εἰς Ῥόδον αὖ ἀπικόμενος ἐβοήθει τοῖς τὰ αὐτῶν φρονούσιν.

25. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίσαντες τοὺς Ἀκαδεαιμόνιους πάλιν δύναμιν κατασκευάσθαι ἐν τῇ θαλάττῃ, ἀντεκπέμπουσι Θρασύβουλον τὸν Σπειρίεα σὺν τετραράκοντα ναυσὶν. Ὁ δ' ἐπλεύσας τῆς μὲν εἰς Ῥόδον βοηθείας ἐπέσχε, νομίζων οὗτ' ἂν αὐτὸς βραδίως τιμωρήσθαι τοὺς φίλους τῶν Ἀκαδεαιμόνιον τείρος ἔχοντας καὶ Τελευτίαν σὺν ναυτὶ παρόντος συμμάχῳ αὐτοῖς, οὗτ' ἂν τοὺς σφετέρους φίλους ὑπὸ τοῖς πολεμίους γενέσθαι, τὰς τε πόλεις ἔχοντας καὶ πολλὰ πλείονας ὄντας καὶ μάχῃ γε κεκρατηγότες. (26) εἰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον πλεύσας καὶ ὁδὸν ἐν ἀντιπάλῳ παρόντος ἐνόμισε καταπράξαι ἂν τὴν πόλιν ἀγαθόν. Καὶ οὕτω δὲ καταμαθὼν πρῶτον μὲν στασιάζοντα Μήδοκόν τε τὸν

qui intelligerent, Rhodum universam Atheniensium fore, si summa rerum penes populum esset; sin vero penes opulentiores, suam: octo naves instruxerunt, eisque navium Ecdicum praefecerunt. Iisdem in navibus miserunt et Diphridam, jussum in Asiam trajicere, eaque oppida in fide continere, quae Thimbronem admiserant, atque etiam collectis tum illis copiis, quae incolumes evaserant e clade, tum aliis, undecunque posset, bellum adversus Struthiam gerere. Haec ita fecit Diphridas, ac inter alia, quae prospere gessit, etiam Tigranem, quocum erat Struthiae nupta filia, Sardes proficiscentem, una cum uxore cepit, magnaque pecunia vi accepta dimisit. Quamobrem statim hac occasione nactus est unde militi stipendium numeraret. Erat autem vir hic, quam Thimbro, non minus acceptus suis, et imperator longe ordinis observantior ac sollicitior. Nec enim vinci se corporis voluptatibus patiebatur, sed perpetuo id operis agebat, ad quod se accinxerat. Ecdicus autem, posteaquam cum classe Cnidum appulit, populumque Rhodiensem summa rerum terra marique positum accepit, atque adeo duplo majori classe, quam esset ea, cui ipse praeerat, mare tenere: Cnidi se continebat. Inde quum intellexissent Lacedaemonii, non satis eum habere virium ad commodandam amicorum rebus, Teletia mandarunt, ut cum duodecim illis navibus, quas in sito ad Achaia Lechaumque sinu habuerat, ad Ecdicum se conferret, ac illo dimisso, iis operam daret, qui uti Lacedaemoniorum amicitia vellent; hostes vero quacunque ratione posset, damnis afficeret. Posteaquam in Samum Teletias venit, adjunctis indidem sibi navibus aliquot, Cnidum petiit. Inde domum Ecdici, Teletias in Rhodum navigavit, septem ac viginti jam navibus instructus. Inter navigandum forte in Philocratem Ephialte filium incidit, qui Athenis cum navibus decem in Cyprum, ad ferendum Evagorae subsidium, proficiscebatur. Has omnes intercepti Teletias: et in hoc sane quiddam accidit, quod rebus utriusque partis maxime adversaretur. Nam Athenienses, qui cum rege colebant amicitiam, subsidia mittebant Evagorae, bellum adversus regem gerenti, Teletias autem, tametsi bellum regi Lacedaemonii facerent, eos tamen, qui ad inferendum arma regi navigabant, e medio sustulit. Quumque Cnidum inde repetivisset, manubias divenditis, in Rhodum profectus, suppetias illis ferebat, qui Lacedaemoniorum partes sequebantur.

Hic Athenienses, qui Lacedaemonios iterum quandam in mari potentiam sibi parare putarent, mittunt adversus eos Thrasybulum Stiriensem cum quadraginta navibus. Is posteaquam Athenis solvit, a Rhodiensi navigatione abstinuit, quod patrum existimaret, se non facile de amicis Lacedaemoniorum poenas sumpturum, qui munitione se defenderent, ac Teletiam cum auxiliariis copiis praesentem haberent: partim ne suarum quidem partium homines in hostium potestatem venturos, qui et oppida tenerent, et multitudine superiores essent, et profluo adversarios vicissent. Itaque in Hellespontum quum navigasset, ac neminem istie hostem reperisset, effecturum se quiddam, quod ex usu reipublicae foret, arbitratus est. Primum ubi comperit, Melocum

Ὀδρυσῶν βασιλεὺς καὶ Σούθη τὸν ἐπὶ θαλάττῃ ἀρχόντα πύλινος μὲν ἐπύλασεν αὐτοῖς, Ἀθηναίους δὲ ρυῖας καὶ συμπαρεῖς ἐπέστη, ναυίαν καὶ τὰς ὑπὸ τῇ Θύρῃ, οὐκ ὅπως πόλιν Ἑλληνίδας ρυῖαν ὄντων τούτων αὐτοῖς προέβηεν ἐν τοῖς Ἀθηναίοις τὴν νόον.

ζ. Ἐργασθαι δὲ τούτων τε καὶ αὐτῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλει διὰ τὸ βασιλεὺς ρυῖαν τοῖς Ἀθηναίοις εἶναι, πύλινος εἰς Βυζαντίον ἀπέδοτο τὴν δεκάτην τῶν ἐκ τοῦ Πόντου λαβόντων. Μετέστησε δὲ ἐξ Ὀδρυσίας εἰς τὸ ἐμπροσθεν τοῖς Βυζαντίοις ὥστε οὐκ ἀβελήως ἔμελλε ὁ τῶν Βυζαντίων στρατὸς Ἀθηναίους διὰ πλείους καλόντας ἐν τῇ πόλει. καὶ ταῦτα δὲ πρότερος καὶ Καλχυκόντιος ρυῖας προκηρύττωντος ἀπέπεισε ἕως τοῦ Ἑλλήσποντου. Ἐπεμψεν δ' ἐν τῇ Λέσβῳ ταῖς πόλεσι πάντας τὴν Μυτιληναίων λακωνίζοντας, ἐπ' οὐδεμίαν αὐτῶν γὰρ, πρὶν ἐν Μυτιλήνῃ συντάξας τοὺς τε ἀπὸ τῶν αὐτῶν νεῶν τετρακοσίους θηλείας καὶ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων οὐκ ἄλλας, ὅσα εἰς Μυτιλήνῃ καταπερεύονταν, καὶ αὐτῶν δὲ Μυτιληναίων τοὺς ἐβρομενεστάτους προκηρύττων, καὶ ὁ πόλεος ὑπολείπει μὲν Μυτιληναίους ὥς, καὶ λαβὴ τὰς πόλεις, προτάται κατὰ Λέσβου ἔσονται, τοὺς δὲ φυλάσσει ὥς, ἂν δημοὶ ὄντες ἐπὶ μίαν ἑκάστην τῶν πόλεων ἴωσιν, βασιλῆς ἔσονται ἅπαντες εἰς τὰς περὶ τὰς ἀνακλιθῆναι, τοὺς δ' αὖ ἐπιβάτας ὥς ρυῖαν Λέσβου προκηρύττωντες τῇ πόλει πολλὰν εὐπορίαν χρημάτων διαπεπραγμένα ἔσονται, ταῦτα δὲ παραμυθισάμενος καὶ συντάξας ἔγεν αὐτοῖς ἐπὶ Μήθυμναν. 20. Θηρίμαχος μέντοι, ὃς ἄριστος ἐπύργαζεν ὦν τῶν Λακεδαιμονίων, ὥς ἔχοντε τὸν Θρασυβούλον προκίνοι, τοὺς τ' ἀπὸ τῶν αὐτῶν νεῶν λαβὸν ἐπιβάτας καὶ αὐτοὺς τοὺς Μήθυμναίους καὶ τοὺς Μυτιληναίων φυλάξας ἐπύργαζεν αὐτοῖς, ἀπῆλθε ἐπὶ τὰ ὄρια. Μάχης δὲ γενομένης ὁ μὲν Θηρίμαχος αὐτοῖς ἀποθνήσκει, τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολλοὶ ἀπέθινον. 30. Ἐκ δὲ τούτου τὰς μὲν προκηρύττει τῶν πόλεων, ἐκ δὲ τῶν οὐ προκηρύττωνται λατρεῶν χρημάτων τοὺς στρατιώταις παρέχον. ἔσπευδεν εἰς τὴν Ρόδον ἀρκεσθῆναι. Ὅπως δ' ἂν καὶ ἐκεῖ ἐβρομενεστάτων τὸ στράτευμα ποιήσαιντο, ἐξ αὐτῶν τε πόλεων ἡγετοροῦσι καὶ εἰς Ἀσπενδὸν ἀρκεσάμενος ὁρμήσται εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν. Ἦδη δ' ἔχοντας αὐτοῦ χρημάτων παρὰ τῶν Ἀσπενδίων, αἰδικήσαντας τι ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν στρατιωτῶν, ὀργισθέντες οἱ Ἀσπενδοὶ τῆς νυκτὸς ἐπιπεσόντες κατακόπτουσιν ἐν τῇ σκηνῇ αὐτῶν.

31. Καὶ Θρασυβούλος μὲν οὐ μάλᾳ δοκῶν ἀντὶ ἀγαθῆς εἶναι οὕτως ἐτελεύτησεν. Οἱ μὲντοι Ἀθηναῖοι ὀλομένοι ἀντὶ αὐτοῦ Ἀγύρῃον ἐπὶ τὰς ναῦς ἐξέπεμψαν. Αἰσθόμενοι δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι διὰ τὴν δεκάτην τε τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πεπραμένη εἴη ἐν Βυζαντίῳ ὑπ' Ἀθηναίων καὶ Καλχυκόντα ἔχουσι καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλληνισκόνται πόλεις ρυῖας ὄντος αὐτοῖς Φαρναβάζου εὐ ἔχοιεν, ἔγνωσαν ἐπιμελητέον εἶναι. (32) Τῷ μὲν οὖν Δερκυλλίδῃ οὐδὲν ἐμμέληντο. Ἀναξίβιος μὲντοι ρυῖαν αὐτῷ γενομένην τῶν ἐργῶν διεπράξατο ὥστε αὐτὸς ἐκπλεῖσαι ἄριστος,

regem Odrysarum, et Suthen, qui maritimam oram Thraciae cum imperio tenebat, bellum inter se gerere: mutuo eos inter se reconciliavit, et utrumque fodere societateque Atheniensibus adiunxit; existimabat enim, illa quoque Graeci nominis oppida, quae sub ipsa Thracia respublikas suas administrarent, magis Atheniensibus adhaerura, si amicitia inter hos reges et Athenienses intercederet. His ita praeclare compositis, quum Asiaticis etiam urbibus amicis uteretur, ob eam, qua rex et Athenienses conjuncti erant, amicitiam; Byzantium navigat, ac decumam e Ponto navigantibus impositam, publicanis vendidit. Simul rempublicam Byzantium, paucorum dominatu liberatam, populo administrandam tradidit. Quae res efficit, ut populus Byzantinus haud gravate maximam Atheniensium multitudinem in urbe sua cerneret. His rebus confectis, atque etiam pellectis in amicitiam Chalcedonensibus, extra Hellespontum discessit. Quumque oppida in Lesbo universa, solis Mytilenaeis exceptis, Lacedaemoniorum partibus addicta reperisset, nullum aggressus est, priusquam Mytilenae de navibus suis quadringentos gravis armaturae et exules, quae oppidis eo se receperant, in ordines descripsisset, eisque robustissimumque Mytilenarum adjunxisset, facta omni-nas spe, Mytilenaeis quidem futurum ut, si oppida reliqua caperet, ipsi Lesbo universae praesent; exulibus autem, si conjuncti secum oppida singula adorirentur, facultatem recuperandae patriae consequuturos omnes; classariis denique militibus, si Lesbum amicam patriae red didissent, magnam ipsis facultatum copiam paratam fore. Hac igitur iis spe recreatis, instructisque copiis, omnes Methymnam duxit. Adventu Thrasybuli cognito, Therimachus, quem forte tunc Lacedaemonii praefectum in urbe habebant, una cum suo milite classario, et Methymmensibus, et Mytilenarum quotquot aderant exulibus, ad Methymnensis agri fines occurrit. Collata manu, Therimachus istuc interimitur; ex ceteris, fuga sibi consulentibus, multi ceciderunt. Secundum id partim oppida deditione cepit, partim ex illorum agris, quae se non dedebant, abacta praeda, de qua militi stipendium suppedabatur, Rhodum inde se conferre properavit. Atque ut istuc etiam militis animos maxime confirmaret, cum ab aliis oppidis pecunias exegit, tum etiam Aspendum profectus, Eurymedontem amnem navibus subiit. Jam pecunias ab Aspendiis acceperat, quum militibus per injuriam aliquid ex agris abigentibus, irati Aspendii noctu irruunt, eumque suo in tentorio obtruncant.

Hic Thrasybuli, maxima virtute viri, exitus fuit. Ejus in locum Athenienses Agyrium surrogatum ad classem miserunt. Interea Lacedaemonii, cognito venditam ab Atheniensibus esse rerum e Ponto vectarum decumam Byzantii, et Chalcedonem ab iis teneri, ceterorumque oppidorum Hellesponticorum statum non incommodum esse, quod amico Pharnabazo uterentur; minime illa sibi negligenda censebant. Quanquam vero Dercyllidae cur succenserent, causa nulla esset, Anaxibius tamen, Ephorum amicitia sibi conciliata, perfecit ut ipsa Abydum navigaret, et ejus

εἰς Ἄβυδον. Εἰ δὲ λάβοι ἀρορμὴν καὶ ναῦς, καὶ πο-
 λεύησιν ὑπισχνέτο τοῖς Ἀθηναίοις, ὥστε μὴ εἶναι
 ἐκείνοις καλῶς τὰ ἐν Ἑλλησπόντῳ. ³¹ Οἱ μὲν δὲ
 δόντες καὶ τρεῖς τριῖρεις καὶ ἀρορμὴν εἰς ξένους γυλούς
 ἐξέπεμψαν τὸν Ἀναξίβιον. Ὁ δὲ ἐπειδὴ ἀρίκετο, κατὰ
 γῆν μὲν ἀθροίσας ξενικὸν τῶν τ' Αἰολίδων πόλεων πα-
 ρεσπᾶτό τινας τοῦ Φαρναβάζου καὶ ἐπιστρατεύσας
 ταῖς πόλεσιν ἐπὶ τὴν Ἄβυδον ἀντεπεστράτευε καὶ ἐπε-
 πορεύετο καὶ ἐδῆον τὴν γῶραν αὐτῶν καὶ ναῦς δὲ πρὸς
 αἷς εἶχε συμπαρῶσται ἐξ Ἄβυδου τρεῖς ἄλλας κατήγε-
 ναι, εἰ τί που λαμβάνει Ἀθηναίων πλοῖον ἢ τῶν ἐκείνων
 συμμάχων. ³² Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ
 δεδιότες μὴ διαφθαρεῖν σφίσιν ἃ κατεσκεύασιν ἐν τῷ
 Ἑλλησπόντῳ Φαρναβάζου, ἀντεκατέπουσιν Ἱφικρά-
 την ναῦς ὁκτώ ἔχοντα καὶ πελταστὰς εἰς διακοσίους καὶ
 γυλούς. Οἱ δὲ πλείστοι αὐτῶν ἦσαν ὧν ἐν Κορίνθῳ
 ἦρξεν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι τὴν Κορίνθιον Ἀργὸς
 ἐπέποιήντο, οὐδὲν ἔρασαν αὐτῶν δεῖσθαι καὶ γὰρ ἀπε-
 κτόναι τινας τῶν ἀργολιζόντων καὶ οὕτως ἀπειθῶν
 Ἀθήναζε οἴκοι ἔτυχον ὧν. ³³ Ἐπεὶ δὲ ἀρίκετο εἰς
 Χερσόνησον, τὸ μὲν πρῶτον Ἀναξίβιος καὶ Ἱφικράτης
 ληστὰς διαπέμποντες ἐπολέμουν ἀλλήλοισι πρόγοντος δὲ
 τοῦ χρόνου ὁ Ἱφικράτης αἰσθόμενος καὶ Ἀναξίβιον δι-
 γήμονον εἰς Ἀνταδρόν σὺν τε τοῖς μαθητάροις καὶ σὺν
 τοῖς περὶ αὐτὸν Λακωνικοῖς καὶ σὺν Ἀβυδηνοῖς διακο-
 σίους ὑπὲρτασε, καὶ ἀκούσας ὅτι τὴν Ἀνταδρόν φιλίαν
 προσεληθὼς εἶχε, ὑπονοῶν ὅτι καταστήσει αὐτὴν ἐκεί-
 νου ἀποπορεύσασθαι πάλιν καὶ ἀπᾶσι τοὺς Ἀβυδη-
 νούς οὐκ ἄνευ, διαβὰς τῆς νυκτὸς ἢ ἐρημότατον ἢ τῆς
 Ἀβυδηνῆς καὶ ἐπαυλῶν εἰς τὰ ὄρη ἐνέδραν ἐποιήτατο.
 Τὰς δὲ τριῖρεις αἱ διήκονον αὐτῶν ἐκείλους παραπλῆν
 ἄλλα τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τὴν Χερσόνησον τὴν ἄνω, ὅπως
 δικοῖν, ὥσπερ εἰσθεῖναι, ἐπ' ἀργυρολομήαν ἐπαναπεπλευ-
 κέναι. ³⁴ Ταῦτα δὲ ποιήσας οὐκ ἐβρόντη, ἀλλ' ὁ
 Ἀναξίβιος ἀπεπορεύετο, ὡς μὲν εἰρήνευε, οὐδὲ τῶν ἱερῶν
 γενησάντων αὐτῷ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ κατακρονή-
 σαι, ὅτι διὰ φιλίας τε ἐπορεύετο καὶ εἰς πόλιν φιλίαν
 καὶ ὅτι ἔλαυε τῶν ἀπαντιώντων τὸν Ἱφικράτην ἀναπε-
 πλευκέναι τὴν ἐπὶ Ποντικονήσου, ἀρκετέστερον ἐπο-
 ρεύετο. ³⁵ Ὅμως δὲ ὁ Ἱφικράτης, ὥς μὲν ἐν τῷ
 ἱστοπέδῳ τὸ στράτευμα τοῦ Ἀναξίβιου ἦν, οὐκ ἐξάνι-
 στατο· ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν Ἀβυδηνοὶ ἀρηγούμενοι ἤδη ἐν
 τῇ παρὰ Κρεμαστὴν ἦσαν πεδίῳ, ἐνθα ἐστὶ τὰ χροῦσται
 αὐτοῖς, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα ἐπόμενον ἐν τῇ κατάνται
 ἦν, ὁ δὲ Ἀναξίβιος ἄρτι κατέθανε σὺν τοῖς Λακωνικοῖς,
 ἐν τούτῳ ὁ Ἱφικράτης ἐξάνιστάρι τὴν ἐνέδραν καὶ δρό-
 μῳ ἐβέβητο πρὸς αὐτόν. ³⁶ Καὶ ὁ Ἀναξίβιος γινώ-
 σκων εἶναι ἐλπίδα σωτηρίας, ὅρῳ ἐπὶ πολὺ τε καὶ στε-
 νῶν ἐκτεταμένον τὸ ἐκαστοῦ στράτευμα, καὶ νομίζων
 πρὸς τὸ ἄναντες οὐκ ἂν δύνασθαι σαφῶς βοηθῆσαι αὐτῷ
 τοὺς παρεληλυθότας, ὅρῳ δὲ καὶ ἐκπεπληγμένους
 ἄπαντας, ὡς εἶδον τὴν ἐνέδραν, εἶπε πρὸς τοὺς παρόν-
 τας, Ἀνδρες, ἐμοὶ μὲν ἐνθάδε καλὸν ἀποθάνειν· ὑμεῖς
 δὲ πρὶν συμμῆξαι τοῖς πολεμίοις σπεύδατε εἰς τὴν σω-

oppidi praefectus esset. Quod si praeterea sumptus nave-
 que darent, etiam ita se bello Athenienses oppugnaturum
 pollicetur, ut omnino res ipsorum in Hellesponto turbari sit
 necesse. Quamobrem Lacedaemonii tribus ei triremibus,
 et pro mille conductitiis militibus stipendio dato, homi-
 nem ablegarunt. Anaxibius posteaquam Abydum venit,
 primum terra coactis conductitiis copiis, quaedam ex Ae-
 olicis oppidis a Pharnabazi fide avellebat, urbibus quae cum
 Abydo bellant, vicissim bellum inferebat, et cum suis pro-
 gressus agrum ipsorum vastabat. Deinde praeter eas na-
 ves, quas habebat, ex Abydo tres alias instructas in mare
 deduxit, si quod vel Atheniensium, vel eisdem societate
 conjunctorum navium caperet. Quibus rebus Athenienses
 cognitis, veriti ne labefactarentur ea quae Thrasylbulus in
 Hellesponto effecerat, Iphicratem cum octo navibus et octo-
 tis mille ducentis, quorum magna pars erant ii quibus ad
 urbem Corinthum praefuerat, adversus Anaxibium mittunt.
 Nam Argivi, posteaquam Corinthum in Argos redegerant,
 nihil egere se ipsorum opera dixerant: quosdam enim rebus
 Argivorum faventes Iphicrates e medio sustulerat. Ita fa-
 ctum erat, ut domum reversus, ibi se contineret. Quam-
 primum in Chersonesum venit, dimissis hinc inde praedoni-
 bus, per eos bellum inter se Anaxibius et Iphicrates gerebant.
 Post aliquod deinde temporis intervallum, quum animad-
 vertisset Iphicrates, Anaxibium cum copiis conductitiis,
 Laconicis, suis et ducentis Abydenis gravis armatura: pe-
 ditibus Antandrum profectum esse, audissetque Antandrum
 ejus se amicitiae adjunxisse: suspiratus, ipsum, imposito
 istic praesidio, reversurum, Abydenosque domum reductu-
 rum, noctu ea parte transiens, quae Abydenorum in agro
 solitudines imprimis habebat, consensu montibus insidias
 posuit. Triremes vero, quae ipsum transveherant, difficulte
 secundum Chersonesum litus sursum versus legere jussit, ut
 pro more suo pecuniae colligendae causa videretur eo navi-
 gasse. Quum haec ita instituit, minime spe sua falsus est.
 Nam quum Anaxibius illo die non perlitasset, uti quidem
 ferebatur, nihilominus ea re spreta discessit Antandro; ac par-
 tim quod per agrum pacatum ad urbem sociam pergeret, par-
 tim quod audisset ex iis, quos habebat obvios, Iphicratem
 Proconnesum versus navigasse, negligentius iter faciebat.
 Neque tamen Iphicrates, quam diu in loco aequo erant Ana-
 xibii copiae de insidiis se proripuit; sed quum Abydeni,
 qui erant prima in fronte, ad eum campum pervenissent,
 qui est juxta Crenasten, ubi et fodinas auri habent, reli-
 quae vero copiae per declivia subsequerentur, ac jam Ana-
 xibius ipse cum Laconicis militibus descenderet: tum prorum-
 pere suos ex insidiis jubet Iphicrates, et cursu in Anaxibium
 fertur. Is quum animadvertisset, nullam salutis spem
 reliquam esse, quod suos in longum extensos et arcto loco
 conclusos esse cerneret, ac fieri non posse duceret, ut qui
 jam transierant, sibi per acclivia suppetias ferrent, perter-
 ritos denique videret universos, conspectis insidiis: eos,
 qui aderant ipsi, compellens, Me quidem, inquit, hic decet
 occumbere, milites: vos priusquam manum cum hoste con-

Τούτων δὲ γενομένων οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν αὖ πράγματα εἶχον ὑπὸ τε τῶν λεγόντων καὶ τοῦ Γοργώπα· καὶ ἀντιπλήρουσι ναῦς τρεκακίδεκα, καὶ αἰρόνυνται Εὐνόμου ναύαρχον ἐπ' αὐτάς. [6] Ὅντος δὲ τοῦ Ἱέρακος ἐν τῇ Ῥόδῳ οἱ Ἀκεδαμονῖοι Ἀνταλκίδαν ναύαρχον ἐκπέμπουσι, νομιζόντες καὶ Τιριβάζῳ τοῦτο ποιοῦντες μάλιστ' ἂν χαρίεσθαι. Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς Αἴγιναν, συμπαράλαβόν τὰς τοῦ Γοργώπα ναῦς ἐπλευσεν εἰς Ἐφέσον, καὶ τὸν μὲν Γοργώπα πάλιν ἀποπέμπει εἰς Αἴγιναν ἕξιν ταῖς δώδεκα ναυσὶν, ἐπὶ δὲ ταῖς ἄλλαις Νικόλοχον ἐπέστησε τὸν ἐπιστολέα. Καὶ ὁ μὲν Νικόλοχος βοηθῶν Ἀβυδονοῖς ἔπει ἐκείσε παρρατρεπόμενος δὲ εἰς Τένεδον ἐδύρου τὴν γόρυν, καὶ χρήματα λαθὼν ἀπέπλευσεν εἰς Ἀβυδόν. [7] Οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἀβρουσιθέτες ἀπὸ Σαμοθρακῆς τε καὶ Θάσου καὶ τῶν κατ' ἐκείνα χωρίων ἐδοξόθουν τοῖς Τενεδίοις. Ὡς δ' ἤσθοντο εἰς Ἀβυδὸν καταπεπλευκότες τὸν Νικόλοχον, ὁρμώμενοι ἐκ Χερσονήσου ἐπολιόρχουν αὐτὸν ἔρχοντα ναῦς πέντε καὶ εἴκοσι δύο καὶ τριάκοντα ταῖς μεθ' ἑαυτῶν. Ὁ μὲντοι Γοργώπας ἀποπλέων εἰς Ἐφέσου περιτογγάνει Εὐνόμῳ καὶ τότε μὲν κατέρχοντο εἰς Αἴγιναν μικρὸν πρὶ ἡλίου δυσμῶν ἐκδιβίστας δ' εὐθὺς ἐδείπνιζε τοὺς στρατιώτας. [8] Ὁ δ' Εὐνόμος ὀλίγον χρόνον ὑπνομεῖνας ἀπέπλει. Νυκτὸς δ' ἐπιγενομένης, ὥς ἔχον, ὡς περ νομιζέται, ἀρτρήϊτο, ὥπως μὴ πλανῶνται αἱ ἐπόμεναι. Ὁ δὲ Γοργώπας ἐκδιβίστας εὐθὺς ἐπὶ νηὶ καθὰ τὸν λομπτήρα, ὑπολειπόμενος, ὥπως μὴ φανερός εἴη μηδ' αἰσθάνει παρέρχον, λήθων τε φόβῳ τῶν κλειυστῶν ἀπὲρ φωνῆς χωρημένων καὶ παραγωγῇ τῶν κοπῶν. [9] Ἐπεὶ δὲ ἔρχον αἱ τοῦ Εὐνόμου πρὸς τῇ γῇ περὶ Ζωστήρα τῆς Ἀστικῆς, ἐκέλευε τῇ σάλπιγγι ἐπιπλεῖν. Τῷ δ' Εὐνόμῳ εἰς ἑνὶ μὲν τῶν νεῶν ἄρτι ἐξέβαινον, οἱ δὲ καὶ εἰτι ὁρμίζοντο, οἱ δὲ καὶ εἰτι κατέπλειον. Ναυαρχίας δὲ πρὸς τὴν στήλην γενομένης, τέσσαρες τριήρεις λαμβάνει ὁ Γοργώπας, καὶ ἀναδυσάμενος ὄρετο τὴν οἴαν εἰς Ἀθήνας αἱ δ' ἄλλαι νῆες αἱ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Παιραεὶ κατέρχοντο.

[10] Μετὰ δὲ ταῦτα Χαβρίας ἐξέπλει εἰς Κύπρον βοηθῶν Εὐαγόρῃ, πέλταστας τ' ἔχον ὀτακοσίους καὶ δέκα τριήρεις. Προλαβὼν δὲ καὶ Ἀθήνηθεν ἄλλας τε ναῦς καὶ ὀπλίτας, αὐτὸς μὲν τῆς νυκτὸς ἀποβὰς εἰς τὴν Αἴγιναν πορρωτέρω τοῦ Ἡρακλείου ἐν κοίτῳ χωρίῳ ἐνήδρευεν, ἔχον τοὺς πέλταστας. Ἄλλα δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ὡς περ ξυνέειπετο, ἔχον οἱ τῶν Ἀθηναίων ὀπλίται. Δημιανέου αὐτῶν ἡγουμένου, καὶ ἀνέβαινον τοῦ Ἡρακλείου ἐπέκοντα ὡς ἑκακίδεκα σταδίους, ἐνθα ἡ Τριπυργία καλεῖται. [11] Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Γοργώπας, ἐδοξέη μετὰ τε τῶν Αἰγινήτων καὶ ἕξιν τοῖς τῶν νεῶν ἐπιβάταις καὶ Σπαρτιατῶν οἱ ἔτυχον αὐτοῖσι παρόντες δακτύ. Καὶ ἀπὸ τῶν πληρωμάτων δὲ τῶν ἐκ τῶν νεῶν ἐκέρχοντο βοηθεῖν ὅσοι ἐλευθεροὶ εἶεν ὥστ' ἐδοξόθουν καὶ τοῖσιν πολλοῖς, ὅτι ἐδύνατο ἕκαστος ὅπλον ἔχον. [12] Ἐπεὶ δὲ παρῆλθον οἱ πρῶτοι τὴν ἐνέδραν, ἐκινύσσονται οἱ περὶ τὸν Χαβρίαν, καὶ εὐθὺς ἡκόντιζον καὶ

acciderat, rursum Athenienses, a praedonibus et Gorgopa vexabantur. Itaque naves adversus hos tredecim navalibus copiis complent, eisque cum imperio praeficiunt Eunomum. Interea dum in Rhodo esset Hierax, Antalcidem praefectum classis Lacedaemonii domo proficisci iubent, quod in eo se rem Tiribazo maxime gratam facturos existimarent. Antalcidas posteaquam in Aeginam venisset, sumptis secum Gorgopae navibus, Ephesum contendit: mox Gorgopam cum illis duodecim navibus in Aeginam remittit, ceteris legatum suum Nicolochum praeficit. Is Abydenis latum suppetias, Abydum se contulit. In itinere deflectens ad Tenedum, vastato Tenediorum agro, et accepta pecunia, inde Abydum navigat. Interim duces Atheniensium collecti e Samothrace, Thaso et vicinis locis opem Tenediis ferebant. Verum ubi certiores facti essent, Nicolochum se Abydum recepisse, profecti ex Chersoneso cum triginta duabus navibus, ipsum viginti quinque naves habentem obsident. Gorgopas interea, dum Epheso in Aeginam navigaret, forte in Eunomum incidit; ac tum quidem in Aeginam se paululum ante solis occasum fuga recepit, eductisque mox suis, conare militem jubet. Eunomus parumper ibi quum substitisset, discessit. Ubi vero nox ingruisset, lumen ipse accensum habens, per timore praecedebat, ne sequentes eum naves aberrarent. Tum Gorgopas suis naves ingredi jussis, mox aliquo ex intervallo, ne conspici posset, vel hostibus ullum indicium scire praeberet, quafax lucebat, subsequabatur: simul et lapidum strepitu vocis loco nautarum incitatores, et remorum impulsu leni utebantur. Posteaquam Eunomi naves laud procul abessent a terra propter Zosterem Atticae, Gorgopas suos cum tubae clangore jubet hostem adiri. Jam Eunomi copiae partim navibus egressae fuerant, partim in portum se conferebant, partim denique adhuc ad terram navigabant. Commisso navali ad lunam proelio, quatuor triremes Gorgopas capiti; iisque religatis ad suas, in Aeginam revertitur: ceterae naves Atheniensium fuga se in Piraeum receperunt.

Secundum haec in Cyprum Chabrias Evagoras laturus opem cum octingenfis cetratis, ac decem triremibus navigat. Quinque secum Athenis et naves alias, et gravis armaturae pedites sumpsisset, ac noctu in Aeginam descendisset, una cum cetratis loco concavo ultra fanum Herculis in insidiis se abdit. Prima luce, quemadmodum convenerat, gravis Atheniensium armatura duce Demaneto aderat, ultraque fanum Herculis ad stadia sedecim ascendit, ubi locus situs est Tripyrgia vocatus. Ea de re Gorgopas certior factus, una cum Aeginetis, et milite classiarum, et Spartanis octo, qui forte tum istie aderant, ad coercendos hostes properat. Praeterea per praconem denuntiari jubet, ut e copiis navalibus, quotquot essent ingenui, suppetias ferrent. Quo factum, ut multi ex his quoque adcurrerant, instructi armorum genere, quodcumque ad manum esset. Posteaquam primi locum insidiarum praeteriissent, surrexere Chabriae milites, statimque jacula in hostem, ac tela vibra-

ἔβαλλον. Ἐπῆσαν δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν νεῶν ἀποδοθῆ-
κότες ὀπλίται. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι, ἅτε οὐδενὸς ἀθροῦς
όντος, ταχὺ ἀπέθανον, ὧν ἦν Γοργώπας τε καὶ οἱ Λα-
κεδαιμόνιοι· ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἔπεσον, ἐτράπησαν δὴ καὶ οἱ
ἄλλοι. Καὶ ἀπέθανον Αἰγινήτων μὲν ὡς πεντήκοντα
καὶ ἑκατὸν, ξένοι δὲ καὶ μέτοικοι καὶ ναῦται καταδε-
δραμηκότες οὐκ ἐλάττους διακοσίων. (13) Ἐκ δὲ τού-
του οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, ὥσπερ ἐν εἰρήνῃ, ἔπλεον τὴν θά-
λατταν· οὐδὲ γὰρ τῷ Ἑτεονίκῳ ἤθελον οἱ ναῦται καίπερ
ἀναγκάζοντι ἐμβαλλεῖν, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ εἶδον.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι Τελευτίαν αὖ ἐπὶ
ταύτῃ ἐκπέμπουσιν ἐπὶ ταύτας τὰς ναῦς ναύαρχον. Ὡς
δὲ εἶδον αὐτὸν ἥκοντα οἱ ναῦται, υπερήσθησαν. Ὁ δ'
αὐτοὺς ἐυχαλῆσας εἶπε τοιάδε· (14) Ὁ ἄνδρες στρα-
τῶνται, ἐγὼ γρήματα μὲν οὐκ ἔχων ἤκω· ἐάν μέντοι
θεὸς ἐθέλῃ καὶ ὑμεῖς συμποθυμῆσθε, πειράσομαι τὰ
ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλείεστα πορίζειν. Εὐδ' ἴστε, ὅταν
ὑμῶν ἐγὼ ἀρχῶ, εὐχομαί τε οὐδὲν ἦττον ζῆν ὑμᾶς ἢ
καὶ ἑμαυτὸν, τὰ τε ἐπιτήδεια θαυμάσατε μὲν ἂν ἴσως,
εἰ ραίην βούλεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἐμὲ ἔχειν· ἐγὼ δὲ
νῆ τοὺς θεοὺς καὶ δεξαίμεν ἂν αὐτὸς μᾶλλον δύο ἡμέ-
ρας ἄσιτος ἢ ὑμᾶς μίαν γενέσθαι· ἢ γε μὴν θύρα ἢ ἐμὴ
ἀνέωκτο μὲν ὅγπου καὶ πρόσθεν εἰσέναι τῷ δεομένῳ τι
ἐμοῦ, ἀνέωσται δὲ καὶ νῦν. (15) Ὡς δὲ ὅταν ὑμεῖς
πλήρῃ ἔχητε τὰ ἐπιτήδεια, τότε καὶ ἐμὲ ὕψεσθε ἀρθη-
νώτερον διακινώμενον· ἦν δὲ ἀνεγόμενός με δρᾶτε καὶ
ψύχῃ καὶ θάλλῃ καὶ ἀγρυπνίαν, οἴεσθε καὶ ὑμεῖς ταῦτα
πάντα καρτερεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐγὼ τούτων κελεύω ὑμᾶς
ποιεῖν ἵνα ἀνίσθῃτε, ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθὸν τι λαμ-
βάνητε. (16) Καὶ ἡ πόλις δέ τοι, ἔρη, ὧ ἄνδρες στρα-
τῶνται, ἢ ἡμετέρᾳ, ἢ δοκεῖ εὐδαίμων εἶναι, εὐδ' ἴστε ὅτι
τὰναθὰ καὶ τὰ καλὰ ἐκτῆσατο οὐ βραθυμοῦσα, ἀλλ' ἐθέ-
λουσα καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν, ὅπότε δέοι. Καὶ
ὑμεῖς οὖν ἦτε μὲν καὶ πρότερον, ὡς ἐγὼ οἶδα, ἄνδρες
ἀγαθοί· νῦν δὲ πειρᾶσθαι χρὴ ἐτι ἀμείνονας γίνεσθαι,
ἵν' ἡδέως μὲν ζυμπονῶμεν, ἡδέως δὲ ξυνευδαίμονῶμεν.
(17) Τί γὰρ ἥδιον ἢ μὴδένα ἀνθρώπων κολακεύειν μήτε
Ἑλλήνα μήτε βάρβαρον ἐνεκα μισθοῦ, ἀλλ' ἑαυτοῖς
ἱκανοὺς εἶναι τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι, καὶ ταῦτα θεν-
περ κάλλιστον; ἢ γάρ τοι ἐν πολέμῳ ἀπὸ τῶν πολεμίων
ἰσθονία εὐδ' ἴστε ὅτι ἄμα τροφὴν τε καὶ εὐκλειαν ἐν πᾶσιν
ἀνθρώποις παρέχεται.

18. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν· οἱ δὲ πάντες ἀνεβόησαν πα-
ραγγέλλειν ὅτι, ἂν δέη, ὡς σφῶν ὑπηρετησόντων. Ὁ
δὲ θεθυμένος ἐτύγγανεν· εἶπε δὲ, Ἄγετε, ὧ ἄνδρες, δει-
κνήσατε μὲν, ὥσπερ καὶ ἐμέλλετε· προπαράσχεσθε δέ
μοι μιᾶς ἡμέρας σῖτον. Ἐπειτα δὲ ἦκατε ἐπὶ τὰς ναῦς
αὐτίκα μᾶλα, ὅπως πλεῦσωμεν ἐνθα θεὸς ἐθέλει, ἐν
χειρὶ ἀριζόμενοι. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἦλθον, ἐμβιβάσα-
μενος αὐτοὺς εἰς τὰς ναῦς ἔπλει νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα
τῶν Ἀθηναίων, τότε μὲν ἀναπαύων καὶ παραγγέλλων
ἐπακοιμᾶσθαι, τότε δὲ κύπαις προσκοιμώμενος. Εἰ
οἱ τις ὑπολαμβάνοι ὡς ἀρρῶνός ἐπλεῖ δώδεκα τριήρεις
ἔσαν ἐπὶ πολλὰς ναῦς κεκτημένους, ἐννοησάτω τὸν ἀνα-

bant. Jam et gravis armaturæ pedites irruebant, qui e na-
vibus in terram descenderant. Itaque primi celeriter inter-
empti sunt, quod conferti non prodirent. In iis et Gorgo-
pas et Lacedæmonii periere. Posteaquam hi occubuissent,
ceteri fugam arripiunt. Interfecti ex Æginetis fere centum
quinquaginta : conductitii milites, inquilini, nautæ qui de
navibus adcurrerant, non pauciores ducentis. Ex eo tem-
pore non aliter ac si pax esset, mari Athenienses utebantur.
Nam parere nolebant Eleonico nautæ, quantumvis eos urge-
ret, ut remigarent, quia stipendium non numerabat.

Secundum hæc rursus eo Lacedæmonii Teleutiam mittunt,
ut classis illius præfectus esset. Quem ubi venientem videre
milites, mirifice sunt ex hilarati. Ipse, convocatis omnibus,
hujusmodi orationem habuit : « Equidem, milites, nullas
mecum pecunias affero : verum si deo visum erit, ac vos
alacriter operam mihi dabit, enitar maximam vobis parare
necessariorum copiam. Hoc quidem scitote, optare me, ut,
quam diu vobis præero, non minus me ipso victum habeatis.
Ac mirabimini fortasse, si dicam etiam me malle, ut a ne-
cessariis vos potius instructi sitis quam ego. Atqui deos tes-
tor, lubentius me passurum, ut biduum ipse cibo caream,
quam vos diem unum. Patuit antehac janua mea cuivis a
me quiddam petenti, ac nunc quoque patebit. Quapropter
ubi vobis abunde necessaria suppetent, tum me quoque vi-
debitis victitantem largius : at si me frigora, calores, vigi-
lias perferentem adspicitis, etiam vobis hæc omnia toleran-
da putate. Nam nihil horum idcirco vos facere jubeo, ut cum
molestiis conflictemini, sed ut ex his aliquid emolumenti
capiatis. Etenim patriam quoque nostram, milites, quatenus
esse beata videtur, scitote non per socordiam hæc bona at-
que hæc decora consequutam esse, sed perferendi labores
obundique pericula studio, quoties necessitas posceret.
Vos quoque viros antehac fortes fuisse scio, sed nunc opera
danda erit, ut pristinam virtutem etiam superetis : quo fiet,
ut et jucunde labores una obituri simus, et communi felici-
tate fruituri. Quid enim jucundius esse possit, quam si ho-
minum nemini, neque Græco, neque barbaro stipendii no-
mine adulemur, sed ad paranda necessaria satis ipsi virium
habeamus, et quidem inde, unde hæc peti honestum inpr-
mis est? Nam belli tempore hostibus adempta rerum copia,
mihi credite, non solum alimenta, sed insignem quoque fa-
mam inter omnes homines suppeditat. »

Hæc quum Teleutias dixisset, clamare universi, quidquid
vellet, mandaret, se paratos esse ad faciendum imperata.
Forte jam rem sacram fecerat, quum eos compellans,
« Agile, inquit, cœnam sumite, milites, quam ceteroqui
sumpturi eratis : atque etiam cibi tantum comparate, quan-
tum in diem unum sufficiat. Deinde mox ad naves præsto
sitis, ut quo deo visum fuerit, navigemus, atque in tem-
pore veniamus. » Ubi jam adessent, naves eos conscen-
dere jubet, ac noctu portum Atheniensium petit : nonnan-
quam interquiescens, suis somno se recreare jussis, non-
nunquam remigio propius accedens. Quod si quis eum
fecisse putat imprudenter, qui duodecim triremibus illos
adortus sit, qui magnam navium copiam possidebant : is

λογισμὸν αὐτοῦ. (20) Ἐκεῖνος γὰρ ἐνόμισεν ἀμελέστερον μὲν εἶναι τοὺς Ἀθηναίους περὶ τὸ ἐν τῷ λιμένι ναυτικὸν ὀργάνωσι ἀπολλομένης· εἰ δὲ καὶ εἴεν τριήρεις ὁρμῶσαι, ἀσφαλέστερον ἤγησάτο ἐπ' εἰκασί ναῦς Ἀθήνησιν οὐσας πλεῦσαι ἢ ἄλλοις δέκα. Τῶν μὲν γὰρ ἔξω ᾗδει ὅτι κατὰ ναῦν ἐμελλον οἱ ναῦται σκηρῆσαι, τῶν δὲ Ἀθήνησιν ἐγγίνωσκον ὅτι οἱ μὲν τριήραρχοι οἴκοι καθευδόντοισιν, οἱ δὲ ναῦται ἄλλος ἄλλῃ σκηρῆσαι.

(21) Ἐπλεῖ μὲν δὴ ταῦτα διανοηθείς· ἐπεὶ δὲ ἀπέχετο πάντες ἢ ἐξ ἑσπέρου τοῦ λιμένος, ἤσυχον εἶχε καὶ ἀνέπαυον. Ὡς δὲ ἡμέρα ὑπέφαιεν, ἤγειτο· οἱ δὲ ἐπὶ κολούβουν. Καὶ καταδύνει μὲν οὐκ εἰς στρουγγύλον πλοῖον οὐδὲ λομαίνεσθαι ταῖς ἐαυτῶν ναυσὶν· εἰ δὲ που τριήρη ἴδοιεν ὁρμῶσαν, ταύτην πειρᾶσθαι ἅπλουν ποιεῖν, τὰ δὲ πορηγμένα πλοῖα καὶ γέροντα ἀναδουμένους ἀγειν ἔξω, ἐκ δὲ τῶν μειζύων ἐμβαλόντας ὅπου δύναιντο τοὺς ἀνθρώπους λαμβάνειν.

Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ ἐκπρόθεστοι εἰς τὸ Δεῖγμα ἐμπόρους τέ τινας καὶ ναυκλήρους ξυναρπάσαντες εἰς τὰς ναῦς εἰσέγαγον. (22) Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἐπιστοίχαι. Τῶν δὲ Ἀθηναίων οἱ μὲν αἰσθόμενοι ἐνόθεν ἔθρον ἔξω, σκελόμενοι τίς ἢ κραυγὴ, οἱ δὲ ἔξωθεν οἴκαδε ἐπὶ τὰ ὄπλα, οἱ δὲ καὶ εἰς ἀστυ ἀγγελοῦντες. Πάντες δ' Ἀθηναῖοι τότε ἐδοξόθησαν καὶ ὀπλίσαι καὶ ἵππεσι, ὥς τοῦ Πειραιῶς ἐλθόντος.

(23) Ὁ δὲ τὰ μὲν πλοῖα ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήναν, καὶ τῶν τριήρων τρεῖς ἢ τέσσαρας ξυναρπάγειν ἐκέλευσε, ταῖς δὲ ἄλλαις παραπλέον παρὰ τὴν Ἀττικὴν, ἅτε ἐκ τοῦ λιμένος πλεόν, πολλὰ καὶ ἀνευτικά πλοῖα ἔλαβε καὶ πορνεῖα ἀνθρώπων μεστὰ, καταπλέοντα ἀπὸ νήσων. Ἐπὶ δὲ Σούνιον ἔθρων καὶ θλακάδας γεμούσας τὰς μὲν τινας σίτου, τὰς δὲ καὶ ἐμπολῆς, ἔλαβε.

(24) Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀπέπλευσεν εἰς Ἀθήναν. Καὶ ἀποδόμενος τὰ λάφυρα μετὰ μισθὸν παρέδωκε τοῖς στρατιώταις. Καὶ τὸ λοιπὸν δὲ περιπλέον ἐλαμβάνεν ὅτι ἤδυναντο. Καὶ ταῦτα ποίων πλήρεις τὰς τὰς ναῦς ἔτριψε καὶ τοὺς στρατιώτας εἶχεν ἡδέως καὶ ταχέως ὑπερητόντας.

(25) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας κατέβη μὲν μετὰ Τιριβάζου διαπεπραγμένους ξυμμάχειν βασιλέα, εἰ μὴ ἐθελῶεν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ξυμμάχοι γρηθῆναι τῇ εἰρήνῃ ἢ αὐτὸς ἔλεγεν. Ὡς δ' ἤκουσε Νικοβόχον σὺν ταῖς ναυσὶ περιλορκεῖσθαι ἐν Ἀβύδῳ ὑπὸ Τρικράτους καὶ Διοτίμου, περὶ ᾧ ὤχετο εἰς Ἀβύδον. Ἐκείθεν δὲ λαβὼν τὸ ναυτικὸν νυκτὸς ἀνῆγετο, διασπείρας λόγον ὡς μεταπεμπομένων τῶν Καρχηδονίων ὁρμισθέντος δὲ ἐν Περικώτῃ ἤσυχον εἶχεν. (26) Αἰσθόμενοι δὲ οἱ περὶ Δημάριον καὶ Διονόσιον καὶ Λεοντίχον καὶ Φανίαν ἔδωκεν αὐτὸν τὴν ἐπὶ Προικοννήσῳ δ' ἐπὶ ἐκείνῳ παρέπιονταν, ὑποστρέψας εἰς Ἀβύδον ἀφίκετο, χερσὶ γὰρ ὅτι προπλοῖοι Πολύβενος ἄγων τὰς ἀπὸ Συρακουσῶν καὶ Ἰταλίας ναῦς εἴκοντι, ὅπως ἀναλῶσι καὶ ταῦτας. Ἐκ δὲ τούτου Θρασυβόλους ὁ Κολυταῖς ἔχων ναῦς ὅσας ἔπλεε ἀπὸ Θράκης, βουλόμενος ταῖς ἄλλαις Ἀττικαῖς ναυσὶ ξυμμιξαι. (27) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας, ἐπεὶ αὐτῷ οἱ σκο-

velim ratiocinationem ipsius consideret. Existimabat, Athenienses, interempto Gorgopa, classem in portu suam negligentius custodire : quod si etiam maxime triremes quaedam in statione dispositae essent, arbitrabatur pergit tutius adversus naves viginti, quae Athenis essent, quam adversus decem alibi. Nam in navibus singulis, quae absessent domo, sciebat cubaturos nautas ; de iis vero, quae Atheni essent, statuebat, praefectos earum domi suae somnum capturos, nautas alios alibi hospitium habituros. Haec ratiocinatus secum Telementias, navigationem eam instituit. Ceterum ubi jam quinque vel sex stadiis aberat a portu, inhibito cursu nonnihil interquievit. Prima luce recta in portum, subsequenter suis, ducit. Ac navim quidem rotundam, ullam a suis demergi non sinebat, neque contumaci : at si ubi triremem in statione viderent, eam ad navigandum ineptam reddi volebat. Oneraria mercibusque referta navigia religari ad naves suas, et abduci jubebat : itidem in majora suos invadere, ac ubicunque possent, homines comprehendere. Nonnulli exilire, qui in Digna desilirent, et mercatores ac navicularios quosdam correptos suas in naves comportarent. Jam perfecerat haec Telementias, quum Athenienses alii tumultu in urbe audito, extra urbem curriebant, ut quum is clamor esset, viderent : qui extra urbem erant, partim domum ad arma properabant, partim in urbem, ut rem suis nuntiarent. Tandem universi tum gravis armatae pedites, tum equites ad ferendum suppetias concurrebant, quasi captus esset Piraeus. Interim navigia Telementias in Aeginam mittit, et cum eis tres vel quatuor abduci triremes jubet : ceteris suis cum navibus Atticae litus latus, quia navigabat ex ipso portu, multa cepit navigia piscatoria, multa quibus homines ex insulis trajiciebant, eaque vectoribus plena. Posteaquam Sunium quoque venisset, onerarias partim frumento partim mercibus refectas intercepit. Quibus jam rebus gestis, Aeginam versus navigat ; distractisque manibus, stipendium menstruum militibus necdum debitum numerat. Ibidem ex eo tempore circumvectus, quidquid poterat, diripiebat. Ea ratione tum naves milite plenas aiebat, tum milites ipsos ad faciendum imperata libenter ac celeriter, paratos habebat.

Interim cum Tiribazo ex Asia rediit Antalcidas, impetrata regis societate, si quidem Athenienses eorumque socii pacem, quam ipse proposuisset, asperrarentur. Quum autem obsideri Nicolochum una cum navibus ab Iphicrate ac Diotimo Abydi accepisset, itinere terrestri se Abydum contulit. Inde accepta classe, noctu in altum provelatur, rumore didito, quasi Chalcidenses eum arcesserent ; Pericles autem portum ingressus, quiescebat. Hac de re Democritus, Dionysius, Leontichus, Phantias certiores facti, quam Proconnesum navigatur, eum persequi statuunt. Eis jam praeterfectis, Antalcidas itinere converso Abydum rediit. Inaudierat enim, Polyxenum adventare, secum Syracusanas et Italicas naves viginti adducentem, quas conjungere eum illis suis cogitabat. Secundum haec Thrasybulus Colyttensis cum navibus octo, relicta Thracia, ceteris se navibus Atticis conjungere volebat. Eas ubi propius accedere, de speculatoribus Antalcidas accepisset, nautis qui-

περὶ ἐσήμενον διὰ προσπλέειν τριήρεις ὁκτώ, ἐμειβάσας τοὺς ναύτας εἰς δώδεκα ναῦς τὰς ἀρίστα πλεούσας, καὶ προσπληρώσασθαι κελεύσας, εἰ τις ἐνεδεῖτο, ἐκ τῶν καταλειπομένων, ἐνὶ ἡδρευν ὡς ἐδύνατο ἀφανέστατα. Ἐπεὶ δὲ παρέπλεον, ἐδίωκεν οἱ δὲ ἰδόντες ἔφυγον. Τὰς μὲν οὖν βραδυτάτα πλεούσας ταῖς ἀρίστα πλεούσαις ταχὺ κατειλῆφει· παραγγείλας δὲ τοῖς πρωτόπλοις τῶν μετ' αὐτοῦ μὴ ἐμβαλεῖν ταῖς ὑστάταις, ἐδίωκε τὰς προεχούσας. Ἐπεὶ δὲ ταῦτας ἔλαβεν, ἰδόντες οἱ ὑστεροὶ ἀλίσκομένους σφῶν αὐτῶν τοὺς πρωτόπλους ὑπ' ἀθυμίας καὶ τῶν βραδυτέρων ἡλίσκοντο· ὥς θ' ἦλυσαν ἅπασαι. (28) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον αὐτῶν αἱ τε ἐκ Συρακουσῶν νῆες εἰκοσιν, ἦλθον δὲ καὶ αἱ ἀπὸ Ἰωνίας, ὅσας ἐγκαταῆς ἦν Τιρίβαζος, ξυνεπληρώθησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς Ἀριοβαρζάνους, καὶ γὰρ ἦν ξένος ἐκ παλαιῶ τῷ Ἀριοβαρζάνει, ὃ δὲ Φαρνάβας ἤδη ἀνακεκλημένος ὤχετο ἄνω, ὅτε δὴ καὶ ἔγχευε τὴν βασιλείας θυγατέρα· ὃ δὲ Ἀνταλκίδας γενομένης ταῖς πάσαις ναυσὶ πλείοσιν ἢ ὀγδοήκοντα ἐκράτει τῆς θαλάττης ὥστε καὶ τὰς ἐκ τοῦ Πόντου ναῦς Ἀθήναζε μὲν ἐκώλυε καταπλεῖν, εἰς δὲ τοὺς αὐτῶν ξυμμάχους κατήγεν. (29) Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι, ὁρῶντες μὲν πολλὰς τὰς πολεμίας ναῦς, φοβούμενοι δὲ μὴ ὡς πρότερον καταπολεμηθεῖσαν, ξυμμάχους Λακεδαιμονίοις βασιλέως γεγενημένου, πολιορκούμενοι δὲ ἐκ τῆς Αἰγίνης ὑπὸ τῶν ληστῶν, διὰ ταῦτα μὲν ἰσχυροῦς ἐπεθύμουν τῆς εἰρήνης. Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι, φρουροῦντες μόρα μὲν ἐν Λεχαιῶν, μόρα δ' ἐν Ὀρχομενῷ, φυλάττοντες δὲ τὰς πόλεις, αἷς μὲν ἐπίστευσον, μὴ ἀπολοῖντο, αἷς δὲ ἡπίστουν, μὴ ἀποσταῖεν, πράγματα δ' ἔχοντες καὶ παρέχοντες περὶ τὴν Κόρινθον, χαλεπῶς ἔφερον τῷ πολέμῳ. Οἱ γε μὴν Ἀργεῖοι, εἰδότες φρουρᾶν τε περσασμένην ἐφ' αὐτοὺς καὶ γιγνώσκοντες ὅτι ἡ τῶν μετ' αὐτοὺς ὑποφορά οὐδὲν ἔτι σφᾶς ὠφελήσει, καὶ οὗτοι εἰς τὴν εἰρήνην πρόθυμοι ἦσαν. (30) Ὡς ἔπει παρήγγειλεν ὁ Τιρίβαζος παρῆναι τοὺς βουλομένους ὑπακούσαι τῇ βασιλείᾳ εἰρήνην καταπέμποι, ταχέως πάντες παρεγένοντο. Ἐπεὶ δὲ ξυνήλθον, ἐπιδείξας ὁ Τιρίβαζος τὰ βασιλέως σημεῖα ἀνεγίγνωσκε τὰ γεγραμμένα. Εἶχε δὲ ὧδε.

31. Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομένων καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονομῶν ἀρεῖναι πλὴν Ἀθήνων καὶ Ἰμβρόν καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅποτεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τοῦτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ περὶ καὶ κατὰ θαλάτταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασιν.

32. Ἀκούοντες οὖν ταῦτα οἱ ἀπὸ τῶν πόλεων πρέσβεις, ἀπήγγελλον ἐπὶ τὰς αὐτῶν ἑκαστοὶ πόλεις. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὠμύσαν ἐμειδώσειν ταῦτα, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἤξιον ὑπὲρ πάντων Βοιωτῶν ὀμνύναι. Ὁ δὲ Ἀγροῖος οὐκ ἔφη δεῖσθαι τοὺς ὄρκους, ἐὰν μὴ ὀμύωσιν, ὥσπερ τὰ βασιλέως γράμματα ἔλεγεν, αὐτο-

XENOPHON.

busdam in naves duodecim expeditissimas impositis, ac si qui desiderarentur, eorum numero expleri jussu de navibus quæ istic relinquebantur, quam occultissime poterat, insidias locat. Quum jam præterveherentur, persequi incipit. Illi vero, conspectis hinc, fugam arripiunt. Jam tardissime navigantes suis navibus expeditissimis celeriter admodum assequutus erat; quum suis in prima fronte denuntiat, ne in postremas irruerent, simul ipse præcedentes persequitur. Quas ubi cepisset, ac jam postremi etiam primos ex suis captos viderent, præ dejectione animi etiam a tardioribus occupabantur. Ita factum, ut universæ hostium in potestatem venirent. Ceterum posteaquam ad Antalcidam naves Syracusanæ viginti venire, et aliæ ab ea Ioniciæ parte quæ Tiribazo parebat, aliæ ab ea, cui Ariobarzanes præerat (et erat jam olim Antalcidas Ariobarzani hospes: Pharnabazus quidem accessit ad regem in Asiam perrexerat, ubi hoc ipso tempore filiam regis uxorem duxit): tum igitur Antalcidas, classe navium octoginta numerum excedente, maris imperium obtinebat. Atque adeo prohibebat jam, quominus naves e Ponto Athenas proficiscerentur, easque suos ad socios subducebat. Quapropter Athenienses, qui magnam esse classem hostium viderent, ac ne nunc quoque perinde, ut prius, bello frangerentur, metuerent, posteaquam rex Lacedæmonii belli socius factus esset, atque etiam ex Ægina tantum non a prædonibus obsiderentur: ob has causas omnes pacem vehementer expetebant. Idem Lacedæmonii, quibus esset necesse cohortis unius præsidio Lechaum tenere, alterius, Orchomenum; itemque copiis urbes munire, ne vel ipsis perirent eæ, quibus fidebant, vel deficerent aliæ, quibus diffidebant; qui denique apud Corinthum ab aliis vexarentur, ac vicissim alios infestarent: et ipsi bellum geri permolestè ferebant. Argivi autem, qui copias adversus se decretas viderent, et animadvertent sacros menses, quos prætexere consuevissent, nihil eis amplius profuturos, et ipsi pacis cupidi erant. Quo factum, ut ubi adessee Tiribazus eos jussisset, qui pacis ex Asia superiori missæ a rege formulæ obedire vellent, mox universi convenirent. Itaque præsentibus ipsis Tiribazus regis signis commonstratis, quæ a rege perscripta essent, legit. Eorum hæc erat sententia.

« Rex Artaxerxes æquum esse censet, ut urbes in Asia sitæ, una cum insulis Clazomenis et Cypro, sibi pareant; cetera Græci nominis oppida, parva, magna, sui sint juris, exceptis Lemno, Imbro, Scyro, quas, ut olim, ita nunc etiam Athenienses obtinento. Hanc pacem quicumque rejecerint, iis equidem bellum, una cum adprobantibus eam, mari, terra, classe et pecuniarum in subsidia largitione inferam. »

Hæc quum urbium legati audirent, singuli de iis ad suas respublicas referebant. Tandem jusjurandum præstiterunt omnes, rata se hæc habituros: tantum Thebani Boeotorum omnium nomine præstare jusjurandum volebant. Id vero negabat se accepturum Agesilaus, nisi jurarent ex sententia regiarum litterarum, oppida, parva, magna, sui juris fore.

πολεμῆν καὶ ἀνδρας πιστοὺς φανέσθαι βασιλεῖ, κατα-
 λπὴν αὐτοῖς χρήματα ὅσα εἶχεν, ὥρτο ἐπ' οἴκου ἀπο-
 πλεῶν. (9) Αἰνούντος δὲ τοῦ Κόνωνος ὡς εἰ εἴη αὐτὸν
 εἶναι τὸ ναυτικόν, θρέψαι μὲν ἀπὸ τῶν νήσων, κατα-
 πλεύσας δ' εἰς τὴν πατρίδα συναναστήσει τὰ τε μακρὰ
 ταῖρα τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὸ περὶ τὸν Παιραϊᾶ ταῖρος,
 οὗ εἰδέναι εἶρη, ὅτι Ἀκκεδαμονίους οὐδὲν ἂν βαρύτερον
 γένοιτο, καὶ τοῦτο οὖν, εἶρη, τὸ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις κε-
 χαρισμένους εἶρη, τοὺς δὲ Ἀκκεδαμονίους τετιμωρημένους·
 εἶρη ὃ γὰρ πλείεστα ἐπὶπρήσαν. ἀτάλῃς αὐτοῖς ποιήσεις.
 Ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀκούσας τούτα ἀπέστειλεν αὐτὸν
 προσθύνων εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ χρήματα προσέθηκεν
 αὐτῷ εἰς τὸν ἀνατενρισμὸν. (10) Ὁ δὲ ἀρκεόμενος πόλιν
 τοῦ ταίρους ὥρθησε, τὰ τε αὐτοῦ πληρώματα παρέχον
 καὶ τέκτοσι καὶ λιθολόγοις μισθὸν δίδους, καὶ ἄλλοι εἰ τι
 ἀναγκαῖον ἦν, δαπανῶν. Πν μέντοι τοῦ ταίρους ἂ καὶ
 αὐτοὶ Ἀθηναῖοι καὶ Βοιωτοὶ καὶ ἄλλαι πόλεις ἐθελούσαι
 συνετίχσαν. Οἱ μὲντοι Κορίνθιοι ἄρ' ὃν ὁ Φαρνά-
 βάζος κατέλιπε χρήματων ναὺς πληρώσαντες καὶ Ἀγα-
 θίνον ναύαρχον ἐπιστήσαντες ἐθαλαττοκράτουν ἐν τῷ
 περὶ Ἀρχίαν καὶ Λέχαιον κόλπῳ. (11) Ἀντεπὶ τήρωσιν
 δὲ καὶ οἱ Ἀκκεδαμονίοι ναὺς, ὃν ἦρξε Ποδάμενος.
 Ἐπεὶ δὲ οὗτος ἐν προσβολῇ τινι γενόμενος ἀπέθανε, καὶ
 Πόλλις αὖ ἐπιστολὴς ὃν τρωθεὶς ἀπήλθεν, Ἡριππίδας
 ταύτας ἀναλαχθῆναι τὰς ναὺς. Πρόαινος μὲντοι Κο-
 ρίνθιος τὰς παρ' Ἀγαθίνου παραλαβὼν ναὺς ἐξέλιπε τὸ
 ῥήιον Ἀκκεδαμονίους δ' αὐτὸ παρέλαβον. Μετὰ δὲ
 τοῦτο Τελευτίας ἐπὶ τὰς Ἡριππίδου ναὺς ἦλθε, καὶ οὗ-
 τος αὖ τοῦ κόλπου πάλιν ἐκράτει.

12. Οἱ δὲ Ἀκκεδαμονῖοι ἀκούοντες ὅτι Κόνων καὶ
 τὸ ταῖρος τοῖς Ἀθηναίοις ἐκ τῶν βασιλέως χρημάτων
 ἀνοστήσῃ, καὶ τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τῶν ἐκείνου τρέψων τὰς
 τε νήσους καὶ τὰς ἐν τῇ ἡπείρῳ παρὰ θάλατταν πόλεις
 Ἀθηναίοις εὐτροπήσῃ, διόρμητον, εἰ ταῦτα διδάσκουσιν
 Τιβρίδαζον βασιλέως ὅντα στρατηγὸν ἢ καὶ ἀποστήσῃ
 ἂν πρὸς ἐκουσίαν τὴν Τιβρίδαζον ἢ παύσαι' ἂν τὸ Κό-
 νωνος ναυτικὸν τρέποντα. Γινόντες δὲ οὗτοι, πέμπου-
 σιν Ἀνταλκίδαν πρὸς τὸν Τιβρίδαζον, προτάξαι τις αὐ-
 τὸν ταῦτα διδάσκειν καὶ πειρᾶσθαι εἰρήνην τῇ πόλει
 ποιέσθαι πρὸς βασιλέα. (13) Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ
 Ἀθηναῖοι ἀντεπέμπουσιν πρέσβεις μετὰ Κόνωνος Ἐρμα-
 γένην καὶ Δίωνα καὶ Καλλιस्थένην καὶ Καλλιμέδοντα.
 Συμπερεκέχλεσαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων πρέσβεις
 καὶ παρεγένοντο ἀπὸ τε Βοιωτῶν καὶ Κορίνθου καὶ
 Ἀργεῶν. (14) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἦσαν, ὁ μὲν Ἀνταλκίδας
 εἶπε πρὸς τὸν Τιβρίδαζον ὅτι εἰρήνης δεόμενος ἦκοι τῇ
 πόλει πρὸς βασιλέα, καὶ ταύτης οὐκ ἔπει βασιλεὺς ἐπε-
 θύμει. Τῶν τε γὰρ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλλήνων πόλεων
 Ἀκκεδαμονίους βασιλεῖ οὐκ ἀντιποιέσθαι, τὰς τε νή-
 σους ἀπάσας καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἀρκεῖν σφίσιν αὐτο-
 νόμους εἶναι. Κρίτοι, εἶρη, ταῦτα ἐθελόντων ἡμῶν,
 τίνας ἂν ἐνεκα πρὸς ἡμᾶς οἱ Ἕλληνες ἢ βασιλεὺς πο-
 δὲροῖν ἢ χρήματα δαπανήσῃ; καὶ γὰρ οὐδ' ἐπὶ βασιλέα
 στρατεύεσθαι δυνατὸν οὕτε Ἀθηναίους καὶ ἡγεμονέων

rarent, hortatus est; pecuniis, quas habebat, iisdem reli-
 etis, domum navigavit. Quumque diceret Conon, si classis
 utendae potestatem sibi faceret, velle se navales copias ex
 insulis alere, domumque proficisci, ac longos muros, adla-
 borantibus secum Atheniensibus, una cum Piraei monibus,
 instaurare; quo sciret accidere Lacedaemoniis gravius nihil
 posse; adderet etiam, eadem opera Pharnabazum gratifi-
 caturum Atheniensibus, et Lacedaemonios ulturum, illa re
 facta irrita, in qua plurimum hi laborassent: Pharnabazus,
 is auditis, perlubenter hominem Athenas misit, eique pe-
 cunias ad murorum instauracionem elargitus est. Itaque
 Conon profectus Athenas, partimque remigum suorum usus
 opera, partim fabris tignariis et cementariis stipendio nume-
 rato, aliisque necessariis sumptibus subministratis, magnam
 muri partem restituit. Etiam partem aliquam Athenienses
 ipsi, et Broti, et urbes ceterae sua sponte absolverunt.
 Corinthii navibus de pecunia, quam Pharnabazus ipsis reli-
 querat, instructis, praefectoque classi Agathino, in sinu,
 propter Achaïam et Lechaëum sito, maris imperium occu-
 pavere. Contra Lacedaemonii quoque classem compararunt,
 eique Podanemum praefecerunt: qui posteaquam in confli-
 ctu quodam interiit, ac Pollis, ipsius legatus, acceptis vulne-
 ribus discessit, Herippidas naves hasce suam in potestatem
 accepit. Idem Proenus Corinthius, acceptis ab Agathino
 navibus, excessit Rhio, quod deinde Lacedaemonii occupa-
 runt. Post ad Herippidae classem Teletias profectus, si-
 nus imperium recuperavit.

Interim comperto Lacedaemonii, Cononem sumptu regis
 et muros Atheniensibus instaurare, et classem alere, qua
 tum insulas, tum maritima in continente sita oppida rursum
 Atheniensibus adjungeret, existimabant, si ea de re Tiri-
 bazum ducem regis monuissent, vel suas hunc in partes
 transitum, vel certe effecturum, ut Cononis classis amplius
 hand aleretur. Itaque decreto in hanc sententiam facto,
 Antalcidam ad Tiribazum mittunt; qui et haec doceret ho-
 minem, et operam daret, ut pacem inter rempublicam
 ipsorum ac regem faceret. Id quum Athenienses persen-
 tiscerent, et ipsi legatos una cum Conone mittunt, Hermo-
 genem, Dionem, Callisthenem, Callimedomem: quibus
 ut socii suos adjungerent, petierunt. Itaque missi sunt
 etiam a Brotis, et Corinthiis, et Argivis, legati. Postea-
 quam ad Tiribazum perventum est, Antalcidas adesce se
 dixit, ut a rege pacem reipublicae suae peteret, eamque ta-
 lem, cujusmodi rex cuperet. Nam Lacedaemonios nec de
 Sitis in Asia Graeci nominis oppidis adversus regem conten-
 dere, et satis esse ducere, si omnes insulae, ac reliquae
 urbes, libertate legibusque suis fruantur. Quare quum
 ejusmodi, ait, voluntas nostra sit, quid cause superat,
 quamobrem posthac adversum nos vel Graeci, vel rex bellum
 gerat, sumptumque faciat? Nec enim fieri poterit, ut vel
 Athenienses, si nos eis duces non fuerimus; vel nos, liber-

ἡμῶν οὔτε ἡμῖν αὐτονόμων οὐσῶν τῶν πόλεων. (15) Τῷ μὲν δὴ Τίριβαζῷ ἀκούοντι ἰσχυρῶς ἤρσσκον οἱ τοῦ Ἀνταλκίδου λόγοι· τοῖς δ' ἐναντιοῖς λόγος ταῦτ' ἦν. Οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο συνθέσθαι αὐτονόμους τὰς πόλεις καὶ τὰς νήσους εἶναι, μὴ Λήμνου καὶ Ἰμβροῦ καὶ Σκύρου στερηθεῖεν, οἱ τε Θηβαῖοι, μὴ ἀναγκασθεῖσιν ἀρεῖναι τὰς Βουωτίδας πόλεις αὐτονόμους, οἱ τ' Ἀργεῖοι, οὗ ἐπεθύμουν, οὐκ ἐνόμιζον ἂν τὴν Κόρινθον δύνασθαι ὡς Ἄργος ἔχειν τοιοῦτων συνθηκῶν καὶ σπονδῶν γενομένων. Αὕτη μὲν ἡ εἰρήνη οὕτως ἐγένετο ἀτελής, καὶ ἀπῆλθον οἱ καὶ δεῖκατος.

16. Ὁ μὲντοι Τίριβαζος τὸ μὲν ἄνευ βασιλείας μετὰ Λακεδαιμονίων γενέσθαι οὐκ ἀσφαλές αὐτῷ ἤγειτο εἶναι· λάθρα γε μὲντοι ἔδωκε χρήματα Ἀνταλκίδῃ, ὅπως ἂν πληρωθέντος ναυτικοῦ ὑπὸ Λακεδαιμονίων οἱ τ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν μᾶλλον τῆς εἰρήνης προοδεύοντο, καὶ τὸν Κόνωνα ὡς ἀδικοῦντά τε βασιλείᾳ καὶ ἀληθῆ λεγόντων Λακεδαιμονίων εἴρξει. Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀνέβαινε πρὸς βασιλείᾳ, φράσων ἃ τε λέγοιεν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅτι Κόνωνα συνειληφώς εἴη ὡς ἀδικοῦντα, καὶ ἐρωτήσων τί χρὴ ποιεῖν περὶ τούτων ἀπάντων. (17) Καὶ βασιλεὺς μὲν, ὡς Τίριβαζος ἄνω παρ' αὐτῷ ἦν, Στρούθαν καταπέμπει ἐπιμελησόμενον τῶν κατὰ θάλατταν. Ὁ μὲντοι Στρούθας ἰσχυρῶς τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς συμμάχοις τὴν γνώμην προσεῖχε, μεμνημένος ὅποσα κακὰ ἐπεπόνθει ἡ βασιλείῃς χώρα ὑπ' Ἀγησιλάου. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐπεὶ ἔωρων τὸν Στρούθαν πρὸς ἑαυτοὺς μὲν πολεμικῶς ἔχοντα, πρὸς δὲ τοὺς Ἀθηναίους φιλικῶς, Θίβρωνα πέμπουσιν ἐπὶ πολέμῳ πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ διαβάς τε καὶ δρῶν μένος ἐξ Ἐρέσου τε καὶ τῶν ἐν Μαιανδρῷ πεδίων πόλεων Πριήνης τε καὶ Λευκόφρυος καὶ Ἀχιλλείου, ἔφερε καὶ ἤγε τὴν βασιλείᾳ. (18) Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου κατανοήσας δὲ Στρούθας ὅτι Θίβρων βοηθοῖ ἑκάστοτε ἀτάκτως καὶ καταφρονητικῶς, ἐπεμψεν ἱππέας εἰς τὸ πεδῖον καὶ καταδραμόντας ἐκέλευσε περιβαλλομένους ἐλαύνειν, καὶ δύναντο. Ὁ δὲ Θίβρων ἐτύγγανεν ἐξ ἀρίστου διασκηλῶν μετὰ Θερσάνδρου τοῦ αὐλητοῦ. Ἦν γὰρ ὁ Θέρσανδρος οὐ μόνον αὐλητῆς ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ ἀλκῆς [ἰσχύος], ἅτε λακωνίζων, ἀντεποιεῖτο. (19) Ὁ δὲ Στρούθας, ἰδὼν ἀτάκτως τε βοηθοῦντας καὶ ὀλίγους τοὺς πρώτους, ἐπιφαίνεται πολλοὺς τε ἔχων καὶ συνεταγμένους ἱππέας. Καὶ Θίβρωνα μὲν καὶ Θέρσανδρον πρώτους ἀπέκτειναν· ἐπεὶ δ' οὗτοι ἔπεσον, ἐτρέψαντο καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα, καὶ διώκοντες παμπληθεῖς κατέβαλον, ἦσαν δὲ οἱ καὶ ἐσώθησαν αὐτῶν εἰς τὰς φιλίας πόλεις. Καὶ πλέονες διὰ τὸ ὅψι αἰσθῆσθαι τῆς βοηθείας*** Πολλάκις γὰρ, καὶ τότε, οὐδὲ παραγγεῖλας τὴν βοήθειαν ἐποιήσατο. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ἐγένητο.

20. Ἐπεὶ δ' ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα οἱ ἐκπεπτωκότες Ῥοδῖων ὑπὸ τοῦ δήμου, ἐδίδασκον ὡς οὐκ ἄξιον εἶη περιδεῖν Ἀθηναίους Ῥόδον καταστρεφόμενους καὶ τοσούτην δύναμιν συνθεμένους. Γνόντες οὖν οἱ Λακε-

tate civitatibus restituta, regi arma inferamus. Hanc Antalcidæ orationem quum Tiribazus audiisset, mirifice probabat : adversariis autem hæc nihil aliud erant, quam verba. Verebantur enim Athenienses in civitatum insularumque libertatem consentire, ne Lemnum, Imbrum, Scyrum amitterent : itidemque Thebani, ne oppida Boeotica dimittere cogerentur, ut libera sui que juris ea fierent : Argivi denique, si pactiones hujusmodi fœdera que fierent, Corinthum se perinde, atque Argos, retinere sua in potestate non posse arbitrabantur, quod tamen magnopere cupiebant. Quamobrem hac pace non admissa, domum singuli rediere.

Tiribazus autem, quanquam absque regis auctoritate se Lacedæmoniis adjungere non tutum existimabat, nihilominus clam pecunias Antalcidæ dabat, ut classe a Lacedæmoniis instaurata, tum Athenienses, tum eorum socii propensiores ad pacem essent ; Cononem vero, quasi adversus regem injurius esset, ac verum Lacedæmonii dicerent, in vincula conjecit. Atque hæc ubi fecit, profectus est ad regem, indicaturus Lacedæmoniorum postulata, et quod Cononem improbe agentem comprehendisset ; simul etiam sciscitaturus, quid de his omnibus esset statuendum. Rex, posteaquam sursum Tiribazus ad ipsum venit, Strutham in Asiam inferiorem ablegavit, qui res maritimas curaret. Is velenienter Atheniensibus eorumque sociis addictus erat, quum memoria teneret, quantum ab Agesilao detrimenti ditio regis accepisset. Lacedæmonii, animadverso Strutham infesto erga se esse animo, in Athenienses autem amico, Thimbronem mittunt, qui bellum ei faceret. Is quum in Asiam trajecisset, cum copiis, Epheso ac sitis in planitie Mæandri oppidis, Priene, Leucophrye, Achilleo movens, regis agrum populando vexabat. Post aliquod tempus, quum animadvertisset Struthas, Thimbronem incondite contemptimque suos solere educere, misit in planitiem equites, quos excursionem facta, quidquid facere prædæ possent, abigere jussit. Forte Thimbro id temporis jam pransus e tentorio discesserat cum Thersandro tibicine : qui non modo tibicen insignis erat, verum etiam strenuitatem ac robur quoddam, ut qui Laconicis institutis gauderet, sibi vindicabat. Struthas ubi primos nec multos numero, et incondite suis opem ferentes vidit, cum magnis equitum instructisque copiis in eos irruit. Ac primos omnium Thimbronem et Thersandrum interfecere ; qui posteaquam ceciderunt, etiam reliquos terga dare cogeant, atque inter persequendum magnam eorum multitudinem interimebant. Nonnulli amica in oppida salvi pervenerunt ; pars major quia sero, suppetias esse ferendas, animadverterat, [ne interfuit quidem conflictui]. Nam sæpenumero, atque etiam tunc, ne monitis quidem militibus, opem suis latum excurrerat. Atque hæc tum sic accidere.

Venerunt id temporis Lacedæmonem Rhodii quidam, a populo in exilium acti, qui monebant indignum esse negligi ab iis, quod Rhodum Athenienses occuparent, tantamque sibi potentiam adjungerent. Quamobrem Lacedæmonii,

δαυμόνοι ὡς, αἱ μὲν δὲ ὁῦμος κρατήσοι, Ἀθηναίων ἔσται Ῥόδος ἅπασα, εἰ δὲ οἱ πλουσιώτεροι, ἑαυτῶν, ἐπλήρωσαν αὐτοῖς ναῦς ὁκτώ, ναύαρχον δὲ Ἐκδικὸν ἐπέστησαν. (21) *Εὐνεξέπεμψαν δ' ἐπὶ τούτων τῶν νεῶν καὶ Διφρίδαν.* Ἐκέλευσαν δ' αὐτὸν διαβάντα εἰς τὴν Ἀσίαν τὰς τε Θίμβρον καὶ ὑποδεξαμένης πόλεις διασώζειν, καὶ στρατεύμα τὸ περισσὸν ἀναλαβόντα καὶ ἄλλο, εἰ ποῦν δύναιτο, συλλέξαντα, πολεμεῖν πρὸς τὸν Στρούθιον. Ὁ μὲν δὲ Διφρίδας τὰς τ' ἐποίησεν, καὶ τὰ τ' ἄλλα ἐπετόνχευεν καὶ Τυγράνῃ τὸν τὴν Στρούθια ἔχοντα θυγατέρα πορευόμενον εἰς Σάδας λαμβάνει σὺν αὐτῇ, τῇ γυναικὶ, καὶ χρημάτων πολλῶν ἀπέλευσεν ὥς τ' εὐθὺς ἐντεύθειν εἴη μισθοδοτεῖν. (22) *Ἦν δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ εὐχάρις τε οὐχ ἥττον τοῦ Θίμβρονος, μᾶλλον τε συντακόμενος καὶ ἐν χειρουργικώτερος στρατηγός.* Οὐδὲ γὰρ ἐκράτουσιν αὐτοῦ αἱ τοῦ σώματος ἡδοναί, ἀλλ' αἰεὶ πρὸς θεῷ εἴη ἔργον, τούτῳ ἐπραττεν. Ὁ δ' Ἐκδικὸς ἐπεὶ εἰς τὴν Κνίδον ἐπλεύσε καὶ ἐπύθετο τὸν ἐν τῇ Ῥόδῳ ὄμιλον πάντα κατέχοντα, καὶ κρατούντα καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν, καὶ δὴ ἐπλεον διπλοσάτας τριήρεσιν ἡ αὐτὸς εἶπεν, ἡσυρλίαν ἦγεν ἐν τῇ Κνίδῳ. (23) *Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ᾤοντο αὐτὸν ἐλάττω ἔχοντα δύναμιν ἢ ὥστε τοὺς φίλους θωπεῖν, ἐκέλευσαν τὸν Τελευτίαν σὺν ταῖς δώδεκα ναυσὶν αἷς εἶπεν ἐν τῷ περὶ Ἀρχίου καὶ Λέριον κόλπῳ περιπλεῖν πρὸς τὸν Ἐκδικόν, κακίων μὲν ἀποπέμψαι, αὐτὸν δὲ τῶν τε βουλομένων φίλων εἶναι ἐπιμελεῖσθαι καὶ τοὺς πολεμίους ὅτι δύναιτο κακὸν ποιεῖν.* Ὁ δὲ Τελευτίας, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὴν Σάμον, προσλαβὼν ἐκεῖθεν ναῦς ἐπλεύσεν εἰς Κνίδον, ὃ δὲ Ἐκδικὸς οἶκαδε. (24) *Ὁ δὲ Τελευτίας ἔπλει εἰς τὴν Ῥόδον, ἥδη ἔχων ναῦς ἐπὶ καὶ εἴκοσι πλέον, δὲ περιστοργάνει Φυλοκράτει τῷ Ἐριόλτου πλέοντι μετὰ δέκα τριήρων Ἀθήνηθεν εἰς Κύπρον ἐπὶ θυρμαχίᾳ τοῦ Εὐαγόρου, καὶ λαμβάνει πάσας, ὑπερπαντιώτα δὲ τὰς αὐτὰ ἡμρότεροι ἑαυτοῖς πράττοντας· οἱ τε γὰρ Ἀθηναῖοι φίλοι γρόμμενοι βασιλεὶ θυρμαχίαν ἔπειπον Εὐαγόρᾳ τῷ πολεμοῦντι πρὸς βασιλέα, ὃς τε Τελευτίας Λακεδαιμονίων πολεμοῦντων βασιλεὶ τοὺς πλέοντας ἐπὶ τῇ ἐκείνου πολέμῳ διέφθειρεν.* Ἐπαναπλεύσας δ' εἰς Κνίδον καὶ διαβήμενος ἅ ἑλαβεν, εἰς Ῥόδον αὖ ἀφικόμενος ἐθνήθει τοῖς τὰ αὐτῶν φρονούσιν.

25. *Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίσαντες τοὺς Λακεδαιμονίους πάλιν δύναμιν κατασκευάζεσθαι ἐν τῇ θαλάττῃ, ἀντεκπέμπουσι Θρασυβούλῳ τὸν Σπειρίειαν σὺν τετρακόντε ναυσὶν.* Ὁ δ' ἐκπλεύσας τῆς μὲν εἰς Ῥόδον βοηθείας ἐπέσχε, νομίζων οὗτ' ἂν αὐτὸς βραδίως τιμωρήσθαι τοὺς φίλους τῶν Λακεδαιμονίων τείχεος ἔχοντας καὶ Τελευτίου σὺν ναυτὶ παρόντος συμμάχου αὐτοῖς, οὗτ' ἂν τοὺς σφετέρους φίλους ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι, τὰς τε πόλεις ἔχοντας καὶ πολλὴν πλείονας ὄντας καὶ μάχῃ γε κεκρατηχότας· (26) *εἰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον πλεύσας καὶ οὐδενὸς ἀντιπάλου παρόντος ἐνόμισε καταπράξειν ἂν τε τῇ πόλει ἀγαθόν.* Καὶ οὕτω δὲ καταμαθὼν πρῶτον μὲν στασιάζοντας Μηδῶνας τε τὸν

qui intelligerent, Rhodum universam Atheniensium fore, si summa rerum penes populum esset; sin vero penes opulentiores, suam: octo naves instruxerunt, eisque navarchum Ecdicum praefecerunt. Iisdem in navibus miserunt et Diphridam, jussum in Asiam trajicere, eaque oppida in fide continere, quae Thimbronem ad miserant, atque etiam collectistum illis copiis, quae incolumes evaserant e clade, tum aliis, undecumque posset, bellum adversus Struthiam gerere. Haec ita fecit Diphridas, ac inter alia, quae prospere gessit, etiam Tigranem, quocum erat Struthiae nupta filia, Sardes proficiscentem, una cum uxore cepit, magnaue pecunie vi accepta dimisit. Quamobrem statim hac occasione nactus est unde militi stipendium numeraret. Erat autem Vir hic, quam Thimbro, non minus acceptus suis, et imperator longe ordinis observantior ac solertior. Nec enim vinci se corporis voluptatibus patiebatur, sed perpetuo id operis agebat, ad quod se accinxerat. Ecdicus autem, posteaquam cum classe Cnidum appulit, popululumque Rhodiensem summa rerum terra marique potitum accepit, atque adeo duplo majori classe, quam esset ea, cui ipse praerat, mare tenebat: Cnidi se confinebat. Inde quum intellexissent Lacedaemonii, non satis cum habere virium ad commodandum amicorum rebus, Teleutiae mandarunt, ut cum duodecim illis navibus, quas in sito ad Achaiaem Lechaumque sinu habuerat, ad Ecdicum se conferret, ac illo dimisso, iis operam daret, qui uti Lacedaemoniorum amicitia vellent; hostes vero quacumque ratione posset, damnis afficeret. Posteaquam in Samum Teleutias venit, adjunctis indidem sibi navibus aliquot, Cnidum petiit. Inde domum Ecdicus, Teleutias in Rhodum navigavit, septem ac viginti jam navibus instructus. Inter navigandum forte in Philocratium Ephialtae filium incidit, qui Athenis cum navibus decem in Cyprum, ad ferendum Evagorae subsidium, proficiscebatur. Has omnes interceptis Teleutias: et in hoc sane quiddam accidit, quod rebus utriusque partis maxime adversaretur. Nam Athenienses, qui cum rege colebant amicitiam, subsidia mittebant Evagorae, bellum adversus regem gerenti; Teleutias autem, tametsi bellum regi Lacedaemonii faceret, eos tamen, qui ad inferendum arma regi navigabant, e medio sustulit. Quumque Cnidum inde repetivisset, manubiis divenditis, in Rhodum profectus, suppetias illis ferebat, qui Lacedaemoniorum partes sequebantur.

Hic Athenienses, qui Lacedaemonios iterum quandam in mari potentiam sibi parare putarent, mittunt adversus eos Thrasybulum Stirienem cum quadraginta navibus. Is posteaquam Athenis solvit, a Rhodiensi navigatione abstinuit, quod partim existimaret, se non facile de amicis Lacedaemoniorum penas sumpturum, qui munitione se defenderent, ac Teleutiam cum auxiliariis copiis praesentem haberent: partim ne suarum quidem partium homines in hostium potestatem venturos, qui et oppida tenerent, et multitudine superiores essent, et proelio adversarios vicissent. Itaque in Hellespontum quum navigasset, ac neminem istie hostem reperisset, effecturum se quiddam, quod ex usu reipublicae foret, arbitratus est. Primum ubi comperit, Melbecum

Ὀδρυσῶν βασιλέα καὶ Σεύθην τὸν ἐπὶ θαλάττῃ ἀρχόντα ἀλλήλους μὲν διηλλάξεν αὐτοὺς, Ἀθηναίους δὲ φίλους καὶ συμμάχους ἐποίησα, νομίζων καὶ τὰς ὑπὸ τῇ Θράκῃ οἰκούσας πόλεις Ἑλληνίδας φίλων ὄντων τούτων μάλλον προσέχειν ἢ τοῖς Ἀθηναίοις τὸν νοῦν. (27) Ἐχόντων δὲ τούτων τε καλῶς καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεων διὰ τὸ βασιλέα φίλον τοῖς Ἀθηναίοις εἶναι, πλείους εἰς Βυζάντιον ἀπέδοτο τὴν δεκάτην τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πλεόντων. Μετέστησε δὲ ἐξ ὀλιγαρχίας εἰς τὸ δημοκρατεῖσθαι τοὺς Βυζαντίους ὥστε οὐκ ἀθρηνῶς ἰώρα ὁ τῶν Βυζαντίων δῆμος Ἀθηναίους ὅτι πλείστους παρόντας ἐν τῇ πόλει. (28) Ταῦτα δὲ πράξας καὶ Καλχηδονίους φίλους προποισάμενος ἀπέπλει ἐξω τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἐπιτυγῶν δ' ἐν τῇ Λέσβῳ ταῖς πόλεσι πάσαις πλὴν Μυτιληναίων λακωνιζούσαις, ἐπ' οὐδεμίαν αὐτῶν ἔχει, πρὶν ἐν Μυτιλήνῃ συντάξας τοὺς τε ἀπὸ τῶν αὐτοῦ νῶν τετρακοσίους ὀπλίτας καὶ τοὺς ἐκ τῶν πόλεων φυγάδας, ὅσοι εἰς Μυτιλήνῃν καταπερεύεσαν, καὶ αὐτὸν δὲ Μυτιληναίων τοὺς ἐβρώμενεστάτους προστάτην, καὶ ἐπιτάξας ὑποβαλεῖ τοῖς μὲν Μυτιληναίοις ὥς, ἰὰ λάβῃ τὰς πόλεις, προστάται πάσης Λέσβου ἔσονται, τοῖς δὲ φυγάσιν ὥς, ἂν διμοῦ ὄντες ἐπὶ μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἴωσιν, ἱκανοὶ ἔσονται ἅπαντες εἰς τὰς πατρίδας ἀνασώθῃναι, τοῖς δ' αὖ ἐπιβάταις ὥς φίλην Λέσβον προσποιήσαντες τῇ πόλει πολλὴν εὐπορίαν χρημάτων διαπεπραγμένοι ἔσονται, ταῦτα δὲ παραμυθησάμενος καὶ συντάξας ἦγεν αὐτοὺς ἐπὶ Μήθυμναν. (29) Θερμαχὸς μέντοι, ὃς ἄρμοστής ἐτύγγανεν ὡν τῶν Λακεδαιμονίων, ὥς ἤκουσε τὸν Θρασύβουλον προσκίναί, τοὺς τ' ἀπὸ τῶν αὐτοῦ νῶν λαβὼν ἐπιβάτας καὶ αὐτοὺς τοὺς Μήθυμναίους καὶ ὅσοι Μυτιληναίων φυγάδες ἐτύγγανον αὐτῷ, ἀπήντα ἐπὶ τὰ ὄρια. Μάχης δὲ γενομένης ὁ μὲν Θερμαχὸς αὐτοῦ ἀποθνήσκει, τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πολλοὶ ἀπέθανον. (30) Ἐκ δὲ τούτου τὰς μὲν προσηγάγετο τῶν πόλεων, ἐκ δὲ τῶν οὐ προσωροῦσιν λεηλατῶν χρήματα τοῖς στρατιώταις παρέχων, ἔσπευδεν εἰς τὴν Ῥόδον ἀρκεῖσθαι. Ὅπως δ' ἂν καὶ ἐκεῖ ἐβρώμενεστατον τὸ στράτευμα ποιήσαιο, ἐξ ἄλλων τε πόλεων ἡργυρολόγει καὶ εἰς Ἀσπενδὸν ἀφικόμενος ὠρμίσατο εἰς τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν. Ἦδη δ' ἔχοντας αὐτοῦ χρήματα παρὰ τῶν Ἀσπενδίων, ἀδικησάντων τι ἐκ τῶν ἀγρῶν τῶν στρατιωτῶν, ὀργισθέντες οἱ Ἀσπένδιοι τῆς νυκτὸς ἐπιπεσόντες κατακόπτουσιν ἐν τῇ σκηνῇ αὐτόν.

31. Καὶ Θρασύβουλος μὲν δὴ μάλα δοκῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς εἶναι οὕτως ἐτελεύτησεν. Οἱ μὲντοι Ἀθηναῖοι ἐλόμενοι ἀντ' αὐτοῦ Ἀγύρριον ἐπὶ τὰς ναῦς ἐξέπεμψαν. Αἰσθόμενοι δ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ὅτι ἡ δεκάτη τε τῶν ἐκ τοῦ Πόντου πεπραμένη εἴη ἐν Βυζαντίῳ ὑπ' Ἀθηναίων καὶ Καλχηδόνα ἔχουσι καὶ αἱ ἄλλαι Ἑλλησπόντιαι πόλεις φίλου ὄντος αὐτοῖς Φαρναβάζου εὖ ἔχοντες, ἔγνωσαν ἐπιμελητέον εἶναι. (32) Τῷ μὲν οὖν Δερκυλλίδῃ οὐδὲν ἐμίμνοντο. Ἀναξίβιος μὲντοι φίλων αὐτῷ γενομένων τῶν ἐφ' ὧν διεπραξάτο ὥστε αὐτὸς ἐκπλεῦσαι ἄρμοστής

regem Odrysarum, et Seuthen, qui maritimam oram Thraciae cum imperio tenebat, bellum inter se gerere : mutuo eos inter se reconciliavit, et utrumque foedere societateque Atheniensibus adjunxit; existimabat enim, illa quoque Graeci nominis oppida, quae sub ipsa Thracia respublicas suas administrarent, magis Atheniensibus adhæsura, si amicitia inter hos reges et Athenienses intercederet. His ita praecclare compositis, quum Asiaticis etiam urbibus amicis uteretur, ob eam, qua rex et Athenienses conjuncti erant, amicitiam; Byzantium navigat, ac decumam e Ponto navigantibus impositam, publicanis vendidit. Simul rempublicam Byzantium, paucorum dominatu liberatam, populo administrandam tradidit. Quae res effecit, ut populus Byzantinus haud gravate maximam Atheniensium multitudinem in urbe sua cerneret. His rebus confectis, atque etiam pellectis in amicitiam Chalcedonensibus, extra Hellespontum discessit. Quinque oppida in Lesbo universa, solis Mytilenæis exceptis, Lacedaemoniorum partibus addicta reperisset, nullum aggressus est, priusquam Mytilenae de navibus suis quadringentos gravis armaturae, et exules, qui ex oppidis eo se receperant, in ordines descripsisset, eisque robustissimum quemque Mytilenæorum adjunxisset, facta omnibus spe, Mytilenæis quidem, futurum ut, si oppida reliqua caperet, ipsi Lesbo universae praesent; exulibus autem, si conjuncti secum oppida singula adorirentur, facultatem recuperandae patriae consequuturos omnes; classiariis denique militibus, si Lesbum amicam patriae red idissent, magnam ipsis facultatum copiam paratam fore. Hac igitur iis spe recreatis, instructisque copiis, omnes Methymnam duxit. Adventu Thrasybuli cognito, Therimachus, quem forte tunc Lacedaemonii praefectum in urbe habebant, una cum suo milite classiario, et Methymnensibus, et Mytilenæorum quotquot aderant exulibus, ad Methymnensis agri fines occurrit. Collata manu, Therimachus istic interimitur; ex ceteris, fuga sibi consulentibus, multi ceciderunt. Secundum id partim oppida deditione cepit, partim ex illorum agris, quae se non dedebant, abacta praeda, de qua militi stipendium suppeditabatur, Rhodum inde se conferre properavit. Atque ut istic etiam militis animos maxime confirmaret, cum ab aliis oppidis pecunias exegit, tum etiam Aspendum profectus, Eurymedontem amnem navibus subiit. Jam pecunias ab Aspendiis acceperat, quum militibus per injuriam aliquid ex agris abigentibus, irati Aspendii noctu irruunt, eumque suo in tentorio obtruncant.

Hic Thrasybuli, maxima virtute viri, exitus fuit. Ejus in locum Athenienses Agyrrium surrogatum ad classem miserunt. Interea Lacedaemonii, cognito venditam ab Atheniensibus esse rerum e Ponto vectarum decumam Byzantii, et Chalcedonem ab iis teneri, ceterorumque oppidorum Hellesponticorum statum non incommodum esse, quod amico Pharnabazo uterentur; minime illa sibi negligenda censebant. Quamquam vero Dercyllidae cur succenserent, causa nulla esset, Anaxibius tamen, Ephororum amicitia sibi conciliata, perfecit ut ipsa Abydum navigaret, et ejus

εἰς Ἀβυδὸν. Εἰ δὲ λάβοι ἀρρομήν καὶ ναὺς, καὶ πο-
λεμήσειεν ὑπιστρέφοντες τοῖς Ἀθηναίοις, ὥστε μὴ εἶναι
ἐκείνοις καλῶς τὰ ἐν Ἑλλήσποντῳ. αβ Οἱ μὲν δὲ
δόντες καὶ τρεῖς τρήρεις καὶ ἀρρομήν εἰς ξένους γυλῖους
ἐξέπεμψαν τὸν Ἀναξίβιον. Ὁ δὲ ἐπειδὴ ἀφίκετο, κατὰ
γῆν μὲν ἀθρόοις ξενικὸν τῶν τ' Αἰολίδων πόλεον πα-
ρεσπᾶτο τινὰς τοῦ Φαρανάδαζου καὶ ἐπιστρατευσάσας
ταῖς πόλεσιν ἐπὶ τὴν Ἀβυδὸν ἀνταπεστράτευσεν καὶ ἐπε-
πορεύετο καὶ ἐδύο τὴν γῶραν αὐτῶν καὶ ναὺς δὲ πρὸς
αἷς εἶχε συμπελκρώσας ἐξ Ἀβυδου τρεῖς ἄλλας κατήγε-
ν, εἰ τί που λαχόντοι Ἀθηναίων πλοῖον ἢ τῶν ἐκείνων
συμμάχων. αγ Αἰσθόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ
δοδότες μὴ διαφραγῆναι σφίσιν ἃ κατεσκεύασεν ἐν τῷ
Ἑλλήσποντῳ Θρασυβούλος, ἀντεκαπέμπουσιν Ἱφικρά-
την ναὺς ὁκτὼ ἔχοντα καὶ πελταστὰς εἰς διακοσίους καὶ
γυλῖους. Οἱ δὲ πλείους αὐτῶν ἦσαν ὄν ἐν Κορίνθῳ
ἥσαν. Ἐπεὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι τὴν Κορίνθον Ἄργος
ἐπεπόρηντο, οὐδὲν ἔφρασαν αὐτῶν δεῖσθαι καὶ γὰρ ἀπα-
κτόναι τινὰς τῶν ἀργολιζόντων καὶ οὕτως ἀπειλῶν
Ἀθήνας οἴκοι ἔστυγεν ὄν. αδ Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς
Χερσόνησον, τὸ μὲν πρῶτον Ἀναξίβιον καὶ Ἱφικράτην
λεπτάς διαπέμποντας ἐπολέμενον ἀλλήλοισι προέοντες δὲ
τοῦ χρόνου ὁ Ἱφικράτης αἰσθόμενος καὶ Ἀναξίβιον οἰ-
χόμενον εἰς Ἀντανόρον σὺν τε τοῖς μισθοφόροις καὶ σὺν
τοῖς περὶ αὐτὸν Λακωνικοῖς καὶ σὺν Ἀβυδηνοῖς διακο-
σίους ὑπὸ ταῖς καὶ ἀκούσας ὅτι τὴν Ἀντανόρον φιλίαν
προσευχόμενος εἶναι, ὑπονοῶν ὅτι καταστήσας αὐτὴν ἐκεί
προσὸν ἀποπορεύετο πάλιν καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοὺς Ἀβυδη-
νοὺς οἰκᾶς, διαβάς τῆς νυκτὸς ἢ ἐρημότατον ἦν τῆς
Χερσονήσου καὶ ἐκπελὼν εἰς τὰ ὄρη ἐνέδραν ἐποιήσατο.
Τὰς δὲ τρήρεις αὐτὸν διήγαγον αὐτὸν ἐκείθεν παραπλεῖν
ἀνα τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τὴν Χερσόνησον τὴν αὖτις, ὅπως
δοκοῖ, ὥστε εἶδθαι, ἐπὶ ἀργολογίαν ἐπαναπεπλευ-
κέναι. αε Ταῦτα δὲ ποιήσας οὐκ ἐβούλη, ἀλλ' ὁ
Ἀναξίβιος ἀπεπορεύετο, ὡς μὲν εἰρήνευτο, οὐδὲ τῶν ἱερῶν
γεννημένων αὐτῷ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καταφρονή-
σας, ὅτι διὰ φιλίας τε ἐπορεύετο καὶ εἰς πόλιν φιλίαν
καὶ ὅτι ἤκουε τῶν ἀπαντήσεων τὸν Ἱφικράτην ἀναπε-
πλευκέναι τὴν ἐπὶ Προικοννήσου, ἀμελέστερον ἐπο-
ρεύετο. ας Ὅμως δὲ ὁ Ἱφικράτης, ὥς μὲν ἐν τῷ
ἰσοπέδῳ τὸ στράτευμα τοῦ Ἀναξίβιον ἦν, οὐκ ἐξανά-
στατο· ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν Ἀβυδηνοὶ ἀπαιρούμενοι ἤδη ἐν
τῷ παρὰ Κρεμαστῇ ἦσαν πεδίῳ, ἐνθα ἐστὶ τὰ χροῖστα
αὐτοῖς, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα ἐπόλεμον ἐν τῷ κατάντει
ἦν, ὁ δὲ Ἀναξίβιος αὖτις κατέβαινε σὺν τοῖς Λακωνικοῖς,
ἐν τούτῳ ὁ Ἱφικράτης ἐξανίσταται τὴν ἐνέδραν καὶ δρό-
μον ἐφέρετο πρὸς αὐτόν. αςβ Καὶ ὁ Ἀναξίβιος γινώσκει
μὴ εἶναι ἐλπίδα σωτηρίας, ὁρῶν ἐπὶ πολὺ τε καὶ στε-
νὸν ἐκτεταμένον τὸ ἐαυτοῦ στράτευμα, καὶ νομίζων
πρὸς τὸ ἀνάντες οὐκ ἂν δύνασθαι σωθῆναι βοηθῆσαι αὐτῷ
τοὺς παρεληλυθότας, ὁρῶν δὲ καὶ ἐκπεληγμένους
ἀπαντας, ὡς εἶδον τὴν ἐνέδραν, εἶπε πρὸς τοὺς παρόν-
τας, Ἄνδρες, ἐμοὶ μὲν ἐνθάδε καλὸν ἀποθανεῖν· ὑμεῖς
δὲ πρὶν συμμάχειν τοῖς πολεμίοις σπεύδετε εἰς τὴν ποι-

oppidi praefectus esset. Quod si praeterea sumptus naves-
que darent, etiam ita se bello Athenienses oppugnaturum
pollicetur, ut omnino res ipsorum in Hellesponto turbati sit
necesae. Quamobrem Lacedaemoni tribus ei triremibus,
et pro mille conductitiis militibus stipendio dato, homi-
nem ablegarunt. Anaxibius posteaquam Abydum venit,
primum terra coactis conductitiis copiis, quaedam ex Ae-
olicis oppidis a Pharnabazi fide avellabat, urbibus quae cum
Abydo bellabant, vicissim bellum inferebat, et cum suis pro-
gressus agrum ipsorum vastabat. Deinde praeter eas na-
ves, quas habebat, ex Abydo tres alias instructas in mare
deluxit, si quod vel Atheniensium, vel eisdem societate
conjunctorum navigium caperet. Quibus rebus Athenienses
cognitis, veriti ne labefactarentur ea quae Thrasybulus in
Hellesponto effecerat, Iphicratem cum octo navibus et cetra-
tis mille ducentis, quorum magna pars erant ii quibus ad
urbem Corinthum praefuerat, adversus Anaxibium mittunt.
Nam Argivi, posteaquam Corinthum in Argos redegerant,
nihil egere se ipsorum opera dixerant: quosdam enim rebus
Argivorum faventes Iphicrates et medio sustulerat. Ita fa-
ctum erat, ut domum reversus, ibi se contineret. Quam-
primum in Chersonesum venit, dimissis hinc inde praedoni-
bus, per eos bellum inter se Anaxibius et Iphicrates gerebant.
Post aliquid deinde temporis intervallum, quum animad-
vertisset Iphicrates, Anaxibium cum copiis conductitiis,
Laconicis, suis et ducentis Abydenis gravis armaturae pe-
ditibus Antandrum profectum esse, audissetque Antandrum
ejus se amicitiae adiunxisse: suspicatus, ipsum, imposito
istie praesidio, reversurum, Abydenosque domum reductu-
rum, noctu ea parte transiens, quae Abydenorum in agro
solitudines imprimis habebat, consensu montibus insidias
posuit. Triremes vero, quae ipsum transerant, diluculo
secundum Chersonesum litus sursum versus legere jussit, ut
pro more suo pecuniae colligendae causa videretur eo navi-
gasse. Quum haec ita instituisset, minime spe sua falsus est.
Nam quum Anaxibius illo die non perlitasset, uti quidem
forebatur, nihilominus ea re spreta discessit Antandro; ac par-
tim quod per agrum pacatum ad urbem sociam pergeret, par-
tim quod audisset ex iis, quos habebat obvios, Iphicratem
Proconnesum versus navigasse, negligentius iter faciebat.
Neque tamen Iphicrates, quam diu in loco aequo erant Ana-
xibii copiae de insidiis se proripuit: sed quum Abydeni,
qui erant prima in fronte, ad eum campum pervenis-
sent, qui est juxta Crenasten, ubi et fodinas auri habent, reli-
quae vero copiae per declivia subsequerentur, ac jam Anaxi-
bius ipse cum Laconicis militibus descenderet: tum prorumpere
suos ex insidiis jubet Iphicrates, et cursu in Anaxibium
fertur. Is quum animadvertisset, nullam salutis spem
reliquam esse, quod suos in longum extensos et arcto loco
conclusos esse cerneret, ac fieri non posse duceret, ut qui
jam transierant, sibi per acclivia suppetias ferrent, perter-
ritos denique videret universos, conspectis insidiis: eos,
qui aderant ipsi, compellans, Me quidem, inquit, hic decet
occumbere, milites: vos priusquam manum cum hoste con-

τηρίαν. (39) Καὶ ταῦτ' ἔλεγε καὶ παρὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ λαβὼν τὴν ἀσπίδα ἐν χώρᾳ αὐτοῦ μαχόμενος ἀποθνήσκει. Καὶ τὰ παιδικὰ μέντοι αὐτῷ παρέμεινε, καὶ τῶν Λακεδαιμονίων δὲ τῶν συνεληλυθότων ἐκ τῶν πόλεων ἀρμοστήρων ὡς δώδεκα μαχόμενοι συναπέθανον· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἐπιπτον. Οἱ δ' ἐδίωκον μέχρι τοῦ ἁστέος. Καὶ τῶν τε ἄλλων ὡς διακόσιοι ἀπέθανον καὶ τῶν Ἀβυδηνῶν ὀπλιτῶν περὶ πεντήκοντα. Ταῦτα δὲ πράξας ὁ Ἰφικράτης ἀνεχώρησε πάλιν εἰς Χερρόνησον.

BIBAION E.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ Ἑλλήσποντον Ἀθηναῖοις τε καὶ Λακεδαιμονίοις τοιαῦτα ἦν. Ὡν δὲ πάλιν ὁ Ἐτεόνικος ἐν τῇ Αἰγίνῃ, καὶ ἐπιμιξία χωρμένων τὸν πρόσθεν χρόνον τῶν Αἰγινήτων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἐπεὶ φανερώς κατὰ θάλατταν ὁ πόλεμος ἐπολεμεῖτο, ξυνδόξαν καὶ τοῖς ἐφόροις ἐφίσηι ληΐζεσθαι τὸν βουλούμενον ἐκ τῆς Ἀττικῆς. (2) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι ὑπ' αὐτῶν, πέμψαντες εἰς Αἰγίνα καὶ ὀπλίτας καὶ στρατηγὸν αὐτῶν Πάμφιλον ἐπετείχισαν Αἰγινήταις καὶ ἐπολιόρχουν αὐτοὺς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν δέκα τριήρεσιν. Ὁ μόντοις Τελευτίας τυγχὼν ἐπὶ τῶν νήσων ποιεῖ ἀγίμνους κατὰ χρημάτων πόρον, ἀκούσας ταῦτα περὶ τοῦ ἐπιτειχισμού, ἔδοξεν τοῖς Αἰγινήταις καὶ τὸ μὲν ναυτικὸν ἀπήλασε, τὸ δ' ἐπιτείχισμα διεφύλαττεν ὁ Πάμφιλος.

3. Ἐκ δὲ τούτου ἀπὸ Λακεδαιμονίων Ἰέραξ ναύαρχος ἀφικνεῖται. Κάκεινος μὲν παραλαβόμενος τὸ ναυτικόν, ὁ δὲ Τελευτίας μακαριώτατα δὴ ἀπέπλευσεν οἴκαδε. Ἦνίκα γὰρ ἐπὶ θάλατταν κατέβαιναν ἐπ' ὅλκου ὁρμώμενος, οὐδεὶς ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν δὲ οὐκ ἐδεξιώσατο, καὶ ὁ μὲν ἐστεφάνωσεν, ὁ δὲ ἐταίνωσεν, οἱ δ' ὕστερήσαντες ὁμοῦ καὶ ἀναγομένου ἔρριπτον εἰς τὴν θάλατταν στεράνους καὶ εὗχοντο αὐτῷ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ. (4) Γινώσκω μὲν οὖν ὅτι ἐν τούτοις οὔτε δαπάνημα οὔτε κίνδυνον οὔτε μηχανήματα ἀξιολογὸν οὐδὲν διηγοῦμαι· ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία τότε ἀξίον μοι δοκεῖ εἶναι ἀνδρὶ ἐννοεῖν, τί ποτε ποῖων ὁ Τελευτίας οὕτω διέθεκε τοὺς ἀρχομένους. Τούτου γὰρ ἤδη πολλῶν καὶ χρημάτων καὶ κινδύνων ἀξιολογώτατον ἀνδρὸς ἔργον ἐστίν.

5. Ὁ δ' αὖ Ἰέραξ τὰς μὲν ἄλλας ναῦς λαβὼν πάλιν ἔπλει εἰς Ῥόδον, ἐν Αἰγίνῃ δὲ τριήρεις δώδεκα κατέλιπε καὶ Γοργώπαν τὸν αὐτοῦ ἐπιστολέα ἀρμοστήν. Καὶ ἐκ τούτου ἐπολιορκούντο μᾶλλον οἱ ἐν τῇ ἐπιτειχισματι τῶν Ἀθηναίων ἢ οἱ ἐν τῇ πόλει· ὥστε ὑπὸ ψήφισματος Ἀθηναῖοι πληρώσαντες ναῦς πολλὰς ἀπεχομίσαντο ἐξ Αἰγίνης πέμπτῳ μηνὶ τοὺς ἐκ τοῦ φρουρίου.

seratis, salutis vestrae properanter consulite. Quae ubi dixit, accepto a satellite scuto, ibidem pugnans cadit. Nec is deseruit ipsum, quem in amoribus habuerat; et praefecti urbium Lacedaemonii, qui ad eum se contulerant, numero plus minus duodecim, una cum eo pugnantes occubuerunt. Ceteri inter fugiendum caesi sunt, hostibus eos ad urbem usque persequentibus. Ceciderunt ex aliorum quidem numero ad ducentos, Abydeni vero gravis armaturae pedites fere quinquaginta. Ea re gesta, rursus in Chersonesum Iphicrates se contulit.

LIBER V.

CAPUT I.

Hoc tum in statu res Atheniensium ac Lacedaemoniorum apud Hellespontum erant. Interim Eleonicus agens iterum in Aegina, quum superioribus temporibus inter Aeginetas et Athenienses commercia intercessissent, coorto palam maritimo bello, potestatem eis facit, Ephoris etiam consentientibus, ut pro lubitu quisque praedas ageret ex Attica. Quamobrem oppugnati ab Aeginetis Athenienses, armatura gravi duce Pamphilo in Aeginam missa, muro Aeginetas cingunt, eosque terra et mari decem triremibus obsident. Hac obsidionis fama Teleutias ad se delata, qui tum forte quasdam ad insulas pecuniae cogendae causa navigarat, opem Aeginetis laturus properat, et classem quidem hostium abigit, sed factum ad obsidionem opus a Pamphilo defenditur.

Postea missus a Lacedaemoniis praefectus classis Hierax advenit, et classem accipit, Teleutia felicissime in patriam redeunte. Nam quum domum tendens ad mare descenderet, nemo militum erat, qui dextram ejus non prehenderet: alius eum serto redimibat, alius vitta; quod si qui tardius accessissent, nihilominus etiam tunc, quum in altum proveheretur, in mare corollas abjiciebant, ac simul ei multa, eaque fausta, precabantur. Nec ignoro equidem, in his a me neque memorabiles sumptus factos, neque suscepta pericula, neque molitionem alicujus rei memorata dignam exponi: sed profecto id homini consideratu dignum esse arbitror, qua re Teleutias effecerit, ut tales in ipsum essent illorum animi, quibus cum imperio praerant. Nam hoc tale est viri opus, quod multis et opibus et periculis anteferri commemorando longissime debet.

Ceterum Hierax naves alias secum sumens in Rhodum navigabat, duodecim tantum triremes in Aegina, praefecto eis Gorgopa legato suo, reliquit. Jam vero magis obsidebantur Athenienses, qui opere se munito continebant, quam hostes ipsorum in oppido. Quo factum, ut Athenienses, ex decreto publico multis navibus instructis, mense quinto milites oppidum obsidentes domum abducerent. Quod ubi

Τούτων δὲ γενομένων οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν αὖ πρᾶγματι ἔχον ὑπὸ τῶν ἡγετῶν καὶ τοῦ Γοργώπα· καὶ ἀντιπληροῦσι ναῦς τρεῖςκαίδεκα, καὶ αἰρῶνται Εὐνόμου ναύαρχον ἐπ' αὐτάς. Ἡ ὄντος δὲ τοῦ Ἑράκλους ἐν τῇ Τρόῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι Ἀνταλκίδα ναύαρχον ἐκπέμπουσι, νομίζοντες καὶ Τιριβάζω τοῦτο ποιῶντες μάχιστ' ἂν χαρίζεσθαι. Ὁ δὲ Ἀνταλκίδας ἐπεὶ ἄρκετο εἰς Ἀθήνας, συμπαράλαβόν τὰς τοῦ Γοργώπα ναῦς ἐπέλευσεν εἰς Ἑρῆσον, καὶ τὸν μὲν Γοργώπαν πάλιν ἀποπέμπει εἰς Ἀθήνας ἔν ταις δοῦκα ναυσὶν, ἐπὶ δὲ ταῖς αἰλίαις Νικόλορον ἐπίσταται τὸν ἐπιστολέα. Καὶ ὁ μὲν Νικόλορος βοηθῶν Ἀδύδηνος ἐπὶ ἐκείνῃ παρατρέπομενος δὲ εἰς Τένεδον ἐδύο τὴν χώραν, καὶ χρήματα λαθὼν ἀπέπευσεν εἰς Ἀδύδον. Ἡ οἱ δὲ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἀθροισθέντες ἀπὸ Σαυοδράχης τε καὶ Θάσου καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνα χωρίων ἐβοήθουν τοῖς Τενεδίοις. Ὡς δ' ἤσθοντο εἰς Ἀδύδον καταπεπλευκότα τὸν Νικόλορον, δοκῶμενοι ἐκ Νεβρόνησου ἐπολιόρχουν αὐτὸν ἔχοντα ναῦς πέντε καὶ εἰκοσι δύο καὶ τριακοντα ταῖς μεθ' ἑαυτῶν. Ὁ μὲντοι Γοργώπας ἀποπλέων εἰς Ἑρῆσον περιτονοῦναι Εὐνόμου· καὶ τότε μὲν κατέφωγεν εἰς Ἀθήνας μικρὸν πρὶ ἧλίου δυσμενὲς ἐκδιβάσας δ' εὐθὺς ἐδείπνιζε τοὺς στρατιώτας. Ἡ Ὁ δ' Εὐνόμος δὲ ἴγον χρόνον ὑπομένοντας ἀπέπλει. Νυκτὸς δ' ἐπιγενομένης, ὥς ἔργον, ὥσπερ νομίζεται, ἄρκετο, ὅπως μὴ πλινθῶνται αἱ ἐσθῆες. Ὁ δὲ Γοργώπας ἐκδιβάσας εὐθὺς ἐπὶ τῇ νύκτι κατὰ τὸν ἰσημερινόν, ἐπολιόρχομενος, ὅπως μὴ φανερός εἴη, μεθ' ἐσθῆτος παρέχει, λίθων τε φόβῳ τῶν κλειυμένων ἀπὸ τοῦ ἡγεμένου καὶ παραγοῦντος τῶν κοπῶν. Ἡ Ἐπεὶ δὲ ἤρκετο καὶ τοῦ Εὐνόμου πρὸς τῇ γῇ περὶ Ζωστήρα τῆς Ἀττικῆς, ἐκείνῃ τῇ σαλπύγγι ἐπιπλεῖν. Τῷ δ' Εὐνόμῳ εἰς ἔννοιαν μὲν τῶν νεῶν ἄρτι ἐξέρχοντο, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ ὠρυζήσαντο, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ κατέπλειον. Νυκταρχίας δὲ πρὸς τὴν πύλινον γενομένης, τέτταρας τριῖρας λαμβάνει ὁ Γοργώπας, καὶ ἀναδραχόμενος ὄρκετο ἔργον εἰς Ἀθήνας· αἱ δ' αἰλίαι νῆες αἱ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Πειραιᾶ κατέφωγον.

10. Μετὰ δὲ ταῦτα Ναυάρχας ἐξέπλει εἰς Κύπρον βοηθῶν Εὐαγόρῃ, πελταστὰς τ' ἔχον ὀπτασιότους καὶ δέκα τριῖρας. Προελαβὼν δὲ καὶ Ἀθήνην αἰλίαις τε ναῦς καὶ ὀπλίταις, αὐτὸς μὲν τῆς νυκτὸς ἀποβὰς εἰς τὴν Ἀθήναν πορρωτέρω τοῦ Ἡρακλείου ἐν κοίτῃ χωρίῳ ἐκδουρυσεν, ἔχον τοὺς πελταστὰς. Ἀρχὴ δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ὥσπερ συνέκειτο, ἔχον οἱ τῶν Ἀθηναίων ὀπλίται. Δρακόμενος αὐτὸν ἡγεμόνος, καὶ ἀνέβαινον τοῦ Ἡρακλείου ἐπὶ νῆας ὡς ἐκαίδεκα σταθίους, εὐθα ἡ Τριपुरγία καλεῖται. 11. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Γοργώπας, ἐβόηθη μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔν τοις τῶν νεῶν ἐπιβάταις καὶ Σπαρτιατικῶν οἱ ἔσθον αὐτοὺς παρόντες ἄκω. Καὶ ἀπὸ τῶν πληρωμάτων δὲ τῶν ἐκ τῶν νεῶν ἐκέρυψε βοηθεῖν ὅσοι ἐλεύθεροι εἶεν ὥς ἐβόησαν καὶ τούτων πολλοὶ, ὅτι ἐδύνατο ἕκαστος ὀπλὸν ἔχον. 12. Ἐπεὶ δὲ παρήλθειν οἱ πρῶτοι τὴν διέδραν, ἐκινεῖσθαι οἱ περὶ τὸν Ναυάρχαν, καὶ εὐθὺς ἡκούσθησαν καὶ

accederat, rursum Athenienses, a praedonibus et Gorgopa vexabantur. Itaque naves adversus hos tredecim navalibus copiis complent, eisque cum imperio praeficiunt Eunomum. Interea dum in Rhodo esset Hierax, Antalcidam praefectum classis Lacedaemonii domo proficisci iubent, quod in eo se rem Tiribazo maxime gratam facturos existimarent. Antalcidas posteaquam in Eginam venisset, sumptis secum Gorgopae navibus, Ephesum contendit: mox Gorgopam cum illas duodecim navibus in Eginam remittit, ceteris legatum summo Nicolochum praeficit. Is Abydenis latum suppetias, Abydum se contulit. In itinere deflebens ad Tenedum, vastato Tenediorum agro, et accepta pecunia, inde Abydum navigat. Interim duces Atheniensium collecti e Samothrace, Thaso et vicinis locis opem Tenediis ferebant. Verum ubi certiores facti essent, Nicolochum se Abydum recepisse, profecti ex Chersoneso cum triginta duabus navibus, ipsum viginti quinque naves habentem obsident. Gorgopas interea, dum Epheso in Eginam navigaret, forte in Eunomia incidit: ac tum quidem in Eginam se paululum ante solis occasum fugam recepit, eductisque mox suis, cenare militem iubet. Eunomus parumper ibi quom substitisset, discessit. Ubi vero nox ingruisset, lumen ipse accensum habens per mare praecedebat, ne sequentes eum naves aberrarent. Tum Gorgopas suis naves ingredi jussis, mox aliquo ex intervallo, ne conspici posset, vel hostibus ullum indicium superaberet, quae fax lucebat, subsequelatur: simul et lapidum strepitu vocis loco nautarum incitatores, et remorum impulsu leni utebantur. Posteaquam Eunomi naves haud procul abessent a terra propter Zosterem Atticam, Gorgopas suos cum tubae clangore iubet hostem adoriri. Jam Eunomi copiae partim navibus egressae fuerant, partim in portum se conferebant, partim denique adhuc ad terram navigabant. Commisso navali ad lunam proelio, quatuor triremes Gorgopas capitis: usque religatis ad suas, in Eginam revertitur: ceterae naves Atheniensium fuga se in Piraeum receperunt.

Secundum haec in Cyprum Chabrias Evagora laturus opem cum octingentis cetratis, ac decem triremibus navigat. Quinque secum Athenis et naves alias, et gravis armatura pedites sumpsisset, ac noctu in Eginam descendisset, una cum cetratis loco concavo ultra fanum Herculis in insidiis se abdit. Prima luce, quemadmodum convenerat, gravis Atheniensium armatura duce Demaneto aderat, ultraque fanum Herculis ad stadia sedecim ascendit, ubi locus situs est Tripygia vocatus. Ea de re Gorgopas certior factus, una cum Eginetis, et milite classario, et Spartanis octo, qui forte tum istie aderant, ad coercendos hostes properat. Praeterea per praconem denuntiari iubet, ut e copiis navalibus, quotquot essent ingenui, suppetias ferrent. Quo factum, ut multi ex his quoque adcurrerent, instructi armorum genere, quodcumque ad manum esset. Posteaquam primi locum insidiarum praeteriissent, surrexere Chabriae milites, statimque jacula in hostem, ac tela vibra-

ἔβαλλον. Ἐπῆσαν δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν νεῶν ἀποδεδηκότες ὀπλίται. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι, ἅτε οὐδενὸς ἀθρόου ὄντος, ταχὺ ἀπέθανον, ὧν ἦν Γοργώπας τε καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι· ἐπεὶ δὲ οὗτοι ἔπεσον, ἐτράπησαν δὴ καὶ οἱ ἄλλοι. Καὶ ἀπέθανον Αἰγινήτων μὲν ὡς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, ξένοι δὲ καὶ μέτοικοι καὶ ναῦται καταδραμηκότες οὐκ ἐλάττους διακοσίων. (13) Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, ὥς περ ἐν εἰρήνῃ, ἔπλεον τὴν θάλατταν· οὐδὲ γὰρ τῷ Ἑτεονίκῳ ἦθελον οἱ ναῦται καίπερ ἀναγκάζοντι ἐμβαλεῖν, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ εἶδον.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι Τελευτίαν αὖ ἐπὶ ταύτῃ ἐκπέμπουσιν ἐπὶ ταύτας τὰς ναῦς ναύαρχον. Ὡς δὲ εἶδον αὐτὸν ἥκοντα οἱ ναῦται, ὑπερήσθησαν. Ὁ δ' αὐτοὺς συγκαλέσας εἶπε τοιαῦτα· (14) Ὁ ἄνθρωπος στρατιῶται, ἐγὼ χρήματα μὲν οὐκ ἔχων ἤκω· ἐὰν μέντοι θεὸς ἐθέλῃ καὶ ὑμεῖς συμποθυμήσθε, πειράσομαι τὰ ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλεῖστα πορίζειν. Εὐ δ' ἴστε, ὅταν ὑμῶν ἐγὼ ἀρχῶ, εὐχομαι τε οὐδὲν ἦτον ζῆν ὑμᾶς ἢ καὶ ἐμαυτὸν, τὰ τε ἐπιτήδεια θαυμάσατε μὲν ἂν ἴσως, εἰ φρίξιν βούλεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἐμὲ ἔχειν· ἐγὼ δὲ νῆ τοὺς θεοὺς καὶ δεξαίμην ἂν αὐτοὺς μᾶλλον ζῶο ἡμέρας ἄσιτος ἢ ὑμᾶς μίαν γενέσθαι· ἢ γε μὴν θύρα ἢ ἐμὴ ἀνέωκτο μὲν ὀήτου καὶ πρόσθεν εἰσέναι τῷ δεομένῳ τι ἐμοῦ, ἀνέωξεταί δὲ καὶ νῦν. (15) Ὡς τε ὅταν ὑμεῖς πλήρῃ ἔχητε τὰ ἐπιτήδεια, τότε καὶ ἐμὲ ὤψεσθε ἀφρονώτερον διαιτῶμενον· ἦν δὲ ἀνεγόμενον μὲ ὀρᾶτε καὶ ψύχῃ καὶ θάλπῃ καὶ ἀγρυπνίᾳ, οἴεσθε καὶ ὑμεῖς ταῦτα πάντα καρτερεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐγὼ τούτων κελεύω ὑμᾶς ποιεῖν ἵνα ἀνίσθε, ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθὸν τι λαμβάνητε. (16) Καὶ ἡ πόλις δέ τοι, ἔρη, ὧ ἄνδρες στρατιῶται, ἢ ἡμετέρα, ἢ δοκεῖ εὐδαίμων εἶναι, εὐ ἴστε ὅτι τάχαθ' αὖ καὶ τὰ καλὰ ἐκτήσατο οὐ ῥαθυμοῦσα, ἀλλ' ἐθέλουσα καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν, ὅποτε δέοι. Καὶ ὑμεῖς οὖν ἦτε μὲν καὶ πρότερον, ὡς ἐγὼ οἶδα, ἄνδρες ἀγαθοί· νῦν δὲ πειράσθαι χρὴ εἶ τι αἰμείωνας γίγνεσθαι, ἢ ἡδέως μὲν ζυμπονῶμεν, ἡδέως δὲ ζυνευδαίμονῶμεν. (17) Τί γὰρ ἥδιον ἢ μὴδένα ἀνθρώπων κολακεύειν μήτε Ἑλλήνα μήτε βάρβαρον ἕνεκα μισθοῦ, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἱκανοὺς εἶναι τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι, καὶ ταῦτα θθενπερ κάλλιστον; ἢ γάρ τοι ἐν πολέμῳ ἀπὸ τῶν πολεμίων ἰσθονία εὐ ἴστε ὅτι ἅμα τροφήν τε καὶ εὐκλειαν ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις παρέχεται.

18. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν· οἱ δὲ πάντες ἀνεβόησαν παραγγέλλειν ὅτι ἂν δέη, ὡς σφῶν ὑπηρετησόντων. Ὁ δὲ τεθυμένος ἐτύγχανεν· εἶπε δὲ, Ἄγετε, ὧ ἄνδρες, δειπνήσατε μὲν, ὥς περ καὶ ἐμαλλετε· προπαράσχεσθε δέ μοι μιᾶς ἡμέρας σίτον. Ἐπειτα δὲ ἤκετε ἐπὶ τὰς ναῦς αὐτίκα μᾶλα, ὅπως πλεύσωμεν ἔνθα θεὸς ἐθέλει, ἐν καιρῷ ἀφίζομενοι. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἦλθον, ἐμβιβάσασμενος αὐτοὺς εἰς τὰς ναῦς ἐπλεῖ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἀθηναίων, τότε μὲν ἀναπαύων καὶ παραγγέλλων ἀποκοιμᾶσθαι, τότε δὲ κύπαις προσκοιμίζομενος. Εἰ δὲ τις ὑπολαμβάνοι ὡς ἀφρονῶς ἐπλεῖ διώδεκα τριήρεις ἔχων ἐπὶ πολλὰς ναῦς κεκτημένους, ἐννοησάτω τὸν ἀνα-

bant. Jam et gravis armaturæ pedites irruebant, qui e navibus in terram descenderant. Itaque primi celeriter interempti sunt, quod conferti non prodirent. In iis et Gorgopas et Lacedæmonii periere. Posteaquam hi occubuissent, ceteri fugam arripiunt. Interfecti ex Æginetis fere centum quinquaginta: conductitii milites, inquilini, nautæ qui de navibus adcurrerant, non pauciores ducentis. Ex eo tempore non aliter ac si pax esset, mari Athenienses utebantur. Nam parere nolebant Eteonico nautæ, quantumvis eosurgeret, ut remigarent, quia stipendium non numerabat.

Secundum hæc rursus eo Lacedæmonii Teleutiam mittunt, ut classis illius præfectus esset. Quem ubi venientem videre milites, mirifice sunt exhilariati. Ipse, convocatis omnibus, hujusmodi orationem habuit: « Equidem, milites, nullas mecum pecunias affero: verum si deo visum erit, ac vos alacriter operam mihi dabit, enitar maximam vobis parare necessariorum copiam. Hoc quidem scitote, optare me, ut, quam diu vobis præero, non minus me ipso victum habeatis. Ac mirabimini fortasse, si dicam etiam me malle, ut a necessariis vos potius instructi sitis quam ego. Atqui deos testor, lubentius me passurum, ut biduum ipse cibo caream, quam vos diem unum. Patuit antehac janna mea cuivis a me quiddam petenti, ac nunc quoque patebit. Quapropter ubi vobis abunde necessaria suppetent, tum me quoque videbitis victitantem largius: at si me frigora, calores, vigiliæ perferentem adspicitis, etiam vobis hæc omnia toleranda putate. Nam nihil horum idcirco vos facere jubeo, ut cum molestiis conflictemini, sed ut ex his aliquid emolumenti capiat. Etenim patriam quoque nostram, milites, quatenus esse beata videtur, scitote non per socordiam hæc bona atque hæc decora consequutam esse, sed perferendi labores obeundique pericula studio, quoties necessitas posceret. Vos quoque viros antehac fortes fuisse scio, sed nunc opera danda erit, ut pristinam virtutem etiam superetis: quo fiet, ut et jucunde labores una obituri simus, et communi felicitate fruituri. Quid enim jucundius esse possit, quam si hominum nemini, neque Græco, neque barbaro stipendii nomine adulemur, sed ad paranda necessaria satis ipsi virium habeamus, et quidem inde, unde hæc peti honestum inprimis est? Nam belli tempore hostibus adempta rerum copia, mihi credite, non solum alimenta, sed insignem quoque famam inter omnes homines suppetit. »

Hæc quum Teleutias dixisset, clamare universi, quidquid vellet, mandaret, se paratos esse ad faciendum imperata. Forte jam rem sacram fecerat, quum eos compellans, « Agite, inquit, cenam sumite, milites, quam ceteroqui sumpturi eratis: atque etiam cibi tantum comparate, quantum in diem unum sufficit. Deinde mox ad naves præsto sitis, ut quo deo visum fuerit, navigemus, atque in tempore veniamus. » Ubi jam adessent, naves eos conscendere jubet, ac noctu portum Atheniensium petit: nonnunquam interquiescens, suis somno se recreare jussis, nonnunquam remigio propius accedens. Quod si quis eum fecisse putat imprudenter, qui duodecim tirēibus illos adortus sit, qui magnam navium copiam possidebant: is

λογισμὸν αὐτοῦ. (19) Ἐκείνος γὰρ ἐνόμισεν ἀρεστέ-
ρον μὲν εἶναι τοὺς Ἀθηναίους περὶ τὸ ἐν τῷ λιμένι
ναυτικὸν Γοργόπια ἀπολωλότας· εἰ δὲ καὶ εἴεν τριήρεις
ὀρυμνίσαι, ἀσφαλέστερον ἡγήσατο ἐπὶ εἰκοσι ναῦς Ἀθη-
νησιν οὕτως πλεῖσαι ἢ ἄλλοι δέκα. Τῶν μὲν γὰρ ἕξω
ῥέει ὅτι κατὰ ναῦν ἐμείλλον οἱ ναῦται σκηνήσεν, τῶν
δὲ Ἀθηνησιν ἐγγήρωσκεν ὅτι οἱ μὲν τριήραρχοι οἴκῳ
καλυδεύουσι, οἱ δὲ ναῦται ἄλλος ἄλλῃ σκηνήσονται.
(20) Ἐπλεῖ μὲν δὴ ταῦτα διανοομένης· ἐπεὶ δὲ ἀπαίγε
πόντος ἢ ἕξ στάδια τοῦ λιμένος, ἡσυρτὴν εἶχε καὶ ἀνέ-
παυεν. Ὡς δὲ ἡμέρα ὑπέρανεν, ἡγείτο οἱ δὲ ἐπηχο-
λῶθουν. Καὶ καταδύειν μὲν οὐκ εἶα στρατηγὸν πλοῖον
οὐδὲ ὑπανάσθαι ταῖς ἐκωτῶν ναυσὶν· εἰ δὲ ποῦ τριήρη
ἴδοιεν ὀρυμνίσαν, ταύτην περιστῆσαι ἀπλοῦν ποιεῖν, τὰ
δὲ στρατηγικὰ πλοῖα καὶ γέροντα ἀναδουμένους ἄγειν
ἕξω, ἐκ δὲ τῶν μαζόνων ἐμβαδόνοντας ὅπου δύναντο
τοὺς ἀνθρώπους λαμβάνειν. Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ
ἐκπεδύσαντες εἰς τὸ Δεῖγμα ἐμπόρους τέ τινας καὶ ναυ-
κλήρους θυμασπασκάντες εἰς τὰς ναὺς εἰσήμεχαν. (21)
Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἐπεπαύηκε. Τῶν δὲ Ἀθηναίων οἱ
μὲν αἰσθόμενοι ἐνόησαν εἶναι ἕξω, σκεψόμενοι τίς ἢ
κρυπτή, οἱ δὲ ἕξωθεν οἴκαδε ἐπὶ τὰ ὄπλα, οἱ δὲ καὶ εἰς
ἄστυ ἀγγελοῦντες. Πάντες δ' Ἀθηναῖοι τότε ἐβόηθη-
σαν καὶ ἐπλήται καὶ ἱππεῖς, ὡς τοῦ Πειραιῶς ἐξαλωκό-
τος. (22) Ὁ δὲ τὰ μὲν πλοῖα ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας,
καὶ τῶν τριήρων τοὺς ἢ τέτταρας θυμασπαγεῖν ἐκέ-
λευσε, ταῖς δὲ ἄλλαις παραπλέον παρὰ τὴν Ἀττικὴν,
ἵνα ἐκ τοῦ λιμένος πλέων, πλοῖα καὶ αἰετυκὰ πλοῖα
ἐλθῇ καὶ παρήμετα ἀνθρώπων μεστὰ, καταπλέοντα
ἀπὸ νήσων. Ἐπὶ δὲ Σούδιον εἰθὼν καὶ διὰ κάδας γε-
μούσας τὰς μὲν τινας σίτου, τὰς δὲ καὶ ἐμπολῆς, ἐλάβε.
(23) Ταῦτα δὲ ποιήσας ἀπέπλευσεν εἰς Ἀθήνας. Καὶ
ἀποδόμενος τὰ λόγους μάλα μετὸν προέειπε τοῖς
στρατιώταις. Καὶ τὸ λοιπὸν δὲ ποσειδέων ἐνυόωνεν
ὅτι ῥέοντα. Καὶ ταῦτα ποῖον πλήρεις τε τὰς ναὺς
ἔτρεψε καὶ τοὺς στρατιώτας εἶχεν ἡδέως καὶ ταχύως
ὑπερετόντας.

(24) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδης κατέβη μὲν μετὰ Τιριβάζου
διαπεπραγμένους θυμωχεῖν βασιδέα, εἰ μὴ ἐβόωνεν
Ἀθηναῖοι καὶ οἱ θυμωχεῖν ῥαῖσθαι τῇ εἰρήνῃ ἢ αὐτὸς
ἔλεγεν. Ὡς δ' ἤκουσε Νικόλοχον σὺν ταῖς ναυσὶ πο-
λιορκεῖσθαι ἐν Ἀβυδῷ ὑπὸ Τιριβάτου καὶ Διοτίμου,
πέμψῃ ὄχητο εἰς Ἀβυδὸν. Ἐκείθεν δὲ λαβὼν τὸ ναυ-
τικὸν νυκτὸς ἀνήγετο, διασπείρας λόγον ὡς μεταπρα-
πομένων τῶν Καλχιδόνων ὀρυμνίσαντας δὲ ἐν Περικώτῃ
ἡσυρτὴν εἶχεν. (25) Αἰσθόμενοι δὲ οἱ περὶ Δηγμαίνετον
καὶ Διονύσιον καὶ Λεόντιον καὶ Φανίαν ἐδωκὼν αὐτῶν
τὴν ἐπὶ Προικοννήσου ἢ δ' ἐπὶ ἐκείνῳ παρέπλευσαν,
ὑποστρέψας εἰς Ἀβυδὸν ἀνέκετο, ἡγήσας γὰρ ὅτι προ-
πλοῖοι Πολύβενος ἄγον τὰς ἀπὸ Συρακουσῶν καὶ Τρα-
χίνας ναὺς εἰκοσιν, ὅπως ἀναλίσκοι καὶ ταύτας. Ἐκ δὲ
τούτου Θρασύβουλος ὁ Κολυτεύς ἐβρον ναὺς ὀκτώ ἐπλεῖ
ἀπὸ Θράκης, βουλόμενος ταῖς ἄλλαις Ἀττικαῖς ναυσὶ
συμμεῖσαι. (26) Ὁ δὲ Ἀνταλκίδης, ἐπεὶ αὐτῷ οἱ σκο-

velim ratiocinationem ipsius consideret. Existimabat, Athe-
nienses, interempto Gorgopia, classem in portu suam negli-
gentius custodire : quod si etiam maxime triremes quaedam
in statione dispositae essent, arbitrabatur pergi tutius ad-
versus naves viginti, quae Athenis essent, quam adversus
decem alibi. Nam in navibus singulis, quae abessent domo,
sciebat cubaturos nautas ; de iis vero, quae Atheni essent,
statuebat, praefectos earum domi suae summum capturos,
nautas alios alibi hospitium habituros. Haec ratiocinatus
secum Telementias, navigationem eam instituit. Ceterum
ubi jam quinque vel sex stadiis aberat a portu, inhibito
cursu nonnihil interquievit. Prima luce recta in portum,
subsequentibus suis, ducit. Ac navim quidem rotundam
ullam a suis demergi non sinebat, neque corrumpi : ad
sicubi triremem in statione viderent, eam ad navigandum
ineptam reddi volebat. Oneraria mercibusque referta na-
vigia religari ad naves suas, et abduci jubebat : itidem in
maiora suos invadere, ac ubicunque possent, homines com-
prehendere. Nonnulli extitere, qui in Digma desilirent, et
mercatores ac navicularios quosdam correptos suas in naves
comportarent. Jam perfectae haec Telementias, quum Athe-
nienses alii tumultu in urbe audito, extra urbem curriebant,
ut quoniam is clamor esset, viderent : qui extra urbem erant,
partim domum ad arma properabant, partim in urbem, ut
rem suis nuntiarent. Tandem universi tum gravis armatura
pedites, tum equites ad ferendum suppetias concurre-
bant, quasi captus esset Pireus. Interim navigia Telen-
tias in Aeginam mittit, et cum eis tres vel quatuor abduci
triemes jubet : ceteris suis cum navibus Atticae litus hgens,
quia navigabat ex ipso portu, multa cepit navigia piscato-
ria, multa quibus homines ex insulis trajiciebant, eaque vec-
toribus plena. Posteaquam Sinium quoque venisset, one-
rarias partim frumento partim mercibus refertas interceptit.
Quibus jam robur gestis, Aeginam versus navigat ; distrac-
tisque manubiis, stipendium menstruum militibus necdum
debitum numerat. Itidem ex eo tempore circumvectus,
quidquid poterat, diripiebat. Ea ratione tum naves multe
plenas aiebat, tum milites ipsos ad faciendum imperata lu-
benter ac celeriter, paratos habebat.

Interim cum Tiribazo ex Asia rediit Antalcidas, impetrata
regis societate, si quidem Athenienses eorumque socii pa-
cem, quam ipse proposuisset, aspernarentur. Quum ac-
tem obsideri Nicolochum una cum navibus ab Iphicrate
ac Diotimo Abydi accepiisset, itinere terrestri se Abydum
contulit. Inde accepta classe, noctu in altum provehitur,
rumore didito, quasi Chalcidenses eum arcescerent. Per-
coles autem portum ingressus, quiescebat. Hac de re De-
menetus, Dionysius, Leontichus, Phanias certiores facti,
quam Proconnesum navigatur, eum persequi statuunt. Eis
jam praetervectis, Antalcidas itinere converso Abydum redi-
it. Inaudierat enim, Polyxenum adventare, secum Syracu-
sanam et Italicas naves viginti adducentem, quas conjungere
cum illis suis cogitabat. Secundum haec Thrasybulus Co-
lyttensis cum navibus octo, relicta Thracia, ceteris se na-
vibus Atticis conjungere volebat. Eas ubi propius acce-
dere, de speculatoribus Antalcidas accepiisset, nautis qui-

περὶ ἐσήμενον ὅτι προσπλέοιεν τριήρεις ἑκτὼ, ἐμβιβά-
σας τοὺς ναύτας εἰς δώδεκα ναῦς τὰς ἀρίστα πλεούσας,
καὶ προσπληρώσασθαι κελεύσας, εἰ τις ἐνεδείτο, ἐκ τῶν
καταλειπομένων, ἐνὶ ἡδρευν ὡς ἰδύνατο ἀφανέστατα.
Ἐπεὶ δὲ παρέπλεον, ἐδίωκεν· οἱ δὲ ἰδόντες ἔφυγον.
Τὰς μὲν οὖν βραδύτατα πλεούσας ταῖς ἀρίστα πλεού-
σαις ταχὺ κατεῖληφεν παραγγελίας δὲ τοῖς πρωτόπλοις
τῶν μεθ' αὐτοῦ μὴ ἐμβαλεῖν ταῖς ὑστάταις, ἐδίωκε τὰς
προεχούσας. Ἐπεὶ δὲ ταύτας ἔλαβεν, ἰδόντες οἱ ὕστε-
ροι ἀλίσκομένους σφῶν αὐτῶν τοὺς πρωτόπλους ὑπ'
ἀθυμίας καὶ τῶν βραδυτέρων ἡλίσκοντο ὥςθ' ἤλωσαν
ἅπασαι. (28) Ἐπεὶ δὲ ἦλθον αὐτῷ αἶ τε ἐκ Συρακου-
σῶν νῆες εἰκοσιν, ἦλθον δὲ καὶ αἱ ἀπὸ Ἰωνίας, ὅσας
ἐγκρατὴς ἦν Τιρίβαζος, ξυνεπληρώθησαν δὲ καὶ ἐκ τῆς
Ἀριοβαρζάνους, καὶ γὰρ ἦν ξένος ἐκ παλαιῦ τῷ Ἀριο-
βαρζάνει, ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἤδη ἀνακεκλημένος ὤχετο
ἄνω, ὅτε δὴ καὶ ἔγχευε τὴν βασιλείας θυγατέρα· ὁ δὲ
Ἀνταλκίδας γενομένης ταῖς πάσαις ναυσὶ πλείοσιν ἢ
ὀγδοήκοντα ἐκράτει τῆς θαλάττης ὥστε καὶ τὰς ἐκ τοῦ
Πόντου ναῦς Ἀθηναῖς μὲν ἐκώλυε καταπλεῖν, εἰς δὲ
τοὺς αὐτῶν συμμάχους κατήγευ. (29) Οἱ μὲν οὖν
Ἀθηναῖοι, δρῶντες μὲν πολλὰς τὰς πολεμίας ναῦς, φο-
βούμενοι δὲ μὴ ὡς πρότερον καταπολεμηθείσαν, συμ-
μάχου Λακεδαιμονίους βασιλέως γεγενημένου, πολιορ-
κούμενοι δὲ ἐκ τῆς Αἰγίνης ὑπὸ τῶν ληστῶν, διὰ ταῦτα
μὲν ἰσχυρῶς ἐπεθύμουν τῆς εἰρήνης. Οἱ δ' αὖ Λακε-
δαιμόνιοι, φρουροῦντες μόρα μὲν ἐν Λεχαιῶ, μόρα δ' ἐν
Ὀρχομενῷ, φυλάττοντες δὲ τὰς πόλεις, αἷς μὲν ἐπί-
στευσον, μὴ ἀπολόντων, αἷς δὲ ἡπίστουν, μὴ ἀποσταίεν,
πράγματα δ' ἔχοντες καὶ παρέχοντες περὶ τὴν Κόριν-
θον, χαλεπῶς ἔφερον τῷ πολέμῳ. Οἱ γε μὴν Ἀργεῖοι,
εἰδότες φρουρὰν τε πεφασμένην ἐφ' αὐτοὺς καὶ γινώ-
σκοντες ὅτι ἡ τῶν μνησίων ἵποπορὰ οὐδὲν ἔτι σφῆς ὠφε-
λήσει, καὶ οὗτοι εἰς τὴν εἰρήνην πρόθυμοι ἦσαν. (30)
Ὡς ἔπει παρήγγειλεν ὁ Τιρίβαζος παρεῖναι τοὺς βου-
λομένους ὑπακούσαι τὴν βασιλεὺς εἰρήνην καταπέμποι,
ταχέως πάντες παραγένοντο. Ἐπεὶ δὲ ξυνῆλθον, ἐπι-
δείξας ὁ Τιρίβαζος τὰ βασιλέως σημεῖα ἀνεγίγνωσκε τὰ
γεγραμμένα. Εἶχε δὲ ὧδε.

31. Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν
τῇ Ἀσίᾳ πόλεις αὐτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομε-
νὰς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις καὶ
μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονομίους ἀρεῖναι πλὴν Ἀθήνου
καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου· ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον
εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ
δέχονται, τοῦτοι ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βου-
λομένων καὶ περὶ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ
χρήμασιν.

32. Ἀκούοντες οὖν ταῦτα οἱ ἀπὸ τῶν πολεων πρί-
σται, ἀπήγγελλον ἐπὶ τὰς αὐτῶν ἑκαστοὶ πόλεις. Καὶ
οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὤμνυσαν ἐμπεδῶσειν ταῦτα, οἱ δὲ
Θηβαῖοι ἤξιον ὑπὲρ πάντων Βοιωτῶν ὀμνύναι. Ὁ
δὲ Ἀγησίλαος οὐκ ἔφη δεῖσθαι τοὺς ὄρκους, ἐὰν μὴ
ὀμνύουσιν, ὥσπερ τὰ βασιλέως γράμματα ἔλεγεν, αὐτε-

ΛΕΞΟΜΕΝΟΝ.

busdam in naves duodecim expeditissimas impositis, ac si
qui desiderarentur, eorum numero expleri jussu de navibus
quæ istis relinquebantur, quam occultissime poterat, insi-
dias locat. Quum jam præterveherentur, persequi incipit.
Illi vero, conspectis hisce, fugam arripiunt. Jam tardissime
navigantes suis navibus expeditissimis celeriter admodum
assequutus erat; quum suis in prima fronte denuntiat, ne
in postremas irruerent, simul ipse præcedentes persequitur.
Quas ubi cepisset, ac jam postremi etiam primos ex suis
captos viderent, præ dejectione animi etiam a tardioribus
occupabantur. Ita factum, ut universæ hostium in pote-
statem venirent. Ceterum posteaquam ad Antalcidam na-
ves Syracusanæ viginti venerent, et aliæ ab ea Ioniarum parte quæ
Tiribazo parebat, aliæ ab ea, cui Ariobarzanes præerat (et
erat jam olim Antalcidas Ariobarzanis hospes: Pharnabazus
quidem accessit ad regem in Asiam perrexerat, ubi hoc
ipso tempore filiam regis uxorem duxit): tum igitur Antalci-
das, classe navium octoginta numerum excedente, maris
imperium obtinebat. Atque adeo prohibebat jam, quomi-
nus naves e Ponto Athenas proficiscerentur, easque suas ad
socios subducebat. Quapropter Athenienses, qui magnam
esse classem hostium viderent, ac ne nunc quoque perinde,
ut prius, bello frangerentur, metuerent, posteaquam rex La-
cedæmonis belli socius factus esset, atque etiam ex Ægina
tantum non a prædonibus obsiderentur: ob has causas
omnes pacem vehementer expetebant. Idem Lacedæmo-
nii, quibus esset necesse cohortis unius præsidio Lechæum
tenere, alterius, Orchomenum; itemque copiis urbes mu-
nire, ne vel ipsis perirent eæ, quibus fidebant, vel defice-
rent aliæ, quibus diffidebant; qui denique apud Corinthum
ab aliis vexarentur, ac vicissim alios infestarent: et ipsi bel-
lum geri permolestè ferebant. Argivi autem, qui copias
adversus se decretas viderent, et animadverterent sacros
menses, quos prætexere consuevissent, nihil eis amplius pro-
futuros, et ipsi pacis cupidi erant. Quo factum, ut ubi adesse
Tiribazus eos jussisset, qui pacis ex Asia superiori missæ a
rege formulæ obedire vellent, mox universi convenirent.
Itaque præsentibus ipsis Tiribazus regiis signis commo-
nstratis, quæ a rege perscripta essent, legit. Eorum hæc erat
sententia.

« Rex Artaxerxes æquum esse censet, ut urbes in Asia
sitæ, una cum insulis Clazomenis et Cypro, sibi pareant;
cetera Græci nominis oppida, parva, magna, sui sint juris,
exceptis Lemno, Imbro, Scyro, quas, ut olim, ita nunc etiam
Athenienses obtinento. Hanc pacem quicumque rejecerint,
iis equidem bellum, una cum adprobatibus eam, mari,
terra, classe et pecuniarum in subsidia largitione inferam. »

Hæc quum urbium legati audirent, singuli de his ad suas
respublicas referebant. Tandem jusjurandum præstiterunt
omnes, rata se hæc habituros: tantum Thebani Boeotorum
omnium nomine præstare jusjurandum volebant. Id vero
negabat se accepturum Agesilaus, nisi jurarent ex sententia
regiarum litterarum, oppida, parva, magna, sui juris fore.

νόμους εἶναι καὶ μικρὰν καὶ μεγάλην πόλιν. Οἱ δὲ τῶν Θεβαίων πρέσβεις ἔλεγον ὅτι οὐκ ἐπισταλμένα σφίσι ταῦτα εἴη. Ἰτε νυν, ἔφη ὁ Ἀγισίλαος, καὶ ἐρωτᾶτε ἀπαρχήλατε δ' αὐτοὺς καὶ ταῦτα, ὅτι εἰ μὴ ταῦτα ποιήσουσιν, ἔκσπονδοί ἐσονται. (33) Οἱ μὲν δὴ ὤχοντο. Ὁ δὲ Ἀγισίλαος διὰ τὴν πρὸς Θεβαίους ἔχθραν οὐκ ἐμέλειεν, ἀλλὰ πείσας τοὺς ἐφόρους εὐθὺς ἐθύετο. Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο τὰ διθυράτριά, ἀνιόντων εἰς τὴν Τεγέαν διέπειμπε τῶν μὲν ἱππέων κατὰ τοὺς περιόχους ἐπισπεύσοντας, διέπειμπε δὲ καὶ ξενάρχους εἰς τὰς πόλεις. Πρὶν δὲ αὐτὸν δοκῆθῆναι ἐκ Τεγέας, παρήσαν οἱ Θεβαῖοι λέγοντες ὅτι ἀρῶσι τὰς πόλεις αὐτονομοῦν. Καὶ οὕτω Λακεδαιμόνιοι μὲν οὐκ αὖτε ἀπῆλθον, Θεβαῖοι δ' εἰς τὰς σπονδὰς εἰσελθεῖν ἠναγκάστησαν, αὐτονόμους ἀρέντες τὰς Βοιωτίας πόλεις. (34) Οἱ δ' αὖ Κορίνθιοι οὐκ ἐξέπειμον τὴν τῶν Ἀργείων φρουράν. Ἀλλ' ὁ Ἀγισίλαος καὶ τούτοις προέειπε, τοῖς μὲν, εἰ μὴ ἐκπέμψουεν τοὺς Ἀργείους, τοῖς δὲ, εἰ μὴ ἀπίσαν ἐκ τῆς Κορίνθου, ὅτι πόλεμον ἐξήσει ἐπ' αὐτούς. Ἐπει δὲ φρονηθέντων ἀμφοτέρων ἐξῆλθον οἱ Ἀργεῖοι καὶ αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς ἡ τῶν Κορίνθων πόλις ἐγένετο, οἱ μὲν περικεῖς καὶ οἱ μεταίτιοι τοῦ ἔργου αὐτοὶ γινόντες ἀπῆλθον ἐκ τῆς Κορίνθου· οἱ δ' ἄλλοι πολῖται ἐκόντες κατεδέχοντο τοὺς πρόσθεν φεύγοντας.

35. Ἐπεὶ δὲ ταῦτ' ἐπράχθη καὶ δημοκράτεται αἱ πόλεις ἐμμένειν τῇ εἰρήνῃ ἣν κατέπειπε βασιλεὺς, ἐκ τούτου διελύθη μὲν τὰ περὶ τὰ, διελύθη δὲ καὶ τὰ ναυτικὰ στρατεύματα. Λακεδαιμόνιοι μὲν δὴ καὶ Ἀθηναῖοι καὶ τοῖς ξυμμαχοῖς οὕτω μετὰ τὸν ὑπερὸν πόλεμον τῆς καθιέρσεως τῶν Ἀθηνῶν τεύχων αὐτῇ πρώτῃ εἰρήνῃ ἐγένετο. (36) Ἐν δὲ τῷ πολέμῳ μάλλον ἀντιβόπως τοῖς ἐναντίοις πράττοντες οἱ Λακεδαιμόνιοι πολλὸν επικυδέστεροι ἐγένοντο ἐκ τῆς ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνης καλουμένης. Προστάται γὰρ γινόμενοι τῆς ἐπὶ βασιλείας καταπεμφθείσης εἰρήνης καὶ τὴν αὐτονομίαν ταῖς πόλεσι πράττοντες, προσέλαβον μὲν ξυμμαχὸν Κορίνθου, αὐτονόμους δὲ ἀπὸ τῶν Θεβαίων τὰς Βοιωτίας πόλεις ἐποίησαν, ὅπερ πόλιν ἐπεθύμουν, ἔπαυσαν δὲ καὶ Ἀργεῖους Κορίνθου στρατιάζομένους, φρουράν φέροντας ἐπ' αὐτούς, εἰ μὴ ἐξίωεν ἐκ Κορίνθου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τούτων δὲ προκηρυχθέντων ὡς ἐβούλοντο, ἐδύξεν αὐτοῖς, ὅσοι ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ξυμμαχῶν ἐνέκειντο καὶ τοῖς πολεμίοις εὐμένεστεροι ἦσαν ἢ τῇ Λακεδαιμονίᾳ, τοὺς καλᾶσαι καὶ κατασκευάσαι ὡς μὴ δύναιντο ἀπιστεῖν. Πρῶτον μὲν οὖν πέμψαντες ὡς τοὺς Μαντινεῖας ἐπέλευσαν αὐτοὺς τὸ τεῖχος περικυβεῖν, λέγοντες ὅτι οὐκ ἂν πιστεύσειαν ἄλλως αὐτοῖς μὴ ᾗν τοῖς πολεμίοις γινέσθαι. (1) Αἰσθάνεσθαι γὰρ ἔβασαν καὶ ὡς σίτον ἐξέπειμον τοῖς Ἀργείοις σφῶν αὐτοῖς πολιορκούντων, καὶ ὡς ἔστι μὲν ὅτε οὐδὲ συστρατεύοιεν ἐκ χειρὶν προπα-

Ad ea Thebanorum legati respondebant, sibi nihil ejusmodi mandatum esse. Abite igitur, subiecit Agesilaus, ac de hoc vestros consulite: simul eis hoc quoque renuntiate, n̄ hac faciant, fuderis in societate nequaquam futuros. Discedentibus illis, Agesilaus, ob eas quas cum Thebanis exercebat inimicitias, non cunctabatur; sed suam in sententiam adductis Ephoris, statim exta consulebat. Ea quum de traducendis copiis ei fausta contigissent, Tegeam profectus, partim equites hinc inde mittebat ad finitimos, qui eos properare juberent; partim externarum copiarum ductores suas ad urbes ablegabat. Priusquam Tegea moveret, Thebani aderant, oppidaque se libertati suae restituere significabant. Ita Lacedaemonii quidem domum redire, Thebani vero tum fœderis condiciones accipere, tum oppida Boeotica relinquere libera coacti sunt. Restabant Corinthii, qui praesidium Argivum non dimittebant. His quoque denuntiavit Agesilaus, bellum se moturum adversus Corinthios, n̄ Argivos dimitterent: adversus Argivos, n̄ Corinthio excederent. Posteaquam, utrisque metu perterritis, exivissent Argivi, jamque Corinthiorum urbs suo jure libertateque fuisset, caedis auctores, et quotquot affines culpe fuerant, sponte sua Corinthio excedunt, et cives ceteri non invite in urbem eos, qui antehac exulabant, admittunt.

His rebus confectis, praestitumque ab urbibus jurejurando, ratam se pacem habituras, cujus esset a rege missa formula, tum deinde non solum terrestres, verum etiam navales copiae dimissae sunt. Ita tunc inter Lacedaemonios et Athenienses eorumque socios post ultimum bellum ab eversione minorum Atheniensium gestum hac prima pax constituta fuit. Quumque Lacedaemonii praesertim bello durante non inferiores adversariis fuissent, multo ampliorem ex pace, quam Antalcideam vocant, gloriam sunt consequuti. Nam quia pacis a rege missae praesides facti erant, urbesque in libertatem vindicabant, simul Corinthum societate sibi devinxerunt, et oppida Boeotica Thebanorum potestati erepta, quod jam olim expetiverant, libertati suae restituerunt. Praeterea copiarum delectu adversus Argivos, n̄ Corinthio excederent, decreto, perfecerunt ut illi Corinthum sibi vindicare desinerent.

CAPUT II.

Hac quum ipsis ex animi sententia cessissent, ex sociis suis eos qui hoc ipsis bello molesti fuerant et amiciore se erga hostes animo, quam in ipsos, gesserant, multare decreverunt, eoque redigere, ut deinceps inobedientes esse non possent. Primum ergo missis ad Mantineos legatis, murum uti diruerent, edixerunt. Aiebant enim, ceteroqui se minime credituros, cum hostibus eos suis non conspirasse. Nam competisse se, frumentum Argivis missum ab ipsis esse id temporis, quum Lacedaemonii bellum eis facerent; praeterea nonnunquam ipsos per causam induciarum adesse

σιζόμενοι, ὁπότε δὲ καὶ ἀκολουθοῖεν, ὡς κακῶς συστρατεύουσιν. Ἐτι δὲ γιγνώσκουσιν ἔφασαν φθονοῦντας μὲν αὐτοὺς, εἰ τι σφίσιν ἀγαθὸν γίνοιτο, ἐφηδομένους δ', εἰ τις συμφορὰ προσπίπτοι. Ἐλέγοντο δὲ καὶ αἱ σπονδαὶ ἐξεληλυθέναι τοῖς Μαντινεῦσι τούτῳ τῷ ἔτει αἰματὰ τὴν ἐν Μαντινεῖα μάχην τριακονταετίς γενόμεναι. (3) Ἐπεὶ δ' οὐκ ἤθελον καθαιρεῖν τὰ τεῖχη, φρουρὰν φαίνουσιν ἐπ' αὐτοὺς. Ἀγησίλαος μὲν οὖν ἐδεῖθ' ἡ πόλεως ἀφίειν αὐτὸν ταύτης τῆς στρατηγίας, λέγων ὅτι τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἢ τῶν Μαντινέων πόλις πολλὰ ὑπηρετήκοι ἐν τοῖς πρὸς Μεσσήνην πολέμοις. Ἀγησίπολις δὲ ἐξήγαγε τὴν φρουρὰν καὶ μάλα Πausανίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ φιλικῶς ἔχοντας πρὸς τοὺς ἐν Μαντινεῖα τοῦ δήμου προστάτας. (4) Ὡς δὲ ἐνέβαλε, πρῶτον μὲν τὴν γῆν ἐδόξου. Ἐπεὶ δὲ οὐδ' οὕτω καθήρουν τὰ τεῖχη, τάφρον ὥρυτε κύκλῳ περὶ τὴν πόλιν, τοῖς μὲν ἡμίσεισι τῶν στρατιωτῶν προκαθημένους σὺν τοῖς θπλοῖς τῶν ταφρευόντων, τοῖς δ' ἡμίσεισιν ἐργαζομένους. Ἐπεὶ δὲ ἐξεύργαστο ἡ τάφρος, ἀσφαλῶς ἦδ' οὐκ κύκλῳ τεῖχος περὶ τὴν πόλιν ὠκοδόμησεν. Αἰσθόμενος δὲ ὅτι οἷος ἐν τῇ πόλει πολλὸς ἐνείη, εὐετηρίας γενομένης τῇ πρόσθεν ἔτει, καὶ νομισίας χαλεπὴν ἔσεσθαι, εἰ δεήσει πολλὸν χρόνον τρύχειν στρατείας τὴν τε πόλιν καὶ τοὺς συμμάχους, ἀπέχρωσε τὸν βρόντα ποταμὸν διὰ τῆς πόλεως μάλ' ὄντα εὐμεγέθη. (5) Ἐμπραγθεῖσιν δὲ τῆς ἀποβροίας ἤρετο τὸ ὕδωρ ὑπὲρ τε τῶν ὑπὸ ταῖς οἰκίαις καὶ ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τῷ τείχει θεμελίων. Βρεχομένων δὲ τῶν κάτω πλίνθων καὶ προδιδοῦσιν τὰς ἄνω, τὸ μὲν πρῶτον ἐβρόχυντο τὸ τεῖχος, ἔπειτα δὲ καὶ ἐκλίνετο. Οἱ δὲ χρόνον μὲν τινα ξύλα ἀντήρειδον καὶ ἐμχανῶντο ὡς μὴ πίπτοι οἱ πύργοι· ἐπεὶ δὲ ἤττωντο τοῦ ὕδατος, δέισαντες μὴ πεσόντος πῃ τοῦ κύκλῳ τεύχους δοριάλωτοι γένοιοντο, ὠμολόγουν περικυρῆσιν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι οὐκ ἔφασαν σπείσασθαι, εἰ μὴ καὶ διοικίοντο κατὰ κώμας. Οἱ δ' αὖ νομισάντες ἀνάγκην εἶναι, ξυνέφασαν καὶ ταῦτα ποιήσιν. (6) Οἰομένων δὲ ἀποθανεῖσθαι τῶν ἀργολιζόντων καὶ τῶν τοῦ δήμου προστάτων, διεπράξατο ὁ πατὴρ παρὰ τοῦ Ἀγησιπόλιδος ἀσφαλείαν αὐτοῖς γενέσθαι ἀπαλλαττομένους ἐκ τῆς πόλεως, ἐξήκοντα οὖσι. Καὶ ἀμφοτέρωθεν μὲν τῆς ὁδοῦ ἀρῆζόμενοι ἀπὸ τῶν πυλῶν ἔχοντας τὰ δόρατα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἕστασαν, θεώμενοι τοὺς ἐξιόντας· καὶ μισοῦντες αὐτοὺς ὁμῶς ἀπέχοντο αὐτῶν ῥῶον ἢ οἱ βέλτιστοι τῶν Μαντινέων. Καὶ τοῦτο μὲν εἰρήσθαι μέγα τεκμήριον πειθαρχίας. (7) Ἐκ δὲ τούτου καθηρέθη μὲν τὸ τεῖχος, ὠκίσθη δ' ἡ Μαντινεῖα τετραχῆ, καθάπερ τὸ ἀρχαῖον ὥκουν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἤχοντο, ὅτι τὰς μὲν ὑπαρχούσας οἰκίας ἔδει καθαιρεῖν, ἄλλας δὲ οἰκοδομεῖν· ἐπεὶ δὲ οἱ ἔχοντες τὰς οὐσίας ἐγγύτερον μὲν ὥκουν τῶν χωρίων, ὄντων αὐτοῖς περὶ τὰς κώμας, ἀριστοκρατῆς δ' ἔχρωντο, ἀπηλλαγμένοι δ' ἦσαν τῶν βαρέων δημαγωγῶν, ἤδοντο τοῖς πεπραγμένοις. Καὶ ἐπιμπον μὲν αὐτοῖς οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐ κατ' ἓνα, ἀλλὰ κατὰ κώμην ἐκάστην ξαναγόν. Συνεστρατεύοντο δ' ἐκ τῶν κωμῶν πολλὸν προθυμότερον ἢ ὅτε ἐδημοκρατοῦντο.

sibi in bello gerendo noluisse, ac, si maxime sequuti essent, ignaviter rem gessisse. Nec non animadvertere se commemorabant, Lacedæmoniis eos invidere, si quid ipsis prospere cessisset; contraque lætari, si qua calamitas accidisset. Etiam addebatur, hoc anno finem earum induciarum esse, quas in annos triginta cum Lacedæmoniis Mantinei a commisso ad Mantineam proelio pepigerant. Posteaquam moenia diruere Mantinei recusassent, Lacedæmonii delectum adversus eos habendum statuunt. Hac in expeditione Agesilaus, ne imperatorio munere fungi cogeretur, a republica petebat, quum iis in bellis, quæ cum Messeniis essent gesta, patri suo Mantineorum rempublicam multis in rebus obsequutam diceret. Itaque copias eas Agesipolis duxit, quanquam hujus quoque pater Pausanias erga Mantineos populi principes animo perbenevolo fuisset. Posteaquam fines eorum ingressus esset, primum agros vastabat. Ubi ne tunc quidem muros diruerent, urbem fossa circumdedit, dimidia militum parte cum armis ad tuendos fodientes persistente, reliquis opere perficiundo occupatis. Ducta jam fossa, nullo cum periculo urbem muro cingebat. Quia vero animadverteret, magnam in urbe frumenti copiam esse, quod anni superioris fertilitas insignis fuerat, et idcirco molestum fore suis duceret, diuturnis expeditionibus rempublicam ac socios exhauriri: amnem sane amplum, qui urbem mediam perlabitur, aggere objecto avertit. Quapropter obstructo alveo, quo decurrebat, aqua se supra ædiua ac murorum fundamenta attollebat. Quumque lateres inferiores humectarentur, jamque superiores amplius haud sustinerent, primum rimas agere murus, deinde ruinam minari. Mantinei tignis aliquantisper eum fulcire, neve turris collaberetur, opere facto prohibere. Verum ubi ab aqua vinci se conspexere, veriti, ne muro undique corruente, vi caperentur, eum se diruturos adsensi sunt. Tum vero Lacedæmonii sibi satisfactum fore negabant, nisi per vicos sparsim habitarent. Mantinei necessario sibi sic faciendum rati, hac etiam in parte adsentiebantur. Quumque metuerent sibi, qui Argivis favebant, ac populo præerant, ne interficerentur, Pausanias pater impetra't ab Agesipolide, ut eis, qui omnino erant sexaginta, ex urbe tuto discedere liceret. Itaque inde usque ab ipsis portis Lacedæmonii cum hastis ex utraque vigne alitquantisper eum stabant, et exeuntes intuebantur. Ac tametsi eos odissent, facilius tamen manus ab eis abstinebant, quam Mantineorum optimates fecissent: quod a nobis ut ingens erga magistratus obedientiæ argumentum, commemoratum esto. Secundum hæc murus est dirutus, et quatuor in partes Mantinea sparsa, quemadmodum olim habitari consueverat. Erat autem initio molestum ipsis, quod ædes jam exstructas diruere, ac pro eis alias exstruere cogerentur. Verum quia propius a prædiis suis, quæ juxta vicos habebant, opulentiores aberant, et optimates summæ rerum præerant, liberata republica popularis a factionis principibus, quos graves experti fuerant, etiam ex his quæ acciderant, voluptatem capiebant. Præterea Lacedæmonii non unum, sed vicatim mittebant qui copias cogerent. Itaque longe promptius e vicis signa Lacedæmoniorum sequebantur, quam in statu populari fecerant.

Καὶ τὰ μὲν δὴ περὶ Μαντινείας οὕτω διεπέπρακτο, σωφριτέρων φηγομένων ταύτῃ γε τῶν ἀνθρώπων τὸ μὴ διὰ τευχῶν ποταμὸν ποιῆσθαι.

η. Οἱ δ' ἐκ Φλιυῶντος φεύγοντες αἰσθανόμενοι τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπισκοποῦντας τῶν συμμάχων ὁποιοί τινες ἕκαστοι ἐν τῇ πολέμῳ αὐτοῖς ἐγεγένηντο, καιρὸν ἡγησάμενοι, ἐπορεύθησαν εἰς Λακεδαίμονα καὶ ἐδίδασκον ὡς εἰς μὲν σφεῖς οἶκοι ἦσαν, ἐδέχεται τε ἡ πόλις τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς τὸ τεῖχος καὶ συνεστρατεύοντο ὅποι ἡγοῖντο· ἐπεὶ δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἐξέβαλον, ὡς ἔπασθαι μὲν οὐδαμοὶ ἐθέλοιεν, μόνους δὲ πάντων ἀνθρώπων Λακεδαιμονίους οὐ δέροντο εἰσω τῶν πυλῶν. (i) Ἀκούσασιν οὖν ταῦτα τοὶ ἐφόροι αἷον ἐδοξεν ἐπιστροφῆς εἶναι. Καὶ πέμψαντες πρὸς τὴν τῶν Φλιασίων πόλιν ἔλεγον ὡς φίλοι μὲν οἱ φυγάδες τῇ Λακεδαιμονίων πόλει εἶεν, ἀκούοντες δ' οὐδὲν φεύγειν. Ἄξιόν δ' ἔφασαν μὴ ὑπ' ἀνάγκης, ἀλλὰ παρ' ἐκόντων διαπραΐσασθαι κατελεῖν αὐτούς. Ἄ δ' ἀκούσαντες οἱ Φλιασίοι ἔδεισαν μὴ εἰ στρατεύσαιντο ἐπ' αὐτούς, τῶν ἐνδοθεν παρείησαν τινες αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν. Καὶ γὰρ συγγενεῖς πολλοὶ ἐνδον ἦσαν τῶν φευγόντων καὶ ἄλλοις εὐμενεῖς, καὶ οἷα δὴ ἐν ταῖς πλείεσσι πόλεσι νεωτέρων τινὲς ἐπιθυμοῦντες πραγμάτων κατὰ γαίην ἐβούλοντο τὴν φυγὴν. (ii) Τοιαῦτα μὲν δὴ φροθιθέντες, ἐψηφίσαντο καταδέχεσθαι τοὺς φυγάδας, καὶ ἐκείνοις μὲν ἀποδοῦναι τὰ ἐμμανῆ κτήματα, τοὺς δὲ τὰ ἐκείνων περιμέρους ἐκ δημοσίου τὴν τιμὴν ἀπολαβεῖν· εἰ δέ τι ἀμύλοισιν πρὸς ἀλλήλους γίνοντο, οἴκῃ διακρίβηναι. Καὶ ταῦτα μὲν αὖ περὶ τῶν Φλιασίων φυγάδων ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐπέπρακτο.

ii. Ἐξ Ἀκάνθου δὲ καὶ Ἀπολλωνίας, αἵπερ μέγιστα τῶν περὶ Ὀλυνθὸν πόλεων, πρέσβεις ἀφίκοντο εἰς Λακεδαίμονα. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐφόροι τῶν ἐνεκα ἦκιν, προσέειπον αὐτοῖς πρὸς τε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς συμμάχους. (i) Ἐνθα δὴ Κλεμένης Ἀκάνθιος ἔειπεν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι τε καὶ σύμμαχοι, οὐδέ με βαλὼν θάνατον ὑμᾶς πρᾶγμα φυόμενον ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ὅτι μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ Θράκης μεγίστη πόλις Ὀλυνθος σχεδὸν πάντες ἐπίστασθαι. Οὗτοι τῶν πόλεων προσεγγίζοντο ἔστιν ἅς ἐφ' ὅτε νόμοις τοῖς αὐτοῖς χρῆσθαι καὶ συμπολιτεύειν· ἔπειτα δὲ καὶ τῶν μεζόνων προσελθόν τινας. Ἐκ δὲ τούτου ἐπεχείρησαν καὶ τὰς τῆς Μακεδονίας πόλεις ἐλευθεροῦν ἀπὸ Ἀμύντου τοῦ Μακεδόνων βασιλέως. (ii) Ἐπεὶ δὲ εἰσέχουσιν αἱ ἐγγύτατα αὐτῶν, ταχὺ καὶ ἐπὶ τὰς πόρρω καὶ μείζους ἐπορεύοντο· καὶ κατελήπομεν ἡμεῖς ἔχοντας ἤδη ἄλλας τε πόλεις καὶ Πέλλαν, ἥπερ μεγίστη τῶν ἐν Μακεδονίᾳ πόλεων· καὶ Ἀμύνταν δὲ ῥηθιμόμεθα ἀποχωροῦντά τε ἐκ τῶν πόλεων καὶ ὅσον οὐκ ἐκπεπωκότα ἤδη ἐκ πάσης Μακεδονίας. Πέμψαντες δὲ καὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς Ἀπολλωνιάτας οἱ Ὀλυνθιοὶ προείπον ἡμῖν ὅτι, εἰ μὴ παρὲς ὅμεθα συστρατεύόμενοι, ἐκείνοι ἐφ' ἡμᾶς ἴσκειν. (iii) Ἡμεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, βουλόμεθα μὲν τοῖς πατρίσι νόμοις χρῆσθαι καὶ αὐτοπολιτεῖν· εἰ

Hic rerum apud Mantineam gestarum fuit exitus : qui esse hominibus documento potest, ne per muros amnem in urbem ducant.

Ceterum ii qui exulabant Phliunte, quum animadvertent, considerare Lacedaemonios, quo pacto socii singuli tempore belli erga eos se gessissent, idoneam se nactos occasionem rati, Lacedaemonem proficiscuntur, ac commemorant, civitatem suam, quamdiu in ea vixissent ipsi, Lacedaemonios in urbem admisisse, signaque illorum sequi consuevisse, quocunque duxissent ; nunc posteaquam ipsi ejeti essent, nolle suos cives Lacedaemoniorum militiam sequi, ac solos omnium mortalium intra portas eos non admitttere. Quae quum audissent Ephori, visa sunt animadversione digna esse. Quapropter missis ad Phliasiorum civitatem legatis, exules hos reipublicae Lacedaemoniorum amicos esse, ob nullamque injuriam in exilium actos significabant. Proinde se petere, ne tam vi quam bona cum ipsorum voluntate reduci eos paterentur. Iis auditis metuebant Phliasii, ne qui ex iis civibus, in urbe qui erant, Lacedaemonios intromitterent, si cum exercitu advenissent. Nam exules ipsi multos in urbe propinquos habebant, multos erga se benevolos : denique nonnulli erant, qui, ut plurimis in rebus publicis fieri consuevit, novarum rerum cupidi, exules reducere vellent. Quapropter hujusmodi quardam veriti Phliasii, de recipiendis in patriam exulibus decretum promulgant : et addunt, possessiones, de quibus palam constaret, eisdem restituendas esse, pretiumque persolvendum illis a fisco qui exulum bona coemissent : quod si esset aliquid inter eos utrinque controversiae, de hoc jure discipandum. Atque haec tum temporis in Phliasiorum exulum causa gesta fuerunt.

Inde missi Acantho et Apollonia, quae urbes inter alias propter Olynthum sitas maximae sunt, legati Lacedaemonem veniunt : quumque accepissent Ephori, quomobrem adessent, eos ad concilium publicum et socios deducunt. Ibi tum Cligones Acanthius hanc orationem habuit : « Existimamus, viri Lacedaemonii, vosque socii, necdum vos comperisse quidquam de re, quae in Graecia nunc primum quasi pullulat. Id quidem prope vos universos scire necesse est, Olynthum inter urbes Thraciae maximam esse. Atque hi quardam oppida sibi adjunxerunt, ea conditione, ut legibus iisdem, tanquam in eadem republica, vivant. Mox quardam etiam de majoribus oppidis ad se pertraxere. Secundum ea porro ad liberandum urbes Macedoniae ab Amyntae, Macedoniae regis, imperio animum adijcere. Parentibus iis, quae ipsis erant proximae, confestim etiam ad remotiores amplioresque perrexerunt. Nos quidem dano proficiscentes ita reliquimus eos, ut jam praeter alias complures urbes, Pellam quoque tenerent, inter oppida Macedoniae reliqua longe maximam. Amyntam ipsum intelligimus oppidis suis excedere, tantumque non Macedonia tota jam excidisse. Denique iidem Olynthii missis ad nos et Apolloniatas suis, denuntiarunt nobis, ni nostras ad ipsos copias mitteremus, quae se cum ipsis conjungerent, re ta se nos invasuros. Cupimus autem nos, Lacedaemonii, legibus uti patriis, et nostram ipsi rempublicam administrare : ve-

μέντοι μὴ βοηθήσει τις, ἀνάγκη καὶ ἡμῖν μετ' ἐκείνων γίγνεσθαι. Καίτοι νῦν γ' ἤδη αὐτοῖς εἰσὶν ὀπλίται μὲν οὐκ ἑλάνττους ὀκτακισχιλίων, πελτασταὶ δὲ πολλοὶ πλείους ἢ τοσοῦτοι· ἱππεῖς γε μέντοι, ἐὰν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν γενώμεθα, ἔσονται πλείους ἢ χίλιοι. (15) Κατελίπομεν δὲ καὶ Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν πρέσβεις ἤδη αὐτόθι. Ἠκούομεν δὲ ὡς καὶ αὐτοῖς Ὀλυνθίοις ἐψηφισμένον εἶη συμπέμπειν πρέσβεις εἰς ταύτας τὰς πόλεις περὶ συμμαχίας. Καίτοι εἰ τοσαύτη δύναμις προσγενήσεται τῇ τε Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων ἰσχύϊ, ὁρᾶτε, ἔφη, ὅπως μὴ οὐκέτι εὐμεταχείριστα ἔσται ἐκείνα ὑμῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ποτιδαίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ τῆς Παλλήνης οὖσαν, νομίζετε καὶ τὰς ἐντὸς ταύτης πόλεις ὑπηκόους ἔσσεσθαι αὐτῶν. Τεκμήριον δὲ τι ἔστω ὑμῖν καὶ τοῦτο ὅτι ἰσχυρῶς αὐταὶ αἱ πόλεις πεφοβήνται· μάλιστα γὰρ μισοῦσαι τοὺς Ὀλυνθίους ὅμως οὐκ ἐτόλμησαν μεθ' ἡμῶν πρεσβείας πέμπειν διδασκούσας ταῦτα. (16) Ἐννοήσατε δὲ καὶ τόδε, πῶς εἰκὸς ὑμᾶς τῆς μὲν Βοιωτίας ἐπιμεληθῆναι ὅπως μὴ καθ' ἓν εἶη, πολλὴ δὲ μείζονος ἀθροίζομένης δυνάμεως ἀμειλῆσαι, καὶ ταύτης οὐ κατὰ γῆν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλατταν ἰσχυρᾶς γιγνομένης. Τί γάρ δὴ καὶ ἐμποδῶν, ὅπου ζύλα μὲν ναυπηγήσιμα ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ ἐστὶ, χρημάτων δὲ πρόσοδοι ἐκ πολλῶν μὲν λιμένων, ἐκ πολλῶν δὲ ἐμπορίων, πολυανθρωπία γε μὴν διὰ τὴν πολυσυντίαν ὑπάρχει; (17) Ἀλλὰ μὴν καὶ γειτόνες γ' εἰσὶν αὐτοῖς Θρᾶκες οἱ ἀβασσιλευτοὶ, οἱ θεραπεύουσι μὲν καὶ νῦν ἤδη τοὺς Ὀλυνθίους· εἰ δὲ ὑπ' ἐκείνους ἔσονται, πολλὴ καὶ αὕτη δύναμις προσγένοιτ' ἂν αὐτοῖς. Τούτων μὴν ἀκολουθούτων καὶ τὰ ἐν τῷ Παγγαίῳ γρύσεια χεῖρα ἂν αὐτοῖς ἤδη ὁράγοι. Καὶ τούτων ἡμεῖς οὐδὲν λέγομεν, ὅτι οὐ καὶ ἐν τῷ τῶν Ὀλυνθίων δήμῳ μυριολεκτὸν ἐστί. (18) Τό γε μὴν φρόνημα αὐτῶν τί ἂν τις λέγοι; καὶ γὰρ ὁ θεὸς Ἰσως ἐποίησεν ἅμα τῷ δυνασθῆναι καὶ τὰ φρονήματα αὐτῆσθαι τῶν ἀνθρώπων. Ἡμεῖς μὲν οὖν, ὧς ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι τε καὶ ζύμμαχοι, ἐξαγγέλλομεν ὅτι οὕτω τάκει ἔχει· ὑμεῖς δὲ βουλευέσθε, εἰ δοκεῖ ἄξια ἐπιμελείας εἶναι. Δεῖ γε μὴν ὑμᾶς καὶ τόδε εἰδέναι, ὡς ἦν εἰρήκαμεν δύναμιν μεγάλην οὖσαν, οὕτω δυσπάλαιστός ἐστιν· αἱ γὰρ ἀκρούσαι τῶν πόλεων τῆς πολιτείας κοινωῦσαι, αὐταὶ, ἂν τι ἴδωσιν ἀντίπαλον, ταχὺ ἀποστήσονται. (19) εἰ μέντοι συγκλεισθήσονται ταῖς τε ἐπιγαμίαις καὶ ἐγκτήσεσι παρ' ἀλλήλοις, ἃς ἐψηφισμένοι εἰσὶ, καὶ γινώσκονται ὅτι μετὰ τῶν κρατούντων ἐπὶ σθαι κερδαλέον ἐστίν, ὥσπερ Ἀρχάδες, ὅταν μεθ' ὑμῶν ἴωσι, τὰ τε αὐτῶν σώζουσι καὶ τὰ ἀλλότρια ἀρπάζουσιν, Ἰσως οὐκ ἐθ' ὁμοίως εὐλута ἔσται.

20. Λεχθέντων δὲ τούτων ἐδίδωσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς συμμαχοῖς λόγον καὶ ἐκέλευον συμβουλευεῖν, ὅτι γινώσκει τις ἀριστον τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τοῖς συμμαχοῖς. Ἐκ τούτου μέντοι πολλοὶ μὲν ζυνηγόρευον στρατιὰν ποιεῖν, μάλιστα δὲ οἱ βουλόμενοι χαρίζεσθαι τοῖς Λακεδαιμόνιοις, καὶ ἔδοξε πέμπειν τὸ εἰς τοὺς μύριους ζύνταγμα ἐκάστην πόλιν. (21) Λόγοι δὲ ἐγένοντο

rum si nemo suppetias nobis tulerit, adjungere nos ipsi cogemur. Enimvero jam gravis armaturæ pedites habent non pauciores octo millibus, cetratos his longe plures : si nos etiam cum ipsis conjungamur, equites plures habituri sunt, quam mille. Præterea legatos Atheniensium ac Bæotorum istic reliquimus. Ipsos quoque Olynthios decrevisse suos ad easdem urbes legatos mittere, qui cum eis de ineunda societate agant, audiebamus. Atqui si ad vires Atheniensium Thebanorumque tanta potentia fiat accessio, videte, Lacedæmonii, ne deinceps illis haud facile obviam ituri sitis. Et vero quia Potidæam tenent, ad Pallenes isthmum sitam, etiam existimare debetis ea mox oppida, quæ intra illam sita sunt, ipsorum in potestatem ventura. Sit autem hoc vobis argumento, quantopere sibi civitates illæ metuant : nam quum Olynthios maximo prosequantur odio, non tamen ausæ fuerunt legatos nobiscum mittere, qui hæc vobis exponerent. Quin et illud vobiscum expendite, qui par sit vos operam dare, ne se Bæotia conjungat, ac multo majorem potentiam coeuntem negligere, quæ quidem non terra modo, sed etiam mari crescat. Nam quid illis impedimento fuerit, quum ipsorum in finibus ad classem ædificandam materies suppetat, neque desint partim multis ex portubus, partim emporiis, vectigalia, multitudo denique hominum, ob fertilitatem soli, abundent? Accedit ad hæc, quod Thraces, nullius regis imperio subjectos, vicinos habeant : qui quidem nunc etiam Olynthios obsequiis demulcent. Quod si etiam ab ipsis subigantur, aucti erunt Olynthii potentia non exigua. Jam si hæc omnia sequantur, manum eis etiam anrifodinæ in Pangæo porrigent. Atque horum nihil a nobis dicitur, quod non milles in ipsa Olynthiorum plebe prolatum sit. Animos autem, quos gerunt, quamobrem quis commemoret? fortasse divinitus ita comparati sumus homines, ut una cum potentia ipsis animi quoque crescant. Quapropter nos quidem, Lacedæmonii, vosque socii, rerum istic statum hunc esse vobis nuntiamus : vos, an operæ pretium sit, ea non negligi, deliberate. Omnino tamen hoc quoque vos scire volumus, potentiam illam, quam esse diximus amplam, necdum inexpugnabilem putari debere : nam quotquot oppida nunc præter voluntatem suam reipublicæ ipsorum societate continentur, si quam potentiam adversariam conspexerint, mox ab eis deficient. At si connubiis mutuis et bonorum in alternis ditionibus possessione concessa, quod facere decreverunt, inter se coalescent, ac esse fructuosum animadvertent, sequi eos qui rerum potiuntur (quemadmodum Arcades, quum vobiscum in hostem pergunt, simul et sua conservant, et aliena depopulantur), fortasse non tam facile dissipari vires ipsorum poterunt.

Hæc ubi fuissent dicta, Lacedæmonii sociis dicendi potestatem faciunt, et in medium consulare jubent, quidnam Peloponneso reliquisque sociis maxime ex usu fore quisque censeret. Ibi tum complures expeditionem instituendam uno suadebant ore, ac inprimis ii, qui gratificari Lacedæmonis volebant. Itaque decretum ut mitteretur ad civitates singulas jubendas eum militem conferre qui universorum

ἀργυρίον τε ἀντ' ἀνδρῶν ἐξεῖναι διδόναι τῇ βουλῳμένη τῶν πόλειων, τριώβολον Αἰγινάιον κατ' ἄνδρα, ἱππέας τε εἰ τις παρέργει, [ἀντί] τεττάρων ὀπλιτῶν τὸν μισθὸν τῷ ἱππεὶ δίδουσαν. (22) εἰ δέ τις τῶν πόλειων ἐκλίποι τὴν στρατὴν, ἐξεῖναι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπιζημιῶν στατήρι κατὰ τὸν ἄνδρα τῆς ἡμέρας. (23) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἔδοξεν, ἀναστάντες οἱ Ἀκάνθιοι πάλιν ἐδίδασκον ὡς ταῦτα καλὰ μὲν εἴη τὰ ψήφισματ' αὐτῶν, οὐ μὲντοι δύνατ' ἀνὰ ταχὺ περανθῆναι. Βέλτιον οὖν ἔφασαν εἶναι, ἐν ᾧ αὐτῇ ἡ παρασκευὴ ἀθροίζοιτο, ὡς τάχιστα ἄνδρα ἐξελεῖν ἄρροντα καὶ δύναμιν ἐκ Λακεδαιμονίας τε, ὅση ἂν ταχὺ ἐξελεῖτο, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πόλειων τούτου γὰρ γενομένου τὰς τε οὐποὶ προσκεχωρηκυίας πόλεις στήναι ἂν καὶ τὰς βεβιασμένας ἦττον ἂν συμμαχεῖν. (24) Δοξάντων δὲ καὶ τούτων ἐκπέμπουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι Εὐδαμίδαν, καὶ σὺν αὐτῷ νεοδαμώδεα τε καὶ τῶν περὶοίκων καὶ τῶν Σκιριτῶν ἄνδρας ὡς διαγυλίους. Ὁ μὲντοι Εὐδαμίδας ἐξῶν Φοιβίδαν τὸν ἀδελφὸν ἐδεήθη τῶν ἐφόρων τοὺς ὑπολειπομένους τῶν ἐαυτῷ προστεταγμένων ἀθροίσαντα μετιέναι· αὐτὸς δὲ ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὰ ἐπὶ Θυράκης χωρία, ταῖς μὲν δεομένης τῶν πόλειων φρουρὰς ἔπειπε, Ποτιδαίαν δὲ καὶ προσέλαθεν ἐκοῦσαν, συμμαχον ἤδη ἐκείνων οὔσαν, καὶ ἐντεύθεν δρυμόμενος ἐπολέμει ὥσπερ εἰκὸς τὸν ἐλάττω ἔχοντα δύναμιν.

25. Ὁ δὲ Φοιβίδας, ἐπεὶ ἤθροίσθησαν αὐτῷ οἱ ὑπολειφθέντες τοῦ Εὐδαμίδου, λαθὼν αὐτοὺς ἐπορεύετο. Ὡς δ' ἐγένοντο ἐν Θήβαις, ἐστρατοπεδεύσαντο μὲν ἔξω τῆς πόλεως περὶ τὸ γυμνάσιον στασιαζόντων δὲ τῶν Θηβαίων, πολεμαρχοῦντες μὲν ἐτύγχανον Ἰσμηνίας τε καὶ Λεοντιάδης, διάφοροι δὲ ὄντες ἀλλήλοισι καὶ ἀρχηγὸς ἑκάτερος τῶν ἐταίρων, ὁ μὲν Ἰσμηνίας διὰ τὸ μῖσος τῶν Λακεδαιμονίων οὐδὲ ἐπιλησάμενος τῷ Φοιβίδᾳ ὁ μὲντοι Λεοντιάδης ἄλλως τε ἐθεράπευεν αὐτόν, καὶ ἐπεὶ εἰσκακίσθη, ἔλεγε τάδε· (26) Ἐξέσσι σοι, ὦ Φοιβίδα, τῆδε τῇ ἡμέρᾳ μέμιστα ἀγαθὰ τῇ σεαυτοῦ πατρίδι ὑπουργήσαν· ἐάν γάρ ἀκολουθήσῃς ἐμοὶ σὺν τοῖς ὀπλίταις, εἰσάξω σε ἐγὼ εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Τούτου δὲ γενομένου νόμιξε τὰς Θήβας παντάπασιν ὑπὸ τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ ἡμῖν τοῖς ὑμετέροις φίλοις ἔσεσθαι. (27) Καίτοι νῦν μὲν, ὡς ὅραξ, ἀποκεκήρυκται μηδένα μετὰ σοῦ στρατεῦναι Θηβαίων ἐπ' Ὀλυνθίου· ἐάν δέ γε σὺ ταῦτα μεθ' ἡμῶν πράξῃς, εὐθὺς σοι ἡμεῖς πολλοὺς μὲν ὀπλίτας, πολλοὺς δὲ ἱππέας συμπέμψομεν· ὥστε πολλῇ δύναμει βοηθήσεις τῷ ἀδελφῷ, καὶ ἐν ᾧ μέλλει ἐκείνος Ὀλυνθον καταστρέφειν, σὺ κατεστραχημένος ἔσθι Θήβας, πολὺ μείζω πόλιν Ὀλυνθου. (28) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φοιβίδας, ἀνεκούρυσθη καὶ γὰρ ἦν τοῦ λαμπρόν τι ποιῆσαι πολὺ μᾶλλον ἢ τοῦ ζῆν ἐραστῆς, οὐ μὲντοι λογιστικός γε οὐδὲ πάνυ πρόνομος ἔδοκει εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ὠμολόγησε ταῦτα, προορμίσαι μὲν αὐτὸν ἐκέλευσαν, ὥσπερ ζυνεσκευαμένους ἦν εἰς τὸ ἀπιέναι ἡνίκα δ' ἂν ᾗ καιρὸς, πρὸς σέ ἦσιν ἐγὼ, ἔσθι ὁ Λεοντιάδης, καὶ αὐτὸς σοι ἡγήσεται. (29) Ἐν ᾧ δὲ ἡ μὲν βουλὴ ἐκάθητο ἐν τῇ ἐν ἀγορᾷ στοᾷ διὰ τὸ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ

summam decem millium conficeret. Facta ejus quoque rei mentio, liberum esse cuivis civitati, ut pro arbitratu suo pecuniam militum loco mitteret, nimirum ternos obolos Aegineticos in singulos milites. Quod si quis equites suppeditaret, numerandum singulis esse stipendium, quod peditum quatuor stipendium aequaret. Si qua vero civitas expeditionem hanc subterfugeret, jus esse Lacedaemoniis, multae nomine staterem in singulos pro die quovis exigere. Posteaquam haec statuissent, rursus Acanthii surgere. ac praecara quidem haec esse decreta dicere: fieri tamen non posse, ut brevi perficerentur. Quapropter esse consultius, ut interea dum haec copiae cogerentur, quamprimum et dux et exercitus a Lacedaemoniis ceterisque sociis civitatibus mitteretur, quantus quidem celeriter discedere posset. Nam id si fieret, perstituras in sententia sua civitates eas quae necesse ad Olynthios accessissent, et vi ab eis coactas minus ad bellum auxilii praestaturas. Quibus ita comprobatis, Eudamidam Lacedaemonii mittunt, et cum eo novos populares, circum urbem habitantes, Sciritas, plus minus bis mille. Quum autem discederet Eudamidas, rogabat Ephoros ut frater ipsius Phobidas cum iis militibus, quos sibi decretos a tergo relinqueret collectis, se subsequeretur. Ipse posteaquam ad oppida Thraciae pervenisset, praedia civitatibus iis mittit, quotquot ea postularent, ac Potideam societate jam Olynthiis conjunctam deditionem sponte sua facientem occupat. Atque hinc hostem invadens, bellum ita gerebat, ut eum par erat facere, qui a copiis minus esset instructus.

Phobidas interim, collectis iis qui Eudamidam sequuturi erant, iter ingreditur. Posteaquam Thebas copiae venissent, extra urbem haud procul a gymnasio castra locant. Dissidebant autem inter se Thebani, et forte tunc praefores militares erant Ismenias ac Leontiades. Inimicitias illi mutuas exercebant, et quia suarum factionum uterque dux erat, Ismenias propter odium, quo Lacedaemonios prosequabatur, ad Phobidam non accedebat: Leontiades contra, ut officiis eum ceteroqui demulcebat, ita posteaquam familiarior ei factus esset, hujusmodi verbis eum compellat: « Offeritur tibi, Phobida, facultas hodierno die praeclarissime de patria tua merendi. Nam si me cum armatura gravi sequaris, in arcem ego te introducam. Qua re confecta, velim existimes, omnino Thebas in Lacedaemoniorum, ac nostra, qui amico sumus erga vos animo, potestate futuras. Jam quidem certe proclamatum edicto publico est, quod ipse vides, ne quis Thebanorum adversus Olynthios tecum militatum eat. At si tu haec nobis adjuvantibus perficias, mox tibi nos et gravem armaturam non exigam, et equites multos adjungemus. Quo fiet ut magnis cum copiis fratri suppetias sis laturus; adeoque interim, dum is Olynthum occupabit, ut Thebas in potestatem redigas, urbem Olyntho longe ampliorem. » His auditis Phobidas effreni animo coepit. Magis enim splendidi alicujus facinoris edendi desiderio, quam vitae, ardebat: quanquam nec ingenii acrimonia, nec prudentia valere admodum videretur. Posteaquam de re convenisset, progredi Leontiades eum jubet, ita ut tunc ad iter paratus erat. Ubi vero tempus erit, inquit, ad te veniam, et via dux ero. Itaque dum Senatus in fori porticu sederet, mulieribus in Cadmea Cerealia per-

Καδμεΐα θεομοφορίζειν, θέρος δὲ ὄντος καὶ μεσημβρίας πλείστη ἦν ἔρημία ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν τούτῳ προσελάσας ἐπ' ἵππου ὁ Λεοντιάδης ἀποστρέφει τὸν Φοιβίδαν καὶ ἡγείται εὐθὺς εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Καταστήσας δ' ἐκεῖ τὸν Φοιβίδαν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ καὶ παραδούς αὐτῷ τὴν βαλανάγραν τῶν πυλῶν, καὶ εἰπὼν μηδένα παρίεναι εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὄντινα μὴ αὐτὸς κελεύει, εὐθὺς ἐπορεύετο πρὸς τὴν βουλὴν. Ἐλθὼν δὲ εἶπε τάδε·

(30) Ὅτι μὲν, ὦ ἄνδρες, Λακεδαιμόνιοι κατέχουσι τὴν ἀκρόπολιν, μηδὲν ἀθυμεῖτε· οὐδὲν γάρ φασι πολέμιοι ἥκειν, βετις μὴ πόλεμον ἐρᾷ· ἐγὼ δὲ τοῦ νόμου κελεύοντος ἐξείναι πολέμαρχον λαβεῖν, εἰ τις δοκεῖ ἄξια θανάτου ποιεῖν, λαμβάνω τούτον Ἰσμηνίαν, ὡς πολεμοποιοῦντα. Καὶ ὑμεῖς δὲ οἱ λοχαγοὶ τε καὶ οἱ μετὰ τούτων τεταγμένοι, ἀνίστασθε, καὶ λαβόντες ἀπαγάγετε τοῦτον ἔνθα εἴρηται. (31) Οἱ μὲν δὲ εἰδότες τὸ πρᾶγμα παρῆσαν τε καὶ ἐπέιθοντο καὶ ξυνελάμβανον· τῶν δὲ μὴ εἰδόντων, ἐναντίων δὲ ὄντων τοῖς περὶ Λεοντιάδην, οἱ μὲν ἔφυγον εὐθὺς ἔξω τῆς πόλεως, δέσαντες μὴ ἀποθανόντων· οἱ δὲ καὶ οἰκαδὲ πρῶτον ἀπεχώρησαν· ἐπεὶ δὲ εἰργμένον τὸν Ἰσμηνίαν ἤσθοντο ἐν τῇ Καδμεΐᾳ, τότε δὴ ἀπεχώρησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ταῦτα γινώσκοντες Ἀνδροκλείδᾳ τε καὶ Ἰσμηνίᾳ μάλιστα τριακόσιοι.

(32) Ὡς δὲ ταῦτ' ἐπέπρακτο, πολέμαρχον μὲν ἀντὶ Ἰσμηνίου ἄλλον εἰλοντο· ὁ δὲ Λεοντιάδης εὐθὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐπορεύετο. Εὔρε δ' ἐκεῖ τοὺς μὲν ἐφόρους καὶ τῆς πόλεως τὸ πλῆθος χαλεπῶς ἔχοντας τῷ Φοιβίδᾳ, ὅτι οὐ προσταγθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως ταῦτα ἐπεπράχει· ὁ μὲντοι Ἀγασίλαος ἔλεγεν ὅτι, εἰ μὲν βλαβερά τῇ Λακεδαίμονι πεπραγὴς εἴη, δίκαιος εἴη ζημιῶσθαι· εἰ δὲ ἀγνόῃ, ἀρχαῖον εἶναι νόμιμον ἐξείναι τὰ τοιαῦτα αὐτοσχεδιάζειν. Αὐτὸ οὖν τοῦτ', ἔφη, προσήκει σκοπεῖν, πότερον ἀγαθὰ ἢ κακὰ ἐστὶ τὰ πεπραγμένα.

(33) Ἐπειτα μὲντοι ὁ Λεοντιάδης ἔλθων εἰς τοὺς ἐκκλητήτους ἔλεγε τοιάδε· Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὡς μὲν πολεμικῶς ὑμῖν ἔρχοντο Ὁθηβαῖοι, πρὶν τὰ νῦν πεπραγμένα γενέσθαι, καὶ ὑμεῖς ἐλέγετε· ἐώρατε γὰρ αἱ τούτους τοῖς μὲν ὑμετέροις δυσμενεῖσι φιλικῶς ἔχοντάς, τοῖς δ' ὑμετέροις φίλοις ἐχθροὺς ὄντας. Οὐκ ἐπὶ μὲν τὸν ἐν Πειραιεῖ δῆμον, πολεμιώτατον ὄντα ὑμῖν, οὐκ ἤβηλῃσαν συστρατεύειν; Φωκεῦσι δὲ ὅτι ὑμᾶς εὐμενεῖς ὄντας ἑώρων, ἐπεστράτευσεν; (34) ἀλλὰ μὴν καὶ πρὸς Ὀλυνθίους εἰδότες ὑμᾶς πόλεμον ἐκφέροντας ξυμμαχίαν ἐποιούντο, καὶ ὑμεῖς γε τότε μὲν αἱ προσεῖχτε τὸν νῦν πότε ἀκούσθε βιαζομένους αὐτοὺς τὴν Βοιωτίαν δι' αὐτοῖς εἶναι· νῦν δ' ἐπεὶ τάδε πέπρακται, οὐδὲν ὑμᾶς δεῖ Ὁθηβαίους φοβεῖσθαι· ἀλλ' ἀρκέσει ὑμῖν μικρὰ σκυτάλη ὥστε ἐκείθεν πάντα ὑπηρετεῖσθαι ὅσων ἂν δέησθε, ἐὰν ὥσπερ ἡμεῖς ὑμῶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἡμῶν ἐπιμελήσθε. (35) Ἀκούουσι ταῦτα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἔδοξε τὴν τε ἀκρόπολιν ὥσπερ κατεληπτο φυλάττειν καὶ Ἰσμηνίᾳ κρίσιν ποιῆσαι. Ἐκ δὲ τούτου πέμπουσι δικαστὰς Λακεδαιμονίων μὲν τρεῖς, ἀπὸ δὲ τὸν συμμαχίδων ἓνα ἀπ' ἐκάστης καὶ μικρὰς καὶ μεγάλης πόλεως.

agentibus, jamque maxima esset in viis hominum solitudo (erat enim aestas, et merides appetierat), equo advectus Leontiadēs, ex itinere Phœbidam revocat, eumque recta in arcem ducit. Eam quum Phœbidæ et militum, qui cum ipso venerant, præsidio munivisset, ac portarum obicis clavem ei tradidisset, ac ut neminem, nisi se jubente, in arcem admitteret, edixisset, in Senatum deinde se confert, et hac oratione utitur : « Non est cur terrori vobis sit, viri, arcem teneri a Lacedæmoniis; quippe non hostili in quenquam animo se venisse aiunt, qui quidem non ipse belli cupidus sit. Ego vero, quum lex prætori militari potestatem faciat comprehendendi ejus qui mortis supplicio digna committere videtur, Ismeniam hunc, bellum molientem, capio : vosque adeo, cohortium ductores, et quotquot eis adjuncti estis, surgite, comprehensumque Ismeniam constitutum ad locum abducite. » Tum illi, quotquot erant rei consilii, accedere, dicto audientes esse, Ismeniam capere : ceteri, qui nihil horum scirent, ac Leontiadis factioni adversarentur, partim mox urbem fuga deserere, veriti ne interficerentur; partim prius se domum conferre. Verum posteaquam Ismeniam in Cadmea teneri captum si sensere, qui Androclicidæ Ismeniaeque partes sequebantur, Athenas se fuga recipiunt, maxime ad trecentos. Quæ ubi accidissent, Ismeniae loco prætor militaris alius deligitur, et Leontiadēs mox Lacedæmonem proficiscitur. Eo quum venisset, offendit et Ephoros et plebem urbanam graviter Phœbidæ succensentes, quod injussa reipublicæ illa fecisset. Agesilaus tamen aiebat, æquum esse, ut supplicio multaretur, si quidem aliquid perpetrasset, quod Lacedæmoni detrimento foret : sin egisset ex usu patriæ, priscum institutum esse, ut aliquid ejusmodi sine mandatis ex tempore facere liceat. Quapropter hoc ipsum, inquit, considerandum est, utiliæ sint, an cum detrimento conjuncta quæ fuere gesta. Deinde Leontiadēs in consilii publici cætum progressus, hujusmodi oratione usus est : « Fuisse Thebanos, Lacedæmonii, hostili erga vos animo priusquam ea, quæ nunc gesta sunt, accidissent, vos ipsi fateri solebatis. Nam erga vestros hostes peramanter se gerebant, idque vobis ipsis erat videre, et infestierant iis qui vobis essent amici. An non adversus populum in Piræeo se continentem, infestissimum vobis, arma ferre recusarunt? an non Phocensibus, quod eos vobis benevolos esse cernerent, bellum intulere? Quin etiam cum Olynthiis societatem coiere, quibus vos bellum facturos sciebant. Vos ipsi tum semper intentis animis observabatis, quando essetis audituri, Thebanos vi Bœotiam in potestatem suam adigere : nunc, rebus hisce confectis, non est quod Thebanos metuatis : exigua scytala sufficet ad hoc, ut omnia, quibus fuerit vobis opus, illinc subministrèntur; modo nos cura vestra perinde complectamini, ac de vobis nos solliciti sumus. » Quæ ubi audiissent Lacedæmonii, decrevere arcem ita, uti occupata erat, cum præsidio tenere, ac in judicio de Ismeniae causa cognoscere. Missi deinde judices ex Lacedæmoniis tres, ex sociorum quolibet parvo magnove opido, singuli. Posteaquam hoc tribunal consedisset, accu-

Ἐπεὶ δὲ ξυνεκαθίσετο τὸ δικαστήριον, τότε δὴ κατηγορεῖτο τοῦ Ἰσμενίου καὶ ὡς βαρβαρίζοι καὶ ὡς ξένος τῷ Πέρσῃ ἐπ' οὐδενὶ ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος γεγεννημένος εἶη καὶ ὡς τῶν παρὰ βασιλείας χρημάτων μετεκληφῶς εἶη καὶ οὗ τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ταραχῆς πάσης ἐκείνός τε καὶ Ἀνδροκλείδας αἰτιώτατοι εἶεν. (36) Ὁ δὲ ἀπελογεῖτο μὲν πρὸς πάντα ταῦτα, οὐ μὲντοι ἐπειθέ γε τὸ μὴ οὐ μεγαλοπράγμων τε καὶ κακοπράγμων εἶναι. Καὶ ἐκείνος μὲν κατεψηφίσθη καὶ ἀποκινήσκει· οἱ δὲ περὶ Λεοντιάδην εἰχρόν τε τὴν πόλιν καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐτι πλείω ὑπερέτουν ἢ προσετάττετο αὐτοῖς. (37) Τούτων δὲ πεπραγμένων οἱ Λακεδαιμόνιοι πολλὸν δὴ προθυμότερον τὴν εἰς τὴν Ὀλυθιον στρατιὰν ξυναπέστειλλον. Καὶ ἐκπέμπουσι Τελευτίαν μὲν ἄρμωσθην, τὴν δ' εἰς τοὺς μυρίους ζύνταξιν αὐτοῖς τε ἅπαντας ξυνεξέπεμπον, καὶ εἰς τὰς συμμαχίδας πόλεις σκυτάλας διέπεμπον, κελεύοντες ἀκολουθεῖν Τελευτίᾳ κατὰ τὸ δόγμα τῶν συμάχων. Καὶ οἱ τε ἄλλοι προθυμῶς τῇ Τελευτίᾳ ὑπερέτουν, καὶ γὰρ οὐκ ἀράριστος ἐδόκει εἶναι τοῖς ὑπουργοῦσι τι αὐτῷ, καὶ ἡ τῶν Θηβαίων δὲ πόλις, ἅτε καὶ Ἀγησιλάου ὄντος αὐτῷ ἀδελφοῦ, προθυμῶς ξυνέπεμπε καὶ δπλίτας καὶ ἱππέας. (38) Ὁ δὲ σπευδὼν μὲν οὐ μάλα ἐπορεύετο, ἐπιμελόμενος δὲ τοῦ τε μὴ ἀδικῶν τοὺς φίλους πορεύεσθαι καὶ τοῦ ὡς πλείστην δύναμιν ἀθροίζειν. Προέπεμπε δὲ καὶ πρὸς Ἀμύνταν, καὶ ἡξίου αὐτὸν καὶ ξένους μισθοῦσθαι καὶ τοῖς πλησίον βασιλεῦσι γρήματα διδόναι, ὡς συμάχους εἶναι, εἴπερ βούλοιντο τὴν ἀρχὴν ἀναλαβεῖν. Ἐπεμπε δὲ καὶ πρὸς Δέρδαν τὸν Ἑλιμίας ἄρχοντα, διδάσκων ὅτι οἱ Ὀλύθιοι κατεστραμμένοι τὴν μεῖζω δύναμιν Μακεδονίας εἶεν, καὶ οὐκ ἀνήσουσι τὴν ἐλάττω, εἰ μὴ τις αὐτοὺς παύσει τῆς ὕβρεως. (39) Ταῦτα δὲ ποιῶν, μάλα πολλὴν ἔχων στρατιὰν ἀρίστην εἰς τὴν ἐκυτῶν συμμαχίδα. Ἐπεὶ δ' ἦλθεν εἰς τὴν Ποτιδαίαν, ἐκεῖθεν ζυνταξάμενος ἐπορεύετο εἰς τὴν πολέμειαν. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πόλιν ἴων οὐτ' ἔκκεν οὐτ' ἔκοπτε, νομίζων, εἰ τι ποιήσῃσι τούτων, ἐμποδῶν ἂν αὐτῷ πάντα γίνεσθαι καὶ προσόντι καὶ ἀπόντι· ὅποτε δὲ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τῆς πόλεως, τότε ὁρθῶς ἔχειν κόπτοντα τὰ δένδρα ἐμποδῶν καταβάλλειν, εἰ τις ὀπίσθεν ἱππῶν. (40) Ὡς δὲ ἀπείχεν ἀπὸ τῆς πόλεως οὐδὲ δέκα στάδια, ἔβητο τὰ ὄπλα, εὐώνυμον μὲν αὐτὸς ἔχων, οὕτω γὰρ ξυνέβαινεν αὐτῷ κατὰ τὰς πύλας ἰέναι ἢ ἐξήσαν οἱ πολέμιοι, ἢ δὲ ἄλλη φάλαγξ τῶν συμάχων ἀπετέτατο πρὸς τὸ δεξιόν. Καὶ τῶν ἱππέων δὲ τοὺς μὲν Λάκωνας καὶ τοὺς Θηβαίους καὶ οἱ τοῖς Μακεδόνων παρῆσαν ἐπὶ τῷ δεξιῷ ἐτάξατο· παρὰ δὲ αὐτῷ εἶχε Δέρδαν τε καὶ τοὺς ἐκείνου ἱππέας ὡς εἰς τετρακοσίους διὰ τε τὸ ἄγαθόν τε τοῦτο τὸ ἱππικὸν καὶ διὰ τὸ θεραπέειν τὸν Δέρδαν, ὡς ἡδόμενος παρῆν. (41) Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ πολέμιοι ἐλθόντες ἀντιπαρετάξαντο ὑπὸ τῷ τείχει, συσπειραθέντες αὐτῶν οἱ ἱππεῖς ἐμβάλλουσι κατὰ τοὺς Λάκωνας καὶ Βοιωτοὺς. Καὶ Πολύχαρμον τε τὸν Λακεδαιμόνιον ἱππαρχον καταβάλλουσιν ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ κείμενον πολλὰ κατέτρωσαν, καὶ

sates fuit Ismenias, quod faveret barbaris, quod cum rege Persico, magno cum malo Græciæ, necessitudinem hospitii contraxisset, quod missæ ab rege pecuniæ particeps factus esset, quod Androclidas et ipse turbatum auctores in Græcia principes extitissent. Purgabat ille quidem se de his omnibus, verum persuadere non poterat, ut non res arduas et perniciosas tentasse existimaretur. Itaque judicum suffragiis damnatus, mortem oppetiit. Hinc jam Leontiæ factio sua in potestate Thebas habebat: qui Lacedæmoniorum in gratiam plura adeo faciebant, quam jussi essent. Atque his rebus gestis Lacedæmonii multo alacrius exercitum adversus Olynthios decretum mittebant. Quumque Teleutiam, ut illic præesset, ablegarent, simul et suos ad complendum decem millium agmen universi mittebant, et ad federatas urbes hinc inde missis scythalis, ut Teleutiam sequerentur, prout a sociis decreto sancitum esset, imperabant. Quamobrem quum alii Teleutiæ perlubenter obsequerentur, quod videretur haudquaquam ingratus erga illos esse, qui operam aliquam ei navarent; tum respublica Thebana gravem armaturam et equitatum suum alacriter ipsi adjungebat, quem Agesilai fratrem esse sciret. Ceterum inter proficiscendum non admodum properabat, et operam imprimis dabat, ut in itinere nullis injuriis amici aficerentur, et maximas ipse copias colligeret. Præmittebat etiam nonnullos ad Amyntam, utque militem conduceret, ac pecunia vicinos reges ad belli societatem permoveret, ab eo poterat, si quidem de recuperando regno cogitaret. Præterea mittebat ad Derdam Elimie principem, eumque monabat, majorem jam Macedoniae potentiam subactam ab Olynthiis esse, neque minorem missam facturos, nisi quis ipsorum insolentiam reprimeret. Interim dum hæc ageret, cum magno admodum exercitu federatorum in fines pervenit. Quumque Potidæam ingressus esset, instructis inde copiis hostilem in agrum pergit. Inter eundem Olynthum versus neque flamma neque ferro quidquam vastabat; quod existimaret, si quid ejusmodi faceret, sibi metipsi tum advenienti, tum abscedenti hæc impedimentum adlatura. Nimirum recte facturum, si tum casas arbores iis objiceret impedimenti loco, qui forte a tergo se invadere vellent, ubi pedem ab urbe relaturus esset. Quum jam vix stadiis decem abesset ab urbe, subsistere suos in armis jussit: et erat ipse lævo in latere, quandoquidem ita convenerat, ut versus portas ipse pergeret, qua exibant hostes: reliqua sociorum phalanx ad dextrum latus erat protensa. Idem Læonicos, Thebanos, Macedonum equites, quotquot aderant, dextro in latere collocarat; Derdam cum equitibus ejus, fere quadringentis apud se retinebat; partim quod equitatum hunc admirando suspiceret, partim quod Derdam coleret, ut expeditioni lubens interesset. Posteaquam hostes etiam egressi urbe sub ipsis mœnibus aciem instruxissent, conglobati equites ipsorum in Lacedæmonios ac Bæotos impetum faciunt. Polycharmum Lacedæmonium, præfectum equitum, equo suo dejiciunt, humi jacentem valde vulnerant,

ἄλλους ἀπέκτειναν, καὶ τέλος τρέπονται ἐπὶ τῷ δεξιῷ κέρατι τὸ ἱππικόν. Φευγόντων δὲ τῶν ἱππέων ἐνέκλινε καὶ τὸ ἐχόμενον πεζὸν αὐτῶν, καὶ δλον ἂν ἐκινδύνευσεν ἡττηθῆναι τὸ στράτευμα, εἰ μὴ Δέρδας ἔχων τὸ ἑαυτοῦ ἱππικὸν εὐθὺς πρὸς τὰς πύλας τῶν Ὀλυνθίων ἤλασεν. Ἐπῆει δὲ καὶ ὁ Τελευτίας σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐν τάξει. (42) Ὡς δὲ ταῦτα ἤσθοντο οἱ Ὀλύνθιοι ἱππεῖς, δαΐσαντες μὴ ἀποκλεισθεῖν τῶν πυλῶν, ἀναστρέφαντες ἀπεχώρουν πολλῇ σπουδῇ. Ἐνθα δὲ ὁ Δέρδας παρελαύνοντας παμπόλους ἱππέας αὐτῶν ἀπέκτεινε. Ἀπεχώρησαν δὲ καὶ οἱ πεζοὶ τῶν Ὀλυνθίων εἰς τὴν πόλιν· οὐ μέντοι πολλοὶ αὐτῶν ἀπέθανον, ἅτε ἐγγὺς τοῦ τείχους ὄντες. (43) Ἐπεὶ δὲ τρόπαιόν τε ἐστάθη καὶ ἡ νίκη αὕτη τῷ Τελευτίᾳ ἐγεγένητο, ἀπίων δὲ ἔκοπτε τὰ δένδρα. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ στρατεύσασμενος τὸ θέρος διῆκε καὶ τὸ Μακεδονικὸν στράτευμα καὶ τὸ τοῦ Δέρδα· πολλάκις μέντοι καὶ οἱ Ὀλύνθιοι καταθέοντες εἰς τὰς τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίδας πόλεις ἑληλάτουν καὶ ἄνδρας ἀπεκτείνουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἄμα δὲ τῷ ᾗρι ὑποκρινόμενοι οἱ μὲν Ὀλύνθιοι ἱππεῖς ὄντες ὡς ἑξακόσιοι καταδεδραμήκεσαν εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν ἄμα μεσημβρία καὶ διεσπαρμένοι ἑληλάτουν· ὁ δὲ Δέρδας ἐτύγγανε αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀφιγμένος μετὰ τῶν ἱππέων τῶν ἑαυτοῦ καὶ ἀριστοποιούμενος ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ. Ὡς δ' εἶδε τὴν καταδρομὴν, ἡσυχίαν [τε] εἶχε, τοὺς θ' ἱπποὺς ἐπεσκευασμένους καὶ τοὺς ἀναβάτας ἐξωπλισμένους ἔχων. Ἐπειδὴ δὲ καταφρονητικῶς οἱ Ὀλύνθιοι καὶ εἰς τὸ προσέτειον καὶ εἰς αὐτὰς τὰς πύλας ἤλαυνον, τότε δὴ συντεταγμένους ἔχων ἐξελαύνει. (3) Οἱ δὲ ὡς εἶδον, εἰς φυγὴν ὥρμησαν. Ὁ δ' ὡς ἄπαξ ἐτρέψατο, οὐκ ἀνῆκεν ἐνενήκοντα στάδια διώκων καὶ ἀποκτείνων, ἕως πρὸς αὐτὸ κατεδιώξε τῶν Ὀλυνθίων τὸ τεῖχος. Καὶ ἐλέγετο ὁ Δέρδας ἀποκτείναι ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ περὶ ὀγδοήκοντα ἱππέας. Καὶ ἀπὸ τούτου τευχήρεις τε μᾶλλον ἦσαν οἱ πολέμιοι καὶ τῆς χώρας ὀλίγην παντελῶς εἰργάζοντο. (3) Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ Τελευτίου ἐστρατευμένου πρὸς τὴν τῶν Ὀλυνθίων πόλιν, ὡς εἴ τι δένδρον ὑπόλοιπον εἴη ἢ τι εἰργασμένον τοῖς πολεμίοις, φθεῖροι, ἐξελθόντες οἱ Ὀλύνθιοι ἱππεῖς ἡσυχροὶ πορευόμενοι διέδησαν τὸν παρὰ τὴν πόλιν βέοντα ποταμὸν, καὶ ἐπορεύοντο ἡσυχῇ πρὸς τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα. Ὡς δ' εἶδεν ὁ Τελευτίας, ἀγανακτήσας τῇ τολμῇ αὐτῶν εὐθὺς Τλημονίδαν τὸν τῶν πελταστῶν ἄρχοντα δρόμῳ φέρεσθαι εἰς αὐτοὺς ἐκέλευσεν. (4) Οἱ δὲ Ὀλύνθιοι ὡς εἶδον προθέοντας τοὺς πελταστὰς, ἀναστρέφαντες ἀπεχώρουν ἡσυχροὶ, καὶ διέδησαν πάλιν τὸν ποταμὸν. Οἱ δ' ἡκολούθουν μάλα θρασέως, καὶ ὡς φεύγουσι διώξαντες ἐπιδέβαινον. Ἐνθα δὲ οἱ Ὀλύνθιοι ἱππεῖς, ἡνίκα ἔτι ἀρχέιρωτοι αὐτοῖς ἰδοῦναι οἱ διαβεβηκότες, ἀνα-

alios quosdam interficiant, equitatum denique dextrum cornu obtinentem dare terga cogunt. Ibi tum fugientibus equitibus, etiam peditatus eis proximus inclinare coepit : adeoque periculum erat ne universæ copiæ succumberent, si non Derdas cum equitibus suis recta Olynthiorum ad portas perrexisset : quem deinde a tergo Teleutias suo cum agmine instructo sequebatur. Id quum ab equitibus Olynthiis animadversum esset, ne a portis intercluderentur, veriti, converso agmine, multa cum properatione ad suos se recipiebant. Multi tum equites ipsorum a Derda sunt interempti, dum eum præterirent. Itidem peditatus Olynthiorum in urbem abcessit, non multis tamen amissis, quod prope a moenibus illi abessent. Hac victoria potitus Teleutias, et excitato tropæo copias abducens, arbores excidit. Et quia consumpta in hac expeditione æstas erat, tum Macedonicas tum Derdæ copias dimisit. Nihilominus Olynthii sæpenu-mero civitates Lacedæmoniiis fœderatas excursionibus vexando, non prædas modo abigebant, verum etiam nonnullos homines trucidabant.

CAPUT III.

Jam ver appetlerat, quum equites Olynthii numero fere sexcenti sub meridiem Apolloniensium in agrum infusi, passim omnia depopulabantur. Forte Derdas eo die suo cum equitatu Apolloniam venerat, et in urbe prandebat. Is quum incursionem hanc conspiceret, continebat sese, instructis jam equis suis, et armatis equitibus. Posteaquam Olynthii contemptis hostibus in suburbium, et ad ipsas usque portas equos agebant, tum vero cum suis instructis erumpit. Quod ubi videre hostes, in fugam se conjiciunt. Derdas vero quia semel eos terga dare coegerat, ad stadia nonaginta eos persequi et occidere non desiit ; donec ad ipsos Olynthiorum muros fugientes compulisset. Ferebatur hoc facinore Derdas equites circiter octoginta trucidasse. Ab eo tempore moenibus se magis hostes continebant, et omnino perparum agri suis in finibus colebant. Succedente tempore, quum Teleutias etiam denuo copias ad Olynthiorum urbem adduxisset, ut si qua vel arbor, vel terra ab hostibus culta reliqua esset, eam prorsus vastaret : egressi Olynthiorum equites sensim procedebant, et amne secundum urbem labente trajecto, placide in adversas hostium copias pergebant. Eos quum Teleutias conspexisset, indignatus ob ipsorum audaciam, mox Tlemonidam cetratorum ducem cursu in eos irrumpere jubet. Olynthii vero, ut cetratos ante reliquas copias procurrere vident, converso agmine placide pedem referunt, amnemque rursus transeunt. Sequuntur hos illi audacter admodum, et tanquam fugientibus terga urgentes, amnem et ipsi transeunt. Tum vero equites Olynthii, eos, qui adhuc transgressi fuerant, opprimi ab se

σπρέψαντες ἐμβαλλουσιν αὐτοῖς· καὶ αὐτὸν τε ἀπέκτειναν τὸν Τημονιδᾶν καὶ τῶν ἄλλων πλείους ἢ ἑκατὸν. (β) Ὁ δὲ Τελευτίας ὥς εἶδε τὸ γυμνόμενον, ὀργισθεὶς, ἀναλίσθων τὰ ὄπλα ἤγε μὲν ταχὺ τοὺς ὀπλίτας, διώκειν δὲ ἐκέλευε καὶ τοὺς πελταστας καὶ τοὺς ἱππίας καὶ μὴ ἀνιέναι. Πολλοὶ μὲν οὖν δὴ καὶ ἄλλοι τοῦ καιροῦ ἐγγυτέρω τοῦ τεύχους διώξαντες κακῶς ἀπεχώρησαν, καὶ ἐκείνοι δ' ἐπεὶ ἀπὸ τῶν πύργων ἐβάλλοντο ἀποχωρεῖν τε ἀναγκάζοντο τεθορυβημένως καὶ προσφυλάττεσθαι τὰ βέλη. (γ) Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Ὀλύνθιοι ἐπεσεικύνοντο μὲν τοὺς ἱππίας, ἐβούλουν δὲ καὶ οἱ πελτασταὶ τῆλος δὲ καὶ οἱ ὀπλίται ἐπεξέθεον, καὶ τεταραγμένη τῇ φάλαγγι προσπίπτουσι. Καὶ ὁ μὲν Τελευτίας ἐνταχθαὶ μαχόμενος ἀποθνήσκει. Τούτῳ δὲ γενομένῳ εὐθὺς καὶ οἱ ἄλλοι αὐτὸν ἐνέκλιναν, καὶ οὐδεὶς ἔτι ἴστατο, ἀλλὰ πάντες ἔφρουγον, οἱ μὲν ἐπὶ Σπαρτολῷ, οἱ δὲ ἐπὶ Ἀκάνθῳ, οἱ δὲ εἰς Ἀπολλωνίαν, οἱ πλείστοι δὲ εἰς Ποτίδααν. Ὡς δ' ἄλλος ἄλλη ἔφρουγον, οὕτω καὶ οἱ πολέμιοι ἄλλος ἄλλῳσι διώκοντες παμπληθεῖς ἀπέκτειναν ἀνθρώπους καὶ ὅ,τιπερ ὄρεος ἦν τοῦ στρατεύματος.

7. Ἐκ μάλιστα γὰρ τῶν τούτων παθὼν ἐγὼ φημι ἀνθρώπους παιδεύεσθαι μάλιστα μὲν οὖν ὡς οὐδ' οἰκέτας γὰρ ὀργῇ καλᾶν· πολλὰ γὰρ καὶ δεσπότηι ὀργιζόμενοι μεῖζο κακὰ ἔπαθον ἢ ἐποίησαν· ἀτὰρ ἀντιπάλους τὸ μετ' ὀργῆς ἀλλὰ μὴ γνώμῃ προσέρεσθαι ὅσον ἀμάχημα· ἡ μὲν γὰρ ὀργὴ ἀπρονόητον, ἡ δὲ γνώμη σκοπεῖ οὐδὲν ἥττον μὴ τι πάθῃ ἢ ὅπως βλάβῃ τι τοὺς πολεμίους.

8. Τοῖς δ' οὖν Λακεδαιμονίοις, ἐπεὶ ἤκουσαν τὸ πρῶμα, βουλευσόμενοι ἐδόκει οὐ φεύγειν πεμπέον δύναμιν εἶναι, ὅπως τὸ τε φρόνημα τῶν νενικηκότων κατασβεσθεῖη καὶ μὴ μάτην τὰ πεποιημένα γένοιτο. Οὕτω δὲ γνόντες ἡγεμόνα μὲν Ἀγισίπολιν τὸν βασιλεῖα ἐκπέμπουσι, μετ' αὐτοῦ δὲ ὥσπερ Ἀγισιλάου εἰς τὴν Ἀσίαν τριάκοντα Σπαρτιατῶν. (α) Πολλοὶ δὲ αὐτῇ καὶ τῶν περιόκων ἐθελονταὶ καλοὶ κάγαθοί τε ἡκούοντο, καὶ ξένοι τῶν τρυφίμων καλούμενων, καὶ νόβοι τῶν Σπαρτιατῶν, μάλα εὐειδῆς τε καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει καλῶν οὐκ ἄπειροι. Ξυνεστρατεύοντο δὲ καὶ ἐκ τῶν συμπαγίδων πόλεων ἐθελονταί, καὶ Θετταλῶν γὰρ ἱππεῖς, γνωσθῆναι τῷ Ἀγισιπόλει βουλόμενοι, καὶ Ἀμύντας δὲ καὶ Δέρδας ἔτι προθυμότερον ἢ πρόσθεν. Ἀγισίπολις μὲν δὴ ταῦτα πράττων ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Ὀλύνθον.

10. Ἦ δὲ τῶν Φλιασίων πόλις, ἐπαινεθείσα μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀγισιπόλεως ὅτι πολλὰ καὶ ταχέως αὐτῷ ᾤχηματὰ εἰς τὴν στρατιὴν ἔδωκεν, νομίζουσα δ' ἔξω ὄντος Ἀγισιπόλεως οὐκ ἂν ἐξελεῖν ἐπ' αὐτοὺς Ἀγισιλαόν, οὐδ' ἂν γενέσθαι ὥστε ἅμα ἀμφοτέρους τοὺς βασιλεῖς ἔξω Σπάρτης εἶναι, θρασέως οὐδὲν τῶν δικαίων ἐποίησεν τοῖς κατακληυθῆσιν. Οἱ μὲν γὰρ δὴ φυγάδες ἤξιουν τὰ ἀμύθηλα ἐν ἱσθμῷ διακαστρήσθαι· οἱ δὲ ἡνέγκαντες ἐν αὐτῇ τῇ πόλει διακινάζεσθαι. Λεγόντων δὲ

posse rati, convertunt sese, ac in eos irruunt, ipsamque Tlemonidam cum aliis pluribus quam centum occidunt. Id ubi Teleutias fieri vidit, excaudit: ac sumptis armis, celeriter gravem armaturam ducit, simul ut cetrati et equites hostem persequerentur, ac nihil ei spatii relinquerent, imperat. Haec factum, ut, quemadmodum et alii complures hostem propius quam oportebat ad moenia persequenti, perincommode pedem retulere: sic illi quoque de turribus telapetiti, simul et retrocedere perturbato agmine cogerentur, et a telis sibi cavere. Tum vero equites in eos emittunt Olynthii, quibus opem latari etiam cetrati excurrunt: denique gravis armatura consequitur, et turbatam phalangem invadit. Atque hic Teleutias pugnans interficitur: quoniam cum accidisset, statim et illi pedem referre coeperunt, qui erant ei proximi; neque jam quisquam amplius subsistebat, sed omnes fuga se partim Spartolum, partim Acanthum recipiebant, nonnulli Apolloniam, pars maxima Potidaeam. Atque ut alius alio fugiebat, ita et hostes diversis eos itineribus subsequuti, homines maximo numero cadunt, ipsamque adeo florem tanti exercitus delent.

Equidem cladibus huiusmodi homines erudiri censeo, maxime ut sciant, ne in servos quidem animadvertendum esse, commoto ad iram animo. Quippe domini quum irati sunt, saepenumero plus detrimenti accipiunt, quam aliis inferant. Hostes autem non consulto sed iracunde adorant, quantum quantum est, insigne delictum putari debet. Est enim ira quiddam temerarium, quum ratio non minus consideret, ne quid sibi accidat adversi, quam ut hostes damno afficiat.

De hac clade posteaquam certiores facti essent Lacedaemonii, re deliberata statuerunt, haud tenues mittendas esse copias; ut et victorum elatos animos reprimerent, et frustra esse gesta, quae acciderant, non paterentur. Quo decreto facto, regem Agesipolim bello praeiciunt; eique sicut et Agesilao proficiscenti in Asiam, triginta Spartanorum adiungunt. Sequebantur eundem sponte sua multi circum Spartam habitantes, homines vi tute singulari, multi exterorum, qui Trophimi (*mothaces*) appellantur, itemque Spartanorum spiritus egregia indole, nec praeclarae civitatis disciplina ignari. Praeter hos intererant expeditioni huic sponte sua tum socii ex oppidis quidam, tum Thessali equites, Agesipolidi ut immolescerent cupidi; Amyntas etiam Derdasque longe, quam antehac, alacrius aderant. His tum rebus occupatus erat Agesipolis, ac simul Olynthum proficiscebatur.

Interim Phliasiorum civitas ab Agesipolide collaudata, quod et magnam ipsi pecuniam, et celeriter ad exercitum sustentandum dedisset; quia putabat, dum Agesipolis abesset peregre, copias adversus se non ducturum Agesilaum, minimeque adeo futurum ut ambo reges Sparta simul abessent: audacter admodum cum eis, qui ab exilio redierant, praeter juris et aequi rationem agebant. Etenim petebant exules, ut de rebus controversis apud aequum tribunal cognosceretur: Phliasii vero cogeant eos, ut sua in urbe causam dis-

τῶν κατελλυθόντων καὶ τίς αὕτη δίκη εἴη οὗτοι αὐτοὶ οἱ ἀδικούντες δικάζουσιν, οὐδένες ἤκουον. (11) Ἐκ τοῦτου μέντοι ἔρχονται εἰς Λακεδαίμονα οἱ κατελθόντες κατηγορήσοντες τῆς πόλεως, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν οἰκοθεν ζυνηχολοῦντων, λέγοντες ὅτι πολλοῖς καὶ τῶν πολιτῶν οὐ δοκοῖεν δίκαια πάσχειν. Ἀγανακτήσασα δὲ τοῦτοις τῶν Φλιασίων ἡ πόλις ἐζημίωσε πάντας ὅσοι μὴ πεμπύσης τῆς πόλεως ἦλθον εἰς Λακεδαίμονα. (12) Οἱ δὲ ζημιωθέντες οἰκαδὲ μὲν ὥχνουν ἀπιέναι, μένοντες δ' ἐδίδασκον ὡς οὗτοι μὲν εἴησαν οἱ βιαζόμενοι ταῦτα, οἵπερ σφᾶς τε ἐξέβαλον καὶ Λακεδαιμονίους ἀπέκλεισαν, οὗτοι δὲ οἱ πριάμενοι τε τὰ σφρέτερα καὶ βιαζόμενοι μὴ ἀποδιδόναι, οἳτοι δὲ καὶ νῦν διαπεπραγμένοι εἰσὶ ζημιωθῆναι σφᾶς αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα ἔλθοντας, ὅπως τοῦ λοιποῦ μηδεὶς τολμῶν ἰέναι δηλώσωσιν τὰ ἐν τῇ πόλει γιγνόμενα. (13) Τῷ δ' ὄντι ὑβρίζειν δοκούντων τῶν Φλιασίων φρουρὰν φαίνουσιν ἐπ' αὐτοὺς οἱ ἔξωροι. Ἦν δὲ οὐ τῷ Ἀγισιλάῳ ἀχθόμενῳ ταῦτα· καὶ γὰρ τῷ μὲν πατρὶ αὐτοῦ Ἀρχιδάμῳ ξένοι ἦσαν οἱ περὶ Ποδάμεμον, οἱ καὶ τότε τῶν κατελλυθόντων ἦσαν· αὐτῷ δὲ οἱ ἀμφὶ Προκλέα τὸν Ἰππονίκου. (14) Ὡς δὲ τῶν διαβατηρίων γενομένων οὐκ ἔμελλεν, ἀλλ' ἐπορεύετο, πολλὰ καὶ πρὸςθεῖαι ἀπήντων καὶ χρήματα ἐδίδασαν, ὥστε μὴ ἐμβάλλειν. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο ὅτι οὐχ ἓνα ἀδικοῖν, στρατεύοιτο, ἀλλ' ὅπως τοῖς ἀδικουμένοις βοηθήσειεν. (15) Οἱ δὲ τελευτῶντες πάντα ἔφασκον ποιήσειν, ἐδέοντο τε μὴ ἐμβάλλειν. Ὁ δὲ πάλιν ἔλεγεν ὡς οὐκ ἂν πιστεύσειε λόγοις, καὶ γὰρ τὸ πρότερον ψεύσασθαι αὐτοὺς, ἀλλ' ἔργου τινὸς πιστοῦ δεῖν εἶπεν. Ἐρωτώμενος δὲ καὶ τί τοῦτ' ἂν εἴη; πάλιν ἀπεκρίνατο, Ὅπερ καὶ πρόσθεν, ἔρη, ποιήσαντες οὐδὲν ὑπ' ἡμῶν ἡδικήθητε. Τοῦτο δὲ ἦν τὴν ἀκρόπολιν παραδοῦναι. (16) Οὐκ ἐθέλοντων δὲ αὐτῶν τοῦτο ποιεῖν, ἐνέβαλέ τε εἰς τὴν χώραν καὶ ταχὺ περιτείχισας ἐπολιόρκει αὐτούς. Πολλῶν δὲ λεγόντων Λακεδαιμονίων ὡς ὀλίγων ἔνεκεν ἀνθρώπων πόλει ἀπεχθάνοιτο πλὴν πεντακισχίλων ἀνδρῶν· καὶ γὰρ δὴ ὅπως τοῦτ' εὐδῆλον εἴη, οἱ Φλιασίοι ἐν τῷ φανερῷ τοῖς ἔξω ἐξεκλήσιαζον· ὁ μόντοις Ἀγισιλάος πρὸς τοῦτο ἀντεμνηχανήσατο. (17) Ὅποτέ γὰρ ἐξίειν ἦ διὰ ρυλῖαν ἢ διὰ συγγένειαν τῶν φυγάδων, ἐδίδασκε ξυσσιτιά τε αὐτῶν κατασκευάζειν καὶ εἰς τὰ ἐπιτήδεια ἰκανὸν δίδοναι, ὅποσοι γυμνάζεσθαι ἐθέλοιεν· καὶ ὅπλα δὲ ἐκπορίζειν ἅπασιν τούτοις διεκελεύετο, καὶ μὴ ὀκνεῖν εἰς ταῦτα χρήματα δανείζεσθαι. Οἱ δὲ ταῦτα ὑπηρετούντες ἀπέδειξαν πλείους χιλίων ἀνδρῶν ἄριστα μὲν τὰ σώματα ἔχοντας, εὐτάκτους δὲ καὶ εὐσπολότερους· ὥστε τελευτῶντες οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔλεγον ὡς τοιούτων ζέοντο συστρατιωτῶν.

18. Καὶ Ἀγισιλάος μὲν δὴ περὶ ταῦτα ἦν. Ὁ δὲ Ἀγισιπόλις εὐθὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας προσῶν ἔθετο πρὸς τῇ πόλει τῶν Ὀλυνηίων τὰ ὅπλα. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντεξήει αὐτῶν, τότε τῆς Ὀλυνθίας εἰ τι ὑπόλοιπον ἦν ἐδόξου καὶ εἰ τὰς συμμαχίδας ἰὼν αὐτῶν ἐφθεῖρε σὺν σίτον· Τορώνην δὲ καὶ πρὸςβαλὼν εἴλε κατὰ κρά-

ceptarent. Quibus quum revocati ab exilio cives responderent : Et quodnam hoc jus fuerit, eos, qui auctores injuriæ sunt, judicum partes sibi sumere? nemo ipsos audiebat. Ita deinde exules reducti Lacedæmonem proliscuntur, civitatem suam accusaturi; deducuntibus eos etiam aliis quibusdam civibus, qui magnæ civium suorum parti videri dicerent, non æqua ratione cum illis agi. Commoti ob eam rem Phliasii multarunt omnes quotquot non a republica missi Lacedæmonem profecti fuerant. At illi posteaquam multati erant, domum redire præ metu non ausi, Spartæ manebant, ibique significabant, ab iis hæc violenter agi, qui et ipsos ejecissent, et Phliunte Lacedæmonios exclusissent : hos illos esse, qui res exulum coemerint, vique perficere cogitarent, quominus eas restituerent : hos esse denique qui nunc quoque dederint operam ut ipsi, qui Lacedæmonem ivissent, multarentur, ne quis deinceps eo se conferre audeat, quid Phliunte rerum geratur, indicaturus. Ephori, quod reapse viderentur insolentes esse Phliasii, delectum adversus eos habendum statuunt : quod quidem Agesilaus laud moleste tulit. Nam patris ipsius Archidami hospes fuerat Podanemus cum suis, qui quidem nunc eorum erant in numero, quibus ab exilio Phliuntem reditus concessus fuerat; atque etiam ipsi cum Proclis, Hipponici filii, familia hospitii jus intercedebat. Posteaquam de traducendis in agrum hostilem copiis exa consulens perlitasset, neque jam amplius cunctaretur, sed expeditionem susciperet, complures ei legationes occurrebant, ac pecunias offerebant ne ipsorum fines invaderet. Respondebat, non idcirco se hanc expeditionem suscepisse, ut aliquos injuria afficeret, sed jam affectis ut opitularetur. Tandem legati omnia se imperata facturos aiunt, simulque ne cum exercitu Phliasiorum fines ingrederetur, obsecrant. Rursus Agesilaus, verbis se non posse fidem habere, quod antehac quoque promissis non stetissent; facto fidem sibi faciendam esse dicebat. Rogatus, quodnam illud esset : Nimirum, inquit, hoc ipsum si feceritis, quod quum antehac feceritis, affecti a nobis nulla estis injuria. Erat autem hoc, ut arcem traderent. Quod quum recusarent facere, copias in agrum ipsorum traducebat, castrisque munitis cinctam urbem obsidebat. Quia vero multi ex Lacedæmonis aiebant, paucorum hominum causa offendi civitatem, in qua essent plus quinque millia virorum (hoc enim ut omnibus innotesceret, Phliasii palam ad exules apud hostem concionari solebant) : Agesilaus huic etiam rei ratione quadam occurrere instituit. Quoties enim aliqui ex urbe vel quod cognati, vel quod amici exulibus essent profugiebant, monebat suos, ut ipsis convivia sodalitia pararent, Lacedæmoniorum more, quantumque satis esset ad res necessarias, iis suppedirent, quicunque exerceri vellet. Mandabat item, ut arma quoque subministrarent omnibus, neque in hoc pecunias mutuas sumere cunctarentur. Hæc quum illi facerent, plures quam mille viros exhibuerunt, qui et corporibus essent probe exercitis, et militaris disciplinæ gnari, et armis instructissimi. Quo factum, ut tandem Lacedæmonii dicerent, hujusmodi commilitonum opera sibi opus esse.

Dum his rebus Agesilaus occupatur, Agesipolis e Macedonia recta pergens, ad Olynthiorum urbem suos in armis subsistere jubet. Quum eorum nemo contra prodiret, quidquid erat Olynthiorum in agro, vastabat, et ad civitates, quæ in ipsorum erant societate, cum copiis profectus, segetem corrumpibat. Etiam copiis ad Toronen admotis, op-

τος. (19) Ἐν δὲ τούτοις ὄντα κατὰ θέρους ἀκμὴν καὶ μα πυρρὰ γένεσι λαμβάνει αὐτόν. Ὡς δὲ πρῶτην ἐωρακότα τὸ ἐν Ἀφύτῃ τοῦ Διονύσου ἱερὸν, ἔρωσι αὐτὸν τότ' ἔσχε τῶν τε σκιεῶν σκηνημάτων καὶ τῶν λαμπρῶν καὶ ψυχρῶν ὑδάτων. Ἐκομίσθη μὲν οὖν ἑκαίστε ἐτι ζῶν, ὅμως μέντοι ἐβδόμαίος ἀρ' οὗ ἔκαμειν ἔξω τοῦ ἱεροῦ ἐτελεύτησε. Καὶ ἑκαίνοιο μὲν ἐν μέλει τιθεὶς καὶ κομισθεὶς οἰκάδε ἔτυχε τῆς βασιλικῆς ταφῆς.

20. Ἀγχιλαῖος δὲ τοῦτο ἀκούσας οὐχ ἦ τις ἂν ᾔετο ἐνρήσθη ὡς ἀντιπάλῳ, ἀλλὰ καὶ ἐδάκρυσε καὶ ἐπύθνησεν τὴν συνουσίαν. Σωτακηνόσι μὲν γὰρ δὴ βασιλεῖς ἐν τῷ αὐτῷ, ὅταν οἴκοι ὦσιν· ὁ δὲ Ἀγχιπόλις τῷ Ἀγχιλαίῳ ἱκανὸς μὲν ἦν καὶ ἡθνητικῶν καὶ θηρρευτικῶν καὶ ἱππικῶν καὶ παιδικῶν λόγων μετέμεινεν πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὑπερβαίνει αὐτὸν ἐν τῇ συσκήνῃ, ὥσπερ εἰκὸς πρεσβυτέρου. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀντ' ἑκείνου Πολυβιάδην ἀρμοστήν ἐπὶ τὴν Ὀlynθον ἐκπέμπουσιν.

21. Ὁ δὲ Ἀγχιλαῖος ἤδη μὲν ὑπερέβηκε τὸν χρόνον, ὅπου ἐλέγετο ἐν τῷ Φιλισύντι σίτος εἶναι· τοσοῦτον γὰρ ἐνχράτεια γαστρός διαφέρει ὥστε οἱ Φιλισῖνοι τὸν χιμῖον φηρισάμῃσι σίτον τελεῖν ἢ πρόσθεν, καὶ ποιοῦντες τοῦτο, τὸν διπλάσιον τοῦ εἰκότος χρόνον πολιορκούμενοι διήρκεσαν. (22) Καὶ τόλμα δὲ ἀτολμίας ἔσθ' ὅτε τοσοῦτον διαφέρει ὥστε Δελφίων τις, λαμπρὸς δοκῶν εἶναι, λαθὼν πρὸς αὐτὸν τριακασίους ἀνδράς Φιλισίων ἱκανὸς μὲν ἦν κοῦβειν τοὺς βουλομένους εἰρήνην ποιεῖσθαι, ἱκανὸς δὲ οἷς ἡπίστει εἰρᾶς φυλάττειν, ἐδύνατο δὲ εἰς τε τὰς φυλακὰς ἀναγκάζειν τὸ πλῆθος ἵεναι καὶ τοσοῦτος ἐρωδεῖον πιστὸς παρέμειναι. Πολύλαος δὲ μὲθ' ὧν εἶχε περὶ αὐτὸν καὶ ἐλθὼν ἀπέκρουσε φυλακὰς ἅλλοτ' ἄλλῃ τοῦ περιτεταγμένου κύλιου. (23) Ἐπεὶ μάλιστα οἱ ἐπιτεκτοὶ οὗτοι πάντα τρίπον ἐπιζητοῦντες οὐχ εὗρισκαν σίτον ἐν τῇ πόλει, ἐκ τούτου δὴ πέμψαντες πρὸς τὸν Ἀγχιπύλον ἐβόηον σπείσασθαι πρεσβείαν εἰς Λακεδαιμόνα ἰούσῃ· δεδοῖναι γὰρ σίτισιν ἔρασαν ἐπιτρέπειν τοῖς τέλεσι τῶν Λακεδαιμονίων χρήσασθαι τῇ πόλει ὅτι βούλονται. (24) Ὁ δὲ ὀργισθεὶς ὅτι ἄκουρον αὐτὸν ἐποίουν, πέμψας μὲν πρὸς τοὺς οἴκοι φίλους διεπράξατο ἑαυτῷ ἐπιτραπῆναι τὰ περὶ Φιλισύντος, ἐσπίεσατο δὲ τῇ πρεσβείᾳ. Φυλακὴ δὲ ἐτι ισχυροτέρα ἢ πρότερον ἐφυλάττειν, ἵνα μηδεὶς τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐξίη. Ὅμως μέντοι ὁ γε Δελφίων καὶ στιγματίας τις μετ' αὐτοῦ, ὃς πολλὰ ὑφείλετο ὅπλα τῶν πολιορκούντων, ἀπέδρασαν νύκτωρ. (25) Ἐπεὶ δὲ ἤκον ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος ἀπαγγέλλοντες ὅτι ἡ πόλις ἐπιτρέπει Ἀγχιλαίῳ τακνύναι τὰ ἐν Φιλισύντι ὅπως αὐτῷ δοκούη, Ἀγχιλαῖος δὴ οὕτως ἔγνω, πεντήκοντα μὲν ἀνδράς τῶν κατεληλυθόντων, πεντήκοντα δὲ τῶν οἰκοῦντων πρῶτον μὲν ἀνακρίναι ὅτινὰ τε ζῇ ἐν τῇ πόλει καὶ ὅτινα ἀποθανεῖν δίκαιον εἴη· ἔπειτα δὲ νόμους θεῖναι, καὶ οὗς πολιεύουσιν· ἕως δ' ἂν ταῦτα διαπράξωνται, φυλακὴν καὶ μισθὸν τοῖς φρουροῖς ἐξ μηχανῶν κατέλιπε. Ταῦτα δὲ ποιήσας τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν

pidum illud vi cepit. His in rebus dum adulta jam aetate versaretur, ardore quodam ignis instar urente corripitur. Et quia non ita pridem Bacchi fanum apud Aphytem viderat, mirifice opacorum illorum tentoriorum limpidarumque ac frigidarum aquarum desiderio teneri coepit. Quamobrem vivus quidem eo delatus est, sed die, a quo coepisset agrotare, septimo, extra fanum vivendi finem fecit. Melle oblitus domum deportatur, ac regiam sepulturam consequitur.

Quod ubi Agesilaus audisset, non quasi adversario salutato, quod existimare quis posset, letatus est, sed ejus morte deplorata lacrimis, etiam consuetudinem ipsius desiderabat. Nam reges eodem utuntur contubernio, quum domi sunt. Et poterat Agesiopolis cum Agesiāla convenientes adolescentiae, itemque de venationibus, de re equestri, de amoribus sermones communicare: ac praeter haec, quoties eodem uterentur contubernio, Agesiāla nati majorem, ut par erat, reverebatur. Ejus loco Lacedaemonii Polybiadem praefectum ad oppugnandam Olynthum mittunt.

Ceterum Agesiāla jam plus temporis obsidenda Philunte contriverat, quam quo suffecturum obsessis frumentum diceretur. Tantum inter gulam et abstinentiam interest, ut quum Philasii communi decreto statuissent, dimidio minus in usum quotidianum impendere, quam prius, idque deinde fecissent, tempore duplo majori, quam esset credibile, sustinenda obsidi mi sufficerent. Idem audacia nonnumquam usque adeo praestat vecordia, ut Delphio quidam, vir illustri apud suos loco, trecentis Philasiorum adjunctis sibi, partim prohibere potuerit, quominus ab iis, qui in hoc propendebant, pax conficeretur: partim eos in vincula conjectos custodire, quibus diffidebat. Idem ad obediendas exculias cogere plebem poterat, eamque more circitorum invisendo fidam reddere. Saepenumero cum iis, qui habebat apud se, facta eruptione, hostium excubitores alias alibi de ambitu, quo circumvallatum erat oppidum, deturbabat. Tandem quum hi delecti omnibus rationibus excogitatis frumentum in urbe nullum amplius reperirent, missis ad Agesiāla suis, petebant ut illis induciae concederentur, qui legati Lacedaemonem profecturi essent. Aiebant enim, se de re visse Lacedaemoniorum magistratibus agendi secum ex ipsorum arbitratu potestatem facere. Tum indignatus Agesiāla, quod auctoritatem agendi cum ipsis sibi detraxissent, ad amicos in patriam mittit, ac per eos impetrat, ut sibi Philuntis causa permitteretur, simulque legatis inducias concedit. Interim majores etiam excubiae quam prius habebantur, ut oppidanorum nemo egrediretur. Delphio tamen, et signatus servus quidam, qui multa obsidentibus arma eripuerat, nocturna fuga sunt elapsi. Posteaquam Lacedaemone rediissent, qui renuntiarent Agesiālo, rempublicam ipsi potestatem statuendi de Philasiorum rebus pro lubitu suo fecisse, decrevit, ex iis qui ab exilio revocati essent, debere legi quinquaginta, itidem quinquaginta cives alios urbis, qui primum cognoscerent cumam oppidanorum vita concedenda, quaeve capitali supplicio plecti aequum esset; deinde ferendas ab his esse leges, secundum quas administraretur respublica: verum interea dum haec perficerentur, praesidium in urbe reliquit, decreto praesidiariis in sex menses stipendio. Posteaquam haec gessisset, sociorum copias ab se dimittit, et milites ex civibus domum reducit. Hic rerum

οἶκαδὲ ἀπήγαγε. Καὶ τὰ μὲν περὶ Φιλούντα οὕτως αὖ ἐπετετέλειστο ἐν ὅκτῳ μηνὶ καὶ ἐνιαυτῷ.

26. Καὶ ὁ Πολυβιάδης δὲ παντάπασι κακῶς ἔχοντας λιμῷ τοὺς Ὀλυνθίους διὰ τὸ μῆτε ἐκ τῆς γῆς λαμβάνειν μῆτε κατὰ θαλάτταν εἰσάγεσθαι σίτον αὐτοῖς, ἠνάγκασε πέμψαι εἰς Λακεδαιμόνα περὶ εἰρήνης. Οἱ δ' ἑλθόντες πρέσβεις αὐτοκράτορες συνθήκας ἐποίησαντο τὸν αὐτὸν μὲν ἐχθρὸν καὶ φίλον Λακεδαιμονίοις νομίζειν, ἀκολουθεῖν δὲ ὅποι ἂν ἡγῶνται καὶ σύμμαχοι εἶναι. Καὶ ὁμόσαντες ταύταις ἐμμένειν οὕτως ἀπῆλθον οἵκαδε.

27. Προκεχωρηκότων δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις ὥστε Θηβαίους μὲν καὶ τοὺς ἄλλους Βοιωτοὺς παντάπασι ἐπ' ἐκείνοις εἶναι, Κορινθίους δὲ πιστοτάτους γεγενῆσθαι, Ἀργείους δὲ τεταπεινωθῆναι διὰ τὸ μηδὲν ἔτι ὠφελεῖν αὐτοὺς τῶν μηνῶν τὴν ὑποφορὰν, Ἀθηναίους δὲ ἡρμῶσθαι, τῶν δ' αὖ συμμάχων κεκολασμένων οἱ δυσμενῶς εἶχον αὐτοῖς, παντάπασι ἤδη καλῶς καὶ ἀσφαλῶς ἡ ἀρχὴ ἰδοῖκε αὐτοῖς κατεσκευασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις ἔχοι καὶ ἄλλα λέγειν καὶ Ἑλληνικὰ καὶ βαρβαρικά, ὥς θεοὶ οὕτε τῶν ἀσεβούντων οὕτε τῶν ἀνόσια ποιούντων ἀμειλῶσι. Νῦν γε μὴν λέξω τὰ προκείμενα. Λακεδαιμόνιοι τε γὰρ οἱ ὁμόσαντες αὐτονόμους ἔασι τὰς πόλεις τὴν ἐν Θήβαις ἀκρόπολιν κατασχόντες ὑπ' αὐτῶν μόνον τῶν ἀδικηθέντων ἐκολάσθησαν, πρῶτον οὐδ' ὑφ' ἑνὸς τῶν πώποτε ἀνθρώπων κρατηθέντες, τοὺς τε τῶν πολιτῶν εἰσαγαγόντας εἰς τὴν ἀκρόπολιν αὐτοὺς καὶ βουληθέντας Λακεδαιμονίοις τὴν πόλιν δουλεῖν, ὥστε αὐτοὶ τυραννεῖν, τὴν τούτων ἀρχὴν ἐπὶ τὰ μόνον τῶν φυγόντων ἤρκεσαν καταλῦσαι. Ὡς δὲ τοῦτ' ἐγένετο διηγῆσομαι.

2. Ἦν τις Φυλλίδας, δὲς ἐγγραμμάτευσεν τοῖς περὶ Ἀρχίαν πολεμάρχους, καὶ τὰλλα ὑπηρετήκει, ὥς ἰδοῖκε, ἀρίστα. Τούτῳ δ' ἀφιγμένῳ Ἀθήναζε κατὰ πρᾶξιν τινα καὶ πρόσθεν γνώριμος ὢν Μέλων τῶν Ἀθήναζε πεφευγόντων Θηβαίων συγγίγνεται, καὶ διαπυθόμενος μὲν τὴν περὶ Ἀρχίαν τε τὸν πολεμαρχοῦντα καὶ τὴν περὶ Φίλιππον τυραννίδα, γνούς δὲ ἔτι μᾶλλον μισοῦντα αὐτὸν τὰ οἶκοι αὐτοῦ, πιστὰ δούς καὶ λαβὼν συνέθετο ὥς δεῖ ἕκαστα γίνεσθαι. (3) Ἐκ δὲ τούτου προσλαβὼν ὁ Μέλων ἐξ τοῦς ἐπιτηδαιοτάτους τῶν φυγόντων ξιφίδια ἔχοντας καὶ ἄλλο ὅπλον οὐδὲν, ἔρχεται πρῶτον μὲν εἰς τὴν χώραν νυκτός· ἔπειτα δὲ ἡμερεύσαντες ἐν τινὶ τόπῳ ἐρήμῳ πρὸς τὰς πύλας ἦλθον, ὥς δὲ ἐξ ἀγροῦ ἀπιδόντες, ἡνίκα περ οἱ ἀπὸ τῶν ἔργων ὀφείατατο. Ἐπεὶ δ' εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, διενυκτέρευον μὲν ἐκείνην τὴν νύκτα περὶ Χάρωνί τινι, καὶ τὴν ἐποῦσαν δ' ἡμέραν διημέρευον. (4) Ὁ μὲν οὖν Φυλλίδας τὰ τε ἄλλα ἐπιμελεῖτο τοῖς πολεμάρχους, ὥς Ἀφροδίσια ἀγούσιν ἐπ' εἰσόδῳ τῆς ἀρχῆς, καὶ δὴ καὶ γυναῖκας παλαί ὑπ-

apud Phluntem, anno integro et octo mensibus gestarum, fuit exitus.

Ceterum Polybiades Olynthios ad extremam famem re-dactos, quod jam neque terra frumentum acciperent, neque mari quidquam importaretur, Lacedæmonem legatos de pace mittere compulit. Illi plena cum potestate Spartam profecti, ejusmodi conditionibus fœdus ineunt, ut eosdem cum Lacedæmoniis et hostes et amicos haberent; quocunque Lacedæmonii ducerent, sequerentur; socii denique ipsorum essent. Hæc ubi se præstituros jurejurando confirmassent, domum rediere.

Quum autem Lacedæmoniis hæc prospere cessissent, ut jam Thebani ac Boeoti reliqui omnino ipsorum essent in potestate, Corinthios fidelissimos experirentur, Argivi demissis essent animis, quod nihil illis sacrorum mensium causis proficerent, quas prætexere consueverant; Athenienses ab aliis deserti essent; socios denique suos Lacedæmonii quum multassent, quotquot animis in eos non satis amicis fuerant: omnino imperium ipsorum præclare comparatum satisque munitum esse videbatur.

CAPUT IV.

Quamquam vero multa tum de Græcis tum barbaris commemorari possint, quibus declaretur eos, qui se implegerant, ac nefaria designent a diis haud negligi; tamen nunc exponere malo, quæ modo nobis proposita sunt. Nam Lacedæmonii, qui se libertatem civitatibus concessuros juraverant, ac nihilominus arcem Thebanam in potestate sua retinebant, ab iis solis puniti sunt, adversus quos injurii fuerant, quum ante id temporis a nemine mortalium unquam in potestatem redacti fuissent; et ad dominatum eorum opprimendum, quotquot ex Thebanis civibus Lacedæmonios in arcem introduxerant, ac Thebas servire Lacedæmoniiis voluerant, ut imperio ipsi potirentur, soli septem exules sufficere. Quoniam autem pacto id ipsum acciderit, exponam.

Phyllidas quidam erat, polemarchorum Archiæ collegarum scriba, suo in munere, quemadmodum existimabatur, perindustrius. Hunc negotii cujusdam causa venientem Athenas, unus e Thebanis exulibus Mello convenit, cui jam ante notus erat: quumque de tyrannide, quam Archias polemarchus ac Philippus exercerent, Phyllidam percunctatus esset, eique statum illum patriæ magis etiam displicere, quam sibi, animadvertisset: fide data et accepta, quo pacto singula gerenda essent, cum eo transigit. Secundum ea Mello, adjunctis sibi ex omni exulum numero sex huic rei perficiendæ inprimis idoneis, qui cetera inermes, tantum sicas secum sumerent, primo Thebanum agrum noctu ingreditur. Deinde proximo die in loco quodam solo exacto, ad portas accedunt, quasi qui ex agro reverterentur, id temporis quo solent qui a rusticis operis tardissime in urbem redeunt. Posteaquam ingressi essent, noctem illam, diemque proximum se Charonis cujusdam in ædibus continent. Interim Phyllidas quum res alias polemarchis procurabat, qui magistratu decessuri Veneralia celebrabant; tum eas se feminas id temporis ad-

σπυγόμενος ἄγειν αὐτοῖς τὰς σεμνοτάτας καὶ καλλίστας τῶν ἐν Ἑλλάδι, τότε ἔφη ἄγειν. Οἱ δὲ, ἦσαν γὰρ τοιοῦτοι, μάλιστα ἡδέως προσεδέχοντο νυκτερεύειν. (β) Ἐπεὶ δὲ ἐδείπνησάν τε καὶ συμπροθύμουμένον ἐκείνου ταχὺ ἐμεθύθησαν, πάλαι κλεινόντων ἄγειν τὰς ἐταίρας, ἐξελθὼν ἦγαγε τοὺς περὶ Μέλлона, τρεῖς μὲν στεῖλας ὡς δεσποίνας, τοὺς δ' ἄλλους ὡς θεραπαινίδας. (γ) Κακείνους μὲν εἰσήγαγεν εἰς τὸ ταμῖον τοῦ πολεμαρχίου, αὐτὸς δ' εἰσελθὼν εἶπε τοῖς περὶ Ἀρχίαν ὅτι οὐκ ἂν φασιν εἰσελθεῖν αἱ γυναῖκες, εἰ τις τῶν διακόνων ἐνδόν ἔσταιτο. Ἐβλεν οἱ μὲν ταχὺ ἐκέλευον πάντας ἐξέλαι, ὃ δὲ Φυλλίδας δούς οὖνον εἰς ἐνὸς τῶν διακόνων ἐξέπειμψεν αὐτούς. (δ) Ἐκ δὲ τούτου εἰσήγαγε τὰς ἐταιρίδας δὲ, καὶ ἐκάθισε παρ' ἑκάστου. Ἦν γὰρ σύνθημα, ἐπεὶ καθίζοντο, παῖσιν εὐθὺς ἀνακαλύψαμένους. (ε) Οἱ μὲν δὴ οὕτω λέγουσιν αὐτοὺς ἀποστειν, οἱ δὲ καὶ ὡς κομμαστὰς εἰσελθόντας τοὺς ἀπὸ Μέλлона ἀποκτείνει τοὺς πολεμαρχούς. Λαθὼν δὲ ὁ Φυλλίδας τρεῖς αὐτῶν ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν τοῦ Λεοντιάδου οἰκίαν κόψας δὲ τὴν θύραν εἶπεν ὅτι παρὰ τῶν πολεμαρχῶν ἀπαγγελίαί τι βούλοιο. Ὁ δὲ ἐτύγχανε μὲν χωρὶς κατακείμενος ἐτι μετὰ δειπνῶν, καὶ ἡ γυνὴ ἐρσιουργοῦσα παρεκάθητο. Ἐκέλευσε δὲ τὸν Φυλλίδαν πιστὸν νομίζων εἰσεῖναι. Οἱ δ' ἐπεὶ εἰσῆλθον, τὸν μὲν ἀποκτείναντες, τὴν δὲ γυναῖκα φροδίσαντες κατεστύπωσαν. Ἐξίστοντες δὲ εἶπον τὴν θύραν κακείσθαι εἰ δὲ λήψοντο ἀνωγμένην, ἡπείλυσαν ἀποστειναι ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ. (σ) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπέπρακτο, λαθὼν δὲ ὁ Φυλλίδας τῶν ἀνδρῶν ἦλθε πρὸς τὸ ἀναγκάειον, καὶ εἶπε τῇ εἰργμορῦλῃ ὅτι ἄνδρα ἄγοι παρὰ πολεμαρχῶν ὃν εἰρᾷ δεῖσι. Ὡς δὲ ἀνέορθε, τούτων μὲν εὐθὺς ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ δεσμώτας ἔλυσαν. Καὶ τούτους μὲν ταχὺ τῶν ἐκ τῆς στοᾶς ὅπλων καθελόντες ὥπλισαν, καὶ ἀγαγόντες ἐπὶ τὸ Ἀμφιῶν θέσθαι ἐκέλευον τὰ ὅπλα. (ζ) Ἐκ δὲ τούτου εὐθὺς ἐκέρυττον ἐξέλαι πάντας Θηβαίους, ἱππέας τε καὶ ὀπλίτας, ὡς τῶν τυράννων τελευτώων. Οἱ δὲ πολῖται, ἕως μὲν νῦν ἦν, ἀπιστοῦντες ἤσυχον εἶχον ἐπεὶ δ' ἡμέρα τ' ἦν καὶ φανερὸν ἦν τὸ γεννημένον, ταχὺ δὲ καὶ οἱ ὀπλίται καὶ οἱ ἱππεῖς σὺν τοῖς ὀπλοῖς ἐξεβόρθουν. Ἐπειμψαν δ' ἱππέας οἱ κατελχλυθότες καὶ ἐπὶ τοὺς πρὸς τοῖς ὁρίοις Ἀθηναίων [τοὺς] δύο τῶν στρατηγῶν. Οἱ δ' εἰδότες τὸ πρᾶγμα ἐφ' ὃ ἀπεστάλκεσαν. (η) Ὁ μὲντοι ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀρμοστὴς ἐπεὶ ᾔσθετο τὸ νυκτερινὸν κήρυγμα, εὐθὺς ἐπειμψεν εἰς Πλαταιάς καὶ Θεσπιάς ἐπὶ βοήθειαν. Καὶ τοὺς μὲν Πλαταιεὺς αἰσθόμενοι προσόντας οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς, ἀπαντήσαντες ἀπέκτειναν αὐτῶν πλεόν ἢ ἕκιστον ἐπεὶ δὲ εἰσῆλθον ταῦτα πράξαντες καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῶν ὁρίων ἤδη παρήσαν, προσέβαλον πρὸς τὴν ἀκρόπολιν. (θ) Ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ὀλίγοι ὄντες, τὴν τε προθυμίαν τῶν προσόντων ἀπάντων ἑώρων, καὶ τῶν κηρυγμάτων μεγάλων γιννομένων τοῖς πρώτοις ἀναβᾶσιν, ἐκ τούτου φροδῆντες εἶπον ὅτι ἀπίσιν ἂν, εἰ τρισὶν ἀσφαλείαν μετὰ τῶν ὀπλῶν ἀπύοισι διδοῖεν. Οἱ δὲ ἄσμενοι

ducturum ad ipsos aiebat, quas ex omni Thebanarum numero longe splendidissimas ac pulcherrimas adducturum se jamdudum pollicitus fuerat. Illi vero, quod homines ejusmodi essent, perijuncunde noctem illam ut agerent, expectabant. Posteaquam cornati fuissent, ac vino jam incaluisent, dante opera Phyllida, ut id fieret: dudum hortantibus ipsis, ut mulierculas adduceret, egressus ab eis Mellonem cum suis adducit, quorum tres ornatu dominarum induerat, ceteros ancillarum. Inde in penitus eos polemarchei conclave deducit. Hinc ad polemarchos ingressus, tum Archiae, tum sociis ipsius significat, negare feminas se ingressuras, si ministrorum aliquis adsit. Tum illi mox omnes egredi jubent, ac Phyllidas dato ipsis vino, in ades cuiusdam ex ministris publicis eos ablegat. Deinde meretriculas scilicet introducit, easque apud singulos collocat. Et antea convenerat, ut quamprimum assidere jussi essent, velis rejectis polemarchos caderent. Hoc modo illos occubuisse nonnulli commemorant. Alii narrant, Mellonem cum suis, ut comessatores, ingressos, occidisse polemarchos. Inde Phyllidas sumptis secum tribus ipsorum, ad Leontiadis aedem pergit. Quumque pulsasset fores, indicare se quiddam ipsi velle polemarchorum jussu dixit. Forte tunc Leontiadis a corna seorsum recubabat, assidente ipsi uxore, quae lanificium exercebat. Et quia Phyllidam hominem fidum esse arbitrabatur, ingredi eum ad se jubet. Mox illi ingressi Leontiadem trucidant, et uxorem ipsius injecto metu silere cogunt. Quum egredierentur, ocludi fores jubent, additis minis, si apertas offenderent, omnes se, qui in aedibus essent, interfecturos. His rebus gestis, duos secum Phyllidas sumit, et ad carcerem accedit: narrat custodi carceris, quendam a polemarcho se adducere, quem vinculis constringi oporteat. Is ubi carcerem aperuisset, mox interficitur, ac victi deinde liberantur: quos quum armis de portu deductis instruxissent, et ad Amphium deduxissent, ut istic in armis subsisterent, imperant. Secundum ea Thebanos omnes, et equites, et gravis armaturae pedites, egredi suis aedibus per praconem jubent; quod jam tyranni perempti essent. At cives, quandiu nox erat, nulla his fide habita, se domi continebant: posteaquam illuxisset, jamque palam, quid accidisset, conspiceretur, mox et gravis armatura et equestres copiae suppetias latum adcurrunt. Miserunt etiam exules, qui jam redierant, equites duos illos praetores Atheniensium, qui in finibus erant. Illi quum nossent, quamobrem isti se misissent, [abiere]. Praefectus arcis, posteaquam de eo quod noctu proclamatum fuerat, certior factus esset, mox Plateas ac Thespias, qui evocarent subsidia, mittit. Thebani equites, cognito, Plateenses adventare, obviam eis pergunt, ac plures ex eis quam viginti occidunt. Qua re patrata, quum Thebas ingressi essent, jamque a finibus etiam Athenienses advenissent, copias oppugnandae arcis admovent. Ibi quum illi, qui arcem obtinebant, se paucos esse intelligerent, ac omnium accedentium alacritatem intuerentur, magnis per pracones etiam premiis, propositis, si qui primi ascendissent: metu inde perterriti, cessuros se arce significant, si tuto sibi cum armis abeundi facultas

τε ἴδωσαν ἃ ἦθουν, καὶ σπεισάμενοι καὶ ὄρκους ὁμόσαντες ἐπὶ τούτοις ἐξέπεμπον. (12) Ἐξόντων μέντοι, ὄσους ἐπέγνωσαν τῶν ἐχθρῶν ὄντας, συλλαμβάνοντες ἀπέκτειναν. Ἦσαν δὲ τινες οἱ καὶ ὑπὸ Ἀθηναίων τῶν ἀπὸ τῶν ὀρίων ἐπιβοηθησάντων ἐξεκλάπησαν καὶ διεσώθησαν. Οἱ μέντοι Θηβαῖοι καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἀποθανόντων, ὅσοις ἦσαν, λαβόντες ἀπέσφαξαν.

13. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐπύθοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι, τὸν μὲν ἄρμυστήν τὸν ἐγκαταλιπόντα τὴν ἀκρόπολιν καὶ οὐκ ἀναμείναντα τὴν βοήθειαν ἀπέκτειναν, φρουρὰν δὲ φαίνουσιν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους. Καὶ Ἀγισίλαος μὲν λέγων ὅτι ὑπὲρ τετταράκοντα ἀφ' ἧθες εἴη, καὶ ὥσπερ τοῖς ἄλλοις τοῖς τηλικούτοις οὐκέτι ἀνάγκη εἴη τῆς ἑαυτῶν ἔξω στρατεύεσθαι, οὕτω δὲ καὶ βασιλεῦσι τὸν αὐτὸν νόμον ὄντα ἀπεδείκνυε. Κάκεινος μὲν δὲ λέγων ταῦτα οὐκ ἐστρατεύετο. Οὐ μέντοι τούτου γε ἔνεκεν κατέμεινε, ἀλλ' εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ στρατηγίῃ, λέξοιεν οἱ πολῖται ὥς Ἀγισίλαος, ὅπως βοηθήσει τοῖς τυράννοις, πράγματα τῇ πόλει παρέχοι. Εἷα οὖν αὐτοὺς βουλευέσθαι ὁποῖόν τι βούλοιντο περὶ τούτων. (14) Οἱ δ' ἔφοροι διδασκόμενοι ὑπὸ τῶν μετὰ τὰς ἐν Θήβαις σφαγὰς ἐκπεπαικώτων, Κλεόμβροτον ἐπέμπευσι, πρῶτον τότε ἡγούμενον, μάλα χειμῶνος ὄντος. Καὶ τὴν μὲν δι' Ἐλευθερίων ὁδὸν Χαβρίας ἔχων Ἀθηναίων πελταστὰς ἐφύλαττεν· ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἀνέβαινε κατὰ τὴν εἰς Πλαταιὰς φέρουσαν. Προϊόντες δὲ οἱ πελτασταὶ περιτυγχάνουσιν ἐπὶ τῷ ἄκρῳ φυλάττουσι τοῖς ἐκ τοῦ ἀναγκασίου λελυμένοις, ὥς περὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα οὔσι. Καὶ τούτους μὲν ἀπαντας, εἰ μὴ τις ἐξέφυγεν, οἱ πελτασταὶ ἀπέκτειναν· αὐτοὺς δὲ κατέβαινε πρὸς τὰς Πλαταιὰς, εἰς φιλίας οὔσας. (15) Ἐπεὶ δὲ εἰς Θεσπίας ἀφίκετο, ἐκεῖθεν ὁρμηθεὶς εἰς Κυνὸς κεφαλὰς οὔσας Θηβαίων ἐστρατοπεδεύσατο. Μείνας δὲ ἐκεῖ περὶ ἑκατὶδεκα ἡμέρας ἀπεχώρησε πάλιν εἰς Θεσπίας. Κάκει μὲν κατέλιπεν ἄρμυστήν Σφοδρίαν καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων τὸ τρίτον μέρος ἐκείστων· παρέδωκε δὲ αὐτῷ καὶ χρήματα ὅσα ἐτύγγανεν οἰκοθεὶν ἔχων, καὶ ἐκέλευσε ζηνικὸν προσμισθοῦσθαι. (16) Καὶ ὁ μὲν Σφοδρίας ταῦτ' ἐπραττεν. Ὁ δὲ Κλεόμβροτος ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν διὰ Κρέυσιος τοὺς μετ' ἑαυτοῦ στρατιώτας καὶ μάλα ἀπορῶντας· πότερά ποτε πόλεμος πρὸς Θηβαίους ἢ εἰρήνη εἴη· ἤγαγε μὲν γὰρ εἰς τὴν τῶν Θηβαίων τὸ στρατεύμα, ἀπῆλθε δὲ ὡς ἐδύνατο ἐλάχιστος καχουρήσας. (17) Ἀπίοντι γὰρ μὴν ἄνεμος αὐτῷ ἐξάιστος ἐπεγένετο, ὃν καὶ οἰωνίζοντό τινες σημαίνειν πρὸ τῶν μελλόντων. Πολλὰ μὲν γὰρ καὶ ἄλλα γενναῖα ἐποίησεν, ἀτὰρ καὶ υπερβάλλοντος αὐτοῦ μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐκ τῆς Κρέυσιος τὸ καθήκον ἐπὶ θάλατταν ὁρὸς πολλοὺς μὲν ὄνους κατεκρήμνισεν αὐτοὺς σκεύεσι, πάμπολλα δὲ ὅπλα ἀπαρπασθέντα ἐξέπνευσεν εἰς τὴν θάλατταν. (18) Τῷ δὲ πολλοὶ οὐ δυνάμενοι σὺν τοῖς ὅπλοις πορεύεσθαι, ἔνθεν καὶ ἐνθεν τοῦ ἄκρου κατέλιπον λίθων ἐμπλήσαντες ὑπτίας τὰς ἀσπίδας. Καὶ τότε μὲν τῆς Μεγαρικῆς ἐν Αἰγισθένοιοις ἐδείπνησαν ὥς ἐδύναντο· τῇ δ' ὕστεραίᾳ

fiat. Concedunt eis Thebani perlubenter, quod postulabant; et pactis induciis, sacramentoque confirmatis, eos dimitunt. Quum illi exirent, quosunque hostium e numero agnoscunt, comprehensos necant. Nonnulli ab Atheniensibus, qui ab ipsis finibus opem Thebanis latum accesserant, clam surrepti, incolumes evasere: quum Thebani etiam interfectorum liberos, quibus quidem erant liberi, comprehensos trucidarent.

De his rebus Lacedæmonii certiores facti, præfectum illum, qui arcem reliquerat, et subsidia non expectaverat, interficiunt: simul adversus Thebanos delectus habent. Agisilaus, quum se diceret ante annos jam quadraginta pubertatem excessisse, ac demonstraret, itidem ut alios tam grandi ætate necesse non sit extra patriæ limites militatum ire, sic et reges eodem jure uti: hæc, inquam, quum diceret, ab ea se expeditione liberavit. Neque tamen hæc erat causa, quamobrem domi maneret: sed quod futurum non ignoraret, ut, si munus imperatoris acciperet, dicerent cives, Agisilaum reipublicæ negotium facessere, ut tyrannis opem ferret. Itaque permittebat eis, ut de hoc ex animi sui arbitratu statuerent. Tandem Ephori admoniti ab iis qui post factas Thebis cædes exulatum abierant, hieme aspera Cleombrotum cum copiis mittunt, qui tunc primum ducis officio fungi cepit. Et quia quod per Eleutheras erat iter, a Chabria cetratisque Atheniensium custodiebatur, Cleombrotus via Plateas versum ducente ascendit. Præcedentes reliquos cetrati montis in jugo in eorum incidunt præsidium, qui de carcere liberati fuerant, homines plus minus centum quinquaginta. Eos universos extra quam si fuga sibi quispiam consuluisse, cetrati occidunt. Interim Cleombrotus ad oppidum Plateas descendit, quod adhuc Lacedæmoniorum erat in fide. Thespias quum venisset, cum copiis progressus ad Cynoscephalas, Thebanorum oppidum, castra locat. Istic dies fere sedecim quum substitisset, Thespias revertit: ubi Sphodriam præfectum, cum tertiarum quorumlibet sociorum parte, relinquit. Eidem et pecunias tradit, quas quidem domo secum allatas tunc habebat; utque stipendiarium militem conduceret, imperat. Id quum faceret Sphodrias, interim Cleombrotus, via qua per oppidum Creusim itur, domum abducit milites suos, dubios admodum, paxne cum Thebanis, an bellum esset. Nam Cleombrotus copias quidem Thebanorum in agrum duxit, sed ita tamen discessit, ut quam minimum detrimenti eis inferret. Quumque digrederetur, ventus immanis quidam exortus est; quem ipsum nonnulli de futuris aliquid significare augurabantur. Nam is ut alia non pauca valido cum impetu fecit, ita etiam tum temporis, quum e Creusi Cleombrotus cum copiis montem, qui ad mare pertinet, superaret, multos asinos una cum ipsis sarcinis præcipites egit, armaque plurima abrepta in mare dejecit. Tandem quum multi cum armis progredi non possent, ex utraque verticis parte scuta supina lapidibus oppleta relinquebant. Cenati sunt eo die, uti quidem poterant, Ægosthenis, quod agri Megarensis est oppidum. Postridie reversi, arma sua tol-

ἐλθόντες ἐκοίμisanτο τὰ ὅπλα. Καὶ ἐκ τούτου οἰκαδέ ἤδη ἕκαστοι ἀπῆσαν· ἀφῆκε γὰρ αὐτοὺς ὁ Κλεόμβροτος.

19. Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι δρῶντες τὴν τῶν Λακεδαιμονίων βίωσιν καὶ ὅτι πόλεμος ἐν Κορίνθῳ οὐκέτι ἦν, ἀλλ' ἤδη παρίοντες τὴν Ἀττικὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς τὰς Θήβας ἐνέβαλλον, οὕτως ἐφοβούντο ὥστε καὶ τῷ δῶο στρατηγῷ, ᾧ συνηπιστάσθην τὴν τοῦ Μέλλωνος ἐπὶ τοῖς περὶ Λεοντιάδην ἐπανάστασιν, κρίναντες τὸν μὲν ἀπέκτειναν, τὸν δὲ, ἐπεὶ οὐχ ὑπέμεινεν, ἐφυγάδευσαν.

20. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι καὶ αὐτοὶ φοβούμενοι, εἰ μηδὲν ἄλλοι ἢ αὐτοὶ πολεμήσειεν τοῖς Λακεδαιμονίοις, τοιούτῳ εὐρίσκουσι μηχανήματα. Πείθουσι τὸν ἐν ταῖς Θεσπιαῖς ἀρμωστὴν Σφοδρίαν, γρήματα δόντες, ὡς ὑποπτεύετο, ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἵν' ἐκπολεμήσειε τοὺς Ἀθηναίους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους. Καθεῖνος πειθόμενος αὐτοῖς, προσποιησάμενος τὸν Πειραιᾶ καταλήψεται, ὅτι δὴ ἀπύλωτος ἦν, ἦγεν ἐκ τῶν Θεσπιῶν πρῶτ' αἰπυρῶντας τοὺς στρατιώτας, ψάσκων πρὸ ἡμέρας κατανύσειν εἰς τὸν Πειραιᾶ. (21) Θριᾶσι δ' αὐτῷ ἡμέρα ἐπεγένετο, καὶ οὐδὲ ταῦτ' ἐποίησεν ὥστε λαθεῖν, ἀλλ' ἐπεὶ ἀπετράπετο, ἡσυχάματα διήρπασε καὶ οἰκίας ἐπόρθησε. Τῶν δὲ ἐντυγχόντων τινὲς τῆς νυκτὸς φεύγοντες εἰς τὸ ἄστυ ἀπήγγελλον τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι στρατεύμα πᾶμπολον προσίει. Οἱ μὲν δὲ ταχὺ ὀπλισάμενοι καὶ ἵππεις καὶ ὀπλίται ἐν φυλακῇ τῆς πόλεως ἦσαν. (22) Τῶν δὲ Λακεδαιμονίων καὶ πρέσβεις Ἀθήνησιν ἐτύγχανον ὄντες παρὰ Καλλίᾳ τῇ προξένῳ Ἐτυμοκλῆς τε καὶ Ἀριστολόγος καὶ Ὀκελλός· οὗς οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπεὶ τὸ πρῶγμα ἠγγέλθη, συλλαβόντες ἐρύλαττον, ὡς καὶ τούτους συνεπιβουλεύοντας. Οἱ δὲ ἐκπεπληγμένοι τε ἦσαν τῇ πράγματι καὶ ἀπελογούντο ὡς οὐκ ἂν ποτε οὕτω μωροὶ ἦσαν ὡς εἰ ἤδεσαν καταλαμβάνοντες τὸν Πειραιᾶ, ἐν τῷ ἄσπῳ ἂν ὑποχειρίους αὐτοὺς παρείη, καὶ ταῦτα παρὰ τῇ προξένῳ, οὗ τάχιστα ἂν εὐρέθησαν. (23) Ἐτι δ' ἔλεγον ὡς εὐδελον καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ἔστοιτο ὅτι οὐδ' ἡ πόλις τῶν Λακεδαιμονίων ταῦτα συνήδει. Σφοδρίαν γὰρ εἴδεναί ἔωσαν ὅτι ἀπολωλὸτα πεύσονται ὑπὸ τῆς πόλεως. Καθεῖνοι μὲν κριθέντες μηδὲν συνειδέναι ἀρείθησαν.

(24) Οἱ δ' ἐφοροὶ ἀνεκάλεσαν τε τὸν Σφοδρίαν καὶ ὑπῆγον θανάτου. Ἐκεῖνος μέντοι φοβούμενος οὐχ ὑπάκουσεν ὁμῶς δὲ καίπερ οὐχ ὑπακούον εἰς τὴν κρίσιν ἀπέφυγε. Καὶ πολλοῖς ἐδόξεν αὕτη δὴ ἐν Λακεδαίμονι ἀδικιώτατα ἢ δίκῃ κριθῆναι. Ἐγένετο δὲ τοῦτο τὸ αἴτιον.

25. Ἦν υἱὸς τῷ Σφοδρίᾳ ἡλικίαν τε ἔχων τὴν ἄρτι ἐκ παίδων, Κλεώνυμος ὄνομα, καὶ ἄμα κάλλιστός τε καὶ εὐδοκίμωτατος τῶν ἡλικίων. Τούτου δὲ ἐρῶν ἐτύγχανεν Ἀρχίδαμος δ' Ἀγχιδαίου. Οἱ μὲν οὖν τοῦ Κλεομβρότου φίλοι, ἅτε ἐταῖροι ὄντες τῷ Σφοδρίᾳ, ἀπολυτικῶς αὐτῷ εἶχον, τὸν δὲ Ἀγχιδαῖον καὶ τοὺς ἐκείνου φίλους ἐφοβούντο, καὶ τοὺς δὴ μέσου δέ· δαινὰ γὰρ ἐδόκει πεποιθένει. (26) Ἐκ τούτου δὲ ὁ μὲν Σφοδρίας εἶπε πρὸς τὸν Κλεώνυμον, Ἐξέστί σοι, ὦ υἱέ, σῶσαι

lunt : ac deinde singuli domum se conferrunt ; nam dimiserat eos Cleombrotus.

Athenienses, qui Lacedaemoniorum vires perspicerent, jamque non amplius apud Corinthum bellum geri viderent, sed Lacedaemonios Atticam praetergressos, Thebas invasisse, tanto metu exanimati sunt, ut duos illos praetores suos, qui conspiracy a Mellone adversus Leontiadem inita consilii fuerant, in judicium accesserent, et alterum quidem morte multarent, alterum vero, quia judicium expectare noluerat, in exilium egerent.

Thebani autem, quum et ipsi metuerent, si extra se alii nulli bellum Lacedaemoniis facerent, hujusmodi quendam dolum reperiunt : Sphodriae Thespiis praefecto largitionibus persuadent, uti quidem erat suspicio, ut Atticam cum copiis invaderet, ac Athenienses ad bellum adversus Lacedaemonios suscipiendum proritaret. Is quum obtemperaret eis, ac Piraeum se capere velle simularet, nullis adhuc portis oclusum, milites summo mane cibo sumpto Thespiis educebat, ac se ante diem in Piraeum itinere confecto periturum aiebat. Verum ad Thiria quum accessisset, dies exortus est ; neque jam ita se gessit, ut ejus consilium ignoraretur ; sed ubi reverti copisset, pecora diripuit, et domos spoliavit. Nonnulli ex eis qui in ipsum inciderant, noctu in urbem fugientes, nuntiabant Atheniensibus, magnas accedere copias. Quamobrem celeriter correptis armis tum equites tum gravis armaturae pedites urbem custodiebant. Forte tunc et Lacedaemoniorum legati Athenis apud Calliam, hospitem publicum civitatis suae, aderant, Etymocles, Aristolochus, Ocellus. Eos Athenienses, hac re nuntiata, comprehensos custodiebant, quasi qui et ipsi cum aliis insidiatii essent. At illi perturbati re nova, purgabant se : nunquam ita se fatuos futuros fuisse, ut si praescivissent, captum iri Piraeum, se ipsos in urbe Atheniensium potestati traderent, praesertim apud hospitem civitatis suae publicum, ubi quamprimum inventi fuissent. Addebant praeterea, plane cognituros ipsos etiam Athenienses, ne Lacedaemoniorum quidem rempublicam harum rerum consciam esse. Nam scire se, futurum omnino, ut Sphodriam a republica sua morte multatum aliquando audiant. Itaque judicati minime consilii facinoris hujus esse, dimissi sunt. Ephori autem Sphodria revocato, capitis in eum judicium constituerunt. Itaque metu consternatus, non paruit : et quanquam ad judicium haud compareret, nihilominus est absolutus. Quae res multis visa est iniquissime apud Lacedaemonios esse judicata. Fuit autem haec omnino ejus rei causa :

Erat Sphodriae filius Cleonymus, qui et recens e pueris excesserat, et inter aequales suos omnium erat tum formosissimus, tum probatissimis moribus. Hunc Archidamus Agesilai filius amabat. Propendebant autem in hoc amici Cleombroti, sodales quippe Sphodriae, ut absolveretur ; verum et Agesilaum cum suis amicis metuebant, et qui inter utroque quasi medii erant : existimabatur enim atrociter deliquisse. Quamobrem Sphodrias ad Cleonymum, Potes, in

τὸν πατέρα, δεηθέντι Ἀρχιδάμου εὐμενῇ Ἀγχιόλον ἐμοὶ εἰς τὴν κρίσιν παρασχεῖν. (27) Ὁ δὲ ἀκούσας ἐτόλμησεν ἔλθειν πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον, καὶ εἶδετο σωτήρα αὐτῷ τοῦ πατρὸς γενέσθαι. (27) Ὁ μὲντοι Ἀρχίδαμος ἰδὼν μὲν τὸν Κλεώνυμον κλαίοντα συνεδάκρυε παρσώϊς· ἀκούσας δὲ δεομένου, ἀπεκρίνατο, Ἄλλ', ὦ Κλεώνυμε, ἴσθι μὲν ὅτι ἐγὼ τῷ ἐμῷ πατρὶ οὐδ' ἀντιβλέπειν δύναμαι, ἀλλὰ κἂν τι βούλωμαι διαπραΰσασθαι ἐν τῇ πόλει, πάντων μᾶλλον ἢ τοῦ πατρὸς δέομαι· ἔμους δ', ἐπεὶ σὺ κελεύεις, νόμιζε πᾶσαν με προθυμίαν ἔχειν ταῦτά σοι πρᾶχθῆναι. (28) Καὶ τότε μὲν δὴ ἐκ τοῦ φιλιτίου εἰς τὸν οἶκον ἔλθων ἀνεπαύετο· τοῦ δ' ὄρθρου ἀναστὰς ἐφύλαττε μὴ λάθῃ αὐτὸν ὁ πατὴρ ἐξελθών. Ἐπεὶ δὲ εἶδεν αὐτὸν ἐξίοντα, πρῶτον μὲν, εἴ τις τῶν πολιτῶν παρῆν, παρίει τούτους διαλέγεσθαι αὐτῷ, ἔπειτα δ', εἰ τις ξένος, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν θεραπόντων τῷ δεομένῳ παρεχόμεναι. Τέλος δ', ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ Εὐρώτα ἀπῶν ὁ Ἀγχιόλαος εἰσῆλθεν οἴκαδε, ἀπῶν ὄχετο οὐδὲ προσελθών. (29) Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ δὲ ταῦτά ταῦτα ἐποίησεν. Ὁ δ' Ἀγχιόλαος ὑπώπτευε μὲν ὡς ἔνεκεν ἐφοίτα, οὐ μὲντοι ἠρώτα, ἀλλ' εἰς αὐτόν. Ὁ δ' αὖ Ἀρχίδαμος ἐπεθύμει μὲν, ὥσπερ εἶκος, ὅρᾶν τὸν Κλεώνυμον· ὅπως μὲντοι ἔλθοι πρὸς αὐτὸν μὴ διειλεγμένος τῷ πατρὶ περὶ ὧν ἐκεῖνος ἐδεήθη οὐκ εἶχεν. Οἱ δὲ ἐμὲν τὸν Σφοδρίαν οὐχ ὁρῶντες τὸν Ἀρχίδαμον ἰόντα, πρόσθεν δὲ θαμίζοντα, ἐν παντὶ ἦσαν μὴ λελοιδωρημένος εἶη ὑπ' Ἀγχιόλαου. (30) Τέλος μὲντοι ὁ Ἀρχίδαμος ἐτόλμησε προσελθεῖν καὶ εἰπεῖν, ὦ πάτερ, Κλεώνυμός με κελεύει σου δεηθῆναι σῶσαι ὁ τὸν πατέρα· καὶ ἐγὼ ταῦτά σου δέομαι, εἰ δυνατόν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἀλλὰ σοὶ μὲν ἐγώ γε συγγνώμην ἔχω· αὐτὸς μὲντοι ὅπως ἂν συγγνώμης τύχοιμι παρὰ τῆς πόλεως ἄνδρα μὴ καταγινώσκων ἀδικεῖν οἷς ἐχρηματίσατο ἐπὶ κακῷ τῆς πόλεως οὐχ ὀρώ. (31) Ὁ δὲ τότε μὲν πρὸς ταῦτα οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἡττηθεὶς τοῦ δικαίου ἀπῆλθεν. Ὑστερον δὲ ἡ αὐτοῦ νοήσας ἡ διδαχθεὶς ὑπὸ τοῦ εἶπεν ἔλθων, Ἀλλ' ὅτι μὲν, ὦ πάτερ, εἰ μὴδὲν ἡδίκηκε Σφοδρία, ἀπέλυσας ἂν αὐτὸν οἶδα· νῦν δὲ, εἰ ἡδίκηκέ τι, ἡμῶν ἔνεκα συγγνώμης παρὰ σοῦ τυχέτω. Ὁ δὲ εἶπεν, Ἄν μέλλῃ καλὰ ταῦθ' ἡμῖν εἶναι, οὕτως ἔσται. Ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἀκούσας μάλα δύσελπις ὧν ἀπῆει. (32) Τῶν δὲ τοῦ Σφοδρίου φίλων τις διαλεγόμενος Ἐτυμοκλεῖ εἶπεν, Ὑμεῖς μὲν, οἶμαι, ἔφη, πάντες οἱ Ἀγχιόλαου φίλοι ἀποκτενεῖτε τὸν Σφοδρίαν. Καὶ ὁ Ἐτυμοκλῆς, Μὰ Δία οὐκ ἄρα ταῦτά, ἔφη, ποιήσομεν Ἀγχιόλαῳ, ἐπεὶ ἐκεῖνος γε πρὸς πάντας ὅσους διελεχται ταῦτά λέγει, μὴ ἀδικεῖν μὲν Σφοδρίαν ἀδύνατον εἶναι· ὅστις μὲντοι παῖς τε ὧν καὶ παιδίσκος καὶ ἡβῶν πάντα τὰ καλὰ ποιῶν διετέλεσε, χαλεπὸν εἶναι τοιοῦτον ἄνδρα, ἀποκτινύναι· τὴν γὰρ Σπάρτην τοιούτων δέισθαι στρατιωτῶν. (33) Ὁ δ' ἀκούσας ταῦτα ἀπήγγειλε τῷ Κλεώνυμῳ. Ὁ δ' ἡσθεὺς ἔλθων πρὸς τὸν Ἀρχίδαμον εἶπεν, Ὅτι μὲν ἡμῶν ἐπιμελῆ ἤδη ἴσμεν· εὖ δ' ἐπίστω, Ἀρχιδάμε, ὅτι καὶ ἡμεῖς πειρασόμεθα ἐπιμελεῖσθαι ὧς

quit, patrem servare, fili, si Archidamum rogaveris, ut Agesilaum mihi propitium hoc in iudicio reddat. Quibus ille auditis, tantum audaciae sibi sumpsit, ut Archidamum accederet, eumque rogaret, patrem uti sibi servare incolumem vellet. Archidamus ubi Cleonymum flentem vidit, adstabat et ipse lacrimans. Posteaquam autem obsecrantem audisset, Enimvero, inquit, scito, mi Cleonyme, non posse me patrem meum vel adspicere: sed si quid in republica impetrare cupio, quosvis potius quam patrem appello. Nihilominus, quia tu jubes, existimato me omne studium adhibiturum, ut hujus voti compos fias. Ac tum quidem ex philitio domum reversus, quieti se dabat. Mane posteaquam surrexisset, observabat, ne clam ipso pater exiret. Ubi jam exeuntem videbat, primum si qui cives aderant, eis colloquendi cum ipso facultatem concedebat, deinde si qui hospites, ac si qui denique ministri essent, qui ipsum convenire cuperent, cedebat omnibus. Tandem quum discedens Agesilaus ab Eureka domum suam ingrederetur, Archidamus etiam patre non convento abibat. Eadem faciebat et postridie. Suspicabatur autem Agesilaus, quamobrem ita se ectaretur: non tamen eum interrogabat, sed abire patiebatur. Interim Archidamus tenebatur quidem ille, ut par est credere, videndi Cleonymi desiderio: verum enim quomodo eum accederet, necdum expositis patri iis quae Cleonymus postulaverat, minime habebat. At amici Sphodriae quum Archidamum non amplius Cleonymum, cui ante id temporis frequens adfuerat, accedere viderent, ne esset oburgatus ab Agesilao, sollicitate verebantur. Tandem Archidamus convenire patrem ausus est, eumque sic compellare: Jubet, mi pater, Cleonymus, uti te rogem, patris sui salutem tuearis. Id ut fiat, ego quoque abs te peto, si fieri potest. Cui Agesilaus, Equidem, ait, ignosco tibi: verum quo pacto a republica sim impetraturus, ut ignoscat mihi, si non ob injustum quaestum hominem condemnavero, quem is cum detrimento republicae fecit, non video. Ad ea tum quidem nihil dixit Archidamus, sed aequitate responsi victus, discessit: verum deinceps, sive re per se ipsum animadversa, seu edoctus ab alio quodam, Equidem, inquit, scio, mi pater, liberaturum te fuisse culpa Sphodriam, si nihil designasset iniqui. Nunc si quid deliquit, velim nostra causa veniam abs te consequatur. Ad quae Agesilaus, Si honestum hoc vobis erit, inquit, sic fiet. His auditis Archidamus, admodum exigua cum spe discedebat. Secundum illa quum quidam amicus Sphodriae sermonem cum Etymocle haberet: Vos omnes, inquit, amici Agesilai, ut equidem arbitror, capitis poena in Sphodriam animadvertetis. Cui Etymocles: Profecto, ait, non idem, quod Agesilaus, faciemus: nam is ad omnes, quibuscum hac de re loquitur, fieri non posse dicit, quin Sphodrias egerit injuste: verum grave esse, virum ejusmodi interfici, qui et puer, et adolescens, et juvenis semper honestissime se gesserit. Spartam enim hujusmodi militibus indigere. Quae ille audita Cleonymo refert. Is mirifice delectatus, mox ad Archidamum adcurrrens, Esse nos, inquit, tibi curae, jam intelligimus. Te quidem certe scire volumus, mi Archidame, nos quoque

μήποτε σὺ ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ φιλίᾳ αἰσχυρὸς ᾖς. Καὶ οὐκ ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ ζῶν ἅπαντ' ἐποίησεν ὅσα καλὰ ἐν τῇ Σπάρτῃ, καὶ ἐν Λεύκτροις πρὸ τοῦ βασιλέως μαχόμενος σὺν Δείνωνι τῷ πολέμαρχῳ τρίς πεσὼν πρῶτος τῶν πολιτῶν ἐν μέσσοις τοῖς πολεμίοις ἀπέθανε. Καὶ ἠνίασε μὲν εἰς τὰ ἔσχατα Ἀρχίδαμον, ὡς δ' ὑπέσχετο, σὺ κατῆσχυεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκόσμησε. Τοιούτῳ μὲν δὴ τρόπῳ Σφροδρίας ἀπέφυγε.

31. Τῶν μὲντοι Ἀθηναίων οἱ βοιωτιάζοντες ἐδίδασκον τὸν δῆμον ὡς οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐχ ὅπως τιμωρήσαιντο, ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσαιν τὸν Σφροδρίαν, ὅτι ἐπεβούλευσε ταῖς Ἀθήναις. Καὶ ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἐπύθοντο τὴν Πειραιᾶ, ναῦς τε ἐναυπηγούντο, τοῖς τε Βοιωτοῖς ἐβούλουν πάσῃ προθυμίᾳ. (35. Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι προῦραν τε ἔργον ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, καὶ τὸν Ἀγισίλαν νομίσαντες φρονιμώτερον ἢ σφισι τοῦ Κλεομβρότου ἡγεῖσθαι, ἐδέοντο αὐτοῦ ἄγειν τὴν στρατείαν. Ὁ δὲ εἶπεν ὅτι οὐδὲν ἂν ὁ τῇ πόλει δοκοῖν ἀντειπεῖν παρεσκευάζετο εἰς τὴν ξυρῶν. (36. Γινώσκων δ' ὅτι εἰ μή τις προκαταλήψοιτο τὸν Κίθαιρῶνα, οὐ βῆξιον ἔσται εἰς τὰς Θήβας ἐμβαλεῖν, μαθὼν πολεμοῦντας τοὺς Κλειτορείους τοῖς Ὀρχομενίοις καὶ ξενικὸν τρέφοντας, ἐκοινολογήσατο αὐτοῖς, ὅπως γένοιτο τὸ ξενικὸν αὐτῷ, εἴ τι δεηθείη. (37. Ἐπεὶ δὲ τὰ διαβατήρια ἐγένετο, πέμψας, πρὶν ἐν Τεγέᾳ αὐτὸς εἶναι, πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν παρὰ τοῖς Κλειτορείοις ξένων, καὶ μισθὸν δούς μὲν αὐτοῖς, ἐκέλευσε προκαταλαβεῖν αὐτοὺς τὸν Κίθαιρῶνα. Τοῖς δ' Ὀρχομενίοις ἔπειν, ἕως στρατεία εἴη, παύσασθαι τοῦ πολέμου· εἰ δέ τις πόλις στρατιᾶς οὐσας ἐξῶ ἐπὶ πόλιν στρατεύσει, ἐπὶ ταύτῃ ἔργη πρῶτον ἔναι κατὰ τὸ δόγμα τῶν συμμάχων. (38. Ἐπεὶ δὲ ὑπερέβαλε τὸν Κίθαιρῶνα, ἔλθων εἰς Θισπιάς ἐκείθεν δρομηθεὶς ἦε ἐπὶ τὴν τῶν Θηβαίων χώραν. Εὐρώην δὲ ἀποσταχυρεῦμένον τε καὶ ἀπεσταχυρωμένον κύκλῳ τὸ πεδίον καὶ τὰ πλείεστα ἄγια τῆς χώρας, στρατοπεδεύμενος ἄλλοτε ἄλλῃ καὶ μετ' ἄριστον ἐξάγων ἐδῶκε τῆς χώρας τὰ πρὸς εἰς τῶν σταχυρωμάτων καὶ τῆς τάφρου. Οἱ γὰρ πολεμιοὶ, ὅπου ἐπιρύνοντο ὁ Ἀγισίλας, ἀντιπαρήσαν αὐτῷ ἐντὸς τοῦ χαρακώματος ὡς ἀμυνόμενοι. (39. Καὶ ποτε ἀποχωροῦντος αὐτοῦ ἤδη τὴν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς τῶς ἀφανεῖς ὄντες ἐξαίρνης διὰ τῶν ὠδοποιημένων τοῦ χαρακώματος ἐξῶθεν ἐξακύνουσι, καὶ οἳα δὴ ἀπύοντων πρὸς δαίτῃν καὶ συσκευαζομένων τῶν πελταστῶν, τῶν δὲ ἱππέων τῶν μὲν εἴτι καταβιβάχοντων, τῶν δ' ἀνακύνοντων, ἐπεικύνουσι καὶ τῶν τε πελταστῶν συγχοῦς κατεβαλὼν καὶ τῶν ἱππέων Κλέωνα καὶ Ἐπιλυτίδαν Σπαρτιάτας, καὶ τῶν περσίκων ἑνα, Εὐδίκον, καὶ τῶν Ἀθηναίων τινὰς συμμάχους, οὓς ποτε ἀναβιβάχοντας ἐπὶ τοὺς ἱππούς. (40. Ὡς δὲ ἀναστρέφας σὺν τοῖς ὀπλίταις ἐβούλησεν ὁ Ἀγισίλας, οἱ τε ἱππεῖς ἤλαυνον ἐναντίῳ τοῖς ἱππέσιν καὶ τὰ ἄλλα ἀπ' ἡλικίας ἐκ τῶν ὀπλιτῶν ἔβαινον σὺν αὐτοῖς. Οἱ μὲντοι τῶν Θηβαίων ἱππεῖς ἐώφεσαν ὑποπεπαισμένοι που ἐν μεταχρήσει ὑπέμενον μὲν γὰρ τοῖς

duros enixe operam, ut nunquam tibi amicitia nostra sit dehonestamento. Qua quidem in re non eum fecellit. Nam et quamdiu viveret, omnia quae Spartae praeclara ducuntur, praestitit; et apud Leuctra dimicans ante regem una cum Dinone polemarcho, quum ter cecidisset et resurrexisset, primus e civibus medius inter hostes occubuit. Qua re attulit quidem ille maerorem Archidamo extremum, non tamen ei dederori fuit, sed potius ornamento, uti pollicitus erat. Hoc igitur modo Sphodrias fuit absolutus.

Tum vero quotquot apud Athenienses Brotis favebant, significare populo, tantum abesse, ut in Sphodriam Lacedaemonii animadvertant, ut eundem etiam collaudent, quod Athenis insidiatus sit. Itaque secundum ea Piraeum portis occultant, naves aedificant, animorum alacritate summa Brotis opem ferunt. Lacedaemonii vero novos adversus Thebanos delectus habendos esse decernunt: et quia prudentius Agesilaum copias ducturum existimarent, quam fecisset Cleombrotus, hunc ipsum orant, exercitum uti duceret. Ille quum diceret, nulla se in re, quae reipublicae placeret, adversaturum, ad profectionem se comparabat. Quia vero animadverteret, non facile quinquam Thebanum in agrum irrupturum, qui non Cithaeronem ante cepisset, certior autem factus esset, Clitorios adversus Orchomenios bellum genere militemque conductitium alere, cum eis egit, ut copias illas conductitias sibi concederent, si eis opus esset. Quamprimum exta de traducendis copiis ei fausta obtigissent, antequam Tegeam ipse pervenisset, ad conductitii militis apud Clitorios ducem mittit, datoque ipsis stipendio menstruo, Cithaeronem eos occupare jubet. Simul Orchomeniis denuntiat ut huius expeditionis tempore ipsi a bello abstinerent. Quod si qua civitas interim, dum peregre abessent copiae, adversus civitatem arma caperet, eam se primum, ait, de sententia decreti a sociis facti aggressurum. Posteaquam Cithaeronem superasset, ac Thespias venisset, inde productis copiis, Thebanorum in agrum pergebat. Quumque planitiem et eximia quaeque regionis loca undique fossa valloque munita reperiret, alias alibi locatis castris, et eductis a prandio copiis, ea loca populando vastabat, quae auroram versus a vallo fossaeque sita erant. Nam hostes, ubicumque se Agesilaus ostenderet, intra vallum ei occurrebant, vim propulsaturi. Et accidit aliquando, ut ipso ad castra revertente, Thebani equites, ab hostibus nondum conspecti, subito per exitum in vallo factos erumperent; eoque tempore, quo cetrati ad cornam discedebant ac jam vasa colligebant, equites autem partim ab equis descenderant, partim eos conscendebant, impetum in hostes facerent, ac plurimos e cetratis prosternerent, Cleonemque et Epilytidam, Spartanos equites, cum Eudico, qui ex urbi Spartanæ finitimis erat, cumque nonnullis Atheniensibus in exilio degentibus, qui nondum equos ascenderant, interimerent. Quum autem Agesilaus cum gravi armatura conversus, opem suis ferret, et equites in adversum hostium equitatum irruerunt, et eosdem ex gravi armatura cursu subsequebantur quotquot ab annis decem jam ex ephebis excesserant: tum vero Thebanorum equites similes erant iis qui in meridie paulo subleberint: quippe tamdiu expectabant eos, qui

ἐπελαύνουσιν ὥς' ἔξακοντίζειν τὰ δόρατα, ἐξικνούντο δ' οὐ. Ἀναστρέφοντες δὲ ἐκ τοσούτου ἀπέθανον αὐτῶν δώδεκα. (41) Ὡς δὲ κατέγνω ὁ Ἀγησίλαος ὅτι αἰεὶ μετ' ἀριστον οἱ πολέμιοι ἐφαίνοντο, θυσάμενος ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἦγεν ὡς οἷόν τε τάχιστα, καὶ παρῆλθε δι' ἐρημίας εἰσὼ τῶν χαρακωμάτων. Ἐκ δὲ τούτου τὰ ἐντὸς ἔτεμνε καὶ ἔκαε μέχρι τοῦ ἄστεος. Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ πάλιν ἀποχωρήσας εἰς Θεσπιάς, ἐτείχιζε τὸ ἄστυ αὐτοῖς· καὶ ἐκεῖ μὲν Φοιβίδαν κατέλιπεν ἄρμωσθην, αὐτὸς δ' ὑπερβαλὼν πάλιν εἰς τὰ Μέγαρα τοὺς μὲν συμμαχικούς διῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν στράτευμα ἐπ' οἴκου ἀπήγαγεν.

42. Ἐκ δὲ τούτου ὁ Φοιβίδας ἐκπέμπων μὲν ληστήρια ἔφερε καὶ ἦγε τοὺς Θηβαίους, καταδρομάς δὲ ποιούμενος ἐκακούργει τὴν χώραν. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ἀντιτιμωρεῖσθαι βουλόμενοι στρατεύουσι πανδημίᾳ ἐπὶ τὴν τῶν Θεσπιῶν χώραν. Ἐπεὶ δ' ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ, ὁ Φοιβίδας σὺν τοῖς πελτασταῖς προσκειμένος οὐδαμοῦ εἰς αὐτοὺς ἀποσχεδάννυσθαι τῆς φάλαγγος ὥστε οἱ Θηβαῖοι μάλ' ἔχθόμενοι τῇ ἐμβολῇ θάττοντα τὴν ἀποχώρησιν ἰποιοῦντο, καὶ οἱ ὀρεωκόμοι δὲ ἀπορρίπτουντες δὴ εἰλῆφσαν καρπὸν ἀπὸ τῆς οἰκᾶδος· οὕτω δεινὸς φόβος τῷ στρατεύματι ἐπέπεσε. (43) Ὁ δὲ ἐν τούτῳ θρασείως ἐπέκειτο, περὶ αὐτὸν μὲν ἔχων τὸ πελταστικόν, τὸ δ' ὀπλιτικὸν ἐν τάξει ἐπσεσθαι καλεύσας. Καὶ ἐγένετο ἐν Ἐπίδῳ τροπὴν τῶν ἀνδρῶν ποιήσασθαι· αὐτὸς τε γὰρ ἐβρώμενως ἦγειτο, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπτεσθαι τῶν ἀνδρῶν παρεκελεύετο, καὶ τοὺς τῶν Θεσπιῶν ὀπλίτας ἀκολουθεῖν ἐκέλευεν. (44) Ὡς δὲ ἀποχωροῦντες οἱ τῶν Θηβαίων ἱππεῖς ἐπὶ νάπει ἀδιαβάτῳ ἐγίνοντο, πρῶτον μὲν ἡθροίσθησαν, ἔπειτα δὲ ἀνέστρεφον διὰ τὸ ἀπορεῖν ὅπῃ διαβαίεν. Οἱ μὲν οὖν πελτασταὶ ὀλίγοι ὄντες οἱ πρῶτοι φοβηθέντες αὐτοὺς ἔφυγον· οἱ δὲ ἱππεῖς αὖ ὡς τούτῳ εἶδον, ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν φευγόντων ἐπιθέσθαι αὐτοῖς. (45) Καὶ ὁ μὲν δὴ Φοιβίδας καὶ δύο ἢ τρεῖς μετ' αὐτοῦ μαχόμενοι ἀπέθανον, οἱ δὲ μισθοφόροι τούτου γενομένου πάντες ἔφυγον. Ἐπεὶ δὲ φεύγοντες ἀρίκοντο πρὸς τοὺς ὀπλίτας τῶν Θεσπιῶν, κάκιστοι, μάλ' ἀπρόσθεν μέγα φρονούντες μὴ ὑπελθῆναι τοῖς Θηβαίοις, ἔφυγον, οὐδὲν εἰ πᾶν διωκόμενοι· καὶ γὰρ ἦν ἡδὴ ὀψέ. Καὶ ἀπέθνησκον μὲν οὐ πολλοὶ, θυμὸς δὲ οὐ πρόσθεν ἔστησαν οἱ Θεσπιεῖς, πρὶν ἐν τῷ τείχει ἐγένοντο. (46) Ἐκ δὲ τούτου πάλιν αὖ τὰ τῶν Θηβαίων ἀνεζωπυρεῖτο, καὶ ἐστρατεύοντο εἰς Θεσπιάς καὶ εἰς τὰς ἄλλας τὰς περικυκλίας πόλεις. Ὁ μὲντοι ὄμιλος ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς Θήβας ἀπεχώρει· ἐν πάσαις γὰρ ταῖς πόλεσι δυναστεῖαι καθιεστήκεισαν, ὥσπερ ἐν Θήβαις ὥστε καὶ οἱ ἐν ταύταις ταῖς πόλεσι φίλοι τῶν Λακεδαιμονίων βοηθείας ἰδέοντο. Μετὰ δὲ τὸν Φοιβίδα θάνατον πολέμαρχον μὲν καὶ μόραν οἱ Λακεδαιμόνιοι κατὰ θάλατταν πέμψαντες τὰς Θεσπιάς ἐρύλαττον.

47. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέστη, πάλιν ἔφαινον φρουρὰν οἱ ἔμποροι εἰς τὰς Θήβας, καὶ τοῦ Ἀγησιλάου, ἥπερ τὸ πρόσθεν, ἰδέοντο ἡγεῖσθαι. Ὁ δ' ὑπὲρ τῆς ἐμβολῆς ταῦτά γινώσκων, πρὶν καὶ τὰ διαβατήρια θύεσθαι,

adequitabant, donec hastas ejacularentur, non tamen eos contingerent. Et in convertendo ex tali spatio perierunt eorum duodecim. Posteaquam Agesilaus animadvertit, semper a prandio se hostes ostentare, prima luce facta res sacra, quam poterat celerrime suos ducit ac per locum desertum intra vallum penetrat. Deinde omnia quæ vallo continebantur, ad ipsas usque Thebas ferro et igni vastat. Qua re patrata Thespias reversus, mœnibus oppidum illud munit; relictoque ibidem Phœbida præfecto, Megara ductis copiis, socios dimittit, civium exercitum ipse domum abducit.

Ex eo tempore Phœbidas prædonum manipulos emittens, Thebanorum res ferebat, agebat, et excursionibus agrum ipsorum vexabat. Ejus injurias Thebani quum vindicare vellent, universis cum copiis in agrum Thespiensium expeditionem suscipiunt. Ingressi jam ditionem ipsorum erant, quum Phœbidas eis una cum cetratis incumbens, quominus a phalange usquam dispergerentur, impediabat. Quo factum, ut Thebani graviter se hostilem agrum invasisse ferrent, citiusque, quam vellent, recederent. Quin et muliones, abjectis, quas collegerant, frugibus, domum mulos agebant: tantus exercitum metus invaserat. Urgebat tum hostem audacter Phœbidas, quum cetratorum copias secum haberet, gravem autem armaturam sequi agmine instructo juberet. Nam in spem venerat, posse se Thebanos in fugam vertere: quod et ipse totis viribus præcederet, et alios hortaretur ad invadendum eos, gravemque Thespiensium armaturam subsequi juberet. Equites Thebani, quum pedem referentes ad invium quandam saltum pervenissent, primum se colligebant, deinde se in hostem convertebant, quod transeundi et evadendi nulla esset copia. Tum primi ex cetratis, qui pauci essent numero, metu perterriti, in fugam se conjiciunt: quod ubi viderunt equites, ab illis terga dantibus edocti sunt, fieri in ipsos impetum. Interfectus est Phœbidas cum duobus aut tribus, qui una cum ipso dimicabant. Id quum accidisset, conductitii milites universi fugam arripiebant. Quum inter fugiendum ad Thespiensium gravem armaturam venissent, illi quoque terga dabant, quanquam nec admodum eos quisquam persequeretur (quod jam esset serius) et prius elatis animis se minime Thebanis cessuros existimassent. Occubuerunt pauci, non tamen prius fugere destiterunt Thespienses, quam intra muros se recepissent. Inde rursum Thebanorum res quasi reviviscere, atque ipsi jam adversus Thespienses reliquaque finitima oppida bellum movere. Quamobrem populus ex eis Thebas migrabat: nam omnibus in oppidis ejusmodi constituta optimationum erant imperia, quale Thebis. Quo factum, ut in illis quoque oppidis Lacedæmoniorum amici subsidio et ope indigerent. Post Phœbida interitum Lacedæmonii polemarcho quodam et cohorte mari missis, Thespias præsidio tenebant.

Vere autem ineunte, rursum Ephori copias adversus Thebanos decernunt; et Agesilaum, ut antea quoque, rogant imperatoris uti munere fungeretur. Ille quod idem cum eis de hac expeditione statueret, priusquam exta de tra-

πέμψας πρὸς τὸν ἐν Θεσπιαῖς πολέμαρχον ἐκέλευε προκαταλθεῖν τὸ ὑπὲρ τῆς κατὰ τὸν Κιθαιρῶνα ὁδοῦ ἄκρον καὶ φυλάττειν, ἕως [ἂν] αὐτὸς ἔλθοι. (18) Ἐπεὶ δὲ τοῦτο υπερβαλὼν ἐν ταῖς Πλαταιαῖς ἐγένετο, πάλιν προεσποιήσατο εἰς τὰς Θεσπιάς ἵέναι πρῶτον, καὶ πέμπων ἀγορᾶν τὴν ἐκέλευε παρασκευάζειν καὶ τὰς πρεσβείας ἐκεῖ περιμένειν ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἰσχυρῶς τὴν πρὸς Θεσπιῶν ἐμβολὴν ἐφύλαττον. (19) Ὁ δὲ Ἀγχιλαῖος ἅμα τῇ ἡμέρᾳ θυσιάζοντας ἐπορεύετο τὴν ἐπὶ Ἐρυθρᾷ καὶ ὡς στρατεύματι δυοῖν ἡμέρῃν ὁδὸν ἐν μιᾷ κατανόσας, ἐβόησεν υπερβᾶς τὸ κατὰ Σαδῶν σταύρωμα, πρὶν εἰλθεῖν τοὺς Θηβαίους ἀπὸ τῆς φυλακῆς, καθ' ἣν τὸ πρόσθεν εἰσῆλθε. Τοῦτο δὲ ποιήσας τὰ πρὸς αὐτὸν τῶν Θηβαίων πόλεως ἐξήκου μέχρι τῆς Ταναγραίων· εἰ γὰρ τότε καὶ τὴν Ταναγραν οἱ περὶ Ὑπατόδορον, φίλοι ὄντες τῶν Λακεδαιμονίων, εἶχον καὶ ἐκ τούτου δὴ ἀπῆλθον ἐν ἀριστερᾷ ἔχον τὸ τεῖχος. (20) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπελθόντες ἀντετάξαντο ἐπὶ Γράος στήθει, ὅπισθεν ἔχοντες τὴν τε τάφρον καὶ τὸ σταύρωμα, νομίζοντες καλὸν εἶναι ἐνταῦθα διακινδυνεύειν καὶ γὰρ ἦν στενὸν καὶ ἐπιεικῶς καὶ δύσβατον τὸ χωρίον. Ὁ δ' Ἀγχιλαῖος ἰδὼν ταῦτα πρὸς ἐκείνους μὲν οὐκ ἤγεν, ἐπισιμύσας δὲ πρὸς τὴν πόλιν ἦει. (21) Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι δαΐσαντες περὶ τῆς πόλεως, ὅτι ἐρήμη ἦν, ἀπολιπόντες ἔνθα παρατεταγμένοι ἦσαν ὁρμήν ἔθεν πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἐπὶ Ποτνιαῖς ὁδὸν ἣν γὰρ αὕτη ἀσφαλεστέρα. Καὶ μέντοι ἐδόκει καλὸν γενέσθαι τὸ ἐνθύμημα τοῦ Ἀγχιλαίου, ὅτι πόρρω ἀπαρχῶν ἀπὸ τῶν πολέμιων ἀποχωρεῖν ὁρμήν αὐτοὺς ἐποίησεν ὅμως μέντοι ἐπὶ παραθέοντας αὐτοὺς τῶν πολέμαρχων τινὲς ἐπέδραμον σὺν ταῖς μόραις. (22) Οἱ μέντοι Θηβαῖοι ἀπὸ τῶν λόφων τὰ δόρατα ἐχέχοντόντων, ὥστε καὶ ἀπέθανον Ἀλύπητος, εἷς τῶν πολέμαρχων ἀκοντισθεὶς δόρατι ὅμως δὲ καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ λόφου ἐτράπησαν οἱ Θηβαῖοι ὥστε ἀναθάντες οἱ Σκιρίται καὶ τῶν ἵππειων τινὲς ἔπεισαν τοὺς τελευταίους τῶν Θηβαίων παρεῖσύνοντας εἰς τὴν πόλιν. (23) Ὡς μέντοι ἐγγὺς τοῦ τεῖχους ἐγένοντο, ὑποστρέφουσιν οἱ Θηβαῖοι. Οἱ δὲ Σκιρίται ἰδόντες αὐτῶν ὅμως δὲ οἱ Θηβαῖοι τρόπῳ ἐσθῆσαντο, ὅτι ἀπεχώρησαν οἱ ἀναθάντες. (24) Ὁ μέντοι Ἀγχιλαῖος, ἐπεὶ ὥρα ἦν, ἀπέλθον ἐστρατοπεδεύσατο ἐνθαπὲρ τοὺς πολέμιους εἶδε παρατεταγμένους τῇ δ' ὑστερᾷ ἀπήγαγε τὴν ἐπὶ Θεσπιάς. Θρασέως δὲ παρακολουθούτων τῶν πελταστῶν, οἱ ἦσαν μισθοφόροι τοῖς Θηβαίοις, καὶ τὸν Χαθρίαν ἀνακαλούντων, ὅτι οὐκ ἠκολούθει, ὑποστραφέντες οἱ τῶν Ὀλυνθίων ἵππεις, ἧλθον γὰρ κατὰ τοὺς ὄγκους συνεστρατεύοντο, ἐδωξάν τε αὐτοὺς πρὸς ὄρθιον, καθάπερ ἠκολούθουν, καὶ ἀπέκτειναν αὐτῶν μάλα πολλούς· ταχὺ γὰρ πρὸς ἄναντες εὐήλατον ἀλίσκονται πεζοὶ ὑπὸ ἵππειον. (25) Ἐπεὶ δ' ἐγένετο ὁ Ἀγχιλαῖος ἐν ταῖς Θεσπιαῖς, εὐρὼν στασιάζοντας τοὺς πολίτας, καὶ βουλομένους τῶν φασκόντων Λακωνίζειν ἀποκτείνει τοὺς ἐναντίους, ὧν καὶ Μέμων ἦν, τοῦτο μὲν οὐκ ἐπέτρεψε διαλλάξας δὲ αὐτοὺς

ducendo exercitu consuleret, misso ad polemarchum, qui Thespiis erat, nuntio, verticem uti praecuperet, qui via per Citharonem ducenti imminet, eumque cum praesidio teneret, donec adveniret ipse, mandat. Posteaquam hoc superato, Plataeas accessit, rursum Thespias primum se pergere simulabat: mittebat etiam, qui rerum venalium forum parati, ac legatos ibidem se exspectare juberent. Quo factum, ut Thebani magnis viribus eum, qui versus Thespias est, aditum custodirent. Verum Agesilaus postridie cum prima luce, facta re sacra, versus Erythram profectus est: quumque uno die iter quod copii esset bidui, confectisset, prius id vallum quod ad Scolum est, superavit, quam ab eo excubiarum loco, quo antehac ingressus fuerat, Thebani advenissent. Hoc facto, Thebanorum agrum versus solem orientem situm depopulatur, ad ipsos usque Tanagrearum fines: adhuc enim Tanagram Hypatodorus cum suis, Laedamoniis addictus, tenebat: ac deinde pedem refert, dum monia urbis ad levam haberet. Thebani autem ut supervenire, in loco, qui Vetulae pectus dicitur, aciem adversam instruebant, ubi et fossam et vallum habebant a tergo, atque ideo recte facturos se arbitrabantur, si aleam istic prolii subirent. Erat enim locus is satis angustus, accessusque difficilis. Quod quum Agesilaus videret, adversus ipsos non ducebat; sed dellexo exercitu, ad urbem pergebat. Thebani vero metuentes urbi, quod esset a praesidiis nuda, relicto loco, quo instructi stabant, via Potniae ducente, quae tutior erat, ad urbem cursu se conferebant. Enimvero praclarum hoc Agesilai videbatur inventum esse, quod ab hostibus longe abductis copiis, perfereret ut illi cursu discederent. At nihilominus eos praetercurrentes polemarchi quidam cum cohortibus invadebant. Thebani contra de collibus hastas ejaculabantur; quo factum, ut unus ex polemarchis, Alypetus, hasta trajectus occumberet. Hoc tamen etiam de tumultu Thebani dejecti fugiebant. Itaque illo consensu Sciritae et equites quidam cadebant extremos in agmine Thebanorum, qui ad urbem praetervehebantur. Ubi propius ad muros perventum esset, Thebani se convertunt. His conspectis, Sciritae celerius aliquanto quam gradatim regrediuntur. Quamquam autem ex eis interemptus esset nemo, Thebani tamen et tropaeum excitabant, quod hostes inde, quo conscenderant, discessissent. Agesilaus ita tunc poscente tempore, digressus illinc, castra metabatur eo loco ubi hostes prius instructos conspexerat. Postridie via qua Thespias itur, exercitum abducebat. Quumque cetrati, qui apud Thebanos stipendia faciebant, audacter eum insequerentur, et Chabrian non subsequenter inclamarent: conversi Olynthiorum equites, quod illi jam ex fodere socii expeditionis huius erant, acclivem ad locum eos compellebant, ita uti sequebantur, ac permagnum eorum numerum interficiebant: nam facile pedites ab equitibus loco acclivi et his accessu non difficili capiuntur. Posteaquam Thespias Agesilaus venisset, cives inter se dissidentes reperit: quumque vellent ii, qui Laeoniceis se favere partibus profitebantur, adversarios interficere, quorum erat in numero etiam Meno, nequaquam hoc fieri permisit; sed re-

καὶ ὄρκους ὑμῶσαι ἀλλήλοις ἀναγκάσας, οὕτως ἀπῆλθε πάλιν διὰ τοῦ Κιθαιρώνος τὴν ἐπὶ Μέγαρα. Καὶ ἐκείθεν τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τὸ δὲ πολιτικὸν στράτευμα οἴκαδε ἀπήγαγε.

58. Μάλα δὲ πιεζόμενοι οἱ Θηβαῖοι σπάνει σίτου διὰ τὸ δυοῖν ἔποιον μὴ εἰληφέναι καρπὸν ἐκ τῆς γῆς, πέμπουσιν ἐπὶ δυοῖν τριήρῳ ἄνδρας εἰς Παγασὰς ἐπὶ σίτον δέκα τάλαντα δόντες. Ἀλκείτας δὲ ὁ Λακεδαιμόνιος ζυλάττων Ὡρεὸν, ἐν ᾧ ἐκείνοι συνεινούντο τὸν σίτον, ἐπληρώσατο τρεῖς τριῆρεις, ἐπιμεληθεὶς ὅπως μὴ ἐξαγγελθείη. Ἐπεὶ δὲ ἀπῆγετο ὁ σίτος, λαμβάνει ὁ Ἀλκείτας τὸν τε σίτον καὶ τὰς τριῆρεις, καὶ τοὺς ἄνδρας ἐξώρρησεν οὐκ ἐλάττους ὄντας ἢ τριακοσίους. Τούτους δὲ εἶρξεν ἐν τῇ ἀκροπόλει, ὅπερ αὐτὸς ἐσκήνου. (57) Ἀκολουθοῦντος δὲ τινος Ὡρειτῶν παιδὸς, ὡς ἔφασαν, μάλα καλοῦ τε κάγαθοῦ, καταβαίνων ἐκ τῆς ἀκροπόλεως περὶ τούτων ἦν. Καταγνόντες δὲ οἱ αἰχμαλῶτοι τὴν ἀμείλιαν, καταλαμβάνουσι τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἡ πόλις ἀφίσταται· ὥς· εὐπώρος ἤδη οἱ Θηβαῖοι σίτον παρεκομίζοντο.

59. Ὑποραίνοντος δὲ πάλιν τοῦ ἥρος ὁ μὲν Ἀγρσίλαος κλινωπετὴς ἦν. Ὅτε γὰρ ἀπῆγε τὸ στράτευμα ἐκ τῶν Θηβῶν, ἐν τοῖς Μεγάρους ἀναβαίνοντος αὐτοῦ ἐκ τοῦ Ἀφροδισίου εἰς τὸ ἀρχαῖον βήγνυται ὁποία δὴ φλέψ, καὶ ἐρρύη τὸ ἐκ τοῦ σώματος αἷμα εἰς τὸ ὑγιὲς σκέλος. Γενομένης δὲ τῆς κνήμης υπερόγκου καὶ ὀδυνῶν ἀφορητῶν, Συρακούσις τις ἱατρὸς σχάζει τὴν παρὰ τῷ σφυρῷ φλέβα αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἀπαῖς ἤρξατο, ἔρρει αὐτῷ νύκτα τε καὶ ἡμέραν τὸ αἷμα, καὶ πάντα ποιοῦντες οὐκ ἐδύναντο σχεῖν τὸ ρεῦμα πρὶν ἐλιποψύχῃ· τότε μέντοι γε ἐπαύσατο. Καὶ οὕτως ἐμῖνος μὲν ἀποκομισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα ἡρῶσται τὸ τε λοιπὸν θέρος καὶ διὰ χειμῶνος.

60. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπεὶ ἔαρ ὑπέφαινε, πάλιν φρουρὰν τε ἔφαινον καὶ Κλεόμβροτον ἡγεῖσθαι ἐκέλευον. Ἐπεὶ δ' ἔγνων τὸ στράτευμα πρὸς τῷ Κιθαιρῶνι ἐγένετο, προήεσαν αὐτῷ οἱ πελτασταὶ ὡς προκαταληψόμενοι τὰ ὑπὲρ τῆς ὁδοῦ. Θηβαῖων δὲ καὶ Ἀθηναίων προκατέχοντές τινες τὸ ἄκρον τέως μὲν εἶων αὐτοὺς ἀναβαίνειν· ἐπεὶ δ' ἐπ' αὐτοῖς ἦσαν, ἐξαναστάντες ἐδίωκον καὶ ἀπέκτειναν περὶ τετταράκοντα. Τούτου δὲ γενομένου ὁ Κλεόμβροτος ἀδύνατον νομίσας τὸ υπερβῆναι εἰς τὴν τῶν Θηβαίων, ἀπῆγέ τε καὶ διῆκε τὸ στράτευμα.

61. Συλλεγόντων δὲ τῶν συμμάχων εἰς Λακεδαίμονα, λόγοι ἐτίγνοντο ἀπὸ τῶν συμμάχων ὅτι διὰ μαλακίαν κατατριβήσονται ὑπὸ τοῦ πολέμου. Ἐξείναι γάρ σφισι ναῦς πληρώσαντας πολλὰ πλείονας τῶν Ἀθηναίων εἰεὶν λιμῶν τὴν πόλιν αὐτῶν· ἐξείναι δὲ ἐν ταύταις ταῖς ναυοῖσι καὶ εἰς Θήβας στράτευμα διαδιδάξαι, εἰ μὲν βούλοιντο, ἐπὶ Φωκίων, εἰ δὲ βούλοιντο, ἐπὶ Κρεῦσιος. (61) Ταῦτα δὲ λογισάμενοι ἐξήκοντα μὲν τριῆρεις ἐπλήρωσαν· Πόλλις δ' αὐτῶν ναύαρχος ἐγένετο. Καὶ μέντοι οὐκ ἐφεύσθησαν οἱ ταῦτα γνόντες, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολιορκούντο· τὰ γὰρ σιταγωγὰ αὐτοῖς πλοῖα

conciatis ipsis inter se, coactisque sacramentum sibi invicem præstare, ita demum rursus per Cithæronem, via quam Megara ducit, discedit. Inde socios dimittit, et urbanas copias domum abducit.

Quia vero Thebani admodum annonæ inopia premebantur, quod jam duobus ab annis ex ægre sine fruges nullas habuissent, quosdam suorum duabus triremibus Pagasas ad comparandum frumentum mittunt, datis eis decem talentis. Alcetas autem Lacedæmonius, qui Oream cum præsidio tenebat, dum frumentum illi coemerent, triremes tres instruit, cavens singulari studio, ne quid enuntiaretur. Ubi jam frumentum avehebatur, Alcetas et frumentum et triremes et homines ipsos, non pauciores trecentis, vivos capit. Eos in arce carceribus mandat, in qua ipse habitabat. Quum autem puer quidam sane quam elegans, ut fertur, et egregius, qui esset Oreitæ cujusdam filius, eum comitari solet, de arce descendens apud hunc versabatur. Hac hominis negligentia captivi animadversa, arcem capiunt, moxque urbs ipsa a Lacedæmonibus deficit. Ita factum, ut magna copia Thebani frumentum in urbem adveherent.

Vere rursus ineunte, Agesilaus in lecto decumbebat. Nam quo tempore copias Thebanorum et finibus deduxerat, Megaris inter ascendendum e fano Veneris magistratum in curiam, incertum qua vena rupta sanguis et corpore sanum in crus defluerat. Quumque sura nimium quantum intumesceret, ac dolores intolerandi accederent, medicus quidam Syracusanus ei propter malleolum venam aperit; atque ubi semel coepisset, noctu dieque sanguis profluebat: quidquid tentarent, fluxionem hanc inhibere non poterant, donec Agesilaus tandem animo defecisset: tunc enim fluere desit. Hoc modo ille Lacedæmonem deportatus, quod ætatis reliquum erat totamque hiemem ægrotavit.

Lacedæmonii, vere se ostendente, rursus copias [adversus Thebanos] decernunt, eisque ducem Cleombrotum præficiunt. Is ubi cum exercitu jam ad Cithæronem accessisset, cetratos præmittit, ut immineat via loca præoccuparent. At quum Thebani et Athenienses quidam verticem hunc jam ante tenerent, aliquantulum illi quidem ascendendi facultatem hostibus concedunt: verum ut jam prope ad ipsos accesserant, insurgunt, et in fugam eos agunt, feroque ad quadraginta interficiunt. Quod quum accideret, Cleombrotus minime fieri posse ratus, ut Thebanorum in agrum transenderet, copias inde abductas dimittit.

Quumque socii Lacedæmonem convenissent, commemorabant fieri quadam ignavia, quod bello attererentur. Nam posse se naves longe plures, quam Athenienses habeant, instruere, atque urbem ipsorum ad deditionem fame compellere. Posse item se hisce navibus etiam adversus Thebanos exercitum deportare, vel Phocensium in fines, si ita videatur, vel etiam Creusim. Hoc inito consilio, triremes sexaginta complent, eique classi Pollis præficitur. Neque sefellit eos hæc sententia, qui consilii auctores fuerant: quippe hoc modo Athenienses obsidebantur. Etenim naves ipso-

ἐπὶ μὲν τὸν Γεραιστὸν ἀφίκετο, ἐκείθεν δ' οὐκέτι ᾔθελε παρὰπλεῖν, τοῦ ναυτικοῦ ὄντος τῶν Λακεδαιμονίων περὶ τε Αἴγινα καὶ Κέω καὶ Ἄνδρον. Γινόντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἀνάγκην, ἐνέβησαν αὐτοὶ εἰς τὰς ναῦς, καὶ ναυμαχίσαντες πρὸς τὸν Πόλλιν Χαθρίου ἡγουμένου νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ. Καὶ ὁ μὲν σίτος τοῖς Ἀθηναίοις οὕτω παρεκομίσθη. (αβ) Παρασκευαζομένων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων στράτευμα διαβιβάζειν ἐπὶ τοὺς Βοιωτοὺς, ἐδεήθησαν οἱ Θηβαῖοι τῶν Ἀθηναίων περὶ Πελοπόννησον στράτευμα πέμψαι, νομίσαντες ὅτι εἰ τοῦτο γένοιτο, οὐ δυνατόν ἔσται τοῖς Λακεδαιμονίοις ἅμα μὲν τὴν ἑαυτῶν γῶραν φυλάττειν, ἅμα δὲ τὰς περὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία συμμαχίας πόλεις, ἅμα δὲ στρατεύματα διαβιβάζειν ἱκανὸν πρὸς ἑαυτούς. (αγ) Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μέντοι ὀργιζόμενοι τοῖς Λακεδαιμονίοις διὰ τὸ Σφοδρία ἔργον, προθύμως ἐξέπεμψαν περὶ τὴν Πελοπόννησον ναῦς ἐξήκοντα πληρώσαντες καὶ στρατηγὸν αὐτῶν Τιμόθεον ἐλόμενοι. Ἄτε δὲ εἰς τὰς Θήβας οὐκ ἐμβεβηκότων τῶν πολέμων οὐδ' ἐν ᾧ Κλεόμβροτος ἦγε τὴν στρατιὰν ἐτι οὐδ' ἐν ᾧ Τιμόθεος περιέπλευσε, θρασέως δὲ ἐστρατεύοντο οἱ Θηβαῖοι ἐπὶ τὰς περιουκίας πόλεις καὶ πάλιν αὐτάς ἀνελκύσαν. (αδ) Ὁ μὲντοι Τιμόθεος περιπέσοντας Κέρκυραν μὲν εὐθὺς ὑπ' ἑαυτοῦ ἐποιήσατο οὐ μέντοι ἡνδραποδίσατο οὐδὲ ἄνδρα ἐφυγάδευσε οὐδὲ νόμους μετέστησεν ἐξ ὧν τὰς περὶ ἐκεῖνα πόλεις ἀπάσας εὐμενεστέρας ἔσχεν. (αε) Ἀντεπλήρωσαν δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ναυτικόν, καὶ Νικόλοχον ναύαρχον, μάλιστα ἀνδρα, ἐξέπεμψαν ὅς ἐπειδὴ εἶδε τὰς μετὰ Τιμόθεον ναῦς, οὐκ ἐμείλιχτε, καί περ ἐξ νεῶν ἀπυστῶν αὐτῷ τῶν Ἀμβρακιοπέδων, ἀλλὰ πάντες καὶ πεντήκοντα ἔχον ἐξήκοντα οὕτως ταῖς μετὰ Τιμόθεον ἐκαυμάχησε. Καὶ τότε μὲν ἤττηθη, καὶ τρόπαιον ὁ Τιμόθεος ἔσχευεν ἐν Ἀλυσίᾳ. (αϛ) Ὁ δὲ ἀνελκυσμένων τῶν Τιμόθεον νεῶν καὶ ἐπισκευαζομένων, ἐπὶ παρεγένοντο αὐτῷ αἱ Ἀμβρακιοῦδες ἐξ τριήρεις, ἐπὶ τὴν Ἀλυσίαν ἐπλευσεν, ἐνθα ἦν ὁ Τιμόθεος. Ὡς δ' οὐκ ἀντανῆγε, τρόπαιον αὖ ἀκρίβως ἐστήσατο ἐν ταῖς ἐγγυτάτω νήσοις. Ὁ δὲ Τιμόθεος ἐπεὶ ἄς τε εἶχεν ἐπισκευάσει καὶ ἐκ Κερκύρας ἄλλας προσεπληρώσατο, γενόμενος αὐτῷ τῶν πασῶν πλέον ἐβδουμήκοντα, πολλὸν δὲ ὑπερεῖχε ναυτικῶν γρήματα μέντοι μετεπέμπετο Ἀθήνηθεν· πολλῶν γὰρ εἰδείτο, ἅτε πολλὰς ναῦς ἔχων.

rum annonariae Geræstum illæ quidem appulerant, verum inde non jam amplius discedere volebant, quod Lacedæmoniorum classis propter Eginam, et Ceum, et Andrum stationes haberet. Hac necessitate compulsi Athenienses, ipsi consendunt naves, Chabriaque duce navali cum Polle congressi proelio, victoria potuntur. Ita factum, ut Atheniensibus deinde frumentum subveheretur. Quum autem Lacedæmonii se pararent ad mittendas adversus Bæotos copias, Thebani Athenienses rogabant, ut et ipsi exercitum in Peloponnesum mitterent. Existimabant enim, si hoc fieret, handquaquam satis virium Lacedæmonios habituros ad defendendum eodem tempore tum fines suos, tum sociarum in iis locis urbium, et ad traducendum in agrum Thebanum satis magnas copias. Athenienses autem, quod ob Sphodrie facinus Lacedæmonii succenserent, instructas sexaginta naves ad Peloponnesi litora perlubenter misere, dato his præfatore Timotheo. Atque hoc tempore, quod hostes Thebanorum in agrum non irrupissent, neque dum copias Cleombrotus duceret, neque dum Peloponnesum Timotheus cum classe circumveheretur : peraudacter oppida finitima Thebani adoriebantur, eaque recipiebant. Timotheus quidem circumvectus, statim Coreyam occupavit : neque tamen eam in servilitatem redegit, neque quonquam multavit exilio, ac ne leges quidem immutavit. Quo factum, ut civitatum iis locis finitimarum omnium majora essent erga Timotheum studia. Contra Lacedæmonii et ipsi classem instruunt, et præfectum ei Nicolochum, hominem admodum audacem, adversus hostes mittunt : qui quum naves, quas secum Timotheus habebat, conspexisset, ipsi quanquam adhuc sex Ambraciota abessent, nihil tamen cunctatus, cum quinquaginta quinque navibus adversus sexaginta naves, quibus Timothei classis constabat, proelio navali dimicat. In eo quum victus esset, apud Alyziam tropæum Timotheus statuit. Postea Nicolochus, quum Timothei naves in portum subductæ essent, ac reficerentur, advectis ad se jam sex illis Ambraciota triremibus, Alyziam navigat, ubi tum Timotheus erat. Posteaquam is obviam sua cum classe non pergeret, ipse quoque tropæum proximis in insulis statuit. Timotheus autem, refectis navibus iis quas habebat, et e Coreya paratis et instructis aliis, ut jam plures ipsi essent universæ quam septuaginta, longe classe superior erat. Et quia magna pecuniarum vi ob classis magnitudinem indigebat, Athenis eis adferri curabat.

ΒΙΒΛΙΟΝ 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἱ μὲν οὖν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι περὶ ταῦτα ᾔσαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεὶ κατεστρέψαντο τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις, ἐστράτευσαν καὶ εἰς τὴν Φωκίδα. Ὡς δ' αὖ καὶ οἱ Φωκεῖς ἐπέρσευσεν εἰς τὴν Λακεδαίμονα

LIBER VI.

CAPUT I.

His tum rebus Athenienses et Lacedæmonii occupati erant. Thebani vero, posteaquam oppida Bæotiae suam in potestatem redegerant, etiam Phocensium in fines expeditionem suscipiebant. Ibi quum legatos Lacedæmonem

καὶ ἔλεγον ὅτι, εἰ μὴ βοηθήσαιν, οὐ δυνήσονται μὴ πεῖθεσθαι τοῖς Θεβαίοις, ἐκ τούτου οἱ Λακεδαιμόνιοι διαδιβάζουσι κατὰ θάλατταν εἰς Φωκίας Κλεόμβροτον τε τὸν βασιλέα, καὶ μετ' αὐτοῦ τέτταρας μόρας καὶ τῶν συμμάχων τὸ μέρος.

2. Σχεδὸν δὲ περὶ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἐκ Θετταλίας ἀφικνεῖται πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Λακεδαιμονίων Πολυδάμας Φαρσάλιος. Οὗτος δὲ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Θετταλίᾳ μάλα εὐδοκίμει, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει οὕτως ἔδοκει καλὸς τε κάγαθος εἶναι ὥστε καὶ στασιάσαντες οἱ Φαρσάλιοι παρακατέθεντο αὐτῷ τὴν ἀκρόπολιν, καὶ τὰς προσόδους ἐπέτρεψαν λαμβάνοντα, ὅσα ἐγγράπτο ἐν τοῖς νόμοις, εἰς τε τὰ ἱερὰ ἀναλίσκειν καὶ εἰς τὴν ἄλλην διοίκησιν. (3) Κάκεινος μέντοι ἀπὸ τούτων τῶν χρημάτων τὴν τε ἀκρὰν φυλάττων διέσωζεν αὐτοῖς καὶ τὰλλα διοικῶν ἀπελογίζετο κατ' ἐνιαυτόν. Καὶ ὁπότε μὲν ἐνδεὴς εἴη, παρ' ἑαυτοῦ προσετίθει, ὁπότε δὲ περιγένοιτο τῆς προσόδου, ἀπελάμβανεν. Ἦν δὲ καὶ ἄλλως φιλοξενός τε καὶ μεγαλοπρεπὴς τὸν Θετταλικὸν τρόπον. Οὗτος οὖν ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς τὴν Λακεδαίμονα, εἶπε τοιαῦτα·

4. Ἐγὼ, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, πρόξενος ὑμῶν ὢν καὶ εὐεργέτης ἐκ πάντων ὢν μεμνήμεθα προγόνων, ἀξίῳ, ἔάν τί τι ἀπορῶ, πρὸς ὑμᾶς λέναι, ἔάν τί τι χαλεπὸν ὑμῖν ἐν τῇ Θετταλίᾳ ξυνοιστῇται, σημαίνειν. Ἀκούετε μὲν οὖν εὖ οἶδ' ὅτι καὶ ὑμεῖς Ἰάσονος ὄνομα· ὃ γὰρ ἀνὴρ καὶ δύναιμι ἐξεῖν μεγάλην καὶ ὀνομαστός ἐστιν. Οὗτος δὲ σπονδὰς ποιησάμενος συνεγένετό μοι, καὶ εἶπε τάδε· (5) Ὅτι μὲν, ὦ Πολυδάμα, καὶ ἀκουσαν τὴν ὑμετέραν πόλιν Φάρσαλον δυναίμην ἂν παραστήσασθαι ἔξεστί σοι ἐκ τῶνδε λογίζεσθαι. Ἐγὼ γάρ, ἔφη, ἔχω μὲν Θετταλίας τὰς πλείστας καὶ μεγίστας πόλεις συμμάχους· κατεστρεφάμην δ' αὐτὰς ὑμῶν σὺν αὐταῖς τὰ ἐναντία ἐμοὶ στρατευομένων. Καὶ μὴν οἷσθ' ὅτι ξένους ἔχω μισθοφόρους εἰς ἐξακισχίλους, οἷς, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐδεμία πόλις δύναται ἂν ῥαδίως μάχεσθαι. Ἀριθμὸς μὲν γάρ, ἔφη, καὶ ἄλλοθεν οὐκ ἂν διόττων ἐξέλθοι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκ τῶν πόλεων στρατεύματα τοὺς μὲν προελθούσας ἦδη ταῖς ἡλικίαις ἔχει, τοὺς δ' οὐπὺν ἀκμαύζοντας· σωματοκῶσ' ἔτι μὴν μάλα ὄλγοι τινὲς ἐν ἐκάστῃ πόλει· παρ' ἐμοὶ δὲ οὐδεὶς μισθοφορεῖ, ὅστις μὴ ἱκανός ἐστιν ἴσα ποιεῖν ἐμοί. (6) Αὐτὸς δ' ἐστὶ, λέγειν γὰρ πρὸς ὑμᾶς χρὴ τάληθ' ἔστι, καὶ τὸ σῶμα μάλα εὐρωστος καὶ ἄλλως φιλόπονος. Καὶ τῶν τῶν παρ' αὐτῷ πείραν λαμβάνει κατ' ἐκάστην ἡμέραν· ἡγεῖται γὰρ σὺν τοῖς ὅπλοις καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ὅταν ποι στρατεύεται. Καὶ οὐ μὲν ἂν μαλακοὺς τῶν ξένων αἰσθάνηται, ἐκβάλλει, οὐς δ' ἂν ὀρθῶ φιλοπόνως καὶ φιλοκινδύνως ἔχοντας πρὸς τοὺς πολέμους, τιμᾷ τοὺς μὲν διμοιρίαις, τοὺς δὲ τριμοιρίαις, τοὺς δὲ καὶ τετραμοιρίαις, καὶ ἄλλοις δύοις, καὶ νόσων γε θεραπείαις καὶ περὶ ταφῆς κόσμων· ὥστε πάντες ἴσασιν οἱ παρ' ἐμῶν ξένοι ὅτι ἡ πολεμικὴ αὐτοῖς ἀρετὴ ἐντιμώτατον τε βίον καὶ ἀφρονότατον παρέχεται. (7)

Phocenses misissent, ac significassent, se, nisi suppetias ipsi ferrent, non posse non Thebanorum imperio parere, jam Lacedæmonii mari Cleombrotum regem, cum quatuor cohortibus, et sociorum parte, Phocensium in agrum trajicere jubent.

Eodem prope tempore Polydamas Pharsalius Lacedæmoniorum ad communitatem e Thessalia venit. Ejus viri ut reliqua in Thessalia nomen erat perillustre, ita sua in republica tanta virtute præditus existimabatur, ut quum Pharsalii domesticis seditionibus ac dissidiis laborarent, arcem ipsi traderent, annuosque proventus ad se recipere permitterent, deque iis tum ad sacrificia, tum reliquam administrationem impensas facere, quæ præscriptæ legibus essent. Ac ipse quidem ex hisce pecuniis et arcem ipsis præsidio tuebatur, et cetera quoque administrans, quotannis rationes reddebat. Quod si quando a pecuniis publicis destitueretur, de suo nonnihil ad eas adjiciebat; idque, ubi quid proventuum supererat, recipiebat. Et erat ceteroqui Thessalorum more magnificus ac hospitalis. Hic ubi Lacedæmonem pervenisset, hac usus est oratione:

« Equidem, Lacedæmonii, quum hospes sim vesiræ civitatis publicus, nostraque in vos exstent beneficia inde usque ab omnibus majoribus, quorum meminisse possumus, æquum esse censeo, ut si qua ipse difficultate premar, ad vos me conferam; itemque si quid adversum vos rei molestæ in Thessalia oriatur, id uti vobis significem. Non dubito autem, vos quoque Iasonis nomen audiisse. Nam is vir et copias ingentes habet, et percelebris est. Hic quum mecum congressus esset, factis inter nos induciis, in hunc modum me compellavit: Posse me, mi Polydama, civitatem vestram Pharsalum vel invitam imperio meo subjicere, vel ex his tecum existimare potes. Nam et plurimas et maximas Thessaliæ urbes equidem mihi societate devinctas habeo, quas ipsas in potestatem meam redegi, dum vos una cum ipsis conjuncti bellum adversum me gereretis. Non ignoras autem, habere me conductitios milites externos non pauciores sex millibus, quibus meo judicio resistere nulla civitas possit. Quippe numerus quidem hic militum, ait, etiam aliunde egredi possit: sed oppidani exercitus partim quosdam natu grandiores habent, partim qui necdum ætatem vegetam attigerint. Præterea per sane pauci quidam unaquaque in urbe corpora sua exercent: apud me vero nemo stipendia facit, qui non eosdem, quos ego, labores tolerare possit. Iason ipse (dicendum est enim apud vos, quod verum est) perrobustus est corpore, ac laboris ceteroqui amantissimus. Quin etiam quotidie virtutis suorum periculum facit. Nam et in gymnasiis, et in expeditionibus, quascunque suscipit, ipse in armis dux est; ac si quos e conductitiis militibus esse molles animadvertit, eos exauctorat; sin qui et laborum tolerantes sunt, et ad subeundum pericula in re adversus hostem gerenda prompti, eos stipendio partim duplo, partim triplo, partim adeo quadruplo, ac præterea muneribus aliis ornat: eosdem et in morbis curat, et mortuos funerum magnificentia cohonestat. Quo fit, ut omnes ipsius conductitii milites sciant, virtute bellica vitam se honoratissimam ac rebus omnibus

Ἐπεδείκνυνε δέ μοι εἰδοῖσι ὅτι καὶ ὑπάρχουσι ἤδη αὐτῷ εἶεν Μαχακοὶ καὶ Δολοπεῖς καὶ Ἀλκετάς ὃ ἐν τῇ Ἠπειρῷ ὑπαρχόντες ὥστε, ἔφη, τί ἂν ἐγὼ φοβούμενος οὐ βραδίως ἂν ὑμᾶς νηλοῖμην καταστρέβασθαι; Τάχα οὖν ὑπολάβουσι ἂν τις ἐμοῦ ἄπειρος. Τί οὖν μέλλεις καὶ οὐκ ἔδωκε στρατεύεαι ἐπὶ τοῖς Φαρταλίοις; ὅτι νῆ Δία τῷ παντὶ κρείττονός μοι δοκεῖ εἶναι ἐκόντας ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἄκοντας προσαγαγέσθαι. Βισπθέντες μὲν γὰρ ὑμεῖς τ' ἂν βουλεύεσθε ὅτι δύνασθε κακὸν ἐμοί, ἐγὼ τ' ἂν ὑμᾶς ὡς ἀσθενεστάτους βουλοῖμην εἶναι· εἰ δὲ πεισθέντες μετ' ἐμοῦ γένεσθε, δῆλον ὅτι αὐξοίμεν ἂν ὅτι δυναίμεθα ἀλλήλους. (8) Γινώσκω μὲν οὖν, ὦ Πολυδάμα, ὅτι ἡ σὴ πατὴρ εἰς σὲ ἀποβλέπει· ἐὰν δέ μοι φιλικῶς αὐτὴν ἔχρινε παρασκευάσῃς, ὑπισχνούμαι σοι, ἔφη, ἐγὼ μέγιστόν σε τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι μετ' ἐμὲ καταστήσειν. Οἷον δὲ πραγματῶν τὰ δεύτερά σοι διδώμι ἄκουε, καὶ μηδὲν πίστευέ μοι ὅτι, ἂν μὴ λογιζομένη σοι ἀληθὲς φαίνεται. Οὐκ οὖν τοῦτο μὲν εὐδελόν ἦμιν, ὅτι Φαρσάλου προσηγορεύμενης καὶ τῶν ἐξ ὑμῶν ἡρτημένων πόλεον εὐπετιῶς ἂν ἐγὼ ταχὺς Θεσσαλῶν ἀπάντων κατασταίην, ὥς γε μὴν, ὅταν ταχέυηται Θεσσαλία, εἰς ἐξακισχιλίους μὲν οἱ ἱππεύοντες γίνονται, ὀπλίζεται δὲ πλείους ἢ μύριοι καθίστανται. (9) Ὡν ἐγὼ καὶ τὰ σώματα καὶ τὴν μεγαλοφυίαν ὁρῶν οἶμαι ἂν αὐτῶν εἰ καλῶς τις ἐπιμελείτο, οὐκ εἶναι ἔθνος ὅποιον ἂν ἀξιώσαιεν ὑπάρχειν εἶναι Θεσσαλοί. Πλατυτάτης γε μὴν γῆς οὗτης Θεσσατίας, πάντα τὰ κύκλῳ ἔθνη ὑπάρχοντα μὲν ἔστιν, ὅταν ταχὺς ἐνθάδε καταστῇ· σχεδὸν δὲ πάντες οἱ ταυτὴ ἀκοντισταὶ εἰσιν ὥστε καὶ πελταστικῷ εἰκός ὑπερέχειν τὴν ἡμετέραν δύναμιν. (10) Καὶ μὴν Βωιωτοὶ γε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ὅσοι Λακεδαιμονίοις πολέμοιόντες ὑπάρχουσι μοι σύμμαχοι καὶ ἀκολουθεῖν τοῖνυν ἀξιοῦσιν ἐμοί, ἂν μόνον ἀπὸ Λακεδαιμονίων ἐλευθερῶ αὐτούς. Καὶ Ἀθηναῖοι δὲ εἴ οἱδ' ὅτι πάντα ποιήσκειν ἂν ὥστε σύμμαχοι ἡμῖν γενέσθαι· ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἂν μοι δοκῶ πρὸς αὐτοὺς φιλίαν ποιήσασθαι. Νομίζω γὰρ ἔτι βᾶν τὴν κατὰ θάλατταν ἡ τὴν κατὰ γῆν ἀρχὴν παραλαβεῖν ἂν. (11) Εἰ δὲ εἰκότα λογιζομαι, σκόπει, ἔφη, καὶ ταῦτα. Ἐχόντες μὲν γε Μακεδονίαν, ἔθνη καὶ Ἀθηναῖοι τὰ ξύλα ἄγονται, πολλὸν δὲ πλεονέκας ἐκείνων ἱκανοὶ ἐσόμεθα ναῦς ποιήσασθαι. Ἀνδρῶν γε μὴν ταύτας πληροῦν πότερον Ἀθηναίους ἢ ἡμᾶς εἰκός μᾶλλον δύνασθαι, τοσοῦτους [καὶ τοιούτους] ἔχοντας πενέστας; τοὺς γε μὴν ναύτας τρέφειν πότερον ἡμᾶς ἱκανωτέρους εἰκός εἶναι τοὺς δι' ἀφρονίαν καὶ ἄλλοσε σίτον ἐκπέμποντας ἢ Ἀθηναίους τοὺς μὴδ' αὐτοῖς ἱκανὸν ἔχοντας, ἂν μὴ πρόνοιαν; (12) καὶ γρημασί γε δῆπου εἰκός ἡμᾶς ἀφρονωτέροις χρῆσθαι μὴ εἰς νηυσὺν ἀποβλέποντας, ἀλλ' ἡπειρωτικῶς ἔθνη καρπούμενους. Πάντα γὰρ δῆπου τὰ κύκλῳ πόρον φέρεται, ὅταν ταχέυηται τὰ κατὰ Θεσσαλίαν. Οἶσθα δὲ δῆπου ὅτι καὶ βασιλεὺς ὁ Περσῶν οὐ νόρους ἀλλ' ἡπειρον καρπούμενος πλουσιώτατος ἀνθρώπων ἐστίν· ὃν ἐγὼ ὑπάρχοντα ποιήσασθαι ἔτι εὐχατεργατώτερον ἡγούμαι εἶναι ἢ τὴν Ἑλλάδα. Οἶδα

affluentem consequi. Idem mihi non ignoranti demonstrabat, parere jam ipsius imperio Maracos, et Dolopes, et Alketam, qui Epiro praest. Quidam igitur, ait, mihi metuum sit, quominus existinare debeam, me facile vos imperio meo subiecturum? Fortassis hic secum aliquis cogitet, mearum rerum ignarus: Quamobrem igitur cunctaris? cur non jam bellum adversus Pharsalios suscipis? Quia profecto mihi praestare omnino videtur, ut vos mihi potius sponte vestra, quam invitos adjungam. Nam si coacti a me, fueritis, et ipsi de me, quacunq[ue] ratione fieri poterit, ledendo consilia agitabitis: etiam vos ego vicissim quam maxime fractos volam. Sin persuadendo meas in partes vos adduxero, facile intelligi potest, futurum ut pro virili vires mutuo nostras adaugeamus. Non autem nescius sum, mi Polydama, in te unum oculos patriae tuae coniectos esse. Ejus si benevolentiam mihi conciliaveris, polliceor tibi equidem, inquit, facturum me, ut omnium in Graecia sis hominum secundum me maximus. Quarum autem rerum tibi secundas deferam, audi; neque mihi fidei quidquam in ullo habueris, quod tibi ratiocinanti non vero consentaneum visum fuerit. Primum hoc manifestum est, futurum ut, si Pharsalus iis cum oppidis quae a vobis pendent ad nos accesserit, facile Thessalorum omnium imperator ego constituatur. Jam si uni pareat imperatori Thessalia, cogerentur sex millia poterunt, ac peditum supra decem millia: quorum et corpora et animi magnitudinem dum intueor, nullam fore gentem arbitror, si recte quis eorum curam gerat, cujus Thessali sint obedituri imperio. Et quamquam ipsa per se latissime pateat Thessalia, tamen imperatore creato, etiam finitimae nationes omnes ei parent. Sunt item in his locis universi prope jaculandi periti: quo fiet, ut copias nostras etiam cetratorum numero abundaturas sit verisimile. Praeterea mihi cum Boiotis ac reliquis omnibus, quicunque contra Lacedaemonios bellum gerunt, societas est: quos si tantum a Lacedaemoniorum dominatu liberaro, perlubenter me ducem sequentur. Neque dubito, quidvis facturos Athenienses, nobiscum uti societate conjuncti sint: quanquam eorum mihi amicitiam minime expetendam arbitror. Sic enim statuo, facilius nos maris quam terrae consequuturos imperium. An vero probabiles sint meae ratiocinationes ut videas, etiam haec, ait, necum velim consideres. Nimirum si Macedoniam habebimus, e qua Athenienses ligna petunt, multo plures ipsis naves edificare poterimus. Jam quod ad homines attinet, num iis Athenienses facilius posse complere naves credibile est, quam nos, quibus tanta mancipiorum est copia? num item magis est consentaneum, nobis ad alendos nautas omnia suffectura, qui praecopia frumentum etiam alio vehimus; an Atheniensibus, quibus ne tantum quidem frumenti suppetit, quantum ipsis satis sit, nisi alicunde pretio comparent? Etiam pecuniae nos vim majorem habere verisimile est, qui ad parvas quasdam insulas minime respicimus, sed mediterraneis a nationibus tributa nostros ad usus exigimus. Quoties enim uni paret imperatori Thessalia, finitima omnia tributum pendunt. Nec ignoras certe, Persicum etiam regem, fruentem non insularum sed terrae continentis fructibus, omnium hominum esse opulentissimum: quem quidem ego minori negotio redigi posse in potestatem arbitror, quam Graeciam. Scio enim homines

γὰρ πάντας τοὺς ἐκεῖ ἀνθρώπους πλὴν ἐνὸς μᾶλλον δου-
λεῖν ἢ ἄλκην μεμελετηκότας, οἷδα δὲ ὑφ' ὅας δυνά-
μειος καὶ τῆς μετὰ Κύρου ἀναβάσεως καὶ τῆς μετ' Ἀγη-
σιλάου εἰς πᾶν ἐπ' ἵκετο βασιλεύς. (13) Ἐπεὶ δὲ ταῦτ'
εἰπόντος αὐτοῦ ἐγὼ ἀπεκρίναμην ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ἀξιό-
σχεπτα λέγει, τὸ δὲ Λακεδαιμονίους ὄντας φίλους ἀπο-
στῆναι πρὸς τοὺς ἐναντίους, μηδὲν ἔχοντας ἐγκαλεῖν,
τοῦτ', ἔφη, ἀπορὸν μοι δοκεῖ εἶναι· ὁ δ' ἐπαινέσας με
καὶ εἰπὼν ὅτι μᾶλλον ἐκτέον μου εἴη, ὅτι τοιοῦτος εἴην,
ἀρῆκαί μοι ἔλθοντι πρὸς ὑμᾶς λέγειν τάληθῃ, ὅτι δια-
νοοῖτο στρατεύειν ἐπὶ Φαρσάλους, εἰ μὴ πεισοίμεθα.
Αἰτεῖν οὖν ἐκέλευε βοήθειαν παρ' ὑμῶν. Καὶ ἐὰν μὲν
σοι, ἔφη, διδῶσιν ὥστε σε πείθειν ἱκανὴν πέμπειν συμ-
μαχίαν ὥς ἐμοὶ πολεμεῖν, ἄγ', ἔφη, καὶ τούτῳ χρώ-
μεθα, ὅτι ἂν ἀποθαῖνῃ ἐκ τοῦ πολέμου· ἐὰν δέ σοι μὴ
δοκῶσιν ἱκανῶς βοηθεῖν, οὐκ ἤδη ἀνέγκλητος ἂν δικαίως
εἴης ἐν τῇ πατρίδι, ἥ σε τιμᾷ καὶ σὺ πράττης τὰ κρά-
τιστα. (14) Περὶ τούτων δὲ ἐγὼ ἤκα πρὸς ὑμᾶς καὶ
λέγω πάντα ὅσα ἐκεῖ αὐτὸς τε ὦρ' καὶ ἐκείνου ἀκήκοα.
Καὶ νομίζω οὕτως ἔχειν, ὧς ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὥς
εἰ μὲν πέμπετε ἐκείσε δύναμιν μὴ ἐμοὶ μόνον ἀλλὰ καὶ
τοῖς ἄλλοις Θετταλοῖς ἱκανὴν δοκοῦσαν εἶναι πρὸς Ἰά-
σονα πολεμεῖν, ἀποστήσονται αὐτοῦ αἱ πόλεις· πᾶσαι
γὰρ φοβοῦνται ὅποι ποτὲ προδῆσεται ἡ τοῦ ἀνδρὸς δύ-
ναμις· εἰ δὲ νεοδαμῶνεις καὶ ἄνδρα ἰδιώτην οἴσθε ἀρ-
κέσειν, συμβουλευόμενοι ἡσυχίαν ἔχειν. (15) Εὐ γὰρ ἴστε
ὅτι πρὸς τε μεγάλῃ ἐστὶ βρώμῃ ὁ πόλεμος, καὶ πρὸς
ἀνδρὰ δε φρόνιμος μὲν οὕτω στρατηγὸς ἐστὶν ὥς ὅσα
τε λαυθάνειν καὶ ὅσα φθάνειν καὶ ὅσα βιάζεσθαι ἐπι-
χειρεῖ οὐ μάλ' ἀραμαρτάνει. Ἰκανὸς γάρ ἐστι καὶ
νυκτὶ ὅσαπερ ἡμέρᾳ χρῆσθαι, καὶ ὅταν σπείδῃ, ἀρι-
στον καὶ δαίπνον ποιησάμενος ἅμα πονεῖσθαι. Οἴεται
δὲ καὶ ἀναπαύεσθαι χρῆναι, ὅταν ἀφίκηται ἐνθ' ἂν ὥρ-
μημένος ἢ καὶ διαπράττειται ἃ δεῖ· καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ
δὲ ταῦτα εἴθωκεν. Ἐπιστάται δὲ καὶ ὅταν ἐπιτιπώνων-
τες ἀγαθὸν τι πράξωσιν οἱ στρατιῶται, ἐκπλήσσει τὰς
γνώμας αὐτῶν ὥστε καὶ τοῦτο μεμαθήκασι πάντες οἱ
μετ' αὐτοῦ, ὅτι ἐκ τῶν πόνων καὶ τὰ μαλακὰ γίγνεται.
(16) Καὶ μὴ ἐγκρατέστατος γέ ἐστιν ὧν ἐγὼ οἶδα τῶν
περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν ὥστε οὐδὲ διὰ ταῦτα ἀσχολίαν
ἔχει(εἰ) τὸ μὴ πράττειν ἀεὶ τὸ δέον. Ὑμεῖς οὖν σκε-
ψάμενοι εἰπατε πρὸς ἐμὲ, ὥσπερ ὑμῖν προσήκει, ὅποια
δυνήσεσθε τε καὶ μέλλετε ποιῆσειν.

17. Ὅ μὲν ταῦτα εἶπεν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι τότε
μὲν ἀνιέβαλλον τὴν ἀπόκρισιν τῇ δ' ὑστεραίᾳ καὶ τῇ
τρίτῃ λογισάμενοι τὰς τε ἔξω μόρας ὅσαι αὐτοῖς εἴεν
καὶ τὰς περὶ Λακεδαίμονα πρὸς τὰς ἔξω τῶν Ἀθηναίων
τριήρεις καὶ τὸν πρὸς τοὺς ἡμέρους πόλεμον, ἀπεκρί-
ναντο ὅτι ἐν τῷ παρόντι οὐκ ἂν δύναιτο ἱκανὴν αὐτῷ
ἐκπέμψαι ἐπικουρίαν, ἀλλ' ἀπὸντα συντεθεσθαι αὐτὸν
ἐκείθεν ὅπῃ δύναιτο ἀρίστα τὰ τε ἑαυτοῦ καὶ τὰ τῆς
πόλεως. (18) Κάκεινος μὲντοι ἐπαινέσας τὴν ἀπλότην
τῆς πόλεως ἀπῆλθε. Καὶ τὴν μὲν ἀκρόπολιν τῶν Φαρ-
σαλίων εἰδεῖτο τοῦ Ἰάσονος μὴ ἀναγκάσαι αὐτὸν παρα-

istic omnes, uno excepto, magis servituti quam fortitudini
addictos esse. Scio præterea, quali ab exercitu discrimen
in extremum adductus rex fuerit, sive illum respicias, qui
in Asiam cum Cyro, sive qui cum Agesilao ascendit. Hæc
quum apud me disseruisset, respondebam ego, cetera qui-
dem digna consideratu ab ipso dici, sed videri mihi inultum
in hoc difficultatis, si nos Lacedæmonii amici, quum nihil
habeamus quod de ipsis queramur, ad hostes ab eis defi-
ciamus. Tum ille me collaudato addebat, magis jam me
amplectendum sibi videri, quia talis essem: simul potesta-
tem fecit proficiscendi ad vos, ac rem ipsam exponendi:
cogitare nimirum ipsum de bello Pharsaliis inferendo, si
non sponte nostra ipsi assentiremur. Jussit igitur me a
vobis suppetias postulare: ac si quidem, inquit, persuadendo
impetraveris, ut copias tibi auxiliares mittant, quæ ad op-
pugnandum me satis amplæ sint, consulamus id sane boni,
quod belli sors tulerit. At si tibi non satis magna subsidia
mittere visi fuerint, merito culpa non carebis in patria, quæ
te amat, et in qua tu præstantissima geris cum dignitate.
Has ob res veni equidem ad vos, Lacedæmonii, vobisque
omnia, quæ istic vidi et ex Iasone audiui, expono. Esse
autem ejusmodi rerum statum arbitror, ut si copias illuc
miseritis, quæ non mihi solum, sed reliquis etiam Thessa-
lis ad resistendum Iasoni satis amplæ videantur, civitates
ab eo sint defecturæ. Metuunt enim omnes quo tandem
evasura sit hominis potentia. Sin novos populares, cum
aliquo rerum gerendarum imperito, suffecturos hoc in ne-
gotio putatis, ab hoc ut bello abstineatis, equidem vobis
consulo. Nam certo scitote, bellum adversus vires magnas
vobis gerendum esse, ac talem adversus hominem, qui
tam prudens dux est, ut quæcunque tandem vel clam, vel
alios antevertendo, vel vi perficere conatur, non facile fine
suo frustretur. Etenim et nocte uti perinde ac die potest,
et celeritate quum opus est, prandium cœnamque sumens
simul labores perferre. Præterea tum demum sibi quie-
scendum arbitratur, posteaquam eo pervenerit, quo conten-
debat, remque ex animi sententia confecerit. Ad hoc eos
etiam, quos secum habet, adsufoecit. Novit etiam milium
animos explorare, quoties laborando præclarum aliquid effe-
cerunt. Quo fit, ut omnes qui cum eo sunt, didicerint, ex
laboribus etiam voluptates oriri: quanquam ipse omnium,
quos equidem novi, corporis a voluptatibus abstinentissi-
mus est: adeo ut neque propter has ullo modo occupetur,
quin id semper faciat, quod ex usu sit. Vos igitur re deli-
berata significate mihi, quemadmodum vos decet, quid hæc
in re præstare tum possitis, tum velitis.

Hæc Polydamantis fuit oratio. Lacedæmonii vero, dila-
ta eo die responsione, alteroque ac tertio quoque die secum
ipsi expendentes, quot cohortes foris, quot circa Lacedæ-
monem triremibus Atheniensium oppositas haberent, quod-
que bellum etiam adversus finitimos gererent: respondent,
in hoc quidem tempore non posse satis se magna mittere
ad eum subsidia: quomobrem domum rediret, ac tum suis
tum patriæ rebus quam posset optime consularet. Itaque
Polydamas, collaudata reipublicæ Laconicæ simplicitate,
discessit: et arcem quidem Pharsaliorum ne dedere cog-
retur, Iasonem orabat, ut hanc illis, qui fidei suæ comm-

δοῦναι, ὅπως τοῖς παρακαταθιμένοις διασώζῃ τοὺς δὲ ἑαυτοῦ παῖδας ἔδοικεν ὑπάρχουσιν αὐτῷ τῇ τε πόλει πείσας ἐκοῦσαν σύμμαχον ποιήσιν καὶ ταχὺν συγκαταστήσιν αὐτόν. Ὡς δὲ τὰ πιστὰ ἔδοσαν ἀλλήλοισι, εὐθὺς μὲν οἱ Φαρσάλιοι εἰρήνην ἤγον, ταχὺ δὲ δ' Ἰάσων ὑμολογουμένως ταγὸς τῶν Θεσσαλῶν καθειστήκει. (19) Ἐπεὶ γὰρ μὴν ἐτάχυνσε, διέταξεν ἱππικὸν τε ὅσον ἐκάστη πόλις δύνατ' ἦν παρέχειν καὶ δολιχὸν καὶ ἐνέοντο αὐτῷ ἱππεῖς μὲν σὺν τοῖς συμμάχοις πλείους ἢ ὀκτακισχίλιοι, δολιχὰ δὲ ἐλογίσθησαν οὐκ ἐλάττους διςμυρίων, πελταστικὸν γὰρ μὴν ἱκανὸν πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἀντιπαρῆναι ἔργον γὰρ ἐκείνων γὰρ καὶ τὰς πόλεις ἀριθμῆσαι. Προέπει δὲ καὶ τοῖς περὶ οἰκίαις πᾶσι τὸν φόρον ὥσπερ ἐπὶ Σκόπῃ τεταγμένος ἦν φέρειν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐπεραίνετο· ἐγὼ δὲ πάλιν ἐπ' αὐτοῖς, ὅθεν εἰς τὰς περὶ Ἰάσονος πράξεις ἐξέβην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Οἱ μὲν γὰρ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ σύμμαχοι συνελέγοντο εἰς τοὺς Φωκέας, οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀναχωρήσαντες εἰς τὴν αὐτῶν ἐφύλαττον τὰς εἰσβολὰς. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι, αὐξανόμενοι μὲν ὄρῳντες διὰ τῶν τοῦ Θηβαίου, χρημάτων τε οὐ συμβαλλομένων εἰς τὸ ναυτικόν, αὐτοὶ δὲ ἀποκναίμενοι καὶ χρημάτων εἰσπρατῶν καὶ ληστείας ἐξ Αἰγίνης καὶ ρυλακίας τῆς γῆρας, ἐπεθύμησαν παύσασθαι τοῦ πολέμου, καὶ πείσαντες πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα εἰρήνην ἐποιήσαντο.

2. Εὐθὺς δ' ἐκέλευεν δύο τῶν πρέσβεων πλεύσαντες κατὰ δόγμα τῆς πόλεως εἰπὼν τῷ Τιμοθέῳ ἀποπλεῖν οἰκίαις ὡς εἰρήνης οὐσης· ὃ δ' ἄμα ἀποπλεῖν τοὺς τῶν Ζακύνθιων φρουράς ἀπεβόησαν εἰς τὴν γῆραν αὐτῶν. (3) Ἐπεὶ δὲ οἱ ἐκ τῆς πόλεως Ζακύνθιοι πείσαντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμόνιους ἔλεγον ὅτι πεπονθότες εἰεν ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου, εὐθὺς οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνίστανται καὶ ἤρουντο τοὺς Ἀθηναίους καὶ ναυτικὸν πάλιν παρεσκεύαζον, καὶ συνετάττοντο εἰς ἐξήκοντα ναῦς ἀπ' αὐτῆς τε τῆς Λακεδαιμόνος καὶ Κορίνθου καὶ Λευκάδος καὶ Ἀμβρακίας καὶ Ἡλίδος καὶ Ζακύνθου καὶ Ἀργίας καὶ Ἐπιδάουρου καὶ Τροιζῆνος καὶ Ἑρμιόνης καὶ Ἀλίων. (4) Ἐπιστήσαντες δὲ ναύαρχον Μνάσιππον ἐκέλευον τῶν τε ἄλλων ἐπιμελεῖσθαι τῶν κατ' ἐκείνην τὴν θάλατταν καὶ στρατεύειν ἐπὶ Κέρκυραν. Ἐπεμψαν δὲ καὶ πρὸς Διονύσιον διδάσκοντας ὡς καὶ ἐκείνῳ χρησίμων εἴη τὴν Κέρκυραν μὴ ὑπ' Ἀθηναίοις εἶναι. (5) Καὶ ὁ μὲν δὴ Μνάσιππος, ἐπεὶ συνελήναι αὐτῷ τὸ ναυτικόν, ἔπλευσεν εἰς τὴν Κέρκυραν· εἶγε δὲ καὶ μισθοφόρους σὺν τοῖς ἐκ Λακεδαίμονος μετ' αὐτοῦ στρατευομένοις οὐκ ἐλάττους χιλίων καὶ πεντακοσίων. (6) Ἐπεὶ δὲ ἀπέβη, ἐκράτει τε τῆς γῆς καὶ ἐδῆον ἐξεργασμένην μὲν παγκάλως καὶ πεφυτευμένην τὴν γῶραν, μεγαλοπρεπεῖς δὲ οἰκίσσεις καὶ οἰνωνας κατεσκευασμένους ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν·

sissem eam, conservaret : liberos autem suos obsides dabat, simulque pollicebatur, persuadendo se patriam adducturum, uti sponte se societati ipsius adungeret ; atque etiam cum aliis daturum operam, ut Thessalorum imperator Iason constitueretur. Quapropter quum citroque data fides esset, statim et inter Pharsalios pax conciliata est, et Iasoni munus imperatoris Thessalorum sine controversia delatum. Quod ubi accepisset, equitum gravisque armaturae peditum numerum civitatibus singulis, pro cuiusque facultatibus, imperabat. Ita factum ut equites haberet Thessalos, ac de sociis coactos, plures quam octo millia ; gravis vero armaturae pedites recensentur non pauciores viginti milibus : denique cetratorum eas habebat copias, quae quibuscumque in acie opponi possent : civitates quidem certe eorum patrias vel enumerare fuerit operosum. Denuntiabat etiam finitimis omnibus, uti tributum penderent, quod Scopie temporibus impositum fuisset. Atque haec quidem hoc modo peragebantur. Ego unde Iasonis ad res gestas deflexeram, revertor.

CAPUT II.

Cogebantur et Lacedaemonii, et eorum socii, Phocensium in agrum ; et Thebani pedem referentes intra fines suos, viarum aditus praesidiis tenebant. Athenienses autem, quod opera sua Thebanos crevisse cernerent, nihil tamen eos pecuniae ad alendam classem conferre, quum interim de ipsorum facultatibus et ob pecuniarum conferendarum exactiones, et per praedationes ex Aegina, et ob Atticae praesidia decederet, finem imponere bello cupiebant. Itaque missis Lacedaemonem legatis, pacem faciunt.

Mox Lacedaemone duo ex legatorum numero, quemadmodum reipublicae decreto jussi fuerant, ad Timotheum navigant, eique significant, domum uti classem reduceret, quod pax esset inita. Timotheus inter redeundum exules Zacynthios in patriam exponit. Quamobrem quum cives Zacynthii legatis Lacedaemonem missis, quid ipsis a Timotheo illatum esset injuriae, commemorassent, mox Lacedaemonii laesos se ab Atheniensibus existimare, rursusque classem instruere, ac naves plus minus sexaginta Lacedaemone, Corintho, Leuceade, Ambracia, Elide, Zacyntho, Achaia, Epidaurro, Troezen, Hermione, Haliensibus, cogere. Mnasippum ei classi praeficiunt : quem praeter alia, quae in illa maris ora curaret, Coreyram quoque bello aggredi jubent. Legatos etiam ad Dionysium mittunt, qui docerent, non minus ex ipsis esse re, quam sua, Coreyram Atheniensium imperio non parere. Mnasippus itaque collecta jam classe sua, Coreyram cum ea petit. Habebat praeter eos, quos Lacedaemone secum adduxerat, conductitios milites non pauciores mille et quingentis. Posteaquam de navibus copias exposuisset, insulam mox occupat, eamque pulcherrime excultam et consitam, ac magnificis aedificiis, cellisque vinariis passim ruri exstructis ornatam, vastat ; estque adeo

ὥς ἔρασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο τρυφῆς ἔλθειν ὥς οὐκ ἰθὺλειν πίνειν, εἰ μὴ ἀνδραγαθίας εἴη. Καὶ ἀνδραπόδα δὲ καὶ βοσκήματα πάμπολλα ἡλίσκετο ἐκ τῶν ἀγρῶν. (7) Ἐπειτα δὲ κατεστρατοπεδεύσατο τῷ μὲν πεζῷ ἐπὶ λόφῳ ἀπέροντι τῆς πόλεως ὡς πέντε στάδια, πρὸ τῆς χώρας ὄντι, θπως ἀποτέμνοιο ἐντεῦθεν, εἰ τις ἐπὶ τὴν χώραν τῶν Κερκυραίων ἐξοί· τὸ δὲ ναυτικὸν εἰς τὰ πὶ θάτερα τῆς πόλεως κατεστρατοπέδευσε, ἐνθεν ὅτε ἂν τὰ προσπλέοντα καὶ προσισθάνεσθαι καὶ διακυλύειν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐπὶ τῷ λιμένι, ὅποτε μὴ χειμῶν κυλώοι, ἐφώρμει. Ἐπολιόρκει μὲν δὴ οὕτω τὴν πόλιν. (8) Ἐπεὶ δὲ οἱ Κερκυραῖοι ἐκ μὲν τῆς γῆς οὐδὲν ἐλάμβανον διὰ τὸ κρατεῖσθαι κατὰ γῆν, κατὰ θάλατταν δὲ οὐδὲν εἰσῆγετο αὐτοῖς διὰ τὸ ναυκρατεῖσθαι, ἐν πολλῇ ἀπορία ᾗσαν· (9) καὶ πέμποντες πρὸς τοὺς Ἀθηναίους βοηθεῖν τε ἐδέοντο καὶ ἐδίδασκον ὡς μέγα μὲν ἀγαθὸν ἀποβάλλοιεν ἂν, εἰ Κερκύρας στερηθεῖεν, τοῖς δὲ πολεμίοις μεγάλην ἂν ἰσχὺν προσβάλλοιεν· ἐξ οὐδεμιᾶς γὰρ πόλεως πλὴν γε Ἀθηναίων οὔτε ναῦς οὔτε χρήματα πλείονα ἂν γενέσθαι. Ἐπὶ δὲ κεῖσθαι τὴν Κέρκυραν ἐν καλῷ μὲν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῶν πόλεων αἱ ἐπὶ τοῦτον καθήκουσιν, ἐν καλῷ δὲ τοῦ τὴν Λακωνικὴν χώραν βλάπτειν, ἐν καλλίστῳ δὲ τῆς τε ἀντιπέρην Ἡπείρου καὶ τοῦ εἰς Πελοπόννησον ἀπὸ Σικελίας παράλλου. (10) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμισαν ἰσχυρῶς ἐπιμελετήσαν εἶναι, καὶ ταγὸν πέμπουσι Στρεσιλέα εἰς ἐξακοσίους ἔχοντα πελταστὰς, Ἀλκίτου δὲ ἐδεήθησαν συνδιαβιβάσαι τούτους. (11) Καὶ οὗτοι μὲν νυκτὸς διακομισθέντες πρὸς τῆς χώρας εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἐψήφισαντο δὲ καὶ ἐξήκοντα ναῦς πληροῦν, Τιμόθεον δ' αὐτῶν στρατηγὸν ἐχειροτόνησαν. (12) Ὁ δ' οὐ δυνάμενος αὐτὸθεν τὰς ναῦς πληρῶσαι, ἐπὶ νήσῳ πλεύσας ἐκεῖθεν ἐπειρᾶτο συμπληροῦν, οὐ φεῦλον ἡγοούμενος εἶναι εἰ συγκεκροτημένας ναῦς εἰκῇ περιπελῶσαι. (13) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι νομίζοντες αὐτὸν ἀναλῶν τὸν τῆς ὥρας εἰς τὸν περίπλου χρόνον, συγγνώμην οὐκ ἔσχον αὐτῷ, ἀλλὰ παύσαντες αὐτὸν τῆς στρατηγίας Ἰφικράτην ἀνθαιροῦνται. (14) Ὁ δ' ἐπεὶ κατέστη στρατηγός, μάλα δέξας τὰς ναῦς ἐπληροῦτο καὶ τοὺς τριηράρχους ἡνάγκαζε. Προσέλαβε δὲ παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ εἰ πού τις ναῦς περὶ τὴν Ἀττικὴν ἐπλεῖ καὶ τὴν Πάραλον καὶ τὴν Σαλαμινίαν, λέγων ὡς, ἐὰν τάξει καλῶς γένηται, πολλὰς αὐτοῖς ναῦς ἀποτέμψει. Καὶ ἐγένοντο αὐτῷ αἱ ἅπασαι περὶ ἐβδόμηκοντα. (15) Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ οἱ Κερκυραῖοι οὕτω σφόδρα ἐπείνων ὥστε διὰ τὸ πλῆθος τῶν αὐτομολούντων ἐκίρυσεν ὁ Μνάσιππος πεπράσθαι θetics αὐτομολοῖν. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἤττον ἡτομολοῦν, τελευταίων καὶ μαστιγῶν ἀπέπεμπε. Οἱ μέντοι ἐνδοθεν τοὺς γε δούλους οὐκ ἐδέχοντο πάλιν εἰς τὸ ταῖχος, ἀλλὰ πολλοὶ ἔκω ἀπέσθησκον. (16) Ὁ δ' αὖ Μνάσιππος ὁρῶν ταῦτα, ἐνόμιζε τε ὅσον οὐκ ἦδει ἔχειν τὴν πόλιν καὶ περὶ τοὺς μισθοφόρους ἐκαίνουργει, καὶ τοὺς μὲν τινὰς αὐτῶν ἀπομίσθους ἐπεποιήκει, τοῖς δ' οὔσι καὶ δυοῖν ἡδη μτ-

proditum, milites eo progressos esse luxus, ut vinum bibere, nisi fragrans esset, laudquaquam vellent. Capta ex agris etiam ingens manicipiorum pecorumque copia. Deinde pedestribus quidem copiis Mnasippus castrorum locum capit in tumulo, qui anteriore situs in parte insulae stadiis ab oppido quinque aberat, ut aditum inde omnibus intercluderet, si quis Corcyraeorum in agrum egredi posset: classem vero ab utraque parte oppidi in statione collocat, unde tum prospicere adventum eorum, qui navigiis accederent, tum impedire posset. Præterea quoties a tempestate non prohiberetur, etiam in portu stationes habebat. Atque oppidum hoc modo obsidebat. Corcyraei autem, posteaquam nec suo quidquam ex agro accipiebant, quod is ab hostibus occupatus esset; nec mari quidquam invehetur, quod hostilis classis amplitudine superarentur: magna rerum inopia laborabant, ac suos Athenas mittebant, qui opem ab eis poscerent, simulque docerent, magnam facturos jacturam Athenienses, si Corcyram amitterent; contraque, magnam hostibus robur accessurum, si ea potirentur: nec enim ipsos ullo ex oppido, Athenis exceptis, vel naves, vel pecunias majores consequi. Præterea sitam esse Corcyram loco peropportuno, sive quis Corinthiacum sinum spectet, sive urbes ad eum pertinentes, sive adeo agrum Laconicum infestare vellent: multo denique maxime opportunam esse ratione Epiri oppositæ, ac tractus a Sicilia in Peloponnesum. Quibus auditis Athenienses summopere sibi hac in parte laborandum existimabant. Itaque Stesiclem ducem cum centis plus minus sexcentis mittunt, et Alcetam rogant, adderet operam suam, ut in Corcyram exponerentur. Qui noctu quendam in insulae locum transportati, oppidum Corcyraeorum sunt ingressi. Præterea decretum ab Atheniensibus factum, ut sexaginta naves instruerentur, quibus omnium suffragiis Timotheus imperator præficeretur. Is quum Athenis numerum illum explere non posset, ad insulas navigans operam dabat, ut inde classem compararet, rem minime levem esse ratus, si adversum naves jam collectas tenere pergeret. Verum Athenienses, quod existimarent hominem tempus ad navigandum idoneum frustra contere, nequaquam ei parcentes, summam rerum Iphicrati mandant, abrogato illi imperio. Iphicrates ubi factus imperator esset, celeriter admodum naves complebat, ac trierarchos quæ oporteret præbere cogeat. Præterea ab Atheniensibus accepit naves omnes, quæcunque oram Atticæ legebant, Paralum adeo et Salaminiam, dicens, si res in Corcyra prospere cederent, multas se naves ipsis remissurum. Hoc modo septuaginta navium numerum omnino explevit. Interim Corcyraei ad tantam famem redigebantur, ut ob transfugarum multitudinem Mnasippus proclamari per præcones juberet, omnes se venditum pretio, quicunque transfugerent. Quum autem nihilominus transfugerent, tandem eos etiam flagris cæsos dimittebat. Contra, qui erant in urbe, servos suos amplius in urbem non recipiebant, sed eorum plerique foris peribant. Quæ quum Mnasippus videret, tantum non oppidum habere se jam existimabat, novaque ratione cum militibus conductitiis agebat. Quippe nonnullis eorum adi-

νοῖν ὄφειλε τὸν μισθὸν, οὐκ ἀπορῶν, ὥς ἐλέγετο, χρημάτων καὶ γὰρ τῶν πόλειον αἱ πολλὰ ἀργύριον ἀντὶ τῶν ἀνδρῶν αὐτῷ ἐπαμبون, ἅτε καὶ διαποντίου τῆς στρατείας οὖσης. (17) Κατιδόντες δὲ ἀπὸ τῶν πύργων οἱ ἐκ τῆς πόλεως τὰς τε φυλακὰς χεῖρον ἢ πρόσθεν φυλακτομένους ἐσπαρμένους τε κατὰ τὴν γῶραν τοὺς ἀνθρώπους, ἐπεκδραμόντες τοὺς μὲν τινὰς αὐτῶν ἐλαβόν, τοὺς δὲ κατέκοψαν. (18) Αἰσθόμενος δὲ ὁ Μνάσιππος, αὐτὸς τε ἐξωπλίζετο καὶ ὅσους εἶχεν ὀπλίτας ἀπασιν ἐβοήθει, καὶ τοὺς λοχαγοὺς καὶ τοὺς ταξιάρχους ἐξάγειν ἐκέλευε τοὺς μισθοφόρους. (19) Ἀποκρινάμενον δὲ τινὸν λοχαγῶν ὅτι οὐ βῆδον εἶη μὴ διδόντας τὰ ἐπιτίμια πειλούμενους παρέρειν, τὸν μὲν τινὰ βακτηρίᾳ, τὸν δὲ τῷ σπύρακι ἐπάταξεν· οὕτω μὲν δὴ ἀθύμως ἔχοντες καὶ μισοῦντες αὐτὸν συνεζήλθον ἅπαντες ὅπερ ἤκιστα εἰς μάχην συμφέρει. (20) Ὁ δ' ἐπεὶ παρτάξατο, αὐτὸς μὲν τοὺς κατὰ τὰς πύλας τῶν πολειῶν τρεψάμενος ἐπεδῶκεν· οἱ δ' ἐπεὶ ἐγγὺς τοῦ τείχους ἐγένοντο, ἀνεστρέφοντό τε καὶ ἀπὸ τῶν μνημάτων ἐβαλλόν καὶ ἤκοντιζον· ἄλλοι δ' ἐκδραμόντες καθ' ἑτέρας πύλας ἐπιτίθενται ἀθρόοι τοῖς ἐσθάτοις. (21) οἱ δ' ἐπ' ὀκτὼ τεταγμένοι, ἀσθενὲς νομίσαντες τὸ ἄκρον τῆς φάλαγγος ἔχειν, ἀναστρέφειν ἐπειρῶντο. Ὡς δ' ἤρξαντο ἐπαναχωρεῖν, οἱ μὲν πολεῖμοι ὥς φεύγουσιν ἐπέθεντο, οἱ δ' οὐκέτι ἐπ' ἀνέστρεψαν· καὶ οἱ ἐρχόμενοι δ' αὐτῶν εἰς ψυγὴν ὤρμων. (22) Ὁ δὲ Μνάσιππος τοῖς μὲν πιεζομένοις οὐκ ἐδύνατο βοηθεῖν διὰ τοὺς ἐκ τοῦ κατ' ἀντικρὺ προσκειμένους, καὶ δ' ἐλείπετο σὺν ἐλάττοσι. Τέλος δὲ οἱ πολεῖμοι ἀθρόοι γενομένοι πάντες ἐπετίθεντο τοῖς περὶ τὸν Μνάσιππον, ἥδη μάλα ὀλίγοις οὖσι. Καὶ οἱ πολῖται ὀρῶντες τὸ γινώμενον ἐπεζήσαν. (23) Ἐπεὶ δ' ἐκείνον ἀπέκτειναν, ἐδῶκεν ἥδη ἅπαντες. Ἐκινδύνευσαν δ' ἂν καὶ τὸ στρατόπεδον εἶναι σὺν τῷ χαρρακίωατι, εἰ μὴ οἱ διώκοντες τὸν ἀγοραῖον τε ὄχλον ἰδόντες καὶ τὸν τῶν θεραπόντων καὶ τὸν τῶν ἀνδραπόδων, οἰηθέντες ὀφελὺς τοῖς αὐτῶν εἶναι, ἀπεστρέφοντο. (24) Καὶ τότε μὲν τρώπιόν τε ἔστησαν οἱ Κερκυραῖοι καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδονσαν. Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει ἐρβώμενέστεροι ἐγεγέννητο, οἱ δ' ἔξω ἐν πάσῃ δὴ ἀθυμίᾳ ἦσαν. Καὶ γὰρ ἐλέγετο ὅτι Ἰφικράτης τε ὅσον οὐκ ᾔδῃ παρείη, καὶ οἱ Κερκυραῖοι δὲ τῷ ὄντι ναὺς ἐπλήρουν. (25) Ὑπερμένης δὲ, ὅς ἐτύγχανεν ἐπιστολιχώρος τῷ Μνασίππῳ ὄν, τό τε ναυτικὸν πᾶν ὅσον ἦν ἐκεῖ συνεπλήρωσε, καὶ περιπλεύσας πρὸς τὸ χαράκωμα, τὰ πλοῖα πάντα γεμίσας τῶν τε ἀνδραπόδων καὶ τῶν χρημάτων, ἀπέστειλεν αὐτὸς δὲ σὺν τε τοῖς ἐπιβάταις καὶ τοῖς περισωθεῖσι τῶν στρατιωτῶν διεφύλαττε τὸ χαράκωμα. (26) τέλος δὲ καὶ οὗτοι μάλα δὴ τεταρταμένοι ἀναβάντες ἐπὶ τὰς τριήρεις ἀπέπλεον, πολλὸν μὲν σίτον, πολλὸν δὲ οἶνον, πολλὰ δὲ ἀνδράποδα καὶ ἀσθενούντας στρατιώτας καταλιπόντες· δεινῶς γὰρ ἐπεφθόγητο μὴ καταληγθεῖεν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ νήσῳ. Καὶ ἐκείνοι μὲν εἰς Λευκάδα ἀπεσώθησαν.

27. Ὁ δὲ Ἰφικράτης ἐπεὶ ἤρξατο τοῦ περιήλου, ἅμα

mebat stipendia; aliis, quos secum retinebat, duum mensium stipendium debebat: nec id propterea, quemadmodum ferebatur, quod pecuniarum inopia laboraret. Urbes enim pleraque militum loco pecuniam miserant, quippe quod esset haec expeditio trajectitia. Interim oppidani conspecto de turribus, excubias negligentius agi, quam prius, et milites per insulam passim palatos obvagari: facto in eos ex oppido impetu, nonnullos capiunt, nonnullos occidunt. Qua re Mnasiippus animadversa, non ipse solum arma corripiebat; sed etiam tota cum gravi armatura suis ferebat subsidium, et cohortum praefectis ac tribunis, uti conductitios milites educerent, imperabat. Hic quum ductores quidam cohortium respondissent, non facile contineri posse in officio militem ab iis qui necessaria non subministrarent: Mnasiippus hunc baculo, cuspidem alium verberabat. Itaque tunc omnes, animis exasperatis odioque plenis adversus Mnasiippum, egrediuntur: quod sane ad pugnam minime conducit. Acie instructa Mnasiippus hostes, qui ad oppidi portas erant, in fugam versos persequabatur. At hi posteaquam propius ad muros accessissent, conversi de monumentis tela jaculaque coniciebant. Praeterea alii oppidani per alias portas excurrentes, confertim in extremos irruerant. Illi, quod in octonos disposita esset ipsorum acies, rati hanc phalangis extremitatem imberillam esse, convertere se conabantur. Quamprimum autem referre pedem coepissent, hostes quidem in eos irruerant, quasi fugae se darent: ipsi vero non jam amplius aciem converterebant. Quare his proximi terga dabant. Non poterat tum suppetias iis ferre Mnasiippus, qui ab hoste premebantur, propter illorum impetum, quos adversos habebat: et semper eorum numerus, qui cum ipso erant, imminuebatur. Tandem hostes conferti Mnasiippum cum iis, quos penes se perpaucos habebat, adiungunt. Id quum oppidani fieri conspexissent, ipsi quoque adversus hostem egrediuntur. Quumque Mnasiippum interemissent, universis inde cum copiis hostem persequelantur: adeoque parum aberat, quin ipsa castra cum vallo caperent: quod quidem accidisset, nisi persequentes, hominum circumforaneorum, et calorum, et mancipiorum turba conspecta, quoddam in his robur esse arbitrati, pedem retulissent. Ac tum quidem erecto tropaeo Corcyraei mortuorum cadavera per inducias reddebant. Ceterum ab eo tempore firmiter oppidani animis erant, contraque illi, qui foris eos obsidebant, omnino dejectis. Nam et fama ferebatur, tantum non adesse Iphicratem; et Corcyraei re ipsa naves suas instruebant. Itaque Mnasiippi legatus Hypermenes classem omnem, quae istuc erat, complet; ac circumnavigans ad vallum, naves universas mancipiis et opibus oneratas dimittit. Ipse cum classariis, reliquisque militibus, qui et proelio supererant, vallum custodit. Tandem hi quoque perturbati admodum conscensis triremibus discedunt, magna istic frumenti, vini, mancipiorum copia cum militibus agris relicta. Vehementer enim metuebant, ne ab Atheniensibus in insula deprehenderentur. Ac hi quidem salvi Leucadem pervenerunt.

Ceterum Iphicrates ut primum cum classe proficisci cre-

μὲν ἔπλει, ἅμα δὲ πάντα ὅσα εἰς ναυμαχίαν πρερκευάζετο· εὐθὺς μὲν γὰρ τὰ μεγάλα ἱστία αὐτοῦ κατέλιπεν, ὥς ἐπὶ ναυμαχίαν πλέων· καὶ τοῖς ἀκατίοις δὲ, καὶ εἰ εὐφροον πνεῦμα εἴη, ὀλίγα ἐχρήτο· τῇ δὲ κώπῃ τὸν πλοῦν ποιούμενος ἀμείνων τὰ σώματα ἔχειν τοὺς ἀνδρας καὶ ἀμείνων τὰς ναῦς πλεῖν ἔπολε. (28) Πολλὰκις δὲ καὶ ὅπου μᾶλλον ἀριστοποιεῖσθαι τὸ στράτευμα ἢ δειπνοποιεῖσθαι, ἐπανήγαγεν ἂν τὸ κέρασ ἀπὸ τῆς γῆς κατὰ ταῦτα τὰ χωρία. Ἐπεὶ δ' ἐπιστρέψας ἂν καὶ ἀντιπρώρους καταστήσας τὰς τριήρεις ἀπὸ σημείου ἀφίει ἀναμιλλᾶσθαι εἰς τὴν γῆν, μέγα δὲ νικητήριον ἦν τὸ πρώτους καὶ ὕδωρ λαβεῖν καὶ εἰ τοῦ ἄλλου ἑδέοντο, καὶ πρώτους ἀριστῆσαι· τοῖς δ' ὑστατοῖς ἀφικουμένοις μεγάλη ζῆλός ἦν τὸ τε ἐλαττωθῆναι πᾶσι τούτοις καὶ οὐκ ἀνάγεσθαι ἅμα εἶδει, ἐπεὶ σημῆνειεν· συνέβαινε γὰρ τοῖς μὲν πρώτοις ἀφικνουμένοις καὶ ἡσυχίαν ἅπαντα ποιεῖν, τοῖς δὲ τελευταίοις διὰ σπουδῆς. (29) Φυλακὰς γε μὴν, εἰ τύχοι ἐν τῇ πολεμίᾳ ἀριστοποιούμενος, τὰς μὲν ἐν τῇ γῇ, ὥσπερ προσήκει, καθίστη, ἐν δὲ ταῖς ναυσὶν αἰρόμενος, αὐτοὺς ἱστῶν ἀπὸ τούτων ἔσκαπτετο. Πόλιν οὖν ἐπὶ πλεόν οὔτοι καθυρών ἢ οἱ ἐκ τοῦ θυμαλοῦ, ἀφ' ὑψηλοτέρου καθορῶντες. Ὅπου δὲ δειπνοποιεῖτο καὶ καθυδοῖ, ἐν μὲν τῷ στραταπέδῳ πῦρ νύκτωρ οὐκ ἔκαε, πρὸ δὲ τοῦ στρατεύματος φῶς ἔπολε, ἵνα μηδεὶς λάθῃ προῖων. Πολλὰκις δὲ, εἰ εὐδία εἴη, εὐθὺς δειπνήσας ἀνήγετο· καὶ εἰ μὲν αὖρα φέροι, θέοντες ἅμα ἀνεπαύοντο· εἰ δὲ θλαύνειν δέοι, κατὰ μέρος τοὺς ναύτας ἀνέπαυεν. (30) Ἐν δὲ τοῖς μεθ' ἡμέραν πλοῖς ἀπὸ σημείων τότε μὲν ἐπὶ κέρως ἦγε, τότε δ' ἐπὶ φάλαγγος· ὥστε ἅμα μὲν ἔπλεον, ἅμα δὲ πάντα ὅσα εἰς ναυμαχίαν καὶ ἡσυχρότες καὶ ἐπιστάμενοι εἰς τὴν ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὥς φροντο, κατεχομένην θάλατταν ἀφικνοῦντο. Καὶ τὰ μὲν πολλὰ ἐν τῇ πολεμίᾳ καὶ ἡρίστων καὶ ἐδείκνυν· διὰ δὲ τὸ τἀναγκαῖα μόνον πράττειν καὶ τὰς βοηθείας ἔφθανεν ἀναγόμενος καὶ ταχὺ ἐπέραινε. (31) Περὶ δὲ τὸν Μνασίππου θάνατον ἐτύγχανεν ὧν τῆς Λακωνικῆς περὶ τὰς Σφαγίας. Εἰς τὴν Ἥλειαν δὲ ἀφικόμενος καὶ παραπλεύσας τὸ τοῦ Ἀλφειοῦ στόμα ὑπὸ τὸν Ἰγθύον καλούμενον ὠρμίσατο. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐντεῦθεν ἀνήγετο ἐπὶ τῆς Κεφαλληνίας, οὕτω καὶ τεταγμένος καὶ σὺν πλοῦν ποιούμενος ὥς, εἰ δέοι, πάντα ὅσα χρὴ παρεσκευασμένος ναυμαχοῖ. Καὶ γὰρ τὰ περὶ τοῦ Μνασίππου αὐτόπτον μὲν οὐδενὸς ἠκηχόει, ὑπώπτευσεν δὲ μὴ ἀπάτης ἐνέκειν λέγοιτο, καὶ ἐφυλάττετο· ἐπεὶ μέντοι ἀφίκετο εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἐνταῦθα δὴ σαφῶς ἐπέθετο, καὶ ἀνέπαυεν τὸ στράτευμα.

32. Οἶδα μὲν οὖν ὅτι ταῦτα πάντα, ὅταν οἴωνται ναυμαχίῃσιν ἄνθρωποι, καὶ ἀσχεῖται καὶ μελετᾶται· ἀλλὰ τοῦτο ἔπαινω, ὅτι ἐπεὶ ἀφικέσθαι ταχὺ εἶδει ἐνθα τοῖς πολεμίοις ναυμαχίῃσιν ὤπτο, εὐρετο ὅπως μήτε διὰ τὸν πλοῦν ἀνεπιστήμονας εἶναι τῶν εἰς ναυμαχίαν μήτε διὰ τὸ ταῦτα μελετᾶν βραδύτερον τι ἀφικέσθαι.

33. Καταστρεψάμενος δὲ τὰς ἐν τῇ Κεφαλληνίᾳ πόλεις ἐπλευσεν εἰς Κέρκυραν. Ἐκεῖ δὲ πρῶτον μὲν

pit, eadem opera tum navigabat, tum navalem ad pugnam omnino se comparabat. Nam statim vela magna domi relinquebat, uti qui ad proelium navale pergeret: atque etiam acatiis, tametsi ventus secundus esset, raro utebatur. Nimirum remigio classem agens, efficiebat ut et classiariorum corpora melius exercita, et agiliores naves essent. Sæpius etiam iis locis, ubi vel prandendum vel cœnandum erat exercitui, a terra classem, navibus ita instructis, ut singulæ veherentur una post alteram, in altum abducebat. Quum autem conversa deinde classe, ac triremibus terram adversis proris spectantibus, ipse signo dato dimissas certatim terram petere juberet: tum vero pro magno victoriæ præmio habebatur, primos et aquam aliasque res necessarias sumere, et prandere posse: contra, satis erat magna multa postremum venientibus, quod et harum rerum tantam copiam non consequerentur, et naves rursum conscendere statim, ubi signum ipse dedisset, cogrentur. Ita enim fiebat, ut primi omnia per otium agerent, postremi magna cum festinatione. Quod si forte in hostico pranderet, excubias in terra, ut par erat, constitueret: in navibus autem malos attollebat, ac de his omnia speculabatur. Multo igitur longius his prospectus patebat, quam iis qui plana in terra de loco sublimiori speculabantur. Quod si alicubi vel cornaret, vel quieti se daret, ignem in castris noctu non accendebat, sed ante castra lumen excitabat, ne quis accedere clam posset. Sæpenumero si tranquillitas esset, mox cœna sumpta in altum provehebatur; ac si quidem aura spiraret, inter navigandum classiarum quietem capiebant: sin utendum esset remigio, vicissim modo hos modo illos quiescere jubebat. Interdum navigans, signis datis, nonnunquam in cornua, nonnunquam in phalangem aciem explicabat: quo fiebat, ut simul et navigarent et in omnibus ad proelium navale necessariis exerciti atque instructi, mare illud ingrederentur; quod, uti quidem ipsi arbitrabantur, ab hostibus teneretur. Prædebant autem plerumque et cœnabant in hostili solo. Et quia tantum agebat hoc Iphicrates, quod factu esset opus, solvebat prius, quam succurri ab hoste posset, et celeriter omnem rem conficiebat. Quo quidem tempore Mnasippus occubuit, forte ad Laconicæ Sphagias erat. Inde profectus Eleorum in fines, et Alphei ostium prætervectus, ad locum qui Piscis dicitur, portum ingressus est. Hinc postridie solvens Cephalleniam versus, ita classis aciem ordinarat, et ita navigabat, ut, si opus esset, instructus a necessariis rebus omnibus navali prælio decerneret. Nam quæ Mnasippo accidisse ferebantur, a nemine audierat, qui ipse interfuisset: ideoque fallendi causa spargi suspicabatur, ut sibi eo cautius prospiciebat. Posteaquam vero ad Cephalleniam appulit, certo, quod gestum erat, intellexit, ideoque suos istic aliquantisper recreabat.

Enimvero non ignoro equidem hujusmodi hominum exercitationes institui, quoties existimatur futurum ut pugna navali decerneretur: sed hoc laudo, quod, quando celeriter eo contendendum esset, ubi se prælio navali cum hoste congressurum arbitrabatur, rationem eam reperiit, ut ipsius copię propter navigationem rudes earum rerum non essent, quæ res ad navale prælium requiruntur, et propter has ipsas exercitationes tardius iter non facerent.

Posteaquam oppida Cephallenię suam in potestatem rede-gisset, Corcyram petit. Hic quum primum audisset, ad-

ἀκούσας ὅτι προσπλέοιεν δέκα τριήρεις παρὰ Διονυσίου, βοηθήσουσι τοῖς Λακεδαιμονίοις, αὐτὸς ἐλθὼν καὶ σκευάζμενος τῆς χώρας ὄθεν τοὺς τε προσπλέοντας δυνατὸν ἦν ἔρῃν καὶ τοὺς σημαίνοντας εἰς τὴν πόλιν καταφανεῖς εἶναι, ἐνταῦθα κατέστησε τοὺς σκοπούς. (31) Κακείνοις μὲν συνέθετο προσπλέοντων τε καὶ ὁρμούντων ὥς δόει σημαίνειν αὐτὸς δὲ τῶν τριηράρχων προσέταξεν εἶκοσιν, ὥς δεήσει, ἐπεὶ κηρύξουσιν, ἀκολουθεῖν εἰ δέ τις μὴ ἀκολουθήσῃ, προεῖπε μὴ μέμενσθαι τὴν δίκην. Ἐπεὶ δ' ἐσημαίνθησαν προσπλέουσαι καὶ ἐκηρύχθη, ἄξιον ἐγένετο θέας ἢ σπουδῇ· οὐδεὶς γὰρ ὅστις οὐ δρόμῳ τῶν μελλόντων πλεῖν εἰσέβη εἰς τὰς ναῦς. (32) Πλεύσας δὲ ἐνθα ἦσαν αἱ πολέμια τριήρεις, καταλαμβάνει ἀπὸ μὲν τῶν ἁλλων τριήρων εἰς τὴν γῆν τοὺς ἀνδράς ἐκείνηκότας, Μελάνιππος μάλιστα ὁ Ῥόδιος τοῖς τε ἁλλοῖς συνεβούλευε μὴ μένειν ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς πληρωσάμενος τὴν ναὺν ἐξέπλει. Ἐκεῖνος μὲν οὖν καίπερ ἅπαν τῶν ταῖς Ἰφικράτους ναυσὶν ὁμῶς ἀπέφυγεν· αἱ δὲ ἀπὸ Συρακουσῶν νῆες ἅπασαι ἐἴλωσαν αὐτοῖς ἀνδράσιν. (33) Ὁ μὲντοι Ἰφικράτης τὰς μὲν τριήρεις ἀρωγῆρας ἔλκων κατηγάγετο εἰς τὸν Κερκυραίων λιμένα, τῶν δὲ ἀνδρῶν συνέβη ἐκάστῳ τακτὸν ἀργύριον ἀποτίσαι, πλὴν Κρινίππου τοῦ ἄρχοντος· τοῦτον δ' ἐβύλαττεν, ὥς ἡ πράξιμος πάμπαν γρήματα ἢ ὡς πωλήσων. Κακείνος μὲν ὑπολύπης θανάτῳ αὐθαρέτω ἀπονήσκει, τοὺς δ' ἄλλους ὁ Ἰφικράτης ἄρχει, Κερκυραίους ἐγγυητὰς δεξάμενος τῶν γρημάτων. (34) Καὶ τοὺς μὲν ναύτας γεωργούντας τοῖς Κερκυραίοις τὸ πλεῖστον διέτρεφε, τοὺς δὲ πελταστὰς καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν νεῶν ὀπλίτας ἔχων διέδαινεν εἰς τὴν Ἀχαρνανίαν· καὶ ἐκεῖ ταῖς μὲν φυλαῖς πόλεσιν ἐπεκούρει, εἰ τίς τι δέοιτο, Θυριέσσι δὲ, μάλα καὶ ἀνδράσιν ἀλκίμοις καὶ χωρίον καρτερόν ἔχουσιν, ἐπολέμει. (35) Καὶ τὸ ἀπὸ Κερκυρας ναυτικὸν προσελθὼν, σχεδὸν περὶ ἐνεγκόντα ναῦς, πρῶτον μὲν εἰς Κεφαλληνίαν πλεύσας γρήματα ἐπράξατο, τὰ μὲν παρ' ἐκόντων, τὰ δὲ παρ' ἀκόντων· ἔπειτα δὲ παρεσκευάζετο τὴν τε τῶν Λακεδαιμονίων χώραν κακῶς ποιεῖν καὶ τῶν ἁλλων τῶν κατ' ἐκεῖνα πόλεων πολεμίων οὐσῶν τὰς μὲν ἐβελούσας προσλαμβάνειν, τοῖς δὲ μὴ παρθένους πολεμεῖν.

36. Ἐγὼ μὲν δὴ ταύτην τὴν στρατηγίαν τῶν Ἰφικράτους οὐ γήκιστα ἐπαινῶ, ἔπειτα καὶ τὸ προσελθόντι κελεύσαι ἑαυτῷ Καλλίστρατον τε τὸν δημογέρον, οὐ μάλα ἐπιτήδειον ὄντα, καὶ Χαθρίαν, μάλα στρατηγικὸν νομιζόμενον. Ἐπεὶ γὰρ προνομίους αὐτοὺς ἡγούμενος εἶναι συμβούλους λαβεῖν ἐβούλετο, σῶφρόν μοι δοκεῖ διαπραΐσθαι, εἴτε ἀντιπλόους νομίζων, οὕτω θρασείως μήτε καταβροθυμῶν μήτε κατὰ μὲν οὐκ εἰσεσθαι μηδὲν, μεγαλὸν προνοῦντος ἐγ' ἑαυτῷ τοῦτό μοι δοκεῖ ἀνδρὸς εἶναι. Κακείνος μὲν δὴ ταῦτ' ἐπραττεν.

ventare triremes decem, a Dionysio Lacedaemoniis in subsidium missas : insulam ingressus ipse, consideratoque loco, unde tum illi, qui adventabant cum classe, conspici possent, tum sui, qui daturi signum erant, in oppido cerni ; speculatores ibidem constituit, eisque significat, quo pacto, adventantibus ac portum occupantibus hostium navibus, signum dandum esset. Interim ipse praefectis triremium viginti, mandata dat, quos, ubi opus esset, ad praekonis vocem sequi se vellet : eisdem denuntiat, non esse, quod de porta querantur, si non sequerentur. Posteaquam de classis hostilis adventu signum datum fuisset, auditaque praekonis vox ; tum vero festinatio digna spectatu sequi. Etenim nemo erat eorum qui naves conscendere jussi fuerant, qui non cursu ad eas contenderet. Itaque quum navigasset ad eum locum Iphicrates, ubi triremes hostium erant, e ceteris quidem navibus homines in terram egressos deprehendit : solus Melanippus Rhodius et aliis consulebat, ut istic non subsisterent, et ipse suis in navem coactis discedebat. Quamobrem : is, tametsi navibus Iphicratis occurreret, nihilominus evasit. Syracusanæ vero naves universæ una cum ipsis vectoribus capte sunt. Eas Iphicrates quum ornamentis rostrorum et aliis spoliasset, Corcyraeorum in portum perduxit : hominibus autem certam pecuniam, quam persolverent, Crinippo duce excepto, constituit : illum enim custodiebat, at vel ab eo ingentem auri summam exigeret, vel hominem venderet. Verum is praemore animi sponte sua sibi manus attulit : ceteros Iphicrates dimisit, quum Corcyraei pro pecunia sponsores se obtulissent. Alebat autem nautas suos ea ratione potissimum, ut Corcyraeis in colendis agris operam suam locarent : cum cetratis vero navisque armaturae militibus classariis in Acarnaniam trajiciebat. Ibi et amicis oppidis ferebat opem, si quod aliqua in re auxilio egeret, et bellum Thyriensibus, fortissimis visis, oppidumque sane munitum tenentibus, faciebat. Secundum hæc Corcyraeorum classe secum sumpta, ut jam naves haberet prope nonaginta, primum in Cephaleniam quum navasset, pecunias partim a volentibus, partim invitis, exigebat. Deinde se parabat ut Lacedaemoniorum fines infestaret, aliasque urbes hostiles iis in partibus sitas aut volentes sibi adjungeret, aut dicto non audientes bello cogeret.

Ego quidem certe Iphicratis expeditionem hanc inter alias, quas imperatorio munere fungens suscepit, non minima laude dignam statuo : deinde hoc etiam probō, quod jusserit attribui sibi Callistatū oratorem, hominem ipsi non admodum amicū, una cum Chabria, qui summus tunc imperator habitus fuit. Nam sive putabat hos esse prudentes, ac propterea uti eis tanquam consiliariis volebat, sapienter fecisse mihi videtur : sive adversariorum eos loco habebat, hoc ipsum fuisse viri audacter magno sibi animo confidentis arbitror, nequaquam futurum, uti vel per ignaviam, vel negligentiam quidquam committere deprehenderetur. Atque hæc fuere tunc ab eo gesta.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἐκπαπτωκότας μὲν δρῶντες ἐκ τῆς Βοιωτίας Πλαταιίας, φίλους ὄντας, καὶ καταπεφυγότας πρὸς αὐτοὺς, ἱκετεύοντας δὲ Θεσπίας μὴ σφᾶς περιδεῖν ἀπολίδας γενομένους, οὐκέτι ἐπὶ τούτους Θηβαίους, ἀλλὰ πολεμεῖν μὲν αὐτοῖς τὰ μὲν ἡσχύνοντο, τὰ δὲ ἀσυμφόρως ἔχειν ἐλογίζοντο· κοινωρεῖν γὰρ μὴν αὐτοῖς ὧν ἐπραττον· οὐκέτι ἤθελον, ἐπεὶ ἐώρων στρατεύοντάς τε αὐτοὺς ἐπὶ φίλους ἀρχαίους τῇ πόλει Φωκίας, καὶ πόλεις πιστάς τ' ἐν τῷ πρὸς τὸν βάρβαρον πολέμῳ καὶ φίλας ἑαυτοῖς ἀφανίζοντας. (2) Ἐκ τούτων δὲ ψηφισάμενος ὁ δῆμος εἰρήνην ποιήσασθαι, πρῶτον μὲν εἰς Θήβας πρέσβεις ἐπέμψεν παρακαλοῦντες ἀκολουθεῖν, εἰ βούλονται, εἰς Λακεδαιμόνα περὶ εἰρήνης· ἐπειτα δὲ ἐξέπεμψαν καὶ αὐτοὶ πρέσβεις. Ἦν δὲ τῶν αἰρεθέντων Καλλίας Ἱππονίκου, Αὐτοκλῆς Στρομβιχίδου, Δημόστρατος Ἀριστοφώντος, Ἀριστοκλῆς, Κηφισόδοτος, Μελάνωπος, Λύκαιος. (3) Ἐπεὶ δὲ προσῆλθον ἐπὶ τοὺς ἐκκλησίους τε τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὺς συμμάχους· καὶ Καλλίστρατος δὲ ὁ δημηγόρος παρῆν· ὑποσχόμενος γὰρ Ἱφικράτει, εἰ αὐτὸν ἀφείη, ἢ χρήματα πέμψειν τῷ ναυτικῷ ἢ εἰρήνην ποιήσειν, ὁβ- τως Ἀθήνησι τε ἦν καὶ ἐπράττε περὶ εἰρήνης· ἐπεὶ δὲ κατεστήσαν ἐπὶ τοὺς ἐκκλησίους τε τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τοὺς συμμάχους, πρῶτος ἐλεξεν αὐτῶν Καλλίας ὁ δαδοῦχος. Ἦν δὲ οὗτος οἷος μηδὲν ἤττον ἤδεσθαι ὅφ' αὐτοῦ ἢ ὅφ' ἄλλων ἐπαινούμενος· καὶ τότε δὴ ἤρξατο οὕτως·

4. Ὁ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, τὴν μὲν προξενίαν ὑμῶν οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πατὴρ πατῆρ πατρῶν ἔχων παρεδίδου τῷ γένει. Βούλομαι δὲ καὶ τοῦτο δηλώσαι ὑμῖν, ὥς ἔχουσα ἡ πόλις διατελεῖ πρὸς ἡμᾶς. Ἐκείνη μὲν γὰρ, ὅταν πόλεμος ᾖ, στρατηγούς ἡμᾶς αἰρεῖται, ὅταν δὲ ἡσυχίας ἐπιθυμῇ, εἰρηνοποιούς ἡμᾶς ἐκπέμπει. Κἀγὼ πρόσθεν δις ἤδη ἦλθον περὶ πολέμου καταλύσεως, καὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πρεσβείαις διαπραξάμεν καὶ ὑμῖν καὶ ὑμῖν εἰρήνην· νῦν δὲ τρίτον ἤκω, καὶ ἔγχομαι πολὺ δικαιοτάτα νῦν ἂν διαλλαγῆς τυχεῖν. (5) Ὅρῳ γὰρ οὐκ ἄλλα μὲν ὑμῖν, ἀλλὰ δὲ ὑμῖν δοκοῦντα, ἀλλ' ὑμᾶς τε ἀρχομένους καὶ ἡμᾶς τῇ Πλαταιέων τε καὶ Θεσπιέων ἀναίρεσει. Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς τὰ αὐτὰ γινώσκοντας φίλους μάλλον ἀλλήλοις ἢ πολεμίους εἶναι; καὶ σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ μηδὲ εἰ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη πόλεμον ἀναίρεισθαι· εἰ δὲ ὅτι καὶ ὁμογνωμονοῦμεν, οὐκ ἂν πάντων θαυμασμάτων εἴη μὴ εἰρήνην ποιεῖσθαι; (6) Δίκαιον μὲν οὖν ἦν μηδὲ ὅπλα ἐπιφέρειν ἀλλήλοις ἡμᾶς, ἐπεὶ λέγεται μὲν Τριπτόλεμος ὁ ἡμέτερος πρόγονος τὰ Διήμητρος καὶ Κόρης ἀρβήτη ἱερὰ πρῶτοις ξένοις δεῖξαι· Ἡρακλεῖ τε τῷ ὑμετέρῳ ἀρχηγέτῃ καὶ Διοκρούριον τοῖν ὑμετέροιον πολιταῖν, καὶ τοῦ Διήμητρος δὲ καρποῦ εἰς πρώτην τὴν Πελοπόννησον σπέρμα δωρήσασθαι. Πῶς οὖν δίκαιον ἢ ὑμᾶς, παρ' ὧν ἐλάβετε σπέρματα, τὸν τούτων καρπὸν ποτε ἐλθεῖν

Ceterum Athenienses, ut ejectos Boeotia Plataenses, rei-publicae suae amicos, ad se confugere, praetereaque Thespenses suppliciter orare videbant, ne se patria carere paterentur, non jam illi quidem Thebanos laudabant, bellum tamen eis ne facerent, partim verecundia praepediebantur, partim rebus id suis haud conducere statuebant. Verum posteaquam eos cernebant bello Phocenses persequi, amicos reipublicae suae veteres; itemque urbes evertere, quae et fidem in bello adversus barbarum regem gesto summam sibi declarassent, et ipsorum amicitia tenerentur; non amplius horum facinorum esse participes volebant. Quapropter ex eo tempore plebiscito de pace ineunda facto, primum Thebas legatos mittunt, qui Thebanos hortarentur, ut, si quidem ita videretur ipsis, ineunda pacis causa se Lacedaemonem sequerentur: deinde suos legatos Lacedaemonem ire jubent, in quibus lecti fuere Callias Hipponici filius, Autocles Strombichidae, Demostratus Aristophontis, Aristocles, Cephisodotus, Melanopus, Lycæthus. Posteaquam hi ad concilium Spartanorum, cui et socii intererant, accessissent, praesente etiam Callistrato oratore (nam quum is Iphicrati pollicitus fuisset, se, si ab ipso dimitteretur, vel pecuniam pro navalibus copiis missurum, vel confecturum pacem; ita tunc ex eo tempore versabatur Athenis, deque pace agebat): ad concilium inquam Laconicum et ad socios horum posteaquam venissent; primus ex eis Callias Daduchus verba fecit, qui vir ejusmodi erat, ut non minus ab se quam ab aliis laudari se gauderet. Atque is in hanc sententiam verba facere cepit:

« Jus hospitii publicum, Lacedaemonii, quod mihi vobiscum est, non ego primus sum consequutus: sed avus meus a patre quum accepisset, familiae nostrae tradidit. Quo autem animo semper erga nos patria nostra sit, itidem significare vobis volo. Nam ea belli temporibus imperatores nos creat. Rursus ubi quietem desiderat, nos pacis conciliatores ad alios mittit. Ego ipse bis antehac ad vos belli componendi causa veni, ac utraque in legatione perinde nobis ac vobis pacem confeci. Nunc tertium ad vos venio, meque arbitror optimo jure mutuam reconciliationem nunc impetrare debere. Video enim non jam alia vobis, nobis itidem alia videri: sed vos aequae, ac nos, eversionem Plataensium et Thespiensium graviter molesteque ferre. Qui igitur non aequum sit, eos qui eadem sunt in sententia, potius amicos inter se quam hostes esse? Hominum quidem certe sapientum est, si parvae sint controversiae, bellum minime suscipere. Jam si prorsus etiam consentiamus, an non mirum omnino videri debeat, nolle nos pacem facere? Quin aequum erat, nos ne arma quidem alteros alteris inferre. Nam memoriae proditum est, ex majoribus nostris Triptolemum Cereris ac Proserpinae arcana sacra primum exteris ostendisse, nimirum Herculi summo praesidi vestro, et civibus vestris, ambobus Dioscuris. Idem frugum Cereris semina primae omnium Peloponneso donasse fertur. Qui ergo fuerit aequum, vel vos ad eorum fruges vastandas pergere, a quibus semina ipsi ac-

δρῶντας, ἡμεῖς τε, οἷς ἐδώκαμεν, μὴ οὐχὶ βούλεσθαι ὡς πλείστην τούτοις ἀφρονίαν τροφῆς γενέσθαι; εἰ δὲ ἄρα ἐκ θεῶν πεπωμένοι ἐστὶ πολέμους ἐν ἀνθρώποις γίνεσθαι, ἡμεῖς δὲ γὰρ ἀρχεσθαι μὲν αὐτοῦ ὡς σκολαίτατα, ὅταν δὲ γένηται, καταλύεσθαι ἢ δυνατὸν τάχιστα.

7. Μετὰ τούτων Αὐτοκλῆς, μᾶλλον δοκῶν ἐπιστρέφει εἶναι ῥήτωρ, ὧδε ἠγόρευεν· Ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, ὅτι μὲν ἂ μάλῳ λέγειν οὐ πρὸς χάριν ὑμῖν ῥηθήσεται οὐκ ἀγνοῶν ἀλλὰ δοκεῖ μοι, οἷσινες βούλονται, ἦν ἂν ποιήσονται φίλαν, ταύτην ὡς πλείστην χρόνον διακρίνειν, διδασκῶν εἶναι ἀλλήλους τὰ αἷτια τῶν πολέμων. Ὑμεῖς δὲ αἰεὶ μὲν φάτε ὡς αὐτονομίους τὰς πόλεις γρῆ εἶναι, αὐτοὶ δὲ ἐστέ μάλιστα ἐμποδῶν τῇ αὐτονομίᾳ. Συντίθεσθε μὲν γὰρ πρὸς τὰς συμμάχους πόλεις τούτου πρῶτον, ἀκολουθεῖν ὅπῃ ἂν ὑμεῖς ἤγχαθε. Καίτοι τί τούτου αὐτονομίᾳ προσήκει; (8) Ποιήσεθε δὲ πολέμους οὐκ ἀνακονοῦμενοι τοῖς συμμάχοις, καὶ ἐπὶ τούτους ἠγεῖσθε ὥστε πολλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς εὐμενεστάτοις ἀναγκάζονται στρατεύειν οἱ λεγόμενοι αὐτόνομοι εἶναι. Ἐπὶ δὲ τὸ πάντων ἐναντιώτατον αὐτονομία, καλίστατα ἔθνη μὲν δεκαρχίας, ἔθνη δὲ τριακονταρχίας καὶ τούτων τῶν ἀρχόντων ἐπιμελῆσθε οὐχ ὅπως νομίμως ἀρχωσιν, ἀλλ' ὅπως δύνωνται βίᾳ κατέχειν τὰς πόλεις. (9) Ὡς ἐοικατε τυραννίσι μᾶλλον ἢ πολιτείαις ἡγούμενοι. (10) Καὶ ὅτε μὲν βασιλεὺς προσέταττεν αὐτονομίους τὰς πόλεις εἶναι, μᾶλλον γινώσκοντες ἐφαίνεσθε ὅτι, εἰ μὴ ἔατοεν οἱ Θηβαῖοι ἐκαστὴν τῶν πόλεων ἀρχεῖν τε ἐκυτῆς καὶ οἷς ἂν βούληται νόμοις χρῆσθαι, οὐ ποιήσουσι κατὰ τὰ βασιλείως γράμματα ἐπεὶ δὲ παρ' ἄθετε τὴν Καδμείαν, οὐδ' αὐτοῖς Θηβαῖοις ἐπατρέπετε αὐτονομίους εἶναι. Δεῖ δὲ τοὺς μέλλοντας φίλους ἐσσεῖναι οὐ παρὰ τῶν ἀλλῶν μὲν ἄλλων τῶν δικαίων τυραννεῖν, αὐτοῖς δὲ ὅπως ἂν πλείστα δύνωνται πλεονεκτοῦντας φαίνεσθαι.

10. Ταῦτα εἰπὼν συνοπῆν μὲν παρὰ πάντων ἐποίησεν, ἡγουμένους δὲ τοὺς ἀρχομένους τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐποίησε. Μετὰ τούτων δὲ Καλλίστρατος διεξεν, Ἄλλ' ὅπως μὲν, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, οὐκ ἐγγεγένηται ἀμαρτήματα καὶ ἀφ' ἡμῶν καὶ ἀφ' ὑμῶν ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν ἔβην μοι δοκῶ εἰπεῖν οὐ μέντοι οὕτω γινώσκω ὡς τοῖς ἀμαρτάνουσιν οὐδέποτε εἶναι χρηστῶν δὲ ὧ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐδένα ἀναμάρτητον διατελοῦντα δοκοῦσι δέ μοι καὶ εὐπορώτεροι ἐνίστε γίνεσθαι ἄνθρωποι ἀμαρτάνοντες, ἅλλως τε καὶ ἐν κοινότητι ὑπὸ τῶν ἀμαρτημάτων, ὡς ἡμεῖς. (11) Καὶ ὑμῖν δὲ ἔγωγε ἄρῳ διὰ τὰ ἀγνωμόνως προαχθέντα ὅστιν ὅτε καὶ πολλὰ ἀντίτυπα γινώμενα ὦν ἦν καὶ ἡ καταληφθεῖσα ἐν Θήβαις Καδμείαν νῦν γόνιν, ὡς ἐσπουδάζατε αὐτονομίους τὰς πόλεις γενέσθαι, πᾶσαι πόλιν, ἐπεὶ ἡδικήθησαν οἱ Θηβαῖοι, ἐπ' ἐκείνους γεγέννηται. Ὡς πεπαιδευμένους ἡμεῖς ὡς τὸ πλεονεκτεῖν ἀκερδές ἐστι νῦν ἐπιπῶ πάλιν μετρίους ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους φιλίᾳ ἐσσεῖναι. (12) Ἄ δὲ βουλομένοι τινας ἀποτρέπειν τὴν εἰρήνην διαβάλλουσιν, ὡς ἡμεῖς οὐ φίλως δεόμενοι, ἀλλὰ φοβούμενοι μὴ ἂν

ceperitis : vel nos nolle maximam illos alimenti copiam habere, quibus hoc antea donaverimus? Quod si divinitus ita decretum est, ut bella inter homines existant : sane nos quam tardissime initium belli facere convenit, atque exortum, quam fieri potest celerrime componere. »

Post hunc Autocles, qui orator esse solers et acris existimabatur, huiusmodi quadam protulit : « Quanquam non ignorem, Lacedaemonii, minime jucunda vobis audiri fore, quae dicam : tamen statuo debere illos, qui amicitiam, quam ineunt, diutissime solidam esse cupiunt, belli causas invicem sibi commonstrare. Vos autem semper liberas esse debere civitates dicitis, quum libertati earum maxime sitis impedimento. Hanc enim in primis conditionem foederatis urbibus fertis, ut vos, quocumque tandem duxeritis, sequantur. At vero quid hoc ad libertatem? fidem hostes declaratis, re prius cum foederatis non communicata : deinde adversus eos ducitis. Quo fit, ut saepe cogantur ii quos liberos dicitis, adversus homines amicissimos arma ferre. Praeter haec multo maxime libertati adversatur, quod hic Decemviratus, illi Trigintaviratus instituitis. Atque li magistratus non uti legitime cum imperio praesint, operam datis : sed ut oppida vi retinere possint. Quo fit ut potius vos tyrannides quam republicae delectare videantur. Jam quum rex Persicus ediceret, debere Gravas urbes esse liberas, plane praee vobis ferebatis, quasi Thebanos contra litteras regias facturos censeretis, si non civitatibus singulis potestatem administratione legibusque suis utendi facerent : post ubi Cadmeam occupassetis, ne ipsos quidem Thebanos frui libertate sua passi estis. At enim eos, qui esse amici cupiunt, ab aliis exigere non oportet ut ex aequo et bono secum agatur, atque interim ipsos declarare, se nihil non injuste concupiscere, modo potentiam maximam consequantur. »

Haec ubi proloquutus fuisset, non silentium modo sequutum est, sed illi etiam de oratione ipsius voluptatem uti caperent fecit, qui Lacedaemoniis infensi erant. Post eum Callistratus hanc orationem habuit : « Equidem, Lacedaemonii, dicere non possum, nulla vel a nobis, vel a vobis errata profecta esse : neque tamen ea sum in sententia, ut iis amplius utendum esse negem, qui deliquere. Video enim, neminem hominum perpetuo immunem a peccatis esse. Quin et hoc perspicio, nonnunquam homines majorem prudentiae copiam peccando parare, praesertim si per ipsa peccata puniantur : id quod nobis usu venit. Itidem vobis nonnunquam video propter insipienter acta multa accidisse adversa ; quorum in numero est et Cadmea Thebis a vobis occupata. Nam quum modo summo in id studio inculberetis, ut civitates in libertatem assereretis ; jam ubi primum injuria Thebani a vobis affecti fuerunt, rursus universe illorum partes sequuta sunt. Quapropter equidem bona in spe sum, futurum ut, edocti libidinem habendi nimium minime fluctuosam esse, deinceps in amicitia mutua colenda aequiores sitis. Nam quod aliqui, pacem hanc impedire volentes, falso criminantur, venisse nos huc non expetitur amicitiam vestram, sed quod vereamur ne cum pecuniis An-

ταλκίδας ἔλθῃ ἔχων παρὰ βασιλέως χρήματα, διὰ τοῦθ' ἤκομεν, ἐνθυμήθητε ὡς φλυαροῦσι. Βασιλεὺς μὲν γὰρ δῆπου ἔγραψε πάσας τὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεις αὐτονόμους εἶναι· ἡμεῖς δὲ ταῦτά ἐκείνῳ λέγοντες τε καὶ πράττοντες τί ἂν φοβοίμεθα βασιλέα; ἢ τοῦτο οἰεταί τις, ὡς ἐκείνους βούλεται χρήματα ἀναλύσας ἄλλους μεγάλους ποιῆσαι μᾶλλον ἢ ἀνευ δαπάνης & ἔγνω ἀρίστα εἶναι, ταῦτα ἑαυτῷ πεπραῖχθαι; (13) Εἶεν. Τί μὴν ἤκομεν; ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἀποροῦντες γινώητε ἂν, εἰ μὲν βούλεσθε, πρὸς τὰ κατὰ θάλατταν ἰδόντες, εἰ δὲ βούλεσθε, πρὸς τὰ κατὰ γῆν ἐν τῷ παρόντι. Τί μὴν ἔστιν; εὐδῆλον ὅτι τῶν συμμάχων τινὲς οὐκ ἀρεστά πράττουσιν ἡαῖν ἢ ὑμῖν ἀρεστά. Ἴσως δὲ καὶ βουλοίμεθ' ἂν ὦν ἐνεκα περιεσώσαστε ἡμᾶς & ὁρθῶς ἐγνώμεν ὑμῖν ἐπιδείξει. (14) Ἴνα δὲ καὶ τοῦ συμφοροῦ ἐτι ἐπιμνησθῶ, εἰσὶ μὲν δῆπου πασῶν τῶν πόλεων αἱ μὲν τὰ ὑμέτερα, αἱ δὲ τὰ ἡμέτερα φρονοῦσαι, καὶ ἐν ἐκάστῃ πόλει οἱ μὲν λακωνίζουσιν, οἱ δὲ ἀττικίζουσιν. Εἰ οὖν ἡμεῖς φίλοι γινώμεθα, ποθεν ἂν εἰκότως χαλεπὸν τι προσδοκῆσαιμεν; καὶ γὰρ δὴ κατὰ γῆν μὲν τίς ἂν ὑμῶν φίλων ὄντων ἱκανὸς γένοιτο ἡμᾶς λυπῆσαι; κατὰ θάλατταν γε μὴν τίς ἂν ὑμᾶς βλάψαι τι ἡμῶν ὑμῖν ἐπιτηδείων ὄντων; (15) Ἀλλὰ μέντοι ὅτι μὲν πολέμοι αἰεὶ ποτε γίνονται καὶ ὅτι καταλύονται πάντες ἐπιστάμεθα, καὶ ὅτι ἡμεῖς, ἂν μὴ νῦν, ἀλλ' αὐθὺς ποτε εἰρήνης ἐπιθυμήσομεν. Τί οὖν δεῖ ἐκείνων τὸν χρόνον ἀναμνεῖν, ἕως ἂν ὑπὸ πλῆθους κακῶν ἀπειπώμεν, μᾶλλον ἢ οὐχ ὡς τάχιστα πρὶν τι ἀνῆκεστον γενέσθαι τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι; (16) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκείνους ἐγῶ γε ἐπαινῶ ὅτινες ἀγωνισταὶ γινόμενοι καὶ νενικηκότες ἤδη πολυτάχως καὶ δοῖαν ἔχοντες οὕτω φιλονεικοῦσιν ὥστε οὐ πρότερον παύονται, πρὶν ἂν ἡττηθέντες τὴν ἀσκησιν καταλύσωσιν, οὐδέ γε τῶν κυβευτῶν ὅτινες αὐτῶν ἐν τι ἐπιτύχῃσι, περὶ διπλασίων κυβεύουσιν· ὁρῶ γὰρ καὶ τῶν τοιούτων τοὺς πλείους ἀπόρους παντάπασι γιγνομένους. (17) Ἄ ὦ χρη καὶ ἡμᾶς ὁρῶντας εἰς μὲν τοιοῦτον ἄγωνα μηδέποτε καταστῆναι, ὥς τ' ἢ πάντα λαβεῖν ἢ πάντ' ἀποβαλεῖν, ἕως δὲ καὶ ἐρρώμεθα καὶ εὐτυχοῦμεν, φίλους ἄλλήλοις γενέσθαι. Οὕτω γὰρ ἡμεῖς τ' ἂν δι' ὑμᾶς καὶ ὑμεῖς δι' ἡμᾶς ἐτι μέλζους ἢ τὸν παρελθόντα χρόνον ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀναστρεφοίμεθα.

18. Δοξάντων δὲ τούτων καλῶς εἰπεῖν, ἐψήφισαντο καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι δέχεσθαι τὴν εἰρήνην, ἐφ' ᾧ τοὺς τε ἄρμοστὰς ἐκ τῶν πόλεων ἐξάγειν, τὰ τε στρατόπεδα διαλύειν καὶ τὰ ναυτικά καὶ τὰ πεζικά, τὰς τε πόλεις αὐτονόμους εἶναι. Εἰ δὲ τις παρὰ ταῦτα ποιοίη, τὸν μὲν βουλούμενον βοηθεῖν ταῖς ἀδικουμέναις πόλεσι, τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ μὴ εἶναι ἐνορκον συμμαχεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. (19) Ἐπὶ τούτοις ὥμοσαν Λακεδαιμόνιοι μὲν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων, Ἀθηναῖοι δὲ καὶ οἱ σύμμαχοι κατὰ πόλεις ἕκαστοι. Ἀπογραφάμενοι δ' ἐν ταῖς ὁμομοστικαῖς πόλεσι καὶ οἱ Θηβαῖοι, προσελθόντες πάλιν τῇ ὑστεραίᾳ οἱ πρέσβεις αὐτῶν ἐκλείουσιν μεταγράφειν ἀντὶ Θηβαίων Βουωτοὺς ὁμομοχότας. Ὁ

talcidas a rege redeat : hi homines quas nugas agant, velim cum animis vestris expendatis. Rex enim perscripsit, universas in Græcia civitates esse debere liberas. Hac in parte quum nos idem et dicamus et faciamus, quid causæ fuerit quamobrem a rege nobis metuamus? regemne quis arbitratur magnis pecuniarum impensis aliorum opes amplificare velle potius, quam sine sumptu suo ea quæ esse ex re sua maxime statuat, sibi ipsi effecta dare? Verum esto: quamobrem tandem huc venimus? Ob inopiam quidem certe non venisse nos, intelligetis facile, si, quæ in hoc tempore sit potentia nostra mari, quæve terra, respexeritis. Quid igitur est causæ? Nimirum liquido patet, plerosque sociorum ea designare, quæ nobis non sint grata (magis) quam vobis placeant. Præterea lubenter vobis ea, quæ recte a nobis animadversa sunt, indicaverimus; idque quia et ipsi nos conservaveritis. Jam si utilitatis etiam faciendæ mentio est, urbes universæ partim nobis partim vobis addictæ sunt; et in singulis alii Lacedæmoniorum, Atheniensium alii partibus favent. Itaque si nos ipsi amicitiam ineamus, unde tandem quidquam nobis exspectandum merito sit rei molestæ? Nam si vos amici nobis sitis, quis terra nos possit lædere? quis item mari detrimentum rebus vestris attulerit, si nos amicos habeatis? Enimvero semper et oriri, et rursus componi bella, nemo est qui nesciat: nos ipsi si non modo, tamen aliquando pacem expetemus. Cur igitur id tempus exspectemus, quo victi malorum multitudine deficiamus, ac non potius quam maturime pacem faciamus priusquam res immedicabiles evadant? Equidem nec illos laudo, qui, athleticis in certaminibus potiti victoria sæpius, quum etiam gloriam retulere, adeo tamen contentiosi sunt, ut prius non desistant, quam victi, professionem athletæ abjiciant: nec item aleatores, quibus si unum aliquid ex animi sententiâ successerit, de duplo tales jaciunt: nam plerosque horum video extremam ad inopiam redigi. Quæ quum et ipsi perspicimus, in ejusmodi certamen haudquaquam descendere oportet, ut omnia vel consequi vel amittere velimus: quin potius, dum vires integræ sunt fortunaque utimur prospera, amicitiam inter nos contrahamus. Ita enim et nos vestra opera, et vos nostra longe ampliores, quam superioribus temporibus, in Græcia erimus. »

Posteaquam hi præclare disseruisse visi fuissent, etiam Lacedæmonii decreto sanciant, pacem accipiendam esse conditionibus hujusmodi: Ut præfectos suos ex urbibus educerent; exercitus tam maritimos quam terrestres dimitterent; urbes libertate frui sinerent. Si quis aliquid adversus hæc designaret, posse quemvis urlibus oppressis opem ferre, qui quidem velit: si quis autem nolit, eum sacramento ad ferendum oppressis opem minime teneri. Secundum hæc Lacedæmonii tum suo tum sociorum nomine jusjurandum præstiterunt: Athenienses autem et socii, singuli suarum rerumpublicarum nomine. Quumque Thebani etiam inter urbes alias, quæ sacramentum præstiterant, nomen suum professi fuissent, postridie reversi eorum legali petebant, uti mutata scriptura, pro Thebanis substitueretur jurasse

δὲ Ἀγχιλαῖος ἀπεκρίνατο ὅτι μεταγράφει μὲν οὐδὲν ὧν τὸ πρῶτον ὤμοσαν τε καὶ ἀπεγράφαντο· εἰ μὲντοι μὴ βούλονται ἐν ταῖς σπονδαῖς εἶναι, ἐξαλείφειν ἂν ἔσῃ, εἰ κελεύουσιν. (20) Οὕτω δὲ εἰρήνην τῶν ἄλλων πεποιημένων, πρὸς δὲ Θηβαίους μόνους ἀντιλογίας οὐσας, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι οὕτως εἶχον τὴν γνώμην ὥς νῦν Θηβαίους τὸ λεγόμενον δὴ δεκατευθῆναι ἐλπίς εἴη, αὐτοὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι παντελῶς ἀθύμως ἔχοντες ἀπῆλθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν Ἀθηναῖοι τὰς τε ψευράς ἐκ τῶν πόλεων ἀπήγαγον καὶ Ἰφικράτην καὶ τὰς ναῦς μετεπέμψοντο, καὶ ὅσα ὕστερον ἔλαβε μετὰ τοὺς ὅρκους τοὺς ἐν Λακεδαιμονίᾳ γενομένους, πάντα ἡνάγκασαν ἀποδοῦναι. 2. Λακεδαιμόνιοι μὲντοι ἐκ μὲν τῶν ἄλλων πόλεων τοὺς τε ἀρμολύτας καὶ τοὺς ψευρούς ἀπήγαγον. Κλεομβρότου δὲ ἔχοντα τὸ ἐν Φωκεύσιν στράτευμα καὶ ἐπερωτῶντα τὰ οἴκοι τέλη τί γὰρ ποιεῖν, Προθόου λέξαντος ὅτι αὐτῷ δοκοῖεν διαλύσαντας τὸ στράτευμα κατὰ τοὺς ὅρκους καὶ περιαγγεῖλαντας ταῖς πόλεσι συμβαλέσθαι εἰς τὴν ναὸν τοῦ Ἀπολλωνίους ὁπόσον βούλοιο ἐκάστη πόλις, ἔπειτα εἰ μὴ τις ἐβήρ αὐτονομίους τὰς πόλεις εἶναι, τότε πάλιν παρακαλέσαντας [τοὺς συμμάχους,] ὅσοι τῇ αὐτονομίᾳ βούλοιντο βοηθεῖν, ἄγειν ἐπὶ τοὺς ἐναντιούμενους· οὕτω γὰρ ἂν ἔσῃ ὁρᾶσθαι τοὺς τε θεοὺς εὐμενεστάτους εἶναι καὶ τὰς πόλεις ἤμισ' ἂν ἄρξασθαι (3) ἢ δ' ἐκκλησίᾳ ἀκούσαντα ταῦτα ἐκείνων μὲν φλυαρεῖν ἡγήσαστο· ἦδη γὰρ, ὡς εἴκοι, τὸ δακρυόνην ἦεν· ἐπέστειλαν δὲ τῷ Κλεομβρότῳ μὴ διαλύειν τὸ στράτευμα, ἀλλ' εὐθύς ἄγειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, εἰ μὴ αὐτονομίους ἀφίστανται τὰς πόλεις. [Ὁ δὲ Κλεομβρότος, ἐπειδὴ ἐπύθετο τὴν εἰρήνην γεγεννημένην, πέμψας πρὸς τοὺς ἐφόρους ἡρώτα τί γὰρ ποιεῖν οἱ δ' ἐκέλευσαν αὐτὸν στρατεύειν ἐπὶ τοὺς Θηβαίους, εἰ μὴ ἀφίστανται τὰς Βοιωτίας πόλεις αὐτονομίους.] Ἐπεὶ οὖν ἤσθετο οὐχ ὅπως τὰς πόλεις ἀφίεντας, ἀλλ' οὐδὲ τὸ στράτευμα διαλύοντας, ὡς ἀντιτάττοιτο πρὸς αὐτούς, οὕτω δὲ ἄγει τὴν στρατιὰν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν οἱ Θηβαῖοι ἐμβάλειν αὐτὸν ἐκ τῶν Φωκεῶν προσεδόκων καὶ ἐπὶ στενῇ τινι ἐφύλαττον, οὐκ ἐμβάλλειν διὰ Θισβῶν δὲ ὀρεῖν καὶ ἀπρὸς δόκητον πορευθεὶς ἀφικνεῖται εἰς Κρεῦσιν, καὶ τὸ τεῖχος αἰρεῖ, καὶ τριήρεις τῶν Θηβαίων δώδεκα λαμβάνει. (4) Ταῦτα δὲ ποιήσας καὶ ἀναβὰς ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἐστρατοπεδεύσαστο ἐν Λεύκτροις τῆς Θεσπικῆς· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐστρατοπεδεύσαντο ἐπὶ τῷ ἀπαντικρὺ λόφῳ οὐ πολλὸν διαλείποντες, οὐδένας ἔχοντες συμμάχους ἀλλ' ἢ τοὺς Βοιωτούς. Ἐνθα δὲ τῷ Κλεομβρότῳ οἱ μὲν φίλοι προσιόντες εἶπον, (5) Ὡ Κλεομβρότε, εἰ ἀρῆσεις τοὺς Θηβαίους ἄνευ μάχης, κινδυνεύσεις ὑπὸ τῆς πόλεως τὰ ἔσχατα παθεῖν. Ἀναμνησθήσονται γὰρ σου καὶ ὅτε εἰς Κυνὸς κεφαλὰς ἀφικόμενος οὐδὲν τῆς χώρας τῶν Θηβαίων ἐδῆκας, καὶ ὅτε ὕστερον στρατεύων ἀπεκρούσθης τῆς ἐμ-

Βροτος. Respondebat iis Agesilaus, nihil eorum se mutatum, quae prius et sacramento confirmassent, et fuissent professi: quod si fuderis participes esse nollent, deleturum se nomen ipsorum, si juberent. Hoc modo ceteris pacem facientibus, quum Thebanorum in causa tantum controverteretur, arbitrabantur Athenienses, expectandum nunc esse, ut Thebani decumarentur, uti quidem ferebatur: quin et ipsi Thebani moesti prorsus discedebant.

CAPUT IV.

Post hac deducunt praesidia ex urbibus Athenienses, et Iphicratem una cum classe revocant, eumque cogunt omnia restituere quaecunque post sacramento confirmatum Lacedaemone foras cepisset. Idem Lacedaemonii ceteris ex urbibus praefectos cum praesidiis educabant: at Cleombrotus, qui Phocensium in finibus copiis praerat, quid faciendum sibi esset, a magistratibus Spartanis quaequebat. Hic quum sententiam divisset Prothous, videri sibi dimittendas esse secundum iurijurandi formulam copias, ac significandum passim civitatibus, ut singulae tantum conferrent in fanum Apollinis, quantum quaeque vellet: ac si deinde quis urbium libertati officeret, rursum excitandos esse socios, quicumque libertatem defendere suis auxiliis cuperent, atque ita ducendum adversus hostes exercitum; quod existimaret hoc modo tum deos maxime propitios futuros, tum urbes ipsas haud gravatim ista laturas: auditis iis, concilium publicum nugas hominem agere censuit, quod jam a numine agitantur, ut credi par est: simul Cleombroto denuntiant, minime copias dimitteret, sed quamprimum adversus Thebanos duceret, ni civitatibus libertatem restituerent. [Cleombrotus postquam pacem esse factam audierat, misit ad Ephoros interrogatum quid sibi faciendum esset. Mandant illi, ut Thebanis bellum faceret, nisi civitates Broticas libertate frui sinerent.] Itaque quum animadvertisset, tantum abesse, ut liberas illi civitates esse permitterent, ut non dimissis copiis etiam contra Lacedaemonios in aciem suos educerent: ita demum in Brotiam cum exercitu pergit. Et qua quidem eum irruptum e finibus Phocensium in suos Thebani putabant, atque adeo in arcto loco venturum praestolabantur, non irruit: sed itinere montano, eoque improvise per Thisbas profectus, Creusim pervenit, ac una cum oppido triremes Thebanorum duodecim cepit. Quibus rebus gestis, a mari ascendens ad Leuctra, Thepiensium in finibus, castra locat. Ei castra sua Thebani adverso in tumulto, non magno ex intervallo, opponunt, quum sociorum copias, extra Broticas, omaino nullas haberent. Hic quum ad Cleombrotum amici accessissent, inquirunt: « Si Thebanos hinc, non commisso praelio, Cleombrote, discedere passus fueris, periculum erit, ne te extremo patria supplicio mullet. Repetet enim hoc quoque memoria, non vastatos abs te Thebanorum fuisse fines id temporis, quum ad Cynoscephalas venisses, et quod deinceps suscepta adversus eos expeditione, prohibitus aditu

βολῆς, Ἀγισιλάου αἰεὶ ἐμβαλλόντος διὰ τοῦ Κιθαίρωνος. Ἐπεὶ οὖν ἡ αὐτοῦ κήδη ἡ τῆς πατρίδος ἐπιθυμίαι, ἀκτέον ἐπὶ τοὺς ἀνδράς. Οἱ μὲν φίλοι τοιαῦτα ἔλεγον· οἱ δ' ἐναντίοι, Νῦν δὴ, ἔφασαν, δηλώσει ὁ ἀνὴρ εἰ τῷ ὄντι κήδεται τῶν Θηβαίων, ὥσπερ λέγεται. (6) Ὁ μὲν δὲ Κλεόμβροτος ταῦτα ἀκούων παρωζύοντο πρὸς τὸ μάχην συνάπτειν. Τῶν δ' αὖ Θηβαίων οἱ προσεστώτες ἐλογίζοντο ὡς, εἰ μὴ μαχοίντο, ἀποστήσονται μὲν αἱ περιοικίδες αὐτῶν πόλεις, αὐτοὶ δὲ πολιορκήσονται· εἰ δὲ μὴ ἔξοι ὁ δῆμος ὁ Θηβαίων τάπιτῆδεα, ὅτι κινδυνεύοι καὶ ἡ πόλις αὐτοῖς ἐναντία γενέσθαι. Ἄτε δὲ καὶ πεφευγότες πρόσθεν πολλοὶ αὐτῶν ἐλογίζοντο κρεῖττον εἶναι μαχομένους ἀποθνήσκειν ἢ πάλιν φεύγειν. (7) Πρὸς δὲ τούτοις παρεθάρρυνε μὲν τὶ αὐτοὺς καὶ χρησμὸς ὁ λεγόμενος ὡς δύο ἐνταῦθα Λακεδαιμονίους ἡττηθῆναι ἔνθα τὸ τῶν παρθένων ἦν μνήμα, αἱ λέγονται διὰ τὸ βιασθῆναι ὑπὸ Λακεδαιμονίων τινῶν ἀποκτείναι ἑαυτάς. Καὶ ἐκόσμησαν δὴ τούτῳ τὸ μνήμα οἱ Θηβαῖοι πρὸ τῆς μάχης. Ἀπηγγέλλετο δὲ καὶ ἐκ τῆς πόλεως αὐτοῖς ὡς οἱ τε νεφὶ πάντες αὐτόματοι ἀνέωγοντο, αἱ τε ἱέρειαι λέγοιεν ὡς νίκην οἱ θεοὶ φαίνοιν. Ἐκ δὲ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὰ δπλα ἔφασαν ἀφανῆ εἶναι, ὡς τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν μάχην ἐξωρημένου. Οἱ μὲν δὲ τινες λέγουσιν ὡς ταῦτα πάντα τεχνάσματα ἦν τῶν προσεσχηκόντων. (8) Εἰς οὖν τὴν μάχην τοῖς μὲν Λακεδαιμονίοις πάντα τάναντία ἐγένετο, τοῖς δὲ πάντα καὶ ὑπὸ τῆς τύχης κατωρθοῦτο. Ἦν μὲν γὰρ μετ' ἀριστον τῷ Κλεομβρότῳ ἡ τελευταία βουλή περὶ τῆς μάχης ἐν δὲ τῇ μεσημβρίᾳ ὑποπινόντων καὶ τὸν οἶνον παροξύναι τὶ αὐτοὺς ἔλεγον. (9) Ἐπεὶ δὲ ὠπλίζοντο ἑκάτεροι καὶ πρόδηλον ἦδη ἦν ὅτι ἡ μάχη ἴσοιτο, πρῶτον μὲν ἀπείναι ὠρμημένων ἐκ τοῦ Βοιωτοῦ στρατεύματος τῶν τὴν ἀγορὰν παρεσκευαχόντων καὶ σπουδερῶν τινῶν καὶ τῶν οὐ βουλομένων μάχεσθαι, περιόντες κύκλῳ οἱ τε μετὰ τοῦ Ἱέρωνος μισθοφόροι καὶ οἱ τῶν Φωκίων πελάσσαι καὶ τῶν Ἰππικῶν Ἡρακλεῶται καὶ Φλιάσιοι ἐπιβήμενοι τοῖς ἀπιοῦσιν ἐπίστρεψάν τε αὐτοὺς καὶ καταδίωξαν πρὸς τὸ στρατοπέδον τὸ τῶν Βοιωτῶν· ὥστε πολλὸν μὲν ἐποίησαν μεῖζον τε καὶ ἀθρούτερον ἢ πρόσθεν τὸ τῶν Βοιωτῶν στρατεύμα. (10) Ἐπειτα δὲ, ὅτε καὶ πεδίου ὄντος τοῦ μεταξὺ, προετάξαντο μὲν τῆς αὐτῶν φάλαγγος οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς ἱππείας, ἀντετάξαντο δ' αὐτοῖς καὶ οἱ Θηβαῖοι τοὺς αὐτῶν. Ἦν δὲ τὸ μὲν τῶν Θηβαίων ἱππικὸν μεμελετηκὸς διὰ τε τὸν πρὸς Ὀρχομενίους πόλεμον καὶ διὰ τὸν χρόνον πονηρότατον ἦν τὸ ἱππικόν. (11) Ἐτρεφον μὲν γὰρ τοὺς ἱπποὺς οἱ κλουσώτατοι· ἐπεὶ δὲ φρουρὰ φανθείη, τότε ἦμεν ὁ συντεταγμένος λαβὼν δ' ἂν τὸν ἵππον καὶ δπλα ὅποια δοίη αὐτῷ, ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἂν ἐστρατεύετο· τῶν δ' αὖ στρατιωτῶν οἱ τοῖς σώμασιν ἀδυνατώτατοι καὶ ἥμισυ φιλότιμοι ἐπὶ τῶν ἱππων ἦσαν. (12) Τοιοῦτον μὲν οὖν τὸ ἱππικὸν ἐκείρων ἦν. Τῆς δὲ φάλαγγος τοὺς μὲν Λακεδαιμονίους ἔφασαν εἰς τρεῖς τῇ ἐννεαστίαν ἀγαγεῖν· τοῦτο δὲ συμβαίνειν αὐτοῖς οὐ πλέον

fuēris, Ageallao semper in eorum fines per Cithæronem irumpente. Quapropter si tua tibi curæ est incolumitas, ai patriæ videndæ desiderio tangeris, in hostem modo tibi pergendum erit, » Hujusmodi amicorum erat oratio. Qui autem a Cleombroto dissidebant, » Nunc ostendet, aiebant, Thebanisne revera faveat, uti perhibetur. » Hæc quum Cleombrotus audiret, ad committendam pugnam irritabatur. Contra Thebani quoque procere ratiocinabantur, si prælio non decernerent, ab ipsorum fide discessura finitima oppida, sequuturamque Thebarum obsidionem. Jam si commeatum populus Thebanus nullum habiturus esset, periculum fore, ne ipsa sit eis urbs etiam adversatura. Quamobrem colligebant secum, ut qui plerique antehac exulassent, satius esse, pugnando mortem oppetere, quam rursus in exilium ejici. Præterea nonnihil eis addebat animi quoddam oraculum, quo ferebatur, eo loci Lacedæmonios cladem perpersuros, quo virginum illarum monumentum esset, quæ ob illatum sibi vi stuprum a Lacedæmoniiis quibusdam, se ipsas interemisse perhibentur. Atque hoc ipsum monumentum ante pugnam Thebani ornabant. Et nuntiabatur iisdem e civitate, fana universa sponte sua se aperuisse; ipsasque sacerdotes dicere, portendi victoriam divinitus. Ferebatur etiam, de Herculis fano arma evanuisse; quasi ad prælium Hercules profectus esset. A nonnullis tamen prodit, reipublicæ præfectorum hæc omnia fuisse commenta. Lacedæmonii igitur adversa ad hoc prælium accidisse omnia constat, quum quæ a Thebanis fierent, præclare fortuna verteret omnia. Nam Cleombrotus a prandio de pugna postremum deliberabat. Et quia largius in meridie biberant, ferebatur etiam ipsos a vino fuisse nonnihil incitatos. Postquam utrique armis se munirent, jamque cuivis pateret, committendam esse pugnam, primum excedere de Boeotorum exercitu incipiunt ii qui forum rerum venalium paraverant, itemque nonnulli calones et alii, qui pugnare nolebant: tum vero itinere flexo circumeuntes Hieronis stipendiarii cum Phocensium cetratis ac quibusdam Heracleoticis Philiassisque equitibus, discedentes adoriuntur, et ad suos reverti cogunt, fugientes ad ipsa Boeotorum usque castra persequenti. Quapropter Boeotorum exercitus ab ipsis hostibus longe redditus est tum amplior, tum numerosior, quam erat prius. Deinde Lacedæmonii, quod locus inter utrasque copias interjectus campestris esset, equites prima in acie ante phalangem collocabant, quibus equites itidem suos Thebani opponebant. Erant autem equestres Thebanorum copię partim propter gestum adversus Orchomenios, partim adversus Thespianeses bellum exercitatus: quum id temporis Lacedæmoniorum equitatus ignavissimus esset. Nam equos opulentissimus quisque alebat; quotiesque delectus haberentur, veniebat is quem ordo requirebat; acceptoque tum equo, armis, qualiacunque tandem suppedilarentur, in expeditionem subito properabat. Præterea milites equis erant impositi, qui et corporibus essent maxime imbecilles, et gloriæ cupiditate non admodum ducerentur. Atque hujusmodi tunc erat utriusque partis equitatus. Ceterum perhibebantur Lacedæmonii phalangem manipulis in ternos explicatis duxisse: quo factam, ut ipsorum acies duodecim modo milites esset

ἦ εἰς δώδεκα τὸ βάθος. Οἱ δὲ Θηβαῖοι οὐκ ἔλαττον ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἀσπίδων συνεστραμμένοι ἦσαν, λογιζόμενοι ὡς εἰ νικήσειεν τὸ περὶ τὸν βασιλέα, τὸ ἄλλο πᾶν εὐχρίστον ἔσται. ¹¹ Ἐπεὶ δὲ ἤρξατο ἀγεῖν ὁ Κλεομβρότος πρὸς τοὺς πολεμίους, πρῶτον μὲν πρῶν καὶ αἰσθῆσθαι τὸ μετ' αὐτοῦ στρατεύμα ὅτι ἡγροῖτο, καὶ ὅτ' καὶ οἱ ἵπποι συνεβέβληκασιν καὶ ταχρὺ ἤττηντο οἱ τῶν Λακεδαιμονίων φεύγοντες δὲ ἐνεπεπτοῦκασιν τοῖς αὐτῶν ὀπλίταις, ἔτι δὲ ἐνέβαλλον οἱ τῶν Θηβαίων λόχοι. ¹² Οὗμος δὲ ὡς οἱ μὲν περὶ τὸν Κλεομβρότον τὸ πρῶτον ἐκράτουν τῇ μάχῃ σαφεῖ τούτῳ τεκμηρίῳ γινώθῃ τις ἂν· οὐ γὰρ ἂν ἠδύναντο αὐτὸν ἀνελῆσθαι καὶ ζῶντα ἀπενεγκεῖν, εἰ μὴ οἱ πρὸ αὐτοῦ μαχόμενοι ἐπεκράτουν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ. ¹³ Ἐπεὶ μὲντοι ἀπέθανε Δείνων τε ὁ πολέμαρχος καὶ Σφωδρίας τῶν περὶ δαμοσίαν καὶ Κλεώνυμος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ οἱ μὲν ἵπποι καὶ οἱ συμφορεῖς τοῦ πολέμαρχου καλούμενοι οἱ τε ἄλλοι ὑπὸ τοῦ ὄχλου ὠθούμενοι ἀνεχώρουν, οἱ δὲ τοῦ σὺννόμου ὄντες τῶν Λακεδαιμονίων ὡς ἐώρων τὸ δεξιὸν ὠθούμενον, ἐνέκλιναν· ὁμοῦ δὲ πολλῶν τεθνεώτων καὶ ἡττημένων ἐπεὶ διέβησαν τὴν τάφρον ἢ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἔστυγεν οὕσα αὐτοῖς. ἔθεντο τὰ ὅπλα κατὰ γῆραν ἐνθεν ὠρμήντο. ¹⁴ Ἦν μὲντοι οὐ πᾶν ἐν ἐπιπέδῳ, ἀλλὰ πρὸς ὀρθίῳ μᾶλλον τι τὸ στρατόπεδον. Ἐκ δὲ τούτου ἦσαν μὲν τινες τῶν Λακεδαιμονίων οἱ ἀφόρητον τὴν συμφορὰν ἠγνούμενοι τὸ τε τρόπαιον ἔφρασαν χρεῖναι κωλύειν ἱσταναι τοὺς πολεμίους, τοὺς τε νεκροὺς μὴ ὑποσπόνδους, ἀλλὰ διὰ μάχης περᾶσθαι ἀνακρεῖσθαι. ¹⁵ Οἱ δὲ πολέμαρχοι, ὁρῶντες μὲν τῶν συμπαόντων Λακεδαιμονίων τεθνεώτας ἐγγύς χιλιούς, ὁρῶντες δ' αὐτῶν Σπαρτιατῶν, ὄντων τῶν ἐκεῖ ὡς ἐπτακισίον, τεθνεώτας περὶ τετρακισίους, αἰσθάνόμενοι δὲ τοὺς συμμάχους πάντας μὲν ἀθύμως ἔχοντας πρὸς τὸ μάχεσθαι, ἔστι δὲ οὗς αὐτῶν οὐδὲ ἀγνοήσαντες τῇ γεγενημένῳ, συλλέξαντες τοὺς ἐπικαιριωτάτους ἐβούλευντο τί χρὴ ποιεῖν. ¹⁶ Ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἐδόκει ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς ἀνακρεῖσθαι, οὕτω δὲ ἔπειψαν κήρυκα περὶ σπονδῶν. Οἱ μὲντοι Θηβαῖοι μετὰ ταῦτα καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν.

¹⁶ Γενομένων δὲ τούτων, ὁ μὲν εἰς τὴν Λακεδαίμονα ἀγγελῶν τὸ πάθος ἀφικνεῖται γυμνοπαιδιῶν τε οὐδῶν τῆς τελευταίας καὶ τοῦ ἀνδρικοῦ χοροῦ ἔνδον ὄντος· οἱ δὲ ἑφοροὶ ἐπεὶ ἤκουσαν τὸ πάθος, ἐλυποῦντο μὲν, ὥς περ, οἶμαι, ἀνάγκῃ· τὸν μὲντοι χορὸν οὐκ εἰρήγαγον, ἀλλὰ διαγωνίσασθαι εἶων. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκάστου τῶν τεθνεώτων ἀπέδοσαν προσείπον δὲ ταῖς γυναῖξιν μὴ ποιεῖν κρηγῆν, ἀλλὰ σιγῇ τὸ πάθος φέρειν. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἦν ὄρεᾶν, ὧν μὲν ἐτέθνασαν οἱ προσήκοντες, λιπαροὺς καὶ ψαιδρούς ἐν τῷ φανερῷ ἀναστρεφόμενους, ὧν δὲ ζῶντες ἡγγελμένοι ἦσαν, ὀλίγους ἂν εἶδες, τούτους δὲ σκυθρωποὺς καὶ ταπεινοὺς περιόντας.

¹⁷ Ἐκ δὲ τούτου φρουρὰν μὲν ἔφανον οἱ ἑφοροὶ ταῖν ὑπολοίποις μόραιν μέγρι τῶν τετταράκοντα ἀρ'

densa. Thebani vero sic aciem suam densaverant, ut in latitudine non pauciores quinquaginta sentatis essent. Nam ratiocinabantur, futurum ut, illa hostilis aciei parte victa, quae circum regem esset, reliqui facile superarentur. Posteaquam movere Cleombrotus in hostem copisset, primum etiam antequam ipsius copiae sensissent, eum adversus hostem ducere, jam conflaverant equites; inque hoc conflictu Lacedaemoniorum equitatus cito succubuerat. Itaque is fugiens, in suos gravis armaturae pedites irruerat. Praeterea Thebanae cohortes in eodem impressionem faciebant. Nihilominus copias Cleombroti ab initio superiores in pugna fuisse, vel de hoc aliquis argumento certo animadvertere possit. Non enim tollere Cleombrotum vivumque deportare extra aciem potuissent, si non id temporis ii qui ante ipsum dimicabant, superiores extitissent. At posteaquam et ipse, et Dino polemarchus, et Sphodrias, unus ex illis qui publico tabernaculo utebantur, ejusque filius Cleonymus cecidissent, et equites cum iis qui polemarchi comites appellantur, itidemque ceteri ab hominum turba impulsu pedem retulissent; tum alii Lacedaemonii, qui laevo erant in latere, premi dextrum conspicati, et ipsi loco cederent, multis denique pereuntibus, quum victi, fossa, quae ante ipsorum castra erat, superata, in armis eo loco constitissent, unde progressi fuerant (et habebant loco non admodum plano castra, sed potius nonnihil acclivi): tum vero nonnulli ex Lacedaemoniis erant, qui non ferendam hanc cladem arbitrarentur, ideoque dicerent haudquaquam permittendum hosti ut tropaeum statueret, tollendaque mortuorum cadavera non per inducias, sed commisso cum hostibus proelio. Verum polemarchi, quod ex universis Lacedaemoniis prope mille occubuisse cernerent, atque etiam de septingenis Spartanis (tot enim istie fuerant) quadringentos periisse; praeterea socios omnes animadverterent minime ad pugnandum alacres esse, ac nonnullos ex eis id quod accidisset, haud gravatim ferre: collectis hominibus maxime idoneis, quid agendum esset deliberabant. Posteaquam omnes censuissent, interfectorum cadavera per inducias esse tollenda, caduceatorem mittunt, qui de induciis ageret. Secundum haec Thebani tropaeum excitant, ac per inducias mortuos reddunt.

His actis, venit Lacedaemonem cladis nuntius, idque die ultimo ludorum, qui a nudis exhibebantur, quum jam chorus virilis ingressus esset. Ephori de clade certiores redditi, erant illi quidem in mœrore, idque necessario, mea sane sententia: non tamen chorum exire juebant, sed peragendi muneris copiam faciebant. Deinde nomina interfectorum propinquis tradunt, simulque mulieribus edicunt, ne clamorem tollerent, sed tacite calamitatem hanc ferrent. Postridie cernere erat, illos quorum propinqui occubuerant, nitidos ac lutos in publico versari: quorum autem cognati superstites esse nuntiati fuerant, perpauca vidisses, eosque vultu tristi ac dejecto obambulantes.

Secundum ea delectus Ephori reliquarum cohortium habebant, usque ad illos, qui annum a pubertate quadragesimum

ἡθης· ἐξέπεμπον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω μορῶν μέχρι τῆς αὐτῆς ἡλικίας· τὸ γὰρ πρόσθεν εἰς τοὺς Φωκίας μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα ἀφ' ἡθης ἐστράτευντο· καὶ τοὺς ἐπ' ἀρχαίς δὲ τότε καταλειφθέντας ἀκολουθεῖν ἐκέλευον. (18) Ὁ μὲν οὖν Ἀγησίλαος ἐκ τῆς ἀσθενείας οὕτω ἰσχυεῖν ἢ δὲ πόλις Ἀρχίδαμον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκέλευεν ἡγεῖσθαι. Προθύμως δ' αὐτῷ συνεστρατεύοντο Τεγεᾶται· ἐτι γὰρ ἔζων οἱ περὶ Στάσιππον, λακωνίζοντες καὶ οὐκ ἐλάχιστον δυνάμενοι ἐν τῇ πόλει. Ἐβρώμηνος δὲ καὶ οἱ Μαντινεῖς ἐκ τῶν κωμῶν συνεστρατεύοντο· ἀριστοκράτουμένοι γὰρ ἐτύγχανον. Καὶ Κορίνθιοι δὲ καὶ Σικυωνιοὶ καὶ Φλιάσιοι καὶ Ἀχαιοὶ μᾶλα προθύμως ἠκολούθουν, καὶ ἄλλαι δὲ πόλεις ἐξέπεμπον στρατιώτας. Ἐπλήρουν δὲ καὶ τριήρεις αὐτοὶ τε οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Κορίνθιοι, καὶ ἰδόντο καὶ τῶν Σικυωνίων συμπληροῦν, ἐφ' ὧν διανοοῦντο τὸ στράτευμα διαδιβάσειν. (19) Καὶ ὁ μὲν δὴ Ἀρχίδαμος ἐθύετο ἐπὶ τῇ διαβάσει.

Οἱ δὲ Θηβαῖοι εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ἐπιμψαν εἰς Ἀθήνας ἀγγελοῦν ἐσπεφωμένον, καὶ ἅμα μὲν τῆς νίκης τὸ μέγεθος ἔφραζον, ἅμα δὲ βοηθεῖν ἐκέλευον, λέγοντες ὡς νῦν ἐξείη Λακεδαιμονίους πάντων ὧν ἐπεποιήκεσαν αὐτοὺς τιμωρήσασθαι. (20) Τῶν δὲ Ἀθηναίων ἡ βουλὴ ἐτύγχανεν ἐν ἀκροπόλει καθήμενη. Ἐπεὶ δ' ἤκουσαν τὸ γεγενημένον, ὅτι μὲν σφόδρα ἠνιάθησαν πᾶσι δῆλον ἐγένετο· οὔτε γὰρ ἐπὶ ξενίᾳ τὸν κήρυκα ἐκάλεσαν, περὶ τε τῆς βοηθείας οὐδὲν ἀπεκρίναντο. Καὶ Ἀθήνηθεν μὲν οὕτως ἀπῆλθεν ὁ κῆρυξ. Πρὸς μέντοι Ἰάσονα, σύμμαχον ὄντα, ἔπεμπον σπουδῇ οἱ Θηβαῖοι, κελεύοντες βοηθεῖν, διαλογιζόμενοι πῇ τὸ μέλλον ἀποθῆσοιτο. (21) Ὁ δ' εὐθὺς τριήρεις μὲν ἐπλήρου, ὡς βοηθήσων κατὰ θάλατταν, συλλαβῶν δὲ τό τε ξενικὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς, καίπερ ἀκηρύκτῳ πολέμῳ τῶν Φωκίων χρωμένων, πεζῇ διεπορεύθη εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων πρότερον ὄφρ' εἰ ἀγγεληθεὶς δὴ πορεύοιτο. Πρὶν οὖν συλλέγεσθαι εἰ πανταχόθεν ἔφθανε πόρρω γινόμενος, δῆλον ποιῶν ὅτι πολλὰ χροὺ τὸ τάχος ἄλλων τῆς βίας διαπράττεται τὰ δέοντα. (22) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν Βοιωτίαν, λεγόντων τῶν Θηβαίων ὡς καιρὸς εἴη ἐπιτίθεσθαι τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀνωθεν μὲν ἔκεινον σὺν τῇ ξενικῇ, σφᾶς δὲ ἀντιπροσώπους, ἀπέτρεπεν αὐτοὺς ὁ Ἰάσων, διδάσκων ὡς καλοῦ ἔργου γεγενημένου οὐκ ἔξιον αὐτοῖς εἴη διακινδυνεύσαι, ὥστε ἢ ἐτι μείζω καταπράξαι ἢ στερεθῆναι καὶ τῆς γεγενημένης νίκης. (23) Οὐχ ὁράτε, ἔφη, ὅτι καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐγένεσθε, ἔκρατήσατε; οἰεσθαι οὖν χρὴ καὶ Λακεδαιμονίους ἂν, εἰ ἀναγκάζονται ἰκνεύεσθαι τοῦ ζῆν, ἀπονοσθέντας διαμάχεσθαι. Καὶ ὁ θεὸς δὲ, ὡς εἶοι, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικροὺς. (24) Τοὺς μὲν οὖν Θηβαίους τοιαῦτα λέγων ἀπέτρεπε τοῦ διακινδυνεύειν, τοὺς δ' αὖ Λακεδαιμονίους ἐδίδασκεν ὅσον μὲν εἴη ἡττημένον στράτευμα, ὅσον δὲ νενικηκός. Εἰ δ' ἐπιλαθέσθαι, ἔφη, βούλεσθε τὸ γεγενημένον πάθος, συμβουλευῶ ἀναπνεύσαντας καὶ ἀναπαυσαμένους καὶ μείζους γεγενημένους

excesserant. Præterea quosdam mittebant ejusdem ætatis ex iis etiam cohortibus quas domi non habebant. Nam ante prælium hoc suos adversus Phocenses militatum miserant omnes, quotquot annos triginta quinque a pubertate exegerant. Jussi denique sunt et illi militatum ire, qui ut magistratus quosdam obirent, tum fuerant domi relictī. Necdum adhuc Agesilaus convalescebat. Quapropter Archidamum ejus filium respublica illis copiis præfecit. Ei se perlubenter hac in expeditione Tegeatæ adjungebant, quod adhuc ii, qui Stasippo duce Lacedæmoniiis favebant, superstitēs essent, neque parum in republica sua possent. Itidem Mantinei validis cum copiis, de vicis ipsorum collectis, hac in expeditione sequebantur; quod ab optimatibus regerentur. Præterea Corinthii, Sicyonii, Philiæii, Achæi alacriter admodum sequebantur, aliis etiam civitatibus milites suos mittentibus. Triremes quoque tum a Lacedæmoniiis ipsis, tum Corinthiis, instruebantur; simulque Sicyonii rogabantur, ut et ipsi quasdam instruerent, quibus Lacedæmonii copias suas transportare cogitabant. Hinc Archidamus exta de trajiciendo exercitu consulebat.

Thebani vero statim a pugna nuntium coronatum Athenas mittunt, perque hunc tum victoriæ magnitudinem exponunt, tum ad ferendum opem Athenienses hortabantur. Aiebant enim, posse modo a Lacedæmoniiis exigī poenās eorum omnium, quæ adversus ipsos designassent. Forte tum Senatus Atheniensis in arce sedebat. Is quum de re tota certior factus esset, perquam graviter casum hunc ferre omnibus aperte visus est: quippe nec ut hospitem excipiebant hunc nuntium, et de auxiliis respondebant omnino nihil. Ita nuntius Athenis rediit. Præterea autem magna cum festinatione Thebani ad Iasonem quoque, quem habebant socium, mittunt, eumque cohortantur uti opem ipsis ferret. Nam quo res evasura esset, dispiciebant. Is confestim expediri triremes jubet, quasi mari laturus eis esset suppetias. Interim ipse sumptis secum mercenariis copiis, et equestribus, quas alebat, tametsi Phocenses bellum implacabile adversus ipsum gererent, terrestri tamen itinere in Bœotiam profectus est, citius quibusdam in urbibus visus, quam quo pergeret nuntiatum esset. Idem priusquam colligi copiæ undecunque possent, procul evaserat: qua quidem re declarabat, sæpenumero ea quæ geri debeant, celeritate magis quam vi perfici. Posteaquam in Bœotiam venisset, ac Thebani tempus oblatum esse dicerent idoneum, quo Iason a tergo, mercenario cum milite, ipsi autem ex adverso Lacedæmonios invaderent: ab hoc eos ille instituto avertit, quum moneret, re præclare gesta non operæ pretium esse ut in id periculum se rursus jicerent, quo vel majora perpetrarent, vel victoriam, quam adepti essent, amitterent: « An non videtis, inquit, vos etiam eo tempore victoria potitos esse, quo maxima necessitate urgebamini? Quapropter putandum est, Lacedæmonios quoque, si eo redigantur, ut vitæ spem abjiciant, salute desperata pugnatos. Præterea deo, uti quidem videtur, sæpenumero volupe est, eos qui parvi sunt, magnos; qui magni sunt, parvos facere. » Hujusmodi verbis Thebanos, quominus de summa rerum periclitarentur, avertebat. Ex altera parte Lacedæmonios docebat, cujusmodi sit victus, cujusmodi victor exercitus. « Quod si, ait, oblivisci cladis ejus, quæ vobis accidit, vultis, equidem hoc vobis consilii do, ut posteaquam nonnihil reflecti eritis quiete majoremque potentiam nacti; sic deinde

τοῖς ἀγροῦ τοῖς οὗτοι εἰς μάχην ἵεναι. Νῦν δὲ, ἔφη, εὐ ἴστε ὅτι καὶ τῶν συμμάχων ὑμῖν εἰσὶν οἱ διαλέγονται περὶ φιλίας τοῖς πολέμοις· ἀλλὰ ἐκ παντὸς τρόπου πειρᾶσθε σπονδὰς λαβεῖν. Ταῦτα δ', ἔφη, ἐγὼ προθυμολογῶμαι, σῶσαι ὑμᾶς βουλόμενος διὰ τε τὴν τοῦ πατρὸς φιλίαν πρὸς ὑμᾶς καὶ διὰ τὸ προσεῖναι ὑμῶν. (25) Ἐλεγε μὲν οὖν ταῦτα, ἔπραττε δ' ἴσως ὅπως διάφοροι καὶ οὗτοι ἀλλήλους ὄντες ἀμρότεροι ἐκείνου δέοντο. Οἱ μὲντοι Λακεδαιμόνιοι, ἀκούσαντες αὐτοῦ, πράττειν περὶ τῶν σπονδῶν ἐκέλευον· ἐπεὶ δ' ἀπηγγέλλη ὅτι εἴησαν αἱ σπονδαί, παρήγγειλαν οἱ πολέμαρχοι δευπνήσαντας συνεσκεύασθαι πάντας, ὡς τῆς νυκτὸς πορευομένους, ὅπως ἅμα τῇ ἡμέρᾳ πρὸς τὸν Κίθαιρωνα ἀναβάνοιεν. Ἐπεὶ δ' ἐδείπνησαν, πρὶν καθυθεῖν παραγγείλαντες ἀκολουθεῖν, ἤγουντο εὐδὺς ἄρ' ἐσπέρας τὴν διὰ Κρεῦσι, τῇ λαθεῖν πιστεύοντες μᾶλλον ἢ ταῖς σπονδαῖς. (26) Μᾶλα δὲ χαλεπῶς πορευόμενοι, οἳ δὲ ἐν νυκτὶ τε καὶ ἐν φόβῳ ἀπίνοντες καὶ χαλεπὴν ὁδὸν, εἰς Αἰγὸσθена τῆς Μεγαρικῆς ἀφικνῶνται. Ἐκεῖ δὲ περιτυγχάνουσι τῷ μετὰ Ἀρχιδάμου στρατεύματι. Ἐνθα δὲ ἀναμείνας, ὥς καὶ οἱ σύμμαχοι πάντες παρεγένοντο, ἀπῆγε πᾶν δυνάμει τὸ στρατεύμα μέχρι Κορίνθου· ἐκεῖθεν δὲ τοὺς μὲν συμμάχους ἀφῆκε, τοὺς δὲ πολίτας οἰκάζει ἀπαγγαγν.

27. Οἱ μὲντοι Ἰάσων ἀπὸν διὰ τῆς Φωκίδος Ἰαπολιτῶν μὲν τὸ τε προάστειον εἶλε καὶ τὴν χώραν ἐπόρθησε καὶ ἀπέκτεινε πολλούς· τὴν δ' ἄλλην Φωκίδα διῆλθεν ἀπραγμόνως. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Ἡράκλειαν κατέβαλε τὸ Ἡρακλειωτῶν τεῖχος, δῆλον ὅτι οὐ τοῦτο φοβούμενος, μή τινας ἀναπεπταμένους ταύτης τῆς παρόδου πορεύοντο ἐπὶ τὴν ἐκείνου δύναμιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνθυμούμενος μή τινας τὴν Ἡράκλειαν ἐπὶ στενῷ ὁστᾶν καταλαβόντες εἰργονεν αὐτὸν, εἴ ποί βούλοιο τῆς Ἡράκλειας πορεύεσθαι. (28) Ἐπεὶ δ' ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Θετταλίαν, μέγας μὲν ἦν καὶ διὰ τὸ τῷ νόμῳ Θετταλῶν ταχὺς καθεστάναι καὶ διὰ τὸ μισθοφόρους πολλούς τρέφειν περὶ αὐτὸν καὶ πεζούς καὶ ἵππεδας, καὶ τούτους ἐκπεπονημένους ὡς ἂν κρατίστοι εἴεν· ἐτι δὲ μείζων καὶ διὰ τὸ συμμάχους πολλούς τοὺς μὲν ἔχει εἶναι αὐτῷ, τοὺς δὲ καὶ ἐτι βούλεσθαι γίνεσθαι. Μέγιστος δ' ἦν τῶν καθ' αὐτὸν τῷ μεγ' ὕρ' ἐνός εὐκαταφρόνητος εἶναι. (29) Ἐπιόντων δὲ Πυθίων παρήγγειλε μὲν ταῖς πόλεσι βοὺς καὶ οἶς καὶ αἶνας καὶ ὕς παρασκευάζεσθαι ὡς εἰς τὴν θυσίαν καὶ ἔρασαν πάνου μετρίως ἐκάστη πόλει ἐπαγγελιομένων γενέσθαι βοὺς μὲν οὐκ εἰάτους χιλίων, τὰ δὲ ἄλλα βοσκήματα πλείω ἢ μύρια. Ἐκήρυξε δὲ καὶ νικητῆριον χρυσοῦν στέφανον ἐσεσθαι, ἥτις τῶν πόλειων βούν ἡγεμόνα καλλίστον τῷ θεῷ θείψει. (30) Παρήγγειλε δὲ καὶ ὡς στρατευόμενοις εἰς τὸν περὶ τὰ Πύθια γρόνον Θετταλοῖς παρασκευάζεσθαι· διενόετο γὰρ, ὡς ἔρασαν, καὶ τὴν πανήγυριν τῷ θεῷ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτὸς διατελεῖναι. Περὶ μὲντοι τῶν ἱερῶν χρημάτων ὅπως μὲν διενόετο ἔτι καὶ νῦν ἀγῶνι λέγεται δὲ ἐπερομένων τῶν Δελφῶν τί γὰρ

Thebanos, jam invictos, adoriani. Nam hoc tempore scire vos volo, quosdam e sociis vestris esse, qui de amicitia ineunda cum hostibus colloquantur. Quamobrem vobis omnino danda est opera, ut inducias impetretis. Atque haec, inquit, ago tanto studio, quod vestrae salutis consulere cupiam, partim propter eam amicitiam, quae patri meo vobiscum intercessit, partim quod hospes vester publicus sim. » Hujusmodi quaedam ab Iasone dicebantur : quanquam haec fortassis idcirco faceret, ut utrique infer se dissidentes ipsius opera indigerent. Ceterum Lacedaemonii, posteaquam ipsum audissent, uti de induciis ageret, hortabantur. Posteaquam vero renuntiatum esset, inducias jam esse confectas : mandant polemarchi suis, ut omnes sumpta cena sese ad iter pararent, quod noctu faciendum esset, ut cum prima luce Citharonem ascenderent. Ubi cornassent, militibus ante somnum sequi jussis, statim a vespera ducebant eos itinere, quo per Creusim pergitur ; quod clandestinae profectioe potius quam induciis vellent fidere. Confecto difficili itinere (quippe quod et noctu, et magno in metu, et via permolesta discederet) ad oppidum Megaricae ditionis Egosthena perveniunt, ubi copias Archidami obvias habebant. Is vero quum istic exspectasset, donec omnes socii convenissent, exercitum universum Corinthum usque abducit, inde socios dimittit, et cives ipse domum ducit.

Iason per Phocidem discedens, Hyampolitarum suburbium cepit, agrum populatus est, multos occidit ; reliqua Phocidae sic peragrata, ut nihil amplius moliretur. Heracleam ubi venisset, Heracleotarum moenia dejecit, non hoc veritus, ne si transitus is pateret ditionem ipsius aliqui invaderent ; sed secum potius ipse cogitans, ne qui capta Heraclea, loco sita angusto, prohiberent quominus in Graciam pergere posset, quocumque ipsi liberet. In Thessaliam ubi rediisset, vir magnus habebatur, partim quod lege Thessalorum dux constitutus esset, partim quod magnas stipendiariorum militum copias, pedestres et equestres, aleret, easque sic laboribus assuetas, ut longe milites praestantissimi essent. Praeterea major erat eam ob causam, quod et multos socios jam haberet, et plures ei se vellent adungere. Denique hominum seculi sui maximus erat in eo quod nemi esset contemptui. Posteaquam appetiissent Pythia, denuntiabat oppidis, ut boves, oves, capras, sues compararent ad sacrificium. Ferebatur vero, tametsi moderate admodum oppidis singulis conferenda imperasset, tamen consequutus esse boves non pauciores quam mille, reliqui pecoris supra decem millia. Praeterea per praekonem significari jussit, futurum victoriae primum coronam auream, si qua civitas bovem ducum pulcherrimum deo pavisset. Etiam hoc Thessalis denuntiabat, ut ad expeditionem se pararent, quam id temporis, quo Pythia celebrantur, suscepturi essent. Nam cogitabat, ut aiunt, celebritatis ejus ac ludorum ipse esse moderator. Quid autem de sacris ipse pecuniis cogitavit, etiam nunc obscurum est. Fertur enim quarentibus Delphis, quid faciendum esset, si consecratas Apol-

ποιεῖν, ἐὰν λαμβάνῃ τῶν τοῦ θεοῦ χρημάτων, ἀποκρίνασθαι τὸν θεὸν ὅτι αὐτῶι μελήσει. (31) Ὁ δ' οὖν ἀνὴρ τηλικούτος ὢν καὶ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διανοούμενος, ἐξέτασιν πεποιηκὼς καὶ δοκιμασίαν τοῦ Φεραίων ἵππικου, καὶ ἤδη καθήμενος καὶ ἀποκρινόμενος, εἰ τις δεόμενός του προσίοι, ὑπὸ νεανίσκων ἑπτὰ προσελθόντων ὡς διαφερομένων τι ἀλλήλοις ἀποσφάττεται καὶ κατακρίνεται. (32) Βοηθῆσάντων δὲ ἐβρωμένους τῶν παρ' αὐτοῖς δορυφόρων εἰς μὲν ἐπὶ τύπτων τὸν Ἰάσονα λόγχῃ πληγὰς ἀποθνήσκει· ἕτερος δὲ ἀναβαίνων ἐφ' ἵππον ἐγκαταληφθεὶς καὶ πολλὰ τραύματα λαβὼν ἀπέθανεν· οἱ δ' ἄλλοι ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς παρεσκευασμένους ἵππους ἀπέφυγον· ὅποι δὲ ἀφίχοντο τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, ἐν ταῖς πλείστασι ἐτιμῶντο. Ὡς καὶ ὁπλον ἐγένετο ὅτι ἰσχυρῶς εἰδίσαν οἱ Ἕλληνες αὐτὸν μὴ τύραννος γίνετο.

33. Ἀποθανόντος μὲντοι ἐκείνου Πολύδωρος ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ Πολύφρων ταγοὶ κατέστησαν. Καὶ ὁ μὲν Πολύδωρος, πορευομένων ἀμφοτέρων εἰς Λάρισαν, νύκτωρ καθεύδων ἀποθνήσκει ὑπὸ Πολύφρονος τοῦ ἀδελφοῦ, ὡς ἐδοκεῖ· ὁ γὰρ θάνατος αὐτοῦ ἐξαπνιαῖός τε καὶ οὐκ ἔχων φανεράν πρόφασιν ἐγένετο. (34) Ὁ δ' αὖ Πολύφρων ἦρξε μὲν ἐνιαυτὸν, κατεσκευάσατο δὲ τὴν ταγείαν τυραννίδι ὁμοίαν. Ἐν τε γὰρ Φαρσάλῃ τὸν Πολυδάμαντα καὶ ἄλλους τῶν πολιτῶν ὅκτω τοὺς κρατίστους ἀπέκτεινεν, ἐκ τε Λαρίσης πολλοὺς φυγάδας ἐποίησε. Ταῦτα δὲ ποιῶν καὶ οὕτως ἀποθνήσκει ὑπ' Ἀλεξάνδρου, ὡς τιμωροῦντος τῷ Πολυδώρῳ καὶ τὴν τυραννίδα καταλύοντος. (35) Ἐπεὶ δ' αὐτὸς παρέλαβε τὴν ἀρχὴν, χαλεπὸς μὲν Θετταλοῖς ταγὸς ἐγένετο, χαλεπὸς δὲ Θηβαίοις καὶ Ἀθηναίοις πολέμιος, ἀδίκος δὲ ληστής καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. Τοιοῦτος δ' ὢν καὶ αὐτὸς αὖ ἀποθνήσκει, αὐτοχειρίᾳ μὲν ὑπὸ πῶν τῆς γυναικὸς ἀδελφῶν, βουλῇ δὲ ὑπ' αὐτῆς ἐκείνης. (36) Τοῖς τε γὰρ ἀδελφοῖς ἐξηγγεῖλεν ὡς Ἀλέξανδρος ἐπιβουλεύει αὐτοῖς καὶ ἐκρυψεν αὐτοὺς ἐνδον ὄντας διήντην ἡμέραν, καὶ δεξαμένη μεθύοντα τὸν Ἀλέξανδρον, ἐπεὶ κατεκοίμισεν, ὁ μὲν λύχνος ἐκάετο, τὸ δὲ ξίφος αὐτοῦ ἐξήνεγκεν. Ὡς δ' ἤσθετο ὁκνοῦντας εἰσέναι ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον τοὺς ἀδελφούς, εἶπεν ὡς, εἰ μὴ ἤδη πράττοιεν, ἐξεγερεῖ αὐτόν. Ὡς δ' εἰσῆλθον, ἐπισπᾶσασα τὴν θύραν εἶχετο τοῦ ῥόπτρου, ἕως ἀπέθανεν ὁ ἀνὴρ. (37) Ἡ δὲ ἔχθρα λέγεται αὐτῇ πρὸς τὸν ἀνδρα γένεσθαι ὑπὸ μὲν τινων ὡς ἐπεὶ ἔδοξε τὰ αὐτοῦ παιδικὰ ὁ Ἀλέξανδρος, νεανίσκον ὄντα καλὸν, δεηθείσης αὐτῆς λύσαι ἐξαγαγόντων αὐτὸν ἀπέσφαξεν· οἱ δὲ τινες ὡς ἐπεὶ παῖδες αὐτῶν οὐκ ἐγίνοντο ἐκ ταύτης, ὅτι πέμπων εἰς Θήβας ἐμνήστευε τὴν Ἰάσονος γυναῖκα ἀναλαβεῖν. Τὰ μὲν οὖν αἷτια τῆς ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῆς γυναικὸς οὕτω λέγεται· τῶν δὲ ταῦτα παρ' ἄντων ἄχρι οὗ ὅδε ὁ λόγος ἐγράφετο Τισίφρονος πρεσβύτατος ὢν τῶν ἀδελφῶν τὴν ἀρχὴν εἶχε.

lini pecunias Iason attrectaret; deum illum respondiisse, sibi eam rem curæ futuram. Tantus vir, et qui talia tantaque haberet in animo, quum lustrationem equitatus Phæætorum institueret, et periculum ejus facere vellet, jamque consedisset, ac responsurus illis, quibus aliqua in re opera ipsius opus foret: a septem adolescentibus ad ipsum accedentibus, quasi quadem in causa dissiderent, jugulatur et conciditur. Quumque viriliter satellites ii qui aderant, ad opem ei ferendam accurrissent, unus adhuc Iasonem feriens, hasta percussus interficitur; alius, quum equum conscenderet, comprehensus, multis acceptis vulneribus et ipse moritur. Ceteri paratos in equos insilientes, effugere; qui sane quascumque in urbes Græciæ venirent, maxima ex parte summis excepti sunt honoribus. Qua ex re patebat, Græcos ab eo vehementer sibi metuuisse, ne tyrannidem arriperet.

Mortuo Iasone, fratres ipsius, Polydorus et Polyphro, duces creati sunt. Quumque Larissam ambo proficiscerentur, noctu dormiens Polydorus a Polyphrone fratre interemptus est, uti quidem videbatur: etenim morte subita, et cujus esset obscura causa, extinctus est. Polyphro imperium anno uno tenuit, et administrationem instituit tyrannidi similem. Nam Pharsali Polydamantem, aliosque civium octo præstantissimos interfecit, et Larissa multos in exilium ejecit. Verum et is quum talia patraret, interfectus est ab Alexandro, sub specie vindicandi mortem Polydori et ipsius tyrannidem evertendi. Alexander quum imperium accepisset, non Thessalis modo dux gravis erat, verum etiam gravis Thebanis, et Atheniensibus infestus, injustusque terra et mari prædo. Talis autem quum esset, opera quidem fratrum uxoris, sed consilio tamen ejusdem est interfectus. Nam ea fratribus enuntiarat, insidiari Alexandrum ipsis; ideoque diem totum domi conclusos occultarat. Post, ubi Alexandrum ebrium ad se recepisset, quamprimum is obdormivisset, ardente lucerna gladium ejus extulit. Quumque cunctari fratres animadverteret, quominus ad Alexandrum ingrederentur, excitaturam se dixit hominem, ni mox rem perpetrarent. Itaque illis ingressis, attracta janua, tam diu marculum tenebat, donec maritus interfectus esset. Ceterum orta inter ipsam et Alexandrum hæc inimicitia fertur esse, secundum quosdam, ex eo quod quum amores suos, adolescentem venustum, vinculis Alexander constrinxisset, ipsa rogante ut eum liberaret, eductum jugulasset. Alii quidem referunt, quod quum ex hac uxore liberos nullos susciperet, missis Thebas suis, uxorem Iasonis sibi jungendam nuptiis iteratis desponsaret. Hæc fuisse perhibentur causæ quamobrem uxor ei fuerit insidiata. Ceterum natu maximus ex iis fratribus, qui illa perpetrarent, Tisiphonus imperium ad hoc usque tempus, quo historice liber hic scribebatur, obtinebat.

Καὶ τὰ μὲν Θεσσαλικά, ὅσα περὶ Ἰάσονα ἐπράχθη καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον μέχρι τῆς τοῦ Τισιφόνου ἀρχῆς δεδῆλωται νῦν δ' ἐπανάμει ἐνθεν ἐπὶ ταῦτα ἐξέβην. Ἐπεὶ γὰρ Ἀρχίδαμος ἐκ τῆς ἐπὶ Λεωκτρᾷ βοηθείας ἀπήγαγε τὸ στρατεύμα, ἐνθυμηθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἐτι οἴονται χρῆναι ἀκολουθεῖν καὶ οὐπω διακέοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι ὥς περ τοὺς Ἀθηναίους διέθεσαν, μεταπέμπονται τὰς πόλεις ὅσαι βούλονται τῆς εἰρήνης μετέχειν ἢ βασιλεὺς κατέπεμψεν. (2) Ἐπεὶ δὲ συνήλθον, δόγμα ἐποιήσαντο μετὰ τῶν κοινωνούντων βουλευμένων ὁμοῦσαι τόνδε τὸν ὅρκον. Ἐμμενὼ ταῖς σπονδαῖς ἅς βασιλεὺς κατέπεμψε καὶ τοῖς ψηφίσμασι τοῖς Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων. Ἐὰν δὲ τις στρατὸς ἐπὶ τινα πόλιν τῶν ὁμοσασσῶν τόνδε τὸν ὅρκον, βοηθήσω παντὶ σθένει. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔχαιρον τῷ ὅρκῳ Ἥλειοι δὲ ἀντέλεγον ὥς οὐ δεῖο αὐτονομίους ποιεῖν οὔτε Μαργανεῖς οὔτε Σκιλλουντίους οὔτε Τριφυλίους· σφετέρως γὰρ εἶναι ταύτας τὰς πόλεις. (3) Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ἄλλοι ψηφισάμενοι, ὥς περ βασιλεὺς ἔγραψεν, αὐτονομίους εἶναι ὁμοίως καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας πόλεις, ἐξέπεμψαν τοὺς ὁρκωτάς, καὶ ἐκέλευσαν τὰ μέγιστα τέλη ἐν ἐκάστη πόλει ὁρκώσθαι. Καὶ ὄρωσαν πάντες πλὴν Ἥλειων.

Ἐξ ὧν δὲ καὶ οἱ Μαντινεῖς, ὥς ἤδη αὐτονομίαι παντάπασιν ὄντες, συνήλθον τε πάντες καὶ ἐψηφίσαντο μίαν πόλιν τὴν Μαντινέαν ποιεῖν καὶ τειχιεῖν τὴν πόλιν. (4) Οἱ δ' αὖ Λακεδαιμόνιοι ἠγρόντο, εἰ τοῦτο ἄνευ τῆς σφετέρως γνώμης ἔσσοιτο, χαλεπὸν ἔσσεσθαι. Πέμπουσιν οὖν Ἀγησίλαον πρεσβευτὴν πρὸς τοὺς Μαντινεῖς, ὅτι ἐδόκει πατρικός φίλος αὐτοῖς εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ἄρκετο πρὸς αὐτοὺς, τὸν μὲν δῆμον τῶν Μαντινέων οἱ ἄρχοντες οὐκ ἤθελον συλλεῖξαι αὐτῷ, πρὸς δὲ σφᾶς ἐκέλευον λέγειν ὅτου δεῖοιτο. Ὁ δὲ ὑπισχεῖτο αὐτοῖς, ἐὰν νῦν ἐπιστῶσι τῆς τειχίσσεως, ποιήσιν ὥστε μετὰ τῆς Λακεδαιμόνος γνώμης καὶ μὴ δαπανηρῶς τειχισθῆναι τὸ τεῖχος. (5) Ἐπεὶ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ἀδύνατον εἶη ἐπισχεῖν, δόγματος γεγενημένου πάσῃ τῇ πόλει φησι τειχιεῖν, ἐκ τούτου δὲ μὲν Ἀγησίλαος ἀπῆκε ὀργιζόμενος· στρατεύειν γὰρ μέντοι ἐπ' αὐτοὺς οὐ δυνατόν ἐδόκει εἶναι, ἐπ' αὐτονομίᾳ τῆς εἰρήνης γεγενημένης. Τοῖς δὲ Μαντινεῦσιν ἔπειμον μὲν καὶ τῶν Ἀρχαδικῶν πόλεων τινας συντειχοῦντας, οἱ δὲ Ἥλειοι καὶ ἀργυρίου τρία τάλαντα συνεβάλλοντο αὐτοῖς εἰς τὴν περὶ τὸ τεῖχος δαπάνην. Καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς περὶ ταῦτ' ᾔσαν.

6. Τῶν δὲ Τεγεατῶν οἱ μὲν περὶ τὸν Καλλίβιον καὶ Προξένον συνήγον ἐπὶ τῷ συνένει τε πᾶν τὸ Ἀρχαδικόν, καὶ ὅτι νικῶν ἐν τῷ κοινῷ, τοῦτο κύριον εἶναι καὶ τῶν πόλεων οἱ δὲ περὶ τὸν Στασίππον ἔπραττον ἔαν τε κατὰ χώραν τὴν πόλιν καὶ τοῖς πατρίοις νόμοις χρῆσθαι. (7) Ἡττώμενοι δὲ οἱ περὶ τὸν Προξένον καὶ Καλλίβιον ἐν τοῖς θεαροῖς, νομίσαντες, εἰ συνέλθοι δ

Atque hactenus res Thessalicas, quaecunque Iasoni obtingere, quaque post mortem illius usque ad Tisiphoni imperium gesta sunt, exposuimus. Nunc eo redeo, unde ad haec sum digressus. Etenim posteaquam Archidamus ab expeditione, qua suis ad Leuctra ferre suppetias volebat, domum copias reduisset, secum ipsi cogitantes Athenienses, adhuc existimare Peloponnesios, debere se alios duces sequi, et Lacedaemoniorum res eo loco constitutas necdum esse, quo Athenienses aliquando redegerunt: arcessunt ad se urbes omnes, quotquot esse participes pacis ejus vellent, quam rex praescriptam ad ipsos misisset. Ubi convenissent, decretum faciunt una cum iis, qui venire in societatem velent, ut in haec verba jurarent: « Persistam in federibus, quae rex ad nos misit, ac in Atheniensium sociorumque decretis. Quod si quis bellum fecerit ulli civitatum, quae jusjurandum hoc praestiterint, totis viribus opem feram. » Atque hoc jusjurandum ceteris placebat omnibus; soli Elei adversabantur: non esse enim cur sui juris et liberi sint vel Marganenses, vel Scilluntii, vel Triphylii: nam sua esse haec oppida. Verum Athenienses, cum ceteris decreto facto ex regis litterarum sententia, ut pariter et exigua et magna oppida libera essent, mittunt quosdam sacramenti exactores, eosque singulis in urbibus magistratus quosque amplissimos jurejurando adstringere jubent. Itaque juratum ab omnibus, extraquam ab Eleis.

Quae res fecit ut etiam Mantinei, quasi qui jam prorsus essent juris sui, omnes convenirent, decretumque facerent de uno oppido Mantinea condendo ac muniendo. Contra vero Lacedaemonii arbitrabantur, si hoc absque ipsorum consensu fieret, molestum sibi futurum. Quapropter Agesilaum ad Mantineos legatum mittunt, quod is videretur paternus eis amicus esse. Hic quum ad ipsos venisset, volebant Mantineorum magistratus populum ei cogere: jubebantque, ut apud se, quae vellet, diceret. At Agesilaus eis pollicebatur, pectus se, ut, si in hoc tempore ab oppidi communitione abstinerent, deinceps cum Sparta consensu, neque magno sumptu, moenia exstruerentur. Quum autem respondissent, fieri non posse, ut ab hoc abstinere, quoniam tota respublica nunc urbem munire decrevisset; iratus Agesilaus discedit, quanquam adversus eos id temporis bellum suscipi minime posse statueret; quod ea conditione pax esset constituta, ut civitates sui juris essent. Ceterum etiam Arcadice quadam urbes Mantineis aliquos mittebant, qui moenium juvarent exstructionem, et Elei tria auri talenta conferebant ad sumptus, qui muro conficiendo requirerentur. Atque his tum rebus Mantinei occupabantur.

Ex Tegeatis vero quotquot Callibii Proxenique partibus favebant, hoc agebant, ut tota Arcadica natio in unum locum coiret, ac quaecunque ipsorum in communitate sententia vinceret, ea etiam in oppidis ad vim maximam obtineret. Contra Stasippi factio in hoc erat ut respublica eodem in loco maneret, patriasque leges vigerent. Quum autem apud magistratus ii qui Proxeno et Callibio adhaerebant, inferiores

ἄνθρωποι, πολλοὶ δὲ τῷ πλήθει κρατῆσαι, ἐκφέρονται τὰ ὅπλα. Ἰδόντες δὲ τοῦτο οἱ περὶ τὸν Στάσιππον, καὶ αὐτοὶ ἀνθωπλίσαντο, καὶ ἀριθμῶ μὲν [οὐκ] ἐλάττους ἐγένοντο· ἐπεὶ μέντοι εἰς μάχην ὥρμησαν, τὸν μὲν Πρόξενον καὶ ἄλλους ὀλίγους μετ' αὐτοῦ ἀποκτείνουσι, τοὺς δ' ἄλλους τρεψάμενοι οὐκ ἔδωκον· καὶ γὰρ τοιοῦτος ὁ Στάσιππος ἦν ὅς μὴ βούλεσθαι πολλοὺς ἀποκτείνουσι τῶν πολιτῶν. (8) Οἱ δὲ περὶ τὸν Καλλίστιον ἀναχωρηκότες ὑπὸ τὸ πρὸς Μαντινείας τεῖχος καὶ τὰς πύλας, ἐπεὶ οὐκέτι αὐτοῖς οἱ ἐναντίοι ἐπεχείρουν, ἡσυχίαν εἶχον ἡθροισμένοι. Καὶ πάλαι μὲν ἐπεπόμφεσαν ἐπὶ τοὺς Μαντινείας βοστεινὴν κελεύοντες· πρὸς δὲ τοὺς περὶ Στάσιππον διαλέγοντο περὶ συναλλαγῶν. Ἐπεὶ δὲ καταρναίεις ἦσαν οἱ Μαντινεῖς προσιόντες, οἱ μὲν αὐτῶν ἀναπηδῶντες ἐπὶ τὸ τεῖχος ἐκέλευον βοστεινὴν τὴν ταχίστην, καὶ βοῶντες σπεύδειν διεκλεύοντο· ἄλλοι δὲ ἀνοίγουσι τὰς πύλας αὐτοῖς. (9) Οἱ δὲ περὶ τὸν Στάσιππον ὡς ᾔσθοντο τὸ γινόμενον, ἐκπίπτουσι κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ Παλάντιον φερούσας πύλας, καὶ φθάνουσι πρὶν καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν διωκόντων εἰς τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεῶν καταφεύγοντες, καὶ ἐγκαλαισάμενοι ἡσυχίαν εἶχον. Οἱ δὲ μεταδιώξαντες ἔθροιο αὐτῶν ἀναβάντες ἐπὶ τὸν νεῶν καὶ τὴν ὄροφὴν διελόντες ἔπαιον ταῖς κεραιαῖς. Οἱ δ' ἐπεὶ ἔγνωσαν τὴν ἀνάγκην, παύσεσθαι τε ἐκέλευον καὶ ἐξίναί τι εἶπεν. Οἱ δ' ἐναντίοι ὡς ὑποχειρίους ἔλαβον αὐτοὺς, δῆσαντες καὶ ἀναλαβόντες ἐπὶ τὴν ἀρμάμαξαν ἀπήγαγον εἰς Τεγέαν. Ἐκεῖ δὲ μετὰ τῶν Μαντινέων καταγρόντες ἀπέκτειναν.

10. Τούτων δὲ γινομένων ἔφυγον εἰς Λακεδαιμόνα τῶν περὶ Στάσιππον Τεγεατῶν περὶ ὀκτακοσίους. Μετὰ δὲ ταῦτα τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐδόκει βοηθητέον εἶναι τὴν ταχίστην κατὰ τοὺς ὅρκους τοῖς τεθνεῶσι τῶν Τεγεατῶν καὶ ἐκπεπτωκόσι· καὶ οὕτω στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Μαντινείας, ὡς παρὰ τοὺς ὅρκους σὺν ὅπλοις ἐηλυθότων αὐτῶν ἐπὶ τοὺς Τεγεάτας. Καὶ φρουρὰν μὲν οἱ ἔροροι ἔπεινον, Ἀγησίλαον δ' ἐκέλευεν ἡ πόλις ἡγεῖσθαι. (11) Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι Ἀρκάδες εἰς Ἀσέαν συνελέγοντο· Ὀρχομενίων δὲ οὐκ ἐθελόντων κοινωεῖν τοῦ Ἀρχαδικοῦ διὰ τὴν πρὸς Μαντινείας ἔχθραν, ἀλλὰ καὶ δεδεγμένων εἰς τὴν πόλιν τὸ ἐν Κορίνθῳ συνελεγμένον ξενικόν, οὗ Πολύτροπος ἤρχεν, ἔμμενον οἴκοι οἱ Μαντινεῖς τούτων ἐπιμελούμενοι. Ἠραιεῖς δὲ καὶ Λεπρεᾶται συνεστρατεύοντο τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπὶ τοὺς Μαντινείας. (12) Ὁ δὲ Ἀγησίλαος, ἐπεὶ ἐγένετο αὐτῷ τὰ διακατήρια, εὐθὺς ἐχώρει ἐπὶ τὴν Ἀρχαδίαν. Καὶ καταλαβὼν πόλιν ἄπορον οὔσαν Εὐταίαν, καὶ εὐρὼν ἐκεῖ τοὺς μὲν πρεσβυτέρους καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας οἰκοῦντας ἐν ταῖς οἰκίαις, τοὺς δ' ἐν τῇ στρατεύσει ἡλικία οἰχομένους εἰς τὸ Ἀρχαδικόν, ὅμως οὐκ ἤδεξε τὴν πόλιν, ἀλλ' εἰς τε αὐτοὺς οἰκεῖν, καὶ ὠνούμενοι ἑλπίσιν ὅσων δέοντο· εἰ δέ τι καὶ ἡρπάζθη, οὐκ εἰσῆλθε εἰς τὴν πόλιν, ἐξευρὼν ἀπέδωκε. Καὶ ἐπωκόμενοι δὲ τὸ τεῖχος αὐτῶν ὅσα ἐδεῖτο, ὥσπερ αὐτοῦ

discessissent : rati, si populus conveniret, longe se numero superaturos, arma efferunt. Id quum Stasippi videret factio, armis et ipsi se muniunt, ac numero quidem inferiores erant : ad manus tamen ubi ventum esset, Proxenum una cum paucis aliis occidunt, ceteros in fugam actos non persequuntur. Nam vir ejusmodi Stasippus erat, qui multos ex civibus interfici nollet. At socii Callibii quum sub castellum Mantineæ vicinum portasque retrocessissent, posteaquam nihil amplius adversarii contra eos molirentur, ita uti collecti erant, quiescebant ; jamdudum ad Mantineos missis quibusdam, qui eos ad ferendum suppetias hortarentur : interim tamen cum Stasippi factione de reconciliatione mutua colloquebantur. Posteaquam autem adventare Mantineos videbant, nonnulli ex eis in murum insilientes hortabantur, uti quamprimum opem latum accurrerent, simulque ut properarent, clamabant : alii portas eis aperiebant. Stasippi factio, intellectu quid ageretur, per portas, quæ Palantium ducunt, elapsi, prius in Dianæ se fanum recipiunt, quam persequentes adversarii eos assequerentur. In eo quum se clausissent, quiescebant. At ipsorum hostes, qui persequabantur eos, posteaquam in fanum ascendissent, tecto divulso, tegulis eos feriebat. Illi, animadverso qua necessitate urgerentur, uti ab hoc abstinere, hortabantur, polliciti se exituros. Posteaquam in manus hostium venissent, illi vinculis constrictos, et in carpentum sublato Tegeam avehant : ubi una cum Mantineis capitis damnatos morte multant.

His actis, ex illis Tegeatis, qui Stasippo favebant, Lacedæmonem fugiunt plus minus octingenti. Secundum ea Lacedæmonii quamprimum succurrendum ex jurisjurandi formula statuunt illis qui ex Tegeatis vel occubissent, vel in exilium acti essent. Itaque bellum adversus Mantineos movent, ut qui præter jurisjurandi religionem armati Tegeatas invasissent. Posteaquam delectus habendos Ephori decrevisset, Agesilaum civitas exercitum ducere jubet. Conveniebant jam Arcades ceteri Aseam : sed quum Orchomenii non solum contineri societate Arcadica, propter odium quo Mantineos persequabantur, nollent, verum etiam collectas Corinthi copias stipendiarias, quibus Polytropus præerat, suam in urbem recepissent : domi Mantinei manebant, ut hos observarent. Hermenses et Lepreatæ cum Lacedæmonii adversus Mantineos hac in expeditione conjuncti erant. Agesilaus posteaquam facta de traducendis copiis re sacra perlitasset, recta in Arcadium tendebat. Quumque situm in finibus oppidum Eutæam occupasset, ac ibidem senes, feminas, pueros in ædibus degentes reperisset, reliquis, quotquot erant ætate militari, ad Arcadium commune profectis, nihilominus id oppidum re nulla lædebat, sed sinebat eos incolere : ac si quo egerent ipsius milites, id emptum pretio accipiebant. Quod si quid eis ereptum erat, quum urbem ingrederetur, id repertum eis reddebat. Quin et ipsorum mœnia, quantum opus erat, re-

διέτρεβεν ἀναμένων τοὺς μετὰ Πολυτρόπου μισθοφόρους.

13. Ἐν δὲ τούτῳ οἱ Μαντινεῖς στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Ὀρχομενίους· καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ τεύχους μάλα χαλεπῶς ἀπῆλθον, καὶ ἀπθανόν τινες αὐτῶν· ἐπεὶ δὲ ἀπογορεύοντες ἐν τῇ Ἐλυμῖα ἐγένοντο, καὶ οἱ μὲν Ὀρχομενιοὶ ὀπλῖται οὐκέτι ἠκολούθουν, οἱ δὲ περὶ τὸν Πολύτροπον ἐπέκειντο καὶ μάλα θρασέως, ἐνταῦθα γνόντες οἱ Μαντινεῖς ὥς εἰ μὴ ἀποκροῦσονται αὐτούς, ὅτι πολλοὶ σφῶν κατακοντισθήσονται, ὑποστρέψαντες θυοῦτε ἐχώρησαν τοῖς ἐπικειμένοις. (14) Καὶ ὁ μὲν Πολύτροπος μαχόμενος αὐτοῦ ἀποθνήσκει· τῶν δ' ἄλλων φευγόντων πάμπολλοι ἂν ἀπέθανον, εἰ μὴ οἱ Φιλιασίου ἵππεις παραγενομένοι καὶ εἰς τὸ ὀπισθεν περιείλσαντες τῶν Μαντινέων ἐπέσπον αὐτοὺς τῆς διώξεως. Καὶ οἱ μὲν Μαντινεῖς ταῦτα πράξαντες οἴκαδε ἀπῆλθον.

15. Ὁ δὲ Ἀγσιλαὸς ἀκούσας ταῦτα, καὶ νομίσας οὐκ ἂν εἴη συμμῆξι αὐτῷ τοὺς ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ μισθοφόρους, οὕτω προΐει. Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἐν τῇ Τεγεατικῇ γῶρᾳ ἐδειπνοποιήσατο, τῇ δὲ ὑστεραίᾳ διαβαίνει εἰς τὴν Μαντινικὴν, καὶ ἐστρατοπεδεύσατο ὑπὸ τοῖς πρὸς ἐσπέραν ὄρεσι τῆς Μαντινείας· καὶ ἐκεῖ ἅμα ἐδύο τὴν γῶρᾳ καὶ ἐπόρσει τοὺς ἀγρούς. Τῶν δὲ Ἀρκάδων οἱ συλλεγέντες ἐν τῇ Ἀσέᾳ νυκτὸς παρῆλθον εἰς τὴν Τέγεαν. (16) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὁ μὲν Ἀγσιλαὸς ἀπέρχων Μαντινείας ὅσον εἴκοσι σταδίους ἐστρατοπεδεύσατο· οἱ δ' ἐκ τῆς Τεγέας Ἀρκάδες, ἐρχόμενοι τῶν μεταξὺ Μαντινείας καὶ Τεγέας ὁρῶν, παρῆσαν πολλοὶ ὀπλῖται, συμμῆξι μάλα βουλόμενοι τοῖς Μαντινεῦσι· καὶ γὰρ οἱ Ἀργεῖοι οὐ πανόημαι ἠκολούθουν αὐτοῖς· καὶ ἦσαν μὲν τινες οἱ τὸν Ἀγσιλαὸν ἐπειθόν χωρὶς τούτοις ἐπιπύεσθαι ὁ δὲ βοδόμενος μὴ ἐν ὅτῳ πρὸς ἐκείνους πορεύοιτο, ἐκ τῆς πόλεως οἱ Μαντινεῖς ἐξεληθόντες κατὰ κέρας τε καὶ ἐκ τοῦ ὀπισθεν ἐπιπέσειεν αὐτῷ, ἔγνω κράτιστον εἶναι ἄσται συνελθεῖν αὐτούς, καὶ εἰ βούλοιντο μάχεσθαι, ἐκ τοῦ δικαίου καὶ φανεροῦ τὴν μάχην ποιείσθαι. Καὶ οἱ μὲν δὴ Ἀρκάδες ἑαυτοὺς ἤδη ἐγεγένητο.

17. Οἱ δ' ἐκ τοῦ Ὀρχομενοῦ πελτασταὶ καὶ οἱ τῶν Φιλιασίων ἵππεις μετ' αὐτῶν τῆς νυκτὸς διεξελθόντες παρὰ τὴν Μαντινείαν θυομένην τῷ Ἀγσιλαῷ πρὸ τοῦ στρατοπέδου ἐπιραινόνται ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἐποίησαν τοὺς μὲν ἄλλους εἰς τὰς τάξεις δραμεῖν, Ἀγσιλαὸν δ' ἐπαναχωρεῖσαι πρὸς τὰ ὅπλα. Ἐπεὶ δ' ἐκείνοι μὲν ἐγνώσθησαν φίλοι ὄντες, Ἀγσιλαὸς δὲ ἐκκαλλιέριτο, εἰς ἀρίστου προΐει τὸ στρατεύμα. Ἐσπέρας δ' ἐπιγενομένης ἔλαθε στρατοπεδευσάμενος εἰς τὸν ὀπισθεν κόλπον τῆς Μαντινικῆς, μάλα σύνεργος καὶ κύκλιῳ ὄρει ἔγοντα. (18) Τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ ἔθυετο μὲν πρὸ τοῦ στρατεύματος ἰδὼν δὲ συλλεγομένους ἐκ τῆς τῶν Μαντινέων πόλεως ἐπὶ τοῖς ὄρεσι τοῖς ὑπὲρ τῆς οὐρᾶς τοῦ ἑαυτῶν στρατεύματος, ἔγνω ἑταχέον εἶναι τὴν ταχίστην ἐκ τοῦ κόπου. Εἰ μὲν οὖν αὐτὸς ἀρχοῖτο, ἐνόηετο μὴ τῇ οὐρᾷ ἐπιθῆναι τοῖς πολέμοις ἡσυχίαν δὲ ἔχον καὶ τὰ ὅπλα πρὸς τοὺς πολέμοις φάνων,

faciebat, dum istic subsisteret, ac Polytropi stipendarios exspectaret.

Interim Mantinei adversus Orchomenios bellum gerebant, et a muris quidem difficulter admodum recedebant, nonnullis ipsorum interfectis: verum ubi pedem referentes Elymiam pervenissent, ac gravis quidem armaturæ pedites Orchomenii non amplius sequerentur, Polytropi autem milites audacter admodum ipsos urgerent, tum scilicet Mantinei, animadverso futurum ut ipsorum multi jaculis configerentur, ni adversarios vi repellerent, conversi manum cum persequentibus conserunt. Ac periit in eo prælio Polytropus: ex reliquis fugientibus interfecti plurimi fuissent, nisi equites Phliasii advenissent, et equis circumactis a tergo Mantineos aggressi, a persequendo eos inhibuissent. Hac re Mantinei gesta, domum abierunt.

Agesilaus ceterior de his factus, quod minime deinceps futurum arbitraretur ut se mercenarii Orchomeniorum milites cum ipso conjungerent, progrediebatur: ac die quidem primo in Tegeatarum agro conabat, postridie vero Mantineorum fines ingreditur, ac sub montibus Mantineæ versus occidentem solem sitis castra munit. Istic eadem opera vastabat hostilem agrum, ac prædia populabatur. Interim Arcades illi, qui apud Aseam convenerant, noctu Tegeam ingressi sunt. Postridie quum abesset Agesilaus a Mantinea fere viginti stadiis, ibidem castra locavit. Arcades autem illi Tegea magno cum armaturæ gravis numero digressi, posteaquam ad montes inter Mantineam ac Tegeam sitos propius accessissent, conjungere se cum Mantineis cupiebant: nec enim Argivi universis cum copiis suis eos sequebantur. Erant tum nonnulli auctores Agesilao, ut seorsum hos adoriretur. Verum ille veritus, ne interea dum in hos pergeret, urbe sua Mantinei egressi, a cornu ac tergo simul in ipsum irruerent; optime facturum se statuit, si convenire ipsos pateretur; ac si quidem prælio secum vellent congredi, ex aquo et aperto potestatem eis pugnandi faceret. Jam coiverant Arcades; et qui Orchomeno venerant cetrati, una cum Phliasiorum equitibus, noctu propter Mantineam itinere facto, in conspectum Agesilai pro castris rem sacram facientis prima luce veniebant: ea re factum, ut alii quidem ad ordines suos accederent, Agesilaus autem ad exercitum se reciperet. Verum ubi cognitum fuit, hos amicos esse, ac jam perlitaret Agesilaus, prandio sumpto copias promovit, ac sub vesperam clam hoste castra in sinu, a tergo Mantinei agri non magno intervallo sito, ac montibus undique septo, locat. Postridie, cum prima luce, rem sacram ante castra faciebat; quumque videret e Mantinea colligi quosdam in montibus, qui agmini novissimo imminabant, intellexit, quamprimum suos ex illo sinu educendos esse. Jam si praecederet ipse, metuebat, ne hostes extremum agmen invaderent. Itaque ipse quiescens, et arma

ἀναστρέφοντας ἐκέλευε τοὺς ἀπ' οὐρᾶς εἰς δόρυ ὅπισθεν τῆς φάλαγγος ἡγείσθαι πρὸς αὐτόν· καὶ οὕτως ἅμα ἐκ τε τοῦ στενοῦ ἐξῆγε καὶ ἰσχυροτέραν δει τὴν φάλαγγα ἐποίειτο. (19) Ἐπειδὴ δὲ ἐδεῖπλωτο ἡ φάλαγξ, οὕτως ἔχοντι τῷ ὁπλιτικῷ προσελθὼν εἰς τὸ πεδίον ἐξέταίνα πάλιν ἐπ' ἐννέα καὶ δέκα τὸ στράτευμα ἀσπίδων. Οἱ μὲντοι Μαντινεῖς οὐκέτι ἐξήεσαν. Καὶ γὰρ Ἥλαιοι συστρατεύμενοι αὐτοῖς ἐπειθον μὴ ποιείσθαι μάχην, πρὶν οἱ Θηβαῖοι παραγείνιντο· εὖ δὲ εἰδέναι ἔρασαν ὅτι παρέσιντο· καὶ γὰρ δέκα τάλαντα δεδανείσθαι αὐτοὺς παρὰ σφῶν εἰς τὴν βοήθειαν. (20) Οἱ μὲν δὲ Ἀρκάδες ταῦτα ἀκούσαντες ἡσύχαιαν εἶχον ἐν τῇ Μαντινείᾳ· ὁ δ' Ἀγησίλαος καὶ μάλα βουλόμενος ἀπάγειν τὸ στράτευμα, καὶ γὰρ ἦν μέσος χειμῶν, δμῶς ἐκεῖ κατέμεινε τρεῖς ἡμέρας, οὐ πολλὸν ἀπέχων τῆς τῶν Μαντινέων πόλεως, θῆκας μὴ δοκοῖη φοβούμενος σπείδειν τὴν ἀφοδὸν. Τῇ δὲ τετάρτῃ πρωὶ ἀριστοποιησάμενος ἀπῆγεν ὡς στρατοπεδευσόμενος ἐνθαπὲρ τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς Εὐταίας ἐχωρήσατο. (21) Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἐφαίνετο τῶν Ἀρκάδων, ἤγε τὴν ταχίστην εἰς τὴν Εὐταίαν, καίπερ μάλα ἀφίχων, βουλόμενος ἀπαγαγεῖν τοὺς ὁπλίτας πρὶν καὶ τὰ πυρὰ τῶν πολεμίων ἰδεῖν, ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὡς φεύγων ἀπαγάγῃ. Ἐκ γὰρ τῆς πρόσθεν ἀθυμίας ἰδόκει τι ἀνεληφέναι τὴν πόλιν, ὅτι καὶ ἐμπεδωθήκει εἰς τὴν Ἀρκადίαν καὶ δεῶντι τὴν χώραν οὐδεὶς ἠθελήκει μάχεσθαι. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ Λακωνικῇ ἐγένετο, τοὺς μὲν Σπαρτιάτας ἀπέλυσεν οἰκαδε, τοὺς δὲ περιοίκους ἀφῆκεν ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν πόλεις.

22. Οἱ δὲ Ἀρκάδες, ἐπεὶ ὁ Ἀγησίλαος ἀπεληλύθει καὶ ἤσθοντο διαλελυμένον αὐτῷ τὸ στράτευμα, αὐτοὶ δὲ ἡθροισμένοι ἐτύγγανον, στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Ἡραίας, ὅτι τε οὐκ ἤθελον τοῦ Ἀρκადικοῦ μετέχειν καὶ ὅτι συνεκβεδλήμεσαν εἰς τὴν Ἀρκადίαν μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἐμβαλόντες δὲ ἐνεπίμπρων τε τὰς οἰκίας καὶ ἐκοπτον τὰ δένδρα.

Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι βεβοηθηκότες παρεῖναι ἐλέγοντο εἰς τὴν Μαντινείαν, οὕτως ἀπαλλάττονται ἐκ τῆς Ἡραίας καὶ συμμεινύουσι τοῖς Θηβαίοις. (23) Ὡς δ' ἡμοῦ ἐγένοντο, οἱ μὲν Θηβαῖοι καλῶς σφισιν ᾤοντο ἔχειν, ἐπεὶ ἔβεβοηθήεσαν μὲν, πολέμιον δὲ οὐδένα ἐτι ἰώρων ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ ἀπέναι παρεσκευάζοντο· οἱ δὲ Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἥλαιοι ἐπειθον αὐτοὺς ἡγεῖσθαι ὡς τάχιστα εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπιδεικνύντες μὲν τὸ ἑαυτῶν πλῆθος, ὑπερεπαίνουντες δὲ τὸ τῶν Θηβαίων στράτευμα. Καὶ γὰρ οἱ μὲν Βοιωτοὶ ἐγυμνάζοντο πάντες περὶ τὰ ὄπλα, ἀγαλλόμενοι τῇ ἐν Λεύκτροις νίκῃ· ἠκολούθουν δ' αὐτοῖς καὶ Φωκεῖς ὑπήκοοι γεγενημένοι καὶ Εὐβοεῖς ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων καὶ Λοκροὶ ἀμφότεροι καὶ Ἀκαρνανεῖς καὶ Ἡρακλεῶται καὶ Μαλιεῖς· ἠκολούθουν δ' αὐτοῖς καὶ ἐκ Θετταλίας ἱππεῖς τε καὶ πελτασταί. Ταῦτα δὲ συνηδόμενοι καὶ τὴν ἐν Λακεδαίμονι ἐρημίαν λέγοντες ἰκέτευον μηδαμῶς ἀποτρέπεσθαι, πρὶν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων χώραν. (24) Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἤκουον μὲν ταῦτα, ἀντε-

obvertens hostibus, mandat ut sui, quotquot erant extremo in agmine, conversi a tergo phalangis hastam versus ad ipsum pergerent. Sic eadem opera de arcto loco suos educabat, et paulatim phalangem firmiorem efficiebat. Posteaquam ea jam duplicata esset, instructa hoc modo gravi armatura progressus in planitiem, rursum copias in scutatos novenos vel denos explicabat. Ac Mantinei non jam amplius prodibant. Nam qui conjuncti cum eis erant hac in expeditione Elei, ne pugna prius consereretur, auctores erant, quam Thebani advenissent. Scire autem certo se aiebant, eos adventuros. Nam talenta decem illos ad expeditionem hanc ab se mutuo cepisse. Quibus auditis, Arcades intra Mantineam se continebant. Agesilaus autem, quum copias percuperet abducere, quod hiems esset media, tamen triduum ibidem mansit haud procul ab urbe Mantinea, ne discessum præ formidine maturare videretur. Die quarto cum prima luce pransus exercitum abducit, quasi ibi muniturus esset castra, ubi ea primum habuerat, quum Eutæa moveret. Quum Arcadum nemo se ostendisset, quam celerrime suos Eutæam ducit, quanquam multum ad vesperam vergente die, dum armaturam gravem abducere prius cuperet, quam hostium ignes conspicerentur: ne quis diceret, ejus discessum fugæ similem esse. Nam videbatur ex superiori mæstitia nonnihil recreasse patriam, quod et Arcadiam invasisset, et nemo cum eo, vastante agrum, conserere manum voluisset. Posteaquam Laconicos fines ingressus fuisset, Spartanis domum redeundi potestatem facit, ac finitimos ad oppida sua remittit.

Arcades, Agesilao digresso, quum copias ejus dimissas esse accepissent, ipsi adhuc collecti, adversus Heræenses cum copiis proficiscuntur, quod ii societatem Arcadum respuissent, et cum Lacedæmonis in Arcadiam irruissent. Itaque fines horum ingressi, ædificia concremabant, et succidebant arbores.

Quum autem adventasse Mantineam, suppetias latum, Thebani dicerentur; relicto Heræensium agro, cum iis se conjungunt. Posteaquam utrinque convenissent, satis esse factum Thebani arbitrabantur, quod et opem amicis tulissent, et nullum amplius hostem intra fines eorum conspicerent, jamque adeo se ad discessum comparabant. Verum auctores eis erant Arcades, Argivi, Elei, uti quamprimum in Laconicam ducerent, indicata suorum multitudine, ac Thebanorum exercitu nimio opere collaudato. Nam Boeoti omnes in armis exercebantur, victoria, quam ad Leuctra consequuti fuerant, elati. Et sequebantur eos Phocenses, redacti jam ipsorum in potestatem, et Euboici ex omnibus oppidis, et utrique Locri, et Acarnanes, et Heracleotæ, et Malienses. Præterea sequebantur eos e Thessalia tum equites, tum cetrati. Hæc quum gratulabundi proferrent, ac præterea, quæ solitudo esset Lacedæmone, obsecrabant, ne prius inde ullo modo discederent, quam Lacedæmoniorum fines invasissent. Audiebant ea quidem Thebani, sed

λογίζοντο δὲ ὅτι δυσεμβολωτάτῃ μὲν ἡ Λακωνικὴ ἐλέγετο εἶναι, φρουρὰς δὲ καθιστάναι ἐνόμιζον ἐπὶ τοῖς εὐπροσδοκάζουσιν. Καὶ γὰρ ἦν Ἰσθλός μὲν ἐν Οἰῷ τῆς Σκιρίτιδος, ἔχων νεοδαμῶναις τε φρουροὺς καὶ τῶν Τεγεατῶν φυγάδων τοὺς νεωτάτους περὶ τετρακισίους· ἦν δὲ καὶ ἐπὶ Αεὐκτρῷ ὑπὲρ τῆς Μαλεατίδος ἄλλη φρουρά. Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τοῦτο οἱ Θηβαῖοι, ὥς καὶ συνελθούσων ἂν ταχέως τὴν τῶν Λακεδαιμονίων δύναμιν, καὶ μάχεσθαι ἂν αὐτοὺς οὐδαμῶς ἄμεινον ἢ ἐν τῇ ἑαυτῶν. Ἀ δὲ πάντα λογίζομενοι οὐ πᾶν προπετεῖς ἦσαν εἰς τὸ ἵεναι εἰς τὴν Λακεδαίμονα. (21) Ἐπεὶ μέντοι ἤκον ἔκ τε Καρυῶν λέγοντες τὴν ἐρημίαν καὶ ὑπισχνόμενοι αὐτοὶ ἡγήσεσθαι, καὶ καλεούντες, ἂν τι ἐξαπατώντες φράνουνται, ἀποσφάττειν σφᾶς, παρήσαν δὲ τινες καὶ τῶν περὶοίκων ἐπικαλούμενοι καὶ φάσκοντες ἀποστήσεσθαι, εἰ μόνον φανείησαν εἰς τὴν γῶραν, εἰπὼν δὲ ὥς καὶ νῦν καλούμενοι οἱ περὶοικοὶ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν οὐκ ἐθέλουν βοηθεῖν πάντα ὅν ταῦτα ἀκούοντες καὶ παρὰ πάντων οἱ Θηβαῖοι ἐπέστησαν, καὶ αὐτοὶ μὲν κατὰ Καρύας ἐνέβηλον, οἱ δὲ Ἀρκάδες κατὰ Οἶον τῆς Σκιρίτιδος. (22) Καὶ εἰ μὲν ἐπὶ τὰ δύσβατα προσελθὼν δ' Ἰσθλός ὑψίστατο, οὐδένα ἂν ταύτῃ γε ἔφρασαν ἀναβῆναι· νῦν δὲ βουλούμενος τοῖς Οἰάταις συμμάχους γρῆσθαι, ἔμεινεν ἐν τῇ κόμῃ· οἱ δὲ ἀνέβησαν πεμπληθεῖς Ἀρκάδες. Ἐνταῦθα δὲ ἀντιπρόσωποι μὲν μαχόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰσθλόν ἐπεκράτουν· ἐπεὶ δὲ καὶ ὅπισθεν καὶ ἐκ πλεονείας καὶ ἀπὸ τῶν οἰκίων ἀναβαίνοντες ἔπειον καὶ ἐβάλλον αὐτοὺς, ἐνταῦθα δ' τε Ἰσθλός ἀποθνήσκει καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, εἰ μὴ τις ἀμυγνυνομένης διέφυγε. (23) Διαπραχόμενοι δὲ ταῦτα οἱ Ἀρκάδες ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐπὶ τὰς Καρύας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεὶ ᾔσθοντο τὰ πεπραγμένα ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων, πολὺ δὲ θρασύτερον κατέβησαν. Καὶ τὴν μὲν Σελλασίαν εὐθὺς ἔκαψαν καὶ ἐπύρρουν· ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ πεδίῳ ἐγένοντο ἐν τῇ τεμένει τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐνταῦθα ἐστρατοπεδεύσαντο· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐπορεύοντο. Καὶ διὰ μὲν τῆς γεούρας οὐδ' ἐπεγείρουσιν διαβαίνειν ἐπὶ τὴν πόλιν· καὶ γὰρ ἐν τῇ τῆς Ἀλέας ἱερῇ ἐφάνοντο ἑναντίοι οἱ ὀπλῖται· ἐν δεξιᾷ δ' ἔχοντες τὸν Εὐρώταν παρήσαν κόντες καὶ πορθοῦντες πολλῶν κάκιστον μεστὰς οἰκίας. (24) Τῶν δ' ἐκ τῆς πόλεως αἱ μὲν γυναῖκες οὐδὲ τὸν καπνὸν ὁρῶσαι ἠνείκοντο, ἅτε οὐδέποτε ἰδοῦσαι πολέμους· οἱ δὲ Σπαρτιάται ἀτείχιστον ἔχοντες τὴν πόλιν, ἄλλος ἄλλῃ διαταγείς, μάλ' αὖ οἱ ὅντες καὶ φανόμενοι ἐρύλατον. Ἐδοξε δὲ τοῖς τέλεσι καὶ προεπεῖν τοῖς Ἑλλήσιν, εἰ τις βούλοιο ὅπλα λαμβάνειν καὶ εἰς τὰς τὴν τίθεσθαι, τὰ πιστὰ λαμβάνειν ὥς ἑλευθέρους ἐσόμενους ὅσοι συμπολεμήσειεν. (25) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἔφρασαν ἀπογράφασθαι πλέον ἢ ἑξακισχίλιους, ὥστε φρόνι ἀπὸ οὗτο παρείχον συντεταγμένοι καὶ λίαν ἐδόκουν πολλοὶ εἶναι· ἐπεὶ μέντοι ἔμενον μὲν οἱ ἐξ Ὀρχομενοῦ μισθοφόροι, ἐβόηθησαν δὲ τοῖς Λακεδαιμονίοις Φιλιάσιοι τε καὶ Κορίνθιοι καὶ Ἐπιδαυριοὶ καὶ Πελλήγνεις καὶ ἄλλαι δὲ τινες τῶν

vicissim perpendebant, quod Laconica longe difficillima ingressu esse perhiberetur; et arbitrabantur, iis locis quæ aditus haberent faciles, disposita esse præsidia. Etenim Ischolaus ad Cæum agri Sciritici erat, cum libertinorum præsidio et Tegeatarum exulum fere quadringentorum, qui erant ætate maxime vegeta. Præterea præsidium aliud erat ad Leuctrum super Maleatidem. Expendebant secum hoc quoque Thebani, coituras nimirum celeriter Lacedæmoniorum vires; et nusquam promptius, quam suis in finibus, ipsos dimicatuuros. Quæ omnia secum reputantes, non modum in hoc propensi erant, ut Lacedæmonem peterent. Verum posteaquam Caryis venissent qui solitudinem istuc esse dicerent, se duces itineris fore pollicerentur, si fallere voluisse viderentur, interfici se jubere; adessent item quidam finitimi, qui eos advocarent, ac se discessuros a Lacedæmoniorum fide profiterentur, si modo ipsorum in agro Thebani se ostendissent, adderentque, eos vicinos qui arcesserentur a Spartanis, opem tunc eis nullam iaturos: his inquam universis auditis, et quidem ab omnibus, Thebani adsensi sunt. Deinde ipsi quidem propter Caryas in hostium fines irrumpunt, Arcades autem iuxta Cæum Sciritidis oppidum. Ac si quidem Ischolaus progressus ad loca transitu difficilia substitisset, neminem eo quidem loco fuisse ascensurum ferunt: jam vero, quum auxiliis Cæensium uti vellet, eo in vico expectabat, Arcadibus interim magno numero conscendentibus. Atque hoc loco milites Ischolaï, dum adversi in hostes dimicant, superiores erant: verum posteaquam et a tergo, et a lateribus, et ab iis qui domos conscenderant, ferirentur ac telis peterentur, tum deinde non solum Ischolaus, sed et alii perierunt omnes, extraquam si quis incognitus aufugisset. His rebus gestis, Arcades ad Thebanos Caryas versus pergunt. Illi vero quum quæ ab Arcadibus essent acta, rescivissent, longe majori cum audacia descendebant: ac primo quidem Sellasiam igne succendunt et depolluntur, deinde quum in planitiem venissent, ad lucum Apollinis castra metati, postridie rursus inde discedunt. Hinc per pontem ne conabantur quidem Spartam versus transire: nam in Minervæ fauo, quæ Alea dicitur, oppositi gravis armaturæ pedites conspiciebantur. Quapropter ita faciebant iter, ut Eurotam amnem ad dextram haberent; ac adificia, magna bonorum copia referta, cremabant et populabantur. Ceterum ex iis qui erant in urbe, mulieres quidem nec fumum adspicere poterant, quippe quæ hostes nunquam vidissent: at viri Sportani, alius alibi collocatus, quod urbs ipsorum moribus careret, quamquam perpauci numero et essent et viderentur, tamen custodiebant. Visum fuit etiam magistratibus, indicare iis quos Helotas sive servos vocant, ut si quis eorum arma capere vellet, ac inter ordines locum suum occupare, ei fides daretur, futurum ut quotquot hoc in bello suam navarent operam, libertate donarentur. Ac initio quidem ferebantur in tabulas relata plurimum fuisse nomina quam sexcentorum: quo factum, ut illi metum in acie dispositi incuterent, ac valde multi esse viderentur. Verum posteaquam apud ipsos manebant conductitii milites, qui Orchomeno venerant, et Lacedæmoniis præterea suppetias ferrent Philiassii, Corinthiui, Epidaurii, Pellenenses, oppida quædam alia: tum deinde

πόλεων, ἤδη καὶ τοὺς ἀπογεγραμμένους ἤττον ὠρῶ-
δουν. (30) Ὡς δὲ προῖδν τὸ στράτευμα ἐγένετο κατ'
Ἀμύκλας, ταύτῃ διέβαινον τὸν Εὐρώταν. Καὶ οἱ μὲν
Θηβαῖοι, ὅπου στρατοπεδεύοντο, εὐθὺς ὧν ἔκοπτον
δένδρων κατέβαλλον πρὸ τῶν τάξεων ὡς ἐδύναντο πλει-
στα, καὶ οὕτως ἐφυλάττοντο· οἱ δὲ Ἀρκάδες τοῦτ' αὖτε
οὐδὲν ἐποίουν, καταλιπόντες δὲ τὰ ὅπλα εἰς ἀρπαγὴν
ἐπὶ τὰς οἰκίας ἐτρέποντο. Ἐκ τούτου δὲ ἡμέρᾳ τρίτῃ
ἢ τετάρτῃ προῆλθον οἱ ἱππεῖς εἰς τὸν ἵπποδρόμον εἰς
Γαῖαρχον κατὰ τάξεις, οἳ τε Θηβαῖοι πάντες καὶ οἱ
Ἥλείοι καὶ ὅσοι Φωκῶν ἢ Θετταλῶν ἢ Λοκρῶν ἱππεῖς
παρῆσαν. (31) Οἱ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἱππεῖς, μάλᾳ
ὀλίγοι φαινόμενοι, ἀντιτεταγμένοι αὐτοῖς ἦσαν. Ἐνέ-
δραν δὲ ποιήσαντες ὀπλιτῶν τῶν νεωτέρων ὅσον τρια-
κοσίων ἐν τῇ τῶν Τυνδαριδῶν, ἅμα οὗτοι μὲν ἐξέθεον,
οἱ δ' ἱππεῖς ἤλαυνον· οἱ δὲ πολέμιοι οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ'
ἐνέκλιναν. Ἰδόντες δὲ ταῦτα πολλοὶ καὶ τῶν πεζῶν
εἰς φυγὴν ὤρμησαν. Ἐπεὶ μάλιστα οἳ τε διοκοντες
ἐπαύσαντο καὶ τὸ τῶν Θηβαίων στράτευμα ἔμεινε,
πάλιν δὲ κατεστρατοπεδεύσαντο. (32) Καὶ τὸ μὲν μὴ
πρὸς τὴν πόλιν προσβαλεῖν ἂν ἔτι αὐτοὺς ᾗδῃ τι ἐδό-
κει θαρραλεώτερον εἶναι· ἐκείθεν μάλιστα ἀπᾶσαν τὴν
στράτευμα ἐπορεύετο τὴν ἐφ' Ἐλος τε καὶ Γύθειον.
Καὶ τὰς μὲν ἀτειχίστους τῶν πόλεων ἐνεπίπρασαν,
Γυθειῶν δὲ, ἔνθα τὰ νεώρια τοῖς Λακεδαιμονίοις ἦν,
καὶ προσέβαλον τρεῖς ἡμέρας. Ἦσαν δὲ τινες τῶν
περιοίκων οἳ καὶ ἐπέθεντο καὶ συνεστρατεύοντο τοῖς
μετὰ Θηβαίων.

33. Ἀκούοντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐν φροντίδι ἦσαν
ὅ,τι χρὴ ποιεῖν περὶ Λακεδαιμονίων, καὶ ἐκκλησίαν
ἐποίησαν κατὰ δόγμα βουλῆς. Ἐτυχόν δὲ παρόντες
πρέσβεις Λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἑτῆς ὑπολοίπων αὐ-
τοῖς συμμάχων. Ὅθεν δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι Ἄρατος
καὶ Ἄκυλλος καὶ Φάραξ καὶ Ἐτυμοκλῆς καὶ Ὀλονθεὺς
σχεδὸν πάντας παραπλήσια ἔλεγον. Ἀνεμίμνησκόν τε
γὰρ τοὺς Ἀθηναίους ὡς αἰεὶ ποτε ἀλλήλοισι ἐν τοῖς με-
γίστοις καιροῖς παρίσταντο ἐπ' ἀγαθοῖς· αὐτοὶ τε γὰρ
ἔρασαν τοὺς τυράννους συνεχελεῖν Ἀθήνηθεν, καὶ Ἀθη-
ναίους, ὅτε αὐτοὶ ἐπολιορκούντο ὑπὸ Μεσσηνίων, προ-
θύμως βοηθεῖν. (34) Ἐλεγον δὲ καὶ ὅς' ἀγαθὰ εἴη, ὅτε
κοινῇ ἀμφοτέρω ἐπράττον, ὑπομιμνήσκοντες μὲν ὡς τὸν
βάρβαρον κοινῇ ἀπεμαχίσαντο, ἀναμιμνήσκοντες δὲ
ὡς Ἀθηναῖοι τε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡρέθησαν ἡγεμόνες
τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῶν κοινῶν χρημάτων φύλακες, τῶν
Λακεδαιμονίων ταῦτα συμβουλευμένων, αὐτοὶ τε κατὰ
γῆν ὁμολογουμένως ὅς' ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ἡγεμό-
νες προκρίθεισαν, συμβουλευμένων αὖ ταῦτα τῶν Ἀθη-
ναίων. (35) Εἷς δὲ αὐτῶν καὶ ὥδε πῶς εἶπεν· Ἐάν
δὲ ὑμεῖς καὶ ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες, ὁμονήσωμεν, νῦν ἔλπει
τὸ πάλαι λεγόμενον δεκατευθῆναι Θεβαίους. Οἱ μὲν
τοὶ Ἀθηναῖοι οὐ πᾶν ἐδέξαντο, ἀλλὰ θροῦς τις τοιοῦτος
δῆλθεν, ὡς νῦν ταῦτα λέγοντες, ὅτε δὲ εὖ ἐπράττον,
ἐπαύουν ἡμῖν. Μέγιστον δὲ τῶν λεχθέντων παρὰ
Λακεδαιμονίων ἐδόκει εἶναι ὅτι ἡνίκα κατεπολέμησαν

minus eos qui nomina professi fuerant, formidabant. Exer-
citus hostilis progressus, Amyclas ubi venisset, ibidem
Eurotam transit : ac Thebani quidem iis in locis, ubi castra
locabant, statim ante ordines eas arbores abiciebant numero
quam fieri poterat maximo, quas succiderant, eoque pacto
sibi cavebant : verum nihil hujusmodi faciebant Arcades,
sed relictis castris ad direptiones ædium se convertebant.
Secundum hæc die tertio vel quarto equites Thebani omnes
et Elei, cum Phocensium, Thessalorum, Locrorum equi-
tatu quantus aderat, ad Hippodromum ad Neptuni Gæao-
chi fanum usque servatis ordinibus procedunt. Eis in acie
Lacedæmoniorum equites, qui perpauci videbantur, oppo-
siti erant. Quumque illi juniores quosdam gravis armatu-
ræ pedites, plus minus trecentos, ad Tyndaridarum in insi-
diis locassent, eodem momento procurrebant hi, et equites
adigebant equos. Verum hostes non ferebant eorum im-
petum, sed terga vertebant. Quod quum multi peditum
vidissent, et ipsi se in fugam conjiciebant. Post, ubi per-
sequendi finem Lacedæmonii fecissent, ac Thebanorum
copiæ consisterent, rursus in castra est ilum. Ac jam eos
non amplius urbem invasuros, videbatur aliquanto major
spes esse : moverunt certe inde cum copiis, ac versus Helos
et Gythium profecti sunt. Quod si quæ in oppida muris non
munita incidissent, ea concremabant ; Gythium vero, quo
loco navalia Lacedæmoniorum erant, triduum oppugnabant.
Erant etiam finitimi quidam, qui et invadebant Lacedæmo-
nios, et Thebanorum sociorumque signa sequebantur.

Quæ quum Athenienses audiissent, quid Lacedæmonio-
rum in causa faciendum esset, sollicitè dispiciebant : de-
que senatusconsulto concionem advocabant. Forte tunc
legati Lacedæmoniorum, eorumque sociorum, quos necdum
amiserant, Athenis aderant. Quo fiebat, ut hi Lacedæmo-
nii, nimirum Aratus, Ocyllus, Pharax, Etymocles, Olon-
theus, prope omnes similia dicerent. Nam revocabant in
memoriam Atheniensibus, semper utrosque sibi invicem
maximis in rerum momentis ad utilitatem communem sup-
pelias tulisse. Lacedæmonios enim adjuvisse dicebant
ejectionem tyrannorum ; et vicissim Athenienses, quo tem-
pore a Messeniis Lacedæmonii obsiderentur, alacriter eis
opem tulisse. Præterea commemorabant emolumenta,
quæ utrinque percepiissent, quoties aliquid conjunctis viri-
bus gessissent ; revocantes eis in memoriam, quod et bar-
barum communi opera repulissent, et Athenienses Lacedæ-
moniiis auctoribus a Græcis duces classis, publicarumque
pecuniarum custodes lecti fuissent ; suadentibus vicissim
Atheniensibus, ut Lacedæmonii extra controversiam terra
Græcorum omnium duces legerentur. Inter alios quidam
in hanc sententiam verba faciebat : Quod si vos et nos,
Athenienses, consenserimus, spes est hoc tempore futurum,
quod jam dudum fertur, ut decumentur Thebani. Non
admodum hæc ab Atheniensibus accipiebantur, sed mussi-
tabatur hinc inde, nunc ea dici : quo vero tempore secundæ
res ipsorum essent, tum nos premebant. Unum hoc gra-
vissimum esse videbatur, quod a Lacedæmoniiis proferebatur,

αὐτοὺς, Θηβαίων βουλομένων ἀναστᾶτους ποιῆσαι τὰς Ἀθήνας, τοῖσιν ἐμποδῶν γένοντο. (36) Ὁ δὲ πλείστος ἦν λόγος ὡς κατὰ τοὺς ὅρκους βοηθεῖν δεῖν· οὐ γὰρ ἀδικησάντων σφῶν ἐπιστρατεύουσιν οἱ Ἀρχαῖδες καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀλλὰ βοηθησάντων τοῖς Τεγεαταῖς, ὅτι οἱ Μαντινεῖς παρὰ τοὺς ὅρκους ἐπεστράτευσαν αὐτοῖς. Διέθει οὖν καὶ κατὰ τούτους τοὺς λόγους ὁ ὄρθος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ μὲν γὰρ δικαίως τοὺς Μαντινεῖς ἔρασαν βοηθῆσαι τοῖς περὶ Πρόξενον ἀποθανούσιν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Στάσιππον, οἱ δὲ ἀδικεῖν, ὅτι ὅπλα ἐπήνεγκαν Τεγεαταῖς.

37. Τούτων δὲ διοριζομένων ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας, ἀνέστη Κλειτέλης Κορινθίος καὶ εἶπε ταῦτα· Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἴσως ἀντιέγεται, τίνας ἦσαν οἱ ἀρξάντες ἀδικεῖν ἡμῶν δὲ, ἐπεὶ εἰρήνη ἐγένετο, ἔχει τις κατηγοροῦσαι ἢ ὡς ἐπὶ πόλιν τινὰ ἐστρατεύσασμεν ἢ ὡς χρήματά τινων ἐλάβομεν ἢ ὡς γῆν ἀλλοτριάν ἐδηλώσαμεν; ἀλλ' ὁμοῦ οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν γῶν ἡμῶν ἐλθόντες καὶ δένδρα ἐκκαύουσι καὶ οἰκίας κατακεκαύουσι καὶ χρήματα καὶ πρόβατα διηρπάκασιν. Πῶς οὖν, ἐὰν μὴ βοηθῆτε αὐτῶν περιφανῶς ἡμῖν ἀδικουμένοις, οὐ παρὰ τοὺς ὅρκους ποιήσετε; καὶ ταῦτα ὦν αὐτοὶ ἐπειμαλῆγχε ὅρκων ὅπως πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὁμόσαιμεν; Ἐνταῦθα μὲντοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθροβύθησαν ὡς ὀρθῶς τε καὶ δίκαια εἰρηχότος τοῦ Κλειτέλους. (38) Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἀνέστη Προκλῆς Φιλιάσιος καὶ εἶπεν· Ὅτι μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ ἐμποδῶν γένοντο Λακεδαιμόνιοι, ἐπὶ πρώτους ἂν ὑμᾶς στρατεύσαιεν οἱ Θηβαῖοι, πᾶσιν οἴμαι τοῦτο δῆλον εἶναι· τῶν γὰρ ἄλλων μόνους ἂν ὑμᾶς οἴονται ἐμποδῶν γενέσθαι τοῦ ἀρῆσαι αὐτοὺς τῶν Ἑλλήνων. (39) Εἰ δὲ οὕτως ἔχει, ἐγὼ μὲν οὐδὲν μᾶλλον Λακεδαιμονίοις ἂν ὑμᾶς ἡγοῦμαι στρατεύσαντας βοηθῆσαι ἢ καὶ ὑμῖν αὐτοῖς. Τὸ γὰρ δυσμενεῖς ὄντας ὑμῖν Θηβαίους καὶ θυμῶν οἰκύντας ἡγεμόνας γενέσθαι τῶν Ἑλλήνων πολὺ οἴμαι χαλεπωτέρον ἂν ὑμῖν φανῇναι ἢ ὅποτε πόρρω τοὺς ἀντιπάλους εἴχετε. Συμφορώτερον γε μεντὰν ὑμῖν αὐτοῖς βοηθήσατε ἐν ᾧ ἔτι εἰσὶν οἱ συμμαχοῖεν ἂν ἢ εἰ ἀπολομένων αὐτῶν μόνον ἀναγκάζοιθε διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς Θηβαίους. (40) Εἰ δὲ τινες ροβούνται μὴ ἐὰν νῦν ἀναφύωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἔτι ποτὲ πράγματα παρέγωσιν ὑμῖν, ἐνθυμήθητε ὅτι οὐχ οὐς ἂν εὖ ἀλλ' οὐς ἂν κακῶς τις ποιῇ φοβεῖσθαι δεῖ μὴ ποτε μέγα δυναθῶσιν. Ἐνθυμεῖσθαι δὲ καὶ ταῦτα χρὴ, ὅτι κτᾶσθαι μὲν τι ἀγαθὸν ἰδιώταις καὶ πόλεσι προσήκει, ὅταν ἐρβωμενέστατοι ᾖσιν, ἵνα ἔχωσιν, ἐὰν ποτ' ἀδύνατοι γένωνται, ἐπικουράν τῶν προπεποννημένων. (41) Ὑμῖν δὲ νῦν ἐκ θεῶν τινας καιρὸς παραγεγένηται, ἐὰν δεομένοις βοηθήσῃτε Λακεδαιμονίοις, κτήσασθαι τούτους εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον φίλους ἀπροσάριστους. Καὶ γὰρ δὴ οὐκ ἐπ' ὀλίγων μοι δοκοῦσι μαρτύρων νῦν ἂν εὖ παθεῖν ὑφ' ὑμῶν· ἀλλ' εἰσονται μὲν ταῦτα θεοὶ οἱ πάντα δοῶντες καὶ νῦν καὶ εἰς αἰεὶ συνεπίστανται δὲ τὰ γινόμενα ὅτι τε σύμμαχοι καὶ οἱ πολέμιοι, πρὸς δὲ τούτοις

impeditos a Lacedaemoniis id temporis fuisse Thebanos, quum debellatis Atheniensibus evertendas Athenas illi censuissent. Maxime tamen hoc urgebatur, ferendas esse suppetias ratione praestiti sacramenti. Non enim Arcades, et ipsorum socios, Lacedaemoniis ob illatam aliquam injuriam bellum facere; sed eam ob causam, quod Tegeatis opem tulerint, qui a Mantineis contra datum jusjurandum bello vexabantur. Haec quoque quum dicerentur, tumultus quidam concionem pervagabatur: quippe nonnulli aiebant, Mantineos jure suppetias iis tulisse, qui quum Proxeni essent assecke, a Stasippi factione fuerant interempti; alii factum injuste dicebant, quod arma Tegeatis intulissent.

De his quum ipsa concio disceperet, Cliteles Corinthius surgens, hanc orationem habuit: « Atqui de hoc, Athenienses, controversia esse videtur, a quibus injuria factum sit initium. Verum nos, posteaquam pax facta fuit, an quis accusare potest, quod vel bello urbem aliquam aggressi simus, vel pecunias quorundam abstulerimus, vel agrum alienum vastaverimus? Nihilominus Thebani fines nostros ingressi succiderunt arbores, domos exusserunt, pecunias ac pecora diripuerunt. Qui poterit ergo fieri, ut, si nobis auxilium non tuleritis, qui adeo manifestis injuriis afficimur, non contra jurisjurandi religionem facturi sitis, praesertim quum vestra cura factum sit, ut vobis omnibus haec sacramenta nos omnes praestaremus? » Hic vero plausus excitatus est ab Atheniensibus, quasi recte, et quidem æquissima Cliteles dixisset. Post hunc Procles Philiasius surgens, hoc modo loquutus est: « Futurum, Athenienses, ut Lacedaemoniis e medio sublatis Thebani vos primos bello petant, nemini non esse perspicuum arbitror. Nam inter alios esse vos solos arbitrantur impedimento, quominus ipsi Graecis imperent. Quod si ita est, arbitror equidem nihil magis vos Lacedaemoniis hac expeditione suscepta opem, quam vobis ipsis, laturos. Nam Thebanos vobis infestos, eosdemque finitimos, principe apud Graecos loco potiri, id vero longe vobis esse molestius puto, quam si procul adversarios haberetis. Commodius quidem certe vos ipsos tuebimini, quam diu supererunt socii, quam si sublatis iis, soli adversus Thebanos dimicare cogamini. Quod si qui verentur, ne, si nunc effugerint Lacedaemonii, negotia vobis aliquando facessant: cogitetis velim, non metuendum esse, ne illi, qui beneficiis, sed qui damnis afficiuntur, aliquando potentiam quandam nanciscantur. Quin hoc quoque cogitandum est, non solum homines privatos, sed etiam respublicas decere, ut, quum potentissimi sunt, aliquid sibi comparent, quod ex usu sit: nimirum ut habeant, si quando vires amiserint, aliquid ex iis, quae antea labore suo pepererunt, praesidii. Vobis quidem certe nunc dedm aliquis occasionem offert, qua Lacedaemonios in perpetuum vobis amicos adjungere sinceros possitis, si quidem eis ope vestra egentibus succurretis. Nam mea sane sententia non paucos estis habituri testes eorum beneficiorum, quibus ipsos afficietis: sed scient haec primum dii, qui cuncta et nunc et in aeternum vident; norunt, quae agantur, non solum socii, sed etiam

καὶ ἅπαντες Ἑλληνές τε καὶ βάρβαροι· οὐδενὶ γὰρ τούτων ἀμελές. (43) Ὡς τε εἰ κακοὶ φανεῖσαν περὶ ὑμῶν, τίς ἂν ποτε ἔτι πρόθυμος εἰς αὐτοὺς γένοιτο; ἐλπίζειν δὲ χρὴ ὡς ἀνδρας ἀγαθοὺς μᾶλλον ἢ κακοὺς αὐτοὺς γενήσεσθαι· εἰ γάρ τινες ἄλλοι, καὶ οὗτοι δοκοῦσι διατεταλαμέναι ἐπαίνου μὲν ὀρεγόμενοι, αἰσχυρῶν δὲ ἔργων ἀπεχόμενοι. (44) Πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμήθητε καὶ τάδε· Εἴ ποτε πάλιν ἔλθοι τῇ Ἑλλάδι κίνδυνος ὑπὸ βαρβάρων, τίσιν ἂν μᾶλλον πιστεύαυτε ἢ Λακεδαιμονίοις; τίνας δ' ἂν παραστάτας ἦδιον τούτων ποιήσαισθε, ὧν γε καὶ οἱ ταχέστεροι ἐν Θερμοπύλαις ἅπαντες εἰλοντο μαχόμενοι ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῶντες ἐπεισφέρεσθαι τὸν βάρβαρον τῇ Ἑλλάδι; πῶς οὖν οὐ δίκαιον ὧν τε ἕνεκα ἐγένοντο ἄνδρες ἀγαθοὶ μετ' ὑμῶν καὶ ὧν ἐλπίς καὶ αὐθις γενέσθαι πᾶσαν προθυμίαν εἰς αὐτοὺς καὶ ὑμᾶς καὶ ἡμᾶς παρέχονται; (45) Ἄξιον δὲ καὶ τῶν παρόντων συμμάχων ἕνεκα αὐτοὺς προθυμίαν ἐνδεῖξασθαι. Εὐ γὰρ ἴσμεν ὅτι ὅπερ τούτοις πιστοὶ διαμένουσιν ἐν ταῖς συμφοραῖς, οὗτοι καὶ ὑμῖν αἰσχύνοιν· ἂν μὴ ἀποδιδόντες χάριτας. Εἰ δὲ μικραὶ δοκοῦμεν πόλεις εἶναι αἱ τοῦ κινδύνου μετέχουσιν αὐτοῖς ἐθέλουσαι, ἐνθυμήθητε ὅτι ἐὰν ἡ ὑμετέρα πόλις προσγένηται, οὐκέτι μικραὶ πόλεις ἐσόμεθα αἱ βοηθοῦσαι αὐτοῖς. (46) Ἐγὼ δὲ, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πρόσθεν μὲν ἀκούων ἐξήλουν τήνδε τὴν πόλιν ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους καὶ τοὺς φοβουμένους ἐνθάδε καταφύγοντας ἐπικουρίας ἤκουον τυγχάνειν· νῦν δ' οὐκέτ' ἀκούω, ἀλλ' αὐτὸς ἤδη παρὼν ὁρῶ Λακεδαιμονίους τε τοὺς ὀνομαστοτάτους καὶ μετ' αὐτῶν τοὺς πιστοτάτους φίλους αὐτῶν πρὸς ὑμᾶς τε ἤκοντας καὶ δεομένους αὐτῶν ἐπικουρήσαι. (47) Ὅροι δὲ καὶ Θηβαίους, οἱ τότε οὐκ ἐπεισαν Λακεδαιμονίους ξανδραποδίσασθαι ὑμᾶς, νῦν δεομένους ὑμῶν περιιδεῖν ἀπολομένους τοὺς σώσαντας ὑμᾶς. Τῶν μὲν οὖν ὑμετέρων προγόνων καλὸν λέγεται, ὅτε τοὺς Ἀργείων τελευτήσαντας ἐπὶ τῇ Καδμείᾳ οὐκ εἴσαν ἀτάφους γενέσθαι· ὑμῖν δὲ πολὺ κάλλιον ἂν γένοιτο, εἰ τοὺς ἔτι ζῶντας Λακεδαιμονίων μῆτε ὑβρισθῆναι μῆτε ἀπολέσθαι ἴδσασίτε. (48) Καλοῦ γε μὴν χάκινου ὄντος, ὅτε σθέντες τὴν Εὐρυσθέως ὕβριν διεσώσατε τοὺς Ἡρακλείους παῖδας, πῶς οὐκ ἐκείνου τότε κάλλιον, εἰ μὴ μόνον τοὺς ἀρχηγέτας, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν πόλιν περισώσαυτε; πάντων δὲ κάλλιστον, εἰ ψήφῳ κινδύνῳ σωσάντων ὑμᾶς τότε τῶν Λακεδαιμονίων, νῦν ὑμεῖς σὺν ὑπλοίς τε καὶ διὰ κινδύνων ἐπικουρήσατε αὐτοῖς. (49) Ὅποτε δὲ καὶ ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα οἱ συναγορεύοντες βοηθῆσαι ἀνδράσιν ἀγαθοῖς, ἥπου ὑμῖν γε τοῖς ἔργοις δυναμένοις βοηθῆσαι γενναῖα ἂν ταῦτα φανεῖν, εἰ πολέμους καὶ φίλοι καὶ πολέμιοι γενομένοι Λακεδαιμονίοις μὴ ὧν ἐδιδάθητε μᾶλλον ἢ ὧν εὖ ἐπάθετε μνησθήναι καὶ χάριν ἀποδοῖναι αὐτοῖς μὴ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πίσεως τῇ Ἑλλάδος, ὅτι ἄνδρες ἀγαθοὶ ἱπὲρ αὐτῆς ἐγένοντο.

50. Μετὰ ταῦτα ἐβουλευόντο οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τῶν μὲν ἐντιλογόντων οὐκ ἠνείχοντο ἀκούοντας, ἐψηφίσαντο

hostes; denique præter hos, Græci ac barbari universi: nam ab horum nemine ea negligentur: adeo si se improbe adversus vos gerere deprehendantur, quis deinceps unquam animo in ipsos propenso fuerit? Enimvero sperandum est, eos potius se viros bonos, quam improbos, declaraturos. Nam si ulli alii, hi certe perpetuo laudis fuisse cupidi videntur, et a turpibus facinoribus abstinuissent. Præter hæc velim et illud cogitetis: si quando rursus Græciæ periculum immineat a barbaris, quibusnam fidem potius habituri sitis quam Lacedæmonii? quosnam lubentius paraturi sitis adstites, quam ipsos, quorum qui ad Thermopylas in acie collocati, maluerunt omnes pugnando potius occumbere, quam vivi barbaro ad Græciam aditum patefacere? qui non igitur æquum sit, ut quum vobiscum viros se fortes declararint, ac spes sit, idem deinceps quoque facturos, omnem tum vos tum nos benevolentiam eis exhibeamus? Est etiam operæ pretium, ut eorum sociorum causa, qui nunc quoque ipsis adsunt, vestrum erga eos studium declaretis. Nam certo scitote, illos qui Lacedæmoniorum in fide manent hisce in calamitatibus, præ verecundia nunquam commissuros ut nullas vobis gratias referant. Quod si oppida esse videmur exigua, quæ cum ipsis hujusmodi periculi participes esse volumus, cogitate futurum ut, si accedat urbs vestra, non jam parva alius amplius oppida, quæ Lacedæmonii opem feramus. Equidem, Athenienses, antehac rempublicam vestram admirabar, quod omnes, qui vel injuriis afficerentur, vel sibi metuerent, huc confugientes audiebam auxilium impetrare. Jam non amplius audio, sed ipse coram video, Lacedæmonios longe celeberrimos, et cum eis amicos ipsorum fidelissimos, ad vos venire, vestramque opem implorare. Præterea Thebanos video, qui tum Lacedæmonii persuadere non poterant, ut vos funditus perderent, nunc vos obsecrare, ut perire patiamini eos qui vos conservarunt. Præclare de vestris hoc majoribus commemoratur, nimirum eos non fuisse passos, ut Argivi ad Cadmeam interfecti jacerent insepulti: vobis autem longe fuerit honestius, si Lacedæmonios, quotquot adhuc vivunt, nec atrocibus affici injuriis, nec deleri patiamini. Quum itidem hoc quoque præclarum fuerit, quod aliquando, repressa Eurysthei petulantia, liberorum Herculis salutem consulueritis: qui non longe sit hoc etiam præclarus, si non modo duces eorum principes, sed universam rempublicam servaveritis? Denique omnium erit præclarissimum, si quum Lacedæmonii suffragio suo periculi omnis experte vos id temporis conservarint, vos jam et cum armis, nec sine periculis, opem eis feretis. Enimvero quum nos exsultemus lætitia, qui verbis suadendo ferri opem fortibus viris petimus: profecto in vobis, qui re succurrere potestis, generosum hoc ducetur, si, quum sæpenumero et amici, et hostes Lacedæmoniorum fueritis, non tam injuriarum quam beneficiorum memores eritis; gratiamque referetis non vestro solum nomine, sed totius Græciæ, quod in ea tuenda viros se fortes præstiterint.

Secundum hæc Athenienses de re consultabant, ac illis quidem, qui adversabantur, explosis, universis cum reipa-

δὲ βοηθεῖν πανδημί, καὶ Ἱφικράτην στρατηγὸν εἵλοντο. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἱερὰ ἐγένετο καὶ παρήγγελλεν ἐν Ἀκαδημίᾳ δειπνοποιεῖσθαι, πολλοὺς ἔφασαν προτέρους αὐτοῦ Ἱφικράτους ἐξελεῖν. Ἐκ δὲ τούτου ἤγειτο μὲν ὁ Ἱφικράτης, οἱ δ' ἠκολούθουν, νομίζοντες ἐπὶ καλὸν τι ἔργον ἡγήσεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀφικόμενος εἰς Κόρινθον διέτριβε τινὰς ἡμέρας, εὐθὺς μὲν ἐπὶ ταύτῃ τῇ διατριβῇ πρῶτον ἔβλεπον αὐτόν, ὡς δ' ἐξήγαγέ ποτε, προθύμως μὲν ἠκολούθουν ὅπου ἤγοιτο, προθύμως δ' εἰ πρὸς ταῖς πρὸς-άγοι, προεβάλλον. οὐ τῶν δ' ἐν τῇ Ἀκαδαίᾳ οὐκ πολέμων Ἀρκάδες μὲν καὶ Ἀργεῖοι καὶ Ἠλείοι πολλοὶ ἀπεληλύθεσαν, ἅτε ὅμοροι οἰκούντες, οἱ μὲν ἄγοντες οἱ δὲ φέροντες ὅτι ἠπαύεσαν. Οἱ δὲ Θηβαῖοι καὶ οἱ ἄλλοι τὰ μὲν καὶ διὰ τοῦτο ἀπέναι ἐβούλοντο ἐκ τῆς χώρας, ὅτι ἐώρων ἐνάττων τὴν στρατὸν καθ' ἡμέραν γυμνάζεσθαι, τὰ δὲ, ὅτι σπανιότερα τὰ ἐπιτήδεια ἦν τὰ μὲν γὰρ ἀνέλωτο, τὰ δὲ διαρπαζτο, τὰ δὲ ἐξεκέρυτο, τὰ δὲ κατεκείκαστο πρὸς δ' ἔτι καὶ χειμῶν ἦν, ὥστ' ἔδει πάντας ἀπέναι ἐβούλοντο. οὐ, ὡς δ' ἐκείνοι ἀπεχώρουσαν ἐκ τῆς Ἀκαδαίᾳ, οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἱφικράτης τοὺς Ἀθηναίους ἀπῆγεν ἐκ τῆς Ἀρκαδίας εἰς Κόρινθον. Εἰ μὲν τὸν ἄλλο τι καλῶς ἐστρατηγήσαν, οὐ φέροι' ἐκείναι μέντοι ἅ ἐν τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ ἔπραξε, πάντα εὐρίσκει τὰ μὲν μάτην, τὰ δὲ καὶ ἀσυμφόρως πεπραγμένα αὐτῷ. Ἐπιχειρήσας μὲν γὰρ φυλάττειν ἐπὶ τῷ Ὀνείῳ, ὅπως μὴ δύναιντο οἱ Βουωτοὶ ἀπελθεῖν οἰκάδε, παρέλειπεν ἀφυλάκτον τὴν καλλίστην πύρᾳ Κεγχρείας πόρον. οὐ Μαθεῖν δὲ βουλόμενος εἰ παρέληλύθετες εἴεν οἱ Θηβαῖοι τὸ Ὀνεῖον ἐπέμψε σκοπούς τοὺς τὰς Ἀθηναίων ἱππέας καὶ τοὺς Κόρινθίους ἀπαντας. Καίτοι ἰδεῖν μὲν οὐδὲν ἔττον ὀλίγοι τῶν πολλῶν ἱκανοὶ· εἰ δὲ δέοι ἀποχωρεῖν, πολὺ βῆεν τοῖς ὀλίγοις ἢ τοῖς πολλοῖς καὶ ὁδοὺ εὐπόρου τυχεῖν καὶ καθ' ἡσύχην ἀποχωρῆσαν· τὸ δὲ πολλοὺς τε προσάγειν καὶ ἔττονας τῶν ἐναντίων πῶς οὐ πολλὰ ἄγρο-σύνη, καὶ γὰρ δὲ ἅτε ἐπὶ πολὺ παραταξάμενοι χωρίον οἱ ἱππεῖς διὰ τὸ πολλοὶ εἶναι, ἐπεὶ εἶδει ἀποχωρεῖν, πολλῶν καὶ χαλεπῶν χωρίων ἐπικλύοντο· ὥστε οὐκ ἐλάττους ἀπώλοντο εἰκόσιν ἱππέων. Καὶ τότε μὲν οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἐβούλοντο ἀπῆλθον.

BIBLION Z.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Τῷ δὲ ὑστέρῳ ἔτι Ἀκαδαίμωνίων καὶ τῶν συμμάχων πρέσβεις ἦλθον αὐτοκράτορας Ἀθήναζε, βουλευσόμενοι καθ' ὅ,τι ἡ συμμαχία Ἀκαδαίμωνιόσι καὶ Ἀθηναίοσι ἔσοιτο. Λεγόντων δὲ πολλῶν μὲν ξένων, πολλῶν δὲ Ἀθηναίων, ὡς δέοι ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ἰσίοις τὴν συμμαχίαν εἶναι, Προκλῆς Φλιάσιος εἶπε τὸν λόγον τόνδε·

blicae copiis opem Lacedaemoniis ferendam statuunt. Ducem sibi Iphicratem eligunt : qui quum litasset, ac in Academia cornam suos sumere jussisset, multos proditum est ipsum Iphicratem in exeundo praecessisse. Tandem Iphicrates educabat copias, sequente ipsum milite, qui existimaret illum praecelrum ad facinus quoddam edendum ipsis ducturum. Quumque Corinthum veniens, dies istic aliquot tere-ret, confestim hanc ipsam ob moram eum reprehende-bant. Ubi tandem educeret, non solum alacriter ducem sequeban-tur, verum etiam eadem alacritate, si moribus admove-rentur, oppugnabant. Interim ex iis hostibus, qui erant in Laconica, Arcades, et Argivi, et Elei complures disce-sant, quod essent finitimi, ac partim agebant, partim fere-bant, quidquid rapere potuissent. Thebani vero cum ce-teris, vel hanc ipsam ob causam excedere finibus iis cupie-bant, quod imminui quotidie viderent copias; vel quod jam commeatus defecisset, absumptus, direptus, effusus, cre-matus. Praeterea hiems erat : quo fiebat ut omnes disce-dere vellent. Posteaquam illi Laconica excessissent, etiam Iphicrates ex Arcadia Corinthum Athenienses reducebat. Enimvero non est quod equidem vituperem, si alias praec-lare se imperatorio in munere gessit : ea quidem certe, quae in hoc tempore fecit, omnia partim temere, partim nullo cum fructu ab eo gesta fuisse reperio. Nam dum in Onco cum praesidio impedire conaretur quominus Boeoti reducere domum possent, transitum longe commodissimum juxta Cenchreas incustoditum reliquit. Idem quum certior fieri cuperet, an Thebani Oncum transiissent, equites universos tum Athenien-sium, tum Corinthiorum, speculatum misit. Atqui pauci aeque aliquid, ac multi, videre possunt : ac si pedem referre necesse sit, multo facilius pauci, quam plu-res, tum viam idoneam reperire, tum quiete discedere pos-sunt. At multos adducere, neque tamen hostibus pares, qui non ingens dementia sit? Nam quum equites illi amplum spatium acie sua occuparent, quia multi erant, ubi referre pedem cogebantur, ad multa eaque difficilia loca se recipie-bant : ita factum, ut non pauciores viginti equitibus interirent. Ac tum quidem Thebani ex animi sententia discessere.

LIBER VII.

CAPUT I.

Anno insequenti, Lacedaemoniorum sociorumque legati amplissima cum potestate Athenas venire; deliberaturi, in quas leges societas inter Lacedaemonios et Athenienses esset futura. Quumque multi tum exteri tum Athenienses, oportere conditiones societatis aequas ac pares esse, dicerent, Procles Phliasius hanc orationem habuit :

2. Ἐπειπερ, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀγαθὸν ὑμῖν ἔδοξε Λακεδαιμονίους φίλους ποιεῖσθαι, δοκεῖ μοι χρῆναι τοῦτο σκοπεῖν, ὅπως ἡ φίλα ὅτι πλείστον χρόνον συμμενεῖ. Ἐὰν οὖν ἢ ἑκατέρους μάλιστα συνοίσει, ταύτη καὶ τὰς συνθήκας ποιησώμεθα, ὅτω κατὰ γε τὸ εἶδος μάλιστα συμμεινόμεν ἂν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα σχεδὸν τι συνωμολόγηται, περὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας νῦν ἡ σφάρις. Τῇ μὲν οὖν βουλῇ προβεβούλευται ὑμετέραν μὲν εἶναι τὴν κατὰ θάλατταν, Λακεδαιμονίων δὲ τὴν κατὰ γῆν· ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα οὐκ ἀνθρωπίνῃ μᾶλλον ἢ θεῖᾳ φύσει τε καὶ τύχῃ διαωρίσθαι. (3) Πρῶτον μὲν γὰρ τόπον ἔχετε κάλλιστα πεφυκότα πρὸς τοῦτο· πλείστα γὰρ πόλεις τῶν δεομένων τῆς θαλάττης περὶ τὴν ὑμετέραν πόλιν οἰκοῦσι, καὶ αὗται πᾶσαι ἀσθενέστεραι τῆς ὑμετέρας. Πρὸς τοῦτους δὲ λιμένας ἔχετε, ὧν ἄνευ οὐχ ὁδὸν τε ναυτικῇ δύναμει χρῆσθαι. Ἐτι δὲ τριήρεις κέκτησθε πολλὰς, καὶ πάτριον ὑμῖν ἐστὶ ναυτικὸν ἐπικτεῖσθαι. (4) Ἀλλὰ μὴν τὰς γε τέχνας τὰς περὶ ταῦτα πάσας οἰκείας ἔχετε. Καὶ μὴν ἐμπειρίᾳ γε πολλὴ προέχετε τῶν ἄλλων περὶ τὰ ναυτικά· ὁ γὰρ βλος τοῖς πλείστοις ὑμῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης· ὥστε τῶν ἰδίων ἐπιμαλόμενοι ἔμα καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀγώνων ἐμπειροὶ γίνεσθε. Ἐτι δὲ καὶ τόδε· οὐδαμῶθεν ἂν τριήρεις πλείους ἀθροαὶ ἐκπλεύσειαν ἢ παρ' ὑμῶν. Ἔστι δὲ τοῦτο οὐκ ἐλάχιον πρὸς ἡγεμονίαν· πρὸς γὰρ τὸ πρῶτον ἰσχυρὸν γενόμενον ἥδιστα πάντας συλλέγονται. (5) Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν θεῶν δέδοται ὑμῖν εὐτυχεῖν ἐν τούτῳ· πλείστους γὰρ καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἡγωνισμένοι κατὰ θάλατταν ἐλάχιστα μὲν ἀποτετυγήκατε, πλείστα δὲ κατωρθώκατε. Εἶδος οὖν καὶ τοὺς συμμάχους μεθ' ὑμῶν ἂν ἥδιστα τούτου τοῦ κινδύνου μετέγινε. Ὡς δὲ δὴ καὶ ἀναγκαῖα καὶ προσήκουσα ὑμῖν αὕτη ἢ ἐπιμέλεια ἐκ τῶνδε ἐνθυμήθητε. (6) Λακεδαιμόνιοι ὑμῖν ἐπολέμεον ποτὲ πολλὰ ἔτη, καὶ κρατοῦντες τῆς χώρας οὐδὲν προὔκοπτον εἰς τὸ ἀπολέσαι ὑμᾶς. Ἐπεὶ δ' ὁ θεὸς ἔδωκε ποτὲ αὐτοῖς κατὰ θάλατταν ἐπικρατῆσαι, εὐθὺς ὅπ' ἐκείνοις παντελῶς ἐγένεσθε. Οὐκοῦν εὐδελον ἐν τούτοις ἐστὶν ὅτι ἐκ τῆς θαλάττης ἄπασα ὑμῖν ἤρτηται ἡ σωτηρία. (7) Οὕτως οὖν πεφυκότων πῶς ἂν ἔχοι καλῶς ὑμῖν Λακεδαιμονίους ἐπιτρέφει κατὰ θάλατταν ἡγεῖσθαι; οἱ πρῶτα μὲν καὶ αὐτοὶ δημολογοῦσιν ἀπειρότεροι ὑμῶν τούτου τοῦ ἔργου εἶναι, ἔπειτα δ' οὐ περὶ τῶν ἰσων ὁ κίνδυνός ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ θάλατταν ἀγῶσιν, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν περὶ τῶν ἐν ταῖς τριήρεσι μόνον ἀνθρώπων, ὑμῖν δὲ καὶ περὶ παίδων καὶ γυναικῶν καὶ διῆς τῆς πόλεως. (8) Καὶ τὰ μὲν δὴ ὑμέτερα οὕτως ἔχει· τὰ δὲ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπισκέψασθε. Πρῶτον μὲν γὰρ οἰκοῦσιν ἐν μεσογαίᾳ· ὥστε τῆς γῆς κρατοῦντες καὶ εἰ θαλάττης εἰργοῖντο, δύναιντ' ἂν καλῶς διατῆν. Ἐργωχότες οὖν καὶ αὐτοὶ ταῦτα εὐθὺς ἐκ παίδων πρὸς τὸν κατὰ γῆν πόλεμον τὴν ἀσκήσιν ποιοῦνται. Καὶ τὸ πλείστου δ' ἀξίον, τὸ πείθεσθαι τοῖς ἀρχουσιν, οὗτοι μὲν κράτιστοι κατὰ γῆν, ὑμεῖς δὲ κατὰ θάλατταν. (9) Ἐπειτα δὲ ὥσπερ ὑμεῖς ναυτικῶν, οὕτως

« Quando vobis, Athenienses, ex usu esse visum fuit, Lacedaemonios in amicitiam recipi, considerandum mihi videtur, quo pacto quam diutissime sit haec amicitia duratura. Quamobrem si ea ratione, quae parti utrique plurimum expediet, foedus inibimus, consentaneum est, nos maxime in eo perstituros. Enimvero ceteris in rebus prope consentimus, tantum de principatu restat quod consideremus. At vero senatus jam ante censuit auctoritate sua, maris imperium vobis deberi, terrae vero Lacedaemoniis. Quae mihi etiam ipsi non tam ab humana quam divina natura fortunaque distincta videntur. Primum enim, locum habetis a natura comparatum ad hoc longe pulcherrime. Nam civitates plurimae, quae mari carere nequeunt, urbi vestrae vicinae sunt; eaeque universae sunt vestra imbecilliores. Praeterea portus vobis sunt, absque quibus navalium copiarum nullus est usus. Multae item vobis triremes sunt, ac patria vobis est comparandae classis cura. Jam artes ad hanc necessariae propriae vestrae sunt: et usu atque experientia maritimarum rerum longe ceteros excellitis. Nam maxima pars vestrum ex iis vicitat. Quo fit, uti, dum res privatae curatis, simul etiam maritimarum certaminum usum consequamini. Adde, quod nusquam major triremium copia, quam a vobis, prodeat: quae res non parum ad principatum momenti affert. Nam ad eum, qui jam potens est, lubenter omnes se conferunt. Denique divinitus hac in parte quaedam vobis est concessa felicitas. Nam quum plurimis, eisque maximis certaminibus in mari defuncti sitis, tamen in paucis admodum successu caruistis, in plurimis re prospere gesta. Quamobrem consensaneum est, etiam socios lubentissime vobiscum haec pericula subire. Jam maritimae rei curam inprimis ad vos, et necessario quidem pertinere, velim ex hoc perpendatis: gesserunt adversus vos aliquando bellum multis annis Lacedaemonii, et quamquam agro vestro potirentur, nihilo tamen magis idcirco vos perdere funditus potuerunt. Verum ubi tandem aliquando deus hoc eis concessit, ut etiam mari rerum potirentur, confestim in eorum potestatem penitus venistis. De quo jam perspicue patet, totam salutem vestram a mari pendere. Quum igitur ita comparatae res vestrae sint, quoniam vobis expediat, permittite Lacedaemoniis, ut mari rerum potiantur? Illi nimirum primum ipsi fatentur, se rei nauticae imperitiores vobis esse: deinde non par utrisque periculum maritimis in certaminibus est propositum; sed illis quidem agitur de iis hominibus tantum, quibus triremes complentur, vobis vero de liberis, uxoribus, civitate universa. Atque haec vestrarum est rerum conditio; Lacedaemoniorum vero quo pacto sit, etiam videte. Primum mediterraneam regionem incolunt: quo fit, ut tametsi mari arceantur, nihilominus vitam agere percommode possint, idcirco quod terra potiantur. Quae quum et ipsi intelligant, statim a pueris ad ea se bella consuefaciunt, quae terra geruntur; et quae quidem res maximi est momenti, nimirum ut magistratibus pareatur, in hoc ipsi praecipue terra praestant, vos mari. Deinde quemadmodum vos maritimas

αὐτοὶ ἐκείνοι κατὰ γῆν καὶ πλείστοι καὶ τάχιστα ἂν ἐξέλθοιεν ὥστε πρὸς τοὺς αὐτοὺς εἰκὸς τοὺς συμμάχους εὐθαρσέστατους προσίεναι. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ θεὸς αὐτοῖς δέδωκεν, ὥς περ ὑμῖν κατὰ θάλατταν εὐτυχεῖν, οὕτως ἐκείνοις κατὰ γῆν πλείστον γὰρ αὐτοὶ ἀγῶνας ἐν τῇ γῇ ἡγωνισμένοι ἐλάχιστα μὲν ἐσφαλμένοι εἰσι, πλείστα δὲ κατωρθώκοτες. (10) Ὡς δὲ καὶ ἀναγκαίᾳ οὐδὲν ἦσαν αὐτοῖς ἢ κατὰ γῆν ἐπιμέλεια ἢ ὑμῖν ἢ κατὰ θάλατταν ἐκ τῶν ἔργων ἔξεστι γινώσκειν. Ὑμεῖς γὰρ τοῖς πολλοῖς ἐστὶ πολέμουνοι καὶ πολλάκις καταναυμαρχούντες οὐδὲν προύργου ἐποιεῖτε πρὸς τὸ τοῖς καταπολεμῆσαι ἐπεὶ ὁ ἀπ᾽ ἡττήθησαν ἐν τῇ γῇ, εὐθὺς καὶ περὶ παίδων καὶ περὶ γυναικῶν καὶ περὶ ὧλης τῆς πόλεως ὁ κίνδυνος αὐτοῖς ἐγένετο. (11) Ὡς οὖν οὐ τοῖς αὐτοῖς αὐτὸν δαίνον ἄλλοις μὲν ἐπιτρέπαι κατὰ γῆν ἡγεῖσθαι, αὐτοῖς δὲ ἀρίστα τῶν κατὰ γῆν ἐπιμελεῖσθαι; Ἐγὼ μὲν οὖν, ὥς περ τῇ βουλῇ προθεβούλευται, ταῦτα εἰρηκᾶ τε καὶ συμφορώτατα ἡγούμεναι ἀμφοῖν εἶναι ὑμεῖς δὲ εὐτυχεῖτε τὰ κράτιστα πάνιν ἡμῖν βουλευσάμενοι.

12. Ὁ μὲν ταῦτ' εἶπεν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ οἱ τῶν Ἀκεδαιμονίων παρόντες ἐπήρσαν ἀμρότεροι ἰσχυρότερον λόγον αὐτοῦ. Κηφισόδοτος δὲ παρελθὼν, Ἀνδρῆς Ἀθηναῖος, ἔφη, οὐκ αἰσθάνεσθε ἐξαπατῶμενοι· ἀλλ' ἐάν ἀκούσῃτέ μου, ἐγὼ ὑμῖν αὐτίκα μάλα ἐπιδείξω. Ἦδη γὰρ ἡγήσεσθε κατὰ θάλατταν Ἀκεδαιμόνιοι δὲ ὑμῖν ἐάν συμμάχῳσι, ὅλον ὅτι πέμψουσιν τοὺς μὲν τριηράρχους Ἀκεδαιμονίους καὶ ἴσως τοὺς ἐπιτάτας, οἱ δὲ ναῦται ὅλον ὅτι ἔσονται ἢ Εἰλωτες ἢ μισθοφόροι. Οὐκ οὖν ὑμεῖς μὲν τούτων ἡγήσεσθε. (13) Οἱ δὲ Ἀκεδαιμόνιοι ὅταν παραγγελίῳσιν ὑμῖν κατὰ γῆν στρατεῖαν, ὅλον ὅτι πέμψετε τοὺς ὑπάλτας καὶ τοὺς ἱππᾶς. Οὐκ οὖν οὕτως ἐκείνοι μὲν ὑμῖν αὐτῶν γίνονται ἡγεμόνες, ὑμεῖς δὲ τῶν ἐκείνων δούλων καὶ ἐκχρίστου ἀξίων. Ἀπόκριναι δὲ μοι, ἔφη, ὁ Ἀκεδαιμόνιος Τιμοκράτης, οὐκ ἄρτι ἐλθὼς ὡς ἐπὶ τοῖς ἴσως καὶ βουλῆς ἔχει τὴν συμβαλὴν ποιούμενος; Εἶπον ταῦτα. (14) Ἔστιν οὖν, ἔφη ὁ Κηφισόδοτος, ἰσχυρότερον ἢ ἐν μέρει μὲν ἐκατέρους ἡγεῖσθαι τοῦ ναυτικοῦ, ἐν μέρει δὲ τοῦ πεζοῦ, καὶ ὑμεῖς τε, εἴ τι ἀγαθόν ἐστιν ἐν τῇ κατὰ θάλατταν ἀρχῇ, τούτου μετέγειν, καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ κατὰ γῆν; Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι μετεπέσθην, καὶ ἐψηφίσαντο κατὰ πενήνημερον ἐκατέρους ἡγεῖσθαι.

15. Στρατευομένων δ' ἀμφοτέρων αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων εἰς Κόρινθον ἔδοξε κοινῇ φυλάττειν τὸ Ὀνεον. Καὶ ἐπεὶ ἐπορεύοντο οἱ Θεβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι, παρατάχμενοι ἐφύλαττον ἄλλος ἄλλῳθεν τοῦ Ὀνείου, Ἀκεδαιμόνιοι δὲ καὶ Πελλήνησι κατὰ τὸ ἐπιμαχρώσαντων. Οἱ δὲ Θεβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπεὶ ἀπέχον τῶν φυλακτόνων τριάκοντα στάδια, καταστρατοπεδεύοντο ἐν τῷ πεδίῳ. Συντεμαχρώμενοι δὲ ἦναι ἂν ὄντο ἑρμηθέντες κατανύσαι, ἄλλα κινεῖν πρὸς τὴν τῶν Ἀκεδαιμονίων φυλακὴν ἐπορεύοντο. 16. Καὶ μέντοι οὐκ ἐφύσθησαν τῆς ὥρας, οὐκ ἐπιπίπτουσι τοῖς Ἀκεδαιμονίοις καὶ τοῖς Πελλήνησιν ἡλίκα καὶ μὲν ναυτικῇ

sic illi terrestres copias amplissimas quam celerrime possunt educere : quo fit, ut itidem ad ipsos accedere socios magna cum fiducia consentaneum sit. Præterea deus ipsis hoc concessit, ut quemadmodum vos mari, sic illi terra felices sint. Nam et ipsi quum pugnas terra plurimas pugnaverint, quam minimum tamen sine suo frustrati sunt, plurimis interim rebus præclare gestis. Jam non minus terrestrium rerum procurationem ad ipsos necessario spectare, quam maritimarum ad vos pertineat, id ex ipsis rebus gestis animadvertere licet. Nam quum vos multis annis adversus hos bellum geretis ac sæpenumero navalibus proeliis cum eis congregerenini : nihil tamen efficiebatis in debellandis his, quod operæ pretium foret. Verum posteaquam semel terra victi fuerunt, confestim et de liberis, et uxoribus, et tota republica sunt periclitati. Nonne ergo grave fuerit his, permitttere aliis, ut terra rerum potiantur, quum ipsi præclarissime res terra gerendas procurare possint? Equidem, ut ante senatus auctor censuit, ita hæc exposui, maximeque rebus utrinque vestris expedire arbitror. Vobis autem prospera precor omnia, statuentibus id, quod omnibus nobis ex usu maxime fuerit. »

Hæc ejus fuit oratio. Quæ non solum Atheniensibus, sed etiam Lacedæmoniis, qui aderant, mirifice probata fuit. Inde Cephisodotus, progressus in medium : « Non animalvertitis, inquit, circumveniri vos, Athenienses. Quod si me audieritis, mox fraudem vobis indicabo. Nimirum jam mari vos duces eritis. Quod si Lacedæmonii vobis auxilia suppeditabunt, sine dubio Lacedæmonios triremium præfectos mittent, ac fortassis etiam classarios milites ; nautæ vero vel helotes erunt vel mercenarii. Quapropter vos quidem his imperabit. Contra, quum vos ad expeditionem aliquam terrestrem Lacedæmonii evocabunt, nimirum equites vestros, ac gravis armaturæ pedites mittetis. Ea ratione vestri duces fiunt illi, vos eorum, qui servitutem illis serviunt, hominesque sunt nullius pretii. Tu vero, inquit, Lacedæmonie Timocrates, responde mihi : Non aiebas modo, venire te, ut conditionibus æquis ac paribus societatem hanc nobiscum inees? » Equidem, ait ille, hoc dixi. Et Cephisodotus : « Au igitur, inquit, esse quidquam possit æquius, quam si vicissim utrique classis duces simus, itemque vicissim pedestrium copiarum? ac ut vos, si quid est commodi maris in imperio, ejus æque participes essetis, ac nos illius, quod terrestri est in imperio? » Posteaquam hæc Athenienses audierant, aliam in sententiam adducti sunt; ac decreverunt, alternis quinque diebus utrosque ducum officio fungi debere.

Quum autem utrique conjunctis suis et sociorum viribus Corinthum venissent, visum est Oneum communi præsidio teneri debere. Itaque ubi jam Thebani cum sociis adventarunt, instructa suorum acie custodiebant alii aliam Onei partem, Lacedæmonii vero cum Pellenensibus æa loca quæ oppugnationi maxime paterent. Thebani eorumque socii, quum triginta stadiorum intervallo ab excubias agentibus abessent, castra in planitie muniebant. Deinde temporis inita ratione, quo progrediendo confecturos se reliquum via spatium existimabant, primo diluculo versus Lacedæmoniorum excubias perrexerunt. Non fefellit eos tempus, sed illo momento Lacedæmonios ac Pellenenses invadunt, quo

φυλακαὶ ἤδη ἄλγον, ἐκ δὲ τῶν σιδαίων ἀνίσταντο θποι ἰδαίτο ἑκαστος. Ἐνταῦθα οἱ Θηβαῖοι προσπεσόντες ἔβαιον παρεσκευασμένοι ἀπαρασκευάστους καὶ συνταγμένοι ἀσυντάκτους. (17) Ὡς δὲ οἱ σωθέντες ἐκ τοῦ πράγματος ἀπέφυγον ἐπὶ τὸν ἐγγύτατα λόφον, ἐξὸν τῷ Λακεδαιμονίων πολεμάρχῳ λαβόντι δόσους μὲν ἐβούλετο τῶν συμμάχων ὀπλίτας, δόσους δὲ πελταστάς, κατέχειν τὸ χωρίον, καὶ γὰρ τὰ ἐπιτήδεια ἔξῃν ἀσφαλῶς ἐκ Κεγχρεῶν κομίζεσθαι, οὐκ ἐποίησε ταῦτα, ἀλλὰ μᾶλα ἀπορούντων τῶν Θηβαίων πῶς χρῆ ἐκ τοῦ πρὸς Σικυῶνα βλέποντος καταβῆναι ἢ πάλιν ἀπελθεῖν, σπονδὰς ποιησάμενος, ὡς τοῖς πλείστοις ἰδοῦναι, πρὸς Θηβαίων μᾶλλον ἢ πρὸς ἑαυτῶν, οὕτως ἀπῆλθε καὶ τοὺς μεθ' αὐτοῦ ἀπήγαγεν.

18. Οἱ δὲ Θηβαῖοι ἀσφαλῶς καταβάντες καὶ συμμίζαντες τοῖς ἑαυτῶν συμμάχοις, Ἀρκάσι τε καὶ Ἀργείοις καὶ Ἥλαιοις, εὐθύς μὲν προσέβαλον πρὸς Σικυῶνα καὶ Πελλήνην στρατεύσασθαι οἱ εἰς Ἐπίδαυρον ἐδήλωσαν αὐτῶν πᾶσαν τὴν χώραν. Ἀναχωροῦντες δὲ ἐκαίθεν μᾶλα πάντων ὑπεροπτικῶς τῶν ἐναντίων, ὡς ἐγένοντο ἐγγὺς τοῦ τῶν Κορινθίων ἄστεος, δρόμῳ ἐφέροντο πρὸς τὰς πύλας τὰς ἐπὶ Φλιούντα ἰόντι, ὡς εἰ ἀνεωγμέναι τύχοιεν, εἰσπεσούμενοι. (19) Ἐκδοθησάντες δὲ τινες ψιλοὶ ἐκ τῆς πόλεως ἀπαντῶσι τῶν Θηβαίων τοῖς ἐπιλέτοις οὐδὲ τέτταρα πλέθρα ἀπέχουσι τοῦ τείχους· καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τὰ μνήματα καὶ τὰ ὑπερέχοντα χωρία, βάλλοντες καὶ ἀκοντίζοντες ἀποκτείνουσι τῶν πρώτων καὶ μᾶλα συγνοῦς, καὶ τρεψάμενοι ἰδῶσκον ὡς τρία ἢ τέτταρα στάδια. Τούτου δὲ γενομένου οἱ Κορινθιοὶ τοὺς νεκροὺς πρὸς τὸ τεῖχος ἐλκύσαντες καὶ ὑποσπόνδους ἀποδόντες τρόπαιον ἔστησαν, καὶ ταύτη μὲν δὴ ἀνεψύχθησαν οἱ τῶν Λακεδαιμονίων σύμμαχοι.

20. Ἄμα τε δὴ πεπραγμένων τούτων καταπλεῖ Λακεδαιμονίους ἡ παρὰ Διονυσίου βοήθεια, τριήρεις πλεον ἢ εἴκοσι. Ἦγον δὲ Κελτοὺς τε καὶ Ἰβήρας καὶ ἱππεὺς ὡς πεντήκοντα. Τῇ δ' ὕστερα ἡ οἱ Θηβαῖοι τε καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν σύμμαχοι διαταξάμενοι καὶ ἐμπλήσαντες τὸ πεδὸν μέχρι τῆς θαλάττης καὶ μέχρι τῶν ἐχομένων τῆς πόλεως γηλόφων ἐφθειρον εἰ τι χρήσιμον ἦν ἐν τῷ πεδίῳ. Καὶ οἱ μὲν τῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ τῶν Κορινθίων ἱππεῖς οὐ μᾶλα ἐπλησίαζον τῷ στρατεύματι, ὄρωντες ἰσχυρὰ καὶ πολλὰ τάντιπαλα. (21) οἱ δὲ παρὰ τοῦ Διονυσίου ἱππεῖς, ὅσοι περ ἦσαν, οὗτοι διεσκιεδασμένοι ἄλλος ἄλλῃ παραθέοντες ἡκοντίζον τε προσελαύνοντες, καὶ ἐπὶ ὤρων ἐπ' αὐτοὺς ἀνεώρουν, καὶ πάλιν ἀναστρέφοντες ἡκοντίζον. Καὶ ταῦτα ἅμα ποιῶντες κατέβαινον ἀπὸ τῶν ἱππῶν καὶ ἀνεπαύοντο. Εἰ δὲ καταδεδηκόσιν ἐπελαύνοντιν τινες, εὐπετῶς ἀναπρόδωνται ἀνεχώρουν. Εἰ δ' αὖ τινες διώξειαν αὐτοὺς πολὺ ἐπὶ τοῦ στρατεύματος, τούτους, ὅποτε ἀποχωροῖεν, ἐκτεταμένοι καὶ ἀκοντίζοντες δεινὰ εἰργάζοντο, καὶ πᾶν τὸ στρατεύμα ἡνάγκαζον ἑαυτῶν ἕνεκα καὶ προϊέναι καὶ ἀναχωρεῖν. (22) Μετὰ ταῦτα μέντοι οἱ Θηβαῖοι

nocturnarum excubiarum finis erat, ac de stramentis illi surgebant, et ad sua quique negotia ibant. Tum vero aggressi eos Thebani, caedebant imparatos parati, incompósitos ordinati. Posteaquam ii, qui salvi ex tumultu evaserant, proximum in collem se receperunt, poterat Lacedaemoniorum polemarchus, sumptis secum sociorum gravis armaturæ peditibus, quot quidem vellet, quotque vellet cetratis, locum eum tenere, quod etiam commeatus eo deportari tuto e Cenchreis potuisset, nec tamen id fecit; sed quum vehementer anxii Thebani essent, quo pacto vel de loco Sicyonem versus spectante descenderent, vel rursus discederent, inducias ipse pactus, quæ plurimorum iudicio potius ex Thebanorum quam ipsius erant commodo, ita deinde discessit, ac suos abduxit.

Thebani tuto descendentes, posteaquam se cum sociis suis, Arcadibus, Argivis, Eleis, conjunxerunt, confestim ad oppugnandas Sicyonem ac Pellenen perrexerunt. Quumque Epidaurum cum exercitu petiissent, omnem Epidauriorum agrum populati sunt. Inde pedem referentes summo cum omnium hostium contemptu, quum prope jam ab urbe Corinthiorum abessent, cursu petebant portas, quæ Philiuntem ducunt, irrupturi in eas, si forte apertas offenderent. Verum ubi quidam velites ex urbe procurrissent ad ferendum opem suis, delectis illi Thebanis sunt obvii, qui jam ne quatuor quidem plethris a mœnibus abessent. Itaque monumenta editaque loca quum conscendissent, feriendo jaculandoque bene multos ex primis occidunt, ac in fugam verfos fere ad tria quatuorve stadia persequuntur. Id quum accidisset, mortuorum cadavera Corinthii propius ad murum tracta per inducias reddiderunt, ac tropæum statuere; re-creatis hoc pacto nonnihil Lacedaemoniorum sociis.

Simul atque gesta hæc fuerunt, auxilia Lacedaemoniis a Dionysio missa, nimirum plures quam viginti triremes, appellebant. Eæ Celtas et Hispanos cum quinquaginta ferme equitibus advehebant. Postridie Thebani, ceterique horum socii, acie instructa, quum planitiem usque ad mare contiguosque urbis tumulos complevisset, quidquid erat in ea, quod usui posset esse, vastabant. Atheniensium quidem ac Corinthiorum equites non admodum prope ad hostium accedebant castra, quod illorum robur ac multitudinem conspicerent. Verum missi a Dionysio equites, tametsi pauci numero, hinc inde palati, atque alius alibi irruentes, adactis equis emittebant in hostem jacula: quo ipsos invadente, pedem referebant, rursusque conversi hastas jaciebant. Atque interim, dum hæc facerent, etiam de equis descendentes, quiescendo se recreabant. Quod si quidam in eos quiescentes adactis equis pergerent, agilitè illis vicissim conscensis, discedebant. At si qui rursus eos, longe ab exercitu suo progressi, persequerentur, illos pedem relaturus adorti jaculis graviter vulnerabant, adeoque copias universas sua causa movere se, ac vicissim pedem referre cogebant. Secundum hæc Thebani quum istis dies non mul-

μείναντες οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀπῆλθον οἴκαδε, καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἕκαστος οἴκαδε. Ἐκ δὲ τούτου ἐμβαλλουσιν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Σικυῶνα, καὶ μάχῃ μὲν νικῶσι τοὺς Σικυωνίους ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ ἀπέκτειναν περὶ ἑβδόμηκοντα Δαίρας δὲ τείχος κατὰ κράτος αἰρούσι. Καὶ ἡ μὲν παρὰ Διονυσίου πρώτη βοήθεια τοιαῦτα πράξασα ἀπέπλευσεν εἰς Συρακούσας. Θηβαῖοι δὲ καὶ πάντες οἱ ἀποστάτες ἀπὸ Λακεδαιμονίων μέχρι μὲν τούτου τοῦ χρόνου δημοθυμάδων καὶ ἔπραττον καὶ ἐστρατεύοντο ἡγουμένων τῶν Θηβαίων. (23) Ἐγγε- νόμενος δὲ τις Λυκομήδης Μαντινεὺς, γένος τε οὐδενὸς ἐνδεὲς χρήμασι τε προήκων καὶ ἄλλως φιλότιμος, οὗτος ἐνέπλησε φρονήματος τοὺς Ἀρχάδας, λέγων ὡς μόνους μὲν αὐτοῖς πατρίς Πελοπόννησος εἴη, μόνοι γὰρ αὐτόθρονες ἐν αὐτῇ οἰκοῖεν, πλείστον δὲ τῶν Ἑλληνικῶν φύλον τὸ Ἀρκαδικὸν εἶη καὶ σώματα ἐγκρατέστατα ἔχει. Καὶ ἀλκιμωτάτους δὲ αὐτοὺς ἀπεδείκνυε, τεκμήρια παρεχόμενος ὡς ἐπικούρων ὅποτε δεηθείεν τινες, οὐδέναν ἥρουντο ἀντ' Ἀρχάδων. Ἐτι δὲ οὕτε Λακεδαιμονίους πόποτε ἄνευ σφῶν ἐμβαλεῖν εἰς τὰς Ἀθήνας οὔτε νῦν Θηβαίους εἰσεῖν ἄνευ Ἀρχάδων εἰς Λακεδαίμονα. (24) Ἐάν οὖν σωφρονῇτε, τοῦ ἀκολουθεῖν ὅποι ἂν τις παρακλήψαιεσθε· ὡς πρότερον Λακεδαιμονίοις ἀκολουθοῦντες ἐκείνους ἠψύχαστε, νῦν δὲ, ἂν Θηβαίους εἰκῇ ἀκολουθεῖτε καὶ μὴ κατὰ μέρος ἡγεῖσθαι ἀξιώτε, ἴσως τάχα τοὺς ἄλλους Λακεδαιμονίους εὐρήσετε. Οἱ μὲν δὲ Ἀρχάδες ταῦτα ἀκούοντες ἀνευσθύνοντο τε καὶ ὑπερφυλοῦν τὸν Λυκομήδην καὶ μόνον ἄνδρα ἡγούντο· ὥστε ἄρχοντας ἔταττον οὐστίναν κακείνος κλεῦσαι. Καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων δὲ ἔργων ἐμεγαλύνοντο οἱ Ἀρχάδες· (25) ἐμβαλόντων μὲν γὰρ εἰς Ἐπίδαυρον τῶν Ἀργείων, καὶ ἀποκλεισθέντων τῆς ἐξόδου ὑπὸ τε τῶν μετὰ Χαβρίου ξένων καὶ Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων, βοτρήσαντες μάλα πολυορκουμένους ἐξελεύσαντο τοὺς Ἀργείους, οὐ μόνον τοὺς ἄνδράσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς χωρίοις ποικυλοῖς χρήσιμοι. Στρατεύσασμενοι δὲ καὶ εἰς Ἀσινην τῆς Λακαίνης ἐνίκησαν τε τὴν τῶν Λακεδαιμονίων φρουράν καὶ τὸν Γεράνορα τὸν πολέμαρχον Σπαρτιάτην γεγεννημένον ἀπέκτειναν καὶ τὸ προάστειον τῶν Ἀσιναιῶν ἐπόρῃσαν. Ὅπου δὲ βουλευθεῖεν ἐξελεῖν, οὐ νύξ, οὐ χειμὼν, οὐ μῆκος ὁδοῦ, οὐκ ὅρη δύσεατα ἀπεκώλυεν αὐτούς· ὥστε ἐν γε ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ πολλὸν ὄντο κράτιστοι εἶναι. (26) Οἱ μὲν δὲ Θηβαῖοι διὰ ταῦτα ὑποφρόνους καὶ οὐκέτι φιλικῶς εἶχον πρὸς τοὺς Ἀρχάδας. Οἱ γὰρ μὴν Ἥλείοι ἐπεὶ ἀπαιτοῦντες τὰς πόλεις τοὺς Ἀρχάδας ἅς ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀφῃρέθησαν ἔγνωσαν αὐτοὺς τοὺς μὲν ἑαυτῶν λόγους ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιομένους, τοὺς δὲ Τριφυλίους καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀπὸ σφῶν ἀποστάτας περὶ παντός ποιομένους, ὅτι Ἀρχάδες ἔφασαν εἶναι, ἐκ τούτων αὖ καὶ οἱ Ἥλείοι δυσμενῶς εἶχον πρὸς αὐτούς.

27. Οὕτω δ' ἕκαστος ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα φρονούντων τῶν συμμάχων, ἔρχεται Φυλίσκος Ἀβυδαῖος παρὰ Ἀριobarzάνους χρήματα ἔχων πολλὰ. Καὶ πρῶτα

tos mansissent, domum redierunt, idem ceteris quoque facientibus. Tum vero missi a Dionysio milites Sicyonem invadunt, ac Sicyonios in campo commissa pugna vincunt, eorumque prope septuaginta occidunt. Quin et Dæras oppidum vi capiunt. Atque his quidem rebus gestis, primæ illæ auxiliares a Dionysio missæ copiæ Syracusas navigarunt. Ceterum Thebani, omnesque alii, qui a Lacedæmoniorum fide discesserant, ad hoc usque tempus magno animorum consensu tum gerebant omnia tum expeditiones suscipiebant, in quibus Thebani duces erant. Verum exortus est Lycomedes quidam, Mantineus, genere nulli secundus, opibus pollens, atque etiam ceteroquin ambitiosus: hic Arcadam animos erexit, quum solis ipsis patriam esse Peloponnesum diceret, quippe qui soli essent indigenæ; Arcadamque nationem inter alias Græcas amplissimam esse, ac habere corpora laborum patientissima. Eosdem viros fortissimos esse demonstrabat, iis argumentis, quod quum copiis auxiliariis alicui opus sit, nullos Arcadibus præferat. Præterea neque Lacedæmonios absque ipsis unquam Athenas invasisse, neque jam Thebanos sine Arcadam copiis Lacedæmonem petere. Quamobrem si sapitis, inquit, desinetis alios, evocantes vos aliquo, sequi. Nam antehac Lacedæmonios sequuti, eosdem amplificastis; nunc quoque Thebanos si sequamini temere, ac non alternatim et ipsi ducum munere fungi postulabitis, fortassis eos paulo post experiemini alios quosdam Lacedæmonios esse. Hæc quum audirent Arcades, inflari, Lycomedem mirifice amplecti, solum hunc virum esse dicere; adeoque duces deligere, quos ipse jubet. Præterea rerum ex eventu sumebant animos Arcades. Nam quo tempore Argivi Epidauriorum fines ingressi sunt, atque exitu a mercenario Chabriæ milite, Atheniensibus et Corinthiis prohibiti, pressis admodum suppetias ferentes, obsidione Argivos liberabant, quamquam non homines tantum sed etiam loca adversa experientur. Itidem cum copiis Asinen Laconicæ oppidum profecti, præsidium Lacedæmoniorum fuderunt; et Geranore, qui Spartanus erat, polemarcho interfecto, suburbium quoque Asinæorum diripere. Quocumque item pergere cum exercitu vellent, non eos nox, non hiems, non viæ longitudo, non montes aditu difficiles ab instituto revocabant; quo fiebat, uti se illo tempore præstare ceteris arbitrantur. Ob has causas Thebani subinvidebant eis nec amicis amplius erant in Arcades animis. Elei vero, quum repentes ab Arcadibus eas civitates, quæ ipsis a Lacedæmoniis adeptæ fuerant, animadvertent eos non solum quæ ab ipsis dicerentur, flocci pendere, sed Triphylios etiam una cum aliis, qui ab ipsorum fide defecerant, quod ii se Arcades esse profiterentur, magni facere: corperunt et ipsi infestis esse erga Arcades animis.

Ita quum socii singuli suis rebus magnopere confiderent. Philiscus Abydenus magnis cum pecuniis ab Ariobarzane venit; ac primum Delphos pacis componendæ causa Theba-

μὲν εἰς Δελφοὺς συνήγαγε περὶ εἰρήνης Θηβαίους καὶ τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐκεῖ δὲ ἐλθόντες τῷ μὲν θεῷ οὐδὲν ἐκοινώνσαντο ὅπως ἂν ἡ εἰρήνη γένοιτο, αὐτοὶ δὲ ἐβουλεύοντο. Ἐπεὶ δὲ οὐ συν-εχώρουν οἱ Θηβαῖοι Μεσσήνην ὑπὸ Λακεδαιμονίους εἶναι, ξενικὸν πολλὸν συνέλεγεν ὁ Φιλίσκος, ὅπως πολε-μοῖη μετὰ Λακεδαιμονίων.

28. Τούτων δὲ παρattoμένων ἀφικνεῖται καὶ ἡ παρὰ Διονυσίου δευτέρα βοήθεια. Λεγόντων δὲ Ἀθηναίων μὲν ὡς χρεὼν εἴη αὐτοὺς εἰς Θετταλίαν τάναντία Θη-βαίους*, Λακεδαιμονίων δὲ ὡς εἰς τὴν Λακωνικὴν, ταῦτα ἐν τοῖς συμμάχοις ἐνίκησεν. Ἐπεὶ δὲ περιέ-πλευσαν οἱ παρὰ Διονυσίου εἰς Λακεδαίμονα, λαβὼν αὐτοὺς ὁ Ἀρχίδαμος μετὰ τῶν πολιτικῶν ἐστρατεύετο. Καὶ Καρύας μὲν ἐξαίρει κατὰ κράτος, καὶ ὄσους ζῶν-τας ἔλαβεν, ἀπέσφαξεν· ἐκεῖθεν δὲ εὐθὺς στρατευσάμε-νος εἰς Παρρυσίους τῆς Ἀρχαδίας μετ' αὐτῶν ἐδήγῃ τὴν χώραν. Ἐπεὶ δ' ἐβόηθησαν οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀρ-γειοί, ἐπαναχωρήσας ἐστρατοπεδεύσατο ἐν τοῖς ἐπὶ Μιδίας γηλόφοις. Ἐνταῦθα δ' ὄντος αὐτοῦ Κισσίδας ὁ ἄρχων τῆς παρὰ Διονυσίου βοηθείας ἔλεγεν ὅτι ἐξή-κοι αὐτῷ ὁ χρόνος ὃς εἰρημένος ἦν παραμένειν. Καὶ ἅμα ταῦτ' ἔλεγε καὶ ἀπῆει τὴν ἐπὶ Σπάρτης. (29) Ἐπεὶ δὲ ἀποπορευόμενον ὑπετέμνοντο αὐτὸν οἱ Μεσ-σήνιοι ἐπὶ στενὸν τῆς ὁδοῦ, ἐνταῦθα δὲ ἔπεμπεν ἐπὶ τὸν Ἀρχίδαμον καὶ βοηθεῖν ἐκέλευε· κάκεινος μέντοι ἐβόηθει. Ὡς δ' ἐγένοντο ἐν τῇ ἐπ' Εὐτρησίους ἐκτρο-πῇ, οἱ μὲν Ἀρχάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι προσέβαινον εἰς τὴν Λάκαιναν, καὶ οὗτοι ὡς ἀποκλείσαντες αὐτὸν τῆς ἐπ' οἶκον ὁδοῦ. Ὁ δὲ, ὅπερ ἐστὶ χωρίον ἐπίπεδον ἐν ταῖς συμβολαῖς τῆς τε ἐπ' Εὐτρησίων καὶ τῆς ἐπὶ Μιδέας ὁδοῦ, ἐνταῦθα ἐκβάς παρετάξατο ὡς μαχούμενος. (30) Ἔφασαν δ' αὐτὸν καὶ πρὸ τῶν λόγων παριόντα τοιάδε παρακελύεσθαι· Ἄνδρες πολῖται, νῦν ἀγαθοὶ γενό-μενοι ἀναβλέψωμεν ὀρθοὺς ὁμμασιν ἀποδῶμεν τοῖς ἐπιγιγνομένοις τὴν πατρίδα ὀλνπερ παρὰ τῶν πατέρων παρελάβομεν· παυσώμεθα αἰσχυνόμενοι καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ πρεσβυτέρους καὶ ξένους, ἐν οἷς πρόσθεν γε πάντων τῶν Ἑλλήνων περιδλεπτότατοι ἦμεν. (31) Τούτων δὲ βρθέντων ἐξ αἰθρίας ἀστραπάς τε καὶ βρον-τὰς λέγουσιν αἰετοὺς αὐτῷ φανῆναι· συνέβη δὲ καὶ πρὸς τῷ δεξιῷ κέρατι τέμενός τε καὶ ἄγαλμα Ἡρακλέους, οὗ δὴ καὶ ἀπόγονος λέγεται, εἶναι. Τοιγαροῦν ἐκ τού-των πάντων οὕτω πολὺ μένος καὶ θάρρος τοῖς στρα-τιώταις φασὶν ἐμπεσεῖν ὥστε ἔργον εἶναι τοῖς ἡγεμόσιν ἀνείργειν τοὺς στρατιώτας ὠδομένους εἰς τὸ πρόσθεν. Ἐπεὶ μέντοι ἡγήετο ὁ Ἀρχίδαμος, ὀλίγοι μὲν τῶν πο-λεμίων δεξάμενοι εἰς δόρυ αὐτοὺς ἀπέθνον· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες ἐπίπτον, πολλοὶ μὲν ὑπὸ ἱππέων, πολλοὶ δὲ ὑπὸ τῶν Κελτῶν. (32) Ὡς δὲ ληξάσης τῆς μάχης τρόπαιον ἐστήσατο, εὐθὺς ἐπέμειν οἶκαδε ἀγγελοῦντα Δημοστέλη τὸν κήρυκα τῆς τε νίκης τὸ μέγεθος καὶ ὅτι Λακεδαιμονίων μὲν οὐδὲ εἷς τεθναίη, τῶν δὲ πολεμίων καμπληθεῖς. Τοὺς μέντοι ἐν Σπάρτῃ ἔφασαν ἀκού-

nos eorumque socios et Lacedæmonios convocavit. Eo quum ventum esset, non illi quidem cum Apolline rem communicabant, quo pacto pax esset ineunda; sed ipsi inter se consultabant. Verum quum Thebani non permitterent, ut Messene Lacedæmoniorum esset in potestate, magnas mercenariorum militum copias Philiscus cogebat, uti bello Lacedæmonios juvaret.

Dum hæc aguntur, aderant et alteræ summisse a Dionysio Lacedæmoniis auxillares copię. Quumque dicerent Athenienses oportere ipsos in Thessaliam adversus Thebanos [mitti]; Lacedæmonii vero, in Laconicam: vicit hæc in cœtu sociorum sententia. Ut hi a Dionysio missi Lacedæmonem versus navigarunt, sumens eos secum Archdamus, itemque patrię copias, ad bellum gerendum profectus Caryas vi cepit, et quotquot vivos nactus est, interfecit. Inde recta deductis copiis ad Parrhasiorum oppidum in Arcadia, agrum illorum vastabat. Quumque Arcades et Argivi suppelias ferrent, pedem retulit, ac in tumulis Mideę imminentibus castra metatus est. Hic quum subsisteret, Cissidas, auxillarium copiarum a Dionysio missarum dux, aiebat præterlisse jam sibi tempus, quo adesse Lacedæmoniis jussus fuisset. Simul his dictis, via qua Spartam itur, discessit. Quum autem discedentem Messenii arcta quadam in via intercluderent, misit ad Archidamum, utque suppelias sibi ferret, hortatus est. Illo auxilii causa advolante, posteaquam ad diverticulum, quod Eutresios versus ducit, ventum fuit, Arcades et Argivi Laconicam ingressi sunt, ut et ipsum itinere, quo in patriam eundum erat, intercluderent. Verum Archdamus, loco plano, ubi concurrunt vię, quę versus Eutresios et Mideam ducunt, egressus aciem instruxit, ut manus cum hoste conserturus. Proditum est etiam, ipsum ante cohortes progressum, hujusmodi verbis eos inflammasse: « Modo, cives, strenuos nosmet declarantes, erectis oculis suspiciamus, posterisque patriam talem tradamus, qualem a majoribus accepimus. Deinamur tandem, liberis, uxoribus, senioribus, hospitibus esse pudori, apud quos antehac Græcorum omnium eramus spectatissimi. » His dictis, cœlo sereno perhibent ei fulgura tonitruaque dextra contigisse. Præterea accidit, ut ad cornu dextrum delubrum et simulacrum Herculis esset: cujus ex posteris Archidamus esse ferebatur. Enimvero rebus hisce omnibus tantum ardoris audacięque militibus injectum fuisse perhibent, ut ducibus esset difficile cohibere milites qui in hostem proruebant. Mox ducente Archidamo in hostes, pauci eorum ad hastę usque ictum ipsos excipientes, interempti sunt: ceteri quum fugerent, magna ex parte vel ab equitibus, vel a Celtis sunt occisi. Finita pugna, quum tropæum statuisset, mox Demotelem præconem domum misit, qui hujus victorię magnitudinem nuntiaret, ac Lacedæmoniorum ne unum quidem, permagnam vero hostium multitudinem occubuisse. Proditum est autem, Spartanos, quum

σαντας ἀρχαίμενους ἀπο Ἀγχιλαίου καὶ τῶν γερόντων καὶ τῶν ἐφόρων πάντας κλαίειν οὕτω κοινόν τι ἄρα γὰρ καὶ λύπη δάκρυά ἐστιν. Ἐπὶ μέντοι τῇ τῶν Ἀρχάδων τύχῃ οὐ πολὺ τι ἦν τὸν Λακεδαιμονίων ἡσθησαν Θηβαῖοι τε καὶ Ἡλείοι οὕτως ἤδη ἤχθοντο ἐπὶ τῷ φρονήματι αὐτῶν.

31. Συνεχῶς δὲ βουλευόμενοι οἱ Θηβαῖοι ὅπως ἂν τὴν ἡγεμονίαν λάβοιεν τῆς Ἑλλάδος, ἐνόμισαν, εἰ πέμψειαν πρὸς τὸν Περσῶν βασιλέα, πλεονεκτῆσαι ἂν τι ἐν ἐκείνῳ. Καὶ ἐκ τούτου παρακαλέσαντες ἤδη τοὺς συμμάχους ἐπὶ προφάσει ὅτι καὶ Εὐθυκλῆς ὁ Λακεδαιμόνιος εἶη παρὰ βασιλεῖ, ἀναβαίνουσι Θηβαίων μὲν Πελοπίδας, Ἀρχάδων δὲ Ἀντίοχος ὁ παγκρατιαστής, Ἡλείων δὲ Ἀρχίδαμος ἡκολούθει δὲ καὶ Ἀργεῖος. Καὶ οἱ Ἀθηναῖοι δὲ ἀκούσαντες ταῦτα ἀνέπειψαν Τιμαγόραν τε καὶ Λέοντα. (31) Ἐπεὶ δ' ἐκεῖ ἐγένοντο, πολὺ ἐπλεονέκτει ὁ Πελοπίδας παρὰ τῷ Πέρσῃ. Εἶχε γὰρ λέγειν καὶ ὅτι μόνον τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖ συνεμάχοντο ἐν Πλαταιαῖς, καὶ ὅτι ὕστερον οὐδὲ πώποτε στρατεύσαντο ἐπὶ βασιλείᾳ, καὶ ὡς Λακεδαιμόνιοι διὰ τοῦτο πολέμῃσιν αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἐβελήσαν μετ' Ἀγχιλαίου εἰλθεῖν ἐπ' αὐτὸν οὐδὲ θῆσαι ἑστίαν αὐτὸν ἐν Ἀλλίδι τῇ Ἀρτέμιδι, ἐνθαπερ ὅτε Ἀγαμέμνων εἰς τὴν Ἀσίαν ἐξέπλει θύσας εἶλε τὴν Τροίαν. (32) Μέγα δὲ συνεβάλλετο τῷ Πελοπίδᾳ εἰς τὸ τιμᾶσθαι καὶ ὅτι ἐνενικήκεσαν οἱ Θηβαῖοι μάχῃ ἐν Λεύκτροις καὶ ὅτι πεπορθηκότας τὴν γῶραν τῶν Λακεδαιμονίων ἐφαίνοντο. Ἐλεγε δὲ ὁ Πελοπίδας ὅτι Ἀργεῖοι καὶ Ἀρχάδες μάχῃ ἡττημένοι εἶεν ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἐπεὶ αὐτοὶ οὐ παρεγένοντο. Συνεμαρτύρει δ' αὐτῷ ταῦτα πάντα ὡς ἀληθῆ λέγει ὁ Ἀθηναῖος Τιμαγόρας, καὶ ἐτιμᾶτο δευτέρα μετὰ τὸν Πελοπίδαν. (33) Ἐκ δὲ τούτου ἐρωτώμενος ὑπὸ βασιλέως ὁ Πελοπίδας τί βούλοιο ἐαυτῷ γραῶναι εἶπεν ὅτι Μεσσήνην τε αὐτόνομον εἶναι ἀπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίους ἀνέλεειν τὰς ναυὰς εἰ δὲ ταῦτα μὴ πείθοντο, στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· εἰ τις δὲ πόλις μὴ θέλοι ἀκολουθεῖν, ἐπὶ ταύτῃν πρῶτον ἵεναι. (34) Γραφέντων δὲ τούτων καὶ ἀναγνώσθεντων τοῖς πρέσβεσιν, εἶπεν ὁ Λέων ἀκούσοντας βασιλέως, Νῆ Δία, ὦ Ἀθηναῖοι, ὥρα γε ὑμῖν, ὡς εἴκεν, ἄλλον τινα φίλον ἂντι βασιλέως ζητεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἀπήγγειλεν ὁ γραμματεὺς ἃ εἶπεν ὁ Ἀθηναῖος, πάλιν ἐξήνεγκε προσγεγραμμένα· εἰ δέ τι δικαιότερον τούτων γινώσκουσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ὄντας πρὸς βασιλέα διδάσκειν. (35) Ἐπεὶ δὲ ἀρίκοντο οἱ πρέσβεις ἕκαστοι οἰκάδε, τὸν μὲν Τιμαγόραν ἀπέκτειναν οἱ Ἀθηναῖοι, κατηγοροῦντος τοῦ Λέοντος ὡς οὐτε συσχερόν ἐθέλοι ἐαυτῷ μετὰ τε Πελοπίδου πάντα βουλεύοιτο. Τὸν δὲ ἄλλων πρέσβων ὁ μὲν Ἡλείος Ἀρχίδαμος, ὅτι προὔειχε τὴν Ἥδον πρὸ τῶν Ἀρχάδων, ἐπῆρει τὰ βασιλείᾳ, ὁ δὲ Ἀντίοχος, ὅτι ἡλαττοῦτο τὸ Ἀρχαδικόν, οὐτε τὰ δῶρα ἐδέξατο ἀπήγγειλέ τε πρὸς τοὺς μισθούς· ὅτι βασιλεὺς ἀρτοκόπους μὲν καὶ ὀλοποιούς καὶ ὀνόγρους καὶ θυροπόρους παμπλήθειε ἔροι. ἄνδρας δὲ οἱ μάχονται ἂν Ἑλλᾶσι πάνυ ζητῶν οὐκ ἐφῇ δύνασθαι

hac audiissent, initio ab Agesilao, senioribus, Ephoris facto, collacrimasse universos : usque adeo lacrimae tum letitiae tum dolori sunt communes. Neque multo minorem Thebani ac Elei voluptatem ex Arcadum adversa fortuna, quam Lacedaemonii, capiebant. Adeo jam fastum eorum agere ferebant.

Quum autem assidue consultarent Thebani, qua ratione imperio Graeciae potirentur, arbitrabantur, se, si Persarum ad regem aliquos mitterent, posse per hunc reliquis superiores evadere. Quamobrem convocatis sociis sub specie, quasi etiam Euthycles Lacedaemonius apud regem esset, ad eundem ascendunt ex Thebanis Pelopidas, ex Arcadibus Antiochus ille pancratii victor, ex Eleis Archidamus, quem Argeus etiam comitabatur. Praeterea his auditis, Athenienses quoque Timagoram et Leontem miserunt. Posteaquam ventum ad regem est, longe plus ceteris Pelopidas apud eum valebat. Nam dicere poterat, solos ex Graecis Thebanos regi adfuisse in ea quae ad Plateas commissa fuisset pugna, eosdem neque deinceps unquam bellum regi fecisse, ac propterea bello vexatos a Lacedaemoniis fuisse. quod cum Agesilao militare adversus regem noluisset, ac praeterea non permisisset se huic, ut Dianae apud Aulidem sacrum faceret ; quo loco Agamemno facta re sacra in Asiam trajecisset ac Trojam deinde cepisset. Magnum id quoque Pelopidae momentum afferebat ad hoc, ut honore afficeretur, quod apud Leuctra Thebani victores extitissent, et quod palam esset, eos agrum Lacedaemoniorum depopulatos. Addebat etiam, proelio victos a Lacedaemoniis esse Argivos et Arcades, propterea quod Thebani eis non adfuisset. Atque haec omnia vere ab eo dici, Timagoras Atheniensis testimonio suo confirmabat ; idemque secundum honoris a Pelopida locum obtinebat. Postea interrogatus a rege Pelopidas, quid perscribi vellet, respondit, ut a Lacedaemoniorum potestate Messene immunis esset, ac ut Athenienses navigia sua subducerent : ni parent, bellum eis indicendum esse. Quod si qua civitas sequi recusaret, eam primam esse debere, quae cum exercitu peteretur. Haec perscripta quum essent, ac legatis lecta, Leon, audiente rege, Profecto, inquit, jam tempus est, Athenienses, uti quidem videtur, ut alium vobis amicam regis loco queratis. Quum autem regi scriba interpretatus esset quid legatus Atheniensis dixisset, rursum exposuit haec quae fuissent adscripta : Quod si quid aequius Athenienses scirent, id euntes ad regem significant. Posteaquam hi legati singuli domum redierunt, Timagoram Athenienses capite multarunt, accusante ipsum Leonte, quod neque uti secum eodem contubernio voluisset, et omnia consilia cum Pelopida communicasset. Ex reliquis oratoribus Archidamus Eleus regem praedicabat, propterea quod Eleos Arcadibus praetulisset. Antiochus vero, quod Arcadum nationis existimatio fuisset exigua, neque munera recipiebat a rege, et renuntiabat Deciesmillibus, regem et pannonum et obsoniorum artifices, et pocillatores, et ostiarios plurimos habere : sed viros, ait, qui adversus Graecos di-

ἰδεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος ἀλαζονεῖαν οἱ γε δοκεῖν εἶναι, ἐπεὶ καὶ τὴν ὑμνουμένην ἂν χρυσὴν πλάτανον οὐχ ἱκανὴν εἶναι τέττιγι σκιάν παρέχειν.

30. Ὡς δὲ οἱ Θηβαῖοι συνεκάλεσαν ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπασῶν ἀκουσομένους τῆς παρὰ βασιλέως ἐπιστολῆς, καὶ ὁ Πέρσης ὁ φέρων τὰ γράμματα δεῖξας τὴν βασιλέως σφραγίδα ἀνέγνω τὰ γεγραμμένα, οἱ μὲν Θηβαῖοι ὁμνῶναι ταῦτα ἐκέλευον βασιλεῖ καὶ ἑαυτοῖς τοὺς βουλομένους φίλους εἶναι, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν πόλεων ἀπεκρίναντο ὅτι οὐκ ὁμοῦμενοι ἀλλ' ἀκουσόμενοι πεμφθεῖσαν εἰ δέ τι ὀρκίον δέοιτο, πρὸς τὰς πόλεις πέμψειν ἐκέλευον. Ὁ μὲντοι Ἀρχὰς Λυκομήδης καὶ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲ τὸν σύλλογον ἐν Θήβαις δέοι εἶναι, ἀλλ' ἐνθα ἂν ᾗ ὁ πόλεμος. Χαλεπαινόντων δ' αὐτῶν τῶν Θηβαίων καὶ λεγόντων ὡς διαφθεῖροι τὸ συμμαχικόν, οὐδ' εἰς τὸ συνέδριον ἤθελε καθίζειν, ἀλλ' ἀπὼν ὤχετο, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἐξ Ἀρχαδίας πρέσβεις. (40) Ὡς δ' ἐν Θήβαις οὐκ ἠθέλησαν οἱ συνεληλυθότες ὁμόσαι, ἔπειμον οἱ Θηβαῖοι πρέσβεις ἐπὶ τὰς πόλεις, ὁμνῶναι καλεσόντες ποιήσειν κατὰ τὰ βασιλέως γράμματα, νομίζοντας ὀκνήσειν μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων ἀπεχθάνεσθαι ἅμα ἑαυτοῖς τε καὶ βασιλεῖ. Ἐπεὶ μὲντοι εἰς Κόρινθον πρῶτον αὐτῶν ἀφικομένην ὑπέστησαν οἱ Κόρινθοι, καὶ ἀπεκρίναντο ὅτι οὐδὲν δέοιτο πρὸς βασιλέα κοινῶν ὀρκίων, ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ πόλεις κατὰ ταῦτα ἀποκρινόμεναι. Καὶ αὕτη μὲν ἡ Πελοπίδου καὶ τῶν Θηβαίων τῆς ἀρχῆς περιβολὴ οὕτω διελύθη.

41. Αὐθις δ' Ἐπαμεινώνδας, βουλευθεὶς τοὺς Ἀχαιοὺς προσαγαγέσθαι, ὅπως μᾶλλον σφισι καὶ οἱ Ἀρχάδες καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι προσέχοιεν τὸν νοῦν, ἔγνωκε στρατεύεον εἶναι ἐπὶ τὴν Ἀχαΐαν. Πεισίαν οὖν τὸν Ἀργεῖον στρατηγούοντα ἐν τῷ Ἀργεὶ πείθει προκαταλαβεῖν τὸ Ὀνεῖον. Καὶ ὁ Πεισίας μὲντοι καταμαθὼν ἀμελουμένην τὴν τοῦ Ὀνεῖου φυλακὴν ὑπὸ τε Ναυκλέους, θεῖ ἥρχε τοῦ ξενικοῦ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ὑπὸ Τιμομάχου τοῦ Ἀθηναίου, καταλαμβάνει νύκτωρ μετὰ διςχιλίων ὀπλιτῶν τὸν ὑπὲρ Κεγχρεῶν λόφον, ἔχων ἐπὶ τὰς ἡμερῶν τὰ ἐπιτήδεια. (42) Ἐν δὲ ταύταις ταῖς ἡμέραις ἔλθόντες οἱ Θηβαῖοι ὑπερβαίνουνσι τὸ Ὀνεῖον, καὶ στρατεύουσι πάντες οἱ σύμμαχοι ἐπ' Ἀχαΐαν, ἡγουμένου Ἐπαμεινώνδου. Προσπεσόντων δ' αὐτῶ τῶν βελτίστων ἐκ τῆς Ἀχαΐας, ἐνδυναστεύει ὁ Ἐπαμεινώνδας ὥστε μὴ φυγαδεῦσαι τοὺς κρατίστους μηδὲ πολιτεῖαν μεταστῆσαι, ἀλλὰ πιστὰ λαβὼν παρὰ τῶν Ἀχαιῶν ἢ μὴν συμμαχούς ἔσεσθαι καὶ ἀκολουθήσειν ὅποι ἂν Θηβαῖοι ἡγῶνται, οὕτως ἀπῆλθεν οἰκαδε. (43) Κατηγορούντων δὲ αὐτοῦ τῶν τε Ἀρχάδων καὶ τῶν ἀντιστασιωτῶν ὡς Λακεδαιμονίως κατεσκευακὼς τὴν Ἀχαΐαν ἀπῆλθαι, ἔδοξε Θηβαίοις πέμψαι ἀρμοστάς εἰς τὰς Ἀχαΐδας πόλεις. Οἱ δ' ἔλθόντες τοὺς μὲν βελτίστους σὺν τῷ πλήθει ἐξέβαλον, δημοκρατίας δ' ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ κατέστησαν. Οἱ μὲντοι ἐκπεσόντες συστάνας

micare possent, quanquam admodum quaesivisset, se videre non potuisse. Præterea sibi quidem videri pecuniarum illam copiam ad inanem ostentationem comparatam esse : nam et nobilem illam platanum auream ne cicadas quidem umbram præbere posse.

Thebani, quum urbes universas ad audiendas regis literas convocassent, easque Persa is a quo allatæ fuerant, monstrato regis sigillo, perlegisset, jubebant, omnes, quotquot amici esse vellent, in hanc sententiam regi ac ipsis jusjurandum præstare. Verum legati urbium respondebant, se missos esse, non juratum, sed auditum : quod si sacramentum præstandum esset, ut ad urbes ipsas mitterent, hortabantur. Addebat Lycomedes Arcas, ne conveniri quidem Thebis debere, sed istic, ubi bellum gereretur. Ei quum Thebani succenserent, ac socios ab ipso corrumpi dicerent, ne in concilio quidem sedere voluit, sed discessit, sequentibus eum universis Arcadum legatis. Posteaquam ii, qui convenerant Thebis, jurare recusarunt, ad urbes ipsas Thebani legatos mittebant, et hortabantur, ut ex decreto regiarum literarum jusjurandum præstarent ; existimantes, unamquamque civitatem veritatem, ne simul in regis et ipsorum odium incurreret. Verum quum primo Corinthum venissent, et obstitissent Corinthii, neque se juramenti cum rege communis egere respondissent, tum deinde sequutæ sunt hos et aliæ complures urbes, inque sententiam eandem responderunt. Hoc pacto instituta imperii affectatio a Pelopida et Thebanis ad nihilum recidit.

Quum autem rursus Epaminondas primum Achæos ad suas partes traducere cogitaret, ut eo magis tum Arcades tum reliqui socii dicto audientes essent, suscipiendam esse in Achaiam expeditionem cognovit. Itaque Pisiam Argivum, qui Argivorum imperator erat, permoveet, ut Oneum præoccuparet. Ille quum certior factus esset, Oneum a Naucleo, qui conductitio Lacedæmoniorum militi præerat, et Atheniensi Timomacho negligenter custodiri, cum his mille gravis armaturæ peditibus collem, Cenchreis imminentem, noctu occupat, comœatu dierum septem instructus. Interea Thebani domo profecti Oneum superant, et universis cum sociorum copiis Achaiam, Epaminonda duce, invadunt. Quumque optimates Achææ eum supplices rogarent, Epaminondas auctoritate sua perfecit, ut optimates in exilium non ejicerentur, neque reipublicæ status immutaretur : sed tantum fide ab Achæis accepta, qua sancte pollicerentur, se socios futuros, et sequuturos quocunque Thebani ducerent, ita deinde domum discessit. Quum autem Arcades, et ii qui adversæ factionis erant, Epaminondam accusarent, quod constituta ex usu Lacedæmoniorum Achæa discessisset, visum est Thebanis præfectos ad urbes Achæicas mittere. Illi quum advenissent, optimatibus cum multitudine ejectis, statum popularem in Achaiam introducebant. Verum exules celeriter collecti, quum non pauci

ταρῶ, ἐπὶ μίαν ἐκάστην τῶν πόλεων πορευόμενοι, ὄντες οὐκ ὀλίγοι, κατῆλθόν τε καὶ κατέσθον τὰς πόλεις. Ἐπεὶ δὲ κατελθόντες οὐκέτι ἐμέσενον, ἀλλὰ προθύμως συνειμάχον τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἐπιέζοντο οἱ Ἀρκάδες ἔνθεν μὲν ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ἔνθεν δὲ ὑπὸ Ἀχαιῶν. (iv) Ἐν δὲ τῇ Σικυωνίᾳ τὸ μὲν μέχρι τούτου κατὰ τοὺς ἀρχαίους νόμους ἡ πολιτεία ἦν. Ἐκ δὲ τούτου βουλόμενος ὁ Εὐφρων, ὥσπερ παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἦν μέγιστος τῶν πολιτῶν, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν πρωτεύειν, λέγει πρὸς τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας ὡς εἰ μὲν οἱ πλουσιώτατοι ἐγκαταεῖς ἔσονται τοῦ Σικυωνίου, παρῶς, ὅταν τύχη, πάλιν Ἰακωνεῖ ἡ πόλις· ἐν δὲ δημοκρατία γένηται, εὖ ἴσπε, ἔρη, ὅτι διακμενὶ ὕμιν ἡ πόλις. Ἐάν οὖν μοι παραγένησθε, ἐγὼ ἔσομαι ὁ συγκαλὼν τὸν δῆμον, καὶ ἅμα ἐγὼ ὕμιν ταύτην πίστιν ἐκχυτοῦ δώσω καὶ τὴν πόλιν ῥέδωαιον ἐν τῇ συμμαχίᾳ παρέξω. Ταῦτα δ', ἔρη, ἐγὼ πράττω εὖ ἴσπε ὅτι πάλαι μὲν γαλεπῶς φέρον, ὥσπερ ὕμεις, τὸ φρόνημα τῶν Λακεδαιμονίων, ἄσμενος δ' ἂν τὴν δουλείαν ἀπορῶν. (iv) Οἱ οὖν Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἡρώως ταῦτ' ἀκούσαντες παρεγένοντο αὐτῷ. Ὁ δ' εὐθὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ παρόντων τῶν Ἀργείων καὶ τῶν Ἀρκάδων συνεκάλει τὸν δῆμον, ὡς τῆς πολιτείας ἐσομένης ἐπὶ τοῖς ἴσσι καὶ ὕμιοις. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, στρατηγὸς ἐκέλευσεν ἐλέσθαι οὕστας αὐτοῖς δοκοῦν· οἱ δ' αἰροῦνται αὐτὸν τε τὸν Εὐφρωνα καὶ Ἱπποδάμον καὶ Κλέανδρον καὶ Ἀκρίσιον καὶ Αὐσανδρον. Ὡς δὲ ταῦτα ἐπέπρακτο, καὶ ἐπὶ τὸ ξενικὸν καθίστησιν Ἀδῆαν τὸν αὐτοῦ υἱόν, Αὐσιμένην τὸν πρόσθεν ἄρχοντα ἀποστήσαι. (iv) Καὶ εὐθὺς μὲν τούτων τῶν ξένων ὁ Εὐφρων πιστοὺς τινας εὖ ποιῶν ἐποιήσατο, καὶ ἄλλους προσελάμβανεν, οὔτε τῶν δημοσίων οὔτε τῶν ἱερῶν χρημάτων φειδόμενος. Καὶ ὅσους δ' ἐξέβαλεν ἐπὶ Ἰακωνισμῷ, καὶ τοῖς τούτων χρήμασιν ἐχρήτο. Καὶ τῶν συναρχόντων δὲ τοὺς μὲν δόλῳ ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ ἐξέβαλεν ὥστε πάντα ὑπ' αὐτῷ ἐποιήσατο καὶ σαρῶς τύραννος ἦν. Ὅπως δὲ ταῦτα ἐπιτρέποιεν αὐτῷ οἱ ζῦμμοι, τὰ μὲν τι καὶ χρήμασι διεπράττετο, τὰ δὲ καὶ, εἰ ποὶ στρατεύοντο, προθύμως ἔργον τὸ ξενικὸν συγκαλοῦσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Οὕτω δὲ τούτων προχειροχρότων, καὶ τῶν τε Ἀργείων ἐπιτεταγμένων τῷ Φιλιδντὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ Ἡραίου Τριχάρων, καὶ τῶν Σικυωνίων ἐπὶ τοῖς ὅροις αὐτῶν τεύχοντων τὴν Θυαμίαν, μάλα ἐπιέζοντο οἱ Φιλιάσιοι καὶ ἐσπανίζοντο τῶν ἐπιτεταγμένων ὅμως δὲ διεκατέρουν ἐν τῇ συμμαχίᾳ. Ἀλλὰ γὰρ τῶν μὲν μεγάλων πόλεων, εἰ τι καλὸν ἐπράξαι, ἅπαντες οἱ συγκαταεῖς μέμνηνται· ἐν οἷς δὲ δοκεῖ, καὶ εἰ τις μικρά πόλις οὕσα πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα διαπέρασται, εἰ μάλλον ἄξιον εἶναι ἀποκρίναι. 2. Φιλιάσιοι τούτων φίλοι μὲν ἔγένοντο Λα-

essent, ad civitates singulas reversi, eas recuperatas occupabant: quumque jam ab exilio rediissent, nec amplius se medios gererent, sed alacriter opem Lacedaemoniis ferrent, Arcades ex una parte a Lacedaemoniis, ex altera ab Achaëis premebantur. Ceterum Sicyone, ad hoc usque tempus, respublica secundum vetustas leges administrabatur: verum quum Euphro cuperet itidem, ut apud Lacedaemonios auctoritate supra cives ceteros summa erat, etiam apud ipsorum adversarios primas obtinere, Argivis et Arcadibus significat, si plane summa potestas Sicyone penes opulentissimos esset, procul dubio rempublicam eam, oblata saltem occasione, rursus Lacedaemoniorum partes sequuturam; sin popularis status introduceretur, Certo, inquit, scitote, mansuram in fide. Quapropter si mihi adfueritis, equidem vobis populum convocabo; simulque tum meo nomine fidem vobis dabo, tum ut civitas ipsa constanter hac in societate persistat, efficiam. Atque haec, inquit, facio, quod jamdudum itidem, ut vos, Lacedaemoniorum arrogantiam iniquo animo feram, ac servitute me lubens liberare cupiam. Ea quum Arcadibus et Argivis auditu jucunda essent, praesto ei erant. Euphro statim in foro, praesentibus Argivis et Arcadibus, populum convocavit, administrandam rempublicam dictans aequo ac pari jure. Posteaquam convenit populus, jussit uti praetores legerent, quos ipsis visum esset. Illi Euphronem ipsum, cum Hippodamo, Cleandro, Acrisio, Lysandro, deligunt. Quibus ita confectis, Adeam filium suum mercenariis copiis praeficit, abrogato Lysimene, qui antea praefuerat iisdem, imperio. Mox Euphro de quibusdam horum exterorum militum bene merendo, ipsi ut fidi essent, efficiebat; et alios praeterea conducebat, nullis neque publicis neque sacris pecuniis parcens. Quotquot etiam in exilium ageret, propterea quod Lacedaemoniorum partes sequerentur, eorum quoque facultates sibi usurpabat. Praeterea collegas partim fraude necabat, partim ejiciebat in exilium. Quo factum, ut suam in potestatem redigeret omnia, palamque tyrannidem exerceret. Atque ad haec ut socii conviverent, vel largitionibus impetrabat, vel eo, quod impigre cum mercenariis copiis eos sequeretur, si quo illi expeditionem susceperent.

CAPUT II.

Quum haec ita successissent, et Argivi quidem Tricarum, supra fanum Junonis situm, contra Philientem sibi munivissent, Sicyonii vero in finibus eorum Thyamiā munirent, vehementer Philiasii premebantur, et commeatus inopia laborabant. Nihilominus constanter Lacedaemoniorum in societate persistebant. Eninvero quum eorum, quae praeclare magnis a rebuspublicis geruntur, omnes historici meminerint, equidem arbitror multo magis esse opera pretium, indicari ea quae exiguum aliquod oppidum, et insignia, neque pauca numero gesserit. Inierant cum Lacedaemoniis amicitiam id temporis Philiasii, quum am-

καδαίμονις, ὅτ' ἐκείνοι μέγιστοι ἦσαν σφαλέντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ ἐν Λαυκτροῖς μάχῃ, καὶ ἀποστάντων μὲν πολλῶν περιόκων, ἀποστάντων δὲ πάντων τῶν Εἰλωτῶν, ἔτι δὲ τῶν συμμάχων πλὴν πάνυ ὀλίγων, ἐπιστρατευόντων δ' αὐτοῖς ὡς εἰπεῖν πάντων τῶν Ἑλλήνων, πιστοὶ διέμειναν, καὶ ἔχοντες πολεμίους τοὺς δυνατωτάτους τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους ὁμοῦ ἐδοθήσαν αὐτοῖς, καὶ διαβαίνειν τελευταῖοι λαχόντες εἰς Πρασιάς τῶν συμβοηθῶσάντων, ἦσαν δ' οὗτοι Κορίνθιοι, Ἐπιδαύριοι, Τροιζήνιοι, Ἑρμιονεῖς, Ἀλιεῖς, Σικυνῶνιοι καὶ Πελλήνηες, (3) οὐ γὰρ πρόποτε ἀφέστασαν, ἀλλ' οὐδ' ἐπεὶ ὁ ξαναγὸς τοὺς προδιαβεβῶτας λαβὼν ἀπολιπὼν αὐτοὺς ὤχετο, οὐδ' ὡς ἀπεστράφησαν, ἀλλ' ἡγεμόνα μισθωσάμενοι ἐκ Πρασῶν, ὄντων τῶν πολεμίων περὶ Ἀμύκλας, ὅπως ἐδύναντο διαδύντες εἰς Σπάρτην ἀφίκοντο. Καὶ μὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι ἄλλως τε ἐτίμων αὐτοὺς καὶ βοῦν ἔνια ἐπεμψαν. (4) Ἐπεὶ δ' ἀναχωρησάντων τῶν πολεμίων ἐκ τῆς Λακεδαίμονος οἱ Ἀργεῖοι ὀργιζόμενοι τῇ τῶν Φλιασίων περὶ τοὺς Λακεδαιμονίους προθυμίᾳ ἐνέβαλον πανδημίᾳ εἰς τὸν Φλιοῦντα καὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδήκον, οὐδ' ὡς ὕφιντο, ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ ἀπεχώρουν φθειραντες ὅσα ἐδύναντο, ἐπεξελθόντες οἱ τῶν Φλιασίων ἱππεῖς ἐπηκολούθουν αὐτοῖς, καὶ ὀπισθοφυλακούντων τοῖς Ἀργείοις τῶν ἱππέων ἀπάντων καὶ λόγων τῶν μετ' αὐτοὺς τεταγμένων, ἐπιθέμενοι τούτοις ἐξήκοντα ὄντες ἐτρέψαντο πάντας τοὺς ὀπισθοφυλακὰς καὶ ἀπέκτειναν μὲν ὀλίγους αὐτῶν, τῶν ῥόπαιον μέντοι ἐσθήσαντο δρώντων τῶν Ἀργείων οὐδὲν διαφέρον ἢ εἰ πάντας ἀπεκτόνεσαν αὐτούς.

5. Αὐθις δὲ Λακεδαιμόνιοι μὲν καὶ οἱ σύμμαχοι ἔφρουρον τὸ Ὀνειον, Θηβαῖοι δὲ προσήεσαν ὡς ὑπερβησόμενοι. Πορευομένων δὲ διὰ Νεμέας τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἡλείων, ὅπως συμμείξαιεν τοῖς Θηβαίοις, προσήνεγκαν μὲν λόγον τῶν Φλιασίων φυγάδες ὡς εἰ ἐβελήσειαν ἐπιφανῆσαι μόνον σφίσι, λάβοιεν ἂν Φλιοῦντα· ἐπεὶ δὲ ταῦτα συνωμολογήθη, τῆς νυκτὸς ὑπεκαθίζοντο ὑπ' αὐτῶν τῷ τείχει κλίμακας ἔχοντες οἱ τε φυγάδες καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν ὡς ἑξακόσιοι. Ἐπεὶ δὲ οἱ μὲν σκοποὶ ἐσήμενιν ἀπὸ τοῦ Τρικαράνου ὡς πολεμίων ἐπιόντων, ἡ δὲ πόλις πρὸς τούτους τὸν νοῦν εἶχε, ἐν δὴ τούτῳ οἱ προδιδόντες ἐσήμενιν τοῖς ὑποκαθημένοις ἀναβαίνειν. (6) Οἱ δ' ἀναβάντες καὶ λαβόντες τῶν φρουρῶν τὰ ὅπλα ἔρρημα, ἐδίωκον τοὺς ἡμεροφύλακας ὄντας δέκα· ἀφ' ἐκάστης δὲ τῆς πεμπάδος εἰς ἡμεροφύλαξ κατελείπετο καὶ ἓνα μὲν ἔτι καθεύδοντα ἀπέκτειναν, ἄλλον δὲ καταφυγόντα πρὸς τὸ Ἡραῖον. Φυγὴ δ' ἐξαλλομένων κατὰ τοῦ τείχους τοῦ εἰς τὸ ἄστυ δρώντος τῶν ἡμεροφυλάκων, ἀναμυριβοητήτως εἶχον οἱ ἀναβάντες τὴν ἀκρόπολιν. (7) Ἐπεὶ δὲ κραυγῆς εἰς τὴν πόλιν ἀφικομένης ἐδοθήσαν οἱ πολῖται, τὸ μὲν πρῶτον ἐπεξελθόντες ἐκ τῆς ἀκροπόλεως οἱ πολέμιοι ἐμάχοντο ἐν τῇ πρόσθεν τῶν εἰς τὴν πόλιν φερουσῶν πυλῶν· ἔπειτα πολιορκούμενοι ὑπὸ τῶν προσβοηθούντων ἐχώρουσαν πάλιν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν· οἱ δὲ πολῖται συνεισπύπτοντι

plissima ipsorum esset potestas. Iidem attritis Lacedaemoniorum in proelio ad Leuctra viribus, quum plerique finitimi deficerent ab ipsorum fide, facerent idem servi omnes, qui Helotes dicuntur, omnesque socii, perpaucis exceptis, et bellum adversus eos moverent, ut ita dicam, Græci universi: in fide tamen persisterunt; quamquam etiam infestos sibi habebant Argivos et Arcades, omnium in Peloponneso potentissimos, nihilominus opem eis tulerunt, et quum sorte hoc illis obtigisset, ut postremi omnium eorum qui Lacedaemoniis conjunctim suppetias ferebant, Prasias se conferrent (inter quos fuere Corinthii, Epidaurii, Troezenii, Hermionenses, Halienses, Sicyonii, et Pellenenses), minime unquam a Lacedaemoniis defecerunt; vel ne tunc quidem, quum relictis ipsis, mercenariorum militum ductor abiret cum iis qui antecesserant, sese in itinere averterunt; sed mercede conducto Prasias viæ duce, quum hostes juxta Amyclas essent, uti quidem poterant, penetrantes, Spartam venerunt. Lacedaemonii sane quum aliis eos honoribus ornarent, tum bovem etiam ipsis hospitalis doni loco miserunt. Post ubi hostibus Lacedaemone discedentibus, Argivi, ob singularem erga Lacedaemonios benevolentiam Phliasii succenses, universis cum reipublicæ copiis Phliuntis agrum ingressi sunt, eumque populando vastarunt, tamen ne sic quidem illi quidquam remisere. Quin etiam id temporis, quum Argivi finibus ipsorum excederent, vastatis rebus, quas quidem poterant, omnibus, egressi adversus eos Phliasiorum equites, vestigiis ipsorum inhærebant. Quumque universus Argivorum equitatus, una cum cohortibus quæ collocatæ post equites fuerant, agmen extremum tutarentur, tamen hos aggressi sexaginta omnino Phliasiorum equites, totum illud agminis extremi presidium in fugam verterunt. Et quamvis paucos ex eis occiderent, tamen in Argivorum conspectu tropæum excitarunt: quod erat perinde ac si eos omnes interfecissent.

Rursus quum Lacedaemonii eorumque socii præsidio tenerent Oneum, ac Thebani adventarent, quasi qui superare Oneum vellent, pergentibus interim per Nemeam Arcadibus et Eleis, ut se cum Thebanis jungerent: significabant eis Phliasiorum exules, posse Phliuntem capi, si tantum se ostendissent. Posteaquam illi adsensi fuerunt, noctu sub ipsa arce exules et alii sexcenti cum scalis delitescabant. Inde significantibus speculatoribus a Tricarano hostes adventare, quum in hos cives intenti essent, interea proditores delitescantibus signum dabant, ut ascenderent. Quapropter illi conscensis muris, occupatisque custodum armis desertis, diurnos excubitores numero decem persequerantur: nam de singulis quinonibus custos diurnus unus relictus fuerat. Ex his unum illi adhuc dormientem, alterum ad Junonis fanum se recipientem interfecere. Quum autem fugæ studio de muro urbem versus posito desiliretur a diurnis excubitoribus, absque controversia tenebant jam arcem ii qui ascenderant. Verum excitato clamore, quum cives suis suppetias latum occurrerent, primum hostes ex arce prodeuntes ante portas, quæ in urbem ducunt, dimicabant. Deinde obsessi ab iis qui opem suis latum affluebant, rursus ad arcem pedem referebant. Hic oppidani una cum ipsis in arcem irrumpunt. Itaque area

αὐτοῖς. Τὸ μὲν οὖν μέσον τῆς ἀκροπόλεως εὐθὺς ἔρημον ἐγένετο· ἐπὶ δὲ τὸ τεῖχος καὶ τοὺς πύργους ἀναβάντες οἱ πολέμιοι ἔπαιον καὶ ἐβαλλον τοὺς ἑνὸν· οἱ δὲ χαμόθεν ἡμύοντο καὶ κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ τεῖχος φερούσας κλίμακας προσεμάχοντο. (8) Ἐπεὶ δὲ τῶν ἑνὲν καὶ ἑνὲν πύργων ἐκράτησάν τινων οἱ πόλιται, ὁμοσε δὴ ἐχώρουν ἀπονειομένης τοῖς ἀναβελήκοσιν. Οἱ δὲ ὠθούμενοι ὑπ' αὐτῶν τῇ τόλμῃ τε καὶ τῇ μάχῃ εἰς ἑλαττον συνειλοῦντο. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ οἱ μὲν Ἀρκάδες καὶ οἱ Ἀργεῖοι περὶ τὴν πόλιν ἐκυκλοῦντο, καὶ κατὰ κεφαλὴν τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως διώρυκτον· τῶν δὲ ἐνδόθεν οἱ μὲν τοὺς ἐπὶ τοῦ τεύχους, οἱ δὲ καὶ ἔξωθεν ἔτι ἐπαναβαίνοντας, ἐπὶ ταῖς κλίμαξιν ὄντας, ἔπαιον, οἱ δὲ πρὸς τοὺς ἐπαναβελήκοτας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πύργους ἐμάχοντο, καὶ πῦρ εὐρόντες ἐν ταῖς σκηναῖς ὑψήπτων αὐτοῦς, προσφροῦντες τῶν ὀραγμάτων ἅ ἔτυχον ἐς αὐτῆς τῆς ἀκροπόλεως τεθερισμένα. Ἐνταῦθα δὴ οἱ μὲν ἀπὸ τῶν πύργων τὴν φλόγα φροσόμενοι ἐξήλλοντο, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τευχῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν παιόμενοι ἐξέπιπτον. (9) Ἐπεὶ δ' ἅπαξ ἤρξαντο ὑπέκλειν, ταχὺ δὴ πᾶσα ἡ ἀκρόπολις ἔρημος τῶν πολεμίων ἐγεγέννητο. Εὐθὺς δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐξήλκοντο· οἱ δὲ πολέμιοι ἰδόντες αὐτοὺς ἀπεχώρουν, καταλιπόντες τὰς τε κλίμακας καὶ τοὺς νεκροὺς, ἐνίοις δὲ καὶ ζῶντας ἀποκρωλευμένους. Ἀπέθανον δὲ τῶν πολεμίων οἱ τε ἑνὸν μάχόμενοι καὶ οἱ ἐξῆλθόμενοι οὐκ ἐλάττους τῶν ὀρδοῦντων. Ἐνθα δὲ θεάσασθαι παρῆν ἐπὶ τῆς σωτηρίας τοὺς μὲν ἄνδρας θαξιομένους ἀλλήλους, τὰς δὲ γυναῖκας πλεῖν τε φερούσας καὶ ἅμα χαρᾷ δακρυούσας· πάντας δὲ τοὺς παρόντας τότε γε τῷ ὄντι κλαυσίγελως ἔχεν.

10. Ἐνέβαλον δὲ καὶ τῷ ὑστερῷ ἔται εἰς τὸν Φλιούντα οἱ τε Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀρκάδες ἅπαντες. Αἶτιον δ' ἦν τοῦ ἐπικεῖσθαι αὐτοὺς αἰεὶ τοῖς Φλιασίοις ὅτι ἅμα μὲν ὠρμηζοντο αὐτοῖς, ἅμα δὲ ἐν μέσῳ εἶχον, καὶ ἐν ἐλπίδι ἦσαν αἰεὶ διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων παρασχεσθαι αὐτοῖς. Οἱ δ' ἱππεῖς καὶ οἱ ἐπιλεκτοὶ τῶν Φλιασίων καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐμβολῇ ἐπὶ τῇ διαβάσει τοῦ ποταμοῦ ἐπιτίθενται σὺν τοῖς παρόσι τοῖν Ἀθηναίων ἱππεῦσιν καὶ κρατήσαντες ἐποίησαν τοὺς πολεμίους τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ἐπὶ τὰς ἀκρωρείας ὑποχωρεῖν. ὥς περ ἀπὸ φιλίου καρποῦ τοῦ ἐν τῷ πεδίῳ φυλαττομένου μὴ καταπατήσειαν.

11. Αὖθις δὲ ποτε ἐστράτευσεν εἰς τὸν Φλιούντα ὁ ἐν τῷ Σικυωνί ἄρχων Θηβαῖος, ἄχων οὐς τε αὐτὸς εἶχε φρουροὺς καὶ Σικυωνίους καὶ Πελληγέας· ἥδη γὰρ τότε ἡκολούθουν τοῖς Θηβαίοις καὶ Εὐφρων δὲ τοὺς αὐτοῦ ἔχων μισθοφόρους περὶ διςχιλίους συνεστρατεύετο. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι αὐτῶν διὰ τοῦ Τρικαράνου κατέβαινον ἐπὶ τὸ Ἡράϊον, ὡς τὸ πεδὶον φερόντες· κατὰ δὲ τὰς εἰς Κόρινθον φερούσας πύλας ἐπὶ τοῦ ἄκρου κατέλιπε Σικυωνίους τε καὶ Πελληγέας, ὅπως μὴ ταύτῃ περιελθόντες οἱ Φλιασῖοι κατὰ κεφαλὴν αὐτῶν γένοντο ὑπὲρ τοῦ Ἡραίου. (12) Ὡς δ' ἔφρωσαν οἱ ἐκ τῆς πόλεως τοὺς πολεμίους ἐπὶ τὸ πεδὶον ὠρμημένους, ἀνταξέλ-

arcis mox deserta relinquebatur; et hostes muris ac turribus consensis, ingressos telis ac jaculis feriebant. Illi vero de inferiore loco se defendebant, et ad scalas in murum ducentes dimicabant. Posteaquam cives nonnullas hinc et inde turres occupant, insano more cum iis qui ascenderant, congregiebantur. Illi quum civium audacia et dimicatione urgerentur, in angustum cogeabantur. Interim Arcades et Argivi urbem cingebant, et imminuentis ei murum arcis perfodiebant. Cives, qui erant in arce, alii hostes in muro, alii extrinsecus ascendentes in ipsis scalis feriebant; alii adversus eos, qui jam turres conscenderant, dimicabant: quumque reperissent in tabernaculis ignem, turres ipsas incendebant allatis manipulis, qui forte ipsa ab arce demessi fuerant. Tum vero qui in turribus erant, flammam veriti desiliebant; qui autem in muris, a civibus casi expellebantur. Posteaquam semel coeperunt cedere, confestim arx tota deserta est ab hostibus. Tum et equites urbe illico sunt egressi; hostes vero qui illos conspexissent, scalis et cadaveribus interfectorum, atque etiam nonnullis adhuc vivis, qui crura fregerant, relictis discedebant. Perierunt ex hostibus, qui vel intus pugnaverant, vel ex arce desilierant, non pauciores quam octoginta. Atque hic spectare erat viros salute parva se invicem complectentes, mulieres vero potum afferentes, simulque præ gaudio lacrimantes: denique cunctos, qui aderant, mistus lacrimis risus occupabat.

Etiam sequenti anno Argivi et Arcades cuncti Phliasiorum fines invaserunt. Erat autem causa, quamobrem semper Phliasios premerent, partim quod eis succenserent, partim quod essent loco inter utrosque medio, atque perpetuo bona erant in spe, futurum ut ob rerum necessariorum inopiam eos ad deditionem compellerent. Verum hac quoque in expeditione Phliasiorum equites ac delecti milites hostem in trajectu amnis una cum Atheniensibus, qui aderant, equitibus sunt adorti. Quumque victoria potiti essent, perfecterunt ut hostis reliquo diei spatio in cacumina montium se reciperet, quasi caveret ne federatorum quorundam fruges in planitie conculcaret.

Rursus et Sicyonis præfectus Thebanus adversus Phliasios bellum movit, ducens secum præsidiarios quos habebat, et Sicyonios, et Pellenenses, qui jam id temporis Thebanos duces sequi solebant. Atque huic expeditioni aderat etiam Euphro, qui secum habebat stipendiarios milites plus minus bis mille. Ac tum alii quidem per Tricaranum ad Junonis fanum descendeabant, quasi vastare vellent ea quæ erant in campo. Verum juxta portas, quæ Corinthum ducunt, in cacumine Sicyonii ac Pellenenses relictii erant, ne hac Phliasii circumvenientes, supra fanum Junonis altiore locum occuparent. Posteaquam oppidani hostes planitiem ingresses animadverterunt, equites et delecti ex omni numero

θόντες οἱ τε ἵππεις καὶ οἱ ἐπιλακτοὶ τῶν Φλιασίων ἐμάχοντο καὶ οὐκ ἀνέσαν εἰς τὸ πεδίον αὐτοὺς. Καὶ τὸ μὲν πλεῖστον τῆς ἡμέρας ἐνταῦθα ἀεροβολιζόμενοι διῆγον, οἱ μὲν περὶ τὸν Εὐφρονα ἐπιδιώκοντες μέχρι τοῦ ἱππασίμου, οἱ δὲ ἐνδοθὲν μέχρι τοῦ Ἡραίου. (13) Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἐδόκει ἵναι, ἀπήεσαν οἱ πολέμιοι κύκλῳ τοῦ Τρικάρανου· ὥστε γὰρ τὴν σύντομον πρὸς τοὺς Πελληνέας ἀφικέσθαι ἢ πρὸ τοῦ τείχους φάραγξ εἶργε. Μικρὸν δ' αὐτοὺς πρὸς τὸ ὄρθιον προπέμψαντες οἱ Φλιάσιοι ἀποτρεπόμενοι ἔντο τὴν παρὰ τὸ τεῖχος ἐπὶ τοὺς Πελληνέας καὶ τοὺς μετ' αὐτῶν. (14) Καὶ οἱ περὶ τὸν Θηβαῖον δὲ αἰσθόμενοι τὴν σπουδὴν τῶν Φλιασίων ἡμιλλῶντο ὅπως φθάσειαν τοῖς Πελληνεῦσι βοηθήσαντες. Ἀφικόμενοι δὲ πρότεροι οἱ ἵππεις ἐμβάλλουσι τοῖς Πελληνεῦσι. Δεξαμένων δὲ τὸ πρῶτον, ἐπαναχωρήσαντες πάλιν σὺν τοῖς παραγεγενημένοις τῶν πεζῶν ἐνέβαλον καὶ ἐκ χειρὸς ἐμάχοντο. Καὶ ἐκ τούτου δὴ ἐγκλίνουσιν οἱ πολέμιοι, καὶ ἀποθνήσκουσι τῶν τε Σικυωνίων τινὲς καὶ τῶν Πελληνέων μάλα πολλοὶ καὶ ἄνδρες ἀγαθοί. (15) Τούτων δὲ γενομένων οἱ μὲν Φλιάσιοι τρώπαιον ἴσαντο λαμπρὸν, παιανίζοντες, ὥσπερ εἰκός· οἱ δὲ περὶ τὸν Θηβαῖον καὶ τὸν Εὐφρονα περιεώρων ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ θέαν περιδεδραμηκότες. Τούτων δὲ πραχθέντων, οἱ μὲν ἐπὶ Σικυῶνος ἀπῆλθον, οἱ δ' εἰς τὸ δστυ ἀπεχώρησαν.

18. Καλὸν δὲ καὶ τοῦτο διεπράξαντο οἱ Φλιάσιοι. Τὸν γὰρ Πελληνέα Πρόξενον ζῶντα λαβόντες, καίπερ πάντων σπανιζόμενοι, ἀφῆκαν ἀνευ λύτρων. Γενναίους μὲν δὴ καὶ ἀλκιμοὺς πῶς οὐκ ἂν τις φαίη εἶναι τοὺς τὰ τοιαῦτα διαπραττομένους;

17. Ὡς γε μὴν καὶ διὰ καρτερίας τοῖς φίλοις τὴν πίστιν διέσωζον περιφανές· οἱ ἐπεὶ εἰργοντο τῶν ἐκ τῆς γῆς καρπῶν, ἔλυν τὰ μὲν ἐκ τῆς πολεμίας λαμβάνοντες, τὰ δὲ ἐκ Κορινθοῦ ὠνούμενοι, διὰ πολλῶν κινδύνων ἐπὶ τὴν ἀγορὰν ἰόντες, χαλεπῶς μὲν τιμὴν πορίζοντες, χαλεπῶς δὲ τοὺς πορίζοντας διαπραττόμενοι, γλίσχρως δ' ἐγγυητάς καθιστάντες τῶν ἀξόντων ὑποζυγίων. (18) Ἦδη δὲ παντάπασιν ἀποροῦντες Χάρητα διεπράξαντό σφισι παραπέμψαι τὴν παραπομπήν. Ἐπεὶ δ' ἐν Φλιουντὶ ἐγένοντο, ἐδεήθησαν αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀχρεῖους συνεκπέμψαι εἰς τὴν Πελλήνην. Κάκιστους μὲν ἐκεῖ κατέλιπον, ἀγοράσαντες δὲ καὶ ἐπισκευασάμενοι ὅποσα ἐδύναντο ὑποζύγια νυκτὸς ἀπήεσαν, οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἐνεδρεύουσιντο ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλὰ νομιζόντες χαλεπώτερον εἶναι τοῦ μάχεσθαι τὸ μὴ εἶναι τὰ ἐπιτήδεια. (19) Καὶ προήεσαν μὲν οἱ Φλιάσιοι μετὰ Χάρητος· ἐπεὶ δὲ ἐνέτυχον τοῖς πολεμίοις, εὐθὺς ἔργου τε εἶχοντο καὶ παρακελευσάμενοι ἀλλήλους ἐνέκειντο, καὶ ἅμα Χάρητα ἐπιβοηθεῖν ἐβόων. Νύκτας δὲ γενομένης καὶ ἐκδληθέντων ἐκ τῆς δόου τῶν πολεμίων, οὕτω δὴ οἰκαδε καὶ θαντοὺς καὶ ἄῤῃγον ἀπέσωσαν. Ὡς δὲ τὴν νύκτα ἡγρύπνησαν, ἐκάθευδον μέχρι πόρρω τῆς ἡμέρας. (20) Ἐπεὶ δὲ ἀνέστη ὁ Χάρης, προκαθόντες οἱ τε ἵππεις καὶ οἱ χρησιμώτατοι

Phliasiorum adversus eos prodierunt, ac pugnando prohibere quominus in planitiem descenderent. Maxima diei pars velitationibus est consumpta, quum Euphronis milites hostem ad ea usque loca persequerentur, quæ equitibus erant idonea; oppidani contra, usque ad Junonis fanum. Posteaquam tempus abeundi esse putarunt, abierunt hostes ita, ut Tricaranum circumirent. Nam quominus via breviori contenderent ad Pellenenses, vallis ea quæ ante castellum hoc erat, impediēbat. Quumque Phliasii parumper eos usque ad acclivia sequuti essent, converso itinere, iuxta castellum adversus Pellenenses et alios qui cum illis erant, perrexerunt. Ea Phliasiorum festinatione cognita, præfectus Thebanus cum suis contendebat, ut mature Pellenensibus opem ferret. Sed quia Phliasiorum equites horum conatum anteceperant, Pellenenses adorti sunt. Illis hostem initio excipientibus, pedem Phliasii retulere, sumptisque secum peditibus, qui adveniant, rursus in hostes perrexerunt, manumque conseruerunt. Tum vero terga dare hostes, ac Sicyonii quidam interfici, et Pellenenses, multi sane fortesque viri. His actis, Phliasii tropæum statuunt illustre, quum pæana, uti par erat, canerent. Interim Thebani ducis et Euphronis milites hæc adspectabant undique, quasi ad spectaculum circumcursitassent. Hinc Sicyonem hostes se contulerunt, oppidani vero in urbem.

Etiam hoc præclare factum a Phlasiis, quod quum Pellenensem Proxenum vivum cepissent, tametsi rerum omnium inopia premerentur, nihilominus eum sine pretio dimiserint. Quis eos qui talia perpetrare, non viros magnanimos et fortes dixerit?

Eosdem magna constantia fidem amicis datam non violasse, cuius est perspicuum. Nam quum prohiberentur, quominus agri sui fructus perciperent, partim victum ex hostium agro petebant, partim eum Corinthi emebant, quum quidem non sine multis periculis ad forum illud irent, ac difficulter pretium sibi pararent, difficulter invenirent qui victum procurarent; immo vix fidejussores pro jumentis dare poterant, quæ commeatum adveherent. Denique summam ad rerum inopiam redacti, a Charete impetrant, ut ab ipso deducerentur. Phliuntum ubi venerunt, eundem rogarunt, uti turbam inutilem secum Pellenem educeret; quam quidem istic reliquerunt, et coemptis necessariis, oneratisque jumentis, quot quidem poterant, noctu discessere; non illi quidem ignorantes futurum, ut ab hoste ipsi insidiæ struerentur; sed arbitrati gravius esse rebus necessariis carere, quam dimicare. Itaque una cum Charete progrediebantur. Quumque incidissent in hostes, mox eos adoriri cœperunt; ac semet cohortati muluo, tum hostes urgebant ipsi, tum clamoribus Charetis opem implorabant. Victoria potius, et hoste de via rejecto, cum omnibus, quæ secum vehebant, salvi domum pervenire. Quia vero ea nocte vigilarant, multam in lucem usque dormiebant. Posteaquam deinde surrexit Chares, accesserunt ad eum equites et gravis armaturæ milites maxime idonei, cum his verbis.

τῶν ὀπλιτῶν ἔλεγον, Ὡς Χάρης, ἔξεστί σοι τήμερον κάλλιστον ἔργον διαπραξασθαι. Χωρίον γὰρ ἐπὶ τοῖς ἔργοις ἡμῖν οἱ Σικυῶνιοι τευχίζουσιν, οἰκοδόμους μὲν πολλοὺς ἔχοντες, ὀπλίτας δὲ οὐ πᾶν πολλοὺς. Ἰγνησόμεθα μὲν οὖν ἡμεῖς οἱ ἵππεις καὶ τῶν ὀπλιτῶν οἱ ἐβρώμενέστατοι· σὺ δὲ τὸ ξενικὸν ἔργον ἐκ ἀκολουθήσῃς, ἴσως μὲν διαπεπραγμένα σοι καταλήψῃ, ἴσως δὲ ἐπιφανείς σὺ τροπὴν, ὥσπερ ἐν Ἑλλάτῃ, ποιήσεις. Εἰ δέ τι δυσχερές σοι ἐστὶν ὧν λέγομεν, ἀνακοίνωσαι τοῖς θεοῖς θυόμενος· οἰόμεθα γὰρ εἶτι σε μᾶλλον ἡμῶν τοὺς θεοὺς ταῦτα πράττειν καλεῖσθαι. Τοῦτο δὲ χρῆ, ὦ Χάρης, εὖ εἰδέναι, ὅτι ἐκ ταῦτα πράξης, τοῖς μὲν πολέμοις ἐπιτετευχικῶς ἔσθῃ, φίλῃν δὲ πόλιν διασεσώκως, εὐκλεέστατος δὲ ἐν τῇ πατρίδι ἔσθῃ, ὀνομαστότατος δὲ καὶ ἐν τοῖς συμμάχοις καὶ πολέμοις. (21) Ὁ μὲν δὲ Χάρης πεισθεὶς ἔθυετο· τῶν δὲ Φιλιασίων εὐθύς οἱ μὲν ἵππεις τοὺς θώρακας ἐνεδύνοντο καὶ τοὺς ἵππους ἐχαλίνουν, οἱ δὲ ὀπλῖται ὅσα εἰς πεζῶν παρεσκευάζοντο. Ἐπεὶ δὲ ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα ἐπορεύοντο ἐνθα ἔθυετο, ἀπῆλθα αὐτοῖς ὁ Χάρης καὶ ὁ μάντις, καὶ ἔλεγον ὅτι καλὰ τὰ ἱερά. Ἀλλὰ περιμένετε, ἔφασαν· ἥδη γὰρ καὶ ἡμεῖς ἔξιμεν. Ὡς δὲ τάχιστα ἐκηρύχθη, θείᾳ τινὶ προθυμίᾳ καὶ οἱ μισθοφόροι ταχὺ ἐξέδραμον. (22) Ἐπεὶ δὲ Χάρης ἤρξατο πορεύεσθαι, προήεσαν αὐτῷ οἱ τῶν Φιλιασίων ἵππεις καὶ πεζοὶ· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ταχέως ἤγοντο, ἔπειτα δὲ ἐτρόχαζον· τέλος δὲ οἱ μὲν ἵππεις κατὰ κράτος ἤλαυνον, οἱ δὲ πεζοὶ ἔβαιον ὡς θυνατῶν ἐν τάξει, οἷς καὶ ὁ Χάρης σπουδῇ ἐπηκολούθει. Ἦν μὲν οὖν τῆς ὥρας μικρὸν πρὸ δύντος ἡλίου· κατελάμβανον δὲ τοὺς ἐν τῇ τείχῃ πολέμοις τοὺς μὲν λουομένους, τοὺς δ' ὀλοποιουμένους, τοὺς δὲ φύροντας, τοὺς δὲ στιβάζας πινυμένους. (23) Ὡς δ' εἶδον τὴν σφοδρότητα τῆς ἐφόδου, εὐθύς ἐκπλαγέντες ἔφυγον, καταλιπόντες τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδράσι πάντα τάπιτῆδεα. Κάκεινοι μὲν ταῦτα δειπνήσαντες καὶ οἰκοθῆν ἄλλα ἐλθόντα, ὡς ἐπ' εὐτυχίᾳ σπείσαντες καὶ παικνίσαντες καὶ φυλακὰς καταστράξαντες, κατέδραμον. Οἱ δὲ Κορίνθιοι, ἀφικόμενοι τῆς νυχτὸς ἀγγέλου περὶ τῆς Θυαμίας, μάλα φίλικῶς κηρύξαντες τὰ ζεύγη καὶ τὰ ὑποζύγια πάντα καὶ σίτου γεμίσαντες εἰς τὸν Φλιοῦντα παρήγαγον· καὶ ὥσπερ ἐτευχίζετο τὸ τεῖχος, ἐκάστης ἡμέρας παραπομπὰ ἐγίνοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Περὶ μὲν δὲ Φιλιασίων, ὡς καὶ πιστοὶ τοῖς φίλοις ἐγένοντο καὶ ἄλκιμοι ἐν τῷ πολέμῳ διετέλεσαν, καὶ ὡς πάντων σπανίζοντες διέμενον ἐν τῇ συμμαχίᾳ, εἴρηται. Σχεδὸν δὲ περὶ τούτων τὸν χρόνον Αἰνέας Στυμφαλίας, στρατηγὸς τῶν Ἀρκάδων γεγενημένος, νομίσας οὐκ ἀνεκτὸς εἶναι τὰ ἐν τῇ Σικυῶνι, ἀναθῆς σὺν τῷ ἑαυτοῦ στρατεύματι εἰς τὴν ἀκρόπολιν συγκαλεῖ τῶν Σικυωνίων τῶν τε ἐνδόν ὄντων τοὺς κρατίστους καὶ τοὺς ἀνευ δό-

«Hodie tibi, Chares, pulcherrimum facinus patrandi offertur occasio. Nam Sicyonii castellum nostris in finibus exstruunt, et ad eam rem multorum quidem opificum utuntur opera, paucorum vero militum. Quapropter nos quidem equites, et robustissimi gravis armaturæ milites, duces itineris erimus: tu vero si cum milite mercenario sequeris, fortassis rem confectam invenies; fortassis hostes, si quidem te ostenderis, terga dare coges, uti factum apud Pellenem. Quod si quid esse difficultatis hac in re putas, quam proponimus, deos per exta consulto. Arbitramur enim, deos magis etiam jussuros hæc te facere, quam nos. Hoc quidem certe, Chares, scire te volumus, futurum ut hac re patrata non solum munitionem hostibus ipse objeceris; sed etiam oppidum amicitia conjunctum incolume serves. Præterea clarissimum in patria nomen consequeris, et tam apud hostes quam socios eris celeberrimus.» Hac oratione permotus Chares, rem sacram faciebat. Interim Philiasiorum equites confestim loricas induebant, et frænabant equos; gravi armatura parante omnia, quæ peditibus essent necessaria. Posteaquam sumptis armis eum ad locum perrexerunt, ubi Chares exta consulebat, occurrit eis cum hariolo Chares, et uterque perlitatum aiebat. Ac vos quidem, inquit, expectate parumper, dum nos quoque vobiscum exeamus. Re celerrime denuntiata, divina quadam alacritate animorum etiam stipendiarii milites excurrerant. Quum proficiscendi Chares initium fecisset, præcedebant equites peditesque Philiasiorum: qui primo quidem celeriter eos ducebant, deinde cursitabant; tandem equites totis viribus provehebantur, ac pedites currebant, uti quidem poterant, non perturbatis ordinibus. Sequebatur hos Chares properanter. Et fiebant hæc paullo ante solem occidentem. Itaque hostes in castello repperunt partim se lavantes, partim parantes obsonia, partim subigentes farinam, nonnullis etiam lectos sterneribus. Hi quum Philiasios vehementi cum impetu irruere viderent, mox perterriti fugerunt, ac viris fortibus commeatum omnem reliquere. Quapropter illi tum iis vescabantur, tum aliis quæ allata domo fuerant, factaque ob rem prospere gestam libatione, ac pæane absoluti, constitutis excubiis, quieti se dederunt. Corinthiū noctu de Thyamia per nuntium certiores facti, perhumaniter jussis per præconem colligi vehiculis ac jumentis omnibus, iisque frumento oneratis, Philiuntem ea deduxerunt: et quam quidem diu castellum exstruebatur, quotidie commeatum eo mittebant.

CAPUT III.

Atque hactenus de Philiasis, quod federatorum in fide perstiterint, toto illo bello fortiter se gesserint, denique rerum omnium inopia pressi nihilominus in societate permanserint, diximus. Ceterum hoc fere tempore Æneas Stymphalius, Arcadum prætor, quum quæ Sicyone fierent, minime toleranda duceret, cum copiis suis in arcem ascendens, convocabat præstantissimos quoque Sicyoniorum, qui in urbe erant, itemque sine decreto publico proscriptos

γματος ἱκεπετωκότας μεταπέμπετο. (α) Φοβηθεὶς δὲ ταῦτα ὁ Εὐφρων καταφεύγει εἰς τὸν λιμένα τῶν Σικυωνίων, καὶ μεταπεμφόμενος Πασίμηνλον ἐκ Κορίνθου, διὰ τούτου παραδίδωσι τὸν λιμένα τοῖς Λακεδαιμονίοις καὶ ἐν ταύτῃ αὐτῇ συμμαχίᾳ ἀνεστρέφεται, λέγων ὡς Λακεδαιμονίοις διατελοῖν πιστὸς ὢν· ὅτι γὰρ ψήφος ἐδίδωτο ἐν τῇ πόλει, εἰ δοκοῖν ἀφίστασθαι, μετ' ὀλίγων ἀποφθίσειν αἴφῃ. (β) ἔπειτα δὲ τοὺς προδόντας ἑαυτὸν βουλόμενος τιμωρήσασθαι δῆμον καταστήσας. Καὶ νῦν, ἔφη, φεύγουσιν ὅπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ὑμᾶς προδιδόντες. Εἰ μὲν οὖν ἐδυνάσθην ἐγὼ, δλην ἂν ἔχων τὴν πόλιν πρὸς ὑμᾶς ἀπέστην· νῦν δ' οὐ ἐγκρατὴς ἐγινόμην τὸν λιμένα παραδέδωκα ὑμῖν. Ἦκρωντο μὲν δὴ πολλοὶ αὐτοῦ ταῦτα· ὅποσοι δὲ ἐπέβηοντο οὐ πᾶν κατὰδελον.

4. Ἀλλὰ γὰρ ἐπεὶ περ ἡρξάμην, διατελέσαι βούλομαι τὰ περὶ τοῦ Εὐφρονος. Στασιασάντων γὰρ ἐν τῇ Σικωνίῳ τῶν τε βαλίστων καὶ τοῦ δήμου, λαδὼν ὁ Εὐφρων Ἀθήνηθεν ξενικὸν πάλιν κατέρχεται. Καὶ τοῦ μὲν ἀστεως ἱεράται σὺν τῷ δήμῳ Θηβαίου δὲ ἀρμοστοῦ τὴν ἀκρόπολιν ἔχοντος, ἐπεὶ ἐγὼ οὐκ ἂν δυνάμενος τῶν Θηβαίων ἔχοντων τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως κρατεῖν, συσκευασάμενος χρήματα ἄρχετο, ὡς τούτοις πείσων Θηβαίους ἐκβάλλειν μὲν τοὺς κρατίστους, παραδῶναι δ' αὐτῷ πάλιν τὴν πόλιν. (β) Αἰσθόμενοι δὲ οἱ πρόσθεν φυγάδες τὴν δδὸν αὐτοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν, ἀντεπορεύοντο εἰς τὰς Θέβας. Ὡς δ' ἑώρων αὐτὸν οὐ καίως τοῖς ἀρχουσι συνόντα, φοβηθέντες μὴ διαπράξαιτο ἢ βούλῃ, παρεκινδύνευσάν τινες καὶ ἀποσφάττουσιν ἐν τῇ ἀκροπόλει τὸν Εὐφρονα, τῶν τε ἀρχόντων καὶ τῆς βουλῆς συγκαθημένων. Οἱ μέντοι ἀρχοντες τοὺς ποιήσαντας εἰσήγαγον εἰς τὴν βουλὴν, καὶ ἔλεγον τάδε·

6. Ὁ ἄνθρωπος πολῖται, ἡμεῖς τουτοῦσι τοὺς Εὐφρονα ἀποκτείναντας διώκομεν περὶ θανάτου, ὁρῶντες ὅτι οἱ μὲν σῶφρονες οὐδὲν δῆπου ἀδικούν οὐδὲ ἀνόστιον ποιοῦσιν, οἱ δὲ πονηροὶ ποιοῦσι μὲν, λανθάνειν δὲ πειρώνται, οὗτοι δὲ τοσαῦτον πάντας ἀνθρώπους υπερβεβλήκασι τόλμῃ τε καὶ μαριᾷ ὥστε παρ' αὐτάς τε τὰς ἀρχὰς καὶ παρ' αὐτοὺς ὑμᾶς τοὺς κυρίους οὕστινας δεῖ ἀποθνήσκειν καὶ οὕστινας μὴ αὐτογνῶμονήσαντες ἀπέκτειναν τὸν ἄνδρα. Εἰ οὖν οὗτοι μὴ δώσουσι τὴν ἐσχάτην δίκην, τίς ποτε πρὸς τὴν πόλιν θαρρῶν πορεύσεται; τί δὲ πείσεται ἡ πόλις, εἰ ἐξέσται τῷ βουλομένῳ ἀποκτείνειν πρὶν δηλῶσαι ὅτου ἔνεκα ἔχει ἕκαστος; Ἡμεῖς μὲν δὴ τούτους διώκομεν ὡς ἀνοσιωτάτους καὶ ἀδικωτάτους καὶ πλείστον δὴ υπερίδοντας τῆς πόλεως ὑμεῖς δὲ ἀκηκόετε, ὅποιος τινὸς ὑμῖν δοκοῦσιν ἄξιοι εἶναι δίκης, ταύτην αὐτοῖς ἐπιθετε.

7. Οἱ μὲν ἀρχοντες τοιαῦτα εἶπον· τῶν δὲ ἀποκτείναντων οἱ μὲν ἄλλοι ἡρνοῦντο μὴ αὐτόχειρες γεγενῆσθαι· εἰς δὲ ὁμολογῆσαι, καὶ τῆς ἀπολογίας ὡδὲ πως ἤρχετο· Ἄλλ' ὑπερορᾶν μὲν, ὦ Θηβαῖοι, οὐ δυνατὸν ὑμῶν ἀνδρὶ ὅς εἰδείη κυρίου μὲν ὄντας, τι βούλεσθε αὐτῷ χρῆ-

arcessebat. Ea re perterritus Euphro, in portum Sicyoniorum confugiebat, ac Pasimelum Corintho ad se evocans, per eum Lacedæmonis portum tradebat, et jam in horum societate cum maxime versabatur, dicens se Lacedæmoniorum in fide usque persistisse. Nam quo tempore per suffragia quæsitum Sicyone fuisset, num ab eorum fide discedendum esset, cum paucis se id minime faciendum censuisse aiebat. Postea quum in eos, a quibus proditus fuerat, animadvertere voluisset, popularem se statum constituisse dicebat. Adeoque nunc, inquit, omnes illi, qui vos Lacedæmonios deseruere, per me adhuc exulant. Quapropter si mea id fuisset in potestate, universa cum urbe ad vos defecissem: nunc quem occupavi portum, vobis tradidi. Audiebant hæc ex eo complures, sed quam multi fidem ei haberent, non admodum patebat.

Quia vero eorum, quæ Euphro designavit, mentionem facere cœpi, quæ restant, absolvere lubet. Quum Sicyone dissiderent inter se optimates ac populus, Euphro secum Athenis ducto mercenario milite, in patriam rediit. Itaque urbem una cum populo sua in potestate habebat. At quum præfectus Thebanus arcem obtineret, et ille intelligeret, non posse se, quamdiu a Thebanis arx teneretur, urbem sua in potestate retinere: coactis pecuniis, Thebas profectus est, per eas Thebanis persuasurus, ut optimatibus ejectis, urbem sibi restituerent. Verum ii, qui prius acti ab eo fuerant in exilium, cognito ipsius itinere ac instituto, et ipsi Thebas versus eum profecti sunt. Quumque familiariter eum cum magistratibus versari viderent, veriti ne, quæ vellet, impetraret: adito quidam ex eis periculo, in arce hominem jugulant, quo tempore isti Thebani magistratus et senatus considebant. Mox illi, qui erant in magistratu, ad senatum cædis auctores introduxerunt, eumque verbis hisce compellarunt:

« Viros hosce, cives, qui Euphronem interemere, capitis arcessimus. Videmus enim, modestos homines nihili nec injustæ nec impiæ rei designare; quum improbi flagitiose quidem illi agere soleant, verum id nihilominus clam esse cupiant. At hi tantum omnes homines audacia scelereque superarunt, ut haud procul a magistratibus, et vobis ipsis, penes quos morte multandi, vel absolvendi potestas summa est, arbitrato proprio hunc occiderint. Quamobrem hi extremo si supplicio non afficientur, quis in urbem venire audebit? quid fiet de civitate, si cuivis licebit occidere, priusquam significarit, quamobrem huc quisque veniat? At nos istos reos agimus, ut sceleratissimos atque improbissimos homines, qui que insigniter rempublicam hanc contempserint. Vos re cognita, quo digni esse supplicio videbuntur, hoc eos afficite. »

Hujusmodi magistratuum erat oratio. Ceterum reliqui percussores se patrasse eandem hanc negabant, uno excepto, qui rem ingenue fatebatur, seque hoc quodam modo purgare incipiebat: « Vos vero, Thebani, non potest is contemnere, qui non ignorat, posse vos secum arbitratu vestro agere.

σῆναι τίνι μέντοι πιστεύουν [ἐνθάδε] ἀπέκτεινα τὸν ἄνδρα; εἴ ποτε οὗτοι πρῶτον τῷ νομίζεῖν δίκαια ποιεῖν, ἔπειτα δὲ τῷ ὑμᾶς ὁρθῶς γνῶσεσθαι. Ὅθεν γὰρ ὅτι καὶ ὑμεῖς τοὺς περὶ Ἀρχίαν καὶ Ὑπάτην, οὓς ἐλάβετε Εὐφροῖνι ὁμοῖα πεποιηκότας, οὐ ψῆρον ἀνεμείνατε, ἀλλὰ ὁπότε πρῶτον ἐδυνάστητε ἐπιμωρήσασθε, νομίζοντες τῶν τε περιφανῶς ἀνδρῶν καὶ τῶν φανερῶς προσδοτῶν καὶ τυραννεῖν ἐπιχειρούντων ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων θάνατον κατεγνώσθαι. (8) Οὐχ οὖν καὶ Εὐφρῶν ἐνόησε πᾶσι τοῦτοις ἔτι; παραλαβὼν μὲν γὰρ τὰ ἱερὰ μεσὰ καὶ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀνάλημάτων κενὰ πάντων τούτων ἀπέδειξε. Προδότης γε μὴν τίς ἂν περιφανέστερος Εὐφρόνης εἴη, ὃς φιλαίματος μὲν ὢν Λακεδαιμονίοις ὑμᾶς ἀντ' ἐκείνων εἶπετο πιστὰ δὲ δοῦς καὶ λαβὼν παρ' ὑμῶν πάλιν προσδίδωκεν ὑμᾶς καὶ παρέδωκε τοῖς ἐναντίοις τὸν θυμὸν; καὶ μὴν πῶς οὐκ ἀπορροσίστους τυράννοιο ἦν, ὃς δούλους οὐ μόνον ἐλευθέρους ἀλλὰ καὶ πολίτας ἐποίει, ἀπεκτείνους δὲ καὶ ἐφυγάδευε καὶ γρήματα ἀφαιρείτο οὐ τοὺς ἀδικούντας, ἀλλ' οὓς αὐτῷ ἐδόκει; οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ βέλτιστοι. (9) Αὐτοὶ δὲ μετὰ τῶν ἐναντιωτάτων ὑμῖν Ἀθηναίων κατελλθὼν εἰς τὴν πόλιν ἐναντία μὲν ἔθετο τῇ παρ' ὑμῶν ἀρμοστῇ τὰ ὅπλα; ἐπεὶ δ' ἐκείνων οὐκ ἐδυνάστη ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐκβαλεῖν, συσκευασάμενος γρήματα δεῦρο ἀφίκετο. Καὶ εἰ μὲν ὅπλα ἡρωικῶς ἐφανή ἐφ' ὑμᾶς, καὶ γάρ μιν ἂν μοι εἴχετε, εἰ ἀπέκτεινα αὐτόν; ὃς δὲ γρήματα ἥλθε παρασκευασάμενος, ὥς τοῦτοις ὑμᾶς διαφθερῶν καὶ πείσων πάλιν κύριον αὐτὸν ποιῆσαι τῆς πόλεως, τούτῳ ἐγὼ τὴν δίκην ἐπιθείε πῶς ἂν δικαίως ἐφ' ὑμῶν ἀποθάνοιμι; καὶ γὰρ οἱ μὲν ὅπλοις βιασθέντες βλάπτονται μὲν, οὐ μέντοι ἀδικαί γε ἀναγκάζονται; οἱ δὲ γρήμασι παρὰ τὸ δίκαιον διαφθαρέντες ἅμα μὲν βλάπτονται, ἅμα δὲ αἰσχρόν γε περιπίπτουσιν. (10) Εἰ μὲν τοίνυν ἐμοὶ μὲν πόλεμος ἦν, ὑμῖν δὲ φίλος, κακῶς βολοντὶ μὴ καλῶς ἂν μοι ἔχριν παρ' ὑμῖν τοῦτον ἀποκτείναν; ὁ δὲ ὑμᾶς προδιδούς τί ἐμοὶ πολειμώτερος ἦν ἢ ὑμῖν; Ἀλλὰ νῆ Δία, εἴποι ἂν τις, ἐκὼν ἦλθε. Ἐὰντα εἰ μὲν ἀπερχόμενον τῆς θυετέρας πόλεως ἀπέκτεινέ τις αὐτόν, ἐπαίνου ἂν ἐτύγχανε; νῦν δὲ ὅτε πάλιν ἦλθεν ἄλλα πρὸς τοῖς πρόσθεν κακὰ ποιῶν, οὐ δικαίως φησὶ τις αὐτόν τεθνάναι; ποῦ ἔχον; Ἐλλήσιν σπονδὰς ἀποδείξει; ἢ προσδοταῖς ἢ παλιναυτομολοῖς ἢ τυράννοιο; (11) Πρὸς δὲ τοῦτοις ἀναμνήσθητε ὅτι καὶ ἐξηφίσασθε δῆπου τοὺς συγχεῖν ἀγωνίμους εἶναι ἐκ πασῶν τῶν συμμαχίδων. Ὅστις δὲ ἀνευ κοινοῦ τῶν συμμάχων δόγματος κατέρχεται φωνὰς, τοῦτον ἔχον τις ἂν εἰπεῖν ὅπως οὐ δικαίον ἐστὶν ἀποθνήσκειν; Ἐγὼ φημι, ὦ ἄνδρες, ἀποκτείναντας μὲν ὑμᾶς ἐμὲ τετιμωρηκότας εἶσεσθαι ἀνδρὶ τῷ πάντων ὑμῖν πολειμωτάτῳ γνόντας δὲ δίκαια πεποιηκέναι αὐτοὺς τετιμωρηκότας φανεῖσθαι ὑπὲρ τε ὑμῶν αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν συμμάχων ἀπάντων.

12. Οἱ μὲν οὖν Θεβαῖοι ταῦτα ἀκούσαντες ἐγνώσαν δίκαια τὸν Εὐφρόνα πεπονηέναν οἱ μέντοι πολίται αὐτόν ὡς ἄνδρα ἰσχυρὸν κομισσάμενον ἐκείνῳ τε ἐν τῇ

Quo igitur jure fretus hunc hominem apud vos occidi? Primum eam ob causam id fecisse me scitote, quod existimarem a me fieri justissime; deinde, vos recte de hac re cognituros. Sciebam enim, vos, quum Archias et Hypates iis similia sua cum factione patrant, quae designavit Euphro, non expectasse judicii calculum, sed quantum fieri potuit, poenas de eis sumpsisse; siquidem existimabatis eos qui palam essent inpii, palam proditores, ac tyrannidis usurpatores, ab omnibus horum capitis damnatos esse. Nonne igitur Euphro quoque horum omnium reus erat? Nam quum templa reperisset ornata donariis aureis ac argenteis, omnibus his ea spoliavit. Proditor vero quis manifestior fuerit Euphrone? qui quum Lacedaemoniis amicissimus esset, vos illis praetulit; qui data et accepta a vobis fide, rursus vos deseruit, ac portum vestris adversariis tradidit. Atqui nonne citra excusationem omnem tyrannus erat, qui servos non modo libertate sed etiam civitate donabat, et idem interfecibat, in exilium agebat, facultatibus spoliabat non injustum aliquid designantes, sed quos ei collubitum erat? hi vero erant optimates. Praeterea vobis infestissimorum Atheniensium ope recuperata civitate, praefecto vestro arma intulit: quum autem eum arce non posset ejicere, coactis pecuniis huc venit. Quod si palam adversus vos collegisset armatos, etiam mihi gratiam haberetis, quod eum interfecissem. Nunc quum pecunias paratas attulerit, quibus vos corrumpet, ac permo-veret, ut rursus eum Sicione rerum summae praeficeretis: quonam pacto jure a vobis interficiar, qui talem hunc supplicio affeci? Etenim qui armis coacti sunt, laeduntur illi quidem, non tamen esse injusti videri possunt: at qui pecuniis praeter jus et aequum sunt corrupti, simul laeduntur, simul turpitudine gravantur. Jam si mihi quidem hostis, vobis autem amicus erat, fateor ipse, factum a me esse improbe, quod apud vos eum interfecerim. At qui vos deseruerat, quo pacto magis mihi quam vobis, hostis erat? Fortasse quis profecto dixerit: At sponte sua huc venit. Ergo si quis eum extra urbem vestram occidisset, laudem reperisset; nunc quum reversus esset, facinora priora cumulaturus aliis, non jure casus dicetur? unde potest is qui hoc ait, demonstrare, proditores, transfugas, tyrannos, publicis apud Graecos foderibus contineri? Praeterea velim vobis in mentem revocetis, decretum a vobis factum esse, quo conceditis, exules comprehensos ex omnibus sociis urbibus abduci jus esse. Jam qui, quum exul esset, sine communi sociorum decreto in patriam reversus sit, eumne quisquam injuste casum dicere possit? Equidem vos aio, Thebani, si me occideritis, ultimos vicem ejus, qui vobis infestissimus fuerit: sin me juste fecisse judicaveritis, ulti videbimini non vos solum, sed etiam socios vestros universos. »

His auditis Thebani juste casum Euphronem pronuntiarunt. Verum cives ipsius eum, ut virum bonum, Sicyonem allatum in foro sepelierunt, ac ut patronum urbis veneran-

ἀγορᾷ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται. Οὕτως, ὡς εἴκεν, οἱ πλείστοι δρίζονται τοὺς εὐεργέτας αὐτῶν ἀνδράς ἀγαθοὺς εἶναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Καὶ τὰ μὲν περὶ Εὐφρονης εἰρήται· ἐγὼ δὲ ἔνθεν εἰς ταῦτα ἐξέβην ἐπάνειμι. Ἐτι γὰρ τειχιζόντων τῶν Φλιασίων τὴν Θυαμίαν καὶ τοῦ Χάρητος ἔτι παρόντος ὁ Ὠρωπὸς ὑπὸ τῶν φευγόντων κατελήφθη. Στρατεύσαμένων δὲ πάντων Ἀθηναίων ἐπ' αὐτὸν καὶ τὸν Χάρητα μεταπεμφαμένων ἐκ τῆς Θυαμίας, ὁ μὲν λιμὴν αὐτῶν τῶν Σικυωνίων πάλιν ὑπ' αὐτῶν τε τῶν πολιτῶν καὶ τῶν Ἀρχάδων ἀλίσκεται· τοῖς δ' Ἀθηναίοις οὐδεὶς τῶν συμμάχων ἐβοήθησεν, ἀλλ' ἀνεχώρησαν Θηβαῖοι παρακαταθέμενοι τὸν Ὠρωπὸν μέχρι δίκης.

2. Καταμαθὼν δὲ ὁ Λυκομήδης μεφομένους τοὺς Ἀθηναίους τοῖς συμμάχοις, οἳ αὐτοὶ μὲν πολλὰ πράγματα εἶχον δι' ἐκείνους, ἀντεδοθήσῃ δ' αὐτοῖς οὐδεὶς, πείθει τοὺς μυρίους πράττειν περὶ συμμαχίας πρὸς αὐτοὺς. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐδυχεραίνοντι τινες τῶν Ἀθηναίων τὸ Λακεδαιμονίους ὄντας φίλους γενέσθαι τοῖς ἐναντίοις αὐτῶν συμμάχοις· ἐπεὶ δὲ λογίζεμενοι εὕρισκον οὐδὲν μείον Λακεδαιμονίους ἢ σφίσι ἀγαθὸν τὸ Ἀρχάδας μὴ προσδεῖσθαι Θηβαίων, οὕτω δὲ προσέδεχοντο τὴν τῶν Ἀρχάδων συμμαχίαν. (3) Καὶ Λυκομήδης ταῦτα πράττων, ἀπὼν Ἀθήνην δαιμονιώτατα ἀποθνήσκει. Ὄντων γὰρ παμπούλων πλοίων, ἐκλεξάμενος τούτων ὁ ἐβούλετο, καὶ συνθέμενος τοίνυν ἀποβιδάσαι ὅποι αὐτὸς κελεύει, εἴλετο ἐνταῦθα ἐκθῆναι ἐνθα οἱ φυγάδες ἐτύγχανον ὄντες. Κάκεινος μὲν οὕτως ἀποθνήσκει, ἡ μὲντοι συμμαχία [οὕτως] ἐπεραίνεται.

4. Εἰπόντος δὲ Δημοσθένους ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἡ μὲν πρὸς τοὺς Ἀρχάδας φιλία καλῶς αὐτῷ δοκοῖν πράττεσθαι, τοῖς μὲντοι στρατηγοῖς προστάζει εἶναι χρῆναι ὅπως καὶ ἡ Κόρινθος σῶα ᾗ τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων· ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Κόρινθοι ταχὺ πέμψαντες ἱκανοὺς φρουροὺς αὐτῶν πάντοσε ὅπου Ἀθηναῖοι ἐφρούρου, εἶπαν αὐτοῖς ἀπέναι, ὡς οὐδὲν ἔτι δεόμενοι φρουρῶν. Οἱ δ' ἐπέιθοντο. Ὡς δὲ συνῆλθον οἱ ἐκ τῶν φρουρῶν Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πόλιν, ἐκήρυξαν οἱ Κόρινθοι, εἰ τις ἀδικοῖτο Ἀθηναίων, ἀπογράφεσθαι, ὡς ληφόμενος τὰ δίκαια. (5) Οὕτω δὲ τούτων ἔχοντων Χάρης ἀφικνεῖται μετὰ τοῦ ναυτικοῦ πρὸς Κεγχρεάς. Ἐπεὶ δ' ἔγνω τὰ πεπραγμένα, ἔλεξεν οἳ ἀκούσας ἐπιβουλεύεσθαι τῇ πόλει βοηθῶν παρῆναι. Οἱ δ' ἐπαίναντες αὐτὸν οὐδὲν τι μᾶλλον ἐδέχοντο τὰς ναῦς εἰς τὸν λιμένα, ἀλλ' ἀποπλεῖν ἐκέλευον· καὶ τοὺς ὀπλίτας δὲ τὰ δίκαια ποιήσαντες ἀπέπεμψαν. Ἐκ μὲν οὖν τῆς Κόρινθου οἱ Ἀθηναῖοι οὕτως ἀπῆλλάγησαν. (6) Τοῖς μὲντοι Ἀρχάσιν ἠναγκάζοντο πέμπειν τοὺς ἱππείας ἐπικούρους διὰ τὴν συμμαχίαν, εἰ τις στρατεύοιτο ἐπὶ τὴν Ἀρχάδιαν· τῆς δὲ Λακωνικῆς οὐκ ἐπέβαινον ἐπὶ πολέμῳ.

tur. Hoc modo magna pars hominum, uti quidem apparet, eos viros bonos esse statuit, qui bene sint de se ipsis promeriti.

CAPUT IV.

Atque hactenus de Euphrone diximus. Quapropter unde digressus sum, redeo. Nam interea, dum Thyamiam Phliasii muniunt; praesente adhuc Charete, Oropus ab exilibus occupatus est. Huc Athenienses quum copias universas deduxissent, et Charetem quoque Thyamia revocassent, rursum portus Sicyoniorum a civibus et Arcadibus capitur. Nemo sociorum suppetias Atheniensibus id temporis tulit; sed discessere, Oropo Thebanorum fidei credito, donec jure de ejus possessione disceptaretur.

Quumque Lycomedes animadverteret, Athenienses queri de sociis, quod quum ipsis illorum causa multum negotii faceretur, nemo tamen vicissim eis opem ferret: Deciesmillibus auctor esse cepit, ut de societate cum illis agerent. Ac primo quidem difficile factu quibusdam Atheniensibus videbatur, quod quum Lacedaemoniorum essent in foedere, adversariis ipsorum adjungere se deberent. Verum posteaquam ratiocinando comperere, nihilo minus ex re Lacedaemoniorum esse, quam e sua, Thebanorum auxiliis Arcades non egere: tandem societatem cum Arcadibus iniierunt. Ejus auctor rei Lycomedes, Athenis discedens, felicissime diem suum obit. Nam quum navigia complura essent, electo de his, quod ipsi placuisset, pactoque inito ut ubi vellet ipse, exponeretur, istic e navi maluit egredi, ubi tum forte exules erant; atque hoc modo extinctus est, reapse tamen haec societas inita fuit.

Quum autem ad populum Atheniensem Demotio verba fecisset, videri sibi recte cum Arcadibus contractam amicitiam, verum ducum esse operam dare, ut et Corinthus Atheniensium populo salva esset: posteaquam id inaudierunt Corinthii, celeriter missis hinc inde satis magnis praesidiis, ubicunque in excubiis Athenienses erant, eos abire jussuerunt, quod jam non amplius opera praesidiariorum egerent. Parebant in hoc illi, quumque de castellis in urbem confluiscent, edixere per praekonem Corinthii, si quis Atheniensis de justis sibi non praebitis queri vellet, is uti nomen suum profiteretur: nec enim justa ei denegatum iri. Atque hoc rerum statu Chares cum classe Cenchreas appulit. Quumque quid actum esset, comperisset, adesce se dixit auxilii causa, quod Corintho insidias strui accepisset. Illi collaudata ipsius voluntate, non tamen in portum naves admiserunt, sed uti cum eis discederet, hortabantur. Itidem milites Athenienses, posteaquam satis eis factum est, dimiserunt. Hoc modo Athenienses Corintho discesserunt. Ut autem auxiliares equitum copias Arcadibus mitterent, tenebantur ex causa foederis, si quis Arcadiae bellum intulisset: neque tamen agrum Laconicum, inferendi belli causa, invadebant.

Τοῖς δὲ Κορινθίοις ἐνθυμουμένοις ὡς χαλεπῶς ἔχοι αὐτοὺς σωθῆναι, κεκρατημένους μὲν καὶ πρόσθεν κατὰ γῆν, προσγεγενημένον δὲ αὐτοῖς Ἀθηναίων ἀνεπιτηδείων, ἔδοξεν ἀθροίζειν καὶ πεζοὺς καὶ ἱππέας μισθοφόρους. Ἦγούμενοι δὲ τούτων, ἅμα μὲν τὴν πόλιν ἐρύλαττον, ἅμα δὲ πολλὰ τοὺς πλησίον πολεμίους κακῶς ἐποίουν· εἰς μέντοι Θήβας ἐπεμφαν ἐπεροσσημένους εἰ τύχοιεν ἂν ἐλθόντες εἰρήνης. (7) Ἐπεὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι ἰέναι ἐκέλευον, ὡς ἐσομένης, ἐδεήθησαν οἱ Κορινθιοὶ ἔἵσαι σφῶς ἐλθεῖν καὶ ἐπὶ τοὺς συμμαχοὺς, ὡς μετὰ μὲν τῶν βουλομένων ποιησόμενοι τὴν εἰρήνην, τοὺς δὲ πόλεμον αἰρουμένους ἑάσσοντες πολεμεῖν. Ἐφέντων δὲ καὶ ταῦτα πράττειν τῶν Θηβαίων, ἐλθόντες εἰς Λακεδαιμόνα οἱ Κορινθιοὶ εἶπον, (8) Ἡμεῖς, ὦ ἄνδρες Λακεδαιμόνιοι, πρὸς ὑμᾶς πάρεσμεν ὑμέτεροι φίλοι, καὶ ἀξιούμεν, εἰ μὲν τινα ὁράτε σωτηρίαν ἡμῖν, ἐὰν διακαρτερῶμεν πολεμῶντες, διδάξαι καὶ ὑμᾶς· εἰ δὲ ἀπέρως γιγνώσκατε ἔροντα τὰ ἡμέτερα, εἰ μὲν καὶ ὑμῖν συμφέροι, ποιήσασθαι μεθ' ἡμῶν τὴν εἰρήνην· ὡς οὐδὲ μετ' οὐδένα ἂν ἥδιον ἢ μεθ' ὑμῶν σωθεῖμεν· εἰ μὲντοι ὑμεῖς λογιέσθε συμφέρειν ὑμῖν πολεμεῖν, δεόμεθα ὑμῶν ἔἵσαι ἡμᾶς εἰρήνην ποιήσασθαι. Σωθέντες μὲν γὰρ ἴσως ἂν αὖθις ἐτι ποτὲ ἐν καιρῷ ὑμῖν γενοίμεθα· ἐὰν δὲ νῦν ἀπολώμεθα, δῆλον ὅτι οὐδέποτε χρήσιμοι ἐτι ἐσόμεθα. (9) Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς τε Κορινθίοις συνεβούλευον τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι καὶ τῶν ἄλλων συμμαχῶν ἐπέτρεψαν τοῖς μὴ βουλομένοις οὖν ἑαυτοὺς πολεμῆν ἀναπαύεσθαι· αὐτοὶ δ' ἔρξαν πολεμῶντες πρᾶξιν ὅτι ἂν τῷ θεῷ φίλον ᾖ· ὑφῆρσε δὲ οὐδέποτε, ἦν παρὰ τῶν πατέρων παρέλαβον Μεσσήνην, ταύτης στερηθῆναι. (10) Οἱ οὖν Κορινθιοὶ ἀκούσαντες ταῦτα ἐπορεύοντο εἰς τὰς Θήβας ἐπὶ τὴν εἰρήνην. Οἱ μὲντοι Θηβαῖοι ἤξiou αὐτοὺς καὶ συμμαχίαν ὁμνύναι· οἱ δὲ ἀπεκρίναντο ὅτι ἡ μὲν συμμαχία οὐκ εἰρήνη, ἀλλὰ πολέμου μεταλλαγή· εἴη· εἰ δὲ βούλοιντο, παρεῖναι ἔρξαν τὴν δικαίαν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀρσθέντες δὲ αὐτοὺς οἱ Θηβαῖοι, ὅτι καίπερ ἐν κινδύνῳ ὄντες οὐκ ἤθελον τοῖς εὐεργέταις εἰς πόλεμον καθίστασθαι, συνεχώρησαν αὐτοῖς καὶ Φιλισίοις καὶ τοῖς ἑλλοῦσι μετ' αὐτῶν εἰς Θήβας τὴν εἰρήνην ἐρ' ὅτε ἔχουν τὴν ἑαυτῶν ἐκάστους. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὁμόσθησαν οἱ ὅρκοι. (11) Οἱ μὲν δὲ Φιλισιοὶ, ἐπεὶ οὕτως ἡ ζυμβασίς ἐγένετο, εὐθὺς ἀπῆλθον ἐκ τῆς Θυαμίας· οἱ δὲ Ἀργεῖοι ὁμόσαντες ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις εἰρήνην ποιήσασθαι, ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο καταπράξαι ὥστε τοὺς τῶν Φιλισίων φυγάδας μένειν ἐν τῷ Τρικρανόῳ ὡς ἐν τῇ ἑαυτῶν πόλει ἔχοντες, παραλαβόντες ἐρροῦρουν, φάσκοντες σφετέρην τὴν γῆν ταύτην εἶναι, ἣν ὀλίγω πρότερον ὡς πολέμειαν οὖσαν ἐδῶσαν. Καὶ δίκας τῶν Φιλισίων προσκαλουμένων οὐκ ἐδίδοσαν.

12. Σχεδὸν δὲ περὶ τούτων τὸν χρόνον τετελευτηκότος ἤδη τοῦ προτέρου Διονυσίου ὁ υἱὸς αὐτοῦ πέμπει βοήθειαν τοῖς Λακεδαιμόνιοις δώδεκα τριήρεις καὶ ἄρχοντα αὐτῶν Τιμοκράτην. Οὗτος δ' οὖν ἀρπυόμενος συνε-

Ceterum Corinthiis, qui secum ipsi perpenderent, difficulter se salvos esse posse, qui jam ante terra premerentur, ac jam novos adversarios Athenienses nacti essent, visum est cogere esse stipendiarias equitum peditumque copias. His quum ipsimet praessent, eadem opera civitatem suam praesidio muniebant, simulque hostes, qui in vicinia erant, multum vexabant. Praeterea Thebas miserunt interrogatum, pacemne possent impetrare, si eo venissent. Quumque venire Thebani eos juberent, quod impetraturi pacem essent, orabant Corinthii prius uti conveniendi socios potestatem sibi faceret: nam cupere se una cum iis pacem facere, qui eam exposerent, permissuros ut illi bellum gererent, qui paci bellum praerferrent. Quod quum itidem eis Thebani concederent, Corinthii Lacedaemonem profecti, hac oratione sunt usi: « Venimus, Lacedaemonii, ad vos, qui amici vestri sumus; aequumque censemus esse, ut si quam in eo rationem salutis nostrae sitam perspicitis, si nos in bello perseveraverimus, eam nobis etiam commonstretis: sin ad inopiam res nostras esse redactas intelligitis, una vobiscum pacem faciatis, si quidem id ex re vestra fuerit. Nec enim ulli sunt homines, quibuscum usque adeo salvi esse cupimus, ac vobiscum. At si vos rationem aliquam intelligitis, quamobrem vobis bellum expediat gerere, precamur vos, uti nobis pacem facere per vos liceat. Nam si hoc tempore fuerimus conservati, fortasse rursus aliquando vobis usui erimus: sin jam pereamus, certum est, non posse nos unquam vobis deinceps prodesse. » His auditis Lacedaemonii non modo dedere hoc consilii Corinthiis, ut pacem facerent, sed aliis etiam sociis liberum reliquerunt, ut, si quidem eis secum bello incumbere non placeret, quiescendo se recrearent. Se tamen perstituros aiebant in bello, atque id facturos, quod deo visum esset. Nunquam certe concessuros, ut Messene, quam a majoribus suis acceperant, sibi eriperetur. Quibus auditis, Corinthii pacis constituendae causa Thebas profecti sunt. Ab eis petebant Thebani, ut in ipsorum etiam societatem jurarent. Verum respondebant Corinthii, societatem non esse pacem, sed belli commutationem. Quod si ita placeret ipsis, adesse se aiebant, ut conditionibus aequis pacem facerent. Quorum virtutem admirati Thebani, quod tametsi essent in periculo, nollent tamen adversus bene de se meritos bellum gerere: pacem ipsis, et Philisiis, et quotquot Thebas cum eis venerant, ea conditione concesserunt, ut singuli agro suo potirentur. Deinde sacramentis haec confirmata sunt. Ac Philisii quidem, posteaquam haec pax constituta fuit, confestim excessere Thyamiam. Verum Argivi, quanquam iisdem conditionibus pacem se facere juraverant, quia tamen impetrare non poterant, ut Philisiorum exules in Tricarano, tanquam si essent in civitate sua, manerent: ipsos in fidem susceptos praesidio juvarunt, quod cum agrum suum esse dicerent, quem paulo ante velut hosticum vastaverant. Quumque Philisii provocarent ad causae deceptationem, denegatum hoc eis est.

Atque hoc ferme tempore, quum jam Dionysius major e vivis excessisset, filius ejus naves duodecim, quibus Timocratem praefecerat, in subsidium Lacedaemoniis mittit. Is

αἰρεῖ αὐτοῖς Σελλασίαν· καὶ τοῦτο πράξας ἀπέπλευσεν οἰκαδὲς.

Μετὰ δὲ τοῦτο οὐ πολλῷ ὕστερον καταλαμβάνουσιν οἱ Ἡλείοι Λασίωνα, τὸ μὲν παλαιὸν ἐαυτῶν ὄντα, ἐν δὲ τῷ παρόντι συντελοῦντα εἰς τὸ Ἀρκαδικόν. (13) Οἱ μέντοι Ἀρκάδες οὐ παρωλιγώρησαν, ἀλλ' εὐθὺς παραγχεῖλαντες ἐβόηθουν. Ἀντεβοήθησαν δὲ καὶ τῶν Ἡλείων οἱ τετρακόσιοι, καὶ ἔτι τριακόσιοι. Ἀντεστρατευμένων δὲ τὴν ἡμέραν ἐν ἐπιπεδωστέρῳ χωρίῳ τῶν Ἡλείων τῆς νυκτὸς οἱ Ἀρκάδες ἀναβαίνουσιν ἐπὶ τὴν τοῦ ὑπὲρ τῶν Ἡλείων ὄρους κορυφὴν· ἅμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ κατέβαινον ἐπὶ τοὺς Ἡλείους. Οἱ δὲ ἰδόντες ἅμα μὲν ἐξ ὑπερδεξίου προσιόντας, ἅμα δὲ πολλαπλασίους, ἐκ πολλοῦ μὲν ἀπελθεῖν ἠσύνθησαν, ὁμοσε δ' ἦλθον καὶ εἰς χειρας δεξάμενοι ἐφυγον· καὶ πολλοὺς μὲν ἄνδρας, πολλὰ δὲ ὅπλα ἀπώλεσαν, κατὰ δυσχωρίας ἀποχωροῦντες.

14. Οἱ δὲ Ἀρκάδες διαπραξάμενοι ταῦτα ἐπορεύοντο ἐπὶ τὰς τῶν Ἀκρωρίων πόλεις. Λαβόντες δὲ ταύτας πλὴν Θραύστου ἀφικνοῦνται εἰς Ὀλυμπίαν, καὶ περισταυρώσαντες τὸν Κρόνιον ἐνταῦθα ἐφρούρουσαν καὶ ἐκράτουν τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ὄρους· ἔλαβον δὲ καὶ Μαργανέας ἐνδόντων τινῶν. Οὕτω δὲ τούτων προκεχωρηκότων οἱ μὲν Ἡλείοι αὖ παντάπασιν ἠθύμυσαν, οἱ δὲ Ἀρκάδες ἔρχονται ἐπὶ τὴν πόλιν. Καὶ μέχρι μὲν τῆς ἀγορᾶς ἦλθον· ἐκεῖ μέντοι ὑποστάντες οἱ τε ἱππεῖς καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῶν ἐκβάλλουσι τε αὐτοὺς καὶ ἀπέκτεινάν τινας καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο. (15) Ἦν μὲν οὖν καὶ πρότερον διαφορὰ ἐν τῇ Ἰλίδι. Οἱ μὲν γὰρ περὶ Χάροπόν τε καὶ Θραωνίδαν καὶ Ἀργεῖον εἰς δημοκρατίαν ἦγον τὴν πόλιν, οἱ δὲ περὶ Στάλχαν τε καὶ Ἴππιαν καὶ Στρατολάν εἰς ὀλιγαρχίαν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Ἀρκάδες μεγάλην δύναμιν ἔχοντες σύμμαχοι ἐδόκουν εἶναι τοῖς δημοκρατεῖσθαι βουλομένοις, ἐκ τούτου δὲ θρασύτεροι οἱ περὶ τὸν Χάροπον ἦσαν, καὶ συνθέμενοι τοῖς Ἀρκάσι ἐπιβοηθεῖν καταλαμβάνουσι τὴν ἀκρόπολιν. (16) Οἱ δ' ἱππεῖς καὶ οἱ τριακόσιοι οὐκ ἡμελλήσαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐχώρουν ἄνω, καὶ ἐκκρούουσιν αὐτούς· ὥς τ' ἐφυγον σὺν τῷ Ἀργεῖῳ καὶ Χάροπῳ τῶν πολιτῶν περὶ τετρακοσίους. Οὐ πολὺ δ' ὕστερον οὗτοι παραλαβόντες τῶν Ἀρκάδων τινὰς καταλαμβάνουσι Πύλον. Καὶ πολλοὶ μέντοι πρὸς αὐτοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἀπήσαν τοῦ δήμου, ἅτε χωρίον τε καλὸν καὶ μεγάλην βρῆμην τὴν τῶν Ἀρκάδων σύμμυχον ἔχοντας. Ἐνέβαλον δὲ καὶ ὕστερον εἰς τὴν χώραν τὴν τῶν Ἡλείων οἱ Ἀρκάδες, ὑπὸ τῶν φευγόντων ἀναπειθόμενοι ὥς ἡ πόλις προσχωρήσοιτο. (17) Ἀλλὰ τότε μὲν οἱ Ἀχαιοὶ φίλοι γεγεννημένοι τοῖς Ἡλείοις τὴν πόλιν αὐτῶν διεφύλαξαν· ὥστε οἱ Ἀρκάδες οὐδὲν ἄλλο πράξαντες ἢ δηρώσαντες αὐτῶν τὴν χώραν ἀπῆλθον. Εὐθὺς μέντοι ἐκ τῆς Ἡλείας ἐξιόντες, αἰσθόμενοι τοὺς Πελληνεῖς ἐν Ἠλίδι ὄντας, νυκτὸς μακροτάτην ὁδὸν διβόντες καταλαμβάνουσιν αὐτῶν Ὀλούρον· ἥδη γὰρ πάλιν προσεχωρήκασαν οἱ Πελληνεῖς εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων συμμαχίαν. (18) Ἐπεὶ δ' ἦσθοντο τὰ περὶ Ὀλούρου, περιελθόντες αὖ καὶ οὗτοι ὅτῃ ἐδύναντο

quum appulisset, in expugnanda eos Sellasia juit; eaque re gesta, domum navigavit.

Non multo post Elei Lasionem occupant, quod oppidum fuerat quidem olim ipsorum in potestate, sed hoc tempore juris Arcadici erat. Eam rem Arcades minime negligebant, sed mox concitatis suis opem ferebant. Contra prohibant quadringenti Elei, rursumque trecenti. Quumque interdiu castra in campo nonnulli plano Elei hostibus opposuissent, noctu Arcades in verticem montis ejus ascendunt, qui Eleis imminebat, ac prima luce adversus Eleos descendunt. Illi quum simul eos et superiore de loco adventantes viderent, et multo se plures, e longinquo quominus discederent, pudore detinebantur: congressi igitur cum Arcadibus, vix conserta cum illis manu fugam arripuerunt. Quumque per difficilia loca discederent, multos et viros et arma destiderant.

Arcades, ea re gesta, versus Acroriorum oppida perrexerunt: quumque ea cepissent, excepta Thrausto, ad Olympiam accedunt. Ubi Cronium collem vallo munivissent, praesidium ibi collocarunt, ac monte Olympiaco potiti sunt. Praeterea Marganenses, nonnullis prodentibus, ceperunt. Quibus ita succedentibus, omnino dejectis Elei quidem animis erant, Arcades vero ad eorum ipsam urbem usque accessere. Quumque ad forum usque penetrassent, istic Elei equites alique se opposuerunt; expulsisque Arcadibus, et nonnullis interemptis, tropaeum statuerunt. Erat autem jam ante quoddam apud Elidem dissidium. Nam qui Charopo, Thraeonidae, Argeo adhærebant, popularis civitatis status auctores erant: e contrario Stalcæ, Hippiae, Stratolæ factio ad paucorum imperium rempublicam revocabat. Quum autem Arcades qui magnas habebant copias, iis opitulari viderentur, qui populi potestatem in administratione probabant: audacior ex eo Charopus cum suis erat, pactique cum Arcadibus de summittendis auxiliis, arcem capiunt. Eam rem equites cum trecentis non negligere, sed statim sursum pergere, vique adversarios ex arce propellere: quo factum, ut cum Argeo Charopoque plus minus quadringenti cives in exilium ejicerentur. Non multo post, sumptis hi secum Arcadibus quibusdam, Pylum Eleorum capiunt: quo quidem ad eos multi ex populo ab urbe confluerebant, quod jam oppidum egregium, et ab Arcadibus, quorum erat magna potentia, subsidia haberent: qui sano deinceps etiam fines Eleorum ingressi sunt, persuasi ab exulibus, futurum ut urbs deditionem faceret. Verum id temporis Achæi, Eleorum facti amici, urbem eorum tutati sunt: eoque evenit, ut Arcades alia re nulla gesta, quam quod agrum vastassent, discederent. Ubi primum egressi fines Eleorum fuerunt, certiores facti, Pellenenses apud Elidem esse, noctu itinere longissimo confecto, Olurum, Pellenensium oppidum, capiunt. Nam rursum Pellenenses ad Lacedaemoniorum societatem accesserant. Illi, re de Oluro cognita, et ipsi facto

εἰς τὴν αὐτῶν πόλιν Πέλληνην εἰσῆλθον. Καὶ ἐκ τούτου δὲ ἐπολέμουν τοῖς ἐν Ὀλοῦρῳ Ἀρχαῖσι τε καὶ τῷ ἑαυτῶν παντὶ δήμῳ καὶ μάλ' ὀλίγοι ὄντες ὅμως δὲ οὐ πρόσθεν ἐπαύσαντο πρὶν ἐξεπολιόρκησαν τὸν Ὀλοῦρον.

iv. Οἱ δ' αὖ Ἀρχάδες πάλιν ποιοῦνται ἄλλην στρατείαν εἰς τὴν Ἥλιν. Μεταξὺ δὲ Κυλλήνης καὶ τῆς πόλεως στρατοπεδευσμένοις αὐτοῖς ἐπιτίθενται οἱ Ἥλαιοι, ὑποστάντες δὲ οἱ Ἀρχάδες ἐνίκησαν αὐτούς· καὶ Ἀνδρόμαχος μὲν ὁ Ἥλειος ἵππαρχος, ὥσπερ αἰτίας ἐδόκει εἶναι τὴν μάχην συνῆλθαι, αὐτὸς αὐτὸν διέφθειρεν· οἱ δ' ἄλλοι εἰς τὴν πόλιν ἀπεχώρησαν. Ἀπέθανε δ' ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ παρ' ἐνέμονος καὶ Σωκλείδης ὁ Σπαρτιάτης· ἦδη γὰρ τότε οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς Ἥλαιοις σύμμαχοι ἦσαν. v. Πιεζόμενοι δὲ οἱ Ἥλαιοι ἐν τῇ ἑαυτῶν, ἤϊον καὶ τοὺς Λακεδαιμόνιους πέμποντες πρέσβεις ἐπιστρατεύειν τοῖς Ἀρχαῖσι, νομίζοντας οὕτως ἂν μάλιστα ἀπολαβεῖν τοὺς Ἀρχάδας, εἰ ἀμφοτέρωθεν πολεμοῖντο.

Καὶ ἐκ τούτου δὲ Ἀργίλαμος στρατεύεται μετὰ τῶν πολιτῶν, καὶ καταλαμβάνει Κρώνην. Καταλιπὼν δ' ἐν αὐτῇ προῦραν τῶν δώδεκα λόγων τρεῖς, οὕτως ἐπ' οἴκου ἀνεχώρησεν. (21) Οἱ μὲντοι Ἀρχάδες, ὥσπερ ἔσυχον ἐκ τῆς εἰς Ἥλιν στρατείας συνειληγμένοι, βοηθουσάσας περισταύρωσαν τὸν Κρώνην διπλῷ σταυρῷ, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντες ἐπολιόρκουν τοὺς ἐν τῇ Κρώνῃ. Χαλεπὸς δὲ ἦ τῶν Λακεδαιμόνιων πόλις· φέρονται ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ τῶν πολιτῶν, ἐκπέμπει στρατικὰ ἥματα δὲ καὶ τότε Ἀργίλαμος. Ἐλθὼν δὲ ἐδῶ καὶ τῆς Ἀρχαδίας ὅσα ἐδύνάτο καὶ τῆς Σκιριτίδας, καὶ πάντα ἵπποις ὅπως, εἰ δύναιτο, ἀπαγάγει τοὺς πολιορκούντας. Οἱ δὲ Ἀρχάδες οὐδὲν τι μᾶλλον ἐκινούντο, ἀλλὰ ταῦτα πάντα παρεώρων. (22) Κατιδὼν δὲ τινα λόγον ὁ Ἀργίλαμος, οἷός τ' ἔβλεπε σταυρῶμα περιέβλεπτο οἱ Ἀρχάδες, ἐνόησεν εἶναι ἂν τοῦτον, καὶ εἰ τοῦτο κρατήσεν, οὐκ ἂν δυνάσκει μείνειν τοὺς ὑπὸ τούτῳ πολιορκούντας. Κόλῳ δὲ περιάγοντος αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ το χωρίῳ, ὡς εἶδον οἱ προσέοντες τοῦ Ἀργιλάμου πελτασταὶ τοὺς ἐπαρίτους ἔβλεπον τοῦ σταυρῶματος, ἐπιτίθενται αὐτοῖς, καὶ οἱ ἵπποις συνεμβάλλειν ἐπειρῶντο. Οἱ δ' οὐκ ἐνέκλιναν, ἀλλὰ συντεταγμένοι ἤσυχον εἶπον. Οἱ δ' αὖ πάλιν ἐνέβαλον. Ἐπει δὲ οὐδὲ τότε ἐνέκλιναν, ἀλλὰ καὶ ἐπήσαν, ἦδη οὐσας πόλιν κρατοῦντες, ἐδοῦναι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀργίλαμος, ἐκτραπέναι κατὰ τὴν ἐπὶ Κρώνην φέρονσαν ἀναξίτην, εἰς ὅσα ἄρ' ὡς περ ἐτύγχανεν ἔχον. (23) Ὡς δ' ἐπλησίασαν ἄλληλοις, οἱ μὲν τὸν Ἀργιλάμῳ κατὰ κέρως, ἅτε καὶ ὁδὸν πορεύμενοι, οἱ δ' Ἀρχάδες ἄλλοι συνασπιδόεντες, ἐν τούτῳ οὐκέτι ἐδύναντο οἱ Λακεδαιμόνιοι ὄντες τῷ τῶν Ἀρχάδων πλῆθει, ἀλλὰ τὰ μὲν ὁ Ἀρχαῖος ἐτίσσετο τὸν μὲν διὰ μὲν, τὰ δὲ οἱ μὲν πρὸ αὐτοῦ ἀπέντησκον, Πολυανίδας τε καὶ Χίλον· τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἀργιλάμου ἔχον, καὶ οἱ πάντες δὲ αὐτοὶ τότε ἀπέθανον οὐκ ἑλαττον τῶν τριάντων.

(24) Ὡς δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἀναχωροῦντες εἰς τὴν εὐρυχωρίαν εἰσῆλθον, ἐνταῦθα δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀντιπαρετά-

circuitu, qua quidem poterant, Pellenen suam reversi sunt. Deinde cum Arcadibus, qui Olurum tenebant, et universo suo populo bellum fecerunt, quanquam ipsi perpauci numero essent; neque destitire prius quam Olurum expugnassent.

Rursus Arcades alia expeditione Elidem adoriuntur. Quumque inter Cyllenen ac urbem ipsam castra haberent, ab Eleis invaduntur; quorum et impetum sustinuerunt Arcades, et vicerunt. Tunc Andromachus Eleus equitum dux, qui ut praelium hoc iniretur auctor fuerat, sibi ipse manus attulit; reliqui in urbem pedem retulerunt. Interfectus est et Soclides Spartanus, qui huic pugnae intererat: nam cum Eleis hoc tempore Lacedaemoniis societas erat. Quumque in urbe sua Elei premerentur, missis legatis petebant ut Lacedaemonii bellum Arcadibus facerent; existimabant enim, hac potissimum ratione Arcades intercipi. posse, si utrinque bello lacerassentur. Itaque cives suos Archidamus educit, et Cromnum capit; ibique relicto praesidium cohortium ex duodecim quas habebat, domum redit. Arcades i. a. uti tum forte adhuc erant ab expeditione, qua Elidem invaserant, collecti, suis opem tulerunt, et Cromnum duplici vallo cinxerunt, eoque muniti eos qui intus erant obsedere. Haec quum Lacedaemoniorum urbs graviter molesteque ferret, cives suos oppugnari, exercitum domo proficisci jubet: cui tum quoque Archidamus praeficiebatur. Is cum copiis profectus, Arcadium et Sciritidem, quantum poterat, populabatur; omniaque moliebatur, ut, si fieri posset, obsidionem solveret. Verum Arcades se loco non movebant, adeoque flocci pendebant haec omnia. Tum Archidamus colle quodam conspecto, per quem vallum exteri:

Arcades duxerant, eum se posse capere putabat: quo quidem si potitus esset, non jam amplius eos, qui oppidum isto sub colle obsidebant, subsistere posse. Quumque copias suas ad eum locum ambitu quodam circumduceret, posteaquam praecurrentes Archidami regis cetrati extra vallum Epuritos viderunt, in eos irruebant, simulque cum eis equites irrumpere conabantur. Illi minime fugam dabant, sed acie instructa subsistebant. Tunc alii rursus in eos impetum faciebant: sed quum tantum abesset, ut illi terga vertissent, ut etiam in adversos pergerent, magno jam coorto clamore, tum vero Archidamus ipse suis succurrebat, nonnihil delectens versus eam viam qua currus agi possunt, et quae Cromnum ducit, militibus suis in binos instructis, quema modum forte tum copias habebat. Ubi primum propius ad se invicem accessere, Archidami milites in longum agmen expositi, utpote ipsa in via incedentes, Arcades vero conferti et clypeos constipantes: tum sane Lacedaemonii Archidamum multitudini resistere non poterant, adeoque celeriter Archidamus femore trajecto vulnerabatur; interfecti sunt etiam statim illi qui ante ipsum propugnabant, nimirum Polyenidas et Chilo, quocum soror Archidami nupta erat. Denique omnino non pauciores quam triginta interfecti sunt. Hinc ubi de via cedentes Lacedaemonii latiore in locum pervenerunt, ibi adversus hostes aciem rursus instru-

ξαντο. Καὶ μὴν οἱ Ἀρκάδες, ὥς περ εἶχον, συντεταγμένοι ἕστασαν, καὶ πληθεὶ μὲν ἐλείποντο, εὐθυμότερον δὲ πολλὸν εἶχον, ἐπεληλυθότες ἀποχωροῦσι καὶ ἄνδρας ἀπεκτονότες. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μάλα ἀθύμως εἶχον, τετρωμένοι μὲν ὄρωντες τὸν Ἀρχίδαμον, ἀκηκοότες δὲ τὰ ὀνόματα τῶν τεθνηκότων, ἀνδρῶν τε ἀγαθῶν καὶ σχεδὸν τῶν ἐπιφανεστάτων. (26) Ὡς δὲ πλησίον ὄντων ἀναδοῆσας τις τῶν πρεσβυτέρων εἶπε, Τί δεῖ ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες, μάχεσθαι, ἀλλ' οὐ σπείσι μὲν διαλυθῆναι; ἄσμενοι δὴ ἀμφοτέρω ἀκούσαντες ἐσπέισαντο. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι τοὺς νεκροὺς ἀνελόμενοι ἀπῆλθον, οἱ δ' Ἀρκάδες ἐπαναχωρήσαντες ἐνθα τὸ πρῶτον ἤρξαντο ἐπίνειναι τρόπαιον ἐστήσαντο.

26. Ὡς δ' οἱ Ἀρκάδες περὶ τὸν Κρώμνον ἦσαν, οἱ ἐκ τῆς πόλεως Ἠλείοι πρῶτον μὲν ἰόντες ἐπὶ τὴν Πύλον περιτυγχάνουσι τοῖς Πυλίοις ἀποκεκρουμένοις ἐκ τῶν Θαλαμῶν. Καὶ προσελαύνοντες οἱ Ἰππεῖς τῶν Ἠλείων ὡς εἶδον αὐτοὺς, οὐκ ἡμέλλησαν, ἀλλ' εὐθὺς ἐμβάλλουσι, καὶ τοὺς μὲν ἀποκτινύουσιν, οἱ δὲ τινες αὐτῶν καταφεύγουσιν ἐπὶ γήλορον. Ἐπεὶ μέντοι ἦλθον οἱ πεζοὶ, ἐκκόπτουσι καὶ τοὺς ἐπὶ τῷ λόφῳ, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ καὶ ζῶντας ἔλαβον ἐγγὺς διακοσίων. Καὶ ὅσοι μὲν ξένοι ἦσαν αὐτῶν, ἀπέδοντο, ὅσοι δὲ φυγάδες, ἀπέσφαττον. Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς τε Πυλίους, ὡς οὐδεὶς αὐτοῖς ἐβοήθει, σὺν αὐτῷ τῷ χωρίῳ αἰροῦσι, καὶ τοὺς Μαργανέας ἀναλαμβάνουσι. (27) Καὶ μὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὕστερον αὖ ἐλθόντες νυκτὸς ἐπὶ τὸν Κρώμνον ἐπικρατοῦσι τοῦ σταυρώματος, καὶ τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς πολιορκουμένους τῶν Λακεδαιμονίων εὐθὺς ἐξεκάλουν. Ὅσοι μὲν σὺν ἐγγυατά τε ἐτύγγανον ὄντες καὶ ὠξυλάδῃσαν, ἐξῆλθον· ὁπόσους δὲ ἔφθασαν πολλοὶ τῶν Ἀρκάδων συμβοηθήσαντες, ἀπεκλείσθησαν ἐνδον καὶ ληφθέντες διενεμήθησαν· καὶ ἐν μὲν μέρος ἔλαβον Ἀργεῖοι, ἐν δὲ Θηβαῖοι, ἐν δὲ Ἀρκάδες, ἐν δὲ Μεσσήνιοι. Οἱ δὲ σύμπαντες ληφθέντες Σπαρτιατῶν τε καὶ περιοίκων πλείονες τῶν ἑκατὸν ἐγένοντο.

27. Ἐπεὶ γὰρ μὴν οἱ Ἀρκάδες ἐσχόλασαν ἀπὸ τοῦ Κρώμνου, πάλιν δὴ περὶ τοὺς Ἠλείους εἶχον, καὶ τὴν τε Ὀλυμπίαν ἐβρῶμενέστερον ἐφρούρουσαν, καὶ ἐπιόντος Ὀλυμπιακοῦ ἔτους παρεσκευάζοντο ποιεῖν τὰ Ὀλύμπια σὺν Πισάταις τοῖς πρώτοις φάσκουσι προστῆναι τοῦ ἱεροῦ. Ἐπεὶ δὲ ὅτε μὴν ἦκεν ὅτι τὰ Ὀλύμπια γίγνεται αἱ τε ἡμέραι ἐν αἷς ἡ πανηγυρὶς ἀυροῖζεται, ἐνταῦθα δὴ οἱ Ἠλείοι ἐκ τοῦ φανεροῦ συσκευασάμενοι καὶ παρακαλέσαντες τοὺς Ἀχαιοὺς ἐπορεύοντο τὴν Ὀλυμπιακὴν ὁδόν. (28) Οἱ δὲ Ἀρκάδες ἐκείνους μὲν οὐκ ἂν ποτε φόντον ἐλθεῖν ἐπὶ σφᾶς, αὐτοὶ δὲ σὺν Πισάταις διατίθεσαν τὴν πανηγυριν. Καὶ τὴν μὲν ἵπποδρομίαν ἤδη ἐπεποιήκεσαν καὶ τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου· οἱ δ' εἰς πάλιν ἀριχώμενοι οὐκέτι ἐν τῷ δρόμῳ, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ βωμοῦ ἐπάλαιον. Οἱ γὰρ Ἠλείοι σὺν τοῖς ὅλοις παρῆσαν ἤδη εἰς τὸ τέμνος. Οἱ δὲ Ἀρκάδες πορρωτέρω μὲν οὐκ ἀπήντησαν,

ebant. Nihilominus Arcades ita uti tum instructi erant, stabant : ac numero quidem vincebantur, magis tamen viriles habebant animos : quippe qui pedem referentes invasissent, atque etiam quosdam occidissent. E contrario Lacedæmonii perquam dejectis erant animis, qui vulneratum Archidamum cernerent, et interfectorum audissent nomina, virorum fortium ac prope illustrissimorum. Tandem quum propius ad se invicem accessissent, et quidam ex senioribus exclamasset, Quamobrem pugnabimus, o viri? cur non potius induciis factis rem componimus? perlubenter ab utrisque audita ea voce, induciæ factæ sunt. Ita Lacedæmonii sublati mortuorum cadaveribus discesserunt, et Arcades eo regressi unde primum in eos impetum fecerant, tropeum excitarunt.

Interea vero, dum Cromnum Arcades obsident, primum Elei, ex urbe, dum Pylum versus pergunt, forte in Pylis incidunt, qui Thalamis repulsi fuerant. Itaque profecti ad eos equites Elei, quum primum illos conspicerent, occasionem non negligunt; sed confestim in eos irruentes, quosdam occidunt, ceteris in collem se recipientibus. Posteaquam deinde pedites Eleorum accessere, ab his etiam illi de colle dejiciuntur; partimque sunt interfecti, partim vivi hostium in potestatem venerunt, prope ducenti. Ex iis quotquot milites erant mercenarii, divenditi sunt; exules autem, jugulati. Hinc Pylis, quum nemo suppetias eis ferret, una cum oppido capiunt, et Marganenses recipiunt. Aliquanto post Lacedæmonii rursus noctu Cromnum profecti, vallo potiuntur, ac statim Argivos et Lacedæmonios obsessos evocant. Itaque quotquot ab eis haud procul abfuerant, seque mature paraverant, egressi sunt; quotquot autem Arcades concursantes anteverterunt, rursus in urbem conclusi, et capti sunt; sic partientibus eos deinde hostibus, ut pars una cederet Argivis, alia Thebanis, Arcadibus alia, item alia Messeniis. In universum quidem, quotquot ex Spartanis eorumque finitimis capti sunt, plures fuere quam centum.

Posteaquam Arcades jam non amplius Cromni obsidione occupati fuere, rursus adversus Eleos se convertiebant, ac non solum Olympiam validiori præsidio muniebant, sed etiam appetente anno Olympiaco, parabant se ad Olympia celebranda cum Pisatis, qui se primos templo præfuisse aiebant. Quum jam mensis adesset, quo peraguntur Olympia, itidemque celebris illius conventus dies appetlissent Elei palam se parantes, arcessitis etiam Achæis, qua Olympiam itur, via pergebant. Existinabant autem Arcades, nunquam illos accessuros; ideoque celebritatem eam una cum Pisatis ipsi moderabantur. Erant jam absoluti equestres ceterique cursus quinquentii; et qui lucta inter se decertabant, non in stadio cursui destinato, sed inter hoc et aram congregiebantur. Nam Elei armati jam ad delubrum pervenerant : quibus Arcades longius non occurrebant; sed ad

ἐπὶ δὲ τοῦ Κλαδαίου ποταμοῦ παρατάξαντο, ὃς πᾶρα τὴν Ἰλτιν καταρρέων εἰς τὸν Ἀλφειὸν ἐμβάλλει. Καὶ σύμμαχοι δὲ παρήσαν αὐτοῖς, ὑπῴντι μὲν Ἀργείων εἰς διςχιλίους, Ἀθηναίων δὲ ἱππεὶς περὶ τετρακκοσίους. (30) Καὶ μὲν οἱ Ἠλείοι τὰπὶ θάτερα τοῦ ποταμοῦ παρατάξαντο, σφαγισσάμενοι δὲ εὐθὺς ἐχώρουν. Καὶ τὸν πρόσθεν χρόνον εἰς τὰ πολεμικὰ καταφρονούμενοι μὲν ὅπ' Ἀρκάδων καὶ Ἀργείων, καταφρονούμενοι δὲ ἐπ' Ἀχαιῶν καὶ Ἀθηναίων, ὁμοῦ ἐκεῖνη τῇ ἡμέρᾳ τῶν μὲν συμμάχων ὡς ἀλικυώτατοι ὄντες ἤρουντο, τοὺς δ' Ἀρκάδας, τοῦτοις γὰρ πρώτοις συνέβαλλον, καὶ εὐθὺς ἐπρέβαντο, καὶ ἐπιβόηθήσαντας δὲ τοὺς Ἀργείους δεξαμένοι καὶ τούτων ἐκράτησαν. (31) Ἐπεὶ μὲντοι κατεδιώξαν εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ τῆς Ἑστίας ἱεροῦ καὶ τοῦ πρὸς ταῦτα προσήκοντος θεάτρου, ἐμάχοντο μὲν οὐδὲν ἥττον καὶ εὐθύνη πρὸς τὸν βωμόν, ἀπὸ μόνου τῶν στοῶν τε καὶ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ βαλλόμενοι καὶ ἐν τῷ ἱστοπέδῳ μαχόμενοι, ἀποθνήσκουσιν ἄλλοι τε τῶν Ἠλείων καὶ αὐτὸς ὁ τῶν τριακκοσίων ἄρχων Στρατόλας. Τούτων δὲ παρῆλθοντι ἀπεχώρησαν εἰς τὸ αὐτῶν στρατόπεδον. (32) Οἱ μὲντοι Ἀρκάδες καὶ οἱ μετ' αὐτῶν οὕτως ἐπεφύδοντο τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ὥστε οὐδ' ἀνεπαύσαντο τῆς νυκτός, ἐκκοπτοντες τὰ διαπεπονημένα σκηνώματα καὶ ἀποσταυρούντες. Οἱ δ' αὖ Ἠλείοι ἐπεὶ τῇ ὕστεραίᾳ προσιώντες εἶδον καρτερόν τὸ τεῖχος καὶ ἐπὶ τῶν ναῶν πολλοὺς ἀναβέβηκότας, ἀπῆλθον εἰς τὸ ἄστυ, τοιοῦτοι γενόμενοι ὅσους τὴν ἀρετὴν θεὸς μὲν ἂν ἐμπνεύσας δύναιτο καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀποδείξει, ἄνθρωποι δ' οὐδ' ἂν ἐν πολλῷ χρόνῳ τοὺς μὴ ὄντας ἀλκίμους ποιήσαιεν.

33. Χρησμένοι δὲ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι τῶν ἐν τοῖς Ἀρκασίν ἀρχόντων, καὶ ἀπὸ τούτων τοὺς ἐπαρίτους τρεφόντων, πρώτοι Μαντινεῖς ἀπεφρίσαντο μὴ χρῆσθαι τοῖς ἱεροῖς χρήμασι. Καὶ αὐτοὶ τὸ γινόμενον μέρος εἰς τοὺς ἐπαρίτους ἐκ τῆς πόλεως ἐκπορίσαντες ἀπέπεμψαν τοῖς ἄρχουσιν. Οἱ δὲ ἄρχοντες φάσκοντες αὐτοὺς λυμάνεσθαι τὸ Ἀρκαδικόν, ἀνικαλοῦντο εἰς τοὺς μυρίους τοὺς προστάτας αὐτῶν καὶ ἐπεὶ οὐχ ὑπάρχουν, κατεδίκασαν αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐπαρίτους ἔπεμπον ὡς αἰζόντας τοὺς κατακεκριμένους. Οἱ μὲν οὖν Μαντινεῖς κλείσαντες τὰς πύλας οὐκ ἰδέχοντο αὐτοὺς εἶσθαι. (34) Ἐκ δὲ τούτου τάχα δὴ καὶ ἄλλοι τινὲς ἔλεγον ἐν τοῖς μυρίοις ὡς οὐ γὰρ τοῖς ἱεροῖς χρήμασι χρῆσθαι οὐδὲ καταλείπειν εἰς τὸν αἰὶ χρόνον τοῖς παισὶν ἐγκλημα τοῦτο πρὸς τοὺς θεούς. Ὡς δὲ καὶ ἐν τῷ κοινῷ ἀπέδοξε μικροῖς χρῆσθαι τοῖς ἱεροῖς χρήμασι, ταχὺ δὴ οἱ μὲν οὐκ ἂν δυνάμενοι ἄνευ μισθοῦ τῶν ἐπαρίτων εἶναι διεφέροντο, οἱ δὲ δυνάμενοι παρακχελευσάμενοι αὐτοῖς καθίσταντο εἰς τοὺς ἐπαρίτους, ὅπως μὴ αὐτοὶ ἐπ' ἐκείνους, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπὶ σφίσιν εἴεν. Ἰνόντες δὲ οἱ τῶν ἀρχόντων διαχειριζόμενοι τὰ ἱερὰ χρήματα ὅτι εἰ δώσκειν εὐθύνας, κινδυνεύουσι ἐν ἀπολέσθαι, πέμπουσιν εἰς Θήβας, καὶ διδάσκουσι τοὺς Θηβαίους ὡς εἰ μὴ στρα-

Cladaum amnem adversus eos aciem struebant. Is propter Altin fluens, in Alpheum sese exonerat. Aderant autem Arcadibus auxiliares sociorum copiae, nimirum bis mille gravis armatura pedites Argivi, et equites Athenienses ferme quadringenti. Nec minus Elei suam aciem ex altera parte annis hostibus opponebant, mactataque hostia continuo pergebant. Quanquam autem ante id temporis bellicis in rebus non solum ab Arcadibus et Argivis, sed etiam ab Achæis et Atheniensibus contemnebantur, illo tamen die socios, ut omnium fortissimi, praecedebant; et Arcadibus, quibuscum primis manus conserebant, confestum in fugam actis, etiam exceptos Argivos, Arcadibus opem ferentes, superabant. Atque ubi hos persequuti fuerunt ad eum usque locum, qui inter curiam, ac Vestæ templum, theatrumque, quod eodem pertinet, interjacet; pugnabant quidem illi nihilominus, ac versus aram propellebant hostes, sed a porticibus, et curia, magnoque fano telis petiti, tandemque proelio cum eis in planitie congressi cadebantur, occiso cum aliis Eleis ipso trecentorum praefecto Stratola. Quibus peractis ad castra sua pedem retulerunt. Arcades quidem certe, atque alii, qui cum eis erant, usque adeo diem sequentem formidabant, ut ne nocte quidem cessarent jam confecta tentoria demoliri, seque vallo munire. Elei vero postridie accedentes, ubi murum satis firmum, ac multos jam fana conscendisse viderunt, suam in urbem reversi sunt, quum tales se viros praestitissent, quales quidem possit deus inspirata virtute efficere vel uno die: sed homines ne longo quidem temporis spatio potuerint illos qui fortes non sunt, fortes reddere.

Ceterum Arcadum praefectis pecunia sacra utentibus, qua Eparitos aierent, primi Mantinei facto decreto prohibere ne pecuniis sacris uterentur. Quumque partem ratam, quae ipsorum nomine deberetur Eparitis, ex urbe sua coegissent, eam praefectis misere. Verum illi, quum ab eis societatem Arcadicam labefactari dicerent, Mantineorum praesides ad magistratum, qui ex decies millibus constabat, in jus vocabant. Et quia Mantinei non parebant, lata in eos damnationis sententia, Eparitos, qui damnatos adducerent, miserunt. Verum Mantinei portis suis oclulis, in urbem illos non admittebant. Secundum ea nonnulli etiam ex istis Deciesmillibus aiebant, non usurpandas esse pecunias sacras, neque etiam crimen illud violatae religionis deum posteris in omne deinceps aevum relinquendum esse. Posteaquam etiam publico in concilio sacrarum pecuniarum usurpatio rejecta fuit, mox Epariti, quotquot stipendio carere non poterant, dilabebantur; qui vero poterant, se mutuo cohortati, Eparitorum in locum succedebant, ne in illorum ipsi, sed illi in ipsorum essent potestate. Praefecti autem, qui pecuniam sacram tractaverant, quum se animadverterent, si rationes essent reddenda, de vita periclitaturos, Thebas mittunt, ac Thebanos monent, ni

τεύσειεν, κινδυνεύσειεν οἱ Ἀρκάδες πάλιν λακωνίσει. (35) Καὶ οἱ μὲν παρεσκευάζοντο ὡς στρατεύσόμενοι· οἱ δὲ τὰ κράτιστα τῇ Πελοποννήσῳ βουλευόμενοι ἐπεισαν τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων πέμψαντας πρέσβεις εἰπεῖν τοῖς Θηβαίοις μὴ ἵνα σὺν δπλοις εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰ μὴ τι καλοῖεν. Καὶ ἅμα μὲν ταῦτα πρὸς τοὺς Θηβαίους ἔλεγον, ἅμα δὲ ἐλογίζοντο ὅτι πολέμου οὐδὲν δέονται. Τοῦ τε γὰρ ἱεροῦ τοῦ Διὸς προσεσθάναι οὐδὲν προσδεῖσθαι ἐνόμιζον, ἀλλ' ἀποδιδόντες ἂν καὶ δικαιοτέρα καὶ δσώτερα ποιεῖν, καὶ τῷ θεῷ ὀφείσθαι μᾶλλον ἂν οὕτω χαρίζεσθαι. Βουλομένων δὲ ταῦτα καὶ τῶν Ἡλείων, ἔδοξεν ἀμφοτέροις εἰρήνην ποιήσασθαι· καὶ ἐγένοντο σπονδαί.

36. Γενομένων δὲ τῶν ὀρκων, καὶ ὁμοσάντων τῶν τε ἄλλων ἀπάντων καὶ τῶν Τεγεατῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Θηβαίου, ὃς ἐτύγγανεν ἐν Τεγέᾳ ἔχων ὀπλίτας τριακοσίους τῶν Βοιωτῶν, οἱ μὲν ἄλλοι Ἀρκάδες ἐν τῇ Τεγέᾳ αὐτοῦ ἐπικαταμείναντες ἐδειπνοποιοῦντό τε καὶ εὐθυμῶντο καὶ σπονδὰς καὶ παιᾶνας ὡς εἰρήνης γεγενημένης ἐποιούντο, ὃ δὲ Θηβαῖος καὶ τῶν ἀρχόντων οἱ φοβούμενοι τὰς εὐθύνas σὺν τε τοῖς Βοιωτοῖς καὶ τοῖς δημογνώμοσι τῶν ἐπαρίτων κλείσαντες τὰς πύλας τοῦ τῶν Τεγεατῶν τείχους, πέμποντες ἐπὶ τοὺς συσκηνοῦντας συνελάμβανον τοὺς βελτίστους. Ἄτε δὲ ἐκ πασῶν τῶν πόλεων παρόντων τῶν Ἀρκάδων, καὶ πάντων εἰρήνην βουλομένων ἔχειν, πολλοὺς ἔδει τοὺς συλλαμβανομένους εἶναι· ὥστε ταχὺ μὲν αὐτοῖς τὸ δεσμωντήριον μεστὸν ἦν, ταχὺ δὲ ἡ δημοσία οἰκία. (37) Ὡς δὲ πολλοὶ οἱ εἰργμαῖνοι ἦσαν, πολλοὶ δὲ κατὰ τοῦ τείχους ἐκπεπληγηκότες, ἦσαν δὲ οἱ καὶ διὰ τῶν πυλῶν ἀφείντο· οὐδεὶς γὰρ οὐδενὶ ὥρμιζετο, ὅστις μὴ ῥέτο ἀπολείσθαι ἀπορῆσαι δὴ μάλιστα ἐποίησε τὸν τε Θηβαῖον καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ταῦτα πράττοντας ὅτι Μαντινέας, οὗς μάλιστα ἐβούλοντο λαβεῖν, ὀλίγους τινὰς πάνυ εἶχον· διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς τὴν πόλιν εἶναι σχεδὸν πάντες ὄχοντο οἰκαδε. (38) Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἐγένετο καὶ τὰ πεπραγμένα ἐπύθοντο οἱ Μαντινεῖς, εὐθὺς πέμποντες εἰς τὰς ἄλλας Ἀρκαδικὰς πόλεις προηγόρουον ἐν τοῖς ἐπὶ πόλεσι εἶναι καὶ φυλάττειν τὰς προόδους. Καὶ αὐτοὶ δὲ οὕτως ἐποίουν, καὶ ἅμα πέμψαντες εἰς τὴν Τεγέαν ἀπήτουν δσους ἔχοιεν ἄνδρας Μαντινέων· καὶ τῶν ἄλλων δὲ Ἀρκάδων οὐδένα ἀξιοῦν ἔφρασαν οὔτε δεδέσθαι οὔτε ἀποθνήσκειν πρὸ δίκης. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐπαιτιῶντο, ἔλεγον ἀπαγγέλλοντες ὅτι ἡ τῶν Μαντινέων πόλις ἐγγυῶτο ἤ μὴν παρέξειν εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων ὑπόσους τις προκαλοῖτο. (39) Ἀκούων οὖν ὁ Θηβαῖος, ἡπόρει τε ὅτι χρῆσαιτο τῷ πράγματι καὶ ἀφίησι πάντας τοὺς ἄνδρας. Καὶ τῇ ὑστεραίᾳ συγκαλέσας τῶν Ἀρκάδων ὑπόσοι γε δὴ συνελθεῖν ἠθέλησαν, ἀπελογεῖτο ὡς ἐξαπατηθεῖν. Ἀκούσας γὰρ ἔρη ὡς Λακεδαιμόνιοι τε εἶεν σὺν τοῖς δπλοις ἐπὶ τοῖς ὁρίοις προδιδόναι τε αὐτοῖς μέλλοιεν τὴν Τεγέαν τῶν Ἀρκάδων τινές. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἔκεινον μὲν, καίπερ γινώσκοντες ὅτι ἐψεύδετο περὶ σφῶν, ἀφίεσαν· πέμψαντες δ' εἰς Θήβας πρέσβεις κατηγόρουσαν αὐτοῦ ὡς δεῖν ἀποθανεῖν. (40) Τὸν δ' Ἐπαμεινώνδαν ἔφρασαν,

expeditionem susciperent, periculum fore, ne rursus Arcades ad Lacedæmoniorum partes transirent. Itaque Thebani ad eam se militiam accingebant: contra, qui optime Peloponneso consultum vellent, Arcadam communi persuadebant, ut missis legatis, dici Thebanis iuberent, ne Arcadium armati, nisi accessiti fuissent, ingrederentur. Atque simul hæc Thebanis denuntiabant, simul etiam certis rationibus permoti statuebant, bello sibi minime opus esse. Quippe causam nullam putabant, quamobrem ipsi Jovis fano præessent: adeoque se justius ac religiosius facturos arbitrabantur, magisque gratificatos deo, si fanum Eleis restituerent. Quod quum Eleis etiam placeret, utrisque visum est, pacem esse faciendam: eoque factum, ut inter se fœdus inirent.

Posteaquam in hoc præstitum fuit sacramentum, jamque non solum alii omnes, sed ipsi quoque Tegeatæ una cum eo Thebano, qui Tegæ trecentis armaturæ gravis peditibus Bœotis præerat, juraverunt: Arcades alii Tegæ cum illo manentes, convivii ac hilaritati vacabant, libationes instituebant, pæanas decantabant, quasi jam pace constituta. Thebanus vero, præfectique Arcadam quotquot a reddendis rationibus sibi metuebant, itemque Bœoti, et Eparitii quotquot eadem erant in sententia, clausis Tegæe portis, ac missis hinc inde lictoribus ad eos, qui agitabant convivia, præcipuos quosque ceperunt. Et quoniam ex omnibus oppidis Arcades eo confluerant, omnesque pacem exposcerent, multos capi necesse erat. Quo factum, ut illico tum carcer, tum domus urbis publica iis compleretur. Posteaquam multi jam fuere in vincula conjecti, multi de muro desilierunt, quidam etiam per portas emissi sunt, quod quidem nemo esset qui cuiquam succenseret, extra illos qui se capite multatum iri existimabant: hoc in maximam Thebanum et alios qui hæc una cum ipso agebant sollicitudinem conjecit, quod Mantineos, quos inprimis capere volebat, perquam paucos comprehendissent. Nam plerique omnes domum se contulerant, quippe qui non procul a Tegea distarent. Quum iluxisset, et de iis quæ gesta erant Mantinei certiores facti essent, continuo missis ad ceteras urbes Arcadicas nuntiis, ut in armis essent, aditusque custodirent, denuntiabant; quod quidem ipsi quoque faciebant. Simul Tegeam quosdam ire jubent, ac reddi sibi quoscunque Mantineos haberent, postulabant. Præterea non æquum aiebant esse, quenquam ex ceteris etiam Arcadibus aut vinciri aut morte multari, priusquam de causa cognitum esset. Quod si haberent in quo culparent aliquos, per eosdem nuntios suos indicabant, sancte Mantineorum rempublicam spondere, se exhibituram in concilio Arcadam publico, quotquot tandem in jus aliquis vocare vellet. Hæc quum Thebanus ille audiret, quid hac in re ageret, ambigebat, adeoque captivis omnibus dimissis, postridie convocabat Arcades, quotquot convenire volebant, seque purgabat, ac deceptum esse dicebat. Etenim se narrabat accepisse, Lacedæmonios armatos in sinibus adesse, ac nonnullos Arcades Tegeam illis prodere velle. Quæ quum illi audissent, dimiserunt hominem, quanquam eum de Arcadibus mentiri scirent. Inde legatis Thebas missis, sic eum accusabant, ut morte multandum statuerent. Dixisse tunc Epaminondam ferunt, qui Thebanorum id temporis

καὶ γὰρ στρατηγῶν τότε ἐτύγχανε, λέγειν ὡς πολλὸν ὀρθότερον ποιήσειεν, ὅτε συνελόμεθα τοὺς ἀνδράς ἢ ὅτε ἀφῆκε. Τὸ γὰρ ἡμῶν δι' ὑμᾶς εἰς πόλεμον καταστάντων ὑμᾶς ἄνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης εἰρήνην ποιεῖσθαι πῶς οὐκ ἂν δικαίως προσδοίαν τις ὑμῶν τοῦτο κατηγοροῖ; εὐ δ' ἴστε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς καὶ στρατευσόμεθα εἰς τὴν Ἀρκάδιαν καὶ σὺν τοῖς τὰ ἡμέτερα φρονούσι πολεμήσομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὡς δὲ ταῦτα ἀπηνέγκθη πρὸς τε τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων καὶ κατὰ πόλεις, ἐκ τούτου ἀνελογίζοντο Μαντινεῖς τε καὶ τῶν ἄλλων Ἀρκάδων οἱ κηδόμενοι τῆς Πελοποννήσου, ὡς αὐτοὺς δὲ καὶ Ἥλειοι καὶ Ἀχαιοί, ὅτι οἱ Θηβαῖοι ὄγλοι εἶεν βουλόμενοι ὡς ἀσθενεστάτην τὴν Πελοπόννησον εἶναι, ὅπως ὡς ῥᾶστα αὐτὴν καταδολώσωσιν. (α) Τί γὰρ δὴ πολεμεῖν ἡμᾶς βούλονται ἢ ἵνα ἡμεῖς μὲν ἀλλήλους κακῶς ποιῶμεν, ἐκείνων δ' ἀμφοτέροις δεόμεθα; ἢ τί λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐ δεόμεθα αὐτῶν ἐν τῇ παρόντι παρασκευάζονται ὡς ἐξιόντες; οὐ δὴλον ὡς ἐπὶ τῷ κακῶν τι ἡμᾶς ἐργάζεσθαι στρατεύειν παρασκευάζονται; (β) Ἐπειπον δὲ καὶ Ἀθηναῖς βοηθεῖν κειμένους ἐπορεύθησαν δὲ καὶ εἰς Λακεδαίμονα πρέσβεις ἀπὸ τῶν ἐπαρίτων, παρακαλοῦντας Λακεδαιμονίους, εἰ βούλονται κοινῇ διακωλύειν, ἂν τινες ἴωσι καταδουλωσόμενοι τὴν Πελοπόννησον. Περὶ μάλιστα ἡγεμονίας αὐτοῖς ἐπεπράττοντο ὅπως ἐν τῇ ἐκείνων ἑκαστοὶ ἡγήσονται.

4. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο, Ἐπαμεινώνδας ἐξῆλθε, Βοιωτοὺς ἔχων πάντας καὶ Εὐβοᾶς καὶ Θεσσαλῶν πολλοὺς παρὰ τε Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐναντίων αὐτῷ. Φωκαεῖς μάλιστα οὐκ ἤκολούθουν, λέγοντες ὅτι συνθήκη σφίσιν αὐτοῖς εἶεν, εἰ τίς ἐπὶ Θήβας ἴοι, βοηθεῖν ἐπ' ἄλλους δὲ στρατεύειν οὐκ εἶναι ἐν ταῖς συνθήκαις. (β) Ὁ μὲν τοι Ἐπαμεινώνδας ἐλογίζετο καὶ ἐν Πελοποννήσῳ σφίσιν ὑπάρχειν Ἀργεῖους τε καὶ Μεσσηνίους καὶ Ἀρκάδιους τοὺς τὰ σφέτερα φρονούντας. Ἦσαν δ' οὗτοι Τεγεᾶται καὶ Μεγαλοπολίται καὶ Ἀσκαταῖ καὶ Παλάντιες, καὶ εἰ τινες δὴ πόλεις διὰ τὸ μικραὶ τε εἶναι καὶ ἐν μέσσις ταύταις οἰκεῖν ἡναγκάζοντο. (γ) Ἐξῆλθε μὲν δὲ ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ ταχέων· ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐν Νεμέᾳ, ἐνταῦθα διέτριβεν, ἐλπίζων τοὺς Ἀθηναίους παρόντας κήψεσθαι, καὶ λογιζόμενος μέγα ἂν τοῦτο γενέσθαι τοῖς μὲν πρετέροις συμμάχοις εἰς τὸ ἐπιβρῶσαι αὐτοὺς, τοῖς δὲ ἐναντίοις εἰς τὸ εἰς ἀθυμίαν ἐμπεσεῖν, ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, πᾶν ἀγαθὸν εἶναι Θηβαίοις ὅτι ἐλαττοῖντο Ἀθηναῖοι. (δ) Ἐν δὲ τῇ διατριβῇ αὐτοῦ ταύτῃ συνήσαν πάντες οἱ ὁμοφρονούντες εἰς τὴν Μαντινείαν. Ἐπεὶ μάλιστα δ' Ἐπαμεινώνδας ἤκουσε τοὺς Ἀθηναίους τὸ μὲν κατὰ γῆν πορεύεσθαι ἀπεγνοχέειν, κατὰ θάλατταν δὲ παρασκευάζεσθαι ὡς διὰ Λακεδαιμόνους βοηθήσοντας τοῖς Ἀρκάσι, οὕτω δὲ ἀφορμήσας ἐκ τῆς

imperator erat, rectius hominem fecisse **tum** quum Arcades comprehenderet, quam quum dimitteret. Nam cur non, inquit, aliquis de proditione jure vos accuset, **qui**, quum nos vestri causa bellum geramus, sine consensu nostro facem fecistis? Enimvero scitote, inquit, suscepturos nos expeditionem in Arcadiam, ac bellum gesturos **una** cum iis qui partes nostras sequuntur.

CAPUT V.

Posteaquam haec ad commune Arcadum eorumque urbes renuntiata fuerunt, tum vero secum ipsi cogitare ceperunt Mantinei, alique Arcadum, qui de Peloponneso erant solliciti, itidemque Elei et Achæi, palam Thebanos id moliri ut Peloponnesi vires quammaxime attererent, quo eam sine ulla difficultate in servitutem redigerent. Nam cur tandem bellum nos volunt gerere? num eam ob causam, ut ipsi nosmet mutuo perdamus, et utrique ipsorum indigeamus? Cur ad expeditionem accingunt se, quum nos dicamus, in hoc tempore nobis opera ipsorum non opus esse? An non manifestum est, eos ideo se ad hanc expeditionem parare, ut aliquo nos damno afficiant? Hinc Athenas quoque miserunt qui Athenienses ad ferendum opem cohortarentur. Præterea legati ex Eparitis Lacedæmonem missi Lacedæmonios hortantur, ut communibus auxiliis prohibere velint, si qui Peloponnesum in servitutem redacturi adveniant. Impetratum etiam statim ab initio de principatu, nimirum ut singuli suos intra fines aliis præsent.

Interea dum haec agebantur, domo Epaminondas proficiscabatur, ac secum Bæotos omnes, Euboenses, Thessalos multos, quos partim ab Alexandro, partim ab ejus adversariis acceperat, ducebat. Phocenses tamen non sequebantur, quum iis conditionibus initum fœdus esse dicerent, ut, si quis Thebanos invaderet, opem ferrent; verum ut adversus alios cum eis militatum irent, id in fœdere comprehendi negabant. Et existimabat Epaminondas, suis a partibus futuros in Peloponneso Argivos, Messenios, Arcades eos, qui rebus Thebanorum favebant. Erant hi Tegeatæ, Megalopolitani, Ascatæ, Palantini, et quotquot oppida, propterea quod essent exigua, et horum in medio sita, sequi eos cogebantur. Copias ergo celeriter Epaminondas eduxit: quumque Nemeam ingressus esset, nonnihil istic commorabatur, quod interceptum se transeuntes Athenienses pataret. Nam magnum hoc quiddam fore ducebat, quod suorum quidem sociorum animos confirmare posset, hostium vero, ad desperationem adigere; atque, ut breviter dicam, omnino Thebanis emolumento futurum existimabat, quidquid Athenienses detrimenti acceperissent. Interim dum ille hoc loco diutius hæret, Peloponnesii omnes, quotquot consentiebant, apud Mantineam convenere. Quum autem audisset Epaminondas, Athenienses mutato consilio non jam terra facturos iter, sed mari se parare, ut per Laconicam Arcadilus

Νεμέας ἀφικνεῖται εἰς τὴν Τεγέαν. (8) Εὐτυχῇ μὲν οὐκ ἂν ἔγωγε φησάμην τὴν στρατηγίαν αὐτῷ γενέσθαι· ὅσα μάλιστα προνοίας ἔργα καὶ τολμῆς ἐστίν, οὐδὲν μοι δοκεῖ ὁ ἀνὴρ ἔλλειπειν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔγωγε ἐπαίνω αὐτοῦ ὅτι τὸ στρατόπεδον ἐν τῇ τελεῖ τῶν Τεγεατῶν ἐποιήσατο, ἐνθ' ἐν ἀσφαλεστέρῳ τε ἦν ἢ εἰ ἔξω ἐστρατοπεδεύετο καὶ τοῖς πολεμίοις ἐν ἀδηλοτέρῳ, ὅτι πρᾶττοιο. Καὶ παρασκευάζεσθαι δὲ, εἰ τοῦ εἶδετο, ἐν τῇ πόλει ὄντι εὐπορώτερον ἦν. Τῶν δ' ἐτέρων ἔξω στρατευομένων ἐξῆν ὄρν, εἴτε τι ὀρθῶς ἐπράττετο εἴτε τι ἡμάρτανον. Καὶ μὴν οἷόμενος κρείττων τῶν ἀντιπάλων εἶναι, ὅπότε δρόμῳ χωρίοις πλεονεκτοῦντας αὐτοὺς, οὐκ ἐξήγετο ἐπιτίθεσθαι. (9) Ὅρῳ δὲ οὔτε πόλιν αὐτῷ προσχωροῦσαν οὐδεμίαν τὸν τε χρόνον προβαίνοντα, ἐνόμισε πρακτέον τι εἶναι· εἰ δὲ μὴ, ἀντὶ τῆς πρόσθεν εὐκλείας πολλὴν ἀδοξίαν προσεδέχετο. Ἐπεὶ οὖν κατεμάνθανε περὶ μὲν τὴν Μαντίνειαν τοὺς ἀντιπάλους περὶ λαγμένους, μεταπεμπομένους δὲ Ἀγησιλαόν τε καὶ πάντας τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ἥσθετο ἔξωστρατευμένων τὸν Ἀγησιλαὸν καὶ ὄντα ἤδη ἐν τῇ Πελλάνῃ, δειπνοποιήσάμενος παραγγελίας ἤγειτο τῷ στρατεύματι εὐθὺς ἐπὶ Σπάρτην. (10) Καὶ εἰ μὴ Κρής θεῖα τινὶ μοῖρᾳ προσελθὼν ἐξήγγειλε τῷ Ἀγησιλαῷ προσὶόν τὸ στρατεύμα, ἔλαθεν ἂν τὴν πόλιν ὥσπερ νεοττίαν παντάπασιν ἔρημον τῶν ἀμυνουμένων. Ἐπεὶ μάλιστα προσηυχόμενος ταῦτα ὁ Ἀγησιλαὸς ἔφθι εἰς τὴν πόλιν ἀπελθὼν, διαταξάμενος οἱ Σπαρτιῆται ἐφύλαττον, καὶ μάλα ὀλίγοι ὄντες· οἱ τε γὰρ ἱππεῖς αὐτοῖς πάντες ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀπῆσαν καὶ τὸ ξενικὸν καὶ τῶν λόγων δώδεκα ὄντων οἱ τρεῖς. (11) Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο Ἐπαμεινώνδας ἐν τῇ πόλει τῶν Σπαρτιῶν, ὅπου μὲν ἔμελλον ἐν τε ἰσότηδι μαχεῖσθαι καὶ ἀπὸ τῶν οἰκίων βληθῆσθαι, οὐκ εἰσῆει ταῦτα, οὐδ' ὅπου γε μηδὲν πλέον μαχεῖσθαι τῶν ὀλίγων πολλοὶ ὄντας· ἐνθα δὲ πλεονεκεῖν ἂν ἐνόμιζε, τοῦτο λαβὼν τὸ χωρίον κατέβαινε, καὶ οὐκ ἀνέβαινε εἰς τὴν πόλιν. (12) Τό γε μὴ ἐντεθεὶν γενόμενος ἔξεστι μὲν τὸ θεῖον αὐτίσθαι, ἔξεστι δὲ λέγειν ὡς τοῖς ἀπονενομένοις οὐδεὶς ἂν ὑποσταίη. Ἐπεὶ γὰρ ἤγειτο Ἀρχίδαμος οὐδὲ ἑκατὸν ἔχων ἄνδρας, καὶ διαβὰς ὅπερ ἰδοῖται τι ἔχειν κώλυμα ἐπορεύετο πρὸς ὄρειον ἐπὶ τοὺς ἀντιπάλους, ἐνταῦθα δὲ οἱ πῦρ πνέοντες, οἱ νενικηκότες τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ τῷ παντὶ πλέονες καὶ προσέτι ὑπερδύεῖα χωρία ἔχοντες, οὐκ ἐδέξαντο τοὺς περὶ τὸν Ἀρχίδαμον, ἀλλ' ἐγκλίνουσιν. (13) Καὶ οἱ μὲν πρῶτον τῶν Ἐπαμεινώνδου ἀποθνήσκουσιν· ἐπεὶ μάλιστα ἀγαλλόμενοι τῇ νίκῃ ἐδώξαν οἱ ἐνδοθεν πορρωτέρω τοῦ καιροῦ, οὗτοι αὖ ἀποθνήσκουσιν· περιεγύγραπτο γὰρ, ὥς εἰκεν, ὅπῃ τοῦ θεοῦ μέχρι ὅσου ἡ νίκη ἐδόδοτο αὐτοῖς. Καὶ ὁ μὲν δὴ Ἀρχίδαμος τρόπαιον τε ἵστατο ἐνθα ἐπεκράτησε καὶ τοὺς ἐνταῦθα πεσόντας τῶν πολεμίων ὑποσπόνδους ἀπεδίδου. (14) Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας λογιζόμενος ὅτι βοηθήσειεν οἱ Ἀρκάδες εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ἐκείνοις μὲν οὐκ ἐβούλετο καὶ πᾶσι Λακεδαιμονίοις ὁμοῦ γενομένοις μάχεσθαι, ἄλλως τε καὶ εὐτυχῆσαι, τῶν δὲ ἀποτετυχηκότων· πᾶ-

opem ferrent : motis e Nemea castris, Tegeam profectus est. Atque equidem hanc illi expeditionem feliciter cessisse, non possum dicere : quæ vero tum providentiæ, tum audaciæ facinora sunt, ea desiderari mihi in hoc viro minime posse videntur. Nam primum hoc non possum non prædicare, quod intra Tegeatarum muros castra locaverit : quo loco erant tutiora, quam si foris ea locasset, ac quid ageret, minus ab hostibus sciri poterat. Præterea si qua re opus esset, eam facilius in urbe parare poterat. Hostes vero quum castra extra oppida haberent, perspicere poterat, sive quid recte gererent, seu perperam. Et quia superiorem se hostibus esse putabat ; quoties eos locorum commoditates habere videbat, non educebat suos ad illos invadendum. Posteaquam vero nullam ad se urbem deficere vidit ac tempus præterire, gerendum aliquid esse putabat ; quod quidem nisi faceret, pro hactenus parta gloria magnam infamiam exspectabat. Itaque quum factus esset certior, hostes apud Mantineam magna cura se munivisse, ac Agesilaum omnesque Lacedæmonios accessere, jamque cum copiis Agesilaum domo profectum ad Pellenen Laconiae esse animadverteret : sumpta cena, denuntiatioque militibus itinere, recta Spartam copias duxit. Quod nisi divino quodam fato Cretensis quidam ad Agesilaum contendens, ei copias Epaminondæ adventare nuntiasset : cepisset Spartam, quasi quendam nidum, omnino a defensoribus desertam. Quum autem Agesilaus, his ante compertis, conatum hostis in adeunda urbe præcepisset, Spartani dispositis hinc inde suis, quanquam perpauci essent, urbem tamen custodiebant : nam et equites eorum jam in Arcadia erant et copias mercenariæ, et ex duodecim cohortibus tres. Posteaquam Epaminondas Spartam venit, non urbem illac ingrediebatur, ubi pugnam hostes simul in planitie commissuri erant, simul tela de ædificiis dejecturi, neque ubi nihilo plus in pugna multi, quam pauci erant effecturi : sed loco quodam occupato, quo se superiorem fore putabat, ita in urbem descendit, non ascendit. Ceterum quod deinde accidit, partim numini potest adscribi, partim dici, desperatis neminem posse resistere. Nam quum Archidamus necentum quidam viros duceret, ac non solum trajecisset id quod impedire potuisset quodammodo videbatur, sed etiam in locum arduum versus hostes pergeret : tum illi, qui spirabant ignem, qui Lacedæmonios devicerant, qui rebus omnibus superiores erant, ac præterea loco erant excelsiore, non excepere militum, quos Archidamus secum habebat, impetum ; sed terga dedere, atque adeo primi, qui apud Epaminondam erant, occisi sunt. Quum autem exsultarent Lacedæmonii ob victoriam, ideoque persequerentur justo ulterius : rursus et ipsi quosdam amisere : nam descripti divinitus erant, uti quidem videtur, concessæ ipsis victoriæ certi quidam fines. Archidamus, eo loco quo victoria potitus fuerat, tropeum excitavit ; et eos, qui ex hostibus istis interempti erant, per inducias reddidit. Epaminondas autem secum ipse pendens futurum ut Arcades Lacedæmonem opis ferendæ causa concurrerent ; nolebat simul cum ipsis, et Lacedæmoniiis universis, posteaquam convenerunt, pugna-

λιν δὲ πορευθεὶς ὡς ἐδύνατο τάχιστα εἰς τὴν Τεγέαν τοὺς μὲν ὀπλίτας ἀνέπαυσε, τοὺς δ' ἱππέας ἐπεμψεν εἰς τὴν Μαντινείαν, δεξιθεὶς αὐτῶν προσκατερῆσαι, καὶ διδάσκων ὡς πάντα μὲν εἰκὸς εἶναι τὰ τῶν Μαντινέων βροσκήματα, πάντας δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἄλλως τε καὶ σίτου συγκομιδῆς οὕσης. (15) Καὶ οἱ μὲν ὄχροντο· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἱππεῖς ὀρμηθέντες ἐξ Ἐλευσί- νος ἐδειπνοποιήσαντο μὲν ἐν Ἰσθμῷ, διελθόντες δὲ τὰς Κλειονᾶς ἐτύγγανον προσιόντες εἰς τὴν Μαντινείαν καὶ καταστρατοπεδευσάμενοι ἐντὸς τείρους ἐν ταῖς οἰκίαις. Ἐπεὶ δὲ δῆλοι ἦσαν προσελαύνοντες οἱ πολέμιοι, ἐδέ- οντο οἱ Μαντινεῖς τῶν Ἀθηναίων ἱππέων βοηθῆσαι, εἰ τι δύναντο· εἶω γὰρ εἶναι καὶ τὰ βροσκήματα πάντα καὶ τοὺς ἐργάτας, πολλοὺς δὲ καὶ παῖδας καὶ γεραιτέρους τῶν ἐλευθέρων ἀκούσαντες δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ- θροβύον, ἔτι ὄντες ἀνάρστοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἵπποι. (16) Ἐνταῦθα δὴ τούτων αὖ τὴν ἀρετὴν τίς οὐκ ἂν ἀγασθῆι; οἱ καὶ πολλὴν πλείονα ὀρῶντες τοὺς πολε- μίους, καὶ ἐν Κορίνθῳ δυστυρήματος γεγεννημένου τοῖς ἱππεῦσιν οὐδὲν τούτων ἐπελογίσαντο, οὐδ' ὅτι καὶ Θε- βαῖοις καὶ Θετταλοῖς τοῖς κρατίστοις ἱππεῦσιν εἶναι δοκοῦσιν ἐμῆλιν μάχεσθαι, ἀλλ' αἰσχυρόμενοι, εἰ πα- ρόντες μὴδὲν ὠφελήσειαν τοὺς συμμάχους, ὡς εἶδον τάχιστα τοὺς πολεμίους, συνέβραξαν, ἐρῶντες ἀνασω- σάσθαι τὴν πατρίαν ὁῦσαν. (17) Καὶ μαχόμενοι αἵτισι μὲν ἐγένοντο τὰ εἶω πάντα σωθῆναι τοῖς Μαντινεῦσιν, αὐτῶν δὲ ἀπέθανον ἄνδρες ἀγαθοὶ, καὶ ἀπέκτειναν δὲ πολλοὺς ἐπὶ τοιούτοις· οὐδὲν γὰρ οὕτω βραχὺ ὄπλον ἐκά- τεροι εἶχον ὥς οὐκ ἐξικύνοντο ἀλλήλων. Καὶ τοὺς μὲν φιλοῦς νεκροὺς οὐ προήκοντο, τῶν δὲ πολεμίων ἦν οὗς ὑποσπόνδους ἀπέδωσαν. (18) Ὁ δ' αὖ Ἐπαμεινώνδας, ἐνθυμούμενος ἐπὶ ὀλίγων μὲν ἡμερῶν ἀνάγκη εἶσοιτο ἀπέναι διὰ τὸ ἐξῆκεν τῇ στρατείᾳ τὸν χρόνον, εἰ δὲ καταλείψει ἐρήμιους ὅς τ' ἂν συμμάχους, ἐκείνοις πολιορ- κήσαντο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, αὐτοὺς δὲ τῇ ἐκαστοῦ δοξῇ παντάπασιν εἶσοιτο λειψμασμένος, ἡττημένος μὲν ἐν Λακεδαίμονι σὺν πολλῷ ὀπλιτικῷ ὑπ' ὀλίγων, ἡττημέ- νος δὲ ἐν Μαντινείᾳ ἱππομαχίᾳ, αἵτις δὲ γεγεννημένος διὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον στρατείαν τοῦ συνεστάναι Λακεδαίμονιους καὶ Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους καὶ Ἠλείους καὶ Ἀθηναίους· ὥστε οὐκ ἐδόκει αὐτῷ δυνατόν εἶναι ἀμχαγεῖ παρελθεῖν, λογιζομένου ὅτι εἰ μὲν νικήσῃ, πάντα ταῦτα ἀναλύσειτο· εἰ δὲ ἀποθάνῃ, καλὴν τὴν τελευταίην ἡγήσατο εἶσθαι περὶ τῶν πατρίδι ἀρχῇν Πελο- ποννήσου καταλιπεῖν. (19) Τὸ μὲν οὖν αὐτὸν τοιαῦτα διανοεσθαι οὐ πᾶν μοι δοκεῖ θαυμαστὸν εἶναι· φιλο- τίμων γὰρ ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα διανοήματα· τὸ μὲντοι στρατεύεσθαι παρεσκευαχέναι ὡς πόνον τε μὴδὲν ἀπο- κάμειν μήτε νυκτὸς μήτε ἡμέρας, κινδύνου τε μὴδὲν ἀφίστασθαι, σπάνιόν τε τὰ ἐπιτήδεια ἔχοντας ὅμως πειθεσθαι ἐθέλειν, ταῦτά μοι δοκεῖ θαυμαστότερα εἶναι. (20) Καὶ γὰρ ὅτε τὸ τελευταῖον παρήγγειλεν αὐτοῖς παρασκευασθῆναι ὡς μάχης ἐσομένης, προθύμως μὲν ἐλευκύνοντο οἱ ἱππεῖς τὰ κράνη κελεύοντες ἐκείνους, ἐπε-

re; praesertim quum res ipsis feliciter cessisset, suis male. Quamobrem rursus quam celerrime Tegeam contendens, gravi armaturae quiescendi spatium concessit, equitatum Mantineam misit, rogatum, uti labores eos constanter ferret; simul monitum, consentaneum esse, pecora Mantineos universa jam extra urbem habere, itemque viros omnes, praesertim id temporis, quo frumentum in urbem conveh- retur. Itaque suscipiebant iter. Interea profecti Eleusine Atheniensium equites, apud Isthmum corna sumpta, quum Cleonas transissent, forte ad Mantineam accedebant, et ca- stra intra muros ipsis in aedificiis habebant. Quum autem pateret jam adventare hostes, Mantinei Atheniensium equi- tum opem implorant, si quid illi possent; pecora, inquam, universa foris esse, itemque operas, et multos tum pueros, tum provectoris aetatis homines ingennos. Quibus Athe- nienses auditis, quanquam necdum vel se prandio, vel equos pabulo refecerant, tamen opem ferebant. Atque hic quis eorum virtutem non admiretur? qui quum hostes se longe majores habere copias cernerent, et equites adversum quem- dam casum in urbe Corintho pertulissent, nihil horum ad animum revocarunt, ac ne id quidem, quod simul adversus Thebanos ac Thessalos, equites hominum opinione longe praestantissimos, proelio congressuri essent: sed turpe du- centes, si, posteaquam advenissent, nulla re sociis essent ad- jumento: quum primum conspexissent hostes, manus cum eis conseruerunt, quum quidem gloriam majorum tueri cuperent. Hoc modo commisso proelio, Mantineis omnia, quae foris habebant, salva praestitere. Ceciderunt ex eis quidam viri fortes, cujusmodi scilicet ipsi quoque intere- merunt. Quippe nemo erat utrinque, cui tam exiguum telum esset, quo se mutuo non confingerent. Deinde cadavera suorum Athenienses non deseruerunt, hostium cadaveribus quibusdam per inducias redditis. Atque hic Epaminondas secum cogitabat, intra dies paucos sibi abundum esse ne- cessario, quod huic expeditioni destinatum tempus effluxis- set. Jam si eos, quibus opitulaturus advenerat, desereret, futurum ut ab hostibus illi obsideretur, ipse gloriam omnem prorsus amitteret: qui apud Lacedaemonem cum gra- vis armatura multis peditibus a paucis victus esset, rursus ad Mantineam equestri proelio superatus, denique causam per susceptam hanc in Peloponnesum expeditionem praebuisset, ob quam Lacedaemonii, Arcades, Achaei, Elei, Athenienses, se consociassent. Quare fieri non posse pu- tabat, ut sine pugna discederet: praesertim quum se poten- tem victoria denuo ratiocinaretur aboliturum haec universa; sin mortem oppeteret, praeclarum se vitae finem consequi- turum existimabat, in conatu relinquendi patriae suae Pelo- ponnesei imperium. Atque hujusmodi quaedam ipsam animo voluisse, mirum mihi quidem non videtur: nam ejusmodi cogitationes in eos cadunt, qui honoris ac laudis cupidi sunt. Quod vero exercitum sic consuefecerit, ut laborem nullum defugeret, non interdum, non noctu, periculum nul- lum formidaret, quoties commeatus adesset exiguus, nihi- lominus dicto audiens esset, ea mihi magis admiranda vi- dentur. Nam quum postremo denuntiasset suis, uti se ad pugnam compararent, magna cum animorum alacritate galear equites ipso jubente nitidas reddebant, ac Arcades

γράφοντο δὲ καὶ τῶν Ἀρκάδων ὀπλίται ῥόπαλα, ὡς Θηβαῖοι ὄντες, πάντες δὲ ἡκονῶντο καὶ λόγχας καὶ μαχαίρας καὶ ἐλαμπρύνοντο τὰς ἀσπίδας. (21) Ἐπεὶ μὲν οὕτω παρεσκευασμένους ἐξήγαγεν, ἄξιον αὖ κατανοῆσαι ἃ ἐποίησε. Πρῶτον μὲν γὰρ ὥσπερ εἰκὸς συντάττετο. Τοῦτο δὲ πράττων σαφηνίζειν ἐδόκει ὅτι εἰς μάχην παρεσκευάζετο· ἐπεὶ γε μὴν ἐτέτακτο αὐτῷ τὸ στράτευμα ὡς ἐβούλετο, τὴν μὲν συντομωτάτην πρὸς τοὺς πολέμιους οὐκ ἦγε, πρὸς δὲ τὰ πρὸς ἐσπέραν ὄρη καὶ ἀντιπέραν τῆς Τηγέας ἡγεῖτο· ὥστε δόξαν παρεῖχε τοῖς πολέμοις μὴ ποιήσεσθαι μάχην ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. (22) Καὶ γὰρ δὴ ὡς πρὸς τῷ ὀρεὶ ἐγένετο, ἐπεὶ ἐξετάθη αὐτῷ ἡ φάλαγξ, ὅπου τοῖς ὑψηλοῖς ἐθετο τὰ ὄπλα, ὥστε εἰκάσθη στρατοπεδευομένῳ. Τοῦτο δὲ ποιήσας ἔλυσε μὲν τῶν πλείστων πολέμιων τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς πρὸς μάχην παρασκευὴν, ἔλυσε δὲ τὴν ἐν ταῖς συντάξεσιν. Ἐπεὶ γε μὴν παραγαγὼν τοὺς ἐπὶ κέρως πορευομένους λόχους εἰς μέτωπον ἰσχυρὸν ἐποίησατο τὸ περὶ ἑαυτὸν ἔμβολον, τότε δὴ ἀναλαβεῖν παραγγέλλας τὰ ὄπλα ἡγεῖτο· οἱ δ' ἠκολούθουν. Οἱ δὲ πολέμοι ὡς εἶδον παρὰ δόξαν ἐπύοντες, οὐδεὶς αὐτῶν ἡσυχίαν ἔχεν ἠδύνατο, ἀλλ' οἱ μὲν ἐθεον εἰς τὰς τάξεις, οἱ δὲ παρετάττοντο, οἱ δὲ ἵππους ἐγαλίνουν, οἱ δὲ θώρακας ἐνεδύνοντο, πάντες δὲ πεισομένοις τι μᾶλλον ἢ ποιήσουσιν ἐψέκσαν. (23) Ὅ δὲ τὸ στράτευμα ἀντίπρωρον ὥσπερ τρίτην προσῆγε, νομίζων, ἔπη ἐμβαλὼν διακόμεναι, διαφθερεῖν ὅλον τὸ τῶν ἐναντίων στράτευμα· καὶ γὰρ δὴ τῷ μὲν ἰσχυροτάτῳ παρεσκευάζετο ἀγωνίζεσθαι, τὸ δὲ ἀσθενέστατον πύρρῳ ἀπέστησεν, εἰδὼς ὅτι ἡττηθὲν ἀθύμιαν ἀνπαράσχοι τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ, ῥώμην δὲ τοῖς πολέμοις. Καὶ μὴν τοὺς ἱππέας οἱ μὲν πολέμοι αὐτοὶ παρετάξαντο ὥσπερ ὀπλιτῶν φάλαγγα βάθος ἐφ' ἐξ καὶ ἔρημον πεζῶν ἀμίππων· (24) ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας αὖ καὶ τοῦ ἱπποῦ ἔμβολον ἰσχυρὸν ἐποίησατο, καὶ ἀμίππους πεζοὺς συνέταξεν αὐτοῖς, νομίζων τὸ ἱππικὸν ἐπεὶ διακόμεναι, ὅλον τὸ ἀντίπαλον νενικηκώς ἐσεσθαι· μάλα γὰρ χαλεπὸν εὐρεῖν τοὺς ἐβελήσαντας μὲν, ἐπειδὴν τινὰς φεύγοντας τῶν ἑαυτῶν δρώσι· καὶ ὅπως μὴ ἐπιβοηθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου κέρατος ἐπὶ τὸ ἐχόμενον, κατέστησεν ἐπὶ γηλόφων τινῶν ἐναντίους αὐτοῖς καὶ ἱππέας καὶ ὀπλίτας, φόβον βουλόμενος καὶ τοῦτοις παρέχειν ὡς εἰ βοηθήσοιεν, ὅπισθεν οὕτοι ἐπικεῖσιντο αὐτοῖς. Τὴν μὲν δὴ συμβολὴν οὕτως ἐποίησατο, καὶ οὐκ ἀψεύστη τῆς ἐλπίδος κρατήσας γὰρ ἢ προσέβαλεν ὅλον ἐποίησε φεύγειν τὸ τῶν ἐναντίων. (25) Ἐπεὶ γε μὴν ἐκείνους ἔπεσαν, οἱ λοιποὶ οὐδὲ τῇ νίκῃ ὀρθῶς ἔτι ἐδυνάσθησαν χρῆσασθαι, ἀλλὰ φυγούσης μὲν αὐτοῖς τῆς ἐναντίας φάλαγγος οὐδένα ἀπέκτειναν οἱ ὀπλίται οὐδὲ προῆλθον ἐκ τοῦ χωρίου ἐνθα ἡ συμβολὴ ἐγένετο· φυγόντων δ' αὐτοῖς καὶ τῶν ἱππέων, ἀπέκτειναν μὲν οὐδ' ἱππεῖς διώκοντες οὔτε ἱππέας οὐδ' ὀπλίτας, ὥσπερ δὲ ἡττώμενοι πεφοβημένως διὰ τῶν φευγόντων πολέμιων διέπεσον. Καὶ μὴν οἱ ἀμίπποι καὶ οἱ πελτασταὶ συννενικηκότες τοῖς ἱππεῦσιν ἀρίστων μὲν ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου, ὡς

etiam gravis armaturæ pedites clavas in clypeis pingeant, perinde ac si Thebani essent : universi denique tum hastas tum gladios acuebant, et clypeos detergebant, ut fulgerent. Hoc modo paratos quum abduxisset, operæ pretium est considerare, quid deinceps fecerit. Primum igitur, ut par erat, aciem struebat. Id quum faceret, indicare scilicet certo volebat, quod ad prælium se compararet. Posteaquam copias ex animi arbitratu instruxit, non via maxime compendiarie ducebat in hostem ; sed ad montes, solem occidentem spectantes et e regione Tegeæ sitos, pergebat. Quo factum ut inficeretur hostibus opinio, minime ipsum eo die dimicaturum. Etenim posteaquam ad montem accessit, jamque phalanx ejus fuit explicata, subsistere nullitem sub locis eminentibus in armis jussit, adeoque castra munientis speciem exhibebat. Atque hac re maxima ex parte in hostibus, quem in animis pugnandi ardorem conceperant, exstinxit : itemque aciei apparatus dissolvit. Deinde quum cohortes, quæ longo progrediebantur agmine, ad frontem adduxisset, aciemque cuneatam eorum, quos circum se habebat, firmam reddidisset : tum vero suis arma sumere jussis præcedebat ipse, milites sequebantur. Eos quum præter opinionem suam adventare viderent hostes, nemini amplius otioso esse licebat. Alii se ad ordines cursu conferebant, alii se instruebant, alii frænabant equos, alii loricas induebant : omnes denique magis cladem accepturi quam filaturi videbantur. Epaminondas autem copias suas triremis instar adverso quasi rostro ductitabat, existimans, se, ubi omnique tandem impressione facta perrumperet aciem hostilem, universum exercitum facile profligaturum. Nam cum parte copiarum longe robustissima prælium committere parabat, infirma longius remota : quod sciret, hanc, si quidem vinceretur, suis trepidationem, hostibus vires addituram. Accedebat id etiam, quod hostes equitatum suum phalangis instar peditum gravis armaturæ senam in aciem deinceps instruxerant, peditibus, qui erant equitibus juncti, nullis intermistis. At Epaminondas etiam equitum cuneum firmum fecerat, et pedites equibus junctos juxta eos collocarat. Existimabat enim fore ut, posteaquam equitatus perrupisset, hostium totus exercitus victus esset. Nam perdifficile est reperire qui subsistere velint, quum suorum nonnullos terga dare conspiciunt. Jam ne Athenienses a lævo cornu succurrerent sibi proximis, quibusdam in collibus adversus eos tum equites tum gravis armaturæ pedites constituit ; ut his etiam metum incuteret, quasi a tergo irruituri in ipsos essent, si quidem aliis vellet suppetias ferre. Atque hoc modo cum hoste confligens, spe sua minime frustratus est. Etenim illa parte qua hostes adoriebatur, victoria potitus, universum hostilem exercitum in fugam conjecit. Verum posteaquam ipse cecidit, non jam amplius ceteri victoria recte uti potuerunt. Nam quum adversa phalanx fugeret, gravis armaturæ pedites neminem occidebant, neque de loco, quo prælium commissum erat, progrediebantur. Itidem quum equitatus hostilis fugam arripuisset, ne equites quidem persequendo quenquam vel equitem, vel gravis armaturæ peditem interficiebant : sed quasi fuissent ipsi victi, trepide per fugientes hostes elabebantur. Ac pedites quidem equitibus juncti, et cetrati, posteaquam una cum equitibus vicerunt ; lævum ad latus se conferebant, quasi jam supe-

κρατούντες, ἐκεῖ δ' ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἀπέθανον.

26. Τούτων δὲ προχθέντων τούναντίον ἐγεγένητο οὗ ἐνόμισαν πάντες ἄνθρωποι ἔσεσθαι. Συνεληλυθυίας γὰρ σχεδὸν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντιτεταγμένων, οὐδεὶς ἦν ὅστις οὐκ ᾔετο, εἰ μάχῃ ἔσοιτο, τοὺς μὲν κρατήσαντας ἄρξαι, τοὺς δὲ κρατηθέντας ὑπηκόους ἔσεσθαι· ὁ δὲ θεὸς οὕτως ἐποίησεν ὥστε ἀμφοτέροι μὲν τρόπαιον ὡς νενικηότες ἐστήσαντο, τοὺς δὲ ἵσταμένους οὐδέτεροι ἐκώλυσαν, νεκροὺς δὲ ἀμφοτέροι μὲν ὡς νενικηότες ὑποσπόνδους ἀπέδωκαν, ἀμφοτέροι δὲ ὡς ἡττημένοι ὑποσπόνδους ἀπελάμβανον, (27) νενικημένοι δὲ πύλας ἑκάτεροι οὕτε χῶρα οὕτε πόλιν οὐτ' ἀρχὴν οὐδέτεροι οὐδὲν πλεονέχοντες ἐφάνησαν ἢ πρὶν τὴν μάχην γενέσθαι· ἀκρισιὰ δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρότερον ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἐμοὶ μὲν οὕτως μέχρι τούτου γραφέσθω· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἴσως ἄλλω μελήσει.

riores : verum ista maxima pars eorum ab Atheniensibus est interempta.

His ita gestis, contra quam universi homines arbitrabantur, accidit. Nam quum tota fere Græcia convenisset, castraque opposita haberet, nemo non existimabat futurum, ut, si proelio decerneretur, victores imperarent, parerent victi. Verum deus illum eventum dedit, ut tropæum utrique statuerent, quasi qui vicissent, nec statuentes alteros impedirent alteri. Mortuos autem utrique tanquam victores per inducias reddebant, utrique tanquam victi per inducias recipiebant : quumque victoria se potitos utrique dicerent, non tamen vel obtenta regione aliqua, vel oppido, vel imperio, conditionem suam facere meliorem, quam ea fuisset ante pugnam commissam, videbantur. Confusio quidem certe, rerumque perturbatio major in Græcia post pugnam extitit, quam prius fuerat. Atque hactenus mihi quidem hæc scripta sunt. Quæ vero sequuntur, alii curæ fortassis erunt.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οἶδα μὲν οὖν ὅτι τῆς Ἀγησιλάου ἀρετῆς τε καὶ δόξης οὐ βράδιον ἄξιον ἔπαινον γράφαι, ὅμως δ' ἐγχειρητέον. Οὐ γὰρ ἂν καλῶς ἔχοι εἰ ὅτι τελῶς ἀνὴρ ἀγαθὸς ἐγένετο, διὰ τοῦτο οὐδὲ μείνων [ἂν] τυγχάνοι ἔπαινων.

(2) Περὶ μὲν οὖν εὐγενείας αὐτοῦ τί ἂν τις μείζον καὶ κάλλιον εἰπεῖν ἔχοι ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν τοῖς προγόνους ὀνομαζομένοις ἀπομνημονεύεται ὁποσὸς ἀφ' Ἡρακλείους ἐγένετο, καὶ τούτοις οὐκ ἰδιώταις ἀλλ' ἐκ βασιλέων βασιλεῦσιν; (3) Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ταύτη γ' ἂν τις ἔχοι καταμέμψασθαι αὐτοὺς ὡς βασιλεύουσι μὲν, πόλει δὲ τῆς ἐπιτυχούσης ἀλλ' ὥσπερ τὸ γένος αὐτῶν τῆς πατρίδος ἐντιμώτατον, οὗτω καὶ ἡ πόλις ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐνδοξοτάτη ὥστε οὐ δευτέρων πρωτεύουσιν, ἀλλ' ἡγεμόνων ἡγεμονεύουσι. (4) Τῇ δέ γε μὴν καὶ κοινῇ ἄξιον ἐπαινεῖσαι τὴν τε πατρίδα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ. Ἡ τε γὰρ πόλις οὐδεπώποτε φθονήσασα τοῦ προτετιμηθῆαι αὐτοὺς ἐπαίρησε καταλύσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οἳ τε βασιλεῖς οὐδεπώποτε μειζόνων ὠρέχθησαν ἢ ἐφ' οἷς περ εἰς ἀρχῆς τὴν βασιλείαν παρέλαβον. Τοιγαροῦν ἄλλη μὲν οὐδεμία ἀρχὴ φανερά ἐστι διαγεγεννημένη ἀδίστατος οὔτε δημοκρατία οὔτε ὀλιγαρχία οὔτε τυραννίς οὔτε βασιλεία· αὕτη δὲ μόνη διαμένει συνεχῆς βασιλεία. (5) Ὡς γε μὴν καὶ πρὶν ἀρξαι ἄξιός τῆς βασιλείας ἐδόκει εἶναι Ἀγησιλαὸς τὰδε τὰ σημεῖα. Ἐπεὶ γὰρ Ἅγις βασιλεὺς ὢν ἐτελεύτησεν, ἐρισάντων περὶ τῆς ἀρχῆς Λεωτυχίδα μὲν ὡς Ἀγίδος ὄντος υἱοῦ, Ἀγησιλάου δὲ ὡς Ἀρχιδάμου, κρίνασα ἡ πόλις ἀνεπικλητότερον εἶναι Ἀγησιλαὸν καὶ τῷ γένει καὶ τῇ ἀρετῇ, τοῦτον ἐστῆσατο βασιλεὺς. Καίτοι τὸ ἐν τῇ κρατίστῃ πόλει ὑπὸ τῶν ἀρίστων κριθέντα τοῦ καλλίστου γέροντος ἀξιοθῆναι ποίων ἔτι τεκμηρίων προσδεῖται τῆς γε πρὶν ἀρξαι αὐτὸν ἀρετῆς;

6. Ὅσα γε μὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ διεπράξατο νῦν ἤδη διηγῆσομαι· ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων καὶ τούτων τρόπων αὐτοῦ καλλίστα νομίζω καταδέξασθαι. Ἀγησιλαὸς τοίνυν ἔτι μὲν νέος ὢν ἔτυχε τῆς βασιλείας· ἀρτι δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐξηγγέλθη βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἀθροῶν καὶ ναυτικὸν καὶ πεζὸν πολὺ στράτευμα ὡς ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας. (7) βουλευομένων δὲ περὶ τούτων Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων, Ἀγησιλαὸς ἐπέστη, ἐὰν δώσιν αὐτῷ τριάκοντα μὲν Σπαρτιατῶν, δις χιλίους δὲ νεοδαμῶνεις, εἰς ἑξακισχιλίους δὲ τὸ σύνταγμα τῶν συμμάχων, διαδοῖσθαι εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ πειράσασθαι εἰρήνην ποιῆσαι, ἢ ἂν πολεμῇν βούληται ὁ βαρβαρος, ἀσχολίαν αὐτῷ παρέξειν τοῦ σπ.ατεύειν ἐπὶ

XENOPHONTIS

AGESILAUS.

CAPUT I.

Novi quidem non esse facile laudem Ageallai virtute ac gloria dignam scribere; nihilo tamen minus erit mihi hoc conandum: non enim recte se res habuerit si, quod vir perfecte bonus fuerit, idcirco ne minores quidem consequatur laudes. De ipsius certe quidem generis nobilitate quid majus et honestius dicere quisquam possit, quam quod hoc etiam tempore inter Progonos dictos commemoratur quotus ab ipso Hercule fuerit, eosque non privatos, sed reges ortos ex regibus? At vero ne hac quidem in parte eos quisquam increpare possit, quod reges sane fuerint, at urbis obscurae: sed quemadmodum eorum genus inter alia patriae ornatiissimum est, sic et urbs ipsa in Graecia maxime est illustris: adeo ut non inter secundos primas obtinuerint, sed inter principes principe loco fuerint. Hanc porro ob causam aequum etiam est una et patriam et genus ipsius laudare: quippe nunquam civitas invidia mota quod alios honoribus anteirent, eorum imperium evertere adgressa est; et reges nunquam majora concupivere, quam ferrent conditiones, quibus initio regnum acceperant. Itaque nullum sane aliud imperium reperitur, quod sine interruptione perdurarit, neque democratia, neque oligarchia, neque tyrannis, neque regnum; hoc vero solum permanet regnum perpetuum. Agesilaum autem, antequam imperio potitus esset, dignum regno fuisse habitum, haec sunt indicia. Nam cum Agis rex vivendi finem fecisset, contententibus de imperio Leotychida, ut Agidis filio, Agesilao, ut Archidami, ubi civitas ipsa Agesilaum magis irreprehensum tum genere tum virtute judicasset, hunc regem constituit. Atqui potentissima in urbe praemio pulcherrimo dignum a viris optimis judicatum fuisse, qualibus amplius indiget argumentis utique ejus, quae in eo eluxit antequam imperaret, virtutis?

Quas vero res in regno suo perfecit, jam nunc commemorabo: nam rebus gestis etiam mores ipsius pulcherrime fore declaratos arbitror. Agesilaus itaque regnum, adhuc juvenis, consequutus est. Cumque recens imperio potitus esset, nuntiatum fuit Persarum regem multas tum navales tum pedestres copias, tanquam in Graecos invasurum, cogere. Quibus de rebus cum Lacedaemonii ac socii deliberarent, pollicitus est Agesilaus se, si triginta Spartiatis ipsi darent, bis mille Neodamodes, sociorum agmen ad sex milia, trajecturum in Asiam, operamque daturum ut pacem faceret, vel, si bellum gerere mallet barbarus, tanta ei negotia exhibiturum, ut ei exercitum contra Graecos ducere

τοὺς Ἕλληνας. (8) Εὐθύς μὲν οὖν πολλοὶ πάνου ἡγάσθησαν αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἐπειδὴ ὁ Πέρσης προσθεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διέβη, ἀντιδικῆσαι ἐπ' αὐτόν, τὸ τε αἰρεῖσθαι ἐπιόντα μᾶλλον ἢ υπομένοντα μάχεσθαι αὐτῷ, καὶ τὸ τάχειν δαπανῶντα θοῦλεσθαι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμειν, κάλλιστον δὲ πάντων ἐκρίνετο μὴ περὶ τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ περὶ τῆς Ἀσίας τὸν ἀγῶνα καθιστάναι. (9) Ἐπεὶ γὰρ μὴν λαθὼν τὸ στρατεύμα ἐξέπλευσε, πῶς ἂν τις σαφέστερον ἐπιδείξειεν ὡς ἐστρατήγησεν ἢ εἰ αὐτὰ διηγήσαστο ἃ ἐπραξεν; (10) Ἐν τούτῳ τῇ Ἀσίᾳ ἤδε πρώτη πράξις ἐγένετο. Τισσαφέρνης μὲν ὥμοσεν Ἀγχιτύλῳ, εἰ σπείσαστο ἕως εἴθουσιεν ὅς περὶ μὲν πρὸς βασιλέα ἀγγέλους διαπραξέσθαι αὐτῷ ἀρεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις Ἑλληνίδας, Ἀγχιτύλος δὲ ἀντόμωστε σπονδὰς ἄξιν ἀδούλως, ὁρισάμενος τῆς πράξεως τρεῖς μῆνας. (11) Ὅ μὲν δὴ Τισσαφέρνης ἄ ὥμοσεν εὐθύς ἐβούλετο· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰρήνην πράσσειν στρατεύμα πολλὸν παρὰ βασιλέως πρὸς ὃν πρόσθεν εἶχε μετεπέμπετο. Ἀγχιτύλος δὲ καίπερ αἰσθόμενος ταῦτα θυμὸς ἐνέμενε ταῖς σπονδαῖς. (12) Ἐμοὶ οὖν τοῦτο πρῶτον καλὸν δοκεῖ διαπραξέσθαι ὅτι Τισσαφέρνην μὲν ἐμφανίσας ἐπιστολὴν ἄπιστον πᾶσιν ἐποίησεν, αὐτόν δ' ἀντεπιδείξας πρῶτον μὲν ὄρκους ἐμπεδύνοντα, ἔπειτα συνθήκας μὴ ψευδόμενον, πάντας ἐποίησε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους θαρσύνοντας συνθέσθαι αὐτῷ, εἴ τι βούλοιο. (13) Ἐπεὶ δὲ μέγα φρονίσας ὁ Τισσαφέρνης ἐπὶ τῷ καταβάντι στρατεύματι προεῖπεν Ἀγχιτύλῳ πόλεμον εἰ μὴ ἀπὸν ἐκ τῆς Ἀσίας, οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι καὶ Λακεδαιμονίων οἱ παρόντες μὲν ἡ παροῦσαν δύναμιν Ἀγχιτύλῳ τῆς βασιλείας παρασκευῆς εἶναι Ἀγχιτύλος δὲ μὲν ἡ καὶ τῷ πρὸς αὐτὸν ἀπαγγεῖλαι τῷ Τισσαφέρνηι τοὺς πρέσβεις ἐκέλευσεν ὡς πολλὴν γὰρ αὐτῷ ἔχοι ὅτι ἐπιστολῆς αὐτῆς μὲν πολέμους τοὺς θεοὺς ἐκτόσσετο, τοῖς δ' Ἕλλησι συμμάχους ἐποίησεν. (14) Ἐκ δὲ τούτου εὐθύς τοῖς μὲν στρατιώταις παρήγγειλε συσκευάζεσθαι ὡς εἰς στρατεῖαν ταῖς δὲ πόλεσιν εἰς ἃς ἀνάγκη ἦν ἀφικνεῖσθαι στρατευομένῳ ἐπὶ Καρίαν προεῖπεν ἀγορὰν παρασκευάζειν. Ἐπέσπειρε δὲ καὶ Ἰωνσι καὶ Αἰολέσιν καὶ Ἑλλήσποντιοῖς πέμπειν πρὸς αὐτόν, εἰς Ἑβέσον τοὺς συστρατευομένους. (15) Ὅ μὲν οὖν Τισσαφέρνης, καὶ ὅτι ἵππικὸν οὐκ εἶχεν ὁ Ἀγχιτύλος, ἢ δὲ Καρία ἀριππος ἦν, καὶ ὅτι ἤγειτο αὐτὸν ὀργίζεσθαι αὐτῷ διὰ τὴν ἀπάτην, τῷ ὄντι νομίσας ἐπὶ τὸν αὐτοῦ οἶκον εἰς Καρίαν ἐμύχευεν αὐτόν, τὸ μὲν περὶ αὐτὸν διεβίβασεν ἐκείσε, τὸ δὲ ἵππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου πεδίον περιήγαγε, νομίζων ἱκανὸς εἶναι καταπατήσιν τῇ ἵππῳ τοὺς Ἕλληνας πρὶν εἰς τὰ δύαιππα ἀφικεῖσθαι. (16) Ὅ δὲ Ἀγχιτύλος ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἵεναι εὐθύς ἀντιστρέψας ἐπὶ Φρυγίαν ἐπορεύετο καὶ τὰς τε ἐν τῇ πορείᾳ ἀπαντώσας δυνάμεις ἀναλαμβάνων ἤγε καὶ τὰς πόλεις κατεστρέφετο καὶ ἐμβάτων προσδοκῆτος παμπληθῆ γόνηματα εἰλαθε. (17) Στρα-

non vacaret. Confestim igitur multi vehementer adnati sunt hoc ipsum quod, cum Persa antehac in Græciam trajecisset, adversus eum vicissim trajicere concupisceret; tum quod invadendo potius quam sustinendo cum eo pugnare mallet; tum quod ita bellum gerere vellet, ut ejus potius, quam Græcorum, facultates absumeret: omnium autem pulcherrimum esse judicabatur, quod non de Græcia, sed de Asia certamen institueret. Posteaquam autem sumptis copiis domo enavigasset, quonam quis modo clarius demonstrare possit, qua ratione munus imperatorum obierit, quam si res ipsas, quas gessit, enarraverit? Hoc igitur in Asia primum fuit ejus facinus. Agesilao jusjurandum dederat Tissaphernes, si inducias pangeret, donec nuntii, quos ad regem mitteret, redirent, effecturum se ipsi ut urbes Græcæ in Asia sitæ sui juris esse permitterentur: Agesilaus vicissim juraverat inducias se sine dolo servaturnum, tribus mensibus ad rem conficiendam definitis. Et Tissaphernes quidem fidem jurejurando firmatam mox fefellit: nam pro facienda pace, magnum, præter eum quem prius habuit, exercitum a rege arcessebat: at Agesilaus, tametsi hæc animadverteret, nihilominus in induciis perstitit. Quamobrem mihi primum hoc præclare perfectisse videtur, quod cum Tissaphernem perjurum palam ostendisset, suspectam omnibus fidem ejus reddidit; se ipsum contra cum primo jusjurandum constanter observare demonstrasset, deinde fœdera minime violare, effecit ut omnes tam Græci quam barbari fidentibus animis cum eo, si quid vellet, paciscerentur. Ubi vero Tissaphernes elatus animo ob exercitum qui ad se descenderat, bellum Agesilao denuntiavit, ni Asia excoheret, ceteri quidem socii, et Lacedæmonii qui aderant, vehementer contristati palam adparebant, quod copias, Agesilao quæ aderant, regis adparatu minores esse putarent: at Agesilaus hilari admodum vultu legatos Tissapherni renuntiare jussit, habere se magnam ipsi gratiam, quod perjurio usus ipse quidem deos hostes sibi parasset, Græcis vero belli socios effecisset. Dein militibus mox edixit, ad expeditionem uti se accingerent; et urbibus, ad quas ipsum in Cariam exercitum educentem accedere necesse erat, ut forum rerum venalium sibi pararent, denuntiavit. Præterea mandavit et Ionibus et Æolensibus et Hellespontiiis ut Ephesum ad se mitterent eos, qui secum essent militaturi. Et Tissaphernes quidem, tum quod Agesilaus ab equitatu non esset instructus, et Caria equitatu minus esset apta, tum quod eum ob fraudem succensere sibi putaret, eum revera ratus ad ipsius domum in Cariam irrupturum, universum peditatum eo transmisit, equitatum vero in Maendri planitiem circumdavit, cum existimaret posse se Græcos equitatu proculcare, priusquam ad loca equitibus incommoda pervenirent. Agesilaus autem, omisso in Cariam itinere, statimque in contrariam partem converso, in Phrygiam pergebat; et occurrentes in itinere copias adsumens secum ducebat, et urbes in potestatem suam redigebat, cumque illuc præter expectationem irrupisset, pernamas opes cepit. Itaque hoc viro dignum artis impera-

τηγικὸν οὖν καὶ τοῦτο ἔδοκει διαπράξασθαι ὅτι ἐπεὶ πολέμος προεβήθη καὶ τὸ ἐξαπατᾶν δοῖόν τε καὶ δίκαιον ἐξ ἐκείνου ἐγένετο, παῖδα ἀπέδειξε τὸν Τισσαφέρνην τῇ ἀπάτῃ, φρονίμως δὲ καὶ τοὺς φίλους ἐνταῦθα ἔδοξε πλουτίσαι· (18) ἐπεὶ γὰρ διὰ τὸ πολλὰ χρήματα εἰληφθαι ἀντίπροικα τὰ πάντα ἐπωλεῖτο, τοῖς μὲν φίλοις προεῖπεν ὠνεῖσθαι, εἰπὼν ὅτι καταβήσοιτο ἐπὶ θάλασσαν ἐν τάχει τὸ στράτευμα κατὰγων· τοὺς δὲ λαφυροπώλας ἐκέλευσε γραφομένους ὁπόσου τι πλείονα προῖεσθαι τὰ χρήματα. "Ὡς" οὐδὲν προτελέσαντες οἱ φίλοι αὐτοῦ οὐδὲ τὸ δημόσιον βλάψαντες πάντες παμπληθῆ χρήματα ἔλαβον. (19) Ἐτι δὲ ὅπότε αὐτόμολοι, ὡς εἰκός, πρὸς βασιλείαν ἰόντες χρήματα ἐθέλοιν ὑψηλῆσθαι, καὶ ταῦτα ἐπεμελετο ὥς διὰ τῶν φίλων ἀλίσκοιτο, ὥπως ἅμα μὲν χρηματίζοντο, ἅμα δὲ ἐνδοξότεροι γίγνοντο. Διὰ μὲν δὴ ταῦτα εὐθὺς πολλοὺς ἐραστάς τῆς αὐτοῦ φιλίας ἐποίησατο. (20) Γινώσκων δ' ὅτι ἡ μὲν πορθομένη καὶ ἐρημουμένη χώρα οὐκ ἂν δύνατο πολὺν χρόνον στράτευμα φέρειν, ἡ δ' οἰκουμένη μὲν σπειρομένη δὲ ἀένναν ἂν τὴν τροφήν παρέχοι, ἐπεμελετο οὐ μόνον τοῦ βίᾳ χειροῦσθαι τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ τοῦ πράττειν προσάγεσθαι. (21) Καὶ πολὺν μὲν προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἀλίσκομένους μὴ ὥς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν, πολλὰς δὲ ὅπότε μεταστρατοπεδεύοιτο, εἰ αἰσθοῖτο καταλειμμένα παιδάρια παρὰ ἐμπορίων, ἃ πολλοὶ ἐπώλουν διὰ τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν φέρειν αὐτὰ καὶ τρέφειν, ἐπεμελετο καὶ τούτων ὥπως συγκομίζοντό ποι. Τοῖς δ' αὖ διὰ γῆρας καταλειπομένοις αἰχμαλώτοις προσέταττεν ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν, ὥς μήτε ὑπὸ κυνῶν μήθ' ὑπὸ λύκων διαφθείροντο. "Ὡς"τε οὐ μόνον οἱ πυνθανόμενοι ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀλίσκομενοι εὐμενεῖς αὐτῷ ἐγίγνοντο. (22) Ὅπως δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσποταῖς ὑπηρετοῦσι προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρξουσιν παύθονται· καὶ τῶν κατὰ κράτος ἀναλώτων τευχῶν τῇ φιλανθρωπῇ ὑπὸ χεῖρα ἐποιεῖτο. (23) Ἐπεὶ μάλιστα ἀνὰ τὰ πεδία οὐδὲ ἐν τῇ Φρυγίᾳ ἐδύνατο στρατεύεσθαι διὰ τὴν Φαρναδάζου ἱππείαν, ἔδοξεν αὐτῷ ἱππικὸν κατασκευαστέον εἶναι, ὥς μὴ δραπετεύοντα πολεμεῖν δεοὶ αὐτόν. Τοὺς μὲν οὖν πλουσιωτάτους ἐκ πασῶν τῶν ἐκεῖ πόλεων ἱπποτροφεῖν κατέλεξε. (24) Προεῖπε δὲ, ὅστις παρέχοιτο ἵππον καὶ ὄπλα καὶ ἄνδρα δοκίμον, ὥς ἐξέσσιτο αὐτῷ μὴ στρατεύεσθαι· καὶ ἐποίησεν ὁστῶς ἕκαστον προθύμως ταῦτα πράττειν ὥσπερ ἂν τις τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανούμενον προθύμως μαστεύοι. Ἔταξε δὲ καὶ πόλεις ἐξ ὧν δεοὶ τοὺς ἱππέας παρασκευάζειν, νομίζων ἐκ τῶν ἱπποτρόφων πόλεων εὐθὺς καὶ φρονηματίας μάλιστα ἂν ἐπὶ τῇ ἱππικῇ γενέσθαι. Καὶ τοῦτ' οὖν ἀγαστῶς ἔδοξε πρᾶξαι ὅτι κατασκευάστο τὸ ἱππικὸν αὐτῷ καὶ εὐθὺς ἐβρώμενον ἦν καὶ ἐνεργόν. (25) Ἐπειδὴ δὲ ἔαρ ὑπέφαινε, συνήγαγε πᾶν τὸ στράτευμα εἰς Ἐρεσον· ἀσκήσαι δὲ αὐτὸ βουλόμενος ἄλλα τροχόηκε καὶ ταῖς ἱππικαῖς τάξεσιν, ἥτις κράτιστα ἱπ-

toriae perito perfectisse videbatur, quod, posteaquam bellum esset denuntiatum, et ex eo dolo uti fas et jus esset, Tisaphernem puerum dolo declaravit, et amicos prudenter hac re locupletasse visus est. Nam cum omnia, propterea quod magnae opes captae essent, vili pretio venderentur, amicos ut emerent praemonebat, aliens se cito exercitu secum deducto ad mare descensurum : manubiarum vero venditoribus imperavit ut scriberent quanti quid emerent, et res illis traderent : adeo ut ejus amici, cum nihil prius persolvissent, neque publicae rei detrimentum intulissent, facultates permagnas universi consequerentur. Praeterea cum transfugae, ut assolet, ad regem accedentes viam ad opes intervertendas commonstrare vellent, curam adhibebat ut etiam opes eas ab amicis caperentur; quo simul illi locupletarentur, simul illustriores fierent. Has certe quidem ob causas multos amicitiae suae studiosos reddidit. Cum autem intelligeret regionem quidem vastatam et desolatam non posse diu exercitum sustinere, eam vero quae habitaretur et sereretur, alimentum perenne suppeditare posse, curae illi erat, ut non vi tantum adversarios in potestatem suam redigeret, sed etiam lenitate ad se adliceret. Atque adeo militibus quidem saepe praecipiebat, ut captivos non ut reos injuriarum plecterent, sed ut homines custodirent; saepe etiam, quoties castra mutabat, si animadverteret parvos a mercatoribus puerulos esse relictos (quos sane multi vendebant, propterea quod existimarent eos se ferre et nutrire non posse) horum quoque curam agebat, ut aliquo deportarentur : si qui porro captivi ob senectutem relinquerentur, hisce praecipit ut eorum curam agerent, ut neque a canibus neque a lupis discernerentur. Adeo ut non tantum illi qui haec audiebant, sed ipsi etiam captivi benevolenti in eum animo redderentur. Quascunque vero civitates ad se attraheret, eas liberabat a ministeriis omnibus quae servi dominis praestant, et ea injungebat in quibus homines liberi magistratibus parent : et moenia quaedam vi inexpugnabilia suam in potestatem humanitate redigebat. Cum vero campestribus in locis ne in Phrygia quidem militare posset, propter equitatum Pharnabazi, visum est ei copias quasdam equestres comparandas esse, ut ne fugitivi more ei bellandum esset. Itaque ditissimos quosque omnibus iis in urbibus, qui equos alerent, delegit. Praedixit etiam futurum ut, quicumque suppeditaret equum et arma et spectatae virtutis virum, immunis esset a militia : atque ita effecit ut haec quisque libenter faceret, veluti si quem pro se morituum libens quaereret. Urbes item designavit, e quibus equites parandi essent, quod existimaret ex illis urbibus, quae equorum forent altrices, mox de sua re equestri maxime animosos quosdam orituros. Hoc certe etiam admirabiliter fecisse visus est, quod equitatum sibi comparaverit, idemque statim et viribus valeret et rebus gerendis esset strenuus. Posteaquam ver adpetiisset, copias omnes ad Ephesum coegit; quas cum etiam exercere vellet, praemia proposuit tum equestribus turmis, quaecun-

πέποι, καὶ ταῖς ὀπλιτικαῖς, ἥτις ἄριστα σωματίων ἔχον καὶ πελτοσταῖς δὲ καὶ τοξόταις ἄλλα προῦθηκεν, οἵτινες κράτιστοι τὰ προέχοντα ἔργα φαίνοντο. Ἐκ τούτου δὲ παρὲν ἔρην τὰ μὲν γυμνάσια μεστὰ τῶν ἀνδρῶν γυμναζομένων, τὸν δὲ ἵπποδρόμον ἵππεων ἱππαζομένων, τοὺς δὲ ἀκονιστὰς καὶ τοὺς τοξότας ἐπὶ στόχον ἰέντας. (20) Ἀξίαν δὲ καὶ ὅλην τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἦν θέασις ἱπποῖν. Ἡ τε γὰρ ἀγορὰ μεστὴ ἦν παντοδαπῶν καὶ ὀπλῶν καὶ ἵππων ὄντων, οἳ τε γυμνασῆται καὶ οἳ τέκτονες καὶ οἳ σιδηρεῖς καὶ σκυτεῖς καὶ γραφεῖς πάντες πολεμικὰ ὅπλα κατασκευάζον· ὥστε τὴν πόλιν ὄντως ἡγήσω ἂν πόλεως ἐργαστήριον εἶναι. (21) Ἐπερὶβόρση δ' ἂν τις κάλειον ἴδων, Ἀγρησίλαον μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους στρατιώτας ἐστειφανομένους τε ὅπου ἀπὸ τῶν γυμνασίων ἴσταν, καὶ ἀνατίθεντας τοὺς στεράνους τῇ Ἀρτέμιδι. Ὅπου γὰρ ἄνδρες θεοὺς μὲν σέβουσιν, πολεμικὰ δὲ ἀσκοῖεν, περὶ βαρχίαν δὲ μελετῶν, πῶς οὐκ εὖδὸς ἐνταῦθα πάντα μεστὰ ἐπιδὼν ἀγαθὸν εἶναι; (22) Ἐπυρόμενος δὲ καὶ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων βρώχην τινὰ ἐμβαλεῖν πρὸς τὸ μάχεσθαι, προεῖπε τοῖς κήρυξι τοὺς ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἀλισκουμένους βαρβάρους γυμνοὺς πωλεῖν. Ὅρῶντες οὖν οἱ στρατιῶται λευκοὺς μὲν διὰ τὸ μαρδεποτε ἐκδύσθαι, πύνας δὲ καὶ ἀπόνους διὰ τὸ αἰετ' ὀρχημάτων εἶναι, ἐνόμισαν μηδὲν διοίσειν τὸν πόλεμον ἢ εἰ γυναιξὶ δεῖν μάχεσθαι. Προεῖπε δὲ καὶ τούτω τοῖς στρατιώταις ὡς εὖδὸς ἡγήσαντο τὴν συντομοντάτην ἐπὶ τὰ κράτιστα τῆς γῆρας, ὅπως ἀνέθην αὐτῶ τὰ σώματα καὶ τὴν γυμνασίαν παρασκευάζοντο ὡς ἀγωνιούμενοι. (23) Ὁ μὲντοι Τισσαφέρνης ταῦτα μὲν ἐνόμισε λέγειν αὐτὸν πᾶσιν βουόμενον ἐξαπατῆσαι, εἰς Καρίαν δὲ οὖν τῶν ὄντι ἐμβαλεῖν. Τὸ τε οὖν πῶς ἀνέπεσε τὸ πρῶτον εἰς Καρίαν διεβόησε καὶ τὸ ἱππικὸν εἰς τὸ Μαιάνδρου ποταμὸν κατέστησεν. Ὁ δὲ Ἀγρησίλαος οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλ' ὥσπερ προεῖπεν εὖδὸς ἐπὶ τὸν Σαρδιανὸν τόπον ἐβόησεν, καὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας δι' ἐρημίας πολεμίων πορεύμενος, πολλὰ τὰ ἐπιτιθεῖσα τῇ στρατιᾷ παρέχετο τῇ δὲ τεταρτῇ ἡμέρᾳ ἔχον οἱ τῶν πολεμίων ἵπποις. (24) Καὶ τῶ μὲν ἄρρῳ τῶν σκευεφόρων εἶπεν ὁ ἡγεμὼν διὰβάντι τὸν Πακτωλὸν ποταμὸν στρατοπεδεύεσθαι· αὐτοὶ δὲ κατιδόντες τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἀκούσθους ἐσπαρμένους καθ' ἄρπαιγρον πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκταναν. Αἰσθόμενος δὲ ὁ Ἀγρησίλαος βοῆσαι ἐκέλευσε τοὺς ἱππεῖς. Οἱ δ' αὖ Πέρσαι ὡς εἶδον τὴν βοήθειαν, χηροίστησαν καὶ ἀντιπαροετάρξαντο παρὰ πλεῖστον τῶν ἱππέων τάξιν. (25) Ἐνθα δὲ ὁ Ἀγρησίλαος γυνώσκων ὅτι τοῖς μὲν πολεμίοις οὐπω παρεῖχεν τὸ πῆχον, αὐτῶ δὲ οὐδὲν ἀπείη τῶν παρασκευασμένων, κειρὸν ἡγήσατο μάχην συνάψαι, εἰ δυνατόν. Στρατοκράμενος οὖν τὴν μὲν φάλαγγα εὖδὸς ἔχεν ἐπὶ τοῖς ἀντιτεταγμένοις ἱππέας, ἐκ δὲ τῶν ὀπλιτῶν ἐκέλευσε τὰ δέκα ἀρ' ἑξῆς ἔχειν ὥστε αὐτοῖς, τοῖς δὲ πελτασταῖς εἶπε θρόνον ὑψηλίσθαι. Παρήχηκε δὲ καὶ τοῖς ἱππέσιν ἐμβαλεῖν, ὡς αὐτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἱερωμένου. (26) Τοὺς

que peritissime equitaverit, tum gravis armaturæ cohortibus, quæcunque corporibus forent optime comparatis: peltastis quoque et sagittariis præmia proposuit, quicumque egregie præstare viderentur ea, quæ ad ipsorum pertinerent officium. Secundum hæc videre erat gymnasia plena viris sese exercentibus, hippodromum, equitibus equos agitantibus, jaculatores autem et sagittarios tela et sagittas in scopum mittentes. Sed et totam urbem, in qua erat, spectatu dignam effecit: nam forum omnis generis armis et equis vendibus plenum erat, et fabri æarii et fabri lignarii, et fabri ferrarii et sutores et pictores, arma bellica parabant omnes: adeo ut urbem revera belli officinam esse putasses. Porro animo aliquis esse confirmato potuisset illa quoque intuitus, Agesilaum utique primum, deinde milites etiam ceteros coronatos esse, cum e gymnasiis exirent, et coronas Dianæ suspendere: nam ubi viri deos venerantur, et munera exercent bellica, et ad obedientiam præfectis præstandam meditantur, quoniam non consentaneum est tibi cuncta spe bona esse plena? Cum item existimaret contemptum hostium robur quoddam animi ad pugnandum excitaturum, præconibus edixit ut captos a prædonibus barbaros venderent nudos. Itaque milites, cum albos et eos cernerent, propterea quod se nunquam vestibus exuerent, et pingues nullisque laboribus exercitos, propterea quod vehiculis semper uterentur, bellum hoc non aliud fore putarunt, atque si cum feminis pugnandum esset. Prædixit hoc quoque militibus, nimirum eos se via maxime compendiarie mox ducturum ad optimas regionis partes, ut jam inde sic corpora sua prepararent animumque, quasi pugnaturi. Verum Tissaphernes hæc eum ideo dicere putavit, quod rusus ipsum decipere vellet, eumque adeo jam in Cariam impetum revera facturum. Itaque peditatum, quemadmodum prius factum erat, in Cariam traiecit, et equitatum in Meandri planitie constituit. At Agesilaus non mentitus est, sed, sicut prædixerat, Sardianum statim in tractum profectus est: cumque triduum per loca in quibus nulli erant hostes progredieretur, commeatum nullum exercitui suppeditavit: die quarto venerunt hostium equites. Atque dux eorum impedimentorum præfecto præcepit, ut Pactolo amne trajecto, castra metaretur: ipsi vero Græcorum ad sectatores ad prædā rapiendam dispersos conspicati, ex eis multos interfecerunt. Id cum animadvertisset Agesilaus, equites suis opem ferre jussit. Persæ contra ubi auxilia viderunt, in unum confluerunt locum et universas equitum turmas iis instructas opposuerunt. Ibi tum Agesilaus, cum intelligeret peditatum hostibus necdum adesse, sibi vero nihil eorum quæ ad bellum parata erant deesse, opportunum pugne, si posset, conserendæ tempus duxit. Itaque cæsis victimis, recta phalangem in equis ex adverso instructos ducebat, jussitque eos ex gravis armaturæ militibus, qui ante annos decem pubertatem excesserant, secum una currere, atque peltastis præcepit ut curre præcederent: equitibus etiam denunciavit ut impetum facerent, seque adeo totumque exercitum sequuturum polli-

μὲν δὴ ἱππέας ἰδέξαντο οἱ ἀγαθοὶ τῶν Περσῶν· ἐπειδὴ δὲ ἅμα πάντα τὰ δεινὰ παρῆν ἐπ' αὐτοὺς, ἐνέκλιναν, καὶ οἱ μὲν αὐτῶν εὐθὺς ἐν τῇ ποταμῷ ἔπεσον, οἱ δὲ ἄλλοι ἔφυγον. Οἱ δὲ Ἕλληνας ἐπόμενοι αἰρούσι καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν πελτασταί, ὥς περ εἰκός, ἐφ' ἀρπαγὴν ἐτρέποντο· ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἔχων κύκλῳ πάντα καὶ φίλια καὶ πολέμια περιεστρατοπεδεύσατο. (33) Ὡς δὲ ἤκουσε τοὺς πολεμίους ταράσσεσθαι διὰ τὸ αἰτιάσθαι ἀλλήλους τοῦ γεγενημένου, εὐθὺς ἦγεν ἐπὶ Σάρδεϊς. Κάκει ἅμα μὲν ἔκαε καὶ ἐπόρθει τὰ περὶ τὸ ἄστυ, ἅμα δὲ καὶ κηρύγματι ἐδήλου τοὺς μὲν ἐλευθερίας δεομένους ὡς πρὸς σύμμαχον αὐτὸν παρῆναι· εἰ δὲ τινες τὴν Ἀσίαν ἑαυτῶν ποιοῦνται, πρὸς τοὺς ἐλευθεροῦντας διακρινουμένους ἐν ὅλοις παρῆναι. (34) Ἐκεῖ μέντοι οὐδεὶς ἀντεξήει, ἀδεῶς δὴ τὸ ἀπὸ τούτου ἐστρατεύετο, τοὺς μὲν πρόσθεν προσκυνεῖν Ἕλληνας ἀναγκαζομένους ὁρῶν τιμωμένους ὑφ' ὧν ὕβριζοντο, τοὺς δ' ἀξιοῦντας καὶ τὰς τῶν θεῶν τιμὰς καρποῦσθαι, τούτους ποιήσας μὴδ' ἀντιδλέπειν τοῖς Ἕλλησι δύνασθαι, καὶ τὴν μὲν τῶν φιλῶν χάριαν ἀδύωτον παρέχων, τὴν δὲ τῶν πολεμίων οὕτω καρποῦμενος ὥστε ἐν δυοῖν ἐτοῖν πλεόν τῶν ἑκατὸν ταλάντων τῷ θεῷ ἐν Δελφοῖς δεκάτην ἀποδοῦσαι. (35) Ὁ μέντοι Περσῶν βασιλεὺς νομίσας Τισσαφέρνην αἴτιον εἶναι τοῦ κακῶς φέρεσθαι τὰ ἑαυτοῦ Τιθραύστην καταπέμψας ἀπέτεμεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν. Μετὰ δὲ τούτο τὰ μὲν τῶν βαρβάρων ἔτι ἀθυμότερα ἐγένετο, τὰ δὲ Ἀγησίλαου πολλὴ ἔβρωμένεστερα. Ἀπὸ πάντων γὰρ τῶν ἐθνῶν ἐπρεσβεύοντο πρὸς φίλους, πολλοὶ δὲ καὶ ἀφίσταντο πρὸς αὐτόν, ὀρεγόμενοι τῆς ἐλευθερίας, ὥστε οὐκέτι Ἕλλήνων μόνον ἀλλὰ καὶ βαρβάρων πολλῶν ἡγεμὼν ἦν ὁ Ἀγησίλαος. (36) Ἀξίων γε μὴν καὶ ἐντεῦθεν ὑπερβαλλόντως ἀγασθαι αὐτοῦ, ὅστις ἀρχὸν μὲν παμπολλῶν ἐν τῇ ἡπείρῳ πόλεων, ἀρχὸν δὲ καὶ νήσων, ἐπεὶ καὶ τὸ ναυτικὸν προσῆψεν αὐτῷ ἡ πόλις, αἰδανόμενος καὶ εὐκλεία καὶ δυνάμει, παρὸν δ' αὐτῷ πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς χρῆσθαι, ὅτι ἐβούλετο, πρὸς δὲ τούτοις τὸ μέγιστον, ἐπινοῶν καὶ ἐλπίζων καταλύσειν τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατεύσασαν πρότερον ἀρχὴν, ὅμως ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐκρατήθη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦλθεν αὐτῷ ἀπὸ τῶν οἴκοι τελῶν βοθηεῖν τῇ πατρίδι, ἐπείθετο τῇ πόλει οὐδὲν διαφερόντως ἢ εἰ ἐν τῷ φορεῖν ἔτυχεν ἐστῆκώς· μόνος παρὰ τοὺς πέντε, μάλα ἐνδύηλον ποιῶν ὡς οὔτε ἂν πᾶσαν τὴν γῆν δέξαιτο ἀντὶ τῆς πατρίδος οὔτε τοὺς ἐπικτήτους ἀντὶ τῶν ἀρχαίων φιλῶν οὔτε σισγρὰ καὶ ἀκίνδυνα κέρδη μᾶλλον ἢ μετὰ κινδύνων τὰ καλὰ καὶ δίκαια. (37) Ὅσον γε μὴν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔμεινε πῶς οὐκ ἀξιωματικῶς βασιλεύς καὶ τοῦτ' ἔργον ἐπέδειξτο, ὅστις παραλαβὼν πάσας πόλεις ἐφ' ἃς ἀρξῶν ἐξέπλευσε στασιαζούσας διὰ τὸ τὰς πολιτείας κινηθῆναι ἐπεὶ οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἀρχῆς ἐληξαν, ἐποίησεν ὥς· ἀνευ φυγῆς καὶ θανάτων ἔλασ αὐτὸς παρῆν ὁμονόως πολιτευομένας καὶ εὐδαιμόνας τὰς πόλεις διαταλέσαι; (38) Τοιγαροῦν οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνες οὐχ ὡς ἀρχόντος μόνον ἀλλὰ καὶ ὡς πατρὸς

citus. Et equitum quidem impetum exceperunt ex Persis quotquot erant fortes : at ubi simul omnia terribilia in eos invadebant, se inclinarunt, eorumque nonnulli in flumine ceciderunt, alii in fugam se converterant : quos inse-quuti Græci etiam castra eorum capiunt. Ac peltastæ qui-dem, uti fit, ad prædam se convertebant : Agesilaus autem undique omnia tenens tum amica tum hostilia, castris ea circumdedit. Cumque perturbari hostes audisset, propter-ea quod alii alios de eo quod acciderat accusarent, confe-stim Sardes exercitum duxit : atque ibi simul quæ circum urbem erant exurebat et vastabat, simul etiam edicto præ-conis voce promulgato declarabat, ut ii, qui libertatem desiderarent, ad se tanquam auxiliatorem accederent : quod si qui Asiam esse suam existiment, cum liberatoribus ejus ut decernerent, armatos adesce dixit. Cum vero nemo ad-versus eum prodiret, absque metu jam deinceps exercitum ducebat, cum Græcos quidem, qui prius venerari Persas cogentur, ab iis ipsis honore adfici, a quibus contumeliose tractati fuerant, videret; cum effecisset ut ii, qui deorum etiam honoribus frui voluissent, ne intueri quidem Græcos possent; cumque amicorum quidem agrum a vasta-tione tutum præstaret, ex hostium vero agro fructus tantos perciperet, ut intra biennium decimam deo apud Delphos centum talentis ampliorem consecraret. Verum rex Persa-rum, arbitratus Tissaphernis culpa factum, quod res suæ male procederent, misso Tithrauste, caput ei præcidit. Se-cundum hoc res barbarorum magis etiam desperatæ fiebant, Agesilai multo firmiores : nam ab omnibus nationibus le-gati de amicitia ineunda mittebantur, multi etiam ad eum deficiebant, libertatis cupidi; adeo ut non jam Græcorum tantum, sed multorum etiam barbarorum dux esset Age-silaus. Æquum vero est hinc etiam eum eximie admirari, qui cum permultarum in continente civitatum Imperium obtineret, insulis item imperaret (nam ei copias quoque navales attribuerat civitas), cum et famæ celebritate et po-tentia crevisset, nactusque esset potestatem multis pro ar-bitrio commodis utendi, ac præterea, quod maximum erat, animo meditaretur speraretque futurum ut imperium ever-teret illud, quod prius Græciæ bellum intulerat, nihilomi-nus harum rerum nulla victus est; sed ubi ab iis, qui domi magistratus obtinebant, nuntius ei venisset, ut patriæ opem ferret, parebat civitati, non aliter atque si tunc forte solus in Ephorum curia propter quinque viros constitisset; ea re apertissime declarans se neque terram universam patriæ, neque posterius adquisitis amicis veteribus, nec turpia lu-cra nulloque cum periculo conjuncta honestis ac justis, quæ periculum habeant, anteferre. Quamdiu vero in imperio mansit, qui non etiam hoc regis laude digni facinus edidit, qui, cum civitates omnes, ad quas cum imperio domo ena-vigaverat, intestinis seditionibus laborantes accepisset, propterea quod rerum publicarum status mutati essent, postquam Atheniensium imperio finis impositus fuerat, per-fecerit ut absque exilio et cædibus, quamdiu ipse aderat, concorditer perpetuo administrarentur et felices essent ci-vitates? Itaque Græci in Asia siti discessum ejus non tan-

καὶ ἐταίρου ἀπτόντος αὐτοῦ ἐλυποῦντο. Καὶ τέλος ἐδήλωσαν ὅτι οὐ πλάστην τὴν ψυλὴν παρεῖχοντο. Ἐβηλοῦσιν γοῶν αὐτῷ συνεβούθησαν τῇ Λακεδαιμονίᾳ, καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι οὐ χείροσιν ἑαυτῶν δεήσει μάχεσθαι. Τῶν μὲν δὲ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πράξεων τοῦτο τέλος ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Διαβὰς δὲ τὸν Ἑλλήσποντον ἐπορεύετο διὰ τῶν αὐτῶν ἰσθμῶν ὧν περὶ ὁ Πέρσης τῷ συμπληρεῖ στόλῳ καὶ ἦν ἐνικυσιᾷ ὁδὸν ὁ βάρβαρος ἐπορεύετο, ταχύτεν μείον ἢ ἐν μῆρὶ κατήνυσεν ὁ Ἀγησίλαος· οὐ γὰρ ὡς ὑστερήσεις τῆς πατρίδος προθυμαίτο. (α) Ἐπεὶ δὲ ἐξαιρέψας Μακεδονίαν εἰς Θετταλίαν ἀφίκετο, Λαρισταῖοι μὲν καὶ Κρανώνιοι καὶ Σκοτούσσαῖοι καὶ Φαρσάλιοι σύμμαχοι ὄντες Βοιωτοῖς καὶ πάντες δὲ Θετταλοὶ πλὴν ὅσοι αὐτῶν φυγάδες τότε ὄντες ἐτύγγνον, ἐκακουργοῦν οὗτοι ἐρεπόμενοι. Ὁ δὲ τῶς μὲν ἦγεν ἐν πλαισίῳ τὸ στρατεύμα, τοὺς ἡμίσεις μὲν ἐμπροσθεν, τοὺς ἡμίσεις δὲ ἐπ' οὐραν ἔχων τῶν ἱππέων· ἐπεὶ δ' ἐκώλυον τῆς πορείας αὐτὸν οἱ Θετταλοὶ ἐπιτιθέμενοι τοῖς ὀπισθεν, παραπέμπει ἐπ' οὐραν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ προηγούμενου στρατεύματος πλὴν τῶν περὶ αὐτόν. (β) Ὡς δὲ παρετάχοντο ἀλλήλοις, οἱ μὲν Θετταλοὶ νομίσαντες οὐκ ἐν καλῷ εἶναι πρὸς τοὺς ἐπὶ τὰς ἵππου καὶ στρέφοντες βάρβαν ἀπεχώρουν· οἱ δὲ μάλα σωφρόνως ἐρείποντο. Γνοὺς δὲ ὁ Ἀγησίλαος ἡλικότεροι ἡμάρτανον παραπέμπει τοὺς ἄμψ' αὐτὸν μάλα εὐρώστους ἱππέας, καὶ κἀκεῖνοι τοῖς τε ἀλλοῖς παραγγέλλειν καὶ αὐτοὺς δυνάμει κατὰ κράτος καὶ μηχανῇ δοῦναι αὐτοῖς ἀναστροφὴν. Οἱ δὲ Θετταλοὶ ὡς εἶδον παρὰ ὁδὸν ἐλαύνοντες, οἱ μὲν αὐτῶν οὐδ' ἀνέστρεψαν, οἱ δὲ καὶ ἀναστρέφειν πειρόμενοι πλεονέχοντες ἔχοντες τοὺς ἵππους ἡλίσκοντο. (γ) Πολύχαρμος μὲν τοι ὁ Φαρσάλιος ἱππαρχὸν ἀνέστρεψε καὶ μαχόμενος σὺν τοῖς ἄμψ' αὐτὸν ἀποθνήσκει. Ὡς δὲ τοῦτο ἐγένετο, φυγὴ γίνεσθαι ἐξαισία· ὡς' οἱ μὲν ἀπέβησκον αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ ζῶντες ἡλίσκοντο. Ἐστῆσαν δ' οὖν οὐ πρόθεν πρὶν ἢ ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ Ναρθακίῳ ἐγένοντο. (δ) Καὶ τότε μὲν δὴ ὁ Ἀγησίλαος πρόπαιον τε ἐστήσατο μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθακίου· καὶ αὐτοῦ κατέμεινε, μάλα ἡδόμενος τῷ ἔργῳ· ὅτι τοὺς μέγιστον προνοῦντας ἐπ' ἱππικῇ ἐνενηκίηκε σὺν ᾧ αὐτὸς ἐμυχανήσατο ἱππικῇ. Τῇ δ' ὑστεραίᾳ υπερβάλλον τὰ Ἀχαιῶν τῆς Φθίας ὄρη τὴν λοιπὴν ἤδη πᾶσαν διὰ φιλίας ἐπορεύθη εἰς τὰ τῶν Βοιωτῶν ὄρια. (ε) Ἐνταῦθα δὲ ἀντιτεταγμένους εὐρὺν Θηβαίους, Ἀθηναίους, Ἀργεῖους, Κορινθίους, Αἰνιᾶνας, Εὐβοέας καὶ Λοκροὺς ἡμιότερους, οὐδὲν ἐμίλησεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ πανεοῦ ἀντιπαρέταττε, Λακεδαιμονίων μὲν ἔχων μόραν καὶ ἡμισυ, τῶν δ' αὐτόθεν συμμάχων Φωκίας καὶ Ὀρχομενίους μόνους, τότ' ἄλλο στρατεύμα ὕπερ ἡγάγετο αὐτός. (ς) Καὶ οὐ τοῦτο λέξω ἐργομαι ὡς πολλὰ μὲν εἰλάττους πολλὰ δὲ

quam principis solum, sed etiam ut patris ac sodalis debant. Ac tandem declarabant non fictum se studium prebuisse : quippe sponte cum eo profecti sunt ad ferendum. Lacedaemoni suppetias, tametsi scirent sibi non adversus & deteriores esse pugnandum. Et hic quidem rerum in Asia gestarum finis fuit.

CAPUT II.

Ceterum Hellespontum cum trajecisset, per eas nationes iter faciebat, per quas Persarum rex ingenti cum exercitu : et quod iter in annum totum extraxerat barbarie, illud minori quam mensis spatio confecit Agesilaus : non enim in animum inducebat ut patrie serius adesset. Postquam autem Macedonia peragrata, in Thessaliam pervenit, Larissaei, et Cranonii, et Scotusei, et Pharsali Broetorum socii, omnesque adeo Thessali, praeterea quotquot eorum exules tunc forte erant, insequentes eum infestabant. Ac ille quidem prius copias agmine ducebat quadrato, cum partem equitum dimidiam a fronte, dimidiam a tergo haberet : verum ubi Thessali extremos aditum iterum eum prohibebant, partem eorum qui primo erant in agmine, exceptis iis qui circa ipsum erant, ad agmen ultimum mittit. Cumque acies altera adversus alteram instructa consisteret, Thessali minus commode se praeter equestri cum gravis armature militibus congressurus abstrati, converso agmine pedetentim abibant : at illi praedeter admodum eos insequabantur. Agesilaus autem cum animadvertisset quae peccaverant utrique, equites qui circum ipsum erant admodum robustos mittit, eosque primum aliis id denuntiare, tum ipsos totis viribus hostes persequi, nec iis amplius se convertendi potestatem dantes ut Thessali praeter opinionem equos agitare viderent, ex ipsis alii quidem se non converterunt, alii vero, se dum convertere conabantur, dum equos circumagerent, capiebantur. Polycharmus vero Pharsalius equitum praefectus sese convertit, et dum una cum iis qui circum ipsum erant pugnabat, interfectus est. Hoc autem ubi accidisset, fuga ingens facta fuit : adeo ut ex iis alii interirent alii vivi caperentur : nec certe prius substitere, quam ad montem Narthacium pervenissent. Ac tunc quidem Agesilaus praedium statuit inter Prantem et Narthacium : atque mansit ibi, valde hoc facinore delectatus, quod eos, qui se maxime ob rem equestrem efferebant, eo cum equitatu vicisset quem ipse instituerat : postridie Achaicis Phthiae montibus superatis, reliquum jam totum iter per regionem amicam fecit ad Broetorum fines. Ibi cum in acie adversus se instructa consistentes reperisset Thebanos, Athenienses, Corinthios, Argivos, Eubaeos, et Locros utrosque, nihil cunctatus est, at aciem contra aperte instruebat, cum moram Lacedaemoniorum et dimidiam alterius partem haberet, ex sociis autem qui iis in locis habitant, Phocenses et Orchoemenios solos, ceterasque, quas ipse ducebat, copias. Nec jam hoc dicturus sum, quod cum multo pauciores, multo

χερόνας ἔχων δυνως συνέβαλεν· εἰ γὰρ ταῦτα λέγοιμι, Ἀγησιλαὸν τ' ἂν μοι δοκῶ ἄφρονα ἀποφαίνειν καὶ ἑμαυτὸν μωρὸν, εἰ ἐπαίνοισιν τὸν περὶ τῶν μεγίστων εἰκῇ κινδυνεύοντα· ἄλλα μᾶλλον τὰδ' αὐτοῦ ἄγαμαι ὅτι πληθὺς τε οὐδὲν μείον ἢ τὸ τῶν πολεμίων παρεσκευάσατο, ὥπλισέ τε οὕτως ὡς ἅπαντα μὲν χαλκὸν, ἅπαντα δὲ φοινικᾷ φαίνεσθαι. (8) Ἐπεμελήθη δ' ὅπως οἱ στρατιῶται τοὺς πόρους δυνήσονται ὑποζερεῖν. Ἐνέπλησε δὲ καὶ φρονήματος τὰς ψυχὰς αὐτῶν, ὡς ἱκανοὶ εἶεν πρὸς οὐστinas δέοι μάχεσθαι· ἔτι δὲ φιλονεικίαν ἐνέβαλε πρὸς ἀλλήλους τοῖς μετ' αὐτοῦ ὅπως ἕκαστοι αὐτῶν ἀρίστοι φαίνονται. Ἐλπιδῶν γε μὴν πάντας ἐνέπλησεν ὡς πᾶσι πολλὰ καγαθὰ εἶσοιτο εἰ ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνοιτο, νομίζων ἐκ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων προθυμώτατα τοῖς πολεμίοις μάχεσθαι. (9) Καὶ μέντοι οὐκ ἐφέυσθη. Δηγήσομαι δὲ καὶ τὴν μάχην· καὶ γὰρ ἐγένετο ὅσαπερ οὐκ ἄλλη τῶν ἐρ' ἡμῶν. Συνήεσαν μὲν γὰρ εἰς τὸ κατὰ Κορώνειαν πεδίον οἱ μὲν σὺν Ἀγησιλάῳ ἀπὸ τοῦ Κηφισοῦ, οἱ δὲ σὺν τοῖς Θηβαίοις ἀπὸ τοῦ Ἑλικῶνος. Ἐώρων δὲ τὰς τε φάλαγγας ἀλλήλων μάλα ἰσομάχους, σγεδὸν δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἦσαν ἑκατέρων ἰσοπληθεῖς. Ἐίχε δὲ ὁ Ἀγησίλαος μὲν τὸ δεξιὸν τοῦ μετ' ἑαυτοῦ, Ὀρχομένιοι δὲ ἔσχατοι ἦσαν αὐτῶ τοῦ εὐωνύμου. Οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι αὐτοὶ μὲν δεῖοι ἦσαν, Ἀργεῖοι δ' αὐτοῖς τὸ εὐώνυμον εἶχον. (10) Συνιόντων δὲ τέως μὲν σιγῇ πολλῇ ἦν ἀπ' ἀμφοτέρων ἡνίκα δὲ ἀπείχον ἀλλήλων ὅσον στάδιον, ἀλαλάξαντες οἱ Θηβαῖοι δρόμῳ ὁμοσε ἐφέροντο. Ὡς δὲ τριῶν ἔτι πλέθρων ἐν μέσῳ ὄντων ἀνταξέδραμον ἀπὸ τῆς Ἀγησιλάου φάλαγγος ὧν Ἡριππίδας ἐξενάγει. (11) Ἦσαν δ' οὗτοι τῶν τε ἐξ οἴκου αὐτῷ συστρατευσαμένων καὶ τῶν Κυρείων τινὲς καὶ Ἰωνες δὲ καὶ Αἰολεῖς καὶ Ἑλλησπόντιοι ἐχόμενοι. Καὶ πάντες οὗτοι τῶν συνεκδραμόντων τε ἐγένοντο καὶ εἰς δόρυ ἀφικόμενοι ἐτρέφαντο τὸ καθ' ἑαυτούς. Ἀργεῖοι μάλιστα οὐκ ἰδέξαντο τοὺς ἀμφ' Ἀγησιλαόν, ἀλλ' ἐφυγον ἐπὶ τὸν Ἑλικῶνα. Κἀνταῦθα οἱ μὲν τινες τῶν ξένων ἑσπεράνουν ἤδη τὸν Ἀγησιλαόν, ἀγγέλλει δὲ τις αὐτῷ ὅτι Θηβαῖοι τοὺς Ὀρχομένιους διακόψαντας ἐν τοῖς σκευοφόροις εἰσὶ. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς ἐξελλίξας τὴν φάλαγγα ἦγεν ἐπ' αὐτούς· οἱ δ' αὖ Θηβαῖοι ὡς εἶδον τοὺς συμμάχους πρὸς τῷ Ἑλικῶνι πεφυγέτας, διαπεσεῖν βουλόμενοι πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἐχώρων ἐβρίμηνες. (12) Ἐνταῦθα δὲ ὁ Ἀγησιλαὸν ἀνδρείον μὲν ἔχειν εἰπεῖν ἀναμφιλόγως, οὐ μάλιστα γὰρ τὰ ἀσφαλέστατα· ἔξδ' αὖ αὐτῷ παρέντι τοὺς διαπίπτοντας ἐπομένῳ χειροῦσθαι τοὺς ὀπισθεν οὐκ ἐποίησε τοῦτο, ἀλλ' ἀντιμέτωπος συνέβραξε τοῖς Θηβαίοις. Καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον. Καὶ κραυγὴ μὲν οὐδεμία παρῆν, οὐ μὴν οὐδὲ σιγῇ, φωνὴ δὲ τις ἦν τοιαύτη ὅαν ζῆρ γέ τε καὶ μάχῃ παράσχοιτ' ἄν. Τέλος δὲ τῶν Θηβαίων οἱ μὲν διαπίπτουσι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα, πολλοὶ δ' ἀποχωροῦντες ἀπέθανον. (13) Ἐπειδὴ δὲ ἡ μὲν νίκη σὺν Ἀγησιλάῳ ἐγένετο, τετρωμένους δ' αὐτὸς προσηνέ-

ΚΕΝΟΡΗΘΟΝ.

deteriores haberet, nihilominus conflixerit; nam si hæc dicam, Agesilaum mihi videar amentem declarare, ac me ipsum stultum, si hominem laudem temere rebus de maximis periclitantem. Sed hoc in eo potius admiror, quod multitudinem hostium numero non minorem comparaverit, et sic armis instruxerit, ut omnia merum æs, omnia mera purpura viderentur. Id etiam operam dederat, ut milites labores perferre possent: quin et animos eorum tanta impleverat elatione, ut ad pugnandum adversus quoscumque opus foret idonei essent: præterea contentionem mutuam inter suos excitaverat, ut eorum singuli præstantissimos se palam præberent. Spe porro impleverat omnes, omnibus multa cessura bona, si viros se fortes præstarent: quippe existimabat exercitum ex ejusmodi hominibus conflatum promptissime cum hostibus pugnaturum: nec sane hæc eum fefellerit opinio. Pugnam quoque narrabo; etenim talis fuit, qualis alia nostro ævo nulla. Nam in campum apud Coroneam convenerunt, Agesilaus quidem cum suis a Cephisso, Thebani vero cum suis, ab Helicone. Videbant autem phalanges utrinque suas admodum in prælio commitiendo pares; propeque etiam equites ex utraque parte numero pares erant. Agesilaus cornu dextrum sui tenebat exercitus, in lævo ejus postremi erant Orchomenii. Contra Thebani ipsi in dextro erant cornu, Argivi lævum eorum tenebant. Ac iis congregientibus, primum quidem ab utraque parte magnum erat silentium: cum vero a se invicem stadii circiter spatio abessent, Thebani clamore sublato cursu ad manus conserendas ferebantur. At ubi tria inter utrosque adhuc essent plethra, ab Agesilai phalange adversi currebant quos Herippidas ducebat mercenarii. Erant autem hi ex illis alii qui domo secum in expeditionem fuerant profecti, pars de iis qui Cyrum sequuti fuerant, et Iones et Æolenses et Hellespontii huius vicini: atque hi omnes illorum erant in numero qui una excucurrerunt; ad hastæque ictum cum venissent, cornu sibi oppositum in fugam verterunt. Argivi quidem illorum impetum, qui apud Agesilaum erant, non sustinere, sed ad Heliconem fuga se receperunt; atque ibi tum ex peregrinis militibus nonnulli Agesilaum jam coronabant: at ei quidam nuntiat Thebanos, perruptis Orchomeniis, in impedimentis versari. Itaque in eos phalangem statim evolutam ducebat; Thebani contra cum socios suos ad Heliconem fugisse viderent, quod ad suos elabi vellet, fortibus animis eo tendebant. Hic Agesilaum sane fortem appellare sine controversia licet; tutissima certe non elegit. Nam cum, dimissis illis qui elabi conabantur, sequi posset et ultimos capere, non hoc fecit, sed adversa fronte cum Thebanis conflixit: atque adeo collisis clypeis impellebantur, pugnabant, interficiebant, interficiebantur. Ac nullus quidem excitatus erat clamor, neque tamen erat silentium; sed ejusmodi quidam sonus, qualem ira præliumque posset efficere. Tandem Thebanorum alii ad Heliconem elabuntur, multi dum abscedunt occubuerunt. Posteaquam autem victoria cessit Agesilao, et ipse vulneratus

22

χρη πρὸς τὴν φάλαγγα, προσελθόντες τινες τῶν ἱππέων λέγουσιν αὐτῷ ὅτι τῶν πολεμίων ὀρθοῦντα σὺν τοῖς ὅπλοις ὑπὸ τῷ νυθῇ εἰσι, καὶ ἠρώτων τί χρὴ ποιεῖν. Ὁ δὲ καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων πάντοσε καὶ παντοῖσι ὅπλοις ὅμως οὐκ ἐπελθέτο τοῦ θείου, ἀλλ' ἔην τε ἀπέναι ὅπου βούλοιντο ἐκείνους καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἶα, καὶ προπέμψαι ἐπέταξε τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἱππεῖς ἔσσε ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἐγίνοντο. (11) Ἐπεὶ γε μὴν ἐλθὼν ἡ μάχη παρῆν δὴ θεασθαι ἐνθα συνέπεσον ἀλλήλους τὴν μὲν γῆν αἵματι πεφυρμένην, νεκροὺς δὲ καιμένους πυλούς καὶ πολεμίους μετ' ἀλλήλων, ἀσπίδας δὲ διατεθρυμμένας, δόρατα συντεθραυσμένα, ἐγχυρίδια γυμνὰ κοίλων, τὰ μὲν χαλκὰ, τὰ δ' ἐν σίμφατι, τὰ δ' ἐπὶ μετὰ χεῖρας. (12) Τότε μὲν σὺν, καὶ γὰρ ἦν ἤδη ὄψε, συνελκύσαντες τοὺς [τῶν πολεμίων] νεκροὺς εἰσω φάλαγγος, ἐδειπνοῦνθ' ἔκαστοι καὶ ἐκοιμήθησαν· πρῶτ' δὲ Γύλιν τὸν πολεμάρχον παρατάξει τε ἐκείνους τὸ στρατεύμα καὶ τρόπαιον ἵστασθαι καὶ στεφανοῦσθαι πάντας τῷ θεῷ καὶ τοὺς αὐλητὰς πάντας αὐλεῖν. (13) Καὶ οἱ μὲν ταῦτ' ἐποιοῦν· οἱ δὲ Θηβαῖοι ἐπεμψαν κήρυκα, ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντας θάψαι. Καὶ οὕτω δὲ αἱ τε σπονδαὶ γίνονται καὶ ὁ Ἀγχιλλεὺς οἴκαδε ἀπερχόμενος ἀντὶ τοῦ μέγιστος εἶναι ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἴκοι τὰ νόμματα μὲν ἄρχειν, τὰ νόμματα δὲ ἄρχεσθαι.

17. Ἐκ δὲ τούτου κατανοήσας τοὺς Ἀργεῖους τὰ μὲν οἴκοι καρποῦμένους, Κόρινθον δὲ προσεληγότας, ἡδόμενους δὲ τῷ πολέμῳ, στρατεύει ἐπ' αὐτοὺς καὶ δηρώσας πᾶσαν αὐτῶν τὴν χώραν εὐθὺς ἐκείθεν ὑπερβαλὼν κατὰ τὰ στενὰ εἰς Κόρινθον αἶρει τὰ ἐπὶ τὸ Λεγάιον τεῖνοντα τεῖχη καὶ ἀναπετάσας τῆς Πελοποννήσου τὰς πόλεις οὕτως οἴκαδε ἀπελθὼν εἰς τὰ Ὑακινθία ὅπου ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ χοροποιοῦ τὸν παίηνα τῷ θεῷ συνεπέτελει.

18. Ἐκ τούτου δὲ αἰσθανόμενος τοὺς Κορινθίους πάντα μὲν τὰ κτήνη ἐν τῷ Πειραιῷ ποιζομένους, μέγιστον δὲ ἡγησάμενος, ὅτι βοιωτοὶ τάδε ἐκ Κρεῦστὸς ὁρμώμενοι εὐπετῶς τοῖς Κορινθίοις παρεγγύοντο, στρατεύει ἐπὶ τὸ Πειραιον. Ἰδὼν δὲ ὑπὸ πολλῶν φυλαττόμενον, ὥς ἐνδιδομένης τῆς πόλεως εἰς ἄριστον μεταστρατοπεδεύσας πρὸς τὸ ἄστυ· (19) αἰσθόμενος δὲ ὑπὸ νύκτα βεβοηθηκότας ἐκ τοῦ Πειραιῶς εἰς τὴν πόλιν παστυδῆ, ὑποστρέψας ἅμα τῇ ἡμέρᾳ αἶρει τὸ Πειραιον, ἔρημον εὐρὺν φυλακῆς, καὶ τὰ τε ἅλλα τὰ ἐνὸντα λαμβάνει καὶ τὰ τεῖχη ἅ ἐνετετέλιστο. Ταῦτα δὲ ποιήσας οἴκαδε ἀπερχόμενος. (20) Μετὰ δὲ ταῦτα προθύμῳ ὄντων τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ δεομένων συστρατεύειν αὐτοῖς εἰς Ἀκαρνανίαν καὶ ἐπιθεμένων ἐν στενοῖς τῶν Ἀκαρνανῶν καταλαβὼν τοῖς φίλοις τὰ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν μάχην συνάπτει καὶ πολλοὺς ἀποκτείνας αὐτῶν τρόπαιον ἐστήσατο, καὶ οὐ πρότερον ἐλθῆς πρὶν Ἀχαιοῖς μὲν φίλους ἐποίησεν Ἀκαρνανίας καὶ Αἰτωλούς καὶ Ἀργεῖους, ἑαυτῷ δὲ καὶ συμμαχούς. 21) Ἐπειδὴ δὲ εἰρήνης ἐπιθυμήσαντες οἱ πολέμιοι ἐπρεσβεύοντο, Ἀγχιλλεὺς ἀντίπερ τῇ εἰρήνῃ, ὥς τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φερόντας Κορινθίων καὶ Θηβαίων ἡνέγκασε τὰς πόλεις

ad phalangem adlatus est, quidam ex equitibus cum eo adiequitassent, ei dicunt ex hostibus octoginta armatos esse sub templo; quidque de his faciendum esset, interrogabant. Ille vero, quanquam multis adfectus erat ab omni corporis parte vulneribus iisque omnis generis armis inflictis, non tamen numinis obliviscebatur, sed imperabat uti copiam eis facerent abeundi quo vellent, nec laedere eos sinebat quoniam; equitibus etiam qui circum ipsum erant praecepit ut eos deducerent, donec ad locum tutum pervenissent. Finito vero praelio videre erat illo in loco, ubi pugnam inter se conseruerant, terram sanguine perfusam, cadavera tam amica quam hostilia inter se jacentia, clypeos disruptos, hastas confactas, pugiones vaginis nudos, partim lumi, partim in corporibus, partim ipsis adhuc in manibus. Ac tum quidem etenim diei jam vesper erat, tractis [hostium] cadaveribus intra phalangem, comam sumpserunt et quieti se dederunt: postridie autem mane Gylin polemarchum exercitum instruere iussit et tropaeum statuere, omnes etiam coronis dei in honorem se redimire, et tibicines cunctos tibus canere. Atque haec quidem illi fecerunt; at Thebani praecone misso petebant ut per inducias cadavera sequebrent. Haec sunt inducie, ac domum Agesilaus discedit, cum mallet domi potius ex institutis patriae imperare, ex iisdem institutis imperio subijci, quam in Asia maximus esse.

Deinde vero cum animadvertisset Argivos rebus frui domesticis, Corinthumque ipsorum ditioni adiecisse, et bello delectari, expeditionem adversus eos suscipit; cumque omnem eorum agrum vastasset, mox inde superatis angustiis ad Corinthum progressus, muros Lechaum usque pertinentes capit; et patefactis Peloponnesi portis, domum ita demum reversus ad Hyacinthia, quo constitutus erat loco a chori magistro, parata deo una cum aliis absolvebat. Post haec cum intelligeret Corinthios omnia pecora in Piraeo servare, ac maximum quiddam duceret quod hac Broti e Creensi profecti facile se cum Corinthiis conjungerent, Piraeum versus copias ducit. Cum autem Piraeum a multis custodiri videret, quasi civitas ad deditionem spectaret, a prandio motis castris ad urbem pergebat. Cum autem animadvertisset sub noctem e Piraeo custodes omnibus viribus in urbem opis ferenda causa se contulisse, prima luce converso itinere, Piraeum capit, quem a praesidio desertum offenderat; atque tum alia quae in eo erant capit, tum castella quae istis instaurata fuerant. Haec cum fecisset, domum discessit. Post haec autem cum Achaei animis essent ad societatem inclinati, et ut secum in Acarnaniam expeditionem susceperet orarent, Acarnanesque eos in viarum angustiis adgrederentur, occupatis per levis armaturae milites superioribus locis, pugnam cum eis conserit: ac cum ex iis multos interfecisset, tropaeum statuit; neque prius finem fecit, quam Achaeis Acarnanas et Aetolos et Argivos amicos, sibi ipsi socios etiam reddidisset. Ubi vero hostes pacis cupidi legatos qui eam peterent miserunt, Agesilaus paci refragatus est, donec civitates coegisset ut eos ex Corinthiis et Thebanis, qui ob Lacedaemonios exulabant, do-

οἶκαδε καταδέξασθαι. Ὑστερον δ' αὖ καὶ Φιλιασίων τοὺς διὰ Λακεδαιμονίους φυγόντας κατήγαγεν, αὐτὸς στρατευσάμενος ἐπὶ Φλιοῦντα. Εἰ δέ τις ἄλλη πη ταῦτα μέμεται, ἀλλ' οὖν φιλειταιρία γε πραχθέντα φανερά ἐστι. (22) Καὶ γὰρ ἐπεὶ τοὺς ἐν Θήβαις τῶν Λακεδαιμονίων κατέκτανον οἱ ἐναντίοι, βοηθῶν αὖ τούτοις στρατεύει ἐπὶ τὰς Θήβας. Εὐρὼν δὲ ἀποτεταφρευμένα καὶ ἀπεσταυρωμένα ἅπαντα, υπερβάς τὰς Κυνὸς κεφαλὰς ἐδόησε τὴν χώραν μέχρι τοῦ ἄστεος, παρέχων καὶ ἐν πεδίῳ καὶ ἀνὰ τὰ ὄρη μάχεσθαι Θηβαίους, εἰ βούλοιντο. Ἐστράτευσε δὲ καὶ τῷ ἐπιόντι ἔτει πάλιν ἐπὶ Θήβας· καὶ υπερβάς τὰ κατὰ Σκῶλον σταυρώματα καὶ τάφρους ἐδόησε τὰ λοιπὰ τῆς Βοιωτίας. (23) Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου κοινῇ αὐτὸς τε καὶ ἡ πόλις εὐτύχει· ὅσα γε μὴν μετὰ ταῦτο σφάλματα ἐγένοντο οὐδεὶς ἂν εἰποῖ ὡς Ἀγησιλάου ἡγουμένου ἐπράχθη. Ἐπεὶ δ' αὖ τῆς ἐν Λεύκτροις συμφορᾶς γεγεννημένης κατακαίνουσι τοὺς ἐν Τεγέᾳ φίλους καὶ ξένους αὐτοῦ οἱ ἀντίπαλοι σὺν Μαντινεῦσαι, συνεστειχότων ἡδὲ Βοιωτῶν τε πάντων καὶ Ἀρχάδων καὶ Ἡλείων, στρατεύει σὺν μόνῃ τῇ Λακεδαιμονίῳ δυνάμει, πολλῶν νομιζόντων οὐδ' ἂν ἐξελθεῖν Λακεδαιμονίους πολλοῦ χρόνου ἐκ τῆς αὐτῶν. Δηώσας δὲ τὴν χώραν τῶν κατακτανόντων τοὺς φίλους οὕτως αὖ οἶκαδε ἀπεχώρησεν. (24) Ἀπὸ γε μὴν τούτου ἐπὶ τὴν Λακεδαίμονα στρατευσαμένων Ἀρχάδων τε πάντων καὶ Ἀργείων καὶ Ἡλείων καὶ Βοιωτῶν, καὶ σὺν αὐτοῖς Φωκίων καὶ Λοκρῶν ἀμφοτέρων καὶ Θεταλῶν καὶ Αἰνιάνων καὶ Ἀκαρνάνων καὶ Εὐβοέων, πρὸς δὲ τούτοις ἀρεστηκότων μὲν τῶν δούλων, πολλῶν δὲ περιοικίδων πόλεων, καὶ αὐτῶν Σπαρτιατῶν οὐ μειόνων ἀπολωλότων ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ ἢ λειπομένων, ὅμως διεφύλαξε τὴν πόλιν, καὶ ταῦτα ἀτείχιστον οὔσαν, ὅπου μὲν παντὶ πλείον ἂν εἶχον οἱ πολέμιοι, οὐκ ἐξάγων ἐνταῦθα, ὅπου δὲ οἱ πολῖται πλέον ἐξεῖν ἐμελλόν, εὐρώστως παρατεταγμένος, νομίζων εἰς μὲν τὸ πλατὺ ἐξίωσιν πάντοθεν ἂν περιέχεσθαι, ἐν δὲ τοῖς στενοῖς καὶ υπερδεξιῶς τόποις ὑπομένων, τῷ παντὶ κρατεῖν ἂν. (25) Ἐπεὶ γὰρ μὴν ἀπεχώρησε τὸ στρατεύμα, πῶς οὐκ ἂν φαίη τις αὐτὸν εὐγνωμόνως χρῆσθαι ἑαυτῷ; ὡς γὰρ τοῦ στρατεύεσθαι καὶ περὶ καὶ ἐφ' ἵππων ἀπείργεν ἡδὴ τὸ γῆρας, χρημάτων δὲ ἑώρα τὴν πόλιν δεομένην, εἰ μέλλοι σύμμαχόν τινα εἶναι, ἐπὶ τὸ πορίζειν ταῦτα ἑαυτὸν ἔταξε. Καὶ ὅσα μὲν ἐδύνατο οἴκοι μένων ἐμηχανᾶτο, ἀ δὲ καιροὶ ἦν οὐκ ὤκνει μετιέναι, οὐδ' ἡσχύνετο, εἰ μέλλοι τὴν πόλιν ὠφελῆσαι, πρεσβυτέρῃς ἐκπορευόμενος ἀντὶ στρατηγῶ. (26) Ὅμως δὲ καὶ ἐν τῇ πρεσβείᾳ μεγάλου στρατηγῶ ἔργα διεπράξατο. Αὐτοφραδάτης γὰρ πολιορκῶν ἐν Ἀσφῷ Ἀριοβαρζάνην σύμμαχον ὄντα δέσας Ἀγησιλαὸν φεύγων ὤχετο. Κότυς δ' αὖ Σηστὸν πολιορκῶν Ἀριοβαρζάνου ἐπὶ οὔσαν λύσας καὶ οὕτως τὴν πολιορκίαν ἀπηλλάγη· ὥςτ' οὐκ ἀλόγως καὶ ἀπὸ τῆς πρεσβείας τρόπαιον τῶν πολεμίων ἐστῆκε αὐτῷ. Μαύσωλος γὰρ μὴν κατὰ θάλασσαν ἑκατὸν ναυσὶ πολιορκῶν ἀμφοτέρα τὰ χωρία

mun reducerent. Deinde ex Phliasiis etiam eos, qui ob Lacedæmonios exulabant, reduxit, cum expeditionem adversus Philiuntem ipse suscepisset. Quod si quis hæc quadam ratione vituperat, certe tamen præ amicorum sociorumve studio gesta fuisse constat. Etenim cum ex Lacedæmoniiis quosdam qui Thebis erant adversarii necassent, ut iis etiam succurreret, adversus Thebas exercitum ducit. Cumque fossis omnia vallisque in terram depactis munita reperisset, superatis Cynoscephalis, ad urbem usque vastabat agrum, facta Thebanis pugnae copia tam in planitie quam in montibus, si pugnare vellent. Rursus anno quoque sequenti adversus Thebas exercitum duxit; et superatis vallis fossisque ad Solum, reliquis Bæotiæ partes vastavit. Et hactenus quidem ipse communiter cum civitate prospera usus est fortuna: quicumque vero deinceps casus adversi acciderunt, nemo eos Agesilai ductu accidisse dixerit. Ubi autem, apud Leuctra calamitate ab iis accepta, amicos et hospites ipsius Tegæ necare cœperunt adversarii cum Mantineensibus, Bæotis jam omnibus et Arcadibus et Eleis inter se consociatis, moram unam in expeditionem educit, existimantibus multis longo tempore Lacedæmonios ex ipsorum agro non egressuros. Cumque vastasset regionem eorum qui amicos ipsius occiderant, ita demum rursus domum discessit. Deinde vero Arcadibus omnibus, et Argivis, et Eleis, et Bæotis, et Phocensibus cum iis, et utrisque Locris, et Thessalis, et Ænianibus, et Acarnanibus et Eubœis, adversus Lacedæmonem cum exercitu progressis, cum servi præterea multæque civitates finitimæ defecissent, ac Spartiarum non pauciores in commisso apud Leuctra prælio fuissent interempti, quam superessent, nihilominus urbem tutatus est, quanquam sine muris esset: cum non eo quidem, ubi hostes rebus omnibus superiores fuissent, suos educeret, sed ubi cives superiores futuri erant, fortiter instructos teneret; quippe quod existimaret, in spatiosum si quem locum egrederetur, undique cingi se posse; sin angustis et superioribus in locis permaneret, rebus omnibus superiorem se futurum. Cum vero exercitus discessisset, quidni dixerit aliquis eum ita se gessisse, ut virum se bonum præberet? Nam cum senectus eum a militia tam pedestri quam equestri jam arceret, ac civitatem pecuniis indigere cerneret, si quem vellet socium habere, harum ipse parandarum onus in se recepit. Et quæcumque quidem poterat, domi inanens moliebatur, quæque pro occasione data erant facienda, adgredi non gravabatur: neque erubescibat, modo civitati profuturus esse, pro Imperatore legatus exire. Veruntamen in legatione ipsa magni imperatoris exsequutus est munera. Nam cum Autophradates Ariobatzanem, qui ejus erat socius, apud Assum obsideret, Agesilaum veritus, fuga inde abiit. Cotys item cum Sestum obsideret, Ariobatzanis quod adhuc erat oppidum, et ipse soluta obsidione discessit; adeo ut non sine causa tropæum ei ob hostes superatos etiam ex legatione statutum fuerit. Porro cum Mausolus mari centum navibus utrumque locum hunc obsideret, non item metu adductus, sed suasu, domum

ταῦτα οὐκέτι δαίσας ἀλλὰ πεισθεὶς ἀπέπλευσεν οἰκάδε.
 (27) Κάνταυθα οὖν ἄξια θαύματος διεπράξατο. Οἱ τε γὰρ εὖ πεπονθέναι νομίζοντες ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ οἱ φεύγοντες αὐτὸν χρήματα ἀμφοτέροι ἐδοσαν. Τυχρὸς γὰρ μὲν καὶ Μανύσωλος, διὰ τὴν πρόσθεν Ἀγρησιλάου ξενίαν συμβαλλόμενος καὶ οὗτος χρήματα τῇ Λακεδαίμονι, ἀπέπεμψαν αὐτὸν οἰκάδε προπομπὴν δόντες μεγαλοπρεπῆ.
 (28) Ἐκ δὲ τούτου ἤδη μὲν ἐγεγονέει ἔτι ἀμφὶ τὰ ὀγδοήκοντα κατ'ἀνενοηκῶς δὲ τὸν Αἰγυπτίων βασιλέα ἐπιθυμοῦντα τῷ Πέρσῃ πολεμεῖν, καὶ πολλοὺς μὲν πεζοὺς, πολλοὺς δὲ ἵππεας, πολλὰ δὲ χρήματα ἔχοντα, ἄσμενος ἤκρουσεν ὅτι μεταπέμπετο αὐτὸν, καὶ ταῦτα ἡγεμονίαν ὑπισχυρόμενος.
 (29) Ἐνόμιζε γὰρ τῇ αὐτῇ ἑρμῇ τῷ μὲν Αἰγυπτίῳ χάριν ἀποδιδόναι ἀντὶ ὧν εὐεργετήκει τὴν Λακεδαίμονα, τοὺς δ' ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἕλληνας πάλιν ἐλευθερώσειν, τῷ δὲ Πέρσῃ δικὴν ἐπιθήσειν καὶ τῶν πρόσθεν καὶ ὅτι νῦν σύμμαχος εἶναι φάσκων ἐπέταττε Μεσσηνίαν ἀρμέναι.
 (30) Ἐπεὶ μὲντοι ὁ μεταπεμψάμενος οὐκ ἀπεδίδου τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ, ὁ μὲν Ἀγρησίλαος ὡς τὸ μέγιστον ἐξηπατημένος ἐγρόντιζε τί δεῖ ποιεῖν. Ἐκ τούτου δὲ πρῶτον μὲν οἱ διόχα στρατευόμενοι τῶν Αἰγυπτίων ἀφίστανται τοῦ βασιλέως, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἀπέλιπον αὐτόν. Καὶ αὐτὸς μὲν δαίσας ἀπεχώρησε φυγῇ εἰς Σιδῶνα τῆς Φοινίκης, οἱ δ' Αἰγύπτιοι στασιάζοντες δισσοὺς βασιλέας αἰροῦνται.
 (31) Ἐνταῦθα δὲ Ἀγρησίλαος γινώσκει ὅτι εἰ μὲν μηδέτερον συλλήψοιτο, μισθὸν οὐδέτερος λύσει τοῖς Ἕλλησιν, ἀγορὰν δὲ οὐδέτερος παρέξει, ὁπότερός τ' ἂν κρατήσῃ, οὗτος ἐγθρὸς ἔσται· εἰ δὲ τῷ ἑτέρῳ συλλήψοιτο, οὗτος γὰρ εὖ παθὼν, ὡς τὸ εἰκὸς, φίλος ἔσταιτο, οὕτω δὲ κρίνας, ὁπότερος φιλέλλην μᾶλλον ἐδόκει εἶναι, στρατευσάμενος μετὰ τούτου τὸν μὲν μισέλληνα μάχῃ νικήσας χειροῦται, τὸν δ' ἕτερον συγκαθίστησιν καὶ φίλον ποιήσας τῇ Λακεδαίμονι καὶ χρήματα πολλὰ προσλαβὼν οὕτως ἀποπλεῖ οἰκάδε καίπερ μέτρου χειμῶνος ὄντος, σπεύδων ὡς μὴ ἄργός ἡ πόλις εἰς τὸ ἐπὶ τὸν θῆρος πρὸς τοὺς πολέμιους γένοιτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ εἴρηται ὅσα τῶν ἐκείνου ἔργων μετὰ πλείστων μαρτύρων ἐπράχθη. Τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ τεκμηρίων προσδεῖται, ἀλλ' ἀναμνησάμενον ἀρκεῖ καὶ εὐθὺς πιστεύεται. Νῦν δὲ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀρετὴν πειράσομαι δηλοῦν, δι' ἣν ταῦτα ἐπραττε καὶ πάντων τῶν καλῶν ἥρα καὶ πάντα τὰ αἰσχροῦ ἐξεδίδωκεν. (2) Ἀγρησίλαος γὰρ τὰ μὲν θεῖα οὕτως ἐσέθετο ὡς καὶ οἱ πολέμιοι τοὺς ἐκείνου ὄρκους καὶ τὰς ἐκείνου σπονδὰς πιστοτέρας ἐνόμιζον ἢ τὴν ἑαυτῶν φιλίαν *** μὲν ὠκνοῦν εἰς ταῦτ' ἐνέειναι, Ἀγρησίλαος δὲ αὐτοὺς ἐνεχειρίζον. Ὅπως δὲ μή τις ἀπιστῇ, καὶ ὀνομάσαι βούλομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους αὐτῶν. (3) Σπιθριδάτης μὲν γὰρ ὁ Πέρσης· εἰδὼς ὅτι Φαρνάβαςος γῆμα

cum classe discessit. Etiam tum res dignas admiratione gessit; nam et illi qui ab eo se beneficio adfectos putabant, et qui fugiebant eum, utrique pecunias ei dabant. Tachos quidem et Mausolus, hic etiam ob pristinum suum cum Agesilao hospitium pecuniis Lacedaemoni in usum concessis, eum dimisere domum, addito comitatu magnifico. Inde vero annos jam ferme octoginta natus erat: cumque animadvertisset, regem Egyptiorum Persae bellum inferre cupere, et multos pedites, multos equites, multas pecunias habere, libenter illum se arcessere audivit, praesertim, quod ei ducis munus polliceretur. Existimabat enim eadem protectione se gratiam Egyptio pro collatis in Lacedaemonem beneficiis relaturum, Graecisque in Asia situs rursus liberaturum, ac Persae penam irrogaturum tum ob injurias antea factas, tum quod eo tempore se socium esse professus, Messenen Lacedaemonios dimittere jussisset. Posteaquam vero ille, qui eum arcessiverat, ducis ei munus non attribuebat, Agesilaus, ut qui in maxima re fuerat deceptus, quid faciendum esset cogitabat. Hinc ex Egyptiis primum ii, qui seorsum militabant, a rege deficient; deinde et alii omnes eum deseruerunt. Atque ipse quidem metu permotus, Sidonem Phoeniciae urbem fuga se recepit: at Egyptii, commota inter ipsos seditione, reges duos creant. Ibi tum Agesilaus, qui futurum intelligeret ut, si neuti i opitularetur, Graecis neuter stipendium solveret, neuter rerum venalium forum suppeditaret, et uterumque superior evaderet, is hostis esset; sin alteri opitularetur, is, quod beneficium acceperat, uti par esset, amicus esset; facto demum iudicio uter Graecorum magis studiosus esse videretur, cum hoc in bellum profectus, Graecorum illum osorem praelio victum capit, alterum in regnum constituit; eumque cum Lacedaemoni amicum fecisset, multasque pecunias accepisset, domum tandem inde navigat, quanquam media hieme, idcirco festinans ne sequenti aestate civitas foret adversus hostes otiosa.

CAPUT III.

Et haec quidem certe de iis rebus dicta sunt quarum erant plurimi testes dum ab eo gerebantur: nam res ejusmodi documentis non egent, sed eas tantum in memoriam revocare sat est, ac statim fidem merentur. Jam vero virtutem, ejus quae fuerat in animo, indicare conabor, qua res hasce gerebat, et honesta diligebat omnia, et turpia omnia a se avertebat. Agesilaus utique ita res divinas venerabatur, ut etiam hostes unumquodque ejus insiurandum ejusque fœdera majorem mereri fidem arbitrarentur, quam ipsorum inter se amicitiam. (Et suis quidem cum hominibus) in eundem locum convenire verebantur, at Agesilao in manus ipsimet se tradebant. Ut ne quis autem fidem mihi deneget, eorum illustrissimos nominatim etiam recensere volo. Spithridates certe quidem Persa, cum sciret Pharnabazum

μὲν τὴν βασιλέως ἐπραττε θυγατέρα, τὴν δ' αὐτοῦ ἀνευ γάμου λαβεῖν ἐβούλετο, ὕβριν νομίσας τοῦτο Ἀγησιλάῳ ἑαυτὸν καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα καὶ τὴν δύναμιν ἐνεχείρισε. (4) Κότυς δὲ ὁ τῶν Παφλαγόνων ἄρχων βασιλεῖ μὲν οὐχ ὑπῆκουσε δεξιὰν πέμποντι, φοβούμενος μὴ ληφθεὶς ἢ χρήματα πολλὰ ἀποτίσειεν ἢ καὶ ἀποθάνοι, Ἀγησιλάου δὲ καὶ οὗτος ταῖς σπονδαῖς πιστεύσας εἰς τὸ στρατόπεδόν τε ἦλθε καὶ συμμαχίαν ποιησάμενος ἐβλετο σὺν Ἀγησιλάῳ στρατεύεσθαι, χιλίους μὲν ἱππέας, δις χιλίους δὲ πελτοφόρους ἔχων. (5) Ἀφίκετο δὲ καὶ Φαρνάβαζος Ἀγησιλάῳ εἰς λόγους καὶ διωμολόγησεν, εἰ μὴ αὐτὸς πάσης τῆς στρατιᾶς στρατηγὸς κατασταθείη, ἀποστήσεσθαι βασιλέως ἢ μὲντοι ἐγὼ γένωμαι στρατηγός, ἔφη, πολεμήσω σοι, ὦ Ἀγησίλαε, ὥς ἂν ἐγὼ δύνωμαι κράτιστα. Καὶ ταῦτα λέγων ἐπίστευε μὴδὲν ἂν παράσπονδον παθεῖν. Οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτήμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ ὅτῃ στρατηγῷ τὸ δσιὸν τε καὶ πιστὸν εἶναι τε καὶ ὄντα ἐγνώσθαι. Καὶ περὶ μὲν εὐσεβείας ταῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Περὶ γε μὴν τῆς εἰς χρήματα δικαιοσύνης ποῖα ἂν τις μεῖζω τεκμήρια ἔχοι τῶνδε; ὑπὸ γὰρ Ἀγησιλάου στέρεσθαι μὲν οὐδεὶς οὐδὲν πώποτε ἐνεκάλεσεν, εὖ δὲ πεπονθῆναι πολλοὶ πολλὰ ὠμολόγουν. Ὅτω δὲ ἡδὺ τὰ αὐτοῦ δίδοναι ἐπ' ὠφελείᾳ ἀνθρώπων, πῶς ἂν οὗτος ἐθέλοι τὰ ἀλλότρια ἀποστερεῖν ἐπ' ὧ κακόδοξος εἶναι; εἰ γὰρ χρημάτων ἐπιθυμοίη, πολλὸν ἀπραγμονέστερον τὰ αὐτοῦ φυλάττειν ἢ τὰ μὴ προσήκοντα λαμβάνειν. (2) Ὅς δὲ δὴ καὶ χάριτας ἀποστερεῖν μὴ ἐθέλοι, ὣν οὐκ εἰσὶ δίκαια πρὸς τὸν μὴ ἀποδιδόντα, πῶς ἂν γε καὶ νόμος κωλύει ἐθέλοι ἂν ἀποστερεῖν; Ἀγησίλαος δὲ οὐ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι χάριτας ἄδικον ἔκρινεν, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ πολλὸν μεῖζους τὸν μεῖζω δυνάμενον. (3) Τὰ γε μὴν τῆς πόλεως κλέπτειν πῇ ἂν τις αὐτὸν εἰκότως αἰτιάσαιτο, δεῖ καὶ τὰς αὐτῷ χάριτας ὀφειλομένας τῇ πατρίδι χαρποῦσθαι παρεδίδου; τὸ δ' ὅποτε βούλοιο εὖ ποιεῖν ἢ πόλιν ἢ φίλους χρήμασι, δύνασθαι παρ' ἑτέρων λαμβάνοντα ὠφελεῖν, οὐ καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριον ἐγκρατείας χρημάτων; (4) εἰ γὰρ ἐπώλει τὰς χάριτας ἢ μισθοῦ εὐεργέται, οὐδεὶς ἂν οὐδὲν ὀφείλειν αὐτῷ ἐνώμισεν· ἀλλ' οἱ προίκα εὖ πεπονθότες, οὗτοι αἰεὶ ἡδέως ὑπηρετοῦσι τῷ εὐεργέτῃ, καὶ διότι εὖ ἔπαυον καὶ διότι προεπιστεύθησαν ἄξιοι εἶναι παρακαταθήκην χάριτος φυλάττειν. (5) Ὅστις δ' ἥρειτο καὶ σὺν τῷ γενναίῳ μειονεκτεῖν ἢ σὺν τῷ ἀδίκῳ πλεόνεχειν, πῶς οὗτος οὐκ ἂν πολλὴν αἰσχροκέρδειαν ἀποφεύγοι; Ἐκεῖνος τοίνυν κριθεὶς ὑπὸ τῆς πόλεως ἅπαντα ἔχειν τὰ ἁγίους τὰ ἡμίσεα τοῖς ἀπὸ μητρὸς αὐτῷ δημογόνοις μετέδωκεν, δεῖ πεινομένους αὐτοὺς εὐρα. Ἰδὲ δὲ ταῦτα ἀληθῆ πάσα μάρτυς ἢ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις. (6) Διδόντος δ' αὐτῷ πάμπο δῶρα

id agere ut filiam regis uxorem duceret, at ipsius filiam sine nuptiis sumere velle, ratus hoc contumeliose adversus se patrari, Agesilao se ipsum et uxorem et liberos et facultates in manus tradidit. Et Cotys, Paphlagonum princeps, regi quidem dextram mittenti non paruit, veritus ne, si comprehenderetur, vel pecuniis magnis multaretur, vel etiam interficeretur: verum et Agesilai fœderibus cum fide habuisset, tum in castra ejus venit, tum inita societate, cum Agesilao militare maluit, cum quidem equites mille, bis mille qui gestarent peltas haberet. Quin Pharnabazus etiam cum Agesilao in colloquium venit, et confessus est, se, ni totius exercitus constitueretur dux, a rege defecturum: verum ego si dux creer, inquit, fortissime bellum adversus te, Agesilae, geram, quantum poterō. Atque hæc cum diceret, credebat nihil usu sibi contra fœdera venturum. Adeo magna et præclara possessio est cum in aliis omnibus, tum in duce, religiosum esse ac fidei servantem, talemque, talis cum sit, cognitum esse. Atque hæc quidem de Agesilai pietate.

CAPUT IV.

Justitiæ vero ad pecunias quod attinet qualia quis argumenta hisce majora proferre possit? Nimirum ab Agesilao nemo unquam ulla se re spoliatum esse questus est, at multa falebantur ab eo se accepisse beneficia. Cuicunque vero dulce est sua hominum ad utilitatem largiri, qui velit is aliena auferre, quo male audiat? Nam si pecuniarum cupidus sit, longe minoris est negotii sua servare, quam quæ sua non sunt capere. Qui porro nolit gratis quenquam privare pro iis, in quibus pornæ non sunt in eum qui non referat constitutæ, qui pro iis ille, in quibus etiam lex ingratum esse vetat, eas denegare velit? Agesilaus autem non tantum injustum esse judicabat non referre gratias, sed hoc etiam, si is nimirum qui plus posset, non longe majores quoque gratias referret. Jam vero peculatus qui possit aliquis eum merito accusare, qui beneficia sibi debita patriæ fruenda concesserit? Quod autem, cum pecuniis bene mereri vel de civitate vel de amicis volebat, ab aliis eas accipiendo juvare poterat, an non et hoc magnum est argumentum animi pecuniis abstinentis? nam si venderet beneficia, vel mercedis gratia beneficis esset, nemo se quidquam ei debere putaret: at qui gratis beneficium acceperunt, libenter illi semper auctori beneficii obsequuntur, tum quod beneficio sint adfecti, tum quod ultro digni crediti sint qui beneficii depositum custodiant. Quicunque porro minus habere malebat dum liberaliter ageret, quam plus habere dum locum daret injustitiæ, qui non ille a turpis lucri cupiditate multum abhorrebat? Atqui ille cum a civitate judicatus fuerit legitimus possessor omnium Agidis facultatum, partem earum dimidiam cum matris ejus cognatis communicavit, quod eos paupertate premi videret. Hæc autem esse vera, testis universa Lacedæmoniorum est civitas. Cum vero dona ei

Τιθραύστου, εἰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς γῆρας, ἀπεκρίνατο ὁ Ἀγησίλαος, ὧς Τιθραύστα, νομίζεται παρ' ἡμῖν τῷ ἀρχοντι κάλλιον εἶναι τὴν στρατιὰν ἢ ἐαυτὸν πλουτίζειν, καὶ παρὰ τῶν πολεμίων λάφυρα μᾶλλον πειρᾶσθαι ἢ δῶρα λαμβάνειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ὅσαι γε ἡδοναὶ πολλῶν κρατοῦσιν ἀνθρώπων, ποίας οἷός τις Ἀγησίλαον ἡγεθέντα; ὅς μέθης μὲν ἀπέχεσθαι ὁμοίως ὥστε χρῆναι καὶ μανίας, σίτου δ' ὑπὲρ καιρὸν ὁμοίως καὶ ἀργίας. Διμοιρίαν γε μὴν λαμβάνων ἐν ταῖς θύραις οὐχ ὅπως ἀμφοτέραις ἐρχέτο, ἀλλὰ διαπέμπων οὐδαμῶν αὐτῷ κατέλειπε, νομίζων βασιλεὺς τοῦτο διπλοκασθῆναι οὐχὶ πληρομῆς ἕνεκα, ἀλλ' ὅπως ἔροι καὶ τούτῳ τιμᾶν εἰ τινα βούλοιο. (2) Οὐ μὴν ὕπνῳ γε δεσπότῃ, ἀλλ' ἀρχομένῳ ὑπὸ τῶν πράξεων ἐρχέτο, καὶ εὐνῇ γε εἰ μὴ τῶν συνόντων ψαυλοτάτην ἔροι, αἰδούμενος οὐκ ἀδύλος ἦν ἡγεῖτο γὰρ ἀρχοντι προσέκειναι οὐ μαλ' ἀλλὰ κατερίχαι τῶν ἰδιωτῶν περιεῖναι. (3) Ταῦτα μὲντοι πλεονεκτηῶν οὐκ ἡσχύνετο, ἐν μὲν τῇ θέσει τοῦ ἡλίου, ἐν δὲ τῇ χειμῶνι τοῦ ὕψους. Καὶ μὴν εἰ ποτε μοιθῆσαι στρατιᾷ συμβαίη, ἐκὼν ἐπόνει παρὰ τοὺς ἄλλους, νομίζων πάντα τὰ τοιαῦτα παραμυθίαν εἶναι τοῖς στρατιώταις. ὧς δὲ συνέλόντι εἰπεῖν, Ἀγησίλαος ποῦν μὲν ἡγάλλετο, βασιτώνῃ δὲ πάμπαν οὐ προέβητο. (4) Ἡεὶ γε μὴν ἀποδοσίῳ ἐγκρατείας αὐτοῦ ἄρ' οὐχὶ εἰ μὴ τοῦ ἄλλου ἀλλὰ θαύματος ἕνεκα ἄξιον μνησθῆναι; τὸ μὲν γὰρ ὧν μὴ ἐπεθύμησεν ἀπέχεσθαι ἀνθρώπων ἂν τις φράξῃ εἶναι· τὸ δὲ Μεγαβάτου τοῦ Σπιθριδάτου παιδὸς ἐραστῆντα ὥσπερ ἂν τοῦ καλλίστου ἢ σοφροτάτου εὖτος ἐραστήν, ἔπειτα ἡνίκα ἐπιχωρίῳ ὄντος τοῖς Πέρσαις φιλεῖν ὅς ἂν τιμῶσιν ἐπεχείρησε καὶ ὁ Μεγαβάτης φιλεῖναι τὸν Ἀγησίλαον, διαμάχεσθαι ἀνὰ κράτος τῷ μὴ φιλεῖν, ἄρ' οὐ τοῦτό γε ἦδη τὸ σωφρονήμα καὶ λίαν γενναῖον; (5) Ἐπεὶ δὲ ὥσπερ ἀτιμασθῆναι νομίσας ὁ Μεγαβάτης τοῦ λοιποῦ οὐκέτι φιλεῖν ἐπειράτο, προερέει τινὲ λόγον τῶν ἐταίρων ὁ Ἀγησίλαος πείθειν τὸν Μεγαβάτην πάλιν τιμᾶν αὐτόν. Ἐρομένου δὲ τοῦ ἐταίρου, ἦν πεισθῇ ὁ Μεγαβάτης, εἰ φιλήσει, ἐνταῦθα διασωπῆσας ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν οὕτως· Οὐδ' εἰ μέλλοιμι γε αὐτίκα μάλα κάλλιστος τε καὶ ἱσχυρότατος καὶ τάχιστος ἀνθρώπων εἶσεσθαι μάχεσθαι γε μέντοι πάλιν τὴν αὐτὴν μάχην ὁμνυμι πάντας θεούς ἢ μὴν μᾶλλον βούλεσθαι ἢ πάντα μοι ὅσα ὁρῶ γρύσεια γενέσθαι. (6) Καὶ ὅτι μὲν δὴ ὑπολαμβάνουσιν τινες ταῦτα οὐκ ἀρῶν ἐγὼ μέντοι δοκῶ εἰδέναι ὅτι πολλοὶ πλεόνες τῶν πολεμίων ἢ τῶν τοιούτων δύνανται κρατεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὀλίγων εἰδόντων πολλοὶς ἔστιν ἀπιστεῖν· τὰ δὲ πάντες ἐπιστάμεθα ὅτι ἥμισυ μὲν οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἀνθρώπων λαμβάνουσιν ὅτι ἂν ποῶσιν· Ἀγησίλαον δὲ τε πράξαντα (μὲν) τοιοῦτον οὕτε ἰδὼν πρόσωπε οὐδέ τις ἀνέφηλεν οὕτε εἰπα-

permulta Tithraustes offerret, si regione excederet, respondit Agesilaus, Existimatur apud nos, Tithrausta, honestius imperatori esse, exercitum quam se ipsum ditare, et ab hostibus spolia potius quam dona captare.

CAPUT V.

Ceterum a quam earum voluptatum, quae voluptates multos sane vincunt homines, Agesilaum quis superatum vidit? qui ab ebrietate perinde abstinendum putabat atque ab insania, a cibis immodicis perinde atque a desidiis. Adso cum portionem in conviviis duplicem acciperet, tantum alevat ut utraque uteretur, ut hinc inde mittens, neutram sibi relinqueret: quippe existimabat regi eam duplicari non satietatis causa, sed quo hac etiam posset, si quem vellet, honorare. Nec somno quidem ut domino, sed eo qui negotiis subiceretur ipsius utebatur. Atque lectum sane nisi inter familiares vilissimum haberet, non obscurum erat ipsum pudore adfici: existimabat enim principem decere, non mollietate sed tolerantia privatis praestare. Horum tamen majorem habere partem cum non pudebat, nimirum per aestatem, solis; per hiemem, frigoris. Et sane si aliquando usus veniret ut exercitus laboribus premeretur, sponte sua praeter ceteros laborabat; quippe arbitrabatur ejusmodi omnia militibus esse solatio. Ut autem summum dicam, inter laborandum quidem exultabat Agesilaus, otium vero ipsi omnino ingratum erat. De ipsius porro rebus in veneris continentia nonne si nullius alius, saltem admirationis causa, a quom sit mentionem facere? Nam quod ab iis, quae non expeteret, sese abstineret, id quidem ex humani generis natura factum esse dicere possit aliquis: quod vero, Megabatis Spithridatae filii amore captus (quemadmodum pulcherrimum vegetissima natura deamare posset), deinde cum (siquidem Persis mos erat patrius eos osculari, quos honore adlicere vellent) adgrederetur etiam Megabates Agesilaum osculari, ne osculum ipsi daretur id totis viribus pugnaverit, nonne hoc jam certe facinus est pudicum atque egregium valde? Cum vero Megabates, quasi qui despectum se putaret, non jam deinceps amplius cum osculari adgrederetur, quendam ex sodalibus ejus adpellat Agesilaus de persuadendo Megabate, ut rursum honore se adliceret. Sodale autem querente, si pareret Megabates, an ipsum osculaturus esset, hic Agesilaus cum parumper obticuisset, sic tandem loquutus est: « Non si confestim et formosissimus et robustissimus et celerrimus hominum sane futurus sim: sed tamen pugnam rursus eandem pugnare me malle deos omnes juro, quam mihi omnia, quae cerno, aurea fieri. Atque non ignoro equidem quid aliqui de his rebus existiment: tamen ego scire videor multo plures hostium quam ejusmodi adfectuum victores posse evadere. » Atqui cum pauci haec cognoscent, multis licet fidem negare: id vero scimus omnes, nimirum minime latere quidquid egerint homines illustrissimi; at Agesilaum aliquide ejusmodi designasse nemo unquam vel conspicatus narravit, vel, si

ζων πιστά ἂν ἔδοξε λέγειν. (7) Καὶ γὰρ εἰς οἰκίαν μὲν οὐδεμίαν ἰδίᾳ ἐν ἀποδημίᾳ κατήγετο, αἰετὶς δὲ ἦν ἢ ἐν ἱερῷ, ἢ ἐνθα δὴ ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα πράττειν, ἢ ἐν φανερῷ μάρτυρας τοὺς πάντων ὀφθαλμοὺς τῆς σωφροσύνης ποιούμενος. Εἰ δ' ἐγὼ ταῦτα ψεύδομαι ἀντίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἐπισταμένης, ἐκείνων μὲν οὐδὲν ἐπαίνῳ, ἐμαυτὸν δὲ ψέγω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἀνδρείας γε μὴν οὐκ ἀφανὴς τεκμήριά μοι δοκεῖ παρὰσχέσθαι ὑφιστάμενος μὲν αἰετὶς πολεμῶν πρὸς τοὺς ἰσχυροτάτους τῶν ἐχθρῶν τῇ τε πόλει καὶ τῇ Ἑλλάδι, ἐν δὲ τοῖς πρὸς τούτους ἀγῶσι πρῶτον ἑαυτὸν τάττων. (2) Ἐνθα γε μὴν ἠθέλησαν αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχην συνάψαι, οὐ φόβῳ τρεψάμενος νίκης ἔτυγεν, ἀλλὰ μάχῃ ἀντιτύπῳ κρατήσας τρόπαιον ἐστήσατο, ἀθάνατα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς μνημεῖα καταλιπὼν, σαφῆ δὲ καὶ αὐτὸς σημεῖα ἀπενεγκάμενος τοῦ θυμῷ μάχεσθαι· ὥς τ' οὐκ ἀκούοντας ἀλλ' ὀρώντας ἐξῆν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν δοκιμάζειν. (3) Τρόπαια μὲν οὖν Ἀγησιλάου οὐχ ὅσα ἐστήσατο ἀλλ' ὅσα ἐστρατεύσατο δίκαιον νομίζουσιν. Μείων μὲν γὰρ οὐδὲν ἐκράτει ὅτε οὐκ ἤθελον αὐτῷ οἱ πολέμιοι μάχεσθαι, ἀκινδυνότερον δὲ καὶ συμφωρότερον τῇ τε πόλει καὶ τοῖς συμμαχοῖς καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσι δὲ οὐδὲν ἤττον τοὺς ἀκονιτὶς ἢ τοὺς διὰ μάχης νικῶντας στεφανοῦσι. (4) Τὴν γε μὴν σοφίαν αὐτοῦ ποῖαι τῶν ἐκείνου πράξεων οὐκ ἐπιδεικνύουσιν; ὅς τῃ μὲν πατρίδι οὕτως ἐχρήτο ὥστε μάλιστα πειθομένους* * * ἑταίροις δὲ πρόθυμος ὡς ἀπροσάριστος τοὺς φίλους ἐκέκμητο· τοὺς δὲ γε στρατιώτας ἅμα πειθομένους καὶ φιλοῦντας αὐτὸν παρείχε. Καίτοι πῶς ἂν ἰσχυροτέρα γένοιτο φάλαγξ ἢ διὰ τὸ μὲν πείθεσθαι εὐτακτοὺς οὕσα, διὰ δὲ τὸ φιλεῖν τὸν ἄρχοντα πιστῶς παροῦσα; (5) Τούς γε μὴν πολεμίους εἶχε ψέγειν μὲν οὐ δύναμένους, μισεῖν δὲ ἀναγκαζομένους. Τούς γὰρ συμμαχοὺς αἰετὶς πλέον ἔχειν αὐτῶν ἐμνηνᾶτο, ἐξαπατῶν μὲν ὅπου καιρὸς εἴη, φθάνων δὲ ὅπου τάχους δέοι, λήθων δὲ ὅπου τοῦτο συμφέροι, πάντα δὲ τάναντίᾳ πρὸς τοὺς πολεμίους ἢ πρὸς τοὺς φίλους ἐπιτηδεύων. (6) Καὶ γὰρ νυκτὶ μὲν ὅσαπερ ἡμέρᾳ ἐχρήτο, ἡμέρᾳ δὲ ὅσαπερ νυκτὶ, πολλάκις ἀδελφὸς γινόμενος ὅπου τε εἴη καὶ ὅπου ἴοι καὶ ὅ,τι ποιήσοι· ὥστε καὶ τὰ ἐχυρὰ ἀνώχυρα τοῖς ἐχθροῖς καθίστη, τὰ μὲν παρῶν, τὰ δὲ ὑπερβαίνων, τὰ δὲ κλέπτων. (7) Ὅποτε γε μὴν πορεύοιτο εἰδὼς ὅτι ξείνῃ τοῖς πολεμοῖς μάχεσθαι εἰ βούλοιντο, συντεταγμένον μὲν οὕτως ἦγε τὸ στράτευμα ὥς ἂν ἐπικουρῶν μάλιστα ἑαυτῷ δύναιτο, ἡσύχως δὲ ὥσπερ ἂν παρθένος ἡ σωφρονεστάτη προβαίνει, νομίζων ἐν τῷ τοιούτῳ τό τε ἀτρεμὲς καὶ ἀνεκπληκτότατον καὶ ἀθροιστότατον καὶ ἀναμαρτητότατον καὶ δυσεπιβουλεύτοτατον εἶναι. (8) Τοιγαροῦν τοιαῦτα ποῶν τοῖς μὲν πολεμοῖς δεινὸς ἦν, τοῖς δὲ φίλοις θάρσος καὶ βῶμην

conjectura nixus suspicaretur, probabilia dicere visus fuerit. Etenim nullam in domum privatim, dum peregre erat, di-vertebat, verum semper vel in fano aliquo erat, ubi fieri certe non potest ut talia quis patret, vel in propatulo, adeo ut suae pudicitiae testes faceret omnium oculos. Quod si de his ego mentior, Graecia iis contraria sciente, nihil ipsi quidem laudis tribuo, me ipsum vero vituperō.

CAPUT VI.

Porro fortitudinis argumenta non obscura mihi quidem exhibuisse videtur, cum semper ad gerendum adversus hostes tum civitatis suae tum Graeciae potentissimos bellum se obtulerit, et in certaminibus cum iis prima se in acie collocavit. Ubi vero hostes manum cum eo conserere voluerunt, non ita demum, cum ipsos timore percussos in fugam vertebat, victoriam adeptus est, sed cum praelio pertinaci superior discesserat, tropaeum statuit, immortalibus virtutis suae monumentis relictis, cum ipse signa manifesta auferret, quod animose pugnaret: adeo ut non audiendo, sed intuendo liceret animum ejus explorare. Tropaea vero Agesilai non ea solum quae statuit, sed quascunque suscepit expeditiones, putare aequum est. Neque enim minus victoriam reportabat, quando cum eo hostes dimicare nollent, sed minori cum periculo majorique tum civitati suae tum sociis utilitate adlata; imo etiam in certaminibus non minus eos qui sine pulvere, quam qui pugnando vincunt, coronare solent. Ceterum ejus sapientiam quamnam ex illius actionibus non demonstrant? qui sic se erga patriam gerebat, ut ipse maxime ejus legibus parens* * *; sodalibus autem obsequium exhibens, amicos sibi tales, qui nulla, quominus ei adessent, excusatione uterentur, comparavit: milites denique dicto simul audientes et sui amantes reddidit. Atqui quonam pacto phalanx esse firmitior possit, quam si propter obedientiam ordinem servet, et propter amorem erga imperatorem fideliter ei praesto sit? Hostes certe habuit, eum qui vituperare non possent, at qui odio habere cogerentur: semper enim id moliebatur, ut sociorum melior esset quam illorum conditio, quippe quos dolis falleret ubi tempus iis utendum esse moneret, et anteverteret ubi celeritate opus esset, cum lateret etiam ubi hoc ex usu foret, atque adeo omnia in hostes contraria, ac in amicos institueret. Etenim nocte perinde ac die utebatur, die perinde ac nocte, cum saepe ubi esset, et quo iret, et quid faceret, non constaret: adeo ut etiam munita loca redderet immunita, partim praetereundo, partim superando, partim occupando furtim. Quoties autem iter faceret, dum sciret hostibus pugnandi potestatem esse, si vellent, ita instructum ducebat exercitum, ut sibi ipsi maxime opem ferre posset, placideque perinde ut virgo pudicissima procederet: quippe qui existimabat in ejusmodi suorum ordine et quietem eorum et summam a terrore et tumultuatione et peccatis et insidiis vacuitatem esse sitam. Quare dum haec faceret, hostibus quidem erat formidolosus,

ἐναποίειν ὥστε ἀκαταρρόγητος μὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διετέλεσεν, ἀξήμιος δ' ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ἄμεμπτος δὲ ὑπὸ τῶν φίλων, πολυεραστότατος δὲ καὶ πολυεπαινετότατος ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

ᾧ γε μὴν φιλόπολις ἦν καθ' ἑν μὲν ἕκαστον μακρὸν ἂν εἴη γράψειν, οἷμαι γὰρ οὐδὲν εἶναι τῶν πεπραγμένων αὐτῷ, ὅτι οὐκ εἰς τοῦτο συντίθει. ᾧ δ' ἐν βραχείᾳ εἰπεῖν, ἅπαντες ἐπιστάμεθα ὅτι Ἀγessilauos ἦπρου ὥστε τὴν πατρίδα τι ὠφελήσασιν οὐ πόνον ὠφέλει, οὐ κινδύνον ἀρίστατο, οὐ γρημμάτων ἐρείδετο, οὐ σῶμα, οὐ γῆρας προῦρατίζετο, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἀγαθοῦ τοῦτο ἔργον ἐνόμιζε τὸ τοὺς ἀρχομένους ὡς πλεῖστα ἀγαθὰ ποιεῖν. (α) Ἐν τοῖς μεγίστοις δὲ ὠφελήμασι τῆς πατρίδος καὶ τότε ἐγὼ τίθημι αὐτῷ ὅτι δυνατώτατος ὢν ἐν τῇ πόλει φανερός ἦν μάλιστα τοῖς νόμοις λατρεύων. Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὅρῳ τὸν βασιλέα περὶ ὁμεινόν; τίς δ' ἂν ἡγούμενος μειονεκτεῖν νεώτερόν τι ἐπεχείρησε ποιεῖν ἰδὼν τὸν βασιλέα νομίζοντα καὶ τὸ κρατεῖσθαι φέροντα; (β) ὁ δὲ καὶ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐν τῇ πόλει ὡς περ πατὴρ πρὸς παῖδας προσεφέρετο. Ἐλοιδορεῖτο μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι, ἐτίμα δ' εἴ τι καλὸν πράσσουσιν, παρίστατο δ' εἴ τις συμφορά συμβαίνει, ἐχθρὸν μὲν οὐδένα ἡγούμενος πολέτην, ἐπαινεῖν δὲ πάντας ἐθέλων, σῴζεσθαι δὲ πάντας κέρδος νομίζων, ζημίαν δὲ τιθεῖς εἰ καὶ ὁ μικροῦ ἄξιον ἀπολοῖτο· εἰ δ' ἐν τοῖς νόμοις ἡρεμούντες διακρίνοιν, ὁ δὲ εὐδαίμονα μὲν αἰετὶ ἔσσεσθαι τὴν πατρίδα νομίζόμενος, ἰσχυρὴν δὲ τότε ὅταν οἱ Ἕλληνας σωφροσύνῃ. (γ) Εἰ γε μὴν αὖ καλὸν Ἕλληνα ὄντα φιλόκληρον εἶναι, τίνα τις εἶδεν ἄλλον στρατηγὸν ἢ πόλιν οὐκ ἐθέλοντα αἰρεῖν, ὅταν οἴηται πορθήσειν, ἢ συμφορὰν νομίζοντα τὸ νικᾶν ἐν τῇ πρὸς Ἕλληνας πολέμῳ; (δ) ἐκείνος τοίνυν, ἀργελάς μὲν ἐλθούσης αὐτῷ ὡς ἐν τῇ ἐν Κορινθίῳ μάχῃ, ὁ αὐτῷ μὲν Λακεδαιμονίων, ἐγγύς δὲ μέγιστον τῶν πολέμων τεύχαιον, οὐκ ἐρησθεὶς φανερός ἐγένετο, ἀλλ' εἶπεν ἄρα, Φεῦ ὦ Ἕλλάς, ὅποτε οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους. (ε) Κορινθίων γε μὴν τῶν φευγόντων λεγόντων ὅτι ἐνδοξότα αὐτοῖς ἡ πόλις, καὶ μηχανὰς ἐπιδεικνύοντων αἷς πάντες ἡλιπίζον εἶδεν τὰ τείχη, οὐκ ἤθελε προσβάλλιν, λέγων ὅτι οὐκ ἀνδραποδίζεσθαι δεῖν Ἕλληνίδας πόλεις, ἀλλὰ σωφρονίζειν. Εἰ δὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἔφη, ἡμῶν αὐτῶν ἀρανῶμεν, ὅρῳ γὰρ μὴ οὐδ' ἔχομεν μεθ' ὅτου τῶν βαρβάρων κρατήσομεν. (ς) Εἰ δ' αὖ καλὸν καὶ μισοπέστην εἶναι, ὅτι καὶ ὁ πάλαι ἐξεστράτευσεν ὡς δουλωσόμενος τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ νῦν συμμαχῇ μὲν τούτοις μεθ' ὁποτέρων ἂν οἴηται μεῖζον βλάψειν, δουρεῖται δ' ἐκείνοις οὓς ἂν νομίζῃ λαβόντας πλεῖστα κακὰ τοὺς Ἕλληνας ποιήσειν, εἰρήνην δὲ συμπράττει ἐξ ἧς ἂν ἡγήται μάλιστα ἂν ἡμᾶς ἀλλήλοις πολεμήσειν,

at amicis fiduciam animique robur addebat: adeo ut semper a contemptu ultra hostes vacaret, inter cives multa inter amicos vituperationis expertus semper esset, ab omnibus autem hominibus longe amabilissimus et laude longe dignissimus haberetur.

CAPUT VII.

Ceterum quam civitatis suae studiosus fuerit, singulatum scribere longum foret: nihil enim esse arbitror ex iis quae ab eo gesta erant, quod eo non tendat: ut vero breviter dicam, scimus omnes Agesilam, ubicunque se profuturum patriae putaret, non labores subterfugisse, non a periculis recessisse, non pepercisse opibus, non corporis, non senectutis excusatione usum fuisse; quinimo regis hoc boni officium esse ducebat, ut quamplurimis beneficiis sibi subjectos adficiat. In maximis autem commodis quae patriae attulit, hoc etiam ejus beneficium ego pono, quod cum in civitate plurimum posset, maxime tamen legibus se servire declararet. Nam quis tandem obedientiam recusare voluisset, cum regem eis obtemperantem videret? quis, quod deteriore se existimaret esse conditione, novi aliquid moliri tentasset, cum regem pati sciret, ut sibi etiam legitime imperaretur? qui in illos etiam, qui ab eo in civitate dissidebant, quemadmodum pater erga liberos, se gerebat: nam de delictis eos objurgabat, honore adficebat si quid praelari gessissent; ferebat auxilium si qua accidisset calamitas; cum civem nullum pro inimico haberet, omnes colandare vellet, servari omnes pro lucro duceret, et contra in damno poneret, si quis etiam parvi pretii homo perisset. Quod si in legibus quieti permanerent, palam erat eum patriam usque beatam fore censuisse, tum vero potentem, quando Graeci moderati et frugi essent. Si porro praeclarum est Graecum hominem Graeci nominis esse studiosum, quem quis alium vidit ducem, qui vel urbem capere nollit, cum eam se vastaturum putaret, vel pro calamitate duceret, in bello adversus Graecos gesto victoria potiri? Agesilaus quidem certo, cum nuntius ei venisset, in pugna Corinthi commissae de Lacedaemoniis quidem octo duntaxat, hostium vero propemodum decem millia interiisse, clare significabat nullam inde se letitiam percipisse, verum, Heu Graecia, aiebat utique, cum qui nunc interierunt, vivi barbaros omnes praelio vincere potuissent! Cum autem exules Corinthii dicerent civitatem ipsis se dedere velle, ac machinas ostenderent, quibus omnia se capturos sperabant omnes, eam adoriri noluunt, aien civitates Graecas non esse in servitutem redigendas, sed ad sanam mentem reducendas: Quod si eos, inquit, qui ex nostrum ipsorum numero aliquid delinquant, e medio sustulerimus, videndum est ne quo barbaros superemus non habeamus. Rursus si praeclarum est Persam odio prosequi, propterea quod is, qui olim summi imperii potitus est, exercitum eduxerat eo consilio ut Graeciam in servitutem redigeret, et qui nunc rerum potitur, auxilium fert iis, quibus cum conjunctus majora se damna ei illaturum existimet, munera dat illis, quos putet iis acceptis plurima Graecis detrimenta illaturos, paci condocienda operam accommodat, ex qua nosmet inter nos

δρῶσι μὲν οὖν ἅπαντες ταῦτα· ἐπεμελήθη δὲ τις ἄλλος πῶποτε πλὴν Ἀγησίλαος ἢ ὅπως φύλὸν τι ἀποστήσεται τοῦ Πέρσου ἢ ὅπως τὸ ἀποστὰν μὴ ἀπόληται ἢ τὸ παράπαν ὥς καὶ βασιλεὺς κακὰ ἔχων μὴ δυνήσεται τοῖς Ἑλλήσι πράγματα παρέχειν; ὅς καὶ πολεμούσης τῆς πατρίδος πρὸς Ἑλλήνας ὁμοῦ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῇ Ἑλλάδι οὐκ ἡμέλεισεν, ἀλλ' ἐξέπλευσεν ὅτι δύναίτο κακὸν ποιήσων τὸν βάρβαρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἀλλὰ μὴν ἄξιόν γε αὐτοῦ καὶ τὸ εὐχαρί μὴ σιωπᾶσθαι· ὃ γε ὑπαρχούσης μὲν τιμῆς, παρούσης δὲ δυνάμεως, πρὸς δὲ τούτοις βασιλείας, καὶ ταύτης οὐκ ἐπιβουλευομένης ἀλλ' ἀγαπωμένης, τὸ μὲν μεγαλῶχον οὐκ ἂν εἶδε τις, τὸ δὲ φιλόστοργον καὶ θεραπευτικὸν τῶν φίλων καὶ μὴ ζητῶν κατενόησεν ἄν. (α) Καὶ μὴν μετείχε μὲν ᾗδιστα παιδικῶν λόγων, συνεσπούδαζε δὲ πᾶν ὅ,τι δέοι φίλοις. Διὰ δὲ τὸ εὐελπίς καὶ εὐθυμός καὶ αἰετὶ ἱλαρὸς εἶναι πολλοὺς ἐποίει μὴ τοῦ διαπράττειν αἰετὶ μόνον ἐνεκα πλησιάζειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ᾗδιον διημερεύειν. Ἥκιστα δ' ὦν οἷος μεγαλήγορῃν ὁμοῦ τῶν ἐπαινούτων αὐτοῦς οὐ βαρέως ἤκουεν, ἡγούμενος βλάπτειν οὐδὲν αὐτοῦς, ὑπισχνέσθαι δὲ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἔσσεσθαι. (β) Ἀλλὰ μὴν καὶ τῇ μεγαλογνωμοσύνῃ γε ὥς εὐκαίρως ἔχρητο οὐ παραλείπτειν. Ἐκεῖνος γὰρ ὅτι ἦλθεν αὐτῷ ἐπιστολὴ παρὰ βασιλέως, ἣν ὁ μετὰ Καλλιέα τοῦ Λακεδαιμονίου Πέρσης ἤνεγκε, περὶ ξενίας τε καὶ φιλικίας αὐτοῦ, ταύτην μὲν οὐκ ἐδέξατο, τῷ δὲ φέροντι εἶπεν ἀπαγγεῖλαι βασιλεῖ ὥς ἰδίᾳ μὲν πρὸς αὐτὸν οὐδὲν δέοι ἐπιστολὰς πέμπειν, ἣν δὲ φίλος τῇ Λακεδαιμονίᾳ καὶ τῇ Ἑλλάδι εὐνοῦς ὦν φαίνεται, ὅτι καὶ αὐτὸς φίλος ἀνὰ κράτος αὐτῷ ἔσοιτο· ἦν μὲντοι, ἔφη, ἐπιβουλευῶν ἀλίσκηται, μὴδ' ἂν πάννυ πολλὰς ἐπιστολὰς δέχωμαι, φίλον ἔστιν με οἰεσθαι. (γ) Ἐγὼ οὖν καὶ τοῦτο ἐπαίνω Ἀγησίλαου τὸ πρὸς τὸ ἀρέσκειν τοῖς Ἑλλήσιν ὑπεριδεῖν τὴν βασιλέως ξενίαν. Ἀγαμαὶ δὲ κακείνο ὅτι οὐχ ὁπότερος πλείω τε χρήματα ἔχει καὶ πλείονων ἄρχοι, τούτῳ ἡγήσατο μῆζον φρονητέον εἶναι, ἀλλ' ὁπότερος αὐτὸς τε ἀμείνων εἴη καὶ ἀμεινόνων ἡγίοιο. (δ) Ἐπαίνω δὲ κακείνο τῆς προνοίας αὐτοῦ ὅτι νομίζων ἀγαθὸν τῇ Ἑλλάδι ἀφίστασθαι τοῦ βασιλέως ὥς πλείστους σατράπας, οὐκ ἐκτραπήθη οὐδ' ὑπὸ δώρων οὐδ' ὑπὸ τῆς βασιλέως βώμης ἐβελῆσαι ξενωθῆναι αὐτῷ, ἀλλ' ἐφυλάξατο μὴ ἀπιστος γενέσθαι τοῖς ἀφίστασθαι βουλομένοις. (ε) Ἐκεῖνό γε μὴν αὐτοῦ τίς οὐκ ἂν ἀγαθεῖν; ὁ μὲν γὰρ Πέρσης, νομίζων, ἦν χρήματα πλείστα ἔχων, πάνθ' ὅφ' ἑαυτῷ ποιήσεσθαι, διὰ τούτου πᾶν μὲν τὸ ἐν ἀνθρώποις χρυσίον, πᾶν δὲ τὸ ἀργύριον, πάντα δὲ τὰ πολυτελέστατα ἐπιπράττει πρὸς ἑαυτὸν ἀθροίζειν· ὁ δὲ οὕτως ἀντεσκευάσατο τὸν οἶκον ὥστε τούτων μηδενὸς προδεῖσθαι. (ς) Εἰ δὲ τις ταῦτα ἀπιστεῖ, ἰδέτω μὲν ὅσα οἰκία ἔχει αὐτῷ, θεασάσθω δὲ τὰς θύρας αὐτοῦ· εἰκάσειε γὰρ ἂν

maxime bellum gesturos censeat; hæc quidem certe vident omnes : an alius unquam, præterquam Agesilaus, curam adhibuit vel ut natio aliqua a Persa deficeret, vel ut quæ defecisset non periret, vel omnino ut rex malis pressus Græcis negotium facessere non posset? qui patria etiam sua bellum adversus Græcos gerente, nihilominus communem Græciæ utilitatem non neglexit, sed domo enavigavit barbarum pro viribus suis male multaturus.

CAPUT VIII.

At vero est operæ certe pretium suavitatem etiam ejus ingenii non silentio præterire; in quo, cum honore sane potiretur et potentia, regno præterea, eoque non insidiis petito, sed ab omnibus adprobato, jactantiae indicia nemo videre potuit, at ingenium ad suos diligendos propensum, et amicos colendi studium, quivis etiam aliud agens animadvertere potuisset. Quin etiam cum suis libentissime sermones habebat quales ab amantibus habentur, et operam cum amicis in rebus quibuscunque opus esset diligenter navabat : et quia bona spe plenus, alacri animo et hilaris semper erat, efficiebat ut multi ad eum familiariter accederent, non tantum ut aliquid impetrarent, sed uti jucundius diem traderent. Cum autem minime is esset qui se jactaret, nihilominus haud gravatim audiebat eos qui se ipsos laudarent, quod eos nihil injurii facere putaret, et polliceri strenuos se viros futuros. Ceterum nec id omittendum, quam opportune animi sane magnitudine uti soleret. Ille enim, cum a rege ei venisset epistola, quam is Persa, qui cum Callea erat Lacedæmonio, attulerat de hospitio atque amicitia ejus perscriptam, eam non acceperat, sed illum qui eandem attulerat, regi renuntiare jussit, nihil opus esse epistolas ad se privatim mittere; quod si Lacedæmoni se amicum et Græciæ benevolum declararet, ipsum quoque ei pro virili parte amicum futurum : verum si deprehensus fuerit, ait, insidiis struendis occupatus, ne se, etiamsi epistolas admodum multas ab eo acceperim, amicum me habiturum existimet. Igitar hoc etiam Agesilai factum laudo, quod, ut Græcis placeret, hospitium regis aspernatus sit. Illud quoque admiro, quod non uter plures haberet pecunias ac pluribus imperaret, ei majores spiritus gerendos esse arbitraretur, sed ei, qui tum ipse melior esset tum melioribus præesset. Præterea et illud providentiæ ipsius exemplum laudo, quod, cum Græciæ utile duceret, quamplurimos a rege satrapas deducere, non vel muneribus vel potentia regis fuerit victus, ut ei hospitio jungi vellet; sed caverit ne is fieret cujus illis, qui a rege deducere vellent, suspecta esset fides. Quis illud porro in ipso non miretur? Persa utique, propterea quod arbitraretur, si plurimas haberet pecunias, omnia se suam in potestatem redacturum, idcirco quidquid esset inter homines auri, quidquid argenti, quidquid inmaximi pretii rerum, id totum ad se cogere conabatur; at ille contra domum suam sic instruebat, ut horum nullo egeret. Quod si quis hæc fide minus digna putet, is velim adspiciat qualis ei domus suffecerit, fores etiam ejus intueatur : nam suspicari quis

τις ἐπὶ ταύτας ἐκεῖνας εἶναι ὥσπερ Ἀριστοδήμος ὁ Ἡρακλέους ὅτε κατῆλθε λαβῶν ἐπεσπύχσας πειράσθω δὲ θεάσασθαι τὴν ἑνὸν κατασκευὴν, ἐννοησάτω δὲ ὡς ἐθόιναζεν ἐν ταῖς θυσίαις, ἀκουσάτω δὲ ὡς ἐπὶ πολιτικῷ κανάθρῳ κατῆει εἰς Ἀμύκλας ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. (8) Τοιγαροῦν οὕτως ἐπαρμόσας τὰς δαπάνας ταῖς προσόδοις οὐδὲν ἡναγκάζετο χρημάτων ἐνεκα ἀδικῶν πράττειν. Καίτοι καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι ταίχῃ ἀνάλωτα κατῆσθαι ὑπὸ πολέμιον· πολλὸ μόντοι ἐγὼγε κάλλιον κρίνω τὸ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάσαι καὶ ὑπὸ χρημάτων καὶ ὑπὸ ἡδονῶν καὶ ὑπὸ φόβου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἀλλὰ μὲν ἔρω γε ὡς καὶ τὸν τρόπον ὑπεσπύχσας τῇ τῷ Πέρσῃ ἀλαζονείᾳ. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ μὲν τῷ σπανίως ὁράσθαι ἐπεμνύετο, Ἀγessίλαος δὲ τῷ αἰετῶς εἶναι ἡγῶμετο, νομίζων αἰσχρομενίᾳ μὲν τὸ ἀνακρίσθαι πρέπειν, τῷ δὲ εἰς κάλλος ζῆν τὸ φρεσὶ μάλλον κόσμον παρέχειν. (α) Ἐπειτα δὲ ὁ μὲν τῷ οὐσιώδεος εἶναι ἐπεμνύετο, ὁ δὲ τῷ πᾶσιν εὐπρόσδοος εἶναι ἔχαιρε· καὶ ὁ μὲν ἡδυνότο τῷ βραδείῳ διαπράττειν, ὁ δὲ τότε μάλιστα ἔχαιρεν ὅποτε τάχιστα τυρόντας ὦν δύναιτο ἀποπέμψαι. (β) Ἀλλὰ μὲν καὶ τὴν εὐπάθειαν ὥσθ' ὁρῶν καὶ εὐποροτέρῃ Ἀγessίλαος ἐπεσπύχσεν αἶψα κατανοῆσαι. Τῷ μὲν γὰρ Πέρσῃ πᾶσαν γῆν περιέρχοντα μαστεύοντες τί ἂν ἡδέως πίνοι, μυρταὶ δὲ τεγνῶνται τί ἂν ἡδέως φάγον· ὅπως γε μὴν καταδάρθῃ οὐδ' ἂν εἴποι τις ὅσα πραγματεύονται. Ἀγessίλαος δὲ διὰ τὸ φιλόπονος εἶναι πᾶν μὲν τὸ παρὸν ἡδέως ἔπινε, πᾶν δὲ τὸ συντοχὸν ἡδέως ἔσθιεν· εἰς δὲ τὸ ἀσπένως κοιμηθῆναι πᾶς τόπος ἱκανὸς ἦν αὐτῷ. (γ) Καὶ ταῦτα οὐ μόνον πράττων ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμούμενος ἡγῶμετο ὅτι αὐτὸς μὲν ἐν μέσταις ταῖς εὐφροσύναις ἀναστρέφετο, τὸν δὲ βάρβαρον ἑώρα, εἰ μέλλει ἀλγῶντος βιωσέσθαι, συνεκυστέον αὐτῷ ἀπὸ περὶ τῶν γῆς τὰ τέρψοντα. (δ) Εὐφραίνε δὲ καὶ τὰδε ὅτι αὐτὸς μὲν ἤξει τῇ τῶν θεῶν κατασκευῇ δυνάμενος ἀλώπει· χρῆσθαι, τὸν δὲ ἑώρα φεύγοντα μὲν θάλατταν, φεύγοντα δὲ ψυχῇ, δι' ἀσθένειαν ψυχῆς, οὐκ ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ θηρίων τῶν ἀσθενεστάτων ζῆν μιμούμενον. (ε) Ἐκείνῳ γε μὴν πῶς οὐ καλὸν καὶ μεγαλόγνωμον· τὸ αὐτὸν μὲν ἀνδρὸς ἔργοις καὶ κτήμασι κοσμεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, κύνες τε πολλοὺς θηρευτὰς καὶ ἵππους πολυμίστηρούς τρέφοντα, Κυνίσκην δὲ ἀδελφὴν οὖσαν πείσαι ἄρμασπορεύειν καὶ ἐπιδείξαι νικῶντας αὐτῆς ὅτι τὸ θέλημα τοῦτο οὐκ ἀνδραγαθίας ἀλλὰ πλούτου ἐπιδειγμὰ ἐστὶ. (ς) Τὸδε γε μὴν πῶς οὐ σαφέως πρὸς τὸ γενναῖον ἔγνω ὅτι ἄρματι μὲν νικήσας τοὺς ἰδιώτας οὐδὲν ὀνομαστότερος ἂν γένοιτο, εἰ δὲ φίλῃ μὲν πάντων μάλιστα τὴν πόλιν ἔχοι, πλείους δὲ φίλους καὶ ἀρίστους ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν κεκώτο, νικήσῃ δὲ τὴν μὲν πατρίδα καὶ τοὺς ἐταίρους εὐ-

possit has adhuc illas ipsas esse, quas Aristodemus ab Hercule oriundus, cum Spartam rediit, sumptas statuerit conetur idem domesticam supellectilem spectare; atque ipse cum cogitet quo pacto in sacrificiis epularetur; audent filiam ejus Amyclas in canathro, quibus plaustris imposta sirpea cives uti solent, descendisse. Cum igitur sumptus ad reditus ita accommodaret, injusti nihil pecuniarum causa facere cogebatur. Atque præclarum quiddam esse videtur, muros habere hostibus inexpugnabiles: verum ego certe multo præclarior esse judico, ita suum animum parare, ut et pecuniis, et voluptatibus, et formidini sit inexpugnabilis.

CAPUT IX.

At vero exponam quo pacto mores etiam suos Persæ festui repugnantes instituit. Primum enim ille gloriosius offerrebat, quod raro conspiceretur; at in eo Agesilaus exultabat, quod semper hominum in conspectu versaretur, quippe existimabat factis turpibus convenire ut in oculo lateant, at vite ad honestatem institute lucem ipsam potius ornamentum conciliare: deinde, gravitatem ille captabat ex eo quod difficilis ad eum esset aditus, gaudet hic quasi facilis ad se omnibus esset aditus. Atque ille splendorem inde sibi colligebat, quod negotia tarde conficeret, licet tum maxime letabatur, cum homines ea, quæ cupiebant, celerrime consequutos dimitteret. Atqui operæ pretium est considerare, quanto faciliorem ac magis parabilem voluptatem Agesilaus consecraretur. Sunt enim Persæ qui terram universam circumeunt, quid jucunde bibat queritantes, innumeri alii artificiose parant quod cum voluptate edat: ut porro dormiat, ne dicere quidem quis possit quantum multa moliantur. At Agesilaus, quod patiens laboris esset, quidquid aderat cum voluptate bibebat; quidquid oblatum forte fuisset, cum voluptate comedeat; ut autem suavior somno frueretur, quivis ei locus erat idoneus. Atque hæc non modo dum faceret gaudebat, sed lætitia etiam exultabat quoties cogitaret se quidem mediis in voluptatibus versari; illum vero barbarum videret, si absque tristitia vivere vellet, necesse habere ut ab extremis terræ finibus ea contraheret, de quibus voluptatem esset capturus. Quin hæc etiam eum delectabant, quod se quidem sciret absque animi aegritudine posse eodem dispositione uti; illum vero videret æstus fugere, fugere frigora; ac propter imbecillitatem animi, non fortium virorum, sed debilissimarum bestiarum vitam imitari. Illud quidem certe qui non præclarum ac magni animi indicium erat, quod ipse factis viro dignis et rebus patris domum suam ornaret, cum multis canes venaticos et equos ad bellicos usus aptos aleret; et Cyniscæ sorori ut equos curru jungendos aleret persuaserit, eaque vincente, demonstrarit his alendis non fortitudinis sed divitiarum editum esse specimen? Hoc vero qui non ille manifeste ex generosa animi indole statuit, se nempe, homines si privatos curru vicerit, nequaquam clariorem fore; at si civitatem haberet amicissimam, amicos plurimos optimosque per universum terrarum orbem comparasset.

εργετῶν, τοὺς δὲ ἀντιπάλους τιμωρούμενος, ὅτι ὄντως ἂν εἴη νικηφόρος τῶν καλλίστων καὶ μεγαλοπρεπεστάτων ἀγωνισμάτων καὶ ὀνομαστότατος καὶ ζῶν καὶ τελευτήσας γένοιτο ἄν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἐγὼ μὲν οὖν τὰ τοιαῦτα ἐπαινῶ Ἀγχιλαῶν. Ταῦτα γὰρ οὐχ ὥσπερ εἰ θησαυρῷ τις ἐντύχοι, πλουσιώτερος μὲν ἂν εἴη, οἰκονομικώτερος δὲ οὐδὲν ἂν, καὶ εἰ νόσου δὲ πολέμιοις ἐμπεσούσης κρατήσκειν, εὐτυχέστερος μὲν ἂν εἴη, στρατηγικώτερος δὲ οὐδὲν ἂν· ὁ δὲ καρτερία μὲν πρωτεύων ἐνθα πονεῖν καιρὸς, ἀλκῇ δὲ ὅπου ἀνδρείας ἀγών, γνώμῃ δὲ ὅπου βουλῆς ἔργον, οὗτος ἐμοίγε δοκεῖ δικαίως ἀνὴρ ἀγαθὸς παντὲως ἂν νομίζεσθαι. (2) Εἰ δὲ καλὸν εὖρημα ἀνθρώποις στάθμη καὶ κανὼν πρὸς τὸ ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι, καλὸν ἂν μοι δοκεῖ ἡ Ἀγχιλαίου ἀρετὴ παράδειγμα γενέσθαι τοῖς ἀνδραγαθίαν ἀσχεῖν βουλομένοις. Τίς γὰρ ἂν ἡ θεοσεβὴ μιμούμενος ἀνόσιος γένοιτο ἢ δίκαιον ἀδίκος ἢ σώφρονα ὕβριστής ἢ ἐγκρατὴ ἀκρατής; καὶ γὰρ δὴ οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ ἄλλων βασιλεύειν ὥς ἐπὶ τῷ ἑαυτοῦ ἄρχειν ἐμεγαλύνετο, οὐδ' ἐπὶ τῷ πρὸς τοὺς πολέμιους ἀλλ' ἐπὶ τῷ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἡγεῖσθαι τοῖς πολίταις. (3) Ἀλλὰ γὰρ μὴ ὅτι τετελευτηκὼς ἐπαινέται τούτου ἕνεκα θρήνόν τις τοῦτον τὸν λόγον νομισάτω, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐγκώμιον. Πρῶτον μὲν γὰρ ἅπερ ζῶν ἤκουε, ταῦτα καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτοῦ· ἔπειτα δὲ τί καὶ πλέον θρήνου ἅπεστιν ἢ βίος τε εὐκλεῆς καὶ θάνατος ὡραίος; ἐγκωμίων δὲ τί ἀξιώτερον ἢ νίκαι τε αἱ κάλλιστα καὶ ἔργα τὰ πλείστου ἀξία; (4) Δικαίως δ' ἂν ἐκείνους γε μακαρίζοιτο ὅς εὐθὺς μὲν ἐκ παιδὸς ἐρασθεὶς τοῦ εὐκλεῆς γενέσθαι ἔτυχε τούτου μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτὸν φιλοτιμώτατος δὲ πεφυκὼς ἀήττητος διετέλεσεν, ἐπεὶ βασιλεὺς ἐγένετο. Ἀφικνόμενος δὲ ἐπὶ τὸ μῆκιστον ἀνθρωπίνου αἰῶνος ἀναμάρτητος ἐτελεύτησε καὶ περὶ τούτους ὦν ἡγεῖτο καὶ πρὸς ἐκείνους ὅς ἐπολέμει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Βούλομαι δὲ καὶ ἐν κεφαλαίοις ἐπανελθεῖν τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ὡς ἂν ὁ ἐπαινος εὐμνημονεστέρως ἔρχῃ. Ἀγχιλαὸς ἱερὰ μὲν καὶ τὰ ἐν τοῖς πολέμοις ἐσέβητο, ἡγούμενος τοὺς θεοὺς οὐχ ἤττον ἐν τῇ πολέμῳ χρῆναι ἢ ἐν τῇ φιλῇ συμμάχους ποιεῖσθαι. Ἰκέτας δὲ θεῶν οὐδὲ ἑθρὸς ἐδιδάξετο, νομίζων ἄλογον εἶναι τοὺς μὲν ἐξ ἱερῶν κλέπτοντας ἱεροσύλους καλεῖν, τοὺς δὲ βωμῶν ἱκέτας ἀποσπώντας εὐσεβεῖς ἡγεῖσθαι. (2) Ἐκεῖνός γε μὴ βωμῶν οὐποτ' ἐληγεν ὡς τοὺς θεοὺς οἰοτο οὐδὲν ἤττον ὁσίοις ἔργοις ἢ ἀγνοῖς ἱεροῖς ᾗδεσθαι. Ἀλλὰ μὴν ὅποτε εὐτυχόιη, οὐκ ἀνθρώπων ὑπερεφθόνη, ἀλλὰ θεοῖς χάριν ᾗδει. Καὶ θαρβύν πλείονα ἔθουεν ἢ ὀκνῶν

patriam et sodales beneficiis, adversarios ulciscendo suerasset, reapse pulcherrimis ac magnificentissimis in certaminibus victorem se futurum, futurum etiam tum vivum tum mortuum clarissimum?

CAPUT X.

Ob res ejusmodi certe quidem Agesilaum laudo: hæc enim non ita sunt veluti si quis thesaurum forte reperiat, opulentior quidem fuerit, nihilo tamen rei familiaris administrandæ peritior; et si morbo hostes invadente victoria potiatur, felicior quidem fuerit, nihilo tamen arte imperatoria instructior: qui vero laborum tolerantia præstat aliis, ubi laborem perferendi tempus est; et robore, ubi fortitudinis est certamen; et prudentia, ubi consilium res poscit, is mihi quidem videtur merito vir omnino bonus existimandus. Quod si amissis et norma sint inventum hominibus commodum ad efficienda præclara opera, mihi egregium exemplum Agesilai virtus extitisse videtur iis, qui ipsi virtutem exercere volunt. Nam quis impius fiat, qui religiosum imitatur; vel qui justum, injustus; vel qui modestum, petulans; vel qui temperantem, intemperans? Etenim Agesilaus non tam in eo quod aliorum rex esset, quam quod imperare sibi ipsi posset, gloriabatur; neque in eo quod adversus hostes, sed quod ad omnem virtutem civibus suis dux esset. Enimvero quod a morte laudatur, non idcirco quisquam orationem hanc esse lamentationem putet, sed multo magis laudationem. Nam primum quæ vivus audiebat, ea nunc etiam de ipso commemorantur: deinde, quid a lamentatione longius abest, quam gloriosa vita et mors matura? quid laudationibus item convenientius, quam victoriæ pulcherrimæ maxinique pretii facinora? Ac jure quidem ille beatus prædicetur, qui statim a puero celebris evadendi cupiditate incensus, id præcipue quod concupivit præter omnes ætatis suæ viros consequutus est; et cum honoris natura esset cupidissimus, perpetuo invictus extitit, ex quo rex factus fuit; cumque longissimum vitæ humanæ terminum attigisset, inculpatus obiit tum ab iis quibus præerat, tum ab iis adversus quos bellum gerebat.

CAPUT XI.

Libet autem virtutem ejus per locos repetere, quo facilius hæc laudatio memoriæ inluereat. Agesilaus delubra etiam hostium in agro sita venerabatur, quippe qui existimaret decorum auxilia non minus in hostili quam pacato solo querenda esse: eos autem, qui ad deos suppliciter accederent, ne si hostes quidem essent, violabat, quod absurdum esse duceret eos, qui e fanis aliquid furto subtrahant, sacrilegos adpellare; eos autem, qui supplices ab aris avellant, pro religiosis habere. Porro nunquam ille prædicare desinebat se deos arbitrari non minus factis plis quam sacris sacrificiis puris delectari. Quin etiam fortuna quoties utebatur prospera, non altiores quam homines deceret spiritus gerebat, sed diis habebat gratias; et cum bono esset animo plures mactabat

ἤδυστο. Εὐχίστο δὲ φοβούμενος μὲν ἱλαρὸς φαίνεσθαι, εὐτυχῶν δὲ πρὸς εἶναι. (3) Τῶν γε μὴν φίλων οὐ τοὺς δυνατωτάτους ἀλλὰ τοὺς προθυμοτάτους μάλιστα ἠσπάζετο. Ἐμίσει δὲ οὐκ εἴ τις κακῶς πάσῃων ἡμύνετο, ἀλλ' εἴ τις εὐεργετούμενος ἀχάριστος φαίνοιτο. Ἐχαίρε δὲ τοὺς μὲν αἰσχροκερδεῖς πένητας ὄρων, τοὺς δὲ δικαίους πλουσίους ποίων, βουλούμενος τὴν δικαιοσύνην τῆς ἀδικίας κερδαλεωτέραν καθιστάναι. (4) Ἦσκει δὲ ἐξομιλεῖν μὲν παντοδαποῖς, χρῆσθαι δὲ τοῖς ἀγαθοῖς. Ὅποτε δὲ ψεγόντων ἢ ἐπαινούντων τινὰς ἀκούει, οὐχ ἥττον ὥστε καταμανθάνειν τοὺς τῶν λεγόντων τρόπους ἢ περὶ τῶν λέγονται. Καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ φίλων ἐξαπατωμένους οὐκ ἔφεγε, τοὺς δὲ ὑπὸ πολεμίων πᾶμπαν κατεμέμρετο, καὶ τὸ μὲν ἀπιστοῦντας ἐξαπατῆν σφρόν ἐκρινε, τὸ δὲ πιστεύοντας ἀνόσιον. (5) Ἐπαινούμενος δὲ ἔχαίρεν ὑπὸ τῶν καὶ φέγειν ἐθελόντων τὰ μὴ ἀρεστὰ, καὶ τῶν παρῆρησιζομένων οὐδένα ἤχθρινε, τοὺς δὲ κρουφινούς ὥσπερ ἐνέδρας ἐφυλάττετο. Τοὺς γε μὴν διαθόλους μᾶλλον ἢ τοὺς κλέπτας ἐμίσει, μείζω ζημίαν ἡγούμενος φίλων ἢ χρημάτων στερίσκεσθαι. (6) Καὶ τὰς μὲν τῶν ἰδιωτῶν ἀμαρτίας πρῶτος ἔφερε, τὰς δὲ τῶν ἀρχόντων μεγάλως ἤγε, κρίνων τοὺς μὲν ὀλίγα, τοὺς δὲ πολλὰ κακῶς διακρίβειναι. Τῇ δὲ βασιλείᾳ προσήκειν ἐνόμιζεν οὐ βραδυουρίαν ἀλλὰ καλοκαγαλίαν. (7) Καὶ τοῦ μὲν σώματος εἰκόνα στήσασθαι ἀπέσχετο, πολλῶν αὐτῷ τοῦτο δοῦναι ἐθελόντων, τῆς δὲ ψυχῆς οὐδέποτε ἐπαύετο μνημεῖα διαπονόμενος, ἡγούμενος τὸ μὲν ἀνδριαντοποιῶν, τὸ δὲ αὐτοῦ ἔργον εἶναι, καὶ τὸ μὲν πλουσίων, τὸ δὲ τῶν ἀγαθῶν. (8) Χρήμασι γε μὴν οὐ μόνον δικαίως ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίως ἐχρῆτο, τῷ μὲν δικαίῳ ἀρεσκῖν ἡγούμενος τὸ εἶναι τὰ ἀλλότρια, τῷ δὲ ἐλευθερίῳ καὶ τῶν ἑαυτοῦ προσωρεληγμένων εἶναι. Ἀεὶ δὲ δεισιδαίμων ἦν, νομίζων τοὺς μὲν καλῶς ζῶντας οὕτω εὐδαίμονας, τοὺς δ' εὐκαλεῖς τετελευτηκότας ἤδη μακαρίους. (9) Μείζω δὲ συμφορὰν ἐκρινε τὸ γινώσκοντα ἢ ἀγνοῦντα ἀμελῖν τῶν ἀγαθῶν. Δόξης δὲ οὐδεμιᾶς ἤρα ἢς οὐκ ἐξέποναι τὰ ἴδια. Μετ' ὀλίγων δὲ μοι ἐδόκει ἀνθρώπων οὐ καρτερίαν τὴν ἀρετὴν ἀλλ' εὐπάθειαν νομίζειν. Ἐπαινούμενος γούν ἔχαίρε μᾶλλον ἢ χρήματα κτῶμενος. Ἀλλὰ μὴν ἀνδραῖον γε τὸ πλεόν μετ' εὐδουλίᾳς ἢ μετὰ κινδύνου ἐπεδείκνυτο. Καὶ σφρίαν ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳις ἤσκει. (10) Πρῶτατός γε μὴν φίλοις ὧν ἐνθροῖς φοβερώτατος ἦν καὶ πόνοις μάλιστα ἀντέχων ἐταῖροις ἥδιστα ὑπέεικε, καλῶν ἔργων μᾶλλον ἢ τῶν καλῶν σωματικῶν ἐπιθυμῶν ἔν γε μὴν ταῖς εὐπραξίαις σωφρονεῖν ἐπιστάμενος ἐν τοῖς δεινοῖς εὐθαρσῆς ἐδύνατο εἶναι. (11) Καὶ τὸ εὐχαρῖ οὐ σκόμμασιν ἀλλὰ τρόπῳ ἐπετήδευσεν καὶ τῷ μεγαλόφρονι οὐ σὺν ὕβρει ἀλλὰ σὺν γνώμῃ ἐχρῆτο. Τῶν γούν υπεραύχων κατακρῶντων τῶν μετρίων ταπεινότερος ἦν. Καὶ γὰρ ἐκαίλιπνιζετο τῇ μὲν ἀμυρῇ τὸ σῶμα φαυλότῃ, τῷ δ' ἀμυρῇ τὸ στρατεύμα κόσμῳ τῷ δ' αὐτὸς μὲν ὥς ἐλαχίστων δεισθῆναι, τοὺς δὲ φίλους ὥς πλείεστα ὠφελεῖν.

hostias quam, cum suis metueret rebus, voverat. Præterea adsuetus erat, cum in metu esset, hilaritatem præ se ferre; cum prospera uteretur fortuna, mitis esse. Ex amicis porro non potentissimos, sed promptissimos maxime amplectebatur. Odio prosequabatur, non eum, qui lesus se ulciscabatur, sed eum, qui beneficiis adfectus ingratus se declarabat. Gaudebat quoties turpis quidem lucris avidus videbat pauperes, justos vero quoties locupletabatur; utpote qui justitiam injustitia lucrosiorem efficere volebat. Cum omnis generis hominibus versari, bonis uti solebat. Cumque eos qui vituperabant aliquos vel laudabant audiret, non minus eorum se mores pernoscere, quam eorum, de quibus verba facerent, existimabat. Atque eos quidem, qui per amicos deciperentur, non vituperabat, qui vero per hostes, eos omnino reprehendebat. Ac diffidentes quidem fallere, sapientis esse judicabat, at fidem habentes, impium. Si ab iis laudaretur, qui vellent etiam vituperare quæ minus ipsis placerent, gaudebat; et eorum, qui libere quod sentiebant dicebant, neminem odio habebat: at ab iis, qui mentem suam astute celant, tanquam ab insidiis sibi cavebat. Ceterum calumniatores majori prosequabatur odio, quam fures; quippe qui majus esse detrimentum duceret, amicis quam rebus suis spoliari. Atque privatorum quidem hominum peccata miti ferebat animo, principum vero magna censebat; quod illos paucorum, multorum hos malorum esse auctores judicaret. Regno non levitatem, sed absolutam probitatem convenire putabat. Et a statuenda quidem corporis imagine abstinere, multis id honoris ei largiri volentibus: animi vero monumenta nunquam desinebat elaborare; quippe qui arbitrabatur illud statuariorum, hoc sui ipsius opus esse; atque illud, divitem; hoc, bonorum. Facultatibus non juste tantum, sed etiam liberaliter utebatur; utpote qui homini justo satis esse decebat, ab alienis abstinere, liberalem etiam de suis utilitatem aliis adferre debere. Semper autem deorum metu tenebatur, cum honeste quidem viventes, necdum felices: eos vero, qui gloriose mortem oppetiissent, jam beatos existimaret. Majorem autem esse calunitatem judicabat, scientem, quam inscium res præclaras negligere: glorie nullius amore tenebatur, cui quæ propria essent non elaboraret: cum paucis hominibus mihi videbatur existimare virtutem non tolerantiam esse, sed voluptatem. Certe si laudaretur magis gaudebat, quam si opes acquisivisset. At vero fortitudinem potius cum consilio quam cum periculis ostendebat; et sapientiam re magis quam verbis exercebat. Porro cum in amicos esset mitissimus, inimicis maximo erat terrori: cumque labores inprimis toleraret, sodalibus tamen libentissime cedebat, magis actiones pulchras quam corpora pulchra desiderans. In rebus utique secundis modeste se gerere callens, in adversis spei plenus esse poterat. Atque urbanitatem non dictariis, sed moribus studiose colebat: et animi magnitudine non cum injuria petulanter illata, sed cum prudentia utebatur. Jactatores certe cum contemneret, modestis erat submissior: etenim de vili corporis cultu, de pulchro exercitus sui ordine, de eo etiam quod ipse quam paucissimis egeret, et amicis quamplurimum prodesset,

(12) Πρὸς δὲ τούτοις βαρύτατος μὲν ἀνταγωνιστὴς ἦν, κουφώτατος δὲ κρατήσας ἐχθροῖς μὲν δυσεξαπάτητος, φίλοις δὲ εὐπαραπειστώτατος. Ἀεὶ δὲ τιθεὶς τὰ τῶν φίλων ἀσφαλῶς αἰετὶ ἀμαυροῦν τὰ τῶν πολεμίων ἔργον εἶχεν. (13) Ἐκείνον οἱ μὲν συγγενεῖς φιλοκτιδεμόνα ἐκάλουν, οἱ δὲ χρώμενοι ἀπροφάσιστον, οἱ δ' ὑπουργήσαντές τι μνήμονα, οἱ δ' ἀδικούμενοι ἐπικούρον, οἱ γὰρ μὴν συγκινδυνεύοντες μετὰ θεοῦ σωτῆρα. (14) Δοκεῖ δ' εἰμοίγε καὶ τότε μόνος ἀνθρώπων ἐπιδειξάσθαι ὅτι ἡ μὲν τοῦ σώματος ἰσχύς γηράσκει, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς βώμη τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀγήρατός ἐστιν. Ἐκείνος γοῦν οὐκ ἀπέειπε μεγάλην καὶ καλὴν ἐφίεμενος δοῖαν, εἰ καὶ μὴ τὸ σῶμα φέρειν ἡδύνατο τὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ βώμην. (15) Τοιγαροῦν ποίας νεότητος οὐ κρεῖττον τὸ ἐκείνου γῆρας ἐφάνη; τίς μὲν γὰρ τοῖς ἐχθροῖς ἀκμάζων οὕτω φοβερός ἦν ὡς Ἀγησilaος τὸ μάλιστα τοῦ αἰῶνος ἔχων; τίνας δ' ἐκποδῶν γενομένου μᾶλλον ἥσθησαν οἱ πολέμιοι ἢ Ἀγησιλάου καίπερ γηραιοῦ τελευτήσαντος; τίς δὲ συμμάχοις θάρσος παρέσχεν ὅσον Ἀγησilaος, καίπερ ἤδη πρὸς τῷ στόματι τοῦ βίου ὢν; τίνα δὲ νέον οἱ φίλοι πλέον ἐπόθησαν ἢ Ἀγησιλαον γηραιὸν ἀποθανόντα; (16) Οὕτω δὲ τελέως ὁ ἀνὴρ τῇ πατρίδι ὠφέλιμος ὢν διεγένετο ὡς καὶ τετελευτηκώς ἤδη ἔτι μεγαλειῶς ὠφελῶν τὴν πόλιν εἰς τὴν αἰδίων οἰκῆσιν καταγάγετο, μνημεῖα μὲν τῆς ἑαυτοῦ ἀρετῆς ἀνάπαυσα τὴν γῆν κτησάμενος, τῆς δὲ βασιλικῆς ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι τυγνόν.

gloriabatur. Ad hæc, gravissimus quidem erat dum certaret adversarius; ubi vero victoria potius esset, lenissimus: ab inimicis difficulter circumveniri poterat, ab amicis facile in falsam persuasionem adducebatur: semper autem amicorum res in tuto collocans, ut hostium semper exstingeret id agebat. Illum cognati propinquorum studiosum nominabant; qui eo utebantur, amicum sine tergiversatione; qui aliquid officii præstitissent, memorem; injuria læsi, adjuctorem; qui vero periculum una cum eo adibant, post deos servatorem. Et mihi sane videtur etiam solus ex hominibus demonstrasse, corporis quidem vires senescere, sed animi robur in viris fortibus senectutis esse expers. Ille certe magnam præclaramque famam adpetere non destitit, etiam si corpus animi ipsius robur ferre non poterat. Qua igitur juventute non illius senecta præstantior adparuit? Quis enim, ætate florens, hostibus tam fuit terribilis, quam Agesilaus, cum jam ultimum vitæ terminum attingeret? quoniam e medio sublato magis gavisus sunt hostes, quam Agesilao, tametsi senex vitam finivisset? quis tantum fiduciæ sociis præbuit, quantum Agesilaus, licet ad vitæ jam terminum pervenisset? quem amici juvenem magis desiderarunt, quam Agesilaum, qui senex mortem obierat? Is autem adeo perfecte semper patriæ fuit utilis, ut etiam jam defunctus, magnifice adhuc civitatem juvenis ad æternum domicilium deductus sit; monumenta quidem virtutis suæ per universum terrarum orbem adeptus, sepulturam vero regiam in patria consequutus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΙΕΡΩΝ Η ΤΥΡΑΝΝΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Σιμωνίδης δ ποιητὴς ἀρίτεστό ποτε πρὸς Ἱέρωνα τὸν τυράννον. Συρροῖς δὲ γενομένης ἀμφοῖν εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, Ἄρ' ἂν μοι εὐελήσαιο, ὦ Ἱέρων, διηγήσασθαι ἃ εἰκὸς εἰδέναι σε βέλτιον ἐμοῦ; Καὶ ποῖα ταῦτ' ἐστίν, ἔφη ὁ Ἱέρων, ὅποια δὴ ἐγὼ βέλτιον ἂν εἰδείην σοῦ οὕτως ὄντος συρροῦ ἀνδρός; (2) Οἶδά σε, ἔφη, ἐγὼ καὶ ἰδιώτην γεγεννημένον καὶ νῦν τυράννον ὄντα· εἰκὸς οὖν ἀμφοτέρων πεπειραμένον καὶ εἰδέναι σε μάλλον ἐμοῦ πᾶν διαφέρει ὁ τυραννικός τε καὶ ἰδιωτικός βίος εἰς εὐφροσύνας τε καὶ λύπας ἀνθρώποις. (3) Τί οὖν, ἔφη ὁ Ἱέρων, οὐχὶ καὶ σύ, ἐπεὶ νῦν γε εἰ ἰδιώτης εἶ, ὑπέμνησάς με τὰ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ; οὕτω γὰρ ἂν σοι οἴμαι μάλιστα ἐνὶ δυνάσθαι ὀησὺν τὰ διαφέροντα ἐν ἑκάτερω. (4) Οὕτω δὲ ὁ Σιμωνίδης εἶπε, Τούς μὲν δὴ ἰδιώτας ἔγωγε, ὦ Ἱέρων, δοκῶ μοι καταμειμαρηνέαι διὰ μὲν τῶν ὀρθαλμῶν ὁράμασιν ἡδόμενους τε καὶ ἀλγομένους, διὰ δὲ τῶν ὠτῶν ἀκούσμασι, διὰ δὲ τῶν ῥινῶν ὀσμαῖς, διὰ δὲ τοῦ στόματος σίτοις τε καὶ ποτοῖς, τὰ δὲ ἀρροδίαια δὲ ὄν πάντες ἐπιστάμεθα. (5) τὰ δὲ ψυχῇ καὶ θάλπει καὶ σκληρὰ καὶ μαλακὰ καὶ κούρα καὶ βαρεὰ ὅλην τῇ σώματι μοι δοκοῦμεν, ἔφη, κρίνοντες ἡδουθῆαι τε καὶ λυπεῖσθαι ἐπ' αὐτοῖς· ἀγαθοῖς δὲ καὶ κακοῖς ἐστὶ μὲν ὅτε δι' αὐτῆς τῆς ψυχῆς μοι δοκοῦμεν ἡδουθῆαι τε καὶ λυπεῖσθαι, ἐστὶ δ' ὅτε κοινῇ διὰ τε τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τοῦ σώματος. (6) Τῷ δὲ ὕπνῳ ὅτι μὲν ἡδόμεθα δοκῶ μοι αἰσθάνεσθαι, ὅπως δὲ καὶ ὄππῃ καὶ ὁπότε, ταῦτα μάλλον πως, ἔφη, δοκῶ μοι ἀγνοεῖν. Καὶ οὐδὲν ἴσως τοῦτο λιγυμαστόν, εἰ τὰ ἐν τῷ ἐγρηγορέναι σαφέστερας ἡμῖν τὰς αἰσθήσεις παρέχεται ἢ τὰ ἐν τῷ ὕπνῳ. (7) Πρὸς ταῦτα δὲ ὁ Ἱέρων ἀπεκρίνατο, Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, ἔξω τούτων ὧν εἰρηκας σύ γε οὐδ' ὅπως ἂν αἰσθαιτό τινος ἄλλου ὁ τυράννος ἔροίμ' ἂν εἰπεῖν, ὥστε μέγχι γε τούτου οὐκ οἶδ' εἰ τι διαφέρει ὁ τυραννικός βίος τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου. (8) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπεν, Ἀλλ' ἐν τοῖςδε, ἔφη, διαφέρει· πολλὰ πλάσια μὲν δι' ἑκάστου τούτων εὐφραίνεται, πολλὸ δὲ μείω τὰ λυπηρὰ ἔχει. Καὶ ὁ Ἱέρων εἶπεν, Οὐχ οὕτως ἔχει, ὦ Σιμωνίδη, ταῦτα, ἀλλ' εὐ ἴσθι ὅτι μείω πολλὸ εὐφραίνονται οἱ τυράννοι τῶν μετρίως διαγόντων ἰδιωτῶν, πολλὸ δὲ πλείω καὶ μείζω λυποῦνται. (9) Ἀπιστά λέγεις, ἔφη ὁ Σιμωνίδης. Εἰ γὰρ οὕτω ταῦτ' εἶχε, πῶς ἂν πολλοὶ μὲν ἐπεθύμουν τυραννεῖν, καὶ ταῦτα τῶν δοκούντων ἱκανωτάτων ἀνδρῶν εἶναι; πῶς δὲ πάντες ἐξήλουν ἂν τοὺς τυράντους; (10) Ὅτι καὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Ἱέρων, ἀπειροὶ ὄντες ἀμφοτέρων τῶν ἔργων

XENOPHONTIS

HIERO SIVE DE REGE.

CAPUT I.

Veniebat aliquando ad regem Hieronem poeta Simonides : quumque otium obligisset utrique, Simonides hoc modo loquutus est : Vellesne mihi exponere, mi Hiero, quæ consentaneum est rectius te scire quam me? Et cuiusmodi sunt illa, inquit Hiero, quæ rectius ego scilicet noverim, quam tu, qui vir es tam sapiens? Equidem, ait, scio te privata fortuna usum fuisse, ac nunc esse regem. Quapropter consentaneum est, te, qui utraque sis expertus, rectius me scire, quo pacto vita tum regia, tum privata, quod voluptates ac molestias humanas attinet, differant. Quid igitur? ait Hiero, non tu quoque, quum hoc tempore sis adhuc homo privatus, revocare mihi possis in memoriam ea quæ sunt in vita privata? Nam ita equidem maxime futurum arbitror, ut quæ in utraque discrimina sunt, indicare possim. Quamobrem in hunc modum Simonides dicere cepit : Animadvertisse mihi videor, Hiero, privatos homines, iis rebus quæ sub aspectum cadunt, vel cum voluptate vel cum molestia per oculos adfici ; per aures, iis quæ auribus percipiuntur ; per nares, odoribus ; per os, cibo et potu ; rebus veneris, per ea quæ omnibus nota sunt ; frigora vero et calores, et dura et mollia, et levia et gravia, toto corpore dijudicare mihi videmur, atque ita deinde vel delectationem vel molestiam ex eis percipere : bonis autem ac malis nonnunquam per animum solum vel delectari, vel de iisdem adfici molestia videmur ; nonnunquam communiter per animum et corpus. Somno delectari nos, ipse me sensus docere videtur : quo autem pacto, et qua parte nostri, et quando, ea vero magis, inquit, ignorare mihi videor. Nec fortasse mirum putari debet, quæ vigilantibus nobis accidunt, evidentiones nobis sensus sui præbere, quam quæ per somnum. Ad ea respondit Hiero : Ego sane, mi Simonides, haud possim dicere, quo pacto rex aliud quid sentire possit, extra illa quæ tu commemorasti. Quo fit, ut tactus quidem haud sciam, an aliquid inter regiam et privatam vitam discrimen sit. Tum Simonides, At in his ipsis, ait, regie vitæ discrimen est. Nam multis partibus maiorem ex his singulis voluptatem percipit, et molestiarum minus habet. Et Hiero, Non ita se res habet, ait, mi Simonides, sed scire debes, reges multo minus delectationis capere, quam privatos homines, qui quidem vitam mediocrem agunt, ac multo plures majoresque molestias sentire. Dicis tu quidem incredibilia, inquit Simonides. Nam si hæc esset harum rerum ratio, cur multi regnandi essent cupidi, et quidem ii, qui homines videntur esse rerum maxime periti? qui fieret, ut universi reges admirarentur? Quia profecto vitam, inquit Hiero,

σκοποῦνται περὶ αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ πειράσομαι σε διδάσκειν ὅτι ἀληθῆ λέγω, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ὀψέως. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ σὲ δοκῶ μεμνησθαι ἀρξάμενον λέγειν. (11) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τοῖς διὰ τῆς ὀψέως θεάμασι λογιζόμενος εὐρίσκω μειονεκτοῦντας τοὺς τυράννους. Ἄλλα μὲν γε ἐν ἄλλῃ γῶρᾳ ἐστὶν ἀξιοθέατα· ἐπὶ δὲ τούτων ἕκαστα οἱ μὲν ἰδιῶται ἔρχονται καὶ εἰς πόλεις ἃς ἂν βούλονται θεαμάτων ἕνεκα, καὶ εἰς τὰς κοινὰς πανηγύρεις, ἐνθα τὰ ἀξιοθεατότατα δοκεῖ [εἶναι] ἀνθρώποις συναγεῖρσθαι. (12) Οἱ δὲ τύραννοι οὐ μάλα ἀμφὶ θεωρίας ἔχουσιν. Οὐτὲ γὰρ ἴνα αὐτοῖς ἀσφαλὲς ὅπου μὴ κρείττονες τῶν παρόντων μέλλουσιν εἶσθαι, οὐτὲ τὰ οἰκοὶ κέκτηνται ἔχυρά, ὥστε ἄλλοις παρακαταθεμένους ἀποδιδμεῖν. Φοβερόν γὰρ μὴ ἅμα τε στερηθῶσι τῆς ἀρχῆς καὶ ἀδύνατοι γένωνται τιμωρήσασθαι τοὺς ἀδικήσαντας. (13) Εἴποις οὖν ἂν Ἰσως σὺ, ἀλλ' ἄρα ἔρχεται αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα καὶ οἰκοὶ μένουσι. Ναὶ μὰ Δία, ὦ Σιμωνίδῃ, ὅλγῃα τε τῶν πολλῶν καὶ ταῦτα τοιαῦτα ὄντα οὕτω τίμα πωλεῖται τοῖς τυράννοις ὥστε οἱ ἐπιδεικνύμενοι καὶ ὀτιοῦν ἀξιοῦσι πολλαπλάσια λαβόντες ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἀπείναι παρὰ τοῦ τυράννου ἢ ὅσα ἐν παντὶ τῷ βίῳ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κτῶνται. (14) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπεν, Ἄλλ' εἰ τοῖς θεάμασι μειονεκτεῖτε, διὰ γέ τοι τῆς ἀκοῆς πλεονεκτεῖτε. Ἐπεὶ τοῦ μὲν ἡδίστου ἀκροάματος ἐπαίνου οὐποτε σπανίζετε· πάντες γὰρ οἱ παρόντες ὑμῖν πάντα καὶ ὅσα ἂν λέγητε καὶ ὅσα ἂν ποιήτε ἐπαινοῦσι. Τοῦ δ' αὖ χαλεπωτάτου ἀκροάματος λοιδορίας ἀνήκοοί ἐστε· οὐδεὶς γὰρ ἐθέλει τυράννου κατ' ὀφθαλμοὺς κατηγορεῖν. (15) Καὶ ὁ Ἰέρων εἶπε, Καὶ τί οἶε, ἔφη, τοὺς μὴ λέγοντας κακῶς εὐφραίνειν, ὅταν εἰδῇ τις σαφῶς ὅτι οἱ σιωπῶντες οὗτοι πάντα κακὰ νοοῦσι τῶν τυράννων; ἢ τοὺς ἐπαινοῦντας τί δοκεῖς εὐφραίνειν, ὅταν ὑποπτοὶ ὦσιν ἕνεκα τοῦ κολακεύειν τοὺς ἐπαίνους ποιεῖσθαι; (16) Καὶ ὁ Σιμωνίδης εἶπε, Τοῦτο μὲν δὴ ναὶ μὲν τὸν Δία ἰγὼ γέ σοι, Ἰέρων, πάνυ συγχωρῶ, τοὺς ἐπαίνους παρὰ τῶν ἐλευθερωτῶν ἡδίστους εἶναι, ἀλλ', ὁρᾷς, ἐκεῖνό γε οὐκ ἂν ἐτι πείσεις ἀνθρώπων οὐδένα ὥς οὐχὶ δι' ὧν τρεφόμεθα οἱ ἄνθρωποι, πολλὸ πλείω ὑμεῖς ἐν αὐτοῖς εὐφραίνεσθε. (17) Καὶ οἷδ' αὖ γ', ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, ὅτι τούτῳ χρίνουσιν οἱ πλείστοι ἥδιον ἡμᾶς καὶ πίνειν καὶ ἐσθίειν τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι δοκοῦσι καὶ αὐτοὶ ἥδιον ἂν δειπνῆσαι τὸ ἡμῖν παρατιθέμενον δεῖπνον ἢ τὸ ἑαυτοῖς. Τὸ γὰρ τὰ εἰωθότα ὑπερβάλλον, τοῦτο παρέχει τὰς ἡδονάς. (18) Διὸ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἡδέως προσδέχονται τὰς ἐορτάς πλην οἱ τύραννοι. Ἐκπλεω γὰρ αὐτοῖς αἱ παρεσκευασμένοι οὐδεμίαν ἐν ταῖς ἐορταῖς ἔχουσιν αἱ τράπεζαι αὐτῶν ἐπίδοσιν. Ὡς τε ταύτῃ πρῶτον τῇ εὐφροσύνῃ τῆς ἐλπίδος μειονεκτοῦσι τῶν ἰδιωτῶν. (19) Ἐπειτα δ', ἔφη, ἐκεῖνο εὖ οἶδ' ὅτι καὶ σὺ ἐμπειρος εἶ ὅτι ὅσῳ ἂν πλείω τις παραθῇται τὰ περικτὰ τῶν ἱκανῶν, τοσούτῳ ἴσασον κόρος ἐμπίπτει τῆς ἐδωδῆς. Ὡς τε καὶ τῷ χρόνῳ τῆς ἡδονῆς μειονεκτεῖ ὁ παρατιθέμενος πολλὰ τῶν μετρίως διατιωμένων. (20) Ἀλλὰ ναὶ μὰ

utramque non experti, de regia considerationem instituunt. Ego vero enitar te docere, me verum dicere, facio a visu initio: nam meminisse video, inde te quoque exorsum esse. Primum enim, quum mecum ipse ratiocinando versor in iis quæ oculis cernuntur, deteriores esse regum conditionem reperio. Sunt aliis atque aliis in regionibus alia spectatu digna, ad quæ singula privati homines accedunt, tam in urbes quas volunt, spectaculorum causa; quam ad conventus publicos, in quibus colliguntur quæ dignissima esse spectatu mortalibus videntur. Reges vero spectaculis non admodum occupantur. Nam neque tutum est ipsis eo pergere, ubi non superiores illis futuri sunt, qui istis adsunt: neque res ipsorum domi tam tuto sunt loco, ut iis aliorum fidei creditis, peregre proficisci possint. Nam metuendum est, ne simul et imperio spoliarentur, et ulciscendi eos, a quibus sunt læsi, facultatem amittant. Fortasse tu dixeris: At enim spectacula nihilominus eis veniunt, etiam si domi maneant. Sane quam pauca, mi Simonides, de multis: atque etiam quum huiusmodi sint, tanti venduntur regibus, ut, qui aliquid exhibent, quicquid tandem id fuerit, multo maioribus præmiis brevi tempore acceptis a rege discedere vellint, quam per omnem vitam a ceteris hominibus universis comparent. Et Simonides, At si maxime, quod attinet spectacula, deterior est vestra conditio, saltem plus voluptatis auribus percipitis. Nam quod unum est auditu jucundissimum, numquam laudes vobis desunt: omnes enim qui vos conveniunt, quæcumque vel dicitis, vel facitis, ea omnia laudibus prædicant. Quod vero longe molestiissimum auditu est, convicia numquam auditis: nemo enim regem in os accusare vult. Ad ea Hiero, Quid vero putas, inquit, voluptatis illos adferre, qui non maledicunt, quando plane notum alicui est, hosce, qui tacent, mala omnia de tyranno cogitare? vel quid adferre delectationis putas illos laudatores, quando suspecti sunt, ne forte laudationes illas adsentandi causa instituant? Ad ea Simonides, Equidem hoc profecto, inquit, tibi concedo, mi Hiero; laudes, quæ ab hominibus maxime liberis proficiscantur, jucundissimas esse. Sed (vides ipse) numquam persuadebis ulli hominum, non multo plus ex his vos delectationis capere, per quæ homines alimur. Novi, ait, mi Simonides, de hoc statuere maximam hominum partem, suavius nos et bibere, et vesci, quam privatos, quod et ipsis videatur esse jucundius eam cenam sumere, quæ nobis adponitur, quam quæ ipsis. Etenim quod usitata excedit, id voluptates superat. Quamobrem universi homines magna cum voluptate dies festos expectant, extra solos reges. Nam illorum mensæ semper instructæ magna rerum copia, incrementum festis diebus nullum habent. Quo fit, ut primum hac spei voluptate a privatis hominibus superentur. Deinde probe scio te quoque expertum esse, fieri ut quanto plura sibi quis adposuerit modum excedentia illorum quæ satis fuissent, tanto citius satietas ipsum cibi capiat. Itaque ipso etiam tempore minus voluptatis percipit is, qui adponit sibi multa, quam ii qui modice viciant. At profecto, inquit Simoni-

Δ', ἔφη ὁ Σιμωνίδης, ὅσον ἂν χρόνον ἡ ψυχὴ προσή-
ται, τούτων πολλὸν μᾶλλον ἡδοναίται οἱ ταῖς πολυτέλει-
ταις παρασκευαῖς τρεφόμενοι τῶν τὰ εὐτελέστερα πα-
ρατιθέμενων. (21) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἱέρων, ὦ Σιμωνίδη,
τὸν ἐκαστὸν ἡδόμενον μάλιστα, τούτων οἷαι καὶ ἐρωτι-
κώτατα εἶναι τοῦ ἔργου τούτου; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.
Ἦ οὖν ὁρᾷς τι τοὺς τυράννους ἡδῶν ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν
παρασκευὴν ὄντας ἢ τοὺς ἰδιώτας ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν; Οὐ
μὰ τὸν Δ', ἔφη, οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ καὶ ἀγλευκότερον,
ὡς πολλοὶς ἂν δοξείη. (22) Τί γὰρ, ἔφη ὁ Ἱέρων, τὰ
πολλὰ ταῦτα μηχανήματα καταναλόχῃς ἀπαρτίθεται
τοῖς τυράννοις, ὅτε καὶ δρυμέα καὶ στρυφνὰ καὶ τὰ
τούτων ἀδελφὰ; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Σιμωνίδης, καὶ
πάνυ μὲν μοι δοκῶντα παρὰ φύσιν εἶναι ταῦτα ἀνθρώ-
ποις. (23) Ἄλλο τι οὖν οἷαι, ἔφη ὁ Ἱέρων, ταῦτα τὰ
ἐδέσματα εἶναι ἢ μαλακίαι καὶ ἀσθενότητες τρυφῇ ψυ-
χῇ ἐπιθυμήματα; ἔπει εὖ οὐδ' ἔγωγε οἶοι ὅτι ἡδέως ἐσθίων-
τες καὶ σὺ που οἶσθα ὅτι οὐδὲν προσδόνται τούτων τῶν
σοφισμάτων. (24) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Σιμωνίδης,
τῶν γε πολυτέλειδων ὁσμῶν τούτων αἷς χρίεσθε τοὺς πλε-
σιάζοντας σῶμα μᾶλλον ἀπολάττειν ἢ αὐτοὺς ὑμᾶς, ὥς-
περ γε καὶ τῶν ἀχρηστών ὁσμῶν οὐκ αὐτὸς ὁ βεβρωκὸς
αἰσθάνεται, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ πλεσιάζοντες. (25) Οὕτω
μέντοι, ἔφη ὁ Ἱέρων, καὶ τῶν σίτων ὁ μὲν ἔχων παν-
τοδαπὰ θεῖα οὐδὲν μετὰ πόθου αὐτῶν λαμβάνει ὁ δὲ
σπανίως τινός, οὗτός ἐστιν ὁ μετὰ γροθῆς πυμπλάμε-
νος, ὅταν αὐτῷ προσηλῇ τι. (26) Κινδυνεύουσιν, ἔφη
ὁ Σιμωνίδης, αἱ τῶν ἀφροδισίων μόνον ὑμῖν ἀπολαύσεις
τοῦ τυραννεῖν τῆς ἐπιθυμίας παρέχειν. Ἐν γὰρ τούτῳ
ἔξιστιν ὑμῖν ὅτι ἂν καλλίστον ἴδῃτε τούτῳ συνείναι.
(27) Νῦν δὲ, ἔφη ὁ Ἱέρων, εἰρηχῆς ἐν ᾧ σάφ' ἴσθι πλε-
στον μειονεκτοῦμεν τῶν ἰδιωτῶν. Ἡρώτων μὲν γὰρ
γάμος ὁ μὲν ἐκ μεζύωνων δῆπου καὶ πλοῦτος καὶ δυνά-
μει καλλίστος δοκεῖ εἶναι, καὶ παρέχειν τινὰ τῇ γῆμαντι
φιλοτιμίαν μετ' ἡδονῆς· δεύτερον δ' ὁ ἐκ τῶν ὑμῶνων ὁ
δ' ἐκ τῶν φαυλοτέρων πάνυ ἀτιμὸς τε καὶ ἀχρηστος νο-
μίζεται. (28) Τῷ τοίνυν τυράννῳ, ἂν μὴ ξένην γῆμῃ,
ἀνάγκη ἐκ μειῶνων γαμεῖν, ὥστε τὸ ἀγαπῆτόν οὐ πάνυ
αὐτῷ παραγίνεται. Πολὺ δὲ καὶ αἱ θεραπεῖαι αἱ ἀπὸ
τῶν μέγιστον φρονουστῶν γυναικῶν εὐφραίνουσι μάλι-
στα, αἱ δ' ἀπὸ τῶν δούλων παροῦσαι μὲν οὐδὲν τι ἀγα-
πῶνται, ἐὰν δέ τι ἐλλείπωσι, δεινὰς ὀργὰς καὶ λύπας
ἐμποιοῦσιν. (29) Ἐν δὲ τοῖς παιδικαῖς ἀφροδισίοις ἔτι
αὐτὸν πολλὸν μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς τεκνοποιοῖς μειονεκτεῖ τῶν
εὐφροσυνῶν ὁ τύραννος. Ὅτι μὲν γὰρ τὰ μετ' ἐρωτος
ἀφροδίσια πολλὰ διαφερρόντως εὐφραίνει πάντες δῆπου
ἐπιστάμεθα. (30) ὁ δὲ ἔρως πολλὸν αὐτὸν ἐθέλει ἥμισυ τῷ
τυράννῳ ἐγγίγνεσθαι. Οὐ γὰρ τῶν ἐτοίμων ἡδέται ὁ
ἔρως ἐπιέμενος, ἀλλὰ τῶν ἐλπίζομένων. Ὡςπερ οὖν
εἴ τις ἀπειρος ὢν δόψους τοῦ πιεῖν ἀπολαύσι, οὕτω καὶ ὁ
ἀπειρος ὢν ἔρωτος ἀπειρός ἐστι τῶν ἡδίστων ἀφροδισίων.
(31) Ὁ μὲν οὖν Ἱέρων οὕτως εἶπεν. Ὁ δὲ Σιμωνίδης
ἐπιγέλασας, Πῶς λέγεις, ἔφη, ὦ Ἱέρων; τυράννῳ οὐ γὰρ
παιδικῶν ἔρωτος ἐμψύεσθαι; πῶς μὲν σὺ, ἔφη, ἐρᾷς Δαί-

des, quam diu admittit cibum animus, tam diu multo ma-
jorem voluptatem capiunt qui sumptuoso adparatu nutriu-
tur, quam qui viliora quaedam sibi adponunt. An igitur, ut
Simonides, inquit Hiero, putas, eum qui re aliqua delecta-
tur, vehementissimo ejus rei amore teneri? Omnino, inquit
Hiero, Num ergo vides majorem reges cum voluptate ad cibum ad-
adparatum accedere, quam privatos homines ad suum? Ne-
quaquam certe, ait: immo etiam injucundius, ut plerisque
videri possit. Quid? ait Hiero, num multa illa magisquē
arte elaborata considerasti, quæ regibus adponuntur, acie,
mordacia, acerbæ, et quæ his germana sunt? Maxime, ait
Simonides, et quidem talia quæ plane videantur mihi esse
præter hominum naturam. Ergone putas, ait Hiero, haec
edulia quiddam esse aliud quam molles et languentis præ
deliciis animi cupidines? nam certo scio (neque tu fortasse
ignoras) eos, qui jucunde vescantur, istis artificiosis inventis
non indigere. At vero, ait Simonides, etiam sumptuosius
illis odoribus, quibus unguntur, magis arbitror eos qui vo-
luptatibus sunt frui, quam vos ipsos: veluti ingratos quoque
odores non sentit is qui ederit, sed illi potius qui cum ex-
versantur. Sic igitur, ait Hiero, qui varios semper cibus
habet, nullos eorum cum appetitu sumit: at cui raro quid
obvenit, is vero est qui cum lætitia satiatur, quum quid ei
objicitur. Videntur, ait Simonides, tantum rei veneræ
fruitiones in vobis regnandi cupiditates excitare. Nam hæc
in parte licet vobis, ut quodcumque pulcherrimum videritis,
cum eo consuescatis. Dixisti tu modo quiddam, ait Hiero,
in quo scire debes, nos a privatis hominibus omnium maxi-
me superari. Primum enim conjugium, quod cum præstan-
tioribus scilicet contrahitur, ob opes et potentiam longe
pulcherrimum esse videtur, et ei, qui ducit uxorem, cum
voluptate quamdam dignitatem præbere: altero loco est id
quod inter æquales contrahitur: denique quod ex vilioribus
constat, plane ignominiosum et inutile putatur. Rex qui-
dem, si exteram non duxerit, ex inferioribus uxorem ducat
necesse est: quo fit, ut non admodum id consequatur, quo
contentus sit. At vero coli a feminis, quæ maximos spiri-
tus gerant, maximæ voluptati est: ab iis autem, quæ servæ
nostræ sunt, si colamur, non admodum satissit animo; sin-
minus, graves ea res iras ac molestias in nobis excitat. Jam
maseulorum in amoribus multo etiam minus voluptatem rex
percipit, quam in iis quibus soboles procreatur. Scimus
enim omnes, congressus venereos, cum amore conjunctos,
exiniam voluptatem adferre: verum amor in nullorum ani-
mis minus excitatur quam regis. Non enim amori jucun-
dum est illa expetere, quæ in promptu sunt, sed quæ
sperantur. Itaque eadem ratione qua is qui sitim expertus
non est, potu possit frui: sic etiam is qui amorem non est
expertus, longe suavissimæ veneris est expertus. Hujusmodi
erant, quæ ab Hierone dicebantur. Ad quæ risu Simonides
sublato, Quid ais, inquit, Hiero? negas tu regum in animis
excitari amores puerorum? quid fit, ut tu certe Dailochum,

λόγου τοῦ καλλίστου ἐπικαλουμένῳ; (32) Ὅτι μὰ τὸν Δῖ, ἔφη, ὦ Σιμωνίδη, οὐ τοῦ ἐτοίμου παρ' αὐτοῦ δοκούντας εἶναι τυχεῖν τούτου μάλιστα ἐπιθυμῶ, ἀλλὰ τοῦ ἤκιστα τυράννου προσήκοντος κατεργάσασθαι. (33) Ἐγὼ γὰρ δὴ ἐρῶ μὲν Δαίλογον ὥνπερ ἴσως ἀναγκάζει ἡ φύσις ἀνθρώπου δεῖσθαι παρὰ τῶν καλῶν, τούτων δὲ ὦν ἐρῶ τυχεῖν, μετὰ μὲν φιλίας καὶ παρὰ βουλομένου πάνυ ἰσχυρῶς ἐπιθυμῶ τυγχάνειν, βίᾳ δὲ λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ ἥσπον ἂν μοι δοκῶ ἐπιθυμῆιν ἢ ἐμαυτὸν κακόν τι ποιεῖν. (34) Παρὰ μὲν γὰρ πολεμίων ἀκόντων λαμβάνειν πάντων ἥδιστον ἔγωγε νομίζω εἶναι, παρὰ δὲ παιδικῶν βουλομένων ἥδιστα οἶμαι αἱ χάριτές εἰσιν. (35) Εὐθὺς γὰρ παρὰ τοῦ ἀντιφιλοῦντος ἡδεῖαι μὲν αἱ ἀντιθέλειαι, ἡδεῖαι δὲ αἱ ἐρωτήσεις, ἡδεῖαι δὲ αἱ ἀποκρίσεις, ἥδιστα δὲ καὶ ἐπαφροδιτόταται αἱ μάχαι τε καὶ ἐρίδες· (36) τὸ δὲ ἀκόντων παιδικῶν ἀπολαύειν λεηλασίᾳ, ἔφη, ἔμοιγε δοκεῖ εὐκρίναι μᾶλλον ἢ ἀφροδισίῳ. Καίτοι τῷ μὲν ληστῇ παρέχει τινας ὅμως ἡδονάς τὸ τε κέρδος καὶ τὸ ἀνῆλν τὸν ἔχθρον· τὸ δὲ οὐ ἂν ἐρᾷ τις τοῦτω ἥδεσθαι ἀνωμάλῳ καὶ φιλοῦντι μισεῖσθαι καὶ ἄπεισθαι ἀχθομένου πῶς οὐχὶ τοῦτο ἡδὴ δυσχερὲς τὸ πάθημα καὶ οἰκτρὸν; (37) Καὶ γὰρ δὴ τῷ μὲν ἰδιώτῃ εὐθὺς τεκμήριόν ἐστιν, ὅταν ὁ ἐρωμένός τι ὑπουργῇ, ὅτι ὡς φίλων χαρίζεται, διὰ τὸ εἰδέναι ὅτι οὐδεμιᾶς ἀνάγκης οὐσης ὑπηρετεῖ, τῷ δὲ τυράννῳ οὔποτε· ἐστὶ πιστεῦσαι ὡς φιλεῖται. (38) Ἐπιστάμεθα γὰρ [αὖ] τοὺς διὰ φόβον ὑπηρετοῦντας ὡς ἢ μάλιστα· ἂν δύνωνται ἐξεικάζουσιν αὐτοὺς ταῖς τῶν φιλοῦντων ὑπουργίαις. Καὶ τοίνυν αἱ ἐπιβουλαὶ ἐξ οὐδέκων πλέονες τοῖς τυράννοις εἰσὶν ἢ ἀπὸ τῶν μάλιστα φιλεῖν αὐτοὺς προσποιησαμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάνυ ἔμοιγε μικρὰ δοκεῖ εἶναι ἂ σὺ λέγεις. Πολλοὺς γὰρ, ἔφη, ἔγωγε ὄρω τῶν δοκούντων ἀνδρῶν εἶναι ἐκόντας μειονεκτοῦντας καὶ σίτων καὶ ποτῶν καὶ ὄψων καὶ ἀφροδισίων γε ἀπεχομένους. (2) Ἀλλ' ἐν ἐκείνοις γε πολλὸ διαφέρειτε τῶν ἰδιωτῶν, ὅτι μεγάλα μὲν ἐπινοεῖτε, ταχὺ δὲ κατεργάζεσθε, πλείστα δὲ τὰ περισσὰ ἔχετε, κέκτησθε δὲ διαφέροντας μὲν ἀρετῇ ἵππους, διαφέροντας δὲ κάλλει ὄπλα, ὑπερέχοντα δὲ κόσμον γυναιξί, μεγαλοπρεπεστάτας δ' οἰκίας, καὶ ταῦτα κατασκευασμένας τοῖς πλείστοις ἀξίους, ἐτι δὲ πληθεὶ καὶ ἐπιστήμῃς θεράποντας ἀρίστους κέκτησθε, ἱκανώτατοι δὲ ἐστε κακῶσαι μὲν ἐχθροὺς, ὄνῃσαι δὲ φίλους. (3) Πρὸς ταῦτα δὲ ὁ Ἱέρων εἶπεν, Ἀλλὰ τὸ μὲν πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, ὦ Σιμωνίδη, ἐξαπατᾶσθαι ὑπὸ τῆς τυραννίδος οὐδέν τι θαυμάζω· μάλα γὰρ ὁ ὄχλος μοι δοκεῖ δοξάζειν ὄρων καὶ εὐδαιμονίας τινας εἶναι καὶ ἀθλίους· (4) ἡ δὲ τυραννὶς τὰ μὲν δοκούντα πολλοῦ ἀξία κτήματα εἶναι ἀνεπτυγμένα θεῶσθαι φανερὰ πᾶσι παρέχεται, τὰ δὲ χαλεπὰ

ΙΕΡΟΝΙΜΟΣ.

quem formosissimum vocant, ames? Quia, mi Simonides, ait, profecto non id potissimum concupisco, quod ab ipso impetraturus facile videor, sed id, quod efficere regis est a conditione maxime alienum. Etenim Dallochum equidem amo propter ea quæ fortasse cogit hominis natura petere a formosis: ea vero quæ consequi cupio, ut a volente, ac mutua cum amicitia mihi eveniant, vehementissime desidero: at vi ab eo sumere minus mihi cupere videor, quam me ipsum lædere. Nam hostibus invitis aliquid eripere, jucundissimum equidem esse arbitror: et gratificationes, quæ ab amoribus ultro contingunt, suavissimæ sunt, mea quidem sententia. Statim enim redamantis adspectus mutuus gratus est, gratæ interrogationes, gratæ responsiones, gratissimæ ac inprimis jucundæ pugnae et contentiones: at amoribus invitis frui, quiddam prædationi similis esse mihi videtur, quam rei veneræ. Immo prædoni voluptates quasdam et lucrum ipsum suppeditat, et quod molestia hostem adficiat: quum voluptatem ex eo, quod aliquis amet, molestiam sentiente percipere, atque amantem esse in odio, graviterque ferentem attingere, quo pacto hoc non molestum deplorandumque malum sit? Nam homini privato mox argumento est, quum qui amatur obsequentem se præbet, fieri hoc tanquam ab amante gratificandi studio: scit enim illum id nulla necessitate cogente præstare. Verum tyrannus numquam diligi se credere potest. Novimus enim, illos, qui metus causa obsequuntur, quam possunt maxime amantium obsequia simulare. Itaque tyrannis insidiæ ab aliis nullis tam sunt frequentes, quam ab iis qui maxime se amare eos simulant.

CAPUT II.

Ad ea Simonides, Videntur mihi, inquit, hæc quæ tu profers, admodum exigua esse. Nam multos equidem video, viros hominum opinione vere dictos, qui sua sponte sunt aliis inferiores, quod cibos attinet, quod potum, quod obsonia; atque etiam veneris a voluptatibus abstinent. Verum in illis multum inter privatos homines ac vos interest, quod et magnas res animo concipitis, et celeriter conficitis. Habetis et abundantem rerum copiam, equos insigni virtute, arma pulchritudine eximia, mundum pro uxoris egregium, aedes magnificentissimas, easque maximi pretii rebus instructas: sunt item vobis famuli plurimi, et artium cognitione præstantissimi: ac potestas vobis est maxima tum lædendi hostes tum commodandi amicis. Ad quæ Hiero: Sed enim vulgo mortalium, mi Simonides, a regno præstringi oculos equidem non miror. Nam vulgus hominum valde mihi videtur ex iis quæ sub ejus oculos cadunt, opinionem de quorundam felicitate et infelicitate concipere. At regnum eas res quæ maximi esse pretii videntur, explicatas palam spectandas omnibus exhibet: quæ vero molesta sunt, ea

ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν τυράννων κέκτεται ἀποκεκρυμμένα, ἔνθα περ καὶ τὸ εὐδαιμονεῖν [καὶ τὸ κακοδαιμονεῖν] τοῖς ἀνθρώποις ἀπόκειται. (5) Τὸ μὲν οὖν τὸ πλῆθος περὶ τούτου λελήθηναι, ὥσπερ εἶπον, οὐ θαυμάζω· τὸ δὲ καὶ ὑμεῖς ταῦτ' ἀγνοεῖτε, οἱ διὰ τῆς γνώμης δοκεῖτε θεᾶσθαι κάλλιον ἢ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ πλείστα τῶν πραγμάτων, τοῦτο μοι δοκεῖ θαυμαστόν εἶναι. (6) Ἐγὼ δὲ πεπειραμένος σαρῶς οἶδα, ὃ Σιμωνίδη, καὶ λέγω σοι ὅτι οἱ τυράννοι τῶν μεγίστων ἀγαθῶν ἐλάχιστα μετέχουσι, τῶν δὲ μεγίστων κακῶν πλείστα κέκτηνται. (7) Αὐτίκα γὰρ εἰ μὲν εἰρήνη δοκεῖ μέγα ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, τούτης ἐλάχιστον τοῖς τυράννοις μέτεστιν· εἰ δὲ πόλεμος μέγα κακόν, τούτου πλείστον μέρος οἱ τυράννοι μετέχουσι. (8) Εὐθὺς γὰρ τοῖς μὲν ἰδιώταις, ἂν μὴ ἡ πόλις αὐτῶν κοινὸν πόλεμον ποιεῖν, ἔστιν ὅπου ἂν βούλωνται πορευέσθαι μηδὲν φοβουμένων μή τις αὐτοὺς ἀποκτείνῃ, οἱ δὲ τυράννοι πάντες πανταχῇ, ὡς διὰ πολεμίας πορεύονται. Αὐτοὶ τε γοῦν ὥπλισμένοι οἴονται ἀνάγκη εἶναι διαγῆναι καὶ ἄλλους ὁπλοούρους αἰεὶ συμπεριμένειν. (9) Ἐπειτα δὲ οἱ μὲν ἰδιώταις, ἔαν καὶ στρατεύονταί ποτε εἰς πολεμίαν, ἀλλ' οὖν ἐπειδὴν γε ἔλθωσιν οἴκαδε, ἀσφαλὲς σφίσιν ἡρῶνται εἶναι, οἱ δὲ τυράννοι ἐπειδὴν εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν ἀνάγονται, τότε ἐν πλείστοις πολεμίοις ἴσασιν ὄντας. (10) Ἐάν δὲ διὰ καὶ ἄλλοι στρατεύωσιν εἰς τὴν πόλιν κρείττονες, ἔαν ἔξω τοῦ τείρους ὄντες οἱ ἥσσονες ἐν κινδύνῳ δοκῶσιν εἶναι, ἀλλ' ἐπειδὴν γε εἰσὶν τοῦ ἐρύματος ἔλθωσιν, ἐν ἀσφαλείᾳ πάντες νομίζουσι καθίστασθαι, ὁ δὲ τυράννος οὐδ' ἐπειδὴν εἰσὼ τῆς οἰκίας παρήλθῃ ἐν κινδύνῳ ἔστιν, ἀλλ' ἐν ταῦτα δὴ καὶ μάλιστα φυλακτέον οἴεται εἶναι. (11) Ἐπειτα τοῖς μὲν ἰδιώταις καὶ διὰ σπονδῶν καὶ δι' εἰρήνης γίνεταί πολέμου ἀνάγκη, τοῖς δὲ τυράννοις οὔτε εἰρήνη ποτὲ πρὸς τοὺς τυραννευομένους γίνεταί οὔτε σπονδαί· ἂν ποτε πιστεύσας ὁ τυράννος ὑπαρξήσῃ. (12) Καὶ πολεμοὶ μὲν δὴ εἰσὶν οὗς τε αἱ πόλεις πολεμοῦσιν καὶ οὗς οἱ τυράννοι πρὸς τοὺς θεδικασμένους· τούτων δὴ τῶν πολέμων ὅσα μὲν ἔχει χαλεπὰ ὁ ἐν ταῖς πόλεσι, ταῦτα καὶ ὁ τυράννος ἔχει. (13) καὶ γὰρ ἐν ὅποις δεῖ εἶναι ἀμφοτέρους καὶ φυλαττέσθαι καὶ κινδυνεύειν, καὶ ἂν τι πάθωσι κακὸν ἡττηθέντες, λυπῶνται ἐπὶ τούτοις ἑκάτεροι. (14) Μέχρι μὲν δὴ τούτου ἴσοι οἱ πόλεμον ἂ δὲ ἔχουσιν ἡδέα οἱ ἐν ταῖς πόλεσι πρὸς τὰς πόλεις, ταῦτα οὐκέτι ἔχουσιν οἱ τυράννοι. (15) Αἱ μὲν γὰρ πόλεις ὅπου ὅταν κρατήσωσι μάχῃ τῶν ἐναντίων, οὐ ῥάδιον εἰπεῖν ὅσῃ μὲν ἡρόνῃ ἔχουσιν ἐν τῇ τρέψασθαι τοὺς πολεμίους, ὅσῃ δ' ἐν τῇ διώκειν, ὅσῃ δ' ἐν τῇ ἀποκτείνειν τοὺς πολεμίους, ὡς δὲ γαυροῦνται ἐπὶ τῇ ἐρίῳ, ὡς δὲ δοῦσαν λαμπρὰν ἀνταλαμβάνουσιν, ὡς δ' εὐφραίνονται τὴν πόλιν νομίζοντες ὑψιχρῆναι. (16) Ἐκαστος δὲ τις προσποιεῖται καὶ τῆς βουλῆς μετεσχέειν καὶ πλείστους ἀπεκτονέειν, χαλεπὸν δὲ εὖρεῖν ὅπου οὐχὶ καὶ ἐπιβέβηκονται, πλέονας φάσκοντες ἀπεκτονέειν ἢ ὅσοι ἂν τῇ ὄντι ἀποθάνουσιν· οὕτω καλὸν τι αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι τὸ πολὺ νικᾶν. (17) Ὁ δὲ τυράννος

regum in animis occulta tenet, in quibus et felicitas et infelicitas hominum sita est. Quamobrem hac multitudinem latere non miror, ut dixi: sed vobis quoque ignota esse, qui animi iudicio maxima ex parte res pulchrius contemplari videmini, quam oculis, hoc quidem mihi videtur mirum. At ego experiundo plane cognovi, mi Simonides, ac tibi dico, reges maximorum bonorum minime participes fieri, et gravissimorum malorum insignem habere copiam. Protinus enim, si pax magnum hominibus esse bonum videtur, quam minimum ejus participes sunt reges: si bellum ingens est malum, maxima ejus pars ad reges pertinet. Primum hominibus privatis, si non ipsorum civitas bellum publicum suscepit, quocumque lubet, abire licet, nihil metuentibus, ne quis eis vitam adimat: reges vero universi ubique tanquam per hostium fines proficiunt. Itaque necessarium putant, ut et ipsi semper sint armati, et armatos semper secum circumducant. Deinde privati homines, licet hostilem in agrum militatum abeant, nihilominus ubi domum redierunt, esse tutos sese arbitrantur: at tyranni posteaquam ad civitatem suam pervenerint, inter hostes se plurimos esse sciunt. Quod si hostes etiam potentiores adversus urbem aliquam expeditionem suscipiant, dum qui sunt illis inferiores, extra mœnia positi videantur esse in periculo, verum posteaquam intra munitionem sese receperint, omnes in tuto se esse credunt: tyrannus autem ne tum quidem, quum domum ingressus fuerit, expers est periculi; immodicè vel maxime sibi cavendum esse arbitratur. Præterea privati homines, per fœdera et pacem, belli molestia liberantur; regibus vero neque pax ab illis quos regunt, conceditur, neque quisquam tyrannus confidenter fœderibus habere fidem ausit. Sunt item bella, quæ a civitatibus, et alia, quæ a regibus adversus illos quos vi oppresserunt, geruntur. ex his igitur bellis quæcumque gravia molestaque habet illud quod civitates inter se gerunt, ea cadunt etiam in tyrannum: nam utrosque necesse est in armis esse, cavere sibi, adire pericula, et si quid calamitatis victis acciderit, utrique dolent. Atque hæcenus paria sunt utrumque bella. Quæ vero jucunda accidunt in illis quæ civitates gerunt adversus civitates, ea tyranni minime habent. Etenim urbes, quum adversarios pugna vicerunt, dici facile non potest, quantum voluptatis ex eo percipiant, quod in fugam hostes egerint; quantum in persequendo, quantum in occidendis hostibus; quam ob ipsum facinus exultent, quam insignem gloriam sibi vindicent, quam propterea gaudeant, quod rempublicam amplificasse se existimant. Arrogat quisque sibi, quod et consilii particeps fuerit, et plurimos interfecerit. Ac difficulter invenias, ubi non etiam falso quadam addant; quum plures se interemis prædicant, quam reipsa ceciderint. Adeo res ipsis esse præclara videtur, populum victoria potiri. Tyrannus autem, quando

εταν υποπεύσῃ καὶ αἰσθανόμενος τῷ ὄντι ἀντιπραττο-
μένους τινὰς ἀποκτείνει, οἶδεν ὅτι οὐκ αὖξει ὅλην τὴν
πόλιν, ἐπίσταται τε ὅτι μειόνων ἄρξει, φαιδρός τε οὐ
δύνανται εἶναι, οὐδὲ μεγαλύνεται ἐπὶ τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ καὶ
μειοὶ καθ' ὅσον ἂν δύνηται τὸ γεγεννημένον, καὶ ἀπολο-
γείται ἅμα πράττων ὥς οὐκ ἀδικῶν πεποίηκεν. Οὕτως
οὐδ' αὐτῷ δοκεῖ καλὰ τὰ ποιούμενα εἶναι. (16) Καὶ
εταν ἀποθάνωσιν οὐς ἐφοθήθη, οὐδέν τι μᾶλλον τούτου
θαρβέει, ἀλλὰ φυλάττεται ἔτι μᾶλλον ἢ τὸ πρόσθεν.
Καὶ πόλεμον μὲν δὴ τοιοῦτον ἔχων διατελεῖ ὁ τύραννος
ὅν ἐγὼ δηλοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Φιλίας δ' αὖ καταθέσσαι ὥς κοινωνοῦσιν οἱ τύ-
ραννοι. Πρῶτον μὲν εἰ μέγα ἀγαθὸν ἀνθρώποις ἡ φι-
λία, τοῦτο ἐπισκεψόμεθα. (2) Ὃς γὰρ ἂν φιλῇται
δήπου ὑπὸ τινων, ἡδέως μὲν τούτων οἱ φιλοῦντες πα-
ρόντα ὀρώσιν, ἡδέως δ' εὖ ποιοῦσι, ποθοῦσι δὲ, ἂν πρὸς
ἑπὶ, ἡδίστα δὲ πάλιν προσίοντα δέχονται, συνήδονται
δ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ ἀγαθοῖς, συνεπικουροῦσι δὲ, εἰάν τι
σφαλλόμενον ὀρώσιν. (3) Οὐ μὲν δὲ λελήθεν οὐδὲ τὰς
πόλεις ὅτι ἡ φιλία μέγιστον ἀγαθὸν καὶ ἡδίστον ἀνθρώ-
ποις ἐστί. Μόνους γοῦν τοὺς μοιχοὺς νομίζουσι
πολλοὶ τῶν πόλεων νηποινὶ ἀποκτείνειν, ὅτλον ὅτι διὰ
ταῦτα ὅτι λυμαντήρας αὐτοὺς νομίζουσι τῆς τῶν γυναι-
κῶν φιλίας πρὸς τοὺς ἀνδρας εἶναι. (4) Ἐπεὶ εταν γε
ἀφροδισιασθῇ κατὰ συμφορὰν τινα γυνή, οὐδέν ἤττον
τούτου ἐνεκεν τιμῶσιν αὐτὰς οἱ ἄνδρες, εἰάνπερ ἡ φιλία
δοκῇ αὐτοῖς ἀκήρατος διαμένειν. (5) Τοσοῦτον δὲ τι
ἀγαθὸν κρίνω ἔγωγε τὸ φιλεῖσθαι εἶναι ὥστε νομίζω τῷ
ὄντι αὐτόματα τάγαθὰ τῷ φιλούμένῳ γίνεσθαι καὶ πα-
ρὰ θεῶν καὶ παρὰ ἀνθρώπων. (6) Καὶ τούτου τοίνυν
τοῦ κτήματος τοιοῦτου ὄντος μειονεκτοῦσιν οἱ τύραννοι
πάντων μάλιστα. Εἰ δὲ βούλει, ὦ Σιμωνίδη, εἰδέναι
ὅτι ἀληθὴ λέγω, ὧδε ἐπισκεψαί. (7) Βεβαιόταται μὲν
γὰρ δήπου δοκοῦσι φιλίαι εἶναι γονεῦσι πρὸς παῖδας
καὶ πατρὶ πρὸς γονεῖς καὶ ἀδελφοῖς πρὸς ἀδελφούς καὶ
γυναῖξ πρὸς ἀνδρας καὶ ἐταίροις πρὸς ἐταίρους. (8) Εἰ
τόνυν θέλεις κατανοεῖν, εὐρήσεις μὲν τοὺς ἰδιώτας ὑπὸ
τούτων μάλιστα φιλομένους, τοὺς δὲ τυράννους πολλοὺς
μὲν παῖδας ἑαυτῶν ἀπεκτονήσας, πολλοὺς δ' ὑπὸ πατ-
ρῶν αὐτοὺς ἀπολωλότας, πολλοὺς δὲ ἀδελφούς ἐν τυραν-
νίᾳ ἀλληλοφόνους γεγεννημένους, πολλοὺς δὲ καὶ ὑπὸ γυ-
ναικῶν τῶν ἑαυτῶν τυράννους διεφθαρμένους, καὶ ὑπὸ
ἐταίρων γε τῶν μάλιστα δοκούντων φίλων εἶναι. (9) Ὅ-
τινες οὖν ὑπὸ τῶν φύσει πεφυκότων μάλιστα φιλεῖν καὶ
νόμῳ συνηχασμένων ὅττω μισοῦνται, πῶς ἔπ' ἄλλου
γε τινος οἰεσθαι χρὴ αὐτοὺς φιλεῖσθαι;

suspiciones concepit, et, revera quosdam adversus se moliri
quid deprehenso, eos interficit; totam se urbem non am-
plificaturum novit, et scit etiam paucioribus se imperatu-
rum, neque potest esse hilaris, neque se magnifice ob facinus
ipsum effert: immo quantum potest, extenuat rem gestam,
et inter agendum purgat sese, quasi non per injuriam id fe-
cerit. Usque adeo ne ipsi quidem honesta, quæ facit, esse
videntur. Quod si etiam mortui sint ii, quos metuit, nihilo
magis fidenti est animo; sed plus etiam sibi, quam prius,
cavet. Atque hoc modo tyrannus, de quo loquor, perpetuo
bello vexatur.

CAPUT III.

Jam mihi velim etiam amicitiae, quomodo tyranni partici-
pes sint, inspicias. Primum, an magnum amicitia bonum
sit hominibus, consideremus. Nam si quis ab aliquibus di-
ligitur, eum adesse sibi lubenter vident ii qui diligunt; lu-
benter eidem benefaciunt, absentem desiderant, redeuntem
jucundissime excipiunt, voluptatem ex rebus ipsius prospe-
ris communem percipiunt, opem una ferunt, si quid adversi
accidere videant. Nec ignorant urbes, amicitiam maximum
suavissimumque bonum hominibus esse. Itaque plerisque
in urbibus ea lex valet, ut solos adulteros occidere liceat
impune: nimirum propterea, quod eos uxorum erga maritos
amicitiae corruptores esse existimant. Nam adeo quum mul-
lier casu quodam stuprum fuerit passa, nihilominus illæ
vel sic apud maritos in honore sunt, si quidem amicitia inter
ipsos inviolata constare putetur. Tantum autem bonum
esse judico amari, ut existimem, ei qui diligitur, tum a diis
tum ab hominibus ultro bona omnia contingere. Atque in
hac tali possessione deterior inprimis est regum quam alio-
rum conditio. Quod si, mi Simonides, scire vis, num vera
loquar, sic rem considerato. Firmissimæ videntur esse
amicitiae parentum erga liberos, liberum erga parentes, fra-
trum erga fratres, uxorum erga maritos, sodalium erga
sodales. Quod si ergo rem animadvertere vis, invenies
privatos homines ab his maxime diligere: quum interim com-
plures tyranni liberos suos occiderint, complures suis a li-
beris interfecti sint, multi fratres in usurpatione tyrannidum
mutuis se cædibus confecerint, multi denique tyranni tum
ab uxoribus suis, tum a sodalibus qui amicissimi videren-
tur, interempti sint. Qui ergo apud illos, quos ut maxime
diligamus, a natura comparatum est, simul legibus etiam
ad hoc nos compellentibus, tanto sunt in odio: quo pacto
existimandum est, eos ab alio quopiam diligere?

Ἀλλὰ μὴν καὶ πίστεως ὅστις ἐλάχιστον μετέχει, πῶς οὐχὶ μεγάλου ἀγαθοῦ μειονεκτεῖ; ποῖα μὲν γὰρ ξυνουσία ἡδεῖα ἄνευ πίστεως τῆς πρὸς ἀλλήλους, ποῖα δ' ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ τερπνὴ ἄνευ πίστεως ὁμιλία, ποῖος δὲ θεράπων ἡδὺς ἀπιστούμενος; (2) Καὶ τούτου τῶν τῷ πιστῶς πρὸς τινὰς ἔχειν ἐλάχιστον μέτεστι τυράννων· ὅποτε γὰρ οὐδὲ σίτοις καὶ ποτοῖς πιστεύων διαχέει, ἀλλὰ καὶ τούτων πρὶν ἀπαρκεσθαι τοῖς θεοῖς, τοὺς διακόνους πρῶτον καλεῖουσιν ἀπογεύσασθαι διὰ τὸ ἀπιστεῖν μὴ καὶ ἐν τούτοις κακὸν τι φάγοσιν ἢ πῖωσιν. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ αἱ πατρίδες τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις πλείστου ἀξίαι. Πολίται γὰρ δορυφοροῦσι μὲν ἀλλήλους ἄνευ μισθοῦ ἐπὶ τοὺς δούλους, δορυφοροῦσι δ' ἐπὶ τοὺς κακούργους, ὑπὲρ τοῦ μηδένα τῶν πολιτῶν βιαίῳ θανάτῳ ἀπονήσκειν. (4) Οὕτω δὲ πᾶσιν προελθούσιν φιλᾶται· ὥστε πεποιθῆναι πολλοὶ νόμον τῷ μισθῶν μὴδὲ τὸν συνόντα καθαρεύειν· ὥστε διὰ τὰς πατρίδας ἀσφαλῶς ἕκαστος βιοτεύει τῶν πολιτῶν. (5) Τοῖς δὲ τυράννοις καὶ τούτῳ ἐμπλήνιν ἀνέστραπται. Ἀντὶ γὰρ τοῦ τιμωρεῖν αὐτοῖς αἱ πόλεις μεγάλως τιμῶσι τὸν ἀποκατείναντα τὸν τυράννον, καὶ ἀντὶ γὰρ τοῦ εἶργειν ἐκ τῶν ἱερῶν, ὥσπερ τοὺς τῶν ἰδιωτῶν φρονέας, ἀντὶ τούτου καὶ εἰκόνας ἐν τοῖς ἱεροῖς ἱστᾶσιν αἱ πόλεις τῶν τῷ τούτῳ ποιησάντων.

6. Εἰ δὲ σὺ οἶε ὡς πλείω ἔχων τῶν ἰδιωτῶν κατῆματα δὲ τυράννος διὰ τούτου καὶ πλείω ἀπ' αὐτῶν εὐφραίνεται, οὐδὲ τούτῳ οὕτως ἔχει, ὥς Σιμωνίδῃ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ὀλιγαὶ οὐχ ὅταν ἰδιωτῶν γένωνται κρείττονες, τούτῳ αὐτοὺς εὐφραίνει, ἀλλ' ὅταν τῶν ἀνταγωνιστῶν ἦττους. τούτ' αὐτοὺς ἀνιᾷ, οὕτω καὶ ὁ τυράννος οὐχ ὅταν τῶν ἰδιωτῶν πλείω φραίνεται ἔχων, τότε εὐφραίνεται, ἀλλ' ὅταν ἐτέρων τυράννων ἑλάττω ἔχῃ, τούτῳ λυπεῖται. Τούτους γὰρ ἀνταγωνιστὰς ἡγεῖται αὐτῷ τοῦ πλούτου εἶναι. (7) Οὐδὲ γὰρ ἡττὸν τι γίγνεται τῷ τυράννῳ ἢ τῷ ἰδιώτῃ ὡς ἐπιθυμεῖ. Ὁ μὲν γὰρ ἰδιώτης οἰκίας ἢ ἀγροῦ ἢ οἰκίτου ἐπιθυμεῖ, ὁ δὲ τυράννος ἢ πόλεωσιν ἢ χώρας πολλῆς ἢ λιμένων ἢ ἀκροπόλεων ἰσχυρῶν, ἢ ἐστὶ πολλὸ χαλεπώτερα καὶ ἐπικινδυνώτερα καταργᾶσθαι τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιθυμημάτων. (8) Ἀλλὰ μέντοι καὶ πένιτας ὅψει οὐχ οὕτως ὀλίγους τῶν ἰδιωτῶν ὡς πολλοὺς τῶν τυράννων. Οὐ γὰρ τῷ ἀριθμῷ οὐτε τὰ πολλὰ κρίνεται οὐτε τὰ ἱκανά, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις· ὥστε τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα τὰ ἱκανὰ πολλὰ ἐστὶ, τὰ δὲ τῶν ἱκανῶν ἐλαττώοντα ὀλίγα. (9) Τῷ οὖν τυράννῳ τὰ πολλὰ πλάσια ἦττον ἱκανὰ ἐστὶν εἰς τὰ ἀναγκαιὰ διαπανήματα ἢ τῷ ἰδιώτῃ. Τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἔξεστι τὰς δαπάνας συντέμνειν εἰς τὰ καθ' ἡμέραν ὅπῃ βούλονται, τοῖς δὲ τυράννοις οὐκ ἐνδέχεται. Αἱ γὰρ μέγιστα αὐτοῖς δαπαναὶ καὶ ἀναγκαιόταται εἰς τὰς τῆς ψυχῆς φυλακὰς εἰσι· τὸ δὲ τούτων συντέμνειν ὁλοθρὸς δοκεῖ εἶναι. (10) Ἐπειτα δὲ ὅτι μὲν δύνανται ἔχειν ἀπὸ τοῦ δικαίου ὅσον δέονται, τί ἂν τούτους οἰκτεῖροι τις ὡς πεί-

Præterea cui quam minimum fidei habetur, qui non magno in bono ceteris inferior est? Nam quæ tandem familiaritas absque fide mutua jucunda fuerit? quæ inter virum ac feminam absque fide consuetudo delectationem habere potest? quis minister gratus fuerit, si fides ei non habeatur? Atque hoc etiam, nimirum ut fides aliis habeatur, parum admodum ad tyrannum pertinet: quandoquidem is sic vivit, ut neque cibis, neque potui fidem habere possit; sed vel antequam diis inde primitiæ offerantur, primum famulos degustare jubent, idque propter diffidentiam, ne forte vel in his mali aliquid aut comedant, aut bibant. Quin etiam patria sua cuique reliquorum hominum maximo est in pretio. Nam cives mutuo se quasi satellitio quodam sine stipendio adversus servos tuerentur, itemque adversus facinorosos, ut ne quis civium morte violenta e medio tollatur. Atque hac in custodia mutua cives eo sunt progressi, ut a multis lata lex sit, qua sancitur, ut ne is quidem purus habeatur, qui cum homicida versetur. Quo fit, ut beneficio patriæ suæ quisque civium tuto vivat. At in tyrannis etiam hæc contraria ratio est. Tantum enim abest ut horum mortem civiles ulciscantur, ut etiam magnis honoribus eum adficiant, qui tyrannum interfecerit: tantum item, ut a sacris eos arceant, quemadmodum solent interfectores privatorum hominum, ut etiam imagines tale quid designantium in templis statuunt.

Quod si tu tyrannum existimas, propterea quod fortunæ, quam privati homines, ampliores habeat, etiam majorem ex iis voluptatem percipere; ne id quidem ita se habet, nisi simonides: sed quemadmodum athletæ non quum imperios superant, letantur; sed ubi ad adversariis superantur, tum vero ingenti molestia adficiuntur: sic et tyrannus non quum plura possidere videtur, quam privati homines, tum gaudet; sed magnum ex eo dolorem percipit, si minus quam tyranni ceteri habeat. Nam hos in opibus adversarios suos esse statuit. Neque citius tyranno, quod concupiscit, obtingit, quam homini privato. Homo enim privatus vel domum, vel fundum, vel servum adpetit; tyrannus autem vel oppida, vel regionem amplam, vel portus, vel munitas arces: quæ multo majori cum difficultate ac periculo acquiruntur, quam quæ privati homines concupiscunt. Quin etiam non tam paucos, inter homines privatos, pauperes videbis, quam multos, inter tyrannos. Quippe numero nec ea quæ nulla sunt, nec quæ sufficiunt, æstimantur, sed ex usu. Quo fit, ut quæ superant ultra id quod satis est, multa sint; quæ vero sunt infra id quod sufficit, pauca. Tyranno igitur multis partibus plura minus ad necessarios sumptus subiciunt, quam homini privato. Nam privatis licet præcidere sumptus quotidianos, ex animi arbitratu: quod in tyranno locum non habet. Etenim maximos sumptus, eosque summe necessarios in excubias vitæ faciunt, de quibus si quid deciderit, id cum ipsorum exitio conjunctum esse videtur. Deinde quicumque habere justa ratione possunt quantum requiunt, cur eos quis miseretur ut inopes? at qui ob ege-

νητας; ὅσοι δ' ἀναγκάζονται δι' ἔνδειαν κακόν τι καὶ αἰσχρὸν μηχανώμενοι ζῆν, πῶς οὐ τούτους ἀθλίου ἂν τις καὶ πένητας δικαίως καλοῖ; (11) Οἱ τύραννοι τοίνυν ἀναγκάζονται πλείστα συλῆν ἀδίκως καὶ ἱερὰ καὶ ἀνθρώπους, διὰ τὸ εἰς τὰς ἀναγκαίας δαπάνας αἰετὸς δεῖσθαι χρημάτων. Ὡς περ γὰρ πολέμου ὄντος αἰετὸς ἀναγκάζονται στράτευμα τρέφειν ἢ ἀπολωλέναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Χαλεπὸν δ' ἐρῶ σοι καὶ ἄλλο πάθημα, ὃ Σιμωνίδῃ, τῶν τυράννων. Ἰγνώσκουσι μὲν γὰρ οὐδὲν ἤττον τῶν ἰδιωτῶν τοὺς κοσμίους τε καὶ σοφοὺς καὶ δικαίους. Τούτους δ' ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ φοβοῦνται, τοὺς μὲν ἀνδρείους, μή τι τολμήσωσι τῆς ἐλευθερίας ἔνεκεν, τοὺς δὲ σοφοὺς, μή τι μηχανήσωνται, τοὺς δὲ δικαίους, μή ἐπιθυμήσῃ τὸ πλεῖθος ὑπ' αὐτῶν προστατεῖσθαι. (2) Ὅταν δὲ τοὺς τοιούτους διὰ τὸν φόβον ὑπεξαίρωνται, τίνες ἄλλοι αὐτοῖς καταλείπονται χρῆσθαι ἀλλ' ἢ οἱ ἀδικοί τε καὶ ἀκρατεῖς καὶ ἀνδραποδώδεις; οἱ μὲν ἀδικοὶ πιστευόμενοι, διότι φοβοῦνται ὥς περ οἱ τύραννοι τὰς πόλεις μήποτε ἐλευθερεῖν γενόμενοι ἐγκρατεῖς αὐτῶν γένωνται, οἱ δ' ἀκρατεῖς τῆς εἰς τὸ παρὸν ἐξουσίας ἔνεκα, οἱ δ' ἀνδραποδώδεις, διότι οὐδ' αὐτοὶ ἀξιοῦσιν ἐλευθεροὶ εἶναι. Χαλεπὸν οὖν καὶ τοῦτο τὸ πάθημα ἐμοιγε δοκεῖ εἶναι, τὸ ἄλλους μὲν ἡγεῖσθαι ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἄλλοις δὲ χρῆσθαι ἀναγκάζεσθαι. (3) Ἐτι δὲ φιλόπολιν μὲν ἀνάγκη καὶ τὸν τύραννον εἶναι· ἀνευ γὰρ τῆς πόλεως οὐτ' ἂν σώζεσθαι δύναίτο οὐτ' ἂν εὐδαιμονεῖν· ἡ δὲ τυραννὶς ἀναγκάζει καὶ ταῖς ἑαυτῶν πατρίσιν ἐγκαλεῖν. Οὔτε γὰρ ἀλκίμους οὐτ' εὐόπλους χαίρουσι τοὺς πολίτας παρασκευάζοντες, ἀλλὰ τοὺς ξένους δεινότερους τῶν πολιτῶν ποιοῦντες ἡδοναὶ μάλλον καὶ τούτοις ὀφείνται δορυφόροις. (4) Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἂν εὐετηρίων γενομένων ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν γίγνηται, οὐδὲ τότε συγγαίρει δὲ τύραννος. Ἐνδεστεροὶ γὰρ οὗσι ταπεινότεροισι αὐτοῖς οἴονται χρῆσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Βούλομαι δέ σοι, ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, κάκεινας τὰς εὐφροσύνας δηλῶσαι ὅσαι ἐγὼ χρώμενος ὅτ' ἦν ἰδιώτης, νῦν ἐπειδὴ τύραννος ἐγενόμην, αἰσθάνομαι στερόμενος αὐτῶν. (2) Ἐγὼ γὰρ ζυγὴν μὲν ἡλικιώταις ἡδόμενοις ἔμοι, συνῆν δὲ ἑμαυτῷ, ὅπως ἡσυχίας ἐπιθυμήσαιμι, διῆγον δ' ἐν συμποσίοις πολλάκις μὲν μέχρι τοῦ ἐπιλαθέσθαι πάντων εἰ τι χαλεπὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ βίῳ ἦν, πολλάκις δὲ μέχρι τοῦ ὧδαις τε καὶ θαλαῖς καὶ χοροῖς τὴν ψυχὴν συγκαταμιγνύναι, πολλάκις δὲ μέχρι κοινῆς ἐπιθυμίας ἐμῆς τε καὶ τῶν παρόντων. (3) Νῦν δὲ ἀπεστέργημαι μὲν τῶν ἡδόμενων ἔμοι διὰ τὸ δούλους ἀντὶ φίλων ἔχειν τοὺς ἑταίρους, ἀπεστέργημαι δ' αὐτοὺς

statem malum ac turpe quid excogitare, de quo vivant, coguntur, cur non illos et miseros, et pauperes esse, merito quis existimet? At enim tyranni plurimis rebus per injuriam, tum fana, tum homines spoliare coguntur; propterea quod ipsis ad sumptus necessarios semper pecuniis opus sit. Etenim perinde ac si bellum geratur, vel copias semper alant vel intereant, necesse est.

CAPUT V.

Exponam vero tibi, mi Simonides, etiam aliam quamdam regum sane gravem calamitatem. Etenim non minus norunt quam privati homines, quinam egregii viri sint, et sapientes, et justi : sed quum eos suspicere deberent, metuunt; fortes quidem, ne quid libertatis causa audeant; sapientes, ne quid artificiose moliantur; justos, ne plebs eos sibi præesse cupiat. Quum vero hujusmodi homines e medio propter metum sustulerint, quinam alii sunt ipsis reliqui, quorum scilicet uti opera possunt, quam injusti, intemperantes, serviles? Injusti, quod his fides habeatur, utpote qui metuunt æque, ac tyranni, ne ad libertatem urbes quum pervenerint, ipsos suam in potestatem redigant : intemperantes, ob præsentem licentiam : serviles, quod ne ipsi quidem liberi esse cupiant. Quapropter equidem arbitror, hanc etiam calamitatem gravem esse, quod alios quidem viros bonos esse ducant, aliis vero uti cogantur. Præterea necesse est, etiam tyrannum civitatis suæ studiosum esse, quippe qui absque civitate neque salvus esse possit, neque beatus : at cogit eadem tyrannis quosdam, ut patriam quoque suam ignominia afficiant. Nec enim cives suos fortes efficere, nec armis instruere gaudent : sed magis ipsis volupe est, exterorum potentiam supra cives amplificare, atque his satellitum loco utuntur. Quin etiam quum proventus annonæ benignior omnium bonorum ubertatem adfert, ne tum quidem tyrannus communem cum ceteris voluptatem percipit. Existimat enim, suos in rerum inopia humilioribus animis futuros.

CAPUT VI.

Volo autem tibi, mi Simonides, etiam illas voluptates exponere, quibuscumque, dum privatus adluce essem, utebar, spoliatus eis, uti quidem animadverto, posteaquam regnum adeptus sum. Versabar cum æqualibus, quorum ego consuetudine delectabar, sicut et illi mea : versabar et mecum solo, si quando quietem expeterem. Intereram sæpenumero conviviiis eo usque, dum omnium obliviscerer, quæ hominum in vita molesta eveniunt; sæpenumero dum cantilenis, hilaritatibus, choreis animum commiscerem; sæpenumero quamdiu tum mihi tum iis qui aderant, collibitum fuisset. Nunc vero spoliatus iis sum, quæ mihi jucunda erant; idque propterea, quod amicorum loco, sei-

τοῦ ἡδέως ἐκείνους ὁμιλεῖν διὰ τὸ μηδελίαν ἐνὸρᾶν εὐνοίαν εἶναι παρ' αὐτῶν μεθ' ἧν δὲ καὶ ὕπνον ὁμοίως ἐνέδρα φυλάττονται. (1) Τὸ δὲ φοβεῖσθαι μὲν ὄρλον, φοβεῖσθαι δ' ἐρημίαν, φοβεῖσθαι δὲ ἀφυλάξιαν, φοβεῖσθαι δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς φυλάσσοντας, καὶ μήτ' ἀνόπλους ἐθέλειν εἶναι περὶ αὐτὸν μῆθ' ὠπλισμένους ἡδέως θεῖσθαι, πῶς οὐκ ἀργαλέον ἐστὶ πρᾶγμα; (2) Ἐτι δὲ ξένους μὲν μᾶλλον ἢ πολίταις πιστεῦναι, βαρβάρους δὲ μᾶλλον ἢ Ἕλλησιν, ἐπιθυμεῖν δὲ τοὺς μὲν ἐλευθέρους δούλους εἶναι, τοὺς δὲ δούλους ἀναγκάζεσθαι ποιεῖν ἐλευθέρους, οὐ πάντα σοὶ ταῦτα δοκεῖ ψυχῆς ὑπὸ φόβου καταπληγμένης τεκμήρια εἶναι; (3) Ὁ γέ τοι φόβος οὐ μόνον αὐτὸς ἐνὼν ταῖς ψυχαῖς λυπηρὸς ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἡδέων συμπαρὰχολούων λυμῶν γίγνεται. (4) Εἰ δὲ καὶ σὺ πολεμικῶν ἐμπειρος εἶ, ὦ Σιμωνίδη, καὶ ἥδη ποτὲ πολέμια πάλαιτι πλῆστον ἀντετάξω, ἀναμνήσθητι ποῖον μὲν τινα σίτον ἥρῳ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ποῖον δὲ τινα ὕπνον ἐκοιμῶ. (5) Οἷα μέντοι σοὶ τότε ἦν τὰ λυπηρὰ, τοιαῦτ' ἐστὶ τὰ τῶν τυράννων καὶ ἔτι δεινότερα· οὐ γὰρ ἐξ ἐναντίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντοθεν πολεμίους ὄρᾶν νομίζουσιν οἱ τύραννοι. (6) Ταῦτα δ' ἀκούσας δ Σιμωνίδης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ὑπέρου μοι δοκεῖς εἶνα λέγειν. Ὁ γὰρ πόλεμος φοβερόν μιν, ἀλλ' ὅμως, ὦ Ἴέρων, ἡμεῖς γε θάνατον οἶμεν ἐν στρατείᾳ, φύλακας προκαθησάμενοι θαρράλειος δείχνου τε καὶ ὕπνου λαγχάνομεν. (7) Καὶ ὁ Ἴέρων ἔφη, Ναὶ μὰ Δία, ὦ Σιμωνίδη, αὐτῶν μὲν γὰρ προφυλάττουσιν οἱ νόμοι, ὥστε περὶ ἐκούτων φοβούνται καὶ ὑπὲρ ὕμνων οἱ δὲ τύραννοι μισθῷ φύλακας ἔχουσιν ὥσπερ θειρστάς. (8) Καὶ δεῖ μὲν δήπου τοὺς φύλακας μηδὲν οὕτω ποιεῖν δύνασθαι ὥς πιστοὺς εἶναι· πιστὸν δὲ εἶναι πολλὸν χαλεπώτερον εὐρεῖν ἢ πᾶν πολλοὺς ἐργάτας ὁποίου βούλει ἔργου, ἄλλως τε καὶ ὁπόταν χρημάτων μὲν ἐνεκα παρῶσιν οἱ φυλάσσοντες, ἐξ ἧ δ' αὐτοὺς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πλείω λαβεῖν ἀποκτείνασιν τὸν τύραννον ἢ ὅσα πολλὸν χρόνον φυλάττοντες παρὰ τοῦ τυράννου λαμβάνουσιν. (9) Ὁ δ' ἐξήλωσας ἡμέας ὥς τοὺς μὲν φίλους μάλιστα εὖ ποιεῖν δυνάμεθα, τοὺς δ' ἐχθροὺς πάντων μάλιστα χειροῦμεθα, οὐδὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει. (10) Φίλους μὲν γὰρ πῶς ἂν νομίσεις ποτὲ εὖ ποιεῖν, ὅταν εὖ εἰδῆς ὅτι τὰ πλείστα λαμβάνων παρὰ σοῦ ἥδιστ' ἂν ὥς τάχιστα εἰς ὀφθαλμῶν σου γένοιτο; ὅτι γὰρ ἂν τις λάβῃ παρὰ τοῦ τυράννου, οὐδεὶς οὐδὲν αὐτοῦ νομίζει πρὶν ἂν εἴω τῆς τούτου ἐπικρατείας γένηται. (11) Ἐχθροὺς δ' αὖ πῶς ἂν φαίης μάλιστα τοῖς τυράννοις ἐξεῖναι χειροῦσθαι, ὅταν εὖ εἰδῶσιν ὅτι ἐχθροὶ αὐτῶν εἰσι πάντες οἱ τυράννοιοι, τούτους δὲ μήτε κατακτείνειν ἅπαντας μήτε δεσμεύειν οἷον τε ἦ· τίνων γὰρ ἐτι ἄρξει; ἀλλ' εἰδὼτα ὅτι ἐχθροὶ εἰσι, τούτους ἅμα μὲν φυλάττεσθαι δεῖ, καὶ χρῆσθαι δ' αὐτοῖς ἀναγκάζεσθαι; (12) Εἰ δ' ἴσθι καὶ τοῦτο, ὦ Σιμωνίδη, ὅτι καὶ οὓς τῶν πολιτῶν δεδίασι χαλεπῶς μὲν αὐτοὺς ζῶντας ὁρῶσι, χαλεπῶς δ' ἀποκτείνουσιν ὥσπερ γε καὶ ἵππους εἰ ἀγαθὸς μὲν εἴη φοβερός δὲ καὶ ἀνήμερος τι ποιῆσθαι, χαλεπῶς μὲν ἂν τις αὐτὸν

vorum sodalitis utar : sum item spoliatus dulci eorum consuetudine, propterea quod jam nullam in eis erga me benevolentiam perspiciam. Ebrietatem ac somnum non aliter atque insidias vito. Jam quod hominum turbam metuo, quod e contrario solitudinem; quod custodem absentiam, quod ipsos etiam custodes; quod neque inermes eos circum me habere volo, neque armatos lubenter adspicio : quo pacto non res est aerummosa? Praeterea plus exteris habere fidei, quam civibus; barbaris, quam Graecis; cupere ingenuis hominibus ut servis uti, contraque cogi ad concedendam servis libertatem; haec omnia non tibi esse videtur indicia perculsi a terroribus animi? Neque solum metus ipse in animis molestiam doloremque creat, sed etiam existit voluptatum omnium quoddam exitium usque comitans. Quod si tu quoque, Simonides, res bellicas expertus es, atque aliquando adversus hostilem phalangem in acie constitisti : quantum id temporis cibi sumpseris, recordare, qualique somno sis usus. Nimirum quales tum molestias experiebaris, tales tyranni semper experiuntur, atque etiam graviores : non enim hostes solum ex adverso, sed omni ex parte videre se putant. Quae quum Simonides audivisset, Videris, inquit, mihi quaedam nimium bene dicere. Bellum enim, terribile quidem illud est, sed tamen nos quum militamus, Hiero, excubiis ante castra collocatis, secure tum comamus tum dormimus. Et Hiero, Ita est profecto, inquit : nimirum leges pro illis ipsis excubant; quo fit ut et suo et vestro nomine in metu sint : at tyranni custodes habent stipendio conductos, perinde ac messoros. Et requiritur sane potissimum ab illis custodibus fides, verum fidelem unam custodem multo difficilius inveneris, quam multos admodum operarios, quodvis tandem opus desideres : praesertim si custodes, quos divimus, pecuniae causa adsint, atque liceat eis, interfecto tyranno, multo maiorem pecuniae vim exiguo tempore consequi, quam diu pro tyranno excubantes, ab eo accipiant. Jam quod felices nos praedicasti, ut qui amicos maxime beneficiis adficere possimus, et hostes facillime nostram in potestatem redigere, ne id quidem ita comparatum est. Nam quo pacto existimare possis unquam de amicis bene te promeritum, si plane noris, eum qui accipit abs te plurima, lubentissime tuo ex conspectu abire quamprimum cupere? quidquid enim abs tyranno quis accipit, ejus nihil esse suum arbitratur, priusquam ex illius potestate evaserit. Et quo pacto dicere possis, tyrannis facultatem inprimis non deesse redigendi hostes in potestatem suam, quum certo sciant, omnes illos se hostes habere, qui eorum imperio subjecti sunt? at illos omnes neque occidere, neque vinculis constringere possunt. Nam in quos tandem imperium esset? Nimirum necesse est, eum, non ignorantem, se illos hostes habere, simul et cavere sibi ab eis, et opera tamen ipsorum uli. Hoc quoque scire debes, mi Simonides, a tyrannis etiam illos cives, quos metuant, magna cum molestia vivos adspici, neque cum minore occidi : perinde atque equum, qui bonus quidem sit, metuatur autem, ne quod imme-

ἀποκτείναι διὰ τὴν ἀρετὴν, χαλεπῶς δὲ ζῶντι χρεῖτο, εὐλαβούμενος μὴ τι ἀνήκεστον ἐν τοῖς κινδύνους ἐργάσῃται. (10) Καὶ τὰλλα γε κτήματα ὅσα χαλεπὰ μὲν χρήσιμα δ' ἐστὶν, ὁμοίως ἀπαντα λυπεῖ μὲν τοὺς κεκτημένους, λυπεῖ δὲ ἀπαλλασσομένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα αὐτοῦ ἤκουσεν ὁ Σιμωνίδης, εἶπεν, Ἔοικεν, ἔφη, ὦ Ἱέρων, μέγα τι εἶναι ἡ τιμὴ, ἥς ὀρεγόμενοι οἱ ἄνθρωποι πάντα μὲν πόνον ὑποδύονται, πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομένουσι. (2) Καὶ ὑμεῖς ὡς εἴκοιτε τοιαῦτα πράγματα ἔχουσης δόξα λέγεις τῆς τυραννίδος, ὅμως προπετιῶς φέρεσθε εἰς αὐτὴν, ὅπως τιμᾶσθε καὶ ὑπηρετῶσι μὲν ὑμῖν πάντες πάντα τὰ προσταττόμενα ἀπροσασίτως, περιδλέπωσι δὲ πάντες, ὑπανιστῶνται δ' ἀπὸ τῶν θάκων, δδῶν τε παραχωρῶσι, γεραίρωσι δὲ καὶ λόγοις καὶ ἔργοις πάντες οἱ παρόντες αἰεὶ ὑμᾶς τοιαῦτα γὰρ δὴ ποιοῦσι τοὺς τυράννους οἱ ἀρχόμενοι καὶ ἄλλον ὄντινα αἰεὶ τιμῶντες τυγχάνουσι. (3) Καὶ γάρ μοι δοκεῖ, ὦ Ἱέρων, τούτῳ διαφέρειν ἀνὴρ τῶν ἄλλων ζῶων, τῷ τιμῆς ὀρέγεσθαι. Ἐπεὶ σιτίους γε καὶ ποτοῖς καὶ ὕπνοις καὶ ἀφροδισίοις πάντα ὁμοίως ἡδεσθαι εἴκοιτε τὰ ζῶα· ἡ δὲ φιλοτιμία οὐτ' ἐν τοῖς ἀλόγοις ζῴοις ἐμφύεται οὐτ' ἐν ἀπασιν ἀνθρώποις· οἷς δ' ἂν ἐμφυῇ τιμῆς τε καὶ ἐπαίνου ἔρος, οὗτοί εἰσιν ἡδὴ οἱ πλείστον μὲν τῶν βοσκημάτων διαφέροντες, ἄνδρες δὲ καὶ οὐκέτι ἄνθρωποι μόνον νομιζόμενοι. (4) Ὡς τε ἐμοὶ μὲν εἰκότως δοκεῖτε ταῦτα πάντα ὑπομένειν ἃ φέρετε ἐν τῇ τυραννίδι, ἐπεὶ περ τιμᾶσθε διαφερόντως τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ οὐδεμία ἀνθρωπίνῃ ἡδονῇ τοῦ θεοῦ ἐγγυτέρω δοκεῖ εἶναι ἢ ἡ περὶ τὰς τιμὰς εὐφροσύνη. (5) Πρὸς ταῦτα δὴ εἶπεν ὁ Ἱέρων, Ἄλλ', ὦ Σιμωνίδῃ, καὶ αἱ τιμαὶ τῶν τυράννων ὁμοίαι ἐμοὶ δοκοῦσιν εἶναι ὅσπερ ἐγὼ σοι τὰ ἀφροδίσια ὄντα αὐτῶν ἀπέδειξα. (6) Οὐτε γὰρ αἱ μὴ ἐξ ἀντιφιλούντων ὑπουργίαι χάριτες ἡμῖν ἰδοῦναι εἶναι οὔτε τὰ ἀφροδίσια τὰ βίαια ἡδέα ἐραίνετο. Ὡς αὐτως τοίνυν οὐδὲ αἱ ὑπουργίαι αἱ παρὰ τῶν φοβουμένων τιμαὶ εἰσι. (7) Πῶς γὰρ ἂν φαίμεν ἢ τοὺς βίᾳ ἐξανισταμένους θάκων διὰ τὸ τιμᾶν τοὺς ἀδικούντας ἐξανίστασθαι, ἢ τοὺς ὀδῶν παραχωροῦντας τοῖς κρείττοσι διὰ τὸ τιμᾶν τοὺς ἀδικούντας παραχωρεῖν; (8) Καὶ δῶρά γε διδόασιν οἱ πολλοὶ τούτοις οὐς μισοῦσι, καὶ ταῦτα ὅταν μάλιστα φοβούνται μὴ τι κακὸν ὑπ' αὐτῶν πάθωσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἶμαι δουλείας ἔργα εἰκότως ἂν νομίζοιτο· αἱ δὲ τιμαὶ ἐμοιγε δοκοῦσιν ἐκ τῶν ἐναντίων τούτοις γίνεσθαι. (9) Ὅταν γὰρ ἄνθρωποι ἀνδρα ἡγησάμενοι εὐεργετεῖν ἱκανὸν εἶναι, καὶ ἀπολαύειν αὐτοῦ ἀγαθὰ νομίσαντες, ἔπειτα τοῦτον ἀνὰ στόμα τε ἔχουσιν ἐπαινοῦντες, θεῶνται τ' αὐτὸν ὡς οἰκεῖον ἑκαστός ἀγαθόν, ἐκόντες τε παραχωρῶσι τούτῳ ὀδῶν καὶ θάκων ὑπανιστῶνται φιλοῦντές τε καὶ μὴ φοβούμενοι, καὶ στεφανῶσι κοινῇ ἀρετῇ καὶ εὐεργεσίᾳ ἕνεκα, καὶ δωρεῖσθαι ἐθέ-

dicabile det malum, laud facile quis ob virtutem interficit, nec facile eo vivo ulitur; dum cavet, ne in periculis malum insanabile sibi creet. Idem res aliae, quaecumque molestiam quamdam cum utilitate conjunctam habent, tum possidentibus tum abjicientibus eas dolorem adferunt.

CAPUT VII.

His ex ipso auditis Simonides, Magnum, inquit, esse quiddam honos videtur, Hiero; quem qui adpetunt, laborem omnem subeunt, omne periculum sustinent. Vos quoque, sicuti videtur, utut tantum molestiarum tyrannis habeat, quantum commemoras, nihilominus praecipiti ad eam impetu ferimini, ut nimirum honorem adipiscamini, atque ut vobis omnes in omnibus, quae mandatis, sine ulla recusatione inserviant, universi vos respiciant, de sellis adsurgant, de via cedant; omnes denique qui adsint semper vobis tum verbis tum factis honorem deferant. Nam talia quidem certe subditi regibus exhibent, atque alii, quos suo quemque tempore honoribus adficiunt. Etenim videtur, Hiero, ceteris ab animantibus homo in hoc mihi differre, quod honoris sit cupidus. Nam de cibis, potu, somno, re venerea, consentaneum est, pari quodam modo animalia cuncta voluptatem percipere: verum ambitio neque animantibus rationis expertibus a natura inest, neque cuivis homini. Quibus autem honoris ac laudis innata est cupiditas, illi vero sunt, qui plurimum a pecudum natura differunt, ac viri plane, non homines duntaxat existimantur. Quo fit, ut equidem arbitrer, merito vos omnia in regno, quae fertis, ferre, quando supra mortales ceteros vobis honos defertur. Nulla enim voluptas humana videtur ad divinam accedere propius, quam ea, quae ex honoribus percipitur, delectatio. Ad haec Hiero, Verum, mi Simonides, ait, etiam honores tyrannorum illis mihi consimiles veneris congressibus esse videntur, qualibus eos uti ego tibi demonstrabam. Nam neque obsequia eorum qui non redamarent, pro gratificationibus habenda nobis videbantur, nec congressus veneris vi extorti, voluptati esse. Eodem scilicet modo nec obsequia praestita ab illis qui nos metuant, pro honoribus haberi debent. Nam qui dicere possimus, eos qui vi coacti de sellis adsurgunt, idcirco surgere, quod homines injustos honore cupiant adficere? vel eos qui superioribus de via cedunt, idcirco decedere, ut injustos homines honore adficiant? Plerique certe etiam iis quos odere, munera largiuntur; idque tum maxime, quum metuant, ne quid ipsis mali ab eis accidat. Verum haec mea quidem sententia servilia putari merito debent, quum honores ex eis oriantur, quae his sunt contraria. Nam quum hominum ea est opinio, ut quis ad bene de ipsis promerendum satis sit idoneus, ab eoque se bonis fruituros arbitrantur: tum vero si eum et praedicantes in ore habeant, et tamquam bonum proprium singuli spectent, ac lubentibus animis ei de via cedant, de sellis adsurgant, cum benevolentia, non metu, et virtutis ac beneficiorum in rempublicam causa coronis

λωσιν, οἱ αὐτοὶ οὗτοι ἔμοιγε δοκοῦσι τιμᾶν τε τοῦτον ἀληθῶς οἱ ἂν τοιαῦτα ὑποσχεθῶσι, καὶ δὲ τούτων ἀξιούμενος τιμᾶσθαι τῷ ὄντι. (10) Καὶ ἔγωγε τὸν μὲν οὗτω τιμώμενον μακαρίζω· αἰσθάνομαι γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐπιβουλευόμενον, ἀλλὰ φρονιζόμενον, μή τι πάθῃ, καὶ ἀρόβως, καὶ ἀνεπιβρόνως, καὶ ἀκινδύνως, καὶ εὐδαίμονως τὸν βίον διάγοντα· ὁ δὲ τύραννος, ὡς ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων κατακεκρυμένος· οἱ ἀδικίαν ἀποθνήσκειν, οὕτως, ὡς Σιμωνίδῃ, εὐ ἴσθι, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν διάγει. (11) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα πάντα διήκουσεν ὁ Σιμωνίδης, καὶ πῶς, ἔφη, ὦ Ἱέρων, εἰ οὗτω πονηρὸν ἐστὶ τὸ τυραννεῖν, καὶ τοῦτο σὺ ἔγνωκας, οὐκ ἀπαλλάττει οὗτω μεγάλου κακοῦ; οὔτε σὺ, οὔτε ἄλλος μὲν δὴ οὐδεὶς πώποτε ἔκων εἶναι τυραννίδος ἀρεῖτο, ὥσπερ ἂν ἀπᾶς κτήσαιο; (12) Οὔτι, ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, καὶ ταύτῃ ἀθλιωτάτων ἐστὶν ἡ τυραννίς· οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγῆναι δυνατόν αὐτῆς ἐστὶ. Πῶς γὰρ ἂν τις ποτὲ ἐξαρκέσειε τύραννος ἢ χρήματα ἐκτίων, ὅσους ἀφείλετο, ἢ δεσμούς ἀντιπάσχοι, ὅσους δὴ ἐδέσμευσεν, ἢ ὅσους κατέκτανε, πῶς ἂν ἱκανὰς ψυχὰς ἀντιπαράσχοιτο (ἀποθανουμέναις); (13) Ἀλλ' εἴπερ τῷ ἄλλῳ, ὡς Σιμωνίδῃ, λυσitteλεῖ ἀπάγασθαι, ἴσθι, ἔφη, ὅτι τυράνῳ ἔγωγε εὐρίσκω μάλιστα τοῦτο λυσitteλεῖν ποιῆσαι. Μόνῳ γὰρ αὐτῷ οὔτε ἔχειν, οὔτε καταθέσθαι τὰ κακὰ λυσitteλεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Καὶ ὁ Σιμωνίδης ὑπολαβὼν εἶπεν, Ἀλλὰ τὸ μὲν νῦν, ὦ Ἱέρων, αὐθιμῶς ἔχειν σε πρὸς τὴν τυραννίδα οὐ θαυμάζω, ἐπεὶ περ ἐπιθυμῶν φιλεῖσθαι ὑπ' ἀνθρώπων, ἐκποδὼν σοι τούτου νομίζεις αὐτὴν εἶναι. Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ διδάξαι σε, ὡς τὸ ἄρχειν οὐδὲν ἀποκωλύει τοῦ φιλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πλεονεκτεῖ γε τῆς ἰδιωτείας. (2) Ἐπισκοποῦντες δὲ αὐτὸ, εἰ οὕτως ἔχει, μήπω ἐκείνο σκοποῦμεν, εἰ διὰ τὸ μείζον δύνασθαι ὁ ἄρχων καὶ χαρίζεσθαι πλείω δύναται ἂν, ἀλλ', ἂν τὰ θύμια ποιῶσιν ὅ τε ἰδιώτης καὶ ὁ τύραννος, ἐννοεῖ, πότερος μείζω ἀπὸ τῶν ἴσων κτᾶται χάριν. Ἀρξομαι δὲ σοὶ ἀπὸ τῶν μικροτάτων παραδειγμάτων. (3) Ἰδὼν γὰρ πρῶτον προσειπάτω τινὰ φιλικῶς ὁ τε ἄρχων καὶ ὁ ἰδιώτης· ἐν τούτῳ τὴν ποτέρου πρόσφρσιν μᾶλλον εὐφραίνειν τὸν ἀκούσαντα νομίζεις; Ἴθι δὴ ἐπαίνεσάντων ἀμφοτέρων τὸν αὐτὸν τὸν ποτέρου δοκεῖς ἔπαινον ἐξικνεῖσθαι μᾶλλον εἰς εὐφροσύνην; Οὕτως δὲ τιμησάτω ἑκάτερος τὴν παρὰ ποτέρου τιμὴν μείζονος ἂν χάριτος δοκεῖς τυγχάνειν; (4) Καμνόντα θεραπευσάτωσαν ὁμοίως· οὐκ οὐκ τοῦτο σφῆς ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων θεραπεύεται καὶ χαρὰν ἐμποιοῦσι μεγίστην; Δύτωσαν δὲ τὰ ἴσα· οὐ καὶ ἐν τούτῳ σφῆς ὅτι αἱ ἀπὸ τῶν δυνατωτάτων ἡμίσειαι χάριτες πλέον ἢ ὅλων τὸ παρὰ τοῦ ἰδιώτου δώρημα δύναται; (5) Ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ καὶ ἐκ θεῶν τιμὴ τις καὶ χάρις συμπαρέσθαι ἀνδρὶ ἀρχοντι.

ornent, muneraque largiantur : hi vero videntur mihi, quotquot haec obsequia praestant, revera ipsum honore prosequi; pariterque is, quem his dignantur, revera honore affici. Atque ego illum, cui talis honos defertur, felicem praedico : nam animadverto, insidias ei nullas fieri, sed aliis id esset curae, ne quid ipsi accideret : adeoque hunc metus, invidiae, periculi expertem, aevum beatum agere : at tyrannus sat scito, mi Simonides, neque noctu, neque interdum vivit aliter, atque si propter injustitiam damnatus ad mortem ab hominibus universis esset. Posteaquam haec omnia Simonides audisset, Qui vero sit, inquit, Hiero, quod quum tam mala res sit regno potiri, idque tu animadverteris, tam grandi malo temet non liberes? an nec tu, nec quisquam alius unquam sponte sua regnum reliquerit, posteaquam semel id nactus esset? Quia enim, ait, mi Simonides, haec ipsa in parte miserrimum quiddam est tyrannis. Nec enim ea quis liberari potest. Nam qui tandem tyrannus quispiam tantum opum habeat, quantum satis sit ad persolvendum iis quibus abstulit sua? qui tot compensare possit iis vincula, quos vinculis constrinxit? qui tot animas ad moriendum iis retribuatur, quot e medio sustulit? Nimirum si ulli alii, mi Simonides, laqueo vitam ut finiat, expedit, equidem repetio maxime tyranni e re esse, ut id faciat. Nam illi si id neque retinere, neque deponere quae mala sunt, expedit.

CAPUT VIII.

Et Simonides hoc ipsius sermone excepto, Te vero, inquit, non aequo esse erga tyrannidem animo non miror, Hiero : quippe dum amari ab hominibus cupis, hanc esse tibi impedimento arbitris. At ego posse me docere arbitror, imperium minime prohibere, quominus quis diligatur : immo etiam in hoc vitam privatam superare. Verum in hac consideratione non ad hoc respiciamus, num is, qui cum imperio est, propterea quod potentiam majorem habeat, beneficia praestare majora possit; sed si paria faciant homo privatus et rex, cogites velim, uter paribus beneficiis plus sit initurus gratiae. Ordiam autem minimis ab exemplis. Primum aliquem visum amanter tum princeps, tum privatus aliquis, salutet : utrius compellationem magis illi, qui audiat, gratam fore arbitris? Age vero, si ambo aliquem laudent, utrius praedicationem existimas eo magis pertingere, ut voluptati sit? Facta re sacra, honoris causa aliquem uterque vocet; ab utro putas exhibitum honorem, majorem mereri gratiam? Adversa valetudine laborantis uterque similiter curam habeat : an non clarissime adparebit, profectam ab iis qui plurimum possunt curam, et officia, maximam quoque laetitiam adferre? Donent utrique aequalia : an non hic etiam perspicuum erit, profecta ab eis qui plurimum possunt, dimidia beneficia plus posse, quam totam hominis privati largitionem? Equidem puto etiam divinitus fieri, ut hominem, qui cum imperio sit, honor ac gratia quadam comitetur. Non quod hominem pulchriora

Μὴ γὰρ εἶ καλλίονα ποιεῖ ἄνδρα, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτὸν τοῦτον καλλίω θεώμεθ' αἱ δὲ ἄρχῃ ἢ δταν ιδιωτεύῃ, διαλεγόμενοι τε ἀγαλλόμεθα τοῖς προτετιμημένοις μάλλον ἢ τοῖς ἐκ τοῦ Ἰσού ἡμῖν οὔσι. (6) Καὶ μὴν παιδικὰ γε, ἐν οἷς δὴ καὶ σὺ μάλιστα κατεμέμψω τὴν τυραννίδα, ἥκιστα μὲν γῆρας ἀρχόντος δυσχεραίνει, ἥκιστα δ' αἰσχος, πρὸς δὲ ἂν τυγχάνοι δμῶν, τούτου ὑπολογίζεται. Αὐτὸ γὰρ τὸ τιμηθῆσαι μάλιστα συνεπικοσμεῖ, ὥστε τὰ μὲν δυσχερῆ ἀφανίζειν, τὰ δὲ καλὰ λαμπρότερα ἀναφαίνειν. (7) Ὅποτε γε μὴν ἐκ τῶν ἰσων ὑπουργημάτων μειζόνων χαρίτων ὑμεῖς τυγχάνετε, πῶς οὐκ ἐπειδὴν γε ὑμεῖς πολλαπλάσια μὲν διαπράττοντες ὠφελεῖν δύνησθε, πολλαπλάσια δὲ δωρεῖσθαι ἔχητε, ὑμᾶς καὶ πολλὸν μάλλον φιλεῖσθαι τῶν ιδιωτῶν προσήκει; (8) Καὶ ὁ Ἰέρων εὐθὺς ὑπολαβὼν, "Ὅτι νῆ Δία, ἔφη, ὦ Σιμωνίδῃ, καὶ ἐξ ὧν ἀπεχθάνονται οἱ ἄνθρωποι, ἡμᾶς πολλὸν πλείω τῶν ιδιωτῶν ἀνάγκη ἐστὶ πραγματεύεσθαι. (9) Πρακτέον μὲν γε χρήματα, εἰ μέλλομεν ἔξιν δαπανᾶν εἰς τὰ δέοντα, ἀναγκαστέον δὲ φυλάσσειν ὅσα δεῖται φυλακῆς, κολαστέον δὲ τοὺς ἀδίκους, κωλυτέον δὲ τοὺς ὑβρίζειν βουλομένους καὶ δταν γε τάχους καιρὸς παραστῇ ἢ περὶ ἢ κατὰ θάλασσαν ἐξορμᾶσθαι, οὐκ ἐπιτρεπτέον τοῖς βραδύουργοις. (10) Ἐτι δὲ μισθοφόρων μὲν ἀνδρὶ τυράννῳ δεῖ· τούτου δὲ βαρύτερον φόρημα οὐδὲν ἐστὶ τοῖς πολιταῖς. Οὐ γὰρ τυράννοις ἰσοτίμους, ἀλλὰ πλεονεξίας ἕνεκα νομίζουσι τούτους τρέφεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Πρὸς ταῦτα δὴ πάλιν εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, Ἄλλ' ὅπως μὲν οὐ πάντων τούτων ἐπιμελητέον, ὦ Ἰέρων, οὐ λέγω. Ἐπιμελείαι μέντοι μοι δοκοῦσιν αἰμὲν πάνυ πρὸς ἔχθραν ἄγειν, αἰ δὲ πάνυ διὰ χαρίτων εἶναι. (2) Τὸ μὲν γὰρ διδασκαίει ἔστι βέλτεστα, καὶ τὸν κάλλιστα ταῦτα ἐξεργαζόμενον ἐπαινέειν καὶ τιμᾶν, αὕτη μὲν ἡ ἐπιμελείαι διὰ χαρίτων γίγνεται, τὸ δὲ τὸν ἐνδεῶς τι ποιοῦντα λοῖδορεῖν τε καὶ ἀναγκάζειν καὶ ζημιοῦν καὶ κολάζειν, ταῦτα δὲ ἀνάγκη δι' ἀπεχθείας μάλλον γίγνεσθαι. (3) Ἐγὼ οὖν φημι ἀνδρὶ ἀρχόντι τὸ μὲν τὸν ἀνάγκης δεόμενον ἄλλοις προστακτέον εἶναι κολάζειν, τὸ δὲ τὰ ἄθλα ἀποδίδοναι δι' αὐτοῦ ποιητέον. Ὡς δὲ ταῦτα καλῶς ἔχει μαρτυρεῖ τὰ γινόμενα. (4) Καὶ γὰρ δταν χοροὺς ἡμῖν βουλόμεθα ἀγωνίσασθαι, ἄθλα μὲν ὁ ἀρχὼν προτίθεται, ἀθροίζειν δὲ αὐτοὺς προστάτταται χορηγοὶ καὶ ἄλλοις διδάσκειν καὶ ἀνάγκην προστιθέναι τοῖς ἐνδεῶς τι ποιοῦσιν. Οὐκοῦν εὐθὺς ἐν τούτοις τὸ μὲν ἐπὶ χαρὶ διὰ τοῦ ἀρχόντος γένητο, τὰ δ' ἀντίτυπα δι' ἄλλων. (5) Τί' οὖν κωλύει καὶ ἄλλα τὰ πολιτικὰ οὕτω περαίνεσθαι; διήρηνται μὲν γὰρ ἅπασαι αἱ πόλεις αἰ μὲν κατὰ φυλάς, αἰ δὲ κατὰ μόρας, αἰ δὲ κατὰ λόχους, καὶ ἀρχόντες ἐφ' ἑκάστῳ μέρει ἐπεστήκασιν. (6) Οὐκοῦν εἰ τις καὶ τούτοις ὥσπερ τοῖς χοροῖς ἄθλα προτι-

efficiat imperium, sed eundem ipsum tamquam pulchriorem contemplamur, ubi nactus est imperium; quam quum privatus esset: atque etiam magis avemus cum illis colloqui, qui eximio supra ceteros in honore sunt, quam cum iis, qui nobis sunt pares. Amores itidem (qua in parte tu maxime tyrannidem vituperabas) minime senectutem ejus, qui cum imperio est, moleste ferunt: neque ulla ratione id turpe ducitur, cum quocumque tandem ille conversetur. Nam ornamento est eis maximo, quod apud illum in honore sunt: Itaque fit, ut quæ in eo sunt molesta, evanescant; quæ vero pulchra, splendidius elucescant. Enimvero quum ex paribus officiis majores vos ineatis gratias, et multo certe plura, quam nos, prestando juvare possitis alios, atque etiam multo plura largiri: cur non magis vos amari consentaneum fuerit, quam privatos homines? Et excepto ipsius sermone Hiero, Quia, mi Simonides, inquit, necesse nos est multo etiam plura ejusmodi agere, quam privatos, ob quæ homines in odio sunt. Exigendæ pecuniæ, si quidem ad res necessarias sumptus habere volumus; cogendi quidam ad custodiendum ea quæ custodia indigent; puniendi injusti, et coercendi qui petulantes esse volunt. Quod si celeritatem occasio temporis postulet, ad suscipiendam vel terra vel mari expeditionem, non ignavis res committenda est. Præterea mercenario milite opus est regi; quo nullum onus civibus gravius est. Arbitrantur enim, hos a tyrannide ali, non ob juris æqualitatem tuendam, sed ad augendam potentiam.

CAPUT IX.

Ad quæ rursus Simonides: Ego vero, mi Hiero, non nego harum omnium rerum curam suscipiendam esse: sed tamen videntur mihi curationes aliæ prorsus in odium adducere, aliæ magna cum gratia conjunctæ esse. Nam docere quæ optima sunt, et pulcherrime illa præstantem prædicare atque in honore habere, ea curatio cum gratia fit: at eum, qui non recte aliquid agit, conviciis incessere, cogere, multare, punire, hæc vero cum odio potius fieri necesse est. Quamobrem aio equidem, debere illum qui cum imperio est, eum qui vi cogendus foret, aliis puniendum mandare; præmia vero per se ipsum largiri. Quod sane recte fieri, rerum eventa testantur. Nam quum choros decertare volumus, præmia quidem præfectus ipse proponit, congregandi autem ipsos munus choragis datur, itemque aliis, docendi, et cogendi eos qui non sat recte aliquid præstant. Ita statim hic quod cum gratia conjunctum est, per præfectum ipsum curatur; quæ vero dura sunt, per alios. Quid igitur impedimento sit, quominus etiam res civiles ceteræ consimili ratione peragantur? Divisæ sunt enim urbes universæ partim in tribus, partim in Moras, partim in Lochos, ac singulis partibus præfecti quidam sunt. Quamobrem si quis his quoque, tamquam choris, præmia proponeret ob insignem armaturam, ob ordinis observatio-

θείη καὶ εὐδοκίας καὶ εὐταξίας καὶ ἵππικῆς καὶ ἀλκῆς τῆς ἐν πολέμῳ καὶ δικαιοσύνης τῆς ἐν συμβολαίοις, εἰκόθ' καὶ ταῦτα πάντα διὰ φιλονεικίαν εὐτόνως ἀσκεισθαι. (7) Καὶ ναὶ μὰ Δία ὁρμῶντό γ' ἂν θάσσον ὅποι δέοι, τιμῆς ὁρεγόμενοι, καὶ χρημάτων θάσσον ἂν εἰσέροισιν, ὅποτε τούτου καιρὸς εἴη, καὶ τὸ πάντων μὲν χρησιμώτατον ἦκιστα δὲ εἰθιμμένον διὰ φιλονεικίας πρᾶσσεσθαι, ἥ γεωργία αὐτῇ ἂν πολὺ ἐπιδοίη, εἰ τις ἀλλὰ προτιθείη κατ' ἀγρούς ἢ κατὰ κώμας τοῖς κάλλιστα τὴν γῆν ἐξεργαζομένοις, καὶ τοῖς εἰς τοῦτο τῶν πολιτῶν ἐξουσιμένους τρεπομένοις πολλὰ ἂν ἀγαθὰ περαινέσθαι. (8) Καὶ γὰρ αἱ πόροδοι αὖθις ἂν καὶ ἡ σωφροσύνη πολλὸν μᾶλλον σὺν τῇ ἀρχολίᾳ συμπαραμαρτοί. Καὶ μὴν κακορρογία γε ἦσσαν τοῖς ἐνεργοῖς ἐμψύονται. (9) Εἰ δὲ καὶ ἐμπορία ὠφελεῖ τι πόλει, τιμωμένος ἂν ὁ πλείεστα τοῦτο ποιεῖν καὶ ἐμπόρους ἂν πλείους ἀγείροι. Εἰ δὲ φανερόν γένοιτο ὅτι καὶ ὁ πρόσδόν τινα ἄλυσον ἐξευρίσκων τῇ πόλει τιμῆσεται, οὐδ' αὐτῇ ἂν ἡ σκέψις ἀρροίτο. (10) Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, εἰ καὶ κατὰ πάντα ἐμφανὲς εἴη ὅτι ὁ ἀγαθὸν τι εἰσενερούμενος οὐκ αἰτιμῆτος ἔσται, πολλοὺς ἂν καὶ τοῦτο ἐξορμήσειεν ἔργον ποιεῖσθαι τὸ σκοπεῖν τι ἀγαθόν. Καὶ ὅταν γε πολλοῖς περὶ τῶν ὠφελίμων μέλη, ἀνάρχη εὐρίσκεισθαι τε μᾶλλον καὶ ἐπιτελεῖσθαι. (11) Εἰ δὲ φροῖ, ὦ Ἱέρων, μὴ ἐν πολλοῖς ἀθλοῖν προτεθειμένων πολλὰ καὶ δαπάναι γίνωνται, ἐνόησον ὅτι οὐκ ἔστιν ἐμπορεύματα λυσιτελέστερα ἢ ὅσα ἀνθρώποι ἀθλοῖν ὠνοῦνται. Ὅρξ' ἐν ἵππικαῖς καὶ γυμνικαῖς καὶ χορηγικαῖς ἀγῶσιν ὥς μικρὰ ὅλα μεγάλῃς δαπάνῃς καὶ πολλοῦς πόνοις καὶ πολλὰς ἐπιμελείας ἐξάγεται ἀνθρώπων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Καὶ ὁ Ἱέρων εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὦ Σιμωνίδη, κατ' ὅσον μοι δοκεῖς λέγειν περὶ δὲ τῶν μισθοφόρων ἔχεις τι εἰπεῖν ὥς μὴ μισεῖσθαι δι' αὐτούς; ἢ λέγεις ὥς φιλικῶν κτησάμενος ἄρχων οὐδὲν ἔτι δεήσειτα δορυφόρων; (2) Ναὶ μὰ Δία, εἶπεν ὁ Σιμωνίδης, δεήσειτα μὲν οὖν. Οἶδα γὰρ ὅτι ὡς περ ἐν ἵπποις οὕτω καὶ ἐν ἀνθρώποις τοῖσιν ἐγγίνεσθαι, ὅσῳ ἂν ἐκπλεα τὰ δέοντα ἔρωσι, τοσούτῳ ὑβριστοτέροις εἶναι. (3) Τοὺς μὲν οὖν τοιοῦτους μᾶλλον ἂν σωφρονίζοι ὁ ἀπὸ τῶν δορυφόρων φόβος. Τοῖς δὲ καλοῖς κἀγαθοῖς ἀπ' οὐδενὸς ἂν μοι δοκεῖς τοσαῦτα ὠφελήματα παρασχεῖν ὅσα ἀπὸ τῶν μισθοφόρων. (4) Τρέφεις μὲν γὰρ δῆπου καὶ σὺ αὐτοὺς σαυτῷ φύλακας ἤδη δὲ πολλοὶ καὶ δεσπόται βία ὑπὸ τῶν δουλῶν ἀπέθανον. Εἰ οὖν ἐν πρῶτον τοῦτ' εἴη τῶν προσταγμάτων τοῖς μισθοφόροις ὥς πάντων ὄντας δορυφόρους τῶν πολιτῶν βοηθεῖν πᾶσιν, ἂν τι τοιοῦτον αἰσθάνωνται γίνωνται δέ που, ὥς πάντες ἐπιστάμεθα, κακοῦργοι ἐν πόλεσιν εἰ οὖν καὶ τούτους φυλάττειν εἴεν τεταγμένοι, καὶ τοῦτ' ἂν εἶδεῖν ὑπ' αὐτῶν ὠφελοῦμενοι. (5) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοῖς ἐν τῇ γῇ ἡμέρᾳ ἐργάταις καὶ

nem, ob rem equestrem, ob fortitudinem in bello, ob iustitiam in commerciis: consentaneum esset, futurum ut etiam haec omnia per contentionem acriter exercerentur. Ac profecto ad id, quo opus esset, celerius impellerentur, si quidem honoris cupiditate ducerentur; itemque citius pecuniam conferrent, quando sic usus postuleret: et quod quidem fructuosissimum est, quamquam per contentionem agi minime consueverit) ipsa agricultura magnum incrementum sumeret, si quis per agros, vel per vicos, optime terram excolentibus praemia constitueret; adeoque civibus; qui totis viribus in id incumbere, multa bona conficeretur. Nam et proventus augerent, et modestia multo magis occupationum comes esset: ne dicam, etiam facinorae minus in iis qui opus faciunt, existere. Quod si etiam mercatura reipublicae commodum aliquod adfert, maior mercatorum numerus excitabitur, si is, qui plurimum negotiatur, adfectus honore fuerit. Quod si futurum pateat, ut qui sine aliorum molestia proventum aliquem reipublicae excogitat, et ipse ornatur, ne illa quidem consideratio cessaverit. Denique, summatim ut dicam, si in omnibus perspicuum esset, non cariturum honore, si quis boni alicujus auctor extiterit, multos hoc etiam impelleret, ut studiose boni aliquid investigarent. Jam si commoda reipublicae multis curae sint, necesse est magis et inveniri res, et praestari. Quod si metuis, Hiero, ne propositis ad multa praemiis, magni sumptus fiant, cogitato, nullas esse merces villiori pretio quam quae praemiis redimuntur. Vides in equestribus, et gymniciis, et scenicis certaminibus, quam exiguis praemiis ingentes sumptus, multique labores, et multa etiam hominum studia eliciantur?

CAPUT X.

Et Hiero, Recte tu quidem, inquit, illa mihi dicere videris, Simonides. Ceterum de stipendiario milite num proferre quid potes, ut videlicet propter ipsos minus in odio simus? an ais principem, amicitia hominum conciliata, satellitum opera nihil amplius egere? Immo, inquit Simonides, egebit certe. Nam scio, perinde ut equis, ita et hominibus quibusdam accidere, ut quanto magis ipsis necessaria suppetant, tanto sint petulantiores. Hos igitur magis modestos reddet ortus a satellitibus metus: bonis autem egregisque viris nulla re tantum mihi posse prodesse videris, quantum his ipsis stipendiariis militibus. Nam alis certe eos, ut tui sint corporis custodes, et multi jamdudum domini vi suis a servis sunt interempti. Quod si primum hoc militi mercenario imperetur, ut succurrant omnibus, tamquam si essent satellites omnium civium, si quid animadverterint; quumque soleant, ut omnibus notum, existere facinorosi homines in civitatibus, hos quoque si observare jubeantur: scient cives, hanc se utilitatem ex eis percipere. Deinde ruri opus facientibus, ac jumentis quoque, consentaneum

κτίνεισιν οὗτοι ἂν εἰκότως καὶ θάρσος καὶ ἀσφάλειαν δύναιτο μάλιστα παρέχειν, ὁμοίως μὲν τοῖς σοῖς ἰδίοις, ὁμοίως δὲ τοῖς ἀνὰ τὴν χώραν. Ἰκανοὶ γὰρ μὴν εἰσι καὶ σχολὴν παρέχειν τοῖς πολίταις τῶν ἰδίων ἐπιμελεῖσθαι, τὰ ἐπίκαιρα φυλάσσοντας. (6) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ πολεμίων ἐφόδους κρυφαίας καὶ ἐξαπνινάας τίνες ἐτοιμότεροι ἢ προκισθέσθαι ἢ κωλύσαι τῶν αἰ ἐν ὅπλοις τε ὄντων καὶ συντεταγμένων; ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῇ στρατείᾳ τί ἐστὶν ὠφελιμώτερον πολίταις μισθοφόρων; τούτους γὰρ προπονεῖν καὶ προκινδυνεύειν καὶ προφυλάττειν εἰκὸς ἐταμοστάτους εἶναι. (7) Τὰς δ' ἀγγιτέρμονας πόλεις οὐκ ἀνάγκη διὰ τοὺς αἰ ἐν ὅπλοις ὄντας καὶ εἰρήνης μάλιστα ἐπιθυμεῖν; οἱ γὰρ συντεταγμένοι καὶ σώζειν τὰ τῶν φίλων μάλιστα καὶ σφάλλειν τὰ τῶν πολεμίων δύναιν' ἄν. (8) Ὅταν γὰρ μὴν γινώσιν οἱ πολῖταις ὅτι οὗτοι κακὸν μὲν οὐδὲν ποιοῦσι τὸν μηδὲν αἰκούσιν, τοὺς δὲ κακουργεῖν βουλομένους κωλύουσι, βοηθοῦσι δὲ τοῖς ἀδικουμένοις, προνοοῦσι δὲ καὶ προκινδυνεύουσι τῶν πολιτῶν, πῶς οὐκ ἀνάγκη καὶ δαπανᾶν εἰς τούτους ἡδίστα; τρέφουσι γοῦν καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ μέισι τούτων φύλακας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Χρὴ δὲ, ὦ Ἱέρων, οὐδ' ἀπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων ὀκνεῖν δαπανᾶν εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἐμοίγε δοκεῖ τὰ εἰς τὴν πόλιν ἀναλούμενα μᾶλλον εἰς τὸ δέον τελείσθαι ἢ τὰ εἰς τὸ ἴδιον ἀνδρὶ τυράννῳ. (2) Καθ' ἐν δ' ἕκαστον σκοποῦμεν. Οἰκίαν πότερον υπερβαλλούση δαπάνη κεκαλλωπισμένην μᾶλλον ἢ γῆ κόσμον ἂν σοι παρέχειν ἢ πᾶσαν τὴν πόλιν τείχεσσι τε καὶ ναοῖς καὶ παραστάσι καὶ ἀγοραῖς καὶ λιμέσι κατεσκευασμένην; (3) ὅπλοις δὲ πότερον τοῖς ἐκπαγλοτάτοις αὐτὸς κατακεκοσμημένος δεινότερος ἂν φαίνοιο τοῖς πολεμίοις ἢ τῆς πόλεως ὅλης εὐόπλου σοι οὐσης; (4) προσόδους δὲ ποτέρως ἂν δοκεῖς πλείονας γίγνεσθαι, εἰ τὰ σὰ ἰδίᾳ μόνον ἐνεργὰ ἔχῃς ἢ εἰ τὰ πάντων τῶν πολιτῶν μεμηχανημένος εἴης ἐνεργὰ εἶναι; (5) τὸ δὲ πάντων κάλλιστον καὶ μεγαλοπρεπέστατον νομιζόμενον εἶναι ἐπιτήδευμα ἀρματοτροφίαν, ποτέρως ἂν δοκεῖς μᾶλλον κοσμεῖν, εἰ αὐτὸς πλείστα τῶν Ἑλλήνων ἄρματα τρέφῃς τε καὶ πέμπῃς εἰς τὰς πανηγύρεις, ἢ εἰ ἐκ τῆς σῆς πόλεως πλείστοι μὲν ἵπποτρόφοι εἶεν, πλείστοι δ' ἀγωνίζοντο; νικᾶν δὲ πότερα δοκεῖς κάλλιον εἶναι ἄρματος ἀρετῇ ἢ πόλεως ἥς προστατεύεις εὐδαιμονίᾳ; (6) ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲ προσήκειν φημί ἀνδρὶ τυράννῳ πρὸς ἰδιώτας ἀγωνίζεσθαι. Νικῶν μὲν γὰρ οὐκ ἂν θαυμάζοιο ἀλλὰ φθονοῖο, ὡς ἀπὸ πολλῶν οἰκῶν τὰς δαπάνας ποιούμενος, νικώμενος δ' ἂν πάντων μάλιστα καταγελῶ. (7) Ἀλλ' ἐγὼ σοὶ φημι, ὦ Ἱέρων, πρὸς ἄλλους προστάτας πόλεων τὸν ἀγῶνα εἶναι, ὃν ἐὰν σὺ εὐδαιμονεστάτην τὴν πόλιν ἥς προστατεύεις παρέχῃς, εὖ ἴσθι νικῶν τῷ καλλίστῳ καὶ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐν ἀνθρώποις ἀγῶ-

est hos et fiduciam, et securitatem praestare posse, idque perinde privatim tuis, atque aliis, qui passim in regione degunt. Possunt etiam civibus praestare otium, per quod liceat ipsis res suas curare, si loca opportuna custodierint. Ad hostium praeterea repentinas et occultas insidias vel praesentiendas, vel impediendas, quinam paratiores fuerint, quam illi, qui semper armati sunt, et uno quasi corpore conjuncti? Etiam in ipso bello quid civibus est milite stipendio utilius? nam eos et ad laborandum pro aliis, et adeundum pericula, et excuandum, promptissimos esse, consentaneum est. Finitimas quoque civitates an non propter eos, qui semper in armis sunt, necesse est etiam pacis maxime cupidus esse? nam qui merendis stipendiis conscripti sunt milites, maxime tum amicorum fortunas tueri tum hostium pessundare possunt. Jam si cives intelligant, hos nihil injuste agentibus haud nocere, sed illos impedire, qui alios laedere volunt; injuriam passis succurrere, pro civibus et sollicitos esse, et pericula obire: qui non eos necesse est lubentissime sumptum in hos conferre? Alunt certe privatim custodes rerum etiam minoris momenti.

CAPUT XI.

Necesse est etiam, Hiero, ut boni publici causa de tuis quoque facultatibus sumptus facere non recuses. Nam equidem arbitror, ea, quae civitati impendantur, utilius expendi, quam quae rex privatim insumit. Consideremus sane rem singillatim. Utrum existimas domum immenso sumptu elegantissime exstructam ornamento tibi majori esse, quam si urbem universam, mœnibus, templis, columnis, foris, portibus instruas? Num si armis ipse plane formidabilibus ornatus sis, majori hostibus terrori fueris; quam si civitas universa bene tibi sit armis instructa? Utrum te proventus plures putas habiturum, si tantum quae privatim ad te spectant, ad fructum comparata tibi sunt, an si viam ac rationem excogitaveris, qua cives universi quaestum industria sua faciant? Jam quod omnium praeclarissimum et magnificentissimum studium esse ducitur, utrum te putas majori cum decore currus instructurum, si unus inter omnes Graecos maximam currum copiam instituas, et ad celebres illos conventus mittas: an vero si maxima civium pars equos alat, et plurimi decertent? Utrum putas esse pulchrius, currus praestantia vincere, an urbis, cujus es praeses, felicitate? Equidem ne convenire quidem aio, ut rex cum privatis hominibus certamine congrediatur. Nam si vincas, non eris in admiratione, sed invidia, veluti qui sumptus ex re familiari multorum facias: at si vincaris, maxime omnium irrisioni eris expositus. Equidem tibi, mi Hiero, propositum esse certamen adversus aliorum urbium praesides aio, inter quos si tu civitatem, cujus es princeps, felicissimam reddas, scito te pulcherrimo et magnificentissimo inter homines cer-

νίσματι. (8) Καὶ πρῶτον μὲν εὐθὺς κατεργασμένος ἂν εἴης τὸ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, οὗ δὲ σὺ ἐπιθυμῶν τυγχάνεις· ἐπειτα δὲ τὴν σὴν νίκην οὐκ ἂν εἰς εἶη δ' ἀνακηρύττων, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι ὁμοῖον ἂν τὴν σὴν ἀρετὴν. (9) Περιέλευτος δὲ ὢν οὐχὶ ὑπὸ ἰδιωτῶν μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πολλῶν πλείων ἀγαπῶ ἂν, καὶ θαυμαστός οὐκ ἰδίᾳ μόνον ἀλλὰ καὶ δημοσίᾳ παρὰ πάντων ἂν εἴης, (10) καὶ ἐξείη μὲν ἂν σοι ἐνεκεν ἀσφαλείας, εἴ ποὶ βούλοιο, θεωρήσονται πορεύεσθαι, ἐξείη δ' ἂν αὐτοῦ μένοντι τοῦτο πράττειν. Ἄει γὰρ ἂν παρὰ σοὶ πανήγυρις εἴη τῶν βουλομένων ἐπιδεικνύναι εἴ τίς τι σφῶν ἢ καλὸν ἢ ἀγαθὸν ἔχῃ, τῶν δὲ καὶ ἐπιθυμούντων ὑπηρετεῖν. (11) Πᾶς δὲ ὁ μὲν παρὼν σύμμαχος ἂν εἴη σοι, ὁ δὲ ἀπὼν ἐπιθυμοῦν ἂν ἰδεῖν σε; ὥστε οὐ μόνον φίλος ἂν, ἀλλὰ καὶ ἐρῶ ὑπ' ἀνθρώπων, καὶ τοὺς καλοὺς οὐ πειρᾶν, ἀλλὰ πειρούμενον ὑπ' αὐτῶν ἀνέχεσθαι ἂν σε δεοί, φόβον δὲ οὐκ ἂν ἔχῃς ἀλλ' ἄλλοις παρέχεσθαι μὴ τι πάσης, (12) ἐκόντας δὲ τοὺς πειθόμενους ἔχῃς ἂν καὶ ἐθελουσίως σου προνοοῦντας θεῶν ἂν, εἰ δέ τις κίνδυνος εἴη, οὐ συμμάχους μόνον ἀλλὰ καὶ προμάχους καὶ προθύμους ὁρώς ἂν, πολλῶν μὲν ζωρεῶν ἀξιούμενος, οὐκ ἀπορῶν δὲ ὅτῳ τούτων εὐμενεῖ μετὰ δώσεis, πάντας μὲν συγχάροντας ἔχῃς ἐπὶ τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς, πάντας δὲ πρὸ τῶν σῶν ὥσπερ τῶν ἰδίων μαχομένους. (13) Θησαυρούς γε μὴν ἔχῃς ἂν πάντας τοὺς παρὰ τοῖς φίλοις πλούτους. Ἀλλὰ θαρσύν, ὦ Ἱέρων, πλούτιζε μὲν τοὺς φίλους· σαυτὸν γὰρ πλούτιεις· αὐτὸς δὲ τὴν πόλιν· σαυτῷ γὰρ δύναμιν περιάβεις· κατὰ δὲ αὐτῇ συμμάχους * * * (14) νόμιζε δὲ τὴν μὲν πατρίδα οἶκον, τοὺς δὲ πολίτας ἐταίρους, τοὺς δὲ φίλους τέκνα σεαυτοῦ, τοὺς δὲ παῖδας ὅ,τι περ τὴν σὴν ψυχὴν, καὶ τούτους πάντας πειρῶ νικᾶν εὖ ποιῶν. (15) Ἐὰν γὰρ τοὺς φίλους κρατῇς εὖ ποιῶν, οὐ μὴ σοι δύνωνται ἀντέχειν οἱ πολέμιοι. Ἐὰν ταῦτα πάντα ποιῇς, εὖ ἴσθι πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κάλλιστον καὶ μαχαριώτατον κατ' ἕμᾳ κακτῆσθαι· εὐδαίμονων γὰρ οὐ φρονεῖς.

taminis genere victorem futurum. Primum statim effeceris, ut a subditiis tuis diligaris, quod tu quidem expetis : dein victoriam tuam non unus praefectio suo publicaret, sed universi tuam praedicarent homines universi. Suspicereris item ac diligereris, non solum a privatis hominibus, sed a multis etiam urbibus; nec privatim modo esses in admiratione, sed et publice apud omnes. Liceret tibi, si velles, quae securitatem attinet, spectatum aliquo proficisci; et hic nomen liceret hoc ipsum facere. Semper enim esset apud cunctos frequens eorum qui edere specimina vellent, si quae haberent vel sapientiae, vel pulchrae, vel egregiae rei; atque illorum etiam, qui tibi cuperent operam inserviendam. Quisquis adesset tibi, socius esse tibi vellet; et qui absset, videre te cuperet. Adeoque non tantum ab hominibus diligereris, sed etiam amareris. Forma praestantes non impetantes, sed tentari te ab eis patereris. Non esset, quod tibi metueres; sed potius alii, ne quid accideret tibi, pertuerent. Parerent tibi subditi, eosque videres sua sponte de te sollicitos esse. Si quid esset periculi, non auxiliari tantum, sed etiam propugnatores, eosque alacres cerneret. Multis muneribus dignus judicaretis, neque copia deesset, bene tibi volenti vicissim illa impertiendi. Omnes ob commoda tua tecum gauderent, omnes pro bonis privatim tuis, tamquam propriis, dimicarent. Omnes quae apud amicos essent opes, thesauri tui forent. Tu vero, mi Hiero, amicos collocupletare ne dubites, quum temet ipsum hoc modum ditaturus sis. Rempublicam augeto, ac tibi met ipsi potentiam adjunges. Comparato reipublicae belli socios. Patriam existimato, domum tuam esse; cives, socios; amicos. Liberos tuos; liberos, nihil aliud quam tuum ipsius animum. Atque hos omnes beneficiis superare contendito. Nam si amicos benefaciendo viceris, resistere tibi hostes minime poterunt. Denique si haec omnia praestiteris, scito plane quidam te longe humanis in rebus praeclarissimum felicissimumque consequuturum, ut tametsi beatus sis, invidia tamen haud experiaris.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ.

BIBLION A.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Πολλάκις ἐθαύμασα τίσι ποτὲ λόγοις Ἀθηναίους ἐπεισαν οἱ γραψάμενοι Σωκράτην ὡς ἄξιός εἴη θανάτου τῇ πόλει. Ἡ μὲν γὰρ γραφή κατ' αὐτοῦ τοιαύδε τις ἦν· ἀδικεῖ Σωκράτης οὐ μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καὶνὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων.

2. Πρῶτον μὲν οὖν ὡς οὐκ ἐνόμιζεν οὐδ' ἡ πόλις νομίζει θεοὺς ποίῳ ποτ' ἐχρήσαντο τεκμηρίῳ; θύων τε γὰρ φανερόν ἦν πολλάκις μὲν οἴκοι, πολλάκις δὲ ἐπὶ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως βωμῶν, καὶ μαντικῇ χρώμενος οὐκ ἀφανὴς ἦν· διετεθρύλητο γὰρ ὡς φαίη Σωκράτης τῷ δαιμόνιον ἑαυτῷ σημαίνειν· θέν δὴ καὶ μάλιστα μοι δοκοῦσιν αὐτὸν αἰτιάσασθαι καὶνὰ δαιμόνια εἰσφέρειν. (3) Ὁ δὲ οὐδὲν καινότερον εἰσφέρει τῶν ἄλλων, ὅσοι μαντικὴν νομίζοντες οἰωνοὺς τε χρῶνται καὶ φήμαις καὶ συμβόλοις καὶ θυσίαις. Οὗτοί τε γὰρ ὑπολαμβάνουσιν οὐ τοὺς ὄρνιθας οὐδὲ τοὺς ἀπαντῶντας εἰδέναι τὰ συμφέροντα τοῖς μαντευομένοις, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς διὰ τούτων αὐτὰ σημαίνειν, κακείνους δὲ οὕτως ἐνόμιζεν. (4) Ἄλλ' οἱ μὲν πλείστοι φασὶν ὑπὸ τῶν ὄρνιθων καὶ τῶν ἀπαντῶντων ἀποτρέπεσθαι τε καὶ προτρέπεσθαι· Σωκράτης δὲ ὥσπερ ἐγγίνωσκεν, οὕτως ἔλεγε· τὸ δαιμόνιον γὰρ ἔφη σημαίνειν. Καὶ πολλοῖς τῶν ξυνόντων προηγόρευε τὰ μὲν ποιεῖν, τὰ δὲ μὴ ποιεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου προσημαίνοντος. Καὶ τοῖς μὲν πειθομένοις αὐτῷ συνέφερε, τοῖς δὲ μὴ πειθομένοις μετέμελε. (5) Καίτοι τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν αὐτὸν βούλεσθαι μήτ' ἡλίθιον μήτ' ἀλαζόνα φαίνεσθαι τοῖς συνοῦσιν; ἰδοὺ δ' ἂν ἀμφοτέρω ταῦτα, εἰ προαγορεύων ὡς ὑπὸ θεοῦ φαινόμενα κᾶτα ψευδόμενος ἐφαίνετο. Δῆλον οὖν ὅτι οὐκ ἂν προέλεγεν, εἰ μὴ ἐπίστευεν ἀληθεύσειν. Ταῦτα δὲ τίς ἂν ἄλλω πιστεύσειεν ἢ θεῷ; πιστεύων δὲ θεοῖς πῶς οὐκ εἶναι θεοὺς ἐνόμιζεν; (6) Ἀλλὰ μὴν ἐποίει καὶ τάδε πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους· τὰ μὲν γὰρ ἀναγκαῖα συνεβούλευε καὶ πράττειν ὡς ἐνόμιζεν ἄριστ' ἂν πράχθῃναι· περὶ δὲ τῶν ἀδύλων σπουδὴν ἀποδοῖσιν τοῖς μαντευομένοις ἐπέμπευεν εἰ ποιητέα· (7) καὶ τοὺς μέλλοντας οἴκους τε καὶ πόλεις καλῶς οἰκίσσιν μαντικῇς ἔφη προδεισθαι· τεκτονικὸν μὲν γὰρ ἢ χαλκευτικὸν ἢ γεωργικὸν ἢ ἀνθρώπων ἀρχικὸν ἢ τῶν τοιούτων ἔργων ἐξεταστικὸν ἢ λογιστικὸν ἢ οἰκονομικὸν ἢ στρατηγικὸν γενέσθαι, πάντα τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀνθρώπου γνώμῃ αἰρετὰ ἐνόμιζεν εἶναι· (8) τὰ δὲ

XENOPHONTIS

MEMORABILIA.

LIBER I.

CAPUT I.

Sæpenumero miratus sum quibus tandem argumentis accusatores Socratis Atheniensibus persuaserint, eum dignum esse qui a civitate capitis damnetur. Nam accusatio instituta adversus eum hujusmodi fere erat: Agit injuste Socrates, quod deos non ducat, quos civitas ducit, alia vero nova numina introducat; præterea injuste agit, quod et adolescentes corrumpat.

Primum igitur, quod deos non duceret, quos civitas ducit, quo tandem argumento sunt usi? Etenim palam sacrificabat, sæpe quidem domi, sæpe communibus in aris civitatis; nec divinatione clam utebatur. Erat enim pervulgatum, dicere Socratem, numen sibi hoc aut illud significare: ex quo certe vel maxime mihi videntur de introductis novis numinibus illum accusasse. At Socrates nihil magis novi introduxit, quam alii, qui divinationem esse statuentes, et auguriis et ominibus et præsignis et extispiciis utuntur: existimant enim illi nec aves, nec obviañtes scire quæ ex usu sint divinantibus, sed horum opera deos ea significare: quod etiam putabat Socrates. At vulgus quidem se ab avibus ac obviis vel deterri vel impelli ad rem agendam asserit: Socrates autem dicebat id quod et sentiebat; aiebat enim numen omnia significare; multisque familiaribus prænuntiabat, ut hæc facerent, omitterent illa, tanquam numine sibi ea prædicente. Et his, qui ei parebant, conducebat; qui vero non, illos pœnitebat. Quis autem non fateatur, noluisse Socratem vel stolidum vel ostentatorem apud eos videri, qui consuetudine ipsius utebantur? Utrumque certe visum esset in eum cadere, si quid tanquam a deo indicatum prænuntiasset, ac deinde mentitus deprehenderetur. Ex quo patet eum nihil prædicturum fuisse, nisi vera se dicturum credidisset. In hisce autem quis alteri fidem habeat, quam deo? jam qui diis fidem habebat, quomodo deos non esse putabat? Enimvero faciebat hæc quoque ad familiares. Res necessarias agere consulebat, quemadmodum ea fieri putaret optime: verum de iis quorum incertus esset eventus, oracula consultum mittebat suos, an suscipienda essent; atque eos, qui præclare domos et urbes administraturi essent, dicebat arte divinandi egere. Namque ut artis ædificandi, aut fabrilis, aut agrum colendi, aut hominibus imperandi, aut hujusmodi opera examinandi, aut rationes ineundi, aut rem domesticam administrandi, aut exercitum ducendi quis peritus evadat, omnes hujusmodi disciplinas etiam ab hominis consilio eligi posse censebat: quæ vero in his essent

μέγιστα τῶν ἐν τούτοις ἔργα τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς καταλείπεσθαι, ὧν οὐδὲν ὄφελον εἶναι τοῖς ἀνθρώποις. Οὐτε γὰρ τῷ καλῶς ἀγρὸν φυτευταμένῳ ὄφελον ἕως καρπώσεται, οὔτε τῷ καλῶς οἰκίαν οἰκοδομηταμένῳ ὄφελον ἕως οἰκήσῃ, οὔτε τῷ στρατηγικῷ ὄφελον εἰ συμφέρει στρατηγεῖν, οὔτε τῷ πολιτικῷ ὄφελον εἰ συμφέρει τῆς πόλεως προστατεῖν, οὔτε τῷ καλῶν γήμαντι, ἢ εὐδαιμονηταί, ὄφελον εἰ διὰ ταύτην ἀνάσσει, οὔτε τῷ δυνατοῦς ἐν τῇ πόλει κηδεστὰς λαβόντι ὄφελον εἰ διὰ τούτου στερεῖσθαι τῆς πόλεως. (v) Τοὺς δὲ καλὸν τῶν τοιούτων οἰομένους εἶναι δαίμονι, ἀλλὰ πάντα τῆς ἀνθρωπίνης γνῶσεως. δαίμονα ἔργῳ δαίμονα δὲ καὶ τοὺς μηχανουμένους ἅ τοις ἀνθρώποις ἔδοικαν οἱ θεοὶ μάθουσι διακρίνειν, οἷον εἰ τις ἐπερωτῇ πότερον ἐπιστάμενον ἤμωρον ἐπὶ ἑσθίας λαβεῖν κρεῖττον ἢ μὴ ἐπιστάμενον. ἢ πότερον ἐπιστάμενον κυβερνᾶν ἐπὶ τὴν ναὺν κρεῖττον λαβεῖν ἢ μὴ ἐπιστάμενον. ἢ ἂ ἔξιστον ἀριθμήσαντας ἢ μετρήσαντας ἢ στήσαντας εἶδεναι, τοὺς τὰ τοιαῦτα παρὰ τῶν θεῶν πυνθανομένους ἀθέμιστα ποιεῖν ἤγειτο. Ἐργὰ δὲ δεῖν ἃ μὲν μάθοντας ποιεῖν ἔδοικαν οἱ θεοὶ, μαθήσασθαι, ἃ δὲ μὴ ὄφελος τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ, πειρᾶσθαι διὰ μηχανικῆς παρὰ τῶν θεῶν πυνθάνεσθαι τοὺς θεοὺς γὰρ οἷς ἂν ὥσιν ἡμεῖς σημάειν.

10. Ἀλλὰ μὲν ἐκείνους γε αἱ μὲν ἦν ἐν τῷ πανερῷ. Πρῶτα γὰρ εἰς τοὺς περιπατοῦντας καὶ τὰ γυμνασία ἦεν καὶ πληθύοντες ἀγορᾶς ἐκείνῳ πανερῷ ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν αἰετὶ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοις μέλλοι συνέσσεσθαι, καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολὺ, τοῖς δὲ βουλομένοις ἔξῃ ἀκούειν. (11) Οὐδεὶς δὲ πόποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσέβης οὐδὲ ἀνόσιον οὔτε πράττοντος εἶδεν οὔτε λέγοντος ἤκουσεν. Οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως ἥπερ τῶν ἄλλων οἱ πλείστοι διελέγετο σκοπῶν ὅπως ὁ καλοῦμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔργῳ καὶ τίσει ἀνάγκη ἐκαστα γίγνεται τῶν οὐρανίων, ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντα τὰ τοιαῦτα υποκρίνοντα ἀπεδείκνυε. (12) Καὶ πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐσκόπει πότερὰ ποτε νομίσαντες ἱκανῶς ἔχειν τὰ ἀνθρώπεια εἶδεναι ἔρχονται ἐπὶ τὸ περὶ τῶν τοιούτων φροντίζειν, ἢ τὰ μὲν ἀνθρώπεια παροῦντα, τὰ δαίμονια δὲ σκοποῦντες, ἤρουνται τὰ παροῦντα πράττειν. (13) Ἐβάρυκα δ' εἰ μὴ πανερὸν αὐτοῖς ἐστὶν ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὑρεῖν ἐπεὶ καὶ τοὺς μέγιστον φρονούντας ἐπὶ τῷ περὶ τούτων λέγειν οὐ ταῦτα δοῦναι ἀλλήλοις, ἀλλὰ τοῖς μηχανομένοις ὁμοίως διακρίσθαι πρὸς ἀλλήλους. (14) Τῶν τε γὰρ μηχανομένων τοὺς μὲν οὐδὲ τὰ δεῖνὰ δεδιέναι, τοὺς δὲ καὶ τὰ μὴ φοβερά φοβεῖσθαι, καὶ τοῖς μὲν οὐδ' ἐν ὄρῳ δοκεῖν αἰσχροῦ εἶναι λέγειν ἢ ποιεῖν ὁτιοῦν, τοῖς δὲ οὐδ' ἐπιτηδεῖν εἰς ἀνθρώπους εἶναι δοκεῖν, καὶ τοὺς μὲν οὐδ' ἱερὸν οὔτε βωμὸν οὐτ' ἄλλο τῶν θεῶν οὐδὲν τιμᾶν, τοὺς δὲ καὶ λίθους καὶ ξύλα τὰ τυγνόντα καὶ θηρία σέβειν, τῶν τε περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μεριμνούντων τοῖς μὲν δοκεῖν ἐν νόμῳ τὸ ὄν εἶναι, τοῖς δ' ἄπειρα τὸ πλῆθος, καὶ τοῖς μὲν αἰετὶ κινεῖσθαι πάντα, τοῖς δ' οὐδὲν ἂν ποτε κινηθῆναι, καὶ τοῖς μὲν

maxima, deos sibi ea aiebat reservare, eorumque nihil hominibus certum esse. Nec enim constat ei, qui agrum pulchre conserit, quisnam fructum sit percepturus; nec quod pulchre domum aedificavit, quis eam sit habitaturus; et duci, an exercitum ducere expediat; nec perito rerum civilium, an ex usu futurum sit ut civitati praesit; nec quod formosam duxit, ut letetur, an propter hanc dolorem sensurus sit; nec qui potentes in civitate affines adeptus est, an propter hos civitate sit exulaturus. Horum omnium si qui nihil ad numen referant, sed universa potius ad hominum consilium, furere dicebat. Itidem illos etiam aiebat finire, qui per divinationem explorarent ea, de quibus discernendis data est hominibus, si didicerint, a diis facultas: veluti si quis consulat, utrum moderandi currus peritum, an imperitum praestet ad vehiculum recipere; vel gubernandi peritum in navem recipere praestet, an imperitum: quae ita homines numerando, vel metiendo, vel ponderando scire possunt, ea qui a diis quaerent, nefarie ducebat agere: et quae doctrina percipi dii voluerunt, discere homines oportere dicebat; quae vero sunt obscura hominibus, ea conandum ut per divinationem a diis percipiantur: nam significare deos haec illis, quibus sint propitii.

Erat autem Socrates semper in propatulo. Nam mater ad loca deambulationibus et exercitiis destinata pergebat, et quum frequens erat forum, conspiciebatur in publico, reliquumque diei degebat istic, ubi versaturus inter plurimos esset: disserebat autem plerumque, omni vero volenti audire licebat. Neque ullus unquam Socratem impij quicquam aut nefandi vel patrare vidit, vel audivit dicere. Nec enim de rerum omnium natura sic disserebat, uti complures alij, nimirum considerans quo pacto is, qui a professoribus sapientiae Mundus appellatur, se habeat, quibusque de causis necessarii singulae res coelestes fiant: imo eos, qui talibus questionibus occupantur, fatuos esse demonstrabat. Ac primum de eis hoc considerabat, an quod rati se humana jam satis intelligere, ad talia tractanda accederent; an relictis rebus humanis, divinis contemplantes, recte se agere putarent. Mirabatur etiam, si forte iis perspicuum non esset, homines haec invenire non posse. Nec enim eos, qui plurimum arrogant sibi, quod de his disserere norint, idem inter se sentire, sed eorum inter se eandem atque insanientium esse rationem. Nam qui animo insani sunt, partim quae sunt terribilia, non metuere; partim etiam non metuenda metuere: itidem his non videri turpe esse, in turba quicquid vel dicere vel facere; aliis vero ne exeundum quidem esse ad homines videri: hos neque fanum, neque aram, neque rerum divinarum quicquam in honore habere; illos et lapides, et ligna quaelibet, et belluas colere: itidem eorum, qui de rerum omnium natura sollicite inquirent, aliis videri unum solum esse id quod est, aliis vero numero infinita: his omnia semper moveri, illis nihil unquam moveri posse:

πάντα γίνεσθαι τε καὶ ἀπόλλυσθαι, τοῖς δὲ οὐτ' ἂν γενέσθαι ποτὲ οὐδὲν οὐτ' ἀπολείσθαι. (15) Ἐσκόπει δὲ περὶ αὐτῶν καὶ τάδε. Ἄρ' ὥσπερ οἱ τάνθρώπεια μανθάνοντες ἡγοῦνται τοῦθ' ὅτι ἂν μάθωσιν ἑαυτοῖς τε καὶ τῶν ἄλλων ὅτῳ ἂν βούλονται ποιήσιν, οὕτω καὶ οἱ τὰ θεῖα ζητοῦντες νομίζουσιν, ἔπειδ' ἂν γνῶσιν αἷς ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεσθαι, ποιήσιν, ὅταν βούλονται, καὶ ἀνέμους καὶ ὕδατα καὶ ὥρας καὶ ὅτου ἂν ἄλλου δέωνται τῶν τοιούτων, ἢ τοιοῦτο μὲν οὐδὲν οὐδ' ἐπιζήσουσιν, ἀρκεῖ δ' αὐτοῖς γνῶναι μόνον ἢ τῶν τοιούτων ἕκαστα γίνεσθαι. (16) Περὶ μὲν οὖν τῶν ταῦτα πραγματευομένων τοιαῦτα ἔλεγεν· αὐτὸς δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπείων αἰετὶ διελέγετο σκοπῶν τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, τί καλόν, τί αἰσχρὸν, τί δίκαιον, τί ἀδίκον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικός, τί ἀρχὴ ἀνθρώπων, τί ἀρχικὸς ἀνθρώπων, καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοὺς μὲν εἰδότες ἡγεῖτο καλοὺς ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δ' ἀγνοοῦντας ἀνδραποδῶδεις ἂν δικαίως κελεύσθαι.

17. Ὅσα μὲν οὖν μὴ φανερὸς ἦν ὅπως ἐγίγνωσκεν, οὐδὲν θαυμαστὸν ὑπὲρ τούτων περὶ αὐτοῦ παραγνῶναι τοὺς δικαστάς· ὅσα δὲ πάντες ᾔδεσαν, οὐ θαυμαστὸν εἰ μὴ τούτων ἐνεθυμήθησαν; (18) Βουλευσας γάρ ποτε, καὶ τὸν βουλευτικὸν ὅρκον ὁμόσας, ἐν ᾧ ἦν κατὰ τοὺς νόμους βουλεύσειν, ἐπιστάτης ἐν τῷ δήμῳ γενόμενος, ἐπιθυμήσαντος τοῦ δήμου παρὰ τοὺς νόμους ἐννέα στρατηγούς μίᾳ ψήφῳ τοὺς ἀμφὶ Θράσυλλον καὶ Ἐρασινίδην ἀποκτείνειν πάντας, οὐκ ἠθέλησεν ἐπιψηφίσαι, ὀργιζομένου μὲν αὐτῷ τοῦ δήμου, πολλῶν δὲ καὶ δυνατῶν ἀπειλούντων, ἀλλὰ περὶ πλείονος ἐποιήσατο εὐορκεῖν ἢ χαρίσασθαι τῷ δήμῳ παρὰ τὸ δίκαιον καὶ φυλάξασθαι τοὺς ἀπειλοῦντας. (19) Καὶ γὰρ ἐπιμελεῖσθαι θεοὺς ἐνόμιζεν ἀνθρώπων οὐχ ὃν τρόπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν· οὕτοι μὲν γὰρ οἰοῦνται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν εἰδέναι, τὰ δ' οὐκ εἰδέναι· Σωκράτης δ' πάντα μὲν ἡγεῖτο θεοὺς εἰδέναι, τὰ τε λεγόμενα καὶ πραττόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα, πανταχοῦ δὲ παραινέει καὶ σημαίνειν τοῖς ἀνθρώποις περὶ τῶν ἀνθρωπείων πάντων.

20. Θαυμάζω οὖν ὅπως ποτὲ ἐπείσθησαν Ἀθηναῖοι Σωκράτην περὶ τοὺς θεοὺς μὴ σκυφρονεῖν, τὸν ἀσεβὲς μὲν οὐδὲν ποτε περὶ τοὺς θεοὺς οὐτ' εἰπόντα οὔτε πράξαντα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα περὶ θεῶν οἷά τις ἂν καὶ λέγων καὶ πράττων εἴη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Θαυμαστὸν δὲ φαίνεται μοι καὶ τὸ πεισθῆναι τινας ὡς Σωκράτης τοὺς νέους διέφθειρεν, ὃς πρὸς τοῖς εἰρημένοις πρῶτον μὲν ἀποδοσιῶν καὶ γαστρὸς πάντων ἀνθρώπων ἐγκρατέστατος ἦν, εἶτα πρὸς χειμῶνα καὶ θέρους καὶ πάντας πόνους καρτερικώτατος, ἔτι δὲ πρὸς τὸ μετρίων δεισθαι πεπαιδευμένος οὕτως ὥστε πᾶν μικρὰ κεκτημένος πᾶν βαδίδως ἔχειν ἀρκούντα. (2)

his omnia tum oriri, tum interire; illis nihil unquam oriri posse, aut interire. Præterea de his illud quoque considerabat: utrum, perinde atque illi, qui res humanas discunt, arbitrantur hoc quod dicere, tum sibi tum aliis, quibuscunque velint, se facere posse; sic et illi, qui res divinas inquirunt, arbitrentur se, posteaquam cognoverint quibus rationibus necessariis singula fiant, effecturos ubi velint ventos, aquas, temporum vicissitudines, aliaque, si quo sit opus, his consimilia: an ejusmodi quiddam ne sperent quidem, satisque habeant scire tantum, quo pacto rerum hujusmodi singulae fiant. De illis igitur, qui hæc tractarent, talia proferebat. Ipse de rebus humanis disserebat semper, considerans quid pium esset, quid impium; quid pulchrum, quid turpe; quid justum, quid injustum; quid animi sanitas, quid insanitas; quid fortitudo, quid ignavia; quid civitas, quid rerum civilium peritus; quid imperium in homines, quid hominibus imperandi peritus; itemque de rebus ceteris, quarum cognitione instructos arbitrabatur pulchri bonique studiosos esse, qui autem eas ignorarent, ingenio serviles vocari debere.

Quapropter de quibus quid sentiret Socrates, non constabat, in iis de illo inique statuisset iudices, mirum non est: quæ vero sciebant omnes, nonne mirum est eos hæc non considerasse? Nam quum aliquando senator esset, ac sacramentum senatorium præstitisset, in quo hoc inserebatur, ut secundum leges consilium ageret, præses populi factus, cupiente contra leges populo novem prætores, inter quos Thrasyllus et Erasinides erant, omnes uno calculo morte multari, populo suffragii ferendi potestatem dare noluit: quumque populus ei succenseret, multique potentes minarentur, nihilominus pluris fecit sancte jurare, quam gratificari populo contra jus et fas, illorumque minas evitare. Etenim deos putabat hominum curam gerere alia quadam ratione, quam vulgo existimetur. Nam plerique putant deos quaedam scire, quædam nescire: Socrates autem arbitrabatur deos omnia, quæ vel dicerentur vel agerentur, vel clam deliberarentur, scire: eosdem ubique adesse, ac de rebus humanis omnia hominibus significare.

Quamobrem mirari subit, quo tandem pacto persuasi fuerint Athenienses, Socratem animo erga deos sano non uti, quum ille nihil unquam impii in deos vel dixerit vel commiserit; sed potius sic et de iis locutus sit, et in eos se gesserit, ut, si quis ea tum dicat tum faciat, sit ac putari debeat religiosissimus.

CAPUT II.

Hoc quoque mirum mihi videtur, persuaderi quosdam potuisse, quod Socrates adolescentes corrumperet, qui præter ea quæ dicta sunt, primo rerum venerarum, ac gulæ, supra omnes homines continentissimus erat: deinde hiemis, æstatis, laborum omnium tolerantissimus: atque etiam sic ad mediocritatem institutus, ut quum valde modicum consideret, facillime contentus iis esset, quæ sufficient. Quo

Πῶς οὖν αὐτὸς ὢν τοιοῦτος ἄλλους ἂν ἡ ἀσεβεῖς ἡ παρνομίους ἡ λήγρους ἡ ἀρροδισίων ἀρχατεῖς ἡ πρὸς τὸ ποιεῖν μαλακούς ἐπύθην; ἀλλ' ἔπαυσε μὲν τούτων πολλούς, ἀρετῆς ποιήσας ἐπιθυμεῖν καὶ ἐλπίδας παρὰσχῶν, ἂν ἐκείτων ἐπιμελῶνται, καλοὺς καγαθοὺς ἐσεσθαι. (3) Καίτοι γε οὐδεπώποτε ὑπέσχετο διδάσκαλος εἶναι τούτου, ἀλλὰ τῷ φανερὸς εἶναι τοιοῦτος ὢν ἐλπίζειν ἐποίει τοὺς συνδιατρίβοντας ἐκείτῳ, μιμουμένους ἐκείνων τοιούτους γενήσεσθαι. (4) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ τε οὐκ ἡμέλει τοὺς τε ἀμελοῦντας οὐκ ἐπύθην. Τὸ μὲν οὖν ὑπερσεβόντα ὑπερπονεῖν ἀπεροκίμαζε, τὸ δὲ ὅσα γ' ἡδέως ἡ ψυχὴ δέχεται, ταῦτα ἱκανῶς ἐκπονεῖν ἐδοκίμαζε. Ταύτην γὰρ τὴν εἶν ὑγιεινὴν τε ἱκανῶς εἶναι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμελείαν οὐκ ἐμποδίζειν ἔστη. (5) Ἀλλ' οὐ μὴν θρυπτικός γε οὐδὲ ἀλαζονικός ἦν οὐτ' ἀμπερόνη οὐθ' ὑποδέσει οὐτε τῇ ἄλλῃ διαίτῃ. Οὐ μὴν οὐδ' ἐραυτοχρημάτους γε τοὺς συνόντας ἐποίει. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐπιθυμιῶν ἔπαυσε, τοὺς δὲ ἐκείτῳ ἐπιθυμοῦντας οὐκ ἐπρόττετο χρεῖματα. (6) Τούτου δ' ἀπεργόμενος ἐνόμιζεν ἐλευθερίας ἐπιμελεῖσθαι· τοὺς δὲ λαμβάνοντας τῆς φιλικῆς μισθὸν ἀνδοκποδιστὰς ἐκείτων ἀπεκάλει, διὰ τὸ ἀναγκάσιον αὐτοῖς εἶναι διαλέγεσθαι παρ' ὧν ἂν λάθονεν τὸν μισθόν. (7) Ἐθαύμαζε δ' εἰ τις ἀρετὴν ἐπαγγελλόμενος ἀργύριον πράττειτο καὶ μὴ νομίζει τὸ μέγιστον κέρδος εἶναι φίλον ἀγαθὸν κατησάμενος, ἀλλὰ φοβόιτο μὴ ὁ γινόμενος καλὸς καγαθὸς τῷ τὰ μέγιστα εὐεργετήσαντι μὴ τὴν μέγιστην χάριν ἔξωι. (8) Σωκράτης δὲ ἐπαγγεῖλατο μὲν οὐδενὶ πώποτε τοιοῦτον οὐδέν, ἐπίστευε δὲ τῶν ζυνόντων ἐκείτῳ τοὺς ἀποδεχόμενους ἅπερ αὐτὸς ἐδοκίμαζεν εἰς τὸν πάντα βίον ἐκείτῳ τε καὶ ἀλλήλοις φίλους καγαθοὺς ἐσεσθαι. Πῶς ἂν οὖν ὁ τοιοῦτος ἀνὴρ διαφθείροι τοὺς νέους; εἰ μὴ ἅρα ἡ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεία διαφθορὰ ἐστίν.

9. Ἀλλὰ νῦν Δία, ὁ κατήγορος ἔφη, ὑπερρῶν ἐποίει τῶν καθεστώτων νόμων τοὺς συνόντας, λέγων ὡς μοῖρὸν εἶναι τοὺς μὲν τῆς πόλεως ἀρχοντας ἀπὸ κυάμου καθιστάσθαι, κυβερνήτῃ δὲ μηδὲνα ἐθέλειν χρῆσθαι κυμαυτῷ μηδὲ τέκτονι μηδ' αὐλητῇ, μηδ' ἐπ' ἄλλα τοιαῦτα, ἃ πολλοὶ ἐλάττονας βλάβας ἀμαρτανόμενα ποιεῖ τῶν περὶ τὴν πόλιν ἀμαρτανόμενων· τοὺς δὲ τοιούτους λόγους ἐπαίρειν ἔφη τοὺς νέους καταρρονεῖν τῆς καθεστώσης πολιτείας καὶ ποιεῖν βιαιούς. (10) Ἐγὼ δ' οἶμαι τοὺς φρόνησιν ἀσκούντας καὶ νομιζόντας ἱκανούς εἶναι τὰ συμφέροντα διδάσκειν τοὺς πολίτας ἥκιστα γίγνεσθαι βιαιούς, εἰδότας ὅτι τῇ μὲν βίᾳ πρόσεισιν ἐχθροὶ καὶ κίνδυνοι, διὰ δὲ τοῦ πείθειν ἀκινδύνως τε καὶ μετὰ φιλικῆς ταυτὰ γίγνεται. Οἱ μὲν γὰρ βιασθέντες ὡς ἀρχαιεθόντες μισοῦσιν, οἱ δὲ πεισθέντες ὡς κεχρησμένοι φιλοῦσιν. Οὐκ οὖν τῶν φρόνησιν ἀσκούντων τὸ βιάζεσθαι, ἀλλὰ τῶν ἰσχυρὸν ἀνευ γνώμης ἐρόντων τὰ τοιαῦτα πράττειν ἐστίν. (11) Ἀλλὰ μὴν καὶ συμμάχων ὁ μὲν βιάζεσθαι τοιμῶν δέοιτ' ἂν οὐκ ὀλίγων, ὁ δὲ πείθειν δυνάμενος οὐδενός· καὶ γὰρ μόνος ἡγήσιτ' ἂν δυνάσθαι

igitur pacto, quum talis esset ipse, redderet alios vel impios, vel legum violatores, vel luxuriosos, vel in rebus venereis incontinentes, vel molles ad perferendos labores? Imo vero multos ab his vitiis revocavit, utque virtutis essent studiosi, perfecti; etiam injecta spe, futurum ut, si sui ipsorum curam gererent, viri pulchri bonique studiosi evaderent. Neque tamen unquam hac se docere velle profitebatur, sed quia conspiciebatur esse talis, in spem erigebat eos qui cum illo versabantur, futurum ut, si ipsum imitarentur, et ipsi tales evaderent. Neque corpus ipse suum negligenter curabat, ac, si qui curarent negligenter, eos minime laudabat. Itaque improbat si quis nimio cibo refertus labores immodicos susceperet, ac probabat, si, quod animus libenter admisisset, id laborando recte conficeretur. Nam ejusmodi habitum valetudini sufficere, et animae studium haudquaquam impedire aiebat. Minime vero delicatus erat, aut ostentandi se cupidus, sive vestitu, sive calceatu, seu reliqua vitae ratione. Neque rursus avaros efficiebat eos, qui cum ipso versabantur; nam et aliis a libidinibus eos revocabat, et a studiosis sui pecuniam non exigebat. Qua in re quum abstinentem se ostenderet, libertatem se colere iudicabat; qui autem conversationis causa mercedem caperent, suimet quosdam quasi plagarios appellabat, propterea quod necessario disserere cogerentur apud eos, a quibus mercedem acciperent. Ac mirum ipsi videbatur, eum qui virtutem profiteretur, pecuniam exigere, neque maximum luctum ducere, quod bonum amicum sibi adjungeret; potius autem metuere, ne is qui studiosus pulchri bonique vir factus esset, homini optime de se merito non etiam maximam gratiam haberet. Socrates nemini unquam tale quid pollicebatur, sed futurum credebat, ut qui de numero familiarium suorum amplexi fuissent ea, quae probabat ipse, toto vitae tempore tum sibi tum aliis boni amici essent. Quo igitur modo vir talis adolescentes corrumpet? nisi forte virtutis studium corruptelam quis esse putat.

At profecto, dixit accusator, familiares suos tales efficit, ut leges receptas contemnerent; quum diceret, stultorum esse hominum, magistratus civitatis a faba sibi constituere; quando nemo velit fabis delecto uti navis gubernatore, nec fabro, nec tibicine, neque aliis in rebus talibus, in quibus si erretur, multo minora detrimenta capiantur, quam si peccetur in republica. Tales ille sermones elferre adolescentium animos aiebat, ut praesentem reipublicae statum contemnerent, eosdemque violentos reddere. Verum ego arbitror, eos qui prudentiam exercent, seque putant posse cives ea docere, quae expediant, minime violentos fieri; quippe qui sciunt, cum violentia quidem inimicitias et pericula conjuncta esse, eadem autem posse fieri absque omni periculo, et cum amicitia, per-suadendo: nam qui vi coguntur, ita oderunt, ut quibus aliquid ademptum sit; at qui persuadentur, quasi quibus grata res acciderit, etiam amant: quamobrem horum minime est, qui prudentiam exercent, vim inferre; sed illorum, qui vires habent absque consilio. Praeterea si quis violenter audeat agere, non paucis egebit sociis; qui vero persuadere potest, nullo: nam solum se putat ad persuadendum satis valere. Quin etiam

πειθῆναι. Καὶ φρονέειν δὲ τοῖς τοιούτοις ἥκιστα συμβαίνει· τίς γὰρ ἀποκτείνει τινα βούλοιτ' ἂν μάλλον ἢ ζῶντι πειθομένῳ χρῆσθαι;

12. Ἄλλ' ἔφη γε ὁ κατήγορος, Σωκράτει ὁμιλητὰ γενόμενῳ Κριτίας τε καὶ Ἀλκιβιάδης πλείστα κακὰ τὴν πόλιν ἐποίησάτην. Κριτίας μὲν γὰρ τῶν ἐν τῇ διαρχίᾳ πάντων κλεψίστατος τε καὶ βιαιότατος (καὶ φονικώτατος) ἐγένετο, Ἀλκιβιάδης δὲ αὐτῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατος τε καὶ ὕβριστότατος. (13) Ἐγὼ δ', εἰ μὲν τι καχὼν ἐκαίνω τὴν πόλιν ἐποίησάτην, οὐκ ἀπολογήσομαι· τὴν δὲ πρὸς Σωκράτην συνουσίαν αὐτοῖν, ὡς ἐγένετο, διηγῆσομαι. (14) Ἐγενέσθην μὲν γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ τούτῳ φύσει φιλοτιμοτάτῳ πάντων Ἀθηναίων βουλομένῳ τε πάντα δι' ἑαυτῶν πράττεσθαι καὶ πάντων ὀνομαστοτάτῳ γενέσθαι. Ἥδεσαν δὲ Σωκράτην ἀπ' ἐλαχίστων μὲν χρημάτων αὐταρκέστατα ζῶντα, τῶν ἡδονῶν δὲ πασῶν ἐγκρατέστατον ὄντα, τοῖς δὲ διαλεγόμενοις αὐτῷ πᾶσι χρώμενον ἐν τοῖς λόγοις ὅπως βούλοιτο. (15) Ταῦτα δὲ ὁρῶντες καὶ ὄντες ὅω προεῖρησθον, πότερόν τις αὐτῷ φῆ τοῦ βίου τοῦ Σωκράτους ἐπιθυμήσαντε καὶ τῆς σωφροσύνης ἣν ἐκαῖνος εἶχεν ὀρέσασθαι τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ, ἢ νομίσαντες, εἰ ὁμιλησάτην ἐκαίνω, γενέσθαι ἂν ἱκανωτάτῳ λέγειν τε καὶ πράττειν; (16) Ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι, θεοῦ διδόντος αὐτοῖν ἢ ζῆν θλον τὸν βίον ὥσπερ ζῶντα Σωκράτην ἔωρον, ἢ τεθνάναι, ἐλίσθαι ἂν αὐτῷ μάλλον τεθνάναι. Δῆλῳ δ' ἐγενέσθην ἐξ ὧν ἐπαξάτην· ὡς γὰρ τάχιστα κρίνεται τῶν συγγιγνομένων ἡγήσασθαι εἶναι, εὐθὺς ἀποπηδήσαντε Σωκράτους ἐπραττέτην τὰ πολιτικά, ὥντερ ἕνεκα Σωκράτους ὠρεχθήτην.

(17) Ἴσως οὖν εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα ὅτι χρῆν τὸν Σωκράτην μὴ πρότερον τὰ πολιτικά διδάσκειν τοὺς συνόντας ἢ σωφρονεῖν. Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω· πάντας δὲ τοὺς διδάσκοντας ὁρῶ αὐτοὺς δαικύνοντας τε τοῖς μανθάνουσιν ἥπερ αὐτοὶ ποιοῦσιν ἂ διδάσκουσιν καὶ τῷ λόγῳ προσδιόζοντας. Οἷδα δὲ καὶ Σωκράτην δαικύνοντα τοῖς ξυνοῦσιν ἑαυτὸν καλὸν ἀγαθὸν ὄντα καὶ διαλεγόμενον κάλλιστα περὶ ἀρετῆς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων. (18) Οἷδα δὲ καὶ ἐκαίνω σωφρονοῦντες, ἔστε Σωκράτει συνήστην, οὐ φοβούμενῳ μὴ ζημιοῖντο ἢ παῖναιτο ὑπὸ Σωκράτους, ἀλλ' οἰομένῳ τότε κράτιστον εἶναι τοῦτο πράττειν.

19. Ἴσως οὖν εἴποιεν ἂν πολλοὶ τῶν φασκόντων φιλοσοφεῖν ὅτι οὐκ ἂν ποτε ὁ δίκαιος ἀδίκος γένοιτο οὐδὲ ὁ σώφρων ὕβριστής οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ὧν μάθησίς ἐστιν ὁ μαθὼν ἀνεπιστήμων ἂν ποτε γένοιτο. Ἐγὼ δὲ περὶ τούτων οὐχ οὕτω γινώσκω· ὁρῶ γὰρ ὥσπερ τὰ τοῦ σώματος ἔργα τοὺς μὴ τὰ σώματα ἀσκούντας οὐ δυναμένους ποιεῖν, οὕτω καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τοὺς μὴ τὴν ψυχὴν ἀσκούντας οὐ δυναμένους· οὔτε γὰρ ἂν δεῖ πράττειν οὔτε ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι δύνανται. (20) Διὸ καὶ τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες, καὶ ὡς αἰ σώφρονες, ὅμως ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἰργουσιν, ὡς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμι-

ejusmodi hominibus minime accidit, ut quenquam occidant: quis enim interficere velit aliquem potius, quam vivum obsequentem habere?

At vero, dicebat accusator, usi consuetudine Socratis Critias et Alcibiades maximis malis civitatem affecerunt. Nam Critias quidem paucorum in dominatu longe omnium avarissimus et violentissimus et ad caedes propensissimus fuit: Alcibiades autem longe omnium in statu populari fuit intemperantissimus et petulantissimus. Equidem, si quo damno civitatem hi duo affecerunt, non excusabo: qualis autem fuerit utriusque cum Socrate consuetudo, commemoraturus sum. Fuerunt hi viri natura longe omnium Atheniensium ambitioisissimi, et qui cuperent omnia per se geri, ipsique omnium clarissimi evadere. Norunt autem, minimis facultatibus Socratem plane contentum vivere, cunctisque a voluptatibus se prorsus abstinere; denique illos, quibuscum dissereret, in colloquiis ita flectere, prout ipse vellet. Quæ quum illi viderent, ac tales essent, quales fuisse eos ante referebamur, an quis dicat, eos cupidos vitæ et animi sanitatis, qua usus est Socrates, consuetudinem ipsius expetivisse: an potius quod existimarent, se, si cum ipso versarentur, futuros et ad dicendum, et ad gerendas res promptissimos? Arbitror equidem, si deus optionem utrique dedisset, ut vel totam vitam sic viverent, quemadmodum Socratem viderent vivere, vel morerentur, potius mortem fuisse electuros. Ex iis autem rebus, quas gesere, cogniti fuerunt. Nam ubi primum arbitrabantur, se condiscipulis præstantiores esse, statim a Socrate resiliunt, remque publicam gerendam susceperunt, cujus gratia Socratis studiosi fuerant.

Fortasse quis ad hæc responderit, debuisse Socratem non prius familiares suos in rerum civilium scientia instituere, quam animi sanitatem illi didicissent. Ego vero nihil ad hoc contradico: video tamen omnes eos, qui docent, se ipsos discipulis exhibere, quo pacto præsent ipsi quod docent, atque etiam oratione eos ad suum morem adducere. Novi Socratem quoque se ipsum pulchri bonique studiosum familiaribus suis exhibuisse, deque virtute ac rebus humanis ceteris præclarissime disseruisse. Nec non illos duos novi animo sanos fuisse, quam quidem diu Socratis utebantur familiaritate; non quod vererentur, ne a Socrate vel multarentur vel cederentur; sed quod putarent id temporis hunc agendi modum sibi maxime ex usu esse.

Fortassis autem plerique illorum, qui philosophari se profitentur, dixerint, justum hominem nunquam injustum fieri posse, neque sanum animo insanum; neque in quoquam illorum, quæ discendo percipiuntur, eum, qui didicit, indoctum posse fieri. Verum ego de his non ita sentio. Video enim, perinde atque corporis actiones ab iis perfici non possunt, qui corpora non exercent; sic etiam actiones animæ non posse ab iis perfici, qui animam non exercent: nec enim quæ oportet facere, nec a quibus oportet abstinere, possunt. Quamobrem et parentes filios suos, tametsi animo sani sint, nihilominus ab improbis hominibus arcent; quippe quod honorum consuetudo, virtutis exercitatio sit;

λίαν ἀσκήσιν οὖσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τῶν ποιητῶν ὅ τε λέγων,

Ἐσθίων μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλῶν διδάσκει· ἔν δὲ κακοῖσι
συμμίχης, ἀπολείς καὶ τὸν ὄντα νόον·

καὶ ὁ λέγων,

Αὐτὰρ ἀνὴρ ἀγαθὸς τότε μὲν κακῶς, ἄλλοτε δ' ἐσθλός.

(21) Κἀγὼ δὲ μαρτυρῶ τούτοις· ὅρῳ γὰρ ὥσπερ τῶν ἐν μέτρῳ πεποιτημένων ἐπὶ τὸν τοῦς μὴ μελετῶντας ἐπιλαυν-
θαι νομίζουσ, οὕτω καὶ τῶν διδασκαλικῶν λόγων τοῖς ἀμελοῦσι λήθην ἐγγιγνομένην. Ὅταν δὲ τῶν νοουσι-
κῶν λόγων ἐπιλήθῃται τις, ἐπιλείπεται καὶ ὧν ἡ ψυχὴ πάσχουσα τῆς σωφροσύνης ἐπιθυμεῖ τούτων δ' ἐπιλα-
θόμενον οὐδὲν θαυμαστόν καὶ τῆς σωφροσύνης ἐπιλα-
θῆσθαι. (22) Ὅρῳ δὲ καὶ τοὺς εἰς φιλοσοσίαν προα-
χθέντας καὶ τοὺς εἰς ἔρωτας ἐκκυλισθέντας ἦττον δυνά-
μενους τῶν τε δεόντων ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῶν μὴ δεόντων ἀπέχεσθαι. Πολλοὶ γὰρ καὶ χρημάτων δυνάμενοι φεί-
δεσθαι, πρὶν ἔρᾶν, ἐραστῆντες οὐκέτι δύνανται· καὶ τὰ
χρημὰτα καταναλώσαντες, ὧν πρόσθεν ἀπέχοντο κε-
ρδῶν, αἰσχρὰ νομίζοντες εἶναι, τούτων οὐκ ἀπέχονται.
(23) Πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται σωφρονήσαντα πρόσθεν αἰ-
δῆς μὴ σωφρονεῖν καὶ δίκαια δυνάμεντα πράττειν αἰδῆς
ἀδυνατεῖν; Πάντα μὲν οὖν ἔκλυγε δοκεῖ τὰ καλὰ καὶ
τὰ κατὰ ἀσκήτῃ εἶναι, οὐ γὰρ ἥμισυ δὲ σωφροσύνη· ἐν τῇ
γὰρ αὐτῇ σώματι συμπερυστευμένη τῇ ψυχῇ αἱ ἁρμόναι
πεῖθουσιν αὐτὴν μὴ σωφρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ταχίστην ἐκ-
ταῖς τε καὶ τῷ σώματι χαρίζεσθαι.

24. Καὶ Κριτίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης, ἔως μὲν Σω-
κράτει συνήστην, ἐδυνάσθη ἐκείνῳ χρωμένῳ συμμάχῳ
τῶν μὴ καλῶν ἐπιθυμιῶν κρατεῖν· ἐκείνου δ' ἀπαλλαγ-
νέnte, Κριτίας μὲν φυγὼν εἰς Θετταλίαν ἐκεῖ συνῆν
ἀνθρώποις ἀνομίᾳ μᾶλλον ἢ δικαιοσύνῃ χρωμένοις, Ἀλ-
κιβιάδης δ' αὖ διὰ μὲν κάλλος ὑπὸ πολλῶν καὶ τεχνῶν
γυμνασίων θηρομένους, διὰ δυνάμει δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει
καὶ τοῖς συμμάχῳις ὑπὸ πολλῶν καὶ δυνατῶν κολακεύειν
ἀνθρώπων διαθροπτόμενος, ὑπὸ δὲ τοῦ δήμου τιμώμε-
νος, καὶ βελτίως πρωτεύων, ὥσπερ οἱ τῶν γυμνασίων ἀγῶ-
νων ἀθλῆται βελτίως πρωτεύοντες ἀμελοῦσι τῆς ἀσκή-
σεως, οὕτω κακῶς ἡμέλεισεν αὐτοῦ. (25) Τούτων
δὲ συμβάντων αὐτοῖν, καὶ ὠγκωμένου μὲν ἐπὶ γένει,
ἐπηρμένου δ' ἐπὶ πλοῦτι, περυστημένου δ' ἐπὶ δυνάμει,
διατεθρομμένου δὲ ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ δὲ πᾶσι
τούτοις διεσθαρμένῳ καὶ πολλὴν χρόνον ἀπὸ Σωκράτους
γενόμενῳ, τί θαυμαστόν, εἰ υπερερᾶνον ἐγενέσθην; (26)
Εἴτα εἰ μὲν τί ἐπλημελεισάτην, τούτου Σωκράτην ὁ
κατήγορος αἰτιάται· ὅτι δὲ νέῳ ὄντι αὐτῷ, ἡνίκά καὶ
ἀγνωμονεστάτῳ καὶ ἀκρατεστάτῳ εἰκὸς εἶναι, Σωκρά-
της παρέσχε σωφρονεῖν, οὐδενὸς ἐπαίνου δοκεῖ τῷ κατη-
γόρῳ ἄξιος εἶναι. (27) Οὐ μὲν τὰ γε ἄλλα οὕτω κρί-
νεται. Τίς μὲν γὰρ αὐλητής, τίς δὲ κιθαριστής, τίς δὲ
ἄλλος διδασκαλὸς ἱκανὸς ποιήσας τοὺς μαθητάς, ἐκ-
πρὸς ἄλλους εἰθνήντας χείρους φανῶσιν, αἰτίαν ἔχει τού-

malorum autem, ejusdem exitum. Idem testatur poeta-
rum ille, qui ait,

A bonis enim viris bona discas : si vero malis
commiscearis, perdes et quam habebas mentem ;

et qui ait :

Vir bonus interdum male, interdum bene se gerit.

Equidem haec ipse testor. Video enim, quod perinde ac
illi carminum certa lege compositorum obliviscuntur, qui
ea non meditantur ; sic et praeceptorum doctrina traditorum
oblivio in iis nascatur, qui ea negligunt. Quum autem ali-
quis moralium praeceptorum obliviscitur, eorum etiam obli-
tus est, quibus dum anima afficitur, animi sanitatem appetit.
Eum vero, qui horum obliviscitur, mirum non est ipsius
etiam animi sanitatis oblivisci. Video etiam illos, qui ad
potandi studium plus aequo proveci sunt, et ad amores ef-
fusi, minus posse et ea curare, quae agenda sunt, et ab iis
abstinere, quae non sunt agenda. Nam multi, qui etiam
pecuniis parcere prius poterant, quam amarent, in amore
prolapsi jam non amplius id possunt : absumptisque pecu-
niis, ab iis lucris, a quibus ante se continebant, quippe quae
tupia ducerent, non jam abstinere. Cur igitur fieri non
possit, ut qui ante animo sanus fuerit, deinde non sit animo
sanus ; et qui juste agere poterit, deinde non possit ? Equi-
dem omnia pulchra et bona comparari exercitatione posse
statuo, nec minime quidem animi sanitatem : nam in eodem
corpore voluptates animae insitae persuadent ei, ne animetur
sano, sed quamprimum et ipsis et corpori gratificetur.

Quamobrem etiam Critias et Alcibiades, quamdiu cum
Socrate versabantur, quod illum opulatorem haberent,
cupiditates inhonestas vincere poterant : verum posteaquam
ab eo discississent, Critias quidem, quum in Thessaliam
fuga se recepisset, consuetudine hominum istic utebatur,
qui vitam facinorosa potius, quam justam agerent : Alci-
biades autem, posteaquam eum ob elegantiam formae multae
ac speciosae mulieres venatae essent, atque ipse propter po-
tentiam, quam et in urbe et apud socios obtinebat, a multis
hominibus, iisdemque assentandi peritis, dissolutior fieret,
et a populo honorem ei habente coleretur, facileque primas
obtineret ; perinde ac athleta, qui gymniciis in certaminibus
facile primas adepti sunt, exercitationem negligunt ; sic et
ipse se ipsum neglexit. Hujusmodi ergo res quum illis acci-
dissent, quum ob generis nobilitatem intumuisent, elati
essent propter opes, inflati propter potentiam, dissolutiores
multorum hominum opera facti, et his adeo omnibus cor-
rupti ; quum etiam longo tempore affuissent a Socrate,
quid mirum erat, eos insolentes evasisse ? Deinde, si quid
ab his peccatum est, an ejus culpam accusator in Socratem
confert ? quod autem eos adhuc adolescentes (qua aetate
consentaneum est, maxime inopes consilii et intemperan-
tissimos fuisse) Socrates animo sanos reddiderit, an id nulla
dignum laude putat accusator ? At qui eo modo de aliis non
judicatur. Quis tibicen, quis citharodus, quis magister alius,
posteaquam discipulos idonee satis instituit, si deinde ad
alios profecti pejores evaserint, culpam ejus rei sustinet ?

του· τίς δὲ πατήρ, ἔάν τις αὐτοῦ συνδιατρίβων τῷ σώφρων ᾗ, ὕστερον δὲ ἄλλῳ τῷ συγγενόμενος πονηρὸς γένηται, τὸν πρόσθεν αἰτιᾶται· ἀλλ' οὐχ ὅσω ἂν παρὰ τοῦ ὑστερώ χειρὸν φαίνεται, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπαινεῖ τὸν πρότερον· ἀλλ' οἱ γε πατέρες αὐτοὶ συνόντες τοῖς υἱέσι, τῶν παιδῶν πλημμελούντων, οὐκ αἰτίαν ἔχουσιν, ἔάν αὐτοὶ σωφρονῶσιν. (29) Οὕτω δὲ καὶ Σωκράτην δίκαιον ᾗν κρίνειν· εἰ μὲν αὐτὸς ἐποίει τι φαῦλον, εἰκότως ἂν ἐδόκει πονηρὸς εἶναι· εἰ δ' αὐτὸς σωφρονῶν διετέλει, πῶς ἂν δικαίως τῆς οὐκ ἐνούσης αὐτῷ κακίας αἰτίαν ἔχοι;

29. Ἄλλ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτὸς πονηρὸν ποιεῖν ἐκείνους φαῦλα πράττοντας ὁρῶν ἐπῆναι, δικαίως ἂν ἐπετιμᾶτο. Κριτίαν μὲν τοίνυν αἰσθανόμενος ἐρῶντα Εὐθυδήμου, καὶ πειρῶντα χρῆσθαι καθάπερ οἱ πρὸς τὰ τροδίσια τῶν σωματίων ἀπολαύοντες, ἀπέτρεπε, φάσκων ἀνελεύθερόν τε εἶναι καὶ οὐ πρόπον ἀνδρὶ καλῷ κἀγαθῷ τὸν ἐρώμενον, ὃ βούλεται πολλοῦ ἄξιος φανίσθαι, προσαιτεῖν ὥσπερ τοὺς πτωχοὺς ἱκετεύοντα καὶ δεόμενον προσδοῦναι, καὶ ταῦτα μηδενὸς ἀγαθοῦ. (30) Τοῦ δὲ Κριτίου τοῖς τοιοῦτοις οὐχ ὑπακούοντος οὐδὲ ἀποτρεπομένου, λέγεται τὸν Σωκράτην ἄλλων τε πολλῶν παρόντων καὶ τοῦ Εὐθυδήμου εἰπεῖν ὅτι οὐκ ὀκνοῖν δοκοῖν· πάσχειν δὲ Κριτίας, ἐπιθυμῶν Εὐθυδήμῳ προσκνήσθαι ὥσπερ τὰ υἱεῖα τοῖς λίθοις. (31) Ἐξ ὧν δὴ καὶ ἐμίσει τὸν Σωκράτην ὁ Κριτίας, ὥστε καὶ ὅτε τῶν τριάκοντα ὧν νομοθέτης μετὰ Χαρυκλέους ἐγένετο, ἀπειμνημόνευσεν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς νόμοις ἔγραψε λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν, ἐπηρεάζων ἐκείνῳ, καὶ οὐκ ἔχων ὅπῃ ἐπιλάβοιτο, ἀλλὰ τὸ κοινῇ τοῖς φιλοσόφοις ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐπιτιμώμενον ἐπιτρέπων αὐτῷ, καὶ διαβάλλων πρὸς τοὺς πολλούς. Οὐδὲ γὰρ ἔγωγε οὐτ' αὐτὸς τοῦτο πώποτε Σωκράτους ἤκουσα οὐτ' ἄλλου του φάσκοντος ἀκηχεῖναι ἡσθόμην. (32) Ἐδήλωσε δέ· ἐπεὶ γὰρ οἱ τριάκοντα πολλοὺς μὲν τῶν πολιτῶν καὶ οὐ τοὺς χειρίστους ἀπέκτεινον, πολλοὺς δὲ προετρέποντο ἀδικεῖν, εἰπέ που ὁ Σωκράτης ὅτι θαυμαστόν οἱ δοκοῖν εἶναι, εἰ τις γενόμενος βῶν ἀγέλης νομεὺς καὶ τὰς βούς ἐλάττους τε καὶ χείρους ποῖων μὴ ὁμολογῇ κακὸς βουκόλος εἶναι, ἔτι δὲ θαυμαστότερον, εἰ τις προστάτης γενόμενος πόλεως καὶ ποῖων τοὺς πολίτας ἐλάττους καὶ χείρους μὴ αἰσγύνηται μηδ' οἷεται κακὸς εἶναι προστάτης τῆς πόλεως. (33) Ἀπαγγελθέντος δὲ αὐτοῖς τούτου, καλέσαντε δὲ Κριτίας καὶ ὁ Χαρυκλῆς τὸν Σωκράτην τὸν τε νόμον ἐδεικνύτην αὐτῷ καὶ τοῖς νέοις ἀπειπέτην μὴ διαλέγεσθαι. Ὁ δὲ Σωκράτης ἐπῆρετο αὐτῷ εἰ ἐξείη πυνθάνεσθαι, εἰ τι ἀγνοοῖτο τῶν προηγορευμένων. (34) Τῷ δ' ἐράτην. Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, παρεσκευάσμαι μὲν πείθεσθαι τοῖς νόμοις· ὅπως δὲ μὴ δι' ἀγνοίαν λάθω τι παρανομήσας, τοῦτο βούλομαι σαφῶς μαθεῖν παρ' ὑμῶν, πότερον τὴν τῶν λόγων τέχνην σὺν τοῖς ὁρθῶς λεγομένοις εἶναι νομίζοντες ἢ σὺν τοῖς μὴ ὁρθῶς, ἀπέχεσθαι κελεύετε αὐτῆς. Εἰ μὲν γὰρ σὺν τοῖς ὁρθῶς, ὅτλον ὅτι ἀρεκτέον εἴη τοῦ ὁρθῶς λέγειν· εἰ δὲ σ' οἱ τοῖς μὴ ὁρθῶς, ὅτλον ὅτι πειρα-

Quis pater, si filius ejus cum aliquo vivens animo sanus sit, deinde alterius usus consuetudine pravus efficiatur, priorem culpet; ac non tanto magis priorem laudet, quanto filius apud posteriorem pejor evaserit? quin ne ipsi quidem parentes, quum filios secum habent, filiis delinquentibus, culpam ullam merentur, modo ipsi animo utantur sano. Sic æquum erat etiam de Socrate judicium fieri. Si quid ipse rei turpis ageret, merito malus esse videretur: at si ipse animo sano constanter usus est, qui fieri potest, ut jure culpam ejus vitii sustineat, quod in ipso non erat?

Quin etiam, si nihil ipse delinquens, illos tamen vitiose se gerentes aspiciens, laudabat: jure scilicet reprehenderetur. At vero quum Critiam Euthydemum amore captum, eoque non aliter atque illi, qui corporibus ad venerem abutuntur, frui velle animadverteret, eum avertere conatus est; quum illiberale esse diceret, neque decorum viro pulchri bonique studioso, ab amato, apud quem esse magno velit in pretio, aliquid pauperum instar mendicare ac supplicare, darique sibi quidpiam petere, quod ne bonum quidem sit. Quibus quum Critias non obediret, neque se averti pateretur, dixisse Socratem perliuberi, quum aliis multis presentibus, tum Euthydemum, videri accidisse quiddam Critia: porcorum naturæ consentaneum, qui concupiscat ad Euthydemum se affricare, quemadmodum porcelli soleant ad saxa. Quibus de causis usque adeo Socratem Critias oderat, ut, quum Trigintavirum unus esset, et cum Charicle legumlator factus esset, hoc ipsum in memoriam ei revocaret, atque in legibus perscripserit, nulli licere disserendi artem docere, Socrati nimirum obtreclans, et quum ansam criminandi non haberet, torquens in eum id, quod vulgo in philosophis reprehenditur, et apud multitudinem eum calumnians. Etenim ego de Socrate nunquam ipse tale aliquid audivi, neque de alio commemorante, quod audierit, comperi. Res autem ipsa hoc manifestavit. Quippe quum Trigintaviri multos cives, eosque non infimos, morte multassent, multosque ad injuste agendum impellerent; dixit forte Socrates mirum videri sibi, si bubulcus quispiam, qui vaccas quum pauciores tum deteriores reddat, non malum se bubulcum esse fateatur: sed hoc magis mirum, si quis præses civitatis factus, et cives pauciores deterioresque reddens, non erubescat, neque malum se civitatis præfectum esse putet. Quod quum ad eos renuntiatum esset, arcessito Socrati Critias et Charicles non solum legem ostendunt, verum etiam, ne cum adolescentibus colloqueretur, interdiciunt. At Socrates interrogabat eos, ecquid in interdictis, quod non intelligeretur, quærere liceret. Assentiunt illi. Ego igitur, inquit, legibus quidem parere sum paratus: verum, ne per ignorance in scius transgrediar, scire de vobis aperte volo, utrum hanc disserendi artem inter ea esse censetis, quæ recte dicuntur, an quæ non recte, quum ab illa abstinendum esse dicitis? Nam si inter illa quæ recte dicuntur, patet, a recte dicendo abstinendum esse: sin vero sit inter ea quæ non recte, patet conandum esse ut recte

πένοντο ὁρθῶς λέγειν. (3a) Καὶ ὁ Χαρικλῆς ὀργισθεὶς αὐτῷ, Ἐπειδὴ, ἔφη, ὃ Σώκρατες, ἀγνοεῖς, τάδε σοι εὐμαθέστερα ὄντα προαγορεύουμέν, τοῖς νέοις ὅπως μὴ διαλέγεσθαι. Καὶ ὁ Σωκράτης, Ἰνα τοῖνυν, ἔφη, μὴ ἀμφιβόλον ᾤ, ὥς ἄλλο τι ποιῶ ἢ τὰ προαγορευμένα, δρίστατέ μοι μέγρι πότῳ ἐτῶν δεῖ νομίζειν νέους εἶναι τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὁ Χαρικλῆς, Ὅσουπερ, εἶπε, χρόνον βουλευέμεν οὐκ ἔξεστιν, ὥς οὕτω προνοήσεις οὗτι· μηδὲ σὺ διαλέγου νεωτέροις τριάκοντα ἐτῶν. (3b) Μηδ', εἰάν τι ὠνόμαζαι, ἔφη, ἢν πολλῇ νεώτερος τριάκοντα ἐτῶν, ἔρωμαι ὑπόσου πωλεῖ; Ναὶ τὰ γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς· ἀλλὰ τοι σύ γε, ὦ Σώκρατες, εἰσθας εἰδὼς πῶς ἔχει τὰ πλείεστα ἐρωτᾷν. Ταῦτα οὖν μὴ ἐρώτα. Μηδ' ἀποκρίνομαι οὖν, ἔφη, ἂν τίς με ἐρωτᾷ νέος, εἰάν εἰδῶ, ὅσον, ποῦ οἰκεῖ Χαρικλῆς, ἢ ποῦ ἐστι Κριτίας; Ναὶ τὰ γε τοιαῦτα, ἔφη ὁ Χαρικλῆς. (3γ) Ὁ δὲ Κριτίας, Ἀλλὰ τῶνδ' τοῖς σε ἀπέχεσθαι, ἔφη, δεήσει, ὦ Σώκρατες, τῶν σκυτέων καὶ τῶν τεκτόνων καὶ τῶν χαλκείων· καὶ γὰρ οἶμαι αὐτοὺς ἥδη κατατετριβεῖν διαβρολουμένους ὑπὸ σοῦ. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῶν ἐμπροσθεν τούτοις, τοῦ τε δικαίου καὶ τοῦ ὀπίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Χαρικλῆς, καὶ τῶν βουκόλων γε· εἰ δὲ μὴ, φυλάττω ὅπως μὴ καὶ σὺ ἐλάττωις τῆς βροδὸς ποιήσης. (3δ) Ἐνθα καὶ δὴλον ἐγένετο ὅτι ἀπαγγελθέντος αὐτοῖς τοῦ περὶ τῶν βροδῶν λόγου ὀργίζοντο τῷ Σωκράτει. Οἷα μὲν οὖν ἡ συνουσία ἐγενόνη Κριτία πρὸς Σωκράτην καὶ ὥς εἶχον πρὸς ἀλλήλους εἰρηται. (3ε) Φαίην δ' ἂν ἔγωγε μηδενὶ μηδεμίαν εἶναι παιδευσιν παρὰ τοῦ μὴ ἀρέσκοντος. Κριτίας δὲ καὶ Ἀλκιβιάδης οὐκ ἀρέσκοντες αὐτοῖς Σωκράτους ὁμιλησάτην ὃν χρόνον ὠμιλεῖσθαι αὐτῷ, ἀλλ' ἐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὀρυμνότες προσεστάναι τῆς πόλεως. Ἐπεὶ γὰρ Σωκράτει συνόντες οὐκ ἄλλοις τισὶ μάλλον ἐπεχέοντο διαλέγεσθαι ἢ τοῖς μάλιστα πράττουσι τὰ πολιτικά. (3ς) Λέγεται γὰρ Ἀλκιβιάδην, πρὶν εἶσθαι ἐτῶν εἶναι, Περικλεῖ ἐπιτρόπῳ μὲν ὄντι ἑαυτοῦ, προστάτῃ δὲ τῆς πόλεως, τοιαῦτα διαλεβήναι περὶ νόμων· (3ζ) Εἰπέ μοι, φάναι, ὃ Περικλής, ἔρχοι ἂν με διδάξαι τί ἐστὶ νόμος; Πάντως δὴπου, φάναι τὸν Περικλῆα. Διδάξον δὲ πρὸς τῶν θεῶν, φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην ὥς ἔγωγε ἀκούων τινῶν ἐπαινουμένων ὅτι νόμιμοι ἄνδρες εἰσιν, οἷμαι μὴ ἂν δικαίως τούτου τυχεῖν τοῦ ἐπαινοῦ τὸν μὴ εἰδῶτα τί ἐστὶ νόμος. (3η) Ἀλλ' οὐδέν τι χαλεποῦ πράγματος ἐπιθυμεῖς, ὦ Ἀλκιβιάδη, φάναι τὸν Περικλῆα, βουλόμενος γινῶναι τί ἐστὶ νόμος; πάντες γὰρ οὗτοι νόμοι εἰσίν, οὓς τὸ πλῆθος συνελθὼν καὶ δοκιμάσαν ἐγραψε, φράζον ἅ τε δεῖ ποιεῖν καὶ ἅ μὴ. Πότερον δὲ τὰ κατὰ ἐνόμισαν δεῖν ποιεῖν ἢ τὰ κακὰ; Τὰ κατὰ νῆ Δία, φάναι, ὃ μισαρίχιον, τὰ δὲ κακὰ οὐ. (3θ) Ἐάν δὲ μὴ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ὥσπερ θεῶν ὀλιγαρχία ἐστίν, οἷοιτο συνελθόντες γράψωσιν ὅ, τι χρὴ ποιεῖν, ταῦτα τί ἐστὶ; Πάντα, φάναι, ὅσα ἂν τὸ κρατὺν τῆς πόλεως βουλευσάμενον ἢ χρὴ ποιεῖν γράψῃ, νόμος καλεῖται. Καὶ ἂν τύραννος οὖν κρατὺν τῆς πόλεως γράψῃ τοῖς

dicamus. Tum exandescens Charicles, Quando, inquit ignoras hoc, Socrates, edicimus tibi quiddam intellectu facilius, cum adolescentibus omnino non colloqui. Et Socrates, Itaque, ne sit ambiguum, ait, an aliud faciam quod quod praescriptum sit, definite mihi, ad quot usque annos existimandum sit, homines esse adolescentes. Tum Charicles, Quousque, ait, senatoribus esse non licet, nimirum hominibus istis necdum prudentiam consequutis : neu tu cum iis colloquitur, qui annum trigesimum non attigere. Ne tunc quidem, Socrates inquit, si quid emam ego, quid minor triginta annis vendit, quanti vendat, interrogabo? Et vero quærere licet, ait Charicles : sed soles tu, Socrates, interrogare, quum scias quomodo se habeant, plurimam itaque noli hæc quærere. Ergo non respondebo, inquit, si quis ex me interrogando exquiret, ubinam habitet Charicles, vel ubi sit Critias? Hujusmodi vero licet respondere, ait Charicles. Critias autem, Ab his abstinendum tibi est, Socrates, inquit, nimirum a tutoribus, et fabris, et arariis artificibus. Etenim arbitror illos jam confectos et assumptos esse frequenti tua commemoratione. Ergo, subject Socrates, ab iis etiam abstinendum, quæ huic adjungere soleo, a justo et pio, et ab aliis quæ sunt talia? Profecto, ait Charicles, etiam a bubulcis : quod nisi feceris, cave ne et ipse vaccas pauciores reddas. Hinc autem constabat, renuntiato ad ipsos sermone de vaccis, eos Socrati succensusse. Qualis itaque cum Socrate consuetudo fuerit Critias, et quo modo alter ad alterum se habuerit, dictum est. Dixerim equidem, non posse ullum hominem ab ullo institui, qui ipsi non placeat. Critias autem et Alcibiades, versabantur illi quidem cum Socrate, qui eis non placebat, quamdiu ea consuetudo duravit, verum ita ut statim ab initio studerent civitati præesse. Nam eo etiam tempore quo Socrati familiares erant, non cum aliis disserere conabantur potius, quam qui rempublicam inprimis tractarent. Proditum est enim Alcibiadem, priusquam viginti natus esset annos, cum Pericle tutore suo, civitatis preside, de legibus talia disseruisse : Mi Pericles, ait, dicito mihi, possisne me, quid lex sit, docere? Omnino, inquit Pericles. Et Alcibiades : Ergo me, per deos immortales, hoc doceto : quoniam ego laudari quosdam audiens quod legum observantes sint, arbitror non jure tribui laudem hanc illi, qui, quid lex sit, ignoret. Tu vero, mi Alcibiades, rem non difficilem cupis, ait Pericles; qui cognoscere velis, quid lex sit : etenim omnes hæc leges sunt, quas in unum conveniens et consentiens populus conscripsit, declarans quæ faciendæ sint, quæ non. Utrum autem ea faciendæ sanxerunt, quæ bona sunt, an quæ mala? Profecto bona, mi adolescentule, ait Pericles, minimeque mala. Jam si non populus, sed, uti paucorum in dominatu fit, pauci quidam congressi, quid faciendum sit, conscripserint, ea quid sunt? Omnia, inquit, quacunque pars ea quæ summam in republica potentiam obtinet, habita de iis quæ agenda sint consultatione, scripserit. Ilex appellantur. Si ergo tyrannus etiam civitate potitus, quæ

πολίταις ἃ χρὴ ποιεῖν, καὶ ταῦτα νόμος ἐστί; Καὶ ὅσα τύραννος ἀρχὼν, φάναι, γράφει, καὶ ταῦτα νόμος καλεῖται. (44) Βία δὲ, φάναι, καὶ ἀνομία. τί ἐστίν, ὦ Περικλεῖς; ἀρ' οὐχ ὅταν ὁ κρείττων τὸν ἥττω μὴ πείσας, ἀλλὰ βιασάμενος ἀναγκάσῃ ποιεῖν, ὅ, τι ἂν αὐτῷ δοκῇ; Ἔμοιγε δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα. Καὶ ὅσα ἄρα τύραννος μὴ πείσας τοὺς πολίτας ἀναγκάζει ποιεῖν γράφων, ἀνομία ἐστί; Δοκεῖ μοι, φάναι τὸν Περικλέα· ἀνατίθεται γὰρ τὸ ὅσα τύραννος μὴ πείσας γράφει, νόμον εἶναι. (45) Ὅσα δὲ οἱ ὅλγοι τοὺς πολλοὺς μὴ πείσαντες ἀλλὰ κρατοῦντες γράφουσι, πότερον βίαν φῶμεν ἢ μὴ φῶμεν εἶναι; Πάντα μοι δοκεῖ, φάναι τὸν Περικλέα, ὅσα τις μὴ πείσας ἀναγκάζει τινα ποιεῖν, εἴτε γράφων εἴτε μὴ, βία μᾶλλον ἢ νόμος εἶναι. Καὶ ὅσα ἄρα τὸ πᾶν πλῆθος κρατοῦν τῶν τὰ χρήματα ἐχόντων γράφει μὴ πείσαν, βία μᾶλλον ἢ νόμος ἂν εἴη; Μάλα τοι, φάναι τὸν Περικλέα, ὦ Ἀλκιβιάδῃ. (46) Καὶ ἡμεῖς τηλικούτοι δυνεῖς δεινοὶ τὰ τοιαῦτα ἤμεν· τοιαῦτα γὰρ καὶ ἐμελετώμεν καὶ ἐσοφίζομεθα ὁἷα περ καὶ σὺ νῦν ἐμοὶ δοκεῖς μελετᾶν. Τὸν δ' Ἀλκιβιάδην φάναι, Εἴθε σοι, ὦ Περικλεῖς, τότε συνεγενόμην ὅτε δεινότατος σαυτοῦ ταῦτα ἦσθα. (47) Ἐπεὶ τοίνυν τὰ χεῖρα τῶν πολιτευομένων ὑπέλαδον κρείττονες εἶναι, Σωκράτει μὲν οὐκέτι προσήεσαν· οὔτε γὰρ αὐτοῖς ἄλλως ἤρσκεν, εἰ τε προσέλοινεν, ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ἐλεγχόμενοι χίχοντο· τὰ δὲ τῆς πόλεως ἔπραττον, ὧν περ ἐνεκεν καὶ Σωκράτει προσήλθον. (48) Ἀλλὰ Κρίτων τὸν Σωκράτους ἦν ἡμιλήτης καὶ Χαίρεων καὶ Χαίρεκράτης καὶ Ἑρμοκράτης καὶ Σιμίας καὶ Κίβης καὶ Φαιδιδώδης καὶ ἄλλοι οἱ ἐκεῖνον συνῆσαν, οὐχ ἵνα δημηγορικοὶ ἢ δικαιοὶ γένοιτο, ἀλλ' ἵνα καλοὶ τε καὶ ἀγαθοὶ γενομένοιοι καὶ οἰκῶ καὶ οἰκέταις καὶ οἰκείοις καὶ φίλοις καὶ πόλει καὶ πολίταις δύναιτο καλῶς χρῆσθαι. Καὶ τούτων οὐδεὶς οὔτε νεώτερος οὔτε πρεσβύτερος ὢν οὐτ' ἐποίησε κακὸν οὐδὲν οὔτ' αἰτίαν ἔσχεν.

49. Ἀλλὰ Σωκράτης γ', ἔφη ὁ κατηγορὸς, τοὺς πατέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκεν, πείθων μὲν τοὺς συνόντας αὐτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν πατέρων, φάσκων δὲ κατὰ νόμον ἐξεῖναι παρανοίας ἐλόντι καὶ τὸν πατέρα δῆσαι, τεκμηρίῳ τούτῳ χρώμενος, ὡς τὸν ἀμαθέστερον ὑπὸ τοῦ σοφωτέρου νόμιμον εἶη δεδέσθαι. (50) Σωκράτης δὲ τὸν μὲν ἀμαθίας ἐνεκα δεσμεύοντα δικαίως ἂν καὶ αὐτὸν ὥστο δεδέσθαι ὑπὸ τῶν ἐπισταμένων ἢ μὴ αὐτὸς ἐπίσταται· καὶ τῶν τοιοῦτων ἐνεκα πολλάκις ἐσκόπει τί διαφέρει μανίας ἀμαθίας· καὶ τοὺς μὲν μαινομένους ὥστο συμπεφρόντως ἂν δεδέσθαι καὶ αὐτοῖς καὶ τοῖς φίλοις, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους τὰ δέοντα δικαίως ἂν μανθάνειν παρὰ τῶν ἐπισταμένων. (51) Ἀλλὰ Σωκράτης γε, ἔφη ὁ κατηγορὸς, οὐ μόνον τοὺς πατέρας ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς ἐποίει ἐν ἀτίμῳ εἶναι παρὰ τοῖς αὐτῶν συνοῦσι, λέγων ὡς οὔτε τοὺς κάμνοντας οὔτε τοὺς δικαζομένους, οἱ συγγενεῖς ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἱ ἱατροὶ, τοὺς δὲ οἱ συνδικεῖν ἐπιστάμενοι. (52) Ἐφη δὲ καὶ περὶ τῶν φίλων αὐτὸν λέγειν ὡς οὐδὲν ὄφελος εὖνους

civibus agenda sint, perscripserit, num et ea lex sunt? Nimirum, ait, quaecumque tyrannus imperans perscribit, ea quoque lex appellantur. Quid autem, inquit Alcibiades, vim est, et legum eversio, mi Pericles? an non quum fortius imbecilliorum, non persuadendo, sed vim adferendo, quodcumque sibi videatur, facere cogit? Ita mihi videtur, ait Pericles. Ergo quaecumque tyrannus, non persuasis civibus, perscribit, atque ut illi faciant, cogit, nonne legum sunt eversio? Id mihi videtur, inquit Pericles: nam hoc retracto, nimirum legem esse, quaecumque tyrannus suis non persuasis scribat. Quae vero pauci, multitudine non persuasa, sed rerum potientes scribunt, num vim esse, vel non, dicemus? Tum Pericles, Videntur mihi, inquit, illa omnia, quaecumque non persuadendo quis cogit aliquem facere, sive scribat ea, sive non, vis potius esse, quam lex. Ergo quaecumque plebs universa, iis superior qui locupletes sunt, non persuadendo scribit, vis erit potius quam lex? Tum dixit Pericles: Maxime quidem, mi Alcibiades. Ac nos quoque, quum istae aetate essemus, peracres in huiusmodi rebus eramus; nam et meditabamur ejusmodi et argutabamur, qualia tu mihi nunc meditari videris. Subjecit Alcibiades: Utinam, mi Pericles, id temporis tecum essem versatus, quum te ipsum in his rebus superabas! Ubi primum igitur se hi superiores esse arbitrabantur illis, qui rempublicam gerebant, non jam ad Socratem amplius accedebant (quod id ceteroquin eis haud placeret: et si accederent, reprehendi se propter ea, in quibus peccabant, graviter ferebant), sed reipublicae negotia capessabant, quae una causa fuerat, quamobrem ad Socratem accesserant. Crito autem, et Chærephon, et Chæreocrates, et Hermocrates, et Simias, et Cebes, et Phædonidas, et alii plerique Socrati familiares erant, qui cum eo conversabantur, non ut oratores vel causidici fierent; sed ut viri pulchri bonique studiosi evadentes, et domo, et domesticis, et propinquis, et amicis, civitateque ac civibus suis quam optime uti possent. Quorum quidem nemo neque dum junior esset, neque dum senior, mali quidpiam vel commisit, vel commississe culpatus fuit.

At enim Socrates, inquit accusator, patres contemnere docebat, dum persuaderet, se familiares suos patribus sapientiores effecturum; atque etiam diceret, lege permissum esse, ut aliquis patrem convictum amentiae devinciat; hoc argumento usus, quod imperitiorum a sapientiore vinciri jus esset. Imo vero Socrates, eum qui imperitiae causa quemquam ligasset, merito et ipsum vinciendum esse putabat ab iis qui, quod ipse ignoraret, scirent: adeoque saepe numero propter talia quid imperitia differat ab animi insanitate, dispiciebat: atque animo insanos quidem vinciri cum suo et amicorum emolumento putabat; inscios vero illorum quae sciri oporteret, merito debere ab iis discere, qui scirent. At Socrates, inquit accusator, non solum ut patres, sed ut ceteri etiam cognati parvo in honore apud familiares ipsius essent, effecit; dicebat enim, propinquo nec illis esse usui, qui adversa valetudine laborarent, nec illis, quorum de re in judicio ageretur; sed illis quidem prodesse medicos, his vero eos qui patrocinari scirent. Addebat etiam de amicis eum dicere, nihil esse commodi si benevoli sint, nisi

εἶναι, εἰ μὴ καὶ ὠφελεῖν δυνήσονται· μόνους δὲ φάσκειν αὐτὸν ἀξίους εἶναι τιμῆς τοὺς εἰδότας τὰ δέοντα καὶ ἐρμηνεύσαι δυναμένους. Ἀναπαύοντα οὖν τοὺς νέους αὐτὸν ὡς αὐτοῦ εἶη σοφώτατός τε καὶ ἄλλους ἱκανώτατος ποιῆσαι σοφούς, οὕτω διατιθέναι τοὺς αὐτῷ συνόντας ὥστε μηδαμῶ παρ' αὐτοῖς τοὺς ἄλλους εἶναι πρὸς ἑαυτὸν. (53) Ἐγὼ δ' αὐτὸν οἶδα μὲν καὶ περὶ πατέρων τε καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν καὶ περὶ φίλων ταῦτα λέγοντα, καὶ πρὸς τοῦτοις γε δὴ ὅτι τῆς ψυχῆς ἐξελεύσεως, ἐν ᾗ μόνῃ γίγνεται φρόνησις, τὸ σῶμα καὶ τοῦ οἰκειοτάτου ἀνθρώπου τὴν ταχίστην ἐξενέγκαντες ἀφαιρίζουσιν. (54) Ἐλεγε δὲ ὅτι καὶ ζῶν ἕκαστος ἑαυτοῦ, ὁ πάντων μάλιστα φιλεῖ, τοῦ σώματος ὅτι ἂν ἀρξέσθῃ καὶ ἀνορεῖται, αὐτός τε ἀφαιρεῖ καὶ ἄλλω παρέχει. Αὐτοὶ τε γὰρ αὐτὸν ὀνυχάς τε καὶ τρίχας καὶ τύλους ἀφαιροῦσι καὶ τοῖς ἱατροῖς παρέχουσι μετὰ πόνων τε καὶ ἀλγηδόνων καὶ ἀποτέμνουν καὶ ἀποκατείν, καὶ τούτου χάριν οἶοντα δεῖν αὐτοῖς καὶ μισθὸν τίνειν καὶ τὸ σῶμα ἐκ τοῦ σώματος ἀποπτύουσιν ὡς δύνανται πορρωτάτω, διότι ὠφελεῖ μὲν οὐδὲν αὐτοὺς ἐνὸν, βλάπτει δὲ πολὺ μᾶλλον. (55) Ταῦτ' οὖν ἔλεγεν, οὐ τὸν μὲν πατέρα ζῶντα κατὰρτύνειν διδάσκων, ἑαυτὸν δὲ κατὰτέμνειν, ἀλλ' ἐπιδεικνύων ὅτι τὸ ἄφρον ἄτιμόν ἐστι παρεκάλει ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ὡς φρονιμώτατον εἶναι καὶ ὠφελιμώτατον, ὅπως, ἐάν τε ὑπὸ πατρός, ἐάν τε ὑπὸ ἀδελφοῦ, ἐάν τε ὑπ' ἄλλου τινὸς βούληται τιμᾶσθαι, μὴ τῷ οἰκείῳ εἶναι πιστεύων ἀμελεῖ, ἀλλὰ πειράχαι ὑπ' ὧν ἂν βούληται τιμᾶσθαι, τούτοις ὠφελίμως εἶναι.

56. Ἐρχ' δ' αὐτὸν ὁ κατηγορὸς καὶ τῶν ἐνδοξοτάτων ποιητῶν ἐκλεγιόμενον τὰ πονηρότατα, καὶ τούτοις μαρτυρίῃς χρώμενον διδάσκειν τοὺς συνόντας κακοῦργους τε εἶναι καὶ τυραννικούς, Ἡσίοδου μὲν τὸ

Ἐρχον δ' οὐδὲν δυνείας, ἀεργίη δέ τ' οὐκείας,

τούτου δὴ λέγειν αὐτὸν ὡς ὁ ποιητὴς καλεῖται μηδὲν ἔργου μήτε ἀδίκου μήτε αἰσχροῦ ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τῷ κέρδει. (57) Σοκράτης δ' ἐπειδὴ βυολογῆσαιτο τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι ὠφέλιμον τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἄφρον βλαβερὸν τε καὶ κακόν, καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀργεῖν κακόν, τοὺς μὲν ἀγαθόν τι ποιοῦντας ἐργάζεσθαι τε ἔργη καὶ ἐργάτας ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ κυβεύοντας ἢ τι ἄλλο πονηρὸν καὶ ἐπιζήμιον ποιοῦντας ἀργούς ἀπεκάλει. Ἐκ δὲ τούτων ὁρθῶς ἂν ἔροι τὸ

Ἐρχον δ' οὐδὲν δυνείας, ἀεργίη δέ τ' οὐκείας.

(58) Τὸ δὲ Ὀμήρου ἔργη ὁ κατηγορὸς πολλὰ καὶ αὐτὸν λέγειν, ὅτι Ὀδυσσεύς,

Ὅστινα μὲν βασιλεὺς καὶ ἔρχον ἀνδρᾶ κινεῖ,
τὸν δ' ὀλίγοις ἐπέεσσιν ἐρηπυσσας παραστάς·
Δαιμόνι', οὐ σε εἴοικε κακὸν ὡς δαιδίσσασθαι,
ἀλλ' αὐτὸς τε κἀχρησ καὶ ἄλλους ἔδρεν ἰκούς.
Ὅν δ' αὖ ἔβριμεν τ' ἀνδρα ἰδὸν βρόδοντά τ' ἐτεύροι,
τοῖσι σάκπτρον ἐλάσσειεν ὀρεσὶ χασσάκῃ τε πύρρον·
Δαιμόνι', ἀεργίης ἥσο, καὶ ἄλλων πόνων ἀκούεις,

possint etiam prodesse. Eos quoque solos dicere Socratem dignos honore esse, qui quae deceat sciant, et oratione possint explicare : quapropter ipsum, persuadendo adolescentibus se sapientissimum esse, atque ad efficiendum alios sapientes maxime idoneum, sic affectos erga se reddidisse familiares suos, ut nequaquam apud eos alii cujusquam essent pretii, cum Socrate comparati. Ego vero memini eum de patribus, de propinquis ceteris, et de amicis hac dicere; ac praeter hac etiam illud : posteaquam migraverit anima, in qua sola est prudentia, hominis etiam maxima necessitudine conjuncti corpus quamprimum elatum e conspectu auferri. Dicebat etiam quemlibet, dum in vivis est, de corpore suo, quod omnium maxime diligit, quicquid otiosum et inutile sit, tum per se tollere, tum aliis tollendum praebere. Nam homines ipsi suos ungues, capillos, callos tollunt; eosdemque medicis cum molestiis ac doloribus amputandos deprendendosque praebent, eaque de causa putant ipsis etiam se mercedem debere solvere. Salivam quoque quam possunt longissime ab ore exspuunt; quod dum ore continetur, non solum nihil prosit, sed multo magis etiam noceat. Hac igitur dicebat Socrates, non quidem docens, patrem vivum sepeliendum esse, ac se ipsum in frustra concidendum; sed demonstrans, quod insipiens omne sine pretio sit, hortabatur, ut studeat quisque quam prudentissimus fieri ac utilissimus : quo sive a patre quis, seu a fratre, seu alio quopiam honore affici velit, non idcirco negligens sit quod propinquum se credat, sed conetur ut illis prosit, a quibus honorem consequi cupiat.

Praeterea dicebat accusator Socratem seligentem de poetis celeberrimis ea, quae essent pessima, eisque testimoniis utentem, docere familiares suos, ut facinorosi essent ac tyrannici : Hesiodi quidem illud,

Negotium nullum est opprobrium, otium autem opprobrium est:

hoc illum sic exponere, quasi poeta nullo jubeat ab opere, nec injusto nec turpi, abstinere, sed quaestus gratia hac quoque facere. At enim Socrates quum fateretur, ex usu hominis ac bonum esse, occupari labore; contraque, otiosum esse, noxium et malum; et operari, bonum; otiosi, malum esse : quosunque boni aliquid facientes operari dicebat, ac bonos esse operarios; qui vero talis luderent, vel aliud quidpiam pravi damnosique agerent, hos otiosos appellabat. Qua sententia recte se habuerit hoc,

Negotium nullum est opprobrium, otium autem opprobrium est.

Illud etiam Homeri dicebat accusator Socratem saepenumero proferre, quod Ulysses,

Quemcumque quidem, seu regem seu primarium virum, invenhunc vero blandis verbis delinebat astans : [nirer,
« Vir optime, non te decet, timidum uti, trepidare;
quin et ipse sede, et alios sedere fac viros. »
Quemcumque vero plebeium virum videret, vociferantemque hunc sceptro percutiebat, increpitabatque voce : [offenderet,
« Improbe, quiete sede, et aliorum verba audi,

οἱ σφόδρῃτεροι εἰσι· οὐ δ' ἀπτόλεμος καὶ ἀνάλκις,
οὔτε ποτ' ἐν πολέμῳ ἐναριθμῖος οὐτ' ἐνὶ βουλῇ.

Ταῦτα δὴ αὐτὸν ἐξηγεῖσθαι ὡς ὁ ποιητὴς ἐπαινοῖν
παίεσθαι τοὺς δημότας καὶ πένητας. (59) Σωκράτης
δ' οὐ ταῦτ' ἔλεγε, καὶ γὰρ ἑαυτὸν οὕτω γ' ἂν ᾤετο
ᾤεσθαι, ἀλλ' ἔφη δεῖν τοὺς μῆτε λόγῳ μῆτε ἔργῳ
ὠφελίμους ὄντας, μῆτε στρατεύματι μῆτε πόλει μῆτε
αὐτῷ τῷ δήμῳ, εἴ τι δέοι, βοηθεῖν ἱκανούς, ἀλλως τ'
ἐάν πρὸς τούτῳ καὶ θρασεῖς ὡς, πάντα τρόπον κωλύε-
σθαι, κἂν πάνυ πλούσιοι τυγχάνουσιν ὄντες. (60) Ἀλλὰ
Σωκράτης γε τἀναντία τούτων φανερός ἦν καὶ δημο-
τικός καὶ φιλόανθρωπος ὢν. Ἐκείνος γὰρ πολλοὺς
ἐπιθυμητάς καὶ ἀστοὺς καὶ ξένους λαβὼν οὐδένα πώποτε
μισθὸν τῆς συνουσίας ἐπράξατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἀφθόνως
ἐπήρχει τῶν ἑαυτοῦ· ὧν τινες μικρὰ μέρη παρ' ἐκείνου
προΐκα λαβόντες πολλοῦ τοῖς ἄλλοις ἐπώλουν, καὶ οὐκ
ἦσαν ὥσπερ ἐκείνος δημοτικοί· τοῖς γὰρ μὴ ἔχουσι χρή-
ματα δίδοναι οὐκ ἤθελον διαλέγεσθαι. (61) Ἀλλὰ Σω-
κράτης γε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κόσμον τῇ
πόλει παρείχε· πολλῶ μᾶλλον ἢ Λίχας τῇ Λακεδαιμο-
νίων, ὃς ὀνομαστός ἐπὶ τούτῳ γέγονε. Λίχας μὲν γὰρ
ταῖς γυμνοπαῖδαῖς τοὺς ἐπιδιδυμοῦντας ἐν Λακεδαίμονι
ξένους ἐδείκνυε, Σωκράτης δὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου τὰ
ἑαυτοῦ δαπανῶν τὰ μέγιστα πάντα τοὺς βουλομένους
ὠφελει· βελτίους γὰρ ποίων τοὺς συγγιγνομένους ἀπέ-
πεμπεν.

62. Ἐμοὶ μὲν δὴ Σωκράτης τοιοῦτος ὢν ἐδόκει τι-
μῆς εἶναι τῇ πόλει μᾶλλον ἢ θανάτου. Καὶ
κατὰ τοὺς νόμους δὲ σκοπῶν ἂν τις τοῦτ' εὖροι. Κατὰ
γὰρ τοὺς νόμους ἐάν τις φανερός γένηται κλέπτων ἢ
λωποδυτῶν ἢ βαλαντιοτομῶν ἢ τοιχωρυγῶν ἢ ἀνδρα-
ποδιζόμενος ἢ ἱεροσυλῶν, τούτοις θάνατός ἐστιν ἡ ζη-
μία· ὧν ἐκεῖνος πάντων ἀνθρώπων πλεῖστον ἀπέειχεν.
(63) Ἀλλὰ μὴν τῇ πόλει γε οὔτε πολέμου κακῶς συμ-
βάντος οὔτε στάσεως οὔτε προδοσίας οὔτε ἄλλου κακοῦ
οὐδενὸς πώποτε αἰτίος ἐγένετο. Οὐδὲ μὴν ἰδίᾳ γε
οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων οὔτε ἀγαθῶν ἀπεστέρησεν
οὔτε κακοῖς περιέβαλεν, ἀλλ' οὐδ' αἰτίαν τῶν εἰρημέ-
ων οὐδενὸς πώποτε ἔσχε. (64) Πῶς οὖν ἔνοχος ἂν
εἴη τῇ γραφῇ; ὃς ἀντὶ μὲν τοῦ μὴ νομίζειν θεούς, ὡς
ἐν τῇ γραφῇ ἐγγράπτο, φανερός ἦν θεραπεύων τοὺς
θεοὺς μάλιστα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ἀντὶ δὲ τοῦ δια-
φθεῖρειν τοὺς νέους, ὃ δὲ ὁ γραψάμενος αὐτὸν ᾔτιᾶτο,
φανερός ἦν τῶν συνόντων τοὺς πονηράς ἐπιθυμίας ἔχον-
τας τούτων μὲν παύων, τῆς δὲ καλλίστης καὶ μεγαλο-
πρεπεστάτης ἀρετῆς, ἣ πόλεις τε καὶ οἶκοι εὖ οἰκοῦσι,
προτρέπων ἐπιθυμεῖν· ταῦτα δὲ πράττων πῶς οὐ με-
γάλῃς ἀξίος ἦν τιμῆς τῇ πόλει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὅς δὲ δὴ καὶ ὠφελειν ἐδόκει μοι τοὺς συνόντας τὰ
μὲν ἔργῳ δεικνύνων ἑαυτὸν οἷος ἦν, τὰ δὲ καὶ διαλεγόμενος,

qui te præstantiores sunt: tu autem imbellis et invalidus,
neque unquam in bello æstimabilis, neque in consilio. »

Hæc vero eum sic interpretari, quasi poeta probaret, si
plebei pauperesque cæderentur. At vero Socrates minime
ista dicebat (nam illo pacto se ipsum esse cædendum exi-
stimasset), sed dicebat, eos qui nec oratione nec facto uti-
les essent, neque vel exercitui, vel civitati, vel ipsi etiam
populo, si opus fuerit, possent succurrere, præsertim si
ad hæc sibi præfidant, omni modo coercendos esse, quamvis
ditissimi essent. Erat certe Socrates e contrario palam
popularis et humanus. Nam quum multos sui studiosos
tum cives tum externos haberet, nullam unquam mercedem
consuetudinis exegit, sed omnibus abunde citraque invidiam
sua communicabat; quorum exiguas quasdam partes non-
nulli gratis ab eo consequuti, magno aliis vendebant, neque
erant, ut ipse, populares: quippe cum iis, quibus ad largien-
dum pecunia deesset, disserere volebant. Socrates autem
huic civitati apud alios homines etiam multo majus orna-
mentum conciliabat, quam Lichas Lacedæmoniorum civi-
tati, qui eo nomine celeberrimus evasit. Nam ludis illis,
qui a nudis exhibebantur, Lichas hospitibus Lacedæmonem
peregre venientibus cœnam præbere solebat: Socrates au-
tem, quum per omnem vitam impenderet sua, plurimum
omnibus non nolentibus proderat: etenim eos, qui ad ipsum
accedebant, reddebat meliores, ac deinde dimittebat.

Quamobrem mihi sane Socrates, qui talis esset, potius
honorem de republica, quam mortem, meruisse videbatur:
atque si leges etiam aliquis consideret, hoc ipsum inveniet.
Nam secundum leges, si quis furari, vel grassando vestes
auferre, vel crumenas incidere, vel parietes perfodere, vel
plagium vel sacrilegium committere palam deprehendatur,
talibus flagitiis mors est pœna: a quibus hic longissime su-
pra mortales omnes aberat. Neque vero civitati belli ali-
cujus male cedentis, neque seditionis, neque proditionis,
neque ullius unquam mali alius auctor extitit: neque pri-
vatim quidem ullum hominem unquam vel bonis privavit,
vel in mala conjecit: adeoque nullius horum, quæ diximus,
vel criminationem unquam sustinuit. Quo igitur pacto illi
accusationi obnoxius esset, qui pro eo, quod deos esse non
putaret, quemadmodum in actione perscriptum erat, palam
deos coluit præ ceteris hominibus studiosissime: ac pro eo,
quod adolescentes corrumpere, quando et hoc ei crimen
actor impingebat, palam eos ex familiaribus, qui pravis li-
bidinibus flagrant, ab iisdem cessare faciebat, ac ipsos ad
pulcherrimæ splendidissimæque virtutis, qua tam civitates
quam familiæ bene administrantur, amorem incitabat? At-
que hæc quum faceret, quo pacto de civitate honorem non
meruit maximum?

CAPUT III.

Quo autem modo mihi visus sit familiaribus suis prodesse.
partim operibus demonstrans, qualis ipse esset, partim

τούτων δὲ γράψω ὅποσα ἂν διαμνημονεύσω. Τὰ μὲν τοίνυν πρὸς τοὺς θεοὺς φανερὸς ἦν καὶ ποιῶν καὶ λέγων ἥπερ ἡ Πυθία ἀποκρίνεται τοῖς ἐρωτῶσι, πῶς δὲ ποιεῖν ἢ περὶ θυσίας ἢ περὶ προγόνων θεραπείας ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων· ἢ τε γὰρ Πυθία νόμῳ πόλεως ἀναίρει ποιοῦντας εὐσεβῶς ἂν ποιεῖν, Σωκράτης τε οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίει καὶ τοῖς ἄλλοις παρῆναι, τοὺς δὲ ἄλλως πως ποιοῦντας περιέρχους καὶ ματαίους ἐνόμιζεν εἶναι. (2) Καὶ εὗρετο δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἁπλῶς τάχα θάδι-
δῶναι, ὥς τοὺς θεοὺς κάλλιστα εἰδότας ὅποια ἀγαθὰ ἐστὶν τοὺς δ' εὐχόμενους χρυσίον ἢ ἀργύριον ἢ τυραν-
νίδα ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν διάφορον ἐνόμιζεν εὐρεσθαι ἢ εἰ κυβεῖαν ἢ μάχην ἢ ἄλλο τι εὗροντο τῶν φανερώς ἀδελίων ὅπως ἀποδίδονται. (3) (Θυσίας δὲ θύων μικρὰς ἀπὸ μικρῶν οὐδὲν ἡγήετο μαινοῦσθαι τῶν ἀπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων πολλὰ καὶ μεγάλα θυόντων. Οὕτε γὰρ τοῖς θεοῖς ἔφη καλῶς ἔχειν εἰ ταῖς μεγάλας θυσίαις μᾶλλον ἢ ταῖς μικραῖς ἔχαιρον· πολλὰκις γὰρ ἂν αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν εἶναι κεχαρισμένα· οὐτ' ἂν τοῖς ἀνθρώ-
ποις ἄξιον εἶναι ζῆν, εἰ τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν μᾶλλον ἢν κεχαρισμένα τοῖς θεοῖς ἢ τὰ παρὰ τῶν χρηστῶν· ἀλλ' ἐνόμιζε τοὺς θεοὺς ταῖς παρὰ τῶν εὐσεβέστατων τιμαῖς μάλιστα χαίρειν. Ἐπανειρέτης δ' ἦν καὶ τοῦ ἔπους τούτου,

Καὶ δύναμιν δ' ἔρδαν ἐπὶ ἀθανάτοις θεοῖσι.

Καὶ πρὸς φίλους δὲ καὶ ξένους καὶ πρὸς τὴν ἄλλην δι-
αιταν καλὴν ἔφη παραινέειν εἶναι τὴν Καὶ δύναμιν ἔρδειν. (4) Εἰ δέ τι δοξάζειν αὐτῷ σημαίνεσθαι παρὰ τῶν θεῶν, ἥττον ἂν ἐπαίσθη παρὰ τὰ σημαίνόμενα ποιῆ-
σαι ἢ εἰ τις αὐτὸν ἐπαίθειν ὁδοῦ λαβεῖν ἡγεμόνα τυτλὸν καὶ μὴ εἰδότα τὴν ὁδὸν ἀντὶ βλεπόντος καὶ εἰδότος· καὶ τῶν ἄλλων δὲ μωρίαν καταγέροναι, ὅτινες παρὰ τὰ ὑπὸ τῶν θεῶν σημαίνόμενα ποιῶσι τι, φυλαττόμενοι τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀδοξίαν. Αὐτὸς δὲ πάντα τὰν-
θρώπινα ὑπερέωρα πρὸς τὴν παρὰ τῶν θεῶν ζυμβου-
λίαν.

6. Διαιτῇ δὲ τὴν τε ψυχὴν ἐπαίδευσεν καὶ τὸ σῶμα ἢ
χρόμιενος ἂν τις, εἰ μὴ τι δαιμόνιον εἴη, θαρράλειώς τε καὶ ἀσφαλῶς διάγει, καὶ οὐκ ἂν ἀπορρήσειε τὸσαύτης δαπάνης. Οὕτω γὰρ εὐτελὴς ἦν ὥστ' οὐκ οἶδ' εἰ τις οὕτως ἂν ὀλίγα ἐργάζοιτο ὥστε μὴ λαμβάνειν τὰ Σω-
κράτει ἀρκούντα. Σίτω μὲν γὰρ τοσούτῳ ἐγρήτο ὅσον ἡδέως ἤσθιε, καὶ ἐπὶ τούτῳ οὕτω παρεσκευασμένος ἔει-
ώστε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σίτου ὅψον αὐτῷ εἶναι· ποτὸν δὲ πᾶν ἡδὺ ἦν αὐτῷ διὰ τὸ μὴ πίνειν, εἰ μὴ θυψῆ. (6) Εἰ δέ ποτε κληθεὶς ἐθέλησεν ἐπὶ δεῖπνον ἔλθειν, ὁ τοῖς πλείστοις ἐργωδέστατόν ἐστιν ὥστε φυλάσσεσθαι τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν ἐμπίπασθαι, τοῦτο βραδίως πᾶν ἐφυ-
λάττετο. Τοῖς δὲ μὴ δυναμένοις τοῦτο ποιεῖν συνεβού-
λευε φυλάττεσθαι τὰ ἀναπαύοντα μὴ πινόντας ἐσθίειν·
μηδὲ θυψῶντας πίνειν καὶ γὰρ τὰ λυμαινόμενα γαστέ-
ρας καὶ κεφαλῆς καὶ ψυχῆς ταῦτ' ἔφη εἶναι. (7) Οἷε-

colloquiis usus, horum conscribam quaecunque meminero. Itaque divinis in rebus constabat eum et facere et loqui eo modo, quo Pythia respondet consulentibus quid faciendum sit, vel de sacrificiis, vel de cultu majorum, vel de alia re quapiam, quæ hujus sit generis. Nam Pythia respondet oraculo, pie facturos, si ex instituto civitatis hæc agant : ac Socrates ita et ipse faciebat, et alios facere cohortaba-
tur; eosque, qui aliter faciebant, novandi studiosos et vanos esse censebat. Precabatur etiam deos simpliciter, ut bonæ largirentur, tanquam dii optime scirent, cujusmodi res essent bonæ. At qui aurum, vel argentum, vel tyranni-
dem, vel aliquid aliud hujusmodi a diis peterent, non dis-
simile quid petere putabat, quam si aleam, vel prælium, vel quid aliud earum rerum peterent, quæ omnino sunt obscuræ, cujusmodi sint eventum habituræ. Quumque de facultatibus exiguis exigua sacra faceret, nihilo se putabat minus præstare, quam ii qui de multis et magnis opibus multas et magnas hostias cederent. Etenim neque decre-
deos hoc aiebat, ut magnis potius, quam exiguis sacrificiis gauderent alioquin eis improborum sacrificia sæpius es-
sent grata, quam bonorum; nec vitam mortalibus optan-
dam esse, si sacrificia scelestorum diis essent acceptiora, quam bonorum. Nimirum existimabat deos imprimis his honoribus gaudere, qui ab hominibus maxime religiosi oblati sibi essent. Laudabat et hoc carmen,

Pro facultatibus sacrificia immortalibus diis offerre :

et aiebat hanc admonitionem, ut pro viribus agamus, ad amicorum, ad hospitum usum, ad reliquam vitæ rationem, præclaram esse. Quod si quid divinitus ei significari visum esset, difficiliter persuaderi potuisset, ut præter significata faceret, quam si quis ei suadere conatus esset, ut cæcum et ignarum viæ ducem pro vidente et gnaro acciperet. Et alios stultitiæ accusabat, qui, præter illa quæ a diis significata essent, aliquid facerent, caventes malam apud homines existimationem : ipse vero res humanas omnes præ divinis consiliis aspernabatur.

Corpus et animam ea vivendi ratione temperabat, qua si quis utatur, nisi quid accidat ultra hominem, et confidenter et secure possit degere; nec tantulo caruerit unquam sumptu. Nam adeo frugalis erat, ut nesciam, num quis lucrum tam exiguum labore suo facere possit, quod non Socrati sufficeret. Quippe cibi tantum sumebat, quantum jucunde comederet; et ad eum sic paratus accedebat, ut appetitus ei cibi esset obsonium. Etiam quivis potus ei gratus erat, propterea quod non biberet, nisi sitiret. Si vero nonnunquam invitatus ad cœnam vellet accedere, tum id, quod difficilimum est plurimis, cavere scilicet, ne se repleant ultra modum, ipse perquam facile cavebat. Illis autem, qui hoc facere non possent, consilium dabat, ab iis ut sibi caverent, quæ suadent non esurientes edere, et non sitientes bibere. Hæc enim illa esse dicebat, quæ et ventribus, et caputibus, et animis detrimento sint. Arbitrari autem se jo-

σθαί δ' ἔφη ἐπισκώπτων καὶ τὴν Κίρκην ὥς ποιεῖν τοιοῦτοις πολλοὺς δειπνίζουσιν· τὸν δὲ Ὀδυσσεύς Ἑρμοῦ τε ὑποθημοσύνην καὶ αὐτὸν ἐγκρατῆ ὄντα καὶ ἀποσχόμενον τὸ ὑπὲρ τὸν καιρὸν τῶν τοιούτων ἀπτεσθαι, διὰ ταῦτα οὐ γενέσθαι ἔν.

8. Τοιαῦτα μὲν περὶ τούτων ἔπαιζεν ἅμα σπουδάζων· ἀφροδισίων δὲ παρήγει τῶν καλῶν ἰσχυρῶς ἀπέχεσθαι· οὐ γὰρ ἔφη βράδιον εἶναι τῶν τοιούτων ἀπτόμενον σωφρονεῖν. Ἀλλὰ καὶ Κριτόβουλον ποτε τὸν Κρίτωνος πυθόμενος ὅτι ἐφίλησε τὸν Ἀλκιβιάδου υἱὸν καλὸν ὄντα, παρόντος τοῦ Κριτόβουλου ἤρετο Ξενοφῶντα, (9) Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ξενοφῶν, οὐ σὺ Κριτόβουλον ἐνόμιζες εἶναι τῶν σωφρονικῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ τῶν θρασέων καὶ τῶν προνοητικῶν μᾶλλον ἢ τῶν ἀνοητῶν τε καὶ ῥιψοκινδύνων; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ὁ Ξενοφῶν. Νῦν τοίνυν νόμιζε αὐτὸν θερμουργότατον τε εἶναι καὶ λεωυργότατον· οὗτος κὰν εἰς μαχαίρας κυδιστήσῃ κὰν εἰς πῦρ ἄλλοιτο.

(10) Καὶ τί δὴ, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἰδὼν ποιοῦντα ταῦτα κατέγνωκας αὐτοῦ; Οὐ γὰρ οὗτος, ἔφη, ἐτόλμησε τὴν Ἀλκιβιάδου υἱὸν φιλήσαι, ὄντα εὐπροσωπότατον καὶ ὠραιότατον; Ἀλλ' εἰ μέντοι, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, τοιοῦτόν ἐστι τὸ ῥιψοκινδύνου ἔργον, κὰν ἐγὼ δοκῶ μοι τὸν κίνδυνον τοῦτον ὑπομείναι. (11) Ὡς τλήμων, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τί ἂν οἶε παθεῖν καλὸν φιλήσας; ἄρ' οὐκ ἂν αὐτίκα μάλα δοῦλος μὲν εἶναι ἀντ' ἐλευθέρου, πολλὰ δὲ δαπανᾶν εἰς βλαβεράς ἡδονάς, πολλὰ δὲ ἀσχολίαν ἔχειν τοῦ ἐπιμελεσθῆναι τινος καλοῦ κἀγαθοῦ, σπουδάζειν δ' ἀναγκασθῆναι ἐφ' οἷς οὐδ' ἂν μακινόμενος σπουδάζσειεν;

(12) Ὡς Ἡράκλεις, ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ὥς δεινὴν τινα λέγεις δύναμιν τοῦ φιλήματος εἶναι. Καὶ τοῦτο, ἔφη ὁ Σωκράτης, θαυμάζεις; οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι τὰ φαλάγγια οὐδ' ἡμιωβολαῖα τὸ μέγεθος ὄντα προσ-αΨάμενα μόνον τῷ στόματι ταῖς τε δούναϊς ἐπιτρίβει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοῦ φρονεῖν ἐξίστησι; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ξενοφῶν, ἐνίησι γὰρ τι τὰ φαλάγγια κατὰ τὸ δῆγμα. (13) Ὡς μωρεῖ, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοὺς δὲ καλούς οὐκ οἶε φιλοῦντας ἐνιέναι τι θτι σὺ οὐκ ὁρᾷς; οὐκ οἶσθ' ὅτι τοῦτο τὸ θηρίον, δ καλοῦσι καλὸν καὶ ὠραῖον, τοσούτῳ δεινότερόν ἐστι τῶν φαλαγγίων ὅσω ἐκεῖνα μὲν ἀΨάμενα, τοῦτο δὲ οὐδ' ἀπτόμενον, ἐὰν δὲ τις αὐτὸ θεᾷται, ἐνίησι τι καὶ πάνυ πρόσωθεν τοιοῦτον ὥστε μαίνεσθαι ποιεῖν; (ἴσως δὲ καὶ οἱ Ἑρωτες τοξόται διὰ τοῦτο καλοῦνται, ὅτι καὶ πρόσωθεν οἱ καλοὶ τιτρώσκουσιν.) Ἀλλὰ συμβουλεύω σοι, ὦ Ξενοφῶν, ὁπότεν ἴδῃς τινὰ καλὸν, φεύγειν προτροπᾶδην. Σοὶ δὲ, ὦ Κριτόβουλε, συμβουλεύω ἀπειναυτῆσαι· μόλις γὰρ ἂν ἴσως ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὸ δῆγμα ὑγιὲς γένοιο. (14) Οὕτω δὴ καὶ ἀφροδισιάζειν τοὺς μὴ ἀσφαλῶς ἔχοντας πρὸς ἀφροδίσια ὥστε χρῆναι πρὸς τοιαῦτα οἷα μὴ πάνυ μὲν δεομένου τοῦ σώματος οὐκ ἂν προσδέξαιτο ἡ ψυχὴ, δεομένου δὲ οὐκ ἂν πράγματα παρέχοι. Αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα φανερός ἦν οὗτος παρειασασμένος ὥστε βᾶν ἀπέχεσθαι τῶν καλλίστων καὶ ὠραιωτάτων ἢ οἱ ἄλλοι τῶν αἰσχίστων καὶ ἀωροτάτων. (15) Περὶ μὲν

cose dicebat, Circe ex hominibus fecisse sues, quod multis talibus eos in cœnis exciperet : Ulyasem vero partim Mercurii monitu, partim quod ipse temperans esset, seque cohibere posset, quo minus ultra modum talia attingeret, idcirco non factum fuisse suum.

Atque huiusmodi dicta de his serio simul ac joco proferebat. Quod vero ad res venereas attinet, monebat ut a formosis summopere abstinereetur : nec enim esse dicebat facile, ut tales attingendo, animo quis sano utatur. Quin imo quum aliquando audisset Critobulum Critonis filium, osculatum esse Alcibiadis filium pulchrum, Xenophontem, præsentem Critobulo, interrogabat : Dic mihi, mi Xenophon, non tu Critobulum existimabas potius eorum ex hominum esse numero, qui animo utuntur sano, quam qui sibi præfidunt; providumque potius quam ardentem ac temerarium? Omnino, inquit Xenophon. Nunc igitur eum velim existimare fervidissimum in agendo esse, ac audacissimum; ita ut se vel in enses præcipitem dare, vel in ignem insilire audeat. Et quidnam, subjecit Xenophon, committentem vidisti, quod ita de ipso statuis? An non hic ille est, ait, qui filium Alcibiadis, vultu elegantissimo præditum, ac formosissimum, osculari ausus est? Enimvero si tale quid, inquit Xenophon, temerarium facinus est, etiam ipse videor id adire periculi posse. Miserum te, ait Socrates, quid eventurum tibi existimas, si pulchrum osculeris? an non subito pro libero servus esses? non multa in voluptates noxias impenderes? non occupatus esses, quo minus pulchræ aliqui bonæque rei operam dares? non in ea cogereris incumbere, quæ ne insanus quidem animo studiose curaverit? Acrem tu, melhercules, inquit Xenophon, inesse vim dicis osculo. Hoccine, inquit Socrates, tibi mirum est? an nescis phalangia, quæ vix oboli dimidii magnitudinem æquant, tantum ori applicata, doloribus homines conficere, et mentis alienationem inducere? Ita est profecto, ait Xenophon : nam phalangia morsu ipso quiddam insigunt. O stulte, ait Socrates, an non existimas pulchros osculando quiddam insigere, quod tu non videas? an nescis, eam belluam, quam appellant pulchrum ac formosum, eo phalangiis esse acriorem, quod hæc quidem tangendo, illa vero ne tangens quidem, sed si modo spectetur, insigat etiam longo ex intervallo aliquid ejusmodi, quod animo insanire faciat? [Fortassis etiam Amores hac ipsa de causa sagittarii dicuntur, quod pulchri etiam longo ex intervallo vulnus insigunt.] Quamobrem, mi Xenophon, tibi consulo, ut, ubi pulchrum videris, sine respectu fugias. Tibi vero, mi Critobule, hoc do consilii, ut anno toto peregrineris; nam vix fortasse tantum intra spatium ex hoc morsu convalesceris. Sic nimirum Socrates eos rebus uti venereis, qui adversus talia muniti non essent, oportere putabat cum talibus, qualium consuetudinem anima non expeteret, si corpus illis non admodum egeret : sin egeret, negotia non facessarent. At ipsum constabat adversus hæc adeo paratum fuisse, ut facilius a pulcherrimis ac formosissimis abstinere, quam ceteri a turpissimis maximeque defor-

δὲ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ ἀφροδισίων οὕτω κατε-
σκευασμένος ἦν, καὶ ἥτο οὐδὲν ἔττον ἀρκούντως ἡδε-
σθαι τῶν πολλὰ ἐπὶ τούτοις πραγματευομένων, λυπεῖ-
σθαι δὲ πολὺ ἔλαττον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Εἰ δέ τινες Σωκράτην νομίζουσιν, ὡς ἔνιοι γράφουσιν
τε καὶ λέγουσι περὶ αὐτοῦ τεκμαίρονται, προτρέψα-
σθαι μὲν ἀνθρώπους ἐπ' ἀρετὴν κράτιστον γεγενῆσθαι,
προκαγγεῖν δ' ἐπ' αὐτὴν οὐχ ἱκανῶν, σκεψάμενοι μὴ
μόνον ἂ ἐκεῖνος κολαστηρίου ἕνεκα τοὺς πάντας οἰόμε-
νους εἰδέναι ἐρωτῶν ἤλεγχεν, ἀλλὰ καὶ ἂ λέγων συνη-
μέρευσεν τοῖς συνδιατρίβουσιν, δοκιμαζόμενον εἰ ἱκανὸς
ἦν βελτίους ποιεῖν τοὺς συνόντας. (2) Αἰξίω δὲ προ-
τὸν ἂ ποτε αὐτοῦ ἤκουσα περὶ τοῦ θαυμαίου διαλεγο-
μένου πρὸς Ἀριστοδῆμον τὸν μικρὸν ἐπικαλούμενον.
Καταμαθὼν γὰρ αὐτὸν οὕτε θύοντα τοῖς θεοῖς οὐδ'
εὐχόμενον, οὐτε μαντικῇ χρῶμενον, ἀλλὰ καὶ τῶν
ποιούντων ταῦτα καταγέλδοντα, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρι-
στοδῆμε, ἔστιν οὐστίνως ἀνθρώπων τεύχουμα καὶ ἐπὶ σο-
φίᾳ; Ἐγὼ γὰρ, ἔφη. (3) Καὶ δὲ, Αἰξίω ἡμῖν, ἔφη, τὰ ἀνέ-
μματα αὐτῶν. Ἐπὶ μὲν τοίνυν ἐπὶ ποιήσῃ Ὀμηρον
ἔγωγε μάχιστα τεύχουμα καὶ, ἐπὶ δὲ διθυράμβῳ Μελανί-
πιδην, ἐπὶ δὲ τραγῳδίᾳ Σφοκλέα, ἐπὶ δὲ ἀνδρικυκλοποιίᾳ
Πολύκλειτον, ἐπὶ δὲ ζωγραφίᾳ Ζεῦξιν. (4) Πότερὰ σοι
δοκῶσιν οἱ ἀπεργαζόμενοι εἰδέναι ἃ ἀρσὴν τε καὶ ἀλ-
λιντα ἀνθρώπου κατ' ἄλλους εἶναι ἢ οἱ ζῶα ἑμπερὸν τε καὶ
ἐνεργά; Πολὺν ἢ Δία οἱ ζῶα, εἴπω γὰρ μὴ τύχη τι, ἀλλ'
ὑπὸ γνώμης ταῦτα γίνεσθαι. Τῶν δὲ ἀτεκμαρτῶν
ἐρόντων ἡτοῦ ἕνεκα ἔστι καὶ τῶν φανερῶν ἐπὶ ὠφελείᾳ
ούτων πότερὰ τύχης καὶ πότερὰ γνώμης ἔργα κρίνειν;
Ἡρεπεῖ μὲν τὰ ἐπὶ ὠφελείᾳ γινόμενα γνώμης ἔργα
εἶναι. ὦ Ὅσων δοκεῖ σοι ὁ εἰς ἀρχὴν ποιεῖν ἀνθρώ-
πους ἐπὶ ὠφελείᾳ προσέειναι αὐτοὺς δι' ὃν αἰσθάνονται
ἕκαστα, οὐδ' αἰσθάνονται μὲν ὡς ὅτι ὄραν τὰ δοκῶν, ὅσα δὲ ὡς
ἀκούειν τὰ ἀκουστά; ὁσμῶν γὰρ μὴ, εἰ μὴ βίνας προσέτε-
θησαν, τί ἂν ἡμῖν ὄφελος ἦν; τίς δ' ἂν αἰσθῆται ἦν γλυ-
κέων καὶ ὀριμέων καὶ πάντων τῶν διὰ στόματος ἡδέων,
εἰ μὴ γλῶττα τούτων γνώμων ἐνεργάσθῃ; (5) Πρὸς
δὲ τούτοις οὐ δοκεῖ σοι καὶ τὸδε προνοίας ἔργον εἰσικέναι,
τὸ, ἐπεὶ ἀσθενὴς μὲν ἐστὶν ἡ ὄψις, βλέφαροις αὐτὴν
κυρῶσαι, ἃ, ὅταν μὲν αὐτῇ χρῆσθαι τι δεῖ, ἀναπε-
τάννυσται, ἐν δὲ τῷ ὕπνῳ συγκαλείσθαι; ὡς δ' ἂν μὴ δὲ
ἀνεμοὶ βιάπτονται, ἡμῶν βλέφαρὶδας ἐμψύσαι ὁρῶσι
τε ἀπογεῖσθαι τὰ ὑπὲρ τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς μὴ δ' ὁ ἐκ
τῆς κεφαλῆς ἰδρὸς κακουργῇ; τὸ δὲ τὴν ἀκοὴν δέχεσθαι
μὲν πάσας φωνὰς, ἐμπέπλησθαι δὲ μήποτε καὶ τοὺς
μὲν πρόσθεν ὁδόντας πᾶσι ζῶας οἶους τέμνειν εἶναι,
τοὺς δὲ γομφίους οἶους παρὰ τούτων δεσχεμένους λαλῶ-
ναι; καὶ τὸ στόμα μὲν, δι' οὗ ὢν ἐπιθυμεῖ τὰ ζῶα
εἰσπύμπεται, πλησίον οὐδ' αἰσθάνεται καὶ βίοντα καταβέναι;
ἐπεὶ δὲ τὰ ἀπογορεύοντα δυσχερῆ, ἀποστρέφει τοὺς

mibus. Quod igitur cibum, potum, et res venereas attinet,
ita se comparaverat, ac se nihil quidem minus ad satietatem
delectari putabat, quam qui multum in his laborarent, multo
vero minus dolere.

CAPUT IV

Quod si qui Socratem putant, ut et scribunt nonnulli de
eo, et loquuntur, quibusdam argumentis inducti, fuisse
quidem excellentissimum ad impellendos homines ad virtu-
tem, verum eos deducere non potuisse eo ut in ea profectus
aliquos facerent; considerent non modo quibus castigationis
causa interrogationibus usus, illos, qui se omnia scire ope-
rabantur, redarguebat: sed etiam ea, quae quotidie cum
familiaribus disserebat; atque ita periculum faciant, potius
ritue suos familiares meliores reddere. Dicam autem pri-
mum, quae aliquando ex ipso audiui disserente de deo
Aristodemum, cognomento Parvum. Hunc enim quum
accepisset nec diis sacrificare, nec ad eos precari, nec divi-
natione uti, atque etiam eos deridere, qui haec facerent: Do-
mibi, ait, Aristodeme, suntne homines aliqui, quos sapientia
nomine sis admiratus? Equidem, ait. Dicitis nobis, inquit
Socrates, eorum nomina. Equidem, respondit is, Homerum
in pangendis carminibus epicis maxime admirari solem; in
dithyrambo, Melanippidem; in tragedia, Sophoclem; in sta-
tuaria, Polycletem; in pictura, Zeuxim. Utri vero, inquit
Socrates, videtur tibi digni esse maiori admiratione: num
qui simulacra mentis et motus expertia perficiunt, an qui
animalia mente et efficacia praedita? Multo magis profecto
miror auctores animalium, si quidem ea non forte fortuna,
sed consilio fiunt. Utra vero vel fortunae, vel consilii iudicis
esse opera? num ea, de quibus assequi conjectura non licet,
quamquam de causa facta sint; an quae manifesto sunt ad utili-
tatem aliquam parata? Nimirum ea profecta esse a consilio
convenit opera, quae utilitatis causa fiunt. An non igitur tibi
videtur is, qui ab initio fecit homines, utilitatis causa eis
addidisse, per quae sensu perciperent singula: nimirum
oculos, ut ea cernerent, quae cerni possunt; aures, ut audi-
rent, quae audiri possunt? Odorom profecto, si nares addite
non fuissent, quis nobis extitisset usus? quinam sensus luis-
set rerum dulcium, et acrium, et suavium illarum omnium,
quae ore percipiuntur, si non lingua nobis fuisset indita, qua
harum est exploratrix? Praeterea nonne tibi videtur hoc
quoque putandum esse providentiae opus, quum oculus
imbecillis sit, palpebris eum quasi foribus munivisse, quae,
ubi visu opus est, aperiuntur; obrepente somno, claudu-
tur? Ut autem ne venti quidem nocerent, cilia quasi colum-
a natura inseruisse; ac superciliis, quasi suggeradiis, ea
quae supra oculos sunt, texisse, ut ne sudor quidem de ca-
pite manans eos laderet. Hoc quoque providentiae opus,
aurem voces omnes excipere, nunquam tamen repleri: den-
tesque anteriores omnibus animalibus ad secundum apertum
esse, molares vero ad comminuendum, quae ab his acceper-
int: atque os, per quod ea, quae appetunt animalia, in
ventrem immittuntur, juxta oculos et nares apposuisse:
quumque molesta sint quae per dejectiones exernantur,

τούτων ὁγετοῦς καὶ ἀπενεγκεῖν ἢ δυνατόν προσωτάτω ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων· ταῦτα οὕτω προνοητικῶς πεπραγμένα ἀπορεῖς πότερα τύχης ἢ γνώμης ἔργα ἐστίν; (7) Οὐ μὰ τὸν Δί', ἔφη, ἀλλ' οὕτω γε σκοπούμενω πάνυ εἴκει ταῦτα σοφοῦ τινος δημιουργοῦ καὶ φιλοζώου τεχνήματι. Τὸ δὲ ἐμφῦσαι μὲν ἔρωτα τῆς τεκνοποιίας, ἐμφῦσαι δὲ ταῖς γειναμέναις ἔρωτα τοῦ ἐκτρέφειν, τοῖς δὲ τραφεῖσι μέγιστον μὲν πόθον τοῦ ζῆν, μέγιστον δὲ φόβον τοῦ θανάτου; Ἀμελεῖ καὶ ταῦτα εἴκει μηχανήμασι τινος ζῶα εἶναι βουλευσαμένου. (8) Σὺ δὲ σαυτὸν φρόνιμον τι δοκεῖς ἔχειν, ἄλλοι δὲ οὐδαμοῦ οὐδὲν οἷσι φρόνιμον εἶναι; καὶ ταῦτα εἰδὼς ὅτι γῆς τε μικρὸν μέρος ἐν τῷ σώματι πολλῆς οὐσῆς ἔχεις καὶ ὑγροῦ βραχὺ πολλοῦ ὄντος καὶ τῶν ἄλλων δῆπου μεγάλων ὄντων ἐκάστου μικρὸν μέρος λαβόντι τὸ σῶμα συνήρμοσταί σοι· νοῦν δὲ ἄρα μόνον οὐδαμοῦ ὄντα σε εὐτυχῶς πως δοκεῖς συναρπάσαι, καὶ τὰδε τὰ ὑπερμεγέθη καὶ πληθὺς ἄπειρα δι' ἀρροσύνην τινὰ οὕτως; οἷσι εὐτάκτως ἔχεις; (9) Μὰ Δί'· οὐ γὰρ ὁρῶ τοὺς κυρίους, ὅσπερ τῶν ἐνθάδε γιγνομένων τοὺς δημιουργοῦς. Οὐδὲ γὰρ τὴν στυτοῦ σύ γε ψυχὴν ὁρᾷς, ἢ τοῦ σώματος κυρία ἐστίν· ὅς τε κατὰ γε τοῦτο ἔξεστί σοι λέγειν ὅτι οὐδὲν γνώμη, ἀλλὰ τύχη πάντα πράττει. (10) Καὶ ὁ Ἀριστοῦτος, Οὗτοι, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, ὑπερορῶ τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' ἐκεῖνο μεγαλοπρεπέστερον ἡγοῦμαι ἢ ὡς τῆς ἡμῆς θεραπείας προδεῖσθαι. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσω μεγαλοπρεπέστερον ἀξιοῖ σε θεραπεύειν, τοσούτῳ μᾶλλον καὶ τιμητέον αὐτόν. (11) Εὐ ἴσθι, ἔφη, ὅτι, εἰ νομίζοιμι θεοὺς ἀνθρώπων τι φροντίζειν, οὐκ ἂν ἀμελοῖην αὐτῶν. Ἐπεὶ οὐκ οἷσι φροντίζειν; οἱ πρῶτον μὲν μόνον τῶν ζώων ἀνθρώπων ὁρθὸν ἀνέστησαν· ἢ δὲ ὁρθότης καὶ προορᾶν πλέον ποιεῖ δύνασθαι καὶ τὰ ὑπερθεῖν μᾶλλον θεῶσθαι καὶ ἤττον κακοπαθεῖν [καὶ ὄψιν καὶ ἀκοὴν καὶ στόμα ἐνεποίησαν]· ἔπειτα τοῖς μὲν ἄλλοις ἐρπετοῖς πόδας ἔδωκαν, οἱ τὸ πορεύεσθαι μόνον παρέχουσιν· ἀνθρώπῳ δὲ καὶ χεῖρας προσέθεσαν, αἱ τὰ πλείεστα οἷς εὐδαιμονέστερα ἐκείνων ἐσιμὲν ἐξεργάζονται. (12) Καὶ μὴν γλωττᾶν γε πάντων τῶν ζώων ἔχόντων, μόνην τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐποίησαν οἷαν ἄλλοτε ἀλλαχῇ ψάουσας τοῦ στόματος ἀρθροῦν τε τὴν φωνὴν καὶ σημαίνειν πάντα ἀλλήλοις & βουλόμεθα. Τὸ δὲ καὶ τὰς τῶν ἀφροδισίων ἡδονὰς τοῖς μὲν ἄλλοις ζωῶσι δοῦναι περιγράφαντας τοῦ ἔτους χρόνον, ἡμῖν δὲ συνεχῶς μέχρι γῆρας ταύτας παρέχειν; (13) Οὐ τοίνυν μόνον ἤρκεσε τῷ θεῷ τοῦ σώματος ἐπιμελεσθῆναι, ἀλλ' ὅπερ μέγιστόν ἐστι, καὶ τὴν ψυχὴν κρατίστην τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέψυσε. Τίνος γὰρ ἄλλου ζώου ψυχὴ πρῶτα μὲν θεῶν τῶν τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα συνταξάντων ἵσθηται ὅτι εἰσὶ; τί δὲ φύλον ἄλλο ἢ οἱ ἄνθρωποι θεοὺς θεραπεύουσι; ποία δὲ ψυχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἱκανώτερα προφυλάττεσθαι ἢ λιμὸν ἢ δίψαν ἢ ψυχὴν ἢ θάλαπην ἢ νόσους ἐπικουρῆσαι ἢ βρώμην ἀσχεῖσαι ἢ πρὸς μάθησιν ἐκπληρῆσαι, ἢ ὅσα ἂν ἀκούσῃ ἢ ἰδῇ ἢ μάθη ἱκανώτερα ἐστὶ διαμεμνησθαι; (14) Οὐ γὰρ πάνυ σοι κατὰ γῆλον ὅτι παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα

canales horum avertisse atque segregasse, quantum fieri potest, remotissime a sensibus : hæc tam provide facta, dubitasne, utrum fortunæ sint opera, an consilii? Minime profecto, inquit, sed mihi sic ea consideranti sapientis cujusdam opificis et animantium studiosi artificium præ se ferre videntur. At cupiditatem procreandæ sobolis a natura inseruisse, ac matribus cupiditatem educandi, educatis maximum vitæ desiderium, maximumque mortis metum? Sine dubio hæc quoque videntur alicujus esse artificii consentanea, qui, ut essent animalia, cum consilio instituerit. Tu vero te ipsum aliquid habere prudentiæ putas, et nusquam alibi quicquam esse prudentiæ? præsertim quum scias, quod exiguum terræ partem habeas in corpore, quum ea magna sit; quod partem exiguum habeas humoris, quum is multus sit; itemque de singulis rebus ceteris, quæ magnæ sunt, exiguum partem quum accepisses, ita deinde corpus tuum compactum fuit : mentem vero, quæ sola nusquam est, tibi videris forte fortuna feliciter arripuisse, et amplissima hæc, numeroque infinita, per dimentiam aliquam sic in recto ordine disposita stare opinaris? Ita profecto, inquit Aristodemus. Nam eorum rectores non video, sicut earum rerum opifices cerno, quæ hic sunt. Nimirum tu ne tuam quidem ipsius animam cernis, quæ rerum in corpore potitur; ideoque, si ita velis, licet tibi dicere, nihil te judicio tuo facere, sed omnia fortuito. Tum Aristodemus. Ego, mi Socrates, inquit, numen non sperno, sed arbitror id esse magnificentius, quam ut cultu meo indigeat. Imo, ait Socrates, quanto magnificentius tui curam habere dignatur, tanto magis a te colendum est. Equidem, inquit Aristodemus, scire te volo, non me deos neglecturum, si putarem eos in ulla re homines curare. Tu ergo curare ipsos res nostras non arbitraris, qui primo inter animalia cetera solum hominem erectum constituerunt (et habet hoc erecta figura, ut prospicere longius possit, et melius superna spectare, et ut minus laudamur); atque etiam oculos, aures, atque os addiderunt : deinde ceteris quidem, quæ humi repunt, pedes dederunt, qui solum hoc eis præbent, ut incedere possint; homini vero etiam manus addiderunt, quæ plurima perficiunt, ob quæ illis beatiore sumus? Linguam vero quum animalia cuncta habeant, solam humanam ejusmodi condiderunt, ut ore alias alibi contacto, vocem articulet, omniaque significet, quæcunque significare nobis inter nos libeat. Quid quod rei venereæ voluptates animalibus ceteris ita dederunt, ut certum anni tempus eis præscriperint, nobis vero usque ad senectutem has continuo suppeditant? Neque tamen satis hoc deo fuit, ut corporis curam haberet; sed (quod maximum est) etiam præstantissimam animam hominis naturæ dedit. Nam cujus alius animalis anima deprehendit primum de diis, qui hæc amplissima longeque pulcherrima construxerunt, eos esse? quod item aliud genus, præter homines, deos colit? quænam alia anima humanam superat in præcavenda fame, siti, frigore, caloribus, vel in medendis morbis, vel in exercendo robore, vel in doctrina comparanda, vel in eorum memoria retinenda, quæcunque vel audierit, vel viderit, vel didicerit? An non enim plane tibi manifestum est, homines illi

ὥςπερ θεοὶ ἀνθρώποι βιοτεύουσι, φύσει καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κρατιστεύοντες· οὐτε γὰρ θοὸς ἂν ἔχων σῶμα, ἀνθρώπου δὲ γνώμην, ἰδύνατο ἂν πράττειν ἢ ἐβούλετο, οὐδ' ὅσα χεῖρας ἔχει, ἄχρονα δ' ἐστὶ, πλέον οὐδὲν ἔχει. Σὺ δὲ ἀμφοτέρων τῶν πλείστου ἀξίων τετυγχῶς οὐκ οἶε σοῦ θεοὺς ἐπιμελεῖσθαι; ἀλλ' ὅταν τί ποιήσῃσι, νομίζεις αὐτοὺς σοῦ προνοεῖν; (15) Ὅταν πέμπωσιν, ὥςπερ σοὶ γῆς πέμπειν αὐτοὺς, συμβούλους ὅτι γῆν ποιεῖν καὶ μὴ ποιεῖν. Ὅταν δὲ Ἀθηναῖος, ἔφη, πυνθανόμενος τι διὰ μηχανικῆς φράζωσιν. οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ φράζειν αὐτοὺς, οὐδ' ὅταν τοῖς Ἑλλήσι τέρατα πέμποντες προσημαίνωσιν, οὐδ' ὅταν πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ μόνον σὲ ἐξαίρωντες ἐν ἀμελείᾳ κατατίθενται; (16) Οἶε δ' ἂν τοὺς θεοὺς τοῖς ἀνθρώποις δοῶν ἐμψύσαι ὥς ἱκανοὶ εἰσιν εὐ καὶ κακῶς ποιεῖν, εἰ μὴ δυνατόι ἦσαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαπατωμένους τὸν πάντα χρόνον οὐδέποτε ἂν αἰσθάνεσθαι; οὐχ, ἔρξῃς ὅτι τὰ πολυχρόνιωτα καὶ σοφώτατα τῶν ἀνθρωπίνων, πόλεις καὶ ἔθνη, θεοσεβέστατά ἐστι καὶ αἱ προνοιωτάται ἡλικίαι θεῶν ἐπιμελεῖσθαι; (17) Ὡ γὰρθε, ἔφη, κατὰ χάριν ὅτι καὶ ὁ σὸς νόος ἐνδὸν τὸ σὸν σῶμα ὅπως βούλεται μεταχειρίζεται. Οἰεσθαι οὖν γῆν καὶ τὴν ἐν τῷ παντὶ πρόνοιαν τὰ πάντα ὅπως ἂν αὐτῇ ἡδύη, οὕτω τίθεσθαι, καὶ μὴ τὸ σὸν μὲν σῶμα δύνασθαι ἐπὶ πολλὰ στάδια ἐξικνεῖσθαι, τὸν δὲ τοῦ θεοῦ ὁρατὸν ἀδύνατον εἶναι ἅμα πάντα ἔρξαι, μηδὲ τὴν σὴν μὲν ψυχὴν καὶ περὶ τῶν ἐνθάδε καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰθιόπῃ καὶ ἐν Σικελίᾳ δύνασθαι προνοεῖν, τὴν δὲ τοῦ θεοῦ πρόνοιαν μὴ ἱκανὴν εἶναι ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι. (18) Ἦν μὲντοι ὥςπερ ἀνθρώπους θεραπεύον γυνώσκεις τοὺς ἀντιθεραπεύειν ἐθέλοντας καὶ χειρίζοντας τοὺς ἀντιχειριζόμενους καὶ συμβουλευόμενους καταμαρτυρῶντας τοὺς προνοίους, οὕτω καὶ τῶν θεῶν πείραν λαμβάνεις θεραπεύων, εἰ τι σοὶ θελήσουσι περὶ τῶν ἀδελφῶν ἀνθρώπων συμβουλεύειν, γνώσῃ τὸ θεῖον ὅτι τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ἐστὶν ὅσῃ ἅμα πάντα ἔρξαι καὶ πάντα ἀκούειν καὶ πανταχοῦ παρῆναι καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι. (19) Ἐμοὶ μὲν οὖν ταῦτα λέγων οὐ μόνον τοὺς συνήτας ἐδόκει ποιεῖν, ὅπως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἔρῳντο, ἀπέχεσθαι τῶν ἀνοσίων τε καὶ ἀδίκων, καὶ αἰσχυρῶν, ἀλλ' ἢ καὶ ὅπως ἐν ἐρημίᾳ εἶεν, ὥςπερ ἡγήσαντο μηδὲν ἂν ποτε τῶν πράττειν θεοὺς διαλαλεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Εἰ δὲ δὴ καὶ ἐγκράτεια καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν ἀνδρὶ κτῆμα ἐστίν, ἐπισκεψόμεθα εἰ τι προσδίδασκε λέγων εἰς αὐτὴν τοιαῦτα. Ὡς ἄνδρες, εἰ πολέμου ἡμῖν γενομένου βουλομένη ἐλθεῖν ἄνδρα ὑπ' οὗ μάλιστα ἂν αὐτοὶ μὲν σωζόμεθα, τοὺς δὲ πολεμίους χειροῦμεθα, ἄρ' ὄντιν' (ἂν) αἰσθανόμεθα ἥτις γαστρός ἢ οἶνου ἢ ἀπποδοτίων ἢ πόνου ἢ ὕπνου, τοῦτον ἂν αἰρούμεθα; καὶ πῶς ἂν οἰκθρήμεν τὸν τοιοῦτον ἢ ἡμέας σῶσαι ἢ τοὺς πολεμίους

animalia cetera quasi deos quosdam vivere, longe, ab ipsa natura, tum corpore tum anima ceteris praestantes? Nec enim si bovis haberet corpus, consilium autem hominis, facere, quae voluisset, potuisset: nec illa, quae manus quidem habent, sed prudentia carent, ceteris praestant. Tu vero, quum utrumque pretii longe maximi consequutus sis, non curare te deos arbitraris? At quidnam quum fecerint, curam eos habere tui putabis? Quum miserint, inquit Aristodemus, quemadmodum tu dicis eos mittere, consilios eorum quae vel agenda, vel non agenda sint. Verum ubi quid Atheniensibus, inquit Socrates per divinationem consulentibus respondent, an non tibi quoque eos respondere putas? non, quum Graecis, quum hominibus universis portenta nuntiant, quibus aliquid ante denuntiant? te scilicet solum eximentes, extra curam suam collocant? Num arbitraris deos hominibus opinionem a natura inseruisse, quod eos et beneficiis et penis afficere possint, si non revera id possent? et homines perpetuo deceptos horum nihil unquam sensisse? Non vides, quod quae inter res humanas et antiquitatis et sapientie principatum tenent, nimirum civitates et nationes, divino cultui sint addictissimae; quodque hominum aetates prudentissimae res divinas maxime curent? Disce, inquit, o bone vir, etiam mentem tuam, dum inest corpori, ex arbitratu suo corpus gubernare. Quamobrem existimandum est, illam quoque prudentiam, quae est in hoc universo, sic omnia ponere, quemadmodum ipsi gratum est: non oculum tuum ad multa usque stadia pertingere posse, et non posse dei oculum simul omnia intueri; neque animam tuam tam de rebus, quae hic accidunt, quam de illis, quae in Aegypto et Sicilia, cogitare posse, et non posse dei sapientiam simul omnia cura sua complecti. Enimvero, quemadmodum animadvertis, dum homines colis, eos qui te vicissim colere velint; ac dum gratificaris, eos qui gratiam referunt; et dum consulis alios, quoniam prudentes sint, perspicis: eodem modo, deos etiam colendo si periculum feceris, an quid tibi velint tuis de rebus, quae hominibus obscurae sunt, consilium dare, intelliges numen tantum ac tale esse, ut omnia pariter videat, et audiat omnia, et ubique adsit, et pariter omnium curam gerat. Haec quum diceret Socrates, mihi videbatur efficere, ut familiares sui a rebus impiis, injustis, et turpibus abstinerent, non solum quando ab hominibus conspicerentur, verum etiam quando in solitudine essent: quippe qui existimarent, nihil unquam eorum quae agerent, occultum esse diis posse.

CAPUT V.

Quod si etiam temperantia possessio quaedam pulchra et bona est homini, dispiciamus, an aliquid proficeret, ita de ea disserens: Si bello nobis indicto, viri, aliquem velimus eligere, per quem nos maxime salutem consequi, atque hostes in potestatem nostram redigere possimus; num aliquem legemur, qui aut a gula, aut a vino, aut a rebus venereis, aut a labore, aut a somno vinci se pateretur? Et quoniam statueremus, ejusmodi hominem vel salutem nostram

κρατῆσαι; (2) Εἰ δ' ἐπὶ ταυτεῇ τοῦ βίου γενόμενοι βουλοίμεθα τῷ ἐπιτρέψαι ἢ παιδας ἀρρένας παιδεῦσαι ἢ θυγατέρας παρθένους διαφυλάξαι ἢ χρήματα διασῶσαι, ἢ δούλους δ' ἀκρατεῖ ἐπιτρέψαιμεν ἢ τὸν ἀκρατῆ; δούλῳ δ' ἀκρατεῖ ἐπιτρέψαιμεν ἢ τὸν βροσκήματα ἢ ταμειῖα ἢ ἔργων ἐπίστασιν; διάκονον δὲ καὶ ἀγοραστὴν τὸν τοιοῦτον ἐθελήσαμεν ἂν προῖκα λαβεῖν; (3) Ἀλλὰ μὴν εἰ γε μὴδὲ δούλον ἀκρατῆ δεξαίμεθ' ἂν, πῶς οὐκ αἷον αὐτόν γε φυλάσσειν τοιοῦτον γενέσθαι; καὶ γὰρ οὐχ ὥςπερ οἱ πλεονέκται τῶν ἄλλων ἀφαιρούμενοι χρήματα ἑαυτοὺς δοκοῦσι πλουτίζειν, οὕτως δ' ἀκρατῆς τοῖς μὲν ἄλλοις βλαβερὸς, ἑαυτῷ δ' ὠφελίμος, ἀλλὰ κακούργος μὲν τῶν ἄλλων, ἑαυτοῦ δὲ πολὺ κακούργότερος, εἰ γε κακούργότατος ἐστὶ μὴ μόνον τὸν οἶκον τὸν ἑαυτοῦ φθεῖρειν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. (4) Ἐν συνουσίᾳ δὲ τίς ἐν ἡσθεῖ τῷ τοιοῦτῳ ὅν εἶδεν τῷ ὄψῳ τε καὶ τῷ οἴνῳ χαίροντα μᾶλλον ἢ τοῖς φίλοις καὶ τὰς πόρνas ἀγαπῶντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἑταίρους; Ἄρα γε οὐ χρὴ πάντα ἄνδρα, ἡγησάμενον τὴν ἐγκράτειαν ἀρετῆς εἶναι κρηπίδα, ταύτην πρῶτον ἐν τῇ ψυχῇ κατασκευάσασθαι; (5) Τίς γὰρ ἀνευ ταύτης ἢ μάθοι τι ἐν ἀγαθῷ ἢ μελετήσειεν ἀξιολόγως; ἢ τίς οὐκ ἂν ταῖς ἡδοναῖς δουλεύων αἰσχροῦς διατεθείη καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ νῆ τὴν Ἥραν ἐλευθέρῳ μὲν ἀνδρὶ εὐκτόν εἶναι μὴ τυχεῖν δούλου τοιοῦτου, δουλεύοντα δὲ ταῖς τοιαύταις ἡδοναῖς ἱκετεύειν τοὺς θεοὺς δεσποτῶν ἀγαθῶν τυχεῖν· οὕτω γὰρ ἂν μόνως δ' τοιοῦτος σωθείη. (6) Τοιαῦτα δὲ λέγων ἔτι ἐγκρατέστερον τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις ἑαυτὸν ἐπεδείκνυν· οὐ γὰρ μόνον τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν ἐκράτει, ἀλλὰ καὶ τῆς διὰ τῶν χρημάτων, νομίζων τὸν παρὰ τοῦ τυχόντος χρήματα λαμβάνοντα δεσπότην ἑαυτοῦ καθιστάναι καὶ δουλεύειν δουλείαν οὐδεμιᾶς ἥττον αἰσχροῦς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἄξιον δ' αὐτοῦ καὶ ἀ πρὸς Ἀντιφῶντα τὸν σοφιστὴν διελέχθη μὴ παραλιπεῖν. Ὁ γὰρ Ἀντιφῶν ποτὲ βουλόμενος τοὺς συνουσιαστάς αὐτοῦ παρελθεῖναι προσελθὼν τῷ Σωκράτει παρόντων αὐτῶν ἔλεξε τάδε (2) Ὁ Σώκρατες, ἐγὼ μὲν ὦμην τοὺς φιλοσοφοῦντας εὐδαιμονεστέρους χρῆναι γίνεσθαι· σὺ δὲ μοι δοκεῖς τάναντία τῆς φιλοσοφίας ἀπολελαυκῆναι. Ζῆς γοῦν οὕτως ὥς οὐδ' ἂν εἰς δούλος ὑπὸ δεσπότην δαιτυμένους μένει· σιτίαι τε σιτῇ καὶ ποτὶ πίνειας τὰ φαυλότατα, καὶ ἱμάτιον ἡμιφρέσαι οὐ μόνον φαῦλον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ θέρους τε καὶ χειμῶνος, ἀνυπόδητος τε καὶ ἀχίτων διατελεῖς. (3) Καὶ μὴν χρήματά γε οὐ λαμβάνεις, ἀ καὶ πτωμένους εὐφραίνει καὶ κεκτημένους ἐλευθεριώτερόν τε καὶ ἥδιον ποιεῖ. Εἰ οὖν ὥςπερ καὶ τῶν ἄλλων ἔργων οὐ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς μιμητάς ἑαυτῶν ἀποδεικνύουσιν, οὕτω καὶ σὺ τοὺς συνόντας διαθήσεις, νόμιζε πανοδχιμονίας διδάσκαλος εἶναι. (4) Καὶ δ' Σωκράτης

consulere, vel victoria de hostibus potiri posse? Itidem si vitæ fine nobis imminente, committere velimus alicui vel liberos mares erudiendos, vel filias virgines custodiendas, vel servandam pecuniam; num hominem intemperantem in his fide dignum esse putabimus? Et servo intemperanti num vel pecora, vel penum, vel ut operi præset, committeremus? num ministrum, et obsonatorem ejusmodi hominem vel gratis accipere vellemus? Enimvero si ne servum quidem intemperantem accepturi simus, qui non operæ pretium sit cavere, ne quis ipse talis fiat? Etenim non ita, quemadmodum avari homines, qui, dum aliis pecunias auferunt, se ipsos videntur colloquupletare; sic et intemperans aliis quidem nocet, sibi vero ipsi prodest: sed ut aliis perniciosus est, ita sibi ipsi multo perniciosior: si quidem perniciosissimum est, non modo res suas familiares destruere, sed corpus etiam atque animam. Ceterum in consuetudine familiari quis ejusmodi homine delectetur, quem et de obsonio, et de vino majorem sciat voluptatem capere, quam ex amicis; magisque scorta diligere, quam socios? nonne quemvis hominem, qui norit temperantiam virtutis esse fundamentum, hanc primum in anima sua parare decet? Quis enim absque hac vel boni aliquid discat, vel exercitatione consequatur? quis voluptatibus serviens non turpiter tum corpore tum anima affectus sit? Equidem ita profecto statuo, homini libero optandum esse, ut hujusmodi servum non consequatur; atque illi, qui voluptatibus ejusmodi servit, deos esse obsecrandos, ut dominos bonos nanciscatur; nam hoc modo tantum vir talis salvus esse possit. Talia quum diceret, longe se temperantiorē ipsa re, quam oratione, demonstrabat. Quippe non solum iis voluptatibus superior erat, quæ corpore percipiuntur, sed etiam ea, quæ ex opibus; existimabat enim, qui a quopiam pecuniam acciperet, dominum sibi hunc constituere, ac servitutem servire ulla alia turpiorem.

CAPUT VI.

Fuerit autem operæ pretium, illa non præterire, quæ cum Antiphonte sapientiæ professore disseruit. Antiphon enim, quum aliquando familiares Socratis ab eo vellet abducere, ad Socratem accedens, ipsis etiam præsentibus, hac usus est oratione: Arbitrabar ego, Socrates, eos qui philosopharentur, feliciores fieri oportere: at tu mihi videris contraria quadam ratione fructum ex sapientia tua percepisse. Sic enim vivis, quo pacto si vel quisvis servus sub domino vicitaret, non maneret: uteris cibo potuque vilissimo, neque tantum veste villi, sed eadem quoque per æstatem et hiemem indueris, et semper calcis tunicæque cares. Præterea pecuniam non accipis, quæ et comparantibus est voluptati, et illis qui jam compararunt, liberalius jucundiusque vivendi causam præbet. Quamobrem, si, quemadmodum reliquorum studiorum magistri discipulos suos imitatores sui efficiunt, tales tu quoque familiares tuos reddes; putare debes, infelicitatis te magistrum esse. Ad

πρὸς ταῦτα εἶπε, Δοκεῖς μοι, ἔφη, ὦ Ἀντιφῶν, ὑπελ-
ληφέναι με οὕτως ἀναρώς ζήν ὥστε πέπεισμαι σὲ μάλ-
λον ἀποθάνειν ἢ ἐλῆσθαι ἢ ζῆν ὥσπερ ἐγώ. Ἴθι οὖν
ἐπισκοφώμεθα τί χαλεπὸν ἤσθησαι τοῦμοῦ βίου. (5) Πότερον ὅτι τοῖς μὲν λαμβάνουσιν ἀργύριον ἀναρχαῖόν
ἐστὶν ἀπεργάζεσθαι τοῦτο ἐφ' ᾧ ἂν μισθὸν λαμβάνου-
σιν, ἐμοὶ δὲ μὴ λαμβάνοντι οὐκ ἀνάγκη διαλέγεσθαι ὃ
ἂν μὴ βούλωμαι; ἢ τὴν δίκαιάν μου φυλάττεις ὥς ἡ-
τον μὲν ὑγιεινὰ ἐσθίωντος ἐμοῦ ἢ σοῦ, ἦττον δὲ ἰσχυρὸν
παρέχοντα; ἢ ὥς χαλεπώτερον πορίσασθαι τὰ ἐμὰ δικαι-
τῆματα τῶν σῶν διὰ τὸ σπανιωτέρα τε καὶ πολυτέλε-
στερα εἶναι; ἢ ὥς ἡδίω σοὶ ἢ σὺ παρασκευάζεις ὄντα ἢ
ἐμοὶ ἢ ἐγώ; Οὐκ οἶσθ' ὅτι ὁ μὲν ἡδίστα ἐσθίων ἥκιστα
ᾄψων δαίτην, ὁ δὲ ἡδίστα πίνων ἥκιστα τοῦ μὴ παρόν-
τος ἐπιθυμεῖ ποτοῦ; (6) Τὰ γὰρ μὴν ἡμάτια οἶσθ' ὅτι
οἱ μεταβάλλόμενοι ψύγους καὶ θάλλους ἐνεκα μεταβάλ-
λονται, καὶ ὑποδύματα ὑποδοῦνται, ὅπως μὴ διὰ τὰ
λυπούμενα τοὺς πόδας κολύωνται πορεύεσθαι ἡδὴ οὖν
ποτε ἡσθὺς ἐμὲ ἢ διὰ ψύγους μᾶλλον του ἐνδόν μένοντα
ἢ διὰ θάλλους μαχρόμενόν τῳ περὶ σκιᾶς ἢ διὰ τὸ ἀλγεῖν
τοὺς πόδας οὐ βαδίζοντα ὅπου ἂν βούλωμαι; (7) Οὐκ
οἶσθ' ὅτι οἱ φύσει ἀσθενέστατοι τῷ σώματι μελετήσαν-
τες τῶν ἰσχυροτάτων ἀμελησάντων κρείττους τε γίνον-
ται πρὸς ἃ ἂν μελετῶσι καὶ ῥῶον αὐτὰ φέρουσιν; ἐμὲ
δὲ ἄρα οὐκ οἶε τῷ σώματι αἰετὰ τὰ συντυγχάνοντα μελε-
τῶντα καττερεῖν πάντα ῥῶον φέρειν σοῦ μὴ μελετῶν-
τος; (8) Τοῦ δὲ μὴ δουλεύειν γαστρὶ μηδὲ ὕπνῳ καὶ
λαγνείᾳ οἶε τι ἄλλο αἰτιώτερον εἶναι ἢ τὸ ἔτετρα ἔχειν
τούτων ἡδίω, ἢ οὐ μόνον ἐν γαστρὶ ὄντα εὐφραίνει, ἀλλὰ
καὶ ἐπιπύας παρέχοντα ὠφελήσκειν αἰετὰ; Καὶ μὴ τοῦτό
γε οἶσθα, ὅτι οἱ μὲν οἰόμενοι μηδὲν εὖ πράττειν οὐκ εὐ-
φραίνονται, οἱ δὲ ἡγνούμενοι καλῶς προχωρεῖν ἑαυτοῖς
ἢ γεωργίαν ἢ ναυκληρίαν ἢ ἄλλ' ὅτι ἂν τυγχάνουσιν
ἐργαζόμενοι ὥς εὖ πράττοντες εὐφραίνονται. (9) Οἶε
οὖν ἀπὸ πάντων τούτων τοσαύτην ἡδονὴν εἶναι ὅσην
ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ τε ἡγεσθαι βέλτερον γίνεσθαι καὶ φίλους
ἀμείνους κτῆσθαι; ἐγὼ τοίνυν διατελῶ ταῦτα νομίζων.
Ἴδαν δὲ δὴ φίλους ἢ πόλιν ὠφελεῖν δέξαι, ποτέρῳ ἢ
πλείων σφόδρ' αὐτῶν ἐπιμελεῖσθαι, τῷ ὥς ἐγὼ νῦν ἢ
τῷ ὥς τὸ μακαριζεῖς δικαιούμενῳ; στρατεύοιτο δὲ πό-
τερος ἢ ῥῶον, ὁ μὴ δυνάμενος ἄνευ πολυτελοῦς δίκαιης
ζῆν ἢ ᾧ τὸ παρὸν ἀρκεῖ; ἐκπολιορκηθεὶς δὲ πότερος ἢ
ῥῶτον, ὁ τῶν χαλεπωτάτων εὐρὺν δεόμενος ἢ ὁ τοῖς
ῥάστοις ἐντυγχάνειν ἀρκούντως χρηόμενος; (10) Ἐοικας,
ὦ Ἀντιφῶν, τὴν εὐδαιμονίαν οἰομένην πρῶτην καὶ πολυ-
τέλειαν εἶναι ἐγὼ δὲ νομίζω τὸ μὲν μηδενὸς δεῖσθαι
θεῖον εἶναι, τὸ δὲ ὥς ἐλαχίστων ἐγγυτάτω τοῦ θεοῦ,
καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον, τὸ δὲ ἐγγυτάτω τοῦ θεοῦ
ἐγγυτάτω τοῦ κράτιστου.

11. Πάλιν δὲ ποτε ὁ Ἀντιφῶν διαλεγόμενος τῷ Σω-
κράτει εἶπεν, ὦ Σωκράτες, ἐγὼ τοι σὲ δίκαιον μὲν
νομίζω, σοφὸν δὲ οὐδ' ὀπισθοταύτην. Δοκεῖς δὲ μοι καὶ
ἀδύνατος τοῦτο γινώσκειν οὐδένα γούν τῆς συνοουσίας ἀρ-
γύριον πράττει. Καίτοι τὸ γὰρ ἡμάτιον ἢ τὴν δίκαιον ἢ

ea Socrates hæc dixit : Suspiciari mihi videris, Antiphon, tam acrummosas me vitam degere, ut equidem persuasus sim, malle te mori, quam mei moris vitam capere. Age igitur, dispiciamus quid in mea vita acerbi deprehenderis: an quod necesse sit, eos, qui pecuniam accipiunt, hoc ipsum præstare, cujus causa mercedem accipiunt; quum mihi mercedem nullam accipienti necesse non sit cum eo disse- rere, quocum nolim? an vilem victum esse meum putas, qui minus salubribus vescar, ac tu, quaque minus roboris suppeditent? an quod ea comparatu difficiliora putas esse, quibus ego vescor, quam quibus tu vesceris, quod et rariora sint, et majoris pretii? an ea quæ tu paras, tibi jucundiora esse, quam quæ egomet mihi? Num ignoras, quod qui suavis- sime vescitur, minime indigeat obsonio; qui summa cum voluptate bibit, minime potum aliquem absentem deside- ret? Vestes quidem qui commutant, frigoris eas æstusque causa commutare nosti; et calceis pedes muniunt, ne per illa, quæ pedes lædunt, iter facere prohibeantur. Dic igitur, quæso, si quando me deprehendisti aut frigoris causa plus ullo alio domi manentem, aut æstus gratia pro umbra cum alio contendentem, aut propter pedum dolorem non pro- dīre, quocumque vellem. An nescis, eos qui a natura sunt corporibus maxime imbecillis præditi, posteaquam se exer- cuerint, in iis ad quæcumque se exercuerint, robustissimos quosque, qui exercitationes neglexerint, superare, et ea facilius ferre? me autem perpetuo memet exercentem, ut quæ corpori accidant, ea perferam, nonne putas omnia ferre facilius, quam tu, qui te non exerces? An vero causam tu aliam veriorē esse putas, quod gule, somno, lasciviæ non servio, quam quod his alia quædam habeo suaviora, quæ non solum in usu exhibarunt; verum etiam hoc ipso, quod commodi perpetui spem faciant? Præterea scis, eos ho- mines qui nihil prospere sibi successurum existimant, non esse laetos: quum illi, qui præclare sibi vel agriculturam, vel naviculariam, vel quid aliud, quo occupati sunt, suc- cedere putant, quasi qui rebus utantur prosperis, volupta- tem capiant. Tunc vero de his omnibus tantum voluptatis percipi putas, quantum ex eo, quod aliquis se ipsum melio- rem reddi putat, et amicos meliores consequi? quod equidem nunquam non de me statuo. Jam si vel amici juvandi sint, vel ipsa civitas, cuinam plus otii fuerit ad ea procuranda? eine, qui ut ego, victitat; an qui illo modo, quem tu beatum prædicas? uter facilius militiam perferat? isne, qui nequit absque sumptuoso victu vivere, an cui satis est id quod adest? uter citius expugnabitur? isne, qui quod inventu difficillimum sit requirit; an qui eorum usu, quæ facillime obvia sunt, abunde contentus est? Videris, Antiphon, felici- tatem deliciis ac sumptuoso apparatu metiri: ego vero ar- bitror, nulla re indigere, divinum esse; quam paucissimis, proximum dei naturæ: ac divinum quidem quod sit, præ- stantissimum esse; quod autem divino proximum, id etiam præstantissimo proximum esse.

Rursus Antiphon disserens aliquando cum Socrate, ait: Justum equidem esse te judico, mi Socrates: sapientem autem minime. Quod etiam ipse mihi non videris ignorare: nam a nemine mercedem exis eo nomine quod tecum ver- setur. Atqui si vestem tuam, vel domum, vel aliud

ἄλλο τι ὧν κέκτησαι νομίζων ἀργυρίου ἄξιον εἶναι οὐδενὶ ἂν μὴ ᾔδει προίκα δοῖς, ἀλλ' οὐδ' ἔλαττον τῆς ἀξίας λαβών. (12) Δῆλον δὲ ὅτι εἰ καὶ τὴν συνουσίαν ἴσου τινὸς ἀξίαν εἶναι, καὶ ταύτης ἂν οὐκ ἔλαττον τῆς ἀξίας ἀργύριον ἐπράττου. Δίκαιος μὲν οὖν ἂν εἴης, ὅτι οὐκ ἔξαπατᾷς ἐπὶ πλεονεξίᾳ, σοφὸς δὲ οὐκ ἂν, μηδενὸς γε ἀξία ἐπιστάμενος. (13) Ὁ δὲ Σωκράτης πρὸς ταῦτα εἶπεν, Ὁ Ἀντιφῶν, παρ' ἡμῖν νομίζεται τὴν ὥραν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως μὲν καλὸν, ὁμοίως δὲ αἰσχρὸν διατίθεσθαι εἶναι. Τὴν τε γὰρ ὥραν ἔαν μὲν τις ἀργυρίου πωλῇ τῷ βουλομένῳ, πόρνον αὐτὸν ἀποκαλοῦσιν, ἔαν δὲ τις ὅν ἂν γνῷ καλὸν τε ἀγαθὸν ἐραστὴν ὄντα, τοῦτον φίλον ἐαυτῷ ποιῇται, σώφρονα νομίζομεν καὶ τὴν σοφίαν ὁμοίως τοὺς μὲν ἀργυρίου τῷ βουλομένῳ πωλοῦντας σοριστάς ὥσπερ πόρνους ἀποκαλοῦσιν, ὅστις δὲ ὅν ἂν γνῷ εὐφυῆ ὄντα διδάσκων, ὅτι ἂν ἔχῃ ἀγαθὸν φίλον ποιῇται, τοῦτον νομίζομεν δὲ τῷ καλῷ ἀγαθῷ πολίτῃ προσήκει, ταῦτα ποιεῖν. (14) Ἐγὼ δ' οὖν καὶ αὐτὸς, Ὁ Ἀντιφῶν, ὥσπερ ἄλλος τις ἢ ἔππῳ ἀγαθῷ ἢ κυνὶ ἢ ὄρνιθι ἡδέεται, οὕτω καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἡδομαι φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἔαν τι σχῶ ἀγαθόν, διδάσκω, καὶ ἄλλοις συνίστημι παρ' ὧν ἂν ἡγώμην ὠφελήθησασθαι τι αὐτοὺς εἰς ἀρετήν. Καὶ τοὺς θησαυροὺς τῶν παλαιῶν σοφῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐκεῖνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, ἀνετίττων κοινῇ σὺν τοῖς φίλοις διέρχομαι, καὶ ἂν τι ὁρώμεν ἀγαθόν, ἐλεγόμεθα, καὶ μέγα νομίζομεν κέρδος ἔαν ἀλλήλοις ὠφέλιμοι γινώμεθα. Ἐμοὶ μὲν δὲ ταῦτα ἀκούοντι ἐδόκει αὐτὸς τε μακάριος εἶναι καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ καλοκάγαθίαν ἀγεῖν.

15. Καὶ πάλιν ποτὲ τοῦ Ἀντιφῶντος ἐρομένου αὐτὸν πῶς ἄλλους μὲν ἡγοῖτο πολιτικούς ποιεῖν, αὐτὸς δὲ οὐ πράττει τὰ πολιτικά, εἶπερ ἐπίσταιτο; Ποτέρους δ' ἂν, ἔφη, Ὁ Ἀντιφῶν, μᾶλλον τὰ πολιτικά πράττοιμι, εἰ μόνος αὐτὰ πράττοιμι ἢ εἰ ἐπιμελούμην τοῦ ὡς πλείστους ἱκανοὺς εἶναι πράττειν αὐτά;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐπισκεψόμεθα δὲ εἰ καὶ ἀλαζονείας ἀποτρέπτων τοὺς συνόντας ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι προέτρεπεν· αἶε γὰρ ἔλεγεν ὡς οὐκ εἴη καλλίων ὁδὸς ἐπ' εὐδοξίαν ἢ δι' ἧς ἂν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο δ καὶ δοκεῖν βούλοιτο. Ὅτι δ' ἀληθῆ ἔλεγεν ὧδε ἐδίδασκεν. (2) Ἐνθυμώμεθα γὰρ, ἔφη, εἰ τις μὴ ὧν ἀγαθὸς αὐλητῆς δοκεῖν βούλοιτο, τί ἂν αὐτῷ ποιητέον εἴη. Ἄρ' οὐ τὰ ἔξω τῆς τέχνης μιμητέον τοὺς ἀγαθοὺς αὐλητάς; καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐκεῖνος σκεῖν τε καλὰ κέκτηνται καὶ ἀκολούθους πολλοὺς περιάγονται, καὶ τούτω ταῦτα ποιητέον· ἔπειτα ὅτι ἐκεῖνους πολλοὶ ἐπαινοῦσι, καὶ τούτω πολλοὺς ἐπαινέτας πρᾶσσευσσέν. Ἀλλὰ μὴν ἔργον γε οὐδαμοῦ ληπτέον, ἢ εὐδὸς ἐλεγχθήσεται γελοῖος ὧν καὶ οὐ μόνον αὐλητῆς κακὸς, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος ἀλαζών. Καίτοι πολλὰ μὲν δαπανῶν, μηδὲν δὲ ὠφελοῦμενος, πρὸς δὲ

quiddam, quod in bonis tuis est, pretio dignum esse putas; nou dicam gratis, sed ne minori quidem accepto pretio, quam quanti ea res esset, dares. Itaque patet te, si existimares ullius esse pretii consuetudinem quae tecum sit, ex dignitate ejus pecuniam exacturum. Sis ergo sane justus, quod ob avaritiam neminem decipis: nequaquam vero sapiens, quum nullius pretii sint ea, quae nosti. Ad haec respondit Socrates: Apud nos, Antiphon, existimatur eodem modo posse aliquem et forma, et sapientia, vel honeste, vel turpiter uti. Nam quum aliquis formam pro pecunia cuivis volenti prostituit, impudicum appellant: si quis autem, quemcunque intellexerit rerum pulchrarum bonarumque amatorem esse, amicum sibi adjungat, hunc animo sanum ducimus. Idem qui sapientiam pro pecunia cuivis volenti prostituunt, sophistas, quasi impudicos, vocant: quicumque vero illum, quem bona praeditum esse indole animadvertat, quicquid boni scit docens, amicum facit, hunc facere putamus, quod civi pulchri bonique studioso convenit. Quamobrem et ego, mi Antiphon, perinde ac alius quisquam vel equo bono, vel cane, vel ave delectatur, sic bonis amicis etiam magis delector; eosque, si quid habeo boni, doceo, atque aliis commendo, a quibus nonnilhil eos habituros adjumenti ad virtutem arbitror. Etiam thesauros priscorum sapientum, quos illi literis inmandatos nobis reliquerunt, una cum amicis revolvens percurro: quod si quid in eis boni videmus, seligimus, magisque lucri loco ducimus, si utiles nobis invicem fiamus. Haec ego quum audirem, et ipsum Socrate beatum esse arbitrabar, et auditores suos ad pulchri bonique studium ducere.

Rursus quum interrogaret ipsum Antiphon, quo pacto se alios rerum civilium peritos efficere putaret, quum ipse reipublicae negotia non attingeret, si quidem sciret: Utro, inquit, modo magis res publicas tracto, mi Antiphon? si solus eas tractem, an vero si dem operam, ut plurimi ad eas tractandas sint idonei?

CAPUT VII.

Hoc quoque consideremus, an Socrates familiares suos a jactantia revocans, ad virtutis studium impulerit. Semper enim aiebat, viam ad gloriam meliorem nullam esse, quam qua bonus in re aliqua quis esset, ac non videri vellet: atque hoc ab se vere dici, sic docebat. Cogitemus enim, aiebat, si quispiam, quum tibicen bonus non sit, videri tamen velit, quid ei faciendum sit. An non imitari bonos tibicines debet in iis quae extra artem posita sunt? ac primum quidem, quum illi indumenta pulchra habeant, multosque pedissequos circumducant, etiam ipsi hoc faciendum: deinde quum multi eos laudent, etiam huic multi laudatores comparandi sunt. Verum res ipsa nullibi aggredienda est: aut mox deprehendetur esse ridiculus homo, ac non modo tibicen malus, verum etiam homo jactator. At vero si sumptus magnos faciat, et utilitatem capiat nul-

τοῦτοις κακοδοξῶν, πῶς οὐκ ἐπιπύκνως τε καὶ αἰσχυρῶς καὶ καταγελάστως βιώσεται; (3) Ὡς δ' αὖτως εἴ τις βούλοιο στρατηγὸς ἀγαθὸς μὴ ὦν φαίνεσθαι ἢ κυβερνήτης, ἐννοῶμεν τί ἂν αὐτῷ συμβαίνοι. Ἄρ' οὐκ ἂν εἰ μὲν ἐπιθυμῶν τοῦ δοκεῖν ἱκανὸς εἶναι ταῦτα πράττειν μὴ δύναίτο πείθειν, ταῦτ' ἁπλῶς, εἰ δὲ πείσειεν, εἴ τι ἀβελιώτερον; ὁλοῦν γὰρ ὅτι κυβερνᾶν καταστάσεις ὃ μὴ ἐπιστάμενος ἢ στρατηγεῖν ἀπολέσειεν ἂν οὐς ἤκιστα βούλοιο καὶ αὐτὸς αἰσχυρῶς ἂν καὶ κακῶς ἀπαλλάξειεν. (4) Ὡς αὖτως δὲ καὶ τὸ πλούσιον καὶ τὸ ἀνδρείον καὶ τὸ ἰσχυρὸν μὴ ὄντα δοκεῖν αἰσχυρῶς ἀπέραναι προστάτεσθαι γὰρ αὐτοῖς ἔφη μέλλω ἢ κατὰ δύναμιν, καὶ μὴ δύναμένους ταῦτα ποιεῖν δοκούντας ἱκανοὺς εἶναι συγκρίματος οὐκ ἂν τυγχάνειν. (5) Ἀπατεῶνα δ' ἐκάλει οὐ μικρὸν μὲν εἴ τις ἀργύριον ἢ σκεῦος παρὰ τοῦ πειθοῦ λαθὼν ἀποστεροῖν, πολὺ δὲ μέγιστον ὅστις μηδενὸς αἵματος ὦν ἐξηπατᾷται πείθων ὥς ἱκανὸς εἶναι τῆς πόλεως ἡγεῖσθαι. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἔδοκε καὶ τοῦ ἀλαζονεύεσθαι ἀποτρέπειν τοὺς συνόντας τοιάδε διαλεγόμενος.

BIBLION B.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐδόκει δέ μοι καὶ τοιαῦτα λέγων προτρέπειν τοὺς συνόντας ἀσκεῖν ἐγκρατεῖαν (πρὸς ἐπιθυμίαν) βρωτοῦ καὶ ποτοῦ καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ βίβης καὶ θάλασσας καὶ πόνου. Γινούσιν δέ τινα τῶν συνόντων ἀκολαστοτέρως ἔχοντα πρὸς τὰ τοιαῦτα, εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Ἀρίστιππε, εἰ δεῖ σε παιδεύειν παραλαμβάνοντα δύο τῶν νέων, τὸν μὲν, ὅπως ἱκανὸς ἔσται ἀρχειν, τὸν δὲ, ὅπως μὴδ' ἀντιποινήσεται ἀρχῇ, πῶς ἂν ἐκάτερον παιδεύοις; βούλει σκοπεῖν ἀρχάμενοι ἀπὸ τῆς τροφῆς ὡς περ ἀπὸ τῶν στοιχείων; Καὶ ὁ Ἀρίστιππος ἔφη, Δοκεῖ γούν μοι ἡ τροφὴ ἀρχὴ εἶναι οὐδὲ γὰρ ζῆν γ' ἂν τις, εἰ μὴ τρέφοιτο. (1) Οὐκ οὖν τὸ μὲν βούλεσθαι σίτου ἀπεσθαι, ὅταν ὥρα ἔχη, ἀμροτέροις εἰκὸς παραγίγνεσθαι; Εἰκὸς γὰρ, ἔφη. Τὸ οὖν προαιρεῖσθαι τὸ κατεπεῖγον ὑἱάλλον πράττειν ἢ τῇ γαστρὶ χαρίζεσθαι πότερον ἂν αὐτῶν ἐθίζομεν; Τὸν εἰς τὸ ἀρχειν, ἔφη, νῆ Δία παιδεύομενον, ὅπως μὴ τὰ τῆς πόλεως ἀπρακτα γίγνηται παρὰ τὴν ἐκείνου ἀρχήν. Οὐκ οὖν, ἔφη, καὶ ὅταν πιεῖν βούλωνται, τὸ δύνασθαι δεψόντα ἀνέχεσθαι τῷ αὐτῷ προσφείον; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (2) Τὸ δὲ ὕπνου ἐγκρατῆ εἶναι, ὥστε δύνασθαι καὶ ὅτε κοιμηθῆναι καὶ πρὸ ἀνασπῆναι καὶ ἀγρυπνήσαι εἴ τι δεῖ, ποτέρῳ ἂν προσβείημεν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. Τί δέ, ἔφη, τὸ ἀρροδίσιον ἐγκρατῆ εἶναι, ὥστε μὴ διὰ ταῦτα κωλυεσθαι πράττειν εἴ τι δεῖ; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ αὐτῷ. Τί δέ; τὸ μὴ φεύγειν τοὺς πόνους, ἀλλ' ἐθέλοντ' ἂν ὑπομένειν, ποτέρῳ ἂν προσβείημεν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, τῷ

lam, ac praeterea male audiat, qui non et arumnose et inutiliter et ridicule vivet? Eodem modo si quis, qui non esset, vel bonus imperator vel gubernator videri velit; quid hunc eventurum sit, cogitemus. An non sic molestum erit, si quum cupiat videri ad hac perficienda idoneus, aliis id persuadere non possit? ac si persuaserit, multo miserius? Constat enim, quod si aut ad gubernandum constituitur, aut exercitum ducturus, qui nescius horum est, perdet eos quos minime vellet; atque ipse turpiter ac fude ab incepto desistet. Eodem modo non expedire aiebat, si quis vel opulentus, vel fortis, vel robustus esse videretur, qui non esset. Nam his aiebat imperari majora ipsorum viribus; quumque praestare illa deinde non possint, quae posse videbantur, veniam minime consequi. Impositorem autem appellabat nec modicum, si quis pecunia, vel suppellectile ab aliquo, cui persuaserit, accepta cum spoliaret; sed longe maximum, qui nullius homo pretii fefellisset alios, persuadendo se idoneum esse qui civitati praesit. Quae ita disserens, mihi quidem videbatur familiares suos etiam a jactantia revocare.

LIBER II.

CAPUT I.

Videbatur etiam mihi familiares suos ad exercendam temperantiam in cibi, et potus, et lasciviae, et somni, appetitu, et ad patientiam frigoris, aestus, laboris impellere, quoties talia diceret. Quum de familiaribus quendam intemperantius se gerere accepisset: Dic mihi, ait, Aristippe, si te duos adolescentes tibi traditos instituere oporteat, alterum, ut ad imperandum sit idoneus; alterum, ut imperare nunquam cupiat: quo pacto utrumque institues? Vis discipiamus a nutrimento, tanquam ab ipsis elementis, incipientes? Et Aristippus, Nimirum mihi videtur, ait, nutrimentum esse principium: nam ne vixerit quidem aliquis, si non nutriatur. Nonne igitur consentaneum est utrisque accidere, ut, ubi tempus adest, cibum sumere velit? Consentaneum, ait. Utrum igitur horum consuefaciamus, ut potius eligat rem urgentem conficere, quam gulae gratificari? Eum profecto, inquit, qui ad imperandum instituitur, ne durante ipsius imperio negotia civitatis infecta sint. Nonne, subiecit Socrates, etiam quum bibere volent, eidem hoc inserendum, ut sitim perferre possit? Omnino vero, ait. At in somno capiendi temperantem esse, ut et sero dormire possit, et primo diluculo surgere, et vigilare, si opus sit, utri attribuire debemus? Etiam hoc eidem, ait. Quid vero, inquit, veneris in rebus temperantem esse, ut per eas non impediatur id agere, quod opus sit? Etiam hoc eidem, inquit. Quid autem? labores non fugere, sed sponte sua perferre, utri attribuire debemus? Hoc itidem illi, ait, qui

ἀρχειν παιδευομένων. Τί δέ; τὸ μαθεῖν εἰ τι ἐπιτή-
δειόν ἐστι μάθημα πρὸς τὸ κρατεῖν τῶν ἀντιπάλων,
ποτέρῳ ἂν προσεῖναι μᾶλλον πρέπει; Πολλὴ νῆ Δ', ἔφη,
τῷ ἀρχειν παιδευομένῳ· καὶ γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ὄφελος
ἄνευ τῶν τοιούτων μαθημάτων. (4) Οὐκ οὖν δ' οὕτω
πεπαιδευμένος ἦτορ ἂν δοκεῖ σοι ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων
ἢ τὰ λοιπὰ ζῆα ἀλίσκεσθαι; τοῦτων γὰρ δῆπου τὰ μὲν
γαστρὶ δολαζόμενα, καὶ μάλα ἐνια δυσωπούμενα, δμως
τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ φαγεῖν ἀγόμενα πρὸς τὸ δόλεα ἀλίσ-
κεται, τὰ δὲ ποτὶ ἐνεδρεύεται. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.
Οὐκ οὖν καὶ ἄλλα ὑπὸ λαγνείας, οἷον ὅ τε ὄρνυγες καὶ
οἱ πέρδικες, πρὸς τὴν τῆς θηλείας φωνὴν τῇ ἐπιθυμίᾳ
καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀφροδισίων φερόμενοι καὶ ἐξιστάμε-
νοι τοῦ τὰ δεινὰ ἀναλογίζεσθαι τοῖς θηράτορσι ἐμπί-
πτουσι; Συνέφη καὶ ταῦτα. (5) Οὐκ οὖν δοκεῖ σοι αἰ-
σχρὸν εἶναι ἀνθρώπῳ ταῦτά πάσχειν τοῖς ἀφρονεστάτοις
τῶν θηρίων; ὥς περ οἱ μοιχοὶ εἰσέρχονται εἰς τὰς εἰρηκτάς,
εἰδότες ὅτι κίνδυνος τῷ μοιχεύοντι ἃ τε ὁ νόμος ἀπειλεῖ
παθεῖν καὶ ἐνεδρευθῆναι καὶ ληφθῆναι ὕβρισθῆναι· καὶ
τηλικούτων μὲν ἐπικειμένων τῷ μοιχεύοντι κακῶν τε
καὶ αἰσχρῶν, ὄντων δὲ πολλῶν τῶν ἀπολυσόντων τῆς
τῶν ἀφροδισίων ἐπιθυμίας (ἐν ἀδείᾳ), δμως εἰς τὰ ἐπι-
κίνδυνα φέρεσθαι, ἂρ' οὐκ ἤδη τοῦτο παντάπασι κακο-
δαιμονίων ἐστιν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. (6) Τὸ δὲ
εἶναι μὲν τὰς ἀναγκασιότατας πλείστας πράξεις τοῖς ἀν-
θρώποις ἐν ὑπαίθρῳ, οἷον τὰς τε πολεμικὰς καὶ τὰς
γεωργικὰς καὶ τῶν ἄλλων οὐ τὰς ἐλαχίστας, τοὺς δὲ
πολλοὺς ἀγμωναίους ἔχειν πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ θάλην,
οὐ δοκεῖ σοι πολλὴ ἀμέλεια εἶναι; Συνέφη καὶ τοῦτο.
Οὐκ οὖν δοκεῖ σοι τὸν μέλλοντα ἀρχειν ἀσκεῖν δεῖν καὶ
ταῦτα εὐπετῶς φέρειν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (7) Οὐ-
κ οὖν εἰ τοὺς ἐγκατεῖς τούτων ἀπάντων εἰς τοὺς ἀρχι-
κοὺς τάττομεν, τοὺς ἀδυνάτους ταῦτα ποιεῖν εἰς τοὺς
μηδ' ἀντιποιοισμένους τοῦ ἀρχειν τάξομεν; Συνέφη
καὶ τοῦτο. Τί οὖν; ἐπειδὴ καὶ τούτων ἑκατέρου τοῦ
φύλου τὴν τάξιν οἶσα, ἥδη ποτ' ἐπεσκέψω εἰς ποτέραν
τῶν τάξεων τούτων σαυτὸν δικαίως ἀντάττοις; (8)
Ἐγώ, ἔφη ὁ Ἀριστίππος, καὶ οὐδαμῶς γε τάττω
ἐμαυτὸν εἰς τὴν τῶν ἀρχειν βουλομένων τάξιν. Καὶ
γὰρ πάνυ μοι δοκεῖ ἀφρονος ἀνθρώπου εἶναι τὸ μεγά-
λου ἔργου ὄντος τοῦ ἑαυτοῦ τὰ δέοντα παρασκευάζειν μὴ
ἀρκεῖν τοῦτο, ἀλλὰ προσαναθέσθαι τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις
πολίταις ὧν δέονται πορίζειν· καὶ ἑαυτῷ μὲν πολλὰ ὧν
βούλεται ἑλλείπειν, τῆς δὲ πόλεως προεστῶτα, ἐὰν μὴ
πάντα ὅσα ἡ πόλις βούλεται καταπράττει, τούτου δίκην
ὀπλῆχειν, τοῦτο πῶς οὐ πολλὴ ἀφροσύνη ἐστὶ; (9) καὶ
γὰρ ἀξιούσιν αἱ πόλεις τοῖς ἀρχουσιν ὥς περ ἐγὼ τοῖς
οἰκέταις χρῆσθαι. Ἐγὼ τε γὰρ ἀξιώ τοὺς θεράπον-
τας ἐμοὶ μὲν ἀφθονα τὰ ἐπιτήδεια παρασκευάζειν,
αὐτοὺς δὲ μηδενὸς τούτων ἀπτεσθαι, αἱ τε πόλεις ὁ-
νταί χρῆναι τοὺς ἀρχοντας ἑαυταῖς μὲν ὥς πλείστα
ἀγαθὰ πορίζειν, αὐτοὺς δὲ πάντων τούτων ἀπέχεσθαι.
Ἐγὼ οὖν τοὺς μὲν βουλομένους πολλὰ πράγματα ἔχειν
ἐν τοῖς τε καὶ ἄλλοις παρέχειν οὕτως ἂν παιδεύσας εἰς

ad imperandum instituitur. Quid? si qua disciplina sit ad
vincendos hostes idonea, eandem sibi comparare, utri ma-
gis convenit? Multis profecto, ait, modis ei, qui ad impe-
randum instituitur: nam neque aliarum rerum usus ullus
est absque huiusmodi disciplinis. Nonne igitur is, qui sic
institutus est, minus tibi videtur ab adversariis posse capi,
quam animalia cetera? quorum scilicet quædam a gula in-
escata, tametsi nonnulla etiam valde meticulosa sint, nihilo-
minus vescendi cupiditate ad escam ducta capiuntur, dum
aliis per potum struuntur insidiæ. Prorsus ita est, inquit.
Nonne etiam alia præ lascivia, velut coturnices ac perdicæ,
ad femellæ vocem cupiditate speque rei veneræ agitata, et
ejecta cogitatione de periculis, in casses incidunt? Concessit
et hæc. Nonne ergo tibi videtur turpe homini esse eadem
pati quæ animalia imprudentissima? sicut adulteri septa loca
ingrediuntur, quum sciant esse adulterium committent!
periculum ea perpetiendi, quæ lex minuitur, et insidias
strui, et captum contumeliosa injuria affici. Tanta quum
adultero imminere et mala et dedecora, multa que sint,
quæ a rerum veneræum cupiditate liberare possint sine
periculo, ipse tamen nihilominus in pericula præceps feratur:
Nonne hoc jam hominis est omnino a malo genio perciti? Ita
mihi videtur, ait. Jam quum plurimæ sint maximeque ne-
cessariæ res sub dio peragendæ hominibus, veluti res belli-
cæ, res agricularum, aliæque non paucae; multos tamen ad
frigora et æstus ferendos exercitos non esse, non tibi magnus
esse videtur neglectus exercitationis? Concessit etiam hoc
Aristippus. Ergo tibi videtur, inquit Socrates, exercendus
is, qui velit imperare, ut haud difficulter hæc quoque tole-
ret? Omnino, ait. Ergo si homines in rebus hisce omnibus
temperantes inter viros ad imperandum comparatos pone-
mus, nonne illos qui hæc præstare non possunt, inter eos
collocabimus, qui de imperando ne cogitare quidem debeant?
Hoc etiam concessit Aristippus. Quid igitur? quandoqui-
dem utriusque generis ordinem nosti, jamne aliquando
considerasti, utrum ad ordinem horum merito te ipsum
referre possis? Equidem, inquit Aristippus: et nequaquam
equidem eorum in ordinem me refero, qui imperare volunt.
Etenim hominis admodum imprudentis esse mihi videtur,
non ei hoc sufficere, ut sibi ipsi necessaria comparet (quod
quidem magnum quiddam est); sed hoc etiam sibi impone-
re, ut aliis etiam quibus ea suppeditet, quibus indigeant:
ac sibi quidem ipsi multa deesse eorum, quæ velit; præ-
positum vero civitati, si non omnia perficiat, quæ civitas
velit, hujus poenam sustinere, nonne hoc ingens impruden-
tia? nam civitates æquum censent, perinde magistratibus
uti, atque ego mancipiis. Nam et ego æquum esse censeo,
ut famuli mihi quidem abunde res necessarias parent, ipsi
vero nihil horum attingant; et civitates esse magistratum
putant, ut maximam eis honorum copiam comparent, ipsi
vero ab iis omnibus absterneant. Quapropter equidem eos
qui multa velint et ipsi habere negotia, et cum aliis commu-
nicare, sic institutos inter eos pono, qui ad imperandum

τοὺς ἀρχικοὺς καταστήσκειν ἑαυτὸν μέντοι τάττω
εἰς τοὺς βουλομένους ἢ ἄρσά τε καὶ ἡδίστα βιοτεύειν.
(10) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Βούλει οὖν καὶ τοῦτο σκε-
ψόμεθα, πότεροι ἡδίων ζῶσιν, οἱ ἀρχόντες ἢ οἱ ἀρχό-
μενοι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πρώτον μὲν τῶν τῶν
ἐθνῶν οὖν ἡμεῖς ἴσμεν ἐν μὲν τῇ Ἀσίᾳ Πέρσαι μὲν ἀρ-
χουσιν. ἀρχοῦνται δὲ Σύροι καὶ Φρύγες καὶ Λυδοὶ ἐν
δὲ τῇ Εὐρώπῃ Σκύθαι μὲν ἀρχοῦσι, Μαυῶται δὲ ἀρ-
χονται ἐν δὲ τῇ Αἰθιόπῃ Καρχηδόνιοι μὲν ἀρχοῦσι, Αἰ-
θύες δὲ ἀρχοῦνται. Τούτων οὖν ποτέρους ἡδίων οἶε
εἶναι; ἢ τῶν Ἑλλήνων, ἐν οἷς καὶ αὐτοὶ εἰ, πότεροί σοι
δοκοῦναι ἡδίων, οἱ κρατοῦντες ἢ οἱ κρατούμενοι, εἶναι;
(11) Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ἔφη ὁ Ἀριστίππος, οὐδὲ εἰς τὴν
δολεῖν αὐτὸν ἑαυτὸν τάττω, ἀλλ' εἰναὶ τίς μοι δοκεῖ
μέτῃ τούτων ὁδὸς, ἣν περὶ ἡμεῖς ἠαὐτοὶ οὐτε δι' ἀρ-
χῆς οὐτε διὰ δουλείας, ἀλλὰ δι' ἐλευθερίας, ἥπερ μά-
λιστα πρὸς εὐδαιμονίαν ἄγει. (12) Ἄλλ' εἰ μὲν [τοι],
ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ οὐτε δι' ἀρχῆς οὐτε διὰ δου-
λείας ἡ ὁδὸς αὕτη φέρεται, οὕτω μὲν δὲ ἀνθρώπων,
ἴσως ἂν τι λέγοις εἰ μέντοι ἐν ἀνθρώποις οὖν μήτε ἀρ-
χεῖν ἀξιώσεις μήτε ἀρχεσθαι μήτε τοὺς ἀρχοντας ἐκόντων
θεραπεύσεις, οἷμαι σε ὅρᾶν ὡς ἐπίστανται οἱ κρείττονες
τοὺς ἥττονας καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ κλιόντας καθίσταντες
δοῦλους γρηθῆναι. (13) Ἡ λαυθάνουσί σε οἱ ἄλλων
σπειράτων καὶ φυτευσάντων τὸν τε σῖτον τέμνοντες
καὶ δεινδροκοπόντες καὶ πάντα τρόπον πολιτοκοῦντες
τοὺς ἥττονας καὶ μὴ θέλοντας θεραπεύειν, ἕως ἂν πεί-
πωσιν εἰσεῖναι δουλεύειν αὐτοῖς τοῦ πολεμεῖν τοῖς κρείτ-
τοσι καὶ ἰδίᾳ αὐτοῖς ἀνδρείοι καὶ δυνατοὶ τοὺς ἀνάν-
δρους καὶ ἀδυνάτους οὐκ οἶσθα ὅτι καταδουλοῦσάμενοι
καρποῦνται; Ἄλλ' ἐγὼ τοι, ἔφη, ἵνα μὴ πάσῃ ταύτῃ,
οὐδὲ εἰς πολιτεῖαν ἑαυτὸν κατακλίειν, ἀλλὰ ξένος παν-
ταχρὸν εἶμαι. (14) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Τοῦτο μέντοι
ἤδη λέγεις δεινὸν πάλαισμα. Τούς γὰρ ξένους εἰς ὃ ὅ-
τε Σίνος καὶ ὁ Σικεῖων καὶ ὁ Προκρούστης ἀπέθανον
οὐδεὶς ἐτι ἀδικεῖν ἀλλὰ νῦν οἱ μὲν πολιτευόμενοι ἐν
ταῖς πατρίσι καὶ νόμους τίθενται, ἵνα μὴ ἀδικῶνται,
καὶ φίλους πρὸς τοῖς ἀναγκαῖσι καλούμενοι ἄλλους
κτῶνται βοηθοὺς, καὶ ταῖς πόλεσιν ἐρύματα περιβίβ-
λονται, καὶ ὅπλα κτῶνται οἷς ἀμύνονται τοὺς ἀδικούν-
τας, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐξωθεν συμμάχους κατα-
σκευάζονται καὶ οἱ μὲν πάντα ταῦτα κεκτημένοι ὅμως
ἀδικοῦνται (15) σὺ δὲ οὐδὲν μὲν τούτων ἔχων, ἐν δὲ ταῖς
ῥοῖς, ἐνθα πλείστοι ἀδικοῦνται, πολλὴν χρόνον διατρέ-
βων, εἰς ὁποῖον δ' ἂν πόλιν ἀφίκη, τῶν πολιτῶν πάντων
ἡττων ὢν καὶ τοσούτους οἷος μάλιστα ἐπιτίθενται οἱ
βουλομένοι ἀδικεῖν, ὅμως διὰ τὸ ξένος εἶναι οὐκ ἂν εἴ-
αι ἀδικηθῆναι; ἢ διότι αἱ πόλεις σοι χρηστῶς ἀφά-
λαιον καὶ προσόντων καὶ ἀπινόντων, χαρρῆς; ἢ διότι καὶ
δοῦλος ἂν οἶε τοσούτος εἶναι οἷος μὲν δὲ δεσπότης λυ-
σιτελεῖν; τίς γὰρ ἂν εὐέλποι ἀνθρώπων ἐν οἰκίᾳ ἔχειν
πνεῖν μὲν μὴ δὲ ἐλλείποντα, τῇ δὲ πολυτελεστάτῃ διαίτῃ
χρῆσθαι; (16) Σκεψόμεθα δὲ καὶ τοῦτο, πῶς οἱ δε-
σπότης τοῖς τοιούτοις οἰκέταις γρῶνται. Ἄρα οὐ τὴν

sunt idonei : me vero inter illos colloco, qui quam facillime
suavissimeque vivere cupiunt. Ad hac deinde Socrates
dixit : Visne ergo, ut hoc etiam consideremus, inne
suavius vivant, qui imperant, an qui imperantur? Omni-
no, inquit. Primum igitur ex iis nationibus, quae nobis
cognitae sunt, in Asia Persae imperant. Syri vero, ac
Phryges, ac Lydi imperantur; in Europa penes Scythas
est imperium, Maecotae parent; in Libya Carthaginienses
dominantur, Libyes obtemperant : horum igitur utros vi-
vere iucundius arbitraris? vel inter Graecos, in quibus es
tu quoque, utri iucundius tibi videntur vivere, ii, qui im-
perant, an qui imperantur? Ego vero, inquit Aristippus,
neque in servitutem iterum me pono : sed esse mihi videtur
via quadam inter haec media, qua incedere conor, neque
per imperium, neque per servitutem, sed per libertatem,
quae maxime ad beatitudinem ducit. Enimvero, inquit
Socrates, si haec via non etiam per homines duceret, quem-
admodum neque per imperium neque servitutem tendit,
fortasse aliquid diceres : Verum si esse inter homines vis,
ac neque imperare, neque imperio subesse, neque magistra-
tus sponte colere, videre te arbitror, quod sciant superiores
inferioribus pro servis uti, dum eos et publice et privatim
ejulare faciunt. An te latent qui, aliis seminantibus arbo-
resque serentibus, et fruges ressecant et arbores cadunt,
omnibusque modis inferiores ac se colere nolentes oppu-
gnant, donec persuaserint eis velle servire potius quam bel-
lum cum fortioribus gerere? an rursus privatim nescis
viros gnaros ac potentes ex ignavis et impotentibus in
servitutem redactis fructum sibi percipere? Ego vero, inquit
Aristippus, ut id mihi non accadat, non in rempublicam
me ipsum concludo, sed ubique versor hospes. Inde So-
crates, Sollers vero, ait, artificium jam narras. Nam hospites,
ex quo Sinis, et Sciron, et Procrustes obierunt, injuria
nemo amplius afficit : at qui hoc tempore respublicas
patrias administrant, etiam leges sibi ferunt, quo minus
ledantur : ac amicos, praeter illos qui necessarii vocantur,
alios sibi comparant auxilios; et urbibus munitiones cir-
cumdant; et arma parant, quibus injuriosos a se propellant;
ac praeter haec etiam, alios peregre socios acquirunt : nihil-
ominus ab his omnibus instructi, injuria afficiuntur. Tu
vero quum horum nihil habeas, atque in viis, ubi plurimi
injuria afficiuntur, multo tempore vereris; et quamcunque
in urbem venias, civibus in rebus omnibus inferior sis,
adeoque talis, quales pro suo commodo maxime aggrediuntur
ii qui injuria afficere volunt; tamen, quia hospes es, fu-
tutum putas, ut injuria non afficiaris? an ideo fidenti
es animo, quod civitates tibi securitatem praekonio publico
pollicentur tam adeunti quam abeunti? an quod talem te
servum esse putas, qui nulli domino prosit? nam quis ho-
minem habere domi velit, qui laborare quidem omnino re-
cuset, sumptuosissima autem vivendi ratione utatur? Quin
illud etiam consideremus, quo pacto ejusmodi servos domini
tractent. An non eorum lasciviam fame ad animi sanitatem

μὲν λαγνεῖν αὐτῶν τῷ λιμῷ σωφρονίζουσι; κλέπτειν δὲ κοιλύουσιν ἀποκλείοντες θέναν τι λαβεῖν ἢ; τοῦ δὲ δραπετεύειν δεσμοῖς ἀπείργουσι; τὴν ἀργίαν δὲ πληγαῖς ἐξαναγκάζουσιν; ἢ οὐ πῶς ποιεῖς, ὅταν τῶν οἰκετῶν τινὰ τοιοῦτον ὄντα καταμανθάνῃς; (17) Κολάζω, ἔφη, πᾶσι κακοῖς, ἕως ἂν δουλεύειν ἀναγκάσω. Ἀλλὰ γάρ, ὦ Σώκρατες, οἱ εἰς τὴν βασιλικὴν τέχνην παιδευόμενοι, ἦν δοκεῖς μοι οὐ νομίζειν εὐδαιμονίαν εἶναι, τί διαφέρουσι τῶν ἐξ ἀνάγκης κακοπαθούτων, εἰ γε πεινήσουσι καὶ διψήσουσι καὶ ριγώσουσι καὶ ἀγρυπνήσουσι καὶ τᾶλλα πάντα μοχθήσουσιν ἐκόντες; (ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶδ' ὅ τι διαφέρει τὸ αὐτὸ δέρμα ἐκόντα ἢ ἄκοντα μαστιγοῦσθαι, ἢ ὅπως τὸ αὐτὸ σῶμα πᾶσι τοῖς τοιούτοις ἐκόντα ἢ ἄκοντα πολιορκεῖσθαι· ἄλλο γε ἢ ἀφροσύνη πρόσεσι τῷ θέλοντι τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν;)(18) Τί δέ, ὦ Ἀριστιππεύς, ὁ Σωκράτης ἔφη, οὐ δοκεῖ σοι τῶν τοιούτων διαφέρειν τὰ ἐκούσια τῶν ἀκούσιων, ἢ ὁ μὲν ἐκὼν πεινῶν φάγοι ἂν ὅποτε βούλοιο καὶ ὁ ἐκὼν διψῶν πίνοι καὶ τᾶλλα ὡς αὐτοῦ, τῷ δ' ἐξ ἀνάγκης ταῦτα πάσχοντι οὐκ ἔστιν ὅπότεν βούληται παύεσθαι; ἔπειτα ὁ μὲν ἐκουσίως ταλαιπωρῶν ἐπ' ἀγαθῇ ἐλπίδι πόνων εὐφραίνεται, ὅσον οἱ τὰ θηρία θηρῶντες ἐλπίδι τοῦ λήψεσθαι ἡδέως μοχθοῦσι. (19) Καὶ τὰ μὲν τοιαῦτα ἅλλα τῶν πόνων μικροῦ τινος ἀξία ἔστι· τοὺς δὲ πονοῦντας ἵνα φίλους ἀγαθοὺς κτήσωνται ἢ ὅπως ἐχθροὺς χειρῶσωνται ἢ ἵνα δυνατοὶ γενόμενοι καὶ τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τὸν ἑαυτῶν οἶκον καλῶς οἰκῶσι καὶ τοὺς φίλους εὐ ποιῶσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετῶσι, πῶς οὐκ οἰεσθαι χρὴ τούτους καὶ πονεῖν ἡδέως εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ ζῆν εὐφραينوμένους, ἀγαμένους μὲν ἑαυτοὺς, ἐπαινουμένους δὲ καὶ ζηλουμένους ὑπὸ τῶν ἄλλων; (20) Ἐτι δὲ αἱ μὲν βραδιουργίαι καὶ ἐκ τοῦ παραγρημα ἡδοναὶ οὕτε σώματι εὐεξίαν ἱκαναὶ εἰσιν ἐνεργάζεσθαι, ὥς ρασιν οἱ γυμνασταί, οὕτε ψυχῇ ἐπιστήμην διέδωλον οὐδεμίαν ἐμποιοῦσιν, αἱ δὲ διὰ καρτερίας ἐπιμέλειαι τῶν καλῶν τε ἀγαθῶν ἔργων ἐξικνεῖσθαι ποιοῦσιν, ὥς ρασιν οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες. Λέγει δὲ πού καὶ Ἡσίοδος,

Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ λαδὸν ἔστιν ἐλεῖσθαι
 ῥηιδίως· λείη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
 Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωτὰ θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
 ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὀρθὸς οἶμος ἐς αὐτὴν
 καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὶ δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
 ῥηιδίῃ δὲ ἔπειτα πέλει, χαλεπῇ περ εἰούσα.

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἐπίχαρμος ἐν τῷδε·

Τῶν πόνων κωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰγάθ' οἱ θεοί.

καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ τότῳ φησιν,

Ὡς πονηρὴ, μὴ τὰ μαλακὰ μῶσο, μὴ τὰ σιλήρ' ἔχῃς.

(21) Καὶ Πρόδικος δὲ ὁ σοφὸς ἐν τῷ συγγράμματι τῷ περὶ τοῦ Ἡρακλέους, ὅπου δὴ καὶ πλείστοις ἐπιθεῖνται, ὡς αὐτὸς περὶ τῆς ἀρετῆς ἀποφαίνεται ὡδέ πως λέγων, ὅσα ἐγὼ μέμνημαι. Φησὶ γὰρ Ἡρακλῆς, ἐπεὶ ἐκ παιδῶν εἰς ἥβην ὠρμᾶτο, ἐν ἣ ὁ νέοι

reducunt? nonne, occludendo ea, unde aliquid poterant sumere, eos a furando cohibent? nonne vinculis coercent, ne aufugiant? nonne desidiam verberibus expellunt? aut quo pacto tu facis, quando de servis aliquem talem esse animadvertis? Supplicis, inquit, omnibus afficio, donec eum servire cogam. Verum, mi Socrates, qui ad regnandi artem instituuntur, quam tu mihi videris pro beatitudine ducere, quid ab iis differunt, qui prae necessitate laborant incommotis, si quidem esurient, sitient, frigebunt, vigilabunt, et alias omnes ærumnas sponte perferent? [nam equidem haud scio, quid discriminis sit, utrum cutis eadem, volenti an nolenti, flagris cædatur; vel omnino corpus idem his omnibus vel volenti vel nolenti prematur: an aliud ei inest atque animi insanitas, qui ærumnosa illa patitur volens?] Quid, Aristippe? inquit Socrates: in rebus talibus, nonne tibi differre videntur voluntaria ab involuntariis, quatenus qui sponte esurit, comedere potest, quum vult; et qui sponte sitit, bibere potest; et in aliis rebus similiter: qui vero ex necessitate hæc perfert, non potest, ubi vult, ab iis cessare? deinde qui sponte perfert ærumnas, bona spe laborans lætatur; sicut, qui feras venantur, spe capiendi suaviter laborant. Atque huiusmodi sane laborum præmia non magni pretii sunt; qui vero in hoc incumbunt, ut amicos bonos sibi parent, vel inimicos domitent, vel ut, quum in corporis animæque viribus adaugendis plurimum profecerint, familiam suam pulchre administrent, amicis prosint, patriam beneficiis afficiant: quomodo non debuerit existimari, hos et suaviter laborare in huiusmodi rebus, et cum lætitia vivere, dum et se ipsos probant, alique eos laudant et æmulantur? Præterea mollietis, ac in promptu positæ voluptates, neque corpori bonam parere constitutionem possunt, uti gymnasiorum magistri asserunt, neque alicujus pretii scientiam ullam induunt animæ: at per tolerantiam exercita studia faciunt, ut ad pulchra et bona facinora perveniamus, quemadmodum boni viri prædicant. Ait alicubi et Hesiodus:

Malitiam quidem cumulatim etiam capere licet facile: brevis quippe via est, et in proximo habitat. Ante virtutem vero sudorem dil posuerunt immortales; longa autem atque ardua via est ad illam, primumque aspera: ubi vero ad summum veneris, facilis deinceps est, quantumvis difficilis sit.

Hoc testatur et Epicharmus his verbis:

Laboribus vendunt nobis omnia bona doli:

Idem alio quoque loco inquit:

O tu male, noli ambire mollia, ne dura accendant tibi.

Quin et Prodicus ille sapiens in libro de Hercule, quem plurimis solet ostendere, similiter de virtute pronuntiat, in hunc fere modum, quantum memini, dicens. Herculem ait, postquam ex pueritia ad pubertatem properaret, in qua jam adolescentes sui juris fiunt, et indicia præbent virtutis.

ἤδη αὐτοκράτορες γιγνόμενοι δηλοῦσιν εἴτε τὴν δι' ἀρετῆς ὁδὸν τρέφονται ἐπὶ τὸν βίον εἴτε τὴν διὰ κακίας, ἐξεληθόντα εἰς ἡσυρίαν καθύσθαι ἀποροῦντα ὑποτέραν τῶν ὁδῶν τράπηται· (22) καὶ φανῆναι αὐτῷ ὅσο γυναῖκας προσείναι μεγάλας, τὴν μὲν ἑτέραν εὐπρεπῆ τε ἰδεῖν καὶ εὐσεβέριον φύσει, κεκοσμημένην τὸ μὲν σῶμα καθαριότητι, τὰ δὲ ὅμματα αἰδοῖ, τὸ δὲ σχῆμα σωφροσύνη, ἐσθλὴ δὲ λευκῇ, τὴν δὲ ἑτέραν τεθραμμένην μὲν εἰς πολυσαρκίαν τε καὶ ἀπαλότητα, κεκαλλωπισμένην δὲ τὸ μὲν χροῖμα ὥστε λευκοτέραν τε καὶ ἐρυθροτέραν τοῦ ὄντος δοκεῖν φαίνεσθαι, τὸ δὲ σχῆμα ὥστε δοκεῖν ὀρυστέραν τῆς φύσεως εἶναι, τὰ δὲ ὅμματα ἔχειν ἀναπειπταμένα, ἐσθλὰ δὲ εἰς ἧς ἂν μάλιστα ἡ ὥρα διαλέμποι, κατασχοπεῖσθαι δὲ θαυμά ἐαυτὴν, ἐπισκοπεῖν δὲ καὶ εἰ τις ἄλλος αὐτὴν θεᾷται, πολλάκις δὲ καὶ εἰς τὴν ἐαυτῆς σκίαν ἀποβλέπειν. (23) Ὡς δ' ἐγένοντο πλησιαιτέρου τοῦ Ἡρακλέους, τὴν μὲν πρόσθεν βῆθεισαν ἰέναι τὸν αὐτὸν τρόπον, τὴν δ' ἑτέραν φθάσαι βουλομένην προσδραμεῖν τῷ Ἡρακλεῖ καὶ εἰπεῖν, Ὁρῶ σε, ὦ Ἡράκλεις, ἀποροῦντα ποῖαν ὁδὸν ἐπὶ τὸν βίον τράπη. Ἐάν οὖν ἐμὲ φύλῃ ποιήσῃ, ἐπὶ τὴν ἡδίστην τε καὶ βράστην ὁδὸν αἴω σε καὶ τῶν μὲν τερπνῶν οὐδενὸς ἀγευστος ἔσῃ, τῶν δὲ χυλεῶν ἀπειρος διαβιώσῃ. (24) Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ πολέμων οὐδὲ πραγμάτων φροντίεις, ἀλλὰ σκοπούμενος διώσῃ τί ἂν κεραισμένον ἢ αἰτίον ἢ ποτὸν εὖροις ἢ τί ἂν ἰδῶν ἢ τί ἀκούσας τερψέλης ἢ τίνων ὀσφραίνόμενος ἢ ἀπτόμενος ἡσθεῖας, τίτι δὲ παιδικῶς ὁμιλῶν μάλιστα ἂν εὐφρανθείης, καὶ πῶς ἂν μαλακώτατα καθεύδεις, καὶ πῶς ἂν ἀπονιώτα τούτων πάντων τυγχάνῃς. (25) Ἐάν δέ ποτε γένῃται τις ὑποβία σπάνειος ἅψ' ὧν ἔσται ταῦτα, οὐ φόβος μὲ σε ἀνάγῃ ἐπὶ τὸ πονοῦντα καὶ ταλαιπωροῦντα τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ταῦτα πορίζεσθαι, ἀλλ' ὥς ἂν οἱ ἄλλοι ἐργάζωνται, τούτοις τὸ γρήγῃ, οὐδενὸς ἀπερχόμενος ὅθεν ἂν δυνατὸν ἦ τι κερδαίνειν. Πανταγῶθεν γὰρ ὠφελείσθαι τοῖς ἐμοῖς ζυνούσιν ἐξοῦσιν ἐγὼ παρέχω. (26) Καὶ ὁ Ἡράκλεις ἀκούσας ταῦτα, ὦ γύναι, ἔφη, ὄνομα δέ σοι τί ἐστίν; Ἦ δὲ. Οἱ μὲν ἐμοὶ φίλοι, ἔφη, καλοῦσι με Εὐδαίμονιαν, οἱ δὲ μισούντές με ὑποκορίζόμενοι ὀνομάζουσι Κακίαν. (27) Καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἑτέρα γυνὴ προσελθούσα εἶπε, Καὶ ἐγὼ ἤκω πρὸς σέ, ὦ Ἡράκλεις, εἰδούα τοὺς γεννησάντάς σε καὶ τὴν φύσιν τὴν σὴν ἐν τῇ παιδείᾳ καταμαθούσα, ἐξ ὧν ἐλπίζω, εἰ τὴν πρὸς ἐμὲ ὁδὸν τράποις, σφόδρ' ἂν σε τῶν καλῶν καὶ σεμνῶν ἐργατῶν ἀγαθὸν γενέσθαι καὶ ἐμὲ εἰ πολλὴν ἐντιμωτέρην καὶ ἐπ' ἀγαθοῖς διαπρεπεστέραν φανήναι. Οὐκ ἐξαπατήσω δέ σε προσημαίους ἡδονάς, ἀλλ' ἥπερ οἱ θεοὶ διέθεσαν τὰ ὄντα διηγέσθαι μετ' ἀληθείας. (28) Τῶν γὰρ ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδάσιν ἀνθρώποις, ἀλλ' εἴτε τοὺς θεοὺς ἑαυτοῖς εἶναι σοὶ βούλει, θεραπευτέον τοὺς θεοὺς, εἴτε ὑπὸ φίλων ἐθέλεις ἀγαπᾶσθαι, τοὺς φίλους εὐεργετητέον, εἴτε ὑπὸ τινος πόλεως ἐπιθυμῇς τιμᾶσθαι, τὴν πόλιν ὠφελήτεον, εἴτε

tisne via perrecturi sint ad vitam, an vero vitiositatis. egressum in solitudinem ibi consedis, ambigentem, ad utram se viam converteret. Tum ei apparuisse duas grandi statura mulieres accedere; alteram quidem venusto ac liberali vultu a natura, cujus corpus munditie esset ornatum, oculi verecundia, habitus sanitate animi, veste candida; alteram vero nutrimento redditam obesam et teneram, sic ornatam, quantum ad colorem, ut candidior ac rubicundior videretur, quam revera esset; habitu, ut erectior videretur, quam esset a natura; oculis sursum expansis; veste tali, ex qua venustas maxime pelluceret: eandem saepius se contemplari, ac num aliquis ipsam spectet, considerare; saepe ad umbram quoque suam respicere. Quum ad Herculem venissent propius, incessisse illam, de qua prius diximus, uno eodemque passu: alteram vero, praevenire volentem, accurrisse ad Herculem, atque dixisse: Video te, mi Hercules, ambigare, quamam via te ad vitam conferas. Quapropter, si me tibi amicam adjunxeris, ducam te ad iter jucundissimum ac facillimum; ut eorum, quae suavia sunt, nihil non gustes, simulque molestiae usque expers vivas. Nam primum tibi neque bella, neque negotia curanda erunt; sed semper dispicies, quemnam tibi gratum vel cibum vel potum invenire possis; quid vel aspectu, vel auditu, vel odoratu, vel tactu te delectare possit; quibus amoribus fruens, plurimum gaudeas; quo pacto quam mollissime dormias; qui absque labore minimo possis haec omnia consequi. Quod si aliquando illa defectura, de quibus haec percipies, suspicio sit, nihil est quod metuas, ne eo te deducam, ut haec laborando variisque tum animae tum corporis arumnis perferendis tibi compares: sed aliorum laboribus tu fruieris nec ab ulla re abstinebis, de qua capi aliquid lauri possit. Nam equidem familiaribus meis potestatem facio, ut ex omnibus partibus utilitatem capiant. Haec quum audisset Hercules, Quodnam est, inquit, tibi nomen, mulier? Bile vero, Amici mei, ait, Felicitatem me appellant: at qui me oderunt, depravato nomine vocant me Vitiositatem. Quum interim altera mulier accessisset: Ego quoque, inquit, ad te veni, mi Hercules, quae et parentes tuos novi, et quae tua esset natura, in pueritia animadverti. De quibus spero, ut si ea, quae ad me ducit, via incesseris, strenue tu pulchras et honestas res geras, atque ego posthac longe honoratior et propter bona opera illustrior videar. Neque vero te decipiam voluptatis proemiis, sed quo modo dii res constituerunt, vere commemorabo. Nihil enim eorum, quae bona et pulchra sunt, sine labore et exercitatione dii hominibus largiuntur: sed sive deos esse propitios tibi vis, colendi sunt dii; seu ab amicis vis diligat, beneficiis amici sunt afficiendi; sive a civitate aliqua vis honorari, utilitatis quid civitati afferendum est; seu apud universam Graeciam

ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀξίους ἐπ' ἀρετῇ θαυμάζεσθαι, τὴν Ἑλλάδα πειρατέον εὖ ποιεῖν, εἴτε γῆν βούλει σοι καρποὺς ἀφθόρους φέρειν, τὴν γῆν θεραπευτέον, εἴτε ἀπὸ βοσκημάτων οἶει δεῖν πλουτίζεσθαι, τῶν βοσκημάτων ἐπιμελητέον, εἴτε διὰ πολέμου δριμύς αὖξεσθαι καὶ βούλει δύνασθαι τοὺς τε φίλους ἐλευθεροῦν καὶ τοὺς ἐχθροὺς χειροῦσθαι, τὰς πολεμικὰς τέχνας αὐτὰς τε παρὰ τῶν ἐπισταμένων μαθητέον καὶ ὅπως αὐταῖς δεῖ χρῆσθαι ἀσκητέον, εἰ δὲ καὶ τῷ σώματι βούλει δυνατός εἶναι τῇ γνώμῃ ὑπηρετεῖν, ἐθιστέον τὸ σῶμα καὶ γυμναστέον σὺν πόνοις καὶ ἰδρώτι. (29) Καὶ ἡ Κακία ὑπολαβοῦσα εἶπεν, ὥς φησι Πρόδικος, Ἑννοεῖς, ὦ Ἡράκλεις, ὥς χαλεπὴν καὶ μακρὰν ὁδὸν ἐπὶ τὰς εὐρροσύνας ἡ γυνὴ σοι αὕτη διηγείται; ἐγὼ δὲ ῥαδίαν καὶ βραχείαν ὁδὸν ἐπὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἔξω σε. (30) Καὶ ἡ Ἀρετὴ εἶπεν, ὦ τλήμων, τί δὲ σὺ ἀγαθὸν ἔχεις; ἡ τί ἡδὺ ἴσθα μηδὲν τούτων ἔνεκα πράττειν ἐθέλουσα; ἥτις οὐδὲ τὴν τῶν ἡδῶν ἐπιθυμίαν ἀναμένεις, ἀλλὰ πρὶν ἐπιθυμῆσαι πάντων ἐμπίπλῃσαι, πρὶν μὲν πεινῆν ἰσθίουσα, πρὶν δὲ διψῆν πίνουσα, (καὶ) ἵνα μὲν ἡδέως φάγῃς, ὀλοποιοὺς μηχανωμένη, ἵνα δὲ ἡδέως πίνῃς, οἶνους τε πολυτελεῖς παρασκευάζῃ καὶ τοῦ θέρου χιόνα περιθέουσα ζητεῖς, ἵνα δὲ καθυπνώσῃς ἡδέως, οὐ μόνον τὰς κλίνας μαλακὰς, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπόδαθρα ταῖς κλίνας παρασκευάζῃ. Οὐ γὰρ διὰ τὸ ποιεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν ὅ,τι ποιῇς ὑπνου ἐπιθυμίαις. Τὰ δ' ἀφροδίσια πρὸ τοῦ δεῖσθαι ἀναγκάζεις, πάντα μηχανωμένη καὶ γυναιξὶ τοῖς ἀνδράσι χρωμένη· οὕτω γὰρ παιδεύεις τοὺς σεαυτῆς φίλους, τῆς μὲν νυκτὸς ὑβρίζουσα, τῆς δ' ἡμέρας τὸ χρησιμώτατον κατακοιμίζουσα. (31) Ἀθάνατος δὲ οὕσα ἐκ θεῶν μὲν ἀπέβριψαι, ὑπὸ δὲ ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀτιμάζει· τοῦ δὲ πάντων ἡδίστου ἀκούσματος, ἐπαινοῦ σεαυτῆς, ἀνέγκοις εἶ, καὶ τοῦ πάντων ἡδίστου ἡδέατος ἀθέατος· οὐδὲν γὰρ πώποτε σεαυτῆς ἔργον καλὸν τεθέασαι. Τίς δ' ἂν σοι λεγούσῃ τι πιστεύσεις; τίς δ' ἂν δεομένη τινὸς ἐπαρκέσειεν; ἡ τίς ἂν εὖ φρονῶν τοῦ σοῦ θιάσου τολμήσειεν εἶναι; οἱ νέοι μὲν ὄντες τοῖς σώμασιν ἀδύνατοί εἰσι, πρεσβύτεροι δὲ γενόμενοι ταῖς ψυχαῖς ἀνόητοι, ἀπόνως μὲν λιπαροὶ διὰ νεότητος φερόμενοι, ἐπιπόνως δὲ αὐχμηροὶ διὰ γήρως περῶντες, τοῖς μὲν πεπραγμένοις αἰσχυρόμενοι, τοῖς δὲ πραττομένοις βαρυνόμενοι, τὰ μὲν ἡδέα ἐν τῇ νεότητι διαδραμόντες, τὰ δὲ χαλεπὰ εἰς τὸ γήρας ἀποθέμενοι. (32) Ἐγὼ δὲ σύνειμι μὲν θεοῖς, σύνειμι δὲ ἀνθρώποις τοῖς ἀγαθοῖς· ἔργον δὲ καλὸν οὔτε θεῶν οὔτε ἀνθρώπων χωρὶς ἐμοῦ γίνεται. Τιμῶμαι δὲ μάλιστα πάντων καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρὰ ἀνθρώποις ὅς προσήκει, ἀγαπητὴ μὲν συνεργὸς τεχνίταις, πιστὴ δὲ φύλαξ οἴκων δεσπόταις, εὐμενὴς δὲ παραστάτις οἰκέταις, ἀγαθὴ δὲ συλλήπτρια τῶν ἐν εἰρήνῃ πόνων, βεβαία δὲ τῶν ἐν πολέμῳ σύμμαχος ἔργων, ἀρίστη δὲ φιλίας κοινωνός. (33) Ἔστι δὲ τοῖς μὲν ἐμοῖς φίλοις ἡδεῖα μὲν καὶ ἀπράγμων σίτων καὶ ποτῶν ἀπόλαυσις· ἀνέχονται γὰρ, ὅς ἂν ἐπιθυμήσωσιν αὐτῶν. Ὑπνος

virtutis nomine vis esse in admiratione, Græciæ ut benefacias conandum erit; sive terram tibi fructus uberes ferre vis, colenda erit terra; seu a jumentis ditari putas, jumentorum cura erit habenda; sive bello res tuas amplificare desideras, ac potestatem consequi vis tum amicos liberandi, tum subigendi hostes, non solum artes bellicæ tibi ab earum peritis discendæ sunt, sed etiam percipiendum exercitatione, quo pacto sit iis utendum: denique, si etiam eo valere vis ut corpus tuum rationi pareat, necesse est corpus assuefacias perque labores ac sudorem exerceas. Tum ejus sermonem excipiens Vitiositas, quemadmodum Prodicus ait: Videane, inquit, mi Hercules, quam longam ac difficilem viam ad delectationes hæc tibi mulier exponat? ego vero facili brevique ad beatitudinem itinere te ducam. Tum Virtus, Misera vero tu, ait, quid boni habes? aut quam delectationem nosti, quum nihil horum causa facere velis? quæ jucundorum ne appetitum quidem exspectas, sed priusquam appetas, omnibus replearis; priusquam esurias, comedis; priusquam sitias, bibis: atque ut suaviter comedas, obsoniorum structores excogitas; ut suaviter bibas, vina pretiosa circumiens hinc et illinc quæritas, et, qua utaris in æstate, nivem tibi comparas; ut suaviter dormias, non stragula tantum mollia, sed etiam fulcra ad lectulos motitandos paras: non enim propter labores somnum appetis; sed quia nihil est tibi quod agas. Venerem vero prius, quam ea indigeas, omni arte impellis; et ipsis viris tanquam mulieribus uteris. Sic enim amicos tuos instituis, noctu eos contumeliosa Injuria afficiens, et utilissima diei parte, somno obruens. Quumque sis immortalis, a diis quidem rejecta es, et a bonis hominibus probro afficeris. Jam quod omnium auditu jucundissimum est, tuam ipsius laudem nullam audis; nec, quod spectaculum jucundissimum est, spectare potes: quippe nullum unquam pulchrum facinus tuum vidisti. Quis vero tibi aliquid dicenti fidem habeat? quis rei alicujus egentis quidquam suppeditet? quis animi sani compos ex tuæ sodalitatis cœtu esse audeat? quum tui, si adolescentes sint, corporibus sint debiles; proveciores facti, animis desipiant: sine labore nitidi per adolescentiam feruntur; cum labore squalidi senectam ætatem transeunt: atque eorum, quæ egerunt, pudet; eorum, quæ agunt, onus haud sustinent; jucundis in adolescentia cursu quasi peragratils, in senectutem molesta reservant. Ego vero cum diis versor, cum hominibus versor bonis: nec ullum præclarum facinus, sive divinum sive humanum, absque me perficitur. In summo honore et apud deos sum, et apud eos homines, apud quos par est; quum sim artificibus cara laborum socia, fida rerum familiarium custos heris, opitulatrix benigna servis, in laboribus pace curandis adjutrix egregia, strenua in negotiis bellicis auxiliatrix, amicitiae consors optima. Est etiam amicis meis cibi et potus perceptio suavis pariter, ac labore nullo quæsitæ: exspectant enim, donec ea apparant. Idem somnum capiunt suaviorem, quam otiosi: ac

δὲ αὐτοῖς παρέσθιν ἡδίων ἢ τοῖς ἀμόλθοις, καὶ οὕτε ἀπολείποντες αὐτὸν ἀρχόνται οὕτε διὰ τοῦτον μεθίσαι τὰ δέοντα πράττειν. Καὶ οἱ μὲν νέοι τοῖς τῶν πρεσβυτέρων ἐπαίνοις χάριζονται, οἱ δὲ γεραίτεροι ταῖς τῶν νέων τιμαῖς ἀγάλλονται, καὶ ἡδέως μὲν τῶν παλαιῶν πράξεων μέμνηνται, εὖ δὲ τὰς παρούσας ᾗδονται πράττοντες, δι' ἑμὲ φίλοι μὲν θεοὶς ὄντες, ἀγαπητοὶ δὲ φίλοις, τίμιοι δὲ πατρίσιν. Ὅταν δ' ἔλθῃ τὸ πεπρωμένον τέλος, οὐ μετὰ λήθης ἄτιμοι κείνται, ἀλλὰ μετὰ μνήμης τὸν αἰὲ χρόνον ὑμνούμενοι θάλλουσι. Τοιαῦτά σοι, ὦ παῖ, τοκίων ἀγαθῶν Ἡράκλεις, ἔξεστι διαπνευσταμένῳ τῇ μακαριστάτῃ τῇ εὐδαιμονίᾳ κεκτήσθαι. (αἱ) Οὗτω πως δίδωκε Ἡρόδοτος τὴν ὑπ' Ἀρετῆς Ἡρακλέους παιδευσιν ἐκόςμηκε μέντοι τὰς γνώμας ἐτι μεγαλειότη- ροις ῥήμασιν ἢ ἐφ' ὧν νῦν. Σοὶ δ' οὖν ἄξιον, ὦ Ἀριστιππε, τούτων ἐνθυμούμενῳ πειρᾶσθαι τι καὶ τῶν εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον τοῦ βίου φροντίζειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Αἰσθόμενος δὲ ποτε Λαμποκλέα τὸν πρεσβύτατον υἱὸν ἑαυτοῦ πρὸς τὴν μητέρα χαλεπαίνοντα, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ παῖ, οἶσθ' αἰνὰς ἀνθρώπους ἀχαρίστους καλούμενους; Καὶ μάλα, ἔφη ὁ νεανίσκος. Καταμεμῆθη- κας οὖν τοὺς τί ποιοῦντας τὸ ὄνομα τοῦτο ἀποκαλοῦσιν; Ἐγώ γε, ἔφη, τοὺς γὰρ εἰς παθῶντας, ὅταν δυνάμενοι χάριν ἀποδοῦναι μὴ ἀποδοῦσιν, ἀχαρίστους καλοῦσιν. Οὐκοῦν δοκοῦσί σοι ἐν τοῖς ἀδίκοις καταλογίζεσθαι τοὺς ἀχαρίστους; Ἐμοί γε, ἔφη. (β) Ὅδῃ δὲ ποτ' ἐσκέψω εἰ ἄρα ὥσπερ τὸ ἀνδραποδίζεσθαι τοὺς μὲν φίλους ἀδικῶν εἶναι δοκεῖ, τοὺς δὲ πολεμίους δίκαιον, οὕτω καὶ τὸ ἀχαριστεῖν πρὸς μὲν τοὺς φίλους ἀδικῶν ἐστί. πρὸς δὲ τοὺς πολεμίους δίκαιον; Καὶ μάλα, ἔφη καὶ δοκεῖ μοι, ὅτ' οὐ ἂν τις εἰς παθῶν εἴτε φίλου εἴτε πολεμίῳ μὴ πειρᾶται χάριν ἀποδοῦναι, ἀδικος εἴη. Οὐκοῦν, εἴ γε οὕτως ἔχει τούτο, εὐκαιρὴν τις ἂν εἴη ἀδικία ἢ ἀχαριστία; Συνωμολόγει. (γ) Οὐκοῦν ὅσῳ ἂν τις μείζω ἀγαθὰ παθῶν μὴ ἀποδιδῶ χάριν, τοσούτω ἀδικώ- τερος ἂν εἴη; Συνέφη καὶ τούτο. Τίνας οὖν, ἔφη, ὑπὸ τίνων εὐροιμεν ἂν μείζονα εὐεργετημένους ἢ παῖδας ὑπὸ γονέων; οὓς οἱ γονεῖς ἐκ μὲν οὐκ ὄντων ἐποίησαν εἶναι, τοσαῦτα δὲ καλὰ ἰδεῖν καὶ τοσούτων ἀγαθῶν με- τασχεῖν ὅσα οἱ θεοὶ παρέχουσι τοῖς ἀνθρώποις; ἃ δὲ καὶ οὕτως ἡμῖν δοκεῖ παντὸς ἄξια εἶναι ὥστε πάντες τὸ καταλιπεῖν αὐτὰ πάντων μάλιστα φεύγομεν. Καὶ αἱ πόλεις ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἀδικήμασι ζημίαν θάνατον πεποιήχασιν, ὥς οὐκ ἂν μείζονος κακοῦ φόβῳ τὴν ἀδι- κίαν παύσαντες. (δ) Καὶ μὴν οὐ τῶν γε ἀπροδισίων ἔνεκα παιδοποιεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὑπολαμβάνεις, ἐπεὶ τούτου γε τῶν ἀπολυστόντων μεστὰ μὲν αἱ ὁδοί, μεστὰ δὲ τὰ ὀλιχμάχια. Φανεροὶ δ' ἐσμέν καὶ σκοπούμενοι εἰς ὅποιον ἂν γυναικὶν βέλτεστα ἡμῖν τέκνα γένοιτο, πᾶς συνελθόντες τεκνοποιούμεθα. (ε) Καὶ ὁ μὲν γε

neque eum excutientes moleste ferunt, neque huius causa, quae sunt agenda, negligunt. Adolescentes seniorum laudibus gaudent, seniores adolescentium honoribus delectantur. Idem rerum olim gestarum memoriam jucunde repe- tunt, et cum voluptate praesentia peragunt feliciter; quum per me quidem diis accepti sint, amicis cari, patriis hono- rati. Et quum venerit finis a fato praestitutus, non inho- norati jacent, oblivioni traditi; sed perpetua sui memorum celebrati florent. Hujusmodi, mi Hercules, parentum co- holes fortium, laboribus exanclatis, licet tibi vitam agere ab omni parte beatissimam. Hoc quodam modo Prodicus Herculis sub Virtute institutionem persequitur: sententias quidem ipsas verbis multo magis magnificis, quam ego nunc, ornavit. Quamobrem, mi Aristippe, te decet haec animo perpendentem moliri aliquid atque ea curare, quae futuris temporibus vitae prosint.

CAPUT II.

Ceterum quum animadvertisset aliquando Lamprocleum, filium suum nato maximum, matri suae succensere: Dic mihi, ait, mi fili, nostine quosdam homines qui appellantur ingrati? Omnino, inquit adolescentulus. Animadvertisti ergo, quid illi faciant, qui hoc nomine dicuntur? Equidem, ait: nam illos ingratos vocant, qui affecti beneficiis, quum referre gratiam possint, non referunt. Ergo tibi videntur ingratos cum injustis reponere? Mihi quidem, inquit. Verum janne considerasti, inquit, an, quemadmodum amicos in servitute redigere, injustum esse videtur, inimicos autem, justum; sic etiam erga amicos ingratum esse, injustum sit, erga inimicos autem, justum? Omnino, inquit; adeoque nil a quocunque quispiam beneficiis affectus, sive amico, sive inimico, non conatur gratias reddere, injustus esse. Ergo, si res ita se habet, mera quaedam injustitia fuerit ingratitudo? Concessit. Quanto quis igitur majoribus beneficiis affectus gratiam non retulerit, tanto erit injustior? Concessit etiam hoc. Quos autem, ait, a quibus reperire possimus majoribus adfectos beneficiis, quam liberos a parentibus? quibus, quum antea non essent, parentes existendi causa fuerunt, atque tot pulchras ut res cernerent, tot bonorum participes fierent, quot bona hominibus dii suppetunt: quae sane us- que adeo maximi facienda ducimus, ut omnes inprimis eorum amissionem refugiamus. Civitates quoque maximis scelceribus mortem in poenam statuerunt, quod gravioris mali metu injustitiam coercere nequeant. Nec vero homines rei venereae causa liberos procreare existimes: nam eorum, qui ab illa quemvis liberent, plena sunt via, plena lupanaria. Praeterea manifestum est, considerare nos, ex cujusmodi mulieribus liberos optimos suscipere possimus, quibuscum congressi liberos procreamus. Ac vir quidem eam, quae in

ἀνὴρ τὴν τε συντεκνοποιήσουςαν ἑαυτῷ τρέφει καὶ τοὺς μέλλουσιν ἔσσεσθαι παισὶ προπαρασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλείστα. Ἡ δὲ γυνὴ ὑποδεξαμένη τε φέρει τὸ φορτίον τοῦτο, βαρυνομένη τε καὶ κινδυνεύουσα περὶ τοῦ βίου, καὶ μεταδιδούσα τῆς τροφῆς ἥ καὶ αὐτὴ τρέφεται, καὶ σὺν πολλῷ πόνῳ διενέγκασα καὶ τεκνοῦσα τρέφει τε καὶ ἐπιμελεῖται, οὔτε προπεπονθυῖα οὐδὲν ἀγαθὸν οὔτε γιγνώσκον τὸ βρέφος ὑφ' ὅτου εὖ πάσχει, οὐδὲ σημαίνειν δυνάμενον ὅτου δέεται, ἀλλ' αὐτὴ στοχαζομένη τὰ τε συμφέροντα καὶ τὰ κεχαρισμένα πειρᾶται ἐκπληροῦν, καὶ τρέφει πολλὸν χρόνον καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπομένουσα πονεῖν, οὐκ εἰδυῖα τίνα τούτων χάριν ἀπολήψεται. (6) Καὶ οὐκ ἀρκεῖ θρέψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴν δόξωσιν ἱκανοὶ εἶναι οἱ παῖδες μανθάνειν τι, ἃ μὲν ἂν αὐτοὶ ἔγνων οἱ γονεῖς ἀγαθὰ πρὸς τὸν βίον διδάσκουσιν, ἃ δ' ἂν οἴωνται ἄλλον ἱκανώτερον εἶναι διδάσκει, πέμπουσι πρὸς τοῦτον δαπανῶντες, καὶ ἐπιμελοῦνται πάντα ποιοῦντες ὅπως ἂν οἱ παῖδες αὐτοῖς γένωνται ὡς δυνατόν βέλτιστοι. (7) Πρὸς ταῦτα ὁ νεανίσκος ἔφη, Ἀλλὰ τοι εἰ καὶ ταῦτα πάντα πεποίηκε καὶ ἄλλα τούτων πολλαπλάσια, οὐδεὶς ἂν δύναίτο αὐτῆς ἀνασχέσθαι τὴν χαλεπότητα. Καὶ ὁ Σωκράτης, Πότερα δὲ οἷε, ἔφη, θηρίου ἀγριότητα δυσφορώτερον εἶναι ἢ μητρός; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, μητρός τῆς γε τοιαύτης. Ἦδὴ πώποτε οὖν ἡ δακοῦσα κακὸν τί σοι ἔδωκεν ἢ λακτίσασα, ὅα ὑπὸ θηρίων ἤδη πολλοὶ ἔπαθον; (8) Ἀλλὰ νῆ Δία, ἔφη, λέγει ἃ οὐκ ἂν τις ἐπὶ τῷ βίῳ παντὶ βούλοιο ἀκοῦσαι. Σὺ δὲ πόσα, ἔφη ὁ Σωκράτης, οἷε ταύτη δυσάρεκτα καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς ἔργοις ἐκ παιδίου δυσκολαίων καὶ ἡμέρας καὶ νυκτὸς πράγματα παρασχεῖν, πόσα δὲ λυπῆσαι κάμνων; Ἀλλ' οὐδεπώποτε αὐτὴν, ἔφη, οὐτ' εἶπα οὐτ' ἐποίησα οὐδὲν ἐξ ὧ ἡσχύνθη. (9) Τί δ'; οἷε, ἔφη, χαλεπώτερον εἶναι σοι ἀκοῦειν ὧν αὐτὴ λέγει ἢ τοῖς ὑποκριταῖς, ὅταν ἐν ταῖς τραγωδαῖς ἀλλήλους τὰ ἔσχατα λέγωσιν; Ἀλλ' οἶμαι, ἐπειδὴ οὐκ οἴονται τῶν λεγόντων οὔτε τὸν ἐλέγχοντα ἐλέγχειν, ἵνα ζημιώσῃ, οὔτε τὸν ἀπειλοῦντα ἀπειλεῖν, ἵνα κακὸν τι ποιήσῃ, βραδίως φέρουσι. Σὺ δ' εὖ εἰδὼς ὅτι ἃ λέγει σοι ἡ μήτηρ οὐ μόνον οὐδὲν κακὸν νοοῦσα λέγει, ἀλλὰ καὶ βουλομένη σοι ἀγαθὰ εἶναι ὅσα οὐδενὶ ἄλλῳ, χαλεπαίνεις; ἢ νομίζεις κακόνου τὴν μητέρα· σοι εἶναι; (10) Οὐ δῆτα, ἔφη, τοῦτ' γε οὐκ οἶμαι. Καὶ ὁ Σωκράτης, Οὐκοῦν, ἔφη, σὺ ταύτην, εὖνουν τί σοι οὖσαν καὶ ἐπιμελομένην ὡς μάλιστα δύναται κάμνοντος ὅπως ὑγιαίνεις τε καὶ ὅπως τῶν ἐπιτηδείων μηδεὸς ἐνδεῆς ἔσῃ, καὶ πρὸς τούτοις πολλὰ τοῖς θεοῖς εὐχομένην ἀγαθὰ ὑπὲρ σοῦ καὶ εὐχὰς ἀποδιδούσαν, χαλεπὴν εἶναι φῆς; ἐγὼ μὲν οἶμαι, εἰ τοιαύτην μὴ δύνασαι φέρειν μητέρα, τὰγα θά σε οὐ δύνασθαι φέρειν. (11) Εἰπέ δέ μοι, ἔφη, πότερον ἄλλον τινὰ οἷε δεῖν θεραπεύειν ἢ παρεσκευασκίαν μηδεὶ ἀνθρώπων πειρᾶσθαι ἀρῆσκειν (μηδ' ἐπεσθαι) μηδὲ πείθεσθαι μήτε στρατηγῷ μήτε ἄλλῳ ἀρχόντι; Ναὶ μὰ Δί'

procreatione ipsi cooperatur, nutrit, liberisque nascendis præparat omnia, quæcunque ad vitam eis conductura putat, eaque quam potest plurima: mulier vero exceptum onus hoc gestat, cum gravamine vitæque periculo, alimentumque suppeditans, quo alitur et ipsa; ac posteaquam magno cum labore gestavit ac peperit, tum nutrit, et curat infantem, nullo prius affecta beneficio, non agnoscentem a quo beneficium accipiat, neque valentem indicare, quibus egeat; sed ipsa quid ei conducat ac gratum esse possit, conjectura colligens, illum explere nititur, et longo nutrit tempore, ac noctu dieque labores perfert, quam pro his gratiam reportatura sit ignorans. Neque tantum nutrire sufficit, sed etiam, ubi ad discendum aliquid idonei videntur esse liberi, si qua parentes ipsi tenent ad vitam utilia, ea illos docent: quibus vero docendis alium magis idoneum esse putant, ad hunc eos magno cum sumptu mittunt, omnique conatu dant operam ut liberi eis reddantur, quantum fieri potest, optimi. Ad hæc subiecit adolescentulus: Tametsi hæc omnia fecerit, aliaque his multo plura, nemo tamen ejus asperitatem perferre possit. Et Socrates, Utrum existimas, inquit, toleratu esse difficilius, feræne sævitiam, an matris? Equidem, inquit, matris arbitror, quæ sane talis sit. Ergone unquam vel mordendo vel recalcitrando te læsit? qualia a belluis multi perpassi sunt. At enim profecto, inquit, ea loquitur, quæ quis audire vel ob omnem hanc vitam nolit. Tu vero quam multa, inquit Socrates, ægre toleranda te illi negotia, tum voce tum facto, tum interdiu tum noctu, a prima usque ætate molestando putas exhibuisse? quantum doloris attulisse, quoties agrotares? At ego illi, ait, neque dixi, neque feci quidquam, cujus eam puderet. Quid autem, inquit, molestius esse putas, libine audire, quæ dicit ipsa; an histrionibus quum in tragædiis alter alteri convicia extrema dicit? Enimvero arbitror eos, quia non existimant vel illum qui redarguit, lædendi causa redarguere, vel minantem, damni alicujus inferendi causa minari, æquo illa ferre animo. Tu vero, quum plane scias, matrem quæ dicit non modo nihil mali cogitantem dicere, sed etiam optantem tibi tantum boni, quantum alii nulli, inique fers? an existimas matrem esse tibi malevolam? Non equidem, inquit: hoc certe non arbitror. Et Socrates, Ergone tu illam, ait, quæ tibi benevola est, et, quam maxime potest, agrotantem curat, ut valeas ac re necessaria nulla egeas, præterque hæc multa diis bona pro te vovet, ac vota persolvit, sævam esse dicis? Equidem statuo, ejusmodi si matrem ferre non possis, non posse te bona ferre. Dic autem mihi, ait, utrum tibi alium quempiam colendum putas? an ita comparatus es, tu nemini hominum placere studeas, neminem sequi, nemini parere, neque imperatori nec magistratui alii? Equidem profecto, ait.

ἔγωγε, ἔφη. (12) Οὐκ οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τῷ γείτονι βούλει σὺ ἀρέσκειν, ἵνα σοι καὶ πῦρ ἐναυῆ, ὅταν τούτου δέῃ, καὶ ἀγαθὸν τέ σοι γίγνηται συλλήπτωρ καὶ ἂν τι σφαλόμενος τύχῃς, εὐνοϊκῶς ἐγγύθην βοηθῇ σοι; ἔγωγε, ἔφη. Τί δέ; συνδοσιπόρῳ ἢ σύμπλῳ, ἢ εἰ τι ἄλλῳ ἐντυγχάνῃς, οὐδὲν ἂν σοι διαφέρει φίλον ἢ ἐχθρὸν γενέσθαι, ἢ καὶ τῆς παρὰ τούτων εὐνοίας οἶε δαῖν ἐπιμελεῖσθαι; ἔγωγε, ἔφη. (13) Εἴτα τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι παρεσκευάσαι, τὴν δὲ μητέρα τὴν πάντων μάλιστα σε φιλοῦσαν οὐκ οἶε δαῖν θεραπεύειν; οὐκ οἶσθ' ὅτι καὶ ἡ πόλις ἄλλης μὲν ἀγαριστίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται οὐδὲ δικάζει, ἀλλὰ περισσῶς τοὺς εὐπεπονθότας χάριν οὐκ ἀποδιδόντας, ἂν δὲ τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτίθῃσι καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἔῃ ἄρχειν τούτου, ὥς οὔτε ἂν τὰ ἱερὰ εὐσεβῶς θύοντα ὑπὲρ τῆς πόλεως τούτου θύοντος οὔτε ἄλλο καλῶς καὶ δικαίως οὐδὲν ἂν τούτου πράτταντος; καὶ νῆ Δία ἂν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμήῃ, καὶ τούτο ἐξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίαις. (14) Σὺ οὖν, ὦ παῖ, ἂν σωφρονῇς, τοὺς μὲν θεοὺς παραιτήσῃ συγγενήμανάς σοι εἶναι εἰ τι παρημέληκας τῆς μητρός, μὴ σε καὶ οὗτοι νομίσαντες ἀρχαῖστον εἶναι οὐκ ἐθέλωσιν εὖ ποιεῖν, τοὺς δὲ ἀνθρώπους αὖ φιλάξῃ μὴ σε αἰσθόμενοι τῶν γονέων ἀμελοῦντα πάντας ἀτιμάσουσιν, εἴτα ἐν ἐρημίᾳ φίλων ἀναφανῇς. Εἰ γὰρ σε ὑπολάβοιεν πρὸς τοὺς γονεῖς ἀρχαῖστον εἶναι, οὐδεὶς ἂν νομίσειεν εὖ σε ποιήσας χάριν ἀποδείξασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Χαιρεῶντα δὲ ποτε καὶ Χαιρεκράτην, ἀδελφῶν μὲν ὄντε ἀλλήλων, ἐκωτῇ δὲ γνωρίῳ, αἰσθόμενος διαφερομένῳ, ἰδὼν τὸν Χαιρεκράτην, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαιρέκρατες, οὐ δόπου καὶ σὺ εἰ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων οἱ χρησιμώτερον νομίζουσι χρήματα ἢ ἀδελφούς; καὶ ταῦτα τῶν μὲν ἀρχόντων ὄντων, τοῦ δὲ φρονίμου, καὶ τῶν μὲν βοηθείας δεσμένων, τοῦ δὲ βοηθεῖν δυνάμενου, καὶ πρὸς τούτοις τῶν μὲν πλειόνων ὑπαρχόντων, τοῦ δὲ ἐνός. (2) Θαυμάσιόν δὲ καὶ τούτο, εἰ τις τοὺς μὲν ἀδελφούς ζημίαν ἡγεῖται, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν ἀδελφῶν κέκτηται, τοὺς δὲ πολίτας οὐκ ἡγεῖται ζημίαν, ὅτι οὐ καὶ τὰ τῶν πολιτῶν ἔχει, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν δύναται λογίζεσθαι ὅτι καεῖτον σὺν πολλοῖς οἰκῶντα ἀσφαλῶς τάρκωοντα ἔχειν ἢ μόνον δικαιοῦμενον τὰ τῶν πολιτῶν ἐπικινδύνως πάντα κεκτῆσθαι ἐπὶ δὲ τῶν ἀδελφῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀγνοοῦσι. (3) Καὶ οἰκέτας μὲν οἱ δυνάμενοι ὠνοῦνται, ἵνα συνεργούς ἔχωσι, καὶ φίλους κτῶνται, ὥς βοηθῶν δεόμενοι, τῶν δ' ἀδελφῶν ἀμελοῦσιν, ὥς περ ἐκ πολιτῶν μὲν γιγνόμενους φίλους, ἐξ ἀδελφῶν δὲ οὐ γιγνόμενους. (4) Καὶ μὴν πρὸς φίλων μέγα μὲν ὑπάρχει τὸ ἐκ τῶν αὐτῶν φύναι, μέγα δὲ τὸ ὁμοῦ τραφεῖναι, ἐπεὶ καὶ τοῖς θηρίοις πότῃς τις ἐγγίγνεται τῶν

Ergo, inquit Socrates, etiam vicino placere velis, ut ignem accendat tibi, quum opus erit, teque in aliqua re bona adjuvet, ac, si quid adversi accidat, e propinquo tibi benevol succurrat? Equidem, ait. Quid autem? nihil interesse putas, comitem itineris, aut navigationis, aut quempiam, in quem incidaris, amicum an inimicum habeas; vel potius eorum etiam benevolentiam consequendam esse putas? Equidem, ait. Ergo comparatus es horum habere rationem, matrem vero, quæ te plus omnibus hisce diligit, ostendendam tibi non existimas? An ignoras, civitatem alterius quidem nullius ingratitudinis habere rationem, nec in eam actionem dare, sed susque deque ferre, si beneficiis afflu gratiam non referant: at si quis parentes non colat, eum, pona multare, rejectumque magistratus obire non pati. quod ab illo pro salute civitatis non possint neque sacrificia pie sacrificari, nec aliud quicquam bene aut juste accipi? Etiam hoc profecto, si quis parentum mortuorum sepulchra non ornet, respublica magistratuum in examinibus inquiret. Ergo tu, mi fili, si animo utaris sano, deos ipsos deprecaberis, ut ignorent tibi, si quid deliquisti erga matrem, ne te illi et ingratum esse existiment, et benefactores tibi nolint: et cavebis ab hominibus, ne hi te nullam animadvertentes parentum rationem habere, omnes pro nutu habebant, ac deinde privatus amicis omnibus apparueris. Nam si te suspicabuntur erga parentes ingratum esse, nemo existimaturus est, se pro beneficiis tibi prestitis gratiam reportaturum.

CAPUT III.

Animadvertens aliquando Socrates Chærephonem et Chærecratem, qui fratres erant, et ipsi familiares, inter se dissidere; ubi Chærecratem vidisset, Dic mihi, mi Chærecrates, ait, num et tu ex iis es hominibus, qui utilius quid esse divitias putant, quam fratrem? quanquam illæ imprudentes sunt, hic prudens; ille ope indigeant, hic opitulari possit: illæ denique multe sint, frater autem unus? Mirum hoc quoque, posse quem fratres suos sibi detrimento esse putare, propterea quod non etiam fratrum facultates possidet; at cives sibi detrimento non esse arbitrari, quod civium bona non habet; sed posse hac in parte ratiocinari, quod præstet, ut cum multis habitans secure, quæ sufficiant, habeat; quam si solus vivat, ac civium facultates cum periculo omnes possideat: in fratribus vero hoc idem ignorant homines. Ac servos quidem emunt, qui possunt, ut laborum socios habeant; amicos parant, quod opitulatores egeant: fratres autem negligunt, quasi ex civibus amici fieri possunt, ex fratribus non possint. Atqui multum ad amicitiam conducit, ex iisdem natum esse, multum, una nutritum et belluis quoddam earum, quæ una nutritæ sunt, de-

συντρόφων· πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τιμῶσι τε μᾶλλον τοὺς συναδέλφους ὄντας τῶν ἀναδελφῶν καὶ ἤττον τούτοις ἐπιτίθενται. (6) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν, ὦ Σώκρατες, μὴ μέγα εἴη τὸ διάφορον, ἴσως ἂν δεοὶ φέρειν τὸν ἀδελφὸν καὶ μὴ μικρῶν ἐνεκα φεύγειν· ἀγαθὸν γάρ, ὥσπερ καὶ σὺ λέγεις, ἀδελφὸς ὢν οἷον δεῖ· ὁπότε μέντοι παντὸς ἐνδέοι καὶ πᾶν τὸ ἐναντιώτατον εἴη, τί ἂν τις ἐπιχειροίη τοῖς ἀδυνατοῖς; (6) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Πότερα δὲ, ὦ Χαιρεκράτες, οὐδενὶ ἀρέσαι δύναται Χαιρεφῶν, ὥσπερ οὐδὲ σοὶ, ἢ ἔστιν οἷς καὶ πάνυ ἀρέσκει; Διὰ τοῦτο γάρ τοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἔξιόν ἐστιν ἐμοὶ μισεῖν αὐτὸν, ὅτι ἄλλους μὲν ἀρέσκειν δύναται, ἐμοὶ δὲ, ὅπου ἂν παρῇ, πανταχοῦ καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ζημία πολλὸν ἢ ὠφελεία ἐστίν. (7) Ἄρ' οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὥσπερ ἵππος τῷ ἀνεπιστήμονι μὲν, ἐγχειροῦντι δὲ χρῆσθαι ζημία ἐστίν, οὕτω καὶ ἀδελφός, ὅταν τις αὐτῷ μὴ ἐπιστάμενος ἐγχειρῇ χρῆσθαι, ζημία ἐστί; (8) Πῶς δ' ἂν ἐγὼ, ἔφη ὁ Χαιρεκράτης, ἀνεπιστήμων εἴην ἀδελφῷ χρῆσθαι, ἐπιστάμενός γε καὶ εὖ λέγειν τὸν εὖ λέγοντα καὶ εὖ ποιεῖν τὸν εὖ ποιῶντα; τὸν μόντοι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ πειρώμενον ἐμὲ ἀνίσχον ἂν δυναίμην οὐτ' εὖ λέγειν οὐτ' εὖ ποιεῖν, ἀλλ' οὐδὲ πειράσσομαι. (9) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Θαυμάστα γὰρ λέγεις, ὦ Χαιρεκράτες, εἰ κύνα μὲν, εἰ σοὶ ᾗ ἐπὶ προβάτοισι ἐπιτήδειος καὶ τοὺς μὲν ποιμένας ἡσπάζετο, σοὶ δὲ προσκίοντι ἐχάλεπαινε, ἀμελήσας ἂν τοῦ ὀργίζεσθαι ἐπειρῶ εὖ ποιήσας πρᾶναιεν αὐτὸν, τὸν δὲ ἀδελφὸν φῆς μὲν μέγα ἂν ἀγαθὸν εἶναι ὄντα πρὸς σέ· οἷον δεῖ, ἐπίστασθαι δὲ ὁμολογῶν καὶ εὖ ποιεῖν καὶ εὖ λέγειν οὐκ ἐπιχειρεῖς μηχανᾶσθαι ὅπως σοὶ ὥς βέλτιστος ἔσται. (10) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης, Δέδοικα, ἔφη, ὦ Σώκρατες, μὴ οὐκ ἔχω ἐγὼ τοσαύτην σοφίαν ὥστε Χαιρεφῶντα ποιῆσαι πρὸς ἐμὲ οἷον δεῖ. Καὶ μὴν οὐδὲν γε ποικίλον, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδὲ καινὸν δεῖ ἐπ' αὐτὸν, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, μηχανᾶσθαι, οἷς δὲ καὶ σὺ ἐπίστασαι αὐτὸς οἶομαι ἂν αὐτὸν ἀλόντα περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σε. (11) Οὐκ ἂν φθάνοις, ἔφη, λέγων, εἰ τι ᾔσθησαί με φίλτρον ἐπιστάμενον δ' ἐγὼ εἰδὼς λέληθα ἑμαυτόν; Λέγε δὴ μοι, ἔφη, εἰ τινα τῶν γνωρίμων βούλοιο κατεργάσασθαι, ὁπότε θύοι, καλεῖν σε ἐπὶ δεῖπνον, τί ἂν ποιοίης; Ἀἴλον ὅτι κατάρχοιμι ἂν τοῦ αὐτοῦ, ὅτε θύοιμι, καλεῖν ἔκαινον. (12) Εἰ δὲ βούλοιο τῶν φίλων τινὰ προτρέψασθαι, ὁπότε ἀποδημοίης, ἐπιμελεῖσθαι τῶν σῶν, τί ἂν ποιοίης; Ἀἴλον ὅτι πρότερος ἂν ἐγχειροῖν ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐκείνου, ὁπότε ἀποδημοίῃ. (13) Εἰ δὲ βούλοιο ξένον ποιῆσαι ὑποδέχασθαι σεαυτὸν, ὁπότε ἔλθοις εἰς τὴν ἐκείνου, τί ἂν ποιοίης; Ἀἴλον ὅτι καὶ τοῦτον πρότερος ὑποδεχοίμην ἂν, ὁπότε ἔλθοι Ἀθήναζε. Καὶ εἰ γε βουλοίμην αὐτὸν προθυμεῖσθαι διαπράττειν μοι ἐπ' ἃ ἤκοιμι, ὅῃλον ὅτι καὶ τοῦτο δεοὶ ἂν πρότερον αὐτὸν ἐκείνῳ ποιεῖν. (14) Πάντ' ἄρα σὺ γε τὰ ἐν ἀνθρώποις φίλτρα ἐπιστάμενος πάλαι ἀπεκρύπτου. Ἡ ὀκνεῖς, ἔφη, ἀρξαι, μὴ αἰσχρὸς φανῇς, ἐὰν πρότερος τὸν ἀδελφὸν εὖ ποιῇς; καὶ μὴν πλείστου

siderium innascitur. Præterea ceteri quoque homines honorant magis eos, qui fratres habent, quam qui nullos fratres habent; ac minus illos aggrediuntur. Tum Chærecrates, Enimvero, mi Socrates, ait, si non magnum sit dissidium, fortasse ferendus sit frater, neque ob exiguas causas fugiendus. Quippe bonum quoddam, sicut et tu dicis, frater est, si talis sit, qualem esse convenit: quum vero ab hoc longissime absit, et in omni re maxime sit adversarius; quamobrem quis ea, quæ fieri nequeunt, conetur? Utrum vero, mi Chærecrates, inquit Socrates, nemini Chærephon placere potest, sicut et tibi non placet? an sunt nonnulli, quibus egregie placet? Hac ipsa de causa, mi Socrates, ait, æquum est illum mihi esse odio, quod aliis quidem placere possit, mihi vero, ubicunque adest, verbis ac factis detrimento potius, quam commodo sit. Ergone, ait Socrates, perinde atque equus homini imperito, qui uti eo conetur, damno est; sic et frater, quum quis eo vult uti, qui nescit, est detrimento? Quonam modo erga fratrem, inquit Chærecrates, recte me gerere non norim, quum et verbis et factis benignus in illum esse possim, qui verbis itidem ac factis benignus erga me est? At vero qui et verbis et factis mihi molestiam parere dat operam, benigne me in eum verbo factove gerere neque possum neque conabor. Et Socrates, Mira profecto narras, inquit, mi Chærecrates; si canis tibi sit ovibus custodiendis aptus, ac is pastoribus quidem blandiatur, in te vero adeuntem sæviat, ommissa iracundia, tua gratia eniti soles, ut eum mitiges benefaciendo: fratrem vero, quem magnum quoddam bonum ais esse si erga te talis sit, qualem esse decet, non te operam dare ut optimum tibi reddas; præsertim quum et verbis et factis benignus esse ex confesso scias. Vereor, ait Chærecrates, ne non tanta sit in me solertia, mi Socrates, ut Chærephonem erga me talem reddere possim, qualem esse oportet. Atqui, subiecit Socrates, nihil artificiosi nec novi ut ejus causa excogites opus est, mea quidem sententia: nam existimo eum illis artibus, quas tu non ignoras, allectum abs te, plurimi te facturum. Dicesne mihi prius, inquit, an me quasdam illecebras nosse senseris, quas ipsemet scire me ignoraverim? Tu vero mihi dicito, inquit, si quem familiarium eo deducere velles, ut, ubi rem sacram facit, ad cœnam te vocaret; quid faceres? Nimirum prior hominem, ipse rem sacram faciens, invitarem. Et si velles amicorum aliquem impellere, ut, te peregrinante, rerum tuarum curam gereret, quid faceres? Nimirum prior operam darem, ut, eo peregrinante, res ipsius curarem. Et si velles ab hospite impetrare, ut te exciperet in ipsius patriam venientem, quid faceres? Nimirum hunc quoque prior exciperem, venientem Athenas: ac, si vellem efficere alacrem ad ea mihi facienda, quorum causa venirem, necesse foret ut ipse prior idem illi præstarem. Ergo tu quum omnes illecebras, quæ inter homines sunt, jamdudum noris, eas celabas. An cunctaris, inquit, principium facere propterea, ne turpis videare, si prior beneficio fratrem afficias? Atqui maxima vir laude dignus esse vide-

γε δοκεῖ ἀνὴρ ἐπαίνου ἄξιός εἶναι, ὅς ἂν φθάνῃ τοὺς μὲν ποιεῖν κακῶς ποιοῦν, τοὺς δὲ φίλους εὐεργετῶν. Εἰ μὲν οὖν δόκει μοι Χαιρεφών ἡγεμονικώτερος εἶναι σοῦ πρὸς τὴν φιλίαν ταύτην, ἐκείνον ἂν ἐπειρώμην πείθειν πρότερον ἐνχειρεῖν τῷ σε φίλον ποιεῖσθαι· νῦν δέ μοι σύ δοκεῖς ἡγούμενος μᾶλλον ἂν ἐξεργάζεσθαι τούτο. (15) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν, Ἄτοπα λέγεις, ὦ Σωκράτες, καὶ οὐδαμῶς πρὸς σοῦ, ὅς γε καλεῖν ἐμὲ νεώτερον ὄντα κατήγεσθαι. Καίτοι τούτου γε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις τὸ νεώτερον νομίζεται, τὸν πρεσβύτερον ἡγεῖσθαι παντός καὶ ἔργου καὶ λόγου. (16) Πῶς; ἔφη ὁ Σωκράτης· οὐ γὰρ καὶ ὁδοῦ παραχωρεῖται τὸν νεώτερον τῷ πρεσβυτέρῳ συντονιζάνοντι πανταχόθεν νομίζεται καὶ καθήμενον ὑπαναστῆναι καὶ κοῖτην μετακλίνειν τε καὶ λόγων ὑπειλεῖν; Ὡς οὖν, μὴ δοκεῖ, ἔφη, ἀλλ' ἐνχειρεῖται τὸν ἀνδρα καταπράττειν καὶ πάντῳ ταχὺ σοὶ ὑπακούσεται. Οὐ γάρ ῥᾳς ὥς φιλότιμός ἐστι καὶ ἐλευθερίος; τὰ μὲν γὰρ πονηρὰ ἀνθρώπινα οὐκ ἂν ἄλλως μᾶλλον ἔλοις ἢ εἰ δοῖς τι, τοὺς δὲ καλοὺς καγαθοὺς ἀνθρώπους προσηύχῃς· χρῶμενος μάλιστα· ἂν κατεργάσαιτο. (17) Καὶ ὁ Χαιρεκράτης εἶπεν, Ἐάν οὖν ἐμοῦ ταῦτα ποιούντος ἐκείνος μηδὲν βέλτερον γίγνηται; Τί γὰρ ἄλλο, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἢ κινδυνεύσεις ἐπιδειξάιναι σοὺ μὲν χρηστός τε καὶ φιλόθεος εἶναι, ἐκείνος δὲ φαῦλός τε καὶ οὐκ ἄξιός εὐεργετίας; Ἀλλ' οὐδὲν ὄμει καὶ τούτων ἔσθαι νομίζω γὰρ αὐτόν, ἐπειδὴν αἰσθηταὶ σε προκαλοῦμενον ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα τούτου, πᾶν φιλονεικῆσειν, ὅπως περιγένηται σοὺ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ εὖ ποιοῦν. (18) Νῦν μὲν γὰρ οὕτως, ἔφη, διακείσθον, ὥς περ εἰ τὼ χεῖρε, ἃς ὁ θεὸς ἐπὶ τὸ συλλαμβάνειν ἀλλήλων ἐποίησεν, ἀφαιμένῳ τούτου τράποντο πρὸς τὸ διαχωλεῖν ἀλλήλῳ, ἢ εἰ τὼ πόδες θεῖα μοῖρα πεποιημένῳ πρὸς τὸ συνεγρῖναι ἀλλήλῳ, ἀφελήσαντε τούτου ἐμποδίζον ἀλλήλῳ. (19) Οὐκ ἂν πολλὰ ἀμαθία εἴη καὶ κακοδαίμωνία τοῖς ἐπ' ὠφελείᾳ πεποιημένοις ἐπὶ βλαβῇ χρησθῆναι; καὶ μὴν ἀδελφῷ γε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὁ θεὸς ἐποίησεν ἐπὶ μείζονι ὠφελείᾳ ἀλλήλῳ ἢ χεῖρὸς τε καὶ πόδες καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰλλα γε ὅσα ἀδελφὰ ἐφύσεν ἀνθρώποις. Χεῖρες μὲν γὰρ, εἰ δέοι αὐτάς τὰ πλεόν ὀργουῖας διέγοντα ἅμα ποιεῖν, οὐκ ἂν δύναντο, πόδες δὲ οὐδ' ἂν ἐπὶ τὰ ὀργουῖαν διέγοντα ἔλθοιεν ἅμα, ὀφθαλμοὶ δὲ οἱ καὶ δοκούντες ἐπὶ πλείστον ἐξικνεῖσθαι οὐδ' ἂν τῶν ἐπὶ ἐγγυτέρῳ ὄντων τὰ ἐμπροσθεν ἅμα καὶ τὰ ὀπίσθεν ἰδεῖν δύναντο· ἀδελφῷ δὲ φίλῳ ὄντι καὶ πολὺ διεσπῶτε πράττετον ἅμα καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ἀλλήλῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἦκουσα δὲ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ φίλων διαλεγόμενον ἐξ ὧν ἔμοιγε δόκει μάλιστα· ἂν τις ὠφελείῃ πρὸς φίλων κατῴν τε καὶ χρεῖαν. Τούτο μὲν γὰρ δὴ πολλῶν ἔφη ἄκουεν, ὡς πάντων κτημάτων κράτιστον εἶναι φίλος σφύρας καὶ ἀγαθὸς· ἐπιμελουμένους δὲ παντός μᾶλλον

tur, qui inimicos, laedendo; benefaciendo, amicos auferat. Quare si mihi videretur Chærephon aptior ad hanc amicitiam inchoandam, quam tu, in illo persuadendo operam collocarem, ut prior amicitiam tuam conciliare sibi studeret; nunc tu mihi videris, si rem ordiare, rectius confecturus. Absurda dicis, mi Socrates, inquit Chærecrates, minimeque tibi convenientia, qui me minorem ætate iubeas initium facere: quum apud omnes homines contrarium quædam ore positum sit, nimirum ut ætate provecior in omni dicto factoque principium faciat. Qui hoc? ait Socrates; an ubique receptum more est, ut junior grandiori occurrenti de via cedat? an non ut sedens assurgat, et lecti molli benorem tribuat, et sinat ut prior eloquatur? Ne cuncteris, inquit, vir bone, sed hominem mitigare tenta, qui quidem celeriter admodum tibi obediit. Non vides, quam cupidus honoris, quam liberalis sit? Nonunciones enim futilem diu ratione nulla facilius allicies, quam aliquid largiendo: verum pulchri bonique studiosos homines, si cum eis amanter agas, maxime in tuam rem pertraxeris. Et Chærecrates, Quid si, inquit, me hoc agente, nihil fiat ille melior? Quid aliud periculi fuerit, inquit Socrates, quam ut tu declares, te quidem virum bonum fratrisque studiosum esse; illum vero pravum, et indignum beneficio? sed horum nihil tutum arbitror. Nam existimo ipsum, ubi animaliter sit ad certamen hoc abs te provocari, magna contentione contuturum, ut te verbis ac re ipsa superare beneficentia possit. Nunc quidem, inquit, ita adfecti estis, ac si manus ambo, quas deus idcirco creavit, ut mutuo se juvent, hoc omisso, ad impediendum sese invicem converterent; vel si pedes ambo, qui divino consilio mutuas ad operas conditi sunt, hoc ipso neglecto, sibi invicem impedimento essent. Aut non magna fuerit inscitia, magnaque infelicitas, his ad detrimentum uti, quæ ad utilitatem facta sunt? Et profecto fratres duos germanos, mea quidem sententia, condidit deus maiorem ad utilitatem mutuam, quam manus utrasque, quam pedes, quam oculos, quam cetera, quæcumque voluit in hominibus natura esse germana. Quippe manus, si eas necesse sit illa simul agere, quæ longiori spatio quam unius brachiorum expansionis distent, nequaquam id potuerint; pedes ne ad ea quidem, quæ eodem distent inter se spatio, simul accesserint; oculi, qui pertingere quam longissime putantur, ne propiora quidem a fronte simul et a tergo videre possint: at fratres, si amici sint, etiam magno dissiti intervallo, et simul agunt, quæ et ad utriusque utilitatem conducunt.

CAPUT IV.

Et Socratem aliquando de amicis etiam id disserentem audivi, de quo mihi quidem videretur aliquis utilitatem maximam ad conciliationem et usum amicorum percepturus. Nam audire se dicebat ex multis, omnium possessionum præstantissimam esse amicum sapientem ac bonum: videre tamen plurimos cujusvis rei cura potius affici, quam ut

δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς ἢ φίλων κτήσεως. (2) Καὶ γὰρ οἰκίας καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα καὶ σκευὴν κτωμένους τὴν ἐπιμελῶς δρᾶν ἔφη καὶ τὰ ὄντα σώζειν πειρωμένους, φίλον δὲ, ὃ μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι φασιν, δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς οὔτε ὅπως κτήσονται φροντίζοντας οὔτε ὅπως οἱ ὄντες ἑαυτοῖς σώζονται.

(3) Ἀλλὰ καὶ καμνόντων φίλων τε καὶ οἰκετῶν δρᾶν τινὰς ἔφη τοῖς μὲν οἰκέταις καὶ ἱατροῦς εἰσάγοντας καὶ τὰλλα τὰ πρὸς ὑγίειαν ἐπιμελῶς παρασκευάζοντας, τῶν δὲ φίλων ὀλιγωροῦντας· ἀποθανόντων τε ἀμφοτέρων ἐπὶ μὲν τοῖς οἰκέταις ἀχθομένους τε καὶ ζημίαν ἡγουμένους, ἐπὶ δὲ τοῖς φίλοις οὐδὲν οἰομένους ἐλαττοῦσθαι· καὶ τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων οὐδὲν ἔωκτας ἀθεράπευτον οὐδ' ἀνεπίσκεπτον, τῶν δὲ φίλων ἐπιμελείας δεομένων ἀμελοῦντας. (4) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις δρᾶν ἔφη τοὺς πολλοὺς τῶν μὲν ἄλλων κτημάτων καὶ πάντων πολλῶν αὐτοῖς ὄντων τὸ πλῆθος εἰδότες, τῶν δὲ φίλων ὀλίγων ὄντων οὐ μόνον τὸ πλῆθος ἀγνοοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πυνθανομένοις τοῦτο καταλέγειν ἔγχειρήσαντας, ὅς ἐν τοῖς φίλοις ἔθεσαν, πάλιν τούτους ἀνατίθεσθαι· τοσοῦτον αὐτοὺς τῶν φίλων φροντίζειν. (5) Καίτοι πρὸς ποῖον κτῆμα τῶν ἄλλων παραβαλλόμενος φίλος ἀγαθὸς οὐκ ἂν πολλῷ κρείττων φανεῖ; ποῖος γὰρ ἵππος ἢ ποῖον ζεύγος οὕτω χρήσιμον ὥσπερ ὁ χρηστὸς φίλος, ποῖον δὲ ἀνδράποδον οὕτως εὖνουν καὶ παραμόνιμον, ἢ ποῖον ἄλλο κτῆμα οὕτω πάγχρηστον; (6) ὁ γὰρ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλείπον τῷ φίλῳ καὶ τῆς τῶν ἰδίων κατασκευῆς καὶ τῶν κοινῶν πράξεως· καὶ ἂν τέ τινα εὖ ποιῆσαι δέη, συνεπισηύει, ἂν τέ τις φόβος ταραττή, συμβουθεῖ τὰ μὲν συναναλίσκων, τὰ δὲ συμπράττων, καὶ τὰ μὲν συμπεῖθων, τὰ δὲ βιαζόμενος, καὶ εὖ μὲν πράττοντας πλείστα εὐφραίνει, σφαλλομένους δὲ πλείστα ἐπανορθώνει. (7) Ἄ δὲ αἱ τε χεῖρες ἑκάστῳ ὑπηρετοῦσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ προορῶσι καὶ τὰ ὤτα προακούουσι καὶ οἱ πόδες διανύτουσι, τούτων φίλος εὐεργετῶν οὐδενὸς λείπεται· πολλάκις δὲ ἂν πρὸ αὐτοῦ τις οὐκ ἐξεργάσατο ἢ οὐκ εἶδεν ἢ οὐκ ἤκουσεν ἢ οὐκ διήνυσεν, ταῦτα ὁ φίλος πρὸ τοῦ φίλου ἐξήρχεσεν. Ἀλλ' ὅμως ἐνίοι δένδρα μὲν πειρῶνται θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἐνεκεν, τοῦ δὲ παμφορωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνεμνέως οἱ πλείστοι ἐπιμελονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἦκουσα δὲ ποτε καὶ ἄλλον αὐτοῦ λόγον, ὃς ἐδόκει μοι προτρέπειν τὸν ἀκούοντα ἐξετάζειν ἑαυτὸν, ὅπως τοῖς φίλοις ἀξίος εἴη. Ἰδὼν γάρ τινα τῶν ἑυνόντων ἀμελοῦντα φίλου πενίᾳ πιεζομένου, ἤρετο Ἀντισθένην ἐναντίον τοῦ ἀμελοῦντος αὐτοῦ καὶ ἄλλων πολλῶν, (2) Ἄρα, ἔφη, ὦ Ἀντισθένης, εἰσὶ τινες ἀξίαι φίλων, ὥσπερ οἰκετῶν; τῶν γὰρ οἰκετῶν ὁ μὲν που δύο μναῖν ἀξίος ἐστίν, ὁ δὲ οὐδ' ἡμιμναίου, ὁ δὲ πέντε μνῶν, ὁ δὲ καὶ δέκα· Νικίας δὲ ὁ Νικηράτου λέγεται ἐπιστάτην

amicos sibi compararent. Aiebat enim videre se quosdam, qui et domos, et prædia, et mancipia, et rem pecuariam, et suppellectilem studioso comparant, acquisitaque conservare conantur, at plurimos amicum, quem bonum esse maximum perhibent, neque ut sibi comparent sollicitos esse; neque ut, quantum fieri potest, eum sibi conservent. Quin etiam videre se aiebat nonnullos, amicis et servis simul ægrotantibus, ad servos quidem adducere etiam medicos, ceteraque valetudini conducentia studioso parare, quum interim amicos negligent. Idem utrisque morientibus, servorum eos obitum graviter ferre, ac detrimento ducere; in amicis vero nullum se damnum putare fecisse: nec in reliquis facultatibus quicquam non curatum, vel inexploratum relinquere, quum amicos, egentes ipsorum cura, negligent. Præterea videre se aiebat, plerosque facultatum suarum, tametsi admodum multas habeant, numerum scire: sed tantum abesse, ut amicorum, quos paucos habent, numerum norint, ut etiam quum sciscitantibus aliis indicare conantur, quos inter amicos posuerint, hos iterum retractent: tantum scilicet eis amicos esse curæ! Atqui amicus bonus cum quamnam possessione comparatus, non sit multo melior? nam qui equus, quodve jumentorum par adeo fuerit utile ac bonus amicus? quodnam mancipium adeo benevolum fuerit, tecumque manendi studiosum? quænam alia possessio sic ex omni parte sit utilis? Etenim amicus bonus se ipsum instruit ad omne, quod deest amicis, supplendum et in rebus privatis, et in publicis. Idem, sive quis afficiendus est beneficio, vires sufficit; seu quis metus perturbet, fert opem partim sumptus impertiendo, partim operas mutuas tradendo, partim una persuadendo, partim [una] cogen-do. Idem bene agentes maxime exultat, maxime erigit calamitatibus pressos. Quæcumque vero vel manus cuique subministrant, vel prospiciunt oculi, vel aures ante percipiunt, vel perficiunt pedes, in eorum nullo amici benefici est inferior opera. Sæpe quæ quis pro se ipso non elaboraverit, vel non viderit, vel non audiverit, vel non perfecit, ea amicus pro amico præstare valuit. Nihilominus arbores nonnulli multo cum labore student excolere, fructus causa; possessionem vero illam omnium fertilissimam, quæ amicus vocatur, segniter remisseque plurimi curant.

CAPUT V.

Audivi aliquando etiam aliud ejus colloquium, quod mihi videbatur auditorem excitare, ut se ipsum exploret, quanti amicis pretii esse possit. Nam quum vidisset quendam ex familiaribus suis amicum, qui egestate premeretur, negligere; interrogabat Antisthenem in illius præsentia, qui amicum negligebat, aliorumque multorum: Suntne, inquit, amicorum quædam, mi Antisthenes, perinde ac servorum, æstimaciones? nam ex servis hic duabus minis æstimatur, ille vix mina dimidia, alius minis quinque, alius etiam decem: quin etiam Nicias, Nicerati filius, emisse talento di-

εἰς ἀργυροῦσα πρὶς θάλα ταλάντου. Σκοποῦμεν δὲ τοῦτο, ἔφη, εἰ ἄρα ὡς περ τῶν οἰκετῶν, οὕτω καὶ τῶν φίλων εἰσὶν ἀξίαι. (3) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἀντισθένης. Ἐγὼ οὖν βουλοίμην ἂν τὸν μὲν τινα φίλον μοι εἶναι μᾶλλον ἢ δύο μνάς, τὸν δ' οὐδ' ἂν ἡμιμναίου προτιμησαίμην, τὸν δὲ καὶ πρὸ δέκα μῶν ἐλοίμην ἂν, τὸν δὲ πρὸ πάντων χρημάτων καὶ πόρων πρὶς αἱμην ἂν φίλον μοι εἶναι. (4) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ γε ταῦτα τοιαῦτά ἐστι, καλῶς ἂν ἔχοι ἐξετάζειν τινὰ ἐαυτὸν πόσου ἄρα τυγχάνει τοῖς φίλοις ἀξίος ὢν καὶ πειράσθαι ὡς πλείστου ἀξίος εἶναι, ἵνα ἤττον αὐτὸν οἱ φίλοι προδιδῶσιν. Ἐγὼ γάρ τοι, ἔφη, πολλάκις ἀκούω τοῦ μὲν οὗτι προδίδωκεν αὐτὸν φίλος ἄνθρωπος, τοῦ δὲ οὗτι μᾶλλον ἂν ἐαυτοῦ μᾶλλον εἴδετο ἄνθρωπος ὃν ὥσπερ φίλον εἶναι. (5) Τὰ τοιαῦτα πάντα σκοπῶ μὴ ὡς περ, ὅταν τις οἰκέτην πονηρὴν πολλῇ καὶ ἀποδιδῶται τοῦ εὐρόντος, οὕτω καὶ τὸν πονηρὸν φίλον, ὅταν ἐξῇ τὸ πλείον τῆς ἀξίας λαβεῖν, ἐπαγωγὸν ἢ προδιδῶσιν. Τοὺς δὲ χρηστοὺς οὕτε οἰκέτας πάντοι ποιούμενους ὁρῶ οὕτε φίλους προδιδομένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἐδόκει δέ μοι καὶ εἰς τὸ δοκιμάζειν φίλους ὑπόλους ἀξίον κτᾶσθαι φρονεῖν τοιαῦτα λέγων. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, εἰ δοκέμεθα φίλους ἀγαθοῦ, πῶς ἂν ἐπιχειροῦμεν σκοπεῖν; Ἄρα πρῶτον μὲν ζητητέον, ὅστις ἄρχει γαστροῦ τε καὶ φιλοσοφίας καὶ λαγνείας καὶ ὕπνου καὶ ἀργίας; ὃ γὰρ ὑπὸ τούτων κρατούμενος οὐδ' αὐτὸς ἐαυτῷ δύναται ἂν οὕτε φίλον τὰ δέοντα πράττειν. Μὰ Δί' οὐδ' ἔφη, ὁ Σωκράτης. Οὐκοῦν τοῦ μὲν ὑπὸ τούτων ἀρχομένου ἀρεκτέον δοκεῖ σοι εἶναι; Πάνυ μὲν οἶν, ἔφη. (2) Τί γάρ; ἔφη, ὅστις διαπανηρὸς ὢν μὴ αὐτόρραχος ἐστίν, ἀλλ' αἰετὶ τῶν πλησίων δέεται, καὶ λαμβάνων μὲν μὴ δύναται ἀποδιδόναι, μὴ λαμβάνων δὲ τὸν μὴ δίδοντα μισεῖ, οὐ δοκεῖ σοι καὶ οὕτος χαλεπὸς φίλος εἶναι; Πάνυ, ἔφη. Οὐκοῦν ἀρεκτέον καὶ τούτου; Ἀρεκτέον μέντοι, ἔφη. (3) Τί γάρ; ὅστις χρηματίζεται μὲν δύναται, πολλῶν δὲ χρημάτων ἐπιθυμεῖ, καὶ διὰ τοῦτο δυσζύμβολός ἐστι, καὶ λαμβάνων μὲν ἡδέεται, ἀποδιδόναι δὲ μὴ βούλεται; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, οὕτος ἐστὶ πονηρότερος ἐκείνου εἶναι. (4) Τί δέ; ὅστις διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ χρηματίζεσθαι μὴδὲ πρὸς ἕν ἄλλο σχολὴν ποιεῖται ἢ διπλοῖεν αὐτὸς κερδανεῖ; Ἀρεκτέον καὶ τούτου, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ ἀνωφελέης γὰρ ἂν εἴη τῷ χρησμένῳ. Τί δέ; ὅστις στασιωδὴς τέ ἐστι καὶ θέλων πολλοὺς τοῖς φίλοις ἐνθροῦς παρέχειν; Φευκτέον νῆ Δία καὶ τοῦτον. Εἰ δέ τις τούτων μὲν τῶν κακῶν μὴδὲν ἔχει, εὖ δὲ πάσῃων ἀνέχεται, μὴδὲν φροντίζων τοῦ ἀντενεργεῖν; Ἀνωφελέης ἂν εἴη καὶ οὗτος. Ἀλλὰ ποῖον, ὦ Σωκράτης, ἐπιχειροῦμεν φίλον ποιεῖσθαι; (5) Οἶμαι μὲν, ὅς τᾶν πάντων τούτων ἐχρατῆς μὲν ἐστὶ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν, εὐφροσύνη δὲ καὶ εὐζύμβολος ὢν τυγχάνει καὶ φίλονεικος πρὸς τὸ μὴ ἐλλείπεσθαι εὖ ποιῶν τοὺς εὐερ-

citur eum qui argentifodinis praesesset. Itaque considerare, an perinde ac servorum, sic et amicorum sint aestimationes. Sunt profecto, inquit Antisthenes : nam equidem velim hunc potius amicum mihi esse, quam duas habere minas; illum ne dimidia quidem mina praferrem; alium potius, quam decem minas, eligerem; alium vero omnibus pecuniis atque laboribus emerem, ut esset mihi amicus. Ergo, subiecit Socrates, siquidem haec ita se habent, laetaretur, si unusquisque se ipsum exploraret, quanti amicus aestimandus sit; atque operam daret, ut quam maximi sit pretii, quo minus amici eum deserant. Nam equidem super audio, inquit, dicentem alium, ab homine amico se esse desertum; alium, quod is, quem amicum esse arbitratus sit, vel unam sibi minam praferret. Ob quae omnia considerandum, quemadmodum ubi quis servum malum vendit, alterique addicit quocumque pretio, ita etiam amicum malum, quum pro eo liceat plus accipere quam valet, vendere expediat. At neque bonos servos video fere vendi, neque bonos amicos dari.

CAPUT VI.

Visus est etiam mihi ad explorandos amicos, quales parari debeant, suos ad animum sanum revocare, talia proferens : Dic mihi, mi Critobule, si amico nobis bono et opus, quo pacto considerare rem conabimur? num primo quaerendus erit qui imperet gulae, potus cupiditati, lasciviae, somno, ignaviae? nam qui ab his vincitur, is neque sibi ipsi, neque amico possit praestare quae oportet. Non profecto, inquit Critobulus. Ergo tibi videtur abstinendum ab eo, qui rebus hisce serviat? Omnino, inquit. Quid vero? ait : qui, sumptuosus quum sit, suis rebus non est contentus, sed semper rebus vicinorum eget, easque impetrans reddere non potest, non impetrans vero, odio non dantem habet; non tibi videtur hic quoque difficilis amicus esse? Omnino, inquit. Igitur ab hoc etiam abstinendum? Abstinentum scilicet, inquit. Quid autem? si quis rem facere potest, multasque pecunias concupiscit, et propterea difficilem se in pactis praebeat, et accipiendo delectatur, reddere vero non vult? Videtur is mihi, ait, etiam improbius esse illo altero. Quid autem? si quis ob rei faciendae cupiditatem nulli alii rei vacet, quam unde lucrum ipse possit capere? Ab hoc quoque, mea quidem sententia, est abstinendum : nam inutilis illi fuerit, qui eo utatur. Quid vero? si quis homo sit seditiosus, ac multos amicos inimicos velit excitare? Fugiendus et ille profecto. At si quis horum quidem vitiorum expers sit, beneficiis autem se affici patiatur, nulla vicissim beneficiendi ratione habita? Inutilis et ille fuerit. Sed qualem, mi Socrates, enitatur amicum nobis adiungere? Eum arbitror, qui diversa ab his ratione, corporeis voluptatibus dominetur, iuramentum servet, in pactis facilem se exhibeat, denique conetur, ut suis benefactoribus, vicissim benefaciendo, non sit inferior; ita ut iis, qui eo

γαυῶντας αὐτὸν, ὥστε λυσitteλεῖν τοῖς χρωμένους. (6) Πῶς οὖν ἂν ταῦτα δοκιμάσαιμεν, ὦ Σώκρατες, πρὸ τοῦ χρῆσθαι; Τοὺς μὲν ἀνδριαντοποιούς, ἔφη, δοκιμάζομεν οὐ τοῖς λόγοις αὐτῶν τεκμαιρόμενοι, ἀλλ' ὃν ἂν ὁρώμεν τοὺς πρόσθεν ἀνδριάντας καλῶς εἰργασμένους, τοῦτω πιστεύομεν καὶ τοὺς λοιποὺς εὖ ποιήσιν. (7) Καὶ ἄνδρα δὴ λέγεις, ἔφη, ὃς ἂν τοὺς φίλους τοὺς πρόσθεν εὖ ποιῶν φαίνεται, ὅθλον εἶναι καὶ τοὺς ὑστέρους εὐεργετήσονται; Καὶ γὰρ ἱπποῖς, ἔφη, ὃν ἂν τοῖς πρόσθεν ὁρῶ καλῶς κεχρημένους, τοῦτον καὶ ἄλλοις ὀϊμαι καλῶς χρῆσθαι. (8) Εἴεν, ἔφη, ὃς ἔ' ἂν ἡμῖν ἀξίος φίλας δοκῇ εἶναι, πῶς χρὴ φίλον τοῦτον ποιῆσθαι; Πρῶτον μὲν, ἔφη, τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἐπισκεπτέον, εἰ συμβουλευουσιν αὐτὸν φίλον ποιῆσθαι. Τί οὖν; ἔφη, ὃν ἂν ἡμῖν τε δοκῇ καὶ οἱ θεοὶ μὴ ἐναντιῶνται, ἔχεις εἰπεῖν ὅπως οὕτως θηρατέος; (9) Μὰ Δί', ἔφη, οὐ κατὰ πόδας ὥσπερ ὁ λαγῶς, οὐδ' ἀπάτη ὥσπερ αἱ ἔρνιθες, οὐδὲ βία ὥσπερ οἱ ἐχθροὶ ἄκοντα γὰρ φίλον εἰλεῖν ἐργῶδες· χαλεπὸν δὲ καὶ δῆσαντα κατέχειν ὥσπερ δοῦλον· ἐχθροὶ γὰρ μᾶλλον ἢ φίλοι γίγνονται οἱ τοιαῦτα πάσχοντες. Φίλοι δὲ πῶς; ἔφη. (10) Εἶναι μὲν τινὰς φασιν ἐπωδᾶς, ὃς οἱ ἐπιστάμενοι ἐπαδόντες οἷς ἂν βούλωνται φίλους ἑαυτοῖς ποιοῦνται· εἶναι δὲ καὶ φίλτρα, οἷς οἱ ἐπιστάμενοι πρὸς οὓς ἂν βούλωνται γράμμενοι φιλοῦνται ὅ' αὐτῶν. (11) Πόθεν οὖν, ἔφη, ταῦτα μάθοιμεν ἄν; Ἄ μὲν αἱ Σειρήνες ἐπῆδον τῷ Ὀδυσσεῖ ἤκουσας Ὅμηρου, ὣν ἔστιν ἀρχὴ τοιαῖδε τι·

Δεῦρ' ἄγε δὴ, πολύναι· Ὀδυσσεῦ, μέγα κύδος Ἀχαιῶν.

Ταύτην οὖν, ἔφη, τὴν ἐπωδὴν, ὦ Σώκρατες, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις αἱ Σειρήνες ἐπάδουσαι κατεῖχον, ὥστε μὴ ἀπείναι ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἐπασθέντας; Οὐκ, ἀλλὰ τοῖς ἐπ' ἀρετῇ φιλοτιμουμένοις οὕτως ἐπῆδον. (12) Σχεδόν τι λέγεις τοιαῦτα χρῆναι ἐκάστῳ ἐπάδειν ὅα μὴ νομεῖ ἀκούων τὸν ἐπαινοῦντα καταγελοῦντα λέγειν. Οὕτω μὲν γὰρ ἐχθίων τ' ἂν εἴη καὶ ἀπελαύνον τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ἑαυτοῦ, εἰ τὸν εἰδὸς τε μικρὸς τε καὶ αἰσχροὺς καὶ ἀσθενεῖς ἐστὶν ἐπαινοῖς λέγων ὅτι καλὸς τε καὶ μέγας καὶ ἰσχυρὸς ἐστίν. Ἄλλας δὲ τινὰς οἷσθα ἐπωδᾶς; (13) Οὐκ, ἀλλ' ἤκουσα μὲν ὅτι Περικλῆς πολλὰς ἐπίσταιτο, ὃς ἐπαδὼν τῇ πόλει ἐποίει αὐτὴν φιλεῖν αὐτόν. Θεμιστοκλῆς δὲ πῶς ἐποίησε τὴν πόλιν φιλεῖν αὐτόν; Μὰ Δί' οὐκ ἐπαδὼν, ἀλλὰ περιάψας τι ἀγαθὸν αὐτῇ. (14) Δοκεῖ μοι λέγειν, ὦ Σώκρατες, ὥς εἰ μέλλοιμεν ἀγαθὸν τινα κτήσεισθαι φίλον, αὐτοὺς ἡμᾶς ἀγαθοὺς δεῖ γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν. Σὺ δ' ὦρον, ἔφη ὁ Σωκράτης, οἷόν τ' εἶναι πονηρὸν ὄντα χρηστοὺς φίλους κτῆσασθαι; (15) Ἐώρων γὰρ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ῥήτορας τε φαύλους ἀγαθοὺς δὴμήγοροις φίλους ὄντας, καὶ στρατηγεῖν οὐχ ἱκανοὺς πάνυ στρατηγικοὺς ἀνδράσιν ἑταίρους. (16) Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ περὶ οὗ διαλεγόμεθα, οἷσθα τινὰς οἱ ἀνωφελεῖς ὄντες ὠφελίμους δύνανται φίλους ποιῆσθαι; Μὰ Δί' οὐ δῆτ', ἔφη. Ἄλλ' εἰ ἀδύνατόν ἐστι πονηρὸν ὄντα καλοὺς ἀγαθοὺς φίλους κτῆσασθαι, ἔκκεινο ἤδη μέλει μοι, εἰ

utantur, sit usui. At quo pacto hæc explorare, mi Socrates, possimus priusquam eis utamur? Statuarios, inquit, sic exploramus, non ex ipsorum verbis statuentes, sed quem prius statuas egregie fecisse cernimus, ei fidem habemus, quod etiam recte ceteras sit elaboraturus. Ergo tu, inquit, dicis hominem, qui se prioribus amicis beneficium declaraverit, plane posterioribus quoque benefacturum? Nimirum, ait, quemcunque prioribus equis recte usum video, eum arbitror etiam aliis bene usurum. Sint hæc, ait. At quo pacto is efficiendus est amicus, qui amicitia nobis dignus esse videatur? Primum, ait, res divinæ considerandæ sunt, num dii nobis consulant, ut eum amicum faciamus. Quid igitur? potesne dicere, quo pacto is, qui nobis adiungendus videatur, etiam diis haud adversantibus, venandus sit? Profecto ait, non velocitate pedum, sicut lepus; neque fraude, sicut aves; neque vi, sicut hostes. Nam invitum amicum capere, perquam est difficile; neque minus difficile, victum retinere tanquam servum: potius enim hostes, quam amici sunt, si hæc illis accidant. At quo pacto amici? Esse quasdam aiunt incantationes, quas qui sciunt, incantando quoscunque voluerint, amicos sibi ipsis efficiunt: atque esse etiam quasdam ad amorem veneficia, quibus utentes ii qui sciunt ad quoscunque voluerint, ab iis diliguntur. Unde igitur hæc percipiamus? ait. Ex Homero audisti, quibus verbis Ulysses Sirenes incantavit, quorum est huiusmodi quoddam principium:

Age veni, Ulysses, magnis laudibus digne, magnum decus Græcorum.

Hanc igitur incantationem, mi Socrates, quum ad alios etiam homines adhibebant Sirenes, num delinebant eos, ne excantati ab eis discederent? Nequaquam; sed his incantationibus ad illos utebantur, qui ob virtutem gloriæ cupidi erant. Propemodum dicis, ejusmodi verbis unumquemque incantandum esse, quæ si audiat, a laudante non irridendi causa proferri existimet. Nam laudans ita quidem esset odiosior, hominesque abs se repelleret, si quem, scientem se parvum ac turpem et imbecillum esse, laudaret ut pulchrum, ut magnum, ut robustum. Num et alias quasdam scis incantationes? Non: sed audiavi Periclem multas scisse, quibus hanc civitatem incantando effecerit ut ipsum diligeret. At quo pacto Themistocles ad amorem sui civitatem hanc pellexit? Non incantando mehercule, sed bonum quoddam ipsi appendendo. Videris mihi dicere, mi Socrates, si quidem bonum amicum paraturi simus, nos ipsos oportere tam in dicendo quam in agendo bonos effici. An tu existimabas, ait Socrates, fieri posse, ut pravus quispiam bonos amicos pararet? Videbam enim, subiecit Critobulus, etiam oratores viles bonis concionatoribus amicos esse, et non satis ad imperatorum munus idoneos viris ejusdem muneris peritissimis esse familiares. Num igitur, inquit, de quo etiam disserimus, nosti quosdam, qui quum inutilis ipsi sint, viros utiles sibi efficere amicos possint? Minime vero, inquit. At si fieri non potest, ut vir improbus pulchri bonique studiosos amicos sibi comparet, jam hoc mihi curæ

ἔστιν αὐτὸν καλὸν καγαθὸν γενόμενον ἐξ ἐτοίμου τοῖς καλοῖς καγαθοῖς φίλον εἶναι. (17) Ὁ ταραττεῖ σε, ὦ Κριτόβουλε, ὅτι πολλὰκις ἄνδρας καὶ καλὰ πράττοντας καὶ τῶν αἰσχροῶν ἀπεργουμένους ὁρᾷς ἀντὶ τοῦ φίλους εἶναι στασιάζοντας ἀλλήλους καὶ χαλεπώτερον χρομένους τῶν μηδενὸς ἀξίῳ ἀνθρώπων. (18) Καὶ οὐ μόνον γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ ἰδιῶται τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πόλεις αἱ τῶν τε καλῶν μάχιστα ἐπιμελούμεναι καὶ τὰ αἰσχροὰ ἥμισυα προσιέμεναι πολλὰκις πολεμικῶς ἔχρουσι πρὸς ἀλλήλους. (19) Ἄ λογιζόμενος πάντο ἄνθρωπος ἔχω πρὸς τὴν τῶν φίλων κατῆσιν οὔτε γὰρ τοὺς πονηροὺς ὁρῶ φίλους ἀλλήλους δυνάμενους εἶναι· πῶς γὰρ ἂν ἡ ἀρχαίσι τοις ἡμέτεροις ἢ πλεονέκταις ἢ ἀπίστοις ἢ ἀκαταῖς ἀνθρώποις δύναιτο φίλοι γενέσθαι; οἱ μὲν οὖν πονηροὶ πάντως ἔμοιγε δοκοῦσιν ἀλλήλους ἐχθροὶ μᾶλλον ἢ φίλοι πεφυκέναι. (20) Ἀλλὰ μὲν, ὥσπερ σὺ λέγεις, οὐδ' ἂν τοῖς χρηστοῖς οἱ πονηροὶ ποτε συναρμόσειαν εἰς φιλίαν· πῶς γὰρ οἱ τὰ πονηρὰ ποιοῦντες τοῖς τὰ τοιαῦτα μισοῦσι φίλοι γένωνται; ἂν, εἰ δὲ ὅθι καὶ οἱ ἀρετῇ ἀσχοῦντες στασιάζουσι τε περὶ τοῦ πρωτεύειν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ φθονοῦντες ἑαυτοῖς μισοῦσιν ἀλλήλους, τίνες ἐτι φίλοι ἔσονται καὶ ἐν τίσιν ἀνθρώποις εὖνοια καὶ πίστις ἔσται; (21) Ἀλλ' ἔρει μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ποικίλως πῶς ταῦτα, ὦ Κριτόβουλε. Φύσει γὰρ ἔχρουσι οἱ ἀνθρώποι τὰ μὲν φιλικὰ δέονται τε γὰρ ἀλλήλων καὶ ἐλεῶσι καὶ συνεργοῦντες ὠφελοῦνται καὶ τοῦτο συνιέντες χάριν ἔχρουσι ἀλλήλους· τὰ δὲ πολεμικὰ τὰ τε γὰρ αὐτὰ καλὰ καὶ ἡδέα νομίζοντες ὑπὲρ τούτων μάχονται καὶ διεργουμένοντες ἐναντιοῦνται. Πολεμικὸν δὲ καὶ ἐρις καὶ ὀργή· καὶ δυσμενὲς μὲν ὁ τοῦ πλεονεκτεῖν ἔρις, μισήρην δὲ ὁ φθόνος. (22) Ἀλλ' ὅμως διὰ τούτων πάντων ἡ φιλία διαδοσμένη συνάπτει τοὺς καλοὺς τε καγαθοὺς διὰ γὰρ τὴν ἀρετὴν αἰροῦνται μὲν ἄνευ πόνου τὰ μέτρια κακῆσθαι μᾶλλον ἢ διὰ πολέμου πάντων κυριεῖν· καὶ δύνανται πεινῶντες καὶ διψῶντες ἀλύπως σίτου καὶ ποτὸς κοινωνεῖν, καὶ τοῖς τῶν ὁρακίων ἀφροδισίοις ἡδόμενοι ἐγκαρτερεῖν, ὥστε μὴ λυπεῖν οὓς μὴ προσήκει· (23) δύνανται δὲ καὶ χρημάτων οὐ μόνον τοῦ πλεονεκτεῖν ἀπεχόμενοι νομίμως κοινωνεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπαρκεῖν ἀλλήλους· δύνανται δὲ καὶ τὴν ἐρίν οὐ μόνον ἀλύπως ἀλλὰ καὶ συμφερόντως ἀλλήλους διατίθεσθαι, καὶ τὴν ὀργὴν κωλύειν εἰς τὸ μεταμελησόμενον προΐεναι. Τὸν δὲ φθόνον παντάπασιν ἀφαιροῦσι, τὰ μὲν ἑαυτῶν ἀγαθὰ τοῖς φίλοις οἰκεία παρέχοντες, τὰ δὲ τῶν φίλων ἑαυτῶν νομίζοντες. (24) Πῶς οὖν οὐκ εἰκὸς τοὺς καλοὺς τε καγαθοὺς καὶ τῶν πολιτικῶν τιμῶν μὴ μόνον ἀδυναθεῖς ἀλλὰ καὶ ὠφελίμους ἀλλήλους κοινωνοῦν εἶναι; οἱ μὲν γὰρ ἐπιθυμοῦντες ἐν ταῖς πόλεσι τιμᾶσθαι τε καὶ ἀρχεῖν, ἵνα ἐξουσίαν ἔχουσι χρημάτων τε κλέπτειν καὶ ἀνθρώπους βιάζεσθαι καὶ ἡδυναθεῖν, ἀδικοῖ τε καὶ πονηροὶ ἂν εἶεν καὶ ἀδύνατοι ἄλλω συναρμόσει. (25) Εἰ δέ τις ἐν πόλει τιμᾶσθαι βουλόμενος, ὅπως αὐτός τε μὴ ἀδικῆται καὶ τοῖς φίλοις τὰ δίκαια βουθεῖν δύνῃται, καὶ ἄρχας ἀγαθόν τι ποιεῖν

est ut sciam an facile sit eum, qui vir ipse pulchri bonique studiosus factus sit, pulchri bonique studiosis amicum fieri. Num te, mi Critobule, perturbat, quod saepe vides homines res etiam pulchras gerentes, et abstinentes a turpibus, non amicos esse, sed dissidere potius inter se, et indignius sese tractare, quam homines nullius pretii? At non modo, inquit Critobulus, privati homines hoc faciunt; sed etiam illae civitates, quae pulchrorum maxime studiosae sunt, turpiaque minime admittunt, saepe hostiliter erga se invicem sunt affectae: quae necum reputans, vehementer de acquirendis amicis despero. Nec enim improbos inter se amicos esse posse video. Nam quo pacto vel inter ingratos, vel socordes, vel plus habendi cupidos, vel infidos, vel intemperantes homines amicitia conciliari possit? adeo ut improbi omnes potius a natura inter se inimicos esse, quam amicos, existimem. At vero, uti tu ais, ne bonis quidem in amicitia pravi congruere umquam possunt. Nam quo pacto illi, qui improbe agunt, amici possint esse iis qui talia oderunt? Quod si etiam illi, qui virtutem colunt, inter se per seditiones in civitatibus de principatu contendunt, et praeter invidia alii alios invicem oderunt; quinam deinceps inter se amici erunt, et quos inter homines benevolentia fidesque reperitur? Enimvero, ait Socrates, haec varie se habent, mi Critobule. Nam homines a natura partim ad amicitiam comparati sunt (etenim alii aliis indigent, atque invicem misereantur, et cooperantes invicem prosunt, idque quum intellexere, gratiam sibi invicem habent); partim ad inimicitias propendunt: nam quum eadem bona et jucunda putent, de iis dimicant, et dissidentes sibi adversantur. Contentio autem et ira, res quaedam hostiles sunt; itemque plus habendi cupiditas, infestum quiddam est; et odio dignum, invidia. Nihilominus amicitia per haec omnia penetrans, pulchri bonique studiosos copulat. Nam propter virtutem maluit absque labore facultates mediocres possidere, quam bello in omnia dominari; et possunt esurientes ac sitientes sine dolore cibi ac potus participes fieri, et formosorum amoribus delectati se coercere, ut non offendant eos, quos non convenit. Possunt etiam, pecunias non modo communiter habere et administrare legitime, sine ulla plus habendi cupiditate, sed etiam sibi invicem largiri. Possunt et simultati non modo sine molestia, sed etiam ex utilitate mutua moderari; ac prohibere quo minus ad hoc in progrediatur, cujus ipsos deinde pernitet. Invidiam prorsus tollunt, partim bona propria amicis mancipando, partim amicorum bona pro suis ducendo. Qui ergo non consentaneum sit, viros pulchri bonique studiosos non solum sine damno, sed etiam mutua cum utilitate honorum civilium participes fieri? nam qui honores in civitatibus ac magistratus ambiunt, idcirco ut potestatem habeant pecuniam publicam peculandi, vi homines opprimendi, fruendi voluptatibus; illi injusti sint ac improbi necesse est; neque fieri potest, ut cum alio conjungantur. At si quis velit honoribus in republica frui, ut tum ipse non afficiatur injuria, tum iustis in rebus opem amicis ferre possit, simul-

τὴν πατρίδα πειρᾶται, διὰ τί ὁ τοιοῦτος ἄλλω τοιούτῳ οὐκ ἂν δύναίτο συναρμόσαι; πότερον τοὺς φίλους ὥφελειν μετὰ τῶν καλῶν κάγαθῶν ἤττον δυνήσεται; ἢ τὴν πόλιν εὐεργετῆν ἀδυνατώτερος ἔσται καλοῦς τε κάγαθούς ἔχων συνεργούς; (26) Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀγῶσι δῆλόν ἐστιν ὅτι, εἰ ἐξῆν τοῖς κρατίστοις συνθεμένους ἐπὶ τοὺς χεῖρους ἵεναι, πάντας ἂν τοὺς ἀγῶνας οὗτοι νίκων καὶ πάντα τὰ ἄθλα οὗτοι ἐλάμβανον. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖ μὲν οὐκ ἔωσι τοῦτο ποιεῖν, ἐν δὲ τοῖς πολιτικοῖς, ἐν οἷς οἱ καλοὶ κάγαθοι κρατιστεύουσιν, οὐδεὶς κωλύει μεθ' οὗ ἂν τις βούληται τὴν πόλιν εὐεργετῆν, πῶς οὐ λυσitelεῖ τοὺς βελτίστους φίλους κτησάμενον πολιτευσέσθαι, τοῦτοι κοινωνοὶ καὶ συνεργοὶ τῶν πράξεων μᾶλλον ἢ ἀνταγωνισταὶς χρώμεσθαι; (27) Ἀλλὰ μὴν κάκεινο δῆλον, ὅτι, κὰν πολέμῃ τις τινι, συμμάχων δεῆσεται, καὶ τούτων πλείονων, ἢ ἂν καλοῖς κάγαθοῖς ἀντιτάττηται. Καὶ μὴν οἱ συμμαχεῖν ἐθέλοντες εὐ ποιεῖται, ἵνα θέλωσι προθυμείσθαι. Πολλοὶ δὲ κρεῖττον τοὺς βελτίστους ἐλάττωνας εὐ ποιεῖν ἢ τοὺς χείρονας πλείονας ὄντας· οἱ γὰρ πονηροὶ πολλοὶ πλείονων εὐεργεσιῶν ἢ οἱ χρηστοὶ δέονται. (28) Ἀλλὰ θαρβύν, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, πειρῶ ἀγαθὸς γενέσθαι, καὶ τοιοῦτος γενόμενος θηρᾶν ἐπιχειρεῖ τοὺς καλοὺς τε κάγαθούς. Ἴσως δ' ἂν τί σοι κἀγὼ συλλαβεῖν εἰς τὴν τῶν καλῶν τε κάγαθῶν θήραν ἔχοιμι διὰ τὸ ἐρωτικὸς εἶναι· δεινῶς γὰρ ὧν ἂν ἐπιθυμήσω ἀνθρώπων ὅλος ὥρμημαι ἐπὶ τὸ φιλῶν τε αὐτοὺς ἀντιφιλεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν καὶ ποθῶν ἀντιποθεῖσθαι καὶ ἐπιθυμῶν ζυγεῖναι ἀντεπιθυμείσθαι τῆς ζυνοῦσας. (29) Ὅρῳ δὲ καὶ σοὶ τούτων δεῖσθαι, δὲ ἐπιθυμῆσαι φίλων πρὸς τινὰς ποιεῖσθαι. Μὴ σὺ οὖν ἀποκρύπτου με οἷς ἂν βούλοιο φίλος γενέσθαι· διὰ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀρέσαι τῷ ἀρέσκοντι μοι οὐκ ἀπείρωσ ὁμοίαν ἔχειν θήρας ἀνθρώπων. (30) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Καὶ μὴν, ὦ Σωκράτες, τούτων ἐγὼ τῶν μαθημάτων πάλαι ἐπιθυμῶ ἄλλως τε καὶ εἰ ἐξαρχέσει μοι ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη ἐπὶ τοὺς ἀγαθοὺς τὰς ψυχὰς καὶ ἐπὶ τοὺς καλοὺς τὰ σώματα. (31) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ἀλλ', ὦ Κριτόβουλε, οὐκ ἐνεστὶν ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστήμῃ τὸ τὰς χεῖρας προσφέροντα ποιεῖν ὑπομένειν τοὺς καλοὺς· πέπεισμαι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Σκύλλης διὰ τοῦτο φεύγειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι τὰς χεῖρας αὐτοῖς προσέφερε· τὰς δὲ γε Σειρήνας, ὅτι τὰς χεῖρας οὐδενὶ προσέφερον, ἀλλὰ πᾶσι πόρρωθεν ἐπῆδον, πάντας φασὶν ὑπομένειν καὶ ἀκούοντας αὐτῶν κηλεῖσθαι. (32) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Ὡς οὐ προσοίσοντες τὰς χεῖρας, εἴ τι ἔχεις ἀγαθὸν εἰς φίλων κτήσιν, δίδασκε. Οὐδὲ τὸ στόμα οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, πρὸς τὸ στόμα προσοίσεις; Θάρρει, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· οὐδὲ γὰρ τὸ στόμα προσοίσω οὐδενὶ, ἢ ἂν μὴ καλὸς ᾖ. Εὐθὺς, ἔφη, σὺ γε, ὦ Κριτόβουλε, τούναντίον τῷ συμφέροντος ἐρηκας. Οἱ μὲν γὰρ καλοὶ τὰ τοιαῦτα οὐχ ὑπομένουσιν, οἱ δὲ αἰσχροὶ καὶ ἡδῶς προσένται, νομίζοντες διὰ τὴν ψυχὴν καλοὶ καλεῖσθαι. (33) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἔφη, Ὡς τοὺς μὲν καλοὺς φιλήσοντός μου, τοὺς δ' ἀγαθοὺς καταφιλήσοντος,

que imperans aliquo bono patriam afficere conetur: quam-obrem talis homo cum alio tali conjungi non possit? num amicis esse usui una cum pulchri bonique studiosis minus poterit, vel ad bene reipublicæ faciendum minus valebit, si pulchri bonique studiosos coadjutores habeat? Quin etiam gymniciis in certaminibus patet, si liceat præstantissimis una conjunctis peiores aggredi, futurum esse ut ipsi cunctis in certaminibus victores evadant, omniaque præmia consequantur. Quando igitur hoc istic fieri non permittitur, at in negotiis civilibus, ubi homines pulchri bonique studiosi præcipuas partes obtinent, quum nemo impediatur, quominus quis beneficio reipublicam, cum quo ipse velit, adsciat: qui non ex usu sit, ut, optimis amicis comparatis, reipublicam aliquis administret, atque iis potius sociis et coadjutoribus gerendarum rerum, quam adversariis utatur? Enimvero patet hoc etiam, si bellum aliquis adversus alium gerere velit, ei sociis opus esse, illisque pluribus, si pulchri bonique studiosis se opponat. At beneficiis adsciendi sunt, qui opitulari volunt, ut sint animis alacres. Multo autem melius est, optimis, tametsi pauciores sint, benefacere, quam deterioribus, qui plures sint: nam improbi multo pluribus beneficiis, quam probi, egent. Tu vero, mi Critobule, fidenti animo bonus esse enitere, atque ubi talis factus fueris, pulchri bonique studiosos venari coneris. Ac fortassis etiam ipse nonnihil tibi conferre ad hanc virorum pulchri bonique studiosorum venationem possim, propterea quod ad amorem propensus sum. Nam quoscunque homines anem, totus ardentem in hoc feror, ut eos diligens, vicissim diligat; et desiderans, vicissim ut desiderer: et conversationis cupidus, vicissim ut expetar. Quibus et tibi opus fore video, si quando cum quibusdam amicitiam inire cupies. Itaque ne me celes, quibus esse amicus velis. Nam quum placere studeam illi, qui mihi placet, minime venandi homines imperitum me esse arbitror. Atqui, ait Critobulus, harum artium ego, mi Socrates, jamdudum cupidus sum; præsertim si eadem mihi scientia erit suffectura et ad eos, qui animæ bonitate præstant, et ad eos, qui corporis elegantia. At vero, mi Critobule, inquit Socrates, non hoc scientia mea continetur, ut manus injiciens, forma præstantes aliquis remoretur. Scio enim, homines ea de causa Scyllam fugere, quod manus eis admoveret: Sirenes vero, quia nemini manus injicerent, sed longo ex intervallo cunctos incantarent, cunctos alunt morari, atque hos audiendo ipsas demulceri. Et Critobulus, Doce vero me, inquit, si quid habes, quod ad conciliandos amicos conferat; non enim cuiquam manus injiciam. Ac ne os quidem, ait Socrates, ori admovebis? Bono sis animo, inquit Critobulus: nec enim os ulli admovebo, nisi forma præstet. En, statim tu, ait, mi Critobule, contrarium ei, quod utile sit, dixisti. Nam qui pulchri sunt, talia non sufferunt: at qui deformes, lubenter admittunt, existimantes, propter animam se pulchros appellari. Et Critobulus, Age, animo alacri me doceto, inquit, artem venandi amicos; quando-

θαβρῶν διδάσκει τῶν φίλων τὰ θηρατικά. Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ὅταν οὖν, ὦ Κριτόβουλε, φίλος τινὶ βούληται γενέσθαι, ἐάσεις με κατεπειν σου πρὸς αὐτὸν ὅτι ἀγαπᾷ τε αὐτοῦ καὶ ἐπιθυμεῖ φίλος αὐτοῦ εἶναι; Κατηγόρει, ἔφη, ὁ Κριτόβουλος· οὐδένα γὰρ οἶδα μισούντα τοὺς ἐπαινούοντας. (31) Ἐὰν δέ σου προκατηγορήσω, ἔφη, ὅτι διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοῦ καὶ εὐνοϊκῶς ἔχεις πρὸς αὐτόν, ἄρα μὴ διαβόλλεσθαι δοῖς ἐπ' ἐμοῦ; Ἀλλὰ καὶ αὐτῷ μοι, ἔφη, ἐγγίνεται εὐνοια πρὸς οὓς ἂν ὑπολάβω εὐνοϊκῶς ἔχειν πρὸς ἐμέ. (32) Ταῦτα μὲν δὲ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐξίσταται μοι λέγειν περὶ σοῦ πρὸς οὓς ἂν βούληται φίλους ποιήσασθαι· ἐὰν δέ μοι εἴ τι ἐξουσίαν δοῖς λέγειν περὶ σοῦ ὅτι ἐπιμελεῖς τε τῶν φίλων εἰ καὶ οὐδενὶ οὕτω χάρις ὡς φίλοις ἀγαθοῖς, καὶ ἐπὶ τε τοῖς καλοῖς ἔργοις τῶν φίλων ἀγῶνισαι οὐκ ἔχοντες ἢ ἐπὶ τοῖς ἐκαστοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῶν φίλων χάρις οὐδεν ἔχοντες ἢ ἐπὶ τοῖς ἐκαστοῦ, ὅπως τε ταῦτα γίνηται τοῖς φίλοις οὐκ ἀποκαμνεῖς μηχανώμενος, καὶ ὅτι ἐγνοῶντας ἀνδρὸς ἀρετὴν εἶναι νικᾶν τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιοῦντα, τοὺς δ' ἐχθρούς κακῶς, πάντοις οὐκ αἰσὶν ἐπιτρέψαι εἶναι με συνήθρον τῶν ἀγαθῶν φίλων. (33) Τί οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἐμοὶ τοῦτο λέγεις, ὥστε οὐκ ἐπὶ σοὶ ὅν ὅτι, ἂν βούληται περὶ ἐμοῦ λέγειν; Μὰ Δι' οὐκ, ὡς ποτε ἐγὼ Ἀσπασίαν ἔκοντα. Ἐφ' ἣν γὰρ τὰς ἀγαθὰς προσηγορίας μετὰ μὲν ἀληθείας τὰ κατὰ διαγγελούσας δοίνας εἶναι συνάγειν ἀνθρώπους εἰς καθεύειν, ψευδομένους δ' οὐκ ἐθέλειν ἐπαινεῖν τοὺς γὰρ ἐξαπατηθέντας ἅμα μισεῖν ἀλλήλους τε καὶ τὴν προσηγοριάν. Ἄ δὲ καὶ ἐγὼ πισθεῖς ὁρθῶς ἔχειν ἡγοῦμαι οὐκ ἐξῆναι μοι περὶ σοῦ λέγειν ἐπαινοῦντα οὐδεν ὅτι ἂν μὴ ἀληθεύω. (34) Σὺ μὲν ἄρα, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, τοιοῦτος μοι φίλος εἴ, ὦ Σωκράτης, οὗτος, ἂν μὲν τι αὐτὸς ἔγωγε ἐπιτρέψαι εἰς τὸ φίλους κατασκευᾶν τοῖς ἀγαθοῖς μοι, εἰ δὲ μή, οὐκ ἂν ἐθελῶς πείσας τι εἰπεῖν ἐπὶ τῇ ἐμῇ ὠφελείᾳ. Ὅτερον δ' ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, δοκῶ σοι μάλλον ὠφελεῖν ἂν σε τὰ ψευδῆ ἐπαινῶν ἢ πείθον πειράσθαι σε ἀγαθὸν αὐτὰ γενέσθαι; (35) Εἰ δὲ μὴ φανερόν οὕτω σοι, ἐκ τῶνδε κέλεται· εἰ γὰρ σε βουλόμενος φίλον ποιῆσαι ναυκλήριον ψευδόμενος ἐπαινοῖν, φάσκων ἀγαθὸν εἶναι κυβερνήτην, ὃ δέ μοι πισθεῖς ἐπιτρέψει σοι τὴν ναὺν μὴ ἐπισταμένῳ κυβερνᾶν, ἔχεις τινὰ ἐλπίδα μὴ ἂν σκυτὸν τε καὶ τὴν ναὺν ἀπολέσει; ἢ εἰ σοι πείσαιμι κοινῇ τὴν πόλιν ψευδόμενος ὡς ἂν στρατηγικῶν τε καὶ δικαστικῶν καὶ πολιτικῶν ἐαυτὴν ἐπιτρέψαι, τί ἂν οἶσι σε αὐτὸν καὶ τὴν πόλιν ὑπὸ σοῦ παθεῖν; ἢ εἰ τινὰς ἰδίᾳ τῶν πολιτῶν πείσαιμι ψευδόμενος ὡς ὅτι οἰκονομικῶν τε καὶ ἐπιμελεῖται τὰ ἐκαστῶν ἐπιτρέψαι, ἄρ' οὐκ ἂν πείρων διδοὺς ἅμα τὸν βλάβερός εἴης καὶ κατατέλαστος φάνησιν; (36) Ἀλλὰ συντομοτάτῃ τε καὶ ἀσφαλεστάτῃ καὶ καλλίστῃ ὁδῷ, ὦ Κριτόβουλε, ὅτι ἂν βούληται δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι, τοῦτο καὶ γενέσθαι ἀγαθὸν πειράσθαι. Ὅσαι δ' ἐν ἀνθρώποις ἀρεταὶ λέγονται σκοπούμενος εὐρήσεις πάσας μαθήσει τε καὶ μελέτῃ αὐξανόμενος. Ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ Κριτόβουλε, οὐκ αἰδοῦμαι δεινῶς (ταῦτά θηρατῆται)· εἰ δὲ σὺ ποῖς ἄλλως

quidem pulchros osculaturus, honestos exosculaturus sum. Et Socrates, Ubi, mi Critobule, amicitiam cum aliquo, inquit, contrahere velis, an mihi permittes, ut ad ipsum deferam, te admiratorem ipsius esse, atque amicitiam expectere? Defer, ait Critobulus; quippe neminem novi, qui se laudantes oderit. At si praeterea deferam, ait, quod te admiratione ipsius etiam benevolus erga ipsum sis, negas te putabis a me accusari? Atqui in me ipso, inquit, benevolentia quadam erga illos innascitur, quos animis in me benevolus esse suspicor. Haec igitur, ait Socrates, mihi dicere licebit ad eos, quos amicos efficere velis: si mihi praeterea potestatem facias dicendi de te, quod amicum curae sint, et quod nulla re sic delecteris, atque bonis amantibus, quod ob amicorum praeclara facinora non minus exultes, quam ob tua; quod ob amicorum commoda non minus gaudeas, quam ob tua; quod conando, ut amici ea consequantur, non defatigeris; quodque nostri hominis virtutem esse beneficiis amicos, inimicos vero maleficiis vincere: proculdubio aptum me tibi convenatorem bonorum amicitiarum fore. Quamobrem, ait Critobulus, hoc mihi commemoras, quasi non penes te sit, ut de me, quod velis, dicas? Non profecto, uti quidem ego de Aspasia aliquando audivi. Aiebat enim bonas pronubas, quae cum veritate bona commemorarent, plurimum ad conciliandam inter homines amicitiam valere; easdem vero non velle per mendacia laudare. Qui enim decepti sint, se odisse mutuo dicebat, atque etiam conciliatricem ipsam. Quae quum ita esse persuasus sum, recte arbitror nihil mihi dicere licere in laudem tuam, quod non vere dicam. Nimirum tu, mi Socrates, ait Critobulus, talis amicus es mihi, ut me sis adiuturus, si ad parandos amicos aliquo modo aptus fuero; sin minus, nihil utilitatis meae causa ficti sis dicturus. Utrum autem, inquit Socrates, magis tibi prodesse videor, si falsis te omnem laudibus, an si persuadeam, ut vir bonus esse studeas? Quod si hoc tu necdum perspicis, ex his considera. Nam si tibi cum naviculatoris volens amicitiam conciliare, falso te laudem, benumque gubernatorem esse dicam; atque ille persuasus a me, navem imperito tibi gubernandam committat: alioquin quidquam sperare possis, quam te tum navem tum teipsum exitio daturum? vel si tua causa civitati publice persuasum mentiens, ut se tibi, tanquam viro artis imperatoriae, judiciorum, rerumque civilium perito committat: quid putas et tibi et per te civitati eventurum? vel si privatim civiles nonnullis persuadeam, idque mentiendo, ut tibi res suas credant, tanquam administranda rei familiaris perito, atque industria: an non, periculo facto, damnosus simulque ridiculus esse apparebis? At vero via maxime compendiosa, tutissima, et pulcherrima est, mi Critobule, ut, in quoque bonus esse videri velis, in eo operam des ut etiam bonus sis. Quaecumque autem apud homines virtutes appellantur, eas omnes si consideres, doctrina et exercitatione augeri ammadvertes. Atque hoc modo, mi Critobule, nos amicos

γγνώσκεις, δίδασκε. Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Ἄλλ' αἰσχυνοίμην ἄν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀντιλέγων τούτοις· οὔτε γὰρ καλὰ οὔτε ἀληθῆ λέγοιμ' ἄν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Καὶ μὴν τὰς ἀπορίας γε τῶν φίλων τὰς μὲν δι' ἄγνοιαν ἐπειρᾶτο γνώμη ἀκείσθαι, τὰς δὲ δι' ἔνδειαν διδάσκων κατὰ δύναμιν ἀλλήλοις ἐπαρκεῖν. Ἐρῶ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἃ σύνοιδα αὐτῶ. Ἀρίσταρχον γάρ ποτε δρῶν σκυθρωπῶς ἔχοντα, Ἑοικας, ἔφη, ὦ Ἀρίσταρχε, βαρέως φέρειν τι. Χρὴ δὲ τοῦ βάρους μεταδιδόναι τοῖς φίλοις· ἴσως γὰρ ἂν τί σε καὶ ἡμεῖς κουρίσαιμεν. (3) Καὶ ὁ Ἀρίσταρχος, Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐν πολλῇ γέ εἰμι ἀπορία. Ἐπεὶ γὰρ ἑστασίασεν ἡ πόλις, πολλῶν φυγόντων εἰς τὸν Πειραιᾶ, συνελθούσας ὡς ἐμὲ καταλειμμέναι ἀδελφαὶ τε καὶ ἀδελφίδαι καὶ ἀνεψιαὶ τοσαῦται ὥς· εἶναι ἐν τῇ οἰκίᾳ τεσσαρεσκαίδεκα τοὺς ἑλευθέρους. Λαμβάνομεν δὲ οὔτε ἐκ τῆς γῆς οὐδὲν, οἱ γὰρ ἐναντίοι κρατοῦσιν αὐτῆς, οὔτε ἀπὸ τῶν οἰκῶν, ὀλιγανθρωπία γὰρ ἐν τῷ ἄστει γέγονε. Τὰ ἐπιπλά δὲ οὐδεὶς ὠνεῖται, οὐδὲ δανείσασθαι οὐδαμῶθεν ἔστιν ἀργύριον, ἀλλὰ πρότερον ἂν τίς μοι δοκεῖ ἐν τῇ δόξῃ ζητῶν εὐρεῖν ἢ δανειζόμενος λαβεῖν. Χαλεπὸν μὲν οὖν ἔστιν, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἰκείους περιορᾶν ἀπολλυμένους, ἀδύνατον δὲ τοσούτους τρέφειν ἐν τοιούτοις πράγμασιν. (4) Ἀκούσας οὖν ταῦτα ὁ Σωκράτης, Τί ποτὶ ἔστιν, ἔφη, ὅτι ὁ Κεράμων μὲν πολλοὺς τρέφων οὐ μόνον ἑαυτῷ τε καὶ τούτοις τὰ ἐπιτήδεια δύναται παρέχειν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα ὥστε καὶ πλουτεῖν, σὺ δὲ πολλοὺς τρέφων δέδοικας μὴ δι' ἔνδειαν τῶν ἐπιτηδείων ἅπαντες ἀπολησθαι; Ὅτι νῆ Δε, ἔφη, ὁ μὲν δούλους τρέφει, ἐγὼ δὲ ἑλευθέρους. (5) Καὶ πότερον, ἔφη, τοὺς παρὰ σοὶ ἑλευθέρους οἰεῖ βελτίους εἶναι ἢ τοὺς παρὰ Κεράμῳ δούλους; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη, τοὺς παρὰ ἐμοὶ ἑλευθέρους. Οὐκ οὖν, ἔφη, αἰσχρὸν τὸν μὲν ἀπὸ τῶν πονηροτέρων εὐπορεῖν, σὲ δὲ πολλῶ βελτίους ἔχοντα ἐν ἀπορίαις εἶναι; Νῆ Δε, ἔφη, ὁ μὲν γὰρ τεχνίτας τρέφει, ἐγὼ δὲ ἑλευθερίως πεπαιδευμένους. (6) Ἄρ' οὖν, ἔφη, τεχνίται εἰσιν οἱ χρησιμὸν τι ποιεῖν ἐπιστάμενοι; Μάλιστα γ', ἔφη. Οὐκ οὖν χρησιμὰ γ' ἀλφίτα; Σφόδρα γε. Τί δ' ἄρτοι; Οὐδὲν ἦτον. Τί γάρ; ἔφη, ἱμάτια τε ἀνδρεία καὶ γυναικεία καὶ χιτωνίσκοι καὶ γλαμύδες καὶ ἕλωμίδες; Σφόδρα γε, ἔφη, καὶ πάντα ταῦτα χρήσιμα. Ἐπειτα, ἔφη; οἱ παρὰ σοὶ τούτων οὐδὲν ἐπίστανται ποιεῖν; Πάντα μὲν οὖν, ὡς ἐγὼ μαι. (7) Εἴτ' οὐκ οἶσθα ὅτι ἀρ' ἐνδὲς μὲν τούτων, ἀρτιτοποιίας, Ναυσικύδης οὐ μόνον ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς οἰκέτας τρέφει, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ὅς πολλὰς καὶ βοῦς, καὶ περιποιεῖται τοσαῦτα ὥστε καὶ τῇ πόλει πολλάκις λειτουργεῖν, ἀπὸ δὲ ἀρτοποιίας Κύρηθος τήν τε οἰκίαν πᾶσαν διατρέφει καὶ ζῇ θαυμάως, Δημέας δὲ ὁ Κολλυτιεύς ἀπὸ γλαμυ-

ΧΕΟΡΘΟΝ.

venari oportere arbitror : tu si aliter judicas, doce. Et Critobulus, Me vero pudeat, inquit, his contradicere, mi Socrates : nec enim honesta ; nec vera dicerem.

CAPUT VII.

Et profecto amicorum difficultatibus, quæ ex ignoratione provenirent, consilio mederi conabatur; quæ vero ex egestate, docendo ut pro viribus sibi invicem subvenirent. Dicam autem, quid hac etiam in parte mihi de ipso constet. Nam, quum aliquando Aristarchum tristem cerneret, Videris, ait, mi Aristarche, quiddam moleste ferre. Debes autem molestiam hanc cum amicis communicare; fortassis enim nonnihil etiam nos te sublevaverimus. Et Aristarchus, Enimvero, mi Socrates, ait, magna in difficultate versor. Nam ut seditiones hac in civitate motæ sunt, multis in Piræum confugientibus, convenerunt ad me relicte tot sorores, sororum filię, et consobrinæ, ut meis in ædibus quatuordecim homines liberi sint. Neque vero vel ex agro, quo potiuntur adversarii, quicquam paramus; neque, quod hominum exiguus in urbe sit numerus, ex ædibus. Supellectilem emit nemo, neque usquam mutuum capi potest argentum : sed citius in via quis quærendo invenerit, quam mutuum acceperit. Grave quidem certe est, mi Socrates, ut quis propinquos negligat pereuntes; sed fieri non potest, ut aliquis, quum res ita sint comparatæ, tot homines alat. Hac quum audisset Socrates, Quid est causæ, inquit, quod Ceramo multos alens, non sibi solum atque illis suppeditare necessaria possit, sed etiam tantum præterea lucrum faciat, ut dives sit : tu multos alens metuis, ne ob necessariorum inopiam omnes pereatis? Quia profecto, ait, servos alit ille, ego liberos homines. Utrum vero, inquit Socrates, putas liberos, qui tecum sunt, meliores esse, an Ceramonis servos? Puto liberos qui mecum sunt. An non igitur turpe est, inquit, illum per homines viliores opibus affluere, te, qui multo meliores habes, inopia premi? Minime, inquit : nam ille artifices alit, ego liberaliter educatos. Artifices ergo sunt, inquit, qui quid utile facere possunt? Maxime, ait. Ergo farina est utilis? Ac vehementer quidem. Quid, panes? Nihilo minus. Quid, ait, vestes viriles ac muliebres, et tuniculæ, et chlamydes, et exomides? Admodum, ait, utilia etiam hæc omnia. Jam vero, inquit, qui tecum sunt, nihil horum possunt elaborare? Immo vero omnia, ut arbitror. Ergo tu ignoras Nausicydem faciendæ farina, quod unum ex his est, non solum se ipsum et domesticos alere, sed præterea multas sues, et vaccas; atque etiam lucrari tantum, ut sæpius civitati sumptum suppeditet; Cyrebum pane faciendo et familiam omnem nutrire, et ipsum vivere largiter; Demeam Collytensem, con-

δορυγίαις, Μένων δ' ἀπὸ γλιανιδωποιῖας, Μεγαρέων δὲ οἱ πλείστοι, ἔρχη, ἀπὸ ἐξωμυιδωποιῖας διατρέφονται; Νῦν Δέ, ἔρχη, οὗτοι μὲν γὰρ ὀνομάζονται βαρβάρους ἀνθρώπους ἔχουσιν, ὥστ' ἀναγκάζειν ἐργάζεσθαι ἃ καὶ ὧς ἔχειν ἐνθὺ δ' ἐλευθέρους τε καὶ συγγενεῖς. (7) Ἐπειτ', ἔρχη, ὅτι ἐλευθεροί τ' εἰσὶ καὶ συγγενεῖς σοι, οἷε γρηναί αὐτοὺς μηδὲν ἄλλο ποιεῖν ἢ ἐσθίειν καὶ καθεύδειν; πότερον καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθέρων τοὺς οὕτω ζῶντας ἄμεινον διάγοντας ὁρᾷς καὶ μᾶλλον εὐδαιμονίζεις ἢ τοὺς ἃ ἐπίστανται χρήσιμα πρὸς τὸν βίον, τούτων ἐπιμελουμένους; ἢ τὴν μὲν ἀργίαν καὶ τὴν ἀμελείαν αἰσθάνη τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τε τὸ μαθεῖν ἃ προσήκει ἐπίστασθαι καὶ πρὸς τὸ μνημονεύειν ἃ ἂν μάθωσι, καὶ πρὸς τὸ θυγαίνειν τε καὶ ἰσχυεῖν τοῖς σώμασι, καὶ πρὸς τὸ κατῆσθαι τε καὶ σώζειν τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ὠφελίμα ὄντα, τὴν δὲ ἐργασίαν καὶ τὴν ἐπιμελείαν οὐδὲν χρήσιμα; (8) ἔμαθον δὲ ἃ ρῆς αὐτὰς ἐπίστασθαι πότερον ὥς οὔτε χρήσιμα ὄντα πρὸς τὸν βίον οὔτε ποιήσουσαι αὐτὸν οὐδὲν, ἢ τούναντίον ὥς καὶ ἐπιμεληθῇ, σφαινεῖαι τούτων καὶ ὠφελήθησόμεναι ἀπ' αὐτῶν; ποτέρως γὰρ ἂν μᾶλλον ἄνθρωποι σωφρονοῖεν, ἀργούντες ἢ τῶν χρησίμων ἐπιμελούμενοι; ποτέρως δ' ἂν δικαιοτεροί εἴεν, εἰ ἐργάζοντο ἢ εἰ ἀργούντες βουλευοῖντο περὶ τῶν ἐπιτηδείων; (9) Ἀλλ' ἃ καὶ νῦν μὲν, ὡς ἐγώ μιν, οὔτε σὺ ἐκείνας φιλεῖς οὔτε ἐκείναι σέ· σὺ μὲν ἡγούμενος αὐτὰς ἐπιχρήσιμους εἶναι σεαυτῷ, ἐκείναι δὲ σὲ ὀδοῖσαι ἡρόμενον ἐφ' ἑαυταῖς. Ἐκ δὲ τούτων κίνδυνος μείζων τε ἀπειρῆειαν γίνεσθαι καὶ τὴν προγεγονυῖαν χάριν μειοῦσθαι. Ἐάν δὲ προστατήσης ὅπως ἐνεργοί ὦσι, σὺ μὲν ἐκείνας φιλήσεις, ὁρῶν ὠφελίμους σεαυτῷ οὕσας, ἐκείναι δὲ σὲ ἀγαπήσουσιν, αἰσθόμεναι χάριτόν τε αὐταῖς, τῶν δὲ προγεγονυῖων εὐεργεσιῶν ἥδιον μνησόμενοι τὴν ἀπ' ἐκείνων χάριν αὐξήσετε καὶ ἐκ τούτων ὑπὸ κωτερόν τε καὶ οἰκιστέον ἀλλήλοις ἔξετε. (10) Εἰ μὲν τοίνυν αἰσχρόν τι ἐμελλον ἐργάσασθαι, θάνατον ἀπ' αὐτοῦ προαιρετέον ἦν· νῦν δὲ ἃ μὲν δοκεῖ κάλλιστα καὶ προσιωδέστατα γυναιξὶν εἶναι ἐπίστανται, ὥς εἰσιν. Πάντες δὲ ἃ ἐπίστανται ῥᾶστα τε καὶ τάχιστα καὶ κάλλιστα καὶ ἥδιστα ἐργάζονται. Μὴ οὖν ὀκνεῖ, ἔρχη, ταῦτα εἰσπράττειν αὐταῖς ἃ σοὶ τε λυσιτελήσει, καλέναι, καὶ, ὡς εἰκός, ἡδέως ὑπακούουσιν. (11) Ἀλλ' ἃ νῦν τοὺς θεοὺς, ἔρχη δ' Ἀρίσταρχος, οὕτω μοι δοκεῖ· καὶ ὧς λέγειν, ὃ Σωκράτης, ὥστε πρόσθεν μὲν οὐ προσέμην θανέισθαι, εἰδὼς ὅτι ἀναλώσας δ' ἂν λάβω οὐχ' ἔξω ἀποδόναι, νῦν δὲ μοι δοκῶ εἰς ἔργων ἀπορροῇν ὑπομένειν αὐτὸ ποιῆσαι.

12. Ἐκ τούτων δὲ ἐπαρίσθη μὲν ἀφορμὴ, ἐωνήθη δὲ ἔρικα, καὶ ἐργαζόμεναι μὲν ἥριστον, ἐργαζάμεναι δὲ ἐοείποναι. Ἰακχαὶ δὲ ἀντὶ σκυθρωπῶν ἦσαν καὶ ἀντὶ δυσφοροῦμένην ἑαυτὰς ἡδέως ἀλλήλας ἑώρων, καὶ αἱ μὲν ὡς κτερόμενα ἐβόλουν, ὃ δὲ ὡς ὠφελίμους ἡγάπα. Ἐπειτα δὲ ἐβόων πρὸς τὸν Σωκράτην χάριτον διερχέτο ταῦτά τε καὶ ὅτι αἰτιώμεναι αὐτὸν μόνον τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἄργων ἐσθίειν. 13. Καὶ ὁ Σωκράτης ἔρχη, Εἰτα σὺ λέγεις

faciendis chlamydidibus; Menonem, penulis; Megarensium maximam partem exomidum confectione sese alere? Profecto, inquit: nam illi barbaros quosdam emptos habent, quos possunt cogere ad elaborandum quæ istos homines deceat: ego autem liberos homines et cognatos. Ergo, inquit, quod liberi sint et tibi cognati, propterea putas eis aliud nihil faciendum esse, quam ut edant ac dormiant? Num et inter alios liberos homines, eos qui ita vivant commodius degere vides, felicioresque prædicas illis, qui ea exercere curant, quæcunque ad vitam utilia norunt? an otium et negligentiam prodesse animadvertis hominibus ad discendum ea quæ scire convenit, et ad reminiscendum quæcunque didicerint, et ad valetudinem roburque corporum, et ad parandum ac conservandum ea quæ vitæ utilia sunt; negotium vero ac diligentiam nihil prodesse putas? Num ea, quæ dicis illas tenere, sic didicerunt, ut nec ad vitam utilia essent, neque quidquam eorum facerent; an e diverso, ut et diligenter in eis elaborarent, et utilitatem inde caperent? Utro modo homines animo saniori uterentur, in otio degendo, an curam iis impendendo, quæ expedit? utro modo officia sua melius præstarent, si operentur, an si in otio de victu deliberent? Quin etiam, mea sententia, neque tu jam illas diligis, neque illæ te: tu, quod eas esse tibi detrimento existimes, illæ, quod te sua causa gravari videant: ex his periculum est, ne et majus odium oriatur, et pristina gratia minuiatur. At si tu cures ut operas faciant, tu quidem eas diliges, quia videbis ipsas tibi esse utiles; et amabunt illæ te contra, ubi animadvertent, te iis delectari: atque etiam priorum beneficiorum cum voluptate recordantes, gratiam eis partam augebitis, ac deinde amicis familiaribusque invicem adficiemini. Jam si turpe quid eis esset agendum, mors potius esset eligenda. At vero norunt illæ, ut apparet, quæcunque videntur mulieribus honestissima esse, maximeque decora. Omnes autem, quæ norunt, tum facillime, tum celerrime, tum elegantissime, tum summa cum voluptate operantur. Ne cuncteris igitur, inquit, ut ad ea sis illis auctor, quæ tum tibi tum illis expedit: in quo quidem, uti par est, perlubenter tibi obtemperabunt. Profecto, inquit Aristarchus, tam mihi præclare dicere videris, mi Socrates, ut quum antea mutuari noluisses, quod scirem me, absumpta mutuo data pecunia, non habiturum unde solverem; nunc mihi videar id facturum ad subeundas materie operum coemendæ impensas.

Inde comparata fuit illa impensa; emptæ lanæ, mulieres inter operas praebebant, atque operibus absolutis cenabant: item pro tristibus hilares erant; et quæ prius suspectæ invicem erant, nunc aliæ alias suaviter intuebantur: Aristarchum illæ tanquam curatorem diligebant, illas Aristarchus tanquam sibi utiles amabat. Tandem ad Socratem quum accessisset, narrabat et hæc cum voluptate, et quod se solum inter omnes in domo reprehenderent, ut qui otiosus ederet. Tum Socrates, Tu vero, inquit, non canis fabulam

αὐταῖς τὸν τῷ κυνὸς λόγον; φασὶ γὰρ, ὅτε φωνήεντα ἦν τὰ ζῷα, τὴν οἷν πρὸς τὸν δεσπότην εἰπεῖν, Θασυμαστὸν ποιεῖς, ὃς ἡμῖν μὲν ταῖς καὶ ἐριά σοι καὶ ἄρνας καὶ τυρὸν παρεχούσαις οὐδὲν δίδως, εἰ μὴ ἐκ τῆς γῆς λάβωμεν, τῷ δὲ κυνὶ, ὃς οὐδὲν τοιοῦτόν σοι παρέχει, μεταδίδως ὅπερ αὐτὸς ἔχεις σίτου. (14) Τὸν κύνα οὖν ἀκούσαντα εἰπεῖν, Ναὶ μὰ Δία· ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ καὶ ὑμᾶς αὐτὰς σώζων, ὥστε μήτε ὑπ' ἀνθρώπων κλέπτεσθαι μήτε ὑπὸ λύκων ἀρπάζεσθαι, ἐπεὶ ὑμεῖς γε, εἰ μὴ ἐγὼ προφυλάττοιμι ὑμᾶς, οὐδ' ἂν νέμεσθαι δύνασθε, φοβούμεναι μὴ ἀπολήσθε. Οὕτω δὲ λέγεται καὶ τὰ πρόσβατα συγχωρῆσαι τὸν κύνα προτιμᾶσθαι. Καὶ σὺ οὖν ἐκεῖναις λέγε, ὅτι ἀντὶ κυνὸς εἰ φύλαξ καὶ ἐπιμελητὴς, καὶ διὰ τὸ οὐδ' ὑφ' ἐνὸς ἀδικούμεναι ἀσφαλῶς τε καὶ ἡδέως ἐργαζόμεναι ζῶσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἄλλον δὲ ποτε ἀρχαῖον ἑταῖρον διὰ χρόνου ἰδὼν, Πόθεν, ἔφη, Εὐθήρη, φαῖνη; Ὑπὸ μὲν τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκ τῆς ἀποδημίας, νυνὶ μετέβην αὐτόθεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφηρεθήμεν τὰ ἐν τῇ ὑπερὸρίᾳ κτήματα, ἐν δὲ τῇ Ἀττικῇ ὁ πατήρ μοι οὐδὲν κατέλιπεν, ἀναγκάζομαι νῦν ἐπιδημήσας τῷ σώματι ἐργαζόμενος τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι. Δοκεῖ δέ μοι τοῦτο κρεῖττον εἶναι ἢ δεῖσθαι τίνος ἀνθρώπων, ἄλλως τε καὶ μηδὲν ἔχοντα ἐφ' ὧν ἂν δανεῖζοίμην. (2) Καὶ πόσον χρόνον οἶε σοι, ἔφη, τὸ σῶμα ἱκανὸν εἶναι μισθοῦ τὰ ἐπιτήδεια ἐργάζεσθαι; Μὰ τὸν Δί, ἔφη, οὐ πολὺν χρόνον. Καὶ μὴν, ἔφη, ὅταν γε πρεσβύτερος γένη, ὅπῃ δὲ δαπάνης μὲν δέησῃ, μισθὸν δὲ οὐδεὶς σοι θαλήσει τῶν τοῦ σώματος ἔργων διδόναι. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (3) Οὐκοῦν, ἔφη, κρεῖττόν ἐστιν αὐτόθεν τοῖς τοιούτοις τῶν ἔργων ἐπιτίθεσθαι ἢ καὶ πρεσβυτέρῳ γενομένῳ ἐπαρκέσει, καὶ προσελθόντα τῶν πλείονα χρήματα κεκτημένων τῷ δεομένῳ τοῦ συνεπιμελησομένου ἔργων τε ἐπιστατοῦντα καὶ συγχωμίζοντα τοὺς καρποὺς καὶ συμυλάττοντα τὴν οὐσίαν ὠφελοῦντα ἀνταφελίσθαι. (4) Χαλεπὸς ἂν, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, δουλείαν δοποιναίμην. Καὶ μὴν οἷ γε ἐν ταῖς πόλεσι προστατεύοντες καὶ τῶν δημοσίων ἐπιμελόμενοι οὐ δούλοπρεπέστεροι ἔνεκα τούτου, ἀλλ' ἐλευθεριώτεροι νομίζονται. (5) Ὅλως μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὸ ὑπαίτιον εἶναι τινὶ οὐ πάννυ προσέμεναι. Καὶ μὴν, ἔφη, Εὐθήρη, οὐ πάννυ γε βράδιόν ἐστιν εὐρεῖν ἔργον ἐφ' ᾧ οὐκ ἂν τις αἰτίαν ἔχοι. Χαλεπὸν γὰρ οὕτω τι ποιῆσαι ὥστε μηδὲν ἁμαρτεῖν, χαλεπὸν δὲ καὶ ἀναμαρτήτως τι ποιήσαντα μὴ ἀγνώμονι κριτῇ περιτυχεῖν· ἐπεὶ καὶ οἷς νῦν ἐργάζεσθαι γῆς θαυμάζω· εἰ βράδιόν ἐστιν ἀνέγκλητον διαγίγνεσθαι. (6) Χρὴ οὖν πειρᾶσθαι τοὺς φιλαίτους φεύγειν καὶ τοὺς εὐγνώμονας διώκειν, καὶ τῶν πραγμάτων ὅσα μὲν δύνασαι ποιεῖν ὑπομένειν, ὅσα δὲ μὴ δύνασαι φυλάττεσθαι, ὅτι οὐδ' ἂν πρᾶττης, τοῦτον ὡς καλλίστα καὶ προθυμώτατα

eis narras? Aiunt enim, id temporis, quum voce uterentur animalia, dixisse ad herum suum ovem: Facis sane mirum quiddam, qui nobis, lanas, agnos, caseum tibi suppeditantibus, nihil des extra id, quod e terra consequimur; cani vero, qui nihil tale tibi præbet, cibum illum communicas, quo ipse vesceris. At canem his auditis dixisse: Non abs re profecto: nam ego is sum, qui vos etiam ipsas conservat, ut nec furto ab hominibus auferamini, neque a lupis rapiamini: quum vos quidem certe, nisi pro vobis ego excubarem, ne pastam quidem ire possetis, veritæ scilicet ne periretis. Atque hoc modo perhibetur, oves ipsas concessisse, ut canis potiori conditione frueretur. Itaque tu etiam illis dicito, te canis instar custodem esse, curamque earum gerere; cujus opera læsæ a nemine, secure suaviterque suas operas obeundo vivant.

CAPUT VIII.

Quum aliquando sodalem alium veterem longo ex intervallo videret: Unde nobis ades, ait, Euthere? Sub exitum belli, mi Socrates, inquit, de peregrinatione; nunc ex hac ipsa urbe. Quando enim extra fines Atticæ sita prædia mihi sunt adempta, nec pater in Attica mihi quidquam reliquit; cogor jam domi degens corpore faciundis operibus victum quaerere. Et videtur hoc mihi præstare, quam aliquem rogare mortalium, præsertim quum nihil habeam, super quo mutuarer. At quamdiu putas, inquit, corpus tibi suffecturum, ut victum pro mercede laborando quaeras? Profecto non diu, inquit. Itaque quum consenueris, ait, sumptu tu quidem egebis, inquit, inquit. Ergo præstat, ait, ea te opera jam nunc aggredi, quæ tibi etiam ubi scnueris sufficiant; et locuplete quodam convento, qui coadjutore indigeat, operibus ipsis præfici, fructus congerere, facultates una custodire; ut eum juvenis ab illo vicissim adjuveris. Ego vero, mi Socrates, inquit, ægre servitutem perferre possim. Atqui civitatum præsides, publicarumque rerum curatores, non idcirco magis serviles, sed magis liberales existimantur. Omnino, mi Socrates, ait, non admodum velim alicui me culpabilem esse. Atqui, mi Euthere, inquit, non facile reperiri potest opus, in quo non aliquis culpatur. Est enim difficile, sic aliquid agere, ut nihil delinquas; quod si etiam sine delicto quisquam aliquid faciat, in iudicem non iniquum incidere difficile est: nam et in illis quæ nunc operari dicis, miror si facile sit ut inculpatus degas. Te igitur conari decet, ut culpandi cupidus fugias, æquosque rerum aestimatores secteris; et negotia, quæcunque conficere potes, ut suscipias; quæ non potes, caveas: quicquid autem feceris, in id uti quam rectissime promptissimeque incumbas. Nam ita futurum arbitror,

ἀπιμελείσθαι. Οὗτω γὰρ ἥκιστα μέν σε οἷμαι ἐν αἰτία εἶναι, μάλιστα δὲ τῇ ἀπορίᾳ βοηθεῖαν εὑρεῖν, ῥᾶστα δὲ καὶ ἀκινδυνότατα ζῆν καὶ εἰς τὸ γῆρας διακρίεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Οἶδα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ Κρίτωνος ἀκούσαντα ὡς χαλεπὸν ὁ βίος Ἀθήνησιν εἶη ἀνδρὶ βουλομένῳ τὰ ἑαυτοῦ πράττειν. Νῦν γάρ, ἔφη, ἐμέ τινες εἰς δίκας ἀγρουν, οὐχ ὅτι ἀδικοῦνται ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ὅτι νομίζουσιν ἥδιον ἂν με ἀργύριον τελέσαι ἢ πράγματα ἔχειν. (2) Καὶ ὁ Σωκράτης, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κρίτων, κύνες δὲ τρέφεις, ἵνα σοι τοὺς λύκους ἀπὸ τῶν προβάτων ἀπερύκωσι; Καὶ μάλα, ἔφη, μᾶλλον γάρ μοι λυσitteλεῖ τρέφειν ἢ μή. Οὐκ ἂν οὖν θρέψαις καὶ ἄνδρα ὅστις ἐθέλοι τε καὶ δύναιτο σοῦ ἀπερύκων τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀδικεῖν σε; Ἡδέως γ' ἂν, ἔφη, εἰ μὴ φοβοίμην ὅπως μὴ ἐπ' αὐτὸν με τράποιτο. (3) Τί δ', ἔφη, οὐχ ὁρᾷς; ὅτι πολλῶ ἥδιον ἐστὶ χαρίζομενον οἷῳ σοὶ ἀνδρὶ ἢ ἀπεργόμενον ὥρευσθαι; εὖ ἴσθι ὅτι εἰσὶν ἐνθάδε τῶν τοιοῦτων ἄνδρων, οἱ πάντες ἂν φιλοτιμηθεῖεν φίλῳ σοι γράσθαι.

4. Καὶ ἐκ τούτων ἀνευρίσκουσιν Ἀρχέδημον, πάντῳ μὲν ἱκανὸν εἰπεῖν τε καὶ πράττειν, πένητα δέ. Οὐ γὰρ ἦν οἷος ἀπὸ παντός κερδαίνειν, ἀλλὰ φύλαρχος τε καὶ εὐφρόνesterος ἢ οἷς ἀπὸ τῶν συκοφαντικῶν λαμβάνειν. Τούτῳ οὖν ὁ Κρίτων, ὅποτε συγκατοίξῃς ἢ σίτῃ ἢ ἔλαιον ἢ οἶνον ἢ ἕρπαια ἢ ἄλλο τι τῶν ἐν ἀγορῇ γιννομένων χορηγίῳ πρὸς τὸν βίον, ἀφελὼν ἔδωκε καὶ ὅποτε θύσι, ἐκάλει, καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα ἐπεμεύετο. (5) Νομίσας δὲ ὁ Ἀρχέδημος ἀπιστοροῦν οἱ τὸν Κρίτωνος οἶκον μάλα περιεῖπεν αὐτόν. Καὶ εὐθὺς τῶν συκοφαντούντων τὸν Κρίτωνα ἀνευρίσκει πολλὰ μὲν ἀδικήματα, πολλοὺς δ' ἐχθρούς· καὶ αὐτὸν τινα προσκαλέσασθαι εἰς δίκην δημοτικὴν, ἐν ᾗ αὐτὸν ἔδει κριθῆναι ὅτι δαί παθεῖν ἢ ἀποστῆναι. (6) Ὁ δὲ συνευδὼς αὐτῷ πολλὰ καὶ πονηρὰ πάντα ἔποιε ὥστε ἀπαλὶ κρῖναι τοῦ Ἀρχέδημου. Ὁ δὲ Ἀρχέδημος οὐκ ἀπερὶλάττετο, ἕως τὸν τε Κρίτωνα ἀφῆκε καὶ αὐτῷ γράμματα ἔδωκεν. (7) Ἐπεὶ δὲ τούτῳ τε καὶ ἄλλοις τοιαῦτα ὁ Ἀρχέδημος διαπραΐετο, ἤδη τότε ὥσπερ ὅταν νομὸς ἀγαθὸν κύνᾳ ἔρχῃ, καὶ οἱ ἄλλοι νομεῖς βούλονται πλησίον αὐτοῦ τὰς ἀγέλας ἰσθάναι, ἵνα τοῦ κυνὸς ἀπολαύσων, οὕτω καὶ τοῦ Κρίτωνος πολλοὶ τῶν φίλων ἐβένοντο καὶ σείει παρέχοντο ἅπαντα τὸν Ἀρχέδημον. (8) Ὁ δὲ Ἀρχέδημος τῷ Κρίτῳ ἡδέως ἐχαρίζετο, καὶ οὐχ ὅτι μόνος ὁ Κρίτων ἐν ἑστέρῃ ἦν, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ. Εἰ δέ τις αὐτῷ τούτων οἷς ἀπῆρχετο ἀναείξῃ ὥς ὑπὸ Κρίτωνος ὠρελόμενος κολακεύει αὐτόν, Ἡτέρον οὖν, ἔφη, ὁ Ἀρχέδημος, αἰσχρὸν ἐστὶν εὐεργετούμενον ὑπὸ γῆστον ἀνθρώπων καὶ ἀντεργετούμενον τοὺς μὲν τοιοῦτους φίλους ποιεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς διαφέρεσθαι, ἢ τοὺς μὲν καλοὺς κληρούς ἀδικεῖν παύσαντας ἐχθρούς ποιεῖσθαι, τοῖς δὲ πονηροῖς συνεργετοῦντα πει-

ut minime culperis, inopiamque tuam maxime subleves, ac facillime, omnis expers periculi, satis magna in rerum copia etiam in senecta vivas.

CAPUT IX.

Et scio ipsum etiam aliquando ex Critone audivisse, difficulter Athenis hominem degere posse, qui velit suas solummodo res agere. Nunc enim me nonnulli, ait, in jus rapiunt, non quod a me fiat eis injuria, sed quod existiment, libentius me pecuniam exsolviturum, quam habiturum negotia. Tum Socrates, Dic mihi, mi Crito, ait, an non canes alis, ut lupos ab ovibus arceant? Maxime, inquit; quum mihi plus expediat illos alere, quam non. An non igitur etiam hominem decet alere, qui et velit et possit illos arceere, quotquot injuria te conantur adficere? Perlubenter sane, inquit; nisi vereretur, ne adversus me ipsum se converteret. Quid autem? ait: non multo jucundius esse vides, aliquem viro tali, qualis tu es, gratificantem potius, quam infestum, juvari? Sat scito esse tales hic homines, qui magno sibi honori ducerent, si te amico uterentur.

Ex eorum numero Archedemum inveniunt, dicendi quidem agendique peritissimum, sed pauperem. Non enim is erat, qui abs quovis lucrum caperet, sed qui æquitatis studiosus esset, ac generosior quam ut calumniando vellet rem acquirere. Huic igitur Crito, quoties aut frumentum, aut oleum, aut vinum, aut lanas, aut aliquid aliud rerum in prædio suo nascentium, et ad vitam utilem, colligeret, partem detractam donabat; eundem quoties rem sacram faceret, invitabat; et in omnibus hujusmodi curam ejus habebat. Itaque quum existimaret Archedemus, datum Critonis sibi refugii loco esse, cœpit eum plurimum observare. Moxque calumniatorum Critonis multa per injuriam facta, multosque reperit inimicos; atque eorum unum in judicium publicum accersit, ubi judicari oportebat, quid pati aut solvere oporteret. Calumniator, multorum sibi malorumque facinorum conscius, nihil non moliebatur, ut ab Archedemo liberaretur. Archedemus vero finem nullum faciebat, donec et Critonem absolvisset, et pecuniam sibi numerasset. Id ubi Archedemus, aliaque similia perfectisset; tum non aliter, atque ubi pastor aliquis canem bonum habet, ceterique pastores haud procul ab illo greges suos sistere cupiunt, ut cane fruantur; ita et Critonis amici multi rogabant, ut etiam sibi Archedemum custodem concederet. Archedemus vero Critoni perlubenter gratificabatur, neque jam solus Crito quiete fruebatur, sed etiam ipsius amici. Et si quis eorum quibus erat odio, exprobraret ei, quod perceptis a Critone commodis, eidem adalaretur: Utrum, inquit, turpe est, eum, qui a probis hominibus beneficiis adiectus sit, vicissim beneficium præstando, ejusmodi homines amicos facere, et ab improbis dissidere; an pulchrius bonique studiosos ledere conatamur,

ρᾶσθαι φίλους ποιεῖσθαι καὶ χρῆσθαι τοῦτοις ἀντ' ἐκείνων· Ἐκ δὲ τούτου εἰς τε τῶν Κρίτωνος φίλων Ἀρχέδημος ἦν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Κρίτωνος φίλων ἐτιμᾶτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Οἶδα δὲ καὶ Διοδώρῳ αὐτὸν ἐταίρῳ ὄντι τοιάδε διαλεχθέντα. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Διόδωρε, ἂν τίς σοι τῶν οἰκετῶν ἀποδῶρᾷ, ἐπιμελῇ ὅπως ἀνακομίσῃ; (α) Καὶ ἄλλους γε νῆ Δί', ἔφη, παρακαλῶ, σῶστρον τούτου ἀνακηρύσσων. Τί γάρ; ἔφη, ἰάν τίς σοι κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτου ἐπιμελῇ καὶ παρακαλεῖς ἰατροῦς, ὅπως μὴ ἀποθάνῃ; Σφόδρα γ', ἔφη. Εἰ δέ τίς σοι τῶν γνωρίμων, ἔφη, πολλὴ τῶν οἰκετῶν χρησιμώτερος ὢν κινδυνεύει δι' ἐνδεῖαν ἀπολέσθαι, οὐκ οἶε σοι ἄξιον εἶναι ἐπιμεληθῆναι ὅπως διασωθῇ; (β) Καὶ μὴν οἶσθά γε ὅτι οὐκ ἀνγύμων ἐστὶν Ἑρμογένης· αἰσχύνοιτο δ' ἂν, εἰ ὠφελούμενος ὑπὸ σοῦ μὴ ἀντωφελοῖή σε. Καίτοι τὸ ὑπηρέτην ἐκόντα τε καὶ εὖνον καὶ παράμονον [καὶ τὸ κελεύόμενον ἱκανὸν ποιεῖν] ἔχειν, καὶ μὴ μόνον τὸ κελεύόμενον ἱκανὸν ὄντα ποιεῖν, ἀλλὰ δυνάμενον καὶ ἑαυτοῦ χρήσιμον εἶναι καὶ προνοεῖν καὶ προβουλεύεσθαι πολλῶν οἰκετῶν οἶμαι ἀντάξιον εἶναι. (γ) Οἱ μέντοι ἀγαθοὶ οἰκονόμοι, ὅταν τὸ πολλοῦ ἄξιον μικροῦ ἐξῇ πρίσθαι, τότε φασὶ δεῖν ὠνεῖσθαι. Νῦν δὲ διὰ τὰ πράγματα εὐωνοτάτους ἔστι φίλους ἀγαθοὺς κτήσασθαι. (δ) Καὶ δὲ Διόδωρος, Ἀλλὰ καλῶς γε, ἔφη, λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ κέλευσον ἔλθειν ὡς ἐμέ τὸν Ἑρμογένην. Μὴ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε νομίζω γὰρ οὔτε σοι κάλλιον εἶναι τὸ καλέσθαι ἐκείνον τοῦ αὐτὸν ἔλθειν πρὸς ἐκείνον οὔτε ἐκεῖνον μείζον ἀγαθὸν τὸ πραχθῆναι ταῦτα ἢ σοί. (ε) Οὕτω δὲ δὲ Διόδωρος ὥχετο πρὸς τὸν Ἑρμογένην, καὶ οὐ πολλὴν τελέσας ἐκτίσαστο φίλον, δὲ ἔργον εἶχε σκοπεῖν, τι ἂν ἢ λέγων ἢ πράττων ὠφελοῖή τε καὶ ὑφραῖνοι Διόδωρον.

ΒΙΒΛΙΟΝ Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ὅτι δὲ τοὺς ὀρεγομένους τῶν καλῶν ἐπιμελεῖς ὢν διέγειντο ποῖον ὠφελεί, νῦν τοῦτο διηγῆσομαι. Ἀκούσας γάρ ποτε Διονυσόδωρον εἰς τὴν πόλιν ἔκειν ἐπαγγελλόμενον στρατηγεῖν διδάξειν, ἐλεξε πρὸς τινὰ τῶν ξυνόντων, δὴ ἡσθάνετο βουλόμενον τῆς τιμῆς ταύτης ἐν τῇ πόλει τυγχάνειν, (2) Αἰσχρὸν μέντοι, ὦ νεανία, τὸν βουλόμενον ἐν τῇ πόλει στρατηγεῖν, ἐξὸν τοῦτο μαθεῖν, ἀμειβεσθαι αὐτοῦ· καὶ δικαίως ἂν οὗτος ὑπὸ τῆς πόλεως ζημιοῖτο πολλὸν μᾶλλον ἢ εἰ τις ἀνδριάντας ἐργολαβοῖη μὴ μεμαθηκώς ἀνδριαντοποιεῖν. (3) Ὅλης γάρ τῆς

eosdem inimicos efficere, et praevidendo talia disseruisse. Dic mihi, mi Diodore, ait, si quis tuorum servorum abs te aufugiat, conarisne ut eum recipias? Immo et alios etiam mehercule evoco, mercedem inventionis ejus praekonio denuntians. Quid autem? si quis servorum adversa valetudine laboret, an non curam ejus habes, ac medicos arcessis, ne moriatur? Admodum vero, inquit. Jam si quis familiarium tuorum, ait, qui longe pluri sit tibi quam quisquam servorum, in periculo sit pereundi ex inopia, nonne putas dignum esse, ejus te curam habere, ut evadat incolumis? Scis profecto Hermogenem minime ingratum esse; et eum puderet adjutum abs te, non vicissim te adjuvare. Habere autem ministrum quendam volentem et benevolum, et constantem [et ad agenda imperata idoneum]; immo non solum ad imperata agenda promptum, sed qui etiam per se usui possit esse tum in providendo tum in praecipiendo consiliis; equidem multorum servorum instar esse duco. Jubent certe rei familiaris administratores boni tunc emere, quum magni quidpiam pretii licet exiguo comparare. Boni vero amici, hoc rerum statu, vilissimo pretio parari possunt. Bene dicis, ait Diodorus; et jube Hermogenem ad me accedere. Non ego, inquit, per Jovem: puto enim, neque tibi melius fore illum te, quam te illum adire; neque magis ex illius esse re, quam tua, haec ita fieri. Hoc modo factum, ut ad Hermogenem Diodorus statim accederet, neque magna pecunia erogata, compararet amicum talem, cui id esset negotii, ut quid vel proferendo vel agendo Diodoro prodesset, laetitiamque posset afferre, dispiceret.

CAPUT X.

Et memini Socratem etiam cum Diodoro, qui ex familiaribus suis erat, aliquando talia disseruisse. Dic mihi, mi Diodore, ait, si quis tuorum servorum abs te aufugiat, conarisne ut eum recipias? Immo et alios etiam mehercule evoco, mercedem inventionis ejus praekonio denuntians. Quid autem? si quis servorum adversa valetudine laboret, an non curam ejus habes, ac medicos arcessis, ne moriatur? Admodum vero, inquit. Jam si quis familiarium tuorum, ait, qui longe pluri sit tibi quam quisquam servorum, in periculo sit pereundi ex inopia, nonne putas dignum esse, ejus te curam habere, ut evadat incolumis? Scis profecto Hermogenem minime ingratum esse; et eum puderet adjutum abs te, non vicissim te adjuvare. Habere autem ministrum quendam volentem et benevolum, et constantem [et ad agenda imperata idoneum]; immo non solum ad imperata agenda promptum, sed qui etiam per se usui possit esse tum in providendo tum in praecipiendo consiliis; equidem multorum servorum instar esse duco. Jubent certe rei familiaris administratores boni tunc emere, quum magni quidpiam pretii licet exiguo comparare. Boni vero amici, hoc rerum statu, vilissimo pretio parari possunt. Bene dicis, ait Diodorus; et jube Hermogenem ad me accedere. Non ego, inquit, per Jovem: puto enim, neque tibi melius fore illum te, quam te illum adire; neque magis ex illius esse re, quam tua, haec ita fieri. Hoc modo factum, ut ad Hermogenem Diodorus statim accederet, neque magna pecunia erogata, compararet amicum talem, cui id esset negotii, ut quid vel proferendo vel agendo Diodoro prodesset, laetitiamque posset afferre, dispiceret.

LIBER III.

CAPUT I.

Quod honorum cupidis perutilis erat Socrates, eos exortando, ut se exercerent in iis quae expeterent, id jam commemorabo. Nam quum audisset aliquando Dionysodorum in civitatem advenisse, qui exercitus ducendi artem docere profiteretur, ad quendam e familiaribus, quem hujus honoris in civitate consequendi cupidum esse animadverteret, ita dixit: Turpe est eum, mi adolescentule, qui exercitum velit ducere in republica, quum id discere liceat, idem negligere: atque hic multo justius a civitate pulsetur, quam si quis statuas fingendas susciperet, quum artem statuariam nunquam didicerit. Nam quum bellicis in periculis uni-

πολεως ἐν τοῖς πολέμοις κινδύνους ἐπιτρεπομένης τῷ στρατηγῷ, μεγάλα τὰ τε ἀγαθὰ κατορθούντος αὐτοῦ καὶ τὰ κακὰ διαμαρτάνοντος εἰκὸς γίνεσθαι. Πῶς οὖν οὐκ ἂν δικαίως ὁ τοῦ μὲν μαυλᾶναι τοῦτο ἀμελῶν, τοῦ δὲ οὐκ εἶναι ἐπιμελούμενος ζημιώτο; Τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων ἐπεισεν αὐτὸν ἐλθόντα μαυλᾶναι. (4) Ἐπεὶ δὲ μεμαθηκὸς ἦκε, προσέειπεν αὐτῷ λέγων, Οὐ δοκεῖ ὑμῖν, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ Ὁμηρος τὸν Ἀγαμέμνονα γε-
ραρὸν ἔφη εἶναι, οὕτω καὶ ὁδε στρατηγεῖν μαθὼν γε-
ραρώτερος φανέσθαι; καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ κιθαρῖζειν μα-
θὼν, καὶ ἐὰν μὴ κιθαρῖξ, κιθαριστὴς ἐστι, καὶ ὁ μαθὼν
ἰσθαι, καὶ μὴ ἱατρύη, ὁμοῦ ἱατρός ἐστιν, οὕτω καὶ
ὁδε ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου διατελεῖ στρατηγός ὢν, καὶ
μηδεὶς αὐτὸν ἐλθται. Ὁ δὲ μὴ ἐπιστάμενος οὕτε
στρατηγός οὕτε ἱατρός ἐστιν, οὐδὲ ἐὰν ὑπὸ πάντων ἀν-
θρώπων αἰσθῆ. (5) Ἀτάρ, ἔφη, ἵνα καὶ ἐὰν ἡμῶν τις
ταξιαρχῇ ἢ λοχαγῇ σοι, ἐπιστημονέστεροι τῶν πολέ-
μικῶν ὦμεν, λέξον ἡμῖν πόθεν ἤρξατό σε διδάσκειν τὴν
στρατηγίαν. Καὶ ὁς, Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, ἔφη, εἰς ὅπερ
καὶ ἐτελεύτα· τὰ γὰρ τακτικά ἐμέ γε καὶ ἄλλο οὐδὲν
ἐδίδασκεν. (6) Ἀλλὰ μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τοῦτό γε
πολλοστὸν μέρος ἐστὶ στρατηγίας. Καὶ γὰρ παρα-
σκευαστικὸν τῶν εἰς τὸν πόλεμον τὸν στρατηγὸν εἶναι
χρὴ καὶ ποριστικὸν τῶν ἐπιτηδείων τοῖς στρατιώταις
καὶ μηχανικὸν καὶ ἐργαστικὸν καὶ ἐπιμελῆ καὶ καρτε-
ρικὸν καὶ ἀγρίον καὶ φιλόδορον τε καὶ ὠμόν καὶ ἀπλοῦν
τε καὶ ἐπιβούλον καὶ φυλακτικὸν τε καὶ κλέπτην καὶ
προσετικὸν καὶ ἀρπαγὰ καὶ φιλόδορον καὶ πλεονέκτην καὶ
ἀσφαλὴ καὶ ἐπιεικὲς, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ εὖτε καὶ
ἐπιστήμη δέ τὸν εὖ στρατηγήσοντα ἔχρην. (7) Καλὸν δὲ
καὶ τὸ τακτικὸν εἶναι ποῦδ' γὰρ διαμέρει στρατεύμα τε-
ταγμένον ἀτάκτου, ὥσπερ λίθοι τε καὶ πλίνθοι καὶ ξύλα
καὶ κέρατος ἀτάκτως μὲν ἐξέριμμένα οὐδὲν χρήσιμα
ἐστίν, ἐπειδὴν δὲ ταχθῇ κάτω μὲν καὶ ἐπιπολὴς τὰ μήτε
σηπούμενα μήτε τεκρούμενα, οἷ τε λίθοι καὶ ὁ κέρατος, ἐν
μέσῳ δὲ αἱ τε πλίνθοι καὶ τὰ ξύλα, ὥσπερ ἐν οἰκοδο-
μίᾳ συντίθενται, τότε γίνεταί ποῦδ' ἄξιον κτήμα οἰ-
κία. (8) Ἀλλὰ πάνυ, ἔφη ὁ νεανίσκος, ὁμοίον, ὦ
Σωκράτης, εἶρηκα. Καὶ γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ τοὺς τε
πρώτους ἀρίστους δεῖ τάττειν καὶ τοὺς τελευταίους, ἐν
μέσῳ δὲ τοὺς χειρότους, ἵνα ὑπὸ μὲν τῶν ἀγωνται,
ὑπὸ δὲ τῶν ὀθύνται. (9) Εἰ μὲν τοίνυν, ἔφη, καὶ δια-
γινώσκεις σε τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς ἐδίδασκεν·
εἰ δὲ μὴ, τί σοι ὄφελος ὢν ἔμαθες; οὐδὲ γὰρ εἰ σε ἀρ-
γύριον ἐκέλευσε πρῶτον μὲν καὶ τελευταῖον τὸ κάλλι-
στον τάττειν, ἐν μέσῳ δὲ τὸ χείριστον, μὴ διδάξας δια-
γινώσκεις τὸ τε καλὸν καὶ τὸ κείρωλον, οὐδὲν ἂν σοι
ὄφελος ἦν. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἐδίδασκεν ὥστε αὐ-
τοὺς ἂν ἡμᾶς δεοὶ τοὺς τε ἀγαθοὺς καὶ τοὺς κακοὺς κρί-
νειν. (10) Τί οὖν οὐ σκοποῦμεν, ἔφη, πῶς ἂν αὐτῶν
μὴ διαμαρτάνοιμεν; Βούλομαι, ἔφη ὁ νεανίσκος. Οὐκ
οὖν, ἔφη, εἰ μὲν ἀργύριον δεοὶ ἀρπάζειν, τοὺς φιλαρ-
γυρωτάτους πρώτους καθιστάντας ὁρθῶς ἂν τάττοιμεν;
Ἔμοιγε δοκεῖ. Τί δὲ τοὺς κινδυνεύειν μέλλοντας; Ἄρα

versa respublica imperatori committatur, consentaneum
est, magna et commoda, eo rem feliciter gerente, et mala
peccante ipso, evenire. Cur igitur non is merito, qui
id discere negligit, nihilominus ut eligatur sollicitus, mal-
tari debeat? Hæc quum diceret, persuasit homini, ut ad
discendum accederet. Postquam edoctus rediret, illudens
ei, An non, inquit, videtur vobis, amici, perinde atque
Homerus Agamemnonem venerabilem dixit, ita etiam hic,
quum imperare didicit, venerabilior videri? Etenim quum
admodum qui citharam pulsare didicit, etiamsi non possit
citharam, citharædus est; et qui medendi artem didicit,
etiamsi non medeatur, nihilominus medicus est: ita hæc
quoque semper ex hoc tempore imperator est, etiamsi a
nemine electus fuerit. Qui vero nescit, nec imperator nec
medicus est, etiamsi vel ab universis hominibus eligatur.
Ut autem, ait, etiam nos, si quis forte nostrum vel color-
tis præfectus vel manipuli ductor tibi fuerit, rerum bel-
licarum peritiores simus, dic nobis, unde corperit te im-
perandi artem docere. At ille, Ab illo ipso, inquit, in
quod etiam desiit: nam aciei instruendæ artem, atque aliud
nihil, me docuit. Atqui, inquit Socrates, hæc artis impe-
ratorie pars est multesima. Nam oportet imperatorem esse
peritum parandi ea quæ ad bellum requiruntur, et suppe-
ditandi necessaria militibus, et in consiliis solertem, et in
labore strenuum et diligentem, et tolerantem et perspicacem,
et benignum et sævum, et simplicem et insidiosum, et cau-
tum et furem, et profusum et rapacem, et largiendi cupidum
et plus habendi appetentem, et muniendi se peritum et alios
aggrediendi doctum; et alia multa sunt, quæ, tum natura
tum doctrina, habere oportet illum, qui bene sit impera-
turus. Bonum vero est etiam aciei instruendæ peritum esse.
Nam multo differt exercitus ordinatus ab inordinato: quem-
admodum lapides, et lateres, et ligna, et tegulæ, si con-
fuse disjecta sint, ad nihil utilia sunt: postquam autem
ordinantur in imo ac summo ea quæ neque putrescunt,
neque liquescunt, ut sunt lapides ac tegulæ, in mediis vero
lateres et ligna, sicut in adium structura componuntur, tum
efficitur res magni pretii, domus. Et adolescentulus, Dixisti,
inquit, quiddam his valde simile, mi Socrates. Nam et in
bello optimos quosque primo ultimoque loco collocare opor-
tet, pessimos vero in medio, ut ab illis ducantur, ab his im-
pellantur. Si quidem, ait, te docuit etiam bonos ab ignavis
discernere, bene se res habet: sin minus, quenam tibi
utilitas eorum, quæ didicisti? Nam si te argentum jussisset
optimum primo ultimoque loco ponere, in medio vero pes-
simum, neque tamen docuisset bonum ab adulterino discer-
nere, nullo id tibi usui erat. Profecto, inquit, non hoc me
docuit; quamobrem nos ipsi necesse est bonos ab ignavis
seceramus. Cur igitur non consideramus, ait, quo pacto
in eis non fallamur? Cupio, dixit adolescentulus. Ergo,
inquit, si argentum diripere oportet, an non, argenti cupi-
dissimis primo loco dispositis, recte aciem instrueremus?
Ita mihi videtur. Quid si eos collocare deceat in fronte, qui

τοὺς φιλοτιμοτάτους προτακτέον; Οὗτοι γοῦν εἰσιν, ἔφη, οἱ ἕνεκα ἐπαίνου κινδυνεύειν ἐθέλοντες. Οὐ τοίνυν οὗτοι γε ἄθλοιοι, ἀλλ' ἐπιφανεῖς πανταχοῦ ὄντες εὐαίρετοι ἂν εἴεν. (11) Ἀτάρ, ἔφη, πότρά σε τάττειν μόνον ἐδίδαξεν, ἢ καὶ ὅπη καὶ ὅπως χρηστέον ἐκάστω τῶν ταγμάτων; Οὐ πάνυ, ἔφη. Καὶ μὴν πολλά γ' ἐστὶ πρὸς αὐτὸς οὔτε τάττειν οὔτε ἀγεῖν ὡσαύτως προσήκει. Ἀλλὰ μὰ Δι', ἔφη, οὐ διασαφηνίζε ταῦτα. Νῆ Δι', ἔφη, πάλιν τοίνυν εἰδὼν ἐπανερῶτα· ἦν γὰρ ἐπίστηται καὶ μὴ ἀναίδης ἦ, αἰσχυνέεται ἀργύριον εἰληρῶς ἐνδεᾶ σε ἀποπέμψασθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐντυχὼν δὲ ποτε στρατηγεῖν ἡρημένῳ τῷ, Τοῦ ἔνακεν, ἔφη, Ὅμηρον οἶει τὸν Ἀγαμέμνονα προσαγορεύσαι ποιμένα λαῶν; Ἄρα γε ὅτι ὥσπερ τὸν ποιμένα δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως σῶαί τε ἔσονται εἰ οἷες καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσιν, οὕτω καὶ τὸν στρατηγὸν ἐπιμελεῖσθαι δεῖ ὅπως σῶοι τε οἱ στρατιῶται ἔσονται καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἔξουσιν, καὶ οὗ ἕνεκα στρατεύονται, τοῦτο ἔσται; στρατεύονται δὲ, ἵνα κρατοῦντες τῶν πολεμίων εὐδαιμονέστεροι ᾖσιν. (2) Ἡ τί δήποτε οὕτως ἐπήνεσε τὸν Ἀγαμέμνονα εἰπὼν,

Ἀμφότερον, βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς κρατερὸς τ' αἰχμητής;

Ἄρα γε ὅτι αἰχμητής τε κρατερὸς ἂν εἴη, οὐκ εἰ μόνος αὐτὸς εὖ ἀγωνίζοιτο πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀλλ' εἰ καὶ παντὶ τῷ στρατοπέδῳ τούτου αἴτιος εἴη, καὶ βασιλεὺς ἀγαθός, οὐκ εἰ μόνον τοῦ ἑαυτοῦ βίου καλῶς προστήκοι, ἀλλ' εἰ καὶ ὧν βασιλεῖς, τοῦτοις εὐδαιμονίας αἴτιος εἴη; (3) καὶ γὰρ βασιλεὺς αἰρεῖται οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῇται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ εὐδόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσι. Καὶ στρατεύονται δὲ πάντες, ἵνα ὁ βίος αὐτοῖς ὡς βελτιστός ᾦ, καὶ στρατηγοὺς αἰροῦνται τούτου ἕνεκα, ἵνα πρὸς τούτῳ αὐτοῖς ἡγεμόνες ᾖσι. (4) Δεῖ οὖν τὸν στρατηγὸν τούτου παρασκευάζειν τοῖς εὐδόμενός αὐτὸν στρατηγόν· καὶ γὰρ οὔτε κάλλιον τούτου ἄλλο ῥάδιον εὐρεῖν οὔτε αἰσχίον τοῦ ἐναντίου. Καὶ οὕτως ἐπισκοπῶν τίς εἴη ἀγαθοῦ ἡγεμόνος ἀρετὴ τὰ μὲν ἄλλα περιήρει, κατελείπε δὲ τὸ εὐδαιμονίας ποιεῖν οἷν ἂν ἡγήται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Καὶ ἱππαρχεῖν δὲ τινι ἡρημένῳ οἰδά ποτε αὐτὸν τοιαῶς διαλεχθέντα. Ἐχοῖς ἂν, ἔφη, ὦ νεανία, εἰπεῖν ἡμῖν ὅτου ἕνεκα ἐπεθύμησας ἱππαρχεῖν; οὐ γὰρ θὴ τοῦ πρώτου τῶν ἱππέων ἐλαύνειν καὶ γὰρ οἱ ἱπποτοξόται τούτου γε ἀξιούνται προελαύνουσι γοῦν καὶ τῶν ἱππάρχων. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ γνωσθῆναι γε ἐπεὶ καὶ οἱ μαινόμενοι γε ὑπὸ πάντων γινώσκονται. (2) Ἀληθές, ἔφη, καὶ τοῦτο λέγεις.

periculum subituri sint? nonne cupidissimi honoris praeposendi? Nam hi certe sunt, ait, qui laudis gratia periclitari volunt. Ideoque obscuri esse nequeunt, sed, utpote ubique conspicui, facile deligi poterunt. At enim utrum te solummodo ordinare docuit, an etiam ubi, et quo pacto singulis ordinibus utendum sit? Non omnino, ait. Atqui multa sunt, ad quae neque ordinare neque ducere convenit eodem modo. Ea vero, inquit, non profecto declaravit. Ergo tu, inquit, rursus accede, et interroga. Nam si quidem hoc sciat, atque impudens non sit, pudebit eum accepta pecunia te mancum dimisisse.

CAPUT II.

Quum aliquando in aliquem imperatorem electum incidisset, Quamobrem, ait, Homerum existimas appellasse Agamemnonem pastorem populorum? an ideo, quod quemadmodum pastorem in hoc curam adhibere oportet, ut oves et salvae sint, et victum habeant: ita etiam imperatori curandum sit, ut milites sint salvi, et victum habeant; et id ipsum eis sit, cujus causa militant? militant autem, ut hostibus victis beatiores sint. Cur etiam ita laudavit Agamemnonem, dicens:

Utrumque, rexque bonus, fortisque bellator?

An non propterea quod tum demum aliquis bellator fortis sit, non si solus ipse acriter luctetur adversus hostes, sed etiam si universo exercitui ejusdem rei auctor sit? quodque rex bonus, non si suae tantum vitae bene praesit, sed iis etiam quibus imperat, auctor sit felicitatis? Nam rex eligitur, non ut praecare sui ipsius curam habeat, sed ut illi etiam, qui eum elegerunt, per ipsum bene agant. Et militant omnes, ut vita illis quam felicissima sit: et imperatores propterea deligunt, ut eis ad hoc duces sint. Itaque debet is, qui imperat, hoc illis procurare, qui eum imperatorem elegerunt. Nec enim proclive est quidquam hoc pulchrius invenire, nec contrario turpius. Atque ita considerans, quae boni ducis esset virtus, cetera quidem auferebat, hoc solo relicto, ut illos, quibus praesit, beatos reddat.

CAPUT III.

Memini etiam ipsum aliquando ita ad quandam disse-ruisse, qui ut copiis equestribus praesset, electus erat. Potesne dicere nobis, mi adolescentule, quamobrem equitibus praesse concupiveris? Non enim ideo certe, ut equitum primus ipse equitares: nam equites sagittarii illo dignantur, qui quidem etiam praefectos equitum praecedunt. Vere dicis, ait. Enimvero ne ideo quidem, ut notus esses: nam et qui insantunt omnibus sunt noti. Hoc etiam, in-

Ἄλλ' ἄρα ὅτι τὸ ἵππικὸν οἶσι τῇ πόλει βέλτιον ἂν ποιήσας παραδόναι, καὶ εἰ τις χρεῖα γίγνοιτο ἵππέων, τοῦτον ἡγούμενος ἀγαθὸν τινα αἰτίας γενέσθαι τῇ πόλει; Καὶ μάλα, ἔφη. Καὶ ἔστι γε νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καλὸν, ἐάν δύνῃ ταῦτα ποιῆσαι. Ἡ δὲ ἀρχὴ που ἐν τῇ ἡρῇσαι ἵππων τε καὶ ἀμβάτων ἐστίν. Ἔστι γὰρ οὖν, ἔφη. (3) Ὅτι δὴ λέξον ἡμῖν πρῶτον τοῦτο, ὅπως διανοῇ τοὺς ἵππους βελτίους ποιῆσαι; Καὶ ὅς, Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη, οὐκ ἐμὸν οἶμαι τὸ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ ἰδίᾳ ἕκαστον δεῖν τοῦ ἑαυτοῦ ἵππου ἐπιμελεῖσθαι. (4) Ἐάν οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, παρέχονται σοι τοὺς ἵππους οἱ μὲν οὕτω κακιστοῦς ἢ κακοσελεύεις ἢ ἀσθενεῖς, οἱ δὲ οὕτως ἀτρόφους ὥστε μὴ δύνασθαι ἀκολουθεῖν, οἱ δὲ οὕτως ἀναχρόνους ὥστε μὴ μένειν ὅπου ἂν σὺ τάξῃς, οἱ δὲ οὕτω λακτιστάς ὥστε μὴδὲ τάξει δυνατόν εἶναι, τί σοι τοῦ ἵππικοῦ ὄφελος ἔσται; ἢ πῶς δυνήσῃ τοιούτων ἡγούμενος ἀγαθὸν τι ποιῆσαι τῇ πόλει; Καὶ ὅς, Ἀλλὰ καλῶς τε λέγεις, ἔφη, καὶ πειράσσομαι τὸν ἵππον εἰς τὸ δυνατόν ἐπιμελεῖσθαι. (5) Τί δέ; τοὺς ἵππους οὐκ ἐπιχειρήσεις, ἔφη, βελτίους ποιῆσαι; Ἐγώ γε, ἔφη. Οὐκοῦν πρῶτον μὲν ἀναβατικωτέρους ἐπὶ τοὺς ἵππους ποιήσεις αὐτούς; Δεῖ γοῦν, ἔφη, καὶ γὰρ εἰ τις αὐτῶν καταπέσοι, μᾶλλον ἂν οὕτω σώζοιτο. (6) Τί γάρ; ἐάν που κινδυνεύειν δέῃ, πότερον ἐπαγγαῖν τοὺς πολέμιους ἐπὶ τὴν ἀμυνὴν κατεύσεις, ἐνθαπερ εἰώθατε ἵππεύειν, ἢ πειράσῃ τὰς μετέας ἐν τοιούτοις ποιῆσθαι χωρίους ἐν οἷσιπερ οἱ πολέμιοι γίνονται; Βέλτιον γοῦν, ἔφη. (7) Τί δέ; τοῦ βελτίου ὡς πλείστους ἀπὸ τῶν ἵππων ἐπιμελεῖσθαι τινα ποιήσῃ; Βέλτιον γοῦν, ἔφη, καὶ τοῦτο. Ὅθρην δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἵππέων καὶ ἐξοργίζειν πρὸς τοὺς πολέμιους, ἀπερ ἀκραιμωτέρους ποιεῖ, διανοήσῃ; (8) Εἰ δὲ μὴ, ἀλλὰ νῦν γε πειράσσομαι, ἔφη. Ὅπως δὲ σοι πείθονται εἰ ἵππεῖς περρόντικαί τι ἔχον γὰρ δὴ τοῦτο οὕτε ἵππων οὕτε ἵππέων ἀγαθὸν καὶ ἀκραιμωτὸν οὐδὲν ὄφελος. Ναιὶ, λέγεις, ἔφη, ἀλλὰ πῶς ἂν τις μάχιστα, ὁ Σωκράτης, ἐπὶ τοῦτο αὐτοὺς προτρέψῃ; (9) Ἐκεῖνο μὲν δήπου οἶσθα, ὅτι ἐν παντὶ πράγματι οἱ ἄνθρωποι τοῦτοις μάχιστα ἐθέλουσι πείθεσθαι ὅς ἂν ἡγῶνται βελτίστους εἶναι. Καὶ γὰρ ἐν νότῳ ὃν ἂν ἡγῶνται ἱατρικώτατον εἶναι, τοῦτω μάχιστα πείθονται, καὶ ἐν πλοίῳ οἱ πλείοντες, ὃν ἂν κυβερνητικώτατον, καὶ ἐν γεωργίᾳ, ὃν ἂν γεωργικώτατον. Καὶ μάλα, ἔφη. Οὐκοῦν εἰκὸς, ἔφη, καὶ ἐν ἵππικῇ ὅς ἂν μάχιστα εἰδὼς φάνηται ἢ δεῖ ποιεῖν, τοῦτω μάχιστα ἐθέλειν τοὺς ἄλλους πείθεσθαι. (10) Ἐάν οὖν, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Σωκράτης, βέλτιστος ὢν αὐτῶν ὄλος ὢ, ἀρᾷσει μοι τοῦτο εἰς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἐμοί; Ἐάν γε πρὸς τοῦτω, ἔφη, διδάξῃς αὐτούς, ὥς τὸ πείθεσθαι σοι κάλλιον τε καὶ σωτηριώτερον αὐτοῖς ἔσται. Πῶς οὖν, ἔφη, τοῦτο διδάξω; Πολλὸ νῆ Δί', ἔφη, ἔχον ἢ εἰ σοι δεῖ διδάσκειν ὥς τὰ κακὰ τῶν ἀγαθῶν ἀμείνω καὶ λυσιτελέστερ' ἐστίν. (11) Λέγεις, ἔφη, τὸ τὸν ἵππαρχον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπιμελεῖσθαι δεῖν καὶ τοῦ λέγειν δύνασθαι; Σὺ δ' ὅπου, ἔφη, χρῆναι

quit, vere dictum. Num igitur propterea, quod equestres copias reipublicae te meliores effectas traditurum existimas? atque ut, si forte opus fuerit equitibus, iis ita praesit, ut civitati boni alicujus auctor sis? Omnino, inquit. Praeclarum profecto quiddam hoc fuerit, ait Socrates, si praestare possis. Imperium vero, in quod electus es, equorum, opinor est et equitum. Ita scilicet est, inquit ille. Age igitur, hoc primum nobis dicito, quo pacto equos te praestantiores effecturum cogites? Et ille, Puto equidem, ait, meum non esse hoc munus, sed privatim unumquemque oportere equum suum curare. Ergo si tibi, inquit Socrates, equos exhibeant alii tam vitiatibus, tam aegris cruribus, tam imbecillos, alii tam strigosos, ut sequi non possint; alii tam contumaces, ut quo tu eos loco constitueris, manere nolint; alii tam calcitrosos, ut ne constitui quidem alicubi possint: quinam tibi hujusce equitatus erit usus? aut quomodo poteris, dum talibus praees, civitatem bono aliquo adicere? Tum ille, Praeclare mones, inquit; ac conabor equidem pro meis viribus equorum habere curam. Quid autem? non operam dabis, inquit, ut equites meliores efficias? Equidem, inquit. Ergo primum hoc efficias, ut in equos ascendendi sint peritiores? Hoc quidem necesse est, inquit. Nam si quis eorum decideret, multo magis hoc modo salvus evaserit. Quid vero? sicubi periculum subendum est, utrum hostes ad arenam jubebis adducere, ubi vos equitare consuevistis, an operam dabis ut iis in locis tales exercitationes instruantur, in quibus hostes esse solent? Melius hoc sane, inquit. Quid autem? num ut quamplurimi ex equis sciant jaculari, curae tibi erit? Hoc quoque melius fuerit, ait. Etiam ut acuuntur animi equitum, et irritentur adversus hostem, qua re fortiores ipsi redduntur, tu jam meditatus es? Si non hactenus, saltem nunc id aggrediar, inquit. Equid vero curasti, ut tibi pareant equites? Nam absque illo, nec equorum, nec equitum bonorum ac fortium usus ullus erit. Vere dicis, ait; sed qua potissimum ratione, mi Socrates, ad hoc quis eos impulerit? Nimirum nosu, quavis in re parere homines his maxime velle, quoscunque existimant esse praestantissimos. Nam in morbo potissimum huic parent, quemcumque medicae rei putant esse peritissimum; et in navi qui navigant, huic, quemcumque gubernandi peritissimum; et in agricultura ei, quemcumque agri colendi peritissimum. Omnino, inquit. Igitur consentaneum est, etiam in equestri re ceteros huic, quemcumque maxime scire videatur quae faciendae sint, maxime parituros. Itaque si ego, inquit, mi Socrates, praestantissimus eorum appaream, num ad hoc mihi sufficit illud, ut mihi pareant? Si quidem praeterea, inquit, docueris eos, fore melius ipsis ac salutaris, si tibi obtemperent. At quo pacto, inquit, hoc docebo? Multo facilius profecto, quam si docere te oporteat, mala meliora esse bonis atque utiliora. Dicis tu, inquit, debere praefectum equitum praeter alia curam adhibere, ut etiam facendi facultatem habeat? Tu vero existimabas, inquit, oportere silentio equitibus impe-

σωπῇ ἵππαρχεῖν; ἢ οὐκ ἐντεθύμῃσαι ὅτι ὅσα τε νόμῳ μαμαθήκαμεν κάλλιστα ὄντα, δι' ὧν γε ζῆν ἐπιστάμεθα, ταῦτα πάντα διὰ λόγου ἐμάθομεν, καὶ εἰ τι ἄλλο καλὸν μαθάνει τις μάθημα, διὰ λόγου μαθάνει, καὶ εἰ ἄριστα διδάσκοντες μάλιστα λόγῳ χρῶνται καὶ οἱ τὰ σπουδαιότατα μάλιστα ἐπιστάμενοι κάλλιστα διαλέγονται; (12) Ἡ τόδε οὐκ ἐντεθύμῃσαι, ὥς, ὅταν γε χορὸς εἰς ἐκ τῆςδε τῆς πόλεως γίγνηται, ὥσπερ δ' εἰς Δῆλον πεμπομένος, οὐδεὶς ἀλλοθεν οὐδαμῶθεν τούτῳ ἐφάμιλλος γίγνεται, οὐδὲ εὐάνδρῃ ἐν ἄλλῃ πόλει ὁμοία τῇ ἐνθάδε συνάγεται; (13) Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν οὔτε εὐφωνία τοσοῦτον διαφέρουσιν Ἀθηναῖοι τῶν ἄλλων οὔτε σωματῶν μεγέθει καὶ ῥώμῃ, ὅσον φιλοτιμία, ἥπερ μάλιστα παροξύνει πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἐντιμα. Ἀληθές, ἔφη, καὶ τοῦτο. (14) Οὐκοῦν οἶει, ἔφη, καὶ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐνθάδε εἰ τις ἐπιμεληθείη, ὥς πολὺ ἂν καὶ τοῦτο διενέγκοιεν τῶν ἄλλων ὅπλων τε καὶ ἱππων παρασκευῇ καὶ εὐταξίᾳ καὶ τῷ ἐτοίμῳ κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους, εἰ νομίσειαν ταῦτα ποιούντες ἑπαινοῦ καὶ τιμῆς τεύξεσθαι; Εἰκός γε, ἔφη. (15) Μὴ τοίνυν ὁκνεῖ, ἔφη, ἀλλὰ πειρῶ τοὺς ἄνδρας ἐπὶ ταῦτα προτρέπειν ἀφ' ὧν αὐτοὶ τε ὠφελιθῆσιν καὶ οἱ ἄλλοι πολιταὶ διὰ σέ. Ἀλλὰ νῆ Δία πειράσομαι, ἔφη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἰδὼν δὲ ποτε Νικομαχίδην ἐξ ἀρχαιρεσιῶν ἀπίοντα ἤρτο, Τίνες, ὦ Νικομαχίδη, στρατηγοὶ ἤρηνται; Καὶ δς, Οὐ γὰρ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοιοῦτοί εἰσιν Ἀθηναῖοι, ὥστε ἐμὲ μὲν οὐχ εἰλοντο, δς ἐκ καταλόγου στρατευόμενος κατατέτριμμαι καὶ λοχαγῶν καὶ ταξιάρχων καὶ τραύματα ὑπὸ τῶν πολεμίων τοσαῦτα ἔχων· ἅμα δὲ τὰς οὐλὰς τῶν τραυμάτων ἀπογοιμνόμενος ἐπεδείκνυνεν· Ἀντισθένην δὲ, ἔφη, εἰλοντο, τὸν οὔτε ὁπλίτην πώποτε στρατευσάμενον, ἐν τε τοῖς ἱππεύσιν οὐδὲν περιόλεπτον ποιήσαντα, ἐπιστάμενόν τε ἄλλο οὐδὲν ἢ χρήματα συλλέγειν. (2) Οὐκοῦν, ἔφη δ' Σωκράτης, τοῦτο μὲν ἀγαθόν, εἰ γε τοῖς στρατιώταις ἱκανὸς ἔσται τὰ ἐπιτήδεια πορίζειν. Καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι, ἔφη δ' Νικομαχίδης, χρήματα συλλέγειν ἱκανοὶ εἰσιν· ἀλλ' οὐχ ἕνεκα τούτου καὶ στρατηγεῖν δύναντ' ἂν. (3) Καὶ δ' Σωκράτης ἔφη, Ἀλλὰ καὶ φιλόνηκος Ἀντισθένης ἐστίν, δ' στρατηγῷ προσεῖναι ἐπιτήδειόν ἐστιν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ὁσάκις καχορήγηκε, πᾶσι τοῖς χοροῖς νενίκηκε; Μὰ Δί', ἔφη δ' Νικομαχίδης, ἀλλ' οὐδὲν ὁμοῖόν ἐστι χοροῦ τε καὶ στρατεύματος προσεσθάναι. (4) Καὶ μὴν, ἔφη δ' Σωκράτης, οὐδὲ ὥδης γε δ' Ἀντισθένης οὐδὲ χορῶν διδασκαλίας ἐμπειρος ὧν ὅμως ἐγένετο ἱκανὸς εὐρεῖν τοὺς κρατίστους ταῦτα. Καὶ ἐν τῇ στρατιᾷ οὖν, ἔφη δ' Νικομαχίδης, ἄλλους μὲν εὐρήσει τοὺς τάξοντας ἀν' αὐτοῦ, ἄλλους δὲ τοὺς μάχουμένους. (5) Οὐκοῦν, ἔφη δ' Σωκράτης, ἴσθι καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς τοὺς κρατίστους, ὥσπερ

rare? an non tecum cogitasti, nos ea universa, quaecunque didicimus optima et honestissima de more et instituto civitatis habita, et per quam vivendi modum tenere scimus, orationis ope didicisse, et si quam aliam bonam disciplinam aliquis discat, orationis ope discere; quodque doctores optimi sermone inprimis utantur, et qui dignissima cognitione optime teneant, hi pulcherrime disserant? An id nunquam animadvertisti, quod quum chorus unus ex hac civitate efficitur, verbi causa, qui in Delum mittitur, nullus aliunde huc æqualis instituitur; quodque tanta virore præstantia in alia civitate nulla cogatur, quanta in hac nostra? Vere dicis, ait. Atqui neque vocis elegantia tantum præstant Athenienses aliis, neque corporum magnitudine ac robore, quantum honoris studio, quod maxime ad præclara et honorifica homines excitat. Etiam hoc, ait, verum est. Ergone putas, inquit, etiam equestres copias, quæ hic sunt, si quis diligenter curet, longe præstaturas aliis armorum equorumque apparatu, atque ordine, et prompte pericula adversus hostes subcundo, si existimarent, hæc facientes, se laudem ac gloriam consequuturos? Hoc quidem est consentaneum, inquit. Ergo ne cuncteris, ait, sed operam dato, ut homines ad ea propellas, de quibus et tibi et ceteris propter te civibus utilitas erit. Equidem hoc profecto conabor, inquit.

CAPUT IV.

Quum autem aliquando Nicomachidem abeuntem e comitiis vidisset, interrogabat: Quinam, mi Nicomachides, imperatores electi sunt? Et ille, An non tales sunt, ait, Athenienses, mi Socrates, ut me quidem non elegerint, qui ex delectis tabellis militans tum manipulos ducendo, tum cohortibus imperando, tum vulnera tot ab hostibus accipiendo (simul se denudans, vulnerum cicatrices ostendebat), jam confectus sum: Antisthenem vero elegerunt, qui neque pedes unquam militavit, neque inter equites quidquam illustre gessit, nihilque aliud novit, nisi pecuniam colligere? Bonum vero id fuerit, inquit Socrates, siquidem militibus potest necessaria suppeditare. Enimvero, inquit Nicomachides, etiam mercatores pecuniam possunt colligere; neque tamen idcirco etiam imperatoris munere fungi possunt. Etiam contentiosus est Antisthenes, ait Socrates, quod in imperatore necessario requiritur. An non vides eum, quoties choregus fuit, omnibus choris vicisse? Profecto, inquit Nicomachides, nihil similitudinis habet chori et exercitus præfectura. Atqui, ait Socrates, quum neque canendi, neque docendi choros peritus esset Antisthenes, tamen potuit reperire eos, qui in his optimi essent. Ergo et in exercitu, inquit Nicomachides, alios inveniet, qui ejus loco aciem struent, alios, qui pugnabunt. Nimirum, ait Socrates, si etiam in rebus bellicis præstantissimos quosque perierit, de atque in iis, quæ ad chorum pertinent, repererit, ac

ἐν τοῖς χορικοῖς, ἐξευρίσκη τε καὶ προαιρῆται, εἰκότως ἂν καὶ τούτου νικηφόρος εἴη· καὶ δαπανᾷν δ' αὐτὸν εἰ-
κὸς μᾶλλον ἂν ἐθέλειν εἰς τὴν ζῆν ὅλην τῇ πόλει τῶν
πολεμικῶν νίκην ἢ εἰς τὴν ζῆν τῇ φυλῇ τῶν χορικῶν.
(6) Λέγεις σὺ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀνδρός
ἐστὶ χορηγεῖν τε καλῶς καὶ στρατηγεῖν; Λέγω ἐγώ γ',
ἔφη, ὡς ὅτου ἂν τις προστατεύῃ, ἐὰν γινώσκῃ τε ὅν
δεῖ καὶ ταῦτα πορίσασθαι δύνηται, ἀγαθὸς ἂν εἴη προ-
στάτης, εἴτε χοροῦ εἴτε οἴκου εἴτε πόλεως εἴτε στρα-
τεύματος προστατεύουσι. (7) Καὶ ὁ Νικομαχίδης, Μὰ
Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες οὐκ ἂν ποτε ὦμην ἐγὼ σου ἀκοῦ-
σαι ὡς οἱ ἀγαθοὶ οἰκονόμοι ἀγαθοὶ στρατηγοὶ ἂν εἴεν.
Ἦν δὲ, ἔφη, ἐξετάσωμεν ἑκατέρου αὐτῶν τὰ ἔργα, ἵνα
εἰδῶμεν πότερον τὰ αὐτὰ ἐστὶν ἢ διαφέρει τι. Πάνυ γε,
ἔφη. (8) Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ μὲν τοὺς ἀρχομένους κατη-
χόους τε καὶ εὐπειθεῖς ἑαυτοῖς παρασκευάζειν ἀμφοτέ-
ρων ἐστὶν ἔργον; Καὶ μάλα, ἔφη. Τί δέ; τὸ προστά-
τειν ἕκαστα τοῖς ἐπιτηδείοις πράττειν; Καὶ τοῦτο, ἔφη.
Καὶ μὴν καὶ τὸ τοὺς κακοὺς κολάζειν καὶ τοὺς ἀγαθοὺς
τιμᾶν ἀμφοτέροις οἴμαι προσήκειν. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη.
(9) Τὸ δὲ τοὺς ὑπηκόους εὐμενεῖς ποιεῖσθαι πῶς οὐ
καλὸν ἀμφοτέροις; Καὶ τοῦτ', ἔφη. Συμμάχους δὲ
καὶ βοηθούς προσάγεσθαι δοκεῖ σοι συμπερίειν ἀμφοτέ-
ροις ἢ οὐ; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Ἀλλὰ φυλακτικούς τῶν
ὄντων οὐκ ἀμφοτέροις εἶναι προσήκει; Σφόδρα γ', ἔφη.
Οὐκοῦν καὶ ἐπιμελεῖς καὶ φιλοπόνους ἀμφοτέροις εἶναι
προσήκει περὶ τὰ αὐτῶν ἔργα. (10) Ταῦτα μὲν, ἔφη,
πάντα ὁμοίως ἀμφοτέρων ἐστὶν· ἀλλὰ τὸ μάχεσθαι οὐκ
ἐστὶν ἀμφοτέροις. Ἀλλ' ἐχθροὶ γὰρ τοῖς ἀμφοτέροις γί-
γνονται; Καὶ μάλα, ἔφη, τοῦτό γε. Οὐκοῦν τὸ περι-
γενέσθαι τούτων ἀμφοτέροις συμφέρει; (11) Πάνυ γε,
ἔφη· ἀλλ' ἐκεῖνο παρὶς, ἂν δὲ μάχεσθαι, τί ὠφελήσει
ἢ οικονομική; Ἐντεῦθεν δὴ ποῦ καὶ πλείστον, ἔφη· ὁ
γὰρ ἀγαθὸς οἰκονόμος, εἰδὼς ὅτι οὐδὲν οὕτω λυσιστελές
τε καὶ κερδαλέον ἐστὶν ὡς τὸ μαχεῖσθαι τοὺς πολέμιους
νικᾶν, οὐδὲ οὕτως αλυσιστελές τε καὶ ζημιώδες ὡς τὸ
ἡττᾶσθαι, προθύμως μὲν τὰ πρὸς τὸ νικᾶν συμφέροντα
ζητήσῃ καὶ παρασκευάζεται, ἐπιμελῶς δὲ τὰ πρὸς τὸ
ἡττᾶσθαι φέροντα σκέψεται καὶ φυλάσσει, ἐνεργῶς δ',
ἂν τὴν παρασκευὴν ὅρᾳ νικητικὴν οὔσῃ, μαχεῖται, οὐχ
ἥμισυ δὲ τούτων, ἐὰν ἀπαρασκευαῖς ἢ, φυλάσσει συν-
άπτειν μάχην. (12) Μὴ καταρρόνει, ἔφη, ὦ Νικο-
μαχίδη, τῶν οικονομικῶν ἀνδρῶν ἢ γὰρ τῶν ἰδίων ἐπι-
μελεῖται πλήθει μόνον διαφέρει τῆς τῶν κοινῶν, τὰ δὲ
ἄλλα περὶ πλῆθους ἔχει (τὸ δὲ μέγιστον, ὅτι οὔτε ἄνευ
ἀνθρώπων οὐδέτερά γίγνεται οὔτε δι' ἄλλων μὲν ἀν-
θρώπων τὰ ἴδια πράττεται, δι' ἄλλων δὲ τὰ κοινά) οὐ
γὰρ ἄλλοις τίσιν ἀνθρώποις οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμελόμενοι
χρῶνται ἢ ὥσπερ οἱ τὰ ἴδια οικονομούντες· οἷς οἱ ἐπι-
στάμενοι χρῆσθαι καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ κοινὰ καλῶς
πράττουσιν. οἱ δὲ μὴ ἐπιστάμενοι ἀμφοτέρωθεν πλῆμ-
μελοῦσιν.

prae aliis delegerit, consentaneum est, eum hac quoque ex
parte victoriam reportaturum. Etiam credi par est, eum
plus velle impendere in hanc rerum bellicarum victoriam,
cum civitate universa reportandam, quam in victoriam clas-
cum tribu sua partam. Ain' tu, mi Socrates, inquit, quid-
dem esse hominis, recte et choro et exercitui praesese? An
equidem, inquit, illum qui sciat quibus sit opus, eoque
comparare possit, cuicumque rei praesit, bonum praefectum
esse; seu choro, seu familiae, seu civitati, seu exercitui
praesit. Profecto, ait Nicomachides, nunquam ex te audi-
turum me arbitrabar, mi Socrates, bonos patres-familias
etiam bonos fore imperatores. Age igitur, inquit, utrius-
que officia indagemus, ut sciamus, eademne sint an diversa.
Omnino, ait. An non igitur utriusque officium est, ut im-
perio suo subjectos sibi morigeros et obsequentes reddat?
Maxime, inquit. Quid? an non ut idoneis imperent et
facere, quae oportet? Et hoc, inquit. Etiam illud utrique
convenire arbitror, ut malos puniant, et honore adiciant
bonos. Prorsus ita est, ait. Subditos autem benevolos
reddere, qui non utrique fuerit honestum? Ita est, inquit.
Ut socios et auxiliares sibi addeiscant, num utrique putas
expedire, necne? Omnino, inquit. Nonne ad res suas co-
studindas utrumque idoneum esse convenit? Maxime, in-
quit. Ergo et diligentem et industrium in officiis suis exor-
tet esse utrumque. Haec quidem omnia, inquit, pariter
utriusque sunt officia: verum pugnare, non est utriusque.
Verum an non utrique hostes sunt? Maxime, inquit. Ex-
gone utrique expedit, ut his superior evadat? Omnino, in-
quit. At hoc tu praetermittis: si pugnandum sit, quid rei
familiaris administrandae ratio proderit? Ibidem etiam plu-
rimum, inquit: nam bonus pater familias, quum sciat,
nihil adeo utile ac fructuosum esse, ac pugnando hostes
vincere, neque quidquam esse tam inutile et damnosum,
ac superari; prompte quae ad vincendum conducunt, quaerit
et parabit; ac diligenter considerabit et cavebit, quae ad hoc
faciunt, ut vincantur: quumque videbit apparatus ad vi-
ctoriam idoneum esse, viriliter dimicabit, at si imparatus
fuerit, praelium ne conserat, haud minus cavebit. Ne tu,
mi Nicomachides, inquit, homines familiaris rei admini-
strandae peritos contempseris. Nam cura rerum priva-
rum tantum a publicarum cura differt amplitudine; cetera
consimiles sunt. [Quodque maximum est, neutra fit absque
hominibus; neque per alios quidem homines privatae res
alii autem publicae res tractantur.] Nam qui publica pro-
curant, non aliis utuntur hominibus, quam quibus illi qui
privata administrant; quibus qui norunt uti, tum privatae
tum publicae res bene tractant: qui vero ignorant, utrim-
que peccant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

CAPUT V.

Περικλεῖ δέ ποτε τῷ τοῦ πάνυ Περικλέους υἱῷ διαλεγόμενος, Ἐγὼ τοι, ἔφη, ὦ Περικλείης, ἀπίδα ἔχω σοῦ στρατηγήσαντος ἀμείνω τε καὶ ἐνδοξότεραν τὴν πόλιν εἰς τὰ πολεμικὰ ἵσθαι καὶ τῶν πολεμίων κρατήσιν. Καὶ ὁ Περικλῆς, Βουλομένην ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀλέγεις ὅπως δὲ ταῦτα γένοιτ' ἂν οὐ δύναμαι γνῶναι. Βούλει οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, διαλογιζόμενοι περὶ αὐτῶν ἐπισκοπῶμεν ὅπου ἤδη τὸ δυνατόν ἐστιν; Βούλομαι, ἔφη. (α) Οὐκοῦν ὁρᾶ, ἔφη, ὅτι πληθεῖ μὲν οὐδὲν μείους εἰσὶν Ἀθηναῖοι Βοιωτῶν; Οἶδα γάρ, ἔφη. Σώματα δὲ ἀγαθὰ καὶ καλὰ πότερον ἐκ Βοιωτῶν οἷσι πλεῖω ἂν ἐκλεχθῆναι ἢ ἐξ Ἀθηνῶν; Οὐδὲ ταύτη μοι δοκοῦσι λείπεσθαι. Εὐμενεστέρους δὲ πότερους ἑαυτοῖς εἶναι νομίζεις; Ἀθηναίους ἔγωγε. Βοιωτῶν μὲν γὰρ πολλοὶ πλεονεκτοῦμενοι ὑπὸ Θηβαίων δυσμενεῶς αὐτοῖς ἔχουσιν, Ἀθήνησι δὲ οὐδὲν ὀρώ τοιούτων. (β) Ἀλλὰ μὴν φιλοτιμώτατοί γε καὶ φιλοφρονίστατοί πάντων εἰσὶν ἄσπερ οὐχ ἥκιστα παροξύνει κινδυνεύειν ὑπὲρ εὐδοξίας τε καὶ πατρίδος. Οὐδὲ ἂν τούτοις Ἀθηναῖοι μαμπτοί. Καὶ μὴν προγόνων γε καλὰ ἔργα οὐκ ἐστὶν οὐκ μείζω καὶ πλεῖω ὑπάρχει ἢ Ἀθηναίους· ὅ πολλοὶ ἀπαιρούμενοι προτρέπονται τε ἀρετῇ ἐπιμελεῖσθαι καὶ δίκαιοι γίνεσθαι. (γ) Ταῦτα μὲν ἀληθῆ λέγεις πάντα, ὦ Σώκρατες· ἀλλ' ὁρᾷς ὅτι ἀφ' οὗ ἢ τε σὺν Τολμίδῃ τῶν χιλίων ἐν Λεβαδείᾳ συμφορὰ ἐγένετο καὶ ἡ μεθ' Ἱπποκράτους ἐπὶ Δηλίῳ, ἐκ τούτων καταπαίνονται μὲν ἡ τῶν Ἀθηναίων δόξα πρὸς τοὺς Βοιωτοὺς, ἐπῆρται δὲ τὸ τῶν Θηβαίων φρόνημα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· ὥστε Βοιωτοὶ μὲν οὐ πρόσθεν οὐδ' ἐν τῇ ἑαυτῶν τολμῶντις Ἀθηναίους ἀνευ Λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων ἀντιτάττεσθαι νῦν ἀπειλοῦσιν αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ἀττικὴν Ἀθηναῖοι δὲ οἱ πρότερον, ὅτε Βοιωτοὶ μόνον ἐγένοντο, παροβύντες τὴν Βοιωτίαν, φοβοῦνται μὴ Βοιωτοὶ δηλώσωσι τὴν Ἀττικὴν. (δ) Καὶ ὁ Σωκράτης, Ἀλλ' αἰσθάνομαι μὲν, ἔφη, ταῦτα οὕτως ἔχοντα· δοκεῖ δέ μοι ἀνδρὶ ἀγαθῷ ἀρχόντι νῦν εὐαρεστοτέρως διακείσθαι ἢ πόλις. Τὸ μὲν γὰρ θάρβος ἀμείλιόν τε καὶ βραθυμίαν καὶ ἀπειθειαν ἐμβαλλει, ὁ δὲ φόβος προσεκτικωτέρους τε καὶ εὐπειθεστέρους καὶ εὐτακτοτέρους ποιεῖ. (ε) Τεκμήριο δ' ἂν τούτου καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς ναυσίν. Ὅταν μὲν γὰρ δῆπου μηδὲν φοβῶνται, μεστοὶ εἰσὶν ἀταξίας· ἔστ' ἂν δὲ ἡ χειμῶνα ἢ πολεμίου δαίμων, οὐ μόνον τὰ κελυόμενα πάντα ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ σιγῶσι κραδωκοῦντες τὰ προσταχθεσόμενα ὥσπερ χορευταί. (ς) Ἀλλὰ μὴν, ἔφη ὁ Περικλῆς, εἰ γε νῦν μάλιστα πείθονται, ὅρα ἂν εἴη λέγειν πῶς ἂν αὐτοὺς προτρεψαίμεθα πάλιν ἀναρυσθῆναι τῆς ἀρχαίας ἀρετῆς τε καὶ εὐκλείας καὶ εὐδαιμονίας. (ζ) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ μὲν ἐβουλόμεθα χρημάτων αὐτοὺς ἂν οἱ ἄλλοι εἶχον ἀντιποιεῖσθαι, ἀποδεικνύντες αὐτοῖς ταῦτα πατρώα τε ὄντα καὶ προσήκοντα μάλιστα· ἂν οὕτως αὐτοὺς

Quum etiam aliquando cum Pericle, Periclis filius clarissimi filio dissereret, Equidem, mi Pericles, ait, spero, te imperatore, meliorem honorabilioremque civitatem in rebus bellicis fore, hostesque superaturam. Velim, mi Socrates, inquit, quas tu narras : verum quo pacto fieri possint, intelligere nequeo. Vis igitur, ait Socrates, de his disputando consideremus, quo pacto fieri possint? Volo, inquit. Nostin' igitur, ait Socrates, Athenienses multitudine Bæotia nequam inferiores esse? Novi, inquit Pericles. S. Utrum vero putas plura bona pulchraque corpora deligi de Bæotis posse, an Athenis? P. Neque in hac parte mihi videntur inferiores esse. S. Utros autem putas magis esse erga se invicem benevolos? P. Athenienses equidem : nam plerique Bæotorum, quod a Thebanis molestentur, male erga ipsos adfecti sunt : Athenis vero nihil ejusmodi video. S. Et honoris etiam cupidissimi sunt, omniumque humanissimi, quas non parum excitant homines, ut pro gloria patriaque periculum adeant. P. Neque in hoc Athenienses reprehendi possunt. S. Majorum quidem præclara facinora nulli nec insigniora nec plura habent, quam Athenienses : quo multi accensi excitantur ad exercendam virtutem ac fortitudinem. P. Vere tu quidem dicis hæc omnia, mi Socrates : sed ex quo illa mihi militum strages cum Tolmida apud Lebadiam facta est, illaque ad Delium cum Hippocrate, inde Atheniensium gloria apud Bæotos imminuta est; ita vero Thebanorum animi adversus Athenienses elati sunt, ut jam Bæoti, qui antea ne suis quidem in sinibus absque Lacedæmonis aliisque Peloponnesis aciem adversus Athenienses audebant struere, nunc se suo Marte Atticam invasuros minitentur; Athenienses vero, qui prius, quum adhuc Bæoti soli essent, Bæotiam populabantur, nunc ne Atticam Bæoti vastent, metuant. Et Socrates, Animadverto, inquit, hæc ita se habere : sed videtur mihi civitas nostra nunc animo benigniori erga bonum imperatorem adfecta. Nam spiritus sibi præfidens negligentiam et ignaviam et inobedientiam parit; metus autem homines attentiores, obediētiōres, magisque compositos reddit. Hujus argumentum etiam de nautis indubitatum sumas : nam utique ubi nihil metuunt, confusionis omnia plena; at ubi vel tempestatem vel hostes verentur, non solum imperata cuncta faciunt, sed etiam cum silentio, quid mandetur, sollicitè exspectant, ut choreutæ. Enimvero, inquit Pericles, si jam maxime parituri sint, opportunum fuerit disserere, quo pacto eos hortemur, ut rursus virtutem, gloriam, felicitatem pristinam arripiant. Ergo, ait Socrates, si velimus eos opes sibi vindicare, quas habebant alii, maxime ad has repetendas incitarem, si ostenderemus has illis paternas esse ac peculiares : quia vero

ἐξομῶμεν ἀντέχεσθαι τούτων· ἐπεὶ δὲ τοῦ μετ' ἀρετῆς πρωτεύειν αὐτοὺς ἐπιμελεῖσθαι βουλόμεθα, τοῦτ' αὖ δεικτέον ἐκ παλαιῶν μάλιστα προσήκον αὐτοῖς, καὶ ὡς τούτου ἐπιμελούμενοι πάντων ἂν εἶεν κράτιστοι. (9) Πῶς οὖν ἂν τοῦτο διδάσκειν; Οἴμαι μὲν, εἰ τοὺς γε παλαισιτάτους ὧν ἀκούομεν προγόνους αὐτῶν ἀναμνησκόμεν αὐτοὺς ἀκροάσας ἀρίστους γεγονέναι. (10) Ἄρα λέγεις τὴν τῶν θεῶν κρίσιν, ἣν οἱ περὶ Κέκροπα δι' ἀρετὴν ἔκριναν; Λέγω γάρ, καὶ τὴν Ἑρεχθίδος γε τροφὴν καὶ γένεσιν, καὶ τὸν πόλεμον τὸν ἐπ' ἐκείνου γενομένον πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἑρμομένης ἡπείρου πάσης, καὶ τὸν ἐπ' Ἡρακλείδων πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ Θησεῖος πολέμους, ἐν οἷς πᾶσιν ἐκεῖνοι διόλοι γενόμενοι τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώπων ἀριστεύσαντες. (11) εἰ δὲ βούλει, ἃ ὕστερον οἱ ἐκείνων μὲν ἀπόγονοι, οὐ πολλὸν δὲ πρὸ ἡμῶν γεγονότες, ἐπαύσαν, τὰ μὲν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς κυριεύοντας τῆς τε Ἀσίας πάσης καὶ τῆς Εὐρώπης μέχρι Μακεδονίας καὶ πλείστην τῶν προγεγονότων δύναμιν καὶ ἀσχυρὴν κακτημένους καὶ μέγιστα ἔργα κατεργασμένους, τὰ δὲ καὶ μετὰ Πελοποννησίου ἀριστεύοντες καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν οἱ δὲ καὶ λέγονται πολλοὶ διανεγκέναι τῶν καθ' ἑαυτοὺς ἀνθρώπων. (12) Λέγονται γάρ, ἔφη. Τοιγαρὶν πολλῶν μὲν μεταναστᾶσιν ἐν τῇ Ἑλλάδι γενομένων διαμένειν ἐν τῇ ἐκείνων, πολλοὶ δὲ ὑπὲρ δικαίων ἀντιλέγοντες ἐπέτρεπον ἐκείνοις, πολλοὶ δὲ ὑπὸ κραιπνῶν ὑβρίζοντων κατέφευγον πρὸς ἐκείνους. (13) Καὶ ὁ Περικλῆς, καὶ θυμωθεὶς γε, ἔφη, ὦ Σωκράτης, ἡ πόλις ὅπως ποτ' ἐπὶ τῷ χείρῳ ἔστιν. Ἐγὼ μὲν, ἔφη, οἴμαι, ὁ Σωκράτης, ὥσπερ καὶ ἀλλοτρίαι τινα διὰ τοῦ πολὺ ὑπερνεγκέναι καὶ κρατιστέσθαι καταββαυμένης καὶ ὑστερίζουσι τῶν ἀντιπάλων, οὕτω καὶ Ἀθηναῖοι πολλὸν διανεγκόντες ἀμείψαντο ἑαυτῶν, καὶ διὰ τοῦτο χείρους γίνονται. (14) Νῦν οὖν, ἔφη, τί ἂν ποιοῦντες ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν; Καὶ ὁ Σωκράτης, Οὐδὲν ἀποκρυφόν δοκεῖ μοι εἶναι, ἀλλ' εἰ μὲν ἐξουρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα μηδὲν χείρων ἐκείνων ἐπιτηδεύοιεν, οὐδὲν ἂν χείρους ἐκείνων γενέσθαι· εἰ δὲ μή, τοῖς γε νῦν πρωτεύοντας μιμούμενοι καὶ τούτοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύοντες, ὁμοίως μὲν τοῖς αὐτοῖς χροόμενοι οὐδὲν ἂν χείρους ἐκείνων εἶεν, εἰ δ' ἐπιμελέςτερον, καὶ βελτίους. (15) Λέγεις, ἔφη, πόρρω που εἶναι τῇ πόλει τὴν καλοκἀγαθίαν. Πότε γὰρ οὕτως Ἀθηναῖοι ὥσπερ Ἀκαθαιμόνιοι ἢ πρεσβυτέρους αἰδέονται, οἱ ἀπὸ τῶν πατέρων ἄρχοντες καταφρονεῖν τῶν νεωτέρων, ἢ συμμάσχουσιν οὕτως, οἱ οὐ μόνον αὐτοὶ εὐεχίας ἀμειψοσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιμελούμενων καταγελοῖσι; (16) Πότε δὲ οὕτω πείσονται τοῖς ἀρχαῖοις, οἱ καὶ ἀγῶνίζονται ἐπὶ τῷ καταφρονεῖν τῶν ἀρχόντων; ἢ πότε οὕτως ὁμολογήσουσι, οἱ γὰρ ἀντὶ μὲν τοῦ συνεργεῖν ἑαυτοῖς τὰ συμφέροντα ἐπαρεχόμενοι ἀλλήλοις καὶ φρονέουσιν ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἀλλοῖς ἀνθρώποις; μάλιστα δὲ πάντων ἐν ταῖς ἰδίαις συνόδοις καὶ ταῖς κοιναῖς διαφέρονται,

volumus eos operam dare, ut in virtute primas obtineant, iterum demonstrandum erit, hoc ipsum jam olim ad ipsam potissimum pertinere; quodque, si in hoc incumbant, quomodo fuerint praestantissimi. P. At quomodo possumus hoc docere? S. Sic arbitror, si majores ipsorum longe antecessimos, de quibus accepimus, in memoriam eis revocemus, quod nimirum audiverint eos fuisse optimos. P. Num le judicio deorum loqueris, quod ob virtutem Cecrops ad suis fecit? S. De hoc ipso loquor, ac de educatione et de Erechthide, et de bello, quod ab eo susceptum fuit contra ejus, quae fines Atticae tangebant, continentis universae habitatores; et de illo, quod sub Herculis nepotibus ceteris Peloponnesios, et de bellis omnibus, quae sub Theseo gesta sunt; in quibus universis illi suae aetatis hominibus maximo praestiterunt. Adde, si placet, quae deinde illorum nepotes gesserunt, qui non ita multum ante nos vivere, cum partim ipsi per se dimicaverunt adversus eos qui Asiae universae et Europae ad Macedoniam usque dominabantur, namque priorum hominum potentiam atque opes possidebant, res maximas exsequuti; partim etiam cum Peloponnesiis fortiter se gesserunt terra et mari, hi igitur longe praestitisse suae aetatis hominibus dicuntur. P. Ita sane dicuntur, ait. Quapropter quum multae in Graecia migratores acciderent, illi suo in agro permanserunt: ac multi, qui inter se de jure disceptabant, ipsorum arbitrio controversas permittebant: multi denique a potentioribus contumelia injuria adfecti, ad eos potissimum confugebant. Tum Pericles, Equidem miror, inquit, mi Socrates, quomodo civitas haec in pejus sit prolapsa. Arbitror, inquit Socrates, perinde atque athletae nonnulli, eo quod saepe superiores et victores evaserint, tandem desides facti, minus adversariis valent; sic et Athenienses, quum longe praestarent aliis, se ipsos neglexisse, ac propterea evasisse pejores. Nunc igitur, inquit Pericles, quid facientes pristinum virtutem recuperent? Et Socrates: Nihil occultum, ut mihi videtur. Nimirum si, cognitis majorum suorum institutis, nihilo pejus quam illi agere instituerent, nihilo ipsi essent eis peiores: sin minus, saltem eos imitando qui nunc primas tenent et eorundem institutis inherendo, si quidem id pari facerent industria, nihilo deteriores illis essent; sin magis, etiam meliores. Dicis, ait Pericles, longe a civitate nostra abesse pulchri bonique studium. Nam quando Athenienses ita, ut Lacedaemonii, vel natu grandiores revereantur, qui ab ipsis patribus ordiuntur seniores continere? vel ita corporis exercitiis utuntur, qui non solum ipsi bonam corporis constitutionem parvi faciunt, sed etiam illos irridunt, qui curam ejus habent? quando ita magistratibus obtemperant, qui gloriantur etiam propterea, quod magistratus continent? quando ita concordēs erunt, qui pro studio juveniles invicem, injuriis sese afficiunt, et magis invident sibi, quam ceteris hominibus? qui omnium maxime tum in privatis tum publicis congressibus inter se dissident, litesque invicem sibi

καὶ κλείστας δίκας ἀλλήλοις δικάζονται, καὶ προαιροῦνται μᾶλλον οὕτω κερδαίνειν ἀπ' ἀλλήλων ἢ συναφελούντες αὐτοὺς, τοῖς δὲ κοινοῖς ὥσπερ ἀλλοτριόις χρώμενοι, περὶ τούτων αὖ μάχονται καὶ ταῖς εἰς τὰ τοιαῦτα δυνάμετι μάλιστα χαίρουσιν. (17) Ἐξ ὧν πολλὴ μὲν ἀπειρία καὶ κακία τῇ πόλει ἐμφύεται, πολλὴ δὲ ἄγθρα καὶ μῖσος ἀλλήλων τοῖς πολίταις ἐγγίγνεται, δι' ἃ ἔγωγε μάλα φοβοῦμαι δαί μὴ τι μείζον ἢ ὥστε φέρειν δύνασθαι κακὸν τῇ πόλει συμβῇ. (18) Μηδαμῶς, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Περικλείς, οὕτως ἡγοῦ, ἀνηκέστῳ πονηρίᾳ νοσεῖν Ἀθηναίους. Οὐχ ὁρᾷς ὡς εὐτακτοὶ μὲν εἰσιν ἐν τοῖς ναυτικαῖς, εὐτάκτως δ' ἐν τοῖς γυμνακικοῖς ἀγῶσι πείθονται τοῖς ἐπιστάταις, οὐδένων δὲ καταδείστερον ἐν τοῖς χοροῖς ὑπηρετοῦσι τοῖς διδασκάλοις; (19) Τούτο γάρ τοι, ἔφη, καὶ θαυμαστὸν ἐστὶ, τὸ τοὺς μὲν τοιοῦτους πειθαρχεῖν τοῖς ἐφεστώσι, τοὺς δὲ ὁπλίτας καὶ τοὺς ἱππεῖς, οἱ δοκοῦσι καλοκἀγαθῶς προεκκρίσθαι τῶν πολιτῶν, ἀπειθεστάτους εἶναι πάντων. (20) Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Ἡ δ' ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴ, ὦ Περικλείς, οὐκ ἐκ τῶν δεδοκιμασμένων καθίσταται; Καὶ μάλα, ἔφη. Οἶσθα οὖν τινα, ἔφη, κάλλιον ἢ νομιμώτερον ἢ σεμνότερον ἢ δικαιότερον τάς τε δίκας δικάζοντας καὶ τὰλλα πάντα πράττοντας; Οὐ μέφομαι, ἔφη, τούτους. Οὐ τοῖνον, ἔφη, δαί ἀθυμεῖν ὡς οὐκ εὐτάκτων ὄντων Ἀθηναίων. (21) Καὶ μὴν ἐν γε τοῖς στρατιωτικαῖς, ἔφη, ἐνθα μάλιστα δεῖ σωφρονεῖν τε καὶ εὐτακτεῖν καὶ πειθαρχεῖν, οὐδενὶ τούτων προσέχουσιν. ἴσως γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐν τούτοις οἱ ἥκιστα ἐπιστάμενοι ἀρχοῦσιν αὐτῶν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι κιθαριστῶν μὲν καὶ χορευτῶν καὶ ὀρχηστῶν οὐδὲ εἰς ἐπιχειρεῖ ἀρχεῖν μὴ ἐπιστάμενος, οὐδὲ παλαιστῶν οὐδὲ παγκρατιαστῶν; ἀλλὰ πάντας, ὅσοι τούτων ἀρχοῦσιν, ἔχουσι δεῖξαι ὅπθεν ἔμαθον ταῦτα ἐφ' οἷς ἐφαστάσι τῶν δὲ στρατηγῶν οἱ κλείστοι αὐτοσχεδιάζουσιν. (22) Οὐ μάντις σέ γε τοιοῦτον ἐγὼ νομίζω εἶναι, ἀλλ' οἷμαι σε οὐδὲν ἥττον εἶναι εἰπεῖν ὅπότε στρατηγεῖν ἢ ὅπότε παλαίειν ἤρξῃ μαθάνειν. Καὶ πολλὰ μὲν οἷμαι σε τῶν πατρῶων στρατηγημάτων παρελθόντα διασώζειν, πολλὰ δὲ πανταχόθεν συνηγνάναι, ὅπθεν οἷόν τε ἦν μαθεῖν τι ὠφέλιμον εἰς στρατηγίαν. (23) Οἷμαι δέ σε πολλὰ μεριμνᾶν ὅπως μὴ λάθῃς σεαυτὸν ἀγνοῶν τι τῶν εἰς στρατηγίαν ὠφελίμων καὶ ἐάν τι τοιοῦτον αἰσθῇ σεαυτὸν μὴ εἰδότα, ζητεῖν τοὺς ἐπισταμένους ταῦτα, οὔτε δώρων οὔτε χαρίτων φειδόμενον, ὅπως μάθῃς παρ' αὐτῶν ἃ μὴ ἐπίστασαι καὶ συνεργοὺς ἀγαθοὺς ἔχῃς. (24) Καὶ ὁ Περικλῆς, Οὐ λανθάνεις με, ὦ Σώκράτες, ἔφη, ὅτι οὐδ' οἰομένός με τούτων ἐπιμελεῖσθαι ταῦτα λέγεις, ἀλλ' ἐγχειρῶν με διδάσκειν ὅτι τὸν μέλλοντα στρατηγεῖν τούτων ἀπάντων ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. Ὁμολογῶ μέντοι ἀγῶ σοι ταῦτα. (25) Τούτο δ', ἔφη, ὦ Περικλείς, κατανερόνῃς, ὅτι πρόκειται τῆς χώρας ἡμῶν ὄρη μεγάλα, καθήκοντα ἐπὶ τὴν Βοιωτίαν, δι' ὧν εἰς τὴν χώραν εἰσδοὶ στεναὶ τε καὶ προσάντειες εἰσι, καὶ ὅτι μέση διέζωσται ὄρεσιν ἐρμυνοῖς; Καὶ μάλα, ἔφη. (26) Τί δέ;

plurimas movent, maluntque isto modo alter ab altero quid lucrari, quam mutuo sibi prodesse? qui communibus rebus perinde utuntur atque alienis, deque iis rixantur, et viribus ad res huiusmodi maxime gaudent? Ex quibus sane magna inasctia pulchri bonique in civitate oritur, magnæque inimicitiae et odia mutua inter cives nascuntur. Quas ob res equidem vehementer metuere non desino, ne quod civitas detrimentum capiat majus, quam quod tolerare possit. Nequaquam, mi Pericles, existimaveris Athenienses tam incurabili pravitate, tanquam morbo, laborare, subiecit Socrates. An non vides, quam composite nauticis in rebus se gerant, quam composite gymniciis in certaminibus praefectis obediant, quam eximie subsevant magistris in choris? Est hoc certe mirum, ait Pericles, quod tales praefectis obediant: at pedites et equites, qui in pulchri bonique studio civibus ceteris praelati esse videntur, omnium sint inobedientissimi. Et Socrates: At vero is, qui est in Areopago, senatus, mi Pericles, an non ex probatis hominibus constat? Omnino, inquit Pericles. An igitur nosti aliquos, ait Socrates, qui vel honestius, vel magis legitime, vel gravior, vel aequius lites judicent, ceteraque cuncta gerant? Nihil, inquit Pericles, de iis queror. Non igitur, inquit Socrates, animum despondere oportet, quasi Athenienses composite se non gerant. At in re militari, inquit Pericles, ubi maxime decet animo sano uti, composite, atque obedienter se gerere, nulli horum attendunt. Fortassis, ait Socrates, in his praesunt eis homines minime periti. An non vides citharædorum, et eorum qui choras agunt, et pugilum et pancratiastarum ne unum quidem conari ut imperet, si quidem sit imperitus; sed omnes quotquot his praesunt, posse commonstrare, a quibus ea didicerint, quibus sunt praepositi: at perique imperatorum temere neque leutatum ante hoc munus capessunt? Te quidem minime talem esse arbitror, sed opinor te non minus posse dicere, quo tempore imperandi, quam quo luctandi artem discere occæperis. Multa etiam te imperatoria consilia de patre accepta tenere puto, multa undecunque congessisse, unde disci abs te poterat aliquid, quod ad imperatoriam artem conferret. Atque te arbitror valde sollicitum esse, ne te ipsum lateas ignorans aliquid eorum quæ ad munus imperatoris pertinent; ac si quid ejusmodi nescire te animadvertis, harum rerum peritos inquirere, neque muneribus neque gratis parcentem, ut ab eis discas quæ nescis, et bonos coadjutores habeas. Tum Pericles, Non me clam est, mi Socrates, inquit, hæc te dicere, ne existimantem quidem me his studere, sed conantem me docere, quod si quis velit exercitum ducere, horum omnium habenda ei sit cura. Equidem hoc tibi fateor, ait Socrates. Ceterum animadvertisti, mi Pericles, ait, magnos quosdam montes ante nostram regionem sitos esse, ad Boeotiam usque pertinentes, per quos in agrum nostrum aditus arcti et ardui sunt: eumque medium cinctum esse montibus munitis? Omnino, inquit Pericles. S. Quid?

ἐκείνο ἀήκοας, ὅτι Μυσοὶ καὶ Πισίδαι ἐν τῇ βασι-
λείῳ χώρᾳ κατέχοντες ἐρυμνὰ πάντα χωρὶς καὶ κούφους
ὠπισμένους δύνανται πολλὰ μὲν τὴν βασιλείῳ χώρᾳ
καταλύοντες κακοποιεῖν, αὐτοὶ δὲ ἔξῃ ἐλευθεροί· Καὶ
τοῦτό γε, ἔφη, ἀκούω. (27) Ἀθηναίους δ' οὐκ ἂν οἶει,
ἔφη, μέγρι τῆς ἐλαφροῦς ἡλικίας ὠπισμένους κουροτέ-
ροις ὄπλοις καὶ τὰ προκείμενα τῆς χώρας ὄρη κατέ-
χοντας βλαβερούς μὲν τοῖς πολέμοις εἶναι, μεγάλην
δὲ προβολὴν τοῖς πολίταις τῆς χώρας κατεσκευάσθαι·
Καὶ ὁ Περικλῆς, Πάντ' ὅμαι, ἔφη, ὃ Σωκράτης, καὶ
ταῦτα γρήσιμα εἶναι. (28) Εἰ τοίνυν, ἔφη ὁ Σωκρά-
της, ἀρέσκει σοι ταῦτα, ἐπιγείρει αὐτοῖς, ὃ ἄρισται·
ὅτι μὲν γὰρ ἂν τούτων καταπράξης, καὶ σοὶ καλὸν
ἔσται καὶ τῇ πόλει ἀγαθόν· ἐὰν δέ τι ἄδυνατῆς, οὔτε τὴν
πόλιν βλάψεις οὔτε σεαυτὸν καταισχυνεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Γλαύκωνα δὲ τὸν Ἀρίστωνος, ὅτ' ἐπεγείρει δογμα-
γορεῖν, ἐπιθυμῶν προστατεύειν τῆς πόλεως, οὐδέπω
εἰκασιν ἐπὶ γεγονώς, ὅντων ἄλλων οἰκείων τε καὶ φίλων
οὐδεὶς ῥῆναιτο πύσαι ἐλκόμενον τε ἀπὸ τοῦ βήματος
καὶ καταγέλαστον ὄντα· Σωκράτης δὲ, εὐνους ὢν αὐτῷ
διὰ τε Χαρμίδην τὸν Γλαύκωνος καὶ διὰ Πλάτωνα,
μόνος ἔπαισεν. (2) Ἐντυγὼν γὰρ αὐτῷ πρῶτον μὲν
εἰς τὸ εὐελθεῖν ἀκούειν τοιαύτα λέξας κατέσχευεν· Ὁ
Γλαύκων, ἔφη, προστατεύειν ἡμῖν διανοήσασθαι τῆς πό-
λεως· Ἐγὼ γ', ἔφη, ὃ Σωκράτης. Νῆ Δέ, ἔφη· καλὸν
γὰρ εἶπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἐν ἀνθρώποις. Ἀλλ' οὐ γὰρ
ὅτι, ἐὰν τοῦτο διαπράξῃ, δυνατὸς μὲν ἔσῃ αὐτὸς τυ-
γχανεῖν ὅτου ἂν ἐπιθυμῆς, ἱκανὸς δὲ τοὺς φίλους ὠφε-
λεῖν, ἐπαρεῖς δὲ τὸν πατρίδην οἶκον, αὐξήσεις δὲ τὴν
πατρίδα, ὀνομαστός δ' ἔσῃ πρῶτον μὲν ἐν τῇ πόλει·
ἔπειτα δ' ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἔσως δὲ ὡς περ Θεμιστοκλῆς
καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις· ὅπου δ' ἂν ᾖς, πανταχῶς περὶ-
θιέσσης ἔσῃ. (3) Ταῦτ' οὖν ἀκούων ὁ Γλαύκων ἐμε-
γαλύνετο, καὶ ἡδέως παρέμενε. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ
Σωκράτης, Οὐκ οὖν, ἔφη, τοῦτο μὲν, ὃ Γλαύκων, ὀρίον,
ὅτι, εἴπερ τυχεῖσθαι βούλει, ὠφελητέα σοι ἡ πόλις ἔσται·
Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πρὸς θεῶν, ἔφη, μὴ τοίνυν
ἀποκρύψῃ, ἀλλ' εἰπὼν ἡμῖν ἐκ τίνος ἄρξῃ τὴν πόλιν
εὐεργετεῖν; (4) Ἐπεὶ δὲ ὁ Γλαύκων διεσώπησεν, ὡς ἂν
τότε σκοπῶν ὁπόθεν ἄρχοιτο, Ἄρ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ὡς-
περ φίλου οἶκον εἰ αὐξήσαι βούλοιο, πλουσιώτερον αὐτὸν
ἐπιχειροῦνς ἂν ποιεῖν, οὕτω καὶ τὴν πόλιν πειράσῃ
πλουσιώτεραν ποιεῖν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (5) Οὐκ
οὖν πλουσιώτερά γ' ἂν εἴη προσόδων αὐτῇ πλειόνων
γενομένων; Εἰκότως γοῶν, ἔφη. Ἀέξων δ' ἔφη, ἐκ τίνων
νῦν αἱ προσόδοι τῇ πόλει καὶ πόσαι τινές εἰσι; δῆλον
γὰρ ὅτι ἑκατὶ, ἵνα, εἰ μὲν τινες αὐτῶν ἐνδεῶς ἔγρου-
σιν, ἐκπληρώσῃς, εἰ δὲ παραλείπονται, προσπορίσῃς.
Ἀλλὰ μὰ Δέ, ἔφη ὁ Γλαύκων, ταῦτά γε οὐκ ἐπέσκευ-
μαι. Ὁ Ἀλλ' εἰ τοῦτο, ἔφη, παρέλιπες, τίς γε θα-

an illud audisti, Mysos ac Pisidas, qui regis Persici in ditiorē
munitissima tenent loca, armatique sunt leviter, multum
infestare regis agrum percurrendo posse, quum interim ipsi
libertate fruuntur? Etiam hoc audio, inquit Pericles. Et
non existimas, inquit Socrates, Athenienses leviori armatura
per aetatem agilem usos, quum montes regioni praetentos
habeant, hostibus quidem detrimento, civibus autem sui agri
magno fore propugnaculo? Tum Pericles, Etiam haec omnia,
mi Socrates, inquit, esse utilia duco. Ergo, subiecit Socra-
tes, si haec tibi placent, aggredere ea, vir optime. Nam
quicquid horum perfereris, et tibi praecclarum, et utile civitati
erit: si quid minus valueris, non tamen vel civitati aliquid
detrimenti afferes, vel opprobrii tibi.

CAPUT VI.

Glaucconem, Aristonis filium, quum is necdum viginti
natus annos concinnari aggrederetur, et praesse civitati cu-
peret, nemo dissuadere poterat, quanquam alios et propin-
quos et amicos haberet, ac de tribunali detraberetur, plane-
que ridiculus esset: Socrates vero, qui ei benevolus erat et
ob Charmidem Glaucconis filium, et ob Platonem, solus dis-
suasit. Nam quum in eum incidisset, primo quidem ut vellet
audire, huiusmodi verbis eum detinuit: Praesse civitati
nostrae cogitas, inquit, mi Glauco? Equidem, mi Socrates,
inquit. Profecto enim si quid aliud humanis in rebus, hoc
certe praecclarum est. Perspicuum est enim, quod, si hoc
impetrabis, poteris ipse consequi quaecumque concupiveris,
amicos juvare, domum paternam extollere, patriam ampli-
ficare, atque celebris efficiaris primum in civitate, deinde
in Graecia, ac fortassis etiam, uti Themistocles, apud bar-
baros: ubicunque autem fueris, ubique eris illustris. Haec
quum audiret Glauco, efferebatur animo, lubenterque manebat.
Post haec Socrates, Palam est igitur, ait, mi Glauco,
necessarium esse, ut, si quidem esse in honore velis, ali-
quam civitati utilitatem afferas? Omnino, ait. Non igitur
rem celaveris, per deos, inquit Socrates, sed dicito nobis,
unde incipies civitati benefacere. Hic quum Glauco sub-
ticeret, ut qui tum consideraret unde potissimum incipe-
ret: An non, ait Socrates, perinde ac, dum amici domum
vis amplificare, locupletiolem efficere niteris, ita et civitatem
conaberis opulentiolem reddere? Omnino, inquit. Fueritne
igitur locupletior, si proventus ei plures accedant? Consen-
taneum quidem, ait. Dic ergo, ait, quibus ex rebus nunc civi-
tas proventus habet, et quanti sunt? nam palam est, hoc te
considerasse, ut si quidam ex eis exigui sint, eos tu expleas:
si qui autem amittantur, eos rursus compares. Ego vero,
ait Glauco, nunquam profecto haec consideravi. At si hoc

πάντας τῆς πόλεως ἡμῖν εἰπέ· ὃν γὰρ ὅτι καὶ τούτων τὰς περιττάς ἀφαιρεῖν διανοῇ. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ πρὸς ταῦτα πῶ ἐσχόλασα. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ μὲν πλουσιωτέραν τὴν πόλιν ποιεῖν ἀναβαλούμεθα· πῶς γὰρ ὅν τε μὴ εἰδὼτα γε τὰ ἀναλώματα καὶ τὰς προσόδους ἐπιμεληθῆναι τούτων; (7) Ἀλλ', ὦ Σωκράτης, ἔφη ὁ Γλαύκων, δυνατόν ἐστι καὶ ἀπὸ πολεμίων τὴν πόλιν πλουτίζειν. Νῆ Δία σφόδρα γ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐάν τις αὐτῶν κρείττων ᾖ· ἤττων δὲ ὢν καὶ τὰ οἰκεία προσαποβάλοι ἄν. (8) Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸν γε βουλευσόμενον πρὸς οὕτινας δεῖ πολεμεῖν τὴν τε τῆς πόλεως δύναμιν καὶ τὴν τῶν ἐναντιῶν εἰδέναι δεῖ, ἵνα, ἐάν μὲν ἡ τῆς πόλεως κρείττων ᾖ, συμβουλεύῃ ἐπιχειρεῖν τῷ πολέμῳ, ἐάν δὲ ἤττων τῶν ἐναντιῶν, εὐλαβεῖσθαι πείθῃ. (9) Ὅρθως λέγεις, ἔφη. Πρῶτον μὲν τοῖνον, ἔφη, λέξον ἡμῖν τῆς πόλεως τὴν τε παλαιὰν καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν, εἴτα τὴν τῶν ἐναντιῶν. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐκ ἂν ἔγομαι σοι οὕτω γε ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. Ἀλλ' εἰ γέγραπται σοι, ἐνεγκε, ἔφη· πάνυ γὰρ ἡδέως ἂν τοῦτο ἀκούσαιμι. Ἀλλὰ μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐδὲ γέγραπται μοι πῶ. (10) Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ πολέμου συμβουλεύειν τὴν γε πρῶτην ἐπισχῆσαι ἴσως γὰρ καὶ διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν ἀρτι ἀρχόμενος τῆς προστασίας οὕτω ἐξήτακας. Ἀλλὰ τοι περὶ γε φυλακῆς τῆς χώρας οἷδ' ὅτι σοι μεμνηται καὶ οἶσθα ὅπως τε φυλακαὶ ἐπικαιροὶ εἰσι καὶ ὅπως μὴ καὶ ὅπως τε φρουροὶ ἱκανοὶ εἰσι καὶ ὅπως μὴ εἰσι καὶ τὰς μὲν ἐπικαίρους φυλακὰς συμβουλεύσεις μελλοντας ποιεῖν, τὰς δὲ περιττάς ἀφαιρεῖν. (11) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Γλαύκων, ἀπάσας μὲν οὖν ἔγωγε ἐναχὰ γε τοῦ ὅπως αὐτὰς φυλάττεσθαι ὥστε κλέπτεσθαι τὰ ἐκ τῆς χώρας. Ἐάν δέ τις ἀφῇ γ', ἔφη, τὰς φυλακὰς, οὐκ οἶει καὶ ἀρπάζειν ἐξουσίαν ἔσεσθαι τῷ βουλομένῳ; ἀτὰρ, ἔφη, πότερον εἰδὼν αὐτὰς ἐξήτακας τοῦτο ἢ πῶς οἶσθα ὅτι κακῶς φυλάττονται; Εἰκάζω, ἔφη. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων, θαν μηκέτι εἰκάζωμεν, ἀλλ' ἤδη εἰδῶμεν, τότε συμβουλεύσομεν; Ἴσως, ἔφη ὁ Γλαύκων, βέλτιον. (12) Εἰς γε μὴν, ἔφη, τὰργύρεα οἷδ' ὅτι οὐκ ἀφίξει, ὥς· ἔχειν εἰπεῖν διότι νῦν ἐλάττω ἢ πρόθεν προσέρχεται αὐτόθεν. Οὐ γὰρ οὖν εἰληλυθα, ἔφη. Καὶ γὰρ νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, λέγεται βαρὺ τὸ χωρίον εἶναι, ὥστε, θαν περὶ τούτου δὲ συμβουλεύειν, αὕτη σοι ἡ πρόφασις ἀράσει. (13) Σκόπτουμαι, ἔφη ὁ Γλαύκων. Ἀλλ' ἐκείνου γέ τοι, ἔφη, οἷδ' ὅτι οὐκ ἡμέλεικας, ἀλλ' ἰσκαφαί, πόσον χρόνον ἱκανὸς ἐστίν ὁ ἐκ τῆς χώρας γιγνόμενος σίτος διατρέφειν τὴν πόλιν, καὶ πόσου εἰς τὸν ἐνιαυτὸν προσδεῖται, ἵνα μὴ τούτω γε λάθῃ σε ποτε ἡ πόλις ἐνδεὴς γενομένη, ἀλλ' εἰδὼς ἔχῃς ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων συμβουλεύων τῇ πόλει βοηθεῖν τε καὶ σῶζειν αὐτήν. Λέγεις, ἔφη ὁ Γλαύκων, παμμέγεθες πρᾶγμα, εἰ γε καὶ τῶν τοιούτων ἐπιμελεῖσθαι δεήσει. (14) Ἀλλὰ μέντοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐδ' ἂν τὸν ἑαυτοῦ ποτε οἶκον καλῶς τις οἰκίσσειεν, εἰ μὴ πάντα μὲν εἰσεται

neglexisti, ait Socrates, sumptus certe civitatis nobis exposito : nam palam est, cogitare te jam, ut ex his tollas supervacaneos. Ne his quidem profecto, ait, unquam vacavi. Ergo, inquit, differamus aliquantum rationem locupletandæ civitatis : nam qui possit fieri, ut harum rerum curam habeat is, qui et sumptus et proventus ignoret? Verum, mi Socrates, ait Glauco, potest etiam ab hostibus civitas reddi locupletior. Ac vehementer quidem, ait Socrates, si quis eos vincit : at si vincitur, etiam sua amittat. Vere dicis, inquit. Ergo, inquit, deliberaturum adversus quos pugnandum sit, et civitatis et adversariorum vires habere cognitatas oportet, ut, si majores sint civitatis, bellum suscipi suadeat; sin minores quam hostium, cavere consulat. Recte dicis, ait. Ergo nobis primum exponito, inquit, quæ civitatis tum pedestres tum navales sint copię; deinde, quæ adversariorum. Ego vero, inquit, non possum hoc tibi profecto sic de memoria exponere. At si quid conscriptum habes, profer, ait : nam lubenter admodum hoc audiero. At ne conscriptum quidem hoc unquam a me, inquit. Ergo, inquit, et deliberationem de bello nonnulli primo suspendemus. Nam ob rei magnitudinem fortasse nondum explorati quidquam habes, præsertim quum civitati præesse nuper inceperis. Ceterum custodiam regionis scio tibi curæ fuisse, ac te scire quot opportune, et quot superflue custodiæ sunt, et quot custodes sufficiunt, et quot non sufficiunt : si opportunas quidem custodias consules augere, superfluas vero auferre. Imo vero, subjecit Glauco, equidem tollendas universas arbitror, quod ita custodiant, ut ea etiam sibi attrahant, quæ ex agro proveniunt. At si quis custodias tollat, inquit Socrates, an non existimas cupienti fore potestatem etiam rapiendi? Tu vero, inquit, num profectus eo, rem indagasti, aut quomodo scis eos male excubias agere? Conficio, inquit. Ergone de his quoque tum deliberabimus, quum non amplius utemur conjectura, sed cognitam rem habebimus? Fortassis hoc fuerit potius, ait Glauco. In argentifodinas quidem certe, inquit Socrates, non venisse te scio, ut dicere possis, quamobrem nunc minus inde, quam antehac, proveniat. Equidem eo non sum profectus, ait. Profecto, inquit Socrates, fertur is locus esse pestilenti aere : quamobrem, ubi de hoc consultari debet, hæc tibi excusatio sufficet. Rideor ab te, ait Glauco. Hoc tamen, ait, te non neglexisse scio, sed considerasse, quamdiu frumentum, quod in agro nascitur, ad alendam civitatem sufficiat, quantumque insuper requiratur in annum, ne te lateat quum civitas ejus inopia laboret, sed hoc sciens possis de necessariis consulendo civitatem adjuvare, salvamque facere. Rem permagnam dicis, inquit Glauco, si quidem erit talium habenda cura. Enimvero, inquit Socrates, ne suam quidem familiam recte quis administraverit, si non sciat

ὃν προσδεῖται, πάντων δὲ ἐπιμελόμενος ἐκπληρώσει. Ἄλλ' ἐπεὶ ἡ μὲν πόλις ἐκ πλείονων ἢ μυρίων οἰκίων συνέστηκε, χαλεπὸν δὲ ἐστὶν ἅμα τοσούτων οἴκων ἐπιμελεῖσθαι, πῶς οὐκ ἓνα, τὸν τοῦ θεοῦ, πρῶτον ἐπειράθης αὐξῆσαι; δέεται δέ· κἂν μὲν τοῦτον δύνῃ, καὶ πλείοσιν ἐπιχειρήσεις· ἓνα δὲ μὴ δυνάμενος ὡσεὶ λῆσαι πῶς ἂν πολλοὺς γε δυνηθείης; ὥσπερ εἴ τις ἐν τάλαντον μὴ δύναιτο φέρειν, πῶς οὐ φανερόν ἐστι πλείω γε φέρειν οὐδ' ἐπιχειρητέον αὐτῷ; (15) Ἄλλ' ἔγωγ', ἔφη ὁ Γλαύκων, ὠφελοῖτόν ἂν τὸν τοῦ θεοῦ οἶκον, εἰ μοι ἐθέλοι πείθεσθαι. Εἵτα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸν θεῖον οὐ δυνάμενος πείθειν, Ἀθηναίους πάντας μετὰ τοῦ θεοῦ νομίζεις δυνήσεσθαι πρῆξαι πείθεσθαι σοι; (16) Φυλάττων, ἔφη, ὁ Γλαύκων, ὅπως μὴ τοῦ εὐδοξεῖν ἐπιθυμῶν εἰς τοῦναντίον ἔλθῃς. Ἡ οὐκ ὁρᾷς ὡς σφαλερόν ἐστι τὸ ἃ μὴ οἶδ' τις, ταῦτα λέγειν ἢ πράττειν; Ἐνθυμούσθαι δὲ τῶν ἄλλων, ὅσους οἶσθα τοιοῦτους, οἷοι φρίσσονται καὶ λέγοντες ἃ μὴ ἴσασιν καὶ πράττοντες, πότερά σοι δοκοῦσιν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ἐπαίνου μάλλον ἢ ψόγου τυγχάνειν καὶ πότερον θαυμάζεσθαι μάλλον ἢ καταφρονεῖσθαι. (17) Ἐνθυμούσθαι δὲ καὶ τῶν εἰδότεων ὅτι τε λέγουσι καὶ ὅτι ποιοῦσιν καὶ, ὡς ἐγὼ νομίζω, εὐρήσεις ἐν πᾶσιν ἔργοις τοὺς μὲν εὐδοκίμουσιν τε καὶ θαυμαζομένους ἐκ τῶν μάλιστα ἐπισταμένων ὄντας, τοὺς δὲ κακωδοξοῦσιν τε καὶ καταφρονουμένους ἐκ τῶν ἀμαρτυρομένων. (18) Εἰ οὖν ἐπιθυμεῖς εὐδοκίμειν τε καὶ θαυμάζεσθαι ἐν τῇ πόλει, πειρῶ κατεργάσασθαι ὡς μάλιστα τὸ εἶδέναι ἃ βούλει πράττειν· ἔάν γὰρ τούτῳ διενέγκῃς τῶν ἄλλων ἐπιχειρήσας τὰ τῆς πόλεως πράττειν, οὐκ ἂν θαυμάσῃμι, εἰ πάντῃ βραδίως τύχοις ὧν ἐπιθυμεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Χαρμίδην δὲ τὸν Γλαύκωνος ὁρῶν ἀξιόλογον μὲν ἄνδρα ὄντα καὶ πολλῷ δυνατώτερον τῶν τὰ πολιτικὰ τότε πράττοντων, ὁκνοῦντα δὲ προσεῖναι τῷ δήμῳ καὶ τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελεῖσθαι, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Χαρμίδη, εἰ τις ἱκανὸς ὢν τοὺς στεφανίτας ἀγωνίας νικᾷ, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς τε τιμᾶσθαι καὶ τὴν πατρίδα ἐν τῇ Ἑλλάδι εὐδοκίμωτέραν ποιεῖν, μὴ θελοῖ ἀγωνίζεσθαι, ποῖόν τινα τοῦτον νομίζεις ἂν τὸν ἄνδρα εἶναι; Ἀπλὸν ὅτι, ἔφη, μαλακὸν τε καὶ δειλόν. (2) Εἰ δέ τις, ἔφη, δυνατὸς ὢν τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων ἐπιμελόμενος τὴν τε πόλιν αὖξιν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦτο τιμᾶσθαι, ὁκνοῖ, ὃς τοῦτο πράττειν, οὐκ ἂν εἰκότως δειλὸς νομίζετο; Ἰσως; ἔφη. Ἀτὰρ πρὸς τί με ταῦτ' ἐρωτᾷς; Ὅτι, ἔφη, οἷμά σε δυνατόν ὄντα ὁκνεῖν ἐπιμελεῖσθαι, καὶ ταῦτα ὧν ἀνάγκη σοι μετέχειν πόλιν γε ὄντι. (3) Τὴν δὲ ἐμὴν δύναμιν, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ἐν ποίῳ ἔργῳ καταμαθὼν ταῦτά μου καταγινώσκεις; Ἐν ταῖς συνουσίαις, ἔφη, αἷς συνέει τοῖς τὰ τῆς πόλεως πράττουσιν καὶ γὰρ ὅταν τι ἀνακινῶνται σοι, ὁρῶ σε

omnia quibus ipsi præter jam parata fuerit opus, et omnia diligenti cura suppleat. Sed quum civitas ex pluribus quam decem mille familiis constet, ac difficile sit tot familiarum curam simul habere, cur non patui tui familiam unam primum augere conatus es? etenim indiget. Hanc autem si potueris, conaberis etiam plures: sin uni prodesse nequeas, qui pluribus prosis? sicut si quis unum talentum gestare nequeat, qui non manifestum est, huic ne conandum quidem esse, ut plura gestet? Ego vero, subiecit Glauco, prodessem patui familiae, si mihi vellet obtemperare. Ergo, ait Socrates, quum patruo persuadere non possis, effecturum te putas, ut Athenienses universi una cum patruo tibi pareant? Cave, mi Glauco, inquit, ne gloriæ cupidus in contrarium prolabar. An non vides, quam periculosum sit ea vel dicere vel facere aliquem, quæ ignorat? Etiam de aliis cogites, quoscunque tales nosti, quales esse videantur qui vel dicunt ea quæ nesciunt, vel faciunt; num tibi videantur propterea laudem potius, quam vituperium consequi; et num in admiratione magis, quam in contemptu esse. Itidem cogites de iis, qui norunt, quicquid vel dicunt, vel agunt: invenies, ut opinor, in omnibus actionibus eos, qui bene audiunt et admirationi habentur, ex maxime peritorum esse numero; eos autem, qui male audiunt ac contemnuntur, ex numero esse imperitissimorum. Quamobrem si et clarus esse velis in civitate, et in hominum admiratione, operam pro viribus dato, ut ea noris, quæ suscipere cogitas. Nam si ceteris in hoc præstans, negotia civitatis tractare cœperis, mirum mihi non erit, si facillime consequaris ea, quæ concupiscis.

CAPUT VII.

Quum autem videret Charmidem Glauconis filium hominem esse magni pretii, multoque solertiores illis, qui rempublicam tunc gerebant, nolentem vero ad populum accedere, rei que publicæ tractare negotia, Dic mihi, mi Charmides, inquit, si quis, quum in certaminibus coronariis vincere possit, eaque re tum ipse honorem consequi, tum patriam in Græcia illustriorem reddere, decertare velit, qualem existimes hunc hominem esse? Certe mollem, ait, et timidum. At si quis, quum possit rempublicam tractando tum civitatem amplificare, tum ipse ob id honorari, hoc tamen facere reformidet, an non is merito pro timido habeatur? Fortassis, inquit: sed cur hac me interrogas? Quod te, inquit, quum possis, reformidare arbitror negotia suscipere; idque quum eorum participem fieri necesse sit, quippe quum civis sis. At quonam ex facinore, ait Charmides, potentia mea cognita, ita de me sentias? Iis, inquit, ex congressibus, in quibus adesse soles illis, qui rempublicam administrant: nam ubi quid tecum commu-

καλῶς συμβουλευόντα, καὶ ὅταν τι ἀμαρτάνωσιν, ὀρθῶς ἐπιτιμῶντα. (4) Οὐ ταῦτόν ἐστιν, ἔφη, ὧ Σώκρατες, ἰδίᾳ τε διαλέγεσθαι καὶ ἐν τῷ πλήθει ἀγωνίζεσθαι. Καὶ μὴν, ἔφη, ὅ γε ἀριθμεῖν δυνάμενος οὐδὲν ἤττον ἐν τῷ πλήθει ἢ μόνος ἀριθμεῖ, καὶ οἱ κατὰ μόνους ἀρίστα κιθαρίζοντες, οὗτοι καὶ ἐν τῷ πλήθει κρατιστεύουσιν. (5) Αἰδῶ δὲ καὶ φόβον, ἔφη, οὐχ ὅρᾳς ἐμφυτὰ τε ἀνθρώποις ὄντα καὶ πολλῶν μᾶλλον ἐν τοῖς ὄχλοις ἢ ἐν ταῖς ἰδίαις οἰκίαις παριστάμενα; Καὶ σέ γε διδάζων, ἔφη, ὠρμημαί, ὅτι οὔτε τοὺς φρονιμωτάτους αἰδούμενος οὔτε τοὺς ἰσχυροτάτους φοβούμενος ἐν τοῖς ἀφρονεστάτοις τε καὶ ἀσθενεστάτοις αἰσχύνῃ λέγειν. (6) Πότερον γὰρ τοὺς γναφεῖς αὐτῶν ἢ τοὺς σκυτεῖς ἢ τοὺς τέκτονας ἢ τοὺς χαλκίεις ἢ τοὺς γεωργοὺς ἢ τοὺς ἐμπόρους ἢ τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ μεταβαλλομένους καὶ φροντίζοντας, ὅ,τι ἐλάττωτος πριάμενοι πλεονος ἀποδύνται αἰσχύνῃ; ἔκ γὰρ τούτων ἀπάντων ἡ ἐκκλησία συνίσταται. (7) Τί δὲ οἷε διαφέρειν δὲ σὺ ποιεῖς ἢ τῶν ἀσκητῶν ὄντα κρεῖττω τοὺς ἰδιώτας φοβεῖσθαι; σὺ γὰρ τοῖς πρωτεύουσιν ἐν τῇ πόλει, ὧν ἐνιοὶ καταφρονοῦσί σου, βραδίως διαλεγόμενος, καὶ τῶν ἐπιμελομένων τοῦ τῇ πόλει διαλέγεσθαι πολλὴν περιών, ἐν τοῖς μηδεπώποτε φροντίσας τῶν πολιτικῶν μηδὲ σοῦ καταπεφρονήκων ὄκνεῖς λέγειν, δεδιώς μὴ καταγελασθῆς; (8) Τί δ'; ἔφη, οὐ δοκοῦσί σοι πολλάκις οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ὀρθῶς λεγόντων καταγελαῖν; Καὶ γὰρ οἱ ἔτεροι, ἔφη. Διὸ καὶ θαυμάζω σου, εἰ ἐκείνους, ὅταν τοῦτο ποιῶσι, βραδίως χειρούμενος, τούτοις δὲ μηδένα τρόπον οἷε δυνήσεσθαι προσερχθῆναι. (9) Ὡγαθὲ, μὴ ἀγνόει σεαυτὸν, μηδὲ ἀμαρτανεῖ αἱ οἱ πλείστοι ἀμαρτάνουσιν. Οἱ γὰρ πολλοὶ ὠρμηκότες ἐπὶ τὸ σκοπεῖν τὰ τῶν ἄλλων πράγματα οὐ τρέπονται ἐπὶ τὸ ἐαυτοὺς ἐξετάζειν. Μὴ οὖν ἀπορρήθμυε τούτου, ἀλλὰ διατείνου μᾶλλον πρὸς τὸ σεαυτῷ προσέχειν καὶ μὴ ἀμελεῖ τῶν τῆς πολεως, εἰ τι δυνατὸν ἐστὶ διὰ σέ βελτίον ἔχειν. Τούτων γὰρ καλῶς ἐχόντων οὐ μόνον οἱ ἄλλοι πολιταί, ἀλλὰ καὶ οἱ σοὶ φίλοι καὶ αὐτὸς σὺ οὐκ ἐλάχιστα ὠφελήσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἀριστίππου δὲ ἐπιχειροῦντος ἐλέγχειν τὸν Σωκράτην, ὥςπερ αὐτὸς ὑπ' ἐκείνου τὸ πρότερον ἡλέγχετο, βουλόμενος τοὺς συνόντας ὠφελεῖν δὲ Σωκράτης ἀπεκρίνατο οὐχ ὥςπερ οἱ φυλαττόμενοι μὴ πῃ ὁ λόγος ἐπαλασθῇ, ἀλλ' ὥς ἂν πεπεισμένος μάλιστα πράττειν τὰ δέοντα. (1) Ὁ μὲν γὰρ αὐτὸν ἤρετο εἰ τι εἰδείη ἀγαθόν, εἰ τι εἴποι τῶν τοιοῦτων, οἷον ἡ σιτίον ἢ ποτόν ἢ χρημάτων ἢ ὑγίειαν ἢ ῥώμην ἢ τόλμαν, δεικνύοι δὴ τοῦτο κακὸν ἐνίστατο. Ὁ δὲ εἰδὼς ὅτι, ἐάν τι ἐνοχλῇ ἡμᾶς, δεόμεθα τοῦ παύσοντος, ἀπεκρίνατο ἥπερ καὶ ποιεῖν κράτιστον. (2) Ἄρα γε, ἔφη, ἐρωτᾷς με εἰ τι οἶδα πικροῦ ἀγαθόν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Ἄλλ' ὀφθαλμίας; Οὐδὲ τοῦτο. Ἄλλὰ λιμοῦ; Οὐδὲ λιμοῦ. Ἄλλὰ μὴν,

ΣΚΕΡΦΘΩΝ.

nicant, video te rectum consilium dare, atque ubi peccant, recte illos reprehendere. Non idem est, mi Socrates, inquit, privatim disserere, et apud multitudinem certare. Atqui, respondit, qui numerare potest, nihilo minus apud multitudinem, quam solus numerat; et qui privatim cithara canunt optime, iidem etiam apud multitudinem primas obtinent. Tu vero non vides, inquit, verecundiam ac metum a natura hominibus inesse, multoque magis hæc in publico, quam in privatis congressibus præsto esse? Ego vero te docere exorsus sum, inquit, quod neque prudentissimos reveritus, neque potentissimos metuens, inter imprudentissimos ac maxime imbecillos verba facere erubescas. Num enim ex illis fullones, vel autores, vel fabros, vel artifices ærarios, vel agricolas, vel mercatores, vel eos qui negotiantur in foro, et quid minoris emptum pluris vendere possint solliciti sunt, revereris? nam ex his omnibus conficitur concio. Quid autem interesse putas inter hoc, quod tu facis, atque si quis pugilibus superior impetitos metuat? nimirum quum inter principes reipublicæ, quorum nonnulli te contemnunt, facile disserere possis, longeque superes illos, qui perorare ad cives student, inter eos loqui te piget, qui nunquam rerum civillum studiosi fuerunt, neque te contempserunt; metuens scilicet, ne deridearis. Quid autem? inquit, an non tibi videtur concio sæpe eos deridere, qui recte perorant? Nam et alii etiam, inquit Socrates. Quamobrem te miror, illos quidem, quum hoc faciunt, facile vincere, putare autem te nullo modo his uti posse. Vir bone, noli te ipsum ignorare; nec in illis delinque, in quibus plurimi delinquant. Nam multi magno studio excitati ad considerandum aliena negotia, non se convertunt ad se ipsos explorandos. Itaque ne hoc per ignaviam negligas, sed magis enitere, ut te ipsum respicias, nec reipublicæ curam abijce, si qua parte poterit ea per te juvari. Nam si ea bene se habeat, non solum alii cives, sed tui etiam amici, et ipse tu non parum utilitatis acquires.

CAPUT VIII.

Quum autem Aristippus in hoc incumberet, ut Socratem convinceret, sicut ipse convictus ab illo prius fuerat, volens Socrates prodesse familiaribus suis, sic respondebat, non ut illi, qui cavent, ne qua parte sermo invertatur; sed persuasus se maxime facere ea, quæ deberet. Nam interrogabat eum Aristippus, an aliquid nosset bonum; ut, si quid huiusmodi diceret, verbi gratia, cibum, potum, pecuniam, valetudinem, robur, audaciam, id ipsum ostenderet aliquando malum esse. At Socrates, sciens quod si quid nos conturbet, optamus ut aliquis nos eo liberet, sic respondebat, ut erat factum optimum: Tunc me rogas, inquit, num febris aliquod bonum sciam? Non equidem, ait. At lippitudinis? Ne hoc quidem. At famis? Nec famis. At

37

ἔφη, εἴ γ' ἐρωτᾷς με εἴ τι ἀγαθὸν οἶδα ὃ μὴδενὸς ἀγαθὸν ἔστιν. οὐτ' οἶδα, ἔφη, οὔτε δεόμεναι.

4. Πάλιν δὲ τοῦ Ἀριστιπποῦ ἐρωτώμενος αὐτὸν εἴ τι εἰδὲν καλόν· Καὶ πολλὰ, ἔφη. Ἄρ' οὖν, ἔφη, πάντα ὅμοια ἀλλήλοις; Ὡς οἷόν τε μὲν οὖν, ἔφη, ἀνομοιότατα εἶναι. Πῶς οὖν, ἔφη, τὸ τῷ καλῷ ἀνόμοιον καλὸν ἂν εἴη; Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, ἔστι μὲν τῷ καλῷ πρὸς δρόμον ἀνθρώπων ἄλλος ἀνόμοιος καλὸς πρὸς πάλην, ἔστι δὲ καὶ ἀσπίς καλὴ πρὸς τὸ προβάλεσθαι ὡς ἐνὶ ἀνομοιοστάτῃ τῷ ἀκοντίῳ, καλῷ πρὸς τὸ σφύρα τε καὶ ταχὺ φέρεσθαι. (α) Οὐδὲν διαφέρωντος, ἔφη, ἀποκρίνη μοι ἥ ὅτε σε ἡρώτησα εἴ τι ἀγαθὸν εἰδείς. Σὺ δ' οἶσι, ἔφη, ἄλλο μὲν ἀγαθόν, ἄλλο δὲ καλὸν εἶναι; οὐκ οἶσθ' ὅτι πρὸς ταῦτά πάντα καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ ἔστι; Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ οὐ πρὸς ἄλλα μὲν ἀγαθόν, πρὸς ἄλλα δὲ καλὸν ἔστιν ἔπειτα οἱ ἄνθρωποι τὸ αὐτὸ τε καὶ πρὸς τὰ αὐτὰ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ λέγονται πρὸς τὰ αὐτὰ δὲ καὶ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ φαίνονται πρὸς ταῦτά δὲ καὶ τὰλλα πάντα οἷς ἄνθρωποι χρῶνται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ νομίζεται, πρὸς ἅπερ ἂν εὐχρηστα ᾖ. (β) Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ κόρινθος κορυφοφόρος καλὸν ἔστι; Νῆ Δί', ἔφη, καὶ χρυσὴ γε ἀσπίς αἰσχροῖν, ἐὰν πρὸς τὰ ἐκυτῶν ἔργα ὁ μὲν καλῶς πεποιημένος ᾖ, ἡ δὲ κακῶς. Λέγεις σὺ, ἔφη, καλὰ τε καὶ αἰσχρὰ τὰ αὐτὰ εἶναι; (γ) Καὶ νῆ Δί' ἔφη, ἔφη, ἀγαθὰ τε καὶ κακὰ πολλάκις γὰρ τὸ τε ἡμεῶς ἀγαθὸν πυρετοῦ κακὸν ἔστι καὶ τὸ πυρετοῦ ἀγαθὸν λιμοῦ κακὸν ἔστι, πολλάκις δὲ τὸ μὲν πρὸς δρόμον καλὸν πρὸς πάλην αἰσχροῖν, τὸ δὲ πρὸς πάλην καλὸν πρὸς δρόμον αἰσχροῖν πάντα γὰρ ἀγαθὰ μὲν καὶ καλὰ ἔστι πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχη, κακὰ δὲ καὶ αἰσχρὰ πρὸς ἃ ἂν κακῶς.

8. Καὶ οἰκίας δὲ λέγων τὰς αὐτὰς καλὰς τε εἶναι καὶ χρησίμους παιδεύειν ἑμὸν ἰδοὺς οἴας χρὴ οἰκοδομεῖσθαι. Ἐπισκοπεῖ δὲ ὧδε· Ἄρα γε τὸν μέλλοντα οἰκίαν οἶον χρὴ ἔχειν τοῦτο δὲ μὴ χρῆσθαι, ὅπως ἡδίστη τε ἐνδοκίμασθαι καὶ χρησιμωτάτη ᾖ; (α) Τοῦτο δὲ ὁμοιογενέστερον, Οὐκ οὖν ἡδὺ μὲν θέρος ψυχρινὴν ἔχειν, ἡδὺ δὲ χειμῶνος ἀπεινήν; Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο συμφαίνειν, Οὐκ οὖν ἐν ταῖς πρὸς μεσημβρίαν βλέπουσαις οἰκίαις τοῦ μὲν χειμῶνος ὁ ἥλιος εἰς τὰς πικτάδας ὑπολαμβάνει, τοῦ δὲ θέρος ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν στεγῶν πορευόμενος σκίαν παρέχει. Οὐκ οὖν εἴ γε καλῶς ἔχει ταῦτα οὕτω γίνεσθαι, οἰκοδομεῖν δεῖ ὑψηλότερα μὲν τὰ πρὸς μεσημβρίαν, ἵνα ὁ χειμερινὸς ἥλιος μὴ ἀποκλείηται, χαμηλότερα δὲ τὰ πρὸς ἄρκτον, ἵνα οἱ ψυχροὶ μὴ ἐμπίπτωσιν ἀνεμοί. (β) Ὡς δὲ συνέλονται εἰπεῖν ὅποι πάσας ὥρας αὐτὸς τε ἂν ἡδίστα καταφεύγοι καὶ τὰ ὄντα ἀσφαλέστατα τιθεῖτο, αὕτη ἂν εἰκότως ἡδίστη τε καὶ καλλίστη οἰκησις εἴη. Γραφαὶ δὲ καὶ ποικιλίαι πλεόνας εὐφροσύνας ἀποστεροῦσιν ἢ παρέχουσι. Ναιὶς γε μὴν καὶ βωμοὶς γόραν ἔφη εἶναι προπεδοστάτην ἥτις ἐμφανεστάτη οὕτως ἀσπιδοστάτη εἴη· ἡδὺ μὲν γὰρ ἰδόντας προεὐχέσθαι, ἡδὺ δὲ ἀνῶς ἔχοντας προσεῖναι.

qui, ait, si me rogas, an aliquid noverim bonum, quod nullius bonum sit, equidem nec novi, nec noscere desidero.

Rursus Aristippo eum interrogante, an quid pulchrum sciret? Multa quidem, ait. An vero inquit, omnia sibi invicem similia? Quantum fieri potest, nonnulla quidem sunt dissimillima. Quoniam igitur pacto, ait, id pulchrum fuerit, quod est pulchro dissimile? Quoniam, inquit, hominum ad cursum pulchro dissimilis alius est, pulcher ad palastram: et scutum ad protegendum pulchrum, quam dissimillimum est jaculo ad hoc pulchro, ut vehementer ceterisque feratur. Non aliter, ait, respondes, ac quum interrogarem, an aliquid bonum nosceres. Tu vero putas, inquit, aliud bonum, aliud pulchrum esse? an ignoras ad eadem referri omnia pulchra et bona? Nam primum virtus non ad alia bonum quiddam est, ad alia vero, pulchrum; deinde homines secundum idem, et ad eadem pulchri bonique dicuntur; etiam corpora hominum ad eadem pulchra bonaque videntur: denique cetera omnia, quibus utuntur homines, ad eadem pulchra bonaque putantur, ad ea scilicet, quibus sunt accommodata. Num igitur, ait, etiam qualus, quo efferuntur stercora, pulchrum quiddam est? Profecto, ait: atque etiam aureum scutum est turpe, modo ad usus suos ille quidem pulchre sit factus, hoc vero male. Dicis tu, inquit, pulchra et turpia esse eadem? Dico, ait, atque etiam eadem esse bona et mala. Saepe enim quod fami bonum, febris malum est; quod febris bonum, fami malum: saepe quod ad cursum pulchrum est, ad luctum est turpe; quod ad luctum pulchrum, ad cursum turpe: quippe omnia bona sunt ac pulchra, ad quae bene se habent; mala vero ac turpia, ad quae male.

Idem quum diceret easdem aedes pulchras et utiles esse, docere mihi quidem videbatur, quales sint exstruendae. Id autem considerabat hoc modo: An non habiturus qualis deceat domum, hoc moliri debet, ut habitatu sit jucundissima, et utilissima? Hoc autem concesso, Ergo jucundum est per aestatem domum habere frigidam; per hiemem, calidam? Ut hoc inter eos convenerat, Ergo in aedificiis, quae meridiem spectant, per hiemem sol in cubicula splendet, per aestatem vero supra nos, supraque tecta incedens umbram suppeditat. Quamobrem si hac ita fieri bonum est, altius adificanda sunt ea, quae meridiem spectant, ut sol hibernus non excludatur; humilior vero, quae septentrionem spectant, ne venti frigidi incidant. Ut summatim dicam, quo quis singulis anni temporibus jucundissime se recipiat, ac res suas familiares tutissime collocet, id baud dubie jucundissimum ac pulcherrimum aedificium fuerit. Ceterum picturae varique colores plures delectationes adimunt, quam suppeditant. Templis quidem et aris eum locum aiebat esse convenientissimum, qui apertissimus pariter ac minime tritus esset: nam jucundum, ut vel e longinquo videntes orent; jucundum, ut puri accedant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Πάλιν δὲ ἐρωτώμενος ἡ ἀνδρεία πότερον εἴη διδακτὸν ἢ φυσικόν, Οἶμαι μὲν, ἔφη, ὥσπερ σῶμα σώματος ἰσχυρότερον πρὸς τοὺς πόνους φύεται, οὕτω καὶ ψυχὴν ψυχῆς ἐβρωμενεστέραν πρὸς τὰ δεινὰ φύσει γίγνεσθαι. Ὅρῳ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς νόμοις τε καὶ ἔθουσι τρεφομένους πολλοὺ διαφέροντας ἀλλήλων τὸλμῃ. (2) Νομίζω μέντοι πᾶσαν φύσιν μαθήσει καὶ μελέτῃ πρὸς ἀνδρείαν αὐξέσθαι. Δῆλον μὲν γὰρ ὅτι Σκύθαι καὶ Θρᾶκες οὐκ ἂν τολμήσειαν ἀσπίδας καὶ δόρατα λαβόντες Λακεδαιμονίοις διαμάχεσθαι· φανερόν δὲ ὅτι καὶ Λακεδαιμόνιοι οὐτ' ἂν Θρᾶξιν ἐν πέλταις καὶ ἀκοντίοις οὔτε Σκύθαις ἐν τόξοις ἐθέλοιεν ἂν διαγωνίζεσθαι. (3) Ὅρῳ δ' ἔγωγε καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων ὁμοίως καὶ φύσει διαφέροντας ἀλλήλων τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπιμελείᾳ πολλὴν ἐπιδίδοντας. Ἐκ δὲ τούτων δῆλον ἔστιν ὅτι πάντας χρὴ καὶ τοὺς εὐφροστέρους καὶ τοὺς ἀμβλυτέρους τὴν φύσιν ἐν ᾗ ἂν ἀξιολογοὶ βούλωνται γενέσθαι, ταῦτα καὶ μαθάνειν καὶ μελετᾶν.

4. Σοφίαν δὲ καὶ σωφροσύνην οὐ διωρίζειν, ἀλλὰ τῷ τὰ μὲν καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ γινώσκοντα χρῆσθαι αὐτοῖς καὶ τῷ τὰ αἰσχρὰ εἰδότα εὐλαβεῖσθαι σοφόν τε καὶ σώφρονα ἔκρινε. Προσερωτώμενος δὲ εἰ τοὺς ἐπισταμένους μὲν ἂ δει πράττειν, ποιῶντας δὲ τὰναντία, σοφοὺς τε καὶ ἐγκρατεῖς εἶναι νομίζοι, Οὐδὲν γε μᾶλλον, ἔφη, ἢ ἀσοφοὺς τε καὶ ἀκρατεῖς. Πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων ἂ ὁλονται συμφορώτατα αὐτοῖς εἶναι, ταῦτα πράττειν. Νομίζω οὖν τοὺς μὴ ὀρθῶς πράττοντας οὔτε σοφοὺς οὔτε σώφρονας εἶναι. (6) Ἐφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν σοφίαν εἶναι. Τὰ τε γὰρ δίκαια καὶ πάντα ὅσα ἀρετῇ πράττεται καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ εἶναι· καὶ οὐτ' ἂν τοὺς ταῦτα εἰδότας ἄλλο ἀντὶ τούτων οὐδὲν προελέσθαι οὔτε τοὺς μὴ ἐπισταμένους δύνασθαι πράττειν, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἀμαρτάνειν. Οὕτω καὶ τὰ καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ τοὺς μὲν σοφοὺς πράττειν, τοὺς δὲ μὴ σοφοὺς οὐ δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγχειρῶσιν, ἀμαρτάνειν. Ἐπεὶ οὖν τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἄλλα καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ πάντα ἀρετῇ πράττεται, δῆλον εἶναι ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα ἀρετὴ σοφία ἐστὶ. (8) Μανίαν γε μὴ ἐναντίον μὲν ἔφη εἶναι σοφίᾳ, οὐ μέντοι γε τὴν ἀνεπιστημοσύνην μανίαν ἐνόμιζε. Τὸ δὲ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν, καὶ ἂ μὴ οἶδε δοξάζειν τε καὶ οἰεσθαι γινώσκειν, ἐγγυτάτω μανίας ἐλογίζετο εἶναι. Τοὺς μέντοι πολλοὺς ἔφη ἂ μὲν οἱ πλείστοι ἀγνοοῦσι, τοὺς δὲ διημαρτηκότας τούτων οὐ φάσκειν μαίνεσθαι, τοὺς δὲ διημαρτηκότας δὲν οἱ πολλοὶ γινώσκουσιν μαινομένων καλεῖν. (9) ἐάν τε γὰρ τις μέγας οὕτως οἴηται εἶναι ὥστε χύπτειν τὰς πύλας τοῦ τείχους διεξῶν, ἐάν τε οὕτως ἰσχυρὸς ὥστ' ἐπιχειρεῖν οἰκίας αἰρῆσθαι ἢ ἄλλῃ τῇ ἐπιτίθεσθαι τῶν πᾶσι δῆλων ὅτι ἀδύνατά ἐστι, τοῦτον μαίνεσθαι φάσκειν· τοὺς δὲ μικρῶν διαμαρτάνοντας οὐ θακεῖν τοῖς πολλοῖς μαίνεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ τὴν ἰσχυρὰν

CAPUT IX.

Rursum interrogatus, num fortitudo acquiri disciplina possit, an esset a natura? Equidem arbitror, ait, ut corpus corpore robustius a natura est ad labores, sic et animam anima firmiorem esse natura ad terribilia. Nam video illos, qui in iisdem legibus ac moribus sunt educati, longe inter se audacia differre. Arbitror equidem naturam omnem doctrina et exercitatione ad fortitudinem proficere. Nam patet, Scythas ac Thraces non ausuros sumptis clypeis et hastis adversus Lacedæmonios dimicare: contraque manifestum est, non etiam Lacedæmonios vel adversus Thraces peltis ac jaculis, vel adversus Scythas arcubus libenter depugnaturus. Equidem in aliis etiam omnibus consimiliter homines video et natura inter se differre, et exercitatione multum proficere. Et ex his patet, debere omnes, sive a natura præstantiori sint indole præditi, sive hebetiori, ea discere ac meditari, in quibus excellere velint.

Sapientiam vero, atque animi sanitatem non discernabat; sed sapientem pariter atque animo sanum ex eo judicabat, quod pulchra et bona cognoscens iisdem utatur, ac turpia itidem sciat, sed ab iis sibi caveat. Interrogatus præterea, num eos, qui scirent quid agere oporteat, et contraria facerent, sapientes ac temperantes esse putaret; Potius insipientes ac intemperantes, respondit. Omnes enim arbitror ex possibilibus, quæ putant sibi ipsis esse utilissima eligentes, hæc agere. Quamobrem qui non recte agunt, eos nec sapientes nec animo sanos esse statuo. Dicebat etiam iustitiam et omnem aliam virtutem esse sapientiam: nam justa, atque omnia, quæ cum virtute aguntur, pulchra et bona esse; neque posse eos, qui hæc sciant, aliud pro his quidpiam eligere, neque illos, qui nesciant, præstare posse; imo etiam si præstare conentur, peccare: eodem modo sapientes et pulchra ac bona facere; non sapientes autem id non posse, atque etiam, si conentur, peccare: quum igitur et justa et alia pulchra ac bona omnia cum virtute efficiantur, manifestum esse, tum iustitiam tum omnem aliam virtutem esse sapientiam. Animi vero insanitatem sapientiæ quiddam esse contrarium dicebat, non tamen inscitiam existimabat insanitatem animi: sed ignorare se ipsum, et quæ quis nesciat, opinari ac putare se scire, proximum quiddam esse arbitrabatur animi insanitati. Aiebat vulgus negare illos esse animo insanos, qui ab iis aberrant, quæ plurimi ignorant; at qui ab iis aberrant, quæ scit vulgus, animo insanos appellare. Nam si quis sibi tam magnus videatur, ut per oppidi portas transiens sese inclinet, tamque robustus, ut aedes sustollere conetur, vel aliquid aliud eorum aggrediatur, de quibus constet omnibus fieri ea non posse, hunc animo insanire aiunt: sed qui paulum quid delinquant, non videntur vulgo insanire animo: sed quemadmodum velle-

ἐπιθυμίαν ἔρωτα καλοῦσιν, οὗτω καὶ τὴν μεγάλην παρὰ νοῦν μανίαν αὐτοὺς καλεῖν. (8) Φθόρον δὲ σκοπῶν ὅτι εἴη λύπην μὲν τινα ἐξεύρισκεν αὐτὸν ὄντα, οὕτε μὲντοι τὴν ἐπὶ φίλων ἀτυχίαν οὕτε τὴν ἐπ' ἐχθρῶν εὐτυχίαν γιγνομένην, ἀλλὰ μόνους ἔφη φθονεῖν τοὺς ἐπὶ ταῖς τῶν φίλων εὐπραξίαις ἀνιυμένους. Θαραλζόντων δὲ τινων εἰ τις φίλων τινα ἐπὶ τῇ εὐπραξίᾳ αὐτοῦ λυποῖτο, ὑπερίμνησκειν ὅτι πολλοὶ οὕτως πρὸς τινὰς ἔχουσιν ὥστε κακῶς μὲν πράττοντας μὴ δύνασθαι περιστῆναι, ἀλλὰ βοηθεῖν ἀτυχεῖσιν, εὐτυχεῖσιν δὲ λυπεῖσθαι. Τοῦτο δὲ φρονίμως μὲν ἀνδρὶ οὐκ ἂν συμβῆναι, τοὺς ἡλίθιους δὲ αἰεὶ πάσχειν αὐτό. (9) Σχολῆν δὲ σκοπῶν τί εἴη ποιούντας μὲν τι τοὺς πλείστους ἔφη εὐρίσκειν καὶ γὰρ τοὺς πεπνευμένους καὶ τοὺς γέλωτοποιούντας ποιεῖν τι πάντας δὲ τοὺς ἔφη σχολάζειν ἐξεῖναι γὰρ αὐτοῖς ἵεναι πράττοντας τὰ βελτίω τούτων. Ἀπὸ μὲντοι τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χεῖρω ἵεναι οὐδένα σχολάζειν εἰ δὲ τις βίη, τούτων ἀσχολίας αὐτῷ οὕτως κακῶς ἔφη τοῦτο πράττειν. (10) Βασιλεῖς δὲ καὶ ἄρχοντας οὐ τοὺς τὰ σπῆπτρα ἔχοντας ἔφη εἶναι οὐδὲ τοὺς ὑπὸ τῶν τοῦτων αἰεθίντας οὐδὲ τοὺς κλήρω λαχόντας οὐδὲ τοὺς βίαια κείμενους οὐδὲ τοὺς ἐξαπαιτῆσκαντας, ἀλλὰ τοὺς ἐπιστατήνους ἄρχειν. (11) Ὅπως γὰρ τις ὁμολογήσειε τοῦ μὲν ἄρχοντος εἶναι τὸ προϊστάμεν ὅτι γὰρ ποιεῖν, τοῦ δὲ ἀρχομένου τὸ πείθεσθαι, ἐπιδείκνυσεν ἐν τε νηὶ τὸν μὲν ἐπιστάμενον ἄρχοντα, τὸν δὲ ναύκληρον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ νηὶ πάντας πειθόμενους τῷ ἐπιστάμενῳ, καὶ ἐν γεωργίᾳ τοὺς κεκτημένους ἀγρούς καὶ ἐν νόσῳ τοὺς νοσοῦντας καὶ ἐν σωμαστικῇ τοὺς σωμασκούοντας, καὶ τοὺς ἄλλους πάντας οἷς ὑπάρχει τι ἐπιμελεῖσθαι δεόμενον, ἂν μὲν αὐτοὶ ἡγόνται ἐπιστασθαι ἐπιμελεῖσθαι εἰ δὲ μὴ, τοῖς ἐπιστατήναις οὐ μόνον παροῦσι πειθόμενους, ἀλλὰ καὶ ἀπόντας μεταπεμπομένους, ὅπως ἐκείνοις πειθόμενοι τὰ δεόντα πράττωσιν. Ἐν δὲ ταλασίᾳ καὶ τὰς γυναικίας ἐπιδείκνυσεν ἀρχούσας τῶν ἀνδρῶν διὰ τὸ τὰς μὲν εἰδέναι ὅπως γὰρ ταλασιουργεῖν, τοὺς δὲ μὴ εἰδέναι. (12) Εἰ δὲ τις πρὸς ταῦτα λέγοι ὅτι τῷ τυράννῳ ἔξεστι μὴ πείθεσθαι τοῖς ὀρθῶς λέγουσι, καὶ πῶς ἂν, ἔφη, ἐξεῖναι μὴ πείθεσθαι, ἐπικαιμένους γε ζημίαις, ὅαν τις τῷ εὖ λέγοντι μὴ πείθεται; ἐν ᾧ γὰρ ἂν τις πράγματι μὴ πείθεται τῷ εὖ λέγοντι, ἀμαρτήσεται ὀλέθρου, ἀμαρτάνων δὲ ζημιωθήσεται. (13) Εἰ δὲ φάη τις τῷ τυράννῳ ἐξεῖναι καὶ ἀποκτείνειν τὸν εὖ φρονούντα, τὸν δὲ ἀποκτείναντα, ἔφη, τοὺς κρατίστους τῶν συμμάχων οἷαι ἀχρεῖον γίγνεσθαι ἢ εὖ εἴχεε ζημιωθῆναι; πότερον γὰρ ἂν μᾶλλον οἷαι σωθῆναι τὸν ταῦτα ποιούντα ἢ οὕτω καὶ τήρῃσθαι ἀπολέσθαι; (14) Ἐρομένου δὲ τίνος αὐτὸν τι δοκοῖ αὐτῷ κρατίστον ἀνδρὶ ἐπιτήδευμα εἶναι, ἀπεκρίνατο εὐπραξίαν. Ἐρομένου δὲ πάλιν εἰ καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐπιτήδευμα νομίζει εἶναι, Ἦν μὲν οὖν τοῦναντίον ἔγωγ', ἔφη, τύχην καὶ πράξιν ἡγουμαι τὸ μὲν γὰρ μὴ ζητούντα ἐπιτυχεῖν τινι τῶν δεόντων εὐτυχίαν ὀμαι εἶναι, τὸ δὲ μαθόντα τε καὶ μελετήσαντά τι εὖ

mentem libidinem appellant amorem, eodem modo demontiam ingentem animi insanitatem vocant. Considerans autem invidiam, quid esset, dolorem esse quemdam reperiebat, non ex amicorum adversis rebus natum, neque ex secundis inimicorum; sed eos solum aiebat invidere, qui amicorum felicitatem inique ferrent: quomodo mirarentur nonnulli, posse aliquem in ejus successu prospero, quem diligeret, dolere; eos communefaciebat, multos esse ad quosdam sic affectos, ut illos male se habentes negligere non possint, sed succurrant infelicibus; si tamen prospere agant, doleant ipsi: hoc autem viro prudenti non posse accidere, sed fatuos hoc modo per omne tempus addici. Quum, quid sit otium, consideraret, aiebat se deprehendere, plurimos aliquid agere: quippe illos etiam, qui talis ludunt, et qui faciunt ut moveatur risus, facere quiddam aliquid aiebat, verum hos omnes esse otiosos; licere etenim eis ire ad agendum aliquid hisce melius: a melioribus autem ad pejora eundi otium esse nemini: at si quis irret, hunc, quum ei negotium esset, dicebat male hoc facere. Reges ac principes non invidiebat esse, qui sceptrum tenebant, nec illos, qui vel ab infimis essent delecti, vel sorte, vi, aut fraudibus eo pervenissent; sed quotquot imperandi periti essent. Nam ubi quis fateretur, principis esse, jubere quod agendum sit; subditi vero, parere: demonstrabat in navi peritum praeesse, naucerum vero, cum ceteris in navi omnibus, huic perito parere; item in agricultura, illos, qui agros possiderent; in morbo, qui eo laborarent; in corporis exercitio, qui eo uterentur; alios denique omnes, quibus quiddam sit quod curatione indigeat, id curare si quidem se arbitrentur rem curandam intelligere; sin minus, non modo peritis praesentibus obtemperare, sed etiam absentes arcescere, ut ipsis parentes, quae oporteat, agant. In lanificio etiam mulieres viris praeesse demonstrabat, quod illae sciant, quo pacto exercendum sit lanificium; viri autem ignorent. Si quis ad haec diceret, posse tyrannum recte monentibus non obtemperare: Et qui non obtemperare possit, respondebat, quum si quis recte monenti non obtemperet, damnum sit propositum? nam quacunque in re non pareat aliquis recte monenti, nimirum peccabit; qui vero peccat, damno multabitur. Si quis autem diceret, posse tyrannum etiam occidere eum, qui recte sapit: Tu vero existimas, inquit, eum, qui praestantissimos quosque ex sociis occidat, vel nullum, vel leve damnum pati? utrum enim arbitraris eum, qui hoc perpetret, incolumem posse manere, an hoc pacto etiam celerime periturum? Quum autem quidam eum interrogaret, quodnam ipsi videretur vitae institutum homini optimum; respondit, Actionem bonam e consilio natam. At quum rursus interrogaret, an etiam fortunam bonam pro instituto duceret? Equidem, ait, fortunam et actionem e consilio natam prorsus esse contraria statuo. Nam si quis nihil quaerens, aliquid necessarium consequatur, id fortunam esse bonam puto: at si quis doctrina

ποιεῖν εὐπραξίαν νομίζω, καὶ οἱ τοῦτο ἐπιτιθεύοντες δοκοῦσί μοι εὖ πράττειν. (15) Καὶ ἀρίστους δὲ καὶ θεοφιλεστάτους ἔφη εἶναι ἐν μὲν γεωργίᾳ τοὺς τὰ γεωργικὰ εὖ πράττοντας, ἐν δ' ἰατρείᾳ τοὺς τὰ ἰατρικὰ, ἐν δὲ πολιτείᾳ τοὺς τὰ πολιτικά· τὸν δὲ μὴδὲν εὖ πράττοντα οὔτε χρήσιμον οὐδὲν ἔφη εἶναι οὔτε θεοφιλῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἄλλὰ μὴν καὶ εἰ ποτε τῶν τὰς τέχνας ἔχοντων καὶ ἐργασίας ἔνεκα χρωμένων αὐταῖς διαλέγοιτό τι, καὶ τούτοις ὠφελίμος ἦν. Εἰσελθὼν μὲν γάρ ποτε πρὸς Παρρᾶσιον τὸν ζωγράφον καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, Ἄρα, ἔφη, ὦ Παρρᾶσιε, γραφικὴ ἐστὶν ἡ εἰκασία τῶν ὀρωμένων; τὰ γοῦν κοῖλα καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ φωτεινὰ καὶ τὰ σκληρὰ καὶ τὰ μαλακὰ καὶ τὰ τραχέα καὶ τὰ λεῖα καὶ τὰ νέα καὶ τὰ παλαιὰ σώματα διὰ τῶν χρωμάτων ἀπεικάζοντες ἐκμιμῆσθε. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (2) Καὶ μὴν τὰ γε καλὰ εἶδη ἀφομοιοῦντες, ἐπειδὴ οὐ ῥᾶδιον ἐνὶ ἀνθρώπῳ περιτρυχεῖν ἀμειμπτα πάντα ἔχοντι, ἐκ πολλῶν συνάγοντες τὰ ἐξ ἑκάστου κάλλιστα οὕτως δια τὰ σώματα καλὰ ποιεῖτε φαίνεσθαι. (3) Ποιοῦμεν γάρ, ἔφη, οὕτως. Τί γάρ; ἔφη, τὸ πιθανώτατόν τε καὶ ἥδιστον καὶ φιλικώτατον καὶ ποθεινώτατον καὶ ἐρασιμώτατον ἀπομιμῆσθε τῆς ψυχῆς ἦθος; ἢ οὐδὲ μιμητὸν ἐστὶ τοῦτο; Πῶς γάρ ἂν, ἔφη, μιμητὸν εἴη, ὦ Σώκρατες, δ' μήτε συμμετρῖαν μήτε χρῶμα μήτε ὧν σὺ εἶπας ἄρτι μὴδὲν ἔχει μὴδὲ ὁλος δρατὸν ἐστίν; (4) Ἄρ' οὖν, ἔφη, γίγνεται ἐν ἀνθρώπῳ τό τε φιλορρόνως καὶ τὸ ἐχθρῶς βλέπειν πρὸς τινὰς; Ἐμοίγε δοκεῖ, ἔφη. Οὐκοῦν τοῦτό γε μιμητὸν ἐν τοῖς ὅμμασιν; Καὶ μάλα, ἔφη. Ἐπὶ δὲ τοῖς τῶν φίλων ἀγαθοῖς καὶ τοῖς κακοῖς ὁμοίως σοι δοκοῦσιν ἔχειν τὰ πρόσωπα οἷ τε φροντίζοντες καὶ οἱ μὴ; Μὰ Δι' οὐ ὄητα, ἔφη· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς παιδοί, ἐπὶ δὲ τοῖς κακοῖς σκυθρωποί γίνονται. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ ταῦτα δυνατόν ἀπεικάζειν; Καὶ μάλα, ἔφη. (5) Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τε καὶ εὐθερίον καὶ τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀνελεύθερον καὶ τὸ σωφρονικόν τε καὶ φρόνιμον καὶ τὸ ὑβριστικόν τε καὶ ἀπειρόκαλον καὶ διὰ τοῦ προσώπου καὶ διὰ τῶν σχημάτων καὶ ἐσώτων καὶ κινουμένων ἀνθρώπων διαφαίνει. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ ταῦτα μιμητὰ; Καὶ μάλα, ἔφη. Πότερον οὖν, ἔφη, νομίζεις ἦδον ὁρᾶν τοὺς ἀνθρώπους δι' ὧν τὰ καλὰ τε κάθαρά καὶ ἀγαπητὰ ἦθῃ φαίνεται ἢ δι' ὧν τὰ αἰσχρὰ τε καὶ πονηρὰ καὶ μισητὰ; Πολὺ νῆ Δι', ἔφη, διαφέρει, ὦ Σώκρατες.

ε. Πρὸς δὲ Κλείωνα τὸν ἀνδριαντοποιὸν εἰσελθὼν ποτε καὶ διαλεγόμενος αὐτῷ, Ὅτι μὲν, ἔφη, ὦ Κλείων, καλοὶ οὖς ποιεῖς ὁρομῆς τε καὶ παλαιοτάς καὶ πύκτας καὶ παγκρατιαστάς ὁρῶ τε καὶ οἶδα· δ' δὲ μάλιστα ψυχῶν διὰ τῆς ὁψεως τοὺς ἀνθρώπους, τὸ ζωτικὸς φαίνεσθαι, πῶς τοῦτο ἐνεργάζῃ τοῖς ἀνδράσι; (7)

et exercitatione aliquid recte facit, id actionem esse bonam e consilio natam duco : quique ita vitam instituunt, ii mihi videntur bene agere. Homines autem optimos deoque acceptissimos aiebat esse, in agricultura, qui recte faciunt quæ agriculturæ sunt; in medicina, qui res medicas; in republica, qui res civiles : sed qui nihil recte agit, eum neque utilem ad quidquam esse dicebat, neque acceptum deo.

CAPUT X.

Atqui si quando cum artificibus colloqueretur, qui quæstus gratia artificii uterentur, etiam his proderat. Nam quum aliquando ad Parrhasium pictorem ingressus esset, cum eo colloqueretur, Num pictura, mi Parrhasi, ait, earum rerum est representatio, quæ cernuntur? nam et concava et eminentia, et obscura et lucida, et dura et mollia, et aspera et lævia, et nova et vetera corpora per colores representando exprimitis. Vere dicis, ait. Quum vero formas elegantes imitamini, quia non facile est unum hominem nancisci omnia irreprehensibilia habentem, de multis colligentes ea quæ in singulis pulcherrima sunt, ita tota corpora, ut pulchra videantur, efficitis. Sic etiam facimus, ait. Quid vero? inquit, num indolem animæ ad alliciendum aptissimam, et suavissimam, et amicissimam, et desiderabilem maxime, maximeque amabilem imitamini? an vero illa inimitabilis est? Quo pacto, mi Socrates, inquit, possit hoc esse imitabile, quod neque proportionem, neque colorem, neque quidquam habet illorum, quæ modo tu commemorabas, neque omnino cerni potest? An non, inquit, usu venit homini, ut blande vel inimice quosdam intueatur? Ita mihi videtur, ait. Ergo hoc certe exprimi potest in oculis? Omnino, inquit. At in amicorum rebus secundis et adversis lidemne vultus esse tibi videntur eorum, qui de iis solliciti sunt, et qui non? Nequaquam profecto, ait : nam in prosperis hilares, in adversis tristes sunt. Ergo possunt, ait, hæc quoque representari? Omnino, respondit Parrhasius. Quin etiam et magnificum et liberale, et humile et illiberale, et animo sanum et prudens, et contumeliosum ac honesti ignarum tam per vultum quam per gestus hominum seu stantium seu se moventium elucet. Vere dicis, ait. An non et hæc imitabilia? Omnino, inquit. Utrum ergo, ait, illa cernere lubentius homines putas per quæ honesti, boni, amabiles mores elucet; an per quæ turpes, mali et odiosi? Multum profecto interest, inquit, mi Socrates.

Etiam ingressus aliquando ad Clitonem statuarium, et cum eo colloquutus, Quod pulchri sint, mi Clito, quos tu fingis cursores, luctatores, pugiles, pancratiastæ, hoc equidem et video et scio : quod autem maxime recreat homines in aspectu, nimirum ut vivaces appareant, id quo pacto statuis indis? Hic quum dubitans Clito non celeriter

Ἐπεὶ δὲ ἀπορῶν ὁ Κλείτων οὐ ταχὺ ἀπεκρίνατο, Ἄρ', ἔφη, τοῖς τῶν ζῶντων εἰδέναι ἀπεικάζων τὸ ἔργον ζωτικωτέρους ποιεῖς φαίνεσθαι τοὺς ἀνδριάντας; Καὶ μάλα, ἔφη. Οὐκοῦν τὰ τε ὑπὸ τῶν σχημάτων κατασπώμενα καὶ τὰ ἀντασπώμενα ἐν τοῖς σώμασι, καὶ τὰ συμπιεζόμενα καὶ τὰ διελκόμενα, καὶ τὰ ἐντεινόμενα καὶ τὰ ἀνιένεμα ἀπεικάζων ὁμοιότερά τε τοῖς ἀληθινοῖς καὶ πιθανώτερα ποιεῖς φαίνεσθαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (8) Τὸ δὲ καὶ τὰ πάθη τῶν ποιούντων τι σωματικῶν ἀπομιμεῖσθαι οὐ ποιεῖ τινα τέρψιν τοῖς θεοιμένοις; Εἰκὸς γοῦν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν μὲν μαχομένων ἀπειλητικὰ τὰ ὅματα ἀπεικαστέον, τῶν δὲ νενικηκότων εὐφρανόμενων ἢ ὀψις μιμητέα; Σφόδρα γε, ἔφη. Δεῖ ἄρα, ἔφη, τὸν ἀνδριαντοποιὸν τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τῷ εἰδῇ προσεικάζειν.

9. Πρὸς δὲ Πιστίαν τὸν θωρακοποιὸν εἰσελθὼν, ἐπιδείξαντος αὐτοῦ τῇ Σωκράτει θώρακας εὖ εἰργασμένους, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, καλὸν γε, ὦ Πιστία, τὸ εὖρημα τὸ τὰ μὲν δεόμενα σκέπης τοῦ ἀνθρώπου σκεπάζειν τὸν θώρακα, ταῖς δὲ χερσὶ μὴ κωλύειν χρῆσθαι. (10) Ἀτὰρ, ἔφη, λέξον μοι, ὦ Πιστία, διὰ τί οὕτε ἱσχυροτέρους οὕτε πολυτελεστέρας τῶν ἄλλων ποιῶν τοὺς θώρακας πλείονος πωλεῖς; Ὅτι, ἔφη, ὦ Σωκράτες, εὐρυθυμότερους ποῶ. Τὸν δὲ ὑθύμιον, ἔφη, πότῃ μετρώ ἢ σταθμῷ ἐπιδεικνύων πλείονος τιμᾷ; οὐ γὰρ δὴ ἴσους γε πάντας οὐδὲ ὁμοίους οἰκίαι σε ποιεῖν, εἴ γε ἁρμόττοντας ποιεῖς. Ἀλλὰ νῆ Δι', ἔφη, ποῶ; οὐδὲν γὰρ ὀφελὸς ἐστὶ θώρακος ἄνευ τούτου. (11) Οὐκοῦν, ἔφη, σώματά γε ἀνθρώπων τὰ μὲν εὐρυθμὰ ἐστὶ, τὰ δὲ ἄρρυθμα; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Πῶς οὖν, ἔφη, τῷ ἄρρυθμῷ σώματι ἁρμόττοντα τὸν θώρακα εὐρυθυμῶν ποιεῖς; Ὡς περ καὶ ἁρμόττοντα, ἔφη, ὁ ἁρμόττων γὰρ ἐστὶν εὐρυθυμῶς. (12) Δοκεῖς μοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ εὐρυθυμῶν οὐ καλὸν εἶναι λέγειν, ἀλλὰ πρὸς τὸν χρώμενον ὡς περ ἂν εἰ φαῖς ἀσπίδα, ὥς ἂν ἁρμόττει, τούτῳ εὐρυθυμῶν εἶναι, καὶ γλαυκῶδα, καὶ τὰλλα ὡσαύτως εἶναι εἶναι τῷ σῶμα λόγῳ. (13) Ἰσως δὲ καὶ ἄλλο τι οὐ μικρὸν ἀγαθὸν τῷ ἁρμόττειν πρόζεστι. Διδαξόν, ἔφη, ὦ Σωκράτες, εἴ τι ἔχεις. Ἦττον, ἔφη, τῷ βάρει πιέζουσιν οἱ ἁρμόττοντες τῶν ἀναρμόστων, τὸν αὐτὸν σταθμὸν ἔχοντες. Οἱ μὲν γὰρ ἀναρμόσται ἢ ὅλοι ἐκ τῶν ὤμων κρεμάμενοι ἢ καὶ ἄλλο τι τοῦ σώματος σφόδρα πιέζοντες δύσφοροι καὶ χαλεποὶ γίνονται, οἱ δὲ ἁρμόττοντες, διεκλιμμένοι τὸ βᾶρος τὸ μὲν ὑπὸ τῶν κλειδῶν καὶ ἐπιωκίδων, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν ὤμων, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ στῆθους, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ νώτου, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς γαστρὸς, ὀλίγου δεῖν οὐ φορῆματι ἀλλὰ προσθήματι εἶναι. (14) Εἰρήκας, ἔφη, αὐτὸ δι' ὅπερ ἔγωγε τὰ ἐμὰ ἔργα πλείεστος ἄξια νομίζω εἶναι. Ἐνίοι μὲντοι τοὺς ποικίλους καὶ τοὺς ἐπιγύρους θώρακας μάλλον ὠνούσονται. Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, εἴ γε διὰ ταῦτα μὴ ἁρμόττοντας ὠνούσονται, κακὸν ἔμοιγε δοκῶσι ποικίλον τε καὶ ἐπιγύρουν δίνεισθαι. (15) Ἀτὰρ, ἔφη, τοῦ σώματος μὴ μένοντος, ἀλλὰ τότε μὲν κυρτομένου, τότε δὲ ὀρθομένου, πῶς

responderet: An, inquit, opus tuum formis viventium assimilando, statuas vivaciores videri facis? Omnino, inquit. Ergo, dum quæ per gestus deorsum sursumque trahuntur in corporibus, et quæ comprimuntur et quæ diducuntur, et quæ intenduntur et quæ remittuntur, exprimis, facis ut similia veris magisque apta ad alliciendum appareant? Maxime scilicet, inquit. At vero etiam affectiones corporum aliquid agentium imitari, an non delectationem aliquam spectantibus affert? Verisimile est, ait. Quamobrem pugnantium oculi representandi sunt ut minaces, vincientium vero vultus effingendus, quasi latantium? Prorsus, inquit. Ergo statuarium, inquit, animi actiones per formam representare oportet.

Itidem ad Pistiam fabrum loricarium ingressus, quum in Socrati loricas egregie factas ostenderet, Profecto, ait, mi Pistia, pulchrum hoc inventum est, tegere lorica eas hominis partes quas tegi necesse est; neque tamen impedire, quominus quis manibus utatur. Verum, inquit, dicito mihi, mi Pistia, quamobrem nec firmiores nec materie pretiosioris loricas faciens, quam alii, pluris tamen eas vendis? Propterea, mi Socrates, ait, quod concinniores facio. Concinnitatem vero an mensura vel pondere demonstrans, pluris aestimas? nec enim loricas omnes aequales, neque similes te puto facere, siquidem congruentes corporibus facis. Sic facio, inquit: nam absque illo nullus lorice usus fuerit. Ergo, inquit, etiam hominum corpora partim concinna sunt, partim inconcinna? Maxime, inquit. Quo igitur pacto, inquit, lorica inconcinno corpori congruentem, concinnam efficis? Sic nimirum, ait, ut et congruentem faciam: nam quæ congruit, concinna est. Videris mihi, ait Socrates, concinnitatem non per se appellare, sed respectu utentis: quemadmodum si dicas clypeum concinnum illi esse, cui congruit; itidemque chlamydem, ac ceteras res se habere ex tuo quidem sermone constat. Fortassis autem aliud quoddam non exiguum bonum inest huic congruentiæ. Doce vero me, mi Socrates, ait, si quid habes. Minus, inquit, pondere suo premunt lorice congruæ, quam incongruæ, licet pondus æquale habent. Nam incongruæ, vel ab humeris totæ dependendo, vel aliquam aliam partem corporis vehementer premendo, gestatu difficiles ac molestæ sunt: congruæ vero, quum onus partim a claviculis et parte scapulis vicina, partim ab humeris, a pectore, a tergo, a ventre distributum sublevetur, prope non gestantini, sed appendicis esse loco videntur. Dixisti hoc ipsum, ait, propter quod equidem opera mea maximi esse pretii duco. Nonnulli tamen loricas varias ac deauratas lubentius emunt. At vero, inquit Socrates, si propterea non congruentes emunt, vanum mihi et inanatum malum emere videntur. Quum autem corpus in eodem situ non maneat, ait, sed modo curvetur,

ἀν ἀκριβεῖς θώρακες ἀρμόττειν; Οὐδαμῶς, ἔφη. Λέγεις, ἔφη, ἀρμόττειν οὐ τοὺς ἀκριβεῖς, ἀλλὰ τοὺς μὴ λυποῦντας ἐν τῇ χρεῖα. Αὐτὸς, ἔφη, τοῦτο λέγεις, ὦ Σώκρατες, καὶ πάνν ὁρθῶς ἀποδέχῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Γυναὶκὸς δὲ ποτὲ οὐσης ἐν τῇ πόλει καλῆς, ἥ ὄνομα ἦν Θεοδότῃ, καὶ ὅας συνεῖναι τῷ πείθοντι, μνησθέντος αὐτῆς τῶν παρόντων τινός, καὶ εἰπόντος ὅτι κρεῖττον εἴη λόγος τὸ κάλλος τῆς γυναῖκος, καὶ ζωγράφους φῆσαντος εἰσεῖναι πρὸς αὐτὴν ἀπεικασμένους, οἷς ἐκείνην ἐπιδεικνύειν ἐαυτῆς ὅσα καλῶς ἔχοι, Ἰτέον ἂν εἴη θεασομένους, ἔφη ὁ Σωκράτης· οὐ γὰρ δὴ ἀκούσασί γε τὸ λόγος κρεῖττον ἐστὶ καταμαθεῖν. Καὶ ὁ διηγησάμενος, Οὐκ ἂν φθάνοιτ', ἔφη, ἀκολουθοῦντες; (2) Οὕτω μὲν δὴ πορευθέντες πρὸς τὴν Θεοδότῃν, καὶ καταλαβόντες ζωγράφῳ τινὶ παρεστηκυῖαν, ἐθεάσαντο. Πausaμένον δὲ τοῦ ζωγράφου, Ὡς ἄνδρες, ἔφη ὁ Σωκράτης, πότερον ἡμᾶς δεῖ μᾶλλον Θεοδότῃ χάριν ἔχειν ὅτι ἡμῖν τὸ κάλλος ἐαυτῆς ἐπέδειξεν ἢ ταύτῃν ἡμῖν ὅτι ἐθεασάμεθα; Ἄρ' εἰ μὲν ταύτῃ ὠφελιμωτέρα ἐστὶν ἢ ἐπιδείξει, ταύτῃν ἡμῖν χάριν ἐκτέον, εἰ δὲ ἡμῖν ἡ θέα, ἡμᾶς ταύτῃ; (3) Εἰπόντος δὲ τινος ὅτι δίκαια λέγοι, Οὐκοῦν, ἔφη, αὕτη μὲν ἦδη τε τὸν παρ' ἡμῶν ἐπαινον κερδαίνει καὶ ἐπειδὴν εἰς πλείους διαγγελλωμεν, πλείω ὠφεληθήσεται· ἡμεῖς δὲ ἦδη τε ὧν ἐθεασάμεθα ἐπιθυμοῦμεν ἀψαθαι καὶ ἀπὲρ μὴ ὑποκινῶμενοι καὶ ἀπελθόντες ποθίσομεν. Ἐπεὶ αὖτε εἰκός ἡμᾶς μὲν θεραπεύειν, ταύτῃν δὲ θεραπεύεσθαι. Καὶ ἡ Θεοδότῃ, Νῆ Δ', ἔφη, εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, ἐμὲ ἂν δέοι ὑμῖν τῆς θέας χάριν ἔχειν. (4) Ἐκ δὲ τούτου ὁ Σωκράτης ὁρῶν αὐτὴν τε πολυτελεῶς κεκοσμημένην καὶ μητέρα παροῦσαν αὐτῇ ἐν ἐσθῇ καὶ θεραπείᾳ οὐ τῇ τυχοῦσῃ, καὶ θεραπαίνας πολλὰς καὶ εὐεδαῖς, καὶ οὐδὲ ταύτας ἡμελημένως ἐχούσας, καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν οἰκίαν ἀφθόνως κατεσκευασμένην, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Θεοδότῃ, ἐστὶ σοι ἀγρός; Οὐκ ἔμοιγ', ἔφη. Ἀλλ' ἄρα οἰκία προσόδους ἔχουσα; Οὐδὲ οἰκία, ἔφη. Ἀλλὰ μὴν χειροτέχναι τινές; Οὐδὲ χειροτέχναι, ἔφη. Πόθεν οὖν, ἔφη, τάπιτῆδεα ἔχεις; Ἐάν τις, ἔφη, φίλος μοι γενόμενος εὖ ποιῇ ἐθέλη, οὕτως μοι βίος ἐστί. (5) Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Θεοδότῃ, καλὸν γε τὸ κτῆμα, καὶ πολλῶν κρεῖττον ἢ οἶων τε καὶ βοῶν καὶ αἰγῶν φίλων ἀγέλην κεκτῆσθαι. Ἀτάρ, ἔφη, πότερον τῇ τύχῃ ἐπιτρέπεις, ἐάν τις σοι φίλος ὥπερ μυῖα προσπτήται, ἢ καὶ αὐτὴ τι μηχανᾷ; (6) Πῶς δ' ἂν, ἔφη, ἐγὼ τούτου μηχανὴν εὖροίμι; Πολλὴ νῆ Δ', ἔφη, προσηκόντως μᾶλλον ἢ αἰ ψάλλαγες· ὅσα γὰρ ὡς ἐκεῖναι θηρῶσι τὰ πρὸς τὸν βίον ἀράχνια γὰρ δὴ ποῦ λεπτὰ ὑφηνάμεναι, ὅτι ἂν ἐνταῦθα ἐμπίση, τούτω τροπῇ χρῶνται. (7) Καὶ ἐμοὶ οὖν, ἔφη, συμβουλευεῖς ὑφηνασθαι τὴ θήρατρον; Οὐ γὰρ δὴ, ἔφη, οὕτω γε ἀτέχνως οἰεσθαι γρητὸ πλείστου ἄξιον ἀγρευμα

modo erigatur, quo pacto loricae corporis partes accurate referentes congruere possunt? Nequaquam, inquit. Dicis tu congruere, ait, non accuratas, sed in ipso usu non molestas. Tute dicis, mi Socrates, ait, et rectissime rem accipis.

CAPUT XI.

Ceterum quum aliquando in urbe mulier quaedam esset formosa, cui nomen erat Theodota, et quæ cum persuadente consuesceret; facta ejus mentione ab aliquo eorum, qui aderant, dicente, mulieris pulchritudinem verba exsuperare, atque etiam narrante, pictores ad eam commeari assimilatueros, quibus illa commonstraret quæcunque honeste posset: Nos etiam, ait Socrates, hanc spectatum ire par est; nec enim audientibus licet cognoscere id, quod omnem sermonem superat. Tum qui hæc narraverat, Quin confestim, ait, sequimini? Itaque quum ad Theodotam ivissent, et hanc pictori cuidam astantem reperissent, inspiciebant: quumque cessasset pictor, O viri, inquit Socrates, utrum nos gratiam potius habere Theodotæ convenit, quod pulchritudinem suam nobis ostenderit, an nobis illam, quod eam spectaverimus? an, si quidem hæc ostensio ipsi utilior est, nobis habere gratiam debet; sin autem nobis contemplatio, nos ipsi? Et quum quidam dixisset, justa eum dicere: Ergo, inquit, hæc quidem modo laudem hanc a nobis lucratur, ac, posteaquam ad plures rem enuntiaverimus, plus utilitatis capiet: nos autem quæ jam spectavimus, attingere cupimus, et abimus nonnihil titillati, et ubi discesserimus, desiderabimus. De quibus consentaneum est, nos quidem hanc colere, ipsam verocoli. Tum Theodota, Profecto, inquit, si hæc ita se habent, me vobis spectationis causa gratiam habere oporteat. Deinde Socrates, quum eam sumptuose ornatam videret, ac matrem cum ea esse veste indutam et cultu non vulgari, itemque multas ac formosas ancillas, ne illas quidem neglectim habitas, ceterisque rebus abunde instructas ædes, Dic mihi, ait, mea Theodota, estne tibi prædium? Non est mihi, inquit. At domus cum proventibus? Nec domus, ait. At servi artes manuales exercentes? Nec illi quidem, ait. Unde igitur habes necessaria, inquit? Si quis, ait, amicus mihi factus, bene mihi facere velit, is mihi pro victu est. Profecto, ait, mea Theodota, præclara illa possessio est, multoque potius est amicorum habere gregem, quam ovium, boum, caprarum. Verum, ait, an rem fortunæ committis, ut aliquis ad te amicus instar muscæ advolet, an et ipse nonnihil machinarius? Qui possim ego, inquit, artis aliquid ad hoc invenire? Multo, inquit, convenientius, quam araneæ. Nosti enim quo pacto illas victum venentur; telas enim tenues texunt, et quicquid in eas inciderit, eo, cibi loco, utuntur. Ergo mihi quoque, ait, consulis, ut rete aliquid texam? Non enim scilicet adeo te sine arte putare

φίλους θηράσκειν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸ μικροῦ ἄξιον τοὺς λαγῶς θηρώντες πολλὰ τεχνάζουσιν; (8) ὅτι μὲν γὰρ τῆς νυκτὸς νέμονται, κύνας νυκτερευτικὰς πορίζεμενοι, ταύταις αὐτοὺς θηρώσιν· ὅτι δὲ μεθ' ἡμέραν ἀποδιδράσκουσιν, ἄλλας κτῶνται κύνας, αἵτινες, ἢ ἂν ἐκ τῆς νομῆς εἰς τὴν εὐνὴν ἀπέλθωσι, τῇ ὁσμῇ αἰσθάνομεναι εὐρίσκουσιν αὐτοὺς· ὅτι δὲ ποδώκεῖς εἰσὶν ὥστε καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ τρέχοντες ἀποφεύγειν, ἄλλας αὖ κύνας ταχέας παρασκευάζονται, ἵνα κατὰ πόδας ἀλίσκωνται· ὅτι δὲ καὶ ταύτας αὐτὸν τινες ἀποφεύγουσι, δίκτυα ἰσθᾶσιν εἰς τὰς ἀτραπούς, ἢ φεύγουσιν, ἢ εἰς ταῦτα ἐμπέπτοντες συμποδίζονται. (9) Τίνι οὖν, ἔφη, τοιούτῳ φίλους ἂν ἐγὼ θηρώην; Ἐὰν νῆ Δί', ἔφη, ἀντὶ κυνὸς κτήση ὅστις σοὶ ἱγνέωον μὲν τοὺς φιλοκάλους καὶ πλουσίους εὐρήσῃ, εὐρίων δὲ μηχανήσεται ὅπως ἐμβάλη αὐτοὺς εἰς τὰ σά δίκτυα. (10) Καὶ ποῖα, ἔφη, ἐγὼ δίκτυα ἔχω; Ἐν μὲν δῆπου, ἔφη, καὶ μάλα εὖ περιπλεκόμενον, τὸ σῶμα· ἐν δὲ τούτῳ ψυχὴν, ἢ κατακτανθάνεις καὶ ὡς ἂν ἐμβλέπουσα χαρίζοιο καὶ ὅτι, ἂν λέγουσα εὐφραίνεις, καὶ ὅτι δεῖ τὸν μὲν ἐπιμελούμενον ἀσμένως ὑποδέχεσθαι, τὸν δὲ τρυφῶντα ἀποκλείειν, καὶ ἀρβύλωσάν τον γὰρ φίλου φροντιστικῶς ἐπισκέψασθαι, καὶ καλὸν τι πράξαντος σφόδρα συνηθῆναι, καὶ τῷ σφόδρα σὺ φροντίζοντι ὅλη τῇ ψυχῇ κεχρίσθαι. Φιλεῖν γὰρ μὴν εὖ οἶδ' ὅτι ἐπίστασαι οὐ μόνον μαλακῶς, ἀλλὰ καὶ εὐνοικῶς καὶ ὅτι ἀρεστοί σοί εἰσιν οἱ φίλοι, οἶδ' ὅτι οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ ἀναπαύεις. Μὰ τὸν Δί', ἔφη ἡ Θεοδότη, ἐγὼ τούτων οὐδὲν μηχανώμαι. (11) Καὶ μὴν, ἔφη, πολὺ διαφέρει τὸ κατὰ φύσιν τε καὶ ὁρῶς ἀνθρώπῳ προσερέσθαι. Καὶ γὰρ δὴ βία μὲν οὐτ' ἂν ἐλοις οὔτε κατὰσχῃς φίλον, εὐεργεσία δὲ καὶ ἡδονῇ τὸ θηρίον τούτῳ ἀλωσιμὸν τε καὶ παραμόνιμον ἐστίν. Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη. (12) Δεῖ τοίνυν, ἔφη, πρῶτον μὲν τοὺς φροντίζοντάς σου τοιαῦτα ἄξιον οἶα ποιοῦσιν αὐτοῖς σπουδαστάτα μελετᾷ, ἔπειτα δὲ αὐτὴν ἀμείβεσθαι χαρίζομένην τὸν αὐτὸν τρόπον. Οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα φίλοι γίνωνται καὶ πλείστον χρόνον φιλοῖεν καὶ μέγιστα εὐεργετοῖεν. (13) Χαρίζοιο δ' ἂν μάλιστα, εἰ δεομένοις δωροῖο τὰ παρὰ σεαυτῆς· ὁρᾷς γὰρ ὅτι καὶ τῶν βρωμάτων τὰ ἥδιστα, ἐὰν μὲν τις προσφέρῃ πρὶν ἐπιθυμεῖν, ἀγρῇ φαίνεται, κεκορεσμένοις δὲ καὶ βέλυσγμῖαν παρέχει· ἐὰν δὲ τις προσφέρῃ λιμὸν ἐμποιήσας, καὶ φαιδρότερα ἢ, πάνυ ἡδέα φαίνεται. (14) Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, ἐγὼ λιμὸν ἐμποιεῖν τῷ τῶν παρ' ἐμοὶ δυνάμην; Εἰ νῆ Δί', ἔφη, πρῶτον μὲν τοῖς κεκορεσμένοις μήτε προσέροις μήτε ὑπομιμνήσκεις, ἕως ἂν τῆς πλησιονῆς παρασάμενοι πάλιν δέωνται, ἔπειτα τοὺς δεομένους ὑπομιμνήσκεις ὡς κοσμιωτάτῃ τε ὑμῖλιν καὶ τῷ φαίνεσθαι βουλομένη χαρίζεσθαι, καὶ διατρέγουσα, ἕως ἂν ὡς μάλιστα δεχθῶσι· τῇμαυτὰ γὰρ πολὺ διαφέρει τὰ αὐτὰ δῶρα ἢ πρὶν ἐπιθυμῆσαι δίδοναι. (15) Καὶ ἡ Θεοδότη. Τί οὖν οὐ σὺ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγένου συνθηρατῆς τῶν φίλων; Ἐὰν γὰρ νῆ Δί', ἔφη, πείθῃς με σὺ. Πῶς οὖν ἂν, ἔφη, παίσαιμί σε; Ζητή-

debes prædam pretiosissimam, amicos, venaturam. Non vides eos, qui etiam lepores, rem non magni aestimandam, venantur, multa artificiose moliri? Nam quum illi noctu se pascant, comparatis canibus nocturnis eos venantur: et quia interdum aufugiunt, alias acquirunt canes, quæ ex odore sentientes, quo se ex pastu ad cubile receperint, eos repariant: quia vero pedibus celeres sunt, ut etiam ex oculis effugere currendo possint, rursus alias canes veloces comparant, ut pedum velocitate capiantur: rursum quia lepores nonnulli has quoque effugiunt, retia statuunt iis in semitis, per quas fugiunt, ut, in ea delapsi, velut compedibus quibusdam implicentur. Qua igitur re tali, ait, possim, amicos ego venari? Si profecto canis loco, inquit, comparaveris aliquem, qui indagando tibi formæ studiosos ac locupletes inveniat; atque ubi invenerit, hoc machinetur, ut eos in retia tua concijiat. Et qualianam, inquit, retia mihi sunt? Unum certe, ait, atque etiam optime se applicans, corpus; atque in hoc anima, quæ intelligere potes, quo pacto homines intuendo grata esse possis; quid dicens, exultare possis; et quod suscipiendus sit comiter tui studiosus, excludendus vero qui te ludibrio habeat; sollicite invisendus amicus, qui agrotet; vehementer congratulandum ei, qui præclare quid gesserit; denique tota anima gratificandum illi, cui admodum curæ sis. Osculari quidem certe scio te non modo molliter nosse, sed et benevole; et ut optimi tibi adsint amici, te scio non oratione, sed ipsa re persuadere. Ego vero, inquit Theodota, nihil horum machinor. At profecto multum refert, ait, prout sua natura fert, ac recte homine uti. Nam vi quidem neque capere, neque retinere amicum possis: sed hæc bestia beneficio et voluptate tum capi potest, tum, ut maneat, retineri. Vere dicis, inquit. Quamobrem oportet, ait, primum a tui studiosis hujusmodi petere, qualia ut præsent minimi sunt facturi; deinde et ipsam gratificando eodem modo vicem referre. Nam hoc pacto maxime tibi amici fient, ac diutissime diligent, et maximis te beneficiis adicient. Gratificaberis autem maxime, si tua, quum eis indigent, concesseris. Vides enim etiam suavissimas escas, allatas prius quam appetantur, insuaves videri; exsaturatis vero etiam fastidium parere: at si quis eas porrigat iis quibus famem excitaverit, etiamsi viliores sint, persuaves videntur. Quo igitur pacto, ait, famem ego in aliquo apud me possim excitare? Primum profecto, ait, si saturatis neque porrigas, neque eos commonefacias prius, quam a repletionem desinentes rursus egeant: deinde indigentes commonefacias colloquio quam maxime decore, atque apparendo quasi gratificari velis, interimque elaboris, donec quam maxime indigeant. Tunc enim longe præstat eadem dona concedere, quam prius, quum nondum expeterentur. Et Theodota, Quid ergo, inquit, non tu mihi, mi Socrates, amicorum convenator esse velis? Profecto, ait, si tu mihi persuaseris. Quo igitur pacto, ait, tibi persuaserim? Quares, inquit, hoc ipsa

σεις, ἔφη, τοῦτο αὐτὴ καὶ μηχανήσῃ, ἐάν τί μου δέῃ. Εἰςθι τοίνυν, ἔφη, θαμινά. (16) Καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκώπτων τὴν αὐτοῦ ἀπραγμοσύνην, Ἄλλ', ὦ Θεοδότῃ, ἔφη, οὐ πάνυ μοι βράδιόν ἐστι σχολάσαι· καὶ γὰρ ἴδια πράγματα πολλὰ καὶ δημόσια παρέχει μοι ἀσχολίαν· εἰσὶ δὲ καὶ φίλοι μοι, αἳ οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀφ' αὐτῶν ἐάσουσί με ἀπίνειν, φίλτρα τε μανθάνουσαι παρ' ἐμοῦ καὶ ἐπιδάς. (17) Ἐπίστασαι γὰρ, ἔφη, καὶ ταῦτα, ὦ Σώκρατες; Ἀλλὰ διὰ τί οἶσι, ἔφη, Ἀπολλόδωρον τε τόνδε καὶ Ἀντισθένην οὐδέποτε μου ἀπολείπεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ Κέβητα καὶ Σιμίαν Θήβηθεν παραγίγνεσθαι; εὖ ἴσθι ὅτι ταῦτα οὐκ ἄνευ πολλῶν φίλων τε καὶ ἐπιδῶν καὶ ἰγγων ἐστί. (18) Χρῆσον τοίνυν μοι, ἔφη, τὴν ἔγγα, ἵνα ἐπὶ σοὶ πρώτον ἔλω αὐτήν. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ αὐτὸς ἔλκεσθαι πρὸς σε βούλομαι, ἀλλὰ σὲ πρὸς ἐμὲ πορεύεσθαι. Ἀλλὰ πορεύεσθαι, ἔφη, μόνον ὑποδέχου. Ἄλλ' ὑποδέχομαι σε, ἔφη, ἐάν μὴ τις φιλωτέρα σου ἔνδον ᾖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Ἐπιγένην δὲ τῶν ξυνόντων τινὰ, νέον τε ὄντα καὶ τὸ σῶμα κακῶς ἔχοντα, ἰδὼν, Ὡς ἰδιωτικῶς, ἔφη, τὸ σῶμα ἔχεις, ὦ Ἐπίγενης. Καὶ δς, Ἰδιώτης μὲν, ἔφη, εἰμὶ, ὦ Σώκρατες. Οὐδὲν γε μᾶλλον, ἔφη, τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ μελλόντων ἀγωνίζεσθαι· ἢ δοκεῖ σοι μικρὸς εἶναι ὁ περὶ τῆς ψυχῆς πρὸς τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶν, ὃν Ἀθηναῖοι θήσουσιν, ὅταν τύχῃσι; (2) Καὶ μὴν οὐκ ὀλίγοι μὲν διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν ἀποδιδέσκειν τε ἐν τοῖς πολεμικοῖς κινδύνους καὶ αἰσχυρῶς σώζονται, πολλοὶ δὲ δι' αὐτὸ τοῦτο ζῶντές τε ἀλίσκονται καὶ ἀλόντες ᾔσται δουλεύουσι τὸν λοιπὸν βίον, ἐάν οὕτω τύχῃσι, τὴν χαλεπωτάτην δουλείαν, ἢ εἰς τὰς ἀνάγκας τὰς ἀλγεινοτάτας ἐμπεσόντες καὶ ἐκτίσαντες ἐνίοτε πλεῖω τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς τὸν λοιπὸν βίον ἐνδεεῖς τῶν ἀναγκαίων ὄντας καὶ κακοπαθοῦντες διαζῶσι, πολλοὶ δὲ δόξαν αἰσχυρὰν κτῶνται, διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀδυναμίαν δεσποῦντες ἀποδεδιῆν. (3) Ἡ καταφρονεῖς τῶν ἐπιτιμίων τῆς καχεξίας τούτων, καὶ βράδιός ἂν οἶσι φέρειν τὰ τοιαῦτα; καὶ μὴ οἶμαι γε πολλῷ βῆω καὶ ἡδίστῳ τούτων εἶναι ὃ δεῖ ὑπομένειν τὸν ἐπιμαλόμενον τῆς τοῦ σώματος εὐεξίας. Ἡ ὑγιεινότερόν τε καὶ εἰς τὰλλα χρησιμώτερον νομίζεις εἶναι τὴν καχεξίαν τῆς εὐεξίας; ἢ τῶν διὰ τὴν εὐεξίαν γιγνομένων καταφρονεῖς; (4) καὶ μὴν πάντα γε τὰναντία συμβαίνει τοῖς εὖ τὰ σώματα ἔχουσιν ἢ τοῖς κακῶς. Καὶ γὰρ ὑγιαίνουν οἱ τὰ σώματα εὖ ἔχοντες καὶ ἰσχύουσι, καὶ πολλοὶ μὲν διὰ τοῦτο ἐκ τῶν πολεμικῶν ἀγῶνων σώζονται τε εὐσχημόνως καὶ τὰ δεινὰ πάντα διαφεύγουσι, πολλοὶ δὲ φίλοις τε βοηθοῦσι καὶ τὴν πατρίδα εὐεργετοῦσι, καὶ διὰ ταῦτα χάριτός τε ἀξιοῦνται καὶ δόξαν μεγάλην κτῶνται καὶ τιμῶν καλλίστων τυγχάνουσι, καὶ (διὰ ταῦτα) τὸν τε λαὸν βίον ἥδιον καὶ κάλλιον διαζῶσι καὶ τοῖς ἐαυ-

tu, et excogitabis, si qua in re mea tibi opus sit opera. Ergo frequenter, ait, ad me ingredere. Et Socrates, suum ipseus in otium jocans, Enimvero, mea Theodota, inquit, non mihi admodum facile est otuari. Nam compluribus tum privatis tum publicis negotiis occupatus sum; atque etiam amicæ mihi sunt, quæ nec interdiu, nec noctu abesse me ab ipsis patientur amoris conciliandi rationes, et incantationes ex me discentes. An et illa nosti, ait, mi Socrates? Cur enim existimas, respondit, et Apollodorum hunc, et Antisthenem nunquam a me discodere? cur et Cebetem et Simiam Thebis ad me venitare? Sat scito, ea non absque multis philtris et incantationibus et illecebris fieri. Ergo tu, inquit, commodos mihi Iyngem, ut eam de te primo traham. At enim, inquit Socrates, nolo ad te profecto trahi, sed te ad me venire. Veniam vero, ait; tantum me suscipe. Atque ego te suscipiam, inquit, si non aliqua te carior apud me fuerit.

CAPUT XII.

Epigenem quendam e familiaribus videns adolescentem, et corpore male usum, Quam umbratico, inquit, corpore utoris, mi Epigenes! Et ille, Umbraticus profecto sum, inquit, mi Socrates. Nihilo magis certe, inquit, iis, qui in Olympicis certaturi sunt: an tibi videtur esse certamen exiguum de vita adversus hostes, quod Athenienses proponant, quum res feret? Atqui non pauci bellicis in periculis ob malam corporis valetudinem moriuntur, alii turpiter evadunt: multi eadem de causa capiuntur vivi, capti vel reliquum vitæ serviunt, si res ita forte evenerit, servitutem gravissimam; vel in necessitates maxime ærummosas prolapsi, atque etiam persolventes nonnunquam plura quam in bonis habeant, quod reliquum vitæ est, in rerum necessariorum inopia et ærumnis transigunt: multi etiam sibi existimationem turpem comparant, quod ob corporis imbecillitatem formidolose se gerere videantur. An has tu malæ valetudinis penas contemnis, teque putas talia facile latum? Atqui arbitror longe faciliora et jucundiora his esse, quæ illi ferenda sunt, qui bonæ corporis valetudini studet. An tu salubriorem, et ad alia putas utillorem esse malam corporis constitutionem, quam bonam? an ea, quæ per bonam corporis constitutionem fiunt, contemnis? Atqui contraria eveniunt omnia his qui bona habitudine corporis fruuntur, atque his qui mala. Nam quibus bene affecta sunt corpora, valent, et robusti sunt, et multi hac ratione incolumes e præliis evadunt honestissime, cunctaque pericula effugiant, multi amicis succurrunt, de patria bene merentur, et ob hæc gratiam consequuntur, et ingentem gloriam comparant, et honores præclarissimos adipiscuntur. Quod fit ut reliquam vitam suavius ac præclarior transigant, liberisque suis pulchriora relinquant ad vitam subsidia. Ne-

τῶν παισὶ καλλίους ἀφορμὰς εἰς τὸν βίον καταλείπουσιν. ὅς οὗτοι γὰρ ὅτι ἡ πόλις οὐκ ἀσχεῖ δημοσίᾳ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, διὰ τοῦτο καὶ ἰδίᾳ ἀμελεῖν, ἀλλὰ μηδὲν ἥττον ἐπιμελεῖσθαι. Εὐ γὰρ ἴσθι ὅτι οὐδὲ ἐν ἄλλῳ οὐδὲν ἀγῶνι οὐδὲ ἐν πράξει οὐδεμιᾷ μείον ἕξεις διὰ τὸ βέλτιον τὸ σῶμα παρασκευάσθαι πρὸς πάντα γὰρ ὅσα πράττουσιν ἄνθρωποι γρήσιμον τὸ σῶμα ἐστίν ἐν πάσαις δὲ ταῖς τοῦ σώματος χρδαῖς πολλὸ διαφέρει ὡς βέλτιστα τὸ σῶμα ἔχειν. (6) Ἐπεὶ καὶ ἐν ᾧ δοκεῖς ελαχίστην σώματος χρδαῖαν εἶναι, ἐν τῷ διανοεῖσθαι, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ πολλοὶ μεγάλα σφάλλονται διὰ τὸ μὴ θυμῶναι τὸ σῶμα; καὶ λήθῃ δὲ καὶ θυμῶν καὶ δυσ-κρίνῃ καὶ μανίᾳ πολλὰκις πολλοὶ διὰ τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν εἰς τὴν διάνοιαν ἐμπίπτουσιν οὕτως ὥστε καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐκβάλλειν. (7) Τοῖς δὲ τὰ σώματα εὖ ἔχουσι πολλὰ ἀσφάλεια καὶ οὐδεὶς κίνδυνος διὰ γε τὴν τοῦ σώματος καχεξίαν τοιοῦτόν τι παθεῖν, εἰκὸς δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ ἐναντῖα τῶν διὰ τὴν καχεξίαν γιγνομένων καὶ τὴν εὐεξίαν γρήσιμον εἶναι. Καίτοι τῶν γε τοῖς εἰρημονεῖν ἐναντιῶν ἕνεκα τί οὐκ ἂν τις νοῦν ἔχων ὑπηρεῖται; (8) Λιγρόν δὲ καὶ τὸ διὰ τὴν ἀμέλειαν γηράσκει, πρὶν ἰδεῖν ἑαυτὸν ποῖος ἂν κάλλιστος καὶ κρατῖστος τῷ σώματι γένοιτο. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐστὶν ἰδεῖν ἀμελοῦντα· οὐ γὰρ ἐθέλει αὐτόματα γίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Ὁρμηζόμενον δὲ ποτὲ τινος, ὅτι προσεπιπὼν τινα χαίρειν οὐκ ἀντιπροσέβηθι, Γελῶν, ἔφη, τὸ, εἰ μὲν τὸ σῶμα κάκιον ἔχοντι ἀτήνησάς τῳ, μὴ ἂν ὀργίζεσθαι, ὅτι δὲ τὴν ψυχὴν ἀγροικότερως διακειμένῳ περιέτυχες, τοῦτό σε λυπεῖν.

2. Ἄλλου δὲ λέγοντος ὅτι ἀηδῶς ἐσθίει, Ἀκουμένος, ἔφη, τούτου φάρμακον ἀγαθὸν διδάσκει. Ἐρομένου δὲ, Ποῖον; Παύσασθαι ἐσθίοντα, ἔφη καὶ ἡδὺν τε καὶ εὐτελέστερον καὶ υγιεινότερόν γεσι διαῖξιν παυσάμενον.

3. Ἄλλου δ' αὖ λέγοντος ὅτι θερμὸν εἴη παρ' ἑαυτοῦ τὸ ὕδωρ ὃ πίνει, Ὅταν ἄρ' ἔφη, βούλη θερμῷ λούσασθαι, ἔτοιμον ἐστὶ σοι. Ἀλλὰ ψυχρόν, ἔφη, ὥστε λούσασθαι ἐστίν. Ἄρ' οὖν, ἔφη, καὶ οἱ οἰκέται σου ἄρδονται πίνοντές τε αὐτὸ καὶ λουόμενοι αὐτῷ; Μὴ τὸν Δι' ἔφη, ἀλλὰ καὶ πολλὰκις τελευτάμακα ὡς ἡδῶς αὐτῷ πρὸς ἀμφοτέρω ταῦτα χρδονται. Πότερον δὲ, ἔφη, τὸ παρὰ σοὶ ὕδωρ θερμότερον πιεῖν ἐστὶν ἢ τὸ ἐν Ἀσκληπιδί; Τὸ ἐν Ἀσκληπιδί, ἔφη. Πότερον δὲ λούσασθαι ψυχρότερον, τὸ παρὰ σοὶ ἢ τὸ ἐν Ἀμφικράτῳ; Τὸ ἐν Ἀμφικράτῳ, ἔφη. Ἐνθυμὸς οὖν, ἔφη, ὅτι κινδυνεύεις δυσχερεστέρος εἶναι τῶν τε οἰκετῶν καὶ τῶν ἀρδιστουμένων.

4. Κολάσκοντος δὲ τινος ἰσχυρῶς ἀκόλουθον, ἤρετο τι χαίρειναι τῷ θερπόμενῳ. Ὅτι, ἔφη, ὀψοφαγίστατός τε ὢν βιβάσκοντός ἐστι καὶ φιλαργυρώτατος ὢν

quaquam propterea, quod civitas ea quæ pertinent ad bellum publice non exerceat, etiam privatim negligenda sunt; sed nihilo minus sunt excolenda. Certo scire te velim, nec in ullo alio certamine, nec quavis in actione deteriore idcirco te futurum, quod corpore rectius comparato utaris. Nam ad omnia, quæcunque agunt homines, utile corpus est: atque in omnibus corporis usibus multum interest, ut corpore quam optime adfecto. Quis enim ignorat, etiam in eo, in quo putas usum corporis esse minimum, videlicet in cogitando, multos vehementer impingere, propterea quod corpus non recte valeat? Etiam oblitio, et moror, et morositas, et animi insanitas sæpius in multis ob malam corporis adfectionem sic in mentem penetrant, ut etiam scientias ejiciant. At quibus adfecta bene sunt corpora, multa illis securitas, neque quicquam est periculi ob malam corporis constitutionem hujusmodi quid eis eventurum: potiusque consentaneum est, valetudinem integram ad contraria us, quæ ex mala constitutione oriuntur, conducere. Atqui propter ea quæ jam dictis sunt contraria, quid non aliquis toleraret mentis compos? Turpe est, aliquem propter exercitationis omissionem senescere, priusquam videat, qualis foret, ubi et pulcherrimus et robustissimus corpore exserit. At hæc videre nequit qui exercitationem nullam adhibet: non enim hæc sponte sua fiunt.

CAPUT XIII.

Quum autem aliquando quidam excandesceret, quod salutans quendam, resalutatus non fuisset: Ridiculum est, inquit, te, si cui occurrisses, qui se corpore deterius habuisset, non succensurum fuisse; quod autem in hominem incideris anima rusticiore præditum, id tibi molestum esse. Quum alius diceret, insuaviter se comedere: Acumenus, inquit, bonum remedium ad hoc docet. Illo interrogante, qualenam id esset? Cessare a cibo ante satietatem, inquit. Et quidem si cessaveris, ait, etiam suavius, et parcius, et salubrius vives.

Rursus alio dicente, aquam apud se calidam esse, quam biberet: Ergo quum lavare calida voles, inquit, in promptu tibi erit. Atqui, ait, frigida nimis est, quam ut lavare liceat. An ergo, inquit, etiam famuli tui graviter ferunt bibere illam, illaque lavare? Non profecto, inquit: sed sæpe miratus sum. quam jucunde ad horum utrumque illa utantur. Num aqua, inquit, quæ penes te est, an quæ est in Æsculapii tanis est. Num ea, quæ penes te est, an quæ in Amphikrai, frigidior est ad lavandum? Illa, inquit, quæ est in Amphikrai. Ergo cogitato, ait, periculum esse, ne et famulis et ægrotantibus sis fastidiosior.

Quum quidam pedisequum suum vehementer cecidisset, quumobrem servo succenseret, interrogabat. Quod, inquit, voracissimus sis obsoniorum, et simul mollissimus; avaris-

ἀργότατος. Ἦδη ποτὲ οὖν ἐπισκέψω πότερος πλειόνων πληγῶν δαίται, σὺ ἢ ὁ θεράπων;

β. Φοβούμενου δέ τινος τὴν εἰς Ὀλυμπίαν ὁδὸν, Τί, ἔφη, φοβῇ (σὺ) τὴν πορείαν; οὐ καὶ οἴκοι σχεδὸν δὴν τὴν ἡμέραν περιπατεῖς; καὶ ἐκεῖσε πορευόμενος περιπατήσας ἀριστήσεις, περιπατήσας δειπνήσεις καὶ ἀναπαύσῃ. Οὐκ οἶσθα ὅτι εἰ ἐκτείναις τοὺς περιπάτους, οὐκ ἐν πέντε ἢ ἑξ ἡμέραις περιπατεῖς, ῥαδίως ἂν Ἀθήνηθεν εἰς Ὀλυμπίαν ἀφίκαιο; χαρίστερον δὲ καὶ προεξορμᾶν ἡμέρα μιᾷ μᾶλλον ἢ ὑστερίζειν. Τὸ μὲν γὰρ ἀναγκάζεσθαι περαιτέρω τοῦ μετρίου μηκύνει τὰς ὁδοὺς χαλεπὸν, τὸ δὲ μιᾷ ἡμέρᾳ πλείονας πορευθῆναι πολλὴν βραδύτητα παρέχει. Κρεῖττον οὖν ἐν τῇ ὁρμῇ πορεύειν ἢ ἐν τῇ ὁδῷ.

γ. Ἄλλου δὲ λέγοντος ὡς παρατάθη μακρὰν ὁδὸν πορευθεὶς, ἤρατο αὐτὸν εἰ καὶ φορτίον ἔφερε. Μὰ Δ' οὐκ ἔγωγ', ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἱμάτιον. Μόνος δ' ἐπορεύου, ἔφη, ἢ καὶ ἀκολουθός σοι ἡκολούθει; Ἠκολούθει, ἔφη. Πότερον κενός, ἔφη, ἢ φέρων τι; Φέρων νῆ Δ', ἔφη, τὰ τε στρώματα καὶ τᾶλλα σκευή. Καὶ πῶς δὴ, ἔφη, ἀπῆλκεν ἐκ τῆς ὁδοῦ; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ἔφη, βελτίον ἐμοῦ. Τί οὖν; ἔφη, εἰ τὸ ἐκείνου φορτίον ἔδει σε φέρειν, πῶς ἂν οἷε διατεθῆναι; Κακῶς νῆ Δ', ἔφη μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν ἡδυνήθην κομίσαι. Τὸ οὖν τοσούτῳ ἦττον τοῦ παιδὸς δύνασθαι πονεῖν πῶς ἡσχημένου δοκεῖ σοι ἀνδρός εἶναι;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

Ὅποτε δὲ τῶν ξυνιόντων ἐπὶ δεῖπνον οἱ μὲν μικρὸν ὄψον, οἱ δὲ πολλὸν φέροιεν, ἐκέλευεν ὁ Σωκράτης τὸν παῖδα τὸ μικρὸν ἢ εἰς τὸ κοινὸν τιθέναι ἢ διανέμειν ἐκάστῳ τὸ μέρος. Οἱ οὖν τὸ πολλὸν φέροντες ἡσχύνοντο τε τὸ μὴ κοινωεῖν τοῦ εἰς τὸ κοινὸν τιθεμένου καὶ τὸ μὴ ἀντιτιθέναι τὸ ἑαυτῶν. Ἐτίθεσαν οὖν καὶ τὸ ἑαυτῶν εἰς τὸ κοινόν· καὶ ἐπεὶ οὐδὲν πλέον εἶχον τῶν μικρὸν φερομένων, ἐπαύοντο πολλοὶ ὀκνοῦντες.

α. Καταμαθὼν δὲ τινα τῶν ξυνδειπνοῦντων τοῦ μὲν σίτου πεπαυμένον, τὸ δὲ ὄψον αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐσθίοντα, λόγου ὄντος περὶ ὀνομάτων, ἐφ' οὗ ἔργῳ ἑκάστον εἴη, Ἐχομεν ἂν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰπεῖν ἐπὶ ποίῳ ποτὲ ἔργῳ ἄνθρωπος ὀψοφάγος καλεῖται; ἐσθίουσι μὲν γὰρ ὅθι πάντες ἐπὶ τῷ σίτῳ ὄψον, ὅταν παρῇ· ἀλλ' οὐκ οἶμαι πῶ ἐπὶ γε τούτῳ ὀψοφάγοι καλοῦνται. (β) Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη τις τῶν παρόντων. Τί γάρ; ἔφη, ἐάν τις ἀνευ τοῦ σίτου τὸ ὄψον αὐτὸ ἐσθῇ, μὴ ἀσκήσεως, ἀλλ' ἡδονῆς ἕνεκα, πότερον ὀψοφάγος εἶναι δοκεῖ ἢ οὐ; Σχολῇ γ' ἂν, ἔφη, ἄλλος τις ὀψοφάγος εἴη. Καὶ τις ἄλλος τῶν παρόντων, Ὁ δὲ μικρῷ σίτῳ, ἔφη, πολλὸν ὄψον ἐπισθίων; Ἐμοὶ μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ οὗτος δοκεῖ δικαίως ἂν ὀψοφάγος καλεῖσθαι· καὶ ὅταν γε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τοῖς θεοῖς εὐχονται πολυκαρπίαν, εὐκρίως ἂν οὗτος πολυσίαν εὐχόιτο. (γ) Ταῦτα δὲ τοῦ

simus idem, et inertissimus. Unquamne vero considerasti, inquit Socrates, uter plures plagas mereatur, tu, an servus?

Quum quidam iter Olympiam reformidaret, Quamobrem, inquit, profectionem hanc metuis? an non etiam domi totum fere diem obambulas? atque eo proficiscens, postquam ambulaveris, prandebis; postquam ambulaveris, coenabis et quiesces. An nescis te, si obambulationes, quas per quinque vel sex dies absolveris, una continuitate extenderes, facile Athenis Olympiam venturum? atque etiam gratius erit, si uno die praecipies iter, quam si serius eas. Nam cogi, ut itinera, quam par sit, longiora facias, molestum est: at unum diem amplius in itinere consumere, magnam facilitatem affert. Itaque potius est in arripiendo itinere festinare, quam in via.

Quum alius diceret, se longo itinere conficiendo defessum esse: num quid etiam oneris gestasset, interrogabat. Minime equidem, ait, praeter vestem. Num solus ibas, inquit, an et pedissequus te comitabatur? Comitabatur, inquit. Vacuus erat ille, an quid gestabat? Gestabat, inquit, tum stragula, tum alia vasa. Et quo pacto is, ait, itinere perfunctus est? Melius me, inquit, uti mihi videtur. Quid ergo, inquit, si tibi gestandum fuisset illius onus, quo te pacto tunc adfectum esse putares? Male profecto, inquit: imo ne gestare quidem id potuissem. At tanto minus laboris perferre te posse, quam puer, qui tibi esse viri videtur exercitanti?

CAPUT XIV.

Quum autem aliquibus ad coenam convenientibus, alii parum obsonii, multum alii adferrent, jubere solebat Socrates puerum parum illud vel in commune apponere, vel partem aliquam in singulos distribuere. Eos itaque qui multum attulerant, pudebat non ejus participes fieri, quod esset in commune propositum, ac non suum ibidem collocare. Itaque suum etiam in commune apponebant, et quia nihilo plus habebant quam illi, qui parum afferebant, magno in emendis obsoniis sumptu desistebant.

Idem quum animadvertisset quendam ex iis qui una coenabant, a pane quidem desisse, sed obsonio adhuc mero vesci, dum haberetur sermo de nominibus, quam ob rem singula essent indita, Possumusne dicere, ait, o viri, quam ob causam homo obsonii esor appelletur? Edunt enim omnes cum pane obsonium, quum adest: at opinor, non ob eam causam obsonii esores vocentur. Minime scilicet, ait quidam ex iis qui aderant. Quid? inquit: si quis absque pane comedat obsonium, non victus corroborantis, sed voluptatis causa, utrum obsonii esor esse videtur, an non? Vix alius, ait, obsonii esor sit. Tum alius quidam illorum qui aderant, At vero qui cum exiguo pane, inquit, multum obsonii comedit? Is etiam mihi, ait Socrates, merito obsonii esor videtur dici: quumque ceteri homines a diis fructuum poscent copiam, par fuerit illum obsonii copiam poscere. His

Σωκράτους εἰπόντος νομίσας ὁ νεανίσκος εἰς αὐτὸν εἰργῆσθαι τὰ λεγόμενα τὸ μὲν ὄψων οὐκ ἐπαύσατο ἐσθίων, ἄρτον δὲ προσέλαβεν. Καὶ ὁ Σωκράτης καταμαθὼν, Παρὰ τὴν εἶρη, τοῦτον οἱ πλησίον ὁπότερα τῷ σίτῳ ὄψω ἢ τῷ ὄψω σίτῳ χρήσεται.

11. Ἄλλον δὲ ποτε τῶν συνδείπνων ἰδὼν ἐπὶ τῷ ἐνὶ ψωμῷ πλείωνον ὄψων γευόμενον, Ἄρα γένοιτ' ἂν, ἔφη, πολυτελεστέρα ὄψοποιία ἢ μᾶλλον τὰ ὄψα λυμαίνομένη ἢ ἣν ὄψοποιεῖται ὁ ἄμα πολλὰ ἐσθίων καὶ ἄμα παντοδαπὰ ἡδύσματα εἰς τὸ στόμα λαμβάνων; πλείω μὲν γε τῶν ὄψοποιῶν συμμιγνύων πολυτελέστερα ποιεῖ· ἀ δὲ ἐκεῖνοι μὴ συμμιγνύουσιν, ὡς οὐχ ἄριόττοντα, ὁ συμμιγνύων, εἴπερ ἐκεῖνοι ὀρθῶς ποιοῦσιν, ἀμαρτάνει τε καὶ καταλύει τὴν τέχνην αὐτῶν. (8) Καίτοι πῶς οὐ γελοῖόν ἐστι παρασκευάζεσθαι μὲν ὄψοποιούς τοὺς ἄριστα ἐπισταμένους, αὐτὸν δὲ μὴδ' ἀντιποιοῦμενον τῆς τέχνης ταύτης τὰ ὑπ' ἐκείνων ποιούμενα μετατιθέναι; Καὶ ἄλλο δὲ τι προσγίγνεται τῷ ἄμα πολλὰ ἐσθίειν ἐθισθέντι· μὴ παρόντων γὰρ πολλῶν μειονεκτεῖν ἂν τι δοκοῖη πλοῦτον τὸ σύνηθες· ὁ δὲ συνεθισθεὶς τὸν ἕνα ψωμὸν ἐνὶ ὄψῳ προπέμπειν, ὅτε μὴ παρείη πολλὰ, δύναιτ' ἂν ἀλύπως τῷ ἐνὶ χρήσθαι.

7. Ἐλεγε δὲ καὶ ὡς τὸ εὐωχεῖσθαι ἐν τῇ Ἀθηναίῳ γλώττῃ ἐσθίειν καλοῖτο· τὸ δὲ εὖ προσχεῖσθαι ἔφη ἐπὶ τῷ ταῦτα ἐσθίειν ἄτινα μῆτε τὴν ψυχὴν μῆτε τὸ σῶμα λυποῖν μῆτε δυσεύρετα εἶναι· ὥστε καὶ τὸ εὐωχεῖσθαι τοῖς κοσμίως διατιομένους ἀνετίθει.

a Socrate prolatis, existimans is adolescentulus in se illa esse dicta, obsonio quidem vesci non desinebat, sed panem adhibebat. Quod Socrates ut animadverteret, Observate hunc, inquit, qui propius estis, num pane pro obsonio, an obsonio pro pane utatur.

Quum itidem aliquando vidisset alium ex convivis, ad unum panis frustum obsonia plura degustantem : Num, ait, fieri potest obsoniorum confectio sumptuosior, aut quæ magis obsonia corrumpat, quam ea confectio, quam sibi instituit is, qui multa simul comedit, et omnigena simul condimenta in os ingerit? Qui certe plura commiscet, quam instructores obsoniorum, sumptuosiora facit : qui vero commiscet ea, quæ illi tanquam non congruentia minime commiscet (si quidem illi recte faciunt), peccat, et artem ipsorum evertit. Atqui quo pacto non ridiculum fuerit, aliquem sibi structores obsoniorum comparare peritissimum, atque ipsum interim, artis hujus cognitionem sibi non vindicantem, ab illis confecta immutare? Quin etiam aliud quiddam accidit ei, qui multa simul vorare consuevit, quam qui non : nam ubi parum adest, minus habere se putat, quippe qui consueta desiderat : at qui se consuefecit unum panis frustum uni obsonio præmittere, is, quum multa non adsunt, sine molestia potest uno illo uti.

Aiebat etiam, verbum εὐωχεῖσθαι Atheniensium lingua edendi significationem habere : additum vero esse vocabulum εὖ (bene) dicebat, ut ea comedantur, quæcunque nec animam, neque corpus lædant, nec inventu sint difficilia. Itaque verbum hoc εὐωχεῖσθαι victu decenter utentibus tribuebat.

BIBLION Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Οὕτω δὲ ὁ Σωκράτης ἦν ἐν παντὶ πράγματι καὶ πάντα τρόπον ὠφελίμος ὥστε σκοποῦμένῳ τῷ καὶ μετρίως κισθανομένῳ φανερόν εἶναι ὅτι οὐδὲν ὠφελιμώτερον ἦν τοῦ Σωκράτει συνεῖναι καὶ μετ' ἐκείνου διατρίβειν ὅπου οὖν καὶ ἐν ὅτῳ οὖν πράγματι, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐκείνου μεμνηθῆαι μὴ παρόντος οὐ μικρὰ ὠφέλει τοὺς εἰωθότας τε αὐτῷ συνεῖναι καὶ ἀποδεχομένους ἐκείνων· καὶ γὰρ παῖζων οὐδὲν ἤπτον ἢ σπουδάζων ἐλυσιστέλει τοῖς συνδιατρίβουσιν. (2) Πολλὰ καὶ γὰρ ἔφη μὲν ἂν τινος ἐρεῖν, φανερόν δ' ἦν οὐ τῶν τὰ σώματα πρὸς ὄραν, ἀλλὰ τῶν τὰς ψυχὰς πρὸς ἀρετὴν εὖ πεφυκότων ἐπιμέμενος· ἐτεκμαίρετο δὲ τὰς ἀγαθὰς φύσεις ἐκ τοῦ ταχὺ τε μαρτυρεῖν ὅς προέξειν καὶ μνημονεύειν ἂ μάλοιν καὶ ἐπιθυμεῖν τῶν μαθημάτων πάντων δι' ὧν ἔστιν οἰκίαν τε καλῶς οἰκεῖν καὶ πόλιν καὶ τὸ ὅλον ἀνθρώποις τε καὶ ἀνθρωπίνους πράγμασιν εὖ χρήσθαι. Τοὺς γὰρ τοιοῦτους ἡγεῖτο παιδεύοντας οὐκ ἂν μόνον αὐτοὺς τε εὐδαίμονας εἶναι καὶ τοὺς ἐαυτῶν οἴκους καλῶς οἰκεῖν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἀνθρώπους καὶ πόλεις δύνασθαι εὐδαί-

LIBER IV.

CAPUT I.

Tam vero Socrates utilis erat in negotio quovis, atque omni modo, ut cuius hoc consideranti, etiam si vel meliocriter intelligat, perspicuum sit, nihil fuisse utilius, quam Socrate familiariter uti, et cum eo ubivis locorum, et quavis in re versari. Nam ejus etiam absentis recordari, non parum proderat illis, qui cum eo solebant esse, et qui comprobabant eum. Quippe non minus joco quam serio loquens, familiaribus suis proderat. Sape enim amare se aliquem aiebat, sed ostendebat se non illos quorum corpora ad pulchritudinem, sed quorum animæ ad virtutem a natura comparatæ essent, expetere. Certa vero indicia bonæ indolis colligebat ex eo, si celeriter discerent illa, quibus animum adjicerent; quæque didicissent, memoria tenerent; omnesque artes expeterent, per quas liceret et domum præclare gubernare, et civitatem; summum denique tum hominibus tum rebus humanis recte uti. Nam si tales instituerentur, existimabat, non ipsos modo beatos esse, suasque domos recte gubernare; sed eosdem posse tum ceteros etiam homines, tum civitates reddere beata-

μονας ποιειν. (3) Οὐ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐπὶ πάντας ἔχει, ἀλλὰ τοὺς μὲν ολομένους φύσει ἀγαθοὺς εἶναι, μαθησέως δὲ καταφρονούντας, ἐδίδασκεν ὅτι αἱ ἀρίστηι δοκοῦσαι εἶναι φύσεις μάλιστα παιδείας δέονται, ἐπιδεικνύντων τῶν τε ἵππων τοὺς εὐφυστάτους, θυμοειδεῖς τε καὶ σφοδροὺς ὄντας, εἰ μὲν ἐκ νέων δαμασθεῖεν, εὐχρηστοτάτους καὶ ἀρίστους γιγνομένους, εἰ δὲ ἀδάμαστοι γένοντο, δυσκαθεκτοτάτους καὶ φαυλοτάτους. Καὶ τῶν κυνῶν τῶν εὐφυστάτων, φιλοπόνων τε οὐσῶν καὶ ἐπιθετικῶν τοῖς θηρίοις, τὰς μὲν καλῶς ἀχθεῖσας ἀρίστας γίγνεσθαι πρὸς τὰς θήρας καὶ χρησιμωτάτας, ἀναγώους δὲ γιγνομένας ματαίους τε καὶ μανιώδεις καὶ δυσπειθεστάτας. (4) Ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς εὐφυστάτους ἐρρωμενεστάτους τε ταῖς ψυχαῖς ὄντας καὶ ἐξεργαστικωτάτους ὧν ἂν ἐγχειρῶσι, παιδεύθεντας μὲν καὶ μαθόντας ἃ δεῖ πράττειν, ἀρίστους τε καὶ ὠφελιμωτάτους γίγνεσθαι· πλείστα γὰρ καὶ μέγιστα ἀγαθὰ ἐργάζεσθαι· ἀπαιδευτοὺς δὲ καὶ ἀμαθεῖς γενομένους κακίστους τε καὶ βλαβερωτάτους γίγνεσθαι· κρίνειν γὰρ οὐκ ἐπισταμένους ἃ δεῖ πράττειν πολλάκις πονηροῖς ἐπιχειρεῖν πράγμασι, μεγαλείους δὲ καὶ σφοδροὺς ὄντας δυσκαθέκτους τε καὶ δυσαποτρέπτους εἶναι· διὸ πλείστα καὶ μέγιστα κακὰ ἐργάζεσθαι. (5) Τοὺς δὲ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονούντας καὶ νομίζοντας οὐδὲν προοδεῖσθαι παιδείας, ἐξαρκέσειν δὲ σφισι τὸν πλοῦτον ολομένους πρὸς τὸ διαπράττεσθαι τε, ὅτι ἂν βούλωνται καὶ τιμᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἐφρένου λέγων ὅτι μωρὸς μὲν εἶη, εἰ τις οἴεται μὴ μαθὼν τὰ τε ὠφέλιμα καὶ τὰ βλαβερά τῶν πραγμάτων διαγνώσεσθαι, μωρὸς δ', εἰ τις μὴ διαγιγνώσκων μὲν ταῦτα, διὰ δὲ τὸν πλοῦτον ὅτι ἂν βούληται ποριζόμενος οἴεται δυνησέσθαι καὶ τὰ συμφέροντα πράττειν· ἡλίθιος δ', εἰ τις μὴ δυνάμενος τὰ συμφέροντα πράττειν εὖ τε πράττειν οἴεται καὶ τὰ πρὸς τὸν βίον αὐτοῦ ἢ καλῶς ἢ ἱκανῶς παρσκευάσθαι· ἡλίθιος δὲ καὶ, εἰ τις οἴεται διὰ τὸν πλοῦτον μηδὲν ἐπιστάμενος· δοῖεν τι ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μηδὲν ἰγαθὸς εἶναι δοκῶν εὐδοκίμησειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τοῖς δὲ νομίζουσι παιδείας τε τῆς ἀρίστης τετυχηέναι καὶ μέγα φρονῶσιν ἐπὶ σοφίᾳ ὡς προσεφέρετο νῦν διηγῆσθαι. Καταμαθὼν γὰρ Εὐθύδημον τὸν καλὸν γράμματα πολλὰ συνειλεγμένον ποιητῶν τε καὶ σοφιστῶν τῶν εὐδοκίμωντων, καὶ ἐκ τούτων ἦδη τε νομίζοντα διαφέρειν τῶν ἡλικιωτῶν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ μεγάλας ὁπτίδας ἔχοντα πάντων διόσειν τῷ δύνασθαι λέγειν τε καὶ πράττειν, πρῶτον μὲν, αἰσθανόμενος αὐτὸν διὰ νεότητα οὐπω εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσιόντα, εἰ δὲ τι βούλοιτο διαπράξασθαι, καθίζοντα εἰς ἡλιοποιεῖόν τι τῶν ἐγγύς τῆς ἀγορᾶς, εἰς τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔχει τῶν μεθ' αὐτοῦ πινας ἔχων. (2) Καὶ πρῶτον μὲν πυνθανομένου τινὸς κότερον Θεμιστοκλῆς διὰ συνουσίαν τινὸς τῶν σοφῶν

Non eodem vero modo ad omnes accedebat, sed eos, qui natura se bonos esse arbitrantur, doctrinam autem contemnerent, docebat, illas naturas, quæ viderentur esse præstantissimæ, inprimis institutione indigere; quum quidem ostenderet, equos generosissimos, qui et animosi et acres sunt, si a parvulis domentur, utilissimos ac præstantissimos fieri; sin indomiti sint, effrenatissimos ac pravisimos: et canes a natura optimas, quæ minime desides sint et feras aggrediantur, si recte instituantur, optimas fieri, ac ad venationes aptissimas; non institutas vero, ineptas reddi, ac furiosas, et contumacissimas. Idem homines optimæ indolis, qui et animis essent firmissimis, et in efficiendis iis, quæ molirentur, efficacissimi, si quidem instituti essent, et quæ agenda sunt, didicissent, præstantissimos atque utilissimos fieri; sic enim eos plurima et maxima bona conficere: at si tum institutionis, tum doctrinæ expertes essent, fieri pessimos ac nocentissimos. Nam quum dijudicare minime norint, quæ sint facienda, prava sæpe eos moliri; quumque magnifici ac acres sint, difficulter contineri ac abduci posse: quo fiat, ut plurima maximeque mala committant. Quod si qui ob divitias magnos animos gererent, ac se nihil institutionis egere ducerent, sed divitias sibi suffecturas putarent ad perficiendum quæ vellent, et ad consequendum honores ab hominibus, eos sanum ad animum revocabat, dicendo, stolidum esse, si quis, quum non didicerit, quæ utilia, quæve noxia sunt, putet ea se discreturum; stolidumque, si quis, quum hæc non discernat, propter divitias putet posse se, quodcunque velit adeptum, etiam quæ sibi conducant, agere; stultum, si quis, quum non possit agere, quæ sibi conducant, bene se agere putet, ac res ipsæ ad vitam vel recte, vel idonee comparatas esse; stultum denique, si quis, quum nihil horum sciat, putet scire, ut propter divitias aliqua in re bonus videatur; vel quum nulla in re bonus esse videatur, fama se clarum evasurum.

CAPUT II.

Quod si qui existimarent se optime institutos esse, et ob doctrinam elatis essent animis, erga eos quomodo se gereret, jam commemorabo. Nam quum pulchrum illum Euthydemum intellexisset multa poetarum et sophistarum clarissimorum scripta collegisse, et ob ea jam arbitrari, se sapientia juvenes suæ ætatis vincere, ac magna esse in spe, futurum ut omnes in dicendi et agendi facultate præcelleret; primum animadvertens eum propter adolescentiam necdum in forum ingredi, ac si quid conficere vellet, sedere apud officinam frenarii prope forum, ad eandem et ipse ibat cum quibusdam familiaribus suis. Ac primum quidem quodam interrogante, utrum Themistocles ex consuetudine cum aliquo sapienti viro, an vero natura, tantum civibus suis

ἡ φύσις. τοσοῦτον διήνεγκε τῶν πολιτῶν ὥστε πρὸς ἐκείνον ἀποδιέπειν τὴν πόλιν, ὅποτε σπουδαῖον ἀνδρὸς δεηθεῖν, ὁ Σωκράτης βουλευόμενος κινεῖν τὸν Εὐθύδημον εὐθὺς ἔφη εἶναι τὸ οἰεῖσθαι τὰς μὲν ὀλίγου ἀξίας τέχνας μὴ γίνεσθαι σπουδαίους ἄνευ διδασκάλων ἱκανῶν, τὸ δὲ προσεῖναι πόλεως, πάντων ἔργων μέγιστον ὄν, ἀπὸ ταυτομάτου παραγίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις. (3) Πάλιν δὲ ποτε παρόντος τοῦ Εὐθύδημου, ὄρων αὐτὸν ἀποχωροῦντα τῆς συνεδρίας καὶ φυλαττόμενον μὴ δοῖν τὸν Σωκράτην θαυμάζειν ἐπὶ σοφίᾳ, «Ὅτι μὲν, ἔφη, ὦ ἄνδρες, Εὐθύδημος οὕτως ἐν ἡλικίᾳ γενόμενος τῆς πόλεως λόγον περὶ τίνος προτιθείσης οὐκ ἀρκεῖται τοῦ συμβουλευεῖν εὐδελὸν ἔστιν ἐξ ὧν ἐπιτηδεύει δοκεῖ δέ μοι καλὸν προσμίον τῶν δημηγοριῶν παρασκευάζεσθαι φυλαττόμενος μὴ δοῖν μανθάνειν τι παρὰ τοῦ. Δῆλον γάρ ὅτι λέγειν ἀρρόμενος ὥδε προσημαίεται». (4) Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐδὲν ἔμαθον, οὐδ' ἀκούων τινὰς εἶναι λέγειν τε καὶ πράττειν ἱκανοὺς ἐξήγησα τοῦτοις ἐντυχεῖν, οὐδ' ἐπεμελήθην τοῦ διδάσκαλον μοι τίνα γενέσθαι τῶν ἐπισταμένων, ἀλλὰ καὶ τὰναντία διατετέλεκα γὰρ φεύγων οὐ μόνον τὸ μανθάνειν τι παρὰ τίνος, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῖν. «Ὅμως δὲ ὅτι ἂν ἀπὸ ταυτομάτου ἐπὶ μοι συμβουλευσῶ ὑμῖν. (5) Ἀρμύσειε δ' ἂν οὕτω προσημαίεσθαι καὶ τοῖς βουλευμένοις παρὰ τῆς πόλεως ἱατρικὸν ἔργον λαβεῖν ἐπιτήδεον γ' ἂν αὐτοῖς εἴη τοῦ λόγου ἀρχεσθαι ἐντεῦθεν. Παρ' οὐδενὸς μὲν πώποτε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν ἱατρικὴν τέχνην ἔμαθον, οὐδ' ἐξήγησα διδάσκαλον ἱκανῶν γενέσθαι τῶν ἱατρῶν οὐδὲν διατετέλεκα γὰρ φυλαττόμενος οὐ μόνον τὸ μαθεῖν τι παρὰ τῶν ἱατρῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῖν μεμαθήκεναι τὴν τέχνην ταύτην. «Ὅμως δὲ μοι τὸ ἱατρικὸν ἔργον ὁδοῖ περὶ ἄσχημα γὰρ ἐν ὑμῖν ἀποκινδυνεύον μανθάνειν. Πῦνται οὖν οἱ παρόντες ἐβλάσαν ἐπὶ τῷ προσμύῳ. (6) Ἐπεὶ δὲ φανερός ἦν ὁ Εὐθύδημος ἤδη μὲν οἷς ὁ Σωκράτης λέγειν προσέειπε, ἐπὶ δὲ φυλαττόμενος αὐτὸς τι φέρεσθαι, καὶ νομίζων τῇ συνήτῃ σωφροσύνης δοῖαν περιβάλλεσθαι, τότε ὁ Σωκράτης βουλευόμενος αὐτὸν πᾶσαι τούτου. Θαυμαστὸν γὰρ, ἔφη, τί ποτε οἱ βουλευόμενοι κηρύττειν ἢ αἰεῖν ἢ ἱππεύειν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἱκανοὶ γενέσθαι πειρῶνται ὡς συνεχέστατα ποιεῖν ὅτι ἂν βούλονται δυνατοὶ γενέσθαι, καὶ οὐ κατ' ἐκτύχους, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀρίστοις δοκοῦσιν εἶναι, πάντα ποιῶντες καὶ ὑπομένοντες ἕνεκα τοῦ μηδὲν ἄνευ τῆς ἐκείνων γνώμης ποιεῖν, ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἀξιόλογοι γενοίμενοι τῶν δὲ βουλευμένων δυνατῶν γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν τὰ πολιτικὰ νομίζουσί τινες ἄνευ παρασκευῆς καὶ ἐπιμελείας αὐτόματοι ἐξαίφνης δυνατοὶ ταῦτα ποιεῖν ἔσεσθαι. (7) Καίτοι γε τοσοῦτω ταῦτα ἐκείνων δυσκατεργαστότερα φαίνεται ὅσῳ περ πλείονον περὶ ταῦτα πραγματευόμενων ἐλάττους οἱ κατεργαζόμενοι γίνονται. Δῆλον οὖν ὅτι καὶ ἐπιμελείας δεόνται πλείονος καὶ ἰσχυροτέρης οἱ τούτων ἐπιέμενοι ἢ οἱ ἐκείνων. (8) Κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀκούσας Εὐθύδη-

praestitisset, ut oculos in eum civitas conjiceret, si quando egregio viro opus esset; Socrates qui lacessere vellet Euthydemum, stultum esse dixit existimare, exigui quidem momenti artium absque magistris idoneis non existere peritos; civitati vero praeesse, quod sit opus omnium maxum, hoc ad homines sua sponte accedere. Rursus quoad adesset aliquando Euthydemus, quia videbat eum a consessu recedere, caventem scilicet, ne Socratem colere et sapientiam videretur: Euthydemum hunc, inquit, o vir, posteaquam adoleverit, civitate de re quapiam consultantem proponente, minime a consilio dando sibi temperatum, satis ex ipsius studiis manifestum est: ac videtur mihi praeciarum jam orationum ad populum habendarum exordium parare, qui caveat scilicet, ne videatur absque quaquam aliquid discere. Nimirum ubi dicendi volet initium facere, ita exordietur: « Equidem, o viri Athenienses, a nullo unquam quidquam didici; et quum audiebam, ex quosdam dicendi agendique peritos, non tamen, ut convenirem, operam dedi; neque curam adhibui, ut hominem aliquem doctum mihi magistrum adjungerem: sed e contrario, semper fugi, non solum ne quid ab aliquo discerem, verum etiam ne discere viderer. Nihilominus si consilii vobis dabo, quodcumque sua sponte mihi in animum venerit. » Eodem uti exordio conveniret etiam iis, qui medendi munus a republica impetrare cuperent. Nam illis ex usu fuerit, hinc orationem ordiri: « Equidem a nemine. Viri Athenienses, medendi artem unquam didici, neque quonquam medicorum quaesivi, quo magistro uterer. Semper enim cavi non solum ne a medicis aliquid discerem, sed etiam ne viderer autem hanc didicisse. Nihilominus velim medendi munus mihi mandetis: nam enitar quidem, in vobis periculum faciendo, eam discere. » Ad hoc exordium risum est ab omnibus, qui aderant. Ubi autem apparet Euthydemum iis quae a Socrate dicerentur jam animum attendere, verum adhuc cavere, ne quid ipse proloqueretur arbitrarique se per silentium animi sani laudem sibi consequiturum: tum Socrates, qui vellet eum ab hoc institutavocare, Mirum est, ait, quamobrem illi, qui cithara canere vel tibia cupiunt, vel equitandi artem discere, vel aliud ejusmodi quidpiam idonei fieri, non conentur hoc se nequam continuo agere, in quo valere volunt, neque martiusuo, sed apud eos, qui praestare ceteris videntur, omnium agant, tum sustineant, ne quid absque illorum iudicio faciant, quasi alia ratione praeciarum evadere non possint. quum ex iis, qui facultatem dicendi gerendique publicares adipisci volunt, nonnulli existant se absque praeparatione, et exercitatione, per se ac subito idoneos ad ea praestanda futuros. Atqui tanto haec illis effectu difficiliora sunt, quanto in his plures operam ponunt, pauciores tamen aliquid faciunt. Ex quo patet, ab iis et studium majus requiri et vehementius, qui haec concupiscunt, quam ab iis qui illa. Hujusmodi igitur quaedam, Euthydemum

μου τοιοῦτους λόγους ἔλεγε Σωκράτης· ὥς δ' ἤσθετο αὐτὸν ἐτοιμότερον ὑπομένοντα, ὅτε διαλέγοιτο, καὶ προθυμότερον ἀκούοντα, μόνος ἦλθεν εἰς τὸ ἡλιοποιεῖον παρακαθεζομένου δ' αὐτῷ τοῦ Εὐθύδημου, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, τῷ ὄντι, ὥσπερ ἐγὼ ἀκούω, πολλὰ γράμματα συνῆχας τῶν λεγομένων σοφῶν ἀνδρῶν γιγνόνται; Νῆ τὸν Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες καὶ ἐτι γε συνάγω, ἕως ἂν κτήσωμαι ὥς ἂν δύναμαι πλεῖστα. (9) Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη δ Σωκράτης, ἀγαμαί γέ σου, διότι οὐκ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ προσιού θησαυροὺς κεκτηθῆσαι μᾶλλον ἢ σοφίας· ὅλην γὰρ ὅτι νομίζεις ἀργύριον καὶ χρυσὸν οὐδὲν βαλτιοῦς ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, τὰς δὲ τῶν σοφῶν ἀνδρῶν γνώμας ἀρετῇ πλουτίζειν τοὺς κεκτημένους. Καὶ δ Εὐθύδημος ἔχαιρεν ἀκούων ταῦτα, νομίζων δοκεῖν τῷ Σωκράτει ὁρθῶς μετεῖναι τὴν σοφίαν. (10) Ὁ δὲ καταμαθὼν αὐτὸν ἡσθόντα τῷ ἐπαίνῳ τοῦτ' αὖτε, τί δὲ δὴ βουλόμενος ἀγαθὸς γενέσθαι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, συλλέγεις τὰ γράμματα; Ἐπεὶ δὲ διεσώπησεν δ Εὐθύδημος σκοπῶν, ὅτι ἀποκρίναιτο, πάλιν δ Σωκράτης, Ἄρα μὴ ἱατρός; ἔφη· πολλὰ γὰρ καὶ ἱατρῶν ἐστὶ συγγράμματα. Καὶ δ Εὐθύδημος, Μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε. Ἀλλὰ μὴ ἀρχιτέκτων βούλει γενέσθαι; γνωμονικοῦ γὰρ ἀνδρὸς καὶ τοῦτο δεῖ. Οὐκ οὖν ἔγωγ', ἔφη. Ἀλλὰ μὴ γεωμέτρης ἐπιθυμῶς, ἔφη, γενέσθαι ἀγαθὸς, ὥσπερ δ Θεόδωρος; Οὐδὲ γεωμέτρης, ἔφη. Ἀλλὰ μὴ ἀστρολόγος, ἔφη, βούλει γενέσθαι; Ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἡρνεῖτο, Ἀλλὰ μὴ βαψφδός; ἔφη· καὶ γὰρ τὰ Ὀμήρου σέ φασιν ἔπη πάντα κεκτηθῆσαι. Μὰ Δί', οἶα ἔγωγ', ἔφη· τοὺς γὰρ τοὶ βαψφδοὺς οἶδα τὰ μὲν ἔπη ἀκριβοῦντας, αὐτοὺς δὲ πάνν ἡλιθίους ὄντας. (11) Καὶ δ Σωκράτης ἔφη, Οὐ δῆπου, ὦ Εὐθύδημε, ταύτης τῆς ἀρετῆς ἐφίεσαι δι' ἣν ἄνθρωποι πολιτικοὶ γίγονται καὶ οἰκονομικοὶ καὶ ἀρχεῖν ἱκανοὶ καὶ ὠφελίμοι τοῖς τε ἄλλοις ἀνθρώποις καὶ ἑαυτοῖς; Καὶ δ Εὐθύδημος, Σπρόδρα γ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, ταύτης τῆς ἀρετῆς δέομαι. Νῆ Δί', ἔφη δ Σωκράτης, τῆς καλλίστης ἀρετῆς καὶ μεγίστης ἐφίεσαι τέχνης; ἐστὶ γὰρ τῶν βασιλέων αὕτη καὶ καλεῖται βασιλική. Ἀτάρ, ἔφη, κατανερόνῃ κας, εἰ οἷόν τ' ἐστὶ μὴ ὄντα δίκαιον ἀγαθὸν ταῦτα γενέσθαι; Καὶ μάλα, ἔφη, καὶ οὐχ οἷόν τέ γε ἀνευ δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολλὴν γενέσθαι. (12) Τί οὖν, ἔφη, σὺ δὲ τοῦτο κατεργάσαι; Οἶμαι γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐδενὸς ἂν ἤττον φανῆναι δίκαιος. Ἄρ' οὖν, ἔφη, τῶν δικαίων ἐστὶν ἔργα ὥσπερ τῶν τεκτόνων; Ἔστι μὲντοι, ἔφη. Ἄρ' οὖν, ἔφη, ὥσπερ οἱ τέκτονες ἔχουσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα ἐπιδειξάιναι, οὕτως οἱ δίκαιοι τὰ ἑαυτῶν ἔχουσιν ἂν διεξηγήσασθαι; Μὴ οὖν, ἔφη δ Εὐθύδημος, οὐ δύναμαι ἐγὼ τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα ἐξηγήσασθαι; καὶ νῆ Δί' ἔγωγε τὰ τῆς ἀδικίας· ἐπεὶ οὐκ ὀλίγα ἐστὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοιαῦτα ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν. (13) Βούλει οὖν, ἔφη δ Σωκράτης, γράψωμεν ἐνταυθὶ μὲν δέλτα, ἐνταυθὶ δὲ ἄλλα; εἴτα, ὅτι μὲν ἂν δοκῇ ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης ἔργον εἶναι, πρὸς τὸ δέλτα τιθώμεν, ὅτι δ' ἂν τῆς ἀδικίας, πρὸς τὸ ἄλλα; Εἰ τί σοι δοκεῖ,

audiente, Socrates initio proferebat. Quum autem animadverteret ipsum jam promptius ejus disputationes tolerare, atque alacrius eas audire, solus ad officinam frenorum opificis accessit. Quumque consedisset propter ipsum Euthydemus, Dic mihi, inquit, mi Euthydeme, an revera, quemadmodum audio, multa eorum scripta collegisti, qui viri sapientes fuisse dicuntur? Est ita profecto, mi Socrates, inquit, atque etiam modo colligo, donec comparavero mihi, quam possim, plurima. Admiror te profecto, inquit Socrates, quod nec auri nec argenti thesauros tibi comparare malueris, quam sapientiæ. Patet enim quod existimes argentum et aurum homines nihilo meliores efficere; sed sapientum dicta virtute illos ditare, qui ea acquisiverint. Hæc quum audiret Euthydemus, gaudebat, ut qui existimaret videri Socrati, se sapientiam recte inquirere. At ille animadvertens hominem ea laudatione esse delectatum: In quam vero re, mi Euthydeme, inquit, peritus evadere desiderans, hæc scripta colligis? Quumque taceret Euthydemus, secum quid responderet dispiciens, rursum Socrates, Num ut medicus fias? inquit: nam multa etiam medicorum scripta sunt. Minime equidem, inquit Euthydemus. At architectus fieri cogitas? nam id quoque magno judicio hominem requirit. Non ego, inquit. At geometra bonus fieri cupis, ut Theodorus? Ne geometra quidem. At astrologus fieri vis? Quum hoc quoque negasset: num carminum recitator? ait: nam te Homeri versus omnes habere dicunt. Minime profecto, inquit: nam recitatores versuum scio accurate quidem tenere versus, verum ipsos admodum esse stolidos. Et Socrates: At non, opinor, illam expetis virtutem, ait, mi Euthydeme, per quam homines rerum civilium et administrationis domesticæ periti sunt, et ad imperandum idonei, et utiles quum ceteris hominibus tum sibi metipsis? Hic Euthydemus, Imo vehementer, inquit, hac virtute mihi, mi Socrates, opus est. Profecto, ait Socrates, virtutem pulcherrimam, artemque maximam expetis, nam regum ea est, ac regia vocatur. Sed an considerasti, ait, num is qui iustus non est, in his rebus fieri possit bonus? Maxime vero, inquit: nec enim fieri potest, ut aliquis absque iustitia civis bonus existat. Quid igitur? ait: tunc hoc ut esses operatus fuisti? Arbitror equidem, mi Socrates, inquit, me nemine minus videri iustum. Ergone iustorum hominum opera quedam sunt, uti fabrorum? Sunt, inquit. Nam igitur perinde ac fabri opera sua demonstrare possunt, sic et iusti sua possint enarrare? Ergo vereris, subjicit Euthydemus, ut ego iustitiæ opera enarrare possim? quin ego et iniustitiæ profecto opera; nam ejusmodi non pauca quotidie tum cernere, tum audire est. Vis igitur, ait Socrates, hic quidem D, istic vero A scribamus? ac deinde quodcumque nobis esse opus iustitiæ videbitur, id ad D collocemus: quodcumque autem iniustitiæ, ad A?

ἔφη, προσδεῖν τούτων, ποῖα ταῦτα. (14) Καὶ ὁ Σωκράτης γράψας ὡςπερ εἶπεν, Οὐκοῦν, ἔφη, ἔστιν ἐν ἀνθρώποις τὸ ψεύδεσθαι; Ἔστι μὲντοι, ἔφη. Πότερως οὖν, ἔφη, ὁρμεν τούτου; Δῆλον, ἔφη, ὅτι πρὸς τὴν ἀδικίαν. Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ τὸ ἐξαπατᾶν ἔστι; Καὶ μάλ' α, ἔφη. Τούτου οὖν πότερως ὁρμεν; Καὶ τούτου δῆλον ὅτι, ἔφη, πρὸς τὴν ἀδικίαν. Τί δὲ τὸ κακοσυρρεῖν; Καὶ τούτου, ἔφη. Τὸ δὲ ἀνδραποδίσσθαι; Καὶ τούτου. Πῶς δὲ τῇ δικαιοσύνῃ οὐδὲν ἔχον τούτων κείσεται, ὃ Εὐθύδემος; Δεῖνόν γάρ ἂν εἴη, ἔφη. (15) Τί δέ; ἔάν τις στρατηγὸς κίρθεῖς ἀδικῶν τε καὶ ἐχθρὸν πόλιν ἐξανδραποδίσσῃται, φέρομεν τούτων ἀδικεῖν; Οὐ δῆτα, ἔφη. Δίκαια δὲ ποιεῖν οὐ φέρομεν; Καὶ μάλ' α. Τί δ'; ἔάν ἐξαπατᾶ πόλεμον αὐτοῖς; Δίκαιον, ἔφη, καὶ τούτου. Ἐάν δὲ κλέπτῃ τε καὶ ἀρπάξῃ τὰ τούτων, οὐ δίκαια ποιῇται; Καὶ μάλ' α, ἔφη. Ἀλλ' ἐγὼ σε τὸ πρῶτον ἐπιλέγωμαι πρὸς τοὺς φίλους ὁρμεν ταῦτα ἐρωτᾶν. Οὐκοῦν, ἔφη, ὅσα πρὸς τῇ ἀδικίᾳ ἐθέλωμεν, πάντα καὶ πρὸς τῇ δικαιοσύνῃ βετιόν ἂν εἴη; Ἔοικεν, ἔφη. (16) Βούλει οὖν, ἔφη, ταῦτα οὕτω βέβαια διορισθῆναι πάλιν πρὸς μὴν τοὺς πόλεμους δίκαιον εἶναι τὰ τοιαῦτα ποιεῖν, πρὸς δὲ τοὺς φίλους ἀδικον, ἀλλ' ἂν δὲν πρὸς γε τούτους ὡς ἀπλοῦστατον εἴη; Πάνυ γὰρ οὖν, ἔφη ὁ Εὐθύδემος. (17) Τί οὖν; ἔφη ὁ Σωκράτης, ἔάν τις στρατηγὸς βέβαιον ἀδύναμις ἔχῃ τὸ στρατόμαχον, ψευδόμενος φέσῃ συμμάχους προσέειναι, καὶ τὸ ψεύδει τούτῳ πάλιν τῆς ἀδυναμίας τοὺς στρατιώτας, πότερως τὴν ἀπάτην ταύτην φέρομεν; Δοκεῖ μοι, ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐάν δὲ τις οἶον ἑαυτοῦ δεόμενον φαρμακείας καὶ μὴ προσέειναι φάρμακον ἐξαπατήσας ὡς σίτιον τὸ φάρμακον δὲ, καὶ τὸ ψεύδει χρῆσθόμενος οὕτως βλάβῃ ποιῇται, ταύτην οὐ τὴν ἀπάτην ποιεῖ βετιόν; Δοκεῖ μοι, ἔφη, καὶ ταύτην εἰς τὸ αὐτό. Τί δ'; εἰ τις, ἐν ἀδυναμίᾳ οὕτως οἶον, δούσας μὴ διακρίσῃται ἑαυτοῦ, κλέψῃ ἢ ἀρπάξῃ ἢ ἄλλως ἢ αἰτιᾷ τὸ τούτου, τούτου οὐ πότερως βετιόν; Καὶ τούτου μὴ Δί', ἔφη, πρὸς τὴν δικαιοσύνην. (18) Λέγεις, ἔφη, οὐ σὺδὲ πρὸς τοὺς φίλους ἀπαντα δεῖν ἀπλοῦστατον; Μὰ Δί' οὐ δῆτα, ἔφη; ἀλλὰ μετατίθεσθαι τὰ εἰρημμένα, εἴπερ ἔξεστι. Δεῖ γὰρ τοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἶσθαι πολλὸν μᾶλλον ἢ μὴ ὁρθῶς πυνέειναι. (19) Τῶν δὲ δὴ τοὺς φίλους ἐξαπατῶντων ἐπὶ βλάβῃ, ἵνα μὴδὲ τούτου παραλείπωμεν ἀσχεπτὸν, πότερος ἀδικώτερός ἐστιν, ὁ ἐκὼν ἢ ὁ ἄκων; Ἀλλ', ὃ Σωκράτης, οὐκέτι μὲν ἐγώ γε πιστεύω οἷς ἀποκρίνομαι καὶ γὰρ τὰ πρόσθεν πάντα νῦν ἄλλως ἔχον δοκεῖ μοι ἢ ὡς ἐγὼ τότε νόμιζον ὅμως δὲ εἰρήσθω μοι ἀδικώτερον εἶναι τὸν ἐκὼντα ψευδόμενον τοῦ ἄκοντος. (20) Δοκεῖ δέ σοι μάθης καὶ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου εἶναι, ὡςπερ τῶν γραμματέων; Ἔμοιγε. Πότερον δὲ γραμματικώτερον κρίνεις, ὃς ἂν ἔκων μὴ ὁρθῶς γράψῃ καὶ ἀναγνώσκῃ ἢ ὃς ἂν ἄκων; Ὅς ἂν ἐκὼν, ἐγώ γε δύναιτο γὰρ ἂν, ὅποτε βούλοιο, καὶ ὁρθῶς αὐτὰ ποιεῖν. Οὐκοῦν ὁ μὲν ἐκὼν μὴ ὁρθῶς γράψων γραμματικῶς ἂν εἴη, ὁ δὲ ἄκων ἀγράμματος; Πῶς γὰρ οὐ; Τὰ δίκαια δὲ πότερον ὁ ἐκὼν ψευδόμενος

Facito vero haec, ait, si quid horum requiri tibi videtur. Et Socrates posteaquam haec ita, ut dixerat, scripsisset, Ergo, inquit, inter homines est mendacium? Est, inquit, Euthydemus. Ultra in parte hoc collocabimus? Palam, inquit, quod ad injustitiam. Ergo est et decipere? Omnino, ait. Ultra in parte hoc collocabimus? Etiam hoc palam est, inquit, quod ad injustitiam. Quid, damno affertur Etiam hoc, inquit. Quid autem, in servitutem redigitur Etiam hoc. Ad justitiam vero, mi Euthydemus, nihil verum collocabitur? Minum sane id esset, ait. Quid autem, si quis imperator lectus injustam et hostilem urbem in servitutem redigat, huncne quidpiam in hoc injustum petrare dicemus? Nequaquam, ait. Nonne eum juste agere dicemus? Omnino. Quid si decipiat eos, dum bellum obversus illos gerit? Hoc quoque justum est, inquit. At si suffinetur et eripiat ipsorum res, nonne juste agit? Omnino, ait: at ego primum arbitrabar haec te respectu eorum solummodo interrogare. Quaecumque igitur inquit, ad injustitiam retuleramus, ea sunt omnia ad justitiam quoque referenda? Sic videtur, ait. Vis igitur, ait, his ita positis, iterum definiamus, adversus hostes quidem justum esse talia facere; sed injustum, adversus amicos: imo recte hos quam maxime simplices esse oportere? Omnino, inquit Euthydemus. Quid igitur, inquit Socrates, si quis imperator dejectis animis esse copias suas videat, et confecto mendacio dicat adventare socios, atque hoc mendacium militibus animi dejectionem eximat; quam in parte faciemus hanc collocabimus? Videtur mihi ad justitiam, inquit. Si quis autem filium suum indigentem usu pharmaceutum, et pharmacum respuentem, ita deceperit, ut cibi loco ei det pharmacum; coque usus mendacio, valetudinem eam restituat; haec item fraus ubi erit collocanda? Videtur, inquit, ea quoque ad idem. Quid autem si quis, ubi dejecto animo amicus est, metuens, ne ille se ipsum interficiat, suffulcat aut eripiat gladium vel quid aliud ejusmodi; ultra iterum in parte hoc ponendum? Hoc quoque profecto ad justitiam, inquit. Dicis tu, inquit, non debere nos etiam erga amicos in omnibus nosmet simplices exhibere? Non profecto, inquit; imo quae dixi, retracto, si quidem licet. Atqui, subiecit Socrates, multo magis hoc licere debet, quam non recte aliquid constituere. Ceterum ex iis, qui amicos nocendi causa decipiunt (ut ne hoc quidem haud considerandum relinquamus), uter injustior est, volens, an nolens? Ego vero, mi Socrates, non amplius eis fidem habeo, quae respondendo. Nam quae diximus antehac omnia nunc alterse habere mihi videntur, quam ego tum putaram. Sed tamen dictum a me esto, qui volens fallat, illo injustiorem esse, qui nolens. Num vero tibi esse doctrina quaedam et scientia justi videtur, uti literarum? Mihi quidem. Utrum vero magis esse literatum judicas, eumne qui volens non recte scribat et legat, an qui nolens? Qui volens scilicet: nam poterit is ubi volet, etiam recte utrumque facere. Qui ergo volens non recte scribit, literatus erit; qui vero nolens,

καὶ ἑξαπατῶν οἶδεν ἢ ὁ ἄκων; Δῆλον ὅτι ὁ ἑκών. Οὐκοῦν γραμματικώτερον μὲν τὸν ἐπιστάμενον γράμματα τοῦ μὴ ἐπισταμένου φησὶ εἶναι; Ναί. Δικαιότερον δὲ τὸν ἐπιστάμενον τὰ δίκαια τοῦ μὴ ἐπισταμένου; Φαίνονται δοκῶ δέ μοι καὶ ταῦτα οὐκ οἶδ' ὅπως λέγειν. (21) Τί δὲ δὴ, ὅς ἂν βουλόμενος τάληθῇ λέγειν μηδέποτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγει, ἀλλ' ὁδόν τε φράζων τὴν αὐτὴν τοτὲ μὲν πρὸς ἔω, τοτὲ δὲ πρὸς ἐσπέρην φράζει, καὶ λογισμὸν ἀποφαίνόμενος τὸν αὐτὸν τοτὲ μὲν πλείω, τοτὲ δ' ἐλάττω ἀποφαίνεται, τί σοι δοκεῖ ὁ τοιοῦτος; Δῆλος νῆ Δ' εἶναι ὅτι ἂ ὥστο εἰδέναι οὐκ οἶδεν. (22) Οἶσθα δὲ τινὰς ἀνδραποδώδεις καλούμενους; Ἐγώ γε. Πότερον διὰ σορίαν ἢ δι' ἀμαθίαν; Δῆλον ὅτι δι' ἀμαθίαν. Ἄρ' οὖν διὰ τὴν τοῦ χαλκεύειν ἀμαθίαν τοῦ ὀνόματος τούτου τυγχάνουσιν; Οὐ δῆτα. Ἄλλ' ἄρα διὰ τὴν τοῦ τεκταίνεσθαι; Οὐδὲ διὰ ταύτην. Ἄλλὰ διὰ τὴν τοῦ σκυτεύειν; Οὐδὲ δι' ἐν τούτων, ἔφη, ἀλλὰ καὶ τούναντίον· οἱ γὰρ πλείστοι τῶν γε τὰ τοιαῦτα ἐπισταμένων ἀνδραποδώδεις εἰσιν. Ἄρ' οὖν τῶν τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ καὶ δίκαια μὴ εἰδόντων τὸ ὄνομα τοῦτ' ἐστίν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. (23) Οὐκ οὖν δεῖ παντὶ τρόπῳ διατειναμένους φεῦγειν ὅπως μὴ ἀνδραποδὰ ὦμεν. Ἀλλὰ νῆ τοὺς θεούς, ἔφη, ὧ Σώκρατες, πάνυ ὥμην φιλοσοφεῖν φιλοσοφίαν δι' ἧς ἂν μάλιστα ἐνόμιζον παιδεύσθαι τὰ προσήκοντα ἀνδρὶ καλοκἀγαθίας ὀρεγομένῳ· νῦν δὲ πῶς οἶμι με ἀθύμους ἔχειν, ὁρῶντα ἑμαυτὸν διὰ μὲν τὰ προπεποιημένα οὐδὲ τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρίνασθαι δυνάμενον ὑπὲρ ὧν μάλιστα χρὴ εἰδέναι, ἄλλην δὲ ὁδὸν οὐδεμίαν ἔχοντα ἢν ἂν πορευόμενος βελτίων γενοίμην; (24) Καὶ ὁ Σωκράτης, Εἰπέ μοι, ἔφη, ὧ Εὐθύδημε, εἰς Δελφοῦς ἤδη πώποτε ἄρξαι; Καὶ δὲς γε νῆ Δία, ἔφη. Κατέμαθες οὖν πρὸς τῷ ναῷ που γεγραμμένον τὸ Γνωθὶ σεαυτὸν; Ἐγώ γε. Πότερον οὖν οὐδέν σοι τοῦ γράμματος ἐμέλησεν, ἢ προσέσχες τε καὶ ἐπεχείρησας σεαυτὸν ἐπισκοπεῖν, ὅστις εἴης; Μὰ Δ' οὐ δῆτα, ἔφη. Καὶ γὰρ δὴ πάνυ τοῦτό γε ὥμην εἰδέναι· σχολῇ γὰρ ἂν ἄλλο τι ἦδειν, εἰ γε μὴδ' ἑμαυτὸν ἐγίγνωσκον. (25) Πότερα δὲ σοι δοκεῖ γινώσκειν σεαυτὸν ὅστις τοῦνομα τὸ σεαυτοῦ μόνον οἶδεν ἢ ὅστις, ὥσπερ οἱ τοὺς ἵππους ὠνούμενοι οὐ πρότερον οἴονται γινώσκειν ὃν ἂν βούλωνται γῶναι, πρὶν ἂν ἐπισκεψώνται πότερον εὐπειθὴς ἐστὶν ἢ δυσπειθὴς καὶ πότερον ἰσχυρὸς ἐστὶν ἢ ἀσθενὴς καὶ πότερον ταχὺς ἢ βραδύς, καὶ τὰλλα τὰ πρὸς τὴν τοῦ ἵππου χρεῖαν ἐπιτήδεά τε καὶ ἀνεπιτήδεα ὅπως ἔχει, οὕτως ὁ σεαυτὸν ἐπισκεψάμενος ὁποῖός ἐστι πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην χρεῖαν ἐργῶκε τὴν αὐτοῦ δύναμιν; Οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ, ἔφη, ὁ μὴ εἰδὼς τὴν σεαυτοῦ δύναμιν ἀγνοεῖν σεαυτὸν. (26) Ἐκείνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέναι σεαυτοὺς πλείστα ἀγαθὰ πάσχουσιν ἄνθρωποι, διὰ δὲ τὸ ἐφεῦσθαι σεαυτῶν πλείστα κακὰ; οἱ μὲν γὰρ εἰδότες σεαυτοὺς τὰ τε ἐπιτήδεα σεαυτοῖς ἴσασιν καὶ διαγινώσκουσιν ἃ τε δύνανται καὶ ἃ μὴ· καὶ ἃ μὲν ἐπίστανται πράττοντες πορίζονται τε ὧν δέονται

illiteratus? Cur non? Utrum vero is, qui volens mentitur ac decipit, justa novit, an qui nolens? Nimirum is, qui volens Ergo lliatorem illum, qui literas novit, eo putas esse, qui has ignorat? Ita. Et qui justa scit, eo justiore qui nescit? Videor : et videor mihi etiam hac nescire, quo modo dicam. Quid autem, si quis verum dicere velit, ac nunquam de iisdem rebus eadem dicat, sed de eadem via loquens, modo quidem hanc versus orientem, modo versus occidentem dicat esse; et computationem eandem exhibens, modo majorem summam, modo pauciores exhibeat; hic homo quid tibi videtur? manifestus profecto esse nesciens ea, quæ scire se putat. An autem nosti quosdam, qui serviles homines appellantur? Equidem. Num ob sapientiam, an propter incitiam? Haud dubie propter incitiam. Ergone propter incitiam artis ærariæ nomen hoc consequuntur? Minime. An ob fabricandi incitiam? Ne hac quidem de causa. An ob sutoriæ? Ob nihil horum; imo vero contrarium : nam illorum plurimi serviles sunt, qui res hujusmodi sciunt. Ergo nomen hoc tuis competit, qui pulchra et bona et justa ignorant? Mihi videtur, inquit. Intentis itaque viribus omni modo fugere oportet, ne mancipia simus. Per deos immortales, inquit, mi Socrates, omnino me illi philosophiæ studere putabam, per quam maxime existimabam in iis institui, quæ homini pulchri bonique studioso convenirent : nunc quam mæsto me putas esse animo, quum videam me per studia prius agitata ne respondere qui dem interrogatis posse in iis, quæ maxime scienda sunt; quumque doctrinæ via nulla alia mihi restet, qua pergens evadam melior? Tum Socrates, Dic mihi, mi Euthydeme, ait, Delphosne profectus aliquando es? Imo his profecto, inquit. An animadvertisti ad templum alicubi scriptum esse, Nosce te ipsum? Equidem. Utrum igitur id ita scriptum nihili fecisti, an advertisti animum, ac temet considerare conatus es, qui sis? Minime profecto, inquit : nam prorsus id me putabam jam scire. Vix enim aliquid aliud scirem, si ne ipsum quidem me nossem. Utrum vero tibi videtur is semet nosse, qui nomen tantum suum novit, an ille qui, equos ementium more, non prius equum se nosse putantium, quem nosse volunt, quam inspexerint, utrum sit tractabilis, necne; utrum robustus an debilis; utrum celer, an tardus itemque in ceteris, quæ equo vel conveniunt vel non conveniunt, quomodo se habet : ita et ipse considerans semet, qualis sit ad usum humanum, vires suas novit? Sic mihi videtur is, ait, qui vires suas non noverit, se ipsum non nosse. An vero non perspicuum est, inquit, ex eo quod se noverint, maxima homines bona percipere; quod autem suas vires ignorent, mala plurima? Nam qui se ipsos norunt, quæ sibi commoda sint, sciunt, et quæ vel possint vel nequeant, dignoscunt; et quum faciant quæ sciunt, comparant sibi ea quibus indigent, ac bene agunt;

καὶ εὖ πράττουσιν, ὧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπεχόμενοι ἀναμάρτητοι γίνονται καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς πράττειν διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δυνάμενοι δοκιμάζειν καὶ διὰ τῆς τῶν ἄλλων χρείας τὰ τε ἀγαθὰ πορίζονται καὶ τὰ κακὰ φυλάττονται. (27) Οἱ δὲ μὴ εἰδότες, ἀλλὰ διεψευσμένοι τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως, πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ τὰλλα ἀνθρώπινα πράγματα ὁμοίως διακίνεται καὶ οὐτε ὧν δέονται ἴσασιν, οὐτε ὅτι πράττουσιν οὐτε οἷς χροῶνται, ἀλλὰ πάντων τούτων διαμαρτάνοντες τῶν τε ἀγαθῶν ἀποτυγχάνουσι καὶ τοῖς κακοῖς περιπίπτουσι. (28) Καὶ οἱ μὲν εἰδότες ὅτι ποιοῦσιν, ἐπιτυγχάνοντες ὧν πράττουσιν, εὐδοξοῖ τε καὶ τίμιοι γίνονται καὶ οἱ τε ὅμοιοι τούτοις ἡδέως χροῶνται, οἱ τε ἀποτυγχάνοντες τῶν πραγμάτων ἐπιθυμοῦσι τούτους ὑπὲρ αὐτῶν βουλεύεσθαι, καὶ προύστασθαι γὰρ ἑαυτῶν τούτους, καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀγαθῶν ἐν τούτοις ἔχουσι, καὶ διὰ πάντα ταῦτα πάντων μάλιστα τούτους ἀγαπῶσιν. (29) Οἱ δὲ μὴ εἰδότες ὅτι ποιοῦσι, κακῶς δὲ αἰρούμενοι, καὶ οἷς ἂν ἐπιχειρήσωσιν ἀποτυγχάνοντες, οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς τούτοις ζημιούνται τε καὶ κολάζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδοξοῦσι διὰ ταῦτα καὶ καταγέλαστοι γίνονται, καὶ καταφρονούμενοι καὶ ἀτιμαζόμενοι ζῶσιν. Ὅρῳ δὲ καὶ τῶν πολλῶν ὅτι ὅσοι ἂν ἀνοήσασαι τὴν ἑαυτῶν δύναμιν κρείττοσι πολυμήσωσιν, αἱ μὲν ἀνάσταται γίνονται, αἱ δὲ ἐξ εὐθερίων δοῦλαι. (30) Καὶ ὁ Εὐθύδημος, Ὡς πάντο μοι δοκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, περὶ πολλοῦ ποιητέον εἶναι τὸ ἑαυτὸν γινώσκειν, οὕτως ἴσθι ὅπως δὲ γρή ἄρξασθαι ἐπισκοπεῖν ἑαυτὸν, τοῦτο πρὸς σὲ ἀποδέλω εἰ μοι θελήσῃς ἂν ἐξηγήσασθαι. (31) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὰ μὲν ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ ὁποῖά ἐστι πάντως πᾶσι γινώσκεις. Νῆ Δ', ἔφη, εἰ γὰρ μηδὲ ταῦτα οἶσα, καὶ τῶν ἀνδραπόδων φαυλότερος ἂν εἴην. Ἦν δὲ, ἔφη, καὶ ἐμοὶ ἐξηγήσῃ αὐτά. Ἀλλ' οὐ χαλεπὸν, ἔφη, πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ ὑγιαίνειν ἀγαθὸν εἶναι νομίζω, τὸ δὲ νοσεῖν κακόν, ἔπειτα καὶ τὰ αἷτια ἑκατέρου αὐτῶν καὶ ποτὰ καὶ βρωτὰ καὶ ἐπιτηδεύματα τὰ μὲν πρὸς τὸ ὑγιαίνειν φέροντα ἀγαθὰ, τὰ δὲ πρὸς τὸ νοσεῖν κακὰ. (32) Οὐκοῦν, ἔφη, καὶ τὸ ὑγιαίνειν καὶ τὸ νοσεῖν, ὅταν μὲν ἀγαθοῦ τιнос αἷτια γίνηται, ἀγαθὰ ἂν εἴη, ὅταν δὲ κακοῦ, κακὰ. Πότε δ' ἂν, ἔφη, τὸ μὲν ὑγιαίνειν κακοῦ αἷτιον γένοιτο, τὸ δὲ νοσεῖν ἀγαθοῦ; Ὅταν νῆ Δ', ἔφη, στρατείας τε αἰσχροῦ καὶ ναυτιλίας βλαβεραῖς καὶ ἄλλων πολλῶν τοιούτων οἱ μὲν διὰ βρώμην μετὰσχόντες ἀπολύνονται, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολείπονται σωθῶσιν. Ἀληθὲς λέγεις ἄλλ' ὁρῶ, ἔφη, ὅτι καὶ τῶν ὠφελίμων οἱ μὲν διὰ βρώμην μετέρουσιν, οἱ δὲ δι' ἀσθένειαν ἀπολείπονται. Ταῦτα οὖν, ἔφη, ποτὲ μὲν ὠφελούντα, ποτὲ δὲ βλάπτοντα, τί μᾶλλον ἀγαθὰ ἢ κακὰ ἐστίν; Οὐδὲν μὰ Δία φαίνεται κατὰ γὰρ τούτων τὸν λόγον. (33) Ἀλλ' ἢ γέ τοι σοφία, ὦ Σώκρατες, ἀναμνησθητέως ἀγαθὸν ἐστίν. Ποῖον γὰρ ἂν τις πρᾶγμα οὐ βέλτερον πράττοι σφόδρ' ὧν ἢ ἀμαθής; Τί δέ; τὸν

quumque ab illis absteineant quae nesciunt, non delinquit, et quominus male agant, vitant : ac proinde, ceteros quosque homines quum explorare possint, etiam ex aliorum usu bona sibi comparant, et a malis sibi cavent. Qui vero se ipsos ignorant, et plus virum tribuunt sibi, quam habent, illi ad homines ceteros resque humanas alias eodem modo adfecti sunt; nec quibus opus sibi sit, norunt, ne quid agant, nec quibus utantur; sed ab omnibus his aberrantes, et bonis frustrantur, et in mala incidunt. Et quum sciant id quod faciunt, actionum suarum finem consequuntur, illi celebres honoratique evadunt, qui quae sanctorum sunt, libenter his utuntur; et qui frustantur instituto suo, cupiunt hos sibi consilii subvenire, sibi quae praesse, a spem honorum sibi adipiscendorum in eis colligunt, et propter haec omnia hos praee omnibus maxime diligunt. Qui vero nesciunt ea, quae agunt, et eligunt male, etiam iis, quae moliti sunt, frustrati, non modo in his ipsis damnum quodam ac poena multantur, sed etiam propter haec inglorii et ridiculi fiunt, et spreto dedecoreque notati vivunt. Vides etiam civitates, quotquot ignorantes vires suas bellum adversus potentiores suscipiunt, partim prorsus evelli, partim ex liberis in servitutem redigi. Tum Euthydemus. Velim scias, inquit, mi Socrates, hoc, se ipsum noscere, prorsus magni militi faciendum videri; verum unde cogitandi sui sit faciendum initium, ad te respicio, si id mihi velis exponere. Nosti tu omnino, inquit Socrates, quia sint tum quae bona tum quae mala sunt. Profecto, ait: vel ipsis enim mancipiis vilior essem, si haec ignorarem. Age vero, inquit, mihi quoque illa exponito. Id quidem difficile non est, inquit Euthydemus. Primo, ipsum recte valere, bonum esse arbitror; morbo autem laborare, malum. Deinde, quae horum utriusque causae sunt, potus, cibum, studia, si qua rectam ad valetudinem conferunt, bona sunt: quae vero ad agrotationem, mala. Ergo, inquit Socrates, tum recte valere, tum agrotare, quum quidem boni aliquis causa sunt, bona fuerint scilicet; quum vero mali, mala. At quando, ait Euthydemus, recte quidem valere mali aliquis causa esse possit, agrotare vero boni? Tum profecto, inquit, quum qui vel militiae turpi, vel navigationi damnosae, vel aliis plerisque talibus ob robur intersunt, pereunt; alii vero, qui propter inbecillitatem absunt, incolumes evadunt. Vere dicis: sed vides, inquit, etiam nonnullos ob robur utilium participes fieri, quum alii propter inbecillitatem relinquuntur. Ergo haec, ait, quum nunc proinde, nunc noceant, non magis bona quam mala sunt? Non profecto apparet, ait, secundum hanc quidem rationem. Sed tamen sapientia, mi Socrates, haud dubie bonum est. Nam quale tandem negotium non melius efficiat sapiens, quam rudis? Quid vero? non audisti, inquit Socrates, Da-

Δαίδαλον, ἔφη; οὐκ ἀκήκοας ὅτι ληφθεὶς ὑπὸ Μίνω διὰ τὴν σοφίαν ἡναγκάζετο ἐκείνῳ δουλεύειν, καὶ τῆς τε πατρίδος ἅμα καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐστερήθη, καὶ ἐπιχειρῶν ἀποδιδράσκειν μετὰ τοῦ υἱοῦ τὸν τε παῖδα ἀπώλεσε καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη σωθῆναι, ἀλλ' ἀπενεχθεὶς εἰς τοὺς βαρβάρους πάλιν ἐκεῖ ἐδούλευε; Λέγεται νῆ Δί', ἔφη, ταῦτα. Τὰ δὲ Παλαμῆδους οὐκ ἀκήκοας πάθῃ; τοῦτον γὰρ δὴ πάντες ὁμνοῦσιν ὡς διὰ σοφίαν φθονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀπώλετο. Λέγεται καὶ ταῦτα, ἔφη. Ἄλλους δὲ πόσους οἶμι διὰ σοφίαν ἀναρπάσους πρὸς βασιλεία γαγόνεσθαι καὶ ἐκεῖ δουλεύειν; (31) Κίνδυνεῖ, ἔφη, ὧ Σώκρατες, ἀναμφιλογώτατον ἀγαθὸν εἶναι τὸ εὐδαιμονεῖν. Εἰ γε μὴ τις αὐτὸ, ἔφη, ὧ Εὐθύδημε, ἐξ ἀμφιλόγων ἀγαθῶν συντιθεῖ. Τί δ' ἂν, ἔφη, τῶν εὐδαιμονικῶν ἀμφιλογον εἴη; Οὐδὲν, ἔφη, εἰ γε μὴ προσθήσομεν αὐτῷ κάλλος ἢ ἰσχύον ἢ πλούτον ἢ δόξαν ἢ καὶ τι ἄλλο τῶν τοιούτων. Ἀλλὰ νῆ Δία προσθήσομεν, ἔφη· πῶς γὰρ ἂν τις ἀνευ τούτων εὐδαιμονοίη; (32) Νῆ Δί', ἔφη, προσθήσομεν ἄρα, ἐξ ὧν πολλὰ καὶ χαλεπὰ συμβαίνει τοῖς ἀνθρώποις; πολλοὶ μὲν γὰρ διὰ τὸ κάλλος ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῖς ὥραϊς παρακεκινηκῶν διαφθείρονται, πολλοὶ δὲ διὰ τὴν ἰσχύον μείζουσιν ἔργοις ἐπιχειροῦντες οὐ μικροὶ κακοὶ περιπίπτουσι; πολλοὶ δὲ διὰ τὸν πλούτον διαθρυπτόμενοί τε καὶ ἐπιβουλεύομενοί ἀπολλύνται, πολλοὶ δὲ διὰ δόξαν καὶ πολιτικὴν δύναμιν μεγάλα κακὰ πεπόνθασι. (33) Ἀλλὰ μὲν, ἔφη, εἰ γε μὴδὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐπαινῶν ὁρθῶς λέγω, ὁμολογῶ μὴδὲ ὅτι πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχέσθαι χρὴ εἰδέναι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη δὲ Σωκράτης, ἴσως διὰ τὸ σφόδρα πιστεύειν εἰδέναι οὐδ' ἔσκεψαι· ἐπεὶ δὲ πόλεως δημοκρατουμένης παρασκευάζῃ προεστάναι, δῆλον ὅτι δημοκρατίαν γε οἶσθα τί ἐστι. Πάντως δῆπου, ἔφη. (34) Δοκεῖ οὖν σοι δυνατόν εἶναι δημοκρατίαν εἰδέναι μὴ εἰδῶτα δῆμον; Μὰ Δί' οὐκ ἔμοιγε. Καὶ τί νομίζεις δῆμον εἶναι; Τοὺς πένητας τῶν πολιτῶν ἔγωγε. Καὶ τοὺς πένητας ἄρα οἶσθα; Πῶς γὰρ οὐ; Ἀρ' οὖν καὶ τοὺς πλουσίους οἶσθα; Οὐδὲν γε ἤττον ἢ καὶ τοὺς πένητας. Ποίους δὲ πένητας καὶ ποίους πλουσίους καλεῖς; Τοὺς μὲν, οἶμαι, μὴ ἱκανὰ ἔχοντας εἰς ἃ δεῖ τελεῖν πένητας, τοὺς δὲ πλείω τῶν ἱκανῶν πλουσίους. (35) Καταμεμάθηκας οὖν ὅτι ἐνίοις μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν οὐ μόνον ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ περιποιῶνται ἀπ' αὐτῶν, ἐνίοις δὲ πάνυ πολλὰ οὐχ ἱκανὰ ἐστὶ; Καὶ νῆ Δί', ἔφη δὲ Εὐθύδημος, ὁρθῶς γὰρ με ἀναμνησκαίς, οἶδ' αὖ (γὰρ) καὶ τυράννους τινάς, οἳ δὲ ἐνδείκνυντο ὥς περ οἱ ἀπορώτατοι ἀναγκάζονται ἀδικεῖν. (36) Οὐκοῦν, ἔφη δὲ Σωκράτης, εἰ γε ταῦτα οὕτως ἔχει, τοὺς μὲν τυράννους εἰς τὸν δῆμον θήσομεν, τοὺς δὲ ὀλίγα κεκτημένους, ἐν οἰκονομικοῖς ὦσιν, εἰς τοὺς πλουσίους. Καὶ δὲ Εὐθύδημος ἔφη, Ἀναγκάζει με καὶ ταῦτα ὁμολογεῖν δῆλον ὅτι ἢ ἐμὴ φαυλότης καὶ φροντίζω μὴ χράτιστον ἢ μοι σιγᾶν κινδυνεύω γὰρ ἀπλῶς οὐδὲν εἰδέναι. Καὶ πάνυ ἀθύρμους ἔχων ἀπῆλθε, καὶ καταφρονήσας ἑαυτοῦ καὶ νομίσας τῷ ὄντι ἀνδράποδον εἶναι. (40) Πολλοὶ

dalum a Minoe captum ob sapientiam servitutem servire coactum fuisse, tum patria tum libertate orbatur : quumque aufugere cum filio conaretur, filium amisisse, ac ne ipsum quidem salvum elabi potuisse; sed ad barbaros delatum, rursus ibidem servisse? Dicuntur illa sane, inquit. Et Palamedis calamitates nonne audisti? hunc enim praedicant omnes, ob sapientiam Ulyssis invisum periisse. Id etiam fertur, ait. Quot item alios existimas ob sapientiam abreptos ad regem esse, atque istic servire? Videtur, mi Socrates, dixit deinde Euthydemus, felicitas bonum esse maxime indubium. Nisi quis, inquit, mi Euthydem, ex dubiis eam bonis componat. Quid autem, ait, dubium esse possit inter illa, quae ad felicitatem pertinent? Nihil, inquit : modo non addamus ei pulchritudinem, vel robur, vel opes, vel gloriam, vel quid aliud ejusmodi. At vero, ait, haec addemus profecto : nam quo pacto sine his felix quisquam esse possit? Addemus igitur illa sane, inquit Socrates, ob quae multa, eaque gravia hominibus accidunt. Multi enim ob pulchritudinem ab iis violentur, qui forma elegantium amore insanierunt; multi ob robur suum majora quaedam aggressi opera, non exiguas in calamitates incidunt; multi propter opes emolliti deliciis, atque insidiis petiti, pereunt, multi ob gloriam potentiamque in republica, magna sunt mala perpassi. Enimvero, ait, si nec felicitatem ipsam laudans, recte dico, fateor me ne id quidem, quod precibus petendum a diis sit, nosse. Fortasse tu haec, ait Socrates, non considerasti, propterea quod omnino scire te illa crederes. Quia vero te paras, ut civitati praesis, in qua populus dominatur, haud dubie quid dominatus popularis sit, nosti. Omnino, ait. Ergone putas scire te posse, quid populi sit dominatus, si nescias, quid sit populus? Minime equidem, inquit. Et quid putas esse populum? Equidem cives pauperes. Pauperes igitur nosti? Qui non? Ergo etiam nosti divites? Nihilo minus quam pauperes. Quales autem pauperes et quales appellas divites? Pauperes arbitror esse, quibus non suppetit sumptus, quem facere decet : at quibus plus, quam satis est, suppetit, divites. Ergone unquam animadvertisti, nonnullis, qui admodum pauca possident, non solum ea ipsa sufficere, sed eos alia quoque de his lucrificare; quum aliis etiam admodum multa non sufficiant? Ita est profecto, ait Euthydemus : nam recte me mones. Etenim quosdam adeo tyrannos novi, qui ob inopiam, perinde ac maxime egeni, injuste coguntur agere. Ergo si haec, inquit Socrates, ita se habent, tyrannos quidem inter populum, eos autem qui pauca possident, si modo rei familiaris administrandae periti fuerint, inter opulentos ponemus. Etiam id fateri me, ait Euthydemus, stupiditas nimirum mea cogit; adeoque jam cogito, an non optimum mihi fuerit silere : nam metuo ne jam plane nihil sciam. Itaque animo valde dejectus abiit, quum quidem et contemneret se ipsum, et reapse mancipium se esse crederet. Ac multi quidem hoc

μὲν οὖν τῶν οὕτω διατεθέντων ὑπὸ Σωκράτους οὐκέτι αὐτῷ προσήσαν, ὥς καὶ βλακωτέρους ἐνόμιζεν· ὁ δὲ Εὐθύδημος ὑπέλαθεν οὐκ ἂν ἄλλως ἀνὴρ ἀξιόλογος γενέσθαι, εἰ μὴ ὅτι μάλιστα Σωκράτει συνεῖη· καὶ οὐκ ἀπελείπετο εἶναι αὐτοῦ, εἰ μὴ τι ἀναγκαῖον εἴη· εἶτα δὲ καὶ ἐμνηστεύετο ὧν ἐκεῖνος ἐπιτηδεύεν. Ὁ δὲ ὥς ἔγνω αὐτὸν οὕτως ἔχοντα, ἥμιστά μὲν διατάραττεν, ἀπλούστατα δὲ καὶ σαφέστατα ἐξηγεῖτο ἅ τε ἐνόμιζεν εἶναι αὐτῷ καὶ ἐπιτηδεύειν κοράιστα εἶναι.

ΚΕΤΑΛΛΑΙΟΝ Γ.

Τὸ μὲν οὖν δεκτικὸς καὶ πρακτικὸς καὶ μηχανικὸς γίνεσθαι τοὺς συνόντας οὐκ ἔσπουδεν, ἀλλὰ πρότερον τοῦτον ὡς τοῦτο γινώσκοντα αὐτοῖς ἐγγενέσθαι. τοὺς γὰρ ἄνδρες τοῦ σωφρονεῖν ταῦτα δυναμένους ἀδικοτέρους τε καὶ δυνατωτέρους κακοουργεῖν ἐνόμιζεν εἶναι. α. Πρῶτον μὲν δὴ περὶ θεοῦ ἐπειρήτο σόφρονος ποιεῖν τοὺς συνόντας. Ἄλλοι μὲν οὖν αὐτῷ πρὸς ἄλλους οὕτως ἐμιμῶντο παραγινόμενοι διαγινόμενοι· ἐγὼ δὲ, ὅτε πρὸς Εὐθύδημον τοιαῦτα διελέγετο, παρεγινώμην. β. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημα, ἥδη ποτὲ σοι ἐπῆλθεν ἐνθυμηθῆναι ὥς ἐπιπλεῖ ὡς οἱ θεοὶ ὧν οἱ ἄνθρωποι δέονται κατασκευάσαι; Καὶ ὅς. Μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐκ ἔμοιγε. γ. Ἄλλ' οἴσθαι γ', ἔφη, ὅτι πρῶτον μὲν φῶς δέομαι, ὃ ἔστιν οἱ θεοὶ παρέχοντες. δ. Νῆ Δί', ἔφη, ὃ γ' εἰ μὴ εἴχομεν, ὅμως τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν ἐνεκά γε τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν. Ἄλλα μὲν καὶ ἀναπαύσεως γε δευόμενοι ἡμῖν νόκτα παρέχοντες, καλλίστην ἀναπαυστήριον. Πάνυ γ', ἔφη, καὶ τοῦτο χάριτος ἄξιον. α. Οὐκ οὖν καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν ἥλιος φωτεινὸς ὧν τὰς τε ὥρας ἡμῖν τῆς ἡμέρας καὶ τὰλλα πάντα σαφηνίζει, ἡ δὲ οὐδ' διὰ τοῦ σκοτεινῆς εἶναι ἀσχεπέστερα εἶσιν, ἄσπερα ἐν τῇ νυκτὶ ἀσφηναν, ἃ ἡμῖν τὰς ὥρας τῆς νυκτὸς ἐμπαύζει, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ τῶν δόγμαθ' ἀπάρτουμεν. Ἔστι ταῦτα, ἔφη. Ἄλλα μὲν γ' γε σελήνη οὐ μόνον τῆς νυκτὸς ἀλλὰ καὶ τοῦ μηνὸς τὰ μέρη φανερά ἡμῖν ποιεῖ. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. β. Τὸ δ', ἐπεὶ τροφὴς δόγμαθ' αὐτῶν ἡμῖν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόναι, καὶ ὥρας ἀρμυροῦσθαι πρὸς τοῦτο παρέχειν, αἱ ἡμῖν οὐ μόνον ὧν δόγμαθ' πολλὰ καὶ παντοῖα παρασκευάζουσιν, ἀλλὰ καὶ οἷς εὐφρανόμεθα; Πάνυ, ἔφη, καὶ ταῦτα πολὺ ἀνθρώποις. γ. Τὸ δὲ καὶ ὕδωρ ἡμῖν παρέχειν, οὕτω πολλοῦ ἄξιον ὥστε καὶ φθεῖν καὶ συνάψειν τῇ γῇ καὶ ταῖς ὥραις πάντα τὰ χρήσιμα ἡμῖν, συντρέφειν δὲ καὶ αὐτοὺς ἑμῶς, καὶ μινύμενον πᾶσι τοῖς τρέφουσιν ἡμῶς εὐκατεργαστότερα τε καὶ ὠφελιμώτερα καὶ ἡδίω ποιεῖν αὐτὰ, καὶ ἐπειδὴ πλείστον δόγμαθ' αὐτοῦ, ἀφρονέστατον αὐτὸ παρέχειν ἡμῖν; Καὶ τοῦτο, ἔφη, προνοητικόν. δ. Τὸ δὲ καὶ τὸ πῦρ ποιεῖσαι ἡμῖν, ἐπικούρον μὲν ψύχους, ἐπικούρον δὲ σκότους, συντρέφον δὲ πρὸς πᾶσαν τέχνην καὶ πάντα ὅσα ὠφελίμια ἐνεκά ἄνθρωποι κατασκευάζονται· ὥς γὰρ συνεκδοκῇ εἶπεν, οὐδὲν ἀνθρώπων αἰὲν πῦρος ἀνθρώποι

modo habiti a Socrate, non amplius eum conveniebant, quos etiam ignaviores esse putabat. Verum Euthydemus non alia se ratione hominem bona existimatione dignum posse fieri arbitrabatur, quam si cum Socrate frequentissime versaretur: et posthac ab eo nunquam aberat, nisi rei necessariae incideret: quin etiam quidam ipsius instituta imitabatur. Itaque Socrates, qui eum sic adfectum exanimadverteret, minime ipsum perturbabat, sed quae simplicissime et clarissime exponebat quae putabat esse scire debere et quibus operam dare, esse optimam.

CAPUT III.

Non ille quidem familiares suos disserendi, agendi, ingeniose machinandi aliquid peritos efficere festinabat, sed prius existimabat oportere animi sanitatem ipsis indere. Nam qui sine animi sanitate his rebus valeret, eos et injuriosos et ad nocendum potentes esse arbitrabatur. Primum igitur enitebatur hoc efficere, ut familiares sui erga deum animo sano uterentur. Et alii quidem, quum ipsius ad alios sermonibus interesset, eos exposuerunt: ego vero adieci, quum ad Euthydemum huiusmodi quasdam disserteret. Dic mihi, mi Euthydemus, ait, venitne tibi in mentem cogitare, quam diligenter dii paraverint ea, quibus homines indigent? Et ille, Minime profecto, ait, mihi. At noli, ait, primum nos lucis egere, quam dii nobis supplicant? Profecto, inquit: quam nisi haberemus, caeci essemus similes, per nostros quidem oculos si staret. Atqui quum quiete etiam indigeamus, noctem nobis largiunt, rem accommodatissimam quieti. Hoc etiam, inquit, omnino gratias meretur. Inde etiam quia sol lucidus est, ac nobis horas diei aliaque omnia clare demonstrat; nox autem propter tenebras nihil fere oculis distingui patitur; astra noctu fecerunt apparere, quae noctis horas nobis indicarent; quod fit ut multa, quae necesse sit, perficiamus. Ita est, inquit. Eumvero luna non solum noctis, sed etiam mensis partes nobis patefacit. Omnino, ait. Quid autem quod, quum nutrimento egeamus, illud e terra nobis producant, et ad hoc anni tempora convenientia praebeant, quae nobis non modo quibus indigemus, multa atque omnigena parant, sed ea quoque, quibus delectamur? Etiam haec, inquit, magnae sunt deorum erga homines benevolentiae. Quod item nobis aquam largiantur, rem adeo pretiosam, ut et germinare faciat et augeat una cum terra et cum anni temporibus omnia, quae nobis usui sunt; simulque nos etiam aliat, ac nutrimentis nostris omnibus admista faciat ut et confici ea facilius possint, et utiliora sint et suaviora: quodque maxima nobis eandem copia largiantur, quum ipsa plurimum egeamus? Hoc quoque, ait, providentiae opus est. Quod item nobis ignem dederint, praesidium quoddam adversus frigus et caliginem, omnibusque in opificiis, ac rebus ceteris, quas utilitatis causa suscipiunt homines, quasi quendam cooperatorem? nam ut summatim dicam, rerum ad vitam utilium nihil homines, quod opere pretium sit, absque igne

τῶν πρὸς τὸν βίον χρησίμων κατασκευάζονται. Ὑπερβάλλει, ἔφη, καὶ τοῦτο φιλανθρωπία. (8) Τὸ δὲ τὸν ἥλιον, ἐπειδὴ ἐν χειμῶνι τράπηται, προσίναί τὰ μὲν ἀδρύνοντα, τὰ δὲ ξηραίνοντα, ὡν καιρὸς διεληλυθεν, καὶ ταῦτα διαπραξάμενον μηκέτι ἔγγυτέρω προσίναί, ἀλλ' ἀποτρέπεσθαι φυλαττόμενον μὴ τι ἡμᾶς μάλλον τοῦ δέοντος θερμαίνων βλάβῃ· καὶ ὅταν αὖ πάλιν ἀπὼν γένηται, ἔνθα καὶ ἡμῖν δῆλόν ἐστιν ὅτι εἰ προσωτέρω ἀπεισιν, ἀποπαγησόμεθα ὑπὸ τοῦ ψύχους, πάλιν αὖ τρέπεσθαι καὶ προσχωρεῖν, καὶ ἐνταῦθα τοῦ οὐρανοῦ ἀναστρέφεσθαι ἔνθα μάλιστα' ἂν ἡμᾶς ὠφελοῖ; Νῆ τὸν Δι', ἔφη, καὶ ταῦτα παντάπασιν εἴκοιεν ἀνθρώπων ἕνεκα γιγνόμενοις. (9) Τὸ δ' αὖ, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο φανερόν, ὅτι οὐκ ἂν ὑπενέγκαιμεν οὔτε τὸ καῦμα οὔτε τὸ ψύχος, εἰ ἐξαπίνης γίνοιτο, οὕτω μὲν κατὰ μικρὸν προσίναί τὸν ἥλιον, οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν ἀπίνειν ὥστε λανθάνειν ἡμᾶς εἰς ἑκάτερα τὰ ἰσχυρότατα καθισταμένους; Ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ἤδη τοῦτο σκοπῶ, εἰ ἄρα τι ἐστὶ τοῖς θεοῖς ἔργον ἢ ἀνθρώποις θεραπεύειν· ἐκεῖνο δὲ μόνον ἐμποδίζει με, ὅτι καὶ τάλλα ζωα τούτων μετέχει. (10) Οὐ γὰρ καὶ τοῦτ', ἔφη ὁ Σωκράτης, φανερόν, ὅτι καὶ ταῦτα ἀνθρώπων ἕνεκα γίγνεται· τε καὶ ἀνατρέφεται; τί γὰρ ἄλλο ζῶον αἰγῶν τε καὶ οἰῶν καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ ὄνων καὶ τῶν ἄλλων ζῶων τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπολαύει ὅσα ὁ ἄνθρωπος; Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ πλείω τῶν φυτῶν τρέρονται γοῦν καὶ χρηματίζονται οὐδὲν ἥττον ἀπὸ τούτων ἢ ἀπ' ἐκείνων· πολὺ δὲ γένος ἀνθρώπων τοῖς μὲν ἐκ τῆς γῆς φυόμενοις εἰς τροφήν οὐ χρωῖνται, ἀπὸ δὲ βοσκημάτων γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασι τρέφόμενοι ζωσί· πάντες δὲ τιθασεύοντες καὶ δαμάζοντες τὰ χρήσιμα τῶν ζῶων εἰς τε πόλεμον καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ συνεργοὶς χροῖνται. Ὁμογενιμονῶ σοι καὶ τοῦτ', ἔφη· ὁρῶ γὰρ αὐτῶν καὶ τὰ πολλὰ ἰσχυρότερα ἡμῶν οὕτως ὑποχείρια γιγνόμενα τοῖς ἀνθρώποις ὥστε χρῆσθαι αὐτοῖς ὅ,τι ἂν βούλωνται. (11) Τὸ δ', ἐπειδὴ πολλὰ μὲν καλὰ καὶ ὠφέλιμα, διαφέροντα δὲ ἀλλήλων ἐστὶ, προσθεῖναι τοῖς ἀνθρώποις αἰσθήσεις ἁρμοστούσας πρὸς ἕκαστα, δι' ὧν ἀπολαύομεν πάντων τῶν ἀγαθῶν· τὸ δὲ καὶ λογισμὸν ἡμῖν ἐμφῦσαι, ὃ περὶ ὧν αἰσθανόμεθα λογιζόμενοι τε καὶ μνημονεύοντες καταμακρύνομεν ὅπῃ ἕκαστα συμφέροι καὶ πολλὰ μηχανούμεθα δι' ὧν τῶν τε ἀγαθῶν ἀπολαύομεν καὶ τὰ κακὰ ἀλεξόμεθα· (12) τὸ δὲ καὶ ἐρμηνείαν δοῦναι, δι' ἧς πάντων τῶν ἀγαθῶν μεταδίδομεν τε ἀλλήλοις διδάσκοντες καὶ κοινονοῦμεν καὶ νόμους τιθέμεθα καὶ πολιτεύομεθα; Παντάπασιν εἰκόασιν, ὃ Σωκράτης· οἱ θεοὶ πολλὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι. Τὸ δὲ καὶ ἢ ἀδυνατοῦμεν τὰ συμφέροντα προνοεῖσθαι ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ταύτῃ αὐτοὺς ἡμῖν συνεργεῖν διὰ μαντικῆς τοῖς πυνθανομένοις φράζοντας τὰ ἀποδησόμενα καὶ διδάσκοντας ἢ ἂν ἀρίστα γίνοιτο; Σοὶ δ', ἔφη, ὃ Σωκράτης, εἰκόασιν ἐτι φιλικώτερον ἢ τοῖς ἄλλοις χρῆσθαι, εἰ γε μὴδὲ ἐπερωτώμενοι ὑπὸ σοῦ προσημαίνουσί σοι ἃ τε χρῆ ποιεῖν καὶ ἃ μὴ. (13) Ὅτι δὲ γε ἀληθῆ λέγω

parare possunt. Etiam hoc, inquit, benignitatis est eximiae. Quod item sol, ubi in hieme se convertit, accedendo hæc quidem maturat, illa vero exsiccatur, quorum scilicet tempus præterit; atque ubi id perfecit, non accedit propius, sed avertit sese, cavens ne supra modum nos calefaciendo lædat; ac quum eo recessit, ubi nobis manifestum est fore ut frigore congelaremus, si quidem abiret longius, ad eam cœli partem revertitur, ubi nobis plurimum prodest? Profecto, ait, etiam hæc omnino videntur hominum causa fieri. Quid quod item (quum hoc etiam manifestum sit, non posse nos nec æstum nec frigus tolerare, si repente illa fierent) sol ita paulatim accedat, atque ita paulatim abscedat, ut nosmet lateat ad utraque vehementissima jam constitutos? Ego quidem hoc ipsum, ait Euthydemus, modo considero, aliudne quidpiam diis sit negotium, quam ut hominibus inserviant. Nam illud solum mihi est impedimento, quod hæc animalibus etiam ceteris communia sint. An vero non perspicuum est, ait Socrates, etiam hæc animalia hominum causa nasci et nutriri? quod enim aliud animal tot commoda percipit ex capris, ovibus, equis, bobus, asinis, animalibusque ceteris, quot homines? Mihi sane quidem videntur hi plura ex animalibus commoda, quam ex plantis capere: nam et aluntur, et sibi rem faciunt non minus ex animalibus quam ex illis: atque adeo magna pars hominum nascentibus e terra non utitur ad cibum, sed pecudum lacte, caseo, carnibus se nutriendos vivunt: ceterum animalibus, quæ utilia sunt, cicutatis ac domitis, omnes ad bellum aliaque multa utuntur, veluti coadjutoribus. In hoc etiam assentior tibi, ait. Nam inter ea video quædam longe nobis validiora, adeo tamen in potestatem hominum redacta, ut eis quamcumque ad rem velint, utuntur. Quid quod dii, quum multa sint pulchra et utilia, sed inter se diversa, sensus etiam hominibus addiderint ad singula congruentes, per quos bonis omnibus fruimur? item quod rationem nobis a natura concesserint, qua, de rebus quæ percipimus ratiocinando et reminiscendo, discimus ad quæ singula conducant, multaue molimur, per quæ bonis fruamur, et mala depellamus? quod orationis quoque facultatem largiti sint, per quam invicem omnia bona inter nos docendo communicamus, et leges nobismet ipsi ferimus, et rem publicam administramus? Omnino videntur, mi Socrates, valde dii de hominibus esse solliciti. Quid quod, quum nobis in futurum utilia prospicere non possumus, ipsi nos in hoc ita juvent, ut per divinationem consulentibus futura indicent, et quo pacto fiant optime, doceant? Te vero, ait, mi Socrates, etiam familiaris uti videntur, quam ceteris, quandoquidem tibi, ne interrogati quidem abs te, præsignificant, quid vel faciendum vel non faciendum sit. At verum me dicere etiam tu intelliges, mi Euthy-

καὶ σὺ, ὦ Εὐθύδημε, γνώσῃ, ἂν μὴ ἀναμένῃς ἕως ἂν τὰς μορφὰς τῶν θεῶν ἴδῃς, ἀλλ' ἐξαρχῇ σοι τὰ ἔργα αὐτῶν ὁρῶντι σέβασθαι καὶ τιμᾶν τοὺς θεοὺς. Ἐννοεῖ δὲ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ οὕτως ὑποδεικνύουσιν· οἱ τε γὰρ ἄλλοι ἡμῖν τὰ χρητὰ διδόντες οὐδὲν τούτων εἰς τοῦ μακρὸς ἰόντες διδόνσιν καὶ ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων τε καὶ συνέγων, ἐν ᾧ πάντα τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἐστί, καὶ αἱ μὲν χρυσαῖαι ἀτρίδι τὴ καὶ ὑγιᾶ καὶ ἀγῆστον παρέχων, θάττων δὲ νοήματος ἀναμαρτήτως ὑπερτερόντα, οὗτος τὰ μέγιστα μὲν πράττειν ὁρᾶται, τὰ δὲ ὀλιγοκονουῶν ἀόρατος ἡμῖν ἐστίν. (11) Ἐννοεῖ δὲ ὅτι καὶ ὁ πᾶσι φανερός δοκῶν εἶναι ἥλιος οὐκ ἐπιτρέπει τοῖς ἀνθρώποις ἐκ τούτου ἀκριβῶς ὁρᾶν, ἀλλ' ἐὰν τις αὐτὸν ἀνακρίως ἐγχειρῇ θεᾶσθαι, τὴν θῆν ἀρχειρεῖται. Καὶ τοὺς ὑπερτάτους δὲ τῶν θεῶν εὐχέρστεις ἀνακρίεις ὄντας κερκυνός τε γὰρ ὅτι μὲν ἀνοθεν ἀρίστα ὀφίλον καὶ ὅτι οἷς ἂν ἐντοχῇ πάντων κρατεῖ ὁρᾶται δ' οὐτ' ἐπιὼν οὕτε κατασκήψας οὕτε ἀπύων. Καὶ ἀνεμοὶ αὐτοὶ μὲν οὐχ ὁρῶνται, ἃ δὲ ποιῶσι φανερὰ ἡμῖν ἐστί, καὶ προσιώντων αὐτῶν κίσθάνομεθα. Ἀλλὰ μὲν καὶ ἀνθρώπου γε ψυχῇ, ἣ εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ θεοῦ μετέχει, ὅτι μὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν φανερόν, ὁρᾶται δὲ οὐδ' αὐτῇ. Ἀ γὰρ κατανοῶντα μὴ καταρρονεῖν τῶν ἀόρατων, ἀλλ' ἐκ τῶν γινωσκμένων τὴν δύναμιν αὐτῶν καταμακρύνοντα τιμᾶν τὸ δαίμονιον. (12) Εἰπὼ μὲν, ὦ Σωκράτης, ἔρχε ὁ Εὐθύδημος, ὅτι μὲν οὐδὲ μακρὸν ἀμείψω τοῦ δαιμονίου σαρκῶς οἷον· ἐκεῖνος δὲ ἀνταμῶ, ὅτι μοι δοκεῖ τὰς τῶν θεῶν εὐεργεσίας οὐδ' ἂν εἰς ποτε ἀνθρώπων ἀξίας χάρισιν ἀμείβεσθαι. (13) Ἀλλὰ μὴ τοῦτο ἀθύρει, ἔρχε, ὦ Εὐθύδημε, ὁρᾷς γὰρ ὅτι ὁ ἐν Δελφοῖς θεός, ὅταν τις αὐτὸν ἐπερωτᾷ πῶς ἂν τοῖς θεοῖς χαρίζοιτο, ἀποκρίνεται, Νόμος πόλει. Νόμος δὲ δήπου πανταχόθεν ἐστὶ κατὰ δύναμιν τοῖς θεοῖς ἀρίστα σθαι. Πῶς οὖν ἂν τις καλλίον καὶ εὐσεβεστέρον τιμῇ θεοὺς ἢ ὅς τις αὐτοὶ καλεῖσθαι, οὕτω ποιῶν; (14) Ἀλλὰ γὰρ τῆς μὲν δυνάμεως μακρὸν ὑπερσθαι· ὅταν γὰρ τις τοῦτο ποιῇ, φανερός δὴπου ἐστὶ τότε οὐ τιμῶν θεοὺς γὰρ οὖν μακρὸν ἐλλείποντα κατὰ δύναμιν τιμᾶν τοὺς θεοὺς θαρρύνει τε καὶ ἐλπίζειν τὰ μέγιστα ἀγαθὰ οὐ γὰρ παρ' ἄλλων γ' ἂν τις μείζων ἐλπίδων σωρρονοῇ ἢ παρὰ τῶν τὰ μέγιστα ὠφελεῖν δυναμένων, οὐδ' ἂν ἄλλως μάλλον ἢ εἰ τούτοις ἀρέσκει· ἀρέσκει δὲ πῶς ἂν μάλλον ἢ εἰ ὡς μάχιστα πείθεται αὐτοῖς; (15) Τοιαῦτα μὲν δὴ λέγων τε καὶ αὐτὸς ποιῶν εὐσεβεστέρους τε καὶ σωρρονεστέρους τοὺς συνόντας παρεσκεύαζεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἀλλὰ μὲν καὶ περὶ τοῦ δικαίου γε οὐκ ἀπακρόβητο τὴν εἴη γνώμην, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἐπεδείκνυτο, ἰδίᾳ τε πᾶσι νομίμοις τε καὶ ὠφελίμοις γρόμιοις καὶ κοινῇ ἄρχουσι τε ἃ οἱ νόμοι προστάττειν πειθόμενος καὶ κατὰ πόλιν καὶ ἐν ταῖς στρατείαις οὕτως ὥστε δικαίως εἶ-

deme, si non expectaveris, donec deorum formas intuearis, sed suffecerit inspicienti eorum opera, tum venerari, tum honore prosequi deos. Cogita etiam deos ipsis ita submonere. Nam et dii ceteri, quum bona nobis largiantur, nihil horum ita largiuntur, ut in apertum prodeant; et is, qui mundum universum composuit et continet, in pa-pulchra et bona omnia sunt, quique utentibus eo semper expertem detrimenti, et morbi, et senectutis exhibet, atque etiam cogitatione celerius obsequentem sine ullo errore; is, inquam, maxima quaque consilio agere conspiciuntur, sed si quis eum impudentius intueri conetur, a visum adimere. Sed et deorum ministros conspici non poteris. Nam fulmen desuper mitti patet, et omnia, in quae incidit, vincere: non tamen vel ut accedat, vel ut feriat, vel ut recedat, cernitur. Neque ipsi venti videntur, quanquam eorum effecta nobis conspicua sunt; et accedentes eos sentimus. Quin etiam, si quid rerum humanarum aliud, anima hominis certe de divina natura participat. Verum patet quidem hanc in nobis imperare; nec tamen ipsa cernitur. Quae considerantem, nequaquam ea quae cerni nequeant, contemnere decet; sed ex iis quae sunt eorum potestate animadversa, numen ipsum homine prosequi. Ego certe scio me, ait Euthydemus, ne minima quidem in parte numen, mi Socrates, neglectum: verum id agere fero, quod mihi ne unus quidem hominum beneficia divina unquam gratis rependere meritis videatur. Tu vero, mi Euthydemus, ait Socrates, agere hoc ne feras. Vides enim Delphicum deum quando interrogatur, quo pacto quis gratificari diis possit, respondere, Ex civitatis instituto. Est autem certe institutum hoc ubique, pro facultatibus deos sacrificiis placare. Qui ergo possit aliquis rectius et religiosius deos honorare, quam si ita agat, ut ipsimet jubent? Sed de facultatibus minime aliquid remittere oportet: nam quum aliquis hoc facit, eo tempore se deos hand honorare palam indicat. Itaque nihil remittentem deos honorare pro facultatibus, sibi confidere decet, et bona maxima sperare. Nemo enim animo sano uteretur, si ab ullis aliis majora speraret, quam ab iis qui plurimum prodesse possunt; nec alia potius ratione, quam si his placeat: et quo pacto magis placere possit, quam si maxime ipsis obtemperet? Haec igitur tum dicens tum ipse faciens, et religiosiores et animo seniores redebant familiares suos.

CAPUT IV.

Nec de iustitia quidem sententiam suam occultabat, sed eam reipsa declarabat, quum et privatim erga omnes ex legum praescripto et utiliter se gereret, et publice magistratibus, in iis quae leges jubent, adeo tum domi tum militiae pareret, ut supra ceteros eum se recte atque ordine gerere

ναὶ παρὰ τοὺς ἄλλους εὐτακτῶν, (2) καὶ ὅτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιστάτης γενόμενος οὐκ ἐπέτρεψε τῷ δήμῳ παρὰ τοὺς νόμους ψηφισασθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς νόμοις ἠναντιώθη τοιαύτῃ ὁρμῇ τοῦ δήμου ἣν οὐκ ἂν οἶμαι ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπον ὑπομείναι, (3) καὶ ὅτε οἱ τριζάκοντα προσέταττον αὐτῷ παρὰ τοὺς νόμους τι, οὐκ ἐπέθετο. Τοῖς τε γὰρ νέοις ἀπαγορευόντων αὐτῶν μὴ διαλέγεσθαι καὶ προσταζάντων ἐκείνῳ τε καὶ ἄλλοις τισὶ τῶν πολιτῶν ἀγαγεῖν τινα ἐπὶ θανάτῳ, μόνος οὐκ ἐπέστη διὰ τὸ παρὰ τοὺς νόμους αὐτῷ προστάττεσθαι. (4) Καὶ ὅτε τὴν ὑπὸ Μελίτῳ γραφὴν ἔφευγε, τῶν ἄλλων εἰωθότων ἐν τοῖς δικαστηρίοις πρὸς γάρην τε τοῖς δικασταῖς διαλέγεσθαι καὶ κολακεύειν καὶ δεῖσθαι παρὰ τοὺς νόμους, καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα πολλῶν πολλὰκις ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἀριεμένων, ἐκεῖνος οὐδὲν ἠθέλησε τῶν εἰωθότων ἐν τῷ δικαστηρίῳ παρὰ τοὺς νόμους ποιῆσαι, ἀλλὰ βεβαίως ἂν ἀρεθείς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, εἰ καὶ μετρίως τι τούτων ἐποίησε, προεῖλετο μᾶλλον τοῖς νόμοις ἐμμένων ἀποθανεῖν ἢ παρανομῶν ζῆν. (5) Καὶ ἔλεγε δὲ οὕτω καὶ πρὸς ἄλλους μὲν πολλὰκις, οἷα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Ἰππίαν τὸν Ἥλειον περὶ τοῦ δικαίου τοιαύδε διαλεγόμενα. Διὰ χρόνου γὰρ ἀφικόμενος ὁ Ἰππίας Ἀθήναζε παρεγένετο τῷ Σωκράτει λέγοντι πρὸς τινὰς ὡς θαυμαστὸν εἴη τὸ, εἰ μὲν τις βούλοιτο σκυτιὰ διδάσασθαι τινα ἢ τέκτονα ἢ γαλῆα ἢ ἵππεα, μὴ ἀπορεῖν ὅποι ἂν πέμψας τούτου τύχοι· φασὶ δὲ τινες καὶ ἵππον καὶ βούν τῷ βουλομένῳ δικαίους ποιήσασθαι πάντα μεστὰ εἶναι τῶν διδασκόντων· ἐὰν δὲ τις βούληται ἢ αὐτὸς μαθεῖν τὸ δικαῖον ἢ υἱὸν ἢ οἰκέτην διδάσασθαι, μὴ εἰδέναι ὅποι ἂν ἐλθὼν τύχοι τούτου. (6) Καὶ ὁ μὲν Ἰππίας ἀκούσας ταῦτα ὥσπερ ἐπισκώπτων αὐτὸν, Ἔτι γὰρ σὺ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις ἃ ἐγὼ πάλα ποτὲ σοι ἤκουσα; Καὶ ὁ Σωκράτης, Ὁ δὲ γε τούτου δαινότερον, ἔφη, ὦ Ἰππία, οὐ μόνον αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν. Σὺ δ' ἴσως διὰ τὸ πολυμαθὲς εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν οὐδέποτε τὰ αὐτὰ λέγεις. Ἀμέλει, ἔφη, πειρῶμαι καινὸν τι λέγειν αἰεὶ. (7) Πότερον, ἔφη, καὶ περὶ ὧν ἐπίστασαι; ὅλον περὶ γραμμαμάτων ἐάν τις ἔρηται σε, πόσα καὶ ποῖα Σωκράτους ἐστίν, ἀλλὰ μὲν πρότερον, ἀλλὰ δὲ νῦν πειρᾷ λέγειν; ἢ περὶ ἀριθμῶν τοῖς ἐρωτῶσιν εἰ τὰ δις πέντε δέκα ἐστίν, οὐ τὰ αὐτὰ νῦν ἢ καὶ πρότερον ἀποκρίνη; Περὶ μὲν τούτων, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὥσπερ σὺ καὶ ἐγὼ αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγω· περὶ μέντοι τοῦ δικαίου πάννυ οἶμαι νῦν ἔχειν εἰπεῖν πρὸς ἃ οὔτε σὺ οὔτ' ἄν ἄλλος οὐδαμῶς δύναιτ' ἀντεῖπαι. (8) Νῆ τῴην ἦραν, ἔφη, μέγα λέγεις ἀγαθὸν εὐρησθῆναι, εἰ παύσονται μὲν οἱ δικασταὶ δίχα ψηφιζόμενοι, παύσονται δὲ οἱ πολῖται περὶ τῶν δικαίων ἀντιλέγοντές τε καὶ ἀντιδικούντες καὶ στασιάζοντες, παύσονται δὲ αἱ πόλεις διαφερόμεναι περὶ τῶν δικαίων καὶ πολυμοῦσαι. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν ἀπολειφθῇ σου πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι τηλικούτων ἀγαθὸν εὐρηχότος. (9) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἀκούσῃ, πρὶν γ' ἂν αὐτὸς ἀποφῇνη, ὅτι νομίζει τὸ δίκαιον εἶναι. Ἀρκεῖ γὰρ ὅτι τῶν ἄλλων κατα-

palam esset : et quando præsces comitiorum factus non permisit populo, ut præter leges suffragiis sententias ferret, sed cum legibus tanto impetui populi adversatus est, quantum non puto ullum alium hominem toleraturum fuisse; et quum Trigintaviri contra leges aliquid ei præcipiebant, non obtemperabat. Nam quum edixissent, ne cum adolescentibus dissereret, ac mandassent tum ipsi tum aliis quibusdam civibus, ut quendam ad mortem adducerent, solus non paruit, propterea quod contra leges mandaretur. Quum itidem, accusante Melito, reus ageretur, quanquam aliis in more esset apud tribunalia ad gratiam judicium captandam disserere, et adulari, et precari præter leges, quibus sane artibus multi multoties a iudicibus absolvuntur; ille nihil horum usu receptorum apud tribunal præter leges facere voluit : sed tametsi facillime absolutus a iudicibus fuisset, si vel modice horum fecisset aliquid, perstare tamen in legibus maluit ac mori, quam præter leges aliquid designando vivere. Atque talia ad alios etiam sæpe dicebat : et ipse memini eum aliquando de justitia ita ad Hippiam Eleum disseruisse. Quippe quum longo ex intervallo Athenas venisset Hippias, Socrati aderat, dicenti ad quosdam, mirum esse, quod si quis sibi autorem aliquem, vel fabrum, vel artificem ærarium, vel equitem erudiri velit, non desit quo illum possit mittere et hoc impetrare : (aiunt certe aliqui, si equum ac bovem quis ad operas suas idoneos velit effici, omnia plena iis esse qui hos docere volunt : at si quis vel ipse quidnam sit justum discere cupiat, vel sibi filium vel famulum erudiri, non scire se, quo accedere possit, ut hoc consequatur. Quæ quum audisset Hippias, tanquam irridens Socratem, ait : Num adhuc tu, mi Socrates, illa ipsa dicis, quæ ego ex te jam olim audiavi? Et Socrates, Immo quod hoc etiam gravius est, inquit, mi Hippia, non modo semper eadem dico, sed etiam de iisdem. Tu vero fortasse, quod sis admodum doctus, de iisdem eadem nunquam dicis. Certe, inquit, semper aliquid novi proferre conor. Num et de iis, ait Socrates, quæ scis? verbi gratia, de literis si quis te roget, quot et quales sint literarum in nomine Socratis, alia prius, alia nunc dicere conaris? vel de numeris si qui rogent, an bis quinque sint decem, non eadem nunc, quæ et prius, respondes? De his, ait, mi Socrates, et ego perinde ac tu, semper eadem dico. Sed de eo, quod justum est, nunc me dicere posse omnino arbitror, quæ neque tu, neque quisquam alius contradicere queat. Magnum profecto, ait, bonum reperisse te refers, si quidem iudices jam diversa statuere desinent, et cives de iis, quæ justa sint, disceptare, experiri jure, dissidere; denique civitates ipsæ discordes esse de iis, quæ justa sint, bellaque gerere desinent. Atque equidem quomodo abs te discedere possim prius, quam te, qui tantum bonum inveneris, audierim, non video. At tu profecto, inquit, non audies, priusquam ipse pronuntiaris, quid esse justum statuas. Nam sufficit tibi alios irridere, interroganti et convincenti omnes;

γαλῆς ἐροῦσθαι μὲν καὶ εὐέλκων πάντας, αὐτὸς δ' οὐδέν
 θέων ὑπέριν λόγον οὐδὲ γνώμην ἀπορρίνυσθαι περὶ
 οὐδενός. 10. Τί δέ; ὦ Ἱππία, ἔφη, οὐκ ἔσθαι οὐ
 ἐνὶ ἡ δόξει μοι δίκαια εἶναι οὐδὲν παύσαι ἀποδείκνυ-
 μενος; Καὶ ποῖος δὲ σοι, ἔφη, οὗτος ὁ λόγος ἐστίν; Εἰ
 δὲ μὴ λόγος, ἔφη, ἀλλ' ἔργον ἀποδείκνυμαι. Ἡ οὐ δο-
 καί σοι ἀντικειναιότερον τοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι; Πολύ-
 γε γὰρ Δ', ἔφη, δίκαια μὲν γὰρ λέγοντες πολλοὶ ἀδι-
 κα παύσονται δίκαια δὲ πράττων οὐδ' ἂν εἰς ἀδικος εἴη.
 11. Ἠσθηται οὖν πρότερό μοι ἡ ψευδομαρτυροῦντος
 ἢ συκοφαντοῦντος ἢ φίλους ἢ πόλιν εἰς στάσιν ἐμβάλλ-
 οντος ἢ ἄλλο τι ἀδικον πράττοντος; Οὐκ ἔγωγε, ἔφη.
 Τὸ δὲ τῶν ἀδικῶν ἀπέχεσθαι οὐ δίκαιον ἢ γὰρ; Ἀλλος εἰ,
 ἔφη, ὦ Σωκράτης, καὶ νῦν διατρέφειν ἐργαζῶν τὸ ἀπο-
 δεικνυσθαι γνώμην ἢ τι νομίζεις τὸ δίκαιον οὐ γὰρ ἂ
 πράττουν οἱ δίκαιοι, ἀλλ' ἂ μὴ πράττουσι, ταῦτα λέ-
 γεις. 12. Ἀλλ' ὦρξην ἔγωγε, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὸ μὴ
 θέλειν ἀδικεῖν ἱκανὸν δίκαιοσύνης ἐπίδειγμα εἶναι. Εἰ
 δὲ σοι μὴ δοκεῖ, σέβειν ἂν τότε σοι μᾶλλον ἀρεσκῇ
 οὐκ γὰρ ἐνὶ τῷ νόμιμον δίκαιον εἶναι. Ἄρα τὸ αὐτὸ
 λέγεις, ὦ Σωκράτης, νόμιμον τε καὶ δίκαιον εἶναι;
 Ἐγώ γε, ἔφη. 13. Οὐ γὰρ αἰσθάνομαι σου ὅπου νό-
 μιμον ἢ ποῖον δίκαιον λέγεις. Νόμους δὲ πόλει, ἔφη,
 γυμνάσει; Ἐγώ γε, ἔφη. Καὶ τίνας τούτους νομί-
 ζεις; Ἀ οἱ πόλιται, ἔφη, συνθέμενοι ἃ τε δεῖ ποιεῖν καὶ
 ὧν ἀπέχεσθαι ἐγράψαντο. Οὐκοῦν, ἔφη, νόμιμος μὲν
 ἂν εἴη ὁ κατὰ ταῦτα πολιτεύμενος, ἀνομος δὲ ὁ ταῦτα
 παραβάντων; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ δίκαια
 μὲν ἂν πράττοι ὁ τοῦτοι πεπαιθόμενος, ἀδικα δ' ὁ τοῦ-
 τοις ἀπειθῶν; Πάνυ μὲν οὖν. Οὐκοῦν ὁ μὲν τὰ δίκαια
 πράττων δίκαιος, ὁ δὲ τὰ ἀδικα ἀδικος; Πῶς γὰρ οὐ; Ὁ
 μὲν ἄρα νόμιμος δίκαιός ἐστιν, ὁ δὲ ἀνομος ἀδικός. 14.
 Καὶ ὦ Ἱππία, Νόμους δ' ἔφη, ὦ Σωκράτης, πῶς ἂν τις
 ἡγήσασθαι σπουδαῖον πρᾶγμα εἶναι ἢ τὸ πείθεσθαι αὐ-
 τοῖς, οὓς γε πολλοὶ αὐτοὶ οἱ θέμενοι ἀποδοκιμάσαντες
 μετατίθενται; Καὶ γὰρ πολέμον, ἔφη ὁ Σωκράτης, πολέ-
 λαιος ἀρκεῖται αἱ πόλεις πάλιν εἰρήνην ποιοῦνται. Καὶ
 μάλιστα, ἔφη. Διόφορον οὖν τι οἶσι ποιεῖν, ἔφη, τοὺς τοῖς
 νόμοις πεπαιθόμενους φυλάττων ὅτι καταλύθειν ἂν οἱ νό-
 μοι ἢ εἰ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις εὐτακτοῦντας φέροις ὅτι
 γένωτο ἂν εἰρήνη; ἢ καὶ τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις ταῖς πα-
 τέρσι προθύμως βοηθῶντας μέμνη; Μὰ Δι' οὐκ ἔγωγ',
 ἔφη. 15. Αὐκοῦρον δὲ τὸν Λακεδαιμόνιον, ἔφη ὁ Σω-
 κράτης, καταμεμῆχεν ὅτι οὐδὲν ἂν διόφορον τῶν ἄλ-
 λων πόλεων τὴν Σπάρτην ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ πείθεσθαι
 τοῖς νόμοις μάλιστα ἐνεργάτα αὐτῇ; τῶν δὲ ἀρχόν-
 των ἐν ταῖς πόλεσιν οὐκ οἶσθα ὅτι οἵτινες ἂν τοῖς πολι-
 ταῖς αἰτιώτατοι ὦσι τοῦ τοῖς νόμοις πείθεσθαι, οὗτοι
 ἀριστοὶ εἰσι, καὶ πόλις ἐν ἣ μάλιστα οἱ πολῖται τοῖς
 νόμοις πείθονται, ἐν εἰρήνῃ τε ἀριστα διαίει καὶ ἐν πολέ-
 μῳ ἀνυπόστατος ἐστίν; 16. Ἀλλὰ μὲν καὶ ὁμόνοιά γε
 μέγιστόν τε ἀγαθὸν δοκεῖ ταῖς πόλεσιν εἶναι καὶ πλει-
 στάκις ἐν αὐταῖς αἱ τε γερονσίαι καὶ οἱ ἀριστοὶ ἄνδρες
 παρακείμενοι τοῖς πολιταῖς ὁμονοεῖν, καὶ πανταχοῦ

quum ipse nemini respondere sustineas, nec sententiam
 tuam ulla de re proferre. Quid vero, mi Hippias? inquit, an
 nescis me illa quae justa putem, nunquam non indicare? Et
 ejusmodi ea, inquit, oratio tua est? At si non oratione,
 ait, saltem re ipsa demonstro. An non tibi res ipsa videtur
 fide dignior esse, quam sit oratio? Multo magis profero,
 ait: nam multi, quum justa dicant, injusta faciunt; at qui
 justa agit e consilio, injustus esse nequit. Sensistine vero
 unquam me vel falsum testimonium perhibuisse, vel calu-
 mniatum quenquam, vel amicos aut civitatem ad seditionem
 impulsisse, vel aliud quidpiam injusti e consilio egisse? Mi-
 nime equidem, ait. Ab injustis autem abstinere, non
 justum esse arbitraris? Palam, ait, mi Socrates, etiam nunc
 conaris effugere, quominus sententiam tuam proferas, quid
 justum esse putes. Non enim ea dicis, quae justis agunt e
 consilio, sed ea quae non agunt. Ego vero, ait Socrates,
 satis idoneum esse justitiae specimen arbitrabar, nolle quid
 injuste designare. Quod si tibi non ita videtur, considera,
 num magis hoc tibi placeat. Nam equidem aio, quod legi-
 timum est, id esse justum. Dicis, mi Socrates, idem esse
 legitimum et justum? Equidem, ait. Non enim scio, in-
 quit Hippias, quid legitimum, quid justum dicas. Leges ci-
 vitatis, inquit Socrates, an nosti? Equidem, ait. Et quas
 putas illas esse? Quae cives, inquit, conscripserunt, sta-
 tuentes quae facere et a quibus abstinere oporteat. Ego
 legibus obtemperans erit, ait, qui secundum haec in civitate
 sese gerat; contrarius vero legibus, qui ea transgreditur?
 Omnino, inquit. Igitur etiam ille qui his obtemperat, justa
 agit e consilio; injusta vero, qui non obtemperat? Omnino.
 Ergo qui justa agit e consilio, justus: qui injusta, injustus
 est? Qui non? Itaque legibus obtemperans justus est; con-
 trarius vero legibus, injustus. Tum Hippias, At quo
 pacto aliquis, mi Socrates, ait, vel leges, vel ipsarum ob-
 servantiam, rem magni faciendam putare possit, quum eas
 ipsimet auctores saepe improbatas mutant? Atqui etiam bel-
 lum, inquit Socrates, saepe civitates suscipiunt, ac rursus
 pacem faciunt. Omnino, ait. Ergone aliud quid facere te
 putas, inquit, quum legibus obtemperantes vituperas,
 propterea quod antiquari leges possint; quam si homines in
 bello recte ac decore se gerentes reprehendas, propterea
 quod pax fieri possit? num et illos, qui alacriter in bellis
 succurrunt patriae, vituperas? Minime profecto equidem,
 ait. An Lycurgum Lacedaemonium, ait Socrates, animad-
 vertisti, re nulla Spartam a ceteris civitatibus diversam
 fuisse redditurum, nisi hoc in ea maxime perfecisset, ut
 legibus cives obtemperant? an item nescis eos magistratus
 in civitatibus optimos esse, qui maxime sunt auctores ci-
 vibus, ut legibus obtemperant? atque eam civitatem, in
 qua maxime legibus pareant cives, tum in pace optime de-
 gere, tum in bello inexpugnabilem esse? Quin etiam con-
 cordia maximum rebus publicis bonum esse videtur; et ut
 plurimum in eis senatus, et optimi quique cives, uti con-
 cordes sint, hortantur: et ubique in Graecia lex posita est.

ἐν τῇ Ἑλλάδι νόμος καίται τοὺς πολίτας δμνύναι δημο-
νοήσιν, καὶ πανταχοῦ δμνύουσι τὸν ὄρκον τοῦτον. Οἴ-
μαι δ' ἐγὼ ταῦτα γίνεσθαι οὐχ ὅπως τοὺς αὐτοὺς χο-
ροὺς κρίνωσιν οἱ πολῖται οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς αὐλητὰς
ἐπαινῶσιν, οὐδ' ὅπως τοὺς αὐτοὺς ποιητὰς αἰρῶνται,
οὐδ' ἵνα τοῖς αὐτοῖς ἡδωνται, ἀλλ' ἵνα τοῖς νόμοις πεί-
θωνται. Τούτοις γὰρ τῶν πολιτῶν ἐμμενόντων, αἱ πό-
λεις ἰσχυρόταται τε καὶ εὐδαιμονέσταται γίνονται· ἀνευ
δὲ δημοσίας οὐτ' ἂν πόλις εὖ πολιτευθεῖη οὐτ' οἶκος κα-
λῶς οἰκηθεῖη. (17) Ἰδίᾳ δὲ πῶς μὲν ἂν τις ἦττον ὑπὸ
πόλεως ζημιώτο, πῶς δ' ἂν μάλλον τιμῶτο ἢ εἰ τοῖς
νόμοις πείθοιτο; πῶς δ' ἂν ἦττον ἐν τοῖς δικαστηρίοις
ἤττωτο; ἢ πῶς ἂν μάλλον νικῶ; τίς δ' ἂν τις μάλλον
πιστεύσει παρακαταθέσθαι ἢ χρήματα ἢ υἱὸς ἢ θυγα-
τέρας; τίνα δ' ἂν ἡ πόλις ὅλη ἀξιοπιστότερον ἡγήσαιοτο
τοῦ νομίμου; παρὰ τίνας δ' ἂν μάλλον τῶν δικαίων τό-
χοιεν ἢ γονεῖς ἢ οἰκεῖοι ἢ οἰκέται ἢ φίλοι ἢ πολῖται ἢ
ξένοι; τίς δ' ἂν μάλλον πολέμιοι πιστεύσειαν ἢ ἀνοχὰς
ἢ σπονδὰς ἢ συνθήκας περὶ εἰρήνης; τίς δ' ἂν μάλλον
ἢ τῷ νομίμῳ σύμμαχοι ἐθέλοιεν γίνεσθαι; τῷ δ' ἂν
μάλλον οἱ σύμμαχοι πιστεύσειαν ἢ ἡγεμονίαν ἢ φρου-
ραρχίαν ἢ πόλεις; τίνα δ' ἂν τις εὐεργετήσας ὑπολάβοι
χάριν κομίσθαι μάλλον ἢ τὸν νόμιμον; ἢ τίνα μάλλον
ἂν τις εὐεργετήσειεν ἢ παρ' οὗ χάριν ἀπολήψεσθαι νομί-
ζει; τῷ δ' ἂν τις βούλοιο μάλλον φίλος εἶναι ἢ τῷ τοιού-
τῳ ἢ τῷ ἦττον ἐχθρὸς; τῷ δ' ἂν τις ἦττον πολεμήσειεν
ἢ ὅς ἂν μάλιστα μὲν φίλος εἶναι βούλοιο, ἥκιστα δὲ
ἐχθρὸς, καὶ ὅς πλείστοι μὲν φίλοι καὶ σύμμαχοι βούλιν-
το εἶναι, ἑλάττωτοι δ' ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι; (18) Ἐγὼ μὲν
οὖν, ὦ Ἱππία, τὸ αὐτὸ ἀποδείκνυμαι νόμιμόν τε καὶ δι-
καίον εἶναι· οὐδ' εἰ τάναντία γινώσκεις, δίδασκε. Καὶ
ὁ Ἱππίας, Ἀλλὰ μὰ τὸν Δία, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐ
μοι δοκῶ τάναντία γινώσκειν οἷς εἰρήκας περὶ τοῦ δι-
καίου. (19) Ἀγράφους δὲ τινὰς οἶσθα, ἔφη, ὦ Ἱππία,
νόμους; Τούς γ' ἐν πάσῃ, ἔφη, χώρα κατὰ ταῦτα
νομιζομένους. Ἐχοῖς ἂν οὖν εἰπεῖν, ἔφη, ὅτι οἱ ἀν-
θρώποι αὐτοὺς ἐθεντο; Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, οἳ γε οὔτε συν-
ελθεῖν ἅπαντες ἂν δυνηθεῖεν οὔτε δμοφρονοῖ εἰσι; Τίνας
οὖν, ἔφη, νομίζεις τεθεικέναι τοὺς νόμους τούτους; Ἐγὼ
μὲν, ἔφη, θεοὺς οἶμαι τοὺς νόμους τούτους τοῖς ἀνθρώ-
ποις θεῖναι. Καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις πρῶτον
νομίζεται θεοὺς σέβειν. (20) Οὐκοῦν καὶ γονεάς τιμᾶν
πανταχοῦ νομίζεται; Καὶ τοῦτο, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ
μήτε γονεάς παισὶ μίγνυσθαι μήτε παῖδας γονεῦσιν;
Οὐκέτι μοι δοκεῖ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὗτος θεοῦ νόμος
εἶναι. Τί δὴ; ἔφη. Ὅτι αἰσθάνομαι τινὰς, ἔφη, πα-
ραβαίνοντας αὐτόν. (21) Καὶ γὰρ ἄλλα πολλὰ, ἔφη,
παρνομοῦσιν. Ἀλλ' οὖν δίκην γέ τοι δίδοσιν οἱ πα-
ραβαίνοντες τοὺς ὑπὸ τῶν θεῶν κειμένους νόμους, ἢν οὐ-
δενὶ τρόπῳ δυνατόν ἀνθρώπῳ διαφυγεῖν, ὥς περ τοὺς
ἐκ' ἀνθρώπων κειμένους νόμους ἐνίοι παραβαίνοντες
διαφεύγουσι τὸ δίκην δίδοι, οἳ μὲν λανθάνοντες, οἳ δὲ
βιαζόμενοι. (22) Καὶ ποῖαν, ἔφη, δίκην, ὦ Σώκρατες,
οὐ δύνανται διαφεύγειν γονεῖς τε παισὶ καὶ παῖδες γο-

ut jurent cives se concordēs fore; quod etiam sacramen-
tum ubique praeſtatur. Existimo autem hæc fieri, non ut
eosdem choros cives ceteris præferant, non ut tibicines eos-
dem laudent, non ut eosdem poetas coronent, non ut eis-
dem rebus delectentur; sed ut legibus obtemperent. Nam
in his si cives persistent, civitates potentissimæ beatissi-
mæque fiunt: at sine concordia nec civitas recte gubernari
poterit, nec domus recte administrari. Privatum vero qui
possit aliquis vel minus a civitate multari, vel magis hono-
rari, quam si legibus obtemperet? quo pacto minus pro tri-
bunalibus vinci possit? quo pacto magis vincere? Cui quis
potius fidem habeat, ut apud eum vel pecunias, vel filios,
vel filias tanquam deposita tradat? quemnam civitas uni-
versa fide digniorem putare possit, quam legibus obtempe-
rantem? a quonam vel parentes, vel propinqui, vel famuli,
vel amici, vel cives, vel hospites magis ea impetrare pos-
sint, quæ justa sunt? cui potius hostes vel inducias, vel
fœdera, vel conventa de pace credant? cum quonam potius
societatem coire velint, quam cum legibus obtemperante?
cui potius socii vel ducis munus, vel præsidiorum magiste-
rium, vel civitates credant? cui potius aliquis benefaciendo
gratiam se reportaturum putet, quam legibus obsequenti?
aut cui potius bene faciat aliquis, quam a quo se gratiam
recepturum arbitretur? cui quis vel magis amicus esse velit,
vel minus hostis, quam tali? cui quis minus velit bellum
facere, quam cui esse cupiat amicissimus, ac minime hos-
tis, et cui plurimi quidem esse velint amici et socii; inimici
vero et hostes, paucissimi? Itaque ego, mi Hippias, demon-
stro idem esse quod legitimum sit, et quod justum: tu vero
si contraria sentis, velim me doceas. Imo ego, inquit
Hippias, non profecto videor iis contraria sentire de justo,
quæ tu, mi Socrates, protulisti. An vero quasdam, mi
Hippias, inquit, non scriptas leges esse nosti? Eas, ait, quæ
ubivis locorum similiter statuuntur. Potesne igitur, ait,
dicere, has homines sibi posuisse? Quo pacto, inquit;
quum universi convenire non potuissent, nec unius sint lin-
guæ? Quosnam igitur, ait, leges has posuisse arbitraris?
Equidem, ait, has leges hominibus posuisse deos existimo.
Nam apud homines universos hoc primum lege receptum
est, Deos colere. An non et parentes honore prosequi, ubi-
que locorum lege receptum est? Etiam hoc, ait. An non et
illud, quod neque liceret parentibus cum liberis, neque libe-
ris cum parentibus misceri? Illa mihi lex, ait, mi Socrates,
non jam amplius esse dei videtur. Quamobrem? inquit.
Quod animadverto, inquit, nonnullos eam violare. Nimi-
rum, ait, etiam alia multa contra leges committunt. Ve-
rum qui leges a diis positas violant, pœnas dant, quas homo
nulla ratione potest effugere, quemadmodum nonnulli leges
latas ab hominibus transgredientes, quominus pœnas dent,
vel latendo vel vim adhibendo effugiunt. Et qualem, in-
quit, pœnam effugere, mi Socrates, non possunt tum paren-

νεύσει μαινόμενοι. Τὴν μεγίστην γὰρ Δί', ἔφη. Τί γὰρ ἂν μείζον πάθονεν ἄνθρωποι τεκνοποιούμενοι τοῦ κακῶς τεκνοποιεῖσθαι; (2) Ἡδὴ οὖν, ἔφη, κακῶς οὗτοι τεκνοποιούνται, οὐς γὰρ οὐδὲν κολυβεῖ ἀγαθὸς αὐτοῦς ὄντας ἐξ ἀγαθῶν παιδοποιεῖσθαι; Ὅτι νῆ Δί', ἔφη, οὐ μόνον ἀγαθὸς δέι τούς ἐξ ἀλλήλων παιδοποιούμενους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀκαυζόντας τοῖς σώμασιν ἡ δοκεῖ σοι ὅμοια τὰ σπέρματα εἶναι τὰ τῶν ἀκαυζόντων τοῖς τῶν μήπω ἀκαυζόντων ἢ τῶν παρεκμακρότων. Ἀλλὰ γὰρ Δί', ἔφη, οὐκ εἰκὸς ὅμοια εἶναι. Ὅτερον οὖν, ἔφη, βέλτερον; Δὴλον ὅτι, ἔφη, τὰ τῶν ἀκαυζόντων. Τὰ τῶν μὲν ἀκαυζόντων ἄρα οὐ σπουδαία; Οὐκ εἰκὸς γὰρ Δί', ἔφη. Οὐκ οὖν οὕτω γὰρ οὐ δέι παιδοποιεῖσθαι; Οὐ γὰρ οὖν, ἔφη. Οὐκ οὖν οἱ γὰρ οὕτω παιδοποιούμενοι ὥς οὐ δέι παιδοποιούνται; Ἐμοι γὰρ δοκεῖ, ἔφη. Τίνες οὖν ἄλλοι, ἔφη, κακῶς ἂν παιδοποιούντο, εἰ γὰρ οὗτοι; Ὁμογενωμένῳ σοι, ἔφη, καὶ τούτῳ. εἰ Τί δέ; τούς εἰ ποιοῦντας ἀντεπεργεῖν οὐ πανταγρὸν νόμιμον ἔστι; Νόμιμον, ἔφη. Παραβάνεται δὲ καὶ τούτῳ. Οὐκ οὖν καὶ οἱ τούτῳ παραβάνοντες δίκην διδόναι οἴκων μὲν ἀγαθῶν ἔργῳι γιγνόμενοι, τοὺς δὲ μισούντας ἑαυτοὺς ἀναγκαζόμενοι διώκειν. Ἡ οὖν οἱ μὲν εἰ ποιοῦντες τοὺς χρωμένους ἑαυτοῖς ἀγαθῶν οἴοι εἶναι, οἱ δὲ μὲν ἀντεπεργεῖν τοὺς τοιούτους διὰ μὲν τὴν ἀχαριστίαν μισοῦνται ὑπ' αὐτῶν, διὰ δὲ τὸ μάλιστα λυσιτελεῖν τοῖς τοιούτοις χρῆσθαι τούτοις μάλιστα διώκουσι; Νῆ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, ἔφη, θεοῖς ταῦτα πάντα εἰκαί τὸ γὰρ τοὺς νόμους αὐτοὺς τοῖς παραβάνουσιν τὰς τιμωρίας ἔχειν βέλτερον ἢ κατ' ἄνθρωπον νομοθέτου δοκεῖ μοι εἶναι.

(3) Ὅτερον οὖν, ὦ Ἱππία, τοὺς θεοὺς ἡγῆ τὰ δίκαια νομοθετεῖν ἢ ἄλλα τῶν δικαίων; Οὐκ ἄλλα γὰρ Δί', ἔφη. Συγχρὴ γὰρ ἂν ἄλλος γέ τις τὰ δίκαια νομοθετήσαιν εἰ μὴ θεός. Καὶ τοῖς θεοῖς ἄρα, ὦ Ἱππία, τὸ αὐτὸ δίκαιόν τε καὶ νόμιμον εἶναι ἀρέσκει.

Τοιαῦτα λέγων τε καὶ πράττων δικαιοτέρους ἐποίησε τοὺς πηχιστάς.

tes, si cum liberis; tum liberi, si cum parentibus miscetur? Maximam profecto, ait. Quid enim malorum hominibus liberos procreantibus accidere majus possit, quam si male procreent? Quo vero pacto, inquit, male procreant, quos nihil vetat bonos ipsos ex bonis liberos sibi suscipere? Quia non tantum, ait, bonos esse necesse est, qui ex invicem procreant; sed etiam corporibus vegetis. Num tamen videntur semina illorum, qui aetate sunt vegeta, seminum eorum esse similia, qui ad aetatem vegetam necdum accesserunt, vel jam praetergressi sunt eam? Nequaquam, ait, esse similia possunt. Utra igitur sunt meliora? Patelet, inquit, illorum meliora esse, qui sint aetate vegeti. Et illorum, qui hac aetate non sunt, semina minime prolem non oportet procreare? Nequaquam, ait. Qui illa prolem procreant isto modo, prolem non ut oportet procreant? Mihi quidem videtur, ait. Quinam igitur alii male procreant, si non hi? Sentio, ait, tecum, etiam quod ad hoc. Quid autem? beneficentibus vicissim benefacere, an ubi ubique legibus sancitum est? Est, inquit. Verum haec etiam lex violatur. Quo fit ut et illi qui hanc violant, punas dent, dum ab amicis bonis deseruntur, et eos querere coguntur quibus sunt odio. An non qui benefaciunt illis qui ipsorum opera utuntur, amici boni sunt; at qui vicissim illis bene non faciunt, licet ob ingratitudinem suam eis eo sint, tamen, quod horum opera imprinīs sibi utilis sit, eosdem studiose quarunt? Profecto, inquit, mi Socrates, haec omnia divina esse videntur. Nam leges ipsas continere illorum penas qui eas violant, id mihi cuiusdam esse praestantioris legislatoris videtur, quam humani. Num igitur existimas, mi Hippiā, deos iusta praescribere legibus, an vero a iustis aliena? Minime aliena, inquit: nec enim facile quis alius, praeter deum, iusta sancire possit. Ergo etiam diis, mi Hippiā, placet idem et iustum esse et legitimum. Talia quum et diceret et e consilio ageret, reddebat illos, qui conveniebant ipsum, justiores.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὡς δὲ καὶ πρακτικοτέρους ἐποίησε τοὺς συνόντας αὐτῷ, νῦν αὖ τοῦτο λέξω. Νομίζων γὰρ ἐγκρατεῖαν ὑπάρχειν ἀγαθὸν εἶναι τῷ μέλλοντι καλὸν τε πράττειν, πρῶτον μὲν αὐτὸς φανερός ἦν τοῖς συνόνσιν ἡττηχῶς ἑαυτὸν μάλιστα πάντων ἀνθρώπων, ἔπειτα διαλεγόμενος προεστρέπετο πάντων μάλιστα τοὺς συνόντας πρὸς ἐγκρατεῖαν. (2) Αἰεὶ μὲν οὖν περὶ τὸν πρὸς ἀρετὴν χρησόμενον αὐτὸς τε διετέλει μεμνημένος καὶ τοὺς συνόντας πάντας ὑπομνησκόμενος, οἷα δὲ ποτε αὐτὸν καὶ πρὸς Εὐθύδημον περὶ ἐγκρατείας τοιαῦτα διαλεγθέντα. Ἐπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα καλὸν καὶ μεγάλιον νομίζεις εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ πόλει κτῆμα εὐλευθερίαν; Ὡς οἷόν τέ γε μάλιστα, ἔφη. (3) Ὅστις οὖν ἀρξεται ὑπὸ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ διὰ τού-

CAPUT V.

Ceterum, quo pacto familiares suos magis ad agenda idoneos efficiebat, nunc dicam. Nam quum existimaret temperantiam esse bonum ei, qui praeclarum aliquid gesturus esset, primum ipse familiaribus suis hominum omnium maxime in hoc exercitatus apparebat; deinde disserendo omnium maxime familiares suos ad temperantiam impellebat. Itaque semper et ipse meminerat illorum, quos ad virtutem conducerent, et familiares omnes commonefaciebat. Scio ipsum aliquando ad Euthydemum de temperantia huiusmodi quaedam disseruisse: Dic mihi, Euthydemē, ait, num pulchram et magnificam tum viro tum civitati possessionem esse putas libertatem? Maximam vero, inquit. Qui ergo a corporeis voluptatibus vincitur, ac per has, quae

τας μὴ δύναται πράττειν τὰ βέλτιστα, νομίζεις τοῦτον ἐλευθέρων εἶναι; Ἦκιστα, ἔφη. Ἰσως γὰρ ἐλευθέρων φάνεται σοι τὸ πράττειν τὰ βέλτιστα· εἴτα τὸ ἔχειν τοὺς κωλύοντας τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἀνελεύθερον νομίζεις; Παντάπασι γε, ἔφη. (4) Παντάπασι ἄρα σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς ἀνελεύθεροι εἶναι; Νῆ τὸν Δ', ἔφη, εἰκότως. Πότερον δέ σοι δοκοῦσιν οἱ ἀκρατεῖς κωλύεσθαι μόνον τὰ κάλλιστα πράττειν ἢ καὶ ἀναγκάζεσθαι τὰ αἰσχιστα ποιεῖν; Οὐδὲν ἤττον ἔμοιγ', ἔφη, δοκοῦσι ταῦτα ἀναγκάζεσθαι ἢ ἐκεῖνα κωλύεσθαι. (5) Ποίους δέ τινας δεσπότας ἡγῇ τοὺς τὰ μὲν ἄριστα κωλύοντας, τὰ δὲ κάκιστα ἀναγκάζοντας; Ὡς δυνατόν νῆ Δ', ἔφη, κακίστους. Δουλεῖαν δὲ ποῖαν κακίστην νομίζεις εἶναι; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, τὴν παρὰ τοῖς κακίστοις δεσπόταις. Ἐν κακίστην ἄρα δουλείαν οἱ ἀκρατεῖς δουλεύουσιν; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη. (6) Σοφίαν δὲ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν οὐ δοκεῖ σοι ἀπείργουσα τὴν ἀνθρώπων ἢ ἀκρασία εἰς τὸνναντίον αὐτοὺς ἐμβάλλειν; ἢ οὐ δοκεῖ σοι προσέχειν τε τοῖς ὠφελούσι καὶ καταμανθάνειν αὐτὰ κωλύειν ἀφελουσα ἐπὶ τὰ ἡδέα, καὶ πολλὰκις αἰσθανομένους τῶν ἀγαθῶν τε καὶ τῶν κακῶν ἐκπλήξασα ποιεῖν τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ βελτίονος αἰρεῖσθαι; Γίνεται τοῦτο, ἔφη. (7) Σωφροσύνης δέ, ὡς Εὐθύδημε, τίς ἂν φαίμεν ἤττον ἢ τῷ ἀκρατεῖ προσήκειν; αὐτὰ γὰρ ὅπου τὰ ἐναντία σωφροσύνης καὶ ἀκρασίας ἔργα ἔστιν. Ὁμολογῶ καὶ τοῦτο, ἔφη. Τοῦ δ' ἐπιμελεῖσθαι ὧν προσήκει οἷς τι κωλυτικώτερον ἀκρασίας εἶναι; Οὐκ οὖν ἔγωγε, ἔφη. Τοῦ δὲ ἀντὶ τῶν ὠφελούντων τὰ βλάπτοντα προαιρεῖσθαι ποιούντος, καὶ τούτων μὲν ἐπιμελεῖσθαι, ἐκεῖνων δὲ ἀμελεῖν πείθοντος καὶ τοῖς σωφρονοῦσι τὰ ἐναντία ποιεῖν ἀναγκάζοντος οἷς τι ἀνθρώπῳ κάκιστον εἶναι; Οὐδὲν, ἔφη. (8) Οὐκοῦν τὴν ἐγκράτειαν τῶν ἐναντίων ἢ τὴν ἀκρασίαν εἰκός τοῖς ἀνθρώποις αἰτῖαν εἶναι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν καὶ τῶν ἐναντίων τὸ αἶτιον εἰκός ἄριστον εἶναι; Εἰκός γάρ, ἔφη. Ἔοικεν ἄρα, ἔφη, ὡς Εὐθύδημε, ἄριστον ἀνθρώπῳ ἢ ἐγκράτεια εἶναι; Εἰκότως γάρ, ἔφη, ὡς Σώκρατες. (9) Ἐκεῖνο δέ, ὡς Εὐθύδημε, ἤδη πώποτε ἐνεθυμήθης; Ποῖον; ἔφη. Ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἡδέα, ἐφ' ἅπερ μόνον δοκεῖ ἡ ἀκρασία τοὺς ἀνθρώπους ἀγεῖν, αὐτὴ μὲν οὐ δύναται ἀγεῖν, ἢ δ' ἐγκράτεια πάντων μάλιστα ἡδεσθαι ποιεῖ. Πῶς; ἔφη. Ὡς περ ἢ μὲν ἀκρασία οὐκ ἔῴσα καρτερεῖν οὔτε λιμὸν οὔτε δίψαν οὔτε ἀφροδισίων ἐπιθυμίαν οὔτε ἀγρυπνίαν, δι' ὧν μόνων ἔστιν ἡδέως μὲν φαγεῖν τε καὶ πίνειν καὶ ἀφροδισιάσαι, ἡδέως δ' ἀναπαύεσθαι τε καὶ κοιμηθῆναι, καὶ περιμέναντας καὶ ἀνασχομένους ἕως ἂν ταῦτα ὥς ἐνὶ ἡδιστα γένηται, κωλύει τοῖς ἀναγκαιοτάτοις τε καὶ συνεχεστάτοις ἀξιολόγως ἡδεσθαι· ἢ δ' ἐγκράτεια μόνῃ ποιοῦσα καρτερεῖν τὰ εἰρημένα μόνῃ καὶ ἡδεσθαι ποιεῖ ἀξίως μνήμης ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις. Παντάπασι, ἔφη, ἀληθὴ λέγεις. (10) Ἀλλὰ μὴν τοῦ μαθεῖν τι καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ τοῦ ἐπιμελεῖσθαι τῶν τοιούτων τινὸς δι' ὧν ἂν τις καὶ τὸ αὐτοῦ σώμα καλῶς διοικήσει καὶ τὸν

optima sunt, e consilio agere nequit; eumne tu hominem esse liberum putas? Minime, ait. Fortassis enim hoc tibi videtur esse liberale, e consilio agere nimirum optima: ergo quosdam habere qui vetent quominus facias talia, idne putas esse illiberale? Omnino, ait. Igitur intemperantes tibi omnino esse videntur illiberales? Profecto, inquit, et merito. Utrum vero tibi videntur intemperantes tantum impediri, quominus pulcherrima e consilio agant, an etiam cogi ad efficiendum turpissima? Nihil mihi minus, inquit, ad haec cogi videntur, quam in illis impediri. At quales illos esse putas dominos, qui optima quidem impediunt, ad pessima vero cogunt? Longissime pessimos, ait. Et quam esse pessimam servitutem arbitraris? Eam, ait, quae apud pessimos dominos serviatur. Ergone intemperantes servitutem pessimam serviunt? Ita mihi videtur, inquit. An non sapientiam, bonum maximum, ab hominibus arcere videtur tibi intemperantia, atque in contrarium eos conjicere? nonne videtur tibi prohibere, quominus aliquis rebus ex usu futuris attendat, easque discat; dum pertrahit nos ad res voluptuarias, ac saepe bona malaque sentientes percellens facit ut pejus melioris loco eligamus? Fit hoc, inquit. At animi sanitatis, mi Euthydeme, quem minus participem esse dicemus quam intemperantem? nam sanitatis animi ac intemperantiae opera plane sibi met contraria sunt. Id etiam fateor, ait. Putasne quid a studio eorum, quae conveniunt, magis prohibere, quam intemperantiam? Minime equidem, ait. An quid homini putas esse nocentius, quam id, quod efficit ut noxia praeferat utilibus, atque illis quidem operam impendere, haec vero negligere suadeat, denique cogat nos contraria facere iis, quae solent animo sano utentes? Nihil, ait. Ergo temperantiam consentaneum est hominibus esse causam contrariorum illis quorum causa est intemperantia? Omnino, ait. Igitur etiam causam hanc contrariorum consentaneum est optimam esse? Consentaneum, inquit. Ergo apparet, mi Euthydeme, temperantiam quiddam esse homini optimum? Recte enim, ait, o Socrates. Illud autem, mi Euthydeme, considerastine unquam? Qualem? inquit. Quod ad voluptates, ad quas quidem solas nos ducere videtur intemperantia, minime illa possit perducere; sed quod temperantia longe maxima voluptatis sit causa. Quo modo, ait? Hoc fere modo. Intemperantia, non ferens ut tolerentur fames, sitis, rei venerae cupiditas, vigiliae (per quae sola suaviter comedere, bibere, venerem exercere possumus; item suaviter quiescere ac dormire, si expectemus et sustineamus, donec illa quam jucundissime fiant), quominus maxime naturalibus et continuis voluptatibus digne fruamur, impedit: temperantia vero, dum sola facit ut quae diximus toleremus, etiam sola voluptatem memoratu dignam excitat in iis, quae recensuimus. Omnino vera dicis, ait. Quin, etiam a disciplina rerum honestarum et egregiarum, et a studio talium impedit, per quae quis recte corpus suum regat, et familiam

ἐκ τούτου οἶκον καλῶς οἰκονομήσειε καὶ φίλοις καὶ πόλει
ὠφελίμως γένοιτο καὶ ἐγχεῶν κρατήσειν, ἀπ' ὧν οὐ
μόνον ὠφελίαι, ἀλλὰ καὶ ἡδοναὶ μέγιστα γίνονται,
οἱ μὲν ἐγκρατεῖς ἀπολαύσουσι πράττοντες αὐτὰ, οἱ δὲ
ἀκρατεῖς οὐδένος μετέχουσι. Τῷ γὰρ ἂν ἤπτον φῆσαι-
μεν τῶν τοιούτων προσήκειν ἢ ὃ ἥμισυ ἐξέστι ταῦτα
πράττειν, κατεχομένῳ ἐπὶ τῷ σπουδάζειν περὶ τὰς ἐγ-
χυτάτω ἡδονάς; (1) Καὶ Ἐυθύδημος, Δοκαῖς μοι, ἔφη,
ὦ Σωκράτες, λέγειν ὡς ἀνὴρ ἤπτον τῶν διὰ τοῦ σώ-
ματος ἡδονῶν παμπαν οὐδενίᾳ ἀρετῆς προσήκει. Τί
γὰρ διαφέρει, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ἀνθρώπου ἀκρατῆς
θηρίου τοῦ ἀμαθιστάτου; ὅστις γὰρ τὰ μὲν κρᾶτιστα
μὴ σκοπεῖ, τὰ ἥμισυ δ' ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖ ποι-
εῖν, τί ἂν διαφέρει τῶν ἀρρονεστάτων βοσκημάτων;
ἀλλὰ τοῖς ἐγκρατέσι μόνους ἐξέστι σκοπεῖν τὰ κρᾶτιστα
τῶν πραγμάτων, καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ διαλέγοντας κατὰ
γένη τὰ μὲν ἀγαθὰ προαιρεῖσθαι, τῶν δὲ κακῶν ἀπέ-
χεσθαι. (2) Καὶ οὗτος ἔφη ἀρίστους τε καὶ εὐδαίμο-
νεστάτους ἀνδρας γίνεσθαι καὶ διαλέγεσθαι δυνατω-
τάτους. Ἐφ' ἧς καὶ τὸ διαλέγεσθαι ὀνομασθήναι
ἐκ τοῦ συνιόντος κοινῇ βουλευέσθαι διαλέγοντας κατὰ
γένη τὰ πράγματα. Δεῖν οὖν πειράσθαι ὅτι μάλιστα
πρὸς τοῦτο ἐκ τούτου παρασκευάζειν, καὶ τούτου
μάλιστα ἐπιμελεῖσθαι ἐκ τούτου γὰρ γίνεσθαι ἀν-
δρας ἀρίστους τε καὶ ἡγεμονικωτάτους καὶ διαλεκτι-
κωτάτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Ὡς δὲ καὶ διαλεκτικωτέρους ἐποίει τοὺς συνιόντας,
πειράσθαι καὶ τοῦτο λέγειν. Σωκράτης γὰρ τοὺς
μὲν εἰδότες τί ἕκαστον εἴη τῶν ὄντων ἐνόμιζε καὶ τοῖς
ἄλλοις ἂν ἐπηρεῖσθαι δυνατόν, τοὺς δὲ μὴ εἰδότες οὐδὲν
ἔφη δυνατὸν εἶναι αὐτοὺς τε πρᾶξαι καὶ ἄλλους
πρᾶξαι. Ὡς ἐνεκα σκοπῶν οὖν τοῖς συνῶσι τί ἕκα-
στον εἴη τῶν ὄντων οὐδέποτε ἔλιπε. Πάντα μὲν οὖν
ἢ διωρίζετο πολλὸν ἔργον ἂν εἴη διεξελθεῖν ἐν ὅσῳ δὲ
καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιστάσεως δηλώσειν ὅμαι, τοσαῦτα
λέξω. (2) Πρῶτον δὲ περὶ εὐσεβεῖας ὁδὸς πῶς ἐσκόπει.
Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Εὐθύδημε, ποῖόν τι νομίζεις εὐσε-
βεῖαν εἶναι; Καὶ ὅς, Κάλιστον νῆ Δ', ἔφη. Ἐγχεί-
σιν οὖν εἰπεῖν ὁποῖός τις ὁ εὐσεβής ἐστιν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ,
ἔφη, ὁ τοὺς θεοὺς τιμῶν. Ἐξέστι δὲ ὅν ἂν τις βού-
ληται τρόπον τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οὐκ, ἀλλὰ νόμοι εἰσὶ
καθ' οὓς δεῖ τοῦτο ποιεῖν. (3) Οὐκοῦν ὁ τοὺς νόμους
τούτους εἰδὼς εἰδέη ἂν ὡς δεῖ τοὺς θεοὺς τιμᾶν; Οἶμαι
ἔγωγ', ἔφη. Ἀρ' οὖν ὁ εἰδὼς τοὺς θεοὺς τιμᾶν οὐκ
ἄλλως οἶεται δεῖν τοῦτο ποιεῖν ἢ ὡς οἶδεν; Οὐ γὰρ
οὖν, ἔφη. Ἄλλως δὲ τις θεοὺς τιμᾶ ἢ ὡς οἶεται δεῖν;
Οὐκ οἶμαι, ἔφη. (4) Ὅ ἅρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα
εἰδὼς νομῖμος ἂν τοὺς θεοὺς τιμῶν; Πάνυ μὲν οὖν.
Οὐκοῦν ὁ γε νομῖμος τιμῶν ὡς δεῖ τιμᾶ; Πῶς γὰρ
οὐ; Ὅ δέ γε ὡς δεῖ τιμῶν εὐσεβής ἐστι; Πάνυ μὲν

recte administret, et amicis patriaeque prosit, et his
superet, de quibus maxime non utilitates modo, sed et
voluptates existunt: ex his igitur fructum percipiunt im-
perantes, dum ea faciunt; quum intemperantes nullis
horum participes fiant. Nam quem dicere possumus boni-
minus esse participem, quam cui minime licet haec con-
agere, occupato quarendis gnauiter voluptatibus max-
imè? Tum Euthydemus, Dicere mihi, ait, videris, et
Socrates, homini, qui a corporeis voluptatibus vincit,
nullam omnino virtutem esse posse. Nam quid inter-
est mi Euthydeme, inquit, inter hominem intemperantem et
rudissimam belluam? nam qui non considerat optima, et
omni modo facere querit ea, quae iucundissima sunt, qui
ille differat ab imprudentissimis pecudibus? At soli tem-
perantes res optimas considerare possunt, easque tum o-
rum verbis secundum genera discernere, ac bonas quibus
eligere, a malis autem abstinere. Atque hoc modo dicat
viros praestantissimos ac felicissimos effici, maximeque
disserendum idoneos. Aiebat etiam διαλέγεσθαι (disserere)
ex eo dictum esse, quod convenientes communiter consi-
derant, dum res secundum genera discernunt. Itaque con-
tendendum esse, ut ad hoc se quam paratissimum quis pre-
reddat, eique rei maxime studeat. Nam ex eo fieri boni et
praestantissimos, et imperio dignissimos, et disserendi per-
tissimos.

CAPUT VI.

Quo quidem modo familiares suos etiam disserendi pre-
ritiores effecerit, etiam hoc exponere conabor. Etenim per-
tabat Socrates, eos, qui scirent quid essent res singulae,
posse aliis etiam eas explicare: qui vero nescirent, ipsos et
falli et alios quoque fallere, non mirum esse dicebat. Ali-
que nunquam suis cum familiaribus considerare destitit,
quid res qualibet esset. Omnia quidem quomodo definiret,
operosum fuerit percensere: per quae vero et quanta in eadem
considerationis huius indicaturum me esse puto, illa dicam.

Primum de pietate hoc fere modo considerabat: Dic mihi
Euthydeme, inquit, quale quiddam esse putas pietatem?
Et ille, Fulcherrimum profecto, ait. Potestne igitur dici,
qualis sit homo pius? Is, ait, mihi videtur, qui deos honore
adfecit. Licetne vero deos eo modo honorare, quo quisque
vult? Non, sed leges quaedam sunt, secundum quas id facien-
dum est. Ergo qui leges has novit, is sciet, quo pacto dii sint
honorandi? Arbitror, ait. Ergo qui deos novit honorare,
non aliter id faciendum putat, quam uti scit? Non aliter, in-
quit. Estne vero quisquam qui Deos honoret aliter, quam
putet oportere? Non arbitror, ait. Ergo qui novit ea quae
legitima sunt erga deos, is legitime deos honorat? Omni-
no, ait. Qui igitur legitime ipsos honorat, is honorat, ut
oportet? Qui non? Qui vero sic, ut oportet, honorat, an

οὖν, ἔφη. 'Ο ἄρα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς νόμιμα εἰδὼς ὁρθῶς ἂν ἡμῖν εὐσεβὴς ὠρισμένος εἴη; 'Εμοὶ γοῦν, ἔφη, δοκεῖ.

6. Ἀνθρώποις δὲ ἄρα ἐξέστιν ὃν ἂν τις τρόπον βούληται χρῆσθαι; Οὐκ, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτους 6 εἰδὼς ἃ ἔστι νόμιμα, καθ' ἃ δεῖ πῶς ἀλλήλοις χρῆσθαι, νόμιμος ἂν εἴη. Οὐκοῦν οἱ κατὰ ταῦτα χρώμενοι ἀλλήλοις ὡς δεῖ χρωῖνται; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν οἱ γὰρ ὡς δεῖ χρώμενοι καλῶς χρωῖνται; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἱ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις καλῶς χρώμενοι καλῶς πράττουσι τὰνθρώπεια πράγματα; Εἰκός γ', ἔφη. Οὐκοῦν οἱ τοῖς νόμοις πειθόμενοι δίκαια οὗτοι ποιοῦσι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (6) Δίκαια δὲ ὁσθα, ἔφη, ὅποια καλεῖται; 'Α οἱ νόμοι κελεύουσιν, ἔφη. Οἱ ἄρα ποιοῦντες ἃ οἱ νόμοι κελεύουσιν δικάδι τε ποιοῦσι καὶ ἃ δεῖ; Πῶς γὰρ οὐ; Οὐκοῦν οἱ γὰρ τὰ δίκαια ποιοῦντες δίκαιοι εἰσιν; Οἶμαι ἔγωγ', ἔφη. Οἶμαι οὖν τινὰς πείθεσθαι τοῖς νόμοις μὴ εἰδότες ἃ οἱ νόμοι κελεύουσιν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Εἰδότες δὲ ἃ δεῖ ποιεῖν οἶμαι τινὰς οἰεσθαι δεῖν μὴ ποιεῖν ταῦτα; Οὐκ οἶμαι, ἔφη. Οἷδας δὲ τινὰς ἄλλα ποιοῦντας ἢ ἃ οἴονται δεῖν; Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Οἱ ἄρα τὰ περὶ ἀνθρώπων νόμιμα εἰδότες τὰ δίκαια οὗτοι ποιοῦσι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Οὐκοῦν οἱ γὰρ τὰ δίκαια ποιοῦντες δίκαιοι εἰσι; Τίνες γὰρ ἄλλοι; ἔφη. 'Ορθῶς ἂν ποτε ἄρα δριζοίμεθα δριζόμενοι δικαίους εἶναι τοὺς εἰδότες τὰ περὶ ἀνθρώπων νόμιμα; 'Εμοιγε δοκεῖ, ἔφη.

7. Σοφίαν δὲ τί ἂν φήσαιμεν εἶναι; εἰπέ μοι, πό-
τερά σοι δοκοῦσιν οἱ σοφοὶ ἃ ἐπίστανται, ταῦτα σοφοὶ
εἶναι, ἢ εἰσὶ τινες ἃ μὴ ἐπίστανται σοφοί; 'Α ἐπίστανται
ὅλην ὅτι, ἔφη. Πῶς γὰρ ἂν τις ἃ γὰρ μὴ ἐπίσταιτο,
ταῦτα σοφὸς εἴη; 'Αρ' οὖν οἱ σοφοὶ ἐπιστήμη σοφοὶ
εἰσι; Τίνι γὰρ, ἔφη, ἄλλω τις ἂν εἴη σοφός, εἰ γὰρ μὴ
ἐπιστήμη; 'Αλλο δὲ τι σοφίαν οἶμαι εἶναι ἢ ὅ σοφοὶ εἰ-
σιν; Οὐκ ἔγωγε. 'Επιστήμη ἄρα σοφία ἐστίν; 'Εμοιγε
δοκεῖ. 'Αρ' οὖν δοκεῖ σοι ἀνθρώπῳ δυνατόν εἶναι τὰ
δύνατα πάντα ἐπίστασθαι; Οὐδὲ μὰ Δι' ἔμοιγε πολλο-
στὸν μέρος αὐτῶν. Πάντα μὲν ἄρα σοφὸν οὐχ οἶόν τε
ἀνθρώπον εἶναι; Μὰ Δι' οὐ δῆτα, ἔφη. 'Ο ἄρα ἐπί-
σταται ἕκαστος, τοῦτο καὶ σοφός ἐστιν; 'Εμοιγε δοκεῖ.

8. 'Αρ' οὖν, ὦ Εὐθύδημε, καὶ τὰγαθὸν οὕτω ζητη-
τέον ἐστὶ; Πῶς; ἔφη. Δοκεῖ σοι τὸ αὐτὸ πᾶσιν ὠφέ-
λιμον εἶναι; Οὐκ ἔμοιγε. Τί δέ; τὸ ἄλλω ὠφελίμον
οὐ δοκεῖ σοι ἐνίοτε ἄλλω βλαβερὸν εἶναι; Καὶ μάλα,
ἔφη. 'Αλλο δ' ἂν τι φαίης ἀγαθὸν εἶναι ἢ τὸ ὠφελίμον;
Οὐκ ἔγωγ', ἔφη. Τὸ ἄρα ὠφελίμον ἀγαθὸν ἐστὶν ὅτω
ἂν ὠφελίμον ᾖ; Δοκεῖ μοι, ἔφη.

9. Τὸ δὲ καλὸν ἔχοιμεν ἂν πῶς ἄλλως εἰπεῖν ἢ, εἰ
ἐστίν, ὀνομάζειν καλὸν ἢ σῶμα ἢ σκεῦος ἢ ἄλλ' ὅτιον,
δ ὁσθα πρὸς πάντα καλὸν ὃν; Μὰ Δι' οὐκ ἔγωγ', ἔφη.
'Αρ' οὖν πρὸς δ ἂν ἕκαστον χρῆσιμον ᾖ, πρὸς τοῦτο
ἕκαστω καλῶς ἔχει χρῆσθαι; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Κα-
λὸν δὲ πρὸς ἄλλο τι ἐστὶν ἕκαστον ἢ πρὸς δ ἕκαστω
καλῶς ἔχει χρῆσθαι; Οὐδὲ πρὸς ἐν ἄλλο, ἔφη. Τὸ

pius est? Omnino, inquit. Ergo qui legitima novit erga
deos, eum recte pium definiverimus? Ita mihi videtur, ait.

An vero licet hominibus sic uti, quemadmodum aliquis
velit? Non: sed apud hos etiam qui novit legitima, secun-
dum quæ fere alios alia uti decet, legitimus esset. Ergo
qui secundum hæc se invicem utuntur, ut decet utuntur?
Qui non? Num vero qui utuntur ut decet, recte utuntur?
Omnino, ait. Ergo qui recte utuntur hominibus, illi etiam
res humanas recte agunt? Consentaneum, inquit. Ergo
qui legibus parent, hi justa faciunt? Omnino, ait. Scis
autem qualianam justa dicantur? Quæ leges jubent, ait.
Ergo qui ea faciunt, quæ leges jubent, tum justa faciunt,
tum quæ fieri debent? Qui non? An vero justii sunt, qui justa
faciunt? Arbitror equidem, ait. Ergone putas legibus ali-
quos parere, qui nesciunt quæ leges jubent? Non equidem,
ait. At qui sciunt quid faciendum sit, eosne putas arbi-
trari, faciendum id non esse? Non puto, ait. An aliquos
nosti, qui alia faciunt, quam quæ fieri debere putant?
Minime, inquit. Ergo qui sciunt quæ legitima sunt erga
homines, justa faciunt? Omnino, ait. Qui igitur justa fa-
ciunt, justii sunt? Qui tandem alii? ait. Ergo recte definia-
mus, si eos esse justos definiverimus, qui sciunt quæ legi-
tima sint erga homines? Sic mihi videtur, ait.

Quid vero dicere possimus sapientiam esse? Dic mihi,
utrum tibi sapientes, in iis rebus, quæ norunt, sapientes
esse videantur; an aliqui sint in iis sapientes, quæ nesciunt?
Nimirum in illis sapientes sunt, quæ sciunt. Nam qui pos-
sit aliquis esse sapiens in illis, quæ nescit? Num igitur sa-
pientes, scientia sunt sapientes? Quanam alia re sapiens
aliquis fuerit, si non scientia? Num vero putas quiddam
aliud esse sapientiam, quam quo homines sapientes sunt?
Non equidem. Ergo sapientia est scientia? Mihi quidem
videtur. Ergone tibi videtur, hominem res omnes scire
posse? Imo nec partem profecto rerum multesimam. Homo
igitur in omnibus nequit esse sapiens? Minime profecto, ait.
Ergo in eo quisque est sapiens, quod scit? Mihi quidem vi-
detur.

Num et de bono, Euthyde, sic querendum erit? Quo-
modo? ait. Num idem tibi videtur omnibus hominibus esse
utile? Non mihi quidem. Quid? an quod utile est alteri,
non tibi videtur esse nonnunquam alteri noxium? Omnino,
ait. Num quid aliud potes dicere bonum esse, quam id,
quod est utile? Non equidem, ait. Ergo quod est utile,
bonum est illi, cui utile fuerit? Ita mihi videtur, inquit.

An vero pulchrum alio quodam modo appellare possimus,
quam ut pulchrum, si ita est, nomines aut corpus, aut vas,
aut aliud quiddam, quod scis ad omnia pulchrum esse? Non
equidem profecto, inquit. Ergo ad quod utile quidque fue-
rit, ad id cuique pulchrum est eo uti? Omnino, ait. Num
autem quævis res ad aliud quiddam pulchra est, quam cuius
usui singula pulchre inserviant? Ad nihil plane aliud.

χρήσιμον ἄρα καλὸν ἐστὶ πρὸς ὃ ἂν ᾖ χρήσιμον; Ἐμοὶ γε δοκεῖ, ἔφη.

10. Ὡς δὲ, ὦ Εὐθύδημε, ἄρα τῶν καλῶν νομίζεις εἶναι; Καλλίστον μὲν οὖν ἔγωγ', ἔφη. Χρήσιμον ἄρα οὐ πρὸς τὰ ἐλάχιστα νομίζεις τὴν ἀνδρείαν; Μὰ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ μέγιστα μὲν οὖν. Ἄρ' οὖν δοκεῖ σοι πρὸς τὰ δεινὰ τε καὶ ἐπικινδύνα χρήσιμον εἶναι τὸ ἀγνοεῖν αὐτά; Ἠκιστα γ', ἔφη. Οἱ ἄρα μὴ φοβούμενοι τὰ τοιαῦτα διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τί ἐστὶν οὐκ ἀνδρείοι εἰσι; Νή Δ', ἔφη. Πολλοὶ γάρ ἂν οὕτω γε τῶν τε μηχανομένων καὶ τῶν δειλῶν ἀνδρείοι εἴεν. Τί δὲ οἱ καὶ τὰ μὴ δεινὰ δεδιόκτες; Ἔτι γε νῆ Δία ἤττον, ἔφη. Ἄρ' οὖν τοὺς μὲν ἀγαθοὺς πρὸς τὰ δεινὰ καὶ ἐπικινδύνα ὄντας ἀνδρείους ἡγήσῃ εἶναι, τοὺς δὲ κακοὺς δειλοὺς; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. (11) Ἀγαθοὺς δὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα νομίζεις ἅλους τινὰς ἢ τοὺς δυναμένους αὐτοῖς καλῶς χρῆσθαι; Οὐκ, ἀλλὰ τοὺς, ἔφη. Κακοὺς δὲ ἄρα τοὺς οὐκ οὕτως τούτοις κακῶς χρῆσθαι; Τίνας γὰρ ἄλλους; ἔφη. Ἄρ' οὖν ἕκαστοι χροῶνται ὡς οἴονται δειν; Πῶς γὰρ ἄλλως; ἔφη. Ἄρα οὖν οἱ μὴ δυνάμενοι καλῶς χρῆσθαι ἴσασιν ὡς δεῖ χρῆσθαι; Οὐ δῆπου γε, ἔφη. Οἱ ἄρα εἰδότες ὡς δεῖ χρῆσθαι, οὗτοι καὶ δύνανται; Μόνον γε, ἔφη. Τί δὲ; οἱ μὴ διχημαρτηκότες ἄρα κακῶς χροῶνται τοῖς τοιούτοις; Οὐκ οἶμαι, ἔφη. Οἱ ἄρα κακῶς χροῶμενοι διχημαρτήκασιν; Εἰκὸς γε, ἔφη. Οἱ μὲν ἄρα ἐπιστάμενοι τοῖς δεινοῖς τε καὶ ἐπικινδύνοις καλῶς χρῆσθαι ἀνδρείοι εἰσιν, οἱ δὲ διαμαρτάνοντες τούτου δειλοὶ; Ἐμοὶ γε δοκοῦσιν, ἔφη.

12. Βασιλεῖαν δὲ καὶ τυραννίδα ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρων ἡγήτο εἶναι, διαφέρειν δὲ ἀλλήλων ἐνόμιζε. Τὴν μὲν γὰρ ἐκόντων τε τῶν ἀνθρώπων καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν βασιλεῖαν ἡγήτο, τὴν δὲ ἀκόντων τε καὶ κατὰ νόμους, ἀλλ' ὅπως ὁ ἀρχὸν βούλοιο, τυραννίδα. Καὶ ὅπου μὲν ἐκ τῶν τῶ νόμῳ ἐπιτελούντων αἱ ἀρχαὶ καθίστανται, ταύτην τὴν πολιτείαν ἀριστοκρατίαν ἐνόμιζεν εἶναι, ὅπου δ' ἐκ τιμημάτων, πλουτοκρατίαν, ὅπου δ' ἐκ πάντων, δημοκρατίαν.

13. Εἰ δὲ τις αὐτῶν περὶ τοῦ ἀντιλέγου μηδὲν ἔχων σαφεὲς λέγειν, ἀλλ' ἀνεν ἀποδείξεως ἤτοι σωφώτερον φάσκων εἶναι ὃν αὐτὸς λέγει ἢ πολιτικώτερον ἢ ἀνδρειώτερον ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπαυήγεν ἂν πάντα τὸν λόγον ὧδε πως. (14) Φησὶ σὺ ἀμείνω πολίτην εἶναι ὃν σὺ ἐπαινεῖς ἢ ὃν ἐγώ; Φησὶ γὰρ οὖν. Τί οὖν οὐκ ἐκεῖνο πρῶτον ἐπεσκεψάμεθα, τί ἐστὶν εὖγον ἀγαθοῦ πολίτου; Ποιῶμεν τοῦτο. Οὐκοῦν ἐν μὲν χρημάτων διοικήσει κρατοῖς ἂν ὁ χρήμασιν εὐπορωτέρην τὴν πόλιν ποιῶν; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη. Ἐν δὲ γε πολέμῳ ὁ καθυπερτέρων τῶν ἀντιπάλων; Πῶς γὰρ οὐ; Ἐν δὲ πρεσβείᾳ ἄρα ὅς ἂν φίλους ἀντὶ πολέμων παρσκευάζῃ; Εἰκότως γε. Οὐκοῦν καὶ ἐν δημογραφίᾳ ὁ στασιεὶς τε πύκνυν καὶ ὁμόνοιαν ἐμποιῶν; Ἐμοὶ γε δοκεῖ. Οὕτω δὲ τῶν λόγων ἐπαναγομένων καὶ τοῖς ἀντιλέγουσιν αὐτοῖς φανερόν ἐγένετο τὰληθές. (15) Ὅπως δὲ αὐτὸς τι τῶν λόγων διεξίπαι, διὰ τῶν μέγιστα ὁμολογού-

inquit. Ergo quod est utile, pulchrum est ad quodcumque utile fuerit? Ita mihi videtur, inquit.

Fortitudinem vero, mi Euthydem, num inter pulchra esse censes? Imo pulcherrimum censeo, ait. Ergo in fortitudinem non ad minima utilem esse statuis? Minus profecto ad haec, inquit, sed ad maxima. Num igitur utile esse ad terribilia et periculosa videtur, ea ipsa ignorare? Minime, ait. Ergo qui talia non metuunt, propterea quod nesciant quid sint, non sunt fortes? Profecto non sunt, inquit: nam sic multi homines animo insani et timidi, fortes essent. Quid autem illi, qui non terribilia metuunt? Multo profecto minus, ait. Qui ergo boni sunt ad terribilia et periculosa, hos fortes esse putas; qui vero mali, timidi? Omnino, inquit. An vero putas ad talia quosdam alios etiam bonos esse quam qui eis uti recte possint? Non, ait, sed bonos ipsos. Malos autem, qui his male utantur? Quosnam abominor, inquit. Ergone utuntur singuli, ut oportere se uti arbitrantur? Qui aliter? inquit. Sciuntne qui non possunt recte uti, quo pacto utendum sit? Nequaquam opinor, inquit. Igitur qui norunt quomodo sit utendum, illi etiam uti possunt? Immo soli, inquit. Quid? si qui non aberraverunt ab eorum usu, num male talibus utuntur? Non arbitror, inquit. Ergo qui male utuntur, aberrant? Consentaneum, ait. Qui igitur terribilibus et periculosis recte uti sciunt, sunt fortes, qui vero ab hoc aberrant, timidi sunt? Mihi quidem videtur, inquit.

Regnum etiam et tyrannidem, utrumque iudicabat esse quidem imperium, verum inter se differre statuebat. Nam regnum esse putabat, in homines volentes et secundum civitatum leges imperium; at in homines nolentes, nec secundum leges, sed ex arbitrio principis imperium esse tyrannidem. Atque ubi magistratus ex iis constituerentur, qui legitima perficiunt, eam reipublicae formam existimabat esse, in qua optimates dominantur; ubi ex censibus, completum imperium; ubi ex universis, statum popularem.

Quod si quis ipsi aliqua in re contradiceret, qui nihil certi quod diceret haberet, sed sine demonstratione vel sapientiore esse predicaret illum cuius ipse mentionem faceret, vel civilis administrationis peritiorum, vel fortiorum, vel quid aliud ejusmodi; hoc fere modo orationem omnem ad rem propositam reducebat. Tunc civem esse meliorem ais, quem ipse praedicat, quam quem ego? Aio. Quid ergo non illud primum consideravimus, quodnam boni civis sit officium? Faciamus id sane. Ergo in opum administratione potior illius erit ratio, qui civitatem opulentiorum reddit? Omnino, ait. At in bello, ejus qui hostium victicem efficit? Qui non? At in legatione, ejus qui amicos ex hostibus efficit? Merito. Ergo etiam in concionibus ad plebem, ejus qui seditiones compescuerit, et auctor concordiae fuerit? Ita mihi videtur. Hoc modo quum sermo reduceretur, etiam illis ipsis, qui contradicebant, veritas elucescebat. Et quum ipse aliquid oratione percurreret, per ea pro-

μένων ἐπορεύετο, νομίζων ταύτην ἀσφαλὲς εἶναι λόγους. Τοιγαρὺν πολὺ μάλιστα ὧν ἐγὼ οἶδα, ὅτε λέγοι, τοὺς ἀκούοντας ὁμολογοῦντας παρῆεν. Ἔφη δὲ καὶ Ὀμηρον τῷ Ὀδυσσεεὶ ἀναθεῖναι τὸ ἀσφαλὲς ῥήτορα εἶναι, ὡς ἱκανὸν αὐτὸν ὄντα διὰ τῶν δοκούντων τοῖς ἀνθρώποις εἶναι τοὺς λόγους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὅτι μὲν οὖν ἀπλῶς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀπεφρίνετο Σωκράτης πρὸς τοὺς ὁμιλοῦντας αὐτῷ δοκεῖ μοι ὅλην ἐκ τῶν εἰρημένων εἶναι· ὅτι δὲ καὶ αὐτάρχεις ἐν ταῖς προσηκούσαις πράξεσιν αὐτοὺς εἶναι ἐπιμελεῖτο, νῦν τοῦτο λέξω. Πάντων μὲν γὰρ ὧν ἐγὼ οἶδα μάλιστα ἔμελεν αὐτῷ εἰδέναι· ὅτου τις ἐπιστήμων εἴη τῶν συνόντων αὐτῷ· ὧν δὲ προσήκει ἀνδρὶ καλῷ χάραθῃ εἰδέναι, ὅ, τι μὲν αὐτὸς εἰδῇ πάντων προθυμότερα εἰδῶσκεν· ὅτου δὲ αὐτὸς ἀπειρότερος εἴη, πρὸς τοὺς ἐπισταμένους ἦγεν αὐτούς. (2) Ἐδίδασκε δὲ καὶ μέχρι ὅτου δεοὶ ἔμπειρον εἶναι ἐκάστου πράγματος τὸν ὀρθῶς πεπειδευμένον. Αὐτίκα γεωμετρίαν μέχρι μὲν τούτου ἔφη δεῖν μαθάνειν, ὥς ἱκανὸς τις γένοιτο, εἴ ποτε δεήσει, γῆν μέτρῳ ὀρθῶς ἢ παραλαβεῖν ἢ παραδοῦναι ἢ διανεῖμαι ἢ ἔργον ἀποδείξασθαι. Οὕτω δὲ τοῦτο ῥάδιον εἶναι μαθεῖν ὥς τε τὸν προσέχοντα τὸν νοῦν τῇ μετρήσει ἅμα τὴν τε γῆν ὁπόση ἔστιν εἰδέναι καὶ ὡς μετρεῖται ἐπιστάμενον ἀπέναι. (3) Τὸ δὲ μέχρι τῶν δυσζυνέτων διαγραμμάτων γεωμετρίαν μαθάνειν ἀπεδοκίμαζεν. Ὅ, τι μὲν γὰρ ὠφελοῖται ταῦτα οὐκ ἔφη ὁρᾶν· καί τοι οὐκ ἀπείρος γε αὐτῶν ἦν. Ἔφη δὲ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι ἀνθρώπου βίον κατατρίβειν καὶ ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὠφελίμων μαθημάτων ἀποκωλύειν. (4) Ἐκέλευε δὲ καὶ ἀστρολογίας ἐμπείρους γίνεσθαι, καὶ ταύτης μέντοι μέχρι τοῦ νυκτός τε ὥραν καὶ μηνὸς καὶ ἐνιαυτοῦ δύνασθαι γινώσκειν, ἐνεκα πορείας τε καὶ πλοῦ καὶ φυλακῆς, καὶ ὅσα ἄλλα ἡ νυκτὸς ἢ μηνὸς ἢ ἐνιαυτοῦ πράττεται, πρὸς ταῦτ' ἔχειν τεκμηρίους χρῆσθαι, τὰς ὥρας τῶν εἰρημένων διαγιγνώσκοντας. Καὶ ταῦτα δὲ ῥάδια εἶναι μαθεῖν παρὰ τε τῶν νυκτοθηρῶν καὶ κυβερνητῶν καὶ ἄλλων πολλῶν οἷς ἐπιμελὲς ταῦτα εἰδέναι. (5) Τὸ δὲ μέχρι τούτου ἀστρονομίαν μαθάνειν, μέχρι τοῦ καὶ τὰ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ περιφορᾷ ὄντα καὶ τοὺς πλάνητάς τε καὶ ἀσταθμήτους ἀστέρας γνῶναι, καὶ τὰς ἀποστάσεις αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τὰς περιόδους καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν ζητοῦντας κατατρίβειν, ἰσχυρῶς ἀπέτρεπεν. Ὁφελειαν μὲν γὰρ οὐδεμάν οὐδ' ἐν τούτοις ἔφη ὁρᾶν· καί τοι οὐδὲ τούτων γε ἀνέχους ἦν· ἔφη δὲ καὶ ταῦτα ἱκανὰ εἶναι κατατρίβειν ἀνθρώπου βίον καὶ πολλῶν καὶ ὠφελίμων ἀποκωλύειν. (6) Ὅπως δὲ τῶν οὐρανίων, ἢ ἕκαστα ὁ θεὸς μηχανᾶται, φροντιστὴν γίνεσθαι ἀπέτρεπεν· οὔτε γὰρ εὐρετὰ ἀνθρώποις αὐτὰ ἐνίμειν εἶναι οὔτε χαρίζεσθαι θεοῖς ἂν ἤγειτο τὸν ζήτουντα· ἀ ἐκείνοι σαφηνίσαι οὐκ ἐβουλήθησαν. Κινδύ-

grediebatur, quæ maxime essent in confesso; quam esse certissimam rationem disputandi arbitrabatur. Itaque quum disserebat, maxime omnium, quos ego novi, auditores suos, ut idem faterentur, adducebat. Aiebat et Homerum id Ulyssi tribuisse, quod esset orator certus: quia per ea quæ hominibus viderentur, orationes suas deducere posset.

CAPUT VII.

Itaque perspicuum esse ex iis quæ diximus arbitror, Socratem ad eos, qui ejus consuetudine utebantur, sententiam suam simpliciter protulisse. Quod etiam operam dederit, ut ipsi in agendis iis, quæ sibi convenirent, satis essent idonei; id nunc exponam. Etenim maxime Socrati omnium, quos equidem novi, curæ erat, ut sciret quæ scientia suorum familiarium quisque polleteret: in iis autem, quæ virum pulchri bonique studiosum scire conveniret; quodcumque ipse cognoverat, summa cum alacritate edocebat: qua vero in re ipse minus esset peritus, ad peritos eos deducebat. Edocebat etiam, quousque hominem recte institutum cujusque rei peritum esse conveniat. Exempli gratia, geometriam eo usque descendam aiebat, donec quis posset, si quando opus fuerit, terram vel recta metiendi ratione accipere, vel tradere, vel distribuere, vel opus exigenti approbare. Hoc tam facile disci posse, ut qui mentem ad dimensionem advertat, is et scire possit, quanta sit ipsa terra, et cognita metiendi ratione discedat. Verum in geometria discenda progressum ad descriptiones usque intellectu difficiles improbat. Nec enim, quid cæres usus haberent, videre se dicebat; atqui erat illarum minime rudis: hæc vero sufficere ad vitam hominis consumendam aiebat, ac ab aliis multis utilisque disciplinis eum arcere. Et jubeat astronomiæ adeo peritos fieri, ut et noctis et mensis et anni tempora cognoscere possent, tum itineris ac navigationis causa, tum excubiarum, aliarumque rerum, quæcunque vel per noctem, vel in mense, vel in anno geruntur; ut ad ea certis indicibus uti possent, quibus illorum, quæ diximus, tempora dignoscere. Atque hæc disci facile ab iis posse, qui noctu feras venantur, et a navium gubernatoribus, aliisque multis, quibus est curæ, ut hæc sciant. At vero in astronomia discenda eo progredi, donec et illa cognoscantur, quæ in eodem non comprehenduntur cæli motu, et planetæ et errantia sidera, et ipsorum a terra intervalla, et circuitus, eorumque causas inquirendo confici, vehementer dehortabatur. Quippe nec in his quidem ullam se utilitatem videre dicebat, quanquam eorum non esset rudis: aiebat vero, etiam hæc sufficere ad vitam hominis consumendam, et a multis rebus utilis eum arcere. Atque in universum dehortabatur, ne quis studium in res celestes impenderet, quo scilicet artificio deus omnia molitur. Nec enim illa posse ab hominibus inveniri putabat, nec diis eum rem facere gratam arbitrabatur, qui quæ illi manifesta esse noluisse, inquireret. Addebat esse per-

ἐπισητά θθαυμάζετο ἐπὶ τῶν εὐθύμους τε καὶ εὐκόλως
 ζῆν. (3) Καὶ πῶς ἂν τις κάλλιον ἢ οὕτως ἀποθάνοι; ἢ
 ποῖος ἂν εἴη θάνατος καλλίων ἢ ὅν ἂν κάλλιστά τις ἀπο-
 θάνοι; ποῖος δ' ἂν γένοιτο θάνατος εὐδαιμονέστερος τοῦ
 καλλίστου; ἢ ποῖος θεοφιλέστερος τοῦ εὐδαιμονεστάτου;
 (4) Λέξω δὲ καὶ ἃ Ἑρμογένους τοῦ Ἰππονίκου ἤκουσα
 περὶ αὐτοῦ. Ἐφη γάρ, ἥδη Μελίτου γεγραμμένου
 αὐτὸν τὴν γραφὴν, αὐτὸς ἀκούων αὐτοῦ πάντα μᾶλλον ἢ
 περὶ τῆς εἰκῆς διαλεγομένου λέγειν αὐτῷ ὡς χρὴ σκοπεῖν
 δι, τι ἀπολογήσεται. Τὸν δὲ τὸ μὲν πρῶτον εἰπεῖν, Οὐ
 γὰρ δοκῶ σοι τοῦτο μελετῶν διαβεβαιωκέναι; ἐπεὶ δὲ αὐτὸν
 ἤρετο, ὅπως, εἰπεῖν αὐτὸν ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιεῖν διαγε-
 γένηται ἢ διασκοπῶν μὲν τὰ τε δίκαια καὶ τὰ ἀδίκαια,
 πράττων δὲ τὰ δίκαια καὶ τῶν ἀδίκων ἀπεχόμενος ἦν περ-
 νομίζοι καλλίστην μελέτην ἀπολογίας εἶναι. (5) Αὐτὸς
 δὲ πάλιν εἰπεῖν, Οὐχ ὁρᾷς, ὦ Σώκρατες, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι
 δικάσται πολλοὺς μὲν ἥδη μηδὲν ἀδικούντας λόγῳ πα-
 ραχθέντες ἀπέκτειναν, πολλοὺς δὲ ἀδικούντας ἀπέλυσαν;
 Ἀλλὰ νῆ τὸν Δία, φάναι αὐτὸν, ὦ Ἑρμογένες, ἥδη μου
 ἐπιχειροῦντος φροντισαί τῆς πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀπολο-
 γίας ἠναντιώθη τὸ δαιμόνιον. (6) Καὶ αὐτὸς εἰπεῖν,
 Θυμασὰ λέγεις. Τὸν δὲ, Θυμάζεαι, φάναι, εἰ τῷ
 ἡμῶν δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐμὲ τελευτᾶν τὸν βίον ἥδη;
 οὐκ οἶσθ' ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε τοῦ χρόνου ἐγὼ οὐδενὶ
 ἀνθρώπων ὑφείμην ἂν εὖτε βέλτιον οὐθ' ἥδιον ἐμοῦ βε-
 βωκέναι; ἀριστα μὲν γὰρ οἶμαι ζῆν τοὺς ἀριστα ἐπι-
 μελομένους τοῦ ὡς βελτίστους γίνεσθαι, ἥδιστα δὲ
 τοὺς μάλιστα αἰσθανομένους ὅτι βελτίους γίνονται.
 (7) Ἄ ἐγὼ μέχρι τοῦδε τοῦ χρόνου ἡσθάνομαι ἐμαυτῷ
 συμβαίνοντα καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐντυγχάνων καὶ
 πρὸς τοὺς ἄλλους παραθεωρῶν ἐμαυτὸν, οὕτω διατετέ-
 λεκα περὶ ἐμαυτοῦ γινώσκων. Καὶ οὐ μόνον ἐγὼ,
 ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμοὶ φίλοι οὕτως ἔχοντες περὶ ἐμοῦ δια-
 τελοῦσιν, οὐ διὰ τὸ φιλεῖν ἐμὲ, καὶ γὰρ οἱ τοὺς ἄλλους
 φιλοῦντες οὕτως ἂν εἶχον πρὸς τοὺς ἐκτῶν φίλους,
 ἀλλὰ διόπερ καὶ αὐτοὶ ἂν ὄνουν ἐμοὶ συνόντες βέλτι-
 στοὶ γίνεσθαι. (8) Εἰ δὲ βιώσομαι πλείω χρόνον, ἴσως
 ἀναγκαιὸν ἔσται τὰ τοῦ γήρως ἐπιτελεῖσθαι, καὶ ὁρᾷν
 τε καὶ ἀκούειν ἥττον, καὶ διανοεῖσθαι χεῖρον, καὶ δυσ-
 μαθέστερον καὶ ἐπιλησμονέστερον ἀποβαίνειν, καὶ ὢν
 πρότερον βελτίων ἦν, τούτων χεῖρω γίνεσθαι. Ἀλλὰ
 μὴν ταῦτά γε μὴ αἰσθανομένῳ μὲν ἀβίωτος ἂν εἴη ὁ βίος,
 αἰσθανόμενον δὲ πῶς οὐκ ἀνάγκη χεῖρόν τε καὶ ἀηδέ-
 στερον ζῆν; (9) Ἀλλὰ μὴν εἰ γε ἀδίκως ἀποθανοῦμαι,
 τοῖς μὲν ἀδίκως ἐμὲ ἀποκτείνουσιν αἰσχροὺς ἂν εἴη τοῦτο·
 εἰ γὰρ τὸ ἀδικεῖν αἰσχρὸν ἔστι, πῶς οὐκ αἰσχρὸν καὶ τὸ
 ἀδίκως ὄντων ποιεῖν; ἐμοὶ δὲ τί αἰσχρὸν τὸ ἑτέρους μὴ
 δύνασθαι περὶ ἐμοῦ τὰ δίκαια μήτε γνῶναι μήτε ποιῆ-
 σαι; (10) Ὅρῳ δ' ἔγωγε καὶ τὴν δόξαν τῶν προγεγονότων
 ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις οὐχ ὁμοίαν καταλει-
 πομένην τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων.
 Οἷδα δὲ ὅτι καὶ ἐγὼ ἐπιμελείας τεύξομαι ὑπ' ἀνθρώ-
 πων, καὶ ἐὰν νῦν ἀποθάνω, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἐμὲ ἀπο-
 κτείνουσιν. Οἷδα γὰρ δεῖ μαρτυρησεσθαι μοι ὅτι ἐγὼ

mirationi erat, quod magna cum animi tranquillitate faci-
 litateque viveret. Et qui possit aliquis honestius quam sic
 mori? quæ mors esse possit pulchrior, quam quæ ab aliquo
 pulcherrime obitur? quæ mors possit esse felicior, quam
 quæ pulcherrima sit? quæ diis acceptior, quam quæ felicis-
 sima? Dicam etiam quæ ex Hermogene, Hipponici filio, de
 ipso accepi. Nam aiebat, se, ubi audivisset illum a Melito
 jam accusatum de rebus omnibus potius disserere quam
 de sua causa, monuisse eum, id considerandum esse, quid-
 nam sui defendendi causa proferret. Illum primo respon-
 disse: An non tibi videor in hac meditatione pervixisse?
 Ipso vero quærente, Quo pacto? dixisse illum, nihil aliud
 perpetuo se fecisse, quam justa injustaque considerasse,
 justa quidem e consilio agentem, ab injustis vero abstinem-
 tem; quam sane meditationem defendendi sui pulcherrimam
 duceret. Tum se rursus dixisse: Non vides, mi Socrates,
 quod iudices Athenis multos, qui nihil injuste perpetras-
 sent, oratione a vero diducti interfecerint, item multos
 scelerum reos absolverint? At profecto, respondisse illum,
 quum modo conarer, mi Hermogenes, meditari defensio-
 nem ad iudices, numen adversatum est mihi. Tum se di-
 xisse: Mira refers. Illum autem, Miraris, subjecisse, deo
 videri potius esse, hoc me tempore vivendi finem facere?
 An nescis me ad hoc usque tempus nemini hominum con-
 cessisse, quod vel melius vel jucundius me vixisset? nam
 optime quidem arbitror illos vivere, qui optime dant ope-
 ram, ut quam optimi fiant; jucundissime vero, qui maxime
 fieri se meliores sentiunt. Quæ ego hactenus evenire mihi
 animadverti; ac partim alios homines conveniens, partim
 me ipsum ad alios collatum inspiciens, sic de me semper
 statui. Neque tantum ego, sed amici etiam mei de me
 constanter ita sentiunt; non quod me ament (nam et qui
 alios amant, ita suos in amicos adfecti essent), sed quod
 se ipsos etiam ex consuetudine mea quam optimos existi-
 ment evadere. Quod si diutius vivam, fortasse necessarium
 erit ea confieri, quæ in senectutem cadunt, et minus audire,
 minus cernere, minus intelligentia valere, ineptiorem ad
 discendum reddi, magisque obliviosum, et in iis fieri de-
 teriorem, in quibus antehac præstiteram. Atqui hæc ac-
 cessisse non sentienti, esset ipsa vita minime vitalis: sin
 sentiantur, qui fieri potest, ut non et pejus vivatur et
 injucundius? Enimvero si interficiar injuste, turpitudine ea
 in auctores mortis meæ redundabit. Nam si turpe sit ad-
 ficere aliquem injuria, quomodo non turpe sit injuste quic-
 quam facere? Qui vero mihi sit turpe, quæ alii de me neque
 cognoscere neque facere ea possint, quæ quidem justa sint?
 Video vero ex superiorum temporum hominibus non ean-
 dem posteris opinionem de se reliquisse qui injuriam fecerunt,
 et quibus facta fuit injuria. Studia quoque hominum,
 tamesti jam neci tradar, erga me futura scio plane alia, quam
 erga interfectores meos. Semper enim testimonium mihi

ἡδίκησα μὲν οὐδένα πώποτε ἀνθρώπων οὐδὲ γέρον
ἐποίησα, βελτίους δὲ ποιεῖν ἐπειρώμην αἰετὸς ἐμοὶ
συνόντας. Τοιαῦτα μὲν πρὸς Ἑρμογένην τε διελέγθη
καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους. (11) Τῶν δὲ Σωκράτην γινώ-
σκόντων οἷός τ' ἦν οἱ ἀρετῆς ἐριέμενοι πάντες ἐτι καὶ νῦν
διατελοῦσι πάντων μάλιστα ποιοῦντες ἐκείνων, ὡς
ὠφελιμώτατον ὄντα πρὸς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν. Ἐμοὶ
μὲν δὲ, τοιοῦτος ὢν οἷον ἐγὼ διήγηναι, εὐσεβὴς μὲν
οὕτως ὥστε μηδὲν ἀντι τῆς τῶν θεῶν γνώμης ποιεῖν,
δικαίος δὲ ὥστε βλάπτειν μὲν μηδὲ μακρὸν μηδένα,
ὠφελῆν δὲ τὰ μέγιστα τοὺς γενομένους αὐτῷ, ἐγκρα-
τής δὲ ὥστε μηδέποτε προκατείσθαι τὸ ἥδιον ἀντὶ τοῦ
βελτίους, φρόνιμος δὲ ὥστε μὴ διαμαρτάνειν κρίνων
τὰ βελτίω καὶ τὰ χεῖρω, μηδὲ ἄλλου προσδεῖσθαι, ἀλλ'
αὐτάρχης εἶναι πρὸς τὴν τούτων γνώσιν, ἱκανὸς δὲ καὶ
λόγῳ εἰπεῖν τε καὶ διορίσασθαι τὰ τοιαῦτα, ἱκανὸς δὲ
καὶ ἄλλους δοκιμάσαι τε καὶ ἀμαρτάνοντας ἐξιλέγχειν
καὶ προτρέψασθαι ἐπ' ἀρετὴν καὶ καλοκάγαθίαν, ἐδό-
κει τοιοῦτος εἶναι οἷός τ' ἦν εἴη ἀριστὸς τε ἀνὴρ καὶ εὐ-
δαίμωνεστατος. Εἰ δὲ τῷ μὴ ἀρέσκει ταῦτα, παρὰ
βῆλῳ τὸ ἄλλῳ ἡθὺς πρὸς ταῦτα, οὕτω κρίνεται.

datum iri scio, quod neminem unquam hominum laesum
neque deteriorem reddiderim; sed potius operam perpetuo
dederim, ut familiares meos meliores efficerem. Hujus-
modi sermonibus tum ad Hermogenem, tum ad alios disse-
ruit. Quotquot autem ex iis, qui virtutis studiosi sunt,
novere Socratem, hi omnes etiam nunc eum maximo cura
desiderio expetunt, ut qui ad virtutis studium utilissimus
fuerit. Mihi quidem, quum talis esset, qualem commemo-
ravi, nimirum adeo pius, ut sine deorum consilio nihil
faceret; adeo justus, ut nemini ne exigua quidem in re no-
ceret, maxime prolesset autem iis qui eo uterentur; adeo
temperans, ut nunquam id, quod jucundius esset, meliori
anteponeret; adeo prudens, ut in melioribus ac pejoribus
dijudicandis non erraret, neque alterius ad hoc opera egeret,
sed ipse sibi ad horum cognitionem sufficeret; et oratione
profere ac definire res hujusmodi posset, atque etiam alios
explorare, delinquentes arguere, ad virtutem ac pulchri
bonique studium hortari: ejusmodi vir esse visus est,
qualis esset optimus et felicissimus. Si cui vero haec non
probantur, is, comparatis alius ejuspiam ad haec moribus,
ita deinde iudicium facito.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΑΣ.

Σωκράτους δὲ αἶψά μοι δοκεῖ εἶναι μνησθῆναι καὶ
ὡς ἐπειδὴ ἐλέγθη εἰς τὴν δίαν ἐθουλεύεσθαι περὶ τε
τῆς ἀπονομῆς καὶ τῆς τελευτῆς τοῦ βίου. Γεγραμμάται
μὲν οὖν περὶ τούτου καὶ ἄλλοι καὶ πάντες ἐτοίμον τῆς
μεγαληγορίας αὐτοῦ ὃ καὶ ἄλλον ὅτι τῷ ὄντι οὕτως
ἐβόηθη ὑπὸ Σωκράτους. Ἀλλ' ὅτι ἥδη ἐκυστῆ ἡγεῖτο
κρείττωτερον εἶναι τοῦ βίου τὸν θάνατον, τοῦτο οὐ διε-
σκήνησαν ὥστε ἀφρονεστέρα αὐτοῦ φαίνεται εἶναι ἢ
μεγαληγορία. (2) Ἑρμογένης μὲντοι ὁ Ἱππονίκου
ἱπάρχος τε ἦν αὐτῷ καὶ ἐξηγγεῖλε περὶ αὐτοῦ τοιαῦτα
ὥστε πρέπουσαν φαίνεσθαι τὴν μεγαληγορίαν αὐτοῦ τῇ
διανοίᾳ. Ἰκαίνος γὰρ ἔφη ὁρῶν αὐτὸν περὶ πάντων
μᾶλλον διαλερόμενον ἢ περὶ τῆς δίαν εἰπεῖν, (3) Οὐκ
ἐρχὴν μὲντοι σκοπεῖν, ὅ Σωκράτης, καὶ ὅτι ἀπολογῆσαι;
τὸν δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀποκρίνασθαι. Οὐ δοκῶ σοι ἀπο-
λογεῖσθαι μελετῶν διαθεβουμέναι; ἐπεὶ δ' αὐτὸν ἐρέ-
σθαι, Πῶς; Ὅτι οὐδὲν ἄδικον διαγεγένημαι ποιών
ἤνπερ νομίζω μελέτην εἶναι καλλίστην ἀπολογίας.
(4) Ἐπεὶ δὲ αὐτὸν πάλιν λέγειν, Οὐχ ὁρᾷς τὰ Ἀθη-
ναίων δικαστήρια ὡς πολλὰκις μὲν οὐδὲν ἀδικούντας
λόγῳ παρὰβέντας ἀπέκτειναν, πολλὰκις δὲ ἀδικούντας

XENOPHONTIS

DEFENSIO SOCRATICA

AD JUDICES.

Operae pretium esse duco, ejus quoque mentionem a me
heri, quo pacto Socrates, quum in iudicium vocatus esset,
tam de purgatione sui, quam de exitu vitae: consultarit. De
quo quidem et alii perscripserunt, et omnes magniloquen-
tiam ejus sunt assequeuti; unde patet, re vera Socratem sic
fuisse loquutum. Non tamen declararunt, quod jam mortem
sibi vitae praefereendam duxerit; quo fit, ut illa verborum
magnificentia minus prudens fuisse videatur. Hermogenes
autem, Hipponici filius, familiaris erat Socrati, et de eo talia
protulit; ut illa magniloquentia videatur ejus consilio recte
convenisse. Nam is, quum videret ipsum de quavis alia
te potius, quam de causa sua disserere, dixisse se ait: Nomen
par erat, mi Socrates, ut considerares etiam, qua tibi uten-
dum sit defensione? Tum illum primo respondisse: Nomen
tibi videor, vitae cursum peregissem defensionem meditans?
Rogasse deinde se: Quid sic? Quod nihil iniqui unquam in
vita perpetraverim, quam defensionis meditationem honestis-
simam esse arbitror. Quumque ipse rursus dixisset:
An non vides in Atheniensium judiciis saepe iudices oratione
adductos interfecisse insontes; saepe vero soutes, quum vel

ἡ ἐκ τοῦ λόγου οἰκτίσαντες ἡ ἐπιχαρίτως εἰπόντας ἀπέ-
λυσαν; Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δία, φάναι αὐτὸν, καὶ δις ἤδη
ἐπιχειρήσαντός μου σκοπεῖν περὶ τῆς ἀπολογίας ἐναν-
τιοῦταί μοι τὸ δαίμόνιον. (6) Ὡς δὲ αὐτὸν εἰπεῖν,
Θαυμαστὰ λέγεις, τὸν δ' αὖ ἀποκρίνασθαι, Ἡ θαυμα-
στὸν νομίζεις εἰ καὶ τῷ θεῷ δοκεῖ ἐμὲ βέλτιον εἶναι
ἢ δὴ τελευταῖον; οὐκ οἶσθα ὅτι μέχρι μὲν τοῦδε οὐδενὶ
ἀνθρώπων ὀρεῖμην ἂν βέλτιον ἐμοῦ βεβιωκέναι; σπερ-
γὰρ ἡδιστόν ἐστιν, ἡδεῖν οἷώς μοι καὶ δικαίως ἅπαντα
τὸν βίον βεβιωμένον· ὥστε ἰσχυρῶς ἀγάμενος ἐμαυτὸν
ταῦτα εὗρισκον καὶ τοὺς ἐμοὶ συγγιγνομένους γιγνώ-
σκοντας περὶ ἐμοῦ. (7) Νῦν δὲ εἰ ἐτι προθήσεται ἡ
ἡλικία, οἷο' ὅτι ἀνάγκη ἔσται τὰ τοῦ γήρως ἀποτελεῖ-
σθαι καὶ ὁρᾶν τε χεῖρον καὶ ἀκούειν ἥσσον καὶ δυσμα-
θέστερον εἶναι καὶ ὧν ἐμαθον ἐπιλησμονέστερον. Ἦν
δὲ αἰσθάνομαι χεῖρων γιγνόμενος καὶ καταμέμωμαι
ἐμαυτὸν, πῶς ἂν, εἰπεῖν, ἐγὼ ἐτι ἂν ἡδέως βιοτεύοιμι;
(7) Ἴσως δέ τοι, φάναι αὐτὸν, καὶ ὁ θεὸς δι' εὐμένειαν
προξενεῖ μοι οὐ μόνον τὸ ἐν καιρῷ τῆς ἡλικίας κατα-
λύσαι τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡ βῆστα. Ἦν γὰρ νῦν
κατακριθῆναι μου, δῆλον ὅτι ἐξέσται μοι τῇ τελευταίᾳ χρῆ-
σθαι ἡ βῆσται μὲν ὑπὸ τῶν τούτου ἐπιμεληθέντων κέ-
κριται, ἀπραγμονεσάτῃ δὲ τοῖς φίλοις, πλεῖστον δὲ
πρόν τινι ἐμποιοῦσα τοῦ τελευταίου. Ὅταν γὰρ ἄσχη-
μον μὲν μηδὲν μηδὲ δυσχερὲς ἐν ταῖς γνώμαις τῶν πα-
ρόντων καταλείπεται, ὕγιες δὲ τὸ σῶμα ἔχων καὶ τὴν
ψυχὴν δυναμένην φιλοφρονεῖσθαι ἀπομαρτίνηται, πῶς
οὐκ ἀνάγκη τοῦτον ποθεῖν εἶναι; (8) Ὅρθως δὲ οἱ θεοὶ
τότε μου ἠναντιοῦντο, φάναι αὐτὸν, τῇ τοῦ λόγου ἐπι-
σχέσει ὅτε ἐδόκει ἡμῖν ζητητέα εἶναι ἐκ παντὸς τρόπου
τὰ ἀποφευκτικά. Εἰ γὰρ τοῦτο διεπραξάμην, δῆλον
ὅτι ἡτοιμασάμην ἂν ἀντὶ τοῦ ἡδὴ λῆξαι τοῦ βίου ἡ
νόσους ἀλγυνόμενος τελευταῖον ἡ γῆρα, εἰς δὲ πάντα τὰ
χαλεπὰ συρβέει καὶ μάλα ἐρῆμα εὐφροσυνῶν. (9) Μὰ
Δί, εἰπεῖν αὐτὸν, ὦ Ἑρμογενεες, ἐγὼ ταῦτα οὐδὲ προ-
θυμῆσομαι, ἀλλ' ὅσων νομίζω τετυγχάνειν καλῶν καὶ
παρὰ πῶν καὶ παρ' ἀνθρώπων, καὶ ἢν ἐγὼ δοῶν ἔχω
περὶ ἐμαυτοῦ, ταῦτην ἀναραινῶν εἰ βαρύνω τοὺς δικα-
στας, αἰρήσομαι τελευταῖον μᾶλλον ἢ ἀνελευθέρως τὸ
ζῆν ἐτι προσαιτῶν, κερδᾶναι τὸν πολὺ χεῖρως βίον ἀντὶ
θανάτου. (10) Οὕτω δὲ γνόντα αὐτὸν ἔρη, ἐπειδὴ κα-
τηγόρησαν αὐτοῦ οἱ ἀντίδικοι ὡς οὐ μὲν ἡ πόλις νο-
μίζει θεοὺς οὐ νομίζοι, ἕτερα δὲ καινὰ δαίμόνια εἰσφέ-
ροι καὶ τοὺς νέους διαφθείροι, παρελθόντα εἰπεῖν, (11)
Ἀλλ' ἐγὼ, ὦ ἄνδρες, καὶ μὲν πρῶτον θαυμάζω Μελί-
του ὅτι ποτὲ γνούς λέγει ὡς ἐγὼ ὅς ἡ πόλις νομίζει
θεοὺς οὐ νομίζω· ἐπεὶ θύοντά γε με ἐν ταῖς κοιναῖς
ἐορταῖς καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων βωμῶν καὶ οἱ ἄλλοι οἱ
παρταυγάοντες ἐώρων καὶ αὐτὸς Μελίτιος, εἰ ἡδού-
λετο. (12) Καὶνὰ γε μὴν δαίμόνια πῶς ἂν ἐγὼ εἰσφέ-
ρομαι λέγων ὅτι θεοῦ μοι φωνὴ φαίνεται σημαίνουσα
ἐτι χρὴ ποιεῖν; καὶ γὰρ οἱ φθόγγους οἰωνῶν καὶ οἱ
φήμαι ἀνθρώπων χρώμενοι φωναῖς δήπου τεκμαίρον-
ται. Βροντᾶς δὲ ἀμφιβέλει τις ἡ μὴ φωνεῖν ἢ μὴ μέ-

oratione commiserationem movissent, vel magna cum gratia
causam egissent, absolvisse? At mihi profecto, dixisse il-
lum, bis jam conanti de purgatione considerare, numen ad-
versatur. Hic quum ipse diceret, mira quædam ab eo pro-
ferri: respondisse illum, Tunc mirandum putas, si etiam
deo videatur præstare, ut jam moriar? An nescis nulli me
hominum ad hunc usque diem concessisse, quod melius me
vixisset? nam, quod jucundissimum est, sciebam vitam a
me omnem sancte ac juste transactam: adeo ut et valde
me ipsum admirarer, et animadverterem etiam familiares
meos idem de me sentire. At si nunc ætas mea progredia-
tur ulterius, scio necessarium esse, ut quæ senectutis sunt,
eveniant; nimirum ut pejus videam, minus audiam, ad dis-
cendum minus idoneus sim, eorum vero, quæ didicerim,
facilius obliviscar. Jam si animadvertam, deteriore me
fieri, et mihi ipse succenseam: qui dicere possim, me ju-
cunde vivere? Fortassis vero, inquit, deus ipse hoc mihi
quadam ex benignitate præstat, ut non solum opportuno
ætatis tempore vivendi finem faciam, sed etiam quam facil-
lime. Nam si modo condemnatus fuero, patet, posse me
uti mortis genere, quod lenissimum esse judicatum sit ab
iis, quibus hoc curæ fuit, minimumque negotii sit exhibi-
turum amicis, ac morientis maximum indat desiderium.
Quippe quum nihil indecori, neque offensionis aliquid in
animis eorum, qui adsunt, relinquitur; et ita quispiam ex-
tinguitur, ut et sanum habeat corpus, et animum qui grate
affici possit: qui non necesse est, ut hic sit desiderabilis?
Recte autem dii tunc adversabantur, inquit, cogitationibus
meis, quum nobis viderentur omni modo effugiendi rationes
esse quarrendæ. Nam si hoc perfecissem, nimirum compa-
rassem mihi, ut pro eo quod nunc e vita excedendum est,
vel morbis excruciatum ipsam clauderem, vel senectute,
ad quam omnia molesta, planeque gaudii expertia confluent.
Equidem, mi Hermogenes, inquit, hæc profecto non expe-
tam: sed si ea commemorans, quæ consequutum me præclara
tum a diis tum ab hominibus puto, quæque mea sit de me
ipso opinio, gravis iudicibus ero, mortem potius eligam,
quam ut, parum ingenue vitam longiorem emendicando,
pro morte vitam multo deteriore lucrer. At illum ita
statuentem tradidit dixisse, quum jam accusassent eum ad-
versarii, quod quos civitas pro diis haberet, ipse non habe-
ret, aliosque Deos novos introduceret, ac juventutem cor-
rumperet, tunc, inquam, prodeuntem dixisse: Ego vero,
o viri, primum hoc miror, unde unquam Melitus hoc ani-
madverterit, quod ait me, quos deos existimet civitas, non
existimare: nam sacrificantem me communibus festis, et in
aris publicis; tum alii præsentibus videbant, tum Melitus ipse,
si quidem voluit. Nova vero numina quo pacto ego intro-
ducerem, dum dico, dei quidem vocem mihi obversari, de-
nuntiantem quid sit agendum? Nam qui gannitu avium, et
hominum utuntur ominibus, ex vocibus certe conjecturas
sumunt. De tonitruis an aliquis dubitet, num vocem edant,

πιστην ολιγοιστήριον εἶναι; ἡ δὲ Πυθίη ἐν τῷ τρίποδι
 ἰέρειαι οὐ καὶ αὐτὴ φωνὴ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ διαγγέλλει;
 (13) Ἀλλὰ μέντοι καὶ τὸ προσιδέναι γε τὸν θεὸν τὸ μέλλον,
 καὶ τὸ προσμαίνειν ὃ βούλεται, καὶ τοῦτο, ὥσπερ ἐγὼ
 φημι, οὕτω πάντες καὶ λέγουσι καὶ νομίζουσιν. Ἀλλ'
 οἱ μὲν ολιγούς τε καὶ φήμας καὶ συμβόλους τε καὶ μάν-
 τεις ὀνομάζουσι τοὺς προσμαίνοντας εἶναι, ἐγὼ δὲ τοῦτο
 δαιμόνιον καλῶ καὶ οἶμαι οὕτως ὀνομάζων καὶ ἀληθέ-
 στερα καὶ ὁσιώτερα λέγειν τῶν τοῖς ὄρνυσιν ἀνατιθέντων
 τὴν τῶν θεῶν δύναμιν. Ὡς γε μὴν οὐ ψεύδομαι κατὰ
 τοῦ θεοῦ καὶ τοῦτ' ἔχω τεκμήριον· καὶ γὰρ τῶν φίλων
 πολλοὶς δὲ ἑξαγγελίας τὰ τοῦ θεοῦ συμβουλευόμενα οὐ-
 δεπώποτε ψευδόμενος ἐβάνην. (14) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα
 ἀκούοντες οἱ δικασταὶ ἐθροῦθουν, οἱ μὲν ἀπιστοῦντες
 τοῖς λεγόμενοις οἱ δὲ καὶ φρονούντες εἰ καὶ παρὰ θεῶν
 μαίοντων ἢ αὐτοὶ τυγχάνοι, πάλιν εἰπεῖν τὸν Σωκρά-
 την, Ἄγε δὴ ἀκούσατε καὶ ἄλλα, ἵνα ἔτι μᾶλλον οἱ
 βουλομένοι ὑμῶν ἀπιστῶσι τῷ ἐμῇ τετιμημένῳ ὑπὸ δαι-
 μόνιων. Χαιρεφώντος γὰρ ποτὲ ἐπερωτῶντος ἐν Δελ-
 φοῖς περὶ ἐμοῦ πολλῶν παρόντων ἀνέειπεν ὁ Ἀπόλλων
 μηδένα εἶναι ἀνθρώπων ἐμοῦ μᾶτε ἐλευθεριώτερον μᾶτε
 δικαιοτέρων μᾶτε σωφρονέστερον. (15) Ὡς δ' αὖ ταῦτ'
 ἀκούσαντες οἱ δικασταὶ ἔτι μᾶλλον ἐθροῦθουν εἰκότως,
 αὐτοὶ εἰπεῖν τὸν Σωκράτην, Ἀλλὰ μείζω μὲν, ὦ ἄνδρες,
 εἰπὲν ὁ θεὸς ἐν γράμμασι περὶ Λακούργου τοῦ Ἀκαδηαι-
 μονίως νομοθετήσαντος ἢ περὶ ἐμοῦ. Λέγεται γὰρ εἰς
 τὸν νόον εἰσόντα προρεῖπεν αὐτόν, Φρονεῖω πότρεα
 θεῶν σε εἰπὼι ἢ ἀνθρώπων. Ἐμὲ δὲ θεὸς μὲν οὐκ εἶκασεν,
 ἀνθρώπων δὲ πολλῶν προέκρινεν ὑπερβαίνειν. Ὅμως δὲ
 ὑμεῖς μηδὲ ταῦτα εἰκῇ πιστεύετε τῷ θεῷ, ἀλλὰ καθ'
 ἐν ἑκαστῷ ἐπισκοπεῖτε τὸν εἰπὼν ὁ θεός. (16) Τίνα μὲν
 γὰρ ἐπίστασθε ἦσαν ἐμοῦ βουλευόμενα ταῖς τοῦ νόμου
 ἐπιθυμίαις; τίνα δὲ ἀνθρώπων ἐλευθεριώτερον, ἢς παρ'
 οὐδενός οὔτε δῶρα οὔτε μισθὸν δέγουσι; δικαιοτέρων δὲ
 τίνα ἢν εἰκότως νομίζατε τοῦ πρὸς τὰ παρόντα συνηρ-
 μασμένου, ὡς τῶν ἁλλοτρίων μηδενός προεἰσθῆναι
 σοφόν; δὲ πῶς οὐκ ἂν τις εἰκότως ἄνδρα φήσαιεν εἶναι ἢς
 ἐξ ὅτου περ ζυνεύει τὰ λεγόμενα ἡρξάμεν οὐδέποτε διέ-
 λιπον καὶ ζητῶν καὶ μηχανῶν, ὅτι ἐδυνάμην ἀγαθόν;
 17. ὡς δὲ οὐ μάτην ἐπόνουν οὐ δοκεῖ ὑμῖν καὶ τὰδε τε-
 κμήρια εἶναι, τὸ πολλοὺς μὲν πολίτας τῶν ἀρετῆς ἐπιε-
 μένων, πολλοὺς δὲ ζένων, ἐκ πάντων προαιρεῖσθαι ἐμοῖ
 ζυνεύειν; Ἐκείνους δὲ τί φήσομεν αἴτιον εἶναι τοῦ πάντας
 εἰδέναι, ὅτι ἐγὼ ἥκιστα ἔρομαι γράμματα ἀντιδιδόναι,
 ὅμως πολλοὺς ἐπιθυμῶν ἐμοῖ τι δωρεῖσθαι; τὸ δ' ἐμὲ μὲν
 μηδ' ὅρ' ἐνός ἀπατεῖσθαι εὐεργεσίαν, ἐμοῖ δὲ πολλοὺς
 βουλομένους χάριτας δωρεῖσθαι; (18) τὸ δ' ἐν τῇ πολιουσίᾳ
 τοὺς μὲν ἁλλοὺς οἰκτερεῖν ἑαυτούς, ἐμὲ δὲ μηδὲν ἀπο-
 ρώτερον διάνειν ἢ ὅτι τὰ μάλιστα ἡ πόλις εὐδαιμόνει;
 τὸ δὲ τοὺς ἁλλοὺς μὲν τὰς εὐπαθείας ἐκ τῆς ἀγορᾶς πο-
 λυτελεῖς πορίζεσθαι, ἐμὲ δὲ ἐκ τῆς ψυχῆς ἄνευ δαπάνης
 ἡδίστους ἐκείνων μηχανᾶσθαι; Εἴ γε μὴν ὅσα εἰρηκα περὶ
 ἐμαυτοῦ, μηδέ τίς δύναται ἂν ἐξελέγξει με ὡς ψεύδομαι,
 πῶς οὐκ ἂν ἦρδ' ἀδικίης καὶ ὑπὸ θεῶν καὶ ὑπ' ἀνθρώπων

vel non maximum sint augurium? Sacerdos item in tripode
 Pythia nonne et ipsa voce, quæ habet a deo, enuntiatur?
 Enimvero deum futuri præscium esse, ac significare futura
 cui velit, omnes haud aliter atque ego, tum dicunt tum
 existimant. Sed alii auguria, et omina, et conjectores, et
 vates appellant eos, qui futura significant: ego vero nomen
 hoc appello, meque arbitror, dum sic voco, veriora magis que
 pia dicere, quam ii, qui avibus divinam potestatem attri-
 buunt. Atque non mentiri me contra deum, hoc etiam habeo
 argumentum: nam licet amicis plerisque consulta nominis
 enuntiaverim, nunquam tamen mendax sum visus. Hæc
 ubi iudices audientes tumultuarentur, quia partim dictis
 fidem non haberent, partim inviderent ei, quod consequere-
 tur a diis majora quam ipsi; rursum dixisse Socratem: Age
 vero alia quoque audite, ut magis etiam ex vobis illi, qui
 volent, divinitus honorem mihi tributum non credant. Nun-
 quam Chærephon aliquando Delphis oraculum de me sis-
 citaretur in multorum præsentia, respondit Apollo, neminem
 hominum esse me vel liberaliorem, vel justiorum, vel præ-
 dentiorum. Posteaquam illi etiam auditis iudices magis
 tumultuarentur, ut par erat, rursus dixisse Socratem:
 Atqui majora, o viri, deus ille de Lycurgo, qui Lacedæmo-
 niis leges tulit, quam de me, oraculis prodidit. Fertur etiam
 cum ingredientem fanum sic allocutus esse: Cogito equid-
 num te deum appellem, an hominem. Me vero deo quid-
 dem non comparavit, sed hominibus tamen plurimum præ-
 stare censuit. Nihilominus vos ne in his quidem deo tenere
 fidem habueritis, sed singillatim ea quæ deus prohibet,
 considerate. Quem enim minus me cupiditatibus corporis
 servire nostis? quem esse liberaliorem me qui a nemine nec
 munera, nec mercedem accipiam? quem vero justiorum
 merito existimetis eo, qui sic ad præsentia semet accommo-
 dat, ut alienæ rei nullius egeat? Et sapientem virum quis
 merito non dixerit me, qui, ex quo tempore intelligere que
 dicebantur corpi, nunquam interniserim tum inquirere,
 tum discere, quicquid boni possem? At minime frustra me
 laborasse, an non et illa vobis argumento esse videntur, quod
 multi cives ex iis qui virtutis studiosi sunt, multi etiam ex-
 teri, mea consuetudine præ omnibus uti maluerint? Quid
 esse dicemus in causa, quod quum omnes norint, minime
 mihi facultates esse ad remunerandum, nihilominus multi
 cupiant aliquid mihi donare? quod a me nemo beneficium
 reposcit, quum complures se mihi gratias debere fateantur?
 quod in obsidione suam deplorabant sortem alii, quum ego
 degerem tum nibilo indigentior, quam quum maxime beata
 civitas esset? quod alii delicias e foro ingenti pretio mercan-
 tur, ego sine sumptu suaviore illis ex animo mihi comparo?
 Quod si nemo in iis, quæcumque de me ipso dixi, redar-
 guere mendacii me potest: cur non merito tum a diis tum

ἐπαινοίμην· (19) Ἄλλ' ὅμως σὺ με φλς, ὦ Μέλιτε. τοιαῦτα ἐπιτραδεύοντα τοὺς νέους διαφθείρειν· καίτοι ἐπιστάμεθα μὲν δῆπου τίνες εἰσὶ νῶν διαφθοραί· σὺ δ' εἶπες εἰ τινα οἶσθα ὑπ' ἐμοῦ γεγεννημένον ἢ ἐξ εὐσεβοῦς ἀνόσιον ἢ ἐκ σώφρονος ὕβριστήν ἢ ἐξ εὐδαιτύου πολυδάπανον ἢ ἐκ μετριοπότου οὐνόφλυγα ἢ ἐκ φιλοπόνου μαλακὸν ἢ ἄλλης πονηρᾶς ἡδονῆς ἡσσημένον. (20) Ἀλλὰ ναὶ καὶ Δία, ἔφη δὲ Μέλιτος, ἐκείνους οἶδα οὐς σὺ πέπεικας σοὶ πείθεσθαι μάλλον ἢ τοῖς γειναμένοις. Ὁμολογῶ, φάναι τὸν Σωκράτην· περὶ γε παιδείας· τοῦτο γὰρ ἴσασιν ἐμοὶ μεμεληκός. Περὶ δὲ ὑγείας τοῖς ἱατροῖς μάλλον οἱ ἄνθρωποι πείθονται ἢ τοῖς γονεῦσι καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γε πάντως οἱ Ἀθηναῖοι πάντες δῆπου τοῖς φρονιμώτατα λέγουσι πείθονται μάλλον ἢ τοῖς προσήκουσιν. Οὐ γὰρ δὴ καὶ στρατηγούς αἰρεῖσθε καὶ πρὸ πατέρων καὶ ἀδελφῶν, καὶ ναὶ καὶ Δία γε ὑμεῖς πρὸ ὑμῶν αὐτῶν, οὐς ἂν ἡγήσθε περὶ τῶν πολεμικῶν φρονιμωτάτους εἶναι; Οὕτω γὰρ, φάναι τὸν Μέλιτον, ὦ Σωκράτες, καὶ συμφέρεαι καὶ νομίζεται. (21) Οὐκουν, εἰπεῖν τὸν Σωκράτην, θαυμάστων καὶ τοῦτο σοὶ δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν μὲν ταῖς ἀλλαις πράττειν μὴ μόνον ἰσομοιρίας τυγχάνειν τοὺς κρατίστους, ἀλλὰ καὶ προτετιμῆσθαι, ἐμὲ δὲ, ὅτι περὶ τοῦ μεγίστου ἀγαθοῦ ἀνθρώποις, περὶ παιδείας, βελτιστοὶ εἶναι ὑπὸ τινων προκρίνομαι, τούτου ἕνεκα θανάτου ὑπὸ σοῦ διώκεσθαι;

22. Ἐρρήθη μὲν δῆλον ὅτι τούτων πλεῖον ὑπὸ τε αὐτοῦ καὶ τῶν συναγορευόντων φίλων αὐτῶ. Ἀλλ' ἐγὼ οὐ τὰ πάντα εἰπεῖν τῇ ἐκ τῆς δίκης ἐσπούδασα, ἀλλ' ἤρκεσέ μοι δηλῶσαι ὅτι Σωκράτης τὸ μὲν μήτε περὶ θεοῦ ἀσεβῆσαι μήτε περὶ ἀνθρώπων ἀδικος φανῆναι περὶ παντὸς ἐποιεῖτο· (23) τὸ δὲ μὴ ἀποθανεῖν οὐκ ὤρετο λιπαρῆτέον εἶναι, ἀλλὰ καὶ καιρὸν ἦδη ἐνόμιζεν ἑαυτῷ τελευτᾶν. Ὅτι δὲ οὕτως ἐγίνωσκε καταδηλότερον ἐγίνετο, ἐπειδὴ ἡ δίκη κατεψηφίσθη. Πρῶτον μὲν γὰρ κλεινόμενος ὑποτιμᾶσθαι οὔτε αὐτὸς ὑπετιμῆσατο οὔτε τοὺς φίλους εἶασεν, ἀλλὰ καὶ ἔλεγεν ὅτι τὸ ὑποτιμᾶσθαι ὁμολογοῦντος εἴη ἀδικεῖν. Ἐπειτα τῶν ἐταίρων ἐκκλέψαι βουλομένων αὐτὸν οὐκ ἐφέπειτο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκῶψαι ἐδόκει, ἐρόμενος εἰ που εἰδείεν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς ἔνθα οὐ προσέβατόν θανάτω.

24. Ὡς δὲ τέλος εἶχεν ἡ δίκη, εἰπεῖν αὐτὸν, Ἀλλ', ὦ ἄνδρες, τοὺς μὲν διδάσκοντας τοὺς μάρτυρας ὥς χρὴ ἐπινοοῦντας καταψευδομαρτυρεῖν ἐμοῦ καὶ τοὺς πειθομένους τοῦτοις ἀνάγκη ἐστὶ πολλὴν ἑαυτοῖς συνειδέναι ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν· ἐμοὶ δὲ τί προσήκει νῦν μείον φρονεῖν ἢ πρὶν κατακριθῆναι, μηδὲν ἐλαγχθέντι ὡς πεποιήκα· τί ὦν ἐγράψατό με; οὔτε γὰρ ἔγνωε ἀντὶ Διὸς καὶ Ἡρας καὶ τῶν σὺν τούτοις θεῶν οὔτε θύων τίσι καίνοις δαίμοσιν οὐτε θμύδς οὔτε νομίζων ἄλλους θεοὺς ἀναπέφνη. (25) Τοὺς γε μὲν νέους πῶς ἂν διαφθείρομαι, καρτερίαν καὶ εὐτέλειαν προσεθίζων; ἐφ' οἷς γε μὲν ἔργοις καίται θάνατος ἢ ζημία, ἱεροσυλία, τοιχωρυχία, ἀνδραποδίσαι, πολέως προδοσίᾳ, οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοι τούτων πρᾶξαι τι κατ' ἐμοῦ φασιν ὥστε

ab hominibus lauder? Sed nihilominus dicis tu, Melite, me his utentem institutis corrumpere juvenes? Atqui novimus certe, quæ juvenum corruptelæ sunt. Tu dicito, an quem per me scias vel ex religioso impium, vel ex modesto petulantem, vel ex frugis sumptuosum, vel ex sobrio vinosum, vel ex laborum tolerante mollem factum, vel ab alia voluptate prava superatum. At ego profecto, ait Melitus, novi eos, qui abs te persuasi sunt, ut tibi magis obtemperarent, quam parentibus. Equidem hoc, inquit Socrates, de institutione fateor. Sciunt enim, hanc meam fuisse curam. De valetudine vero medicis potius homines, quam parentibus obtemperant; et in concionibus omnino Athenienses universi potius iis qui prudentissime dicunt, quam necessariis suis parent. An non in delectu imperatorum et parentibus vestris, et fratribus, adeoque hercle vobis ipsis antefertis eos, quos existimatis rerum bellicarum peritissimos esse? Nimirum, o Socrates, inquit Melitus, et expedit ita, et usu receptum est. An non igitur, subjicit Socrates, mirum hoc tibi videtur esse, quod quum in actionibus ceteris præstantissimi quique non solum parces aliis sunt, sed etiam præferantur; ego quia maximo in hominum bono, quod institutionis est, quorundam opinione ceteris præstare judicer, capitis abs te accuser?

Fuerunt autem plura scilicet his dicta, quum ab ipso tum ab amicis, qui ejus causæ patrocinabantur. Mihi vero non omnia recensere, quam in judicio fuere dicta, studio fuit: sed satis habui ostendere, Socratem nihil fecisse pluris, quam quod nec in deos impium, nec in homines injustum se gessisse videretur. Quominus autem morte afficeretur, minime sibi deprecandum putabat; adeoque sibi jam opportunum esse moriendi tempus arbitrabatur. Eum vero ita sensisse, magis patuit, postquam judicio condemnatus fuit. Primum enim jussus multam exsolvere, neque de suo eam solvit, neque amicos passus est, immo dicebat, multæ solutionem ejus esse, qui se injuste fecisse fateretur. Deinde quum familiares eum surripere vellent, non obsequabatur: immo ridere illos videbatur, dum quæreret, equem alicubi locum extra Atticam scirent, quo mors non posset accedere?

Ut judicio finis impositus est, dixisse illum: Necesse est eos, o viri, qui testes docuerunt, ut pejerando falsum adversus me testimonium dicerent, una cum illis, qui paruerunt, magnæ sibi tum impietatis tum injustitiæ conscios esse. Me vero cur animo dejectiore nunc esse conveniat, quam ante condemnationem, quum non sim convictus, quidquam eorum fecisse, ob quæ ille me accusavit? Nec enim pro Jove, Junone, et diis præter hos ceteris, me aut sacra novis aliquibus diis fecisse, aut alios deos jurasse, aut denique nominasse compertum est. Juvenes autem quo pacto corrumperem, ad tolerantiam et frugalitatem eos assuefaciens? Quibus vero facinoribus mors in penam constituta est, ut sunt sacrilegia, parietum perfossiones, plagium, urbis proditio; eorum aliquid a me factum esse, ne ipsi qui-

θυμωμάτων ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι ὅπως ποτὲ ἐφάνη ὑμῶν τοῦ θανάτου ἔργον ἄξιον ἐμοὶ εἰρησασμένον. (24) Ἄλλ' οὐδὲ μέντοι οὐκ ἀδίκως ἀποθνήσκω, διὰ τοῦτο μὲν οὐκ ὀργιστέον. Οὐ γὰρ ἐμοὶ ἀλλὰ τοῖς καταργουσι τοῦτο αἰσχροῦν ἐστι. Παράκλησται δ' ἐτι με καὶ Παλαμήδης ὁ παρακλησίως ἐμοὶ τελευτήσας· ἐτι γὰρ καὶ νῦν πολλοὶ καλλίσους ὕμνους παρέχεται Ὀδυσσεύς τοῦ ἀδίκως ἀποκτείναντος αὐτόν. (25) Οὐδ' οὐκ καὶ ἐμοὶ μαρτυρήσεται ὑπὸ τε τοῦ ἐπιόντος καὶ ὑπὸ τοῦ παρελθόντος χρόνου ὅτι ἡδίκησα μὲν οὐδένα πρόποτε οὐδὲ πονηρότερον ἐποίησα, εὐεργέτων δὲ τοὺς ἐμῶν διαλεγόμενους πρότερον διδάσκων ὅτι εὐδαιμονία ἀγαθόν. (26) Εἰπόντων δὲ ταῦτα μάλα θαυμάσιον ἔμελλεν εἶναι τοῖς εἰρημένοις ἀπρεῖ καὶ ὁμῶς καὶ σπέρματι καὶ βλαστῶματι φαιδρὸς. (27) Ὡς δὲ ἤσκητο ἅμα τοὺς παρεπόμενους διακρούοντας. Τί τοῦτο; εἰπεῖν αὐτόν, ἧ ἄρτι διακρούετε; οὐ γὰρ πάλαι ἴστε ὅτι ἐξ ὅτου περ ἐγενόμην καταβλησισμένος ἦν μου ὑπὸ τῆς φύσεως ὁ θάνατος; ἀλλὰ μέντοι εἰ μὲν ἀγαθὸν ἐπιβέβηκτον προαπολλύμεναι, ὁλοῖν ὅτι ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς εὖ νοήσας λυπητέον εἰδὲ χαλεπὸν προσδοκώμενον καταλίσσιν τὸν βίον, ἐγὼ μὲν ὅμαι ὡς εὐπράχθοντος ἐμοῦ πᾶσιν ὑμῶν εὐθυμώτερον εἶναι. (28) Παρὼν δὲ τις Ἀπολλόδορος, ἐπιθυμητὴς μὲν ἰσχυρῶς αὐτοῦ, ἄλλως δ' εὐχόμενος, εἶπεν, Ἄλλ' αὐτοῦ ἔγωγος, ὃ Σώκρατες, χαλεπώτατα κρίνω ὅτι ἔγω σε ἀδίκως ἀποθνήσκοντα. Τὸν δὲ λέγεται καταβλήσαντα αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν εἰπεῖν, Σὺ δὲ, ὡς οὐκ ἔστις Ἀπολλόδορος, μᾶλλον ἂν ἐθελούως μεθ' ἂν δικαίως ἢ ἀδίκως ἀποθνήσκοντα; καὶ ἅμα ἐπιμεινέσσαι. (29) Λέγεται δὲ καὶ Ἄνυστον παρόντα ἰδὼν εἰπεῖν, Ἄλλ' ὁ μὲν ἀνὴρ οὐδὲ κυδρὸς, ὡς μέγα τι καὶ καλὸν διαπεπραγμένος, εἰ ἀπέκτονέ με, ὅτι αὐτὸν τῶν μεγίστων ὑπὸ τῆς πόλεως ὁρῶν ἀνιούμενον οὐκ ἔστιν γράχειν τὸν νόον περὶ βύρας παιδεύειν. (30) Ὡς μολιθρὸς οὗτος, ἔσθ', ὅς οὐκ ἔοικεν εἰδέναι ὅτι ὑπότερος ἡμῶν καὶ συμφορώτερος καὶ καλλίω εἰς τὸν αἰὶ χρόνον διαπεπραγμαι, οὗτος ἐστι καὶ οὐκ ἄνδρ. (31) Ἄλλ' αὐτὸν φάναι αὐτόν, ἀνέθηκε μὲν καὶ Ὀμηρος ἔστιν ὅς τῶν ἐν καταλίσσει τοῦ βίου προσηγνώσκων τὰ μέλλοντα, βούλομαι δὲ καὶ ἐγὼ χρησμοδῆσαι τι. Συνγενέστη γὰρ ποτὲ βραχέα τῷ Ἄνυστου νόῳ, καὶ ἔδοξέ μοι οὐκ ἀρρωστος τὴν φύσιν εἶναι ὥστε φράσι αὐτόν ἐπὶ τῇ δουλοπρεπεῖ διαταγῇ ἣν ὁ πατήρ αὐτῷ παρεσκεύακεν οὐ διαμνεῖν· διὰ δὲ τὸ μεγάλ' ἔχειν σπουδαῖον ἐπιμελητὴν πρὸς πεσεῖσθαι τινα αἰσχροῦ ἐπιθυμία, καὶ πρόβησθαι μὲντοι πόρρω μολιθρίας. (32) Ταῦτα δ' εἰπόντων οὐκ ἐβούλετο, ἀλλ' ὁ νεανίσκος ἡσθεὶς οἶνῳ οὔτε νυκτὸς οὔτε ἡμέρας ἐπαύετο πίνων, καὶ τέλος οὔτε τῇ ἑαυτοῦ πόλει οὔτε τοῖς φίλοις οὔτε αὐτῷ ἄξιος οὐδενὸς ἐγένετο. Ἄνυστος μὲν δὲ διὰ τὴν τοῦ νόου πονηρὰν παιδείαν καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀνωμασίον ἔτι καὶ τετελευτηκὼς τυγχάνει κακοδοξίας. (33) Σωκράτης δὲ διὰ τὸ μεγάλ' οὖν ἑαυτὸν ἐν τῇ διακαστηρίῳ φθόνῳ ἐπαγόμενος μᾶλλον καταβλησιστάσι ἑαυτοῦ ἰπότερος τοὺς δικαστάς. Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλὸς μόρας τετυγχάνειν τοῦ μὲν γὰρ βίου τὸ

deum adversarii objiciunt: adeo ut mirandum mihi esse videatur, ubi tandem facinus morte dignum a me designatum conspexistis. Sed ne ideo quidem, quod injuste occidat, animo esse dejectione debeo. Non enim hoc mihi, sed iis, qui me condemnarunt, dedecori est. Præterea me Palamedes consolatur, qui simili fere modo obiit. Nam is etiam nunc longe pulchriorem hymnorum materiam suppeditat, quam Ulysses, qui eum injuste occidit. Et scio non modo futurum sed et præteritum tempus testimonium mihi perhibiturum, me neminem unquam læsisse, neque reddidisse peiorem; sed bene eis fecisse, qui mecum disserebant, quum gratis, quicquid boni poteram, docerem. Hæc quum dixisset, uti maxime consentaneum erat iis quæ ab ipso fuerint dicta, discedebat, tum oculis, tum gestu, tum incessu hilaris. Quumque animadverteret eos qui comitabantur lacrimari: Quid hoc? inquit, modone fletis? non jam dudum scitis, ex quo genitus fui, a natura me ad mortem condemnatum esse? Enimvero si secundis rebus affluentibus e vita præcipior, patet tum mihi tum aliis mihi benevolis dolendum esse: si vero diris rebus imminentiis vivendi finem facio, vobis omnibus, tanquam me bene agente, latandum arbitror. Quum vero adesset Apollodorus quidam, mitifico studiosus Socratis, ceteroqui vir simplex, dixit: Ego vero, mi Socrates, molestissime fero, quod injuste necari te video. Ille autem caput ejus demulcens, divisæ perhibetur: Tunc, carissime Apollodore, videre me malles juste quam injuste occidi? et simul subrisisse fertur. Quum etiam Anytum prætereuntem videret, divisæ perhibetur: Hic vir gloriabundus exultat, quasi me interfecto magnum quid præclarumque gesserit; quod quum ipsum maximi viderem in republica fieri, filium ejus ad operas coriariorum institui debere negaverim. Quam excors hic est, ait, qui nescire videatur, uter nostrum et utiliora et præclariora in omne ævum gesserit, eum esse victorem. Enimvero, inquit, quum Homerus etiam nonnullos, qui erant in exitu vitæ, futura prænoscere fecerit: lubet et mihi quiddam quasi per oraculum significare. Fuit aliquando mecum Anyti filius exiguo tempore, visusque est mihi indolis esse non ignavæ: itaque aio, non permansurum in illo servili vitæ genere, quod pater ei præscripsit: quia vero nullum habet bonum curatorem, futurum ut in aliquam libidinem fædam pronuat, et in depravatione longius progrediat. Hæc dicens, nequaquam mentitus est. Nam adolescens hic quum vino delectaretur, neque noctu, neque interdiu potare cessabat: ac tandem nec patriæ, nec amicis, nec sibi utilis fuit. Anytus ipse propter educationem filii pravam, et suam amentiam, etiam post mortem infamis est. Socrates autem, quod magnifice pro tribunali se prædicaret, invidia contracta, magis iudices ad damnandum sese impolit. Illi equidem fatum diis acceptum obtigisse arbitror. Quippe molestissimam vitæ partem valere jussit, et mortis genus

χαλεπώτατον ἀπέλιπε, τῶν δὲ θανάτων τοῦ βράστου ἔτυχεν. (33) Ἐπεδείξατο δὲ τῆς ψυχῆς τὴν βίωμην. Ἐπεὶ γὰρ ἔγνω τοῦ ἔτι ζῆν τὸ τεθνάναι αὐτῷ κρείσσον εἶναι, ὥςπερ οὐδὲ πρὸς τὰλλα τάγαθὰ προσάντης ἦν, οὐδὲ πρὸς τὸν θάνατον ἐμαλακίσατο, ἀλλ' ἠλαρώς καὶ προσεδέχετο αὐτὸν καὶ ἐπετελέσατο. (34) Ἐγὼ μὲν δὴ κατανῶν τοῦ ἀνδρὸς τὴν τε σοφίαν καὶ τὴν γενναϊότητα οὔτε μὴ μεμνήσθαι δύναιμαι αὐτοῦ οὔτε μεμνημένος μὴ οὐκ ἐπαινέειν. Εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιμενῶν ἐφελιμιωτέρῳ τινὶ Σωκράτους συνεγένετο, ἐκείνον ἐγὼ τὸν ἀνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω.

tranquillissimum obiit. Idem robur animi sui declaravit. Nam quum intelligeret, magis ex re sua esse, ut moreretur, quam ut diutius viveret; quemadmodum ad alias res bonas se non difficilem, ita nec ad mortem se mollem præbuit: immo hilariter eam et expectabat et obibat. Sapientiam quidem certe, animique magnitudinem quum in hoc viro considero, non possum non ejus meminisse, nec, ubi meminerim, non etiam laudare. Quod si quis eorum qui virtutis studiosi sunt, cum aliquo versatus est, qui Socrate fuerit utilior; eum ego virum dignissimum judico, qui beatus prædicetur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἦκουσα δὲ ποτε αὐτοῦ καὶ περὶ οἰκονομίας τοιαύδε διαλεγομένου. Εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἄρα γε ἡ οἰκονομία ἐπιστήμης τινὸς ὀνομά ἐστιν, ὥςπερ ἡ ἱατρικὴ καὶ ἡ χαλκευτικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ; Ἐμοιγε δοκεῖ, ἔφη ὁ Κριτόβουλος. (2) Ἦ καὶ ὥςπερ τούτων τῶν τεχνῶν ἔχομεν ἂν εἰπεῖν ὅτι ἔργον ἐκάστης, οὕτω καὶ τῆς οἰκονομίας δυνάμεθ' ἂν εἰπεῖν ὅτι ἔργον αὐτῆς ἐστὶ; Δοκεῖ γοῦν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἰκονόμου ἀγαθοῦ εἶναι εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον. (3) Ἦ καὶ τὸν ἄλλου δὲ οἶκον, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἐπιτρέποις τις αὐτῷ, οὐκ ἂν δύναιτο, εἰ βούλοιτο, εὖ οἰκεῖν, ὥςπερ καὶ τὸν ἑαυτοῦ; ὁ μὲν γὰρ τεκτονικὴν ἐπιστάμενος ὁμοίως ἂν καὶ ἄλλῳ δύναιτο ἐργάζεσθαι ὅτιπερ καὶ ἑαυτοῦ, καὶ ὁ οἰκονομικὸς γ' ἂν ὡσαύτως. Ἐμοιγε δοκεῖ, ὦ Σωκράτες. (4) Ἐστὶν ἄρα, ἔφη ὁ Σωκράτης, τὴν τέχνην ταύτην ἐπισταμένῳ, καὶ εἰ μὴ αὐτὸς τύχοι χρήματα ἔχων, τὸν ἄλλου οἶκον οἰκονομοῦντα ὥςπερ καὶ οἰκοδομοῦντα μισθοφορεῖν; Νὴ Δία καὶ πολὺν γε μισθὸν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, φέροιτ' ἂν, εἰ δύναιτο οἶκον παραλαβὼν τελεῖν τε ὅσα δεῖ καὶ περιουσίαν ποιῶν αὐξεῖν τὸν οἶκον. (5) Οἶκος δὲ ὃ τί δοκεῖ ἡμῖν εἶναι; ἄρα ὅπερ οἰκία, ἡ καὶ ὅσα τις ἔξω τῆς οἰκίας κέκτηται, πάντα τοῦ οἴκου ταῦτά ἐστιν; Ἐμοιγ' οὖν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, δοκεῖ, καὶ εἰ μὴδ' ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἴη τῷ κεκτημένῳ, πάντα τοῦ οἴκου εἶναι ὅσα τις κέκτηται. (6) Οὐκοῦν καὶ ἐχθροὺς κέκτηνται τινες; Νὴ Δία καὶ πολλοὺς γε ἐνιοι. Ἦ καὶ κτήματα αὐτῶν φήσομεν εἶναι τοὺς ἐχθροὺς; Γελοῖον μὲντ' ἔφη, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, εἰ ὁ τοὺς ἐχθροὺς αὖξων προσέτι καὶ μισθὸν τούτου φέροι. (7) Ὅτι τοι ἡμῖν ἐδόκει οἶκος ἀνδρὸς εἶναι ὅπερ κτήσις. Νὴ

XENOPHONTIS DE ADMINISTRATIONE DOMESTICA.

CAPUT I.

Audivi etiam Socratem aliquando de administratione rei familiaris hujusmodi quædam disserentem: Dic mihi, Critobule, inquit, estne rei familiaris administratio scientiæ alicujus nomen, ut ars medendi, ut ærariorum, ut fabrilis? Mihi quidem esse videtur, ait Critobulus. An etiam ut de his artibus singulis dicere possumus, quod sit opus cujusque; sic etiam quod domesticæ administrationis opus sit, indicare possimus? Videtur, ait Critobulus, boni patrisfamilias esse, domum suam recte colere. An non etiam alterius domum, inquit Socrates, si quis hanc ei committat, et velit ipse, recte colere perinde possit, ut suam? nam qui artem fabrillem tenet, etiam alii possit elaborare, quod sibi; idemque de administrationis familiaris perito dici potest. Ita mihi quidem, mi Socrates, videtur. Ergone peritus aliquis artis hujus, etiamsi facultates ipse nullas habeat, domum alterius administrando, perinde ut ædificando, pro mercede operam suam locare potest? Ita certe, ait Critobulus, adeoque mercedem amplam accipere possit, si domum sibi traditam perficiendo quæ possit usus, et uberem rerum copiam efficiendo augere queat. Quid vero nobis videtur esse domus? num idem quod domicilium, an vero etiam illa omnia, quæ extra aedes suas quis possidet, domus appellatione veniunt? Mihi sic videtur, ait Critobulus, omnia domo comprehendi, quæ possidet aliquis, etiamsi non sint in eadem civitate, in qua possessor. Igitur etiam hostes aliqui possident? Etiam multos profecto nonnulli. Num igitur etiam hostes possessionem eorum dicemus? Ridiculum fuerit, inquit Critobulus, si quis hostes augendo, præterea mercedem eo nomine accipiat. At nobis videbatur, idem esse domum alicujus, et possessionem. Quidquid

Δι', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὅτι γέ τις ἀγαθὸν κτήνηται οὐ μὰ Δι' οὐκ εἴ τι κακὸν, τοῦτο κτήμα ἐγὼ καλῶ. Σὺ δ' ἔσθικας τὰ ἐκάστη ὠφελίμα κτήματα καλεῖν. Πάνου μὲν οὖν, ἔφη, τὰ δέ γε βλάπτοντα ζημίαν ἔωγε νομίζω μᾶλλον ἢ χρήματα. (8) Κἂν ἄρα γέ τις ἵππον πρῶτον μὴ ἐπίστηται αὐτῷ χρῆσθαι ἀλλὰ καταπίπτων ἀπ' αὐτοῦ κακὰ λαμβάνει, οὐ χρήματα αὐτῷ ἐστὶν ὁ ἵππος; Οὐκ, εἴπερ τὰ χρήματά γ' ἐστὶν ἀγαθόν. Οὐδ' ἄρα γε ἡ γῆ ἀνθρώπῳ ἐστὶ χρήματα, ὅστις οὕτως ἐργάζεται αὐτὴν ὥστε ζημιουθῆαι ἐργαζόμενος. Οὐδὲ ἡ γῆ μέντοι χρήματά ἐστίν, εἴπερ ἀντὶ τοῦ τρέφειν πεινῶν παρασκευάζει. (9) Οὐκ οὖν καὶ τὰ πρόβατα ὠκεύτως, εἴ τις διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι προβάτοις χρῆσθαι ζημιώσθαι, οὐδὲ τὰ πρόβατα χρήματα τοῦτο εἶναι; Οὐκ οὖν ἔμοιγε δοκεῖ. Σὺ ἄρα ὡς ἔσθικας τὰ μὲν ὠφελιδόντα χρήματα ἡγῶ, τὰ δὲ βλάπτοντα οὐ χρήματα. Οὕτω. (10) Ταῦτά ἄρα ὄντα τῷ μὲν ἐπισταμένῳ χρῆσθαι αὐτῶν ἐκάστωι χρήματά ἐστι, τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐ χρήματα ὥσπερ γε αὐτοὶ τῷ μὲν ἐπισταμένῳ αἰξίνος λόγῳ αὐτὴν χρήματά ἐστι, τῷ δὲ μὴ ἐπισταμένῳ οὐδὲν μᾶλλον ἢ ἀχρηστοὶ λίθου, εἰ μὴ ἀποδοιδόσθαι γέ αὐτοῦς. (11) Ταῦτ' αὐτὸ φαίνεται ἡμῖν, ἀποδοιδόμενοι μὲν οἱ αὐτοὶ χρήματα, μὴ ἀποδοιδόμενοι δὲ ἀλλὰ κακημένοι οὐ, τοῖς μὴ ἐπισταμένοις αὐτοῖς χρῆσθαι. Καὶ βυολογούμενοις γε, ὃ Σώκρατες, ὁ λόγος ἡμῖν χωρεῖ, ἐπειπερ εἴρεται τὰ ὠφελιδόντα χρήματα εἶναι. Μὴ πωλούμενοι μὲν γὰρ οὐ χρήματά ἐστὶν οἱ αὐτοὶ οὐδὲν γὰρ χρῆσθαι εἰσὶν πωλούμενοι δὲ χρήματα. (12) Πρὸς ταῦτα δ' ὁ Σώκρατες εἶπεν, Ἦν ἐπίστηται γέ πωλεῖν. Εἰ δὲ πωλῶν αὐτὸς τοῦτον ὅς μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι, οὐδὲ πωλούμενός ἐστι χρήματα κατὰ γέ τὸν σὸν λόγον. Λέγειν ἔσθικας, ὃ Σώκρατες, ὅτι οὐδὲ τὸ ἀργύριον ἐστὶ χρήματα, εἰ μὴ τις ἐπίσταται χρῆσθαι αὐτῷ. (13) Καὶ σὺ δέ μοι δοκεῖς οὕτω συνομιλεῖν. Ἄρ' οὐ τις ὠφελείσθαι δύναται, χρήματα εἶναι. Εἰ γὰρ τις χρῶνται τῷ ἀργύριῳ ὥστε πρῶτον οὖν ἐπείρχει διὰ ταύτην κῆκον μὲν τὸ σώμα ἔχει, κῆκον δὲ τὴν ψυχὴν, κῆκον δὲ τὸν οἶκον, πῶς ἂν εἴ τι τὸ ἀργύριον αὐτῷ ὠφελίμων εἴη; Οὐδαμῶς, εἰ μὴ πέρ γε καὶ τὸν βοσκύμακον καλούμενον χρήματα εἶναι φήσομεν, ὅς οὐ οἱ φαγόντες αὐτὸν παραπλήγεις γίνονται. (14) Τὸ μὲν δὴ ἀργύριον, εἰ μὴ τις ἐπίσταται αὐτῷ χρῆσθαι, οὕτω πόρρω ἀποθείσθω, ὃ Κριτόβουλε, ὥστε μὴδὲ χρήματα εἶναι. Οἱ δὲ φίλοι, ἦν τις ἐπίστηται αὐτοῖς χρῆσθαι ὥστε ὠφελείσθαι ἀπ' αὐτῶν, τί φήσομεν αὐτοῦς εἶναι; Χρήματα νῆ Δι', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ πολὺ γε μᾶλλον ἢ τοὺς βοῦς, ἢν ὠφελιμώτεροί γε ὦσι τῶν βοῶν. (15) Καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄρα κατὰ γέ τὸν σὸν λόγον χρήματά ἐστι τῷ δυναμένῳ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὠφελείσθαι. Ἐμοίγ' οὖν δοκεῖ. Οἰκονόμου ἄρα ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἐπίστασθαι χρῆσθαι ὥστε ὠφελείσθαι ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν. Τεχνι-
 ρότατά γε. Καὶ γὰρ δὴ ὄρεας, ἔφη, ὃ Κριτόβουλε, ὅσοι μὲν δὴ οἶκον ἰδιωτῶν πρῶτον εἰσὶν ἀπὸ πολέμου, ὅσοι δὲ τυραννῶν. (16) Ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν καλῶς ἔμοιγε

scilicet, ait Critobulus, boni quis possidet : nec enim ego quod malum est, possessionem appello. Videris id possessionem appellare, quod cuique est usui. Omnino, ait : nam ea quae nocent, magis esse detrimentum arbitror, quam facultates. At si quis equo empto nesciat uti, sed ab eo delapsus damnum accipiat, non facultates ei sunt hic equus. Non, siquidem facultates esse bonum aliquid necesse est. Ergo ne solum quidem ei facultates sunt, qui suo cum detrimento solum colit. Nam solum adeo esse facultates nego, si, quum debeat alere, ut esuriamus, efficit. Ergo idem de ovibus statuendum, si quis propterea, quod ovibus uti nesciat, damnum accipiat, ne oves quidem ei facultates esse. Mihi sane non videntur esse. Ergo tu, quemadmodum videtur, ea quae utilitatem habent, facultates esse ducis : quae vero noceant, minime. Sic est. Eadem igitur illi, qui usum eorum teneat, facultates sunt ; eundem ignoranti, non sunt facultates : quemadmodum tibiae illi, qui canere tibiis sapit, facultates sunt ; qui vero nesciat, nihilo magis, quam inutilia saxa, nisi eas vendiderit. Idem scilicet videntur nobis tibiae, si quidem vendantur ; facultates esse ; si non vendantur, sed retineantur ab illis qui usum earum ignorant, haudquaquam. Sane consentanea ratione, mi Socrates, nostra progreditur oratio, quando dictum est, ea quae utilia sint, facultates esse. Nam si tibiae non vendantur, non sunt facultates, quippe quae nullam ad rem faciendam utiles sint : venditae vero, sunt facultates. Ad quae Socrates : Si quidem, ait, etiam vendere quis sciat. Si vero vendat ei qui uti nequeat, ne venditae quidem facultates sunt, uti tu ais. Videris dicere, mi Socrates, ne argentum quidem esse facultates, nisi quis uti eo norit. Tu quoque mecum fateri videris, eas res facultates esse, de quibus utilitatem aliquis capere possit. Ergo si quis argento sic utitur, ut, verbi gratia, sortum emat, propter quod minus bene affecto sit corpore atque animo, et domus etiam pejus administretur, quo pacto possit huic argentum esse usui. Nequaquam, nisi si et hyoscyamum quam vocant herbam inter facultates quis recenseat, qua qui vescuntur, apud sese non sunt. Argentum quidem certe, mi Critobule, nisi quis uti eo norit, adeo procul amoveatur, ut nec in bonis habeatur. Quid vero amicos esse dicemus, si quis illa sciat eis uti, ut fructum aliquem ex ipsis percipiat? Facultates profecto, ait Critobulus, ac multo quidem magis, quam boves ; si quidem utilitates majores afferant, quam boves. Ergo etiam hostes, tua quidem sententia, facultates sunt ei qui capere fructum aliquem ex hostibus potest. Ita mihi quidem videtur. Est igitur boni administratoris rei domesticæ, hostibus etiam uti scire, quo fructum ex ipsis capiat. Maxime vero. Nam vides certe, mi Critobule, quot privatorum hominum domus bello auctae sint, quot tyrannorum. Sed enim hæc, mi Socrates, preclare

δοκεῖ λέγεσθαι, ὃ Σώκρατες, ἔφη ὁ Κριτόβουλος· ἐκεῖνο δ' ἡμῖν τί φαίνεται ὁπότεν ὁρῶμεν τινὰς ἐπιστήμας μὲν ἔχοντας καὶ ἀφορμὰς ἀφ' ὧν δύνανται ἐργαζόμενοι αὐξάνειν τοὺς οἴκους, αἰσθανόμεθα δὲ αὐτοὺς ταῦτα μὴ θέλοντας ποιεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ὁρῶμεν ἀνωφελεῖς οὕσας αὐτοῖς τὰς ἐπιστήμας; ἄλλο τι ἢ τοῦτοις αὐτοῖς αἱ ἐπιστήμαι χρήματά εἰσιν οὔτε τὰ κτήματα; (17) Περὶ δούλων μοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιχειρεῖς, ὦ Κριτόβουλε, διαλέγεσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἔγωγε, ἀλλὰ καὶ πάνυ εὐπατριδῶν ἐνίων γε δοκούντων εἶναι, οὐς ἐγὼ ὁρῶ τοὺς μὲν πολειμικάς, τοὺς δὲ καὶ εἰρηνικάς ἐπιστήμας ἔχοντας, ταύτας δὲ οὐκ ἐθέλοντας ἐργάζεσθαι, ὥς μὲν ἐγὼ οἶμαι, δι' αὐτὸ τοῦτο οὐ δεσπότης οὐκ ἔχομαι. (18) Καὶ πῶς ἂν, ἔφη ὁ Σωκράτης, δεσπότης οὐκ ἔγοιεν, εἰ εὐχόμενοι εὐδαιμονεῖν καὶ ποιεῖν βουλόμενοι ἀφ' ὧν ἔχουσιν ἀγαθὰ ἐπειτα κωλύονται ποιεῖν ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀρχόντων; Καὶ τίνες δὴ οὗτοί εἰσιν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οἱ ἀφανεῖς ὄντες ἀρχοῦσιν αὐτῶν; (19) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἀφανεῖς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ πάνυ φανεροί. Καὶ οὐ πονηρότατοί γε εἰσιν οὐδὲ σὲ λανθάνουσιν, εἴπερ πονηρίαν γε νομίζεις ἀργίαν τ' εἶναι καὶ μαλακίαν ψυχῆς καὶ ἀμέλειαν. (20) Καὶ ἄλλαι δ' εἰσιν ἀπατηλαὶ τινες δέσποιναι προσποιούμεναι ἡδονὰς εἶναι, κυβεῖαί τε καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπων διμυλίας, αἱ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξαπατηθεῖσι καταφανεῖς γίνονται οὐκ ἄρα ἥσαν ἡδοναῖς περιπετεμμέναι, αἱ διακωλύουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὠφελίμων ἔργων κρατοῦσαι. (21) Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐργάζεσθαι μὲν οὐ κωλύονται ὑπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ πάνυ σφοδρῶς πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι ἔχουσι καὶ μηχανᾶσθαι προσόδους· ὁμοῦ δὲ καὶ τοὺς οἴκους κατατρίβουσι καὶ ἀμνηχανία συνέχονται. (22) Δούλοι γάρ εἰσι καὶ οὗτοι, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ πάνυ γε χαλεπῶν δεσποινῶν, οἱ μὲν λιχνειῶν, οἱ δὲ λαγνείων, οἱ δὲ οἰνοφυγιῶν, οἱ δὲ φιλοτιμιῶν τινων μωρῶν καὶ δαπανηρῶν, αἱ οὕτω χαλεπῶς ἀρχει τῶν ἀνθρώπων ὧν ἂν ἐπικρατήσωσιν ὥσθ' ἕως μὲν ἂν ὁρῶσιν ἡδύνοντας αὐτοὺς καὶ δυναμένους ἐργάζεσθαι, ἀναγκάζουσι φέρειν ἢ ἂν αὐτοὶ ἐργάσωνται καὶ τελεῖν εἰς τὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας, ἐπειδὴν δὲ αὐτοὺς ἀδυνάτους αἰσθωνται ὄντας ἐργάζεσθαι διὰ τὸ γῆρας, ἀπολείπουσι τούτους κακῶς γηράσκειν, ἄλλοις δ' αὐτῶν πειρῶνται δούλοις χρῆσθαι. (23) Ἀλλὰ δεῖ, ὦ Κριτόβουλε, πρὸς ταῦτα οὐχ ἥσσαν διαμάχεσθαι περὶ τῆς ἐλευθερίας ἢ πρὸς τοὺς σὺν ὅλοις πειρωμένους καταδουλοῦσθαι. Πολέμιοι γοῦν ἦδη ἔσαν καλοὶ καγαθοὶ ὄντες καταδουλώσωνται τινὰς, πολλοὺς δὲ βελτίους θνήσκασαν εἶναι σωφρονισάντες, καὶ βῆρον βιοτεύειν τὸν λοιπὸν χρόνον ἐποίησαν· αἱ δὲ τοιαῦται δέσποιναι αἰκισόμεναι τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τοὺς οἴκους οὐποτε λήγουσιν ἐστ' ἂν ἀρχῶσιν αὐτῶν.

mihi dici videntur, inquit Critobulus : illud autem quam speciem habet, quod nonnullos videmus, scientia quidem illos ac facultatibus instructos, quibus faciendo quæstum augere domos possent; verum id eos facere nolle animadvertimus, ac propterea scientias ipsis usui nulli esse cernimus? num quid est aliud, quam his scientias illas neque facultates esse, neque possessiones? De servis, mi Critobule, disserere instituis? Minime vero, ait : sed sunt nonnulli, qui valde videntur esse bono loco nati, quorum alios video rerum bellicarum, alios pacis artium peritos esse; quas tamen exercere nolint, eam ipsam ob causam, mea quidem sententia, quod dominos non habeant. Qui dominos non habere possint, ait Socrates, quum felicitatem adipisci cupientes, atque res gerere, de quibus capere fructus utiles possint, in hoc conatu ab illis impediuntur, qui eis imperant? Et quoniam illi sunt, ait Critobulus, qui, quanquam non cernantur, eis imperant? Immo, inquit Socrates, obscuro non sunt, sed conspici manifesto possunt. Et improbissimos quidem esse, ne te quidem latet, siquidem ignaviam, et mollitiem animi, et negligentiam esse putas improbitatem. Sunt et aliæ fraudulentæ quædam dominæ, quæ se pro voluptatibus venditant, alexæ lusus, et inutiles hominum inter se conversationes, quæ temporis progressu manifesto deprehendunt etiam illi, qui decepti sunt, dolores esse voluptatibus oblectos. Atque hæc potestatem in ipsos nactæ, ab operibus utilibus avocant. At enim alii, inquit, o Socrates, ab his non impediuntur, quominus quæstum faciant, sed ad eum faciundum excogitandosque proventus vehementer incitati sunt : nihilominus et rem familiarem atterunt, et rerum inopia conficiuntur. Nimirum et illi servi sunt, ait Socrates, ac profecto permolestos habent dominos, alii luxum, alii libidines, alii temulentiam, alii stultas quasdam et sumptuosas ambitiones, quæ quidem adeo graviter in eos homines, quos occupaverint, imperium exercent; ut quamdiu cernunt eos adhuc vegetos esse, quæstumque facere posse, quidquid lucri fecerint, ad se deferre cogant, ac suas in cupiditates impendere : verum posteaquam animadvertent eos propter senectutem nihil amplius comparare posse, relinquunt eos misere senectutem exacturos, atque aliis uti servis instituant. Oportet autem, mi Critobule, non minus de libertate adversus hæc dimicare, quam adversus eos qui armati nos in servitutem redigere conantur. Etenim hostes virtute præstantes quum in servitutem aliquos rede gere, castigando multos meliores fieri coegerunt, atque ut facilius deinceps vivant effecere. At hujusmodi dominæ corpora hominum et animos, et rem familiarem fœde perdere nunquam desinunt, quamdiu imperium in eos exercent.

Ὁ οὖν Κριτόβουλος ἐκ τούτων ὧδε ποιεῖται· Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τούτων ἀρκούντως πάντο μοι δοκῶ τὰ λεγόμενα ὑπὸ σοῦ ἀρκούνει· αὐτὸς δ' ἐμαυτὸν ἐξετάζων δοκῶ μοι εὐρίσκειν ἐπιεικῶς τῶν τούτων ἐγκρατῆ ὄντα, ὥστ' εἴ μοι συμβουλευοὺς ὅτι ἂν ποιεῖν αὐξάνω τὸν οἶκον, οὐκ ἂν μοι δοκῶ ὑπὸ γε τούτων ὄντων δεσποινῶν καλεῖς καὶ θέσθαι· ἀλλὰ θαρρῶν συμβούλευε ὅτι ἔξεις ἀρκούν· ἢ κατέρησας ἔγωγε. Ὁ Σωκράτης, ἰκανῶς πλουτεῖν καὶ οὐδὲν δοκῶν σοι προσδεῖσθαι χρήματων; Ὁ Οὐκ οὖν ἔγωγε, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ καὶ περὶ ἐμοῦ λέγεις, οὐδὲν μοι δοκῶ προσδεῖσθαι χρήματων, ἀλλ' ἰκανῶς πλουτεῖν· σὺ μέντοι, ὦ Κριτόβουλε, πάντο μοι δοκεῖς πένεσθαι, καὶ νῦν μὲν Δι' ἐστὶν ὅτε καὶ πάντο οἰκτεῖρω σε ἐγώ. β. Καὶ ὁ Κριτόβουλος γελᾶστας εἶπε, Καὶ πόσον ἂν πρὸς τῶν θεῶν οἶε, ὦ Σωκράτης, ἔφη, εὐρεῖν τὰ σὰ κτήματα πωλούμενα, πόσον δὲ τὰ ἐμά; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἀρκούν ὄντες ἐπιτόλῃμι, εὐρεῖν ἂν μοι τὸν τῆς οἰκίας καὶ τὰ ὅντα πάντα πάντο βραχίως πάντε κατὰ τὰ μέντοι σὰ ἀρκούν· οἶδα ὅτι πλεον ἂν εὐροί ἢ ἱκανοῦντα πλουτοῦσα τούτου. γ. Κατὰ οὕτως ἐγνωκῶς σὺ μὲν οὐκ ἔφη προσδεῖσθαι χρήματων, ἐμὲ δὲ οἰκτεῖρεις ἐπὶ τῇ πενίᾳ; Τὰ μὲν γὰρ ἐμά, ἔφη, ἱκανά ἐστιν ἐμοὶ παρέχειν τὰ ἀρκούντα· εἰς δὲ τὸ σὸν στήμα ὁ σὺ περιβέβηκας καὶ τὴν τὴν δόξαν, οὐδ' εἰ τρίς ὅσα νῦν κέκτησαι προσγένοιτό σοι, οὐδ' ὥς ἂν ἱκανά μοι δοκεῖ εἶναι σοι. δ. Πῶς δὲ τοῦτο; ἔφη ὁ Κριτόβουλος. Ἀπεισώματο ὁ Σωκράτης· Ὅτι πρῶτον μὲν ὅρῳ σοι ἀνάγκη ὄσων θύειν πολλὰ τε καὶ μεγάλα, ἢ οὔτε θεοὺς οὔτε ἀνθρώπους οἶμαι σε ἂν ἀναστέλλαν· ἔπειτα ξένους προσέχει σοι πολλοὺς δέξασθαι, καὶ τούτους μεγάλῳ πρὸς ἑαυτὸν ἔπειτα δὲ πολίτας δειπνῶν καὶ εὖ ποιεῖν, ἢ ἔρχεσθαι τομαχίῳ εἶναι. ε. Ἐπὶ δὲ καὶ τὴν πόλιν ἀσθάνει· καὶ τὰ μὲν ἔφη σοι προσταττούσων μεγάλα τελεῖν, ἱπποστασίας τε καὶ γυμνασίας καὶ γυμνασιαρχίας καὶ προστασίας, ἂν δὲ ὅ, πολέμους γένηται, οὐδ' ὅτι καὶ τριεραρχίας μισθὸς καὶ εἰσφορὰς τασύτας σοι προσταττούσων ὅσας σὺ δὲ βραχίως ὑποῖσθαι. Ὅπου δ' ἂν ἐνδεὴς δόξης τι τούτων ποιεῖν, οὐδ' ὅτι σε τιμωρήσονται Ἀθηναῖοι οὐδὲν ἔχοντες ἢ εἰ τὰ αὐτῶν λάβοιεν κλέπτοντα. ς. Πρὸς δὲ τούτοις ὁρῶ σε οἰόμενον πλουτεῖν, καὶ ἀμείλως μὲν ἔχοντα πρὸς τὸ μηχανᾶσθαι χρήματα, παιδικαῖς δὲ πράγμασι προσέχοντα τὸν νοῦν, ὥσπερ ἐξὸν σοι. ζ. Ὡς ἐνεκα οἰκτεῖρω σε μὴ τὴ ἀνέχεσθαι κακὸν πᾶλιν καὶ εἰς πολλὴν ἀπορίαν κατασφῆς. η. Καὶ ἐμοὶ μὲν, εἰ τι καὶ προσδεσθῆναι, οὐδ' ὅτι καὶ σὺ γινώσκεις ὥς εἶσιν οἱ καὶ ἐπαρκέσειν ὥστε πάντο μικρὰ προσίσταντες κατακλύσειν ἂν ἀφρονία τὴν ἐμὴν διαίτην· οἷός σοι φίλοι πολλοὶ ἀρκούντα σοὶ μᾶλλον ἔχοντες τῇ ἐκούσῳ κατασκευῇ ἢ σὺ τῇ σῇ ὁμοῦ ὥς παρὰ σοῦ ὠφελήσονται ἀποδιδέπουσι. θ. Καὶ ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Ἐγὼ τούτοις, ὦ Σωκράτης, οὐκ ἔγω ἀντιλέγειν· ἀλλ' ὅρα σοι προστατεύειν ἐμοῦ, ὅπως μὴ τῶν ὄντων οἰκτερὸς γένομαι. Ἀκούσας οὖν ὁ Σωκρά-

Secundum haec Critobulus huiusmodi quaedam dicebat: Ego vero de talibus sat audisse mihi videor abs te dicta, et ipse me explorans, in huiusmodi rebus satis mihi video meimet esse compos. Itaque si consilium mihi dederis, quo pacto rem domesticam augere possim, non existimofuturum, ut illae me dominae, quas vocas, impediunt. In vero confidenter impertire mihi consilium bonum, quodcunque tandem habes: an vero satis esse nos, mi Socrate, opibus instructos putas, nec facultatibus aliis egeret? Egedem, ait Socrates, si de me quoque loqueris, nullis indiget praeterea me opibus puto, sed satis esse locupletem tu vero, mi Critobule, valde mihi pauper esse videbis, ac profecto nonnunquam valde tui me miseret. Tum respondit Critobulus, Quaesito te per deos immortales, inquit, quantum te de tuis facultatibus venditis redempturum, quantum me, existimas? Arbitror ego, ait Socrates, si emptor mihi bonum contingat, facile me de cunctis facultatibus meis, cum domuminas quinque coacturum: de tuis vero sat scripserit: ac te centies plura. Itane vero, quum hoc scias, tibi nullus opus esse opibus censes, mei autem ob paupertatem te miseret? Nimirum mea, inquit, plane mihi suppeditare possunt quae mihi sufficiant: ad eam vero speciem, qua tu indultas es, et tuam ad existimationem, ne si triplo quidem plura tibi accederent iis quae modo possides, satis tibi fore puto. Quinam istuc? ait Critobulus. Et Socrates hoc declarat. Primum, inquit, video tibi necessitatem impositam, ut multa et ampla sacrificia instituas: ceteroquin nec deos nec homines te laturos. Deinde necesse est hospites multos domi tuae excipias, eosque magnifice. Praeterea dives nulli comis excipiendi tibi sunt, ac beneficiis demittendi, nisi ab opulenter destitui velis. Animadverto etiam a civitate patium nunc magnas expensas imperari tibi, ut equos alios, ut choros exhibeas, ut gymnasiis praesides, ut palaestra suscipias: partim si bellum oriat, illam tibi imperatorum scio mercedem remigum et militum in triremibus, tantae percollationes, quantis tu non facile subsistes. Horum si quid non ita gerere videberis uti debebat geri: sat scio, non parvus Athenienses te multaturos, quam si te in peculatu deprehendissent. Praeter haec video te hanc de temeliquo concepis opinionem, quod dives sis, et negligenter ac excoctandis paranda pecuniae rationibus versari, et rebus ludicris ita esse occupatum, atque si id tibi liceret. Quas ob causas miseret me tui, ne quod insanabile malum acciderit tibi, et magnam ad inopiam redigaris. Ac mihi quidem, etiamsi aliquid etiam deesset, scio habere te perspicuum, esse qui suppeditare possint tantum ut modicis admodum subministratis, abundantia quadam victus mei rationem inundent: tui vero amici, quum rerum te copia superent, nihilo minus ad te respiciunt, quasi abs te non nihil utilitatis expectantes. Tum Critobulus, Non possum, inquit, his adversari, Socrates. Ceterum tempus est, ut mihi patremus fias, ne reapse miserabilis evadam. Quae quum audisset

της εἶπε, Καὶ οὐ θαυμαστὸν δοκεῖς, ὦ Κριτόβουλε, τοῦτο σαυτῷ ποιεῖν οἷτις ὀλίγον μὲν πρόσθεν ὅτε ἐγὼ ἔρην πλουτεῖν ἐγγέλσας ἐπ' ἐμοὶ ὡς οὐδὲ εἰδότες ὅτι εἴη πλούτος, καὶ πρότερον οὐκ ἐπαύσω πρὶν ἐξήλεγκάς με καὶ δημολογεῖν ἐποίησας μὴδὲ ἑκατοστὸν μέρος τῶν σῶν κεκτῆσθαι, νῦν δὲ κελεύεις με προστατεύειν σου καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἂν μὴ παντάπασιν ἀληθῶς πένης γένοιτο;

(10) Ὅρῳ γάρ σε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐν τῇ πλουτηρὸν ἔργον ἐπιστάμενον περιουσίαν ποιεῖν. Τὸν οὖν ἀπ' ὀλίγων περιποιούντα ἐπιζῶ ἀπὸ πολλῶν γ' ἂν πάνυ βραδίως πολλὴν περιουσίαν ποιήσαι. (11) Οὐχ οὐκ ἐπιμενησάις ἀρτίως ἐν τῷ λόγῳ ὅτε οὐδ' ἀναγρῶζιν μοι ἐξουσίαν ἐποίησας, λέγων ὅτι τῷ μὴ ἐπισταμένῳ ἴπποις χρῆσθαι οὐκ εἴη χρήματα οἱ ἴπποι οὐδὲ ἡ γῆ οὐδὲ τὰ πρόσβατα οὐδὲ ἀργύριον οὐδὲ ἄλλο οὐδὲ ἐν ὅτῳ τις μὴ ἐπίσταται χρῆσθαι; εἰσὶ μὲν οὖν αἱ πρόσδοι ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐμὲ δὲ πῶς τινι τούτων οἶσι ἂν ἐπιστηθῆναι χρῆσθαι, ὃ τὴν ἀρχὴν οὐδὲν πώποτε ἐγένετο τούτων;

(12) Ἀλλ' ἔδοκει ἡμῖν, καὶ εἰ μὴ χρήματά τις τύχοι ἔχων, ὅμως εἶναι τις ἐπιστήμη οἰκονομίας. Τί οὖν καλύει καὶ σὲ ἐπίστασθαι; Ὅπερ νῆ Δία καὶ αὐλεῖν ἂν καλύσειεν ἄνθρωπον ἐπίστασθαι, εἰ μήτε αὐτὸς πώποτε κτήσαιο αὐλοῦς μήτε ἄλλος αὐτῷ παράσχοι ἐν τοῖς αὐτοῦ μαθάνειν; οὕτω δὴ καὶ ἐμοὶ ἔχει περὶ τῆς οἰκονομίας. (13) Οὐτε γὰρ αὐτὸς ὄργανα χρήματα ἐκακτῆμην ὥστε μαθάνειν οὔτε ἄλλος πώποτε μοι παρέσχε τὰ ἑαυτοῦ διοικεῖν ἀλλ' ἡ σὺ νυνὶ ἐθέλεις παρέχειν. Οἱ δὲ δήπου τὸ πρῶτον μαθάνοντες κιθαρίζουν καὶ τὰς λύρας λυμαίνονται καὶ ἐγὼ δὴ εἰ ἐπιχειρήσαιμι ἐν τῷ σῷ οἴκῳ μαθάνειν οἰκονομεῖν, ἴσως ἂν καταλυμηνάμην ἂν σου τὸν οἶκον. (14) Πρὸς ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε, Προθύμως γε, ὦ Σώκρατες, ἀπορῶν γινώσκω μοι πειρᾶ μὴδὲν με συνωφελεῖσαι εἰς τὸ βῆον ὑποφέρειν τὰ ἐμοὶ ἀναγκαῖα πράγματα. Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὅσα ἔχω καὶ πάνυ προθύμως ἐζητήσομαι σοι. (15) Οἶμαι δ' ἂν καὶ εἰ ἐπὶ πῦρ ἐλθόντος σου καὶ μὴ ὄντος παρ' ἐμοὶ, εἰ ἄλλοσε ἡγησάμην ὁπότεν σοι εἴη λαβεῖν, οὐκ ἂν ἐμέμψου μοι, καὶ εἰ ὕδωρ παρ' ἐμοῦ αἰτοῦντί σοι αὐτὸς μὴ ἔχων ἄλλοσε καὶ ἐπὶ τοῦτο ἡγαγον, οἷδ' ὅτι οὐδ' ἂν τοῦτό μοι ἐμέμψου, καὶ εἰ βουλομένου μουσικὴν μαθεῖν σου παρ' ἐμοῦ δεῖξαιμί σοι πολλὸν δεινότερους ἐμοῦ περὶ μουσικῆς καὶ σοι χάριν εἰδότες εἰ ἐθέλεις παρ' αὐτῶν μαθάνειν, τί ἂν ἔτι μοι ταῦτα ποιοῦντι μέμψου; Οὐδὲν ἂν δικαίως γε, ὦ Σώκρατες. (16) Ἐγὼ τοίνυν σοι δεῖξω, ὦ Κριτόβουλε, ὅσα νῦν λιπαρεῖς παρ' ἐμοῦ μαθάνειν πολλοὺς ἄλλους ἐμοῦ δεινότερους περὶ ταῦτα. Ὅμοιοι γὰρ δὲ μεμεληκέναι μοι οἵτινες ἕκαστα ἐπιστημονέστατοι εἰσι τῶν ἐν τῇ πόλει. (17) Καταμαθὼν γὰρ ποτε ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τοὺς μὲν πάνυ ἀπόρους ὄντας, τοὺς δὲ πάνυ πλουσίους, ἀπεθαύμασα, καὶ ἔδοξέ μοι ἐξιόν εἶναι ἐπιστάμενος ὅτι εἴη τοῦτο. Καὶ ἔβρον ἐπισκοπῶν πάνυ οἰκείως ταῦτα γιγνόμενα. (18) Τοὺς μὲν γὰρ εἰκὴ ταῦτα πράττοντας ζημιουμένους εὐρων, τοὺς δὲ γνώμη συντεταμένῃ, ἐπι-

Socrates, An non mirum est, inquit, hoc te adversus temetipsum committere, mi Critobule, quod, quum paulo ante me divitem memetipsum prædicantem irriseris, quasi qui nesciret quid sint divitiæ, neque prius destiteris, quam me convicisses, et ad fatendum adegisses, ne centesimam quidem partem tuarum me facultatum possidere, nunc me patronum tibi expetas, utque dem operam horteris, ne vere pauper fias? Nimirum te video, mi Socrates, inquit, unum hoc opus intelligere, quod ad parandas divitias pertinet, ut rerum copiam efficere possis. Itaque illum, qui de exiguis aliquam copiam parare possit, spero de multis facillime magnam effecturum abundantiam. Non autem tu meministi, te modo in eo, quem habuimus, sermone, quum ne hiscendi quidem potestatem mihi concederes, dicere, non equos illi facultates esse, qui uti eis nesciret, nec solum, nec oves, nec argentum, nec quidquam aliud, quo quis uti nesciret? redeunt autem fructus ex huiusmodi rebus. Et quo pacto me putas horum aliquo uti scire, quum ab initio nihil eorum habuerim? At enim videbatur nobis, etiam si quis facultates nullas haberet, tamen esse in ipso administrationis domesticæ scientiam posse. Quid igitur obstat, quominus tu quoque hanc teneas? Hoc ipsum, ait, quod etiam impedire potest, quominus tibi quis morit canere, si videlicet neque tibias unquam ipse habuerit neque alius ei concesserit suas, ut in eis artem disceret. Eadem in administratione domestica mea est ratio. Nam opes, quæ instrumenta sunt, nunquam habui, quibus eam discerem; neque sua mihi alius quispiam administranda tradidit, extra te unum, qui tua jam tradere mihi vis. Enimvero qui primum cithara canere discunt, etiam lyras ipsas corrumpunt: atque equidem si tua in domo rei familiaris administrationem discere instituerem, fortassis illam plane corrumperem. Ad ea Critobulus, Studiosè, mi Socrates, inquit, elabi velle videris, ne mihi quid adjumenti afferas, ut rerum necessariorum onera facilius feram. Minime profecto, ait Socrates, sed perhibens exponam tibi, quæ scio. Arbitror autem, te, si ignis petendi causa venires ad me, atque illo equidem carerem, non me reprehensurum si alio te ducerem, unde petere posses: itidem si te aquam a me poscente, apud me illa non esset, alio te ad eam ducerem; sat scio ne id quidem te mihi exprobraturum: denique musicam discere a me volenti, si longe me peritiores musicæ commonstrarem, atque etiam tibi gratiam habituros, quod ab eis hanc discere cuperes; quid esset, quod in hoc meo instituto posses culpares? Nihil quidem merito, mi Socrates. Quamobrem ego tibi, Critobule, ostendam alios, eorum, quæ tu discere studiosè cupis ex me, longe peritiores. Fateor autem curæ mihi fuisse, ut quinam rerum hac in civitate quarumcunque peritissimi sint cognoscerem. Nam quum aliquando animadverterem, iisdem operibus faciendis alios quidem inopes admodum esse, alios opulentos, fuit ea res mihi admirationi, adeoque digna visa, de qua, quid esset, dispiceretur. Itaque considerans ipse necum reperi, per illa convenienter fieri. Nam qui agerent ea temere, suo cum damno factitare videbam; at qui in-

μελουμένους καὶ θάπτον καὶ ῥῶον καὶ κερδαλιώτερον κατεργάζων πράττοντας. Παρ' ὧν ἂν καὶ σὲ οἶμαι, εἰ βούλοιο, μαθόντα, εἴ σοι ὁ θεὸς μὴ ἐναντιοῖτο, πάνυ ἂν δεινὸν χρηματιστὴν γενέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ἀκούσας ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπε, Νῦν τοι, ἔφη, ἐγὼ σε οὐκέτι ἀρήσω, ὦ Σώκρατες, πρὶν ἂν μοι ἂ ὑπέσχησαι ἐναντίον τῶν φίλων τούτων ἀποδείξῃς. Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε, ἦν σοι ἀποδεικνύω πρῶτον μὲν οἰκίας τοὺς μὲν ἀπὸ πολλοῦ ἀργυρίου ἀρχίστους οἰκοδομοῦντας, τοὺς δὲ ἀπὸ πολλοῦ ἐλάττωτος πάντα ἐργάσας ὅσα δει, ἢ δόξω ἐν τί σοι τοῦτο τῶν οἰκονομικῶν ἔργων ἐπιδεικνύναι; Καὶ πάνυ γ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. (2) Τί δ' ἦν τὸ τοῦτου ἀκόλουθον μετὰ τοῦτο σοι ἐπιδεικνύω, τοὺς μὲν πάνυ πολλὰ καὶ παντοῖα κεκτημένους ἐπιπλά, καὶ τούτοις, ὅταν δέωνται, μὴ ἔχοντας χρῆσθαι, καὶ δὲ εἰδότας εἰ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς, καὶ διὰ ταῦτα πολλὰ μὲν αὐτοὺς ἀνιωμένους, πολλὰ δὲ ἀνιῶντας τοὺς οἰκέτας; τοὺς δὲ οὐδὲν πλέον ἄλλὰ καὶ μείονα τούτων κεκτημένους ἔχοντας εὐθὺς ἔτοιμα, ὧν ἂν δέωνται, χρῆσθαι; (3) Ἄλλο τι οὖν τούτων ἔστιν, ὦ Σώκρατες, αἴτιον ἢ ὅτι τοῖς μὲν ὅπου ἔτυχεν ἕκαστον καταβέβηται, τοῖς δὲ ἐν γῇ ἕκαστα τεταγμένα καίται; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ οὐδ' ἐν γῇ γὰρ ἐν ἧ' ἔτυχεν, ἀλλ' ἐνθα προήκει, ἕκαστα διατέτακται. Λέγειν τί μοι δοκεῖς, ἔφη, καὶ τοῦτο, ὁ Κριτόβουλος, τῶν οἰκονομικῶν. (4) Τί οὖν ἦν σοι, ἔφη, καὶ οἰκέτας αὐτῷ ἐπιδεικνύω ἐνθα μὲν πάντας ὡς εἶπεν δεδωμένους, καὶ τούτους θάμναι ἀποδιδράσκοντας, ἐνθα δὲ ληλυμένους, καὶ θέλοντάς τε ἐργάζεσθαι καὶ παραμένειν, οὐ καὶ τοῦτο σοι δόξω ἀξιολύστον τῆς οἰκονομίας ἔργον ἐπιδεικνύναι; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καὶ σφόδρα γε. (5) Ἦν δὲ καὶ παραπλησίους γεωργίας γεωργοῦντας, τοὺς μὲν ἀπολωδέναι φάσκοντας ὑπὸ γεωργίας καὶ ἀποροῦντας, τοὺς δὲ ἀρθρόως καὶ καλῶς πάντα ἔχοντας ὅσων δέονται ἀπὸ τῆς γεωργίας; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος. Ἰσως γὰρ ἀνάλισκουν οὐκ εἰς ἂ δει μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἂ βλάβην φέροι αὐτῷ καὶ τῷ οἴκῳ. (6) Εἰσὶ μὲν τινες ἴσως, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ τοῦτο. Ἄλλ' ἐγὼ οὐ τούτους λέγω, ἀλλ' οἱ οὐδ' εἰς τὰναγκαῖα ἔχουσι θάπαν, γεωργεῖν φάσκοντες. Καὶ τί ἂν εἴη τούτου αἴτιον, ὦ Σωκράτης; Ἐγὼ σε ἄξω καὶ ἐπὶ τούτους, ἔφη ὁ Σωκράτης, σὺ δὲ θεωρῶντος δέπου καταμαθήσῃ. (7) Νῆ Δί', ἔφη, ἦν δύνωμαι γε. Οὐκοῦν γὰρ θεωρῶντος στυτοῦ ἀποπειρᾶσθαι εἰ γνῶσχ. Νῦν δ' ἐγὼ σοι σύνοια ἐπὶ μὲν χωμωδῶν θέαν καὶ πάνυ πρὶν ἀνισταμένῳ καὶ πάνυ μακρὰν ὁδὸν βιάζοντι καὶ ἐμὲ ἀναπειθόντι προθύμως συνθεῖσθαι; ἐπὶ δὲ τοιοῦτον οὐδὲν με πώποτε ἔργον παρεκάλεσας. Οὐκοῦν γελοῖός σοι φαίνεται εἶναι, ὦ Σώκρατες. Στυτῷ δὲ πολὺ νῆ Δί', ἔφη, γελοιότερος. (8) Ἦν δὲ καὶ ἀρ'

fento animo curam adhiberent, eos tum celerius faciliusque, tum majori cum lucro sua facere animadvertelam. A quibus te quoque arbitror, si velis, et si deus non adverterit, discere posse, atque ita rei faciendae peritissimum fore.

CAPUT III.

Ea quum Critobulus audisset, Nunc ego te, mi Socrates, ait, non minus faciam prius, quam mihi quod pollicites horum in amicorum praesentia, praestiteris. Quid ergo, mi Critobule, subiecit Socrates, si demonstrabo tibi penum quosdam aedes inutiles ingenti pecunia, quodam longe minore domos ejusmodi exstruere, quae ab omnibus instructe sint, a quibus esse debent, an videbor tibi unum aliquid opus ex eis, quae ad domesticam administrationem pertinent, ostendere? Omnino, ait Critobulus. Quid autem, si, quod consequens hujus est, deinceps eodem monstrum tibi? nimirum quosdam, qui supellectilem multam ac variam possideant, nec ea, quum opus est, esse posse, neque scire, an omnia sint eis integra, easque et causas magna molestia tum se tum familiam afficere; quodam vero, qui non his amplioem, sed tenuiorem etiam possideant, ad usum omnia parata habere, quum eis opus est. An alia hujus rei causa est, mi Socrates, nisi quod illis quidem fortuito projecta singula, his in loco collocata jacent. Ita profecto est, ait Socrates. Imo ne fortuito quidem in loco, sed eo distributa singula sunt, quo sita esse par erat. Videris mihi hoc quoque proferre, subiecit Critobulus, unum ex iis quae ad rem domesticam pertinent. Quid autem, si et famulos demonstrem tibi istic quidem victos, ut ita dicam, omnes ac nihilominus frequenter auferentes, hic vero solutos, non tamen invitos vel laborantes, vel inactos: an non illud etiam opus consideratu dignum in administratione domestica tibi ostendere videbor? Maxime quidem certe, ait Critobulus. Quid si hominum agros plures similes arantium alii se per agriculturam perditos esse dicant, et inopes sint; alii abunde commodeque omnia necessaria ex eadem agricultura habeant? Ita est profecto, inquit Critobulus. Nam fortassis impensas faciunt non in ea in qua in qua fieri par est; sed etiam in alia, quae tum domum tum familiae damnum adferant. Sunt fortasse nonnulli tales, ait Socrates: verum ego non de his loquor, sed de his qui quum agriculturam exercere se fateantur, non tamen ne necessarias quidem in res sumptum facere possunt. Et quamnam, inquit, ejus rei fuerit causa, mi Socrates? Delectam ego te, ait Socrates, ad hos quoque: tu eos contemplantus, rem animadvertes. Profecto, si quidem possum, inquit. Necesse est igitur periculum tui contemplandi facias, an intelligere possis. Memini vero te ad spectandos comoediarum actores admodum aliquando mane surrexisse, ac valde longam viam confecisse, mihi quae auctorem fuisse, ut una tecum spectator esse non recusarem: verum ad rem quandam hujusmodi nunquam me es cohortatus. Ergo tibi, mi Socrates, ridiculus esse videor. Imo tibi quidem profecto, ait, multo magis ridiculus. An vero tibi quae-

ἱππικῆς σοι ἐπιδεικνύω τοὺς μὲν εἰς ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων ἐληλυθότας, τοὺς δὲ διὰ τὴν ἱππικὴν καὶ πάνυ εὐπόρους ὄντας, καὶ ἅμα ἀγαλλομένους ἐπὶ τῷ κέρδει; Οὐκοῦν τούτους μὲν καὶ ἐγὼ ὄρω καὶ οἶδα ἐκατέρους, καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον τῶν κερδαινόντων γίνομαι. (9) Θεᾶ γὰρ αὐτοὺς ἤπερ τοὺς τραγωδοὺς τε καὶ κωμωδοὺς, οὐχ ὅπως ποιητῆς ὀλομαι γένῃ, ἀλλ' ὅπως ἡσθῆς ἰδούν τι ἢ ἀκούσας· καὶ ταῦτα μὲν ἴσως οὕτως ὁρθῶς ἔχει, οὐ γὰρ ποιητῆς βούλει γενέσθαι, ἱππικῇ δ' ἀναγκαζόμενος χρῆσθαι οὐ κωρὸς οἶμαι εἶναι εἰ μὴ σκοπεῖς ὅπως μὴ ἰδιώτης ἔσῃ τούτου τοῦ ἔργου, ἄλλως τε καὶ τῶν αὐτῶν ὄντων ἀγαθῶν εἰς τε τὴν χρῆσιν καὶ κερδαιῶν εἰς πώλησιν ὄντων; (10) Πηλοδαμνεῖν με κελεύεις, ὦ Σώκρατες; Οὐ μὰ Δ' οὐδὲν τι μᾶλλον ἢ καὶ γεωργοὺς ἐκ παιδίων ὠνούμενον κατασκευάζειν, ἀλλ' εἶναι τινές μοι δοκοῦσιν ἡλικίας καὶ ἱππων καὶ ἀνθρώπων αἱ εὐθύς τε χρήσιμοι εἶσι καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδιδόσιν. Ἐγὼ δ' ἐπιδείξαι καὶ γυναῖξιν ταῖς γαμεταῖς τοὺς μὲν οὕτω χρωμένους ὥστε συνεργοὺς ἔχειν αὐτάς εἰς τὸ συναυξεῖν τοὺς οἴκους, τοὺς δὲ ἥ ὥς πλείστα λυμαινόμεναι. (11) Καὶ τούτου πότερον χρὴ, ὦ Σώκρατες, τὸν ἀνδρᾶ αἰτιάζεσθαι ἢ τὴν γυναῖκα; Πρόδοται μὲν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦν κακῶς ἔχῃ, τὸν νομῆα αἰτιώμεθα, καὶ ἵππος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦν κακουργῇ, τὸν ἱππέα κακίζομεν· τῆς δὲ γυναικὸς, εἰ μὲν διδασκομένη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τάχα κακοποιεῖ, ἴσως δικαίως ἂν ἡ γυνὴ τὴν αἰτίαν ἔχοι· εἰ δὲ μὴ διδάσκων τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἀνεπιστήμονι τούτων χρωτό, ἄρ' οὐ δικαίως ἂν ὁ ἀνὴρ τὴν αἰτίαν ἔχοι; (12) Πάντως δ', ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, φίλοι γάρ ἐσμεν οἱ παρόντες, ἀπαληθεύσαι πρὸς ἡμᾶς. Ἔστιν ὅτω ἄλλω τῶν σπουδαίων πλείω ἐπιτρέπεις ἢ τῇ γυναίκι; Οὐδενί, ἔφη. Ἔστι δὲ ὅτω ἐλάσσονα διαλέγῃ ἢ τῇ γυναίκι; Εἰ δὲ μὴ, οὐ πολλοῖς γε, ἔφη. (13) Ἐγῆμας δὲ αὐτὴν παιδα νέαν μάλιστα, [ἢ] καὶ ὡς ἡδύνατο ἐλάχιστα ἑωρακυῖαν καὶ ἀκηκουῖαν; Μάλιστα. Οὐκοῦν πολλὸ θυμαστότερον εἰ τι ὧν δεῖ λέγειν ἢ πράττειν ἐπίστατο ἢ εἰ ἐξαμαρτάνοι. (14) Οἷς δὲ σὺ λέγεις ἀγαθὰς εἶναι γυναῖκας, ὦ Σώκρατες, ἢ αὐτοὶ ταύτας ἐπαίδευσαν; Οὐδὲν οἶον τὸ ἐπισκοπεῖσθαι. Συστήσω δὲ σοι ἐγὼ καὶ Ἀσπασίαν, ἢ ἐπιστημονέστερον ἐμοῦ σοι ταῦτα πάντα ἐπιδείξει. (15) Νομίζω δὲ γυναῖκα κοινωὺν ἀγαθὴν οἴκου ὅσας πάνυ ἀντίβροπον εἶναι τῷ ἀνδρὶ ἐπὶ τὸ ἀγαθόν. Ἐρχεται μὲν γὰρ εἰς τὴν οἰκίαν διὰ τῶν τοῦ ἀνδρὸς πράξεων τὰ κτήματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, δαπανᾶται δὲ διὰ τῶν τῆς γυναικὸς ταμειυμάτων τὰ πλείστα· καὶ εὖ μὲν τούτων γιγνομένων αὖξονται οἱ οἶκοι, κακῶς δὲ τούτων πραττομένων οἱ οἶκοι μειοῦνται. (16) Οἷμαι δὲ σοι καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν τοὺς εἰσὶν λόγου ἐκάστην ἐργαζομένους ἔχειν ἂν ἐπιδείξαι σοι, εἰ τι προσδεῖσθαι νομίζεις.

dam commonstrem, qui ex re equestri ad rerum necessariorum inopiam redacti sint; itemque alios, qui per eandem rem equestrem magnam rerum copiam paraverint, atque de hoc lucro mirificam voluptatem capiant? Eos vero ipse quoque video, et utrosque novi, quanquam nihilo sim magis eorum in numero, qui lucrum faciunt. Nimirum sic eos spectas, ut tragediarum et comediarum actores, non illos quidem, mea sententia, ut poeta fias; sed ut videndo, atque audiendo nonnihil, voluptatem capias. Ac fortassis id quidem recte: nec enim poeta vis fieri. Quum autem necessario rem equestrem tractare cogaris, non te stultum existimas esse, si non id cogites, quo pacto ea in re minime rudis sis, praesertim quum eadem haec et ad usum commoda sint, et ad vendendum fructuosa? Pullos equorum domare me jubes, Socrates? Nihilo magis, ait, quam emere quos a pueris ad colendum agrum praepares. Sed quaedam mihi tam equorum quam hominum aetates esse videntur, quae statim utiles sint, et in melius proficiant. Possum etiam commonstrare quosdam, qui nuptas sibi uxores ita tractant, ut earum adjumento rem familiarem augeant; alios, ut damna maxima accipiant. Hac etiam in parte, mi Socrates, virone an uxori tribuenda culpa est? Si pecus, ait Socrates, plerumque male affectum sit, pastorem accusamus: si equus plerumque laedat, crimen in equitem conferimus: uxor a marito si recte instituta male se gerit, merito fortasse culpam ipsa sustineat; at si vir quae honesta et laudabilia sunt non docuerit illam, et ita horum ignara utatur, an non in virum merito ea culpa conferri debeat? Omnino, mi Critobule, inquit, (sumus enim amici, quotquot hic adsumus) verum nobis dicito. Estne aliquis alius, cui plus rerum seriarum committas, quam uxori? Nemini, ait. Estne vero quispiam, cum quo minus colloquare, quam cum illa? Si minus, inquit, cum nemine; saltem cum non multis. An vero eam puellam admodum duxisti, aut saltem quae, quam fieri potuit, minime multa tum vidisset tum audivisset? Maxime. Multo igitur magis mirum erit, si, quid dicendum faciundumve sit, sciat, quam si perceret. Quibus autem bonas tu dicis uxores esse, mi Socrates, num illi eas ipsi instituerunt? Nihil velat, id a nobis considerari. Atque equidem etiam Aspasiā tibi commendabo, quae multo peritius, quam ego, haec omnia tibi ostendet. Existimo autem, uxorem, quae in domo bona sit socia, tantundem habere momenti ad utriusque utilitatem, quantum vir habeat. Nam plerumque viri opera facultates in domum veniunt, et maxima pars earum uxore promente consumitur. Quae quidem si recte fiant, amplificantur domus: sin autem male, deminuantur. Arbitror autem me posse tibi allarum etiam artium opifices, qui singulas satis bene faciant, commonstrare; si quidem id necessarium putas esse.

Ἀλλὰ πάσαι μὲν τίς τε δεῖ ἐπιδεικνύσθαι, ὃ Σώκρατες; ἔρχῃ ὁ Κριτόβουλος· οὔτε γὰρ κτήσασθαι πασῶν τῶν τεχνῶν ἐργάτης βέλδιον οὐκός δεῖ, οὔτε ὑπαιρῶν γενέσθαι αὐτῶν οἶόν τε, ἀλλ' αἱ δοκοῦσι καλλίστα τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐν αὐτοῖς πρέπουσιν ἂν μάχιστα ἐπιμελούμενοι, ταύτας μοι καὶ αὐτὸς ἐπιδείκνυς καὶ τοὺς πρῶτοντας αὐτάς, καὶ αὐτὸς δὲ ὅτι δύναται συνορῶσαι εἰς ταῦτα διδάσκων. (β) Ἀλλὰ καλῶς, ἔρχῃ, λέγεις, ὁ Κριτόβουλος. Καὶ γὰρ αἱ γε βαναυσικαὶ καλούμεναι καὶ ἐπιβόητοί εἰσι, καὶ εἰκότως μέντοι πάνυ ἀδοξοῦνται πρὸς τῶν ποιῶν. Κατακαυμάσονται γὰρ τὰ σώματα τῶν τε ἐργαζομένων καὶ τῶν ἐπιμελικομένων, ἀναγκάζουσι καθῆσθαι καὶ σκιστραρεῖσθαι, εἶναι δὲ καὶ πρὸς πόρῃ ἡμερεύειν. Τῶν δὲ σωμάτων θηλυνόμενων καὶ αἱ ψυχαὶ πολλὰ ἀβροττότεραι γίνονται. (γ) Καὶ ἀρχιτεχνίας δὲ μάχιστα ἔχρουσι καὶ οὐκὼν καὶ πόλεως συνεπιμαλίσθαι αἱ βαναυσικαὶ καλούμεναι ὥστε οἱ τοιούτοι δοκοῦσι κακοὶ καὶ φίλοις γρηθῆναι καὶ ταῖς πατρίσιν ἀνέχτηρες εἶναι. Καὶ ἐν αὐταῖς μὲν τῶν ποιῶν, μάχιστα δὲ ἐν ταῖς εὐπολίαις δοκούσας εἶναι, οὐδ' ἔστι τῶν πολιτῶν οὐδενὴ βαναυσικὰς τέχνας ἐργάζεσθαι. (δ) Ἡμεῖς δὲ δὴ ποίας συμβουλεύεις, ὃ Σώκρατες, γρηθῆναι; Ἄρα, ἔρχῃ ὁ Σώκρατης, μὴ αἰσχυρόμεν τῶν Περσῶν βασιλεῖα μιμήσασθαι; ἐκείνων γὰρ κρατοῖν ἐν τοῖς καλλίστοις τε καὶ ἀναγκασιότατοις ἡγεύμενοι εἶναι ἐπιμελόμενοι γεωργίαν τε καὶ τὴν πολέμικὴν τέχνην τοῦτων ἀμεινότερον ἱερρωδὲς ἐπιμαλίσθαι. (ε) Καὶ ὁ Κριτόβουλος ἀκούσας ταῦτα εἶπε, Καὶ τοῦτο, ἔρχῃ, πιστεύεις, ὃ Σώκρατες, βασιλεῖα τῶν Περσῶν γεωργίας τε συνεπιμαλίσθαι; Ὅδ' ἂν, ἔρχῃ ὁ Σώκρατης, ἐπισκοποῦντες, ὁ Κριτόβουλος, ἴσως ἂν κατακαυόμενοι εἴ τι συνεπιμαλίσται. Τῶν μὲν γὰρ πολέμικων ἔργων δοκῶντων αὐτοῖς ἱερρωδὲς ἐπιμαλίσθαι, ὅτι εἰς ὁπλοισὶν ἐνθὺν διατρούς λαμβάνει τέταρτε τῇ ἀρχῇ ἐκάστῳ εἰς ὁπλοῦς δεῖ διδόναι τροφὴν ἵππεας καὶ τόξους καὶ σφενδαμίας καὶ περὶ ῥοδούς, οἷονες τῶν τε ὑπ' αὐτοῦ ἀρχομένων ἱκανοὶ εἴναι κρατεῖν καὶ ἢν πολέμοι ἐπιώσιν, ἀρχίζουσι τῇ γούρῃ, (β) γούρῃ δὲ τούτων φύλακας ἐν ταῖς ἀγορῇσι πρέπουσιν καὶ τὴν μὲν τροφὴν τοῖς προουροῖς διδόναι τὴν ἀρχὴν ὃ τοῦτο προστάτταται, βασιλεὺς δὲ κατ' ἐνικαυτὸν ἐξέτασιν ποιῆται τῶν μηχανισμῶν καὶ τῶν ἄλλων οἷς ὁπλίσθαι προστάτταται, καὶ πάντας ἄρα συνάγων πλὴν τοῖς ἐν ταῖς ἀγορῇσι εἶναι δὲ ὁ σύλλογος καλεῖται καὶ τοὺς μὲν ἀμφοτέρωθεν οὐκὼν αὐτοῖς εὐροῖ, τοὺς δὲ πρόσω ἀποικοῦντας πιστοὺς πέμπει ἐπισκοπεῖν. (γ) καὶ οἱ μὲν ἂν οὐκὼν τῶν προουρῶν καὶ τῶν γυμνασίων καὶ τῶν στρατιῶν τὴν ἀρχὴν τῶν τεταγμένων ἐκπύουσι ἔργους, καὶ τούτους δοκίμοις ἵπποις τε καὶ ὁπλοῖς κατασκευασμένους παρέχουσι, τούτους μὲν τοὺς ἀρχοντας καὶ ταῖς τιμαῖς αὐτοῖς καὶ δόροις μεγάλους καταπλουτίζουσι, οὗ δ' ἂν εὐρὴ τῶν ἀρχόντων ἢ καταμεινόντων τῶν προ-

Et Critobulus, Quid vero necesse sit, ait, mi Socrates, universas ostendere? Nec enim facile possunt parari quae artes omnes recte exercent, nec illarum peritus aliquis fieri potest. Saltem mihi velim ostendas tum quae pulcherrimae videantur, ac me decere maxime, si operam in eis ponam, tum eos qui has exercent: quin etiam ipse aliquod adiumenti, si potes, ad hoc mihi docendo affer. Recte dicis, ait, mi Critobule. Nam quae artes infimae nota sunt, et appellantur sordidae, infames sunt, et merito in civilibus non magni fiunt. Etenim corpora illorum, qui eas vel exercent, vel curant, corrumpunt, dum sedere illos cogunt, et in umbra vivere, nonnullae totos dies ad ignem esse. Jam si corpora effluviuntur, etiam animi longe debiles redduntur. Eadem illiberales artes tantas plenumque habent occupationes, ut amicis et reipublicae dari opera non possit. Quo fit, ut ejusmodi homines nec amicorum usum videantur esse commodi, nec tueri patriam possint. Etiam nonnullis in urbibus, maxime quae bellis occupantur, te licet quidem cuiquam civium sordidas hasce artes exerceant. Nobis vero, Socrates, quibus utendum esse consulis? Num nos pudeat, inquit, Persarum regem imitari? nam illum, aiunt, agriculturam et bellicae rei artem pulcherrimas et maxime necessarias esse occupationes existimare et uti uti quae maximo studio colere. Quibus auditis Critobulus, Time vero, mi Socrates, inquit, Persarum regem inter alia agriculturae operam aliquam dare credis? Si hoc modo, ait Socrates, rem consideraverimus, fortassis intelligamus. Critobule, num inter alia etiam agriculturae det operam. Etenim rerum bellicarum maxime studiosum esse fateor. Idcirco quod in omnibus nationibus, quae tributum ei pendunt, constitutum sit cuique praetori, quot equites, sagittarios, funditores, scutatos praebere debeat: qui ad continendum in officio subiectos ipsius imperio sufficiant, et si hostes invadant ipsius regnum, tueri illud possint. Praeter hos aut in arcibus praesidarios, et ammoniam dat praesidiaris praetoris is, cui datum est hoc negotii: rex autem in annis singulos et stipendiariorum et alios lustrat quibus injunctum est, ut sint in armis; omnesque in unum cogit, exceptis iis qui arces custodiunt, ad eum locum quo conventus indicitur. Qui vicini sunt locis iis, in quibus degit, eos ipse inspicit, ad eos autem, qui procul habitant, fidos quosdam mittit, qui inspiciant. Ac magistri quidem praesidorum, et tribuni, et satrapae, qui numerum constitutum habere se integro palam ostendunt, militesque bonis equis et armis instructos exhibent, a rege honoribus augentur, et magnis donis collocupletantur. Quos vero praetores vel negligere praesidio

ρῶν ἢ κατακερδαίνοντας, τούτους χαλεπῶς κολάζει καὶ παύων τῆς ἀρχῆς ἄλλους ἐπιμελεῖται καθίστησι. Τῶν μὲν δὲ πολεμικῶν ἔργων ταῦτα ποῶν δοκεῖ ἡμῖν ἀναμφιλόγως ἐπιμελεῖσθαι. (8) Ἐτι δὲ ὑπόσῃ μὲν τῆς χώρας διελαύνων ἐφορᾷ αὐτὸς καὶ δοκιμάζει, ὑπόσῃ δὲ μὴ αὐτὸς ἐφορᾷ, πέμπων πιστοὺς ἐπισκοπεῖται. Καὶ οὐς μὲν ἂν αἰσθάνηται τῶν ἀρχόντων συνοικουμένην τε τὴν χώραν παρεχομένους καὶ ἐνεργὸν οὔσαν τὴν γῆν καὶ πλήρη δένδρων τε ὧν ἐκάστη φέρει καὶ καρπῶν, τούτοις μὲν χώραν τε ἄλλην προτίθησι καὶ δώροις κοσμεῖ καὶ ἐδραῖς ἐντίμοις γεραίρει, οἷς δ' ἂν ὀρᾷ ἀργὸν τε τὴν χώραν οὔσαν καὶ ὀλιγάνθρωπον ἢ διὰ χαλεπότητα ἢ δι' ὕβριν ἢ δι' ἀμελείαν, τούτους δὲ κολάζων καὶ παύων τῆς ἀρχῆς ἀρχοντας ἄλλους καθίστησι. (9) Ταῦτα ποῶν δοκεῖ ἥττον ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἡ γῆ ἐνεργὸς ἔσται ὑπὸ τῶν κατοικοῦντων ἢ ὅπως εὖ φυλάσσεται ὑπὸ τῶν φρουρούντων; καὶ εἰσι δ' αὐτῶν οἱ ἀρχοντες διατεταγμένοι ἐφ' ἐκάτερον οὐχ οἱ αὐτοί, ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχοῦσι τῶν κατοικοῦντων τε καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ δασμοὺς ἐκ τούτων ἐκλέγουσιν, οἱ δ' ἀρχοῦσι τῶν ὀπλισμένων φρουρῶν. (10) Κἂν μὲν δ' φρουράρχος μὴ ἱκανὸς τῇ χώρᾳ ἀρήγῃ, δ' τῶν ἐνοικούντων ἀρχὸν καὶ τῶν ἔργων ἐπιμελούμενος κατηγορεῖ τοῦ φρουράρχου, ὅτι οὐ δύναται ἐργάζεσθαι διὰ τὴν ἀφυλαξίαν, ἣν δὲ παρέχοντος τοῦ φρουράρχου εἰρήνην τοῖς ἔργοις δ' ἀρχὸν ὀλιγάνθρωπον τε παρέχεται καὶ ἀργὸν τὴν χώραν, τούτου αὖ κατηγορεῖ δ' φρουράρχος. (11) Καὶ γὰρ σχεδόν τι οἱ κακῶς τὴν χώραν ἐργαζόμενοι οὔτε τοὺς φρουροὺς τρέφουσιν οὔτε τοὺς δασμοὺς δύνανται ἀποδιδοῦναι. Ὅπου δ' ἂν σατραπῆς καθιστῇται, οὗτος ἀμφοτέρων τούτων ἐπιμελεῖται. (12) Ἐκ τούτων δ' Κριτόβουλος εἶπεν, Οὐκοῦν εἰ μὲν δὴ ταῦτα ποιεῖ βασιλεὺς, ὧ Σωκράτες, οὐδὲν ἔμοιγε δοκεῖ ἥττον τῶν γεωργικῶν ἔργων ἐπιμελεῖσθαι ἢ τῶν πολεμικῶν. (13) Ἐτι δὲ πρὸς τούτοις, ἔφη δ' Σωκράτης, ἐν ὑπόσῃσι τε χώραις ἐνοικεῖ καὶ εἰς ὑπόσῃσι ἐπιστρέφεται, ἐπιμελεῖται τούτων ὅπως κῆποι τε ἔσονται οἱ παράδεισοι καλούμενοι πάντων καλῶν τε καγαθῶν μεστοί· ὅσα ἡ γῆ φύειν ἡλεῖ, καὶ ἐν τούτοις αὐτὸς τὰ πλεῖστα διατρίβει, ὅταν μὴ ἡ ὥρα τοῦ ἔτους ἐξείργῃ. (14) Νῆ Δ', ἔφη δ' Κριτόβουλος, ἀνάγκη τοίνυν, ὧ Σωκράτες, ἐνθα γε διατρίβει αὐτὸς, καὶ ὅπως ὧς κάλλιστα κατεσκευασμένοι ἔσονται οἱ παράδεισοι ἐπιμελεῖσθαι δένδρεσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν καλοῖς ὅσα ἡ γῆ φύει. (15) Φασὶ δέ τινας, ἔφη δ' Σωκράτης, ὧ Κριτόβουλε, καὶ ὅταν δῶρα διδῶν δ' βασιλεὺς, πρῶτον μὲν εἰσκαλεῖν τοὺς πολέμους ἀγαθοὺς γεγονότας, ὅτι οὐδὲν ὄφελος πολλὰ ἀρῶν, εἰ μὴ εἴεν οἱ ἀρῆζοντες· δεύτερον δὲ τοὺς κατασκευάζοντας τὰς χώρας ἀρίστα καὶ ἐνεργοὺς ποιοῦντας, λέγοντα ὅτι οὐδ' ἂν οἱ ἄλκιμοι δύναιντο ζῆν, εἰ μὴ εἴεν οἱ ἐργαζόμενοι. (16) Λέγεται δὲ καὶ Κύρος ποτε, ὅσπερ εἰδοκιμώτατος δὴ βασιλεὺς γεγέννηται, εἰπεῖν τοῖς ἐπὶ τὰ δῶρα κεκλημένοις ὅτι αὐτὸς ἂν δικαίως τὰ ἀμφοτέρων δῶρα λαμβάνοι· κατασκευάζειν τε γὰρ ἀρι-

rum magistros, vel quæstum suum facere compererit; eos graviter punit, ademploque ipsis imperio, alios eorum loco rerum suarum curatores constituit. Atque hæc quia facit, haud dubie nobis aliquid bellicis in rebus studii ponere videtur. Præterea quantum regionis suæ peragrans ipse inspicit, in eo etiam omnia explorat; quantum vero ipse non inspicit, id missis fidis hominibus invisit. Et quos quidem prætores animadvertit egregie habitatam terram exhibere, solumque cultum, et arboribus, pro cuiusque soli natura, fructibusque plenum; eis alium etiam agrum attribuit, et muneribus eos cohonestat, et locis in consensu honoratis ornat: quorum vero terram incultam esse videt, et a paucis habitatam, vel propter ipsorum asperitatem, vel petulantiam, vel negligentiam; iis multis, et magistratu dejectis, alios eorum loco prætores constituit. Hæc dum facit, an tibi minus curare videtur, ut terra colatur ab incolis, quam ut a præsidiis recte custodiatur? Est sunt ei sane prætores ad utrumque constituti, non iidem: sed alii præsumunt incolis, et operas facientibus, deque his vectigalia colligunt, alii præsidiis armatis præsumunt. Ac si quidem præsidii magister regionem non satis defenderit, incolarum prætor, et is, qui operum faciendorum curam gerit, accusat ipsum, quod ob negligentiam custodiæ exerceri opera non possint: sin præsidii magistro pacem operibus faciundis præstante, prætor regionem a paucis habitatam et incultam exhibeat, vicissim ille a præsidii magistro accusatur. Nam fere illi, qui terram male colunt, neque præsidiarios alunt, neque tributa possunt pendere. Ubi vero satrapa constitutus est, is curam horum utriusque habet. Secundum ea Critobulus, Quod si, mi Socrates, inquit, hæc facit rex, nihilo mihi videtur minus agriculturæ, quam rei bellicæ curam gerere. Præter hæc, ait Socrates, quasunque regiones incolit, et quocunque se confert, studiose dat operam, ut horti sint, quos paradisos vocant, omnibus referti quæcunque pulchra et bona enasci de terra possunt. Atque in his ipse magna ex parte versatur, quum anni tempus id fieri non prohibet. Profecto igitur, inquit Critobulus, curari necesse est illic, mi Socrates, ubi rex versatur, ut pulcherrime instructi sint paradisi, tum arboribus tum ceteris rebus e terra nascentibus. Proditur etiam a nonnullis, mi Critobule, ait Socrates, quoties rex munera largiatur, primum eos arcessi ad ipsum, qui præclare se in bello gesserint; quod multum arare, nihil prosit, nisi sint qui arantes defendant: deinde, qui regiones suas quam optimas præstant, et cultas reddunt: etenim dicere regem, ne vivere quidem posse viros fortes, nisi sint qui terram colant. Et Cyrus alunt, maxima gloria regem, dixisse aliquando ad eos qui ad accipienda munera vocati essent, merito sibi utraque dona deberi; nam se re-

στος εἶναι ἔφη χώραν καὶ ἀρήγειν τοῖς κατεσκευασμένοις. (17) Κύρος μὲν τοίνυν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὦ Σωκράτες, [καὶ] ἐπηγάλλετο οὐδὲν ἥττον, εἰ ταῦτα ἔλθουν, ἐπὶ τῇ χώρᾳ ἐνεργεῖν καὶ κατασκευάζειν ἢ ἐπὶ τῇ πολεμικῷ εἶναι. (18) Καὶ νὰ μὰ Δῖ', ἔφη ὁ Σωκράτης, Κύρος γὰρ, εἰ ἐβίωσεν, ἀριστος ἂν δοκεῖ ἄρχων γενέσθαι, καὶ τούτου τεκμήρια ἄλλα τε πολλὰ παρέσθαι καὶ ὅποτε περὶ τῆς βασιλείας τῷ ἀδελφεῷ ἐπορεύετο μαχόμενος, παρὰ μὲν Κύρου οὐδεὶς λέγεται αὐτομολῆσαι πρὸς βασιλέα, παρὰ δὲ βασιλέως πολλὰ μισθιάδας πρὸς Κύρον. (19) Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο ἠκούσθαι μέγα τεκμήριον ἄρχοντος ἀρετῆς εἶναι, ὃ ἂν ἔκοντες ἐπώνται καὶ ἐν τοῖς θεινοῖς παραμένειν ἐθέλωσιν. Ἰκέσθω δὲ [καὶ] οἱ φίλοι ζῶντί τε συμμαχῶντο καὶ ἀποθάνοντι συναπέθανον πάντες περὶ τὸν νεκρὸν μαχόμενοι πλὴν Ἀριαίου· Ἀριαῖος δ' ἔτυχεν ἐπὶ τῷ εὐωνύμῳ κέρατι τεταγμένος. (20) Οὗτος τοίνυν ὁ Κύρος λέγεται Λυσάνδρῳ, ὅτε ἦλθεν ἄγων αὐτῷ τὰ παρὰ τῶν συμμαχῶν ὄντα, ἄλλα τε φιλοφρονεῖσθαι, ὥς αὐτὸς ἔφη ὁ Λύσανδρος ξένη ποτὲ τι ἐν Μεγάρῳ διηγούμενος, καὶ τὸν ἐν Σάρδεσι παραδείσαν ἐπιεικύναι αὐτὸν ἔφη. (21) Ἐπεὶ δὲ θαυμάζεν αὐτὸν ὁ Λύσανδρος ὥς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἶη, οἱ ἵστου δὲ [τὰ] περυσυμένα, ὁρθοὶ δὲ οἱ στήθιοι τῶν δένδρων, εὐγώνια δὲ πάντα καλῶς εἶη, ὅσμοι δὲ πολλοὶ καὶ ἡδεῖαι συμπαρομαρτοῖεν αὐτοῖς περιπατοῦσι, καὶ ταῦτα θαυμάζων εἶπεν, Ἀλλ' ἐγὼ τοι, ὦ Κύρε, πάντα μὲν ταῦτα θαυμάζω ἐπὶ τῇ καλλεί, πολλὸ δὲ μᾶλλον ἀγαθαὶ τοῦ καταμετρήσαντός σοι καὶ διατάξαντός ἕκαστα τούτων. (22) Ἀκούσονται δὲ ταῦτα τὸν Κύρον ἡσθῆναί τε καὶ εἰπεῖν, Ταῦτα τοίνυν, ὦ Λύσανδρε, ἐγὼ πάντα καὶ διεμέτρησα καὶ διέταξα, ἔστι δ' αὐτῶν, φάναι, ἃ καὶ ἐρύτευσα αὐτός. (23) Καὶ ὁ Λύσανδρος ἔφη, ἀποβλέψας εἰς αὐτὸν καὶ ἰδὼν τῶν τε ἱματίων τὸ καλὸς ὢν εἶη καὶ τῆς ὀσμῆς ἀσθόμενος καὶ τῶν στρεπτῶν καὶ τῶν ψέλων τὸ καλὸς καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου οὐ εἶχεν, εἰπεῖν, Τί λέγεις, φάναι, ὦ Κύρε; ἢ γὰρ σὺ ταῖς σαῖς χερσὶ τούτων τι ἐρύτευσας; (24) Καὶ τὸν Κύρον ἀποκρίνασθαι, Θαυμάζεις τοῦτο, ἔφη, ὦ Λύσανδρε; ὁμολογῶ σοι τὸν Μίθρην, ὅταν περ ὑμῶν, μηρώποτε δειπνήσαι πρὶν ἰδρῶσαι ἢ τῶν πολεμικῶν τι ἢ τῶν γεωργικῶν ἔργων μελετῶν, ἢ αἰεὶ ἐν γέ τι φιλοτιμούμενος. (25) Καὶ αὐτὸς μέντοι ἔφη ὁ Λύσανδρος ἀκούσας ταῦτα δεξιόσπασθαι τε αὐτὸν καὶ εἰπεῖν, Δικαίως μοι δοκεῖς, ἔφη, ὦ Κύρε, εὐδαίμων εἶναι· ἀγαθὸς γὰρ ὢν ἀνὴρ εὐδαίμονεϊς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ταῦτα δὲ, ὦ Κριτόβουλε, ἐγὼ διηγοῦμαι, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅτι τῆς γεωργίας οὐδ' οἱ πάντοι μακάριοι δύνανται ἀπέχεσθαι. Ἐοικε γὰρ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς εἶναι ἅμα τε ἡδυπάθειά τις καὶ οἴκου ἀξίησις καὶ σωμάτων ἀσκήσις

gionem optime posse instruere, et quae jam instructa sint, defendere. Cyrus ergo, mi Socrates, subiecit Critobulus, si hoc dixit, non minus gloriabatur eo, quod regiones cultas efficere posset, atque instruere, quam quod rei militans peritus esset. Ac profecto, subiecit Socrates, si viveret Cyrus, longe praestantissimus in imperio futurus fuisset videtur. Ejus rei quum alia fuere argumenta, tum illud etiam, quod quum de regno manum cum fratre consorturus prodiceretur, nullus ab ipso ad regem transiisse feratur, multis millibus hominum a rege ad ipsum deficientibus. Ego hoc quoque magnum esse argumentum virtutis in imperatore statuo, si homines eum libenter sequantur, ac manere apud ipsum in periculis velint. Cyro autem, dum viveret, et in proelio amici aderant, et quum interfectus esset, omnes circa mortuum pugnantes cum ipso occubuerunt, extra unum Ariam, qui laevo in cornu collocatus fuerat. Atque hoc Cyrus perhibetur Lysandro, quum a sociis dona ferens ad eum venisset, inter alias comitatus et benevolentiae significationes, quemadmodum aliquando Lysander ipse cuidam hospiti suo Megaris narravit, etiam hortum, qui Sardinibus est, ipsemet ostendisse. Hunc Lysander quum admiraretur ob arborum pulchritudinem, et quod aequaliter essent omnes constitae, quod ordines earum recti, quod angulis rectis dispositae omnes, quod odores multi ac suaves obambulantibus ipsos comitarentur: haec, inquam, ille quum admiraretur, Equidem, ait, admiraor horum omnium pulchritudinem, Cyre: multo tamen magis eum suspicio, qui singula tibi sic et dimensus est, et disposuit. Quae ut Cyrus audisset, delectatum eis, dixisse: Atque omnia haec, mi Lysander, ego dimensus sum ac disposui: nonnulla sunt etiam, quae ipsemet consevi. Tum Lysander se Cyrum intuentem, conspecta vestium ipsius pulchritudine, et odore percepto, torquium denique armillarumque animadversa elegantia, ceterique ornatus, quem habebat, dixisse commemorabat: Quid ais, Cyre? tunc manibus tuis aliquid horum consevisti? Respondisse vero Cyrum: Hocce tibi admirationi est, mi Lysander? Mithren juratus testor, nonquam me, quum recte valeo, cibum capere prius quam vel ex bellicis, vel rusticæ rei exercitiis, vel alia quaquam studiosa contentione sudaverim. Atque his auditis Lysander ipse aiebat, manum se Cyri comprehendisse, ac dixisset: Jure mihi beatus esse videris, Cyre: nam eo quod es vir egregius, fortunatus es.

CAPUT V.

Haec tibi ego commemoro, Critobule, inquit Socrates, ut scias, ne felicissimos quidem homines ab agricultura posse abstinere. Nam videtur ejus studium simul et voluptatum quandam habere, et rei familiaris amplificationem, et exer-

εἰς τὸ δύνασθαι ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει. (2) Πρῶτον μὲν γὰρ ἀφ' ὧν ζῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα ἡ γῆ φέρει ἐργαζομένοις, καὶ ἀφ' ὧν τοῖνυν ἡδυπαθοῦσι, προσεπιφέρει. (3) Ἐπειτα δὲ ὅσοι κοσμοῦσι βωμοὺς καὶ ἀγάλματα καὶ οἱ αὐτοὶ κοσμοῦνται, καὶ ταῦτα μετὰ ἡδίστων ὁσμῶν καὶ θαμάτων παρέχει· ἔπειτα δὲ ὅσα πολλὰ τὰ μὲν φύει, τὰ δὲ τρέφει· καὶ γὰρ ἡ προβαιτική τέχνη συνήπται τῇ γεωργίᾳ, ὥστε ἔχειν καὶ θεοὺς ἐξαρέσασθαι θύοντας καὶ αὐτοὺς χρῆσθαι. (4) Παρέχουσα δ' ἀφθονώτατα ἀγαθὰ οὐκ ἔξ ταῦτα μετὰ μαλακίας λαμβάνειν, ἀλλὰ ψυχὴν τε χειμῶνος καὶ θάληπης θέρους ἐθίζει καρτερεῖν. Καὶ τοὺς μὲν αὐτουργοὺς διὰ τῶν χειρῶν γυμνάζουσα ἰσχὺν αὐτοῖς προστίθῃσι, τοὺς δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ γεωργοῦντας ἀνδρῶν πρῶτ' ἐγείρουσα καὶ πορεύεσθαι σφοδρῶς ἀναγκάζουσα. Καὶ γὰρ ἐν τῷ χώρῳ καὶ ἐν τῷ ἄστει αἰ ἐν ὥρᾳ αἱ ἐπικαιριώταται πράξεις εἰσίν. (5) Ἐπειτα δ' ἦν τε σὺν ἵππῳ ἀρήγειν τις τῇ πόλει βούληται, τὸν ἵππον ἱκανωτάτῃ ἡ γεωργία συντρέφειν, ἦν τε πεζῇ, σφοδρὸν τὸ σῶμα παρέχει· θήραιο τε ἐπιφιλονοεῖσθαι συνεπαίρει τε ἡ γῆ καὶ κυσὶν εὐπέτειαν τροφῆς παρέχουσα καὶ θηρία συμπαρatreφούσα. (6) Ὀφελούμενοι δὲ καὶ οἱ ἵπποι καὶ αἱ κύνες ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀνταφeloῦσι τὸν χῶρον, ὃ μὲν ἵππος πρῶτ' ἐκ κοιλῶν τὸν κηδόμενον εἰς τὴν ἐπιμελείαν καὶ ἐξουσίαν παρέχων ὅψ' ἀπέναι, αἱ δὲ κύνες τὰ τε θηρία ἀπερύκουσαι ἀπὸ λύμης καρπῶν καὶ προβάτων καὶ τῇ ἐρημίᾳ τὴν ἀσφάλειαν συμπαρέχουσαι. (7) Παρορμηθὲν δὲ τι καὶ εἰς τὸ ἀρήγειν σὺν ὅπλοις τῇ χώρῳ καὶ ἡ γῆ τοὺς γεωργοὺς ἐν τῷ μέσῳ τοὺς καρποὺς τρέφουσα τῷ κρατοῦντι λαμβάνειν. (8) Καὶ δραμεῖν δὲ καὶ βελεῖν καὶ πηθεῖναι τίς ἱκανωτέρους τέχνην γεωργίας παρέχεται· τίς δὲ τοῖς ἐργαζομένοις πλεῖον τέχνην ἀντιχαρίζεται· τίς δὲ ἥδιον τὸν ἐπιμελόμενον δέχεται, προτείνουσα προσίοντι λαβεῖν ὅτι χρήζει· τίς δὲ ξένους ἀφθονώτερον δέχεται· (9) χειμᾶσαι δὲ πυρὶ ἀφθόνῳ καὶ θερμοῖς λουτροῖς ποῦ πλείων εὐμάρεια ἢ ἐν χωρίῳ· ποῦ δὲ ἥδιον θερλαῖς ὑδασι τε καὶ πνεύμασι καὶ σκιαῖς ἢ κατ' ἀγρόν· (10) τίς δὲ ἄλλη θεοὺς ἀπαρχὰς πρεπωδεστέρας παρέχει ἢ ἑορτάς πληρεστέρας ἀποδεικνύει· τίς δὲ οἰκέταις προσφιλεστέρα ἢ γυναῖκί ἡδίων ἢ τέκνοις ποθεινότερα ἢ φίλοις εὐχαριστοτέρα· (11) Ἐμοὶ μὲν θαυμαστὸν δοκεῖ εἶναι εἰ τις ἐλεύθερος ἄνθρωπος ἢ κτήμ' αὐτοῦ ἥδιον κέκτηται ἢ ἐπιμελείαν ἡδὺν τινὰ ταύτης εὐρηκεν ἢ ὠφελιμωτέραν εἰς τὸν βίον. (12) Ἐτι δὲ ἡ γῆ θαλουσα τοὺς δυναμένους καταμανθάνειν καὶ δικαιοσύνην διδάσκει· τὴν γὰρ ἀρίστα θεραπεύοντας αὐτὴν πλείστα ἀγαθὰ ἀντιποεῖ. (13) Ἐὰν δ' ἄρα καὶ ὑπὸ πλήθους ποτὲ στρατευμάτων τῶν ἔργων στερηθῶσιν οἱ ἐν τῇ γεωργίᾳ ἀναστρεφόμενοι καὶ σφοδρῶς καὶ ἀνδρικοῦς παιδεύόμενοι ὁδοὶ εὖ παρεσκευασμένοι καὶ τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα, ἦν μὴ θεὸς ἀποκωλύῃ, δύνανται ἰόντες εἰς τὰς τῶν ἀποκωλυόντων λαμβάνειν ἀφ' ὧν θρέφονται. Πολλὰς δ' ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἀσφαλέςτερόν ἐστι σὺν τοῖς ὅπλοις τὴν τροφὴν μαστεύειν ἢ τοῖς γεω-

ΙΕΝΟΦΩΝ.

citationem corporum, ut ad ea perficienda robur habeant, quæ ingenuis hominibus conveniunt. Primum enim fert terra se colentibus, ea quæ hominibus ad victum necessaria sunt; atque etiam illa fert, de quibus voluptatem capiunt. Deinde suppeditat omnia suavissimis cum odoribus, et gratissima specie, quæcunque homines ad aras, et ad simulacra deorum, atque etiam ad se ipsos ornandos adhibent. Præterea multa obsonia partim producit, partim nutrit. Etenim ars pecuaria cum agricultura conjuncta est. Quo fit ut multa suppetant, quibus sacrificandis tum placare deos, tum ipsimet uti possimus. Quumque copiosissime bona subministret, non sinit ea cum mollitia capi, sed ad hiemis frigora, et æstatis calores tolerandos consuefecit. Eadem illos, qui manibus suis laborant, exercendo magis robustos efficit; alios vero, qui colendum dant agrum et inspiciunt ipsi, strenuos reddit, dum mane ipsos excitat, acriterque ambulare cogit. Etenim et ruri, et in urbe semper stato anni tempore fiunt actiones opportunissimæ. Deinde sive quis eques opem civitati suæ ferre velit, agricultura maxime alendo equo sufficit; sive pedes, eadem acre corpus reddit. Etiam venationis ad studium nonnihil adjumenti præstat perfundum, et quod per eam facile canes alii possint, et feræ nutriri. Et quia canes quoque cum equis ex agricultura commodum aliquod percipiunt, vicissim et ipsi ruri prosunt: equus, dum mane portat rei rusticæ curatorem ad inspicendum, ac sero redeundi potestatem facit; canes, dum feras abigunt, ne fructibus pecudibusve noceant, ac solitudini securitatem præstant. Incitat etiam terra nonnihil agricolas ad defendendum armis agrum, quum fructus in medio propositos educet, qui victori cedant. Et quæ tandem ars homines magis ad currendum, ad jaculandum, ad saliendum idoneos reddit quam agricultura? quæ ars se exercentibus plura contra largitur? quænam sui studiosum suavius excipit, porrigens accedenti quod sumat ex animi arbitratu? quænam majori cum rerum copia hospites excipit? ubinam commodius copioso igne calidisque lavacris per hiemem uti licet, quam ruri? ubi quis aquarum, auræ, umbrarumque causa jucundius traducere possit æstatem, quam ruri? quænam ars alia primitias suppeditat diis rectius convenientes, vel festos dies abundantiori cum copia rerum exhibet? quænam domesticis gratior est, uxori jucundior, liberis optatior, erga amicos benignior? Mihi quidem mirum videatur, posse hominem ingenuum vel possessionem aliquam acceptiorem hac ducere, vel studium aliquod hoc tum jucundius tum ad vitam utilius reperire. Præterea tellus benigna justitiam quoque docet illos, qui animum ad hoc advertere possunt. Nam studiosissime se colentibus, maximam bonorum copiam vicissim largitur. Quod si aliquando ii qui in agricultura versantur, et tum ad alacritatem tum fortitudinem condocerantur, a magnis copiis hostium ab operis suis arceantur, possunt certe, nisi deus prohibeat, præsertim quum et animis et corporibus egregie instructi sint, invasis eorum finibus, a quibus impediuntur quominus operas suas faciant, indidem capere unde se alant. Atque in bello sæpe

μηκοῖς ὁργάνοις. (14) Συμπαίδευσαι δὲ καὶ εἰς τὸ ἐπαρκεῖν ἀλλήλοις ἢ γεωργίᾳ. Ἐπὶ τε γὰρ τοὺς πολέμους τὸν ἀνθρώποις δεῖ ἵεναι, τῆς τε γῆς τὸν ἀνθρώποις ἐστὶν ἡ ἐργασία. (15) Τὸν οὖν μέλλοντα εὖ γεωργῆσαι δεῖ τοὺς ἐργαστήρας καὶ προθύμους παρασκευάζειν καὶ πείθεσθαι θέλοντας· τὸν δὲ ἐπὶ πολέμους ἀγρυπνᾶντα ταῦτά δὲ μηχανᾶσθαι, θεωροῦμεν τε τοῖς ποιοῦσιν ἃ δεῖ ποιεῖν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ κοῦ ἄζοντα τοὺς ἀποκτοῦντας. (16) Καὶ παρακλεῖσθαι δὲ πολλὰς οὐδὲν ἥττον δεῖ τοῖς ἐργάταις τὸν γεωργὸν ἢ τὸν στρατηγὸν τοῖς στρατιώταις· καὶ ἐλπίδων δὲ ἀγαθῶν οὐδὲν ἥττον οἱ δοῦλοι τῶν ἐλευθέρων δέονται, ἀλλὰ καὶ μάλλον, ὅπως μέναι ἐθέλωσι. (17) Καλῶς δὲ κἀκεῖνος εἶπεν, ὃς ἔφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὴν εἶναι. Εὖ μὲν γὰρ θεωρούμεν τῆς γεωργίας, ἐξέρχονται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι, ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ χειρουργεῖν, ἀποσπέννυνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι σχεδὸν τι καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν.

18. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Κριτόβουλος εἶπεν, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔμοιγε, ὦ Σώκρατες, καλῶς δοκεῖς λέγειν· ὅτι δὲ τῆς γεωργικῆς τὰ πλείστα ἐστὶν ἀνθρώπῳ ἀδύνατα προσῆσαι, καὶ γὰρ χεῖρα καὶ πόρην ἐνίστει καὶ αὐχμὸν ἢ ὄφρυα ἐξαιεῖν καὶ ἐρυσθῆναι καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ καλῶς ἐγνωσμένα καὶ πεποιημένα ἀρρυσθῶνται καὶ πόρῳτα δ' ἐνίστει κἀλλιστα τεργυμμένα νόσος ἐλθούσα κἀκίστα ἀπώλεσεν. (19) Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἀλλ' ὅμην ἐγομῆ σε, ὦ Κριτόβουλε, εἰδέναι ὅτι οἱ θεοὶ οὐδὲν ἥττον εἰσι κύριοι τῶν ἐν τῇ γεωργίᾳ ἔργων ἢ τῶν ἐν τῷ πολέμῳ. Καὶ τοὺς μὲν ἐν τῷ πολέμῳ ὁρᾷς οἶμαι πρὸ τῶν πολέμικων πράξεων ἐξαρεσκευσμένους τοῖς θεοῖς καὶ ἐπερωτῶντας θυσίαις καὶ δαίμοσι· ὅτι τε γὰρ ποιεῖν καὶ ὅτι μή· (20) περὶ δὲ τῶν γεωργικῶν πράξεων ἥττον οἶμαι δεῖν τοὺς θεοὺς ὑλάσσεσθαι· Εὖ γὰρ ἴσθι, ἔφη, ὅτι οἱ σῴφρονες καὶ ὑπὲρ ὕψους καὶ ἔκρητον καρπῶν καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ προβάτων καὶ ὑπὲρ πάντων γε δὴ τῶν κτημάτων τοὺς θεοὺς θεωροῦσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, κελύων πειρᾶσθαι σὺν τοῖς θεοῖς ἀρχεσθαι παντὸς ἔργου, ὡς τῶν θεῶν κύριον ὄντων οὐδὲν ἥττον τῶν ἐργικῶν ἢ τῶν πολέμικων ἔργων. Ταῦτα μὲν οὖν περὶ αὐτῶν οὕτω ποιεῖν. Σὺ δ' ἡμῖν ἐνθένδε λέγων περὶ τῆς οἰκονομίας ἀπέλειπες, περὶ τὰ τοῦτων ἐρόμενα διεκπεραίνειν, ὡς καὶ σὺν μοι δοκῶ ἀκχεῖν· ὅσα εἶπες μᾶλλον τι ἢ δὴ διορᾶν ἢ πρόσθεν ἢ, τι γὰρ ποιοῦντα βιοτεύειν. (1) Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἄρα, εἰ πρότερον μὲν ἐπανέλθοιμεν ὅσα ὁμοιοῦντες διετηλέμεθα, ἢ ἢν πῶς δυνώμεθα πειραθόμεν οὕτω καὶ τὰ λοιπὰ διεξέειναι συνομοιοῦντες; (2) Ἦδὺ γ' οὖν ἐστίν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὡς περ καὶ χρημάτων κοινωθέντας ἀναμφύλογως διεξέειν, οὕτω καὶ λόγων

etiam tutius est armis victum quaerere, quam instrumentis rusticis. Instituit etiam nos agricultura, ut mutuo nosmet juvenemus. Nam adversus hostes cum hominum copiis perendum est, et hominum opera terra est colenda. Itaque necesse est, eum, qui recte agriculturam exercere velit, operas suas sic instruere, ut sint alacres, et ad parendum promptae. Eadem molliatur oportet, qui copias adversus hostes ducturus sit, ut eos, qui faciunt quod viros fortes decet, numeribus orent, ac non recte atque ordine munus suum obeuntes plectat. Etiam necesse est agricolam non minus interdum operas suas cohortando excitare, quam imperatorem milites. Neque servis minus spe bona quam ingenuis hominibus opus est, imo vero etiam magis, ut manere velint. Recte is quoque dixit, qui agriculturam aliarum artium matrem et nutricem esse perhibuit. Nam quum agricultura prospere succedit, etiam artes ceterae omnes vigent: at ubi terra necessitate aliqua inculta manet, etiam artes ceterae fere terra marique exstinguuntur.

Quibus auditis Critobulus, Enimvero, inquit, haec mihi dicere praecclare videris, mi Socrates. Sed plurima sunt in agricultura, quae providi ab homine non possunt. Quippe nonnunquam grandines, pruinae, aestus, imbres immensi, rubigines, aliaeque, pulchre cogitata et elaborata tollunt. Etiam oves interdum educatas egregie morbus aliquis invadens miserrime perimit. Quae quum audiisset Socrates, Ego vero, mi Critobule, ait, scire te arbitrabar, penes deos nihilo minus potestatem rusticis in operibus summam esse, quam in bellicis. Vides autem, opinor, eos qui re militari occupantur, ante bellicas actiones deos placare, ac tum per sacrificia tum per auguria inquirere, quid faciendum, quid omittendum sit: et in actionibus rei rusticae minus tibi laborandum putas, ut deos propitios reddas? Omnino scire debes, homines, qui quidem sapiant, humidorum et siccorum fructuum, boum, equorum, ovium, omnium denique fortunarum suarum causa deos colere.

CAPUT VI.

Dicis tu praecclare, mi Socrates, ait, qui jubeas operum dare, ut opus omne non sine diis ordiamur, quippe quorum in potestate sint tam ea quae pace, quam quae bello suscipiuntur. Itaque studebimus haec ita facere. Tu vero nobis enitere, istuc redeundo, ubi de administratione domestica dicere desiisti, quae porro sequuntur, absolvere. Vides enim mihi, posteaquam audiavi abs te dicta, magis perspicere quid, ut commode vivam, faciendum sit. Quid igitur? ait Socrates, placetne ut redeamus ad illa, quaecunque sic percurramus, ut de iis inter nos conveniret, quo, si fieri possit, ita deinde reliqua percurrere conemur, ut inter nos conveniat? Jucundum sane est, inquit Critobulus, ut solent ii, quibus pecuniae communes sunt, earum sine controversia rationem subducere, sic etiam nos, qui sermones

κοινωνούντας περί ὧν ἂν διαλεγώμεθα συνομολογούν-
τας διεξίεναι. (4) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιστήμης
μὲν τινος ἔδοξεν ἡμῖν ὄνομα εἶναι ἡ οἰκονομία, ἡ δὲ
ἐπιστήμη αὕτη ἐφαίνεται ἢ οἴκους δύνανται αὖθις ἀν-
θρώποι, οἶκος δ' ἡμῖν ἐφαίνεται ὅπερ κτήσης ἡ σύμπασα,
κτῆσιν δὲ τοῦτο ἔφαμεν εἶναι, ὅτι ἐκάστῳ εἴη ὠφελίμων
εἰς τὸν βίον, ὠφελίμα δὲ ὄντα εὐρίσκετο πάντα ὑπόσοις
τις ἐπίσταιτο χρῆσθαι. (5) Πάσας μὲν οὖν τὰς ἐπι-
στήμας οὔτε μαθεῖν οἶόν τε ἡμῖν ἔδοκει, συναποδοκι-
μάζειν τε ταῖς πόλεσι τὰς βανχυσιχὰς καλουμένας τέ-
χνας, ὅτι καὶ τὰ σώματα καταλυμαίνεσθαι δοκοῦσι καὶ
τὰς ψυχὰς καταγύνουσι. (6) Τεκμηρίον δὲ σαφίστα-
τον γενέσθαι ἂν τοῦτου ἔφαμεν, εἰ πολεμίων εἰς τὴν
χώραν ἰόντων, διακαθίσας τις τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς
τεχνίτας χωρὶς ἐκατέρους ἐπερωτῶν πότῃρα δοκεῖ ἀρή-
γειν τῇ χώρῃ ἢ ὑπεμένους τῆς γῆς τὰ τεῖχη διαφυ-
λάττειν. (7) Οὕτω γὰρ ἂν τοὺς μὲν ἀμφὶ γῆν ἔχοντας
ὥμοι' ἂν ψηφίζεσθαι ἀρήγειν, τοὺς δὲ τεχνίτας μὴ
μάχεσθαι, ἀλλ' ὅπερ πεπαιδευμένοι καλῶσθαι μήτε πο-
νούντας μήτε κινδυνεύοντας. (8) Ἐδοκιμάσαμεν δὲ
ἀνδρὶ καλῶ τε καὶ ἀγαθῶ ἔργασίαν εἶναι καὶ ἐπιστήμην
κρατίστην τὴν γεωργίαν, ἀφ' ἧς τὰ ἐπιτήδεια ἄνθρωποι
πορίζονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἐργασία μαθεῖν τε βράστη
ἔδοκει εἶναι καὶ ἡδίστη ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ σώματα
καλλίστ' αὖτε καὶ εὐρωστότατα παρέχεσθαι, καὶ ταῖς
ψυχαῖς ἥκιστα ἀσχυλίαν παρέχειν φιλῶν τε καὶ πόλεων
συνεπιμελεῖσθαι. (10) Συμπαροξύνειν δὲ τι ἔδοκει
ἡμῖν καὶ εἰς τὸ ἀλλήλους εἶναι ἡ γεωργία ἔξω τῶν ἐρυ-
μύντων τὰ ἐπιτήδεια φύουσά τε καὶ τρέφουσα τοὺς ἐρ-
γαζομένους. Διὰ ταῦτα δὲ καὶ εὐδοξοτάτῃ εἶναι πρὸς
τῶν πόλεων αὕτη ἡ βιοτεία, ὅτι καὶ πολίτας ἀρίστους
καὶ εὐνουστάτους παρέχεσθαι δοκεῖ τῷ κοινῷ. (11)
Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Ὅτι μὲν, ὦ Σώκρατες, καλλιστόν
τε καὶ ἀρίστον καὶ ἥδιστον ἀπὸ γεωργίας τὸν βίον ποι-
εῖσθαι πάνυ μοι δοκῶ πεπεισθαι ἱκανῶς, ὅτι δὲ ἔφησθα
καταμαθεῖν τὰ αἰτία τῶν τε οὕτω γεωργούντων ὥστε
ἀπὸ τῆς γεωργίας ἀφθονὸς ἔχειν ὧν δέονται καὶ τῶν
οὕτως ἐργαζομένων ὥς μὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς τὴν γεωρ-
γίαν, καὶ ταῦτά μοι δοκῶ ἡδέως ἐκάτερα ἀκούειν σου,
ὅπως ἂ μὲν ἀγαθὰ ἐστὶ ποιῶμεν, ἂ δὲ βλαβερὰ μὴ ποιῶ-
μεν. (12) Τί οὖν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὦ Κριτόβουλε,
ἔν σοι ἐξαρχῆς διηγήσωμαι ὥς συνεγενόμην ποτὲ ἀνδρὶ
ἧς ἐμοὶ ἔδοκει εἶναι τῷ ὄντι τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐφ' οἷς
τοῦτο τὸ ὄνομα δικαίως ἐστὶν ὁ καλεῖται καλὸς τε ἀ-
γαθὸς ἀνὴρ; Πάνυ ἂν, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, βουλοίμην
ἂν οὕτως ἀκούειν, ὥς καὶ ἔγωγε ἐρῶ τοῦτο τοῦ ὀνό-
ματος ἄξιος γενέσθαι. (13) Λέξω τοίνυν σοι, ἔφη ὁ
Σωκράτης, ὥς καὶ ἦλθον ἐπὶ τὴν σχέψιν αὐτοῦ. Τοὺς
μὲν γὰρ ἀγαθοὺς τέκτονες, χαλκίους ἀγαθοὺς, ζωγρά-
φους ἀγαθοὺς, ἀνδριαντοποιοὺς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοιαῦτα,
πάνυ ὀλίγος μοι χρόνος ἐγένετο ἱκανὸς περιελθεῖν τε
καὶ θεάσασθαι τὰ δεδοκιμασμένα καλὰ ἔργα αὐτοῖς
εἶναι. (14) Ὅπως δὲ δὴ καὶ τοὺς ἔχοντας τὸ σεμνὸν
ἄνθρωπον τοῦτο τὸ καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς ἐπισκεψάμεν, τί

inter nos communicamus, omnia percurrere, de quibus col-
loquimur, ita ut consentiamus. Visa est igitur nobis, inquit
Socrates, administratio domestica nomen esse scientiæ;
atque hæc ipsa scientia definiebatur ea esse, qua domos am-
plificare homines possint: domus autem esse definiebatur
idem quod facultates universæ; deinde facultates esse di-
cebamus id quod cuique ad vitam sit utile: utilia denique
omnia esse reperiebamus, quibuscunque uti aliquis sciret.
Ac scientias quidem universas non posse disci placuit
nobis, et itidem ut civitatibus, artes improbandas esse eas,
quæ sordidæ appellantur, quod et corpora lædere videantur,
et animos frangant. Ejus rei argumentum fore claris-
simum diximus, si hostibus agrum invadentibus, agri-
colas aliquis et opifices diversis locis constitutos, seorsim
utrosque interroget, utrum esse defendenda regio videatur,
an agro cedendum, ac deinde custodienda mœnia. Nam
ea ratione futurum arbitrabamur, ut qui exercendo solo oc-
cupantur, defendendum esse agrum decernant; opifices
autem dimicandum non esse, sed, prout ipsi instituti sunt,
desidendum, nullo neque labore, neque periculo adito.
Comprobavimus etiam, agriculturam viro bono et honesto
exercitationem, et scientiam esse longe præstantissimam,
qua homines necessariorum sibi copiam parent. Atque vi-
debatur eadem disci facillime posse, ac summa cum volu-
ptate exerceri, et corpora longe pulcherrima robustissimaque
efficere, animis denique negotii nihil exhibere, quominus
cura sua tum amicos tum respublicas complectantur. Vi-
debatur etiam agricultura nobis excitare animos ad fortitu-
dinem, quod extra munitiones ad victum necessaria produ-
cat, iisque alat homines se exercentes. Itaque rationem
hanc vitæ a civitatibus quoque maximam mereri prædica-
tionem, quippe quæ cives præstantissimos, maximeque rei-
publicæ studiosos suppeditare videatur. Tum Critobulus,
Pulcherrimum esse, mi Socrates, inquit, et optimum ju-
cundissimumque, victum sibi ex agricultura parare, satis
esse mihi persuasum arbitror. Ceterum quod aiebas an-
madvertisse te, quæ causæ sint, quomobrem alii sic agri-
culturam exercent, ut ex ea percipiant abunde omnia,
quibus est ipsis opus; alii sic in ea laborent, ut nulli ipsis
usui sit, eas equidem lubenter auditorus ex te videor utras-
que, ut quæ bona sunt faciamus, ommissis iis quæ cum de-
trimento sunt conjuncta. Quid igitur, ait Socrates, mi Cri-
tobule, si tibi a principio narrem, quo pacto convenerim
hominem aliquando quendam, qui reapse mihi de illorum
esse numero videbatur, quibus merito nomen illud tribuitur,
quo quis vir bonus et honestus appellatur? Id equidem, ait
Critobulus, vehementer audire velim, quippe qui et ipse
dignus haberi eo nomine cupiam. Dicam igitur, inquit So-
crates, quomodo ad invisendum hominem illum accesserim.
Nam ad bonorum fabricum, bonorum ærariorum, pictorum
honorum, itemque statuariorum, et hujusmodi opera alio-
rum quæ præclara judicentur, obeunda spectandaque, mihi
temporis perexiguum quiddam sufficiebat. Verum ut con-
siderarem, quidnam agendo illi, qui nomen hoc boni et ho-

ποτ' ἐργαζόμενοι τοῦτ' ἀξιοῖντο καλεῖσθαι, πάνυ μου ἡ ψυχὴ ἐπεθύμει αὐτῶν τινι συγγενέσθαι. (15) Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι προσέειπε τὸ καλὸς τῷ ἀγαθῷ, ὅτινα ἴδουμι καλὸν, τοῦτ' προσήειν καὶ ἐπειρώμενη καταμνησθάνειν εἴ που ἴδουμι προσηρητημένον τῷ καλῷ τὸ ἀγαθόν. (16) Ἄλλ' οὐκ ἄρα εἶχεν οὕτως, ἀλλ' ἐνίοις ἰδοῦναι καταμνησθάνειν τῶν καλῶν τὰς μορφὰς πάνυ μοχθηροῦς ὄντας τὰς ψυχάς. Ἰδοῖεν οὖν μοι ἀρέμενον τῆς καλῆς ὀψεως ἐπ' αὐτῶν τινι εἶναι τῶν καλουμένων καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν. (17) Ἐπεὶ οὖν τὸν Ἰσχύμαχον ἔχονον πρὸς πάντων καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ ξένων καὶ ἁπτῶν καλὸν τε καὶ ἀγαθόν ἐπονομαζόμενον, ἰδοῖέ μοι τοῦτ' οὐκ ἀποδοῦναι συγγενέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἰδὼν οὖν ποτε αὐτὸν ἐν τῇ τοῦ Διὸς τοῦ ἐλευθερίου στοᾷ καθήμενον, ἐπεὶ μοι ἰδοῖς σχολάζειν, προσῆλθον αὐτῷ, καὶ παρακαλιζόμενος εἶπον, τί, ὦ Ἰσχύμαχε, σὺ μάλα εἰσβολὴς σχολάζειν κάθησαι; ἐπεὶ τὰ γε πλείστα ἡ πράττοντά τι ὁρῶ σε ἢ σὺ πάνυ σχολάζοντα ἐν τῇ ἀγορᾷ. (2) Οὐδὲ ἂν νῦν γε, ἔφη, ὦ Ἰσχύμαχε, ὦ Σώκρατες, ὥρως, εἰ μὴ ξένους τινὰς συνεβήμεν ἀναμένειν ἐνθάδε. Ὅταν δὲ μὴ πράττης τι τοιοῦτον, πρὸς τῶν θεῶν, ἔφη, ἐγὼ, πῶς διατρίβεις καὶ τί ποιεῖς; ἐγὼ γάρ τοι πάνυ βουλόμαι σου πυθέσθαι τί ποτε πράττων καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς κάλῃσαι, ἐπεὶ οὐκ ἐνδόν γε διατρίβεις οὐδὲ τοιαύτη σου ἡ εἰς τοῦ σώματος κατακρίνεται. (3) Καὶ δ' Ἰσχύμαχος γελᾶσας ἐπὶ τῷ τί ποῶν καλὸς καὶ ἀγαθὸς κάλῃσαι, καὶ ἡσθεῖς, ὡς γ' ἐμοὶ ἰδοῖεν, εἶπεν, Ἄλλ' εἰ μὲν ὅταν σοι διαλέγωνται περὶ ἐμοῦ τινες καλοῦσί με τοῦτο τὸ ὄνομα οὐκ οἶδα· σὺ γάρ δὴ ὅταν γέ με εἰς ἀνθρώπων καλῶνται τριττοῦ ἢ ἑτοῦ, οὐδέ τις, ἔφη, ζητεῖ τὸν καλὸν τε καὶ ἀγαθόν, ἀλλὰ σαρδὺς, ἔφη, ὀνομαζόμενός με Ἰσχύμαχον πατρὸς ἐν προσκαλόνται. Ἐγὼ μὲν τούτων, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὅ με ἐπέρου, οὐδαμῶς ἐνδόν διατρίβω. Καὶ γάρ δὴ, ἔφη, τὰ γε ἐν τῇ οἰκίᾳ μου πάνυ καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ ἐστὶν ἱκανὴ διοικεῖν. (4) Ἄλλ' καὶ τοῦτο, ἔφη, ἐγὼ γε, ὦ Ἰσχύμαχε, πάνυ ἂν ἡδέως σου πυθόμην πότερον αὐτὸς σὺ ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε εἶναι οἶον δὲ ἡ ἐπισταμένη εὐαχὲς παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς διοικεῖν τὰ προσήκοντα αὐτῇ. (5) Καὶ τί ἂν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισταμένη αὐτὴν παρελάθον, ἢ ἔτη μὲν οὐπω πεντεκαίδεκα γεγονῶτα ἦθε πρὸς ἐμὲ, τὸν δ' ἐμπροσθεν χρόνον ἔζη ὑπο πολλῆς ἐπιμελείας ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἐφαίτο; (6) σὺ γάρ ἀναπαύον σου δοκεῖ εἶναι εἰ μόνον ἦθ' ἐπισταμένη ἔφη παρακαλοῦσα ἱμάτιον ἀποδείξαι, καὶ ἰσχυραῖα ὡς ἐργα ταύσια θεωραπαύειν δίδοται; ἐπεὶ τὰ γε ἀμφὶ γαστέρα, ἔφη, πάνυ καλῶς, ὦ Σώκρατες, ἦθ' ἐπεκαυμένη, ὅπερ μέγιστον ἐμοί γε δοκεῖ παιδεύμα εἶναι καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. (7) Τὰ δ' ἄλλα, ἔφη, ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, αὐτὸς ἐπαίδευσας τὴν γυναῖκα ὥστε ἱκανὴ εἶναι αὐτῇ προσῆκει ἐπι-

nesti viri sane plenum gravitatis obtinerent, hoc ipso digni judicarentur, vehementer animus meus aliquem ipsorum convenire cupiebat. Ac primo quidem, quod honesti nomen ad bonum adjiceretur: si quem honesta facie cernerem, eum adhibam, ac dabam operam, ut intelligerem, anne videre possem alicubi bonum cum honesto conjunctum. Verum aliter se res habebat; nonnullos videbar animadvertere, forma quidem illos perquam honesta praeditos, sed animis pravis. Itaque visum fuit, ommissa vultus honesta specie, quandam eorum accedere, qui honesti et boni appellarentur. Quum igitur audirem, Ischomachum, ab omnibus, viris, mulieribus, exteris, civibus, honestum ac bonum virum nominari, visum est operam mihi dandam, ut eum convenirem.

CAPUT VII.

Ego, ubi aliquando conspexissem eum in Jovis Libertatis porticu sedentem, quod otiosum esse putarem, accessi, ac propter ipsum adsidens, Quid tu, Ischomache, dixi, desides hic, qui non admodum otiosi consuevisi? nam maxima ex parte vel agere te aliquid video, vel saltem otiosum in foro non versari. Ne nunc quidem, subiecti Ischomachus, me conspiceres, Socrates, nisi ex convento quosdam hic hospites praestolarer. At quum nihil ejusmodi agis, inquam ego, quares te per deos, ubinam tempus teris, et quid facis? Nam quare ex te omnino cupio, quid tandem agas, quod vir bonus et honestus appelleris: quandoquidem domi tempus non teris, neque corporis tui habitus talis apparet. Tum Ischomachus, ad ea verba, « Quid tandem agas, quod vir bonus et honestus appelleris, » arridens, etque, ut mihi videbatur, delectatus: Equidem, ait, an me hoc nomine appellent aliqui, quum tecum de me colloquuntur, nescio. Non enim certe, quum me vocant ad suscipiendam vice alias vel trierarchiam vel munus choragi, quisquam virum illum bonum et honestum querit, sed perspicue me Ischomachum, addito nomine patris, appellatum arcessunt. Sed ego quidem, mi Socrates, quod de me quarebas, domi tempus non admodum tero. Nam ad res domesticas administrandas uxor ipsa satis est idonea. Quin hoc quoque, inquam ego, mi Ischomache, perlubenter de te quarerem, num uxorem ipse talem instituendo efficeris, qualem esse oportet, an a patre matreque acceperis peritiam earum rerum administrandarum, quae ad ipsius officium pertinent. Et quid, mi Socrates, ait, scire poterat, quum eam dicerem quae necdum annos nata quindecim ad me venerit, ac superiore tempore magna cura asservata vixerit, ut quamminimam cerneret, quamminimam audiret, quamminimam sciscitaretur? An non autem boni consilium tibi videtur, quod saltem venerit perita conficiendi accepta una vestem, et animadversa ratione pensi ancillis dandi? Nam quod gulam attinet, hac in parte, mi Socrates, recte admodum instituta venit, quae quidam mihi disciplina tum in viro tum in femina videtur esse maxima. Ceterane, inquam ego, mi Ischomache, uxorem tuam instituendo ipse docuisti, ut curandis hiis, quae ad munus ipsius pertinent, sufficiat? Non prius profecto, inquit Ischoma-

μελείσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη δ' Ἰσχόμαχος, οὐ πρὶν γε καὶ ἔθυσσας καὶ εὐχάμεν ἐμέ τε τυγχάνειν διδάσκοντα καὶ ἐκείνην μανθάνουσαν τὰ βέλτιστα ἀμφοτέροις ἡμῖν. (8) Οὐκοῦν, ἔφη ἐγὼ, καὶ ἡ γυνὴ σοὶ συνέβη καὶ συνεύχετο αὐτὰ ταῦτά; Καὶ μάλα γ', ἔφη δ' Ἰσχόμαχος· πολλὰ ὑπισχνουμένη μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς γενέσθαι ὅταν δεῖ, καὶ εὐδολος ᾗν ὅτι οὐκ ἀμελήσει τῶν διδασκομένων. (9) Πρὸς θεῶν, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, τί πρῶτον διδάσκειν ἤρχου αὐτὴν, διηγοῦ μοι· ὡς ἐγὼ ταῦτ' ἂν ἡδιόν σου διηγουμένου ἀκούοιμι ἢ εἰ μοι γυμνικὸν ἢ ἵππικὸν ἀγῶνα τὸν κάλλιστον διηγῶ. (10) Καὶ δ' Ἰσχόμαχος ἀπεκρίνατο, Τί δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες; ἐπεὶ ἤδη μοι χειροῦνται ἢ καὶ ἐτετιθάσσευτο ὥστε διὰ λέγεσθαι, ἡρόμην αὐτὴν, ἔφη, ὧδέ πως· Εἰπέ μοι, ὦ γύναι, ἄρα ἤδη κατενόησας τίνας ποτὲ ἔνεκα ἐγὼ τε σὲ παθεῖν καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ἔδοσαν σε ἐμοί; (11) ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀπορία ᾗν μεθ' ἑτοῦ ἄλλου ἐκαθεύδομεν ἂν οἶδ' ὅτι καὶ σοὶ καταφανὲς τοῦτ' ἐστίν. Βουλευόμενος δ' ἔγωγε ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ὑπὲρ σοῦ τίς ἂν κοινὸν βέλτιστον οἴκου τε καὶ τέκνων λάβοιμεν, ἐγὼ τε σὲ ἐξελεξάμεν καὶ οἱ σοὶ γονεῖς, ὡς εἰκόασιν, ἐκ τῶν δυνατῶν ἐμέ. (12) Τέκνα μὲν οὖν ᾗν θεός ποτε διδῶ ἡμῖν γενέσθαι, τότε βουλευσόμεθα περὶ αὐτῶν ὅπως ὅτι βέλτιστα παιδεύσομεν αὐτά· κοινὸν γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἀγαθόν, συμμάχων καὶ γηροδοσκῶν ὅτι βελτίστῳ τυγχάνειν· νῦν δὲ δὴ οἴκος ἡμῖν ὁδε κοινός ἐστιν. (13) Ἐγὼ τε γὰρ ὅσα μοι ἔστιν ἅπαντα εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαίνω, σὺ τε ὅσα ἡνέγκας πάντα εἰς τὸ κοινὸν κατέθηκας. Καὶ οὐ τοῦτο δεῖ λογιέσθαι πότερος ἄρα ἀριμῶς πλείω συμβέλλεται ἡμῶν, ἀλλ' ἐκεῖνο δεῖ εὖ εἰδέναι ὅτι ὁπότερος ἂν ἡμῶν βελτίων κοινωνός ᾗ, οὗτος τὰ πλείονος ἀξία συμβάλλεται. (14) Ἀπεκρίνατο δέ μοι, ὦ Σώκρατες, πρὸς ταῦτα ἡ γυνή, Τί δ' ἂν ἐγὼ σοὶ, ἔφη, δυναμὴν συμπεραῖαι; τίς δὲ ἡ ἐμὴ δύναμις; ἀλλ' ἐν σοὶ πάντα ἐστίν· ἐμὸν δ' ἔφησεν ἡ μήτηρ ἔργον εἶναι σωφρονεῖν. (15) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ἐγὼ, ὦ γύναι, καὶ γὰρ καὶ ἐμοὶ ὁ πατήρ. Ἀλλὰ σωφρόνων τοί ἐστι καὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς οὕτω ποιεῖν ὅπως τὰ τε ὄντα ὡς βέλτιστα ἔξει καὶ ἄλλα ὅτι πλείστα ἐκ τοῦ καλοῦ τε καὶ δικαίου προσγενήσεται. (16) Καὶ τί δὲ, ἔφη ἡ γυνή, ὅρας δ, τι ἂν ἐγὼ ποιῶσα συναύξοιμι τὸν οἶκον; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ἐγὼ, ἃ τε οἱ θεοὶ ἐφυσάν σε δύνασθαι καὶ ὁ νόμος συνεπαίνει, ταῦτα πειρῶ ὡς βέλτιστα ποιεῖν. (17) Καὶ τί δὴ ταῦτά ἐστιν; ἔφη ἐκείνη. Οἶμαι μὲν ἔγωγε, ἔφη, οὐ τὰ πλεονέκτητος ἀξία, εἰ μὴ πέρ γε καὶ ἡ ἐν τῷ σῆμει ἡγεμῶν μέλιττα ἐπ' ἐλαχίστου ἀξίους ἔργους ἐφέστηκεν. (18) Ἐμοὶ γάρ τοι, ἔφη φάναι, καὶ οἱ θεοὶ, ὦ γύναι, δοκοῦσι πολλὸν διασκεμμένως μάλιστα τὸ ζεύγος τοῦτο συντεθεικέναι δ καλεῖται ὅτλη καὶ ἀρρεν, ὅπως ὅτι ὠφελιμώτατον ᾗ αὐτῷ εἰς τὴν κοινωνίαν. (19) Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ ἐκλιπεῖν ζῶων γένει τοῦτο τὸ ζεύγος κείται μετ' ἀλλήλων τεκνοποιούμενον, ἔπειτα τὸ γηροδοσκῶν κακῶς ἑαυτοῖς ἐκ τούτου τοῦ ζεύγους τοῖς γούν ἀνθρώποις πορίζεται· ἔπειτα δὲ καὶ ἡ δαίτα τοῖς ἀνθρώ-

chus, quam rem sacram fecissem, et precatus essem, ut quæ utrique nostrum essent optima, tum ipse docerem, tum ex me illa disceret. Ergo, inquam ego, etiam uxor rem sacram tecum faciebat, et una tecum hæc precabatur? Omnino, ait Ischomachus, et quidem multum diis testibus promittens, fore se talem, qualem esse oportet; nec obscurum erat, minime in iis, quæ doceretur, negligenter futuram. Quæso te per deos, inquam ego, mi Ischomache, narra mihi, quid eam primum docere cœperis. Nam jucundius id mihi fuerit ex te narrante audire, quam si vel gymnicum, vel equestre mihi certamen longe pulcherrimum narres. Ischomachus respondens, Quid enim, inquit, mi Socrates? posteaquam mansueta jam, et cicut reddita esset, ita ut colloqueremur, hoc quodam, ait, modo ipsam interrogabam: Dic mihi, mea uxor, jamne animadvertisti, qua tandem de causa tum ego te duxerim, tum tui parentes mihi te tradiderint? non enim inopiam nobis alterius ullam fuisse, quicum cubaremus, te ipsam perspicere scio. Quum autem ego quidem de me, parentes vero tui de te consultaremus, quemnam consortem optimum domus et libertum caperemus, ego te delegi, et parentes tui me, quemadmodum videtur, quantum licuit optimum. Quod si liberos deus aliquando nobis dederit, tum de illis consultabimus, quo pacto eos quam optime possimus instituere. Nam et illud bonum utrique nostrum erit commune, ut et socios, et eos qui nos in senectute alant, longe optimos consequamur. Nunc domus hæc nobis communis est. Nam et ego cuncta, quæ mea sunt, in medium exhibeo; et tu quæcunque attulisti, omnia in commune deposuisti. Neque jam ejus habenda est ratio, uter nostrum numero plura contulerit; sed probe sciendum est, eum res majoris pretii conferre, qui se hac in societate rectius gesserit. Ad ea, mi Socrates, uxor mihi hæc respondebat: In quonam ego tibi esse adiumento possum? quæ mea facultas est? In te omnia sita sunt. Mei muneris esse mater aiebat, ut frugi sim. Profecto, inquam ego, mea uxor, etiam meum hoc esse dicebat pater. Verum frugi hominum munus est, sive quis vir ait, sive mulier, ita se gerere, ut et facultates, quæ adsunt, optimo sint loco, et alia: quamplurimæ honestis justisque rationibus accedant. Et quidnam tu vides, inquit uxor, quo efficiundo possim ego tecum domum nostram augere? Enitere profecto, inquam, ut illa quam optime efficias, quæ a natura tibi dii tribuerunt, ut posses, et quæ lex comprobant. Ea vero quid sunt? ait illa. Meo quidem iudicio, inquam ego, non minimi momenti, nisi etiam apud illa dux in alveari minimi momenti operibus præses constituta est. Nam mihi, dixisse se aiebat, videntur dii, mea uxor, maxima consideratione par hos conjunxisse, quod mas et femina vocatur, ut ad societatem mutnam quamplurimum sibi conducere. Primum enim, ne animalium genera deficiant, par hoc conjunctum liberos procreat. Deinde facultas hominibus conceditur, ut ex hac conjunctione acquirere sibi possint eos qui senes alant.

ποις οὐχ ὡς περ τοῖς κτήνεσιν ἐστὶν ἐν ὑπαίθρῳ, ἀλλὰ στεγνῶν δεῖται δῆλον ὅτι. (20) Δεῖ μέντοι τοῖς μέλλουσιν ἀνθρώποις ἔξειν ὅτι εἰσφέρουσιν εἰς τὸ στεγνὸν ἔχειν τοὺς ἐργαζομένους τὰς ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἐργασίας. Καὶ γὰρ νεατὸς καὶ σπόρος καὶ φυτεία καὶ νομαὶ ὑπαίθρια ταῦτα πάντα ἔργα ἐστὶν ἐκ τούτων δὲ τὰ ἐπιτήδεια γίνονται. (21) Δεῖ δ' αὖ, ἐπειδὴν ταῦτα εἰσενεχθῇ εἰς τὸ στεγνόν, καὶ τοῦ σώσαντος ταῦτα καὶ τοῦ ἐργαζομένου δ' ἃ τῶν στεγνῶν ἔργα δεόμενά ἐστι. Στεγνῶν δὲ δεῖται καὶ ἡ τῶν νεογνῶν τέκνων παιδοτροφία, στεγνῶν δὲ καὶ αἱ ἐκ τοῦ καρποῦ σιτοποιαὶ δέονται ὡς αὐτῶν δὲ καὶ ἡ τῆς ἐσθλότητος ἐκ τῶν ἐρίων ἐργασία. (22) Ἐπεὶ δ' ἀμφοτέρω ταῦτα καὶ ἔργων καὶ ἐπιμελείας δεῖται τὰ τε ἔνδον καὶ τὰ ἔξω, καὶ τὴν φύσιν, φάναι, εὐθὺς παρεσκεύασεν ὁ θεός, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὴν μὲν τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὰ ἔνδον ἔργα καὶ ἐπιμελήματα, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὰ ἔξω ἔργα καὶ ἐπιμελήματα. (23) Πῶς μὲν γὰρ καὶ θάλασσαν καὶ ὁδοποιρίαν καὶ στρατείας τοῦ ἀνδρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μάλλον δύνασθαι καρτερῶν κατεσκεύασεν ὡς τε τὰ ἔξω ἐπέταξεν αὐτῷ ἔργα τῇ δὲ γυναικὶ ἡσσαν τὸ σῶμα δύνασθαι πρὸς ταῦτα φύσας τὰ ἔνδον ἔργα αὐτῇ. φάναι ἔφη, προστάξει μοι δοκεῖ ὁ θεός. (24) Εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ γυναικὶ καὶ ἐνέφυσεν καὶ προσέταξε τὴν τῶν νεογνῶν τέκνων τροφὴν καὶ τοῦ στήρειν τὰ νεογνά βρέφει πλείον αὐτῇ ἐδάσατο ἢ τῷ ἀνδρὶ. (25) Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ φυλάττειν τὰ εἰσενεχθέντα τῇ γυναικὶ προσέταξε, γινώσκων ὁ θεός ὅτι πρὸς τὸ φυλάττειν οὐ κἀκὼν ἐστὶ φοβεράν εἶναι τὴν ψυχὴν πλείον μέρος καὶ τοῦ φόβου ἐδάσατο τῇ γυναικὶ ἢ τῷ ἀνδρὶ. Εἰδὼς δὲ ὅτι καὶ ἀρχαίην αὐδὴν, ἐάν τις ἀδικῇ, τὸν τὰ ἔξω ἔργα ἔχοντα, τούτῳ αὖ πλείον μέρος τοῦ θράσους ἐδάσατο. (26) Ὅτι δ' ἀμφοτέρους δεῖ καὶ διδόναι καὶ λαμβάνειν, τὴν μὲν καὶ τὴν ἐπιμελείαν εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκεν. Ὡς τε οὐκ ἂν ἔχρια διέλειν πόττερα τὸ εἶνος τὸ θῆλον ἢ τὸ ἄρρον τούτων πλεονεκεῖ. (27) Καὶ τὸ ἐγκρατεῖς δὲ εἶναι ὡν δεῖ εἰς τὸ μέσον ἀμφοτέροις κατέθηκε, καὶ ἐξουσίαν ἐποίησεν ὁ θεός ὑπότερος ἂν ᾖ βελτίων, εἴθ' ὁ ἀνὴρ εἴθ' ἡ γυνή. τούτων καὶ πλείον φέρεσθαι τούτου τοῦ ἀγαθοῦ. (28) Διὰ δὲ τὸ τὴν φύσιν μὴ πρὸς πάντα ταῦτα ἀμφοτέρων εὖ περὶοικῆναι, διὰ τοῦτο καὶ δέονται μάλλον ἀλλήλων καὶ τὸ ζῆλος ὠφελιμώτερον αὐτῷ γενέσθαι. ἃ τὸ ἕτερον ἐλλείπεται τὸ ἕτερον δυνάμενον. (29) Ταῦτα δὲ, ἔφη, δεῖ ἡμεῖς, ὦ γυναι, εἰδέναι ὅτι ἐκάτερω ἡμῶν προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ, πειρᾶσθαι ὅπως ὡς βέλτεστα τὰ προσήκοντα ἐκάτερον ἡμῶν διαπράττεσθαι. (30) Συνεπαινέει δὲ, ἔφη, φάναι, καὶ ὁ νόμος αὐτὰς, συζευγνύς ἀνδρα καὶ γυναῖκα. καὶ κοινωνοὺς ὡς περ τῶν τέκνων ὁ θεός ἐποίησεν, οὗτοι καὶ ὁ νόμος τοῦ οἴκου κοινωνοὺς καθίστησι. καὶ καλὰ δὲ εἶναι ὁ νόμος ἀποδείκνυσιν ὃ ὁ θεός ἔφυσεν ἐκάτερον μάλλον [ἂν] δύνασθαι. Τῇ μὲν γὰρ γυναικὶ κάλλιον ἔνδον μένειν ἢ ὑποκαλεῖν, τῷ δὲ ἀνδρὶ αἰσχρὸν ἔνδον μένειν ἢ τῶν ἔξω ἐπιμελεῖσθαι. (31) Εἰ δέ τις παρ' ἃ ὁ θεός ἔφυσεν ποιεῖ, ἴσως τι καὶ ἀτακτῶν τοὺς θεοὺς οὐ λήθει καὶ δίκην

Præterea non sub dio jumentorum instar homines vivunt, sed tectis scilicet indigent. Quamobrem necesse est, si qui consequi volunt, quod sub tectum importent, habeant aliquos qui operas obeundas sub dio suscipiant. Nam et arborum renovatio, et seminum sparsio, et consitio, et pascendi opera ejusmodi sunt, quæ omnia sub dio curentur: et ex eis necessaria comparantur. Requiritur autem, posteaquam hæc intra tectum illata fuerint, ejus etiam opera, quæ hæc servet, et qui ea conficiat opera, quæ non nisi sub tectis fieri possunt. Requirit vero tecta liberorum recens natorum educatio prima, et cibi ex illata segete confectio tecta requirit; ac similiter etiam vestis ex lanis elaboratio. Et quoniam hæc utraque, tum interiora tum externa, labores et curam requirunt; idcirco etiam deus, dixisse se perhibebat, statim naturam præparavit feminae quidem, ad opera et curationes interiores; viri autem, ad opera et curationes externas. Nam viri corpus et animum sic condidit, ut magis et frigora, et calores, et itinera, et expeditiones militares tolerare possit; quo factum, ut opera illi externa injungeret. Mulieri vero quia minus ad hæc firmum corpus a natura largitus esset, idcirco illi opera interiora, dixisse se aiebat, mandasse mihi deus videtur. Et quia sciebat, quod et a natura indidisset, et mandasset feminae, ut ea recens natos liberos educaret, idcirco majorem etiam amorem erga modo natos liberos ei quam viro tribuit. Quia item illata custodiendi curam mandavit feminae, idcirco deus, qui secretum animum timidum ad custodiam minime deteriore esse, majorem etiam metus partem feminae, quam viro impertivit. Quod sciret cum, qui foris opera faciat, ad defendendum præsto esse debere, rursus huic audacie plus tribuit. Quod utrosque tum expendere tum recipere necesse sit, idcirco memoriam et diligentiam in ambobus ex æquo posuit. Itaque non facile possis discernere, utrum femineum an virile genus hæc in parte excellat. Itidem ex æquo deus posuit in ambobus abstinentiam a rebus, quibus abstinendum est; et potestatem eis fecit, uter foret melior, sive vir, sive mulier, is ut hujus boni partem majorem consequeretur. Quia vero natura utriusque non esset ad eadem omnia bene comparata, idcirco etiam alter alterius magis indiget, fitque par hoc sibi ipsi utilis, quum alterius in potestate sint ea quibus alterum fere destituitur. Hæc, dicebam ad eam, quum sciamus, mea uxor, nimirum quæ utrique nostrum a deo sint imperata, enixe operam dare debemus, ut uterque nostrum ea quæ sui officii ratio postulat, quam rectissime præstemus. Etiam lex, dixisse se aiebat, hæc approbat, marem ac feminam copulans. Atque uti deus liberorum societatis inter ipsos auctor est, ita lex domus societatem eis instituit. Præterea lex ea pulchra esse demonstrat, quæ nature deus indidit ut præstare possit alter altero rectius. Est enim feminae pulchrius, intra ardes se continere, quam foris agere; viro autem turpius, intus manere, quam res externas curare. Quod si quis aliud agit, quam quod ipsius nature deus indidit; certe occultum esse diis non potest, ordi-

δίδωσιν ἀμελῶν τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ ἢ πράττων τὰ τῆς γυναίκος ἔργα. (32) Δοκεῖ δέ μοι, ἔφη, καὶ ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν τοιαῦτα ἔργα ὑπὸ τοῦ θεοῦ προστεταγμένα διαπονεῖσθαι. Καὶ ποῖα δ', ἔφη ἐκείνη, ἔργα ἔχουσα ἡ τῶν μελισσῶν ἡγεμὼν ἐξομοιοῦται τοῖς ἔργοις οἷς ἐμὲ δεῖ πράττειν; (33) Ὅτι, ἔφη ἐγὼ, ἐκείνη τε ἐν τῷ σμήνῃ μένουσα οὐκ ἔξ ἀργούδ τὰς μελίσσας εἶναι, ἀλλ' ὅς μὲν δεῖ ἔξω ἐργάζεσθαι ἐκπέμπει ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ ἂν αὐτῶν ἑκάστη εἰσφέρει οἷδέ τε καὶ δέχεται, καὶ σώζει ταῦτα ἔς τ' ἂν δέη χρῆσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὥρα τοῦ χρῆσθαι ἤχη, διανέμει τὸ δίκαιον ἑκάστῃ. (34) Καὶ ἐπὶ τοῖς ἔνδον δ' ἐξυφαινομένοις κηρίοις ἐφέστηκεν, ὡς καλῶς καὶ ταχέως ὑφαίνεται, καὶ τοῦ γιγνομένου τόκου ἐπιμελεῖται ὡς ἐκτρέφεται· ἐπειδὴ δὲ ἀκτραφῇ καὶ ἀξιοεργοὶ οἱ νεοσσοὶ γίνονται, ἀποικίζει αὐτοὺς σὺν τῶν ἐπιγόνων τινὶ ἡγεμόνι. (35) Ἡ καὶ ἐμὲ οὖν, ἔφη ἡ γυνή, δεήσει ταῦτα ποιεῖν; Δεήσει μέντοι σε, ἔφη ἐγὼ, ἔνδον τε μένειν καὶ οἷς μὲν ἂν ἔξω τὸ ἔργον ἢ τῶν οἰκετῶν, τούτους συνεχέμπειν, οἷς δ' ἂν ἔνδον ἔργον ἐργαστέον, τούτων σοι ἐπιστατῆτέον, (36) καὶ τὰ τε εἰσφερόμενα ἀποδεκτέον, καὶ ἂ μὲν ἂν αὐτῶν δέη δαπανᾶν, σοι διανεμῆτέον, ἂ δ' ἂν περιττεύειν δέη, προνοητέον καὶ φυλακτέον ὅπως μὴ ἡ εἰς τὸν ἑνιαυτὸν κειμένη δαπάνη εἰς τὸν μῆνα δαπανᾶται. Καὶ ὅταν ἔρια εἰσνεχθῇ σοι, ἐπιμελητέον ὅπως οἷς δεῖ ἱμάτια γίνηται. Καὶ ὅ γε ξηρὸς σίτος ὅπως καλῶς ἐδώδιμος γίνηται ἐπιμελητέον. (37) Ἐν μέντοι τῶν σοι προσηκόντων, ἔφη ἐγὼ, ἐπιμελημάτων ἰσως ἀχαριστότερον δοῖε εἶναι, ὅτι δὲ ἂν κάμνη τῶν οἰκετῶν, τούτων σοι ἐπιμελητέον πάντων ὅπως θεραπεύηται. Νῆ Δί', ἔφη ἡ γυνή, ἐπιχαριτωτάτον μὲν οὖν, ἢν μελλῶσι γε οἱ καλῶς θεραπευέντες χάριν εἰσεσθαι καὶ εὐνοῦστεροι ἢ πρόσθεν ἔσεσθαι. (38) Καὶ ἐγὼ, ἔφη ὁ Ἰσόμαχος, ἀγασθεὶς αὐτῆς τὴν ἀπόκρισιν εἶπον, Ἄρα γε, ὦ γύναι, διὰ τοιαύτας τινὲς προνοίας καὶ τῆς ἐν τῷ σμήνῃ ἡγεμονίας αἱ μέλισσαι οὕτω διατίθενται πρὸς αὐτὴν ὥστε θαν ἐκείνη ἐκλίπη οὐδεμίᾳ οἰεται τῶν μελισσῶν ἀπολειπτέον εἶναι, ἀλλ' ἔπονται πᾶσαι; (39) Καὶ ἡ γυνή μοι ἀπεκρίνατο, Θευμάζοιμ' ἂν, ἔφη, εἰ μὴ πρὸς σὲ μάλλον τεῖνοι τὰ τοῦ ἡγεμόνος ἔργα ἢ πρὸς ἐμέ. Ἡ γὰρ ἐμὴ φυλακὴ τῶν ἔνδον καὶ διανομὴ γελοία τις ἂν οἶμαι φαίνοιτο, εἰ μὴ σὺ γε ἐπιμελοῖο ὅπως ἔξωθεν τι εἰσφέρειτο. (40) Γελοία δ' αὖ, ἔφη ἐγὼ, ἡ ἐμὴ εἰσφορὰ φαίνοιτ' ἂν, εἰ μὴ εἴη ὅστις τὰ εἰσνεχθέντα σώζοι. Οὐχ ὁρῶς, ἔφη ἐγὼ, οἱ εἰς τὸν τετρημένον πίθον ἀντλεῖν λεγόμενοι ὡς οἰκτεῖρονται ὅτι μάτην πονεῖν δοκοῦσι; Νῆ Δί', ἔφη ἡ γυνή, καὶ γὰρ τλήμονές εἰσιν, εἰ τοῦτο γε ποιοῦσιν. (41) Ἄλλαι δέ τοι, ἔφη ἐγὼ, ἴδιαι ἐπιμελῆαι, ὧ γύναι, ἡδεῖαι σοι γίνονται, ὅπως ἂν ἀνεπιστήμονα ταλασσίας λαβοῦσα ἐπιστήμονα ποιήσης, καὶ διπλασίου σοι ἀξία γένηται, καὶ ὅπῃ ταν ἀνεπιστήμονα ταμείας καὶ διακονίας παραλαβοῦσα ἐπιστήμονα καὶ πιστὴν καὶ διακονικὴν ποιησάμενη παντός ἀξίαν ἔχῃς, καὶ ὅπῃ ταν τοὺς μὲν σῶφρονάς τε καὶ ὠφελίμους τῷ σῶ ὅλῳ ἐξῇ σοι εὖ ποιῆσαι, ἔαν δέ τις πονηρὸς φαίνηται, ἐξῇ σοι

nem ab ipso perturbari, adeoque poenas dat, sive quis opera sibi convenientia negligit, sive muliebria facit. Ac mihi quidem videtur, inquam, etiam apes illa, quæ ceterarum dux est, sibi divinitus præscripta constanter elaborare. Quænam vero, ait hæc, apum illa dux opera tractat, illis actionibus consimilia, quæ mihi conveniunt? Quod illa, inquam, in alveari manens otiosas esse apes non patitur; sed quas foris laborare oportet, eas ad opus emittit, ac quidquid intulerint singulæ, novit et accipit, tamque diu servat, donec eo sit utendum. Id vero tempus ubi jam adest, justam cuique partem tribuit. Præest etiam favis, qui intus texuntur, uti recte celeriterque texantur; et foetus, qui nascitur, educandi curam habet. Is posteaquam educatus est, jamque operi faciundo idonea sunt apiculæ, coloniam ex eis deducit, adjuncta ipsis quadam nepotum duce. Num igitur me quoque, ait uxor, hæc facere necesse erit? Erit, inquam ego, necesse domi ut maneat, atque emittas famulos quibus foris est laborandum: quibus autem intus faciendum opus, eis præesse debes, et quæ inferuntur, recipere. Præterea distribuendum erit tibi, quidquid eorum expendendum est, quæque superare debebunt, de his prudenter prospiciendum tibi erit, et cavendum, ne sumptus in annum reconditus uno mense absumatur. Quum lanæ in domum illatæ fuerint, adhibenda cura ut vestes illis parentur, quibus confici debent. Curandum item, ut frumentum aridum pulchre idoneum ad vescendum fiat. Una, inquam, curatio ex iis quæ tui sunt muneris, fortassis ingratiore esse videbitur, quod famulorum omnium cura tibi suscipienda erit, ut si quis ex iis ægrolet, curetur. Illud profecto, ait uxor, longe gratissimum fuerit, si quidem curati gratiam habituri sint, animoque magis benevolenti futuri, quam prius. Quam ipsis responsionem, aiebat Ischomachus, admiratus equidem, An non, inquam, mea uxor, propterea quod apum illa dux in alveari sic earum commodis prospicit, ea est vicissim allarum apum erga hanc affectio, ut alveum si deserat, nulla se abesse putet ab illa debere, sed omnes sequantur? Tum illa mihi respondens, Mihi vero mirum videatur, ait, non potius ad te ducis officium pertinere, quam ad me. Nam mea rerum, quæ intus sunt, custodia et distributio ridiculam speciem habuerit, nisi tu curam adhibeas, ut extrinsecus aliquid inferatur. Mea quoque, inquam ego, ridicula videbitur illatio, nisi sit qui illata servet. Non vides, inquam, quo pacto illorum homines miserari consueverint, qui pertusum in dolium aliquid haurire dicuntur, idque propterea, quod laborare frustra putentur? Video certe, ait uxor, ac sunt sane miseri, si hoc faciunt. Sunt et aliæ, inquam ego, curationes propriæ tuæ, mea uxor, futuræ non injucundæ: et quum imperitam lanificii nacta, peritam efficies, atque ea tibi deinde duplo pluris erit; quum imperitam condendi promendique et ministrandi nacta, talem efficies, quæ et horum perita, et fida, et in ministrando prompta, quantivis tibi sit pretii; quum tibi modestos, ac domui tuæ utiles afficere beneficio licebit, ac si quis improbus esse videatur, punire. Quod denique omnium jucundissimum

κολάταν (12) τὸ δὲ πάντων ἥδιστον, ἐὰν βελτίων ἐμοῦ φαῖης, καὶ ἐμὲ σὺν θεράποντι πούσης, καὶ μὴ δέη σε φοβέσθαι μὴ προΐούσης τῆς ἡλικίας ἀτιμωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ γένῃ, ἀλλὰ πιστεύεις ὅτι πρεσβύτερα γινωσκμένη, ὅπου ἂν καὶ ἐμοὶ κοινωνὸς καὶ παιστὴν οἴκου φύλαξ ἀμείνων γένηται, τοσούτω καὶ τιμιωτέρα ἐν τῷ οἴκῳ ἔσται. (13) Τὰ γὰρ καὶ αὐτὰ τε ἀγαθὰ, ἐγὼ ἔσται, οὐ διὰ βραχυότητος, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀρετῆς εἰς τὸν βίον τοῖς ἀνθρώποις ἐπαύξεται. Τοιαῦτα μὲν, ὦ Σώκρατες, δοκῶ μεμνησθαι αὐτῇ τὰ πρῶτα διαλέγεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἦ καὶ ἐπέγνωσεν τι, ὦ Ἰσχομαχε, ἔργον ἐγὼ, ἐκ τούτων κεινοτέρων αὐτὴν μάλλιν πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν; Καὶ μὴ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχομαχος, καὶ ἀνελθεῖσθαι γε αὐτὴν οἶδα καὶ ἐρωτησάσθαι σφόδρα ὅτι τῶν εἰσνευθέντων τι αἰσθητάντος ἐμοῦ οὐκ εἰμέ μοι δοῖται. (1) Καὶ ἐγὼ μέντοι ἰδὼν ἀνελθεῖσθαι αὐτὴν εἶπον, Μηδὲν τι, ἔφη, ἀθυρήσης, ὦ γύναι, ὅτι οὐκ ἔχεις δοῦναι ὅ τε αἰτῶν τυγχάνω. Ἦστί μὲν γὰρ πενία αὕτη σαφής, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔρειν γρησθαι ἀλυποτέρα δὲ αὕτη ἢ ἐνδοῖα τὸ ζητοῦντά τι μὴ δοῦναι λαβεῖν ἢ τὴν ἀρχὴν μηδὲ ζητεῖν, εἰδέναι ὅτι οὐκ ἔστιν. Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη ἐγὼ, τούτων οὐ τὸ αἰτία, ἀλλ' ἐγὼ, ὅτι οὐ τάξας τοι παρέδοκα ὅπου γὰρ ἕκαστα κείσθαι, ὅπως εἴδης ὅπου τε δεῖ τῶνά τε καὶ ὑπόθεν λαμβάνειν. (2) Ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως, ὦ γύναι, οὐτ' ἐδραίστον οὐτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς ἡ τοῖς. Καὶ γὰρ χορὸς ἐξ ἀνθρώπων συναλειμένος ἔστιν ἀλλ' ὅταν μὲν ποιεῖται ὅτι ἂν τύχῃ ἕκαστος, ταρχαί τι φαίνεται καὶ θεάσθαι ἀτερπές, ὅταν δὲ τεταγμένως ποιῶσι καὶ φθέγγονται, ἅμα οἱ αὐτοὶ οὕτω καὶ ἀνελθῶσι δαμῶσιν εἶναι καὶ αἰσθάνονται. (3) Καὶ στρατιὰ γε, ἔφη ἐγὼ, ὦ γύναι, ἀτακτος μὲν οὕσα ταρχαυδέστατον, καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις εὐχειρωτότατον, τοῖς δὲ φίλοις ἀνεδέστατον ἔρην καὶ ἀμεινότερα, ὅπως ἂν μὲν, ὁπλίται, σκευοφόροι, φίλοι, ἱππεῖς, ἄμαξαι. Πῶς γὰρ ἂν πορευθεῖσσαν, ἐὰν ἔχοντες οὕτως ἐπισκώδιστον αἰτήρους, ὁ μὲν βαδίζων τὸν τρέποντα, ὁ δὲ τρέπων τὸν ἐσπράχοντα, ἢ δὲ ἄμαξαι τὸν ἱππέα, ὁ δὲ ὄνος τὴν ἄμαξιν, ὁ δὲ σκευοφόρος τὸν ὁπλίτην; (4) εἰ δὲ καὶ μάχεσθαι δεῖ, πῶς ἂν οὕτως ἔχοντες μαχέσαιντο; οἷς γὰρ ἀνάγκη αὐτῶν τοὺς ἐπιόντας φεύγειν, οὗτοι ἱκανοὶ εἴσι φεύγοντες καταπατῆσαι τοὺς ὅπλα ἔχοντας. (5) Τεταγμένη δὲ στρατιὰ καλλίστην μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις. Τίς μὲν γὰρ οὐκ ἂν φίλος ἡδύως θεάσκητο ὁπλίτας πολλοὺς ἐν τάξει πορευομένους, τίς δ' οὐκ ἂν θυμώσκειν ἱππέας κατὰ τὰς ἐλκύνοντας, τίς δὲ οὐκ ἂν πολέμιος ροδῆσειν ἰδὼν διευκρινημένους ὁπλίτας, ἱππέας, πελταστὰς, τοξότας, σφενδονήτας, καὶ τοῖς ἄρχουσι τεταγμένως ἐπομένους; (6) ἀλλὰ καὶ πορευομένων ἐν τάξει, κἄν πολλὰι μυριάδες ὦσιν, ὁμοίως ὥσπερ εἰς ἕκαστος καθ' ἑσθλὴν πάντες πορεύονται εἰς γὰρ τὸ κενούμενον αἰεὶ ὀπίσθεν ἐπέρχονται. (8) Καὶ

est, quum me esse melior videberis, meque famulum tuum effeceris, neque verendum tibi sit, ne aetate procelat minus in domo tibi honoris exhibeatur, sed persuasum labueris, te aetate proveciori tanto maiore futuram in honore, quanto tum mihi consors, tum liberis custos domus melior existeris. Nam honestorum bonorumque dignitas non propter elegantiam formae, sed propter virtutes ad vitam utilibus utiles incrementa sumit. Huiusmodi quaedam me mi Socrates, primum cum ipsa colloquutum esse, meminisse videor.

CAPUT VIII.

Tum ego, An etiam intellexisti, inquam, nonnihil ex hac eam commotam esse ad diligentiam? Intellexi profecto, inquit Ischomachus, atque etiam memini, quum velle morderetur et erubesceret propterea, quod me quiddam eorum poscente, quae a me illata fuerant, dare id non posset. Quod ego quum eam graviter et aegre tulisse vidissem. Ne sit hoc, inquam, animo tuo molestum, mea mulier, quod dare non potes id, quod ego nunc forte abs te posco. Nam certa paupertas est, quum alienius indigeas, uti eo non posse: verum minus est in hac penuria molestia, quum quid inveniri querendo non potest, quam si ab initio non queras; non ignorans scilicet, illud abesse. Eumvero haec ad te culpa non pertinet, sed ad me, qui non omnia tibi tradiderim designato singulis loco, quo ea collari deberent, ut scires, ubi ea reponenda, et unde rursus essent promenda. Nihil est autem, mea uxor, in rebus humanis vel utilius, vel pulchrius ordine. Nam et chorus ex hominibus constat: verum ubi quisque quod temere visum est, facit, turbae cuiusdam species se exhibet, ac spectatu quiddam invenendum; at quum omnia recte atque ordine agunt et proferunt, eadem opera faciunt, ut et spectatu et auditu digni esse videantur. Idem exercitus, inquam, mea uxor, dum non in ordines digestus est, longe quiddam est turbulentissimum, ac hostium quidem victoria maxime expositum, suis autem spectatu foedissimum, et ad usum minime accommodatum, ubi simul sunt asinus, gravis armaturae pedes, lixa, veles, eques, plaustrum. Nam quo pacto progredi poterunt, siquidem in hac perturbatione mutuo sese impediunt; gradatim incedens currentem, currentes stantem, plaustrum equitem, asinus plaustrum, lixa gravis armaturae peditem? si etiam dimicandum sit, quomodo in tali omnium perturbatione dimicare possint? nam qui invadentibus terga dare coguntur, illi dum fugiunt, proterere milites etiam armatos possunt. At instructus recte exercitus quiddam est suis spectatu pulcherrimum, hostibus vero gravissimum. Nam cui suorum non volupe sit multos videre gravis armaturae pedites instructis ordinibus incedentes? quis non admiretur equites, qui ordines inter equitandum observent? quis hostis metu non percellatur, si recte dispositos gravis armaturae pedites, equites, celatos, sagittarios, funditores viderit, eosdemque suis imperatores compositae sequentes? Imo etiam si multa millia sint, tamen quamdiu sic incedunt, ut ordines servant, pergunt omnes placide, non aliter atque singuli progredientes, succedentibus semper vacuum in locum illis qui a tergo sunt.

τρίρης δέ τοι ἡ σεσαγμένη ἀνθρώπων διὰ τί ἄλλο φοβερὸν ἐστὶ πολέμιοις ἢ φίλοις ἀξιοθέατον ἢ ὅτι ταχὺ πλεῖ; διὰ τί δὲ ἄλλο ἄλποιοι ἀλλήλοισιν οἱ ἐμπλέοντες ἢ διότι ἐν τάξει μὲν κάθηνται, ἐν τάξει δὲ προνεύουσιν, ἐν τάξει δ' ἀναπίπτουσιν, ἐν τάξει δ' ἐμβαίνουνσι καὶ ἐκβαίνουνσι; (9) Ἡ δ' ἀταξία ὁμοῖον τί μοι δοκεῖ εἶναι οἷον περ εἰ γεωργὸς ὁμοῦ ἐμβαλὼν κριθὰς καὶ πυρρὸς καὶ ὄσπρια· κάπειτα ὁπότε δέοι ἡ μάζης ἡ ἄρτου ἢ ὄψου, διαλέγειν δέοι αὐτῷ ἀντὶ τοῦ λαβόντα διευκρινημένοις χρῆσθαι. (10) Καὶ σὺ οὖν, ὦ γύναι, εἰ τοῦ μὲν ταρχοῦ τούτου μὴ δέοιο, βούλοιο δ' ἀκριβοῦς διοικεῖν τὰ ὄντα εἰδέναι καὶ τῶν ὄντων εὐπόρους λαμβάνουσα ὅτῳ ἂν δέῃ χρῆσθαι, καὶ ἐμοὶ, ἐάν τι αἰτῶ, ἐν χάριτι διδόναι, χώραν τε δοκιμασώμεθα τὴν προσήκουσαν ἐκάστοις ἔχειν, καὶ ἐν ταύτῃ θέντες διδάξωμεν τὴν διάκονον λαμβάνειν τε ἐντεῦθεν καὶ κατατιθέναι ἄλλιν εἰς ταύτην· καὶ οὕτως εἰσόμεθα τὰ τε σῶα ὄντα καὶ τὰ μὴ· ἡ γὰρ χώρα αὕτη τὸ μὴ ὂν πούησει, καὶ δεόμενον θεραπείας ἐξετάσει ἡ ὄψις, καὶ τὸ εἰδέναι ὅπου ἑκαστὸν ἐστὶ, ταχὺ ἐγγιγριεῖ, ὥστε μὴ ἀπορεῖν χρῆσθαι. (11) Καλλίστην δὲ ποτε καὶ ἀκριβεστάτην ἔδοξα σκευῶν τάξιν ἰδεῖν, ὦ Σώκρατες, εἰς ἃς ἐπὶ θέαν εἰς τὸ μέγα πλοῖον τὸ Φοινικικόν. Πλείστα γὰρ σκευὴ ἐν σμικροτάτῳ ἀγγεῖῳ διακεχωρισμένῃ ἐθεασάμην. (12) Διὰ πολλῶν μὲν γὰρ δῆπου, ἔφη, ξυλίων σκευῶν καὶ πλεκτῶν ὀρμίζεται ναῦς καὶ ἀνάγεται, διὰ πολλῶν δὲ τῶν κρεμκστῶν καλουμένων πλεῖ, πολλοῖς δὲ μηχανήμασιν ἀνθρώποις πρὸς τὰ πολέμια πλοῖα, πολλὰ δὲ ὄπλα τοῖς ἀνδράσι συμπεριπίπτει, πάντα δὲ σκευὴ ὅσους περ ἐν οἰκίᾳ χροῦνται ἀνθρώποι τῇ συστάσει ἐκάστη κομίζει· γέμει δὲ παρὰ πάντα φορτίων ὅσα ναύκληρος κέρδους ἐνεκα ἄγεται. (13) Καὶ ὅσα λέγω, ἔφη, ἐγὼ, πάντα οὐκ ἐν πολλῷ τινι μείζονι χώρα ἔκειτο ἢ ἐν δεκακλίῳ στέγῃ συμμειτῶ. Καὶ οὕτω κείμενα ἕκαστα κατενόησα ὥς οὔτε ἄλλα ἐμποδίζει οὔτε μαστευτοῦ δεῖται οὔτε ἀσυσκευάστῃ ἐστὶν οὔτε δυσλῦτως ἔχει, ὥστε διατριβὴν παρέχειν, ὅταν τῷ ταχὺ δέῃ χρῆσθαι. (14) Τὸν δὲ τοῦ κυβερνήτου διάκονον, ὃς πρῶτος τῆς νεὸς καλεῖται, οὕτως εὔρον ἐπιστάμενον ἐκαστῶν τὴν χώραν ὥς καὶ ἀπὸν ἂν εἰποὶ ὅπου ἕκαστα κεῖται καὶ ὅποσα ἐστὶν οὐδὲν ἥττον ἢ ὁ γράμματα ἐπιστάμενος εἰποὶ ἂν Σωκράτους καὶ ὅποσα γράμματα καὶ ὅπου ἕκαστον τέτακται. (15) Εἶδον δὲ, ἔφη δ' Ἰσχόμαχος, καὶ ἐξετάζοντα τοῦτον αὐτὸν ἐν τῇ σχολῇ πάντα ὁπόσοις ἄρα δεῖ ἐν τῷ πλοίῳ χρῆσθαι. Θαυμάσας δὲ, ἔφη, τὴν ἐπισκεψὶν αὐτοῦ ἡρόμην τί πράττοι. Ὁ δ' εἶπεν, Ἐπισκοπῶ, ἔφη, ὦ ξένα, εἰ τι συμβαίνει γίγνεσθαι, πῶς κεῖται, ἔφη, τὰ ἐν τῇ νηϊ, ἢ εἰ τι ἀποστατεῖ ἢ εἰ δυστραπέλως τι σύγκειται. (16) Οὐ γὰρ, ἔφη, ἐγγυρεῖ ὅταν χειμᾶζις ὁ θεὸς ἐν τῇ θαλάσσῃ οὔτε μαστεύειν ὅτου ἂν δέῃ οὔτε δυστραπέλως ἔχον διδόναι. Ἀπειλεῖ γὰρ ὁ θεὸς καὶ κολάζει τοὺς βλάκας. Ἐάν δὲ μόνον μὴ ἀπολέσῃ τοὺς μὴ ἑμαρτάνοντας, πάνυ ἀγαπητόν· ἐάν δὲ καὶ πάνυ καλῶς ὑπηρετοῦντας σώξῃ, πολλὰ χάρις, ἔφη, τοῖς θεοῖς.

Etiam triremis hominibus onusta quam aliam ob causam vel hostibus est terrori, vel amicis jucunda spectatu, nisi ob navigationem celerem? quam aliam ob causam molesti sibi mutuo non sunt vectores, nisi quod ordine sedeant, ordine in remos incumbant, ordine se retro flectant, ordine tum ingrediantur, tum egrediantur? Ordinis autem perturbatio quiddam mihi simile videtur esse, ac si agricola eodem loco conjiciat hordeum, triticum, legumina: deinde si vel pane hordeaceo, vel triticeo, vel obsonio sit opus, necesse sit eum singula seligere, pro eo quod jam secreta sumere ad usum debebat. Itaque tu etiam, mea uxor, si hoc modo te conturbari non cupias, sed accurate administrandi facultates nostras rationem scire velis, ac sine difficultate sumere id quod utendum sit, mihi quæ si quid poposcero, sic tradere ut gratam mihi rem facias: inquiramus sane locum singulis convenientem, eoque posita re quavis moneamus ancillam, ut inde sumat, ac rursus ibidem collocet. Ita nimirum sciemus, quæ nobis supersint, quæ sint amissa. Nam locus ipse quod abest, requirit, quodque curandum erit, adspectus ipse arguet: denique quod sciamus, ubi quodque sit, id ipsum singula nobis exhibebit, ut ad usum nihil desideraturi simus. Atque equidem, mi Socrates, pulcherrimum aliquando, longeque accuratissimum instrumentorum ordinem inspicere mihi visus sum, quum spectandi causa ingentem illam navim Phœniciam ingressus essem. Armamenta namque plurima separatim collocata exiguo in receptaculo contemplabar. Etenim ea navis multis ligneis et intortis instrumentis in portum deducitur, ac vicissim solvit; multorum adjumento, quæ pensilia vocant, impellitur; multis machinamentis adversus hostiles naves armatur; multa etiam hominum arma vehit; omnia vasa, quibus in domo utuntur homines, pro quolibet una victitantium contubernio vehit; denique præter hæc omnia referta est oneribus, quæ naviculator quæstus causa secum vehit. Atque hæc omnia, quæ dico, non multo ampliori loco sita erant, quam sit conclave decem lectulorum mediocriter capax. Animadverti autem sic omnia fuisse condita, ut nihil alteri esset impedimento, neque vestigatore egeret, neque imparatum esset, nec solutu difficile, quin moram afferret, ubi subito esset aliquo utendum. Ministrum autem gubernatoris, quem proreтам navis vocant, ita cujusque loci gnarum reperi, ut vel absens dicere posset, ubi singula sita essent, et quam essent multa, non minus atque is qui literas norit, quot in Socratis nomine literæ sint, dicere possit, et ubi singulæ sint collocatæ. Eundem etiam vidi, ait Ischomachus, per otium omnia lustrantem, quibus utendum in navi esset. Quumque hanc ejus inspectionem admiratus essem, quærebam quid ageret? Respondebat ille: Inspicio, mi hospes, si quid forte accidat, quo pacto sita sint omnia in navi, ac num quid absit, vel inconcinne collocatum sit. Nec enim ubi tempestatem deus in mari excitat, spatii quidquam reliquum est vel inquirendi, quocumque tandem opus sit, vel tradendi, quod incondite collocatum sit. Nam minis terrere deus et punire ignavos homines solet. Ac si quidem illos, qui nihil perperam agunt, saltem non perdit, bene cum eis agitur: quod si etiam rectissime omnia administrantes servat, magna diis habenda est gratia.

(17) Ἐγὼ οὖν κατιδὼν ταύτην τὴν ἀκρίθειαν τῆς κατασκευῆς ἔλεγον τῇ γυναίκί ὅτι πάντοτε ἂν ἡμῶν εἴη βλακικὸν εἰ οἱ μὲν ἐν τοῖς πλοίοις καὶ μικροῖς οὕτω χώρας εὐρίσκουσι, καὶ σπλεννόμενοι ἰσχυρῶς ὅμως σώζουσι τὴν τάξιν, καὶ ὑπερβυθίζουσι ὅμως εὐρίσκουσι τὸ θέον λαμβάνειν, ἡμεῖς δὲ καὶ διηρημένον ἑκάστοις θηκῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ μεγάλων καὶ βεδοχναῖας τῆς οἰκίας ἐν θαπέδῳ, εἰ μὴ εὐρήσωμεν καλὴν καὶ εὐερέτον χώραν ἑκάστοις αὐτῶν, πῶς οὐκ ἂν πολλὰ ἡμῶν ἀσυνεσία εἴη; (18) Ὡς μὲν δὴ ἀγαθὸν τετάχθαι σκευῶν κατασκευῇ καὶ ὡς βράδιον χώραν ἑκάστοις αὐτῶν εὐρεῖν ἐν οἰκίᾳ θείναι ὡς ἑκάστοις συμπέρει εἰρηται· (19) ὡς δὲ καλὸν φαίνεται, ἐπειδὴν ὑποδήματα ἐρεῖξῃ κέρται, καὶ ὑποῖα ἦ, καλὸν δὲ ἱμάτια κερωρισμένα ἰδεῖν, καὶ ὑποῖα ἦ, καλὸν δὲ στρώματα, καλὸν δὲ χαλικά, καλὸν δὲ τὰ ἀνὰ τραπέζας, καλὸν δὲ καὶ ὁ πάντων καταγελάσειεν ἂν μάλιστα οὐχ ὁ σεμνὸς ἀλλ' ὁ κομψός, ὅτι καὶ γύτρας φησὶ εὐρύθυμον φαίνεσθαι εὐκρινῶς κειμέναι· (20) τὰ δὲ ἄλλα γὰρ ἀπὸ τούτου ἅπαντα καλλίως φαίνεται κατὰ κόσμον κείμενα· γορὸς γὰρ σκευῶν ἑκάστα φαίνεται, καὶ τὸ μέσον δὲ τούτων καλὸν φαίνεται, ἐκποδὸν ἑκάστου κειμένου ὥσπερ κύκλιος γορὸς οὐ μόνον αὐτός· καλὸν θεῖμά ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον αὐτοῦ καλὸν καὶ καθάρον φαίνεται. (21) Εἰ δ' ἀληθῆς ταῦτα λέγω, ἔξεστιν, ἔρχην, ὦ γύναι, καὶ πείραν λαμβάνειν αὐτῶν οὕτε τι ζημιωθέντας οὕτε τι πολλὰ πονήσαντας. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τούτο δεῖ ἀνυμῆσαι, ὦ γύναι, ἔρχην ἐγὼ, ὡς χαλκῶν εὐρεῖν τὸν μακρομένον τε τὰς χώρας καὶ μεμνησόμενον καταχωρίζειν ἑκάστα. (22) Ἴσμεν γὰρ δήπου ὅτι κυριοπλῆστια ἡμῶν ἅπαντα ἔχει ἡ πᾶσα πόλις, ἀλλ' ὅμως ὅποιον ἂν τῶν οἰκιστῶν κελύσεως πριάμενόν τί σοι ἐξ ἀγορᾶς ἐνεγκέιν, οὐδεὶς ἀπορήσει, ἀλλὰ πᾶς εἰδὼς φαίνεται ὅποι γὰρ ἐλθόντα λαβεῖν ἑκάστα τούτου μέντοι, ἔρχην ἐγὼ, οὐδὲν ἄλλο αἰτίον ἐστίν ἢ ὅτι ἐν χώρᾳ κεῖται τεταχμένῃ. (23) Ἀνθρώπων δὲ γε ζήτων, καὶ ταῦτα ἐνὶ αὐτῇ ἀντιζήτουντα, πολλὰ καὶ ἂν τις πρότερον πρὶν εὐρεῖν ἀπέποι. Καὶ τούτου αὖ οὐδὲν ἄλλο αἰτίον ἐστίν ἢ τὸ μὴ εἶναι τεταχμένον ὅπου ἑκάστον δεῖ ἀνακρίνειν. Περὶ μὲν δὴ τάξεως σκευῶν καὶ γρήσεως τοιαῦτα αὐτῇ διαλεχθεὶς δοκῶ μεμνησθῆναι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Καὶ τί δή; ἡ γυνὴ ἐδοκεῖ σοι, ἔρχην ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, πῶς τι βλακώδεις οὖν σὺ ἐσπούδαζας διδάσκων; Τί δὲ, εἰ μὴ ὑπισχνεῖτό γε ἐπιμελήσεσθαι καὶ φανερά ἢν ἡρόμενη ἰσχυρῶς, ὥσπερ ἐξ ἀμυχανίας εὐπορίαν τινὰ εὐρηκῆναι, καὶ ἐδεῖτό μου ὡς τέχιστα ἥπερ ἔλεγον διατάξαι. (2) Καὶ πῶς δὴ, ἔρχην ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, διέταξας αὐτῇ; Τί δὲ, εἰ μὴ τῆς οἰκίας τὴν δύναμιν ἐδοξέ μοι πρῶτον ἐπιδείξαι αὐτῇ. Οὐ γὰρ ποικίλμασι κεκόσμηται, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ τὰ οἰκήματα φιλοδόμηται πρὸς αὐτὸ τούτο ἐκαυμέναι ὥσπερ ἀγγεῖα ὡς συμπορώτατα ἢ τοῖς μέλλουσιν ἐν αὐτοῖς ἕσθαι, ὥστε αὐτὰ

Quamobrem quum collocationem ego tam accuratam inspexissem, dicebam uxori, admodum in nobis stolidum fore, si isti in navigiis, quae exigua sunt, loca tamen invenirent; magnis tempestatibus jactati, nihilominus ordinem servarent; ingenti metu percussi, nihilominus ea, quae sumere necesse sit, reperirent; nos, quum cellas habeamus in aedibus amplas, easque singillatim distinctas, et ardes firmiter in pavimento sitas, non singulis aptum et inventu facilem locum reperire: quonam modo non magna sit istae incitiae? Dictum hactenus, quam utile sit ordine collocatam esse vasorum supellectilem, quamque sit facile singulis invenire locum, quo in aedibus reponantur. Quam vero pulchra species est, calceamenta, qualiacunque sint, ordine collocata esse; pulchrum, idem in stragulis, in vasis aereis, in iis quae ad mensam pertinent; pulchrum etiam, licet maxime ridiculum sit non homini gravi, sed faceto, quod ollas quoque concinnitatis quandam habere speciem, si distincte collocatae sint, aio. Jam cetera quoque deinceps pulchriorem speciem exhibent, decenter reposita. Nam singula quidem quasi chorus vasorum esse videntur: quin etiam quod medio loci est interjectum, pulchrum est, remotis inde ceteris; quemadmodum chorus circularis non ipse modo pulchrum spectaculum est, sed etiam id, quod in ejus est medio, pulchrum purumque cernitur. An autem haec a me vere dicantur, licet, mea uxor, inquam, periculum faciamus, nullo cum nostro neque detrimento, neque labore magno. Ne hoc quidem, inquam, molestum animo nostro esse debet, uxor, quod sit difficile reperire aliquem, qui loca cognoscere discat, et meminerit singula suo loco reponere. Scimus enim, hac in civitate decies millies amplius contineri, quam apud nos; et nihilominus, quemcumque famulorum jusseris e foro emptum aliquid afferre, nullus dubitabit; sed quemvis scire apparebit, quo ire debeat, atque unde singula petere. Cujus rei nulla est alia causa, inquam ego, quam quod certo sita loco sint. At si hominem quaeras, qui quidem nonnunquam vicissim et ipse te quaerat, saepenumero citius re desperata desines, quam ipsum invenias. Atque ejus etiam alia nulla causa est, quam quod constitutum non sit, ubi quemque exspectare oporteat. Ac de ordine quidem vasorum et usu cum ea me hujusmodi quaedam colloquutum esse meminisse videor.

CAPUT IX.

Quid autem? num uxor, inquam ego, mi Ischomache, visa tibi est auscultare iis quae tu docere cupiebas? Quid aliud quam quod polliceretur, diligentiam se adhibituram, ac prae se ferret, quasi maximam voluptatem caperet, uti quae magna ex inopia insignem copiam rerum invenisset? Etiam me rogabat, uti quam primum eo, quem explicassem, modo singula ordine disponerem. Et quid tandem, mi Ischomache, inquam ego, haec ei disposuisti? Qui aliter, quam quod initio ipsi ostendendum arbitraret, quae domus esset nostrae commoditas? Nec enim varis ea picturis est ornata, mi Socrates, sed omnes cellae tali consideratione sunt exstructae, ut quam commodissima sint iis receptacula, quae in eis collocauda sunt: ita tunc ipsaemet singula sibi

ἐκάλει τὰ πρόποντα ἐνὶ ἐκάστῳ. (3) Ὁ μὲν γὰρ θάλαμος ἐν ὄχυρῳ ὢν τὰ πλείστοι ἀξία καὶ στρώματα καὶ σκεύη παρεκάλει, τὰ δὲ ξηρὰ τῶν στεγνῶν τὸν σίτον, τὰ δὲ ψυχρινὰ τὸν οἶνον, τὰ δὲ φανὰ ὅσα φάους δέοντα ἔργα τε καὶ σκεύη ἐστὶ. (4) Καὶ διαιτητήρια δὲ τοῖς ἀνθρώποις ἐπεδείκνυσεν αὐτῇ κεκαλλωπισμένα τοῦ μὲν θέρους ἔχειν ψυχρινὰ, τοῦ δὲ χειμῶνος ἄλεινὰ. Καὶ σύμπασαν δὲ τὴν οἰκίαν ἐπέδειξε αὐτῇ ὅτι πρὸς μεσημβρίαν ἀνατέπταται, ὥστε εὐδῆλον εἶναι ὅτι χειμῶνος μὲν εὐηλιόξεστο, τοῦ δὲ θέρους εὐσκιος. (5) Ἐδειξε δὲ καὶ τὴν γυναικωνίτιν αὐτῇ, θύρα βαλκωνοῦ ὥρισμαμένη ἀπὸ τῆς ἀνδρωνίτιδος, ἵνα μήτε ἐκφέρηται ἐνδοθεν, ὅτι μὴ δεῖ, μήτε τεκνοποιοῦνται οἱ οἰκέται ἀνευ τῆς ἡμετέρας γνώμης. Οἱ μὲν γὰρ χρηστοὶ παιδοποιησάμενοι εὐνοώτεροι ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ, οἱ δὲ πονηροὶ συζυγνέτες εὐπορώτεροι πρὸς τὸ κακουργεῖν γίνονται. (6) Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διήλθομεν, ἔφη, οὕτω δὴ ἤδη κατὰ φυλάς διεκρίνομεν τὰ ἐπιπλά. Ἐρχόμεθα δὲ πρῶτον, ἔφη, ἀθροίζοντες, οἷς ἀμφοῖν θυσίας χρώμεθα. Μετὰ ταῦτα κόσμον γυναικὸς τὸν εἰς ἐορτὰς διηροῦμεν, ἐσθῆτα ἀνδρὸς τὴν εἰς ἐορτὰς καὶ πόλεμον, καὶ στρώματα ἐν γυναικωνίτιδι, στρώματα ἐν ἀνδρωνίτιδι, ὑποδήματα γυναικεῖα, ὑποδήματα ἀνδρεῖα. (7) Ὅπλων ἄλλη φυλὴ, ἄλλη ταλασιουργικῶν ὁργάνων, ἄλλη σιτοποιικῶν, ἄλλη ὀφιοποιικῶν, ἄλλη τῶν ἀμφοῖν λουτρῶν, ἄλλη ἀμφοῖν μάχτρας, ἄλλη ἀμφοῖν τραπέζας. Καὶ ταῦτα πάντα διεχωρίσαμεν, οἷς τε δεῖ δεῖ χρῆσθαι, καὶ τὰ θοινητικά. (8) Χωρὶς δὲ καὶ τὰ κατὰ μῆνα δαπανώμενα ἀφαιροῦμεν, δίχα δὲ καὶ τὰ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπολελογισμένα κατέθεμεν. Οὕτω γὰρ ἤττον λαμβάνει ὅπως τὸ τέλος ἐκθήσεται. Ἐπεὶ δὲ ἐχωρίσαμεν πάντα κατὰ φυλάς τὰ ἐπιπλά, εἰς τὰς χώρας τὰς προσηκούσας ἕκαστα διηνήκαμεν. (9) Μετὰ δὲ τοῦτο ὅσοις μὲν τῶν σκευῶν καθ' ἡμέραν χρῶνται οἱ οἰκέται, ὅσον σιτοποιικοῖς, ὀφιοποιικοῖς, ταλασιουργικοῖς, καὶ εἰ τι ἄλλο τοιοῦτο, ταῦτα μὲν αὐτοῖς τοῖς χρωμένοις δειλάντες δοῦναι δεῖ τιθέναι, παρεδύκαμεν καὶ ἐπετάξαμεν σῶα παρέχειν. (10) ὅσοις δ' εἰς ἐορτὰς ἢ ξενοδογίας χρώμεθα ἢ εἰς τὰς διὰ χρόνον πράξεις, ταῦτα δὲ τῇ ταμίᾳ παρεδύκαμεν, καὶ δειλάντες τὰς χώρας αὐτῶν καὶ ἀπαριθμήσαντες καὶ γραφάμενοι ἕκαστα, εἶπομεν αὐτῇ διδόναι τοῦτον δῶν δέοι ἕκαστον, καὶ μεμνήσθαι δῶν ἂν τι διδῶν, καὶ ἀπολαμβάνουσαν κατατιθέναι πάλιν ὅθεν περ ἂν ἕκαστα λαμβάνη.

11. Τὴν δὲ ταμίαν ἐποησάμεθα ἐπισκεψάμενοι ἥτις ἡμῖν ἐδόκει εἶναι ἐγκρατεστάτη καὶ γαστρός καὶ οἶνου καὶ ὕπνου καὶ ἀνδρῶν συνουσίας πρὸς τοῦτοις δὲ ἢ τὸ μνημονικὸν μέγιστα ἐδόκει ἔχειν καὶ τὸ προνοεῖν μή τι κακὸν λάβῃ παρ' ἡμῶν ἀμελοῦσα, καὶ σκοπεῖν ὅπως χαρίζομένη τι ἡμῖν ὅφ' ἡμῶν ἀντιτιμῆσται. (12) Ἐδιδάσκομεν δὲ αὐτὴν καὶ εὐνοικῶς ἔχειν πρὸς ἡμᾶς, ὅτ' εὐφραίνομεθα, τῶν εὐφροσυνῶν μεταδιδόντες, καὶ εἰ τι λυπηρὸν εἴη, εἰς ταῦτα παρακαλοῦντες. Καὶ τὸ προθυμεῖσθαι δὲ συναΐζειν τὸν οἶκον ἐπαιδεύομεν αὐτὴν,

convenientia velut arcescebant. Nam penetralia loco sita munito, vestes stragulas vasaque maximi pretii sibi deposcebant; quæ vero partes ædificii siccæ sunt, frumentum; quæ frigida, vinum; quæ plenæ lucis, opera et vasa maxime lumen requirentia. Præterea demonstrabam ei loca hominum usui et habitationi destinata, eaque satis ornata, et quæ per æstatem sint frigida, per hiemem calida. Adeoque domum universam ei commonstrabam, meridiem versus apertam: unde obscurum esse non posset, hieme illam sat habere solis, æstate umbrarum. Et gynæceum ei ostendebam, janua pessulum habente a virorum contubernio secretum, ne vel foras aliquid effleretur, quod non deberet; vel famuli absque consensu nostro liberis creandis operam darent. Nam qui probi sunt, posteaquam liberos procrearunt, plerumque sunt benevolentiores; perversi vero inter se copulati, ad malefaciendum fiunt instructiores. Posteaquam hæc percurrissemus, inquit, ita deinde supellectilem per classes distinximus. Ordiebamur autem primum a colligendis iis quibus ad rem sacram utimur. Secundum id mundum muliebrem, qui festis conveniret, distinguebamus: itemque vestes viriles tam festorum quam belli: stragula in gynæceo, stragula virorum in contubernio: calceamenta muliebria, calceamenta virilia. Classis alia armorum, alia instrumentorum lanificii, alia necessariorum ad molendum frumentum, alia ad conficienda obsonia, alia ad lavationem, alia vasis pistoriis, alia ad mensas. Atque hæc omnia locis distinximus, tum quibus semper utendum esset, tum quæ ad epulationes festas pertinent. Seorsum etiam ab aliis auferebamus, quæ menstruo spatio absumerentur; et seorsum, quæ rationibus subductis in annum essent destinata, collocabamus. Sic enim minus obscurum est, qui futurus sit exitus. Posteaquam supellectilem universam in classes secrevimus, ad convenientia loca singula detulimus. Deinde vasa omnia, quibuscunque quotidie famuli utuntur, verbis gratia quibus cibi conficiuntur, quibus obsonia, quæ ad lanificium pertinent, et si qua sunt ejusmodi, tradidimus iis qui uti his deberent, commonstrato loco, ubi ea reponerent: simul imperavimus, ut ea nobis integra præstarent. Quibus autem ad festos dies, vel ad hospites excipiendos, vel ad negotia quædam rara utimur, ea tradidimus promæ; locisque horum indicatis, et adnumeratis consignatisque singulis jussimus eam quidvis horum ei dare, cui dandum esset, et culinam quid daret, memoria complecti; et ubi quid reciperet, rursus unde singula sumpsisset, reponere.

At munus promæ mandavimus alicui, postquam considerassemus, quæ nobis videretur et gulæ maxime temperans, et in vino, et somno, et virorum consuetudine. Præterea quam memoria plurimum valere judicaremus, et prospiciendo, ne ob negligentiam a nobis puniretur, et considerando, qua ratione gratum aliquid nobis faceret, ac vicissim ipsa honore a nobis afficeretur. Eandem ut benevolo esset erga nos animo, consuefaciebamus, communicando cum ea lætitiā nostram, quoties læti essemus, ac si quid accidisset triste, ad hoc quoque illam advocando. Instituebamus itidem, ut cupida esset ad augendam rem

ἐπιγυμνῶσκειν αὐτὴν ποιοῦντες καὶ τῆς εὐπραγίας αὐτῇ μεταδιδόντες. (13) Καὶ δικαιοσύνην δ' αὐτῇ ἐνεποιούμεεν, τιμωτέροισι τιθέντες τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων καὶ ἐπιδεικνύοντες πλουσιώτερον καὶ ἐλευθεριώτερον βιοτεύοντας τῶν ἀδίκων· καὶ αὐτὴν δὲ ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ κατετάττομεν. (14) Ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν εἶπον, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐγὼ τῇ γυναικί, ὅτι πάντων τούτων οὐδὲν ὄφελος, εἰ μὴ αὐτῇ ἐπιμελήσεται ὅπως διακίβη, ἐκάστῳ ἡ τάξις. Ἐδίδασκον δὲ αὐτὴν ὅτι καὶ ἐν ταῖς εὐνομούμεναις πόλεσιν οὐκ ἀρκεῖν δοκεῖ τοῖς πολίταις, ἣν νόμους καλοῦς γράβωσται, ἀλλὰ καὶ νομοφύλακας προσαιροῦνται, οἵτινες ἐπισκοποῦντες τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα ἐπαινοῦσιν, ἣν δὲ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῇ, ζημιῶσι. (15) Νομίσαι οὖν ἐκέλευον, ἔφη, τὴν γυναικὰ καὶ αὐτὴν νομοφύλακα τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ εἶναι, καὶ ἐξετάζειν δὲ, ὅταν ὄσῃ αὐτῇ, τὰ σκεύη, ὥσπερ ὁ φύρουρχος τὰς φυλάκας ἐξετάζει, καὶ δοκιμάζειν εἰ καλῶς ἕκαστον ἔχει, ὥσπερ ἡ βουλὴ ἵππους καὶ ἵππεις δοκιμάζει, καὶ ἐπαινεῖν δὲ καὶ τιμᾶν ὥσπερ βασιλισσὰν τὸν ἀξίον ἀπὸ τῆς παρουσίας δυνάμεως, καὶ λοιδορεῖν καὶ κολλάζειν τὸν τούτων δούμενον. (16) Ἡρὸς δὲ τούτοις ἐδίδασκον αὐτὴν, ἔφη, ὡς οὐκ ἂν ἀρβοῖτο δικαίως ἐὶ πλεῖον αὐτῇ πράγματα προστάττω ἢ τοῖς οἰκέταις περὶ τὰ κτήματα, ἐπιδεικνύον ὅτι τοῖς μὲν οἰκέταις μέτεσσι τῶν δεσποσύνων χρημάτων τοσούτον ὅσον φέρειν ἢ θεραπεύειν ἢ φυλάττειν, χρῆσθαι δὲ οὐδενὶ αὐτῶν ἔξεστιν, ὅταν μὴ ὁμῶς κύριος δεσπότης δὲ ἅπαντά ἐστιν, ὃ ἂν βούληται ἐκάστα, χρῆσθαι. (17) Ὅτω οὖν καὶ σωζομένων μεγίστη ὄνησις καὶ φειρομένων μεγίστη βλάβη, τούτῳ καὶ τὴν ἐπιμελείαν μάλιστα προσήκουσαν ἀπέφαινον. (18) Τί οὖν, ἔφη ἐγώ, ὦ Ἰσχύμαχε, ταῦτα ἀκούσασα ἡ γυνὴ πῶς σοι ὑπάρχει; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ εἰπέ γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐκ ὀρθῶς γιγνώσκουμε εἰ οἷόν τινι χαλεπὰ ἐπιτάττειν διδάσκον ὅτι ἐπιμελεῖσθαι δεῖ τῶν ὄντων. Χαλεπώτερον γὰρ ἂν, ἔφη φάναι, εἰ αὐτῇ ἐπέταττον ἀμελεῖν τῶν ἑαυτῆς ἢ εἰ ἐπιμελεῖσθαι δεήσει τῶν οἰκείων ἀγαθῶν. (19) Πικρύναι γὰρ δοκεῖ, ἔφη, ὥσπερ καὶ τέκνον ὅζον τὸ ἐπιμελεῖσθαι τῇ σώφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν, οὕτω καὶ τῶν κτημάτων ὅσα ἴδια ὄντα εὐφραίνει· ἥδον τὸ ἐπιμελεῖσθαι νομίζειν ἔφη εἶναι τῇ σώφρονι τῶν ἑαυτῆς ἢ ἀμελεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

καὶ ἐνὼ ἀκούσας, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἀποκρίνασθαι τὴν γυναικὰ αὐτῷ ταῦτα, εἶπον, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Ἰσχύμαχε, ἀνδρικήν γε ἐπιδεικνύεις τὴν διάνοιαν τῆς γυναικός. Καὶ ἄλλα τοῖνον, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, θέλω σοι πάνυ μεγαλόφρονά αὐτῆς διηγῆσασθαι, ἃ μου ἅπασι ἀκούσασα ταχὺ ἐπέβητο. Τὰ ποῖα; ἔφη ἐγώ, λέγε· ὡς ἐμοὶ πολλὸν ἥδον ζώσης ἀρετὴν γυναικὸς καταμα-

nostram familiarem, dum et ipsam de rebus nostris consulere iuberemus fortunæque prosperæ faceremus participem. Etiam justitiæ studium excitabamus in ea, dum majorem justos honore quam injustos prosequeremur, eosque vitam agere tum opulentiorē, tum magis liberalem, quam injustos, declararemus. : et ipsam in tali loco constitueremus. Ceterum præter hæc omnia, mi Socrates, ait, uxori meæ dixi, nullum esse horum omnium usum, nisi studiose daret operam ipsa, ut hic ordo in singulis maneret. Quin etiam docebam illam, in urbibus præclare constitutis non videri civibus satis esse, si leges egregias jubeant scribi; sed eas sibi custodes quoque earum deligere, qui omnes inspicendo, legibus obtemperantes laudent, adversus eas delinquentes puniant. Quamobrem, inquit, hortabar ut existerneret, uxorem esse quasi legum in domo constitutarum custodem; atque ubi visum ipsi sit, lustrare vasa debere. quemadmodum præsidii magister vigilum copias lustrat; eidem explorandum esse, num recte habeant omnia, quemadmodum senatus equos et equites explorat; etiam laudari et ornari ab ipsa debere dignos tanquam a regina, pro ea quidem copia, quæ adsit, et probis incessi ac puniri eos quos par esset. Præterea docebam, inquit, eam, non esse cur merito moleste ferret, si fortunas quod nostras attineret, plus ei laboris imponerem, quam famulis: ostendebam enim, servos herilium facultatum eatenus participes esse, quatenus eas gestent, aut curent, aut custodiant: quum nemini concessus illarum sit usus, nisi si cui tribuat hoc is cuius sunt in potestate; heri autem omnia sunt, ac ejusdem est, uti singulis pro libitu suo. Qui ergo ex conservatis hæc facultatibus conunodum maximum perciperet, et maximum ex dissipatis detrimentum, ei curam quoque de his maximam convenire declarabam. Quid autem, Ischomache? inquam ego, quum audisset hæc uxor tua, obtemperabat tibi? Quid aliud? inquit, nisi quod respondit mihi, mi Socrates, non recte me de ipsa judicare, si dum eam docerem fortunarum nostrarum curam habendam esse, molesta me ipsi mandare putarem. Nam gravius longe futurum, dixisse illam aiebat, si præciperem, suarum ut rerum esset neglegens potius, quam ut bona propria studiose curaret. Sic enim a natura comparatum esse videtur, inquit, ut, quatenus admodum pudicæ modestæque mulieri suorum liberarum curam habere facilius est, quam eos negligere: ita etiam feminae modestæ curam suscipere fortunarum suarum, quæ quia propriae sunt, exhilarant nos, jucundius esse arbitretur, quam easdem negligere.

CAPUT X.

Quæ quum uxorem ei respondisse, ait Socrates, audivissem: Ita me Juno amet, inquam, mi Ischomache, virilem uxoris tuæ animum esse demonstras. Etiam alia, subjecit Ischomachus, commemorare tibi de ea volo, magno ab animo profecta, quam mihi celeriter, semel auditis quibusdam ex me, paruerit. Quanam? inquam ego; dic queso. Nam mihi longe jucundius est vivæ mulieris virtutem co-

θάμνιν ἢ εἰ Ζεῦξίς μοι καλὴν εἰκάσας γραφῇ γυναῖκα ἐπεδείκνυσεν. (2) Ἐντεῦθεν δὴ λέγει ὁ Ἰσχόμαχος, Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ἰδὼν ποτε αὐτὴν, ὦ Σώκρατες, ἐντετριμμένην πολλῶ μὲν ψιμυμυθίῳ, ὅπως λευκότερα ἔτι δοκοῖν εἶναι ἢ ἦν, πολλῇ δὲ ἐγγούσῃ, ὅπως ἐρυθροτέρα φαίνοντο τῆς ἀληθείας, ὑποδήματα δ' ἔχουσιν ὑψηλά, ὅπως μεζίων δοκοῖν εἶναι ἢ ἐπεφύκει, (3) εἰπέ μοι, ἔφη, ὦ γύναι, ποτέρως ἂν με κρίναις ἀξιοφίλητον μάλλον εἶναι χρημάτων κοινωὺν, εἰ σοι αὐτὰ τὰ ὄντα ἀποδεικνύοιμι, καὶ μήτε κομπάζοιμι ὥς πλείω τῶν ὄντων ἔστι μοι, μήτε ἀποκρυπτομένην τι τῶν ὄντων μηδὲν, ἢ εἰ ἐπιειρώμην σε ἐξαπατᾶν λέγων τε ὥς πλείω τῶν ὄντων ἔστι μοι, ἐπιδεικνύς τε ἀργύριον κίβδηλον καὶ ὄρους ὑποξύλους, καὶ πορφυρίδας ξιτηλοῦς φαῖνεν ἀληθινὰς εἶναι; (4) Καὶ ὑπολαβοῦσα εὐθὺς, Εὐφύμει, ἔφη, μὴ γένοιτο σὺ τοιοῦτος· οὐ γὰρ ἂν ἐγὼ γέ σε δυναίμην, εἰ τοιοῦτος εἴης, ἀσπάζεσθαι ἐκ τῆς ψυχῆς. Οὐκοῦν, ἔφη, ἐγὼ, συνεληλύθαμεν, ὦ γύναι, ὥς καὶ τῶν σωμάτων κοινωμένησιντες ἀλλήλοις; Φασὶ γοῦν, ἔφη, οἱ ἄνθρωποι. (5) Ποτέρως ἂν σὺν, ἔφη, ἐγὼ, τοῦ σώματος αὐτοῦ δοκοῖν εἶναι ἀξιοφίλητος μάλλον κοινωὺς, εἰ σοι τὸ σῶμα περὶ ὥμην παρέχειν τὸ ἑαυτοῦ ἐπιμελόμενος ὅπως ὑγιαίνον τε καὶ ἐβρωμένον ἔσται, καὶ διὰ ταῦτα τῷ ὄντι εὐχρως σοι ἔσομαι, ἢ εἰ σοι μιλτῶ ἀλειφόμενος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαλειφόμενος ἀνδρείκελῳ ἐπιδεικνύοιμι τὸ ἑμαυτὸν καὶ συνείην ἐξαπατᾶν σε καὶ παρέχων ὁρᾶν καὶ ἀπτεσθαι μιλτου ἀντὶ τοῦ ἑαυτοῦ χρωτός; (6) Ἐγὼ μὲν, ἔφη, ἐκείνη, οὐτ' ἂν μιλτου ἀπτοίμην ἥδιον ἢ σοῦ οὗτ' ἂν ἀνδρείκελου χρῶμα ὁρῶν ἥδιον ἢ τὸ σὺν οὗτ' ἂν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπαληπμιμένους ἥδιον ὁρῶν τοὺς σούς ἢ ὑγιαίνοντας. (7) Καὶ ἐμὲ τοίνυν νόμιζε, εἰπεῖν ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ γύναι, μήτε ψιμυμυθίῳ μήτε ἐγγούσῃ χρώματι ἥδεσθαι μάλλον ἢ τῷ σῶ, ἀλλ' ὥσπερ οἱ θεοὶ ἐποίησαν ἥπποισι μὲν ἥπποισι, βοῦσι δὲ βοῦς ἥδιστον, πρόβάτοις δὲ πρόβατα, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀνθρώπου σῶμα καθαρὸν οἴονται ἥδιστον εἶναι. (8) αἱ δ' ἀπάται αὗται τοὺς μὲν ἔξω πως δύναιντ' ἂν ἀνεξελέγκτως ἐξαπατᾶν, συνόντας δὲ αἰεὶ ἀνάγκη ἀλίσκεσθαι, ἂν ἐπιχειρῶσιν ἐξαπατᾶν ἀλλήλους. Ἢ γὰρ ἐξ εὐνῆς ἀλίσκονται ἐξανιστάμενοι πρὶν παρασκευάσασθαι, ἢ ὑπὸ ἰδρωτός ἐλέγχονται ἢ ὑπὸ δακρύων βασανίζονται ἢ ὑπὸ λουτροῦ ἀληθινῶς κατωπτεύθησαν. (9) Τί οὖν πρὸς θεῶν, ἔφη, ἐγὼ, πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο; Τί δὲ, ἔφη, εἰ μὴ τοῦ λοιποῦ τοιοῦτον μὲν οὐδὲν πώποτε ἔτι ἐπραγματεύσατο, καθαρὰν δὲ καὶ πρεπόντως ἔχουσιν ἐπειράτω ἐκυτὴν ἐπιδεικνύναι. Καὶ ἐμὲ μέντοι ἡρώτα εἰ τι ἔροισι συμβουλευεῖσαι ὥς ἂν τῷ ὄντι καλῇ φαίνοιτο ἀλλὰ μὴ μόνον δοκοῖν. (10) Καὶ ἐγὼ μὲντοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη, συνεβούλευον αὐτῇ μὴ δουλικῶς δεῖ καθεῖσθαι, ἀλλὰ σὺν τοῖς θεοῖς περᾶσθαι δεσποτικῶς πρὸς μὲν τὸν ἰσὺν προστάσαν, ὅτι μὲν βέλτιον ἄλλο ἐπίσταιτο ἐπιδιδάξαι, ὅτι δὲ χεῖρον ἐπιμαθεῖν· ἐπισκέψασθαι δὲ καὶ σιτοποιὸν, παραστήναι δὲ καὶ ἀπομετρούσῃ τῇ ταμίᾳ, περιελθεῖν δ' ἐπισκοπούμενην καὶ εἰ κατὰ

gnosceret, quam si mihi Zeuxis formosam feminam pictura expressam ostendat. Secundum illa Ischomachus, Quum igitur, inquit, aliquando eam conspexissem, mi Socrates, multum infricasse sibi cerussæ, ut candidior etiam videretur, quam esset; multum item rubricæ, ut quam esset reapse, rubicundior appareret, atque etiam calceos haberet altos, ut procerior, quam esset a natura, videretur: Dic mihi, mea uxor, inquam, utro modo me consortem facultatum amore digniorem judicares, num si eas ipsas tibi demonstrarem, ac neque gloriarer ampliores mihi esse, quam essent, neque eorum quæ essent quidquam celarem; an vero si fallere te conarer, narrando plura mihi bona esse, quam essent; et adulterium argentum ostendendo, et monilia, quibus materia subesset lignea, vestesque purpureas coloris evanidi, veras esse prædicarem? Tum illa continuo sermonem meum excipiens, Bona verba quæso, ait; ne tu mihi talis sis. Non enim te, si talis esses, ex animo complecti possem. Ergone, inquam ego, mea uxor, sic convenimus, ut inter nos etiam corporum esset communio? Sic homines aiunt, inquit. Utro igitur modo, inquam ego, etiam corporis particeps viderer amore dignior, num si corpus meum conarer tibi studiosè curando sanum ac validum exhibere, ac sic reipsa bono tibi colore præditus essem; an vero si oblitus minio, et oculis purpurisio subtilis tibi me ostentarem, atque ita tecum versarer, ut te deciperem, cutisque loco minium tibi spectandum et attractandum præberem? Equidem, respondit illa, nec minium lubentius attractarem, quam te; nec purpurisio colorem lubentius, quam tuum adspicerem; neque tuos oculos subtilis intuerer libentius, quam sanos. Itaque me etiam putalo, dixisse se narrabat Ischomachus, mea uxor, nec cerussæ, nec rubricæ colore magis quam tuo delectari, sed quemadmodum dii fecerunt, ut equis equi, bobus boves, oves ovibus gratissimæ sint; ita etiam homines purum hominis corpus esse jucundissimum putant. Atque hæc fraudes possint quidem aliquo modo extraneos sic fallere, ut non convincantur; verum eos, qui semper una versantur, si decipere se mutuo conentur, deprehendi necesse est. Nam vel quum de lecto surgunt, deprehenduntur antequam ormentur, vel coarguuntur a sudore, vel per lacrimas explorantur, vel per lavationem prorsus oculis produntur. Quæso te per deos immortales, inquam ego, quid ad hæc respondit? Quid aliud dicam? ait, nisi quod ex eo tempore nihil ejusmodi unquam hactenus instituerit, sed puram ac decenter ornatam conata mihi sit semel exhibere? Quin quærebat etiam ex me, num quid ei dare consilii possem, ut esset reapse pulchra specie, neque tantum esse videretur. Itaque, mi Socrates, inquit, hoc ei consilii dedi, ne perpetuo serviliter sederet, sed cum ope deum eniteretur herilem in modum ante telam adstando, quidquid aliis rectius sciret, docere; quod autem minus, addiscere; præterea pisticem inspicere; promat aliquid emetendi assistere, circumeuntem spectare, num

χώραν ἔχει ἡ δὲ ἕκαστα. Ταῦτα γὰρ ἐδόκει μοι ἀγαθὰ ἐπιμελεῖσθαι εἶναι καὶ περίπατος. (11) Ἀγαθὸν δὲ ἔργον εἶναι γυμνάσιον καὶ τὸ δεῦσαι καὶ μάξι καὶ ἱμάτια καὶ στρώματα ἀναγεῖναι καὶ συνθεῖναι. Γυμναζομένην δὲ ἔργον οὕτως ἂν καὶ ἐσθίειν ῥῆσον καὶ ὑγιαίνειν μᾶλλον καὶ εὐχροωτέραν φάνεσθαι τῇ ἀληθείᾳ. (12) Καὶ οὕτως δὲ ὑπόταν ἀνταγωνίζεσθαι διακόνου, καθαρωτέρα οὕσα προπόντως τε μᾶλλον ἡμμερσιμένη κινήτικόν γίγνεται ἄλλως τε καὶ ὑπόταν τὸ ἐκούσαν χαρίζεσθαι πρὸς ἡμῖν τοῦ ἀναγκάζομένην ὑπηρετεῖν. (13) Αἱ δ' αὖ καὶ καθήμεναι σεμνῶς πρὸς τὰς κεκοσμημένας καὶ ἐξοπλιστάς κρίνεσθαι παρέχουσιν ἑαυτάς. Καὶ νῦν, ἔφη, ὦ Σωκράτης, οὕτως εὖ ἴσθι ἡ γυνὴ μου κατεσκευασμένην ὥστε περ ἐγὼ ἐδιδάσκον αὐτὴν καὶ ὥστε νῦν σοι λέγω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ἐνταῦθεν δ' ἐγὼ εἶπον, ὦ Ἰσχόμαχε, τὰ μὲν δὴ περὶ τῶν γυναικῶν ἔργων ἱκανῶς μοι δοκῶ ἀνηχοῖναι τῇν πρότερον, καὶ ἄξιόν γε πάνν ἐπαινοῦ ἀμφοτέρων ὁμῶν. Τὰ δ' αὖ σὰ ἔργα, ἔφη ἐγὼ, ἤδη μοι λέγε, ἵνα σὺ τε ἐμ' ὥς εὐδοκίμεις διηγῇσάμενος ἡσθήῃς, καὶ ἐγὼ τὰ τοῦ καλοῦ καγαθῶν ἀνδρὸς ἔργα τελείως διακούσας καὶ καταμυθῶν ἦν δύνωμαι πολλὰν σοι χάριν εἶδω. (α) Ἀλλὰ νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ πάνν ἡδέως σοι, ὦ Σωκράτης, διηγῇσμαι ἃ ἐγὼ ποτὶν διατελῶ, ἵνα καὶ μεταβύβησις με, ἐάν τί σοι δοκῇ μὴ καλῶς ποιεῖν. (β) Ἀλλ' ἐγὼ μὲν δὴ, ἔφη, πῶς ἂν δικαίως μεταβύβησμαι ἀνδρὰ ἀπειρομαμένον καλόν τε καγαθόν, καὶ ταῦτα ὧν ἀνὴρ δὲ ἀδολεσχεῖν τε δοκῇ καὶ ἀερομετρεῖν καὶ τὸ πάντων δὴ ἀνοσιώτατον δοκεῖν εἶναι ἐγκαλέμα πένης καλῶσαι. (γ) Καὶ πάνν μεντὰν, ὦ Ἰσχόμαχε, ἦν ἐν πολλῇ ἀθυρίᾳ τῷ ἐπιτελέματι τούτῳ, εἰ μὴ πρότερον ἀπαντήσας τῷ Νικίῳ τοῦ ἐπὶ ῥήτου ἱπποῦ εἶδον πολλοὺς ἀκολουθεύοντας αὐτῷ θεατάς, πολλὸν δὲ λόγον ἔχοντων τινῶν περὶ αὐτοῦ ἡκούον καὶ δὴ τὰ ἔργα προελεθὼν τὸν ἱπποκόμῳ εἰ πολλὰ εἰς γρήματα τῷ ἱππῳ. (δ) Ὁ δὲ προσβλέψας με ὡς οὐδὲ ὑγιαίνοντα τῷ ἐρωτήματι εἶπε, Πῶς δ' ἂν ἱπποῦ γρήματα γένωνται; Οὕτω δὲ ἐγὼ ἀνέκυψα ἀκούσας ὅτι ἐστὶν ἄρα θεμιτόν καὶ πένητι ἱππῳ ἀγαθῷ γενέσθαι, εἰ τὴν ψυχὴν φύσει ἀγαθὴν ἔχει. (ε) Ὡς οὖν θεμιτόν ὦν καὶ ἐμοὶ ἀγαθὸν ἀνδρὶ γενέσθαι διηγοῦν τελείως τὰ σὰ ἔργα, ἵνα ὅτι ἂν δύνωμαι ἀκούων καταμυθεῖν πειρῶμαι καὶ ἐγὼ τε ἀπὸ τῆς αὐτοῦν ἡμέρας ἀφ' ἡμέρας μιμνήσθαι. Καὶ γὰρ ἀγαθὴ ἐστὶν, ἔφη ἐγὼ, ἡμέρα ὡς ἀρετῆς ἀρχήσθαι. (ζ) Σὺ μὲν παύσεις, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὦ Σωκράτης, ἐγὼ δ' ὁμῶς σοι διηγῇσμαι ἃ ἐγὼ ὅσον δύνωμαι πειρῶμαι ἐπιτηδεύων διαπερᾶν τὸν βίον. (η) Ἐπεὶ γὰρ καταμυθεμένηναι δοκῇ ὅτι οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ μὲν τοῦ γινώσκαι τε ἃ δὲ ποιεῖν καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ταῦτα περικύβηται οὐ θεμιτόν ἐποίησαν εὖ πράττειν, προνόμιον

suo quaeque loco sita sint. Hæc enim mihi videbatur simul et diligentia quædam esse, et obambulatio. Aiebam quoque bonum esse exercitium, macerare ac subigere farinam, vestes et stragula excutere atque componere. Atque hoc modo exercitiam jucundius sumpturam cibos dicebam, et valetudine commodiori usuram, et revera cum colore venusto apparituram. Etiam ipse ejus adspectus si componatur cum adpectu ancillæ, et purior et decenti amictu ornatio, multum allicit, præsertim si addas, uxorem spæde gratificari, non coactam obsequi. Quæ vero mulieres perpetuo quadam cum gravitate desident, ea faciunt, ut non aliter de ipsis judicetur, atque de illis ornatis, ac fraude utensibus. Ac meam quidem uxorem, mi Socrates, ait, sure debes ita nunc instructam vivere, quemadmodum ipsam ego docui, ac modo tibi commemoro.

CAPUT XI.

Tum ego, De uxoris quidem tuæ operibus, inquam, mi Ischomache, primo loco satis audisse mihi videor, et utriusque vestrum valde laudabilia. Nunc tui muneris actiones mihi exponito, inquam, ut et tu commemorando ea de quibus magnam es gloriam consequutus, voluptatem aliquam capias; et ego boni et honesti viri actionibus auditione cognitis et animadversis, si quidem id potero, magnam tibi gratiam habeam. Ego vero, mi Socrates, inquit, perlibenter profecto sum tibi commemoraturus, quæ nunquam non ago, ut me corrigendo concinniores efficias, si quid tibi non recte agere videbor. At enim qui par sit, inquam, me illum corrigendo concinniores reddere, qui jam vir bonus et honestus absolute sit elaboratus? præsertim quum ego sim is qui hominum opinione nugatorie *garriam*, et æra metiar; et, quod omnium ineptissimum videtur esse crimen, pauper appelletur. Atque equidem, mi Ischomache, appellationem hanc molestissime ferrem, nisi nuper equo Nicie illius advenæ factus obviam, multos ipsum spectatores sequi vidissem, et multos de eo sermones habere aliquos audivissem; inde nimirum accedens equi curatorem, num magnas is equus facultates haberet, quærebam. Ille me intuitus, ut qui tale quid rogans satis sanus non essem: Qui facultates, ait, equus habere possit? Ita tum ego his auditis oculos attollere sum ausus, propterea quod fas sit etiam pauperem equum bonum esse, si quidem animum a natura viro bono, penitus exposito actiones tuas, ut si quid audiendo animadvertere possim, et ipse a die crastino incipiens imitari te coner. Etenim is dies percommodus est, inquam, ad ordiendam virtutem. Ludis tu quidem, mi Socrates, ait Ischomachus. Verum ego nihilo minus tibi narrare conabor, quibus institutis ac studiis enitar ego vitam hanc transire. Nam quia videor animadvertisse, deos hominibus absque rerum earum cognitione, quæ suscipiende sunt, et perticiendi eas studio, non fas esse voluisse ut prosperitate

οἷσι καὶ ἐπιμελέσι τοῖς μὲν διδῶσιν εὐδαιμονεῖν, τοῖς δ' οὐ, οὐτῶ δὲ ἐγὼ ἀρχομαι μὲν τοὺς θεοὺς θεραπεύειν, πειρώμαι δὲ ποιεῖν ὡς ἂν θέμις ᾖ μοι εὐχομένη καὶ ὑγιείας τυγχάνειν καὶ ῥώμης σώματος καὶ τιμῆς ἐν πόλει καὶ εὐνοίας ἐν φίλοις καὶ ἐν πολέμῳ καλῆς σωτηρίας καὶ πλούτου καλῶς αὐξομένου. (9) Καὶ ἐγὼ ἀκούσας ταῦτα, Μίλει γὰρ δῆσσι, ὦ Ἰσχομάχε, ὅπως πλουτῆς καὶ πολλὰ χρήματα ἔχων πολλὰ ἔχῃς πράγματα τούτων ἐπιμελόμενος; Καὶ πάνυ γε, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, μέλει μοι τούτων ὧν ἐρωτᾷς· ἡδὺ γὰρ μοι δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καὶ θεοὺς μεγαλειῶς τιμᾶν καὶ φίλους ἦν τινος δέωνται ἐπιμελεῖν καὶ τὴν πόλιν μηδὲν κατ' ἐμὲ χρῆμασιν ἀκόσμητον εἶναι. (10) Καὶ γὰρ καλὰ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, ἐστὶν ἃ σὺ λέγεις, καὶ δυνατοῦ γε ἰσχυρῶς ἀνδρός· πῶς γὰρ οὐ; ὅτε πολλοὶ μὲν εἰσὶν ἀνθρώποι οἱ οὐ δύνανται ζῆν ἀνευ τοῦ ἄλλων δεῖσθαι, πολλοὶ δ' ἀγαπῶσιν ἦν δύνανται τὰ ἑαυτοῖς ἀρκούντα πορίζεσθαι. Οἱ δὲ δὴ δυνάμενοι μὴ μόνον τὸν ἑαυτῶν οἶκον διοικεῖν, ἀλλὰ καὶ περιποιεῖν ὥστε καὶ τὴν πόλιν κοσμεῖν καὶ τοὺς φίλους ἐπικουφίζειν, πῶς τούτους οὐχὶ βαθεῖς τε καὶ ἐβρωμένους ἀνδρας χρῆ νομίσαι; (11) Ἀλλὰ γὰρ ἐπαινεῖν μὲν, ἔφη ἐγὼ, τοὺς τοιούτους πολλοὶ δυνάμεθα· σὺ δὲ μοι λέξον, ὦ Ἰσχομάχε, ἀπ' ὧν περ ἤρξω, πῶς ὑγιείας ἐπιμελῇ; πῶς τῆς τοῦ σώματος ῥώμης; πῶς θέμις εἶναι σοι καὶ ἐκ πολέμου καλῶς σώζεσθαι; τῆς δὲ χρηματίσεως καὶ μετὰ ταῦτα, ἔφη ἐγὼ, ἀρκέσει ἀκούειν. (12) Ἄλλ' ἐστὶ μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, ὥς γε ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἀκόλουθα ταῦτα πάντα ἀλλήλων. Ἐπεὶ γὰρ ἐσθίειν τις τὰ ἱκανὰ ἔχει, ἐκπονοῦντι μὲν ὀρθῶς μᾶλλον δοκεῖ μοι ἢ ὑγίεια παραμένειν, ἐκπονοῦντι δὲ μᾶλλον ἢ ῥώμη προσγίγνεσθαι, ἀσχοῦντι δὲ τὰ τοῦ πολέμου κάλλιον σώζεσθαι, ὀρθῶς δὲ ἐπιμελομένη καὶ μὴ καταμαλακιστομένη μᾶλλον εὐχὸς τὸν οἶκον αὐξέσθαι. (13) Ἀλλὰ μέχρι μὲν τούτου ἐπομαι, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχομάχε, ὅτι ἐκπονοῦντα φῆς καὶ ἐπιμελόμενον καὶ ἀσχοῦντα ἀνθρώπων μᾶλλον τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν, ὅποῦ δὲ πόνῳ χρῆ πρὸς τὴν εὐεξίαν καὶ ῥώμην καὶ ὅπως ἀσκεῖς τὰ τοῦ πολέμου καὶ ὅπως ἐπιμελῇ τοῦ περιουσίαν ποιεῖν ὡς καὶ φίλους ἐπιμελεῖν καὶ πόλιν ἐπισχέειν, ταῦτα ἂν ἡδέως, ἔφη ἐγὼ, πευθοίμην. (14) Ἐγὼ τοίνυν, ἔφη, ὁ Σώκρατες, ὁ Ἰσχομάχος, ἀνίστασθαι μὲν ἐξ εὐνῆς εἰθίσμαι ἡνίκ' ἂν ἔτι ἐνδον καταλαμβάνοιμι εἰ τινα δεόμενος ἰδεῖν τυγχάνοιμι. (15) Κἂν μὲν τι κατὰ πόλιν δέῃ πράττειν, ταῦτα πραγματευόμενος περιπάτῳ τούτῳ χρῶμαι· ἦν δὲ μηδὲν ἀναγκαῖον ἢ κατὰ πόλιν, τὸν μὲν ἵππον ὁ παῖς προάγει εἰς ἀγρὸν, ἐγὼ δὲ περιπάτῳ χρῶμαι τῇ εἰς ἀγρὸν ὁδῷ ἴσως ἄμεινον, ὦ Σώκρατες, ἢ εἰ ἐν τῷ ξυστῶ περιπατοίην. (16) Ἐπειδὴν δὲ ἔλθω εἰς ἀγρὸν, ἦν τέ μοι φυτεύοντες τυγχάνωσιν ἦν τε νεοποιοῦντες ἦν τε σπεύροντες ἦν τε καρπὸν προσκομίζοντες, ταῦτα ἐπισκεψάμενος ὅπως ἕκαστα γίγνεται, μεταβρῦθμιζω, ἐὰν ἔχω τι βέλτιον τοῦ παρόντος. (17) Μετὰ δὲ ταῦτα ὡς τὰ πολλὰ ἀναβάς ἐπὶ τὸν ἵππον ἵπκασάμην ἵπκασίαν ὡς ἂν ἐγὼ δύ-

fruerentur, ac prudentibus et studiosis partim concessissae felicitatem, partim non: idcirco equidem ordior a cultu divino, atque efficere conor, ut mihi precanti fas sit et valetudinem bonam contingere, et corporis robur, et honorem in republica, et benevolentiam ab amicis, et honestam incolumitatem in bello, et incrementum divitiarum honestum. Quibus ego auditis, Tibine hoc curæ est, inquam, Ischomache, ut opulentus fias, ac magnas facultates nactus, in earum curatione multum negotii habeas? Omnino, ait Ischomachus, ea mihi curæ sunt, de quibus rogas. Nam mihi jucundum esse videtur, mi Socrates, deos magnifico colere, et amicis indigentibus prodesse, et urbem hanc, me quod attinet, opum ornamento non carere. Sunt illa sane praeclara, inquam, Ischomache, quæ commemoras, hominisque valde potentis. Quidni enim? quum multi sint, qui sine aliorum ope ne vivere quidem possint; multi boni consulant, si parare possint quantum ipsis solis sufficiat. At vero qui non modo suam domum administrare possunt, sed etiam facere lucrum, de quo et reipublicæ ornamentum accedat, et amici subleventur; cur illi non et copiosi, et potentes existimari debeant? Enimvero, inquam, plerique prædicare viros hujusmodi possumus: verum tu mihi dicto, Ischomache, unde cœpisti, quo pacto valetudinem curas? quo pacto corporis robur? quo pacto licet tibi honeste etiam e bello incolumi evadere? nam de ratione rei faciendæ mihi satis erit, inquam, vel deinceps aliquid audire. Hæc omnia, subjecit Ischomachus, ut mihi certe videtur, semetipsa consequuntur, mi Socrates. Nam qui quo vescatur satis habet, is laborando cibos conficiens, ceteris rectius mihi valetudinem suam posse conservare videtur, et laborans item majus robur acquirere; ac si res bellicas exerceat, honestius incolumis evadere; denique consentaneum est, rem familiarem hujus magis augescere, si quidem recte sua curet, et non remissior ignaviorque fiat. Hactenus ego te assequor, inquam, Ischomache, quod hominem laborando cibos conficientem, et curam adhibentem, et exercentem se, magis bona consequi dicis. At quo labore utaris, ut et valetudo commoda, et robur corporis tibi contingat, quoque pacto te bellicis in rebus exerceas, quo studio efficias ut copiis abundes, quibus tum amicis prodesse tum vires aliquas huic civitati possis addere: hæc, inquam, perlibenter velim quaerendo percipere. Ego vero, mi Socrates, ait Ischomachus, surgere de lecto consuevi, quo tempore adhuc domi reperiturus sim aliquem, quem forte me videre necesse sit. Ac si quid in urbe sit agendum, id curans hunc modum ambulatione fruor. Sin rei necessariæ nihil sit, quod in urbe geratur, equum puer ante me rus deducit, ego vero itinere hoc quo rus eo, loco ambulationis fortasse rectius utor, mi Socrates, quam si in xysto deambularem. Posteaquam rus venio, sive qui mihi serunt, seu novales instruunt, sive seminant, seu fructus important, inspectis omnibus, quo pacto fiant singula, corrigendo concinnius facio, si quid opere præsentī melius teneo. Secundum ea plerumque consensio equo quam sinuillimas iis quæ in bello necessariæ

νομαί δημοστάτην ταῖς ἐν τῷ πολέμῳ ἀναγκαίαις ἰπ-
 πασίαις, οὔτε πλανίου οὔτε κατάντους οὔτε τάφρου
 οὔτε ὀρεσῶ ἀπερόμενος, ὥς μόντοι δυνατόν ταῦτα ποι-
 ούντα ἐπιείσομαι μὴ ἀπορροῦσθαι τὸν ἵππον. (18)
 Ἐπειδὴν δὲ ταῦτα γένηται, ὁ παῖς ἱχθύας τὸν ἵππον
 οἰκάζει ἀπάγει, ἀμὰ φέρων ἀπὸ τοῦ γόρου θῆν τι θεώ-
 μεθα εἰς ἄστυ. Ἐγὼ δὲ τὰ μὲν βράδην τὰ δὲ ἀποδρα-
 μὸν οἰκάζει ἀπαστλεγγισάμην. Εἴτα δὲ ἀριστῶ, ὦ
 Σώκρατες, ὅσα μῆτε κανὸς μῆτε ἄγκυ πλῆρης διημε-
 ρεύειν. (19) Νῆ τὴν Ἥραν, ἔρχην ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε,
 ἀρεσκόντως γέ μοι ταῦτα ποιεῖν. Τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ
 χρόνῳ συνετακταμένους χρῆσθαι τοῖς τε πρὸς τὴν ὑγι-
 εῖαν καὶ τοῖς πρὸς τὴν βίωσιν παρατακταμένους καὶ τοῖς
 εἰς τὸν πόλεμον ἀσκήμασι καὶ ταῖς τοῦ πλοῦτος ἐπιμε-
 λείαις, ταῦτα πάντα ἀγαστά μοι δοκεῖ εἶναι. (20) Καὶ
 γὰρ ὅτι ὁρίθω ἐκείστων τούτων ἐπιμελῆ ἱκανὰ τεκμήρια
 παρέχει ὑμῶν οὐκ ὀνείδιστά τε γὰρ καὶ ἐξομῶμεν ὥς ἐπὶ τὸ
 ποῦν τὸν τοῖς θεοῖς τε ὁρώμεν καὶ ἐν τοῖς ἱππικωτάτοις
 τε καὶ πλοῦσιωτάτοις λεγόμενον σε ἐπιστάμεθα. (21)
 Ταῦτα τόσον ἐγὼ ποιεῖν, ἔρχη, ὦ Σώκρατες, ὑπὸ πολ-
 λῶν πάντο συκοφαντούμαι, οὗ δ' ἴσως ὅσον με εἶρεν ὥς
 ὑπὸ πολλῶν καὶ ὡς κἀκὸς κἀκίχηται. (22) Ἀλλὰ καὶ
 ἐμεῖλον δὲ ἐγὼ, ἔρχην, ὦ Ἰσχύμαχε, τοῦτο ἐρήσεσθαι
 εἰ τίνα καὶ τούτων ἐπιμελεῖται ποτὲ ὅπως δύνῃ λόγον
 διδόναι καὶ ἁποδύνειν ἥν τινα ποτὲ δεῖ. Οὐ γὰρ δοκῶ
 σοι, ἔρχη, ὦ Σώκρατες, αὐτὰ ταῦτα διατελεῖν μελετῶν,
 ἀπολογεῖσθαι μὲν ὅτι οὐδένα ἀδικῶ, εὖ δὲ ποιῶ πολλοὺς
 ὅσον ἂν δύνωμαι, κατηγορεῖν δὲ οὐ δοκῶ σοι μελετᾶν
 ἀνθρώπων, ἀδικούντας μὲν καὶ ἰδίᾳ πολλοὺς καὶ τὴν
 πόλιν κατακαυλίσαντων τινάς, εὖ δὲ ποιούντας οὐδένα·
 (23) Ἀλλ' εἰ καὶ ἐμετρεῖται τοιαῦτα μελετᾶς, τοῦτό
 μοι, ἔρχην ἐγὼ, εἴ, ὦ Ἰσχύμαχε, δῆλόν σου. Οὐδὲν μὲν
 οὖν, ὦ Σώκρατες, πύθουμαι, ἔρχη, λέγειν μελετῶν. Ἡ
 γὰρ κατηγοροῦντός τινος τὸν οἰκιστὴν ἢ ἀπολογουμένους
 ἀκούσας οὐδένα περὶ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν πρὸς τοὺς
 φίλους ἢ ἐπαινοῦ ἢ διακρίσσει τινάς τὸν ἐπιτηδεύοντα,
 περὶ τῶν διδασκῶν ὥς συμφέρει αὐτοῖς φίλους εἶναι
 μᾶλλον ἢ πολεμίους. (24) Ἐπιτιμῶμεν τινα στρατηγῶν
 συμπαρόντας, ἢ ἀπολογουμένας ὑπὲρ τοῦ, εἰ τις ἀδι-
 κῶς κτείνῃ ἔχει, ἢ κατηγοροῦμεν πρὸς ἀλλήλους, εἰ τις
 ἀδικῶς τιμᾶται. Πολλὰς οὖν καὶ βουλευόμενοι ἃ μὲν
 ἂν ἐπιτιμῶμεν πράττειν, ταῦτα ἐπαινούμεν, ἃ δ' ἂν
 μὴ βουλευόμεθα πράττειν, ταῦτα μεμυρόμεθα. (25) Ἦδὲ
 δ', ἔρχη, ὦ Σώκρατες, καὶ διαληγμένους πολλὰς ἐκρι-
 θέν ὅτι χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Ὑπὸ τοῦ, ἔρχην ἐγὼ,
 ὦ Ἰσχύμαχε, ἐμὲ γὰρ δὴ τοῦτο ἐλάνθανεν. Ὑπὸ τῆς
 γυναικὸς, ἔρχη. Καὶ πῶς δὲ, ἔρχην ἐγὼ, ἀγωνίζῃ;
 Ὅταν μὲν ἀληθῆ, λέγειν συμμείχῃ, πάντο ἐπισκῶς ὅταν
 δὲ ψευδῆ, τὸν ἵππον λόγον, ὦ Σώκρατες, οὐ μὰ τὸν Διῶ,
 οὐ δύναμαι κρατίτω ποιεῖν. Καὶ ἐγὼ εἶπον. Ἴσως
 γὰρ, ὦ Ἰσχύμαχε, τὸ ψευδὲς οὐ δύνασαι ἀντιθεῖν ποιεῖν.

sunt, equitationes instituo, neque transversa, neque acci-
 pia, neque fossas neque aquarum ductus vito: atque inter-
 ea curam adhibeo, ne facientem haec equum claudum efficiam.
 His peractis, equum puer volutatum domum abducit, simul
 rure secum ferens in urbem, si quo nobis opus est. Ego
 vero nunc pedetentim incedens, nunc currens, domum ut
 veni, strigili sudorem mihi detergo. Deinde tantum, mi
 Socrates, prandii sumo, ut eum diem nec vacuus, nec velle
 repletus exigam. Ita me Juno amet, inquam, facis haec ita
 tu, Ischomache, ut omnino mihi placeant. Nam eodem
 tempore conjunctim uti apparatu, qui et valetudini et viri-
 bus conducat, exercitationibus ad rem militarem pertinen-
 tibus, denique curatione opum, eorum nihil est, quod non
 admirandum mihi videatur. Etenim te recte haec singula
 suscipere, satis magna de te indicia praebes. Nam et com-
 moda valetudine utentem te plerumque robustumque deum
 beneficio videmus; et inter peritissimos artis equestris, opu-
 lentissimosque recenseri te scimus. Haec igitur, mi Socrate,
 ait, quum agam, vehementer multorum calumniis
 exagitor. Tu vero procul dubio dicturum me putabas, quo-
 modo a multis vir bonus et honestus appeller. At hoc
 quoque, inquam, Ischomache, quaerere volebam, et quid
 opere studique ponas in eo, ut si quando sit opus, rationem
 reddere tuarum actionum, et vicissim ab aliis exigere possis.
 Tu vero, mi Socrates, inquit, non id ipsum me perpetuo
 meditari putas? nimirum defendendi mei rationem, quia
 nemini sum injurius, atque etiam pro viribus meis bene de
 multis mereor; accusationes vero quorundam ut instituan.
 non meditari tibi videor, quum privatim multos injustos
 esse animadvertam, et nonnullos etiam erga rempublicam,
 de nemine autem velle bene mereri? An vero mediteris haec
 etiam oratione exponere, velim mihi significes, Ischomache.
 Equidem, ait, mi Socrates, in dicendo me exercere non
 desino. Nam sive accusantem aliquem in familia, seu de-
 fendentem se audiero, quidquid mentiatur redarguere conor:
 vel de aliquo ad amicos queror, vel aliquem laudo, vel
 necessarios quosdam reconcilio, dum ostendere ipsis enitor,
 potius eis conducere, ut amici sint, quam ut hostes. Quum
 militiae praetori adsumus, increpamus aliquem, vel causam
 alienius defendimus, si praeter meritum culpa in eum con-
 fertur; vel inter nos mutuo accusationes instituimus, si cui
 honos immerito defertur. Sapenumero etiam consultantes,
 quae agere cupimus, laudamus; quae nolumus agere, vitu-
 peramus. Jam vero, mi Socrates, etiam sapenumero
 scorsum factum est de me iudicium, quid me perpeti, quidve
 multe nomine oporteret exsolvere. A quonam? inquam
 ego, mi Ischomache: nam equidem hoc antehac ignorabam.
 Ab uxore, inquit. Et quonam pacto, inquam ego, causam
 agis? Quum vera dicere conducit, egregie admodum; quum
 falsa, causam deterioiorem, mi Socrates, non possum profe-
 cto meliorem facere. Certe non potes, inquam ego, mi
 Ischomache, quod falsum est, verum facere.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

CAPUT XII.

Ἄλλὰ γὰρ, ἔφην ἐγὼ, μή σε κατακυλώω, ὦ Ἰσχόμαχε, ἀπείναι ἤδη βουλόμενον; Μὰ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἐπεὶ οὐκ ἂν ἀπέλθοιμι πρὶν παντάπασιν ἡ ἀγορὰ λυθῇ. (α) Νῆ Δί', ἔφην ἐγὼ, φυλάττη γὰρ ἰσχυρῶς μὴ ἀποδόλης τὴν ἐπωνυμίαν, τὸ ἀνὴρ καλὸς ἀγαθὸς κεκληῖσθαι. Νῦν γὰρ πολλῶν σοι ἰσως ὄντων ἐπιμελείας δεομένων, ἐπεὶ συνέθου τοῖς ξένοις, ἀναμένεις αὐτοὺς, ἵνα μὴ ψεύσῃ. Ἄλλὰ τοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, οὐδ' ἐκείνά μοι ἀμελεῖται ἢ σὺ λέγεις· ἔγω γὰρ ἐπιτρόπους ἐν τοῖς ἀγροῖς. (β) Πότερα δὲ, ἐγὼ ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ὅταν δεηθῇς ἐπιτρόπου, καταμαθὼν ἦν που ἡ ἐπιτροπευτικὸς ἀνὴρ, τοῦτον πειρᾷ ὠνεῖσθαι, ὥςπερ ὅταν τέκτονος δεηθῇς, καταμαθὼν εὖ οἶδ' ὅτι ἦν που ἰδῆς τεκτονικόν, τοῦτον πειρᾷ κτᾶσθαι, ἢ αὐτὸς παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; Αὐτὸς νῆ Δί', ἔφη, ὦ Σώκρατες, πειρῶμαι παιδεύειν. (γ) Καὶ γὰρ ὅστις μέλλει ἀρκεῖσιν ὅταν ἐγὼ ἀπὸ ἀντ' ἐμοῦ ἐπιμελούμενος, τί αὐτὸν καὶ δεῖ ἄλλο ἐπίστασθαι ἢ ἅπτερ ἐγώ; εἴπερ γὰρ ἱκανὸς εἰμι τῶν ἔργων προστατεύειν, καὶ ἄλλον δὴ πικρὴν δυνάμειν διδάξαι ἅπτερ αὐτὸς ἐπίσταμαι. (δ) Οὐκ οὖν εὐνοίαν πρῶτον, ἔφην ἐγὼ, δεήσῃ αὐτὸν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς, εἰ μέλλοι ἀρκεῖσιν ἀντὶ σοῦ παρών. Ἄνευ γὰρ εὐνοίας τί ὄφελος καὶ ὅποιαι σπουδαῖ ἐπιτρόπου ἐπιστήμης γίνεσθαι; Οὐδὲν μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἀλλὰ τοι τὸ εὐνοεῖν ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐγὼ πρῶτον πειρῶμαι παιδεύειν. (ε) Καὶ πῶς, ἐγὼ ἔφην, πρὸς τῶν θεῶν εὐνοίαν ἔχειν σοι καὶ τοῖς σοῖς διδάσκεις ὅτινα ἂν βούλῃ; Εὐεργετῶν νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὅταν τινὲς ἀγαθοῦ οἱ θεοὶ ἀφθονίαν διδώσιν ἡμῖν. (ς) Τοῦτο οὖν λέγεις, ἔφην ἐγὼ, ὅτι οἱ ἀπολαύοντες τῶν σῶν ἀγαθῶν εὐνοίᾳ σοι γίνονται καὶ ἀγαθόν τί σε βούλονται πράττειν; Τοῦτο γὰρ ὄργανον, ὦ Σώκρατες, εὐνοίας ἀρίστον ὁρῶ δν. (ζ) Ἦν δὲ δὴ εὐνοὺς σοι γέννηται, ἔφην, ὦ Ἰσχόμαχε, ἢ τούτου ἕνεκα ἱκανὸς ἔσται ἐπιτροπεύειν; οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἑαυτοῖς εὐνοὶ πάντες ὄντες ὥς εἰπεῖν ἀνθρώποι, πολλοὶ αὐτῶν εἰσὶν οἳ οὐκ ἐθέλουσιν ἐπιμελεῖσθαι ὅπως αὐτοῖς ἔσται ταῦτα ἢ βούλονται εἶναι σφίσι τὰ ἀγαθὰ; (η) Ἀλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἐγὼ τοιούτους ὅταν ἐπιτρόπους βούλωμαι καθιστάναι, καὶ ἐπιμελεῖσθαι διδάσκω. (θ) Πῶς, ἔφην ἐγὼ, πρὸς τῶν θεῶν; τοῦτο γὰρ δὴ ἐγὼ παντάπασιν οὐ διδάκτων ὥμην εἶναι τὸ ἐπιμελῆ ποιῆσαι. Οὐδὲ γάρ ἐστιν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐφεξῆς γε οὕτως ὁδὸν τε πάντας διδάξαι ἐπιμελεῖς εἶναι. (ι) Ποίους μὲν δὴ, ἐγὼ ἔφην, ὁδὸν τε; πάντως μοι σαφὲς τούτους διαστήμησον. Πρῶτον μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τοὺς οἶνου ἀκρατεῖς οὐκ ἂν δύναται ἐπιμελεῖς ποιῆσαι· τὸ γὰρ μεθύειν λήθην ἐμποεῖ πάντων τῶν πράττειν δεομένων. (ιι) Οἱ οὖν τούτου ἀκρατεῖς μόνον, ἐγὼ ἔφην, ἀδύνατοί εἰσιν ἐπιμελεῖς εἶσθαι ἢ καὶ ἄλλοι τινές; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, καὶ οἳ γε τοῦ ὕπνου. Οὔτε γὰρ ἂν αὐτὸς δύναται καθεύδειν τὰ δέοντα ποιεῖν οὔτε ἄλλους παρέχεσθαι. (ιιι)

Verum num te, Ischomache, detineo discedere volentem? Non profecto, mi Socrates, ait. Etenim prius, quam penitus finis concionis fuerit, discessurus non sum. Vehementer enim profecto caves, inquam, ne cognomentum illud, quo vir bonus et honestus appellaris, amittas. Nam tametsi jam fortasse multa tibi necessario curanda sunt, quia tamen ita convenit inter vos, hospites illos operiris, ne mentiaris. Atqui, mi Socrates, ait Ischomachus, ne illa quidem negliguntur, de quibus tu loqueris. Quippe villicos in prædiis habeo. Utrum vero, inquam, Ischomache, quum villico tibi est opus, exploras an alicubi sit quispiam ad hanc procuracionem idoneus, eumque das operam ut emas; veluti quum fabro tibi est opus, sat scio, sicubi peritum fabricæ noveris, eum te operam dare uti compares? An vero ipse villicos tuos instituis? Ego ipse profecto, mi Socrates, ait, in hoc incumbo, ut eos instituam. Nam si qui talis esse debeat, ut me absente rem meam satis idonee curet, quid eum scire aliud, quam me ipsum, oporteat? Quippe si sum ego satis ad hoc idoneus, ut præsim operis illis, etiam alium scilicet docere possum, quæ ipse teneo. Primum igitur, inquam ego, necesse est benevolo sit erga te ac tuos animo, si quidem ejus presentia tuo loco sufficere debeat. Nam sine benevolentia quisnam scientiæ procuratoriæ fuerit usus, qualiscumque tandem illa sit? Nullus profecto, inquit Ischomachus: verum ego primum sic eos conor instituere, ut erga me meosque benevolo sint animo. At obsecro te per deos immortales, inquam ego, quo pacto quemcunque vis doces, ut benevolentia te tuosque complectatur? Benefaciundo, ait, quando boni alicujus copiam dii nobis largiuntur. Ergo tu dicere vis, inquam, in eis, qui bonis tuis fruuntur, benevolentiam erga te excitari, atque illos bene tibi facere velle. Esse enim, mi Socrates, instrumentum hoc benevolentiae optimum video. At si quis benevolentiam erga te concipiat, inquam, Ischomache, an propterea satis ad procuracionem erit idoneus? an non vides, quod quum homines, ut ita dicam, universi bene sibi velint, multi tamen sint, qui curam adhibere nolint, ut ea bona consequantur, quæ sibi cupiant evenire? Ego vero, inquit Ischomachus, quum tales villicos constituere volo, etiam doceo eos curam adhibere. Qui hoc? quæso per deos, inquam. Etenim id ego plane sub doctrinam non cadere putabam, ut quis diligens efficiatur. Sane fieri non potest, mi Socrates, ait, ut quis serie quadam omnes diligentes esse doceat. Quinam igitur, inquam ego, doceri possunt? Velim omnino mihi hos perspicue indices. Primum eos, ait, mi Socrates, qui a vino sibi temperare nequeunt, diligentes efficere non poteris: nam ebrietas oblivionem omnium, quæ agi oportet, inducit. Num igitur, inquam ego, qui ab hoc se continere non possunt, soli diligentes esse nequeunt, an et alii quidam? Profecto, ait Ischomachus, etiam illi, qui somno moderari non possunt. Quippe nec ipse dormiens facere, quæ debet, nec alios

Τί οὖν; ἐγὼ ἔργον, οὗτοι αὖ μόνον ἀδύνατοι ἡμῖν ἔσονται ταύτην τὴν ἐπιμέλειαν διδασκίῃναι ἢ καὶ ἄλλοι τι- νες πρὸς τοὺς τοῖς ἑμοῖς τοῖς δοκούσιν, ἔφη ὁ Ἰσχυρά- ρος, καὶ οἱ τῶν ἀρροδισίων δυσέρωτες ἀδύνατοι εἶναι διδασκίῃναι ἄλλου τινὸς μᾶλλον ἐπιμελεῖσθαι ἢ τούτου. (11. Οὗτε γὰρ ἐλπίδα οὐτ' ἐπιμέλειαν ἥδιονα βρόδιον εὑρεῖν τῆς τῶν παιδικῶν ἐπιμελείας, οὐδὲ μὴν ὅταν πα- ρῇ τὸ παρατέον, τιμωρίαν γαλεπωτέραν εὐπετές ἐστὶ τοῦ ἀπὸ τῶν ἐρωμένων κολλυέσθαι. Ὑψίστοι οὖν καὶ ἡς ἂν τοιούτους γνῶντας μετ' ἐπιχειρεῖν ἐπιμελεῖσθαι τούτων τινὰς καθεστάναι. 12. Τί δέ, ἔφη ἐγὼ, οἵτι- νες αὖ ἐρωτικῶς ἔχρουν τοῦ κερδαίνειν, ἢ καὶ οὗτοι ἀδύ- νατοί εἰσιν εἰς ἐπιμέλειαν τῶν κατ' ὄγκον ἔργων παι- δεύεσθαι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχυράρως, οὐδαμῶς γε, ἀλλὰ καὶ πάντες εὐχαιρόμενοι εἰσιν εἰς τὴν τούτων ἐπιμέ-λειαν, οὐδὲν γὰρ ἄλλο δεῖ ἢ δεῖσθαι μόνον αὐτοῖς ὅτι κερ- δαλέον ἐστὶν ἢ ἐπιμέλειαν. 13. Τούτῳ δὲ ἄλλους, ἔφη ἐγὼ, εἰ ἐγκρατεῖς τέ εἰσιν ὧν σὺ κελεύεις καὶ πρὸς τὸ φιλοκερδεῖς εἶναι μετρίως ἔχρουν, πῶς ἐκδιδάσκεις ὧν σὺ βούλει ἐπιμελεῖς γίνεσθαι; Ἀπλῶς, ἔφη, πάντες, ὁ Σώκρατες. Ὅταν μὲν γὰρ ἐπιμελούμενους ἴδω, καὶ ἐπαίνῳ καὶ τιμῇ παιρῶμαι αὐτούς, ὅταν δὲ ἀμελοῦν-τας, λέγειν τε παιρῶμαι καὶ ποιεῖν ὅποια δεῖται αὐτούς. 14. Οὐ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχυράρως, οὐδὲν γε μᾶλλον ἢ ἀρροστοὶ ὄντα αὐτὸν ἄλλους μετρίως ποιεῖν. Χάλε- πον γὰρ τοῦ διδασκάλου ποιηρῶς τι ὑποδεικνύοντος κα- λῶς τοῦτο ποιεῖν μάθειν, καὶ ἀμελεῖν γε ὑποδεικνύοντος τοῦ δεσπότης γαλεπὸν ἐπιμελῆς διεκρίνοντα γενεσθαι. 15. Ὡς δὲ συντομῶς εἶπαι, ποιηρῶς μὲν δεσπότης οἰ- κέτας σὺ δοκῶ χρηστός καταμαμαχικῶς, χρηστός μὲντοι ποιηρῶς ἥδη εἶδον, σὺ μὲντοι ἀχρηστός γε. Τὸν δὲ ἐπιμαχικῶς βούλομεν ποιηρῶς τινὰς καὶ ἐρω- ρητικὸν δεῖ εἶναι τὸν ἔργον καὶ ἐξουσιαστικὸν καὶ γάρου θέοντα τῶν καλῶς τελευτῶν ἀποδιδόναι τῷ αἵτιον, καὶ δικτὴν καὶ ὀκνούντα τὴν αἴτιον ἐπιθεῖναι τῷ ἀμε- λῶντι. 16. Καλῶς δὲ μοι δοκεῖ εἶρην, ἔφη ὁ Ἰσχυρά- ρως, καὶ ἢ τοῦ βαρβαρῶς λεγόμενης ἀπόκρισις, ὅτι βα- ρβάρως ἀπὸ ἵππου ἐπιτοχῶν ἀναθῶ παρῶναι αὐτὸν ὡς τάχιστα βούλομενος ἔρετο τῶν δεινῶν τινα ἀπὸ ἵππων δοκούστων εἶναι τί τάχιστα παρῶναι ἵππων τὸν δὲ εἰ- πεῖν ἡγήσεται ὅτι δεσπότης οὐδαμῶς. Ὅπως δ', ἔφη, ὁ Σώκρατες, καὶ ταῦτα μοι δοκεῖ δεσπότης οὐδαμῶς τὰ κατὰ τε καὶ ἀπὸ μάλιστα ἐργάζεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Ὅταν δὲ παραστήσῃς τὴν, ἔφη ἐγὼ, τοῦτο καὶ πάντες ἰσχυρῶς ὅτι δεῖ ἐπιμελεῖσθαι ὧν ἂν σὺ βούλῃ, ἢ βαρβάρως ἥδη ἔσται ὁ τοιοῦτος ἐπιτροπεύειν, ἢ τι καὶ ἄλλο

ad hoc possit impellere. Quid igitur? inquam ego, soli sunt hi, quibus haec diligentia tradi non potest, an praeterea quidam alii? Sane mihi videntur, ait Ischomachus, etiam illi qui perdit rebus veneris dediti sunt, ut alterius rei maiorem curam habeant, quam illius, doceri non posse. Nam neque spes, neque cura reperiri alia iucundior facile potest, quam sit cura ejus quod amet; nec invenire sup- plicium gravius in proclivi est, quam si rerum expediendarum cura suis ab amoribus aliquis avocaretur. Quamobrem quoscunque tales esse animadverto, ab iis absteo, ut ne coner quidem tales procuratores constituere. Quid au- tem, inquam ego, si quibus inest amor lucrificandi, non et illi ad attentionem in rebus rusticis institui nequeunt? Non profecto, ait Ischomachus, nequeunt, imo facillime ad hoc studium deduci possunt. Quippe nulla hic opus est alia re, nisi ut eis dumtaxat ostendas, fructuosam esse diligen- tiam. Ceteros autem, inquam ego, si et iis in rebus sint continent, in quibus hoc ab ipsis requiris, et quales mediocriter cupidi sint, quo tandem pacto doces, ut pro arbitrio tuo sint diligentes? Per sane simpliciter, ait, mi Socrates. Nam quum eos diligenter sua curare video, non solum collando ipsos, sed etiam ut omnem honore ali- quid operam; sin negligentes esse, dicere ac facere conor id, quod eos mordeat. Age vero, inquam, Ischomache, nihil ab hac oratione de iis qui ad diligentiam instituuntur, deflectens, etiam illud mihi de instituendi ratione de- clarato: num fieri possit, ut quis ipse negligens alios ef- ficere diligentes possit? Nequaquam, ait Ischomachus, minus que modo magis, quam si quis ipse musicae imperitus, abso- llicere musicos velit. Est enim difficile, doctore non recte monstrante, discere, ut bene aliquid efficias: itidem quum exemplum negligentiae dominus suppeditat, difficile est servum diligentem fieri. Atque breviter ut dicam, futurum domini servos nunquam fuisse frugi animadvertisse video. Frugi autem domini servos equidem pravos quosdam vidi, sed non sine dominorum detrimento. At qui reddere quod- dam velit ad attentionem idoneos, eum et inspicere optata necesse est, et in ea inquirere, et non illibenter auctori eorum, quae bene perfecta sunt, gratiam referre, et non vereri merito illam supplicio afficere, qui negligens sit. Etiam illud mihi hominis ejusdam barbari responsum pra- clarum videtur, quum rex scilicet equum nactus bonum, quem cuperet quamprimum saginari, quendam imprimis equestris rei peritum interrogaret: quidnam equum bo- vissimo spatio pinguem efficeret? fertur enim is respo- disse: Oculus domini. Sic mihi videtur, inquit, mi So- crates, etiam alia plurima domini oculus quam maxime pub- lica et egestia efficit.

CAPUT XIII.

Ceterum tibi, inquam ego, jam alicui vehementer inculca- veris, diligenter esse curanda, quae tu velis; num is jam ido- neus ad procurationem erit? an et aliud quippiam praeterea

προμαθητέον αὐτῷ ἔσται, εἰ μέλλει ἐπίτροπος ἱκανὸς ἔσεσθαι; (3) Ναί μὰ Δί', ἔφη δ' Ἰσχόμαχος, ἔτι μέντοι λοιπὸν αὐτῷ ἔστι γινώσκειν, τι τε ποιητέον καὶ ὅποτε καὶ ὅπως, εἰ δὲ μή, τί μᾶλλον ἐπιτρόπου ἀνευ τούτων ὄφελος ἢ ἰατροῦ δεῖ ἐπιμελεῖσθαι μὲν καί μιν ὅπως πρῶτ' ἐκ τῶν καὶ ὅψε, δ, τι δὲ συμφέρον τῷ καί μιν ποιεῖν εἴη, τοῦτο μὴ εἰδῆναι; (4) Ἐάν δὲ δὴ καὶ τὰ ἔργα μάθῃ ὥς ἔστιν ἐργαστέα, ἔτι τινὸς, ἔφη ἐγὼ, προσδεῖσθαι, ἢ ἀποτελεστέον ἦδ' οὗτος σοὶ ἔσται ἐπίτροπος; Ἄρχειν γε, ἔφη, οἶμαι δεῖν αὐτὸν μαθεῖν τῶν ἐργαζομένων. (5) Ἡ οὖν, ἔφη ἐγὼ, καὶ σὺ ἄρχειν ἱκανὸς εἶναι παιδεύεις τοὺς ἐπιτρόπους; Πειρῶμαι γε δὴ, ἔφη δ' Ἰσχόμαχος. Καὶ πῶς δὴ, ἔφη ἐγὼ, πρὸς τῶν θεῶν τὸ ἀρχικοῦς εἶναι ἀνθρώπων παιδεύεις; Φαύλος, ἔφη, πάνυ, ὦ Σώκρατες, ὥστε ἰσως ἂν καὶ καταγέλασαις ἀκούων. (6) Οὐ μὲν δὲ ἄξιόν γ' ἔφη ἐγὼ, τὸ πρᾶγμα καταγέλωτος, ὦ Ἰσχόμαχε. Ὅστις γάρ τοι ἀρχικοῦς ἀνθρώπων δύναται ποιεῖν, ὅλον δὲ οὗτος καὶ δεσποτικὸς ἀνθρώπων δύναται διδάσκειν, ὅστις δὲ δεσποτικὸς, δύναται ποιεῖν καὶ βασιλικός. Ὡς οὐ καταγέλωτός μοι δοκεῖ ἄξιός εἶναι ἀλλ' ἐπαίνου μεγάλου ὁ τοῦτο δυνάμενος ποιεῖν. (7) Οὐκοῦν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐκ δυοῖν τούτων τὸ πείθεσθαι μανθάνουσιν, ἐκ τε τοῦ ὅταν ἀπειθεῖν ἐπιχειρῶσι κολάζεσθαι, καὶ ἐκ τοῦ ὅταν προθύμως ὑπηρετῶσιν εὐπάσχειν. (8) Οἱ τε γοῦν πῶλοι καταμανθάνουσιν ὑπακούειν τοῖς πωλοδόμοις τῷ ὅταν μὲν πείθωνται τῶν ἡδέων τι αὐτοῖς γίνεσθαι, ὅταν δὲ ἀπειθῶσι πράγματα ἔχειν ἔτ' ἂν ὑπηρετήσῃσι κατὰ γνώμην τῷ πωλοδόμῳ; (9) καὶ τὰ κυνῶν δὲ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ γλώσσῃ ὑποδέεσθαι ὅσα δὴ μὴ καὶ περιτρέχειν καὶ κυδιστὰν καὶ ἄλλα πολλὰ μανθάνει τῷ αὐτῷ τούτῳ τρόπῳ. Ὅταν μὲν γὰρ πείθεται, λαμβάνει τι ὅν δεῖται, ὅταν δὲ ἀμελῇ, κολάζεται. (10) Ἀνθρώπους δ' ἔστι πειθαυμένους ποιεῖν καὶ λόγῳ, ἐπιδεικνύοντα ὥς συμφέρει αὐτοῖς πείθεσθαι, τοῖς δὲ δούλοις καὶ ἡ δοκῶσα θηριώδης παιδεία εἶναι πάνυ ἔστιν ἐπαγωγὸς πρὸς τὸ πείθεσθαι διδάσκειν τῇ γὰρ γαστρὶ αὐτῶν ἐπὶ ταῖς ἐπιθυμίαις προσχαριζόμενος ἂν πολλὰ ἀνύτοις παρ' αὐτῶν. Αἱ δὲ φιλότιμοι τῶν φύσεων καὶ τῷ ἐπαίνῳ παροξύνονται. Πεινῶσι γὰρ τοῦ ἐπαίνου οὐχ ἥττον ἐναι τῶν φύσεων ἢ ἄλλαι τῶν σίτων τε καὶ ποτῶν. (11) Ταῦτά τε οὖν ὅσα περ αὐτὸς ποῖν οἶμαι πειθαυμένους ἀνθρώποις χρῆσθαι διδάσκων οὓς ἂν ἐπιτρόπους βούλωμαι καταστήσαι καὶ τάδε συλλαμβάνω αὐτοῖς ἱμάτιά τε γὰρ ὅσα δεῖ παρέχειν ἐμὲ τοῖς ἐργαστήρσι καὶ ὑποδήματα οὐχ ὅμοια πάντα ποῖω, ἀλλὰ τὰ μὲν χεῖρω τὰ δὲ βελτίω, ἵνα ἢ τὸν κρείττω τοῖς βελτίοσι τιμᾶν, τῷ δὲ χείρονι τὰ ἥττω δίδοναι. (12) Πάνυ γὰρ μοι, ἔφη, δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἀθυμία ἐγγίγνεσθαι τοῖς ἀγαθοῖς, ὅταν ὁρῶσι τὰ μὲν ἔργα δι' αὐτῶν καταπραγματούμενα, τῶν δὲ ὁμοίων τυγχάνοντα ἐαυτοῖς τοὺς μῆτε ποιεῖν μῆτε κινδυνεύειν ἐθέλοντας, ὅταν δέη. (13) Αὐτὸς τε οὖν οὐδ' ὁπωστίουν τῶν ἰσων ἀξίω τοὺς ἀμείνους

discendum erit ei, si quidem villicus esse satis aptus velit? Erit profecto, inquit Ischomachus: siquidem restat, ut et quid, et quando, et quo pacto sit agendum, intelligat. Nam absque hoc quis villici usus potior fuerit, quam medici, qui haberet quidem ægrotantis alicujus curam, tum mane, tum vesperi eum conveniendo; verum quid ægroto possit conducere, id facere nesciat? Quod si didicerit, inquam ego, quo pacto faciunda sint opera, num adhuc aliquid desiderabitur, an jam talis villicus tibi absolutus erit? Equidem arbitror, ait, discendum ei esse rationem imperandi operariis. Num igitur, inquam ego, tu quoque villicos instituis, ut ad imperandum sint idonei? Sane id enitor facere, ait Ischomachus. Quæso te per deos, inquam, quo pacto eos instituis in hoc, ut rationem regendi alios teneant? Sane vulgariter, ait, mi Socrates, adeo ut fortassis tu hæc audiens, sis risurus. Certe, inquam ego, minime risu digna res est, Ischomache. Nam qui efficere quosdam potest idoneos ad imperandum hominibus, eum patet etiam herilem quandam disciplinam posse tradere; quam qui teneat, possit item tradere regiam. Itaque non irrisionem mihi, sed magnam laudem mereri videtur, qui hoc efficere possit. Cetera igitur animalia, mi Socrates, ait, dualibus hisce rebus parere discunt: partim quod, ubi nolunt obtemperare, puniantur; partim quod, ubi alacriter obsequuntur, benigne cum eis agatur. Ita pulli equorum obedire domitoribus suis ea re discunt, quod quum parent, suave quid consequantur; contumaces autem, molestias quasdam experiantur, donec voluntati domitoris obsequantur. Etiam catelli, qui hominibus et intelligentia et lingua longe sunt inferiores, nihilominus et in gyrum currere, et in aquam se immergere, et alia multa eodem hoc modo discunt. Nam ubi parent, aliquid eorum, quæ expetunt, consequuntur; ubi vero negliger se gerunt, dant pœnas. Homines autem etiam oratione reddi obedientiores possunt, si quis demonstret ipsis expedire, ut pareant; servis ea quoque disciplina, quæ belluina videtur esse, valde conducit ad hoc, ut parere discant. Nam si gratificeris cupiditatibus gulæ ipsorum, multum apud eos effeceris. Naturæ autem ambitiosæ etiam laude exacuuntur. Nam in nonnullis ingeniis non minor est famæ laudis, quam in aliis cibi ac potus. Quum igitur eos docens, quos villicos volo constituere, ipse illa præsto, quibus effecturum me puto, ut homines magis obsequentes habeam, etiam hac ipso in parte juvo. Nam et vestes, et calceamenta, quæcunque tribuenda sunt operariis, non omnia fieri æqualia curo, sed quædam deteriora, quædam meliora; ut rectius se gerentem melioribus ornem, et pejori dem deteriora. Videtur enim mihi, mi Socrates, inquit, omnino in bonis magnus quidam animi moror oriri, quum opera per se fieri vident, ac nihilominus æqualia secum præmia consequi eos, qui quum opus est, neque laborare, neque adire pericula volunt. Quamobrem nequaquam meliores cum deterioribus præmiis æqualibus dignor, ac v.?

τοὺς κακίους τυγχάνειν, τοὺς τε ἐπιτρόπους, ὅταν μὲν ἴδω διαδεδωκότας τοῖς πλείστον ἀξίοις τὰ κράτιστα, ἐπανῶ, ἣν δὲ ἴδω ἢ κολακούμεναι τινα προτιμώμενον ἢ καὶ ἄλλῃ τινὶ ἀνωφελεὶ χάριτι, οὐκ ἀμελῶ ἀλλ' ἐπιπλήττω καὶ πειρώμαι διδάσκειν, ὥς Σώκρατες, ὅτι οὐδ' αὐτοῦ σύμφορα ταῦτα ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

Ὅταν δὲ, ὥς Ἰσχομάχε, ἔφην ἐγὼ, καὶ ἄρχειν ἤδη ἱκανός σοι γένηται ὥστε πειθόμενους παρέχεσθαι, ἢ ἀποτετελεσμένον ἤδη τοῦτον ἡγῆς ἐπίτροπον, ἢ ἔτι τινός προσδεῖται ὁ ταῦτα ἔχων ἂν σὺ εἴρηκας; (2) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, τοῦ τε ἀπέχεσθαι τῶν δεσποσύνων καὶ μὴ κλέπτειν. Εἰ γὰρ ὁ τοὺς καρπούς μεταχειριζόμενος τολμῶ ἄφραξιν ὥστε μὴ λείπειν λυσιτελοῦντας τοῖς ἔργοις, τί ἂν ὄφελος εἴη τὸ διὰ τῆς τούτου ἐπιμελείας γεωργεῖν; (3) Ἦ καὶ ταύτην οὖν, ἔφη ἐγὼ, τὴν δικαιοσύνην σὺ ὑποδύῃ διδάσκειν; Καὶ πάνυ, ἔφη ὁ Ἰσχομάχος, οὐ μέντοι γε πάντας ἐξ ἐτοίμου εὐρίσκω ὑπακούοντας τῆς διδασκαλίας ταύτης. (4) Καίτοι τὰ μὲν καὶ ἐκ τῶν Δράκοντος νόμων, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῶν Σόλωνος πειρώμαι, ἔφη, λαμβάνων ἐμβιβάζειν εἰς τὴν δικαιοσύνην τοὺς οἰκέτας. Δοκοῦσι γὰρ μοι, ἔφη, καὶ οὗτοι οἱ ἄνδρες θεῖναι πολλοὺς τῶν νόμων ἐπὶ δικαιοσύνης τῆς τοιαύτης διδασκαλίᾳ. (5) Ἐγγραπταὶ γὰρ ζημιούσθαι ἐπὶ τοῖς κλέμμασι, καὶ δεδέσθαι, ἣν τις ἄλλῳ ποιῶν, καὶ θανατούσθαι τοὺς ἐγγειροῦντας. Δῆλον οὖν, ἔφη, ὅτι ἔγραφον αὐτὰ βουλευόμενοι ἀλυσιτελῆ ποιῆσαι τοῖς ἀδίκους τὴν αἰσχροκέρδειαν. (6) Ἐγὼ οὖν, ἔφη, καὶ τούτων (προφέρων) ἔναι καὶ ἄλλα τῶν βασιλικῶν νόμων πρὸς φερόμενος πειρώμαι δικαίους περὶ τὰ διαχειριζόμενα ἀπεργάζεσθαι τοὺς οἰκέτας. (7) Ἐκείνοι μὲν γὰρ οἱ νόμοι ζημίαι μόνον εἰσὶ τοῖς ἀμαρτάνουσιν, οἱ δὲ βασιλικοὶ νόμοι οὐ μόνον ζημιῶσι τοὺς ἀδικούντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελούσι τοὺς δικαίους ὥστε ὀρθῶντες πλουσιωτέρους γίνεσθαι τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων πολλοὶ καὶ φιλοκέρδεις ὄντες εὐ μάλα ἐπιμέλονται τῇ μὴ ἀδικεῖν. (8) Οὐδ' ἂν αἰσθάνομαι, ἔφη, ὅμως καὶ εὐ πάσχοντας ἔτι ἀδικεῖν πειρωμένους, τούτους ὡς ἀνηκέστους πλεονέκτας ὄντας ἤδη καὶ τῆς χρήσεως ἀποπαύω. (9) Οὐδ' ἂν αὖ καταμάθω μὴ τῇ πλείον ἔχειν μόνον διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπιτιμώμενος δικαίους εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι ἐπιτιμώμενους ὑπ' ἐμοῦ, τούτοις ὥσπερ ἐλευθέρους ἤδη γρῶμαι, οὐ μόνον πλουτιζόν ἀλλὰ καὶ τιμῶν ὡς καλοὺς τε κάγαθούς. (10) Τούτῳ γὰρ μοι δοκεῖ, ἔφη, ὥς Σώκρατες, διαφέρειν ἀνὴρ φιλότιμος ἀνὴρ φιλοκέρδους, τῷ ἐθέλειν ἐπαίνου καὶ τιμῆς ἕνεκα καὶ πονεῖν ὅπου δεῖ καὶ κινδυνεύειν καὶ αἰσχροῶν κερδῶν ἀπέχεσθαι.

licos meos laudo, quum eos optima distribuisse video in maxime dignos: sin quem vel per adulationes, vel alia quam inutili gratificatione video potius honorem consequutum, id equidem non negligo, sed objurgo villum, eumque docere, mi Socrates, conor fieri ea ne cum ipsis quidem commodo.

CAPUT XIV.

Quum autem, inquam ego, villicus tibi satis, Ischomache, ad imperandum aliis idoneus factus est, ut jam illos obsequentes reddere possit; num illum jam perfectum tibi putas, an adhuc aliquid in eo desideratur qui hæc, quæ tu narrasti, habet? Desideratur profecto, inquit Ischomachus, nimirum herilibus a rebus ut absteineat, neque quidquam furto subtrahat. Nam si is, qui fructus habet in manibus, ausit eos sic intervertere, ut in iis, qui relinquuntur, opere rusticæ lucrum non constet; cui, quæso, fuerit usui curatio hujus in agricultura? Num igitur, inquam ego, hanc quæque justitiam tu docendam suscipis? Omnino, ait Ischomachus: neque tamen omnes ad parendum huic doctrinæ satis promptos invenio. Certe partim ex legibus Draconis, partim Solonis, quædam adsumere conor, quibus efficiam, ut in justitia famuli mei proficiant. Videntur enim nihil etiam hi viri multas leges de justitiæ hujus doctrina condidisse. Nam perscripserunt multandos esse, qui furtum faciant, ac deprehensos in re, esse vinciendos, morteque afflictiendos, qui aggrediantur. Quomobrem perspicuum est, eos has leges sic perscripsisse, ut qui turpem illum questum vellent injustis inutilem reddere. De his igitur quædam producents, atque alia e legibus regis adhibens, famulos efficere justos in iis tractandis enitor, quæ in manibus habent. Nam illæ quidem leges tantum poenas delinquentibus constituunt; at regie non injustos tantum puniunt, sed justis etiam emolumentum afferunt. Quo fit, ut plerique injusti, dum justos locupletiores esse factos vident, præsertim quia lucri sunt cupidi, egregie se contineant, ne quid injuste faciant. Quos autem animadverto beneficiis affectos, nihilominus injusta moliri, illis, ut insanabilis avaritiæ hominibus, uti deinceps desino. Rursum quos animadverto non tantum elatis esse animis, quod ob justitiam in meliori conditione sint, sed etiam laudari a me cupere, hos velut ingenios tracto, neque divites tantum facio, sed etiam honore prosequor, ut viros bonos et honestos. Nam in hoc mihi, Socrates, differre vir honoris cupidus a lucri cupido videtur, quod laudis honorisque causa et labores suscipere, quum opus est, velit, et adire pericula, et a turpibus lucris abstinere.

Ἀλλὰ μέντοι ἐπειδὴν γε ἐμποίησιν τινὲ τὸ βούλεσθαι σοι εἶναι τὰγαθὰ, ἐμποίησιν δὲ τῷ αὐτῷ τούτῳ ἐπιμελίσθαι ὅπως ταῦτα σοι ἐπιτελῆται, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἐπιστήμην κτήσῃ αὐτῷ, ὡς ἂν ποιούμενα ἕκαστα τῶν ἔργων ὠφελιμώτερα γίγνοιτο, πρὸς δὲ τούτοις ἀρχειν ἱκανὸν αὐτὸν ποιήσῃς, ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν ἡδύται σοι τὰ ἐκ τῆς γῆς ὥραϊα ἀποδεικνύων ὅτι πλεῖστα ὥσπερ σὺ σαυτῷ, οὐκέτι ἐρήσομαι περὶ τούτου εἰ ἔτι τινὸς δ' τοιοῦτος προσδεῖται· πάνυ γὰρ μοι δοκεῖ ἤδη πολλοῦ ἂν δέξιός εἶναι ἐπίτροπος ὢν τοιοῦτος. Ἐκεῖνο μέντοι, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, μὴ ἀπολίπῃς, ὃ ἡμῖν ἀργότατα ἐπιδεδράμηται τοῦ λόγου. (2) Τὸ ποῖον; ἔφη δ' Ἰσχόμαχος. Ἐλεξας δῆπου, ἔφη ἐγὼ, ὅτι μέγιστον εἴη μαθεῖν ὅπως δεῖ ἐξεργάζεσθαι ἕκαστα· εἰ δὲ μὴ, οὐδὲ τῆς ἐπιμελείας ἔφησθα ὄφελος οὐδὲν γίγνεσθαι, εἰ μὴ τις ἐπίσταται ἂ δεῖ καὶ ὡς δεῖ ποιεῖν. (3) Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐγὼ, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ἱκανῶς δοκῶ καταμαθηκέναι ἢ εἰπας, καθὰ δεῖ διδάσκειν τὸν ἐπίτροπον· καὶ γὰρ ἢ ἔφησθα εὖνουν σοι ποιεῖν αὐτὸν μαθεῖν δοκῶ, καὶ ἢ ἐπιμελῇ καὶ ἀρχικὸν καὶ δίκαιον. (4) Ὁ δὲ εἰπας ὡς δεῖ μαθεῖν τὸν μέλλοντα ὁρθῶς γεωργίας ἐπιμελῆσθαι καὶ ἂ δεῖ ποιεῖν καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅποτε ἕκαστα, ταῦτα μοι δοκοῦμεν, ἔφη ἐγὼ, ἀργότερόν πως ἐπιδεδραμηκέναι τῷ λόγῳ. (5) ὥσπερ εἰ εἰπὼς ὅτι δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι τὸν μέλλοντα δυνῆσθαι τὰ ὑπαγορευόμενα γράφειν καὶ τὰ γεγραμμένα ἀναγιγνώσκειν. Ταῦτα γὰρ ἐγὼ ἀκούσας, ὅτι μὲν δεῖ γράμματα ἐπίστασθαι ἀκῆκῶς ἂν, τοῦτο δὲ εἰδὼς οὐδὲν τι οἶμαι μέλλον ἂν ἐπιστάμεν γράμματα. (6) Οὕτω δὲ καὶ νῦν ὅτι μὲν δεῖ ἐπίστασθαι γεωργίαν τὸν μέλλοντα ὁρθῶς ἐπιμελῆσθαι αὐτῆς βράδως πέπεισμαι, τοῦτο μέντοι εἰδὼς οὐδὲν τι μέλλον ἐπίσταμαι ὅπως δεῖ γεωργεῖν. (7) Ἀλλ' εἰ μοι αὐτίκα μάλα δόξειε γεωργεῖν, ὅμοιος ἂν μοι δοκῶ εἶναι τῷ περιόντῳ ἱατρῷ καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας, εἰδότες δὲ οὐδὲν ὅτι συμφέροι τοῖς κάμνουσιν. Ἰν' οὖν μὴ τοιοῦτος ὦ, ἔφη ἐγὼ, διδάσκέ με αὐτὰ τὰ ἔργα τῆς γεωργίας. (8) Ἐνταῦθα δὲ εἰπὼν δ' Ἰσχόμαχος, Τὴν τέχνην με ἤδη, ὦ Σώκρατες, καλεῖς αὐτὴν διδάσκειν τῆς γεωργίας; Αὐτὴ γὰρ ἴσως, ἔφη ἐγὼ, ἡδὴ ἐστὶν ἡ ποιοῦσα τοὺς μὲν ἐπισταμένους αὐτὴν κλουσίους, τοὺς δὲ μὴ ἐπισταμένους πολλὰ πονούντας ἀπόρως βιοτεύειν. (9) Νῦν τοίνυν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ταύτης τῆς τέχνης ἀκούσῃ. Τὸ γὰρ ὠφελιμωτάτην οὖσαν καὶ ἡδίστην ἐργάζεσθαι καὶ καλλίστην καὶ προσφιλεστάτην θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις ἔτι πρὸς τούτοις καὶ βράστην εἶναι μαθεῖν πῶς οὐχὶ γενναῖόν ἐστι; γενναῖα δὲ δῆπου καλοῦμεν καὶ τῶν ζώων ὅποσα καλά καὶ μεγάλα καὶ ὠφέλιμα ὄντα πράττει ἐστὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. (10) Ἀλλὰ μὴν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐχ ὥσπερ γε τὰς ἄλλας τέχνας κατατριβῆναι δεῖ μαθάνοντας πρὶν ἀξία τῆς τροφῆς ἐργάζεσθαι τὸν διδασκόμενον, οὐχ οὕτω καὶ ἡ γεωργία

Sed enim postquam hoc alicujus animo indidisti, ut prospere tibi omnia cedere velit, atque etiam ut curam adhibeat ad hæc tibi perficienda; ac præterea comparasti ei scientiam, ut opera singula majori cum utilitate fiant, idoneum insuper ad regendum effecisti, denique talem, ut e terra nata suo tempore uberrima tibi exhibere gaudeat itidem, ac tu ipse tibi: non jam amplius de hoc interrogabo, numquid in tali desideretur. Nam mihi videtur hoc modo villicus esse quantivis pretii, qui quidem talis sit. Verum hoc, inquam, Ischomache, ne omiseris, quod a nobis dicendo levissime percursum est. Quid hoc est? ait Ischomachus. Dixisti scilicet, inquam, maximum esse quiddam discere, quo pacto sint elaboranda omnia. Quod nisi fiat, ne studii quidem et curæ aiebas usum ullum esse, nisi quis videlicet intelligeret, quæ, et quomodo facienda sint. At ista, inquam, Ischomache, quo pacto abs te sunt exposita, satis intellexisse videor, quomodo scilicet villicus instituendus sit. Nam didicisse me arbitror, qua ratione dixeris efficiendum, ut benevolo sit erga te animo, et diligens, et ad regendum idoneus, et justus. Quod autem aiebas, discendum esse illi, qui recte rem rusticam curare velit, quæ faciunda sint, et quomodo, et quando singula; ea mihi videmur, inquam, levius nonnihil oratione nostra percurrisse. Perinde ac si dicas, esse necessarium, ut literas sciat is, qui scribere, quæ dictantur, et scripta legere velit. Nam his auditis, equidem huic literas esse notas oportere, audiverim; id vero si sciam, nihilo magis, mea quidem sententia, literas scivero. Sic nunc quoque peritum esse debere illum agriculturæ, qui curationem ejus recte suscipere velit, facile persuasus sum: sed quum id scio, nihilo magis teneo, quo pacto agricultura sit exercenda. Adeoque si statuero mox agrum colere, similis esse mihi videbor medico, qui circumeat quidem, et ægrotantes inspiciat, verum nihil sciat, quod eis sit usui. Quapropter ne talis sim, inquam, ipsa me agriculturæ opera doceto. Tum Ischomachus, Tunc me, inquit, artem ipsam agriculturæ jam docere jubes, Socrates? Nimirum, inquam ego, hæc ea est, quæ peritos ipsius locupletes efficit, imperitos autem, tametsi magnopere laborent, nihilominus in rerum inopia vitam agere sinit. Ergo jam, mi Socrates, quæ artis hujus erga homines sit benignitas, audies. Nam quo pacto non generosum sit aliquid, eam et utilissimam esse, et exercendo jucundissimam, et pulcherrimam, et acceptissimam tum diis tum hominibus, ac præter hæc etiam facillimam ad perdiscendum? nimirum et animalia generosa vocamus, quæcumque quum pulchra sint, et procera, et utilia, mansueta sunt erga homines. Enimvero, mi Socrates, ait, non sic ad discendum agricultura difficilis est, ut artes ceteræ, quibus discendis prope consumi necesse est prius quam discipulus exercere

δυσκόλος ἐστὶ μαθεῖν, ἀλλὰ τὰ μὲν ἰδὼν ἂν ἐργαζομένους, τὰ δὲ ἀκούσας, εὐθὺς ἂν ἐπίσταιο, ὥστε καὶ ἄλλον, εἰ βούλοιο, διδάσκειν. Οἶμαι δ', ἔφη, πάνυ καὶ λεληθέναι πολλὰ σεαυτὸν ἐπιστάμενον αὐτῆς. (11) Καὶ γὰρ δὴ οἱ μὲν ἄλλοι τεχνῖται ἀποκρύπτονται πῶς τὰ ἐπικαιριώτατα ἥς ἕκαστος ἔχει τέχνης, τῶν δὲ γεωργῶν δὲ καλλίστα μὲν φυτεύων μάλιστα ἂν ἤροιο, εἰ τις αὐτὸν θεῖτο, δὲ καλλίστα δὲ σπείρων ὡσαύτως· ὅτι δὲ ἔροιο τῶν καλῶς πεποιημένων, οὐδὲν ὅτι ἂν σε ἀποκρύψαιτο ὅπως ἐποίησεν. (12) Οὕτω καὶ τὰ ἔθνη, ὧς Σώκρατες, ἔφη, γεννασιότατους τοὺς αὐτῇ συνόντας ἡ γεωργία ἐοικε παρέχεσθαι. (13) Ἀλλὰ τὸ μὲν προσέμιον, ἔφη ἐγὼ, καλὸν καὶ ὀρθὸν ἀκούσαντα ἀποτρέπεσθαι τοῦ ἐρωτήματος· σὺ δὲ, ὅτι εὐπετές ἐστὶ μαθεῖν, διὰ τοῦτο πολὺ μοι μᾶλλον διέειπες αὐτήν. Οὐ γὰρ σοὶ αἰσχρὸν τὰ βράδια διδάσκειν ἐστίν, ἀλλ' ἐμοὶ πολὺ αἰσχρὸν μὴ ἐπίστασθαι ἄλλους τε καὶ εἰ χρήσιμα ὅντα τυγχάνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ.

Πρῶτον μὲν τοίνυν, ἔφη, ὧς Σώκρατες, τοῦτο ἐπιδείξει βούλομαι σοὶ ὡς οὐ χαλεπὸν ἐστὶν ὃ λέγουσι παικιώτατον τῆς γεωργίας εἶναι οἱ λόγῳ μὲν ἀκριβέστατα αὐτῇ διεξόντες, ἥκιστα δὲ ἐργαζόμενοι. (2) Φασὶ γὰρ τὴν μέλλοντα ὁρῶν γεωργήσῃ τὴν φύσιν γρῆναι πρῶτον τῆς γῆς εἰδέναι. Ὁρῶν γε, ἔφη ἐγὼ, ταῦτα λέγοντες. Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ὅτι δύναται ἡ γῆ φέρειν, οὐδ' ὅτι σπείρειν οἶμαι οὐδ' ὅτι φυτεύειν δεῖ εἰδεῖν ἂν. (3) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχυμάχος, καὶ ἀλλοτρίας γῆς τοῦτο ἐστὶ γινῶναι ὅτι τε δύναται φέρειν καὶ ὅτι μὴ δύναται, ὁρῶντα τοὺς καρποὺς καὶ τὰ δένδρα. Ἐπειδὴν μὲντοι γῆν τις, οὐκέτι συμφέρει θεομαχεῖν. Οὐ γὰρ ἂν ὅπου δέοιτο αὐτὸς τοῦτο σπείρων καὶ φυτεύων μᾶλλον ἂν ἔροι τὰ ἐπιτέδεια ἢ ὅτι ἡ γῆ ἔροιο φύσιν καὶ τρέφουσα. (4) Ἦν δ' ἄρα δι' ἀρχάν τῶν ἐρόντων αὐτὴν μὴ ἔρχε τὴν ἐκείνης δύναμιν ἐπιδεικνύουσι, ἐστὶ καὶ παρὰ γείτονος τόπου πολλῆς ἀλγέστερα περὶ αὐτῆς γινῶναι ἢ παρὰ γείτονος ἀνθρώπου πυθέσθαι. (5) Καὶ γερούσασα δὲ ὅμως ἐπιδείκνυσιν τὴν αὐτῆς φύσιν· ἡ γὰρ τὰ ἀγρία καὶ αὐτὴ φύσιν δύναται θεραπεύμεν καὶ τὰ ἡμέρα καλὰ ἐκφέρειν. Φύσιν μὲν δὴ γῆς οὕτω καὶ οἱ μὴ πάνυ ἐμπείροι γεωργίας ὅμως δύναται διαγινώσκειν. (6) Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, ἔφη ἐγὼ, ὧς Ἰσχυμάχῃ, ἰκανῶς ᾔδει μοι δοκῶ ἀποτεθαῖρεται ὥς οὐ δεῖ βοδούμενον μὴ οὐ γινῶ τῆς γῆς φύσιν ἀπέχεσθαι γεωργίας. (7) Καὶ γὰρ δὴ, ἔφη, ἀνεμνήσθην τὸ τῶν αἰσίων, ὅτι θαλασσοῦργοι ὄντες καὶ οὐτε καταστήσαντες ἐπὶ θείαν οὐθ' ἡσυχῇ βαδίζοντες, ἀλλὰ παρατρέχοντες ἄμα τοὺς ἀγροὺς, ὅταν ὁρῶσι τοὺς καρποὺς ἐν τῇ γῇ, βίως οὐκ ὀκνῶσιν ἀποφάνεσθαι περὶ τῆς γῆς ὅποια τε ἀγαθὴ ἐστὶ καὶ ὅποια κακὴ, ἀλλὰ τὴν μὲν λέγουσι, τὴν δ' ἐπαινοῦσι. Καὶ πάνυ τοίνυν τοῖς ἐμπείροις γεωργίας ὁρῶ αὐτοὺς τὰ πλεῖστα κατὰ ταῦτα ἀποφανο-

opus possit, quod ipsi alendo satis sit : sed partim operarios inspicendo, partim audiendo tantum, mox cognoveris, ut etiam alium, si velis, docere possis. Quin etiam arbitror, inquit, ne ipsum quidem te scire, quod magnam ejus partem jam teneas. Nam ceteri quidem artifices aliquo modo celant ea quae sunt in arte cujusvis opportunissima; verum ex agricolis qui egregie conserit, maximam voluptatem capit, si eum alius adspiciat; itidem puta de eo qui semina rectissime spargit. Quod si etiam roges de iis quae pulcherrime sunt elaborata, nihil te celabit, quo pacto singula fecerit. Adeo, mi Socrates, ait, etiam mores quod attinet, agricultura generosissimos efficere videtur illos qui in ea versantur. Enimvero, inquam ego, proovinium ipsum pulchrum est, neque auditorem ab interrogando avertet. Tu vero propterea, quod facile sit discere, multo magis eam mihi enarrato. Nam tibi turpe non est, quae facilia sunt, docere; sed mihi longe turpius, ea nescire, praesertim quum sint utilia.

CAPUT XVI.

Primum igitur, ait, mi Socrates, demonstrare tibi volo, non esse difficile, quod in agricultura maxime varium esse praedicant illi qui de illa plurimum verbis disserunt, quum eam exercendo non attingant. Aiunt enim ei, qui agrum recte colere velit, primum soli naturam esse debere cognitam. Ac recte quidem, inquam ego, id ipsum aiunt. Nam qui compertum non habet, quid ferre solum possit, is etiam, mea quidem sententia, quae semina spargenda, quid conserendum scire non poterit. Id vero, subiecit Ischomachus, vel alieno in solo licet cognoscere, quid ferre vel possit, vel non possit, si quis et fructus et arbores inspicat. Posteaquam vero quis hoc cognovit, non amplius cum deo bellum expedit gerere. Non enim id, quo indiget, seminando et conserendo, majorem victus copiam consequatur, quam ea quae solum lubens proferet ac educabit. At si ob ignaviam possessorum vires suas declarare nequeat, saepenumero ex loco vicino veriora de ejus natura cognosci possunt, quam si vicinum aliquem interroges. Quin etiam incultum si sit, nihilominus naturam suam indicat. Etenim quod producit etiam agrestes fructus pulchros, si colatur, mites quoque fructus pulchros proferre poterit. Ac soli naturam hoc modo etiam ii, qui agriculturae non admodum periti sunt, discernere possunt. Enimvero hac in parte, inquam, Ischomache, satis jam mihi confidere video; ut metuendum non sit, ne, quod soli naturam cognitam non habeam, abstinenceam me ab agricultura. Nam recorder, quid piscatores faciant, qui, quum in mari occupentur, neque consistant ad inspectionem neque lente progrediantur, sed rura cursu praeterant : nihilominus ubi fructus soli vident, haudquaquam pronuntiare de solo, quodnam bonum, quodve malum sit, dubitant : sed hoc vituperant, illud laudant. Adeoque video illos eodem modo de bono solo

μένους περὶ τῆς ἀγαθῆς γῆς. (9) Πόθεν οὖν βούλει, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἀρξωμαι σε τῆς γεωργίας ὑπομνήσκαι; οἶδα γὰρ ὅτι ἐπισταμένῳ σοι πάντα πολλὰ φράσω ὡς δεῖ γεωργεῖν. (9) Ἐκεῖνό μοι δοκῶ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, πρῶτον ἂν ἰδέωμαι μανθάνειν, φιλοσόφου γὰρ μάλιστα ἐστὶν ἀνδρὸς, ὅπως ἂν ἐγὼ, εἰ βουλοίμην, γῆν ἐργαζόμενος πλείστας χριθὰς καὶ πλείστους πυροὺς λαμβάνοιμι. (10) Οὐκοῦν τοῦτο μὲν οἴσθα ὅτι τῷ σπόρῳ νεὸν δεῖ ὑπεργάζεσθαι; Οἶδα γὰρ, ἔφη ἐγὼ. (11) Εἰ οὖν ἀρχοίμεθα, ἔφη, ἀροῦν τὴν γῆν χειμῶνος; Ἀλλὰ πηλὸς ἂν εἴη, ἐγὼ ἔφη. Ἀλλὰ τοῦ θέρους σοι δοκεῖ; Σκληρὰ, ἔφη ἐγὼ, ἐστὶ ἡ γῆ κινεῖν τῷ ζεύγει. (12) Κινδυνεύει ἄραρος, ἔφη, εἶναι τούτου τοῦ ἔργου ἀρκτέον. Εἰκὸς γὰρ, ἔφη ἐγὼ, ἐστὶ μάλιστα χεῖσθαι τὴν γῆν τῆνικαῦτα κινομένην. Καὶ τὴν πόαν γε ἀναστρεφόμενῃ, ἔφη, ὦ Σώκρατες, τῆνικαῦτα κόπρον μὲν τῇ γῇ ἥδη παρέχειν, καρπὸν δ' οὐπω καταβαλεῖν ὥστε φύεσθαι. (13) Οἶμαι γὰρ δὴ καὶ τοῦτο σε γινώσκειν ὅτι εἰ μέλλει ἀγαθὴ ἡ νεὸς ἴσσεσθαι, ὕλης τε δεῖ καθαρὰν αὐτὴν εἶναι καὶ ὀπτὴν ὅτι μάλιστα πρὸς τοῦ ἡλίου. Πάνυ γε, ἔφη ἐγὼ, καὶ ταῦτα οὕτως ἡγοῦμαι χρῆναι ἔχειν. (14) Ταῦτ' οὖν, ἔφη, σὺ ἄλλως πως νομίζεις μᾶλλον ἂν γίνεσθαι ἢ εἰ ἐν τῷ θέρει ὅτι πλείστακις μεταβάλοι τις τὴν γῆν; Οἶδα μὲν οὖν, ἔφη, ἀκριβῶς ὅτι οὐδαμῶς ἂν μᾶλλον ἢ μὲν ὕλη ἐπιπολάζοι καὶ αὐαίνοιτο ὑπὸ τοῦ καύματος, ἢ δὲ γῆ ὀπτῶτο ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ εἰ τις αὐτὴν ἐν μέσῳ τῷ θέρει καὶ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ κινοῖ τῷ ζεύγει. (15) Εἰ δὲ ἄνθρωποι σκάπτοντες τὴν νεὸν ποιοῖεν, ἔφη, οὐκ εὐδῆλον ὅτι καὶ τούτους δίχα δεῖ ποιεῖν τὴν γῆν καὶ τὴν ὕλην; Καὶ τὴν μὲν γε ὕλην, ἔφη ἐγὼ, καταβάλλειν, ὡς αὐαίνεται, ἐπιπολῆς, τὴν δὲ γῆν στρέφειν, ὡς ἡ ὤμῃ αὐτῆς ὀπτᾶται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

Περὶ μὲν τῆς νεοῦ δρᾶς, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς ἀμφοτέροις ἡμῖν ταῦτά δοκεῖ. Δοκεῖ γὰρ οὖν, ἔφη ἐγὼ. Περὶ γε μέντοι τοῦ σπόρου (ῥας) ἄλλο τι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, γινώσκεις ἢ τὴν ὥραν σπεῖρειν ἢς πάντες μὲν οἱ πρόσθεν ἄνθρωποι πείραν λαβόντες, πάντες δὲ οἱ νῦν λαμβάνοντες, ἐγνώκασιν κρατίστην εἶναι; (2) Ἐπειδὴν γὰρ ὁ μετοπωρινὸς χρόνος ἔλθῃ, πάντες που οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν θεὸν ἀποδίδουσι, ὅπότε βρέξας τὴν γῆν ἀφῆσαι αὐτοὺς σπεῖρειν. Ἐγνώκασιν δὲ γ', ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, καὶ τὸ μὴ ἐν ἡρᾷ σπεῖρειν ἐκόντες εἶναι πάντες ἄνθρωποι, δῆλον ὅτι πολλαὶς ζημίαις παλαίσαντες οἱ πρὶν καλευσθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ σπεῖραντες. (3) Οὐκοῦν ταῦτα μὲν, ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ὁμογνωμοῦμεν πάντες οἱ ἄνθρωποι. Ἄ γὰρ ὁ θεὸς διδάσκει, ἔφη ἐγὼ, οὕτω γίνεταί ὁμονοεῖν ὅλον ἅμα πᾶσι δοκεῖ βέλτιον εἶναι ἐν τῷ χειμῶνι παχέα ἱμάτια φορεῖν, ἢν δύνωνται, καὶ πῦρ καίειν ἅμα πᾶσι δοκεῖ, ἢν ξύλα

pronuntiare, quo solent agriculturæ periti. Unde vis igitur, inquit, mi Socrates, ut incipiam de agricultura tibi quædam in mentem revocare? nam futurum scio, ut que pacto colendus sit ager, indicaturus sim tibi, qui horum maximam partem scias. Videor, inquam, primum hoc libenter scire cupere, mi Ischomache, quandoquidem hominis est maxime sapientiæ studiosi, quo pacto, si ita lubeat, terram exercendo maximam hordei, maximam tritici copiam consequi possim. Ergone nosti, novalem præparari oportere ad sationem? Novi, inquam. Quid igitur, ait, si solum hiemis tempore incipiamus arare? At vero, inquam ego, tum non nisi lutum fuerit. Num igitur æstate tibi faciundum id videtur? Durior, inquam, erit terra, quam ut moveri a jumentis possit. Fortassis igitur, inquit, verno tempore fuerit hoc opus inchoandum. Nimirum consentaneum est, inquam, tum solum maxime motum diffundi. Imo etiam herbam ipsam aratro inversam, mi Socrates, ait, tunc simum quidem solo suppeditare; sed nondum semen de se spargere, de quo possit aliquid enasci. Nam, hoc certe etiam te scire existimo, si bona futura sit novalis, necessario puram a materia esse debere, et ad solem maxime tostam. Omnino, inquam, existimo debere ad hunc modum hæc sese habere. Tunc vero putas, inquit, aliter fieri ea posse potius, quam si quis sæpiissime per æstatem terram invertat? Equidem accurate scio, inquam, nullo modo magis fieri, ut materia summo in solo appareat, et ab aestu exsiccetur, solum vero a sole percoquatur, quam si quis terram æstate media, atque etiam in meridie jumentis moveat. Quod si homines fodiendo novalem faciant, ait, an non perspicuum est, eos quoque solum a materia separare debere? Ac materiam quidem, inquam ego, projicere ut in agri superficie, arescat; terram autem invertere, ut pars ejus cruda percoquatur.

CAPUT XVII.

De novali, inquit, vides, mi Socrates, utrique nostrum eadem videri. Videtur sane, inquam ego. De sementis autem tempore num aliquid aliud statuis, ait, mi Socrates, quam id ejus esse tempus, quod omnes superiorum ætatum homines experti, itidemque qui nunc vivunt, experiundo optimum esse animadverterunt? Nam quum autumnus tempus advenit, homines omnes ad deum respiciunt, quando terra irrigata seminandi potestatem eis facturus sit. Et sunt certe, inquam ego, mi Ischomache, omnes in ea sententia homines, ut sua quidem cum voluntate nequaquam arido in solo semen jacent: nimirum quod multis cum damnis conflictati essent, qui prius sementem focerant, quam jussi a deo fuissent. Ergo in his, inquit Ischomachus, omnium hominum eadem est sententia. Nimirum quæ deus docet, inquam ego, in iis accidit, ut consentiamus. Verbi gratia, videtur omnibus melius esse, ut hieme vestes crassiores, si quidem possint, homines gestent; etiam tum statuunt omnes ignem accendendum esse,

ἔχουσιν. (4) Ἄλλ' ἐν τῷδε, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, πολλοὶ ἤδη διαφέρονται, ὦ Σώκρατες, περὶ τοῦ σπόρου, πότερον ὁ πρόωμος κράτιστος ἢ ὁ μέσος ἢ ὁ ὀψιμώτατος. Ἄλλ' ὁ θεὸς, ἔφη ἐγὼ, οὐ τεταγμένος τὸ ἔτος ἀγεί, ἀλλὰ τὸ μὲν τῷ προωμῷ κάλλιστα, τὸ δὲ τῷ μέσῳ, τὸ δὲ τῷ ὀψιμωτάτῳ. (5) Σὺ οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, πότερον ἡγῇ κρεῖττον εἶναι ἐν τούτων τῶν σπόρων χρῆσθαι ἐκλεξάμενον, εἴαν τε πολὺ εἴαν τε ὀλίγον σπέρμα σπείρῃ τις, ἢ ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ προωμωτάτου μέχρι τοῦ ὀψιμωτάτου σπείρειν; (6) Καὶ ἐγὼ εἶπον, Ἐμοὶ μὲν, ὦ Ἰσχύμαχε, δοκεῖ κράτιστον εἶναι παντὸς μετέχειν (τοῦ) σπόρου. Πολὺ γὰρ νομίζω κρεῖττον εἶναι αἰεὶ ἀρχοῦντα σίτον λαμβάνειν ἢ ποτὲ μὲν πάνυ πολλὸν ποτὲ δὲ μηδ' ἱκανόν. Καὶ τοῦτο τοῖνον σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες, δημονομονεῖς ἐμοὶ ὁ μανθάνων τῷ διδάσκοντι, καὶ ταῦτα πρόσθεν ἐμοῦ τὴν γνώμην ἀποφαινόμενος. (7) Τί γὰρ, ἔφη ἐγὼ, ἐν τῷ ῥίπτειν τὸ σπέρμα ποικίλη τέχνη ἐνεστι; Πάντως, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἐπισκεψώμεθα καὶ τοῦτο. Ὅτι μὲν γὰρ ἓκ τῆς χειρὸς δεῖ ῥίπτεσθαι τὸ σπέρμα καὶ σύ που οἶσθα, ἔφη. Καὶ γὰρ εὐραχα, ἔφη ἐγὼ. Ῥίπτειν δέ γε, ἔφη, οἱ μὲν ὁμαλῶς δύνανται, οἱ δ' οὐ. Οὐκοῦν τοῦτο μὲν, ἔφη ἐγὼ, ἤδη μελέτης δεῖται, ὥσπερ τοῖς κιθαρισταῖς ἢ χεῖρ, ὅπως δύνῃται ὑπηρετεῖν τῇ γνώμῃ. (8) Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη ἡν δέ γε ἤ, ἔφη, ἢ γῆ ἢ μὲν λεπτοτέρα, ἢ δὲ παχυτέρα; Τί τούτου, ἐγὼ ἔφη, λέγεις; Ἄρα γε τὴν μὲν λεπτοτέραν ὑπερασθενεστέραν, τὴν δὲ παχυτέραν ὑπερῖσχυροτέραν; Τούτ', ἔφη, λέγω, καὶ ἐρωτῶ γέ σε πότερον ἴσον ἂν ἑκατέρᾳ τῇ γῇ σπέρμα διδοίης ἢ ποτέρα ἂν πλείον. (9) Τῷ μὲν οἴῳ, ἔφη, ἔγωγε νομίζω τῷ ἰσχυροτέρῳ πλείον ἐπιχεῖν ὕδωρ, καὶ ἀνθρώπῳ τῷ ἰσχυροτέρῳ πλείον βάρος, εἴαν δέ τι φέρειν, ἐπιτιθέναι, κἂν δέ τι τρέφεσθαι τινας, τοῖς δυνατωτέροις τρέφειν ἂν τοὺς πλείους προστάξαιμι. Εἰ δὲ ἡ ἀσθενὴς γῆ ἰσχυροτέρα, ἔφη ἐγὼ, γίνεται, ἢν τις πλείονα καρπὸν αὐτῇ ἐμβάλῃ, ὥσπερ τὰ ὑπόζυγια, τοῦτο σύ με διδάσκει. (10) Καὶ ὁ Ἰσχύμαχος γελάσας εἶπεν, Ἄλλὰ παίξεις μὲν σύ γε, ἔφη, ὦ Σώκρατες. Εὐ γε μέντοι ἴσθι, ἔφη, ἢν μὲν ἐμβάλῃ τὸ σπέρμα τῇ γῇ ἔπειτα ἐν ᾗ πολλὴν ἔχει τροφὴν ἢ γῆ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ γλῶσς γενομένης ἀπὸ τοῦ σπέρματος καταστρέψῃ αὐτὸ πάλιν, τοῦτο γίνεται σίτος τῇ γῇ, καὶ ὥσπερ ὑπὸ κόπρου ἰσχύς αὐτῇ ἐγγίγνεται ἢν μέντοι ἐκτρέφειν ἔξ τῆν γῆν διὰ τέλους τὸ σπέρμα εἰς καρπὸν, χαλεπὸν τῇ ἀσθενεῖ γῇ εἰς τέλος πολλὸν καρπὸν ἐκτρέφειν. Καὶ σὺ δὲ ἀσθενεῖ χαλεπὸν πολλοὺς ἀδρούς χοίρους ἐκτρέφειν. (11) Λέγεις σὺ, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, τῇ ἀσθενεστέρᾳ γῇ μείον δεῖν τὸ σπέρμα ἐμβάlein; Καὶ μὰ Δι', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καὶ σύ γε συνομολογεῖς, λέγων ὅτι νομίζεις τοῖς ἀσθενεστέροις πᾶσι μείον προστάττειν πράγματα. (12) Τοὺς δὲ δὴ σκαλέας, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, τίνος ἐνεκα ἐμβάλλετε τῷ σίτῳ; Οἶσθα δῆπου, ἔφη, ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι πολλὰ ὕδατα γίνεταί. Τί γὰρ οὐκ; ἔφη ἐγὼ. Οὐκοῦν θῶμεν τοῦ σίτου καὶ καταχυρῶθῃν αὐτῷ

si ligna suppetant. Verum in hoc, ait Ischomachus, valde dissident multi, mi Socrates, num optima sit sementis præcox, an media, an serotina. Deus ipse, inquam ego, non eodem ordine annos vertit, sed hic præcoxi sementi commodissimus est, ille mediæ, alius serotinæ. Tu ergo, mi Socrates, ait, utrum ducis unam ex his sementibus eligendam esse, sive quis multum, sive parum seminis jaciât; an facto a maxime præcoce initio, seminandum usque ad maxime serotinam? Tum ego, Mihi vero videtur, inquam, Ischomache, optimum esse, ut omnis sementis participes simus. Nam longe melius esse arbitror, semper tantum frumenti accipere, quantum satis sit, quam aliquando admodum multum, aliquando ne tantum quidem, quantum sufficiat. Ergo tu, ait, hac etiam in parte mecum eadem es in sententia, mi Socrates, discipulus scilicet cum doctore, et quidem ante me, quid tui esset judicii pronuntians. Quid vero? inquam ego, num in semine jaciendo varia quædam ars inest? Omnino, mi Socrates, ait, hoc etiam consideremus. Nam de manu quidem semen esse projiciendum, opinor te quoque scire. Nimirum, inquam, hoc vidi. At projicere alii æqualiter possunt, ait, alii non possunt. Hoc igitur, inquam ego, indiget exercitatione, perinde ac citharædorum manus, ut inservire voluntati animi possit. Omnino, inquit. At si fuerit, ait, solum aliud tenuius, aliud densius? Quid hoc, inquam, dicis? num tenuius vocas quod est imbecillius, densius autem, quod robustius? Hoc ipsum, inquit, dico. Atque adeo te interrogo, num seminis tantundem utrique solo mandaturus sis, vel utri plus. Equidem, inquam, vino fortiori plus aquæ affundere soleo; et homini robustiori plus oneris, si quid portandum sit, imponere; ac si qui sint alendi, mandaturus sim, ut plures alant ii, quibus facultates sint majores. An vero solum imbecillum robustius fiat, inquam, si plus ei injiciatur frugum, perinde ac jumenta bene nutrita, docelo me. Tum ridens Ischomachus, Ludis tu quidem, Socrates, ait. Verum hoc scias velim, si jacto aliquo in terram semine, deinceps ubi multum e cælo nutrimenti solum habuerit, herba de semine enata rursus solum aratro inverteris: futurum id solo pabuli loco, ac tanquam de stercore robur ei accedet. Quod si autem solum de semine prorsus fruges producere sinas, difficile est solo imbecillo multum frugum tandem producere: sicut et imbecillæ sui difficile est multos porcellos majusculos alere. An tu hoc dicis, inquam, Ischomache, solo imbecilliori minus seminis mandandum esse? Ita profecto, mi Socrates, inquit, tuque adeo fateris hoc, qui dicis, arbitrari te omnibus imbecillioribus minus negotiorum esse imponendum. At sarcula, inquam ego, quamobrem frugibus immittitis, Ischomache? Scis, inquit, hiemis tempore magnam esse aquarum copiam. Cur dom? inquam ego. Ponamus ergo fruges aliquas ab his tegi, infuso

να ὅτ' αὐτῶν ὁὐὸς ἐπιτρυφεῖσθαι καὶ φιλωθῆναι τινὰς
ρίζας ὑπὸ βρέματος. Καὶ ὅλη δὲ πολλάκις ὑπὸ τῶν
ὀδάτων δῆπου συνεξορμᾷ τῷ σίτῳ καὶ παρέχει πνιγμὸν
αὐτῷ. Πάντα, ἔφη, ἐγὼ, εἰκὸς ταῦτα γίνεσθαι.
(13) Οὐκοῦν δοκεῖ σοι, ἔφη, ἐνταῦθα ἡδὴ ἐπικουρίας
τινὸς δεῖσθαι ὁ σίτος; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, ἐγὼ. Τῷ
οὖν καταλυθέντι τί ἂν ποιοῦντες δοκοῦσιν ἂν σοι ἐπικου-
ρῆσαι; Ἐπικουφίσαντες, ἔφη, ἐγὼ, τὴν γῆν. Τί δὲ,
ἔφη, τῷ ἐφλωμένῳ τὰς ρίζας; Ἀντιπροσάμνησάμενοι
τὴν γῆν ἂν, ἔφη, ἐγὼ. (14) Τί γάρ, ἔφη, ἢν ὅλη πνίγη
συνεξορμῶσα τῷ σίτῳ καὶ διαρπάζουσα τοῦ σίτου τὴν
τροφὴν ὥσπερ οἱ κηφῆνες διαρπάζουσιν ἀχρηστοὶ ὄντες
τῶν μελισσῶν ἃ ἂν ἐκείναι ἐργασάμεναι τροφὴν κατα-
θῶνται; Ἐκκόπτειν ἂν νῆ Δία, ἔφη, ἐγὼ, δέοι τὴν
ὅλην, ὥσπερ τοὺς κηφῆνας ἐκ τῶν σμηνῶν ἀφαιρεῖν.
(15) Οὐκοῦν, ἔφη, εἰκότως σοι δοκοῦμεν ἐμβαλεῖν τοὺς
σκαλάς; Πάνυ γε. Ἀτὰρ ἐνθυμοῦμαι, ἔφη, ἐγὼ, ὦ
Ἰσχύμαχε, οἷόν ἐστι τὸ εἶ τὰς εἰκόνας ἀπάγεσθαι.
Πάνυ γὰρ σύ με ἐξώργισας πρὸς τὴν ὅλην τοὺς κηφῆνας
εἰπὼν, πολὺ μᾶλλον ἢ ὅτε περὶ αὐτῆς τῆς ὅλης ἐλεγες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ.

Ἀτὰρ οὖν, ἔφη, ἐγὼ, ἐκ τούτου ἄρα θερίζειν εἰκός.
Δίδασκει οὖν εἰ τι ἔχεις με καὶ εἰς τοῦτο. Ἦν μὴ γε
φανῆς, ἔφη, καὶ εἰς τοῦτο ταῦτά ἐμοὶ ἐπιστάμενος.
Ὅτι μὲν οὖν τέμνειν τὸν σίτον δεῖ οἶσθα. Τί δ' οὐ
μὲλλω; ἔφη, ἐγὼ. Πότερα οὖν τέμνεις, ἔφη, στάς
ἔνθα πνέει ἄνεμος ἢ ἀντίος; Οὐκ ἀντίος, ἔφη, ἐγὼ, γε-
χαλεπὸν γὰρ οἶμαι καὶ τοῖς ὄμμασι καὶ ταῖς χερσὶ γί-
γνεται ἀντίον ἀχρύων καὶ ἀθήρων θερίζειν. (2) Καὶ
ἀκροτομοῖς δ' ἂν, ἔφη, ἢ παρὰ γῆν τέμνεις; Ἦν μὲν
βραχὺς ἢ ὁ κέλαμος τοῦ σίτου, ἐγὼ γ', ἔφη, κάτωθεν
ἂν τέμνομαι, ἵνα ἱκανὰ τὰ ἀχυρά μᾶλλον γίνηται· ἐάν
δὲ ὑψηλὸς ἦ, νομίζω ὀρθῶς ἂν ποιεῖν μεστομῶν, ἵνα
μήτε οἱ ἀλωῶντες μοχθῶσι περιττὸν πόνον μήτε οἱ λι-
πμῶντες ἂν οὐδὲν προσδόνται. Τὸ δὲ ἐν τῇ γῇ λειφθὲν
ἡγοῦμαι καὶ κατακαυθὲν συνωφελεῖν ἂν τὴν γῆν καὶ εἰς
κόπρον ἐμβληθὲν τὴν κόπρον συμπληθύνειν. (3) Ὅρξας,
ἔφη, ὦ Σώκρατες, ὡς ἀλίσκη ἐπ' αὐτοσώρῳ καὶ περὶ
θερισμοῦ εἰδὼς ἄπειρ ἐγὼ; Κινδυνεύω, ἔφη, ἐγὼ, καὶ
βούλομαι γε σκέψασθαι εἰ καὶ ἀλοῶν ἐπίσταμαι. Οὐκ-
οῦν, ἔφη, τοῦτο μὲν οἶσθα ὅτι ὑποζυγίους ἀλοῶσι τὸν
εἶτον. (4) Τί δ' οὐκ, ἔφη, ἐγὼ, οἶδα; καὶ ὑποζυγία
γε καλούμενα πάντα ὁμοίως, βοῦς, ἡμιόνους, ἵππους.
Οὐκοῦν, ἔφη, ταῦτα μὲν ἡγῇ τοσοῦτο μόνον εἰδέναι,
πατεῖν τὸν σίτον ἐλαυνόμενα; Τί γάρ ἂν ἄλλο, ἔφη,
ἐγὼ, ὑποζυγία εἰδείη; (5) Ὅπως δὲ τὸ δεόμενον
κόψουσι καὶ ὁμαλιεῖται ὁ ἀλοητός, τίνοι τοῦτο, ὦ Σώ-
κρατες; ἔφη. Δῆλον ἐστὶ, ἔφη, ἐγὼ, τοῖς ἐπαλωσταῖς.
Στρέφοντες γὰρ καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας υποβάλλοντες τὰ
ἀτριπτα δεῖ δῆλον ἐστὶ μάλιστα ὁμαλίζουσιν ἂν τὸν δῖνον
καὶ τάχιστα ἀνύτοιον. Ταῦτα μὲν τοῖνον, ἔφη, οὐδὲν

limo, ac radices quasdam nudari a fluxione. Nonnunquam
et materia per aquas una cum frugibus erumpit, easque
suffocat. Hæc, inquam, omnia fieri consentaneum est.
Ergo, inquit, jam hic tibi fruges ope quadam egere viden-
tur? Omnino, inquam. Quid autem agendo videntur tibi
oppressis limo succurrere posse? Si solum, inquam, levius
fecerint. Quid illis, quibus radices nudatæ sunt? Terram
vicissim aggerendo, inquam. Quid si materia cum frugibus
enata eas suffocet, nutrimentumque illis eripuerit, quem-
admodum fuci prorsus inutiles deripiunt ea, quæ apes pro
nutrimento sibi elaborata reposuerunt? Oportet, inquam
ego, profecto excidi materiam illam, quemadmodum fucos
ex alvearibus ejici necesse est. Ergone tibi, inquit Ischo-
machus, ratione quadam consentanea videmur sarcula frugi-
bus immittere? Omnino. Verum equidem cum animo meo
cogito, inquam, Ischomache, quale quiddam sit, apte simi-
litudines applicare. Nam tu valde me ad iram adversus
materiam commovisti, posteaquam fecisti fucorum mentio-
nem, multo certe magis, quam quum de sola materia tu
diceres.

CAPUT XVIII.

Sed enim, inquam, ab hoc jam tempore fruges erunt
demetendæ. Quamobrem si quid habes hac etiam in parte,
doceto me. Nisi quidem, ait, appareat hic etiam eadem
te scire, quæ mihi cognita sunt. Fruges quidem rescan-
das esse nosti. Quidni nossem? inquam. Num igitur eas
ita resecas, ut stes ubi ventus spirat, inquit, an contra
ventum. Non certe contra hunc, inquam. Nam et oculis
et manibus molestia quædam exhibetur, si quis adversus
paleas et aristas metat. Num item malis summos culmos
præcidere, an prope terram? Si brevis, inquam, sit culmus,
equidem inferius abscinderem, ut palearum majorem co-
piam consequerer; at si procerus, recte me facturum arbi-
tror, si eum in medio resecem, ut neque trituranibus labor
supervacaneus addatur, neque ventilantibus. Quod item
in solo relictum est, arbitror exustum aliquam solo utilita-
tem afferre, et in sinum conjectum, eum ipsum aucturum.
Vides, inquit, mi Socrates, quo pacto tanquam in ipso faci-
nore deprehendaris, quippe qui etiam de messe scias eadem
quæ ego? Videor sane, inquam, et considerare lubet, num
etiam tritrandi rationem teneam. Scis igitur, ait, jumenta
ad trituram adhiberi. Quidni sciam? inquam; etiam omnia
pariter quæ appellantur jumenta, boves, mulos, equos. At-
que hæc existimas nihil aliud scire, nisi inter agendum fru-
menta calcare? Quid enim aliud, inquam ego, scire possint
jumenta? Ut autem comminatur id quod comminui deb-
et, atque tritura fiat æquabilis, culnam, mi Socrates, hoc
tribulis? ait. Haud dubie, inquam, trituratoribus. Nam
et invertendo, et subjiciendo pedibus ea quæ necdum trita
sunt, semper, ut apparet, aream frumentariam egregie
exaquaverint, remque maturissime confecerint. In his ergo,

ἐμὺ λείπη γιγνώσκων. (α) Οὐκοῦν, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχύμαχε, ἐκ τούτου δὴ καθαροῦμεν τὸν σίτον λιχωμένους. Καὶ λέξον γέ μοι, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἥ οἶσθα ὅτι ἦν ἐκ τοῦ προσηγμένου μέρους τῆς αἰῶ ἀρχῇ, δι' ὅλης τῆς αἰῶ οὐσεται σοι τὰ ἄγρυα; Ἀνάγκη γάρ, ἔφη ἐγὼ. (γ) Οὐκοῦν εἰκόσ καὶ ἐπιπίπτειν, ἔφη, αὐτὰ ἐπὶ τὸν σίτον. Πόλιν γάρ ἐστιν, ἔφη ἐγὼ, τὸ ὑπερενεργῆσαι τὰ ἄγρυα ὑπὲρ τὸν σίτον εἰς τὸ κενὸν τῆς αἰῶ. Ἦν δέ τις, ἔφη, λιχωτὰ ἐκ τοῦ ὑπηνέμου ἀρχόμενος; Ἀλλόν, ἔφη ἐγὼ, ὅτι εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχοδόκῃ ἐσται τὰ ἄγρυα. (δ) Ἐπειδὴν δὲ καθάρης, ἔφη, τὸν σίτον μέχρι (τοῦ) ἡμίσεος τῆς αἰῶ, πότερον εὐθὺς οὕτω κεχυμένου τοῦ σίτου λιχωθεῖς τὰ ἄγρυα τὰ λοιπὰ ἢ συνώσας τὸν καθάρων πρὸς τὸν πόλον ὡς εἰς στενωτόταν; Συνώσας νῆ Δί', ἔφη ἐγὼ, τὸν καθάρων σίτον, ἢν ὑπερφέρειταί μοι τὰ ἄγρυα εἰς τὸ κενὸν τῆς αἰῶ, καὶ μὴ ὡς ταῦτ' ἄγρυα δέη λιχωτὰν. (ε) Σὺ μὲν δὴ ἄρα, ἔφη, ὦ Σώκρατες, σίτον γε ὡς ἂν τάχιστα καθάρως γένοιτο καὶ ἄλλον δύναιο διδάσκειν. Ταῦτα τοίνυν, ἔφη ἐγὼ, ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος. Καὶ πάλαι ἐννοῶ ἄρα εἰ ἐλέθη καὶ χρυσοργεῖν καὶ αὐλεῖν καὶ ζωγραφεῖν ἐπιστάμενος. Ἐδίδαξέ γάρ οὔτε ταῦτά με οὐδεὶς οὔτε γεωργεῖν ὁρῶ δ' ὥσπερ γεωργοῦντας καὶ τὰς ἄλλας τέχνας ἐργαζομένους ἀνθρώπους. (ιθ) Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἔλεγον ἐγὼ σοι πάλαι ὅτι καὶ ταύτη εἴη γενναϊοτάτη ἢ γεωργικὴ τέχνη ὅτι καὶ βῆσται ἐστὶ μαθεῖν. Ἄγε δὴ, ἔφη ἐγὼ, οἶσα, Ἰσχύμαχε, τὰ μὲν δὴ ἀμφὶ σπόρον ἐπιστάμενος ἄρα ἐλελήθειν ἐμαυτὸν ἐπιστάμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ.

Ἔστιν οὖν, ἔφη ἐγὼ, τῆς γεωργικῆς τέχνης καὶ ἡ τῶν δένδρων φυτεία; Ἔστι γάρ οὖν, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος. Πῶς ἂν οὖν, ἔφη ἐγὼ, τὰ μὲν ἀμφὶ τὸν σπόρον ἐπιστάμεν, τὰ δ' ἀμφὶ τὴν φυτεῖαν οὐκ ἐπίσταμαι; (α) Οὐ γάρ σὺ, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, ἐπίστασαι; Πῶς; ἐγὼ ἔφη, ὅστις μήτ' ἐν ὁποιᾷ τῇ γῇ δεῖ φυτεῖν οἶδα μήτε ὅποσον βάθος ὁρύττειν τὸ φυτὸν μήτε ὅποσον πλάτος μήτε ὅποσον μήκος τὸ φυτὸν ἐμβαλεῖν μήτε ὅπως ἂν ἐν τῇ γῇ κείμενον τὸ φυτὸν μάλιστα ἂν βλάστηται. (β) Ἦν δὴ, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος, μάθηναι ὅτι μὴ ἐπίστασαι. Βοθύνους μὲν γάρ οἶστος ὁρύττουσι τοῖς φυτοῖς οἷο' ὅτι ἑωράκασι, ἔφη. Καὶ πόλλ' αἰετ' ἔγωγε, ἔφη. Ἦν δὲ τινὰ οὖν αὐτῶν εἶδες βαθύτερον τριπόδου; Οὐδὲ μὰ Δί' ἔγωγ', ἔφη, πενήμιτιοῦ. Τί δὲ τὸ πλάτος ἤδη τινὰ τριπόδου πλέον εἶδες; Οὐδὲ μὰ Δί', ἔφη ἐγὼ, διπόδου. (γ) Ἦν δὴ, ἔφη, καὶ τόδε ἀποκρίναί μοι, ἤδη τινὰ εἶδες τὸ βάθος ἐλάττωνα ποδίου; Οὐδὲ μὰ Δί', ἔφη, ἔγωγε τριμημιτιοῦ. Καὶ γάρ ἑξορύττοιο ἂν σκαπτόμενα, ἔφη ἐγὼ, τὰ φυτὰ, εἰ ἴαν γε οὕτως ἐπιπόλῃς περυτεμένηα εἶη. (δ) Οὐκοῦν τοῦτο μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, ἱκανῶς οἶσθα ὅτι οὔτε

ait, nihil est quod tu minus, quam ego, scias. Secundum haec, mi Ischomache, inquam ego, ventilando frumentum purgabimus. Tu vero mihi dicito, Socrates, ait Ischomachus, num scias futurum, ut si ab ea parte areae incipias, qua ventus allabatur, paleae per aream universam spargantur? Nimirum ita fieri necesse est, inquam ego. Ergo etiam est consentaneum, ait, eas in frumentum incidere. Multum scilicet fuerit, inquam, paleas supra frumentum in partem areae vacuam deferri. Quid si quis, ait, ventilandi faciat initium a loco, qui adversus sit a vento? Perspicuum est, inquam, paleas mox in suo receptaculo fore. Verum ubi jam purgaveris, ait, frumentum usque ad areae dimidium, num perges ita reliquas paleas eventilare frumento diffuso, an parte purgata ad palum in area media statutum quam arcissimo loco congesta? Congesto hercle, inquam ego, frumento purgato, ut paleae ultra ipsum in partem areae vacuam ferantur, ac non bis easdem eventilare paleas necesse sit. Profecto tu, mi Socrates, ait, quo pacto frumentum purgari quam primum possit, vel alium docere queas. At equidem, inquam ego, ignorabam me scire, et quidem jamdudum. Quamobrem in mentem mihi venit, an etiam ignorem ipse, me et auri fundendi, et candendi tibia, et pingendi peritum esse. Nam haec nemo me docuit, uti nec agri colendi rationem. Video autem homines ita, ut agros colunt, etiam artes alias exercere. Idcirco, ait Ischomachus, jamdudum dicebam tibi, hac etiam in parte agri colendi artem longe generosissimam esse, quod ad discendum sit facillima. Age vero, inquam, novi, tui Ischomache. Nam quum mihi de faciunda semine constaret, ignorabam ipse cognitum id mihi esse.

CAPUT XIX.

Nam igitur, inquam, ad artem agriculturæ pertinet etiam arborum consitio? Pertinet sane, ait Ischomachus. Qui ergo, inquam ego, quæ ad sementem faciendam pertinent scio, quum consitionis imperitus sim? Tu vero, inquit Ischomachus, non ejus peritus es? Quo pacto? inquam, qui neque in cujusmodi solo consitio fieri debeat, novi; neque quam ad altitudinem infodi id, quod conseritur; neque ad quam latitudinem, neque quanta longitudine in terram demitti, neque quo potissimum pacto collocari ut facillime frondescat. Age vero, inquit Ischomachus, discito quod nescis. Vidisse autem scio te scrobes, quas plantis fodiunt. Sæpe quidem, inquam. Num igitur vidisti unquam altiore tribus pedibus? Non altiore vidi, inquam ego, pedibus duobus ac semisse. Quid autem? an unquam vidisti aliquam, cujus latitudo tres pedes excederet? Imo non supra pedes duos, inquam. Age vero, inquit, etiam hoc mihi respondeto, an unquam vidisti scrobem, quæ pedem unum profunda non esset? Imo ego ne pedis quidem unius et semissis, inquam. Nam plantæ inter pastinandum effoderentur, si quidem usque adeo in summa soli superficie conseratæ essent. Ergo tu hoc, mi Socrates, inquit, satis

βαθύτερον πενθημιποδίου ὀρύττουσιν οὕτε βραχύτερον τριημιποδίου. Ἀνάγκη γάρ, ἔφη, ἐν τούτῳ ὁρᾶσθαι οὕτω καταφανές ἐν. (6) Τί δέ, ἔφη, ξηροτέραν καὶ ὑγροτέραν γῆν γινώσκεις ὁρῶν; Ξηρὰ μὲν γοῦν μοι δοκεῖ, ἔφη, ἐγὼ, εἶναι ἡ περὶ τὸν Λυκαβηττὸν καὶ ἡ ταύτη ὁμοία, ὑγρὰ δὲ ἡ ἐν τῷ Φαληρικῷ ἔλει καὶ ἡ ταύτη ὁμοία. (7) Πότερα οὖν, ἔφη, ἐν τῇ ξηρᾷ ἀνβαθύν ὀρύσσουσιν βόθρον τῷ φυτῷ ἢ ἐν τῇ ὑγρᾷ; Ἐν τῇ ξηρᾷ νῆ Δί', ἔφη, ἐγὼ, ἐπεὶ ἐν γὰρ τῇ ὑγρᾷ ὀρύττων βαθύν, ὕδωρ ἀν ἐρίσκουσιν καὶ οὐκ ἀν δύναιτο εἶναι ἐν ὕδατι φυτεῖν. Καλῶς μοι δοκεῖς, ἔφη, λέγειν. Οὐκοῦν ἐπειδὴν ὁρωρυγμένοι ὥσιν οἱ βόθροι, ὁπηνίκα δεῖ τιθέναι ἐκάτερα τὰ φυτὰ ἡδὴ εἶδες; Μάλιστα, ἔφη, ἐγώ. (8) Σὺ οὖν βουλούμενος ὥς τάχιστα φῦναι αὐτὰ πότερον ὑποβαλὼν ἀν τῆς γῆς τῆς εἰργασμένης οἶμαι τὸν βλαστὸν τοῦ κλήματος θάττον χωρεῖν διὰ τῆς μαλακῆς ἢ διὰ τῆς ἀργῆς εἰς τὸ σκληρόν; Δῆλον, ἔφη, ἐγὼ, ὅτι διὰ τῆς εἰργασμένης θάττον ἀν ἢ διὰ τῆς ἀργῆς βλαστάνοι. (9) Οὐκοῦν ὑποβλητέα ἀν εἴη τῷ φυτῷ γῆ. Τί δ' οὐ μέλλει; ἔφη, ἐγώ. Πότερα δὲ ὅλον τὸ κλήμα ὀρθὸν τιθεὶς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπον ἡ γῆ μέλλον ἀν ῥιζῶσθαι αὐτὸ ἢ καὶ πλάγιόν τι ὑπὸ τῇ ὑποδεθλημένῃ γῇ θεῖης ἀν, ὥστε κείσθαι ὥσπερ γάμμα ὑπτιον; (10) Οὕτω νῆ Δί' α' πλείονες γὰρ ἀν οἱ ὀφθαλμοὶ κατὰ γῆς εἶεν ἐκ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἀνω ὁρῶ βλαστάνοντα τὰ φυτὰ. Καὶ τοὺς κατὰ τῆς γῆς οὖν ὀφθαλμοὺς ἡγοῦμαι τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν. Πολλῶν γὰρ φουμένων βλαστῶν κατὰ τῆς γῆς ταχὺ ἀν καὶ ἰσχυρόν τὸ φυτὸν ἡγοῦμαι βλαστάνειν. (11) Ταῦτά τοίνυν, ἔφη, καὶ περὶ τούτων γινώσκων ἐμοὶ τυγχάνεις. Ἐπαμήσαο δ' ἀν μόνον, ἔφη, τὴν γῆν, ἢ καὶ σάξαις ἀν εὖ μάλα περὶ τὸ φυτὸν; Σάττοιμα' ἀν, ἔφη, νῆ Δί' ἐγώ. Εἰ [μὲν] γὰρ μὴ σεσαγμένον εἴη, ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος εὖ οἶδ' ὅτι πηλὸς ἀν γίνοντο ἡ ἀσακτος γῆ, ὑπὸ δὲ τοῦ ἡλίου ξηρὰ μέχρι βυθοῦ, ὥστε τὰ φυτὰ κίνδυνος ὑπὸ μὲν τοῦ ὕδατος σήπτεσθαι μὲν δι' ὑγρότητα, αὐαίνεσθαι δὲ διὰ ξηρότητα, διὰ χυανότητα τῆς γῆς θερμαινόμενων τῶν ῥιζῶν. (12) Καὶ περὶ ἀμπελίων ἄρα σύ γε, ἔφη, φυτείας, ὧ Σώκρατες, τὰ αὐτὰ ἐμοὶ πάντα γινώσκων τυγχάνεις. Ἦ καὶ συκῆν, ἔφη, ἐγὼ, οὕτω δεῖ φυτεῖν; Οἴμαι δ', ἔφη, ὁ Ἰσχυόμαχος, καὶ τὰλλα ἀκρόδρυα πάντα. Τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἀμπελίου φυτείας καλῶς ἔχόντων τί ἀν ἀποδοκιμάσαις εἰς τὰς ἄλλας φυτείας; (13) Ἐλαίαν δὲ πῶς, ἔφη, ἐγὼ, φυτεῖσμεν, ὧ Ἰσχυόμαχε; Ἀποπειρᾷ μοι καὶ τούτῳ, ἔφη, μάλιστα πάντων ἐπιστάμενος. Ὅρᾳς μὲν γὰρ δὴ ὅτι βαθύτερος ὀρύσσεται τῇ ἐλαίᾳ βόθρος καὶ γὰρ παρὰ τὰς ἐδοῦς μάλιστα ὀρύσσεται· ὁρᾷς δ' ὅτι πρέμνα πᾶσι τοῖς φυτευτηρίοις πρόσεστιν· ὁρᾷς δ', ἔφη, τῶν φυτῶν πηλὸν ταῖς κεφαλαῖς πᾶσαις ἐπικειμένον καὶ πάντων τῶν φυτῶν ἔσπεργασμένον τὸ ἄνω. (14) Ὅρῳ, ἔφη, ἐγὼ, ταῦτα πάντα. Καὶ ὁρῶν δὴ, ἔφη, τί αὐτῶν οὐ γινώσκεις; ἢ τὸ δοτρακὸν ἀγνοεῖς, ἔφη, ὧ Σώκρατες, πῶς ἀν ἐπὶ τοῦ πηλοῦ ἄνω καταθείης; Μὰ τὸν Δί', ἔφη, ἐγὼ, οὐδὲν ὄν

nasti, non effodi scrobes pedibus duobus ac semisse profundiores, nec minus profundas pede uno cum semisse. Nimirum id, inquam ego, oculis conspici necesse est, quum adeo sit manifestum. Quid vero, ait, num intuendo terram sicciorē et humidiorē agnoscias? Siccum mihi videtur, inquam, esse solum propter Lycabettum, et si quod aliud huic est simile; humidum vero, quod est in palude Phalerica, et si quod illi simile est. Utrum igitur in arido solo profundam plantæ scrobem foderes, an in humido? Profecto in arido, inquam: nam si fodias in humido scrobem altam, aquam invenes, neque poteris amplius in aqua plantam conserere. Recte mihi dicere videris, ait. Ergo tu, quum effodisse scrobes fuerint, quando utraq; plantæ collocandæ sint, jam vidisti? Maxime, inquam ego. Quum igitur eas quam celerrime vis enasci, num germen surculi, subjectum solo culto, citius existimas per mollem terram penetrare, an per duritiem incultæ? Patet, inquam ego, citius id per cultum quam per incultum solum pullulare. Erit igitur, inquit, plantæ terra subjicienda. Quidni? inquam. Utrum vero, si totum surculum rectum statuas, ut ad cœlum spectet, magis eum radices acturum arbitraris, an vero si obliquum nonnihil sub terra subjecta deposueris, ut instar literæ Gamma supinas jaceat? Sic profecto, inquam: plures enim hoc modo sub terra fuerint oculi, de quibus plantas sursum enasci video. Quamobrem existimo etiam oculos, qui sub terra sunt, idem facere. Quippe quum multa germina enascantur sub terra, puto celeriter et fortiter plantam pullulare. Ergo tu de his etiam, ait, idem quod ego intelligis. Utrum vero terram dumtaxat aggereris, an etiam bene circum plantam compresseris? Profecto comprimere, inquam. Etenim nisi compressa sit, scio solum non compressum propter aquam instar luti futurum, ac per solem ad inum usque siccum. Itaque periculum esset, ne plantæ ab aqua propter humoris copiam putrescerent; propter siccitatem vero exarescerent, dum ob laxitatem terræ radices torrentur. Itaque de vitium quoque, mi Socrates, consitione nihil non, quod mihi cognitum ait, intelligis. Num et ficus, inquam, sic erit conserenda? Sic arbitror, ait Iachomachus, atque etiam arbores frugiferas omnes ita conserendas esse. Nam quæ in vitium consitione rectè conveniunt, cur in aliis consitionibus improbes? At oleam, inquam ego, quo pacto conseremus? Hac etiam in parte me tentas, ait, quum rectissime rem intelligas. Nam vides sane profundiorē oleæ scrobem fodi, quod maxima ex parte ad vias fodiat; vides et in omnibus plantarum esse stipites; vides plantarum omnibus capitibus cœnum imponi, et partes in omnibus plantis summas esse tectas. Hæc omnia video, inquam. At quum videas, ait, quid eorum tibi cognitum non est? num ignoras, mi Socrates, ait, quo pacto supra cœnum testam colles? Nihil istorum

εἶπας, ὦ Ἰσχύμαχε, ἀγνοῶ, ἀλλὰ πάλιν ἐννοῶ τί ποτε, θεε πάλαι ἤρουν με συλλήβδην εἰ ἐπίσταμαι φυτεύειν, οὐκ ἔφην. Οὐ γὰρ ἐδόκουν ἔχειν ἂν εἰπεῖν οὐδὲν ἢ δεῖ φυτεύειν ἐπεὶ δέ με καθ' ἑν ἕκαστον ἐπεχειρήσας ἐρωτῶν, ἀποκρίνομαί σοι, ὡς σὺ φῆς, ἅπερ σὺ γιγνώσκεις ὁ δεινὸς λεγόμενος γεωργός. (15) Ἄρα, ἔφην, ὦ Ἰσχύμαχε, ἡ ἐρώτησις διδασκαλία ἐστίν; ἄρτι γὰρ δὴ, ἔφην ἐγὼ, καταμαυθάνω ἥ με ἐπηρώτησας ἕκαστα ἄγων γάρ με δι' ὧν ἐγὼ ἐπίσταμαι, ὅμοια τούτοις ἐπιδεικνύς ἃ οὐκ ἐνόμιζον ἐπίστασθαι ἀναπεύθεις οἶμαι ὡς καὶ ταῦτα ἐπίσταμαι. (16) Ἄρ' οὖν, ἔφη, ὁ Ἰσχύμαχος, καὶ περὶ ἀργυρίου ἐρωτῶν ἂν σε πότερον καλὸν ἢ οὐ, δυναίμην ἂν σε πείσαι ὡς ἐπίστασαι διαδοκιμάζειν τὰ καλὰ καὶ τὰ κίβδηλα ἀργύρια; καὶ περὶ αὐλητῶν ἂν δυναίμην ἀναπεύσαι ὡς ἐπίστασαι αὐλεῖν, καὶ περὶ ζωγράφων καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων; ἴσως ἂν, ἔφην ἐγὼ, ἐπειδὴ καὶ γεωργεῖν ἀνέπεισάς με ὡς ἐπιστήμων εἶην, καίπερ εἰδὼς ὅτι οὐδεὶς πώποτε με ἐδίδαξε ταύτην τὴν τέχνην. (17) Οὐκ ἔστι ταῦτ', ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἀλλ' ἐγὼ καὶ πάλαι σοι ἔλεγον ὅτι ἡ γεωργία οὕτω φιλόφρονος ἐστὶ καὶ πραεὶς τέχνη ὥστε καὶ δρῶντας καὶ ἀκούοντας ἐπιστήμονας εὐδὺς ἐαυτῆς ποιεῖν. (18) Πολλὰ δ', ἔφη, καὶ αὐτὴ διδάσκει ὡς ἂν κάλλιστά τις αὐτῇ χρῆσθαι. Αὐτίκα ἀμπελος ἀναβαίνουσα μὲν ἐπὶ τὰ δένδρα, ὅταν ἔξη τὴν πλεσίον δένδρον, διδάσκει ἰσθάναι αὐτὴν περιπεταγνύουσα δὲ τὰ οἴναρα, ὅταν ἔτι αὐτῇ ἀπαλὸι οἱ βότρυες ὥσι, διδάσκει σκιαζεῖν τὰ ἡλιούμενα ταύτην τὴν ὥραν· ὅταν δὲ καιρὸς ἦ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἥδη γλυκαίνεσθαι τὰς σταφυλάς, φυλλορρόουσα διδάσκει ἐαυτὴν φιλοῦν καὶ πεπαίνειν τὴν ὀπίωραν, διὰ πολυρροίαν δὲ τοὺς μὲν πέποντας δεικνύουσα βότρυς, τοὺς δὲ ἔτι ὠμοτέρους φέρουσα, διδάσκει τρυφᾶν ἐαυτὴν, ὥσπερ τὰ σῦκα συκάζουσι, τὸ ὀργῶν αἰεὶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ.

Ἐνταῦθα δὴ ἐγὼ εἶπον, Πῶς οὖν, ὦ Ἰσχύμαχε, εἰ οὕτω γε βράδια ἐστὶ μαθεῖν τὰ περὶ τὴν γεωργίαν καὶ πάντες ὁμοίως ἴσασιν ἃ δεῖ ποιεῖν, οὐκ καὶ πάντες πράττουσιν ὁμοίως, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτῶν ἀφρόνως τε ζῶσι καὶ περισσὰ ἔχουσιν, οἱ δ' οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα δύνανται πορίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ προσοφείλουσιν; (2) Ἐγὼ δὲ σοι λέξω, ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Ἰσχύμαχος. Οὐ γὰρ ἡ ἐπιστήμη οὐδ' ἡ ἀνεπιστημοσύνη τῶν γεωργῶν ἐστὶν ἡ ποιῶσα τοὺς μὲν εὐπορεῖν, τοὺς δὲ ἀπόρους εἶναι. (3) οὐδ' ἂν ἀκούσαις, ἔφη, λόγου οὕτω διαθέοντος ὅτι διεφθάρται ὁ οἶκος, διότι οὐκ ὁμαλῶς ὁ σπορέυς ἐσπείρειν, οὐδ' ὅτι οὐκ ὀρθῶς τοὺς ὄρους ἐφύτευεν, οὐδ' ὅτι ἀγνοήσας τις τὴν γῆν φέρουσαν ἀμπελὸν ἐπὶ ἀφόρῳ ἐφύτευεν, οὐδ' ὅτι ἡγνόησέ τις ὅτι ἀγαθὸν ἐστὶ τῇ σπέρῳ νέον προεργάζεσθαι, οὐδ' ὅτι ἡγνόησέ τις ὡς ἀγαθὸν ἐστὶ τῇ γῇ κόπρον μιγνύναι. (4) ἀλλὰ πολλὰ μᾶλλον ἐστὶν ἀκούσαι. Ἀνὴρ οὐ λαμβάνει σίτον ἐκ τοῦ ἀγροῦ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς

profecto, inquam, Ischomache, quæ commemorasti, ignoro: sed rursus mecum ipse cogito, quamobrem, quum tu me summatim interrogares, an conserendi rationem tenerem, id negaverim. Non enim videbar dicere posse, quo pacto consitio fiat. Verum idem posteaquam singillatim interrogare me cōpisti, ea respondeo tibi, quemadmodum ais, quæ tu ipse scis, qui quidem insigniter agriculturæ peritus esse perhiberis. Num, inquam, Ischomache, interrogatio quædam est doctrina? Nam modo animadverto, quo pacto de singulis ex me quæsieris. Etenim dum me per nota ducis, atque his consimilia commonstras, quæ me putabam ignorare, persuades, ut opinor, etiam illa me scire. An igitur, ait Ischomachus, si etiam de argento te interrogem, bonum sit, necne; persuadere te possim, nosse te rationem explorandi bonos et adulterinos nummos? itidem de tibicinibus si te rogem, num persuadere possim, scire te canere tibiis? itemque de pictoribus et aliis hujusmodi? Fortassis, inquam ego, quando tu me persuasisti, peritum me agri colendi esse, quanquam sciam hanc artem neminem unquam me docuisse. Nihil horum est, inquit, mi Socrates. Imo jam pridem dicebam tibi, tantam esse erga homines agriculturæ benignitatem, tamque mitem hanc artem esse, ut videntes et audientes statim peritos sui efficiat. Multa etiam ipsa docet, quo pacto quis ea pulcherrime uti possit. Primum vitis in arbores, si quidem aliquam arborem vicinam habeat, ascendens docet, qua ratione efficere debeas, ut vitis consistat. Deinde pampinos explicans, quamdiu sunt ejus uvæ adhuc teneræ, docet ea, quæ tum temporis soli exposita sunt, umbra aliqua esse tegenda. Quum autem jam tempus est, ut uvæ a sole dulcescant, tum foliis deciditibus, docet ipsa, se nudari debere, ac fructum esse maturandum. Ob fecunditatem denique, quod alias uvæ maturas ostendat, alias adhuc crudiores ferat, decerpendum ex ipsa semper esse docet quod turgat, quemadmodum et ficus legi solent.

CAPUT XX.

Tum ego, Qui sit igitur, inquam, Ischomache, si quidem ea, quæ ad agriculturam pertinent, tam ad discendum facilia sunt, atque omnes ex æquo sciunt, quid in ea faciendum sit, ut non etiam omnes pari ratione illam exercent; sed alii magna rerum in abundantia copiose vivant, alii ne necessaria quidem parare possint, atque etiam ære alieno sint obruti? Id equidem exponam tibi, Socrates, ait Ischomachus. Nec enim vel agricolarum scientia, vel inscientia facit, ut aliis copia quædam suppetat, alii premantur inopia. Nec tu facile audiveris didi sermonem hujusmodi quendam: Res familiaris pessum ivit, quod seminator non æquabiliter semen in agrum sparsit, vel quod recte plantarum ordines non instituit; vel quod, quum nesciret an solum aliquod vites ferret, in sterili eas solo consevit; vel quod ignoravit aliquis, etiam bonum esse sementi, novalem exerceri; vel quod ignoravit, bonum esse terræ fimum admiscere. Sed multo magis audire est: Ille frumentum ex hoc fundo nullum accipit: non enim curam adhibet, ut

αὐτῷ σπείρηται ἢ ὡς κόπρος γίγνηται. Οὐδ' ὄνιν ἔχει ἀνὴρ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται ὡς φυτεῦσιν ἀμπελούς οὐδὲ αἱ οὔσαι ὅπως φέρουσιν αὐτῷ. Οὐδὲ ἑλαϊον οὐδὲ σῦκα ἔχει ἀνὴρ· οὐ γὰρ ἐπιμελεῖται οὐδὲ ποιεῖ ὅπως ταῦτα ἔξη. (6) Τοιαῦτ', ἔφη, ἐστίν, ὦ Σώκρατες, ἀδιαφέροντες ἀλλήλων οἱ γεωργοὶ διαφερόντως καὶ πράσσουσι πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ δοκούντες σοφόν τὴν εὐρηκέναι εἰς τὰ ἔργα. (6) Καὶ οἱ στρατηγοὶ ἐστὶν ἐν οἷς τῶν στρατηγικῶν ἔργων οὐ γνώμη διαφέροντες ἀλλήλων οἱ μὲν βελτίονες οἱ δὲ χειρόνες εἰσιν, ἀλλὰ σαφῶς ἐπιμελεῖται. Ἄ γὰρ καὶ οἱ στρατηγοὶ γιγνώσκουσι πάντες καὶ τῶν ἰδιωτῶν οἱ πλείστοι, ταῦτα οἱ μὲν ποιοῦσι τῶν ἀρχόντων οἱ δ' οὐ. (7) Οἷον καὶ τὸδε γιγνώσκουσιν ἅπαντες ὅτι διὰ πολεμίας πορευομένων βελτίον ἐστὶ ταταγμένους πορεύεσθαι οὕτως ὡς ἂν ἀριστα μάχοιντο, εἰ δέοι· τοῦτο τοίνυν γιγνώσκοντες οἱ μὲν ποιοῦσιν οὕτως οἱ δ' οὐ ποιοῦσι. (8) Φυλακὰς ἅπαντες ἴσασι ὅτι βελτίον ἐστὶ καθιστάναι καὶ ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς πρὸ τοῦ στρατοπέδου· ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται ὡς ἔξη οὕτως, οἱ δ' οὐκ ἐπιμελοῦνται. (9) Ὅταν τε αὖ διὰ στενοπόρων ἰωσιν, πᾶν χαλεπὸν εὐρεῖν ὅστις οὐ γινώσκει ὅτι προκαταλαμβάνειν τὰ ἐπίκαιρα κρείσσον ἢ μή· ἀλλὰ καὶ τούτου οἱ μὲν ἐπιμελοῦνται οὕτω ποιεῖν, οἱ δ' οὐ. (10) Ἀλλὰ καὶ κόπρον λέγουσι μὲν πάντες ὅτι ἀριστον εἰς γεωργίαν ἐστὶ καὶ ὁρῶσι δὲ αὐτομάτην γιγνομένην· ὅμως δὲ καὶ ἀκριβοῦντες ὡς γίγνηται, καὶ βᾶδιν δν πολλὴν ποιεῖν, οἱ μὲν καὶ τούτου ἐπιμελοῦνται ὅπως ἀθροίζεται, οἱ δὲ παραμελοῦσι. (11) Καίτοι ὕδωρ μὲν ὁ ἄνω θεὸς παρέχει, τὰ δὲ κοῖλα πάντα τελμάτα γίγνηται, ἡ γῆ δὲ ὕλην παντοίαν παρέχει· καθαίρειν δὲ δεῖ τὴν γῆν τὸν μέλλοντα σπείρειν· ἀ δ' ἐκποδῶν ἀναιρεῖται, ταῦτα εἰ τις ἐμβαλλοι εἰς τὸ ὕδωρ, ὁ χρόνος ἤδη αὐτὸς ἂν ποιοίη οἷς ἡ γῆ ἡδεῖται. Ποία μὲν γὰρ ὕλη, ποία δὲ γῆ ἐν ὕδατι στασίμῃ οὐ κόπρος γίγνηται; (12) Καὶ ὅποσα δὲ θεραπείας δεῖται ἡ γῆ, ὑγροτέρα τε οὕσα πρὸς τὸν σπόρον ἢ ἀλμυροτέρα πρὸς φυτεῖαν, καὶ ταῦτα γιγνώσκουσι μὲν πάντες, καὶ ὡς τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τάφροις καὶ ὡς ἡ ἄλμη κολάζεται μινυμένη πᾶσι τοῖς ἀνάλοις. [καὶ] ὑγροὶς τε καὶ ξηροῖς· ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπιμελοῦνται οἱ μὲν οἱ δ' οὐ. (13) Εἰ δὲ τις παντάπασιν ἀγνώως εἴη τί δύναται φέρειν ἡ γῆ, καὶ μήτε ἰδεῖν ἔχει καρπὸν μηδὲ φυτὸν αὐτῆς, μήτε του ἀκοῦσαι τὴν ἀλήθειαν περὶ αὐτῆς ἔχει, οὐ πολὺ μὲν βῆρον γῆς πείραν λαμβάνειν παντὶ ἀνθρώπῳ ἢ ἵππῳ, πολὺ δὲ βῆρον ἢ ἀνθρώπου; οὐ γὰρ ἐστὶν ὅτι ἐπὶ ἀπάτῃ δείκνυσιν, ἀλλ' ἀπλῶς ἀ τε δύναται καὶ ἀ μὴ σαφηνίζει τε καὶ ἀληθεύει. (14) Δοκεῖ δὲ μοι ἡ γῆ καὶ τοὺς κακοὺς τε ἀγαθοὺς τῷ εὐγνώστα καὶ εὐμαθῇ πάντα παρέχειν ἀριστα ἐξετάζειν. Οὐ γὰρ ὥσπερ τὰς ἄλλας τέχνας τοῖς μὴ ἐργαζομένοις ἐστὶ προφασίσασθαι ὅτι οὐκ ἐπίστανται· γῆν δὲ πάντες οἶδασιν ὅτι εὖ πάσχουσα εὖ ποιεῖ. (15) Ἀλλ' ἡ ἐν γεωργίᾳ ἐστὶ σαφὴς ψυχῆς κατήγορος κακῆς. Ὡς μὲν γὰρ ἂν δύναιτο ἀνθρώπος ζῆν ἀνευ τῶν ἐπιτηδείων οὐδεὶς τοῦτο αὐτὸς αὐτὸν πείθει· ὁ δὲ μήτε ἄλλην τέχνην χρηματο-

semen in eum spargatur, vel ut finum habeat. Vinum hic non habet : non enim curam adhibet in conserendis vitibus, et colendis, quas habet, ut sint fertiles. Nec oleum nec ficus habet : non enim efficit cura studioque suo, ut habeat. Hujusmodi sunt, mi Socrates, in quibus agricolae, quum inter se differant, etiam diversam fortunam experiuntur; idque multo magis, quam qui sapienter ad opera quiddam invenisse existimantur. Etiam imperatores interdum quibusdam in actionibus imperatoris, quum intelligentia non differant, nihilominus alii meliores, alii deteriores sunt, haud dubie propter diligentiam. Nam quae duces omnes norunt, et privatorum pars maxima; ea duces alii faciunt, alii non faciunt. Verbi gratia, norunt omnes potius esse, ut qui per agrum hostium transeunt, instructis ordinibus iter faciant, quod ita dimicaturi commodissime sint, si usus ferat : hoc quum sciant, inquam, alii praestant, alii non. Norunt omnes optimum esse, diurnas et nocturnas excubias ante castra constitui : verum id quoque ut fiat, aliis est curae, aliis non est. Difficile sit aliquem reperire, qui quum meatus angusti transeundi sunt, non intelligat potius esse, praecurari opportuna loca, quam non : nihilominus hoc quoque alii faciunt, alii non. Etiam finum aiunt omnes ad agriculturam optimum quiddam esse, ac provenire hunc sua sponte vident : tamen utut accurate sciant, quo pacto conficiatur, ac facile copiam ejus haberi posse, curam adhibent alii, ut colligatur, alii negligunt. Atqui aquam deus, qui supra nos est, suppeditat, et omnia cava, palustria fiunt, et variam materiem solum ipsum praebet, quod quidem ab ea purgare debet qui sementem est facturus; quae vero remouentur, iis in aquam coniectis tempus ipsam effecerit aliquid terrae gratum. Nam quae materies, quae terra non in aqua consistente finus sit? Quam item curationem solum requirat, sive humidius aequo ad sementem, seu ad consitionem salsius, norunt omnes; item quo pacto fossis aqua educatur, et terra salsa corrigatur, miscendo eam cum aliis non salsis, et humidis, et siccis : verum haec quoque nonnulli diligentia sua complectuntur, alii non item. Quod si quis omnino ignoret, quid ferre solum possit, ac neque fructum ipsius aliquem, neque plantam inspiciendi copiam habeat, neque sit ex quo verum audire de eo possit : an non multo facilius est cuiusvis homini facere soli periculum, quam vel equi, vel hominis? Nec enim quidquam est, quod fallendi causa ostentet; sed simpliciter quid vel possit, vel non possit, declarat cum indicatione veritatis. Videtur etiam mihi terra ignavos et industrios egregie explorare, quae omnia ad cognoscendum ac discendum facilia exhibeat. Non enim, ut in artibus ceteris uti excusatione inscitiae licet iis qui eas non exercent, ita etiam hic sit : sed terram norunt omnes, quum beneficium accipit, beneficium rependere. Quae autem per agriculturam exercetur, ea insignis est ignavi animi accusatrix. Nam posse hominem absque necessario victu vivere, nemo sibi ipse persuadet : at qui artem aliam nullam, qua rem faciat, novit, neque agrum

ποιόν ἐπιστάμενος μήτε γεωργεῖν ἐθέλων φανερόν ὅτι κλέπτων ἢ ἀρπάζων ἢ προσαιτῶν διανοεῖται βιοτεύειν, ἢ παντάπασιν ἀλόγιστος ἐστὶ. (16) Μέγα δὲ διαφέρειν εἰς τὸ λυσιστελεῖν γεωργίαν ἔφη καὶ μὴ λυσιστελεῖν, ὅταν ὄντων ἐργαστῶρων καὶ πλεονούν ὁ μὲν ἔχῃ τινὰ ἐπιμέλειαν ὡς τὴν ὥραν αὐτῷ ἐν τῷ ἔργῳ οἱ ἐργάται ὧσιν, ὁ δὲ μὴ ἐπιμελεῖται τούτου. Ῥαδίως γὰρ ἄνθρωπος εἰς παρὰ τοῦς δέκα διαφέρει τῷ ἐν ὥρᾳ ἐργάζεσθαι, καὶ ἄλλος γε ἄνθρωπος διαφέρει τῷ πρὸ τῆς ὥρας ἀπιέναι. (17) Τὸ δὲ ὅλ' ἐὰν ῥαδιουργεῖν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τοὺς ἀνθρώπους ῥαδίως τὸ ἥμισυ διαφέρει τῷ ἔργῳ παντός. (18) Ὡς περ καὶ ἐν ταῖς ὁδοπορίαις παρὰ σταδία διακρίσιμα ἐστὶν ὅτε τοῖς ἑκατὸν σταδίοις διήνεγκαν ἀλλήλων ἄνθρωποι τῷ τάχει, ἀμυρότεροι καὶ νέοι ὄντες καὶ ὑγιανόντες, ὅταν ὁ μὲν πρῶτος ἐρ' ὅπερ ὠρμηται, βαδίζων, ὁ δὲ ῥαπτονεύῃ τῇ ψυχῇ καὶ παρὰ κρίσεως καὶ ὑπὸ σκαιᾷ ἀναπαυόμενος τε καὶ θεώμενος καὶ αὔρας θεωρεῖται μαλακάς. (19) Οὗτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις πολλοὶ διαφέρουσιν εἰς τὸ ἀνύττειν οἱ πρῶτοντες ἐρ' ὅπερ τεταγμένοι εἰσὶ, καὶ οἱ μὴ πρῶτοντες ἀλλ' ἐρίσκοντες προμάσεις τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι καὶ ἐώμενοι ῥαδιουργεῖν. (20) Τὸ δὲ ὅλ' καὶ καλῶς ἐργάζεσθαι ἢ κακῶς ἐπιμελεῖσθαι, τούτο ὅλ' τοσούτον διαφέρει ὅσον ἢ ὅλος ἐργάζεσθαι ἢ ὅλος ἀργῶν εἶναι. Ὅταν σκαπτόντων, ἵνα ὕλη καθάρα καὶ ἀμπελοὶ γένωνται, οὕτω σκάπτουσιν ὥστε πλεῖον καὶ καλλίον τὴν ὕλην γίνεσθαι, πῶς οὕτως οὐκ ἄργον ἂν εἶναι εἶναι; (21) Τὰ οὖν συντρέχοντα τοῖς οἴκοις πολλὸν μᾶλλον ταῦτά ἐστιν ἢ αἱ λίαν ἀνεπιστημονύαι. Τὸ γὰρ τὰς μὲν δαπάνας χωρεῖν ἐντελεῖς ἐκ τῶν οἴκων, τὰ δὲ ἔργα μὴ τελεῖσθαι λυσιστελούντως πρὸς τὴν δαπάνην, ταῦτα οὐκ εἶναι δεῖ θεωρεῖν ἐὰν ἀντὶ τῆς περιουσίας ἐνδεῖαν παρέχεται. (22) Τοῖς γε μέντοι ἐπιμελεῖσθαι δυνάμενοι καὶ συντεταγμένοι γεωργοῦσιν ἀντιστοιχεῖται χρηματίζεσθαι ἀπὸ γεωργίας καὶ αὐτοὶς ἐπιτελέουσι καὶ ἐμὲ ἐδιδάξαν ὁ πατήρ. Οὐδέποτε γὰρ εἶναι γῶρον ἐξαιρετικῶς ἐνόνεισθαι, ἀλλ' ὅτις ἢ δι' ἀμείνων ἢ δι' ἀδυναμίαν τῶν κακωμένων καὶ ἀργῶν καὶ ἀφύετος εἴη, τούτων ὀνειδίσθαι παρέχει. (23) Τούτοις μὲν γὰρ ἐξαιρετικῶς ἔφη καὶ πολλοῦ ἀργυρίου γίγνεσθαι καὶ ἐπιδόσιν οὐκ ἔχων τοὺς δὲ μὴ ἔχοντας ἐπιδόσιν οὐδὲ ἡδονὰς ὁμοίως ἐνόμιζε παρέχειν, ἀλλὰ πᾶν κατὰ καὶ ἡρέμα τὸ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἰὼν τούτο καὶ εὐφραίνειν μάλιστα ὡς το. Οὐδὲν οὖν ἔχει πλεονάζον ἐπιδόσιν ἢ γῶρος ἐξ ἀργῶν πάμπαν γινόμενος. (24) Εἰ γὰρ ἴσῃ, ἔφη, ὃ Σώκρατες, ὅτι τῆς ἀρχαίας τιμῆς πολλοὺς πολλὰ πλεονάζοντες γῶρους ἀξίους ἡμεῖς ἤδη ἐποιήσαμεν. Καὶ τούτο, ὃ Σώκρατες, ἔφη, οὕτω μὲν πολλοῦ ἀξίον τὸ ἐνθύμημα, οὕτω δὲ καὶ μαθεῖν ῥαδίον, ὥστε νυνὶ ἀκούσας σὺ τούτου ἐμοὶ ὁμοίως ἐπιστάμενος ἀπαι, καὶ αἰὶον διδάξεις, ἐὰν βούλη. (25) Καὶ ὁ ἐνός δὲ πατήρ οὕτε ἐμάχετο παρ' αἰλλοῦ τούτο οὕτε μεριμνῶν εὗρεν, αἰὶον διὰ τὴν φιλογεωργίαν καὶ φιλοπονήν ἐπιθυμῆται ἔφη τούτου γῶρος ὅπως ἔχει, ὅτι ποιοὶ ἄνα καὶ ὡρελοῦμενος κἀκεῖτο. (26) Ἦν γὰρ τοι, ἔφη, ὃ Σώκρατες,

colere vult, is prae se fert, quod vel furando, vel praedando, vel mendicando victum quaerere cogitet; aut omnino rationis est expers. Aiebat etiam multum in hoc, ut agricultura vel fructuosa sit, vel cum detrimento conjuncta, situm esse; si, quum operarii sunt, et quidem complures, alius curam adhibet in hoc, ut operarii suo tempore opere faciundo occupentur, alius id non curet. Nam facile vir unus decem aliis praestat, si suo tempore opus faciat, et alius in hoc a ceteris differt ut ante tempus discedat. Permittere autem hominibus, ut toto die segniter opus faciant, id vero facile dimidiam solummodo partem operis praestat loco totius. Sicut et in itineribus ad ducenta stadia nonnunquam homines a se invicem stadiis centum distant ad celeritatem, quanquam et ambo sint juvenes, et valetudine integra utantur; quando scilicet unus id agit, cujus causa proficiscendi fecerat initium, alius animo est soluto, ac propter fontes, et sub umbris quiescendo se recreat, omniaque spectat, et auras teneras captat. Sic etiam in ipsis operibus perficiendis multum inter se differunt ii qui agunt quod est ipsis mandatum, et qui hoc non agunt, sed ne opus faciant, praetextus quosdam inveniunt, concessa etiam otandi facultate. Recte autem opus facere, vel negligenter curam faciundo adhibere, haec tantum inter se discriminis habent, quantum inter se differunt prorsus opus facere, vel prorsus otiosum esse. Ut quum pastinantes, qui purgare vites a materia debent, sic pastinant, ut et copiosior et pulchrior materia succrescat; quo pacto non esse diveris hoc otiosum? Quae igitur familias detrimento afficiant, multo magis haec sunt, quam illae impeditae nimiae. Nam quum sumptus integri ex re familiari procedunt, opera vero non perficiuntur ita, ut sumptui congrua redeat utilitas: mirum videri non debet, egestatem hinc pro abundantia rerum oriri. Eum vero quaestum ex agricultura, qui diligentiam adhibere valentibus, et non sine contentione virium, agriculturam exercentibus ad parandam rem efficacissimus est, pater meus et ipse fecit, et me docuit. Nunquam enim permittebat, ut agrum emerem cultum; sed hortabatur, ut eum, qui vel per negligentiam vel possessorum inopiam incultus, minimeque consitus esset, mercarer. Nam agros excultos magno parari pretio dicebat, et incrementum nullum habere: qui autem incrementum nullum haberent, eos neque voluptates pares suppeditare ducebat. Nimirum quidquid vel possideretur, vel educaretur, quod in melius proficeret, id etiam plurimum delectationis afferre putabat. Nihil autem majus incrementum habet, quam si fundus ex inculto fiat fertilissimus. Certe, mi Socrates, scire debes, nos complures fundos effecisse tales, ut jam multipliciter antiquum pretium superent. Atque hoc inventum, Socrates, tanti est pretii, tamque ad discendum facile, ut quomodo primum illud audieris, aequè tamen ejus peritus, atque ego, discedas; possibile, si velis, alium etiam docere. Meus quoque pater neque didicit illud ab alio, neque sollicite meditando reperit; sed propter studium agriculturae laborum, quo flagrabat, talem se fundum concupivisse narrabat, ut simul et quod ageret, et de quo utilitate percepta delectaretur, haberet. Erat enim a natura pater meus, mi

φύσει, ὥς μοι δοκεῖ, φιλογεωργότατος Ἀθηναίων ὁ ἐμὸς πατήρ. Καὶ ἐγὼ μέντοι ἀκούσας τούτου, ἡρόμην αὐτόν, Πότερα δὲ, ὦ Ἰσχόμαχε, ὁπόσους ἐξεργάσατο χώρους ὁ πατήρ πάντας ἐκέκτητο, ἢ καὶ ἀπεδίδοτο, εἰ πολλὸν ἀργύριον εὕρισται; Καὶ ἀπεδίδοτο νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος· ἀλλὰ ἄλλον τοι εὐθὺς ἀντενωεῖτο, ἀργὸν δὲ, διὰ τὴν φιλεργίαν. (27) Λέγεις, ἔφη ἐγὼ, ὦ Ἰσχόμαχε, τῷ ὄντι φύσει τὸν πατέρα φιλογεωργὸν εἶναι οὐδὲν ἥσσον ἢ οἱ ἔμποροι φιλόστοι εἶσι. Καὶ γὰρ οἱ ἔμποροι διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν τὸν σίτον, ὅπου ἂν ἀκούσῃσι πλείστον εἶναι, ἐκείσε πλέουσιν ἐπ' αὐτόν καὶ Αἰγαῖον καὶ Εὐξεινον καὶ Σικελικὸν πόντον περῶντες· (28) ἔπειτα δὲ λαβόντες ὁπόσον δύνανται πλείστον ἀγορεύουσιν αὐτόν διὰ τῆς θαλάττης, καὶ ταῦτα εἰς τὸ πλοῖον ἐνθήμενοι ἐν ὥπερ αὐτοὶ πλέουσι. Καὶ ὅταν δεηθῶσιν ἀργυρίου, οὐκ εἰκῇ αὐτόν ὅπου ἂν τύχῃσιν ἀπέβαλον, ἀλλ' ὅπου ἂν ἀκούσῃσι τιμᾶσθαι τε μάλιστα τὸν σίτον καὶ περὶ πλείστου αὐτὸν ποιῶνται οἱ ἄνθρωποι, τούτοις αὐτὸν ἀγοντας παραδίδοσι. Καὶ ὁ σὸς δὲ πατήρ οὕτως πως εἴκοι φιλογεωργὸς εἶναι. (29) Πρὸς ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Ἰσχόμαχος, Σὺ μὲν παίζεις, ἔφη, ὦ Σώκρατες· ἐγὼ δὲ καὶ φιλοικοδόμους νομίζω οὐδὲν ἥττον οἷσιν ἂν ἀποδιδῶνται ἐξοικοδομοῦντες τὰς οἰκίας, εἰτ' ἄλλας οἰκοδομοῦσι. Νῆ Δία ἐγὼ δέ γε σοι, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ἐπομόσας λέγω ἢ μὴν πιστεύειν σοι φύσει νομίζειν φιλεῖν ταῦτα πάντας ἀφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαι νομίζωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ.

Ἀτὰρ ἐννοῶ γε, ἔφη, ὦ Ἰσχόμαχε, ὥς εὖ τῇ ὑποθέσει ὄλον τὸν λόγον βοηθοῦντα παρέσχεσαι. Ὑπέθου γὰρ τὴν γεωργικὴν τέχνην πασῶν εἶναι εὐμαθεστάτην, καὶ νῦν ἐγὼ ἐκ πάντων ὧν εἰρηκας τούτο οὕτως ἔχειν παντάσῃσιν ὑπὸ σοῦ ἀναπέπαισμαι. (2) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος, ἀλλὰ τότε τοι, ὦ Σώκρατες, τὸ πάσις κοινὸν ταῖς πράξεσι καὶ γεωργικῇ καὶ πολιτικῇ καὶ οἰκονομικῇ καὶ πολεμικῇ τὸ ἀρχικὸν εἶναι, τούτο δὲ συνομολογῶ σοι ἐγὼ πολλὸν διαφέρειν γνώμῃ τοὺς ἑτέρους τῶν ἑτέρων· (3) οἷον καὶ ἐν τριήρει, ἔφη, ὅταν πελαγίζῃσι, καὶ δέη περᾶν ἡμερινοὺς πλοῦς ἐλαύνοντας, οἱ μὲν τῶν κελευστῶν δύνανται τοιαῦτα λέγειν καὶ ποιεῖν ὥστε ἀκονᾶν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ ἐθέλοντάς πονεῖν, οἱ δὲ οὕτως ἀγνώμονές εἰσιν ὥστε πλεῖον ἢ ἐν διπλασίῳ χρόνῳ τὸν αὐτὸν ἀνύτουσι πλοῦν. Καὶ οἱ μὲν ἰδρῶντες καὶ ἐπαινοῦντες ἀλλήλους, ὅ τε κελεύων καὶ οἱ πειθόμενοι, ἐκβαίνουσιν, οἱ δὲ ἀνιδρωτὶ ἤκουσι, μισοῦντες τὸν ἐπιστάτην καὶ μισοῦμενοι. (4) Καὶ τῶν στρατηγῶν ταύτῃ διαφέρουσιν, ἔφη, οἱ ἕτεροι τῶν ἑτέρων· οἱ μὲν γὰρ οὔτε πονεῖν ἐθέλοντας οὔτε κινδυνεύειν παρέχονται, πείθεσθαι τε οὐκ ἀξιοῦντας οὐδ' ἐθέλοντας ὅσον ἂν μὴ ἀνάγκη ᾖ, ἀλλὰ καὶ μεγαλυνομένους ἐπὶ τῷ ἐναντιοῦσθαι τῷ ἀρχόντι· οἱ δὲ αὐτοὶ οὗτοι οὐδ' αἰσχύνεσθαι ἐπισταμένους παρέχου-

Socrates, inter omnes Athenienses, agriculturæ, mea quidem sententia, studiosissimus. Quibus auditis, equidem ex ipso quærebam: Utrum autem, inquam, Ischomache, pater tuus fundos omnes, quos excoluit, possedit ipse; an etiam vendebat eos, si magnum aliquod pretium reperiret? Vendebat certe, ait Ischomachus, verum innox vicissim venditi loco alium emebat incultum, idque propter studium faciendi operis, quod in ipso erat. Dicis tu, inquam ego, Ischomache, patrem tuum revera nihilo minus a natura studiosum agriculturæ fuisse, quam mercatores frumenti sunt cupidum. Nam hi quia studiosissimi sunt frumenti, ubicunque maximam ejus esse copiam audierint, eo se navigiis conferunt, trajecto Egeo, Euxino, Siculo mari. Posteaquam tantam ejus nacti sunt copiam, quantam possunt maximam, per mare avehunt, et quidem illam in navim collocant, qua ipsimet vehuntur. Ubi pecunia ipsis opus est, non temere illud quovis loco abijciunt, sed ubi maximum ejus esse pretium audierint, et ubi sint homines, qui frumentum quantivis æstiment, illis afferunt, ac venditum tradunt. Eodem modo pater tuus fuisse studiosus agriculturæ videtur. Ad quæ Ischomachus, Jocaris tu quidem, ait, Socrates. Verum ego nihilominus exstruendarum ædium studiosos arbitror esse, qui ædificiis absolutis ea vendunt, ac alia deinde ædificant. Imo per Jovem, inquam, juratus dico tibi, mi Ischomache, omnino me tibi credere, ipsa natura instituyente qui existimes, omnes ea diligere, de quibus aliquid se percepturos utilitatis putant.

CAPUT XXI.

Verum cogito, inquam, Ischomache, quam egregie totam orationem instituto argumento opitulantem exhibueris. Sumebas enim hoc argumentum, artem agriculturæ ad discendum inter omnes alias esse facillimam. Jam vero ex omnibus, quæ dixisti, ita se hoc habere prorsus abs te persuasus sum. Sic est, ait Ischomachus: de hoc autem, mi Socrates, quod omnibus est actionibus commune, tum agriculturæ, tum administrationis civilis rationi, tum domesticæ, tum bellicæ rei, nimirum ut quis regendi peritus sit; assentior equidem tibi, alios aliis judicio multum præstare. Sicut in triremi, quum in alto diurnæ sunt navigationes conficiendæ, alii ex eorum numero, qui hortando nautas excitant, ejusmodi quædam proferre ac facere possunt, ut hominum animos exacuant ad sponte laborandum; alii tam sunt imperiti, ut duplo plus temporis in eadem navigatione conficienda consumant. Rursus illi cum sudore ac mutua prædicatione, tam is qui cohortatur, quam qui obtemperant, de navi egrediuntur: hi sine sudore veniunt, ac non solum ipsi præfectum odere, sed etiam præfectus ipsos vicissim. Eodem modo etiam imperatores alii ab aliis differunt. Nam alii milites exhibent ejusmodi, qui neque laborem ullum suscipere, neque periculum adire, neque dicto audientes esse, nisi quantum necessitas urgeat, velint; atque etiam magnifice se offerant, propterea quod duci suo adversentur. Idem exhibent quoque nonnullos, qui, si

σιν, ἤν τι τῶν αἰσχροῶν συμβαίνει. (5) Οἱ δ' αὖ θεοὶ καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἐπιστήμονες ἄρχοντες τοὺς αὐτοὺς τοῦτους, πολλάκις δὲ καὶ ἄλλους παραλαμβάνοντες, αἰσχυνομένους τε ἔχουσιν αἰσχρὸν τι ποιεῖν καὶ πείθεσθαι οἰόμενους βέλτιον εἶναι, καὶ ἀγαλλομένους τῷ πείθεσθαι ἕνα ἕκαστον καὶ σύμπαντας, πονεῖν ὅταν δεήσει, οὐκ ἀλύτως πονούντας. (6) Ἀλλ' ὥσπερ ἰδιώταις ἐστὶν οἷς ἐγγίγνεται ἐθελοπονία τις, οὕτω καὶ θλῶ τῷ στρατεύματι ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν ἀρχόντων ἐγγίγνεται καὶ τὸ φιλοπονεῖν καὶ τὸ φιλοτιμείσθαι ὁφθῆναι καλὸν τι ποιοῦντας ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος. (7) Πρὸς ὅντινα δ' ἂν ἄρχοντα διατεθῶσιν οὕτως οἱ ἐπόμενοι, οὗτοι δὲ ἐρρωμένοι γε ἄρχοντες γίγνονται, οὐ μὰ Δί' οὐχ οἱ ἂν αὐτῶν ἄριστα τὸ σῶμα τῶν στρατιωτῶν ἔχωσι καὶ ἀκοντίζωσι καὶ τοξεύωσιν ἄριστα καὶ ἵππον ἔχοντες ἄριστον ὡς ἱππικώτατα ἢ πελταστικώτατα προκινδυνεύωσιν, ἀλλ' οἱ ἂν δύνωνται ἐμποιοῦσθαι τοῖς στρατιώταις ἀκολουθητέον εἶναι καὶ διὰ πυρὸς καὶ διὰ παντὸς κινδύνου. (8) Τοῦτους δὲ δικαίως ἂν τις καλοῖε μεγαλογνώμονας, ὃ ἂν ταῦτα γινώσκοντες πολλοὶ ἔπονται, καὶ μεγάλη χειρὶ εὐκότως οὕτως λέγοιτο πορεύεσθαι οὗ ἂν τῇ γνώμῃ πολλὰ καὶ χεῖρες ὑπηρετεῖν ἐθέλωσι, καὶ μέγας τῷ ὄντι οὗτος ἀνὴρ ὃς ἂν μεγάλη δύναται γνώμῃ διαπραξάσθαι μᾶλλον ἢ βίωμῃ. (9) Οὗτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις ἔργοις, ἂν τε ἐπίτροπος ἢ ὁ ἐφεστηκὼς ἂν τε καὶ ἐπιστάτης, ὃς ἂν δύνῃται προθυμῶς καὶ ἐντεταμένους παρέχεσθαι εἰς τὸ ἔργον καὶ συνεχεῖς, οὗτοι δὲ οἱ ἀνυπὸντες εἰσιν ἐπὶ τάχα καὶ πολλὴν τὴν παρουσίαν ποιοῦντες. (10) Τοῦ δὲ δεσπότου ἐπιφανέντος, ὃ Σώκρατες, ἔφη, ἐπὶ τὸ ἔργον, ὅστις δύναται καὶ μέγιστα βλάψαι τὸν κακὸν τῶν ἐργατῶν καὶ μέγιστα τιμᾶσαι τὸν πρόθυμον, εἰ μὲν ἐπὶ δόξαν ποιήσουσιν οἱ ἐργάται, ἐγὼ μὲν αὐτὸν οὐκ ἂν ἀγαπήμην, ἀλλ' ὃν ἂν ἰδόντες κινήθῃσι καὶ μένος ἕκαστῳ ἐμπέσῃ τῶν ἐργατῶν καὶ φιλονηκία πρὸς ἀλλήλους καὶ φιλοτιμία κρατίστη οὕσα ἕκαστῳ, τοῦτον ἐγὼ φαίην ἂν ἔχειν τι ἥθους βασιλικοῦ. (11) Καὶ ἐστὶ τοῦτο μέγιστον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν παντὶ ἔργῳ ὅπου τι δι' ἀνθρώπων πράττεται, καὶ ἐν γεωργίᾳ δέ. Οὐ μέντοι μὰ Δία τοῦτό γε ἔτι ἐγὼ λέγω, ἰδόντα μαθεῖν εἶναι, οὐδὲ ἅπας ἀκούσαντα, ἀλλὰ καὶ παιδείας δεῖν φημι τῷ ταῦτα μέλλοντι δυνήσεσθαι καὶ φύσεως ἀγαθῆς ὑπάρχειν, καὶ τὸ μέγιστον δὲ θεῖον γενέσθαι. (12) Οὐ γὰρ πάνυ μοι δοκεῖ ὅλον τοῦτ' ὁ ἀγαθὸν ἀνθρώπινον εἶναι ἀλλὰ θεῖον, τὸ ἐθελόντων ἄρχειν· σαρῶς δὲ δίδοται τοῖς ἀληθινῶς σωφροσύνην τετελεσμένοις. Τὸ δὲ ἀκόντων τυραννεῖν διδόσκειν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐς ἂν ἡγῶνται ἀξίους εἶναι βιοτεῦεν ὥσπερ ὁ Τάνταλος ἐν Ἄδου λέγεται τὸν αἰὶ χρόνον διατρίβειν φοβούμενος μὴ οἷς ἀποθάνῃ.

quid accidat rei turpis, affici pudore nesciant. Contra divini, et boni, et periti rectores, quum vel hos ipsos, vel alios etiam sæpenumero accipiant, talibus ipsis utuntur, ut turpe quiddam patrare verecundia præpediti nolint, ac rectius esse arbitrentur parere, atque etiam singuli obedientia delectentur; et universi, quum labores suscipi necesse est, non illubenter eos suscipiant. Nimirum ut privatis nonnunquam hominibus laboris quoddam studium innascitur, sic etiam in exercitu toto a bonis imperatoribus studium excitari solet, ut omnes et laborare, et ambitiose concupiant a rectore suo, dum præclarum aliquod facinus edunt. Ceterum erga quoscunque rectores hoc modo milites, qui eos sequuntur, affecti sunt, hi vero potentes rectores evadunt; non illi profecto, qui robustiore sunt corpore præditi, quam ipsi milites; et jaculandi sagittandique artem optime tenent, atque optimum equum habent, ut tanquam præstantissimi equites et cetrati ante alios discrimen adeant; sed qui hoc in militum animis efficere possunt, ut per ignem, et quodvis periculum, sequendum statuunt. Hos certe merito quis magnanimos dixerit, quos sequuntur multi eo quem diximus animo. Idem par fuerit dicere, magna cum manu cum proficisci, cujus voluntati multæ manus obsequi volunt: ac magnus idem reapse vir est, qui res magnas consilio potius quam robore perficere potest. Sic in operibus cujusque suis, sive villicus sit, qui præest, seu magister operariorum, quicumque præstare suos alacres, et contentis viribus laborantes, et assiduos potest: illi vere sunt, qui proficiunt in bonis, et abundantiam multam rerum comparant. Domino certe, mi Socrates, ipso in opere conspecto, qui et ignavum operarium maximo afficere malo possit, et alacrem honore maximo ornare; si quidem tunc nihil ab operariis insigne fiat, non possum equidem eum admirari. Quo vero conspecto moti fuerint, et quidam impetus operarios invaserit, itemque contentio mutua, et ambitio, quæ nemini non est optima, hunc equidem regium quoddam ingenium habere dixerim. Atque hoc, mea quidem sententia, ut quovis in opere maximum est, ubi per homines aliquid efficitur, ita etiam in agricultura. Non tamen id profecto disci posse dico vel intuendo vel audiendo semel: sed equidem aio et institutione illi opus esse, qui præstare id posse cupiat, et ut indoles in eo bona sit: quod denique maximum est, divinus sit homo necesse est. Quippe non omnino mihi videtur totum hoc bonum humanum esse, ut aliquis non invitis imperet, sed divinum: quod quidem iis aperte datur, qui revera prudentiæ sacris initiati sunt. At invitos tyrannide quadam premere, mea quidem sententia, datur iis quos dignos esse dii statuunt, ut sic vitam degant, quemadmodum apud inferos agere Tantalum perhibent, in omne ævum metuentem ne bis moriatur.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἄλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τῶν καλῶν καγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα οὐ μόνον τὰ μετὰ σπουδῆς πραττόμενα ἀξιωμακτικὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ταῖς παιδιαῖς. Οἷς δὲ παραγενόμενος ταῦτα γινώσκω δηλῶσαι βούλομαι. (2) Ἦν μὲν γὰρ Παναθηναίων τῶν μεγάλων ἵπποδρομία, Καλλιᾶς δὲ ὁ Ἴππονίκου ἔρῳν ἐτύγγανεν Ἀυτολύκου παιδὸς ὄντος, καὶ νενικηκότα αὐτὸν παγκράτιον ἦκεν ἄγων ἐπὶ τὴν θῆαν. Ὡς δὲ ἡ ἵπποδρομία ἐλήξεν, ἔχων τὸν τε Ἀυτολύκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπῆε εἰς τὴν ἐν Πειραιεὶ οἰκίαν· συνείπετο δὲ αὐτῷ καὶ Νικηράτος. (3) Ἰδὼν δὲ ἑοῦς ὄντας Σωκράτην τε καὶ Κριτόβουλον καὶ Ἑρμογένην καὶ Ἀντισθένην καὶ Χαρμίδην, τοῖς μὲν ἀμφοτέρωθεν ἠγείσθαι τινα ἔταξεν, αὐτὸς δὲ προσῆλθε τοῖς ἀμφὶ Σωκράτην, καὶ εἶπεν, (4) Εἰς καλὸν γε ὑμῖν συνετύχηκα· ἐστὶ γὰρ μέλλω Ἀυτολύκον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ. Οἶμαι οὖν πολλὸν ἂν τὴν κατασκευὴν μοι λαμπρότεραν φανῇαι εἰ ἀνδράσιν ἐκκεκαθαμένους τὰς ψυχὰς ὥσπερ ὑμῖν ὁ ἀνδρῶν κεκοσμημένος εἴη μάλλον ἢ εἰ στρατηγούς καὶ ἱππάρχους καὶ σπουδάρχαις. (5) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἀεὶ σὺ ἐπισκώπτεις ἡμᾶς καταρρονῶν, ὅτι σὺ μὲν Πρωταγόρα τε πολλὸν ἀργύριον δέδωκας ἐπὶ σοφίᾳ καὶ Γοργίᾳ καὶ Προδίκῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς, ἡμᾶς δ' ὁρᾷς αὐτοουργούς τινες τῆς φιλοσοφίας ὄντας. (6) Καὶ ὁ Καλλιᾶς, Καὶ πρόσθεν μὲν γε, ἔφη, ἀπεκρουστόμενον ὑμᾶς ἔχων πολλὰ καὶ σοφὰ λέγειν, νῦν δὲ, ἐάν παρ' ἐμοὶ ᾗτε, ἐπιδείξῃς ὑμῖν ἑαυτὸν πάννυκτον σπουδῆς ἄξιον ὄντα. (7) Οἱ οὖν ἀμφὶ τὸν Σωκράτην πρῶτον μὲν ὥσπερ εἰκὸς ἦν ἐπαινοῦντες τὴν κλήσιν οὐχ ὑπισχνούντο συνδειπνήσιν· ὥς δὲ πάννυκτος ἀγρόμενος φανερός ἦν εἰ μὴ ἔφαιτο, συνηκολούθησαν. Ἐπειτα δὲ αὐτῷ οἱ μὲν γυμνασάμενοι καὶ χρισάμενοι, οἱ δὲ καὶ λουσάμενοι παρήλθον. (8) Ἀυτολύκος μὲν οὖν παρὰ τὸν πατέρα ἐκαθέζετο, οἱ δ' ἄλλοι ὥσπερ εἰκὸς κατεκλίθησαν. Εὐθύς [μὲν] οὖν ἐννοήσας τις τὰ γινόμενα ἡγήσατο· ἂν φύσει βασιλικὸν τι τὸ κάλλος εἶναι, ἄλλως τε καὶ ἦν μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης καθάπερ Ἀυτολύκος τότε κεκτῆται τις αὐτό. (9) Πρῶτον μὲν γὰρ ὥσπερ ὅταν φέγγος τι ἐν νυκτὶ φανῇ, πάντων προάγεται τὰ δαιμόνια, οὕτω καὶ τότε τοῦ Ἀυτολύκου τὸ κάλλος πάντων εἴλεε τὰς ὄψεις πρὸς αὐτόν· ἔπειτα τῶν ὁρώντων οὐδεὶς οὐκ ἐπασχέει τὴν ψυχὴν ὑπ' ἐκείνου. Οἱ μὲν γε σιωπηρότεροι ἐγίνοντο, οἱ δὲ καὶ ἐσχηματίζοντο πως. (10) Πάντες μὲν τῶν οἱ ἐκ θεῶν του κατεχόμενοι ἀξιολογούμενοι δοκοῦσιν εἶναι· ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ ἄλλων πρὸς τὸ γοηρότεροι τε ὁρᾶσθαι καὶ φοβερώτερον φέγγεσθαι καὶ

ΞΕΝΟΦΩΝ.

XENOPHONTIS

CONVIVIUM.

CAPUT I.

Mihi vero memoratu digna esse videntur, non tantum quæ serio aguntur ab honestis bonisque viris, sed etiam quæ inter jocandum. Quibus autem interfuerim, unde sic statuam, equidem indicare volo. Panathenæis magnis equestres ludi celebrabantur, et Callias, Hipponici filius, Autolycum adhuc puerum, quem amore complectebatur, forte tunc quinquertii victorem ad ludorum spectacula deducebat. Posteaquam ludi equestres peracti fuissent, Callias una cum Autolycō ejusque patre ad ædes suas, quas habebat in Pirææo, pergebat, etiam Nicerato comitante. Quumque Socratem, et Critobulum, et Hermogenem, et Antisthenem, et Charmidem congressos eodem loco conspexisset; jussu quodam eos deducere, qui erant cum Autolycō, ipse secessit ad hos qui erant apud Socratem, et, Peropportune, ait, in vos incidi. Nam Autolycum ejusque patrem convivio sum excepturus. Quamobrem futurum existimo, ut hic apparatus splendidior sit, si viris, quibus animi purgati sint, quo in numero vos estis, ornatum sit conclave virorum potius, quam imperatoribus, et equitum magistris, et magistratuum petitoribus. Ad ea Socrates, Semper tu nos contemnendo irrides, ait, quod sapientiæ discendæ nomine ingentem Protagoræ pecuniam dedisti, et Gorgia, et Prodicō, et aliis multis; nos vero vides nostramet opera sapientiæ studium consecrari. Tum Callias, Equidem antehac, ait, celabam vos multa, eaque sapientiæ plena, quæ proferre poteram. Verum si jam apud me fueritis, demonstrabo vobis, esse me quantivis hominem pretii. Socrati autem qui aderant, initio collaudata, uti par erat, ipsius invitatione, cœnatos se cum eo non pollicebantur. Quum autem præ se ferret, graviter se laturum, si non sequerentur, comitati sunt eum. Deinde partim exercitati et uncti, partim etiam loti quum essent, ad ipsum intrarunt. Autolycus apud patrem adsidebat, ceteris, uti conveniebat, accumbentibus. Qui vero tum animadvertisset, quid ageretur, is statim sibi persuasisset, elegantiam formæ a natura quiddam esse regium, præsertim si quis hanc, ut tum Autolycus, cum verecundia modestiæque conjunctam haberet. Primum enim, veluti quum noctu jubar aliquod exoritur, omnium oculos in se convertit: ita tum quoque Autolyci pulchritudo oculos omnium in eum trahebat; deinde illorum, qui eum respiciebant, nemo erat, cujus animus intuiendo non afficeretur. Alii plus solito silebant, alii adeo in gestum aliquem se componebant. Ac videntur quidem omnes spectatu digni, qui ab aliquo deum afflati detinentur: verum qui ab aliis diis afflati sunt, eo adiguntur, ut aspectu sint truculentiores,

43

σφοδρότεροι εἶναι φέρονται, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ σώφρονος ἔρωτος ἐνθουσι τὰ τε ὀνίμακα φιλοφρονεστέριος ἔχουσι καὶ τὴν φωνὴν πραχτοτέρην ποιῶνται καὶ τὰ σπγγίμακα εἰς τὸ ἐλευθεριώτατον ἄρουσιν. Ἄ δὲ καὶ Καλλιὰς τότε διὰ τὸν ἔρωτα πράττειν ἀνιστάμενος ἦν τοῖς τετελεσμένοις τούτῳ τῷ θεῷ. (11) Ἐκείνους μὲν οὖν σιωπῇ ἐδεῖπνον, ὥσπερ τοῦτο ἐπιτεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ κρείττονός τινος. Φίλιππος δ' ὁ γέλωτοποιὸς κρούσας τὴν θύραν εἶπε τῷ ὑπακούσαντι εἰσαγγεῖλαι ὅστις τε εἴη καὶ διότι κατὰγεσθαι βούλοιντο συνεστρασημένους δὲ παρεῖναι ἔσθῃ πάντα τὰ ἐπιτήδεια ὥστε δεῖπνεῖν τὰλλότρια, καὶ τὸν παῖδα δὲ ἔσθῃ πάννυ πιεῖσθαι διὰ τε τὸ φέρειν μηδὲν καὶ διὰ τὸ ἀνάριστον εἶναι. (12) Ὁ οὖν Καλλιὰς ἀκούσας ταῦτα εἶπεν, Ἀλλ' ἂν μέντοι, ὦ ἄνδρες, αἰσχρὸν στέγης γε φωνῆσαι εἰς τῷ οὖν. Καὶ ἄρα ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Αὐτολύκον, ὁδῶν ὅτι ἐπισκοπῶν τί ἐκεῖνος δοῖται τὸ σπγγίμακα εἶναι. (13) Ὁ δὲ στὰς ἐπὶ τῷ ἀνδρῶνι ἐνθα τὸ δεῖπνον ἦν εἶπεν, Ὅτι μὲν γέλωτοποιὸς εἰμι ὥστε πάντες ἡμεῖς δὲ πρόσθιους νομίστας γέλωτότερον εἶναι τὸ ἀκλήτων ἢ τὸ κεκλημένων εἶθαι ἐπὶ τὸ δεῖπνον. Κατακλήνουν τούτων, ἔσθῃ ὁ Καλλιὰς. Καὶ γὰρ οἱ παρόντες σπουδῆς μὲν, ὡς ὄρεται, μεστοί, γέλωτος δὲ ἴσως ἐνδείστοι. (14) Δειπνούντων δὲ αὐτῶν, ὁ Φίλιππος γελῶν τι τοῦδ' ἐπεχείρει λέγειν, ἵνα δὲ ἐπιτελοῖται, ὥσπερ ἔνεκα ἐκλήτο ἐκαστοτε ἐπὶ τὰ δεῖπνα. Ὡς δ' οὐκ ἐκλήτες γέλωτα, τότε μὲν ἀρβασθεὶς γανερὸς ἐγένετο. Αὐθις δ' ὁλόθων ὑστερον ἄλλο τι γέλων ἐβόηετο λέγειν. Ὡς δὲ οὐδὲ τότε ἐνθάσταν ἐπ' αὐτῷ, ἐν τῷ μεταξὺ παυσάμενος τοῦ δεῖπνου, συγκαλυψάμενος κατέκειτο. (15) Καὶ ὁ Καλλιὰς, Τί τοῦτ', ἔσθῃ, ὦ Φίλιππε; ἀλλ' ἢ ὁδῶν σε εἴληφαι; Καὶ ὁ ἀνυσταμένης εἶπε, Ναὶ γὰρ Δι', ἔσθῃ, ὦ Καλλιὰ, μεγάλη γε. Ἐπὶ γὰρ γέλωτος ἐξ ἀνθρώπων ἀποβόλιν, εἴρει τὰ ἑμὰ πργγίμακα. Πρόσθεν μὲν γὰρ τούτων ἔνεκα ἐκαλύμην ἐπὶ τὰ δεῖπνα, ἵνα εὐφρανίσιντο οἱ συνόντες, δι' ἑμὲ γελόντες· νῦν δὲ τίνος ἔνεκα καὶ καλεῖ μέ τις οὗτε γὰρ ἔγωγε σπουδάζειν ἢ δυναμὴν μάχην, ἢ περ ἀθάνατος γενέσθαι, οὗτε μὲν ὡς ἀντικληθεσόμενος καλεῖ μέ τις, ἐπεὶ πάντες ἴσασιν, ὅτι ἀρχὴν οὐδὲ νομιζέται εἰς τὴν ἑμὴν οἰκίαν δεῖπνον εἰσέρεσθαι. Καὶ ἄρα λέγων ταῦτα ἀπεμύσσετό τε, καὶ τῇ φωνῇ σαρῶς κλαίειν ἐφαίνετο. (16) Πάντες μὲν οὖν παρεμυθούντο τε αὐτόν, ὡς αὐθις γελασόμενοι, καὶ δεῖπνεῖν ἐκέλευον Κριτοβούλος δὲ καὶ ἑξακλῆχεν ἐπὶ τῷ οἰκτισμῷ αὐτοῦ. Ὁ δὲ ὡς ἤσθετο τοῦ γέλωτος, ἀνεκαλύψατό τε, καὶ τῇ ψυχῇ παρκαλευσάμενος θαρσύνει, ὅτι ἔσονται συμ-βῶναι, πάλιν ἐδεῖπνε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὡς δ' ἀρχεῖσθαι αἱ τράπεζαι καὶ ἐσπέισαντο καὶ ἐπαίνανται, ἐρχεται αὐτοῖς ἐπὶ κῶρον Συρακούσιος τις ἄνθρωπος, ἔχων τε αὐλότριδα ἀναθήναι καὶ ὀρχηστρίδα τῶν τὰ θυμάματα δυναμένων ποιεῖν, καὶ παῖδα πάννυ γε

et in loquendo terribiliores ac vehementiores : nihilominus illi, qui ab amoris pudici numine afflati sunt, tum quod ad oculos attinet, amabiliore sunt; tum vocem mitiorem fingunt, et gestus ad speciem quandam maxime liberalem conformant. Quæ quum id temporis præ amore Callias faceret, conspicuus illis erat, qui essent huic deo inuati. Atque hi quidem cenabant taciti, quasi mandatum hoc ipsis ab aliquo potiore fuisset. Philippus autem jocular, quum fores pulsasset, jussit eum qui venerat auditum, renuntiare intro, quinam esset, et quamobrem ad ipsos divertere vellet. Addebat, se instructum adesse ab omnibus rebus necessariis, ad sumendum cenam alienam. Etiam puerum aiebat admodum premi, tum quod nihil ferret, tum quod esset impransus. Quibus auditis Callias, Turpe facit, ait, o viri, tectum ei denegare. Quamobrem ingreditur sane. Simul vultu ad Autolycom converso, cujusmodi scilicet is jocus illi videretur, considerabat. Philippus autem quum in virorum conclavi constitisset, ubi tum cenabatur, Nostis, ait, omnes, esse me joculatorem. Lubens autem veni, quod magis esse joculare existimarem, ad cenam invocatum accedere, quam si invitatus essem. Accumbito igitur, ait Callias. Nam quotquot hic adsunt, toti rebus abundant seriis, ut vides, ac risu fortassis indigent. Inter cenandum Philippus statim ridiculi quiddam dicere conabatur, ut nimirum perageret ea quorum causa vocari plerumque ad cenas consueverat. Verum ubi risum non movisset, moleste id se ferre non obscure indicabat : nec multo post rursum aliud quiddam rei ridicule proferre volebat. Quum autem ne tum quidem ad id arri- sissent, interim, cenantibus aliis, a cibis abstinit, et capite obvoluto jacebat. Et Callias, Quid hoc rei est, Philippe? ait. Num te dolor aliquis invasit? Tum ille suspirans. Ingens profecto quidam, inquit, mi Callia. Quippe quum risus ex hominum vita perierit, actum est de rebus meis. Nam antequam propterea vocabar ad cenas, ut quotquot adessent, excitato per me risu exhilararentur : nunc vero cujus me rei causa quispiam invitet? Etenim seria proferre non magis equidem possum, quam immortalis fieri : neque vocabit me quisquam scilicet, ut a me vicissim invitetur, quod norint omnes, prius in more non esse, ut cena meas in ardes inferatur. Atque interim dum hac diceret, nares emungebat, et voce fletum egregie exprimebat. Quamobrem omnes hominem consolari, quasi posterius risuri essent; atque uti comaret, hortari; Critobulo in hac commiseratione cachinnum tollente. Ibi Philippus, ut risum audierat, detecta facie suum ipsius animum cohortatus, uti confideret, non defutura sibi convivia, rursus cenabat.

CAPUT II.

Mensis tandem ablatis, ac libationibus paneque absolutis, Syracusanus quidam ipsis ad comessionem accedit, qui secum et tibicinam egregiam, et saltatricem ex earum numero haberet, quæ mira quedam efficere sciunt, et for-

ώραιον καὶ πάννυ καλῶς καθαρίζοντα καὶ ὀρχούμενον. Ταῦτα δὲ καὶ ἐπιδεικνύς ὡς ἐν θαύματι ἀργύριον ἐλάμβανεν. (2) Ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς ἡ ἀδελφὴ μὲν ἡλῆσεν, ὁ δὲ παῖς ἐκιδάρισε, καὶ ἐδόκουν μάλα ἀμρότεροι ἱκανῶς εὐφραίνειν, εἶπεν ὁ Σωκράτης, Νῆ Δί', ὦ Καλλιζ, τελέως ἡμᾶς ἐστίγες. Οὐ γὰρ μόνον δεῖπνον ἀμεμπτον παρέθηκες, ἀλλὰ καὶ θεάματα καὶ ἀκροάματα ἡδιστα παρέχεις. (3) Καὶ δὲ ἔφη, Τί οὖν εἰ καὶ μύρον τις ἡμῖν ἐνέγκαι, ἵνα καὶ εὐδοῖα ἐστιώμεθα; Μηδαμῶς, ἔφη ὁ Σωκράτης. Ὡς περ γὰρ τοι ἐσθλὴς ἄλλη μὲν γυναικί, ἄλλη δὲ ἀνδρὶ καλῇ, οὕτω καὶ ὁσμὴ ἄλλη μὲν ἀνδρὶ, ἄλλη δὲ γυναικὶ πρέπει. Καὶ γὰρ ἀνδρὸς μὲν δῆπου ἕνεκα ἀνὴρ οὐδεὶς μύρω χρῆται. Αἱ μὲντοι γυναικες ἄλλως τε καὶ ἡνὺμφαι τύχουσιν οὕσαι, ὥς περ ἡ Νικηράτου τοῦδε καὶ ἡ Κριτοβούλου, μύρου μὲν τι καὶ προσδέονται· ἂν αὐταὶ γὰρ τούτου ὄξουσιν· ἐλαίου δὲ τοῦ ἐν γυμνασίοις ὁσμὴ καὶ παρούσα ἀνδράσιν ἡ μύρου γυναιξὶν ἡδίων καὶ ἀποῦσα ποθεινότερα. (4) Καὶ γὰρ δὴ μύρω μὲν ὁ ἀλειψάμενος καὶ δοῦλος καὶ ἐλεύθερος εὐθὺς ἅπας ὁμοῖον ὄζει· αἱ δ' ἀπὸ τῶν ἐλευθερίων μόχθων ὁσμαι ἐπιτηδευμάτων τε πρῶτον καὶ χρόνου δέονται, εἰ μελλοῦσιν ἡδέσθαι τε καὶ ἐλευθέρῳ ἵεσθαι. Καὶ ὁ Λύκων εἶπεν, Οὐκοῦν νέοις μὲν ἂν εἴη ταῦτα· ἡμᾶς δὲ τοὺς μηκέτι γυμναζομένους τίνας ὄζειν δεήσει; Καλοκάγαθίης νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης. Καὶ πόθεν ἂν τις τοῦτο τὸ χρίσμα λάβοι; Οὐ μὰ Δί', ἔφη, οὐ παρὰ τῶν μυροπωλῶν. Ἀλλὰ πόθεν δὴ; Ὁ μὲν ἑτέρονος ἔφη,

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλᾶ διδάσκει· ἦν δὲ κακοῖσι συμμίσγῃ, ἀπολείς καὶ τὸν εἶντα νόον.

(5) Καὶ ὁ Λύκων εἶπεν, Ἀκούεις ταῦτα, ὦ υἱέ; καὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ χρῆται γε. Ἐπεὶ γοῦν νικηφόρος ἐβούλετο τοῦ παγκρατίου γενέσθαι, σὺν σοὶ σκεψάμενος *** αὐτὸς ἂν δοκῇ αὐτῷ ἱκανώτατος εἶναι εἰς τὸ ταῦτα ἐπιτηδεύειν, τούτῳ συνέσται. (6) Ἐν ταῦθα δὴ πολλοὶ ἐβλήξαντο· καὶ ὁ μὲν τις αὐτῶν εἶπε, Πῶ οὖν εὐρήσει τούτου διδάσκαλον; ὁ δὲ τις ὡς οὐδὲ διδασκτὸν τοῦτο εἶη, ἕτερος δὲ τις ὡς εἶπερ τι καὶ ἄλλο καὶ τοῦτο μαθητόν. (7) Ὁ δὲ Σωκράτης ἔφη, Τοῦτο μὲν ἐπειδὴ ἀμφιλογόν ἐστιν, εἰς αὐτοῖς ἀπολύμεθα· νυνὶ δὲ τὰ προκειμένα ἀποτελῶμεν. Ὅρῳ γὰρ ἔγωγε τίνδε τὴν ὀρχηστρίδα ἐφεστηκυῖαν καὶ τροχούς τινα αὐτῇ προσρέοντα. (8) Ἐκ τούτου δὴ ἡλῆι μὲν αὐτῇ ἡ ἑτέρα, παρεστηκώς δὲ τις τῇ ὀρχηστρίδι ἀνεδίδου τοὺς τροχούς μέχρι δώδεκα. Ἡ δὲ λαμβάνουσα ἅμα τε ὠρχεῖτο καὶ ἀνερρίπτει δινομένους συντετακτομένην θσον εἶδει ριπτεῖν ὕψος ὡς ἐν ρυθμῷ δέχασθαι αὐτούς. (9) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἐν πολλοῖς μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἄλλοις ὁῦλον καὶ ἐν οἷς ὁ ἡ παῖς ποιεῖ ὅτι ἡ γυναικεῖα φύσις οὐδὲν χείρων τῆς τοῦ ἀνδρὸς οὕσα τυγχάνει, γνώμης δὲ καὶ ἰσχύος δεῖται. Ὡς τε εἰ τις ὑμῶν γυναικα ἔχει, θαρβῶν διδασκέτω ὅτι βούλοιτ' ἂν αὐτῇ ἐπισταμένη χρῆσθαι. (10) Καὶ ὁ Ἀντισθένης, Πῶς οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὕτω γινώσκων οὐ καὶ σὺ παιδεύεις Ξανθίπ-

mosum admodum puerum, belle admodum canentem cithara, et saltantem. Atque hæc ille miraculi loco exhibendo, pecuniam accipiebat. Posteaquam tibia et puer cecinissent, illa tibia, hic cithara, viderenturque satis homines exhilarasse: Profecto, mi Callia, inquit Socrates, convivio nos rebus omnibus absoluto excipis. Non enim tantum crenam minime contemnendam nobis adposuisti, sed etiam spectacula et acroamata jucundissima exhibes. Tum ille, Quid ergo, inquit, si quis unguentum nobis attulerit, ut etiam fragrantia odoris excipiamur? Nequaquam, ait Socrates. Nam uti vestis alia mulieri, alia viro pulchra est: sic alius odor virum, alius mulierem decet. Nemo certe virorum unguento viri causa sese ungit. Mulieres vero, præsertim si sponsæ sint, quemadmodum jam est illa Nicæratæ, et Critobuli, unguento aliquantum etiam indigere possint, nam ipsæmet unguentum redolent: at odor olei, quo in gymnasiis utimur, si quidem adsit, viris gratior est, quam unguenti mulieribus, et magis, si absit, expetitur. Etenim si quis unguento sit delibutus, sive servus, seu ingenuus, mox illorum quivis eodem modo redolet. At qui sunt ex laboribus exercitiorum liberalium odores, primum et exercitationes et tempus desiderant, si quidem et suaves et liberales futuræ esse debeant. Tum Lyco, Hæc igitur ad juvenes pertinent, ait. Nos autem, qui exercitiis illis non amplius utimur, quid redolere debemus? Virtutem profecto et honestatem, ait Socrates. Atque unde quis illud unguentum sumpserit? Nequaquam certe, ait, ab unguentariis. Unde igitur, quaeso? Theognis dixit,

Justi justa docent: sed si versaberis inter
pravos, amittes quod tibi mentis adest.

Tum Lyco: Audis hæc, inquit, fili? Profecto, ait Socrates, et quidem ad usum confert. Quoniam igitur quintertii victor esse cupiebat, ubi tecum considerarit, * * qui ad exercendum hoc studii genus illi maxime convenire videatur, ejus consuetudine utetur. Atque hic varii multorum sermones erant. Unus inter alios aiebat: Ubinam ad hoc magistrum reperiet? Alius, ne doceri quidem id posse, dicebat. Rursus alius quispiam, si quid esset aliud, quod disci posset, hoc certe posse. Tum Socrates; Quandoquidem controversum hoc est, inquit, in aliud tempus rejiciamus. Nunc quæ proposita sunt, absolvamus. Nam video saltatricem hanc adstare, et orbes quendam ei afferre. Secundum hæc tibia canebat illi altera, et adstans saltatrici quidam, orbes ei tradebat ad duodecim. Quibus acceptis illa, simul et saltabat, et vibratos jactabat sursum, facile conjiciens, quammam in altitudinem conjiciendi essent, ut eos concinne posset excipere. Tum Socrates; Quum ex aliis rebus, inquit, amici, tum ex iis quæ puella hæc præstat, per spicuum est, sexus muliebris indolem nihilo deteriore esse virili, nisi quod consilium mentis et robur eam deficiat. Quapropter si cui vestrum uxor est, fidenter eam doceat, quidquid tandem sit, in quo illam peritam habere cupit. Hic Antisthenes, Cur igitur, ait, qui ea sis in sententia. Socrates, non tu quoque Xanthippam instituis, quam uxo-

πην, ἀλλὰ γὰρ γυναικὶ τῶν οὐσῶν ὄμαι δὲ καὶ τῶν γε-
γεννημένων καὶ τῶν ἐσομένων χαλεπωτάτη· Ὅτι, ἔφη,
δρῶ καὶ τοὺς ἵπποκους βουλομένους γενέσθαι οὐ τοὺς
εὐπειθεστάτους ἀλλὰ τοὺς θυμοειδέεις ἵππους κτωμένους.
Νομίζουσι γὰρ, ἦν τοὺς τοιούτους δύνωνται κατέρειν,
βραδίως τοῖς γε ἄλλοις ἵπποις χρῆσθαι. Καὶ γὰρ δὴ
βουλομένοις ἀνθρώποις χρῆσθαι καὶ δμῖλιν ταύτην κέ-
κτημαι, εἴ εἶδὼς ὅτι εἰ ταύτην ὑπόσω, βραδίως τοῖς γε
ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις συνέσομαι. Καὶ οὗτος μὲν δὴ
δ' λόγος οὐκ ἀπὸ τοῦ σκοποῦ ἐδόξεν εἰρησθαι. (11) Με-
τὰ δὲ τούτῳ κύκλος ἐστὲν ἑρμηνείᾳ περιέμεστος ζιζῶν ὀρθῶν.
Εἰς οὖν ταῦτα ἡ ὀρχηστρίς ἐκυβίστα τε καὶ ἐξεκυβίστα
ὑπὲρ αὐτῶν. Ὡς τε οἱ μὲν θεούμενοι ἐφοβούντο μή τι
πάθῃ, ἡ δὲ θαρρόντως τε καὶ ἀσφαλῶς ταῦτα διεπράτ-
τετο. (12) Καὶ ὁ Σωκράτης καλέσας τὸν Ἀντισθένην
εἶπεν, Οὗτοι τοὺς γε θεούμενους τάδε ἀντιλέγειν ἐτι οἴσ-
μαι ὡς οὐχὶ καὶ ἡ ἀνδρεία διδασκὼν, ὅποτε αὕτη καίπερ
γυνὴ οὐσα οὕτω τολμηρῶς εἰς τὰ ζιζῆται. (13) Καὶ
δ' Ἀντισθένης εἶπεν, Ἀρ' οὖν καὶ τῷδε τῷ Συρακσίων
κράτιστον ἐπιδείξαντι τῇ πόλει τὴν ὀρχηστρίδα εἰπεῖν,
ἐάν διδῶσιν αὐτῷ Ἀθηναῖοι χρήματα, ποιήσιν πάν-
τας Ἀθηναίους τολμᾶν ὁμοίᾳ ταῖς λόγχαις ἰέναι; (14)
Καὶ ὁ Φίλιππος, Νῆ Δέ, ἔφη, καὶ μὴν ἔγωγε ἡδέως
ἀν' θεῶν Πείσανδρον τὸν δημηγόρον μανθάνοντα κυ-
βίσταν εἰς τὰς μάχας, ὅς νῦν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι
λόγχαις ἀντιλέγειν οὐδὲ συστρατεύεσθαι ἐθέλει. Ἐκ
τούτου ὁ παῖς ὀρχήσατο. (15) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν,
Εἶδετ', ἔφη, ὡς καλῶς παῖς ὢν ὁμοῖα σὺν τοῖς σρήμα-
σιν ἐτι καλῶν φάνεται ἢ ὅταν ἡσυχίαν ἔρχῃ; Καὶ ὁ
Χαρμίδης εἶπεν, Ἐπαινούντι ξοικας τὸν ὀρχηστοδιά-
σκαλον. (16) Καὶ μὰ τὸν Δέ, ἔφη ὁ Σωκράτης, καὶ
γὰρ ἄλλο τι προσενόησα, ὅτι οὐδὲν ἄργον τοῦ σώμα-
τος ἐν τῇ ὀρχήσει ἦν, ἀλλ' ἅμα καὶ τράχηλος καὶ σκέλη
καὶ χεῖρες ἐκμανθύνοντο, ὥστε γὰρ ὀρχεισθαι τὸν
μέλλοντα εὐφορώτερον τὸ σῶμα ἔχειν. Καὶ ἐγὼ
μὲν, ἔφη, πᾶν ἂν ἡδέως, ὦ Συρακσῆσι, μάθοιμι τὰ
σρήματα παρὰ σοῦ. Καὶ ὅς, Τί οὖν γρήσῃ αὐτοῖς;
ἔφη. (17) Ὀρχήσομαι νῆ Δία. Ἐνταῦθα δὲ ἐνέλα-
σαν ἅπαντες. Καὶ ὁ Σωκράτης μάλα ἐσπουδαχότι τῷ
προσώπῳ, Γελᾶτε, ἔφη, ἐπ' ἐμοί; πότερον ἐπὶ τούτῳ
εἰ βούλομαι γυμναζόμενος μᾶλλον ὑπαινέειν ἢ εἰ ἥδιον
ἐσθίειν καὶ καθεύδειν ἢ τοιούτων γυμνασίων ἐπιθυμῶ,
μὴ ὥστε οἱ δολιγρόδρομοι τὰ σκέλη μὲν παρύνονται,
τοὺς ὄμους δὲ λεπύνονται, μὴ δὲ ὥστε οἱ πύκται τοὺς
μὲν ὄμους παρύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπύνονται, ἀλλὰ
παντὶ διαπονῶν τῷ σώματι πᾶν ἰσόρροπον ποιεῖν;
(18) ἢ ἐπ' ἐκείνῳ γελᾶτε ὅτι οὐ δεήσει με συγγυμνα-
σθὲν ζητεῖν, οὐδ' ἐν ὄλῳ προσβύτην ὄντα ἀποδύεσθαι,
ἀλλὰ ἀρκέσει μοι οἶκος ἐπτάκλινος, ὥστε καὶ νῦν τῷδε
τῷ παιδί ἤρκεσε τόδε τὸ οἶκημα ἐνδρῶσαι, καὶ χει-
μῶνος μὲν ἐν στέγῃ γυμνάσομαι, ὅταν δὲ ἄγαν καύμα
ᾖ, ἐν σκιᾷ; (19) ἢ τόδε γελᾶτε, εἰ μείζω τοῦ χειρὸς
τὴν γαστέρα ἔχον μετρωτέραν βούλομαι ποιῆσαι αὐ-
τήν; ἢ οὐκ ἴστε εἰ ἐναγχιος ὤθειν Χαρμίδης οὕτως κα-

rem habes omnium, quæ sunt, et fuerunt, ut arbitror, et
deinceps erunt, acerbissimam? Quod, inquit, eos etiam vi-
deo, qui equestris rei peritissimi fieri volunt, non illos sili-
equos comparare, qui lubentissime parent, sed valde ani-
mosos: existimant enim, se, si tales colibere possint, facile
alios etiam equos tractaturos. Itaque et ipse quum uti ho-
minum consuetudine cuperem, hanc mihi quasivî; quod
futurum scirem, ut si eam tolerare possem, facile cum uni-
versis hominibus ceteris versarer. Atque hæc quidem ora-
tio minime a scopo aberrans proferri visa est. Post hæc illa-
tus est circulus quidam, gladiis erectis undique plenus:
inter quos saltatrix in caput saliebat, ac rursus supra eos in
caput exsiliebat. Itaque metuebant spectatores, ne quid ac-
cideret ei; quum illa confidenter ac tuto hæc faceret. Tum
Socrates adpellato Antisthene, Non amplius contradicturos
mihi spectatores arbitror, ait, quin fortitudo quoque sub
doctrinam cadat: quando hæc, tametsi mulier sit, tam au-
dacter in adversos gladios pergit. Ad hæc Antisthenes,
Ergone fuerit huic Syracusano, ait, optimum, ut saltatrice
sua civitati ostensa dicat se, si pecuniâ ei largiantur Athe-
nienses, effecturum ut audeant omnes Athenienses in ha-
stas adversas pergere? Tum Philippus, Profecto, inquit, lu-
benter equidem Pisandrum concionatorem spectare velim
discentem hanc rationem provolvendi se inter gladios in
caput: qui nunc propterea, quod hastas adversas intueri
nequeat, ne cum aliis quidem militatum ire vult. Deinde
puer saltabat. Ac Socrates, Videtis, inquit, quam elegans
hic puer sit, verum si gestus adhibeat, etiam elegantior vi-
deatur, quam si quiescat? Tum Charmides, Videris, ait,
mihi magistrum saltationis hujus laudare velle. Sic est pro-
fecto, inquit Socrates. Nam præterea quiddam aliud ani-
madverti, quod videlicet in ipsa saltatione nulla pars cor-
poris otiosa esset; sed simul et collum, et crura, et manus
exercentur, quemadmodum saltare convenit eum qui cor-
pus agilius habere velit. Atque equidem, ait, perlubenter,
mi Syracusane, gestus hos abs te discerem. Et ille, Cui-
nam, ait, usui tibi fuerint illi? Saltabo scilicet. Tum vero
sublatas ab omnibus risus. Et Socrates vultu maxime ad
seriam quandam speciem composito: Meane causa ride-
tis? inquit. Num id propterea, quod exercendo me rectius
valere cupio, vel quod majori cum voluptate cibus vesci ac
dormire velim; vel quod hæc exercitia desidero, ut mihi
non, quemadmodum in stadio currentibus, crura compa-
ctiora fiant, humeri tenuiores; nec pugilum instar humeri
crassescant, crura attenuentur: sed toto corpore laborando,
universum etiam eodem ut robore polleat, efficiam? An
ideo ridetis, quod minime fuerit necessarium, ut quæram
exercitationis socium, neque ut in turba me senex exuam:
sed suffectura mihi sit domus septem lectulorum capax,
quemadmodum huic etiam puero satis hoc conclave fuit,
ubi sudaret? tum quod per hiemem sub lecto me sim exer-
citurus, Visissen ubi magnus aestus fuerit, in umbra? An
id potius ridetis, quod quum ampliozem, quam par sit,
ventrem habeam, reddere hunc aliquanto minorem velim?
An nescitis, Charmidem hunc nuper admodum me saltantem

τέλαβέ με ὀρχούμενον; Ναὶ μὰ τὸν Δί', ἔφη ὁ Χαρμίδης· καὶ τὸ μέν γε πρῶτον ἐξεπλάγην καὶ ἔδρεια μὴ μαίνοιο· ἐπεὶ δέ σου ἤκουσα ὁμοία ὅς νῦν λέγεις, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν οἰκαδὲ ὀρχούμεν μὲν οὐ, οὐ γὰρ πώποτε τοῦτ' ἔμαθον, ἐχειρονόμουν δέ· ταῦτα γὰρ ἠπιστάμην. (20) Νῆ Δί', ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ γὰρ οὖν οὕτω τὰ σκελὴ τοῖς ὤμοις φαίνῃ ἰσοφόρα ἔχειν ὥστε δοκεῖς ἐμοὶ καὶ εἰ τοῖς ἀγορανόμοις ἀριστιῶς ὥσπερ ἄρτους τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἀζήμιος ἂν γενέσθαι. Καὶ ὁ Καλλίας εἶπεν, ὦ Σώκρατες, ἐμὲ μὲν παρακάλει, ὅταν μελλῇς μανθάνειν ὀρχεῖσθαι, ἵνα σοι ἀντιστοιχῶ τε καὶ συμμανθάνω.

21. Ἄγε δὴ, ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ ἐμοὶ αὐλησάτω, ἵνα καὶ ἐγὼ ὀρχήσωμαι. Ἐπειδὴ δ' ἀνέστη, διῆλθε μιμούμενος τὴν τε τοῦ παιδὸς καὶ τὴν τῆς παιδὸς ὀρχήσιν. (22) Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐπήνεσαν ὡς ὁ παῖς σὺν τοῖς σχήμασιν ἐπὶ καλλίων ἐφαινετο, ἀνταπέδειξεν ὅτι κινεῖται τοῦ σώματος ἅπαν τῆς φύσεως γελιοτέρων· ὅτι δ' ἡ παῖς εἰς τοῦπισθεν καμπτομένη τροχὸς ἐμμεῖτο, ἐκεῖνος ταῦτα εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἐπικύπτων μιμῆσθαι τροχὸς ἐπειράτο. Τέλος δ' ὅτι τὸν παῖδ' ἐπὶ πᾶσι ἐν τῇ ὀρχήσῃ ἅπαν τὸ σῶμα γυμνάζοι, κελύσας τὴν αὐλητρίδα θάττουα ρυθμὸν ἐπάγειν· ἵνα ἅμα πάντα καὶ σκελὴ καὶ χεῖρας καὶ κεφαλὴν. (23) Ἐπειδὴ δὲ ἀπειρήκει, κατακλινόμενος εἶπε, Τεκμήριον, ὦ ἄνδρες, ὅτι καλῶς γυμνάζει καὶ τὰ ἐμὰ ὀρχήματα. Ἐγὼ γ' οὖν διψῶ· καὶ ὁ παῖς ἐγγεάτω μοι τὴν μεγάλην φιάλην. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Καλλίας, καὶ ἡμῖν γε, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς διψῶμεν ἐπὶ σοὶ γελῶντες. (24) Ὁ δ' αὖ Σωκράτης εἶπεν, Ἀλλὰ πίνειν μὲν, ὦ ἄνδρες, καὶ ἐμοὶ πάντῃ δοκεῖ· τῷ γὰρ ὄντι ὁ οἶνος ἄρδων τὰς ψυχὰς τὰς μὲν λύπας ὥσπερ ὁ μανδραγόρας τοὺς ἀνθρώπους κοιμίζει, τὰς δὲ φιλοφροσύνας ὥσπερ ἔλαιον φλόγα ἐγείρει. (25) Δοκεῖ μέντοι μοι καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν συμπόσια ταῦτα πάσχειν ἅπερ καὶ τὰ ἐν γῇ φυόμενα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνα, ὅταν μὲν ὁ θεὸς αὐτὰ ἄγαν ἀθρόως ποτίῃ, οὐ δύναται ὀρθοῦσθαι οὐδὲ ταῖς αὐραῖς διαπνεῖσθαι· ὅταν δ' ὀσφύεται τοσοῦτο πίνῃ, καὶ μάλα ὀρθὰ τε αὖξεται καὶ θαλλόντα ἀρικνεῖται εἰς τὴν καρπογονίαν. (26) Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς ἢ μὲν ἀθρόον τὸ ποτὶν ἐγγεώμεθα, ταχὺ ἡμῖν καὶ τὰ σώματα καὶ αἱ γῶμαι σφαλοῦνται, καὶ οὐδὲ ἀναπνεῖν, μὴ ὅτι λέγειν τι δυνήσομεθα· ἢν δὲ ἡμῖν οἱ παῖδες μικραῖς κύλιξι πυκνὰ ἐπιφακάσωσιν, ἵνα καὶ ἐγὼ ἐν Γοργείοις ῥήμασιν εἶπω, οὕτως οὐ βιαζόμενοι ὑπὸ τοῦ οἴνου μεθύειν ἀλλ' ἀναπειθόμενοι πρὸς τὸ παιγνιωδέστερον ἀφιζόμεθα. (27) Ἐδόκει μὲν δὴ ταῦτα πᾶσι προσέθηκε δὲ ὁ Φίλιππος ὡς γρὴ τοὺς οἰνοχόους μιμῆσθαι τοὺς ἀγαθοὺς ἀρματηλάτας, θάττον περιελαύνοντας τὰς κύλικας. Οἱ μὲν δὴ οἰνοχόοι οὕτως ἐποίουν.

mane deprehendisse? Profecto sic est, ait Charmides. Et initio quidem obstupui, ac ne insanires, veritus sum. Vtrum ubi te audiavi consimilia dicere iis quæ nunc dicis, etiam ipse domum ubi venissem, non saltabam quidem (quando id nunquam didici), sed manibus gesticulabar, quod facere noram. Est ita profecto, inquit Philippus: nam crura videris tam æqualis habere cum humeris ponderis, ut si annonæ præfectis inferiorum pondus ad superiora examinatum appenderes (sicut in panibus fieri solet), non multatus evaderes. Tum Callias, Me vero arcesse, ait, mi Socrates, quum saltandi rationem voles discere, ut tibi oppositus saltem, et una discam.

Age vero, inquit Philippus, etiam mihi tibiam inflet, ut et ipse saltem. Quumque surrexisset, hinc inde incedebat ac pueri puellæque saltationem imitabatur. Primum vero, quod prædicassent puerum, qui ex gestibus etiam pulchrior exstittisset; ipse contra, quancumque corporis partem movisset, corpus totum magis, quam esset reapse, ridiculum monstravit. Quod autem puella flexo retro corpore rotas imitaretur, ipse antrorsum se flectens rotas imitari conabatur. Tandem quia puerum laudabant, qui inter saltandum corpus universum exerceret; iussa fidicina celeriores aliquem numerum inferre, crura, manus, caput, omnia simul jactabat. Posteaquam defatigatus esset, Hoc argumento est, inquit in lectulum procumbens, o viri, etiam meas saltationes egregie corpus exercere: sitio etenim. Infundat mihi puer magnam illam pateram. Et nobis quoque profecto, subjicit Callias: quippe nos etiam sitimus, dum te ridemus. At Socrates, Enimvero, ait, o viri, etiam mihi vel maxime videtur esse bibendum. Nam revera vinum, dum animos rigat, mærores quidem, perinde ac mandragoras homines, sopit; et hilaritates, perinde atque oleum flammam, excitat. Videtur autem mihi hominum quoque conviviis idem accidere, quod iis quæ terra nascuntur. Nam quum hæc a deo rigantur imbre nimio, non possunt erigi, nec ab auris perflari. At ubi tantum hauriunt, quantum eis gratum est, admodum erecta incrementum sumunt, florent, ad frugem perveniunt. Ita nos quoque, si potum immodicum infundamus, mox et corpora nobis, et animi vacillabunt; ac ne respirare quidem, nedum proferre quidquam poterimus. At si pueri minutis poculis crebro nos quasi rore quodam adperserint, ut et ipse verbis Gorgianis utar, tum scilicet non coacti a vino temulentii fieri, sed quasi persuasione ejus ducti ad ludicra descendemus. Atque hæc tunc omnibus ita placuerunt. Philippus autem adjecit: debere pocillatores imitari strenuos aurigas in eo, ut pocula celeriuscule circumagerent: quod quidem a pocillatoribus est factum.

Ἐκ δὲ τούτου συνηρμωμένη τῇ λύρα πρὸς τὸν αὐλὸν ἐκίθαρσεν ὁ παῖς καὶ ᾄσεν. Ἐνθα δὲ ἐπήρσαν μὲν ἅπαντες· ὁ δὲ Χαρμίδης καὶ εἶπεν, Ἀλλ' ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ὦ ἄνδρες, ὥσπερ Σωκράτης ἔφη τὸν οἶνον, οὕτω καὶ αὕτη ἡ καῖσις τῶν τε παίδων τῆς ὥρας καὶ τῶν φλόγων τὰς μὲν λύρας κοιμίζειν. τὴν δ' ἀρροδίτην ἐγείρειν. (α) Ἐκ τούτου δὲ πάλιν εἶπεν ὁ Σωκράτης, Οὗτοι μὲν δὴ, ὦ ἄνδρες, ἱκανοὶ τέρπειν ἡμᾶς φαίνονταν ἡμεῖς δὲ τούτων οἷδ' ὅτι πολλοὶ βελτίονες οἰόμεθα εἶναι· οὐκ αἰσχρὸν οὖν εἰ μὲν ἐπιχειρήσομεν συνόντες ὠρεῖσθαι τι ἢ εὐφραίνειν ἀλλήλους; Ἐντεθέντες εἶπον πολλοὶ, Σὺ τοίνυν ἡμῖν ἐξηγῶ ποῖον λόγον ἀπτόμενοι μάξιπ' ἂν ταῦτα ποιοίμεν. (β) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, ᾄδιστ' ἂν ἀπολάθουμι παρὰ Καλλίου τὴν ὑπόθεσιν. Ἐφη γὰρ δῆπου, εἰ συνδειπνῶμεν, ἐπιδείξειν τὴν αὐτοῦ σοφίαν. Καὶ ἐπιδείξω γε, ἔφη, ἔάν καὶ ὑμεῖς ἅπαντες εἰς μέσον φέρετε, ὅτι ἕκαστος ἐπίστασθε ἀγαθόν. Ἀλλ' οὐδαίς σοι, ἔφη, ἀντιλέγει τὸ μὴ οὐ λίσσιν, ὅτι ἕκαστος ἡγείται πλείστου ἄξιον ἐπίστασθαι. (γ) Ἐγὼ μὲν τοίνυν, ἔφη, λέγω ὑμῖν ἔρ' ὃ μέγιστον φρονῶ. Ἀνθρώπου γὰρ οἷμαι ἱκανὸς εἶναι βελτίους ποιεῖν. Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Πότερον τέχνην τινὰ βαναυσικήν ἢ καλοκαγαθίαν διδάσκων; Εἰ καλοκαγαθία ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Ἀντισθένης, ἢ γε ἀναγκαστικώτατη· ἐπεὶ σοὶ ἀνδρεία μὲν καὶ σοφία ἐστὶν ὅτε βλαβερὰ καὶ φίλοις καὶ πόλει δοκεῖ εἶναι, ἢ δὲ δικαιοσύνη οὐδὲ καθ' ἑν συμμύνηται τῇ ἀδικίᾳ. (δ) Ἐπειδὴν τοίνυν καὶ ἡμῶν ἕκαστος εἶπη, ὅτι ὠρεόμενον ἔχει, τότε καὶ γὰρ οὐ φρονήσω εἰπεῖν τὴν τέχνην δι' ἧς τοῦτο ἀπεργάζομαι. Ἀλλὰ σὺ αὖ, ἔφη, λέγε, ὦ Νικίρατε, ἐπὶ ποῇ ἐπιστήμῃ μέγα φρονεῖς. Καὶ ὁς εἶπεν, Ὁ πατήρ ἐπιμελούμενος ὅπως ἀνὴρ ἀγαθὸς γενόιμην, ἡγάγασκέ γε πάντα τὰ Ὀμήρου ἐπὶ μαθεῖν καὶ νῦν δυναίμην ἂν Ἰλιάδα οἶναι καὶ Ὀδυσσεύην ἀπὸ στόματος εἰπεῖν. (ε) Ἐκείνο δ', ἔφη ὁ Ἀντισθένης, λέλθῃς σέ· οὐ καὶ οἱ βραβυδοὶ πάντες ἐπίστανται ταῦτα τὰ ἐπη; Καὶ πῶς ἂν, ἔφη, λέλθῃσι ἀκροαμένον γε αὐτῶν ὀλίγου ἂν ἑκάστην ἡμέραν; Οἴσθαι τι οὖν ἔθνος, ἔφη, ἡλιθιώτερον βραβυδῶν; Οὐ μὰ τὸν Δ', ἔφη ὁ Νικίρατος, οὐκ οὐν ἔμοιγε δοκεῖ. Ἀλλῶν γὰρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅτι τὰς ὑπονοίας οὐκ ἐπίστανται. Σὺ δὲ Στεσιμβρότω καὶ Ἀναξίμανδρῳ καὶ ἄλλοις πολλοῖς πολλὰ δέδωκας ἀργύριον, ὥστε οὐδὲν σε τῶν πολλῶν ἄξιον λέλθῃς. (ζ) Τί γὰρ σὺ, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἐπὶ τίνι μέγιστον φρονεῖς; Ἐπὶ καλλίᾳ, ἔφη. Ἢ οὐ καὶ σὺ, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰς τὸ λέγειν ὅτι τοῖς σὺ καὶ λαλεῖς ἱκανὸς εἰ βελτίους ἡμᾶς ποιεῖς; Εἰ δὲ μὴ, ὀλλῶν γε ὅτι φαῖλος φανοῦμαι. (η) Τί γὰρ σὺ, εἶπεν, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὦ Ἀντισθένης; Ἐπὶ πλούτῳ, ἔφη. Ὁ μὲν δὲ Ἑρμοκλέης ἀνέγνωτο εἰ πολλὸν εἶν αὐτῷ ἀργύριον. Ὁ δὲ ἀποκρίσας μὴδὲ ὀβολόν. Ἀλλὰ γὰρ πολλὴν κέρκτησαι; Ἰσως ἂν, ἔφη, Ἀπολλύω τοῦτο ἱκανὴ γένοιτο ἐργασίαν.

Secundum hæc lyra ad tibiam accommodata puer et cithara utebatur, et canebat. Quod quum laudassent universi, Charmides ait: Mihi vero videtur, o viri, quemadmodum de vino dixit Socrates, ita puerilis hæc venustas commista sonis illis mæiores sopire, ac venerem excitare. Tum Socrates rursum; Videntur hi quidem, ait, o viri, satis delectare nos posse: verum sat scio nos existimare, quod illis multo sinus meliores. An non igitur est tempus, quum una simus, non eniti, ut nonnihil invicem et commodi nobis et hilaritatis afferamus? Tum vero complures, Ergo tu nobis exponito, inquit, quos attinere sermones oporteat, ut id maxime consequamur. Equidem, ait, libentissime fini Callie promisso velim. Dicebat enim, si cum ipso conaremur, ostentaturum se nobis sapientiam suam. Ostendam quidem, ait, si quidem vos quoque universi, quidquid boni nostis singuli, in mediâ confuleritis. At nemo est qui adversetur, ait, quominus expositurus sit, quidnam quisque maximi faciendum scire se arbitretur. Ego igitur vobis, ait, dico, quo me potissimum efferam. Nam arbitror posse me homines meliores efficere. Tum Antisthenes, Utrum, inquit, artem aliquam sordidam docendo, an honestatem? Ita, si iustitia esse honestas. Est profecto, ait Antisthenes, et quidem ea, de qua minime dubitari debeat. Nam fortitudo et doctrina nonnunquam et amicis et reipublicæ videntur esse noxiæ: verum iustitia ne quidem minima parte cum iniustitia miscetur. Posteaquam igitur unusquisque nostrum dixerit, quid habeat rei utilis, tum et ego dicere non gravabor, quam illud arte efficiam. Tu vero, Nicerate, dicito nobis, cujus scientiæ causa elato sis animo. Pater meus, ait Niceratus, quum studiose daret operam, ut vir honestus ac bonus evaderem, coegit me ut omnes Homeri versus discerem. Jamque adeo possem totam Iliadem et Ulysseam de memoria promptam recitare. Verum ignorasti, inquit Antisthenes, etiam omnes rhapsodos eosdem versus tenere? Qui possem ignorare, ait, quum propemodum singulis eos diebus audirem? An igitur ullam nationem hominum stultiorem nosti, quam sint illi rhapsodi? Non profecto, inquit Niceratus, non ita mihi videtur. Perspicuum est enim, ait Socrates, illos versuum sententias non intelligere. Tu vero Stesimbrotō, et Anaximandro, et nullis aliis non parum pecuniæ dedisti: quo fit ut nihil eorum, quæ magni sunt faciendæ, ignores. Quid tu vero, Critobule, inquit, habes rei, quo te plurimum effers? Ob formæ elegantiam, ait. Num igitur et tu, inquit Socrates, dicere poteris te pulchritudine tua posse nos meliores reddere? Ni possim id, perspicuum est, me nullius hominem pretii visum iri. Quid tu autem, Antisthenes? ait; quam ob rem te effers? Ob divitiis, inquit. Quem rursus Hermogenes interrogabat, an multum haberet argenti. At is eum iurejurando, Ne obolum quidem, ait. Sed multum agri possides? inquit. Fortasse tantum, respondit, quantum huic Autolyco satis sit, de quo se pulvere conspergat. Sed

Ἀκουστέον ἂν εἴη καὶ σοῦ. Τί γάρ σὺ, ἔφη, ὦ Χαρμίδης, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς; Ἐγὼ αὖ, ἔφη, ἐπὶ πενίᾳ μέγα φρονῶ. Νῆ Δ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπ' εὐχαρίστων γε πράγματι. Τοῦτο γὰρ δὴ ἥκιστα μὲν ἐπιφθονον, ἥκιστα δὲ περιμάχτητον, καὶ ἀφύλακτον ὃν σώζεται, καὶ ἀμελούμενον ἰσχυρότερον γίγνεται. (10) Σὺ δὲ δὴ, ἔφη ὁ Καλλίας, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὦ Σώκρατες; Καὶ δς, μάλα σεμνῶς ἀνασπάσας τὸ πρόσωπον, Ἐπὶ μαστροπείᾳ, εἶπεν. Ἐπεὶ δὲ ἐγέλασαν ἐπ' αὐτῷ, Ὑμεῖς μὲν γελᾶτε, ἔφη· ἐγὼ δὲ οἶδ' ὅτι καὶ πάνυ ἂν πολλὰ χρήματα λαμβάνοιμι, εἰ βουλοίμην χρῆσθαι τῇ τέχνῃ. (11) Σὺ γε μὴν δῆλον, ἔφη ὁ Λύκων πρὸς τὸν Φίλιππον, ὅτι ἐπὶ τῷ γελωτοποιεῖν μέγα φρονεῖς. Δικαιότερόν γ', ἔφη, οἴομαι ἢ Καλλιπιδῆος ὁ ὑποκριτής, δς ὑπερσεμνύνεται, ὅτι δύναται πολλοὺς κλαίοντας καθίζειν. (12) Οὐχ οὖν καὶ σὺ, ἔφη ὁ Ἀντισθένης, λέξεις, ὦ Λύκων, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς. Καὶ δς ἔφη· Οὐ γὰρ ἅπαντες ἴστε, ἔφη, ὅτι ἐπὶ τούτῳ τῷ υἱεῖ; Οὗτός γε μὴν, ἔφη τις, δηλονότι ἐπὶ τῷ νικηφόρος εἶναι. Καὶ ὁ Αὐτόλυκος ἀνευρυρίσας εἶπε, Μὰ Δί', οὐκ ἔγωγε. (13) Ἐπεὶ δὲ ἅπαντες ἡσθόντες, ὅτι ἤκουσαν αὐτοῦ φωνήσαντος, προσέβλεψαν, ἥρετό τις αὐτὸν, Ἄλλ' ἐπὶ τῷ μὴν, ὦ Αὐτόλυκε; Ὁ δ' εἶπεν, ἐπὶ τῷ πατρί. Καὶ ἅμα ἐνεκλίθη αὐτῷ. Καὶ ὁ Καλλίας ἰδὼν, Ἄρ' οἶσθα, ἔφη, ὦ Λύκων, ὅτι πλουσιώτατος εἰ ἀνθρώπων; Μὰ Δί', ἔφη, τοῦτο μέντοι ἐγὼ οὐκ οἶδα. Ἀλλὰ λανθάνει σε, ὅτι οὐκ ἂν δεῖξαιτο τὰ βασιλείως χρήματα ἀντὶ τοῦ υἱοῦ; Ἐπ' αὐτορῶρ ἐιλημμαι, ἔφη, πλουσιώτατος, ὥς ἔοικεν, ἀνθρώπων ὢν. (14) Σὺ δὲ, ἔφη ὁ Νικηράτος, ὦ Ἐρμόγενης, ἐπὶ τίνι μάστιγα ἀγάλλῃ; Καὶ δς, Ἐπὶ φίλων, ἔφη, ἀρετῇ καὶ δυνάμει, καὶ ὅτι τοιοῦτοι ὄντες ἐμοῦ ἐπιμέλονται. Ἐνταῦθα τὸινυν πάντες προσέβλεψαν αὐτῷ, καὶ πολλοὶ ἅμα ἤροντο, εἰ καὶ σφίσι δηλώσει αὐτούς. Ὁ δὲ εἶπεν, ὅτι οὐ φρονήσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐκ τούτου ἐλεξεν ὁ Σωκράτης, Οὐχοῦν λοιπὸν ἂν εἴη ἡμῖν ἡ ἑκαστος ὑπέσχετο ἀποδεικνύειν ὡς πολλοῦ ἀξία ἐστίν. Ἀκούοι· ἂν, ἔφη ὁ Καλλίας, ἐμοῦ πρῶτον. Ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ χρόνῳ ὃ ὑμῶν ἀκούω ἀπορούντων τί τὸ δίκαιον, ἐν τούτῳ δικαιοτέρους τοὺς ἀνθρώπους ποιῶ. Καὶ ὁ Σωκράτης, Πῶς, ὦ λῶστε; ἔφη. Διδούς νῆ Δ' ἀργύριον. (2) Καὶ ὁ Ἀντισθένης ἐπαναστάς μάλα ἐλεγκτικῶς αὐτὸν ἐπῆρετο, Οἱ δὲ ἄνθρωποι, ὦ Καλλία, πότερον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἢ ἐν τῷ βαλαντίῳ τὸ δίκαιόν σοι δοκοῦσιν εἶναι; Ἐν ταῖς ψυχαῖς, ἔφη. Ἐκπεῖτα σὺ εἰς τὸ βαλάντιον διδούς ἀργύριον τὰς ψυχὰς δικαιοτέρας ποιεῖς; Μάλιστα. Πῶς; Ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι ὡς ἔστιν θου πριάμενοι τὰ ἐπιτήδεια ἔχουσιν οὐκ ἐθέλουσι καχοργεῖντες κινδυνεύειν. (3) Ἡ καὶ σοι, ἔφη, ἀποδιδόσας, ὅτι ἂν λάβωσι; Μὰ τὸν Δ', ἔφη, οὐ μὲν δῆ. Τί δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀργυρίου χάριτας;

et tu audiendus es. Quanam re, Charmides, temet effers? Equidem me, inquit, ob paupertatem effero. Profecto, ait Socrates, jucundam quidem ac gratam ob rem: quæ minime obnoxia est invidia, minime pugnas de se concitat, sine custodia servari potest, neglecta denique vires acquirit. At tu Socrates, inquit Callias, qua re fretus de te magnifice sentis? Ille vultu maximam ad gravitatem composito, Lenocinio, respondit. Quumque risissent omnes, Vos quidem ridete, inquit, at ego scio me magnam accipere posse pecuniæ copiam, si hac arte velim uti. Lyco autem Philippo, Tu quidem, ait, sine dubio idcirco te effers, quod risum excitare possis. Justius, inquit, mea quidem sententia, quam Callipides histrio, qui mirifice propterea superbit, quod multis lacrimas excutere possit. Ergo jam tu quoque, Lyco, subjecit Antisthenes, indicabis, quam ob causam elato sis animo. An non vobis omnibus notum est, ait, quod ob filium hunc meum? Atque is ipse, subjecit aliquis, haud dubie propterea, quod victoriam sit adeptus. Et Autolycus quum erubisset: Minime profecto, inquit. Ibi conjectis in eum oculis omnium, qui quidem delectati essent, quod loquentem audivissent, quidam ipsum interrogat: Ob quid igitur, Autolyce? Ob patrem, inquit: simulque ad patrem sese acclinabat. Quod ubi conspexisset Callias: Scis, inquit, mi Lyco, te omnium hominum esse opulentissimum? Id ego profecto, ait, ignoro. An igitur fugit te, quod ne regis quidem opes cum filio commutares? Ipso in facinore deprehensus sum, inquit, omnium, uti quidem videtur, hominum opulentissimus. Tu vero, Hermogenes, ait Niceratus, qua re potissimum tibi places? Ob amicorum, inquit, virtutem et potentiam, et quod tales quum sint, mei curam habeant. Tum omnes eum intueri, ac plerique interrogare, num et ipsis eos indicare vellet. Respondebat autem, non velle se hoc ipsis invidere.

CAPUT IV.

Secundum hæc Socrates, Restat igitur, ait, ut demonstret quilibet, ea quæ pollicitus est, maximi esse faciunda. Audietis, ait Callias, me primum. Nam interea, dum vos audio, quid jus et æquum sit, ambigentes; homines efficio justiores. Quil hoc, vir optime? ait Socrates. Sane dum pecuniam largior. Et surgens Antisthenes, admodum acriter eum confutaturus, interrogabat: Homines vero, Callia, utrum tibi videntur in animis an in crumena justitiam habere? In animis, inquit. Et tu quum in crumenam argentum largiris, animos justiores facis? Maxime. Quo pacto? Quod quum sciant habere se, unde necessaria parare sibi emendo possint, malefacere suo cum periculo nolint. Num tibi reddunt, quod acceperunt? Non profecto. Quid autem? pro pecunia gratias? Ne id quidem certe, inquit:

Ὁ μὲν τὸν Δ', ἔφη, οὐδὲ τούτο, ἀλλ' ἐνιοὶ καὶ ἐχθρόνους ἔργουσι ἢ πρὶν λάβειν. Θυρακαστά γ', ἔφη, ὁ Ἀντισθένης ἄμα εὐθιῶπων ὡς ἐλέγχων αὐτόν, εἰ πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους δύνανται δικαίους ποιεῖν αὐτούς, πρὸς δὲ σαυτὸν οὐ. [γ] Καὶ τί τοῦτ', ἔφη ὁ Καλλίας, θυρακαστόν; οὐ καὶ τέκτονάς τε καὶ οἰκοδόμους πολλοὺς ὁρᾷς οἱ ἄλλοις μὲν πολλοὺς ποιεῖσθαι οἰκίας, ἑαυτοῖς δὲ οὐ δύνανται ποιῆσαι, ἀλλ' ἐν μισθωταῖς οἰκοῦσι; καὶ ἀναστρεφόμενοι, ὡς σοφιστὰς, ἐλευγρόμενος. [δ] Νῆ Δ', ἔφη, ὁ Σωκράτης, ἀνερέσθω μέντων ἐπεὶ καὶ οἱ μάντιες ἐλέγονται δέχπου ἄλλοις μὲν προαγορεύειν τὸ μέλλον, ἑαυτοῖς δὲ μὴ προσεῖν τὸ ἐπίον. Οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἐπαῖξεν. [ε] Ἐκ τούτου δὲ ὁ Νικηράτος, Ἀκούσθ' ἄν, ἔφη, καὶ ἐμοῦ ἃ εἴσεσθε βελτίονες, ἢν ἐμοὶ συνῆτε. Ἰστέ γὰρ λέγουσι ὅτι Ὀμηρος ὁ σοφώτατος πεποίηκε σελῶν περὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων. [ς] Οὕτως ἄν οὖν βούληται ἢ οἰκονομικός ἢ δημογραφικός ἢ στρατηγικός γενέσθαι ἢ ὅμοιος Ἀχιλλεὺς ἢ Ἀλέξανδρος ἢ Νέστορος ἢ Ὀδυσσεὺς, ἐμὲ θεραπεύειν. Εἴτ' οὖν γὰρ ταῦτα πάντα ἐπίσταμαι. [ζ] Ἡ καὶ βασιλεύειν, ἔφη ὁ Ἀντισθένης, ἐπίστασαι, ὅτι ὅσθ' ἐπαυέσσαντα αὐτὸν τὸν Ἀγαμέμνονα ὡς βασιλεὺς τε εἴη, ἀγαθὸς κρατερός τε αἰμακτής; Καὶ καὶ μὰ Δ', ἔφη, ἔγωγε ὅτι ἀρχατελευτάοντα δεῖ ἑγὼς μὲν τῆς στήλης καμῆσαι,

αὐτὸν δὲ ἀνέχεσθαι ἐκείνου ἐπὶ διαίτῳ
καὶ ἐπὶ χρυσῶν τοῖς, ὅταν τὸν διαίτῳ πῶν
καὶ οὐκ ἀρκεῖται εἶναι τε οἱ ἄλλα χρυσί.

[η] Καὶ πρὸς τοῦτο γε ἄλλο οἶδα, καὶ οὕτω αὐτίκα μάλ' εἴσεστι παραῖσθαι. Εἶπε γὰρ πῶς Ὀμηρος, Ἐπεὶ δὲ κρήνην ποτῶ ὄβρι. Ἐκὼ οὖν ἐνέγκη τις κρήνην, αὐτίκα μάλ' αὐτὸς γε ὠρέσθ' ἔμενοι ἐπείθετο ἵδμεν γὰρ πείσθαι. [θ] Καὶ ὁ Χαρμίδης εἶπεν, ὦ ἄνδρες, ὁ Νικηράτος κρήνην ὅσον ἐπιβουαὶ οἰκασθεῖν εἶδεν, ἐν ἣ γυνὴ αὐτὸς πιστεύει μὴ διασφίλλεται μελὶν ἄν πύξῃται αὐτόν. [ι] Νῆ Δ', ἔφη ὁ Σωκράτης, αἰὲν ἄλλων προδοῦναι γελῶναι κήρυκος ἦναι πρὸς αὐτόν. [κ] Ὅσον μὲν γὰρ δὴ ὄντως εἴκεν εἶναι, ὡς κρήνην γε οὐ μόνον σιτὴν ἀλλὰ καὶ ποτὴν ἵδμεν. Εἰ δὲ δὴ τοῦτο καὶ μετὰ δειπνῶν προδοῦμεθα, ὅπως μὴ φήσῃ τις ἡμεῖς πρὸς Καλλίαν ἐλθόντας ἵδμεν παθεῖν. [λ] Μιθαιώδης, ἔφη, ὁ Σωκράτης, Εἰς μὲν γὰρ μάχην ὁρμημένῳ καλῶς ἔχει κρήνην υποστρώγειν, ὥσπερ ἐνιοὶ τοὺς ἀλεκτρούνας σκόροδα σιτίσαντας συμβάλλουσιν ἡμεῖς δὲ ἴσως βουλευόμεθα ὅπως πύξῃται τινα μάλ' ἢ μακροῦμεθα. Καὶ οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος οὕτω πως ἐπαύσατο. [μ] Ὁ δὲ Κριτόβουλος, Ὁδοῦν αὖ ἐγὼ λέξω, ἔφη, εἴ ὃν ἐπὶ τῇ καλλίᾳ μέγα φρονῶ. Λέγε, ἔρασαν. Εἰ μὲν τοῖον μὴ καλὸς εἰμι ὡς οἴμαι, ὑμεῖς ἄν δικαίως ἀπάτης δίκην υπέχρηται οὐδενός γὰρ ὁρμίζοντος ἀεὶ ὁρμίζοντες καλὸν μέντε εἶναι. Κατὰ μὲντοι πιστεύω. Καλῶς γὰρ καὶ ἀγαθὸς ὑμεῖς ἀνδρες νομίζω. [ν] Εἰ δ' εἰμὶ τε τῶ ὄντι καλὸς καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ πρὸς ἐμὲ παύσθετε διὰπερ ἐγὼ πρὸς τὸν ἐμὸν δοκῶντα καλὸν εἶναι, ὁμνοῦμι πάντας θεοὺς μὴ ἐλθεῖν ἄν τὴν βασιλείας ἀρχήν

imo nonnulli etiam magis hostiliter affecti sunt, quam prius, quum nondum accepissent. Mira quidem, ait Antisthenes simul eum intiendo quasi coarguens, posse te illos reddere justos erga ceteros, non autem erga te ipsum. Et cur hoc mirum est? ait Callias. An non et fabros, et structores aedium complures cernis, qui aliis quidem multis domos aedificant, sibi aedificare non possunt, sed mercede conductas incolunt? Patere te coargui, professor sapientiae. Profecto, inquit Socrates, patiatur sane: nam et vates feruntur certe aliis quidem futurum quod sit, denuntiare; sibi vero quod imminet, non prospicere. Atque huiusce sermonis hic finis fuit. Secundum haec Niceratus: And-te, inquit, me quoque, in quibus vos meliores sitis futuri, si mecum versabimini. Nostis certe, enim Homerum illum sapientissimum fere complexum esse poematis suis omnes res humanas. Quano brevis quisquis vestrum vel aduini- stationis domesticae, vel orandi ad populum, vel rei imperatoriae peritus fieri vult, vel Achilli, Ajaci, Nestori, Ulyssi similis, ne colat, qui haec omnia cognita habeo. Num et regnandi, ait Antisthenes, scientiam habes? Nosti enim laudatum esse ab ipso Agamemnonem, quod rex esset bonus, et bellator fortis. Etiam hoc profecto scio, inquit aurigan quidem prope columnam debere se convertere:

Ille sed inclinet se levam versus, in ipso
eurem; et epum dextrum propellat voce, manaque
cedat, eique simul laxas permittat habenas.

Praeterea quiddam aliud novi, vosque adeo periculum ejus mox facere poteritis. Dixit enim Homerus alicubi, cepam esse potius condimentum. Quano brevis si cepam quis adferat, mox hanc utilitatem percipietis, quod sitis majori cum voluptate bibitur. Tum Charmides, Cupit, inquit, o vici, Niceratus ita redire domum, ut cepas redeat; quo uxor ipsius crebat, nullum ne cogitasse quidem ipsum osculari. Immo vero, inquit Socrates, aliam fortassis opinionem ridiculam metuendum est ne de nobis excitemus. Nimirum cepam adeo esse condimentum apparet, ut non cibum modo sed potum quoque suaviorem efficiat. Quod si haec etiam a corna vescamur, verendum, ne quis nos ad Calliam sic accessisse dicat, ut voluptati indulgeremus. Nequaquam, ait, o Socrates. Nam in pugnam pergenti ceparum usus convenit, quemadmodum quidam alio gallos pasunt, ac de inde committunt. Nobis autem hoc fortasse consiliū est, ut osculatur potius simus, quam proelio congressuri. Huiusce orationis hic fere finis fuit. Tum Critobulus, Ergo et ipse dicam, ait, quibus de causis ob formae elegantiam me offeram. Eie, aiunt. Atqui si formosus non sum, ut me esse puto, merito vos fraudis penam sustineritis. Nam semper jurejurando confirmatis, formosum esse me, nemine id a vobis exigente. Ac fidem vobis equidem habeo, quos esse bonos et honestos viros arbitror. At si revera formosus sum, ac vobis idem erga me accidit, quod mihi erga illum, quem formosum esse puto: deos omnes testor, nolle me regis imperium, potius quam formae

ἀντὶ τοῦ καλὸς εἶναι. (12) Νῦν γὰρ ἐγὼ Κλεινίαν ἥδιον μὲν θεῶμαι ἢ τὰλλα πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις καλὰ· τυρλὸς δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων μᾶλλον δεξαίμην ἂν εἶναι ἢ ἐκείνου καὶ ἐνὸς ὄντος· ἀχθομαι δὲ καὶ νυκτὶ καὶ ὕπνῳ, ὅτι ἐκείνον οὐχ ὀρώ, ἡμέρᾳ δὲ καὶ ἡλίῳ τὴν μεγίστην χάριν οἶδα, ὅτι μοι Κλεινίαν ἀναφαίνουσιν. (13) Ἀξίον γε μὴν ἡμῖν τοῖς καλοῖς καὶ ἐπὶ τοῖςδε μέγα φρονεῖν, ὅτι τὸν μὲν ἰσχυρὸν πονοῦντα δεῖ κτᾶσθαι τάγαθὰ καὶ τὸν ἀνδρείον κινδυνεύοντα, τὸν δὲ γε σοφὸν λέγοντα· ὁ δὲ καλὸς καὶ ἡσυχίαν ἔχων πάντ' ἂν διαπράττειτο. (14) Ἐγὼ γ' οὖν καίπερ εἰδὼς ὅτι χρήματα ἡδὺ κτῆμα ἥδιον μὲν ἂν Κλεινίᾳ τὰ ὄντα διδοίην ἢ ἕτερα παρ' ἄλλου λαμβάνοιμι, ἥδιον δ' ἂν δουλεύοιμι ἢ ἐλεύθερος εἶην, εἴ μου Κλεινίας ἀρχεῖν ἐθέλοι. Καὶ γὰρ πονοίην ἂν ῥᾶπον ἐκείνῳ ἢ ἀναπαυοίμην, καὶ κινδυνεύοιμι ἂν πρὸ ἐκείνου ἥδιον ἢ ἀκίνδυνος ζῶην. (15) Ὡστε εἰ σὺ, ὦ Καλλία, μέγα φρονεῖς ὅτι δικαιότερος δύνασαι ποιεῖν, ἐγὼ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν δικαιότερος σοῦ εἰμι ἄγειν ἀνθρώπους. Διὰ γὰρ τὸ ἐμπνεῖν τι ἡμᾶς τοὺς καλοὺς τοῖς ἐρωτικοῖς ἐλευθερωτέρους μὲν αὐτοὺς ποιοῦμεν εἰς χρήματα, φιλοπονωτέρους δὲ καὶ φιλοκαλωτέρους ἐν τοῖς κινδύνοις, καὶ μὴν αἰδημονεστέρας τε καὶ ἐγκρατεστέρας, οἳ γε καὶ ὧν δέονται μάλιστα ταῦτα αἰσχύνονται. (16) Μαίνονται δὲ καὶ οἱ μὴ τοὺς καλοὺς στρατηγούς αἰρούμενοι. Ἐγὼ γ' οὖν μετὰ Κλεινίου κἂν διὰ πυρὸς ἰοίην· οἶδα δ' ὅτι καὶ ὑμεῖς μετ' ἐμοῦ. Ὡστε μηκέτι ἀπόρει, ὦ Σώκρατες, εἴ τι τοῦμὸν κάλλος ἀνθρώπους ὠφελήσει. (17) Ἀλλ' οὐδὲ μέντοι ταύτη γε ἀτιμαστέον τὸ κάλλος ὡς ταχὺ παραχμᾶζον, ἐπεὶ ὥσπερ γε παῖς γίγνεται καλὸς, οὕτω καὶ μεῖράκιον καὶ ἀνὴρ καὶ πρεσβύτερος. Τεχμηρίον δὲ θαλλοφόρους γὰρ τῇ Ἀθηνᾷ τοὺς καλοὺς γέροντας ἐλέγονται, ὡς συμπαρομαρτοῦντος πάσῃ ἡλικίᾳ τοῦ κάλλους. (18) Εἰ δὲ ἡδὺ τὸ παρ' ἐκόντων διαπραττέσθαι ὧν τις δέοιτο, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ νυνὶ θάττον ἂν ἐγὼ καὶ σιωπῶν πείσαιμι τὸν παῖδα τόνδε καὶ τὴν παῖδα φιλησαί με ἢ σὺ, ὦ Σώκρατες, εἰ καὶ πάνυ πολλὰ καὶ σοφὰ λέγοις. (19) Τί τοῦτο; ἔφη ὁ Σωκράτης· ὡς γὰρ καὶ ἐμοῦ καλλίων ὦν ταῦτα κομπάζεις. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἢ πάντων Σεληνῶν τῶν ἐν τοῖς σατυρικοῖς αἰσχιστος ἂν εἴην. [Ὁ δὲ Σωκράτης καὶ ἐτύγχανε προσεμπερὴς τοῖς τοῖς ὧν.] (20) Ἄγε νυν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ὅπως μεμνήσῃ διακριθῆναι περὶ τοῦ κάλλους, ἐπειδὴν οἱ προκείμενοι λόγοι περιελθῶσι. Κρινάτω δ' ἡμᾶς μὴ Ἀλέξανδρος ὁ Πριάμου, ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι οὗσπερ σὺ οἶεῖς ἐπιθυμεῖν σε φιλεῖσαι. (21) Κλεινία δ', ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἂν ἐπιτρέψαις; Καὶ δὲ εἶπεν, Οὐ γὰρ αὖ παύσῃ σὺ Κλεινίου μεμνημένος; Ἦν δὲ μὴ ὀνομάζω, ἥττον τί με οἶεῖς μεμνησθαι αὐτοῦ; οὐκ οἶσθα ὅτι οὕτω σαφὲς ἔχω εἰδῶλον αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ὡς εἰ πλαστικός ἢ ζωγραφικός ἦν, οὐδὲν ἂν ἥττον ἐκ τοῦ εἰδώλου ἢ πρὸς αὐτὸν ὁρῶν ὁμοιον αὐτῷ ἀπειρησάμην; (22) Καὶ ὁ Σωκράτης ὑπέλαβε, Τί δῆτα οὕτως ὁμοιον εἰδῶλον ἔχων πράγματά μοι παρέχεις ἄγεῖς τε αὐτὸν

præstantiam. Quippe Cliniam modo specto lubentius, quam cetera universa, quæ pulchra sunt in rebus humanis: malimque ceterarum rerum omnium, quam ejus unius aspectu carere. Nocti etiam somnoque succenseo, quod eum non video: diei vero ac soli gratiam habeo maximam, quod Cliniam mihi spectandum exhibeant. Equum est etiam, ut nos formosi propter hæc quoque simus animis elatis, quod eum, qui viribus polleat, laborando adquirere bona necesse sit; et fortem, pericula subeundo; et sapientem, dicendo: at qui formosus est, etiamsi quiescat, omnia tamen perficere potest. Equidem tametsi norim opes esse possessionem gratam: lubentius tamen ea quæ mea sunt, Cliniae donarem, quam alia ab altero acciperem: lubentius servus, quam liber essem, si Clinias mihi velit imperare. Nam facilius esset mihi Cliniae laborare, quam quietem capere; ac periculum ejus nomine lubentius adirem, quam expers periculi viverem. Si tu denique, Callia, magnopere te effers, quod homines possis justiores facere; multo ego te aptior ad omnem virtutem homines perducendo. Nam quia nos formosi quiddam amori deditis inspiramus, id efficimus, ut quod pecuniam attinet, sint liberaliores; in periculis laborum et honesti studiosiores; verecundiores etiam, ac modestiores: adeo quidem, ut etiam maxime in iis quæ desiderant sint pudibundi. Insani sunt autem, qui non formosos imperatores eligunt. Equidem cum Clinia vel per ignem incederem, neque dubito vos idem mecum facturos. Quamobrem non est, quod dubites amplius, mi Socrates, an formæ venustas in me bono alicui sit hominibus. Ne hac quidem in parte forma vituperanda est, quod cito flos ejus prætereat: nam ut puer, ita et adolescentulus formosus est, et vir, et senex. Ejus rei argumentum est, quod Minervæ in Thallopheoros dolegantur formosissimi senes, quasi forma sit omni ætati comes. Quod si jucundum est a volentibus impetrare, quibus aliquis indiget: sat scio, mi Socrates, me nunc quoque citius vel tacentem huic puero puellæque persuasurum, ut me osculentur, quam tu possis, tametsi plurima sapienter proferas. Quid hoc est? ait Socrates: jactitas hæc tu, quasi etiam me sis formosior. Profecto, inquit Critobulus: ceteroquin omnium Silenorum satyricorum essem turpissimus. [Erat autem Socrates his perquam similis.] Age vero, subjecit Socrates, memineris habendum esse judicium de forma, ubi sermones hi, quos institumus, circumierint. Ferat autem judicium de nobis non Alexander ille Priami filius, sed hi ipsi quos tu osculandi tui cupidos esse putas. At Cliniae, Socrates, judicium non permiseris? Et ille: Non tu Cliniae meminisse desines? At si eum non nominem, an propterea minus me putas ipsius meminisse? num ignoras, tam illustre me simulacrum ipsius habere in animo, ut si vel fictor, vel pictor essem, nihilo minus ei similem exprimerem ex hoc simulacro, ac si ipsum intuerer. Ejus sermonem excipiens Socrates: Quamobrem igitur, ait, quum simulacrum ei tam simile habeas, mihi

ὅπου ὄφει· "Ὅτι, ὦ Σώκρατες, ἡ μὲν αὐτοῦ ὄφης εὐφραίνειν δύναται, ἡ δὲ τοῦ εἰδούλου τέρψιν μὲν οὐ παρέχει, πόθον δὲ ἐκπύει. (24) Καὶ ὁ Ἑρμογένης εἶπεν, Ἀλλ' ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, οὐδὲ πρὸς σοὶ παῖδι τὸ περιδεῖν Κριτόβουλον οὕτως ὑπὸ τοῦ ἔρωτος ἐκπλαχέντα. Δοκεῖς γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰς οὗτοιο συνέσθιν αὐτῷ διατεθῆναι αὐτόν; Ἀλλὰ πότε μήν; Οὐχ ὅρῃς ὅτι τοῦτο μὲν παρὰ τὰ ὅσα ἄρτι ἱούλος κατέρπει, Κλεινίαν δὲ πρὸς τὸ ὅπισθεν ἤδη ἀναβαίνει; οὗτος οὖν συμφοιτῶν εἰς ταῦτα διδασκαλεῖα ἐκείνῳ τότε ἱσχυρῶς προσεκαύθη. (25) Ἄ δὲ αἰσθόμενος ὁ πατήρ παρέδωκέ μοι αὐτόν· εἰ τι δύναμαι ὠφελῆσαι. Καὶ μέντοι πολλὸ βέλτιον ἤδη ἔχει. Πρόσθεν μὲν γὰρ ὥσπερ οἱ τὰς Γοργόνας θεώμενοι λιθῶναι ἐβόλετο πρὸς αὐτόν καὶ οὐδαμοῦ ἄπαι ἀπ' αὐτοῦ· νῦν δὲ εἶδον αὐτόν καὶ σακαδῶσαντα. (26) Καί τοι νῦν τοὺς θεοὺς, ὦ ἄνδρες, δοκεῖ μοι γ', ἔφη, ὥς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς εἰρῆσθαι, οὗτος καὶ περὶλαχέναι τὸν Κλεινίαν· οὗ ἔρωτος οὐδὲν ἐστὶ δεινότερον ὑπέκκαυμα. Καὶ γὰρ ἀπλῆστον οὐ καὶ ἐλπίδας τινὰς γλυκαῖας παρέχει. (27) [Ἦτος δὲ καὶ διὰ τὸ μόνον πάντων ἔργων τὸ τοῖς στόμασι συμπύειν θμῶν· μόνον εἶναι τῷ ταῖς ψυχαῖς φιλεῖσθαι ἐντιμότερον ἐστίν.] Οὐ ἐνεκα ἀρεκτίον ἐγὼ φημι εἶναι φιλημάτων ὥρων τῷ σωφρονεῖν δυνατομένῳ. (28) Καὶ ὁ Χαρμίδης εἶπεν, Ἀλλὰ τί δὲ ποτε, ὦ Σώκρατες, ἡμῶς μὲν οὕτω τοὺς φίλους μαρμαρυγῇ ἀπὸ τῶν καλῶν, αὐτὸν δὲ σε, ἔφη, ἐγὼ εἶδον καὶ μάλιστα τὸν Ἀπόλλω, ὅτε παρὰ τῷ γραμματιστῇ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀμφοτέροι ἐμασπυρέε τι, τὴν κεφαλὴν πρὸς τῇ κεφαλῇ καὶ τὸν ὦμον γυμνὸν πρὸς γυμνῷ τῷ Κριτόβουλου ὦμον ἔρχοντα; (29) Καὶ ὁ Σωκράτης, Φεῖ, ἔφη, ταῦτ' ἄρα, ἔφη, ἐγὼ ὥσπερ ὑπὸ θεοῦ τινος δεδηγμένους τὸν τῷ ὦμον πλείον ἢ πάντε ἡμέρας ὠκίζον καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ὥσπερ κηστρά τι ἐδύκουν ἔχειν. Ἀλλὰ νῦν τοῖ σοι, ἔφη, ὦ Κριτόβουλε, ἐναντίον τοσούτων μαρτύρων προαγορεύω μὴ ἄττεσθαι μου πρὶν ἢ τὸ γένειον τὴν κεφαλὴν θμῶν κομῆσαι. Καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτως ἀναμῖς ἐσκόψαν τε καὶ ἐσπούδασαν. (30) Ὁ δὲ Καλλίας, Σὺν μέρεος, ἔφη, λέγειν, ὦ Χαρμίδη, διότι ἐπὶ πενία μέγα φρονεῖς. Οὐκ οὖν τότε μὲν, ἔφη, θμῶν γαίται, κρείττον εἶναι θάρρειν ἢ φοβεῖσθαι καὶ ἐλευθερον εἶναι μᾶλλον ἢ δουλεύειν καὶ θεραπεύεσθαι μᾶλλον ἢ θεραπεύειν καὶ πιστεῦσθαι ὑπὸ τῆς πατρίδος μᾶλλον ἢ ἀπιστεῖσθαι. (31) Ἐγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει ὅτε μὲν πλούσιος ἦν πρῶτον μὲν ἐφορούμην μὴ τίς μου τὴν οἰκίαν διωρῆξαι καὶ τὰ χρήματα λάθῃ καὶ αὐτόν τι με κακὸν ἐργάσαιτο· ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευσον, εἰδὼς ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἶην ἢ ποιεῖν ἐκείνους. Καὶ γὰρ δὴ καὶ προσετάττετο μὲν αἰεὶ τί μοι δαπανᾷ ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀποδιδῆσαι δὲ οὐδαμοῦ εἶην. (32) Νῦν δ' ἐπειδὴ τῶν ὑπερβολῶν στέργου καὶ τὰ ἔργα οὐ καρποῦμαι καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκίας πέπραται, ἡδέως μὲν καθύδω ἐκτεταμένος, πιστὸς δὲ τῇ πόλει γέννημαι, οὐκέτι δὲ ἀπειλοῦμαι, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τῶν ἄλλων, ὥς ἐλευθέρῳ τε ἔξεστί μοι καὶ ἀπο-

negotium facessis, eoque eum ducis, ubi videas? Propterea, mi Socrates, ait, quod vultus ejus esse mihi voluptati potest; simulacri vero species, ut delectationem nullam afferat, ita desiderium excitat. Tum Hermogenes, Ego vero, mi Socrates, inquit, non tum esse puto, ut Critobulum adeo prae amore obstupescere contemnas. An tu existimas eum, inquit Socrates, ex quo mecum versatur, hoc pacto unquam esse affectum? Quando tandem? Non vides hunc quidem lanuginem propter aures serpere, Cliniae vero jam tettersum surgere? nimirum hic id temporis, quo ad eundem cum illo magistros itabat, ita vehementer exarsit. Quidam animadversis pater eum mihi tradidit, si qua te prodesse ipsi possem. Et habet sane jam multo melius. Nam antea quasi qui Gorgones spectant, saveum in morem Cliniam inspectabat, neque usquam ab ipso discedebat: nunc vero eum vidi etiam oculis comiventem. Imo per deos immortales videtur mihi, o viri, quod quidem inter nos solis dictum esto, etiam deosculatus esse Cliniam: quo sane nihil est ad amorem accendendum acius. Quippe satiari nequit, et spes quasdam jucundas praebet. [Fortassis etiam, quia unicum hoc opus, quod ore os contingitur, adpellationem communem habet cum amore illo qui est in animo, honestius est.] Quamobrem aio equidem abstinendum esse formosorum ab osculis illi, qui pudice ut vivere possit expetit. Ad ea Charmides, Tu vero, mi Socrates, inquit, quamobrem nos amicos tuos adeo quibusdam quasi puerorum terribilamentis a formosis depellis, quum ego te ipsum viderim, ita me Apollo amet, quo tempore apud litteratorem eodem in libro uterque aliquid quarebatis, caput capiti, humerumque nudum nudo Critoboli humero admovisse? Et Socrates, Proh, inquit, ob haec igitur ego, velut si a belina quadam morsus essem, diutius quam dies quinque humerum dolebam, et in corde quasi pruritus quandam videram habere. Verum nunc tibi, Critobule, coram tot testibus denuntio, ne me prius attingas, quam mentum tibi pilis, perinde atque caput, vestitum fuerit. Atque hi quidem in hunc modum seria jocosque miscebant. Et Callias, Tum fuerit, inquit, dicere, mi Charmides, quamobrem ob paupertatem elato sis animo. Nimirum in confesso est, ait, potius esse fiduciam animi, quam metum; potius liberatatem, quam servitutem; potius esse coli, quam colere: fidem a patria haberi alicui, quam non haberi. Itaque quum in hac civitate opulentus equidem essem, primum veretur ne quis parietibus aedium mearum perforessis, et facultates adhaeret mihi, et me quoque lederet. Deinde colebam ea luminaria, quod scirem ad perpetiendum aliquid mali magis esse me comparatum, quam ut iis facerem. Nam semper aliquid mihi sumptuum, qui expendere, a republica imperabatur, et abire peregre licebat nusquam. Nunc posteaquam fortunis, quas extra fines nostros habebam, spoliatus sum, et de iis, quae in hac regione sita sunt, fructum nullum percipio; et res familiaris est vendita: porrectus scilicet jucunde dormio, fidem auctoritatemque apud rempublicam nactus sum, aliorum minas non expior, aliis ipse minitor, ut homo liber abundi peregre domique ma-

δημῖν καὶ ἐπιδημῖν ὑπανίστανται δέ μοι ἡδὴ καὶ θά-
κων καὶ ὀδῶν ἐξίστανται οἱ πλούσιοι. (32) Καὶ εἰμὶ
νῦν μὲν τυράννῳ ὀικῶς, τότε δὲ σαφῶς δοῦλος ἦν· καὶ
τότε μὲν ἐγὼ φόρον ἀπέπερον τῷ δήμῳ, νῦν δὲ ἡ πόλις
τέλος φέρουσα τρέφει με. Ἀλλὰ καὶ Σωκράτης ὅτε
μὲν πλούσιος ἦν ἑλοιδόρου με ὅτι συνῆν, νῦν δ' ἐπεὶ
πένης γεγενῆμαι, οὐκέτι οὐδὲν μέλει οὐδενί. Καὶ μὴν
ὅτε μὲν γε πολλὰ εἶχον αἰεὶ τι ἀπέβαλλον ἢ ὑπὸ τῆς πό-
λεως ἢ ὑπὸ τῆς τύχης· νῦν δὲ ἀποβάλλω μὲν οὐδὲν, οὐδὲ
γὰρ ἔγω, αἰεὶ δέ τι λήψεσθαι ἐλπίζω. (33) Οὐκοῦν,
ἔφη ὁ Καλλιῆς, καὶ εὐχῇ μηδέποτε πλουτεῖς, καὶ ἂν
τι ἕναρ ἀγαθὸν ἴδῃς, τοῖς ἀποτροπαίοις θύεις; Μὰ Δία
τοῦτο μέντοι, ἔφη, ἐγὼ οὐ ποίω, ἀλλὰ μάλα φιλοκινδύνως
ὑπομένω, ἦν ποθὲν τι ἐλπίζω λήψεσθαι. (34) Ἀλλ' ἄγε
θῆ, ἔφη ὁ Σωκράτης, σὺ αὖ λέγε ἡμῖν, ὦ Ἀντισθένης,
πῶς οὕτω βραχέα ἔχων μέγα φρονεῖς ἐπὶ πλούτῳ. Ὅτι
νομίζω, ὦ ἄνδρες, τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τὸν
πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν εἶχειν, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς. (35)
Ὅρῳ γὰρ πολλοὺς μὲν ἰδῶντας οἱ πάνυ πολλὰ ἔχοντες
χρήματα οὕτω πένεσθαι ἡγοῦνται ὥστε πάντα μὲν πόνον,
πάντα δὲ κινδύνον ὑποδιδόνται, ἐφ' ᾧ πλείονα κτήσον-
ται, οἷδα δὲ καὶ ἀδελφοὺς οἱ τὰ ἴσα λαχόντες ὁ μὲν αὐ-
τῶν τάρχουντα ἔχει καὶ περισσεύοντα τῆς δαπάνης, ὁ
δὲ τοῦ παντὸς ἐνδείκται. (36) αἰσθάνομαι δὲ καὶ τυράν-
νους τινὰς οἱ οὕτω πεινῶσι χρημάτων ὥστε ποιοῦσι
πολὺ δεινότερα τῶν ἀπορωτάτων· δι' ἐνδεῖαν μὲν γὰρ
δήπου οἱ μὲν κλέπτουσιν, οἱ δὲ τοιχωρυγῶσιν, οἱ δὲ
ἀνδραποδίζονται· τύραννοί δ' εἰσὶ τινες οἱ θλοὺς μὲν
οἴκους ἀναιροῦσιν, ἀθρόους δ' ἀποκατείνουσι, πολλὰς
δὲ καὶ θλας πόλεις χρημάτων ἕνεκα ἐξανδραποδίζονται.
(37) Τούτους μὲν οὖν ἔγωγε καὶ πάνυ οἰκτεῖρω τῆς
ἄγαν χαλεπῆς νόσου. Ὅμοια γάρ μοι δοκοῦσι πάσχειν
ὅσπερ εἴ τις [πολλὰ ἔχων καὶ] πολλὰ ἐσθίων μηδέποτε
ἐμπίπλαιο. Ἐγὼ δὲ οὕτω μὲν πολλὰ ἔγω ὥς μόλις
αὐτὰ καὶ ἐγὼ αὐτὸς εὐρίσκω· ὁμοῦ δὲ περίεστί μοι καὶ
ἐσθίοντι ἄχρι τοῦ μὴ πεινῆν ἀρικέσθαι καὶ πίνοντι μέγρι
τοῦ μὴ διψῆν καὶ ἀμυιένυσθαι ὥστε ἔξω μὲν μηδὲν μάλ-
λον Καλλιῷ τούτῳ τοῦ πλουσιωτάτου βέγγον· (38)
ἐπειδὴν γε μὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ γένωμαι, πάνυ μὲν ἀλγεινοὶ
χιτῶνες οἱ τοῖχοί μοι δοκοῦσιν εἶναι, πάνυ δὲ παχεῖαι
ἐρεσπρίδες οἱ ὄροφοι, στρωμνὴν γε μὴν οὕτως ἀρκοῦσαν
ἔχω ὥς· ἔργον μὲ γ' ἐστὶ καὶ ἀνεγείραι. Ἦν δέ ποτε
καὶ ἀρροισιάσαι τὸ σῶμά μου δεηθῆ, οὕτω μοι τὸ
παρὸν ἀρκεῖ ὥστε αἷς ἂν προσέλθω ὑπερασπάζονταί με
διὰ τὸ μηδένα ἄλλον αὐταῖς ἐθέλειν προσιέναι. (39)
Καὶ πάντα τοίνυν ταῦτα οὕτως ἡδέα μοι δοκεῖ εἶναι
ὥς μάλλον μὲν ἡδεσθαι πῶς ἕκαστα αὐτῶν οὐκ ἂν
εὐζαίμην, ἥπτον δέ· οὕτω μοι δοκεῖ ἔνια αὐτῶν ἡδίω
εἶναι τοῦ συμφέροντος. (40) Πλείστου δ' ἄξιον κτῆμα ἐν
τῷ ἐμῷ πλούτῳ λογίζομαι εἶναι ἐκεῖνο ὅτι εἰ μού τις καὶ
τὰ νῦν ὄντα παρέλοιτο, οὐδὲν οὕτως ὀρεῖ φθῶλον ἔργον
δοιοῖν οὐκ ἀρκοῦσαν ἂν τροφὴν ἐμοὶ παρέχοι. (41) Καὶ
γὰρ ὅταν ἡδυπαθεῖσαι βουληθῶ, οὐκ ἔξ τῆς ἀγορᾶς τὰ
τίμια ὀνοῦμαι, πολυτελῆ γὰρ γίγνεται, ἀλλ' ἐκ τῆς

nendi facultatem habeo; denique opulenti iam et de hone-
stiori loco mihi adsurgunt, et via cedunt. Nunc regi similia
videor, qui tunc laud dubie servus eram : tum temporis
populo tributum ego pendebam; nunc respublica vectigal
mihi pendit, dum me alit. Etiam conviciis me incessebant,
quum locuples essem, quod consuetudine Socratis uter :
nunc, posteaquam ad paupertatem redactus sum, ea res ne-
mini amplius est curæ. Præterea quum multa possiderem,
semper aliquid vel respublica mihi, vel fortuna adimebat :
nunc nihil amitto, qui nec habeam, et semper aliquid acce-
pturum me spero. Ergo, inquit Callias, etiam optas tu,
numquam ut opulentus fias, ac si quod somnium faustum
vidisti, diis averruncis rem sacram facis? Id equidem
profecto non facio, ait, sed valde tamen alacriter opporior,
sicunde quid accepturum me spero. Age vero, inquit Soc-
rates, tu nobis, Antisthenes, dicito, quo pacto tam elato sis
ob divitias animo, quum tam exiguae sint facultates tuae?
Quod arbitror, ait, o viri, non in ardebis sitas esse tum opes
tum paupertatem hominibus, sed in animis. Multos enim
privatos homines esse video, qui quum facultates amplissi-
mas possideant, adeo se tamen esse pauperes arbitrantur,
ut quemvis laborem, quodvis periculum subeant, quo plura
comparare possint. Fratres etiam novi, quibus quum fa-
cultates æquales obtigerint, tamen alter eorum quæ abunde
sufficiant, et sumptum etiam superent, habet; alteri nihil
non deest. Animadverto et reges quosdam esse, qui tanta
opum fame laborant, ut longe graviora committant, quam
homines maxime inopes. Nam propter egestatem nonnulli
furanter, alii parietes perfodiunt, alii committunt plagium :
at reges quidam sunt, qui pecuniarum causa familias totas
evertunt, occidunt multos, sæpenumero totas etiam urbes
in servitutem redigunt. Hos igitur equidem non possum
non vehementer miserari, quod tam gravi morbo laborent.
Nam simile quid ipsis accidere mihi videtur, ac si quis multa
[possideat multa] comedat, nunquam tamen saturetur.
Ego vero tam multa scilicet habeo, vix ut ea possim ipse
invenire : nihilominus superat mihi quod edere possim, do-
nec eo perveniam, ut non esuriam; et quod bibere, donec
non sitiam; et quo vestiar, ut foris nihilo magis quam ditis-
simus hic Callias frigeam. Quum domi sum, admodum
mihi calidæ videntur esse tunicae parietes ipsi, et tecta cras-
sorium paludamentorum instar : stragula veste usque adeo
abundo, ut etiam excitari difficulter possim. Quod si quan-
do re venerea corpus indigeat, adeo mihi satisfacit quod
adest, ut illa, ad quas accedo, mirifice me complectantur,
propterea quod eas alii convenire nolint. Atque hæc omnia
tam jucunda mihi accidunt, ut dum ea facio singula, non
equidem majori, sed minori potius delectatione perfui
optem : adeo pleraque mihi jucundiora esse videntur quam
expediat. Rem autem longe maximi pretii meis in opibus
illis esse existimo, quod etiam si quis ea mihi adimat, quæ
nunc adsunt, nullum esse tam vile opus videam, quod
mihi non satisimenti suppeditet. Etenim ubi genio indul-
gere voluero, non ex foro quæ ibi sunt magni pretii coemo,
quod ea nimis magno sumptu veneant, sed ex cupiditate

ψυχῆς ταχέμευμαι. Καὶ πολλὸ πλεῖον διαφέρει πρὸς ἡδονὴν ὅταν ἀναμείνας τὸ δεηθῆναι προσφέρωμαι ἢ ὅταν τινὲ τῶν ταχίων γρῶμαι, ὥσπερ καὶ νῦν τῷδε τῷ Θασίῳ σῶφ' ἐντρῶν οὐ δεῦδ' ὀνέω αὐτόν. (42) Ἀλλὰ μὴν καὶ πολλὸ δικαιοτέρους γέ εἰκός εἶναι τοὺς εὐτέλειαν μάλιστα ἢ πολυχρηματίαν σκοποῦντας. Οἷς γὰρ μάλιστα τὰ παρόντα ἀκαὶ ἥκιστα τῶν ἀλλοτρίων δρέγονται. (43) Ἄξιον δ' ἐννοῆσαι ὥς καὶ ἐλευθερίους ὁ τοιοῦτος πλοῦτος παρέχεται. Σωκράτης τε γὰρ οὗτος παρ' οὐ ἐγὼ τοῦτον ἐπαχάμην οὐτ' ἀριθμῶ οὔτε σταθμῶ ἐπὶ ἡμέρᾳ μοι, ἀλλ' ὅποσον ἐδυνάμην εἰσεσθῆαι τοιοῦτόν μοι παρεδίδου ἐγὼ τε νῦν οὐδενὶ φρονῶ, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φίλοις καὶ ἐπιεικύνω τὴν ἀφροσύνην καὶ μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ πλοῦτος. (44) Καὶ μὴν καὶ τὸ ἀδύνατον γέ κτήμα τὴν σχολήν καὶ ὁρᾷτε μοι παρῶσαν, ὥστε καὶ θεᾶσθαι τὰ ἀξιόβητα καὶ ἀκούειν τὰ ἀξιάκουστα καὶ ὁ πλείστου ἐγὼ ταχέωμαι Σωκράτει σχολάζων συνδιημερεύειν. Καὶ οὗτος δὲ οὐ τοὺς πλείστου ἀριθμῶντας χρυσίον θανάτῳ, ἀλλ' οἱ ἂν αὐτῷ ἁρτίκωναι τούτοις συνὸν διατελεῖ. Οὗτος μὲν οὖν οὕτως εἶπεν. (45) Ὁ δὲ Καλλίας, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, τὰ τε ἅλλα ζήτῳ σε τοῦ πλοῦτος καὶ οὗτι οὐτε ἢ πόλιν οὐκ ἐπιτάσσουσα ὥς δούλῳ γρῆται οὔτε οἱ ἀδύνατοι ἦν μὴ δυνάστες δογίζονται. Ἀλλὰ μὰ Δῖ', ἔφη ὁ Νικηράτης, μὴ ζήλῃς ἐγὼ γὰρ ἤξω παρ' αὐτοῦ θανάσιμος τὸ μὲνός προσδεσθῆναι οὕτω πεπαιδευμένους ἐπὶ Οὐρήρῳ ἀριθμεῖν

ἐπὶ ἑπτάποδες τριπόδες, δεκάδ' χρυσοὶς τάλαντα,
αἰθώνας δὲ ἑκατάς ἐκαστοί, δωδεκά δ' ἑπταπύς,

σταθμῶ καὶ ἀριθμῶ ὥς πλείστου πλοῦτος ἐπιθυμῶν οὐ παύομαι ἐξ ὧν ἴσως καὶ πολυχρηματώτερός τις δοκῶ εἶναι. Ἐνθα δὲ ἀντιέλασαν ἅπαντες, νομίζοντες τὰ οὐκ εἰρηλίκην αὐτόν. (46) Τὰ τοῦτου εἰπέ τις, Σὺν ἔργον, ὦ Ἑρμογενε, λέγειν τε τοὺς φίλους οἰκνέεις εἰσεκαὶ ἐπιεικύνουσι ὥς μέγα τε δύνανται καὶ σοὺ ἐπιμαίονται, ἵνα δοκῇ δικαίως ἐπ' αὐτοῖς μέγα φρονεῖν. (47) Οὐκ οὖν ὥς μὲν καὶ Ἑλλήνες καὶ βάρβαροι τοὺς θεοὺς ἡγοῦνται πάντα εἰδέναι τὰ τε οὐκ καὶ τὰ μέλλοντα εὐδελόν. Πᾶσαι γοῦν αἱ πόλεις καὶ πάντα τὰ ἔθνη διὰ μαντικῆς ἐπερωτοῦσι τοὺς θεοὺς τί τε γρή καὶ τί οὐ γρή ποιῆν. Καὶ μὴν οὐ νομίζομεν γέ δύνασθαι αὐτοὺς καὶ εἶ καὶ κακῶς ποιῆν, καὶ τοῦτο σαρπὲς πάντες γοῦν αἰτοῦνται τοὺς θεοὺς τὰ μὲν φρόνα ἀποτρέπειν, τὰ κατὰ δὲ διδόναι. (48) Οὗτοι τόνον οἱ πάντα μὲν εἰδότες πάντα δὲ δυνάμενοι θεοὶ οὕτω μοι εἰλοὶ εἶσιν ὥστε διὰ τὸ ἐπιμαλίσθαι μοι οὐποτε λήθω αὐτοὺς οὔτε νυκτὸς οὐθ' ἡμέρας οὐθ' ὅποι ἂν ἐρωδομαι οὐθ' ὅποι ἂν μέλλω πράττειν. Διὰ δὲ τὸ προειδέναι καὶ οὐτὶ ἐξ ἐκαστοῦ ἀποδέχεται σημαίνουσι μοι πέμποντες ἀγγέλους φήμας καὶ ἐνύπνια καὶ οἰονομίας ἃ τε δεῖ καὶ ἃ οὐ γρή ποιῆν ὥς ἐγὼ ὅταν μὲν πείθομαι, οὐδέποτε μοι μεταμελεῖν ἤδη δὲ ποτε καὶ ἀπιστήτας ἐκολάσθην. (49) Καὶ ὁ Σωκράτης εἶπεν, Ἀλλὰ τούτων μὲν οὐδὲν ἀπιστοῦ. Ἐκείνο μὲντοι

promō. Adeoque multo plus confert ad voluptatem, quod expectato tempore, quo quid requiram, ita deinde sum; quam si magno pretio redemptis utar: quemadmodum nunc quoque, quum in hoc vinum Thasium incidierim, Edeat illud sine siti. Enimvero par est credere, nullo etiam iustiores esse, qui vilitatem victus quam caritatem spectant. Num quibus maxime presentia satisfaciunt, ii minime aliena concupiscunt. Est autem operae pretium considerare, liberales etiam effici homines huiusmodi divitiis. Nam Socrates hic, a quo has sum consequutus, neque numero, neque pondere mihi eas suppeditabat: sed dabat mihi tantum quantum ferre poteram. Atque equidem nemini meam nunc invidiam sed hanc abundantiam amicis omnibus ostento, et autum meiores volenti cuique communico. Quin etiam rem omnium delicatissimam, otium, semper adesse mihi videtur: quod spectem, quae digna sunt contemplatu; et audiam, quae auditu digna: et, quod equidem maxime facio, adesse Socrati totos dies in otio possim. Atque is etiam ipse non eos admiratur, qui plurimum auri numerant; sed perpetuo cum iis versatur, qui ipsi placent. Atque hoc modo optum sequutus is esset: Per Iunonem, ait Callias, quum affluas ob causas his cum opibus admirationi mihi es, tum quod nec te servi loco civitas habeat, aliquid semper imperans; neque homines tibi succenseant, si nihil des mutuo. Tu vero hunc, ait Nicarchus, beatum praedicare noli: nam ego eum conveniam, qui quidem sumam hoc ab eo mutuo, nullius rei amplius indigere. Etiam ab Homero edoctus, ut ita numerem.

Septenos tripodes, atque auri dena talenta,
Vigintique lebetes, bis senosque caballos,

non desino pondere ac numero divitias quam plurimas expetere. Quo fortasse fit, ut quibusdam avilior esse pecunie videar. Ibi vero in risum effusi sunt omnes, qui eum quod res esset, dixisse arbitrarentur. Secundum haec quidam, Tuum jam est, ait, de amicis dicere, Hermogenes, quoniam illi sint; ac demonstrare, magnam illorum esse potentiam, teque illis esse curae, ut merito magnos spiritus gerere propter eos videaris. « Notum igitur est tam Gracos quam barbaros existimare, deos universa tum praesentia tum futura scire. Omnes itaque tum civitates, tum nationes, per divinationem consulunt deos, quid faciendum, quid omittendum sit. Etiam nos illa patet esse in sententia, quod dii nobis tum commodare tum incommodare possint. Nam deos precantur universi, ut mala quidem avertant, bona vero largiantur. Ii ergo dii, qui omnia norunt, et possunt omnia, tam mihi sunt amici, ut, quia sum ipsis curae, nunquam meae res eos fugiant, neque noctu, neque interdiu, neque quo pergam, neque quid suscepturus sim. Et quia prospiciunt, quinam cujusque rei futurus sit eventus: missis, ut nuntiis, ominibus, somniis, auguriis, quid faciendum, quid omittendum sit, mihi significant. Eis quam obtempero, non unquam ejus rei me pernitet; imo aliquando eis non obsequutus, penas dedi. » Tum Socrates, Nihil horum, ait, est incredibile: verum hoc equidem scisci-

ἔγωγε ἡδέως ἂν πυθοίμην, πῶς αὐτοὺς θεραπεύων οὕτω φίλους ἔχεις. Ναὶ μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Ἑρμογένης, καὶ μάλα εὐτελῶς. Ἐπαινῶ τε γὰρ αὐτοὺς οὐδὲν δαπανῶν, ὦν τε διδῶσιν αἰεὶ αὖ παρέχομαι, εὐφημῶ τε ὅσα ἂν δύνωμαι καὶ ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὺς μάρτυρας ποιήσωμαι ἐκὼν οὐδὲν ψεύδομαι. Νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, εἰ ἄρα τοιοῦτος ὢν φίλους αὐτοὺς ἔχεις, καὶ οἱ θεοὶ, ὥς ἔοικε, καλοκάγαθον ἡδονταί. (50) Οὗτος μὲν δὴ ὁ λόγος οὕτως ἐσπουδαυολογήθη. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν Φίλιππον ἦκον, ἡρώτων αὐτὸν τί ὁρῶν ἐν τῇ γελωτοποιίᾳ μέγα ἐπ' αὐτῇ φρονοῖ. Οὐ γὰρ ἄξιον, ἔφη, ὅποτε γε πάντες εἰδότες ὅτι γελωτοποιὸς εἰμι, ὅταν μὲν τι ἀγαθὸν ἔχωσι, παρακαλοῦσι με ἐπὶ ταῦτα προθύμως, ὅταν δὲ κακὸν τι λάβωσι, φεύγουσιν ἄμεταστρεπτί, φοβούμενοι μὴ καὶ ἄκοντες γελάσωσι; (51) Καὶ ὁ Νικήρατος εἶπε, Νῆ Δία, σὺ τοίνυν δικαίως μέγα φρονεῖς. Ἐμοὶ γὰρ αὐτῶν φίλων οἱ μὲν εὖ πράττοντες ἐκποδὸν ἀπέρχονται, οἱ δ' ἂν κακὸν τι λάβωσι, γεναυλογοῦσι τὴν συγγένειαν καὶ οὐδέποτε μου ἀπολείπονται. (52) Εἰέν· σὺ δὲ δὴ, ἔφη ὁ Χαρμίδης, ὦ Συρακόσιε, ἐπὶ τῷ μέγα φρονεῖς; ἡρῶλλον ὅτι ἐπὶ τῷ παιδί; Μὰ τὸν Δί', ἔφη, οὐ μὲν δὴ· ἀλλὰ καὶ δέδοικα περὶ αὐτοῦ ἰσχυρῶς. Αἰσθάνομαι γὰρ τινὰς ἐπιβουλεύοντας διαφθεῖραι αὐτόν. (53) Καὶ ὁ Σωκράτης ἀκούσας, Ἡράκλειε, ἔφη, τί τοσοῦτον νομίζοντες ἡδικοῦσθαι ὑπὸ τοῦ σοῦ παιδὸς ὥστε ἀποκτεῖναι αὐτὸν βούλεσθαι; Ἀλλ' οὗτοι, ἔφη, ἀποκτεῖναι βούλονται, ἀλλὰ πείσαι αὐτὸν συκαθεύδειν αὐτοῖς. Σὺ δ', ὥς ἔοικας, εἰ τοῦτο γένοιτο, νομίζεις ἂν διαφθερῆναι αὐτόν; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, παντάπασί γε. (54) Οὐδ' αὐτὸς ἄρ', ἔφη, συκαθεύδεις αὐτῷ; Νῆ Δί' ὅλας γε καὶ πάσας τὰς νύκτας. Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη ὁ Σωκράτης, εὐτύχημά γέ σου μέγα τὸ τὸν χρωτὰ τοιοῦτον εἶναι ἔχοντα ὥστε μόνον μὴ διαφθεῖρειν τοὺς συκαθεύδοντας. Ὡς τοί γε εἰ μὴ ἐπ' ἄλλω ἄλλ' ἐπὶ τῷ χρωτὶ ἄξιον μέγα φρονεῖν. (55) Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐκ ἐπὶ τούτῳ μέγα φρονῶ. Ἀλλ' ἐπὶ τῷ μῆν; Ἐπὶ νῆ Δία τοῖς ἄρροσιν. Οὗτοι γὰρ τὰ ἐμὰ νευρόσπαστα θεώμενοι τρέφουσί με. Ταῦτα γὰρ, ἔφη ὁ Φίλιππος, καὶ πρῶτον ἐγὼ σου ἤκουον εὐχομένου πρὸς τοὺς θεοὺς ὅπου ἂν ἦς διδόναι καρποῦ μὲν ἀφθονίαν, φρενῶν δὲ ἀφροδίαν. (56) Εἰέν, ἔφη ὁ Καλλίας· σὺ δὲ δὴ, ὦ Σώκρατες, τί ἔχεις εἰπεῖν ὥς ἄξιον σοὶ ἐστὶ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἣ εἶπας οὕτως ἀδόξῳ οὕτῃ τέχνῃ; Καὶ ὅς εἶπεν, Ὁμολογησώμεθα πρῶτον ποῖά ἐστιν ἔργα τοῦ μαστροποῦ· καὶ ὅσα ἂν ἐρωτῶ, μὴ ὀκνεῖτε ἀποκρίνεσθαι, ἵνα εἰδῶμεν ὅσα ἂν συνομολογῶμεν. Καὶ ἡμῖν οὕτω δοκεῖ; ἔφη. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. Ὡς δ' ἄπαξ εἶπον Πάνυ μὲν οὖν, τοῦτο πάντες ἐκ τοῦ λοιποῦ ἀπεκρίναντο. (57) Οὐκοῦν ἀγαθὸν μὲν, ἔφη, ὑμῖν δοκεῖ μαστροποῦ ἔργον εἶναι ἢ ἂν ἢ ὃν ἀνὰ μαστροπεύῃ ἀρέσκοντα τοῦτον ἀποδεικνύναι οἷς ἂν συνῇ; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. Οὐκοῦν ἐν μὲν τί ἐστὶν εἰς τὸ ἀρέσκειν ἐκ τοῦ πρέπουσαν ἔχειν σχεῖν καὶ τριχῶν καὶ ἐσθῆτος; Πάνυ μὲν οὖν, ἔφασαν. (58) Οὐκοῦν καὶ τότε ἐπιστάμεθα ὅτι ἐστὶν ἀνθρώπων

tari lubens velim, qua ratione colas eos, ut tam amicos habeas. Vili profecto, inquit Hermogenes. Quippe nullum sumptum faciens, eos laudo, et de iis, quae dederunt, vicissim praebere: quantumque possum, pie loquor; et quibus in rebus eos testes cito, in iis volens equidem nunquam mentior. Profecto, ait Socrates, si quum talis sis, amicos eos experiris; etiam Deos par est credere, virtute ac honestate delectari. Atque hactenus in hunc modum serio colloquebantur. Verum ubi ad Philippum ventum esset, quaerebant ex eo, quidnam perspexisset in risu movendi arte, quod propterea sese efferret. An non operae pretium est, ait, quod quum omnes norint, me joculatorem esse, si quid nacti sunt boni, perlubenter ad id me invitant; sin quid accidit mali, fugiunt ita, ut ne quidem respiciant; veriti scilicet, ne vel inviti rideant? Jure tu, ait Niceratus, te effers. Etenim meorum amicorum ii, quibus res sunt prosperae, longe me fugiunt; at quibus adversi quid accidit, cognationem recensendo enumerant, nec unquam me misum faciunt. Esto. Tu vero, inquit Charmides, Syracusane, quae te re effers? An perspicuum est efferri te animo propter hunc puerum? Nequaquam, ait: imo propter ipsum magno sum in metu. Nam quosdam animadverto ei insidiari, ut eum perdant. Id Socrates quum audivisset, Proh Hercules, inquit, quare tantopere se abs tuo puero laesos arbitrantur, ut eum interficere velint? At enim, ait, nequaquam eum interficere volunt, sed persuadere ut cum ipsis dormiat. Tu vero, quomodo videris, id si fiat, existimas eum perditum iri? Planissime profecto, ait. Ergo ne ipse quidem cum eo cubas? Vero, inquit, et quidem: totas omnesque noctes. Ita me Juno amet, ait Socrates, magna istae felicitas tua est, quod a natura tale corpus habeas, ut solus tecum cubantes non corrumpas. Quo fit, ut si non aliam ob rem, saltem propter hoc corpus aequum sit magnopere te efferri. Ego vero non hanc ob causam me efferro, inquit. Propter quam igitur? Profecto propter homines stultos, ait. Nam illi propterea, quod spectent imagunculas meas fiduculis motas, me alunt. Ideo enim nuper, subiecit Philippus, id a diis precari te audiebam, ut, ubicumque esses, ibi fructuum quidem magnam copiam largirentur, sapientiae vero sterilitatem. Sit ita sane, inquit Callias: tu vero Socrates, quid proferre potes, quamobrem aequum censeas, elato te esse animo, propter artem quam dixisti adeo ignominiosam? Et Socrates, Primum, inquit, velim inter nos conveniat, quod lenonis sit officium. Tum quod interrogavero, ad id respondete prompte: ut sciamus, de quibus inter nos conveniat. Num ita vobis etiam videtur? Maxime vero, inquit. Atque uti semel dicebant «Maxime vero;» ita hoc ipsum in respondendo deinceps omnes retinebant. Ergo vobis boni lenonis esse videtur, inquit, ut quem, quamve perduxerit, eum iis gratum efficiat, quibuscum is consuescit? Maxime vero, aiunt. An non igitur unum quiddam quo placeat, ex eo est, quod et capillorum, et vestis ratio decori legem servet? Maxime vero. Etiam scimus, posse hominem iisdem oculis tum amice tum hosti-

τοῖς αὐτοῖς ὁμιᾶσαι καὶ φιλικῶς καὶ ἐχθρῶς πρὸς τινὰς ἡλείπειν; Πάνυ μὲν οὖν. Τί δέ, τῇ αὐτῇ φωνῇ ἔστι καὶ αἰδηρόνως καὶ θρασέως φθέγγεσθαι; Πάνυ μὲν οὖν. Τί δέ, λόγοι οὖν εἰσι μὲν τινες ἀπερχόμενοι, εἰσὶ δέ τινες οἱ πρὸς φίλον ἄρουνσι; Πάνυ μὲν οὖν. (α) Οὐκοῦν τοῦτον ὁ ἀγαθὸς μακτροπὸς τὰ συμφέροντα εἰς τὸ ἀρέσκειν διδάσκει ἄν; Πάνυ μὲν οὖν. Ἀμείνων δ' ἂν εἴη, ἔφη, ὁ ἐνὶ δυνάμει ἀρεστοῦ ποιῆν ἢ ὅστις καὶ πολλοῖς; Ἐπαύθῃ μὲντοι ἐσθλίσθησαν, καὶ οἱ μὲν εἶπον Δῆλον ὅτι ὅστις πλείστοις, οἱ δὲ Πάνυ μὲν οὖν. (β) Ὁ δ' εἰπὼν ὅτι καὶ τοῦτο ὁμολογεῖται ἔφη, Εἰ δέ τις καὶ ὅλη τῇ πόλει ἀρέσκοντα δύναται ἀποδεικνύναι, οὐχ οὗτος παντελῶς ἂν ἔδη ἀγαθὸς μακτροπὸς εἴη; Σαρῶς γε νῆ Δία, πάντες εἶπον. Οὐκοῦν εἰ τις τοιούτους δύναται ἐξεργάζεσθαι ὥν προστατὴρ, δικαίως ἂν μέγα φρονεῖ ἐπὶ τῇ τέλει καὶ δικαίως ἂν πολλὸν μισθὸν λαμβάνῃ; (γ) Ἐπεὶ δὲ καὶ ταῦτα πάντες συνωμολόγησαν, τοιούτους μὲντοι, ἔφη, μοι δοκεῖ Ἀντισθένης εἶναι οὗτος. Καὶ ὁ Ἀντισθένης, Ἐμοί, ἔφη, παραδίδω, ὦ Σώκρατες, τὴν τέλῃν; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη. Ὅρῳ γὰρ σε καὶ τὴν ἀκούουσαν ταύτης πάνυ ἐξεργαζόμενον. Τίνα ταύτης; Τὴν προαγωγείαν, ἔφη. (δ) Καὶ ὅς μάλ' ἀγρεσθεὶς ἐπῆρτο. Καὶ τί μοι συνοίσθη, ὦ Σώκρατες, τοιούτον εἰργαζόμενον; Οἶδά μὲν, ἔφη, σὲ Καλλιᾶν τοιοῦτ' εἰργαζομένον τῷ σοφῷ Προδικῷ ὅτε ἐώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἐρώοντα, ἐκείνον δὲ χρημάτων δεόμενον; οἶδα δέ σε Ἰππία τῷ Ἠλείῳ, παρ' οὗ οὗτος καὶ τὸ μηχανικὸν ἐμάθεν; Ἄρ' οὐ δὴ καὶ ἐρωτικώτερος γεγέννηται διὰ τὸ ὅτι ἂν καλὸν ἰδῇ μηδέποτε ἐπιλανθάνεσθαι. (ε) Ἐναγχος δὲ δήπου καὶ πρὸς ἐμὲ ἐπαίνων τὸν Ἠρακλειότην ξένον, ἐπεὶ με ἐποίησας ἐπιθυμεῖν αὐτοῦ, συνέστησάς μοι αὐτόν. Καὶ χάριν μὲντοι μοι ἔγωγε πάνυ γὰρ καλὸς ἀγαθὸς δοκεῖ μοι εἶναι. Αἰσχροῖον δὲ τὸν Φιλίππου πρὸς ἐμὲ ἐπαίνων καὶ ἐμὲ πρὸς ἐκείνον οὐχ οὕτω διέτρεχε ὥστε διὰ τοὺς τοὺς λόγους ἐρωτῆσαι ἐκινουμένον ἀλλήλους ζητούντας; (στ) Ταῦτα οὖν ὁρῶν δυνάμενον σε ποιῆν ἀγαθὸν νομίζω προαγωγὸν εἶναι. Ὁ γὰρ οἷός τε ὢν γρηγορεῖν τε τοὺς ὠφελέμους αὐτοῖς καὶ τοὺς δυνάμενος ποιῆν ἐπιθυμεῖν ἀλλήλων, οὗτος ἂν μοι δοκῇ καὶ πόλεις δύνασθαι φίλας ποιῆν καὶ γάμους ἐπιτελείους συναγεῖν, καὶ πολλοῦ ἂν ἄξιός εἰναι καὶ πόλεσι καὶ φίλοις καὶ συμμάχοις κακῆσθαι. Σὺ δὲ ὥς κακῶς ἀκούσας ὅτι ἀγαθὸν σε ἔφη προαγωγὸν εἶναι ὀργίσθης. Ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐ νῦν. Ἐάν γὰρ ταῦτα δυνώμαι, σε-σχημένος δὲ παντάπασιν πλούτου τὴν ψυχὴν ἔσομαι. Καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ περίοδος τῶν λόγων ἀπετελέσθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ὁ δὲ Καλλιᾶς ἔφη, Σὺ δὲ δὴ, ὦ Κριτόβουλε, εἰς τὸν περὶ τοῦ καλλοῦς ἀγῶνα πρὸς Σωκράτην οὐκ ἀνθίστασαι; Νῆ Δί', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἔσως γὰρ εὐδοκίμουνα τὸν μακτροπὸν παρὰ τοῖς κριταῖς ὄρεῖ. (α) Ἀλλ' ὅμως,

liter aliquos intueri? Maxime vero. Quid? an non eadem voce licet tum verecunde tum audacter loqui? Maxime vero. Quid? nonne quidam sermones odiosi sunt, alii ad amicitiam impellunt? Maxime vero. Ex his igitur quaecumque ad placendum conducunt, ea bonus leno suos docebat. Maxime vero. Num autem potior is fuerit, qui uni redierat gratos potest, an vero qui pluribus? Hic in duas partes divisus omnibus, alii manifestum esse dicebant, potior esse, qui plurimis: alii subiciebant, Maxime vero. Socrates quum de hoc etiam ipsis convenire diceret: Quid si quis, inquit, ut toti civitati quidam placeant, efficere possit, an non omnino ille bonus leno fuerit? Id quidem manifestum est, aiunt omnes. Ergo si quis eos, quibus ipse praest, tales efficere studio suo possit, an non optimo jure ob hanc artem elato sit animo, atque etiam optimo jure mercedem debeat amplam accipere? Quum his etiam universi assensu essent: Talis est scilicet, inquit, mea quidem sententia, hic Antisthenes. Tum ille: Mihi ne tribuis, inquit, autem hunc, Socrates? Profecto, ait: nam te video etiam in huius pedissequa probe exercitum esse. Quanam illi est? As perductorum, ait. Et graviter id ferens Antisthenes, Equum, ait, tale me commississe scis, Socrates? Scio equidem, inquit, te Calliam hunc ad doctum illum Prodicum perduxisse: quum illum ardentem amore philosophiae euntem, hunc vero pecunia indigentem. Scio item te perduxisse eundem ad Hippium Eleum, a quo etiam artem memorat didicisti: et ex eo quidem tempore magis amoribus esse deditus cepit, quod pulchri quidquid viderit, ejus nunquam obliviscatur. Super adeo quod, hospitem quoque Heraclitum apud me praedicando, ubi efficeris ut ipse cum ipso essem, conciliasti eum mihi: quo quidem nomine tibi gratum habeo. Nam mihi valde esse bonus honestusque videtur. An non item Eschylum illum Philiasiam quid me praedicando, meque apud ipsum, ita effecisti, ut nosmet amantes mutuo quereremus cursitando, perinde atque vires solent? Haec quum ego te facere posse videam, bonum esse perductorem arbitror. Nam qui agnoscere potest eos qui sibi futuri sunt utiles; ac potest efficere, ut illi se mutuo expectant: is mihi videtur et urbes amicitia coniungere posse, et nuptias commodas conciliare, atque magna vi pretii sit tum apud civitates, tum apud amicos, tum apud socios, efficere. Et tu, quasi non satis recte audieris, quod te dixerim esse bonum perductorem, succensisti. Ego vero, subiecit ille, non jam amplius. Nam haec si possim, nimirum animus meus divitiis constipidus erit. Atque hoc pacto colloquiorum circuitus absolutus fuit.

CAPUT V.

Callias autem, Sed tu, Critobule, ait, in certamen adversus Socratem de pulchritudine non descendis? Non profecto, ait Socrates: nam fortasse lenonem apud iudices magna esse in existimatione videt. Nihilominus ego, sub-

ἔφη ὁ Κριτόβουλος, οὐκ ἀναδύομαι ἀλλὰ διδάσκει, εἴ τι ἔχει σοφόν, ὡς καλλίων εἰ ἔμοῦ. Μόνον, ἔφη, τὸν λαμπτήρα ἐγγὺς προσενεγκάτω. Εἰς ἀνάκρισιν τοίνυν σε, ἔφη, πρῶτον τῆς δίκης καλοῦμαι· ἀλλ' ἀποκρίνου. (3) Σὺ δέ γε ἐρώτα. Πότερον οὖν ἐν ἀνθρώπῳ μόνον νομίζεις τὸ καλὸν εἶναι ἢ καὶ ἐν ἄλλῳ τινί; Ἐγὼ μὲν ναὶ μὰ Δί', ἔφη, καὶ ἐν ἵππῳ καὶ βοῖ καὶ ἐν ἀψύγοις πολλοῖς. Οἶδα γοῦν οὖσαν καὶ ἀσπίδα καλὴν καὶ ξίφος καὶ δόρυ. (4) Καὶ πῶς, ἔφη, οἷόν τε ταῦτα μηδὲν ὅμοια ὄντα ἀλλήλοις πάντα καλὰ εἶναι; Ἦν νῆ Δί', ἔφη, πρὸς τὰ ἔργα ὧν ἕνεκα ἕκαστα κτώμεθα εὖ ἔργασμένα ἢ ἢ εὖ πεφυκότα πρὸς ἂν δαώμεθα, καὶ ταῦτ', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, καλὰ. (5) Οἶσθα οὖν, ἔφη, ὀφθαλμῶν τίνος ἕνεκα δεόμεθα; Δῆλον, ἔφη, ὅτι τοῦ ὁρᾶν. Οὕτω μὲν τοίνυν ἤδη οἱ ἔμοι ὀφθαλμοὶ καλλίονες ἂν τῶν σῶν εἴησαν. Πῶς δὲ; Ὅτι οἱ μὲν σοὶ τὸ κατευθῦ μόνον δρῶσιν, οἱ δὲ ἔμοι καὶ τὸ ἐκ πλαγίῳ διὰ τὸ ἐπιπολαιοὶ εἶναι. Λέγεις σὺ, ἔφη, καρκίνον εὐοφθαλμότατον εἶναι τῶν ζώων; Πάντως ὀήπου, ἔφη· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἱσλὺν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄριστα πεφυκότας ἔχει. (6) Εἶεν, ἔφη, τῶν δὲ θινῶν πατέρα καλλίων, ἢ σὴ ἢ ἡ ἐμῇ; Ἐγὼ μὲν, ἔφη, οἶμαι τὴν ἐμὴν, εἴπερ γε τοῦ ὀσφραίνεσθαι ἕνεκεν ἐποίησαν ἡμῖν θίνας οἱ θεοί. Οἱ μὲν γὰρ σοὶ μυκτῆρες εἰς γῆν δρῶσιν, οἱ δὲ ἔμοι ἀναπέπτανται, ὥστε τὰς πάντοθεν ὀσμάς προσδέχεσθαι. Τὸ δὲ δὴ σιμὸν τῆς θινὸς πῶς τοῦ ὀρθοῦ καλλίων; Ὅτι, ἔφη, οὐκ ἀντιφράττει, ἀλλ' ἐπ' εὐθὺς τὰς ὀφείας ὁρᾶν ἂν βούλωνται· ἢ δὲ ὑψηλὴ ῥίς ὥσπερ ἐπηρεάζουσα διατετελεῖται τὰ ὄμματα. (7) Τοῦ γε μὴν στόματος, ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ὕψιεμαι. Εἰ γὰρ τοῦ ἀποδάσκειν ἕνεκα πεπολιῇται, πολὺ ἂν σὺ μείζων ἢ ἐγὼ ἀποδάσκεις. Διὰ δὲ τὸ παχέα ἔχειν τὰ χεῖλη οὐκ οἶει καὶ μαλακώτερόν σου ἔχειν τὸ φιλῆμα; Ἔοικα, ἔφη, ἐγὼ κατὰ τὸν σὸν λόγον καὶ τῶν ὄνων αἰσχίον τὸ στόμα ἔχειν. Ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν τεκμήριον λογίζῃ ὡς ἐγὼ σοῦ καλλίων εἶμι, ὅτι καὶ Ναΐδες θεαὶ οὔσαι τοὺς Σειληνοὺς ἔμοι ὁμοιότερους τίχουσιν ἢ σοί; (8) Καὶ ὁ Κριτόβουλος, Οὐκέτι, ἔφη, ἔχω πρὸς σὲ ἀντιλέγειν, ἀλλὰ διαφερόντων, ἔφη, τὰς ψήφους, ἵνα ὡς τάχιστα εἰδῶς ὅτι με χρὴ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι. Μόνον, ἔφη, κρυφῇ φερόντων· δέδοικα γὰρ τὸν σὸν καὶ Ἀντισθένης πλοῦτον μὴ με καταδυναστεύσει. (9) Ἡ μὲν δὲ παῖς καὶ ὁ παῖς κρύφα ἀνέφερον. Ὁ δὲ Σωκράτης ἐν τούτῳ διεπράττετο τὸν τε λύχνον ἀντιπροσενεγκεῖν τῷ Κριτοβούλῳ, ὡς μὴ ἐξαπατηθῆσαν οἱ κριταί, καὶ τῷ νικήσαντι μὴ ταινίας ἀλλὰ φιλήματα ἀναδῆματα παρὰ τῶν κριτῶν γενέσθαι. (10) Ἐπεὶ δὲ ἐξέπεισον αἱ ψῆφοι καὶ ἰγένοντο πᾶσαι σὺν Κριτοβούλῳ, Παπαῖ, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐχ ὅμοιον ἔοικε τὸ σὸν ἀργύριον, ὃ Κριτόβουλε, τῷ Καλλίῳ εἶναι. Τὸ μὲν γὰρ τούτου δικαιοτέρους ποιεῖ, τὸ δὲ σὸν ὥσπερ τὸ πλεῖστον διατρίβειν ἱκανόν ἐστι καὶ δικαστὰς καὶ κριτὰς.

jecit Critobulus, non recusio. Doceto autem me si quid habes callidum, te pulchriorem esse quam sim ego. Tantum, ait, lucernam aliquis propius admoveat. Primum ad causæ te inquisitionem provoco : tu vero respondeto. At tu interrogato. Utrum igitur pulchritudinem in homine tantum existimas esse, an etiam in aliqua re alia? Profecto, ait, mea quidem sententia, est etiam in equo, et bove, et multis rebus inanimis. Nam et scutum esse pulchrum scio, et gladium, et hastam. Et qui fieri potest, ait, quæ invicem sibi nulla sunt re similia, esse omnia pulchra? Si ad opera, quorum causa nos ea singula paravimus, bene fuerint elaborata, vel apta satis a natura illis usibus, quibus serviunt : et ipsa pulchra sunt, inquit Critobulus. Nosti ergo, cui nobis usui sint oculi? Hi scilicet, ait, ut videamus. Hoc igitur pacto tuis pulchriores oculi mei fuerint. Qui sic? Nam tui tantum quod adversum est spectant, mei etiam quod est a latere, propterea quod exterius prominent. Ain' tu cancrum inter animalia cuncta præditum esse oculis optimis? Maxime vero, inquit : nam habet oculos a natura egregie ad firmitatem quoque comparatos. Esto sane, ait. At uter nasus, meusne, an tuus, est pulchrior? Equidem, ait, meum esse pulchriorem arbitror : si quidem odores percipiendi causa dii nobis nares condiderunt. Nam meatus narium tui terram versus spectant, mei vero sursum expansi sunt : quo fit, ut ab omni parte odores recipere possint. Nasus autem simus quomodo recto potest esse pulchrior? Quia nihil est, ait, quod obespiait, sed permittit, ut oculi statim, quæ velint, videant. At nasus sublimior, quasi si faciat id per injuriam, sepimento quodam oculis disjungit. Quod os autem attinet, ait Critobulus, equidem tibi cedo. Nam si mordendi causa factum est, longe tu majus aliquid morsu avellere possis, quam ego. At vero quia tibi labra sunt crassa, non meum putas osculum esse mollius? Videor, inquit, uti tu quidem prædicas, etiam asinis os habere turpius. Illud tamen non existimas argumentum esse satis magnum, me pulchritudine te superare, quod et Naides, quæ divæ sunt, Silenos pariant, mihi quam tibi similiores? Non possum, inquit Critobulus, amplius contradicere. Itaque distribuuntur sane calculi, ut quamprius sciam, quid me vel perpeti, vel exsolvere oporteat. Modo, ait, clanculum eos ferant : nam tuas et Antisthenis opes metuo, ne me copia sua opprimant. Puella igitur et puer clanculum eos colligebant. Interim Socrates perfecit ut lucerna Critobulo admoveatur, ne deciperentur judices ; atque etiam ut victori non fasciæ, sed oscula corollarum loco a judicibus decernerentur. Posteaquam ejecti essent calculi, atque omnes pro Critobulo facerent : Papæ, ait Socrates, argentum tuum non videtur esse argento Calliæ simile, mi Critobule. Nam quod ille habet, justiores reddit homines : tuum vero, quemadmodum aliqui argentum maxima ex parte, tum judices tum disceptatores corrumpere potest.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε.

Ἐκ δὲ τούτου οἱ μὲν τὰ νικητήρια φιλόμακτα ἀπολαμβάνειν τὸν Κριτόβουλον ἐκέλευον, οἱ δὲ τὸν κύριον πείθειν, οἱ δὲ καὶ ἄλλα ἔσκαωπον. Ὁ δὲ Ἑρμογένης κἀνταῦθα ἐσιώπη. Καὶ ὁ Σωκράτης ὀνομάσας αὐτὸν, Ἑρμοῖς ἄν, ὦ Ἑρμοῖνες, εἰπεῖν ἡμῖν τί ἐστὶ παροιμία; Καὶ δὲ ἀπεκρίνατο, Εἰ μὲν ὅτι ἐστὶν ἐρωτῆς, οὐκ οἶδ'· ἀλλὰ μοι δοκῶν εἰποιμ' ἄν. (ε) Ἀλλὰ δοκεῖ τοῦτ', ἔρη. Τὸ τοίνυν παρ' ὀνόν λυπεῖν τοὺς συνόντας, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω παροιμίαν. Οἷσθ' ὅν, ἔρη, ὅτι καὶ σὺ νῦν ἡμῶς λυπεῖς σιωπῶν; ἢ καὶ ὅταν λέγῃς; ἔρη. Οὐδ' ἄλλ' ὅταν διαλέπωμαι. ἢ ὅν λέγῃς σε ὅτι μεταξὺ τοῦ ἡμῶς λέγειν οὐδ' ἄν πρέζα, μὴ ὅτι λόγον ἄν τις παρεῖραι; (β) Καὶ ὁ Σωκράτης, ὦ Καλλιᾶ, ἔρη, ἄν τις ἐνδοξομένην βοηθῇσαι; Ἐγὼ γ', ἔρη. Ὅταν γὰρ ὁ κύριος φθέγγεται, παντάπασι σιωπῶμεν. Καὶ ὁ Ἑρμογένης, ἢ ὅν βούλεσθε, ἔρη, ὥσπερ Νικόστρατος ὁ ὑποκριτὴς τετραμέτρα πρὸς τὸν αὐτὸν κατέειπεν, οὕτω καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὑμῖν διαλέγωμαι; (γ) Καὶ ὁ Σωκράτης, Πρὸς τὸν θεῶν, ἔρη, Ἑρμοῖνες, οὕτω ποιεῖ. Οἷμαι γάρ, ὥσπερ ἡ ὁδὴ ἡδίων πρὸς τὸν αὐτὸν, οὕτω καὶ τοὺς τοὺς λόγους ἡδύνασθαι ἄν τι ὑπὸ τῶν φθόγγων, ἄλλως τε καὶ εἰ ἡγοράζοις ὥσπερ ἡ ἀλλήτρις καὶ σὺ πρὸς τὰ λεγόμενα. (δ) Καὶ ὁ Καλλιᾶς ἔρη, Ὅταν σὺν δ' Ἀντισθένης οὐδ' ἐλέγχῃ τινα ἐν τῷ συμπόσιῳ, τί ἐστὶ τὸ αἰσχρὸν; Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Τὸ μὲν ἐλεγχόμενῳ σῆμαι ἄν, ἔρη, πρέπειν συριγγῶν.

6. Τοιούτων δὲ λόγων ὄντων ὡς ἐώρα ὁ Σωκράτης τῶν μὲν αὐτοῦ ἐπιδεικνύτων ἀμειλύντας, ἀλλήλοις δὲ ἡδόμενους, φησὶν τῷ Σωκράτει εἶπεν, Ἀρα σὺ, ὦ Σωκράτης, δ' ὑποκριτὴς ἐπικαλούμενος; Οὐκ οὖν κἀλῶν, ἔρη, ἢ εἰ ἀφροντιστὸς ἐκαλούμεν. Εἰ μὴ γε ἐδόξαις τῶν μεταφῶρων φροντιστὴς εἶναι. (ε) Οἷσθα ὅν, ἔρη, ὁ Σωκράτης, μεταφροντιστὴν τὸν θεῶν; Ἀλλ' οὐ μὰ Δί', ἔρη, οὐ τοῦτον σε λέγουσιν ἐπιμελεῖσθαι, ἀλλὰ τῶν ἀνομιανέστατων. Οὐκ οὖν καὶ οὗτος ἄν, ἔρη, θεῶν ἐπιμελόμεν. Ἀνοθεν μὲν γε ὄντες ὠρεῖσθ' οἶν, ἀνοθεν δὲ ρῆς παρέχουσιν. Εἰ δὲ ψυχρὰ λέγω, σὺ αἴτιος, ἔρη, πράγματα μοι παρέχων. (ς) Ταῦτα μὲν, ἔρη, ἔα· ἀλλ' εἰπέ μοι πόσους ψύλλης πόδας ἔμοῦ ἀπέχεις. Ταῦτα γὰρ σέ φασι γεωμετρεῖν. Καὶ ὁ Ἀντισθένης εἶπε, Σὺ μέντοι δαινὸς εἰ, ὦ Φίλιππε, εἰκάζειν. Οὐ δοκεῖ σοι ὁ ἀνὴρ οὗτος λοιδορεῖσθαι βουλομένῳ εἰκέναι; καὶ μὰ τὸν Δί', ἔρη, καὶ ἄλλοις γε πολλοῖς. (v) Ἀλλ' ὅμως, ἔρη ὁ Σωκράτης, σὺ αὐτὸν μὴ εἰκάξῃς, ἵνα μὴ καὶ σὺ λοιδορουμένῳ εἰκάξῃς. Ἀλλ' εἰπερ γέ τοι τοῖς πᾶσι καλοῖς καὶ τοῖς βέλτεστοις εἰκάξῃς αὐτὸν, ἐπαινέσονται μᾶλλον ἢ λοιδορουμένῳ δικαίως ἂν εἰκάξῃς μέ τις. Καὶ νῦν σὺ γε λοιδορουμένῳ εἰκάξας, εἰ πάντ' αὐτοῦ βελτίω φῆς εἶναι. (vi) Ἀλλὰ βούλει πονηροτέροις εἰκάξῃς αὐτόν; Μηδὲ πονηροτέροις. Ἀλλὰ μηδενί; Μηδενί μηδὲν τοῦτον εἰκάξῃς. Ἀλλ' οὐ μέντοι γε σιωπῶν οἶδα ὅπως ἄξιον τοῦ δαίπνου ἐργάζομαι. Καὶ ἐξῆς γ', ἄν ἂ μὴ

CAPUT VI.

Secundum haec alii Critobolum hortabantur, ut oscula victoriae pramia reciperet; alii, ut persuaderet prius eum, cuius essent in potestate; alii aliter jocabantur. Hermogenes etiam tum silebat. Quo nominatim Socrates compellato, Possisne dicere nobis, ait, Hermogenes, quid sit παροιμία? Et ille, Si queras quid sit, inquit, nihil mihi constat: quid autem mihi esse videatur, dicere forte possim. Id placet, ait Socrates. Ego igitur esse judico παροιμίαν, in vino molestum esse iis quibuscum verseris. Ergo scire debes, ait Socrates, te quoque silendo nobis jam molestiam exhibere. Num etiam quando loquimini? Non, sed quum interuati-mus. Tene vero fugit, ne pilum quidem, nedum sermonem alicuius interea, dum vos loquimini, interfici a quoquam posse? Tum Socrates, Possisne alicui, Callia, inquit, qui i coarguitur, succurrere? Possim equidem, ait. Nam quum tibia sonum edit, prorsus silemus. Et Hermogenes, Vultisne igitur, ait, ut quemadmodum Nicostratus histrio ad tibiam tetrametra recitabat, ita et ipse, dum tibia sonat, vobiscum colloquar? Sic facito, quaso per deos, mi Hermogenes, ait Socrates. Arbitror enim perinde ut cantus ad tibiam adhibitus jucundior est, ita etiam futurum, ut sermones tui sonis illis nonnihil suavioris reddantur; praesertim si gestum alicuius addas ad ea quae dicuntur abs te, id quod haec fiducia facit. Et Callias, Ergo quum Antisthenes hic, ait, quendam in convivio coarguerit, quis erat concentus tibiarius? Ei, qui coarguetur, ait Antisthenes, convenire arbitror sibilum.

Hujusmodi colloquia quum haberentur, ac videret eos Syracusanus illa quidem negligere, quae ipse exhiberet, mutus autem sermonibus se oblectare, Socrati invidens, Tunc, ait, Socrates, ille ipse es, quem meditatore vocant? Certe paletrius hoc est, inquit, quam si vocarer incogitans. Nisi quidem sublimium mediator esse videreris. Num ergo quidquam nosti, ait Socrates, quod diis sit sublimius? Maime vero te istis occupari aium, sed rebus maxime « supervacaneis ». Ergo sic etiam, inquit, dii mihi curasunt. Nam illi, quum « superne » pluunt, nostro « vacant » commodo, iidem « superne » lucem suppeditant. Quod si frigida profero, tu auctor es, qui negotium mihi facessis. Tu vero, inquit alter, mitte ista, ac dicito mihi, quot pulicis pedes tu a me absis: nam haec metiri te aium. Tum Antisthenes: Enimvero, Philippe, ait, tu in assimilando acutus es: an non videtur hic homo tibi similis illi esse, qui convivium facere velit? Profecto, inquit, atque aliis etiam multis. Tu tamen, ait Socrates, nulli eum similem facito, ne et ipse convivium facienti similis videare. Verum si honestis et optimis quibusque similem eum fecero, merito quis me laudanti potius quam convivianti similem dixerit. Atqui tu convivianti es similis, si omnia in eo meliora dicis quam in aliis. Vis igitur magis perversis eum comparare? Ne illis quidem. Nulli ergo? Nulli in nulla re eum similem dixeris. Atqui nescio quo pacto, si taceam, digna hoc convivio facturus sim. Imo facile, inquit, si ta-

δαί λέγειν, ἔφη, σωπᾶς. Αὕτη μὲν δὴ ἡ παροιμία οὕτω κατεσβέσθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐκ τούτου δὲ τῶν ἄλλων οἱ μὲν ἐκέλευον εἰκάζειν, οἱ δὲ ἐκώλυον. Θορύβου δὲ ὄντος ὁ Σωκράτης αὐτὰς πάλιν εἶπεν, Ἄρα ἐπειδὴ πάντες ἐπιθυμοῦμεν λέγειν, νῦν ἂν μάλιστα καὶ ἡμεῖς ἄσαιν; καὶ εὐθὺς τοῦτ' εἰπὼν ἤρχεν ὥδῃς. (2) Ἐπεὶ δ' ἤσεν, εἰσφέρειτο τῇ ὀρχηστρίδι τρογὸς τῶν κεραμεικῶν, ἐφ' οὗ ἐμελλε θαυματουργήσκειν. Ἐνθα δὴ εἶπεν ὁ Σωκράτης, ὦ Συρακόσιε, κινδυνεύσω ἐγὼ, ὥσπερ σὺ λέγεις, τῷ ὄντι φροντιστῇ εἶναι· νῦν γοῦν σκοποῦ ὅπως ἂν ὁ μὲν παῖς ὅδε ὁ σὸς καὶ ἡ παῖς ἥδε ὡς βῆσται διάγοιεν, ἡμεῖς δ' ἂν μάλιστα ἂν ἐμφανιζόμεθα θεώμενοι αὐτοῦς· ὅπερ εὖ οἶδα ὅτι καὶ σὺ βούλει. (3) Δοκεῖ οὖν μοι τὸ μὲν εἰς μαχαίρας κυβιστᾶν κινδύνου ἐπίδειγμα εἶναι, ὁ συμπῶσις οὐδὲν προσήκει. Καὶ μὴν τό γε ἐπὶ τοῦ τρογοῦ ἅμα περιδινουμένου γράφειν τε καὶ ἀναγιγνώσκειν θαῦμα μὲν ἴσως τί ἐστιν, ἡδονὴν δὲ οὐδὲ ταῦτα δύναμαι γινῶναι τίν' ἂν παράσχοι. Οὐδὲ μὴν τό γε διαστρέφοντας τὰ σώματα καὶ τρογούς μιμουμένους ἡδίων ἢ ἡσυχίαν ἔχοντας τοὺς καλοὺς καὶ ὥραίους θεωρεῖν. (4) Καὶ γὰρ δὴ οὐδὲ πάντι τὸ σπάνιον τό γε θαυμασιόσις ἐντυχεῖν, εἴ τις τούτου δεῖται, ἀλλ' ἔξεστιν αὐτίκα μάλα τὰ παρόντα θαυμάζειν, τί ποτε ὁ μὲν λύχνος διὰ τὸ λαμπρὰν φλόγα ἔχειν φῶς παρέχει, τὸ δὲ χαλκεῖον λαμπρὸν ὃν φῶς μὲν οὐ ποιεῖ, ἐν αὐτῷ δὲ ἄλλα ἐμφανιζόμενα παρέχεται· καὶ πῶς τὸ μὲν ἔλαιον ὑγρὸν ὃν αὖξαι τὴν φλόγα, τὸ δὲ ὕδωρ ὅτι ὑγρὸν ἐστὶ κατασβέννυσιν τὸ πῦρ. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῦτα μὲν οὐκ εἰς ταῦτ' οὐδὲν τῷ οἴνῳ ἐπισπεύδει· (5) εἰ δὲ ὀργοῖντο πρὸς τὸν αὐλὸν σχήματα ἐν οἷς Χάριτες τε καὶ Ἄρραι καὶ Νύμφαι γράφονται, πολλὸν ἂν οἶμαι αὐτοὺς τε ῥῶν διάγειν καὶ τὸ συμπόσιον πολλὸν ἐπιχαριτώτερον εἶναι. Ὁ οὖν Συρακόσιος, Ἀλλὰ ναὶ μὰ τὸν Δι', ἔφη, ὦ Σώκρατες, καλῶς τε λέγεις καὶ ἐγὼ εἰς αὐτὰ θεάματα ἐφ' οἷς ἡμεῖς εὐφρανεῖσθε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ὁ μὲν δὴ Συρακόσιος ἐξελθὼν συνεκροτέϊτο· ὁ δὲ Σωκράτης πάλιν αὐτὸν καινοῦ λόγου κατήρχεν. Ἄρ', ἔφη, ὦ ἄνδρες, εἰκὸς ἡμῖς παρόντος δαίμονος μεγάλου καὶ τῷ μὲν χρόνῳ ἰσθλικοῦ τοῖς αἰγινέσι θεοῖς, τῇ δὲ μορφῇ νεωτάτου, καὶ μεγάλῃ μὲν πάντας ἐπέχοντος, ψυχῇ δὲ ἀνθρώπου ἰδρυμένου, Ἐρωτος, μὴ ἀμνημονῆσαι, ἀλλὰ τὸ καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐσμὲν τοῦ θεοῦ τούτου θιασῶται; (2) Ἐγὼ τε γὰρ οὐκ ἔχω χρόνον εἰπεῖν ἐν ᾧ οὐκ ἔρῳν τινας διατελῶ, Χαρμίδην δὲ τόνδε οἶδα πολλοὺς μὲν ἐραστὰς κτησάμενον, ἐστὶ δὲ ὢν καὶ αὐτὸν ἐπιθυμῆσαντα· Κριτόβουλός γε μὴν καὶ ἐρώμενος ὢν ἤδη ἄλλων ἐπιθυμεῖ. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Νικηράτος, ὡς ἐγὼ ἀκούω, ἐρῶν τῆς γυναικὸς ἀντερᾶται. Ἐρμιογένη γε

ΞΕΝΟΦΩΝ.

ceas quæ proferri non oportet. Atque hæc quidem in vino rixa sic exstincta fuit.

CAPUT VII.

Post hæc alii pergere jubebant in comparando, alii vetabant. Quumque tumultus esset exortus, rursus loqui Socrates incipiebat: Num quia cuncti loqui cupimus, etiam una cecinerimus? Et quum primum id dixisset, cantilenam ordiebatur. Ubi cecinisset, illata est saltatrici rota ex earum genere quibus utuntur figuli, in qua miranda quædam exhibitura erat. Tum Socrates, Periculum erit, mi Syracusane, inquit, ne, quemadmodum tu ais, sim revera mediator: nunc certe considero, quo pacto puero huic tuo et huic puellæ optime possit esse, ac nos eos spectando voluptatis plurimum capiamus: quod quidem sat scio te quoque velle. Videtur ergo mihi, provolutionem in caput, quæ fit super gladios, exhibitionem esse periculi a convivio alienam. Quod vero etiam in rota circumvoluta scribit ac lecitiat, est illud quidem certe miraculum quoddam: verum intelligere non possum, quam etiam hæc voluptatem suppeditent. Nec item jucundius est formosos et elegantes spectare, quum corpora torquent et rotas imitantur, quam ubi quiescunt. Etenim non admodum rarum est, in res admiratione dignas incidere, si quis hoc desideret: sed licet statim admiremur ea quæ adsunt, quoniam modo lucerna, quod flammam splendidam habeat, lumen suppedilet, quum ahenum, et ipsum splendens, lucem id quidem non emittat, sed in se tamen alia apparentia exhibeat; quo pacto oleum, quum humidum sit, flammam augeat, quum aqua, quod sit humida, ignem exstinguat. Verum ne hæc quidem eodem impellunt animos quo vinum. At si ad tibiam formis iis saltarent, quibus tum Gratia, tum Horæ, Nymphæ denique pinguntur, multo id ipsis facilius futurum arbitrarer, ac longe convivium hoc fore hilarius ac gratius. Et Syracusanus ille, Profecto, inquit, mi Socrates, recte dicis, et introducā ego spectacula, quæ delectationem vobis sunt allatura.

CAPUT VIII.

Quapropter egressus Syracusanus ad agenda se componebat, et Socrates novum orationis exordium instituebat: Profecto, viri, par est nos, quum magnus quidam deus adsit, qui ætate deos æternos æquat, forma maxime juvenis est; amplitudine sua cuncta sustinet, animo hominibus insidet, nimirum Amor, ejus minime oblivisci; præsertim quum omnes in ejus dei sacris sodales simus. Nam equidem tempus aliquod commemorare non possum, quo non aliquo semper amore fuirum occupatus; et Charmidem hunc scio multos amatores habere, ac nonnullos ab ipso quoque expeti: Critobulus certe, quum adametur, jam et ipse alios amore complectitur. Quin etiam Niceratus, ut equidem accepi, uxorem amans, vicissim ab ea diligitur.

43

μήν τίς ἡδὼν οὐκ οἶδεν ὥς, ὅτι ποτ' ἐστὶν ἡ καὶ οὐκ-
γαθία, τῷ παύσει· ἐρωτᾷ κατατάσσεται· οὐχ ὁρᾷτε ὡς
σπουδαίαι μὲν αὐτοῦ αἱ ἀφροῦναι, ἀτρεμεῖς δὲ τὸ ὄμμα,
μέτριοι δὲ οἱ λόγοι, πραεὶα δὲ ἡ ψυχὴ, ὑπαρὼν δὲ τὸ
ἥθος· τοῖς δὲ σεμνυτάτοις θεοῖς φίλοις χρώμενος οὐδὲ
ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερορᾷ· σὺ δὲ μόνος, ὦ Ἀντί-
σθενες, οὐδενὸς ἐρᾷς; (1) Naί μὲν τοὺς θεοὺς, εἶπεν ἐκεί-
νος, καὶ σοῦδρά γε σὺ. Καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκώψας
ὡς δὲ ὑρυπτόμενος εἶπε, Μὴ νῦν μοι ἐν τῷ παρόντι ὄργην
ἄρῃς; (2) Ὡς γὰρ ὁρᾷς, ἄλλα πράττω. (3) Καὶ ὁ Ἀν-
τίσθενες ἔλεξεν, Ὡς σκαθὴς αἰνέει σὺ, μακροπρὸς σουτοῦ,
αἰ τοιαῦτα ποιεῖς· τοτὶ μὲν τὸ θαυμάσιον προμαρτυρόμε-
νος σὺ διαλέγῃ μοι, τοτὶ δ' ἄλλου τοῦ ἐριμέμενος. (4)
Καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη, Πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Ἀντίσθενες,
μόνον μὴ συγκόλῃς μοι τὴν δ' ἄλληλν χαλεπότητα ἐγὼ σου
καὶ φέρω καὶ οἷόν τι φιλικῶς. Ἀλλὰ γὰρ, ἔφη, τὸν μὲν
σὺν ἐρωτᾷ κρύπτωμεν, ἐπειδὴ καὶ ἐστὶν σὺ ψυχρὴ καὶ
ἐμμορβία τῆς ἐμῆς. (5) Ὅτι γε μὴν σὺ, ὦ Καλλιᾶ,
ἐρᾷς Ἀυτοπόλεον πᾶσα μὲν ἡ πόλις οἶδε, πόλιν δὲ
ὄμμα καὶ τῶν ξένων. Τούτου δ' αἰτίαν το πατέρων τε
δογμασθῶν ἀφροτέρους ὑμᾶς εἶναι καὶ αὐτοὺς ἐπιφανεῖς.
(6) Αἰ μὲν σὺν ἐγώ μοι ἡγάμην τὴν σὴν φύσιν, νῦν δὲ
καὶ πολλὸν μᾶλλον, ἐπεὶ ὅρῳ σε ἐρῶντα οὐχ ἄδρόσθητι
χλευανόμενος, οὐδὲ μαλακίᾳ ἠρωπυόμενος, ἀλλὰ πᾶσιν
ἐπιδεικνυμένῳ βόρην τε καὶ καρτερίαν καὶ ἀνδρείαν
καὶ σωφροσύνην· τὸ δὲ ταύτων ἐπιθυμῶν τεκμηρίον
ἐστὶ καὶ τῆς τοῦ ἐραστοῦ φύσεως. (7) Εἰ μὲν σὺ μὲν
ἐστὶν Ἀφροδίτῃ ἢ Διότι, Ὀυρανία καὶ Πάνδημος,
οὐκ οἶδ'· καὶ γὰρ Ζεὺς ὁ αὐτὸς δοκῶν εἶναι πολλὰς
ἐπωνυμίας ἔχει· ὅτι γε μέντοι χωρὶς ἑκατέρᾳ βοῦκοί
τε καὶ ναοὶ εἰσι καὶ θυσαίαι τῇ μὲν Πανδήμῳ βρόχιον ὀρ-
τῆραι, τῇ δὲ Ὀυρανίᾳ ἀφρότῆραι, οἶδα. (8) Φιλίας
δ' ἂν καὶ τοὺς ἐρωτας τὴν μὲν Πάνδημον τῶν σωμάτων
ἐπιθυμῶμεν, τὴν δ' Ὀυρανίαν τῆς ψυχῆς τε καὶ τῆς φι-
λίας καὶ τῶν καλῶν ἐρῶμεν. (9) Ὅς οὐ γὰρ καὶ σὺ, ὦ Καλ-
λίᾳ, κατέχευθαι μοι δοκεῖς ἐρωτας. (10) Τεκμηρίον
δὲ τῆς τοῦ ἐρωμένου καὶ οὐκ ἀγαθῆς καὶ ὅτι σε ὅρῳ τὸν
πατέρα αὐτοῦ παρακαλεῖσθαι εἰς τὰς πρὸς τοῦτον
συνουσίας. Οὐδὲν γὰρ τούτων ἐστὶν ἀπόκρυφον πατρὸς
τῷ καλῷ τε καὶ ἀθῷ ἐραστῇ. (11) Καὶ ὁ Ἑρμογένης
εἶπε, Νῆ τὴν Ἥραν, ἔφη, ὦ Σωκράτης, ἄλλα τέ σου
πολλὰ ἄρεται καὶ ὅτι νῦν ἄμα χαρίζομαι Καλλιᾶ καὶ
παιδεύεις αὐτὸν ὁσὸν περ γρή εἶναι. Νῆ Δί', ἔφη, ὅπως
δὲ καὶ ἐπὶ μᾶλλον εὐφραίνεται, βούλομαι αὐτῇ μαρ-
τυρήσθαι ὡς καὶ πολλὸν καίστεον ἐστὶν ὅ τῆς ψυχῆς ἢ ὁ
τοῦ σώματος ἐρῶς. (12) Ὅτι μὲν γὰρ δὴ ἀνευ φιλίας
συνουσίαι οὐδεμίᾳ ἀξιολόγους πάντες ἐπιστάμεθα. Φιλεῖν
γε μὴν τῶν μὲν τὸ ἥθος ἀγαθῶν ἀνάγκη ἡδεῖα καὶ
ἐλευθευσία καὶ εὐταίαν τῶν δὲ τοῦ σώματος ἐπιθυμούντων
πολλοὶ μὲν τοὺς τρόπους μέμνηται καὶ μισοῦσι τῶν ἐρω-
μένων (13) ἢν δὲ καὶ ἀφροτέρᾳ στέλλωσι, τὸ μὲν τῆς
ὥρας αὐτοῦ τὰς δόξας παρακαλεῖ, ἀπολείποντος δὲ
τούτου ἀνάγκη καὶ τὴν φιλικὴν συναπομαρτυρήσθαι, ἡ
δὲ ψυχὴ ὁσὸν περ ἂν γρόνιον ἢ ἐπὶ τὸ βροννηώτερον καὶ

Quis autem nostrum nescit, Hermogenem honestatis amare, et
quidquid tandem ea sit, contabescere? non videtis, quam
ejus severa sint supercilia, oculi immoti, oratio moderata,
vox lenis, mores hilares? quumque deos, qui maxime nobis
venerandi sunt, amicos habeat, nos tamen, qui homines
sumus, non negligit. Tu vero, Antisthenes, solus nemi-
nem amas? Imo te vehementer amo profecto. Tum jocando
Socrates quasi fastidians, Ne in praesentia mihi, ait, mole-
stus sis. Nam, uti vides, aliud ago. Et Antisthenes, Quan-
tu, inquit, leno tui, semper hujusmodi plane quaedam facis,
ac nonnumquam mecum non colloqueris, numinis utens
praetextu, nonnumquam aliud quidpiam agens. Tum So-
crates, Quaesro te per deos, mi Antisthenes, ait, tantum
ne concidas me: qui molestiam quamvis aliam abs te tunc
fero, tum laturus sum amico. Enimvero amorem tuum
nos occultemus, quum non animi sit, sed pulchritudinis
mee. Quod autem tu, Callia, Autolyceum ames, civitas
universa novit; atque, ut arbitror, etiam exteri plerique.
Ejus rei causa est, quod uterque vestrum parentes habet
claros, et ipsi quoque illustres sitis. Atque equidem invidiam
tuam semper admittatis sum, sed multo nunc magis, quum
te illum amare video, qui non deliciis diffuit, neque prae-
molitit languescit; sed omnibus et robur, et tolerantiam,
et fortitudinem, et temperantiam suam demonstrat. Hu-
jusmodi vero amores expetere, argumentum est etiam in eum
ejus qui amat. Equidem num una sit Venus, an duae, Coe-
lestis nimirum et Vulgaris, haud scio. Nam et Jupiter, qui
unus esse videtur, cognomina multa habet. Distinctas qui-
dem utrique Veneri esse aras et fana, sacrificiaque, Vulgari
quidem leviora, Coelesti puriora, fieri scio. Et conjicere licet,
etiam amores, corporum quidem, a Vulgari illa innutti:
animi vero, et amicitiae, et actionum honestarum, a Coelesti.
Ac tu quidem, mi Callia, hoc ipso amore mihi videris esse
captus. Argumento mihi est ejus, quem amas, honestas,
quodque te video patrem ejus ad congressus cum hoc tuos
adjuvare. Quippe nihil horum bonus et honestus amator
occultum patri esse vult. Et Hermogenes, Per Junonem,
inquit, mi Socrates, quum ob alia te multa admior, tum
quod modo Calliae simul rem gratam facis, et quidem ipsam
esse oporteat, instituis. Profecto sic est, ait: at pie ut
magis etiam delectetur, confirmare illi volo, multo prae-
stantiorem esse animi quam corporis amorem. Novimus
enim omnes absque amicitia consuetudinem nullam ejus-
quam esse pretii. Amor autem eorum, qui mores et indol-
em admirantur, necessitudo quaedam jucunda et voluntaria
vocatur; multi at eorum, qui corpus adpetunt, mores vitu-
perant et odere eorum quos amant. Quod si ament corpus
simul cum anima, formae flos sine dubio celeriter aetate quasi
marcescit; quo deficiente, necesse esset una etiam amicitiam
marcescere; verum animus quandiu prudentia proficit, etiam

ἀξιεραστοτέρα γίγνεται. (15) Καὶ μὴν ἐν μὲν τῇ τῆς μορφῆς χρῆσει ἐνεστί τις καὶ κόρος, ὥστε ἅπερ καὶ πρὸς τὰ σιτία διὰ πλησμονῆν, ταῦτα ἀνάγκη καὶ πρὸς τὰ παιδικὰ πάσχειν· ἡ δὲ τῆς ψυχῆς φιλία διὰ τὸ ἀγνὴ εἶναι καὶ ἀκορεστοτέρα ἐστίν, οὐ μέντοι, ὡς γ' ἂν τις οἰηθείη, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεπαρροδιτοτέρα, ἀλλὰ σαφῶς καὶ ἀποτελεῖται ἡ εὐχὴ ἐν ᾗ αἰτούμεθα τὴν θεὸν ἐπαρρόδιτα καὶ ἔπη καὶ ἔργα διδόναι. (16) Ὡς μὲν γὰρ ἀγαταί τε καὶ φιλεῖ τὸν ἐρώμενον θαλλουσα μορφῇ τε ἐλευθερία καὶ ἡθεὶ αἰδήμονί τε καὶ γενναίῳ ψυχῇ εὐθὺς ἐν τοῖς ἡλιξίν ἡγεμονική τε ἄμα καὶ φιλόφρων οὖσα οὐδὲν ἐπιδέχεται λόγου· ὅτι δὲ εἰκὸς καὶ ὑπὸ τῶν παιδικῶν τὸν τοιοῦτον ἔραστον ἀντιφιλεῖσθαι, καὶ τοῦτο διδάσω. (17) Πρῶτον μὲν γὰρ τίς μισεῖν δύναται ἂν ὅφ' οὗ εἰδείη καλὸς τε καὶ ἀγαθὸς νομιζόμενος; ἔπειτα δὲ ὁρῶν αὐτὸν τὰ τοῦ παιδὸς καλὰ μᾶλλον ἢ τὰ ἑαυτοῦ ἡδέα σπουδάζοντα; πρὸς δὲ τούτοις πιστεύει μὴτ' ἂν παρὰ τὴν ποιήσῃ μῆτ' ἂν καμῶν ἀμορφότερος γένηται, μειωθῆναι ἂν τὴν φιλίαν; (18) Οἷς γε μὴν κοινὸν τὸ φιλεῖσθαι, πῶς οὐκ ἀνάγκη τούτους ἡδέως μὲν προσορᾶν ἀλλήλους, εὐνοϊκῶς δὲ διαλέγεσθαι, πιστεύειν δὲ καὶ πιστεύεσθαι, καὶ προνοεῖν μὲν ἀλλήλων, συνῆδεσθαι δ' ἐπὶ ταῖς καλαῖς πράξεσι, συνάχεσθαι δὲ ἥν τι σφάλμα προσπίπτῃ, τότε δ' εὐφραينوμένους διατελεῖν ὅταν ὑγιαίνοντες συνῶσιν, ἣν δὲ κάμῃ ὑποτεροσύν, πολλὴ συνεχεστέραν τὴν συνουσίαν ἔχειν, καὶ ἀπόντων ἐτι μᾶλλον ἢ παρόντων ἐπιμελεῖσθαι; οὐ ταῦτα πάντα ἐπαρρόδιτα; διὰ γέ τοι τὰ τοιαῦτα ἔργα ἄμα ἐρῶντες τῆς φιλίας καὶ χρώμενοι αὐτῇ εἰς γῆρας διατελοῦσι. (19) Τὸν δὲ ἐκ τοῦ σώματος κρεμάμενον διὰ τί ἀντιφιλήσειεν ἂν ὁ παῖς; πότερον ὅτι ἑαυτῷ μὲν νέμει ὧν ἐπιθυμεῖ, τῷ δὲ παιδί τὰ ἐπονείδιστά τε; ἢ διότι αὐτὸν σπεύδει πράττειν παρὰ τῶν παιδικῶν, εἵργει μάλιστα τοὺς οἰκείους ἀπὸ τούτων; (20) Καὶ μὴν ὅτι γε οὐ βιάζεται, ἀλλὰ πείθει, διὰ τοῦτο μᾶλλον μισήσιος. Ὅ μὲν γὰρ βιαζόμενος ἑαυτὸν πονηρὸν ἀποδεικνύει, ὁ δὲ πείθων τὴν τοῦ ἀναπειθομένου ψυχὴν διαφθείρει. (21) Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ χρημάτων γε ἀπεμπολῶν τὴν ὥραν τί μᾶλλον στέρξει τὸν πριάμενον ἢ ὁ ἐν ἀγορᾷ πωλῶν καὶ ἀποδοδόμενος; οὐ μὴν ὅτι γε ὠραίος ἄνθρωπος, οὐδὲ ὅτι γε καλὸς οὐκέτι καλῶ καὶ ἐρῶντι οὐκ ἐρῶν ὁμιλεῖ, φιλήσει αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ ὁ παῖς τῷ ἀνδρὶ ὥσπερ γυνὴ κοινωνεῖ τῶν ἐν τοῖς ἀπρροδισίοις εὐφροσυνῶν, ἀλλὰ νήφων μεθύοντα ὑπὸ τῆς ἀπρροδίτης θεᾶται. (22) Ἐξ ὧν οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ καὶ τὸ ὑπερορᾶν ἐγγίγνεται αὐτῷ τοῦ ἐραστοῦ. Καὶ σκοπῶν δ' ἂν τις εὖροι ἐκ μὲν τῶν διὰ τοὺς τρόπους φιλουμένων οὐδὲν χαλεπὸν γεγεννημένον, ἐκ δὲ τῆς ἀναίδους ὁμιλίας πολλὰ ἤδη καὶ ἀνόσια πεπραγμένα. (23) Ὡς δὲ καὶ ἀνελεύθερος ἡ συνουσία τῷ τὸ σῶμα μᾶλλον ἢ τῷ τὴν ψυχὴν ἀγαπῶντι, νῦν τοῦτο δηλώσω. Ὅ μὲν γὰρ παιδεύων λέγειν τε αὐτῷ καὶ πράττειν δικαίως ἂν ὥσπερ Χείρων καὶ Φοῖνίξ ὑπ' Ἀχιλλέως τιμῶντο, ὁ δὲ τοῦ σώματος ὀρεγόμενος εἰκότως ἂν ὥσπερ πτωχὸς περιέπιτο. Ἄει γάρ τοι προσαιτῶν καὶ προσδεόμενος ἢ

fit amabilior. Quin et in usu formæ satietas quædam inest. Quo fit, ut quæ in ciborum usu propter satietatem, ea in amoribus quoque necessario accident. At animi amor, propterea quod castus sit, etiam insatiabilior est; nec idcirco uti quis existimare possit, minus est venustus ac iucundus; sed plane votum illud perficitur, quo petimus, ut dea tum verba, tum actiones venustas largiatur. Quod enim liberali forma et indole verecunda generosaque florens animus, quique statim inter æquales principe loco dignus simul et comis est, tum suscipiat, tum diligat amores suos; id vero verbis ostendi non est opus. Esse autem consentaneum, amatorem huiusmodi etiam suis amoribus gratum fore vicissim, id quoque docebo. Primum enim quis odisse possit illum a quo se bonum et honestum haberi sciat? deinde quem cernat amati decora magis quam suas voluptates curare? credat præterea, sive quid delinquatur, sive morbo deformior factus sit, amicitiam diminutum non iri? Quibus autem communis amor est, quo pacto non hos necesse est libenter se intueri, benevole colloqui, fidem habere sibi mutuo, prospicere sibi invicem, voluptatem simul capere ex honestis actionibus; condolere, si quid adversi accidat; denique perpetuo gaudere, dum bona cum valetudine frui consuetudine mutua possunt; sin alteruter ægrotet, multo frequentius convenire; de absentibus denique quam præsentibus, magis esse sollicitum? an non hæc omnia sunt amoris plena? Certe ob huiusmodi officia simul et amicitia studio tenentur, et ea perpetuo ad senectutem usque fruuntur. At eum, qui a corpore pendet, quamobrem diligat aliquis mutuo? utrum idcirco, quod sibi tribuit ea quæ concupiscit, adamato maxime probrosa? an quod ab iis, quæ impetrare ab amato studiose cupit, maxime necessarios arceat? Atqui magis etiam odio dignus est, quod non vim afferat, sed persuadeat. Nam qui vim affert, improbum esse hominem sese declarat; qui vero persuadet, is illius qui persuadetur animum corrumpit. Jam vero et is qui pecunia formam vendit, qui magis diligit ementem sese, quam emptorem is qui vendit res in foro, et addicit? non enim certe, quod formosus cum deformi, pulcher cum non pulchro, non amans cum amante versatur, idcirco eum diligit. Non enim mas ita, ut mulier, voluptatum rei veneræ cum viro particeps est; sed sobrius ipse temulentum ex venere spectat. Unde non mirum est, si contemptus amatoris in ipso existit. Quod si quis rem consideret, inveniet nihil rei gravis ex illorum amore, qui ob mores amantur, accidisse; quum multa, eaque nefaria, de illa impudenti consuetudine evenerint. Jam et illiberalem esse consuetudinem illius, qui corpus magis, quam animum diligit, modo indicabo. Nam qui aliquem instituit, ut et dicere, quæ necesse sit, et gerere possit; is merito, perinde ac Chiro et Phœnix ab Achille, affici honore debet: at qui corpus concupiscit, merito mendici cujusdam instar sectetur. Semper etenim comitatur emendicans et addi cupiens vel osculum, vel aliquam aliam tactio-

φιλήματός ἢ ἄλλου τινὸς ψιλάφρηματός παρακολουθεῖ. (21) Εἰ δὲ λαμπρότερον λέγω, μὴ θαυμάζετε· ὃ τε γὰρ οἶνος συνεπαίρει καὶ ὁ αἶς σύντοκος ἐμοὶ ἔριος κεντρίζει εἰς τὸν ἀντίπαλον ἔρωτα αὐτῷ παρόρμησάσθαι. (22) Καὶ γὰρ δὴ δοκεῖ μοι ὁ μὲν τῷ εἶδει τὸν νοῦν προσέχων μεμνησθαι ὡδὸν εὐκλείαν. Οὐ γὰρ ὅπως πλείονος ἄξιος γένηται ἐπιμελείται, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ὅτι πλείονα ὥραϊα καρπώσεται. Ὁ δὲ τῆς φιλίας ἐριέμενος μᾶλλον ἐνικε τῷ τὸν οἰκεῖον ἀγρόν κεκτημένον. Πάντοθεν γοῦν φέρον ὅτι ἂν δύνηται πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸν ἐρώμενον. (23) Καὶ μὴν καὶ τῶν παιδικῶν ὥς μὲν ἂν εἰδῇ ὅτι ὁ τοῦ εἶδους ἐπαρκῶν ἄρξει τοῦ ἔραστοῦ, εἰδὼς αὐτὸν τὰλλα βραδυσυρεῖν ὥς δ' ἂν γινώσκῃ ὅτι ἂν μὴ καὶ ὡς ἀγαθὸς ἦ, οὐ καθίζει τὴν φιλίαν, τοῦτον προσήκει μᾶλλον ἀρετῇ ἐπιμελίσθαι. (24) Μέγιστον δ' ἀγαθὸν τῷ ὁρεγνόμενῳ ἐκ παιδικῶν φίλον ἀγαθὸν ποιήσασθαι, ὅτι ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀρετὴν ἀρετῇ. Οὐ γὰρ οἷόν τε πονεῖν αὐτὸν ποιῶντα ἀγαθὸν τὴν συνόντα ἀποδείξει, οὐδὲ γὰρ ἀνακιστρύειν καὶ ἀκρασίαν παρεχόμενον ἐγκατεῖ καὶ αἰδούμενον τὸν ἐρώμενον ποιήσαι. (25) Ἐπιθύρω δέ σοι, ἔφη, ὦ Καλλιὰ, καὶ μυθολογεῖται ὡς οὐ μόνον ἀνθρώποι ἀλλὰ καὶ θεοὶ καὶ ἔριος τὴν τῆς ψυχῆς φιλίαν περὶ πλείονος ἢ τὴν τοῦ σώματος χεῖρσιν ποιοῦνται. (26) Ζεὺς τε γὰρ ὅσων μὲν θνητῶν ὅσων μορφεῖ ἡράσθη, συγγενόμενος εἷς αὐτὰς θνητὰς εἶναι ὅσων δὲ ψυχὰς ἀγαθῶν, ἀθανάτους τούτους ἐποίησεν ὧν Ἡρακλῆς μὲν καὶ Διόσκουροι εἰσι, λέγονται δὲ καὶ ἄλλοι. (27) Καὶ ἐγὼ δὲ σφραγίσθαι καὶ Γανυμήδην οὐ σώματος ἀλλὰ ψυχῆς ἐνεκα ὑπὸ Διὸς εἰς Ὀλύμπου ἀνεβλήναι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τοῦνομα αὐτοῦ. Ἔστι μὲν γὰρ δῆπου καὶ Ὀυμήρῳ

γίνεται δὲ τ' ἀκούων·

τοῦτο δὲ φράζει ὅτι ἔδεται δὲ τ' ἀκούων. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλοι που

ποικιλῶς φρεσὶ μέλῃα εἰδώς·

τοῦτο δ' αὖ λέγει σφραγίσθαι βουλεύματα εἰδώς. Ἐξ ὧν συνεκροτέρων τούτων οὐχ ἡδυσώματος ὀνομασθεῖς ὁ Γανυμήδης ἀλλ' ἡδονοφώμων ἐν θεοῖς τετίμηται. (28) Αἰὶν Ἀλλὰ μὴν, ὦ Νικήρατε, καὶ Ἀχιλλεύς Ὀυμήρῳ πεποιήται οὐχ ὥς παιδικῶς Πατρόκλην ἀλλ' ὥς ἐταίρῳ ἀποθανόντι ἐκπρεπέστατα τιμωρήσεται. Καὶ Ὀρέστης δὲ καὶ Πυλάδης καὶ Θησεύς καὶ Πειρίθους καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν ἡμιθέων οἱ ἀριστοὶ θανόντες οὐ διὰ τὸ συγκαθεῖναι ἀλλὰ διὰ τὸ ἀγαθὰ ἀλλήλους τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα κοινῇ διαπεπράχθαι. (29) Τί δὲ, τὰ νῦν καὶ ἔργα οὐ πάντ' ἂν εὖρος τις ἐνεκα ἐπαίνοῦ ὑπὸ τῶν καὶ πονεῖν καὶ κινδυνεύειν θελόντων πραττόμενα μᾶλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐπιζωρμένων ἡδονῇ ἀντ' εὐχλείας αἰρεῖσθαι; καίτοι Πανστανίας γὰρ ὁ Ἀγάθωνος τοῦ ποιητοῦ ἔραστὴς ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῶν ἀκρασίᾳ συγκακινδυνεύοντων εἰρηκεν ὡς καὶ στρατεύματι ἀκινδυνώτατον ἂν γένοιτο εἰς παιδικῶν τε καὶ ἔραστῶν. (30) Τούτους γὰρ ἂν ἐρεῖ σέσθαι μάλιστα κτελεῖσθαι ἀλλήλους ἀπολείπειν,

nem. Quod si dicacius quid profero, velim mirum vobis non videatur. Nam et vinum me impellit, et amor ille meus domesticus, ut liberius adversus amorem illum loquar, quem amulum habet, me pungit. Videtur enim is mihi, qui formae animum adiecit, similis illi esse, qui fundum mercede conducit. Nam ille, ut melior reddatur, nihil pensi habet; sed ut ipse quam plurimum fructus ex eo percipiat. Qui vero amicitiam expetit, magis illi similis est, qui fundum proprium possidet. Etenim undecumque, si quid potest, colligens, adamatum meliorem efficit. Quam etiam ipsos amores, qui sciunt formam suam praebentes amatoribus imperare, consentaneum est in reliquis nequiter versari: at qui animadvertit non futurum ut, nisi bonus et honestus sit, amicitiam retineat, cum par est maiori studio virtutem colere. Maximum autem bonum illi contingat, qui ex adamato amicum egregium efficere vult, quod et ipsam necesse sit colere virtutem. Nec enim fieri potest, ut, si ipse nequiter se gerat, secum versantem bonum efficiat; neque si intemperantem et impudentem illi se exhibeat, adamatum temperantem ac verecundum efficere potest. Libet autem tibi, mi Callia, de fabularum etiam enarratione medicare, non solum homines, sed etiam deos ac heroes amorem animi pluris quam corporis usum facere. Jupiter enim mortales mulieres, quibuscumque ob formae venustatem amatis est congressus, eas mortales manere passus est: quorum vero animos admirabatur, eos immortales faciebat. Eorum in numero sunt Hercules, Castor, Pollux, atque etiam alii quidam commemorantur. Quin etiam, mea sententia, Ganymedes non corporis sed animi causa in Olympum a Jove translatus est: cui quidem sententiae nomen etiam suffragatur. Est enim alicubi apud Homerum,

« γίνονται » δὲ τ' ἀκούων·

hoc est, delectatur autem audiendo. Et alio in loco est,

« ποικιλῶς φρεσὶ » μέλῃα » εἰδώς·

hoc autem est, animo consilia sapientiae plena cognoscens. De quibus duobus verbis junctis non propter corporis, sed ob animi suavitatem, nuncupatur Ganymedes, a diis honore afficitur. Achillem quoque, mi Nicerate, fecit Homerus Patroclum, non ut amores suos, sed ut sodalem, gloriosissimam ulciscendam, posteaquam mortuus esset. Et Orestes ac Pylades, Theseus ac Pirithous, alique complures ex semideis praestantissimi, non propterea, quod amabant, sed quod invicem se suspiciendo res maximas et pulcherrimas una perfecerint, celebrantur. Quid autem? an non quae jam praefata patrantur facinora, repetit aliquis laudis gratia potius ab iis fieri, qui et labores et pericula volunt adire, quam ab aliis qui voluptatem pro gloria eligere consueverunt? Quamquam Agathonis poete amator Pausanias, dum purgaret eos qui per intemperantiam una voluntant, etiam exercitum ex adamatis et amatoribus fortissimum fieri posse dixit. Nam existimare se aiebat, hos in primis pudore praepediri, quominus se mutuo deserant.

θαυμασὰ λέγων, εἰ γε οἱ φόγου τε ἀφροντιστεῖν καὶ ἀναισχυντεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐπιζόμενοι οὗτοι μάλιστα αἰσχύνονται αἰσχρόν τι ποιεῖν. (34) Καὶ μαρτύρια δὲ ἐπιηγέτο ὡς ταῦτα ἔγνωκότες εἶεν καὶ Θηβαῖοι καὶ Ἥλαιοι. Συγκαθεύδοντας γοῦν αὐτοῖς ἄνωγας παρατάττεσθαι ἔφη τὰ παιδικὰ εἰς τὸν ἀγῶνα, οὐδὲν τοῦτο σημείον λέγων ὁμοιον. Ἐκεῖνοις μὲν γὰρ ταῦτα νόμιμα, ἡμῖν δ' ἐπονείδιστα. Δοκοῦσι δ' ἔμοιγε οἱ μὲν παραταττόμενοι ἀπιστοῦσιν εἰκέναι μὴ χωρὶς γεγόμενοι οἱ ἐρώμενοι οὐκ ἀποτελῶσι τὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔργα. (35) Λακεδαιμόνιοι δὲ οἱ νομίζοντες, ἐὰν καὶ ὀρεχθῇ τις σώματος, μηδενὸς ἂν ἔτι καλοῦ κάγαθου τοῦτον τυχεῖν, οὕτω τελέας τοὺς ἐρωμένους ἀγαθοὺς ἀπεργάζονται ὥς καὶ μετὰ ξένων καὶ μὴ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ταχθῶσι τῷ ἔραστῃ, ὁμοίως αἰδοῦνται τοὺς παρόντας ἀπολείπειν. Θεὸν γὰρ οὐ τὴν Ἀναίδειαν ἀλλὰ τὴν Αἰδῶ νομίζουσι. (36) Δοκοῦμεν δ' ἂν μοι πάντες ὁμολογοί γενέσθαι περὶ ὧν λέγω, εἰ ὧδε ἐπισκοποῖμεν, τῷ ποτέρως παιδί φιληθέντι μᾶλλον ἂν τις πιστεύσειεν ἢ χρήματα ἢ τέκνα ἢ χάριτας παρακατατίθεσθαι. Ἐγὼ μὲν γὰρ οἶμαι καὶ αὐτὸν τὸν τῷ εἰδὲ τοῦ ἐρωμένου χρώμενον μᾶλλον ἂν ταῦτα τῷ τὴν ψυχὴν ἔρασμαίω πιστεύσαι. (37) Σὺ γε μὴν, ὦ Καλλία, δοκεῖ μοι ἄξιον εἶναι καὶ θεοῖς χάριν εἰδέναι ὅτι σοι Αὐτολύκου ἔρωτα ἐνέβαλον. Ὡς μὲν γὰρ φιλότιμός ἐστιν εὐδῆλον, δε τοῦ κρηυχθῆναι ἐνεκα νικῶν παγκράτιον πολλοὺς μὲν πόνους, πολλὰ δ' ἀλγῆ ἀνέχεται. (38) Εἰ δὲ οἴοιτο μὴ μόνον ἑαυτὸν καὶ τὸν πατέρα κοσμήσειν, ἀλλ' ἱκανὸς γενήσεσθαι δι' ἀνδραγαθίαν καὶ φίλους εὖ ποιεῖν καὶ τὴν πατρίδα αὔξειν τρόπῃα τὴν πολλῶν ἰσάμενος, καὶ διὰ ταῦτα περιβλεπτός τε καὶ ὀνομαστός ἔσεσθαι καὶ ἐν Ἑλλήσι καὶ ἐν βαρβάροις, πῶς οὐκ οἶε αὐτὸν ὄντιν' ἡγοῖτο εἰς ταῦτα συνεργὸν εἶναι κράτιστον τοῦτον ταῖς μεγίσταις ἂν τιμαῖς περιέπειν; (39) Εἰ οὖν βούλει τοῦτω ἀρέσκειν, σκεπτόμεν μὲν σοι ποῖα ἐπιστάμενος Θεμιστοκλῆς ἱκανὸς ἐγένετο τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν, σκεπτόμεν δὲ ποῖα ποτε εἰδὼς Περικλῆς κράτιστος ἐδόκει τῇ πατρίδι σύμβουλος εἶναι, ἀθρητέον δὲ καὶ πῶς ποτε Σόλων φιλοσοφῆσας νόμους κρατίστους τῇ πόλει κατέθηκεν, ἐρευνήτεον δὲ καὶ ποῖα Λακεδαιμόνιοι ἀσχοῦντες κράτιστοι δοκοῦσιν ἡγεμόνες εἶναι· πρόξενον δὲ καὶ κατὰγονται αἰεὶ παρὰ σοὶ οἱ κράτιστοι αὐτῶν. (40) Ὡς μὲν οὖν σοι ἡ πόλις ταχὺ ἂν ἐπιτρέψειεν αὐτῇ, εἰ βούλει, εὖ ἴσθι. Τὰ μέγιστα γὰρ σοι ὑπάρχει. Εὐπατρίδης εἰ, ἱερεὺς θεῶν τῶν ἀπ' Ἐρεχθίδος, οἱ καὶ ἐπὶ τὸν βάρβαρον σὺν Ἰάκχῳ ἐστράτευσαν, καὶ νῦν ἐν τῇ ἑορτῇ ἱεροπρεπέστατος δοκεῖς εἶναι τῶν προγεγενημένων, καὶ σῶμα ἀξιοπρεπέστατον μὲν ἰδεῖν τῆς πόλεως ἔχεις, ἱκανὸν δὲ μόχθους ὑποφέρειν. (41) Εἰ δ' ὑμῖν δοκῶ σπουδαιολογῆσαι μᾶλλον ἢ παρὰ πότον πρέπει, μηδὲ τοῦτο θαυμάζετε. Ἀγαθῶν γὰρ φύσει καὶ τῆς ἀρετῆς φιλοτίμως ἐφιεμένων δεῖ ποτε τῇ πόλει συνεραστῆς ὧν διατελεῖ. (42) Οἱ μὲν δὲ ἄλλοι περὶ τῶν ρηθέντων διελέγοντο, δ' δ' Αὐτολύκος κατεθεῖτο τὸν Καλλίαν. Καὶ ὁ Καλλίας δὲ παρορῶν εἰς ἐκείνον

Quod quidem ab eo dictum mirari subit, eos scilicet, qui reprehensionem negligere, seque non revereri consuevissent mutuo, maxime verituros turpe quiddam admittere. Producebat et testimonia Thebanorum ac Eleorum, qui tale quid statuissent. Quamquam enim una cubent, nihilominus amores in praeliis eadem in acie collocari. Quod quidem argumentum minime congruens afferebat. Nam apud illos hæc consentanea sunt legibus, apud nos autem probro ducuntur. At mihi sane, qui eadem in acie collocantur, diffidere sibi videntur; ne videlicet, si seorsum essent dispositi ab ipsis adamati, fortium virorum muneri non responderent. Lacedæmonii vero, qui existimant corpus appetentem nihil amplius boni et præclari consequi, tam perfecte bonos ac fortes viros ex adamatis efficiunt, ut etiam si inter externos vel non in eadem cum amatore acie sint constituti, pariter tamen illos, qui adsunt, deserere vereantur. Non enim Impudentiam, sed Verecundiam esse deam credunt. Et videmur sane omnes in iis, de quibus loquimur, consentire; si hoc modo rem consideremus: utro scilicet modo adamato quis potius vel fortunas suas et liberos crediderit, vel beneficium præstiterit. Atque equidem sentio, etiam illum, qui amati forma utitur, lubentius hæc universa crediturum ei qui animo quoque sit amabilis. Te certe, mi Callia, diis gratias agere æquum est, mea sane sententia, qui Autolyci amorem tibi indiderint. Nam hunc honoris esse cupidum re ipsa patet, quippe qui ut per præconem quinquertii victor pronuntietur, labores multos multosque dolores tolerat. Quod si putat, se non solum sibi ac patri ornamento esse posse, sed etiam propter virtutem amicos beneficiis afficere, ac patriam amplificare, tropæa de superatis hostibus statuentem, eaque de causa conspicuum et celebrem futurum tum apud Græcos tum barbaros: qui non existimes ipsum maximis aliquem prosequanturum honoribus, quem duceret in hoc adiutorem se præstantissimum habiturum? Quare si huic placere vis, considerandum erit tibi, quo pacto Themistocles idoneus ad Græciam liberandam factus sit; itemque considerandum, quali Pericles instructus scientia visus sit patriæ consiliarius fuisse optimus; inquirendum, quo pacto philosophatus Solon patriæ leges optimas tulerit; pervestigandum, qualibus exercitiis utentes Lacedæmonii, præstantissimi duces esse videantur: et divertunt ad te semper præstantissimi ex ipsis publici hospites. Itaque scire debes, rempublicam cito semet tibi tradituram, si velis. Nam adjumenta maxima ad eam rem habes. Patricius es, sacerdos es deorum, ex iis qui sunt ab Erechtheo, qui cum Iaccho adversus regem barbarum militarunt: et nunc in festo augustissimus esse videris omnium majorum, et corpus habes inter huius urbis alia spectatu dignissimum, tolerandisque laboribus idoneum. Quod si vobis magis serio loqui, quam in vino conveniat, mirum id vobis ne videatur. Nam semper ego una cum republica dilexi eos, qui bona præditi essent indole, ac virtutis ambitiose cupidi essent. Ac de his quidem, ita dictis, ceteri disse-rebant. Autolycus autem Calliam adspiciebat, in quem vicissim Callias conjectis oculis: Ergo tu, mi Socrates,

εἶπεν, Οὐκοῦν σύ με, ὦ Σώκρατες, μαστροπεύσεις πρὸς τὴν πόλιν, ὅπως πράττω τὰ πολιτικά καὶ αἱ ἀρεσταὶ ὦ αὐτῇ. (13) Ναὶ μὰ Δί', ἔφη, ἦν ὁρῶσί γε τε μὴ τῷ δοκεῖν ἀλλὰ τῷ ὄντι ἀρετῆς ἐπιμελούμενον. Ἦ μὲν γὰρ ψευδὴς δοῖσα τὰ μὴ ἐλέγχεται ὑπὸ τῆς πείρας· ἡ δ' ἀληθὴς ἀνδραγαθία, ἣν μὴ θεὸς βλάπτῃ, αἰεὶ ἐν ταῖς πράξεσι λαμπροτέρῃ τὴν εὐκλείαν συμπαρέχεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Οὗτος μὲν δὲ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἔληξεν. Αὐτολύκος δὲ, ἥδη γὰρ ὥρα ἦν αὐτῷ, ἐξανίστατο εἰς περίπατον καὶ Ὀδῶνα ὁ πατήρ αὐτῷ συνεζῶν ἐπιστραφεὶς εἶπε, Νῆ τῇν Ἥραν, ὦ Σώκρατες, καλὸς γε καὶ ἀγαθὸς δοκεῖς μοι ἀνθρώπος εἶναι.

2. Ἐκ δὲ τούτου πρῶτον μὲν θρόνος τις ἐνδὸν κατετίθη, ἔπειτα δὲ ὁ Συρακούσιος εἰσελθὼν εἶπεν, Ὁ ἄνδρες, Ἀριάδνη εἰσεῖσιεν εἰς τὸν ἐκυτῆς τε καὶ Διονύσου θάλαμον. Μετὰ δὲ τοῦθ' ἦξει Διονύσος ὑποπαινωδῶς παρὰ θεοῖς καὶ εἰσεῖσι πρὸς αὐτήν, ἔπειτα παιζόντων πρὸς ἀλλήλους. 3) Ἐκ τούτου πρῶτον μὲν ἡ Ἀριάδνη ὡς νύμφη κεκοσμημένη παρῆλθε καὶ ἐκαθέζετο ἐπὶ τοῦ θρόνου. Οὐπω δὲ φαινομένου τοῦ Διονύσου ᾗδετο ὁ βακχεῖος βρῦμός. Ἐνθα δὲ ἡ γαστήρ τὸν ὀρχηστροδιδάσκαλον. Εὐθὺς μὲν γὰρ ἡ Ἀριάδνη ἀκούσασα τοιαύτῳ τι ἐποίησεν ὡς πᾶς ἂν ἔγνοι ὅτι ἀσμένῃ ἤκουσεν καὶ ὑπῆντησε μὲν οὐ οὐδὲ ἀνέστη, δὴλα δ' ἦν μόλις ἡρεμούσα. 4) Ἐπεὶ γε μὴν κατεῖδεν αὐτὴν ὁ Διονύσος, ἐπερχομένης ὡς περ ἂν εἰ τις φιλικώτατα ἐκαθέζετο ἐπὶ τῶν γονάτων, καὶ περιύχων ἐφίλησεν αὐτήν. Ἦ δ' αἰδουμένη μὲν ἐνόηκε, ὅπως δὲ φιλικῶς ἀντιπεριελάμβανεν. Οἱ δὲ συμπόται ὁρῶντες ἅμα μὲν ἐκρότουν, ἅμα δὲ ἐβόων αὖθις. 5) Ὡς δὲ ὁ Διονύσος ἀνιστάμενος συνανέστησε μετ' ἐκυτοῦ τὴν Ἀριάδνην, ἐκ τούτου δὲ φιλοῦντων τε καὶ ἀσπαζομένων ἀλλήλους στήματα παρῆν θεάσασθαι. Οἱ δ' ὁρῶντες ὅπως καλὸν μὲν τὸν Διονύσον, ὥραϊν δὲ τὴν Ἀριάδνην, οὐ σκώποντας δὲ ἀλλ' ἀληθινῶς τοῖς σόμασι φιλοῦντας, πάντες ἀνεπερωμένοι ἐθεῶντο. 6) Καὶ γὰρ ἤκουον τοῦ Διονύσου μὲν ἐπερωτῶντος αὐτὴν εἰ φιλεῖ αὐτόν, τῆς δ' οὕτως ἐπομνουσῆς ὥστε μὴ μόνον τὸν Διονύσον ἀλλὰ καὶ τοὺς παρόντας ἅπαντας συνομῶσαι ἂν ἢ μὴ τὸν παῖδα καὶ τὴν παῖδα ὑπ' ἀλλήλων φιλεῖσθαι· ἐώρεσαν γὰρ οὐ δεδιδαγμένοι τὰ στήματα ἀλλ' ἐφαιμένοις πράττειν ἅ παλαι ἐπιβόων. 7) Τέλος δὲ οἱ συμπόται ἰδόντες περιεβόληκός τε ἀλλήλους καὶ ὡς εἰς εὐνὴν ἀπόντας, οἱ μὲν ἀγχοὶ γαμῖν ἐπώμουν, οἱ δὲ γενημαχότες ἀνυβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀφαικνουν πρὸς τὰς ἐκυτῶν γυναικας, ὅπως τούτων τῶν γυναικων. Σώκρατες δὲ καὶ τῶν ἄλλων οἱ ὑπομείναντες πρὸς Ὀδῶνα καὶ τὸν υἱὸν τὸν Καλλίχ περιπατήσαντες ἀπέλθον. Αὕτη τοῦ τότε συμποσίου κατάλησις ἐγένετο.

lenocinio tuo me civitati conciliabis, ait, ut res civiles tractem, ac semper ei placeam. Profecto fiet hoc, inquit, si te non opinione sed re ipsa virtutis esse studiosum viderint. Nam falsa gloria celeriter ab experientia redarguitur; at vera strenuitas, nisi Deus impedimento sit, semper in actionibus splendidiorem gloriam suppeditat.

CAPUT IX.

Hujus quidem colloquii finis hic fuit. Et Autolycus, quasi ita tempus posceret, ad deambulationem surgebat, ac Iyco pater una cum ipso exibat; ac tum conversus: Per Jovem, inquit, mi Socrates, bonus et honestus mihi vir esse videris.

Secundum haec primo solium quoddam intus est collocatum, deinde Syracusanus ingressus, Ariadna, inquit, o viri, sum et Bacchi thalamum ingreditur. Postea Bacchus adveniet, largiuscule potus apud deos, et ingreditur ad illam: deinde ludent inter se. Hinc jam Ariadna tanquam sponsa exornata ingressa est, et in solio consedit. Interim, Baccho nondum prodente, tibia numerus Bacchi us canebatur. Tum omnes magistrum choroce praeicare. Nam Ariadna statim, quum haec audisset, tale quid faciebat, ut quivis animadverteret, lubenter id eam audisse. Atque obviam quidem illa non processit, nec adsurrexit; praese forebat tamen, quod vix conquiesceret. Posteaquam vero Bacchus eam vidisset, ita saltans, ut si quis cum summo amore, in genibus considebat; quumque complexus illam fuisset, etiam osculatus est. Ea vero tametsi pudore quodam affecta similis esset, amice tamen illum vicissim amplectebatur. Quod quum convivae cernerent, partim plausum dabant, partim rursus exclamabant. Quum autem Bacchus surgens Ariadnam secum erevisset, osculantum jam et complectentium sese gestus erat spectare. Illi quum revera Bacchum formosum esse cernerent, et Ariadnam venustate florentem, eosque non per jocos, sed vere se admotis oribus osculari, omnes erectis animis spectabant. Audiebant enim Bacchum interrogantem ipsam, num se amaret, atque illam hoc ita confirmantem jurejurando, ut non modo Bacchus, sed omnes etiam, qui aderant, jurasent, revera mutuum esse inter puerum et puellam amorem. Erant enim similes iis qui gestus hos non docti essent, sed facere cuperent id quod jamdudum expetivissent. Tandem quum convivae illos sese complexos cernerent, quasque ad cubile tendentes, quotquot uxores necdum duxerant, ducturos se jurabant; mariti vero consensu equis ad uxores suas avehebantur, ut iis potirentur. Socrates cum illis, qui remanserant, ad Lyconem ejusque filium una cum Calha deambulaturi discedebant. Hunc ad modum convivium tunc temporis dimissum est.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἄλλ' ἐγὼ ἐννοήσας ποτὲ ὡς ἡ Σπάρτη τῶν ὀλιγαν-
θροποτάτων πόλεων οὕσα δυνατωτάτη τε καὶ δυνα-
στοτάτη ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐφάνη, ἐθαύμασα ὅτῳ ποτὲ
τρόπῳ τοῦτ' ἐγένετο· ἐπεὶ μέντοι κατενόησα τὰ ἐπιτη-
δεύματα τῶν Σπαρτιατῶν, οὐκέτι ἐθαύμαζον. (2) Λυκοῦργον μέντοι τὸν θέντα αὐτοῖς τοὺς νόμους οἷς
πειθόμενοι ἡδαιμόνησαν, τοῦτον καὶ θαυμάζω καὶ εἰς
τὰ ἔσχατα μάλα σφοδρὸν ἡγοῦμαι. Ἐκεῖνος γὰρ οὐ μι-
μησάμενος τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἐναντία γνώ-
ταις πλείσταις, προέχουσιν εὐδαιμονίᾳ τὴν πατρίδα
ἀπέδειξεν. (3) Αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας, ἵνα ἐξ
ἀρχῆς ἀρξώμαι, οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελλούσας τίχτειν
καὶ καλῶς δοκούσας κόρας παιδεύεσθαι καὶ σίτῳ ἢ
ἀνυστὸν μετριοτάτῳ τρέφουσι καὶ ὅψῳ ἢ δυνατόν μι-
κροτάτῳ οἴνου γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχομένης ἢ ὑδαρεῖ
χρωμένης διαάγουσιν. Ὡς περ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν τὰς
τέχνας ἐχόντων ἐδραῖοι εἰσιν, οὕτω καὶ τὰς κόρας οἱ
ἄλλοι· Ἕλληνες ἡρμιζούσας ἐριουργεῖν ἀξιοῦσι. Τὰς
μὲν οὖν οὕτω τρεφομένας πῶς χρὴ προσδοκῆσαι μεγα-
λείῳ ἂν τι γεννησθαι; (4) Ὁ δὲ Λυκοῦργος ἐσθλῆτας μὲν
καὶ δούλας παρέχειν ἱκανὰς ἡγήσατο εἶναι, ταῖς δ'
ἐλευθεραῖς μέγιστον νομίσας εἶναι τὴν τεκνοποιίαν
πρῶτον μὲν σωμασκαεῖν ἔταξεν οὐδὲν ἥττον τὸ θῆλυ τοῦ
ἀρβρενοῦ φύλου· ἔπειτα δὲ δρόμου καὶ ἰσχυρός, ὥς περ καὶ
τοῖς ἀνδράσιν, οὕτω καὶ ταῖς θηλείαις ἀγῶνας πρὸς
ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμυρτέρων ἰσχυρῶν καὶ
τὰ ἔκγονα ἐβρῶμενέστερα γίνεσθαι. (5) Ἐπεὶ γε
μὴν γυνὴ πρὸς ἄνδρα ἔλθοι, ὁρῶν τοὺς ἄλλους τὸν
πρῶτον τοῦ χρόνου ἀμέτρως ταῖς γυναιξὶ συνόντας,
καὶ τούτου τάναντία ἔγνω· ἔσθλη γὰρ αἰδεῖσθαι μὲν
εἰσιόντα ὁρῆσαι, αἰδεῖσθαι δ' ἐξιόντα. Οὕτω δὲ συν-
όντων ποθεινοτέρως μὲν ἀνάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν,
ἐβρῶμενέστερα δὲ γίνεσθαι εἴ τι βλάστοι οὕτω μᾶλλον
ἢ εἰ διάχοροι ἀλλήλων εἴεν. (6) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ
ἀποπαύσας τοῦ ὁπότε βούλοιντο ἕκαστοι γυναῖκα ἀγε-
σθαι ἔταξεν ἐν ἀκμαίᾳ τῶν σωματῶν τοὺς γάμους ποι-
εῖσθαι, καὶ τοῦτο συμπερὶν τῇ εὐγονίᾳ νομίζων. (7)
Εἴ γε μέντοι συμβαίῃ γεραίῳ νέαν ἔχειν, ὁρῶν τοὺς
τῆλικούτους φυλάττοντας μάλιστα τὰς γυναῖκας, τάν-
αντία καὶ τούτου ἐνόμισεν· τῷ γὰρ πρεσβυτέρῳ ἐποίησεν,
ὅποιος ἀνὴρὸς σῶμά τε καὶ ψυχὴν ἀγασσείη, τοῦτον
ἐπαγομένῳ τεκνοποιήσασθαι. (8) Εἰ δέ τις αὖ γυ-
ναικὶ μὲν συνοικεῖν μὴ βούλοιο, τέκνων δὲ ἀξιολόγων
ἐπιθυμοίη, καὶ τούτῳ νόμον ἐποίησεν, ἦντινα [ἂν] εὐ-

XENOPHONTIS

LACEDÆMONIORUM

RESPUBLICA.

CAPUT I.

Cogitanti mihi aliquando Spartam, cum una ex urbibus
minime populosis sit, nihilominus et potentissimam et
clarissimam in Græcia exstitisse, mirum videbatur, quonam
modo id fieri potuerit. Sed posteaquam Spartanorum in-
stituta perspexi, non amplius mirabar. Lycurgum sane,
qui illas eis tulit leges, quibus parendo felices evasere, non
modo admior, sed etiam summe sapientem fuisse arbitror.
Nam is haudquaquam alias civitates imitatus, imo etiam
contraria plurimis statuens, ut patria felicitate ceteris
præstaret, effecit. Quippe statim (ut ab ipso principio
rem ordiar) quod sobolis procreationem attinet, ceteri puel-
las, quæ parituræ sunt et recte videntur educari, modico
quam maxime fieri potest pane, ac prout licet obsonio te-
nuissimò alunt; verum vino aut prorsus abstinentes aut
diluto utentes agere jubent. Ut autem plerique opifices
sedentarii sunt, sic ceteri Græci puellas quoque sine omni
motu lanificium exercere volunt. At quomodo potest exspe-
ctari, ut quæ sic educantur, generosum aliquid pariant? Ly-
curgus autem existimabat, vel ancillas ad vestem parandam
sufficere: ingenuarum vero munus in primis esse ratus
procreare liberos, primum non minus femineum sexum
habere corporis exercitia jussit quam masculinum; deinde
sicut viris inter se certamina cursus et roboris instituit, sic
etiam feminis; quod statueret, ex utroque parente robu-
sto etiam sobolem robustiorem nasci. Jam ubi ad virum
accedit mulier, quod alios immodice videret initio uxoribus
consuescere, hac etiam in parte plane diversum statuit.
Quippe sanxit pudorem esse, ut quis in thalamum vel in-
grediens, vel egrediens inde, conspiceretur. Hoc modo si
consuescant, majori eos erga se desiderio teneri necesse
est, et fortius, si qui producantur, fieri robustiores, quam
si satietas mutua obrepat. Præterea potestate adempta,
qua quis uxores ducerent cum ipsis lubitum esset, præ-
cepit, ut dum vigerent corpora, matrimonia contraherent,
idque ad bonæ sobolis procreationem conducere putabat.
Sin vero usu veniret, ut senex uxorem juvenilem haberet,
quia qui in hac ætate essent, videbat uxores diligentissime
custodire, etiam in ea parte contrarium plane statuit. Tulit
enim, ut hic senex, eo viro, quem ob corporis et animi dotes
suspiceret, ad uxorem adducto, sobolem susciperet. Quod
si quis feminae conjugium aversaretur, ac nihilominus
præstantium liberorum cupidus esset; etiam huic rei legem
servavit, ut quæcumque fecundam et indolis generosæ

τεκνον καὶ γενναίῳ ὁρῶν, πείσαντα τὸν ἔχοντα ἐκ ταύτης τεκνοποιεῖσθαι. (9) Καὶ πολλὰ μὲν τοιαῦτα συνεχώρει. Αἱ τε γὰρ γυναῖκες διττοὺς οἴκους βούλονται κατέχειν, οἱ τε ἄνδρες ἀδελφούς τοῖς παισὶ προσλαμβάνειν, οἱ τοῦ μὲν γένους καὶ τῆς δυνάμεως κοινωνοῦσι, τῶν δὲ γράμμάτων οὐκ ἀντιποιοῦνται. (10) Περὶ μὲν δὴ τεκνοποιίας οὕτω τὰναντία γινούσ τοῖς ἄλλοις εἴ τι διαφέροντας καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κατ' ἰσχὺν ἄνδρας τῇ Σπάρτῃ ἀπέτελεσεν ὁ βουόμενος ἐπισκοπεῖτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐγὼ μὲντοι, ἐπεὶ καὶ περὶ γενέσεως ἐξήγγημα, βούλομαι καὶ τὴν παιδείαν ἐκαστέρων σαφηνίσαι. Τῶν μὲν τοίνυν ἄλλων Ἑλλήνων οἱ φάσκοντες καλλίστα τοὺς υἱεὶς παιδεύειν, ἐπειδὴν τάχιστα αὐτοῖς οἱ παῖδες τὰ λεγόμενα ζυνῶσιν, εὐθύς μὲν ἐπ' αὐτοῖς παιδαγωγούς θεράποντας ἐπιστᾶσιν, εὐθύς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκαλίων μαθησομένων καὶ γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαιστρᾷ. Πρὸς δὲ τούτοις τῶν παιδῶν πόδας μὲν ὑποδήμασιν ἀπαλύνουσι, σώματα δὲ ἱματίων μεταβολαῖς διαθρύπτουσιν· σίτου γε μὴν αὐτοῖς γαστέρα μέτρον νομίζουσιν. (2) Ὁ δὲ Λυκοῦργος αὐτὶ μὲν τοῦ ἰδίου ἐκαστον παιδαγωγούς δοῦλους ἐπιστάναι ἄνδρα ἐπέστησε κρατεῖν αὐτῶν ἐξ ὧν περ αἱ μέγιστα ἀρχαὶ καθίστανται, ὅς δὴ καὶ παιδονόμος καλεῖται. Τοῦτον δὲ κύριον ἐποίησε καὶ ἀθροίζειν τοὺς παῖδας, καὶ ἐπισκοπεῖν, εἴ τις βραδυρρογῇ, ἰσχυρῶς κολάζειν. Ἔδωκε δ' αὐτῷ καὶ τῶν ἡρώωντων μαστιγιοφόρους, ὅπως τιμωροῖεν ὅτε δεῖοι. Ὡςτε πολλὰ μὲν αἰδῶ, πολλὰ δὲ παῖθω ἐκεί συμπαρῶναι. (3) Ἀντὶ γε μὴν τοῦ ἀπαλύνειν τοὺς πόδας ὑποδήμασιν ἔταξε ἀνυποδήτῃς κρατεῖν, νομίζων, εἰ τοῦτ' ἀτάκταιον, πολὺ μὲν βῆν ἂν ὁρῶντα βάλειν, ἄστυλῆστορον δὲ πρᾶντ' καταβῆναι, καὶ πεδῆσαι δὲ καὶ ἀναθροῖν καὶ θραμεῖν θάττον ἀνυπόδητον, εἰ ἡσυχῶς εἴη τοὺς πόδας, ἢ ὑποδεδεμένον. (4) Καὶ ἀντὶ γε τοῦ ἱματίους διαθρύπτειν ἐνόμισεν ἐπὶ ἱματίῳ δι' ἑστους προσθίξασθαι, νομίζων οὕτω καὶ πρὸς ψύχην καὶ πρὸς θάλαπιν ἄμεινον ἂν παρασκευάσθαι. (5) Σίτον γε μὴν ἔταξε τοσοῦτον ἔχοντα συμβουλεύειν τὸν ὁρῶντα ὥς ὑπὸ πλησμονῆς μὲν μήποτε βαρύνεσθαι, τοῦ δὲ ἐνδεεστερώς διατρεῖν μὴ ἀπείρους ἔχειν, νομίζων τοὺς οὕτω παιδευσμένους μᾶλλον μὲν ἂν δύνασθαι, εἰ δεήσειεν, ἀσιτήσαντας ἐπιπονήσαι, μᾶλλον δ' ἂν, εἰ παραγγελθείη, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σίτου πλείον χρόνον ἐπιταλῆναι, ἥττον δ' ἂν ὀψον δεῖσθαι, εὐχερέστερον δὲ πρὸς πᾶν ἔχειν βρῶμα. (6) καὶ ὑγιεινότερος δ' ἂν διατρεῖν, καὶ εἰς μάχος ἂν αὐξάνεσθαι τὴν βραδὴν τὰ σώματα ποιοῦσαν τροφὴν μᾶλλον συλλαμβάνειν ἡγήσατο ἢ τὴν διαπλοπύουσαν τῷ σίτῳ. Ὡς δὲ μὴ ὑπὸ λιμοῦ ἄναι αὐτεῖς ἦσαντο, ἀπραγμάτους μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔδωκε λαμβάνειν

conspexisset, persuaso ejus marito, prolem ex ea procrearet. Atque hujusmodi multa concessit. Etenim feminas binas domos occupatas tenere, et mariti earum liberis suis fratres adjungere volunt, qui in generis quidem ac virum societatem veniunt, a facultatibus tamen excluduntur. Hoc modo cum de procreatione sobolis statueret diversa ceteris, num Sparta viros tam proceritate quam robore praestantes produxerit, consideret qui volet.

CAPUT II.

Equidem quia de procreatione dixi, etiam utriusque sexus institutionem exponam. Ex Graecis ergo ceteris illi, qui rectissime liberos suos instituire se aiunt, ubi primum pueri ea, quae dicuntur, intelligunt, mox servos eis paedagogos praeficiunt, mox eos ad magistrorum ludos mittunt, ut et litteras, et musicam, et quae ad palastram pertinent, discant. Praeterea puerorum pedes per calceos teneriores reddunt, et corpora vestium mutationibus ad molitiem consuefaciunt: cibi modum ventre metiuntur. Lycurgus autem, pro eo quod illi seorsum singuli servos paedagogos praeficiunt, virum eis praesse instituit ex eorum numero, qui magistratus summos possunt obire: huic a puerorum gubernatione Paedonomi est nomen: cui quidem potestatem plenam colligendi pueros concessit, et eosdem puniendi graviter, inspectanti an quis nequiter agat. Eidem ex ephelis quosdam, qui flagella gestarent, adjunxit, ut, cum res posceret, ponas pueris irrogarent. Quo factum, ut magnum verecundiae, magnum simul in pueris obedientiae studium esset. Pro eo vero quod alii calceos pedes emollicent, jussit ut molitate pedes duriores efficerent: existimabat enim futurum, si ad hoc semet exercitarent, ut multo facilius ardua loca conscenderent, per declivia tutius descenderent, saltum darent, subsilirent, curreret sine alceati, siquidem pedes adsueficerent, multo expeditius quam calceati. Idem pro eo, quod illi vestibus sese emollicent, statuit ut ad unum se vestimentum anno toto adsuefacerent, quod putaret hac ipsos ratione tum ad frigora tum ad calores ferendos rectius instructos fore. Cibi tantum summi masculo suadendum censuit, ut praerepletione non gravaretur, et penuriam tolerandi non ignarus esset: putabat enim illos, qui sic instituerentur, diutius, ubi usus ita posceret, labores sine cibo toleraturos, magisque futurum ut, si esset imperatum, ab eodem cibo longius in tempus durarent, minus obsonii requirerent, quamvis escam denique facilius admitterent. Praeterea putabat, alimentum, quod corpora gracilia potius efficeret quam cibo dilataret, ad salubrius vivendum et ad incrementum proceritatis, adjumenti plus adferre. Ut autem a fame non nimium premerentur, non concessit eis, ut sine negotio consequenter

ὧν ἂν προσδένωνται, κλέπτειν δ' ἐφῆκεν ἔστιν ἃ τῶν λιμῶ ἐπικουροῦντας. (7) Καὶ ὥς μὲν οὐκ ἀπορῶν θ,τι δοίη ἐφῆκεν αὐτοῖς γε μηχανᾶσθαι τὴν τροφὴν οὐδένα οἶμαι τοῦτο ἀγνοεῖν· δῆλον δ' ἐστὶ τὸν μέλλοντα κλοπεύειν καὶ νυκτὸς ἀγρυπνεῖν δεῖ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπατᾶν καὶ ἐνεδρεῦειν, καὶ κατασκόπους δὲ ἐτοιμάζειν τὸν μέλλοντά τι λήψεσθαι. Ταῦτα οὖν δὴ πάντα δῆλον ἐστὶ μηχανικωτέρους τῶν ἐπιτηδείων βουλόμενος τοὺς παῖδας ποιεῖν καὶ πολεμικωτέρους οὕτως ἐπαίδευσεν. (8) Εἴποι δ' ἂν οὖν τις, τί δῆτα, εἴπερ τὸ κλέπτειν ἀγαθὸν ἐνόμιζε, πολλὰς πληγὰς ἐπέβαλε τῷ ἀλίσκομένῳ; ἐστὶ, φημί ἐγὼ, καὶ τάλλα ὅσα ἀνθρώποι διδάσκουσι κολάζουσι τὸν μὴ καλῶς ὑπηρετοῦντα. Κἀκεῖνοι οὖν τοὺς ἀλίσκομένους ὥς κακῶς κλέπτοντας τιμωροῦνται. (9) Καὶ ὥς πλείστους δὴ ἀρπάσαι τυροὺς παρ' Ὀρθίας καλὸν θεῖς, μαστιγοῦν τούτους ἄλλοις ἐπέταξε, τοῦτο δὲ δηλώσαι καὶ ἐν τούτῳ βουλόμενος ἐστὶ ἔστιν ὀλίγον χρόνον ἀλγίσαντα πολὺν χρόνον εὐδοκίμουντα εὐφραίνεισθαι. Δηλοῦται δὲ ἐν τούτῳ ἐστὶ καὶ ὅπου τάχους δεῖ ὁ βλακεύων ἐλάχιστα μὲν ὠφελεῖται, πλείστα δὲ πράγματα λαμβάνει. (10) Ὅπως δὲ μὴ δ' εἰ ὁ παιδονόμος ἀπέλθοι, ἔρημοι ποτε οἱ παῖδες εἴεν ἄρχοντος, ἐποίησε τὸν αἰὲ παρόντα τῶν πολιτῶν κύριον εἶναι καὶ ἐπιτάττειν τοῖς παισὶν θ,τι (ἂν) ἀγαθὸν δοκῇ εἶναι, καὶ κολάζειν, εἰ τι ἀμαρτάνοιεν. Τοῦτο δὲ ποιήσας διέπραξε καὶ αἰδουμένους εἶναι τοὺς παῖδας· οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰδοῦνται οὔτε παῖδες οὔτε ἄνδρες ὥς τοὺς ἄρχοντας. (11) Ὡς δὲ καὶ εἰ ποτε μὴδεὶς τύχοι ἀνὴρ παρῶν, μὴ δ' ὥς ἔρημοι οἱ παῖδες ἄρχοντος εἴεν, ἐθηκε τῆς ἰκτὸς ἐκαστῆς τὸν τορώτατον τῶν εἰρένων φρεῖν· ὥστε οὐδέποτε ἐκεῖ οἱ παῖδες ἔρημοι ἄρχοντός εἰσι.

12. Λεκτέον δὲ μοι δοκεῖ εἶναι καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἐρώτων· ἔστι γάρ τι καὶ τοῦτο πρὸς παιδείαν. Οἱ μὲν τοίνυν ἄλλοι Ἕλληνες θ, ὥς περ Βοιωτοὶ ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέστες ὁμιλοῦσιν, θ, ὥς περ Ἡλεῖοι διὰ χαρίτων τῇ ὥρᾳ χρῶνται· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ παντάπασι τοῦ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς εἰργουσιν ἀπὸ τῶν παιδῶν. (13) Ὁ δὲ Λυκούργος ἐναντία καὶ τούτοις πᾶσι γνούς, εἰ μὲν τις αὐτὸς ὧν οἶον δεῖ ἀγαθεῖς ψυχὴν παιδὸς πειρωτο ἄμμεμπτον φίλον ἀποτελέεσθαι καὶ συνεῖναι, ἐπῆναι καὶ καλλίστην παιδείαν ταύτην ἐνόμιζεν· εἰ δὲ τις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος φανείη, ἀσχίστον τοῦτο θεῖς ἐποίησεν ἐν Λακεδαίμονι μὴδὲν ἥττον ἐραστὰς παιδικῶν ἀπέχεσθαι ἢ γονεῖς παίδων (θ) καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἀπέχονται. (14) Τὸ μὲντοι ταῦτα ἀπιστεῖσθαι ὑπὸ τινων οὐ θαυμάζω· ἐν πολλαῖς γὰρ τῶν πόλεων οἱ νόμοι οὐκ ἐναντιοῦνται ταῖς πρὸς τοὺς παῖδας ἐπιθυμίαις. (15) Ἡ μὲν δὴ παιδεία εἴρηται θ, τε Λακωνικὴ καὶ ἡ τῶν ἄλλων Ἑλληνῶν· ἐξ ὁποτέρων δ' αὐτῶν καὶ εὐπειθέστεροι καὶ αἰδουμένωτεροι καὶ ὧν δεῖ ἐγκρατέστεροι ἄνδρες ἀποτελοῦνται ὁ βουλόμενος καὶ ταῦτα ἐπισκοπεῖσθω.

tur quibus ipsis opus esset; sed permisit, ut furto aliqua subtraherent, quibus levare fames posset. Non tamen enim idcirco concessisse, ut artificiosa industria sibi victum pararent, quia non haberet ipse quod aliud illis daret, neminem ignorare arbitror. Nimirum patet, eum, qui aliquid furto sit ablaturus, necesse habere ut noctu vigilet, interdiu fallat, insidias locet, atque etiam exploratores paret, si quidem aliquid accipere velit. In quibus omnibus apparet ita eum pueros instituisse, quod eos ad paranda necessaria solertiores, adeoque bellicosiores fecere vellet. Fortasse quis dixerit: Cur igitur si quidem furari bonum quid esse arbitrabatur, multis eum verberibus castigabat, qui deprehendebatur? Nimirum ideo, mea quidem sententia, quod aliis etiam in rebus, quas homines docent, non recte aliquid exsequentem plectant. Quamobrem illi quoque in deprehensos, ut parum peritos fures, animadvertunt. Cumque ingeniosum esse statuisset, si qui quam plurimos ex ara Dianæ Orthiæ caseos surripissent, eos tamen ab aliis virgis cardī jussit. Quo quidem significare voluit, fieri posse ut qui exiguo tempore dolores perferat, diuturna voluptate cum gloria fruatur. Præterea significatur hoc ipso, mollem et ignavum hominem, cum celeritate opus est, utilitatem minimum capere, molestias plurimum. Ut autem pueri, etiam moderatore suo absente, nunquam aliquo destituerentur, qui eis præset, instituit, ut ex civibus quicumque præsens quovis esset tempore, potestatem haberet tum imperandi pueris, quod ex usu esse videretur, tum plectendi, si quid delinquerent. Qua re perfecit ut pueri etiam verecundiores essent. Quippe nihil ita neque pueri, neque viri reverentur, atque præfectos suos. Ut autem ne tunc quidem, si forte nullus ætatis virilis adesset, rectore pueri suo carerent, sanxit, ut cuilibet classi imperaret acerrimus eorum, qui pueritiam jam egressi essent. Quo fit, ut istie pueri nunquam rectore careant.

Etiam de puerorum amoribus dicendum mihi videtur, quod hoc quoque ad institutionem valeat. Aliis in more Græcis est, ut vel conjuncti vir ac puer degant, quod fit apud Bæotos, vel formæ venustate muneribus potiantur, quod Eleis in usu est. Nonnulli sunt, qui prorsus amatores cum pueris etiam colloqui vetant. Lycurgus autem his quoque omnibus contraria statuens, si quis vir esset ejusmodi qualem esse deceret indolemque pueri admiratus, amicum sibi sincerum efficere cuperet, et cum eo versari; hoc ipsum laudabat, eamque putabat institutionem esse optimam. Sin aliquem pueri corpore duntaxat capi adpareret, id turpissimum esse statuit, adeoque perfecit ut apud Lacedæmonios nibilo utique minus amatores a puerorum amatorum congressu abstererent, quam vel parentes a filiis, vel a fratribus fratres veneris in rebus abstinent. Quæ sane fidem apud quosdam non mereri, nihil miror. Nam leges in plerisque civitatibus libidines ejusmodi non coercent. Hacenus de institutione tum Laconica tum ceterorum Græcorum. Ultra vero promptiores ad parendum et vererundiores et continentiores in iis, in quibus necesse est, viros efficiat, etiam hoc, qui volet, consideret.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὅταν γὰρ μὴν ἐκ παιδῶν εἰς τὸ μερκαλιεῖσθαι ἐκβαίνουσι, τῆνικαὶ οἱ μὲν ἄλλοι παύουσι μὲν ἀπὸ παιδαγωγῶν, παύουσι δὲ καὶ ἀπὸ διδασκάλων, ἄρχουσι δὲ οὐδένες ἐπὶ αὐτῶν, ἀλλ' αὐτονομίῳ ἀφίστην· ὁ δὲ Λυκούργος καὶ τούτων τάναντία ἔγνω. (2) Καταμαθὼν γὰρ τοῖς τηλικούτοις μέγιστον μὲν φρόνημα ἐμφυόμενον, μάλιστα δὲ ὕβριν ἐπιπολάζουσαν, ἰσχυροτάτας δὲ ἐπιθυμίας τῶν ἡδονῶν περισταμένας, τῆνικαὶ πλείστους μὲν πόνους αὐτοῖς ἐπέβαλε, πλείστην δὲ ἀσρολίαν ἐμψυχάζετο. (3) Ἐπιθείς δὲ καὶ εἰ τις ταῦτα φύγοι, μηδένος ἐπὶ τῶν καλῶν τυγχάνειν, ἐποίησε μὴ μόνον τοὺς ἐκ δημοσίου ἀλλὰ καὶ τοὺς κηδομένους ἐκάστων ἐπιμελεῖσθαι ὥς μὴ ἀποδειλιάσαντες ἀδόκιμοι παντάπασιν ἐν τῇ πόλει γένοιτο. (4) Πρὸς δὲ τούτοις τὸ αἰδεῖσθαι ἰσχυρῶς ἐμφυσιῶσαι βουλούμενος αὐτοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐπέταξεν ἐντὸς μὲν τοῦ ἱματίου τὴν χεῖρα εἶναι, σιγῇ δὲ πορεύεσθαι, περιθλίπειν δὲ μηδεμίαν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὄραν. Ἐνθα δὲ καὶ ὄλλον γεγένηται ὅτι τὸ ἄρρεν φύλον καὶ εἰς τὸ σωφρονεῖν ἰσχυρότερόν ἐστι τῆς τῶν ἡλιθίων φύσεως. (5) Ἐκείνων γοῦν ἦτον μὲν ἂν φωνῇ ἀκούσαις ἢ τῶν λιθίων, ἦτον δ' ἂν ὄμματα μεταστρέψαις ἢ τῶν χαλκῶν, αἰδομμενεστέρας δ' ἂν αὐτοῦς ἡγήσαιο καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς θαλάμοις παρβένων. Καὶ ἐπειδὴν εἰς τὸ φιλιτίον γε ἀφίκονται, ἀπαπτόν αὐτῶν καὶ τὸ ἐρωτηθὲν ἀκούσαι. Καὶ τῶν μὲν αὖ παιδικῶν οὕτως ἐπεμελήθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Περὶ γὰρ μὴν τῶν ἡδονῶν πολλὴ μάλιστα ἐσπούδατε, νομιζόν τούτους, εἰ γένοιτο οἷός τις, πλείστον ῥέπειν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τῇ πόλει. (2) Ὅρων οὖν, οἷς ἂν μάλιστα φιλονεικία ἐγγίνηται, τούτων καὶ χοροὺς ἀξιακροατάτους γιγνομένους, καὶ γυμνακοὺς ἀγῶνας ἀξιοθεατάτους, ἐνομίξεν, εἰ καὶ τοὺς ἡθιώτας συμβάλλοι εἰς ἔριν περὶ ἀρετῆς, οὕτως ἂν καὶ τούτους ἐπὶ πλείστον ἀφικνεῖσθαι ἀνδραγαθίας. Ὡς οὖν τούτους αὖ σὺ ἐβόλεν ἐξηγήτομαι. (3) Μιρόνται τείνον αὐτῶν οἱ ἐφοροὶ ἐκ τῶν ἀκαμάζοντων τρεῖς ἄνδρας· οὗτοι δὲ ἱππαγρέται καλοῦνται. Τούτων δ' ἕκαστος ἀνδραγαθὸν καταλέγει, διασφαρῆζων ὅτου ἕνεκα τοὺς μὲν προτιγᾷ, τοὺς δὲ ἀποδοκιμάζει. (4) Οἱ οὖν μὴ τυγχάνοντες τῶν καλῶν πολέμοισι τοῖς τε ἀποστελλασιν αὐτοῦ καὶ τοῖς αἰρεθείσιν ἀντ' αὐτῶν καὶ παρὰφυλάττουσιν ἀλλήλους, εἴαν τι παρὰ τὰ καλὰ νομιζόμενα βραδυσργῶσι.

5. Καὶ αὕτη δὴ γίνεταί ἡ θεωριεστάτη τε καὶ πολιτικωτάτη ἔρις, ἐν ᾗ ἀποδείδειται μὲν ἂν δεῖ ποιεῖν τὸν

CAPUT III.

Quando autem e pueritia transeunt ad adolescentiam, tum Græci quidem ceteri paedagogis magistrisque liberos suos committere desinunt, neque quisquam amplius eis imperat, sed juris sui fiunt: Lycurgus autem his quoque contraria statuit. Nam quod animadverteret, illis, qui hac essent ætate, spiritus a natura maximos inesse, maximamque petulantiam redundare, cupiditates denique voluptatem vehementissimas adesse: idcirco tunc plurimos iis labores imposuit, et occupationes eorum plurimas excogitavit. Cumque addidisset, eum, qui hac fugeret, expertem fore deinceps rerum egregiarum omnium, perfecit, ut non tantum publici prefecti, sed illi etiam, qui gererent privatim curam singulorum, operam darent, ne præ ignavia improbatii civibus universis essent. Præterea cum vehementer animis eorum pudorem inserere cuperet, instituit, ut in via manum utramque intra vestem continerent, incederent faciti, nusquam circumspicerent, ea tantum intuerentur, quæ ante pedes essent. Unde patuit, sexum marem etiam femino se modestius posse gerere. Sane vocem illorum minus audias, quam si lapidei; minus oculos flexeris, quam si essent alieni: denique verecundiores esse duxeris, quam sint illæ ipsæ quæ in thalamis degunt virgines. Quod si etiam ad philitiū veniant, satis habendum hoc ex eis audiri, de quo interrogati sunt. Et hac quidem ratione puerorum curam agebat.

CAPUT IV.

Ceterum multo maximam diligentiam puberibus impendit, quod eos duceret, si tales evaderent, quales esse conveniret, plurimum momenti civitatis commodis allaturus. Itaque cum videret, quibuscumque maxime studium contentionis innatum esset, horum et choros audito, et certamina gymnica spectatu esse dignissima; arbitrabatur, si puberes in contentionem virtutis inter se committeret, etiam illos hoc modo evasuros esse fortissimos. Exponam autem quo modo inter se hos commiserit. Eligunt ephori ex eorum numero, qui ætate sunt vegeta, tres viros, quos Hippagretas vocant. Eorum quisque centum sibi viros deligit, ac simul declarat quamobrem alios præferat, alios rejiciat. Itaque illi, qui honorem hunc non consequuntur, inimici fiunt tam iis, a quibus rejecti sunt, quam in electione sibi prælati, seque observant mutuo, num quid adversus ea, quæ honesta ducuntur, nequiter committant.

Atque hæc est diis acceptissima, et inprimis utilis reipublicæ contentio, qua demonstratur, quid viro fortī

ἀγαθόν, χωρὶς δ' ἑκάτεροι ἀσχοῦσιν ὅπως αἱ κράτιστοι ἔσονται, ἐὰν δέ τι δέη, καθ' ἓνα ἀρήξουσιν τῇ πόλει παντὶ σθένει. (6) Ἀνάγκη δ' αὐτοὺς καὶ εὐεξίας ἐπιμελεῖσθαι. Καὶ γὰρ πυκτεύουσι διὰ τὴν ἔριν θπου ἂν συμβάλωσι· διαλύειν μέντοι τοὺς μαχομένους πᾶς ὁ παραγενόμενος κύριος. Ἦν δέ τις ἀπειθῇ τῷ διαλύοντι, αἶγι αὐτὸν ὁ παιδονόμος ἐπὶ τοὺς ἐφόρους· οἱ δὲ ζημιούσι μεγάλως, καθιστάναί βουλόμενοι εἰς τὸ μῆποτε ὄργην τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς νόμοις κρατῆσαι. (7) Τοῖς γε μὴν τῇν ἡθητικὴν ἡλικίαν πεπερακόσιν, ἐξ ὧν ἦδη καὶ αἱ μέγισται ἀρχαὶ καθίστανται, οἱ μὲν ἄλλοι Ἑλλήνες ἀφελόντες αὐτῶν τὸ ἰσχύος ἔτι ἐπιμελεῖσθαι στρατεῦσθαι θμῶς αὐτοῖς ἐπιτάττουσιν, ὁ δὲ Λυκούργος τοῖς τηλικούτοις νόμιμον ἐποίησε κάλλιστον εἶναι τὸ θηρᾶν, εἰ μὴ τι δημόσιον κωλύοι, ὅπως δύναιντο καὶ οὗτοι μὴδὲν ἥττον τῶν ἡβώντων στρατιωτικὸς πόνους ὑποφέρειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἄ μὲν οὖν ἑκάστη ἡλικία ἐνομοθέτησεν ὁ Λυκούργος ἐπιτηδεύματα σχεδὸν εἰρηται· οἷαν δὲ καὶ πᾶσι δίαίταν κατεσκεύασε νῦν πειράσσομαι διηγέσθαι. (2) Λυκούργος τοῖνυν παραλαβὼν τοὺς Σπαρτιάτας ὥσπερ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας οἶκοι σκηνοῦντας, γνοὺς ἐν τούτοις πλείεστα βραδίουργεῖσθαι εἰς τὸ φανερόν ἐξήγαγε τὰ συσχῆνια, οὕτως ἡγούμενος ἤκιστ' ἂν παραβαίνεισθαι τὰ προσταττόμενα. (3) Καὶ σῖτόν γε ἔταξεν αὐτοῖς ὡς μῆτε ὑπερπληροῦσθαι μῆτε ἐνδεεῖς γίνεσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ παράλογα γίνεταί ἀπὸ τῶν ἀγρευμένων· οἱ δὲ πλοῦσοι ἐστὶν ὅτε καὶ ἄρτον ἀντιπαραβάλλουσιν· ὥστε οὔτε ἔρμος ποτε ἡ τράπεζα βρωτῶν γίνεταί, ἔςτ' ἂν διασκηνώσιν, οὔτε πολυδάπανος. (4) Καὶ μὴν τοῦ πότου ἀποπαύσας τὰς οὐκ ἀναγκαίας πόσεις, αἱ σφάλουσι μὲν σώματα, σφάλουσι δὲ γνώμας, ἐφῆκεν ὅποτε διψῶν ἕκαστος πίνειν, οὕτω νομίζων ἀβλαβέστατόν τε καὶ ἥδιστον ποτὸν γίνεσθαι. Οὕτω γε μὴν συσκηνοῦντων πῶς ἂν τις ἢ ὑπὸ λιχνείας ἢ οἰνοφλυγίας ἢ αὐτὸν ἢ οἶκον διαφθείρειεν; (5) Καὶ γὰρ δὴ ἐν μὲν ταῖς ἀλλαῖς πόλεσιν ὡς τὸ πολὺ οἱ ἡλικεῖς ἀλλήλοις σύνεισι, μεθ' ὧν περ καὶ ἑλαχίστη αἰδώς παραγίνεται· ὁ δὲ Λυκούργος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἀνέμειξε παιδεύεσθαι τὰ πολλὰ τοὺς νεωτέρους ὑπὸ τῆς τῶν γεραιτέρων ἐμπειρίας. (6) Καὶ γὰρ δὴ ἐπιχώριον ἐν τοῖς φιλιτοῖς λέγεσθαι, ὅτι ἂν καλῶς τις ἐν τῇ πόλει ποιήσῃ· ὥστ' ἕκεί ἤκιστα μὲν ὕβριν, ἤκιστα δὲ παροινίαν, ἤκιστα δὲ αἰσχροουργίαν καὶ αἰσχρολογίαν ἐγγίγνεσθαι. (7) Ἀγαθὰ γε μὴν ἀπεργάζεσθαι καὶ τάδε ἢ ἔξω σίτησις· περιπατεῖν τε γὰρ ἀναγκάζονται ἐν τῇ οἰκαδῇ ἀρόδῳ, καὶ μὴν τὸ ὑπὸ οἴνου μὴ σφάλεσθαι ἐπιμελεῖσθαι, εἰδότες ὅτι οὐκ ἐνθαπερ εἰεῖπνον καταμενοῦσι, καὶ τῇ ὄργῃ ὅσα ἡμέρα χρηστέον· οὐδὲ γὰρ ὑπὸ φανοῦ τὸν ἔτι ἐμψυροῦρον ἔξιστι πορεύεσθαι.

8. Καταμαθὼν γε μὴν ὁ Λυκούργος καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν

faciundum sit, et utrique semet in eo seorsum exercent, ut semper sint præstantissimi, ac res si postulet, singillatim reipublicæ totis viribus opitulentur. Præterea necesse est, ut bonæ constitutioni studeant. Nam ubicunque congressi fuerint, ob hanc inter se rixam collectando pugnant; dirimere autem pugnantes cujusvis est in potestate, qui forte intervenerit. Quod si quis dirimenti non obtemperet, eum moderator juventutis ad Ephoros deducit, a quibus ille acerrime multatur, id efficere volentibus, ne quis unquam ab ira superatus impediatur, quominus legibus pareat. Qui verò jam pubertatis annos excessere, e quorum numero magistratus summi creantur, eos Græci ceteri, remissa virium exercendarum cura, in militiam nihilominus proficisci jubent. Lycurgus autem introduxit, ut illa in ætate quam honestissimum habeatur, venationi operam dare, nisi quod publicum munus impediat, ut etiam hi non minus quam puberes, perferre labores militares possint.

CAPUT V.

Ac prope jam explicatum est, quæ cuilibet ætati studia Lycurgus præscripserit. Qualem vero victus rationem universis instituerit, jam exponere conabor. Cum igitur Lycurgus Spartanos accepisset pro Græcorum reliquorum consuetudine domi suæ victitantes, cumque animadvertisset, in his plurima ignave geri, convictus illos in publicum eduxit, quod ea ratione futurum existimaret, ut minime imperata transgredierentur. Cibum etiam eis ita instituit, ut nec nimium replerentur, nec penuria laborarent. Multa vero etiam præter rationem sunt de captis venando; pro quibus locupletes nonnunquam panem triticeum ut symbolam adventitiam exhibent. Quo fit, ut mensa nunquam careat cibis, quam diu convictus ille durat; nec tamen sumptuosa sit. Sublatis etiam potationibus non necessariis, quæ tum corpora, tum animos labefactant, potestatem eis bibendi reliquit, ubi quiaque sitiret; nam hac ratione putabat potum minime noxium, et longe suavissimum effici. Hinc qui fieri potest, ut aliquis ex iis, qui simul hoc modo victitant, vel gula, vel temulentia se reme suam familiarem perdat? Etenim aliis in urbibus plerumque æquales inter se versantur, inter quos minimum adest pudoris. Lycurgus vero Spartæ cives sic miscuit, ut illic juniores ab experientia seniorum ut plurimum erudiantur. Nam more patrio commemoratur in publicis illis epulis, quicquid in republica quisque præclare fecerit; quo fit, ut istis minime vel injuria, vel ex vino petulantia, vel factum turpe, vel turpe dictum interveniat. Etiam ad hoc utiles sunt epulæ foris publicæ, quod obambulare cogantur, ubi domum discedunt, atque operam dare, ne præ vino titubent, quippe qui sciant se non ibi mansuros, ubi cœnaverint, et tenebris perinde sibi esse utendum, ac die. Non enim cum face licet ei, qui necdum militiæ vacationem impetravit, incedere.

Cum autem animadvertisset Lycurgus, ah eodem cibo

αὐτῶν σίτην οἱ μὲν διακονοῦμενοι εὐχρόοι τε καὶ εὐσπαρκοὶ καὶ εὐρωστοὶ εἰσιν, οἱ δ' ἄπονοι περυστημένοι τε καὶ αἰσχροὶ καὶ ἀσθενεῖς ἀναγκάζονται, οὐδὲ τούτου ἡμέλησεν, ἀλλ' ἐννοῶν ὅτι καὶ ὅταν αὐτὸς τις τῇ ἑαυτοῦ γνώμῃ φιλοπονήῃ, ἀρκοῦν τὸ σῶμα ἔργῳ ἀναγκάζεται, ἐπέταξε τὸν αἰεὶ πρεσβύτερον ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐκάστῳ ἐπιμελεῖσθαι ὥς μήποτε αὐτοὶ ἐλάττους τῶν σιτίων γίνεσθαι. (9) Καὶ ἐμοὶ μὲν οὐδ' ἐν τούτῳ σπαλῆναι δοκεῖ. Οὐκ ἂν οὖν βραδίως γέ τις εὖροι Σπαρτιατῶν οὔτε υγιεινότερους οὔτε τοῖς σώμασι χρησιμωτέρους· ὁμοίως γὰρ ἀπὸ τῶν σκέλων καὶ ἀπὸ χειρῶν καὶ ἀπὸ τραχήλου γυμνάζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἐναντία γε μὴν ἔργῳ καὶ τὰδε τοῖς πλείστοις. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τῶν ἑαυτοῦ ἑκάστος καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν καὶ χρημάτων ἀρχοῦσιν· ὁ δὲ Λυκούργος, κατασκευάσαι βουλόμενος ὥς ἂν μηδὲν βλάπτουτες ἀπολαύσιόν τι οἱ πολῖται ἀλλήλων ἀγῶν, ἐποίησε παίδων ἑκάστον ὁμοίως τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἀρχειν. (1) Ὅταν δέ τις εἰδῇ ὅτι οὗτος πατέρης εἰσὶ τῶν παίδων τῶν αὐτοῦ ἀρχει, ἀνάγκη οὕτως ἀρχειν ὥς περ ἂν καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἀρχέσθαι βούλοιο. Ἦν δέ τις πᾶς ποτε πληγὰς λαβὼν ὑπ' ἄλλου κατεῖπε, πρὸς τὸν πατέρα, αἰσχρὸν ἐστὶ μὴ οὐκ ἄλλας πληγὰς ἐκρύβειν τῷ υἱεῖ. Οὕτω πιστεύουσιν ἀλλήλους μηδὲν αἰσχρὸν προστάττειν τοῖς παισίν. (2) Ἐποίησε δὲ καὶ οἰκέταις, εἴ τις δεηθεῖ, χρῆσθαι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις. Καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνήθε κοινωνίαν· ὥστε οἱ μὲν δεόμενοι παρακαλοῦσιν ἐπὶ θήρῃ, ὁ δὲ μὴ αὐτὸς σχολάζων ἡδέως ἐκπέμπει. Καὶ ἵππων δὲ οἰκαύτως χρῶνται· ὁ γὰρ ἀσθενήσας ἢ δεηθεὶς ὀφλήματος ἢ ταρῶ ποι βουλῆς ἀρκεῖσθαι ἢ πῶς ἴδῃ ἵππον ὄντα, λαβὼν καὶ χρησάμενος καλῶς ἀποκαθίστησιν. (3) Οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό γε παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰσθημένον ἐπλήρην ἐπιτηδεύεσθαι. Οπου γὰρ ἂν ὑπὸ θήρας ὀφισθέντες δεηθῶσι τῶν ἐπιτηδεύων, ἢν μὴ συνεσκευασμένοι τῷ ῥοι, καὶ ἐνταῦθα ἔθηκε τοὺς μὲν πεποιημένους καταλείπειν τὰ πεποιημένα, τοὺς δὲ δεομένους ἀνοίσχοντας τὰ σήμαντρα, λαβόντας ὅσων ἂν δεῶνται σημηναμένους καταλείπειν. Ταιγαρόν οὖν οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλοις καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες μετέχρουσι πάντων τῶν ἐν τῇ χώρῃ, ὅπου τινὸς δεηθῶσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ἐναντία γε μὴν καὶ τὰδε τοῖς ἄλλοις· Ἐλλοις κατέσταν ὁ Λυκούργος ἐν τῇ Σπάρτῃ νόμιμα. Ἐν μὲν γὰρ δήπου ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζονται ὅσων δύνανται· ὁ μὲν γὰρ γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δὲ ἐμπορεύεται, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται·

eos, qui inter se contendunt laboribus, et boni coloris, et succulentos et robustos esse, qui vero a laboribus abstinerent, tumentes, ac deformes, imbecillosque conspici; ne id quidem neglexit: sed considerans, etiam eum, qui solus per se labores susciperet, exhibere corpus ad quaevis idoneum ac sufficiens, praecepit, ut semper is, qui quolibet esset in gymnasio natu maximus, curam adhiberet, ne quando a cibus vincerentur. Neque hac in re mihi quidem aberrasse videtur. Nec enim facile quis homines inveniat, qui Spartanis aut bona valetudine, aut corporis viribus praestent: nam paniter et cruribus, et manibus, et cervicibus exercentur.

CAPUT VI.

Præterea hac etiam in parte iudicabat diverse ab aliis plurimis. Nam ceteris in urbibus quisque suis liberis, servis, facultatibus præest, Lycurgus autem, qui ethicere vellet, ut cives, nullo sibi invicem damno dato, etiam commodis quibusdam opera mutua fruerentur, instituit, ut quisque tam suis quam alienis liberis imperaret. Quod si quis sciat hos esse parentes liberorum, in quos imperium ipse habet, necesse est ut iis sic imperet, quemadmodum etiam suis velit imperari. Si quis autem puer verberibus aliquando cæsus ab alio, patri id enuntiet, turpe est, non eadem alias insuper plagas addere. Usque adeo fidem sibi invicem habent, nequaquam futurum, ut turpia pueris præcipiant. Sanxit etiam, ut famulis, si comæ opera quis egeat, alienis uti liceat. Instituta venaticorum quoque canum communio, ita ut si qui canibus egeant, ad venationem alios invitent: ac si cui non sit otium, libenter canes concedit. Idem equis quoque utuntur. Nam qui aeger est, aut vehiculo indiget, vel celeriter aliquo perire cupit, sicuti equum videat, eum sumit, ac posteaquam illo usus est, ut par est restituit. Ne id quidem apud suos fieri voluit, quod ceteris est in usu. Quippe cum præ venandi studio ita nox eos oppressit, ut necessarii ad victum egeant, eorumque paratum nihil habent; sanxit, ut illi, qui conarunt, instructa relinquant; qui vero iis egent, apertis sigillis, et acceptis necessariis, cetera rursus obstricta relinquant. Atque hoc modo communicatis inter se rebus, etiam illi, qui pauca possident, participes omnium fiunt, quæ regio illa fert, ubi quid suum ad usum requirunt.

CAPUT VII.

Etiam hoc ratione plane diversa reliquorum a Graecorum consuetudine Lycurgus Lacedæmone sanxit. Nam aliis in urbibus omnes, quocunque modo possunt, rem faciunt. Illic agrum colit, ille navicularie deditus est, hic mercatura, ille officio exercendo se alit. Sparte vero Ly-

(2) ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ δ' Λυκούργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπέειπε μηδενὸς ἀπτεσθαι, ὅσα δ' ἐλευθερίαν ταῖς πόλεσι παρασκευάζει, ταῦτα ἔταξε μόνον ἔργα αὐτῶν νομίζειν. (3) Καὶ γὰρ δὴ τί πλοῦτος ἐκεῖ γε σπουδαστέος ἔθθα ἴσα μὲν φέρειν εἰς τὰ ἐπιτήδεια, ὁμοίως δὲ διαιτᾶσθαι τάξας, ἐποίησε μὴ ἡδυπαθείας ἔνεκα χρημάτων ὀρέγεσθαι; ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἱματίων γε ἔνεκα χρηματιστέον· οὐ γὰρ ἐσθῆτος πολυτελεία ἀλλὰ σώματος εὐεξία κοσμοῦνται. (4) Οὐδὲ μὴν τοῦ γε εἰς τοὺς συσκήλους ἔνεκα ἔχειν δαπανᾶν χρήματα ἀθροιστέον, ἐπεὶ τὸ τῷ σώματι πονοῦντα ὠφελεῖν τοὺς συνόντας ἐνδοξότερον ἐποίησεν ἢ τὸ δαπανᾶν, ἐπιδείξας τὸ μὲν ψυχῆς, τὸ δὲ πλούτου ἔργον. (5) Τό γε μὴν ἐξ ἀδίκων χρηματίζεσθαι καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις διεκώλυσε. Πρῶτον μὲν γὰρ νόμισμα τοιοῦτον κατεστήσατο δ' ἑκα μνῶν μόνον ἂν εἰς οἰκίαν εἰσελθὼν οὐ ποτε δεσπότης οὔτε οἰκέτας λάθοι· καὶ γὰρ χώρας μεγάλης καὶ ἀμάξης ἀγωγῆς δέοιτ' ἄν. (6) Χρυσίον γε μὴν καὶ ἀργύριον ἐρευνᾶται, καὶ ἂν τί που φανῇ, δ' ἔχων ζημιούται. Τί οὖν ἂν ἐκεῖ χρηματισμὸς σπουδάζοιτο ἔθθα ἡ κτήσις πλείους λύπας ἢ ἡ χρῆσις εὐφροσύνας παρέχει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν ἐν Σπάρτῃ μάλιστα πείθονται ταῖς ἀρχαῖς τε καὶ τοῖς νόμοις ἴσμεν ἅπαντες. Ἐγὼ μάλιστα οὐδ' ἐγγεῖρῃσαι οἷμαι πρότερον τὸν Λυκούργον ταύτην τὴν εὐταξίαν καθιστάναί πρὶν ὁμογνώμονας ἐποιήσατο τοὺς κρατίστους τῶν ἐν τῇ πόλει. (2) Τεκμαίρομαι δὲ ταύτῃ ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν οἱ δυνατώτεροι οὐδὲ βούλονται δοκεῖν τὰς ἀρχὰς φοβεῖσθαι, ἀλλὰ νομίζουσι τοῦτο ἀνελεύθερον εἶναι· ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ οἱ κράτιστοι καὶ ὑπερχονται μάλιστα τὰς ἀρχὰς καὶ τῷ ταπεινοῖ εἶναι μεγαλύνονται, καὶ τῷ ὅταν καλῶνται τρέχοντες ἀλλὰ μὴ βαδίζοντες ὑπακούειν, νομίζοντες, ἦν αὐτοὶ κατάρχωνται τοῦ σφόδρα πείθεσθαι, ἔφασθαι καὶ τοὺς ἄλλους ὅπερ καὶ γεγένηται. (3) Εἰκὸς δὲ καὶ τὴν τῆς ἐφορείας δύναμιν τοὺς αὐτοὺς τούτους συγκατασκευάσαι, ἐπεὶ περ ἐγνώσαν τὸ πείθεσθαι μέγιστον ἀγαθὸν εἶναι καὶ ἐν πόλει καὶ ἐν στρατιᾷ καὶ ἐν οἴκῳ ὅσῳ γὰρ μεῖζω δύναμιν ἔχει ἡ ἀρχή, τοσούτῳ μᾶλλον ἡγήσαντο αὐτὴν καὶ καταπλήξειν τοὺς πολίτας τοῦ ὑπακούειν. (4) Ἐφοροὶ οὐν ἱκανοὶ μὲν εἰσι ζημιοῦν ἂν βούλωνται, κύριοι δὲ καὶ ἀρχοντας μεταξὺ καὶ καταπαῦσαι καὶ εἰρᾶν γε καὶ περὶ τῆς ψυχῆς εἰς ἀγῶνα καταστήσαι. Τοσαύτην δὲ ἔχοντες δύναμιν, οὐχ ὥςπερ αἱ ἄλλαι πόλεις ἕως τοὺς αἰρεθέντας αἰετᾶν ἀρχεῖν τὸ ἔτος ὅπως ἂν βούλωνται, ἀλλ' ὥςπερ οἱ τύραννοι καὶ οἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀγῶσιν ἐπιστάται, ἦν τινα αἰσθάνονται παρανομοῦντά τι, εὐθὺς παραχρῆμα κολάζουσι. (5) Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὄντων μηχανημάτων καλῶν τῷ Λυκούργῳ εἰς τὸ πείθεσθαι

curgus ingenuis interdixit quominus ea, quibus rem facere possint, attingant, præcepitque, ut illa tantum ad se pertinere ducerent, quæcumque ad libertatem civitatibus parandam faciant. Nam cur istic opes aliquis adfectaret, ubi, cum ipse instituisset, ut omnes æqualem victus portionem conferrent, eademque ratione victus uterentur, hoc ipsum effectum erat, ut opes voluptatis causa non expeterentur? Ne vestium quidem causa pecuniæ studendum: non enim vestis magnificentia, sed corporis egregia constitutione ornantur. Nec propterea, ut contubernaliū causa facere sumptum possint, pecuniæ ipsis cogendæ sunt. Sanxit enim, ut gloriosius habeatur, corporis labore prodesse sodalibus, quam faciendis sumptibus, quorum alterum ab animo, alterum ab opulentia proficisci demonstrabat. Etiam per nefas rem facere, his ipsis rebus vetuit. Nam primum ejusmodi monetam instituit, cujus si tantum decem minæ in domum inferrentur, nec dominos nec servos latere possent: etenim et amplo id collocari spatio, et plaustrum necesse erat velui. Aurum autem argentumque perquiri solet, ac sicubi conspectum fuerit, possessor multatur. Cur igitur istic quærendis opibus opera detur, ubi possessio plus molestiæ, quam usus voluptatis exhibeat?

CAPUT VIII.

Enimvero cives Spartanos inprimis et magistratibus et legibus parere, scimus omnes. At ego Lycurgum ne adgressum quidem arbitror egregiam illam reipublicæ constitutionem, priusquam civitatis optimates suam in sententiam adduxisset. Ejus rei hoc argumentum habeo, quod qui aliis in urbibus potentiores sunt, ne videri quidem volunt metuere magistratus, sed ducunt hoc esse ab homine libero alienum. Sparta vero præstantissima dignitate viri maxime magistratus observant, ac sibi gloriosum putant, si humiles sint, et accessiti non gradatim incedendo, sed currendo, dictis audiant: existimant enim, si ad summam obedientiam præstandam duces ipsi fuerint, etiam alios ipsorum exemplum sequuturos: quod quidem ita accidit. Et consentaneum vero est, hos ipsos Ephorum potestatem una cum Lycurgo instituisse; quod animadvertenter, obedientiam summam et in urbe, et apud exercitum, et in familia bonum esse. Nam quanto major magistratus potestas esset, tanto plus terroris civibus adlaturam arbitrabatur ad hoc, ut dicto essent audientes. Igitur Ephoris potestas est multandi, quem velint, et subito multam exigendi, atque etiam magistratus, dum adhuc cum imperio sunt, vel loco movendi, vel carceribus constringendi, vel in judicium de vita vocandi. Tanta cum eorum potestas sit, non, quemadmodum aliis fit in urbibus, magistratus creatos ex animi arbitratu per totum annum uti permittunt imperio suo; sed regum instar, eorumve præsidum, qui certaminibus gymniciis moderantur, si quem in leges aliquid committere animadvertunt, eum illico puniunt. Cumque alia multa præclare Lycurgus excogitaverit, ut cives legibus obtemperare

τοῖς νόμοις ἐθέλει τούτους πολίτας, ἐν τοῖς καλλίστοις καὶ τοῦτό μοι δοκεῖ εἶναι ὅτι οὐ πρότερον ἀπέδωκε τῷ πλήθει τούτους νόμους πρὶν ἐλθόντων τούτων κρατίστοις εἰς Δελφοὺς ἐπὶ ἑρῆτον τὸν θεὸν εἰ λῶν καὶ ἄμεινον εἴη τῇ Σπάρτῃ πειθουμένη ὥς αὐτὸς ἐθηκε νόμοις. Ἐπεὶ δὲ ἀνέειλε τῷ παντὶ ἄμεινον εἶναι, τότε ἀπέδωκεν, οὐ μόνον ἄνθρωπον ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων θεὸς τὸ πῦθον ἰσχυροῦς νόμοις μὴ πείθεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἄξιον δὲ τοῦ Λυκούργου καὶ τότε ἀγαθὸν εἶναι, τὸ κατεργάσθαι ἐν τῇ πόλει αἰρετώτερον εἶναι τὸν καλὸν θάνατον ἀντὶ τοῦ αἰσχροῦ βίου καὶ γὰρ δὴ ἐπισκοπῶν τις ἂν εἶδεν μέγας ἀποθνήσκοντα τούτων ἢ τῶν ἐκ τοῦ φόνου ἀποθνήσκοντων αἰρουμένων. α' Ὡς τὰ λυγρὰ εἰπεῖν, καὶ ἔπειτα τῇ ἀρετῇ σὺζῆσθαι εἰς τὸν πλείονος χρόνον μᾶλλον ἢ τῇ κακίᾳ καὶ γὰρ βίων καὶ ἡδίων καὶ εὐπορωτέρῃ καὶ ἰσχυροτέρῃ. Δὴ γὰρ δὲ ὅτι καὶ εὐλόμενα μάλιστα ἔπειτα τῇ ἀρετῇ καὶ γὰρ συγκαταίεν πως πάντες τοῖς ἀγαθοῖς βούλονται. β' Ἡ μέντοι ὥστε ταῦτα γίνεσθαι ἐμφαλνέσθαι, καὶ τοῦτο καλὸν μὴ παραλιπεῖν. Ἐκείνους τοίνυν σαφῶς παρεστειλάτε τοῖς μὲν ἀγαθοῖς εὐδαίμονιαν, τοῖς δὲ κακοῖς κακοδαίμονιαν. γ' Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἀλλαῖς πόλεσιν, ὅπου τις κακὸς γένηται, ἐπιλήσιν μόνον εἶναι κακὸς εἶναι, ἀγορεύει δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ὁ κακὸς ἀγαθὸν καὶ κάθηται, καὶ γυμνάζεται, ἐὰν βούληται ἐν δὲ τῇ Λακεδαίμονι πᾶς μὲν ἂν τις αἰσχυρῶς τὸν κακὸν σύσχετον παραλέειν, πᾶς δ' ἂν ἐν παλαιοῖς συγγυμναστήν. δ' Πολύλαος δ' ὁ τοιοῦτος καὶ διαίρουμένων τούτοις ἀντιστρατεύοντα ἀχρόιστος περιγίγνεται, καὶ ἐν χοροῖς δ' εἰς τὰς ἐπονειδίστους γῶρας ἀπὲρ αὐνεται, καὶ μὴ ἐν ὁδοῖς παραγορητέον αὐτῷ καὶ ἐν θύραις καὶ τοῖς νεωτέροις ὑπαναστατέον, καὶ τὰς μὲν προεγκούσας κόρας οἴκοι θραπέειν, καὶ ταῦτα τῆς ἀνανδρίας αἰτίαν θραπέειν, γυναικὸς δὲ κενὴν ἐστὶν [οὐ] περιπέειν, καὶ ἅμα τούτου ζυμὴν ἀποστιστέον. ε' Παρὸν δὲ οὐ πλανητέον, οὐδὲ μαχητέον τοὺς ἀνεγκλήτους, ἢ πλεονέχεις ὑπὸ τῶν ἀμεινονέων ληπέειν. ς' Ἐγὼ μὲν δὴ τοιαύτης τοῖς κακοῖς ἀτιμίας ἐπιειμένης οὐδὲν θαυμάζω τὸ προαίρεσθαι ἐκεῖ θάνατον ἀντὶ τοῦ οὗτος ἀτίμου τε καὶ ἐπονειδίστου βίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I.

Καλῶς δὲ μοι δοκεῖ ὁ Λυκούργος νομοθετῆσαι καὶ ἡ μέχρι γῆρας ἀσκήσθαι ἂν ἀρετῇ. Ἐπεὶ γὰρ τῷ τέλει τοῦ βίου τὴν κυρίαν τῆς γερωνίας προθέας ἐποίησε καὶ ἐν τῷ γῆρα ἀμελείσθαι τὴν καλοκαγαθίαν. α' Ἄξιόν ἐστιν δ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπινοήσθαι τῷ τῶν ἀγαθῶν γῆρα θεὸς γὰρ τούτους γέροντας κυρίους τοῦ περὶ τῆς ψυχῆς ἀγῶνος διαπραχέντων ἐντιμώτερον εἶναι τὸ γῆρας τῆς

vellent, imprimis hoc pulchrum equidem statuo, quod multitudini leges non prius tradiderit, quam cum optimatibus Delphos profectus, deum consulisset, an Spartae status melior feliciorque futurus esset, si legibus, quas tulisset ipse, pareret. Is vero cum respondisset, omnino id ex usu fore, tum demum eas tradidit, non modo contra leges, sed etiam contra pietatem facturos statuens, si legibus oraculo Pythio comprobatis non obtemperaturi essent.

CAPUT IX.

Hoc etiam in Lycurgo admiratione dignum est, quod in civitate sua perfecit, ut vitae turpi mors honesta praeficeretur. Nam si quis rem consideret, inveniet pauciores ex his perire, quam ex illis, qui periculo subducere se volunt. Adeo verum ut dicam, magis virtutem comitatur molumentas diuturnior quam ignavia: nam virtus et facilius est, et suavior, et expeditior, et firmior. Etiam hoc manifestum est, gloriam in primis virtutis comitem esse: etenim viros fortibus fere omnes in bello socii esse volunt. Qua vero arte consequitus sit, ut hoc efficeret, id quoque rectum erit laudare. Nimirum Lycurgus plane praestitit, ut viri fortes beatam, ignavi miseram vitam agerent. Nam aliis in urbibus cum ignaviter aliquis se gerit, duntaxat cognoimento hominis ignavi notatur; ac nihilominus negotiatur in eodem loco vir ignavus, quo strenuus; in eodem et sedet, et exercet se, si velit. At Lacedaemone quivis pudendum duxerit, hominem ignavum vel in idem contubernium, vel ad eadem exercitia in luctis admittere. Saepe numero etiam vir huiusmodi, cum dividuntur pila ex adverso lusuri, neutram ad partem admissus, pro supervacaneo relinquitur; itidemque in choris ad ignominiosa loca rejicitur. In via adeo aliis ut cedat necesse habet, et in concessibus ut etiam junioribus adsurgat, praeterea, ut puellas ad se pertinentes alat domi, quibus ipsis illud probrum tolerandum est, quod maritos non reperiunt; domus etiam sine conjugio ei sustinenda est, atque adeo simul hoc nomine multa persolvenda. Neque unctus nitidusque obambulare debet, neque honestae famae homines imitari, nisi a melioribus verberari velit. Huiusmodi cum ignavos infama premit, nihil minor, istae mortem adeo probrosae infamique vitae anteferi.

CAPUT X.

Videtur etiam mihi Lycurgus egregie sanxisse, quae ratione virtus ad senectutem usque possit exerceri. Nam quia iudicium de senatoribus ad vitam metam ceteris institutis addidit, hoc ipso efficit, ut ne in senectute quidem laudis et honesti studium negligatur. Hoc quoque dignum admiratione, quod fortium virorum senectuti consuluerit. Quia enim sanxit ut iudicandi de vita jus penes seniores esset, perfecit ut hominum vegetorum robore

τῶν ἀμαχζόντων βώμης. (3) Εἰκότως δέ τοι καὶ σπουδάζεται οὗτος ὁ ἀγὼν μάλιστα (τῶν) ἀνθρώπων. Καλοὶ μὲν γὰρ καὶ οἱ γυμνικοί· ἀλλ' οὗτοι μὲν σωματῶν εἰσίν· ὁ δὲ περὶ τῆς γεροντίας ἀγὼν ψυχῶν ἀγαθῶν κρίσιν παρέχει. Ὅσῳ οὖν κρείττον ψυχῇ σώματος, τοσούτῳ καὶ οἱ ἀγῶνες οἱ τῶν ψυχῶν ἢ οἱ τῶν σωματῶν ἀξιοσπουδαστότεροι.

4. Τόδε γε μὴν τοῦ Λυκούργου πῶς οὐ μεγάλως ἄξιον ἀγαθῆναι· δὲ ἐπειδὴ κατέμαθεν ὅτι θποὶ οἱ βουλόμενοι ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἀρετῆς οὐχ ἱκανοὶ εἰσι τὰς πατρίδας αὖξειν, ἐκεῖνος ἐν τῇ Σπάρτῃ ἡνάγκασε δημοσίᾳ πάντας πάσας ἀσκεῖν τὰς ἀρετάς. Ὡς περ οὖν ἰδιῶται ἰδιωτῶν διαφέρουσιν ἀρετῇ οἱ ἀσχοῦντες τῶν ἀμελούντων, οὕτως καὶ ἡ Σπάρτῃ εἰκότως πασῶν τῶν πόλεων ἀρετῇ διαφέρει, μόνῃ δημοσίᾳ ἐπιτηδεύουσα τῇ καλοκἀγαθίᾳ. (5) Οὐ γὰρ κάκεινο καλὸν, τὸ τῶν ἄλλων πόλεων κολαζοῦσθον ἢν τίς τι ἕτερος ἕτερον ἀδικῇ, ἐκείνον ζημίας μὴ ἐλάττους ἐπιθεῖναι εἰ τις φανερός εἴη ἀμελῶν τοῦ ὥς βέλτιστος εἶναι· (6) ἐνόμιζε γὰρ, ὡς εἰοικεν, ὑπὸ μὲν τῶν ἀνδραποδιζομένων τινὰς ἢ ἀποστερούντων τι ἢ κλεπτόντων τοὺς βλαπτομένους μόνον ἀδικεῖσθαι, ὑπὸ δὲ τῶν κακῶν καὶ ἀνάνδρων ὅλας τὰς πόλεις προδίδουσαι. Ὡς τε εἰκότως ἔμοιγε δοκεῖ τοῦτοις μεγίστας ζημίας ἐπιθεῖναι. (7) Ἐπέθηκε δὲ καὶ τὴν ἀνυπόστατον ἀνάγκην, ἀσκεῖν ἅπασαν πολιτικὴν ἀρετήν. Τοῖς μὲν γὰρ τὰ νόμιμα ἐκτελοῦσιν ὁμοίως ἅπασιν τὴν πόλιν οἰκεῖαν ἐποίησε, καὶ οὐδὲν ὑπελογίσαστο οὔτε σωματῶν οὔτε χρημάτων ἀσθένειαν· εἰ δέ τις ἀποδειλιάσειε τοῦ τὰ νόμιμα διαπονεῖσθαι, τοῦτον ἐκεῖνος ἀπέδειξε μὴδὲ νομίζεσθαι ἔτι τῶν ὁμοίων εἶναι. (8) Ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν παλαιότατοι οὗτοι οἱ νόμοι εἰσὶ σαφές· ὁ γὰρ Λυκούργος κατὰ τοὺς Ἡρακλείδας λέγεται γενέσθαι· οὕτω δὲ παλαιοὶ ὄντες ἔτι καὶ νῦν τοῖς ἄλλοις καινότατοί εἰσι· καὶ γὰρ τὸ πάντων θαυμαστότατον, ἐπαινοῦσι μὲν πάντες τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα, μισεῖσθαι δὲ αὐτὰ οὐδεμία πόλις ἐθέλει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ κοινὰ ἀγαθὰ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ· εἰ δέ τις βούλεται καταμαθεῖν, ὅτι καὶ εἰς τὰς στρατείας βέλτιον τῶν ἄλλων ἐμνηχανήσατο, ἔξεστι καὶ τούτων ἀκούειν. (2) Πρῶτον μὲν τοίνυν οἱ ἔφοροι προκηρύττουσι τὰ ἔτη εἰς ἃ δεῖ στρατεύεσθαι καὶ ἱππεῦσι καὶ ὀπλίταις, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς χειροτέχναις· ὥστε ὅσοις περ ἐπὶ πόλεως χρῶνται ἄνθρωποι, πάντων τούτων καὶ ἐπὶ στρατιᾷς οἱ Λακεδαιμόνιοι εὐποροῦσι· καὶ ὅσα δὲ ὀργάνων ἢ στρατιᾷ κοινῇ δευθεῖη ἂν, ἀπάντων τὰ μὲν ἀμάρξῃ προστέτακται παρέχειν, τὰ δὲ ὑποζυγίῳ· οὕτω γὰρ ἥμισυ ἂν τὸ ἐκλείπον διαλάβοι. (3) Εἰς γε μὴν τὸν ἐν τοῖς ὀπλοῖς ἀγῶνα τοιαῦτ' ἐμνηχανήσατο, στολὴν μὲν ἔχειν φοινικίδα καὶ χαλκῇν ἀσπίδα, ταύτην νομίζον ἥμισυ μὲν γυναικεῖα κοινωκεῖν, πολε-

senectus sit honoratior. Ac merito sane huic laudis certamini inter mortales studium maximum adhibetur. Nam honesti quidem sunt gymnici ludi, verum ad corpora pertinent; cum in hoc de ordine senum certamine iudicium de fortibus animis exhibetur. Quanto igitur animus corpore præstat, tanto majoris animorum certamina, quam corporum, fieri debent.

Jam illud etiam in Lycurgo nonne insignem admirationem meretur? quod cum animadvertisset, eos, qui virtutis studiosi sunt, sæpe non posse patriam majorem ad potentiam evelire, omnes Sparta coegerit in omni se genere virtutum publice exercere. Itaque ut homines privati privatis virtute præstant, nimirum studiosi negligentibus; sic urbibus haud dubie cunctis Sparta virtute præstat, quippe quæ sola publice honesti studio se exerceat. An non enim hoc quoque præclarum, quod, cum urbes ceteræ plectant si quis in alium injurius extiterit; Lycurgus nihilo minus in eum animadvertat, qui se negligentem in hoc declarat, ut sit vir quam optimus? Existimabat enim, uti quidem apparet, a plagiariis, vel fraudatoribus, vel furibus eos tantum injuria adfici, qui damnum accipiunt, ab ignavis autem effeminatisque totas civitates prodi. Quare, pro mea sententia, maximas his pœnas jure constituit. Præterea suis necessitatem quandam, quæ recusari nequeat, colendi omnem virtutem civilem imposuit. Nam iis, qui præscripta legibus perficerent, pariter universis rempublicam propriam esse voluit, nulla neque corporum imbecillitatis, neque tenuitatis facultatum habita ratione. At si quis præ ignavia defugeret labores in obeundis iis, quæ leges jubent; eum ille in numero parium ne haberi quidem debere decrevit. Jam quod hæc leges antiquissimæ sint, patet: nam Lycurgus temporibus Heraclidarum vixisse perhibetur: sed licet antiquæ sint, tamen nunc quoque maxime novæ sunt aliis. Etenim quod admiratione dignissimum est, hujusmodi vitæ studia collaudant omnes, imitari nulla civitas cupit.

CAPUT XI.

Atque hæc quidem communia sunt pacis ac belli bona. Si quis autem cognoscere vult, quid Lycurgus bellicis etiam in rebus invenerit rectius, quam ceteri, de eo licet hæc audiat. Primum Ephori annos ætatis indicant publice, quibus in militiam tum equitibus, tum peditibus gravis armaturæ, denique opificibus sit eundem. Quo fit, ut quorumcunque opera in urbibus homines utuntur, eorum omnium Lacedæmonii copiam etiam in castris habeant. Idem quibuscunque instrumentis exercitui communiter opus est, ea partim plaustris suppeditari mandatum est, partim jumentorum subvectione. Nam ea ratione, si quid deest, latere minime poterit. Ad armorum certamina, hujusmodi quædam excogitavit: vestem eos puniceam habere voluit, et scutum æreum. Existimabat enim, illam minime cum muliebri commune quidquam habere,

μικωτάτην δ' εἶναι· καὶ γὰρ τάχιστα λαμπρύνεται καὶ σκολιαιότατα ρυπαίνεται. Ἐφῆκε δὲ καὶ κομᾶν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἡθητικὴν ἡλικίαν, νομίζων οὕτω καὶ μεῖζους ἂν καὶ ἐλευθεριωτέρους καὶ γοργωτέρους φαίνεσθαι. (4) Οὕτω γε μὴν κατεσκευασμένων μόρας μὲν διεῖλεν ἑξ καὶ ἱππέων καὶ ὀπλιτῶν. Ἐκάστη δὲ τῶν πολιτικῶν τούτων μορῶν ἔχει πολέμαρχον ἓνα, λοχαγούς τέταρτος, πεντηκοστήρας ὀκτώ, ἐνωμοτάρχας ἑκατάδεκα. Ἦν δὲ τούτων τῶν μορῶν διὰ παρεργιστεως καθίστανται τότε μὲν εἰς ἐνωμοτίας, τότε δὲ εἰς τρεῖς, τότε δὲ εἰς ἑξ. (5) Ὁ δὲ οἱ πλείστοι οἶονται, πολυπλοκωτάτην εἶναι τὴν ἐν ὀπλοῖς Λακωνικὴν τάξιν, τὸ ἐναντιώτατον ὑπελήφασαι τοῦ ὄντος. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἐν τῇ Λακωνικῇ τάξει οἱ πρωτοστάται ἄρχοντες, καὶ ὁ στίχος ἕκαστος πάντ' ἔχων ὅσα δεῖ παρέχεσθαι. (6) Οὕτω δὲ βράδιον ταύτην τὴν τάξιν μαθεῖν ὥς ἔστι τοὺς ἀνθρώπους δύναται γιγνώσκειν, οὐδείς ἂν ἀμάρτοι τοῖς μὲν γὰρ ἡγεῖσθαι δέδοται, τοῖς δὲ ἑπείναι τέτακται. Αἱ δὲ παραγωγαὶ ὥσπερ ὑπὸ κέρκυρας ὑπὸ τοῦ ἐνωμοτάρχου λόγῳ δηλοῦνται, [αἱ] ἀραιαὶ τε καὶ βαθυτέραι αἱ φάλαγγες γίνονται· ὃν δὲ οὐδ' ὀπισθεῖον χαλεπὸν μαθεῖν. (7) Τὸ μέντοι κἂν ταχυσθῇ μετὰ τοῦ παραγούτος ὁμοίως μάχεσθαι, ταύτην τὴν τάξιν οὐκέτι βράδιον ἐστὶ μαθεῖν πλὴν τοῖς ὑπὸ τῶν τοῦ Λυκούργου νόμων πεπαιδευμένοις. (8) Εὐπορώτατα δὲ καὶ ἐκείνα Λακεδαιμόνιοι ποιεῖσι τὰ τοῖς ὀπλομάχοις πάνυ δοκούντα χαλεπὰ εἶναι· ὅταν μὲν γὰρ ἐπὶ κέρως πορεύωνται, κατ' οὐρανὸν δέπου ἐνωμοτία ἐνωμοτία ἑπεται· ἂν δ' ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολέμῳ φάλαγξ ἐπιφανῇ, τῷ ἐνωμοτάρχει παρεργιστῇ εἰς μέτωπον παρ' ἄσπεδα καθίστασθαι, καὶ διὰ παντός οὕτως, ἕστ' ἂν ἡ φάλαγξ ἐναντία καταστή. Ἦν γε μὴν οὕτως ἐρόντων ἐκ τοῦ ὀπισθεν οἱ πολέμοι ἐπιφανέσθαι, ἐξελέγτεται ἕκαστος ὁ στίχος, ἵνα οἱ κράτιστοι ἐναντίῳ αἰεὶ τοῖς πολέμοις ᾖσιν. (9) Ὅτε δὲ ὁ ἄρχων εὐώνυμος γίνεσθαι, οὐδ' ἐν τοιαύτῳ μειονεκτεῖν ἡγνύνται, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ πλεονεκτεῖν. Εἰ γὰρ τις κυκλοῦσθαι ἐπιχειροῖεν, οὐκ ἂν κατὰ τὰ γυμνά ἀλλὰ κατὰ τὰ ὀπλισμένα περιβαλλοίεν ἂν. Ἦν δὲ ποτε ἐνεκά τινος δοκῇ συμφέρειν τὸν ἡγεμόνα δεξιὴν κέρως ἔχειν, στρέψαντες τὸ ἄγλημα ἐπὶ κέρως ἐξελέπτουσι τὴν φάλαγγα, ἕστ' ἂν ὁ μὲν ἡγεμόν δεξιὸς ᾗ, ἡ δὲ οὐρὰ εὐώνυμος γένηται. (10) Ἦν δ' αὖ ἐκ τῶν δεξιῶν πολέμοις τάξις ἐπιφανέσθαι, ἐπὶ κέρως πορευομένων, οὐδὲν ἄλλο πραγματεύονται ἢ τὸν λόγον ἕκαστον ὥσπερ τριήρη ἀντίσπορον τοῖς ἐναντίοις στρέψουσι, καὶ οὕτως αὖ γίνεσθαι ὁ κατ' οὐρανὸν λόγος παρὰ ὄρου. Ἦν γε μὴν κατὰ τὰ εὐώνυμα πολέμοι προσέωσιν, οὐδὲ τοῦτο ἔδωκεν, ἀλλ' ἀποθροῦσιν ἢ ἐναντίους ἀντιπαύει τοὺς λόγους στρέψουσι καὶ οὕτως αὖ δὲ κατ' οὐρανὸν λόγος παρ' ἄσπεδα καθίσταται.

bello autem aptissimam esse. Nam et celerrime nitescit, et sordes haud facile contrahit. Fecit etiam illis, qui pubertatis annos excessissent, comam alendi copiam, quod eos hoc pacto grandiores, ac vultu magis liberali, terribilioresque visum iri arbitaretur. Quibus in hunc modum instructis, in sex cohortes equitatum ac gravem armaturam distribuit. Quaelibet autem civium cohors polemarchum unum habet, centuriones quatuor, quinquegenum praefectos octo, manipulorum duces sedecim. Ex his vero cohortibus, ubi sic imperatur, nonnunquam milites per manipulos disponuntur, nonnunquam in ternos, nonnunquam in senos. Quod autem complures existimant, armatorum aciem Laconicam valde implicatam esse, ii seivius opinantur quam sese res habet. Nam in acie Laconica praefecti sunt loco principe constituti, et series quaelibet habet omnia, quibus suppeditalis opus est. Tam facile est autem, hanc aciei rationem intelligere, ut nemo, qui homines queat agnoscere, possit unquam errare: nam aliis praecedendi munus datum est, aliis imperatum, ut sequantur. Ordinum vero promotiones, tanquam a praecone, manipularis praefecti verbis indicantur; ita fiunt phalanges tum rariores tum densiores: quarum rerum nihil omnino cognitu est difficile. At quomodo, etiamsi turbati fuerint, cum obvio quovis similiter possint dimicare, hac aciei ratio intellectu facilis non est, extraquam iis, qui Lycurgi legibus sunt instituti. Facillima sunt et ea Lacedaemoniis factu, quae vel iis esse perdifficilia videntur, qui didicerunt armis decertare: nam cum in cornu pergunt, a tergo manipularia series altera sequitur alteram: quando phalanx hostilis ex adverso interea se ostentaverit, manipulario duci denuntiatur, ut ad frontem clypeum versus consistat; atque ita fit penitus, donec phalanx hostibus adversa steterit. Jam si acie ipsorum hoc pacto disposita, hostes a tergo venientes apparuerint, quaelibet series convertitur, ut fortissimi quique semper hostibus sint oppositi. Quod si aliquando dux agminis ad latus laevum sit, ne tum quidem condicione se deteriore esse putant, imo nonnunquam meliore. Nam si qui eos undique cingere conarentur, non versus partes nudas, sed armis munitas, eos circumdarent. Si certa de causa visum aliquando sit expedire, ut cornu dextrum ductor obtineat; verso in cornu agmine phalangem evolvunt, donec ad dextram sit ductor, et agmen extremum ad laevam. Rursus si ab hostibus ad dextram constitutis acies sese ostenderit, progredientes in cornu nihil agunt aliud, quam quod centurias singulas, triemis instar, hostibus velut objecta prora, convertunt; qua ratione series ea, quae extremo est in agmine, hastam versus constituitur. At si a laevo latere accesserint hostes, ne hoc quidem permittunt, sed repellunt eos, vel adversas series adversariis obvertunt. Qua ratione fit, ut extremi agminis series clypeum versus constituantur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Ἐρῶ δὲ καὶ ἡ στρατοπεδεύεσθαι ἐνόμισε χρῆναι Λυκούργος. Διὰ μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τοῦ τετραγώνου ἀχρήστους εἶναι εἰς κύκλον ἡ στρατοπεδεύεσθαι, εἰ μὴ ὁρος ἀσφαλὲς εἴη, ἡ τεῖχος ἡ ποταμὸν ὀπίσθην ἔχουσιν. (2) Φυλακάς γε μὴν ἐποίησε μεθήμερινάς, τὰς μὲν παρὰ τὰ ὅπλα εἰσω βλέπουσας· οὐ γὰρ πολεμίων ἕνεκα ἀλλὰ φίλων αὐταὶ καθίστανται· τοὺς γε μὴν πολεμίους ἱππεῖς φυλάττουσιν ἀπὸ χωρίων ὧν ἂν ἐκ πλείστου προορῶεν. (3) Εἰ δὲ τις πρότερον νύκτωρ ἔξω τῆς φάλαγγος, ἐνόμισεν ὑπὸ Σκιριτῶν προφυλάττεσθαι· νῦν δ' ἤδη καὶ ὑπὸ ξένων*** αὐτῶν τινες συμπαρόντες. (4) Τὸ δὲ ἔχοντας τὰ δόρατα αἰεὶ περιέναι, εὖ καὶ τοῦτο δεῖ εἰδέναι ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἕνεκα ἐστὶν ὅπερ καὶ τοὺς δούλους εἰργουσιν ἀπὸ τῶν ὀπλων. Καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπώντας οὐ δεῖ θαυμάζειν ὅτι οὔτε ἀλλήλων οὔτε τῶν ὀπλων πλέον ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους ἀπέργονται· καὶ γὰρ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιοῦσι. (5) Μεταστρατοπεδεύονται γε μὴν πυκνά καὶ τοῦ σίνεσθαι τοὺς πολεμίους ἕνεκα καὶ τοῦ ὠφελεῖν τοὺς φίλους. Καὶ γυμνάζεσθαι δὲ προαγορεύεται ὑπὸ τοῦ νόμου ἅπανι Λακεδαιμονίοις ὥστερ ἂν στρατεύωνται· ὥστε μεγαλοπρεπεστέρους μὲν αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς γίγνεσθαι, ἐλευθερωτέρους δὲ τῶν ἄλλων φαίνεσθαι. Δεῖ δὲ οὔτε περίπαιτον οὔτε δρόμον ἐλάσσω ποιεῖσθαι ἢ ὅσον ἂν ἡ μόρα ἐρχῆται, ὅπως μηδεὶς τῶν αὐτοῦ ὀπλων πόρρω γίγνηται. (6) Μετὰ δὲ τὰ γυμνάσια καθίζει μὲν ὁ πρῶτος πολέμαρχος κηρύττει· ἐστὶ δὲ τοῦτο ὥστερ ἐξέτασις· ἐκ τούτου δὲ ἀριστοποιεῖσθαι, καὶ ταχὺ τὸν πρόσκοπον ὑπολύεσθαι· ἐκ τούτου δ' αὖ διατρίβει καὶ ἀναπαύσεις πρὸ τῶν ἐσπερινῶν γυμνασίων. (7) Μετὰ γε μὴν ταῦτα δειπνοποιεῖσθαι κηρύττεται, καὶ ἐπειδὴν ἄσσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς οἷς ἂν κεκαλλιεργηκότες ὦσιν, ἐπὶ τῶν ὀπλων ἀναπαύεσθαι. Ὅτι δὲ πολλὰ γράψω οὐ δεῖ θαυμάζειν· ἥκιστα γὰρ Λακεδαιμονίοις εὖροι ἂν τις παραλελειμμένα ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς ὅσα δεῖ ἐπιμελείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Διηγῆσομαι δὲ καὶ ἣν ἐπὶ στρατιᾶς ὁ Λυκούργος βασιλεῖ δύναιμι καὶ τιμὴν παρεσκεύασε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐπὶ φρουρᾷς τρέφει ἡ πόλις βασιλεία καὶ τοὺς σὺν αὐτῇ συσκηνοῦσι δὲ αὐτῇ οἱ πολέμαρχοι, ὅπως αἰεὶ συνόντες μέλλων καὶ κοινοβουλεύσιν, ἣν τι δέονται. Συσκηνοῦσι δὲ καὶ ἄλλοι τρεῖς ἄνδρες τῶν ὁμοίων· οὗτοι τούτοις ἐπιμελοῦνται πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ὡς μηδεμίαν ἀσχολίαν ἢ αὐτοῖς τῶν πολεμικῶν ἐπιμελεῖσθαι. (2) Ἐπαναλήφομαι δὲ ὡς ἐξορμάται σὺν στρατῷ ὁ βασιλεύς. Θυεῖ μὲν γὰρ πρῶτον οἶκοι ὧν Διὶ ἀγῆτορι καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· ἣν δὲ ἐνταῦθα καλλιεργήσῃ, λαβὼν ὁ πυρφόρος πῦρ ἀπὸ τοῦ βωμοῦ προηγείται ἐπὶ τὰ ὅρια

XENOPHON.

CAPUT XII.

Dicam etiam, quo pacto Lycurgus castra esse metanda censuerit. Nam quia quadrati agminis anguli sunt inutiles, in orbem castra ponebat, extraquam si monte tuti essent, vel a tergo murum fluviumve haberent. Excubias quidem diurnas instituit, alias propter castra, intro spectantes; nam amicorum, non hostium causa, illæ constituuntur: alias equitum, hostes observantium iis e locis de quibus prospici longissime potest. Quod si quis noctu extra phalangem progrediatur, a Sciritis ea de causa instituit habendas excubias; et hoc tempore præstant id mercenarii milites, [si qui adsunt]. Jam quod cum hastis semper obversantur, id sciendum eadem de causa fieri, ob quam servos etiam ab armis arcent. Præterea mirum videri non debet, eos, qui ad naturæ necessaria secedunt, neque ab se invicem, neque ab exercitu longius progredi, quam uti caveant, ne sibi mutuo molestiam creent. Hæc enim securitatis causa faciunt. Castra sæpius mutant, partim ut hostibus detrimentum adferant, partim ut amicis prosint. Etiam a lege mandatur Lacedæmonis omnibus, ut, quantum temporis expeditionibus intersunt, exercitiis utantur: quo fit, ut ipsi magis inter se magnanimi evadant, ac supra ceteros indole magis esse liberali videantur. Locus exercitationis et cursus intra id spatium necessario describitur, quousque cohors ipsa pertinet, ne quis ab suis armis recedat longius. Peractis exercitiis, polemarchus primus, uti sedeant, per præconem edicit; quod quidem lustrationis cujusdam instar est; deinde prandium uti sumant, ac speculatorem mox dimittant. Hinc inter se conversantur milites, ac se quiescendo recreant ante vespertina exercitia. Secundum hæc per præconem denuntiatur, sumendam esse cœnam, et posteaquam hymnos diis cecinerint, quibus feliciter est facta res sacra, armis incubando quietem capiendam. Nemo vero miretur, tam multa me scribere: nam minime quis a Lacedæmonis omisum aliquid reperiat in re militari, quod quidem curandum veniat.

CAPUT XIII.

Commemorabo etiam, quam Lycurgus regi potestatem et dignitatem in exercitu adsignaverit. Primo regem in bello, cum iis, qui adsunt regi, civitas alit. In ejus autem contubernio sunt Polemarchi, ut semper illi præsto sint communicandorum consiliorum causa, si quidem usus ita postulet. In eodem regis contubernio viri præterea tres ex parum numero degunt, qui quidem eis omnia necessaria procurant, ne ab ulla impediuntur occupatione, quominus res bellicas studiose tractent. Repetam vero altius, quo pacto rex cum copiis in expeditionem domo proficiat. Primum domi adhuc sacrum Jovi ductori rex cum suis facit; ac si litatum illic fuerit, Ignifer (sive fe-

τῆς γῶρας· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκεῖ αὖθις καὶ Ἀθηναί. (3) Ὅταν δὲ ἀμφοῖν τούτων τοῖν θεοῖν καλλιερηθῇ, τότε διαβάλλει τὰ ὅρια τῆς γῶρας καὶ τὸ πῦρ μὲν ἀπὸ τούτων τῶν ἱερῶν προηγείται οὕποτε ἀποσθεννύμενον, σφαίρα δὲ παντοῖα ἐπεται. Αἰεὶ δὲ ὅταν θύηται ἄργεται μὲν τούτου τοῦ ἔργου ἔτι κνεφαίος, προλαμβάνειν βουλόμενος τὴν τοῦ θεοῦ εὐνοίαν. (4) Πάρεσι δὲ περὶ τὴν θυσίαν πολέμαρχοι, λοχαγοὶ, παντηχοστῆρες, ξένων στρατιάρχοι, στρατοῦ σκευοφορικῶν ἄργοντες, καὶ τῶν ἀπὸ τῶν πόλεων δὲ στρατηγῶν ὁ βουλόμενος· (5) πάρεσι δὲ καὶ τῶν ἐφόρων δύο, οἱ πολυπραγμονοῦσι μὲν οὐδὲν, ἣν μὴ ὁ βασιλεὺς προσκαλῇ· ὁρῶντες δὲ ὅτι ποιεῖ ἕκαστος πάντας σωφρονίζουσιν, ὡς τὸ εἶκος. Ὅταν δὲ τελεσθῇ τὰ ἱερὰ, ὁ βασιλεὺς προσκαλέσας πάντας παραγγέλλει τὰ ποιητέα. Ὡς τε ὁρῶν ταῦτα ἡγήσαιο ἂν τοὺς μὲν ἄλλους αὐτοσχεδιαστὰς εἶναι τῶν στρατιωτικῶν, Λακεδαιμονίους δὲ μόνους τῷ ὄντι τεχνίτας τῶν πολεμικῶν. (6) Ἐπειδὴν γε μὴν ἡγήται ὁ βασιλεὺς, ἣν μὲν μηδεὶς ἐναντίος φαίνεται, οὐδεὶς αὐτοῦ πρόσθεν πορεύεται πλὴν Σκιρίται καὶ οἱ προερευνώμενοι ἵππεις· ἣν δὲ ποτε μάχην οἴονται ἔσεσθαι, λαβὼν τὸ ἄρμα τῆς πρώτης μόρας ὁ βασιλεὺς ἄγει στρέψας ἐπὶ ὁδῷ, ἕστ' ἂν γένηται ἐν μέσῳ θυσίᾳ μόραιν καὶ θυσίᾳ πολέμαρχον. (7) Οὗς δὲ δεῖ ἐπὶ τούτοις τετάχθαι, ὁ προσβύτατος τῶν περὶ δαμοσίαν συντάττει· εἰσὶ δὲ οὗτοι θεοὶ ἂν σύσκηνοι ὧσι τῶν ὁμοίων, καὶ μάντις καὶ ἱατροὶ καὶ αὐληταὶ οἱ τοῦ στρατοῦ ἄργοντες, καὶ ἐθελούσιοι ἣν τινας παρῶσιν. Ὡς τε τῶν δευόμενων γίνεσθαι οὐδὲν ἀπορεῖται· οὐδὲν γὰρ ἀπρόσχεπτόν ἐστι. (8) Μᾶλα δὲ καὶ τάδε ὠφέλιμα, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐμνηρνήσατο Λυκοῦργος εἰς τὸν ἐν Ὀπλοῖς ἀγῶνα. Ὅταν γὰρ ὁρῶντων ἥξη τῶν πολεμίων χίμαιρα σφαιράζηται, αὐλεῖν τε πάντας τοὺς παρόντας αὐλητὰς νόμος καὶ μηδὲν Λακεδαιμονίων ἀστεφάνωτον εἶναι καὶ ὅπλα δὲ λαμπρύνεσθαι προαγορεύεται. (9) Ἐξέστι δὲ τῷ νέῳ καὶ κεκρυμένῳ εἰς μάχην συνίναν, καὶ παιδρὸν εἶναι καὶ εὐδοκίμον. Καὶ παρακλύδονται δὲ τῷ ἐνωμοτάργῳ οὐδ' ἀκούεται γὰρ εἰς ἑκάστην πᾶσαν τὴν ἐνωμοσίαν ἄρ' ἑκάστου ἐνωμοτάργου ἕξω ὅπως δὲ καὶ ὡς γίγνηται πολέμαρχῳ δεῖ μέλειν. (10) Ὅταν γε μὴν καιρὸς δοκῇ εἶναι στρατοπεδεύεσθαι, τούτου μὲν αὐτοῦργος βασιλεὺς, καὶ τοῦ δεῖξαι γε ὅπου δεῖ τὸ μέντοι προσβείας ἀποπέμπεσθαι καὶ φιλίας καὶ πολέμιας, τοῦτ' αὖ βασιλεὺς. Καὶ ἄργονται μὲν πάντες ἀπὸ βασιλείας, ὅταν βούλωνται πρᾶξαι τι. (11) Ἦν δ' οὖν δίκης δεόμενός τις ἔλθῃ, πρὸς Ἑλλανοδικὰς τοῦτον ὁ βασιλεὺς ἀποπέμπει, ἣν δὲ χρημάτων, πρὸς ταμίας, ἣν δὲ ληϊᾶ ἄγων, πρὸς λαφυροπόλους. Οὕτω δὲ πραττομένων βασιλεὶ οὐδὲν ἄλλο ἔργον καταλείπεται ἐπὶ φρουρᾷς ἢ ἱερῇ μὲν τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς εἶναι, στρατηγῷ δὲ τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

cialis), sublato ab ara igne, ad regionis fines praecedit, ubi rex Jovi Minervaeque rursum sacrificat. Ubi diis hisce litatum ambobus est, tum deinde limites regionis transit. Atque ab his sacris sublatus ignis praefertur, et numquam exstinguitur, sequente omni hostiarum genere. Quoties autem rex sacrificat, primo id crepusculo facere incipit, quasi benevolentiam dei cupiens antevertere. Adsunt sacrificio Polemarchi, centuriones, quinquagenum praefecti, militum stipendiarios duces, impeditis praefecti, ex civitatum denique praetoribus cui lubet. Adsunt praeterea duo Ephori, qui nihil quidem agunt curiosius, nisi a rege adhibiti, sed considerantes tamen, quid quisque faciat, omnes, uti fieri par est, modestiores reddunt. Posteaquarum facta est res sacra, rex accessit omnibus, quid faciendum sit, imperat. Quo fit, ut si haec videas, existimes ceteros quidem homines studio subitario rem militarem tractare. Lacedaemonios autem solos reapse bellicorum operum artifices esse. Posteaquam rex ducere copias cepit, si quidem hostis se nullus ostendat, nemo ipsum praecedit, praeter Sciritas, et equites exploratores: sin praelium committendum putant, rex praevio agmine primae cohortis secum sumpto, conversoque ad hastam pergit, donec medio inter duas cohortes ac duos Polemarchos loco sit. Qui vero post hos collocandi sunt, illos maximus natu inter eos, qui ad tabernaculum publicum pertinent, ordinat. Sunt autem hi, quicumque contubernio cum paribus eodem utantur, et haruspices, et medici, et tibicines, exercitus duces, et si qui sponte sua expeditioni adsunt. Quo fit, ut eorum, quae fieri necesse est, nihil quidquam desideretur, quippe quod nihil non ante fuit prospectum. Etiam haec Lycurgus utiliter, mea quidem sententia, ad armatum certamen excoxit. Nam cum jam hostium in conspectu capta mactantur, lege constitutum est, ut omnes, quotquot adsunt, tibicines tibia canant, ac nemo Lacedaemoniorum serto careat: etiam ut arma polita niteant, edicatur. Juveni quoque permittitur ut delectus [pexus?] pugnam ineat, hilarem et egregium se gerat. Atque hi etiam acclamant manipularium praefecto: neque enim per unumquemque manipulum totum exaudiuntur imperata ab unoquoque praefecto in fronte collocato. Ut autem omnia recte fiant, Polemarchi curae committitur. Quoddam tempus esse metandi castra videatur, regis est in arbitrio situm, itemque locum commonstrare, ubi poni debeant. Praeterea sive federatorum, seu hostium dimittere legationes, ad regem pertinet. Quoties aliquid agendum est, omnes a rege initium sumunt. Si quis judicium disceptaturus ad regem veniat, ad Hellanodicas, sive Graecorum iudices, a rege remittitur: si pecunia quis egeat, ad quaestores: sin praeliam adferat, ad manipularium distractores. Quae cum ita gerantur, regi nihil aliud in exercitu restat negotii, quam ut rerum divinarum respectu sit sacerdos, humanarum vero, imperator.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ.

[Εἰ δέ τις με ἔροιτο εἰ καὶ νῦν ἔτι μοι δοκοῦσιν οἱ Λυκούργου νόμοι ἀκίνητοι διαμένειν, τοῦτο μὰ Δία οὐκ ἂν ἔτι θρασέως εἴποιμι. (2) Οἶδα γὰρ πρότερον μὲν Λακεδαιμονίους αἰρουμένους οἶκοι τὰ μέτρια ἔχοντας ἀλλήλοισι συνεῖναι μᾶλλον ἢ ἀρμόζοντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κολακευομένους διαφθεῖρεσθαι. (3) Καὶ πρόσθεν μὲν οἶδα αὐτοὺς φοβουμένους χρυσίον ἔχοντας φαίνεσθαι· νῦν δ' ἔστιν οὓς καὶ καλλωπιζομένους ἐπὶ τῷ κερτῆσθαι. (4) Ἐπίσταμαι δὲ καὶ πρόσθεν τούτου ἕνεκα ξενηλασίας γιγνομένας καὶ ἀποδημῖν οὐκ ἔξον, ὅπως μὴ βραδουργίας οἱ πολῖται ἀπὸ τῶν ξένων ἐμπέπλαιντον· νῦν δ' ἐπίσταμαι τοὺς δοκοῦντας πρώτους εἶναι ἔσπουδακότες ὡς μηδέποτε παύονται ἀρμόζοντας ἐπὶ ξένης. (5) Καὶ ἦν μὲν ὅτε ἐπεμελοῦντο ὅπως ἀξιοὶ εἶεν ἡγεῖσθαι· νῦν δὲ πολλοὶ μᾶλλον πραγματεύονται ὅπως ἄρξουσιν ἢ ὅπως ἀξιοὶ τοῦτο ἔσονται. (6) Τοιγαροῦν οἱ Ἕλληνες πρότερον μὲν ἰόντες εἰς Λακεδαίμονα ἐδέοντο αὐτῶν ἡγεῖσθαι ἐπὶ τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν· νῦν δὲ πολλοὶ παρακαλοῦσιν ἀλλήλους ἐπὶ τὸ διακυλῦειν ἄρξαι πάλιν αὐτούς. (7) Οὐδὲν μέντοι δεῖ θαυμάζειν τούτων τῶν ἐπιψόγων αὐτοὺς γιγνομένων, ὅτι οἱ φανεροὶ εἰσιν οὔτε τῷ θεῷ πειθόμενοι οὔτε τοῖς Λυκούργου νόμοις.]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ.

Βούλομαι δὲ καὶ ἄς βασιλεῖ πρὸς τὴν πόλιν συνθήκας ὁ Λυκούργος ἐποίησε διηγῆσασθαι· μόνῃ γὰρ δὴ αὕτῃ ἡ ἀρχὴ διατελεῖ οἵαπερ ἐξ ἀρχῆς κατεστάθη· τὰς δὲ ἄλλας πολιτείας εὖροι ἂν τις μετακεκινημένας καὶ ἔτι καὶ νῦν μετακινουμένας. (2) Ἔθηκε γὰρ θύειν μὲν βασιλέα πρὸ τῆς πόλεως τὰ δημόσια ἅπαντα, ὡς ἀπὸ τοῦ θεοῦ ὄντα, καὶ στρατιὰν ὅποι ἂν ἡ πόλις ἐκπέμπῃ, ἡγεῖσθαι. (3) Ἔδωκε δὲ καὶ γέρα ἀπὸ τῶν θυομένων λαμβάνειν, καὶ γῆν δὲ ἐν πολλαῖς τῶν περιόικων πόλεων ἀπέδειξεν ἐξαίρετον τοσαύτην ὥστε μήτε δεῖσθαι τῶν μετρίων μήτε πλοῦτῳ ὑπερφέρειν. (4) Ὅπως δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ἔξω σκηνοῖεν, σκηνὴν αὐτοῖς δημοσίαν ἀπέδειξε, καὶ διμοίρῃ γε ἐπὶ τῷ δαίπνῳ ἐτίμησεν, οὐχ ἵνα διπλάσια καταφάγοιεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦδε τιμῇσαι ἔγοιεν εἰ τινα βούλοιντο. (5) Ἔδωκε δ' αὖ καὶ συσκήνους δύο ἑκατέρῳ προσελέσθαι· οἱ δὲ καὶ Πύθιοι καλοῦνται. Ἔδωκε δὲ καὶ πασῶν τῶν σῶν ἀπὸ τόκου χοῖρον λαμβάνειν, ὡς μή ποτε ἀπορῆσαι βασιλεὺς ἱερῶν, ἣν τι δεσθῇ θεοῖς συμβουλεύσασθαι. (6) Καὶ πρὸς τῇ οἰκίᾳ δὲ λίμνῃ ὕδατος ἀφρονίαν παρέχεῖν· ὅτι δὲ καὶ τοῦτο πρὸς πολλὰ χρήσιμον οἱ μὴ ἔχοντες αὐτὸ μᾶλλον γιγνώσκουσι. Καὶ ἔδρας δὲ πάντες ὑπανίστανται βασιλεῖ, πλὴν οὐκ ἔξροροι ἀπὸ τῶν ἐφορικῶν δίφρων. (7) Καὶ ὄρκους δὲ ἀλλήλοισι κατὰ μῆνα ποιοῦνται, ἔξροροι μὲν ὑπὲρ τῆς πόλεως, βασιλεῖς

CAPUT XIV.

[Quod si quis me roget, an etiam nunc Lycurgi leges immotæ mihi permanere videantur; id profecto non audacter dixerō. Nam scio Lacedæmonios pridem maluisse domi modicis cum facultatibus consuetudine mutua uti, quam in præfecturis civitatum per adsentationes degenerare. Scio metuisse antehac eos sibi, ne aurum possidere deprehenderentur: jam nonnulli sunt, qui hoc ipso semel ostendant, quod aurum possideant. Præterea scio peregrinos ob eam causam olim ejectos fuisse, neque concessas peregrinationes, ne ab exteris cives improbitatem haurirent: nunc mihi constat, eos, qui loco videntur apud ipsos esse principes, studiose in hoc incubuisse, ut nunquam non apud externos urbium præfecti essent. Fuit etiam aliquando tempus, cum operam dabant, ut principatu digni essent: nunc id magis enituntur, ut imperent, quam ut imperio digni sint. Itaque fit, ut Græci qui olim Spartam profecti Lacedæmonios orabant, ut duces sibi adversus illos essent, qui injuste agere viderentur; nunc magna ex parte se mutuo cohortentur, ad impediendum quominus ad Lacedæmonios rerum summa redeat. Neque vero mirum videri debet, quod in has reprehensiones incurrant, quando palam est, eos neque Apollini, neque Lycurgi legibus parere.]

CAPUT XV.

Lubet etiam commemorare, quæ pacta Lycurgus inter regem et civitatem constituit. Nam solus hic principatus in eodem permanet statu, quo fuit ab initio: ceteras administrationum publicarum formas vel immutatas vel etiam nunc aliquis mutari comperiat. Sanxit igitur, ut rex pro salute civitatis rem divinam in omnibus sacris publicis faceret, veluti ortus a deo; ut, quocumque civitas militum copias mitteret, ducis munere fungeretur. Attribuit hoc quoque, ut de victimis cæsis honoris causa quædam ipse caperet; præterea tantum agri eximii multis in urbibus finitimis secrevit, ut mediocrius quidem illi facultatum copia non desit, non tamen opibus antecellat. Atque ut etiam reges foris uti contubernio possent, ad hoc eis tabernaculum publicum ordinavit, eumque honorem illis addidit, ut in cæna duplex ipsis portio cederet; non id quidem, ut duplo plus, quam alii, vorarent, sed ut aliquid inde honoris causa dare possent, cui libuisset. Præterea regi utrique potestatem sibi deligendi contubernales binos concessit, quos Pythios vocant. Permisit etiam, ut de quovis scrofarum partu porcum acciperet, ne unquam rex victimis careret, si qua in re dii consulendi essent. Prope domum regiam stagnum aquæ copiam suppeditat. Quod quidem ad multa esse perutile, magis intelligunt ii, qui eo carent. Etiam de sella regi adsurgunt omnes, præterquam Ephori de sellis ephoricis. Mensibus singulis jurejurando se invicem ad-

δ' ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ δὲ ὄρκος ἐστὶ τῷ μὲν βασιλεῖ κατὰ τοὺς τῆς πόλεως κειμένους νόμους βασιλεύσειν, τῇ δὲ πόλει ἐμπεδορκοῦντος ἐκείνου ἀστυφελικτὸν τὴν βασιλείαν παρέξειν. (8) Αὗται μὲν οὖν αἱ τιμαὶ οἵκοι ζῶντι βασιλεῖ δέδονται, οὐδὲν τι πολλὸ ὑπερφέρουσαι τῶν ἰδιωτικῶν· οὐ γὰρ ἐβουλήθη οὔτε τοῖς βασιλεῦσι τυραννικὸν φρόνημα παραστῆσαι οὔτε τοῖς πολίταις φθόνον ἐμποιῆσαι τῆς δυνάμεως. (9) Αἱ δὲ τελευτήσαντι τιμαὶ βασιλεῖ δέδονται, τῇδε βούλονται δὴλοῦν οἱ Λυκούργου νόμοι ὅτι οὐχ ὥς ἀνθρώπους ἀλλ' ὥς ἥρωας τοὺς Ἀθηναίων βασιλεῖς προτετιμῆχασιν.

stringunt, Ephori quidem nomine civitatis, rex autem suo. Regis iusjurandum est, regnum se gesturum ex praescripto legum latarum: civitatis, conservaturam se regnum ipsius inconcussum, si quidem iusjurandum hoc sancte servaret. Atque hi honores in patria regi, quamdiu vivit, concessi sunt, non multum privatorum honoribus potiores. Et enim neque regibus animos addere tyrannicos voluit legislator, neque civibus eorum potestatem invisam reddere. Qui autem regi mortuo concessi sunt honores, iis Lycurgi leges indicare volunt, non se Lacedaemoniorum reges ut homines, sed tanquam heroes honore eximio adfecisse.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Περὶ δὲ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ὅτι μὲν εἴλοντο τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας οὐκ ἐπαινῶ διὰ τὸδε ὅτι ταῦθ' ἐβλήθη εἴλοντο τοὺς πονηροὺς ἄμεινον πράττειν ἢ τοὺς χρηστοὺς· διὰ μὲν οὖν τούτου οὐκ ἐπαινῶ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτως ἔδοξεν αὐτοῖς, ὥς εὖ διασώζονται τὴν πολιτείαν καὶ τὰλλα διαπράττονται ἃ δοκεῖσιν ἀμαρτάνειν τοῖς ἄλλοις· Ἐλλήσι, τούτ' ἀποδείξω. (2) Πρῶτον μὲν οὖν τούτου ἔρῳ ὅτι δικαίως αὐτοῖσι καὶ οἱ πένητες καὶ ὁ δῆμος πλέον ἔχει τῶν γενναίων καὶ τῶν πλουσίων διὰ τὸδε ὅτι ὁ δῆμος ἐστὶν ὁ ἐλαύνων τὰς ναῦς καὶ τὴν δύναμιν περιτιθείς τῇ πόλει· καὶ γὰρ οἱ κυβερνήται καὶ οἱ κέλυσται καὶ οἱ πεντηκόνταρχοι καὶ οἱ πρωρᾶται καὶ οἱ ναυπηγοί, οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν δύναμιν περιτιθέντες τῇ πόλει πολλὸ μᾶλλον ἢ οἱ ἐπλίται καὶ οἱ γενναῖοι καὶ οἱ χρηστοί. Ἐπειδὴ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, δοκεῖ δίκαιον εἶναι πᾶσι τῶν ἀρχῶν μετεῖναι ἐν τῇ κλήρῳ καὶ ἐν τῇ χειροτονίᾳ, καὶ λέγειν ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ τῶν πολιτῶν. (3) Ἐπειτα ὁπόσαι μὲν σωτηρίαν φέρουσι τῶν ἀρχῶν, χρησταὶ οὔσαι καὶ μὴ χρησταί, ἢ κίνδυνον τῷ δήμῳ ἅπαντι, τούτων μὲν τῶν ἀρχῶν οὐδὲν δεῖται ὁ δῆμος μετεῖναι, οὔτε τῶν στρατηγικῶν κλήρων οἰόνται· οἷσις χρῆναι μετεῖναι οὔτε τῶν ἱππαρχικῶν γινώσκει· γὰρ ὁ δῆμος ὅτι πλείω ὠφελείται ἐν τῷ μὴ αὐτὸς ἄρχειν ταύτας τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἔαν τοὺς δυνατωτάτους ἄρχειν· ὁπόσαι δ' εἰσὶν ἀρχαὶ μισθοφορίας ἕνεκα καὶ ὠφελείας εἰς τὸν οἶκον, ταύτας ζητεῖ ὁ δῆμος ἄρχειν. (4) Ἐπειτα δὲ ὁ ἐνιοὶ θαυμάζουσιν ὅτι πανταχοῦ πλέον νέμονται τοῖς πονηροῖς καὶ πένησι καὶ δημοτικοῖς ἢ τοῖς χρηστοῖς, ἐν αὐτῷ τούτῳ φανόυνται τὴν δημοκρατίαν διασώζοντες.

XENOPHONTIS

ATHENIENSIIUM RESPUBLICA.

CAPUT I.

Jam de Atheniensium republica, quod hanc reipublicae formam sequuti sint, propterea non laudo, quia dum illam voluerunt, voluerunt improbos homines meliori esse conditione, quam probos. Hanc itaque ob causam non laudo. Quia vero ita eis visum est, equidem ostendam, bene eos rempublicam suam incolumem conservare, atque etiam alia perficere, in quibus aberrare Graecis ceteris existimentur. Primum igitur hoc dicam, merito pauperes ac plebem ibi plus posse, quam nobiles et divites, idque ob hanc causam, quod plebs et naves agat, et potentiam civitati conciliet: adeoque gubernatores, et incitatores nautarum, et quinquaginta remigibus praefecti, et praeetores, et navium fabricatores, hi sunt qui multo magis reipublicae potentiam amplificant, quam milites, quam nobiles, quam homines frugum. Hac quum ita se habeant, aequum esse videtur, ut omnes magistratum participes fiant, sive per sortem, seu per suffragium, utque cuivis civium dicere liceat, qui quidem velit. Deinde quotquot magistratus, bene gesti seu male, universo populo vel salutis vel periculorum auctores sunt, eorum se participem esse vulgus non curat. Neque plebs sortes praetorias, neque praefecturas equitum ad se pertinere putat. Animadvertit enim, se plus emolumenti capere, dum magistratus hosce non obit, sed illis relinquit gerendos, qui plurimum possunt. Quotquot vero magistratus obeuntur ob stipendia sua reique familiaris incrementum, hos vulgus ambit. Quod autem nonnulli mirantur, ubique plus eos hominibus nullius momenti, et pauperibus, et plebeis, quam egregiis viris tribuere; in hoc ipso popularem civitatis statum aperte conservant. Quippe dum pauperes,

Οἱ μὲν γὰρ πένητες καὶ οἱ δημόται καὶ οἱ χεῖρους εὖ πράττοντες καὶ πολλοὶ οἱ τοιοῦτοι γινόμενοι τὴν δημοκρατίαν αὖθις ἐν δὲ εὖ πράττουσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ χρηστοί, ἰσχυρὸν τὸ ἐναντίον σφίσιν αὐτοῖς καθιστᾶσθαι οἱ δημοτικοί. (6) Ἔστι δὲ ἐν πάσῃ γῇ τὸ βέλτιστον ἐναντίον τῇ δημοκρατίᾳ· ἐν γὰρ τοῖς βελτίστοις ἐν ἀκολασία τε ὀλιγίστη καὶ ἀδικία, ἀκρίβεια δὲ πλείστη εἰς τὰ χρηστά· ἐν δὲ τῷ δήμῳ ἀμαθία τε πλείστη καὶ ἀταξία καὶ πονηρία· ἥ τε γὰρ πενία αὐτοὺς μᾶλλον ἄγει ἐπὶ τὰ αἰσχροῦ καὶ ἡ ἀπαιδεύσις καὶ ἡ ἀμαθία δι' ἐνδειαν χρημάτων ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων. (8) Εἰποὶ δ' ἂν τις ὡς ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ εἶναι λέγειν πάντας ἐξῆς μηδὲ βουλευεῖν, ἀλλὰ τοὺς δεξιωτάτους καὶ ἀνδράς ἀρίστους· οἱ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἀρίστα βουλευόμενοι, ἐὼντες καὶ τοὺς πονηροὺς λέγειν. Εἰ μὲν γὰρ οἱ χρηστοὶ ἔλεγον καὶ ἐβουλεύοντο, τοῖς ὁμοίοις σφίσιν αὐτοῖς ἦν ἀγαθὰ, τοῖς δὲ δημοτικοῖς οὐκ ἀγαθὰ· νῦν δὲ λέγων ὁ βουλούμενος ἀναστὰς ἄνθρωπος πονηρὸς ἐξευρίσκει τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ. (7) Εἰποὶ τις ἂν τί ἂν οὖν γνοίῃ ἀγαθὸν αὐτῷ ἢ τῷ δήμῳ τοιοῦτος ἄνθρωπος; οἱ δὲ γιγνώσκουσιν ὅτι τοῦτο ἀμαθία καὶ πονηρία καὶ εὐνοία μᾶλλον λυσitelεῖ ἢ ἡ τοῦ χρηστοῦ ἀρετὴ καὶ σοφία καὶ κακονομία. (8) Εἴη μὲν οὖν ἂν πόλις οὐκ ἀπὸ τοιούτων διαιτημάτων ἢ βελτίστη, ἀλλ' ἡ δημοκρατία μάλιστα ἂν σώζοιτο οὕτως. Ὁ γὰρ δῆμος οὐ βούλεται εὐνοοῦμένης τῆς πόλεως αὐτὸς δουλεῖν, ἀλλ' ἐλευθερὸς εἶναι καὶ ἄρχειν, τῆς δὲ κακονομίας αὐτῷ ὀλίγον μέλει· ὁ γὰρ οὐ νομίζει οὐκ εὐνομεῖσθαι, αὐτὸς ἀπὸ τούτου ἰσχύει ὁ δῆμος καὶ ἐλευθερὸς ἐστίν. (9) Εἰ δ' εὐνομίαν ζητεῖς, πρῶτα μὲν ἔλπει τοὺς δεξιωτάτους αὐτοῖς τοὺς νόμους τιθέντας· ἔπειτα κολάσουσιν οἱ χρηστοὶ τοὺς πονηροὺς, καὶ βουλεύουσιν οἱ χρηστοὶ περὶ τῆς πόλεως, καὶ οὐκ ἄσπουσι μαινομένους ἀνθρώπους βουλεύειν οὐδὲ λέγειν οὐδὲ ἐκκλησιάζειν. Ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν ἀγαθῶν τάχιστα ἂν ὁ δῆμος εἰς δουλείαν καταπέσοι.

10. Τῶν δούλων δ' αὖ καὶ τῶν μετοίκων πλείστη ἐστὶν Ἀθήνησιν ἀκολασία, καὶ οὕτε πατάζει ἕζεσθαι αὐτοὶ οὕτε ὑπεκαστήσεται σοὶ ὁ δούλος. Οὐδ' ἐνεκὲν ἐστὶ τοῦτο ἐπιγώριον ἐγὼ φράσω· εἰ νόμος ἦν τὸν δούλον ὑπὸ τοῦ ἐλευθέρου τύπτεσθαι ἢ τὸν μέτοικον ἢ τὸν ἀπελεύθερον, πολλάκις ἂν οἰηθείς εἶναι τὸν Ἀθηναῖον δούλον ἐπάταξεν ἂν ἐσθιῖν τε γὰρ οὐδὲν βελτίῳ ἔχει ὁ δῆμος αὐτοὶ ἢ οἱ δούλοι καὶ αἱ μέτοικοι καὶ τὰ εἶδη οὐδὲν βελτίους εἶσιν. (11) Εἰ δὲ τις καὶ τοῦτο θαυμάζει ὅτι ἔωσι τοὺς δούλους τρυφᾶν αὐτοὶ καὶ μεγαλοπρεπῶς διαιτᾶσθαι ἐνίοις, καὶ τοῦ γνώμη φανεῖν ἂν ποιῶντες. Ὅπου γὰρ ναυτικὴ δύναμις ἐστίν, ἀπὸ χρημάτων ἀνάγκη τοῖς ἀνδραπόδοις δουλεῖν· ἵνα λαμβάνων μὲν πράττει τὰς ἀποφοράς, καὶ ἐλευθεροὺς ἀφίεναι· ὅπου δ' εἰσὶ πλούσιοι οἱ δούλοι, οὐκέτι ἐνταῦθα λυσitelεῖ τὸν ἐμὸν δούλον σὲ δεδιῖναι· ἐν δὲ τῇ Λακεδαιμονίᾳ ὁ ἐμὸς δούλος σὲ δέδοικεν· ἂν δὲ δεδίῃ ὁ σὲ δούλος ἐμὲ, κινδυνεύσει καὶ τὰ χρήματα διδόναι τὰ ἑαυτοῦ ὥστε μὴ κινδυνεύειν περὶ ἑαυτοῦ. (12) Διὰ

et plebeji, et nauci homines bene agunt, et ad aliquem numerum excrescunt, statum civitatis popularem augent. Sin divitibus et egregiis hominibus bene sit, tum plebeji contrariam sibi partem corroborant. Sunt autem ubique terrarum optimates dominatui plebejo contrarii. Nam in optimatibus petulantiae ac injustitiae minimum est, studium vero rerum honestarum accuratissimum; contra, in plebe plurimum inscitiae, confusionis, improbitatis. Etenim paupertas magis eos adducit ad turpia, et satis multi propter penuriam neque liberaliter educati, nec recte instituti sunt. Fortasse dixerit aliquis non permittendum fuisse, ut prorsus omnes dicendi potestatem habeant, vel consulendi, sed peritissimos tantum et praestantissimos viros. At illi in hoc quoque sibi rectissime consulunt, dum futilibus etiam dicendi potestatem faciunt. Nam si duntaxat egregii viri et orationes haberent, et sententias dicerent, sui similibus prodessent, non autem plebejis: nunc quum surgat ad concionandum aliquis nullius pretii, quicumque voluerit, facile tum sibi, tum sui similibus quod expediat invenit. At inquiet aliquis, quid hujusmodi homo boni vel sibi vel populo possit excogitare? Nimirum intelligunt illi, hujus imperitiam ac futilitatem cum benevolentia plus sibi prodesse, quam viri egregii virtutem ac sapientiam cum malevolentia. Potest igitur fieri, ut his moribus civitas non efficiatur optima, sed status tamen popularis hac ratione conservabitur. Populus enim non vult rempublicam bene constitutam, in qua sibi sit serviendum, sed liber esse vult, et imperio potiri, ac malum interim civitatis statum flocci pendit. Nam quod tu non recte constitutum existimas, id ipsum plebis potentiam libertatemque sustinet. Quod si bonum reipublicae statum requiris, primum videbis peritissimos populo leges ferre; deinde boni malos punient, deque republica consultabunt boni, et homines insanos nec consiliis adesse, nec verba facere, nec concionari permittent. Quapropter ex his bonis celerrime plebs ad servitutem reciderit.

Servorum autem et advenarum maxima est Athenis petulantia, neque pulsandi eos cuiquam illic jus est, neque servus tibi cedit. Cur autem hoc moribus illic ita receptum sit, equidem exponam. Si consuetudo ferret servum hominem ab ingenuo verberari, vel advenam, vel libertum; saepe quis Atheniensem pulsaret, servum esse ratus. Nam neque vestitus, neque forma, quidquam istic plebs servis advenae praestat. Jam si quis etiam miratur, quod istic et delicate servos et splendide quidem nonnullos vivere patiantur, hoc quoque certo eos judicio facere constabit. Nam ubi potentia navalis est, propter pecuniam mancipiis servire oportet, ut pro opera aliis collocata pensiones ille accipiat, atque liberius vivendi genus iis permittit. Ubi vero servi opulenti sunt, tibi meus ut servus te metuat, non expedit. Lacedaemone quidem meus servus te metuit. Jam si me servus tuus metuat, sane verendum, ut res suas mihi det, ne quo ipse sit in periculo. Quamobrem aequalitatem

τοῦτο οὖν ἰσηγορίαν καὶ τοῖς δούλοις πρὸς τοὺς ἐλευθέρους ἐποιήσαμεν καὶ τοῖς μετοίκους πρὸς τοὺς ἀστούς, διότι δέεται ἡ πόλις μετοίκων διὰ τὸ πλῆθος τῶν τεργῶν καὶ διὰ τὸ ναυτικόν. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ τοῖς μετοίκους εἰκότως τὴν ἰσηγορίαν ἐποιήσαμεν.

13. Τοὺς δὲ γυμναζομένους αὐτόθι καὶ τὴν μουσικὴν ἐπιτηδεύοντας καταλέλκεν ὁ δῆμος, νομίζων τοῦτο οὐ καλὸν εἶναι, γινώσκων ὅτι οὐ δυνατός ταῦτά ἐστιν ἐπιτηδεύειν. Ἐν ταῖς χορηγίαις αὐ καὶ γυμνασιαρχίαις καὶ τριηραρχίαις γινώσκουσιν ὅτι χορηγοῦσι μὲν οἱ πλούσιοι, χορηγεῖται δὲ ὁ δῆμος, καὶ τριηραρχοῦσι μὲν καὶ γυμνασιαρχοῦσιν οἱ πλούσιοι, ὁ δὲ δῆμος τριηραρχεῖται καὶ γυμνασιαρχειται. Ἀξιοὶ οὖν ἀργύριον λαμβάνειν ὁ δῆμος καὶ ἄδων καὶ τρέφων καὶ ὀρχομένους καὶ πλείων ἐν ταῖς ναυσίν, ἵνα αὐτὸς τὰ ἔχη καὶ οἱ πλούσιοι πενέστεροι γίνωνται. Ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις οὐ τοῦ δικαίου αὐτοῖς μέλει μᾶλλον ἢ τοῦ αὐτοῖς συμφέροντος.

14. Περὶ δὲ τῶν συμμάχων, οἱ ἐκπλέοντες συκοφαντοῦσιν, ὡς δοκοῦσι, καὶ μισοῦσι τοὺς χρηστοὺς, γινώσκοντες ὅτι μισεῖσθαι μὲν ἀνάγκη τὸν ἀρχοντα ὑπὸ τοῦ ἀρχομένου· εἰ δὲ ἰσχύουσιν οἱ πλούσιοι καὶ οἱ ἰσχυροὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ὀλίγιστον χρόνον ἢ ἀρχὴν ἔσται τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίου. Διὰ ταῦτα οὖν τοὺς μὲν χρηστοὺς ἀτιμοῦσι καὶ χρήματα ἀφαιροῦνται καὶ ἐξελάνουσι καὶ ἀποκτείνουσι, τοὺς δὲ πονηροὺς αὔξουσιν. Οἱ δὲ χρηστοὶ Ἀθηναίων τοὺς χρηστοὺς ἐν ταῖς συμμάχῃσι πόλεσι σώζουσι, γινώσκοντες ὅτι σφίσι ἀγαθὸν ἐστὶ τοὺς βελτίστους σώζειν αἰεὶ ἐν ταῖς πόλεσιν. (15) Εἴποι δὲ τις ἂν ὅτι ἰσχύς ἐστιν αὕτη Ἀθηναίων, ἔαν οἱ σύμμαχοι δυνατόι ὡς χρήματα εἰσφέρειν. Τοῖς δὲ δημοσικοῖς δοκεῖ μείζον ἀγαθὸν εἶναι τὰ τῶν συμμάχων χρήματα ἢ ἕκαστον ἔχειν Ἀθηναίων, ἐκείνους δὲ ὅσον ζῆν καὶ ἐργάζεσθαι, ἀδυνάτους ὄντας ἐπιβολεῦειν.

16. Δοκεῖ δὲ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων καὶ ἐν τῷδε κακῶς βουλευέσθαι ὅτι τοὺς συμμάχους ἀναγκάζουσι πλεῖν ἐπὶ δίκας Ἀθηναίῃ· οἱ δὲ ἀντιλογίζονται ὅσα ἐν τούτῳ ἐνὶ ἀγαθῇ τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων· πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν πρωτανείων τὸν μισθὸν δι' ἐναυτοῦ λαμβάνειν· εἴτ' οἴκοι καθήμενοι ἀνευ νεῶν ἐκπλοῦ διοικοῦσι τὰς πόλεις τὰς συμμάχιδας· καὶ τοὺς μὲν τοῦ δήμου σώζουσι, τοὺς δ' ἐναντίους ἀπολλύουσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις· εἰ δὲ οἴκοι εἶχον ἕκαστοι τὰς δίκας, ἅτε ἀχρόμενοι Ἀθηναίους, τούτους ἂν σφῶν αὐτῶν ἀπόλλυσαν ὅτινες φίλοι μάλιστα ἦσαν Ἀθηναίων τῷ δήμῳ. (17) Πρὸς δὲ τούτοις ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων τάδε κεράζει τῶν δικῶν Ἀθήνησιν οὓσων τοῖς συμμάχοις. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ ἕκαστῃ τῇ πόλει πλείων ἢ ἐν Πειραιεὶ· ἔπειτα εἴ τῳ συνοικίᾳ ἔστιν, ἄμεινον πράττει· ἔπειτα εἴ τῳ ζεύγος ἔστιν ἢ ἀνδράποδον μισθοφορῶν· ἔπειτα οἱ ἀχρόμενοι ἄμεινον πράττουσι διὰ τὰς ἐπιδημίας τὰς τῶν συμμάχων. (18) Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ μὲν μὴ ἐπὶ δίκας ἦσαν οἱ σύμμαχοι, τοὺς ἐκπλέοντας Ἀθηναίων ἐτίμων ἂν μόνους, τοὺς τε στρατηγούς καὶ τοὺς τριηραρχούς καὶ πρέσβεις· νῦν δ' ἡνάγκασται τὸν δῆμον κολακεύειν τῶν Ἀθηναίων εἰς

quandam servis et liberis concessimus, itemque advenis et civibus, quod advenarum egeat opera civitas, quum propter opificiorum multitudinem, tum ob rem navalem. Igitur hac de causa merito juris quaedam aequalitas etiam advenis a nobis data est.

Ceterum eos qui corporum exercitiis ibi musicaeque artis dediti sunt studio, plebs sustulit; quod existimaret haec non expedire, et non posse ab eis dari operam sentiret. In chori vero ac gymnasiorum triremiumque cura et sumptibus praestandis, intelligunt penes opulentos esse facere impensas in eorum, vulgi autem, earum fructum accipere; eodemque modo locupletes pro triremibus et gymnasiis praebere sumptus, vulgus autem eorum percipere fructum. Vult igitur pecuniam accipere vulgus, atque ita canere, currere, saltare, navigare, ut et ipsum habeat aliquid, et divites reddantur tenuiores. Nec in judiciis magis ejus quod justum est, quam commodi sui rationem habent.

Socios autem quod attinet, ii qui navigiis eos adeunt, calumniari et odisse videntur egregios illic viros, sentientes fieri non posse, quin qui sub imperio est, oderit cum qui est cum imperio: si vero majores locupletum et potentium vires sint in civitatibus, imperium populi Atheniensis haud diu duraturum. Ob has inquam causas viris egregiis honores adimunt, facultates auferunt, exilia capitisque poenas irrogant, dum nihili homines evehunt. Contra qui Athenienses frugi sunt, ii salutem virorum egregiorum in civitatibus sociis tuentur, quod animadvertant sibi ex usu esse, conservari semper in urbibus optimates. At dixerit aliquis, in eo potentiam Atheniensium esse sitam, si pecunias eorum socii conferre possint. At plebeis hominibus magis expedire videtur, ut Atheniensium unusquisque facultates sociorum obtineat, socii tantum modo habeant, quanto opus sit ad victum et opera rustica, ne possint insidiari.

Hac etiam in parte populus Atheniensis uti consilio malo existimatur, quod socios Athenas navigare ad petendum jus cogant. Verum illi contra ratiocinantur, quantum in hoc insit Atheniensium populo commodi. Primum est, quod e sacramento iudicibus deposito per totum annum salaria percipiant. Deinde, quod domi residentes, nullis emissis navibus, civitates socias administrent; plebeoque statui addictos incolumes servant, adversariis eorum in judiciis oppressis. Quod si iudicia singuli exercerent in patria, nimirum Atheniensibus infensi, eos ipsos de numero suorum opprimerent, quicumque populo Atheniensium inimici amici essent. Praeterea populus Atheniensis, dum jus Athenis socii petunt, haec lucratur. Primum e centesima in Piraeo civitati proventus major accedit; deinde, si cui domus est ad locandum, is plus lucri facit; item, si cui jumentum vel mancipium meritorium. Itidem praconibus sociorum adventus emolumentum adfert. Praeterea si Athenas socii jus petunt non irent, solos ex Atheniensibus illos honoribus adicerent, qui ad ipsos navigant, nimirum praetores, triremium praefectos, legatos. Nunc vero sociorum unusquisque populum Atheniensem blandiendo deme-

ἑκαστος τῶν συμμάχων, γινώσκων ὅτι δεῖ μὲν ἀφικόμενον Ἀθήνας δέικναι δοῦναι καὶ λαβεῖν οὐκ ἐν ἄλλοις τοῖσιν ἀλλ' ἐν τῷ δήμῳ, ὅς ἐστι δὴ νόμος Ἀθήνησι. Καὶ ἀντιβολῆσαι ἀναγκάζεται ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ εἰς ἑνὸς τοῦ ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς χειρὸς. Διὰ τοῦτο οὖν οἱ σύμμαχοι δοῦλοι τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων καθεστᾶσι μᾶλλον.

19. Πρὸς δὲ τοῦτοις διὰ τὴν κτῆσιν τὴν ἐν τοῖς ὑπερορίοις καὶ διὰ τὰς ἀρχὰς τὰς εἰς τὴν ὑπερορίαν λεληθάσι μανθάνοντες ἐλαύνειν τῇ κώπῃ αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἀκολουθοὶ ἀνάγκη γὰρ ἀνθρώπων πολλὰς πλόντας κώπην λαβεῖν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν οἰκῆτην, καὶ ὀνόματα μαθεῖν τὰ ἐν τῇ ναυτικῇ. (20) Καὶ κυβερνῆται ἀγαθοὶ γίνονται δι' ἐμπειρίαν τε τῶν πλόντων καὶ διὰ μελέτην· ἐμελέτησαν δὲ οἱ μὲν πλοῖον κυβερνῶντες, οἱ δὲ ὀλκάδα, οἱ δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τριῆρη κατέστησαν· οἱ δὲ πολλοὶ ἐλαύνειν εὐθὺς οἷοι τε εἰσθάντες εἰς ναῦς, ἅτε ἐν παντὶ τῷ βίῳ προμεμελετηχότες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τὸ δὲ ὀπλιτικὸν αὐτοῖς, ὃ ἥκιστα δοκεῖ εἶ ἔχειν Ἀθήνησιν, οὕτω καθέστηκε· τῶν μὲν πολεμίων ἦττους τε σφᾶς αὐτοὺς ἡγούνται εἶναι καὶ μείους, τῶν δὲ συμμάχων, οἱ φέρουσι τὸν φόρον καὶ κατὰ γῆν κράτιστοι εἰσι, νομίζουσι τὸ ὀπλιτικὸν ἀρκεῖν, εἰ τῶν συμμάχων κρείττονές εἰσι. (2) Πρὸς δὲ καὶ κατὰ τύχην τι αὐτοῖς τοιοῦτον καθέστηκε· τοῖς μὲν κατὰ γῆν ἀρχομένοις ὅλον τ' ἐστὶν ἐκ μικρῶν πόλεων συνοικισθέντας ἀθρόους μάχεσθαι· τοῖς δὲ κατὰ θάλατταν ἀρχομένοις, ὅσοι νησιῶται εἰσιν, οὐχ ὅλον τε συνάρασθαι εἰς τὸ αὐτὸ τὰς πόλεις. Ἡ γὰρ θάλαττα ἐν τῷ μέσῳ· οἱ δὲ κρατοῦντες θαλαττοκράτορές εἰσιν· εἰ δ' ὅλον τε καὶ λαθεῖν συνέλθοσιν εἰς ταῦτο τοῖς νησιώταις εἰς μίαν νῆσον, ἀπολοῦνται λιμῷ. (3) Ὅποσαι δ' ἐν τῇ ἡπείρῳ εἰσι πόλεις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀρχόμεναι, αἱ μὲν μεγάλαι διὰ δέος ἀρχονται, αἱ δὲ μικραὶ πάνυ διὰ χρεῖαν· οὐ γὰρ ἐστὶ πόλις οὐδεμία ἥτις οὐ δεῖται εἰσάγεσθαι τι ἡδέαγεσθαι. Ταῦτα τοίνυν οὐκ ἐστὶ αὐτῇ, ἐὰν μὴ ὑπῆρκος ᾖ τῶν ἀρχόντων τῆς θαλάττης. (4) Ἐπειτα δὲ τοῖς ἀρχουσι τῆς θαλάττης ὅλον τ' ἐστὶ ποιεῖν ἄπερ οὐ τοῖς τῆς γῆς, ἐν ὅτε τέμνειν τὴν γῆν τῶν κρείττωνων· παραπλεῖν γὰρ ἔξεστιν ὅπου ἂν μηδεὶς ᾖ πολέμιος ἢ ὅπου ἂν ὀλίγοι, ἐὰν δὲ προσώσιν, ἀναβάντα ἀποπλεῖν. Καὶ τοῦτο ποιῶν ἦττον ἀπορεῖ ἢ ὁ πεζῇ παραβηθὼν. (5) Ἐπειτα δὲ τοῖς μὲν κατὰ θάλατταν ἀρχουσιν ὅλον τ' ἀποπλεῦσαι ἀπὸ τῆς σφετέρας αὐτῶν ὁπσόν βούλει πλοῦν, τοῖς δὲ κατὰ γῆν οὐχ ὅλον τε ἀπὸ τῆς σφετέρας αὐτῶν ἀπελθεῖν πολλῶν ἡμερῶν ὁδόν· βραδεία τε γὰρ αἰ πορεῖται καὶ σίτον οὐχ ὅλον τε ἔχειν πολλοῦ χρόνου πεζῇ ἰόντα. Καὶ τὸν μὲν πεζῇ ἰόντα δεῖ διὰ φιλίας ἰέναι, ἢ νικᾶν μαχόμενον· τὸν δὲ πλείοντα οὐ μὲν ἂν ᾖ κρείττων ἔξεστιν ἀποδῆναι ταύτῃ τῆς γῆς, ἀλλως δὲ παραπλεῦσαι, ὥς ἂν ἐπὶ φιλίαν χώραν ἀφίκηται ἢ ἐπὶ

rerī cogitur : quippe qui intelligat, Athenas sibi proficiscendum, causamque agendam non tam apud alios, quam apud populum : quæ sane lex Athenis est. Etiam in iudiciis supplicare cogitur, et si quis ingrediatur, manum ejus prensare. Quæ causa est, quamobrem socii multo magis populo Atheniensi serviant.

Præterea propter id quod extra fines patriæ possident, et propter magistratus gerendos apud externos, sensim remonavem agere tum ipsi tum comites discunt. Est enim necesse, ut qui sæpius navigat, remum in manus sumat, tam ipse quam famulus, rei que navalis adpellationes discat. Etiam boni gubernatores fiunt, partim propter usum navigiorum, partim propter exercitationem. Exercent autem sese alii navigium minus gubernando, alii navim onerariam, ac nonnulli ad triremes hinc transeunt. Homines de vulgo statim in ipso ingressu in naves remigare possunt, ut qui jam sint ad hoc exercitati per omnem vitam.

CAPUT II.

Ceterum pedestris militiæ, quæ Athenis non satis bene comparata esse videtur, hæc est ratio : arbitrantur se in eo Athenienses ipsi hostibus et inferiores, et pauciores : sociorum vero, qui tributum eis pendunt, longe etiam terra præstant, pedestres copias sibi sufficere putant, si sint ipsi sociis superiores. Præterea fortuna quadam talis ipsorum est conditio. Possunt subditi in continenti parvis ex oppidis coire, conjunctisque coplis pugnare. At vero maritumorum subditorum, hominum videlicet insularium, oppida conjungere vires non possunt. Est enim in medio mare; quique rerum potuntur, etiam maris imperium obtinent. Quod si etiam fieri possit, ut insulares clam in unam omnes conveniant insulam, fame peribunt. Quotquot autem civitates subjectæ Atheniensium imperio in continenti sitæ sunt, earum quæ majores sunt, metus causa parent; quæ minores, propter penuriam. Nec enim oppidum ullum est, cui non opus sit aliquid vel importari, vel exportari. Nequit autem hæc consequi, si non iis obtemperet, qui maris imperio potiuntur. Deinde possunt ii, qui mare sua in potestate habent, ea facere, quæ rerum in terra domini non possunt, nimirum nonnunquam vastare agrum etiam potentiorum. Possunt enim propter ea loca naves adpellere, ubi vel nullus sit hostis, vel pauci : at si hostes accurrant, consensu navibus discedere licet. Atque hoc qui facit, minori est in difficultate, quam qui pedestribus cum coplis expeditionem suscipit. Deinde possunt ii qui maris imperium tenent, suis a finibus quamlibet longo itinere navigare, quum iis, quibus est potentia pedestris, non liceat multorum dierum itinere ab agro suo discedere. Sunt enim tardi progressus, et fieri non potest, ut is qui terra facit iter, commeatum longo tempore sufficientem secum ferat. Itidem qui pedibus incedit, necesse habet, uti vel per amicorum fines eat, vel pugnando vincat : qui navigat, ubicumque superior eat, ibi de navibus potest egredi in terram; sin minus legere littora, donec vel amicorum ad fines pervene-

ἤττους αὐτοῦ. (6) Ἐπειτα νόσους τῶν καρπῶν, καὶ ἐκ Διὸς εἰσιν, οἱ μὲν κατὰ γῆν κράτιστοι χαλεπῶς φέρουσιν, οἱ δὲ κατὰ θάλατταν ἥρδους. Οὐ γὰρ ἅμα πάντα γῆ νοσεῖ· ὥστε ἐκ τῆς εὐθηνούσης ἀρικνεῖται τοῖς τῆς θαλάττης ἄρρουσιν. (7) Εἰ δὲ δεῖ καὶ μικροτέρων μνηστῆναι, διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης πρῶτον μὲν τρόπους εὐωγίων ἐξεύρου ἐπιμιστγόμενοι ἀλλήλοις, ὡς ὅ,τι ἐν Σικελίᾳ ἔδω ἢ ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἐν Κύπρῳ ἢ ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Λυδίᾳ ἢ ἐν τῷ Πόντῳ ἢ ἐν Πελοποννήσῳ ἢ ἀλλοθὶ που, ταῦτα πάντα εἰς ἐν ἡγοῖσθαι διὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης. Ἐπειτα φωνὴν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο τούτο μὲν ἐκ τῆς τούτου δὲ ἐκ τῆς. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνας ἰδίᾳ μᾶλλον καὶ φωνῇ καὶ διαίτῃ καὶ σχήματι ῥθύνονται, Ἀθηναῖοι δὲ κεκραμένη ἐξ ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων.

9. Θυσίας δὲ καὶ ἱερὰ καὶ ἐορτὰς καὶ τεμνὴν γνοῦς δὲ ὁρμος ὅτι οὐχ οἷον τέ ἐστιν ἐκάστη τῶν πενήτων θύειν καὶ εὐωγεῖσθαι καὶ καθεῖναι ἱερὰ καὶ πόλιν οἰκεῖν καλῆν καὶ μεγάλην, ἐξεύρουν ὅτῳ τρόπῳ ἔσται ταῦτα. Θύουσιν οὖν δημοσίᾳ μὲν ἢ πόλις ἱερεῖα πολλά· ἔστι δὲ ὁ ὁρμος εὐωγούμενος καὶ διακαυχῶν τὰ ἱερεῖα. (10) Καὶ γυμνάσια καὶ λουτρά καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἰδία ἐνίοις, ὁ δὲ ὁρμος αὐτὸς αὐτῷ οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαιστράς, πόλλας, ἀποδυτήρια, λουτρώνας· καὶ πλείω τούτων ἀπολαύει ὁ ὁρμος ἢ οἱ ὀλίγοι καὶ οἱ εὐδαίμονες.

11. Τὸν δὲ πλοῦτον μόνον οἷον τ' εἰσὶν ἔχειν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων· εἰ γὰρ τις πόλις πλουτεῖ ξύλοις ναυπηγήσιν, ποὶ διαθήσεται, ἐὰν μὴ πείσῃ τὸν ἄρροντα τῆς θαλάττης; τί δ' εἰ τις σιδήρῳ ἢ χαλκῷ ἢ λίθῳ πλουτεῖ πόλις, ποὶ διαθήσεται, ἐὰν μὴ πείσῃ τὸν ἄρροντα τῆς θαλάττης; ἐξ αὐτῶν μέντοι τούτων καὶ δὴ νῆες μοῖ εἰσι· παρὰ μὲν τοῦ ξύλου, παρὰ δὲ τοῦ σιδήρου, παρὰ δὲ τοῦ χαλκοῦ, παρὰ δὲ τοῦ λίθου, παρὰ δὲ τοῦ κηρός· (12) πρὸς δὲ τούτοις ἄλλοτε ἄγειν οὐκ ἔατσουσιν οἵτινες ἀντίπαλοι ἡμῖν εἰσιν ἢ οὐ χρῆσονται τῇ θαλάττῃ. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδὲν πονῶν ἐκ τῆς γῆς πάντα ταῦτα ἔχω διὰ τὴν θάλατταν· ἄλλῃ δ' οὐδεμία πόλις δύο τούτων ἔχει, οὐδ' ἔστι τῇ αὐτῇ ξύλου καὶ λίθου, ἀλλ' ὅπου λίθου ἐστὶ πλείστον, λεῖα χώρα καὶ ἄσυλος· οὐδὲ χαλκοῦ καὶ σιδήρου ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως, οὐδὲ τᾶλλα δύο ἢ τρία μὴ πόλεις, ἀλλὰ τὸ μὲν τῇ τὸ δὲ τῇ. (13) Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ πᾶσαν ἡπειρόν ἐστιν ἡ ἀκτὴ προέχουσα ἢ νήσος προκειμένη ἢ στενόπορον τι· ὥστε ἐξεστὶν ἐνταῦθα ἐφορμοῦσι τοῖς τῆς θαλάττης ἄρρουσιν λωθεῖσθαι τοὺς τὴν ἡπειρόν οἰκοῦντας.

14. Ἐνὸς δὲ ἐνδεῆς εἰσιν· εἰ γὰρ νῆσον οἰκοῦντες θαλαττοκράτορες ἦσαν Ἀθηναῖοι, ὑπῆρχεν ἂν αὐτοῖς ποιεῖν μὲν κακῶς· εἰ ἡδούλοντο, πάσχειν δὲ μηδὲν, εἰς τῆς θαλάττης ἔργον. μηδὲ τμηθῆναι τὴν αὐτῶν γῆν μηδὲ προσδέχεσθαι τοὺς πολεμίους· νῦν δὲ οἱ γεωργῶντες καὶ οἱ πλοῦστοι Ἀθηναίων ὑπέρχονται τοὺς πολεμίους μᾶλλον, ὁ δὲ ὁρμος, ἅτε εὐ εἶδώς ὅτι οὐδὲν τῶν σφῶν ἐμπήρσουσιν οὐδὲ τεμῶσιν, ἀδεῶς ζῇ καὶ οὐχ

rit, vel eorum qui sunt ipso inferiores. Deinde frugum labores, quae a Jove sunt, graves illis accidunt qui terra rerum potiuntur; qui vero mari, facile has ferunt. Non enim omnes una regiones iis laborant. Quo fit, ut ex ea quae fructus uberes tulit, commeatus ad illos perveniat, quibus mare paret. Quod si etiam leviorum quorundam facienda est mentio, primum propter imperium maris Athenienses ex commerciis multis varios epulandi modos invenerunt: quidquid rei suavis vel in Sicilia, vel in Italia, vel Cypro, vel Egypto, vel Lydia, vel Ponto, vel Peloponneso, vel alibi erat, haec omnia in unum congesta sunt propter maris imperium. Deinde quum linguas omnes audiant, aliud ex alia delegerunt. Et Graeci quidem magis peculiari tum lingua, tum victus ratione, tum habitus, utuntur: Athenienses vero mixta quadam ex omnibus tum Graecis tum barbaris.

Jam sacrificia, fana, festa, lucos et delubra quod attinet, quia populus intelligebat, non posse quemvis pauperem sacrificare, epulari, fana sua possidere, civitatem pulchram et amplam incolere, quo pacto haec quoque fierent, excogitavit. Itaque civitatis sumptu multae hostiae publicae mactantur: et populus est is qui epulatur, et sorte victimas inter se partitur. Gymnasia, lavacra, spoliaria privatim homines quidam opulenti habent: ac populus sibi peculiariter multas palastras, spoliaria, lavacra aedificat, eorumque pluribus fruitur vulgus, quam pauci ac beati.

Divitias etiam soli ex Graecis ac barbaris Athenienses habere possunt. Nam si qua civitas lignis abundat ad naves fabricandas, ubinam ea vendet, si non dominum maris prius sibi conciliaverit? quid, si qua civitas ferri, vel aeris, vel lini copiam habeat, ubinam ea vendet, si non prius eum, qui mari potitur, sibi conciliaverit? Atqui ab his ipsis naves mihi sunt, et ab uno ligna, ferrum ab alio, ab alio aes, ab alio linum, ab alio cera. Praeterea non patientur, qui adversarii nobis sunt, haec exportari alio, quam ubi navigant ipsi. Equidem qui nihil ex terra laborando comparo, per mare omnia haec habeo. Nulla vero civitas alia utrumque horum habet, nec suppetunt eidem ligna et linum: sed ubi maxima lini est copia, ibi regio laevis est, et silvis caret. Ne aes quidem ac ferrum ex eadem est civitate; neque alius generis duo, vel tria, oppido uni suppetunt, sed hoc huic, illud isti. Praeterea juxta quamvis continentem, vel litus est prominens, vel adjacet insula, vel fretum ali-quod. Itaque domini maris istis in locis adpellere possunt, atque illos qui continentem incolunt, damno adficere.

Unum tamen eis deest: nam si Athenienses, maris potentes, insulam incoherent, facultatem haberent ex arbitratu suo laedendi alios, neque tamen detrimenti quidquam acciperent, quam quidem diu mari dominarentur, neque vastationem agri paterentur, neque hostis adventum metuerent. Nunc vero cultores agrorum, et quotquot ex Atheniensibus locupletes sunt, hostibus se submitunt magis; plebs quod sciat eos nihil rerum suarum neque igni neque ferro vastaturos, ab omni metu libera vivit, nec hostibus se

ὑπερχόμενος αὐτούς. (16) Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐτέρου δέους ἀππλλαγμένοι ἂν ᾦσαν, εἰ νῆσον ᾤκουν, μηδέποτε προδοθῆναι τὴν πόλιν ὑπ' ὀλίγων μηδὲ πύλας ἀνοιχθῆναι μηδὲ πολεμίους ἐπεισεπείν· πῶς γὰρ νῆσον οἰκούντων ταῦτ' ἂν ἐγίγνετο; μηδ' αὖ στασιάσαι τῷ δήμῳ μηδὲν, εἰ νῆσον ᾤκουν· νῦν μὲν γὰρ εἰ στασιάσαιεν, ἐλπίδα ἂν ἔχοντες ἐν τοῖς πολεμίοις στασιάσαιεν, ὥς κατὰ γῆν ἐπαξόμενοι· εἰ δὲ νῆσον ᾤκουν, καὶ ταῦτα ἂν ἀδεῶς αὐτοῖς εἴχεν. (16) Ἐπειδὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἔτυγον οἰκήσαντες νῆσον, νῦν τὰδε ποιῶσι· τὴν μὲν οὐσίαν ταῖς νήσοις παρατίθενται, πιστεύοντες τῇ ἀρχῇ τῇ κατὰ θάλατταν, τὴν δὲ Ἀττικὴν γῆν περιορίζουσιν, ἐτέρων ἀγαθῶν μειζόνων στέρησονται.

17. Ἐτι δὲ συμμαχίας καὶ τοὺς ὅρκους ταῖς μὲν ὀλιγαρχουμέναις πόλεσιν ἀνάγκη ἐμπεδοῦν· ἣν δὲ μὴ ἐμμένωσι ταῖς συνθήκαις, ἣ ὕψ' οὗτος ἀδικεῖν ὀνόματα ἀπὸ τῶν ὀλίγων οἱ συνέθεντο. Ἄττα δ' ἂν ὁ δῆμος συνθῇται, ἔξεστιν αὐτῷ ἐνὶ ἀνατιθέντι τὴν αἰτίαν τῷ λέγοντι καὶ τῷ ἐπιψηφίσαντι ἀρνεῖσθαι τοῖς ἄλλοις ὅτι οὐ παρῆν οὐδὲ ἀρέσκει οἱ γε τὰ συγκείμενα. Πυνθάγονται ἂν πληρεῖ τῷ δήμῳ καὶ εἰ μὴ δόξαι εἶναι ταῦτα, προφάσεις μυρίας ἐξεύρηκε τοῦ μὴ ποιεῖν ὅσα ἂν μὴ βούλωνται. Καὶ ἂν μὲν τι κακὸν ἀναβῇ ἀφ' ὧν ὁ δῆμος εἰσοῦλασεν, αἰτιάται ὁ δῆμος ὡς ὀλίγοι ἄνθρωποι αὐτῷ ἀντιπράττοντες διέφθειραν· ἂν δὲ τι ἀγαθόν, σφίσιν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν ἀνατιθέασι.

18. Κωμωδεῖν δ' αὖ καὶ κακῶς λέγειν τὸν μὲν δῆμον οὐκ ἔωσιν, ἵνα μὴ αὐτοὶ ἀκούωσι κακῶς· ἰδίᾳ δὲ καλεῖσθαι, εἰ τίς τινα βούλεται, εὖ εἰδότες ὅτι οὐχὶ τοῦ δήμου ἐστὶν οὐδὲ τοῦ πλήθους ὁ κωμωδούμενος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀλλ' ἡ πλοῦσιος ἢ γενναῖος, ἢ δυνάμενος, ὀλίγοι δὲ τινες τῶν πενήτων καὶ τῶν δημοτικῶν κωμωδοῦνται, καὶ οὐδ' οὗτοι ἂν μὴ διὰ πολυπραγμοσύνην καὶ διὰ τὸ ζητεῖν πλεόν τι ἔχειν τοῦ δήμου. Ὡς τε οὐδὲ τοὺς τοιοῦτους ἄχθονται κωμωδομένους. (19) Φημί οὖν ἔγωγε τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναῖον γιγνώσκειν μὲν ὅτινες χρηστοὶ εἰσι τῶν πολιτῶν καὶ ὅτινες πονηροί· γιγνώσκοντες δὲ τοὺς μὲν σφίσιν αὐτοῖς ἐπιτηδεύους καὶ συμφέρους φιλοῦσι, καὶ πονηροὺς ὥσι, τοὺς δὲ χρηστοὺς μισοῦσι μᾶλλον. Οὐ γὰρ κομίζουσι τὴν ἀρετὴν αὐτοῖς πρὸς τῷ σφετέρῳ ἀγαθῷ πεφυκέναι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κακῷ. Καὶ τοῦναντίον γε τούτου ἔνιοι γνόντες ὡς ἀληθεῖς τοῦ δήμου τὴν φύσιν οὐ δημοτικὰ εἰσι. - (20) Δημοκρατίαν δ' ἐγὼ μὲν αὐτῷ τῷ δήμῳ συγγιγνώσκω· αὐτὸν μὲν γὰρ εὖ ποιεῖν παντὶ συγγνώμη ἐστίν· ὅστις δὲ μὴ ἂν τοῦ δήμου εἴλετο ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει οἰκεῖν μᾶλλον ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ ἀδικεῖν παρσκευάσατο καὶ ἔγωγε ὅτι ὅσον τε διαλαθεῖν κακῷ ὅντι ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει μᾶλλον ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ.

summittit. Præterea si insulam incolerent, ab alio etiam metu essent liberi : nimirum ut nunquam civitas a paucis proderetur, nec portæ aperirentur, neque hostes una irrumperent. Nam quo pacto hæc insulam incolentibus acciderent? Nec populus inter se dissideret, si insulam habitarent. Nunc enim si existant inter eos seditiones, hac spe tumultuentur, quod terra hostes sint arcessituri. At vero si incolerent insulam, nihil esset cur illud metuerent. Posteaquam igitur ab initio insulam non habitarunt, nunc id agunt, ut facultates suas committant insulis, maris imperio freti, atque interim vastari agrum Atticum patiantur. Animadvertunt enim se, si ejus misereantur, alia quædam majora bona amissuros.

Præterea necesse est ut in societatibus ac fœderibus civitates eæ constanter perstent, quæcumque paucos rerum administrationi præficiunt. Quod si pactis conventis non steterint, a quonam profecta esse injuria [putari possit, quam] ab illis paucis, qui pepigere? At quæ populus pepigerit, in iis licet ei conferenti culpam in illum unum qui suaserit, et decretum fecerit, pro reliquis negare se adfuisse, nec probasse se ea de quibus convenerit. Populum frequentem sciscitantur; qui si aliter sentiat, prætextus innumeros invenerit, quominus id faciat, quod nolint. Quod si mali quiddam acciderit ex eo quod populus scivit, queritur populus, paucos quosdam homines adversantes sibi, rem totam corrupisse : sin boni quid evenerit, ejus causam ad se ipsum refert.

Salibus comicis in populum agi, eumque proscindi convitiis non patiuntur, ne ipsimet male audiant; sed privatim præcipiunt, si quis aliquem velit. Norunt enim plerumque non e populo, neque de plebe illum esse, qui in comædiis exagitetur, sed vel opulentum, vel nobilem, vel potentem. Nimirum pauci ex egentibus ac plebejis exagitantur, ac ne illi quidem aliam ob causam, quam propter nimiam sedulitatem in rebus ad se non pertinentibus et quod populo esse potiores quærant. Quo fit ut homines hujusmodi exagitari inoleste non ferant. Equidem dico, intelligere populum Atheniensem, qui sint egregii cives, qui nullius momenti. Quumque hoc intelligant, amant eos qui sunt utiles ipsis, et commodi, licet nullius pretii sint; egregios autem potius odere. Non enim existimant, virtutem multitudini utilem esse, sed damnosam. Contra nonnulli eo loco nati ut vere ad plebem pertineant, non tamen indole plebeja præditi sunt. Ac populi quidem dominatum ipsi populo equidem condono : nam cuius concessum est sibi benefacere. Verum qui, quum ex populo non sit, mavult habitare in urbe populi dominatui subjecta, quam in ea quæ a paucis regatur, is injuste agere constituit, et scit facilius latere se posse, si malus sit, in republica populari, quam in ea quæ a paucis administratur.

Καὶ (περὶ) τῆς Ἀθηναίων πολιτείας τὸν μὲν τρόπον οὐκ ἐπιανῶ· ἐπειδὴ περ δ' ἔδοξεν αὐτοῖς δημοκρατεῖσθαι, εὖ μοι δοκοῦσι διασωθῆσθαι τὴν δημοκρατίαν, τούτῳ τῷ τρόπῳ χρῶμενοι ὥς ἐγὼ ἐπέδειξα.

Ἔτι δὲ καὶ τάδε ζιναὶς ὁρῶ μεμφομένους Ἀθηναίους· ὅτι ἐνίοτε οὐκ ἔστιν αὐτοῖσι χρηματίζειν τῇ βουλῇ οὐδὲ τῷ δήμῳ ἐνιαυτὸν καθημένῳ ἀνθρώπων καὶ τοῦτο Ἀθήνησι γίνεσθαι οὐδὲν δι' ἄλλο ἢ ὅτι διὰ τὸ πλῆθος τῶν πραγμάτων οὐχ οἷοί τε πάντας ἀποπέμπειν εἰς χρηματίζαντες. (2) Πῶς γὰρ ἂν καὶ οἷοί τε εἶεν, οὐστίνως πρῶτον μὲν δεῖ ἐορτάσαι ἐορτάς ὅσας οὐδεμία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων· ἐν δὲ ταύταις ἤττον τινα δυνατόν ἐστι διαπραττεσθαι τῶν τῆς πόλεως· ἔπειτα δὲ δίκας καὶ γραῖας καὶ εὐθύνας ἐκδικάζειν ὅσας οὐδ' οἱ σύμπαντες ἄνθρωποι ἐκδικάζουσι· τὴν δὲ βουλήν βουλευέσθαι πολλὰ μὲν περὶ τοῦ πολέμου, πολλὰ δὲ περὶ πόρου χρημάτων, πολλὰ δὲ περὶ νόμων θέσεως, πολλὰ δὲ περὶ τῶν κατὰ πόλιν αἰεὶ γιγνομένων, πολλὰ δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις, καὶ φόρον δέξασθαι καὶ νεωρίων ἐπιμεληθῆναι καὶ ἱερῶν. Ἄρα δὴ τὸ θυμαστόν ἐστιν εἰ τοσούτων ὑπαρχόντων μὴ οἷοί τ' εἶσι πᾶσιν ἀνθρώποις χρηματίζειν; (3) Λέγουσι δὲ τινες, ἣν τις ἀργύριον ἔχῃον προσή, πρὸς βουλήν ἢ δῆμον, χρηματιεῖται. Ἐγὼ δὲ τούτοις ἁμολογῶμαι· ἂν ἀπὸ χρημάτων πολλὰ διαπραττεσθαι Ἀθήνησι, καὶ ἐτι ἂν πλείω διαπραττεσθαι, εἰ πλείους ἐπεδίδωσαν ἀργύριον· τοῦτο μὲντοι εὖ οἶδα ὅτι πᾶσι διαπραττῆναι ἢ πόλις τῶν δεσμένων οὐχ ἱκανή, οὐδ' εἰ ὅποσονοὺν χρυσίον καὶ ἀργύριον διδοίη τις αὐτοῖς. (4) Δεῖ δὲ καὶ τάδε διαδικάζειν, εἴ τις τὴν νῆυν μὴ ἐπισκευάζει ἢ κατοικοδομεῖ τι [τῷ] δημόσιον. Πρὸς δὲ τούτοις χορηγοῖς διαδικάζει εἰς Διονύσια καὶ Θωρηγῆλια καὶ Παναθήναια καὶ Προμήθεια καὶ Ἡραίστεια ὅσα ἔτη καὶ τριήραρχοι καθίστανται τετρακσίσι ἐκάστου ἐνιαυτοῦ, καὶ τούτων τοῖς βουλευμένοις διαδικάζει ὅσα ἔτη. Πρὸς δὲ τούτοις ἀρχὰς δοκιμάσαι, καὶ διαδικάζει καὶ ὄρσανοὺς δοκιμάσαι, καὶ φύλακας δεσμοτῶν καταστῆσαι. Ταῦτα μὲν οὖν ὅσα ἔτη. (5) Διὰ χρόνου δὲ διαδικάζει καὶ δειστρατείας καὶ ἐάν τι ἄλλο ἐξαπινάχιον ἀδικημάτων γένηται, ἐάν τε ὑβρίζωσι τινες ἄλλες ὑβρίσματα ἐάν τε ἀσεβήσωσι. Πολλὰ ἐτι πάνυ παραλείπω· τὰ δὲ μέγιστον εἰρηγὰι πλὴν αἱ τάξεις τοῦ φόρου· τοῦτο δὲ γίνεσθαι ὡς τὰ πολλὰ δι' ἔτους πέμπτου. Φέρε δὴ τοίνυν, ταῦτα οὐκ οἴεσθε γρῆναι διαδικάζειν ἅπαντα; (6) εἰπάτω γάρ τις ὅτι οὐ γρῆν αὐτόθεν διαδικάζεσθαι. Εἰ δ' αὖ βυολογῇν δεῖ ἅπαντα γρῆναι διαδικάζειν, ἀνάγκη δι' ἐνιαυτοῦ. Ὡς οὐδὲ νῦν δι' ἐνιαυτοῦ δικάζοντες ἐπαρκοῦσιν ὥστε παύειν τοὺς ἀδικοῦντας ὑπὸ τοῦ πλῆθους τῶν ἀνθρώπων. (7) Φέρε δὴ, ἀλλὰ φῆσαι τις γρῆναι δικάζειν μὲν, ἐλάττους δὲ δικάζειν. Ἀνάγκη τοίνυν, ἐάν μὲν πολλὰ ποῖνται δικαστήρια, οἵτις ἐν ἐκάστῳ ἔσονται τῷ δικαστηρίῳ ὥστε καὶ δικαστέασθαι ῥᾶδιον ἔσται πρὸς οἰκίους δικαστὰς καὶ συνδεκάσαι πολλὴ ἤπτον

De Atheniensium republica institutum quidem non probo; sed quia sic visum est ipsis, ut imperio populi pareant, recte mihi statum popularem civitatis incolumem servare videntur, idque eo pacto quo demonstravi.

Præter hoc video nonnullos ideo Athenienses reprehendere, quod interdum illic responsum nec a senatu aliquis, nec a populo possit impetrare, qui totum istuc annum hæret. Fitque hoc Athenis nullam aliam ob causam, quam quod ob negotiorum multitudinem omnes, responso dato, dimittere non possint. Nam qui possint? quum eos necesse sit primum tot dies festos celebrare, quot nulla Græci nominis civitas celebrat; quibus occupati minus transigere reipublicæ negotia possunt: deinde de tot litibus, causis publicis, actorum rationibus cognoscere, de quot ne homines quidem universi cognoscunt. Idem senatus necessario multa de bello deliberat, multa de ratione pecuniæ conficienda, multa de legum latrone, multa de iis quæ in urbe quovis tempore accidunt; multa sociorum agit in negotiis, tributum exigit, navalium pariter et templorum curam gerit. An vero fuerit mirandum, si, quum tot sint negotia, dare omnibus responsa nequeant? Verum dicunt nonnulli, dari responsa, si quis cum pecunia vel senatum vel populum adeat. His ego fatebor, multa posse Athenis pecunia impetrari; atque etiam futurum, ut plura impetrentur, si plures pecuniam numerent. Sed scio tamen, civitatem non posse sufficere ad hoc, ut omnibus ea conficiantur quæ requirunt, ne si omne quidem aurum et argentum quis eis donet. De his etiam cognosci necesse est, si quis navim non reficit, vel si publicum locum inaedificat. Præterea de choragis iudicandum in Bacchanalia, Thargelia, Panathenæa, Promethealia, Vulcanalia, idque quotannis. Et triremibus præbendis quadringenti singulis annis leguntur, quibus petentibus iudicia quotannis danda sunt. Præterea magistratus probandi sunt, iudicia habenda in inquirenda conditione pupillorum, custodes captivorum constituendi. Et hæc quidem singulis annis. Ad tempus et causæ militares disceptandæ sunt, et si quod aliud injustum facinus repente extiterit, et si nonnulli petulantiam insolitam et impium facinus commiserint. Præter hæc valde multa sunt, quæ silentio prætereo: maxima vero pars commemorata est, exceptis tributorum indictionibus. Eæ plerumque quinto quolibet anno fiunt. Age igitur, nonne existimatis de his omnibus cognosci debere? Dicat aliquis, ibi non esse statim cognoscendum. At si fateri oportet, omnino cognoscendum esse de omnibus; necesse est, per annum id fieri. Sed ne nunc quidem ad hoc anno toto iudicando sufficiunt, ut injuste agentes coerceant, idque præ hominum multitudine. Age vero, dixerit aliquis, Iudicare quidem debent, sed pauciores. Ergo necesse est, si tribunalia multa instituant, ut quolibet in iudicio pauci sint; itaque facile fiet, ut ad paucos iudices machinatio quædam instruat, et per corru-

δικαίως δικάζειν. (8) Πρὸς δὲ τοῦτοις ὁρᾶσθαι χρὴ καὶ ἑορτὰς ἀγεῖν χρῆναι Ἀθηναίους ἐν αἷς οὐχ οἷόν τε δικάζειν. Καὶ ἀγοῦσι μὲν ἑορτὰς διπλασίους ἢ οἱ ἄλλοι· ἀλλ' ἐγὼ μὲν τίθημι ἴσας τῇ ὀλιγίστας ἀγοῇ πόλει. Τούτων τοίνυν τοιούτων ὄντων οὐ φημι οἷόν τ' εἶναι ἄλλως ἔχειν τὰ πράγματα Ἀθήνησιν ἢ ὥσπερ νῦν ἔχει, πλὴν εἰ κατὰ μικρόν τι οἷόν τε τὸ μὲν ἀφελεῖν τὸ δὲ προσθεῖναι· πολλὸ δ' οὐχ οἷόν τε μετακινεῖν, ὥστε μὴ οὐχί τῆς δημοκρατίας ἀφαιρεῖν τι. (9) Ὡς τε μὲν γὰρ βέλτιον ἔχειν τὴν πολιτείαν οἷόν τε πολλὰ ἐξευρεῖν· ὥς τε μάλιστα ὑπάρχειν δημοκρατίαν μὲν εἶναι, ἀρκούντως δὲ τοῦτο ἐξευρεῖν ὅπως δὴ βέλτιον πολιτεύσονται οὐ βέλτιον, πλὴν ὅπερ ἀρτί εἶπον κατὰ μικρόν τι προσθέντα ἢ ἀφελόντα.

10. Δοκοῦσι δὲ Ἀθηναῖοι καὶ τοῦτό τοι οὐκ ὀρθῶς βουλευέσθαι ὅτι τοὺς χεῖρους αἰροῦνται ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς στασιαζούσαις. Οἱ δὲ τοῦτο γνώμῃ ποιοῦσιν· εἰ μὲν γὰρ ἤρουντο τοὺς βελτίους, ἤρουντ' ἂν οὐχί τοὺς ταῦτα γινώσκοντας σφίσιν αὐτοῖς· ἐν οὐδεμίᾳ γὰρ πόλει τὸ βέλτιστον εὖνον ἐστὶ τῷ δήμῳ, ἀλλὰ τὸ κάκιστον ἐν ἑκάστῃ ἐστὶ πόλει εὖνον τῷ δήμῳ· οἱ γὰρ ὅμοιοι τοῖς ὁμοίοις εὖνοι εἰσὶ. Διὰ ταῦτα οὖν Ἀθηναῖοι τὰ σφίσιν αὐτοῖς προσήκοντα αἰροῦνται. (11) Ὅπως αἱ δ' ἐπαχειρήσαν αἰρεῖσθαι τοὺς βελτίστους, οὐ συνήνεγκεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὁ δῆμος ἐδούλευσεν· ὁ μὲν Βωιωτοῖς· τοῦτο δὲ ὅτε Μιλησίων εἰλοντο τοὺς βελτίστους, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀποστάντες τὸν δῆμον κατέκοψαν· τοῦτο δὲ ὅτε εἰλοντο Λακεδαιμονίους ἀντὶ Μεσσηνίων, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου Λακεδαιμόνιοι καταστρεφάμενοι Μεσσηνίους ἐπολέμουν Ἀθηναῖοις.

12. Ὑπολάβοι δὲ τις ἂν ὡς οὐδεὶς ἄρα ἀδίκως ἡτιμῶνται Ἀθήνησιν· ἐγὼ δὲ φημί τινες εἶναι οἱ ἀδίκως ἡτιμῶνται, ὀλίγοι μὲντοι τινές. Ἀλλ' οὐκ ὀλίγων δεῖ τῶν ἐπιτησομένων τῇ δημοκρατίᾳ τῇ Ἀθήνησιν· ἐπεὶ τοὶ καὶ οὕτως ἔχει, οὐδὲν ἐνθυμείσθαι ἀνθρώπους ὅστινες δικαίως ἡτιμῶνται, ἀλλ' εἰ τινες ἀδίκως. (13) Πῶς ἂν ὅν ἀδίκως οἰοῖτό τις ἂν τοὺς πολλοὺς ἡτιμῶσθαι Ἀθήνησιν, ὅπου ὁ δῆμος ἐστίν ὁ ἄρχων τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τοῦ μὴ δικαίως ἀρχειν μηδὲ λέγειν τὰ δίκαια ἢ πράττειν, ἐκ τοιούτων ἄτιμοι εἰσιν Ἀθήνησι. Ταῦτα χρὴ λογίζόμενον μὴ νομίζειν εἶναι τι δεινὸν ἀπὸ τῶν ἀτίμων Ἀθηνησιν.

ptiones sententiae ferantur iniustiores. Præterea cogitandum est, necessarium esse Atheniensibus, ut festos dies agant, quibus exerceri judicia non possint. Et agunt illi dies festos duplo plures, quam ceteri; quanquam ego pares ponam civitati quæ paucissimos agit. Quæ quum ita se habeant, nego posse rerum Athenis alium esse statum, quam qui modo sit, nisi paulatim tolli hoc, illud addi queat. Multum certe immutari non potest, ut non aliquid de populi potestate decedat. Nam ut respublica melius adfecta sit, excogitari multa possunt; ut autem forma popularis maneat, et simul hoc idonee reperiat, quo melius administraretur, id facile non est, extraquam, si paulatim, ut modo aiebam, vel aliquid addatur, vel detrahatur.

In hoc quoque Athenienses non rectum sequi consilium videntur, quod in oppidis seditione agitalis ad deteriores se partes applicant. Faciunt hoc autem certo iudicio. Nam si meliores anteferrent, anteferrent eos qui non in eadem cum ipsis essent sententia. Quippe nulla in civitate benevoli sunt optimates vulgo, sed deterrimi quique singulis in urbibus vulgo bene volunt. Existit enim in paribus erga pares benevolentia. Quapropter etiam Athenienses sibi congruentia adoptant. Quoties autem partes optimatum sequi constituerunt, nequaquam hoc eis profuit, sed brevi plebs in servitutem redacta fuit. Hæc Boeotis..... Rursus ubi Milesiorum optimates amplexi fuissent, intra modicum tempus illi defecerunt, et plebem trucidarunt. Idem quum Lacedæmonios Messeniis prætulissent, non multo post subactis Lacedæmonii Messeniis, bellum adversus Athenienses susceperunt.

Fortassis autem suspicetur aliquis, neminem Athenis injuste suis honoribus spoliari. Ego vero quasdam esse dico, qui per injuriam ab honoribus remoti fuerint, sed paucos. At paucos esse non oportet, qui popularem Athenis statum hostiliter adgredi velint. Quippe sic se res habet, ut nihil animis ii concipiant, quibus jure honores adempti sunt, sed si quibus injuria. Quonam autem modo putare possit aliquis, injuria multos Athenis infamia notari, quum illic vulgus summos magistratus gerat? ex eo vero quod non juste gerant imperia, neque justa dicant aut faciant, ex his, inquam, causis Athenis sunt inhonorati. Hæc qui secum expendit, non est quod cogitet Athenis quidquam esse periculi ab inhonoratis.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΟΡΟΙ Η ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΟΔΩΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐγὼ μὲν τοῦτο αἰεὶ ποτε νομίζω, ὅποιοί τινες ἂν οἱ προστάται ᾦσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθηναίων προσηγορίαν ἐλέγοντό τινες ὡς γιγνώσκουσι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἕττον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλεόνους πέναν ἀναγκάζεσθαι ἑαυτὰν ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἐπεμείρησα σκοπεῖν εἰ πᾶς δύναιντ' ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἑαυτῶν, ὅθεν περ καὶ δικαιοτάτων, νομίζων, εἰ τοῦτο γένοιτο, ἅμα τῇ τε πένι αὐτῶν ἐπιτακουρῆσθαι ἂν καὶ τῷ ὑπόπτους τοῖς Ἑλλησιν εἶναι. (α) Σκοποῦντι δὲ μοι ἃ ἐπανάστα τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀνεφάνετο ὅτι ἡ χώρα πέφυκεν οἷα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι. (β) Ὅπως δὲ γνωσθῇ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο λέγω, πρῶτον διηγήσομαι τὴν φύσιν τῆς Ἀττικῆς. (γ) Οὐδὲν τὸ μὲν τὰς ὄρας ἐνθάδε προστάτας εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ γιγνώμενα μαρτυρεῖ ἃ γούν πολλὰ γού οὐδὲ βλαστάνειν δύναντ' ἂν ἐνθάδε καρπορρεῖ. Ὡς περ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν χώραν θάλασσα παμφοροτάτη ἐστί. Καὶ μὴν ὅσα περ οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὄραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐνταῦθα προικαίετα μὲν ἄρχεται, ὀψιαίετα δὲ λήγει. (δ) Οὐ μόνον δὲ κρατεῖ τοῖς ἐπ' ἐνικυτὸν θάλλουσιν τε καὶ γηράσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αἰδία ἀγαθὰ ἔχει ἡ χώρα. Πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἄφρονος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν νοῖοι, κάλλιστοι δὲ βρομοὶ γίνονται, εὐπρεπέστατα δὲ θεοῖς ἀγάλματ'· πολλοὶ δ' αὐτοῦ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι προσδέονται. (ε) Ἔστι δὲ καὶ γῆ ἡ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπὸν, ὀρυσσομένη δὲ πολυαπλᾶσίους τρέφει ἢ εἰ σίτον ἔσσει. Καὶ μὴν ὑπάργυρος ἐστὶ σαρῶς θεῖα μοῖρα. Πολλῶν γούν πόλεων παροικουσῶν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς οὐδεμίαν τοῦτων οὐδὲ μικρὰ φλέψ' ἀργυρίτιδος διήκει. (ς) Οὐκ ἂν ἀλόγως δέ τις οἰηθεῖ τῆς Ἑλλάδος καὶ πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἀμφὶ τὰ μέσα ὀκίσθαι τὴν πόλιν. Ὅσω γὰρ ἂν τινες πλεον ἄπελθωσιν αὐτῆς, τοσούτω χαλεπωτέροις ἢ ψύχεσιν ἢ θάλασιν ἐντυγχάνουσιν ὅσοι τ' ἂν αὐτῷ βουλευθῶσιν ἀπ' ἐσχάτων τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐσχατὰ ἀφικέσθαι, πάντες οὗτοι ὥς περ κύκλου τόνρον τὰς Ἀθήνας ἡ παραπλέουσιν ἢ παρέρχονται. (ζ) Καὶ μὴν οὐ περιβρῦτός γε οὐσα ὅμως ὥς περ νῆος πᾶσιν ἀνέμοις προσάγεται τε ὧν δεῖται καὶ ἀποπέμπεται ἃ βούλεται· ἀμφιθάλασσος γάρ ἐστι. Καὶ κατὰ γῆν δὲ πολλὰ δέχεται ἐμπορία· ἡπειρος γάρ ἐστιν. (η) Ἔτι δὲ ταῖς μὲν πλείστας πόλεσι βάρβαροι προσοικούντες πράγματα παρέχουσιν Ἀθηναίους δὲ γειτονεύουσιν αἱ καὶ αὐταὶ πλείστον ἀπέχουσι τῶν βαρβάρων.

XENOPHONTIS

DE REDITIBUS, SIVE DE VECTIGALIBUS CIVITATIS AUGENDIS LIBER.

CAPUT I.

Equidem in hac sententia sum perpetuo, quales sunt praesides, tales et respublicas esse. Quia vero nonnulli ex iis qui Atheniensium republicae praesunt, scire quidem illi quid justum sit non minus quam homines ceteri perhibebantur, at propter inopiam plebis cogi se dicebant ut erga civitates se gererent iniquius; considerare mecum ipse adgressus sum, an aliqua ratione cives suis ex finibus adpossint, quae quidem ratio esset justissima. Existimabam enim, si id accideret, eadem opera consultum inopia ipsorum esse, ipsosque Graecis aliis minime suspectos evadere. Consideranti vero mihi ea, quae excogitavi, hoc quidem statim apparuit, regionem natura ita comparatam esse, ut maximam proventuum vim suppeditare possit. Atque ut intelligatur, hoc vere me dicere, primum, quae Atticae natura sit, commemorabo. Anni ergo tempora hic admodum esse mitia, fructus ipsi, qui proveniunt, testantur. Etenim multa, quae alibi ne pullulare quidem possent, hic fructus suos proferunt. Atque ut solum ipsum, ita etiam mare, quod regionem ambit, omnium rerum feracissimum est. Quin etiam quaecumque bona dii singulis anni temporibus suppeditant, ea bona omnia hic et tempestive admodum incipiunt, et tardissime deficient. Neque tantum longe feracissima est eorum quae in annos singulos et florent et senescunt, sed habet haec regio etiam perpetua bona. Nam marmoris nativi perennis est in ea copia, ex quo fana pulcherrima, pulcherrimae arae, signa deorum maxime decora fiunt; quod quidem marmor multi et Graeci et barbari desiderant. Praeterea solum quoddam est, quod quidem consitum non fert fructum, at si fodiatur, multo plures alit, quam si frumenti ferax esset. Etenim divino quodam munere haud dubie sub eo est argentum. Multae certe quum sint orbis terra tum mari finitimae, in nullam earum vel exigua terrae argentifera vena pertinet. Neque vero absque ratione quis existimet urbem hanc Graeciae, imo vero totius terrarum orbis in medio conditam esse. Quanto scilicet longius absunt aliquae ab ea, tanto molestiora vel frigora vel aestus experiuntur. Quotquot item ab extremis Graeciae finibus ad alios itidem extremos pergere voluerint, omnes tanquam circuli umbilicum Athenas vel praedernavigant, vel praetereunt. Ac tametsi aquis non circumfusa est, nihilominus, tanquam insula, quotvis vento, quae necessaria sunt, sibi adfert, et quae vult, exportat, quippe quae a mari utrimque ambiatur. Etiam terra mercatus multos admittit, quod terra sit continens. Praeterea quum barbari plurimis urbibus finitimi negotia facessant, Athenienses vicinas illas habent civitates, quae maximo et ipsae a barbaris intervallo distant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τούτων μὲν οὖν ἀπάντων, ὥςπερ εἶπον, νομίζω αὐτὴν τὴν χώραν αἰτῖαν εἶναι. Εἰ δὲ πρὸς τοῖς αὐτοῖς ἀγαθοῖς πρῶτον μὲν τῶν μετοίκων ἐπιμέλεια γένοιτο· αὕτη γὰρ ἡ πρόσδοδος τῶν καλλίστων ἔμοιγε δοκεῖ εἶναι, ἐπεὶ περ αὐτοὺς τρέφοντες καὶ πολλὰ ὠφελούντες τὰς πόλεις οὐ λαμβάνουσι μισθόν, ἀλλὰ μετοίκιον προσφέρουσιν. (2) Ἐπιμέλεια γε μὴν ἥδ' ἂν ἀρκεῖν μοι δοκεῖ, εἰ ἀφελόμεν μὲν ὅσα μηδὲν ὠφελούντα τὴν πόλιν ἀτιμίας δοκεῖ τοῖς μετοίκους παρέχειν, ἀφελόμεν δὲ καὶ τὸ συστρατεύεσθαι ὀπλίτας μετοίκους τοῖς ἀστοῖς. Μέγας μὲν γὰρ ὁ κίνδυνος αὐτῶν· μέγα δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ἀπέναι. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ πόλις γ' ἂν ὠφεληθείη, εἰ οἱ πολῖται μετ' ἀλλήλων στρατεύονται μᾶλλον ἢ εἰ συντάττοντο αὐτοῖς, ὥςπερ νῦν, Λυδοὶ καὶ Φρύγες καὶ Σύριοι καὶ ἄλλοι παντοδαποὶ βάρβαροι· πολλοὶ γὰρ τοιοῦτοι τῶν μετοίκων. (4) Πρὸς δὲ τῷ ἀγαθῷ τῷ τούτους ἐκ τοῦ συντάττεσθαι ἀφεθῆναι καὶ κόσμος ἂν τῇ πόλει εἴη, εἰ δοκοῖεν Ἀθηναῖοι εἰς τὰς μάχας αὐτοῖς μᾶλλον πιστεύειν ἢ ἄλλοδαποῖς. (5) Καὶ μεταδιδόντες δ' ἂν μοι δοκοῦμεν τοῖς μετοίκους τῶν ἄλλων ὧν καλὸν μεταδιδόναι καὶ τοῦ ἱππικῷ εὐνουστέρους ἂν ποιεῖσθαι καὶ ἅμα ἰσχυροτέραν ἂν καὶ μεῖζω τὴν πόλιν ἀποδεικνύναι. (6) Εἴτα ἐπειδὴ καὶ πολλὰ οἰκιῶν ἔρημά ἐστιν ἐντὸς τῶν τεχνῶν [καὶ] οἰκόπεδα, εἰ ἡ πόλις διδοίη οἰκοδομησαμένους ἐγκρατῆσθαι οἱ ἂν αἰτούμενοι ἄξιοι δοκῶσιν εἶναι, πολλὸν ἂν ὁλομαι καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ βελτίους ὀρέγεσθαι τῆς Ἀθήνησιν οἰκίσεως. (7) Καὶ εἰ μετοικοφύλακας γε ὥςπερ ὀρφανοφύλακας ἀρχὴν καθιστάμεν, καὶ τούτοις τιμὴ τις ἐπεὶ οἵτινες πλείους μετοίκους ἀποδείξειαν, καὶ τοῦτο εὐνουστέρους ἂν τοὺς μετοίκους ποιοίη, καὶ ὥς τὸ εἶδος πάντες ἂν οἱ ἀπολίδες τῆς Ἀθήνηθεν μετοικίας ὀρέγοντο καὶ τὰς πρόσδοδος ἂν αὖξοιεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὡς γε μὴν καὶ ἐμπορεύεσθαι ἥδιστον τε καὶ κερδαλεωτάτη ἡ πόλις, νῦν ταῦτα λέξω. Πρῶτον μὲν γὰρ δῆπου ναυοὶ καλλίστας καὶ ἀσφαλεστάτας ὑποδοχὰς ἔχει, ὅπου γ' ἐστὶν εἰς ὁρμισθέντας ἡδέως ἔναια χειμῶνος ἀναπαύεσθαι. (2) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἐμποροῖς ἐν μὲν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἀντιφορτίζεσθαι τι ἀνάγκη· νομίσμασι γὰρ οὐ χρησάμενοι ἐξω χρώνται· ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις πλείστα μὲν ἐστὶν ἀντεξάγειν ὧν ἂν δέωνται ἄνθρωποι, ἣν δὲ μὴ βούλωνται ἀντιφορτίζεσθαι, καὶ οἱ ἀργύριοι ἐξάγοντες καλὴν ἐμπορίαν ἐξάγουσιν. Ὅπου γὰρ ἂν πωλῶσιν αὐτὸ, πανταχοῦ πλείον τοῦ ἀρχαίου λαμβάνουσιν. (3) Εἰ δὲ καὶ τῇ τοῦ ἐμπορίου ἀρχῇ ἄλλα προτιθεῖται τις ὅστις δικαιοτάτα καὶ τάχιστα διαιροῖ τὰ ἀμφίλογα, ὥς μὴ ἀποκωλύει

CAPUT II.

Horum igitur omnium causam, ut dixi, positam in ipso esse solo arbitror. Quod si ad nativa bona, primum accedat inquilinorum cura : nam hic mihi proventus ex optimis esse videtur ; quippe quum illi se ipsi alant, et multis commodis civitates adficient, non tamen ullam mercedem accipiunt, sed potius etiam pensionem inquilinis positam offerunt. Existimo certe curam eam suffecturam, si adimamus illa quaecumque reipublicæ nulli sunt usui, ac potius inquilinis infamiae notam inurere videntur, itemque si adimamus id, quod inquilini una cum civibus armati pedites militatum eant. Etenim magnum est eorum periculum, atque magnum quiddam est ab opificio suo et domo quemque discedere. Quin etiam utile civitati fuerit, si potius cives soli militatum eant, quam si, quod modo fit, eorum ordinibus adjungantur Lydi, Phryges, Syri, alique diversi generis barbari, cujusmodi plerique sunt inquilini. Præter hoc vero bonum, quod adempta his ordinum militarium societate existeret, etiam ornamento esset civitati, si viderentur Athenienses in præliis sibi met ipsis potius fidere, quam exteris. Quod si cum inquilinis communicemus præter alia, quæ recte communicantur, etiam rei equestris usum : arbitror nos id effecturos, ut magis benevolò sint animo, et civitas viribus augeatur majorque reddatur. Deinde quum multæ urbis intra muros aræ domorum vacuæ sint, si decreto civitatis concederetur, ut inquilini domos sibi exstructas possiderent, quicumque hoc petentes digni esse viderentur : multo plures ac præstantiores etiam ob has causas arbitror expetituos, ut Athenis habitent. Quod si etiam magistratum institueremus, qui, ut pupillorum sunt custodes, ita et ipse inquilinorum custos diceretur, atque illis præmium quoddam proponeretur, quorum opera plures inquilini existerent : hoc quoque inquilinos efficeret magis benevolos, et omnes, uti quidem consentaneum est, quotquot alibi cives non essent, Athenis consequi jus inquilinorum cuperent, et proventus augerent.

CAPUT III.

Urbem vero hanc nostram ad exercendam mercaturam tum optatissimam esse, tum maxime quæstuosam, nunc exponam. Primum enim navibus ea pulcherrimos ac tutissimos receptus præbet, ubi licet ad pulsas tempestatis causa suaviter quiescere. Præterea mercatores plurimis in civitatibus commutare oneribus onera necesse est, quod nummis illæ foris inutilibus utantur : Athenis vero maxima rerum est ad exportandum copia, quibus homines egent : sin onerare navem mercibus permutatis nolint, egregias avehunt merces, qui argentum avehunt. Nam ubicunque tandem illud vendiderint, ubique plus recipiunt quam prius habebant. Quod si quis mercaturæ præfecto præmia proponeret, qui æquissime celerrimeque diffudicaret ea de quibus controvertitur, ut non impedirentur ii, qui navigiis disce-

σθαι ἀποσπλῖν τὸν βουλόμενον, πολὺ ἂν καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ ἥδιον ἐμπορεύοντο. (4) Ἀγαθὸν δὲ καὶ καλὸν καὶ προεδραίας τιμᾶσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξενίᾳ γ' ἔστιν ὅτε καλεῖσθαι, οἱ ἂν οὐκ ὧσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠρεῖν τὴν πόλιν. Ταῦτα γὰρ τιμώμενοι οὐ μόνον τοῦ κέρους ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς ἐνέκεν πρὸς φίλους ἐπισπεύδοιεν ἄν. (5) Ὅσῳ γε μὴν πλείονες εἰσὶ καί τινός τε καὶ ἀρχινοῖντο, δῆλον ὅτι τοσούτῳ ἂν πλείον καὶ εἰσάγοιτο (καὶ ἐξάγοιτο) καὶ ἐκπέμποιτο καὶ πωλοῖτο καὶ μισθοφοροῖτο καὶ τελεσοροῖται. (6) Εἰς μὲν οὖν τὰς τοιαύτας αὐξήσεις τῶν προσόδων οὐδέποτε δαπανῆσαι δεῖ οὐδὲν ἀλλ' ἢ ψυχρὰ καὶ ἐπιμελείας. Ὅσαι δ' ἂν αἱ καὶ δοκοῦσι μοι πρόσοδοι γίνεσθαι, γινώσκω ὅτι ἀφορμῆς δεῖται εἰς αὐτάς. (7) Οὐ μέντοι οὐδεὶς αἶμι τό μή οὐκ ἐπὶ προθύμῳ ἂν τοὺς πολίτας εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσφέρειν, ἐνθυμούμενος ὡς πολλὰ μὲν εἰσένηγκεν ἡ πόλις ὅτε Ἀρχαίον ἐδοξέη ἐπὶ Λυσιστράτου ἡγευμένου, πολλὰ δὲ ἐπὶ Ἡγησίλειῳ. (8) Ἐπίσταμαι δὲ καὶ τριήρεις πολλὰ καὶ ἐκπεμπομένας σὺν πολλῇ δαπάνῃ, καὶ ταύτας γενομένας, τοῦτο μὲν ἀδύνατον ὄντος εἴτε βέλτιον εἴτε κακίον ἔσται, ἐκείνου δὲ δόλου ὅτι οὐδέποτε ἀπολήψονται ἢ ἂν εἰσενέγκωσιν οὐδὲ μεβέξουσιν ὥν ἂν εἰσενέγκωσι. (9) Κτῆσιν δὲ ἀπ' οὐδενὸς ἂν οὕτω καλὴν κτήσαντο ὥστερ' ἂν οὐ ἂν προτελέσωσιν εἰς τὴν ἀφορμὴν ὧ μὲν γὰρ ἂν δέκα μναὶ εἰσφορά γένηται, ὥστερ' ναυτικὸν σκεδὸν ἐπίπεμπον αὐτῷ γίνεσθαι, τριώβολον τῆς ἡμέρας λαμβάνοντι ὧ δὲ γ' ἂν πέντε μναὶ, πλείον ἢ ἐπίτριτον. (10) Οἱ δὲ γε πλείστοι Ἀθηναίων πλείονα λήβονται κατ' ἐνικυτὸν ἢ ὅσα ἂν εἰσενέγκωσιν. Οἱ γὰρ μὲν προτελέσαντες ἐγγὺς δυοῖν μναὶ πρόσδοτον ἔξουσιν, καὶ ταῦτα ἐν πόλει, ὃ δοκεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλίστατον τε καὶ πολυχρονιώτατον εἶναι. (11) Οἷμαι δὲ ἔγωγε, εἰ μέλλοιεν ἀναγκραχέσθαι εὐεργέταις εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ ξένους ἂν πολλοὺς εἰσενεγκέιν, ἔστι δὲ ἂς ἂν καὶ πόλεις τῆς ἀναγκρᾶς ὀρεγόμενας. Ἐλπίζω δὲ καὶ βασιλεῖας ἂν τινας καὶ τυράννους καὶ σατράπας ἐπιθυμῆσαι μετασχεῖν ταύτης τῆς χάριτος.

12. Ὅποτε γε μὴν ἀφορμὴ ὑπάρχοι, καλὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ναυκλήροις οἰκοδομεῖν καταγωγὰς περὶ λιμένας πρὸς τοὺς ὑπάρχοντι, καλὸν δὲ καὶ ἐμπορίᾳ (ἐπὶ) προσήκοντας τόπους ὧν τε καὶ πράξει, καὶ τοῖς εἰσφεύκοντο δὲ δημόσια καταγωγὰς. 13. Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀφορμαῖς οὐκ ἔσταις τε καὶ πωλητήρια κατασκευασθῆναι καὶ ἐν Πειραιεὶ καὶ ἐν τῷ ἄστει, ἅμα τ' ἂν κόσμος εἴη τῇ πόλει καὶ πολλὰ ἂν ἀπὸ τούτων πρόσοδοι γίνοντο. 14. Ἀγαθὸν δὲ μοι δοκεῖ εἶναι παιρῶναι καὶ ὥστερ' τριήρεις δημόσιος ἡ πόλις κέκτηται, οὕτω καὶ ὁλικᾶς δημόσιος δύνατον ἂν γένοιτο κτήσεσθαι, καὶ ταύτας ἐκμισθῶν ἐπ' ἐγγυητῶν ὥστερ' καὶ τὰλλα δημόσια. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο οἷόν τε ὃν φανείη, πολλὰ ἂν καὶ ἀπὸ τούτων πρόσοδος γίνετο.

dere volunt : etiam hanc ob causam longe plures, et quidem libentius hic negotiarentur. Esset etiam tum utile tum honestum, mercatores et nauceros loco magis honorato in consensibus ornari, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem invitari, qui navibus ac mercibus egregiis civitati prodesse viderentur. Hoc enim honore adfecti, non tam quastus quam honoris causa redire ad amicos properarent. Enimvero quo plures in urbem admitterentur, Athenasque venirent, eo plus mercium importaretur, exportaretur, emitteretur, venderetur, mercedis, tributum penderetur. Nec ad haec proventus incrementa sumptus ulli requiruntur, praeter decreta humanitatis plena, et ipsam diligentiam. Quotquot autem proventus alios nobis accedere posse puto, ad eos impensis opus fore animadverto. Neque tamen despero, quin cives perlubenter ad has collaturi sint, quum mecum cogito, civitatem hanc multa contulisse, quum Lysistrato duce opem Arcadibus ferret, multa item, duce Hegesilao. Scio item, saepenumero triremes magno sumptu emissas esse, quum quidem illis effectis esset obscurum, utrum id profuturum potius quam obfuturum esset, minime autem dubitaretur, nunquam recepturos quae contulissent, nec participes futuros eorum quae contribuissent. Neque vero tam egregium aliunde lucrum paraverint, quam ex illis ipsis in quae factae prius impensae fuerint. Etenim qui decem minas contribuere, velut in naves, ei fere sesquiquintum reddit, triobolum in singulos dies recipienti; qui vero quinque minas, amplius sesquitertio. Plurimi autem Athenienses quotannis plura recepturi essent, quam contribuissent. Nam qui minam prius expendierint, prope duarum minarum proventus habituri sunt, et eum quidem in urbe, quod humanis in rebus tutissimum esse maximeque durabile videtur. Atque arbitror equidem, si litteris mandaturi essemus eorum nomina, qui beneficium reipublicae praestitissent, ad omnem posteritatem : etiam multos hospites contributuros, et quidem urbes quoque nonnullas, ut monumentis litterarum inserantur expetentes. Quin etiam reges quosdam, et tyrannos, et satrapas fore spero, qui desideraturi sint, ut huius beneficii participes fiant.

Ceterum ubi jam subsidium comparatum erit, bonum atque utile fuerit, nauceras diversoria quadam, praeter illa quae jam facta sunt, exstrui propter ipsos portus; bonum item mercatoribus ad loca emptioni ac venditioni opportuna, denique publica diversoria in urbem venientibus assignari. Quod si etiam nundinatoribus habitationes et tabernae vendendis mercibus idoneae tum in Piraeo tum in urbe pararentur, simul id et civitati ornamento foret, et multi proventus inde perciperentur. Videtur etiam mihi conducere, ut peticulum fiat, num, quemadmodum triremes publicas habet civitas, ita etiam onerarias naves publicas parare possit, ut eas acceptis fidejussoribus locet, velut alia quoque publica. Nam si hoc fieri posse videretur, magnus etiam hinc proventus accederet.

Τά γε μὴν ἀργυρεῖα εἰ κατασκευασθῇ ὡς δεῖ, πάμ-
 πολλὰ ἂν νομίζω χρήματα ἐξ αὐτῶν καὶ ἄνευ τῶν ἄλ-
 λων προσόδων προσέιναι. Βούλομαι δὲ καὶ τοῖς μὴ
 εἰδόσι τὴν τούτων δύναμιν δηλώσαι· ταύτην γὰρ γνόν-
 τεσ καὶ ὅπως χρῆσθαι δεῖ αὐτοῖς ἔμεινον ἂν βουλεύοισθε.
 (2) Οὐκοῦν ὅτι μὲν πάνυ παλαιὰ ἐνεργὰ ἐστὶ πᾶσι σα-
 φές· οὐδεὶς γοῦν οὐδὲ πειράτῃ λεγείν ἀπὸ πολοῦ χρόνου
 ἐπεχειρήθη. Οὕτω δὲ παλαιοὶ ὀρυκτομένης τε καὶ ἐκ-
 πορευομένης τῆς ἀργυρίτιδος κατανοήσατε τί μέρος οἱ
 ἐκβεβλημένοι σωροὶ τῶν αὐτοφυῶν τε καὶ ὑπαργύρων
 λόφων. (3) Οὐδὲ μὴν ὁ ἀργυρώδης τόπος εἰς μείον τι
 συσσελλόμενος ἄλλ' ἀεὶ ἐπὶ πλείον ἐκτεινόμενος φανερός
 ἐστίν. Ἐν ᾧ γε μὴν χρόνῳ οἱ πλείστοι ἀνθρώποι ἐγέν-
 οντο ἐν αὐτοῖς, οὐδὲς πώποτε ἔργου ἡπόρησεν, ἀλλ'
 ἀεὶ τὰ ἔργα τῶν ἐργαζομένων περιῆν. (4) Καὶ νῦν δὲ
 οἱ κακτημένοι ἐν τοῖς μετάλλοις ἀνδράποδα οὐδεὶς τοῦ
 πλήθους ἀφαιρεῖ, ἀλλ' ἀεὶ προσκτάται ὅποσα ἂν πλεί-
 οντα δύνῃται. Καὶ γὰρ δὴ θῆναι μὲν ὀλίγοι ὀρύσσωσι
 καὶ ζητῶσιν, ὀλίγα οἶμαι καὶ τὰ χρήματα εὐρίσκειται·
 θῆναι δὲ πολλοὶ, πολλαπλασία ἡ ἀργυρίτις ἀναφαίνεται·
 ὥστε ἐν μόνῳ τούτῳ ὧν ἐγὼ οἶδα ἔργων οὐδὲ φθονεῖ οὐδεὶς
 τοῖς ἐπισκευαζομένοις. (5) Ἐτι δὲ οἱ μὲν ἀγροῦς κακτη-
 μένοι πάντες ἔργοιεν ἂν εἰπεῖν ὅποσα ζεύγη ἀρκεῖ εἰς τὸ
 χωρίον καὶ ὅποσοι ἐργάται· ἦν δ' ἐπὶ πλείον τῶν ἱκανῶν
 ἐμβάλλῃ τις, ζημίαν λογίζονται· ἐν δὲ τοῖς ἀργυρεῖοις
 ἔργοις πάντες δὴ φασὶν ἐνδοῖσθαι ἐργατῶν. (6) Καὶ γὰρ
 οὐδ' ὥσπερ θῆναι πολλοὶ (οἱ) χαλκοτύποι γίνονται, ἀξίων
 γενομένων τῶν χαλκευτικῶν ἔργων καταλύονται οἱ χαλ-
 κοτύποι, καὶ οἱ σιδηρεῖς γε ὥσαυτως καὶ θῆναι γε πολλὸς σί-
 τος καὶ οἶνος γίνηται, ἀξίον ὄντων τῶν καρπῶν ἄλυσαι-
 λεις αἱ γεωργίαι γίνονται, ὥστε πολλοὶ ἀφιέμενοι τοῦ τῆν
 γῆν ἐργάζεσθαι ἐπ' ἐμπορίας καὶ καπηλείας καὶ τοκισ-
 μούς τρέπονται· ἀργυρίτις δὲ ὅσω ἂν πλείων φαίνεται
 καὶ ἀργύριον πλείον γίγνηται, τοσούτῳ πλείονες ἐπὶ τὸ
 ἔργον τοῦτο ἔρχονται. (7) Καὶ γὰρ δὴ ἐπιπλα μὲν ἐπει-
 δὲν ἱκανὰ τις κτήσεται τῇ οἰκίᾳ, οὐ μᾶλα ἔτι προσω-
 νοῦνται· ἀργύριον δὲ οὐδεὶς πω οὕτω πολλὸν ἐκτήσατο ὥστε
 μὴ ἔτι προσδεῖσθαι· ἀλλ' ἦν τισὶ γίνηται παμπληθές, τὸ
 περιττεῦον κατορύττοντες οὐδὲν ἥττον ἡδόνται ἢ χρώ-
 μενοι αὐτῷ. (8) Καὶ μὴν ὅταν γε εὖ πράττωσιν αἱ
 πόλεις, ἰσχυρῶς οἱ ἀνθρώποι ἀργυρίου δέονται. Οἱ
 μὲν γὰρ ἄνδρες ἀμφὶ ὅπλα τε καλὰ καὶ ἵππους ἀγαθοὺς
 καὶ οἰκίας καὶ κατασκευὰς μεγαλοπρεπεῖς βούλονται
 ὀπαγεῖν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς ἐσθλὰ πολυτελῆ καὶ χρυ-
 σοῦν κόσμον τρέπονται. (9) Ὅταν τε αὖ νοσήσωσι
 πόλεις ἢ ἀφορίας καρπῶν ἢ πολέμῳ, ἔτι καὶ πολλὸν μᾶλ-
 λον ἀργοῦ τῆς γῆς γιγνομένης καὶ εἰς ἐπιτῆδεια καὶ εἰς
 ἐπικούρους νομισμάτων δέονται. (10) Εἰ δὲ τις φήσῃ
 καὶ χρυσὸν μὴδὲν ἥττον χρήσιμον εἶναι ἢ ἀργύριον,
 τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω, ἐκεῖνο μόντοι οἶδ' ὅτι καὶ χρυ-
 σὸν θῆναι πολλὸν παραφανῇ, αὐτὸ μὲν ἀτιμότερον γίγνε-
 ται, τὸ δὲ ἀργύριον τιμώτερον ποιεῖ. (11) Ταῦτα μὲν

Præterea si argenti fodinæ instruerentur ita ut debent,
 existimarem ex iis insignem pecuniæ vim præter fructus
 ceteros proventuram. Lubet autem ignaris quæ potissi-
 mum vis atque commoditas earum sit exponere; qua co-
 gnita, rectius etiam iniri a vobis ratio poterit, quo pacto sit
 eis utendum. Ignotum autem nemini est, inde ab antiquis-
 simis temporibus operam iis datam esse; itaque ne conatur
 quidem indicare quisquam a quo tempore cœptæ sint.
 Quum autem hoc modo jam antiquitus argentifera terra
 fodiatur et egeratur, velim consideretis, quantula pars
 sint ejecti hactenus acervi collium sponte nascentium, qui-
 que subargentei sunt. Neque locum illum argento abun-
 dantem diminui constat, sed amplius semper extendi. Quo
 etiam tempore maxima hominum in eis copia fuit, nemini
 unquam defuit quod ageret, sed semper ea quæ agenda
 erant, operarum numerum superabant. Et nunc quoque
 illorum qui in metallis habent mancipia, nemo diminuit
 numerum, sed quam potest plurima acquirit. Etenim
 quum pauci fodiunt et querunt, etiam pauca, ut equidem
 arbitror, pes reperiuntur; sin multî, multis partibus co-
 piosior argenti materies prodit. Quo fit, ut hoc solo ope-
 rum omnium quæ equidem sciam, nemo fabricas novas insti-
 tuentibus invidet. Præterea qui agros possident, norunt
 omnes dicere, quot jumentorum juga, quot operarii ad fun-
 dum colendum satis sint; ac si plures, quam sufficiant,
 adhibeantur, hoc ipsum in damno ponunt. At in his eruendi
 argenti operibus omnes operarii egere dicunt. Nec enim
 hic idem accidit, quod in artificum ærariorum copia, ubi
 quum facta ex ære opera vili venduntur, everti fortunæ ho-
 rorum solent, et ferrariorum similiter; itemque ubi magna
 frumenti vinique copia provenit, fructibus vili veneuntibus,
 agrorum culturæ sunt inutilis, adeo quidem, ut multi re-
 licta soli cultione ad mercaturam, ad cauponariam, ad
 usuras se convertant: verum argenti materies quanto copio-
 sior extiterit, et argenti plus fuerit, tanto plures ad hoc
 opus se conferre solent. Etenim suppellectili familiæ neces-
 saria comparata, non multum ulterius coemi solet: at argenti
 nemo adhuc tam multum habuit, ut nihil amplius requireret;
 sed si qui permultum nacti fuerint, quod redundat, defo-
 diunt; quo quidem non minus delectantur, quam si eo
 uterentur. Quin etiam quum civitates secunda utuntur for-
 tuna, tum civibus maxime argento est opus. Viri enim in
 arma elegantia, et generosos equos, in ædes et structuras
 magnificas pecuniam impendere volunt: mulieres vero ad
 cultum sumptuosum, et mundum aureum animos adjiciunt.
 Rursus quum civitates caritate annonæ laborant, aut bello,
 quia terra nullo cultu adhibito otiosa est, multo magis tum ad
 comæatum tum ad auxiliares copias nummos requirunt.
 Quod si quis dixerit, aurum nihilo esse minus utile quam ar-
 gentum, huic non repugnabo; illud tamen scio, quod etiam
 aurum, si magna ejus esse copia videatur, minoris esse soleat
 æstimationis, et argentum reddat pretiosius. Atque hæc a

οὐδ' ἐδῆλωσα τούτου ἕνεκα ὅπως θαρσύνοντες μὲν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀργυρεῖα ἄγωμεν, θαρσύνοντες δὲ κατασκευαζόμεθα ἐν αὐτοῖς, ὥς οὔτε ἐπιλειψούσης ποτὲ ἀργυρίτιδος οὔτε τοῦ ἀργυρίου αἰτίμου ποτὲ ἐστομένου. (12) Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἡ πόλις προτέρα ἐμοῦ ταῦτα ἐγνωκέναι. Παρέχει γοῦν ἐπὶ ἰστοτελείᾳ καὶ τῶν ξένων τῇ βουλευμένῳ ἐργάζεσθαι ἐν τοῖς μεταλλοῖς.

13. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον περὶ τῆς τροφῆς εἴπω, νῦν διηγήσομαι ὡς κατασκευασθέντα τὰ ἀργυρεῖα ὠφελιμώτατ' ἂν εἴη τῇ πόλει. Ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἐγώ γε ἀπ' ὧν μέλλω λέγειν οὐδὲν τι ἀξίῳ θαυμάζεσθαι ὥς δυσεύρετόν τι ἐξευρηκώς. Τὰ μὲν γὰρ ὧν λέξω καὶ νῦν εἴη πάντες ὁρώμεν, τὰ δὲ παροικηόμενα τῶν πραγμάτων κατὰ ταῦτα αὐτὸ ἀκούομεν. (14) Τῆς μὲντοι πόλεως πᾶν ἄξιον θαυμάσαι τὸ αἰσθανομένην πολλοὺς πλουτιζομένους ἐξ αὐτῆς ἰδιώτας μὴ μιμεῖσθαι τούτους. Πάλαι μὲν γὰρ θήπου οἷς μεμείληκεν ἀκχεύαμεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτου ἐκτῆσται ἐν τοῖς ἀργυρεῖσι χιλίους ἀνθρώπους, ὡς ἐκεῖνος Σωτῖα τῷ Θρακί ἐξεμισθωσεν, ἐπ' ᾧ ὁβολὸν μὲν ἀτελῆ ἐκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι, τὸν δ' ἀριθμὸν ἴσους αἰεὶ παρείχεν. (15) Ἐγένετο δὲ καὶ Ἱππονίκῳ ἐξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μὲν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια ἡμιμναῖον. Ἄλλοις δέ γε ὡς οἴμαι δύναμις ἐκάστος ὑπῆρχεν. (16) Ἀτὰρ τί τὰ παλαιὰ δεῖ λέγειν; καὶ γὰρ νῦν πολλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς ἀργυρεῖσι ἄνθρωποι οὕτως ἐκδεδομένοι. (17) Περαινομένων γε μὴν ὧν λέγω τούτ' ἂν μόνον καινὸν γένοιτο εἰ ὥς περὶ οἱ ἰδιώται κτησάμενοι ἀνδράποδα πρόσθεν ἀέναντον κατασκευασμένοι εἴσιν, οὕτω καὶ ἡ πόλις κατὰ τὴν δημοσίαν ἀνδράποδα, εἰς γίνονται τρεῖς ἐκάστω Ἀθηναίων. (18) Εἰ δὲ δυνατόν λέγομεν καθ' ἑν ἐκάστον αὐτῶν σκοπῶν ὁ βουλούμενος κρινέτω. Οὐκοῦν τιμὴν μὲν ἀνθρώπων εὐδὴλον ὅτι μάλλον ἂν τὸ δημοσίον δύναίτο ἢ οἱ ἰδιώται παρασκευάσασθαι. Τῇ γε μὴν βουλῇ βράδιον καὶ κηρύξαι ἄγειν τὸν βουλούμενον ἀνδράποδα καὶ τὰ προσκλήντα πρίσσειν. (19) Ἐπειδὴν δὲ ὦνηθῇ, τί ἂν ἦτον μισθοῦ τις παρὰ τοῦ δημοσίου ἢ παρὰ τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέλλων ἐξεῖν; μισθοῦνται γοῦν καὶ τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ οἰκίας καὶ τέλη ὠνοῦνται παρὰ τῆς πόλεως. (20) Ὅπως γε μὴν τὰ ὠνηθέντα σώζονται, τῷ δημοσίῳ ἐστι λαμβάνειν ἐγγύους παρὰ τῶν μισθουμένων, ὥς περ καὶ παρὰ τῶν ὠνουμένων τὰ τέλη. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδικησά γε ῥῶν τῷ τέλος πριζομένων ἢ τῷ ἀνδράποδα μισθουμένων. (21) Ἀργύριον μὲν γὰρ πῶς καὶ φωράσειεν ἂν τις τὸ δημοσίον ἐξαγοόμενον, ὁμοίον τοῦ ἰδιώτου ὄντος αὐτῷ; ἀνδράποδα δὲ σεσημασμένα τῷ δημοσίῳ σημαντῶν καὶ προσκειμένων ζημίας τῷ τε πωλοῦντι καὶ τῷ ἐξάγοντι, πῶς ἂν τις ταῦτα κλέψειεν; Οὐκοῦν μέχρι μὲν τούτου δυνατόν φανέεται τῇ πέλει εἶναι τὸ ἀνθρώπους καὶ κτήσασθαι καὶ φυλάξαι. (22) Εἰ δ' αὖ τις τοῦτ' ἐνθυμεῖται ὡς ἐπειδὴν πολλοὶ ἐργάται γίνονται, πολλοὶ φανοῦνται καὶ οἱ μισθωσόμενοι, ἐκεῖνο κατανοήσας θαρρείτω ὅτι πολλοὶ

me idcirco explicata sunt, ut fidenter quamplurimos homines in argenti fodinas mittamus, atque illic substruamus hand dubitanter, quum neque argentifera terra defectura, neque futurum sit, ut argentum ullo unquam tempore vilesceat. Videtur autem mihi civitas ipsa hæc ante me perspexisse. Nam peregrinis etiam, si qui velint, excolendi metalla potestatem facit aequali cum civibus pensione.

Ut autem apertius de eo victu loquar, nunc exponam, quomodo instauratæ argenti fodinæ civitati possint esse utilissimæ. Nec ex iis, quæ dicturus sum, ullam quæro mei admirationem, quasi aliquid difficile repertu invenerim. Nam quæ dicturus sum, partim etiam nunc omnes cernimus, partim vero eadem ratione præterita se habuisse audimus. Illud admodum admiratione dignum est, quod quum sentiat civitas multos privatos ex ipsa locupletatos esse, tales non imitetur. Jampridem enim illi de nobis, quibus ea res curæ fuit, audivimus Niciam Nicerati filium in argenti fodinis mille homines habuisse, quos Sosia Thraci locarit, qui ultra impensas obolum pro singulis quotidie persolveret, numerumque semper parem exhibuisse. Fuerunt etiam Hipponico sexcenta mancipia eodem isto modo elocata, quæ quotidie minam ferebant ultra impensas: et Philemonidi mancipia trecenta minæ semissem; aliis, opinor, ut cuique facultates suppetebant. Sed quid necesse est vetera commemorare, quum et hoc tempore multi sint homines in argenti fodinis ista ratione locati? Et hæc quidem, quæ a me dicuntur, si peragerentur, illud tantum novi fieret, ut quemadmodum privati comparatis mancipiis proventum sibi perennem adquisiverunt, ita coemeret et ipsa civitas mancipia publica, donec unicuique Atheniensium tria contigissent. An hæc autem, quæ dicimus, fieri possint, secum de singulis cogitans qui volet iudicet. Hoc quidem plane perspicuum est, posse publicum ararium facilius privatis pretium mancipiorum cogere. Senatui quidem certe facile est, per præconem edicere, ut qui volet, adducat sua mancipia, atque ita quæ oblata fuerint, pretio redimere. Posteaquam autem coempta fuerint, cur aliquis minus velit a republica conducere, quam a privato, quum iisdem conditionibus obtenturus sit? Conducunt enim a republica lucos, sacra, domos, et ab eadem vectigalia redimunt. Ut autem redemptæ res salvæ sint, licet ærario fideiussores a conductoribus accipere, quemadmodum etiam ab iis qui vectigalia redimunt. Imo vero facilius est emptori vectigalis fraudare, quam conductori mancipiorum. Nam quo pacto deprehendere quis possit argentum publicum avertere, quum sit huic simile privatum? Mancipia vero signo publico notata, si perna constituta sit et vendenti et exportanti, quomodo subduci furto possint? Atque hactenus civitatem et comparare huiusmodi homines, et conservare posse patebit. Contra si quis cogitet, existentibus multis operariis, exituros etiam multos, qui mancipia locare velint, illud animadvertat et confidat fore ut multi jam mancipiis instructi, alios insuper

μὲν τῶν κατεσκευασμένων προκμισθώσονται τοὺς δημοσίους, πολλὰ γὰρ ἔστι τὰ ὑπάρχοντα, πολλοὶ δ' εἰσὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις γηρασκόντων, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι οἱ τῷ σώματι μὲν οὕτε βούλονται ἂν οὕτε δύναινται ἂν ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι ἡδέως ἂν τὰ ἐπιτήδεια πορίζοντο. (22) Ἦν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακόσια καὶ χίλια ἀνδράποδα, εἰκὸς ἦδη ἀπ' αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἑξὶ μὴ μείον αὐτῇ ἐξακισχιλίων γενέσθαι. Ἀπὸ γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἦν ὁβόλον ἕκαστος ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρῃ, ἡ μὲν πρόσδοδος ἐξήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. (24) Ἀπὸ δὲ τούτων ἦν εἰς ἄλλα ἀνδράποδα τιθῆται εἴκοσι, τοῖς τεσσαράκοντα ἡδὴ ἐξέσται τῇ πόλει χρῆσθαι εἰς ἄλλο ὅτι ἂν δέη. Ὅταν δὲ γε μύρια ἀναπληρωθῇ, ἕκατὸν τάλαντα ἡ πρόσδοδος ἔσται. (26) Ὅτι δὲ δέξεται πολλαπλάσια τούτων μαρτυρήσκειν ἂν μοι εἴ τις ἐτι εἰσὶ τῶν μεμνημένων ὅσον τὸ τέλος εὗρισκε τῶν ἀνδραπόδων πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ αὐτὸ ὅτι ἐργασμένων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ἀναριθμήτων νῦν οὐδὲν διαφέρει τὰ ἀργυρεῖα ἢ ἂ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὄντα ἐμνημόνευον αὐτά. (28) Καὶ τὰ νῦν δὲ γιγνόμενα πάντα μαρτυρεῖ ὅτι οὐκ ἂν ποτε πλείω ἀνδράποδα ἔκει γένοιτο ἢ ὅσων ἂν τὰ ἔργα δέηται. Οὕτε γὰρ βάθους πέρας οὕτε ὑπονόμων οἱ ὀρύττοντες εὗρισκousι. (27) Καὶ μὴν καινοτομεῖν γε οὐδὲν ἤττον ἔξεστι νῦν ἢ πρότερον. Οὐ τοίνυν οὐδ' εἰπεῖν ἂν ἔχοι εἰδὼς οὐδέ τις πότερον ἐν τοῖς κατατετμημένοις πλείων ἀργυρίτις ἢ ἐν τοῖς ἀτιμήτοις ἔστι. (28) Τί δὴτα, φασὶν ἂν τις, οὐ καὶ νῦν, ὥσπερ ἔμπροσθεν, πολλοὶ καινοτομοῦσιν; Ὅτι πενέστεροι μὲν εἰσιν οἱ περὶ τὰ μέταλλα· νεωστὶ γὰρ πάλιν κατασκευάζονται· κίνδυνος δὲ μέγας τῷ καινοτομοῦντι. (30) Ὁ μὲν γὰρ εὐρὼν ἀγαθὴν ἐργασίαν πλούσιος γίγνεται· ὁ δὲ μὴ εὐρὼν πάντα ἀπόλλυσιν ὅσα ἂν δαπανήσῃ. Εἰς τοῦτον οὖν τὸν κίνδυνον οὐ μάλα πως ἐθέλουσιν οἱ νῦν λέναι. (30) Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ καὶ περὶ τούτου συμβουλευσαί ὡς ἂν ἀσφαλέστατα καινοτομοίτο. Εἰσὶ μὲν γὰρ δήπου Ἀθηναίων δέκα φυλαί· εἰ δ' ἡ πόλις δοίη ἕκαστῃ αὐτῶν ἴσα ἀνδράποδα, αἱ δὲ κοινωσάμεναι τὴν τύχην καινοτομοῖεν, οὕτως ἂν, εἰ μία εὐροί, πάσαις ἂν λυσιστελεῖς ἀποδείξειεν. (31) εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες ἢ αἱ ἡμίσειαι εὐροίεν, δῆλον ὅτι λυσιστελεστερα ἂν τὰ ἔργα ταῦτα γίγνοιτο. Τὸ γε μὴν πάσας ἀποτυχεῖν οὐδενὶ τῶν παρελθυθόντων εἰκόσ. (32) Οἷόν τε δὴ οὕτω καὶ ἰδιώτας συνισταμένους καὶ κοινουμένους τὴν τύχην ἀσφαλέστερον κινδυνεύειν. Μηδὲν μέντοι τοῦτο φοβεῖσθε ὡς ἡ τὸ δημόσιον οὕτω κατασκευαζόμενον παραλυτῆσαι τοὺς ἰδιώτας ἢ οἱ ἰδιῶται τὸ δημόσιον· ἀλλ' ὥσπερ σύμμαχοι ἂν ὅσων πλείους συνῶσιν, ἰσχυροτέρους ἀλλήλους ποιοῦσιν, οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις ὅσων περ ἂν πλείους ἐργάζωνται, τόσων πλείονα τάγαθὰ εὐρήσουσιν τε καὶ φορήσουσιν. (33) Καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἰρηται ὡς ἂν ἡγοῦμαι κατασκευασθείσης τῆς πόλεως ἱκανὴν ἂν πᾶσιν Ἀθηναίοις τροφήν ἀπὸ κοινοῦ γενέσθαι.

XENOPHON.

homines publicos conducant (nam magnæ sunt opum facultates), et multi eorum in ipsis operibus senescant, et multi quoque alii tum Athenienses, tum peregrini sint, qui corpore quidem nec velint nec possint opus facere, sed animi tamen adhibita cura, libenter necessaria sibi adquisiverint. Itaque si primum cogantur mille ducenta mancipia, conjici potest, intra quinque annos, aut sex, de hoc ipso proventu civitatem non pauciora sex millibus habituram. Jam ex hoc numero, si obolum unusquisque diebus singulis immunem adferat, sexaginta talentorum proventus annuus erit. Ex iis autem si viginti talenta in alia mancipia impendantur, reliqua quadraginta, prout res postulabit, in alium aliquem usum conferre civitati licebit. Quumque numerus ad decem millia excreverit, jam centum talentorum proventus existet. Verum longe plus accepturam rempublicam, testes mihi esse possunt, si qui sunt adhuc, qui meminere, quanti venderentur vectigalia ex mancipiis ante res ad Decelam gestas. Illud quoque testimonio est, quod quum innumerabiles omni tempore in argenti fodinis opus fecerint, nihil hæc tamen ab illis hoc tempore differant, quarum mentionem majores nostri fecerunt. Et ea quidem, quæ nunc sunt, omnia testantur, nunquam plura mancipia illic esse posse, quam ipsa requirant opera. Nec enim illi, qui fodiunt, vel profunditatis vel cuniculorum finem inveniunt. Atqui licet hoc tempore nihilo minus novum opus facere quam prius. Neque quisquam certo se scire possit dicere, num in locis hactenus excisis plus argenteæ materiei sit, an in necdum apertis. Cur igitur, dicat aliquis, non nunc etiam, sicut antea, multi novum opus faciunt? Quia pauperiores sunt qui res metallicas faciunt, non ita pridem instaurari coeptas. Operis etiam novi adgressio admodum periculosa est. Nam qui fructuosum opus excolendum invenit, dives efficitur; qui non invenit, ei sumptus impensæ pereunt. Itaque periculum illud non admodum adire hujus ætatis homines volunt. Ego tamen habere mihi videor quod dem consallium in hoc quoque negotio, quomodo novum opus tutissime instituatur. Athenis enim decem sunt tribus; quarum cuique si civitas parem mancipiorum numerum concederet, ipsæ vero communi fortuna novum opus adgrederentur: ita fieret, ut inventum ab una quidpiam universis utilitatem exhiberet: sin duæ, aut tres, aut quatuor, aut etiam dimidia pars tribuum inveniret, haud dubie majores ex ejusmodi operibus utilitates caperentur. Omnes enim spe sua frustrari, præteritorum exemplo caret. Possent etiam privati eadem ratione se conjungendo et consociando, fortunam tutius periclitari. Neque vero metuendum putetis, ne vel fiscus ita constitutus privatos lædat, vel privati fiscum; sed ut armorum ac belli socii, quo plures conjuncti fuerint, hoc se mutuo firmiores reddunt, sic in argenti fodinis quo plures erunt qui faciant opus, eo plus bonorum et reperient et reportabunt. Sic a me expositum, qua ratione constituta republica, universis Atheniensibus de publico ad victum necessaria suppeditari posse arbitrer.

45

οὖν ἐδήλωσα τοῦτου ἕνεκα ὅπως θαρσύνετε μὲν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀργυρεῖα ἀγόμεν, θαρσύνετε δὲ κατασκευαζώμεθα ἐν αὐτοῖς, ὥς οὔτε ἐπιλειψούσης ποτὲ ἀργυροῦτος οὔτε τοῦ ἀργυρίου ἀτίμου ποτὲ ἐσομένου. (12) Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἡ πόλις προτέρα ἐμοῦ ταῦτα ἐγνωκέναι. Παρεῖγε γοῦν ἐπὶ ἰσοτελείᾳ καὶ τῶν ξένων τῇ βουλομένῳ ἐργάζεσθαι ἐν τοῖς μετάλλοις.

13. Ἰνα δὲ καὶ σαφέστερον περὶ τῆς τροπῆς εἴπω, νῦν διηγήσομαι ὡς κατασκευασθέντα τὰ ἀργυρεῖα ὠρελιμώτατ' ἂν εἴη τῇ πόλει. Ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἔγωγ' ἀφ' ὧν μέλλω λέγειν οὐδὲν τι ἀξίω θαυμάζεσθαι ὡς δυσεuretόν τι ἐξευρηκός. Τὰ μὲν γὰρ ὧν λέξω καὶ νῦν εἰ πάντες ὀρώμεν, τὰ δὲ παροχόμενα τῶν πραγμάτων κατὰ ταῦτα αὐτὸ ἀκούομεν. (14) Τῆς μέντοι πώλειος πάνυ ἄξιον θαυμάσαι τὸ αἰσθανόμενον πολλοὺς πλουτιζομένους ἐξ αὐτῆς ἰδιώτας μὴ μιμεῖσθαι τούτους. Πάλαι μὲν γὰρ δήπου οἷς μεμῆλκεν ἀκχεύομεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτου ἐκτήσατο ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκείνος Σωσίᾳ τῇ Θρακί ἐξέμισθωσεν, ἐφ' ᾗ ὁλοκλὴν μὲν ἀτελῆ ἐκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδίδοναι, τὸν δ' ἀριθμὸν ἴσους αἰεὶ παρείχεν. (15) Ἐγένετο δὲ καὶ Ἱππονίκῳ ἐξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μὲν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια ἡμιμναίων. Ἄλλοις δὲ γε ὡς οἶμαι δύναμεις ἐκάστοις ὑπῆρχεν. (16) Ἀτὰρ τί τὰ παλαιὰ δεῖ λέγειν; καὶ γὰρ νῦν πολλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις ἀνθρώποι οὕτως ἐκδεδομένοι. (17) Περαινομένων γε μὴν ὧν λέγω τοῦτ' ἂν μόνον καίνον γένοιτο εἰ ὥσπερ οἱ ἰδιῶται κτησάμενοι ἀνδράποδα πρόσθεν ἀένανον κατασκευασμένοι εἰσιν, οὕτω καὶ ἡ πόλις κτητοὶ δημοσίᾳ ἀνδράποδα, ἕως γίγνεται τρία ἐκάστῳ Ἀθηναίων. (18) Εἰ δὲ δυνατὰ λέγμεν καθ' ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν σκοπῶν ὁ βουλούμενος κοινέτω. Οὐκοῦν τιμὴν μὲν ἀνθρώπων εὐδὴλον ὅτι μέλλον ἂν τὸ δημοσίον δύναται ἡ οἱ ἰδιῶται παρσκευασσάσθαι. Τῇ γε μὴν βουλῇ βῆξιν καὶ κρηῖται ἀνέναν τὸν βουλούμενον ἀνδράποδα καὶ τὰ προσχθέντα πρίσθαι. (19) Ἐπειδὴν δὲ ὠνηθῇ, τί ἂν ἦττον μισθοῖτό τις παρὰ τοῦ δημοσίου ἢ παρὰ τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέλλων ἔξιν; μισθοῦνται γοῦν καὶ τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ οἰκίας καὶ τέλη ὠνοῦνται παρὰ τῆς πόλεως. (20) Ὅπως γε μὴν τὰ ὠνηθέντα σώζονται, τῷ δημοσίῳ ἔστι λαμβάνειν ἐγγύους παρὰ τῶν μισθουμένων, ὥσπερ καὶ παρὰ τῶν ὠνουμένων τὰ τέλη. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδικησάει γε βῆξιν τῷ τέλος πριαμένῳ ἢ τῷ ἀνδράποδα μισθουμένῳ. (21) Ἀργύριον μὲν γὰρ πῶς καὶ φωράσειεν ἂν τις τὸ δημοσίον εξαγομένον, ὁμοίου τοῦ ἰδίου ὄντος αὐτῷ; ἀνδράποδα δὲ σεσημασμένα τῷ δημοσίῳ σημάτων καὶ προσκειμένης ζημίας τῇ τε πωλοῦντι καὶ τῷ ἐξάγοντι, πῶς ἂν τις ταῦτα κλέψειεν; Οὐκοῦν μέχρι μὲν τούτου δυνατόν φανέεται τῇ πόλει εἶναι τὸ ἀνθρώπους καὶ κτήσασθαι καὶ φυλάξαι. (22) Εἰ δ' αὖ τις τοῦτ' ἐνθυμεῖται ὡς ἐπειδὴν πολλοὶ ἐργάται γέωνται, πολλοὶ φανοῦνται καὶ οἱ μισθωτοί, ἐκείνο κατανόσχας θαρσύνειτο ὅτι πολλοὶ

me ideo explicata sunt, ut fidenter quamplurimos homines in argenti fodinas mittamus, atque illic substruamus licet dubitanter, quum neque argentifera terra defectura, neque futurum sit, ut argentum ullo unquam tempore vilescat. Videtur autem mihi civitas ipsa haec ante me perspexisse. Nam peregrinis etiam, si qui velint, excolendi metalla potestatem facit aequali cum civibus pensione.

Ut autem apertius de eo victu loquar, nunc exponam, quomodo instauratae argenti fodinae civitati possint esse utilissimae. Nec ex iis, quae dicturus sum, ullam quae mei admirationem, quasi aliquid difficile repertu inveniretur. Nam quae dicturus sum, partim etiam nunc omnes certamus, partim vero eadem ratione praeterita se habuisse videmus. Illud admodum admiratione dignum est, quod quum sentiat civitas multos privatos ex ipsa locupletatos esse, tales non imitetur. Jampridem enim illi de nobis, quibus ea res curae fuit, audivimus Niciam Nicerati filium in argenti fodinis mille homines habuisse, quos Sosie Thraci locarit, qui ultra impensas obolum pro singulis quotidie persolveret, numerumque semper parem exhibuisse. Fuerunt etiam Hipponico sexcenta mancipia eodem isto modo elocata, quae quotidie minam ferebant ultra impensas: et Philemonidi mancipia trecenta minae semissem; aliis, optior, ut cuique facultates suppetebant. Sed quid necesse est vetera commemorare, quum et hoc tempore multi sint homines in argenti fodinis ista ratione locati? Et haec quidem, quae a me dicuntur, si peragerentur, illud tantum novi fieret, ut quemadmodum privati comparatis mancipiis proventum sibi perennem adquisiverunt, ita coemeret et ipsa civitas mancipia publica, donec unicuique Atheniensium tria contigissent. An haec autem, quae dicimus, fieri possint, secum de singulis cogitans qui volet iudicet. Hoc quidem plane perspicuum est, posse publicum ararium facilius privatis pretium mancipiorum cogere. Senatui quidem certe facile est, per praconem edicere, ut qui volet, adducat sua mancipia, atque ita quae oblata fuerint, pretio redimere. Posteaquam autem coempta fuerint, cur aliquis minus velit a republica conducere, quam a privato, quum iisdem conditionibus obtenturus sit? Conducunt enim a republica lucos, sacra, domos, et ab eadem vectigalia redimunt. Ut autem redemptae res salva sint, licet arario fideiussores a conductoribus accipere, quemadmodum etiam ab iis qui vectigalia redimunt. Imo vero facilius est emptori vectigalis fraudare, quam conductori mancipiorum. Nam quo pacto deprehendere quis possit argentum publicum avertens, quum sit huic simile privatum? Mancipia vero signo publico notata, si perna constituta sit et vendenti et exportanti, quomodo subduci furtis possint? Atque hactenus civitatem et comparare huiusmodi homines, et conservare posse patebit. Contra si quis cogitet, existentibus multis operariis, extituros etiam multos, qui mancipia locare velint, illud animadvertat et confidat fore ut multi jam mancipiis instructi, alios insuper

μὲν τῶν κατεσκευασμένων προκμισθῶσονται τοὺς δημοσίους, πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ ὑπάρχοντα, πολλοὶ δ' εἰσὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις γηρασκόντων, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι οἱ τῷ σώματι μὲν οὔτε βούλονται ἂν οὔτε δύναιντο ἂν ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι ἡδέως ἂν τὰ ἐπιτηδεῖα πορίζοντο. (22) Ἦν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακόσια καὶ χίλια ἀνδράποδα, εἰκὸς ἦδη ἀπ' αὐτῆς τῆς προόδου ἐν ἔτεσι πέντε ἢ ἑξ μὴ μείον αὐτῇ ἐξακισχιλίων γενέσθαι. Ἀπό γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἦν ὁβόλον ἕκαστος ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρη, ἡ μὲν πρόσδος ἐξήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. (24) Ἀπὸ δὲ τούτων ἦν εἰς ἄλλα ἀνδράποδα τιθῆται εἰκοσι, τοῖς τεσσαράκοντα ἦδη ἐξέσται τῇ πόλει χρῆσθαι εἰς ἄλλο θ,τι ἂν δέη. Ὅταν δὲ γε μυρία ἀνακληρωθῇ, ἕκατον τάλαντα ἡ πρόσδος ἔσται. (25) Ὅτι δὲ δέξεται πολλαπλάσια τούτων μαρτυρήσαιεν ἂν μοι εἴ τινας ἔτι εἰσὶ τῶν μεμνημένων ὅσον τὸ τέλος εὗρισκε τῶν ἀνδραπόδων πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ κείνο ὅτι εἰργασμένων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ἀναριθμητῶν νῦν οὐδὲν διαφέρει τὰ ἀργυρεῖα ἢ αἱ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὄντα ἐμνημόνευσεν αὐτά. (26) Καὶ τὰ νῦν δὲ γινώμενα πάντα μαρτυρεῖ ὅτι οὐκ ἂν ποτε πλείω ἀνδράποδα ἐκεῖ γένοιτο ἢ ὅσων ἂν τὰ ἔργα δέχεται. Οὕτε γὰρ βράβους πέρας οὔτε ὑπονόμους οἱ ὀρύττοντες εὗρισκουν. (27) Καὶ μὴν καινοτομεῖν γε οὐδὲν ἤττον ἐξεστὶ νῦν ἢ πρότερον. Οὐ τοῖνον οὐδ' εἰπεῖν ἂν ἔχοι εἰδὼς οὐδεὶς πότερον ἐν τοῖς κατατετμημένοις πλείων ἀργυρεῖς ἢ ἐν τοῖς ἀμύητοις ἐστί. (28) Τί δῆτα, φαίη ἂν τις, οὐ καὶ νῦν, ὥσπερ ἔμπροσθεν, πολλοὶ καινοτομοῦσιν; Ὅτι πενέστεροι μὲν εἰσιν οἱ περὶ τὰ μέταλλα· νεωστὶ γὰρ πάλιν κατασκευάζονται· κίνδυνος δὲ μέγας τῷ καινοτομοῦντι. (29) Ὁ μὲν γὰρ εὖρων ἀγαθὴν ἐργασίαν πλούσιος γίγνεται· ὁ δὲ μὴ εὖρων πάντα ἀπόλλυσιν ὅσα ἂν δαπανήσῃ. Εἰς τοῦτον οὖν τὸν κίνδυνον οὐ μάλα πῶς ἐθέλουσιν οἱ νῦν ἵνα. (30) Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ καὶ περὶ τούτου συμβουλευσαί ὡς ἂν ἀσφαλέστατα καινοτομοίτο. Εἰσὶ μὲν γὰρ δήπου Ἀθηναίων δέκα φυλαί· εἰ δ' ἡ πόλις δόιη ἑκάστη αὐτῶν ἴσα ἀνδράποδα, αἱ δὲ κοινωσάμεναι τὴν τύχην καινοτομοῖεν, οὕτως ἂν, εἰ μίᾳ εὖροι, πάσαις ἂν βυσιτελεῖς ἀποδεδέξαιεν, (31) εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες ἢ αἱ ἡμίσειαι εὖροιεν, ὅλῳ ὅτι λυσιτελέστερα ἂν τὰ ἔργα ταῦτα γίγνοιτο. Τό γε μὴν πάσας ἀποτυχεῖν οὐδενὶ τῶν παρεληλυθότων ἰσχύει. (32) Οἷόν τε δὴ οὕτω καὶ ἰδιώτας συνισταμένους καὶ κοινουμένους τὴν τύχην ἀσφαλέστερον κινδυνεύειν. Μηδὲν μὲντοι τοῦτο φοβείσθαι ὡς ἢ τὸ δημόσιον οὕτω κατασκευαζόμενον παραλυθῇ τοὺς ἰδιώτας ἢ οἱ ἰδιῶται τὸ δημόσιον· ἀλλ' ὥσπερ σύμμαχοι ἂν ὅσω πλείους συνῶσιν, ἰσχυροτέρους ἀλλήλους ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις ὅσῳ περ ἂν πλείους ἐργάζονται, τόσω πλείονα τὰ γὰρ εὖρησούσι τε καὶ φορήσουσι. (33) Καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἰρηται ὡς ἂν ἡγοῦμαι κατασκευασθείσης τῆς πόλεως ἱκανὴν ἂν πᾶσιν Ἀθηναίοις τροφὴν ἀπὸ κοινοῦ γενέσθαι.

LXIV.

homines publicos conducant (nam magnæ sunt opum facultates), et multi eorum in ipsis operibus senescant, et multi quoque alii tum Athenienses, tum peregrini sint, qui corpore quidem nec velint nec possint opus facere, sed animi tamen adhibita cura, libenter necessaria sibi adquisiverint. Itaque si primum cogantur mille ducenta mancipia, conjici potest, intra quinque annos, aut sex, de hoc ipso proventu civitatem non pauciora sex millibus habituram. Jam ex hoc numero, si obolum unusquisque diebus singulis immunem adferat, sexaginta talentorum proventus annuus erit. Ex iis autem si viginti talenta in alia mancipia impendantur, reliqua quadraginta, prout res postulabit, in alium aliquem usum conferre civitati licebit. Quumque numerus ad decem millia excreverit, jam centum talentorum proventus existet. Verum longe plus accepturam rempublicam, testes mihi esse possunt, si qui sunt adhuc, qui meminere, quanti venderentur vectigalia ex mancipiis ante res ad Decemleam gestas. Illud quoque testimonio est, quod quum innumerabiles omni tempore in argenti fodinis opus fecerint, nihil hæc tamen ab illis hoc tempore differant, quarum mentionem majores nostri fecerunt. Et ea quidem, quæ nunc sunt, omnia testantur, nunquam plura mancipia illic esse posse, quam ipsa requirant opera. Nec enim illi, qui fodiunt, vel profunditatis vel cuniculorum finem inveniunt. Atqui licet hoc tempore nihilo minus novum opus facere quam prius. Neque quisquam certo se scire possit dicere, num in locis hactenus excisis plus argentæ materiei sit, an in necdum apertis. Cur igitur, dicat aliquis, non nunc etiam, sicut antea, multi novum opus faciunt? Quia pauperiores sunt qui res metallicas faciunt, non ita pridem instaurari cæptas. Operis etiam novi adgressio admodum periculosa est. Nam qui fructuosum opus excolendum invenit, dives efficitur; qui non invenit, ei sumptus impensæ pereunt. Itaque periculum illud non admodum adire hujus ætatis homines volunt. Ego tamen habere mihi videor quod dem consilium in hoc quoque negotio, quomodo novum opus tutissime instituat. Athenis enim decem sunt tribus; quarum cuique si civitas parem mancipiorum numerum concederet, ipsæ vero communi fortuna novum opus adgrederentur: ita fieret, ut inventum ab una quidpiam universis utilitatem exhiberet: sin duæ, aut tres, aut quatuor, aut etiam dimidia pars tribuum inveniret, haud dubie majores ex ejusmodi operibus utilitates caperentur. Omnes enim spe sua frustrari, præteritorum exemplo caret. Possent etiam privati eadem ratione se conjungendo et consociando, fortunam tutius periclitari. Neque vero metuendum putetis, ne vel fiscus ita constitutus privatos lædat, vel privati fiscum; sed ut armorum ac belli socii, quo plures conjuncti fuerint, hoc se mutuo firmiores reddunt, sic in argenti fodinis quo plures erunt qui faciant opus, eo plus bonorum et reperient et reportabunt. Sic a me expositum, qua ratione constituta república, universis Atheniensibus de publico ad victum necessaria suppeditari posse arbitrer.

δικαίως δικάζειν. (8) Πρὸς δὲ τούτοις οἰσθαὶ χρὴ καὶ ἑορτὰς ἀγεῖν χορῶν Ἀθηναίους ἐν αἷς οὐχ ὅσον τε δικάζειν. Καὶ ἀγοῦσι μὲν ἑορτὰς διπλασίους ἢ οἱ ἄλλοι· ἄλλ' ἐγὼ μὲν τίθημι ἴσας τῇ ἐλιγίστας ἀγοῇ πόλει. Τούτων τοίνυν τοιούτων ὄντων οὐ φημι ὅσον τ' εἶναι ἄλλως ἔχειν τὰ πράγματα Ἀθήνησιν ἢ ὥσπερ νῦν ἔχει, πλὴν εἰ κατὰ μικρόν τι ὅσον τε τὸ μὲν ἀφελεῖν τὸ δὲ προσθεῖναι· πολλὸν δ' οὐχ ὅσον τε μετακινεῖν, ὥστε μὴ οὐχὶ τῆς δημοκρατίας ἀφαιρεῖν τι. (9) Ὡς τε μὲν γὰρ βέλτιον ἔχειν τὴν πολιτείαν ὅσον τε πολλὰ ἐξευρεῖν· ὥστε μέντοι ὑπάρχειν δημοκρατίαν μὲν εἶναι, ἀρκούντως δὲ τοῦτο ἐξευρεῖν ὅπως δὴ βέλτιον πολιτεύονται οὐ βῆδιν, πλὴν ἑπερ ἄρτι εἶπον κατὰ μικρόν τι προσθέντα ἢ ἀφελόντα.

10. Δοκοῦσι δὲ Ἀθηναῖοι καὶ τοῦτο τοι οὐκ ὀρθῶς βουλευέσθαι ὅτι τοὺς χεῖρους αἰρῶνται ἐν ταῖς πόλεσι ταῖς στασιαζούσαις. Οἱ δὲ τοῦτο γνώμη ποιῶσιν· εἰ μὲν γὰρ ἤροῦντο τοὺς βελτίους, ἤροῦντ' ἂν οὐχὶ τοὺς ταῦτά γινώσκοντας σφίσιν αὐτοῖς· ἐν οὐδεμιᾷ γὰρ πόλει τὸ βέλτιστον εὖνον ἐστὶ τῷ δήμῳ, ἀλλὰ τὸ κάκιστον ἐν ἐκαστῇ ἐστὶ πόλει εὖνον τῷ δήμῳ· οἱ γὰρ ὅμοιοι τοῖς ὁμοίους εὖνοι εἰσὶ. Διὰ ταῦτα οὖν Ἀθηναῖοι τὰ σφίσιν αὐτοῖς προσήκοντα αἰρῶνται. (11) Ὅποσάκις δ' ἐπαχέρησαν αἰρεῖσθαι τοὺς βελτίστους, οὐ συνήνεγκεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὁ δῆμος ἐδούλευσεν· ὁ μὲν Βοιωτοῖς· τοῦτο δὲ ὅτε Μιλησίων εἵλοντο τοὺς βελτίστους, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀποστάντες τὸν δῆμον κατέκοψαν· τοῦτο δὲ ὅτε εἵλοντο Λακεδαιμονίους ἀντὶ Μεσσηνίων, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου Λακεδαιμόνιοι καταστρεφάμενοι Μεσσηνίους ἐπολέμουν Ἀθηναῖοις.

12. Ὑπολάβοι δὲ τις ἂν ὡς οὐδεὶς ἄρα ἀδίκως ἡτιμῶνται Ἀθήνησιν· ἐγὼ δὲ φημὶ τινὰς εἶναι οἱ ἀδίκως ἡτιμῶνται, ὀλίγοι μόντοι τινές. Ἄλλ' οὐκ ὀλίγων δεῖ τῶν ἐπιθουμένων τῇ δημοκρατίᾳ τῇ Ἀθήνησιν· ἐπεὶ τοὶ καὶ οὕτως ἔχει, οὐδὲν ἐνθυμείσθαι ἀνθρώπους οἵτινες δικάως ἡτιμῶνται, ἀλλ' εἰ τινες ἀδίκως. (13) Πῶς ἂν οὖν ἀδίκως οἰοτὸ τις ἂν τοὺς πολλοὺς ἡτιμῶσθαι Ἀθήνησιν, ὅπου ὁ δῆμος ἐστὶν ὁ ἀρχὼν τὰς ἀρχάς· ἐκ δὲ τοῦ μὴ δικάως ἀρχειν μὴδὲ λέγειν τὰ δίκαια ἢ πράττειν, ἐκ τοιούτων ἀτίμοι εἰσιν Ἀθήνησι. Ταῦτα χρὴ λογίζόμενον μὴ νομίζειν εἶναι τι δεινὸν ἀπὸ τῶν ἀτίμων Ἀθήνησιν.

ptiones sententiæ ferantur injustiores. Præterea cogitandum est, necessarium esse Atheniensibus, ut festos dies agant, quibus exerceri judicia non possint. Et agunt illi dies festos duplo plures, quam ceteri; quanquam ego pares ponam civitati quæ paucissimos agit. Quæ quum ita se habeant, nego posse rerum Athenis alium esse statum, quam qui modo sit, nisi paulatim tolli hoc, illud addi queat. Multum certe immutari non potest, ut non aliquid de populi potestate decedat. Nam ut respublica melius adfecta sit, excogitari multa possunt; ut autem forma popularis maneat, et simul hoc idonee reperitur, quo melius administraretur, id facile non est, extraquam, si paulatim, ut modo aiebam, vel aliquid addatur, vel detrahatur.

In hoc quoque Athenienses non rectum sequi consilium videntur, quod in oppidis seditione agitata ad deteriores se partes applicant. Faciunt hoc autem certo judicio. Nam si meliores anteferrent, anteferrent eos qui non in eadem cum ipsis essent sententia. Quippe nulla in civitate benevoli sunt optimates vulgo, sed deterrimi quique singulis in urbibus vulgo bene volunt. Existit enim in paribus erga pares benevolentia. Quapropter etiam Athenienses sibi congruentia adoptant. Quoties autem partes optimatum sequi constituerunt, nequaquam hoc eis profuit, sed brevi plebs in servitutem redacta fuit. Hæc Bæotis..... Rursus ubi Milesiorum optimates amplexi fuissent, intra modicum tempus illi defecerunt, et plebem trucidarunt. Itidem quum Lacedæmonios Messenias prætulissent, non multo post subactis Lacedæmonii Messeniis, bellum adversus Athenienses susceperunt.

Fortassis autem suspicetur aliquis, neminem Athenis injuste suis honoribus spoliari. Ego vero quosdam esse dico, qui per injuriam ab honoribus remoti fuerint, sed paucos. At paucos esse non oportet, qui popularem Athenis statum hostiliter adgredi velint. Quippe sic se res habet, ut nihil animis ii concipiant, quibus jure honores adempti sunt, sed si quibus injuria. Quoniam autem modo putare possit aliquis, injuria multos Athenis infamia notari, quum illic vulgus summos magistratus gerat? ex eo vero quod non juste gerant imperia, neque justa dicant aut faciant, ex his, inquam, causis Athenis sunt inhonorati. Hæc qui secum expendit, non est quod cogitet Athenis quidquam esse periculi ab inhonoratis.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΟΡΟΙ Η ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΟΔΩΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Ἐγὼ μὲν τοῦτο αἰ ποτε νομίζω, ὁποῖοί τινες ἂν οἱ προστάται ᾤσι, τοιαύτας καὶ τὰς πολιτείας γίγνεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθηναίων προσετηκότων ἐβέβαιόν τινες ὡς γνωσέσθαι μὲν τὸ δίκαιον οὐδενὸς ἤττον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διὰ δὲ τὴν τοῦ πλῆθους πενίαν ἀναγκάζεσθαι ἐρασαν ἀδικώτεροι εἶναι περὶ τὰς πόλεις, ἐκ τούτου ἐπεχείρησα σκοπεῖν εἰ πᾶς δύναντο ἂν οἱ πολῖται διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἐαυτῶν, ὅθεν περ καὶ διακισύεσθαι, νομίζων, εἰ τοῦτο γένοιτο, ἅμα τῇ τε πενίᾳ αὐτῶν ἐπιτεκούρησθαι ἂν καὶ τῶ ὑπόπτους τοῖς Ἑλλησιν εἶναι. (2) Σκοποῦντι δὲ μοι ἃ ἐπενόησα τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀνεφαίνετο ὅτι ἡ γῶρα πέφυκεν οἷα πλείστας προσόδους παρέχεσθαι. Ὅπως δὲ γνωσθῇ, ὅτι ἀληθὲς τοῦτο λέγω, πρῶτον διεγρήσομαι τὴν φύσιν τῆς Ἀττικῆς. (3) Οὐκοῦν τὸ μὲν τὰς ὥρας ἐνθάδε προστάτας εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ γινόμενα μαρτυρεῖ ἃ γούν πολλὰ γού οὐδὲ βλαστάνειν δύναται ἂν ἐνθάδε καρποροεῖ. Ὡς περ δὲ ἡ γῆ, οὕτω καὶ ἡ περὶ τὴν γῶραν θάλαττα παμφοροτάτη ἐστὶ. Καὶ μὴν ὅσα περ οἱ θεοὶ ἐν ταῖς ὥραις ἀγαθὰ παρέχουσι, καὶ ταῦτα πάντα ἐντάϋθα πρωϊαίετα μὲν ἄρρεται, ὀψιαίετα δὲ λήγει. (4) Οὐ μόνον δὲ κρατεῖ τοῖς ἐπ' ἐνιαυτὸν θάλλουσί τε καὶ γηράσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αἰδία ἀγαθὰ ἔχει ἡ γῶρα. Πέφυκε μὲν γὰρ λίθος ἐν αὐτῇ ἄβυσσος, ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοὶ, κάλλιστοι δὲ βιομοὶ γίγνονται, εὐπρεπέστατα δὲ θεοὶς ἀγάλματα· πολλοὶ δ' αὐτοῦ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι προσδέονται. (5) Ἔστι δὲ καὶ γῆ ἡ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπὸν, ὀρυσσομένη δὲ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σίτον ἔφερε. Καὶ μὴν ὑπάργυρος ἐστὶ σαφῶς οἷα μοῖρα. Πολλῶν γούν πόλεων παροικουσὼν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν εἰς οὐδεμίαν τούτων οὐδὲ μικρὰ φλὲψ ἀργυρίτιδος διέκει. (6) Οὐκ ἂν ἀλόγως δέ τις οἰκθείη τῆς Ἑλλάδος καὶ πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης ἀμὰ τὰ μέσα ὥκισθαι τὴν πόλιν. Ὅσω γὰρ ἂν τινες πλείον ἀπέμωσιν αὐτῆς, τοσούτω χαλεπωτέροις ἢ φύξεσιν ἢ θάλλεσιν ἐντυγχάνουσιν· ὁπόσοι τ' ἂν αὖ βουλῆθωσιν ἀπ' ἐσχατῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπ' ἐσχατὰ ἀφικέσθαι, πάντες οὗτοι ὥς περ κύκλου τόννον τὰς Ἀθήνας ἢ παραπλεύουσιν ἢ παρέρχονται. (7) Καὶ μὴν οὐ περιόρουτος γε οὐσα ὅμως ὥς περ νῆσος πᾶσιν ἀνέμοις προσάγεται τε ὧν δεῖται καὶ ἀποπέμπεται ἃ βούλεται· ἀμφιθάλασσος γάρ ἐστι. Καὶ κατὰ γῆν δὲ πολλὰ δέχεται ἐμπορίας· ἡπειρος γάρ ἐστιν. (8) Ἔτι δὲ ταῖς μὲν πλείεσταις πόλεσι βάρβαροι προσοικοῦντες πράγματα παρέχουσιν· Ἀθηναίους δὲ γειτονεύουσιν αἱ καὶ αὐταὶ πλείεστον ἀπέχουσι τῶν βαρβάρων.

XENOPHONTIS

DE REDITIBUS, SIVE DE VECTIGALIBUS CIVITATIS AUGENDIS LIBER.

CAPUT I.

Equidem in hac sententia sum perpetuo, quales sint praesides, tales et respublicas esse. Quia vero nonnulla ex iis qui Atheniensium reipublicae praesunt, scire quidem illi quid justum sit non minus quam homines ceteri perhibebantur, at propter inopiam plebis cogi se dicebant ut erga civitates se gererent iniquius; considerare mecum ipse adgressus sum, an aliqua ratione cives suis ex finibus alii possint, quae quidem ratio esset justissima. Existimabam enim, si id accideret, eadem opera consultum inopia ipsorum esse, ipsosque Graecis aliis minime suspectos evadere. Consideranti vero mihi ea, quae excogitaram, haec quidem statim apparuit, regionem natura ita comparatam esse, ut maximam proventuum vim suppeditare possit. Atque ut intelligatur, hoc vere me dicere, primum, quae Atticae natura sit, commemorabo. Anni ergo tempora hic admodum esse mitia, fructus ipsi, qui proveniunt, testantur. Etenim multa, quae alibi ne pullulare quidem possent, hic fructus suos proferunt. Atque ut solum ipsum, ita etiam mare, quod regionem ambit, omnium rerum feracissimum est. Quin etiam quaecumque bona diu singulis anni temporibus suppeditant, ea bona omnia hic et tempestive admodum incipiunt, et tardissime deficient. Neque tantum longe feracissima est eorum quae in annos singulos et florent et senescunt, sed habet haec regio etiam perpetua bona. Nam marmoris nativi perennis est in ea copia, ex quo fana pulcherrima, pulcherrimae arae, signa deorum maxime decora fiunt; quod quidem marmor multi et Graeci et barbari desiderant. Praeterea solum quoddam est, quod quidem consitum non fert fructum, at si fodiatur, multo plures alit, quam si frumenti ferax esset. Etenim divino quodam munere haud dubie sub eo est argentum. Multae certe quum sint urbes tum terra tum mari finitimae, in nullam earum vel exigua terrae argentifera vena pertinet. Neque vero absque ratione quis existimet urbem hanc Graeciae, imo vero totius terrarum orbis in medio conditam esse. Quanto scilicet longius absunt aliquae ab ea, tanto molestiora vel frigora vel aestus experiuntur. Quotquot item ab extremis Graeciae finibus ad alios itidem extremos pergere voluerint, omnes tanquam circuli umbilicum Athenas vel praeternavigant, vel praetereunt. Ac tametsi aquis non circumfusa est, nihilominus, tanquam insula, quovis vento, quae necessaria sunt, sibi adfert, et quae vult, exportat, quippe quae a mari utrimque ambiatur. Etiam terra mercatus multos admittit, quod terra sit continens. Praeterea quum barbari plurimis urbibus finitimi negotia facessant, Athenienses vicinas illas habent civitates, quae maximo et ipsae a barbaris intervallo distant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Τούτων μὲν οὖν ἀπάντων, ὥςπερ εἶπον, νομίζω αὐτὴν τὴν χώραν αἰτίαν εἶναι. Εἰ δὲ πρὸς τοῖς αὐτοζυεῖσιν ἀγαθοῖς πρῶτον μὲν τῶν μετοίκων ἐπιμέλεια γένοιτο· αὕτη γὰρ ἡ πρόσδοδος τῶν καλλίστων ἐμοίγε δοκεῖ εἶναι, ἐπεὶ περ αὐτοὺς τρέφοντες καὶ πολλὰ ὠφελούντες τὰς πόλεις οὐ λαμβάνουσι μισθόν, ἀλλὰ μετοίκων προσφέρουσιν. (2) Ἐπιμέλειά γε μὴν ἤδ' ἂν ἀρκεῖν μοι δοκεῖ, εἰ ἀφελόμεν μὲν ὅσα μὴδὲν ὠφελούντα τὴν πόλιν ἀτιμίας δοκεῖ τοῖς μετοίκους παρέχειν, ἀφελόμεν δὲ καὶ τὸ συστρατεύεσθαι ὁπλίτας μετοίκους τοῖς ἀστοῖς. Μέγας μὲν γὰρ ὁ κίνδυνος αὐτῶν· μέγα δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν οἰκῶν ἀπιέναι. (3) Ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ πόλις γ' ἂν ὠφελῇ, εἰ οἱ πολῖται μετ' ἀλλήλων στρατεύουσιντο μᾶλλον ἢ εἰ συντάττοντο αὐτοῖς, ὥςπερ νῦν, Λυδοὶ καὶ Φρύγες καὶ Σύροι καὶ ἄλλοι παντοδαποὶ βάρβαροι· πολλοὶ γὰρ τοιούτοις τῶν μετοίκων. (4) Πρὸς δὲ τῷ ἀγαθῷ τῶν τούτους ἐκ τοῦ συντάττεσθαι ἀφεθῆναι καὶ κόσμος ἀν τῇ πόλει εἴη, εἰ δοκοῖεν Ἀθηναῖοι εἰς τὰς μάχας αὐτοῖς μᾶλλον πιστεύειν ἢ ἄλλοδαποις. (5) Καὶ μεταδιδόντες δ' ἂν μοι δοκοῦμεν τοῖς μετοίκους τῶν ἄλλων ὧν καλὸν μεταδιδόναι καὶ τοῦ ἱππικοῦ εὐνουστέρους ἂν ποιεῖσθαι καὶ ἅμα ἰσχυροτέραν ἂν καὶ μέζω τὴν πόλιν ἀποδεικνύειν. (6) Εἴτα ἐπειδὴ καὶ πολλὰ οἰκῶν ἐρημὰ ἐστὶν ἐντός τῶν τεχνῶν [καὶ] οἰκόπεδα, εἰ ἡ πόλις διδοίη οἰκοδομησαμένους ἐγκατεῖσθαι οἱ ἂν αἰτούμενοι ἀξιοὶ δοκῶσιν εἶναι, πολλὸν ἂν οἴομαι καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ βελτίους ὀρέγεσθαι τῆς Ἀθήνησιν οἰκίσεως. (7) Καὶ εἰ μετοικοφύλακας γε ὥςπερ ὄρρανοφύλακας ἀρχὴν καθιστάμεν, καὶ τούτοις τιμὴ τις ἐπεὶ οἵτινες πλείους μετοίκους ἀποδείξειαν, καὶ τούτο εὐνουστέρους ἂν τοὺς μετοίκους ποιοίη, καὶ ὥς τὸ εἶδος πάντες ἂν οἱ ἀπόλιδες τῆς Ἀθήνηθεν μετοικίας ὀρέγοιντο καὶ τὰς προσόδους ἂν αὐξοίεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὡς γε μὴν καὶ ἐμπορεύεσθαι ἡδίστη τε καὶ κερδαλεωτάτη ἡ πόλις, νῦν ταῦτα λέξω. Πρῶτον μὲν γὰρ δῆπου ναυοὶ καλλίστας καὶ ἀσφαλεστάτας ὑποδοχὰς ἔχει, ὅπου γ' ἐστὶν εἰς ὁρμισθέντας ἡδῶς ἕνεκα χειμῶνος ἀναπαύεσθαι. (2) Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἐμπόροις ἐν μὲν ταῖς πλείσταις τῶν πόλεων ἀντιφορτίζεσθαι τι ἀνάγκη· νομίσμασι γὰρ οὐ χρησέμοις ἐξω χρῶνται· ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις πλείστα μὲν ἐστὶν ἀντεξάγειν ὧν ἂν δέωνται ἄνθρωποι, ἣν δὲ μὴ βούλωνται ἀντιφορτίζεσθαι, καὶ οἱ ἀργύριον ἐξάγοντες καλὴν ἐμπορίαν ἐξάγουσιν. Ὅπου γὰρ ἂν πωλῶσιν αὐτὸ, πανταχοῦ πλείον τοῦ ἀρχαίου λαμβάνουσιν. (3) Εἰ δὲ καὶ τῇ τοῦ ἐμπορίου ἀρχῇ ἄθλα προτιθεῖη τις ὅστις δικαιοτάτα καὶ τάχιστα διαιροῖ τὰ ἀμφίλογα, ὥς μὴ ἀποκωλύει-

CAPUT II.

Horum igitur omnium causam, ut dixi, positam in ipso esse solo arbitror. Quod si ad nativa bona, primum accedat inquilinorum cura : nam hic mihi proventus ex optimis esse videtur ; quippe quum illi se ipsi alant, et multis commodis civitates adficient, non tamen ullam mercedem accipiunt, sed potius etiam pensionem inquilinis positam offerunt. Existimo certe curam eam suffecturam, si adimamus illa quaecumque reipublicae nulli sunt usui, ac potius inquilinis infamiae notam inurere videntur, itemque si adimamus id, quod inquilini una cum civibus armati pedites militatum eant. Etenim magnum est eorum periculum, atque magnum quiddam est ab officio suo et domo quemque discedere. Quin etiam utile civitati fuerit, si potius cives soli militatum eant, quam si, quod modo fit, eorum ordinibus adjungantur Lydi, Phryges, Syri, alique diversi generis barbari, cujusmodi plerique sunt inquilini. Praeter hoc vero bonum, quod adempta his ordinum militarium societate existeret, etiam ornamento esset civitati, si viderentur Athenienses in preliis sibi ipse potius fidere, quam exteris. Quod si cum inquilinis communicemus praeter alia, quae recte communicantur, etiam rei equestris usum : arbitror nos id effecturos, ut magis benevolus sint animo, et civitas viribus augeatur majorque reddatur. Deinde quum multae urbis intra muros aerae domorum vacuae sint, si decreto civitatis concederetur, ut inquilini domos sibi extructas possiderent, quicumque hoc petentes digni esse viderentur : multo plures ac praestantiores etiam ob has causas arbitror expetituos, ut Athenis habitent. Quod si etiam magistratum institueremus, qui, ut pupillorum sunt custodes, ita et ipse inquilinorum custos diceretur, atque illis praemium quoddam proponeretur, quorum opera plures inquilini existerent : hoc quoque inquilinos efficere magis benevolos, et omnes, uti quidem consensaneum est, quotquot alibi cives non essent, Athenis consequi jus inquilinorum caperent, et proventus augerent.

CAPUT III.

Urbem vero hanc nostram ad exercendam mercaturam tum optatissimam esse, tum maxime quaestuosam, nunc exponam. Primum enim navibus ea pulcherrimos ac tutissimos receptus praebet, ubi licet adpulsis tempestatis causa suaviter quiescere. Praeterea mercatores plurimis in civitatibus commutare oneribus opera necesse est, quod nummis illae foris inutilibus utantur : Athenis vero maxima rerum est ad exportandum copia, quibus homines egent : sin onerare navem mercibus permutatis nolint, egregias avehant merces, qui argentum avehant. Nam ubicunque tandem illud vendiderint, ubique plus recipiunt quam prius habebant. Quod si quis mercaturas praefecto praemia proponeret, qui aequissime celerissimeque diffudicaret ea de quibus contravertitur, ut non impedirentur ii, qui navigis disce-

σθαι ἀποπλεῖν τὸν βουλόμενον, πολλὸν ἂν καὶ διὰ ταῦτα πλείους τε καὶ ἥδιον ἐμπορεύοντο. (εἰ) Ἀγαθὸν δὲ καὶ καλὸν καὶ προσεὶρήναι τιμᾶσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξενία γ' ἔστιν ὅτε καλεῖσθαι, οἱ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. Ταῦτα γὰρ τιμώμενοι οὐ μόνον τοῦ κέρους ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς ἐνεκεν πρὸς φίλους ἐπισπεύδουσιν ἂν. (δ) Ὅσῳ γε μὴν πλείονες εἰσπράττοντο τε καὶ ἀρκεῖντο, δῆλον ὅτι τοσοῦτω ἂν πλείον καὶ εἰσάγοιτο (καὶ ἐξάγοιτο) καὶ ἐκπέμποιτο καὶ πωλοῖτο καὶ μισθοροοῖτο καὶ τελεσφοροῖτο. (δ) Εἰς μὲν οὖν τὰς τοιαύτας αὐξήσεις τῶν προσόδων οὐδέπω ὁπακύνθαι δαί οὐδὲν ἄλλ' ἢ ψήφισματὰ τε φιλόδηρῳπα καὶ ἐπιμελείας. Ὅσαι δ' ἂν ἄλλα δοκοῦσι μοι πρόσδοι γίνεσθαι, γινώσκω ὅτι ἀφ' ὧν δεήσει εἰς αὐτάς. (ε) Οὐ μὲντοι οὐδεπὶς εἰμι τὸ μὴ οὐρὶ προθύμως ἂν τοὺς πολῖτας εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσφέρειν, ἐνθυμούμενος ὡς πολλὰ μὲν εἰσγένηκεν ἡ πόλις ὅτε Ἀρκάσιον ἐβόηθει ἐπὶ Λυσιστράτῳ ἡγουμένῳ, πολλὰ δὲ ἐπὶ Ἠγησίῳ. (κ) Ἐπίσταμαι δὲ καὶ τριήρεις πολλάκις ἐκπεμπομένας σὺν πολλῇ ὁπακύνῃ, καὶ ταύτας γενομένας, τοῦτον μὲν ἀόηλου ὄντος εἴτε βέλτιον εἴτε κακίον ἔσται, ἐκείνου δὲ δῆλον ὅτι οὐδέποτε ἀπολήφονται ἢ ἂν εἰσενέγκωσιν οὐδὲ μὲνέξουσιν ὧν ἂν εἰσενέγκωσι. (ρ) Κτῆσιν δὲ ἀπ' οὐδενὸς ἂν οὕτω καλὴν κτήσαντο ὥσπερ αὖ ὅς ἂν προτελέσωσιν εἰς τὴν ἀφ' ὧν μὲν γὰρ ἂν δόξα μναὶ εἰσφορὰ γένηται, ὥσπερ ναυτικὸν σχεδὸν ἐπίπεμπτον αὐτῷ γίγνεται, τριώβολον τῆς ἡμέρας λαμβάνοντι ὧ δὲ γ' ἂν πέντε μναὶ, πλείον ἢ ἐπίτριτον. (ιθ) Οἱ δὲ γε πλείστοι Ἀθηναίων πλείονα λήφονται κατ' ἐνικυτὸν ἢ ὅσα ἂν εἰσενέγκωσιν. Οἱ γὰρ μναὶν προτελέσαντες ἐγγὺς δυοῖν μναὶν πρόσδοι ἐξοῦσι, καὶ ταῦτα ἐν πόλει, ὃ δοκεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσφαλίστατον τε καὶ πολυχρονιώτατον εἶναι. (ιι) Οἷμαι δὲ ἔγωγε, εἰ μέλλοιεν ἀναγκασθῆναι εὐεργεταί εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ ξένους ἂν πολλοὺς εἰσενεγκεῖν, ἔστι δὲ ἃς ἂν καὶ πόλεις τῆς ἀναγκαστῆς ὀρεγομένας. Ἐλπίζω δὲ καὶ βασιλεῖς ἂν τινες καὶ τυράννοις καὶ σατράπαις ἐπιθυμῆσαι μεταστῆναι ταύτης τῆς χάριτος.

12. Ὅποτε γε μὴν ἀφ' ὧν ὑπάρχοι, καλὸν μὲν καὶ ἀγαθὸν ναυκλήροις οἰκοδομεῖν καταγώγια περὶ λιμένας πρὸς τοῖς ὑπάρχουσιν, καλὸν δὲ καὶ ἐμπορίαις ἐπὶ προσήκοντας τόπους ὦνῃ τε καὶ πράξει, καὶ τοῖς εἰσπράττονουσιν δὲ δημοσίαις καταγώγια. 13. Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγοραῖς οἰκήσεις τε καὶ πωλητήρια κατασκευασθῇ καὶ ἐν Πειραιεὶ καὶ ἐν τῷ ἄστει, ἅμα τ' ἂν κόσμος εἴη τῇ πόλει καὶ πολλὰ ἂν ἀπὸ τούτων πρόσδοι γίνοντο. 14. Ἀγαθὸν δὲ μοι δοκεῖ εἶναι πειραχθῆναι εἰ καὶ ὥσπερ τριήρεις δημοσίας ἡ πόλις κίετται, οὕτω καὶ οἰκίας δημοσίας δυνατὸν ἂν γένοιτο κτήσασθαι, καὶ ταύτας ἐκμισθῶν ἐπ' ἐγγυρητῶν ὥσπερ καὶ τὰλλα δημοσία. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο οἷόν τε ὃν φανείη, πολλὰ ἂν καὶ ἀπὸ τούτων πρόσδοις γίνοντο.

dere volunt : etiam hanc ob causam longe plures, et quidem libentius hic negotiarentur. Esset etiam tum utile tum honestum, mercatores et nauceros loco magis honorato in consensibus ornari, atque illos etiam ad hospitii necessitudinem invitari, qui navibus ac mercibus egregis civitati prodesse viderentur. Hoc enim honore adiecti, non tam questus quam honoris causa redire ad amicos properarent. Enimvero quo plures in urbem admitterentur, Athenasque venirent, eo plus mercium importaretur, exportaretur, emitteretur, venderetur, mercedis, tributis penderetur. Nec ad hæc proventus incrementa sumptus illi requiruntur, præter decreta humanitatis plena, et ipsam diligentiam. Quotquot autem proventus alios nobis accedere posse puto, ad eos impensis opus fore animadverto. Neque tamen despero, quin cives perlubenter ad has collaturi sint, quum mecum cogito, civitatem hanc multa contulisse, quum Lysistrato duce opem Arcadibus ferret, multa item, duce Hegesilao. Scio item, saepenumero triremes magno sumptu emissas esse, quum quidem illis effectis esset obscurum, utrum id profuturum potius quam obfuturum esset, minime autem dubitaretur, nunquam recepturos quæ contulissent, nec participes futuros eorum quæ contribuissent. Neque vero tam egregium aliunde lucrum paraverint, quam ex illis ipsis in quæ factæ prius impensæ fuerint. Etenim qui decem minas contibueret, velut in naves, ei fere sesquiquintum reddit, triobolum in singulos dies recipienti; qui vero quinque minas, amplius sesquitercio. Plurimi autem Athenienses quotannis plura recepturi essent, quam contribuissent. Nam qui minam prius expendierint, prope duarum minarum proventus habituri sunt, et eum quidem in urbe, quod humanis in rebus tutissimum esse maximeque durabile videtur. Atque arbitror equidem, si litteris mandaturi essemus eorum nomina, qui beneficium reipublice præstitissent, ad omnem posteritatem : etiam multos hospites contributuros, et quidem urbes quoque nonnullas, ut monumentis litterarum inserantur expetentes. Quum etiam reges quosdam, et tyrannos, et satrapas fore spero, qui desideraturi sint, ut hujus beneficii participes fiant.

Ceterum ubi jam subsidium comparatum erit, bonum atque utile fuerit, nauclexis diversoria quasdam, præter illa quæ jam facta sunt, exstrui propter ipsos portus; bonum item mercatoribus ad loca emptioni ac venditioni opportuna, denique publica diversoria in urbem venientibus adsignari. Quod si etiam nundinatoribus habitationes et tabernæ vendendis mercibus idoneæ tum in Piræeo tum in urbe pararentur, simul id et civitati ornamento foret, et multi proventus inde perciperentur. Videtur etiam mihi conducere, ut periculum fiat, num, quemadmodum triremes publicas habet civitas, ita etiam onerarias naves publicas parare possit, ut eas acceptis fidejussoribus locet, velut alia quoque publica. Nam si hoc fieri posse videretur, magnus etiam hinc proventus accederet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

CAPUT IV.

Τὰ γε μὴν ἀργυρεῖα εἰ κατασκευασθεῖς ὡς δεῖ, πάμ-
πολλα ἂν νομίσω χρήματα ἐξ αὐτῶν καὶ ἄνευ τῶν ἄλ-
λων προσόδων προσιέναι. Βούλομαι δὲ καὶ τοῖς μὴ
εἰδόσι τὴν τούτων δύναμιν δηλῶσαι· ταύτην γὰρ γνόν-
τες καὶ ὅπως χρῆσθαι δεῖ αὐτοὺς ἀμεινον ἂν βουλεύοιθε.
(2) Οὐκοῦν ὅτι μὲν πάνυ παλαιὰ ἐνεργὰ ἔστι πᾶσι σα-
φές· οὐδεὶς γοῦν οὐδὲ πειράτῃ λέγειν ἀπὸ τοίου χρόνου
ἐπεχειρήθη. Οὕτω δὲ παλαιοὶ δρυσσομένης τε καὶ ἐκ-
φορουμένης τῆς ἀργυρίτιδος κατανοήσατε τί μέρος οἱ
ἐκδεδλημένοι σωροὶ τῶν αὐτοφυῶν τε καὶ ὑπαργύρων
λόφουν. (3) Οὐδὲ μὴν ὁ ἀργυρώδης τόπος εἰς μείον τι
συστελλόμενος ἀλλ' αἰ ἐπὶ πλείον ἐκτεινόμενος φανερός
ἐστιν. Ἐν δὲ γε μὴν χρόνῳ οἱ πλείστοι ἄνθρωποι ἐγέ-
νοντο ἐν αὐτοῖς, οὐδεὶς πώποτε ἔργου ἡπόρησεν, ἀλλ'
δαὶ τὰ ἔργα τῶν ἐργαζομένων περιῆν. (4) Καὶ νῦν δὲ
οἱ κατηγμένοι ἐν τοῖς μετάλλοις ἀνδράποδα οὐδεὶς τοῦ
πλήθους ἀφαιρεῖ, ἀλλ' αἰ προσκτᾶται ὅποσα ἂν πλεί-
στα δύνῃται. Καὶ γὰρ δὴ ὅταν μὲν ὀλίγοι ὀρύσσωσι
καὶ ζητῶσιν, ὀλίγα οἶμαι καὶ τὰ χρήματα εὐρίσκονται·
ὅταν δὲ πολλοὶ, πολλαπλασία ἡ ἀργυρίτις ἀναφαίνεται·
ὥστε ἐν μόνῳ τούτῳ ὦν ἐγὼ οἶδα ἔργων οὐδὲ φθονεῖ οὐδεὶς
τοῖς ἐπισκευαζομένοις. (5) Ἐτι δὲ οἱ μὲν ἀγροὺς κατηγ-
μένοι πάντες ἔχουσιν ἂν εἰπεῖν ὅποσα ζεύγη ἀρκεῖ εἰς τὸ
χωρῶν καὶ ὅποσοι ἐργάται· ἢν δ' ἐπὶ πλείον τῶν ἱκανῶν
ἐμβάλλῃ τις, ζημίαν λογίζονται· ἐν δὲ τοῖς ἀργυρείοις
ἔργοις πάντες δὴ φασιν ἐνδοῦσθαι ἐργατῶν. (6) Καὶ γὰρ
οὐδ' ὥσπερ ὅταν πολλοὶ (οἱ) χαλκοτύποι γίνωνται, ἀξίων
γενομένων τῶν χαλκευτικῶν ἔργων καταλύονται οἱ χαλ-
κοτύποι, καὶ οἱ σιδηρεῖς γε ὡσαύτως καὶ ὅταν γε πολλὸς σί-
τος καὶ οἶνος γένηται, ἀξίων ὄντων τῶν καρπῶν ἀλυσιτε-
λεῖς αἱ γεωργαὶ γίνονται, ὥστε πολλοὶ ἀφιέμενοι τοῦ τὴν
γῆν ἐργάζεσθαι ἐπ' ἐμπορίας καὶ καπηλείας καὶ τοικισ-
μοὺς τρέπονται· ἀργυρίτις δὲ ὅσῳ ἂν πλείων φαίνεται
καὶ ἀργύριον πλείον γίνηται, τοσούτῳ πλείονες ἐπὶ τὸ
ἔργον τοῦτο ἐργονται. (7) Καὶ γὰρ δὴ ἐπιπλα μὲν ἐπει-
δὴν ἱκανὰ τις κτήσηται τῇ οἰκίᾳ, οὐ μάλα ἔτι προσω-
νοῦνται· ἀργύριον δὲ οὐδεὶς πω οὕτω πολὺ ἐκτῆσατο ὥστε
μὴ ἔτι προσδεῖσθαι· ἀλλ' ἢν τις γένηται παμπληθὲς, τὸ
περιττεῦον κατορύττοντες οὐδὲν ἤττον ἥδονται ἢ χρώ-
μενοι αὐτῷ. (8) Καὶ μὴν ὅταν γε εὖ πράττωσιν αἱ
πόλεις, ἰσχυρῶς οἱ ἄνθρωποι ἀργυρίου δέονται. Οἱ
μὲν γὰρ ἄνδρες ἀμφὶ ὅπλα τε καλὰ καὶ ἵππους ἀγαθοὺς
καὶ οἰκίας καὶ κατασκευὰς μεγαλοπρεπεῖς βούλονται
δαπανᾶν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς ἐσθήτα πολυτέλει καὶ χρυ-
σοῦν κόσμον τρέπονται. (9) Ὅταν τε αὖ νοσήσωσι
πόλεις ἢ ἀφορίας καρπῶν ἢ πολέμῳ, ἔτι καὶ πολὺ μάλ-
λον ἀργοῦ τῆς γῆς γιγνομένης καὶ εἰς ἐπιτιθδεῖα καὶ εἰς
ἐπικούρους νομίσματος δέονται. (10) Εἰ δὲ τις φήσῃ
καὶ χρυσὸν μὴδὲν ἤττον χρήσιμον εἶναι ἢ ἀργύριον,
τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω, ἐκεῖνο μόντοι οἶδα ὅτι καὶ χρυ-
σὸν ὅταν πολὺ παραφανῇ, αὐτὸ μὲν ἀτιμότερον γίνε-
ται, τὸ δὲ ἀργύριον τιμώτερον ποιεῖ. (11) Ταῦτα μὲν

Præterea si argenti fodinæ instruerentur ita ut debent,
existimarem ex iis insignem pecuniæ vim præter fructus
ceteros proventuram. Lubet autem ignaris quæ potissim-
um vis atque commoditas earum sit exponere; qua co-
gnita, rectius etiam iniri a vobis ratio poterit, quo pacto sit
eis utendum. Ignotum autem nemini est, inde ab antiquis-
simis temporibus operam iis datam esse; itaque ne conatur
quidem indicare quisquam a quo tempore cæptæ sint.
Quum autem hoc modo jam antiquitus argentifera terra
fodiatur et egeratur, velim consideretis, quantula pars
sint ejecti hactenus acervi collium sponte nascentium, qui-
que subargentei sunt. Neque locum illum argento abun-
dantem diminui constat, sed amplius semper extendi. Quo
etiam tempore maxima hominum in eis copia fuit, nemini
unquam defuit quod ageret, sed semper ea quæ agenda
erant, operarum numerum superabant. Et nunc quoque
illorum qui in metallis habent mancipia, nemo diminuit
numerum, sed quam potest plurima acquirit. Etenim
quum pauci fodiunt et quærent, etiam pauca, ut equidem
arbitror, pes reperiuntur; sin multi, multis partibus co-
piosior argenti materies prodit. Quo fit, ut hoc solo ope-
rum omnium quæ equidem sciam, nemo fabricas novas insti-
tuentibus invidet. Præterea qui agros possident, norunt
omnes dicere, quot jumentorum juga, quot operarii ad fun-
dum colendum satis sint; ac si plures, quam sufficiant,
adhibeantur, hoc ipsum in damno ponunt. At in his eruen-
di argenti operibus omnes operariis egere dicunt. Nec enim
hic idem accidit, quod in artificum ærariorum copia, ubi
quum facta ex ære opera vili venduntur, everti fortunæ ho-
rum solent, et ferrariorum similiter; itemque ubi magna
frumenti vinique copia provenit, fructibus vili veneuntibus,
agrorum culturæ sunt inutilis, adeo quidem, ut multi re-
licta soli cultione ad mercaturam, ad cauponariam, ad
usuras se convertant: verum argenti materies quanto copio-
sior extiterit, et argenti plus fuerit, tanto plures ad hoc
opus se conferre solent. Etenim suppellectili familiaris neces-
saria comparata, non multum ulterius coemi solet: at argenti
nemo adhuc tam multum habuit, ut nihil amplius requireret;
sed si qui permultum nacti fuerint, quod redundat, defodi-
unt; quo quidem non minus delectantur, quam si eo
uterentur. Quin etiam quum civitates secunda utuntur for-
tuna, tum civibus maxime argento est opus. Viri enim in
arma elegantia, et generosos equos, in ædes et structuras
magnificas pecuniæ impendere volunt: mulieres vero ad
cultum sumptuosum, et mundum aureum animos adjiciunt.
Rursus quum civitates caritate annonæ laborant, aut bello,
quia terra nullo cultu adhibito otiosa est, multo magis tum ad
commeatum tum ad auxiliares copias nummos requirunt.
Quod si quis dixerit, aurum nihilo esse minus utile quam ar-
gentum, huic non repugnabo; illud tamen scio, quod etiam
aurum, si magna ejus esse copia videatur, minoris esse solet
æstimationis, et argentum reddat pretiosius. Atque hæc a

οὖν ἐδήλωσα τοῦτου ἕνεκα ὅπως θαρσύνοντες μὲν ὅτι πλείστους ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀργυρεῖα ἄγωμεν, θαρσύνοντες δὲ κατασκευαζώμεθα ἐν αὐτοῖς, ὥς οὔτε ἐπιλειψούσης ποτὲ ἀργυρίτιδος οὔτε τοῦ ἀργυρίου αἰτίου ποτὲ ἐσομένου. (12) Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἡ πόλις προτέρα ἐμοῦ ταῦτα ἐγνωκέναι. Παρέχει γοῦν ἐπὶ ἰσοτελείᾳ καὶ τῶν ξένων τῶν βουλομένων ἐργάζεσθαι ἐν τοῖς μεταλλοῖς.

13. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον περὶ τῆς τροφῆς εἴπω, νῦν διηγέσσομαι ὡς κατασκευασθέντα τὰ ἀργυρεῖα ὠρελιμώτατ' ἂν εἴη τῇ πόλει. Ἀπ' αὐτῶν μὲν οὖν ἔγωγε ἀπ' ὧν μέλλω λέγειν οὐδὲν τι ἀξίω θαυμάζεσθαι ὡς δυσερέστον τι ἐξευρηχὸς. Τὰ μὲν γὰρ ὧν λέξω καὶ νῦν ἐπὶ πάντες ὁρώμεν, τὰ δὲ παρηγόμενα τῶν πραγμάτων κατὰ ταῦτα αὐτοὶ ἀκούομεν. (14) Τῆς μὲντοι πόλεως πᾶν ἄξιον θαυμάσαι τὸ αἰσθανομένην πολλοὺς πλουτισμένους ἐξ αὐτῆς ἰδιώτας μὴ μυκίσθαι τούτους. Πάλαι μὲν γὰρ δήπου οἷς μεμείληκεν ἀκχεύαμεν ὅτι Νικίας ποτὲ ὁ Νικηράτος ἐκτῆστος ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις χιλίους ἀνθρώπους, οὓς ἐκείνος Σωσίᾳ τῷ Θρακί ἐξέμισθωσεν, ἐρ' ὃ ὁβολὸν μὲν ἀτελῆ ἐκάστου τῆς ἡμέρας ἀποδιδόναι, τὸν δ' ἀριθμὸν ἴσους αἰεὶ παρείχεν. (15) Ἐγένετο δὲ καὶ Ἰππονίκω ἐξακόσια ἀνδράποδα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἐκδεδομένα, ἃ προσέφερε μὲν ἀτελῆ τῆς ἡμέρας Φιλημονίδῃ δὲ τριακόσια ἡμιμναῖον ἄλλοις δὲ γε ὡς οἴομαι δυνάμεις ἐκάστοις ὑπῆρχεν. (16) Ἀτὰρ τί τὰ παλαιὰ δεῖ λέγειν; καὶ γὰρ νῦν πολλοὶ εἰσιν ἐν τοῖς ἀργυρεῖοις ἀνθρώποι οὕτως ἐκδεδομένοι. (17) Περαινομένων γε μὴν ὧν λέγω τούτ' ἂν μόνον καινὸν γένοιτο εἰ ὥς περ οἱ ἰδιῶται κτηστάμενοι ἀνδράποδα πρόσθεν ἀέναντον κατασκευασμένοι εἰσίν, οὕτω καὶ ἡ πόλις κτῆτο δημόσια ἀνδράποδα, εἰς γίγνεται τρία ἐκάστῳ Ἀθηναίῳ. (18) Εἰ δὲ δυνατόν λέγομεν καθ' ἓν ἕκαστον αὐτῶν σκοπῶν ὁ βουλούμενος κρινέτω. Οὐκοῦν τιμῇ μὲν ἀνθρώπων εὐδελὸν ὅτι μάλλον ἂν τὸ δημόσιον δύναιτο ἢ οἱ ἰδιῶται παρασκευασάσθαι. Τῇ γε μὴν βουλῇ βῆδρον καὶ κηρύξαι ἄγειν τὸν βουλούμενον ἀνδράποδα καὶ τὰ προσχθέντα πρίσθαι. (19) Ἐπειδὴ δὲ ὠνηθῇ, τί ἂν ἦττον μισθοῖτό τις παρὰ τοῦ δημόσιου ἢ παρὰ τοῦ ἰδιώτου, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς μέλλων εἶεν; μισθοῦνται γοῦν καὶ τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ οἰκίας καὶ τέλη ὠνοῦνται παρὰ τῆς πόλεως. (20) Ὅπως γε μὴν τὰ ὠνηθέντα σώζηται, τῷ δημοσίῳ ἐστὶ λαμβάνειν ἐγγύους παρὰ τῶν μισθουμένων, ὥς περ καὶ παρὰ τῶν ὠνομένων τὰ τέλη. Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀδικῆσαι γε βῆρον τῷ τέλος πριαμένῳ ἢ τῷ ἀνδράποδα μισθουμένῳ. (21) Ἀργύριον μὲν γὰρ πῶς καὶ φωράσειεν ἂν τις τὸ δημόσιον ἐξαγομένον, ὁμοίου τοῦ ἰδίου ὄντος αὐτῷ; ἀνδράποδα δὲ σεσημασμένα τῷ δημοσίῳ σημαντρίῳ καὶ προσκειμένης ζημίας τῷ τε πωλοῦντι καὶ τῷ ἐξάγοντι, πῶς ἂν τις ταῦτα κλέψειεν; Οὐκοῦν μέχρι μὲν τούτου δυνατόν φανεῖται τῇ πόλει εἶναι τὸ ἀνθρώπους καὶ κτῆσασθαι καὶ φυλάξαι. (22) Εἰ δ' αὖ τις τούτ' ἐνθυμεῖται ὡς ἐπειδὴ πολλοὶ ἐργάται γέγονται, πολλοὶ φανόυνται καὶ οἱ μισθωσόμενοι, ἐκεῖνο κατανοήσας θαρσύνω ὅτι πολλοὶ

me idcirco explicata sunt, ut fidenter quamplurimos homines in argenti fodinas mittamus, atque illic substruamus hand dubitanter, quum neque argentifera terra defectura, neque futurum sit, ut argentum ullo unquam tempore vilescat. Videtur autem mihi civitas ipsa hac ante me perspexisse. Nam peregrinis etiam, si qui velint, excolendi metalla potestatem facit aequali cum civibus pensione.

Ut autem apertius de eo victu loquar, nunc exponam, quomodo instauratae argenti fodinae civitati possint esse utilissimae. Nec ex iis, quae dicturus sum, ullam quaero mei admirationem, quasi aliquid difficile repertu invenerim. Nam quae dicturus sum, partim etiam nunc omnes cernimus, partim vero eadem ratione praeterita se habuisse audimus. Illud admodum admiratione dignum est, quod quum sentiat civitas multos privatos ex ipsa locupletatos esse, tales non imitetur. Jampridem enim illi de nobis, quibus ea res curae fuit, audivimus Niciam Nicerati filium in argenti fodinis mille homines habuisse, quos Sosiae Thraci locavit, qui ultra impensas obolom pro singulis quotidie persolveret, numerumque semper parem exhibuisse. Fuerunt etiam Hipponico sexcenta mancipia eodem isto modo elocata, quae quotidie minam ferebant ultra impensas: et Philemonidi mancipia trecenta minae semissem; aliis, opinor, ut cuique facultates suppetebant. Sed quid necesse est vetera connumerare, quum et hoc tempore multi sint homines in argenti fodinis ista ratione locati? Et haec quidem, quae a me dicuntur, si peragerentur, illud tantum novi fieret, ut quemadmodum privati comparatis mancipiis proventum sibi perennem adquisiverunt, ita coemeret et ipsa civitas mancipia publica, donec unicuique Atheniensium tria contigissent. An haec autem, quae dicimus, fieri possint, secum de singulis cogitans qui volet iudicet. Hoc quidem plane perspicuum est, posse publicum ararium facilius privatis pretium mancipiorum cogere. Senatui quidem certe facile est, per praconem edicere, ut qui volet, adducat sua mancipia, atque ita quae oblata fuerint, pretio redimere. Posteaquam autem coempta fuerint, cur aliquis minus velit a republica conducere, quam a privato, quum iisdem conditionibus obtenturus sit? Conducunt enim a republica lucos, sacra, domos, et ab eadem vectigalia redimunt. Ut autem redemptae res salvae sint, licet arario fidejussores a conductoribus accipere, quemadmodum etiam ab iis qui vectigalia redimunt. Imo vero facilius est emptori vectigalis fraudare, quam conductori mancipiorum. Nam quo pacto deprehendere quis possit argentum publicum avertens, quom sit huic simile privatum? Mancipia vero signo publico notata, si poena constituta sit et vendenti et exportanti, quomodo subduci furto possint? Atque hactenus civitatem et comparare huiusmodi homines, et conservare posse patebit. Contra si quis cogitet, existentibus multis operariis, extituros etiam multos, qui mancipia locare velint, illud animadvertat et confidat fore ut multi jam mancipiis instructi, alios insuper

μὲν τῶν κατασκευασμένων προσιμθῶσονται τοὺς δημοσίους, πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ ὑπάρχοντα, πολλοὶ δ' εἰσὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς ἔργοις γηρασκόντων, πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι οἱ τῷ σώματι μὲν οὕτε βούλονται ἂν οὕτε δύνανται ἂν ἐργάζεσθαι, τῇ δὲ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι ἡδέως ἂν τὰ ἐπιτήδεια πορίζοντο. (23) Ἦν γε μέντοι τὸ πρῶτον συστῇ διακασία καὶ χιλία ἀνδράποδα, εἰκὸς ἤδη ἀπ' αὐτῆς τῆς προσόδου ἐν ἔτει πέντε ἢ ἕξ μὴ μείον αὐτῇ ἐξακισχιλίων γενέσθαι. Ἀπό γε μὴν τούτου τοῦ ἀριθμοῦ ἦν ὁβόλον ἕκαστος ἀτελῆ τῆς ἡμέρας φέρη, ἡ μὲν πρόσδος ἐξήκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ. (24) Ἀπὸ δὲ τούτων ἦν εἰς ἄλλα ἀνδράποδα τιβῆται εἰκοσι, τοῖς τεσσαράκοντα ἡδη ἐξέσται τῇ πόλει χρῆσθαι εἰς ἄλλο, ὅτι ἂν δέη. Ὅταν δὲ γε μύρια ἀναπληρωθῇ, ἕκατον τάλαντα ἡ πρόσδος ἔσται. (25) Ὅτι δὲ δέξεται πολλαπλάσια τούτων μαρτυρήσκειν ἂν μοι εἴ τις ἐτι εἰσὶ τῶν μεμνημένων ὅσον τὸ τέλος εὗρισκε τῶν ἀνδράποδων πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ οὗτο ὅτι ἐργασμένων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἀργυρείοις ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ ἀναριθμήτων νῦν οὐδὲν διαφέρει τὰ ἀργυρεῖα ἢ ἂ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὄντα ἐμνημόνευσαν αὐτά. (26) Καὶ τὰ νῦν δὲ γιγνόμενα πάντα μαρτυρεῖ ὅτι οὐκ ἂν ποτε πλείω ἀνδράποδα ἐκεῖ γένοιτο ἢ ὅσον ἂν τὰ ἔργα δέηται. Οὕτε γὰρ βάθους πέρας οὕτε ὑπονόμων οἱ ὀρύττοντες εὗρισκουν. (27) Καὶ μὴν καινοτομεῖν γε οὐδὲν ἤττον ἐξεστὶ νῦν ἢ πρότερον. Οὐ τοίνυν οὐδ' εἰπεῖν ἂν ἔχοι εἰδὼς οὐδεὶς πότερον ἐν τοῖς κατατετηγμένοις πλείων ἀργυρίτις ἢ ἐν τοῖς ἀτιμήτοις ἐστί. (28) Τί δῆτα, φαίη ἂν τις, οὐ καὶ νῦν, ὥσπερ ἔμπροσθεν, πολλοὶ καινοτομοῦσιν; Ὅτι πενέστεροι μὲν εἰσιν οἱ περὶ τὰ μέταλλα· νεωστὶ γὰρ πάλιν κατασκευάζονται κίνδυνος δὲ μέγας τῷ καινοτομοῦντι. (29) Ὅ μὲν γὰρ εὐρὼν ἀγαθὴν ἐργασίαν πλούσιος γίγνεται· ὁ δὲ μὴ εὐρὼν πάντα ἀπολλυσιν ὅσα ἂν δαπανήσῃ. Εἰς τοῦτον οὖν τὸν κίνδυνον οὐ μάλα πικρὸν θέλουσιν οἱ νῦν ἵεναι. (30) Ἐγὼ μὲντοι ἔχειν μοι δοκῶ καὶ περὶ τούτου συμβουλευσαι ὥς ἂν ἀσφαλίστατα καινοτομοῖτο. Εἰσὶ μὲν γὰρ δήπου Ἀθηναίων δέκα φυλαί· εἰ δ' ἡ πόλις δοίη ἐκάστη αὐτῶν ἴσα ἀνδράποδα, αἱ δὲ κοινωσάμεναι τὴν τύχην καινοτομοῖεν, οὕτως ἂν, εἰ μία εὖροι, πάσαις ἂν βυσιτελὲς ἀποδείξειεν, (31) εἰ δὲ δύο ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες ἢ αἱ ἡμίσειαι εὖροιεν, δῆλον ὅτι λυσιτελέστερα ἂν τὰ ἔργα ταῦτα γίγνοιτο. Τό γε μὴν πάσας ἀποτυχεῖν οὐδενὶ τῶν παρεληλυθότων ἰσχυρός. (32) Οἷόν τε δὴ οὕτω καὶ ἰδιώτας συνισταμένους καὶ κοινουμένους τὴν τύχην ἀσφαλέστερον κινδυνεύειν. Μηδὲν μέντοι τοῦτο φοβείσθαι ὥς ἡ τὸ δημοσίον οὕτω κατασκευαζόμενον παραλυπήσει τοὺς ἰδιώτας ἢ οἱ ἰδιώται τὸ δημοσίον· ἀλλ' ὥσπερ σύμμαχοι ἂν ὅσω πλείους συνώσιν, ἰσχυροτέρους ἀλλήλους ποιοῦσιν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις ὅσπερ ἂν πλείους ἐργάζωνται, τόσω πλείονα τὰγαθὰ εὐρήσουσι τε καὶ φορήσουσι. (33) Καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἴρηται ὥς ἂν ἡγοῦμαι κατασκευασθείσης τῆς πόλεως ἱκανὴν ἂν πᾶσιν Ἀθηναίοις τροφὴν ἀπὸ κοινοῦ γενέσθαι.

ΣΥΝΟΡΜΟΝ.

homines publicos conducant (nam magnæ sunt opum facultates), et multi eorum in ipsis operibus senescant, et multi quoque alii tum Athenienses, tum peregrini sint, qui corpore quidem nec velint nec possint opus facere, sed animi tamen adhibita cura, libenter necessaria sibi adquisiverint. Itaque si primum cogantur mille ducenta mancipia, conjici potest, intra quinque annos, aut sex, de hoc ipso proventus civitatem non pauciora sex millibus habituram. Jam ex hoc numero, si obolum unusquisque diebus singulis immunem adferat, sexaginta talentorum proventus annuus erit. Ex iis autem si viginti talenta in alia mancipia impendantur, reliqua quadraginta, prout res postulabit, in alium aliquem usum conferre civitati licebit. Quumque numerus ad decem millia excreverit, jam centum talentorum proventus existet. Verum longe plus accepturam rempublicam, testes mihi esse possunt, si qui sunt adhuc, qui meminere, quanti venderentur vectigalia ex mancipiis ante res ad Decleam gestas. Illud quoque testimonio est, quod quum innumerabiles omni tempore in argenti fodinis opus fecerint, nihil hæc tamen ab illis hoc tempore differant, quarum mentionem majores nostri fecerunt. Et ea quidem, quæ nunc sunt, omnia testantur, nunquam plura mancipia illic esse posse, quam ipsa requirant opera. Nec enim illi, qui fodiant, vel profunditatis vel cuniculorum finem inveniunt. Atqui licet hoc tempore nihilo minus novum opus facere quam prius. Neque quisquam certo se scire possit dicere, num in locis hactenus excisis plus argentæ materiei sit, an in necdum apertis. Cur igitur, dicat aliquis, non nunc etiam, sicut antea, multi novum opus faciunt? Quia pauperiores sunt qui res metallicas faciunt, non ita pridem instaurari cæptas. Operis etiam novi adgressio admodum periculosa est. Nam qui fructuosum opus excolendum invenit, dives efficitur; qui non invenit, ei sumptus impensi pereunt. Itaque periculum illud non admodum adire hujus ætatis homines volunt. Ego tamen habere mihi videor quod dem consilium in hoc quoque negotio, quomodo novum opus tutissime instituat. Athenis enim decem sunt tribus; quarum cuique si civitas parem mancipiorum numerum concederet, ipsæ vero communi fortuna novum opus adgrederentur: ita fieret, ut inventum ab una quidpiam universis utilitatem exhiberet: sin duæ, aut tres, aut quatuor, aut etiam dimidia pars tribuum inveniret, haud dubie majores ex ejusmodi operibus utilitates caperentur. Omnes enim spe sua frustrari, præteritorum exemplo caret. Possent etiam privati eadem ratione se conjungendo et consociando, fortunam tutius periclitari. Neque vero metuendum putetis, ne vel fiscus ita constitutus privatos lædat, vel privati fiscum; sed ut armorum ac belli socii, quo plures conjuncti fuerint, hoc se mutuo firmiores reddunt, sic in argenti fodinis quo plures erunt qui faciant opus, eo plus bonorum et reperient et reportabunt. Sic a me expositum. qua ratione constituta republica, universis Atheniensibus de publico ad victum necessaria suppeditari posse arbitrer.

45

31. Εἰ δὲ τινες λογιζόμενοι παμπόλλης ἂν δεῖν ἀφορμῆς εἰς ταῦτα πάντα οὐχ ἡγοῦνται ἱκανὰ ἂν ποτε γρήματα εἰσενεγῆναι, μηδ' οὕτως ἀθυροῦντων. (35) Οὐ γὰρ οὕτως ἔχει ὥς ἀνάγκη ἅμα πάντα ταῦτα γίνεσθαι, ἢ μηδὲν ὄφελος αὐτῶν εἶναι· ἀλλ' ὁπόσα ἂν ἡ οἰκοδομηθῇ ἢ ναυπηγηθῇ ἢ ἀνδράποδα ὠνηθῇ, εὐθὺς ταῦτα ἐν ὠφελείᾳ ἔσται. (36) Ἀλλὰ μὴν καὶ τῇδε γε συμφωρότερον τὸ κατὰ μέρος ἢ τὸ ἅμα πάντα πράττεσθαι. Οἰκοδομοῦντες μὲν γὰρ ἀθρόοι πολυτέλεστορον ἂν καὶ κάκιον ἢ κατὰ μέρος ἀποτελοῦμεν· ἀνδράποδα δὲ παμπληθῇ ζητοῦντες ἀναγκάζομεθ' ἂν καὶ χεῖρω καὶ τιμιώτερα ὠνεῖσθαι. (37) Κατὰ γε μὴν τὸ δυνατόν περαινόντες τὰ μὲν καλῶς γνωσθέντα καὶ αὖθις ἂν ἀνδύομεν· εἰ δὲ τι ἡμαρτηθείη, ἀπεγοῦμεθα ἂν αὐτοῦ. (38) Ἐτι δὲ πάντων ἅμα γιγνομένων, ἡμᾶς ἂν ἅπαντα δεοί ἐκπορίζεσθαι· εἰ δὲ τὰ μὲν περαινόντο, τὰ δὲ μέγιστοι, ἢ ὑπαρξούσα πρόσδορος τὸ ἐπιτήδειον συγκατασκευάζει ἂν. (39) Ὁ δὲ ἴσως φοβερώτατον δοκεῖ πᾶσιν εἶναι, μὴ εἰ ἄγαν πολλὰ κτήσαιο ἢ πόλιν ἀνδράποδα, ὑπεργεμισθῇ τὰ ἔργα, καὶ τούτου τοῦ φόβου ἀπηλλαγμένοι ἂν εἴημεν, εἰ μὴ πλείονας ἀνθρώπους ἢ θένους αὐτὰ τὰ ἔργα προσαιτούη κατ' ἐνιαυτὸν ἐμβάλλομεν. (40) Οὕτως ἔμοιγε δοκεῖ, ἥπερ βῆστον, ταύτη καὶ ἀριστον εἶναι ταῦτα πράττειν. Εἰ δ' αὖθις διὰ τὰς ἐν τῷ νῦν πολέμῳ γεγενημένας εἰσφορὰς νομίζετ' ἂν μηδ' ὅτισιν δύνασθαι εἰσενεγκεῖν, ὑμεῖς δ' ὅσα μὲν πρὸ τῆς εἰρήνης γρήματα εὗρισκε τὰ τέλη, ἀπὸ τούτων καὶ τὸ ἐπιόν ἔτος διοικεῖτε τὴν πόλιν· ὅσα δ' ἂν ἐφευρίσκη διὰ τε τὸ εἰρήνην εἶναι καὶ διὰ τὸ θεραπεύεσθαι μετόικους καὶ ἐμποροὺς καὶ διὰ τὸ πλείονων συναγερομένων ἀνθρώπων πλεῖον εἰσάγεσθαι καὶ ἐξάγεσθαι καὶ διὰ τὸ ἐν λιμένι καὶ τὰς ἀγορὰς αὐξάνεσθαι, ταῦτα λαμβάνοντες κατασκευάσαθε ὥς ἂν πλείσται πρόσδοροι γίνωντο. (41) Εἰ δὲ τινες αὖ φοβούνται μὴ μακρὰ ἂν γένοιτο αὕτη ἢ κατασκευῇ, εἰ πόλεμος ἐνεργείη, ἐννοήσατω ὅτι τούτων γιγνομένων πολὺ φοβερώτερος ὁ πόλεμος τοῖς ἐπιφύρουσιν ἢ τῇ πόλει. (42) Τί γὰρ δὴ εἰς πόλεμον κτήμα χρησιμώτερον ἀνθρώπων; πόλιν μὲν γὰρ καὶ πλεονάζον ἱκανοὶ ἂν εἴεν δημοσίᾳ πολλοὶ δ' ἂν καὶ περὶ δημοσίᾳ δύναντο· ἂν βαρεῖς εἶναι τοῖς πολέμοις, εἰ τις αὐτοὺς θεραπεύει.

43. Λογιζομαι δ' ἔγωγε καὶ πολέμου γιγνομένου ὅσον τ' εἶναι μὴ ἐκλείπεσθαι τὰ ἀργυρεῖα. Ἦσσι μὲν γὰρ δέπου περὶ τὰ μέταλλα ἐν τῇ πρὸς μεσημβρίαν θαλάττῃ, τείχος ἐν Ἀναφλύστῳ, ἔστι δ' ἐν τῇ πρὸς ἄρκτον τείχος ἐν Θορικόῳ· ἀπέχει δὲ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων ἡμί τὰ ἐξήκοντα σταδία. (44) Εἰ οὖν καὶ ἐν μέσῳ τούτων γένοιτο ἐπὶ τῷ ὑψηλοτάτῳ Βήσας τρίτον ἔργον, συνήκοι τ' ἂν τὰ ἔργα εἰς ἐξ ἅπαντων τῶν τεχνῶν, καὶ εἰ τι αἰσθάνοντο πολέμου, βαρεῖ ἂν εἴη ἐκάστῳ εἰς τὸ ἀσφαλεῖς ἀποχωρεῖσθαι. (45) Εἰ δὲ καὶ εἴθελον πλείους πολέμοι, δέχοιτο ὅτι εἰ μὲν σίτον ἢ οἶνον ἢ πρόβατα ἔξω εὗροιν, ἀρῶντο· ἂν ταῦτα ἀργυροῦτος δὲ κρατήσαντες· τί ἂν μάλλον ἢ λίθους ἔχοντες γὰρ

Si qui existiment ad haec conficienda permagnis impensis opus esse, nec unquam satis magnam pecuniam conferri posse, ne sic quidem animum despondeant. Non enim ita comparata res est, ut aut simul omnia fieri, aut ex eis utilitatem nullam capi necesse sit: sed ubi quaeque primum aedificata fuerint, vel domus, vel naves, vel empta fuerint mancipia, statim haec utilitatem adlatura sunt. Utilius adeo erit haec particulatim, quam simul omnia fieri, hanc ob causam: si subito aedificemus multi, majori cum sumptu, et pejus absolvemus, quam si res particulatim fiat; mancipiorum autem permagnum quærentes numerum, et deteriora, et carius emere cogemur. Sin vero pro ratione facultatum rem conficiemus, quæ erunt recte instituta, rursus imitari licebit: sin autem in aliquo peccatum fuerit, ab eo abstinemus. Præterea si omnia simul fierent, paranda quoque nobis esset omnium copia; sin alia perficiantur, alia differantur, adquisitus jam ante proventus necessaria suppeditabit. Illud fortasse videri possit summo opere metuendum, ne, si civitas valde multa mancipia compararit, etiam opera nimis magna copia onerentur. Verum hoc quoque metu liberati erimus, si non plures, quam ipsa requirunt opera, singulis annis immitemus. Ita mihi quidem videtur in his rebus eam sequi rationem optimum esse, quæ sit facillima. Quod si rursus existimatis, ob tributa hoc bello exacta ne tantulum quidem posse contrahi: quantum ante factam pacem vectigalia reddebant, tantum in administratione reipublicæ anno proximo impendite: quæ vero amplius illa reddent, tum propterea quia pax est, tum quia inquilinorum et mercatorum ratio habebitur, ac pluribus hac confluentibus hominibus et importabuntur, et exportabuntur plura, et ad portum mercatus erunt frequentiores; hæc inquam recipientes, ut quam maximi sint proventus, efficere debetis. At si quis est qui vereatur, ne, si bellum ingruat, hoc sit inane institutum, is cogitare debet, si quidem hæc efficiantur, bellum fore formidolosius his ipsis, qui inferent, quam civitati nostræ. Quid enim ad belli usum hominum multitudine utilius? Nimirum hi multis reipublicæ navibus explendis sufficerent; multi terra graves hostibus esse pro republica possent, modo humaniter tractarentur.

Ceterum reputo, belli etiam tempore fieri posse, ut argenti fodinae non deserantur. Non procul enim a metallis ad mare, quod meridiem versus extenditur, una est munitio in Anaphlysto, altera vero in Thorico, versus mare aquilonale, quorum locorum alter ab altero stadiis circiter sexaginta distat. Si igitur inter hæc duo tertium aliquod castellum in editissimo Besie loco excitetur, et in unum locum ex omnibus his castellis opera possint coire, et, si quid ibi sentiat hostile, breve spatium quilibet ad tutum receptum habebit. Quod si majores hostium copiae irruerint, ac frumentum, aut vinum, aut pecudes invenerint extra munitiones, ea nimirum secum audent; sin argenti metallis potiti fuerint, quid aliud habituri sunt, quo utantur, nisi sava? Et

σθαι; πῶς δὲ καὶ ὁρμήσειαν ἂν ποτε πολέμιοι πρὸς τὰ μέταλλα; ἀπέχει μὲν γὰρ δῆπου τῶν ἀργυρείων ἡ ἐγγύτατα πόλις Μάγαρα πλεον τῶν πεντακοσίων σταδίων· ἀπέχει δὲ ἡ μετὰ ταῦτα πλησιαστάτα Θῆβαι πλεον τῶν ἑξακοσίων. (47) *Ὦν οὖν πορεύονται ἐν τεύθειν ποθεν ἐπὶ τὰ ἀργυρεία, παρίεναι αὐτοὺς δεήσει τὴν πόλιν· κἂν μὲν ὥσιν ὀλίγοι, εἰκὸς αὐτοὺς ἀπόλλυσθαι καὶ ὑπὸ ἱππέων καὶ ὑπὸ περιπόλων. Πολύ γε μὴν δυνάμει πορεύεσθαι ἐξηρημούντας τὰ ἑαυτῶν χαλεπόν· πολλὴ γὰρ ἐγγύτερον ἂν εἴη ταῖς πόλεσιν αὐτῶν τὸ τῶν Ἀθηναίων ἄστυ ἢ αὐτοὶ πρὸς τοὺς μέταλλους ὄντες. (48) Εἰ δὲ καὶ ἔλθοιεν, πῶς ἂν καὶ δύναιντο μένειν μὴ ἔχοντες τὰ ἐπιτήδεα; ἐπισιτίζεσθαι γε μὴν μῆρι μὲν κίνδυνος καὶ περὶ τῶν μετιόντων καὶ περὶ τῶν ἀγωνιζόντων· πάντες δὲ αἰ μετιόντες πολιορκοῖντ' ἂν μάλλον ἢ πολιορκοῖεν. (49) Οὐ τοίνυν μόνον ἡ ἀπὸ τῶν ἀνδραπόδων εἰσφορά τὴν διατροφήν τῇ πόλει αὖξοι ἂν, ἀλλὰ πολυανθρωπίας περὶ τὰ μέταλλα ἀθροισμένης καὶ ἀπ' ἀγορᾶς τῆς ἐκείνου αὖ καὶ ἀπ' οἰκῶν περὶ ἀργυρεία δημοσίων καὶ ἀπὸ καμίνων καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπάντων πρόσοδοι ἂν πολλαὶ γίνοιτο. (50) Ἰσχυρῶς γὰρ καὶ αὕτη πολυάνθρωπος γένοιτο πόλις, εἰ οὕτω κατασκευασθῇ· καὶ οἱ γε χώροι οὐδὲν ἂν εἰς μείονος ἀξιοὶ τοῖς κεκτημένοις ἐνταῦθα ἢ τοῖς περὶ τὸ ἄστυ. (51) Πραχθέντων γε μὴν ὧν εἰρηκα ζύμφημι ἐγὼ οὐ μόνον ἂν χρήμασιν εὐπορωτέραν τὴν πόλιν εἶναι, ἀλλὰ καὶ εὐπειθεστέραν καὶ εὐτακτοτέραν καὶ εὐπολεμωτέραν γενέσθαι. (52) Οἱ τε γὰρ ταχθέντες γυμνάζεσθαι πολλοὶ ἂν ἐπιμελέστερον πράττοιεν τὰ ἐν τοῖς γυμνασίοις, τὴν τροφήν ἀπολαμβάνοντες πλεῖον ἢ ἐν ταῖς λαμπάσι γυμνασιαρχούμενοι· οἱ τε φρουρεῖν ἐν τοῖς φρουρίοις, οἱ τε πελάζειν καὶ περιπολεῖν τὴν χώραν, πάντα ταῦτα μάλλον ἂν πράττοιεν, ἐφ' ἐκαστοῖς τῶν ἔργων τῆς τροφῆς ἀποδιδομένης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Εἰ δὲ σαφὲς δοκεῖ εἶναι ὥς εἰ μέλλουσι πᾶσαι αἱ πρόσοδοι ἐκ πόλεως προσιέναι, ὅτι εἰρήνην δεῖ ὑπάρχειν, ἢ οὐκ ἀξίον καὶ εἰρηνοφύλακας καθιστάναι; πολλὴ γὰρ ἂν καὶ αὕτη αἰρεθεῖσα ἡ ἀρχὴ προσφιλεστέραν καὶ πυνκωτέραν εἰσαφικνεῖσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις ποιήσειε τὴν πόλιν. (2) Εἰ δὲ τινες οὕτω γινώσκουσιν ὥς ἔαν ἡ πόλις εἰρήνην ἄγουσα διατελῇ, ἀδυνατωτέρα τε καὶ ἀδοξοτέρα καὶ ἥττον ὀνομαστή ἐν τῇ Ἑλλάδι ἔσται, καὶ οὗτοι γε ὥς ἐμὴ δόξη παραλόγως σκοποῦσιν. Εὐδαιμονέσταται μὲν γὰρ δῆπου πόλεις λέγονται αἱ ἂν πλείστον χρόνον ἐν εἰρήνῃ διατελώσι· πασῶν δὲ πόλεων Ἀθῆναι μάλιστα πεφύκασιν ἐν εἰρήνῃ αὖξεσθαι. (3) Τίνες γὰρ ἡσυχίαν ἀγούσης τῆς πόλεως οὐ προσδέονται· ἂν αὐτῆς ἀρξάμενοι ἀπὸ ναυκλήρων καὶ ἐμπορων; οὐχ οἱ πολῦσιτοι, οὐχ οἱ πολυοῖνοι, οὐχ οἱ ἡδύοινοι, τί δὲ οἱ πολυέλαιοι, τί δὲ οἱ πολυπρόβατοι, οἱ

quo tandem modo in metalla hostes irruptionem facere possint? abest enim a metallis proxima urbs Megara multo longius quingentis stadiis; absunt deinde proximo ex intervallo Thebæ multo amplius sexcentis. Itaque si ad argenti fodinas illinc alicunde venerint, ut ipsam urbem prætereant, necesse est: ac si pauci fuerint, ab equitibus, et illis, qui præsidii causa regionem circumeunt, eos interemptum iri consentaneum est. Ut vero, deserta regione sua, cum magnis copiis e finibus suis exeant, non facile fuerit, propterea quod urbs Atheniensis ita longe propior esset futura civitatibus eorum, quam illi ipsi qui ad metalla versarentur. Si tamen accedent, quonam modo illic manere possent, a comensu destituti? Quod si copiarum aliqua cum parte pabulando necessaria parare velint, eunt in periculo tum pabulatores tum ii, qui in acie relictii sunt. Sin exeant semper omnes, non tam oppugnabunt alios, quam ipsi oppugnabuntur. Non igitur illa de mancipiis pensio civitati ad alendos modo suos incrementum adferet, verum etiam ubi magnus hominum ad metalla concursus erit, magni et ex foro, quod illic instituetur, et ex publicis ad argenti fodinas ædificiis, et ex fornacibus, et omnibus aliis, proventus accedent. Fiet enim ipsa etiam civitas admodum populosa, si ad hunc modum instructa fuerit, nec fundi minoris erunt istic dominis suis, quam hic ad urbem fundos possidentibus. Itaque si, quæ dixi, facta fuerint, non solum pecuniis copiosior, verum etiam magis obedientem, magisque studiosam ordinis, et bellicosioram fore civitatem nostram confirmo. Nam qui se iussi fuerint exercere, multo diligentius obibunt id exercitibus peragenda, si victus eis copiosior suppetet, quam qui gymnasiarchæ parent in decursione cum facibus: itidemque constituti ad præsidia castellorum, et gestare parmas et regionem obire iussi, hæc omnia maiore studio facient, si victus cuique pro laboribus suis tribuatur.

CAPUT V.

Quod si evidens esse videtur, pace ad hoc opus fore, si proventibus hisce potiri civitas velit; an non par fuerit, etiam paris custodes quosdam constitui? Nam delectus hic magistratus efficiet ut omnes mortales et lubentius et frequentius hanc urbem adeant. Si qui vero iudicant, eandem civitatem in pace perpetua minus potentia, famæ, celebritatis habituram in Græcia; hi sane rem opinione mea non rite considerant. Nam beatissimæ dicuntur respublicæ, quæ longissimum tempus in pace permanserint. Et Athenarum ea ratio est, ut in pace supra civitates alias omnes incrementum sumant. Quis est enim omnium, qui huius urbis, si quieta sit, adjumento non indigeat? Atque ut a naucleris et mercatoribus ordiamur, an non qui frumento, vino, eoque suavi, qui oleo, qui pecudibus abundans,

δὲ γνώμη καὶ ἀργυρίῳ δυνάμενοι χρηματίζεσθαι; (i) καὶ μὲν χειροτέρεται τε καὶ σοφιστὰι καὶ φιλόσοφοι, οἱ δὲ ποιηταί, οἱ δὲ τὰ τούτων μεταχειριζόμενοι, οἱ δὲ ἀγνοήσατον ἢ ἀξιακλύστον ἱερὸν ἢ ὁσίον ἐπιθυμοῦντες, ἀλλὰ μὴ καὶ οἱ δέοντες πολλὰ ταχὺ ἀποδίδουσι ἢ πράττειν, ποῦ τούτων μᾶλλον ἂν τύποιεν ἢ Ἀθηναίους; (ii) Εἰ δὲ πρὸς ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἀντιλέγει, τὴν δὲ ἡγεμονίαν βουλόμενοί τινες ἀναλαβεῖν τῇ πόλει, ταύτην διὰ πολέμου μᾶλλον ἢ δι' εἰρήνης ἔχονταί ἂν καταπραχθῆναι, ἐννοησάτωσαν πρῶτον μὲν τὰ Μηδικὰ, πότερον βιάζομενοι ἢ εὐεργετοῦντες τοὺς Ἕλληνας ἡγεμονίας τε τοῦ ναυτικοῦ καὶ ἑλληνιστικῆς ἐτύρμεν. (iii) Ἐπεὶ δ' ἐπεὶ ὁμοῦς ἄνθρωποι δόξαται προστατεύειν ἢ πόλεις ἐπετρέψῃ τῆς ἀρχῆς, οὐ καὶ τότ', ἐπεὶ τοῦ ἀδικεῖν ἀπεσφράμμεθα, πάλιν ὑπο τῶν νεκρωτῶν ἐχόντων προσταταί τοῦ ναυτικοῦ ἐγενόμεθα; (iv) Οὐκοῦν καὶ Θηβαίοι εὐεργετοῦμενοι ἡγεμονοῦντες αὐτῶν ἔδωκαν Ἀθηναίοις, ἀλλὰ μὴ καὶ Λακεδαιμόνιοι οὐ βιασθέντες ὑπ' ἡμῶν ἀλλ' εὐπάρχοντες ἐπέστρεψαν Ἀθηναίοις περὶ τῆς ἡγεμονίας θέσθαι ὅπως βούλονται. (v) Νῦν δὲ γε διὰ τὴν ἐν τῇ Ἑλλάδι ταρχήν παρὰ πειστωκέναι μοι δοκεῖ τῇ πόλει ὥστε καὶ ἄνευ πόλεως καὶ ἄνευ κινδύνου καὶ ἄνευ δαπάνης ἀνακαταστήναι τοὺς Ἕλληνας. Ἔστω μὲν γὰρ παρὰ τῆς διακρίσεως τῆς πολέμου πρὸς ἀλλήλους πόλεις, ἔστω δὲ συναλλάττειν, εἰ τινος ἐν αὐταῖς στασιάζουσιν. vi) Εἰ δὲ καὶ ὅπως τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν αὐτονομον ὥσπερ πρόσθεν γένοιτο φανεροί εἴητε ἐπιμελούμενοι, μὴ συμπολεμοῦντες, ἀλλὰ προσθεύοντες ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἂν ὀμῶμαι θαυμαστόν εἶναι εἰ καὶ πάντας τοὺς Ἕλληνας ὁμογνώμονάς τε καὶ συνόρους καὶ συμμάχους λαβοῖτε ἐπ' ἐκείνους οἵτινες ἐκλεπόντων Φωκίων τὸ ἱερὸν καταλαμβάνειν ἐπειρόντο. vii) Εἰ δὲ καὶ ὅπως ἀνὰ πᾶσαν γῆν καὶ θαλάτταν εἰρήνη ἔσται φανεροί εἴητε ἐπιμελούμενοι, ἐγὼ μὲν ὀμῶμαι πάντας ἂν εὐχέσθαι μετὰ τῆς ἐκείνων πατρίδας Ἀθῆνας μάλιστα σώζεσθαι. viii) Εἰ δὲ τις αὖ εἰς χρήματα κερδαλεώτερον νομίζει εἶναι τῇ πόλει πόλεμον ἢ εἰρήνην, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα πῶς ἂν ἄμεινον ταῦτα κρίνῃ ἢ εἰ τις τὰ προγεγενημένα ἔτι ἀνασκοπῇ τῇ πόλει πῶς ἀποβέβηκεν. (ix) Εὐρύσκει γὰρ τὸ τε παλαιὸν ἐν εἰρήνῃ μὲν πάντοτε πολλὰ χρήματα εἰς τὴν πόλιν ἀνεσθῆναι, ἐν πολέμῳ δὲ ταῦτα πάντα καταδαπανηθέντα γινώσκειται δὲ, ὅτι σκοπῇ, καὶ ἐν τῷ νῦν χρόνῳ διὰ μὲν τὸν πόλεμον καὶ τῶν προσόδων πολλὰς ἐκλείπουσας, καὶ τὰς εἰσληούσας εἰς παντοδαπὰ πολλὰ καταδαπανηθείσας ἐπεὶ δὲ εἰρήνη κατὰ θαλάτταν γεγενῆσθαι, ἡδύμενας τε τὰς προσόδους, καὶ ταύταις ἔξω τοῖς πολέταις χρῆσθαι ὅτι βούλονται. (x) Εἰ δὲ τις με ἐπερωτῇ, ἢ καὶ ἂν τις ἀδικῇ τὴν πόλιν, λέγεις ὡς χρὴ καὶ πρὸς τοῦτον εἰρήνην ἄγειν, οὐκ ἂν φαίην, ἀλλὰ μᾶλλον λέγω ὅτι πολὺ ὅσσον ἂν τιμωροῦμεθα αὐτόν, εἰ μηδὲν παρέρχοντο ἀδικούντα, οὐδὲν γὰρ ἂν ἔχοιεν συμμάχον.

qui et consilio, et re quæstum facere possunt? addantur opifices, sapientie professores, philosophi, poetæ, qui que istorum opera tractant, et qui rerum spectatu, qui auditu dignarum vel sacrarum vel religiosarum studio tenentur: præterea si qui multa cito vendere vel emere velint, ubi facilius quod cupiunt, adsequentur, quam Athenis? Quod si nemo his contradicit, nonnulli tamen dum civitati principatum recuperare cupiunt, bello magis, quam pace, id effici posse arbitrantur: ii velim primum Medica mihi bella considerent, utrum vi potius an nostris erga Græcos beneficiis et maris principatum, et Græciæ quæsturam adepti sinus. Præterea quum sievis uti hac præfectura visa civitas imperium amisisset, an non tum quoque ab injuriis abstinentes, rursus ab insularis ad hoc sponte sua permotis navalem præfecturam consequuti sumus? Inde Thebani quoque provocati beneficiis imperii summam Atheniensibus concesserunt: quin et Lacedæmonii non vi coacti a nobis, sed beneficiis adfecti, Atheniensibus, ut quod vellent de principatu constituerent, permiserunt. Nunc vero propter hanc rerum in Græcia perturbationem hoc accidisse civitati nostræ videtur, ut nullo labore, sine periculo, sine sumptu, Græcos sibi rursus adjungere possit. Civitates enim, quæ inter se bella gerunt, niti licet ut reconciliemus: licet etiam, si qui in illis dissideant, in gratiam ut redeant efficere. Si declaratis vobis esse curæ, ut templo Delphico libertas pristina restituitur, idque efficiatis non belli cum aliis societate, sed mittendis per Græciam legatis: nihil erit mirum, si Græcos omnes vobiscum unanimes, confederatos, socios habebitis adversus illos, qui templum Delphicum a Phocensibus desertum occupare conati sunt. Quod si etiam aperte detis operam, ut terra marique omnia pacata sint, equidem cunctos existimo votis expetituos, ut Athenæ, secundum patriam cujusque suam, maxime salvæ sint. Si rursus quisquam est, qui existimet, bellum, quam pacem, esse reipublice nostræ magis fructuosum ad pecuniam conficiendam: non video, qua ratione hæc melius judicari possint, quam si quis res ante gestas consideret, qui fuerint earum eventus civitati nostræ. Reperiet enim, quondam in pace permultum pecuniæ in urbem invectum, quæ omnis bello absumpta fuerit. Intellet etiam, si considerare volet, hoc quoque tempore multos proventus bello deferuisse, et e- s, qui percepti sint, in omnis generis usus exhaustos esse; jam vero pacato mari, eosdem et auctos esse, et iis uti licere civibus arbitratu suo. Si quis autem me roget, an etiam aliquo injuria civitatem hanc adficiende, censeam cum eo pacem colendam, equidem id dicere nolum; sed hoc potius adfirmo, nos hostes facilius ulcisci posse, siquidem e nobis auctor injuriæ nullus existat; quippe sic adversarii nullos habebunt belli socios.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT VI.

Ἄλλ' εἴ γε μὴν τῶν εἰρημένων ἀδύνατον μὲν μηδὲν ἔστι μηδὲ χαλεπὸν, πραττομένων δὲ αὐτῶν, προσφιλέστεροι μὲν τοῖς Ἕλλησι γεννησόμεθα, ἀσφαλέστερον δὲ οἰκήσομεν, εὐκλεέστεροι δὲ ἐσόμεθα, καὶ ὁ μὲν δῆμος τροφῆς εὐπορήσει, οἱ δὲ πλούσιοι τῆς εἰς τὸν πόλεμον δαπάνης ἀπαλλαγῇσονται, περιουσίας δὲ πολλῆς γενομένης μεγαλοπρεπέστερον μὲν ἔτι ἢ νῦν ἑορτὰς ἄρομεν, ἱερὰ δ' ἐπισκευάσομεν, τέχνη δὲ καὶ νῆωρια ἀνορθώσομεν, ἱερεῦσι δὲ καὶ βουλῇ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἱππεῦσι τὰ πάτρια ἀποδώσομεν, πῶς οὐκ ἄξιον ὥς τέχιστα τοῦτοις ἐγχειρεῖν, ἵνα ἔτι ἐφ' ἡμῶν ἐπιδώμεν τὴν πόλιν μετ' ἀσφαλείας εὐδαιμονοῦσαν; (2) Εἴ γε μὴν ταῦτα δοξείεν ὑμῖν πράττειν, συμβουλευσάμε' ἂν ἔγωγε πέμψαντας καὶ εἰς Δωδώνην καὶ εἰς Δελφοὺς ἐπεσθῆναι τοὺς θεοὺς εἰ λῶν καὶ ἄμεινον εἴη [ἂν] τῇ πόλει οὕτω κατασκευαζομένη καὶ αὐτίκα καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον. (3) Εἰ δὲ ταῦτα συναινοῖεν, τότε ἂν αὖ φαίην χρῆναι ἐπερωτᾶν τίνας θεῶν προσποιούμενοι ταῦτα κάλλιστα καὶ ἄριστα πράττομεν ἂν· οὐδ' ἀνέλοιεν θεοὺς, τοῦτοις εἰκὸς καλλιεργήσαντας ἀρχεσθαι τοῦ ἔργου. Σὺν γάρ θεῷ πραττομένων εἰκὸς καὶ τὰς πράξεις προῖέναι· ἐπεὶ τὸ λῶν καὶ ἄμεινον δεῖ τῇ πόλει.

Sed enim si nihil est eorum, quae a me dicta sunt, quod fieri non possit, neque adeo difficile; et ista agendo si Graecis amiciores et gratiores erimus, urbem tutius incoleamus, gloria maiore fruemur, plebs rebus omnibus ad victum necessariis abundabit, locupletes impensis bellicis liberabuntur; quumque futura sit major omnium rerum copia, magnificentius etiam quam nunc dies festos celebrabimus, et templa instaurabimus, itemque muros et navalia reficiemus; sacerdotibus, senatui, magistratibus, equitibus more patrio praebere solita restituemus: quo pacto non fuerit operae pretium, nos haec quam primum adgredi, ut etiam nobis adhuc superstitionibus rempublicam in tuto collocatam felicemque videamus? Quod si vobis haec agenda placuerit, equidem id consilii dederim, ut Dodonam Delphosque mittatis qui deos consulant, an satius meliusque sit huic civitati, tam in praesentia, quam in posterum, hanc formam institui. Si adnuerint, censerem rursus interrogandos, quosnam deos nobis conciliando quam rectissime atque optime haec essemus effecturi. Quoscumque vero deos illi indicarint, iis litando conciliatis rem ordiri par erit. Nam quae res numine propitio suscipiuntur, eas semper reipublicae melius feliciusque cessuras consentaneum est.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΙΠΠΙΚΗΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

XENOPHONTIS

DE RE EQUESTRI LIBER.

CAPUT I.

Ἐπειδὴ διὰ τὸ συμβῆναι ἡμῖν πολλὸν χρόνον ἱππεύειν οἴομεθα ἔμπειροι ἱππικῆς γεγενῆσθαι, βουλόμεθα καὶ τοῖς νεωτέροις τῶν φίλων δηλώσαι ἥ ἂν νομίζομεν αὐτοὺς ὀρθότατα ἱπποῖς προσφέρεισθαι. Συνέγραψε μὲν οὖν καὶ Σίμων περὶ ἱππικῆς, ὃς καὶ τὸν κατὰ τὸ Ἐλευσίνιον Ἀθήνησιν ἱππὸν χαλκοῦν ἀνέθηκε, καὶ ἐν τῷ βάρβρῳ τὰ ἑαυτοῦ ἔργα ἐξετύπων· ἡμεῖς γε μέντοι τοῖς συνετύχοντες ταῦτα γνόντες ἐκείνῳ, οὐκ ἐξαλείφομεν ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ πολλὸν ἥδιον παραδώσομεν αὐτὰ τοῖς φίλοις, νομίζοντες ἀξιοπιστότατοι εἶναι, ὅτι κακείνος κατὰ ταῦτα ἡμῖν ἔγνω ἱππικὸς ὢν καὶ ὅσα δὴ παρέλιπεν, ἡμεῖς πεπρασόμεθα δηλώσαι.

Πρῶτον δὲ γράφομεν ὡς ἂν τις ἥμισυ ἐξαπατῶντο ἐν ἱππικῇ. Τοῦ μὲν τοίνυν ἔτι ἀδαμάστου πώλου δηλὸν ὅτι τὸ σῶμα δεῖ δοκιμάζειν· τῆς γὰρ ψυχῆς οὐ πᾶν σαφὴ τεκμήρια παρέχεται ὁ μήπω ἀναβαινόμενος. (2) Τοῦ γε μὴν σώματος πρῶτόν φαμεν χρῆναι τοὺς πόδας σκοπεῖν. Ὡς περ γὰρ οἰκίας οὐδὲν ὄφελος ἂν εἴη, εἰ τὰ ἄνω πᾶν καλὰ ἔχοι, μὴ ὑποκαίμενων ὧν δεῖ θεμελίων, οὕτω καὶ ἱπποῦ πολεμιστηρίου οὐδὲν ἂν

Quoniam rei nos equestris usum adsequutos inde ducimus, quod equitando sane longo tempore nos occupari contigerit: amicis etiam junioribus indicare volumus, qua ratione equos rectissime ab ipsis tractari existimemus. Scripsit quidem et Simo librum de re equestri, qui Athenis equum aeneum in Eleusinio dicatum posuit, et in basi opera sua et facta caelestit. Nos autem, in quibus cognovimus nos idem cum illo sentire, ea de nostris haud expungimus: sed multo libentius amicis haec quoque trademus, eo quod arbitremur fidem nos inde maiorem inventuros, quia vir equestris rei peritus in eadem nobiscum sententia fuerit. Quaecumque vero praetermisit, nos indicare conabimur.

Primum autem scribemus, quonam modo minime aliquis in equorum emptione circumveniat. Itaque pulli necdum adhuc domiti corpus explorandum esse constat. Nam qui nondum conscenditur, animi satis clara non praebet indicia. In corpore vero pedes primum spectandos dicimus. Sicut enim domus usui nulli fuerit, si perpulchre structae sint partes ejus superiores, fundamentis inferius haud locatis ut oportebat: ita nec bellatoris equi fuerit usus ullus, si

ὄρεϊς εἶη, οὐδ' εἰ τὰλλα πάντα ἀγαθὰ ἔροι, κακός τις δ' εἶη· οὐδενὶ γὰρ ἂν δύναίτο τῶν ἀγαθῶν χρῆσθαι.

β. Ποδὰς δ' ἂν τις δοκιμάζῃ πρῶτον μὲν τοὺς ὀνυχας σκοπῶν. Οἱ γὰρ παχέας πολὺ τῶν λεπτῶν διαφέρουσιν εἰς εὐποδίαν· ἔπειτα οὐδὲ τοῦτο δεῖ λαυθάνειν, πότερον αἱ ὀπλάϊ εἰσιν ὑψηλαὶ [ἢ ταπειναὶ] καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὀπίσθεν ἢ χαμηλαί. Αἱ μὲν γὰρ ὑψηλαὶ πόρρω ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἔχρουσι τὴν χελεῖονα καλουμένην, αἱ δὲ ταπειναὶ ὁμοίως βαίνουσι τῇ τε ἰσχυροτάτῃ καὶ τῇ μαλακωτάτῃ τοῦ ποδός, ὥσπερ οἱ βλαῖσι τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῇ ψόφῃ δὲ φρεῖ Σόμων δόλους εἶναι τοὺς εὐποδάς, καλῶς λέγων ὥσπερ γὰρ κύμβαλον φρεῖ πρὸς τῇ δαπέδῳ ἢ κοίτῃ ὀπλή. γ. Ἐπεὶ δὲ ἡρξάμεθα ἐντεῦθεν, ταύτῃ καὶ ἀναθρόμεθα πρὸς τὸ ἄλλο σῶμα. Δεῖ τοίνυν καὶ τὰ ἀνωτέρω μὲν τῶν ὀπλῶν κατωτέρω δὲ τῶν κυνηπόδων ὅσα μὴτε ἄγαν ὀρθὰ εἶναι ὥσπερ αἰνός· ἀντιτυπώτερα γὰρ ὄντα κόπτει τε τὸν ἀναθρότην καὶ παρακίμπραται μάλλον τὰ τοιαῦτα σκέλη· οὐδὲ μὴν ἄγαν ταπεινὰ τὰ ὅσα δεῖ εἶναι· ψιλύντο γὰρ ἂν καὶ ἐλκύντο οἱ κυνηπόδες εἴτ' ἐν βλώκῃς εἴτ' ἐν λίθῃς ἐλκύνοντο ὁ ἵππος.

δ. Τῶν γε μὴν κυνημῶν τὰ ὅσα παχέα χρῆ εἶναι ταῦτα γὰρ ἐστὶ στήριγες τοῦ σώματος· οὐ μέντοι φλεβί γε οὐδὲ σαρκὶ παχέα. Εἰ δὲ μὴ, ὅταν ἐν σκληροῖς ἐλκύνηται, ἀνάγκη αἵματος ταῦτα πληροῦσθαι καὶ χρισσοῦς γίνεσθαι, καὶ παρύνεσθαι μὲν τὰ σκέλη, ἀρίσταθαι δὲ τὸ δέρμα. Χαλδῶντος δὲ τοῦτου πολλάκις καὶ ἡ περόνη ἀποστᾶσα γολὼν ἀπέδειξε τὸν ἵππον. ε. Τὰ γε μὴν γόνατα ἣν βραδύων ὁ πῶλος ὑγρῶς κάμπτη, εἰκάζεις ἂν καὶ ἱππεύοντα ὑγρά ἐξείν τὰ σκέλη. Πάντες γὰρ προϊόντος τοῦ χρόνου ὑγροτέρως κάμπουσιν ἐν τοῖς γόνασι. Τὰ δὲ ὑγρά δικαίως εὐδοκίμα· ἀπταιστότερον γὰρ καὶ ἀσκοπιώτερον τὸν ἵππον τῶν σκληρῶν σκελῶν παρέχει. ζ. Μηροὶ γε μέντοι οἱ ὑπὸ ταῖς ὁμοπλάταις ἣν παχέας ὄντι, ἰσχυρότεροί τε καὶ εὐπρεπέστεροι ὥσπερ ἀνδρὸς φαίνονται. Καὶ μὴν στέρνα πλατύτερα ὄντα καὶ πρὸς κάλλος καὶ πρὸς ἰσθύν καὶ πρὸς τὸ μὴ ἐπαλλῆξ ἀλλὰ διὰ πολλοῦ τὰ σκέλη φέρειν εὐφρόεστερα. η. Ἀπὸ γε μὴν τοῦ στέρνου ὁ μὲν αὐτὴν αὐτοῦ μὴ ὥσπερ κάπρου προπετῆς περύκοι, ἀλλ' ὥσπερ ἀλεκτρονὸς ὀρθὸς πρὸς τὴν κορυφὴν ἔκοι, λαγάρως δὲ εἶη τὰ κατὰ τὴν σφυκαμπὴν, ἢ δὲ κεφαλὴ ὁστωδὴς οὕσα μικρὰν σιαγὸνα ἔροι. Οὕτως ὁ μὲν τράχηλος πρὸ τοῦ ἀναθρότου ἂν εἶη, τὸ δὲ ὅμα τὰ πρὸ τῶν ποδῶν ὁρώη. Καὶ βιάζεσθαι δὲ ἔκαστ' ἂν δύναι' ὁ τοιοῦτος σχῆμα ἔχων καὶ εἰ πάνυ θυμοειδὴς εἶη· οὐ γὰρ ἐγκάμποντες ἀλλ' ἐκτείνοντες τὸν τράχηλον καὶ τὴν κεφαλὴν βιάζεσθαι οἱ ἵπποι ἐπιχειροῦσι. θ. Σκοπεῖν δὲ χρῆ καὶ εἰ ἀμρότεται· μαλακαὶ αἱ γνάθοι ἢ σκληραὶ, ἢ ἡ ἑτέρα. Ἐτερόγναθοι γὰρ ὡς τὰ πολλὰ οἱ μὴ ὁμοίως τὰς γνάθους ἔχοντες γίνονται. Καὶ μὴν τὸ ἐξὸρθαλμον εἶναι ἐνρηγορός μάλλον φαίνεται τοῦ κοινοῦ καὶ ἐπὶ πλείον· ὃ ἂν ὁ τοιοῦτος ὁρώη.

ιθ. Καὶ μυκτῆρές γε οἱ ἀναπεπταμένοι τῶν συμπεπτακώτων εὐπνοώτεροί τε ἅμα

cetera quidem bonus omnia, pedes tamen malos habeat : nequit enim dotibus illis aliis uti. Pedes sic aliquis explorare queat, si ungulas primum spectet. Praestant enim pedes bonitate, si spissae potius ungulae sint, quam si tenues. Deinde nec illud negligendum, an arduae sint ungulae, tam antierius quam posterius, an depressae. Nam arduae remotam a solo hirundinem, quam vocant, vel ranulam habent; depressae vero, tam firmissima, quam maxime tenera parte pedis pariter ingrediuntur, ut inter homines qui valgi dicuntur. Etiam sonitu recte memorat Simo pedum bonitatem prodii. Nam ungula concava solo impacta velut cymbalum resonat. Quia vero hinc orsi sumus, indidem ad alias partes corporis adscendemus. Igitur ossa, quae supra ungulas sunt, infra tamen Cynepodas, nec admodum esse recta debent, ut in capris; quia quum duriora sint, equitem succutiant, et huiusmodi crura facilius etiam inflammantur: nec eadem ossa debent esse nimis depressa; nam ceteroqui cynepodes deglabrantur, et exulcerantur, sive per glebas, seu per saxa sit equus agendus. Ossa tibiurum oportet esse crassa: etenim ea corporis fulcra sunt: nec tamen crassa appareant aut per venas aut per carnes. Nam alioquin equo per aspera gradiente necesse est eas partes sanguine repleri, et vaices existere, crassaque fieri crura, cum separatione cutis: quae si laxior fiat, etiam fibula saepius luxatur, equo claudicandi causam praebens. Jam vero si genua pullus inter incedendum molli flexu moveat, hoc ipso conjecturam feceris, cum etiam habiturum agilia crura, quum ad equitationis usum idoneus erit. Quippe solent omnes genua progressu temporis etiam mollius et agilius inflectere. Non autem abs re agilia crura laudantur: quippe minus et offendit et succussat equus talis, quam cui rigida crura sunt. Femora sub armis si crassa sint, robustiora pariter et venustiora, sicut etiam in corpore virili, videntur. Armi quo latiores sint, eo sunt melius structa, sive formam spectes, seu robur, et ut equus non implicita sibi, sed satis in gressu secreta crura ferat. A pectore cervix ejus enata sit non prona, sicut in verre; sed recta velut in gallo tendat ad verticem, et gracilis sit, qua incurvatur. Caput sit osseum, idque mandibulam parvam habeat. Sic equi collum ante sessorem erit, et oculus ante pedes spectabit. Fornae vero talis equus minime vi cogere sessorem poterit, etiamsi valde sit animosus. Quippe quum equi vinu mediuntur, collum et caput non inflectunt, sed extendunt. Maxillae quoque considerande sunt, ambae tenerae sint, vel duriores, an alterutra. Nam qui maxillas dissimiles habent, ab oris altera parte contumaces fiunt. Indicia vigilantiae potiora sunt in oculis prominentibus, quam intra concavitatem abditis; et equus ejusmodi etiam longius prospexerit. Nares patulae compressis et ad respirandum commodiores sunt,

εἰσι καὶ γοργότερον τὸν ἵππον ἀποδεικνύουσι. Καὶ γὰρ θῆαν ὀργίζεται ἵππος ἵππου ἢ ἐν ἵππασί τε θυμῶνται, εὐρύνει μᾶλλον τοὺς μυκτῆρας. (11) Καὶ μὴν κορυφὴ μὲν μεῖζον, ὥτα δὲ μικρότερα ἵπκωδεστέραν τὴν κεφαλὴν ἀποραίνει. Ἡ δ' αὖ ὑψηλὴ ἀκρωμία τῷ τε ἀναβάτῃ ἀσφαλεστέραν τὴν ἔδραν καὶ τοῖς ὤμοις [καὶ τῷ σώματι] ἰσχυροτέραν τὴν πρόσφυσιν παρέχεται. Ῥάχιν γε μὴν ἢ διπλὴ τῆς ἀπλῆς καὶ ἐγκαθῆσθαι μαλακωτέρα καὶ ἰδεῖν ἡδύν. (12) Καὶ πλευρὰ δὲ ἢ βαθυτέρα καὶ πρὸς τὴν γαστέρα ὀγκωδεστέρα ἅμα εὐδρότερόν τε καὶ ἰσχυροτέρον καὶ εὐχλύτερον ὥς ἐπὶ πολλὸν τὸν ἵππον παρέχεται. Ὅσφύς γε μὴν ὅσω ἂν πλατυτέρα καὶ βραχυτέρα ᾖ, τοσούτῳ ῥᾶον μὲν ὁ ἵππος τὰ πρόσθεν αἶρεται, ῥᾶον δὲ τὰ ὀπίσθεν προσάγεται· καὶ ὁ κενεὸν δὲ οὕτω μικρότατος φαίνεται, ὅσπερ μέγας ὢν μέρος μὲν τι καὶ αἰσχύνη, μέρος δὲ τι καὶ ἀσθενέστερον καὶ δυσφορώτερον αὐτὸν τὸν ἵππον παρέχεται. (13) Τὰ γε μὴν ἰσχυρία πλατέα εἶναι [μὲν] χρὴ καὶ εὐσαρκα, ἵνα ἀκολουθῇ ἢ ταῖς πλευραῖς καὶ τοῖς στέρνοις· ἢν δὲ ταῦτα στερεὰ ᾖ, κουφότερα ἂν τὰ πρὸς τὸν δρόμον εἴη καὶ δέύτερον μᾶλλον ἂν τὸν ἵππον παρέχοιτο. (14) Μηρούς γε μὴν τοὺς ὑπὸ τῇ οὐρᾷ ἢν ἅμα πλατεῖς τε καὶ μὴ διεστραμμένους ἔχῃ, ὅπως καὶ τὰ ὀπίσθεν σκέλη διὰ πολλοῦ ὑποθήσου· τοῦτο δὲ ποιῶν ἅμα γοργοτέραν τε καὶ ἰσχυροτέραν ἔξει τὴν ὑπόδοσιν τε καὶ ἵππασίαν, καὶ ἅπαντα βελτίων ἔσται ἑαυτοῦ. Τεκμήριο δ' ἂν καὶ ἀπ' ἀνθρώπων· θῆαν γάρ τι ἀπὸ τῆς γῆς ἀρασθαι βούλωνται, διαβαίνοντες πάντες μᾶλλον ἢ συμβεβηκότες ἐπιχειροῦσιν αἰρεσθαι. (15) Τοὺς γε μὴν ὄρχεις δεῖ μὴ μεγάλους τὸν ἵππον ἔχειν, ὁ οὐκ ἔστι πώλου κατιδεῖν. Περὶ γε μὴν τῶν κάτωθεν ἀστραγάλων ἢ κνημῶν καὶ κυνηπόδων καὶ ὀπλῶν τὰ αὐτὰ λέγομεν ἄπειρ περὶ τῶν ἐμπροσθεν.

16. Γράψαι δὲ βούλομαι καὶ ἐξ ὧν ἂν περὶ μεγέθους ἥκιστα ἀποτυχᾷ τοις. Ὅπου γὰρ ἂν ὦσιν αἱ κνήμαι εὐθὺς γιγνομένου ὑψηλόταται οὕτως μέγιστος γίγνεται. Προϊόντος γὰρ τοῦ χρόνου πάντων τῶν τετραπόδων αἱ μὲν κνήμαι εἰς μέγεθος οὐ μάλᾳ αὖξονται, πρὸς δὲ ταῦτα ὥς ἂν συμμέτρως ἔχῃ συναύξεται καὶ τὸ ἄλλο σῶμα. (17) Εἶδος μὲν δὴ πώλου οὕτω δοκιμάζοντες μάλιστα ἂν ἡμῖν δοκοῦσι τυγχάνειν εὐποδος καὶ ἰσχυροῦ καὶ εὐσάρκου καὶ εὐσχήμονος καὶ εὐμεγέθους. Εἰ δὲ τινες αὖξάνομενοι μεταβάλλουσιν, ὅπως οὕτω θαρρόντες δοκιμάζομεν ἂν πολλῶν γὰρ πλείονες εὐχρόαστοι ἐξ αἰσχυρῶν ἢ ἐκ τοιούτων αἰσχροὶ γίνονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ὅπως γε μὴν δεῖ πωλεῦν δοκεῖ ἡμῖν μὴ γραπτέον εἶναι. Τάττονται μὲν γὰρ δὴ ἐν ταῖς πόλεσιν ἵππεύειν οἱ τοῖς χρήμασι τε ἱκανώτατοι καὶ τῆς πόλεως οὐκ ἐλάχιστον μετέχοντες· πολλὸν δὲ κρεῖττον τοῦ πωλοδάμνην εἶναι τῷ μὲν νέῳ εὐεξίας τε ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἑαυτοῦ καὶ

et equi speciem magis terribilem efficiunt. Nam quum equus equo irascitur, vel quum inter equitandum ferocior evadit, magis diducit nares. Vertex major, aures minutiores, equinum caput elegantius reddunt. Si prominentium armorum extremitas sit altior, et equiti sedem magis tutam praebet, et ut armi firmitus corpori adhæreant, facit. Spina si duplex sit, ad insidendum mollior erit, quam simplex, et ad spectu gratior. Latere profundiora, et ad alvum turgidiuscula, simul efficiunt, ut equus ad insidendum plerumque commodior sit et robustior, et pabulo melius proveniat. Lumbi quo latiores et breviores sunt, eo facilius attollit partes equus anteriores, et posteriores facilius attrahit: eodemque modo fit, ut venter quam minime appareat, qui vastior partim deformat equum, partim debilitat, et ad gestandum minus aptum reddit. Coxas oportet esse latas et carneas, ut lateribus et pectori respondeant. Quod si solida sint haec omnia, leviora simul ad cursum erunt, et equum magis acrem exhibebunt. Si femora equus sub cauda habeat crassa neque exterius detorta, etiam crura posteriora spatiosius subjiciet. Id vero si faciat, simul et perniciorem et firmiorem equiti sub sessionem praebit atque incessum: et ad omnia erit longe praestantissimus. Licebit ex ipsis hominibus hoc conicias: quippe quum aliquid attollere de terra volunt, magis omnes id crura divaricando, quam iisdem conjunctis, facere nituntur. Coleos equus grandes habere non debet, quod in pullo deprehendi nequit. De talis posterioribus, deque tibiis, et callosis crurum partibus, quae cynepodes sunt, et de ungulis, eadem dicimus, quae de anterioribus.

Nunc ea scribere volo, de quibus equi magnitudinem coniciens, minime quispiam aberraverit. Cujus enim pulli tibiis statim ab ortu fuerint altiores, is maximus fieri solet. Nam omnium quadrupedum tibiis progressu temporis magnitudine non admodum crescunt, sed proportionem quadam apta corpus etiam reliquum pro ratione tibiarum sumit incrementum. Qui formam pulli ad hunc modum explorant, facile consequuturi nobis equum videntur, qui pedes habeat bonos, et robustus sit, et copulentus, et elegans, et iustae magnitudinis. Si maxime quidam inter crescendum mutantur, nos tamen haec confidenter in explorando sequi possimus: nam longe plures ex deformibus pulchri, quam ex pulchris deformes fiunt.

CAPUT II.

Quomodo autem pulli sint instituendi, de eo nobis scribendum non videtur. Res equestris in urbibus mandari solet iis, quibus opes inprimis idoneae sunt, et republicae pars non minima creditur. Longe vero satius est, ut juvenis quidem tum valetudinis suae tum equestris rei studiosus

ἵππικῆς ἢ ἐπιστημένῳ ἤδη ἵππάζεσθαι μελετᾶν τῷ δὲ προσκυτέῳ τοῦ τε οἴκου καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν πολεμικῶν μᾶλλον ἢ ἀμφὶ πώλευσιν διατρέχειν. (2) Ὁ μὲν δὲ ὥσπερ ἐγὼ γυμνάσιον περὶ πωλείας δῆλον ὅτι ἐκδίδωσι τὸν πώλον. Χρὴ μὲντοι ὥσπερ τὸν παῖδα ὅταν ἐπὶ τέχνῃ ἐκδῶ, συγγραψάμενον ἂ δέῃται ἐπιστήμενον ἀποδοῖναι αὐτοῖς ἐκδιδόναι. Ταῦτα γὰρ ὑποδείγματα ἔσται τῷ πωλοδύμῳ ὃν δεῖ ἐπιμελεῖσθαι, εἰ μέλλει τὸν μισθὸν ἀπολήψεσθαι. (3) Ὅπως μὲντοι πρῶτος τε καὶ χειροῦθης καὶ φιλόανθρωπος ὁ πώλος ἐκδίδεται τῷ πωλοδύμῳ ἐπιμελητέον. Τὸ γὰρ τοιοῦτον οἶκος τε τὰ πλεῖστα καὶ διὰ τοῦ ἵπποκόμου ἀποτελεῖται, ἣν ἐπίστηται τὸ μὲν πενὴν καὶ διψῆν καὶ μυωπῆσθαι παρουσιάζειν μετ' ἐρημίας γίγνεσθαι τῷ πώλῳ, τὸ δὲ σαχεῖν καὶ πλεῖν καὶ τῶν λυπούμενων ἀπαλλαγέσθαι δὲ ἀνθρώπων. Τούτων γὰρ γυμνασίων ἀνάγκη μὴ μόνον φιλεῖσθαι ἀλλὰ καὶ ποθεῖσθαι ὑπὸ πώλῳ ἀνθρώπου. (4) Καὶ ἀπεῖσθαι δὲ χρὴ ὧν ψήλασμένων ὁ ἵππος μάλιστα ἥδεται. Ταῦτα δ' ἐστὶ τὰ τε λασιώτατα καὶ οἷς αὐτὸς ἥμισα δύναται ὁ ἵππος, ἣν τι λυπῇ αὐτόν, ἐπικουρεῖν. (5) Προσετάχῃ δὲ τῷ ἵπποκόμῳ καὶ τὸ δι' ὄλλου διάγειν, καὶ παντοδαπαῖς μὲν ὄψεσι παντοδαποῖς δὲ ψόροις πλησιάζειν. Τούτων δὲ ὅποια ἂν ὁ πώλος ποθεῖται, οὐ χαλεπίνοντα δεῖ ἀλλὰ πράννοντα διδάσκειν ὅτι οὐ δεινὰ ἐστὶ. Καὶ περὶ μὲν πωλείας ἀρκεῖν μοι δοκεῖ τῷ ἰδιώτῃ εἰπεῖν τοιαῦτα πράττειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

Ὅταν γε μὴν ἵππαζόμενον ὠνῇται τις, ὑπομνήματα γράψομεν ἃ δεῖ καταμνησθῆναι τὸν μέλλοντα μὴ ἐξαπατάσθαι ἐν ἵππωνεῖα. Πρῶτον μὲν τούτων μὴ λαθέτω αὐτὸν τίς ἢ ἥλικία· ὁ γὰρ μηκέτι ἔχον γνώμονας οὐτ' ἐλπίσιν εὐφραίνει οὔτε ὁμοίως εὐπαλάλακτος γίγνεται. (2) Ὅποτε δὲ ἡ νεότης σαφής, δεῖ αὖ μὴ λαθεῖν πῶς μὲν εἰς τὸ στόμα δέχεται τὸν χαλινόν, πῶς δὲ περὶ τὰ ὦτα τὴν κορυφαίαν. Ταῦτα δ' ἤκιστα ἂν λανθάνει εἰ ὀρνῶντος μὲν τοῦ ὠνούμενου ἐμβάλλοιτο ὁ χαλινὸς, ὀρνῶντος δ' ἐξαίροῖτο. (3) Ἐπειτα δὲ προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν πῶς ἐπὶ τὸν νῶτον δέχεται τὸν ἀναβάτην. Πολλοὶ γὰρ ἵπποι χαλεπῶς προσίενται ἃ πρόδηλα αὐτοῖς ἐστὶν ὅτι προσέμενοι πονεῖν ἀναγκασθήσονται. (4) Σκεπτέον δὲ καὶ τὸδε εἰ ἀνασθαιεὶς ἐθέλει ἀφ' ἵππων ἀποχωρεῖν ἢ εἰ παρ' ἐστηκότας ἵππεύον μὴ ἐκφέρει πρὸς τούτους. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ διὰ κακὴν ἀγωγὴν πρὸς τὰς οἰκάδας ἀρόδους φεύγουσιν ἐκ τῶν ἵππασίων. (5) Τούς γε μὴν ἑτερογενάτους μηνύει μὲν καὶ ἡ πέδη καλουμένη ἵππασία, πολὺ δὲ μᾶλλον καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι τὴν ἵππασίαν. Πολλοὶ γὰρ οὐκ ἐγχειροῦσιν ἐκφέρειν, ἣν μὴ ἅμα συμβῇ ἢ τε ἀδικοῦς γνώθος καὶ ἢ πρὸς οἶκον ἐκφορὰ. Δεῖ γε μὴν εἰδέναι καὶ εἰ ἀφελεὶς εἰς τάχος ἀναλαμβάνεται ἐν βραχεὶ καὶ εἰ ἀποστρέφεσθαι ἐθέλει. (6) Ἀγα-

si, aut si jam equitare norit, ut exerceatur, quam ut pullorum sit domitor; provector autem, ut domus, amicorum, civitatis, bellicarumque rerum curam potius gerat, quam pullis institutendis occupetur. Si quis autem de pullis idem nescire sentit, pullum instituendum locabit, et ita quidem, ut taliter, ac si puerum artis alicujus discendae causa locat, scripto complectatur, quomodo instructum sibi reddi velit. Id enim ostendet domitori, quid efficere studio suo debeat, si mercede potiri velit. Opera vero danda, ut pullum domitor mansuetum, tractabilem, hominum amantem accipiat. Hoc plerumque domi efficiunt equisones, si reuera parare sciant, ut soli relictis pulli famem, sitim, ictus patiantur, ab hominibus vero pabulum potumque accipiant et a rebus molestis liberentur. Nam hac ratione non tantum diligi homines a pullis, sed expeti quoque necesse est. Etiam illa tangenda sunt, quorum contrectatione solet equus inprimis delectari. Sunt autem haec, quae spissitudine pilorum abundant, et quibus, si molestum aliquid accidat, opem ipse ferre nequit. Equisoni quoque praecipitur, ut pullum per turbam ducat, et ad varias species, varios sonos propius admoveat. Horum si qua reformidat pullus, non a saviente, sed deleniente doceri debet, esse illa minime terribilia. De pullis instituendis haec minus perito praescripsisse, mea quidem opinione satis est.

CAPUT III.

Jam ubi quis equum comparare vult, qui agitari coeperit; admonitiones quasdam adscribemus, quas scire debet qui nolit equorum in emptione circumveniri. Primum non ignoret, quae sit aetas equi. Nam qui dentes pullinos, aetatis indices, amisit, nec spe delectat, nec periunde iterum vendi potest. Ubi juvenem esse constiterit, cognoscendum est, quomodo frænum ore, verticis habenas ad aures admittat. Id vero nequit obscurum esse, si frænum in conspectu emptoris et injiciatur, et eximatur. Hinc animadvertendum, quonam modo equitem dorso suscipiat. Ex equis enim plerique difficulter admittunt quæ jam ante intelligunt admissa laborandi necessitatem sibi adlatura. Hoc quoque considerandum, an consensus ab equis aliis digredi velit, vel an propter equos stantes actus, ad eos sessorem auferat. Sunt etiam, qui ob educationem malam ex ipsis agitationibus se fuga domum recipiunt. Ex oris altera parte duriores prodit etiam equitatio, quæ pedica vel gyrus vocatur; ac multo magis, ipsa equitationis mutatio. Nam plerique sessorem auferre non conantur, nisi simul et improbiore maxillæ sint et impetus ipse domum tendat. Etiam sciri oportet, an dimissis ad cursum celeriores paullo momento

θόν δὲ μὴ ἀπειρον εἶναι εἰ καὶ πληγῇ ἐγερεῖς ἐθέλει
 ὁμοίως παίδεσθαι. Ἀχρηστον μὲν γὰρ δῆπου καὶ οἰ-
 κήτης καὶ στρατεύμα ἀπειθές ἵππος δὲ ἀπειθὴς οὐ μόνον
 ἀχρηστος ἀλλὰ πολλάκις καὶ ὅσαπερ προδότης διαπράτ-
 τεται. (7) Ἐπεὶ δὲ πολεμιστήριον ἵππον ὑπεθέμεθα
 ὠνεῖσθαι, ληπτέον πείραν ἀπάντων ὧσωνπερ καὶ ὁ πό-
 λεμος πείραν λαμβάνει. Ἔστι δὲ ταῦτα, τάφρους
 διαπηδᾶν, τειχία υπερβαίνειν, ἐπ' ὄχθους ἀνορούειν, ἀπ'
 ὄχθων καθάλλεσθαι καὶ πρὸς ἀνάντες δὲ καὶ κατὰ πρα-
 νοὺς καὶ πλάγια ἐλαύνοντα πείραν λαμβάνειν. Πάντα
 γὰρ ταῦτα καὶ τὴν ψυχὴν εἰ καρτερὰ καὶ τὸ σῶμα εἰ ὑγιὲς
 βασανίζει. (8) Οὐ μέντοι τὸν μὴ καλῶς πάνυ ταῦτα
 ποιοῦντα ἀποδοκιμαστέον. Πολλοὶ γὰρ οὐ διὰ τὸ μὴ
 δύνασθαι ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπειροὶ εἶναι τούτων ἐλλείπονται.
 Μαθόντες δὲ καὶ ἐθισθέντες καὶ μελετήσαντες καλῶς ἂν
 ταῦτα πάντα ποιοῖεν, εἰ γ' ἄλλως ὑγιὲς καὶ μὴ κακοὶ
 εἴεν. (9) Τούς γε μέντοι ὑπόπτας φύσει φυλακτέον.
 Οἱ γὰρ ὑπέρφοβοι βλάπτειν μὲν τοὺς πολεμικοὺς ἀπ'
 ἑαυτῶν οὐκ ἔωσι, τὸν δὲ ἀναβάτην ἐσφηλάν τε πολλὰ-
 κίς καὶ εἰς τὰ χαλεπώτατα ἐνέβαλον. (10) Δεῖ δὲ καὶ
 εἰ τίνα χαλεπότητα ἔχοι ὁ ἵππος, καταμανθάνειν, εἴτε
 πρὸς ἵππους εἴτε πρὸς ἀνθρώπους, καὶ εἰ δυσγάργαιός
 γε εἴη πάντα γὰρ ταῦτα χαλεπὰ τοῖς κεκτημένοις γί-
 νεται. (11) Τὰς δὲ γε τῶν χαλινώσεων καὶ ἀναβάσεων
 ἀποκωλύσεις καὶ ἄλλα δινεύματα πολλὰ ἂν εἴη μᾶλλον
 καταμάθοι τις εἰ πεπονηκότος ἤδη τοῦ ἵππου πάλιν πει-
 ρῶτο ποιεῖν ταῦτα ὅσαπερ πρὶν ἀρξασθαι ἵππεύειν.
 Ὅσοι δ' ἂν πεπονηκότες ἐθέλωσι πάλιν πόνους ὑπο-
 δέσθαι, ἱκανὰ τεκμήρια παρέχονται ταῦτα ψυχῆς καρ-
 τερεᾶς. (12) Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, ὅστις εὖπους μὲν
 εἴη, πρῶτος δὲ, ἀρκούντως δὲ ποδώκης, ἐθέλοι δὲ καὶ
 δύναιτο πόνους ὑποφέρειν, πειθόητο δὲ μάλιστα, οὗτος
 ἂν εἰκότως ἀλυπότατος τ' εἴη καὶ σωτηριώτατος τῶν
 ἀναβάτων ἐν τοῖς πολεμικοῖς. Οἱ δὲ ἢ διὰ βλαχείαν
 ἐλάσεως πολλῆς δεόμενοι ἢ διὰ τὸ ὑπέρθυμοι εἶναι πολ-
 λῆς θωπείας τε καὶ πραγματείας ἀσχυροὶ μὲν ταῖς
 χερσὶ τοῦ ἀναβάτου παρέχουσιν, ἀθυμίαν δ' ἐν τοῖς κιν-
 δύνους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ὅταν γε μὴν ἀγαθὸς ἵππον πρίηται τις καὶ οἰκὰς
 ἀγάγηται, καλὸν μὲν ἐν τοιούτῳ τῆς οἰκίας τὸν στα-
 θμὸν εἶναι ἔπου πλειστάκις ὁ δεσπότης ὄψεται τὸν ἵπ-
 πον· ἀγαθὸν δ' οὕτω κατεσκευασθαι τὸν ἵππωνα ὥστε
 μὴδὲν μᾶλλον ὅλόν τ' εἶναι τὸν τοῦ ἵππου σῖτον κλα-
 πῆναι ἐκ τῆς φάτνης ἢ τὸν τοῦ δεσπότου ἐκ τοῦ ταμι-
 είου. Ὁ δὲ τούτου ἀμελῶν ἐμοὶ μὲν ἑαυτοῦ δοκεῖ
 ἀμελεῖν· ὅλην γὰρ ὅτι ἐν τοῖς κινδύνους τοῦ αὐτοῦ σῶμα
 τῶν ἵππων ὁ δεσπότης παρακατατίθεται. (3) Ἔστι δὲ
 οὐ μόνον τοῦ μὴ κλέπεσθαι ἔνεκα τὸν σῖτον ἀγαθὸς ὁ
 ἐχυρὸς ἵππων, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅταν πῃ ἐκκομίσῃ τὸν σῖτον
 ὁ ἵππος φανερόν γίγνεται. Τούτου δ' ἂν τις αἰσθόμε-

inhibeatur, et an reverti velit. Hoc quoque non ignorari
 conducit, an excitatus ictu perinde, ac prius, parere velit.
 Quippe nullius usus est et famulus, et exercitus contumax :
 equus vero contumax non tantum inutilis est, sed etiam
 sæpenumero perpetrat ea quæ proditor solet. Et quando
 nobis equum bellatorem comparandum suscepimus, peri-
 culum ejus faciendum in omnibus, quæ in bello tentari
 consueverunt. Ea vero sunt, transilire fossas, superare
 muros, in tumultus evadere cum impetu, de tumulis desilire.
 Faciendum quoque periculum et sursum agitando per accli-
 via, et per declivia, et in transversum. Nam his omnibus
 et animus exploratur, an tolerans; et corpus, an sanum sit.
 Non tamen is, qui hæc non admodum bene præstat, reji-
 ciendus est. Etenim plerique, non quia non possint, sed
 quia rudes sint, in his deficient. At vero si didicerint, et
 adsuefacti sint, et exercitati, hæc omnia recte præstiterint;
 modo sani sint, et non ignavi. Suspicious tamen ab natura
 sunt cavendi. Nam qui valde formidolosi sunt, ut hostem
 de se laedi non sinunt, ita sæpenumero etiam in gravissima
 pericula coniecto sessori detrimentum attulerunt. Cogno-
 scendum quoque, num aliqua sævities insit equo, vel adver-
 sus equos vel adversus homines; et an se titillari non
 patiat. Etenim hæc omnia non possunt non iis esse gra-
 via, qui equum talem possident. An autem se frænari, et
 conscendi recuset, vel alio quo modo se agitet, multo faci-
 lius cognoverit aliquis, si post exhaustos ab equo labores
 rursus ea facere, quæ prius ante equitationem, adgrediat. Quippe
 si qui laboribus exhausti, iterum labores subire
 volunt; indicia satis idonea firmi ac tolerantis animi præ-
 bent. Ad summam, is equus, cui boni sunt pedes, qui
 mansuetus est, qui satis velox, qui sustinere labores velit
 et possit, ac maxime pareat, is in actionibus bellicis equiti
 haud dubie nec ullius rei gravis, et salutis auctor inprimis
 existet. Qui vero vel propter ignaviam multum impellendi
 sunt, vel propter animositatem nimiam magno cum labore
 demulcendi; pariter et negotium manibus equitis exhibent,
 et in periculis exanimant.

CAPUT IV.

Jam ubi quis equum sibi probatum comparaverit, ac do-
 mum duxerit; commodum erit, ea parte domus esse stabu-
 lum, ubi dominus equum creberrime conspiciet; commo-
 dum, sic equile construi, ut non magis equi pabulum e
 præsepi, quam domini cibus e penu subtrahi furto possit.
 Qua quidem in re qui negligens est, se ipsum negligere mihi
 videtur: nam perspicuum est, dominum in periculis equo
 corpus suum credere. Nec tantum hanc commoditatem
 habet equile munitum, ne pabulum furto subtrahatur; sed
 etiam ut constet, quando pabulum equus e præsepi dis-
 sipet. Id vero si quis sentiat, intelligat licet, vel corpus

νος γινώσκει ὅτι ἡ τὸ σῶμα ὑπεραιμουὶν δεῖται θερα-
πείας ἢ κομπον ἐνότος δεῖται ἀναπαύσεως ἢ χρυδαίσε
ἢ ἄλλη τις ἀρρώστια ὑποδύεται. Ἔστι δ' ὥσπερ
ἀνθρώπου, οὕτω καὶ ἵππου ἀρρώμενα πάντα εὐιατότερα
ἢ ἐπειδὴν ἐνσχιδρῶθῃ τε καὶ ἐξαμαρτῆθῃ τὰ νοσήματα.
(3) Ὡσπερ δὲ τῷ ἵππῳ σίτου τε καὶ γυμνασίῳ ἐπι-
μελετέον, ὅπως ἂν τὸ σῶμα ἰσχύη, οὕτω καὶ τοὺς
πόδας ἀσκητέον. Τὰ μὲν τοίνυν ὑγρά τε καὶ λεῖα
τῶν σταθμῶν λυμαίνεται καὶ ταῖς εὐρυέστιν ὀπλῆαις.
Δεῖ δὲ, ὡς μὲν μὴ ἢ ὑγρά, εἶναι ἀπόρρυτα, ὡς δὲ μὴ
λεῖα, λίθους ἔχοντα κατορυρυγμένους προσαλλήλους
παραπλησίους ὀπλῆαις τὸ μέγεθος. Τὰ γὰρ τοιαῦτα
σταθμὰ καὶ ἐρεστηκότων ἅμα στερεοὶ τοὺς πόδας.
(4) Ἐπειτά γε μὴν τῷ ἵπποκόμῳ ἐξακτέον μὲν τὸν
ἵππον ὅπου ψῆζει, μεταδετέον δὲ μετὰ τὸ ἀριστον ἀπὸ
τῆς φάτνης, ἢ ἥδιον ἐπὶ τὸ δαίπνον ἱ. Ὡδε δ' ἂν πῦ
δ' ἔξω σταθμὸς βέλτιστος εἴη καὶ τοὺς πόδας κρατύνοι,
εἰ λίθων στρογγύλων ἀμυιδόχμων, ὅσον μυαλίων ἀμά-
ξας τέτταρας ἢ πέντε χύδην καταβάλλοι, περιχειλώσας
σιδήρῳ, ὡς ἂν μὴ σκεδανύωνται. Ἐπὶ γὰρ τούτων
ἐστηκώς ὥσπερ ἐν δότῃ λιθῶδει αἰεὶ μέρος τῆς ἡμέρας
πορεύοιτο. (5) Ἀνάγκη δὲ καὶ ψυχόμενον καὶ μυο-
πίζόμενον γρησθαι ταῖς ὀπλῆαις καθάπερ ὅταν βαδίῃ.
Καὶ τὰς γελιδόνας δὲ τῶν ποδῶν οἱ οὕτω χειρμενοὶ
λίθοι στερεοῦσιν. Ὡς δὲ περὶ τῶν ὀπλῶν ὅπως κα-
τεραῖ εἰσονται, οὕτω καὶ περὶ τῶν στομάτων ὅπως μα-
λακὰ ἔσται ἐπιμελεῖσθαι δεῖ. Τὰ δ' αὐτὰ ἀνθρώπου
τε σάρκα καὶ ἵππου ἀπαλύνει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Ἴππικὸς δὲ ἀνδρὸς ἡμῖν δοκεῖ εἶναι καὶ τὸν ἵππο-
λόμον πεπαυδεῦσθαι ἃ δεῖ περὶ τὸν ἵππον πράττειν.
Πρῶτον μὲν τοίνυν τῆς ἐπιτρανιδίως φορβειᾶς ἐπίστα-
σθαι αὐτὸν δεῖ μήποτε τὸ ἅμα ποιεῖσθαι ἐνθαπερ ἢ
κορυφαία περιτίθεται. Πολλὰς γὰρ κνῶν ὁ ἵππος
ἐπὶ τῇ φάτνῃ τὴν κεφαλὴν, εἰ μὴ ἀσινὴς ἢ φορβειὰ
περὶ τὰ ὦτα ἔσται, πολλὰς ἂν ἐλκῃ ποιεῖν. Ἐλ-
κουμένων γε μὴν τούτων ἀνάγκη τὸν ἵππον καὶ περὶ
τὸ χαλινεῦσθαι καὶ περὶ τὸ ψήγεσθαι δυσκολώτερον
εἶναι. (2) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ τετάχθαι τῷ ἵπποκόμῳ
καθ' ἡμέραν τὴν κόπρον καὶ τὰ ὑποστρώματα τοῦ ἵπ-
που ἐκφέρειν εἰς ἐν χωρίον. Τούτο γὰρ ποιῶν αὐτὸς
τ' ἂν ἔσται ἀπαλλάττοι καὶ ἅμα τὸν ἵππον ὠφελοῖ.
(3) Εὐδέναι δὲ χρὴ τὸν ἵπποκόμον καὶ τὸν κημὸν περι-
τιθέναι τῷ ἵππῳ, καὶ ὅταν ἐπὶ ψῆζιν καὶ ὅταν ἐπὶ
καλίστρῳ ἐξάγῃ. Καὶ αἰεὶ δὲ ὅποι ἂν ἀρχλίνωτον
ἀγῇ κημὸν δεῖ. Ὁ γὰρ κημὸς ἀναπνέει μὲν οὐ κοι-
λῶει, δάκνει δὲ οὐκ ἔσθ'· καὶ τὸ ἐπιβουλεύειν δὲ περι-
καίμενος μᾶλλον ἐξαίρει τῶν ἵππων. (4) Καὶ μὴν
δεσμεύειν τὸν ἵππον ἀνωθεν τῆς κεφαλῆς δεῖ. Πάντα
γὰρ ὅποια ἂν δυσκόλῃ ἢ περὶ τὸ πρόσωπον ὁ ἵππος
ἐκνεύειν πέφυκεν ἄνω. Ἐκνεύον γε μὴν οὕτω δεδε-

ejus sanguinis nimium abundans, remedii alicujus indige re,
vel lassum quiete reficiendum, vel cruditatem alicujus
quendam languorem obrepere. Sunt autem omnia non aliter
atque in homine, magis ab initio etiam in equo curabilia,
quam ubi vel inhæserit morbi firmius, vel in eis peccatuma
fuert. Quemadmodum vero et pabuli, et exercitiorum
equi ratio haberi debet, ut corpus robustum efficiatur; ita
pedes quoque muniendi sunt. Humida laviaque stabula
bonas etiam a natura corrumpunt ungulas. Itaque ne sta-
bula sint humida, declivia esse debent; ne lavia, lapides
conjunctim defossos habere, magnitudine pares ungulis.
Nam hujusmodi stabula pedes insistentium lapidibus equo-
rum solidiores efficiunt. Secundum hæc in eum locum
equus educendus euratori, ubi destringatur; et post prandii
pabulum solutis loris removendus a præsepi, quo jucu-
dius ad pabulum vespertinum accedat. Sic autem et sta-
bulum exterius optimum erit, et equi pedes corroborabit,
si lapidum rotundorum palmarium, minæ fere pondus
habentium, plaustra quatuor aut quinque passim subster-
nas, et ferreo labro includas, ne diffundantur. Quippe
dum his institerit, nunquam non diei partem aliquam velut
in via lapidea ingrediendo exigit. Necesse est etiam, ut
ungulis perinde utatur, dum et destringitur, et pungitur,
atque inter incedendum. Pedum quoque ranulæ a lapidi-
bus hoc modo substratis solidantur. Sicut autem ungula-
rum, quo firmæ sint; ita etiam oris, ut sit tenerum, cura
geri debet. Eadam vero et hominis carnem, et os equi
tenerius efficiunt.

CAPUT V.

Videtur etiam nobis viri equestris esse, ut equisonem
edoctum habeat, quomodo cum equo sit agendum. Ac
primum scire hunc oportet, nunquam præsepialis capistri-
nodum ea parte capitis adstringendum, cui verticis habene
adhiberi solent. Quum enim equus ad præsepe frequenter
caput scabere consueverit, nisi capistrum auribus ita sit
adplicatum, ut non noceat, sæpenumero partes illas exulcerat.
Ob eas autem exulcerationes fieri necesse est, ut equus et
ad frenandum et ad destringendum se difficiliorem præbeat.
Fuerit hoc quoque bonum, ut equiso mandatum efferendi
quotidie limi, et stramentorum equi, unum aliquem in lo-
cum, habeat. Id enim si faciat, simul eo labore nullo ne-
gotio defungetur, et equo proderit. Etiam sciat equiso
camum equum admovendum, sive ad destrictionem, seu ad
volutabrum educat. Adeoque semper, quocumque duxerit
equum sine freno, camum adhibere debet. Quippe camus
ut respirationem non impedit, ita mordere non sinit: idem-
que si equis adhibitus sit, magis ab insidiis homini struen-
dis avocatur. Supra caput adligari debet equus. Nam omnia,
quæ circum os equo molesta contingunt, sursum elato
capite declinare solet. Itaque sic adligatus si quid declinet,

μένος γὰρ μᾶλλον ἢ διασπᾶ τὰ δεσμά. (6) Ἐπειδὴν δὲ ψήχῃ, ἀρχεσθαι μὲν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς χαίτης· μὴ γὰρ καθαρῶν τῶν ἄνω ὀντων μάταιον τὰ κάτω καθαίρειν. Ἐπειτα δὲ κατὰ μὲν τὸ ἄλλο σῶμα πᾶσι τοῖς τῆς καθάρσεως ὀργάνοις ἀνιστάντα δεῖ τὴν τρίχα σοβεῖν τὴν κόνιν οὐ κατὰ φύσιν τῆς τριχὸς τῶν δ' ἐν τῇ βράχει τριχῶν ἄλλω μὲν ὀργάνῳ οὐδενὶ δεῖ ἅπτεσθαι, ταῖς δὲ χερσὶ τρίβειν καὶ ἀπαλύνειν ἥπερ φύσει κέλονται· ἥμισυ γὰρ ἂν βλάπτει τὴν ἔδραν τοῦ ἵππου. (6) Ὑδατι δὲ καταπλύνειν τὴν κεφαλὴν χρή· ὁσπύδης γὰρ οὐσα εἰ σιδήρῳ ἢ ξύλῳ καθαίροιτο, λυποῖ ἂν τὸν ἵππον. Καὶ τὸ προκόμιον δὲ χρή βρέχειν· καὶ γὰρ αὐταὶ εὐμήχεις οὐσαι αἱ τρίχες ὄραν μὲν οὐ κωλύουσι τὸν ἵππον, ἀποσοβοῦσι δὲ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ λυποῦντα. Καὶ τοὺς θεοὺς δὲ οἰεσθαι χρή δεδωκέναι ταύτας τὰς τρίχας ἵππῳ ἀντὶ τῶν μεγάλων ὤτων ἃ ὄνοις τε καὶ ἡμιόνοις ἔδωσαν ἀλεξητήρια πρὸ τῶν ὀμμάτων. (7) Καὶ οὐρὰν δὲ καὶ χαίτην πλύνειν χρή, ἐπεὶ περ αὖξιν δεῖ τὰς τρίχας, τὰς μὲν ἐν τῇ οὐρᾷ, ὅπως ἐπὶ πλείστον ἐκινούμενος ἀποσοβῇται ὁ ἵππος τὰ λυποῦντα, τὰς δὲ ἐν τῇ τραχήλῳ, ὅπως τῷ ἀνὰ βάτῃ ὡς ἀφρονωτάτῃ ἀντιληψίς ᾤ. (8) Δέδοται δὲ παρὰ θεῶν καὶ ἀγλαίας ἕνεκα ἵππῳ χαίτη καὶ προκόμιον δὲ καὶ οὐρά. Τεκμήριον δὲ αἱ γὰρ ἀγλαΐαι τῶν ἵππων οὐχ ὁμοίως ὑπομένουσι τοὺς ὄνους ἐπὶ τῇ ὀχείᾳ ἕως ἂν κομῶσιν. Οὐ ἕνεκα καὶ ἀποχεῖρουσι πρὸς τὴν ὀχείαν τὰς ἵππους ἀπαντες οἱ ὀνοδοτοῦντες. (9) Γῆν γε μὴν τῶν σκελῶν κατὰ πλυσιν ἀφαιρούμεν ὥφελει μὲν γὰρ οὐδὲν, βλάπτει δὲ τὰς ὀπλὰς ἢ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βρέξις. Καὶ τὴν ὑπὸ γαστέρα δὲ ἄγαν καθαροῖν μισοῦν χρή· αὕτη γὰρ λυπεῖ μὲν μάλιστα τὸν ἵππον, ὅσῳ δ' ἂν καθαρώτερα ταῦτα γίνηται, τοσοῦτω πλείονα τὰ λυποῦντα ἀθροίζει ὑπὸ τὴν γαστέρα. (10) ἢν δὲ καὶ πᾶν διαπονήσῃται τις ταῦτα, οὐ φθάνει τε ἐξαγόμενος ὁ ἵππος καὶ εὐθὺς ὁμοίος ἐστὶ τοῖς ἀκαθάρτοις. Ταῦτα μὲν οὖν ἔαν χρή. Ἀρκεῖ δὲ καὶ ἡ τῶν σκελῶν ψῆξις αὐταῖς ταῖς χερσὶ γιγνομένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Δηλώσομεν δὲ καὶ τοῦτο ὡς ἂν ἀβλαβέστατα μὲν τις ἑαυτῷ, τῷ δ' ἵππῳ ὠφελιμώτατα ψήχοι. Ἦν μὲν γὰρ εἰς τὸ αὐτὸ βλέπων τῷ ἵππῳ καθαίρη, κίνδυνος καὶ τῷ γόνει καὶ τῇ ὀπλῇ ἐς τὸ πρόσωπον πληγῆναι. (2) ἢν δὲ ἀντὶ τῷ ἵππῳ ὄρων καὶ ἔξω τοῦ σκέλους ὅταν καθαίρη κατὰ τὴν ὠμοπλάτην καθίζων ἀποτρίβῃ, οὕτω πάθοι μὲν ἂν οὐδὲν, δύναιτο δ' ἂν καὶ τὴν χελιδόνα τοῦ ἵππου θεραπεύειν ἀναπτύσσων τὴν ὀπλήν. (3) Ὡς δ' αὐτως καὶ τὰ ὀπισθεν σκελὴ καθαίρειτω. Εἰδέναι δὲ χρή τὸν περὶ τὸν ἵππον ὅτι καὶ ταῦτα καὶ τὰλλα πάντα ὅσα πράττειν δεῖ ὡς ἥμισυ χρή κατὰ τὸ πρόσωπόν τε καὶ οὐρὰν ποιήσονται προσεῖναι· ἢν γὰρ ἐπιχειρῇ ἀδικεῖν, κατ' ἀμφοτέρω ταῦτα κρείττων ὁ

laxat potius vincula, quam rumpit. Strigili usus, a capite ac juba incipiat. Nam frustra sit inferiora purgare, si superiora necdum munda sint. Deinde reliquo corpore cunctis ad expurgandos equos factis instrumentis erigere pilos, et pulverem extergere contra naturam pilorum debet: at spinæ pilos alio nullo tanget instrumento, nisi quod manibus eos fricabit, et secundum naturalem eorum situm emolliet. Quippe sic illam in equo sellam quam minimum læserit. Aqua caput eluendum est. Quum enim osseum sit dolorem sentiet equus, si ferro vel ligno purgetur. Capronæ quoque sunt humectandæ. Quum enim prolixæ sint hi capilli, sicut equum in adspiciendo non impediunt, ita depellunt ab oculis, si qua molesta his accident. Deos quoque putandum hos equo capillos aurium magnarum loco dedisse, quas asinis et mulis ad depellendas oculorum injurias concesserunt. Eluenda quoque cauda cum juba, quo capilli crescant; caudæ quidem, ut eam longissime porrigens equus, abigere molesta possit; colli vero, ut admniculum, quod adprehendat consensor, copiosum habeat. Etiam venustatis causa divinitus equo juba, capillus anterior, cauda contigit. Ejus argumentum hoc fuerit, quod equæ armentales non perinde asinos ad coitum admittant, dum comatæ sunt. Propterea tondent ad coitum equas omnes illi, qui volunt ut ab asinis inessantur. Crura ceteris membris abluendis eximimus. Ut enim utilitatis nihil habet, ita etiam noxia est ungularum humectatio quotidiana. Nimia quoque re-purgatio eorum, quæ sub alvo sunt, moderanda. Nam equo maximam illa molestiam exhibet, et quo partes cæ mundiores fuerint, eo plura sub alvo dolorem equo concitantia colligunt. Quod si maxime laborem in his perpetuum aliquis impenderit, non prius educitur equus, quin statim similis sit immundis. Quapropter hæc omittenda sunt. Crurum quoque deteratio, quæ duntaxat fit ipsis manibus, sufficit.

CAPUT VI.

Indicabimus hoc etiam, quemadmodum aliquis suo cum damno minimo, et equi commodo maximo, defricatione utatur. Nam ita si detergat sordes, ut in eandem cum equo spectet partem; periculum erit, ne in faciem ab equo tum genu tum ungula percutiatur. Sin adversus equum intuens, et extra crus ipsum inter tergendum ad scapulam constitutus defricaverit, nec ipse damni hoc modo quidquam acceperit, et possit itidem equi ungulam aperiendo ranulæ remedium adferre. Similiter et crura posteriora purget. Verum id observet qui versatur apud equum, et hæc et alia sane omnia, quæ fieri oportet, minime sic faciunda ut a fronte et a tergo accedatur: quippe si nocere homini equus adgredia-

ἵππος ἀνθρώπου. Ἐκ πλαγίου δ' ἂν τις προσὼν ἀβλαβέστατα μὲν ἑαυτῷ, πλείεστα δ' ἂν ἵππῳ δύναιτο χρῆσθαι. (1) Ἐπειδὴν γε μὴν ἄγειν δέη τὸν ἵππον, τὴν μὲν ὀπίσθεν ἀγωνίην διὰ τὰς οὐκ ἐπαινούμεν ὅτι τῷ μὲν ἄγοντι οὕτως ἤκιστα ἐστὶ φυλάσσειν, τῷ δ' ἵππῳ οὕτω μάλιστα ἔξεστι ποιῆσαι ὅτι, ἂν βούληται. (2) Τὸ δ' αὖ ἐμπροσθεν μακρῷ βυταγωγεῖ προΐοντα διδάσκειν ὑψηγεῖσθαι τὸν ἵππον διὰ τὰς αὖ ψέγουμεν. Ἐξεστὶ μὲν γὰρ τῷ ἵππῳ καθ' ὅπότερ' ἂν βούληται τῶν πλαγίων κακουργεῖν, ἔξεστι δὲ ἀναστρεφόμενον ἀντίον γίγνεσθαι τῷ ἄγοντι. (3) Ἀνθρώποι δὲ ὅλ' ἵπποι πῶς ἂν ποτε ἀλλήλων δύναιντο ἀπέχεσθαι οὕτως ἀγόμενοι; ἔκ πλαγίου δὲ ἵππος ἐπισθῆναι παράγειναι ἤκιστα μὲν ἂν καὶ ἵππους καὶ ἀνθρώπους δύναιτ' ἂν κακουργεῖν, κάλλιστα δ' ἂν παρεσκευασμένος τῷ ἀναβάτῃ εἶη καὶ εἰ ποτε ἐν τάχει ἀναβῆναι δεήσειεν. (4) Ἴνα δὲ ὁ ἵπποκόμος καὶ τὸν χαλινὸν ὀρθῶς ἐμβάλλῃ, πρῶτον μὲν πρὸς τὸν κατὰ τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἵππου ἔπειτα τὰς μὲν ἡνίας περιβαλὼν περὶ τὴν κεφαλὴν καταθέτω ἐπὶ τῇ ἀκρωμίᾳ, τὴν δὲ κορυφαίαν τῇ δεξιᾷ αἰρέτω, τὸ δὲ στόμιον τῇ ἀριστερᾷ προσφερέτω. (5) Κἂν μὲν δέχηται, ὅλγον ὅτι περιτιθέμεναι δεῖ τὸν κεκρύφαλον· ἐὰν δὲ μὴ ὑποτάσσῃ, ἔχοντα δεῖ πρὸς τοῖς ὀδοῦσι τὸν χαλινὸν τὸν μέγαν δάκτυλον τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς εἶσω τῆς γνάθου τῷ ἵππῳ ποιῆσαι. Οἱ γὰρ πολλοὶ τούτου γιγνομένου χαλῶσι τὸ στόμα. Ἦν δὲ μηδ' οὕτω δέχεται, πιεσάτω τὸ χεῖλος περὶ τῷ κυνόδοντι. Καὶ πάνυ τινὲς ὀλίγοι οὐ δέχονται τοῦτο πάσποντες. (6) Δεδιδάχθω δὲ καὶ τὰς δὲ ἵπποκόμος, πρῶτον μὲν μήποτε αἶεν τῆς ἡνίας τὸν ἵππον· τοῦτο γὰρ ἑτερογνάθους ποιεῖ· ἔπειτα δὲ ὅσον δεῖ ἀπέχειν τὸν χαλινὸν τῶν γνάθων. Ὁ μὲν γὰρ ἄγαν πρὸς αὐταῖς τυλοῖ τὸ στόμα, ὥστε μὴ εὐαίσθητον εἶναι, ὁ δὲ ἄγαν εἰς ἄκρον τὸ στόμα καθιέμενος ἐξουσίαν παρέχει συνδάκνοντι τὸ στόμιον μὴ πείθεσθαι. (7) Χρὴ δὲ τὸν ἵππον μὴ κατὰ τοιαύτα παροξύνειν, εἰ τι δεῖ ποιεῖν. Οὕτω γὰρ ὅλ' μέγα ἐστὶ τὸ λαμβάνειν ἐθέλειν τὸν ἵππον τὸν χαλινὸν, ὥς ὁ μὴ δειγόμενος παντάπασιν ἄχρηστος. (8) Ἦν δὲ μὴ μόνον ὅταν πονεῖν μέλλῃ χαλινῶναι, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπὶ τὸν σῖτον καὶ ὅταν ἐξ ἵπποσίας εἰς οἶκον ἀπάγῃται, οὐδὲν ἂν εἴη θυμαστὸν εἰ ἀρπάξῃ τὸν χαλινὸν αὐτόματος προτεινόμενον. (9) Ἀγλὸν δὲ τὸν ἵπποκόμον καὶ ἀναβάλλειν ἐπίστασθαι τὸν Περσικὸν τρόπον, ὅπως αὐτὸς τε ὁ δεσπότης, ἢν ποτε ἀρρώστῃσιν ἢ πρεσβύτερος γένηται, ἔρχῃ τὸν εὐπετῶς ἀναβιβάζοντα, καὶ ἄλλῳ ἢν τι βούληται τὸν ἀναβαλόντα ἐπιχαίρειν. (10) Τὸ δὲ μήποτε σὺν ὀργῇ τῷ ἵππῳ προσφέρεσθαι, ἐν τοῦτο καὶ διδάχμας καὶ ἔθισμα πρὸς ἵππον ἄριστον. Ἀπρονόητον γὰρ ἡ ὀργή, ὥστε πολυλάκις ἐξεργάζεται ὧν μεταρθεῖν ἀνάγκη. (11) Καὶ ὅταν δὲ ὑποπεισὺς τι ὁ ἵππος μὴ θέλῃ πρὸς τοῦτο προσεῖναι, διδάσκειν δεῖ ὅτι οὐ δεινὰ ἐστὶ, μάλιστα μὲν [οὖν] ἵππῳ εὐχαρδῶν· εἰ δὲ μὴ, ἀπτόμενον αὐτὸν τοῦ δεινοῦ δοκούντος εἶναι καὶ τὸν ἵππον πρᾶως προσ-

tur, ab utraque parte viribus homine superior est. At si quis a latere adierit, is minime cum damno suo, multa cura equo poterit agere. Jam ubi ducendus est equus, ut aliquis a tergo sequens cum ducat, propterea non probamus. quia ductor hoc modo minime sibi cavere potest, et equo facere nullo negotio licet omnia quae vult. Rersus ut aliquis antecedentem a fronte, longo cum loro ductorio doceat equum praere, propter has causas reprehendimus: quod equo nocere liceat utrocumque velit a latere, atque etiam se convertere possit, et in ductorem adversus irruere. Quod si plures equi sic ducantur, quinam fiet ut a se invicem abstineant? Qui vero a latere duci consuevit equus, is minime nec equos nec homines laedere possit, et equiti commodissime paratus ad manum fuerit, si quando celeriter in eum sit adscendendum. Ut autem curator equo frenum etiam recte injiciat, ad laevum latus equi primum accedat; deinde habenas circum caput injectas, in summis armis deponat, verticisque lorum dextra tollat, lava autem lupos admoveat. Hos si admittat, totum freni reticulum ei scilicet induendum erit. Sin os pandere nolit, frenum equi dentibus adhibendo digitus maximus sinistrae manus buccae inseratur. Nam plerique, si hoc fiat, os lavant. Si ne ita quidem admittat, labrum ad dentem, qui caninus dicitur, premat. Parcissimi quidem, si hoc eis accidat, frenum non recipiunt. Etiam in his instructus sit curator: primum, ne ducat equum habenae fune altero: sic enim pars oris altera fit durior: deinde, ut a maxillis intervallo conveniente frenum absit. Nam si valde maxillis incumbat, ori callum obducit, adeo ut sensum perdat; at si nimis ad os extremum demittatur, potestatem praebet equo se contumaciter gerendi, si frenum simul mordeat. In talibus vero minime irritari debet equus, si quid elaborari oportet. Quippe tantum in hoc momenti situm est, ut equus admittere frenum velit, ut si quis non admittat, omnino inutilis sit. Quod si non tantum frenetur, ubi laborandum est equo, verum etiam quum ad pabulum ducitur, et quum ex agitatione domum reducitur; mirum non sit, frenum oblatum ab eo sponte rapi. Bonum hoc quoque, scire curatorem, quo pacto sessor more Persico in equum sustollendus sit: ut et ipse dominus, si morbo languescat, aut aetate provecior fiat, habeat hominem, a quo facile imponatur in equum: et alteri, cui velit, gratificari queat hominem concedendo a quo sustollatur. Unum autem hoc ad equos et praeceptum et institutum est optimum, nunquam ut iracunde cum equo agatur. Nam ira quiddam est inconsideratum. Itaque saepenumero facit ea quorum poenitere necesse sit. Quum etiam suspectum aliquid habens equus, id adire non vult; docendus est, in eo nihil esse terribile, praesertim equo animoso: sin id fieri nequeat, equitem ipsum attingere oportet id, quod terribile videtur, equum leniter adducendo.

ἀγροντα. (16) Οἱ δὲ πληγαῖς ἀναγκάζοντες ἔτι πλείω φόβον παρέχουσιν. Οἴονται γὰρ οἱ ἵπποι, ὅταν τι καλεπὸν πάσχωσιν ἐν τῷ τοιούτῳ, καὶ τούτου τὰ ὑποπευδόμενα αἷτια εἶναι. (16) Ἐπειδὴν γε μὴν ὁ ἵππος τὸν ἵππον παραδῶ τῷ ἀναβάτῃ, τὸ μὲν ἐπίστασθαι ὑποβιάζεσθαι τὸν ἵππον, ὥστε εὐπετὲς εἶναι ἀναδῆναι, οὐ μεμφόμεθα· τὸν γε μέντοι ἵππεά νομίζομεν χρῆναι μελετᾶν καὶ μὴ παρέχοντος ἵππου δύνασθαι ἀναβαίνειν. Ἄλλοτε μὲν γὰρ ἄλλοις ἵππος παρὰπίπτει, ἄλλοτε δὲ ἄλλως ὁ αὐτὸς ὑπηρετεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Ὅταν γε μὴν παραδέχεται τὸν ἵππον ὡς ἀναβησόμενος, νῦν αὖ γράφομεν ὅσα ποιῶν ὁ ἵππεὺς καὶ ἑαυτῷ καὶ τῷ ἵππῳ ὠφελιμώτατος ἂν ἐν τῇ ἵππειᾳ εἴη. Πρῶτον μὲν τοῖνον τὸν βυταγωγέα χρὴ ἐκ τῆς ὑποχλινιδίας ἢ ἐκ τοῦ ψαλίου ἡρτημένον εὐτρεπῇ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα λαβεῖν, καὶ οὕτω χαλαρὸν ὡς μήτ' ἂν ἀνιμῶν τῶν τριχῶν παρὰ τὰ ὠτα λαβόμενος μέλλῃ ἀναδῆσεσθαι, μήτε ἂν ἀπὸ δόρατος ἀναπηδᾷ, σπᾶν τὸν ἵππον. Τῇ δεξιᾷ δὲ τὰς ἡνίας παρὰ τὴν ἀκρωμῖαν λαμβανέντῳ ὁμοῦ τῇ χαίτῃ, ὅπως μὴδὲ καθ' ἓνα τρόπον ἀναβαίνων σπᾶσθαι τῷ χαλινῷ τὸ στόμα τοῦ ἵππου. (2) Ἐπειδὴν δὲ ἀνακουφίσῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀνάβασιν, τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἀνιμάτω τὸ σῶμα, τὴν δὲ δεξιὰν ἐκτείνων συνεπαίρετω ἑαυτὸν, οὕτω γὰρ ἀναβαίνων οὐδὲ ὀπισθεν αἰσχροῖν θέαν παρέξει, συγκεκαμμένῳ δὲ τῷ σκέλει, καὶ μὴδὲ τὸ γόνυ ἐπὶ τὴν ῥάχιν τοῦ ἵππου τιθέτω, ἀλλ' ὑπερβησάτω ἐπὶ τὰς δεξιὰς πλευρὰς τὴν κνήμην. Ὅταν δὲ περιενέγκῃ τὸν πόδα, τότε καὶ τῷ γλουτῷ καταθέτω ἐπὶ τὸν ἵππον. (3) Ἦν δὲ τύχῃ ὁ ἵππεὺς τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἄγων τὸν ἵππον, τῇ δὲ δεξιᾷ τὸ δόρυ ἔχων, ἀγαθὸν μὲν ἡμῖν δοκεῖ εἶναι τὸ καὶ ἐκ τῶν δεξιῶν μελετᾶσαι ἀναπηδᾶν. Μαθεῖν δ' οὐδὲν δεῖ ἄλλο ἢ ὅ μὲν τότε τοῖς δεξιοῖς τοῦ σώματος ἐπολεῖ τοῖς ἀριστεροῖς ποιεῖν, ὃ δὲ τότε τοῖς ἀριστεροῖς τοῖς δεξιοῖς. (4) Τούτου δ' ἕνεκα καὶ ταύτην ἐπαινοῦμεν τὴν ἀνάβασιν, ὅτι ἅμα τε ἀναβεβηκὼς ἂν εἴη καὶ κατεσκευασμένος πάντα, εἴ τι δεοί ἐξαίφνης πρὸς πολεμίου ἀγωνίζεσθαι. (5) Ἐπειδὴν γε μὴν καθίσταται ἔάν τε ἐπὶ ψιλοῦ ἔάν τε ἐπὶ τοῦ ἐπιπικίου, οὕτω ὥσπερ ἐπὶ τοῦ δίφρου ἔδραν ἐπαινοῦμεν, ἀλλὰ τὴν ὥσπερ ὀρθὸς ἂν διαβεβηκὼς εἴη τοῖν σκελοῖν. Τοῖν τε γὰρ μηροῖν οὕτως ἂν ἔχοιτο μᾶλλον τοῦ ἵππου, καὶ ὀρθὸς ὢν ἐρρωμενεστέρας ἂν δύναιτο καὶ ἀκοντίζειν καὶ πατάζειν ἀπὸ τοῦ ἵππου, εἰ δεοί. (6) Χρὴ δὲ καὶ γαλῶν ἀπὸ τοῦ γόνατος ἀφεῖσθαι τὴν κνήμην σὺν τῷ ποδί. Σκληρὸν μὲν γὰρ ἔχων τὸ σκέλος εἰ προσκόψει τῷ προσκεκλασμένῳ ἂν εἴη· ὑγρὰ δὲ οὕσα ἡ κνήμη, εἴ τι καὶ προσπίπτῃ αὐτῇ, ὑπείκει ἂν καὶ τὸν μηρὸν οὐδὲν μετακινῶν. (7) Δεῖ δὲ τὸν ἵππεά καὶ τὸ ἀνωθεν τῶν ἑαυτοῦ ἰσχυίων σῶμα ὡς ὑγρότατον ἐθέλειν εἶναι. Οὕτω γὰρ ἂν ποιεῖν τέ τι μᾶλλον δύναιτο, καὶ

Qui vero verberibus eos cogunt, etiam majorem metum incutiunt. Putant enim equi, quum interim aliquid grave ferunt, etiam id ab illo, quod suspectum habent, proficisci. Quum sessori curator equum tradit, non improbamus sane, si norit equum sic ei subjicere, quo facilis adscensus sit. Ipsum tamen equitem in hoc exercere se debere ducimus, ut etiam equo ascensum non præbente conscendere possit. Nam aliquando alius atque alius equus ei contingit, aliquando idem equus aliter imperatum facit.

CAPUT VII.

Jam quum eques aliquis acceperit equum, tanquam in eum consensurus; scribemus modo, quæ facere debeat eques, ut in equitando tam sibi quam equo plurimum conferat. Primo lorum ductorium, vel ad menti catenulam, vel ad fræni partem nares superne cingentem religatum, commodè manu sinistra sumat, et ita laxum, ut nec in adscendenti conatu, dum jubis ad aures equi prebentis se subleuat, nec per hastam insiliens, equum convellat. Dextra sumat habenas juxta summos armos simul cum juba, ne ullo modo inter adscendendum os equi fræno torqueat. Posteaquam ad consensum se leviorē reddiderit, sinistra corpus subleuet; simul dextram extendens, se sustollat. Nam ita conscendens, ne a tergo quidem deforme spectaculum exhibebit. Et fiant hæc inflexo crure, ne genu quidem in equi dorsum imponendo; sed in latus dextrum tibia trajiciatur. Ubi pedem circumactum in alteram partem transtulerit, tunc etiam equo clunes imponat. Bonum quoque nobis esse videtur, ut etiam a dextro latere in equum insiliendi usum aliquis sibi paret; si forte contingat, ut eques sinistra ducat equum, hastam dextra teneat. Nec aliud hic discendum, quam ut sinistris partibus corporis ea peragat, quæ illic dextris faciebat; quæ sinistris illic, jam dextris hic agat. Et laudamus hanc adscensionem, propterea quod hoc modo simul atque conscenderit equum, paratus sit ad omnia, si forte subito pugnandum sit adversus hostes. Ubi jam insederis vel equo nudo, vel ephippio, non laudamus sessionem, qualis est in sella; sed eam, quasi stes erectus cruribus divaricatis. Sic enim et femoribus equo firmitus adhærebit, et erectus tam jacula vibrare quam ferire validius ex equo, si ferat usus, poterit. Tibiam quoque cum pede fluxam ac liberam inde usque a genu demittere oportet. Nam si quis crure rigido in aliquid impperit, etiam crus fortasse fregerit. At tibia flexa, licet aliquid in eam impingat, et cedere possit et femur lora suo non moverit. Debet etiam eques ita corporis sui partes, quæ supra coxas sunt, exercere consuefaciendo, ut quam maxime sint agiles. Sic enim et laboribus magis sufficerit,

εἰ ἔλκοι τις αὐτὸν ἢ ὀλοή, ἤττον ἂν σφάλλοιο. (8) Ἐπειδὴν γὰρ μὴν καθίζηται, πρῶτον μὲν ἡρεμεῖν δεῖ διδάσκειν τὸν ἵππον, ὥς ἂν καὶ υποσπᾷσθαι ἦν τι δεῖται, καὶ τὰς ἡνίας ἰσώσθαι, καὶ τὸ δόρυ λάβῃ ὡς ἂν ευφροτάτων εἴη. Ἐπειτα δὲ ἐρέτω τὸν ἀριστερὸν βραχίονα πρὸς ταῖς πλευραῖς· οὕτω γὰρ εὐσταθέστατος τὸς τὸ ἵππου ἐστὶ καὶ ἡ χεὶρ ἐγκρατεστάτη. (9) Ἡνίας γὰρ μὴν ἐπαινοῦμεν ὅποιοι ἴσται τὲ εἰσι καὶ μὴ ἀσθενεῖς· μὴδὲ ὀλισθηραὶ μὴδὲ παχρεῖαι, ἵνα καὶ τὸ δόρυ ὅταν δέξῃ δέρεσθαι ἡ χεὶρ δύνηται.

10. Ὅταν δὲ προχωρεῖν σημήνη τῷ ἵππῳ, βᾶδην μὲν ἀρχέσθω· τοῦτο γὰρ ἀταρακτότατον. Ἡνωρεῖτω δὲ, ἢ μὲν κυρταγωνότερος ἢ ὁ ἵππος, ἀνωτέρω ταῖς χερσίν, ἢ δὲ μᾶλλον ἀνακεικυρῶς, κατωτέρω· οὕτω γὰρ ἂν μάλιστα κοσμοῖται τὸ σχῆμα. (11) Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν αὐτοῦ διαιτρογᾶζον διαγαλῶν· ἢ ἂν ἀλυπότατα τὸ σῶμα καὶ εἰς τὸ ἐπιρραχόδορον εἶναι ἤδιστ' ἂν ἀρικνοῖτο. Ἐπειδὴ περ καὶ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἀρχέσθαι εὐδοκιμώτερον, ὥδ' ἂν μάλιστα ἀπὸ τούτων ἀρχοῖτο εἰ διατρογᾶζοντος μὲν, ὅποτε ἀναβαίνει τῷ ἀριστερῷ, τότε σημαίνει τῷ ἵππῳ τὸ ἐπιρραχόδορον. (12) Τὸ γὰρ ἀριστερὸν μέλλον αἶρειν εἰς τοῦτου ἂν ἀρχοῖτο· καὶ ὅποτε ἐπὶ τὰ εὐδυνια ἀναστρέφει, τότε καὶ τῆς ἐπισκλήσεως ἂν ἀρχοῖτο. Καὶ γὰρ πέφυκεν ὁ ἵππος εἰς μὲν τὰ δεξιὰ στρεφόμενος τοῖς δεξιῖς ἀγχεῖσθαι, εἰς εὐδυνια δὲ τοῖς ἀριστεροῖς. (13) Ἰππασίαν δ' ἐπαινοῦμεν τὴν πέδην καλουμένην. Ἐπ' ἀμφοτέρω γὰρ τὰς γνάθους στρέφεσθαι ἐθέλει. Καὶ τὸ μεταβάλλεσθαι δὲ τὴν ἱππασίαν ἀγαθόν, ἵνα ἀμφοτέραι αἱ γνάθοι καθ' ἑκάτερον τῆς ἱππασίας ἰσάζονται. (14) Ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ τὴν ἑτερομήκη πέδην μᾶλλον τῆς κυκλωτοῦς. Ἰδιον μὲν γὰρ οὕτως ἂν στρέφοιτο ὁ ἵππος ἢ ἢ πλήρης ὢν τοῦ εὐθιῆς, καὶ τὸ τε ὀρθοδρομεῖν καὶ τὸ ἀποκαμπτεῖν ἄμα μελετῶν. (15) Δεῖ δὲ καὶ ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς στροφαῖς. Οὐ γὰρ ὀρθίον τῷ ἵππῳ οὐδ' ἀσφαλὲς ἐν τῇ τάξει ὄντα κάμπτειν ἐν μικρῷ, ἄλλως τε καὶ ἀποκροτῶν ἢ ὀλισθηρῶν ἢ τὸ χωρῖον. (16) Ὅταν γὰρ μὴν ὑπολαμβάνῃ, ὡς ἥμισυ μὲν γὰρ τὸν ἵππον πλαγιοῦν τῷ χαλινῷ, ὡς ἥμισυ δ' αὐτὸν πλαγιοῦσθαι· εἰ δὲ μὴ, εὐ γὰρ εἰδέναι ὅτι μικρὰ πρόφρασι ἀρκέσει καὶ σθῆναι καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἵππον. (17) Ἐπειδὴν γὰρ μὴν ἐκ τῆς στροφῆς εἰς τὸ εὐθὺ βλέπῃ ὁ ἵππος, ἐν τούτῳ πρὸς τὸ ἵσταν αὐτὸν ὁρμάτω. Δὴλον γὰρ ὅτι καὶ ἐν τοῖς πολέμοις αἱ στροφαὶ εἰσιν ἢ τοῦ διωκεῖν ἢ τοῦ ἀποχωρεῖν ἐνεκα. Ἀγαθόν οὖν τὸ στρατεύεσθαι ταχύνειν μελετᾶν. (18) Ὅταν δὲ ἱκανῶς ἤδη δοκῇ τὸ φυλάσσειν τῷ ἵππῳ εἶναι, ἀγαθόν καὶ διαπύσαντα ὁρμήσαι ἐξάφνης εἰς τὸ ταχίστον, καὶ ἀπ' ἵππων μέντοι καὶ πρὸς ἵππους· καὶ ἐκ τοῦ ταχέως αὐτὸς ἐκφυλάττειν ἡρεμεῖν, καὶ ἐκ τοῦ ἰστάναι δὲ στρέφεται δὲ πάλιν ὁρμᾶν. Προδὴλον γὰρ ὅτι ἐστὶ ποτὲ ὅτε ἐκαστέρου τούτων δεῖται. (19) Ὅταν γὰρ μὴν καταβάλλειν τὴν καὶρὸς ἢ, μήτε ἐν ἵπποις ποτὲ καταβάλλειν μήτε παρὰ σύστασιν ἀνθρώπου μήτε ἔξω τῆς

ac si quis eum vel trahat, vel trudendo impellat, minus everti possit. Ubi jam insidet equo, primum docere debet eum, ut placide quiescat, donec subduxerit ipse si quid oporteat, et habenas aequales reddiderit, et hastam ita suscipere, ut gestari facillime possit. Deinde brachium sinistrum lateri adnotum teneat. Hic enim gestus equitum maxime decet; ac manui robur inprimis addit. Habenas laudamus aequales, non fragiles, nec lubricas, nec crassas: ut eadem manus, quoties opus est, hastam quoque prehendere possit.

Signo dato, ut equus progrediatur; pedetentim fiat tantum: nam in hoc minimum est perturbationis. Habenas, si cernuus incedat equus, altiores gerat manibus; dandiores sin erectiori capite: hoc enim formam equi maxime decoraverit. Secundum haec si naturali cursitet incessu, reddetur corpus ejus absque molestia laxius, et sic lenissime ad incitatum cursum veniet. Quum vero magis probetur, ut a sinistris initium fiat, ita maxime hinc incipiet, si equus currente, quando pedem se tollat sinistram, tunc incitatus cursus signum dederit. Quippe dum sinistrum jam est sublaturus, ab eo incipiet; et ubi ad sinistram se convertit, tunc et cursus initium faciet. Solet enim equus, si convertatur ad dextram, dextris primum insistere; si ad levam, sinistris. Eam vero laudamus equorum agitationem, quae pedicae nomen habet [et figuram fere circuli]. Nam adsuefacit equos, ut ab utraque maxillarum parte convertantur. Et mutare motum equi bonum est, ut utraque agitationis ratione similes sibi maxillae fiant ambae. Laudamus et pedicam altera parte longiorem potius quam rotundam. Sic enim libentius convertetur equus, jam recti cursus satur; et simul ad cursum rectum, et ad inflexionem exercebitur. Etiam cohibendi sunt a celeriore cursu in flexibus equi. Nec enim vel facile, vel tuto fieri potest, ut equus in cursu citatore angusto se circuitu flectat; praesertim si locus salebrosus sit, aut lubricus. Inter cohibendum quam minime framo flectendus in obliquum equus, nec in alterum latus ipsi sessori procumbendum. Ceteroquin ei sciendum, levem suffecturam occasionem ad hoc, ut tam ipse quam equus humi jaceant. Ubi jam post flexum recta prospiciet equus, tum vero ad celeritatem incitandus erit. Nimirum constat, in bellis quoque fieri flexus vel hostem insequendi, vel receptus causa. Quapropter utile est equos exercere, ut post flexum cursu celeriore ferantur. Posteaquam exercitii satis habere jam videbitur equus, bonum erit etiam post quietem eum subito ab cursum celeritatem incitare, tam ab equis aliis quam in equos: rursumque ab hac celeritate brevissimo tempore eum sistere, atque ubi steterit aliquamdiu, denuo conversum incitare. Quippe manifestum est, venturum aliquando tempus, quo amborum usus ei futurus sit necessarius. Ubi jam descendendi tempus erit, non hoc fiat inter equos, nec juxta coetum aliquem

ἵππας(ας, ἀλλ' ὅπου περ καὶ πονεῖν ἀναγκάζεται ὁ ἵππος, ἐν ταῦθα καὶ τῆς βραδύτης τυγχάνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἐπειδὴ περ ἔστιν ὅπου τρέχειν δεήσει τὸν ἵππον καὶ πρηνῇ καὶ ὀρθῇ καὶ πλάγῃ, ἔστι δ' ὅπου διαπηδᾶν, ἔστι δ' ὅπου καὶ ἐκπηδᾶν, ἐνθα δὲ καὶ καθάλλεσθαι, καὶ ταῦτα πάντα διδάσκειν τε δεῖ καὶ μελετᾶν καὶ αὐτὸν(καθόλου) καὶ τὸν ἵππον. Οὕτω γὰρ ἂν σωτήριοι τε εἴεν ἀλλήλοις καὶ χρησιμώτεροι ἂν δοκοῖεν εἶναι. (2) Εἰ δέ τις διλογεῖν ἡμᾶς οἰεται, ὅτι περὶ τῶν αὐτῶν λέγομεν νῦν τε καὶ πρόσθεν, οὐ διλογία ταῦτά ἐστιν. Ὅτε μὲν γὰρ ἔωνεῖτο, πειρᾶσθαι ἐκκελύομεν εἰ δύναται ὁ ἵππος ταῦτα ποιεῖν· νῦν δὲ διδάσκειν φαιμέν χρῆναι τὸν ἑαυτοῦ καὶ γράφομεν ὡς δεῖ διδάσκειν. (3) Τὸν μὲν γὰρ παντάπασιν ἀπειρον τοῦ διαπηδᾶν λαβόντα δεῖ τοῦ ἀγωγέως καταβεβλημένου προδιαβῆναι αὐτὸν τὴν τάφρον, ἔπειτα δὲ ἐντέλλειν δεῖ τῷ ἀγωγῇ ὡς διαλλῆται. (4) Ἦν δὲ μὴ ἐθέλῃ, ἔχων τις μάστιγα ἢ ῥάβδον ἐμβάλλει ὡς ἰσχυρότατα· καὶ οὕτως ὑπεραλείπει οὐ τὸ μέτρον, ἀλλὰ πολὺ πλεον τοῦ καιροῦ· καὶ τὸ λοιπὸν οὐδὲν δεήσει παλεῖν, ἀλλ' ἢ μόνον ἴδη ὀπισθεν τινα ἐπελθόντα, ἀλείπει. (5) Ἐπειδὴ δὲ οὕτω διαπηδᾶν ἐθισθῇ, καὶ ἀναβεδικῶς ἐπαγέτω τὸ μὲν πρῶτον μικράς, ἔπειτα δὲ καὶ μεγάλας. Ὅταν δὲ μέλλῃ περᾶν, παισάτω αὐτὸν τῷ μύρῳ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἀναπηδᾶν καὶ τὸ καταπηδᾶν διδάσκων παισάτω τῷ μύρῳ. Ἀδρόφῳ γὰρ τῷ σώματι ταῦτα πάντα ποιῶν καὶ ἑαυτῷ ὁ ἵππος καὶ τῷ ἀναβάτῃ ἀσφαλέστερον ποιήσει μάλλον ἢ ἂν ἐκλείπῃ τὰ ὀπισθεν ἢ διαπηδῶν ἢ ἀνορούων ἢ καθαλλόμενος. (6) Εἰς γε μὴν τὸ κάταντες πρῶτον χρὴ ἐν μαλακῷ χωρίῳ διδάσκειν. Καὶ τελευταίον ἐπειδὴν τοῦτο ἐθισθῇ, πολὺ ἥδιον τὸ πρηνὲς τοῦ ὀρθίου δραμεῖται. Ἀ δὲ φοβούνται τινες μὴ ἀποβρηνγνύωνται τοὺς ὤμους κατὰ τὰ πρηνῇ ἑλαυνόμενοι, θαρβρόντων μαθόντες ὅτι Πέρσαι καὶ Ὀδρύσαι ἅπαντες τὰ κατάντη ἀμιλλώμενοι οὐδὲν ἤττον τῶν Ἑλλήνων ὑγίεις τοὺς ἵππους ἔχουσι. (7) Παρήσομεν δὲ οὐδὲ ὅπως τὸν ἀναβάτην ὑπηρετεῖν δεῖ πρὸς ἕκαστα τούτων. Χρὴ γὰρ ὀρμῶντος μὲν ἐξαίφνης ἵππου προνεύειν· ἤττον γὰρ ἂν καὶ ὑποδύοι ὁ ἵππος καὶ ἀναβάλλοι τὸν ἀναβάτην· ἐν μικρῷ δὲ ἀναλαμβανόμενον ἀνακίπτειν· ἤττον γὰρ ἂν αὐτὸς κόπτοιο. (8) Τάφρον δὲ διαλλομένου καὶ πρὸς ὀρθιον ἱεμένου καλὸν χαίτης ἐπιλαμβάνεσθαι, ὡς μὴ ὁ ἵππος τῷ τε χωρίῳ ἅμα καὶ τῷ χαλινῷ βαρύνηται. Εἰς γε μὴν τὸ πρηνὲς καὶ ἑαυτὸν ὑπιαστέον καὶ τοῦ ἵππου ἀντιληπτέον τῷ χαλινῷ, ὡς μὴ προπετῶς εἰς τὸ κάταντες μῆτε αὐτὸς μῆτε ὁ ἵππος φέρεται.

9. Ὅρθως δ' ἔχει καὶ τὸ ἄλλοτε μὲν ἐν ἄλλοις τόποις, ἄλλοτε δὲ μακρὰς ἄλλοτε δὲ βραχείας τὰς ἵππας οἰεῖσθαι. Ἀμισέστερα γὰρ τῷ ἵππῳ καὶ ταῦτα τοῦ ἀεὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις καὶ ὁμοίως τὰς ἵππας οἰ-

hominum, nec extra spatium agitationis : sed quo loco laborem equus perferre cogitur, ibidem et quiete potiat.

CAPUT VIII.

Et quoniam equo nonnunquam currendum erit per declivia, acclivia, transversa; nonnunquam transiliendum, et exiliendum, et desiliendum; ad istaec omnia prorsus et instituere et exercere tam se ipsum quam equum debet. Hoc enim modo et salutaris alter alteri fuerit, et utilis. Si quis autem nos eadem bis repetere putat, qui de iisdem et prius et nunc loquamur; sane non hoc est bis dicere. Nam in emptione periculum fieri jubebamus, an equus haec praestare posset; nunc unicuique sic equum suum docendum dicimus, et docendi rationem litteris prodemus. Nam qui transiliendi rudem prorsus accepit equum, is humi demisso loro ductorio, prior ipse transire fossam debet; deinde intento loro ductorio urgendus equus, ut transiliat. Si nolit, flagellum aliquis aut virgam totis viribus adhibeat. Ita non solum id spatium, sed majus etiam quam oportebit, transiliat; ac deinceps non opus erit verberibus, sed ubi duntaxat accedentem a tergo quendam conspexerit, saliet. Posteaquam ita transilire adsueverit, etiam consensum primo deducat ad minores, inde ad majores fossas. Quum vero jam in eo est ut saliat, calcaribus eum pungat. Similiter et quum eum exsilire, et quum desilire docet, calcaribus exstimulet. Nam si haec omnia toto simul corpore faciat equus, tam sibi metum ipsi quam sessori minore cum periculo praestabit, quam si vel in transiliendo, vel sursum proruendo, vel desiliendo, a tergo posteriora deficient. Ad declivia primum instituendus est in solo molli; tandem vero, quum adsueverit, multo libentius per declivia, quam per acclivia curret. Si qui vero metuunt, ne, dum aguntur equi per declivia, scapulas et artus rumpant: bono esse animo poterunt, ubi cognoverint, Persas et Odrusas universos, per declivia cursu certantes, equos habere Graecorum equis non minus sanos. Nec omitemus, quo pacto sessor ad haec omnia se debeat accommodare. Nam ad impetum equi subitum, antequam ei propendendum, quod ita dorso minus subsidet equus, et minus inde equitem sursum jactabit: pauloque post, dum inhibetur equus, se retrorsum erigat. Sic enim minus ipse succutietur. Dum fossa transilitur, et in acclivia pergitur, non malum est jubam adprehendere; ne simul equus et difficultate loci, et freno gravetur. In agitatione vero declivi se ipsum resupinet, et equum freno contineat; ne praecipit ipse tum equus deorsum feratur.

Rectum est etiam, nonnunquam in aliis atque aliis locis, et interdum longas, interdum breves equitationes instituere. Nam et illa minus equo sunt odiosa, quam si semper in

εἶσθαι. (10) Ἐπεὶ δὲ δεῖ ἐν παντοίοις τε χωρίοις τὸν ἵππον ἀνὰ κράτος ἐλαύνοντα ἔσχατον εἶναι καὶ ἀπὸ τοῦ ἵππου τοῖς ὅπλοις καλῶς δύνασθαι χρῆσθαι, ὅπου μὲν ἐστὶ χωρία ἐπιτήδεια καὶ θηρία, ἀμεμπτος ἢ ἐν θήραις μετέσθαι τῆς ἱππικῆς· ὅπου δὲ ταῦτα μὴ ὑπάρχει, ἀναθῆ ἄσκησις καὶ ἦν δύο ἵπποισι συντιθέμενο ὁ μὲν πρῶτος ἐπὶ τοῦ ἵππου παντοῖα χωρία, καὶ τὸ δόρυ εἰς τοῦπι-σθεν μεταβαλλόμενος ὑποχωρῇ, ὁ δὲ διώκῃ, ἐσπαιρω- μένα τε ἔχων ἀκόντια καὶ δόρυ ὡς αὐτὸς πεπραγμα- τευμένον· καὶ ὅπου μὲν ἂν εἰς ἀκόντιον ἀρκενῇται, ἀκοντιῶν τὸν πρῶτον τοῖς σπαιρωτοῖς· ὅπου δ' ἂν εἰς δόρυ πλῆρην, παῖν τὸν ἀλίσκόμενον. (11) Ἀγαθὸν δὲ καὶ ποτε συμπέσωσιν ἐλκύσαντα ἐπ' αὐτὸν τὸν πλεῖστον ἐξείρνης ἀπώσων· τοῦτο γὰρ καταβλητικόν. Ὀρθῶς δὲ ἔχει καὶ τῷ ἐλκόμενῳ ἐπελαύνειν τὸν ἵππον· τοῦτο γὰρ ποῖον ὁ ἐλκόμενος καταβᾶλοι ἂν μᾶλλον τὸν ἐλκοντα ἢ καταπέσοι. (12) Ἦν δὲ ποτε καὶ στρατο-πέδου ἀντακαθήμενου ἀνθιππεύουσιν ἀλλήλοις, καὶ διώ- κουσιν μὲν μέχρι τῆς πολέμιας φάλαγγος τοὺς ἀντίους, πρῶτον δὲ μέχρι τῆς φιλίας, ἀγαθὸν καὶ ἐνταῦθα ἐπι-στασθαι ὅτι εἴως μὲν ἂν παρὰ τοὺς φίλους τις ἦ καλὸν καὶ ἀσφαλὲς τὸ ἐν πρώτοις ἐπιστρέψαντα ἀνὰ κράτος ἐπικεῖσθαι, ὅταν δ' ἐγγὺς τῶν ἐναντίων γίγηται, ὑπο- χείρισον τὸν ἵππον ἔχειν. Οὕτω γὰρ ἂν, ὡς τὸ εἶκος, μάλιστα δύναται βλάπτειν τοὺς ἐναντίους μὴ βλάπτε-σθαι ὑπ' αὐτῶν. (13) Ἀνθρώποις μὲν οὖν ἀνθρώπων θεοὶ ἔδωκαν λόγῳ διδάσκειν ἃ δεῖ ποιεῖν, ἵππον δὲ δι-ήλον ὅτι λόγῳ μὲν οὐδὲν ἂν διδάσκαι· ἦν δὲ ὅταν μὲν ποιῇται ὡς ἂν βούλῃ, ἀντιμαρτίῃ αὐτῷ, ὅταν δὲ ἀπει-θῇ, κολᾷται, οὕτω μάλιστα μάθει ἂν τὸ δέον ὑπηρετεῖν. (14) Καὶ ἐστὶ μὲν τοῦτο ἐν βραχεὶ εἰπεῖν, δι' ὧν δὲ τῆς ἱππικῆς παρακολούσει. Καὶ γὰρ χαλινὸν μᾶλλον ἂν λαμβάνει, εἰ ὅποτε δέξαιτο ἀγαθόν τι αὐτῷ ἀποβαίνειν καὶ διαπηδῶν δ' ἂν καὶ ἐξάλλοιτο καὶ τὰλλα πάντα ὑπηρετοῖται ἂν, εἰ προσδοκῇ ὅποτε τὰ σημαινόμενα πράξειε βραχέων ἢ τινά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Καὶ τὰ μὲν δὴ εἰρημένα ταῦτά ἐστιν ὡς ἂν ἥμισυ μὲν ἐξαπατῶν καὶ πῶλον καὶ ἵππον ὀνούμενος, ἥμι-στα δ' ἂν διαρθείροι χωόμενος, μάλιστα δ' ἂν ἵππον ἀποδεικνύειν δεοὶ ἔχοντα ὃν ἵππεὺς δεῖται εἰς πόλεμον. Καί τοις δ' ἴσως γράψαι, καὶ εἰ ποτε συμβαίῃ θυμοει-δεστέρῳ ἵππῳ τοῦ καιροῦ χρῆσθαι ἢ βλακωδετέρῳ, ὡς ἂν ὀρθότατα ἐκατέρῳ χρῶντο. (α) Πρῶτον τοίνυν χρὴ τοῦτο γινώσκειν ὅτι ἐστὶ θυμὸς ἵππῳ ὅπερ ὀργὴ ἀν-θρώπῳ. Ὡς περ οὖν καὶ ἀνθρώπων ἥμισυ ἂν ὀργίζοι τις μῆτε λέγων χαλεπὸν μῆδεν μῆτε ποῖων, οὕτω καὶ ἵππον θυμοειδὲς ὁ μὴ ἀνὴρ ἥμισυ ἂν ἐξοργίζοι. (β) Εὐθὺς μὲν οὖν χρὴ ἐν τῇ ἀναβάσει ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν ἥμισυ ἀναβαίνων λυποῖ· ἐπειδὴν δ' ἀναβῇ, ἡρεμίσαντα πλεῖον χρόνον ἢ τὸν ἐπιτοχόντα οὕτω προκινεῖν αὐτόν

illisdem locis, et eodem modo agitur. Quia vero necessa-rium est, ut omnigenis in locis equum agens; eidem firmiter insideat, et armis ex eo recte uti possit; ideo rei equestis exercitium in venationibus, ubi tum idonea loca, tum feræ sunt, repellendi non potest: ubi vero nulla est horum copia, fuerit hæc quoque non inutilis exercitatio, si duo equites sic inter se rem componant, ut alter in equo per omnia loca fugiat, et hastam subinde retro transferens abscedat: alter insequatur cum jaculis in cuspidem pilarem desinen- tibus, et cum ejusdem formæ hasta. Quum intra jactum telæ pervenerit, illa jacula cuspidis pilæ in fugientem conjiciat: quum ad intervallum, quo hasta ferire licet, deprensus ter- riat. Bonum hoc quoque, ut his inter se congressis, alter hostem ad se tractum subito protrudat: hæc enim est hos- tis deiciendi ratio. Vicissim is qui trahitur, recte faciet si equum adigere nitatur. Quippe si hoc faciat is qui trahitur, citius trahentem deiecerit quam ipse ceciderit. Jam si ali- quando, dum castra castris opponuntur, equites contra se provehantur, et ad hostilem usque phalangem adversarios insequantur, ad suam vero vicissim refugiant: hic etiam scire bonum est, quamdiu non procul aliquis a suis abest, recte tutoque facturum, si, equo converso in hostes adacto, totis viribus inter primos urgat: ubi vero propior hostibus fuerit, equum in potestate retineat. Non enim abs re sic maxime damnum hostibus inferens, ipse nullum ab eis ac- ceperit. Ceterum mortalibus hoc datum divinitus, ut alios oratione docere possit homo, quæ faciunda sint: equum vero ut nihil oratione profecto docueris, ita si pro voluntate tua quiddam agenti vicissim gratum aliquid feceris, et con- tumacem castigaveris, hoc inprimis modo didicerit, ubi- cumque debet, obsequi. Ac potest quidem paucis hoc dici, sed in equestri re tota locum habet ubique. Nam et frænum facilius admittet, si quidem eo admissio boni aliquid ei con- tingat: itidemque tum transiliet, tum exsiliet, in aliisque omnibus obsequetur, si, postquam imperata fecerit, aliqui un requietem expectet.

CAPUT IX.

Et hactenus quidem hæc exposita sunt, quomodo quam minime circumveniat is, qui pullum vel equum emit; quomodo emptum quam minime usu corrumpat, præsertim si equus cum ostentatione sit exhibendus, qui ha- beat ea quibus equiti ad bellum sit opus. Tempus autem fortasse fuerit, ut etiam scribamus, si quando contingat, ut vel animosior quis equo, vel ignaviore, quam par sit, utatur; quonam modo rectissime utroque possit uti. Pri- mum igitur hoc sciendum, in equo id animum esse, quod in homine sit iracundia. Itaque sicut hominem minime quis ad iram provocet, qui molestum ei quidquam neque dixit, neque facit: ita nec animosior equum ad iram aliquis commoveat, qui re nulla eum offendit. Statim igitur in adscensu adhibenda diligentia, ne quidquam mole- stum equo fiat, dum conscenditur. Ubi conscenderit equus, et diutius quieverit quam alio quovis equo fecisset: ita

ὡς πρατότατοι σημείοις. Ἐπειτα δ' ἐκ τοῦ βραδυτάτου ἀρχόμενον οὕτως αὖ εἰς τὸ θῆττον προάγειν ὡς ἀν μάλιστα λανθάνει αὐτὸν ὁ ἵππος εἰς τὸ ταχὺ ἀφικνούμενος. (1) Ὅ,τι δ' ἂν ἐξαίφνης σημήνη, θυμοειδῇ ἵππον ὥσπερ ἄνθρωπον ταραττεῖ τὰ ἐξαπίναια καὶ δράματα καὶ ἀκούσματα καὶ παθήματα. Εἶδέναι δὲ χρὴ ὅτι ἐν ἵππῳ τὰ ἐξαπίναια τάραχον ξεργάζεται. (2) Ἦν δὲ καὶ εἰς τὸ θῆττον δρῶμενον τοῦ καιροῦ ὑπολαμβάνειν βούλῃ τὸν θυμοειδῆ, οὐ δεῖ ἐξαπιναιῶς σπᾶν, ἀλλ' ἡρεμαίως προσάγεσθαι τῷ χαλινῷ, πραύνοντα, οὐ βιάζομενον ἡρμεῖν. (3) Καὶ εἰ [τε] μακρὰ ἐλάσεις μᾶλλον ἢ αἱ πυκναὶ ἀποστροφῇ πραύνοσαι τοὺς ἵππους καὶ αἱ ἡσυχάζει [μὲν] πολλὸν χρόνον καθέψουσι καὶ πραύνουσι καὶ οὐκ ἀνεγείρουσι τὸν θυμοειδῆ. (4) Εἰ δὲ τίς οἴεται, ἦν ταχὺ καὶ πολλὰ ἐλαύνεται, ἀπειπεῖν ποιήσας τὸν ἵππον πραύνειν, τάναντία γιγνώσκει τοῦ γιγνομένου. Ἐν γὰρ τοῖς τοιούτοις ὁ θυμοειδὴς καὶ ἀγειν βίᾳ μάλιστα ἐπιχειρεῖ καὶ σὺν τῇ ὀργῇ ὥσπερ ἄνθρωπος ὀργίλος πολ- λάκις καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν ἀναβάτην πολλὰ ἀνήκεστα ἐποίησεν. (5) Ὑπολαμβάνειν δὲ χρὴ ἵππον θυμοειδῆ καὶ τοῦ εἰς τὸ τάχιστα ὀρεῖσθαι, τοῦ δὲ δὴ παραβάλλειν ἵππῳ καὶ παντάπασιν ἀπέχεσθαι· σχεδὸν γὰρ οἱ φιλο- νεικότεροι καὶ θυμοειδέστατοι τῶν ἵππων γίνονται. (6) Καὶ χαλινὸς δὲ οἱ λεῖοι ἐπιτηδεότεροι τῶν τραχέων. Ἐάν δὲ καὶ τραχὺς ἐμβληθῇ, τῇ χαλαρότητι τῷ λείῳ δεῖ αὐτὸν ἀφομοιοῦν. Ἀγαθὸν δὲ ἐθίζειν αὐτὸν καὶ τὸ ἡρμεῖν μάλιστα ἐπὶ θυμοειδοῦς ἵππου, καὶ τὸ ὡς ἤκιστα ἄλλῳ τινὶ ἀπτεσθαι ἢ οἷς τοῦ καθῆσθαι ἀσφαλῶς ἔνεκα ἀπτόμεθα. (7) Εἶδέναι δὲ χρὴ ὅτι διδάγμα ἐστὶ καὶ τὸ ποππυσμῷ μὲν πραύνεσθαι, κλωγμῷ δὲ ἐγείρεσθαι. Καὶ εἰ τις ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ μὲν κλωγμῷ τὰ πραέα, ἐπὶ δὲ ποππυσμῷ τὰ χαλεπὰ προσφέρει, μά- θει ἂν ὁ ἵππος ποππυσμῷ μὲν ἐγείρεσθαι, κλωγμῷ δὲ πραύνεσθαι. (8) Οὕτως οὖν δεῖ καὶ παρὰ κραυγὴν καὶ παρὰ σάλπιγγα μήτ' αὐτὸν φαίνεσθαι τεθορυγε- μένον τῷ ἵππῳ μήτε μὴν ἐκείνῳ τεθορυγῶδες μηδὲν προσφέρειν, ἀλλ' εἰς τὸ δυνατόν καὶ ἀναπαύειν ἐν τῷ τοιούτῳ καὶ ἀριστα καὶ δειπνα, εἰ ἐγχωροῖν, προσέ- ρειν. (9) Κάλιστον δὲ συμβούλευμα τὸ ἄγαν θυμο- ειδῇ ἵππον μὴ κτᾶσθαι εἰς πολέμους. Βλακί γε μὴν ἵππῳ ἀρκεῖν μοι δοκεῖ γράφαι πάντα τάναντία ποιεῖν ὅσα τῷ θυμοειδῇ χρῆσθαι συμβουλεύομεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Ἦν δὲ τίς ποτε βουλευθῇ χρῆσθαι τῷ χρησίμῳ εἰς πόλεμον ἵππῳ μεγαλοπρεπεστέρω τε καὶ περιβλεπτο- τέρω ἱπτάζεσθαι, τοῦ μὲν ἔλκειν τὸ στόμα τῷ χαλινῷ καὶ μυωπίζειν τε καὶ μαστιγοῦν τὸν ἵππον, ὃ οἱ πολλοὶ ποιοῦντες λαμπρύνειν οἰοῦνται, ἀπέχεσθαι δεῖ πάντα γὰρ τάναντία οὗτοί γε ποιοῦσιν ὧν βούλονται. (1) Τὰ τε γὰρ στόματα ἔλκοντες ἄνω ἀντὶ τοῦ προορᾶν ἐκτυ- φλοῦσι τοὺς ἵππους, καὶ μυωπίζοντες καὶ παίοντες ἐκ-

ΚΛΕΟΡΗΘΗΝ.

deinde signis eum placidissimis loco moveat. Hinc a tardis- simo incipiens, sic eum ad velociorem motum deducat, ut ipsemet equus se minime sentiat ad progressum celero- rem accessisse. Quidquid autem repente jussit eques, id equum animosum non aliter atque hominem perturbat, sive subito conspiciat aliquid, seu audiat, seu patiat. Sciendum vero, repentina perturbationis causam equo præ- bere. Quod si etiam equum animosum concitatus pro- ruentem, quam par sit, inlibere velis; non eum convellere subito debes, sed placide fræno attrahere, ut eum mitigando, non vi cogendo, ad quiescendum permoveas. Agitationes quoque prolixiores magis mitigant equos, quam crebræ inflexiones; itemque remissiores sensim quasi decoquant, et placant, et minime concitant equum animosorem. Si quis autem existimat, equum se agitatione celeri et diuturna fatigatum mansuetiorem effecturum: is contra statuit, quam fieri solet. Nam equus animosus in hujusmodi agitationi- bus inprimis vi nititur uti, et in ira perinde atque homo ira- cundus, sæpenumero tam se ipsum quam sessorem multis adficere malis gravissimis consuevit. Etiam continendus est equus animosus, quoniam celerissime proruat; et ab eo prorsus abstinendum, ne cum alio quovis equo certaminis causa committatur. Nam equi plerumque contentiosissimi etiam existere solent animosissimi. Fræna quoque his aptiora lævia, quam aspera. Si tamen et asperum injectum fuerit, laxitate id efficiendum, ut lævi simile sit. Bonum vero est, ut eques se consuefaciat ad sessionem quietam in equo animoso, et ut eum alia sui parte non tangat, quam quibus partibus equum sessionis tutioris causa tangimus. Sciendum autem, solere præcipi, ut equi poppysmate miti- gentur, clogmo sive linguæ ad palatum admotæ sonitu excitentur. Quod si quis initio lenius equum tractet cum clogmo, durius autem cum poppysmate: nimirum ad poppy- sma incitari adsuverit, ad clogmo mitigari. Eodem modo nec ad clamorem, nec ad tubam, vel ipse videri debet equo esse perturbatus, vel ei turbulentam aliquam speciem exhibere; sed in hujusmodi casu equum sedare, quantum ejus fieri potest, et eidem tum prandii, tum cornæ pabula, si tum quidem id fieri liceat, offerre. Rectissimum vero consilium hoc fuerit, ut equus animosum ferox ad usum belli non ematur. De inerti equo sufficere mihi videtur id scri- psisse, omnia huic faciunda iis contraria, quibus utendum in animoso consulumus.

CAPUT X.

Si quis autem equo ad bellum idoneo sic uti voluerit, ut etiam inler equitandum magnificentior sit et spectabilior, is uti nec os equi fræno torqueat, nec eum calcaribus et fla- gris urgeat, abstinere se debet: quæ plerique dum faciunt, splendidi quiddam se agere opinantur. Contraria nempe iis agunt omnia, quæ cupiunt. Etenim dum equorum ora sursum trahendo torquent, carcos reddunt eos, qui ante se spectare debebant; dum calcaribus urgent, et flagris cæ-

παύσειται, ὥστε τεταράχθαι καὶ κινδυνεύειν. Ταῦτα δ' ἐστὶν ἵππων ἔργα τῶν γνάμιστα ἀγχομένων ἵππων καὶ ἀσφρά καὶ οὐ κατὰ ποσότητον. 4 Ἐν δὲ τις ἀνάγκη τὸν ἵππον ἐν γαίῳ μὲν τῷ γαίῳ ἵππευον, αἰὼ δὲ τὸν αὐτὸν διακρίναι, ἀπὸ δὲ τῆς αἰσθητικῆς κατανοῦναι, οὕτως ἂν ἀπεργάζετο ποιεῖν τὸν ἵππον οὕτως καὶ αὐτὸς ἴδεται τε καὶ ἀγαλλέται. 5 Τεταράχθον δὲ οὐ τοῖσις ἴδεται ὅταν γὰρ αὐτὸς εἴθῃ παρ' ἵππων, γνάμιστα δὲ ὅταν παρὰ θηλείας, τότε αἶρει τε τὸν αὐτὸν ἀνοστήσῃ καὶ κυρτῶ γνάμιστα τὴν κεφαλὴν προφύροντας, καὶ τὰ μὲν σκελὴ βυρὰ ματιωρίζει, τὴν δὲ οὐρὰ ἀνοστήσει. 6 Ὅταν οὖν τις αὐτὸν εἰς ταῦτα προύχῃ ἀπὸ αὐτοῦ σχηματίζονται ὅταν γνάμιστα καλῶσι πηλῆται, οὕτως ἴδμενόν τε τῇ ἵππων καὶ μεγαλοπρεπῇ καὶ προφύρον καὶ περιβόητον ἀποφάνει τὸν ἵππον. 7 Ὅσον ἡρόμεθα ταῦτα ἂν ἀπεργασθῇται τὸν αὐτὸν παρασφύρα διακρίναι. 8 Πρῶτον μὲν τούτων γὰρ οὐ μόνον οὐδὲν γαίῳ κατελθεῖν. Τούτων δὲ ἑστὼ ὁ μὲν λαίος, τοὺς προφύρους εὐμεγέθεις ἔχων, ὁ δὲ ἕτερος τοὺς μὲν προφύρους καὶ βραχίς καὶ ταπεινούς, τοὺς δ' ἐρίωνος οἷσι, ἵνα ὅπως μὲν τούτων λάβῃ, ἀγχιλίων τῇ τραχύτητι διὰ τοῦτο ἀφίχῃ, ὅταν δὲ τὸν λαίον μεταλάβῃ, τῇ μὲν λιωτέρῃ αὐτοῦ ἴσθῃ, ἃ δὲ ὑπὸ τοῦ τραχέος παιδεύῃ, ταῦτα καὶ ἐν τῷ λαίῳ ποιῇ. 9 Ἦν δ' αὖ κατεργασθῇται τῇ λιωτέρῃ λαίονα ἀπεριδῇται ἐν αὐτῷ, τούτου ὅλας τοὺς προφύρους μεγάλους τῷ λαίῳ προστιθεμένην ἵνα ῥάτῃ ἀναγκάζομενος ὑπ' αὐτῶν ἀφίχῃ τὸ στόμα. Οὕτως δὲ καὶ τὸν τραχὺν παντοδαπὸν ποιεῖν καὶ κατελθεῖν καὶ κατακτείνοντα. 10 Ὅποιον δ' ἂν οὐ γαίῳ, πάντα βυρὰ ἑστῶσαν. Τὸν μὲν γὰρ σκελῶν, ὅπως ἂν ὁ ἵππος λάβῃ, ὅσον ἔχει πρὸς τὰς γνάμους ὥστε καὶ ὁδελίκον, ὁποῖον ἂν τις λάβῃ, ὅσον αἶρει. 11 Ὁ δ' ἕτερος ὥστε ἡ ἀλυσὶς ποιεῖν ὁ γὰρ ἂν ἔχῃ τις αὐτῷ, τούτου μόνον ἀκαρπύον μένει, τὸ δ' αὖτῃ ἀφίχεται τὸ δὲ βυρῶν ἐν τῷ στόματι καὶ βυρῶν ἀφίχεται ἀπὸ τῶν γνάμων τὸ στόμα τούτου ὅλας καὶ οὐ κατὰ μέτρον ἐκ τῶν αἰσθητικῶν διακρίναι κατακτείνοντα, ὅπως τούτους διώκων τῇ τε γλώττῃ καὶ τοῖς οὐδὲν ἀφίχῃ τοῦ ἀναγκάζομενος πρὸς τὰς γνάμους τὸν γαίῳ. 12 Εἰ δὲ τις ἀγνοῇ τί τὸ βυρῶν τῷ γαίῳ καὶ τί τὸ σκελῶν, προφύρον καὶ ταῦτα. Ὑγρὸν μὲν γὰρ ἐστὶν ὅταν ὁ αἰσθητικὸς εὐραίας καὶ λαίος ἔχῃσι τὰς σκελῶν ὥστε βυρῶν καὶ κατὰ μέτρον, καὶ πάντα δὲ ὁποῖον περιτθῇται περὶ τοὺς αἰσθητικὸν ἢ καὶ μὴ συμποικίλῃ, βυρῶν ἑστῶν. 13 Ἦν δὲ γαίῳ κατὰ τὸν γαίῳ διατρέχῃ καὶ σκελῶν, τούτῳ ἐπὶ σκελῶν εἶναι. Ὅποιος δ' ἂν τις ἦ, τούτῳ ταῦτα πάντα ταῦτα ποιητέον, ἥπερ γε βυρῶν ἀποδείχεται τὸν ἵππον ὅσον περὶ εἴχεται. 14 Ἀναγκαστέον μὲν τὸ στόμα τῷ ἵππῳ οὕτως ἵππον γαίῳ ὥστε ἐκινεῖν, οὕτως ἵππον ἵππον ὥς μὴ αἰσθητικῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἀναγκαστέον αἶχῃ τὸν αὐτὸν, οὕτως εὐδὲς τὸν γαίῳ. Καὶ ταῦτα δὲ δεῖ, ὥστε ὁ παρὸν λαίος λαίος, ἐν τῷ ἂν αἰσθητικῶν, χαρίζεσθαι τὸ ἵππον.

dunt, ita terribos obstupesciunt, ut perturbati, se per uis exponant. Ea vero fieri ab equis solent, qui motum equitationis molestissime ferunt; ac forte, minimeque se te se gerunt. Si quis autem sic equum instituatur, ut motus equestres franco laxiore peragat, et cervicem sursum attollat, et a capite gibberis instar incurvet: ita scilicet illius impellat ad praestandum ea, quibus equus ipse gaudeat et exsultet. His autem eum gaudere, vel hoc argumento constat. Nam quoties ipse alios accedit equos, feminei praesertim sexus, tunc et cervicem ad summum attollit, et caput agili maxime motu recurvat; atque alte tollit molliora, caudam vero sursum tendit. Itaque si quis eum ad ista deducat, quae ipsemet effingit, quum pulchritudinem suam inprimis ostentat; tum vero talem exhibebit equum qui et voluptatem ex agitatione capiat, et magnificus sit, et alacer, et spectabilis. Quo autem modo putemus hac posse perfici, nunc enarrare conabimur. Primum igitur habere frana non pauciora duobus oportet. Horum leve sit unum, et orbes habeat majusculos; alterum graves ac depressos orbes, et echinos acutos: ut ubi frenum huiusmodi prehenderit, ob asperitatem agere ferens, ideo libenter dimittat; at ubi leve cum isto commutaverit, ejus levitate delectatus, quae facere per illud asperum edoctus fuerat, etiam levi utens efficiat. Sin ista levitate contempta, frequenter huic incumbere velit: hanc ipsam ob causam levi majores orbes addimus, ut os pandere per eos cogatur, atque ita lupos dimittat. Licebit et asperius frenum variare tum explicando tum intendendo. Quaecumque vero frana fuerint, flexilia sint omnia. Nam durum quacumque parte prehenderit equus, totum ad maxillas tenet: sicut et verum quacumque parte quispiam prehenderit, totum sustollit. Alterum vero sic comparatum est, ut caena. Quam enim putem ejus aliquis tenet, ea sola non flexa manet, reliquis pendulis. Has dum fugientes in ore semper venando capiat equus, lupos a maxillis dimittit. Eam ob causam pendunt et annuli de axibus in medio, ut hos tam lingua quam dentibus insequendo prensans, frenum ad maxillas corripere negligat. Si quis autem ignorat, quod frenum flexile, quod durum sit; hoc quoque litteris complectemur. Est enim flexile, quum axes ita et latas et laeves commissuras habent, ut facile flectantur: itidem omnia, quae circum axes adhibentur, si largi sint oris, ac minime acta, magis etiam sunt flexilia. Si vero frani partes omnes difficulter discurrant et concurrant; hoc scilicet est, durum esse frenum. Quaecumque vero aliquis habeat, eo peragat eadem haec omnia; modo talem effluere voluerit equum, qualem descripsimus. Nimirum os equi sursum impellendum non adeo graviter, ut declinare velit; nec adeo placide, ut non sentiat. Ubi sursum caput impellendo cervicem attollit, mox ei frenum concedendum erit. Quin etiam in alio equo, sicuti monere non desinamus,

(13) Καὶ ὅταν δ' αἰσθῇται ἡδόμενον τὸν ἵππον τῇ τε ὑψηλῶς καὶ τῇ χαλαρότητι, ἐν τούτῳ οὐδὲν δεῖ χαλεπὸν προστέρειν ὥς πονεῖν ἀναγκάζοντα, ἀλλὰ ὁμιλεῖν ὥς παύσασθαι βουλούμενον· οὕτω γὰρ μάλιστα θαρσύνων πρόεισιν εἰς τὴν ταχείαν ἵππασιν. (14) Ὡς δὲ καὶ τῷ ταχὺ θεῖν ἵππος ἥδεται τεκμήριον· ἐκρυγῶν γὰρ οὐδεὶς βάρην πορεύεται, ἀλλὰ θεῖ. Τούτῳ γὰρ πέφυκεν ἥδεσθαι, ἢν μὴ τις πλείω τοῦ καιροῦ θεῖν ἀναγκάζῃ· ὑπερβάλλον δὲ τὸν καιρὸν οὐδὲν τῶν πάντων ἡδὺ οὔτε ἵππῳ οὔτε ἀνθρώπῳ. (15) Ὅταν γε μὴν εἰς τὸ ἵππάζεσθαι μετὰ τοῦ κυδρῶ ἀφίγμενος ᾖ, εἰθισμένος μὲν δῆπου ἡμῖν ᾖ ἐν τῇ πρώτῃ ἵππασίᾳ ἐκ τῶν στροφῶν εἰς τὸ θῆττον δρᾶσθαι. Ἦν δέ τις τοῦτο (μὲν) μεμαθηκός αὐτοῦ, αἷμα ἀντιλαμβάνηται τε τῷ χαλινῷ καὶ σημήνῃ τῶν ὁρμητηρίων τι τούτων, ὑπὸ μὲν τοῦ χαλινοῦ πιεσθεὶς, ὑπὸ δὲ τοῦ σημανθῆναι δρῶν. ἐγείρεται, καὶ προβάλλεται μὲν τὰ στέρνα, αἶρει δὲ ἀνωτέρω τὰ σκέλη ὀργιζόμενος, οὐ μέντοι ὑγρά γε· οὐ γὰρ μάλα ὅταν λυπῶνται ὑγροῖς τοῖς σκέλεσιν ἵπποι χρώνται. (16) Ἦν δέ τις οὕτως ἀνεξωπηρημένῳ αὐτῷ δῶ τὸν χαλινόν, ἐνταῦθα ὑφ' ἡδονῆς τῷ διὰ τὴν χαλαρότητα τοῦ στομίου λελύσθαι νομίζειν, κυδρῶ μὲν τῷ σχήματι, ὑγροῖν δὲ τοῖν σκελοῖν γαυρώμενος φέρεται, παντάπασιν ἐκμιμούμενος τὸν πρόσῃππος καλλωπισμόν. (17) Καὶ οἱ θεώμενοι τὸν ἵππον τοιοῦτον ἀποκαλοῦσιν ἐλευθερίον τε καὶ ἐθελουργόν καὶ ἵππαστην καὶ θυμοειδῆ καὶ σοβαρὸν καὶ αἷμα ἡδύν τε καὶ γοργόν ἰδεῖν. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ, ἢν τούτων τις ἐπιθυμήσῃ, μέχρι τούτων ἡμῖν γεγράφθω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Ἦν δέ τις ἄρα βουληθῇ καὶ πομπικῶ καὶ μετεώρῳ καὶ λαμπρῷ ἵππῳ χρῆσασθαι, οὐ μάλα μὲν τὰ τοιαῦτα ἐκ παντὸς ἵππου γίνεσθαι, ἀλλὰ δεῖ ὑπάρχειν αὐτῷ καὶ τὴν ψυχὴν μεγαλόφρονα καὶ τὸ σῶμα εὐρωστον. (2) Οὐ μέντοι δ' γε οἴονται τινες τὸν τὰ σκέλη ὑγρά ἔχοντα καὶ τὸ σῶμα αἰρεῖν δυνήσεσθαι, οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλὰ μάλλον δὲ ἂν τὴν ὀσφύν ὑγράν τε καὶ βραχίονα καὶ ἰσχυρὰν ἔχῃ, καὶ οὐ τὴν κατ' οὐρὰν λέγομεν, ἀλλ' ἢ πέφυκε μεταξὺ τῶν τε πλευρῶν καὶ τῶν ἰσχυρίων κατὰ τὸν κενεῶνα, οὗτος δυνήσεται πόρῳ ὑποτιθέναι τὰ ὀπίσθια σκέλη ὑπὸ τὰ ἐμπρόσθια. (3) Ἦν οὖν τις ὑποτιθέμενος αὐτοῦ ἀνακρούῃ τῷ χαλινῷ, ὀκλάζει μὲν τὰ ὀπίσθια ἐν τοῖς ἀστραγάλοις, αἶρει δὲ τὸ πρόσθεν σῶμα, ὥστε τοῖς ἐξ ἐναντίας φαίνεσθαι τὴν γαστέρα καὶ τὰ αἰδοῖα. Δεῖ δὲ καὶ ὅταν ταῦτα ποιῇ δίδόναι αὐτῷ τὸν χαλινόν, ὅπως τὰ καλλίστα ἵππου ἔκων τε ποιῇ καὶ δοκῇ τοῖς ὀρώσιν. (1) Εἰσὶ μέντοι οἱ καὶ ταῦτα διδάσκουσιν οἱ μὲν βάρβις ὑπὸ τῶν ἀστραγάλων κρούοντες, οἱ δὲ καὶ βακτηρίᾳ παρὰ τρέχοντά τινα κελεύοντες ὑπὸ τὰς μηριαίας παίειν. (2) Ἡμεῖς γε μέντοι τὸ κράτιστον τῶν διδασκαλίων νομίζομεν, ὥσπερ δεῖ λέγομεν, ἢν ἐν παντὶ παρέπῃται.

officium recte facienti vicissim est indulgendum. Quumque senserit eques, et elatione cervicis equum et habenarum laxitate delectari: tum vero nihil ei molestum adferre debet, quasi ad laborem cogere, sed blandiri, quasi potius cum quiescere velit. Sic enim animo maxime prompto ad agitationem celeriores procedet. Nec argumentum nobis deest, quo constet, equum cursu velociore delectari. Quippe nullus omnino equus, ubi effugerit, gradatim incedit, sed cursu fertur. Hoc enim a natura delectari solet, nisi quis eum ulterius quam oportet, ad cursum cogat. Quidquid vero recti et tempestivi usus modum superat, huiusmodi nihil quicquam nec equo nec homini gratum est. Ubi jam ad agitationem quandam gloriosam pervenerit, adsuefactus scilicet a nobis fuit in agitatione prima, ut post inflexiones ad motum celeriores tendat. Si quis autem equum jam sic institutum simul et freno retineat, et signum det aliquod eorum quæ ad cursum incitant: tum vero pressus ille quidem a freno sed concitationis signo accensus exandescit, ac pectus protendit, et irascens altius crura tollit, non mollia tamen: quippe quum offenduntur equi, non ideo sane cruribus uti mollibus solent. At si quis equo sic excitato frenum concesserit, ibi præ gaudio, quod ob laxitatem se lupis liberatum existimet, glorioso quodam gestu, cruribusque mollibus exultabundus fertur, et in omnibus exprimit elegantiam illam, cum qua solet equos alios adire. Ac talem qui spectant equum, et liberalem adpellant, et sponte promptum, et equestrem, et animosum, et superbum, simulque jucundum et terribilem adpectu. Quæ quidem si quis est qui adfectat, hactenus de iis expositum a nobis esto.

CAPUT XI.

At si quis equo ad pompas idoneo et erigente se et splendido uti voluerit, sane non quovis ab equo hæc exspectet, sed existere prius animum in eo magnum et robustum corpus oportet. Quod autem plerique existimant, equum, cui crura mollia sint, etiam corporis attollendi facultatem habiturum, non ita comparatum est: sed potius hoc illius erit, cui lumbi molles sunt, et breves, et robusti (nec jam de lumbis ad caudam loquimur, sed de iis qui ad alvum, inter latera et coxas existunt): talis equus subicere crura posteriora prioribus haud exiguum ad spatium poterit. Itaque si quis eo sic subiciente, frænum sursum adducat, posterioribus quidem partibus in talos recumbit, antè vero corpus sic attollit, ut ab adversis et venter et verenda conspiciantur. Hæc vero quum facit, frænum ei remittendum est; ut quæ pulcherrima præstantur ab equo, et faciat lumbens, et ita facere judicio spectatorum existimetur. Et hæc quidem sunt qui doceant equos, dum eos alii virga subter talos pulsant, alii quandam propter equum currentem baculo cadere subjectas femoribus partes jubent. Nobis tamen ea disciplina iudicatur optima, quemadmodum semper dicimus si comitetur hoc in omnibus, ut equus voluntati agita-

τὸ ἐν ᾧ ἂν πονήσῃ τῷ ἀναβάτῃ κατὰ γνώμην ταχέ-
 ναι ἐκστρώσης παρ' αὐτοῦ. ὁ Ἄ μὲν γὰρ ὁ ἵππος
 ἀναγκάζομενος ποιεῖ, ὥσπερ καὶ Σίμων λέγει, οὐτ'
 ἐπίσταται οὔτε καλὰ ἐστίν, οὐδὲν μᾶλλον ἢ εἴ τις ὄρ-
 χησὲν μαστιγῇ καὶ κεντρίσει. Πολλὸν γὰρ ἂν πλείον
 ἀσχημονεῖ ἢ καλὰ ποιῇ, καὶ τοιαῦτα πάσῃων καὶ ἵπ-
 πος καὶ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ δεῖ ἀπὸ σημείων ἐκόντα
 πάντα τὰ καλλίστα καὶ λαμπρότατα ἐπιδείνυσθαι.
 γ' Ἦν δὲ καὶ ὅταν μὲν ἱππάζηται μέχρι πολλοῦ ἰσθί-
 ος ἐλαύνηται, ὅταν δὲ καλῶς μεταωρίζῃ ἑαυτὸν, ταχύ
 τε καταβάνηται καὶ ἀπορχανῶται, εὖ γὰρ εἰδέναι ὅτι
 ἐκὼν εἰσιν εἰς τὸ μεταωρίζειν ἑαυτὸν. δ' Ἐπὶ τῶν
 τοιούτων δὲ ἤδη ἱππάζομενοι ἵππων καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες
 γράφονται, καὶ ἄνδρες οἱ καλῶς χρώμενοι αὐτοῖς μεγα-
 λοπρεπὲς φαίνονται. ς' Οὕτω δὲ καὶ ἐστὶν ὁ μεταω-
 ρίζων ἑαυτὸν ἵππος σφόδρα ἢ καλὸν ἢ θαυμαστὸν ἢ
 ἄγαστόν ὡς πάντων τῶν ὁρώμενων καὶ νέων καὶ γεραι-
 τέρων τὰ ὅμματα κατέρχει. Οὐδεὶς γοῦν οὔτε ἀπολεί-
 πει αὐτὸν οὔτε ἀπαργυρεῖαι θεώμενος ἔσθ' ἄπερ ἐπι-
 δαικνύηται τὴν λαμπρότητα. ιθ' Ἦν γε μὴν ποτε
 συμβῇ τινι τῶν τοιούτων ἵππων κακιστάμενον ἢ φιλαρ-
 χήσαι ἢ ἱππαρχήσαι, οὐ δὲ αὐτὸν τοῦτο σπουδάζειν
 ὅπως αὐτὸς μόνος λαμπρὸς ἐσται, ἀλλὰ πολλὸ μᾶλλον
 ὅπως ὅταν τὸ ἐπόμενον ἀξιολάτῃον φανείται. ιι' Ἦν
 μὲν ὅν ἤρῃται, ὡς μάλιστα ἐπανόουσι τοὺς τοιούτους
 ἵππους, ὅς ἂν ἀνωτάτω αἰρόμενος καὶ ποικιλότατα τὸ
 σῶμα βραχύτατον προβαίνει, ὁ δὲ ὅτι καὶ βάλαν
 ἐπώνη' ἂν οἱ ἄλλοι ἵπποι αὐτῷ. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς
 ὁμοῦς τί ἂν καὶ λαμπρὸν γένηται ἂν; ιiii' Ἦν δὲ ἐξ-
 γείρας τὸν ἵππον ἤρῃ μήτε τῷ ἄγαν τάχει μήτε τῷ ἄγαν
 βραδεί, ὡς δ' εὐθυμότατοι ἵπποι καὶ γοργότατοι καὶ πο-
 νεῖν εὐσχημονέστατοι γίνονται, ἐὰν ἤρῃ αὐτοῖς οὕτως,
 αἰετός μὲν ὁ τύπος, αἰετὸν δὲ τὸ φράγμα καὶ τὸ φε-
 σμα τῶν ἵππων (συμπαρέσσοιτο), ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς
 ἀλλὰ καὶ πάντες ὅσοι συμπαρεσόμενοι ἀξιολάτῃοι ἂν
 φαίνονται. ιiiii' Ἦν γε μέντοι τις καλῶς ἱππωνήσῃ,
 τρέφῃ δὲ ὡς πόνονος δύνασθαι ὑποφέρειν, ὁρθῶς δὲ γρή-
 ται καὶ ἐν τοῖς πρὸς πόλεμον μελετήμασι καὶ ἐν ταῖς
 πρὸς ἐπίδειξιν ἱππασίαις καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἀγωνί-
 σμασι, τί ἐτι ἐμποδὼν τοῦτω μὴ οὐχὶ πλείονός τε ἀξίους
 ἵππους ποιεῖν οὐδ' ἂν παραλαμβάνῃ, καὶ εὐδοκίμους μὲν
 ἵππους ἔχειν, εὐδοκίμειν δὲ αὐτὸν ἐν τῇ ἱππικῇ, ἣν μή
 τι θαυμάσιον κωλύει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Γράψαι δὲ βουλόμεθα καὶ ὡς δεῖ ὠπλισθαι τὸν μέλ-
 λοντα ἐφ' ἵππου κινδυνεύειν. Πρῶτον μὲν τοῖνον φαι-
 νῶναι τὸν θώρακα πρὸς τὸ σῶμα σπουδάζοντα, ὅτι τὸν
 μὲν καλῶς ἀρμυζόντα ὅταν φέρει τὸ σῶμα, τὸν δὲ ἄγαν
 χιλιάρῃ οἱ ὦμοι μόνον φέρουσιν, ὃ γε μὴν λίαν στενὸς
 δεσμός οὐκ ὅπλιον ἐστίν. (2) Ἐπει δὲ καὶ ὁ αὐχὴν ἐστὶ
 τῶν κυρίων, φαινὲν γρήναι καὶ τοῦτω ἐξ αὐτοῦ τὸν θω-

loris obsequens, vicissim ab eo quietem impetret. Nemo
 equus ad quae praestanda cogitur, ut Sino quoque mobilis,
 ea nec intelligit ipse, nec magis pulchra sunt, quam si quis
 saltatorem flagris et stimulis ad saltandum impellat. Quippe
 multo plura ferde, quam belle peregerit, qui sic excipitur,
 et equus, et homo. Nimirum ex signis equus lubens et vo-
 lens pulcherrima omnia et splendidissima debet exhibere.
 Quod si etiam, quoties equitationis motu exercetur equus,
 ad copiosum usque sudorem agitur, quoties pulchre semet
 erigit, eques cito descendat, et frenum adimat: omnino
 bene sciendum ut ad erigendum se non invitus accedat. Atque
 huiusmodi sane in equis tam dii quam heroes equitantes
 pingi solent; et homines, qui equis scite norunt uti, magni-
 ficentiam quandam praese ferunt. Est autem tam vellemen-
 ter pulchrum quiddam equus semet erigens, tam admirabi-
 lum atque stupendum, ut omnium spectantium, tam iuvenum
 quam seniorum, oculos detineat. Nemo certe vel ab eo
 discedit vel spectare desinit, dum splendorem ille suum
 ostendit. Quod si contingat alieni, talem equum nactus,
 vel tribunatus, vel equitum magisterium, non hoc dumtaxat
 eniti debet, ut solus ipse sit splendidus; sed multo
 magis ut comitatum universum spectatu dignum exhibeat.
 Itaque si (cujusmodi equi maxime laudari solent) praecedat
 talis, qui summam ad altitudinem, et creberrime corpus
 erigens, paullatim admodum progrediatur; sequentur hunc
 equi scilicet alii gradatim. Et quid in hoc spectaculo splen-
 didi fuerit? At vero si equum excitaveris, ac neque nimia
 cum celeritate, neque tarditate nimia, sed ea ratione prae-
 cedas, qua fiunt equi et animosissimi, et imprimis truces,
 et specie ad labores obeundos maxime decenti; eo nimirum
 modo si praecedas, et strepitus et hinnitus et flatus simul
 ab omnibus equis una aderit. Ita non ipse tantum, sed totus
 etiam comitatus spectatu dignus videbitur. Si denique
 feliciter equum aliquis emerit, ad laborum tolerantiam edu-
 carit, eodem recte tum in exercitiis ad actiones bellicas, tum
 in agitationibus ad ostentationem comparatis, et in prolior-
 um certaminibus utatur: quid huic ob stare possit amplius,
 quominus quos acceperit equos pretii majoris efficiat; ac
 tum probatos habeat, tum ipse rei equestris gloria floreat,
 nisi divinitus impediatur?

CAPUT XII.

His adjungere volumus et illam descriptionem, quoniam
 modo armatum esse oporteat eum, qui periculum in equo
 sit aditurus. Primum ergo dicimus, loricae sive thora-
 cem ad corpus factum esse debere. Si recte congruat, cor-
 pus ipsum hunc gestat; laxum nimis humeri soli portant;
 admodum angustus, vinculum est, non armatura. Quia
 vero inter exposita vulneribus letalibus et cervix est, fieri

ρακος ὁμοιον τῷ αὐχένι στέγασμα πεποιθῆσθαι. Τοῦτο γάρ ἅμα κόσμον τε παρέχει, καὶ ἦν ὅον δεῖ εἰργασμένον ἦ, δέξεται σταν βούληται τῷ ἀναβάτῃ τὸ πρόσωπον μέχρι τῆς βίνος. (3) Κράνος γε μὴν κράτιστον εἶναι νομίζομεν τὸ βουωτιουργέ· τοῦτο γὰρ αὐτὸ στεγάζει μάλιστα πάντα τὰ ὑπερέχοντα τοῦ θώρακος, ὅρᾳν δὲ οὐ κωλύει. Ὁ δ' αὖ θώραξ οὕτως εἰργάσθω ὥς μὴ κωλύῃ μήτε καθίζειν μήτε ἐπικύπτειν. (4) Περί δὲ τὸ ἦτρον καὶ τὰ αἰδοῖα καὶ τὰ κύκλω αἱ πτέρυγες τοιαῦται καὶ τοσαῦται ἔστωσαν ὥστε στέγειν τὰ μέλη. (5) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀριστερὰ χεὶρ ἦν τι πάθῃ, καταλύει τὸν ἵππεά, καὶ ταύτῃ ἐπαινοῦμεν τὸ εὐρημένον ὄπλον τὴν χεῖρα καλουμένην. Τὸν τε γὰρ ὤμον σκεπάζει καὶ τὸν βραχίονα, καὶ τὸν πῆχυν καὶ τὸ ἐχόμενον τῶν ἡνίων, καὶ ἐκτείνεται δὲ καὶ συγκαμπτεται· πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τὸ διαλείπον τοῦ θώρακος ὑπὸ τῇ μασχάλῃ καλύπτει. (6) Τὴν γε μὴν δεξιὰν ἐπαίρειν δεῖ, ἣν τε ἀκοντίζει ἣν τε πατάζει βουληθῇ. Τοῦ μὲν οὖν θώρακος τὸ κωλύον ταύτῃ ἀφαιρετόν· ἀντὶ δὲ τούτου πτέρυγες ἐν γιγλῦμοις προσθεται, σταν μὲν διαίρηται, ὁμοίως ἀναπτύσσονται· σταν δὲ καταίρηται, ἐπικλείονται. (7) Τῷ γε μὴν βραχίονι τὸ ὥσπερ κνημὶς παρατιθέμενον ἀρκεῖν βέλτιον ἤμιν δοκεῖ εἶναι ἢ συνδεθὲν ὄπλῳ. Τό γε μὴν ψιλούμενον αἰρουμένης τῆς δεξιᾶς στεγαστέον ἐγγὺς τοῦ θώρακος ἢ μασχαίῳ ἢ χαλκείῳ· εἰ δὲ μὴ, ἐν τῷ ἐπικαιροτάτῳ ἀφύλακτον ἔσται. (8) Ἐπειπερ δὲ, ἦν τι πάσῃ δὲ ἵππος, ἐν παντὶ κινδύνῳ καὶ ὁ ἀναβάτης γίγνεται, ἐπλίζειν δεῖ καὶ τὸν ἵππον προμετωπιδίῳ καὶ προστερνιδίῳ καὶ παραμηριδίῳ· ταῦτα γὰρ ἅμα καὶ τῷ ἀναβάτῃ παραμηριδία γίνονται. Πάντων δὲ μάλιστα τοῦ ἵππου τὸν κενεῶνα δεῖ σκεπάζειν· καυρώτατον γὰρ ὃν καὶ ἀκαυρώτατον ἔστι· δυνατόν δὲ σὺν τῷ ἐπιπίπῳ αὐτὸν σκεπάσαι. (9) Χρὴ δὲ καὶ τὸ ἔποχον τοιοῦτον ἐξάρθῃ ὥς ἀσφαλέστερόν τε τὸν ἵππεά καθῆσθαι καὶ τὴν ἔδραν τοῦ ἵππου μὴ σίνεσθαι. Καὶ τὰ μὲν οὕτως ἄλλα [τοῦ ἵππου] οὕτω καὶ ὁ ἵππος καὶ ὁ ἵππεὺς ὥπλις μένοι ἂν εἴεν. (10) Κνημαὶ δὲ καὶ πόδες ὑπερέχουσιν μὲν ἂν εἰκότως τῶν παραμηριδίων, ὀπλισθεὶς δὲ καὶ ταῦτα, εἰ ἐμβάται γένοιτο σκύτους, ἐξ οὐοῦπερ αἱ κρηπίδες ποιοῦνται· οὕτω γὰρ ἂν ἅμα ὄπλον τε κνήμιας καὶ ποσὶν ὑποδήματ' ἂν εἴη. (11) Ὡς μὲν δὴ μὴ βλάπτεσθαι θεῶν ὤλεων ὄντων ταῦτα ὄπλα. Ὡς δὲ τοὺς ἐναντίους βλέπτειν, μάχαιραν μὲν μάλλον ἢ ξίφος ἐπαινοῦμεν· ἐφ' ὑψηλοῦ γὰρ ὄντι τῷ ἵππῳ κοπίδος μάλλον ἢ πληγῇ ἢ ξίφους ἀρκέσει. (12) Ἀντί γε μὴν δόρατος καμμάκινου, ἐπειδὴ καὶ ἀσθενὲς καὶ δύσφορόν ἐστι, τὰ κρηνείνα δύο παλτὰ μάλλον ἐπαινοῦμεν. Καὶ γὰρ ἐξαριεῖται τὸ ἕτερον δυνατόν τῷ ἐπισταμένῳ, καὶ τῷ λειπομένῳ ὅσον τε χρῆσθαι καὶ εἰς τὸ ἀντίον καὶ εἰς τὰ πλάγια καὶ εἰς τοῦμπροσθεν· καὶ ἅμα ἰσχυρότέρᾳ τε τοῦ δόρατος καὶ εὐφορώτερά ἐστιν.

13. Ἀκόντισμά γε μὴν τὸ μακρότατον ἐπαινοῦμεν· καὶ γὰρ ἀποστρέφει καὶ μεταλαβεῖν παλτὸν οὕτω μάλλον δὲ χρόνος ἐγγώρει. Γράψομεν δὲ ἐν βραχεί καὶ ὡς ἂν

debere dicimus aptum cervici quoque tegumentum ex ipso thorace surgens. Nam hoc et ornamentum adferet, et si justo modo fabricatum fuerit, equitis faciem usque ad nares, ubi sic ille voluerit, intra se recipiet. Galeam ducimus optimam, quæ Boetii sit operis. Etenim ea rursus legit extra thoracem eminentia prorsus omnia, nec prospectum impedit. Thorax quoque sic elaboratus sit, ut nec in sessione nec inclinatione prona ferat obstaculum. Circum partes inter umbilicum et pubem, cum pudendis, et aliis in horum ambitu, tales totque pinnae sunt ut illa membra tegantur. Et quoniam sinistra quoque manus si laesa sit, equiti perniciem adfert; inventam et huic muniendae laudamus armaturam, cui nomen manus inditum. Nam et humerum illa tegit, et brachium, et cubitum, et partes quibus habena tenentur; simulque tum extendi tum contrahi potest. Praeterea partem sub alis a thorace destitutam obtegit. Dextram attolli necesse est, sive jaculum eques vibrare, seu percutere hostem voluerit. Quidquid igitur a thorace impedimentum adferre potest, hic removendum: et hujus loco pinnae velut in quibusdam cardinibus erunt applicatae, ut quum dextra diducitur, et ipsae pariter explicentur; quum reducitur, vicissim claudantur. Quod instar tegimenti tibiarum adhibetur brachio, commodius nobis esse videtur ad eam partem tuendam, quam si adligatum sit armaturae: quod nudari solet, dum dextra sustollitur, muniendum juxta thoracem tegumento, vel e pelle vitulina, vel aere facto. Nam alioqui locus maxime letalis incustoditus erit. Quoniam vero si quid equo accidat, etiam sessor in periculo summo versatur; armandus et equus ipse, tum frontis, tum pectoris, atque laterum tegumentis. Haec enim et equitis femora muniunt. Omnium vero maxime protegendus equi venter. Is enim et letalibus expositus est maxime vulneribus, et debilissimus. Potest autem ephippio una protegi. Debet illud etiam instratum, cui eques insidet, tali modo esse consutum, ut et tutior equiti sit sessio, et equi sella non laedatur. Et aliis quidem partibus hoc modo et equus et eques armati fuerint. Tibias autem cum pedibus exstare consentaneum est extra femorum tegumenta, munitaeque fuerint haec partes, si earum indumenta de illo corio fiant, ex quo crepidae confici solent. Etenim hoc modo simul et armatae tibiae, et calceati pedes erunt. Et haec quidem ad hoc comparata sunt arma, ne laedi quis possit, modo dii propitii fuerint. Hostibus autem laedendis ensi praefenda nobis videtur esse machaera. Nam ab equite, qui est in sublimi, vehementior est ictus copidis aut sicar, quam ensis. Prae hasta in perticae modum, quoniam fragilis est et incommoda gestatu, potius corneas tragulas duas probamus. Etenim harum altera confici potest a perito, altera reservari ad usum vel in adversos, vel a latere, vel a tergo constitutas: simulque firmiores haec sunt, quam hastae, ac gestatu commodiores.

Jaculi vibrationem, quae longissimum ad spatium fiat, laudamus: nam hoc modo plus temporis conceditur, ut et emittat et iterum retrahat tragulam. Scribemus etiam pau-

τις καὶ τὰ ἀκοντίζον. Ἦν γὰρ προβαλλόμενος μὲν τὰ ἀριστερὰ, ἐπανήγων δὲ τὰ δεξιὰ, ἐξανιστάμενος δ' ἐκ τῶν μηρῶν, μικρὸν ἐπανακλόμενος τὴν λόγχην ἄρξῃ, οὕτω συνδρόματόν τε καὶ μακρότατον οἴσεται τὸ ἀκόντιον, εὐστοχώτατον μάλιστα, ἐὰν κατὰ τὸν σκοπὸν ἀριμενῇ αἰὲρ ἢ λόγχῃ. (ii) Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ἰδιώτη καὶ ὑπομνήματα καὶ μνημῆματα καὶ μελετήματα γυνάσθω ἡμῖν. Ἄ δὲ ἱππάρχῳ προσῆκον εἰδέναι τε καὶ πράττειν ἐν ἐπιφύλλῳ λόγῳ δεδύλωται.

cis, quæ jaculandi ratio sit optima. Quippe si quis partes sinistras antèius protendens, et dexteras reducens, de quæ femoribus insurgens, sursum spectantem nonnihil cuspidem emiseric; ita nimirum et vehementissimo cum impetu, et longissime feretur jaculum, atque etiam dexterrime, siquidem emissa cuspis semper ad scopum spectat. Et hæc quidem admonitiones, et documenta, et exercitia tachi adhuc equiti a nobis præscripta sunt. Quæ vero tunc scire tum exsequi conveniat equitum magistrum, alio libro declaravimus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΗΛΑΡΧΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Πρῶτον μὲν θύοντα γρήχαι τεθεὶς ταῦτα διδόναι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἅρ' ὃν θεοὶ μὲν κεχαρισμένοι τε ἄρξαις ἂν, σωτῆρ δὲ καὶ φίλοι καὶ τῇ πόλει προσφιλέστατοι καὶ εὐλαϊέστατοι καὶ πολιορκηλέστατοι. (i) Θεῶν δὲ θέων ὄντων ἀναβιβαστέον μὲν σοι ἱππέας, καὶ ὅπως ἀναπληρῶνται ὁ κατὰ τὸν νόμον ἀριθμὸς καὶ ὅπως τὸ ἐν ἱππικῶν μὴ μειῶνται. Εἰ δὲ μὴ προσαναβήσονται ἱππεῖς, μένους αἰὲ ἐσονται ἀνάγκῃ γὰρ τοὺς μὲν γῆρας ἀπαγορεύειν, τοὺς δὲ καὶ ἄλλως ἐκλείπειν. (ii) Πληρουμένου γε μὴν τοῦ ἱππικῶ ἐπιμελητέον μὲν ὅπως τρέφονται οἱ ἵπποι ὥς ἂν δύνωνται πόνους ὑποφέρειν οἱ γὰρ ἤττους τῶν πόνων οὕτε ἀρεῖν οὕτε ἀπορῶναι δύναντο ἂν. Ἐπιμελητέον δὲ ὅπως εὐχρηστοὶ ᾖσιν οἱ γὰρ αὖ ἀπεθείς τοῖς πολεμίοις μάλλον ἢ τοῖς φίλοις συμμαχοῦσι. (iii) Καὶ οἱ λακτίζοντες δὲ ἀναβιβασμένοι ἵπποι ἐκποδὸν ποιητέον οἱ γὰρ τοιοῦτοι πολέμῳ πλέον κακὰ ἢ οἱ πολέμιοι ποιοῦσι. Δεῖ δὲ καὶ τῶν ποδῶν ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως δύνωνται καὶ ἐν τραχείᾳ γῇ ἱππεύειν, εἰδότας ὅτι ὅπου ἂν ἀλγῶσιν ἐλαυνόμενοι, ἐνταῦθα οὐ χρήσιμοι εἰσι. (iv) Τῶν γε μὴν ἱππῶν ὑπαρχόντων ὧν δαὶ τοὺς ἱππέας αὖ ἀσκητέον, πρῶτον μὲν ὅπως ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀναπλῶν δύνωνται πολλοὶς γὰρ ἤδη ἡ σωτηρία παρὰ τοῦτο ἐγένετο· δεύτερον δὲ ὅπως ἐν παντοίοις χωρίοις ἱππάξασθαι δύνουνται καὶ γὰρ οἱ πόλεμοι ἄλλοτε ἐν ἄλλοις τόποις γίνονται. (v) Ὅταν δὲ ἤδη ἔσχωσι ᾧσι, δαὶ αὖ σκοπεῖσθαι ὅπως ἀκοντιοῦσι τε ὥς πλείστοι ἀπὸ τῶν ἱππῶν καὶ τὰλλα δυνήσονται ποιεῖν ἃ δαὶ τοὺς ἱππικούς. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν καὶ ἱππῶν καὶ ἱππέας ὥς αὐτοὶ μὲν ἤματα τιτρώσκοντο ἂν, βλάπτειν δὲ τοὺς πολεμίους μάλιστα δύναντο ἂν. (vi) Ἐκ τούτων παρασκευαστέον ὅπως εὐπεθείς οἱ ἄνδρες ᾧσιν ἄνευ γὰρ τούτου οὐδ' ἱππῶν ἀγρόων οὕτε ἱππῶν ἐπὶ λόγῳ οὕτε ὅπλων καὶ ὄντων

XENOPHONTIS

DE MAGISTRI EQUITUM OFFICIO

LIBELLUS.

CAPUT I.

Primum rem sacram faciens, Deos precaberis, ut ex tili concedant et intelligere, et proferre, et agere, de quibus et diis gratissimum sit imperium tuum, et tibi, amicis, reique publicæ cum primis acceptum, et gloriosum, et longe utilissimum. Diis placatis, equites instruendi tibi sunt, tum ut numerus lege præscriptus compleatur, tum ne jam ante collectæ copie minuantur. Quippe si non accedant equites ad priores alii, pauciores semper evadent. Nam alios ob senectutem abdicare se necesse est; alios aliis de causis deficiere. Postquam equitatum compleveris, adhibenda cura, sic ut equi alantur, quo perferre labores possint. Quippe si laboribus impares sint, nec adsequi hostem, nec evadere fuga possunt. Id quoque curandum, ut ad usum idonei sint. Nam contumaces potius hostes quam suos in præliis juvant. Etiam illi removendi sunt, qui calcitrant, postquam equitem susceperunt. Qui enim tales sunt, sæpenumero plus mali quam hostes inferunt. Haberi debet et pedum ratio, ut etiam in aspera regione agitari possint; quum esse constet in iis locis inutiles, ubi dolorem in agitatione sentiunt. Quando equi tales existunt, quales esse debent, exercendi et equites; ac primum, ut in equos insilire possint. Nam plerisque jam salus hinc parva. Alterum esto, ut in locis omnigenis equitare norint, quandoquidem et bella alias in aliis locis existunt. Ubi jam firmiter equis insederint, ejus erit habenda ratio, ut eorum quamplurimi ex equis jacula vibrent, et alia facere possint, quæ facere viros equestres oportet. Secundum hæc armandi tum equi, tum equites, ut ipsi minime vulnerentur, et hostes damnis adficere maximis possint. Hinc efficiendum, ut equites morigeri sint. Nam absque hoc nec equorum honorum, nec equitum his recte insidentium,

δρελος οὐδέν. Προστατεύει μὲν οὖν τούτων πάντων ὅπως καλῶς γίγνηται τὸν ἵππαρχον εἰκὸς ἐστίν. (8) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πόλις χαλεπὸν ἡγησαμένη ταῦτα πάντα τὸν ἵππαρχον μόνον ὄντα κατεργάζεσθαι προκαιοῖται μὲν αὐτῷ συνεργοὺς φυλάρχους, προσέταξε δὲ τῇ βουλῇ συνεπιμελεῖσθαι τοῦ ἱππικῷ, ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι τοὺς μὲν φυλάρχους παρασκευάζειν συνεπιθυμεῖν σοι τῶν καλῶν τῷ ἱππικῷ, ἐν δὲ τῇ βουλῇ ἔχειν ῥήτορας ἐπιτηδεῖους, ὅπως λέγοντες φοβῶσί τε τοὺς ἱππέας, βελτίονες γὰρ ἂν εἶεν φοβοῦμενοι, καταπραΰνωσί τε τὴν βουλὴν, ἣν τι παρὰ καιρὸν χαλεπαίνει. (9) Ταῦτα μὲν οὖν ὑπομνήματα ὧν δεῖ σε ἐπιμελεῖσθαι ὥς δ' ἂν ἕκαστα τούτων βέλτιστα περαίνωτο, τοῦτο δὲ πειράσσομαι λέγειν.

Τοὺς μὲν τοίνυν ἱππέας δῆλον ὅτι καθίσταναι δεῖ κατὰ τὸν νόμον τοὺς δυνατωτάτους καὶ χρήμασι καὶ ὤμωσιν ἢ εἰσάγοντα εἰς δικαστήριον ἢ πείθοντα. (10) Ἐγὼ δὲ οἶμαι εἰς μὲν τὸ δικαστήριον τοὺς εἰσάκτεον εἶναι οὓς μὴ εἰσάγων ἂν τις διὰ κέρδους δοκοίη τοῦτο ποιεῖν· καὶ γὰρ τοῖς ἥττον δυναμένοις εὐθὺς ἂν εἴη ἀποστροφή, εἰ μὴ τοὺς δυνατωτάτους πρῶτους ἀναγκάζοις. (11) Ἐτι δὲ καὶ οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις νέους μὲν τὰ ἐν ἱππικῇ λαμπρὰ λέγων εἰς ἐπιθυμίαν καθίσταναι τοῦ ἱππεύειν, τοὺς δὲ κυρίους αὐτῶν ἥττον ἀντιτείνοντας ἔχειν, τὰδε διδάσκων ὥς ἀναγκασθῇσονται μὲν ἵπποτροφεῖν, ἣν μὴ ὑπὸ σοῦ, ὑπ' ἄλλου, διὰ τὰ χρήματα· (12) ἣν δὲ ἐπὶ σοῦ ἀναδῶσιν, ὥς ἀποστρέψει μὲν τοὺς παῖδας αὐτῶν τῶν πολυτελῶν τε καὶ μηχανῶν ἵππωνειῶν, ἐπιμελήσει δὲ ὥς ἂν ταχὺ ἱππικοὶ γίγνωντο. Λέγοντα δὲ οὕτω καὶ ποιεῖν ταῦτα πειρατέον. (13) Τοῦ γε μὴν ὄντος ἱππέας ἢ βουλῇ ἂν μοι δοκεῖ προειπῶσα ὥς τὸ λοιπὸν δεήσει διπλάσια ἱππάζεσθαι καὶ ὥς τὸν μὴ δυνάμενον ἵππον ἀκολουθεῖν ἀποδοκιμάσει ἐπιτεῖναι ἂν τρέφειν τε ἄμενον καὶ ἐπιμελεῖσθαι μάλλον τῶν ἵππων. (14) Καὶ τοὺς βιαιούς δ' ἵππους ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἀπειλὴ πωλεῖν ἂν τοὺς τοιοῦτους μάλλον παρορμήσει καὶ ἵππωνεῖν σωφρονέστερον. (15) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἱππασίαις λακτίζοντας ἵππους προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται· οὐδὲ γὰρ συντάττειν τοὺς τοιοῦτους δυνατόν, ἀλλ' ἀνάγκη, ἐάν ποι ἐπὶ πολέμιους δέη βλαύειν, ὑστάτους [ἂν] αὐτοὺς ἐπεσθαι. Ὡς τε διὰ τὴν τοῦ ἵππου κακουργίαν ἄχρηστος καὶ ὁ ἱππεὺς καθίσταται. (16) Ὡς δ' ἂν καὶ οἱ πόδες εἶεν τῷ ἵππῳ κράτιστοι, εἰ μὲν τις ἔχει ῥᾶν καὶ εὐτελεστέραν ἄσκησιν, ἐκείνη ἔστω· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ φημι χρῆναι πείραν ἔχων χύδην καταβαλόντα λίθους τῶν ἐκ τῆς δόου ὅσον μυακίους καὶ πλείον καὶ μείον, ἐν τούτοις τὸν ἵππον ψήγειν καὶ ἐνιστάναι ὅταν ἀπὸ τῆς φάτνης ἀποδῇ· βαδίζων γὰρ ἐν τοῖς λίθοις οὕποτε ὁ ἵππος παύσεται οὐδ' ὅταν ψήγῃται οὐδ' ὅταν μυωπίζῃται. Ὅ δὲ πειραθεῖς τὰ τε ἄλλα ἀ λέγων πιστεύσει καὶ στρογγύλους τοὺς πόδας τοῦ ἵππου ὄψεται. (17) Ὅποτε γε μὴν οἱ ἵπποι εἰσὶν οἷους δεῖ ὥς ἂν αὐτοὶ οἱ ἱππεῖς ἀρι-

nec armorum elegantium usus ullus fuerit. Atque his quidem omnibus, ut egregie fiant, praesse cum imperio magistrum equitum par est. Et quia civitas rata difficile quiddam esse, perfici haec a solo magistro equitum omnia, tribunos ei deligit adjuutores, et senatui injungit, ut equitatus curam una cum ipso gerat: recte mihi facturus videris, si tribunos sic instruas, ut tecum ea velint, quae ad equitatus commoda pertineant; et oratores idoneos habeas in senatu, qui et dicendo terrorem equitibus incutiant, melioribus in metu futuris, et senatum mitigent, si forte plus aequo difficilem se praebat. Ac istae quidem admonitiones ad ea spectant, quae diligentiam tuam requirunt. Quo autem modo singula rectissime peragantur, hoc dicere jam conabor.

Equitum in numerum ex legis praescripto sine dubio referes eos, qui et facultatibus, et viribus corporis praestent; idque vel in jus vocando, vel persuadendo. Sum autem in hac egosententia, ut hos in jus vocandos existimem, quos nisi quis vocet, id quaestus causa facere videatur. Nam minus potentibus statim hoc excusationis loco fuerit, si non cogas primos, qui plurimum possint. Praeterea videtur hoc modo mihi quispiam et juvenes ad equitationis studium adducturus, si splendorem equestris rei praedicet; et illos, quorum in potestate sunt, minus adversantes habiturus, si plane futurum ostendat, ut alere cogantur equos, si non abs te, saltem ab alio quopiam, propter opes. Quod si tuis auspiciis rei se dent equestri, te filios eorum a sumptuosis et insanis equorum emptionibus avocaturum, et operam daturum, ut equestris rei peritiam quamprimum consequantur. Haec vero quum dices, etiam praestare conaberis. Equites, quotquot operam navant in praesentia, sic excitatum iri arbitror, ut melius et alant et curent equos, si senatus eis futurum denuntiet, ut equitationes in posterum duplicentur, et equi rejiciantur, qui pares in itinere aliis esse non poterunt. Etiam hoc utile futurum arbitror, ut denuntietur, rejectum iri equos violentos. Nam haec eos impulerit comminatio, tales ut equos vendant, et alios prudentius emant. Bonum quoque denuntiari, futurum ut calcitrantes in agitationibus equi rejiciantur. Nequeunt enim tales in acie collocari, sed ubi ducendum in hostem, hos ultimos sequi necesse est. Itaque propter improbitatem equi, nec equitis usus aliquis est. Ut autem et pedes equorum sint optimi, si faciliorem aliquis simplicioremqve rationem teneat, ea sane per me obtineat: sin minus, equidem usu edoctus aio, projiciendos passim lapides e via sumptos, qui minime fere pondus habeant, plus minusve; atque in his constituendum equum ad restrictionem, quum a praesepi removetur. In illis enim lapidibus nunquam equus ingredi desinet, sive destringatur, seu (a muscis) pungatur. Qui periculum hujus rei fecerit, tum aliis, quae profero, fidem habebit; tum pedes equi teretes effici conspiciet. Ubi jam equi fuerint, quales esse oportet: quonam modo

στει γήρουντο, τοῦτο διηγήσομαι. Τὸ μὲν τοίνυν τοὺς νέους αὐτῶν ἀναπράξαν ἐπὶ τοὺς ἵππους παίδωμεν ἂν αὐτοὺς μαθήσωνται τὸν διδάσκοντα δὲ παρασχόντων ἐπαίνου δικαίως ἂν τυγχάνουσιν. Τούτους γὰρ μὴν προσβυτέρους τὸν Περσικὸν τρόπον ἀναβιβάζουσι ὑπὸ ἄλλων προσέβησας, καὶ τούτους ὠρελῆσαι ἂν. 18. Ὅπως γὰρ μὴν ἐν παντοδαποῖς χωρίοις ἐποιοῖσι οἱ ἵπποις δυνήσονται εἶναι, τὸ μὲν πυκνὰ εἶναι μὴ πολέμου ὄντος ἴσως ὀλιγρόν· συγκαλέσαντα δὲ γρή τοὺς ἵππους συμβουλευθεῖσαι αὐτοῖς μελετᾶν, καὶ ὅταν εἰς χώραν ἐλαύνωσι, καὶ ὅταν ἀνίσσῃ ποι, ἐκδιβάζοντες τῶν ὁδῶν καὶ ταχρὶ ἐκλύνοντας ἐν τόποις παντοδαποῖς. Τοῦτο γὰρ ὠρεῖται μὲν παραπλησίως τῇ εἰρήνῃ, ὅρῳ δ' ὁρῶσιν παρέχει. 19. Ἐπιτρέψου δὲ ὑπομνησθῆναι καὶ ὅτι ἡ πόλις ἀνεγέρται διαπαιδῶσα εἰς τὸ ἱππικὸν ἐγγὺς τετραράκοντα τάλαντα τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὥς ἢν πόλεμος γήρηνται, μὴ ἔχειν δὲ ἱππικόν, ἀλλ' εἰς ἐτοίμου ἔχει παρεσκευασμένῳ γρήσθαι. Ταῦτα γὰρ ἐνθυμουμένους εἰκὸς καὶ τοὺς ἵππους μάλιστα ἀσκεῖν τῇ ἱππικῇ, ὅπως ἢν πόλεμος ἐγγίγῃται, μὴ ἀμελετήτους ὄντας ἀφρονίζεσθαι δὲ περὶ τε τῆς πόλεως καὶ περὶ εὐλαίας καὶ περὶ τῆς ψυχῆς. 20. Ἀγαθόν δὲ καὶ τοῦτο προαιπεῖν τοῖς ἱππέσιν ὅτι εἰσέλθεις καὶ σὺ ποτε αὐτοὺς καὶ διὰ παντοίων χωρίων γρήσῃ. Καὶ ἐν ταῖς μελέταις δὲ τῆς ἀντιπασίας καὶ ὅταν εἰσέλθῃς ἀλλοῖς εἰς ἀλλοῖον τόπον καὶ γὰρ τοῖς ἱππέσιν καὶ τοῖς ἵπποις βέλτιον. 21. Ἀκούειν γὰρ μὴ ἀπὸ τῶν ἵππων ὅδ' ἂν πλείστοι μοι δοκοῦσι μελετᾶν, εἰ τοῦτ' αὖ προαιπὸς φυλάττειν ὅτι αὐτοὺς δεῖται ἡγουμένους τοῖς τῆς φυλῆς ἀκοντισταῖς ἐλαύνειν ἐπὶ τὸ ἀκόντιον. Φυλοτιμῶντο γὰρ ἂν ἡ εἰκὸς, ὥς πλείστους ἕκαστος ἀποδείξει ἀκοντιστὰς τῇ φυλῇ. 22. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὸ καλῶς γὰρ ἐπισθῆναι τοὺς ἵππους οἱ φυλάττειν ἂν μοι δοκοῦσι μέγιστον σὺλλυθῆναι, εἰ παιδευόμενοι ὅτι πολὺ ἐπὶ πρὸς τῆς πόλεως εὐδοξότερον τῇ τῆς φυλῆς λαμπρότητι κακομαθῆναι ἢ μόνον τῇ ἑαυτῶν στήλῃ. 23. Εἰκὸς δὲ μὴ δυσπεῖστους εἶναι αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα, οἱ γὰρ φυλάττειν ἐπιθύμουντο δόξης καὶ τιμῆς ὀρεγόμενοι. Δυνατοὶ δ' εἰσὶ κατὰ τὰ ἐν τῷ νόμῳ ἐπιτίσαι καὶ ἀνεῦ τοῦ αὐτοὶ διαπαιδῆναι τῇ μισθῇ ἐπαναγκάζοντες κατὰ τὸν νόμον ἐπιτίθεσθαι. 24. Εἰς γὰρ μὴν τὸ εὐπειθεῖς εἶναι τοὺς ἡγουμένους μέγα μὲν καὶ τὸ λόγῳ διδάσκειν ὅσα ἀγαθὰ ἐν ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ, μέγα δὲ καὶ τὸ ἔργῳ κατὰ τὸν νόμον πλεονεκτεῖν μὲν ποιεῖν τοὺς εὐτάκτους, μειονεκτεῖν δὲ ἐν πᾶσι τοὺς ἀτακτοῦντας. 25. Ἰσχυροτάτη δὲ μοι δοκεῖ εἶναι παρορμητικὴ τῶν φυλάττειν εἰς τὸ φιλοτιμῆσθαι αὐτοὺς καλῶς παρεσκευασμένους ἕκαστον τῆς φυλῆς ἡγεῖσθαι, εἰ τοὺς ἀμείνους προδρόμους κοσμησάς μὲν ὅλοις ὥς κάλλιστα, ἀκοντίζειν δὲ μελετᾶν ἐξαναγκάσαις ὥς μάλιστα, εἰς γήρῳ δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἀκόντιον αὐτοὺς εὖ μάλα μεμελετηκόως. 26. Εἰ δὲ καὶ ἄλλὰ τις δύναιτο προτιθέναι ταῖς φυλαῖς πάντων ὅποσα ἀγαθὰ νομίζουσιν ἀσκεῖσθαι ἐν ταῖς θέαις ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ, τοῦτο πάντας ὁμοῦ Ἀθηναίους γὰρ μάλιστα προτρέπειν εἰς φιλονει-

equites ipsi futuri sint optimi, nunc commemorabo. Junioribus quidem inter eos auctores simus, ut in equos insilire discant. Laudem vero jure mereberis, si quem eis adhibueris, qui doceat. Etate provecioribus hand parum profueris, si consuefeceris eos, ut more Persico ab aliis in equos subleventur. Ad hoc autem, ut equites omnigenis in locis firmiter equis insilire possint, frequenter educere, quum bellum non geritur, fortasse molestum fuerit. Itaque convocatis equitibus consolare debes, ut exercitiis utantur, sive rus in equis provehantur, seu alio pergant, e viis declinando, et omnigenis in locis equos celeriter agendo. Nam hoc et parum cum educendo habet utilitatem, nec molestie tantum exlibet. Commodum id etiam eis in memoriam revocari, quod civitas in equitatum ad quadraginta talenta quotannis impendere sustineat, ut, si bellum existat, equitatus ei quarendus non sit, sed in promptu habeat, quo instructo possit uti. Nam vero consentaneum est, equites haec cum animis suis expendentes rem equestrem diligentius exercituros, ut, bellum si moveatur, non exercitationis expertibus de patria, de honore ac gloria, de vita sit dimicandum. Bonum hoc quoque denuntiari equitibus, etiam te aliquando eos esse educturum, ac per omnigena loca praeiturum. In exercitiis etiam pugnae equestris in alia atque alia loca nonnunquam educere prodest; hoc enim et equitibus et equis utilis. Ex equis autem jaculari, mea quidem opinione, sic plurimi consuescent, si tribunis futurum denuntiaveris, ut ipsi duces cujusque tribus jaculatorum ad exercitia jaculandi adigere cogantur. Nam excitabuntur ambitione quaelam (ita par est), ut quisque jaculatores civitati quamplurimos instruat. Ad id quoque tribuni plurimum mihi videntur momenti adlaturi, ut equites egregie sint armati; si persuasum eis fuerit, multo a civitate esse gloriosius, splendore tribus ornari, quam suo duntaxat indumento. Nec difficulter hoc ipsis persuaderi posse crediderim, quum honoris et gloriae studio tribunatum ambiverint. Poterunt autem suis arma secundum legem imperare, sineque suis impensis equites adigere de praescripto legis, ut arma sibi de stipendio suo comparent. Ut vero qui reguntur abs te libenter pareant, non leve quiddam, verbis ostendere quam multa commoda contineat obedientia; sed magnum aliquid in hoc quoque, si [secundum legem] reapse potior efficiatur morigerorum conditio, contraque deteriori loco in omnibus sint contumaces. Vis autem in hoc mihi maxima videtur esse ad impellendos tribunos, ut ambitiose dent operam quo suam quisque tribum egregie instructi ducant; si quos circum te praecursores habebis, perelegantur armis ornaveris, maximeque jaculationum ad exercitia coegeris, et auctor ad jaculandum fueris ipsemet in hoc genere plurimum exercitatus. Quod si quis etiam tribubus eorum omnium praemia proponere possit, quaecumque in spectaculis exerceri ab equitatu praecclare solent; eum ego facillime cunctos Athenienses ad studia contentionum evci-

κίαν. Ἀπλὸν δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς χοροῖς ὡς μικρῶν ἄθλων ἕνεκα πολλοὶ μὲν πόνοι, μεγάλα δὲ δαπάναι τελοῦνται. Τοὺς μέντοι κριτὰς τοιούτους δεῖ εὐρίσκειν παρ' οἷς νικῶντες μάλιστα ἂν ἀγᾶλλοιντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἦν δὲ δὴ σοι ταῦτα πάντα ἐξησχημένοι ὄσιν οἱ ἱππεῖς, δεῖ δὴπου καὶ τάξιν τινὰ ἐπιστάσθαι αὐτοὺς ἐξ ἧς κάλλιστα μὲν θεοὶς πομπὰς πέμψουσι, κάλλιστα δὲ ἱππάσονται, ἄριστα δὲ μαχοῦνται, ἣν δέη, ῥᾶστα δὲ καὶ ἀταραχτότατα ὁδοὺς πορεύσονται καὶ διαβάσεις περάσουσιν. Ἡ τοίνυν γράμμενοι τάξει δοκοῦσιν ἂν μοι ταῦτα κάλλιστα διαπράττεσθαι, ταύτην νῦν ἡδὴ πειράσομαι δηλοῦν. (2) Οὐκοῦν ὑπὸ μὲν τῆς πολέως ὑπάρχουσι διηρημένοι φυλαί. Τούτων δ' ἐγὼ φημι χρῆναι πρῶτον μὲν δεκαδάρχους σὺν τῇ τῶν φυλάρχων ἐκάστου γνώμῃ καταστήσαι ἐκ τῶν ἀκαμαζόντων τε καὶ φιλοτιμοτάτων καλὸν τι ποιεῖν καὶ ἀκούειν καὶ τούτους μὲν προστάτας δεῖ εἶναι. (3) Μετὰ δὲ τούτους ἴσους χρῆ τούτοις ἀριθμὸν ἐκ τῶν πρεσβυτάτων τε καὶ φρονιμωτάτων ἐλεσθαι ὅτινες τελευταῖοι τῶν δεκαδῶν ἔσονται. Εἰ γὰρ δεῖ καὶ ἀπεικάσαι, οὕτω καὶ σίδηρος μάλιστα διατέμνει σίδηρον ὅταν τό τε ἡγούμενον τοῦ τομέως ἐβρωμένον ἦ καὶ τὸ ἐπικρατούμενον ἱκανόν. (4) Τούς γε μὴν ἐν μέσῳ τῶν πρώτων καὶ τῶν τελευταίων, εἰ οἱ δεκαδάρχου ἐπιστάτας ἔλιντο καὶ οἱ ἄλλοι ἐρέλιντο, οὕτως εἰκὸς ἐκάστῳ πιστότατον τὸν ἐπιστάτην εἶναι. (5) Τὸν μέντοι ἀρηγούμενον ἐκ παντὸς τρόπου δεῖ ἱκανὸν ἄνδρα καθιστάναι. Ἀγαθὸς γὰρ ὢν, εἴτε ποτὲ δέοι ἐπὶ πολέμους ἐλαύνειν, ἐγκυλεύον βώμην ἐν ἐμβάλλοι τοῖς ἐμπροσθεν, εἴτ' αὖ καὶ ἀποχωρεῖν καιρὸς συμβαίνει, φρονίμως ἀρηγούμενος μάλλον ἂν, ὥς τὸ εἰκὸς, σώζοι τοὺς φυλάτας. (6) Οἱ μέντοι δεκαδάρχου ἄρτιοι ὄντες πλείω ἴσα μέρη παρέχουσιν ἂν διαιρεῖν ἢ εἰ περιττοὶ εἴεν. Αὕτη δέ μοι ἡ τάξις ἀρέσκει διὰ τὰς δτι πρῶτον μὲν οἱ προστάται πάντες ἄρχοντες γίνονται οἱ δ' αὐτοὶ ἄνδρες ὅταν ἄρχωσι, μάλλον πως οἶονται ἑαυτοῖς προσήκειν τι καλὸν ποιεῖν ἢ ὅταν ἰδιῶται ὦσιν. ἔπειτα δὲ καὶ ὅταν πρακτέον τι ἦ, τὸ παραγγελλεῖν μὴ ἰδιῶται ἀλλ' ἄρχουσι πολὺ ἀνυτικώτερον. (7) Τεταγμένων γε μὴν οὕτω χρῆ, ὥς περ καὶ τοῖς φυλάρχου προαγορεύεται ἡ χώρα ὑπὸ τοῦ ἱπάρχου ἐν ἧ ἐκάστῳ ἐλατέον, οὕτω καὶ τοῖς δεκαδάρχοις παρηγγέλλεται ὑπὸ τῶν φυλάρχων ὅπου πορευτέον ἐκάστῳ. Οὕτω γὰρ προειρημένων πολὺ εὐταχτοτέρως ἂν ἔχοι ἢ εἰ ὥς περ ἐκ θεάτρου ὥς ἂν τύχωσιν ἀπίοντες λυποῖεν ἀλλήλους. (8) Καὶ μάχεσθαι δὲ μάλλον ἐθέλουσιν οἱ τε πρῶτοι, ἣν τι ἐκ τοῦ πρόσθεν προσπίπτῃ, οἱ ἂν εἰδῶσιν ὅτι αὕτη ἡ χώρα αὐτῶν καὶ οἱ τελευταῖοι, ἣν τι ὀπίσθεν ἐπιφανῇται, ἐπιστάμενοι ὅτι αἰσχροὺς λιπεῖν τὴν τάξιν. Ἀτακτοὶ δ' ὄντες ἀλλήλους μὲν ταραττοῦσι καὶ ἐν στεναῖς ὁδοῖς καὶ ἐν διαβάσει, τοῖς δὲ πολεμίοις

taturum arbitror. In ludorum id quoque adparatu perspicitur, quam modicorum præmiorum causa multi labores magnique sumptus impendantur. Iudices certe ejusmodi reperiendi sunt, apud quos si victoria potiantur, imprimis exsultent.

CAPUT II.

Ubi jam equites in his omnibus exercitati fuerint, etiam ordinis cujusdam esse peritos oportet, cujus observatione pulcherrime diis pompas agant, in equitationibus cum laude se gerant, fortissime, poscente usu, dimicent, expeditissime ac minima cum perturbatione itinera conficiant, transitusque difficiles superent. Quo autem ordine utendo hæc mihi rectissime perfecturi videantur, eum declarare nunc adgrediar. Distinctæ sunt in civitate tribus: in his inquam ego debere primum, non sine tribunorum singulorum judicio et sententia, decuriones ex illorum numero constitui, qui et ætate vigeant, et ambitione maxima quadam in hoc ferantur, ut aliquid egregium et peragant, et audiant. Hi principes in ordine collocantur. Secundum eos totidem numero de provectoribus et imprimis prudentibus deligendi, qui ultimi sint in hisce decuriis. Nam si comparatione res explicanda, ferrum quoque sic ferrum maxime scindit, quando et anterior instrumenti pars sit ad secundum valida, et quod inde adigitur, vires habeat idoneas. Quod medios inter primos et ultimos attinet, si decuriones sibi proximos deligant adstites, alique deligant post eos, ita par est credere, quemlibet sibi fidelissimum adstitem habiturum. Ducem sane modis omnibus idoneum constitui oportet. Nam si vir ille fortis sit, sive pergendum aliquando in hostes erit, cohortatione sua robur anterioribus indet; seu recipiendi se tempus adsit, prudenter abducendo tribules laud abs re melius conservaturus videtur. Jam si decuriones numero pares fuerint, plures partes æquales efficient dividendo, quam si fuerint impares. Hic ordo mihi de causis hisce probatur, quod ex divisione primum omnes principis loco constituti cum imperio futuri sunt: idem vero, quando cum imperio sunt, magis ad se quodammodo pertinere putant, ut egregium aliquid gerant, quam si privati sint; deinde quum aliquid agendum est, multo efficacius est, quod per eos denuntiatur, qui cum imperio sunt, quam quod opera privatorum. His hoc ordine collocatis, quemadmodum tribunis quoque ab equitum magistro prædicti solet, quo provehi loco quisque debeat, sic et decurionibus denuntiatum a tribunis esse oportet, quo loco singulis pergendum. Nam hæc si prius indicata fuerint, longe meliori ordine fient omnia, quam si perinde ac de theatro, temere fortuitoque discedentes, mutuo semet offenderint. Etiam paratiores animis ad pugnam sunt anteriores, si ex adverso quid irruat, ubi locum hunc suum esse norunt: nec minus ultimi, si a tergo fiat in eos impetus, quum sciant esse turpe, locum in acie suum deserere. Sin ordo nullus servetur, se ipsos et angustis in itineribus, et locis difficilibus

ριφέρηται, οὕτως αὐτὸς μὲν αἰεὶ ταχὺ ἔλθῃ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔξωθεν γιγνόμενοι πάλιν αὐτὰ ταχὺ ἐλθῶσι ὥστε ἡ μὲν βουλὴ αἰεὶ τὸ ταχὺ ἐλαυνόμενον θεάσεται, οἱ δὲ ἵπποι οὐκ ἀπεροῦσιν ἐν μέρει ἀναπαυόμενοι. (10) Ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἡ ἐπιδείξις ᾖ, καλὸν μὲν οὕτως πρῶτον τάξασθαι ὥς ἂν ἐπὶ μετώπου ἐμπλήσαντες ἵππων τὸν ἵπποδρόμον ἐξελάσειαν τοὺς ἐκ τοῦ μέσου ἀνθρώπους. (11) Καλὸν δ' ἐπεὶ αἱ φυλαὶ ἐν τῇ ἀνθιππασίᾳ φεύγουσιν τε ἀλλήλας καὶ ἐνώκους ταχέως, ὅταν οἱ ἵππαρχοι ἡγῶνται ταῖς πέντε φυλαῖς, ἐκατέρως διελαύνειν τὰς φυλάς δι' ἀλλήλων. Ταύτης γὰρ τῆς θεάς τὸ τε ἀντιμετώπους προσελαύνειν ἀλλήλοις γοργόν, τὸ τε διελάσαντας [τὸν ἵπποδρόμον] ἀντίους πάλιν στήναι ἀλλήλοις σεμνόν, (12) καὶ τὸ ἀπὸ σάλπιγγος αὐτὸ δεύτερον θάπτον ἐπελαύνειν καλόν. Στάνας δὲ ἥδη τὸ τρίτον αὐτὸ ἀπὸ τῆς σάλπιγγος χρὴ τάχιστα ἀλλήλοις ἐπελαύνειν, καὶ διελάσαντας εἰς κατάλυσιν ἥδη ἐπὶ φάλαγγος ἀπαντας καταστάντας, ὥσπερ εἰώθατε, πρὸς τὴν βουλὴν προσελαύνειν. (13) Ταῦτά μοι δοκεῖ πολεμικώτερά τε φαίνεσθαι ἂν καὶ καινότερα. Τὸ δὲ βραδύτερον μὲν τῶν φυλάρχων ἐλαύνειν, τὸν δ' αὐτὸν τρόπον ἐκείνοις ἵππεύειν, οὐκ ἔστιν ἵππαρχίας. (14) Ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἐπικρότῳ ἐν Ἀκαδημίᾳ ἵππεύειν δέη, ἔγωγε τάδε παραινέσαι· εἰς μὲν τὸ μὴ ἀποκρούεσθαι ἀπὸ τῶν ἵππων ὑπτίους ἀναπεπωκότας ἐλαύνειν, εἰς δὲ τὸ μὴ πίπτειν τοὺς ἵππους ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς (ἀνα-)στροφαῖς. Τὰ μέντοι ὁρᾶ ταχὺ ἐλαύνειν χρὴ· οὕτω γὰρ τὸ ἀσφαλές καὶ τὸ καλὸν θεάσεται ἡ βουλὴ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐν γε μὴν ταῖς πορείαις αἰεὶ δεῖ τὸν ἵππαρχον προνοεῖν ὅπως ἀναπαύῃ μὲν τῶν ἵππων τὰς ἔδρας, ἀναπαύῃ δὲ τοὺς ἱππέας τοῦ βαδίζειν, μέτριον μὲν ὀγδύντα, μέτριον δὲ πεζοποροῦντα. Τοῦ δὲ μετρίου ἐννοῶν οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις· αὐτὸς γὰρ μέτρον ἕκαστος τοῦ μὴ λαθεῖν ὑπερπονοῦντας. (2) Ὅταν μέντοι ἀδῆλου ὄντος εἰ πολεμίοις ἐντεύξῃ πορεύῃ ποι, κατὰ μέρος χρὴ τὰς φυλάς ἀναπαύειν. Χαλεπὸν γὰρ εἰ πᾶσι καταβεδηκόσι πλησιάζειαν οἱ πολεμιοί. (3) Καὶ ἢν μὲν γε διὰ στενῶν ὁδῶν ἐλαύνῃς, ἀπὸ παραγγέλλεως εἰς κέρας ἡγῆτέον· ἢν δὲ πλατεῖαις ἐπιτυγχάνῃς ὁδοῖς, ἀπὸ παραγγέλλεως αὐτὰ πλατυντέον τῆς φυλῆς ἐκάστης τὸ μέτωπον· ὅταν γε μὴν εἰς πεδὶον ἀφικνῇσθε, ἐπὶ φάλαγγος πάσας τὰς φυλάς. Ἀγαθὸν γὰρ καὶ μελέτης ἕνεκα ταῦτα ποιεῖν, καὶ τοῦτο ἥδιον διαπερᾶναι τὰς ὁδοὺς ποικιλλόντας ἱππικαῖς τάξεσι τὰς πορείας. (4) Ὅταν μέντοι ἔξω τῶν ὁδῶν διὰ δυσχωρίας ἐλαύνῃτε, μάλα χρήσιμον καὶ ἐν πολεμίᾳ καὶ φιλίᾳ προσελαύνειν τῆς φυλῆς ἐκάστης τῶν ὑπηρετῶν ὅτινες ἢν ἀπόροις νάπαις ἐντυγχάνωσι, παριόντες ἐπὶ τῇ εὐπορᾷ δηλώσουσι τοῖς ἵππεύουσιν ἢ χρὴ τὴν ἐλασίαν ποιεῖσθαι, ὥς μὴ θλαῖ αἱ τάξεις κτανῶνται. (5) Ἢν δὲ ἐπὶ κίνδυνον ἐλαυνῇτε που, φρονίμου ἱππάρχου τὸ

cumvehatur; ita fiet ut semper ipse celerius equum incitet, et qui exterius cum eo sunt, concitatius itidem ferantur. Itaque senatus semper aliquos velocius agitantes inspiciet, et viribus equi non deficient, dum vicissim quies eis concedetur. Quum autem in hippodromo spectaculum edendum erit, pulchrum sane sic eos primum instrui, ut a fronte compleatur equis hippodromus, et e medio, qui erunt illic homines, exigantur. Pulchrum et hoc, si, dum tribus in pugna ludicra se mutuo fugiunt, et celeriter insequuntur, magistris equitum tribus quinque ducentibus, sese mutuo tribus utraque perequient. In hoc enim spectaculo terribile quiddam est, quod adversis frontibus contra se provehantur; et plenum splendoris, quod hippodromo perequitato, rursus adversi contra se consistant: itidem pulchrum, ad alterum tubæ signum celerius eos contra se ferri. Quum vero jam constiterint, tertia vice rursus post tubæ clangorem celerrime proveli contra se mutuo debent; et ubi perequitaverint, ad finem jam ludis imponendum, in phalange cuncti constituti, qui vobis mos est, ad senatum equis advehantur. Horum speciem magis existimo bellicosam, magisque novam visum iri. Minime vero dignum munere magistris equitum, ut ipse tardius tribunis invehatur, et eodem modo cum ipsis equitet. Quum autem in Academia, solo duro, instituendæ erunt equitationes, hæc quæ moneam habeo: ne ipsi dejiciantur ex equis, ut resupinent se inter agendum, et equos, ne cadant, in reflexionibus inlibeant retineantque. In cursu certe recto celeriter eos agi oportet. Ita senatus et tutam et pulchram agitationem inspiciet.

CAPUT IV.

In itineribus vero prospicere semper debet equitum magister, ut et equorum sedibus in dorso quiete consulat, et equites pedibus incedentes rursus reficiat: quod equitatione mediocri, et pedestri incesu mediocri fiet. Quæ mediocritas si curæ tibi erit, haud aberrabis: nam sibi quisque pro modo est, ne imprudentes nimio labore graventur. Quum iter aliquo facis, et periculum est ne hostibus sis occursurus, per vices quiete tribus reficiendæ. Grave enim fuerit, si tunc adventent hostes, ubi ex equis omnes descenderint. Quod si per angustas vias tibi transeundum sit, ita duces, ut aciem in cornu protendi jubeas; sin latas in vias incidas, rursum jubebis tribus uniuscujusque frontem dilatari: ubi denique perveneritis in planitiem, tribus omnes in phalangem constituendæ. Hæc enim et exercitii causa facere bonum est, atque etiam jucundius, sic itinera conficere, ut profectiones ordinum equestrium varietate condiantur. Quum extra vias per loca difficilia provehimini, perquam utile fuerit, tam in hostili quam pacata regione, quosdam ex adparitoribus cujusque tribus antecedere; qui si forte in saltus invios inciderint, ad pervia trans-euntes, equitibus indicabunt, qua equi sint agendi, ne toti ordines oberrent. Si prælio alicubi imminente proficiscimini,

πῶν προόδων ἄλλους προόδους διερευνημένους προηγεῖσθαι τὰ τῶν πολέμιων. Χρήσιμον δὲ καὶ πρὸς τὸ ἐπιβέβηαι καὶ πρὸς τὸ φυλάττεσθαι καὶ τὸ ἀναγκάσειν ἐπὶ ταῖς διαβάσεσι, ὡς μὴ κατακόπτοι τοὺς ἵππους οἱ τελευταῖοι τὸν ἡγεμόνα διωκόντες. Ἰσχυρὸν μὲν οὖν ταῦτα σκεδὸν πάντες, καρτερεῖν δ' ἐπιμελόμενοι οὐ πολλοὶ ἐθέλουσι.

α. Προσέχει δ' ἱππάρχῳ ἔτι ἐν εἰρήνῃ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἐμπείρους ἔξει τῆς τε πολέμιας καὶ τῆς φιλικῆς γούρας· ἦν δ' ἄρα αὐτὸς ἀπείρους ἔρχη, τῶν ἄλλων γὰρ δὴ τοὺς ἐπιστημονεστάτους ἐκαστὸν τόπον παραλαμβάνειν. Πάνυ γὰρ διακρίνει ὁ ἡγεμόνος εἰδὼς τὰς ὁδοὺς τοῦ μὴ εἰδότες, καὶ ἐπιβουλεύων δὲ πολέμοις ὁ εἰδὼς τοὺς τόπους τοῦ μὴ εἰδότες ποῦ διαικίρει. (7) Καὶ κατακόπων δὲ πρὶν πόλεμον εἶναι δεῖ μεμελεχέναι ὅπως ἔσσονται καὶ ἐκ πόλεων ἀκαρτέροις φίλων καὶ ἐξ ἐμπορέων πᾶσι γὰρ αἱ πόλεις τοὺς εἰσάγοντάς τι αἰεὶ ὡς εὐμενεῖς δέρονται· καὶ ψευδοσύμβουλοι δ' ἔστιν ὅτε χρήσιμοι. (8) Οὐ μὲντοι τοῖς γὰρ κατακόποις δεῖ ποτε πιστεύοντα φυλακῆς ἀφεῖναι, ἀλλ' αἰεὶ οὕτως κατασκευάζειν γὰρ ὥσπερ ἦν κείμενος εἰρηγγελμένῳ ὅστιν οἱ πολέμοι. Καὶ γὰρ ἦν πάνυ πιστὸν ὅστιν οἱ κατακόποι, γὰρ ποῦ ἐν κινήσῃ ἀπαρηγγέλλειν πολλὰ γὰρ ἐν πόλεω τὰ ἐμπόδια ἐκπίπτει. (9) Τὰς γὰρ μὲν ἐξαγωγὰς τοῦ ἱππικῶς ἤρτον ἂν οἱ πολέμοι ἀσίσταντο, εἰ ἀπὸ παρηγγελθείσης γέγονετο μᾶλλον ἢ ἀπὸ κήρυκος ἢ ἀπὸ προσηφίας. Ἀγαθὸν οὖν καὶ τὸ πρὸς τῷ διὰ παρηγγελθείσης ἐξέρχαι τὸ δεκαδάρχους καθίστασθαι, καὶ τοῖς [δὲ] δεκαδάρχοις πεμπάδαρχους· ὥς ὡς ἐν κρίσει ἐκαστος παρηγγέλλῃ καὶ τὸ μέτωπον δὲ οὕτως μακρόντιν ἂν τῆς τάξεως ἀταράκτως οἱ πεμπάδαρχοι παραγίνοιτο, ὅπως τοῦτου καὶ αἰεὶ εἴη. (10) Ὅταν γὰρ μὲν προσυλάττανι δέξῃ, ἐπὶ μὲν αἰεὶ ἐπανῶ τὰς κρυπτὰς σκοπεῖς τε καὶ φυλακὰς· οὕτω γὰρ ἄρα μὲν τῶν φίλων φυλακὰς γίγνεται, ἄρα δὲ τοῖς πολέμοις ἐνέδραι κατασκευάζονται. (11) Καὶ αὐτοὶ μὲν θυροποιοῦντες εἰσὶν ἀφανεῖς ὄντες, τοῖς δὲ πολέμοις φανερώτεροι. Τὸ γὰρ εἰδέναι μὲν ὅτι εἰσὶ ποῦ φυλακὰς, ὅπου δ' εἰσὶ καὶ ὅπου μὴ εἰδέναι, τοῦτο χαρβεῖν μὲν κοινῶς τοὺς πολέμους, ὑποπτεῖν δὲ ἀναγκάζει πάντα τὰ χωρία· αἱ δὲ φανεραὶ φυλακαὶ δὴλα ἔχουσι καὶ τὰ δεινὰ καὶ τὰ εὐχάρστη. (12) Ἐπὶ δὲ τῷ μὲν κρυπτὰς ἔχοντι φυλακὰς ἐξέσται μὲν φανεροῖς ὀλίγοις ἐμπροσθε τῶν κρυπτῶν φυλάττοντα περιβάλλει τοὺς πολέμους εἰς ἐνέδρας ὑπάγειν. Ἀγρευτικὸν δὲ καὶ ὀπίσθεν τῶν κρυπτῶν ἄλλως φανεροῖς ἔστιν ὅτε φυλάττανι· καὶ τοῦτο γὰρ ἐξαπατητικὸν τῶν πολέμων ὁμοίως τῷ πρόσθεν εἰρημένῳ. (13) Ἀλλὰ μὲν φρονίμου γὰρ ἄρξοντος καὶ τὸ μήποτε κινδυνεύειν ἐκόντα, πλὴν ὅπου ἐν προόδῳ ἢ ὅτι πλείον ἔξει τῶν πολέμων τὸ δὲ ὑπερτεῖν τὰ ἔδιστα τοῖς πολέμοις προδοσιὰ τῶν συμμάχων δικαίως ἂν μᾶλλον ἢ ἀνδρεία κρίνοιτο. (14) Σῶρον δὲ καὶ τὸ εἰσεῖν ὁρμᾶν ὅπου ἂν ἀσθενῇ τὰ τῶν πολέμων ἢ, καὶν πρόσω ὄντα τυγχάνῃ. Τὸ γὰρ σφόδρα πονῆσαι ἀκινδυνότερον ἢ πρὸς τοὺς κρείττους ἀγωνισθῆναι. (15)

prudens erit equitum magistri curare ut ante praemissos etiam praemissi quidam alii praecedant, qui res hostium perquirendo explorent. Etiam utile tam ad invadendum quam ad cavendum, ut ubi difficiles sunt transitus, alteri alteros expectent; ne postremi, dum itineris ducem insequuntur, verberibus equos concidant. Ac norunt quidem haec propemodum omnes, sed pauci curae laborem tolerare volunt.

Oportet item equitum magistrum adhuc tempore pacis in hoc incumbere, ut peritus sit tam hostilis quam suorum regionis: ac si nullam earum notitiam ipse habeat, ex aliis tamen sibi singulorum locorum maxime gnaros adiunat. Magnum enim discrimen est inter ducem peritum viamum, et imperitum; ut etiam is qui hostibus insidias struit, locorum peritus, multum ab imperito differt. Curae sint et exploratores ante bellum susceptum, ut haberi possint et ex iis qui civitatibus utrisque sunt amici, et ex mercatoribus. Omnes enim civitates admittere semper eos, ut benevolos, solent, qui aliquid important. Utiles sunt nonnunquam et ficti transfugae. Nec tamen sic exploratoribus fidendum, ut omitatur cautio; sed ita paratum semper esse oportet, quasi si jam nuntiatus sit, hostes adventare. Licet enim valde fideles sint exploratores, in eo tamen difficultas est, ut aliquid in tempore nuntient. Nam multa in bello accidere impedimenta solent. Eductiones equitates minus hostes sentient, si iusso potius per singulos tradidit, quam praecanis voce, vel per edictum imperentur. Ad hoc igitur, ut eductiones per singulos denunciando fiant, bonum est constituere decuriones, et cum decurionibus quoniam quoque duces, ut quam paucissimis unusquisque denunciet sic etiam duces hi quoniam suo tempore procedentes absque perturbatione frontem aciei exporrigent. Ubi praecavendum est, equidem occultas semper et speculationes ex excubias laudo. Sic enim et excubiae simul pro amicis habentur, et hostibus simul insidiae struuntur. Minus etiam speculatores ipsi, quum nihil de eis constat, insidias hostium expositi sunt; et hostibus hoc modo sunt formidabiliores. Nam scire, quasdam esse collocatas alicubi excubias; sed ubi sint, et quo numero, nescire: id vero fidentibus hostibus animis esse prohibet, et habere suspecta cogit omnia loca. Manifestae vero excubiae tam periculum quam fiduciae causas apertas habent. Praeterea licet occultas habenti excubias, ut cum paucis manifestis ante illos occultos excubans, hostes in insidias pertrahere conetur: nec idoneum minus venandis hostibus, etiam post occultos cum aliis manifestis nonnunquam excubare. Nam hac quoque ratione non aliter circumveniuntur hostes, ac prius indicata. Prudens etiam ducis est, in periculum ultro se non conjicere; nisi quum manifestum est, potiorum ipsius quam hostium conditionem futuram. At hostibus suppeditare causam voluptatis maxime, multo iustius esse proditio sociorum, quam fortitudo, iudicabitur. Prudens id quoque facinus, illic progredi, ubi vires hostium debiles sunt, licet intervallo magno discent. Nam minus est in vehementi labore periculi, quam si praelio cum potentibus decertandum sit. Quod

Ἦν δὲ πη εἰς μέσον φίλων τευχῶν εἰσώσιν οἱ πολεμίοι, καὶ πολλοὶ κρείττους ὄντες, καλὸν μὲν ἐνταῦθεν ἐπιχειρεῖν ὁποτέρῳθι ἂν λαλήθῃς παρὼν, καλὸν δὲ καὶ ἅμα ἀμφοτέρωθεν. Ὅταν γὰρ οἱ ἕτεροι ἀποχωρῶσιν, οἱ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα λαύνοντες ταράττουσιν μὲν ἂν τοὺς πολεμίους, σώζουσιν δ' ἂν τοὺς φίλους. (16) Καὶ τὸ μὲν διὰ κατασκόπων πειρᾶσθαι εἰδέναι τὰ τῶν πολεμίων πάλαι εἰρηται ὡς ἀγαθὸν ἔστιν. Ἐγὼ δὲ πάντων ἄριστον νομίζω εἶναι τὸ αὐτὸν πειρᾶσθαι, ἣν ἡ ποθεν ἐξ ἀσφαλοῦς, θεώμενον τοὺς πολεμίους ἀθρεῖν, ἣν τι ἁμαρτάνωσι. (17) Καὶ τὸ μὲν κλαπῆναι δυνατὸν πέμπειν χρῆ τοὺς ἐπιτηδεύουσιν κλέποντας, τὸ δ' ἀρπασθῆναι ἐγχορῶν ἐφέναι τοὺς ἀρπάζοντας. Ἦν δὲ πορευομένων ποι τῶν πολεμίων ἀπαρτᾶται τι ἀσθενέστερον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἢ θαρρόυν ἀποσχεδανύηται, οὐδὲ ταῦτα χρῆ λαμβάνειν. δεῖ μάλιστα τοῖς ἰσχυροτέροις τὸ ἀσθενέστερον θηρεῖν. (18) Δυνατὸν δὲ προσέχοντι τὸν νοῦν ταῦτα καταμνησθῆναι, ἐπεὶ καὶ βραχυγυμνομέστερα ἀνθρώπου θηρία, ὅτε ἱκνίνου δύνανται δ' ἂν ἀφύλακτον ἢ ἀφ' ἀρπάζαντες εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρεῖν πρὶν ληθῆναι, καὶ οἱ λύκοι δὲ τὰ τε ἐρημούμενα φυλακῆς ἀγρεύουσιν καὶ τὰ ἐν τοῖς δυσκοράτοις κλέπτουσι, (19) καὶ μεταθῶν γέ τις ἐπιγίγνηται κύων, ἣν μὲν ἤττων ἢ, τούτῳ ἐπιτίθεται ἣν δὲ κρείττων, ἀποσφάσας δ' ἣν ἔχη ἀποχωρεῖ. Ὅταν δὲ γε φυλακῆς καταφρονήσωσι λύκοι, τάξαντες ἑαυτῶν τοὺς μὲν ἀπελαύνειν τὴν φυλακὴν, τοὺς δὲ ἀρπάζειν, οὕτω τὰ ἐπιτήδεια πορίζονται. (20) Θηρίων γε μὴν δυναμένων τὰ τοιαῦτα φρονίμως ληΐζεσθαι πῶς οὐκ ἀνθρώπων γε ὄντα εἰκὸς σοφώτερον τούτων φαίνεσθαι δ' καὶ αὐτὰ τέχνη ὑπ' ἀνθρώπου ἀλίσκεται;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Κακείνῳ γε μὴν εἰδέναι ἵππικου ἀνδρὸς, ἐκ πόσου ἂν ἵππος πεζὸν ὦλοι καὶ ἐξ ὁπόσου βραδείς ἂν ἵπποι ταχεῖς ἀποφύγοιεν. Ἱππαρχικὸν δὲ καὶ χωρὶς γινώσκειν ἐνθα πεζοὶ κρείττους ἵππων καὶ ἐνθα πεζῶν κρείττους ἵπποις. (1) Χρῆ δὲ μηχανητικὸν εἶναι καὶ τοὺς πολλοὺς μὲν φαίνεσθαι τοὺς ὀλίγους ἵππείας, πάλιν δ' ὀλίγους τοὺς πολλοὺς, καὶ τοῦ δοκεῖν παρόντα μὲν ἀπειναι, ἀπόντα δὲ παρεῖναι, καὶ τοῦ μὴ τὰ τῶν πολεμίων μόνον κλέπτειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἵππείας ἅμα κλέπτοντα ἐξ ἀπροσδοκίτου τοῖς πολεμίοις ἐπιτίθεσθαι. (2) Ἀγαθὸν δὲ μηχανήματα καὶ τὸ δύνασθαι, ὅταν μὲν τὰ ἑαυτοῦ ἀσθενὲς ἔχη, φόβον παρασκευάζειν τοῖς πολεμίοις ὡς μὴ ἐπιθῶνται ὅταν δ' ἐβρωμένα, θάρσος αὐτοῖς ἐμπνεῖν ὡς ἐγγχειρῶσιν. Οὕτω γὰρ αὐτὸς μὲν ἂν ἥμισυ κακῶς πάσχοις, τοὺς δὲ πολεμίους μάλιστα ἂν ἁμαρτάνοντας λαμβάνοις. (3) Ὅπως δὲ μὴ προστάττειν δοκῶν ἀδύνατα, καὶ γράψω ὡς ἂν γίνοιτο τὰ δοκούντα αὐτῶν χαλεπώτατα εἶναι. Ἦν δὲ τοίνυν μὴ σφάλλεσθαι ἐγγχειροῦντα διώκειν ἢ ἀποχωρεῖν ἐμπειρία ποιεῖ ἵππων δυνάμεως. Πῶς δ'

si medias inter munitiones et castella tuorum penetraverint hostes, licet longe viribus superiores sint; pulchrum tamen eos hinc adgredi, quacumque tandem a parte clam hostibus adsis, nec minus honestum, id simul ab utraque parte fieri. Quum enim alii se recipient, adequitantes ab alterutro latere tui tum perturbabunt hostes, tum salutis suorum consulent. Dictum jampridem, bonum esse, dari operam ut res hostium per exploratores cognoscantur. Ego vero esse omnium optimum existimo, ut aliquis ipse, si de tuto quopiam loco liceat, hostes alicunde contemplando, num in aliquo peccent, inspicere conetur. Ac siquidem aliquid eis furtim adimi poterit, ad hoc furtim peragendum idonei quidam mittendi: quod autem rapinae expositum, mittendi qui rapiant. Si hostibus aliquo proficiscentibus, pars quoddam copiarum hostilium debilior quam ipsius sint, separata sit ab reliquis, aut sumpta fiducia palari ausit, ne hoc quidem ignorare debet; sic tamen, ut manu validiore venetur id quod est debilius. Potest autem hæc animadvertere qui mentem eis adhibet; quandoquidem et bestiae, quibus intelligentia minor est, quam homini, puta milvi, si quid incustoditum sit, rapere norunt, et prius in tuto se recipere, quam capiantur; et lupi, quæ custodia destituuntur, venari solent, et in obscuris abditæ furantur. Idem lupus, si canis insequens superveniat, viribus inferiorem adgreditur; sin ille superior sit, jugulatis iis quæ nactus est, discedit. Ubi vero lupi oppositam ipsis custodiam contemnere ausi fuerint, ordinatis suis partim ad abigendos custodes, partim ad rapiendum, ita necessaria sibi adquireunt. Quum igitur bestiae prudenter in agendis huius prædis se gerant, quomodo non par fuerit, eum qui homo sit, sapientiores se declarare bestiis, quæ ipsæ capi arte ab homine solent?

CAPUT V.

Hoc quoque scire vir equestris debet, quoniam ex intervallo peditem ceperit eques, et quantum ad intervallum celeres equi tardos effugerint. Itidem ad equitum magistri munus pertinet scire loca, quibus in locis pedites equitibus superiores sint, ac vicissim peditibus equites. Etiam solerti artificio moliri debet, ut pauci equites, multi esse videantur; et multi vicissim, paucorum speciem habeant: itemque si præsens sit, ut abesse videatur; si absit, adesse: neque tantum ut norit hostibus sua furtim præripere, verum equites etiam suos furtim circumveniendo, adoriri hostes de improvisis. Egregium et hoc artificium, si possit, quum ipse viribus inferior est, metum hostibus incutere, ne se adorianur: quum potior ipse viribus, eorumdem animis indere fiduciam, ut adgrediantur. Sic enim et ipse minimum detrimenti acceperis, et inprimis hostes in erroreprehendere possis. Ne vero, quæ fieri nequeant, præcipere videar, prodam sane litteris, quomodo illa fiant, quæ in his difficillima videntur. Itaque ne quis in comatu vel insequendi vel abscedendi offendat, ex eo consequetur, si vires equorum perspectas habeat. Quoniam vero modo perspectas

ἀν ἐμπαίρους ἔροι· εἰ προείροι τὸν νοῦν ἐν ταῖς μετὰ φύλης ἀνθιππαρίαις σὺν ἀποδύνουσιν ἐκ τῶν διωξέων τε καὶ φυγῶν. (β) Ὅταν μέντοι βούληται τοὺς ἵππους πολλοὺς φαίνεσθαι, ἐν μὲν πρῶτον ὑπαρχέτω, ἥνπερ ἐγγωρῇ, μὴ ἐγγὺς τῶν πολεμίων ἐγχειρεῖν ἐξαπατᾶν καὶ γὰρ ἀσφαλέστερον τὸ πρόσω καὶ ἀπατητικώτερον. Ἐπειτα δὲ γρή εἰδέναι ὅτι ἀήροοι μὲν ἵπποι πολλοὶ φαίνονται διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ζώου, διασπειρόμενοι δ' εὐκρίβητοι γίνονται. (γ) Ἐτι δ' ἂν πλείον σοι τὸ ἵππικόν τοῦ ὄντος φαίνοιτο, εἰ τοὺς ἵπποκόμους εἰς τοὺς ἵππους ἐνιστάτης μάχιστα μὲν δοράτα, εἰ δὲ μὴ, ὅμοια δοράσιν ἔχοντας, ἦν τε ἐστὶ καὶ ἐπιδεικνύσης τὸ ἵππικόν ἦν τε παρὰ γὰρ ἀνάγκη γὰρ τὸν ὄγκον τῆς τάξεως οὕτω μείζω τε καὶ πυκνότερον φαίνεσθαι. (δ) Ἦν δ' αὖ τοὺς πολλοὺς διόλους δοκεῖν εἶναι, ἦν μὲν σοι χωρία ὑπάρχῃ, ὅσα συγκρούπτειν, δέχον ὅτι τοὺς μὲν ἐν τῷ φανερῷ ἔχον, τοὺς δ' εἰς τὸ ἄδηλον ἀποκρούπτειν, κλέπτους ἂν τοὺς ἵππους· ἦν δὲ πᾶν καταφανές ἢ τὸ χωρίον, δεκάδας γρή στοιχούσας ποικίλαντα διαλειπούσας παράγειν καὶ τοὺς μὲν πρὸ τῶν πολεμίων ἵππους ἐκάστας δεκάδας ὁρᾷ τὰ δοράτα ἔχειν, τοὺς δ' ἄλλους ταπεινὰ καὶ μὴ περὶ φανῇ. (ε) Φοβεῖν γὰρ μὴν τοὺς πολεμίους καὶ ψευδενέδρας οἷόν τε καὶ ψευδοδόξαιας καὶ ψευδοαγρίδας ποιοῦντα. Θυροῦσι δὲ μάχιστα πολεμίους, ὅταν τοῖς ἐναντίοις πράγματα καὶ ἀσφάλεις ποιοῦνται. (ς) Τούτων δὲ μηχανημάτων μηχανᾶσθαι αὐτὸν γρή πρὸς τὸ παρὸν καὶ ἀπατᾶν ὄντως γὰρ οὐδὲν κερταλέωτερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης· (ζ) ὅπως γὰρ καὶ οἱ παῖδες ὅταν παίζωσι ποιοῦντα, δύνανται ἀπατᾶν προϊσχντες ὥστε διόλους τ' ἔχοντας πολλοὺς δοκεῖν ἔχειν καὶ πολλοὺς προέχοντες διόλους φαίνεσθαι ἔχειν. Ὅπως οὖν ἄνδρες γρη εἰσαπατᾶν προϊσχντες τὸν νοῦν δύνανται ἂν ταυτὰ μηχανᾶσθαι. (η) Καὶ ἐνθυμούμενος δ' ἂν τὰ ἐν τοῖς πολέμοις πειρακτικὰ εἶροι ἂν τις τὰ πλείστα καὶ μέγιστα σὺν ἀπάτῃ γινεσθαι. Ὡς εἰδικα ἴσα ἐγχειρῆσαι ἄρχειν ἢ τοῦτο σὺν τῇ αἰτῇ παρασκευῇ καὶ παρὰ θεῶν ἀπείρην δύνανται ποιεῖν καὶ αὐτῷ μηχανήσασθαι. (θ) Οἷς δὲ θάλατταν πρόσθεν, ἀπατητικόν καὶ τὸ πλοῖον παρασκευαζόμενον περὶ τὴν πρᾶξιν καὶ τὸ περὶ προποιοῦμενον ἐπιβουλεύειν κατὰ θάλατταν ἐπιχειρεῖται. (ι) Ἰππαρχικόν δὲ καὶ τὸ διδάσκειν τὴν ποίαν ὡς ἀσθενὲς τὸ περὶ ἔργον ἵππικόν πρὸς τὸ ἀντιπρὸς περὶ ἔργον. Ἰππαρχικόν δὲ καὶ τὸ λαβόντα περὶ αὐτοῖς γρησθαι. Ἔστι δὲ περὶ αὐτὸ μόνον ἐν τούτοις ἀλλὰ καὶ ὁπισθεν ἵππων ἀποκρούσθαι πολλὸ γὰρ μείζον ὁ πῆχυς τοῦ περὶ. (ιι) Ταῦτα δὲ πάντα εἶρω καὶ ὅσα πρὸς τούτοις τις μηχανήσεται ἢ βίη ἢ τέχνη, αἰεὶν τοὺς ἐναντίους βουλόμενος σὺν τῷ θεῷ πράττειν συμβουλεύειν, ἵνα καὶ ἡ τέχνη συνεπανήθεον ἴσῃον ὅσῃον. (ιιι) Ἔστι δὲ ὅτε πᾶν ἀπατητικόν καὶ τοῖς ἵπποις ἀπατητικὸν προποιοῦσθαι εἶναι καὶ μάχης ὡς ἀποκινύοντα τοῦτο γὰρ τοὺς πολεμίους πολλὰ καὶ προαίεται ἀποκινύοντας μάλιστα ἀμαρτάνειν. Ἦν δ' ἀπατᾶν οὕτως τις βουλομένης εἶναι, ἔστι καὶ ἡ τέχνη

habere possit? Si animum attendat in pugnis equestribus, quae exercitii causa in pace sunt, quid eveniat et e persequendo, et e fugiendo. Quum vero voluerit equites multorum habere speciem, unum hoc primum esto, si liceat, ne prope hostes fraudem aliquam moliaris. Tutius enim quod e longinquo fit, et ad fraudem aptius. Deinde sciendum, equos catervatim incedentes, speciem multorum habere, propter ipsius animalis magnitudinem; quum dispersi, facile numerari possint. Praeterea tibi copiosior equitatus adesse videbitur, quam sit reapse, si curatores equorum inter equites constituas, praesertim hastas, aut hastis aliquid simile tenentes; sive consistentem alicubi equitatum exhibeas, seu traducas: nam hoc modo necesse est aciei molem et maiorem et spissiore videri. Sin multos velis haberi pro paucis, siquidem ejusmodi loca tibi sunt ad manum, in quibus occultare liceat; nimirum in aperto quosdam exhibens, in obscuro quosdam abdens, hac subtractione numerum equitum deminues: si vero locus ipse totus oculis expositus sit, in versus procedentes decurias ex intervallo traduces; et equites quidem cujusque decuriae, qui hostibus ante oculos sunt, hastas tenere rectas debent, ceteri depressas et minime supereminentes. Licet etiam terrorem hostibus inuolere, tum fictas insidias, tum auxilia ficta, fictosque rumores excogitando. Tum vero confidentissimi sunt hostes, quum adversariis multa negotia, multas occupationes exhiberi audiunt. His ita descriptis, ipsius jam ducis fuerit id moliri, ut pro re praesenti semper aliquam fallaciam struat. Nam revera nihil adeo fructuosum in bello, atque fallacia: quandoquidem etiam pueri, quod ludunt in numero divinand, possunt specie aliqua fallere, ut paucos habentes, multos habere videantur; et multos praeseferentes, paucos habere inveniantur. Quid vellet igitur quominus etiam viri, si fratribus animum adiciant, hujusmodi artificii uti possint? Nam si cum animo suo meliores in bello conditiones aliquis expendat, is majorem earum partem, et quidem insigniores fraude captatas et partas inveniet. Quapropter vel non capes endum imperium, vel, ut hoc quoque praestare possit, divinitus praeter alia subsidia petendum, et ipsimet in hoc adhibendum. Qui mare vicinum habent, iis ad fraudem hoc quoque commodum, ut, dum naves instruunt, aliquid terra gerant; ac vicissim, dum terra insidias se moliri simulant, mari rem addeant. Etiam hoc equitum magistri est, docere civitatem, quam debile quidam sit equitatus a peditatu destitutus; ut junctos equibus pedites habeat. Nec minus ad officium magistri equitum pertinet, ut et peditibus acceptis uti sciat. Ac licet pedites non tantum inter equites, sed etiam post equos occultare: nam longe grandior est equus homine pedestri. Haec vero equidem universa, et si qua moliri aliquis praeterea velit, in conatu hostis aut vi aut arte superandi, divina cum ope suscipienda consulo; ut numine placato ac propitio, fortuna quoque prospera addicat. Numquam enim illud aptissimum ad fraudem, si nimis se cautum quisquam simulat, alioque belli tentande nequaquam cupidum. Hoc enim hostes eo saepius adigit, ut omisso cavendi et excubandi studio, magis delinquant. Si quis semel visus fuerit ad eundem periculi

ἔχοντα, προσποιούμενον δὲ πράξειν τι, πράγματα τοῖς
πολεμίοις παρέχειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἂν τις δύναιτο πλάσαι ὅσον βούλε-
ται, εἰ μὴ ἐξ ὧν γε πλάττεται παρεσκευασμένα εἴη
ὡς πείθεσθαι τῇ τοῦ χειροτέχου γνώμῃ· οὐδὲ γ' ἂν ἐξ
ἀνδρῶν, εἰ μὴ σὺν θεῷ οὕτω παρεσκευασμένοι ἔσονται
ὡς φιλικῶς τε ἔχειν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρονιμώτε-
ρον σφῶν αὐτῶν ἡγείσθαι περὶ τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους
ἀγωνῶν. (2) Εὐνοϊκῶς μὲν οὖν ἔχειν καὶ ἐκ τῶνδε
εἰκὸς τοὺς ἀρχομένους ὅταν φιλοφρόνως τις ἔχη πρὸς
αὐτοὺς καὶ προνοῶν φαίνεται ὅπως τε σίτον ἔξουσι καὶ
ὅπως ἀσφαλῶς μὲν ἀποχωρήσουσι, πεφυλαγμένως δὲ
ἀναπαύσονται. (3) Ἐν δὲ ταῖς φρουραῖς χρὴ καὶ χιλοῦ
καὶ σκηνῶν καὶ ὕδατων καὶ φυλακῶν καὶ τῶν ἄλλων
ἐπιτηδείων φανερόν εἶναι ἐπιμελούμενον καὶ προνοοῦντά
τε καὶ ἀγρυπνοῦντα ἕνεκα τῶν ἀρχομένων. Καὶ ὅταν
γε πλέον ἔχη τι, τὸ μεταδοῦναι κερδαλέον τῷ προσθη-
κῷ. (4) Ἥκιστα δ' ἂν καταφρονοῖεν ἄρχοντες, ὡς
μὲν συνελόντι εἰπεῖν, εἰ ὅποσα ἐκείνοις παραινῇ, αὐ-
τὸς ταῦτα βέλτιον ἐκείνων φαίνοιτο ποῶν. (5) Ἀρξά-
μενον οὖν δεῖ ἀπὸ τοῦ ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους πάντα
τὰ ἐν ἵππικῇ μελετᾶν, ὅπως δρῶσι τὸν ἄρχοντα δυνά-
μενον ἐπὶ τοῦ ἵπου καὶ τάφρους ἀσφαλῶς περᾶν καὶ
τειχία ὑπερακρίζειν καὶ ἀπ' ὄχθων καταίρειν καὶ ἀκον-
τίζειν ἱκανῶς· πάντα γὰρ ταῦτα προκόπτει τι εἰς τὸ μὴ
καταφρονεῖσθαι. (6) Ἦν δὲ δὴ καὶ πράττειν γνώσιν
ἐπιστάμενόν τε καὶ δυνάμενον παρασκευάζειν ὡς ἂν
πλέον ἔχοιεν τῶν πολεμίων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐκείνο
λάβωσιν εἰς τὴν γνώμην ὡς οὗτ' ἂν εἰκῇ οὗτ' ἄνευ
θεῶν οὔτε παρὰ τὰ ἱερὰ ἡγήσονται· ἂν ἐπὶ πολεμίους,
πάντα ταῦτα πιθανωτέρους τῷ ἄρχοντι τοὺς ἀρχομένους
ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Παντὶ μὲν οὖν προσήκει ἄρχοντι φρονίμῳ εἶναι· πολλὴ
μέντοι τὸν Ἀθηναίων ἵππαρχον διαφέρειν δεῖ καὶ τῷ
τοὺς θεοὺς θεραπεύειν καὶ τῷ πολεμικῶν εἶναι, ὃ γε
ὑπάρχουσι μὲν ὅμοροι ἀντίπαλοι ἵππεις τε παραπλή-
σιοι τὸ πλῆθος καὶ δπλῖται πολλοί. (2) Κἂν μὲν εἰς
τὴν πολεμίαν ἐμβάλλειν ἐπιχειρῇ ἄνευ τῆς ἄλλης πό-
λεως, πρὸς ἀμφοτέρους τούτους μόνους ἂν τοῖς ἵππεῦσι
δικαιδυνεύοι. Ἦν δ' οἱ πολέμιοι εἰς τὴν Ἀθηναίων
χώραν ἐμβάλλωσι, πρῶτον μὲν οὐκ ἂν ἄλλως ἔλθοιεν
εἰ μὴ σὺν ἄλλοις τε ἵππεῦσι πρὸς τοῖς ἐαυτῶν, καὶ πρὸς
τούτοις δπλῖταις ὁπόσοις ἂν οἴωνται πάντας Ἀθηναίους
μὴ ἱκανοὺς εἶναι μάχεσθαι. (3) Πρὸς οὖν τοσούτους
πολεμίους ἢ μὲν ἡ πόλις πᾶσα ἐπεξῆλ ἀρήξουσα τῇ
χώρᾳ, ἐπίδες καλαί. Ἴππεις τε γὰρ σὺν θεῷ ἀμεί-

cupidus esse, potest hostibus etiam quiescendo, dum ali-
quid se facturum simulat, negotia facessere.

CAPUT VI.

Sed enim ex animi sui arbitrio nihil formare quispiam
possit, si non ea de quibus aliquid fingendum ita comparata
sint, ut artificis voluntati cedant : neque de hominibus ali-
quid efficiat, nisi, deo juvante, ita sint instructi, ut amore
prosequantur illum qui eis cum imperio praest, utque
cum se prudentiorem judicent in iis quae ad certamina cum
hostibus ineunda pertinent. Hinc quoque conciliari bene-
volentiam illorum, qui reguntur, consentaneum est ; et co-
mitter aliquis eos complectatur, ac prospicere se declaret,
ut et victum habeant, et tuto se recipiant, et idonea muniti
custodia quiescant. In praesidiis manifesta debet ejus esse
cura de pabulo, et tentoriis, et aquis, et excubiis, et aliis
rebus necessariis ; itemque providentia ipsius, et vigilantia
pro iis quos regit. Ubi copia quadam rei alicujus abundat
is qui aliis praest, lucrosus erit, id suis impertiri. Minime
vero contemnent eum, qui cum imperio est, si quaecumque,
ut paucis rem complectar, suos facere jusserit, ea rectius
ipsis facere visus fuerit. Quapropter exordiens ab inscen-
dendis equis, exercere omnia debet ad rem equestrem per-
tinentia : quo praefectum suum posse videant in equo et fos-
sas tuto trajicere, et muros superare, et de tumulis se
demittere, et idonee jaculari. Nam haec omnia nonnihil ad
hoc conferunt adjumenti, ne contemptui sit. Jam si rerum
gerendarum peritum esse norint, et idoneum ad efficien-
dum, ut hostibus ipsi potiore loco sint ; et animis praeterea
impresserint, eum nec temere, nec absque numinis ope,
neque extis adversantibus in hostes ducturum : haec scilicet
ejusmodi sunt omnia, magis ut morigeros praefecto reddant
illos qui ejus imperio continentur.

CAPUT VII.

Ac prudentem sane quemvis esse convenit, qui cum im-
perio sit : at populi Atheniensis equitum magistrum longe
aliis praestare tum cultu deorum immortalium tum usu rei
militaris oportet ; quum ei finitimi sint adversarii, tam equi-
tes numero pares, quam pedites sane multi. Si agrum
hostilem sine reliquae civitatis auxilii invadere conetur,
adversus illos ambos ei solo cum equitatu periclitandum
erit : sin hostes in Atheniensium regionem irrumpant, pri-
mum aliter non venient, quam aliis ad suos equitibus adjun-
ctis, et cum illis praeterea peditum copiis, quibus Athenien-
ses universos impares ad pugnam futuros existiment. Itaque
si contra tantam hostium multitudinem civitas tota prodire
velit, ut opem regioni ferat ; spem bonam concipere licebit.
Nam et equites, deo juvante, meliores, si quis eorum curam

τις κράτιστα ἀκοντίζοι. Ἦν γὰρ προδιδλόμενος μὲν τὰ ἀριστερὰ, ἐπανάγων δὲ τὰ δεξιὰ, ἐξανιστάμενος δ' ἐκ τῶν μηρῶν, μικρὸν ἐπανακλύπτουσαν τὴν λόγχην ἀρῇ, οὕτω σφοδρότατον τε καὶ μακρότατον αἴσεται τὸ ἀκόντιον, εὐστοχώτατον μὲντοι, ἐὰν κατὰ τὸν σκοπὸν ἀριεμένη αἰεὶ ὀρᾷ ἢ λόγχῃ. (iv) Καὶ ταῦτα μὲν δι' ἰδιώτη καὶ ὑπομνήματα καὶ μαθήματα καὶ μελετήματα γεγράφηω ἡμῖν. Ἄ δὲ ἱππάρχῳ προσηῆκεν εἰδέναι τε καὶ πράττειν ἐν ἐτέρῳ λόγῳ δεδήλωται.

cis, quae jaculandi ratio sit optima. Quippe si quis partes sinistras antè protendens, et dexteras reducens, deque femoribus insurgens, sursum spectantem nonnihil cuspidem emiserit; ita nimirum et vehementissimo cum impetu, et longissime feretur jaculum, atque etiam dexterrime, siquidem emissà cuspidem semper ad scopum spectat. Et haec quidem admonitiones, et documenta, et exercitia adhuc adhuc equiti a nobis praescripta sunt. Quae vero tum scire tum exsequi conveniat equitum magistrum, alio libro declaravimus.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΠΗΛΑΡΧΙΚΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Πρῶτον μὲν θύοντα γὰρ αἰτεῖσθαι θεοὺς ταῦτα διδόναι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἀρ' ὧν θεοὶς μὲν κεχαρισμένωτα ἄρξεις ἂν, σκυτῶ δὲ καὶ φίλοις καὶ τῇ πόλει προσφιλέστατα καὶ εὐλαϊέστατα καὶ πόλινωφελέστατα. (i) Θεῶν δὲ ἵλασιν ὄντων ἀναδύσασθαι μὲν σοι ἱππίας, καὶ ὅπως ἀναπληρῶται ὁ κατὰ τοῦ νόμου ἀριθμὸς καὶ ὅπως τὸ ὄν ἱππικὸν μὴ μειῶσθαι. Εἰ δὲ μὴ προσαναβήσονται ἱππεῖς, μέινοντες αἰεὶ ἔσονται ἀνάγκη γὰρ τοὺς μὲν γῆρα ἀπαγορεύειν, τοὺς δὲ καὶ ἄλλως ἐκλείπειν. (ii) Πληρουμένῳ γε μὴν τοῦ ἱππικοῦ ἐπιμελητέον μὲν ὅπως τρέφονται οἱ ἵπποι ὥς ἂν δύνωνται πόρους ὑποφέρειν οἱ γὰρ ἤττους τῶν πόρων οὕτε αἰεῖν οὕτε ἀποφεύγειν δύναντο ἂν. Ἐπιμελητέον δὲ ὅπως εὐχρηστοὶ ᾖσιν οἱ γὰρ αὐτοὶ ἀπειθεῖς τοῖς πολεμίοις μάλλον ἢ τοῖς φίλοις συμμαχοῦσι. (iii) Καὶ οἱ λακτίζοντες δὲ ἀναβεβημένοι ἱπποὶ ἐκποδὸν ποιητέον οἱ γὰρ τοιοῦτοι πολλὰ καὶ πλείω κακὰ ἢ οἱ πολεμιοὶ ποιοῦσι. Δεῖ δὲ καὶ τῶν ποδῶν ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως δύνωνται καὶ ἐν τραχείᾳ γῶρᾳ ἱππεύειν, εἰδόντας ὅτι ὅπου ἂν ἀλγῶσιν ἐλαυνόμενοι, ἐνταῦθα οὐ χρήσιμοι εἰσι. (iv) Τῶν γε μὴν ἱππων ὑπαρχόντων ὧν δεῖ τοὺς ἱππίας αὐτοὺς ἀσκητέον, πρῶτον μὲν ὅπως ἐπὶ τοὺς ἱππους ἀναπληρᾶν δύνωνται πολλοὶς γὰρ ἤδη ἢ σωτηρίᾳ παρὰ τοῦτο ἐγένετο δεύτερον δὲ ὅπως ἐν παντοίοις χωρίοις ἱππαῖσθαι δυνήσονται καὶ γὰρ οἱ πολεμιοὶ ἄλλοτε ἐν ἄλλοις τόποις γίγνονται. (v) Ὅταν δὲ ἤδη ἐποχοὶ ᾖσι, δεῖ αὐτοὺς σκοπεῖσθαι ὅπως ἀκοντίζουσι τε ὥς πλείστοι ἀπὸ τῶν ἱππων καὶ τὰλλα δυνήσονται ποιεῖν ἃ δεῖ τοὺς ἱππικούς. Μετὰ ταῦτα ὀλιστέον καὶ ἱπποὺς καὶ ἱππίας ὥς αὐτοὶ μὲν ἥκιστα τιτρώσκοντο ἂν, βλαπτέον δὲ τοὺς πολεμίους μάλιστα δύναντο ἂν. (vi) Ἐκ τούτων παρασκευαστέον ὅπως εὐπειθεῖς οἱ ἄνδρες ᾖσιν· ἀνεῖ γὰρ τούτου οὐδ' ἱππων ἀγαθῶν οὕτε ἱππέων ἐπὶ ὁρῶν οὕτε ὀπλων καλῶν

XENOPHONTIS

DE MAGISTRI EQUITUM OFFICIO

LIBELLUS.

CAPUT I.

Primum rem sacram faciens, Deos precaberis, ut ea tibi concedant et intelligere, et proferre, et agere, de quibus et diis gratissimum sit imperium tuum, et tibi, amicis, rei-que publicae cum primis acceptum, et gloriosum, et longe utilissimum. Diis placatis, equites instruendi tibi sunt, tum ut numerus lege praescriptus compleatur, tum ne jam ante collectae copia minuantur. Quippe si non accedant equites ad priores alii, pauciores semper evadent. Nam alios ob senectutem abdicare se necesse est; alios aliis de causis deficere. Postquam equitatum compleveris, adhibenda cura, sic ut equi alantur, quo perferre labores possint. Quippe si laboribus impares sint, nec adsequi hostem, nec evadere fuga possunt. Id quoque curandum, ut ad usum idonei sint. Nam contumaces potius hostes quam suos in praелиis juvant. Etiam illi removendi sunt, qui calcitrant, postquam equitum susceperunt. Qui enim tales sunt, saepenumero plus mali quam hostes inferunt. Haberi debet et pedum ratio, ut etiam in aspera regione agitari possint; quum esse consuet in iis locis inutiles, ubi dolorem in agitatione sentiunt. Quando equi tales existunt, quales esse debent, exercendi et equites; ac primum, ut in equos insilire possint. Nam plerisque jam salus hinc parta. Alterum esto, ut in locis omnigenis equitare norint, quandoquidem et bella alias in aliis locis existunt. Ubi jam firmiter equis insederint, ejus erit habenda ratio, ut eorum quamplurimi ex equis jacula vibrent, et alia facere possint, quae facere viros equestres oportet. Secundum haec armandi tum equi, tum equites, ut ipsi minime vulnerentur, et hostes damnis adficere maximis possint. Hinc efficiendum, ut equites morigeri sint. Nam absque hoc nec equorum honorum, nec equitum his recte insidentium,

ὄφελος οὐδέν. Προστατεύειν μὲν οὖν τούτων πάντων ὅπως καλῶς γίγνηται τὸν ἵππαρχον εἰκός ἐστιν. (8) Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πόλις χαλεπὸν ἡγήσαμένη ταῦτα πάντα τὸν ἵππαρχον μόνον ὄντα κατεργάζεσθαι προκαιρεῖται μὲν αὐτῷ συνεργούς φυλάρχους, προσέταξε δὲ τῇ βουλῇ συνεπιμελίσθαι τοῦ ἱππικοῦ, ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι τοὺς μὲν φυλάρχους παρασκευάζειν συνεπιθυμῆναι σοι τῶν καλῶν τῷ ἱππικῷ, ἐν δὲ τῇ βουλῇ ἔχειν ῥήτορας ἐπιτηδείους, ὅπως λέγοντες φοβῶσιν τε τοὺς ἱππέας, βελτίονες γὰρ ἂν εἶεν φοβούμενοι, καταπραῖνυσί τε τὴν βουλὴν, ἣν τι παρὰ καιρὸν χαλεπαίνει. (9) Ταῦτα μὲν οὖν ὑπομνήματα ὣν δεῖ σε ἐπιμελίσθαι· ὡς δ' ἂν ἔκαστα τούτων βέλτιστα περαίνοντο, τοῦτο δὴ πειράσσομαι λέγειν.

Τοὺς μὲν τοίνυν ἱππέας δῆλον ὅτι καθιστάναί δεῖ κατὰ τὸν νόμον τοὺς δυνατωτάτους καὶ χρήμασι καὶ σώμασιν ἢ εἰσάγοντα εἰς δικαστήριον ἢ πείθοντα. (10) Ἐγὼ δὲ οἶμαι εἰς μὲν τὸ δικαστήριον τούτους εἰσάκτεον εἶναι οὓς μὴ εἰσάγων ἂν τις διὰ κέρδος δοκοῖη τοῦτο ποιεῖν· καὶ γὰρ τοῖς ἥττον δυναμένοις εὐθὺς ἂν εἴη ἀποστροφή, εἰ μὴ τοὺς δυνατωτάτους πρῶτους ἀναγκάζοις. (11) Ἐτι δὲ καὶ οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις νέους μὲν τὰ ἐν ἱππικῇ λαμπρὰ λέγων εἰς ἐπιθυμίαν καθιστάναί τοῦ ἱππεύειν, τοὺς δὲ κυρίους αὐτῶν ἥττον ἀντιτείνοντας ἔχειν, τὰδε διδάσκων ὡς ἀναγκασθῶσιν μὲν ἵπποτροφεῖν, ἣν μὴ ὑπὸ σοῦ, ὑπ' ἄλλου, διὰ τὰ χρήματα· (12) ἣν δὲ ἐπὶ σοῦ ἀναβῶσιν, ὡς ἀποστρέψει μὲν τοὺς παῖδας αὐτῶν τῶν πολυτελῶν τε καὶ μακρικῶν ἱππωνεῖων, ἐπιμελήσει δὲ ὡς ἂν ταχὺ ἱππικοί γίγνοντο. Λέγοντα δὲ οὕτω καὶ ποιεῖν ταῦτα πειρατέον. (13) Τούτοις γε μὴν ὄντας ἱππέας ἢ βουλὴ ἂν μοι δοκεῖ προειπῶσα ὡς τὸ λοιπὸν δεήσει διπλάσια ἱππάζεσθαι καὶ ὡς τὸν μὴ δυνάμενον ἵππον ἀκολουθεῖν ἀποδοκιμάσει ἐπιτεῖναι ἂν τρέφειν τε ἄμεινον καὶ ἐπιμελίσθαι μᾶλλον τῶν ἱππων. (14) Καὶ τοὺς βιαιούς δ' ἵππους ἀγαθὸν μοι δοκεῖ εἶναι προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται. Αὕτη γὰρ ἡ ἀπειλὴ πωλεῖν ἂν τοὺς τοιούτους μᾶλλον παρορμήσειε καὶ ἱππωνεῖν σωρρρόνεστερον. (15) Ἀγαθὸν δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἱππασίαις λακτίζοντας ἵππους προῤῥηθῆναι ὅτι ἀποδοκιμασθήσονται· οὐδὲ γὰρ συντάττειν τοὺς τοιούτους δυνατόν, ἀλλ' ἀνάγκη, ἐάν ποι ἐπὶ πολεμίους δέη ἐλαύνειν, ὑστάτους [ἂν] αὐτοὺς ἐπεσθαι. Ὡς τε διὰ τὴν τοῦ ἵππου κακουργίαν ἄχρητος καὶ ὁ ἱππεὺς καθίσταται. (16) Ὡς δ' ἂν καὶ οἱ πόδες εἶεν τῷ ἵππῳ κράτιστοι, εἰ μὲν τις ἔχει ῥῆμα καὶ εὐτελεστέραν ἀσκήσιν, ἐκείνῃ ἔστω· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ φημι γρηῖναι πείραν ἔχων χυδῆρον καταβαλόντα λίθους τῶν ἐκ τῆς ὁδοῦ ὅσον μνακίους καὶ πλεῖον καὶ μείον, ἐν τούτοις τὸν ἵππον ψήγειν καὶ ἐνιστάναί ὅταν ἀπὸ τῆς φάτνης ἀποβῇ· βαδίζων γὰρ ἐν τοῖς λίθοις οὐποτε ὁ ἵππος παύσεται οὐθ' ὅταν ψήγῃται οὐθ' ὅταν μυωπίζῃται. Ὅ δὲ πειραθεὶς τὰ τε ἄλλα ἃ λέγω πιστεῦσαι καὶ στρογγύλους τοὺς πόδας τοῦ ἵππου ὅλβεται. (17) Ὅποτε γε μὴν οἱ ἵπποι εἰσὶν οἷους δεῖ ὡς ἂν αὐτοὶ οἱ ἱππεῖς ἀρι-

nec armorum elegantium usus ullus fuerit. Atque his quidem omnibus, ut egregie fiant, præesse cum imperio magistrum equitum par est. Et quia civitas rata difficile quiddam esse, perfici hæc a solo magistro equitum omnia, tribunos ei deligit adjuutores, et senatui injungit, ut equitatus curam una cum ipso gerat : recte mihi facturus videris, si tribunos sic instruas, ut tecum ea velint, quæ ad equitatus commoda pertineant; et oratores idoneos habeas in senatu, qui et dicendo terrorem equitibus incutiant, melioribus in metu futuris, et senatum mitigent, si forte plus æquo difficilem se præbeat. Ac istæ quidem admonitiones ad ea spectant, quæ diligentiam tuam requirunt. Quo autem modo singula rectissime peragantur, hoc dicere jam conabor.

Equitum in numerum ex legis præscripto sine dubio referes eos, qui et facultatibus, et viribus corporis præstant; idque vel in jus vocando, vel persuadendo. Sum autem in hac egosententia, ut hos in jus vocandos existimem, quos nisi quis vocet, id quæstus causa facere videatur. Nam minus potentibus statim hoc excusationis loco fuerit, si non cogas primos, qui plurimum possint. Præterea videtur hoc modo mihi quispiam et juvenes ad equitationis studium adducturus, si splendorem equestris rei prædicet; et illos, quorum in potestate sunt, minus adversantes habiturus, si plane futurum ostendat, ut alere cogantur equos, si non abs te, saltem ab alio quopiam, propter opes. Quod si tuis auspiciis rei se dent equestri, te filios eorum a sumptuosis et insanis equorum emptionibus avocaturum, et operam daturum, ut equestris rei peritiam quamprimum consequantur. Hæc vero quum dices, etiam præstare conaberis. Equites, quotquot operam navant in præsentia, sic excitatum iri arbitror, ut melius et alant et curent equos, si senatus eis futurum denuntiet, ut equitationes in posterum duplicentur, et equi rejiciantur, qui pares in itinere aliis esse non poterunt. Etiam hoc utile futurum arbitror, ut denuntietur, rejectum iri equos violentos. Nam hæc eos impulset comminatio, tales ut equos vendant, et alios prudentius emant. Bonum quoque denuntiari, futurum ut calcitrantes in agitationibus equi rejiciantur. Nequeunt enim tales in acie collocari, sed ubi ducendum in hostem, hos ultimos sequi necesse est. Itaque propter improbitatem equi, nec equitis usus aliquis est. Ut autem et pedes equorum sint optimi, si faciliorem aliquis simplicioremq; rationem teneat, ea sane per me obtineat : sin minus, equidem usu edoctus aio, projiciendos passim lapides e via sumptos, qui minime fere pondus habeant, plus minusve; atque in his constituendum equum ad destructionem, quum a præsepi removelur. In illis enim lapidibus nunquam equus ingredi desinet, sive destringatur, seu (a muscis) pungatur. Qui periculum hujus rei fecerit, tum aliis, quæ profero, fidem habebit; tum pedes equi teretes effici conspiciet. Ubi jam equi fuerint, quales esse oportet : quonam modo

κν. Δῆλον δὲ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς χοροῖς ὡς μικρῶν ὄντων ἕνεκα πολλοὶ μὲν πόνοι, μεγάλα δὲ δαπάναι κοῦνται. Τοὺς μέντοι κριτὰς τοιούτους δεῖ εὐρίσκειν καὶ οἷς νικῶντες μάλιστα ἂν ἀγάζονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἦν δὲ δὴ σοι ταῦτα πάντα ἐξησκημένοι ὧσιν οἱ πείεις, δεῖ δὴπου καὶ τᾶξιν τινὰ ἐπίστασθαι αὐτοὺς ἐξ ἡ καλλίστα μὲν θεοὶς πομπὰς πέμψουσι, καλλίστα δὲ πᾶσσονται, ἀρίστα δὲ μαχοῦνται, ἣν δέη, βῆστα δὲ καὶ ἀταρακτότατα ὁδοὺς πορεύσονται καὶ διαβάσεις περάσουσιν. Ἡ τοίνυν γρώμενοι τᾶξει δοκοῦσιν ἀνελπεῖς ταῦτα καλλίστα διαπραττέσθαι, ταύτην νῦν ἡδὴ πειράσσομαι δηλοῦν. (2) Οὐκοῦν ὑπὸ μὲν τῆς πόλεως ὑπάρχουσι διηρημένοι φυλαί. Τούτων δ' ἐγὼ φημι γρῆναι πρῶτον μὲν δεκαδάρχους σὺν τῇ τῶν φυλάρχων ἐκάστου γνώμῃ καταστῆσαι ἐκ τῶν ἀχμαζόντων τε καὶ φιλοτιμοτάτων καλὸν τι ποιεῖν καὶ ἀκούειν καὶ τούτους μὲν προστάτας δεῖ εἶναι. (3) Μετὰ δὲ τούτους ἴσους γρῆ τούτοις ἀριμὸν ἐκ τῶν πρεσβυτάτων τε καὶ φρονιμωτάτων ἐλέσθαι οὕτινες τελευταῖοι τῶν δεκάδων ἔσονται. Εἰ γὰρ δεῖ καὶ ἀπεικάσαι, οὕτω καὶ σίδηρος μάλιστα διατέμνεται σίδηρον ὅταν τό τε ἡγούμενον τοῦ τομέως ἐβρουμένον ἦ καὶ τὸ ἐπελαυνόμενον ἱκανόν. (4) Τούτοις γὰρ μὴν ἐν μέσῳ τῶν πρώτων καὶ τῶν τελευταίων, εἰ οἱ δεκαδάρχοι ἐπιστάτας ἔλονται καὶ οἱ ἄλλοι ἐφέλονται, οὕτως εἰκόσ ἐκάστῳ πιστότατον τὸν ἐπιστάτην εἶναι. (5) Τὸν μὲντοι ἀρηγούμενον ἐκ παντὸς τρόπου δεῖ ἱκανὸν ἄνδρα καθιστάναι. Ἀγαθὸς γὰρ ὢν, εἴτε ποτὲ δόμοι ἐπὶ πολεμίους ἐλαύνειν, ἐγκλεισίων ῥώμην ἂν ἐμβάλλοι τοῖς ἐμπροσθεν, εἴτ' αὖ καὶ ἀποχωρεῖν καιρὸς συμβαίνει, φρονίμως ἀρηγούμενος μᾶλλον ἂν, ὥς τὸ εἶκόσ, σώζοι τοὺς φυλάτας. (6) Οἱ μὲντοι δεκαδάρχοι ἀρτίοι ὄντες πλείω ἴσα μέρη παρέχουσιν ἂν διαιρεῖν ἢ εἰ περιττοὶ εἴεν. Αὕτη δέ μοι ἡ τᾶξις ἀρέσκει διὰ τὰδε ὅτι πρῶτον μὲν οἱ προστάται πάντες ἄρχοντες γίνονται οἱ δ' αὐτοὶ ἄνδρες ὅταν ἄρχωσι, μᾶλλον πῶς οἴονται ἑαυτοῖς προσήκειν τι καλὸν ποιεῖν ἢ ὅταν ἰδιῶται ὧσιν· ἔπειτα δὲ καὶ ὅταν πρακτέον τι ᾖ, τὸ παραγγέλλειν μὴ ἰδιώταις ἀλλ' ἄρχουσι πολὺ ἀνυψωτέρον. (7) Τεταγμένων γὰρ μὴν οὕτω γρῆ, ὥςπερ καὶ τοῖς φυλάρχοις προαγορεύεται ἡ χώρα ὑπὸ τοῦ ἱπάρχου ἐν ᾗ ἐκάστῳ ἐλατέον, οὕτω καὶ τοῖς δεκαδάρχοις παραγγέλλεται ὑπὸ τῶν φυλάρχων ὅπου πορευτέον ἐκάστῳ. Οὕτω γὰρ προειρημένων πολὺ εὐτακτοτέρως ἂν ἔχοι ἢ εἰ ὥςπερ ἐκ θεάτρου ὥς ἂν τύχουσιν ἀπιδόντες λυποῖεν ἀλλήλους. (8) Καὶ μάχεσθαι δὲ μᾶλλον ἐθέλουσιν οἱ τε πρῶτοι, ἦν τι ἐκ τοῦ πρόσθεν προσκίπτῃ, οἱ ἂν εἰδῶσιν ὅτι αὕτη ἡ χώρα αὐτῶν καὶ οἱ τελευταῖοι, ἦν τι ὅπισθεν ἐπιφαίνεται, ἐπιστάμενοι ὅτι αἰσχρὸν λιπεῖν τὴν τᾶξιν. Ἀτακτοὶ δ' ὄντες ἀλλήλους μὲν ταράττουσι καὶ ἐν στεναῖς ὁδοῖς καὶ ἐν διαβάσεσι, τοῖς δὲ πολεμίοις

taturum arbitror. In ludorum id quoque adparatu perspicitur, quam modicorum præmiorum causa multi labores magnique sumptus impendantur. Iudices certe ejusmodi reperiendi sunt, apud quos si victoria potiantur, inprimis exsultent.

CAPUT II.

Ubi jam equites in his omnibus exercitati fuerint, etiam ordinis cujusdam esse peritos oportet, cujus observatione pulcherrime diis pompas agant, in equitationibus cum laude se gerant, fortissime, poscente usu, dimicent, expeditissime ac minima cum perturbatione itinera conficiant, transitusque difficiles superent. Quo autem ordine utendo hæc mihi rectissime perfecturi videantur, eum declarare nunc adgrediar. Distinctæ sunt in civitate tribus: in his inquam ego debere primum, non sine tribunorum singulorum judicio et sententia, decuriones ex illorum numero constitui, qui et ætate vigeant, et ambitione maxima quadam in hoc ferantur, ut aliquid egregium et peragant, et audiant. Hi principes in ordine collocantur. Secundum eos totidem numero de provectoribus et inprimis prudentibus deligendi, qui ultimi sint in hisce decuriis. Nam si comparatione res explicanda, ferrum quoque sic ferrum maxime scindit, quando et anterior instrumenti pars sit ad secundum valida, et quod inde adigitur, vires habeat idoneas. Quod medios inter primos et ultimos attinet, si decuriones sibi proximos deligant adstites, alique deligant post eos, ita par est credere, quemlibet sibi fidelissimum adstitem habiturum. Ducem sane modis omnibus idoneum constitui oportet. Nam si vir ille fortis sit, sive pergendum aliquando in hostes erit, cohortatione sua robur anterioribus indet; seu recipiendi se tempus adsit, prudenter abducendo tribules haud abs re melius conservaturus videtur. Jam si decuriones numero pares fuerint, plures partes æquales efficient dividendo, quam si fuerint impares. Hic ordo mihi de causis huius probatur, quod ex divisione primum omnes principis loco constituti cum imperio futuri sunt: idem vero, quando cum imperio sunt, magis ad se quodammodo pertinere putant, ut egregium aliquid gerant, quam si privati sint; deinde quum aliquid agendum est, multo efficacius est, quod per eos denuntiatur, qui cum imperio sunt, quam quod opera privatorum. His hoc ordine collocatis, quemadmodum tribunis quoque ab equitum magistro prædici solet, quo provehi loco quisque debeat, sic et decurionibus denuntiatum a tribunis esse oportet, quo loco singulis pergendum. Nam hæc si prius indicata fuerint, longe meliori ordine fient omnia, quam si perinde ac de theatro, temere fortuitoque discedentes, mutuo semet offenderint. Etiam paratiores animis ad pugnam sunt anteriores, si ex adverso quid irruat, ubi locum hunc suum esse norunt: nec minus ultimi, si a tergo fiat in eos impetus, quum sciant esse turpe, locum in acie suum deserere. Sin ordo nullas servetur, se ipsos et angustis in itineribus, et locis difficilibus

ριφέρηται, οὕτως αὐτὸς μὲν αἰεὶ ταχὺ ἔλθῃ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔξωθεν γιγνόμενοι πάλιν αὖ ταχὺ ἔλθωσι· ὥστε ἡ μὲν βουλή αἰεὶ τὸ ταχὺ ἐλαυνόμενον θεάσεται, οἱ δὲ ἵπποι οὐκ ἀπεροῦσιν ἐν μέρει ἀναπαυόμενοι. (10) Ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἡ ἐπίδειξις ᾖ, καλὸν μὲν οὕτω πρῶτον τάξασθαι ὥς ἂν ἐπὶ μετώπου ἐμπλήσαντες ἵππων τὸν ἵπποδρόμον ἐξελάσειαν τοὺς ἐκ τοῦ μέσου ἀνθρώπους. (11) Καλὸν δ', ἐπεὶ αἱ φυλαὶ ἐν τῇ ἀνθιππασίᾳ φεύγουσιν τε ἀλλήλας καὶ διώκουσι ταχέως, ὅταν οἱ ἵππαρχοὶ ἡγῶνται ταῖς πέντε φυλαῖς, ἐκατέρως διελαύνειν τὰς φυλάς δι' ἀλλήλων. Ταύτης γὰρ τῆς θέας τὸ τε ἀντιμετώπους προσελαύνειν ἀλλήλοις γοργόν, τὸ τε διελάσαντας [τὸν ἵπποδρόμον] ἀντίους πάλιν στήναι ἀλλήλοις σεμνόν, (12) καὶ τὸ ἀπὸ σάλπιγγος αὖ τὸ δευτέρον θάττον ἐπελαύνειν καλόν. Στάνας δὲ ἡδὴ τὸ τρίτον αὖ ἀπὸ τῆς σάλπιγγος χρὴ τάχιστα ἀλλήλοις ἐπελαύνειν, καὶ διελάσαντας εἰς κατάλυσιν ἡδὴ ἐπὶ φάλαγγος ἅπαντας καταστάντας, ὥσπερ εἰώθατε, πρὸς τὴν βουλήν προσελαύνειν. (13) Ταῦτά μοι δοκεῖ πολεμικωτέρᾳ τε φαίνεσθαι ἂν καὶ καινότερα. Τὸ δὲ βραδύτερον μὲν τῶν φυλάρχων ἐλαύνειν, τὸν δ' αὐτὸν τρόπον ἐκείνοις ἱππεύειν, οὐκ ἄξιον ἱππαρχίας. (14) Ὅταν γε μὴν ἐν τῷ ἐπικρότῳ ἐν Ἀκαδημίᾳ ἱππεύειν δέῃ, ἔχω τάδε παραινέσαι· εἰς μὲν τὸ μὴ ἀποκρούεσθαι ἀπὸ τῶν ἵππων ὑπτίους ἀναπετωκώτας ἐλαύνειν, εἰς δὲ τὸ μὴ τίπειν τοὺς ἵππους ὑπολαμβάνειν ἐν ταῖς (ἀνα-)στροφαῖς. Τὰ μέντοι ὁρᾷ ταχὺ ἐλαύνειν χρὴ· οὕτω γὰρ τὸ ἀσφαλές καὶ τὸ καλὸν θεάσεται ἡ βουλή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Ἐν γε μὴν ταῖς πορείαις αἰεὶ δεῖ τὸν ἵππαρχον προνοεῖν ὅπως ἀναπαύῃ μὲν τῶν ἵππων τὰς ἑδράς, ἀναπαύῃ δὲ τοὺς ἱππέας τοῦ βαδίζειν, μέτριον μὲν ὁρῶντα, μέτριον δὲ πεζοποροῦντα. Τοῦ δὲ μετρίου ἐνοῶν οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις· αὐτὸς γὰρ μέτρον ἕκαστος τοῦ μὴ λαθεῖν ὑπερπονοῦντας. (2) Ὅταν μέντοι ἀδήλου ὄντος εἰ πολεμίοις ἐντεύξῃ πορεύῃ ποι, κατὰ μέρος χρὴ τὰς φυλάς ἀναπαύειν. Χαλεπὸν γὰρ εἰ πᾶσι καταβεβηκόσι πλησιάσειαν οἱ πολέμιοι. (3) Καὶ ἢν μὲν γε διὰ στενῶν ὁδῶν ἐλαύνῃς, ἀπὸ παραγγελσεως εἰς κέρας ἡγήτεον· ἢν δὲ πλατείαις ἐπιτυγχάνῃς ὁδοῖς, ἀπὸ παραγγελσεως αὖ πλατυντέον τῆς φυλῆς ἑκάστης τὸ μέτωπον· ὅταν γε μὴν εἰς πεδῖον ἀφικνῇσθε, ἐπὶ φάλαγγος πάσας τὰς φυλάς. Ἀγαθὸν γὰρ καὶ μελέτης ἕνεκα ταῦτα ποιεῖν, καὶ τοῦτο ἥδον διαπερᾶναι τὰς ὁδοὺς ποικίλλοντας ἱππικαῖς τάξεσι τὰς πορείας. (4) Ὅταν μέντοι ἔξω τῶν ὁδῶν διὰ δυσχωρίας ἐλαύνῃτε, μάλα χρήσιμον καὶ ἐν πολεμίᾳ καὶ φιλίᾳ προελαύνειν τῆς φυλῆς ἑκάστης τῶν ὑψηρετιῶν ὅστινες ἢν ἀπόροις νάπαις ἐντυγχάνωσι, παριόντες ἐπὶ τᾷ εὐπορᾷ δηλώσουσι τοῖς ἱππεύσιν ἢ χρὴ τὴν ἐλασίαν ποιεῖσθαι, ὥς μὴ θλαῖ αἱ τάξεις πλανῶνται. (5) Ἦν δὲ ἐπὶ κίνδυνῳ ἐλαύνῃτε πού, φρονίμου ἱππάρχου τὸ

cumvehatur; ita fiet ut semper ipse celerius equum incitet, et qui exterius cum eo sunt, concitatus itidem ferantur. Itaque senatus semper aliquos velocius agitantes inspiciet, et viribus equi non deficient, dum vicissim quies eis concedetur. Quum autem in hippodromo spectaculum edendum erit, pulchrum sane sic eos primum instrui, ut a fronte compleatur equis hippodromus, et e medio, qui erunt illic homines, exigantur. Pulchrum et hoc, si, dum tribus in pugna ludicra se mutuo fugiunt, et celeriter insequuntur, magistris equitum tribus quinque ducentibus, sese mutuo tribus utraque perequint. In hoc enim spectaculo terribile quiddam est, quod adversis frontibus contra se provehantur; et plenum splendoris, quod hippodromo perequitato, rursus adversi contra se consistent: itidem pulchrum, ad alterum tubæ siguum celerius eos contra se ferri. Quum vero jam constiterint, tertia vice rursus post tubæ clangorem celerime provehi contra se mutuo debent; et ubi perequiverint, ad finem jam ludis imponendum, in phalange cuncti constituti, qui vobis mos est, ad senatum equis advchantur. Horum speciem magis existimo bellicosam, magisque novam visum iri. Minime vero dignum munere magistris equitum, ut ipse tardius tribunis invehatur, et eodem modo cum ipsis equitet. Quum autem in Academia, solo duro, instituendæ erunt equitationes, hæc quæ moneam habeo: ne ipsi deiciantur ex equis, ut resupinent se inter agitandum, et equos, ne cadant, in reflexionibus inhibeat retineantque. In cursu certe recto celeriter eos agi oportet. Ita senatus et tutam et pulchram agitationem inspiciet.

CAPUT IV.

In itineribus vero prospicere semper debet equitum magister, ut et equorum sedibus in dorso quiete consulat, et equites pedibus incedentes rursus reficiat: quod equitatione mediocri, et pedestri inessu mediocri fiet. Quæ mediocritas si curæ tibi erit, haud aberrabis: nam sibi quisque pro modo est, ne imprudentes nimio labore graventur. Quum iter aliquo facis, et periculum est ne hostibus sis occursurus, per vices quiete tribus reficiendæ. Grave enim fuerit, si tunc adventent hostes, ubi ex equis omnes descenderint. Quod si per angustas vias tibi transeundum sit, ita duces, ut aciem in cornu protendi jubeas; sin latas in vias incidas, rursus jubebis tribus uniuscujusque frontem dilatari: ubi denique perveneritis in planitiem, tribus omnes in phalangem constituendæ. Hæc enim et exercitii causa facere bonum est, atque etiam jucundius, sic itinera conficere, ut profectiones ordinum equestrium varietate condiantur. Quum extra vias per loca difficilia provehimini, perquam utile fuerit, tam in hostili quam pacata regione, quosdam ex adparitoribus cujusque tribus antecedere; qui si forte in saltus invios inciderint, ad pervia trans-euntes, equitibus indicabunt, qua equi sint agendi, ne toti ordines oberrent. Si prælio alicubi imminente proficiscimini,

πῶν προσδόντων ἄλλους προσδόντας διερευνουμένους προηγεῖσθαι τὰ τῶν πολεμίων. Χρήσιμον δὲ καὶ πρὸς τὸ ἐπιθέσθαι καὶ πρὸς τὸ φυλάττειν καὶ τὸ ἀνακρίνειν ἐπὶ ταῖς διαβάσεσι, ὥς μὴ κατακόπτωσι τοὺς ἵππους οἱ τελευταῖοι τὸν ἡγεμόνα διώκοντες. Ἰσασιν μὲν οὖν ταῦτα σπείδον πάντες, καρτερεῖν δ' ἐπιμελούμενοι οὐ πολλοὶ ἐθέλουσι.

6. Προηγεῖται δ' ἱππάρχῳ ἐπὶ ἐν εἰρήνῃ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἐμπειρώσῃ τῆς τε πολεμίας καὶ τῆς φιλικῆς χάριτος ἣν δ' ἄρα αὐτὸς ἀπείρωσ' ἔρχῃ, τῶν ἄλλων γὰρ δὴ τοὺς ἐπιστατηνομένους ἐκαστὸν τόπον παρακολουθεῖν. Πάνυ γὰρ διαφέρει τὸ ἡγεύμενος εἶδος τὰς ἐδούς τοῦ μὴ εἶδους, καὶ ἐπιβουλεύων δὲ πολεμίας τὸ εἶδος τοῦ τόπου τοῦ μὴ εἶδους πολὺ διαφέρει. 7) Καὶ κατασκοπεῖν δὲ πρὶν πόλεμον εἶναι δεῖ μεγάλῃ κέρει ὅπως ἐσονται καὶ ἐκ πόλεων ἀναστρέφειν πόλιν καὶ ἐξ ἐμπορίων πᾶσαι γὰρ αἱ πόλεις τοὺς εἰσάγοντάς τι αἰεὶ ὥς εὐμενεῖς δέγονται καὶ ψευδοσύμβουλοι δ' ἔστιν ὅτε χρήσιμοι. 8) Οὐ μὲντοι τοῖς γὰρ κατακόποις δεῖ ποτε πιστεύοντα φυλάκῃς ἀρεῖν, ἀλλ' αἰεὶ οὕτως κατακευδῆσαι γρή, ὥσπερ ἦν ἥζοντες εἰσπληροῦν ὅσιν οἱ πόλεμοι. Καὶ γὰρ ἦν πάνυ πιστοὶ ὅσιν οἱ κατακόποι, γρήπῃ ἐν καιρῷ ἀπαγγέλλειν πολλὰ γὰρ ἐν πόλεμῳ τὰ ἐμπόδια ἐμπέπτει. 9) Τὰς γὰρ μὲν εἰσπληροῦν τοῦ ἱππικοῦ ἤττον ἢ οἱ πόλεμοι ἀνίστασθαι, αἱ ἀπὸ παραγγελίας γίνονται μᾶλλον ἢ ἀπὸ κήρυκος ἢ ἀπὸ προσηφίας. Ἀγαθὸν οὖν καὶ τὸ πρὸς τῷ διὰ παραγγελίας εἰσπληρῶν διακρίβητος καθίστασθαι, καὶ τοῖς [δὲ] διακρίβητος περιπατῶντας, ὡς ὡς εἰσπληροῦν εἰσπληρῶν καὶ τὸ μέτρον δὲ οὕτως μεγάλῃ ἐν τῇ τάξει ἀναστάσεως οἱ περιπατῶντες παράγοντες, ὅπως τοῦτο καιρὸς εἴη. 10) Ὅταν γὰρ μὲν περιπατῶντες δέξῃ, ἔτι μὲν αἰεὶ ἐπανδρὶ τὰς κρυπτάς σκοπεῖν τε καὶ φυλάκῃς οὕτω γὰρ ἄρα μὲν τῶν φίλων φυλακῇ γίνονται, ἄρα δὲ τοῖς πολεμίοις ἐνδρα κατακευδῆσθαι. 11) Καὶ αὐτὰ μὲν δοσεπιβουλεύτεροι εἰσιν ἀφαιρῆς οὕτως, τοῖς δὲ πολεμίοις φειδωλότεροι. Τὸ γὰρ εἰδέναι πρὶν εἰσπληρῶν φυλακῇ, ὅπου δ' εἰσπληρῶν καὶ ὅπου μὴ εἰδέναι, τοῦτο θαρβεῖν μὲν κοῦσαι τοὺς πολεμίους, ὅπου πρὸς τὸ ἀναγκάζει πάντα τὰ χωρία· αἱ δὲ φανεραὶ φυλακαὶ δὴλα ἔχουσι καὶ τὰ δεινὰ καὶ τὰ εὐχρηστὰ. 12) Ἐπὶ δὲ τῷ μὲν κρυπτάς ἔχοντι φυλακῇς ἐξέσται μὲν φανεροῖς οὐλοῖσι ἐμπροσθέν τῶν κρυπτῶν φυλάττοντα περιεῖσθαι τοὺς πολεμίους εἰς ἐνδρα ἐπάρχειν. Ἀγρευτικὸν δὲ καὶ ὅπισθεν τῶν κρυπτῶν ἄλλοις φανεροῖς ἔστιν ὅτε φυλάττειν καὶ τοῦτο γὰρ εἰσπληρῶν τῶν πολεμίων ὁμοῦς τῷ πρόσθεν εἰρημῶ. 13) Ἀλλὰ μὲν φρονέου γὰρ ἄρχοντες καὶ τὸ μάλιστα κινδυνεύειν ἔχοντα, πλεονέχον ἢ πρόσθεν ἢ ὅτι πρὶν εἴη τῶν πολεμίων τὸ δὲ ὑπερτερεῖν τὰ ἡδίστα τοῖς πολεμίοις προδοῖα τῶν φουλάκων δικαίως ἢ μᾶλλον ἢ ἀνδρεία κρίνεται. 14) Σωφρον δὲ καὶ τὸ ἐκείσε ἀφαιρῶν ὅπου ἢ ἀφαιρῶν τὰ τῶν πολεμίων ἢ, κἂν πρόσθεν οὕτως τυγχάνῃ. Τὸ γὰρ σωφρον πονῆσαι ἀνυβουλότερον ἢ πρὸς τοὺς κρείττους ἀφαιρῶν. 15)

prudentis erit equitum magistri curare ut ante praemissas etiam praemissi quidam alii praecedant, qui res hostitum perquirendo explorent. Etiam utile tam ad invadendum quam ad cavendum, ut ubi difficiles sunt transitus, alteri alteros expectent; ne postremi, dum itineris ducem insequuntur, verberibus equos concidant. Ac norunt quidem haec propemodum omnes, sed pauci curae laborem tolerare volunt.

Oportet item equitum magistrum adhuc tempore pacis in hoc incumbere, ut peritus sit tam hostilis quam suorum regionis: ac si nullam earum notitiam ipse habeat, ex aliis tamen sibi singulorum locorum maxime gnaros adjunzat. Magnum enim discrimen est inter ducem peritum viarum, et imperitum; ut etiam is qui hostibus insidias struit, locorum peritus, multum ab imperito differt. Curae sint et exploratores ante bellum susceptum, ut haberi possint et ex iis qui civitatibus utrisque sunt amici, et ex mercatoribus. Omnes enim civitates admittere semper eos, ut benevolos, solent, qui aliquid important. Utiles sunt nonnunquam et ficti transfuge. Nec tamen sic exploratoribus fidendum, ut omittatur cautio; sed ita paratum semper esse oportet, quasi si jam nuntiatum sit, hostes adventare. Licet enim valde fideles sint exploratores, in eo tamen difficultas est, ut aliquid in tempore nuntiarent. Nam multa in bello accidere impedimenta solent. Eductiones equitatis minus hostes sentient, si jussu potius per singulos tradito, quam praecanis voce, vel per edictum imperentur. Ad hoc igitur, ut eductiones per singulos denuntiando fiant, bonum est constituere decuriones, et cum decurionibus quinonibus quoque duces, ut quam paucissimis unusquisque denuntiet. Sic etiam duces hi quinonibus suo tempore praecedentes absque perturbatione frontem aciei exhorrigent. Ubi praecavendum est, equidem occultas semper et speculationes ex excubias laudo. Sic enim et excubiae simul pro amicis habentur, et hostibus simul insidiae struuntur. Minus etiam speculatores ipsi, quum nihil de eis constat, insidias hostium expositi sunt; et hostibus hoc modo sunt formidabiliores. Nam scire, quasdam esse collocatas alicubi excubias; sed ubi sint, et quo numero, nescire: id vero fidentibus hostes amicis esse prohibet, et habere suspecta cogit omnia loca. Manifestae vero excubiae tam periculum quam fiduciae causas apertas habent. Praeterea licet occultas habenti excubias, ut cum paucis manifestis ante illos occultos excubans, hostes in insidias pertrahere conetur: nec idoneum minus venandis hostibus, etiam post occultos cum aliis manifestis nonnunquam excubare. Nam hac quoque ratione non aliter circumveniuntur hostes, ac prius indicata. Prudentis etiam ducis est, in periculum ultro se non conjicere; nisi quum manifestum est, potiorum ipsius quam hostium conditionem futuram. At hostibus suppeditare causam voluptatis maximae, multo justius esse proditione sociorum, quam fortitudo, iudicabitur. Prudens id quoque facinus, illic progredi, ubi vires hostium debiles sunt, licet intervallo magno distent. Nam minus est in vehementi labore periculi, quam si praelio cum potioribus decertandum sit. Quod

Ἦν δὲ πη εἰς μέσον φιλίων τειχέων εἰσώσιν οἱ πολέμιοι, καὶ πολλὸν κρείττους ὄντες, καλὸν μὲν ἐντεῦθεν ἐπιχειρεῖν ὁποτέρῳ ἂν λεληθῇ παρὼν, καλὸν δὲ καὶ ἅμα ἀμφοτέρῳ. Ὅταν γὰρ οἱ ἑτέροι ἀποχωρῶσιν, οἱ ἐκ τοῦ ἐπὶ θάτερα εἰσώνοντες ταραττοῖεν μὲν ἂν τοὺς πολεμίους, σώζοιεν δ' ἂν τοὺς φίλους. (16) Καὶ τὸ μὲν διὰ κατασκόπων πειρᾶσθαι εἰδέναι τὰ τῶν πολεμίων πάλαι εἴρηται ὡς ἀγαθὸν ἐστίν. Ἐγὼ δὲ πάντων ἀριστον νομίζω εἶναι τὸ αὐτὸν πειρᾶσθαι, ἣν ἢ ποθεν ἐξ ἀσφαλοῦς, θεώμενον τοὺς πολεμίους ἀθρεῖν, ἣν τι ἀμαρτάνωσι. (17) Καὶ τὸ μὲν κλαπῆναι δυνατὸν πέμπειν χρῆ τὸς ἐπιτηδέους κλέποντας, τὸ δ' ἀρπασθῆναι ἐγχαροῦν ἐφίεσθαι τοὺς ἀρπάζοντας. Ἦν δὲ πορευομένων ποι τῶν πολεμίων ἀπαρτᾶται τι ἀσθενέστερον τῆς αὐτοδυναμείας ἢ θαρβῶν ἀποσκεδαννῆται, οὐδὲ ταῦτα χρῆ λανθάνειν. Δεῖ μάλιστα τοῖς ἰσχυροτέρῳ τὸ ἀσθενέστερον θηρᾶν. (18) Δυνατὸν δὲ προσέχοντι τὸν νοῦν ταῦτα καταμανθάνειν, ἐπεὶ καὶ βραχυγυμνοστέρα ἀνθρώπου θηρία, ὅτε ἴκνιντο δύνανται δ' ἂν ἀφύλακτον ἢ ἀφ' ἀσάντεσσι τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρεῖν πρὶν ληφθῆναι, καὶ οἱ λύκοι δὲ τὰ τε ἐρημιούμενα φυλακῆς ἀγρεύουσι καὶ τὰ ἐν τοῖς δυσοράτοις κλέπτουσι, (19) καὶ μεταθέν γέ τις ἐπιγίγνηται κύων, ἣν μὲν ἤττων ἢ, τοῦτο ἐπιτίθεται· ἣν δὲ κρείττων, ἀποσφάζει, τι ἂν ἐχῇ ἀποχωρεῖ. Ὅταν δὲ γε φυλακῆς καταρροήσῃσι λύκοι, τάξαντες ἑαυτῶν τοὺς μὲν ἀπελαύνειν τὴν φυλακὴν, τοὺς δὲ ἀρπάζειν, οὕτω τὰ ἐπιτήδεια πορίζονται. (20) Θηρίων γε μὴν δυναμένων τὰ τοιαῦτα φρονίμως ληΐσθαι πῶς οὐκ ἀνθρωπῶν γε ὄντα εἰδὸς σοφώτερον τούτων φαίνεσθαι δὲ καὶ αὐτὰ τέχνη ὑπ' ἀνθρώπου ἀλίσχεται;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Κάκεινόν γε μὴν εἰδέναι ἱππικοῦ ἀνδρὸς, ἐκ πόσου ἂν ἵππος πεζὸν ἔλοι καὶ ἐξ ὁπόσου βραδεὶς ἂν ἵπποι ταχεῖς ἀποφύγοιεν. Ἱππαρχικὸν δὲ καὶ χωρία γινώσκειν ἐνθα πεζοὶ κρείττους ἱππέων καὶ ἐνθα πεζῶν κρείττους ἱππεῖς. (2) Χρῆ δὲ μηχανητικὸν εἶναι καὶ τοῦ πολλοῦ μὲν φαίνεσθαι τοὺς ὀλίγους ἱππέας, πάλιν δ' ὀλίγους τοὺς πολλοὺς, καὶ τοῦ δοκεῖν παρόντα μὲν ἀπείναι, ἀπόντα δὲ παρῆναι, καὶ τοῦ μὴ τὰ τῶν πολεμίων μόνον κλέπτειν ἐπίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑαυτοῦ ἱππέας ἅμα κλέποντα ἐξ ἀπροσδοκῆτος τοῖς πολεμίοις ἐπιτίθεσθαι. (3) Ἀγαθὸν δὲ μηχανήμα καὶ τὸ δύνασθαι, ὅταν μὲν τὰ ἑαυτοῦ ἀσθενῶς ἐχῇ, φόβον παρασκευάζειν τοῖς πολεμίοις ὡς μὴ ἐπιθύνται· ὅταν δ' ἐρρωμένον, θάρσος αὐτοῖς ἐμποιεῖν ὡς ἐγχειρῶσιν. Οὕτω γὰρ αὐτὸς μὲν ἂν ἥκιστα κακῶς πάσχοις, τοὺς δὲ πολεμίους μάλιστα· ἂν ἀμαρτάνοντας λαμβάνοις. (4) Ὅπως δὲ μὴ προστάττειν δοκῇ ἀδύνατα, καὶ γράψω ὡς ἂν γίνοιτο τὰ δοκοῦντα αὐτῶν χαλεπωτάτα εἶναι. Τὸ μὲν τὸίνυν μὴ σπᾶλλεσθαι ἐγχειροῦντα δῶναι ἢ ἀποχωρεῖν ἐμπειρίᾳ ποιεῖ ἵππων δύναμει. Πῶς δ'

si medias inter munitiones et castella tuorum penetraverint hostes, licet longe viribus superiores sint; pulchrum tamen eos hinc adgredi, quacumque tandem a parte clam hostibus adsis, nec minus honestum, id simul ab utraque parte fieri. Quum enim alii se recipient, adequitantes ab alterutro latere tui tum perturbabunt hostes, tum salutem suorum consulent. Dictum jam pridem, bonum esse, dari operam ut res hostium per exploratores cognoscantur. Ego vero esse omnium optimum existimo, ut aliquis ipse, si de tuto quopiam loco liceat, hostes alicunde contemplando, num in aliquo peccent, inspicere conetur. Ac siquidem aliquid eis furtim adimi poterit, ad hoc furtim peragendum idonei quidam mittendi: quod autem rapinae expositum, mittendi qui rapiant. Si hostibus aliquo proficiscentibus, pars quaedam copiarum hostilium debilior quam ipsius sint, separata sit ab reliquis, aut sumpta fiducia palari ausit, ne hoc quidem ignorare debet; sic tamen, ut manu validiore venetur id quod est debilius. Potest autem haec animadvertere qui mentem eis adhibet; quandoquidem et bestiae, quibus intelligentia minor est, quam homini, puta milvi, si quid incustoditum sit, rapere norunt, et prius in tuto se recipere, quam capiuntur; et lupi, quae custodia destituuntur, venari solent, et in obscuris abditis furantur. Idem lupo, si canis insequens superveniat, viribus inferiorem adgreditur; sin ille superior sit, jugulatis illis quae nactus est, discedit. Ubi vero lupi oppositam ipsis custodiam contemnere ausi fuerint, ordinatis suis partim ad abigendos custodes, partim ad rapiendum, ita necessaria sibi adquirunt. Quum igitur bestiae prudenter in agendis huius praedis se gerant, quomodo non par fuerit, eum qui homo sit, sapientiores se declarare bestiis, quae ipsae capi arte ab homine solent?

CAPUT V.

Hoc quoque scire vir equestris debet, quoniam ex intervallo peditem ceperit eques, et quantum ad intervallum celeres equi tardos effugerint. Itidem ad equitum magistri munus pertinet scire loca, quibus in locis pedites equitibus superiores sint, ac vicissim peditibus equites. Etiam solerti artificio moliri debet, ut pauci equites, multi esse videantur; et multi vicissim, paucorum speciem habeant: itemque si praesens sit, ut abesse videatur; si absit, adesse: neque tantum ut norit hostibus sua furtim praeripere, verum equites etiam suos furtim circumveniendo, adoriri hostes de improvisis. Egregium et hoc artificium, si possit, quum ipse viribus inferior est, metum hostibus incutere, ne se adoriantur: quum potior ipse viribus, eorundem animis indere fiduciam, ut adgrediantur. Sic enim et ipse minimum detrimenti acceperis, et inprimis hostes in errore deprehendere possis. Ne vero, quae fieri nequeant, praecipere videar, prodam sane litteris, quomodo illa fiant, quae in his difficillima videntur. Itaque ne quis in comatu vel insequendi vel abscedendi offendant, ex eo consequetur, si vires equorum perspectas habeat. Quoniam vero modo perspectas

ἀν ἐμπαίρους ἔροι· εἰ πράξει/τοι τὸν νόον ἐν ταῖς μετὰ
 φιλάς ἀντιπαταίαις οὐκ ἀποβάνουσιν ἐκ τῶν διώξεων
 τε καὶ φυγῶν. (6) Ὅταν μέντοι βούλῃ τοὺς ἱππέας
 πολλοὺς φαίνεσθαι, ἐν μὲν πρώτῳν ὑπαρχέτω, ἥνπερ
 ἐγγωρῇ, μὴ ἐγγὺς τῶν πολέμιων ἐνχειρεῖν ἐξαπατᾶν
 καὶ γὰρ ἀσφαλέστερον τὸ πρόσω καὶ ἀπατητικώτερον.
 Ἐπειτα δὲ γρή ἐιδέναι ὅτι ἄλλοι μὲν ἱπποὶ πολλοὶ φαί-
 νοιται διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ζώου, διασπαιρόμενοι δ' εὐ-
 αρόμενοι γίνονται. (7) Ἐτι δ' ἂν πλείον σοι τὸ ἱπ-
 πικὸν τοῦ ὄντος φαίνοιτο, εἰ τοὺς ἱπποκόμους εἰς τοὺς
 ἱππέας ἐπιστάτας μάλιστα μὲν δόρατα, εἰ δὲ μὴ, ὅμοια
 δόρασιν ἔχοντες, ἣν τε ἐστὶν κλῆς ἐπιδεικνύς τὸ ἱππικὸν
 ἣν τε παρ' ἄλλῃ· ἀνέγκη γὰρ τὸν ὄγκον τῆς τάξεως οὕτω
 μαζῶν τε καὶ πυκνότερον φαίνεσθαι. (8) Ἦν δ' αὖ
 τοὺς πολλοὺς ὀλίγους δοκεῖν εἶναι, ἣν μὲν σοι χωρία
 ὑπάρχει οὐκ ἀναγκάσειν, δέξου ὅτι τοὺς μὲν ἐν τῷ φα-
 νερῷ ἔχον, τοὺς δ' εἰς τὸ ἀόλητον ἀποκρύπτειν. κλέπτου
 ἂν τοὺς ἱππέας· ἣν δὲ πᾶν καταφανὲς ἢ τὸ χωρίον, δε-
 κτάς γρη στοιχεύσας ποιήσαντα διαλείπουσας παρὰ-
 γειν· καὶ τοὺς μὲν πρὸ τῶν πολέμιων ἱππέας ἐκάστης
 δεκάδος ὄβρι· τὰ δόρατα ἔχον, τοὺς δ' ἄλλους ταπεινὰ
 καὶ μὴ ὑπερῶν. (9) Φοβέειν γὰρ μὴν τοὺς πολέμιους
 καὶ ψευδενέδρας ὧν τε καὶ ψευδοδορυφείας καὶ ψευδογ-
 γήλας ποιῶντα. Θυροῦσι δὲ μάλιστα πολέμοιοι, ὅταν
 τοῖς ἐναντίοις παράγματα καὶ ἀσφάλειαν συνίστανονται.
 (10) Τούτων δὲ γενομένων μηχανᾶσθαι αὐτὸν γρη
 πρὸς τὸ παρὸν αἰετ' ἀπατᾶν ὄντως γὰρ οὐδὲν κερδαλέω-
 τερον ἐν πολέμῳ ἀπάτης. (11) ὅποτε γὰρ καὶ οἱ παῖδες
 ὅταν παίζωσι ποσίνδα, δύνανται ἀπατᾶν προϊσφοντες
 ὅταν ὀλίγους τ' ἔχοντες πολλοὺς δοκεῖν ἔχον καὶ πολλοὺς
 προϊσφοντες ὀλίγους φαίνεσθαι ἔχον. Ἦος οὐκ ἄνδρες
 γὰρ τῷ ἐξαπατᾶν προϊσφοντες τὸν νόον δύναντ' ἂν τοιαῦτα
 μηχανᾶσθαι. (12) Καὶ ἐθρομύμενος δ' ἂν τὰ ἐν τοῖς
 πόλεμοις πειρακτικὰ εὖροι ἂν τις τὰ πλείστα καὶ
 μέγιστα σὺν ἀπάτῃ γεγεννημένα. Ὡς ἐνταῦθα ἐν-
 χειρῆτον ἄρχειν ἢ τοῦτο σὺν τῇ αἰδῇ παρασκευῇ καὶ
 παρὰ θεῶν αἰτήτων δύνανται ποιεῖν καὶ αὐτῷ μηχαν-
 ῆσαν. (13) Οἷς δὲ θαλάτταν πρόεισιν, ἀπατητικὸν
 καὶ τὸ πλοῖα παρασκευάζοντων πεζῇ τε πολεῖν καὶ τὸ
 πεζῇ προσποιοῦμενον ἐπιβουλεύειν κατὰ θαλάτταν ἐπι-
 χειρῆσαι. (14) Ἰππαρχικὸν δὲ καὶ τὸ διδάσκειν τῇ
 πόλει ὡς ἀθηνῆς τὸ πεζῶν ἔργον ἱππικὸν πρὸς τὸ
 ἀμύπτου πεζοὺς ἔχειν. Ἰππαρχικὸν δὲ καὶ τὸ λαβόντα
 πεζοὺς αὐτοῖς γρήσθαι. Ἔστι δὲ πεζοὺς οὐ μόνον ἐν
 τούτοις αἰδέα καὶ ὀπισθεν ἱπποῦ ἀποκρύψασθαι πολλοὺ
 γὰρ μαζῶν ἐκ ἱππέος τοῦ πεζοῦ. (15) Ταῦτα δὲ πάντα
 εὖροι καὶ ὅσα πρὸς τούτοις τις μηχανήσεται ἢ βία ἢ
 τῶν ἄλλων αἰδέα τοὺς ἐναντίους βουλεύμενος σὺν τῷ θεῷ
 πράττειν συμβούλει. Ἦν καὶ ἡ τορὴ συνεπαγῇ θεῶν
 ἔλεον ὄντων. (16) Ἔστι δ' ὅτε πᾶν ἀπατητικὸν καὶ
 τὸ λίαν φιλακτικὸν προσπονήσασθαι εἶναι καὶ μηχανῶς
 φιλοκινῶνται τούτῳ γὰρ τοὺς πολέμιους πολλὰκις προ-
 αχεται ἀποκινῶντας μάλιστα ἀναγκάσαν. Ἦν δ'
 ἀπὸς οὐδὲν τις φιλοκινῶν εἶναι. Ἔστι καὶ ἡ συρίαν

habere possit? Si animum attendat in pugnis equestribus,
 quae exercitii causa in pace fiunt, quid eveniat et e perse-
 quendo, et e fugiendo. Quum vero volueris equites multo-
 rum habere speciem, unum hoc primum esto, si liceat, ne
 prope hostes fraudem aliquam moliaris. Tutius enim quod e-
 longinquo fit, et ad fraudem aptius. Deinde sciendum, equos
 catervatim incedentes, speciem multorum habere, propter
 ipsius animalis magnitudinem; quum dispersi, facile nume-
 rari possint. Praeterea tibi copiosior equitatus adesse vide-
 bitur, quam sit reapse, si curatores equorum inter equites
 constituas, praesertim hastas, aut hastis aliquid simile te-
 nentes; sive consistentem alicubi equitatum exhibeas, seu
 traducas: nam hoc modo necesse est aciei molem et mayo-
 rem et spissiore videri. Sin multos velis haberi pro pau-
 cis, siquidem ejusmodi loca tibi sint ad manum, in quibus
 occultare liceat; nimirum in aperto quosdam exhibeas, in
 obscuro quosdam abdens, hac subtractione numerum equi-
 tum deminues: si vero locus ipse totus oculis expositus sit,
 in versus procedentes decurias ex intervallo traduces; et
 equites quidem cujusque decuria, qui hostibus ante oculos
 sunt, hastas tenere rectas debent, ceteri depressas et mi-
 nime supereminentes. Licet etiam terrorem hostibus incu-
 tere, tum fictas insidias, tum auxilia ficta, fictosque rumores
 excitando. Tum vero confidentissimi sunt hostes, quum
 adversariis multa negotia, multas occupationes exhiberi au-
 diunt. His ita descriptis, ipsius jam ducis fuerit id moliri,
 ut pro re praesenti semper aliquam fallaciam stuat. Nam
 revera nihil adeo fructuosum in bello, atque fallacia: quan-
 doquidem etiam pueri, quoties ludunt in numero divinand, possunt
 specie aliqua fallere, ut paucos habentes, multos
 habere videntur; et multos praeseferentes, paucos habere
 inveniantur. Quid vetet igitur quominus etiam viri, si frau-
 dibus animum adiciant, hujusmodi artificis uti possint?
 Nam si cum animo suo meliores in bello conditiones aliquis
 expendat, is majorem earum partem, et quidem insigniores
 fraude captatas et partas inveniet. Quapropter vel non
 capessendum imperium, vel, ut hoc quoque praestare possit,
 divinitus praeter alia subsidia petendum, et ipsimet in hoc
 adhibendum. Qui mare vicinum habent, iis ad fraudem
 hoc quoque commodum, ut, dum naves instruant, aliquid
 terra gerant; ac vicissim, dum terra insidias se moliri simu-
 lant, mari rem adgrediantur. Etiam hoc equitum magistri
 est, docere civitatem, quam debile quidam sit equitatus
 a peditatu destitutus; ut junctos equitibus pedites habeat.
 Nec minus ad officium magistri equibus pertinet, ut et
 peditibus acceptis uti sciat. Ac licet pedites non tantum
 inter equites, sed etiam post equos occultare: nam longe
 grandior est eques homine pedestri. Haec vero equidem
 universa, et si qua moliri aliquis praeterea volet, in conatu
 hostis aut vi aut arte superandi, divina cum ope suscipienda
 consulo; ut numine placato ac propitio, fortuna quoque
 prospera addit. Nonnunquam et illud aptissimum ad
 fraudem, si nimis se cautum quisquam simulet, abique
 belli tentandae nequaquam cupidum. Hoc enim hostes eo
 sapius adigit, ut omisso cavendi et excubandi studio, ma-
 gis delinquant. Si quis semel visus fuerit adveniendi periculi

ἔχοντα, προσποιούμενον δὲ πράζειν τι, πράγματα τοῖς πολεμίοις παρέχειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ.

Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲν ἂν τις δύναιτο πλάσαι ὅσον βούλεται, εἰ μὴ ἐξ ὧν γε πλάττεται παρεσκευασμένα εἴη ὡς πείθεσθαι τῇ τοῦ χειροτέχου γνώμῃ· οὐδὲ γ' ἂν ἐξ ἀνδρῶν, εἰ μὴ σὺν θεῷ οὕτω παρεσκευασμένοι ἔσονται ὡς φιλικῶς τε ἔχειν πρὸς τὸν ἄρχοντα καὶ φρονιμώτερον σφῶν αὐτῶν ἡγείσθαι περὶ τῶν πρὸς τοὺς πολεμίους ἀγωνῶν. (2) Εὐνοϊκῶς μὲν οὖν ἔχειν καὶ ἐκ τῶνδε εἰκὸς τοὺς ἀρχομένους ὅταν φιλοφρόνως τις ἔχῃ πρὸς αὐτοὺς καὶ προνοῶν φαίνεται ὅπως τε σίτον ἔξουσι καὶ ὅπως ἀσφαλῶς μὲν ἀποχωρήσουσι, πεφυλαγμένως δὲ ἀναπαύσονται. (3) Ἐν δὲ ταῖς φρουραῖς χρὴ καὶ χιλοῦ καὶ σκηνῶν καὶ ὕδατων καὶ φυλακῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων φανερόν εἶναι ἐπιμελούμενον καὶ προνοοῦντά τε καὶ ἀγρυπνοῦντα ἕνεκα τῶν ἀρχομένων. Καὶ ὅταν γε πλεόν ἔχῃ τι, τὸ μεταδοῦναι κερδαλέον τῷ προσετηκότῃ. (4) Ἡκιστα δ' ἂν καταφρονοῖεν ἄρχοντες, ὡς μὲν συνελόντι εἰπεῖν, εἰ ὅποσα ἔχειν οἱ παραινῶν, αὐτὸς ταῦτα βέλτιον ἔχειν φαίνοιτο ποῶν. (5) Ἀρξάμενον οὖν δεῖ ἀπὸ τοῦ ἀναβαίνειν ἐπὶ τοὺς ἵππους πάντα τὰ ἐν ἱππικῇ μελετᾶν, ὅπως ὁρῶσι τὸν ἄρχοντα δυνάμενον ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ τάφρους ἀσφαλῶς περᾶν καὶ τειχία ὑπερακρίζειν καὶ ἀπ' ὄχθων καταίρειν καὶ ἀκοντίζειν ἱκανῶς πάντα γὰρ ταῦτα προκόπτει τι εἰς τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι. (6) Ἦν δὲ δὴ καὶ πράττειν γνῶσιν ἐπιστάμενόν τε καὶ δυνάμενον παρασκευάζειν ὡς ἂν πλεόν ἔχοιεν τῶν πολεμίων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἔκεινο λάθουσιν εἰς τὴν γνώμην ὡς οὗτ' ἂν εἰκῇ οὗτ' ἄνευ θεῶν οὔτε παρὰ τὰ ἱερὰ ἡγήσονται ἂν ἐπὶ πολεμίου, πάντα ταῦτα πιθανωτέρας τῇ ἄρχοντι τοὺς ἀρχομένους ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Παντὶ μὲν οὖν προσήκει ἄρχοντι φρονίμῳ εἶναι· πολὺ μάλιστα τὸν Ἀθηναίων ἵππαρχον διαφέρειν δεῖ καὶ τῷ τοὺς θεοὺς θεραπεύειν καὶ τῷ πολεμικῶν εἶναι, ὃ γε ὑπάρχουσι μὲν ὅμοροι ἀντίπαλοι ἱππεῖς τε παραπλήσιοι τὸ πλῆθος καὶ δπλῖται πολλοί. (2) Κἂν μὲν εἰς τὴν πολεμίαν ἐμβάλλειν ἐπιχειρῇ ἄνευ τῆς ἄλλης πόλεως, πρὸς ἀμφοτέρους τούτους μόνους ἂν τοῖς ἱππεῦσι διακινδυνεύει. Ἦν δ' οἱ πολέμιοι εἰς τὴν Ἀθηναίων χώραν ἐμβάλλωσι, πρῶτον μὲν οὐκ ἂν ἄλλως ἔλθοιεν εἰ μὴ σὺν ἄλλοις τε ἱππεῦσι πρὸς τοῖς ἑαυτῶν, καὶ πρὸς τούτοις δπλῖταις ὅποσους ἂν οἴωνται πάντας Ἀθηναίους μὴ ἱκανοὺς εἶναι μάχεσθαι. (3) Πρὸς οὖν τοσούτους πολεμίους ἢ μὲν ἡ πόλις πᾶσα ἐπεξῆλ ἀρήξουσα τῇ χώρᾳ, ἐλπίδες καλαί. Ἱππεῖς τε γὰρ σὺν θεῷ ἀμεί-

cupidus esse, potest hostibus etiam quiescendo, dum aliquid se facturum simulat, negotia facessere.

CAPUT VI.

Sed enim ex animi sui arbitrio nihil formare quispiam possit, si non ea de quibus aliquid fingendum ita comparata sint, ut artificis voluntati cedant: neque de hominibus aliquid efficiat, nisi, deo juvante, ita sint instructi, ut amore prosequantur illum qui eis cum imperio praest, utque cum se prudentiorem judicent in iis quae ad certamina cum hostibus ineunda pertinent. Hinc quoque conciliari benevolentiam illorum, qui reguntur, consentaneum est; et comiter aliquis eos complectatur, ac prospicere se declaret, ut et victum habeant, et tuto se recipiant, et idonea muniti custodia quiescant. In praesidiis manifesta debet ejus esse cura de pabulo, et tentoriis, et aquis, et excubiis, et aliis rebus necessariis; itemque providentia ipsius, et vigilantia pro iis quos regit. Ubi copia quadam rei alicujus abundat is qui aliis praest, lucrosus erit, id suis impertiri. Minime vero contemnent eum, qui cum imperio est, si quaecumque, ut paucis rem complectar, suos facere jusserit, ea rectius ipsis facere visus fuerit. Quapropter exordiens ab inscendendis equis, exercere omnia debet ad rem equestrem pertinentia: quo praefectum suum posse videant in equo et fossas tuto trajicere, et muros superare, et de tumulis se demittere, et idonee jaculari. Nam haec omnia nonnihil ad hoc conferunt adjumenti, ne contemptui sit. Jam si rerum gerendarum peritum esse norint, et idoneum ad efficiendum, ut hostibus ipsi potiore loco sint; et animis praeterea impreasserint, cum nec temere, nec absque numinis ope, neque extis adversantibus in hostes ducturum: haec scilicet ejusmodi sunt omnia, magis ut morigeros praefecto reddant illos qui ejus imperio continentur.

CAPUT VII.

Ac prudentem sane quemvis esse convenit, qui cum imperio sit: at populi Atheniensis equitum magistrum longe aliis praestare tum cultu deorum immortalium tum usu rei militaris oportet; quum ei finitimi sint adversarii, tam equites numero pares, quam pedites sane multi. Si agrum hostilem sine reliquae civitatis auxilii invadere conetur, adversus illos ambos ei solo cum equitatu periclitandum erit: sin hostes in Atheniensium regionem irrumpant, primum aliter non venient, quam aliis ad suos equitibus adjunctis, et cum illis praeterea peditum copiis, quibus Athenienses universos impares ad pugnam futuros existiment. Itaque si contra tantam hostium multitudinem civitas tota prodire velit, ut opem regioni ferat; spem bonam concipere licebit. Nam et equites, deo juvante, meliores, si quis eorum curam

νοους, ἣν τις αὐτῶν ἐπιμελεῖται ὡς δεῖ, ὀπλίζεται τε οὐ μείους ἔσονται καὶ τὰ σώματα τούτων οὐ χείρω ἔχοντες καὶ τὰς ψυχὰς φιλοτιμώτεροι, ἣν ὁρθῶς ἀσκηθῶσι σὺν θεῷ. Καὶ μὴν ἐπὶ γε τοῖς προσηγόνοις οὐ μείων Ἀθηναῖοι ἢ Βοιωτοὶ φρονούσιν. (i) Ἦν δὲ ἡ μὲν πόλις τρέπεται ἐπὶ τὰ ναυτικά καὶ ἀρχὴ αὐτῇ τὰ τεῖχος διασώζειν, ὥσπερ καὶ ὁπότε Λακεδαιμόνιοι σὺν ἅπασι τοῖς Ἕλλησιν ἐνέβαλον, τοὺς δὲ ἱππέας ἀξιώσῃ τὰ τε ἐκτὸς τοῦ τεύχους διασώζειν καὶ αὐτοὺς μόνους διακινδυνεύειν πρὸς πάντας τοὺς ἐναντίους, ἐνταῦθα ὅθι θεῶν μὲν ὄναι πρῶτον συμμάχων ἰσχυρῶν δεῖ, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἱππαρχον προσήκει ἀποτετελεσμένον ἄνδρα εἶναι. Καὶ γὰρ φρονήσεις δεῖ πολλὰς πρὸς τοὺς πολλοὺς πλείους, καὶ πόλεως, ὁπότε καιρὸς παραπέσσοι. (ii) Δεῖ δὲ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ποιεῖν αὐτὸν ἱκανὸν εἶναι. Πρὸς μὲν γὰρ τὸ παρὸν στράτευμα διακινδυνεύον, ὃ μὴδὲ ὅλη ἡ πόλις θέλει ἀντικαθίστασθαι, δῆλον ὅτι πάντες ἂν ὅ,τι οἱ κρίνεται βούλονται, ποιεῖν δὲ οὐδὲν ἂν ἱκανὸς εἴη. (iii) Εἰ δὲ φυλάττοι μὲν τὰ ἔξω τεῖχους τοσούτοις ὅσοι σκοπεύειν τε τοὺς πολεμίους ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἀναχωρεῖν εἰς τὸ ἀσφαλὲς τὰ δεόμενα ὡς ἐκ πλείστον ἱκανοὶ δὲ καὶ προσῶν οὐδὲν ἤττον οἱ ὀλίγοι τῶν πολλῶν καὶ φυλάττειν τούτων καὶ ἀναχωρεῖν εἰς τὰ φίλα οὐκ ἀκαίροτεροι οἱ μᾶλλον αὐτοῖς μᾶλλον τοῖς ἱπποῖς πιστεύοντες ὃ γὰρ φόβος θανάτου δοκεῖ συμφύλαξ εἶναι. (iv) τοὺς μὲν φύλακας ἐκ τούτων ἂν τις ποιῶν ὅπως ὁρθῶς βουλευοῖτο τοὺς δὲ περισσοὺς τῆς φύλακας εἰ μὲν τις στρατιῶν ἔχον ἡγήσεται, ὁλίγη αὐτῷ φανείται τοῦ παντός γὰρ ἐνδεήσεται ὥστε ἐκ τοῦ ἐμφανούς διακινδυνεύειν. Ἦν δὲ ὡς λεγούσιν αὐτοῖς χρεῖται, πάντα ἂν, ὡς τὸ εἶδος, ἱκανὴν τούτω πράττειν ἔχῃ δύναμιν. (v) Δεῖ δὲ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τοὺς παρεσκευασμένους αἰετὶ ἔχοντα ὡς ποιεῖν τι μὴ κατακρηγῇ ὄντα φυλάττειν ἣν τι ἀμαρτάνῃ τὸ τῶν πολεμίων στράτευμα. (vi) Φυλάσσει δὲ πῶς στρατιῶται ὅσοι ἂν πλείους ὦσι τοσούτοις πλείω ἀμαρτάνειν. Ἦ γὰρ ἐπὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπιμελεῖται σχεδόνονται ἢ παρεσκευασμένοι ἀτάξια οἱ μὲν προέρχονται, οἱ δὲ ὑπολείπονται πλεον τοῦ καιροῦ. (vii) Τὰ οὖν τοιαῦτα ἀμαρτήματα οὐ γὰρ παρὲν ἀκόλαστα εἰ δὲ μὴ, ὅλη ἡ χώρα στρατοπέδον ἔσται· ἐκείνῳ καλῶς φρονούντα, ἣν ποιήσῃ τι, φύλακα ἀποχωρήσαντα πρὶν τὸ πολὺ βοηθοῦν ἐπιγενέσθαι. (viii) Πολλάκις δὲ παρεσκευασμένον στράτευμα καὶ εἰς ὁδοῦς ἔρχεται ἐν αἷς οὐδὲν πλεον οἱ πολλοὶ τῶν ὀλίγων δύνανται. Καὶ ἐν διαβάσει γε ἔστι τῷ προσέχοντι τὸν νοῦν ἀσφαλῶς ἐξαπομένοντα μεύσασθαι ὥστε δόσσοις ἂν βούληται τῶν πολεμίων ἐπιτίθεσθαι. (ix) Ἔστι δ' ὅτε καλὸν καὶ στρατοπεδευομένοις καὶ ἀριστοῖσι καὶ δειπνουμένοις ἐπιχειρεῖν, καὶ εἰ κοίτης γε ἀνίσταμένοις. Ἐν πᾶσι γὰρ τούτοις ἀπλοὶ στρατιῶται γίγνονται, μέγιστα μὲν χρόνον οἱ ὀπλῖται, πλείονα δὲ οἱ ἱππεῖς. (x) Σκοποῖς μέντοι καὶ προφυλακαῖς οὐδέποτε δεῖ παύεσθαι ἐπιβουλεύοντα. Οὗτοι γὰρ αὖ ὀλίγοι μὲν αἰετὶ καθίστανται, πολλοὶ δὲ τοῦ ἰσχυροῦ ἐνίοτε ἀποστατοῦσιν. (xi) Ὅταν δὲ τὰ τοιαῦτα ἤδη

convenientem gerat, et pedites itidem non pauciores erunt quorum quidem nec corpora deteriora sunt, et animi loca laudis avidiores, si, deo propitio, recte fuerint exequiti. Majores sane quod attinet, non minus Athenienses eorum nomine quam Boeoti, semet efferunt. Si vero civitas ad rem navalem se converterit, et omnia tueri satis sibi duxerit uti tum quoque factum quum Lacedaemonii Graecis universis sibi adjunctis Atticam invaserunt; equitesque sitis extra muros esse subsidio voluerit, ac solos contra copias adversariorum omnes periclitari: tum vero primum, mea sententia, divino erit opus auxilio firmo, atque ipsum demum magistrum equitum esse virum prorsus absolutum conveniet. Nam et prudentia magna contra longe plures, et audacia requiritur, quum tale tempus inciderit. Itidem arbitror eum rebus cursu agendis idoneum esse debere. Si enim exercitu tali praesente, cui ne tota quidem civitas se putet objiciendam, rite pugnet; nimirum feret, quidquid illi viribus superiores faciundum statuerint, nullam ad rem peragendam sufficiens ipse. At vero si extra muros sita tot equitibus custodiat, quot hostium rebus speculandis satisficient, et qui ex longissimo intervallo in tutum se recipere possint, [visis] quibus opus est; non minus autem idonei sunt ad prospiciendum pauci, quam plures, et tum ad custodiendum, tum ad recedendum ad suos non minus erunt opportuni qui nec sibi ipsis nec equis suis satis fidunt. Nam metus in custodiendo socius acer esse videtur. Itaque rectum fortasse consilium capiet, qui de his custodes ac praesidiarios efficiet. Eos vero, qui constituta jam custodia superfuierint, si quis ut exercitum habere se duxerit; sane perexiguus hic ei videbitur. Nam minime profecto erit idoneus ad pugnae periculum aperto Marte subeundum. Sin eis ut praedoniis utatur, satis superque magnas ad hoc institutum copias habebit, uti quidem apparet. Debet autem, meo iudicio, paratos semper habere suos, et occultando suas actiones et consilia, num in aliqua re delinquat hostilis exercitus, observare. Solent plerumque milites, quanto plures sunt, tanto magis peccare ac labi. Nam vel ob curam parandi res necessarias, hinc inde disperguuntur; vel iter absque ordine facientes, alii praecedunt, alii longius quam par et opportunum sit, a tergo manent. Hujusmodi errores et peccata minime relinquenda sunt impunita, nisi quis regem totam castra dispersi militis esse velit: et hoc acriter providendum, ut facinore quodam edito prius abscedat, quam majores hostium copiae ferendi auxilii causa superveniant. Saepius etiam, dum iter facit exercitus, ad eas vias pervenit, in quibus multi plus efficere, quam pauci, minime possint. Itidem ad loca transitu difficilia licebit animum attendenti, ac tuto subsequenti, sic arbitrato suo rem gerere, ut quam multos ex hostibus velit, invadat. Numquam commodum et castra metantes, et praedentes, et conantes, et e cubili surgentes adgredi. Sunt enim milites in his omnibus inermes, ac breviori quidem tempore pedites, equites diutius. Speculatoribus et excubiis nunquam insidiari desinet. Nam pauci semper ad hoc coconstituuntur, et interdum ab exercitu robore procul absunt. Ubi vero satis

καλῶς φυλάττωνται οἱ πολέμιοι, καλὸν ἐστὶ σὺν θεῷ λαθόντα ἐλθεῖν εἰς τὴν πολέμιαν μεμεληκότα ὅσοι τε ἑκασταχοῦ καὶ τοῦ τῆς γῶρας προφυλάττουσιν. Οὐδεμία γὰρ οὕτω καλὴ λεία ὥς φυλακαὶ ἦν κρατηθῶσι. (15) Καὶ εὐεξαπάτητοι δ' εἰσὶν οἱ φύλακες· διώκουσι γὰρ δ,τι ἂν ὀλίγον ἰδῶσι, νομίζοντες σφισι τοῦτο προστετάχθαι. Τὰς μέντοι ἀποχωρήσεις σκοπεῖν δεῖ ὅπως μὴ ἐναντία τοῖς βοηθοῦσιν ἔσονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Τοὺς μέντοι μέλλοντας δυνήσεσθαι ἀσφαλῶς τὸ πολλὸν κρεῖττον στρατεύμα κακουργεῖν σαφῶς δεῖ τοσοῦτον διαφέρειν ὥστε αὐτοὺς μὲν ἀσκητὰς φαίνεσθαι τῶν πολεμικῶν ἐν ἱππικῇ ἔργων, τοὺς δὲ πολεμίους ἰδιώτας. (2) Τοῦτο δ' ἂν εἴη πρῶτον μὲν εἰ οἱ ληζίζεσθαι μέλλοντες ἐκπεπονημένοι εἴεν τῇ ἐλάσει ὥστε δύνασθαι στρατωτικούς πόρους ὑποφέρειν. Οἱ γὰρ πρὸς ταῦτα ἀμελῶς ἔχοντες καὶ ἵπποι καὶ ἄνδρες εἰκότως ἂν ὥσπερ γυναῖκες πρὸς ἄνδρας ἀγωνίζονται. (3) Οἱ δὲ γε δεδιδαγμένοι τε καὶ εἰθισμένοι τάχρους διαπηρᾶν καὶ τείχεα ὑπεραιρεῖν καὶ ἐπ' ὄχλους ἀνάλλεσθαι καὶ ἀπ' ὕψηλῶν ἀσφαλῶς κατέναι καὶ τὰ κατάντη ταχὺ ἐλαύνεσθαι, οὗτοι δ' αὖ τοσοῦτο διαφέρουσι ἀν τῶν ἀμελετήτων ταῦτα ὅσον περ πτηνοὶ πεζῶν· οἱ δὲ γε αὖ τοὺς πόδας ἐκπεπονημένοι τῶν ἀτριβάστων πρὸς τραχέα ὅσον περ ὑγιεῖς χυλῶν· καὶ οἷ γε τῶν τόπων ἐμπειροὶ πρὸς τοὺς ἀπείρους τοσοῦτον ἐν ταῖς προελάσει καὶ ἀποχωρήσει διαφέρουσι ἀν ὅσον περ οἱ ὀρῶντες τῶν τυρλῶν. (4) Καὶ τοῦτο δὲ χρὴ εἰδέναι ὅτι οἱ εὐωχούμενοι ἵπποι, ἐκπεπονημένοι δὲ ὥστε μὴ ἀποπνίγεσθαι ἐν τοῖς πόνοις, εὖ παρεσκευασμένοι εἰσὶ. Χρὴ δὲ, ἐπειπερ χαλινὸς καὶ ἐρίππια ἐξ ἱμάντων ἡρτημένα ἐσὶ [χρήσιμα], μήποτε τὸν ἵππαρχον τοῦτον ἔρημον εἶναι· μικρὰ γὰρ δαπάνη τοὺς ἀπορούοντας χρησίμους ἂν παρέχοιτο.

6. Εἰ δὲ τις νομίζει πολλὰ ἂν ἔχειν πράγματα εἰ οὕτω δεήσει ἀσχεῖν τὴν ἱππικὴν, ἐνθυμητῶς ὅτι οἱ εἰς τοὺς γυμνικούς ἀγῶνας ἀσχοῦντες πολλὸ πλεῖον πράγματα καὶ χαλεπώτερα ἔχουσιν ἢ οἱ τὴν ἱππικὴν τὰ μάλιστα μελετῶντες. (6) Καὶ γὰρ τῶν μὲν γυμνικῶν ἀσκημάτων τὰ πολλὰ σὺν ἰδρωτὶ ἐκπονοῦνται, τῆς δὲ ἱππικῆς τὰ πλεῖστα μεθ' ἡδονῆς. Ὅπερ γὰρ εὐχαιτ' ἂν τις πτηνὸς γενέσθαι, οὐκ ἐστὶν δ,τι μᾶλλον τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων εἰσὶν αὐτῷ. (7) Καὶ μὴν τό γ' ἐν πολέμῳ νικᾶν πολλῷ εὐδοχότερον ἢ πυγμῇ· μετέχει μὲν γὰρ τι καὶ ἡ πόλις ταύτης τῆς δόξης· ὥς δὲ τὰ πολλὰ ἐπὶ τῇ τοῦ πολέμου νίκῃ καὶ εὐδαιμονίᾳ οἱ θεοὶ τὰς πόλεις στεφανοῦσιν. Ὡς· οὐκ οἷδ' ἐγωγε τί προσήκει ἄλλ' ἄττα μᾶλλον ἀσχεῖσθαι ἢ τὰ πολεμικά. (8) Ἐννοεῖν δὲ χρὴ ὅτι καὶ οἱ κατὰ θάλατταν λησται διὰ τὸ πονεῖν ἡσχημένοι δύνανται ζῆν καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν κρειττόνων. Προσέχει γε μὴν καὶ κατὰ γῆν οὐ τοῖς καρπούμενοις τὰ ἐκ τῶν ἀλλὰ τοῖς στερισκομένοις τῆς τροφῆς ληζίζε-

XENOPHON

hostes in his sibi cavent, recte faciet, si ope divina fretus in hosticum occulte contendet : ubi prius ei curæ fuerit quotnam singulis in locis, et qua parte regionis excubias agant. Quippe nulla tam pulchra præda est, ut captarum excubiarum. Et decipi facile possunt excubitores. Nam quidquid exiguo numero viderint, persequuntur : idque sibi mandatum existimant. In receptu considerandum, ne fiat is in eam partem, qua suis opem laturo hostes occurrant.

CAPUT VIII.

Qui vero facultatem habituri sint adficiendi detrimento copias longe se potiores absque discrimine suo, eos haud dubie necesse est adeo præstare ceteris, ut ipsi quidem in equestri rei bellicis operibus exercitiis athletæ, hostes vero rudes esse videantur. Possit autem hoc primum ita fieri, si ad prædam exituri, sic equitationi laborando adseuerint, ut tolerare labores militares queant. Qui enim ad hæc et equi et equites studiose non adseuerint, haud dubie non aliter ac feminae contra viros in certamen descendant. Edocti vero et adseuerint transilire fossas, superare muros, in tumulos saltu evadere, de locis sublimibus tuto descendere, per declivia celeriter agere ; hi scilicet exercitationis expertibus ad ista tantum præstiterint, quantum pedestribus alites : ac rursus illi, quorum pedes laboribus obduruere, tantum iis qui vias asperas non trivere, quantum sani claudis : gnari denique locorum in procursionibus et receptibus, tantum ignaris præstiterint, quantum videntes cæcis. Hoc quoque sciendum, equos recte comparatos, eos esse, qui bene quidem nutriti, sed etiam exercitati sint, ut in laboribus ne suffocentur. Et quia ex loris fræni et ephippia confiunt et aptantur, nunquam his carere magister equitum debet. Nam exiguo sumptu eos qui talia non habent, utiles reddiderit.

Si quis autem existimet, multis se negotiis oneratum iri, si res equestri si sic exercenda sit ; is cum animo suo cogitet, illos, qui ad ludos gymnicos exercentur, multo plus laboris ac molestiæ sustinere, quam eos qui rem equestrem studio maximo tractant. Etenim exercitia pleraque gymnica cum sudore suscipiuntur, quum major equestri rei pars cum voluptate conjuncta sit. Quippe quod optare quispiam fortasse possit, ut alitis instar velit ; ei nihil in rebus humanis equitatione similis est. Quin etiam in bello victoriam adipisci, multo gloriosius est, quam in lucta. Nam ad ipsam quoque civitatem ejus gloriæ pars aliqua manet : ac plerumque dii per victoriam felicesque successus in bello coronare civitates solent. Itaque scire equidem nequeo, quænam alix res potius exerceri, quam bellicæ, debeant. Hoc quoque cogitandum, prædones maritimos, propterea quod ad labores adseuerint, victum ab iis sibi parare posse, qui viribus longe sunt ipsis potiores. Convenit et terra prædas agere, non eos, qui fructus e rebus suis percipiunt ; sed qui victu carent. Nam aut opus faciun-

47

σθαι ἢ γὰρ ἐργαστέον ἢ ἀπὸ τῶν ἐργασμένων ἡρεπτόν· ἄλλως δ' οὐ βέλιον οὕτε βιοτεύειν οὕτε εὐχένης τυχεῖν. (9) Μαρτυρεῖται δὲ κακίᾳ γὰρ μήποτε ἐπὶ τοὺς κρείττους ἐλαύνειν ὁπισθεν ἵπποις δύεσθαι ποιοῦμενον· οὐ γὰρ ὁμοῖον φεύγοντι καὶ διώκοντι σπυλῆναι. (10) Ἐπὶ δὲ βουλήναι ὑπομῆσαι καὶ τότε φυλάττεσθαι. Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ ὅταν μὲν ᾧσιν ἐπὶ τοὺς ὄντες ἂν ὁῶνται κρείττους εἶναι, παντάπασιν ἀσθενεῖ δυνάμει ἐργονταί, ὥστε πολλὰ καὶ ἐπαθόν ἂ φροντο ποιήσιν· ὅταν δ' ἐπὶ τοὺς ὄντες ἂν σαρφῶς ἐπιστῇνται ἥττους ὄντες, πᾶσαν ὅσῃ ἂν ἔμῃσι δυνάμει ἀγούσιν. (11) Ἐγὼ δὲ φημι γάρναι τάναντί τούτων ποιεῖν ὅταν μὲν κρατῇσιν οἰόμενος ἄλλῃ, καὶ φείδεσθαι τῆς δυνάμεως ὅσῃ ἂν ἔρχῃ. Τὸ γὰρ πολλὸν νικᾶν οὐδὲν πρόποτε μεταμέλειαν παρέσθαι. (12) Ὅταν δὲ τοῖς πολλοῖς κρείττους ἐπιχειρῇ καὶ προσηγορεύῃ ὅτι ποιήσαντα ὅτι ἂν δύναται φευκτέον εἶσιν, εἰς τὰ τοιαῦτά φημι πολλοὺς κρείττους εἶναι ὁλίγους ἢ πάντας προσάγειν, τοὺς μὲντοι ἀπειθεμένους καὶ ἵππους καὶ ἀνδράς τοὺς κρατίστους. Ταῦτοιοι γὰρ ὄντες καὶ ποιῆσαι ἂν τι καὶ ὑπομῶρῃται ἀσφαλέστερον ἂν δύνανται. (13) Ὅταν δὲ πρὸς τοὺς κρείττους πάντας προσκαρῶν ἀπομῶρῃ βουλήται, ἀνάγκη τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν βραδυτάτων ἵππων ἀλίτκεσθαι, τοὺς δὲ καὶ οἱ ἀσιμπῶναι πιπτειν, τοὺς δὲ καὶ διὰ δυσχωρίας ἀπολαυδάνεσθαι καὶ γὰρ πολλὸν τόπον χαλεπὸν εὐρεῖν ὅσον ἂν τις εὕξειτο. (14) Ὑπὸ γὰρ μὲν τοῦ πλήθους καὶ συμπίπτουσιν ἂν καὶ ἐμποδίζονται πολλὰ ἂν ὁλίγους κακοῦργοντες. Οἱ δ' ἀγαθοὶ ἵπποι καὶ ἵπποις δυνατοὶ καὶ εἰς αὐτῶν διακρούειν ἄλλως τε ἂν καὶ μηχανῶνται· τις τοῖς διώκουσι φόβον ἀπὸ τῶν περιττῶν ἱππέων. (15) Σύντορον δ' εἰς τοῦτο καὶ εἰ ψευδένειναι γρήσιμον δὲ κακίᾳ, τὸ εὐρίσκειν πόθιν ἂν οἱ ὄντες εἰς ἀσφαλῆς ἐπιμαρτυροῦμενοι βραδυτέρους τοὺς διώκοντας παρέροισιν. (16) Ἀλλὰ καὶ τότε δῆλον ὡς πόνοις καὶ τάξει οἱ ὀλίγοι τῶν πολλῶν ποῦ μᾶλλον ἢ οἱ πολλοὶ τῶν ὀλίγων περιφρονεῖν ἂν. Καὶ οὐ λέγω ὡς διὰ τὸ ὀλίγοι εἶναι καὶ ποῦν μᾶλλον δυνήσονται καὶ θάττους εἶναι, ἀλλ' ὅτι βῆναι εὐρεῖν ὁλίγους ἢ πολλοὺς τοὺς καὶ τῶν ἵππων ἐπιμαρτυρομένους ὡς δαί καὶ αὐτοὺς προνήμως μελετήσαντας τὴν ἱππικὴν.

17. Ἄν δὲ ποτε συμβαίη ἀγωνίζεσθαι πρὸς παραπλήσιους ἱππέας, ἐγὼ μὲν οἶμαι οὐκ ἂν χεῖρον εἶναι εἰ τις δύο τάξεις ἐκ τῆς φυλῆς ποιήσῃ, καὶ τῆς μὲν ὁ φυλαρχὸς ἡγήσῃ, τῆς δὲ ἄλλης ὅστις ἀριστος δοκοῇ εἶναι. (18) Οὕτως δὲ τῶν μὲν ἵππων κατ' οὖρον τῆς μετὰ τοῦ φυλάρχου τάξεως, ἐπεὶ δ' ἐγὼ γὰρ ἔχῃ εἶναι οἱ ἀντίπαλοι, ἀπὸ παραγγέλλεως παρελθόντι ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Οὕτω γὰρ οἶμαι καὶ ἐκπληκτικωτέρους τοῖς ἔμῃσι ἂν εἶναι καὶ δυσχωρωτέρους. (19) Εἰ δὲ παῖδες ἔχοντες ἑκάτεροι, καὶ οὗτοι ἀποκλεισμένοι ὁπισθεν τῶν ἱππέων, ἐξαπίνης δὲ παρακαραινόμενοι καὶ ὁμοῖοι ἰόντες, δοκοῦσιν ἂν μοι τὴν νίκην πολλὸν μᾶλλον κατεργάζεσθαι. (20) Ὅρῳ γὰρ τὰ παραδοῖα ἢν μὲν ἀγαθὰ ἦν, μᾶλλον εὐφραίνοντα τοὺς ἀνθρώπους, ἢν δὲ

dum, aut vititandum ex iis, quæ labor alienus excoit aliter nec vivere, nec pace potiri, facile. Revocandum est hoc in memoriam, ne quis in superiores se viribus sequebatur, ut a tergo receptum equis difficilem ob locorum asperitatem habeat. Quippe non par in fuga et in persequendo impingenti, periculum est. Monere libet, in quoque cautionem adhibendam. Etenim quidam incescentes, quibus se superiores esse putant, tam inhumis omnino copias secum sumunt, ut se penumero passi sint ea quæ aliis se filaturos existimabant: at illos invadentes, quibus se certo sciunt inferiores esse, vires omnes, quæ habent, adducunt. Ego vero his adsero contrarie plancti cuncta: ut, quum in opinione ac spe victoriæ copias ad se educit, exercitui suo non parcat, quantuscumque is fuerit. Nunquam enim multis modis superiorem fuisse quemquam permittit. Quum autem se multo superiores adgedunt, futurum prospicit, ut, tametsi pro viribus omnia gesserit, fugere tamen cogatur; tum longe satius esse aio, potius potius, quam multos abduci; sed omnino et selectos equos et viros validissimos. Tales enim et efficere aliquid et tutius se recipere poterunt. At si contra se potiores adductis suis omnibus, recipere se velit, necesse est tardissimis equis utentes capi, alios ob rei equestris imperitia labi, alios ob locorum difficultates intercipi. Non enim facile est, ad magnum aliquod spatium talem invenire locum, qualem aliquis optet. Quin etiam fiet, ut ob eorum multitudinem in se ipsos corruant, et mutuo se non parva impediens, damnis adficiant. E diverso et equi et equales boni e manibus hostium diffugere possunt; præsertim si quis arte quadam per equites quos superstites habet, fortitudinem persequentibus incutiat. Sunt autem ad hoc utiles insidie fictæ. Nec minus hoc quoque commodum, invenire locum aliquem unde se nostri tuto conspiciendos hostibus exhibentes, impetum persequentium repriment. Maulestum vero et illud, multo citius paucos pluribus superiores evadere, tum elaborando tum accelerando, quam multos paucis. Neque tamen hoc equidem dico, posse aliquos, propterea quod pauci sint, et alacres magis esse et celeritate vincere: sed esse facilius invenire paucos, quam multos, qui et curam equis debitam adhibeant, et ipsi rem equestrem prudenter exercent.

Si quando usu veniat, ut certamen adversus equites patere incundum sit; mea sane sententia non male quis egerit, si cohortes ex una tribu duas fecerit, quarum uni tribunus ipse præsit, alteri aliquis hominum opinione præstantissimus. Hic vero tribuni cohortem aliquantum a tergo sequatur, atque ubi jam propius ad hostes ventum fuerit, re suis denuntiat, in adversarios cursu prætervehatur. Sic enim futurum opinor, ut majori hostibus terrori sint, et pugna superari difficilior possint. Sin utrique pedites habeant, etiam hi post equites occultati, subitoque prodeuntes et hostem cominus invadentes, majus mihi momentum ad victoriam adlatum videntur. Nam inopinata pleraque, si bona sint, majorem hominibus lætitiâ adferre video; si dira, plus

δαινὰ, μᾶλλον ἐκπλήττοντα. (20) Ταῦτα δὲ γνώη ἄν τις μάλιστα ἐνθυμούμενος ὡς οἱ τε ἐνέδραις ἐμπέπτοντες ἐκπλήττονται, καὶ ἂν πολὺ πλείους ὦσι· καὶ ὅταν πολέμιοι ἀλλήλοις ἀντικαθόνται, ὡς πολὺ ταῖς πρώταις ἡμέραις φοβερώτατα ἔχουσιν. (21) Ἀλλὰ τὸ μὲν διατάζει ταῦτα οὐ χαλεπὸν· τὸ δ' εὐρεῖν τοὺς φρονίμους καὶ πιστῶς καὶ προθυμῶς καὶ εὐψύχως παρελῶντας ἐπὶ τοὺς πολεμίους, τοῦτο ἤδη ἀγαθοῦ ἱππάρχου. (22) Δεῖ γὰρ καὶ λέγειν αὐτὸν ἱκανὸν εἶναι καὶ ποιεῖν τοιαῦτα ἅρ' ὧν οἱ ἀρχόμενοι γινώσκονται ἀγαθὸν εἶναι τὸ τε πείθεσθαι καὶ τὸ ἔπεισθαι καὶ τὸ δμῶσε ἐλαύνειν τοὺς πολεμίους καὶ ἐπιθυμήσουσι τοῦ καλὸν τι ἀκούειν καὶ δυνήσονται ἂν γνῶσιν ἐγκαρτερεῖν. (23) Ἐὰν δέ ποτε αὖ ἡ φάλαγγον ἀντιτεταγμένον ἡ χωρίων ἐκατέρωθεν ὑπαρχόντων ἐν τῷ μέσῳ τοῖς ἱππεῦσιν ἀναστροφαί τε καὶ διώξεις καὶ ἀποχωρήσεις γίνωνται, εἰώθασιν μὲν ὡς τὰ πολλὰ ἐκ τῶν τοιούτων ὁρμᾶν μὲν ἐκ τῶν ἀναστροφῶν βραδέως ἀμυρότεροι, τὸ δ' ἐν μέσῳ τάχιστα ἐλαύνειν. (24) Ἦν δέ τις οὕτω προδείξας, ἔπειτα δ' ἐκ τῶν ἀναστροφῶν τάχως τε διώκη καὶ τάχως ἀποχωρῇ, βλάπτειν τ' ἂν μάλιστα τοὺς πολεμίους δύναται καὶ, ὡς τὸ εἰκὸς, ἀσφαλέστατ' ἂν διάγοι, ταχὺ μὲν διώκων ἐν ᾧ ἐν γέρῳ ἢ τοῦ αὐτοῦ ἰσχυροῦ, ταχὺ δὲ ἀποχωρῶν ἀπὸ τῶν τοῖς πολεμίους ἰσχυρῶν. (25) Εἰ δὲ καὶ λαθεῖν δύναται ἀπὸ τῆς τάξεως ἐκάστης καταλιπὼν [ἢ] γέτταρας ἢ πέντε τῶν κρατίστων ἱππῶν τε καὶ ἀνδρῶν, πολὺ ἂν προέχονεν εἰς τὸ ἐπαναστρεφόμενος τοῖς πολεμίους ἐμπέπειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ταῦτα δὲ ἀναγινώσκειν μὲν καὶ ὀλιγάκις ἀρκεῖ, ποιεῖν δὲ τὸ παρατυγχάνον δεῖ αὐτῷ δεῖ, καὶ πρὸς τὸ παριστάμενον σκοποῦντα τὸ συμφέρον ἐκπονεῖν. Γράψαι δὲ πάντα ὅποσα δεῖ ποιεῖν οὐδὲν μᾶλλον οἶόν τί ἐστιν ἢ τὰ μέλλοντα πάντα εἰδέναι. (2) Πάντων δὲ τῶν ὑπομνημάτων ἕμοιγε δοκεῖ κράτιστον εἶναι τὸ ὅσα ἂν γνῶ ἀγαθὰ εἶναι ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν πραγμῶν. Ὅρθως δὲ γινωσκόμενα οὐ φέροι καρπὸν οὔτε ἐν γεωργίᾳ οὔτε ἐν ναυκληρίᾳ οὔτε ἐν ἀρχῇ, ἢν μή τις ἐπιμελῆται ὡς ἂν ταῦτα περαίνηται.

3. Φημὶ δ' ἐγὼ [ταῦτα] σὺν τοῖς θεοῖς καὶ τὸ πᾶν ἱππικὸν ὧδ' ἂν πολὺ θᾶσσον ἐκπληρωθῇ εἰς τοὺς χιλιούς ἱππέας καὶ πολὺ ῥᾶλλον τοῖς πολίταις, εἰ διακοσίους ἱππεῖς ξένους καταστήσαντο· δοκοῦσι γὰρ ἂν μοι οὗτοι προσγεγόμενοι καὶ εὐπειστότερον ἂν πᾶν τὸ ἱππικὸν ποιῆσαι καὶ φιλοτιμώτερον πρὸς ἀλλήλους περὶ ἀνδραγαθίας. (4) Οἷδα δ' ἐγώ γε καὶ Λακεδαιμονίους ἱππικὸν ἀρξάμενον εὐδοκίμειν, ἐπεὶ ξένους ἱππέας προσέλαβον. Καὶ ἐν ταῖς ἀλλαῖς δὲ πόλεσι πανταχοῦ τὰ ξενικὰ ὀρῶ εὐδοκίμοι· ἡ γὰρ χρεῖα μεγάλην προθυμίαν συμβάλλεται. (5) Εἰς δὲ τιμὴν τῶν ἱππῶν νομίζω ἂν αὐτοῖς χρήματα ὑπάρξει καὶ παρὰ τῶν σφό-

terroris incutere. Licet hoc inprimis inde cognoscere, si quis secum expendat quantopere terreantur ii qui delabuntur in insidias, tametsi numero longe plures sint; et quum hostes hostibus adversi consident, quanto major primis diebus apud utrosque metus sit. Sed enim hæc ordinari absque magna difficultate possunt: at eos invenire, qui et prudenter, et fideliter, et alacriter, et animose prouant in hostes, id jam boni est equitum magistri. Nam et dicendi facultate præditi hunc esse oportet, et ea faciendi, de quibus illi, quos imperio suo continet, tum bonum esse cognoscant et parere huic, et ducentem sequi, et cominus hostes invadere; tum etiam cupidi sint laudis et celebrationis, et in sententia constanter perseverare possint. Jam si aliquando vel aciebus ex adverso instructis, vel locis amborum copii interjectis, faciundæ sint equitibus conversiones, et insequutiones, et receptus; solent quidem ut plurimum secundum hæc utrique lentius post conversiones proveli, mediumque spatium celerrime cum impetu conficere. Si quis autem his ita prius ostensis, deinde facta conversione celeriter insequatur, et celeriter se recipiat: plurimum sane damni hostibus hoc modo inferre poterit, et inprimis securitati suæ procul dubio consulat; dum celeriter insequetur, robori suorum vicinus; et vicissim celeriter ab hostium robore se recipiet. Si quis vero de cohortibus singulis occulte vel quatuor vel quinque præstantissimos equos et viros relinquere posset, longe hi potiori essent conditione ad irruendum in hostes se convertentes.

CAPUT IX.

Hæc ut vicibus non multis legisse sufficit, ita quod plerumque se offert, exsequendum; et ejus habita ratione, quod adest, quidquid expedit, elaborandum. Omnia vero, quæ fieri oporteat, non magis prodi litteris possunt, quam futura omnia scribi. Hoc autem inter omnes has admonitiones et præcepta mihi quidem optimum esse videtur, ut quidquid aliquis bonum esse cognoverit, id uti fiat, diligenter enitatur. Nam quæ recte intelliguntur, ea neque in agricultura, neque in navicularia, neque imperandi in munere fructum pariunt, nisi quis studium adhibeat, ut perficiantur.

Ego vero futurum affirmo, ut diis bene juvantibus hoc modo totus equitatus ad mille compleatur longe citius et minore cum civium molestia, si ducentos equites externos stipendio conducerent. Videntur enim mihi, si accesserint, hi tum dicto magis audientem equitatum effecturi, tum virtutis in certamine mutuo laudis et honoris avidiorem. Nec me latet, equitatum apud Lacedæmonios in existimatione tunc esse cœpisse, quum equites suis externos adjunxissent. Idem ubique probari video et in aliis civitatibus equites externos: nam usus atque necessitas ad alacritatem non parum confert. Ad equorum vero pretia pecuniam habituros arbitror etiam ab iis qui vehementer ab equitando

καὶ κυνηγεσίῳ καὶ ἐκ τῆς ἄλλης παιδείας πολλὴ δι-
νεγόντες κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐθαυμάσθησαν. (6) Κέφα-
λος μὲν καὶ ὑπὸ θεᾶς ἠρπάσθη, Ἀσκληπιδὸς δὲ μεϊζόνων
ἔτυχεν, ἀνίσταται μὲν τεθνεῶτας, νοσοῦντας δὲ ἰᾶσθαι·
διὰ δὲ ταῦτα θεὸς ὥς παρ' ἀνθρώποις ἀειμνηστον κλέος
ἔχει. (7) Μελανίων δὲ τοσοῦτον ὑπερέσχε φιλοπονία
ὥστε ὦν αὐτῷ ἀντερασταὶ ἐγένοντο οἱ [τότε] ἄριστοι
τῶν τότε μεγίστων γάμων μόνος ἔτυχεν Ἀταλάντης.
Νέστορος δὲ προδιελήλυθεν ἡ ἀρετὴ τῶν Ἑλλήνων τὰς
ἀκοάς, ὥστε εἰδόνιν ἂν λέγοιμι. (8) Ἀμφιάραος δὲ
ὅτε ἐπὶ Θήβας ἐστράτευσεν πλείστον κτησάμενος ἔπαι-
νον ἔτυχε παρὰ θεῶν αἰεὶ ζῶν τιμᾶσθαι. Πηλεὺς δ'
ἐπιθυμίαν παρέσχε καὶ θεοὶ δδῶναί τε Θέτιν αὐτῷ καὶ
τὸν γάμον παρὰ Χείρωνι ὑμνήσαι. (9) Τελαμῶν δὲ το-
σοῦτος ἐγένετο ὥστε ἐκ μὲν πόλεως τῆς μεγίστης ἦν
αὐτὸς ἐβούλετο γῆμαι Περίβοιαν τὴν Ἀλκάθου· ὅτε δὲ
ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων ἐδίδου τὰ ἀριστεῖα Ἡρακλῆς ὁ
Διὸς, ἐλὼν Τροίαν, Ἡσιόνην αὐτῷ ἔδωκεν. (10) Με-
λέαγρος δὲ τὰς μὲν τιμὰς ἅς ἔλαβε φανεραὶ· πατὴρ δ'
ἐν γῆρᾳ ἐπιλανθανομένου τῆς θεοῦ οὐχ αὐτοῦ αἰτίας
ἐδυτύχησε. Θησεύς δὲ τοὺς μὲν τῆς Ἑλλάδος ἐχθροὺς
πάσης μόνος ἀπώλεσε· τὴν δ' αὐτοῦ πατρίδα πολλῶν
μεῖζω ποιήσας ἐτι καὶ νῦν θαυμάζεται. (11) Ἱππόλυ-
τος δὲ ὑπὸ μὲν τῆς Ἀρτέμιδος ἐτιμᾶτο καὶ ἐν λόγοις ἦν,
σωφροσύνη δὲ καὶ σοφίᾳ μακαρισθείς ἐτελεύτησε.
Παλαμήδης δὲ ἕως μὲν ἦν πολλὴ τῶν ἐφ' αὐτοῦ ὑπερ-
έσχε σοφία, ἀποθανὼν δὲ ἀδίκως τοσαύτης ἔτυχε τι-
μῆς ὑπὸ θεῶν ὅσης οὐδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων. Ἐτελεύτησε
δὲ οὐχ ὕφ' ὧν ὄνουνται τινες· οὐ γὰρ ἂν ἦν ὁ μὲν σχεδὸν
τι ἄριστος, ὁ δὲ ὁμοῖος ἀγαθοῖς· κακοὶ δὲ ἔπραξαν τὸ
ἔργον. (12) Μενεσθεὺς δὲ ἐκ τῆς ἐπιμελείας τῆς (ἐκ)
τῶν κυνηγεσίῳ τοσοῦτον ὑπερέβαλε φιλοπονία ὥστε
δημολογεῖν τοὺς τῶν Ἑλλήνων πρῶτους ὑστέρους εἶναι
τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐκείνου πλὴν Νέστορος· καὶ οὗτος
οὐ προέχειν λέγεται, ἀλλὰ ἐρίζειν. (13) Ὀδυσσεὺς δὲ
καὶ Διομήδης λαμπροὶ μὲν καὶ καθ' ἐν ἑκάστον, τὸ δὲ
θλον αἵτιοι Τροίαν ἀλῶναι. Κάστωρ δὲ καὶ Πολυ-
δεύκης ὅσα ἐπεδείξαντο ἐν τῇ Ἑλλάδι τῶν παρὰ Χεί-
ρωνος διὰ τὸ ἀξίωμα τὸ ἐκ τούτων ἀθάνατοί εἰσι. (14)
Μαχάων δὲ καὶ Ποδαλείριος παιδευθέντες τὰ αὐτὰ
πάντα ἐγένοντο καὶ τέχνας καὶ λόγους καὶ πολέμους
ἀγαθοί. Ἀντιλοχὸς δὲ τοῦ πατρὸς ὑπεραποθανόντων το-
σαύτης ἔτυχεν εὐκλείας ὅκτε μόνος φιλοπάτωρ παρὰ
τοῖς Ἑλλήσιν ἀναγορευθῆναι. (15) Αἰνείας δὲ σώσας
μὲν τοὺς πατρώους καὶ μητρώους θεοὺς, σώσας δὲ καὶ
αὐτὸν τὸν πατέρα, δῶκεν εὐσεβείας ἐξηνέγκαστο ὥστε
καὶ οἱ πολέμιοι μόνω ἐκείνῳ ὦν ἐκράτησαν ἐν Τροίᾳ
ἔδσαν μὴ συληθῆναι. (16) Ἀχιλλεύς δ' ἐν ταύτῃ τῇ
παιδείᾳ τραφεὶς οὗτω καλὰ καὶ μεγάλα μνημεῖα πα-
ρέδωκεν ὥστε οὔτε λέγων οὔτε ἀκούον περὶ ἐκείνου οὐ-
δεὶς ἀπαγορεύει. (17) Οὗτοι τοιοῦτοι ἐγένοντο ἐκ τῆς
ἐπιμελείας τῆς παρὰ Χείρωνος, ὧν οἱ μὲν ἀγαθοὶ ἐτι
καὶ νῦν ἐρῶσιν, οἱ δὲ κακοὶ φθονοῦσιν, ὥς' ἐν μὲν τῇ
Ἑλλάδι εἰ τῷ συμφορᾷ ἐγγίγνοντο ἢ πόλει ἢ βασιλεῖ,

diligentia, quam in canibus, venationibus, aliisque disci-
plinis adhibebant, longe ceteris praestarent. Cephalus
certe raptus a diva fuit. Aesculapius majora consequutus
est, ut mortuos suscitaret, ac morbis laborantes sanaret :
atque has ob res tanquam deus est, et apud homines
gloriam nominis aeternam obtinet. Melanio tantum cursus
studio praestitit, ut ei soli amplissimum id temporis
Atalantæ conjugium obtigerit, in cuius petitione præ-
stantissimos tunc rivales habuit. Nestoris virtus jam ante
Græcorum aures pervagata est : itaque scientibus eam
commemoraturus essem. Amphiaræus, expeditione ad-
versus Thebas suscepta, maximam laudem adeptus, aeter-
nitatem et vitæ et honoris a diis est consequutus. Pe-
leus in ipsis etiam diis id sui studium excitavit, ut Thetidem
ei conjugem darent, ac nuptias ipsius apud Chironem ce-
lebrarent. Tantus vir fuit Telamo, ut Periboeam Alcathei
filiam, quam expetebat, ex urbe maxima uxorem duceret :
quumque Græcorum princeps Hercules, Jovis filius, Troja
capta virtutis præmia singulis largiretur, Hesionei ei de-
dit. Quos Meleager honores adeptus sit, notum est : quod
vero in calamitatem inciderit, id non ipsius culpa factum,
sed patris, qui divæ in senecta fuerat oblitus. Theseus
Græciæ totius hostes solus delevit, patriæque sua non pa-
rum amplificata, etiam nunc in hominum est admiratione.
Hippolytus in honore apud Dianam erat, et in ore omnium
erat : tandem ob pudicitiam pietatemque felix habitus,
vivendi finem fecit. Palamedes dum vixit, longe sapientia
sæculi sui mortales excelluit : quumque injuste fuisset
interemptus, tantum a diis assequutus est honorem, quan-
tum inter homines alius nemo. Occisus est autem non ab
illis quos nonnulli arbitrantur : quod ceteroqui non extitis-
set horum alter prope præstantissimus, alter vero par egro-
giis : sed homines improbi facinus hoc perpetrarunt. Me-
nestheus ex venationum studio tantum industria laborumque
tolerantia præstitit, ut Græcorum primi faterentur, eo se
inferiores esse bellicis in rebus, extra unum Nestorem :
qui quidem non præstitisse Menestheo dicitur, sed cum eo
certasse. Ulysses, ac Diomedes, singulis in actionibus qui-
busque illustres exstiterunt ; et ad summam, ut Troja cape-
retur effecere. Castor et Pollux propter existimationem ex
iis comparatam, quæ a Chirone percepta, passim in Græcia
exhibuerunt, immortales facti sunt. Machaon et Podalirius
iisdem in rebus omnibus instituti, homines et in artibus,
et in dicendo, et in bellis egregii extiterunt. Antilochus
pro patre mortis sese obijciens, tantum gloriæ consequutus
est, ut solus apud Græcos amans patris adpellatus fuerit.
Æneas paternis matrisque diis una cum patre conserva-
tis, pietatis gloriam tulit ; eoque factum, ut etiam hostes
illi soli inter omnes quibus Troja capta potiti fuerant, hoc
concesserint, ut suis rebus non spoliaretur. Achilles in
hac educatus institutione, tam præclara magnaue monu-
menta sui excitavit, ut nec dicendo, nec audiendo de ipso
quisquam satietur. Atque hi ex eo studio, quo a Chirone
fuerunt exerciti, tales in viros evaserunt : qui quidem etiam
nunc ab optimo quoque diliguntur, ignavis interim per in-
vidiam eis obtrectantibus. In Græcia quidem certe si cui
vel civitati vel regi calamitas accidisset, ab ea per hos li-

ἐνόντο αὐτοὺς εἰ δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους πάντας πάσῃ τῇ Ἑλλάδι νεῖκος ἢ πόλεμος, διὰ τοῦτους αἱ Ἕλληνας ἐκράτουν, ὥστε ἀνάγκη τὴν Ἑλλάδα παρασχεῖν. (18) Ἐγὼ μὲν οὖν παρανέω τοὺς νεῖκος μὴ καταργουμένῃ κυνηγεσίῳ, μηδὲ τῆς ἄλλης παιδείας ἐκ τούτου γὰρ ἀφαιρούνται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθὰ, εἰς τε τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν.

ΚΙΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτον μὲν οὖν χρὴ εἰθεῖν ἐπὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ τῶν κυνηγεσίων τὸν ἥδη ἐκ παιδὸς ἀλλ' ἄττοντα τὴν ἡλικίαν, εἴτα δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα παιδείματα, τὸν μὲν ἔχοντα σκεψάμενον τὴν οὐσίαν, ὃ μὲν ἔστιν ἱκανή, ἀξίως τῆς αὐτοῦ ὠρεθείας, ὃ δὲ μὴ ἔστιν, ἀλλ' οὖν τὴν γε προθυμίαν παρέχέτω, μηδὲν ἐλλείπων τῆς αὐτοῦ δύναμεως. (19) Ὅσα δὲ καὶ ὅσα δεῖ παρεσκευασμένον εἰθεῖν ἐπὶ αὐτὸ φράσσω καὶ αὐτὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκάστου, ἵνα ἀποσπῶς ἐν χειρὶ τῷ ἔργῳ. Καὶ μὲν αὐτὰ πάλαι νομισάτω εἶναι ἄνευ γὰρ δὴ τούτων οὐκ ἂν εἴη πρᾶξις. (20) Χρὴ δὲ τὸν μὲν ἀρκυρὸν εἶναι ἐπιθυμοῦντα τοῦ ἔργου καὶ τὴν γυνῆν Ἑλλάνα, τὴν δὲ ἡλικίαν περὶ ἑξ, εἴκοσι, τὸ δὲ εἶδος εὐακρόν, ἱσχυρόν, ψυχρὴν δὲ ἱκανὸν, ἵνα τῶν πόγων τοῖς κρατῶν χαίρῃ τῷ ἔργῳ. (21) Τὰς δὲ ἄρκυς Φασιανῶς ἢ Καρχηρόνους λεπτοῦ λίθου καὶ τὰ ἐνόδια καὶ τὰ δίκτυα. Ἔστωσαν δὲ αἱ μὲν ἄρκυες ἐνεαλίνοι ἐκ τριῶν τόκων, ἑκάστος δὲ τόκος ἐκ τριῶν λίθων, τὸ δὲ μέγεθος πεντασπίθαιοι, διπλάσιοι δὲ τοὺς βρόχους, ὑρεῖσθωσαν δὲ οἱ περιδρόμοι ἀνάμικτοι, ἵνα εὐτροχοῖ ὥσιν, τὰ δὲ ἐνόδια δωδεκάλινα, τὰ δὲ δίκτυα ἑκακιδεκάλινα, τὸ δὲ μέγεθος τὰ μὲν ἐνόδια διόρρυσια, τετράρρυσια, πεντάρρυσια, τὰ δὲ δίκτυα δεκάρρυσια, εἰκοτάρρυσια, τριακοντάρρυσια· ἐὰν δὲ ἢ μείζω, δυσμεταχειρίστα ἔσται· ἀρμόστερα δὲ τριακοντάρρυσια, καὶ τῶν βρόχων τὸ διάστημα ἴσον ταῖς ἄρκυσιν. (22) Ἐν δὲ τοῖς ἀκτολίνοις τὰ μὲν ἐνόδια ἑξέτω μαστοὺς, τὰ δὲ δίκτυα δακτυλίους, τοὺς δὲ περιδρόμους ἀπὸ στεροφείων. (23) Αἱ δὲ σχαλίδες τῶν μὲν ἀρκύων τὸ μῆκος δέκα πάλαιστων, ἔστωσαν δὲ καὶ ἐλάττους· αἱ μὲν ἄνιστοι αὐτῶν ἐν τοῖς ἐτεροκλίνεσι τῶν χωρίων, ἐν ἴσῃ τὰ ὕψη ἐξείρωσιν, ἐν δὲ τοῖς ὁμαλέσιν αἱ ἴσαι· αὗται δ' εὐπερίσπαστοι, τὰ ἄκρα καὶ αὗται λείαν· τῶν δὲ ἐνοδίων διπλάσιοι, αἱ δὲ τῶν δικτύων τὸ μὲν μέγεθος πεντασπίθαιοι, διακρῖ ἔχουσαι μικρὰ, τὰ ἐντιμῆατα μὴ βράχεια· εὐπαγεῖς δὲ πᾶσαι καὶ μὴ ἀσύμμετροι τὰ πάχη πρὸς τὰ μήκη. (24) Τῷ δὲ πλεῖθει τῶν σχαλίδων ὅσον τέ ἐστι χρῆσθαι πρὸς τὰ δίκτυα πολλῷ καὶ ὀλίγῳ· ἐλάττωι μὲν, ἂν σφόδρα τείνηται ἐν τῇ στάσει πλέονι δ', ἂν ἥσυχῃ. Ἔστω δὲ καὶ ἐν ὧν ἔσονται αἱ ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα [ἐν] ἑκατέρωσιν κυνόδρομος μύσγειος καὶ τὰ δρέπανα, ἵνα ἢ τῆς ὕλης τέμνοντα πράττειν τὰ δεόμενα.

berabantur : sin universae Graeciae vel contentio, vel bellum adversus barbaros universos esset, per hos ipsos Graeci Victoria potiebantur : quo factum ut per eos Graecia redacta sit invicta. Quapropter juvenes equidem moneo, ut neque venationes, neque disciplinas alias contemnant. Nam ex his egregie et ad bellum apti fiunt et ad alias res, unde hoc consensum qui hominem necesse est, ut praecclare tum animo consideret omnia, tum dicat, tum gerat.

CAPUT II.

Ac primum quidem ad studium hoc venationum accedere debet is qui jam e pueris excedit, deinde ad ceteras quoque disciplinas honoratas se conferat : sic tamen, ut facultatum quasque suarum habeat rationem : cui sint sufficientes, illas artes ut tractet accommodatae ad usum suum ; sin minus, saltem alacritatem animi adferat, ac nihil omittat eorum quae praestare potest. Quot autem quibusque rebus instructus ad haec debeat accedere, dicam ; ac praeterea cujusque disciplinam, ut his praecognitis, ita deinde opus ipsum adgrediatur. Neque vero vulgaria quis haec exiguae momenti ducat : quum absque his res ipsa peragi nequeat. Necesse est, eum qui retium curam gerit, ejus operis studio teneri, lingua esse Graecum, aetate annorum plus minus viginti, forma corporis agilem et robustum, animo satis parato, ut per haec superatis laboribus, ipso ex opere delectationem capiat. Retia de Phasiano vel Carthaginiensi lino tenni facta esse debent ; itemque casses ad vias collocandae, ac plagae majores. Constant autem retia de filis novem, staminibus tribus, stamine quoque e tribus filis torto, et magnitudinem habeant spithamarum quinque, maculae palmarum duos aequent. Funes denique retia adducentes inserantur enodes ut facile possint moveri. Casses in viis collocandae filorum sint duodecim ; plagae majores sedecim filorum : magnitudo autem cassium, orgyiarum duarum, vel quatuor, vel quinque ; plagarum, decem, vel viginti, vel triginta orgyiarum. Quod si majora fuerint, tractari non facile poterunt. Utraque nodos habeant triginta, angularumque idem sit intervallum, quod in retibus. In cornibus vel alis earum casses, quae in viis collocantur, habeant mamillas sive circulos ex nodis lineis, majores plagae, annulus ; funes adducentes ex restibus tortis conficiantur. Furcula retium longitudine palmarum decem aequent, nonnullae minores sint. Harum quae inaequales sunt, in locis ex altera parte declivibus adhibeantur, ut aequales ad altitudines retia tollant : aequales autem, in locis planis. Atque haec quidem facile posse circumflecti debent, in summoque esse laevae. Furcula cassium ad vias collocandarum duplo sint majores. Plagarum denique majorum furcula magnitudine quinque spithamas aequent ; et parvas furcas habeant, crenis non profunde incis. Omnes tamen firmae sint ; atque ita factae, ut spissitudo longitudini respondeat. Furculis ad retia vel multis vel paucis uti licet : paucioribus, quum vehementer, dum consistunt, tenduntur ; pluribus, quum remissius. Adsint etiam, quo includantur tam retia quam plagae, culeus e corio vitulino, itemque faeces, ut cesa materia, quaedam obstrui, prout usus postulat, possint.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Τὰ δὲ γένη τῶν κυνῶν ἐστὶ δις, αἱ μὲν καστόριαι, αἱ δὲ ἀλωπεκίδες. Ἔχουσι δ' αἱ μὲν καστόριαι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ὅτι Κάστωρ ἡσθεὶς τῷ ἔργῳ μάλιστα αὐτὰς διεφύλαξεν· αἱ δ' ἀλωπεκίδες διότι ἐκ κυνῶν τε καὶ ἀλωπεκῶν ἐγένοντο· ἐν πολλῷ δὲ χρόνῳ συγκέχραται αὐτῶν ἡ φύσις. (α) Χείρους δὲ καὶ πλείους αἱ τοιαῖδε, μικραὶ, γρυπαὶ, χαροποὶ, μυωποὶ, αἰσχροὶ, σκληροὶ, ἀσθενεῖς, ψιλαὶ, ὑψηλαὶ, ἀσύμμετροι, ἀψυχοὶ, ἄρρινες, οὐκ εὐποδες. (β) Αἱ μὲν οὖν μικραὶ πολλάκις ἐκ τῶν κυνηγεσίῳ ἀποστεροῦνται τῆς ἐργασίας διὰ τὸ μικρόν· αἱ δὲ γρυπαὶ ἀστομοὶ καὶ διὰ τοῦτο οὐ κατέχουσι τὸν λαγῶν· μυωποὶ δὲ καὶ χαροποὶ χεῖρῳ τὰ ὄμματα ἔχουσιν, ἄμορφοι δὲ καὶ αἰσχροὶ δρᾶσθαι αἱ δὲ σκληροὶ τὰ εἶδη γαλεπῶς ἀπὸ τῶν κυνηγεσίῳ ἀπαλλάττουσι· πονεῖν δὲ ἀδύνατοι αἱ ἀσθενεῖς καὶ αἱ ψιλαί· καὶ αἱ ὑψηλαὶ μὲν καὶ ἀσύμμετροι ἀσύντακτα ἔχουσαι τὰ σώματα βαρέως διαφορτῶσιν· αἱ ἀψυχοὶ δὲ λείπουναι τὰ ἔργα, καὶ ἀρίσταται τὸν ἥλιον ὑπὸ τὰς σκιὰς καὶ κατακλίνονται· αἱ δὲ ἄρρινοι μόλις καὶ ὀλιγάκις αἰσθάνονται τοῦ λαγῶν· αἱ δὲ ἀποδες οὐδ' ἐν ὧσιν εὐψυχοὶ τοὺς πόνοους δύνανται ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἀπαγορεύουσι διὰ τὸ ἄλγος τῶν ποδῶν.

4. Εἰσὶ δὲ καὶ τῆς ἱχθυόσεως πολλοὶ τρόποι ἐκ τῶν αὐτῶν κυνῶν αἱ μὲν γὰρ ἐπειδὴν λάθωσι τὰ ἱχθυή, πορεύονται ἀσήμεως ὥστε μὴ γινώσκεισθαι ὅτι ἱχθυέουσιν, αἱ δὲ τὰ ὕδα μόνον διακινῶσι, τὴν δὲ οὐρὰν ἡσυχῇ ἔχουσιν, αἱ δὲ τὰ ὕδα μὲν ἀκίνητα ἔχουσιν, ἄκρα δὲ τῇ οὐρᾷ σείουσιν. (α) Ἄλλαι δὲ συνάγουσι τὰ ὕδα καὶ ἐπισκυθρωπάσασαι διὰ τοῦ ἱχθυοῦ σχάσασαι τὴν οὐρὰν καὶ φράξασαι διατρέγουσι· πολλαὶ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ποιοῦσι, μανικῶς δὲ περιζερόμεναι ὑλακοῦσι περὶ τὰ ἱχθυή, ὅτε εἰσπίπτουσιν εἰς αὐτὰ, ἀφρόνως καταπατοῦσαι τὰς αἰσθήσεις. (β) Εἰσὶ δ' αἱ κύκλοις πολλοῖς γρῶμεναι καὶ πλάνοις ὑπολαμβάνουσαι ἐκ τοῦ πρόσθεν τὰ ἱχθυή παραλείπουσι τὸν λαγῶν, ὁσάκις δ' ἐπιτρέγουσι τὰ ἱχθυή, εἰκάζουσι, προορῶμεναι δὲ τὸν λαγῶν τρέμουσι καὶ οὐκ ἐπέρχονται πρὶν ἂν ἰδῶσιν ὑποκινουῖντα. (γ) Ὅσαι δὲ τὰ τῶν ἄλλων κυνῶν εὐρήματα ἐν ταῖς ἱχθυαῖς καὶ μεταδρομαῖς προθέουσαι θαμινὰ σκοποῦσιν ἑαυταῖς ἀπίστως ἔχουσι· θρασεῖαι δ' αἱ οὐκ ἔως τῶν συνεργῶν τὰς σοφὰς εἰς τὸ πρόσθεν προΐεναι, ἀλλ' ἀνείργουσι θορυβεῖσθαι· αἱ δὲ ἀσπαζόμεναι τὰ ψευδῆ καὶ ὑπερλαμπρυνόμεναι ἐφ' ὅτῳ ἂν τύγῃσι προάγουσι συνειδυῖαι ἑαυταῖς ὅτι ἐξαπατῶσιν· αἱ δ' οὐκ εἰδυῖαι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι ταύταις· φαῦλαι δὲ αἱ οὐκ ἀπαλλαττόμεναι ἐκ τῶν τριμυῶν τὰ ὀρθὰ οὐ γινώσκουσαι. (δ) Ὅσαι δὲ τῶν κυνῶν τὰ ἱχθυή τὰ μὲν εὐναῖα ἀγνοοῦσι, τὰ δὲδρομαῖα ταχὺ διατρέχουσιν, οὐκ εἰσὶ γνήσιαι· διώκουσι δὲ αἱ μὲν ἀρχόμεναι σφόδρα, διὰ δὲ μαλακίαν ἀνίσθαι, αἱ δὲ ὑποθέουσιν, εἴτα ἀμαρτάνουσιν, ἕτεροι δὲ ἀνοήτως ἐμπίπτουσαι εἰς τὰς ὁδοὺς ἀμαρτάνουσι τὸ ἀνέχουσιν πολὺ ἔχουσαι. (ε)

Canum genera duo sunt : aliæ castoriæ, aliæ vulpinæ. Castoriis inditum hoc cognomentum, quod Castor ex venandi labore voluptatem capiens, eas potissimum apud se retinuerit : vulpinis, quod ex canibus et vulpeculis natæ sint, earum natura temporis diuturnitate tandem plane commista. Ex utroque genere et deteriores et plures sunt exiguæ, naribus aduncis, oculis cæsiis, lusciosæ, deformes, rigidæ, debiles, pilis rarioribus, proceræ, proportionē corporis non concinna, non animosæ, naribus idoneis destitutæ, vitiosæ pedibus. Nimirum exiguæ, ob parvitatem, sæpenumero in venationibus operam perdunt : quibus nasus aduncus est, ore idoneo destituuntur, ac propterea leporem retinere nequeunt : lusciosæ cæsiisque præditæ oculis, deteriores habent oculos ; deformes, ad aspectu turpes sunt : rigidæ, difficulter e venationibus digrediuntur : debiles, ac pilos habentes rariores, tolerare labores nequeunt : quibus altiora, nec proportionē satis sunt concinna corpora, gravale discursant : non animosæ, labores relinquunt, ex sole sub umbras se recipiunt, humi procumbunt : quæ nares bonas non habent, vix ac raro lepores sentiunt : quibus pedes vitiosi sunt, etiamsi sint animosæ, labores tamen perferre nequeunt, adeoque propter pedum dolorem deficiunt.

Vestigationis per easdem canes modi sunt multi. Etenim nonnullæ quum vestigia deprehenderunt, nullo de se indicio dato pergunt, ut non animadvertatur, investigationi esse intentas. Aliæ movent solas aures, cauda non mota. Aliis aures immotæ manent, extremam tantum caudam quassantibus. Aliæ contrahunt aures, ac vultu tristi per vestigium defixo, caudaque demissa et inter crura condita, discurrent. Multæ nihil horum faciunt, quum in ea inciderint, atque indicia temere conculcant. Sunt quæ multis ambagibus utentes, et, dum vagantur, antrosum prævertentes vestigia, leporem a latere relinquunt : et quoties vestigia incurrunt, incerta signa sequuntur ; tandem ubi leporem vident, trepidant ; nec prius invadunt, quam illum se loco movere conspexerint. Quæ vero in indagando et persequendo procurentes aliorum canum inventa frequenter respiciunt, sibi ipsæ non fidunt. Feroces vero sunt, quæ peritas venationis socias progredi non sinunt, sed cum strepitu eas repellunt. Aliæ vestigiis falsis inhærere amant, et quidquid tandem sit in quod inciderint, nimia cum ostentatione tanquam prædæ magnificæ in id procurant, suæ sibi fraudis conscie. Quædam hoc idem faciunt insciæ. Nullius pretii sunt, quæ nusquam tritis e tramitibus declinantes, recta vestigia ignorant. At quæcumque canes vestigia cubilium ignorant, cursu vero impressa celeriter percurrunt, non sunt indolis bonæ. Rursum pars ab initio vehementes in persequendo, præ molliis deinde remittunt : pars celeriter procurret ac deinde aberrant : quædam in vias stulte incidunt aberrantque, et revocantes haudquaquam facile exaudiunt. Multæ ferarum

ἐλθόντο αὐτούς· εἰ δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους πάντας πάσῃ τῇ Ἑλλάδι νείκος ἢ πόλεμος, διὰ τούτους οἱ Ἕλληνες ἐκράτουν, ὥστε ἀνίσχον τὴν Ἑλλάδα παρασχεῖν. 18. Ἐγὼ μὲν οὖν παραινῶ τοῖς νέοις μὴ καταγρονεῖν κυνηγισίων μηδὲ τῆς ἄλλης παιδείας· ἐκ τούτων γὰρ γίγνονται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθὰ, εἰς τε τὰ ἄλλα ἐξ ὧν ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν.

ΚΕΒΑΛΑΙΟΝ Β.

Πρῶτον μὲν οὖν χρὴ εἶδειν ἐπὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ τῶν κυνηγισίων τὴν ἥδὴ ἐκ παιδὸς ἀλλάττοντα τὴν ἡλικίαν, εἴτα δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα παιδεύματα, τὸν μὲν ἔχοντα σκελῶμενον τὴν οὐσίαν, ὃ μὲν ἔστιν ἱκανὴ, ἄξιός τῆς αὐτοῦ ὠφελείας, ὃ δὲ μὴ ἔστιν, ἀλλ' οὖν τὴν γε προθυμίαν παρερέσθω μηδὲν ἐλλείπειν τῆς ἐαυτοῦ δυνάμεως. 19. Ὅσα δὲ καὶ οἷα δεῖ παρεσκευασμένον εἶδειν ἐπὶ αὐτὸ φράσω καὶ αὐτὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐκάστου, ἵνα προειδὼς ἐνέργειᾳ τῷ ἔργῳ. Καὶ μηδεὶς αὐτὰ πρῶτα νομισάτω εἶναι· ἀνεὺ γὰρ δὴ τούτων οὐκ ἂν εἴη πρῆξις. 20. Νῆξ δὲ τὸν μὲν ἀρκυρόν εἶναι ἐπιθυμοῦντα τοῦ ἔργου καὶ τὴν φωνὴν Ἑλλήνα, τὴν δὲ ἡλικίαν περὶ εἴη εἴκοσι, τὸ δὲ εἶδος εὐαγρὸν, ἰσχυρόν, ψυχὴν δὲ ἱκανὴν, ἵνα τῶν πόγων τούτοις κρατῶν χρίσῃ τῷ ἔργῳ. 21. Τὰς δὲ ἄρκυς Φαστιανοῦ ἢ Καρχηρόνιου λεπτῷ λίνου καὶ τὰ ἐνόδια καὶ τὰ δίκτυα. Ἔστωσαν δὲ αἱ μὲν ἄρκυες ἐνεαλίνοι ἐκ τριῶν τόμων, ἑκάστος δὲ τόμος ἐκ τριῶν λίνων, τὸ δὲ μέγεθος πεντασπίθαιμος, διπλάσιοι δὲ τοὺς βρόχους, βρεθίσωσαν δὲ οἱ περιβρόχοι ἀνάμματα, ἵνα εὐτροχοῖ ὥσπερ τὰ δὲ ἐνόδια δωδεκάλινα, τὰ δὲ δίκτυα ἑκαυδεκάλινα, τὸ δὲ μέγεθος τὰ μὲν ἐνόδια διόργυρα, τετράργυρα, πεντόργυρα, τὰ δὲ δίκτυα δεκάργυρα, εἰκοσάργυρα, τριακοντόργυρα· ἐκ δὲ ἢ μείζω, δυσμεταμείριστα ἔσταν· ἀρρότερα δὲ τριακοντάμματα, καὶ τῶν βρόχων τὸ διάστημα ἴσον ταῖς ἄρκυσιν. 22. Ἐν δὲ τοῖς ἄκρω λενίοις τὰ μὲν ἐνόδια ἐγείτω μαστούς, τὰ δὲ δίκτυα δακτύλους, τοὺς δὲ περιβρόχους ἀπὸ στρωμνίων. 23. Αἱ δὲ σχαλίδες τῶν μὲν ἄρκυων τὸ μήκος δεκαπαιανστών, ἔστωσαν δὲ καὶ ἐλάττους· αἱ μὲν αὖτις αὐτῶν ἐν τοῖς ἐτεροκλινέσι τῶν χωρίων, ἢ ἴσα τὰ ὕψη ἐξαίρουσιν, ἐν δὲ τοῖς βυαλίεσιν αἱ ἴσας αὐταὶ δ' εὐπερίσπαστοι, τὰ ἄκρα καὶ αὐταὶ λείπαι τῶν δὲ ἐνοδίων διπλάσιαι, αἱ δὲ τῶν δικτύων τὸ μὲν μέγεθος πεντασπίθαιμος, διαρῶ ἔχουσαι μικρὰ, τὰ ἐντήματα μὴ βράχεια· εὐπαγεῖς δὲ πᾶσαι καὶ μὴ ἀσύμμετροι τὰ πάρῃ πρὸς τὰ μήκη. 24. Τῷ δὲ πλῆθει τῶν σχαλίδων οὖν τέ ἐστι χρῆσθαι πρὸς τὰ δίκτυα πολλῶ καὶ ὀλίγῳ· ἐλάττονι μὲν, ἂν σφοδρὰ τείνηται ἐν τῇ στάσει πλέουσι δ' ἂν ἡσυχῇ. Ἔστω δὲ καὶ ἐν ὅτῳ ἔσονται αἱ ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα [ἐν] ἑκατέρωσιν κυνῶντος μόσχοις καὶ τὰ δρέπανα, ἵνα ἢ τῆς οἷας τέμνοντα φράττειν τὰ δεικνύμενα.

berabantur: sin universae Graeciae vel contentio, vel bellum adversus barbaros universos esset, per hos ipsos Graeciae victoria poterantur: quo factum ut per eos Graecia reddita sit invicta. Quapropter juvenes equidem moneo, ut neque venationes, neque disciplinas alias contemnant. Nam ex his egregie et ad bellum apti fiunt et ad alias res, unde hoc consensu qui hominem necesse est, ut praeclare tum animo consideret omnia, tum dicat, tum gerat.

CAPUT II.

Ac primum quidem ad studium hoc venationum accedere debet is qui jam e pueris excedit, deinde ad ceteras quoque disciplinas honoratas se conferat: sic tamen, ut facultatum quisque suarum habeat rationem: cui sint sufficientes, illas artes ut tractet accommodatè ad usum suum; sin minus, saltem alacritatem animi adferat, ac nihil omittat eorum, quae prestare possit. Quot autem quibusque rebus instructus ad haec debeat accedere, dicam; ac praeterea cujusque disciplinam, ut his praecognitis, ita deinde opus ipsum adgrediatur. Neque vero vulgaria quis haec exiguique momenti ducat: quum absque his res ipsa peragi nequeat. Necesse est, cum qui retium curam gerit, ejus operis studio teneri, lingua esse Graecum, aetate annorum plus minus viginti, forma corporis agilem et robustum, animo satis parato, ut per haec superatis laboribus, ipso ex opere delectationem capiat. Retia de Phasiano vel Carthaginiensi lino tenui facta esse debent; itemque casses ad vias collocanda, ac plagae majores. Consistent autem retia de filis novem, staminibus tribus, stamine quoque et tribus filis torto, et magnitudinem habeant spithamarum quinque, maculae palmos duos aequent. Funes denique retia adducentes insistantur enodes ut facile possint moveri. Casses in viis collocanda filorum sint duodecim; plagae majores sedecim filorum: magnitudinem autem cassium, orgyiarum duarum, vel quatuor, vel quinque; plagarum, decem, vel viginti, vel triginta orgyiarum. Quod si majora fuerint, tractari non facile poterunt. Utraque nodos habeant triginta, macularumque idem sit intervallum, quod in retibus. In cornibus vel alis earum casses, quae in viis collocantur, habeant mamillas sive circulos ex nodis lincis, majores plagae, annulos; funes adducentes ex restibus tortis conficiantur. Furculae retium longitudine palmos decem aequent, nonnullae minores sint. Harum quae inaequales sunt, in locis ex altera parte declivibus adhi beantur, ut aequales ad altitudinem retia tollant: aequales autem, in locis planis. Atque haec quidem facile posse circumflecti debent, in summoque esse laeve, Furculae cassium ad vias collocandarum duplo sint majores. Plagarum denique majorum furculae magnitudinem quinque spithamas aequent; et parvas furcas habeant, crenis non profunde incis. Omnes tamen firmæ sint; atque ita facta, ut spissitudo longitudini respondeat. Furculis ad retia vel multis vel paucis uti licet: paucioribus, quum vehementer, dum consistunt, tenduntur; pluribus, quum remissius. Adsint etiam, quo includantur tam retia quam plagae, euleus e corio vitulino, itemque falces, ut caesa materia, quaedam obstrui, prout usus postulat, possint.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

CAPUT III.

Τὰ δὲ γένη τῶν κυνῶν ἔστι δις, αἱ μὲν καστόριαι, αἱ δὲ ἄλωναυτιδες. Ἐχουσι δ' αἱ μὲν καστόριαι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ὅτι Κάστωρ ἡσθεὶς τῷ ἔργῳ μάλιστα αὐτὰς διεφύλαξεν· αἱ δ' ἄλωναυτιδες διότι ἐκ κυνῶν τε καὶ ἄλωναυτων ἐγένοντο· ἐν πολλῷ δὲ χρόνῳ συγχέρανται αὐτῶν ἡ φύσις. (2) Χείρους δὲ καὶ πλείους αἱ τοιαῖδε, μικραὶ, γρυπαὶ, χαροποὶ, μυμποὶ, αἰσχραὶ, σκληραὶ, ἀσθενεῖς, φιλαὶ, ὑψηλαὶ, ἀσύμμετροι, ἀψυχοὶ, ἄρβρινες, οὐκ εὐποδες. (3) Αἱ μὲν οὖν μικραὶ πολλάκις ἐκ τῶν κυνηγεσίων ἀποστεροῦνται τῆς ἐργασίας διὰ τὸ μικρόν· αἱ δὲ γρυπαὶ ἀστομοὶ καὶ διὰ τοῦτο οὐ κατέχουσι τὸν λαγῶ· μυμποὶ δὲ καὶ χαροποὶ χεῖρῳ τὰ ὄμματα ἔχουσιν, ἀμορφοὶ δὲ καὶ αἰσχραὶ δρᾶσθαι· αἱ δὲ σκληραὶ τὰ εἶδη χαλεπῶς ἀπὸ τῶν κυνηγεσίων ἀπαλλάττουσι· πονεῖν δὲ ἀδύνατοι αἱ ἀσθενεῖς καὶ αἱ φιλαὶ· καὶ αἱ ὑψηλαὶ μὲν καὶ ἀσύμμετροι ἀσύντακτα ἔχουσαι τὰ σώματα βαρέως διαποιτῶσιν· αἱ ἀψυχοὶ δὲ λείπουσι τὰ ἔργα, καὶ ἀρίστανται τὸν ἥλιον ὑπὸ τὰς σκιάς καὶ κατακλίνονται· αἱ δὲ ἄρβρινοι μόλις καὶ ὀλιγάκις αἰσθάνονται τοῦ λαγῶ· αἱ δὲ ἀποδες οὐδ' ἐάν ᾤσιν εὐψυχοὶ τοὺς πόνους δύνανται ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἀπαγορεύουσι διὰ τὸ ἀλγος τῶν ποδῶν.

4. Εἰσὶ δὲ καὶ τῆς ἰχθυήσεως πολλοὶ τρόποι ἐκ τῶν αὐτῶν κυνῶν· αἱ μὲν γὰρ ἐπειδὴν λάθωσι τὰ ἰχθυη, πορεύονται ἀσκήμως ὥστε μὴ γιγνώσκεισθαι ὅτι ἰχθυέουσιν, αἱ δὲ τὰ ὅσα μόνον διακινῶσι, τὴν δὲ οὐρὰν ἡσυχῇ ἔχουσιν, αἱ δὲ τὰ ὅσα μὲν ἀκίνητα ἔχουσιν, ἄκρα δὲ τῇ οὐρᾷ σείουσιν. (5) Ἄλλαι δὲ συνάγουσι τὰ ὅσα καὶ ἐπισκυθρωπάσασαι διὰ τοῦ ἰχθυος σχάσασαι τὴν οὐρὰν καὶ φράξασαι διατρέγουσι· πολλὰ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ποιοῦσι, μανικῶς δὲ περιφερόμεναι ὀλακτοῦσι περὶ τὰ ἰχθυη, ὅτε εἰσπίπτουσιν εἰς αὐτὰ, ἀφρόνως καταπατοῦσαι τὰς αἰσθήσεις. (6) Εἰσὶ δ' αἱ κύκλοις πολλοῖς γρόμμεναι καὶ πλάνοις ὑπολαμβάνουσαι ἐκ τοῦ πρόσθεν τὰ ἰχθυη παραλείπουσι τὸν λαγῶ, ὁσάκις δ' ἐπιτρέγουσι τὰ ἰχθυη, εἰκάζουσι, προορώμεναι δὲ τὸν λαγῶν τρέμουσι καὶ οὐκ ἐπέρχονται πρὶν ἂν ἴδωσιν ὑποκινῶντα. (7) Ὅσαι δὲ τὰ τῶν ἄλλων κυνῶν εὐρήματα ἐν ταῖς ἰχθυαῖς καὶ μεταδρομαῖς προθέουσαι θαμινὰ σκοποῦσιν ἑαυταῖς ἀπίστως ἔχουσι· θρασεῖαι δ' αἱ οὐκ ἐῷσι τῶν συνεργῶν τὰς σοφὰς εἰς τὸ πρόσθεν προΐεναι, ἀλλ' ἀνείργουσι θορυβῶσαι· αἱ δὲ ἀσπαζόμεναι τὰ ψευδῆ καὶ ὑπερλαμπρυνόμεναι ἐφ' ὅτῳ ἂν τύχῃσι προάγουσι συνειδυῖαι ἑαυταῖς ὅτι ἐξαπατῶσιν· αἱ δ' οὐκ εἰδυῖαι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι ταύταις· φαῦλαι δὲ αἱ οὐκ ἀπαλλαττόμεναι ἐκ τῶν τριμῶν τὰ ὀρθὰ οὐ γινώσκουσαι. (8) Ὅσαι δὲ τῶν κυνῶν τὰ ἰχθυη τὰ μὲν εὐναῖα ἀγνοοῦσι, τὰ δὲ δρομαία ταχὺ διατρέχουσιν, οὐκ εἰσὶ γνήσια· διώκουσι δὲ αἱ μὲν ἀρχόμεναι σφόδρα, διὰ δὲ μαλακίαν ἀνιᾶσιν, αἱ δὲ ὑποθέουσιν, εἴτα ἁμαρτάνουσιν, ἑτεραι δὲ ἀνοήτως ἐμπίπτουσαι εἰς τὰς ὁδοὺς ἁμαρτάνουσι τὸ ἀνέχουσιν πολλὴν ἔχουσαι. (9)

Canum genera duo sunt : aliæ castoriæ, aliæ vulpinæ. Castoriis inditum hoc cognomentum, quod Castor ex venandi labore voluptatem capiens, eas potissimum apud se retinuerit : vulpinis, quod ex canibus et vulpeculis natæ sint, earum natura temporis diuturnitate tandem plane commista. Ex utroque genere et deteriores et plures sunt exiguæ, naribus aduncis, oculis cæsiis, lusciosæ, deformes, rigidæ, debiles, pilis rarioribus, procerae, proportionē corporis non concinna, non animosæ, naribus idoneis destitutæ, vitiosæ pedibus. Nimirum exiguæ, ob parvitatem, sæpenumero in venationibus operam perdunt : quibus nasus aduncus est, ore idoneo destituuntur, ac propterea leporem retinere nequeunt : lusciosæ cæsiisque præditæ oculis, deteriores habent oculos ; deformes, aspectu turpes sunt : rigidæ, difficulter e venationibus digrediuntur : debiles, ac pilos habentes rariiores, tolerare labores nequeunt : quibus altiora, nec proportionē satis sunt concinna corpora, gravate discursitant : non animosæ, labores relinquunt, ex sole sub umbras se recipiunt, humi procumbunt : quæ nares bonas non habent, vix ac raro lepores sentiunt : quibus pedes vitiosi sunt, etiamsi sint animosæ, labores tamen perferre nequeunt, adeoque propter pedum dolorem deficient.

Vestigiationis per easdem canes modi sunt multi. Etenim nonnullæ quum vestigia deprehenderunt, nullo de se indicio dato pergunt, ut non animadvertatur, investigationi esse intentas. Aliæ movent solas aures, cauda non mota. Aliis aures immotæ manent, extremam tantum caudam quassantibus. Aliæ contrahunt aures, ac vultu tristi per vestigium defixo, caudaque demissa et inter crura condita, discurrunt. Multæ nihil horum faciunt, sed insano more vestigia circumlatrantes obeunt, quum in ea inciderint, atque indicia temere conculcant. Sunt quæ multis ambagibus utentes, et, dum vagantur, antrorsum prævertentes vestigia, leporem a latere relinquunt : et quoties vestigia incurrunt, incerta signa sequuntur ; tandem ubi leporem vident, trepidant ; nec prius invadunt, quam illum se loco movere conspexerint. Quæ vero in indagando et persequendo procurrentes aliorum canum inventa frequenter respiciunt, sibi ipsæ non fidunt. Feroces vero sunt, quæ peritas venationis socias progredi non sinunt, sed cum strepitu eas repellunt. Aliæ vestigiis falsis inhærere amant, et quidquid tandem sit in quod inciderint, nimia cum ostentatione tanquam prædæ magnificæ in id procurunt, suæ sibi fraudis conscia. Quædam hoc idem faciunt insciæ. Nullius pretii sunt, quæ nusquam tritis e tramitibus declinantes, recta vestigia ignorant. At quæcumque canes vestigia cubillum ignorant, cursu vero impressa celeriter percurrunt, non sunt indolis bonæ. Rursum pars ab initio vehementes in persequendo, præ mollioribus deinde remittunt : pars celeriter procurrant ac deinde aberrant : quædam in vias stulte incidunt aberrantque, et revocantes haudquaquam facile exaudiunt. Multæ ferarum

Πολλοὶ δὲ τὰ θώρηματ' ἀφίεσσι ἐπ' ἀνέρχονται διὰ τὸ μισῶσθαι, πολλοὶ δὲ διὰ τὸ φιλόνηρον· αἱ δ' ἐκ τῶν ἰγνῶν κεκλαγγυῖαι ἐξαπατῶν πειρῶνται ἀληθῆ τὰ ψευδῆ ποιοῦμεναι. (10) Εἰσὶ δ' αἱ τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσι, μεταξὺ δὲ θέουσαι ἅν ποθεν ἀκούσῃσι κραυγῆς, καταλείπουσαι τὰ αὐτῶν ἔργα ἀπρονοήτως ἐπὶ τοῦτο φέρονται μεταθέουσι γὰρ αἱ μὲν ἀσφαλῶς, αἱ δὲ πολὺ ὑπολαμβάνουσιν, δοῦλ' αἰσθάνονται, αἱ δὲ πεπλάσμεναι, φθονερῶς δὲ ἄλλαι ἐκκυνοῦσι παρὰ τὸ ἴγνως διὰ τέλους συμπαρφερόμεναι. (11) Τὰ μὲν οὖν πλείστα τούτων φύσει ἔχουσιν, τὰ δὲ ἡμῶν ἀνεπιστημόνως ὁσχερῶς εἰσιν· αἱ τοιαῦται μὲν οὖν κύνας ἀποτρέβειν ἂν τοὺς ἐπιθυμοῦντας κυνήγεσιον. Οἷός δὲ δεῖ εἶναι τοῦ αὐτοῦ γένους τὰ τε εἶδη καὶ τὰ ἄλλα πράττειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ.

Πρῶτον μὲν οὖν γὰρ εἶναι μεγάλαις, εἴτα ἐχούσαι τὰς κεφαλὰς ἐλαφράς, σιμὰς, ἀθύρτους, ἰσότηρ τὰ κάτωθεν τῶν μετώπων, ὅμματα μετέωρα, μέλανα, λαμπρὰ, μέτωπα μεγάλα καὶ πλατέα, τὰς διακρίσεις βαθείας, ὅτα μακρὰ, λεπτὰ, ψιλὰ ὀπισθεν, τραχήλους μακροὺς, ὑγροὺς, περιφερεῖς, τήλη πλατέα, μὴ ἀσφαλῶς, ἀπὸ τῶν ὁμων τὰς ὁμοπλάτας διεστώσας μικροῦ. σκέλη τὰ πρόσθεν μακρὰ, ὀρθὰ, στρογγύλα, στιρὰ, τοὺς ἀγκῶνας ὀρθοὺς, πλευρὰς μὴ ἐπίπλαν βαθείας, ἀλλ' εἰς τὸ πλάγιον παρεχούσας, ὁσφύς σαρκώδεις τὰ μεγέθη, μεταξὺ μακρῶν καὶ βραχέων, μήτε ὑγρὰς λίαν μήτε σκληρὰς, λαγόνας μεταξὺ μεγάλων καὶ μικρῶν, ἱσχία στρογγύλα, ὀπισθεν σαρκώδη, ἄνωθεν δὲ μὴ συνδεσμένα, ἐνδὸθεν δὲ προσεστῆμένα, τὰ κάτωθεν τῶν κενεῶνων λαγυρὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς κενεῶνας, οὐρὰς μακράς, ὀρθὰς, λευκὰς, μηριαίας σκληρὰς, ὑποκόλια μακρὰ, περιφερῆ, εὐκατὰ, σκέλη πολὺ μείζον τὰ ὀπισθεν τῶν ἑμ' ὀπισθεν, καὶ ἐπὶ βραχίονα, πόδας περιφερεῖς. (2) Καὶ ἐάν ὅσι τοιαῦται τὰ εἶδη αἱ κύνας, εἰσὶν αἱ ἱγνυαί, ἐλαφραί, σύμμετροι, ποδωκυῖαι, καὶ ἀπὸ τῶν προσηπῶν φαίονται καὶ εὐστομοί. (3) Ἰγνυέωσαν δ' ἐκ τῶν τριμῶν ταχὺ ἀπαλλοτρώμεναι, τιθεῖσαι τὰς κεφαλὰς ἐπὶ γῆν λεγρίαις, ἐμμειδῶσαι μὲν πρὸς τὰ ἴγνη, ἐπικαταβάλλουσιν δὲ τὰ ὅτα, τὰ μὲν ὅμματα πυκνὰ διακινεῖσθαι, ταῖς δὲ οὐραῖς διασπίνουσιν, κύκλους πολλοὺς πρὸς τὰς εὐνὰς προίτωσαν ὁμοῦ διὰ τοῦ ἴγνους ἀπασιν. (4) Ὅταν δὲ περὶ αὐτὸν ὅσι τὸν λαγῶν, δῆλον ποιέωσαν τῷ κυνήγετι θάττον φοιτῶσαι μάλλον, γνωρίζουσαι ἀπὸ τοῦ θυμοῦ, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, ἀπὸ τῶν ὀμμάτων, ἀπὸ τῆς μεταλλάξεως τῶν σχημάτων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀναδλεμμάτων καὶ ἐμβλεμμάτων τῶν ἐπὶ τὰς καθέδρας τοῦ λαγῶ, καὶ ἀπὸ τῶν εἰς τὸ πρόσθεν καὶ ὀπισθεν καὶ εἰς τὸ πλάγιον διαβρίμμάτων, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀληθῶς ἤδη αἰσθῆσθαι τὴν ψυχὴν καὶ υπερχειρεῖν ὅτι τοῦ λαγῶ ἐγγὺς εἰσι. (5) Διωκέτωσαν δὲ ἐξῆρωμένως καὶ μὴ ἐπανεῖσθαι σὺν πολλῇ κλαγγῇ καὶ θάττῳ, συνεκπερῶσαι μετὰ τοῦ

odio, pleraque hominum desiderio, persecutione ommissa, recurrunt. Nonnullae jam ex vestigiis latrando fallere tentant: quo fit, ut vera videantur quae sunt falsa. Sunt quae hoc non faciunt, sed inter currendum, sicunde clamoribus audierint, ad hunc relicto labore suo temere feruntur. Aliae enim sequuntur nihil habentes certi, aliae multa conjectantes, aliae quadam ex opinione; nonnullae per simulationem, aliae per invidiam vestigio excedunt, circa id usque oberrantes. Haec vero vitia pleraque canibus insunt a natura, nonnulla vero, quod educatae sunt inscite: quae iis laborant, nulli fere sunt usui, atque adeo studiosos etiam venationis homines avertere possint. Quales autem ejusdem generis esse debeant, quod formas attinet, et cetera, jam ego dicam.

CAPUT IV

Primum igitur magnas esse oportet, deinde levia habere capita, sima, nervosa, inferiori frontis parte fibrosa; oculos sublimes, nigros, claros; magnas frontes, ac latas; discrimina profunda; parvas aures ac tenues, posteriore parte glabras; cervices longas, molles, ac flexiles; pectora lata, non macilentia; scapulas ab humeris parum distantes; anteriora crura parva, recta, teretia, firma; flexus crurum, rectos; latera non admodum profunda, sed in obliquum tendentia; lumbos carnosos, magnitudinis media inter ea quae longa et breviora sunt, nec nimis molles, nec rigidos; latera, inter magna et parva; coxas teretes, posteriora carnosas, superius non connexas, interius contratas, interiora ilium, cum ipsis ilibus, laxa; caudas longas, rectas, acutas; femora, dura; partes femoribus subjectas longas, mobiles, compactas; posteriora crura anterioribus multo longiora, et aliquatenus macilentia; pedes agiles. Quod si canes tali specie fuerint, robustae erunt, leves, aptae proportionis, celeres, et elegantes ad pectus, oreque idoneo. Sed ita vestigent, ut tritis tramitibus celeriter excedant, capita terrae obliqua admoventes, ad vestigia subrideant, auresque demittant, oculos hinc inde crebro moveant, et caudis usque blandientes, multis ambagibus per vestigia simul omnes ad cubile leporis progrediantur. Sed ubi ad leporem ipsum accesserint, tum vero id venatori significant cursitando etiam celerius, idem indicantes ipsa concitatione animi, capite, oculis, mutatione totius habitus, acie modo sursum, modo in leporis sessionem directa; corporibus in anteriora, posteriora, transversa cum impetu jactatis, et reapse jam elatis gaudio animis, et gestiando, quod a lepore non procul absint. Totis autem viribus persequantur, nec remittant, haud absque ingenti clamore ac latratu,

λαγῶ πάντῃ μεταθείτωσαν δὲ ταχὺ καὶ λαμπρῶς, πυκνὰ μεταφερόμεναι καὶ ἐπανακλαγγάνουσαι δικαίως· πρὸς δὲ τὸν κυνηγέτην μὴ ἐπανίτωσαν λιπούσαι τὰ ἔγνη. (6) Μετὰ δὲ τοῦ εἶδους καὶ τοῦ ἔργου τούτου εὐφυχοὶ ἕστωσαν καὶ εὐποδες καὶ εὐρινες καὶ εὐτριχες. Εὐφυχοὶ μὲν οὖν ἔσονται, ἐὰν μὴ λίπωσι τὰ κυνηγέσια ὅταν ᾖ πνίγη· εὐρινες δὲ, ἐὰν τοῦ λαγῶ ὁσφραίνωνται ἐν τόποις ψιλοῖς, ξηροῖς, προσηλοῖς τοῦ ἀστρου ἐπιόντος· εὐποδες δὲ, ἐὰν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ μὴ καταβῇ γυνύονται αὐτῶν οἱ πόδες τὰ ὄρη θεουσῶν· εὐτριχες δὲ, ἐὰν ἔχῃσι λεπτὴν καὶ πυκνὴν καὶ μαλακὴν τὴν τρίχα. (7) Τὰ δὲ χρώματα οὐ χρὴ εἶναι τῶν κυνῶν οὔτε πυρρὰ οὔτε μέλανα οὔτε λευκὰ παντελῶς· ἔστι γὰρ οὐ γενναῖον τοῦτο, ἀλλ' ἀπλοῦν καὶ θηριῶδες. (8) Αἱ μὲν οὖν πυρρὰί ἔχουσαι ἕστωσαν λευκὴν τρίχα ἐπανθοῦσαν περὶ τὰ πρόσωπα καὶ αἱ μέλαιναί, αἱ δὲ λευκαὶ πυρρὰν ἐπὶ δὲ ταῖς μηριαῖαις ἀραιὰς τρίχας ὀρθὰς, βαθείας, καὶ ἐπὶ ταῖς ὁσφύσι καὶ ταῖς οὐραῖς κάτω, ἀνωθεν δὲ μετρίας.

9. Ἄγειν δὲ ἀμεινον τὰς κύνας εἰς τὰ ὄρη πολλάκις, τὰ δὲ ἔργα ἤττον· τὰ μὲν γὰρ ὄρη οἷόν τέ ἐστι καὶ ἰχνεύειν καὶ μεταθεῖν καθαρῶς, τὰ δὲ ἔργα οὐδέτερα διὰ τοὺς τριμμούς. (10) Ἔστι δὲ καὶ ἄνευ τοῦ εὐρίσκειν τὸν λαγῶ ἀγαθὸν ἀγεῖν τὰς κύνας εἰς τὰ τραχέα· καὶ γὰρ εὐποδες γίνονται καὶ τὰ σώματα διαπονοῦσαι ἐν τόποις τοιοῦτοις ὠφελοῦνται. (11) Ἀγέσθωσαν δὲ θέρους μὲν μέχρι μεσημβρίας, χειμῶνος δὲ δι' ἡμέρας, μετοπώρου δ' ἔξω μεσημβρίας, ἐντὸς δ' ἐσπέρας τὸ ἔαρ. Ταῦτα γὰρ μέτρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Τὰ δὲ ἔχνη τοῦ λαγῶ τοῦ μὲν χειμῶνος μακρὰ ἔστι διὰ τὸ μήκος τῶν νυκτῶν· τοῦ δὲ θέρους βραχέα διὰ τὸ ἐναντίον. Χειμῶνος μὲν οὖν πρῶτ' οὐκ ὀξεῖ αὐτῶν, ὅταν πάχνη ᾖ ἡ παγετός· ἡ μὲν γὰρ πάχνη τῇ αὐτῇ ἰσχύϊ ἀντισπάσασα τὸ θερμὸν ἔχει ἐν αὐτῇ, ὃ δὲ παγετός ἐπιπῆξας. (2) Καὶ αἱ κύνες μαλακισθῶσαι τὰς ρίνας οὐ δύνανται αἰσθάνεσθαι, ὅταν ᾖ τοιαῦτα, πρὶν ἢ ὁ ἥλιος διαλύσῃ αὐτὰ ἢ προιοῦσα ἡ ἡμέρα· τότε δὲ καὶ αἱ κύνες ὁσφραίνονται καὶ αὐτὰ ἐπαναφερόμενα ὀξεῖ. (3) Ἀφανίζει δὲ καὶ ἡ πολλὴ δρόσος κατὰφέρουσα αὐτὰ, καὶ οἱ ὄμβροι οἱ γινόμενοι διὰ χρόνου ὁσμὰς ἀγοντες τῆς γῆς ποιοῦσι δύσσμῳ, ὥς ἂν ψυχθῇ· χεῖρω δὲ καὶ τὰ νότια ποιεῖ· ὑγραίνοντα γὰρ διεχρεῖ· τὰ δὲ βόρεια, ἐὰν ᾖ ἀλυτα, συνίστησι καὶ σώζει. (4) Οἱ δὲ ὑετοὶ κατακλύζουσι καὶ αἱ ψεκάδες, καὶ ἡ σελήνη ἀμαυροῖ τὸ θερμὸν, μάλιστα δὲ ὅταν ᾖ πανελήνος· καὶ μανότατα τότε· χαίροντες γὰρ τῷ φέγγει ἐπαναρβιπτῶντες μακρὰ διαίρουσιν ἀντιπαίζοντες· παραχῶδῃ δὲ ὅταν ἀλώπεκες προδιεξέλθωσι γίνεσθαι. (5) Τὸ δὲ ἔαρ κεκραμένον τῇ ὥρᾳ καλῶς παρέχει τὰ ἔχνη λαμπρὰ, πλὴν εἰ τι ἡ γῆ ἐξανθούσα βλάπτει τὰς κύνας, εἰς τὸ

ipso cum lepore qualibet evadentes; ac veloci splendidoque cursu eum premant, crebro se cum lepore vertentes, justaque de causa latratu altiori utentes; nec tamen ad venatorem, omissis vestigiis, redeant. Præter hanc speciem, et hanc venandi rationem, requiritur ut animosæ sint, et pedibus, et naribus, et pilis bonis instructæ. Animosæ erunt, si venationem æstu incumbente non deserant: narium bonarum, si leporem nudis in locis, aridis, apricis, sub accessum sideris odoratu deprehendant: bonis præditæ pedibus, si eodem anni tempore, dum montes percurrunt, pedes eorum non findantur: pilis bonis, si quidem is et subtilis sit, et spissus, et mollis. At colore canes esse oportet neque rufo, neque nigro, neque candido prorsus: hic quippe non index generosæ indolis, sed vulgaris ac ferinæ. Si rufi nigrive coloris fuerint, villos candidos; si candidi, rufos habeant circum frontem nitentes. In summis femorum partibus pilos habeant rectos et longos, itemque in lumbis et cauda infima; superius autem, mediocres.

Satius autem fuerit, per montes sæpe, per culta ducere canes rarius. Nam montes pervestigari possunt absque impedimentis et hinc inde liquido percurri: quum tramitum causa neutrum cultis in locis fieri possit. Quin etiam si maxime lepus aliquis haud inveniat, tamen per aspera loca ducere canes prodest; quum pedes hinc bonos consequantur, et corpora in ejusmodi locis exercentes, meliores evadant. Ducantur autem æstate, usque ad meridiem; hieme, per totum diem; autumno, extra-meridie: vere, intra vespem. Inest enim his mediocritas.

CAPUT V.

Ceterum leporis vestigia hieme procul se porrigunt, quia longæ sunt noctes; parum autem æstate, ob rationem contrariam. Nec vero hieme oleut diluculo, quum pruina fuerit, aut gelu. Pruina enim vi sua calorem in se contrahens, infra se retinet; gelu autem densat. Quas quum acciderint, ob teneritatem narium canes prius sentire non possunt, quam sol diesve procedens ea solvat. Tunc et canes olfaciunt, et ipsa vestigia dum evaporant, redolent. Delet etiam ea ros multus deprimendo. Imbres item, qui longioribus intervallis cadunt, eductis terræ odoribus faciunt, ut difficulter oleant vestigia, donec tellus exsiccetur. Etiam tempestas australis deteriora facit, dum humectata diffundit: septemtrionalis vero, si sint integra, durabilia reddit et servat. Tam pluviae quam guttæ diluunt, et inundant. Luna quoque vestigia calida sentiri prohibet, præsertim quum plena est. Et vestigia tunc quidem rarissima sunt, quod gaudentes ejus luce lepores inter se colludunt, et procul se jactando magnis intervallis vestigia distinguunt. Eadem turbantur, quum vulpes antea pertransierint. Ver, propter anni temperiem, satis clara præbet vestigia; nisi quod terra, sicubi floret, canibus officit, dum in unum cou-

αὐτὸ συμπαρόντα τῶν ἀνέμων τὰς ὁσμάς. Ἀσπὰ δὲ καὶ ἀσπαρὰ τοῦ θερμοῦ διάπυρος γὰρ ὅσα ἢ γῆ ἀφανίζει τὸ θερμὸν ἐξέρχεται ἔστι γὰρ λεπτόν καὶ αἱ κύνας ἤττον ὁσπάζονται τότε διὰ τὸ ἐκλείψαι τὰ σώματα. Τοῦ δὲ μεταπύρου καθάρει ὅσα γὰρ ἢ γῆ φέρεται τὰ μὲν ἡμέρα συγκαύονται, τὰ δὲ ἄγρια γῆρα διαλείπεται ὥστε οὐ παραλύονται τῶν καρπῶν αἱ ὁσμάς εἰς ταῦτα φερόμεναι. 6 Ἔστι δὲ τοῦ χειμῶνος καὶ τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ μεταπύρου τὰ ἔργα ὅρθα ἐπὶ τὸ πόδι, τοῦ δὲ ἔρος συμπεπλεγμένα· τὸ γὰρ θερμὸν συνδυάζεται μὲν αἰετὶ μάλιστα δὲ ταύτην τὴν ὥραν ὥστε διὰ τοῦτο εἰς ἀνάγκης μετ' αἰετῶν πλανώμενοι τοιαῦτα ποιοῦσιν. 7 Ὅστι δὲ τῶν ἔργων ἐπὶ πλείον χρόνον τῶν ἐνέμων ἢ τῶν θερμῶν τὰ μὲν γὰρ ἐνεία δὲ λαγῶς πορεύεται ἐπιστάμενος, τὰ δὲ θερμὰ ταχὺ ἢ γῆ ὅν τῶν μὲν πορεύεται, τῶν δὲ οὐ παραπύεται. 8 Ἐν δὲ τοῖς βλάου δασι μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ψυχοῖς ὅθεν διατρέμων γὰρ καὶ ἀνακαλῶν ἀπτεται πολλῶν. 9 Κατακλίνονται δ' εἰς ἃ ἢ γῆ φέρεται ἔργα ἐν ἐνοσίῃς ὑπὸ παντὶ ἐπ' αὐτῶν, ἐν αὐτοῖς, παρ' αὐτὰ, ἀπὸθεν πόδι, μικρὸν, μεταξύ τούτων ὅτε δὲ καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ διατρέπων ἐπὶ τὸ θανάτον καὶ ἐν ὕδατι, ἐάν τι ἢ υπερέρων ἢ ἐμπεφυκός ἐν τούτῳ. 10 Ὁ μὲν οὖν ἐνείας ποιοῦμενος εὐνὴν ἐπὶ τὸ πόδι ὡς μὲν ἢ ψύχει, ἐν εὐδαινοῖς, ὅταν δὲ καύεται, ἐν πυλίσκῳ, τοῦ δὲ ἔρος καὶ τὸ φρονόπορον ἐν προαίῃσις οἱ δὲ θερμὰ οὐκ οὕτω διὰ τὸ ὑπὸ τῶν κυνῶν ἐμπέχεται γινεσθαι. 11 Κατακλίνονται δὲ ὑποκλίνεσθαι τὰ ὑποκλίνεσθαι ὑπὸ τὰς λαγῶνας, τὰ δὲ πρόσθεν σάβη, τὰ πλείστα συνθεῖς καὶ ἐκτείνας, ἐπ' ἄρτους δὲ τοὺς πόδας τὴν γένον καταθεῖς, τὰ δὲ ὅσα ἐπιστάσας ἐπὶ τὰς ὁμοπλάτας, εἴτα δὲ ὑποστῆναι τὰ ὑπὸ ἔργα δὲ καὶ τὰ ὑπὸ σταγυρῶν ποταμῶν γὰρ καὶ γαλακτῇ. 12 Καὶ ὅταν μὲν ἐντορῶν, κατακλίνεσθαι τὰ βέερα, ὅταν δὲ καθεύδῃ, τὰ μὲν βέερα ἀναπέπταται ἀκίνητα, οἱ δὲ βελόνη μοι ἀπέρχεται ἔχουσι τοὺς δὲ μυατῆρας, ὅταν μὲν εὐδῇ, κινεῖ παντὶ, ὅταν δὲ μὴ, ἤττον. 13 Ὅταν δὲ ἢ γῆ φέρεται, μᾶλλον τὰ ἔργα ἢ τὰ ἔρος ἔχουσι. Ὑπομένει δὲ πανταχόθεν ἔχουσι, ἐάν μὴ περὶ φέρος τῆς νοκτὸς γένηται παθὼν δὲ τοῦτο ὑποκλινεῖ. 14 Πολύτρονον δ' ἐστὶν οὕτως ὥστε τὰ μὲν τέτοια, τὰ δὲ τέτατα, τὰ δὲ κύει. Τῶν δὲ μικρῶν λαγῶν ὅστις μᾶλλον ἢ τῶν μεγάλων ἔτι γὰρ ὑπερμελῆ ὅσα ἐπισύρεται ὅλα ἐπὶ τῆς γῆς. 15 Τὰ μὲν οὖν ἵαν νεογνὰ οἱ φιλοκυνηγεῖται ἀρεῖται τῇ θεῇ οἱ δὲ ἄλλοι ἔτιαι τάχιστα θέουσι τὸν πρῶτον ὄρεον, τοὺς δ' ἄλλους οὐκέτι εἰσι γὰρ ἐλαφροὶ, ἀδύνατοι δέ. 16 Ἀναβάνει δὲ τοῦ λαγῶ τὰ ἔργα ὑπάγοντα τὰς κύνας ἐκ τῶν ἔργων ἀνοθεν ὅσα δὲ μὴ ἔργοντα αὐτῶν εἰς τὰ ἐργάσιμα, τοὺς λαγῶνας, τὰς νάπας, τὰ βέερα, τοὺς λίθους, τὰ βλάου καὶ ἐάν ὑποκλινῇ, μὴ ἀναδῶν, ἵνα μὴ αἱ κύνας ἐκτροπὴς γινόμεναι χαλεπῶς τὰ ἔργα γνωρίζωσιν. 17 Ἐδορῶμενοι δὲ ὑπ' αὐτῶν καὶ διωκόμενοι ἔστιν ὅτε διακλίνονται τὰ βέερα, καὶ ὑποκλίνονται, καὶ καταδύνονται εἰς ὑδάτινα, καὶ εἰς εὐνοῖς περδύνονται γὰρ οὐ μόνον

fundit florum ac vestigiorum odores. Estate vero exilia sunt et obscuriora. Nam terra fervens abolet quidquid habet et caloris habent. Est enim is tenuis, et canes tunc miri olfaciunt, quod eorum corpora resoluta languent. Autem tempore vestigia pura sunt. Nam quaecumque terra potest, sativa quidem, jam congesta sunt; agrestia, senio cuncta buerunt. Itaque fructuum odores ad vestigia non ita fecuntur, ut quidquam obsint. Itidem hieme, et astate, et autumnis sunt ut plurimum vestigia, vere autem inter se pauciora. Nam coit quidem haec fera semper, imprimis vero hoc tempore: ut a simul oberrantibus hanc ipsam ob causam testisario ejusmodi fieri vestigia oporteat. Olent autem quae ad cubilia ducunt, diutius quam quae fiunt in cursu. Nam illa insistendo, haec autem currendo lepus imprimit. Itaque terra per illa densatur, his non impletur. In silvosis vel locis redolent magis, quam in nudis: siquidem modo percurrens lepus, modo sessitans, multa contingit. Procurrunt autem ad ea quae terra gignit, vel superficie sua continet, et quidem sub re quavis, super re quavis, in rem quamvis, prope, longe, vel multum vel parum, inter eadem res; et in mare nonnunquam, ad id quod potest, exsilient; et in aquam, si quid exstans, innatumve sit aquae. Lepus sedis certa: cubile sibi struit ut plurimum, quum frigora sunt, tepidis in locis; quum aestus, in opacis; quum ver et autumnus, in apricis: alia erraticorum est ratio, propterea quod eos canum terror vagari cogit. Sic autem procumbit, ut partes femorum posteriorum inferiores subter ilia collocet, cruribus anterioribus ut plurimum compressis et exportectis, mento extremis pedibus imposito, auribus supra scapulas expansis; ita contegit partes flexibiles. Habet et pilos ad legendum aptos, quippe qui densi sint et molles. Quum vigilat, nonnihil connivet palpebris; quum dormit, palpebras nullo cum motu apertas habet, oculi manentibus immotis. Nares per somnum frequenter movet, extra somnum rarius. Quum terra pullulat, culta magis quam montes eum retinent. Ubique subsistit, dum investigatur; nisi noctu ingens eum metus invaserit. Id enim quum accidit, loco se movet. Tam fecundum est animal, ut partim recens pepererit, partim pariat, partim uterum gerat. Parvorum lepusculorum vestigia magis olent, quam adultorum. Nam quum membra eorum adhuc mollia sunt, tota quasi tractim terram stringunt. Quicumque recens editi sunt admodum, eos venationum studiosi Dianae dimittunt. Anniculi cursum primum celerrime conficiunt, reliquos non item. Sunt enim agiles quidem illi, sed imbecilles. Vestigia leporis captanda sunt ita, ut ex arborum parte superiori canes ducas. Si vero leporum qui ad loca culta non veniunt, in prata se conferunt, in saltus, fluentia, saxa, loca silvosa. Quod si loco se moverint, clamandum non erit; ne canes attonite vestigia difficulter agnoscant. Quum inveniuntur a canibus, iisdem insequentibus nonnunquam flumina tranant, et cursum flectunt, et in convalles se abdund et in alia latibula. Non enim canes tantum

τὰς κύνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς αἰτούς· ὑπερβάλλοντες γὰρ τὰ σιμὰ καὶ τὰ ψιλά ἀναρπάζονται ὥς ἂν ὧσιν ἔτειοι· τοὺς δὲ μείζους ἐπιτρέχουσιν αἱ κύνες ἀραιροῦνται. (17) Προδικέσταιτο μὲν οὖν εἰσιν οἱ θραιοὶ, οἱ πεδινοὶ δὲ ἤττον, βραδύτατοι δὲ οἱ ἐλειοὶ· οἱ δ' ἐπὶ πάντας τοὺς τόπους πλανῆται χαλεποὶ πρὸς τοὺς δρόμους· τὰ γὰρ σύντομα ἴσασιν· θέουσι γὰρ μάλιστα μὲν τὰ ἀνάντη ἢ τὰ ὁμαλὰ, τὰ δὲ ἀνόμοια ἀνομοίως, τὰ δὲ κατάντη ἤκιστα. (18) Διωκόμενοι δὲ εἰσι κατάδηλοι μάλιστα μὲν διὰ γῆς κεινημένης, ἔαν ἔχουσιν ἐνίοι ἐρύθημα, καὶ διὰ χαλάμης διὰ τὴν ἀνταχύειαν· κατάδηλοι δὲ καὶ ἐν τοῖς τριμοῖς καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἔαν ὧσιν ἰσπέδοι· τὸ γὰρ φανὸν τὸ ἐν αὐτοῖς ἐνὸν ἀντιλαμβάνει· ἀῖηλοι δὲ, ὅταν τοὺς λίθους, τὰ ὄρη, τὰ φέλλια, τὰ δασέα ἀποχωρῶσι, διὰ τὴν ὁμόχροιαν. (19) Προλαμβάνοντες δὲ τὰς κύνας ἐρίστανται καὶ ἀνακαθίζοντες ἐπαίρουσιν αὐτοὺς καὶ ἐπακούουσιν εἰ που πλησίον κλαγγὴ ἢ φόφος τῶν κυνῶν· καὶ ὅθεν ἂν ἀκούσωσιν, ἀποτρέπονται. (20) Ὅτε δὲ καὶ οὐκ ἀκούσαντες ἀλλὰ δόξαντες ἢ πεισθέντες ὑφ' αὐτῶν παρὰ τὰ αὐτὰ, διὰ τῶν αὐτῶν, ἐπαλλάττοντες ἄλλα, ἐμποιοῦντες ἴγνεσιν ἰχνιν, ἀποχωροῦσι. (21) Καὶ εἰσι μακραδρομώτατοι μὲν οἱ ἐκ τῶν ψιλῶν εὐρισκόμενοι διὰ τὸ καταπραγνῆς, βραχυδρομώτατοι δὲ οἱ ἐκ τῶν δασέων ἐμποδῶν γὰρ τὸ σκοτεινόν. (22) Δύο δὲ καὶ τὰ γένη ἐστὶν αὐτῶν· οἱ μὲν γὰρ μεγάλοι ἐπίπερκοι καὶ τὸ λευκὸν τὸ ἐν τῷ μετώπῳ μέγα ἔχουσιν, οἱ δὲ ἐλάττους ἐπίφανθοι, μικρὸν τὸ λευκὸν ἔχοντες. (23) Τὴν δὲ οὐρὰν οἱ μὲν κύκλῳ περιποικίλον, οἱ δὲ παράσειρον, καὶ τὰ ὅμματα οἱ μὲν ὑποχαρποὶ, οἱ δὲ ὑπόγλαυκοι· καὶ τὰ μέλανα τὰ περὶ τὰ ἄκρα ὧτα οἱ μὲν ἐπὶ πολλὸν, οἱ δὲ ἐπὶ μικρόν. (24) Ἐχουσι δὲ αὐτῶν αἱ πολλὰ τῶν νήσων τοὺς ἐλάττους, αἱ τ' ἐρημοὶ καὶ οἰκούμεναι· τὸ δὲ πληθὺς πλείους ἐν αὐταῖς ἢ ἐν ταῖς ἡπείροις· οὐ γὰρ εἰσιν οὐτ' ἀλώπεκες ἐν ταῖς πολλαῖς αὐτῶν, αἵτινες καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ τέκνα ἐπιούσαι ἀναιροῦνται, οὔτε αἰετοί· τὰ μεγάλα γὰρ ὄρη ἔχουσι μᾶλλον ἢ τὰ μικρά· ἐλάττω δ' ἐπὶ τὸ πολὺ τὰ ἐν ταῖς νήσοις. (25) Κυνηγέται δὲ εἰς μὲν τὰς ἐρήμους ὀλιγάκις ἀρικνούνται, ἐν δὲ ταῖς οἰκουμέναις ὀλίγοι ὄντες καὶ οὐ φιλόθηροι οἱ πολλοί· εἰς δὲ τὰς ἱερὰς τῶν νήσων οὐδὲ διεμβάζειν οἶόν τε κύνας. Ὅταν οὖν τῶν τε ὑπαρχόντων ὀλίγους ἐκθρῶνται καὶ τῶν ἐπιγιγνομένων, ἀνάγκη ἀρθόνους εἶναι. (26) Βλέπει δὲ οὐκ ὀξύ διὰ πολλὰ· τὰ τε γὰρ ὅμματα ἔχει ἔξω καὶ τὰ βλέφαρα ἐλλείποντα καὶ οὐκ ἔχοντα προβολὴν ταῖς αὐγαῖς· ἡ ὄψις οὖν διὰ ταῦτα ἄμαυρά, ἰσχεδασμένη. (27) Ἄμα δὲ τούτοις καὶ ἐν ὑπνῷ ὃν τὰ πολλὰ τὸ θῆριον οὐκ ὤφλειται πρὸς τὸ ὄρεν. Καὶ ἡ ποδωκία πρὸς τὸ ἀμυλῶπειν αὐτῷ πολλὸν συμβάλλεται· ταχὺ γὰρ ἐκάστου παραφέρει τὴν ὄψιν πρὶν νοῆσαι, ὅτι ἐστί. (28) Καὶ οἱ φόβοι τῶν κυνῶν, ὅταν διώκωνται, ἐπόμενοι μετὰ τούτων συνεξαίρουσιν τὸ προνοεῖσθαι. Ὅτε διὰ ταῦτα προσπίπτων λανθάνει πρὸς πολλὰ καὶ εἰς τὰς ἄρκυς ἐμπίπτων. (29) Εἰ δ' ἐξευγεν ὄρθιον, ὀλιγάκις ἂν

metuant, sed etiam aquilas; a quibus inter superandum loca montana silvisque nuda, donec sint anniculi rapiuntur; majores a canibus impetu facto auferuntur. Velocissimi sunt montani, campestris minus, palustres autem tardissimi. At qui locis omnibus oberrant, molesti sunt in cursu. Norunt enim itinera compendiaria, et maxime currunt per acclivia, vel per plana: si quæ sunt loca inæqualia, hæc inæqualiter percurrunt; per declivia minime feruntur. In persequendo maxime conspiciuntur, quum per agrum subactum currunt, si quidem rubor quidam eis adsit; itemque per stipulas, propter splendoris reflexionem. Sunt etiam in tramitibus ac viis conspicui, siquidem hæ planæ fuerint. Nam quod in eis nitidum est, resplendet. Conspici vix possunt, quum ad saxa, montes, loca petrosa silvisque densa secedunt, idque ob coloris similitudinem. Si antevertant canes, subsistunt; seque humi collocatos erigunt, et num alicubi latratus strepitusve canum in propinquo sit, auribus captant: et undecumque hunc percipiunt, inde se avertunt. Interdum, tametsi nihil audierint, opinione tamen vel persuasione sua, propter eadem, et per eadem loca, variatis saltibus, et in vestigia vestigiis aliis impressis, ita deinde discedunt. Cursu longissima spatia conficiunt, qui nudis in locis reperiuntur, quod ea satis lucis habeant; brevissima, qui in silvis, quod tenebræ sint eis impedimento. Duo sunt autem eorum genera. Nam alii magni sunt, subnigri, albedinem in fronte insignem habentes: alii minores, subflavi, exigua cum albedine. Cauda illis undique varia est, his albedine insignis utrinque longiore spatio. Oculi illis subfulvi, his subcaesii. Quam circa summas aures nigredinem habent, ea magna est in illis, in his exigua. Minores maxime in insulis tum desertis, tum habitatis et cultis reperiuntur: atque adeo plures sunt in iis quam in terra continente. Quippe in plerisque nec vulpes sunt, quæ tum lepores tum fætus eorum interficiunt, nec aquilæ: nam hæc magis in montibus vastis degunt, quam in exiguis: et sunt in insulis plerumque montes minores. Venatores etiam raro in desertis insulas veniunt, et in iis, quæ incoluntur, pauci sunt homines, neque venationis admodum studiosi. Quæ vero sacræ sunt insulæ, in eas haud fas est canes transvehi. Quo fit, ut, quum pauci de iis, qui jam illic existunt, venando capiantur, et plures semper gignantur, necessario magna sit eorum copia. Multæ sunt autem causæ, quomobrem lepores acutum non cernant. Nam et oculos habent exstantes, et palpebras curtas, quæque satis oculos obtigere nequeant: quibus sane rebus videndi vis hebes redditur, quippe quæ dissipetur. Præterea quum etiam somno plerumque fruatur hoc animal, parum inde ad visum adjumentum habet. Ipsa pedum velocitas ad obtusionem facultatis cernendi non parum confert. Nam celeriter ab objecto quovis oculos prius avertit, quam quid sit, animadvertat. Etiam canum persequentium comites, ipsæ formidines, inter alia providentiam omnem eis adimunt. Quæ causæ sunt, ut imprudenter irruens in multa, etiam in retia incidat.

ἐπασχε τὸ τοιοῦτον γὰρ δὲ περιβάλλον καὶ ἀγαπῶν τοὺς τόπους ἐν οἷς ἐγένετο καὶ ἐστράφη ἀλίσκῃ. Κατὰ πόδας δὲ οὐ πολλάκις ὑπὸ τῶν κυνῶν διὰ τὸ τάχος κρατεῖται· ὅπου δὲ ἀλίσκονται, παρὰ φύσιν τοῦ σώματος, τύχη δὲ γρηόμενον οὐδὲν γὰρ τῶν ὀντων ἰσχυμείβητος τούτῳ ὁμοίον ἐστὶ πρὸς δρόμον σύγκειται γὰρ ἐκ τοιούτων τῶ σώμα. (30) Ἔχει γὰρ κεφαλὴν κοῦφον, μικρὴν, κατωφερῆ, στενὴν ἐκ τοῦ πρόσθεν, τραχιὴν λεπτοῦν, περιφερῆ, οὐ σκληρὴν, μικρὸς ἱκανὸν, ὁμοπλάτης ὀρθῆς, ἀσυνδέτους ἀνωθεν, σκέλη τὰ ἐπὶ αὐτῶν ἐλαφρὰ, σύγκοιλα, στήθος οὐ βαρύτερον, πλευρὰς ἐλαφρὰς, συμμετρουσ, ὁσφύν περιφερῆ, κοιλίην σαρκώδη, λαγύνας ὑγρὰς, λαπαρὰς ἱκανούς, ἰσχία στρογγύλα, πλήρη κύκλῳ, ἀνωθεν δὲ ὡς γρή διεσπῶτα, μηρούς μακρούς, εὐπαγεῖς, ἔξωθεν μὲν ἐπιτεταμένους, ἐνδὼθεν δὲ οὐκ ὀγκώδεις, ὑποκόιλια μακρὰ, στιφρὰ, πόδας τοὺς πρόσθεν ἄκρους ὑγρούς, στενοὺς, ὀρθοὺς, τοὺς δὲ ὀπίσθεν στερεοὺς, πλατεῖς, πάντας δὲ οὐδενὸς τραχέος φροντίζοντας, σκέλη τὰ ὀπίσθεν μείζω πολλὴ τῶν ἐμπρόςθεν καὶ ἐγκλιμένῃ μικρὸν ἔσω, τρίγωνον θραχὺ, κοῦφον. (31) Ἔστιν οὖν ἀδύνατον μὴ οὐκ εἶναι ἐκ τοιούτων συντηρησμένον ἰσχυρὸν, ὑγρὸν, ὑπερέλαφρον. Ἐκμηρὸν δὲ ὡς ἐλαφρὸν ἐστὶν ὅταν γὰρ ἀτρέμα διαπορεύηται, πηδᾷ, βαδίζοντα δὲ οὐδεὶς ἐώρακεν οὐδ' ὄψεται, τήναις εἰς τὸ ἐπέκεινα τῶν ἐμπρόςθεν ποδῶν τοὺς ὀπίσθεν καὶ ἔσω [καί] θεῖ οὕτω. ἄλλον δὲ τοῦτο ἐν χιόνι. (32) Οὐδὲν δὲ οὐκ ἐπιτηδεῖαν ἔχει πρὸς δρόμον. Ἐπεσθύνει γὰρ οὐχ ἱκανὴ τὸ σῶμα διὰ τὴν βραχυτέταν· ἀλλὰ τῷ ὧτι ἑκάστη οὗτο ποιεῖ, καὶ ὅταν ἀλίσκῃται ὑπὸ τῶν κυνῶν καταβάλλων γὰρ καὶ παραβάλλων τὸ ἕτερον ὡς πλάγιον, ὁποτέρῃ ἂν λυπῇται, ἀπειροδόμενος δὴ εἰς τοῦτο ὑποσπρέζεται ταχὺ, ἐν μικρῇ πολλὴ καταλιπὼν τὸ ἐπιπερόμενον. (33) Οὕτω δὲ ἐπὶ γρή ἐστὶ τὸ ἡγρὸν ὥστε οὐδεὶς ὅστις οὐκ ἂν ἰδὼν ἰγνευόμενον, εὐρισκόμενον, μεταβόμενον, ἀλίσκόμενον, ἐπιλάθῃται ἂν εἰ τοῦ ἐρώη.

34. Ἦν δὲ τοῖς ἔργοις κυνηγετοῦντα ἀπέμεσθαι ὧν ὄρα φέρουσι καὶ τὰ νύκτα καὶ τὰ βραῦρα ἔαν. Τὸ γὰρ ἄπεισθαι τούτων αἰσχροὺ καὶ κακόν, καὶ ἵνα μὴ τῷ νόμῳ ἀναισίου ὧσιν οἱ ἰδόντες. Καὶ ὅταν ἀναγρῖα ἐμπίπτῃ ἀναλθεῖν γρή τὰ περὶ κυνηγέσιον πάντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

Κυνῶν δὲ κόσμος δέριαι, ἱκάντες, στελεμονίαν ἔστω δὲ τὰ μὲν δέριαι μαλακὰ, πλατεῖα, ἵνα μὴ θραύῃ τὰς τρίχας τῶν κυνῶν, οἳ δὲ ἱκάντες ἔχοντες ἀγκύλας τῇ χειρὶ, ἄλλο δὲ μὲν οὐ γὰρ καλῶς τηροῦσι τὰς κύνας οἱ ἐξ αὐτῶν ἐργασμένοι τὰ δέριαι αἱ δὲ στελεμονία πλατεῖς τοὺς ἱκάντας, ἵνα μὴ πρίθῃσι τὰς λαγύνας αὐτῶν ἐγκατερῶσθαι καὶ ἐγκεντρίδης, ἵνα τὰ γένε φυλάττωσι. 1. Ἐξῆκειν δὲ αὐτὰς οὐ γρή ἐπὶ τὰ κυνηγέσια ὅταν μὴ τὰ προσφερόμενα δέχωνται ἡδέως, τε-

si recta via fugeret, non frequenter haec illi acciderent. Nunc quia revertitur atque amat ea loca, quibus in locis et ortus et educatus est, capitur: quum ceteroquin ob celeritatem in canum potestatem, insistentium ipsis vestigiis, raro perveniat. Quod si qui capiantur, id casu potius quam admodum fit, quam natura corporis leporini. Quippe nullum animal est, quod lepori magnitudine par, eum cursu aequet. Eiusmodi scilicet ex partibus corpus ejus compositum est. Caput leve habet, idemque parvum, deorsum spectans, anteriori parte strictius; collum exile, flexile, non rigidum, iusta longitudine; scapulas rectas, a summo non connexas, iura ipsis annexa, levia, partibus recte junctis, pectus haudquaquam graviter tentum; : latera levia, proportionis apta; lumbos agiles; quae adjacent, carnosae; ilia mollia, satisque laxa; coxae rotundas, undique plenas, parte superiori a se invicem debito ex intervallo distantes; femora oblonga, satis spissa, extrinsecus tensa, interius non turgida; partes his subjectas, longas, firmas; pedes anteriores summopere molles, angustos, rectos; posteriores firmos, iatos; omnes nihil, quod asperum sit, curantes; crura posteriora anterioribus longe majora, nonnihil extorsum incurvata; pilos breves, ac leves. Quapropter fieri non potest, quin quod ex huiusmodi partibus compositum est animal, firmum sit, molle, vehementer leve. Cujus quidem levitatis agilis indicium est, quod quum etiam remissius aliquo pergit, saltare solet (gradientem nec vidit quisquam, nec videbit); adeo quidem, ut ultra extraque anteriores pedes collocet posteriores, itaque currat. Manifesto patet hoc in nive. Candam habet ad cursum minus commodam. Non enim propter brevitatem ad dirigendum corpus idonea est, sed hoc utraque facit aure, etiam quando in eo est ut capiatur a canibus; nam alteram aurem demittit et detorquet obliquam, utra tandem parte ledatur; in hanc igitur innitens, celeriter sese flectit, exiguo temporis spatio longe canibus inruentibus post se relictis. Adeo lepidum vero animal est, ut nemo sit, qui, si eum videat, dum vestigatur, dum invenitur, dum cursu petitur, dum capitur, cuiusvis rei curae non obliviscatur.

At inter venandum in locis cultis a fructibus venator quorumvis anni temporum absteineat, atque latices et flumina relinquat intacta. Nam ut ea tangere fordam ac improbum est; ita cavendum ne ii legem violent, qui venatores ibi viderint versari. Quod si nulla se fera obtulerit, ad venationem pertinentia refrenda sunt omnia.

CAPUT VI.

Canum ornatus sunt collaria, lora, laterum cinctus. Collaria quidem mollia sint, et lata, ne pilos canum atterant. Lora pro manibus ansas habeant, praeterea nihil: nec recte enim canes servant qui his ipsis de loris collaria faciunt. Cinctus laterum habeant lora lata ne canum ilia terant. Muniti sint etiam insutis aculeis, ut genus canum conservent. Venatum canes non educuntur, si cibos qui offeruntur, non lubenter accipiant, quod hoc minus commoda

κμήριον δὲ τοῦτο οὐκ ἔβρυνται, μηδὲ ὅταν ἀνεμος πνέῃ μέγας· διαρπάζει γὰρ τὰ ἔχνη καὶ οὐ δύναται ὁρραίνεσθαι οὐδὲ αἱ ἄρκυς ἰσθάναι οὐδὲ τὰ δίκτυα.

(3) Ὅταν δὲ τούτων μηδέτερον κωλύῃ, ἄγειν διὰ τρίτης ἡμέρας. Τὰς δὲ ἀλώπεκας μὴ ἐθίζειν τὰς κύνας διώκειν· διαρροὰ γὰρ μεγίστη καὶ ἐν τῷ δέοντι οὐποτε πάρεσιν. (4) Εἰς δὲ τὰ κυνηγία μεταβάλλοντα ἄγειν, ἵνα ὧσιν ἔμπειροι τῶν κυνηγεσιῶν, αὐτοὺς δὲ τῆς χώρας. Ἐξίεναι δὲ πρῶτ, ἵνα τῆς ἱγνέσεως μὴ ἀποστερῶνται, ὥς οἱ ὀψιζόμενοι ἀφαιροῦνται τὰς μὲν κύνας τοῦ εὐρεῖν τὸν λαγῶν, αὐτοὺς δὲ τῆς ὠφελείας· οὐ γὰρ ἐπιμένει τοῦ ἔχνου ἡ φύσις λεπτή οὔσα πᾶσαν ὥραν.

6. Τῇν δὲ στολὴν ὁ ἀρκυρὸς ἐξίτω ἔχων ἐπὶ θήρᾳ μὴ ἔχουσαν βάρος. Τὰς δὲ ἄρκυς ἰσάτω ἀμφὶ ὁρόμους τραχείας, σιμάς, λαγαράς, σκοτεινάς, ῥοῦς, χαράδρας, χειμάρρους ἀενάους· εἰς ταῦτα γὰρ μάλιστα φεύγει· εἰς ὅσα δὲ ἄλλα ἄπειρον εἰπεῖν. (6) Τούτων δὲ παρόδους, διόδους, καταραινέας, λεπτάς, εἰς ὄρθρον καὶ μὴ πρῶτ, ἵνα ἐὰν ᾖ πλησίον τὸ ἀρκυστάσιον τῶν ζητησίμων, μὴ φοβῆται ἀκούων ὁμοῦ τὸν φόρον. Ἐὰν δὲ ᾖ ἀπ' ἀλλήλων πολὺ, ἤττον κωλύει πρῶτ καθαράς ποιούμενους τὰς ἀρκυστασίας. (7) Ἴνα δὲ αὐτῶν μηδὲν ἀντέχεται πηγνύειν τὰς σχαλίδας ὑπτίας, ὅπως ἂν ἐπαγόμεναι ἔγωσι τὸ σύντονον· ἐπὶ δὲ ἄρκας ἰσους τοὺς βρόχους ἐπιβαλλέτω καὶ ὁμοίως ἀντεριδέτω, ἐπαίρων εἰς μέσον τὸν κεκρύφαλον. (8) Εἰς δὲ τὸν περιδρομον ἐναπτέτω λίθον μακρὸν καὶ μέγαν, ἵνα ἡ ἄρκυς, ὅταν ἔχῃ τὸν λαγῶν, μὴ ἀντιτείνῃ· στοιχίζετω δὲ μακρὰ, ὑψηλὰ, ὅπως ἂν μὴ ὑπερπηδῇ· ἐν δὲ ταῖς ἱγνείαις μὴ ὑπερβάλλεσθαι· ἔστι γὰρ θηρατικὸν μὲν φιλόπονον δὲ τὸ ἐκ παντὸς τρόπου ελεῖν ταχύ. (9) Τὰ δὲ δίκτυα τεινέτω ἐν ἀπέδοις, ἐμβαλλέτω δὲ τὰ ἐνώτια εἰς τὰς δόους, καὶ ἐκ τῶν τριμυῶν εἰς τὰ συμφέροντα, καθάπτων τοὺς περιδρόμους ἐπὶ τὴν γῆν, τὰ ἀκρωλένια συνάγων, πηγνύων τὰς σχαλίδας μετὰ τῶν σαρδονίων, ἐπὶ ἄρκας ἐπιβάλλοντοὺς ἐπιδρόμους καὶ παράδρομα συμφράττων. (10) Φυλαττέτω δὲ ἐκπεριωὺν· ἐὰν δὲ ἐκκλήνῃ στοιχὸς ἡ ἄρκυς, ἀνίστάτω διωκόμενον δὲ τὸν λαγῶν εἰς τὰς ἄρκυς εἰς τὸ πρόσθεν προτέσθω, καὶ ἐπιθέων μὲν ἐκβοάτω· ἐμπειπωκότος δὲ τὴν ὁργὴν τῶν κυνῶν παύετω, μὴ ἀπτόμενος ἀλλὰ παρμυθούμενος· καὶ δηλούτω τῷ κυνηγέτῃ ὅτι ἐάλωκεν ἀναβοήσας ἢ ὅτι παραδεδράμῃκε παρὰ τὰδε ἢ τὰδε ἢ ὅτι οὐχ ἐώρακεν ἢ οὐ κατέειδε.

11. Τὸν δὲ κυνηγέτην ἔχοντα ἐξίεναι ἡμελημένην ἑλαφρὰν ἰσθῆτα ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον καὶ ὑπόδεσιν, ἐν τε τῇ χειρὶ ῥοπαλον, τὸν δὲ ἀρκυρὸν ἐπαισθαι· πρὸς δὲ τὸ κυνηγέσιον ἐγγὺ προέναι, ἵνα μὴ ὁ λαγῶν, εἴν που ἢ πλησίον, ὑποκινήῃ ἀκούων τῆς φωνῆς. (12) Διήσαντα δ' ἐκ τῆς ὕλης τὰς κύνας ἐκάστην χωρὶς, ὅπως ἂν εὐλυτοῖσι, συνιστάναι τὰς ἄρκυς καὶ τὰ δίκτυα, ὥς εἰρηται. Μετὰ δὲ τοῦτο τὸν μὲν ἀρκυρὸν εἶναι ἐν φυλακῇ· αὐτὸν δὲ τὰς κύνας λαβόντα ἰέναι πρὸς τὴν ὑπαγωγὴν τοῦ κυνηγεσίου. (13) Καὶ εὐξάμενον τῷ Ἀπολλωνί καὶ

valetudinis indicium est; nec si flatus ventis magnus sit. Is enim dissipat vestigia, nec canes tunc odorari, nec plagae retiave stare possunt. Quod si horum neutrum impediatur, ad tertium quemque diem educuntur. Nec vulpes persequi adsuefiunt canes. Id enim eos maxime corrumpit, et quum oportet, nunquam praesto sunt. In educendo mutanda loca venationum, ut et canes venandi, et venator ipse regionis peritus evadat. Exeundum est autem diluculo, nevestigatio frustra fiat. Quippe qui venatum serius educunt, canes inventionem leporis, se ipsos fructus perceptione fraudant; etenim vestigii natura, quum subtilis sit, per totum diem non durat.

Veste custos retiarius minime ponderosa indutus venatum exeat. Retia collocet circa vestigia, [ad vias] asperas, acclives, laxas, caliginosas; ad rivos, convalles, aquas silvarum perennes: (ad haec enim loca praecipue lepus se fuga confert), et ad alia plurima, quae dicere infinitum est. Aditus eorum, transitus, manifesti, subtiles, versus diluculum, non ante lucem faciundi: ne, si retia prope feras inquirendas tendantur, audiens strepitum fera terreatur. Sin magni intersit spatium, minus ante lucem aliquis ire prohibetur, ut in locis puris retia statuat. Ne quid autem eis firmitus adhæreat, furculae infingendae sunt supinae, ut magis tentae sint, quum adducuntur. Summis furculis maculas indat aequales, parique modo contra fulciat, in medium attollens sinum retis. Ad funem adducentem adnectat lapidem longum magnumque, ne rete, quum leporem tenerit, in contrariam partem tendat. Longa vero et alta indagine cingat, ne forte lepus transiliat. In ipsis investigationibus nulla interponenda mora. Quippe venatoris est, et industrii quidem, celeriter omnino feram capere. Retia majora in planitie tendat, casses autem in vias conjiciat, et in loca quae ex trinitibus in unum coeunt, funes adducentes ad humum religans, alas contrahens, inter oras figens furculas, quibus summis funes superne adducentes imponat, et intervalla retium, quibus evadere fera posset, obstruat. Denique circumiens undique observet. Si vel furculae vel rete inclinaverint, erigat. Leporem vero, dum ad retia agitur, antrorsum recta currere sinat, ipse cum clamore post eum currat: atque ubi jam inciderit reti, canum iram, non eos attingendo, sed verbis mitigando compescat: et venatori clamore significato canis, vel captum esse, vel hac illacve transcurrisse, vel non ab se visum, vel ubi conspexerit.

Venator autem, neglecto levique vestitu amictus, iudensque calceatus, venatum exeat, manu clavam gestans; eumque retium custos sequatur. Ad venandum vero facili accedant, ne lepus, si forte alicubi sit in proximo, vocem audiens loco se moveat. Canibus ad silvam, seorsum singulis, ita religatis, ut facile solvi possint; retia et plagas majores, uti dictum, erigunt. Inde retium custos excubias agat; venator ipse canibus secum sumptis ad praedam in retia adducendam abeat. Votis hinc Apollini et Dianae, quae

τῇ Ἀρτέμιδι τῇ Ἀγροτέρᾳ μεταδιδόναι τῆς θήρας λῦσαι μίαν κύνα ἥτις ἂν ᾗ σφοδρώτερον ἵκνευεν, ἐὰν μὲν ᾗ χειμῶν, ἢ μὲν ἥλιος ἀνέγερναι ἐὰν δὲ θέρος, πρὸ ἡμέρας τὰς δὲ ἄλλας ὥρας μεταξὺ τούτων. (11) Ἐπειδὴν δὲ ἡ κύων λάβῃ τὸ ἵχνος ὁρῶν ἐκ τῶν ἐπιπλακνύμενων, παραλῦσαι καὶ ἐτέραν περιαινούμενον δὲ τοῦ ἵχνους διαλαπύοντα μὴ πολὺ καὶ τὰς ἄλλας ἀριεὶς κατὰ μίαν, καὶ ἐπεσθαι μὴ ἐγκαίμενον, ὁνομαστὶ ἐκάστην προαγορεύοντα, μὴ πολλὰ, ἵνα μὴ παροξύνονται πρὸ τοῦ κυνῶν. (12) Αἱ δ' ὑπὸ γκαρῆς καὶ μένους προῖχσιν ἐξήλλουσαι τὰ ἵχνη, ὡς πέφυκε, διπλᾶ, τριπλᾶ, προαγορεύμεναι παρὰ τὰ αὐτὰ, διὰ τῶν αὐτῶν ἐπιπλακνύμενα, περιφερῆ, ὁρῶν, χαμπύα, πυκνὰ, μανὰ, γνωρίμα, ἄγνωστα, ἐκυστάς παραθέουσαι, ταρῶ τὰς οὐράς διατείουσαι, καὶ ἐπιελύνουσαι τὰ ὄντα, καὶ ἀσπρίπτουσαι τοῖς ὄμμασιν. (13) Ἐπειδὴν δὲ περὶ τὸν λαγὼν ὦσι, δῆλον ποιήσουσι τοὺς κυνηγῆται τὴν ταῖς οὐράς τὰ σήματα ὅλα συνεπιχαυδαίνουσαι, πολυεμῶς ἐπιμερούμεναι, φιλονείκως παραθέουσαι, συντρέγουσαι φιλοπόνως, συνιστάμεναι ταρῶ, δισπτάμεναι, πάλιν ἐπιμερούμεναι τελευτῶσαι δὲ ἀριεὶς πρὸς τὴν εὐνὴν τοῦ λαγῶ καὶ ἐπιόρχαυδόνται ἐπὶ αὐτόν. (14) Ὁ δ' ἐξαίφνης ἀναίξας ἐφ' αὐτὸν ὕλαγον ποιῆται τῶν κυνῶν καὶ κλαγγὴν φεύγων. Ἐμυδρόντων δὲ αὐτῷ διοικνύμεν, ἰὼ κύνας, ἰὼ κύνας, σαρῶς γε ὦ κύνες, καλῶς γε ὦ κύνες. Καὶ κυνοδρομεῖν περιελίξαντα ὁμαπύρεται περὶ τὴν χεῖρα καὶ τὸ ῥόπαλον ἀναλαμβάνοντα κατὰ τὸν λαγῶ, καὶ μὴ ὑπαντᾶν ἄπορον γάρ. (15) Ὁ δὲ ὑποχωρῶν ταρῶ ἐκλείπειν τὴν οὐρὴν πάλιν περιβάλλει θῆεν εὐρίσκειται ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἀναβῶν δ' ἐκείνον μὲν, αὐτῷ παῖς, αὐτῷ παῖς, καὶ δὴ, καὶ δὴ ὁ δὲ ἐὰν τε ἐλθῶν ἢ ἐὰν τε μὴ ἀγνοῦτο. Καὶ ἐὰν μὲν ἐλθῶν ἢ ἐν τῷ πρώτῳ ὁρόμῳ, ἀνακαλεσάμενον τὰς κύνας ζητεῖν ἄλλον ἐὰν δὲ μὴ, κυνοδρομεῖν ὡς τάχιστα καὶ μὴ ἀριεὶς, ἀλλ' ἐκπερὶν φιλοπόνως. (16) Καὶ ἐὰν πάλιν ἀπαντῇσι διοκούσαι αὐτόν, ἀναβῶν, εὖ γε εὖ γε ὦ κύνες, ἐπεσθε ὦ κύνες ἐὰν δὲ πολὺ προελθῶνται ὥστε καὶ μὴ ὅς τ' ἢ κυνοδρομεῖν ἐπιγίγνεσθαι αὐταῖς, ἀλλὰ διηκαρτεῖν ἢ τῶν ὁρόμων, ἢ καὶ πλησίον που φοιτήσας ἢ ἐπιβώσας ἢ ἐχομένας τῶν ἵχνων μὴ δύνῃται ἰδεῖν, πυνθίανεσθαι παραθέοντα ἅμα ὅτῳ ἂν προσπελίσῃ ἀναβῶντα, ἢ κατείδας ὡς τὰς κύνας; (17) Ἐπειδὴν δὲ πύθηται ἤδη, ἐὰν μὲν ἐν τῷ ἵχνει ὦσι, προστάντα ἐγκαλέειν, τόνονμα μεταβάλλοντα ἐκάστης τῆς κυνῆς, ὅπου αὐτῇ ὅτῳ ἂν ᾗ τοὺς τόνους τῆς φωνῆς ποιοῦμενον, ὅς, βαρὺ, μικρὸν, μέγα πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις κλειούσιν, ἐὰν ὦσιν ἐν ὄρει καὶ μεταδρομαί, ἐπικαλέειν τότε, εὖ κύνας, εὖ ὦ κύνας. Ἐὰν δὲ μὴ πρὸς αὐτοῖς ὦσι τοῖς ἵχνει, ἀλλ' ὑπερβάλλωσι, καλεῖν αὐτὰς, οὐ πάλιν; οὐ πάλιν; ὦ κύνες. (18) Ἐπειδὴν δὲ προστῶσι τοῖς ἵχνει, περιάγειν αὐτὰς κύλους πολλοὺς καὶ πυκνοὺς ποιοῦμενον ὅπου δ' ἂν ᾗ αὐτοῖς ἀμικρὸν τὸ ἵχνος, σημείον θίσθαι στολῶν ἐαυτοῦ, καὶ ἀπὸ τούτου συνεῖναι μέχρις ἂν σαφῶς γνωρίσωσιν ἐγκαλέοντα καὶ θοοῦντα. (19) Αἱ δ' ἐπειδὴν λαμπρὰ ᾗ τὰ ἵχνη

feris praest, de impertiendis primitiis praedae nomenclatis, canem unam solvat, quae vestigandi peritissima sit, idque si tempus sit hibernum, ipso cum solis ortu; si aestas, aut diem; aliis anni temporibus, quodam inter haec tempore medio. Postquam canis ista rectum ferae vestigium ex variatis et implicitis eruerit, alteram quoque solvat. Dum vero vestigi finis ab his quaritur, interjecto tempore non magno, singulatim et alias dimittat, ipseque sequatur, non urgens tamen, et unamquamque nominatim adpellet; neque id saepius, quo ne ante tempus irritentur. Haec vero per gaudio et animi ardore procedunt, vestigia cujusmodi sunt, dupla, tripla, evolentes, hac illac protuentes secundum eadem, per eadem, variata, in orbem acta, recta, curva, densa, rara, nota, ignota; praetercurrentes se invicem, caudas celeribus quatientes, aures inclinantes, oculis coruscantes. Ubi vero prope leporem erunt, hoc ipsum venatori significabunt, una cum caudis corpora tota concutientes, belle o more irruentes, certatim procurrentes, celeriter concurrentes, cito se conjungentes, vicissim a se discedentes, ac rursus irruentes. Tandem ad leporis cubile pervenient, et in ipsum incurrent. Ille repente subsiliens, canum in se latratum et clamorem fugiendo convertet. Quem dum persequuntur, clametur simul, Io canes, Io canes! Recte o canes, belle o canes! Venator obvoluto manus quocumque circumdatur, clavaque sumpta, simul incitato cursu cum canibus feratur, et leporis quidem a tergo, non ut ei occurrat. Quoniam id difficultatem afferat. Lepus autem se subducens, et celeriter ex oculis evadens, rursus ea plerumque ad loca redit, quibus in locis inveniebatur. Exclamet autem venator, In eum puer, In eum puer! Puer heus, Puer heus! Ille vero significet, captus sit, necne. Quod si primo cursu captus fuerit, revocatis canibus alium quærat: si minus, quam celerissime potest, cum canibus currat, nec desistat, sed celeriter omnia pervadat. Quod si rursus persequentes leporem canes occurrerint, exclamet: Recte, recte o canes! Sequimini canes! Si canes eum longe anteverterint, ac jam citato cursu sequens ad eas pervenire nequeat, sed ab ipsorum vestigiis aberraverit, aut eas in propinquo alienubi vagantes, aut adlatiantes, aut vestigiis inhaerentes videre non possit: in transcurso, ad quemcumque propius venerit, exclamans interroget: Heus tu, vidistine canes? Ubi jam cognoverit, tum vero, si in vestigio fuerint, accedens hortetur, toties cujusque canis nomen vicissim effrens, quoties poterit, et vocis intentionem formet in sonum acutum, gravem, parvum, magnum. Praeter alias vero incitationes, si cursu lepores in monte petantur, sic etiam hortetur: Belle canes! belle o canes: Si in vestigiis non inhaerant, sed excesserint, tunc eas revocet in hunc modum: Retrorsum, retrorsum, o canes! Sed postquam vestigiis adstiterint, circumducat eas, orbis multos crebrosque faciens: et ubicumque obscura ipsis vestigia fuerint, signum sibi statuat ipsam furculam, et hinc oboes cogat, eas exhortando et blandiendo, donec manifesto vestigia cognoverint. Illae vero, simul ac clara erunt vestigia,

ἐπιβρίπτουσαι, παραπηδῶσαι, κοιωνούσαι, ὑπολαμ-
βάνουσαι, ἐνσημαινόμεναι, ὄρους τιθέμεναι ἑαυταῖς
γνωρίμους, ταχὺ μεταθεύσονται· ὅταν δὲ οὕτω διὰ τοῦ
ἔχρους πυκνῶς διέττωσι, μὴ κατέχοντα κυνοδρομεῖν,
ἵνα μὴ ὑπὸ φιλοτιμίας ὑπερβάλλωσι τὰ ἔχρη. (23)
Ἐπειδὴν δὲ περὶ τὸν λαγῶ ὥσι καὶ τοῦτο ἐπιδεικνύον-
ται σφῶς τῷ κυνηγῆτι, προσέχειν, ὅπως ἂν μὴ ὑπο-
κινῇ εἰς τὸ πρόσθεν περοβημένος τὰς κύνας· αἱ δὲ διαβ-
ριπτοῦσαι τὰς οὐράς καὶ ἑαυταῖς ἐμπίπτουσαι καὶ
πολλὰ ὑπερπηδῶσαι καὶ ἐπανακλαγγάνουσαι, ἐπαναί-
ρουσαι τὰς κεφαλὰς, εἰσβλέπουσαι εἰς τὸν κυνηγῆτην,
ἐπιγνωρίζουσαι ἀληθῆ εἶναι ἥδη ταῦτα, ὅφ' αὐτῶν
ἀναστήσουσι τὸν λαγῶ καὶ ἐπιθῶσι κεκλαγγυῖαι. (24)
Ἐὰν δὲ εἰς τὰς ἄρκους ἐμπίπτῃ ἡ ἔξω ἢ ἐντὸς παρενε-
χθῇ, καθ' ἓν ἕκαστον τούτων ὁ ἄρκυιὸς γεγωνεῖται
καὶ ἐὰν μὲν ἡ ἐαλωκῶς, ἕτερον ἐπιζητεῖν· ἐὰν δὲ μὴ,
μεταθεῖν χρώμενον τοῖς αὐτοῖς ἐγχελεύμασιν. (25)
Ἐπειδὴν δὲ μεταθέουσαι αἱ κύνες ἥδη ὑπόκοποι ὥσι
καὶ ἡ ὁμὴ ἥδη τῆς ἡμέρας, τότε δεῖ τὸν κυνηγῆτην τὸν
λαγῶ ἀπειρηκότα ζητεῖν, μὴ παραλείποντα μηδὲν ὧν
ἡ γῆ ἀνίστην ἢ ἔχει ἐφ' ἑαυτῆς, τὰς ἀναστροφὰς ποιού-
μενον πυκνὰς, ὅπως ἂν μὴ παραλειπθῇ· κατακλίνεται
γὰρ ἐν μικρῷ τὸ θηρίον καὶ οὐκ ἀνίσταται ὑπὸ κόπου
καὶ φόβου, τὰς κύνας ἐπαγόμενον, ἐγχελεύοντα, παρα-
μυθούμενον τὴν φιλόφρωντα πολλὰ, τὴν αὐθάδη ὀλίγα,
τὴν μέσην μέτρια, ὥς ἂν ἡ ἀποκτείνῃ αὐτὸν κατὰ πό-
δας ἢ εἰς τὰς ἄρκους ἐμβάλλῃ. (26) Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνε-
λόντα τὰς ἄρκους καὶ τὰ δίκτυα ἀνατρίψαντα τὰς κύνας
ἀπέναι ἐκ τοῦ κυνηγεσίου, ἐπιμείναντα, ἐὰν ἡ θορινὴ
μεσημερία, ὅπως ἂν τῶν κυνῶν οἱ πόδες μὴ καίωνται
ἐν τῇ πορείᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ.

Σκυλακεύειν δὲ αὐτὰς ἐπανίστα τῶν πόνων τοῦ χει-
μῶνος, ἵνα ἔχουσαι τὴν ἡσυχίαν πρὸς τὸ ἔαρ ἐπάγων-
ται φύσει γενναίαν· ἡ γὰρ ὥρα πρὸς τὰς αὐξήσεις τῶν
κυνῶν κρατίστη αὕτη εἰσὶ δὲ τετταρεςκαίδεκα ἡμέραι
ἐν αἷς ἡ ἀνάγκη αὕτη ἔχει. (2) Ἀγνὴ δὲ καταπαυμέ-
νας, ἵνα θῶττον ἐγκύμονες γίγνωνται, πρὸς κύνας ἀγα-
θούς· ἐπειδὴν δὲ ὥσιν ἐπίφοροι, μὴ ἐξάγειν ἐπὶ κυνηγέ-
σιον ἐνδελεγῶς, ἀλλὰ διαλείπειν, ἵνα μὴ φιλοπονίᾳ δια-
σθέρωσι. (3) Κύουσιν ἐξήκονθ' ἡμέρας. Ἐπειδὴν
δὲ γέννηται τὰ σκυλάκια, ὑπὸ τῇ τεκούσῃ ἔαν καὶ μὴ
ὑποβάλλειν ὅφ' ἑτέραν κύνα· αἱ γὰρ θεραπεύει αἱ ἀλλό-
τριαι οὐκ εἰσὶν αὐτίμοι· τὸ δὲ τῶν μητέρων καὶ τὸ γάλα
ἀγαθὸν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ αἱ περιβολαὶ φίλαι. (4)
Ἐπειδὴν δὲ ἥδη πλανᾶται τὰ σκυλάκια, διδόναι γάλα
μέχρι ἐνιαυτοῦ καὶ οἷς μέλλει τὸν ἅπαντα χρόνον βιώ-
σεσθαι, ἄλλο δὲ μηδὲν· αἱ γὰρ βαρεῖαι πλησμοναὶ τῶν
σκυλακίων διαστρέφουσι τὰ σκέλη, τοῖς σώμασι νόσους
ἐμποιοῦσι, καὶ τὰ ἐντὸς ἀδίκῃ γίγνεται. (5) Τὰ δ' ὀνό-
ματα αὐταῖς τίθεσθαι βραχέα, ἵνα εὐανάκλητα ᾖ. Εἴ-

semet in ea conjicientes, adsilientes, consociantes, suspi-
cantes, notantes, fines sibi notos statuentes, cito leporem
cursu insequentur. Sed dum illæ sic per ipsum vestigium
frequenter huc illuc prosiliunt, venator ne instet, neu currat
cum canibus; ne contentione quadam vestigia prætereant.
At quum juxta leporem erunt, idque venatori clare osten-
dent; observet ne metu canum loco se movens, antierius
proruat. Illæ vero caudas hinc inde jactantes, in se ipsas
ruentes, saltu se multo præcipientes ultra alias, adlatrantes,
capita erigentes, venatorem inspectantes; hæc vera jam esse
vestigia agnoscentes, per se ipsas leporem excitabunt, et
cum latratu invadent. Quod si lepus in retia inciderit, aut
exterius, aut interius evaserit, ad unumquodque horum
custos retium clamorem tollat: et, si captus fuerit, alius
inquiratur; sin minus, iisdem ut ante concitationibus uten-
do, persequendus erit. Sed ubi jam serum diei fuerit, ca-
nibus propemodum insequendo defatigatis; tum vero leporem
venator et ipsum cursu defessum inquirat, nihil eorum re-
linquens inexcussum, quæ terra producit, aut supra se
continet; sed crebro se huc illuc convertat, ne prætereatur
(procumbit enim paullo in loco lepus, nec surgit præ lassitu-
dine ac metu), et secum ducat in eum canes, incitans et
verbis animos addens, si qua hominis est studiosa, pluri-
bus; si contumax, paucis; si has inter media, mediocriter;
donec leporem vel e vestigio persequens interfecerit, vel in
retia compulerit. Post hæc autem plagis retibusque sub-
latis, canes postquam fricaverit, a venatione discedat;
alicubi subsistens, si meridies æstivus sit, ne canum in iti-
nere pedes urantur.

CAPUT VII.

Hieme sublevatas laboribus, ad sæturam admittat, ut
quietem noctis, verno tempore sobolem generosam addant.
Nam hoc anni tempus ad canum incrementa maxime convenit.
Sunt autem dies quatuordecim, quibus hac necessitate ur-
gentur. Ad egregios vero canes, quando is ardor paulum
remisit, eas admittat, ut celerius concipiant. Ubi jam
uterum gestant, assidue venatum eas non educat, sed
aliquo interposito spatio; ne per cursum sibi perniciem
adferant. Uterum gestant diebus sexaginta. Catulos,
quum nati fuerint, sub ea relinquat, quæ partum edidit;
nec alteri cani subjiciat. Nam alienæ curationes ad incre-
menta parum conferunt. Matrum vero et lac, et halitus
bonus est, et complexus grati. Quum jam oberrant catuli,
lac eis ad annum usque præbeatur, cum illis escis, quibus
omnem ætatem victitaturi sunt, ac præterea nihil. Graves
enim repletiones catulorum crura distorquent, morbos cor-
poribus ingenerant, interiora minus proba reddunt. Bre-
via vero nomina eis indantur, ut evocari facile possint. Et

ναι δὲ γὰρ τοιαύδε, Ψυχῇ, Θυμῷ, Πόρπαξ, Στύραξ, Λόγγα, Λόγρος, Φρουρά, Φύλαξ, Τάξις, Ξίρων, Φόναξ, Φλέγων, Ἀλκή, Τεύρων, Ὑλεὺς, Μήδας, Πόρθων, Σπέρχων, Ὀργή, Βρέμων, Ὑβρίς, Θάλλων, Ῥώμη, Ἀνθεὺς, Ἡβᾶ, Γηθεὺς, Χαρὰ, Λεύσων, Αὐθῆ, Πολὺς, Βία, Στίχων, Σπουδῆ, Βούας, Οἰνάς, Στερόρος, Κραυγῇ, Καίνων, Τύρβας, Σθένων, Αἰθήρ, Ἀκτίς, Αἰγμή, Νόκς, Γνώμη, Στίβων, Ὀρμή. (6) Ἄγειν δὲ τὰς σκύλακας ἐπὶ τὸ κυνηγέσιον, τὰς μὲν θηλείας ὀκταμήνους, τοὺς δὲ ἄρρενας δεκαμήνους· πρὸς δὲ τὰ ἔργη τὰ εὐναία μὴ λύειν, ἀλλ' ἔχοντα ὑψημένους μακροῖς ἱμασίν ἀκολουθεῖν ταῖς κυσίν ἰγνευσούσαις, ἐὼντα αὐτὰς διατρέχειν τὰ ἔργη. (7) Καὶ ἐπειδὴν ὁ λαγὼς εὐρίσκειται, ἐὰν μὲν κατὰ ὥσιν πρὸς τὸν δρόμον τὰ εἰδη, μὴ ἀνέιναι εὐθὺς· ἐπειδὴν δὲ προλάβῃ ὁ λαγὼς τῷ δρόμῳ ὥστε μὴ ἐρροῦν ἐπὶ αὐτόν, τὰς σκύλακας ἰέναι. (8) Ἐὰν γὰρ ὑμῶν καλὰς τὰ εἶδη οὕτως καὶ εὐρύρους πρὸς τὸν δρόμον ἐπιλύῃ, ὁρῶσαι τὸν λαγὼν ἐντεινόμεναι ῥήγνυνται, οὐπω ἔχουσαι συνεστῶτα τὰ σώματα διακυλάττειν οὐδὲν τοῦτο τὸν κυνηγέτην. (9) Ἐὰν δὲ αἰσχροῖς ὥσιν πρὸς τὸν δρόμον, οὐδὲν κολύει ἰέναι· εὐθὺς γὰρ δὴ ἀνέλπιστοι οὕσαι τοῦ εἰλεῖν οὐ πείσονται τοῦτο. Τὰ δὲ δρομαῖα τῶν ἔργων ἕως ἂν ἔλωσι, μεταθεῖν ἔαν ἀλισκομένους δὲ τοῦ λαγῶ διδόναι αὐταῖς ἀναρρήγνυναι. (10) Ἐπειδὴν δὲ μηκέτι θῆλωσι προσμένειν ταῖς ἄρκουσιν, ἀλλ' ἀποσκαδανύονται, ἀναλαμβάνειν, ἕως ἂν ἐθισθῶσιν εὐρίσκειν προσθεύουσαι τὸν λαγὼν, μὴ οὐκ ἐν κόσμῳ αἰεὶ τοῦτον ζητοῦσαι, τελευτῶσαι γίγνωνται ἔακνουσι, πονηρὸν μάθημα. (11) Πρὸς δὲ ταῖς ἄρκουσιν διδόναι τὰ σιτία αὐταῖς, ἕως ἂν νέαι ᾖσιν, ὅταν ἀναίρωνται, ἔν' ἔαν πλανηθῶσιν ἐν τῷ κυνηγέσιῳ δι' ἀπειρίαν, πρὸς τοῦτο ἀπανιδεῖναι σώζονται. Ἀφελήσονται δὲ τοῦτο ὅταν ἤδη τῷ θηρίῳ ἔγωσι πολυμίως, ἐπιμύλειαν δὲ ποιήσονται τοῦτο μάλλον ἢ ἐκείνου προστίξιν. (12) Χρὴ δὲ καὶ ὥς τὰ πολλὰ διδόναι τὰ ἐπιτήδεια ταῖς κυσίν αὐτόν ὅταν μὲν γὰρ ἐνδεεῖς ᾖσιν, τοῦτο τὸν αἵτιον οὐκ ἴσασιν, ὅταν δὲ ἐπιθυμοῦσαι λάβωσι, τὸν διδόντα στέργουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

Ἰγνεύεσθαι δὲ τοὺς λαγὼς ὅταν νύφῃ ὁ θεὸς ὥστε ἡμενίσθαι τὴν γῆν· εἰ δ' ἐνέσται μελάγχρμα, δυσζήτητος ἔσται. Ἔστι δὲ, ὅταν μὲν ἐπινύφῃ καὶ ἡ βόρειος, τὰ ἔργη ἔξω πολλὸν χρόνον ὄλῃ· οὐ γὰρ ταχὺ συντήκεται· ἐὰν δὲ νότιός τε ἡ καὶ ἥλιος ἐπιλάμπῃ, ὀλίγον χρόνον· ταχὺ γὰρ διαχέεται· ὅταν δὲ ἐπινύφῃ συνεχῶς, οὐδὲν δεῖ ἐπικαλύπτει γὰρ οὐδὲ ἂν πνεῦμα ἢ μέγα συμφορῶν γὰρ τὴν γῆν ἀρᾷξει. (2) Κύνες μὲν οὐδὲν δεῖ ἔχοντα ἔξιναι ἐπὶ τὴν θῆραν ταύτην· ἢ γὰρ γῶν καίε τῶν κυνῶν τὰς ῥίνας, τοὺς πόδας, τὴν ὀσμήν τοῦ λαγῶ ἀρᾷξει διὰ τὸ ὑπέρπαρτος λαθόντα δὲ τὰ δίκτυα μετ' ἄλλου ἐλθόντα πρὸς τὰ ἄρη παρίεναι

esse hujusmodi debent: Psyche, Thymus, Porpax, Styra, Lonche, Lochos, Phrura, Phylax, Taxis, Xiron, Phonax, Phlegon, Alce, Teuchon, Hyleus, Moslas, Sthon, Sperchon, Orge, Bremon, Hybris, Thallon, Ribon, Antheus, Hebe, Gelheus, Chara, Leuson, Augon, Eubia, Stichon, Spude, Bryas, Enas, Sterrhos, Canon, Tyrbas, Sthenon, Aether, Actis, Aechme, Gnome, Stibon, Horme. Ad venationem vero cati educat, feminas mensium octo; mares, decem. Ad vestibulum eos non solvat, sed adstrictos tenens longis hinc canes vestigantes subsequatur, et catulos per se sibi vestigiis currere. Ubi jam lepus reperitur, si quidem eorum species ad cursum egregie comparata sit, non statim eos dimittat: sed ubi cursu lepus aliquod spatium adpaverit, ut jam non amplius eum intueatur, ibi tota canum laxandi erunt. Nam si specie praeditos egregia, et ad eas animosos cominus solvat; intuentes hi leporem, praetentione rumpunt, quum necdum habeant corpora subcompacta. Quapropter hoc venatori cavendum. Si ad cursum parum sint idoneae, nihil impedit quominus dimittant. Non enim malum hoc illis accidit, quum ab eis parum spei sit, futurum, ut leporem capiant. Vestibulum vero, quae cursu lepus impressit, catulos insequi sinat, donec eum invenerint. Ubi lepus ab eis capitur, disceptatum iisdem tradat. Quum ad retia manere nolent, sepalantes hinc inde disperguntur; revocet eos, donec ad retia invenerint leporem adsuescant: ne semper eum absque ordine quarentes, tandem temere vagandi consuetudinem sumant: quae est pessima. Itaque dum juvenes sumunt, escas eis obijciat ad retia, quando ea tollantur: ut si propter imperitiam in venatu aberraverint, ad escas redeuntes imitantur. Hoc vero non amplius eis accidit quum inest eis feram animis, sed hanc magis adpetent, quam escas. Plerumque vero canibus ipse venator cibos obijciat. Nam quum eis indigent, quis in causa sit, ignorant: et quando avidè cibum adpetentes, accipiunt; diligunt eum qui offert.

CAPUT VIII.

Lepores investigandi sunt, quum nix ita ceciderit, ut brum operiat. Quippe si nivi loca quaedam nigricantia sint interjecta, difficilis erit investigatu lepus. Quum nivalis et flante borea, vestigia diu manifesta exstant; non enim cito liquescunt: sin et auster spiret, ac solis splendor accedat, paucillum durant, cito diffluentia. Quum vero nix continuo cadit, vestigatione nulla utendum; nix enim vestigia tegit: nec, quum magni ventorum flatus sunt; quippe nivem congerens ventus, vestigia delet. Quapropter ad hujusmodi venationem cum canibus exeundum non est, quandoquidem nix et canum nares adurit, et pedes, et leporis odorem gelu nimio cogit evanescere: sed sumptis rebus venator, alio sibi adjuncto, cultis a locis ad montes

ἀπὸ τῶν ἔργων, καὶ ἐπειδὴν λάβῃ τὰ ἵχνη, πορεύεσθαι κατὰ ταῦτα. (3) Ἐὰν δὲ ἐπὶ πηλαγμένα ᾖ, ἐκ τῶν αὐτῶν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἵκοντα κύκλους ποιοῦμενον ἐκπεριέναι τὰ τοιαῦτα ζητοῦντα ὅποι ἔξεισι. Πολλὰ δὲ πλανᾶται ὁ λαγὺς ἀπορούμενος ὅπου κατακλιθῇ, ἅμα δὲ καὶ εἴθισται τεχνάζειν τῇ βαδίσει διὰ τὸ διώκεσθαι αἰεὶ ἀπὸ τῶν τοιούτων. (4) Ἐπειδὴν δὲ φανῇ τὸ ἵχνος, προΐεναι εἰς τὸ πρόσθεν. Ἄξει δὲ ἡ πρὸς σύσκιον τόπον ἢ πρὸς ἀπόκρημνον· τὰ γὰρ πνεύματα ὑπερφορεῖ τὴν χιόνα ὑπὲρ τῶν τοιούτων. Παραλείπεται οὖν εὐνάσιμα πολλά· ζητεῖ δὲ τοῦτο. (5) Ἐπειδὴν δὲ τὰ ἵχνη πρὸς τοιαῦτα φέρῃ, μὴ προσίεναι ἐγγύς, ἵνα μὴ ὑποκινή, ἀλλὰ κύκλῳ ἐκπεριέναι· ἐλπίς γὰρ αὐτοῦ εἶναι. Δῆλον δ' ἔσται· τὰ γὰρ ἵχνη ἀπὸ τῶν τοιούτων οὐδαμοῦ περάσει. (6) Ἐπειδὴν δὲ ἡ σαφὲς ὅτι αὐτοῦ ἐστιν, εἴαν μιν γάρ· ἕτερον δὲ ζητεῖν πρὶν τὰ ἵχνη ἄδῳλα γενέσθαι, τῆς ὥρας ἐνθυμούμενον, ὅπως ἂν καὶ ἑτέρους εὐρίσκη, ἔσται ἡ λειπομένη ἱκανὴ περιστήσασθαι. (7) Ἰκόντος δὲ τούτου περιτείνειν αὐτῶν ἐκάστην τὰ δίκτυα τὸν αὐτὸν τρόπον ὅν περ ἐν τοῖς μελαγχίμοις, περιλαμβάνοντα ἐντὸς πρὸς ὅτῳ ἂν ᾖ, καὶ ἐπειδὴν ἐστηκότα ᾖ, προσελθόντα κινεῖν. (8) Ἐὰν δὲ ἐκκυλισθῇ ἐκ τῶν δικτύων, μεταθεῖν κατὰ τὰ ἵχνη· ὁ δὲ ἀρίζεται πρὸς ἕτερα τοιαῦτα χωρία, ἐὰν μὴ ἄρα ἐν αὐτῇ τῇ χιόνι πίση ἑαυτόν. Σχεψάμενον οὖν δεῖ ὅπου ἂν ᾖ περιίστασθαι. Ἐὰν δὲ μὴ ὑπομένη, μεταθεῖν· ἀλώσεται γὰρ καὶ ἄνευ τῶν δικτύων· ταχὺ γὰρ ἀπαγορεύει διὰ τὸ βάθος τῆς χιόνος καὶ διὰ τὸ κάτωθεν τῶν ποδῶν λασίων ὄντων προσέχεσθαι αὐτῶν ὄγκον πολύν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἐπὶ δὲ τοὺς νεβροὺς καὶ τὰς ἐλάφους κύνας εἶναι Ἰνδικὰς· εἰσὶ γὰρ ἰσχυραὶ, μεγάλαι, ποδώκειες, οὐκ ἄβρυχοι· ἔχουσαι δὲ ταῦτα ἱκαναὶ γίγνονται πονεῖν. Τοὺς μὲν οὖν νεογνοὺς τῶν νεβρῶν τοῦ ἵκρος θηρᾶν ταύτην γὰρ τὴν ὥραν γίγνονται. (2) Κατασκέψασθαι δὲ πρότερον προσελθόντα εἰς τὰς ὀργάδας, οὗ εἰσιν ἐλαφοὶ πλείεσται· ὅπου δ' ἂν ὦσιν, ἔχοντα τὸν κυναγωγὸν τὰς κύνας καὶ ἀκόντια πρὸς ἡμέρας ἐλθόντα εἰς τὸν τόπον τοῦτον τοὺς μὲν κύνας ὀφθαλμοῖς ἀποθεῖν ἐκ τῆς ὕλης, ὅπως μὴ, ἂν ἴδωσι τὰς ἐλάφους, ὑλακτῶσιν, αὐτὸν δὲ σκοποῦραίσθαι. (3) Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ ὄφεται ἀγούσας τοὺς νεβροὺς πρὸς τὸν τόπον οὗ ἂν μέλλῃ ἐκάστη τὸν ἑαυτῆς εὐνάσειν. Κατακλίναςαι δὲ καὶ γὰλᾳ δοῦσαι καὶ διασκεψάμεναι μὴ δρῶνται ὑπὸ τινος, φυλάσσει τὸν ἑαυτῆς ἐκάστη ἀπελθούσα εἰς τὸ ἀντιπέρα. (4) Ἰδόντα δὲ ταῦτα τὰς μὲν κύνας λῦσαι, αὐτὸν δὲ λαθόντα ἀκόντια προΐεναι ἐπὶ τὸν νεβρὸν τὸν πρῶτον, ὅπου εἶδεν εὐνασθέντα, τῶν τόπων ἐνθυμούμενον, ὅπως μὴ διαμαρτήσεται· πολὺ γὰρ ἀλλοιούνται τῇ ὄφει ἐγγύς προσίόντι ἢ οἷοι πόρρωθεν ἰδοῦσαν εἶναι. (5) Ἐπειδὴν δὲ ἴδῃ αὐτόν, προσίεναι ἐγγύς. Ὅ δ' ἔξει ἀτρέμα πείσας ὡς ἐπὶ γῆν, καὶ ἑάσει ἀνελίσθαι,

ΚΕΝΟΜΗΝ.

transeat, et quum vestigia deprehenderit, secundum ea progrediatur. Si variata et in se perplexa sint, ex iisdem eodem rediens, multis ambagibus talia vestigia circumeat et quaerat, quo exeant. Non parum vero lepus oberrat, dubius ubi procumbat. Simul in ipso incessu, quodam uti adsuevit artificio, quod hinc peti persequendo soleat. Ubi vestigium adparuerit, antrorsum progrediatur. Deducetur autem ad locum vel opacum, vel abruptum; quod venti nivem trans ejusmodi loca ferant. Itaque leporinis cubilibus illic idonea loca multa relinquuntur, quae quidem lepus ipse quaeritat. Quum vero vestigia venatorem ad hujusmodi loca ducent, non accedat propius, ne lepus se loco moveat; sed per ambages circumeat. Nam spes est, illic esse leporem: statimque patebit hoc, quum inde vestigia nullum in alium se locum ulterius porrigent. Ubi constiterit, leporem illic esse; relinquat eum ibidem: manebit enim; et alium quaerat, antequam evanescent vestigia, temporis apud animum rationem habens, ut, si alios quoque reperiat, reliquum diei leporibus indagine cingendis sufficiat. Ubi ita acciderit, plagas singulis obtendat eodem modo, quo in locis nigricantibus; ita quidem, ut ubicumque fuerit, includatur. Plagis autem jam erectis, accedens leporem excitet. Quod si fuerit elapsus e plagis, per vestigia sequatur: quoniam ad alia lepus ejusmodi loca perveniet, nisi forte in ipsam nivem se depresserit. Itaque venator, ubi consideravit, quo loco sit, plagis eum cinget. Si non subsistat, cursu insequetur: nam sine plagis etiam capiatur. Quippe celeriter animum despouet, tum ob nivis altitudinem, tum etiam propterea quod quum inferius ei pedes hirsuti sint, magna nivis moles eis adhæreat.

CAPUT IX.

Hinnulis cervisque venandis Indicæ canes adhibendæ sunt. Nam eæ robustæ, magnæ, veloces sunt, nec pusillanimes: et quum tales sint, venationi sufficiunt. Ac teneræ quidem ætatis hinnulis verno tempore venetur: tunc enim nascuntur. Sed primum herbida loca silvis propinqua ingressus, in quibus cervæ plurimæ sunt, omnia contempletur; et ad eum locum, in quo fuerint, canum magister cum canibus et jaculis ante lucem veniens, canes procul ab illo loco religet ad arbores; ne, si cervas viderint, latratus emittant: ipse de specula prospiciat. Videbit autem simul atque illuxerit, cervas illuc ducentes hinnulos, ubi suum quælibet in cubili est collocatura. Postquam eos hic reclinarunt humi, et lactarunt, et hinc inde considerarunt, ne conspiciantur a quoquam: ita deinde in locum discedentes adversum suos singula custodiunt. Hæc ubi viderit, canes solvat: ipse sumptis jaculis, ad primum hinnulum progreditur, ad animum revocans, ubi locorum in cubili reclinatum conspexerit, ne forte aberret. Nam pleraque loca videntur ad spectui propius accedentis alia quam eidem ipsi de longinquo apparuerant. Quum autem hunc viderit, accedat propius. Ille immotus manebit, humidus versus se deprimens, et se tolli sinet, nisi sit imbre madidus, et valde clā

ἐάν μὴ ἐρυσμένος ᾖ, βρῶν μέγα. Τούτου δὲ γενομένου οὐ μὲνει ταχὺ γὰρ τὸ βρῶν ὁ ἔχει ἐν ἑαυτῷ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ συνιστάμενον ποιεῖ ἀποχωρεῖν αὐτόν. 6. Ἀλώσεται δὲ ὑπὸ τῶν κυνῶν σὺν πῶν διωκόμενος λαθόντα δὲ δοῦναι τῷ ἀκυρωθῶν ὃ δὲ βοήσεται ἢ δ' ἔλαφος τὰ μὲν ἰδόντα, τὰ δ' ἀκούσαντα, ἐπιδραμεῖται τῷ ἔχοντι αὐτόν ζητοῦσα ἀφελέσθαι. 7. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ καιρῷ ἐγκαλεῖναι ταῖς κυσὶ καὶ γρηθῆναι τοῖς ἀκοντίοις. Κρατήσαντα δὲ τούτου πορεύεσθαι καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους, καὶ τῷ αὐτῷ εἰλεῖ πρὸς αὐτοὺς γρηθῆναι τῆς θήρας. 8. Καὶ οἱ μὲν νέοι τῶν νεώτερον οὗτοι ἀλίσκονται οἱ δὲ ἤδη μεγάλοι γαλεῶνι νέμονται γὰρ μετὰ τῶν ματέρων καὶ ἑτέρων ἑλάφων καὶ ἀποχωροῦσιν, ὅταν διώκονται, ἐν μέσσις, ὅτε δὲ πρόσθεν, ἐν δὲ τῷ ὀπίσθεν ὀλιγάκις. 9. Αἱ δ' ἑλαφοὶ τὰς κύνας ὑπὲρ αὐτῶν ἀκοννόμεναι καταπατοῦσιν ὥστε οὐκ εὐάλωτοί εἰσιν, ἐν μὴ προσωρίζας τις εὐθὺς διασκέδασθαι αὐτὰς ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε μονοθήναί τινα αὐτῶν. 10. Βιασθεῖσαι δὲ τούτου, τὸν μὲν πρῶτον δρόμον αἱ κύνεις ἀπολείπονται ἢ τε γὰρ ἀπουσία τῶν ἑλάφων ποιεῖ αὐτὸν περιόρβον, τὸ τε τὰς οὐδενὶ ἐοικός ἐστι τῶν τετρακύτων νεώτερον δευτέρῳ δὲ καὶ τρίτῳ δρόμῳ ταχὺ ἀλίσκονται τὰ γὰρ σώματα αὐτῶν διὰ τὸ εἶναι νεώτερά εἶναι τῷ πῶν ὃ δύνανται ἀντέχειν. 11. Ἰστανται δὲ καὶ ποδοσπράχαι ταῖς ἑλάφοις ἐν τοῖς ὄρεσι, περὶ τοὺς λευκῶνας καὶ τὰ βέβηκα καὶ τὰς νάπας ἐν ταῖς διόδοις καὶ τοῖς ἔργοις πρὸς ὅτι ἂν προσίη. 12. Νηὶ δὲ εἶναι τὰς ποδοσπράχας συνάκας πεπλεγμένους, μὴ περιφλοῦς, ἵνα μὴ σήπυνται, τὰς δὲ σπράχας εὐκόλως ἐχρούσας, καὶ τοὺς ἥλους ἐναλίσσιν σιδηροῦς τε καὶ ξυλίνους ἐγκαταπεπλεγμένους ἐν τῷ πλοκάμῳ μαζῶς δὲ τοὺς σιδηροῦς, ὅπως ἂν οἱ μὲν ξύλωνι ὑπείκωσι τῷ ποδί, οἱ δὲ πιεῶσι. 13. Τὸν δὲ βρόχον τῆς σειρίδος τὸν ἐπὶ τὴν σπράγγην ἐπιτεθαρμένον πεπλεγμένον σπάρτου καὶ αὐτὴν τὴν σειρίδα ἐστὶ γὰρ ἀνεπιτότατον τούτο. Ὁ δὲ βρόχος αὐτὸς ἐστὼ σπάρτος καὶ ἡ σειρὶς τὸ δὲ ξύλον τὸ ἐκασπόμενον ἐστὼ μὲν ὄρους ἢ πρίνου, μέγεθος τρισπίχμον, περιφλοῦν, πύχτος παλαιστῆς. 14. Ἰστανται δὲ τὰς ποδοσπράχας διελόντα τῆς γῆς βρόχος πενταπάλαιστον, περιφέρει δὲ τούτο, καὶ ἀνοθεὶν ἵπον ταῖς σπράγγαις τῶν ποδοσπράχων, εἰς δὲ τὸ κάτω ὀρειθόμενον στενωτέρῃ διελεῖν δὲ καὶ τῇ σειρίδι καὶ τῷ ξύλῳ τῆς γῆς ὅσον ἔχσθαι ἀμφοῖν. 15. Πονήσαντα δὲ ταῦτα ἐπὶ μὲν τὸ βρόχος τὴν ποδοσπράγγην ἐπιθέσθαι κατωτέρῳ ἰσοπέδῳ, περὶ δὲ τὴν σπράγγην τὸν βρόχον τῆς σειρίδος καὶ αὐτὴν καὶ τὸ ξύλον καθέναι εἰς τὴν γῶραν τὴν ἑκατέρῃ τῇ σπράγγῃ ἐπιθεῖναι δοκίμας ἀτρακτυλίδος μὴ ὑπερτείνουσας εἰς τὸ ἔξω, ἐπὶ δὲ τούτων πέταλα λεπτὰ ὧν ἂν ἡ ὥρα ᾖ. 16. Μετὰ δὲ τούτῳ τῆς γῆς ἐπιθελεῖν ἐπὶ αὐτὰ πρῶτον μὲν τὴν ἐπιπύλιν ἐξαιρεθεῖσαν ἐκ τῶν θορυμμάτων, ἀνοθεῖν δὲ [ταῦτα] γῆς σπράγγας τῆς ἀποθεῖν, ἵνα ἡ τῇ ἐλάφῳ ὅτι μάλιστα ἀδελφὸς ἢ στάται τὴν δὲ περιόρβαν τῆς γῆς ἀποτρέψιν πόρῳ ἀπὸ τῆς ποδοσπράγγης ἐν γὰρ ὁσπράννηται νοσσοὶ καννημένης, δυσωπεῖται ταχὺ δὲ ποιεῖ τούτο. 17. Ἐπι-

met. Id enim si fiat, non manebit. Nam humor ille, quem intra se continet, præ frigore concresecens, celeriter ut inde se proripiat, efficit. Capietur autem a canibus alacriter insequentibus. Captum custodi retium tradat. Tolle illa clamorem, et cerva partim conspectis his, partim auditis, cur u tenentem invadet, et eripiendi viam quaeret. Interea vero canes incitet venator, et jaculis utatur. Hunc ubi retulerit in potestatem, ad alios tendat; in quos eodem tempore venationis utetur. Et juvenes quidem huiusmodi hoc modo capiuntur: et vero jam grandiusculi, difficilior. Quipe cum matribus aliisque cervis pascuntur, et in eos medios recipiunt, quoties ab insequentibus cursu petuntur: interdum ante illos procurrunt, a tergo rarius esse solent. Cervæ autem, hos protegendi studio, canes proterunt et proculcant. Itaque capti difficiles sunt, nisi quis statim irruat, et feras a se invicem ita dissipaverit, ut solus huiusmodi aliquis desertus maneat. Quum autem hoc agere coacta sunt, canes a tergo cursu primo relinquuntur. Nam et valde formidolosum reddit absentia cervarum, et huiusmodi ad actatis celeritas alia nulla cum celeritate comparari potest. Secundo autem tertiove cursu cito capiuntur. Quippe corpora illorum, quum adhuc recentia sint ac tenera, cursus laborem sustinere nequeunt. Solent etiam collocari pedicæ cervis in montibus, circa prata, rivos, saltus ac valles, ad viarum aditus atque transitus, in agris, quocumque adierint. Pedicæ autem oportet e taxo contextas esse, delibratas, ne putrescant; et habere coronas plane orbiculares, clavibus alternatim ferreis atque ligneis in textura defixis adin-nexis: inter quos majores sint ferrei, ut pedi cedant lignei, et eundem ferrei premant. Laqueus autem funiculi coronæ imponendi, cum ipso funiculo, nexus e sparto sit: quippe putredini hoc minime obnoxium est. Ipse laqueus et funiculus firmi sint. Lignum, quod funiculo adligabitur, quercum, aut ilicium esto; longitudine trium spithamarum, crassitudine unius palmi, corticemque suum adhuc habeat. Pedicæ vero collocet aperta scrobe ad quinque palmos in orbem, superne coronis pedicarum æqualem, inferius subinde angustioiorem; similiter funiculo et ligno scrobis in-aperiat, quanta demittendo utrique conveniat. Hac ubi t-ecerit, in fundum scrobis inferius pedicam æquabili situ imponat; laqueum vero funiculi circumponat coronæ. Et quum funiculum atque lignum suo utrumque loco demiserit, atractylidis carthami lanati virgulas imponat coronæ, non tendentes extrinsecus, et super eas folia minuta spargat, quæ tunc anni tempus habebit. Postea vero terra eis superin-jiciatur primum e superficie scrobium agesta, et super eam solida terra procul inde sumpta, ut cervæ quam maxime occultus sit locus: quodque terræ supererit e scrobibus, procul a pedicâ deportetur. Etenim si mota recenter humi odorem cervæ perceperit, quod facere statim solet, hasi-

σκοπεῖν δὲ ἔχοντα τὰς κύνας τὰς μὲν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐστῶσας, μάλιστα μὲν ὕθην, χρὴ δὲ καὶ τῆς ἄλλης ἡμέρας, ἐν δὲ τοῖς ἔργοις πρωί. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὄρεσιν οὐ μόνον τῆς νυκτὸς ἀλίσκονται ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν διὰ τὴν ἐρημίαν· ἐν δὲ τοῖς ἔργοις τῆς νυκτὸς διὰ τὸ μεθ' ἡμέραν περιφοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους. (18) Ἐπειδὴ δὲ εὖρη ἀνεστραμμένην τὴν ποδοστράβην, μεταθεῖν ἐπιλύσαντα τὰς κύνας καὶ ἐπικελεύσαντα κατὰ τὸν ὄλκον τοῦ ξύλου, σκοπούμενον δπου ἂν φέρηται. Ἔσται δὲ οὐκ ἄδηλον ἐπὶ τὸ πολὺ· οἱ τε γὰρ λίθοι ἔσονται κεινῆμένοι τὰ τ' ἐπισύματα τοῦ ξύλου καταρανῇ ἐν τοῖς ἔργοις· ἐὰν δὲ τραχέας τόπους διαπερᾷ, αἱ πέτραι ἔξουσι τὸν φλοιὸν τοῦ ξύλου ἀρηρασμένον, καὶ κατὰ τοῦτο βράχους αἱ μεταδρομαὶ ἔσονται. (19) Ἐὰν μὲν οὖν τοῦ προσθίου ποδὸς ἄλῳ, ταχὺ ληφθήσεται· ἐν γὰρ τῷ δρόμῳ πᾶν τὸ σῶμα τύπτει καὶ τὸ πρόσωπον· ἐὰν δὲ τοῦ ὀπισθεν, ἐρελκόμενον τὸ ξύλον ἐμποδὼν ὄλω ἔσται τοῦ σώματος· ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς διχράς τῆς ὕλης ἐμπίπτει φερόμενον, καὶ ἐὰν μὴ ἀπορρήξῃ τὴν σειρίδα, καταλαμβάνεται αὐτοῦ. (20) Χρὴ δ' ἐὰν οὕτως εἴη ἡ περιγεγνημένος πόνυ, ἐὰν μὲν ἢ ἄρῃην, μὴ προσεῖναι ἐγγύς· τοῖς γὰρ κέρασι παῖει καὶ τοῖς ποσίν· ἀποθεν οὖν ἀκοντίζειν. Ἀλίσκονται δὲ καὶ ἀνευ ποδοστράβης διωκόμεναι, ὅταν ἢ ἡ ὥρα θερινή· ἀπαγορεύουσι γὰρ σφόδρα, ὥστε ἐστῶσαι ἀκοντίζονται· ριπτοῦσι δὲ καὶ εἰς τὴν βάλατταν, ἐὰν κατέχονται, καὶ εἰς τὰ ὕδατα ἀπορούμεναι· ὅτε δὲ διὰ ζύπνοιαν πίπτουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι.

Πρὸς δὲ τὸν ὕν τὸν ἄγριον κεκτῆσθαι κύνας Ἰνδικὰς, Κρητικὰς, Λοκρίδας, Λακαίνας, ἄρκυς, ἀκόντια, προβόλια, ποδοστράβας. Πρωῖτον μὲν οὖν χρὴ εἶναι τὰς κύνας ἐκ τούτου τοῦ γένους μὴ τὰς ἐπιτυχούσας, ἵνα ἱτοιμοὶ ὥσι πολεμεῖν τῷ θηρίῳ. (2) Αἱ δὲ ἄρκυς λίγων μὲν τῶν αὐτῶν ὄνπερ αἱ τῶν λαγῶν, ἔστωσαν δὲ πεντεκατετταρακοντάλινοι ἐκ τριῶν τόνων, ἕκαστος δὲ τόνος ἐκ πεντεκαίδεκα λίγων, ἀπὸ δὲ τοῦ κορυφαίου τὸ μέγεθος δεκάμιματοι, τὸ δὲ βάθος τῶν βρόχων πυγόνος· οἱ δὲ περιδρομοὶ ἡμιόλιοι τοῦ τῶν ἀρκύων πάχους· ἐπ' ἄρκυσι δὲ δακτυλίους ἔχέτωσαν, ὑφείσθωσαν δ' ὑπὸ τοὺς βρόχους, τὸ δὲ ἄκρον αὐτῶν ἐκπεράτω ἔξω διὰ τῶν δακτυλίων· ἱκαναὶ δὲ πεντεκαίδεκα. (3) Τὰ δὲ ἀκόντια ἔστω παντοδαπὰ, ἔχοντα τὰς λόγχας εὐπλατεῖς καὶ ξυρήκεις, βράβδους δὲ στιφράς. Τὰ δὲ προβόλια, πρῶτον μὲν λόγχας ἔχοντα τὸ μὲν μέγεθος πενταπαλαιστούς, κατὰ δὲ μέτρον τὸν αὐτὸν κινῶντας ἀποκεφαλκευμένους, στιφρούς, καὶ τὰς βράβδους κρανεῖας δορατοπαχεῖς. Αἱ δὲ ποδοστράβας ὁμοίαι ταῖς τῶν ἐλάφων. Συγκυνηγέται δ' ἔστωσαν· τὸ γὰρ θηρίον μόλις καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀλίσκεται. Ὅποις δὲ δεῖ τούτων ἐκάστω χρῆσθαι πρὸς θήραν διδάξω. (4) Πρωῖτον μὲν οὖν χρὴ εἰλθόντας οὐ ἂν οἴωνται εἶναι ὑπάγειν

tabunda restitat. Observet autem venator, cum canibus, cervas quæ in montibus degunt, matutino præsertim, ne minus etiam reliquo diei tempore; quæ cultis in locis, ante lucem. Quippe non tantum noctu capiuntur in montibus, sed etiam interdium, propter solitudinem: in locis autem cultis, noctu; idque propterea, quod homines admodum interdium cervæ metuant. Quum autem pedicam eversam repererit, solutis et incitatis canibus insequatur, qua lignum tractum erit; et quoniam id tendat, observet. Plerumque vero non obscurum erit. Nam et lapides erunt loco moti, et ligni tracti vestigia manifesta in arvis exstabant. Si per aspera loca feratur, delibrati ligni cortex saxis adhærebit, et hoc ipso signo facilius erit insequutio. Quod si fera pede capta fuerit anteriori, cito in potestatem veniet. Nam lignum inter currendum corpus totum et os percutit. Sin posteriore, lignum, quod ægre trahitur, universum corpus impiediet. Nonnunquam et in bifida quædam per silvam incidit, dum ita trahitur; et nisi funiculum abruperit cerva, illic deprehenditur. Quod si feram venator vel hoc modo vel cursu victam ceperit, si mas sit, propius adire non debet: nam et cornibus ferit, et pedibus. Itaque jaculis eminus utendum. Capiuntur etiam sine pedicis, quum quis cervas æstate persequitur. Quippe cursu tam vehementer exanimantur, ut etiam stantes jaculis se conficiendas exhibeant. Idem ubi ex propinquo urgentur, ad incitas redactæ tam in mare quam in alias aquas se conjiciunt: non nunquam deficiente spiritu, concidunt.

CAPUT X.

At in aprum silvestrem canes comparet Indicas, Crentenses, Locrenses, Lacarnas; casses, jacula, venabula, pedicas. Ac primum quidem canes ex hoc genere oportet esse minime vulgares, ut ad pugnandum cum fera paratæ sint ac promptæ. Retia ex iisdem filis, quibus ad leporina utendum diximus, necti oportet: sed constant filis quinque et quadraginta, staminibus tribus, unoquoque stamine ex quindecim filis torto. A summo limbo plectantur in altitudinem nodis decem; macularum latitudo sit cubiti minoris. Funes adducentes retium crassitiem habeant sesquialteram, et in alis annulos; trajiciantur autem per maculas, ita ut fines eorum per annulos excurrant. Sufficient retia quindecim. Jacula ex varia sint materia, spicula habentes satis lata et acuta novaculæ instar, hastiliæque firma. Venabula vero primum habeant spicula quindecim palmorum, et ubi spiculum hastili adnectitur, ad eum locum medium dentes sint exstantes ferruminati, firmi; ipsaque hastilia cornea sint, crassitudine hastæ. Pedicæ quales cervorum, sunt. Sed venationis comites adsint. Quippe fera ista vix a multis etiam capitur. Quomodo autem singulis instrumentis hisce sit utendum ad venationem, ostendam. Primum igitur, quum ad locum venerint, ubi aprum esse conjiciunt, adducere

τὸ κυνήγεσθαι, λύσαντας μίαν τῶν κυνῶν τῶν Λακωνῶν, τὰς δ' ἄλλας ἔχοντας δεδεμένους συμπεριμέναι τῇ κυνί. (5) Ἐπειδὴν δὲ λαβὴ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ἐπισθαι εἴη τῇ ἰγνύσται, ἡγουμένη ἀκλουθία. Ἦσται δὲ καὶ τοὶς κυνηγέταις πολλὰ ὄληα αὐτοῦ, ἐν μὲν τοῖς μαλακοῖς τῶν χωρίων τὰ ἔργα, ἐν δὲ τοῖς λατοῖς τῆς θύας κλάσματα ὅπου δ' ἂν δένδρα ἢ, πλεοναί τῶν ὀδόντων. (6) Ἡ δὲ κύων ἐπὶ τὸ πόδι ἀρπίζεται τόπου ὁλόκληρῃ ἰγνύσονται. Κατακλίνεται γὰρ το θυρίον ὡς ἐπὶ τὸ πόδι εἰς τοιαῦται τοῦ μὲν γὰρ χειρὸν ὅτι ἀπεινὰ, τοῦ δὲ θέρου φυγαίνῃ. (7) Ἐπειδὴν δ' ἀνίσταται ἐπὶ τῇ εὐνῇ, ὁ αὐτὸς οὐκ ἀνίσταται ὡς τὰ πόδια. Λαβόντα οὖν τὴν κύνα καὶ ταύτην μετὰ τῶν ἄλλων διδοὶ ἀποθνήσκου τῇ εὐνῇ πόδι καὶ εἰς τοὺς ὅρους ἐμβαλεῖται τῇ ἀρκυ, ἐπιβάλλονται τοὺς ὅρους ἐπὶ ἀποσχηματώματα τῆς θύας διαρῆ τῆς δὲ ἀρκυς αὐτῆς μακρὴν προέχοντα κόλπον ποιεῖν, ἀντιρῶντες ἐνδοθεν ἐκατέρωθεν ὑφιστάμενα κλῖνας, ὅπως ἂν εἰς τὸν κόλπον διὰ τῶν ὁρίων αὐτῶν τοῦ ὁρίωνος ὡς μάχιστα ἐνέχωσιν, ἵνα προσέλθῃ ὡς γανότατον ἢ τὸ ἔστω καὶ τὸν περιδρόμον ἐξάπτειν ἀπὸ δένδρου ἰσχυροῦ, καὶ μὴ ἐκ βράχου συνέρχονται γὰρ ἐν τοῖς βράχοις οἱ ὄλῃ. Ὑπὲρ δὲ ἐκείνους ἐμπερῶνται τῇ θύῃ καὶ τὰ ὄλῃ, ἵνα εἰς τὰς ἄρκυς ποιεῖται τὸν ὄλῃ [καὶ] μὴ ἐκλῃ. (8) Ἐπειδὴν δὲ ταύτην ἐθέλοντες πρὸς τῇ κύνῃ ἵδουσι ἀπάτας καὶ λαβόντας τὰ ἀκλουθία καὶ τὰ προέχοντα προῖναι. Ἐγκαθίστην δὲ ταῖς κυσὶν ἕνα τὸν ἐμπειρότατον, τοὺς δ' ἄλλους ἐπισθαι κοσμίως ἀπολείποντας ἀπὸ ἄλλων πόδι, ὅπως ἂν ἢ αὐτῷ ἰκανὴ διαδρομή, ἕνα γὰρ ὑποχωρῶν ἐμπέσῃ εἰς πακύνος, κίνδυνος πληρῆς ὡς γὰρ ἂν προσπέσῃ, εἰς τοῦτον τὴν ὁρῆν κατέβη. (9) Ἐπειδὴν δ' αἱ κύναι ἐγγὺς ὦσι τῇ εὐνῇ, ἐπιστάται θυροδύμενος δ' ἐξαναστήσεται, καὶ ἥτις ἂν τῶν κυνῶν προσφύεται αὐτῷ πρὸς τὸ πρόσθεν, ἀναρῶνται θύον δ' ἐμπέσεται ἕνα δὲ μὴ, μεταθύν ἀνάγκη. Καὶ ἕνα μὲν ἢ το χωρίον καταπερὶς ὡς ὅ ἂν ἔχη αὐτὸν ἢ ἀρκυ, τὰρ ἐξαναστήσεται ἕνα δὲ ἀπὸ τῶν, εὐθὺς ἐσθῆται περὶ αὐτὸν ἔχον. (10) Ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ αἱ μὲν κύναι προκείμεναι αὐτοὺς δὲ γὰρ ὡς λαττομένους αὐτὸν ἀκοντίζον, καὶ λίθους βάλλειν, περισταμένους ὅπισθεν αὐτὸν πόδι ἀπόθεν, ὡς ἂν κατατείνῃ προσθύν αὐτὸν τῆς ἀρκυς τὸν περιδρόμον. Ἔτα θύας ἂν ἢ τῶν παρόντων ἐμπειρότατος καὶ ἐγκατεστάτος προσελθόντα ἐκ τοῦ πρόσθεν τῷ προέχοντι πύειν. (11) Ἐάν δὲ μὴ βούληται ἀκοντίζεσθαι καὶ βάλλεσθαι κατατείνῃ τὸν περιδρόμον, ἀλλ' ἐπαναίς ἔρχῃ πρὸς τὸν προσόντα περιδρόμον ποιοῦμενος, ἀνάγκη, ὅταν οὕτως ἔρχῃ, λαβόντα τὸ προέχοντα προσέλθῃ, ἔχεται δ' αὐτοῦ τῇ μὲν χειρὶ τῇ ἀριστερῇ πρόσθεν, τῇ δ' ἐτέρᾳ ὀπισθεν κατὰ πόδι γὰρ ἢ μὲν ἀριστερᾷ αὐτοῦ, ἢ δὲ δεξιᾷ ἐπιβάλλειν ἐμπροσθεν δὲ ὁ πόδις ὁ μὲν ἀριστερὸς ἐπέσθῃ τῇ χειρὶ τῇ θυροδύμενος ὁ δὲ δεξιὸς τῇ ἐτέρᾳ. (12) Προσόντα δὲ προβάλλεσθαι τὸ προέχοντα, μὴ πολλὰ μακρὸν διακύνει ἢ ἐν πύλῃ, ἐπιστρέφοντα τὰς

canum gregem debent, una de canibus Lacenis soluta, liquas loris adstrictas tenentes, cum soluta citius. Ubi vero canis haec apri vestigia deprehenderit, donec per ea comitando debent constanter sequi. Sed et venatoribus argumenta multa prodeunt apri, vel in libris locis, vestigia; in silvosis, ramorum fragmenta, abores fuerint, dentium ictus. Canis autem aliquid ad locum aliquem silvolum indagando pervenit, ejusmodi locis fera plerumque recumbit. Nam libridi diuscula sunt, aestate frigidiuscula. Cum ad apri pervenerit, latrat: ille vero plerumque surgens, sumant igitur canem, et eam cum aliis omnibus cubili religent, ac retia in locos ab apro tribus injiciant in erectos silvae stipites bifidos impendant. Retia autem retis sinum longum producentes, intrinsecus utrinque supponant tanquam sustentacula; quo per a splendor lucis in illum sinum maxime tendat, ut a apro pars interior sit quam lucidissima. Funem autem ab arbore firma religent, non ad arbusculam. Tamen nudis in locis arbusculam funem intentum sequuntur. In singulas plagas caloca, per quae rueret aper, tanquam obstuant, ut in ipsa retia cursu feratur, nec usque elat. Quum retia tetenderint, ad canes redeant, et solvant, et jaculis venabilibusque sumptis procedant. Si unus aliquis incitet, qui ejus rei sit peritissimus, in ordine sequantur, magnis intervallis alius ab alio distans, ut transitus fere satis late pateat. Nam si retrocedens confectos incidit, periculum est ut sauciantur. In iram suam in eum effundere solet, cuiusque canis. Canes autem, quum jam a cubili propius aberant, non faciunt: ille perturbatus exsurgit, et quaecumque per os ejus cum impetu feretur, eam in altum jactat: si decurrens, in plagas incidet. Sin minus, omnino cursu persequendus erit. Quod si declivis fuerit locus, in quo captus detinetur, cito exsurgit; si planus, illico statim, et se ipsum intentus. Tum vero incumbunt omnes, et ipsa tenatores, ab eo sibi caventes; tela conicere debent, et lapides in eum torquere, a tergo circumstantes, et longo quod ex intervallo, donec se ipsum propellens, retis funem adducendum humi detraxerit. Tunc aliquis eorum qui peritissimus, et imprimis apro capiendi idoneus, in progressus, a fronte venabulo feriat. Quod si perit ictusque telis ac lapidibus, funem illum deprimere non potest, sed in accedentem conversus tendat, se ipsum circumaccipere scilicet, ita re comparata, necesse est venatorem circum accipere venabulo accedere, tenentem id antea manu sinistra, posteriori altera. Nam telum sinistra dirigit, dextra impellit et urget. Anterior autem pes sinister manum cognominat, sequatur, dexter dextram. Accedens vero, venabulo feriat, erubus non multo plus divaricatis, quam in loca fieri solet, ac toto latere levo ad manum levam convertitur.

πλευρὰς τὰς εὐνώνιμους ἐπὶ τὴν χεῖρα τὴν εὐνώνιμον· εἴτα εἰςβλέποντα εἰς τὸ ὄμμα τοῦ θηρίου ἐνθυμούμενον τὴν κίνησιν τὴν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς ἐκείνου. Προσφέρειν δὲ τὸ προβόλιον φυλαττόμενον μὴ ἐκκρούσῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῇ κεφαλῇ ἐκνεύσας· τῇ γὰρ βύμη τῆς ἐκκρούσεως ἔπεται. (13) Παθόντα δὲ τοῦτο πίπτειν δεῖ ἐπὶ στόμα καὶ ἔχεσθαι τῆς ὕλης κάτωθεν· τὸ γὰρ θηρίον ἐὰν μὲν οὕτως ἔχοντι προσπέσῃ, διὰ τὴν σιμότητα τῶν ὀδόντων τὸ σῶμα οὐ δύναται ὑπολαβεῖν· ἐὰν δὲ μετεωρῇ, ἀνάγκη πληγῆναι. Πειρᾶται μὲν οὖν μετεωρίζειν· ἐὰν δὲ μὴ δύνηται, ἀμυρῖδᾶς πατεῖ. (14) Ἀπαλλαγὴ δὲ τούτων μία ἐστὶ μόνη, ὅταν ἐν τῇ ἀνάγκῃ ταύτῃ ἔχηται, προσελθόντα ἐγγὺς τῶν συγκυνηγετῶν ἓνα ἔχοντα προβόλιον ἐρεθίζειν ὡς ἀφῆσοντα· ἀφίεναι δὲ οὐ χρὴ, μὴ τύχῃ τοῦ πεπτωκότος. (15) Ὅταν δὲ ἴδῃ τοῦτο, καταλιπὼν ὃν ἂν ἔχῃ ὑπ' αὐτῷ ἐπὶ τὸν ἐρεθίζοντα ὑπ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ ἐπιστρέψει. Τὸν δὲ ταχὺ ἀναπρῶν, τὸ δὲ προβόλιον μεμνήσθαι ἔχοντα ἀνίστασθαι· οὐ γὰρ καλὴ ἡ σωτηρία ἀλλως ἢ κρατήσαντι. (16) Προσφέρειν δὲ πάλιν τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ προτείνειν ἐντὸς τῆς ὠμοπλάτης ἢ ἡ σφαγῇ καὶ ἀντερείσαντα ἔχειν ἐβρωμένως· ὃ δ' ὑπὸ τοῦ μένους πρόεισι, καὶ εἰ μὴ κωλύοιεν οἱ κνυδόντες τῆς λόγῃς, ἀφίκοιτ' ἂν διὰ τῆς βλάβου προωθῶν αὐτὸν πρὸς τὸν τὸ προβόλιον ἔχοντα. (17) Οὕτω δὲ πολλὴ ἡ δύναμις ἐστὶν αὐτοῦ ὥστε καὶ ἂ οὐκ ἂν οἰοίτο τις πρόσεστιν αὐτῷ· τεθνεώσας γὰρ εὐθύς ἐάν τις ἐπὶ τὸν ὀδόντα ἐπιθῇ τρίχας, συντρέχουσιν· οὕτως εἰσι θερμοζῶντι δὲ διάπυροι, ὅταν ἐρεθίζηται· οὐ γὰρ ἂν τῶν κυνῶν ἀμαρτάνων τῇ πληγῇ τοῦ σώματος ἄκρα τὰ τριχώματα περιεπιμπρά. (18) Ὁ μὲν οὖν ἄρῃην τοσαῦτα καὶ ἐτι πλείω πράγματα παρασχὼν ἀλίσκεται.

Ἐὰν δὲ θήλεια ἢ ἡ ἐμπεσοῦσα, ἐπιθέοντα παῖειν φυλαττόμενον μὴ ὥσθεις πείσῃ· παθόντα δὲ τοῦτο πατεῖσθαι ἀνάγκη καὶ δάκνεσθαι. Ἐκόντα οὖν οὐ χρὴ ὑποπίπτειν· ἐὰν δὲ ἄκων ἔλθῃ εἰς τοῦτο, διαναστάσεις γίνονται αἱ αὐταὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἄρῃην· ἐξαναστάντα δὲ δεῖ παῖειν τῷ προβολῷ, ἥως ἂν ἀποκταίῃ.

19. Ἀλίσκονται δὲ καὶ ὧδε. Ἰστανται μὲν αὐτοῖς αἱ ἄρκυς ἐπὶ τὰς διαβάσεις τῶν ναπῶν εἰς τοὺς δρυμοὺς, τὰ ἄγκη, τὰ τραχέα, ἢ εἰςβολαὶ εἰσὶν εἰς τὰς ὀργάδας καὶ τὰ ἔλη καὶ τὰ ὕδατα. Ὁ δὲ τεταγμένος ἔχων τὸ προβόλιον φυλάττει τὰς ἄρκυς. Οἱ δὲ τὰς κύνας ἐπάγουσι τοὺς τόπους ζητοῦντες τοὺς καλλίστους· ἐπειδὴ δὲ εὐρεθῇ, διώκεται. (20) Ἐὰν οὖν εἰς τὴν ἄρκυν ἐμπίπτῃ, τὸν ἀρκυωρὸν ἀναλαβόντα τὸ προβόλιον προσεῖναι καὶ χρῆσθαι ὡς εἰρηκα· ἐὰν δὲ μὴ ἐμπέσῃ, μεταθεῖν. Ἀλίσκεται δὲ καὶ ὅταν ἢ πνίγῃ διωκόμενος ὑπὸ τῶν κυνῶν· τὸ γὰρ θηρίον καίπερ ὑπερβάλλον δυνάμει ἀπογορεύει ὑπέρασθον γινόμενον. (21) Ἀποθνήσκουσι δὲ κύνες πολλαὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ θήρᾳ, καὶ αὐτοὶ οἱ κνηγέται κινδυνεύουσιν. Ὅταν δ' ἐν ταῖς μεταδρομαῖς ἀπειρηκότες ἀναγκάζωνται προσεῖναι τὰ προβόλια ἢ ἐν ὕδατι ὅντι ἢ ἀφιστῶσι πρὸς ἀποκρήμνω ἢ ἐκ

Deinde ferae frontem et oculos inspiciat, capitis in ea motum observans. Venabulum infligens, caveat ne ictu declinatione capitis evitato, venabulum ei de manibus excutiat. Quippe sequitur excussionis impetum. Id autem si cui contigerit, pronus in os cadat oportet, et subjectae sibi materiei adhæreat. Nam si fera in aliquem ita positum irruerit, prehendere, quia dentes ejus sunt simi, corpus nequit; sin erectus sit, necesse est eum sauciari. Sublevare quidem altius eum nititur; verum id si nequeat, hinc inde insensum proculcat. In hoc vero discrimine constitutus unam duntaxat hanc viam liberationis habet, ut venationis sociorum quispiam cum venabulo accedens, velut hoc immisurus, aprum irretet. Non emittendum id tamen, ne lapsus feriat. Hoc aper ubi conspexerit, omisso illo, quem sub se premit, in provocantem præ ira et furore convertetur. Tunc ille celeriter exsiliet, memor interim ut cum venabulo surgat. Nam alia ratione saluti honeste non consulet, nisi fera superata. Rursus ergo venabulum eodem modo, quo prius, infligat; ac ferrum intra scapulas, ubi jugulum est, admoveat; et obnixus acriter venabulo incumbat. Ille præ animi ardore progreditur, et nisi dentes spiculi prohiberent, per hostile se propellens ad eum penetraret, qui venabulum tenet. Adeo autem magna vis ejus est, ut ipsi etiam insint ea quæ nemo putaret: quippe recenter occisi dentes adeo fervent, ut eis impositi pili, in se contrahantur. Viventi vero, si quando provocatus irritetur, ignescunt. Nam alioquin aberrans in ictu a canum corpore, summos eorum pilos hinc inde non adureret. Ac mas quidem tot negotiis, atque etiam pluribus exhibitis, capitur.

At feminam, si ea inciderit in retia, venator accurrens feriat; non sine cautione tamen, ne impulsus cadat: quod si contigerit, proleatur necesse est, ac mordeatur. Non est igitur sponte cadendum. At si quis huc pervenerit invitus, ei non aliter surgendum est, quam qui sub masculo ceciderit. Exsurgens vero, venabulo percutiat oportet, donec eam occiderit.

Solent autem hoc etiam modo capi. Tenduntur eis retia ad transitus convallium in loca nemorosa, ad valles, ad aspera loca, ubi patent aditus ad prata herbosa et paludea, et aquas. Is, cui datum est hoc negotii, retia venabulo instructus servat: alii canes adducunt, aptissima quæque loca perquirunt. Ubi fera inventa fuerit, insequendo petitur. Quod si in retia inciderit, eorum custos accedat, sumpto venabulo, et cum fera sic agat, quemadmodum diximus: sin minus, cursu persequenda est. Capitur etiam, dum aestu medio premitur a canibus. Nam licet hæc fera viribus supra modum præstet, præ nimio tamen anhelitu exanimatur. Pereunt vero multæ in ejusmodi venatione canes, atque etiam venatores ipsi periclitantur. Quum autem persequendo exanimatæ admoveere venabula coguntur, sive in aqua, seu in rupis secessu præruptæ fucrit, seu

δασείας μὴ θέλοντι ἐξίέναι, οὐ γὰρ κολύει αὐτὸν οὔτε ἄρκυς οὔτε ἄλλο οὐδὲν φέρσθαι ὁμοίως τῷ πλησιάζοντι, ὁμοίως μέντοι προσίενον, ὅταν ἔρχῃ οὕτως, καὶ ἐπιδεικτέον τὴν εὐθυρίαν, δι' ἣν εἴλοντο ἐκπονεῖν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην. (α) Χρηστέον δὲ τῷ προβολίῳ καὶ ταῖς προβολαῖς τοῦ σώματος ὡς εἴρηται· εἰ γὰρ τι καὶ πάσχοι, οὐκ ἂν διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς ποιεῖν πάσχοι. Ἰστανται δὲ αἱ ποδωστράχαι αὐτοῖς ὥσπερ τοῖς ἐλάροις ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις, καὶ ἐπιτκέψεις αἱ αὐταὶ καὶ μεταδρόμαὶ καὶ αἱ πρόσοδοι καὶ αἱ γρεῖται τοῦ προβολίου. (β) Τὰ δὲ νεογενῆ αὐτῶν ὅταν ἀλίσκῃται, χαλεπῶς τοῦτο πάσχει· οὔτε γὰρ μονοῦται, ἕως ἂν μικρὰ ᾖ, ὅταν τε αἱ κύνες εὗρωσιν ἢ προῖδῃ τι, ταχὺ εἰς τὴν ὕλην ἀφανίζεται· ἐπονταὶ τε ἐπὶ τὸ πολὺ ὧν ἂν ὦσιν ἄμω γλαῖποι ὄντες τότε καὶ μᾶλλον μαχόμενοι ὑπὲρ ἐκείνων ἢ ὑπὲρ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ.

Λέοντες δὲ, παρδάλεις, λύγκες, πάνθηρες, ἄρκτοι καὶ τᾶλλα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα θηρία, ἀλίσκῃται ἐν ξέναις χώραις περὶ τὸ Πάγγαιον ὄρος καὶ τὸν Κιττὸν τὸν ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας, τὰ δ' ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῷ Μυσίῳ καὶ ἐν Πίνδῳ, τὰ δ' ἐν τῇ Νύσῃ τῇ ὑπὲρ τῆς Συρίας, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὄρεσιν ὅσα ὅλα τ' ἐστὶ τρέφειν τοιαῦτα. (α) Ἀλίσκῃται δὲ τὰ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι χαρυμάκῳ διὰ δυσχωρίαν ἀκονιτικῇ. Παρδαλλοῦσι δὲ τοῦτο οἱ θερμώμενοι, συμμεινύντες εἰς τὸ αὐτὸ ὅτῳ ἂν ἕκαστον χάρις περὶ τὰ ὕδατα καὶ πρὸς ὅτι ἂν ἄλλο προσέη. (β) Τὰ δὲ αὐτῶν κατακλίνοντα εἰς τὸ πεδῖον τῆς νυκτὸς ἀποκλεισθέντα μετὰ ἵππων καὶ ὄπλων ἀλίσκῃται εἰς κίνδυνον καθιστάντα τοὺς αἰρῶντας. (γ) Ἔστι δὲ οἷς αὐτῶν καὶ ὀρύγματα ποιοῦσι περιφερῆ, μεγάλα, βαθεῖα, ἐν μέσῳ λείποντες κίονα τῆς γῆς. Ἐπὶ δὲ τούτων εἰς νύκτα ἐπέβησαν ὀφραντες αἶγα, καὶ ἐφράξαν κύκλῳ τὸ ὄρυγμα ὕλη ὥστε μὴ προσεῖν, εἰσὸδὸν οὐ λείποντες. Τὰ δὲ ἀκούοντα τῆς φωνῆς ἐν τῇ νυκτὶ κύκλῳ τὸν ὄρυγμα περιβέουσι, καὶ ἐπειδὴ μὴ εὐρίσκει δίοδον, ὑπερπηδᾷ καὶ ἀλίσκῃται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Περὶ μὲν αὐτῶν τῶν πράξεων τῶν ἐν τοῖς κυνήγεσις εἴρηται. Ὁρμήσαντι δ' οἱ ἐπιθυμήσαντες τοῦτο τοῦ ἔργου πολλὰ ὑγιεῖν τε γὰρ τοῖς σώμασι παρὰ σκευάσουσι καὶ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν μᾶλλον, γρηράσκειν δὲ ἤττον· τὰ δὲ πρὸς τὸν πόλεμον μάλιστα παιδεύει. (α) Πρώτον μὲν τὰ ὄπλα ὅταν ἔχοντας πορεύονται δόδους χαλεπῶς, οὐκ ἀπεροῦσιν ἀνέξονται γὰρ τοὺς πόνοους διὰ τὸ εἶθισθαι μετὰ τούτων αἰρεῖν τὰ θηρία. Ἐπειτα εὐνάσονται τε σκληροῖς δυνατοῖς ἔσονται καὶ φυλακῆς εἶναι σφαλῶσι τοῦ ἐπιτακτομένου. (β) Ἐν δὲ

de loco silvis denso prodire noluerit, (quandoquidem et a reti, nec alia re quavis impediri se patitur, quominus adpropinquantem irruat): rebus ita comparatis, nihilo minus eundem in eam, et animi magnitudo, cujus causa cupiditas suae cum labore satisfaciendum statuerunt, declaravit. Utendum est autem venabulo, et gestu obiectique corporis, ut dictum est. Nam hoc modo si quid etiam adversi in aditu non id propterea, quod non recte agat venator, accidit. Ponuntur vero ipsis pedicae in iisdem locis sicut et cervae, et speculationes eadem sunt, et insequutiones, et aditus, et usus venabuli. Quum fortis eorum recens editi capiunt et hoc ipsum cum difficultate illis accidit. Quippe non vagantur, quamdiu parvi sunt; et quum canes eos invenerint, vel aliquid ipsi praeenserint, statim se abduunt in silvas: ut plurimum autem ipsos sequuntur parentes aetate, id temporis sciores, et pro illis acrius quam pro se impugnant.

CAPUT XI.

At leones, pardi, lynceae, pantherae, ursi, et aliae quaecumque sunt ejusmodi ferae, partim peregrinis in locis capiuntur, circa Pangaeum montem, et Cittum qui super Macedoniam est; partim in Olympo Mysio, et in Pindo: aliae in Nysa supra Syriam, et juxta montes alios, quotquot idonei sunt alendis hujus generis belluis. Capiuntur vero partim in montibus aconitico veneno, propter asperitatem regionum. Hoc autem venatores rebus iis miscentes, quibus quoque delectatur fera, secus aquas illis objiciunt, et si quid aliud adire consueverint. Partim etiam illae, quae noctu in plana descendunt, equis et armis interclusae et circumventae, nec sine venatorum discrimine, capiuntur. Sunt quibus et foveas amplas et profundas orbiculari forma conficiunt, in medio relinquentes terrae columnam, cui sub noctem captam religatam imponunt, et undique foveam materiae silvestri circumsepium et obstruunt, ne inspicendi facultas sit, aditu ad ingrediendum nullo relicto. Illae vocem noctu audientes, septem circumcursitant; et quum nusquam inveniant aditum, transiliunt, et capiuntur.

CAPUT XII.

Hactenus de iis quae in venatione faciunda sunt, dictum. Huic autem labori ac studio dediti, magnam utilitatem capient. Nam et corporibus valetudinem bonam conciliabunt, et visu audituque meliori fruuntur, et serius senescent. Ad disciplinam vero militarem potissimum eos venatio instituit. Primum, ubi gestantibus arma per difficiles vias eundem erit, animos haud despondebunt. Quippe labores sustinere propterea poterunt, quod iis ad feram capiendas adsuefacti fuerint. Deinde poterunt etiam culare duriter, et egregios se declarare custodes in eo quod fuerit

ταῖς προσόδοις ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους ἅμα οἷοι τε ἔσονται ἐπιίναι καὶ τὰ παραγγελλόμενα ποιεῖν διὰ τὸ οὕτω καὶ αὐτοὶ αἰρεῖν τὰς ἀγρας. Τεταγμένοι δ' ἐν τῷ πρόσθεν οὐ λείψουσι τὰς τάξεις διὰ τὸ καρτερεῖν δύνασθαι. (4) Ἐν φυγῇ δὲ τῶν πολεμίων ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς διώζονται τοὺς ἐναντίους ἐν παντὶ χωρίῳ διὰ συνήθειαν. Δυστυχῆσαντος δὲ οικείου στρατοπέδου ἐν χωρίοις ὕλωδες καὶ ἀποκρήμνους ἢ ἄλλους χαλεποὺς οἷοι τ' ἔσονται καὶ αὐτοὶ σώζεσθαι μὴ αἰσχυρῶς καὶ ἑτέρους σώζειν· ἡ γὰρ συνήθεια τοῦ ἔργου παρῆξει αὐτοῖς πλέον τι εἰδέναι. (5) Καὶ ἤδη τινὲς τῶν τοιοῦτων πολλοῦ ὄχλου συμμαχῶν τρεφθέντος τῇ αὐτῶν εὐεξίᾳ καὶ θράσει διὰ δυσχωρίαν ἀμαρτόντας τοὺς πολεμίους νεικηκότας ἀνμαχόμενοι ἐτρέφαντο· αἶψα γὰρ ἔστι τοῖς τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς εὖ ἔχουσιν ἑγγὺς εἶναι τοῦ εὐτυχεῖν. (6) Εἰδότες δὲ καὶ οἱ πρόγονοι ἡμῶν ὅτι ἐντεῦθεν εὐτόχουν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐπιμέλειαν τῶν νέων ἐποιήσαντο· σπανίζοντες γὰρ καρπῶν τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐνόμισαν θμῶς τοὺς κυνηγέτας μὴ καλύειν [διὰ] τὸ μηδὲν τῶν ἐπὶ τῇ γῇ φυσικῶν ἀγρεύειν· (7) πρὸς δὲ τοῦτω μὴ νυκτερεύειν ἐντός πολλῶν σταδίων, ἵνα μὴ ἀφαιροῖντο τὸς θήρας αὐτῶν οἱ ἔχοντες ταύτην τὴν τέχνην. Ἐώρων γὰρ ὅτι τῶν νεωτέρων ἡ ἥδονή μόνῃ αὕτῃ πλείστα ἀγαθὰ παρασκευάζει. Σώφρονάς τε γὰρ ποιεῖ καὶ δικαίους διὰ τὸ ἐν τῇ ἀληθείᾳ παιδεύεσθαι· (8) [τὰ τε τοῦ πολέμου διὰ τῶν τοιοῦτων εὐτυχοῦντες ἡσθάνοντο] τῶν τε ἄλλων εἰ τι βούλονται ἐπιτηδεύειν καλῶν οὐδενὸς ἀποστερεῖ ὥς περ ἑτεραι κακαὶ ἡδοναί, ἀς οὐ χρὴ μαθάνειν. Ἐκ τῶν τοιούτων οὖν στρατιῶται τε ἀγαθοὶ καὶ στρατηγοὶ γίνονται. (9) Ὡν γὰρ οἱ πόνοι τὰ μὲν αἰσχυρὰ καὶ ὕβριστικά ἐκ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἀφαιροῦνται, ἐπιθυμίαν δ' ἀρετῆς ἐννήψυσαν, οὗτοι δὲ ἀριστοὶ· οὐ γὰρ ἂν περιδοίεν οὔτε τὴν πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἀδικουμένην οὔτε τὴν χώραν πάσχουσαν κακῶς.

10. Λέγουσι δὲ τινες ὡς οὐ χρὴ ἔρῃν κυνηγεσίαν, ἵνα μὴ τῶν οικείων ἀμελῶσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι οἱ τὰς πόλεις καὶ τοὺς φίλους εὖ ποιοῦντες πάντες τῶν οικείων ἐπιμελέστεροί εἰσιν. (11) Εἰ οὖν οἱ φιλοκυνηγέται παρασκευάζουσιν αὐτοὺς τῇ πατρίδι χρησίμους εἶναι εἰς τὰ μέγιστα, οὐδ' ἂν τὰ ἴδια πρόοιεν· σὺν γὰρ τῇ πόλει καὶ σώζεται καὶ ἀπόλλυται τὰ οικεῖα ἑκάστου· ὥστε πρὸς τοῖς αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἰδιωτῶν οἱ τοιοῦτοι σώζουσι. (12) Πολλοὶ δὲ ὑπὸ φθόνου ἀλόγιστοι τῶν ταῦτα λεγόντων αἰροῦνται διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν ἀπολέσθαι μᾶλλον ἢ ἑτέρων ἀρετῇ σώζεσθαι· αἱ γὰρ ἡδοναὶ αἱ πολλαὶ κακαί· ὧν ἡττώμενοι ἢ λέγειν ἢ πράττειν ἐπαίρονται τὰ χεῖρα. (13) Ἐἴτα ἐκ τῶν ματαίων λόγων ἑθρῶς ἀναιροῦνται, ἐκ δὲ τῶν κακῶν ἔργων νόσους καὶ ζημίας καὶ θανάτους καὶ αὐτῶν καὶ παίδων καὶ φίλων, ἀναισθητῶς μὲν τῶν κακῶν ἔχοντες, τῶν δὲ ἡδονῶν πλεον τῶν ἄλλων αἰσθανόμενοι, οἷς τίς ἂν χρήσαιο εἰς πόλεως σωτηρίαν; (14) Τούτων μέντοι τῶν κακῶν οὐδεὶς ἕως οὐκ ἀρέζεται ἐρασθεὶς ὧν ἐγὼ παραινῶ· παιδευσίς

imperatum. In hostibus adeundis simul et progredi adversus eos, et facere poterunt quæ imperantur; idque propterea, quod eadem ratione feras etiam capere consueverint. In fronte collocati, quum labores tolerare norint, acies haud deserent. In hostium fuga propter consuetudinem et usum quibusvis in locis adversarios recte pariter ac tuto persequentur. Si quid infelicitur exercitui suo cesserit, in silvis, præruptis, aliisque difficilibus locis tam se ipsos quam alios absque macula turpitudinis conservare poterunt. Nam præbebit hoc iis ipse rei usus, ut plus aliis norint. Nonnulli quidem tales aliquando, magna sociorum turba in fugam conjecta, jam victores hostes, ob difficultates locorum in errorem abreptos, suo ipsi robore atque audacia prælium instaurando terga dare coegerunt. Semper enim illi, qui tum a corporibus tum animis egregie comparati sunt, haud procul absunt ab eo ut rem prospere gerant. Quum autem majores quoque nostri cognovissent, hinc prosperos adversus hostes successus suos manare, juventutis curam sibi suscipiendam censuerunt. Nam licet ab initio frugum inopia laborarent, non tamen venatoribus interdicendum venatione judicaverunt, quominus eorum quæ supra terram nascuntur, per omnia veniant. Præterea vetuerunt, intra multa stadia propter urbem venari per noctem, ne hujus artis periti homines venatione fraudarent juvenes. Videbant enim hanc unam voluptatem junioribus utilitates adferre plurimas; quum et prudentes eos reddat, et justos, quod in rebus ipsis instituantur. [Itidem res bellicas per hæc sibi cedere feliciter intelligebant.] Eadem voluptas a ceteris quoque præclaris et honestis rebus, quibus se dare velint, minime juvenes arcet; quod alias voluptates improbæ faciunt, quæ discendæ non sunt. Ex his igitur et boni milites, et imperatores boni evadunt. Quorum enim labores ex animis et corporibus turpitudinem et insolentiam expellunt, et studium virtutis excitant, illi præstantissimi sunt: quippe qui nec injurias patriæ illatas, nec regionis et agri vastationem sint neglecturi.

Dicunt vero nonnulli, non esse studio venationis imitandum, ne res familiaris negligatur: quum non norint, eos rei familiari attentiores esse, qui de republica et amicis bene merentur. Quod si studiosi venationis ita se comprant, ut patriæ maximis in rebus utiles sint; nec privati certe negligent. Nam uniuscujusque fortunæ sic cum republica conjunctæ sunt, ut cum ea pariter et incolumes sint, et evertantur. Itaque viri tales simul et suam et aliorum rem privatam conservant. Multi tamen ex illis, qui hæc dictitant, per invidiam imprudentes, sua ipsorum ignavia perire malunt, quam aliorum virtute servari. Nam plurimæ voluptates pravæ sunt, quibus servientes, ut pejora dicant aut faciant, inducuntur. Hinc vana et inconsiderata oratione sibi odia pariunt, improbis vero factis morbos, damna, neces, non sibi solum, sed etiam liberis, et amicis arcessunt; omni vitiorum sensu destituti, sed eodem ad voluptates ceteris acriore præditi; quorum opera quis uti ad reipublicæ salutem possit? At his a vitis nemo non abstinerebit, qui excitatus illorum studio fuerit, quæ ipse præcipio. Nam honesta institutio docet parere

γὰρ καλὴ διδάσκει χρῆσθαι νόμοις καὶ λέγειν περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀκούειν. (15) Οἱ μὲν οὖν παρασχόντες αὐτοὺς ἐπὶ τὸ αἰετὶ μορθεῖν τε καὶ διδάσκειν αὐτοὺς μὲν μαθήσεις καὶ μελέτας ἐπιπόνους ἔχρουσι, σωτηρίαν δὲ ταῖς ἐνυπνίων πόλεσιν· οἱ δὲ μὴ θέλοντες διὰ τὸ ἐπιπόνου διδάσκειν, ἀλλὰ ἐν ἡδοναῖς ἀκαίροις διάγειν, φύσει οὕτω ἀκαίριοι. (16) Οὗτε γὰρ νόμοις οὐτε λόγοις ἀγαθοὺς παίδονταν· οὐ γὰρ εὐρίσκουσι διὰ τὸ μὴ πονεῖν οἷον γὰρ τὸν ἀγαθὸν εἶναι ὥστε οὐτε θεοσεβείας δύνανται εἶναι οὐτε σωφροσύνης τῆς ἀπαιδεύου γινώσκοντι πολλὰ ἐπιτιμῆσαι τοῖς πεπαιδευμένοις. (17) Διὰ μὲν οὖν τούτων οὐδὲν ἂν καὶ οὗτος ἔχρην διὰ δὲ τῶν ἀπειθόνων ἀπάσαι αἱ ὁρῶνται τοῖς ἀνθρώποις εὐρήνται· ἀμείνους οὖν οἱ θέλοντες πονεῖν. (18) Καὶ τοῦτο ἐπιδεδεικναι· μεγάλῳ παραδείγματι τῶν γὰρ παλαιότερων οἱ παρὰ Χείρωνι οὖν ἐπεμνήσθη νεοὶ οὗτοι ἀρξάνμενοι ἀπὸ τῶν κυνηγεσιῶν πολλὰ καὶ καλὰ ἔμαθον· εἰς οὖν ἐγένετο αὐτοῖς μεγάλη ἡμετέρι δὲ ἦν καὶ νῦν θαυμάζονται ἥς ὅτι μὲν ἐρῶσι πάντες εὐδελον, οἱ δὲ διὰ πόνον ἔστι τυχεῖν αὐτῆς, οἱ πολλοὶ ἀρίστουσι. (19) Τὸ μὲν γὰρ κατεργάζεσθαι αὐτὴν ἀδελον, οἱ δὲ πόνον οἱ ἐν αὐτῇ ἐνόντες φανεροὶ ἴσως μὲν οὖν, εἰ ἦν τὸ σῶμα αὐτῆς ἀδελον, ἦτον ἂν ἡμέτερον οἱ ἀνθρώποι ἀρετῆς, εἰδότες ὅτι ὥσπερ αὐτοῖς ἐκείνη ἐμφανής ἐστιν, οὕτω καὶ αὐτοὶ ὑπ' ἐκείνου ὁρῶνται. (20) Ὅταν μὲν γὰρ τις ὁρᾷται ὑπὸ τοῦ ἐρωμένου, ἀπαιεῖ αὐτοῦ ἔστι θελήσιον, καὶ οὕτε λέγει οὕτε ποιεῖ αἰσγὰρ οὐδὲ κακὰ, ἵνα μὴ ὀφθῇ ὑπ' ἐκείνου. (21) Ὑπὸ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐκ οὐόμενοι ἐπισκοπεῖσθαι πολλὰ κακὰ καὶ αἰσγὰρ ἐναντίον ποιοῦσιν, οἱ αὐτὴν ἐκείνοι οὐχ ὁρῶσιν· ἡ δὲ πανταγῶς πάρεστι διὰ τὸ εἶναι ἀθάνατος καὶ τιμὰ τοὺς περὶ αὐτὴν ἀνθρώπους, τοὺς δὲ κακοὺς ἀτιμᾷ. (22) Εἰ οὖν εἰδείεν τοῦτο ὅτι θεᾶται αὐτοὺς, ἴεντο ἂν ἐπὶ τοὺς πόρους καὶ τὰς παιδεύσεις αἷς ἀλλήσκειται νόμοις, καὶ κατεργάζοντο ἂν αὐτὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ.

Θαυμάζω δὲ τῶν σοφιστῶν καλούμενων ὅτι φασὶ μὲν ἐπ' ἀρετὴν ἀγειν οἱ πολλοὶ τοὺς νέους, ἄγρουσι δ' ἐπὶ τούναντίον· οὕτε γὰρ ἄνδρα πονεῖν ἐωράκαμεν ὄντιν' οἱ νῦν σοφισταὶ ἀγαθὸν ἐποίησαν, οὕτε γράμματα παρέχονται ἐξ ὧν γὰρ ἀγαθοὺς γίνεσθαι, καὶ ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ματαίων πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται ἀπ' ὧν τοῖς νέοις αἱ μὲν ἡδοναὶ κεναὶ, ἀρετὴ δ' οὐκ ἐν διατριβῇ δ' ἄλλως παρέχει τοῖς ἐλπίσασιν τι ἐξ αὐτῶν μαθήσεσθαι μάτην καὶ ἐτέρων κολύβει χρησίμων καὶ διδάσκει κακὰ. (3) Μέλονται οὖν αὐτοῖς τὰ μὲν μέγιστα μεζόνως περὶ δὲ ὧν γράφουσιν ὅτι τὰ μὲν ῥήματα αὐτοῖς ἐζητήται, γινώσκαι δὲ ὁρθοῖς ἔχρουσι αἷς ἂν παιδεύοντο οἱ νεώτεροι ἐπ' ἀρετὴν οὐδαμῶς. (4) Ἐγὼ δὲ ἰδιώτης μὲν εἰμι, οἶδα δὲ ὅτι κράτιστον μὲν ἔστι παρὰ αὐτῆς τῆς φύσεως τὸ ἀγαθὸν διδάσκειν· δευτέρου δὲ παρὰ τῶν ἀληθῶς ἀγαθῶν τι ἐπισταμένων μάλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐξαπατῶν

legibus, deque iis et loqui et audire quae justa sunt. Quapropter ii qui sic se gerunt, ut semper aliquem obire laborem, et doceri velint, studia quidem illi et exercitationes sibi laboriosas sectantur, sed civitatibus suis salutare: qui vero laboris vitandi causa doceri nolunt, sed vitam potius in voluptatibus inmodicis exigendam statuunt, ingenis praediti sunt improbissimis. Quippe nec legibus, nec adunctionibus rectis obtineant. Dum enim laborem fugiunt, qualis esse vir fortis et egregius debeat, non inveniunt. Haec nec religiosi esse possunt, nec sapientes: quumque se gerant, ut recte institutionis expertes, bene institutos plerumque reprehendunt. Nequit ergo quidquam in statu habere esse prospero, quum his meliorum opera mortalibus omnia commoda conciliantur. Ideoque sequitur, eos esse meliores, qui labores suscipere non recusant. Exemplum demonstratum insigni. Nam veteres illi apud Chironem, quorum mentionem feci, facto a venationibus aetate per a initio, multas et egregias artes didicerunt: ex quibus huiusmodi virtutis fructum consequuti sunt, propter quam nunc quoque sunt in admiratione. Atque hanc quidem ab amantibus amari, manifestum est: sed quia labore comparatur, multi ab ea resiliunt. Etenim adipiscendi eam spes data est, in acquirendo labores manifesti sunt. Quod si virtutis quasi corpus quoddam conspici posset, minus eam ueriles fortasse negligerent: quando perinde scirent ab ea cerni, atque ipsa eorum oculis esset exposita. Quibet enim, quum ab amato conspiciatur, se ipso melior existit et a dictis ac factis turpibus et improbis abstinet, ne ab illa talia conspiciantur. Quum autem a virtute se non valent trespici, multa palam et improba et feda perpetrunt, imple propterea, quod eam non cernant. Illa vero quum inmensa sit, ubique adest: et recte se in eam gerentes, hoc adicit; improbos infamia notat. Itaque si conspici se ab ea scirent, ad labores et disciplinas accederent, quibus capitur, licet agere: suamque in potestatem illam redigerent.

CAPUT XIII.

Mirum hoc vero mihi de illis hominibus videtur, qui sapientiae professores appellantur, quod eorum plerique se juvenibus ad virtutem duces esse dicant, quum potius eis ad contraria se duces praebeant. Quippe neminem adhuc vidimus, quem illi modo sapientiae professores egregium virum effecerint; neque scripta proferunt, quibus homines effici meliores possint. Sed multa de rebus vanis ab eis scripta sunt, ex quibus voluptates quidem inanes juvenibus, at fructum virtutis nullum percipiunt. Eadem et remanantur ac detinent illos qui frustra doctrinam ex eis aliquam sibi pollicentur; et ab aliis utilibus avocant, illorumque loco vitiosa tradunt. Quamobrem eos ob illa quae graviora sunt, gravius reprehendo: in scriptis vero, quod verba quidem exquisita sint, rectae vero sententiae, quibus juniores ad virtutem instituerentur, nusquam adpareant. Equidem licet rerum imperitus, scio tamen optimum esse, ab ipsa natura id quod bonum est, doceri: proximum, ab iis potius qui vere boni alicujus scientiam nacti sunt, quam ab aliis qui

τέχνην ἐχόντων. (5) Ἰσως οὖν τοῖς μὲν ὀνόμασιν οὐ σεσοφισμένως λέγων· οὐδὲ γὰρ ζητῶ τοῦτο· ὦν δὲ δέονται εἰς ἀρετὴν οἱ καλῶς πεπαιδευμένοι ὁρθῶς ἐννοούμενα ζητῶ λέγειν· ὀνόματα μὲν γὰρ οὐκ ἂν παιδεύσειαν, γινώμει δὲ, εἰ καλῶς ἔχοιεν. (6) Ὑέγουσι δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοὺς νῦν σοφιστὰς καὶ οὐ τοὺς φιλοσόφους, ὅτι ἐν τοῖς ὀνόμασι σοφίζονται καὶ οὐκ ἐν τοῖς νοήμασιν. Οὐ λαμβάνει δέ με ὅτι καλὸν καὶ ἐξῆς γεγράφθαι· βῆδιον γὰρ ἔσται αὐτοῖς ταχὺ μὴ ὁρθῶς μέμψασθαι. (7) καίτοι γεγραπταί γε οὕτως, ἵνα ὁρθῶς ἔχῃ, καὶ μὴ σοφιστικούς ποιῇ· ἀλλὰ σοφούς καὶ ἀγαθοὺς· οὐ γὰρ δοκεῖν αὐτὰ βούλουμαι μᾶλλον ἢ εἶναι χρήσιμα, ἵνα ἀνεξέλεγκτα ἢ εἰς αἰεῖ. (8) Οἱ σοφιστὰς δ' ἐπὶ τῷ ἐξαπατῆν λέγουσι καὶ γράφουσιν ἐπὶ τῷ ἑαυτῶν κέρδει καὶ οὐδὲνα οὐδὲν ὠφελούσιν· οὐδὲ γὰρ σοφὸς αὐτῶν ἐγένετο οὐδεὶς οὐδ' ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖ ἑκάστῳ σοφιστῇ κληθῆναι, ὃ ἔστιν ὄνειδος παρὰ γε τοῖς εὖ φρονούσι. (9) Τὰ μὲν οὖν τῶν σοφιστῶν παραγγέλματα παραινῶ φυλάττεσθαι, τὰ δὲ τῶν φιλοσόφων ἐνθυμήματα μὴ ἀτιμάζειν· οἱ μὲν γὰρ σοφιστὰς πλουσίους καὶ νέους θηρῶνται, οἱ δὲ φιλόσοφοι πασι κοινοὶ καὶ φίλοι· τύχας δὲ ἀνδρῶν οὔτε τιμῶσιν οὔτε ἀτιμάζουσιν.

10. Μὴ ζητοῦν δὲ μὴ δὲ τοὺς ἐπὶ τὰς πλεονεξίας εἰκὴ ἰόντας, μὴτ' ἐπὶ τὰς ἰδίας μὴτ' ἐπὶ τὰς δημοσίας, ἐνθυμηθέντα ὅτι μὲν ἀριστοὶ αὐτῶν γινώσκονται μὲν ἐπὶ τὰ βελτίω ἐπίπονοί τ' εἰσιν, οἱ δὲ κακοὶ πάσχουσιν τε κακῶς καὶ γινώσκονται ἐπὶ τὰ χεῖρω. (11) Τὰς τε γὰρ τῶν ἰδιωτῶν οὐσίας ἀφαιρούμενοι καὶ τὰ τῆς πόλεως εἰς τὰς κοινὰς σωτηρίας ἀνωφελέστεροί εἰσι τῶν ἰδιωτῶν, τὰ τε σώματα πρὸς τὸν πόλεμον κακίστα καὶ αἰσχίστα ἔχουσι ποιεῖν οὐ δυνάμενοι. Οἱ δὲ κυνηγεταὶ εἰς τὸ κοινὸν τοῖς πολίταις καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ κτήματα καλῶς ἔχοντα παρέχουσιν. (12) Ἐρχονται δὲ οἱ μὲν ἐπὶ τὰ θηρία, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς φίλους. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς φίλους ἰόντες δύσκαλιαν ἔχουσι παρὰ πᾶσιν, οἱ δὲ κυνηγεταὶ ἐπὶ τὰ θηρία ἰόντες εὐκλειαν· ἑλόντες μὲν γὰρ πολέμια νικῶσι, μὴ ἑλόντες δὲ πρῶτον μὲν ὅτι πάσης τῆς πόλεως ἐχθροὶς ἐπιχειροῦσιν ἔπαινον ἔσχον, ἔπειτα ὅτι οὗτ' ἐπ' ἀνδρὸς βλάβη οὔτε φιλοκερδεία ἔρχονται. (13) Ἐπειτα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρήματος βελτίους γίνονται πρὸς πολλὰ καὶ σωφρότεροι δι' οὐ διδάζομεν. Ἐὰν γὰρ μὴ πόνοις καὶ ἐνθυμήμασι καὶ ἐπιμελείαις πολλαῖς ὑπερβάλλωνται, οὐκ ἂν ἔλοιεν ἄγρας. (14) Τὰ γὰρ ἀντίπαλα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἀγωνιζόμενα καὶ ἐν τῇ αὐτῶν οἰκῇ ἐν ἰσχυρῇ πολλῇ ἔστιν· ὥστε τῷ κυνηγέτῃ μάτην οἱ πόνοι γίνονται, ἐὰν μὴ μείζονι φιλοπονίᾳ καὶ πολλῇ συνέσει κρατῇσιν αὐτῶν. (15) Οἱ μὲν οὖν κατὰ πόλιν βουλόμενοι πλεονεχεῖν μελετοῦσι νικᾶν φίλους, οἱ δὲ κυνηγεταί, κοινούς ἐχθρούς καὶ τοὺς μὲν ἢ μελέτη αὐτῇ ποιῇ πρὸς τοὺς ἄλλους πολεμίους ἀμείνους, τοὺς δὲ πολλὴ χεῖρους· καὶ τοῖς μὲν ἢ ἄγρα μετὰ σωφροσύνης, τοῖς δὲ μετὰ αἰσχροῦ θράσους. (16) Κακοθηθείας δὲ καὶ αἰσχροκερδείας οἱ μὲν δύνανται καταφρονεῖν, οἱ δ' οὐ δύνανται· φωνὴν δὲ οἱ μὲν εὐεπῶ ἴσιν, οἱ δ'

fallendi artificium tenent. Itaque verbis forsitan non eleganter utor (hoc enim non adfecto); sed ea, quibus ad virtutem præclare institutis opus est, a me recte cognita proferre cupio. Nam verba quidem ut parum ad institutionem conferunt; ita sententiæ sunt utiles, si doctrinam egregiam contineant. Vituperant autem et alii plerique professores istos sapientiæ sæculi nostri, non sapientiæ studiosos; quod in verbis, non animorum sensibus, sapientiæ suæ acumen ostendent. Nec me latet, quod præstaret hæc a me scripta esse justa cum continuitate. Nam facile ipsis erit, cito nec recte reprehendere. Scripta tamen ita sunt, ut recte se habeant, nec ostentatores sapientiæ, sed reapse sapientes ac bonos efficiant. Neque enim hæc videri malo, quam esse utilia; ut nunquam refutari possint. At illi sapientiæ professores ad fallendum et proferunt et scribunt sua, lucri sui causa, nec quidquam ulli hominum prosunt. Quippe nullus eorum nec fuit, nec est sapiens: sed unicuique sufficit habere nomen professoris sapientiæ (sophistæ), quod apud recte sentientes ignominiosum est. Quapropter horum sapientiæ professorum præcepta cavenda moneo, sapientiæ vero studiosorum (philosophorum) inventa cogitataque nequaquam rejicienda. Nam ut illi sapientiæ professores aucupantur eos qui divites sunt, et juvenes: ita communes sunt et amici omnibus hi sapientiæ studiosi. Fortunas hominum iidem ut in pretio non habent, ita nec ignominiosas ducunt.

Non illos item moneo tibi emulandos, qui ad captandas condiciones meliores temere feruntur, sive privatis in rebus, seu publicis: et hac quidem in consideratione, quod optimi ex illis ob res bene gestas noti sint, et sint laboriosi; quum improbi turpiter in ærumnas incident, et flagitiosis e rebus clari sint. Quippe quum et privatis auferant bona sua, et rempublicam expilient, minus ad salutem communem utilitatis adferunt, quam homines imperiti; et habent corpora bello ineptissima, fœdeque constituta, laboribus ferendis plane impares. At venatores et corpora et bona sua civibus bene comparata in medium exhibent. Et hi quidem feras invadunt, illi amicos. Qui amicos adgrediuntur, apud omnes infames sunt: venatores, dum feras adoriuntur, laudem inveniunt. Nam si feras ceperint, belluas hostiles vincunt; sin minus, laudantur tamen: primum, quia civitatis totius inimicos adgrediuntur; deinde, quod nec cum ullius hominis damno, nec lucri cupiditate id faciant. Ex hoc ipso denique conatu ad pleraque meliores et peritiores evadunt ex ratione quam ostendemus. Quippe nisi laboribus, et cogitationum inventis, et magna diligentia longe præstarent, prædas nullas caperent. Nam hostes eorum pro vita dimicantes, et in suo ipsorum domicilio, magnum robur habent. Itaque venator frustra laboraret, nisi feras industria majori, ac prudentia copiosa superaret. Ergo quotquot in civitate meliori esse supra ceteros conditione volunt, amicos vincere contendunt; venatores autem, communes inimicos. Et hos quidem hæc exercitatio præstantiores facit adversus alios hostes, illos multo deteriores: et sua utrisque venatio, his cum prudentia, illis cum turpi audacia conjuncta. Malitiam et quæstum hi contemnere possunt, illi non possunt: vocem hi bona proferentem emittunt, illi turpem. Adversus ipsum numen nihil illos ab impietate de-

αἰσχρογὰν πρὸς δὲ τὰ θεῖα τοῖς μὲν οὐδὲν ἐμποδὼν ἀσε-
θεῖν, οἳ δ' εὐσεβέστατοι. (17) Λόγοι γὰρ παλαιοὶ κατέ-
χουσι. ὥς καὶ θεοὶ τούτῳ τῷ ἔργῳ χαίρουσι καὶ πρῶ-
τοντες καὶ ὀρώντες ὥστε ὑπάρχειν ἐνθυμουμένους τούτων
θεοφιλεῖς τ' εἶναι καὶ εὐσεβεῖς τοὺς νέους, τοὺς ποιούν-
τας ἃ ἐγὼ παραινῶ, οἰομένους ὑπὸ θεῶν του δρᾶσθαι
ταῦτα. Οὗτοι δ' ἂν εἶεν καὶ τοκεῦσιν ἀγαθοί, καὶ
πάσῃ τῇ ἑαυτῶν πόλει, καὶ ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν πολιτῶν
καὶ φίλων. (18) Οὐ μόνον δὲ, ὅσοι ἄνδρες κυνηγεσίῳ
ἠράσθησαν, ἐγένοντο ἀγαθοί, ἀλλὰ καὶ (αἱ) γυναῖκες,
αἷς ἔδωκεν ἡ θεὸς ταῦτα Ἀρτεμις, Ἀταλάντῃ, καὶ
Πρόκλῳ, καὶ εἴ τις ἄλλη.

terret, at hi religiosissimi sunt. Perhibetur enim ante
mortalium sermone, deos etiam hoc opere tum facien-
tum spectando voluptatem percipere. Quo fit, ut juvenes
hæc ad animos revocantes, quæ ipse moneo, si ea faciunt
religiosi sint et pii, quum hæc ab aliquo numine spectata
arbitrentur: iidemque in parentes, in patriam universam
in unumquemque civium, in amicos egregie se gerunt.
Neque viri duntaxat, quotquot venationum fuere studiosi,
laudem præclaram adepti sunt; sed etiam feminae, quæ
hæc dea Diana largita est, ut Atalanta, Procris, et si qua
præter has alia fuit.

ΤΕΛΟΣ.

INDEX

NOMINUM ET RERUM.

Ag. Agesilai Encomium. — *Ap.* Socratis Apologia. — *Ath.* Atheniensium Respublica. — *Conv.* Convivium. — *Eq.* De Re Equestri. — *Exp.* Cyri Expeditio seu Anabasis. — *HG.* Historia Græca. — *Hi.* Hiero. — *Inst.* Cyri Institutio seu Cyropædia. — *Lac.* Lacedæmoniorum Respublica. — *Mag.* De Magistri Equitum Officio. — *Mem.* Socratis Memorabilia. — *Œc.* Œconomicus. — *Vec.* De Vectigalibus. — *Ven.* De Venatione.

A

Abarnis, promontorium ad Lampsacum, *HG.* II, 1, 29.
Abadatas, Susiorum rex, maritus Pantheæ, mittitur legatus ad regem Bactrianorum de societate belli, *Inst.* V, 1, 1, 2; ab uxore accessit filius socius Cyri fidelissimus, VI, 1, 45. Cyri rem curulem adjuvat, *ib.* 48: præest centum curribus, et in pugna cum Croeso sortitur locum periculosissimum contra Egyptiorum phalangem, VI, 11, 36; ornatur et excitatur a conjuge carissima, VI, 14, 2. Cadit in pugna, VII, 1, 32; ejus cadaver misere concisum deferitur a conjuge ad Pactolum amnem, VII, 11, 4, 10. Lugetur a Cyro, *ib.* 6, 8, 11, 13; qui ei parentat, *ib.* 17. Monumentum, *ib.* 16.
Abrocomas (Satrapa Artaxerxis regis Persarum), hostis Cyri minoris ad Euphratem, *Exp.* I, 11, 20. Ab eo Græci mercenarii deficiunt ad Cyrum, *Exp.* I, 14, 3. Nec Ciliciæ portas nec Phœnicen defendit, *ib.* 5; comburit naves, ne Cyrus Euphratem trajiciat, *ib.* 18; quinto demum die, postquam pugnatum est ad Cunaxa, advenit cum suis copiis, I, 17, 12.
Abrozelmæ, Thrax, interpretes Seuthis, *Exp.* VII, 11, 43.
Abydeni (Abydi incolæ), Lacedæmoniorum socii sub Lyandro, *HG.* II, 1, 18; in Lacedæmoniorum amicitia continentur per Dercyllidam, IV, 11, 3 sqq.; quos jubente Pharnabazo ejicere recusant, licet agrum ipsorum vastet, *ib.* 6. Multi per insidias ab Iplicrate occiduntur, *ib.* 35 sqq. Abydenorum aurifodinæ, *ib.* 37.
Abydus, urbs, *Exp.* I, 1, 9. — In Chersoneso e regione Sesti, octo stadiorum spatio ab ea urbe distans, *HG.* IV, 11, 5. *ib.* I, 1, 5. Ab Atheniensibus invaditur, I, 11, 15. Obsessa ab Iplicrate, V, 1, 25 sqq.
Academia (gymnasium Athenis celeberrimum, ab Academo quodam, qui dedicavit, sic dictum), *HG.* II, 11, 8; VI, 1, 49. — Ibi decursiones equestres fiebant, *Mag.* 11, 1, 14.
Acanthus, urbs Chalcidices, in agro Olynthiorum, patria Cligenis, auxilia a Lacedæmoniis petit contra Olynthios, *HG.* V, 11, 11. *ib.* 11, 6. Acanthii incolæ, V, 23.
Acarneanæ, Atheniensibus auxiliantur, *HG.* IV, 11, 17. Cum iisdem juncti Achæos invadunt, IV, 11, 1. Cum Agesilao pugnant et vincuntur, IV, 11, 3; *Ag.* 11, 22. Pacem cum Achæis, societatem cum Lacedæmoniis pepigere, *HG.* IV, 11, 1. Vincuntur ab Agesilao et cum Argivis conciliantur, *Ag.* 11, 20. Thebanorum socii, *HG.* VI, 1, 23.
Acarmania, pars Helladis, *HG.* VI, 11, 37; *Ag.* 11, 20.
Achæi, multi fuerunt in exercitu Cyri minoris, *Exp.* V, 11, 10. Turbæ eorum in reditu, VI, 11, 9 sqq.; 11, 24.

— **Produnt** Heracleenses, *HG.* I, 11, 18. Calydonem habentes, ab Acarnanibus, Atheniensibus et Bœotiis pressi, legatos Lacedæmonem miserunt, et auxilium impetrant, IV, 11, 11, coll. *Ag.* 11, 20. Lacedæmonios fere sequuntur, *HG.* III, 11, 26; IV, 11, 18; VI, 11, 2; 14, 18. Ab Epaminonda coguntur Thebanos sequi, VII, 1, 41 sqq. Defendunt Eleos contra Arcadas, VII, 14, 17, 28 sqq. Eorum socii contra Thebanos, VII, 1, 1 et 18.
Achaia, *HG.* IV, 11, 10, 23; VI, 11, 2; VII, 1, 41 sqq.
Achaici Phthiæ montes, *HG.* IV, 11, 9.
Acherusia Chersonesus (peninsula in ora Ponti prope Heracleam). Ibi Hercules descendit ad Cerberum educendum, *Exp.* VI, 11, 2.
Achilles, Pelei et Thetidis filius, discipulus Chironis, *Ven.* 1, 2, 4, 16; et præterea Phœnicis, *Conv.* 11, 23; *ib.* 31.
Achilleum, (= oppidum juxta tumulum Achillis conditum a Mitylenæis in agro Trojano, *Plin.*) *HG.* III, 11, 17; IV, 11, 17.
Acragas, V. Agrigentum.
Acrisius, dux Sicyonius, *HG.* VII, 1, 45.
Acrocorinthus (arx Corinthi), *HG.* IV, 14, 4.
Acroril (in urbe Triphylia), Lacedæmoniis auxiliantur, *HG.* III, 11, 30; IV, 11, 18. Eorum oppida, VII, 14, 14.
Actis, nomen canis, *Ven.* 11, 5.
Acumenus, medicus, quo familiariter usus est Socrates, *Mem.* III, 11, 2.
Adeas, dux Sicyonius, Euphronis filius, *HG.* VII, 1, 45.
Adimantus, Leucorophidæ filius, dux Atheniensis, *HG.* I, 14, 21; cum Conone, I, 11, 1. Captus a Lyandro et dimissus, II, 1, 30 sq. Solus humane suaserat in concione Atheniensium de Eginetis, *ib.* 32.
Adusius, Persa, redigit dolo ad concordiam Caras dissidentes, *Inst.* VII, 14, 1; adjuvat Hystaspam in subigenda Phrygia, *ib.* 8. Fit satrapa Carie, VIII, 11, 7.
Echme, nomen canis, *Ven.* 11, 5.
Ætæ filius, rex Phasianorum, *Exp.* V, 11, 37. V. *Tiribazus*.
Ægæ, civitas Achæiæ, *HG.* IV, 11, 5.
Ægeus pontus, *Œc.* 11, 27.
Ægina insula, *HG.* II, 11, 9; V, 1, 2.
Eginetæ, crudeliter tractati ab Atheniensibus, *HG.* II, 11, 3; ab Lyandro restituntur, *ib.* 9. Vexata Atticæ, muro cinguntur, V, 1, 2. Conf. V, 14, 61; VI, 11, 1.
Ægospotami, s. *Ægos* flumen (urbs Chersonesi Thracicæ), *HG.* II, 1, 21.

- Egesthena, agri Megarensis oppidum, *HG.* V, iv, 18; VI, iv, 26.
- Egyptii, Cressi socii, utuntur clypeis magnis longisque hastis, *Inst.* VI, ii, 10; aciem altissimam instruunt, VI, iii, 20; fortiter pugnant, VII, i, 29; occidunt Abradatam, *ib.* 32; repellunt Persas, *ib.* 34; a Cyro tandem pedem referre coguntur et caduntur, *ib.* 36; pactu se dedunt Cyro, *ib.* 41; abs quo accipiunt in Asia tres urbes, exinde dictas urbes Egyptiorum, *ib.* 45. — Hostes Persarum, *Exp.* II, v, 13. Eorum arma, I, viii, 9. — Duos reges eligunt, *Ag.* ii, 29.
- Egyptus, pars Asiae, secundum veterum geographorum descriptionem, subigitur a Cyro, *Inst.* I, i, 1; VIII, vi, 26. — Hinc mercatores Athenas advehant navibus res ad victum suaves, *Alth.* ii, 7. — *Mem.* I, iv, 17.
- Encas Stymphalius, olimus Stymphalo, oppido Arcadiae prope Tegeam lochagus perit in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, vii, 13.
- Encas, item Stymphalius, praetor Arcadium, *HG.* VII, iii, 1.
- Encas, Anchisae et Veneris filius. Penates et parentem servavit; a quo, Troja capta, omne jus belli abstinuerunt Achivi, *Ven.* i, 15. Chironis discipulus, *ib.* 2.
- Eneas, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 9.
- Enianus habitans ad Cclam montem, finitimi Thessalis. Sunt in expeditione Cyri minoris inter copias Menonis Thessali, *Exp.* I, ii, 6. Horum saltatio, VI, i, 7. — Cum Lysandro Haliarti adesce iubentur, *HG.* III, v, 6. Lacedaemoniorum adversarii, IV, iii, 15; *Ag.* ii, 6 et 24.
- Eoles, Cressi socii adversus Cyrum, *Inst.* VI, ii, 10. — Sunt cum Agesilao, *HG.* III, iv, 14; IV, iii, 10; *Ag.* i, 14; ii, 11.
- Eolis regio Asiae minoris maritima ab Ionia usque ad Troadem seu Hellespontum, *Exp.* V, vi, 24. — Refertur ad satrapiam Phrygiae majoris, *Inst.* VIII, vi, 7. — Pharnabazi satrapia, *HG.* III, i, 10. Add. III, ii, 13; IV, viii, 33.
- Eschines Acarnan, praest cohorti pellastarum Arcadiorum in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, iii, 22; viii, 18.
- Eschines, Atheniensis, unus ex Triginta in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2 et 13.
- Eschylus Philiasius, amicus Socratis, *Contr.* iv, 63.
- Esculapius, Chironis discipulus, mortuos in vitam revocandi et morbos sanandi facultate praeditus, inter deos est relatus, *Ven.* I, 2 et 6. — In ejus templo aquam calidam bibebant aegri, *Mem.* III, xiii, 3.
- Ether, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Ethiopia, terminus imperii Persici versus meridiem, *Inst.* VIII, vi, 24; viii, 1.
- Etoli, eos Achaia amicos reddit Agesilaus, *HG.* IV, vi, 14; *Ag.* ii, 20.
- Exonenses, tribus Attica, *HG.* II, iv, 26.
- Aganemmo Dianae sacrificavit, *HG.* III, iv, 3; VII, i, 34.
- Agasias Stymphalius, lochagus gravis armaturae in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, i, 27; indicat sibilem statum Apollonidis, III, i, 31. Rem strene gerit, IV, vii, 11; V, ii, 15. Ridet Lacedaemoniorum regnandi aviditatem, VI, i, 30. Legatus mittitur ad Heracleotas, VI, ii, 7; suadet, ne exercitus separetur, VI, iv, 10. Eripit Dexippo militem, VI, vi, 7; deinde ultro se sistit Cleandro ad iudicium, *ib.* 17. Vulneratur, dum fortiter pugnat, VII, viii, 19.
- Agathinus, navarchus Corinthius, *HG.* IV, viii, 10.
- Agatho, poeta, *Contr.* viii, 32.
- Agesilaus, Archidami filius, Lacedaemoniorum rex, cujus *Encomium* vide p. 491 sqq. — Redit ex Asia adversus Boeotios, *Exp.* V, iii, 6. — Ejus et Leotychidae de regno contentio, *HG.* III, iii, 2; Agesilaus creatur rex, *ib.* 4. Ejus in Asiam profecturi sacrificium Aulide Boeoti impediunt, III, iv, 4. Adversus Tissaphernem expeditionem suscipit, *ib.* 6; et adversus Persas, *ib.* 10. Ejus magnas meritas, *ib.* 11. Honestam fraude Tissaphernem eludit, *ib.* 12. Ejus de Persarum equitatu victoria, *ib.* 24. Classem struit, *ib.* 27 sqq. Ejus res in Asia prospere gestae, IV, per capita i et ii. In medio victoriae cursu revocatur, IV, ii, 4. Reditus in Graeciam, IV, iii, 3. Agesilaus in Thessalam venit, ubi ejus agmen varie premitur, *ib.* 8. Equestri proelio Thessalos vincit, *ib.* 8. Eclipsis solis, *ib.* 10. Agesilai humanitas erga captivos, *ib.* 20. Delphos proficiscitur, *ib.* 21. Ad Piraeum copias ducit, IV, iv, 19. Ipsius ac Teletiae fratrum felicitas, *ib.* 21. Expeditione contra Argivos propter Corinthum, IV, v. Expeditione in Acarnaniam, IV, vi, 3. Cum exercitu cogit Boeotos liberare Thebanos, V, i, 31 sqq. In Mantineenses bellum gerere deprecatur, V, ii, 3. Phaeibidae patrocinatur, V, iii, 32. Adversus Philiasios copias ducit, V, iii, 15. Ejus solertia, *ib.* 17. Mortem Agesipolidis agere tulit, *ib.* 20. Detrahet imperium belli adversus Thebanos, V, iv, 13. Quo pacto Sphodrium excusavit, *ib.* 25. Expeditione in Boeotiam, *ib.* 35 sqq. Thespienses dissidentes reconciliat, *ib.* 55. Eger vena malleoli abrupta, *ib.* 58. Thebanos excludit e fodere, VI, iv, 5. Ad Mantineenses legatus de moribus non relucendis, re infecta iratus discedit, VI, v, 5. Exercitum adversus eos educit, *ib.* 12, et Mantineenses adgreditur, *ib.* 15. Post vastationes redit, *ib.* 16-22. Praeverit Epaminondam contra Spartam profecturum, VII, v, 9, 10.
- Agesipolis, Pausaniae exulis filius, *HG.* V, ii, 3. Infantis tutor Aristodemus IV, ii, 9. Expeditionem suscipit contra Argivos, sed fulmine territus copias dimittit, IV, vii, 2 sq. Arte Mantineum occupare nititur, V, ii, 4. Instaurat bellum Olynthiacum, V, iii, 8. Febre laborat, moritur, *ib.* 19.
- Agesistratus, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.
- Agias Arcas, strategus, cum ceteris ducibus dolo capitur a Tissapherne, *Exp.* II, v, 31; obtruncatur, II, vi, 1; laudatur, *ib.* fine.
- Agis, rex Lacedaemonius, Decelean tenens, Athenas invadit, sed repellitur, *HG.* I, i, 33. Pace facta Decelean relinquit, II, ii, 7 sq. iii, 3. Ab Eleis a sacrificio prohibitus, dux adversus eos constituitur, III, ii, 22 sqq. Exercitum dimittit, *ib.* 24. Denuo contra Eleos mittitur, *ib.* 25. A Neptuno dicebatur esse e cubiculo uxoris expulsus adeo ut dubitaretur de Leotychide ejus filio, III, iii, 1, 2 (conf. *Ag.* i, 5). Ejus mors et sepultura, *ib.* 12.
- Aglatadas, Persa morosus, qui improbat jocos, *Inst.* II, ii, 14.
- Agilentum, per famem a Carthaginiensibus capitur, *HG.* I, v, 21; II, ii, 24.
- Agryrius, Atheniensis, Thrasybuli successor in classis imperio, *HG.* IV, viii, 31.
- Alcathus, pater Periboe, *Ven.* i, 9.
- Alce, nomen canis, *Ven.* vi, 5.
- Alcetas, Lacedaemonius, trecentos fere Oreitas capit, sed custodit negligenter, *HG.* V, iv, 56, 57.
- Alcetas, Epiri rex, Iasonis tyranni partes sequitur, *HG.* VI, i, 7. Ab eo auxilia petunt Athenienses Corecyrae, VI, ii, 10.
- Alcunas, dux Cadusiorum, *Inst.* V, iii, 42.
- Alcibiades, Cliniae filius, exul Atheniensibus auxilio venit Abydum cum navibus aliquot, *HG.* I, i, 5; captus a Tissapherne, noctu aufugit, *ib.* 9. Clazomenas, *ib.* 10. Mindarum superat, classemque ejus diripit, *ib.* 18. Chalcedonem obsidet, I, iii, 2; Selymbriam capit, *ib.* 10, et Byzantium, *ib.* 13. Dux eligitur cum Thrasybulo

- et Conone, I, iv, 10. De eo varia hominum iudicia, *ib.* 13. Ejus in patriam reditus, *ib.* 18; summo applausu exceptus ab Atheniensibus, *ib.* 20; gesta inde, *ib.* 21 sqq. Ei abrogatur imperium, I, v, 16. Consilium Atheniensibus datum ante pugnam ad Egos flumen, II, i, 25. Exul judicatus a Trigintaviris, II, iii, 42. — Socratis discipulus, in democratia multa violenter fecit, *Mem.* I, ii, 12; cur Socrate magistro usus sit, *ib.* 16: quibus causis corruptus, *ib.* 24 sqq.; disputat cum Pericle tutore suo, *ib.* 40 sqq.
- Alcibiades, modo dicti consanguineus et fugæ comes, *HG.* I, ii, 13.
- Alcibiadis filius, pulcherrimus, quem osculatur Critobulus, *Mem.* I, iii, 8, 10.
- Alcimenēs, Corinthius: ejus audacia, *HG.* IV, iv, 7.
- Alea, Minerva apud Lacedæmonios; ejus templum, *HG.* VI, v, 27.
- Alexander (seu Paris, Priami filius) judicavit de pulchritudine, *Conv.* iv, 20.
- Alexander, Thessalorum tyrannidem post Iasonem adeptus, interfecto a se Polyphrone, improbius, ab uxoris fratribus vicissim interficitur, *HG.* VI, iv, 34 sqq. Ab eo auxilia habebat Epaminondas ad Mantineam, VII, v, 4.
- Alexias, Archon Atheniensis, *HG.* II, i, 10.
- Alexippidas, Ephorus Lacedæmonius, *HG.* II, iii, 10.
- Alpheus amnis, *HG.* III, ii, 29; ejus ostium VI, ii, 31.
- Altin (lucum sacrum Olympiæ) præterfluit Cladaus amnis, *HG.* VII, iv, 29.
- Alypetus, Polemarchus Lacedæmonius, *HG.* V, iv, 52.
- Alyzia (oppidum maritimum Acarnaniæ), *HG.* V, iv, 65.
- Amazonum securis, *Exp.* V, iv, 16.
- Amphiarus, Chironis discipulus, dux Græcorum contra Thebas, ut deus honoratus est, *Ven.* i, 2 et 8. — In ejus templo vel luco aqua frigida lavabantur ægroti, *Mem.* III, xiii, 3.
- Amphicrates, Amphidemi filius, Atheniensis, occiditur, *Exp.* IV, ii, 13, 17.
- Amphidemos, Atheniensis, *Exp.* IV, ii, 13.
- Amphidoli (incolæ urbis in finibus Elidis sitæ) *HG.* III, ii, 25, 29; funditores, socii Lacedæmoniorum, IV, ii, 16.
- Amphion, vel Amphium (tumulus prope arcem Thebanam), *HG.* V, iv, 8.
- Amphipolis (urbs Macedoniæ), *HG.* IV, iii, 1. *Conf. Exp.* I, x, 7.
- Anyclæ, urbs Laconica, *HG.* VI, v, 30; VII, ii, 3; *Ag.* viii, 7.
- Amyclæi, celebrant Hyacinthia, *HG.* IV, v, 11.
- Amyntas, rex Macedonum, *HG.* V, ii, 12; socius Lacedæmoniorum contra Olynthios, *ib.* 38; V, iii, 9.
- Anætius, Atheniensis, unus Trigintavirorum in oligarchia, *HG.* II, iii, 2.
- Anaphlystus, oppidum Atticæ, argentifodinis nobile, *Vec.* iv, 43.
- Anaxagoras, Clazomenius (Physicus sectæ Ionicæ), castigatur a Socrate, quod solem statuerit esse ignem, *Mem.* IV, vii, 6.
- Anaxibius, Spartane classi præfectus Byzantii, a Pharnabazo corruptus, spe stipendii facta pellicit Græcos ex Asia Byzantium, *Exp.* V, i, 4; VI, i, 16; VII, i, 3: sed fidem fallit, et Græcos Byzantio fraudulenter emittit, VII, i, 11; quorum metu fugit in arcem, *ib.* 20; decedit Byzantio, VII, ii, 5; mittit Xenophontem ad exercitum, *ib.* 8.
- Anaxibius, Lacedæmonius, præfectus Abydo, cum suis ab Iphicrate per insidias deprehensus, moritur, *HG.* IV, viii, 35 sqq.
- Anaxicrates, proditor Byzantii, *HG.* I, iii, 18.
- Anaxilans Byzantius, proditoris accusatus, sed absolutus, *HG.* IV, viii, 35, 36.
- Anaximander, interpretes Homeri, *Conv.* iii, 6.
- Andamias, Medus, præest Medorum pedibus sub Cyro, *Inst.* V, iii, 38.
- Andrii ab Atheniensibus desciscunt, sed ab Alcibiade recuperantur, *HG.* I, iv, 21 sq. Andrius ager, *ibid.* Andrii aliquot ab Atheniensibus præcipitati, II, i, 31 sq.
- Androclides Thebanus, corruptus auro Tithraustis Persæ, *HG.* III, v, 1; morte plectitur, V, ii, 31.
- Andromachus Eleus, dux equitum; victis suis, sibi mortem conscivit, *HG.* VII, iv, 19.
- Andrus, insula, *HG.* I, iv, 21; v, 18.
- Angenides, Ephorus Lacedæmonius, *HG.* II, iii, 10.
- Antalcidas a Lacedæmoniis ad Tiribazum mittitur, ut Atheniensium rebus detraheretur, *HG.* IV, viii, 12 sqq. Navarchus, V, i, 6, re feliciter gesta redit, *ib.* 25 sqq. Antalcidæ pacis causæ, *ib.* 29. *Conf.* VI, iii, 12.
- Antandrus (urbs maritima Troadis), *Exp.* VII, viii, 7, *HG.* I, i, 25; II, i, 10; I, iii, 17; IV, viii, 35.
- Antheus, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Antigenes, Archon Atheniensis, *HG.* I, iii, 1.
- Antileon Thurius (ex Thurio, urbe maritima Calabriae) in reditu Decemmillium, pertæsus iſtneris terrestribus, mavult navigare, *Exp.* V, i, 2.
- Antilochus, Nestoris filius, Chironis discipulus, pro patre mortuus, cognominatus est φιλοπότης, *Ven.* i, 2 et 14.
- Antiochus Arcas, pancratiasta, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, i, 33; cuius munera respuit, *ib.* 38.
- Antiochus, Atheniensis, dux navalis ab Alcibiade relictus, ob temeritatem suam vincitur, *HG.* I, v, 11 sqq.
- Antiphon, Atheniensis (Lysonidæ filius, non Rhamnusius orator), duabus reipublicæ concessis trirēmibus, ab Theramenis factione perditus, *HG.* II, iii, 40.
- Antiphon sophista, refutatur a Socrate, *Mem.* I, vi, 1.
- Antisthenes, Atheniensis, ex oeconomo factus imperator, *Mem.* III, 4.
- Antisthenes, Atheniensis, Socratis discipulus, *Conv.* i, 3. Cum eo disputat Socrates de amicorum pretio, *Mem.* II, v, 1. Nunquam relinquit Socratem, III, ii, 17. Socratem interrogat, cur Xanthippen non erudiat, *Conv.* ii, 10. Videtur negasse, virtutem doceri posse, *ib.* 12. Homo pauper, et tamen divitiis gloriatur, iii, 7; iv, 34. Calliam adduxerat ad sophistas Prodicum et Hippiam, iv, 63; Æschylum Philiasium commendavit Socrati, *ib.* 64.
- Antisthenes, Lacedæmonius, a magistratibus in Asiam missus ad inspiciendas res Dercyllidæ, *HG.* III, ii, 6.
- Anytus, Atheniensis, Socratis accusator, videtur fuisse coriarius, *Ap.* 29, 31. Ejus filius, *ib.* — Potens in republica, *HG.* II, iii, 42.
- Apaturia, festum Atheniense, *HG.* I, vii, 8.
- Aphrodisium (Veneris templum) Megarorum, *HG.* V, iv, 58.
- Aphytis, oppidum Pallenes, peninsulae Thraciæ, *HG.* V, iii, 19.
- Apollo. De ejus oraculis Croeso datis disseritur, *Inst.* VII, ii, 15. — Cutem detrahit Marysæ, *Exp.* I, ii, 8. Ei duces consecrant decimas prædæ, V, iii, 4 (*conf. HG.* III, v, 5). Ei sacra facit Xenophon, VII, viii, 3. — Ejus templum (seu Delium seu Delphicum), *HG.* VI, iv, 2, ubi pecuniæ depositæ, *ib.* 30. Donaria ei offeruntur a civitatibus ob factam pacem, VI, iv, 2. Ejus locus prope Lacedæmonem, VI, v, 27. — Inventor venationis, *Ven.* i, 1; ei vota faciebant venatum exeuntes, vi, 13. — Ejus responsum de Socrate, *Ap.* 14.
- Apollodorus, Atheniensis, assiduus Socratis discipulus,

- Mem.* III, II. Ejus dictum, quum Socrates esset condemnatus, *Ap.* 28.
- Apollonia oppidum Lydiae juxta Thyatirā, *Exp.* VII, viii, 15. — Aliud, cum Acantho maximum oppidum in agro Olynthiorum, *HG.* V, II, 11; V, III, 1 sqq. Incolae Apolloniatae, V, II, 12.
- Apollonides, ut Lydus auribus pertusis, ob ignaviam abigitur ab exercitu, *Exp.* III, I, 26, 31.
- Apollophanes, Cyzicenus, Agesilaum cum Pharnabazo conciliare nititur, *HG.* IV, I, 29.
- Arabes, subjiciuntur ab Assyriis, *Inst.* I, v, 2. Adjuvant Crosum adversus Cyrum, VI, II, 10; subiguntur a Cyro, *Inst.* I, I, 4; VII, IV, 16. Conf. *Aradus*.
- Arabia (pars Mesopotamiae) juxta Euphratem inter Araxem et Mascam amnes describitur *Exp.* I, v, 1 sqq.; VII, VIII, 25. — *Inst.* VIII, VI, 7.
- Arasus, navarchus Lacedaemonius sub Eteonico, *HG.* II, I, 7.
- Arasus, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, III, 10.
- Aracus, Lacedaemonius, in Asiam missus ad inspicendas res Dereyllidae, *HG.* III, II, 6.
- Aradus, Arabs, Assyriorum socius, *Inst.* II, I, 5; occiditur in fuga, IV, II, 31.
- Arasus, Medus, Cyri aequalis et familiaris, donatus a Cyro veste Medica, fit custos Pantheae, *Inst.* V, I, 1; contendit amorem esse in hominis potestate, *ib.* 8; sed, captus amore Pantheae, *ib.* 17, conatur vim ei inferre, *ib.* 32; inde mittitur tanquam transfuga ad Crosum, VI, I, 36. Unde redit et hostium exponit statum, VI, III, 14; praest cornu dextro in proelio cum Croso, *ib.* 21.
- Aratus, Lacedaemoniorum legatus Athenas missus, *HG.* VI, v, 33.
- Araxes, amnis Mesopotamiae, in Euphratem se effundens, ut videtur secundum *Exp.* I, IV, 19.
- Arbaeus, dux in exercitu Artaxerxis, *Exp.* I, VII, 12; Mediae satrapa, VII, viii, 25.
- Arcades, multi fuerunt in exercitu Graeco Cyri contra Artaxerxem, *Exp.* VI, II, 10; eorum saltatio, VI, I, 11. Cum Achaeis se separant a ceteris, VI, II, 12; sed mox suae temeritatis dant penas, VI, III, 1 — 9. Arcas quidam temere accusat Xenophontem, VII, VI, 8 sqq. — Arcadibus opem tulerunt Athenienses duce Lysistrato, *Iec.* III, 7. — Cum Lacedaemoniis proficiscuntur contra Eleos, *HG.* III, II, 19; et contra Athenienses, III, V, 12. Mantineensibus auxiliantur contra Lacedaemonios, VI, v, 11. sqq. (et *Ag.* II, 23 sq.), Heraeam, atque adeo Spartam petunt cum Thebanis, *ib.* 22 sqq. Thebanis iterum adsunt contra Lacedaemonios et Athenienses, VII, I, 18 sq.; sed rerum suarum (quae recensentur) gloria elati, Thebanos spernunt, *ib.* 22 sqq., ipsi Lacedaemoniis bellum illaturi, *ib.* 25 sqq.; sed eventorum vicissitudine premuntur, *ib.* 28 sqq. ad fin. Bella cum Philiis, VII, II, Sicyoniis succurrunt, VII, III, 1 sqq. Societatem ineunt cum Atheniensibus, VII, IV, 2 sqq. Ab Eleis lacessiti, bello hos petunt et vincunt, *ib.* 12 sqq., et Lacedaemonios ad Cronnum, *ib.* 23. Jus Olympicum certamen moderandi sibi et Pisatis vindicantes, iterum bellant in Elide, *ib.* 28 sqq. Ob discordias suorum de usu sacrae pecuniae recedunt, *ib.* 33 sqq. societate Thebanorum rejecta, praefectus Thebanus Tegea multos comprehendit, *ib.* 36 sqq. Epaninonda etiam bellum ipsis minato, *ib.* 40, socios parant, VII, v, 1 sqq., in quo cap. res ad Mantineam narrantur.
- Archagoras, Argivus exul, lothagus in reditu Decumillium, *Exp.* IV, II, 13, 17.
- Archedemus, Atheniensis, homo pauper et disertus, liberat Crilonem a sycophantarum petulantia, *Mem.* II, IX, 4. Posterius potens in republica, praefectus largitionibus in plebem, *HG.* I, VII, 1.
- Archestratus, unus praeforum decem post Alcibiadem delectorum, *HG.* I, v, 16. In vincula coniectus, quod auferret propositis conditionibus pacem cum Lacedaemoniis ineundam, II, II, 15.
- Archias, Polemarchus Thebanus, *HG.* V, IV, 2; VII, III, 7.
- Archidamus, pater Agesilai, *HG.* V, III, 13; *Ag.* I, 15.
- Archidamus, Agesilai filius, amat Cleonymum, cui veniam a patre impetrat, *HG.* V, IV, 25 sqq.; eligitur dux belli Thebani, VI, IV, 18; cum exercitu proficiscitur, *ib.* 19. Ejus expeditiones felices in Peloponneso, VII, I, 28 sqq. Secunda omnia ab Hercule ejus progenitore, *ib.* 31; inde victoria illustris, *ibid.* Iterum pugnat cum Arcadibus et vulneratur, VII, IV, 21 sqq. Thebanos prope ipsam Spartam vincit, VII, v, 12 sqq.
- Archidamus, Eleus, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, I, 33.
- Archytas, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, I, 10; III, I, 1.
- Areopagi senatus laudatur constantia, gravitas, justitia, *Mem.* III, v, 20.
- Aresias, unus ex Triginta viris in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, III, 2.
- Arexio, Arcas, etiam Parrhasius dictus (a parte Arcadiae) harnispec, *Exp.* VI, IV, 13; V, II, 8.
- Argens, Eleus, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, I, 33; statui populari favet et cum aliis multis in exilium agitur, VII, IV, 15, 16.
- Arginuse, insulae ante Lesbum sitae, *HG.* I, VI, 27, ubi plura.
- Argivi cum Atheniensibus legatos mittunt ad regem Persarum, *HG.* I, III, 13. Atheniensium socii contra Lacedaemonios, II, II, 7, coll. III, v, 11; Eleorum socii, III, II, 21; Thebanorum, IV, II, 16; III, 15 sqq. coll. *Ag.* II, 9 12). Corinthum sibi subjiciunt, IV, IV, 1 sqq. Eos aggrediuntur Lacedaemonii, *ib.* 19; sed majore vi biennio post sub Agesipole, IV, VII. Sacros menses obtinere solent, *ib.* 3. Ut Corinthi domini, Isthmia celebrant, IV, v, 1. Corinthum, etiam post Antalcidae pacem retentam, IV, VIII, 13 sq., ab Agesilai coguntur dimittere, V, I, 29 sqq. Ab Atheniensibus et Corinthiis in urbe Epidauri obsessi, ab Arcadibus liberantur, VII, I, 25. Arcadium socii, *ib.* 28 sq. Sicyone democratiam constituunt, *ib.* 44 sq. Bella contra Philias, VII, II, 1 sqq.; Pax, VII, IV, 11; contra Eleos, *ib.* 30. sqq. Antiquos Argivos, qui ad Cadmeam ceciderant, sepeliverunt Athenienses, VI, v, 46.
- Argo, navis Argonautarum, *Exp.* VI, IV, 1.
- Ariadne, in saltatione nimica cum Bacco inducta, *Conn.* IX, 2.
- Aricus, Cyri minoris amicus, praest cornu sinistro in pugna ad Cunaxa, *Exp.* I, VII, 5; IX, 31; fugit interfecto Cyro, *ib.* coll. *Iec.* IV, 19). Imperium Persarum oblatum non accipit, *Exp.* II, II, 1. Rationem itineris proponit, *ib.* 11. Impetrata venia a rege minus curat Gracos, *Exp.* II, IV, 2. — Sardibus degit, postquam a rege Persarum defeceat, *HG.* IV, I, 27.
- Aribaeus, Cappadocum rex, Assyrios adjuvat contra Medos, *Inst.* II, I, 5; in fuga occiditur ab Hyrcanis, IV, II, 31.
- Arriobarzanes (Phrygiae satrapa), proditus a filio Mithridate, *Inst.* VIII, viii, 4. — Idem, ut videtur, legatus Lacedaemoniorum Cium ducit, *HG.* I, IV, 7. Ejus satrapia, et hospes Tiribazus, V, I, 28. Pecuniam in Graeciam misit, VII, I, 27. — Lydiae et Ionie satrapa, socius Agesilai, qui ejus urbes Assum et Sestum ab Autopladae et Cotye obsessas liberat, *Ag.* II, 26.

- Aristarchus, harmosta Lacedæmonius Byzantii, vendit quadringentos amplius Græcos, de exercitu Decemmillium, *Exp.* VII, II, 5, 6; quem corruptus a Pharnabazo prohibet a tractu in Asiam, *ib.* 12; VI, 13, 24; insidiatur ipsi Xenophonti, VII, II, 14.
- Aristarchus, Atheniensis, popularem statum solvit, Cænoen Thebanis prodidit, inde accusatus, *HG.* I, VII, 28. Dux, II, III, 46.
- Aristarchus, Atheniensis, cujus inopiam subleuat consilium Socratis, *Mem.* II, VII.
- Aristæas Chius, centurio levis armaturæ in reditu Decemmillium, vir fortis, *Exp.* IV, I, 28; VI, 20.
- Aristippus Thessalus, civis Larissæ, a Cyro minore hospite accipit pecuniam et quatuor millia militum contra seditiosos cives, *Exp.* I, I, 10; II, I; his præficit Menonem, II, V, 28.
- Aristippus, Socraticus (Cyrenaicæ sectæ auctor) : cum eo disputat Socrates de voluptate, *Mem.* II, I; item de bono et pulchro, III, VII.
- Aristo, Atheniensis, legatus mittitur ad Sinopenses in reditu Decemmillium, *Exp.* V, VI, 14.
- Aristo, Glauconis Atheniensis pater, *Mem.* III, VI, 1.
- Aristo, proditor Byzantii, *HG.* I, III, 18.
- Aristocles, Atheniensium legatus Spartam, *HG.* VI, III, 2.
- Aristocrates, dux Atheniensis cum Alcibiade, *HG.* I, IV, 21. Iterum electus inter decem prætores post Alcibiadem, I, V, 16; ad Arginusas, I, VI, 29; accusatur, I, VII, 2.
- Aristodemus, unus ex Herculia posteris, rediit primus Spartam, *Ag.* VII, 7.
- Aristodemus, Laco, ex regio genere, tutor Agesipolidis, *HG.* IV, II, 9.
- Aristodemus, Atheniensis, Socratis discipulus, cognomine Parvus, contemptor divinationis et religionis, a Socrate reducitur ad deos colendos, *Mem.* I, IV.
- Aristogenes, Siculus, pater Heraclidæ, *HG.* I, II, 8.
- Aristogenes, dux Atheniensis inter decem prætores post Alcibiadem, *HG.* I, V, 16; ad Arginusas, I, VI, 29; non rediit Athenas, I, VII, 1.
- Aristolochus, Lacedæmoniorum legatus Athenas, *HG.* V, IV, 22.
- Aristonymus, Methydrænsis Arcas, lochagus præest gravi armaturæ in reditu Decemmillium, *Exp.* IV, I, 27; VI, 20. Rem strenue gerit, *Exp.* IV, VII, 9 sqq.
- Aristophon, Atheniensis, pater Demonstrati, *HG.* VI, III, 2.
- Aristoteles, unus e Triginta viris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2. — Exul Atheniensis, siquidem est idem, II, II, 18; et dux Atheniensis, II, III, 46.
- Armenia, regio Asiæ finitima Mediæ versus septemtriones; ejus satrapa Orontas, *Exp.* III, V, 17; IV, III, 4. In ea sunt fontes Tigridis et Euphratis, IV, I, 3. Eam Centrites amnis distinguit a Carduchorum regione, IV, III, 1. Ejus montes, *ib.* 20. Eam peragant Græci, IV, IV, 1. Armeniæ occidentalis satrapa Tiribazus, *ib.* IV, 5.
- Armenii, finitimi Mediæ, in exercitu Assyriorum, *Inst.* II, I, 6; ab Astyage Medorum rege bello victi tributum pendere sunt coacti, III, I, 10. Horum rex deficit a Mediis, II, IV, 12; capitur a Cyro, III, I, 6; subit capitis iudicium, *ib.* 8; defenditur a Tigrane filio, *ib.* 14 sqq.; et mittit Cyaxari tributum copiasque, *ib.* 42; Occidit filii magistrum innocentem, *ib.* 38. — Eorum equi describuntur, *Exp.* IV, V, 36. Eorum pueri pincernarum vicem sustinent, *ib.* 33.
- Arnæpes, unus ex iis qui missi sunt a Pharnabazo ut ab Alcibiade fidem acciperent, *HG.* I, III, 12.
- Armas, Persa, dux peditum Persarum sub Cyro, *Inst.* VII, I, 3, 8.
- Artabatas, Persa, præest curribus in pompa, *Inst.* VIII, III, 18; fit satrapa Cappadociæ, VIII, VI, 7.
- Artabazus, Medus, cupidus osculandi Cyrum, *Inst.* I, IV, 27; suadet Medis, ut Cyrum sequantur, IV, I, 23; et cum Cyro maneant, V, I, 23. Suadet, bellum esse continuandum, VI, I, 9; mittitur a Cyro ad Arasam, ne hic vim inferat Pantheæ, *ib.* 34. Est chiliarchus peditum in prælio cum Creso, VI, III, 31. In oratione repetit summam rerum a Cyro gestarum, VII, V, 48 sqq. Equo donatur a Cyro, VIII, III, 25; et vocatur ad convivium VIII, IV, 1; jocatur, *ib.* 12 : donatur aureo poculo, *ib.* 24.
- Artabazus, Persa, ducit Persarum cetratos et sagittarios sub Cyro, *Inst.* V, III, 38.
- Artacamas, satrapa Phrygiæ magnæ, opem fert Assyriis, *Inst.* II, I, 5; a Cyro in dignitate sua servatur, VIII, VI, 7. — Alius, Phrygiæ satrapa tempore Cyri minoris, *Exp.* VII, VII, 25.
- Artagersas, chiliarchus peditum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 31; VII, I, 22, 27.
- Artagerses, præest sex millibus equitum in Artaxerxis exercitu contra Cyrum minorem, *Exp.* I, VII, 11; occiditur ab ipso Cyro in pugna, I, VIII, 24.
- Artæozus, chiliarchus peditum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 31. — Alius, Cyri minoris amicus, *Exp.* II, IV, 16; V, 35.
- Artapatas, eunuchus Cyri minoris fidelissimus, *Exp.* I, VI, 11; immoritur Cyro, I, VIII, 28.
- Artaxerxes, Persarum rex, Darii et Parysatidis filius, Cyri minoris frater, cognomine Mnemon, vino deditus, venandi studium negligere cœpit, *Inst.* VIII, VIII, 12. — Natus antequam pater regnum adeptus esset, *Exp.* I, I, 1; succedit patri, *ib.* 3; Cyrum non necat exoratus a matre, *ib.* : ejus frater spurcius, II, IV, 25; vulneratur a Cyro in acie, I, VIII, 26; occisi Cyri castra diripit, I, X, 1; metuit Græcos victores, *ib.* 6; II, II, 18; III, 1. Poscit a Græcis arma, II, I, 8; inducias facit cum Græcis, II, III, 25; obtruncat Græcorum duces, II, VI, 1. — Pacem imponit Lacedæmoniis et Atheniensibus, *HG.* V, I, 30, 31, ubi ejus formula. — *Xerxes* pro Artaxerxe in codd. *HG.* II, I, 8.
- Artimas, Lydiæ satrapa, tempore Cyri minoris, *Exp.* VII, VII, 25.
- Artuchas, Hyrcaniorum dux, *Inst.* V, III, 38. — Alius, ut videtur, satrapa, de cujus mercenariis *Exp.* IV, III, 4.
- Arystas Arcas, homo vorax, *Exp.* VII, III, 23.
- Asea, Arcadiæ oppidum, *HG.* VI, V, 11.
- Aseatæ rebus Thebanorum favent, *HG.* VII, V, 5.
- Asia, i. e. Asia minor, *Inst.* I, I, 4; *HG.* III, IV, 5; IV, VII, 5 et 27; V, I, 31; *Ag.* I, 7, et alibi.
- Asiadatas, chiliarchus equitum sub Cyro, *Inst.* VI, III, 32.
- Asiatici, cur secum in bellum ducant uxores et res pretiosissimas, *Inst.* IV, III, 2. Utuntur in bello curribus Cyrenaicis, VI, I, 27.
- Asidates, nobilis et opulentus Persa, oppugnatur a Xenophonte frustra, *Exp.* VII, VII, 9, 15; tandem capitur cum suis, *ib.* 22.
- Asina, Laconicæ oppidum, et Asinæ incolæ, *HG.* VII, I, 25; *Exp.* V, VI, 36.
- Aspasia, Socratis amica; ejus dictum de pronubis, *Mem.* II, VI, 36. Conf. *Æc.* III, 14.
- (Aspasia) Phocensis, Cyri concubina, capitur ab Artaxerxe, pulchra et prudens mulier, *Exp.* I, X, 2.
- Aspendii, cives Aspendi (urbis Pamphyliae ad Eurymedontem amnem), *Exp.* I, II, 12.
- Aspendus, urbs Pamphyliae ad Eurymedontem, *HG.* IV, VIII, 30. Aspendii Thrasybulum concidunt, *ibid.*
- Assus, urbs Troadis, in Ariobarzanis satrapia, ab Auto-phradate oppugnata, *Ag.* VIII, 7.

Assyria, *Inst.* VI, 1, 17, et alibi. V. seq.
 Assyrii in Medorum finibus prædas agunt, *Inst.* I, iv, 16.
 Eorum rex infert bellum Medis, I, v, 3, cum viginti millibus equitum, ducentis curribus et ingenti peditum vi, 11, 1, 5. Hortatur suos ante prælium, III, iii, 44. Victus a Cyro et Cyaxare, repellitur in castra, *ib.* 63; cadit in prælio, IV, 1, 8. Assyrii noctu castra relinquunt, *ibid.* Castrorum metandorum qua utantur ratione, III, iii, 26. Novus rex a Cyro, vastato agro, frustra ad pugnam provocatus, V, iii, 1, 5; parat sibi socium Cræsum, VI, 1, 25; a Gadata et Gobrya confoditur in regia, VII, v, 30. Quos quibus malis insolenter affecerit, v. s. ipsis.
 Astyages, Medorum rex, avus Cyri maternus, *Inst.* I, ii, 1, et in seqq. usque ad v, 2, ubi de morte ejus. Armenios subegit bello, III, i, 10. Conf. *Cyrus*.
 Astyochus (navarchus Lacedæmonius) quo festem agente Heremocrates Tissaphernem accusavit, *HG.* I, 1, 31.
 Astyne Diana, Thebis, *HG.* IV, 1, 41.
 Atalanta, nupsit Melanioni, *Ven.* 1, 7; nob. Venatrix, *XIII. S.*
 Atarneus (urbs Mysie ad mare Ægeum), *Exp.* VII, viii, 8. Ab exulibus Chiis oblinetur, *HG.* III, ii, 11.
 Athenades, lothagus Sicyonius; ejus audacia, *HG.* III, i, 18.
 Athenæ, in media Græcia et medio terrarum orbe sitæ, *Vec.* I, 6. — Populosissima Græcarum urbium, *HG.* II, iii, 24. — Ibi magna servorum et inquilinorum fuit licentia, *Ath.* 1, 10. Adde sequentia.
 Athenienses. De eorum *Repubblica* actum in peculiari libello, cujus I. argumentum. Utitur lingua et Vivendi ratione mixta, *Ath.* ii, 8. Plura quam ceteri Græci festa celebrant, III, 2 et 8. — Persas vincunt, voto de capris maculandis Diare facto, *Exp.* III, ii, 11 et 12. Eorum thesaurus in templo Delphico, V, iii, 5. Furantur pecunias publicas, *Exp.* IV, vi, 16. Eorum opes magnæ franguntur a Lacedæmoniis, VII, 1, 27. Eorum fidem laudat Scuthes, VII, ii, 31; et suos cognatos vocat, *ibid.* — Eorum laudes et vitia, *Mem.* III, v; victi a Boeotiis, *ib.* 4; nunquam sedes mutarunt, *ib.* 12; minus colunt senes, *ib.* 15; non parent magistratibus, etc. *ibid.* — Sepe injusti in judiciis, *Ap.* 4. — Perstringuntur ob ignaviam in bello, *Conv.* ii, 3. — Gloria majorum excellunt, *Mag.* vii, 3; magnos sumptus impendunt in choros et ludos, 1, 26. — Distributi sunt in decem tribus, *Vec.* iv, 30. Arcadibus mittunt auxilia, iii, 7. Quomodo principatum Græciæ consenti, V, 5 seqq. Eorum moneta, iii, 2. Ipsorum vectigalia tractat liber de *Vectigalibus*.
 Athenienses vincuntur a Lacedæmoniis, *HG.* I, i, 1; Chrysopolim capiunt et portorium ibi instituunt, *ib.* 22. Bellum cum Agide gerunt, *ib.* 33. Vincuntur ad Corossum, I, ii, 7. Chæledonem oppugnant, I, iii, 2 seqq. Byzantium proditum ingrediuntur, *ib.* 18 seqq. Legatio ad Persam, I, iv, 4 seqq., delusa. Vincuntur absente Alcibiade, I, v, 12 seqq. Eorum clades duce Conone I, vi, 15; duce Diomedonte, *ib.* 22. Eorum acies navalis, *ib.* 29. Lacedæmonios navali prælio vincunt, *ib.* 34. Duces suos accusant, et in carcerem conjiciunt, I, vii, 3; decreto senatus occidunt, *ib.* 34. Clades ad Egos flumen, II, 1, 27; de captivis eorum interficiendis Lacedæmoniorum consultatio, *ib.* 32, ubi commemorantur Athenensium in alios crudelia facinora. Urbis obsidio, II, ii, 10. Obsessi neque inducias neque pacem impetrare potuerunt, *ib.* Fame domantur *ib.* 22. Urbis editio, mirumque eversio, *ib.* 23. Trigintaviros electi, II, iii, 2; et arma eis ablata, *ib.* 20. Seditio contra Trigintaviros, II, iv, 23. Pax et amnestia constituta, III, 1, 1. Lacedæmonii præbent equites contra Tissaphernem, *ib.* 3. Athenienses Thebanis se adiungunt, III, v, 16. Corin-

thiorum muros reficiunt, IV, iv, 18. Muros instaurant, et Piræum muniunt, IV, viii, 10. Res in Asia contra Lacedæmonios geste sub Thrasybulo, Agyrrio et Iphicrate, *ib.* usque ad fin. cap. Rursus maris obtinent imperium, V, i, 13. Eos navibus spoliât Telementas, *ib.* 24. Magnis difficultatibus impulsî pacem desiderant, *ib.* 25. Irritati ab Lacedæmoniis, Thebanorum socii bellum acriter parant, V, iv, 34; navali pugna Pollim vincunt, *ib.* 61. Eorum cum Thessalis collatio in classis apparatu, VI, i, 10. Bello fracti, pacem cum Lacedæmoniis faciunt, VI, ii, 1. Corcyraeis succurrendum decernunt, *ib.* 40. Rursum pacem facere conantur, VI, iii, 2. Nec audient Thebanos bellum renovaturos, VI, iv, 20. Pacis amatores, VI, v, 2; de ferendo Lacedæmoniis auxilio constant, *ib.* 49, et Iphicratem mittunt, *ib.* 51 seqq. Athenienses mari, Lacedæmonii terra præstant, VII, i, 1; et alternis utrique per quinos dies imperium tenent, *ib.* 12 seqq. Horum populorum adversus Thebanos societas, VII, i, 15. Athenienses frustra affectant Corinthios, et cum Arcadibus ineunt fœdus, VII, iv, 4 seqq.

Atramyttum (urbs maritima Mysiæ), *Exp.* VII, viii, 8.
 Attica terra, cincta et divisa montibus, *Mem.* III, v, 2. — Fertilis, *Ath.* 1; abundat marmore, 1, 4. De talentis ejus, *Vec.* I. Dives argentifodinis, iv. Adde *Zoster*.
 Augo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Aulis, Boetia oppidum maritimum, ubi Agamemnon sacra fecerat, *HG.* III, iv, 3; v, 5; VII, i, 34.
 Aulon (urbs maritima in confiniis Messeniæ et Elidis), *HG.* III, ii, 25; iii, 8, ubi et Aulonitæ, ejus incolæ, et 10.
 Autobolaces, Persæ, a Cyro minore interficiuntur, *HG.* II, 1, 8.
 Autocles, Strombichidæ filius, Atheniensis, legatus a Lacedæmonem, *HG.* VI, iii, 2; rhetor sollers, *ib.* 7, 12 verba facit.
 Autolycus, Atheniensis, Lyconis filius, pancratio victor, amatus Calliæ, qui in ejus honorem convivium instituit. *Conv.* 1, 2, et sepe alibi; de patre gloriatur, iii, 13.
 Autophrades (Lydiæ satrapa, qui regis jussu bello persequabatur eos qui defeceant), Ariobarzanem obsidet in Asso, *Ag.* ii, 26.

B

Babylon, urbs Asiæ maxima et opulentissima, ad Euphratem, *Inst.* V, ii, 8; VII, ii, 11; montibus altis et laeis, VII, v, 7; capitur a Cyro repente, Euphrate in fossam derivato, VII, v, 15; in ejus agro sunt multæ palmæ et procerae, *ib.* 11. Babylone, orbis cælum tepidum, Cyrus septem menses hibernos degit, VIII, vi, 22. — Quantum distet a loco, ubi pugnatum est a Cyro minore et Artaxerxe, *Exp.* II, ii, 6; quæ pugna ex Βαβυλωνος ἀκρόδιςse dicitur V, v, 4. Quantum distet a Cotyrioris Pontis, *ibid.*

Babylonia, regio, *Exp.* I, vii, 1; II, ii, 13.
 Bacchus congregitur cum Ariadne, in saltatione mimica, *Conv.* ix, 2. — Ejus fanum Aphyti, *HG.* V, iii, 19.
 Bactriani, seu Bactrii. Horum rex, hospes Abradatae Sisorum regis, invitatur ab Assyrio ad societatem belli, *Inst.* V, i, 2. Bactrii parent Cyro, I, i, 4. Tentantur ab Assyriis, I, v, 2.
 Bagaes Persæ, dux equitum sub Pharnabazo, *HG.* III, iv, 13.
 Basias Arcas, occiditur a Carduchis, *Exp.* IV, i, 8.
 Basias Eleus, haruspex, *Exp.* VII, viii, 10.
 Belesis, Syriæ et Assyriæ satrapa tempore Cyri minoris, *Exp.* I, iv, 10; VII, viii, 25.
 Bendideum, Dianæ templum Athenis, *HG.* II, iv, 11.

Bla, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Bisanthe (urbs maritima Thraciae inter Perinthum et Gannum ad Propontidem), *Exp.* VII, ii, 38; v, 8.
 Bithyni, in ora Ponti, *Exp.* VI, ii, 17, et iv, v, vi scopius. Horum satrapa erat Pharnabazus, VII, viii, 25. — Bithyni Thracēs, in Asia, *HG.* I, iii, 2. Amicitia cum iis contracta per minas Alcibiadis, *ib.* 3, 4. Ab Dercyllida infestati, III, ii, 2-6.
 Bito, affert pecunias exercitui Decemmillium, *Exp.* VII, viii, 6.
 Boeotiam vastant Athenienses, *Mem.* III, v, 4. Inter eam et Atticam magni montes, *ib.* 25. — In eam irrumpit Cleombrotus, *HG.* VI, iv, 3.
 Boeotii, comparantur cum Atheniensibus, *Mem.* III, v, 2 sqq. Insolentiores fiunt adversus Athenienses, *ib.* 4. — Puerorum amori turpi sunt dediti, *Lac.* ii, 13; *Conv.* viii, 34. — Obscurum aliquid de iis, *Ath.* iii, 11. — Gloria majorum florent, *Mag.* vii, 3. — Eorum thoraces s. loricae, *Eq.* xii, 3. — Nolunt sequi Lacedaemonios contra Elidem, *HG.* III, ii, 25; nec contra Athenienses, II, iv, 29. Eorum socii lassent Agesiaum ex Asia redeuntem, IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2. Eorum legatos ablegat Agesilaus Creusim, *HG.* IV, v, 10. Universorum nomine Thebani iusjurandum praestare volunt, V, i, 32. Boeotica oppida relinquere coacti sunt Thebani, *ibid.* 33. Adversus Boeotios Lacedaemonii copias mittunt, V, iv, 62. — Boeotarchi, *HG.* III, iv, 4.
 Boeotius, Laco, ad regem Persarum legatus Lacedaemoniorum, *HG.* I, iv, 2.
 Boiscus, Thessalus pugil, homo ignavus et improbus, *Exp.* V, viii, 23.
 Bradatas, praefectus turrium rotatarum Cyri, *Inst.* VI, iii, 28.
 Brasidas, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.
 Breino, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Bryas, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Byzantium (urbs in Bosphoro Thracio) : ejus situs, *Exp.* VI, iv, 1 sqq. In eam vi irrumpunt Graeci in reditu Decemmillium, *Exp.* VII, i, 16. Ante bellum Peloponnesiacum fuit Atheniensium, *ib.* 27. Praefecti, Cleander, VI, vi, 6 sqq., Aristarchus, VII, ii, 12. — Eo ab Atheniensibus mittitur Clearchus, *HG.* I, i, 35. Vallo cinctum Athenienses obsident, I, iii, 14, dum Clearchus ibi est, Lacedaemonius praefectus, *ib.* 15. Quo absente proditum a Cydone, Aristone et aliis, *ib.* 18. Ab Alcibiade capitur, *ib.* 20. Recipit eam Lysander, II, ii, 1. Eo navigat Thrasybulus, decimas Ponti vendit, democratiam restituit, IV, viii, 27.

C

Cadmea, arx Thebarum (a Cadmo conditore), *HG.* V, ii, 29. Mulieres dum ibi Cercalia agunt, Phaeidae Lacedaemonio proditur, *ib.*; sed recuperatur Thebanis opera exulum, V, iv, 1 sqq. Argivi ibi sepulti, VI, v, 46.
 Cadusii, gens magna et bellicosa, infensa Assyriis, *Inst.* V, ii, 25; fiunt Cyri socii, V, iii, 22. Temere excurrentes clade afficiuntur, et ducem amittunt, V, iv, 15; no-uum ducem sibi creant, *ibid.* 22. Cadusius aliquis, VI, i, 8; VIII, iii, 32. Iis constituitur satrapa, VIII, vii, 11. — Bello eos petit post defectionem Darius, *HG.* II, i, 13.
 Caeae, urbs magna Mesopotamiae ad Tigrim, *Exp.* II, iv, 28.
 Caeo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Caici Campus (pars Mysiae fertilissima et opima ad Caicum

ammem, qui in sinum Elaiticum fluit), *Exp.* VII, viii, 8, 18.
 Calceas, Lacedaemonius, affert epistolam Agesilao a rege Persarum de hospitio, *Ag.* viii, 3.
 Callias, Lacedaemonius, idem, ut videtur, in Asia sub Agesilao, *HG.* IV, i, 15.
 Callias, Archon apud Athenienses (Olymp. 93, 3, confusus cum antiquiore Olymp. 75, 1, qui et Calliades dicitur), *HG.* I, vi, 1.
 Callias, Hipponici filius, dux Atheniensium gravis armaturae peditum, vincitur ab Agesilao, *HG.* IV, v, 13. Athenis hospes publicus Lacedaemoniorum, V, iv, 22. Legatus cum aliis Spartam mittitur, VI, iii, 2; Daduchus dictus, *ib.* 3, coram Spartanis pro pace ambiciosius verba facit, *ib.* 4 sqq. — Protagorae, Gorgiae, ac Prodicus sapientiae mercedem dedit pecuniam multam, *Conv.* i, 5; iv, 62; amator Autolyce, i, 1; gloriatur arte homines emendandi, iii, 4; iv, 1; ditissimus, iv, 37; sacerdos deorum τῶν ἐκ' Ἐπυρήτων, viii, 39.
 Callibius, Lacedaemonius, praefectus, a Lysandro ad Trigintaviros mittitur, *HG.* II, iii, 13, 14.
 Callibius, Tegeates : ejus factio urbe ejicitur eamque virecipit, *HG.* VI, v, 6.
 Callicratidas, Lacedaemonius, Lysandro in imperio Asiatico succedit, *HG.* I, vi, 1 : in quo capite ejus ingenium et res gestae adumbrantur. Occisus ad Arginusas, II, i, 1.
 Callimachus Parrhasius Arcas, lochagus gravis armaturae in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, i, 27; viii, 8; rem strenue gerit, *ib.* 10. Legatus mittitur ad Sinopeneses, V, vi, 14; deinde ad Heracleotas, VI, ii, 7. Seditiose sibi arrogat imperium Arcadum et Achaeorum, *ib.* 9, 10.
 Callimedon, Atheniensium legatus ad Tiribazum missus, *HG.* IV, viii, 13.
 Callippides, histrio, hominibus lacrimas commovet, *Conv.* iii, 11.
 Callisthenes, Atheniensium legatus ad Tiribazum missus, *HG.* IV, viii, 13.
 Callistratus, Atheniensis orator, quem sibi adjungit Iphicrates, *HG.* VI, ii, 39. Legatus cum Callia et aliis mittitur Lacedaemonem, VI, iii, 3. Ejus oratio, *ib.* 10 sqq.
 Callistratus, Atheniensis ex tribu Leontide, occiditur, *HG.* II, iv, 27.
 Callixenus, demagogus Atheniensis, duces ad Arginusas accusat, *HG.* I, vii, 8; post exilium omnibus exosus fame perit, *ib.* 33.
 Calpes portus (Ponti in Bithynia sive Thracia Asiatica), *Exp.* VI, ii, 13; iii, 2; describitur VI, iv, 1, 2.
 Calydon, olim Aetolia, *HG.* IV, vi, 1. Add. 14.
 Camarina (urbs Siciliae), sub Dionysio, a Carthaginiensibus capitur, *HG.* II, iii, 5.
 Cambyses, Cyri pater, Persarum rex ex gente Persidarum, *Inst.* I, ii, 1; revocat Cyrum domum, I, iv, 25. Deducit eundem, et egregie disserit de imperatoris summi officio, I, vi fere toto. Stabilis regnum Persarum Cyro, VIII, v, 23.
 Cambyses, Cyri filius natu major, constituitur a patre moriente heres imperii paterni, *Inst.* VIII, vii, 11.
 Camelorum magna vis capta ab Agesilao, *HG.* III, iv, 24.
 Cannoni psephisma quid jussit, *HG.* I, vii, 20.
 Canum nomina, *Ven.* vii, 5.
 Capithe, qualis mensura, *Exp.* I, v, 6.
 Cappadoces. Eorum rex, *Inst.* I, v, 3. Sunt Croesi socii, VI, ii, 10; subiguntur a Cyro, I, i, 4; VII, iv, 16; accipiunt satrapam Persam, VIII, vi, 7. Conf. *Arivaeus*.
 Cappadocia, regio Asiae, *Inst.* VIII, vi, 7; *Exp.* I, ii, 20; VII, viii, 25.

- Carcasus**, annis Mysiae, *Exp.* VII, viii, 18.
Cardia (urbs Chersonesi Thraciae), *HG.* I, i, 11.
Carduchus praest carpentis mulierum in expeditione Cyri contra Assyrios, *Inst.* VI, iii, 30.
Carduchi populi ad ripam sinistram Tigris in Armeniae et Assyriae confiniis, liberi, bellicosi, montani, *Exp.* III, v, 16; V, v, 17; VII, viii, 25. Horum montes petunt Graeci, III, v, 17; IV, i, 2; frustra eos sibi amicos conciliare student, *ib.* 8, 9: urgent agmen **extremum** Graecorum, *ib.* 16 et IV, iii, 7 sqq. Eorum arcus, IV, ii, 28.
Cares, sollicitantur frustra ab Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; II, i, 5. Dissidentes callide rediguntur ad concordiam ab Adusio, VII, iv, 1; quem a Cyro petunt satrapiam, VII, iv, 7; VIII, vi, 7. — Cum scutis albis, *HG.* III, ii, 15.
Caria, *Inst.* VIII, vi, 7. — Tissaphernis satrapia, equestribus copiis non idonea, *HG.* III, ii, 12; *Ag.* I, i, 14, 29. Ab Lacedaemoniis bello petitur, *ibid.*
Carsus, annis Ciliciae, *Exp.* I, iv, 4.
Carthaginienses, imperium Libyae tenent, *Mem.* II, i, 10. — Hannibale duce in Siciliam profecti, *HG.* I, i, 37; Agrigentum fame ad deditionem compellunt, I, v, 21. Dionysio victo, Gelam et Camarinam capiunt, II, iii, 5. — Linum Carthaginiense, *Ven.* ii, 4.
Caryae (urbs in finibus Laeonici), capitur a Thebanis, *HG.* VI, v, 25; recipitur ab Archidamo et crudeliter tractatur, VII, i, 28.
Castoli Campus, *Exp.* I, i, 2; iv, 7, vel Castolus Campus, *HG.* I, iv, 3, in Lydia, ubi conventus agebantur populorum Persico imperio subjectorum.
Castor, frater Pollucis, discipulus Chironis, inter deos relatus, *Ven.* i, 2 et 13; ab eo nomen habent Canes castoriae (que et Lacænae dicuntur), iii, 1.
Catana (urbs Siciliae), *HG.* II, iii, 5.
Cave, magnus vicus in Mysia, *HG.* IV, i, 20.
Cayster (annis Ioniar): in Caystri Campo rex Phrygiae minoris congregat copias, *Inst.* II, i, 5. Unde Caystri Campus, urbs, *Exp.* I, ii, 11.
Cebes, Thebanus, *Mem.* III, ii, 17; Socratis auditor laude dignus, I, ii, 48.
Celene, urbs (Eolia, munitissima, in Pharnabazi satrapia, *HG.* III, ii, 10).
Cecrops antiquissimus Atticae rex, iudicavit litem deorum, *Mem.* III, v, 20.
Cedrea, Cariae oppidum Atheniensibus deditum, a Lysandro capitur, *HG.* II, i, 15.
Celene, urbs magna Phrygiae (majoris), *Exp.* I, ii, 7; ubi erat Cyri praetorium et palatium, per quem fluit Maeander, *ibid.*; arcem ibi exstruxit Nerves, *ib.* 9.
Celti vel **Celae**, a Dionysio tyranno Lacedaemoniis mittuntur in auxilium, *HG.* VII, i, 20; victores, *ib.* 31.
Celusa, mons (Sicyoniae), *HG.* IV, vii, 7.
Cenchreae, portus Corinthi, *HG.* IV, v, 1; VI, v, 51; VII, iv, 5.
Centrites, annis (in Tigrim influens, distinguit Armeniam a Carduchorum regione, *Exp.* IV, iii, 1; hunc tandem trajiciunt Graeci, *ib.* 15).
Ceos (insula e regione Suiii promontorii), *HG.* V, iv, 61.
Cephalonia (Ionii maris insula), *HG.* VI, ii, 31. Ejus oppida in potestatem suam redigit Iphicrates, *ib.* 33.
Cephalus, nobilis venator, discipulus Chironis, ab Antora raptus, *Ven.* i, 2 et 6.
Cephisodorus, Cephisiphontis filius, Atheniensis, lochagus in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, ii, 13; occiditur, *ib.* 17.
Cephisodotus, orator Atheniensis, Lacedaemonem mittitur legatus, *HG.* VI, iii, 2. Ejus oratio contra Procleum Philiasium, VII, i, 12 — 14. — Alius, ut videtur, dux electus, II, i, 16.
Cephisophon, Atheniensis, Lacedaemonem missus, *HG.* II, iv, 36. Nisi est alius, Cephisodori pater, *Exp.* IV, ii, 13.
Cephisus, fluvius Atticae, *HG.* II, iv, 19. — Alius, Baetiae ex Parnasso, *HG.* IV, iii, 16; *Ag.* II, 9.
Ceramicus sinus Cariae, *HG.* I, iv, 8; II, i, 15.
Ceramicus, vicus Athenarum, *HG.* II, iv, 33.
Ceramo, Atheniensis locuples, multos alebat servos, *Mem.* II, vii, 3.
Ceramorum Forum, urbs in finibus Mysiae, *Exp.* I, ii, 10.
Cerasus, urbs Graeca et maritima in Colchide, Sinopenstiae colonia, *Exp.* V, iii, 2; quibus et tributum pendebat, V, v, 10. Incolae, Cerasuntii, V, vii, 13 sqq.
Cerberus, ab Hercule ex Orco protractus, *Exp.* VI, ii, 2.
Cereris et Proserpinae sacra Eleusinia, *HG.* VI, iii, 6.
Certonon (in aliis Certonium), urbs Mysiae, *Exp.* VII, viii, 8, ubi nunc **Cydonium**.
Chabrias, Atheniensis, Iphicratis in imperio successor, *HG.* IV, v, 19; in Cyprum Evagorae auxilio profecturus, Lacedaemonios multos in Aegina destruit, V, i, 10 sqq. Lacedaemonios vincit navali pugna, V, iv, 61; summus tunc imperator habitus, Corcyram mittitur, VI, ii, 3. Epidauri stat contra Argivos, VII, i, 25.
Chaeceates, Atheniensis, frater minor Chærephontis, quorum dissidium componit Socrates, *Mem.* II, iii, 1. 15. Socratis discipulus probabilis, I, ii, 48.
Chareleus, unus ex Trigintaviris in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, iii, 2.
Chærephon, Atheniensis (Sphettius), frater Chaeceatis, *Mem.* II, iii, 1, 15; Socratis discipulus honestus, *Mem.* I, ii, 48. — Oraculum consult de Socrate, *Ap.* 14.
Charilas, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.
Charon, Lacedaemonius Polemarchus, occisus in Piræa, *HG.* II, iv, 33.
Chalcedon (urbs Bithyniae e regione Byzantii), *Exp.* VII, i, 20; ii, 24, 26. — Ab Alcibiade mari et fluvio arcibus et Atheniensibus redditur tributaria, *HG.* I, iii, 2 sqq. Lysander eam recipit, II, ii, 1. Thrasybulus eam sibi conciliat, IV, viii, 28.
Chalcedonia, ager Chalcedoniis, *Exp.* VI, vi, 38.
Chalchici, finitimi Armeniae, *Inst.* III, i, 34; a Cyro coguntur pacem facere cum Armeniis, III, ii, 1. Sunt bellicosi et mercede militantes apud Indos, *ib.* 7; et apud Cyrum ipsum, a quo ob praedandi libidinem castigantur, VII, ii, 5. — Liberi, fortes, mercenarii, eorum arma, *Exp.* IV, iii, 4; V, v, 17; VII, viii, 25.
Chalus, annis Syriae piscosus, *Exp.* I, iv, 9.
Chalybes, duo populi: 1) liberi, *Exp.* VII, viii, 25; finitimi Armeniae, IV, v, 34. Stipendia merent apud barbarum, IV, iv, 18; occurrunt Graecis, IV, 6, 5. Laudantur ob fortitudinem, et eorum arma describuntur, IV, v, 15 sqq. 2) Populus in Ponto, Mossynæcorum imperio peregrinus, *Exp.* V, v, 1.
Chara, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
Charadra, locus in agro Nemeensi, a nonnullis intelligitur, *HG.* IV, ii, 33, ubi alii $\chi\alpha\rho\delta\rho\chi\alpha$ simpliciter capiunt ac alveo torrentis.
Chares, dux Atheniensis, Philiontis auxilio missus, *HG.* VII, ii, 18. Sicyoniis Thyamiam eripit, *ib.* 20 sqq. Revocat Cenchreais cum classe appellens, Corinthios vult juvare, VII, iv, 1 sqq.
Charicles, Atheniensis, unus e Trigintaviris, *HG.* II, iii, 2. — Is et Critias quid contra Socratem egerint, *Mem.* I, ii, 31 sqq.
Charmanda, urbs magna ad Euphratem, *Exp.* I, v, 10.
Charmides, Glauconis filius, discipulus Socratis, *Mem.*

- III, vi, 1; vii, 1; ad rempublicam capessendam excitatur a Socrate, *ibid.* — *Conv.* I, 3. Ejus dictum, III, 1. Paupertate gloriatur, *ib.* 9; IV, 29. — Unus e decem Piraei praefectis, interficitur, *HG.* II, iv, 19.
- Charrinus Laco, legatus Thimbronis ad Seuthen, *Exp.* VII, vi, 1; defendit Xenophontem, *ib.* 39.
- Charon, civis Thebanus, *HG.* V, iv, 3.
- Charopus Eleus: ejus, Thrasonidae et Argei factio democratica Elide, *HG.* VII, iv, 15.
- Chersonesus Thraciae e regione Abydi, *Exp.* I, i, 9; II, vi, 2; regio amœna et fertilis, *Exp.* V, vi, 25. Lacedaemoniorum juris est, VII, ii, 2. — Ejus amplitudo, munificatio, urbes, periculum a Thracibus, *HG.* III, ii, 8 et 10. Ibi castella habet Alcibiades, I, v, 17. Eo ingreditur Pharnabazus, III, ii, 9; post eum Iphicrates, IV, viii, 39. Europae tribuitur, IV, ii, 6. Incolae, Cherronesitae, I, iii, 10; III, ii, 8. — Adde *Acherusia*.
- Chilon, Lacedaemonius, Archidami sororis maritus, interficitur in pugna cum Arcadibus, *HG.* VII, iv, 23.
- Chiriso-phus Lacedaemonius adducit septingentos milites gravis armaturae ad exercitum Cyri minoris, *Exp.* I, iv, 3; mittitur ad Ariæum, II, i, 5; laudat Xenophontem, III, i, 45; hortatur duces, III, ii, 2. Cur semel a Xenophonte sit vituperatus, IV, vi, 3. Salse perstringit Athenienses, *ib.* 16. Trapezunte navigat ad naves adducendas, V, i, 4; sed redit cum una modo triremi, VI, i, 16; imperium totius exercitus in eum confertur, *ib.* 32; sed mox eo privatur, VI, ii, 12. Medicamento sumpto perit, VI, iv, 11.
- Chiro, Centaurus, filius Saturni et Naidis nymphæ, *Ven.* I, 4; justitia nobilis, *ib.* 1; præceptor multorum, *ib.* 2; diu vixit, *ib.* 3; præceptor Achillis, a quo ob disciplinam honoratur, *Conv.* viii, 23.
- Chius, insula, *HG.* I, i, 32; II, vi, passim. Incolae Chii a periculo e conjuratione militum impendente servati ab Eleonco, II, i, 1 sqq.
- Chremon, Atheniensis, unus e Trigintaviris, in oligarchia, *HG.* II, iii, 2.
- Chrysantas, Persa *δούριος*, corpore nec magnus nec robustus, sed animo fortis et prudens, *Inst.* II, iii, 5: suadet pro sua cujusque dignitate præmia esse distribuenda, II, iii, 19; iii, 5. Mittitur ad montes Armeniae celeriter et clam occupandos, II, iv, 22. Captivos adducit, III, iii, 48. Laudatur a Cyro ob fortitudinem et facilem obedientiam, IV, i, 3; fit ex centurione chiliarchus, *ib.* 4: probat Cyri consilium de equitatu Persico instituendo, IV, iii, 15; ducit loricatorum, V, iii, 36; adjuvat Cyrum in pavore exercitus sedando, VI, ii, 21; præest equitatui, VII, i, 3; suadet eadem quæ Cyrus maxime expetebat, VII, v, 55; VIII, i, 1. Est myriarchus, VIII, iii, 16. Laudatur a Cyro eximie, VIII, iv, 11; fit Lydiæ Ioniaeque satrapa, VIII, vi, 7.
- Chrysopolis (urbs Bithyniae) propinqua Chalcedoni (e regione Byzantii, in Bosporo Thracio), *Exp.* VI, iii, 15; vi, 38; VII, i, 1; *HG.* I, iii, 12. Ibi portitorium et decimas de mercibus exigendas ab nautis instituit Alcibiades, *HG.* I, i, 22.
- Cilices, frustra tentantur ab Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; II, i, 5; sed adjuvant Cresum, VI, ii, 10. Liberi sine satrapa relinquuntur, VII, iv, 2; VIII, vi, 8; I, i, 4.
- Cilicia, *Inst.* VIII, vi, 8. Aditu difficilis, *Exp.* I, ii, 21; ejus situs et natura, *ib.* 22; pylæ ejus, I, iv, 4.
- Cinadon, Lacedaemonius, juvenis pulcherrimus, princeps auctor conjurationis in Ephoris et optimates Lacedaemonios, *HG.* III, iii, 4 sqq.; ejus supplicium, *ib.* 11.
- Circe mutat Ulyssis socios in sues, *Mém.* I, iii, 7.
- Cissidas, Syracusanus, dux auxiliorum a Dionysio Lacedaemoniis missorum, *HG.* VII, i, 28.
- Cithæron, mons Boeotiae, superatur ab Agesilao, *HG.* V, iv, 37 et 47. *ib.* 55, 59; VI, iv, 5.
- Cittus, sive Cissus, mons supra Macedoniam, *Ven.* xi, 1.
- Cius (Mysiae oppidum), *HG.* I, iv, 7.
- Cladaus, fluvius (Elidis, in Alpheum influens), *HG.* VII, iv, 29.
- Clazomenæ, insula (sinui Smyrneni adjacens), *HG.* I, i, 10 et 11. Eas sibi adjudicat Artaxerxes, V, i, 31.
- Cleænetus, dux Græcus, perit cum aliis, *Exp.* V, i, 17.
- Cleagoras pinxit frontispicium Lycei, *Exp.* VII, viii, i.
- Cleander, harmosta Byzantii, Laco, *Exp.* VI, ii, 13; iv, 18; venit Calpen cum navibus, inde turbæ de præda, VI, vi, 5 sqq.; hospitium init cum Xenophonte, *ib.* 35; VII, i, 8. Imperium exercitus oblatum non recipit, religione impeditus, *ib.* 36.
- Cleander, Sicyonius, dux electus, *HG.* VII, i, 45.
- Cleanor, Arcas vel Orchomenius, nisi duo viri sunt intelligendi. Arcas natu maximus dux secundum Clearchum, in exercitu Cyri minoris, *Exp.* II, i, 10. Orchomenius graviter vituperat Ariæum, II, v, 39. Arcas sufficitur in locum Agiæ, III, i, 47. Orchomenius hortatur duces ad perfidiam Persarum ulciscendam, III, ii, 4; præest Arcadibus gravis armaturæ, IV, viii, 18. Arcadem rogat Xenophon, ut sacra diligenter incipiat, VI, iv, 22. Cleanor simpliciter nominatus cum Phrynisco contendit ire militatum apud Seuthen, VII, ii, 2; honorifice sentit de Xenophonte, VII, v, 10.
- Clearchus, exul Lacedaemonius, comparat copias pecunia, quam a Cyro minore acceperat, *Exp.* I, i, 9; iii, 3; II, vi, 4. Venit ad Cyrum Celænas cum mille militibus gravis armaturæ, octingentis peltastis Thracibus et ducentis Cretensibus sagittariis, I, ii, 9; præest cornu sinistro, *ib.* 15; saxis petitur ab exercitu, I, iii, 1; sedat milites, *ib.* iii, 9 sqq. A Menonis militibus saxis petitur, I, v, 12. Præest cornu dextro in pugna, I, viii, 4; minus auscultat Cyro, *ib.* 13; tesseram ei aperit, *ib.* 16. Eum maximi fecit Cyrus, I, i, 9; vi, 5; et suum consilium de bello inferendo regi communicavit, III, i, 10. Laudatur ut bonus imperator, II, iii, 11; vi, 8; colloquitur cum Tissapherne de metu insidiarum, II, v, 3-15. Dolo capitur a Tissapherne, *ib.* 31; trucidatur, II, vi, 1. Ejus vita et mores describuntur, *ib.* 1-15.
- Clearchus, Lacedaemonius, Rhamphii filius, hospes publicus Byzantinorum, Chalcedonem et Byzantium missus, *HG.* I, i, 35. Idem, ut videtur, Byzantii præfectus, I, iii, 15.
- Clearetus, lochagus, ex temeritate perit, *Exp.* V, vii, 14-16.
- Cleocritus, Atheniensis, mystarum præco, post cladem Trigintavirorum Atheniensem populum alloquitur, *HG.* II, iv, 20 sqq.
- Cleombrotus, Lacedaemonius, ab Ephoris cum exercitu contra Thebanos mittitur, *HG.* V, iv, 14; domum redit cum difficultate, *ib.* 16 sqq. Sequenti anno iterum in Thebanos ducit, *ib.* 59 sqq. Maritimo itinere in Phocenses mittitur, VI, i, 1. Unde in Thebanos irruere jubetur, VI, iv, 3; a quibus in pugna superatur, *ib.* 6-13, ibidem occisus.
- Cleomedes, Atheniensis, unus Trigintavirorum, in oligarchia, *HG.* II, iii, 2.
- Cleon, eques Lacedaemonius, cadit, *HG.* V, iv, 39.
- Cleonæ (oppidum inter Corinthum et Argos situm), *HG.* VII, v, 15.
- Cleonymus Laco, vir fortis, interficitur a Carduchis, *Exp.* IV, i, 18.
- Cleonymus, Laco, Sphodriæ filius egregius, amatur ab

Archidamo, *HG.* V, iv, 25 sqq., ubi plura de ejus virtutibus. Interficitur in pugna Leuctrensi, VI, iv, 14.

Cleophon, demagogus Atheniensis, interficitur in tumultu, *HG.* I, vii, 35.

Cleosthenes, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.

Cleostratus, Argivorum ad Pharnabazum legatus, *HG.* I, iii, 13.

Cligenes, Acanthius, legatus ad Lacedaemonios missus, *HG.* V, ii, 11 sqq., ubi ejus oratio.

Clinias (Alcibiadis frater), amatus Critobulo, *Conv.* iv, 12.

Clinomachus, Ephorus Lacedaemonius, *HG.* II, iii, 10.

Cliteles, Corinthius; ejus oratio in concione Atheniensium, *HG.* VI, v, 37.

Clito, Atheniensis statuarius, quocum disserit Socrates de arte statuaria, *Mem.* III, x, 6 sqq.

Clitorii (Arcadiae gens), cum Orchomeniis bellantur, et mercenarii milites adunt, *HG.* V, iv, 36 sq.

Cnidus (urbs Cariae), *HG.* IV, iii, 12; viii, 22.

Cocylia (incolae urbis Cocylis, in Aelide sita), *HG.* III, i, 16.

Coratades, Thebanus, artem imperatoriam proficitur et vult praesse Graecis, *Exp.* VII, i, 33. — Dux Boeotorum, Byzantio praefectus a Clearcho, cui ad Pharnabazum proficiscendum erat, *HG.* I, iii, 15; in tumultu se inimicis dedit, Athenas mittitur, aufugit et salvus Deceleam pervenit, *ib.* 21, 22. Si quidem est idem homo.

Cortae, gens Pontica libera, *Exp.* VII, viii, 25. (Nomen ex *Taechi*, ut videtur, corruptum.)

Colchi (populus Ponti Euxini versus orientem), resistunt Decemmillibus in reditu, *Exp.* IV, viii, 9; sed figuntur, *ib.* 18. Graeci ibi vescuntur melle insaniam inferente, *ib.* 20. Colchorum legati lapidantur, V, vii, 2. Sant liberi, VII, viii, 25.

Coloniae (urbs maritima Troadis), se dedunt Dercyllidae, *HG.* III, i, 13 et 16.

Colophon (urbs Ioniae), et incolae Colophonii, *HG.* I, ii, 4.

Colossae, urbs opulenta et magna Phrygiae majoris, *Exp.* I, ii, 6.

Colyttus (pagus Atticus), unde Colyttensis Thrasylubus, *HG.* V, i, 26.

Comania (castellum, ut videtur, non procul Pergamo), *Exp.* VII, viii, 15.

Conon, dux, eligitur ab Atheniensibus, *HG.* I, iv, 10; iterum eligitur, cum novem aliis in locum Alcibiadis, I, v, 16; ab Andro profectus ad pugnam navalem se parat, *ib.* 18 sqq.; sed praelium evitat ob hostium numerum, I, vi, 15 sqq.; tandem Mitylenae terra navique obsessus, cogitur ad pugnandum et vincitur a Callieratida, *ib.* 19 sq.; Davium partem servat et cum imperio manet, *ib.* 38; I, vii, 1. In pugna ad Egos flumen ipsius naves solae non capiuntur, quibuscum abit in Cyprum, II, i, 28 sq. Cum Pharnabazo Lacedaemonios vincit, IV, viii, 1, et Hellesponti rebus ordinatis, classeeque parata, Cytherios in fidem accipit, et murorum Atheniensium partem instaurat, *ib.* 2-10. Legatus ad regem Persarum, a Tiribazo in vincula conjicitur, *ib.* 13-16.

Coreyra, insula, a Timotheo in Atheniensium potestatem redigitur, *HG.* V, iv, 64. Mnasippus Lacedaemonius eam obsidet et vastat, VI, ii, 4-7; quare Coreyraei legatos Athenas mittunt, *ib.* 8 sq.; tandem ab Iphicrate servantur, *ib.* 36 sqq.

Core, quid, *HG.* II, i, 8.

Coressus, mons prope Ephesum, *HG.* I, ii, 7.

Corinthus, urbs, *HG.* IV, iv, 18; VIII, 15, etc. Corinthii ab Atheniensibus capti, praecipitio puniti, II, i, 31 sq. Quare volebant parcere Atheniensibus, ii, 11, 19. Sed non agunt contra eos, II, iv, 30; neque contra Eleos,

III, ii, 25; neque contra Thebanos, III, v, 17. Sunt inter hostes Lacedaemoniorum, IV, ii, 11 sqq.; III, 15 sqq. (*Ag.* ii, 5 sqq.). Turbae maximae factionum in urbe, et Atheniensium Lacedaemoniorumque de ea pugnae narratur, IV, fere toto (et *Ag.* ii, 18 sqq.). Bellum contra Lacedaemonios, IV, vii, 10 sqq. Neptuni Corinthii templum delagrat, IV, v, 4. Corinthum relinquunt Argivi, V, i, 34; et Corinthii socii fiunt Lacedaemoniorum, *ib.*, et iii, 27; VI, iv, 18; v, 29 sqq. Ibi moratur Iphicrates, VI, v, 49 sqq. Nolunt jurare in fedus a rege propositum, VII, i, 40. Frumentum Phliuntum mittunt, VII, ii, 23. Ab Atheniensium societate sese avertunt, VII, iv, 4 sq. Pacem a Thebanis rogant impetrantque, *ib.* 6 sq.; itidemque ab Lacedaemoniis, *ib.* 8 sqq. Praelium circa Corinthum, VII, i, 14 sqq. (*Ag.* ii, 5). Longi muri, IV, iv, 18.

Coronea (urbs Boeotiae), pugna ad eam, in qua vicit Agesilaus, *Exp.* V, iii, 6; *HG.* IV, iii, 15 sqq.; *Ag.* ii, 9 sqq.

Corsoe, urbs deserta ad Mascam amnem, *Exp.* I, v, 4.

Corylas, satrapa Paphlagoniae, *Exp.* VII, viii, 25; V, v, 12, 22; vi, 11. Fordus offert Graecis, VI, i, 2.

Coryphasium (promontorium Messeniae), quo Helotes condecunt, *HG.* I, ii, 18.

Cotyora, urbs Graeca, Sinopensium colonia in regione Libanorum ad Pontum Euxinum, *Exp.* V, v, 3 sqq.

Incolae, Cotyoridae, *ib.* et 10, 19.

Cotys, rex vel satrapa Paphlagoniae, Sestum obsidet in Ariobarzani satrapia sitam, *Ag.* ii, 26; Agesilao auxiliares copias mittit, iii, 4. — Idem *Olys* vocari videtur in *HG.* Vide *Olys*.

Cranium (lucus cyparissorum cum gymnasio, prope Corinthum), *HG.* IV, iv, 4.

Cranonii (incolae Cranonis, urbis Thessaliae), cum Thebanis juncti, extremum agmen Agesilai ex Asia reducis premunt, *HG.* IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2.

Cratesippidas, Lacedaemonius, dux mittitur adversus Athenienses in Chium, *HG.* I, i, 32; v, 1.

Cranze, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Cremaste, oppidulum prope Abydum, cum aurifodinis, *HG.* IV, viii, 37.

Cretensium arcus, *Exp.* III, iii, 7, 15; et sagittarii, I, ii, 9; eorum opera multum prodest, IV, ii, 29. — Cretenses in exercitu Lacedaemoniorum, *HG.* IV, ii, 16; vii, 6. *Conf.* VII, v, 10. — Cretenses canes adversus aprum, *Ven.* x, 1.

Creusis («Thespiensium emporium in intimo sinu Corinthiaco retracts » Livius), *HG.* IV, v, 10; V, iv, 16 et 60. Capitur a Cleombroto, VI, iv, 3. — *Ag.* ii, 18.

Crinippus, dux subsidiorum a Dionysio missorum, ab Iphicrate captus manum sibi infert, *HG.* VI, ii, 36.

Critias Atheniensis, Trigitavirorum unus, in oligarchia multa crudeliter fecit, *Mem.* I, ii, 12. Cur Socrate magistro usus, *ib.* 16. In Thessalia depravatus, *ib.* 24. Amator Euthydemii, *ib.* 29. Legem tulit ne ars disserendi doceretur, *ib.* 31 sqq., ubi multa de hostilitate in Socratem. — Trigitavir, *HG.* II, iii, 2. Inimicitiae cum Thebanae, quem accusat et condemnandum curat, *ib.* 24-36. Cum reliquis Eleusinem profectus, ibi etiam crudelis, II, iv, 8; in praelio interficitur, *ib.* 19.

Crito, Atheniensis, pater Critobuli, *Mem.* I, iii, 8; Socratis discipulus probabilis, I, ii, 48; tutus redditur a sycophantarum injuria, II, ix.

Critobulus, Critonis filius, osculator Alcibiadem pulchrum, *Mem.* I, iii, 8; cum eo disserit Socrates de amicis diligendis et conciliandis, II, vi. Socratis auditor, *Conv.* i, 3. Cum eo habetur sermo de oeconomia, *Eccl.* i-v. Dives, ii, 3 sqq. Novus maritus in *Conv.* ii, 3; formosissimus,

- pulchritudine gloriatur, III, 7; IV, 10; Cliniam amat, IV, 12. Socrates per lusum certat cum eo de forma, V, 1 sqq.
- Crocinas, Thessalus**, certaminis Olympici victor in stadio, *HG.* II, III, 1.
- Croesus**, Lydorum rex, adest Assyrio adversus Medos cum ingenti vi peditum equitumque, *Inst.* I, V, 3; II, 1, 5; fugit cum ceteris sociis domum, IV, 1, 8; II, 29. Eligitur summus dux sociorum adversus Cyrum, VI, II, 9; habet socios belli plurimos, *ib.* 10: mittit Lacedæmona de societate, *ib.* 11: conatur Cyri exercitum multitudine cingere, VII, 1, 23; sed repellitur, *ib.* 25; equitatus ejus fugatur metu camelorum, *ib.* 27; ipse fugit Sardes, VII, II, 1; captis Sardibus se dedit Cyro, *ib.* 5; dissuadet urbis direptionem, *ib.* 12; exponit de Apollinis oraculis, et se stultitiæ damnat, *ib.* 15; clementer et benigne habetur a Cyro, *ib.* 26; tradit thesauros, VII, III, 1; IV, 12: monet Cyrum ne nimis sit liberalis et redarguitur, VIII, II, 15. Primus e Crœsi stirpe rex servus fuerat, VII, II, 24.
- Crommyon** (castellum in agro Corinthiorum), capitur a Praxita, *HG.* IV, IV, 13; V, 19.
- Cromnus**, urbs Arcadiæ, capta ab Archidamo, *HG.* VII, IV, 20, acriter obsidetur ab Arcadibus, ac tandem vi recipitur, *ib.* 21 sqq.
- Cronius**, collis in Elide, ab Arcadibus munitur, *HG.* VII, IV, 14.
- Ctesias**, medicus, sanat Artaxerxem vulneratum, *Exp.* I, VIII, 26; laudatur ejus testimonium, *ib.* 27.
- Cuma vel Cyme** (urbs Æolidis), *Inst.* VII, 1, 45; *HG.* III, IV, 27.
- Cyaxares**, Astyagis filius et avunculus Cyri, vituperat Cyrum, *Inst.* I, IV, 9; ignavus, *ib.* 22. Succedit Astyagi patri, I, V, 2. Contra Assyrios auxilium petit a Persis, *ib.* 4. Timidus queritur de paucitate Persarum, II, 1, 7; recenset hostium copias, *ib.* 5: reprehendit Cyrum, quod non splendida veste Medica sit indutus, II, IV, 5; proficiscitur cum Cyro adversus Assyrios, III, III, 25; intemperstiva ejus cum hoste configendi cupiditas refutatur a Cyro, *ib.* 29: ob livorem et ignaviam non vult Cyrum persequi hostes, IV, 1, 13. In castris captis Assyriorum indulget vino, et ignorat Medos abire cum Cyro, IV, V, 8; re comperta tandem ira percitus minuitur, furit frustra et mittit qui Medos revocet, *ib.* Delectatur formosis mulieribus, IV, V, 52. Arcessitus a Cyro in castra, V, V, 1, queritur graviter de Cyro, *ib.* 8: sed tandem reconciliatus deducitur in tabernaculum egregie instructum, *ib.* 37: ubi genio, more suo, indulget, *ib.* 44. Apud eum fit consultatio de bello continuando, VI, 1, 6: ipse, dum Cyrus proficiscitur contra Crœsum, domi remanet cum tertia Medorum parte, VI, III, 2; offert Cyro filiam et Mediam dotis loco, VIII, V, 19.
- Cydnus amnis**, Tarsum mediam perfluens, *Exp.* I, II, 23.
- Cydon**, Byzantius, Byzantium prodidit, *HG.* I, III, 18.
- Cyllene**, ad Cymen Æolidis, Ægyptiorum urbs vocatur, *Inst.* VII, 1, 45.
- Cyllene** (Eleorum urbs cum portu), *HG.* III, II, 27 et 30; VII, IV, 19.
- Cylon**, Argivus, auro se corrumpi patitur a Tithrauste, *HG.* III, V, 1.
- Cyme**. Vide *Cuma*.
- Cynisca**, soror Agesilai regis, *Ag.* IX, 6.
- Cyniscus**, Laco, ut videtur, *Exp.* VII, 1, 13.
- Cynoscephalæ** (colles et vicus in Bœotia), in Thebanorum ditione, *HG.* V, IV, 15; *Ag.* II, 22.
- Cyprii**, socii Crœsi, *Inst.* VI, II, 10. Cur ad eos non mittatur satrapa, VII, IV, 2; VIII, VI, 8; I, 1, 4.
- Cyprus**, insula, est terminus imperii Persici versus occidentem, *Inst.* VIII, VI, 21; VIII, 1. — Eam sibi vindicat rex Persarum in pace Antalcidæ, *HG.* V, 1, 10 et 31. — Ex hac insula bellaria advehuntur Athenas, *Ath.* II, 7.
- Cyrex**, pistor Atheniensis, *Mem.* II, VII, 6.
- Cyrenaicus currus**, *Inst.* VI, 1, 27; II, 8.
- Cyrus**, major, auctor imperii Persici, Cambysis ex Mandane Astyagis filia filius, *Inst.* I, II, 1; annos 12 natus cum matre proficiscitur ad avum, I, III, 1; orat matrem, ut ipsum relinquat, *ib.* 13. Narrat iudicium a se puero exercitum, *ibid.* 17; benevolos sibi reddit aequales, I, IV, 1; amat et colit avum, *ib.* 2; cur paulo loquacior ab initio fuerit, *ib.* 3; studet amulari præstantiores, *ib.* 4; equitare discit, *ib.*; venatione delectatur, *ib.* 5; mittitur venatum cum Cyaxare, *ib.*; 7 cum Astyage ipso exit venatum, *ib.* 14; annos 16 natus specimen artis imperatoris edit, *ib.* 16. Redeuntem in Persidem deducunt Medi, *ib.* 25. Mittitur cum exercitu auxilio Cyaxari, I, V, 5; milites hortatur, *ib.* 7; disserit cum patre de officio imperatoris, VI toto. Nova arma suos capere jubet, II, 1, 11; meditationes campestris instituit, *ib.* 20. Totas centurias epulo excipit præmii loco, II, III, 17. Arcessitus a Cyaxare dat responsum legatis ludorum, II, IV, 8. Armeniorum regem capit, III, I, 1; et amicis sociumque fidelem reddit, *ib.* 31. Chaldaeos Armenis amicos et sibi socios reddit, III, II; legatum mittit ad Indum de pecunia, *ib.* 28; cum Cyaxare educit copias contra Assyrios, III, III, 20; quos victos in castra fugat, *ib.* 60; castra illa occupat, IV, I, 9. Cyaxarem, qui non vult hostes esse persequendos, dolo deludit, *ib.* 19. Ad eum deficiunt Hyrcanii, IV, II, 9. Equitatum Persicum instituit, IV, III, 3; novum militem arcessit ex Perside, IV, V, 16. Cyaxari Medos avocanti litteras mittit, *ib.* 27. Prædam quali modo dividendam curaverit, *ibid.* 35. Non vult videre Pantheam, V, 1, 7. Efficit ut Medi secum maneat, *ib.* 18; proficiscitur ad Gobryam, V, II, 1. Assyriam denuo vastat, V, III, 1; ducit exercitum ad Babylonem et provocat frustra Assyrium ad pugnam, *ib.* 5; auxilium fert Gadatæ, *ib.* 29. Cur nominatim appellet duces, *ib.* 46. Liberat Gadatam, V, IV, 7. Ulciscitur cladem Cadusiorum, *ib.* 23: pactum init cum Assyrio de parcentis agricolis, *ib.* 24. Cur nolit exercitum reducere prope Babylonem, *ib.* 41; tribus castellis potitur, *ib.* 51. Arcessit Cyaxarem, V, V, 1; ei obviam procedit, *ibid.* 5; ejus iræ et invidiæ medetur, *ib.* 37; de hibernorum ratione disserit, VI, 1, 12; currus falcatos invenit, *ib.* 27; turres rotatas ædificat, *ib.* 52. Sedat pavorem exercitus, VI, II, 24. Parat expeditionem adversus Crœsum, *ib.* 23; quomodo aciem instruxerit, VI, III, 21; hortatur duces ante prælium, VI, IV, 12; ejus arma, *Inst.* VII, 1, 2; hortatur milites, *ib.* 10: excutitur ab equo vulnerato, *ib.* 37; capit Sardes et Crœsum, VII, II, 1; quem clementer habet, *ib.* 26. Luget mortem Abradate, VII, III, 2. Cum Cræso ejusque thesauris profectus Sardibus, in itinere Phrygibus, Cappadocibus, Arabibusque subactis, petit Babylonem, VII, IV, 12; adit Babylonem, VII, V, 1; fossam ducit circa urbem, *ibid.* 9; turres exstruit *ibid.* 12; Euphrate in fossam derivato urbem opprimit, *ib.* 15; regiam intrat, *ib.* 57. Eunuchos eligit corporis custodes, *ib.* 58; satellites regie et urbis præsidium instituit, *ib.* 66. Munera palatina inducit, VIII, 1, 9. Ubi sequuntur multa alia ad continendum imperium ab ipso instituta, hoc et seq. capite. Cum Cræso disserit de utilitate liberalitatis, VIII,

- n, 15. Pompam ducit, VIII, iii, 1; ejus tiara recta et reliquis vestitus regius, *ib.* 13; adoratur, *ib.* 14; post sacra ludos equestres habet et vincit, *ib.* 24. Excipit amicos convivio, VIII, iv, 1. Proficiscitur in Persidem ad parentes, VIII, v, 1; devertitur apud Cyaxarem, quem invitat Babylonem, *ib.* 17; ducit Cyaxaris filiam, *ib.* 28. Satrapas de disciplina monitos in provincias mittit, VIII, vi, 1; equos per stationes disponere cepit, *ib.* 17. Imminente vite fine agit diis gratias, VIII, vii, 3; habet orationem ad filios, *ib.* 6; moritur, *ib.* 28.
- Cyrus, minor, Artaxerxis frater, *Inst.* VIII, viii, 3. — Constituitur a Dario patre satrapa, *Exp.* I, i, 2; mortuo patre ab Artaxerxe, calumnia Tissaphernis, conjicitur in vincula, *ib.* 3; sed mox precibus matris liberatus remittitur in satrapiam. Inde bellum parat clam, *ib.* 6. Quod in Anabasis libro primo narratur. Clemens erga Xeniam et Pasionem, I, iv, 8; liberalis erga Silanum, I, vii, 18. Nudo capite praelium ad Cunaxa committit, I, viii, 6; occidit Artagersem in acie, *ib.* 24; vulnerat Artaxerxem, *ib.* 26; interficitur, *ib.* 27. Ejus encomium, I, ix, 1 sqq. — Quum munera distribueret militibus, ejus dictum, *Ec.* iv, 16; amator a militibus, *ib.* 18; cum Artaxerxe fratre bellum, *ibid.*; ipse in horto arbores plantavit, quas admiratur Lysander, *ib.* 21. — A patre Asiae minoris satrapa constituitur, cum mandato Lacedaemoniis opem ferendi, *HG.* I, iv, 3. Quibus auxilia offert, I, v, 3 sqq.; legati Atheniensium ad eum, *ib.* 9. Crudele ejus facinus in propinquos, II, i, 8. Lysandrum arcescit et pecunias dat, *ib.* 13 sq., et ad patrem proficiscitur, *ib.* 15. Expeditionem in fratrem suscipit, adjutus ab Lacedaemoniis, III, i, 1.
- Cytheria (insula et urbs Laconiae), vel potius Cythera, cum portu Phoenicente, *HG.* IV, viii, 7; occupata et in fidem recepta a Conone, *ib.* 8.
- Cytonium. *Vide* Certonus.
- Cyzicus, urbs Mysiae ad Propontidem, *Exp.* VII, ii, 5. Pugna ad Cyzicum, *HG.* I, i, 11. Cyziceni recipiunt Athenienses, *ib.* 19, 20; IV, i, 29. — Stater Cyzicenus, *Exp.* V, vi, 23; VI, ii, 4; VII, ii, 35, etc.
- D.**
- Daduchus (proprie sacerdotii Cereris Eleusinae nomen), cognomen Calliae, *HG.* IV, iii, 3.
- Daedalus, Atheniensis, ob artis peritiam captus a Minoe servus factus, inde cum filio aufugere conatus filium amisit, et ad barbaros delatus servivit, *Mem.* IV, ii, 33.
- Dara sive Deras (oppidum in agro Sicyonio) capitur a mercenariis Dionysii, *HG.* VII, i, 22.
- Dailochus, amatus Hieroni puer, *Hi.* i, 31.
- Daipharnes, tarde obedit Cyro, *Inst.* VIII, iii, 21.
- Damaratus, Lacedaemonius, *Exp.* II, i, 3; VII, viii, 17. Adde *Demaratus*.
- Damatas, dux Cadusiorum in exercitu Cyri, *Inst.* V, iii, 38.
- Dana, urbs major Cappadociae, *Exp.* I, ii, 20.
- Daphnagoras, domus Gongyli amicus, *Exp.* VII, viii, 9.
- Dardes (amnis Syriae parvus, in Euphratem influens), *Exp.* I, iv, 10.
- Darius (Nothus, rex Persarum, frater Xerxis secundii, pater Artaxerxis Mnemonis et Cyri minoris, *Exp.* I, i, 1. — Ab eo Medi deficiunt, et sub ditionem ejus redeunt, *HG.* I, ii, 19. Egregrotus ad se accessit Cyrum, II, i, 8. Ejus (*Δαρειος*) soror, *ibid.*
- Dascylium (locus in Phrygia), *HG.* III, iv, 13; ubi Pharnabazus regia, IV, i, 15.
- Datamas, myriarchus sub Cyro, *Inst.* VIII, iii, 17.
- Dauchus, praefectus fabrum Cyri, *Inst.* VI, iii, 29.
- Decelia (locus in Attica), ubi servos publicos habebant Athenienses, *Vec.* iv, 25. — Inde Agis in Athenarum urbem impetum facit, *HG.* I, i, 33 sqq.; II, ii, 7. Inde suos abducit Agis, II, iii, 3. Memoratur etiam I, ii, 14; iii, 22.
- Delia (festum, quo Athenienses theoriam in Delum mittunt), *Mem.* IV, viii, 2.
- Delium (oppidum Beotiae ab Aulide distans 30 stadia: hic victi sunt Athenienses ab Lacedaemoniis, *Mem.* III, v, 4.
- Delphi (urbs Phocidis, templo et oraculo Apollinis Pythii nobilis), *Lac.* viii, 5; *Ag.* i, 34. — In templo Apollinis fuit inscriptio: *Nosce te ipsum*, *Mem.* IV, ii, 24. In eodem habent thesaurum Athenienses, *Exp.* V, iii, 5. — Delphicus deus (i. e. Apollo), quid responderit de modo colendi deos, *Mem.* IV, iii, 16.
- Delphinium (urbs in Chio insula), capitur a Lacedaemoniis *HG.* I, v, 15.
- Delphion, Philiasius apud suos illustris; ejus fortitudo et audacia, *HG.* V, iii, 22.
- Delta Thraciae (= oppidum quod a Byzantio abest iter pedestre unius diei), Gyllius), *Exp.* VII, i, 33; v, 1.
- Delus, insula (maris Aegaei); huc chorus mittitur a Graecis, *Mem.* III, iii, 12; et ab Atheniensibus quotannis navis sacra, IV, viii, 2.
- Demenetus, Atheniensium gravis armaturae dux in Cypro, *HG.* V, i, 10 et 26.
- Demaratus, Lacedaemonius, cujus posteri obtinebant urbes Asiaticas ab rege Persarum Demarato datas ob auxilium contra Graecos, *HG.* III, i, 6; *Exp.* in locis sub *Damaratus* citatis.
- Demarchus, Epidoici filius, dux Syracusanus, *HG.* I, i, 29.
- Demeas Colythenis, artifex chlamydu, *Mem.* II, vii, 6.
- Democrates Tementes, homo diligens et certus in exercitu Decemvillium, *Exp.* IV, iv, 15.
- Demostrius, Aristophontis filius, Atheniensis, legatus Lacedaemonem missus, *HG.* VI, iii, 2.
- Demoteles, praeco, ab Archidamo nuntius victoriae Arcadibus Spartani missus, *HG.* VII, i, 32.
- Demotion, Athenis verba facit in concione de rebus Peloponnesiacis, *HG.* VII, iv, 4.
- Dercyllidas, Laco, bellum gerit cum Pharnabazo, *Exp.* V, vi, 24. — Solertissimus, ideoque Sisyphus dictus, expeditionibus Asiaticis praeficitur, *HG.* III, i, 8; Pharnabazo inimicus ex eo tempore quo ipse praefectus Abydi fuerat, in ejus satrapiam irruit, *ib.* 9. Res contra Pharnabazum gestae, *ib.* 16 sqq., et cap. ii, 1-20, ubi narratur quae in urbibus ditionum Tissaphernis et Pharnabazi gessit, et colloquia pactaque cum his satrapis. Ab Agessilao legatus ad Tissaphernem missus, III, iv, 6. Illi nuntiat Amphipoli victoriam in Corinthiaca pugna, IV, iii, 1 sqq., et in Hellespontum missus est. Ubi Abydum urbem Lacedaemoniis servavit, IV, viii, 3.
- Derdas, Eliniae princeps, *HG.* V, ii, 38. Lacedaemoniis instigantibus, Potideam ingreditur et Olynthios vi reprimunt, *ib.* 39-43; iterumque vincit eorum equites, V, iii, 1 et 2.
- Dernes, satrapa Phoenices et Arabiae, *Exp.* VII, viii, 25.
- Dexippus, Laconicus periosus, nave a Trapezuntis accepta fugit, *Exp.* V, i, 15; VI, vi, 5; calumniatur Xenophontem apud Anaxibium, VI, i, 32; accusat exercitum apud Cleandrum, VI, vi, 9; et ipse accusatur ab Agasio, *ib.* 22; occiditur in Thracia a Nicandro Spartano, V, i, 15.
- Diana, venationis iuventrix et praeses, *Ven.* I, i; iii, 18. Diane relinqui dicitur fera, quam ob teneram aetatem non licet venari, v, 14. Ei vota faciunt ad venandum exuentes, vi, 13. Hippolytum honore afficit, i, 11. —

Ei capræ Athenis mactantur quotannis, ob Persas e Græcia ejectos, *Exp.* III, II, 12. Ad ejus aram confugit Oron-tas, I, VI, 7. Ei partem manubiarum consecrant duces Græcorum in reditu Decemmillium, V, III, 4. Ei fanum, lucum et sacra instituit Xenophon, *ib.* 9 sqq. — Ephe-sia, *HG.* I, II, 6; III, IV, 18; *Ag.* I, 27. Dianæ Asty-rinæ templum in campo Thebanorum, *HG.* IV, I, 41. Ei apud Aulidem sacrum fecit Agamemno, VII, I, 34. Ejus templum sacratissimum apud Leucophryn, III, II, 19; Munichæ et Bendideum templum, II, IV, 11. Ejus fanum Pallantii in Arcadia, VI, V, 9. Dianæ capram mactant Lacedæmonii, IV, II, 20.

Digma (Δίγμα, locus ubi merces exponebantur in Piræeo), *HG.* V, I, 21.

Dino, polemarchus Lacedæmonius, *HG.* V, IV, 33, apud Leuctra dimicans ante regem una cum Cleonymo inter-ficitur, VI, IV, 14.

Dioctes, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.

Diodorus, Socratis familiaris, compellitur ad benefaciendum Hermogeni, *Mem.* II, x, 1 sqq.

Diomedes (Tyde filius) Chironis discipulus, cujus opera capta est Troja, *Ven.* I, 2 et 13.

Diomedon, dux electus ab Atheniensibus, *HG.* I, V, 16. Cum duodecim navibus in Mitylenæorum fretum se con-tulit, I, VI, 22. Interest prælio navali ad Arginusas, *ib.* 29. Cum aliis accusatur, I, VII, 1. Euryptolemi ami-cus, *ib.* 16.

Dion, ab Atheniensibus ad Ttribazum mittitur legatus, *HG.* IV, VIII, 13.

Dionysia, sive Bacchi festum, *Mag.* III, 2.

Dionysius, senior, Hermocratis filius, Syracusanus, tyranni-dem Syracusis arripit, *HG.* II, II, 24. Victus a Cartha-giniensibus Gelam amisit et Camarinam, II, III, 5. Ad eum Lacedæmonii legatos mittunt, VI, II, 4 et 33. Naves in auxilium Lacedæmoniorum præbet, *ib.* 35. Lacedæ-moniiis (duce Timocrate) nova auxilia mittit, VII, I, 12 et 20. Milites ejus Sicyonem invadunt, *ib.* 22, et Dæras oppidum vi capiunt, *ibid.*

Dionysius junior, illius filius, naves duodecim in subsidium Lacedæmonis mittit, *HG.* VII, IV, 12.

Dionysius, dux Atheniensis, Antalcidam persequi statuit, *HG.* V, I, 26.

Dionysodorus (Chius), sophista, proficitur artem militarem, *Mem.* III, I, 1.

Dionysus. Vide *Bacchus*.

Diopithes, Lacedæmonius, vates et insigniter oraculorum gnarus, Leotychildæ causam adjuvat, *HG.* III, III, 3.

Dioscuri Lacedæmonii, a Triptolemo sacra Cereris edocen-tur, *HG.* VI, III, 6. — Ob virtutem immortales facti, *Conv.* VIII, 29.

Diotimus, Atheniensis, Alcibiadis ad Pharnabazum lega-tus, *HG.* I, III, 12.

Diotimus, dux Atheniensis, obsedit Nicolochum Abydi una cum Iphicrate, *HG.* V, I, 25.

Diphridas, Lacedæmoniorum imperator, medius inter Thimbronem et Teleutiam, *HG.* IV, VIII, 21. Copiis Thimbronis præest, *ibid.* Longe ordinis observantior ac solertior quam Thimbro, *ib.* 22.

Dodona (urbs Chaoniæ in Epiro, in cuius nemore templum Jovis Dodonæi fuit, cum oraculo omnium antiquissimo), *Vec.* VI, 2.

Dolopes (populi Epiri), in Cyri minoris exercitu, *Exp.* I, II, 6. — *HG.* VI, I, 4 et 7; Iasonis imperio parent, *ibid.*

Dorieus, Rhodius, Diagoræ filius, cum quatuordecim na-vibus fugatur ab Atheniensibus, *HG.* I, I, 4 et 5. Captus

ab iisdem et dimissus, apud Thurios, jus civitatis ade-ptus, vivebat, I, V, 19.

Dorotheus ab Atheniensibus ad Pharnabazum legatus mitti-tur, *HG.* I, III, 13.

Dracon, Pellenæus, Dercyllida jubente, Atarneum occupat, *HG.* III, II, 11.

Draconis Atheniensis leges, *Ec.* XIV, 4.

Dracontides, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.

Dracontius Spartiates, exul ob homicidium, præest certami-nibus cursus in ludis, quos Trapezunte instituit exerci-tus Decemmillium, *Exp.* IV, VIII, 25. Mittitur ad Clean-drum deprecandi gratia, VI, VI, 30.

Drike, populus vicinus et hostilis Trapezuntiis, *Exp.* V, n, 1.

E

Ecbatana (urbs Mediæ celeberrima), *Exp.* II, IV, 25; III, V, 15. — Hic ob cælum frigidius Cyrus duos menses æsti-vos degit, *Inst.* VIII, VI, 22.

Ecdicus, navarchus, a Lacedæmoniiis octo navibus præfici-tur, *HG.* IV, VIII, 20. Cum classe Cnidum appulit, *ib.* 22.

Eionem (Thraciæ urbem) occupant Lacedæmonii, *HG.* I, V, 15.

Elæunteum (in Chersoneso portum) Athenienses ingressi sunt, *HG.* II, I, 20.

Elei (gens Elidos in Peloponneso), obsceno amoris puerorum dediti, *Lac.* II, 13; *Conv.* VIII, 34. — Elei cum Athenien-sibus, Argivis et Mantineensibus societate juncti, *HG.* III, II, 21. Nolunt vota de prospero belli eventu ab Agide fieri, *ib.* 22. Eorum agrum Lacedæmonii ingressi sunt, *ib.* 23 et 27. Eorum et Arcadam de Lepreo lites, *ib.* 25. Epeum urbem a Lacedæmoniiis postulant, *ib.* 30. Tandem pax et societas inter Lacedæmonios et Eleos, *ib.* 31. Jovis Olympii fano præsumt, *ibid.* Lacedæmoniorum contra Corinthios socii, IV, II, 16. Dant Lacedæmoniiis naves, VI, II, 2. Nolunt participes esse pacis, quam rex Persarum præscriptam ad Græcos miserat, VI, V, 23. Mantineensibus pecuniam dant ad ædificandos muros, *ib.* 5, fiuntque eorum et Thebanorum socii contra Lacedæmonios, *ib.* 19 (*Ag.* n, 23). Cum Thebanis ad oppu-gnandas Sicyonem ac Pellenem pergunt, VII, I, 18. In bello Arcadibus adsunt, *ibid.* 26. Archidamum legatum ad regem Persarum mittunt, *ib.* 33. Rex iste Eleos Arca-dibus prætulit, *ib.* 38. Per Nemeam pergunt, VII, II, 5. Lasionem occupant, oppidum tunc juris Arcadici, VII, IV, 12. Eorum cædes, *ib.* 13. Arcades ad eorum urbem usque accedunt, *ibid.* Tropeum erigunt, *ib.* 14. Quoddam apud eos dissidium, *ib.* 15. Arcades alia expeditione Elidem adoriuntur, *ib.* 16, 19 et 28. Pellenenses apud Elidem, *ib.* 17. Elei, missis legatis, petebant ut Lacedæmonii bellum Arcadibus facerent, nam Lacedæmoniiis cum Eleis societas erat, *ib.* 20. Eorum dux Andromachus sibi ipse manus attulit, *ib.* 19. Forte in Pylis incidunt, *ib.* 26. Armati ad delubrum Olympiacum perveniunt, *ib.* 29. Eorum virtus neopinata, et restitutio templi, *ib.* 35. Lacedæmoniiis adsunt ad Mantineam, VII, V, 1, et 18.

Elis urbs, sine mœnibus, *HG.* III, II, 27.

Eleusinem profectus est Critias, *HG.* II, IV, 8. Eleusinem Trigintaviri suam privatim in potestatem redigere cogi-tant, ut illam refugii loco haberent, II, IV, 19 et 24. I. o Atheniensium equites profecti, VII, V, 15. Gentile, Eleu-sinius, II, IV, 9.

Eleusinium (templum Cereris Athenis): ibi equus æneus, *Eq.* I, 1. — Eo fiunt cursus equitum, *Mag.* III, 2.

- Eleutheræ (Borotiae oppidum), *HG. V, iv, 14.*
 Elynia (Arcadiae urbs, vel regio), *HG. VI, v, 13.*
 Elynia (Macedoniae regio), cuius rex Dardas, *HG. V, ii, 38.*
 Embas, ducit Armeniorum pedites sub Cyro, *Inst. V, iii, 38.*
 Enarchippus, apud Spartanos Ephorus, Thoricum mittitur, *HG. I, ii, 1.*
 Enyalios (nomen Martis), *Inst. vii, i, 26; Exp. V, ii, 14; HG. II, iv, 17.*
 Epaminondas, Thebanorum dux, victor Lacedaemoniorum ad Leuctra, *HG. VI, iv, 15.* Novam fecit in Peloponnesum impressionem, *VII, i, 15.* Nec, ut in priori expeditione, rem habuit cum Iphicrate, sed cum novo duce Atheniensi Chabria, *ib. 18.* Troezenem et Epidaurum aggressus, *ibid.* Sicyonem in fidem Thebanorum recepit, *ib. 22.* Achaeos ad suas partes traducere cogitat, *ib. 41.* Bello adortur Achaiam, *ibid.* et 42. Pisiam permovet ut Oneum preoccuparet, *ibid.* Thebas discessit, *ibid.* Ab Achaïs accusatus, quasi Lacedaemoniis favisset, *ib. 43.* (« Thebanus ille ». Thebanorum id temporis imperator, *VII, iv, 39, 40.* Cum Boeotis, Euborensibus multisque Thesalis domo proficisceretur, *VII, v, 3.* Neneam cum copiis ingressus est, *ib. 6.* Tegeam profectus, *ib. 7.* Ejus tum providentiae, tum audaciae facinora, *ib. 8.* Intra Tegeatarum muros castra locavit, *ibid.* Recta Spartam copias duxit, *ib. 9.* Ejus strategema, *ib. 11 et 21.* In praedio victus, *ib. 13.* Celerrime Tegeam contendit et equitatum Mantineam misit, *ib. 14.* Honoris et laudis cupidus, *ib. 19.* Aciem struxit, *ib. 21.* Ejus apud exercitum auctoritas, *ib. 22.* Copias suas triremis instar duxit, *ib. 24.* Deliberat de imperio non relinquendo, *ibid.* Ipse cecidit, *VII, v, 25.*
 Eparatus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG. II, iii, 10.*
 Epariti qui, *HG. VII, iv, 22.* Ex Eparitis legati Lacedaemonem missi sunt, *VII, v, 3.*
 Epeum, Eleorum oppidum, inter Macistum et Heraeum situm, *HG. III, ii, 30.*
 Ephesus (urbs Ioniae maritima), *Exp. II, ii, 6; VI, i, 23; Ag. i, 14, 25.* Eo navigat Thrasyllus, *HG. I, ii, 6;* etiam Lysander, *I, v, 15.* Eo reversus est Dercyllidas, *III, ii, 12.* Trium dierum itinere distat a Sardibus, *III, ii, 11.* Ephesus cum classe petit Agesilaus, *III, iv, 4; VII, 11 et 16;* et urbem reddit quasi belli officinam, *III, iv, 17.* Epheso in Aeginam navigat Gorgopas, *V, i, 7.* Ephesii in victoria contra Thrasyllum tropeum erigunt, *HG. I, ii, 10.* In Ephesium portum invectus est Antiochus, *I, v, 12;* et Alcibiades, *ib. 15.* Ephesia Dianae templum, *Exp. V, iii, 8 sqq.*
 Ephorum durante bello Peloponnesiaco catalogus, *HG. II, iii, 10.* Eorum prudentia in opprimenda conjuratione Sparte orta, *III, iii, 11.*
 Epicharmus (Cous, poeta comicus) : ex ejus comediis laudatur versus, *Mem. II, i, 20.*
 Epicydidas a Lacedaemoniis ad regem Agesilaum in Asiam mittitur, *HG. IV, ii, 2.*
 Epidaurus (urbs Argolidis), in Lacedaemoniorum societate, *HG. VI, ii, 2;* quibuscum Epidaurii stant contra Corinthios, *IV, ii, 16.* Eorum agrum Thebani populantur, *VII, i, 18.* Argivi ingressi sunt Epidaurum, *ib. 25.*
 Epidoceus, Siculus, Navarchus, *HG. I, i, 29.*
 Epicia, urbs in Nemea sita, *HG. IV, ii, 14.* A Praxita munita, *IV, iv, 13.*
 Epigenes, Socratis discipulus, corporis negligentior, *Mem. III, xii, 1.*
 Epilytides, Spartanus eques, interficitur, *HG. V, iv, 39.*
 Episthenes Amphipolitanus (ex urbe Amphipoli Macedoniae), praest peltastis in exercitu Cyri minoris, *Exp. I, x, 7 :* vir prudens, *ibid. :* cui committit Xenophon puerum e barbaris obsidem custodiendum, *IV, vi, 1 :* cum Episthenes amat et domum secum abducit, *ibid.*
 Episthenes Olynthius, puerorum amator formosorum, *Exp. VII, iv, 7 sqq.*
 Epitalium, urbs Eleorum Triphyliae propter Alphetianum, *HG. III, ii, 25, 29, 30.* Incole, Epitalienses, *ib. 25.*
 Epyaxa, Syennesis regis Cilicum conjux, ad Cyrum nuntium venit, *Exp. I, ii, 12 sqq.*
 Erasinides dux Atheniensium eligitur, *HG. I, v, 16.* In pugna navali ad Arginusas, *I, vi, 29.* Ab Archedemo accusatus, *I, vii, 2 sqq.* In vincula ductus et mortuultatus, *ibid.*, et *Mem. I, i, 18.*
 Erasistratus, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II, iii, 2.*
 Eratosthenes, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *ibid.*
 Erechtheus, rex Atheniensium : ejus educatio, hospitium, et bellum cum Graecis ceteris, *Mem. III, v, 10.* — Sacrorum Eleusiniarum auctor, *Conv. viii, 40.*
 Eurymachus Dardanus, in exercitu Decemmillium, *Exp. V, vi, 21.*
 Erythra (Borotiae oppidum, ut videtur), *HG. V, iv, 49.*
 Eteonius Byzantio excludit Graecos exercitus Decemmillium, *Exp. VII, i, 12;* et fugit, *ib. 20.* — Lacedaemoniorum harmosta, in seditione Thaso expulsus, *HG. I, i, 32.* In Chio navibus quinquaginta praeficitur, *I, vi, 26.* Apud Mitylenen stationem habet, *ib. 35.* Ejusdem strategema, *ib. 36.* Castris succensis, pedestres copias Methymnam duxit, *ib. 37.* In Chio cum copiis degebat, *II, i, 5.* Suorum militum conspiratio, *ibid.* Cum navibus e Chio ad Lysandrum venit, *ib. 10.* A Lysandro ad Thraciae oppida cum decem triremibus mittitur, *II, ii, 5.* In Aeginam mittitur a Lacedaemoniis, *V, i, 1.* Aeginetis potestatem fecit, ut quisque praedas ageret ex Attica, *ibid.* Ei parere nolunt nautae, quia stipendium non numerabat, *V, i, 13.*
 Etmocles, Lacedaemoniorum legatus, Athenis adest apud Calliam, *HG. V, iv, 22; VI, v, 33.* Agesilai amicus, *V, iv, 32.*
 Euboea, insula, capta ab Atheniensibus, *HG. II, iii, 10.*
 Euboenses (incola Euboeae insulae) cum Thebanis stant contra Agesilaum, *Ag. ii, 6, 24; HG. IV, iii, 15; VI, v, 23.* Sunt cum Epaminonda ad Mantineam, *VII, v, 4.*
 Eubotas, Cyrenensis, in stadio victor, *HG. I, ii, 1.*
 Eubulus, Atheniensis, una cum Theramene, ab Alcibiade ad Chrysopolim (Chalcedoniae oppidum) cum triginta navibus relictus est, *HG. I, i, 22.*
 Euclea, festum Dianae apud Corinthios, *HG. IV, iv, 2.*
 Euclides, Siculus, Hipponis filius, navibus quinque Epheso praest, *HG. I, ii, 8.*
 Euclides Philiatus (ex Phliunte, urbe Achaiae), Cleozora pictoris filius, haruspex, *Exp. VIII, viii, 1 sqq.* Alius tamen Euclides ibidem memorabatur § 6, ubi nunc legitur Nausicles.
 Euclides, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II, iii, 2.*
 Euctemon, Atheniensis Archon, officio fungitur, *HG. I, ii, 1.*
 Eudamidas, Lacedaemoniorum dux, ad oppida Thraciae cum copiis mittitur, *HG. V, ii, 24.* Potideam occupat, *ibid.*
 Eudicus, Sparta Ephorus, *HG. II, iii, 1 et 10.*
 Eudicus, Lacedaemonius periorus, interficitur, *HG. V, iv, 39.*
 Eunathes, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II, iii, 2.*
 Eunomus ab Atheniensibus tredecim navibus praeficitur,

HG. V, 1, 5. In eum forte incidit Gorgopas, *ib.* 7, eumque vincit, *ib.* 10.
Euodeus, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp.* VII, iv, 18.
Eunuchi Pantheae, cum ea mortui, in monumento cernuntur, *Inst.* VII, iii, 15, 16. Ad custodiam corporis cur eunuchos sibi adsciverit Cyrus, VIII, v, 58.
Euphrates, per mediam Babylonem fluens, latus et profundus, *Inst.* V, v, 8; a Cyro derivatur in fossam, *ibid.* 15. — Ejus latitudo, *Exp.* I, iv, 11; Cyrus minor cum copiis eum transit, *ib.* 17 sqq. Eundem Graeci non procul a fontibus trajiciunt, IV, v, 2.
Euphro Sicyone summam auctoritatem supra cives ceteros obtinet, *HG.* VII, i, 44. Lacedaemoniorum arrogantiam iniquo animo tulit, *ibid.* Praesentibus Argivis et Arcadibus populum convocat, *ib.* 45. Praetor electus, *ibid.* Palam tyrannidem exercet, *ib.* 46. Expeditioni adversus Phliasios interest, VII, ii, 11, 12 et 15. In portum Sicyoniorum confugit et eum Lacedaemoniis tradit, VII, iii, 2. Pasmelum Corintho ad se evocat, *ibid.* Secum Athenis ducto mercenario milite in patriam rediit, *ib.* 4. Coactis pecuniis, Thebas profectus est ut Thebani, optimatibus ejectis, urbem sibi restituerent, *ib.* 5. Ibi in arce jugulatur, *ibid.* Ejus flagitia, *ib.* 8. Sicyone in foro sepultus atque ut patronus urbis cultus, VII, iii, 12.
Europa, habet gentes liberas, *Inst.* I, i, 4.
Eurotas, amnis, *HG.* V, iv, 27; VI, v, 27 et 30.
Eurylochus Lusiatas (ex Lusis oppido Arcadiae, haud dubie lochagus gravis armaturae) in exercitu Decemmillium, protegit Xenophontem clypeo, *Exp.* IV, ii, 21; rem strenue gerit, IV, vii, 11 sq. Legatus mittitur ad Anaxibium, VII, i, 32; censet de stipendio Seuthae extorquendo idem quod Xenophon, VII, vi, 40.
Eurymedon, amnis Pamphyliæ prope Aspendum urbem, *HG.* IV, viii, 30.
Euryptolemus, Pisanactis filius, Atheniensium cum Manti- theo et aliis ad regem Persarum Pharnabazum legatus, *HG.* I, iii, 12 et 13. Alcibiadis consobrinus, I, iv, 19. Pro- ducibus octo Atheniensium orationem habet, I, vii, 16.
Eurysthenes, a Demarato Lacedaemonio ortus, cum Procle regulus Theutraniae et Halisarnæ, *HG.* III, i, 6.
Eurytheus, a cuius injuriis olim Athenienses defenderunt Heraclidas, *HG.* VI, v, 47.
Eutæam (Arcadiae oppidum) occupat Agesilaus, *HG.* VI, v, 12, 20.
Eutherus, Atheniensis, pauper per bellum factus, compellitur a Socrate ad vitæ genus eo quod egerat convenientius, *Mem.* II, viii.
Euthycles, Lacedaemonius, legatus ad regem Persarum, *HG.* VII, i, 33.
Euthydemus, cognomine Formosus, ab initio alienus ab omni disciplina, postea assiduus Socratis discipulus, *Mem.* IV, ii, 1 — 40; ad deos colendos excitatur, IV, iii, 2 sqq.; cum eo disputat Socrates de intemperantia, IV, v, 2 sqq.; et de arte disserendi, IV, vi; amatus a Critia, I, ii, 29.
Eutresii (Arcadiae oppidum), *HG.* VII, i, 29. Eo Archida- mus milites duxit, *ibid.* Ibi contra Arcades et Argivos pugna, VII, i, 32.
Euxenus, Lacedaemonius, ab Agesilaos in Asia cum præsi- diariis relinquitur, *HG.* IV, ii, 5.
Euxinus pontus, terminus regni Persici versus septemtrio- nes, *Inst.* VIII, vi, 21; viii, 1. — Ibi Trapezus urbs, *Exp.* IV, viii, 22. — *ŒC.* 20, 27.
Evagoras, Eleus, in ludis Olympicis bigæ victoriam obti- net, *HG.* I, ii, 1.
Evagoras, rex Cypri. Ad eum navigat Conon, *HG.* II, i,

29. Evagoras bellum gerit adversus Persas, IV, viii, 24; V, i, 10.
Evalces, Atheniensis athleta, inter pueros maximus, *HG.* IV, i, 40.
Evarchippus, apud Spartanos Ephorus, *HG.* I, ii, 1 et II, iii, 10.
Exarchus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

F

Fœderis faciendi ritus, *Exp.* II, ii, 9.

G

Gabæus, rex s. satrapa Phrygiæ minoris, auxilio est Assy- riis adversus Medos, *Inst.* II, i, 5; fugit domum, victis Assyriis, IV, ii, 30.
Gadatas, cur eunuchus sit factus a rege Assyriorum, *Inst.* V, ii, 28; deficit ab Assyrio, et tradit Cyro castellum dolo captum, V, iii, 15; ejus terram invadit Assyrius, *ibid.* 26: illapsus in insidias et vulneratur a peritido duce servat Cyrus, V, iv, 1; cum suis recipitur in Cyri exer- citum, *ibid.* 29. Ejus regio est prope Babylonem, *ibid.* 34. Interficit regem Assyriorum, VII, v, 30. Fit præfec- tus eunuchis Cyri custodibus, VIII, iv, 2.
Gæoachus. V. *Neptunus*.
Galaxidorus, Thebanus, aurum a Tithrauste accipit, ut bellum Lacedaemoniis faceret, *HG.* III, v, 1.
Galli aut *Celtæ* inter Dionysii auxilia Syracusana, *HG.* VII, i, 20 et 31. Sicyonem invadunt, *ib.* 22. Syracusas navi- gant, *ibid.*
Gambrión (urbs Ioniae), *HG.* III, i, 6.
Ganus (oppidum sive castellum maritimum Thraciæ ad Pro- pontidem), *Exp.* VIII, v, 8.
Ganymedes, propter animi virtutem a Jove raptus, *Conv.* viii, 30.
Gaulites, exul Samius, Cyro fidelis, *Exp.* I, vii, 5.
Gaurium (castellum et portus in Andro insula): eo Alci- biades pervenit, *HG.* I, iv, 22.
Gelam (Siciliæ urbem) amisit Dionysius, tyrannus Syra- cusanus, *HG.* II, iii, 5.
Geranor, Polemarchus Spartanus, ad Asinen (Laconicæ op- pidum) ab Arcadibus interficitur, *HG.* VII, i, 25.
Geræstum, Eubœæ promontorium et vicus: eo venit Age- silaus, *HG.* III, iv, 4. Eo naves mittunt Athenienses, ut sibi frumentum subveheretur, V, iv, 61.
Gergis, munitum oppidum (Troadiis): ibi opes suas Mania reconditas habebat, occupatur autem a Pharnabazo, *HG.* III, i, 15. Gergithem versus contendit Dercyllidas, *ib.* 19.
Getheus, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
Glauco, Aristonis filius, temere reipublicæ capessendæ cu- pidus, *Mem.* III, vi, 1.
Glauco, Charmidis pater, *Mem.* III. vi, 1, et *HG.* II, iv, 19.
Glus, filius Tami, interpres, *Exp.* II, i, 3; verbis Cyri minoris promittit Græcis præmia, I, 4, 16; jussu Cyri plaustra trahit e locis palustribus, I, v, 7; mortem Cyri nuntiat Græcis, II, i, 3; observat Græcos, II, iv, 24.
Gnesippus, lochagus Atheniensis, facete petit munus a Seor- the, *Exp.* VII, iii, 28.
Gnome, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
Gnosias, Siculus Syracusanus, *HG.* I, i, 29.
Gobryas, Assyrius, vir opulentus, deficit ad Cyrum, *Inst.* IV, vi, 1; privatus filio a rege Assyriorum, *ib.* 4; se, filiam, et omnia sua permittit fidei Cyri, *ibid.*: recipit Cyrum in castellum munitissimum, V, ii, 6; admiratur

- Persarum eorum frugalem, *ib.* 14 : occidit regem Assyriorum in regia, VII, v, 30. Laudat amicos Cyri, VIII, iv, 7; locat nuptum filiam Hystaspae, *ib.* 25. — Alius *Gobryas*, dux copiarum Artaxerxis, *Exp.* I, vii, 12.
- Gongylus Eretriensis, qui Xenophonti ab hostibus presso auxilium tulit, *Exp.* VII, viii, 8 et 17.
- Gongylus, filius precedentis : ei oppida ab Artaxerxe data, *HG.* III, i, 6.
- Gordium (Phrygiae oppidum), *HG.* I, iv, 1.
- Gorgias Leontinus (ex Leontio urbe Siciliae maritima, sophista celeberrimus et antiquissimus fere rhetor) : cuius auditor fuit Proxenus, *Exp.* II, vi, 16. — Mercede docebat, *Conv.* i, 5. Ejus genus dicendi tangitur, ii, 26.
- Gorgio, frater Gongyli minoris, *Exp.* VII, viii, 8. — Oppida habebat ab Artaxerxe data, *HG.* III, i, 6.
- Gorgones, quarum aspectus lapideos facit, *Conv.* iv, 24.
- Gorgopas, Lacedaemonius, Hieracis legatus, in Aegina relinquitur, *HG.* V, i, 5. Ephesum contendit, *ib.* 6. Antalcidas cum cum duodecim navibus in Aeginam remittit, *ibid.* Dum Epheso in Aeginam navigabat, forte in Eunomum incidit, *ib.* 7. Quatuor triremes capit, *ib.* 9. Interficitur, *ib.* 12.
- Græci, quot in Asiam ascenderint cum Cyro minore, *Exp.* I, ii, 9; vii, 10. Eorum ornatus, I, ii, 16. Nolunt contra Artaxerxem ascendere, I, iii, 1; iv, 12; vincunt et fugant barbaros, I, viii, 21; x, 11; redeunt in castra sua, I, x, 17; mortem Cyri agere ferunt, II, i, 4; redeunt ad Ariæum, II, ii, 8; non uno loco cum Ariæo castra ponunt, II, iv, 1; perveniunt ad Zabatum amnem, ubi eorum duces dolo Tissaphernis capti interficiuntur, II, v, 31; eorum animos excitat Xenophon, III, i, 15 sqq. Iter faciunt pugnantes, III, iii, 7; fugant Persas, III, iv, 15; et pellunt de colle, *ib.* 25 et 44; iter molestissimum faciunt per montes Carduchorum, quibuscum per septem dies continuo pugnare coguntur, IV, iii, 2; vadunt per Armeniam, IV, iv, 1; vexati nive et frigore, IV, v, 3; superant Chalybes, Taochos, et Phasianos, IV, vi, 24; pergunt per Scythinorum fines, IV, vii, 18; cum Maconibus fedus faciunt, IV, viii, 7; vincunt Colchos, *ib.* 19; perveniunt Trapezuntia, *ib.* 22; aggrediuntur Drilas, V, ii, 1; Mossynecorum metropolin expugnant, V, iv, 26; Coryoris navigant Sinopen, VI, i, 14; inde Heracleam Ponti, VI, ii, 2; seditione orta, exercitus trifariam dividitur, *ib.* 16; sed mox rursus se conjungunt, VI, iv, 1; Bithynos acie vincunt, VI, v, 31; perveniunt Chrysopolin, VI, vi, 38; trajiciunt Byzantium, VII, i, 7; apud Seuthen stipendia merent et vincunt Thraces, VII, iii, 14 sqq.; tandem conjungunt se cum Thimbronis exercitu, VII, viii, 24; *HG.* III, i, 2; *Ag.* i, 38. — Græci quomodo puellas educunt, *Lac.* i, 3; quomodo pueros, ii, 1. — Græci debent esse retiarii in venatione ut possint intelligere quae praecipiunt venatores, *Ven.* ii, 4. — Græcorum ad Persarum regem legatio, *HG.* I, iii, 12. Eorum victoria de Persis, III, iv, 24. A victis Persis ingentem praedam auferunt, *ibid.* Græciae civitatibus libertas restituta a Lacedaemoniis, V, i, 35. Græci legationem ad regem Persarum mittunt, VII, i, 33. — Græce, opposito, barbare, *Exp.* I, viii, 1.
- Græci Asiatici, an socii Assyriorum fuerint adversus Medos incertum est, *Inst.* II, i, 5; sed adjuvant Cræsum adversum Cyrum, VI, ii, 10; hinc tributum pendere coguntur Cyro, VII, iv, 9; I, i, 4.
- Græciae saltantes scite, *Conv.* vii, 5.
- Grynium (Eolidis oppidum), *HG.* III, i, 6.
- Gylis, Lacedaemonius, Agesilai Polemarchus, in pugna ad Coroneam, *Ag.* ii, 15; *HG.* IV, iii, 21. Cum copiis in agrum Phocensem abiit, *ibid.* Interficitur, *ib.* 23.
- Gymnasium dicitur Academia, *HG.* II, ii, 8.
- Gynnias, urbs magna in regione Scythinorum, *Exp.* IV, vii, 19.
- Gylthium (Laconiae urbem) versus vehabatur Alcibiades, *HG.* I, iv, 11. Quo loco navalia Lacedaemoniorum, VI, v, 32.

H

- Hagnon, Theramenis pater, magno apud populum Atheniensium in honore, *HG.* II, iii, 30.
- Halae (geminae fuerunt agri Attici), *HG.* II, iv, 34.
- Haliartus, Boeotiae urbs. Eo Lysander copias duxit, prius quam Pausanias praesto fuit, *HG.* III, v, 17. Hic Lysander in pugna perit, *ib.*
- Halienses, Laconicae urbis incolae, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, *HG.* IV, ii, 16; contra Thebanos, VI, ii, 3; VII, ii, 2.
- Halipledon, (planities littoralis) castrum, non procul a Faraeo, *HG.* II, iv, 30.
- Halisarne (oppidum Mysiae), *Exp.* VII, viii, 17. — A Thimbrone occupatur, *HG.* III, i, 6.
- Halys, amnis Paphlagoniae, *Exp.* V, vi, 9; VI, ii, 1.
- Hamaxitus (maritimum oppidum Troadis) a Dercyllida captum, *HG.* III, i, 16.
- Hannibal (Gesconis filius et nepos Hamilcaris), Carthaginiensium dux, cum centum milibus hominum Siciliam invadit, *HG.* I, i, 37.
- Harnene (vicus Paphlagoniae, cum portu prope Sinopen), *Exp.* VI, i, 15.
- Harpasus (amnis qui distinguit Chalybes a Scythinis), *Exp.* IV, 7, 18.
- Heba, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Hecatonymus, legatus Sinopensium ad exercitum Decemmillium, *Exp.* V, v, 7 et 24; vi, 3.
- Hegesander, lochagus in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, iii, 5.
- Hegesandridas, Lacedaemonius; secunda ejus pugna in Thymocharidem Atheniensem, *HG.* I, i, 1.
- Hegesandridas, Mindari classiarius, I, iii, 17.
- Hegesilaus, dux Atheniensium (bello in Euboea contra Thebanos male gesto capitis damnatus), *Vec.* iii, 7.
- Helicon (mons Boeotiae) : ejus mentio frequens in narrando proelio ad Coroneam, *HG.* IV, iii, 18 sqq.; *Ag.* ii, 9 sqq.
- Helixus, Megarensis dux, Byzantio praest, *HG.* I, iii, 15 et 21.
- Hellas, Gongyli Eretriensis uxor, *Exp.* VII, viii, 8.
- Hellespontii, *Ag.* i, 14; *HG.* III, iv, 11. In praedio apud Coroneam, *HG.* IV, iii, 17; *Ag.* ii, 11.
- Hellespontus : Græci super Hellespontum, *Exp.* I, i, 19. Ex eo Thraces abiguntur, I, iii, 4. — Hellespontum ingressus est Dorieus, *HG.* I, i, 2. Hellesponti ad Egeopotamos in regione Lampasacii latitudo, II, i, 20. Hellespontum cum copiis trajicit Dercyllidas, III, ii, 8; et Pharnabazus, *ibid.* 9. Eum trajicit Agesilaus, *Ag.* ii, 1.
- Helos, civitas in Laconia, *HG.* I, v, 32.
- Helotes, servi : eorum seditio, *HG.* I, ii, 18; III, iii, 6. 8. In copias describuntur, VI, v, 28 sq. Post Leuctricam pugnam omnes a Lacedaemoniis deficiunt, VII, ii, 2.
- Heraclea, urbs Ponti Graecae, Megarensium colonia, in Mariandynorum regione, *Exp.* VI, ii, 1; quantum distet a Byzantio, VI, iv, 2. Multae ibi appellant naves, V, vi, 10.
- Heraclea (urbs Thessaliae, Trachinia dicta), *HG.* I, ii, 18; I, iii, 7. Ejus mœnia deiecit Iason, *HG.* VI, iv, 27.
- Heracleota hospes (ut videtur, Zeuxis), *Conv.* iv, 63.

- Heraclēotæ** Ponti, exercitui Decemmillium promittunt subsidia, *Exp. V*, vi, 21 sqq.; hospitalia dona eisdem mittunt, *VI*, n, 3; sed intraturis penes eos portas claudunt, *ib.* 4 sqq. Arcadibus dant naves, *ib.* 17.
- Heraclēotæ** Thessalici, socii Lacedæmoniorum, *HG. III*, v, 6; *VI*, iv, 9: sed Thebanorum, *VI*, v, 23.
- Heraclēotis**, id est, ager Heraclēotarum, in Ponto, *Exp. VI*, n, 19.
- Heraclēum**, id est Herculis templum s. fanum. *V. Hercules.*
- Heraclidæ**, nepotes Herculis, adjuti ab Atheniensibus, *Mem. III*, v, 10. — Eorum tempore Lycurgus ferebatur vixisse, *Lac. x*, 8.
- Heraclides**, Siculus, Aristogenis filius, navibus quinque præfectus, *HG. I*, n, 8.
- Heraclides** Maronites (ex Maronea, urbe maritima Thraciæ ad mare *Ægeum*), hortator convivas, ut Seuthæ dent munera, *Exp. VII*, iii, 15; ei traditur præda vendenda, *VII*, iv, 2; v, 5: calumniatur Xenophontem, *ib.* 6, et *VII*, vi, 5; Græcus dicitur, *ib.* 61. Seuthæ iram timens, pecuniam prædæ solvit, *VII*, vii, 48.
- Heraea**, Eleorum urbs, *HG. III*, n, 30. Apud eam Agis ægrotare cepit, *III*, iii, 1.
- Heraenses** cum Lacedæmonii adversus Mantineos conjuncti, *HG. VI*, v, 11. In eos cum copiis profisciscuntur Arcades, *VI*, v, 22; *VII*, n, 1.
- Heraeum** (Corinthiorum promontorium et castrum adversus Sicyonem) editione capit Ageilium, *HG. IV*, v, 5 et 6.
- Heraeum** (Junonis fanum), locus in agro Phliasiorum, *HG. VII*, n, 1, 6, 11 sq.
- Hercules**, Jovis filius: ejus pubescentis optio inter virtutem et voluptatem, a Prodicus ficta, *Mem. II*, i, 21 sqq. — Troja expugnata, præmii loco dedit Telamoni comiti Hæsiōnem, *Ven. I*, 9. — Ob virtutem deus factus, *Conv. viii*, 29. — Herculi viæ duci sacra fiunt ab exercitu Decemmillium, *Exp. IV*, viii, 24; *VI*, n, 15; v, 24 et 25. Ubi descenderit ad Cerberum educendum, *VI*, n, 2. — Herculis fanum in agro Chalcedonensium, *HG. I*, iii, 7; in *Ægina*, *V*, i, 10. In ejus templo, quum nulla inventa essent arma, quod signum inde collegerint Thebani, *VI*, iv, 7. Lacedæmoniorum ἀρχηγέτης, *VI*, iii, 6. Posterius reges Lacedæmoniorum, *III*, iii, 3; *Ag. I*, 2; ex quibus Aristodemus, *Ag. viii*, 7.
- Hippias**, Laco, dux in exercitu Agesilai ex Asia redeuntis, *Ag. ii*, 10. — Lacedæmoniorum ad Tissaphernem legatus, *HG. III*, iv, 6. Cyri militibus præficitur, *III*, iv, 20. Agesilai amicus et ad Spithridatem legatus, *IV*, i, 11. Præclari facinoris cupidus, *ib.* 21. Castra Pharnabazi aggressus est, *ib.* 24. Ejus avaritia, *ib.* 26. Ex Lacedæmonii judex electus de præmiis Asiæ civitatibus distribuendis, *IV*, n, 8. In proelio apud Coroneam mercenarius ducit, *IV*, iii, 15 et 17. Classi Lacedæmoniorum præficitur, *IV*, viii, 11.
- Hermæ** (locus Athenis, a Mercurialibus statu is sic dictus), *Mag. iii*, 2.
- Hermion**, sive Hermione (oppidum Laconicæ), *HG. VI*, ii, 3. Hermionenses incolæ, Lacedæmoniorum contra Corinthios socii, *HG. IV*, ii, 16. Fidi, *VII*, n, 2.
- Hermocrates**, discipulus Socratis, *Mem. I*, n, 48.
- Hermocrates** Syracusanus, Syracusanorum ducum nomine verba fecit, eorumque calamitatem deplorat, *HG. I*, i, 27. Ejus diligentia et alacritas, *ib.* 30 et 31. Ad Pharnabazum se contulit, *ib.* Syracusis exul, legatos Græcorum ad regem Persarum comitatur, *I*, iii, 13.
- Hermogenes**, Atheniensis, Hipponici filius, hortatur Socratem, ut de apologia cogitet, *Mem. IV*, viii, 4; *Ap. 2*; pauper, *Mem. II*, x, 3. — Socratis familiaris, *Conv. I*, 3; amicorum, id est deorum potentia et benignitate gloriatur, *iii*, 14; *iv*, 47; vir bonus *ib.* 50; rogatus explicat, quid sit παρρησία, *vi*, 2. Joco petitur a Socrate, *viii*, 3. — Alius *Hermogenes*, ut videtur, legatus Atheniensium ad Tiribazum ducem mittitur, *HG. IV*, viii, 13.
- Hermion Megarensis**, Callicratidæ gubernator, *HG. I*, vi, 32.
- Herodas**, Syracusanus, cum nauclero quodam in Phœnicia vivit, et Lacedæmonii nuntiat belli apparatus regis, *HG. III*, iv, 1.
- Hesiodus** : hujus poetæ versus laudantur, *Mem. I*, n, 56; *iii*, 3; *II*, i, 20.
- Hesione** (Laomedontis Trojanorum regis filia), Troja capta, ab Hercule præmii loco data Telamoni socio, *Ven. I*, 9.
- Hesperitæ** (populi partem Armeniæ occidentalem incolentes), *Exp. VII*, viii, 25.
- Hieramenes**, Persa, pater Autobresacis et Mitraei, *HG. II*, i, 9.
- Hierax**, præfectus classi, a Lacedæmonii in *Æginam* missus, *HG. V*, i, 3. In Rhodum navigat, *ib.* 5, et Teletiam succedit, *ib.*
- Hiero**, Atheniensis, unus e Trigintaviris, *HG. II*, iii, 2.
- Hiero**, Lacedæmonius : stipendiarii ejus sunt in exercitu Lacedæmoniorum, *HG. VI*, iv, 9.
- Hiero**, Syracusanorum tyrannus, *Hi. I*, i, 1, cujus colloquium cum Simonide poeta de principum et privatorum conditione finxit Xenophon, in scriptione cui titulus *Hiero*.
- Hieronymus**, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp. VII*, iv, 18.
- Hieronymus**, Eleus, Proxeni lochagorum natu maximus, *Exp. III*, i, 34; *VI*, iv, 10; legatus mittitur ad Anaxibium, *VII*, i, 32.
- Himera**, Siculorum urbs, ab Hannibale capta, *HG. I*, i, 37.
- Hippeus**, Samius, in prælio navali dux, *HG. I*, vi, 29.
- Hippias**, Eleus : ejus cum Stalca et Stratola factio Elide, *HG. VII*, iv, 15.
- Hippias**, sophista, disputat cum Socrate, de justitia et legibus naturalibus, *Mem. IV*, iv, 5. — Calliam artem theoriae docuit, *Conv. viii*, 62.
- Hippo**, Siculus, *HG. I*, n, 8.
- Hippocrates**, dux Atheniensium, victus ad Delium, *Mem. III*, v, 4.
- Hippocrates**, Mindari legatus, cum litteris Lacedæmonem mittitur, *HG. I*, i, 23. Chalcedona præfectus Lacedæmoniorum *I*, iii, 5. In agro Chalcedonensium interficitur, *ib.* 7.
- Hippodamus** (Milesius, architectus ætate Periclis) : ab eo dictum Forum Hippodameum (in Piræeo structum), *HG. II*, iv, 11.
- Hippodamus** Sicyone prætor electus, *HG. VII*, i, 45.
- Hippodamium** forum : *V. prius Hippodamus.*
- Hippolochus**, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG. II*, iii, 2.
- Hippolytus** (Thesei filius), stodio venationis nobilis, et Diænæ fuit in deliciis, *Ven. I*, 10.
- Hippomachus**, unus de Trigintavirorum Atheniensium numero, in proelio interficitur, *HG. II*, iv, 19.
- Hipponicus**, Calliæ pater, *HG. VI*, iii, 2; — *Conv. I*, 2. — Atheniensis dives ex eadem familia, nisi est idem, qui sexcenta mancipia in argentifodinis Atticis occupata habuit, *Vec. iv*, 15.
- Hipponicus**, Atheniensis, pater Hermogenis, *Mem. IV*, viii, 4.
- Hipponicus**, pater Proclis (Phliasii), *HG. V*, iii, 13.
- Hispani** et Celtæ inter auxilia Syracusana Lacedæmonem mittuntur, *HG. VII*, i, 20. Sicyonem invadunt, *VII*, i, 22. Syracusas navigant, *ib.*
- Histiæenses** (Histiæ in Eubœa insula cives), ab Atheniensibus crudeliter tractati, *HG. II*, ii, 3.

- Homerus, carminis epici princeps, *Mem. I, iv, 3*. Locus ejus laudatur, *Mem. I, ii, 38*; *II, vi, 11*. — Fere de omnibus rebus exposuit, *Conr. IV, 6, 7*, ubi etiam versus ex eo. Ejus carmina edidit Niceratus, *iii, 5*. — Vaticinandi vim tribuit moribus, *Ap. 30*.
- Horae saltantes, *Conr. VII, 5*.
- Horme, nomen canis, *Ven. vii, 5*.
- Hyacinthia, Lacedaemoniorum festum, *Ag. ii, 17*.
- Hyampolitarum civium Hyampoleos in Phocide suburbia caput Iason, *HG. VI, iv, 27*.
- Hybris, nomen canis, *Ven. vii, 5*.
- Hyleus, nomen canis, *Ven. vii, 5*.
- Hypates, Thebanus, occisus, *HG. VII, iii, 7*.
- Hypodorus, Tanagraeus, cum suis, Lacedaemoniis adductus, Tanagram tenet, *HG. V, iv, 49*.
- Hypomenes, Lacedaemonius, Miasippi legatus, Leucadem pervenit, *HG. ii, 2* et 26.
- Hyrcanii, populus Asiae majoris ad mare Caspium, finitimi Assyriis, *Inst. IV, ii, 1*; equitatu valentes, subiguntur ab Assyriis, *I, v, 2*; deiciunt ad Cyrum, *IV, ii, 1*; *V, iii, 24*; eis praest Artuchas, *ib. 38*. Eorum regulus, *IV, v, et in sq.* — In *Exp. VII, viii, 15*, equites Hyrcanii, stipendiarii regis, fortasse intelliguntur populi Hyrcaniae oppidi in Lydia prope Thyatira.
- Hystaspas, Persa nobilis, narrat morositatem cujusdam convivae, *Inst. II, ii, 2*; probat Cyri consilium de praeda, *IV, ii, 16*; praest dimidiae parti equitum Persicorum, *VII, i, 19*; subigit Phrygiam minorem, *VII, iv, 8*. Queritur, quod Cyrus praefrat sibi Chrysantam, *VIII, iv, 9*. Dicit in matrimonium idiam Gobiyae, *ib. 25*.
- Iacchus, cum diis Eleusiniis opem fert Atheniensibus contra Xerxem, *Conr. viii, 10*.
- Iason, tyrannus Pherarum in Thessalia, copias incentes habet et percelebris est, *HG. VI, i, 4*; perrobustus corpore, ac laboris ceteroqui amantissimus, *ib. 6*. Thessalorum imperator constituitur, *ib. 18*. Ad eum, quem habebant socium, Thebani post pugnam ad Leuctra numinum victoriae suae inserunt, *VI, iv, 20*. Consilio ejus pax constituitur, *ib. 24*. Itinere terrestri in Berothiam cum copis profectus est, *ib. 31*. Eius prudentia singularis et celeritas, *ib. 37*. Per Phocidem in insulam Hircolotum magnam deportit, *ib. 27*. In Thessalam rediit, *ib. 30*. Hestia percaesus habuit, *ib. 30*. Socrus Socrates, *ib. 31* sqq.
- Iasonium litus, quod et promontorium dicitur, et est inter Colyra et Sinopei medium, ubi Argo navis appulit, *Exp. VI, ii, 1*.
- Ichthys, promontorium Elidis, *HG. VI, ii, 31*.
- Iconium, urbs Phrygiae extrema versus Lycaniam, *Exp. I, ii, 19*.
- Ida, mons Troje, *Exp. VII, viii, 7*. — Ex Ida materia sumta in tinemes, *HG. I, i, 25*.
- Idaeus, regis Agesilai pictor, *HG. IV, i, 10*.
- Iarchus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG. II, iii, 10*.
- Iliensis, populus in Eolide, Dercyllidam accipit, *HG. III, i, 16*.
- Ilium, ubi Minelrus Minervae sacra fecit, *HG. I, i, 4*.
- Ilyrii, abis gentibus non imperant, *Inst. I, i, 4*.
- Imbrus, insula Thraciae, in Atheniensium ditione, *HG. IV, viii, 15*; qui eam retinent in pace Antalcidae, *V, i, 31*.
- Impudentia dea, *Conr. viii, 30*.
- Indi, sollicitantur ab Assyriis adversus Medos, *Inst. I, v, 3*; antea abundant, *III, i, 25*; eorum legati adveniunt ad Cyaxarem, *II, iv, 7*; Cyrus ad eos mittit legatum et pecunia, *III, ii, 25*. Legati Indorum afferunt pecunia Cyro, *VI, ii, 1*; mittuntur a Cyro hostem sperare causa, *ib. 2*; redeuntium narratio terret Cyri exercitum, *VI, ii, 12*. — Indicae canes aptae sunt ad apros venandum, *Ven. x, 1*; hinnulos et cervos, *ix, 1*.
- Iones, socii Croci, *Inst. VI, ii, 10*. — Socii Agaei, *HG. III, iv, 11*. In praelio apud Coroneam, *IV, iii, 17*. *Ag. ii, 11*.
- Ioniae et Lydiae satrapa fit Chrysantas, *Inst. VIII, vi, 1*. Antalcidae in potestate est Ionia, *HG. V, i, 28*. Memorat, *ib. III, ii, 13*; *Ag. I, iv, 13*; *III, v, 15*.
- Ionicae urbes (duodecim) deficient a Tissapherne ad Cyrum minorem, *Exp. I, i, 6*.
- Iphicrates, Atheniensis. Milites ejus Corinthi, *HG. IV, v, 9*. In Arcadium irruptionem fecit, *ib. 16*. Cetrato praefectus, *IV, v, 13*. Redeuntem ex comitatu Amyntae moram Polemarchi aggreditur, *ib. 14*; vocat Chabrium successorem habet, *ib. 19*. In Hellespontu cum copiis mittitur, *IV, viii, 34*. Ex insidiis versus Anaxibium cum exercitu fundit, *ib. 35*. Praeponitur versus navigat, *ib. 36*. Contra Anaxibium insidias latat, *ib. 37*. Rursus in Chersonesum se contulit, *ib. 39*. Naeolochum Abydi obsedit, *V, i, 25*. Ejus strategema et industria singularis, *VI, ii, 14, 27 et 28*. Ab Atheniensibus sexaginta navibus praeficitur, *ib. 13*. Naves capit Parium et Salaminiam, *ib. 14*. Ad navalem pugnam contra eum parat, *ib. 27*. Quomodo milites suos exerceverit, *ib. 29*. Sphagis adest, *ib. 31*. Cephalleniam versus navigat, *ib. 32*. Pro Timotheo in Coreyram mittitur, *ib. 33*. Naves Syracusanas, a Dionysio tyranno in auxilium Lacedaemoniorum missas, intercipit, *ib. 35* sq. Cum gravis armatae militibus in Acarnaniam trajecit, et bellum fecit Thyrenis, *ib. 37*. Cum naves Coreycorum suis adiunxisset, pecunias a Cephallenis exegit, *ib. 38*. A Xenophonte laudatus, quod jussit attribui sibi Callistratum una cum Chabrio, *ib. 39*. Dimisit Callistratum oratorem, ut pacem domi componeret, vel pecuniam mitteret, *VI, iii, 3*. Praefata revocatur e Coreyra, *VI, iv, 1*. Duo naves Athenienses sibi eligit, et Lacedaemoniis auxilio mittunt, *VI, v, 40*. Corinthum venit, *ib. 41*. Ex Arcadia Corinthum Athenienses reducit, *ib. 51*. Ad Istrum exitus intercludendos missus, *ib.*
- Iris, amnis Paphlagoniae, qui inter Thermopylaeum et Halyn induit in Pontum Euxinum, *Exp. V, vi, 3*.
- Ison, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG. II, iii, 10*.
- Iscarchus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG. ib.*
- Ischomachus, dux Lacedaemoniorum, *HG. VI, v, 24*. Interficiatur in praelio adversus Arcades, *ib. 26*.
- Ischomachus, *ισχυρος* dictus, *Ec. vi, fin.*; cum eo Socrates sermonem habet de re rustica, cap. vii. usque ad finem libri.
- Isis, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG. II, iii, 10*.
- Ismenias, Thebanorum dux, a Timocrate aurum accipit, ut Lacedaemoniis bellum faceret, *HG. III, v, 1*. Propter odium, quo Lacedaemoniis prosequabatur, ad Pheladum non accedit, *V, ii, 25*. In carcerem conjectus, *ib. 31*; accusatus, quod faveret barbaris, *ib. 35*, et iudicium suffragis damnatus, mortem oppetit, *ib. 36*.
- Issi, alias Issus, urbs Ciliciae maritima, magna et opulenta, *Exp. I, ii, 24*; *IV, i, 1*.
- Isthmia celebrant Corinthii, *HG. IV, v, 1*.
- Isthmus Corinthi, *Exp. II, vi, 3*. Ad eum Agesilaus accessit, *HG. IV, v, 1*; eodem navigat Conon, *IV, viii, 8*.
- Isthmi Thraciae latitudinem dimensus est Dercyllidas, *HG. III, i, 10*.

Ahmus peninsulae Pallenes, *HG.* V, u, 15.
abelius opem fert Asidatæ, Persæ nobili, a Græcis appetito, *Exp.* VII, viii, 15.
alia, *Ath.* u, 7.

J

uno. Per eam jurat Astyages Xenophonteus, *Inst.* I, iv, 12. — Junonis fanum prope Piræum Corinthi, *HG.* IV, v, 5. In Junonis (apud Tricarantum) templum fugientem quendam obruturanti Phliasii, VII, u, 6.
Jupiter, Patrius, *Inst.* I, vi, 1; VIII, viii, 3: Rex seu Reginus, regum servator, III, iii, 21; II, iv, 9; VII, v, 57; Jovi mactat Cyrus tauros, VII, iii, 11, 24. — *Ζεύς*, s. hospitalis, *Exp.* III, u, 4; *Σωτήρ*, s. servator, *Exp.* III, u, 9; IV, viii, 44: in tessera exercitus, I, viii, 16. Jupiter servator et dux, tessera pugnae, VII, i, 10; huic sacra facit Xenophon de imperio oblato recipiendo, VI, i, 22: conf. III, i, 12. Milichius, h. e. placabilis, placidus, VII, viii, 4. — Unus plura habet nomina, *Conv.* viii, 9. Ejus amores, ib. 29. — Filius Saturni ex Rheæ et Chironis frater dicitur, *Ven.* 1, 4. — *Ἀγροῦ* cognominatus est Lacedæmone propterea, quod præerat expeditioni militari: hinc sacra ei flebant a protiscensibus in bellum, *Lac.* xiii, 2. — Jovi Olympio sacrificat Agis, *HG.* III, u, 27; etiam Aulo, III, u, 26. Jovem Agesipolis interrogat, IV, vii, 2. Jovis Olympii fano præsumt Elei, III, u, 31; VII, iv, 35.

L

Labotas, Lacedæmoniorum præfectus, interficitur, *HG.* I, u, 18.
Lacænae canes, quæ et Castoriæ dicuntur, aptæ sunt ad apros venandos, *Ven.* x, i, 4.
Lacedæmon. Eo mittit Cræsus de belli societate, *Inst.* VI, u, 11. Vide seq.
Lacedæmonii; apud eos procerum filii in pueritia furari discurrunt, sed in furto deprehensi virgis cæduntur, *Exp.* IV, vi, 15; contendunt cum Atheniensibus de principatu, VI, i, 27: quem consecuti sunt, VI, vi, 12. Quæ loca ipsorum imperio subjecta erant, VII, i, 28. — Colunt senes, *Mem.* III, v, 15; corpus exercent, ib.: parent legibus, ib. et IV, iv, 15; mutuam colunt concordiam, III, v, 16; utuntur clypeis et hastis, III, ix, 2. — Puellæ non minus quam pueri corporis exercitia proponunt, *Lac.* i, 4. Apud eos sponsus modeste accedit ad sponsam, ib. 5; maritus uxorem cedit alteri, prolis procreandæ gratia, ib. 7; educatio liberorum commissa est magistro publico, u, 2; pueri nudis pedibus, et uno vestitu induti, incedunt, ib. 3 sqq; iidem parco cibo utuntur ut furari cogantur, sed deprehensi in furto verberibus cæduntur, ib. 6 sqq; cura liberorum est communis, ib. 11, et vi, amor puerorum castus, u, 13; pueri sunt modesti et temperantes, iii; ephæbi exercentur venando, iv, 7; cives publice epulantur, v; a lucris studio arcuentur, vii; magistratus et leges colunt, viii; honestati student, ix; senes judicium subeunt vitæ honeste transactæ, x; rei militari student, xi sqq. — Lacedæmonii beneficiis provocati concedunt Atheniensibus principatum Græciæ, *Vec.* v, 7. — Mercenarius equites habent, *Mag.* ix, 4; invadunt Atticam cum universis Græcis, vii, 4. — Lacedæmoniorum amor erga pueros, *Conv.* viii, 25; imperium habent ob virtutem suam, ib. 39.
Lacedæmonii, ductu Hegesandridæ, in proelio navali contra Atheniensium victores, *HG.* I, i, 1. Eorum clades ad Cyzicum, ib. 18. Eis succurrit Pharnabazus, ib. 24. Helotas

Coryphasio, fide data, dimittunt, I, u, 18. Chalcidionem et Byzantium perdunt, I, iii. Auxilia iis Cyri minoris promittit rex Persarum, I, iv, 3. Cratesippidæ Lysandrum sufficiunt, Persarum opibus adjuti, I, v, 1. Delphinium et Elionem occupant, ib. 15. Callicratidam ducem eligunt, I, vi, 1. Ab Atheniensibus navali prælio superantur, ib. 34. Apud eos lege vetitum, in classe bis imperare: quare Lysander non jam dux eorum sed Arati ducis legatus, II, i, 7. Inde narratur pugna ad Ægos flumen, et occupatio Athenarum. In qua Lacedæmoniorum moderatio, II, u, 20. Cum Atheniensibus pacem faciunt, ib. Ne Athenæ evertantur intercedunt, ib. Sequuntur res Trigintavirorum, II, iii, iv. Vicissim Cyrum adjuvant Lacedæmonii, III, i, 1; et Græcis Asiaticis mittunt auxilia, ib. 4. Apud eos honestis viris ignominiosum, scutum habentem stare, ib. 9. Eorum in fines Eleorum irruptio, III, u, 21. In eodem capite expeditiones eorum Asiaticæ: vide *Dercyllidas*. Contentiones de successione regum et Cinadonis conspiratio Lacedæmone, III, iii. Eorum res in Asia sub Agesilao, III, iv; IV, i. Cum copiis in Bœotiam pergunt, III, v, 17. Abiere mœsti, ib. 24. Eorum res fluvio comparantur, IV, u, 11. Adjunctis sibi Tegeatis ac Mantineensibus contra Corinthios via maritima egressi, ib. 13. Eorum et sociorum copia: adversus Athenienses instructæ: itidem Atheniensium et sociorum adversus eos collectus exercitus, ib. 16. Eorum et Atheniensium ac sociorum utriusque partis pugna ad Corinthum, ib. 19. Antequam prælium ineant, Dianæ capram immolant; Sociorum eorum clades, ib. 20. De Atheniensibus victoria, ib. 21. Superant Thebanos, ib. 22. Tropæum constituunt, ib. 23. De Thebanis victoria ad Coroneam, IV, u, 22. Eis Apollo victoriam insignem concessit ad Corinthum, IV, iv, 12. Oppidum Phliasiorum iis redditum, ib. 15. Corinthiorum urbem castris cingunt, ib. 17. Expeditionem adversus Argivos suscipiunt, ib. 19 et rursus adversus Corinthum, IV, v, 1. Eorum in Lechæo clades, ib. 7. Contemnunt hostem et in calamitate exultant, ib. 10. Lacedæmonem legatos mittunt Achæi, IV, vi, 1. Adversus Acarnanes cum Achæis arma capiunt Lacedæmonii, ib. 3. Adversus Argivos copias decreverunt, IV, vii, 2. Prænem Neptuno cecinere, ib. 4. Classem comparant, IV, viii, 11. Rhium occupant, ib. Ad Tiribazum mittunt Antalcidam, ib. 12. *Πῶς* Antalcidæ, quamvis reliquis Græcis adhuc refragantibus, favent, ib. Eorum ac Antalcidæ improbum facinus, ib. 14. Thimbronem contra Strutham mittunt, ib. 17. Eorum naves octo contra Rhodum, ib. 20. Bellum geri permoleste ferunt, V, i, 29. Domum redeunt, ib. 33. Mantineenses opprimere cogitant, V, u, 1. Eorum bellum adversus Olynthios pro Amynta et Acanthiis et Apollonia, ib. 11 sqq. Ab Olynthiis devicti, et in fugam acti, V, iii, 4. Altera eorum adversus Olynthios expeditio, ib. 8. Eorum reges domi cum sunt, eodem contubernio utuntur, V, iii, 20. Debilitatæ potentiae initium, V, iv, 1. Lacedæmoniorum legati Athenis capiuntur, sed re cognita dimittuntur, 22. Novos adversus Thebanos delectus decernunt Lacedæmonii, ib. 35. A Thebanis primum victi, ib. Thespias præsidio tenent, ib. 46. Classem adversus Thebanos instruunt, ib. 59. Propter Æginam et Ceum, et Andrum stationes habent, ib. 61. Eorum ingenuum responsum Pharsaliis datum, VI, i, 17. Cum sociis in Phocensium agrum adsunt, VI, u, 1. Læsos se ab Atheniensibus existimantes rursus classem instruebant, ib. 3. Legatos ad Dionysium Siculum mittunt, ib. 4. Libertati aliarum urbium obstant, VI, iii, 7. Inter eos et Athenienses fœdus ictum, ib. 18. Tum suo tum sociorum nomine jusjurandum præstiterunt de pace Græciæ, ib. 19. Eorum equitatus qualis, Cleombroto

- imperante, VI, iv, 7. Victi sunt a Thebanis fatali ad Leuctra prelio, *ib.* 13 sqq. Eorum magnanimitas, *ib.* 15. Lacedaemone puerorum nudorum certamen, *ib.* 16. Lacedaemoniorum et Mantineaensium contentio, VI, v, 11. Eorum navalia, *ib.* 32. Eorum legati ab Atheniensibus auxilium petunt contra Thebanos *ib.* 33; VII, 1, 1. Lacedaemonii terram, Athenienses mari superiores, VII, 1, 9. Eorum dux Euphro, *ib.* 45. Ad eos profecti Corinthii, VII, iv, 7. Corinthiis consilium dedere, ut pacem facerent, *ib.* 9. Nunquam concessuri, ut Messene sibi eriperetur, *ib.* 10. Eorum cum Eleis societas, *ib.* 19. Bellum Arcadibus faciunt, *ib.* 20. Quorum multitudini resistere non possunt, *ib.* 23. Quare noctu Cronum profecti, *ib.* 27. Lacones seditione ex Thaso expelluntur, *HG.* I, 1, 12. Laconica epistola, *HG.* I, 1, 23. Laconice Reipublicae simplicitatem laudat Polydamas, *HG.* VI, 1, 18. Laconicos fines Agesilaus ingreditur, VI, v, 21. Laconicam Arcades et Argivi ingressi sunt, VII, 1, 29. Per Laconicam Athenienses iter faciunt, VII, v, 7. Lacratas, certaminis Olympici victor, *HG.* II, iv, 33. Lamprocles, Socratis filius natu maximus, matri iratus placatur, *Mem.* II, ii. Lampascus (urbs Mysiae minoris cum portu commodo ad Hellespontum, inter Parium et Abydum, e regione Callipolis), *Exp.* VII, viii, 1 et 6. — In Atheniensium societate *HG.* I, ii, 14 sq. Ibi funduntur Athenienses, II, 1, 18. A Lysandro vi capitur, *ib.* 19. Lampasum venit Dercyllidas, III, ii, 6. Larissa (Eolidis, Aegyptiorum urbs vocata, *Inst.* VII, i, 45. — Aegyptia, a Thimbrone obsessa, *HG.* III, i, 7. Sponte se dedit Dercyllidae, *ib.* 16. Larissa, urbs magna, sed deserta, ad Tigrim, *Exp.* III, iv, 7-9. Larissa, urbs Thessaliae, *HG.* VI, iv, 33. Larissaei (incola urbis Thessaliae) contra Agesilaum stant ex Asia redeuntem, *Ag.* ii, 2. — Larissaeos ac alios Thessalos Lycophron Phereus prelio vicit, *HG.* II, iii, 4. Borotiis confederati, IV, iii, 3. Agesilaum a tergo adiunguntur, *ib.* Larissaei (Eolidis urbis incolae), obsessi a Thimbrone, excursionem faciunt, *HG.* III, i, 7. Larissus fluvius, qui determinabat Achaiaem et Eleam regionem, *HG.* III, ii, 23. Lasion, juris Arcadii urbs, *HG.* III, ii, 30. De Lasione controversia inter Eleos et Arcades, *ib.* 31. Lasioneenses Lacedaemoniis adversus Corinthios auxilium, IV, ii, 16. Lasion ab Eleis occupatur, VII, iv, 12. Lebadia (oppidum Boeotiae) hic clades Atheniensium accidit, *Mem.* III, v, 1. Lechaum, portus Corinthiacus, *Ag.* ii, 2, *HG.* IV, iv, 7. E Lechaeo Lacedaemonii profecti, *ib.* 17. Eorum in Lecha clades, IV, v, 7. Agesilaus propter Lechaum castrametatus est, *ib.* 10. Lacedaemoniorum sociorumque praesidium custoditur, *ib.* 19. Cohortis unius Lacedaemonii praesidium in Lechaeo constituunt, V, 1, 29. Lechaei planities, *HG.* IV, v, 8. Lemnus, insula ditioris Atheniensium, *HG.* IV, viii, 15; qui eam retinent in pace Antalcidea, V, 1, 31. Leon, ad regem Persarum ab Atheniensibus legatus mittitur, VII, i, 33. Orationem habet, *ib.* 37. Leon, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10. Leon, Salaminius, vir egregius, interficitur a Trigintaviris, *HG.* II, iii, 39. Leon, Atheniensis, unus decem praetorum qui ad Arginusas pugnant, *HG.* I, v, 16; accusatur, I, vi, 16. Leontides, Thebanorum Polemarchus, *HG.* V, ii, 25. Ejus ad Phoebeiam sermo de Thebis occupandis, *ib.* 26 et 27. Cadmeam Phoebeiae prodiit, *ib.* 29. Ejus in publico certu oratio, *ib.* 30. Lacedaemonem probrat, *ib.* 32. Oratio ejus, *ib.* 33. Trucidatur, V, iv, 7. Addit Leontichus, Atheniensium dux, Antalcidam persequitur, *HG.* V, i, 26. Leontini (Siciliae populus), Syracusis habitant, sed a Persis ceterisque Syracusanis deficiunt, *HG.* II, iii, 5. Leotychides, an Agidis, Lacedaemoniorum regis, si disceptatur, dum de regno cum Agesilao contendit, I, 5; *HG.* III, iii, 1. Lepreatae (incola Leprei, urbis in finibus Eleorum sita) Eleis deficiunt et ad Aulonem partes se adiungunt, *HG.* III, ii, 25. Lepreatas sibi vindicabant et Elei et Arcades, *ib.* Lepreatae cum Lacedaemoniis adversus Mantineaenses conjuncti, VI, v, 11. Lesbos, insula, *HG.* I, ii, 11; VI, 26. Ejus res consuevit Lysander, II, ii, 5. Lesbi oppida, praeter Mitylenae, Lacedaemoniorum partibus addicta, per Thrasybulum Atheniensibus amica fiunt, IV, viii, 28 sq. Letrini populi ab Eleis deficiunt, *HG.* III, ii, 25 et 26. Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, IV, ii, 16. Leucas (urbs Acarnaniae), *HG.* VI, ii, 3 et 26. Leucolophides, Atheniensis, Adimanti pater, *HG.* I, iii, 1. Leucophrys (urbs in Maendrio campo sita); ibi sacrum est imprimis sacrosanctum, *HG.* III, ii, 19 et 20, viii, 17. Leuctra (oppidum Boeotiae), *Ag.* ii, 22, in Thespiensium finibus *HG.* VI, iv, 4. Leuctrica pugna, *Ag.* ii, 23. — Quae cum prodigia praecesserint, *HG.* VI, iv, 7. Ibi victi sunt Lacedaemonii, *ib.* 13 sqq. Leuctra (oppidulum Laconicae), *HG.* VI, v, 24. Leuso, nomen canis, *Ven.* viii, 5. Libyes. Libyum (Cynrensiem) currus, *Inst.* VI, ii, 5. Parent Cathaginiensibus, *Mem.* II, i, 10. Libys, Lysandri frater, classis praefectus a Lacedaemoniis in Piraeum ablegatur et Eleusinem profectus est, *HG.* II, iv, 28. Lichas, Lacedaemonius, peregrinos hospitio excepit festorum tempore, *Mem.* I, ii, 61. — Alius, ut videtur, *HG.* III, ii, 24. In equestri certamine ab Eleis expulsus, *ib.* Lochos, nomen canis, *Ven.* vii, 5. Locri Opuntii ex agro inter Phocenses et Thebanos pecunias cogunt, *HG.* III, v, 3. Locri Ozolae Corinthiorum socii contra Lacedaemonios, *HG.* IV, ii, 17. Atheniensibus auxilium, *ib.* In prelio apud Coroneam, IV, iii, 15. Gylidis milites telis ac jaculis petiverunt, *ib.* 22; — Utrique (et Opuntii et Ozolae) Thebanorum socii, *Ag.* ii, 6. Locris. Locridem Phocenses invadunt, *HG.* III, v, 3. Locrides canes sunt idoneae ad apros venandos, *Ven.* x, 1. Lonche, nomen canis, *Ven.* vii, 5. Lotophagi, *Exp.* III, ii, 25. Lycabettus (Atticae mons), *Oec.* xix, 6. Lycra, ludii Arcadum, *Exp.* I, ii, 10. Lycæthus vel Lycanthus, Atheniensium legatus, Thales et Lacedaemonem mittitur, *HG.* VI, iii, 2. Lycania (regio Asiae minoris), vastatur a Cyro minore, *Exp.* I, ii, 19; satrapa ejus est Mithridates, VII, viii, 2. Lycaneos, Croesi socii, *Inst.* VI, ii, 10. — Non parent Persarum, *Exp.* III, ii, 23. Lycanius, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10. Lyceum (gymnasium Athenis celebre), *Exp.* VII, viii, 1. *Mag.* iii, 1 et 6; *HG.* I, i, 33; II, iv, 27. Lyciscus, Atheniensis, pro octo ducibus orationem habet, *HG.* I, vii, 13. Lycius, Polystrati filius, Atheniensis, praest equitum

II, III, 6. Laconica cum classe Lacedæmonum navigat
ib. 8. Naves, spolia, coronas et argentum, hæc omnia
 Lacedæmonis tradidit, *ib.* 9. Harmosta factus, frater
 autem ejus Libys navarchus, II, IV, 28. Invidia regis
 Pausaniæ impeditur, *ib.* 29. Eleusinem versus præfectus,
ib. In Atticam redit, *ib.* 30. In Piræeo adest, *ib.* Agesi-
 laum in regno petendo contra Leotychidem adjuvat,
 III, III, 3. Ejus hortatu, expeditionem in Asiam suscipit
 Agesilaus, III, IV, 2. Rex esse videbatur, *ib.* 7. Inter
 Lysandrum et Agesilaum emulationis origo, *ibid.* Ejus
 expostulatio cum Agesilao, *ib.* 8. In Hellespontum ablegat-
 ur, *ib.* 10. Spithridatem ad defectionem inducit, *ib.*
 Ab Agesilao recedit, *ib.* Ejus adversus Thebanos expedi-
 ditio, III, V, 6. Ephori eum Phocensibus mittunt, *ib.*
 Orchomenios a fide Thebanorum avertit, *ib.* Cum Phocensium
 copiis Hallartum adoriatur, *ib.* 17. Priusquam
 Pausanias præsto esset, *ibid.*, ad Hallartum occiditur, *ib.*
 19, 20.

Lysander, Sicyoniorum prætor, *HG.* VII, I, 45.

Lysias, Atheniensis, in pugna quindecim navibus præest,
HG. I, VI, 30.

Lysimachus, Trigintavirorum equitum præfectus, *HG.* II,
 IV, 8. Æxoneos quosdam jugulavit, *ib.* 26.

Lysimenes Sicyone mercenariis copiis præest, *HG.* VII,
 I, 45.

Lysippus, Lacedæmoniorum Harmosta, Epitalii ab Agide
 reliquitur Elidemque vastat, *HG.* III, II, 29 et 30.

Lysistratus, dux Atheniensium, auxilio missus Arcadibus,
Vec. III, 7.

Macedones, *HG.* V, II, 12. Lacedæmonis auxiliantur contra Olynthos, *ib.* 38.

Macedonia, *HG.* V, II, 12, 13, etc. Ligna inde petunt Athenienses, VI, I, 11. Eam transit Agesilaus, *Ag.* II, 2.

Machao (*Æsculapii filius*), Chlironis discipulus, artis medicæ et bellicæ peritus, *Ven.* I, 14.

Macistus, Eleorum urbs, (in Triphylla), *HG.* III, II, 30.

Macistii ab Eleis deficient, *ib.*

Macrones (gens Asiæ confinis Colchis et Armeniis), *Exp.* IV, VIII, I; V, v, 18; suis legibus utuntur, VII, VIII, 25.

Madatas, Persa, ducit Persarum equites, *Inst.* V, III, 41.

Madytus, urbs Chersonesi, *HG.* I, I, 3.

Mæander (fluvius Asiæ minoris valde flexuosus), *Exp.* I, II, 5, 6. Fontes ejus ad Celænas Phrygiæ, *ib.* 7. — Ionia et Cariz terminus, *HG.* III, II, 14. Eum transit Dercyllidas, *ib.* Mæandrius campus et planities, ubi seges densa, III, II, 17; III, IV, 12 et 21; IV, VIII, 17; *Ag.* I, 15 et 29.

Mæotæ, (Mæotidis lacus accolæ) in Europa, subjecti sunt Scythiis, *Mem.* II, I, 10.

Mæsadæ, pater Seuthæ, rex Thraciæ, *Exp.* VII, II, 32; v, I.

Magi, passim in *Inst.*, ut VII, v, 55, etc. Μάρταις dici videntur III, III, 34.

Magnetes (cives Magnesiæ, urbis maritimæ Thessaliæ : horum saltatio, *Exp.* VI, I, 7.

Malea, promontorium Laconicum, *HG.* I, II, 12; VI. v. 2.

Malea, promontorium Lesbii insulæ, *HG.* I, VI, 2.

Malienses (Thessaliæ populus in Phthiotide, socii Thebanorum, *HG.* VI, v, 23.

Mandane, Astygis filia, mater Cyri, *Inst.* I, I, 1. — Mandæscitur cum Cyro ad Astyagem, I, I, 1. — Mandæscitur. I, IV, I.

Mania, Dardania, Zenis (in *Ætide satrapæ* *Inst.* *HG.* III, I, 10. A Pharnabazo satrapæ *Inst.* *HG.* VI, I, 10.

- tus, *ib.* 11. Pharnabazo tributa pendit, *ib.* 12. Larissam, Hamaxitum et Colonas imperio Pharnabazi adiecit, *ib.* 13. Pharnabazi signa in Mysorum et Pisidarum fines sequitur, *ib.* Cum filio a Media genero impie occiditur, *ib.* 14.
- Mantineia (Arcadiae urbs) antiqua in quatuor vicos dispersa, *HG.* V, n, 7. Apud Mantineam Peloponnesii multi convenere, VII, v, 7. Mantineam equitatum misit Epaminondas, *ib.* 14. Atheniensium equites forte ad Mantineam accedunt, *ib.* 15. Mantineam in tenebris praeteriit et castrametatur Agesilaus, IV, v, 18. Inter Mantineam ac Tegyram montes, VI, v, 16 et 18. Ad Mantineam pugna, VII, v, 16 sqq.
- Mantineenses : Lacedaemoniorum socii contra Eleos, *HG.* III, n, 21; sunt in Lacedaemoniorum exercitu, IV, n, 13; iv, 17. Cum Lacedaemoniis tricennales induciae, V, n, 2; quarum in fine muros urbis suae diruere coguntur, *ib.* 3. Mantineensibus bellum inferi eorumque agros devastat Agesipolis, muros destruere et vicatim habitare cogit, *ib.* 4. Lacedaemoniis se contra Thebanos adiungunt, VI, iv, 18. In pace Antaleidea menibus circumdare civitatem incipiunt, VI, v, 3. Adversus Orchomenios bellum gerunt, et ab Orchomeniis fusi, *ib.* 13. Eorum fines ingreditur Agesilaus, *ib.* 15. Adjuvantur ab Arcadibus et Thebanis, *ib.* 20 sqq. Mantineenses Tegae capti dimittuntur, *ib.* 37 sq. (Conf. *Ag.* n, 23). Facto decreto prohibere, ne Arcadum praefecti pecuniis sacris uterentur, VII, iv, 33. Eorum praesides ad magistratum qui ex deciesmillibus constabat, in jus vocati, *ib.* Auxilium petunt ab Arcadiae civitatibus, *ib.* 38. Thebanos accere student, VII, v, 1 sqq. — Eorum saltatio armata, *Exp.* VI, i, 11.
- Mantineae, id est, Mantineensium ager, *HG.* VI, v, 15 et 17.
- Mantitheus, Atheniensis, in Caria captus a Tissapherne, *HG.* I, i, 10. Ab Atheniensibus ad Pharnabazum mittitur, I, iii, 13.
- Maraces (gens Etolica), parent Iasoni, *HG.* VI, i, 7.
- Mardonii (referuntur ut populus Armeniae vicinus), *Exp.* IV, iii, 4 : ubi legendum *Mardi*.
- Mare Rubrum, imperii Persici terminus versus orientem, *Inst.* VIII, vi, 20, 21; viii, 1.
- Margane (oppidum Elidis), ab Eleis capitur, *HG.* VII, iv, 11.
- Maganenses Lacedaemoniis se adiungunt et ab Eleis deficient, *HG.* III, n, 25. Ab Eleis liberi dimittuntur in pace, *ib.* 29. Eorum funditores, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, IV, n, 16. Eos liberare nolunt Elei post pacem Antaleidae, VI, v, 2. Eos Arcades eripiunt Eleis, VII, iv, 14; sed Elei eos recuperant, *ib.* 26.
- Mariandyni (gens Paphlagoniae aut Bithyniae in ora Ponti Euxini), sub Persis, *Inst.* I, i, 4. Horum in regione sita fuit Heraclea, *Exp.* VI, n, 1.
- Maronides, V. *Heracides*.
- Marsyas, annis exiguus, oriens non procul Celanis, influit in Maendrum : hic Apollo dicitur cutim detraxisse Marsyas, *Exp.* I, n, 8.
- Masas, annis Mesopotamiae influens in Euphratem, *Exp.* I, v, 4.
- Mausolus (rex Cariae), Sestum et Assum classe obsidet, *Ag.* n, 26.
- Medas, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Meli, solent oculos suos pingere, capillis adscititiis et vestitu exquisito uti, *Inst.* I, iii, 18; reguntur solo regis nutu, *ib.* 18. Numerus copiarum, II, i, 6. — Medorum feminae pulchre et magnae laudantur, *Exp.* III, n, 25; eorum imperio potiuntur Persae, *Exp.* III, iv, 8 et 11. — Dario (Notho), a quo defecerant, rursus accedunt, *HG.* I, n, 19.
- Media, regio Asiae finitima Assyriae, *Inst.* I, iv, 17; Persidi, II, i, 1, et Armeniae, II, iv, 20. — Per hanc redeunt Graeci Cyri minoris socii, *Exp.* II, iv, 27; III, i, 15.
- Media, regis Medorum uxor, *Exp.* III, iv, 11.
- Mediar murus (non procul Babylone), *Exp.* I, vii, 15; E. iv, 12.
- Medica, i. e. bellum Persicum Graecorum, *Vec.* v, 5.
- Medicus quidam Syracusanus Agesilaum curare aggrederetur, *HG.* V, iv, 58.
- Medocus (alibi Amadocus), rex Odrysarum, *Exp.* VII, n, 32; iii, 16; vii, 3 et 11. — *HG.* IV, viii, 26.
- Medosades, mittitur a Scuthe ad Xenophontem, *Exp.* V, i, 5; n, 10 et 21; a quo reprehenditur, VII, i, 11 sqq.
- Megabates, Spithridatis filius, ab Agesilao amatus, *HG.* IV, i, 28; *Ag.* v, 4 sqq.
- Megabyzus, Arabiae satrapa, a Cyro missus, *Inst.* VIII, vi, 7.
- Megabyzus, Dianae Ephesiae adituus, *Exp.* V, iii, 6 sqq.
- Megalopolis, quando et quomodo condita, *HG.* VI, v, 1.
- Megalopolitani, socii Thebanorum in Mantineensi pugna, *HG.* VII, v, 3 et 5.
- Megaphernes, Persa purpuratus regius, occiditur a Cyro, *Exp.* I, n, 20.
- Megara (urbs ad Isthmum Corinthiacum, media inter Peloponnesum, Boeotiam et Atticam), abest ab Argenticolis Atticis quingenta stadia, *Vec.* iv, 46. — *HG.* I, i, 36; n, 14. Atheniensium exulibus repletur, II, iv, 1. Ad Megarem urbem Praxitas profectus est, IV, iv, 13. Per eam via Lacedaemoniorum in Boeotiam, V, iv, 35, et alibi. Apud Megara Veneris fanum, *ib.* 58. Vide *Heraclea*.
- Megarenses plerique occupati sunt exomidum confectione, *Mem.* II, vii, 6.
- Megillus, Lacedaemoniorum ad Tissaphernem legatus, *HG.* III, iv, 6.
- Melandide, gens Thraciae, *Exp.* VII, n, 32.
- Melanio, Chironis discipulus, virtute consecutus est nuptias Atalante, *Ven.* i, 2 et 7.
- Melanippides, carminis dithyrambici princeps, *Mem.* I, iv, 3.
- Melanippus, Rhodius, classis praefectus, ceteris prudentior, salvus e manibus Iphicratis evadit, *HG.* VI, n, 35.
- Melanopus, Atheniensium legatus, Thebas et Lacedaemonem mittitur, *HG.* VI, iii, 2.
- Melanthius, Atheniensium dux, *HG.* II, iii, 46.
- Meleager, Chironis discipulus, culpa patris fuit infelix, *Ven.* i, 2 et 10.
- Melienses (Thessaliae populus), Lacedaemoniis adesse jubentur contra Thebanos, *HG.* III, v, 6. Sed postea Boeotorum socii contra Lacedaemonios, IV, n, 17.
- Meli (incolae Meli, insulae Egei maris), Lacedaemoniorum coloni, crudeliter tractati ab Atheniensibus, *HG.* II, n, 3 et 9.
- Melinophagi, populi Thraciae (dicti a μελίω, h. e. panico, quo vescabantur), *Exp.* VII, v, 12.
- Melitus, Atheniensis, accusator Socratis, *Mem.* IV, iv, 4; viii, 4. — Ad Lacedaemonios legatus, *HG.* II, iv, 36. Sed hic alius esse videtur.
- Mellon, mas e Thebanis exulibus, *HG.* V, iv, 2. Thebas noctu ingressus Lacedaemonios intercit in arce Cadmea, V, iv, 3.
- Melobius, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.

Melus, insula. Eam Pharnabazus cum classe petiit, *HG.* IV, viii, 7. V. et *Meli*.

Menander, Atheniensis, centum viginti gravis armaturæ peditibus præest, *HG.* I, ii, 16. Dux Atheniensium eligitur, II, i, 16. Alcibiadis consilium contemnit, *ib.* 26.

Menascus, ex Lacedæmoniis iudex electus ab Agesilao, ad præmia civitatibus constituenda, *HG.* IV, ii, 8.

Menecles, Atheniensis, intercedit in causa prætorum ad Arginusas, *HG.* I, vii, 38.

Menecrates, Siculus, *HG.* I, i, 29.

Menestheus (Pelei filius, Atheniensium dux in bello Trojano), discipulus Chironis, laude venationis et rei militaris clarus, *Ven.* i, 2 et 12.

Meno Atheniensis, opifex pænularum, *Mem.* II, vii, 6.

Meno Thessalus, ex Larissa urbe, ducit ad Cyrum minorem mille pedites gravis armaturæ et quingentos cetratos, *Exp.* I, ii, 6; mittitur a Cyro in Ciliciam, *ib.* 20: primus cum suis transit Euphratem, I, iv, 13; ejus milites injuria afficiunt Clearchum et hujus milites, I, v, 11; cornu sinistro Græcorum præest, I, vii, i; viii, 4; hospes Ariæ, ii, 5, apud eum remanet, II, ii, 1; suspectus est ob prodicionem, II, v, 28; capitur a Tissapherne, *ib.* 31; misere trucidatur, II, vi, 29. Describuntur ejus mores pessimi, *ib.* 21 sqq.

Meno Thespiensis, *HG.* V, iv, 55.

Mespila, urbs olim Medorum, capta a Persis, *Exp.* III, iv, 10-12.

Messene (urbs Peloponnesi) liberatur per pacem Antalcideam, *Ag.* ii, 29. — Thebani nolunt eam sub Lacedæmoniis esse, *HG.* VII, i, 27 et 36.

Messenii (incolæ Messenes) a Lacedæmoniis devicti sunt, *Ath.* iii, 11. — Cum Epaminonda juncti, *HG.* VII, iv, 27; v, 5. Antiqua bella Messeniorum cum Lacedæmoniis, V, ii, 3; VI, v, 33.

Methymna, urbs Lesbi, *HG.* I, ii, 12; vi, 37. A Callicratide vi capitur, et diripitur, I, vi, 13 et 14. (Ubi incolæ, Methymnæi). A Thrasybulo capitur, IV, viii, 29.

Metrobates, Persa, Pharnabazi ad Alcibiadem legatus, *HG.* I, iii, 12.

Midas, Brigum vel Phrygum rex, capit Satyrum, *Exp.* I, ii, 13.

Midæa (oppidum Argolidis), *HG.* VII, i, 28, 29.

Midias, Maniæ (Zenis uxoris) gener, *HG.* III, i, 14. Filium Maniæ interficit et Maniam suffocat, *ib.* Scepsum et Gergithem occupat, *ib.* 15. Munera ad Pharnabazum mittit, *ib.* Injuncte parta amittit, *ib.* 26. Omnis potestas eo abrogatur, *ib.* 27. Scepsti, in patria sua, habitare a Dercyllida cogitur, *ib.* 28.

Migdon, Lacedæmonius, copiis equestribus præficatur ab Agesilao, *HG.* III, iv, 20.

Milesii (incolæ Miletii): eorum optimates plebem trucidant, *Ath.* iii, 11. — Milesii interfecti a quibusdam Atticis, *HG.* I, ii, 2. *ib.* I, vi, 8. — Non recipiunt Cyrum minorem, *Exp.* I, ix, 9. Milesia pellex Cyri, I, x, 3.

Miletus (urbs maritima Cariæ) obsidetur a Cyro minore, *Exp.* I, i, 7; iv, 2: cur non defecerit ad Cyrum, I, ix, 9. — *HG.* I, i, 31; ii, 2; v, 1; vi, 2, 7.

Miltocythes Thrax, cum suis transfugit ad regem Persarum, *Exp.* II, ii, 7.

Mindarus, Lacedæmoniorum navarchus, apud Ilium Minervæ sacrificat, *HG.* I, i, 4. Naves Dorici recipit, *ib.* Cum sexaginta navibus se adversus Athenienses dirigit, *ib.* 11. Cyzici adest cum copiis, *ib.* 14. Ubi victus ab Atheniensibus interficitur, *ib.* 18.

Minervæ vovent Athenienses ante pugnam Marathoniam tot capras, quot hostes interficaturi forent, *Exp.* III, ii, 12. Ei sacrificant Lacedæmonii, postquam ad patriæ fines

pervenerunt, *Lac.* xiii, 2. — Ei Athenis senes θαλλοφόροι deliguntur, *Conv.* iv, 17. — Minervæ apud Ilium sacrificat Mindarus, *HG.* I, i, 4. Ejus fanum apud Phocæenses succensum est, I, iii, 1. Atticæ templum Minervæ vetus conflatur, I, vi, 1. Ei sacrum in arce Scepsum fecit Dercyllidas, III, i, 21. Minervæ templum in oppido Gergitho, III, i, 22; in urbe Leucophry, III, ii, 19, Ephesi, III, iv, 18; fanum Minervæ Aleæ, VI, v, 27. (Minerva Itonia,) *Ag.* ii, 13.

Misgoliaidas, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Mithras, sol, Persarum deus, *Inst.* VII, v, 63.

Mithridates, Phrygiæ satrapa, patris proditor, *Inst.* VIII, viii, 14.

Mithridates, Cyri minoris amicus, *Exp.* II, v, 35; III, iii, 2 et 4; adoritur Græcos abeuntes, *ib.* 6: iterum adoritur, III, iv, 2 sqq. Idem esse videtur qui postea satrapa Lycaoniæ et Cappadociæ dicitur, VII, viii, 20.

Mitraus, Persa, filius Dariæ sororis Xerxis [sororis Darii Nothi], *HG.* II, i, 8; interficitur a Cyro minore, *ib.*

Mitylenæ, Lesbi oppidum, Conon recepit, *HG.* I, vi, 16; sed a Callicratide ibi obsidetur, *ib.* 18. Adde *ib.* 26, 27; II, ii, 5; IV, viii, 28 sq., ubi Mitylenæi Atheniensibus fideles. Mitylenæorum euripus, I, vi, 22.

Mnasippus a Lacedæmoniis navibus plus minus sexaginta præfectus, *HG.* VI, ii, 4. Corcyram mittitur, *ib.* 5. Obsessam tam mari quam terra occupat et vastat, *ib.* 6 et 7. Ob avaritiam se cum suis evertit, *ib.* 16. Interficitur, *ib.* 23.

Mnesilochus, unus Trigintavirorum in Oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.

Mnesithides, item Trigintavir, *HG.* II, iii, 2.

Mossynœci (populi Asiæ minoris ad Pontum Euxinum, finitimi Colchis et Tibarenis), *Exp.* V, iv, 2 sqq.; ubi § 12 sqq. eorum armatura et acies describitur; V, v, 1. Parent Persis, VII, viii, 25.

Munychia (peninsula inter Athenarum portus Piræum et Phalerum sita): eo se recipiunt qui Phyla eruperant, *HG.* II, iv, 11. Munychia occupatur, *ib.* Diana Munychia, *ib.*

Mutus portus Atheniensium (situ incerto), *HG.* II, iv, 31.

Myriandrus, urbs Syriæ ad mare mediterraneum, *Exp.* I, iv, 6.

Myrina (urbs Eolidis), *HG.* III, i, 6.

Myscon, Menecratis filius, Siculorum dux, *HG.* I, i, 29.

Mysia (regio Asiæ minoris ad Hellespontum et mare Egeum), *Exp.* VII, viii, 7 et 8.

Mysi, populantur Cyri minoris satrapiam, *Exp.* I, vi, 7; bellum gerit Cyrus cum iis, I, ix, 14: non parent regi Persarum, II, v, 13; III, ii, 23 sqq. — Libertate utuntur, et populantur Persarum regionem, *Mem.* III, v, 26. — Pharnabazus bellum cum iis gerit, *HG.* III, i, 10. Sunt inter milites ejus, sine dubio mercenarii, IV, i, 24. — **Mysus**, quidam saltat in ludis Decemmillium, *Exp.* VI, i, 9 et 12. Mysus alius in eodem reditu insidias simulat, V, ii, 29.

N

Nais nympa, pellex Saturni et mater Chironis, *Ven.* i, 4. — Naidæ deæ parit Silenos, *Conv.* v, 7.

Narthacius, mons (Philiotidis in Thessalia), *Ag.* ii, 5; *HG.* IV, iii, 9.

Naubates, Lacedæmoniorum ad Dercyllidam legatus, *HG.* III, ii, 6.

Naucles, Oneum cum conductio Lacedæmoniorum milite custodit, *HG.* VII, i, 41.

Naucidas, Polybiadæ filius, Lacedæmoniorum Ephorus,

HG. II, iv, 36. Magis cum Pausania quam cum Lysandro sentit, *ib.*
 Naupactus, Ætolia urbs, *HG.* IV, vi, 14.
 Nauplia, (portus Argolidis) non longe ab Argis, *HG.* IV, vi, 6. Eo excurrunt Cretenses, *ib.*
 Nausicles. *Vide* Euclides.
 Nausicydes, Atheniensis, multos alebat servos ad potestatem faciendam, *Mem.* II, vii, 6.
 Neandrenses, populus in Æolide, *HG.* III, i, 16.
 Nemea (inter Corinthum et Sicyonem), *HG.* IV, ii, 14.
 Per eam fines Argivorum ingressus est Agesipolis, IV, vii, 3. Per eam Epanimondas in Arcadiam ducit, VII, ii, 5; VII, v, 6.
 Neo Asinaeus (ab oppido Laconie Asine dictus), vicem absentis Chirisophi imperatoris gerebat, *Exp.* V, vi, 36; calumniatur Xenophontem, V, vii, 1; malitiose suadet eidem, ut seorsum iter faciat, VI, ii, 13; succedit in locum Chirisophi vita defuncti, VI, iv, 11; tenere eduxit nonnullos praedatum, *ib.* 23; affectat imperium totius exercitus, VII, ii, 2; dissidet a ceteris, VII, ii, 17, 29; iii, 2 et 7.
 Neontichos, Νέον τέτιχος (castellum maritimum Thraciae), *Exp.* VII, v, 8.
 Neptuno ad Isthmum sacrificant Argivi, *HG.* IV, v, 1; etiam exules Corinthii, IV, v, 2. Ejus in Piræo fanum noctu ardere conspectum est, IV, v, 5. Neptunus terram succensit, IV, vii, 4. Ei Patana cecidere Lacedaemonii, *ib.* Neptuni Gaeoachi fanum, VI, v, 30.
 Nestor (Pythorum dux contra Troianos), Chironis discipulus, *Ven.* i, 7; artis militaris peritissimus, *ib.* 12.
 Nicander, Laco, occidit Dexippum, *Exp.* V, i, 15.
 Nicarchus, Arcas, lochagus, vulneratus nuntiat calamitatem ducum Graecorum a Persis insidiosè captorum, *Exp.* II, v, 33; cum viginti hominibus transfugit ad Persas, III, iii, 5.
 Niceratus, familiaris Calliae, *Conv.* i, 2; novus maritus, ii, 3; Homeri carmina edidit, iii, 5; divitiarum cupidior, iv, 46.
 Niceratus, pater Nicias, *Vec.* iv, 14.
 Niceratus, Nicias filius, civis Atheniensis dives, *HG.* II, iii, 39, ubi plura. Fortasse idem qui superior.
 Nicias, Nicerati filius, homo locupletissimus, emit talento servum qui praecesset argentifodinis, *Mem.* II, v, 7; mille servos in argentifodinis Atticis occupatos habuit, *Vec.* iv, 14.
 Nicias ἐπὶ κρητός (nisi est superior), ejus equum adhaerantur omnes, *Oec.* ii, 4. — Nicerati pater, *HG.* II, iii, 39.
 Nicolochus, Lacedaemoniorum navarchus in Hellesponto et Antalcidis legatus, *HG.* V, i, 6. Tenediorum agnum vastat, *ib.* Se Abydum recepit, *ib.* 7. Hic ab Iphicrateae Diotimo obsessus, *ib.* 25. Coreqram missus, ut admodum audax vincitur a Timotheo, V, iv, 65. Myziam navigat, V, iv, 66.
 Nicomachides, Atheniensis, repulsam tulit praetoriae, qua re indignantem Socrates placat, *Mem.* III, iv, 1.
 Nicomachus (Cetaus (ex Ceta urbe oriundus), praestitastis in exercitu Decemmillium, *Exp.* IV, vi, 20.
 Nicophemus, Atheniensis praefectus. Eum cum praesidiariis in portu Cytherae reliquit Conon, *HG.* IV, viii, 8.
 Nicostratus, histrio tetrametra ad tibiam recitat, *Conv.* vi, 3.
 Nicostratus, eques Atheniensis cognomento Pulcher, occiditur, *HG.* II, iv, 6.
 Noes, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Nomades, *HG.* IV, i, 25.
 Notium (promontorium cum portu prope Colophonem),

HG. I, ii, 4, 11; I, v, 13. Ibi tropeum erigit Lysander, *ib.* 15.

Nymphae saltantes, *Conv.* vii, 5.

Nysa, mons Syriae, *Ven.* ii, 1.

O

Ocellus, Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, *HG.* V, iv, 22. Fortasse alius VI, v, 33, ubi legitur *ὁ Ocellus*.

Odeum Athenis, *HG.* II, iv, 9.

Odryae (gens Thraciae Europaeae), *Exp.* VII, ii, 32; civili seditione laborant, iii, 16; Seuthis amicitiam quaerunt, iv, 21; v, 15. Solent equis decurrere per declivia, *Exp.* viii, 6. — Sunt Seuthis (regis Thraciae) auxilia, Dercylidae contra Bithynos missa, *HG.* III, ii, 2. Eorum temeritas, *ib.* Custodes eorum interficiunt Bithyni, *ib.* 3. Bithynorum agros flammis vastant, *ib.* 5. Patrio more suis parentant et multo vino epoto equorum certamen peragunt, *ib.* Dissidia inter eorum regem et Seuthen componit Thrasybulus, IV, viii, 26.

Odrysas, antiquus, cujus filius Teres, *Exp.* VII, v, 1.

Oenas, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Eniade (urbs Acarnaniae ad Acheloum), *HG.* IV, vi, 14.

Oenoe (pagus Atticus et castellum in Boeotiae confinio), ab Aristarcho Thebanis proditor, *HG.* I, vii, 28.

Oenoe, castellum muris cinctum prope Piræum Corinthii, Agesilanus capit, *HG.* IV, v, 5. Praesidiis munivit Praxites, *ib.* 19.

Oetai (Thessaliae populi ad montem Oetam), finitimi Thraciniis, *HG.* I, ii, 18. Socii Lacedaemoniorum, III, v, 6.

Oeum, Sciritidis (in Arcadia) oppidum, *HG.* VI, v, 24 et 25.

Oligarchia, quomodo Athenis instituta, *HG.* II, iii, 2.

Olontheus, Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, *HG.*

VI, v, 33; bonam voluntatem Lacedaemoniorum in memoriam Atheniensibus revocat, *ib.*

Olorus, Pellenaorum (in Achaia) urbs et castellum. Ab Arcadibus capitur, *HG.* VII, iv, 17.

Olympia (urbs Elis in Peloponneso, ubi Iedi Olympici celebrabantur), *Exp.* V, iii, 7, 11; *Mem.* III, xiii, 5. — Olympia oraculum, *HG.* IV, vii, 2. Olympiae Azis rex sacram rem fecit, III, ii, 26. Olympiam Arcades vindicant et custodiunt (Pisatis), *HG.* VII, iv, 28. Olympiaceo templo Pisati se primos praefuisse dicunt, *ib.* Ad delubrum Olympicum Elei armati perveniunt, *ib.* 29.

Olympiacus mons: eo potiti sunt Arcades, *HG.* VII, iv, 14. Olympiaca via, *ib.* 28. Olympiacus annus, *ibid.*

Olympii Jovis templum et ludos curabant Elei, *HG.* III, ii, 31. conf. 26.

Olympionica, *HG.* II, iv, 33.

Olympus (sedes deorum): eo abreptus Ganymedes, *Conv.* viii, 30.

Olympus Mysius, (mons Mysiae), *Ven.* ii, 1.

Olynthus, inter urbes Thraciae (Macedoniae maritimae) maxima, *HG.* V, ii, 12. Ad Olynthii urbis moenia praelium contra Lacedaemonios, *ib.* 43. Eo proficiscitur Agesipolis, V, iii, 9 seqq. Et ante contra Olynthios Lacedaemonii miserant Eudamidam V, ii, 24 et Teleutiam, qui eos vincit, *ib.* 37. Ad portas eorum perrexit Derdas, *ib.* 41. Eorum fuga, V, iii, 1; deinde vero victoria insignis, *ib.* 4. In eos proficiscitur Agesipolis, *ib.* 10, et Polybiades, *ib.* 20. Fame laborantes de pace legatos mittunt Lacedaemonem, *ib.* 26. Pax eis datur certis conditionibus, *ib.* Eorum equites, V, iv, 52. — Olynthii, *Exp.* I, ii, 6.

Oneum, mons (Corinthi), ab Iphicrate occupatur, *HG.*

VI, v, 51; VII, i, 15. A Naucleo et Tinomacho negligerenter custoditur, VII, i, 41. Eum Pisias praecipuat, *ib.* Thebani superant eum, *ib.* 42. Rursus Lacedaemonii praesidio Oneum tenent, VII, ii, 5.

Onomacles, unus Trigintavirorum in oligarchia Atheniensis, *HG.* II, iii, 2.

Onomacles, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Onomantius, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Ophrynum (oppidum Troadis, nisi alius locus intelligendus) : ibi Xenophon sacra facit Jovi Milichio, *Exp.* VII, viii, 5.

Opis, urbs magna ad Physcum amnem, *Exp.* II, iv, 25.

Orchomenus, Boeotiae urbs, *HG.* III, v, 17; IV, iii, 15. Lacedaemonii praesidia ibi habent, V, i, 29. Orchomenios Lysander a fide Thebanorum avertit, III, v, 6, 17. Conf. IV, ii, 17, et *Ag.* ii, 6 — 11. Adsunt in praelio ad Coroneam, *HG.* IV, iii, 5 sqq. Bellum gerunt cum Clitoriis, V, iv, 36; et cum Thebanis, VI, iv, 10.

Orchomenus, Arcadiae urbs, ex qua mercenarii peltastae erant in exercitu Agesilai, *HG.* VI, v, 15, 17, 29. Inimicitias habebant et bellum cum Mantineensibus, socio Agesilao, VI, v, 11 sqq.

Orestes, Pyladis amicus, *Conv.* viii, 31.

Oreum (Euboeae urbem) cum praesidio tenet Alcetas Lacedaemonius, *HG.* V, iv, 56.

Orge, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Orontas, Persa generis regii, insidias struit Cyro minori, *Exp.* I, vi, 1 sqq; mortis damnatur, *ib.* 10. Confer etiam I, ii, 29.

Orontas, gener regis Persarum, *Exp.* II, iv, 8; III, iv, 13; est in Tissaphernis exercitu et comitatur Graecos redeuntes, II, iv, 9; v, 40 : satrapa Armeniae, III, v, 17; IV, iii, 4.

Oropus urbs, (Thesprotiae), ab exilibus occupatur, *HG.* VII, iv, i.

Orsippus ex Lacedaemoniis iudex electus ab Agesilao ex Asia abeunte, *HG.* IV, ii, 8.

Otyas, Paphlagonum rex, cum Agesilao fordus iniiit, *HG.* IV, i, 3. Spithridate filiam uxorem ducit, IV, i, 7.

Ozoliae Locrenses Atheniensibus auxilium, *HG.* IV, ii, 17.

P

Pactolus (amnis Lydiae) : circa nunc cogit copias Crusus, *Inst.* VI, ii, 11. — *HG.* III, iv, 22; *Ag.* i, 30.

Paeonem, qui Neptuno solet accini, cecidere Lacedaemonii, *HG.* IV, vii, 4.

Pagasa (portus Thessaliae) : inde frumentum petunt Thebani, *HG.* V, iv, 56.

Palaeagambrium et Gambrium (Ioniae urbes), *HG.* III, i, 6.

Palamedes (Nauplii, Euboeae regis, filius) celebris, ob sapientiam invisus Ulyssi perit, *Mem.* IV, ii, 33; *Ap.* 26. Discipulus Chironis, *Ven.* i, 2; prudentissimus hominum suae aetatis, injusto supplicio affectus est, quod dii eximie sunt ulti, *ib.* 11.

Palantienses (Palantii in Arcadia oppidi incolae), socii Thebanorum in Mantineensi pugna, *HG.* VII, v, 5.

Palantium, porta Megalopoleos eo ducens, *HG.* VI, v, 9.

Palladis templum in Phocaea fulmine ictum, *HG.* I, iii, 1. Templum Palladis Athenis conflavit, I, vi, i. Palladi sacrum facit Dercyllidas, III, i, 21. *V. Minerva.*

Pallene (peninsula Thraciae) : in ejus Isthmo sita Potidra, *HG.* V, ii, 15.

Palmæ. De iis memorabilia, *Exp.* II, iii, 15, 16; *Inst.* VII, v, 11.

Pamphilus dux in Aeginam ab Atheniensibus missus, *HG.* V, i, 2.

Panathenaea magna, festum, *Conv.* i, 2.

Pangaeus, mons Thraciae, in quo aurifodinae, *HG.* V, ii, 17. Circa eum feræ majores, *Ven.* ii, i.

Pantacles, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* I, iii, i; II, iii, 10.

Panthea, mulier Susia, uxor Abradatae, capta in Assyriorum castris, mulier omnium Asiaticarum formosissima, seligitur Cyro, *Inst.* IV, vi, 11; traditur custodienda Araspæ, V, i, i : a quo tentata rem deferit tandem ad Cyrum, VI, i, 33; arcessit maritum, *ib.* 45 : ornat eum et hortatur, VI, iv, 3; occisum fert ad Pactolum amnem, VII, iii, 4; et ibi super mortuum maritum se conficit ipsa, *ib.* 14.

Paphlagonia (regio Asiae minoris ad Pontum Euxinum, Bithyniae finitima), describitur, *Exp.* V, vi, 6 sqq. Eo venit et praedatur exercitus Decemmillium, VI, i, 4 sqq. Corylas est ejus rex vel satrapa, VII, viii, 25. Paphlagonicae galeae, V, ii, 22; iv, 13. In Paphlagonica (Paphlagonum agro) habitant Sinopenenses, VI, i, 15. — In Paphlagoniam venit Agesilao, *HG.* IV, i, 3.

Paphlagones, ab Assyriis sollicitati adversus Medos non parent, *Inst.* I, v, 3; II, i, 5; sed sunt Cræsi socii, VI, ii, 10. Cur non regantur a satrapa Persico, VIII, vi, 8. — Paphlagones equites in exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, viii, 5. — Eorum princeps Cotys, *Ag.* iii, 4; et *HG.* IV, i, 3. — Paphlagones Sardes ad Ariæum se conferunt, *HG.* IV, i, 27.

Paralus, nomen navis publicae Atheniensium, *HG.* II, i, 28. In pugna ad Aegospotamos adest, *ib.* 29. Athenas contendit ad nuntiandum iterum eventum, *ib.* Noctu eo appulit, II, ii, 2 et 3.

Parapita, Pharnabazi uxor, *HG.* IV, i, 39.

Pariani, s. incolae Parii, *Exp.* VII, iii, 16.

Parium (urbs Asiae minoris, ad Propontidem inter Cyzicum et Lampisacum, cum portu), *Exp.* VII, ii, 7, 25; iii, 20. — Parium navigat Alcibiades, *HG.* I, i, 13.

Parrhasiorum oppidum in Arcadia, cujus agrum vastat Archidamus, *HG.* VII, i, 28. Conf. *Arexio.*

Parrhasius, Atheniensis pictor, quocum Socrates disserit de arte pingendi, *Mem.* iii, 10.

Parthenium (urbs Mysiae), *Exp.* VII, viii, 15, 21.

Parthenius (fluvius inter Paphlagoniam et Bithyniam influens in Pontum Euxinum), *Exp.* V, vi, 9; VI, ii, 1.

Parysatis (filia Ochi ex Andia Babylonica, soror Bagapæi), uxor Darii (Nothi), mater Artaxerxis et Cyri, *Exp.* I, i, 1; Cyrum magis amat quam Artaxerxem, *ib.* 4; ejus praedia in Syria, I, iv, 9; in Media, II, iv, 27.

Pasimachus, Lacedaemoniorum equitum praefectus, *HG.* IV, iv, 10. Adversus Argivos multos cum paucis pugnat et interficitur, *ib.*

Pasimelus, Corinthius, Lacedaemoniis favens; Euphro eum Corintho ad se evocat, *HG.* IV, iv, 7; et iterum, VII, iii, 2.

Pasio Megarensis (ex Megaris urbe inter Atticam et Isthmum), praest septingentis in exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, ii, 3 : a quibus desertus fugit domum, I, iv, 7.

Pasippidas, navarchus Lacedaemonius, accusatus seditionis in Thaso motae, Sparta exulare jussus est, *HG.* I, i, 32. Lacedaemoniorum legatus ad regem Persarum Pharnabazum, I, iii, 13; antea dux in Hellesponto, *ib.* 17.

Patagyas, Persa, Cyri minoris amicus, *Exp.* I, viii, 1.

Patesiades, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Patrocles, Philius, verba fecit in concione Atheniensium, *HG.* VI, v, 38. Conf. *Procles.*

- Patroclus, Achilli carus, *Conv.* viii, 31.
- Pausanias, Atheniensis, Agathonis amator, *Conv.* viii, 32 : ejus sententia de exercitu ex amantibus et amatis consultato *ib.*
- Pausanias, Lacedaemoniorum rex alter, Peloponnesios colligit, *HG.* II, ii, 7. Ad urbem Atheniensem castrametatus est, *ib.* 8; II, iv, 30. Lysandro invidit et pacem, illo invito, Atheniensibus concedit, II, iv, 29 sqq. Tro-paeo excitato, *ib.* 35, ad suos exercitum reducit, *ib.* 39. Cum Lysandro auxiliis, quae Phocensibus contra Thebanos mittuntur, praestitit, III, v, 6. Tegeam subsistit, *ib.* 7. In Boetiam pervenit, *ib.* 17. Interest pugnae ad Haliartum, *ib.* 21. Domum rediit et accusatus ab Ephoris, capitis judicium subiit, *ib.* 25. Exsul Tegeae morbo extinctus fuit, *ib.* Dicitur Agesipolidis pater, et erga Mantinenses animo perbenevolo, V, ii, 3 et 6.
- Peleus (pater Achillis), discipulus Chronis, in cujus aedibus illi celebrant nuptias Thetidis et Pelei, *Ven.* i, 2 et 8.
- Pella, inter oppida Macedoniae longe maxima, *HG.* V, ii, 13.
- Pellene (Achaiae oppidum), *HG.* VII, i, 18; ii, 18, 20; iv, 18.
- Pellene (Laconica, paulo plus 50 stadia Sparta distans), *HG.* VII, v, 9.
- Pellenenses (Pellenses Achaiae cives) contra Thespienses pugnant, *HG.* IV, ii, 20; Lacedaemoniorum socii, *ib.*; VI, v, 29; VII, i, 14, 15; ii, 2 etc. Cum Thebanis contra Phliasios militavit, VII, ii, 11 sqq. Eorum proventus apud Phliasios, *ib.* 16. Ibidem 18 et 20. Phliasii et Lacedaemonii iis videntur reconciliati. Socii Lacedaemoniorum contra Arcades, VII, iv, 17.
- Pelopidas, Thebanus, e carcere liberatus, a Thebanis ad regem Persarum legatus mittitur, *HG.* VII, i, 33. Regi omnium legatorum gratissimus, *ib.* 34. Imperii ejus affectio ad nihilum recidit, *ib.* 40.
- Peloponnesus, *Ath.* ii, 7, et alibi. Inde naves adsunt Cyro minori, *Exp.* I, iv, 2. — Peloponnesio bello, post vigesimum octavum annum sextumque mensem, finis est impositus, *HG.* II, iii, 9. Navigatio e Calydonis portu in Peloponnesum, IV, vi, 14; e Peloponneso in Siciliam per Corecyram, VI, ii, 9. Peloponnesus prima a Triptolemo frumentum accepit, VI, iii, 6. Solis Arcadibus patria, VII, i, 23. Ad Peloponnesi litora Atheniensis sexaginta naves mittunt, V, iv, 63. In Peloponnesum veniunt Thebani, VI, v, 26; quam infirmissimam eam cupientes esse, *ib.* 1.
- Peloponnesii bellum gerunt cum Atheniensibus, *Mem.* III, v, 4, 10, 11. — In exercitu Cyri minoris, *Exp.* I, i, 6. A Lacedaemoniis distinguuntur, VI, ii, 10, *Mem.* III, v, 4; *HG.* II, ii, 7; III, i, 4; III, v, 6. Versus Abydum fugiunt clade ab Atheniensibus affecti, *HG.* I, i, 6. Fuga se in Chium recipere itidem ab illis fusi, I, vi, 33. Eos invadit Epaminondas, VII, i, 15 et 42. Se adversus Thebanos conjungit, VII, v, 1 et 7. Per decem annos bellum gerunt contra Athenienses, II, iv, 21.
- Pelte (urbs Phrygiae majoris), *Exp.* I, ii, 16.
- Penestae, sunt eadem apud Thessalos conditione, qua Helotes apud Spartanos, *HG.* II, iii, 36.
- Percole (urbs et portus Troadis) : ibi moratur in Graeciam revertens Antalcidas, *HG.* V, i, 25.
- Pergamus (urbs Mysiae majoris), *Exp.* VII, viii, 8, 23. — Pergamum defendit Eurysthenes et occupat Thimbro, *HG.* III, i, 6.
- Pericles, dicitur $\delta\ \pi\alpha\upsilon\varsigma$, *Mem.* III, v, 1; tutor Alcibiadis et civitatis praefectus, I, ii, 40; disserit de legibus cum Alcibade, *ib.* : disertissimus, II, vi, 13. — Consuluit patriae, *Conv.* viii, 39.
- Pericles, Periclis illius nothus (ex Aspasia) : cum eo disputat Socrates de revocandis Atheniensibus ad pristinam fortitudinem, *Mem.* III, v, 1. — Dux Atheniensium eligitur, cum aliis post Alcibiadem, *HG.* I, v, 16. In praelio navali ad Arginusas, I, vi, 29. Ab Eurypyleto cognato accusatus, damnatur et interficitur, I, vii, 16.
- Perinthus (urbs Thraciae cum portu ad Propontidem), *Exp.* II, vi, 2; VII, ii, 8, 11, 28; iv, 2. — Perinthii Alcibiada exercitum in urbem admittunt, *HG.* I, i, 21.
- Persae, populus Asiae, victi et habitu viliori utuntur, *Inst.* I, iii, 2; VII, v, 67; solent cognatos osculari, I, iv, 27, 28. Eorum leges, instituta, arma, frugalitas, forma civitatis et multitudo, I, ii; ubi et de *ἐλευθερία*; proceribus eorum, de quibus conf. I, v, 5; II, i, 9, 14, 16; ii, 3; III, iii, 34, 41, 59; VIII, v, 21, alibi; et de nova eorum disciplina, VII, v, 70. Cæna parca, V, ii, 16; jocandi liberalitas, *ib.* 18 : sunt curiosi et religiosi in sacris, VIII, ii, 11, coll. vii, 1. Rem equestrem ipsis parat Cyrus, IV, iii; currus falcatos, VI, i, 27; et alia. V. *Cyrus*. Uti ceperunt stola Medica, *ib.* 1. Imperii administrandi forma, VIII, vi toto. A Cyri institutis deficiunt, VIII, viii toto. Sine Graecorum auxilio non audent bellum suscipere, *ib.* 26. — Persarum educatio nobiliorum, *Exp.* I, ix, 3, 4. Nobiliores gestant torques et armillas, I, viii, 29. Eorum femine laudantur ob formam, III, ii, 25; arcus magni, III, iv, 17; IV, iv, 16; eorum equitatus nocte est inutilis, III, iv, 35. Flagellis adigebant milites ad pugnam, III, iv, 25. Eorum saltatio, VI, i, 10. Expeditiones sub Dario Hystaspis et Xerxe in Graeciam, III, ii, 11 sqq. Regni Persici fines, I, vii, 6. — Persae imperium Asiae tenent, *Mem.* II, i, 10; domini Asiae et Europae usque ad Macedoniam, III, v, 11. — Persarum rex quomodo agricultura prospiciat remque militarem curet, *Æc.* iv, 4 sqq. — Idem adversus Graecos expeditionem suscipit, *Ag.* i, 16; iubet Lacedaemonios Messenae relinquere, ii, 29. — Persae solent equis decurrere per declivia, *Eq.* viii, 6. Persicus modus equum concendendi, *Eq.* vi, 12; *Mag.* i, 17. — In tapetibus mollior sedent, *HG.* IV, i, 30. Non pedibus incedunt, sed curribus vehuntur, III, iv, 19; *Ag.* i, 28.
- Persicus, Jovis et Danae filius, *Inst.* I, ii, 1. V. seq.
- Persidae, posteri Persei, e quibus erant Persarum reges, *Inst.* I, ii, 1.
- Persis regio finitima Mediae, *Inst.* II, i, 1; montana, I, iii, 3; aspera, VII, v, 67.
- Phaedonides, Socratis discipulus probabilis, *Mem.* I, ii, 48.
- Phaedrias, unus Trigintaviroorum in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
- Phalerica palus (in Attica), *Æc.* xix, 6.
- Phalerus (portus Athenarum), *Mag.* iii, 1.
- Phalinus Zacynthius (ex Zacynthi insula maris Ionii), Tis-sapherni carus, *Exp.* II, i, 7; artem certandi armis et tactice profitebatur, *ib.* : negat Graecos deciesmille, invito rege, salvos redire posse, *ib.* 18.
- Phanias Atheniensis, ut videtur, navarchus, Antalcidam persequitur, *HG.* V, i, 26.
- Phanosthenes, Atheniensis, cum quatuor navibus in Andrum Cononis loco missus est, *HG.* I, v, 18.
- Pharax, Lacedaemonius navarchus, ad Cariae oram navigat, *HG.* III, ii, 12. In Asia cum Dercyllida colloquium habet, *ib.* Proxenus Thebanorum Lacedaemone, IV, v, 6. Lacedaemoniorum ad Athenienses legatus, pro concordia obtinenda orationem habet, VI, v, 33.
- Pharnabazus Bithyniae satrapa, *Exp.* VII, viii, 25; sed idem et Phrygiae praefuisse dicitur VI, iv, 24; v, 30. Adde V, vi, 24. Ejus equites clade afficiunt Graecos pa-

- lantes, VI, iv, 24; sed deinde repelluntur a Græcis, VI, v, 30. Præmiis et pollicitationibus sollicitat Anaxibium et successorum ejus Aristarchum, ut Cyprianis liberet Asiam, VII, i, 2 sqq.; ii, 7 sq. — Peloponnesiis fugientibus opem fert, *HG.* I, i, 6. Cyzici cum pedestribus copiis adest, et exit inde occiso Mindaro, *ib.* 14. Universas Peloponnesiorum copias et socios solatus, *ib.* 24, novas eis naves adificat et Chalcedonem ad opem ferendam contendit, *ib.* 26. In prælio superatus a Thrasylo, terga dedit, I, n, 16. Nox eum eripuit Alcibiadis manibus, *ib.* Victo Hippocrate Lacedæmonio cum Atheniensibus facit furdus, ut redimeret ab iis Chalcedonem, eorumque legatos ad regem deducere promitteret, sed non prius jurat quam et Alcibiades jurasset, I, iii, 5 — 13. Nuntium de Byzantio occupato Gordii Phrygiæ accepit, I, iv, 1. Atheniensium legatos diu suspensos tenet, tandem ad mare deducit, *ib.* 6. Dercyllidas, ab ipso calumniis petitus, ipsius potius quam Tissaphernis regionem invadit, III, i, 9. Æolensium regio ei parebat, *ib.* 10. Bis facit inducias cum Dercyllida, III, ii, 1 et 9. Cum Tissapherne, ei licet invidens, jungit se contra Dercyllidam, sed in ipso prælii apparatu pacem cum hoc faciunt; *ib.* 13 sqq. Spithridate offendit, filium ejus pellicem habiturum, III, iv, 10 (et *Ag.* iii, 3). Ejus equites ab Agesilao fugati, *ib.* 13 sq. (conf. *Ag.* i, 23). Phrygiam, ejus satrapiam, devastat Agesilao, IV, i, 1. Regia ejus, *ib.* 7. Regia ejus Dascylii, *ib.* 15. Castra ejus in vico Cave a Spithridate capiuntur, *ib.* 20. Ejus luxur Persicus et colloquium cum Agesilao, IV, i, 24 sqq. (*Ag.* iii, 5). Cum Conone vincit navali prælio apud Cnidum, IV, iii, 11. Cum classe oppida maritima circumnavigat sibi que conciliat, IV, viii, 1. Ephesum descendit, *ib.* 3. Abydenorum agrum vastat, *ib.* 6. Melum per medias insulas una cum Conone et Spartam petit, *ib.* 7. Ad Isthmum Corinthium, deinde domum navigat, *ib.* 8. Cononem cum pecuniis ad restaurandum murum longum et Piræeum mittit, *ib.* 9 et 10. Filiam regis uxorem ducit, V, i, 28. Pharnabazi filius ex Parapiti Agesilaum ad hospitii jus invitat, *HG.* IV, i, 38; etque munera dat, *ib.* 39. A fratre regno pellitur, *ib.* 40.
- Pharnuchus, chiliarchus equitatus sub Cyro, *Inst.* VI, iii, 32; VII, i, 22. Fit satrapa Phrygiæ minoris et Æoliæ, VIII, vi, 7.
- Pharsalii (Thessaliæ gens), stant contra Agesilaum ex Asia redeuntem, *Ag.* ii, 2; Bæotorum confederati, *HG.* IV, iii, 3. Eos sibi adjungere vult Iason vel precibus vel armis: quare Polydamas, ejus civitatis princeps, opem petit a Lacedæmoniiis. Qui quum ei hoc tempore satisfacere non possent, pacem suis cum Iasone conciliat, VI, 1 fere toto.
- Pharsalus urbs: in ea Polyphron optimates interficit, *HG.* VI, iv, 34.
- Phasiani (qui videntur habitasse ad ripas Phasidis fluvii in Colchide), *Exp.* IV, vi, 5; V, vi, 36; referuntur ad satrapiam Tiribazi (li. e. ad Armeniam occidentalem), VII, viii, 25.
- Phasis, fluvius Asiæ, *Exp.* IV, vi, 4. Ita vocatur etiam regio Phasianorum, V, vi, 36; V, viii, 1, 5 sqq. Ibi provenit linum Phasianum, *Ven.* ii, 4.
- Phea, Eleorum urbs, *HG.* III, ii, 30.
- Phera (urbs Messeniæ): cujus regionem Conon devastat ferro et igni, *HG.* IV, viii, 7.
- Pheræi (urbis Pherarum in Thessalia): eorum equitatus, *HG.* VI, iv, 31. Eorum tyranni Epaminondæ auxilia præstant, VII, v, 4.
- Pheraulas, Persa plebeius, Cyri familiaris, vir fortis, suadet ut Cyrus fiat præmiorum militibus conferendorum judex, *Inst.* II, iii, 7; curator pompæ, VIII, iii, 2, 6; donatur equo a Saca quodam, *ib.* 31; concedit Sacæ bona sua, *ib.* 35; laudatur, *ib.* 49.
- Phidon, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
- Philemonides, homo dives Atheniensis, qui ad argentum fodiendum trecenta mancipia elocat, *Vec.* iv, 15.
- Philesius, Achæus, in exercitu Decemmillium, sufficitur in locum Menonis, *Exp.* III, i, 47; idem et Sophænetus dicuntur natu maximi duces, V, iii, 1; adversatur Xenophonti, V, vi, 27; damnatur repetundarum, V, viii, 1; legatus mittitur ad Anaxibium, VII, i, 32.
- Philippus (Atheniensis), *scurra*, *Conv.* i, 11 sqq.; ii, 14, 20-23, 27; et de arte scurrandi gloriatur, iii, 11; iv, 51. sqq. Conf. vi, 8-10.
- Philiscus, Abydenus, magnis cum pecuniis ab Ariobarzane in Græciam venit, legatus de pace, nomine regis Persarum, *HG.* VII, i, 27. Lacedæmonios et Thebanos Delphos convocat, *ib.*
- Philocles, dux Atheniensium, Cononi adjungitur, *HG.* I, viii, 1. Ad Ægospotamos a Lysandro capitur, II, i, 30; et quia Andrios et Corinthios præcipitaverat, jugulatur, *ib.* 31.
- Philocrates, Ephialtis filius, Atheniensis, proficiscitur Athenis cum imperio classis, *HG.* IV, viii, 21. A Teleutia capitur, *ib.*
- Philodices, Atheniensium ad Pharnabazum legatus, *HG.* I, iii, 13.
- Philoxenus Peleneus (ex Pelene, oppido Achæiæ), in exercitu Decemmillium, rem fortiter gerit, *Exp.* V, ii, 15.
- Phlego, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Phliasii (Phliuntis incolæ), in pugna ad Coroneam non adsunt Lacedæmoniiis, ob inducias cum Thebanis, *HG.* IV, ii, 16. Lacedæmoniorum opem poscunt, Iphicrate ipsos aggrediente, IV, iv, 15. Eorum ob Laconismum exules Lacedæmonem veniunt, et, intercedentibus Lacedæmoniiis, reditum impetrant, V, ii, 8-10. Eorum civitas ab Agesipolide collaudata, V, iii, 10. Multarum omnes quotquot Lacedæmonem profecti fuerant, *ib.* 11. Eorum insolentia, *ib.* 12. Quare in Phliasios expeditionem suscepit Agesilaus, *ib.* 13 et 15. Urbis obsessionem aliquamdiu perferunt; tandem fame pressis legatosque Lacedæmonem missurus ipse Agesilaus res componit, *ib.* 30-35 (et *Ag.* ii, 21). Phliasii equites sunt cum Lacedæmoniiis in pugna Leuctrica, VI, iv, 9; item post eam, *ib.* 18; et in bello contra Mantineenses, VI, v, 14 et 17; denique tum quum Theban prope Spartam accederent, *ib.* 29. Thebanos urbi suæ imminentes repellunt, VII, i, 18 sq. Vehementer pressi, in fide Lacedæmoniorum persistunt, VII, ii, 1. Eorum urbs dolo capitur, *ib.* 7 sqq. Adversus eos Sicyonius præfectus bellum movet, *ib.* 11. Vincunt et tropeum statuunt, *ib.* 15. Thyamiam muniunt, VII, iv, 1; sed, pace cum Thebanis facta, hac urbe excessere, *ib.* 7, 10, 11. Controversia cum Argivis de Tricarano, *ib.*
- Phlius, Sicyoniæ urbs: Phliuntem cum exercitu ingreditur Iphicrates et agros populatur, *HG.* IV, iv, 15. Ibi convenit Agesilai exercitus, IV, vii, 3. Phliunte exules Lacedæmonem proficiscuntur, V, ii, 8. In patriam recipiuntur, *ib.* 10. Multati sunt, V, iii, 11. Phliuntis agrum Argivi ingressi sunt, VII, ii, 4. Phlius oppugnatur, *ib.* Phliuntem Corinthii frumentum mittunt, VII, ii, 23.
- Phocenses (populi Phocidis, in qua Delphi fuerunt. Hi per Thebanos apud Amphictyonum consilium accusati, quod agrum Apollini sacrum excoluissent, et damnati sunt pecunia ingenti. Igitur ad illam solvendam, Philomelo

- duce, templum Delphicum spoliavit: hinc bellum ortum est Phocicum, sive sacrum, *Vec.* v, 9. — In Locridem irruunt, *HG.* III, v, 3. Lacedaemonem legatos mittunt, *ib.* 4. Stant cum Lacedaemoniis in praelio ad Coroneam, *IV*, iii, 15. (et *Ag.* ii, 6). Thebanorum in ipsorum fines expeditio, *VI*, i, 1. Iis auxilium ferunt Lacedaemonii, *VI*, ii, 1. Sunt cum Lacedaemoniis in pugna Leuctrica, *VI*, iv, 9. Eorum odium contra Iasonem, *ib.* 21 et 27. Post Leuctricam pugnam parent Thebanis eorumque signa sequuntur, *VI*, v, 23; Lacedaemonem cum iis ingredientes, *ib.* 30 (coll. *Ag.* ii, 24). Denique tamen Epaminondam non sequuntur, *VI*, v, 4.
- Phocaea (urbs Ionie), *HG.* I, vi, 33. Munitur a Thrasybulo, *I*, vi, 11. Phocaense Minervae templum confligrat, *I*, iii, 1.
- Phocais, Cyri pellex prudens et pulchra, capitur in castris, *Exp.* I, x, 2.
- Phocis (Graeciae regio), *HG.* III, v, 4; *VI*, i, 1; *IV*, 27.
- Phoridas, Lacedaemoniorum dux, Eudamidae frater, Thebas cum copiis venit, *HG.* V, ii, 25. Thebanam arcem occupat, *ib.* Nec ingenii acrimonia, nec prudentia valet, *ib.* 28. Agesilao auctore ab Lacedaemoniis non punitur, *ib.* Ab eodem Thespiis harmostes relictus, praedonum manipulos emittit, *V*, iv, 41; et a Thebanis interficitur, *ib.* 43.
- Phoenice, regio, *Exp.* I, iv, 5; *vii*, 12; *VII*; *viii*, 25; *HG.* III, iv, 1. Describitur, *Ag.* ii, 30.
- Phoenices, sunt Cersi socii, *Inst.* VI, ii, 10; subacti a Cyro, *I*, i, 4. — Habitant in urbe Myriandro, *Exp.* I, iv, 6.
- Phoenicia navis magna, *Oec.* viii, 41.
- Phoenicus, portus Cytheriae. In Phoenicentem se recepit Pharnabazus, *HG.* IV, viii, 7.
- Phoenix, cultus ab Achille ob disciplinam, *Conv.* viii, 23.
- Pholoe (mons Arcadicus, cujus radices in Elide sunt prope Olympiam, silvosus), *Exp.* V, iii, 10.
- Phonax, nomen canis, *Ven.* vii, 3.
- Phrasias, Atheniensis, (lochagus vel taxiarchus) in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, v, 11.
- Phruxa, Triphyliae oppidum, *HG.* III, ii, 30.
- Phrua, nomen canis, *Ven.* vii, 3.
- Phryges, populi Asiae minoris, utrique (i. e. et qui majorem et qui minorem Phrygiam incolebant) societatem ineunt cum Assyrio adversus Medos, *Inst.* I, v, 3; adjuvant Cræsum, *VI*, ii, 10. Sed ab Hystaspe subacti, *VII*, iv, 8, sunt cum Cyro, *VII*, v, 14. — Parent Persis, *Mem.* II, i, 10. — Militant in exercitu Atheniensium, *Vec.* ii, 3.
- Phrygia minor, *Inst.* II, i, 5, i. e. Phrygia ad Hellespontum, quomodo vocatur *IV*, ii, 30, ubi de rege s. satrapa ejus, qui subigitur bello ab Hystaspe, *VII*, iv, 8. Satrapa ejus fit Pharnuchus, *VIII*, vi, 7. — Phrygia major seu magna, subigitur a Cyro, *Inst.* VII, iv, 16; ejus satrapa fit Artacamas, *VIII*, vi, 7. — Ille Cyri minoris per Phrygiam, *Exp.* I, ii, 6 — 13. Data fuerat Cyro a patre satrapia, *I*, ix, 7. Jungitur Troadi et Æolidi, *V*, vi, 24. Ejus satrapa Artacamas, *VII*, viii, 25. In Phrygiam, Pharnabazi provinciam, Agesilaus ingreditur *HG.* IV, i, 1 sqq. et *Ag.* I, 16.
- Phryniscus Achaus, in exercitu Decemmillium, *Exp.* VII, ii, 1; strategus, *ib.* 29, et c. v, 4; negat se sine Xenophonte militaturum esse, *ib.* 10.
- Phthia (Thessaliae urbs): Achaia Phthiae, *Ag.* ii, 5. Phthiae montes Achaici, *HG.* IV, iii, 10.
- Phyle castellum (Attica) occupat Thrasybulus, *HG.* II, iv, 2. Et saepius memoratur in hoc cap.
- Phyllidas, Thebanus, polemarchorum Archiae collegarum scriba, *HG.* V, iv, 2. Ejus facinus insigne, *ib.* Astutus factum ejus, *ib.* 5. Leontiadem trucidat, *ib.* 7.
- Physeus, annis Assyriae, qui in Tigrim influit, *Exp.* II, iv, 25.
- Pigres (Car), Cyri interpres, *Exp.* I, ii, 17; v, 7; viii, 1.
- Pindus (mons Thessaliae) alit feras majores, *Ven.* ii, 1.
- Piraeus (Περαία, portus et pagus Atticae): in eo est domus Calliae, *Conv.* i, 2. — *Ath.* i, 17; *Vec.* iii, 1. — Piraei moenia Trigintaviri demoluntur, *HG.* II, ii, 11. In Piraeum fugientes se recipiunt, *II*, iv, 1. Piraean theatrum, *ib.* 32. Decem in Piraeo praefecti, a Tenebulo Trigintaviris oppositi, *ib.* 19. et 38.
- Piraeus (Περαία, portus Corinthi in sinu Crissaeano, ἐπὶ Πύρῳ Xenophonti: de eo pugnae Agesilai narratur *Ag.* ii, 2 sqq. — et *HG.* IV, v, 1 sqq. Thermiae in eo, *ib.* 34). Piraeum se muniturum promittit Conon, *IV*, viii, 2.
- Pirithous, Thesei amicus, *Conv.* viii, 31.
- Pisander (Atheniensis orator), homo timidus, *Conv.* ii, 1.
- Pisander, Lacedaemonius, frater uxoris Agesilai, qui in classi praefecti, *HG.* III, iv, 29. Pisander a Conone Pharnabazo vincitur et in navali praelio apud Chios occubuit, *IV*, iii, 10 et 11.
- Pisidae (Pisae incolae, se primos templo Olympiace praefuisse dicunt, *HG.* VII, iv, 28. Arcadum auxilio ludam Olympiorum celebrationem sibi vindicant, sed occidunt, *ib.* 28 — 30.
- Pisids, Πυδῆς, portus in Eleorum finibus, prope ad Alpheostium, *HG.* VI, ii, 31.
- Pisias, Argivorum imperator, Oeneum praecupat, *HG.* VII, i, 41.
- Pisidae (incolae regionis inter Pamphyliam, Phrygiam et Lycaoniam): hos bello se petere simulabat Cyrus minor, *Exp.* I, ii, 1; qui cum iis olim bellum gesserat, *I*, iv, 14. Hostes erant regi Persarum, *II*, v, 13; *III*, ii, 20.
- Pison, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensium, *HG.* II, iii, 2.
- Pistias, lothicarum epifex, *Mem.* III, x, 9.
- Pitis vel Pityas, Lacedaemoniorum Ephorus. Sub eo Atheniens antiquum templum Minervae conflagravit, *HG.* I, iii, 1; *II*, iii, 10.
- Plataeae (oppidum Ereotiae), Lacedaemoniorum in fide, *HG.* V, iv, 14 et 48. Pugna regis Persarum ad Plataeas, *VII*, i, 34.
- Plataeenses, caduntur a Thebanis, *HG.* V, iv, 10. Ab iisdem Boeotia ejecti, Atheniensibus amici, *HG.* VI, iii, 1. Civitate donati ab Atheniensibus, *VI*, iii, 8.
- Platanus aurea regis Persarum, *HG.* VII, i, 38.
- Plato, amator a Socrate, *Mem.* III, vi, 1.
- Plistolas, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
- Plynteria, Minervae festum Athenis celebratum, quo relict in patriam Alcibiades, *HG.* I, iv, 12.
- Podalirius (Esculapii filius), discipulus Chironis, artis medicae et militaris peritus, *Ven.* i, 2 et 14.
- Podanemus, classi praefectus a Lacedaemoniis, in conflictu quodam interit, *HG.* IV, viii, 11. — Podanemus Phlasius, si est idem, Archidami hospes, *V*, iii, 13.
- Pollis, Lacedaemoniorum legatus et classi praefectus, *HG.* IV, viii, 11; *V*, iv, 61.
- Pollux, discipulus Chironis, inter deos relatus, *Ven.* i, 2 et 13.
- Polus, Lacedaemonius navarchus, succedit Anaxibio, *Exp.* VII, ii, 5.
- Polyanidas, Lacedaemonius, qui Archidamo propugnans, interficitur, *HG.* VII, iv, 23.
- Polyanthes, Corinthius, aurum a Timocrate accipit, *HG.* III, v, 1.

Polyarchus, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.
 Polybiades, praefectus ab Lacedaemoniis ad oppugnandam Olynthum mittitur, *HG.* V, III, 20. Olynthios ad extremam famem redigit, *ib.* 26; et ad pacem a Lacedaemoniis petendam cogit, *ib.*
 Polybotes in codd. pro Polycrate, *Exp.* IV, v, 24.
 Polycharinus, Pharsalius, equitum praefectus, fortis in Thessalorum pugna contra Agesilaum redeuntem, *Ag.* II, 4; *HG.* IV, III, 8.
 Polycharmus Lacedaemonius, equitum ductor, *HG.* V, II, 41.
 Polycletus, statuarius princeps, *Mem.* I, IV, 3.
 Polycrates, Atheniensis, lochagus in exercitu Decemmillium, occupat vicum, *Exp.* IV, v, 24; mittitur ad naves conquirendas, V, I, 16; cum Xenophonte it ad Seuthen, VII, II, 17, 29; defendit Xenophontem, VII, VI, 41.
 Polydamas, Pharsalius. Ejus legatio ad Lacedaemonios, et oratio de adjuvanda Pharsalo in Iasonem Pheraeum, *HG.* VI, I, 2 sqq. Ei arcem suam committunt Pharsalii, *ib.* In Thessalia perillustis, *ib.* Thessalorum more magnificus ac hospitalis, *ib.* 3. Reipublica Laconica simplicitatem laudat, *ib.* 18.
 Polydorus, princeps Thessalus, occiditur a fatre, *HG.* VI, IV, 33.
 Polymachus in codd. pro Polycharmus, *HG.* IV, III, 8.
 Polynicus Lacedaemonius, legatus Thimbronis ad Seuthen, *Exp.* VII, VI, I, 39, 43; VII, II, 13, 56.
 Polyphron, princeps Thessalus, occiditur, *HG.* VI, IV, 33 sqq.
 Polys, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Polytropus, mercenariorum dux Corinthii, in praelio ad Elymiam a Mantineensibus interficitur, *HG.* VI, v, 14.
 Polyxenus, dux navium Syracusanarum et Italicarum viginti, *HG.* V, I, 26.
 Pontus (pars Asiae minoris ad Pontum Euxinum), *Ath.* II, 7; *Exp.* V, VI, 15; Pontus Euxinus ipse, *ib.* 16.
 Porpax, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Portio, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Poseidon. V. *Neptunus.*
 Potamis, Gnosiae filius, Siculus, Syracusanorum dux, *HG.* I, I, 29.
 Potidae, urbs Olynthiorum ad Pallenes isthmum sita, *HG.* V, II, 15. Potidaeam ingreditur Derdas, *ib.* 39. Add. V, III, 6.
 Potniae (oppidum Boeotiae), *HG.* V, IV, 51.
 Pras (gen. Prantis, Thessaliae urbs in Perrhaebia), *Ag.* II, 5. Inter Prantem et Narthecium tropaeum statuit Agesilaus, *HG.* IV, III, 9.
 Prasiae, Laconicae urbs, *HG.* VII, II, 2.
 Praxitas, Lacedaemoniorum Polemarchus Sicyone, *HG.* IV, IV, 7. Corinthum ingreditur, *ib.* 9. Cujus murorum partem demolendam censuit, *ib.* 13. Megara profectus est, *ib.* Siduntem et Crommyonem capit, *ib.* Cenoen praesidiis munit, IV, v, 19.
 Priene, in Mæandri planitie oppidum (Ioniae), *HG.* III, II, 17; IV, VII, 17.
 Proetus, Corinthiorum dux, acceptis ab Agathino navibus, excessit Rhio, *HG.* IV, VIII, 11.
 Procles a Damarato Lacedaemonio ortus, Teuthrania praefectus, *Exp.* II, I, 3; II, I, 1; VII, VIII, 17; *HG.* III, I, 6.
 Procles, Philasius, Hipponici filius, Archidami hospes Piliunte, *HG.* V, III, 4 et 13. Ejus ad Athenienses oratio, VII, I, 2.
 Procris (Iphidis filia et uxor Cephal), nobilis venatrix, *Ven.* XIII, 18.
 Procrustes, latro, *Mem.* II, I, 14.

Prodicus, sapiens; ejus narratio de Hercule, *Mem.* II, I, 21. sqq. Magister Calliae, *Conv.* I, 5; IV, 62.
 Preconnesus (insula in Propontide, prope Cyzicum): eo cum navibus adveniunt Athenienses, *HG.* I, I, 18; III, I. Memoratur IV, VIII, 36; V, I, 26.
 Promethea, festum Athenis in honorem Promethei, *Ath.* III, 4.
 Prometheus, cum Critia democratiam in Thessalia instituit, *HG.* II, III, 36.
 Protagoras, sophista, *Conv.* I, 5.
 Prothous, Lacedaemonius: ejus de pace consilium a magistratibus Spartanis exploditur, *HG.* VI, IV, 2.
 Protomachus ab Atheniensibus dux eligitur, *HG.* I, v, 16. In pugna ad Arginusas navibus quindecim praest, I, VI, 30. Athenas non revertitur, I, VII, 1.
 Proxenus, Thebanus, amicus Cyri minoris, cujus consilio milites conscribit adversus Pisidas, *Exp.* I, I, 11; ducit ad Cyrum 1500 milites gravis armaturae, I, II, 1, 3; studet Clearchi et Menonis rixas componere, I, v, 14; invitat Xenophontem et commendat Cyro, III, I, 4, 8; respondet legatis regis de armis tradendis, II, I, 10; captus dolo a Tissapherne, II, v, 31; trucidatur, II, VI, I: ejus mores describuntur, *ib.* 16 sqq. Conf. V, III, 5.
 Proxenus, Siculus, Syracusis exsul, cum fratre Hermocrate ab Lacedaemoniis ad Pharnabazum legatus mittitur, *HG.* I, III, 13.
 Proxenus, Tegeates. Ejus et Callibii factio; opposita factioni Stasippi, *HG.* VI, v, 7. In tumultu interficitur, *ib.* Conf. § 36.
 Proxenus, Pellenensis, a Philasiis capitur et sine pretio dimittitur, *HG.* VII, II, 16.
 Psarus, amnis Ciliciae, *Exp.* I, IV, 1.
 Psyche, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
 Punicum linum, *Ven.* II, 4.
 Pygela (urbs Ioniae), a Thrasylo oppugnatur et vastatur, *HG.* I, II, 2. Pygelensibus Milesii opem ferunt, *ib.*
 Pylades, Orestae amicus, *Conv.* VII, 31.
 Pylae Ciliciae et Syriae, *Exp.* I, IV, 4.
 Pylae Babyloniae ad Euphratem, *Exp.* I, v, 5.
 Pylus (urbs Elidis), ab exulibus et Arcadibus capitur, et multi Elei eo migrant, *HG.* VII, IV, 16. Eam recipient Elei, *ib.* 26. Pylios Thalamis expulsos vincunt Elei, *ib.*
 Pyramus, amnis Ciliciae, *Exp.* I, IV, 1.
 Pyrias Arcas, taxiarchus in exercitu Decemmillium, *Exp.* VI, v, 11.
 Pyrrholochus, Argivus, ad Pharnabazum legatus, *HG.* I, III, 13.
 Pythagoras, Lacedaemonius, praefectus classi, quam Lacedaemonii Cyro minori miserunt auxilio, *Exp.* I, IV, 2.
 Pythia (Apollinis Delphici sacerdos), *Mem.* I, III, 1.
 Pythia (festum) celebrantur, *HG.* VI, IV, 30.
 Pythii: ita dicti sunt Lacedaemones duo juvenes, qui comites et contubernales erant regis in bello, *Lac.* xv, 5.
 Pythodorus, Archon Atheniensis, *HG.* II, III, 1.

R

Rhambacas, Medus, ducit equitatum Medorum, *Inst.* V, III, 42.
 Rhampsius, Lacedaemonius, Clearchi pater, *HG.* I, I, 35.
 Rhapsodi (Homerici), *Conv.* III, 6.
 Rhatlines, Persa, missus a Pharnabazo cum copiis contra exercitum Decemmillium, *Exp.* VI, III, 7. Cum Bagæo dux equitum Pharnabazi, *HG.* III, IV, 13.
 Rhatlines, Cadusius, victoriam reportat in certamine equestri, *Inst.* VIII, III, 33.

Rheomithres, Persa, perfidus, uxore suisque et amicorum liberis Aegypto regi obsidibus relictis, Persarum regi gratificatur, *Inst.* VIII, viii, 4.
 Rhium, (Aetoliae promontorium, alias vocatum Antirrhium), *HG.* IV, vi, 14. Rhium Lacedaemonii occupant, *IV*, viii, 11.
 Rhodii, in exercitu Decemmillium, laudantur ut boni funditores, *Exp.* III, iii, 16; iv, 15. Rhodius quidam promittit se constructurum pontem ex utribus inflatis, quo exercitus Graecus transiret Euphratem, *III*, v, 8. — Rhodii quidam, a populo in exilium acti, Lacedaemonem veniunt, *HG.* IV, viii, 20.
 Rhodus, insula, *HG.* I, i, 2; v, 1 et 19; vi, 3, etc. Rhodum Athenienses pene occupant, *IV*, viii, 20. In Rhodum navigat Hierax, *V*, i, 5.
 Rhoeteum (promontorium et oppidum Troadis), *HG.* I, i, 2.
 Rhome, nomen canis, *Ter.* vii, 5.
 Rhoparas, satrapa Babyloniae, *Exp.* VII, viii, 25. Idem cum Gobryas.

S

Sabaris, Armeniae regis filius minor, *Inst.* III, i, 2.
 Sacae, finitimi Hyrcanis, vexantur ab Assyriis, *Inst.* V, ii, 25; fiunt Cyri socii, *V*, iii, 22. Horum pedites ducit Damatas, *ib.* 38. Sunt in Cyri pompa, *VIII*, iii, 8.
 Sacas quidam plebeius, egregium equum, quo vicerat in equestri certamine, *Inst.* VIII, iii, 25, donat Pheraule, *ib.* 31; a quo fil particeps vel potius curator omnium ipsius honorum, *ib.* 35.
 Sacas, porcellator Astyagis, *Inst.* I, iii, 8; contemnitur a Cyro puero, *ib.* 11. Reconciliatus cum eo, *I*, iv, 6.
 Salaminia, navis publica Atheniensium, *HG.* VI, ii, 14.
 Salamis (insula et urbs Athenis opposita), a Lysandro vastata, *HG.* II, ii, 9.
 Samnydessus (urbs Thraciae in ora Ponti Euxini inter Byzantium et Apolloniam), *Exp.* VII, v, 12.
 Sambaulas, centurio Persa, adolescentem deformem amat, *Inst.* II, ii, 28.
 Samii: eorum crudelitas in suos, *HG.* II, i, 32. Homines apud se nobiles occidunt, post pugnam ad Egos flumen in fide Atheniensium permanentes, *II*, ii, 6. Samii undique a Lysandro obsessi, *II*, iii, 6. Se Lysandro dedunt, *ib.* Samiae naves in classe Atheniensium, *I*, vi, 18; vii, 30.
 Samius, Lacedaemoniorum navarchus et classis praefectus, cuius opera Cyrus minor usus est, *HG.* III, i, 1. In Ciliciam navigat, *ib.*
 Samolus, Achaus, ab exercitu Decemmillium mittitur legatus ad Sinopenses de navibus, *Exp.* V, vi, 14; praecedit ducentis hominibus subsidiariis, *VI*, v, 11.
 Samus, insula, *HG.* I, iv, 11, 22, etc. Apud Samum duces Atheniensium classem instruebant, *II*, i, 12. In Samo cives veteres a Lysandro restituti, *II*, iii, 3.
 Sardes (caput Lydiae, regia Croesi, in latere Timoli montis, unde Pactolus defluebat), urbs opulentissima Asiae secundum Babylonem, *Inst.* VII, ii, 11; capitur a Cyro, *ib.* 3: ibidem praesidium Persicum relinquunt, *VII*, iv, 12. — Illic copias cogit Cyrus minor contra fratrem, *Exp.* i, 2, sqq. Ejus arcem tenet Orontas, *I*, vi, 6. Iluc venit Xenophon accessit a Proxeno, *III*, i, 8. — Cyrus minor ibi habebat *παράστατον*, *Oec.* iv, 20. Sardibus a Tissapherne Alcibiades in vincula conjicitur, *HG.* I, i, 10. Eo venit Cyrus, *I*, v, 1. In Sardoniam regionem Agesilaus impetum fecit vastabundus, *III*, iv, 21 et *Ag.* I, 29 sqq. Ibi est Aricus, *HG.* IV, i, 27.
 Satyrus (id est Silenus) a Mida rege captus, *Exp.* I, ii, 13.
 Satyrus, Atheniensis, Trigintavirorum audacissimus ac impudentissimus, *HG.* II, iii, 54 sqq.
 Scopsis (munitum oppidum, in quo Mania opes suas reconditas habebat) *HG.* III, i, 15. A Midia occupatur, *ib.* 17. Quare eo contendit Dercyllidas, *ib.* 19. Et oppidum ingreditur, *ib.* 21.
 Scillus (urbs Triphylia non procul ab Elide urbe) prope Olympiam: hanc Lacedaemonii exstructam (sive potius restauratam) Xenophonti exuli dederunt, *Exp.* V, iii, 7. Scillantios Elei suos esse dicunt nec liberare volunt secundum pacem Antalcideam, *HG.* VI, v, 2.
 Scionari (Sciones, Thraciae oppidi, incolae), victi ab Atheniensibus male habentur, *HG.* II, ii, 3.
 Sciritae Lacedaemoniorum ex Arcadibus socii selecti, in comitatu regis, in cornu sinistro pugnantes, *Inst.* IV, ii, 1. Conf. *Lac.* xii, 3; *XIII*, 6. — Sciritae pugnant, *HG.* V, ii, 24; iv, 32, 33.
 Sciron, latro (in finibus Megarensium), *Mem.* II, i, 14.
 Scelus, oppidum Boeotiae: ejus valla superat Agesilaus, *HG.* V, iv, 49; *Ag.* ii, 22.
 Scopas, princeps Thessalus, *HG.* VI, i, 7.
 Scotusae (incolae Scotusae regionis in Thessalia), Boeotius confederati, Agesilai agmen premunt, *HG.* IV, iii, 3; *Ag.* ii, 2.
 Scylla (monstrum marinum), *Mem.* II, vi, 31.
 Scyrus (insula ex Cycladibus), in Atheniensium ditioe, *HG.* IV, viii, 15; quam confirmat Artaxerxes in pace Antalcideae, *V*, i, 31.
 Scytala Laconica, *HG.* III, iii, 8; *V*, ii, 34.
 Scythae, gens magna, *Inst.* I, i, 4; *Mem.* II, i, 10; excellunt usu arcuum, *III*, ix, 2. — Scythae sagittarii, *Exp.* III, iv, 15.
 Scythas, Lacedaemonius, Agesilai praetor, *HG.* III, iv, 23.
 Scythini (populi Asiae liberi, Armeniae occidentali finitimi), *Exp.* IV, vii, 18; viii, 1.
 Selinus, annis templum Dianae Ephesiae praeterfluens: item annis Peloponnesi prope Olympiam, ad quem Xenophon exstruit templum et lucum Dianae, *Exp.* V, iii, 8 sqq.
 Selinus (urbs Graeca Siciliae): eam et Himera duce Hannibale capiunt Carthaginenses, *HG.* I, i, 37. Quare Ephesii Selinuntius, qui eos egregie defenderant, jus civitatis trilerunt, *I*, ii, 10. Selinusiae naves, *ib.* 8.
 Sellasia, haud procul a Laconica, *HG.* II, ii, 13, 19. A Thebanis incenditur et devastatur, *VI*, v, 27. Lacedaemonii eam expugnant *VII*, iv, 12.
 Selybria, seu Selymbria (urbs Thraciae ad Propontidem, inter Byzantium et Perinthum), *Exp.* VII, ii, 28; v, 15. — Alcibiadi pecuniam numerat, *HG.* I, i, 21. Ab Alcibiade capta, *I*, iii, 11.
 Sestus, oppidum (ad Propontidem) optime munitum, *HG.* IV, viii, 5; e regione Abydi, spatio tantum octo stadium ab hac urbe distans, *ib.* Saepe memoratur, *I*, i, ii, 14; *II*, i, 20, 25, etc. Sestum et Abydum a maris navigatione prohibet Conon, *IV*, viii, 6. Sestus et Abydus Lacedaemonios ejicere, jubente Pharnabazo, recusant, *ib.* — Cotys eam oppugnat, in Ariobarzanis ditioe constitutam, *Ag.* ii, 26.
 Seuthes, Thraciae rex, *Exp.* V, i, 15; invitat Graecos ad stipendia faciendam, *VII*, i, 5; ii, 10; sortem patris narrat, *VII*, ii, 32; Athenienses vocat cognatos suos, *ib.* 31; Graecorum duces vocat ad caenam, *VII*, iii, 15 sqq. (ubi describitur hoc convivium et ritus in regia ipsius). Incendit viros hostium, *VII*, iv, 1: captivos ipse jaculo configit, *ib.* 6: conatur corrumpere duces, *VII*, v, 2, 9;

- fit alienus a Xenophonte, *ib.* 7 et 10; agit cum Lacedæmoniorum legatis de remittendis Græcis, VII, vi, 3; Xenophontem tantum ob studium erga milites accusare potest, *ib.* IV, 39: tandem oratione Xenophontis commovetur, ut reliquum stipendium solvat militibus, VII, vii, 55; promissa Xenophonti non præstat, VII, v, 8; vi, 18; vii, 39; conatur retinere Xenophontem, VII, vi, 43; 7, 50. — Seuthes equites ad Dercyllidam mittit, *HG.* III, n. 2. Hospitio Dercyllidam recepit, *ib.* 9. Maritimam oram Thraciæ cum imperio tenet, IV, vii, 26; regis Odrysarum inimicus; eos et inter se et cum Atheniensibus reconciliat Telementis, *ib.*
- Sicilia**, insula, unde deliciæ Athenas pervehuntur, *At.* II, 7. — Carthaginiensium expeditiones in Siciliam, *HG.* I, i, 37; v, 21. Trajectus eo proficiscentibus Corcyra, VI, ii, 9. — *Mem.* I, iv, 17.
- Siculi**, relinquunt Agrigentum, *HG.* II, ii, 24.
- Siculum** mare, *Æc.* xx, 27.
- Sicyon** (urbs Peloponnesi), *HG.* IV, ii, 14; iv, 1. Lacedæmonii ibi habent polemarchum, qui cum suis Sicyoniisque Corinthiorum exules restituit, IV, iv, 7 sqq. Eo mittunt Lacedæmonii præsidia, *ib.* 14. Sicyoni imminet Thebani, VII, i, 18. Sicyone respublica secundum vetustas Acheorum leges administrabatur, sed Euphronis opera, adjuvantibus Arcadibus et Argivis, democratia instituitur, *ib.* 44 sq. Verum paullo post, ope Arcadum, optimates ab Euphrone ejeti reducuntur, pulso Euphrone, qui portum Lacedæmonii tradiderat, VII, iii, 1 sqq. Sicyonis præfectus Thebanus adversus Philiasios bellum movit, VII, ii, 11. Sicyoniorum portus a civibus et Arcadibus Lacedæmonii eripitur, VII, iv, 1.
- Sicyonii** cum Lacedæmonii contra Corinthios juncti, *HG.* IV, ii, 16. Literam Σ clypeis suis inscribunt, IV, iv, 10. Cum Lacedæmonii contra Thebanos juncti, VI, iv, 18. Eorum tumultus, VII, i, 22. In Sicyoniam rem agunt Dionysii mercenarii fortissime, *ib.* Thyamiam muniunt contra Philiasios, Lacedæmoniorum socios, VII, ii, 1; sub præfecto Thebano ab illis vincuntur, *ib.* 14. Conf. § 20.
- Sidon** (urbs Phœnicæ), *Ag.* ii, 30.
- Sidus** (gen. Siduntis, oppidum in finibus Corinthiorum): eam capit et Epicia munivit Praxitas, *HG.* IV, iv, 13; v, 19.
- Siglus**, qualis numus, *Exp.* I, v, 6.
- Silanos**, Ambraciota (ex Ambracia urbe Thesprotiæ in Epiro ad sinum Ambracium), latuspex, accipit decem talenta a Cyro minore, *Exp.* I, vii, 18; V, vi, 18; divulgat arcanum Xenophontis, V, vi, 17, 29; nuntiantur milites ei, si solus domum abire audeat, *ibid.* 34: sed Heraclea, nave conducta, clam domum aufugit, VI, iv, 13.
- Silanos**, Macestius (ex Macesto oppido Elidis in Peloponneso), adolescens, in obsidione vici signum dat tuba, *Exp.* VII, iv, 10.
- Sileni**, in fabulis satyricis, *Conv.* iv, 19.
- Simias** Thebanus, Socratis discipulus, *Mem.* I, ii, 38; III, ii, 17.
- Simo**, Aheniensis, qui equum æreum Eleusini dedicavit, et scripsit de re equestri, *Eq. procem.* Idem citatur, *Eq.* i, 3; xi, 6.
- Simonides**, poeta, ad Hieronem tyrannum venit, *Hi.* i, 1; et per totum librum cum eo colloqui fingitur.
- Simis**, latro (cognomine πικροδάκτυλος, in Isthmo sublati a Theseo), *Mem.* II, i, 14.
- Sinope**, urbs Græca maritima Ponti Euxini in Paphlagonia, Milesiorum colonia, *Exp.* VI, i, 15. Sinopensium colonie sunt Cerasas, Golyora, Trapezus, quæ vocabula vide. Legatus hujus civitatis superbe loquitur cum Græcis, eique respondet Xenophon, V, v, 7 sqq. Sinopenses abundant navigiis, V, vi, 1. Naves et pecuniam promittunt Græcis, *ib.* 21 sqq.
- Sirenes**, *Mem.* II, vi, 11, 31.
- Sisyphus**, Dercyllidæ cognomentum, *HG.* III, i, 8.
- Sitalcas**, canticum Thracicum, *Exp.* VI, i, 6.
- Sittace**, urbs Babylonis magna ad Tigridem, *Exp.* II, iv, 13.
- Smicres**, dux cohortis Arcadum in exercitu Decemmillium, perit cum suis, *Exp.* VI, iii, 4, 5.
- Soclidas**, Spartanus, inter Cyllenen ac Eliden interficitur, *HG.* VII, iv, 19.
- Socrates**, Achaus, Cyri minoris hospes, conscribit milites, *Exp.* I, i, 11; ducit ad Cyrum 500 milites gravis armaturæ, eique adest in oppugnatione Mileti, I, n. 3. In reditu Decemmillium dolo captus a Tissapherne, II, v, 31; trucidatur, II, vi, 1; laudatur, *ib.* 30.
- Socrates Atheniensis**, interrogatus a Xenophonte de itinere ad Cyrum, quid responderit, *Exp.* III, i, 5 sqq. Senator, jurisjurandi senatorii observantissimus, *Mem.* I, i, 18; pater Lamproclis, *Mem.* II, ii, 1; ejus familiares aliquot, *Mem.* I, ii, 48; et quæ sunt alia in hoc libro Memorabilium. Commentarii potius de Socrate inscribendo: cujus v. Argumenta. — Est in Convivio a Xenophonte descripto. Cur Xanthippen ferat, *Conv.* ii, 10; lenocinio suo gloriatur, iii, 10; iv, 57; similis est Silenis, iv, 19; cum Critobulo de pulchritudine certat, per jocum, v, 1 sqq; ἔρποντις vocatur, vi, 6. — Divitias suas æstimat, *Æc.* ii, 3. — Anyti filio vaticinatur, *Ap.* 30; in qua Apologia alia habentur multa de ipso. — Ejus constantia, *HG.* I, vii, 15. Plebi non vult assentire, *ib.*
- Sol**, Persarum deus: huic sacrificat Cyrus equos, *Inst.* VIII, viii, 12, 24; conf. vii, 3. Ei equos nutriunt et immolant Armenii, *Exp.* IV, v, 35.
- Soli**, urbs maritima Ciliciæ (inter Lamum fluvium et Tarsum), *Exp.* I, iv, 24.
- Solon**, legislator Atheniensis, *Conv.* viii, 39; ejus leges, *Æc.* xiv, 4.
- Sophænetus**, Arcas, ducit ad Cyrum minorem Celænas mille pedites gravis armaturæ, *Exp.* I, ii, 9.
- Sophænetus**, Stympalius (ex Stympalo oppido Arcadiæ) hospes Cyri minoris, *Exp.* I, i, 11; cum mille pedibus gravis armaturæ venit ad Cyrum, I, n. 33; foras prodit ad Ariæum, II, v, 37; relinquunt ad castra tutanda, IV, iv, 19; natu maximus ducum, V, iii, 1 (sed ibi sine cognomine patriæ), VI, v, 13; damnatur muneris neglecti, V, viii, 1.
- Sophocles**, unus e Trigintaviris in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, iii, 2.
- Sosias**, Syracusanus, venit ad Cyrum minorem cum mille pedibus gravis armaturæ, *Exp.* I, ii, 9.
- Sosias**, Thrax, cui Nicias locavit servos, qui operarentur in argentifodinis, *Vec.* iv, 14.
- Sostratides**, Lacedæmoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.
- Soteridas**, Sicyonius, homo ineptus et iniquus erga Xenophontem, *Exp.* III, iv, 47.
- Sparta**, urbs paucorum incolarum, sed potentissima in Græcia, *Lac.* i, 1. — Spartæ mortuus est Dercyllidas, *HG.* III, iii, 1. Ibi conjuratio detegitur et opprimitur, *ib.* 8. Spartam navigant Pharnabazus et Conon, IV, viii, 7. Spartam de prælii Leuctrici eventu nuntius venit, VI, iv, 16. Spartam, omnino a defensoribus desertam, copias ducit et urbem pæne capit Epaminondas, VII, v, 9 et 11. — *Mem.* IV, iv, 15.
- Spartiatæ**, studiosi venationis, *Lac.* iv, 7; coronati praelium ineunt, *Lac.* xiii, 8. V. *Lacedæmonii*. — A Lacedæmonii vel pericæis distinguuntur, *HG.* III, iii, 6;

VI, iv, 15; v, 25; *Ag.* II, 24, et aliis locis pluribus. Spartolus (urbs Macedonia), *HG.* V, m, 6.
 Sperchio, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Sphagiae Laconices, *HG.* VI, n, 31.
 Sphodrias, Lacedaemoniorum praefectus Thespiis a Cleombroto relinquitur, *HG.* V, iv, 15. Et persuadent Thebani ut Athenienses adoriatur, *ib.* In revocatum Ephori capitis iudicium constituerunt, *ib.* 24. Sed filius ejus Cleonymus, quem amabat Agesilai filius, pater ut absolveretur impetrat, *ib.* 26-34. Una cum filio interficitur in pugna Leuctrica, VI, iv, 14.
 Spithridates, Persa, a Pharnabazo mittitur adversus Gracos, *Exp.* VI, v, 7. Defecit a Pharnabazo, qui ejus filia concubina loco uti cupierat, et Agesilao se tradit, *Ag.* m, 3. Conf. *HG.* III, iv, 10. Cum Agesilao colloquitur, IV, 1, 1. Quo auctore Cotys ejus filiam ducit, *ib.* 2 sqq. Postea cum Herippida Pharnabazum aggressus, prae parte a duce Lacedaemonio frustratus, Sardes ad Ariarum Persam se contulit, *ib.* 20 sqq.
 Spude, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Stages, Persa, cum equitibus Athenienses sparsos cedit, *HG.* I, n, 3.
 Staleas, Eleus: ejus, Hippiae et Stratolae factio Elide, *HG.* VII, iv, 15.
 Stasippus, princeps factionis Tegeatarum Lacedaemoniis faventis, *HG.* VI, iv, 18; VI, v, 6. Cum suis in templo Dianae captus, interficitur, *ib.* 9. Ejus factio inde fugit Lacedaemonem, *ib.* 10. Conf. *ib.* 36.
 Sterrhos, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Stesicles, Atheniensium dux, ab eis in Coreyam mittitur, *HG.* VI, n, 10.
 Stesimbrotus (interpres Homeri), *Conv.* m, 6.
 Stenelaus, Lacedaemonius, a Lysandro Byzantio et Chalcidoni praeficitur, *HG.* II, n, 2.
 Stheno, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Stibo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Sticho, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Stratocles, Cretensis, praest sagittarius Cretensibus in exercitu Decemvillium, *Exp.* IV, n, 28.
 Stratolas, Elide est inter duces factionis optumatum, *HG.* VII, iv, 15. Praefectus trecentorum, apud Cladium annem interficitur, *ib.* 31.
 Stratus (urbs Acanthiae): ibi erat τὸ χωρίον Ἀκκρόπολις, *HG.* IV, vi, 4.
 Strombichides, Atheniensis, pater Autoclis, *HG.* VI, m, 2.
 Struthas, Persa, ad maritimas regiones et in Asiam interiorem a rege Persarum loco Tiribazi ablegatus, *HG.* IV, vii, 17. Vehementer Atheniensibus addictus, *ib.* Ejus victoria de Thimbrone, *ib.* 19. Ejus filia, Tigranis uxor, capitur a Diphrida, *ib.* 21.
 Styra, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Susa, urbs, *Exp.* II, iv, 25; eorum situs, III, v, 15. Hic degit Cyrus et insecuti eum Persarum reges tres menses vernos, *ibid.* et *Inst.* VIII, vi, 22. Conf. *Abradatas.*
 Syennesis, Cilicum rex, *Exp.* I, n, 12; custodit aditum Ciliciae, I, iv, 4; n, 24; se tradit Cyro permotus ab uxore, I, n, 26; adjuvat Cyrum pecunia et donatur ab eo, *ib.* 27. — Cum imperio Cilicium obtinet, *HG.* III, 1, 1. A Sannio, Lacedaemonio navarcho, prohibetur quominus terra possit Cyro obistere, *ib.* Syennesis, proprium fere omnibus Ciliciae regulis nomen, *ib.*
 Syracusae, urbs: *HG.* I, 1, 29, 31; VII, 1, 22.
 Syracusani: Socii Lacedaemoniorum, quibuscum victi naves suas ipsi incendunt, *HG.* I, 1, 18. Eorum ope Antandri muri partem quandam absolvunt, et Syracusanos civitate sua donant, *ib.* 26. Duces eorum doni exilio damnantur a populo, et agie dimittuntur a militibus, suadentes ipsi

ut novos recipiant, *ib.* 27. Contra Thrasyllum praesens sine se gerunt, I, n, 10. Eorum quatuor naves captae Thrasyllum Athenas deportari jubet, *ib.* 12. Captivi Piraei lapidicinas conjecti fuerant, perfossa petra, et aufugiunt, *ib.* 14. Eorum tyrannus Dionysius, Heracles filius, II, n, 24. Carthaginienses vincunt. Paulo post, victo a Carthaginiensibus Dionysio, et segregant Leontini, II, m, 5. Naves eorum prope Sicilyam ab Iphicrate capiuntur, VI, n, 35.
 Syracusius prestigiator, ostentans saltatricem, Elide et citharistram in *Conv.* II, 8 et alibi; de stultitia locum gloriatur, IV, 56. Add. vi, 6; vii, 2, 3; viii, 11. Syria, pro Assyria apud Xenoph. ponitur, *Inst.* V, m, 1. VI, 1, 27; n, 19; VIII, m, 24; vi, 20. Syriae, VII, m, 17. Syriace, VII, v, 31. Proprie, *Exp.* I, n, 1. (Sensu latissimo est regio inter mare Mediterraneum et Tigrim.) Ferax frumenti, ovium, palmarum fructiferum, *Inst.* VI, n, 22. Barbari sub Syria, *ib.* 11. — Syri portae, *Exp.* I, iv, 4, 5. — Mons Syria Nysa, *Inst.* VI, n, 1. Syri, ab Assyriis, Persis, Arabibus, Phoenicibus, Aethiops distinguntur, *Inst.* I, 1, 4; v, 2. — Colubae Syriacae majores et columbas ut deos, *Exp.* I, iv, 9 — et recent Persis, *Mem.* II, 1, 10. — Mercede militum Atheniensium exercitu, *Ven.* n, 3.

T

Tamos, Egyptius, praest navibus Spartanorum et Cyreniis, *Exp.* I, n, 21; cum classe Cyri obsidet Mionon, I, iv, 2. Glus, ejus filius, si est idem intelligendus, *ib.* 1, 3.
 Tanagra, (urbs Boeotiae), ab Lacedaemoniorum amantibus, *HG.* V, iv, 49.
 Tanaoxares, Cyri filius natu minor, decernitur a patre regnante satrapa Medorum, Armeniorum et Cadusiorum, *Inst.* VIII, vii, 11.
 Tantalus in fabula dicitur timere, ne bis moriatur, *Fr.* XVI, 12.
 Taochi populi Asiae inter Armeniam et Pontum Euxinum stipendia merent apud Tiribazum, *Exp.* IV, iv, 18; resident Gracis, IV, vi, 5; horum castralla expugnant Gracii, IV, vii, 2; non parent regi Persarum, V, v, 1.
 Tarsus (apud Xenophontem Τάρσοι, Tarsis), urbs Cilicia magna et opulenta, per quam fluit Cydnus annis, *Exp.* I, n, 23; diripitur a Menonis militibus, *ib.* 26.
 Taxis, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
 Tegea (urbs Arcadiae), *Ag.* II, 23. *HG.* III, v, 7. Eo Pausanias damnatus confugit, ibique moritur, *ib.* 25. Per eam iter facere solent Lacedaemonii in expeditionibus contra Thebanos, V, 1, 33; iv, 37; VII, iv, 36 sqq. Tegeam profectus est Epaminondas, VII, v, 7, et ultra muros castra locat, *ib.* 8. Rursus eo contendit, *ib.* 14. Arcades ex Tegea, VI, v, 16.
 Tegeatae in expeditione contra Thebanos Lacedaemoniis se adiungunt, *HG.* IV, n, 13; VI, iv, 18. Seditiosis laborant, VI, v, 9. (Conf. *Ag.* II, 23.) In eos Agesilai expeditio, *ib.* 10. Eorum circiter octingenta Lacedaemonem fugiunt, *ib.* Pacis sacramentum jurant, VII, iv, 36. Rebus Thebanorum favent, et eorum sunt in Mantineaensi pugna socii, VII, v, 3 et 5. Tegeatarum templum Dianae, VI, v, 9. Eorum ager, *ib.* 15.
 Telamo (frater Pelei et Ajacis pater), Chironis discipulus, duxit Peribream Alcathii filiam; comes Herculi, a quo accepit Stesionem, *Ven.* I, 2 et 9.
 Teleboas, annis exiguis Armeniae occidentalis, *Exp.* IV, iv, 3.
 Telementas, Lacedaemoniorum dux (Agesilai frater), duode-

- cim triremibus praest in bello Agesilai contra Argivos, *HG.* IV, iv, 19. Classi praest contra Corinthios, et Corinthiacum sinum recuperat, IV, viii, 11. A Lacedaemoniis cum navibus Ecdico in auxilium mittitur contra Rhodios et Athenienses, *ib.* 23. In Rhodum navigat, *ib.* Philocratis naves intercept, *ib.* 24. Opem Aeginetis latorus properat, V, 1, 2. Domum revertitur, *ib.* 3. Erga eum militum studia, *ib.* 4. Aeginam venit, *ib.* 5. Post Gorgopae mortem classis illius praefectus, *ib.* 13. Ejus oratio ad milites, *ib.* 14. Magnum quiddam molitur, *ib.* 18. Portum Atheniensium capit, *ib.* 19. Quomodo navigationem instituerit, *ib.* 21. In Aeginam navigia mittit, *ib.* 23. Multa capit navigia piscatoria, *ib.* Sunium venit *ib.* Aeginam versus navigat, *ib.* 24. Athenienses navibus spoliatur, *ib.* Adversus Olynthios cum copiis mittitur, V, ii, 37. Potidaeam ingressus est, *ib.* 39. Ejus cum Olynthiis ad moenia urbis Olynthi pugna, in qua victoriam obtinet, *ib.* 43. Denuo copias ad Olynthiorum urbem adduxit, V, iii, 3. Excandescens infeliciter dimicat, *ib.* Ejus alterum erratum ex iracundia, *ib.* 5. Pugnans interficitur, *ib.* 6.
- Tennus, (Aeolidis) in Asia regi Persarum subjecta oppidum sane haud amplum, *HG.* IV, viii, 5.
- Tenea (vicus in agro Corinthiaco), *HG.* IV, iv, 19.
- Tenedos, insula: vastatur a Lacedaemoniis, *HG.* V, i, 6. Incolae, Tenedii, *ib.* 7.
- Teres, unus e majoribus (πρόγονος) Seuthae, *Exp.* VII, ii, 22; Odrysae filius, VII, v, 1, si ita intelligendus hic locus.
- Terra, dea: ei sacrificat Cyrus, *Inst.* III, iii, 22; VIII, iii, 24.
- Terrae motum quale signum sibi esse putaverit Agesipolis, *HG.* IV, vii, 4.
- Teucho, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Teuthrania (civitas Mysiae ad Caicum amnem), *Exp.* II, i, 3; VII, viii, 17. — Teuthraniam Thimbro occupat, *HG.* III, i, 6.
- Thalanæ (Messeniae civitas): inde repulsi sunt Pylii, *HG.* VII, iv, 26.
- Thallo, nomen canis, *Ven.* vii, 5.
- Thambradas, praest Sacarum peditibus in exercitu Cyri, *Inst.* V, iii, 38.
- Thammeria (sive Thammerii), Mediae oppidum, Cadusiis propinquum, *HG.* II, i, 13.
- Thapsacus, urbs Syriae ad Euphratem (postea Amphipolis dicta): hic transit Cyrus Euphratem, *Exp.* I, iv, 11.
- Tharypas, amasius Menonis ducis, *Exp.* II, vi, 28.
- Thasus insula, a Lacedaemoniis deficit, *HG.* I, i, 13 et 32. Urbs bellis, seditionibus et fame misere adfecta, *HG.* I, iv, 9. Add. V, i, 7. Thasium vinum, *Conv.* iv, 41.
- Thebæ, urbs (Boeotiae), distans ab argentifodinis Atticis 600 stadia amplius, *Vec.* iv, 46. — Antiquum bellum septem ducum adversus Thebas, *Ven.* i, 8. — Thebæ replentur exulibus Atheniensium, *HG.* II, iv, 1. Thebas cum copiis venit Phaeidas, V, ii, 25. Urbs Olyntho longe amplior, *ib.* 27. Thebas invadunt Athenienses, V, iv, 19. Ferro et igni vastat Agesilaus, *ib.* 41 (et *Ag.* ii, 22). Arcadium praefecti Thebas mittuntur, VII, iv, 34.
- Thebæ campus in Asia (dictus ab urbe vetusta Thebe Troadica juxta Pergamum), *HG.* IV, i, 41; *Exp.* VII, viii, 7.
- Thebana republica ad Dardam Elimiae principem mittit, *HG.* V, i, 38.
- Thebani, sunt erga ceteros Boeotios injurii, *Mem.* III, v, 2. — Eorum amor erga pueros, *Conv.* viii, 34. — Beneficiis provocati, concesserunt Atheniensibus imperium Graeciae, *Vec.* v, 7. — Thebani funditus evertendos esse Athenienses censent, *HG.* II, ii, 19. Phocidem invadunt, III, v, 4. Apud Deceleam Apollinis decumam sibi vindicaverunt, *ib.* 5. Legatos Athenas mittunt, *ib.* 7. Quorum oratio apud Athenienses, *ib.* 8. Ad defensionem se comparant, *ib.* 17. Pausaniam adorti vincuntur, *ib.* 18 sqq. In proelio apud Coroneam, IV, iii, 17 sqq. (*Ag.* ii, 9), partim ad Heliconem evadunt, partim interficiuntur, *ib.* 19. Inducias petunt, *ib.* 21. Eorum legati ab Agesilao remittuntur, IV, v, 10. Boeotorum omnium nomine praestare jusjurandum volunt, V, i, 32. Oppida Boeotica relinquere libera coacti, *ib.* 33, pacis tamen conditiones respuunt, *ib.* Eorum praetores Ismenias et Leontiades, V, ii, 25. Apud eos seditio, *ib.* 33. Cadmeam, ejectis Lacedaemoniis, recuperant, V, iv, 1 sqq. Ab eis Veneralia celebrantur, *ib.* 4. In eos expeditionem suscipere renuente Agesilao, ea mandatur Cleombroto, *ib.* 13. Qui quum fere nihil egisset, ablit Sphodria harmosta Thespis relicto, quem Thebani eo permovent, ut in Atticam impressionem faceret, *ib.* 15 sqq. Inde Agesilaus contra eos mittitur, *ib.* 38. Quo reverso, Phaeidas ab ipso harmostes relictus, multum agri Thebanorum vastat, *ib.* 42. Sed Thebani exercitum ejus vincunt, ipsum interficiunt, *ib.* 43-45. Iterum adversus eos ducit Agesilaus, *ib.* 47, eosque deceptos violenter populatur, sed tandem Agesilaum reprimunt, statuuntque tropaeum, *ib.* 49-54. (*Ag.* ii, 22.) Et ob illam populationem et ob bella priorum annorum fame laborant: sed Pagasis habere frumenta ipsis contigit, *ib.* 56 sqq. Cleombrotum, iterum adversus eos misum, repellunt, *ib.* 59. Timotheus eis ab Atheniensibus mittitur auxilio, *ib.* 63. In Phocensium fines expeditionem suscipiunt, resistente ipsis Cleombroto, VI, i, 1 sq. Athenienses ipsis invident, VI, ii, 1; et invitant eos ut Spartam legatos de pace mittant, VI, iii, 2. Thebani autem quum Boeotorum omnium nomine jurare vellent, res ambigua mansit, *ib.* 19, 20. Libertatem Boeotiae non reddunt; quare Cleombrotus eos adoritur: pugnae Leucticae victoria penes Thebanos, VI, iv, 1-15. Athenienses frustra sollicitant, *ib.* 19. Ad Iasonem mittunt, qui pacem suadet, *ib.* 20 sq. Ab Arcadibus vocati, VI, v, 22 sq., in Laconiam irrumpunt, *ib.* 24 sqq. Domum redeunt, *ib.* 52. Oneum montem Lacedaemoniis eripiunt, VII, i, 15. Juncti cum Arcadibus, Argivis, Eleis, Epidauriorum agrum populati sunt, *ib.* 18; sed Corinthi male accipiuntur, *ib.* 19. Redeunt, *ib.* 22. Nolunt, ut Messene Lacedaemoniorum esset in potestate, *ib.* 27. Imperium Graeciae affectantes Pelopidam ad regem Persarum mittunt, *ib.* 33. Soli ex Graecis regi Persarum ad Plataeas aderant, *ib.* 34. Peloponnesii formulam ab rege impetratam accipere nolunt, *ib.* 39 sq. Universis cum sociorum copiis Achaia, Epaminonda duce, invadunt, *ib.* 42. Praefectos ad urbes Achaicas mittunt, *ib.* 43. Eorum oratio ad Sicyonenses, quorum arcem tenebant, VII, iii, 4, 6 sqq. Ab Corinthiis petebant, ut in ipsorum societatem jurerent, VII, iv, 10. Pacem eis et Philastis concesserunt, *ib.* Ab Arcadibus denuo evocati, *ib.* 34. Inde turbæ et pugna ad Mantineam, *ib.* 35 sqq. et v. toto.
- Thebes campus. Vide *Thebæ campus*.
- Thebes, mons sacer, unde Graeci pontum Euxinum summa cum lætitia despexerunt, *Exp.* IV, vii, 21.
- Themistocles benefaciendo sibi paravit civium amorem, *Mem.* II, vi, 13; apud barbaros celebrer, III, vi, 2: unde factum est, ut inter cives excelleret, IV, ii, 2. — Liberavit Græciam, *Conv.* viii, 39.
- Themistogenes, Syracusanus, scripsit de expeditione Cyri minoris adversus fratrem, *HG.* III, i, 1 et 2.
- Theodorus, geometra celebrer, *Mem.* IV, ii, 10.

- Theodota, meretrix : colloquium Socratis cum ea, *Mem.* III, II.
- Theogenes, Locrensis, lochagus in exercitu Decemmillium, vulneratur, *Exp.* VII, IV, 18.
- Theogenes, Atheniensis, ab Atheniensibus ad Pharnabazum mittitur, *HG.* I, II, 13. Unus ex Trigintaviris in oligarchia, si est idem homo, II, III, 2.
- Theognis, poeta : versus ejus citantur, *Mem.* I, II, 20, et *Conv.* VIII, 39.
- Theognis, unus Trigintavirorum in oligarchia Atheniensi, *HG.* II, III, 2.
- Theopompus, Atheniensis, loquitur in concione Decemmillium, *Exp.* II, I, 12.
- Theopompus Milesius, praeido et pirata, a Lysandro post prolium ad Egos flumen Lacedaemonem ablegatur, ut victoriam nuntiaret, *HG.* II, I, 30.
- Theramenes e Macedonia cum navibus viginti cum Alcibiade se junxit et pecuniam coegit, *HG.* I, I, 12. Relinquitur praefectus Chrysopoli, *ib.* 22. Uno cum Thrasybulo ad naufragos Arginusis pergit, I, VI, 35. Duces Atheniensium octo accusat injuste, I, VII, 4. Urbe obsessa, de pace missus ad Lysandrum, II, II, 16. Mense quarto rediit, *ib.* 17. Inde Lacedaemonem plena cum potestate legatus, *ib.* Ejus astutia in frangenda suorum pertinacia, *ib.* 22. Est unus e Trigintaviris in oligarchia, II, III, 2. Ceteris resistit, *ib.* 15. Ejus moderatio et magis sobria sententia, *ib.* Falso accusatus a collegis *ib.* 23. Critias contra eum existit, *ib.* 24 sqq. ubi sibi objecta diluit. Ejus adversus Critiam oratio, *ib.* Ad aram Vestae accurrit, *ib.* 52. Ciculae potu injuste necatur, *ib.* 56. Apophthegmata monituri, *ibid.*
- Thermachus, Lacedaemoniorum in Methymna Lesbi praefectus, vincitur a Thrasybulo et interficitur, *HG.* IV, VIII, 29.
- Thermodon, fluvius Paphlagoniae in Pontum Euxinum influens, *Exp.* V, VI, 9; VI, II, 1.
- Thersander, Thimbronis tibicen egregius, *HG.* IV, VIII, 18. Cum eo cadit in praedio, 19.
- Thesens, rex Atheniensium, Graeciae hostes sustulit, et patriam auxit, *Ven.* I, 10. Chironis discipulus, *ib.* 2. — Hoc imperante Athenienses bella bene gesserunt, *Mem.* III, V, 10. — Amat Pirithoum propter virtutem, *Conv.* VIII, 31.
- Thesmophoria Thebanae in Cadmea arce celebrant, *HG.* V, II, 29.
- Thespie, urbs Boeotiae: eo exercitum ducit Agesilaus, *HG.* V, IV, 15 et 38. Ephori Lacedaemoniorum Cleombrotum Thespias cum copiis mittunt, V, IV, 14.
- Thespienses sunt in exercitu Thebanorum, *HG.* IV, II, 20. Eos invadunt Thebani, V, IV, 42. Eorum hoplitae in exercitu Lacedaemoniorum, *ib.* 43, 45. Turbas in eorum urbe sedat Agesilaus, *ib.* 55. Plurimi a Thebanis ejecti Atheniensibus supplicant, VI, III, 1. Thespienses cum Orchomeniis bellum contra Thebanos gesserunt, VI, IV, 10.
- Thessali vincuntur ab rege Agesilao, *Ag.* II, 3; et *HG.* IV, III, 7. Eorum fuga, *ib.* 8. Magnifici ac hospitales, VI, I, 2. Eorum imperator Iason constituitur, *ib.* 18. Thessalos multos, quos ab Alexandro acceperat, Epaminondas secum duxit, VII, V, 4. Thessalorum equites hominum opinione praestantissimi, *ib.* 16.
- Thessalia latissime patet, *HG.* VI, I, 9. Critias Atheniensis et Prometheus ibi democratiam instituire cupiunt, III, III, 36. Frustra ei imperare vult Lycophro Phereus, *ib.* 4.
- Thetis : ejus cum Peleo nuptiae, *Ven.* I, 8.
- Thibraehus, polemarchus Lacedaemonius, certaminis Olympici victor, *HG.* II, IV, 33.
- Thimbro, Lacedaemonius, accessit Cyrianos contra Tissaphernem, *Exp.* VII, VI, 1, 7; tradito exercitu bellum gerit contra Tissaphernem et Pharnabazum, VII, VIII, 29. Nimicum Asia provincia ei demandata erat a Lacedaemoniis ad civitates Ionicas cum copiis misso. *HG.* III, I, 4 sqq. Pergamum, Teuthraniam et Halisarnam cepit, *ib.* 6. Larissam obsedit, *ib.* 7. In Cariam missus transfert, *ib.* Reminus bene gesta, domi damnatus exilium abiit, *ib.* 8. A Lacedaemoniis contra Struthum mittitur, IV, VIII, 17. In Asiam profectus, a Strutho tandem oppressus et occisus, *ib.* 18 et 19.
- Thisbae (urbs Boeotiae), *HG.* VI, IV, 3.
- Thorax, Borotius, adversatur Xenophonti, *Exp.* V, VI, 19, 21, 25.
- Thorax, Lacedaemoniorum dux, Abydi copiis praest. *HG.* II, I, 18. Ad Egopotamos victor, *ib.* 28.
- Thoricus (promontorium Atticae et pagus Acamantidis tribus ab Atheniensibus munitur, *HG.* I, II, 1. — Ibi naves. *Ven.* IV, 43.
- Thracia Asiatica, seu Bithynia, describitur, *Exp.* VI, I, 14. VI, IV, I sqq., ubi et Thraeces Bithyni. Thraeces Attici obsident Arcadas, VI, III, 4 sqq.
- Thracia Europa, *Exp.* V, I, 15, VII, I, 15. Ceteros pugnat Clearchus, I, I, 9; III, 4; eosque vincit, *ib.* VI, 5. Ex iis mercenarii in exercitu Decemmillium, I, II, 9; V, 13 et alibi. Thracum saltatio, VI, I, 5; contra viam, VII, III, 16 sqq. Vestitus adversus frigus, VII, IV, 4. Sponsas emunt, VII, II, 38. Ὀρενοὶ vel Ὀρενοὶ Ὀρενοὶ in montibus degentes, *ib.* 11; eorum mores corrigendi, *ib.* 17. — Thraeces excellenti usu peltarum et speculorum, *Mem.* III, IX, 2. — Nullius regis imperio subiecti, *HG.* V, I, 17. Graecae urbes sub Thracia, IV, VIII, 26.
- Thracicam Chersonesum muro ducto munit Dercylides, *HG.* III, II, 9.
- Thracium, locus Byzantii, intra moenia urbis, *Exp.* VII, I, 24; — *HG.* I, III, 20.
- Thrasonidas, Eleus. Ejus factio Elide Argivis adhaesit, *HG.* VII, IV, 15.
- Thrasybulus, Striensis, Lyci filius, e Thaso cum navibus viginti Sestum venit, *HG.* I, I, 12. In Hellesponto bellum gerit, I, IV, 9. Cum triginta navibus Thraciam petit, *ib.* Extra Hellespontum progreditur, I, V, 11. Ad denegatas naves ac naufragos pergit, I, VI, 35. Vivit in exilio, II, III, 45. Reversus Thebis Phylam occupat, II, IV, 2. Ejus strategema, *ib.* 5. Noctu in Piraeum venit et eam occupat, *ib.* Ejus oratio ad milites, *ib.* 13. Sponte se morti obicit pro civium salute, *ib.* 18. Oratione usus est ad cives, *ib.* 40. Legatis Thebanorum respondet et una cum Atheniensibus gratum se erga Thebanos declarat, III, V, 16. Ab Atheniensibus cum quadraginta navibus contra Teleutiam mittitur, IV, VIII, 25. A Rhodo in Hellespontum navigat, *ib.* 26. Amadocum Odrysarum et Seuthen Thraciae reges invicem conciliavit, *ib.* Byzantium navigat, *ib.* 27. Robustissimos Mitylenaeorum sibi adiunxit, *ib.* 28. Contra Methymnam copias ducit, *ib.* Rhodum properat, *ib.* 30. Ab Aspendiis noctu in tabernaculo obtruncatur, *ib.* 31.
- Thrasybulus, Collytensis, dux classis, cum navibus octo se Atticis conjungere vult, *HG.* V, I, 26. Nautae ejus fugiunt, 27.
- Thrasydaeus, Eleus, *HG.* III, II, 27. Eum Cyllenes praefectum factio Xeniae vult interficere, *ib.* Sed vincit cum populari factione, *ib.* 29. Cum Lacedaemonis paciscitur, *ib.* 30.
- Thrasyllus, Atheniensis dux ad Abydum, ubi Lacedaemonii victi sunt, Athenas navigat ut victoriam nuntiaret et no-

- vas copias impetraret, I, 1, 8. Athenis contra Agidem copias duxit, *ib.* 33. Agidem fugat, *ib.* Athenienses de-
 crevere, ut equites et triremes sumeret, *ib.* 34. Cum
 nautis quinquies mille in Samum navigat, I, 11, 1. Pyg-
 lam devastat, *ib.* 2. Ephesum aggreditur irritis conatu, *ib.*
 6. A Tissapherne vincitur, *ib.* 8. Notium discedit, Lesbum
 versus et Hellespontum navigat, *ib.* 11. Sestum movet,
 unde copiae omnes Lampsacum trahunt, *ib.* 14. Se-
 quenti anno feliciter pugnat cum Hippocrate, I, 11, 5.
 Athenas navigat, I, 14, 10. Dux Atheniensium eli-
 gitur, I, 1, 16. Quindecim navibus in pugna ad Arginusas
 praest, I, 1, 30. Athenas reversus cum collegis accusa-
 tur, I, 11, 2. Jussus fuerat cum Theramene naufragos
 retrahere, *ib.* 17, coll. 29, 31. Damnatus est cum reli-
 quis, *Mem.* I, 1, 18.
- Thraustus, civitas montana Acroriorum (Triphyliae), *HG.*
 VII, 14, 14.
- Thuriae (in Attica, pagus Ceneidis tribus) : ad eam Spho-
 drias accessit, *HG.* V, 14, 20.
- Thyamia, castellum (in finibus Phlasiarum), a Sicyoniis
 munitur, *HG.* VII, 11, 1; iis eripitur a Phlasiis, *ib.* 20
 sqq., et munitur ab his, VII, 14, 1. Phlasiis excessere
 Thyamia, VII, 14, 11.
- Thynbrara, urbs Asiae ad Pactolum sita, *Inst.* VI, 11, 11;
 VII, 1, 45.
- Thymbrium, urbs Phrygiae superioris, *Exp.* I, 11, 13,
 hic est fons Midæ, *ib.*
- Thymochares, dux Atheniensium, cum paucis navibus
 Athenis profectus, *GH.* I, 1, 1, et ab Hegesandrida La-
 cedæmonio rursus victus, *ib.*
- Thymus, nomen canis, *Ven.* VII, 5.
- Thyni, populus Thraciae in Europa, nocte potissimum bel-
 licosissimus, *Exp.* VII, 11, 22. Eorum planities, VII, 14,
 1, 14, 18.
- Thyrienses (Thyrii, Acarnaniae oppidi, incolae), fortissimi
 viri Acarnaniae; in bello cum Iphicrate, *HG.* VI, 11, 37.
- Tibareni, populus Asiae liber ad Pontum Euxinum, fini-
 timi Chalybibus, *Exp.* V, 1, 2; VII, 11, 25.
- Tigranes, Armeniorum regis filius natu major, *Inst.* III,
 1, 7; patris causam agit, *ib.* 14; quantum amet uxorem,
ib. 36; amatur ab ipsa, *ib.* 41 : uxore secum ducta,
 praest Armeniis in exercitu Cyri, *ib.* 42; V, 11, 42; se
 Cyro addictum fatetur, V, 1, 26. Victoriæ in certamine
 equestri reportat, VIII, 11, 25; vocatur ad cenam a
 Cyro, VIII, 14, 1; ejus uxor muneribus donatur a Cyro,
ib. 24.
- Tigranes, quocum erat Struthiae nupta filia, a Diphrida
 Lacedæmonio cum uxore et opibus in itinere capitur,
HG. IV, 11, 21.
- Tigris, amnis : ex eo canales ducti sunt in Euphratem,
Exp. I, 11, 15; II, 14, 13; per pontem trahunt eum
 Graeci, II, 14, 24; postquam fontes ejus præterierant,
ib. 3.
- Timagoras, Atheniensis, ad regem Persarum ab Athenien-
 sibus mittitur, *HG.* VII, 1, 33. Secundum honoris a
 Pelopida locum apud regem obtinet, *ib.* 35. Athenas re-
 versus, ab Atheniensibus necatus, quod collegarum con-
 tubernium recusasset, Pelopidas favens, VII, 1, 38.
- Timasio, Dardanius (ex Dardano, urbe Troadis ad Helles-
 pontum), in locum Clearchi sufficitur dux in exercitu
 Decemmillium, *Exp.* III, 1, 47; VI, 1, 32; exul Troadis,
 V, 1, 23; cum Clearcho et Dercyllida antea militaverat
 in Asia, *ib.* 24; cum Xenophonte est natu minimus du-
 cum, III, 1, 37 : impedit, ne Xenophon urbem condit
 in Ponto, V, 1, 19, 21; frustra agit cum Heracleotis,
ib. praest equitibus Xenophontis, VI, 11, 12 sqq.; et
 hostes persequitur, 1, 28; VII, 1, 40; 11, 1; 11, 46; ha-
- bet multa pocula, et tapetes Persicos, VII, 11, 18; ne-
 gat se sine Xenophonte esse militaturum, VII, 1, 10.
- Timesitheus, Trapezuntius, proxenus ibi Mossynæcorum,
Exp. V, 14, 2, 4.
- Timocrates, Atheniensis, censet Atheniensium duces octo
 populo victos tradendos esse, *HG.* I, 11, 3.
- Timocrates, Rhodius, a Tithrauste cum pecuniis in Græ-
 ciam mittitur, *HG.* III, 14, 1.
- Timocrates, Lacedæmonius, a Lacedæmoniiis ad Athenien-
 ses legatus de pace mittitur, *HG.* VII, 1, 13.
- Timocrates, Syracusanus, a Dionysio minore duodecim
 navibus praeficitur, *HG.* VII, 14, 12.
- Timolaus, Corinthius, aurum a Timocrate accipit, ut bel-
 lum Lacedæmoniiis faceret, *HG.* III, 1, 1. Oratione usus
 est in conventu Græcorum contra Lacedæmonios, IV,
 11, 11.
- Timomachus, Atheniensium dux, Oneum negligenter custo-
 dit, *HG.* VII, 1, 41.
- Timotheus, præclarus Atheniensium dux, *HG.* V, 14, 63.
 Lacedæmoniiis victis, Corcyram occupat, *ib.* 64. Facta
 pace domum revocatur, sed Zacynthios in tinere resti-
 tuit, VI, 1, 2. Inde bellum recrudescit, *ib.* Ab Athenien-
 sibus sexaginta navibus praeficitur, *ib.* 11; Sed ei impe-
 rium abrogatur, *ib.* 13.
- Tiribazus, satrapa Armeniae occidentalis, *Exp.* IV, 14, 4,
 sive Phasianorum et Hesperitarum, VII, 11, 25; regi
 Persarum carus, IV, 14, 4; fictas inducias facit cum
 Græcis, *ib.*; vult adoriri Græcos, *ib.* 18; ejus tentorium
 capitur, *ib.* 21. — Regis Persarum praefectus, *HG.* IV,
 11, 12. Ad eum Antalcidam legatum mittunt de pace
 Lacedæmonii, *ib.*; alios Athenienses, *ib.* 13. Ejus perfid-
 ia erga Græcos, *ib.* 15. Antalcidas clam pecunias dat,
ib. 16. Strutham in Asiam inferiorem ablegavit, *ib.* 17.
 Lacedæmonii ejus gratiam captant, V, 1, 6 : quos ju-
 vat, *ib.* 25. Tenet Ioniam, *ib.* 28. Pacis formulam præ-
 legi jubet legatis civitatum, *ib.* 30.
- Tisamenus, vates vel hariolus Lacedæmoniorum, in conju-
 ratione Cinadonis capitur, *HG.* III, 11, 11.
- Tisiphonus, Thessalus, Alexandri frater, imperium Thes-
 saliae obtinet, *HG.* VI, 14, 37.
- Tissaphernes, Ioniae et Cariae satrapa, cum Cyro minore
 adscendit ad Darium, *Exp.* I, 1, 2; calumniatur Cyrum
 apud fratrem, *ib.* 13; Milesiorum alios occidit, alios
 expellit, *ib.* 7; aperit regi consilium Cyri, I, 1, 4; II,
 11, 19; unus ex quatuor Artaxerxis ducibus, I, 11, 12;
 ab eo deficiunt omnes civitates ad Cyrum, I, 11, 9;
 homo impius et subdolos, II, 1, 39; jactat suam erga
 Græcos benevolentiam, II, 11, 18; facit fœdus cum
 Græcis, *ib.* 26; amoliri a se studet suspicionem insidiarum,
 II, 1, 16; dolo capit duces Græcorum, *ib.* 32; adoritur
 Græcos, III, 14, 13. Decernunt Lacedæmonii bellum
 contra eum, duce Thimbrone VII, 11, 1, 7; 11, 24. Fra-
 ter ejus, II, 1, 35. In Hellespontum venit, *HG.* I, 1, 9.
- Alciadiem Sardibus in vincula conjecit, *ib.* Perfidiae
 apud Lacedæmonios ab Hermocrate accusatur, *ib.* 31.
 Magnas copias contra Thrasylum cogit, I, 11, 6. Ejus
 segnitie incusatur ab Lacedæmoniiis apud Cyrum, I, 1,
 2. Favet Atheniensibus, *ib.* 8. Regi in Cyri bello profuit,
 III, 1, 3. Ejus satrapiam accipit, *ib.* Sed civitates Græ-
 cas Ioniae sibi vindicanti, bellum indicitur et Timbro
 contra eum mittitur, III, 1, 3 et 4; inde Dercyllidas,
 qui tamen, ut Pharnabazo noceret, cum Tissapherne
 amicitiam fecit, *ib.* 9. Lacedæmonii bellum contra eum
 instaurant, III, 1, 12. Quare in gratiam redit cum Phar-
 nabazo et copias cum eo jungit, ita ut ipse sit summus
 imperator, *ib.* 13. In Caria domicilium habet, *ib.* 12. Ejus
 timiditas, *ib.* 18. Cum Dercyllida inducias init, *ib.* 20.

- Rex et Tissaphernes clam parant classem contra Lacedaemonios, qui Agesilauum regem adversus illos mittunt, III, iv, 1. Cum Agesilao colloquium habet, et inducias facit, *ib.* 5, 6 (et *Ag.* I, 10): Sed eas statim violat, *ib.* (et *Ag.* I, 11). Bellum Agesilao denuntiat, quod narratur *ib.* 11 sqq. et *Ag.* I, 13 sqq. Dolosum dolis superat Agesilao ad Sardes, *Ag.* I, 16, 17, 23; *HG.* III, iv, 25. Re male gesta, *Ag.* I, 32, in suspicionem venit regi, cuius jussu capite truncatur, *ib.* 35; *HG.* III, iv, 25.
- Tifhraustes, Persa, a Persarum rege missus, ut caput Tissapherni praeclideret, *HG.* III, iv, 25 (et *Ag.* I, 35). Legatos ad Agesilauum mittit, *ib.* et ingentes ei opes promittit, si e provincia velit decedere, *ib.* 26 (et *Ag.* IV, 26). Inimicus Lacedaemoniorum, Graecos ad bellum adversus eos concitat, III, v, 1.
- Tlemonidas, Lacedaemonius, Teutentiae eques et cetratorum dux, occiditur in pugna contra Olynthios, *HG.* V, iii, 4.
- Tolmidas, Atheniensium dux, victus ad Lebadium, *Mem.* III, v, 4.
- Tolmides, Eleensis, praeco optimus in exercitu Decemmilium, *Exp.* II, ii, 20; III, i, 46.
- Torone (Macedoniae oppidum), ab Agesipolide vi capitur, *HG.* v, 3, 18. Toronei incolae crudeliter ab Atheniensibus tractati, II, ii, 3.
- Trachinia Heraclea. V. *Heraclea*.
- Tralles (urbs Lydiae ad Maeandrum fluvium), *Exp.* I, iv, 8. Urbs Cariae dicitur *HG.* III, ii, 19.
- Temipsae (populus Thraciae Europae), *Exp.* VII, ii, 32.
- Trapezus, urbs Graeca ad Pontum Euxinum, Sinopensium colonia, in Colechorum regione, *Exp.* IV, viii, 22; pendebat tributum Sinopensibus, V, v, 1, 10. Augustus ad eam descensus e Drilarum regione, V, iii, 1. Trapezontii incolae passim in iisdem capiti.
- Tresturres, (*Τρεσσυρρα*, locus Eginiae insulae) *HG.* V, i, 10.
- Tricarantum, Phliasiae castellum, munium Argivi, *HG.* VII, ii, 1, 5 et 11. In Tricarano Phliasiorum exules adsunt, VII, iv, 11.
- Trigintavirorum in oligarchia Atheniensium catalogus, *HG.* II, iii, 2. Eorum res gestae, *ib.* 11 sqq. Eorum imperii initium, *ib.* 14. Facinora eorum *ib.* 17; II, iv, 8. Eorum magistratus abrogatur, II, iv, 23. Eleusinem se recipiunt, *ib.* 24. Trigintaviratus instituitur, VI, iii, 8.
- Triobolium Eginacum, *HG.* V, ii, 21. Triobolium nauticum, *loc. cit.* 9.
- Triphylides (Triphyliae in Elide) urbes, *HG.* III, ii, 30.
- Triphylia gens Elidis), Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, *HG.* IV, ii, 16. Elei eos liberare notunt, VI, v, 2. Ab Arcadibus adjuvi, VII, i, 26.
- Triptolemus Cereis ac Proserpinae arcana sacra Herenti, Castori et Polluci primis ostendit, et fruges Peloponneso, *HG.* VI, iii, 6.
- Troezen (urbs Argolidis), naves dat Lacedaemoniis, *HG.* VI, ii, 3.
- Troezeni, Lacedaemoniorum contra Corinthios socii, IV, ii, 16. Add. VI, ii, 2.
- Troja (pro Troas, regio Phrygiae minoris ad mare Aegaeum), *Exp.* V, vi, 24; VII, viii, 7. Troja urbs capta ab Hercule, *Ven.* I, 9; iterum capta est consilio et opera Ulyssis et Diomedis, *ib.* 13. Eo navigat Agamemno, *HG.* III, iv, 3, et eam capit, VII, i, 31.
- Trojanus currus, *Inst.* VI, i, 27; ii, 8.
- Trophimi (Lacedaemoniis *τροφίμης*, qui fuerint, *HG.* V, iii, 9.
- Tydeus, Atheniensium navarchus ad Egos flumen, *HG.* II, i, 10. Alcibiadis consilium continuit, *ib.* 26.
- Tyndaridarum domus Lacedaemone, *HG.* VI, v, 31.

Tyrbas, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Tyrium, (urbs in finibus Phrygiae et Lycaoniae) *Exp.* I, v, 14.

U

Ulysses: ejus opera capta est Troja, *Ven.* I, 13. Chironis discipulus *ib.* 2. — Dormiens reiiit in patriam, *Exp.* V, i, 2. Et temperans ipse Mercurii monitu ab incontinentibus liber, *Mem.* I, iii, 7; II, vi, 11; bonus orator, IV, vi, 15. Invidia ejus perit Palamedes, IV, ii, 31. *Ap.* 26: Sed ab hoc crimine eum vindicare videtur a *Ven.* I, 11.

V

Venus celestis et vulgaris, *Conc.* viii, 9.

Verecundia, dea, *Conv.* viii, 35.

Vesta. Vesta patria, tanquam a Persis culta, *Inst.* I, v, 1; VII, v, 57. — Ad Vestae aram Theramenes accurrit, *HG.* II, iii, 52. Vestae templum apud Cladaum aeneae, VII, iv, 31.

Vetulae pectus (*Τετάρη; στήθος*, locus prope Thebas) *HG.* V, iv, 50.

X

Xanthicles, Achaeus, sufficitur dux in exercitu Decemmilium loco Socratis Achaei, *Exp.* III, i, 47; repetundarum damnatur, V, viii, 1.

Xanthippa, Socratis uxor, *Conv.* ii, 10. *Conf. Mem.* II, ii.

Xenias, Parrhasius, sive Arcas, ascenderat cum Cyro minore ad patrem, *Exp.* I, i, 2: ad expeditionem cum quatuor millibus gravis armaturae venit ad Cyrum, *ib.* I, ii, 3; celebrat Lycaea, *ib.* 10; desertus a multis clam aufugit domum, I, v, 7.

Xenias, Eleus, seditionem Elide excitat *HG.* III, ii, 27.

Xenocles, Lacedaemonius, ab Agesilao copiis equestribus praeficitur, *HG.* III, iv, 20.

Xenophon, Atheniensis, invitatus a Proxeno hospite, et Cyrum minorem sequeretur, impellitur a Socrate, ut Apollinem de hoc itinere consulat, *Exp.* III, i, 4; venit ad Cyrum Sardes, *ib.* 8; cum Cyro loquitur ante pugnam, I, viii, 15; respondet Ariao, II, v, 41. Valde somnolus vidit somnium, III, i, 11; surgit et convocat Lichagos Proxeni, *ib.* 15; a quibus dux creatur loco Proxeni, *ib.* 26, 47; abigit Apollonidem, *ib.* 30; ostendit duobus, quid fieri debeat, *ib.* 35; hortatur milites, III, ii, 1, 7; rationem itineris proponit, *ib.* 34; praestitit agmini extremo, *ib.* 37; persequitur hostes frustra, III, iii, 8: itaque instituit funditores et equites, *ib.* 20; celeritate occupat montem, III, iv, 44; lenis erga militem iniquum, *ib.* 47; fallit hostes strategemate, IV, ii, 2; magna cum arte ducit copias per montes Carduchorum, *ib.* 9 sqq.; deservit ab armigero, *ib.* 21; iterum valde sollicitus, somnium spem bonam accipit, IV, iii, 8; strategema ejus, *ib.* 20; transigit noctem sine igne et cibo sub dio; IV, v, 21; perhumane tractat vici praefectum Armenium, *ib.* 28; de eodem fit rixa inter Xenophontem et Chirisophum, IV, vi, 3; ejus consilium de hostibus aggrediendis, *ib.* 10; idem de oppugnando castello Taochorum, IV, viii, 4; mutat prudentem aciem, IV, viii, 10; suadet, quomodo tempus recte transigat exercitus, quam diu sit Trapezunte, V, i, 5; oppugnat Drilarum castellum, V, ii, 8. (In transitu haec narratur: cum Agesilao ex Asia redit, et interest pugnae ad Coroneam, V, iii, 6; exul habitat Scillunte, *ib.* 7; ex praeda ibi exstruit fanum Dianae, *ib.* 9.) Conatur urbem condere in Ponto, V, vi, 15; defendit se contra criminationem ducum, V, vii, 5; lustrat exercitum, *ib.* 35: defendit se contra crimen in-

solentia et petulantia, V, viii, 2; imperium exercitus oblatum repudiat, VI, i, 19; consulit Herculem, prositne ei apud exercitum manere, VI, ii, 15; auxilio proficiscitur Arcadibus obsessis, VI, iii, 19; hortatur milites ad hostes aggrediendos, VI, v, 14; sedat tumultum militum, VI, vi, 8; hortatur milites, ut Cleandro gratificentur, *ib.* 12; iram militum contra Byzantinos sedat, VII, i, 22; valedicit exercitui et cum Cleandro discedit, *ib.* 40: sed jussu Anaxibii redit ad exercitum, VII, ii, 8; ei insidiatur Aristarchus, *ib.* 4, 16; proficiscitur ad Seuthen, *ib.* 17; refert ad milites, velintne stipendia mereri apud Seuthen, VII, iii, 3; in convivio Seuthae donat se et suos, *ib.* 30; defendit suam innocentiam, et docet milites, se non esse in culpa, quod Seuthes stipendium promissum non solvat, VII, vi, 11; fortiter respondet Medosadae; VII, vii, 4; persuadet tandem Seuthae, ut stipendium suis solvat, *ib.* 21; vendit equum, ut viaticum habeat, VII, viii, 2; capit Asidatem cum multis opibus: hinc locupletatus discedit, *ib.* 23. — Refutatur a Socrate, quum negasset osculum esse periculosum, *Mem.* I, iii, 11. — Xenophon non solum magnarum civitatum egregia facinora celebranda existimat, quod alii faciunt historici: sed et multo magis quae a parvis me-

morabilia geruntur, *HG.* VII, ii, 1. Dux Cyrianorum, III, ii, 7.

Xerxes, rex Persarum, victus terra marique a Graecis, *Exp.* III, ii, 13; post cladem in Graecia acceptam aedificat Celerarum arcem et regiam, I, ii, 9. — Intelligitur *HG.* IV, ii, 8; *Ag.* ii, 1. Pro Artaxerxe est in codd. *HG.* II, i, 8.

Xipho, nomen canis, *Ven.* vii, 5.

Z

Zacynthii (incolae Zacynthi, insulae maris Ionii), legatos Lacedaemonem mittunt, *HG.* VI, ii, 3.

Zapatus, amnis Assyriae, *Exp.* II, v, 1; III, iii, 6.

Zelarchus, curator fori rerum promercalium a Trapezuntis exercitui Graeco concessi, *Exp.* V, vii, 24.

Zenis, Dardanius, satrapa Aelidis a Pharnabazo constitutus, *HG.* III, i, 10. Uxor ejus Mania, *ib.*

Zeuxippum pictorem nonnulli intelligunt *Conv.* iv, 64, ubi est « Heracleota hospes. »

Zeuxippus, Lacedaemoniorum Ephorus, *HG.* II, iii, 10.

Zeuxis, pictorum princeps, *Mem.* I, iv; *Æc.* x, 1. De eo accipitur etiam « Heracleota hospes, » *Conv.* iv, 64.

Zoster Atticae (Isthmus), *HG.* V, i, 9.

